1070

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1904

AS
202
A8
v. 16-18

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΔΙΑΜΕΜΕΤΡΗΜΕΝΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΚΛΕΨΥΔΡΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Στήλ. 33 ἐπ.

(Συνέχεια) (1)

Ε΄

Τὴν προτέραν μελέτην ἡμῶν περὶ μισθοφορᾶς τῶν ἡλιαστῶν καὶ δικαστικῶν συμβόλων περατοῦντες, ἀνεβάλομεν (2), ἵν' ἐν τοῖς ἑξῆς ἐξετάσωμεν τίνι ποτὲ τρόπῳ ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης κατώρθωσεν, ὅπως αἱ δικαστικαὶ συνεδρίαι πᾶσαι τὴν αὐτὴν σχεδὸν χρονικὴν διάρκειαν ἔχωσι, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῷ διττῷ τέλει, ὡς εἰκός, ἵνα τουτέστιν οἵ τε δικασταὶ ἀδιακρίτως ἑκάστοτε προσέρχωνται εἰς αὐτὰς καὶ τὸ δημόσιον μὴ δαπανᾷ μάτην πρὸς τὴν τῶν ἡλιαστῶν μισθοφορὰν πλείω τῶν πράγματι ἀναγκαίων χρημάτων.

Ταῦτα δ' ὅμως ἀδύνατον εἶνε, ἵνα προσηκόντως ἐξετασθῶσι καὶ νοηθῶσιν, ἐὰν μὴ πρότερον καὶ διὰ πάσης κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβείας ἀναζητήσωμεν, τίς ἡ πιθανὴ διάρκεια τῶν ἡλιαστικῶν συνεδριῶν, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους τοὐλάχιστον, ὃ αὖθις ζήτημα στενότατα συνάπτεται ἢ μᾶλλον ἀχωρίστως ἐξαρτᾶται ἔκ τε τοῦ εἴδους καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν ἑκάστην εἰσακτέων κατὰ τὸν νόμον (3) δικῶν καὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐν ἑκάστῃ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ

(1) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ΄ σ. 1 ἐπ.

(2) Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 27.

(3) Στήλ. 33 στιχ. 23 ἐπ.: «εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τ[ὰ ἴδια δι]κάζωσι τοὺς ἰδίους, τῷ ἀριθμῷ [ὅς ἂ]ν ᾖ [ἑκά]στων [τ]ῶν δι-

δίκῃ χορηγητέου τοῖς ἀντιδίκοις ὕδατος. Ἀλλ' ἵνα ταῦτα ἐπιτευχθῶσιν — ὅπερ αὖθις ἐν μέρει μόνον εἶνε ἐφικτόν, διὰ τὴν ἔλλειψιν ἱκανῶν καὶ τελέως ἀπηκριβωμένων εἰδήσεων — πάλιν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀνεύρωμεν πρότερον τίνα ὡρισμένως διάρκειαν χρόνου παρίστασαν τὰ ὑπό τε τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Ἀθην. Πολιτείᾳ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων παλαιῶν μνημονευόμενα μέτρα ὕδατος (οἷον ἡμίχους, δίχους, ἀμφορεὺς κτλ.) ὡς διὰ τῆς κλεψύδρας κατὰ λόγον τῶν διαφόρων δικῶν ἢ γραφῶν τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενα.

Δυστυχῶς οὐδεμία ἄμεσος περὶ τούτων μαρτυρία ὑπάρχει, κατ' ἀκολουθίαν ἠναγκασμένοι ἐσμέν, ἵνα τὴν λύσιν ἁπάντων τῶν ζητημάτων τούτων ἐπιζητήσωμεν δι' εἰκασιῶν καὶ συλλογισμῶν, τοσοῦτο μᾶλλον ἐπιπονωτέρων, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως δυσπαραδέκτων, ὅσον αἱ πλεῖσται τῶν περὶ τούτων νῦν κρατουσῶν δοξασιῶν ἢ συγκεχυμέναι καὶ ἀναπόδεικτοί εἰσιν ἢ καὶ ὅλως ἐσφαλμέναι.

Παντὶ συμφανὲς ὑπάρχει ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ὁρίζων κατὰ χόας ἢ ἀμφορέας τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῶν ἀγορεύσεων τῶν ἀντιδίκων, κατ' ἀνάγκην ἀπέβλεπε πρός τινα μείζονα καὶ ὡρισμένην χρονικὴν διάρκειαν, δυναμένην ἀσφαλῶς νὰ περιλαμβάνῃ τὰ οὑτωσὶ κατὰ χόας ἢ ἀμφορέας ὁριζόμενα χρονικὰ διαστήματα. Ταῦτ' ἄρα οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν ἦσαν ἢ κλάσματα μονάδος τινός. Ἀλλὰ περὶ μετρήσεως τοῦ χρόνου προκειμένου, οἴκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ μονὰς αὕτη δὲν ἐδύνατο νὰ ᾖ ἀλλ' ἢ φυσική τις καὶ αὐτοτελὴς καὶ τοῖς πᾶσι δήλη μονάς, τοιαύτη δ' ἀναντιλέκτως εἶνε ἡ ἡμέρα.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως· ἐπειδὴ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου κατὰ γραφὰς ἢ δίκας ὁριζόμενα μέτρα ὕδατος (ἡμίχους, τρίχους, ἑπτάχους κτλ.), βραδέως διὰ τῆς κλεψύδρας διαρρέοντα, παρίστασαν διάφορα, ἀκριβῶς ὡρισμένα χρονικὰ διαστήματα, ἀναγκαίως ἕπεται ὅτι, ὥσπερ ἡμεῖς νῦν, οὕτω καὶ οἱ τότε ἄνθρωποι, ἵν' ἀντιλαμβάνωνται τοῦ μήκους τῶν μερικῶν τούτων τμημάτων τῆς ἡμέρας, ὤφειλον ἀεὶ ν' ἀναφέρωσι ταῦτα πρὸς ὡρισμένην καὶ ῥᾳδίως καταληπτὴν μονάδα χρόνου, διαμεμετρημένην πρὸς ὡρισμένον ποσὸν ὕδατος, οὗ καθόλου ὕδατος τὰ διειλημμένα δικαστικὰ μέτρα οὐδὲν ἄλλο νὰ ἦσαν ἢ κλάσματα.

κῶν τ[ῶ]ν ἐκ τοῦ νόμο[υ κτέ.». Αἱ παραπομπαὶ πᾶσαι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἄρτι δημοσιευθεῖσαν Δ' ἔκδοσιν (1903) τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας ὑπὸ τοῦ κριτικωτάτου Blass.

Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνομεν, περὶ μετρήσεως τοῦ χρόνου προκειμένου, τουτέστι περὶ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ μήκους διαφόρων τμημάτων τῆς ἡμέρας, ἡ μονὰς αὕτη οὐδεμία ἄλλη ἐδύνατο νὰ ᾖ ἢ αὐτὴ ἡ ἡμέρα.

Αἱ ἡμέραι ὅμως πᾶσαι, ὡς οὐδεὶς ἀγνοεῖ, οὐ τὴν αὐτὴν διάρκειαν ἔχουσιν. Ἐρωτᾶται κατ' ἀκολουθίαν, γνωστοῦ μάλιστα ὄντος ὅτι οἱ παλαιοὶ ἄλλως ἢ ἡμεῖς διῄρουν τὸν ἡμερήσιον χρόνον, τίνι ποτὲ τρόπῳ οὗτοι κατώρθωσαν, ἵν' ὑπερβῶσι τὴν δυσχέρειαν ταύτην; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, πρὸς ἱκανὰ ἄλλα συνημμένον, θ' ἀπαντήσωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

Τοῖς συλλογισμοῖς τούτοις στοιχοῦντες, ἀναγκαίως καταντῶμεν εἰς τὸ συμπέρασμα τόδε, ὅτι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὑπῆρχεν ὡρισμένη τις χρονικὴ μονὰς (ἡμέρα), διαμεμετρημένη καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῆς πρὸς κλεψύδραν, ἧς αὖθις κλεψύδρας ἦν ὡρισμένη ὡσαύτως ἡ διάμετρος τοῦ ἔκρου αὐλίσκου αὐτῆς, ὅτι δὲ τὰ τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενα ἑκάστοτε διάφορα μέτρα ὕδατος οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν ἦσαν ἢ κλάσματα τῆς ὡρισμένης χρονικῆς ταύτης διαρκείας, αὐτῆς ταύτης δῆλον ὅτι τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Ἀλλὰ ταῦτ' ἆρά γε κυροῦνται ὑπὸ τῶν παλαιῶν μαρτυρίων; Συμβιβάζονται δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐκ τῶν σῳζομένων ῥητορικῶν λόγων ἀντιλήψεις ἡμῶν; Εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀπόκειται νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν ἑξῆς.

ϛ'

Διαμεμετρημένη ἡμέρα.

Περὶ ταύτης ἱκανῶς ἐκτενῶς πραγματεύεται ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ στήλ. 34 στίχ. 3-22, πιθανώτατα δ' ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐδίδασκε καὶ τίνες τῶν δικαστικῶν ἀγώνων πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἠγωνίζοντο, προσετίθει δ' ἴσως καί τινα ἄλλα διεξηγούμενος τὴν τοῦ ὕδατος διανομήν, κατὰ λόγον τῶν πρὸς ταύτην διεξαγομένων ἀγώνων, οἳ βεβαίως ἦσαν οἱ περὶ τῶν μεγίστων καὶ μέγιστοι.

Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ πολυτίμου παπύρου τοσοῦτον οἰκτρῶς εἶνε καταλελωβημένον, ὥστε οὐδὲν μὲν ὅλως ἀσφαλὲς οὐδ'

ἄρτιον δύναται ἐκ τῶν ὀλίγων ὑπολοίπων ἰχνῶν νὰ συναχθῇ, ἄγεται δέ τις καὶ ἄκων νὰ καταγανακτήσῃ κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ Ἁρποκρατίωνος (1), ὅτι οὗτος καίπερ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν περὶ διαμεμετρημένης ἡμέρας ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν τοῦ σοφωτάτου ἁπάντων Ἑλλήνων, περὶ ταύτης μὲν ἠρκέσθη ἁπλῶς ν' ἀναγράψῃ: «Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ διδάσκει περὶ τούτων», δι' ὀλίγων δέ τινων δηλώσας τίς ἦν κατ' αὐτὸν ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, εἶτα νὰ ἐπαγάγῃ ὡς περὶ πράγματος σφόδρα εὐνοήτου δῆθεν ἢ ἁπλουστάτου: «ταῦτα δὲ σαφέστατα αὐτοὶ οἱ ῥήτορες δεδηλώκασιν, ὥσπερ καὶ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος».

Καὶ ὅμως παρὰ πᾶσαν τὴν ἄκραν δῆθεν σαφήνειαν ταύτην, ἔτι καὶ νῦν ἀγνοοῦνται μὲν ἢ τοὐλάχιστον πολλαχῶς ἀμφιβάλλονται τὰ κατὰ τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν (2), τινὰ δὲ τῶν ταύτην μνημονευόντων χωρίων ἢ ἀτελῶς νοοῦνται ἢ ἀμφιβόλως ἑρμηνεύονται (3). Κατ' ἀκολουθίαν ἀνάγκη αὖθις ἔσται ἡμῖν ἵνα τῇ αὐτῇ ᾗ καὶ πρότερον μεθόδῳ ἀκολουθοῦντες, ὑπ' αὐτῶν δὲ μάλιστα τῶν πραγμάτων διδασκόμενοι, ἐπιμελῶς μὲν ἐξετάσωμεν τὰς ἀρχαίας πηγάς, σὺν αὐταῖς δὲ καὶ τὰς τῶν Γραμματικῶν μαρτυρίας, εἰς τὸ ἀριστοτελικὸν δὲ βιβλίον ἀεὶ ἀποβλέποντες καὶ εἰς τὰ συμφραζόμενα ἀφορῶντες, ἀκριβώσωμεν μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν τὰ πράγματα, δι' αὐτῶν δέ, εἰ δυνατόν, καταλήξωμεν καὶ εἰς συμπεράσματά τινα περὶ τῆς πιθανῆς συμπληρώσεως τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος ἐφθαρμένου ἀριστοτελικοῦ χωρίου. Ἔχομεν δ' ἀεί, ὡς εἰκός, πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι, ὥσπερ πλεῖστ' ἄλλα, οὕτω καὶ τὰ καθόλου εἰς τὴν χορηγίαν μέτρου ὕδατος τοῖς δικαζομένοις ἀφορῶντα, πλέον ἢ ἅπαξ κατὰ καιροὺς μετερρυθμίσθησαν (4), ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν προσῆκον εἶνε, ἵνα ἐν τῇ χρήσει τῶν παλαιοτέρων πηγῶν μηδέποτε ἐπιλανθανώμεθα τούτου.

(1) Ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα.

(2)-(3) Πρβλ. λ. χ. Meier-Schömann-Lipsius *Att. Process* σ. 927 ἑπ. — Daremb.-Sagl. Dict. Antiqu. Grecq. λ. *Horologium* σ. 260 ἑπ. — Σμίθ, Λεξικ. Ἑλλ. Ἀρχαιοτ. λ. Ὡρολόγια σ. 1022 (μεταφρ. Σ. Τσιβανοπούλου). — R. Dareste, *Plaid. civ. Démosthen.* τόμ. Β' σ. 195. 202, κτλ.

(4) Περὶ τῶν ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ ὕδατος μεταβολῶν τούτων τελευταῖος διέλαβεν ὁ διαπρεπὴς τοῦ ἐν Στρασβούργῳ Πανεπιστημίου Καθηγητὴς Bruno Keil ἐν ἰδίᾳ καὶ σφόδρα ἐπιμεμελημένῃ διατριβῇ, ἐπιγεγραμμένῃ Zum Athenischen Gerichtswesen, ἐπιτεταγμένῃ δὲ (σελ. 225-269) λόγῳ Β' Παραρτήματος εἰς τὸ πέρυσι (1902) ὑπ'

Ὁ Ἁρποκρατίων οὑτωσὶ τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν (ἐν λ.) ὁρίζεται: «μέτρον τι ἐστὶν ὕδατος πρὸς μεμετρημένον ἡμέρας διάστημα ῥέον· ἐμετρεῖτο δὲ τῷ Ποσιδεῶνι μηνί· πρὸς δὴ τοῦτο ἠγωνίζοντο οἱ μέγιστοι καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνες». Εὐθὺς δ' εἶτα προστίθησι: «διενέμετο δὲ τρία μέρη τὸ ὕδωρ, τὸ μὲν τῷ διώκοντι, τὸ δὲ τῷ φεύγοντι, τὸ δὲ τρίτον τοῖς δικάζουσι». Αὐτὰ δὲ ταῦτ' ἐπὶ λέξει ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Σουίδας (ἐν λ.), βεβαίως ἀντιγράφων ἐκ τοῦ Ἁρποκρατίωνος.

Ὥστε, κατὰ τὸν Ἁρποκρατίωνα, ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ μέτρον τι ὕδατος, διὰ τῆς κλεψύδρας βεβαίως μεμετρημένον, καὶ ῥέον πρὸς ἡμέρας ὅλης διάστημα. Ἀλλὰ τίνος ὡρισμένως ἡμέρας; Διότι, ἐπαναλαμβάνομεν, αἱ ἡμέραι πᾶσαι οὐ τὴν αὐτὴν διάρκειαν ἔχουσιν. Ἐπάγει λοιπὸν ἀμέσως ὁ γραμματικός, πιθανώτατα παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους τοῦτο τοὐλάχιστον παραλαβών (1): ἐμετρεῖτο δὲ τῷ Ποσιδεῶνι μηνί, τῷ μηνὶ τουτέστι τῷ τὰς βραχυτάτας ἡμέρας ἔχοντι, περίπου δ' ἀντιστοιχοῦντι τῷ ἡμετέρῳ Δεκεμβρίῳ.

Ἕτερος δὲ γραμματικός (2), ἑρμηνεύων τὰ τοῦ Αἰσχίνου ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. λόγῳ § 126: πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας ἐν

αὐτοῦ δημοσιευθὲν σύγγραμμα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: Anonymus Argentinensis. Κατὰ τὸν συγγραφέα, τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην δικαιολογοῦντα καὶ δι' ἄλλων μὲν λόγων, ἀλλὰ μάλιστα διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τοῦ μήκους τῶν σῳζομένων ῥητορικῶν λόγων ἀπὸ τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ ἐφεξῆς, διακριτέον Δ' περιόδους καθ' ἅς, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μετεβλήθησαν ὅπως δήποτε τὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Ἀθήνησι δικαστηρίων, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ μέτρα διαρκείας τῶν ἀγορεύσεων: Α' τὴν πρὸ τοῦ 403/2 π. Χ. Β' τὴν μεταξὺ τοῦ ἔτους 403/2 καὶ τῶν ἐτῶν 380-370 ἢ μᾶλλον τοῦ ἔτους 375. Γ' τὴν μετὰ τὸ ἔτος 375. Δ' τὴν μετὰ τὸ ἔτος 348 ἢ πιθανώτερον τὸ 340, ἣν καὶ μόνην φαίνεται ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ (Ὅρ. σ. 266-8, πρβλ. ἔτι σ. 237, 242 καὶ 246).

Τὴν ἀξιόλογον ὄντως συμβολὴν ταύτην τοῦ ἐπιφανοῦς φιλολόγου, καίπερ περὶ τὸ πέρας σχεδὸν τῆς παρούσης πραγματείας λαβόντες, ὅμως μετ' ἐπιστάσεως διεξήλθομεν, πολλὰ δὲ καὶ ὠφελήθημεν ἐξ αὐτῆς, μάλιστα μὲν διότι ἐξ ἄλλης ὅλως ἀπόψεως ἐξετάζει τὰ κατὰ τὸ ἡμέτερον θέμα, οὕτω δὲ διὰ τὴν ἐν τοῖς πλείστοις ταυτότητα τῶν συμπερασμάτων, ἔτι μᾶλλον ἐπείσθημεν περὶ τῆς ὀρθότητος καὶ τῶν ἡμετέρων, ἀλλὰ καὶ διότι παρέσχεν ἔστιν ὅτε ἡμῖν ἀφορμήν, ἵνα περί τινα ζητήματα ἔτι μᾶλλον πολυπραγμονήσωμεν.

(1) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 7-8: διαμετ[ρούμενον πρὸς τὰς ἡμέ]ρας [το]ῦ Ποσιδεῶνος [μηνός.

(2) Σχολ. Αἰσχίν. σ. 66 (ἔκδ. Dindorf, Ὀξων. 1852).

διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι, οὑτωσὶ διεξηγεῖται τὸν λόγον δι' ὃν ὁ μὴν Ποσιδεὼν προυτιμήθη: «φασὶν ὅτι τὰς ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἐπιλεξάμενοι(1) οἱ Ἀθηναῖοι ὡς συμμέτρους καὶ δυναμένας κατασχεῖν ἕνδεκα ἀμφορέας, πρὸς αὐτὰς καὶ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις(2) ἐσκεύαζον τὴν κλεψύδραν, μεγάλου πράγματος δηλονότι γυμναζομένου(3). ἀπενέμοντο δὲ οἱ ἕνδεκα ἀμφορεῖς κατὰ τὸ τρίτον τοῖς ἀντιδίκοις καὶ τοῖς δικασταῖς».

Αἱ εἰδήσεις αὗται ὅθεν δή ποτε καὶ ἂν ἠρύσατο(4) αὐτὰς ὁ τοῦ Αἰσχίνου σχολιαστής, πάντως ὅμως φαίνονται ἐκ παλαιᾶς πηγῆς ἠντλημέναι, διὰ δὲ τοῦτο καὶ μείζονος ἐπιστάσεώς εἰσιν ἄξιαι. Διδάσκει λοιπὸν ὁ γραμματικὸς οὗτος ὅτι ὁ μὲν λόγος τῆς τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἐκλογῆς ἦν τὸ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ σύμμετρον, ὅτι δ' ἡ τῶν ἡμερῶν τούτων μέση διάρκεια παρίστατο δι' ὕδατος ἕνδεκα ἀμφορέων, μεμετρημένου, ὡς εἰκός, δι' ὡρισμένης κλεψύδρας, ὡρισμένον ὡσαύτως αὐλίσκον ἐχούσης. Διὰ τοῦ συμμέτρου ὅμως καὶ μόνου τῶν ἡμερῶν οὐδαμῶς ἐξηγεῖται ἡ τοῦ Ποσιδεῶνος προτίμησις. Ἄλλος ἄρα ἦν ὁ λόγος τῆς τοιαύτης προτιμήσεως. Ἀλλὰ τίς; Καθ' ἡμᾶς οὐδεὶς ἄλλος, ἀλλ' ἢ ἀναντιλέκτως τὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ μηνὸς τούτου βραχύτατον. Τῷ ὄντι ἡ δικαστικὴ ἡμέρα, ἵνα ᾖ ἐν παντὶ χρόνῳ χρήσιμος, τοιαύτη τις ἔδει νὰ ᾖ κατ' ἀνάγκην, ὥστε νὰ δύνηται νὰ χωρῇ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἡμέρᾳ τοῦ ἔτους, καὶ δὴ ἄρα ἡ ἐλαχίστη πασῶν, ὃ ἄλλως καὶ τοῖς ἡλιασταῖς ἤρεσκεν(5). Πράγματι δ' αἱ ἐλάχισται τῶν τοῦ ἔτους ἡμερῶν εἰσιν αἱ τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός.

Ἀλλ' ὡς πρὸ μικροῦ εἴδομεν, ὁ γραμματικὸς οὗτος περὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ποσιδεῶνος λέγων, ἀμέσως προστίθησι: πρὸς αὐτὰς καὶ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις ἐσκεύαζον τὴν κλεψύδραν, μεγάλου

(1) Οἱ K-W[3] ἀναγιγνώσκουσι διορθούμενοι: ἐκλεξάμενοι

(2) Οὕτω κατὰ διόρθ. Σαουππίου, ἀντὶ τῶν ἐν τῷ κώδ.: τὰς ἄλλας ἡμέρας.

(3) Οἱ K-W, οἷς καὶ ὁ Sandys ἠκολούθησε, κελεύουσιν ἵν' ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδ.: γυμναζομένου ἀναγνῶμεν: ἀγωνιζομένου· ἀλλ' ἡμεῖς καλῶς μεμνημένοι ὅτι ἄλλοτέ ποτε ἀνέγνωμεν παρὰ νομικῷ βυζαντίνῳ, οὗ δυστυχῶς οὐδὲ τοῦ ὀνόματος τῇ ὥρᾳ ταύτῃ κατορθοῦμεν ν' ἀναμνησθῶμεν, τὴν φράσιν: ἡ δεῖνα ἀγωγὴ γυμνάζεται, εἰκάζομεν ὅτι καὶ ὁ γραμματικὸς ὧδε τούτῳ τῷ ῥήματι ἐχρήσατο.

(4) Τὰς τοῦ Dindorf εἰκασίας ὅρα ἔνθ' ἀνωτ. Praef. σ. IV ἐπ.

(5) Πρβλ. Ἀριστοφ. Σφηξ. 776 ἐπ.

πράγματος δηλονότι γυμναζομένου. Παντὶ συμφανὲς ὑπάρχει ὅτι ὧδε μάλιστα ἔχει ὑπ' ὄψει τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν ἤ, ἵν' ἀκριβέστερον εἴπωμεν, τοὺς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν μεγίστους καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνας. Ἀλλ' ὑπάρχει ἀμφιβολία ἆρά γε ὅτι καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας, ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις γραφαῖς τε καὶ δίκαις, ὅτε κλάσματα μόνον τῆς πρὸς ὕδωρ διαμεμετρημένης ἡμέρας τοῖς δικαζομένοις παρείχοντο, ὡσαύτως τὰς κλεψύδρας ἐκανόνιζον πρὸς τὸ αὐτὸ μέτρον τῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἡμερῶν; Εἰ δὲ μή, πρὸς τίνος ἄλλου μηνὸς τὰς ἡμέρας, πάντως μείζονας, ἐκανόνιζον τὴν ῥοὴν τοῦ ὕδατος; Ἔπειτα, εἶνε δυνατὸν ἵνα παραδέξηταί τις εὐλόγως, ἄνευ μάλιστα οἵας δή ποτε περὶ τούτου μαρτυρίας, ὅτι ἐν Ἀθήναις δύο συγχρόνως ἴσχυον μονάδες χρόνου, ἡ μὲν μείζων, ἐλάσσων δὲ ἡ ἑτέρα;

Ὥστε καὶ κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Αἰσχίνου εἰς τὰ αὐτὰ ἢ μᾶλλον εὐρύτερά πως καταντῶμεν συμπεράσματα, ὅτι τουτέστιν ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, ἡ καὶ δικαστικὴ δυναμένη νὰ κληθῇ, πρός τινα τῶν βραχυτάτων ἡμερῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἀντιστοιχοῦσα καὶ δι' ὕδατος ἕνδεκα ἀμφορέων παρισταμένη, τοῦτο μὲν ἐχρησίμευεν ὡς μέγιστον ὅριον χρόνου τῆς τῶν δικαστικῶν συνεδριῶν διαρκείας, τοῦτο δ' ἅμα ἀπετέλει καὶ τὸν κανόνα πρὸς ὃν καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐκανόνιζον τὰς κλεψύδρας ἐν τῇ παροχῇ τῶν νομίμως κατὰ γραφὰς καὶ δίκας ὡρισμένων μέτρων ὕδατος.

Ἤδη, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἕνδεκα ἀμφορεῖς παριστᾶσι τὸ ὅλον μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ὅτι δ' αὕτη ἦν μία τῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἡμερῶν, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἡ ἐλαχίστη τοῦ ἔτους, σαφῶς ἕπεται ὅτι, ἐὰν τῆς τελευταίας ταύτης τὴν πραγματικὴν διάρκειαν ἔχωμεν, σφόδρα εὐκόλως θὰ δυνηθῶμεν οὐ μόνον τὸ ὅλον μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας κατά γε τὸ νῦν ἰσχῦον ὡρολογικὸν σύστημα νὰ προσδιορίσωμεν ἀλλ' ἅμ' ἀκριβῶς νὰ ὁρίσωμεν καὶ τὸ μῆκος ἑκάστου τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναφερομένων μέτρων ὕδατος (1).

Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀπετάθημεν, ὅτε πρὸ ἑπτὰ περίπου μηνῶν ἐν Ἀθήναις παρεπεδημοῦμεν, πρὸς τὸν ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ Καθηγητὴν καὶ Διευθυντὴν τοῦ Ἀστεροσκοπείου κ. Αἰγινήτην, ὁ δὲ δια-

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἐπ.

πρεπὴς ἀνὴρ εὐμενῶς ἡμῖν χαριζόμενος, μετά τινας ἡμέρας ἀπέστειλεν ἡμῖν τὴν ἑξῆς λύσιν, ἣν καὶ εὐγνωμόνως ἐπὶ λέξει καταχωρίζομεν:

Ἡ ἐλαχίστη ἡμέρα, κατὰ τὸ χειμερινὸν ἡλιοστάσιον, ἐν Ἀθήναις, περὶ τὸ 400 π. Χ., ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς φαινομένης ἀνατολῆς μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς φαινομένης δύσεως (ληφθείσης ὑπ' ὄψιν τῆς διαθλάσεως) τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου, ἦτο: 9^{ω}. 25^{λ}, 8.

Κατ' ἀκολουθίαν, τῆς μὲν ἐλαχίστης ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἀντιστοιχούσης, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω ἀναγκαίας προϋποθέσεις (1) πρὸς ὥρας 9 καὶ λεπτὰ 25, 8 (ἢ ἐν ὅλῳ πρὸς λ. 565, 8), δεδομένου δ' ὅτι ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἦν ἴση πρὸς 11 ἀμφορέας (2), σαφῶς ἕπεται ὅτι ἕκαστος μὲν ἀμφορεὺς ἀντιστοίχει $\left(\frac{565^{\lambda}.\ 8}{11} =\right)$ πρὸς λ. 51, 4 περίπου, ἕκαστος δὲ χοῦς (τοῦ ἀμφορέως 12 χόας περιλαμβάνοντος) ὡσαύτως περίπου πρὸς λ. 4, 3 (3).

(1) Ἀκριβείας χάριν παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος τοῦ κ. Αἰγινήτου εἶνε ὁ πάντων συμφωνότατος πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἀντίληψιν, διότι ὡς πᾶς τις ὁρᾷ ἐν τῇ ἄνωθι σημειώσει τοῦ κ. Καθηγητοῦ, οὗτος ἐγένετο ἑπομένως ταῖς παρατηρήσεσι τῶν παλαιῶν, ἀπὸ τῆς φαινομένης ἀνατολῆς μέχρι τῆς φαινομένης δύσεως τοῦ κέντρου τοῦ Ἡλίου.

(2) Τοῦτ' ἄλλως συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 126, περὶ οὗ χωρίου λέγομεν κατωτέρω.

(3) Ὁ κ. Keil ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ καλλίστῃ αὐτοῦ πραγματείᾳ εἰς ταὐτὰ σχεδὸν καταλήγει συμπεράσματα. Ἐπειδὴ δ' ὅμως εἰς ταῦτα φθάνει δι' ἄλλης ὁδοῦ, εἰσηγεῖται δ' ἅμα καὶ νέας τινὰς ὑποθέσεις πολλοῦ λόγου ἀξίας, χρησιμώτατον πρὸς τὴν ὅσον οἷόν τε κρατίστην διασάφησιν τοῦ πράγματος νομίζομεν ἵνα, περὶ μὲν τούτων ποιώμεθα τὴν προσήκουσαν μνείαν ὅπου ἂν παρέχηται ἡμῖν ἀφορμὴ ἐν τοῖς ἑξῆς, περὶ δὲ τῆς μεθόδου εὐθὺς παραχρῆμα καὶ διὰ βραχέων κατὰ τὸ δυνατὸν ὑποδείξωμεν αὐτήν.

Μεθ' ἱκανὰς λοιπὸν παρατηρήσεις περὶ τῶν ἔν τέ τισιν ἄλλοις καὶ δὴ μάλιστα ἐν ταῖς προθεσμίαις τοῦ δικαστικοῦ λόγου ἐπελθουσῶν μεταβολῶν, κατὰ τοὺς μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων ῥητόρων χρόνους καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους διατάξεως τῶν δικαστηρίων (σ. 235 ἑπ.) ὁ κ. Keil ἔχων ὑπ' ὄψει τοῦτο μὲν τὴν ἐν τῷ Δημοσθ. π. Μακάρτατ. λόγῳ (ὃν τάσσει περὶ τὸ 361 π. Χ.) μνείαν μέτρων ὕδατος (§ 8-9), τοῦτο δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἑπ. ἔτι πληρέστερον ἀναφερόμενα μέτρα ὕδατος ἔν τε ταῖς διαδικασίαις καὶ ταῖς ἄλλαις δίκαις, ἐν ταύταις κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ, ἐκ δὲ τούτων εὐλόγως συνάγων τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἐὰν πράγματι οἱ δικαστικοὶ λόγοι πρὸς ταῦτα ἢ οἷα δήποτ' ἄλλα ὡρισμένα μέτρα συνετάσσοντο, ἔδει πάντως νὰ ὑπάρχῃ ἀναλογία τις μεταξὺ τῶν μέτρων τούτων καὶ τοῦ μήκους τῶν ῥητορικῶν λόγων, ἵν' ἀνεύρῃ τὴν ἀναλογίαν ταύτην, τίθησιν ἑαυτῷ τὸ ἑξῆς ἐρώτημα (σ. 240): πόσοι στίχοι — διότι, λέγει, τούτῳ μόνῳ τῷ κα-

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας. Ἀλλ' ἤδη ἄλλα ἐγείρονται ζητήματα, χαλεπὰ καὶ δυσεπίλυτα καθ' ἑαυτά, ἃ ὅμως προσῆκον εἶνε νὰ ἐξετασθῶσιν, ἕκαστον ἐν τῷ προσή-

νόνι δίδοται ἡμῖν ἵνα χρησώμεθα — ἐδύναντο ν' ἀπαγγελθῶσι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ῥοῆς ἑνὸς χοὸς ἢ ἑνὸς ἀμφορέως ὕδατος; Πρὸς ποῖον δ' ἄρα μέτρον χρόνου, τούτου λογιζομένου κατὰ τὸ ἡμέτερον ὡρομετρικὸν σύστημα, εἷς χοῦς ἢ εἷς ἀμφορεὺς ἀντεστοίχει;

Ὁ συγγραφεύς, πρὸ πάσης ἐρεύνης, φροντίζει (σ. 240 ἑπ.), ἵν' ἐμφανίσῃ ἡμῖν τὰς δυσχερείας τῆς τοιαύτης ζητήσεως, ὀρθῶς παρατηρῶν ὅτι οἱ σῳζόμενοι ῥητορικοὶ λόγοι, πλὴν τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος διασκευῆς ἣν καθόλου εἰπεῖν ὑπέστησαν κατὰ τὴν δημοσίευσιν (προσπαρατηροῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὅτι τὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ῥητορικῶν λόγων ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, καὶ δὴ ἐκ τούτων μάλιστα τῶν δικανικῶν, εὐκταῖον εἶνε ἵνα τύχωσιν ἰδίας μελέτης, ἅτε ἀποτελοῦντες διακεκριμένην ὅλως κατηγορίαν, εἰς ἣν ἡ θεωρία τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἄλλων ἀρχαίων λόγων, τοῦ Ἀριστοτέλους λ. χ. ἢ τῶν τοῦ Πλάτωνος, οὐδαμῶς δύναται νὰ ἐφαρμόζηται) ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους ἔτι λόγους, οὓς συντόμως μὲν πλὴν σαφῶς ἐκτίθησι, δὲν ἀνταποκρίνονται πάντες οὐδὲ πάντοτε πρὸς τὰς νομίμους προθεσμίας τοῦ λόγου. Οὕτω λ. χ. αἱ συνηγορίαι καὶ οἱ ἐπίλογοι οὐδαμῶς δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς εὕρεσιν τοῦ χορηγηθέντος ὕδατος, ἐν ᾧ ἄλλοι τινὲς λόγοι, κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἐξεταζόμενοι, κατὰ προσέγγισιν μόνον δύνανται νὰ ἐμφανίσωσι τοῦτο. Κατ' ἀκολουθίαν ἀνάγκη ὑπάρχει, πρὸς περιορισμὸν τοὐλάχιστον τῶν ἐνδεχομένων σφαλμάτων, ἵνα πάντες οἱ λόγοι συνεξετασθῶσι παραλλήλως. Δέχεται δ' ὁ συγγραφεὺς ὅτι μείζονα σχετικῶς βεβαιότητα ἐν τῷ προσδιορισμῷ τοῦ ὕδατος παρέχουσιν αἱ περιπτώσεις καθ' ἃς ὀλίγος μόνον χρόνος παρείχετο πρὸς ἀγόρευσιν τοῖς ἀντιδίκοις, ὅτε φυσικῷ τῷ λόγῳ οὗτος ἅπας κατανηλίσκετο, καὶ δὴ ἄρα διὰ τοῦτον τὸν λόγον προτιμᾷ τοὺς βραχεῖς λόγους τῶν παλαιοτέρων χρόνων καὶ τὰς δευτερολογίας.

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα (σ. 243) ὁ κ. Keil — χρῆται δὲ τῇ ἐκδόσει Ζυρίχης — ἐξετάζει κατὰ πρῶτον τοὺς ἐγγύτατα πρὸς τἀριστοτελικὰ μέτρα ὕδατος, ἀσφαλῶς τουτέστι μετὰ τὸ 340 π. Χ., ἀπαγγελθέντας 4 δημοσθενικοὺς λόγους ἤτοι α') τὸν LVI κ. Διονυσοδ. βλάβης ἔχοντα στίχ. 431· β') τὸν XLII π. Φαίνιππ. ἀντιδόσεως ἔχοντα στίχ. 294· γ') δὲ καὶ δ') τὰς δύο παραγραφάς, τὴν XXXIV π. Φορμ. ἔχουσαν στίχ. 437 καὶ τὴν XXXIII π. Ἀπατούρ. ἔχουσαν στίχ. 342. Ἐπειδὴ δὲ διαιρῶν τοὺς ἀριθμοὺς τούτους στίχων διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (ἔνθ' ἀνωτ.) μνημονευομένων ἀριθμῶν χοῶν, τουτέστι τὸν μὲν β' ἐκ στίχ. 294, ἅτε εἰς διαδικασίαν ἀναφερόμενον, διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 6, τοὺς δὲ λοιποὺς πάντας (στίχ. 431, 437 καὶ 342) διὰ τοῦ ἀριθμοῦ χοῶν 7 (ὡς τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ ὑπερβαίνοντος μὲν τὰς 1000 δρ. ὄντος δ' ἐλάσσονος τῶν δρ. 5000) εὑρίσκει ὅτι εἰς μὲν τὸν α' καὶ γ' ἀναλογοῦσι στίχ. 49 κατὰ χοῦν, εἰς δὲ τὸν β' στίχ. 62 καὶ εἰς τὸν δ' στίχ. 62 ½, προσέτι δὲ ἐπειδὴ ἐν μὲν τῷ β' (π. Φαίνιππ.) λόγῳ οὐδὲν λέγεται παράπονον περὶ ἀνεπαρκείας τοῦ διαμετρηθέντος ὕδατος, ἐν δὲ τῷ δ' (π. Φορμ.), ἔνθ' ἀναλογοῦσι στίχ. 62 ½ πρὸς ἕκαστον χοῦν, διαρρήδην λέγει τελευτῶν ὁ ῥήτωρ: «καλῶ δὲ καὶ ἄλλον τινὰ τῶν φίλων, ἐὰν κελεύητε» ὑποδηλοῖ ἄρα σαφῶς ὅτι ὑπελείπετό τις ἔτι χρόνος πρὸς ἐπίλογον ἢ συνηγορίαν, ἐκ τούτων πάντων συνάγει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἐν τοῖς λόγοις τούτοις δὲν κατανηλώθη πᾶσα

κοντι τόπῳ, ἵν' ὁρισθῶσι μὲν ὅπως δή ποτε τὰ ἀπορούμενα, ζητηθῇ δὲ κατὰ τὸ ἐνὸν καὶ ἡ πιθανὴ λύσις αὐτῶν.

ἡ προθεσμία τοῦ λόγου, ὅτι δ' ἄρα προσῆκον εἶνε ν' αὐξηθῇ πως ὁ ἀριθμὸς τῶν στίχων κατὰ χοῦν καὶ δὴ πιθανῶς μέχρι τῶν στίχ. 70.

Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ κατ' εἰκασίαν ὑπολογισμοῦ τούτου, ὅτι δηλονότι 1 χοῦς = στίχ. 70, ἐπειδὴ δ' ἄλλως οἱ ἤδη καταμετρηθέντες 4 λόγοι σφόδρα ὀλίγοι εἰσίν, ὁ κ. Keil τρέπεται (σ. 244 ἐπ.) ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν ἑτέρων τινῶν λόγων, ἀπαγγελθέντων πάντως πρὸ τοῦ 340 π. Χ. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ π. Μακάρτατον δημοσθεν. λόγῳ, περὶ διαδικασίας κλήρου προκειμένου, ὡς μέτρον ὑπὲρ τῆς δευτερολογίας 3 χόες ὕδατος μνημονεύονται (§ 7-8), δύο ὡσαύτως δευτερολογίας ἐκλέγεται πρὸς ἐξέτασιν, κατὰ προτίμησιν ὡς ἐμφανιζούσας πλῆρες τὸ νόμιμον μέτρον, τουτέστι τὰς δημοσθεν. XXVIII κ. Ἀφόϐ. Β' καὶ XLVI κ Στεφ. ψευδομαρτ. Β', προσέτι δὲ τὸν Ἰσαίου X λόγον π. τ. Ἀριστάρχ. κλήρ., καθ' οὓς ἅπαντας λόγους τὸ ἀμφισϐητούμενον ποσὸν ὑπερϐαίνει τὰς δρ. 5000. Ἀριθμῶν αὖθις τοὺς στίχους, εὑρίσκει ἐν μὲν τῷ α' 206, ἐν τῷ ϐ' 211, ἐν δὲ τῷ γ' 225. Διαιρεῖ ἄρα τοὺς ἀριθμοὺς τούτους διὰ τοῦ 3 (διότι, ὡς εἴρηται, 3 χόες μνημονεύονται ὡς νόμιμον μέτρον ἐν τῷ ὑστέρῳ λόγῳ), ἐπειδὴ δ' εὑρίσκει κατὰ μέσον ὅρον πηλίκον 69-70, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι 70 στίχοι ἀντιστοιχοῦσι πρὸς 1 χοῦν ὕδατος.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Keil, βουλόμενος ν' ἀκριϐώσῃ ἂν ὄντως τὸ εὑρεθὲν μέτρον (1 χοῦς = στίχ. 70) τυγχάνει ὂν ἀκριϐές, πρῶτον μὲν ἐξετάζει (σ. 246 ἐπ.), κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον, ὡς εἰκός, 35 ὅλους λόγους, ὧν οἱ μὲν 28 δημοσθενικοί, οἱ δ' ἐπίλοιποι 7 τοῦ Ἰσαίου, πάντας ἰδιωτικούς, γραφέντας δὲ μετὰ τὸ 370 π. Χ. Ἐπειδὴ δ' ἐν πᾶσι σχεδὸν τούτοις εὑρίσκει εἰς ἀριθμοὺς χοῶν ἀκριϐῆ περίπου πολλαπλάσια τοῦ ἀριθμοῦ 70, τὸ τοιοῦτον θεωρεῖ ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ὄντως 1 χοῦς ἀντεστοίχει πρὸς στίχους 70. Εἶτα δ' εἰς τὴν αὐτὴν ὑποϐάλλει βάσανον (σ. 248 ἐπ.) ἱκανοὺς δημοσίους λόγους, μετὰ δὲ τούτους (σ. 251) τοὺς τοῦ Αἰσχίν. κ. Κτησιφῶντ. καὶ π. Παραπρεσϐ., καὶ τὸν τοῦ Δημοσθ. π. τ. στεφάν., ἐν οἷς ταὐτὰ ἢ περίπου ταὐτὰ εὑρίσκει πολλαπλάσια. Δὲν παραλείπει δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ ἐξελέγξῃ οὐδ' αὐτοὺς τοὺς ἀσυντελέστους ἢ οὐδέποτ' ἀπαγγελθέντας λόγους.

Ἀκολούθως ὁ συγγραφεὺς προϐαίνει (σ. 254 ἐπ.) εἰς τὴν λύσιν τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ ἀρχῆθεν τεθέντος προϐλήματος. Ἐπανειλημμέναι, λέγει, δοκιμαὶ ἀπέδειξαν αὐτῷ ὅτι 70 στίχοι οὐ βραδέως, μεγαλοφώνως δὲ καὶ ῥητορικῶς ἀπαγγελλόμενοι, κατὰ μέσον ὅρον ἀπαιτοῦσι λ. 4 1/3. Τὸν ἀριθμὸν ὅμως τοῦτον, λόγῳ τῆς ἀσκήσεως τῶν ῥητόρων καὶ διότι, ὡς εἰκός, οἱ ἐκ γενετῆς Ἀθηναῖοι προέφερον ταχύτερον, ἐλαττοῖ εἰς λ. 4. Οὕτω δὲ καταλήγει εἰς τὰς ἑξῆς ἐξισώσεις: ἐὰν 1 χοῦς = 4λ., εἷς ἀμφορεὺς ἄρα (4 × 12) = 48λ. Πρὸς ἀπόδειξιν δ' ὅτι ἡ ἐξίσωσις αὕτη ὄντως ὀρθὴ τυγχάνει οὖσα καταφεύγει εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν τοῦ Αἰσχίν. π. Παραπρεσϐείας § 126: «πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι», ὀρθῶς διδάσκων καί, ὥσπερ ἡμεῖς κατωτέρω, διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς σαφῶς ἀποδεικνύς, ὅτι οἱ ὧδ' ἀναφερόμενοι 11 ἀμφορεῖς παριστῶσι τὸ ὅλον μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Ἀλλ' ὡς ἤδη παρετήρησεν ἴσως ὁ ἀναγνώστης, ἐνταῦθα διαφορά τις, ἱκανῶς σπουδαία, λόγῳ τῶν περαιτέρω συμπερασμάτων τοῦ κ. Keil, ἄγει ἡμᾶς εἰς διαφωνίαν,

Καὶ δὴ εὐθὺς ἐρωτᾶται: πότε τὸ πρῶτον εἰσήχθη ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα; Δυστυχῶς αἱ πηγαὶ οὐδὲν ἡμᾶς περὶ τούτου διδάσκουσιν· ἂν μὴ ὅμως ἐν τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ὑφ' ἡμῶν (1) ἐκτεθεῖσι συλλογισμοῖς ὅλως ἐπλανήθημεν, εὐλόγως, νομίζομεν, δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι εὐθὺς ὡς πρωιαίτατα ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ᾔσθετο τὴν ἀνάγκην ἵνα τάξῃ ὡρισμένα χρονικὰ ὅρια τοῖς τε δικασταῖς καὶ τοῖς πρὸς τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια λέγουσιν (2), ἅμα, ἢ σχεδὸν ἅμα,

Κατ' αὐτὸν τουτέστιν, ἐπειδὴ λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ χοὸς ἀπὸ λ. 4 1/3 εἰς λ. 4 μόνον (ἡμεῖς εὕρομεν λ. 4, 3) ὁ ἀμφορεὺς πρέπει νὰ λογίζηται ἴσως πρὸς λ. 48 (καθ' ἡμᾶς λ. 51, 4), ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἄρα εἶχε μῆκος, οὐχὶ ὥσπερ ἡμεῖς διατεινόμεθα ὡρῶν 9 καὶ λ. 25, 8, ἀλλὰ μόνον ὡρῶν 8 καὶ λ. 48, ἣν δηλονότι βραχυτέρα τῆς πραγματικῆς ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός.

Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ τὰ τούτῳ ἀδελφὰ μέλλομεν νὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω, μάλιστα λόγῳ τῶν εὐρυτέρων συμπερασμάτων τοῦ συγγραφέως.

(1) Ἀνωτέρ. σ. 4.

(2) Προσῆκον, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον, εἶνε νὰ παρατηρηθῇ ὧδε ὅτι οὐκ ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηξ. 93 διδάσκεται, ἐπαναλαμβάνεται δὲ καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων, ὅτι αἱ προθεσμίαι τοῦ λόγου ἁπλῶς δῆθεν ἐτάχθησαν πρὸς περιορισμὸν τῆς τοῦ λόγου καταχρήσεως, ἢ «διὰ τὸ φλυαρεῖν τὸν λέγοντα καὶ ἐμποδίζειν ἄλλοις θέλουσι λέγειν». Πλείονές εἰσιν οἱ λόγοι, πολλῷ δὲ μείζων ἡ νομικὴ ἔκτασις αὐτῶν. Οἱ ἡλιασταί, ὡς γνωστόν, ὤμνυον σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι ὁμοίως ἀμφοῖν τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ἀκροάσονται· ὤφειλον ἄρα καὶ ἐπὶ ἴσον διάστημα χρόνου ν' ἀκροῶνται τῶν ἀντιδίκων. Παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις σήμερον οὐδεμία προθεσμία λόγου ὁρίζεται, ἀλλ' ὁ πρόεδρος, ὁσάκις ἂν κρίνῃ ἱκανὰ τὰ λεχθέντα, καταπαύει τὸν λέγοντα. Ἐν τοῖς ἡλιαστικοῖς ὅμως δικαστηρίοις ἄλλη ὅλως ἐπεκράτει τάξις, ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἐκ πλείστων ἀεὶ συνεκροτοῦντο δικαστῶν, οὐχὶ ὡς νῦν νομικῶν καὶ ἀποκλειστικὸν ἔργον τὸ δικάζειν ἐχόντων, ἀλλ' ἐκ τῶν τυχόντων ἁπλῶς, ἐὰν εἰς τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τούτων ἀφίετο ὁ ἑκάστοτε προσδιορισμὸς τῆς διαρκείας τοῦ λόγου, οὐ μόνον ἡ μεταξὺ τῶν ἀντιδίκων ἰσότης θὰ παρεβιάζετο, ἀλλὰ βεβαίως καὶ καταχρήσεις θὰ συνέβαινον, τῶν δικαστῶν ἢ τοὐλάχιστον τῶν ζωηροτέρων ἐκ τούτων, καταπαυόντων αὐθαιρέτως τὸν λέγοντα, κατὰ λόγον τῶν συμπαθειῶν ἢ ἀντιπαθειῶν αὐτῶν. Τοσοῦτο δὲ μᾶλλον βέβαιον εἶνε ὅτι θὰ συνέβαινον ταῦτα, ὅσον καίπερ ὑπαρχουσῶν ὡρισμένων προθεσμιῶν τοῦ λόγου, ὅμως μνημονεύονται παραδείγματα τοιούτων καταχρήσεων (Ὅρ. Meier-Schömann-Lipsius, *Att. proc.* σ. 932 καὶ σημ. 476). Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ τῶν προθεσμιῶν τοῦ λόγου εἰσαγωγὴ εἰς τρία τινὰ ἀπεσκόπει· 1) εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἰσότητος τῶν ἀντιδίκων ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης· 2) εἰς τὸν περιορισμὸν μὲν τῶν ἀγορεύσεων τῶν δικαζομένων ἐντὸς τῶν δι' ἑκάστην δίκην ὡρισμένων νομίμων προθεσμιῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ἅμα τῶν δικαζόντων ἵνα, κατὰ τὰς αὐτὰς προθεσμίας, ἀκροῶνται ὁμοίως τῶν ἀντιδίκων· ἡ προθεσμία τουτέστι τοῦ λόγου ἦν μὲν δεσμός τις ἢ ὑποχρέωσις τῶν δικαζομένων ἀπέναντι τοῦ δικαστηρίου, ἀλλ' ἅμα καὶ δικαίωμα αὐτῶν· 3) δὲ πιθανώτατα, εἰς τὸ δυνατὸν τῆς ἐκδικάσεως πλειόνων δικῶν, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου, ἐν μιᾷ καὶ τῇ

καὶ ἠναγκάσθη ἵνα κατατέμῃ τὸν χρόνον, κατὰ λόγον τοῦ εἴδους καὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν δικῶν καὶ γραφῶν, καὶ δὴ ἄρα καὶ νὰ εἰσαγάγῃ μὲν ὄργανόν τι πρὸς καταμέτρησιν τοῦ χρόνου, νὰ ὁρίσῃ δὲ καὶ μονάδα τινά, ἣν κατ' ἀνάγκην ὑποτίθησιν ἡ εἰς τμήματα διαίρεσις τοῦ χρόνου. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἀρχαιότατον μὲν ὄργανον ἢ δικαστικὸν σκεῦος ἡ κλεψύδρα μόνη εἶνε ἡμῖν γνωστή, ὡς χρονικὴ δὲ μονὰς μόνη ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, νομίζομεν ὅτι εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης συγχρόνως ταῦτ' ἀμφότερα ἢ σχεδὸν συγχρόνως εἰσήγαγεν, εὐθὺς ὡς δηλονότι ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἠναγκάσθη, ἵνα τὴν διάρκειαν τῶν τε ἀγώνων καθ' ἕκαστον καὶ τῶν τοῦ λόγου προθεσμιῶν κανονίσῃ πρὸς τὸ μῆκος μιᾶς ὡρισμένης ἡμέρας (1). Καὶ δὴ ἄρα, ἐπειδὴ ἦν μὲν ἤδη ἡ κλεψύδρα αὐτῇ δικαστικῇ συνεδρίᾳ, κατὰ λόγον τοῦ ὅλου μήκους τῶν κατὰ μέρος προθεσμιῶν τῶν δικῶν τούτων συνυπολογιζομένων πρὸς τὸ νόμιμον μῆκος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἔτι μᾶλλον ἄπορον ἀποβαίνει τὸ καὶ νῦν ἔτι ἄλυτον πρόβλημα τῶν λεγομένων χωρὶς ἢ ἄνευ ὕδατος δικῶν. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων κατωτέρω, ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

(1) Ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 236, πρβλ. ἔτι σ. 265, 268), καίπερ παραδεχόμενος ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀντιφῶντος ὑπῆρχον ἤδη νενομοθετημέναι προθεσμίαι τοῦ λόγου, διάφοροι βεβαίως τῶν ἐπὶ Ἀριστοτέλους, διδάσκει ὅμως ὡς βέβαιον, εἰς μαρτύριον προσαγόμενος τὸν π. τ. Χορευτοῦ (VI, 37 f.) λόγον τοῦ Ἀντιφῶντος (τάσσεται δ' ὁ λόγος οὗτος ὑπὸ Jebb περὶ τὸ 413 π. Χ. Ὅρ. *Att. Orators* τόμ. Α' σ. 33 σημ. 2, πρβλ. σ. 62 σημ. 1), ὅτι ἐπὶ τοῦ ῥήτορος τούτου δίκη τις ἐδύνατο νὰ παραταθῇ ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ἀλλά, πλὴν ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον ἀμέσως ἢ καὶ ἐμμέσως, ἀλλά πως σαφῶς, ἐντεῦθεν συνάγεται, οὐδ' ἄλλοθέν ποθεν οὐδαμῶς μαρτυρεῖται, τοὐναντίον μάλιστα, ἱκανοὶ λόγοι ὑπάρχουσιν, οἳ πείθουσιν ἡμᾶς περὶ τοῦ ἐπισφαλοῦς τοῦ διδάγματος τούτου. Καὶ δὴ α' ἡμῖν τοὐλάχιστον, τὸ δόγμα τοῦτο φαίνεται ὑπεναντίον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ περὶ διαμεμετρημένης ἡμέρας καὶ μέτρων τοῦ λόγου θεσμοῦ τοῦ ἀττ. δικαίου, πρόσθες δὲ καὶ πρὸς τὴν ἄχρι τοῦδε γνωστὴν πρᾶξιν τῶν ἀττ. δικαστηρίων: δίκη τις ἐδύνατο δι' ὑπωμοσίας, παραγραφῆς ἢ σκήψεως ν' ἀναβληθῇ, οὐδέποτε ὅμως καὶ νὰ παραταθῇ, δικαζομένη ἐπὶ δύο ἡμέρας· β' κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Ἑλλην. Α' κεφ. Ζ' § 23 ἑπ.) ὁ Εὐρυπτόλεμος ὅπως πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, ἵνα δῶσιν ἑκάστῳ τῶν 10 στρατηγῶν ἡμέραν πρὸς ἀπολογίαν, οὕτω δὲ κριθῶσιν εἷς ἕκαστος «διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν», οὐδὲν ἄλλο ἐπικαλεῖται ἢ τοὺς νόμους ἀκριβῶς καὶ τὸ τῆς δίκης τοῦ Ἀριστάρχου προηγούμενον (§ 28). Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ταῦτ' ἐλέγοντο κατὰ τὸ 406 π. Χ. καὶ περὶ ὡρισμένου εἴδους ἀδικημάτων, τουτέστι προδοσίας καὶ ἱεροσυλίας. Ἀλλ' εἶνε πιθανὸν ἆρά γε ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι δὲν ἴσχυον 10 ἢ 20 ἔτη πρότερον; Εἰ δ' ἴσχυον, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ παραδέξηταί τις ὅτι ἐπί τινων μὲν ἀδικημάτων καὶ δὴ τῶν μεγίστων ἐπεβάλλετο ἡ ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐκδίκασις, ἐπί τινων δ' ἄλλων συνεχωρεῖτο ἡ τῆς δίκης παράτασις ἐπὶ

ἐν χρήσει κατὰ τὸ ἔτος 425, ὡς μηνύει σαφῶς ἡ περὶ ταύτης μνεία ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι (1) τοῦ Ἀριστοφάνους, αὕτη δ' ἀναγκαίως προϋποτίθησι τὴν ὕπαρξιν τῶν τοῦ λόγου προθεσμιῶν, εὔλογον νομίζομεν, ἵνα συμπεράνωμεν ὅτι, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 425, ὡσαύτως ὑπῆρχεν ἐν χρήσει ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα (2).

Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι ταῦτα πάντα

δύο ἡμέρας; γ' ὁ Πλάτων ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ (Κεφ. ΚΖ', σ. 37 Α) παρίστησι τὸν Σωκράτη λέγοντα πρὸς τοὺς δικαστάς: «ἀλλὰ ὑμᾶς τοῦτο οὐ πείθω· ὀλίγον γὰρ χρόνον ἀλλήλοις διειλέγμεθα· ἐπεί, ὡς ἐγῷμαι, εἰ ἦν ὑμῖν νόμος, ὥσπερ καὶ ἄλλοις ἀνθρώποις, περὶ θανάτου μὴ μίαν ἡμέραν μόνον κρίνειν, ἀλλὰ πολλάς, ἐπείσθητε ἄν· νῦν δὲ κτέ.». Ἂν πράγματι, οὐ σφόδρα μακρὸν χρόνον πρὸ τοῦ ἔτους 399 π. Χ., δίκη τις ἐδύνατο νὰ παραταθῇ ἐπὶ 2 ἡμέρας ἢ ἐν ἀνάγκῃ καὶ πλείονας, εἶνέ ποτε πιθανὸν ὅτι ὁ Πλάτων, ἀντὶ νὰ ὑπομνήσῃ τοὺς Ἀθηναίους τὸν ὑπάρξαντά ποτε πάτριον θεσμὸν περὶ παρατάσεως, θὰ ἐπεκαλεῖτο τὰ παρ' ἄλλοις ἀνθρώποις ἰσχύοντα, ἵνα δείξῃ ὅτι, τοὐναντίον, παρ' αὐτοῖς ὁ νόμος κελεύει καὶ περὶ θανάτου ἔτι μίαν ἡμέραν μόνον κρίνειν; Ἐν σφόδρα παλαιοῖς χρόνοις, πάντως δὲ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν προθεσμιῶν τοῦ λόγου, ὅτι δίκη τις ἐν Ἀθήναις ἐδύνατο ἐπὶ 2 ἢ πλείονας ἡμέρας νὰ παρατείνηται, οὔτε ἀδύνατον νομίζομεν, ἀλλ' οὔτε ἀμφισβητοῦμεν, καίπερ ἄλλως ἐκ μεμαρτυρημένης διατάξεως τοῦ Δωδεκαδέλτου νόμου (450 π. Χ.) συνάγοντες ὅτι, καθάπερ ἐν Ῥώμῃ περὶ τὸ μέσον τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ. ἴσχυεν ἤδη ὁ κανὼν τῆς ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας, πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, περατώσεως τῆς δίκης *(: sol occasus suprema tempestas esto)*, οὕτω πιθανώτατα καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ πάντα τὸν Ε' αἰῶνα ἡ αὐτὴ ἴσχυεν ἀρχή.

Συμφωνοῦμεν δὲ καὶ τῷ Gilbert (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 487 καὶ σημ. 2 μτφρ. Ν. Γ. Πολίτου) οὐδαμῶς πειθομένῳ τῷ Schömann (Antiqu. Jur Publ. Gr. σ. 291 ἐπ. Πρβλ. Antiqu. Grecques τόμ. Α' σ. 534 ἐπ. γαλλ. μτφρ. Galuski) βεβιασμένως συναγαγόντι ἐκ χωρίου τοῦ Πολυδεύκους (Η. 117: «καθ' ἕκαστον δὲ μῆνα τριῶν ἡμερῶν ἐδίκαζον ἐφεξῆς, τετάρτῃ φθίνοντος, τρίτῃ, δευτέρᾳ») ὅτι δῆθεν αἱ ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰσαγόμεναι δίκαι διήρχουν ἑκάστη τρεῖς ὅλας ἡμέρας.

(1) Στίχ. 693: ταῦτα πῶς εἰκότα, γέροντ' ἀπολέσαι πολιὸν ἄνδρα περὶ κλεψύδραν.

(2) Παρετηρήσαμεν μικρὸν ἀνωτέρω (σ. 14 σημ. 1) ὅτι κατὰ τὸν κ. Keil δίκη τις ἐπὶ τοῦ ῥήτορος Ἀντιφῶντος ἐδύνατο νὰ παραταθῇ ἐπὶ δύο ἡμέρας, ἀπεκρουσάμεθα δὲ τὸ δίδαγμα τοῦτο καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἰδίᾳ ὅμως ὡς μαχόμενον πρὸς τὴν σύγχρονον ὕπαρξιν τῶν τοῦ λόγου προθεσμιῶν. Ἤδη προστίθεμεν ὅτι ἐξ ὧν οἱονεὶ τοπάζων ἐρωτᾷ ὁ σοφὸς φιλόλογος ἐν τέλει τῆς πολλάκις ἤδη μνημονευθείσης πραγματείας αὐτοῦ (σ. 269): ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἆρά γε μὴ τότε τὸ πρῶτον εἰσήχθη, ὅτε κατηργήθη ἡ κατα τὸν 5 αἰῶνα ἐνδεχομένη παράτασις δίκης τινος ἐπὶ δύο ἡμέρας, φαίνεται ἀποκλίνων καὶ οὗτος εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀφ' οὗ χρόνου τοὐλάχιστον ὡρίσθησαν αἱ προθεσμίαι τοῦ λόγου, ἡ εἰκαζομένη αὕτη παράτασις ἐπαύσατο οὖσα δυνατή.

ἅπαξ εἰσαχθέντα καὶ κανονισθέντα, οὐδέποτ' ἐν τοῖς ἑξῆς μετεβλήθησαν· τοὐναντίον, ὀφείλομεν κατὰ κανόνα νὰ παραδεχώμεθα, ὅτι πάντα τὰ εἰς τὰ δικαστήρια ἀφορῶντα ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀεὶ καὶ κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας τῆς δικαιοσύνης μετεβάλλοντο (1), ὅτι δὲ κατ' ἐπακολούθημα οὐκ ἀπίθανον μὲν εἶνε ὅτι καὶ ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα διεμετρήθη μεταγενεστέρως ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον (2), σφόδρα

(1) Τοιαύτας ἐν τοῖς κατὰ μέρος παρατηρήσεις ἐποιησάμεθα ἤδη ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σ. 153 σημ. 2, τόμ. ΙΔ' σ. 244 σημ. 2, 258 σημ. 1, τόμ. ΙΕ' σ. 11, 18 σημ. 1 καὶ πολλάκις ἀλλαχοῦ.

(2) Ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 257 ἐπ.) ἄλλην ἔχει περὶ τούτου γνώμην, διδάσκων ὅτι κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Δημοσθένους χρόνους, τουτέστι πρὸ τοῦ 375 π.Χ., ἄλλη ἦν ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, οὐχί τις τῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός, ἀλλὰ τοῦ Πυανεψιῶνος, ἀντιστοιχοῦντος τῷ ἡμετέρῳ Ὀκτωβρίῳ. Καταλήγει δ' ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ὡς ἑξῆς που συλλογιζόμενος. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ μέθοδον ἐξετάζων τὰ μήκη τῶν ἀσφαλῶς πρὸ τοῦ 375 π.Χ. ἀπαγγελθέντων ῥητορικῶν λόγων (λ.χ. Ἀντιφῶντος, Ἀνδοκίδου, Λυσίου κλ.), εἰς τὰ $^2/_3$ περίπου τῶν λόγων τούτων, διαιρῶν τοὺς στίχους, εὑρίσκει προσεγγίζοντα πολλαπλάσια, οὐχὶ πλέον τοῦ ἀριθμοῦ 70 (ὥσπερ ἐν τοῖς μετὰ τὸ 375 ἀπαγγελθεῖσι λόγοις), ἀλλὰ τοῦ ἀριθμοῦ 80, ἐντεῦθεν συνάγει κατὰ πρῶτον ὅτι 1 χοῦς = πρὸς στίχ. 80. Εἶτα ποιεῖται τὴν ἑξῆς ἀναλογίαν: ἐὰν στίχ. 70 ἀντιστοιχῶσι πρὸς λ. 4, στίχοι 80, ὡσαύτως ἀπαγγελλόμενοι, βεβαίως θ' ἀπαιτήσωσι λ. 4 καὶ δευτερόλεπτα 34 $^2/_7$. Πολλαπλασιάζει ἄρα τὸν ἀριθμὸν τοῦτον (λ. 4'. 34'' $^2/_7$) ἐπὶ χόας 144, ἐπειδὴ δ' εὑρίσκει γιγνόμενον λ. 658 ἢ ὥρ. 10 καὶ λ. 58, καὶ δὴ ἄρα ἡμέραν μείζονα τῶν τοῦ Ποσιδεῶνος μηνὸς ἡμερῶν, συνάγει ἕτερον συμπέρασμα, ὅτι τουτέστιν ἄλλος τις ἦν ὁ μὴν πρὸς ὃν διεμετρήθη ἡ τότε δικαστικὴ ἡμέρα. Ἀλλὰ τίς οὗτος; Ἵνα τοῦτον ἀνεύρῃ, στρέφει τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἀττ. ἡμερολόγιον, εὑρίσκει δ' ὅτι δύο μῆνες ἐμφανίζουσι τὸ εὑρεθὲν μῆκος ἡμέρας, κατὰ μέν που τὴν ἄνοιξιν ὁ Ἀνθεστηριών, κατὰ δὲ τὸ φθινόπωρον ὁ Πυανεψιών. Ἐκ τούτων ἐκλέγεται ἀνενδοιάστως τὸν Πυανεψιῶνα, διότι, λέγει, κατὰ τοῦτον ἄρχεται ἡ χειμερινὴ σπορὰ καὶ καθόλου ἡ χειμερινὴ περίοδος τῶν δικαστηρίων, ἑορτάζονται τὰ Ἀπατούρια, γίγνεται ἡ ἔναρξις τῶν ἐμπορικῶν δικῶν κτλ. κτλ. Ἐντεῦθεν δὲ συνάγει πρὸς τούτοις (σ. 263) ὅτι καὶ ἡ κλεψύδρα τότε εἶχέ πως τοὺς αὐλίσκους στενοτέρους ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους.

Ἤδη σημειωτέον ὅτι ὁ κ. Keil, ὥσπερ τὴν πραγματικὴν (οὐχὶ νομικὴν) ἐλαχίστην διαμεμετρημένην ἡμέραν τοῦ Ποσιδεῶνος λογίζεται οὐχὶ πρὸς ἀμφορέας 11 ἀλλὰ 12, δι' οὓς προβάλλεται λόγους, οὕτω καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὑποτιθεμένην διαμεμετρημένην ἡμέραν τοῦ Πυανεψιῶνος μηνός, ὡσαύτως πρὸς 12 ἀμφορέας λογίζεται, διὰ δὲ τοῦτο καὶ πολλαπλασιάζει τὰ λ. 4' καὶ 34'' $^2/_7$ ἐπὶ χόας ($12 \times 12 =$) 144. Περὶ τῶν λόγων τοῦ πρὸς 12 ἀντὶ 11 ἀμφορέων ὑπολογισμοῦ τῆς πραγματικῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας λέγομεν μικρὸν κατωτέρω. Ἐπιτραπήτω δ' ὅμως ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καίπερ τὸ δίδαγμα τοῦτο τοῦ συγγραφέως εὐφυέστατον κρίνοντες, ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον νομίζομεν ἀναντίρρητον, οὐδὲ τὸ παράπαν ἀσφαλές, ἅτε δὴ ἁπλῶς στηριζόμενον ἐπὶ ὑποθέσεων ἐνδεχομένων μὲν ἀλλὰ μὴ ἀσφαλῶν, πρόσθες δὲ καὶ μὴ ἐφαρμόσιμον κατὰ πάσας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους. Τῷ ὄντι ἄν τις τῶν τοῦ Πυανεψιῶνος μηνὸς

δὲ πιθανὸν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν βέβαιον ὅλως. ὅτι καὶ αἱ πρὸς μέτρα ὕδατος ὡρισμέναι προθεσμίαι τοῦ λόγου πλέον ἢ ἅπαξ μετεβλήθησαν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀντιφῶντος μέχρις Ἀριστοτέλους. Τοῦτο δ' ἀσφαλῶς ἀποδείκνυται, μέρος μὲν διὰ τῶν παρ' Ἀριστοτέλει (1) καὶ Δημοσθένει (2) διαρρήδην μνημονευομένων διαφόρων μέτρων ὕδατος, μέρος

ἡμερῶν ἦν ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα, αὕτη δ' ἔχῃ μῆκος περίπου ὡρῶν 11 πῶς ἐδύνατο νὰ χωρῇ ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῶν μηνῶν Ποσιδεῶνος καὶ Γαμηλιῶνος, ἐχούσαις μῆκος τῶν μὲν περίπου ὡρῶν 9, τῶν δὲ περίπου 10 ὡρῶν;

(1) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἑπ. Κατὰ ταῦτα μέγιστον μέτρον ὕδατος ἐν ταῖς ὑπὲρ τὰς 5000 δρ. δίκαις ἦν δεκάχους καὶ τρίχους τῷ ὑστέρῳ λόγῳ. Τοὐναντίον, κατὰ τὸ 361 π. Χ., μέγιστον μέτρον φέρεται ὁ ἀμφορεύς. Ὅρ. ἑπομ. σημείωσιν.

(2) Πρ. Μακάρτατ. § 8-9: «καὶ ἐπειδὴ . . . ἔδει ἀγωνίζεσθαι, τά τε ἄλλα ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κατεσκευασμένα εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ τὸ ὕδωρ . . . ***τετραπλάσιον*** ἡμῶν ἔλαβον· ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν . . . τῷ ἄρχοντι ἀμφορέα ***ἑκάστῳ*** ἐγχέαι τῶν ἀμφισβητούντων, καὶ τρεῖς χόας τῷ ὑστέρῳ λόγῳ. ὥστε . . . οὐδ' ἀπολογήσασθαί μοι ἐξεγένετο οὐδὲ πολλοστὸν μέρος ὧν κατεψεύδοντο ἡμῶν· ***πέμπτον*** γὰρ μέρος εἶχον τοῦ ὕδατος». Σαφῶς, νομίζομεν, προκύπτει ἐκ τούτων ὅτι ἑκάστῳ τῶν ἀμφισβητούντων — ἦσαν δ' οὗτοι τέσσαρες — ἐδόθησαν ἀμφορεὺς εἷς καὶ χόες 3 ὕδατος, ἐν ὅλῳ ἄρα (12 + 3 =) χόες 15 ἑκάστῳ, ὅτι δὲ τὸ αὐτὸ μέτρον ὕδατος, τουτέστι χόες 15, ἐδόθησαν καὶ τῇ τότ' ἐχούσῃ τὸν κλῆρον Φυλομάχῃ, διωκομένῃ. Εὐλόγως ἄρα λέγεται ὅτι αὕτη μὲν εἶχε πέμπτον μέρος τοῦ ὕδατος, οἱ δ' ἀντίδικοι τετραπλάσιον. Καίτοι δὲ παραπονεῖται ὁ ῥήτωρ ἐπὶ τῇ καταστρατηγήσει ταύτῃ τοῦ νόμου καὶ τῇ ἀνισότητι τῆς προθεσμίας τοῦ λόγου, ἀναγνωρίζει ὅμως ὅτι ὁ ἄρχων (ἦν δ' οὗτος ὁ ἐκ τῶν 9 ἀρχόντων ἁρμόδιος ἄρχων, οὐχὶ δ' ὡς διδάσκεται ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ὅστις ἦν ἁπλοῦς ἡλιαστής, ἑκάστοτ' ἐπὶ τούτῳ κληρούμενος) κατὰ νομικὴν ἀνάγκην ἔχεεν ἑκάστῳ τῶν ἀμφισβητούντων τὸ νόμιμον ὕδωρ, ἀφ' οὗ, κατ' ἐπίφασιν τοὐλάχιστον, ἕκαστος τούτων δι' ἑαυτὸν καὶ ἐν ἰδίῳ δικαιώματι διεξεδίκει τὴν τοῦ Ἁγνίου κληρονομίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐναγομένη, ὡς πρὸς ἕκαστον τῶν ἀντιδίκων, πλῆρες ὡσαύτως ἔλαβε τὸ νόμιμον ὕδωρ, ἐὰν δ' οὗτοι μὴ ἐξ ἐπιβουλῆς ἀλλήλοις συνηγωνίζοντο, (καὶ ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ καταστρατήγησις τοῦ νόμου καὶ ὁ δόλος αὐτῶν), ἀλλ' ὄντως ἠντεδίκουν πρὸς ἀλλήλους, ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ κατὰ πάντων ἀμυνόμενος, βεβαίως ἡ ἰσότης, ἔν τινι μέτρῳ τοὐλάχιστον, δὲν θὰ παρεβιάζετο. Τὸ τότε δ' ἐν τῇ δίκῃ ταύτῃ γενόμενον καὶ νῦν παρ' ἡμῖν δύναται νὰ συμβῇ, καὶ δὴ καὶ συμβαίνει ἐνίοτε, ὁσάκις λ. χ. ἐν δίκῃ μεταξὺ δύο, περὶ τῆς αὐτῆς κληρονομίας, διὰ τῆς hereditatis petitio μαχομένων, παρεμβαίνουσιν εἷς ἢ πλείονες ὅσοι δή ποτε, διὰ κυρίας παρεμβάσεως (interventio principalis), ἰδίας ἕκαστοι ἀξιώσεις προβαλλόμενοι καὶ ἀξιοῦντες ἵνα ἐξέλθωσι νικηταὶ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιδίκων· ἡ σύγχρονος δὲ συζήτησις καὶ συνεκδίκασις πασῶν τῶν καθόλου ἢ καὶ ἐν μέρει μόνον ἀντιθέτων ἀξιώσεων τούτων, κατ' ἀρχὴν οὐδὲν τὸ παρόνομον ἔχει, οὐδ' ἀνυπέρβλητον τῷ Δικαστηρίῳ παρέχει δυσχέρειαν, ὁσάκις μάλιστα ἥ τε κυρία ἀγωγὴ καὶ αἱ παρεμβάσεις συγχρόνως εἰσάγονται.

Ἤδη εἶνε πιθανὸν ὅτι οἱ τότε τὴν Φυλομάχην εἰς διαδικασίαν τοῦ Ἁγνίου κλήρου

δὲ διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους, καθ' ἕκαστον καὶ κατὰ κατηγορίας, ἀντιβολῆς τῶν σῳζομένων λόγων, πολλαχῶς συνεξεταζομένων, τουτέστι

προσκαλεσάμενοι, συγχρόνως πάντες ἐνήγαγον αὐτὴν (καθόσον ἄλλως ἡ interventio principalis, ὥσπερ τοῖς Ῥωμαίοις, οὕτω καὶ τοῖς τότε Ἀθηναίοις φαίνεται ἄγνωστος οὖσα, οἵα τοὐλάχιστον ὑπάρχει σήμερον), καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ κυρίως ἐντεῦθεν προκῦπτον πόρισμα εἶνε τόδε, ὅτι πλείονες ἀγωγαὶ περὶ κλήρου, ὑπὸ πλειόνων ἑκάστου ἐν ἰδίῳ συμφέροντι ἐναγόντων, κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὡς κληρονόμου νεμομένου, περὶ τῆς αὐτῆς κληρονομίας, συγχρόνως ἢ περίπου συγχρόνως εἰσαγόμεναι, ἐδύναντο νὰ παραπεμφθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου ἄρχοντος εἰς τὴν αὐτὴν συνεδρίαν καὶ νὰ ἐκδικασθῶσι συγχρόνως, παρεχομένου ἑκάστῳ τῶν ἀντιδίκων τοῦ νομίμου μέτρου ὕδατος. Τὰ περὶ τούτων ἄλλοτε σὺν Θεῷ θὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον, τότε δὲ θὰ διαλάβωμεν καὶ περὶ τοῦ πιθανοῦ λόγου, δι' ὃν 4 μόνον καδίσκοι καὶ οὐχὶ 5 ἐτέθησαν (Δημοσθ. π. Μακάρτατ. § 10). Νῦν δὲ παρατηροῦμεν ὅτι οὐκ ὀρθὴ φαίνεται ἡμῖν ἡ γνώμη τῶν ἕνεκα τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν δημοσθενικοῦ χωρίου διδασκόντων, ὅτι εἶχε δῆθεν ὁ ἄρχων τὸ δικαίωμα, ἵν' ἐν ταῖς περὶ κλήρου διαδικασίαις ὁρίζῃ τὸ δοτέον τοῖς ἀντιδίκοις ὕδωρ, κατὰ λόγον ἑκάστοτε τῆς ἀξίας τοῦ κλήρου ἢ τῶν ἰδιαιτέρων περιπλοκῶν ἑκάστης δίκης περὶ κληρονομίας. (Ὅρ. Beauchet, Hist. D[t] Privé Rép. Athen. τόμ. Γ' σ. 612 καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ).

Τὴν αὐτὴν κατ' ἀρχὴν δόξαν περὶ τῆς κατὰ τὸ 361 π. Χ. ὑποτιθεμένης ἐξουσίας τοῦ ἄρχοντος, ἵνα κατὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστοτε κρίσιν προσδιορίζῃ τὸ δοτέον τοῖς ἀντιδίκοις ὕδωρ, πρεσβεύει καὶ ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 239 ἐπ. 268, πρβλ. 243 σημ. 1), ἀλλ' ὃς ἔτι περαιτέρω χωρῶν, προβαίνει εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ διειλημμένου δημοσθενικοῦ χωρίου (π. Μακάρτατ. § 7-9), πάντα σχεδὸν παρορῶν τὰ συμφραζόμενα. Καὶ δὴ ἄρα, ἐπειδὴ αὐτόθι (§ 8) κεῖται: «πέμπτον γὰρ μέρος εἶχον τοῦ ὕδατος», ἐπιλανθάνεται μὲν ὅτι ἤδη διαρρήδην εἴρηται ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἦν τῷ ἄρχοντι ἀμφορέα ***ἑκάστῳ*** ἐγχέαι τῶν ἀμφισβητούντων καὶ τρεῖς χόας τῷ ὑστέρῳ λόγῳ, 15 ἄρα χόας ἑκάστῳ, ὅτι δ' οἱ ἀμφισβητοῦντες ἦσαν 4, ὡσεὶ δ' ἦν γεγραμμένον ἁπλῶς ὅτι ἡ ὅλη δίκη πρὸς χόας 15 ἐκρίνετο, διαιρεῖ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον διὰ 5 καὶ εὑρίσκει ὅτι ἑκάστῳ τῶν ἀντιδίκων παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος ἀνὰ χόες 3, καὶ ταῦτα διά τε τὸν κύριον λόγον καὶ τὴν δευτερολογίαν. Ἀλλ' ὅτι ἡ ἑρμηνεία αὕτη κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ φανῇ πιθανή, πλὴν ἄλλων δείκνυσιν αὐτὴ καὶ μόνη ἡ ἀναγωγὴ τῶν χοῶν εἰς λεπτὰ τῆς ὥρας. Τῷ ὄντι ἂν 1 χοῦς = λ. 4 (καθ' ἡμᾶς λ. 4,3), οἱ 3 χόες = λ. 12 (καθ' ἡμᾶς λ. 12, 9)· ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ τῶν λ. 12 περιλαμβάνεται καὶ ὁ ὕστερον λόγος, σαφῶς ἕπεται ὅτι ὑπὲρ μὲν τοῦ κυρίου λόγου ἐδόθησαν λ. 9, 6 ὑπὲρ δὲ τῆς δευτερολογίας μόνον λ. 2, 4. Ἀλλ' ὁ χρόνος οὗτος, πρὸς δευτερολογίαν μάλιστα, εινε προφανῶς ἀνεπαρκέστατος. Εἶν' ἀληθές, ὅπερ ὁ κ. Keil πρὸς δικαιολογίαν ἐπικαλεῖται, ὅτι ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης μαρτυρεῖ (Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 36 στίχ. 4 ἐπ.), ἡ τίμησις ἦν πρὸς ἡμίχουν (= λ. 2) μόνον ὕδατος· ἀλλ' εἶνε ὡσαύτως συμφανέστατον ὅτι οὐδεμία κατὰ λόγον σύγκρισις δύναται μεταξὺ τιμήσεως καὶ δευτερολογίας νὰ ὑπάρξῃ, ἀφ' οὗ ἑκατέρα τούτων διάφορον ὅλως προτίθεται σκοπόν, ἡ δὲ τίμησις ἁπλῶς τὴν πρότασιν καὶ ἀντιπρότασιν περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς, ὅτε βεβαίως ἤρκει ἡμίχους ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων. Προσθῶμεν δ' ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης καὶ δι' ἄλλον ἴσως λόγον ἐπεβράχυνε τὴν προθεσμίαν τῆς τιμήσεως, ἵνα τουτέστιν ἀπαλλάξῃ τοὺς δικαστὰς τῶν

καὶ κατὰ τὸ μῆκος ἑκάστου, καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῆς διαδικασίας, καὶ κατὰ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐγράφη ἢ ἀπηγγέλθη ἕκαστος, καὶ τέλος κατὰ πᾶσαν ἄλλην οἵαν δή ποτε ἔποψιν, χρήσιμον πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας (1).

Παρεδεξάμεθα ἀνωτέρω, τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Αἰσχίνου ἀκολουθοῦντες καὶ τοῦτον ἑρμηνεύοντες, ὅτι ἡ ***ὅλη*** διαμεμετρημένη ἡμέρα παρίστατο δι' ἕνδεκα ἀμφορέων ὕδατος. Ὀφείλομεν ἄρα ὡσαύτως νὰ παραδεξώμεθα ὅτι καὶ ἡ τοῦ Αἰσχίνου (2) ῥῆσις: «πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι» προσῆκον εἶνε νὰ νοηθῇ ὡςεὶ ὁ ῥήτωρ ἔλεγε: πρὸς διαμεμετρημένην γὰρ τὴν ἡμέραν (3) κρίνομαι, ἣ ἡμέρα μεμετρημένη (4) ἐστὶ πρὸς ὕδωρ ἕνδεκα ἀμφορέων. Ἐπειδὴ δὲ πάντες σχεδὸν οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς (5), πλὴν τοῦ Sandys (6), τοῦ Keil (7) καὶ

πολλῶν δεήσεων καὶ δακρύων τῶν καταψηφιζομένων, ὅτι δέ, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ μήκους τῆς ἐπὶ τῇ τιμήσει ἀγορεύσεως τοῦ Σωκράτους, ἢ ἄλλως ἀγόρευσις φαίνεται πάντως ἐπιμηκυνθεῖσά πως ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (Ἀπολογ. Κεφ. ΚΕ'-ΚΗ'), καὶ κατὰ τὸ ἔτος ἔτι 399 π. Χ. ὁ τῆς τιμήσεως χρόνος ὑπερέβαινε μὲν ἴσως τὸν ἡμίχουν, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐχὶ καὶ τὸν χοῦν.

(1) Τὴν δευτέραν ταύτην δι' ἀντιβολῆς καὶ συνεξετασμοῦ τῶν λόγων μελέτην τῆς προθεσμίας τοῦ λόγου πρῶτος, καθ' ὅσον γιγνώσκομεν, ἐποιήσατο ὁ κ. Keil, διὰ πλείστης ἐπιμελείας καὶ πολυμαθῶς ὄντως διαλαβὼν περὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος διατριβῇ.

(2) Π. παραπρεσβ. § 126.

(3) Πρβλ. Ἀριστοτελ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 3 ἑπ: «ἐπειδὰν δ' ὁ ἀγὼν πρὸς] διαμεμετρη[μένην τὴν ἡμέραν γίγνητα]ι κτέ.». Κατὰ δὲ τὴν τοῦ Kenyon ἀκαδημ. ἔκδοσιν, βέλτιον ἴσως: ὅταν δὲ] ᾖ [πρὸς] διαμεμετρη[μένην τὴν ἡμέρα]ν ὁ [ἀγὼν κτέ.

(4) Πρβλ. Ἁρποκρατ. ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα: «μέτρον τι ἐστὶν ὕδατος πρὸς μεμετρημένον ἡμέρας διάστημα ῥέον».

(5) Meier-Schömann-Lipsius, *Att. Process* σ. 928. — Ardaillon ἐν Dict. Antiqu. Daremb.-Sagl. λ. *Horologium* σ. 261. — Smith, Dict. of Greek Rom. Antiqu. ἐν λ. ὡρολόγια, μετάφρ. Σ. Τσιβανοπούλου, σ. 1022. — Ραγκαβῆς ἐν Πολιτ. Ἀρχ. Ἑλλ. τόμ. Α' σ. 360 καὶ ἄλλοι.

(6) Ἐν τῇ καλλίστῃ ἑρμηνευτικῇ ἐκδόσει (1893) τῆς Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. σ. 245 ἐν ταῖς σημ.

(7) Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 254 ἑπ. Προτείνει δ' ἅμα (σ. 256), χάριν μείζονος σαφηνείας, καὶ νέαν διάστιξιν τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν χωρίου, τιθέμενος ὑποστιγμὴν ἐν τῷ μέσῳ: πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας, ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι. Ἔν τισιν ὅμως σημείοις διιστάμεθα πρὸς τὸν ἐπιφανῆ φιλόλογον, διὰ δὲ τοῦτο ἐπιφυλασσόμεθα ἵν' ἐν τοῖς ἑξῆς δηλώσωμεν ἣν περὶ τούτων ἑκάστου ἔχομεν γνώμην.

εἴ τινος ἄλλου, διαστρόφως τὸ χωρίον τοῦτο ἐνόησαν, διδάσκοντες ὅτι ἐν τῷ περιφήμῳ περὶ τῆς Παραπρεσβείας ἀγῶνι ἐδόθησαν ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων ἀμφορεῖς ὕδατος ἕνδεκα, καλὸν νομίζομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ὡς δι' ἁπλουστάτου ὑπολογισμοῦ ν' ἀποδειχθῇ δύναται, μόνη ὀρθὴ γνώμη εἶνε ἡ τοῦ μνημονευθέντος Σχολιαστοῦ τοῦ Αἰσχίνου.

Τῷ ὄντι, ἐπειδὴ πάντα τὰ τοῖς ἀντιδίκοις διὰ τῆς κλεψύδρας χορηγούμενα διάφορα μέτρα ὕδατος (οἷον ἀμφορεύς, χοῦς ἢ ἡμίχους) παρίστασαν ἕκαστον ὡρισμένον διάστημα χρόνου, πᾶν δὲ τοιοῦτον χρονικὸν διάστημα ἦν κατ' εὐθὺν λόγον ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀντιστοιχοῦν αὐτῷ ποσὸν ὕδατος (ὁ χοῦς λ. χ. ὢν τὸ $^1/_{12}$ τοῦ ἀμφορέως, παρίστα χρονικὸν διάστημα ἴσον πρὸς τὸ $^1/_{12}$ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀμφορέως παρισταμένου χρόνου), ἐὰν τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν νοήσωμεν ἴσην, οὐχὶ πρὸς ἀμφορέας 11, ἀλλὰ πρὸς 33 (1), ἐπειδὴ ἡ τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέρα εἶχεν, ὡς εἴρηται, μῆκος ὡρ. 9 καὶ λ. 25, 8 ἢ ἐν ὅλῳ λ. 565, 8, ἕξομεν τὰ ἑξῆς περίπου χρονικὰ διαστήματα, ὡς πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Ἀθην. Πολιτείᾳ (στήλ. 33 στίχ. 31 ἐπ.) ἀναφερόμενα μέτρα ὕδατος:

δεκάχους	$\left(\frac{565,8\times10}{33\times12}=\right)$	λεπτὰ	14,3
ἑπτάχους	$\left(\frac{565,8\times7}{33\times12}=\right)$	»	10
ἑξάχους	$\left(\frac{565,8\times6}{33\times12}=\right)$	»	8,5
πεντάχους	$\left(\frac{565,8\times5}{33\times12}=\right)$	»	7,1
τρίχους	$\left(\frac{565,8\times3}{33\times12}=\right)$	»	4,2
δίχους	$\left(\frac{565,8\times2}{33\times12}=\right)$	»	2,8
ἡμίχους	$\left(\frac{565,8\times0,5}{33\times12}=\right)$	»	0,7

(1) Λέγομεν 33, οὐχὶ δ' ἁπλῶς (11 + 11 =) 22 ἀμφορέας, οὓς κατὰ τὴν πλημμελῆ ἑρμηνείαν ὑπετίθεντο λαμβάνοντες ἀμφότεροι οἱ ἀντίδικοι, διότι, ἐπειδὴ κατὰ τὰς

Προσθῶμεν δ' ὅτι, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ πλημμελῆ ἀναλογίαν, καὶ ὁ ἀμφορεὺς (565, 8: 33) ἔσται ἴσος περίπου πρὸς λεπτ. 17, 1. Ἀλλ' εἶνε παντὶ φανερόν, νομίζομεν, ὅτι πάντα τὰ χρονικὰ διαστήματα ταῦτα, καὶ δὴ μάλιστα τὰ πρὸς τὸν ὕστερον λόγον (τρίχους = λ. 4, 2 καὶ δίχους = λ. 2, 8) προωρισμένα, εἰσὶν ἀναντιλέκτως ἀνεπαρκέστατα πρὸς προφορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν δικῶν, ἐφ' ἧς ἄλλως καὶ μόνης, κυρίως εἰπεῖν, ἐστηρίζετο ἡ ὅλη ἐπὶ δικαστηρίου διαδικασία καὶ ἡ ἀπόφασις τῶν δικαστῶν. Ὁ δὲ τῆς τιμήσεως χρόνος (ἡμίχους) τοσοῦτον ἐλάχιστος καταντᾷ (0,7 τοῦ λ. ἢ 42 λεπτὰ δεύτερα), ὥστε τῇ ἀληθείᾳ δύναταί τις εὐλόγως πάνυ ν' ἀμφιβάλλῃ καὶ ἂν ἡ κλεψύδρα ἐδύνατο νὰ μετρήσῃ χρονικὰ διαστήματα τοσοῦτον ἐλάχιστα (1). Τοὐναντίον, τριπλασιαζόμενα τὰ

παλαιᾶς μαρτυρίας: διενέμετο τρία μέρη τὸ ὕδωρ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ὧν τὸ τρίτον τοῖς δικασταῖς, ἀναγκαίως ἔχει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι 11 ἔτι ἀμφορεῖς ἀπενέμοντο τοῖς δικασταῖς πρὸς κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων, διαψηφισμόν κτλ. Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι ὅλως ὑποθετικὸς εἶνε καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος ἀριθμός, ἀφ' οὗ οὐδαμῶς ἔτι ἐβεβαιώθη ὅτι τὰ εἰς ἃ τρία μέρη διενέμετο ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἦσαν ἴσα ἀλλήλοις. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου πλείονα ἐν τοῖς ἑξῆς. Ὅρ. δὲ καὶ Υ. Γ.

(1) Τὸ προφανῶς ἀδύνατον τῆς κρατούσης γνώμης, ὅτι 11 ἀμφορεῖς δῆθεν ἐδόθησαν ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων, τῷ τε Αἰσχίνῃ δηλονότι καὶ τῷ Δημοσθένει, λαμπρῶς ἀποδείκνυσι καὶ ὁ Keil (αὐτόθ. σ. 254 ἐπ.), ἑτέρως συλλογιζόμενος. Ἐάν, λέγει, ὡς ἀπεδείχθη, 1 ἀμφορεὺς = πρὸς λ. 48, τότε ἑκάτερος τῶν ῥητόρων ἔσχε χρόνον πρὸς ἀγόρευσιν (ἀμφορ. 11 × λ. 48 =) ὥρας 8 καὶ λ. 48, ὁμοῦ ἄρα οἱ δύο ῥήτορες ὥρας 17 καὶ $^1/_2$, καὶ ταῦτα μὴ συνυπολογιζομένου τοῦ ἀναγκαίου χρόνου πρὸς διαψηφισμὸν τῶν δικαστῶν, ἀρίθμησιν τῶν ψήφων κτλ. Ὥστε, ἐὰν καὶ ταῦτα συνυπολογισθῶσιν, ἡ ὅλη δίκη ἔδει κατ' ἀνάγκην νὰ διήρκεσεν ἐπὶ ὥρας τοὐλάχιστον 19. Ἀλλὰ μηδὲ τῆς μεγίστης ἡμέρας τοῦ θέρους ἐξικνουμένης εἰς τηλικοῦτον μῆκος, ἄλλως δὲ ἀδυνάτου οὔσης καὶ τῆς ἀναβολῆς τῆς δίκης εἰς ἑτέραν ἡμέραν, σαφῶς ἕπεται ὅτι οἱ 11 ἀμφορεῖς παριστᾶσι τὴν ὅλην δικαστικὴν ἡμέραν.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ γράμμα τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος χωρίου τοῦ Αἰσχίνου (π. Παραπρεσβ. § 126), ἐπιμελῶς μετὰ τῶν συμφραζομένων συνεξεταζόμενον, δύναται νὰ μαρτυρήσῃ, νομίζομεν, ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς ἑρμηνείας. Τὸ ῥ. κρίνομαι φανερῶς ἰσοδυναμεῖ τῷ ῥ. δικάζομαι, τοῦτο δὲ βεβαίως ἀναφέρεται, οὐχὶ εἰς τὴν τοῦ φεύγοντος ἀπολογίαν ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὴν ὅλην δίκην· ὁ ῥήτωρ ἄρα λέγων: πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας . . . ***κρίνομαι*** δὲν δύναται ν' ἀφορᾷ εἰς μόνον τὸ εἰς αὐτὸν δοθὲν ὕδωρ, ἀλλ' εἰς τὸ ὅλον ὕδωρ τῆς ὅλης δίκης. Ἐδύνατο δὲ ὁ ῥήτωρ καὶ ἄλλως νὰ ἐξενέγκῃ ἣν ἐξήνεγκεν ἔννοιαν, λέγων ἁπλῶς: πρὸς διαμεμετρημένην γὰρ τὴν ἡμέραν κρίνομαι (Πρβλ. Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 120. π. Νικόστρατ. § 17). Ἐπειδὴ ὅμως προέταξεν ἤδη (εὐθὺς πρότερον, ἐν τῇ αὐτῇ § 126): «ἐνδέχεται δὲ τὸ λοιπὸν μέρος τῆς ***ἡμέρας*** ταῦτα πρᾶξαι», ἵν' ἔτι ἐμφαντικώτερον καταδείξῃ ὅτι πολὺς ἔτι χρόνος ὑπολείπεται μέχρι τέλους τῆς ὅλης ἡμέρας, εὐθὺς παρα-

χρονικὰ ταῦτα διαστήματα ἐμφανίζουσιν οὐχ ἁπλῶς τὰς εὐλόγους, ἀλλὰ δυνάμεθα εἰπεῖν, τὰς ἀσφαλεῖς προθεσμίας τοῦ λόγου ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους.

Καὶ νῦν μεταβαίνομεν εἰς τὴν λύσιν ἑτέρων ἀπορημάτων.

Ὡς γνωστόν, τινὲς τῶν δημοσίων γραφῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο (1), καθὰ δὲ ὁ Ἁρποκρατίων (2) διδάσκει, πρὸς ταύτην ἠγωνίζοντο οἱ μέγιστοι καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνες· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐπαναλαμβάνουσι καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν γραμματικῶν, εἴτε παρὰ τούτου, εἴτε παρ' ἄλλου παραλαβόντες (3). Ἐν ᾧ δὲ ὁ αὐτὸς Ἁρποκρατίων (4), ᾧ συμφωνεῖ καί τις τῶν σχολιαστῶν τοῦ Αἰσχίνου (5), τοὺς ῥήτορας μὲν καθόλου, διαρρήδην δὲ καὶ ἰδίᾳ τὸν Αἰσχίνην ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος λόγῳ μάρτυρας προσαγόμενος, διδάσκει ὅτι διενέμετο τρία μέρη τὸ ὕδωρ, τὸ μὲν τῷ διώκοντι, τὸ δὲ τῷ φεύγοντι, τὸ δὲ τρίτον τοῖς δικάζουσιν, ἕτερός τις τῶν γραμματικῶν, αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον τοῦ Αἰσχίνου (π. Παραπρεσβ. § 126) ὑπομνηματιζόμενος, τάδε λέγει, ἅ, κατὰ τὸ φαινόμενον τοὐλάχιστον, φαίνονταί πως μαχόμενα τοῖς ἄρτι διειλημμένοις: «διῃρεῖτο ἡ ἡμέρα καὶ ἐδίδοτο αὐτῆς ἥμισυ μὲν τῷ κατηγόρῳ, ἥμισυ δὲ τῷ ἀπολογουμένῳ, καὶ διεμετρεῖτο τὸ ὕδωρ ὅσον ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ὥρας τοῦ ἡμίσεος μέρους τῆς ἡμέρας· τοῦτο δὲ ἀπὸ μιᾶς ὥρας κτέ.» (6).

χρῆμα ἐπέταξε τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν δεδομένων ἀμφορέων, ὃς οὐδὲν ἄλλο εἶνε, κυρίως εἰπεῖν, ἢ ἐπεξήγησίς τις τοῦ μήκους τῆς πάσης διαμεμετρημένης ἡμέρας. Οὕτω δὲ τὸ πρᾶγμα ἐνόησε καί τις ἄλλος τῶν παλαιῶν γραμματικῶν (Σχολ. Αἰσχίν. II. § 126): «ἡ πᾶσα, φησίν, ἡμέρα τῷ ἀγῶνι ἀποδέδοται. εἰ οὖν βούλει ταῦτα γίνεσθαι καὶ παύσομαι λέγων· δύναται ⟨γὰρ⟩ ἐν τῷ λοιπῷ μέρει ταῦτα πράττεσθαι».

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 3 ἑπ.

(2) Ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα.

(3) Σχολ. Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 126: «τοῖς περὶ τῶν μεγίστων ἀγωνιζομένοις κτέ.» Αὐτόθ. ἕτερον σχόλιον: «μεγάλου πράγματος δηλονότι γυμναζομένου». — Σουΐδ. ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα, ἀντιγράφων ἐπὶ λέξει τὸν Ἁρποκρατίωνα. — Ἡσύχ. ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα: «ἐπὶ τῶν μεγάλων δικῶν τὴν ἡμέραν ἐμέριζον εἰς διαστήματα».

(4) Αὐτόθι.

(5) Σχολ. Αἰσχίν. ἔνθ' ἀνωτ: «ἀπενέμοντο δὲ οἱ ἕνδεκα ἀμφορεῖς κατὰ τὸ τρίτον τοῖς ἀντιδίκοις καὶ τοῖς δικασταῖς».

(6) Σχολ. Αἰσχίν. ἔνθ' ἀνωτ.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο σχόλιον ἐχρησίμευσε τῷ κριτικωτάτῳ Blass πρὸς συμπλήρωσιν μέρους τοῦ καταλελωβημένου ἀριστοτελικοῦ χωρίου (στήλ. 34 στίχ. 5-6): «δίδοται δὲ] τὸ ἴ[σο]ν ὕδωρ τῷ τε κα[τηγοροῦντι καὶ τῷ ἀπο]λογ[ου]μένῳ, διαμετ[ρούμενον κτέ».

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα πῶς κατ' ἀκρίβειαν ἔχουσι; Τίνες ὡρισμένως δίκαι πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο; Οἱ ἕνδεκα ἀμφορεῖς, τουτέστιν ἡ πᾶσα δικαστικὴ ἢ διαμεμετρημένη ἡμέρα, εἰς τρία μέρη ἀεὶ διενέμετο ἢ καὶ εἰς δύο μόνον; Πῶς δ' ἐγίγνετο ἡ διανομὴ αὕτη; Προσυπελογίζετο ἆρά γε ὁ πρὸς τὴν τῶν δικαστῶν κλήρωσιν καὶ καθόλου πρὸς συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου ἀναγκαῖος χρόνος, ἢ προαφῃρεῖτο ἐκ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας (1); Δυστυχῶς,

(1) Ἀντὶ τῶν ἐρωτημάτων τούτων, ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 255 ἑπ.) προβάλλεταί τι ἕτερον, πολλοῦ λόγου ἄξιον πρόβλημα, δι' οὗ ἅμα πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐν τῇ πρὸς 11 ἀμφορέας (οἵ, κατ' αὐτόν, ἴσοι πρὸς ὥρ. 8 καὶ λ. 48) διαμεμετρημένῃ ἡμέρᾳ δὲν περιελαμβάνετο καὶ ὁ ἀναγκαῖος χρόνος πρός τε τῶν δικαστῶν τὴν κλήρωσιν καὶ τὴν συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου. Ὅπως δ' εἰς τοῦτο καταλήξῃ τὸ συμπέρασμα, λαμβάνων τὴν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ μεμαρτυρημένου ἀριθμοῦ τῶν ἀμφορέων 11, εἰς ὅν, λέγει, προσκρούει, τόδε τὸ πρόβλημα τίθησι: διὰ τίνα λόγον ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα νὰ διαιρῆται εἰς ἀμφορέας 11, οὐχὶ δὲ 10, ὡς ἐδύνατό τις ἴσως νὰ προσδοκᾷ ἐν ἀθηναϊκοῖς ἐπισήμοις ὑπολογισμοῖς, ἢ ἔτι μᾶλλον 12, συμφώνως πρὸς τὸ σταθερῶς ἰσχῦον παρὰ τοῖς παλαιοῖς δυοκαιδεκαδικὸν σύστημα ἐν τῇ μετρήσει τῶν ὡρῶν τῆς ἡμέρας; (Ἡροδοτ. Β' 109: τὰ δυώδεκα μέρεα τῆς ἡμέρης παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον οἱ Ἕλληνες). Δέχεται λοιπὸν ἀνενδοιάστως ὅτι καὶ ἡ ὅλη δικαστικὴ ἡμέρα πράγματι διῃρεῖτο εἰς μέρη 12 (= 12 ἀμφορέας), τοῦτο δὲ καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον, διότι, λέγει, ἐὰν ἡ ἐξ 11 ἀμφορέων διαμεμετρημένη ἡμέρα τὸ ὅλον φῶς τῆς ἡμέρας κατελάμβανεν, οὐδεὶς ἔτι χρόνος θὰ ὑπελείπετο πρός τε τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστῶν καὶ τὴν συγκρότησιν τῶν δικαστηρίων. Τούτοις δ' ἀκολούθως διδάσκει, ὅτι πᾶς τις ὀφείλει ἀνεξετάστως νὰ παραδέξηται, ὅτι καὶ ἡ κλεψύδρα ἐκανονίζετο πρὸς τὴν μονάδα τοῦ ἀμφορέως, συμφώνως πρὸς τὴν εἰς 12 μέρη συνήθη διαίρεσιν τῆς ἡμέρας. Ἐπειδὴ δὲ 11 ἀμφορεῖς, ἕκαστος κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ συγγραφέως ἴσος πρὸς λ. 48, παριστᾶσιν ὥρας ἐν ὅλῳ 8 καὶ λ. 48, προστίθησιν ἔτι 1 ἀμφορέα ἤτοι λ. 48, οὕτω δὲ φθάνει εἰς τὸ ὅλον μῆκος τῆς τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέρας ἤτοι ὥρ. 9 καὶ λ. 36 = ἀμφορεῖς 12. Ὅπως δ' ἐξεύρῃ τὸν πρὸς συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου ἀναγκαῖον χρόνον, προστίθησιν εἰς τὸν δωδέκατον ἀμφορέα (= λ. 48) τὸ τρίτον (λ. 31) τοῦ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ μετὰ τὴν δύσιν αὐτοῦ ἱκανῶς ἔτι φωτεινοῦ μέρους τῆς ἡμέρας, κατὰ τὸν μῆνα Ποσιδεῶνα, καὶ οὕτω καταλήγει τέλος εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐκ τῶν 12 ἀμφορέων, εἰς οὓς κατ' ἀλήθειαν διῃρεῖτο ἡ τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέρα, προαφῃρεῖτο μὲν 1 ἀμφορεύς, τὸ δ' ἐξ 11 ἀμφορέων ὑπόλοιπον ἀπενέμετο ἅπαν τῇ κυρίως διαδικασίᾳ.

Ἡ θεωρία αὕτη καὶ εὔλογος φαίνεται καὶ ὄντως εἶνε εὐφυεστάτη. Ἐπιτραπήτω δ' ὅμως ἡμῖν εὐλαβῶς νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ κ. Keil προϋποτιθέμενοι ὅροι

παρὰ τὴν ἐπιπολαιότατα ὑπὸ τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἐξενηνεγμένην ἀπόφανσιν ὅτι ταῦτα σαφέστατα δῆθεν αὐτοὶ οἱ ῥήτορες δεδηλώκασιν, οὐδὲν ὄντως σαφὲς ἐκ τῶν ρητορικῶν κειμένων συνάγεται. Κατ' ἀκολουθίαν μία μόνη ὁδὸς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν ὑπολείπεται, ἡ δι' εἰκασιῶν ζήτησις τῆς ἀληθείας, ἄχρις οὗ τοὐλάχιστον ἡ φιλογράμματος γῆ τῆς Αἰγύπτου ἢ ἡ μήτηρ ἀττικὴ γῆ νέα αὖθις καὶ ἀδόκητα ἐφόδια δωρήσηται ἡμῖν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν παμπόλλων χασμάτων τῆς ἀττικῆς δικονομίας.

Ἐπειδὴ κατὰ κανόνα, ὃν ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἀπαράβατον νομίζομεν, πάντες (1) οἱ ἐνώπιον τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων εἰσαγόμενοι ἀγῶνες πρὸς ὕδωρ ἀεὶ διεξήγοντο, οὐδεμία ἀμφιβολία νὰ ὑπάρξῃ δύναται, ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ὥριζε μὲν ἐπ' ἀκριβὲς τὸ χορηγητέον ἑκάστοτε τοῖς ἀντιδίκοις ὕδωρ, ὥριζε δὲ τοῦτο ὁτὲ μὲν κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ (2), ὁτὲ δὲ κατὰ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς (3)

κατ' οὐδένα τρόπον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀναντίλεκτοι. Τῷ ὄντι, ὁ τοῦ ἀμφορέως ὑπολογισμὸς (λ. 4 $\times$ 12 χόας =) πρὸς λ. 48, δι' οὗ, πολλαπλασιαζομένου ἐπὶ 12, εὑρίσκει ὁ συγγραφεὺς τὸ ὅλον μῆκος τῆς τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέρας, τουτέστιν ὥρας 9 καὶ λ. 36, οὐδαμῶς εἶνε ἀσφαλὴς οὐδὲ βέβαιος: αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Keil κατ' εἰκασίαν ὥρισε τὸν χοῦν, ἀντὶ λ. 4 $^1/_2$ ἃ εὗρεν, εἰς λ. 4, ἡμεῖς δ' εὕρομεν λ. 4, 3 (ὅρα ἀνωτ. σ. 10). Ἔπειτα, ἀφ' οὗ διὰ τῶν ἄνωθι ἐν τῷ κειμένῳ παρατεθέντων χωρίων τῶν γραμματικῶν μαρτυρεῖται, (ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα μαρτύρια) ὅτι τὸ τρίτον μέρος τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας τοῖς δικάζουσιν ἀπενέμετο, οὔπω δ' ἐξητάσθη ὁπόσον τὸ τρίτον τοῦτο μέρος καὶ πῶς ὑποδιῃρεῖτο καὶ τίνα χρῆσιν ἐποιοῦντο τούτου οἱ δικασταί, πῶς δύναταί τις νὰ ἰσχυρίσηται ὅτι ὁ πρὸς συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου ἀναγκαῖος χρόνος βεβαίως δὲν περιελαμβάνετο ἐν αὐτῷ; Τρίτον δὲ τέλος παρατηροῦμεν ὅτι οὐδεμία σχεδὸν ὑπάρχει χρεία ἵν' ἐξετάζηται τὸ μῆκος τοῦ λυκαυγοῦς καὶ τοῦ λυκόφωτος κατὰ τὰς ἐλαχίστας ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος, διότι πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ λοιπαὶ τοῦ ἔτους ἡμέραι ἦσαν μείζονες τῆς ὅλης διαμεμετρημένης ἡμέρας (= ὥρ. 9 καὶ λ. 25, 8), καὶ δή, μετὰ τὸν μῆνα Ποσιδεῶνα, κατὰ ὥρας 1 περίπου μέχρις 6.

Ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς συγγραφέως προβαλλόμενον πρόβλημα: διατί ἡ διαμεμετρημένη ἡμέρα νὰ διαιρῆται εἰς ἀμφορέας 11 κτλ., ἕνεκα τῶν ἡμετέρων ἀντιρρήσεων ἀπόλλυσιν οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ. Τοὐναντίον, ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα, ὅτι προσῆκον εἶνε ἵνα ζητηθῇ μετ' ἐπιμελείας ὁ λόγος τῆς εἰς 11 διαιρέσεως, ὅστις τίς οἶδε μὴ στηρίζηται ἐπὶ τῆς καταργήσεως τῆς πρότερον ἴσως ἰσχυούσης μείζονος διαμεμετρημένης ἡμέρας, βέλτιον εἶτα διαμετρηθείσης καὶ περισταλείσης εἰς 11 μόνον ἀμφορέας ὕδατος (ὅρ. ἀνωτ. σ. 16).

(1) Περὶ τῆς ὑποτιθεμένης ἐξαιρέσεως τῶν χωρὶς ἢ ἄνευ ὕδατος δικῶν λέγομεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἐπ: «δίδ[οτ]αι ⟨δὲ⟩ δεκάχους [τ]αῖς ὑπὲρ πεντακισχιλίας κτλ.».

(3) Περὶ ὡρισμένων μέτρων ὕδατος ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους ποινικῶν δικῶν, πλὴν τῶν

ἢ τῆς δίκης (1), ἔχων ἅμα ὑπ' ὄψει ἀεὶ καὶ τὴν κατὰ τὴν ἀττικὴν δικονομίαν θεμελιώδη διάκρισιν τῶν ἀγώνων εἰς ἰδίους καὶ δημοσίους (2). Τούτοις ἀκολούθως ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ὡσαύτως ὥριζε καὶ τὰ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν δικαστέα δημόσια ἀδικήματα. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν ἀδικημάτων τούτων διαρρήδην μαρτυρεῖται ὅτι περὶ ταῦτα συνήπτοντο οἱ μέγιστοι καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνες, εὔλογον εἶνε νὰ συναγάγωμεν ὅτι τὰ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν δημόσια ἀδικήματα ἐδίκαζον τὰ κατ' ἀριθμὸν δικαστῶν μέγιστα τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων, περὶ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει ἐν στήλ. 34 στίχ. 23-27 τῆς Ἀθην. Πολιτείας, σφόδρα λελωβημένοις καὶ τούτοις.

Τίνες ὡρισμένως δίκαι πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο, δυστυχῶς διατελεῖ ἄγνωστον, τὸ δὲ ἀριστοτελικὸν χωρίον (στήλ. 34 στίχ. 3-22) ἐν ᾧ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διευκρινοῦντο τὰ περὶ τούτων, τοσοῦτον ἐν τοῖς πλείστοις εἶνε διεφθαρμένον ὥστε, σχεδὸν εἰπεῖν, οὐδὲν ἀσφαλὲς ἐντεῦθεν συνάγεται.

Ὑπάρχουσιν ὅμως μεμαρτυρημέναι τινὲς περιπτώσεις ἀγώνων πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, καὶ ταύτας προσῆκον εἶνε νὰ ἐξετάσωμεν.

Καὶ δὴ πρῶτον δύο τοιαῦται περιπτώσεις προκύπτουσιν, ἀμφότεραι ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἀγορεύσεως Εὐρυπτο-

πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, οὐδὲν δυστυχῶς παρεδόθη ἡμῖν. Ἔξω ὅμως πάσης ἀμφιβολίας κεῖται ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἴσχυον ἀνάλογοι πρὸς τὰς περὶ τῶν ἰδίων δικῶν διατάξεις. Ἔπ. Keil ἔνθ' ἀνωτ. σ. 248. Ἡ παρὰ Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 57 ῥῆσις: ἄν τις ἀντιλέγῃ τούτων, ἀναστὰς ἐν τῷ ἐμῷ ὕδατι εἰπάτω, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις, ἅτε δὴ λεχθεῖσα ἐν δίκῃ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν.

(1) Αὐτόθ. στίχ. 34-35: «ἐξάχους δὲ ταῖς διαδικασί[α]ις, [καὶ ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔστι».

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 23 ἐπ: «ταῦτα δὲ ποιήσ[αντες εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τ[ὰ ἴδια δι]κάζωσι, τοὺς ἰδίους... [ὅταν] δὲ τὰ δ[η]μόσια, τοὺς δημοσίο[υς κτέ». Πρβλ. στήλ. 34 στίχ. 22 ἐπ.—Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ διάκρισιν καὶ τὰ δικαστήρια διακρίνονται εἰς ἴδια καὶ δημόσια· αὐτόθ. Κεφ. 59. 5: «καὶ ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι (οἱ θεσμοθέται) τὰ δικαστήρια τά ⟨τ'⟩ ἴδια καὶ τὰ δημόσια». Πρβλ. στήλ. 32 στίχ. 32 ἐπ. Κατωτέρω ἐξετάζομεν καὶ ταῦτα εὐρύτερον.

λέμου τοῦ Πεισιάνακτος, ἀγορεύσαντος ὑπὲρ τῶν δέκα στρατηγῶν, κρινομένων μετὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν (π. Χ. 406/5) ὅτι οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ναυαγούς. Παρατιθέμεθα δὲ σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ ξενοφώντειον χωρίον (1): «Ἴστε δέ, ὦ ἄ. Ἀ., πάντες ὅτι τὸ Καννωνοῦ (2) ψήφισμά ἐστιν ἰσχυρότατον, ὃ κελεύει, ἐάν τις τὸν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ ἐὰν καταγνωσθῇ ἀδικεῖν, ἀποθανεῖν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθέντα, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημευθῆναι καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον εἶναι. κατὰ τοῦτο τὸ ψήφισμα κελεύω κρίνεσθαι τοὺς στρατηγούς . . . τοῦτο δ' εἰ μὴ βούλεσθε, κατὰ τόνδε τὸν νόμον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις, ἐάν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, κριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἐὰν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. τούτων ὁποτέρῳ βούλεσθε, ὦ ἄ. Ἀ., τῷ νόμῳ κρινέσθων οἱ ἄνδρες κατὰ ἕνα ἕκαστον, διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἑνὸς μὲν ἐν ᾧ συλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι, ἐάν τε ἀδικεῖν δοκῶσιν ἐάν τε μή, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ κατηγορῆσαι, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ ἀπολογήσασθαι».

Μικρὸν δὲ κατωτέρω (3) προστίθεται: «δεινὰ δ' ἂν ποιήσαιτε, εἰ Ἀριστάρχῳ (4) μὲν πρότερον τὸν δῆμον καταλύοντι,

(1) Ξενοφ. Ἑλλ. Α' 7 § 20 ἑπ.

(2) Τοῦ ψηφίσματος Καννωνοῦ, οὗ καὶ κατωτέρω (αὐτόθ. § 34) μνημονεύει ὁ Ξενοφῶν, μνείαν ποιεῖται καὶ ὁ Ἀριστοφ. ἐν Ἐκκλησιαζ. (τῷ 392 ἢ κατ' ἄλλους 389 π.Χ.) στίχ. 1089: τουτὶ τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸ Καννωνοῦ σαφῶς ψήφισμα. Πρβλ. ἔτι Ἡσύχ. ἐν λ. Καννωνός. Πότε τὸ πρῶτον εἰσήχθη τὸ ψήφισμα τοῦτο, ἡμῖν τοὐλάχιστον, εἶνε ἄγνωστον. Περὶ τοῦ τονισμοῦ τοῦ ὀξυτονουμένου ὀνόματος Καννωνός, ὃ παροξυτονοῦσιν ὅ τε Bergk (ἔνθ' ἀνωτ. ἐν ἐκδ. Ἀριστοφ.) καὶ ἄλλοι, ὅρ. Κραμ. Ἀνέκδ. Ὀξων. τόμ. Β' σ. 68, 16.

(3) Αὐτόθ. § 28.

(4) Περὶ τοῦ Ἀριστάρχου καὶ τῆς ὑπὸ τούτου εἰς τοὺς Βοιωτοὺς παραδόσεως τῆς Οἰνόης (411 π. Χ.) πρβλ. Θουκυδ. Θ' 90 καὶ 98. Κατὰ δὲ τὸν Λυκοῦργον (κ. Λεωκρ. § 112-115), ἐπειδὴ κατά τι ψήφισμα τοῦ δήμου, ψηφισθὲν ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Φρυνίχου, κατηγορουμένου προδοσίας, διετάσσετο «τὸν μὲν νεκρὸν (τοῦ Φρυνίχου) κρίνειν προδοσίας, κἂν δόξῃ προδότης ὢν ἐν τῇ χώρᾳ τεθάφθαι, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ ἀνορύξαι καὶ ἐξορίσαι ἔξω τῆς Ἀττικῆς . . . . . καὶ ἐὰν

εἶτα δὲ Οἰνόην προδιδόντι Θηβαίοις πολεμίοις οὖσιν, ἔδοτε ἡμέραν ἀπολογήσασθαι ᾗ ἐβούλετο καὶ τἆλλα κατὰ νόμον προύθετε, τοὺς δὲ στρατηγοὺς . . . τῶν αὐτῶν τούτων ἀποστερήσετε».

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων, ὅσον εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα ἀφορᾷ, προκύπτουσι, νομίζομεν, σαφῶς ἱκανῶς τὰ ἑξῆς:

Α΄ ὅτι, κατὰ τὴν ἤδη τότε ἰσχύουσαν νομοθεσίαν, καὶ δὴ ὡρισμένως, κατά τε τὸ Καννωνοῦ ψήφισμα περὶ τῶν ἀδικούντων τὸν δῆμον καὶ κατὰ τὸν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις νόμον, οἱ κατὰ τοὺς νόμους τούτους διωκόμενοι, ἐκρίνοντο πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν. Τῷ ὄντι, τὰ τοῦ Εὐρυπτολέμου ῥήματα: «τούτων ὁποτέρῳ βούλεσθε . . . τῷ νόμῳ κρινέσθων οἱ ἄνδρες κατὰ ἕνα ἕκαστον, διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἑνὸς μὲν ἐν ᾧ συλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι . . . ἑτέρου δ' ἐν ᾧ κατηγορῆσαι, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ ἀπολογήσασθαι» πλέον ἢ σαφῶς τοῦτ' ἐμφαίνουσι· διότι, ἂν μὴ ἡ πᾶσα ἡμέρα ἦν ὡρισμένη καὶ διαμεμετρημένη, ἡ εἰς τρία ἢ ὅσα δή ποτε μέρη διαίρεσις αὐτῆς ἢ ἀδύνατος ἦν ἢ τοὐλάχιστον αὐθαίρετος.

Β΄ ὅτι, ἵνα ὁ εἰς τρία μέρη μερισμὸς τῆς ἡμέρας γίγνηται ἀκριβής, ὥστε μηδεὶς ν' ἀδικῆται, ἐπάναγκες ἦν νὰ μετρῆται ὁ χρόνος· τοῦτο δὲ βεβαίως ἐγίγνετο διὰ τῆς τότ' ἤδη ἐν χρήσει οὔσης κλεψύδρας (1), ὡς ἄλλως μαρτυρεῖ διαρρήδην καὶ ὁ τοῦ Ἀριστοφάνους Σχολιαστὴς (2), μάρτυρα προσαγόμενος Κράτερον τὸν τὰ Ψηφίσματα συναγαγόντα.

ἀπολογῶνταί τινες περὶ τοῦ τετελευτηκότος, ἐὰν ἁλῷ ὁ τεθνηκώς, ἐνόχους εἶναι καὶ τούτους τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις», τούτου ἁλόντος, «καὶ τοὺς ἀπολογουμένους ὑπὲρ αὐτοῦ Ἀρίσταρχον καὶ Ἀλεξικλέα ἀπέκτειναν καὶ οὐδ' ἐν τῇ χώρᾳ ταφῆναι ἐπέτρεψαν».

(1) Ὅρ. ἀνωτ. σ. 14-15.

(2) Σχόλ. εἰς Ἐκκλησιαζ. στίχ. 1089: «Ψήφισμα ἐγεγράφει (Καννωνός), κατεχόμενον ἑκατέρωθεν ἀπολογεῖσθαι τὸν κατ' εἰσαγγελίαν κρινόμενον. Κρατῖνος δὲ (πάντως ὅμως ἀναγνωστέον: Κράτερος δέ, ὡς ἤδη καὶ ὁ Δινδόρφιος ἤκασε) καὶ **πρὸς κλεψύδραν** κελεῦσαι, κτέ.» Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Ἀρποκρατίωνος (λ. ἀρκτεῦσαι) ὡσαύτως ἦν γεγραμμένον κακῶς Κρατῖνος, ὅπερ ὁ Μαουσσάκιος εἰς τὸ ὀρθὸν Κράτερος μετετύπωσε. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ σχολίου τούτου ἐπὶ λέξει ἀναγιγνώσκεται καὶ παρὰ Σουίδᾳ ἐν λ. εἰσαγγελία.

Γ' ὅτι, ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν τὰ περὶ τούτων ἐκτίθησιν ὁ Εὐρυπτόλεμος (: τούτων **ὁποτέρῳ** βούλεσθε... τῷ νόμῳ κρινέσθων οἱ ἄνδρες... διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν) συμφανὲς καθίσταται ὅτι, εἴτε τις δεδεμένος ἀπεδίκει ἐν τῷ δήμῳ, κατὰ τὸ Καννωνοῦ ψήφισμα, εἴτ' ἐν δικαστηρίῳ ἐκρίνετο, κατὰ τὸν περὶ προδοτῶν νόμον, ὁ ἀγὼν ἀεὶ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐγίγνετο.

Δ' ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν ἀτίμητοι, ἐπειδὴ ἡ ποινὴ ἦν ἀκριβῶς ἤδη ὡρισμένη ὑπὸ τῶν διειλημμένων νόμων.

Ε' δὲ τέλος ὅτι ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἡμέρας μέρει περιελαμβάνετο οὐ μόνον ὁ πρὸς διαψήφισιν περὶ τῆς ἐνοχῆς τῶν κατηγορουμένων ἀναγκαῖος χρόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρὸς συγκρότησιν εἴτε τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, συνερχομένης πρὸς τὸ δικάσαι, εἴτε τοῦ δικαστηρίου: « ἑνὸς μὲν ἐν ᾧ συλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι ».

Ταὐτὰ δὲ νομίζομεν παραδεκτέον, κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Εὐκλείδου χρόνους, ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι, καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει δημοσίας εἰσαγγελίας, εἴτ' αὐτὸς ὁ δῆμος ἐδίκαζεν (1), εἴτε ἡ Ἡλιαία, κατὰ παραπομπὴν τῆς Βουλῆς (2) ἢ τοῦ δήμου (3). Εἰσαγγελίας δ' ὧδε λέγοντες, νοοῦμεν τὰς κυρίως περιπτώσεις δημοσίας εἰσαγγελίας, διακρινομένας ὡς τοιαύτας καὶ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις νομοθετηθέντος Εἰσαγγελτικοῦ νόμου (4).

Ἐνταῦθα προσῆκον εἶνε ν' ἀναμνησθῶμεν τῶν παλαιῶν μαρτυρίων τῶν γραμματικῶν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τὰς εἰσαγγελίας κρινόντων ἡλιαστῶν, « ὡς μὲν Φιλόχορος, χιλίων καθεζομένων, ὡς δὲ

(1) Ἐδίκαζε δὲ ὁτὲ μὲν μετὰ προβούλευμα τῆς Βουλῆς, ὁριζούσης καὶ τὸν τρόπον τῆς κρίσεως, (Πρβλ. Schömann *de Comitiis Atheniens.* σ. 207 ἑπ. καὶ σημ. 109) ὁτὲ δ' ἄνευ προβουλεύματος. Ξενοφ. Ἑλλ. Α' 7 § 9. — Παραδείγματα κρίσεων εἰσαγγελιῶν ὑπὸ τοῦ δήμου ὅρα παρὰ Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 31, κ. Τιμοκρ. § 134, πρ. Τιμόθ. § 9. — Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 117.

(2) Παράδειγμα παραπομπῆς ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὸ κατ' Ἀντιφῶντος καὶ λοιπῶν ψήφισμα παρὰ Ψ/Πλουτάρχ. Β. δέκ. Ρητόρ. Ἀντιφ. 23 ἑπ. Πρβλ. Δημοσθ. κ. Εὐεργ. κ. Μνησιβ. § 43.

(3) Ὅρ. Γίλβερτ Ἐγχ. Ἀρχ. μεταφρ. Ν. Γ. Πολίτου σ. 382 ἑπ.

(4) Ὅρ. ἡμέτερ. Ἑρμην. καὶ Διορθ. εἰς τὸ Κανταβριγ. Λεξ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' (1899) σ. 109 ἑπ. 103 ἑπ.

Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, χιλίων πεντακοσίων» (1). Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ Πολυδεύκης διδάσκει (2), λόγῳ δὲ τῶν μαρτύρων, οὓς ὅ τε συλλογεὺς τοῦ Κανταβριγ. λεξικοῦ καὶ ὁ Πολυδεύκης προσάγονται, τοῦ Φιλοχόρου δηλονότι καὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, οὐκ ἀπεικότως, νομίζομεν, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Ἀριστοτέλους τοσοῦτοι ἑκάστοτε δικασταὶ τὰς περὶ δημοσίων καὶ μεγίστων πραγμάτων Εἰσαγγελίας ἐν τῇ Ἡλιαίᾳ ἐδίκαζον.

Ὡσαύτως εὔλογον εἶνε ν' ἀναμνησθῶμεν ἐνταῦθα ὅτι, κατὰ τὰς τῶν γραμματικῶν αὖθις σαφεῖς μαρτυρίας, (3) ὁσάκις ἐν τῇ Ἡλιαίᾳ «τὰ μέγιστα τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐκρίνετο», καὶ δὴ ἄρα καὶ αἱ ὑπὸ τύπον εἰσαγγελίας εἰσαγομεναι μέγισται δίκαι, ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν χιλίων καὶ ἑνὸς δικαστῶν ἀπετελεῖτο ἐκ δύο δικαστηρίων, ὁ δὲ τῶν χιλίων καὶ πεντακοσίων καὶ ἑνὸς ἐκ δικαστηρίων τριῶν, ἑκάστου τούτων συνισταμένου, ὡς εἰκός, ἐξ ἀνδρῶν 501, ὃς ἄλλως ἦν ὁ τακτικὸς (4) ἀριθμὸς τῶν δημοσίων ἡλιαστικῶν δικαστηρίων.

(1) Λεξ. Κανταβριγ. λ. Εἰσαγγελία.

(2) Πολυδεύκ. Η. 53: «χίλιοι δὲ κατὰ μὲν τὸν [[Σόλωνα]] τὰς εἰσαγγελίας ἔκρινον, κατὰ δὲ τὸν Φαληρέα καὶ πρὸς πεντακόσιοι». Ἀλλ' ὡς ἄλλοτ' ἤδη ἐδείξαμεν (ὅρ. ἡμετέρ. δικαιολογίας ἐν Ἑρμην. καὶ Διορθ. εἰς Κανταβρ. Λεξ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 92 ἐπ.) κακῶς ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ γέγραπται τὸ τοῦ Σόλωνος ὄνομα, ἀνθ' οὗ πάντως γραπτέον τὸ τοῦ Φιλοχόρου, ὡς διδάσκει τὸ Κανταβριγ. Λεξικόν.

(3) Ἁρποκρατ. λ. Ἡλιαία: «ἔστι τὸ μέγιστον δικαστήριον τῶν Ἀθήνησιν, ἐν ᾧ τὰ δημόσια τῶν πράγμάτων ἐκρίνετο χιλίων δικαστῶν ἢ χιλίων καὶ πεντακοσίων συνιόντων. συνῄεσαν δὲ οἱ μὲν χίλιοι ἐκ δυοῖν δικαστηρίων, οἱ δὲ χίλιοι πεντακόσιοι ἐκ τριῶν».— Πατμ. Λεξ. Σακκελ. σ. 137: «Ἡλιαία: τὸ μέγα δικαστηρίον, ἐν ᾧ τὰ μέγιστα τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐκρίνετο. ἦν δὲ ποτὲ μὲν χιλίων ἀνδρῶν καὶ πεντακοσίων καὶ ἑνός, ⟨ποτὲ δὲ χιλίων καὶ ἑνός⟩· ἦσαν δὲ οἱ χίλιοι καὶ πεντακόσιοι ἐκ τριῶν δικαστηρίων, οἱ δὲ χίλιοι ἀπὸ δύο δικαστηρίων».— Βεκκ. Ἀνέκδ. 262, 10: «Ἡλιαία: μέγα δικαστήριον Ἀθήνησιν, ἐν ᾧ τὰ μέγιστα τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐκρίνετο· ἦν δὲ ⟨ποτὲ μὲν⟩ χιλίων πεντακοσίων καὶ ἑνός, ⟨ποτὲ δὲ χιλίων καὶ ἑνός⟩. συνῄεσαν δὲ οἱ μὲν χίλιοι πεντακόσιοι ἐκ τριῶν δικαστηρίων (Κώδ: φυλῶν) ⟨οἱ δὲ χίλιοι ἐκ δύο⟩». — Πολυδεύκ. Η. 123: «Ἡ Ἡλιαία πεντακοσίων· εἰ δὲ χιλίων δέοι δικαστῶν, συνίστατο δύο δικαστήρια, εἰ δὲ πεντακοσίων καὶ χιλίων, τρία». Πρβλ. Μ. Ἐτ. Φώτ. Σουΐδ. λ. Ἡλιαία, Σχολ. εἰς Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 9.

(4) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 22 ἐπ: τὰ δὲ δημόσι]α τῶν

Ἀλλὰ πότε 1001 δικασταί, πότε δὲ 1501 τὰς δίκας ταύτας ἐδίκαζον; Δυστυχῶς καὶ τοῦτο ἐκ τῶν σφόδρ' ἀπορουμένων εἶνε, οὐδ' ὑπάρχει ἴσως ἐλπὶς νὰ γνωσθῇ, ἂν μὴ προσηκόντως ἀναγνωσθῇ τὸ οἰκεῖον χωρίον τῆς ἀριστοτελικῆς Ἀθην. πολιτείας (1).

Ἕτερον μεμαρτυρημένον, ἅμα δὲ καὶ ἐπισημότατον παράδειγμα δίκης πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν εἶνε τὸ τοῦ Αἰσχίνου ἐν τῷ περὶ τῆς Παραπρεσβείας περιφήμῳ ἀγῶνι, διεξαχθέντι τῷ 343 π. Χ., εἰς ὃν ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη ἑρμηνευθὲν χωρίον τοῦ ῥήτορος τούτου (§ 126): πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας, ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι». Καὶ εἶνε μὲν γνωστὸν ὅτι ὁ ἀγὼν οὗτος ἦν τιμητός, (2) ὅτι δ' εἰσήχθη διὰ γραφῆς (3) εἰς τὸ δικαστήριον, ἀλλ' οὐδεμία μαρτυρία περιεσώθη περὶ τοῦ πλήθους τῶν δικασάντων αὐτὸν δικαστῶν.

[δικ]αστηρίων ἐστὶ φ[ά κτέ.» Τοὺς λόγους δι' οὓς οὕτως ἀναγιγνώσκομεν ἀντὶ τῶν ἐν ταῖς ἐκδόσεσι (Blass[4], Kenyon βερολιν. ἔκδ.): τὰ δὲ πολλ]ὰ κτέ. ὅρ. ἐν τῷ ἐπιτασσομένῳ Υ. Γ. Τοιοῦτο δέ τι βεβαίως νοεῖ καὶ ὁ Πολυδεύκης ἐν Η. 123 λέγων: «ἡ Ἡλιαία πεντακοσίων· εἰ δὲ χιλίων δέοι κτέ.»

Ὅτι δὲ τὸ σύνηθες πλῆθος ἡλιαστ. δικαστηρίου κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἦσαν ἄνδρες 500, προκύπτει ὡς ἤδη ὁ Γίλβερτ παρετήρησεν (ἔνθ' ἀνωτ. μεταφρ. σ. 496 σημ. 1) καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ ὁριστικοῦ ἄρθρου ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς τῶν φόρων (CIA. I, 266: «ἡ βουλὴ καὶ οἱ πεντακόσιοι»). Παρὰ τῷ αὐτῷ Γίλβερτ (αὐτόθι) κεῖται καὶ ἱκανῶς λεπτομερὴς ἀναγραφὴ μεμαρτυρημένου (εἰ καὶ οὐχὶ ἀναντιλέκτου πάντοτε) ἀριθμοῦ δικαστῶν ἐν ὡρισμέναις δίκαις, γραφαῖς καὶ εἰσαγγελίαις.

(1) Στήλ. 34 στίχ. 23-27. — Ἐκ τῶν ἀπορουμένων ὡσαύτως εἶνε ἂν ὑπὸ τοῦ νόμου ἢ δι' εἰδικοῦ ἑκάστοτε ψηφίσματος ὡρίζοντο αἱ ὑπὸ 1001 ἢ 1501 δικαστῶν δικαστέαι δίκαι. Ἡμῖν πιθανώτερον φαίνεται τὸ δεύτερον, ὑπὲρ οὗ ἄλλως ὑπάρχουσι καί τινα ἐπὶ μέρους μαρτύρια οἷον Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 9. — Λυσ. κ. Ἀγοράτ. § 35, ὅπερ ὅμως χωρίον φαίνεταί πως τεταραγμένον.

(2) Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 139»: οὐ γὰρ δὴ φθονεῖς γέ μοι τῶν εἰς τὸ σῶμα τιμημάτων». πρβλ. § 184: «ὁ μὲν οὖν ἐμὸς λόγος εἴρηται, τὸ δὲ σῶμα τοὐμὸν ἤδη παραδίδωσιν ὑμῖν καὶ ἐγὼ καὶ ὁ νόμος». Περὶ τῶν τιμημάτων διαλαμβάνει ὁ Ἀριστοτ. ἐν Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 19-22.

(3) Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἐν τῇ Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 48,4-5 καὶ 54,2 κρίνοντες, προσέτι δ' ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. § 211 ἐπ. διδάσκει, βέβαιον νομίζομεν ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Αἰσχίνου ὡς πρεσβευτοῦ εἰσαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους δημοσία περὶ πρεσβείας εὔθυνα εἰσήχθη ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς δέκα λογιστὰς τῆς ἐγκυκλ. διοικήσεως, οἳ καὶ εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὸ δικαστήριον.

Παρασημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ὁσάκις ἢ ὁ πρεσβευτὴς ἐκ τῶν ῥητόρων ἦν, ἢ αἱ κατ' αὐτοῦ κατηγορίαι ἐδύναντο νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Εἰσαγγελτικοῦ νόμου, τότε ἡ συνήθης καὶ δὴ καὶ μᾶλλον προσήκουσα ὁδὸς πρὸς καταδίωξιν ἦν ἡ δι' Εἰσαγ-

Τέλος, ἄλλος σαφῶς μεμαρτυρημένος πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγών, βεβαίως δ' ἁπάντων ἀγώνων ὀνομαστότατος (1), ὑπάρχει γνωστὸς ἡμῖν ὁ κατὰ Κτησιφῶντος, διωχθέντος ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου διὰ γραφῆς παρανόμων, ἐκδικασθείσης τῷ 330 π. Χ., ὀλίγιστα τουτέστιν ἔτη πρὸ τῆς τελευταίας ἐπεξεργασίας τῆς Ἀθην. Πολιτείας ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους. Ἐπειδὴ δὲ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ ὁ ῥήτωρ διεξηγεῖται τὰ κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, πολλοῦ λόγου τυγχάνει ὂν ἄξιον, ἄλλως δ' εἰς τοῦτο μάλιστα φαίνεται ἀποβλέψας καὶ ὁ Ἁρποκρατίων ὅπως διορίσηται τὴν διαμεμετρημένην ἡμέραν (2), καλόν, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον νομίζομεν

γελίας μήνυσις (Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 139: «πρεσβεύοντος ἐμοῦ τὴν τρίτην ἤδη πρεσβείαν . . . ἐχθρὸς δ' ὢν οὔπω καὶ τήμερον ἠθελήκάς με εἰσαγγεῖλαι παραπρεσβεύσασθαι». Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 103: «εἰ γέ τι τῶν προσηκόντων ἐγίγνετο, ἐν εἰσαγγελίᾳ πάλαι ἂν ἦν· νῦν δὲ διὰ τὴν ὑμετέραν εὐήθειαν καὶ πραότητα εὐθύνας δίδωσι, καὶ ταύτας ὁπηνίκα βούλεται»). Τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ Ὑπερείδης τὸν Φιλοκράτη δι' εἰσαγγελίας ἐδίωξε (343 π. Χ), ἀκολούθως ταῖς διατάξεσι τοῦ Εἰσαγγελτ. νόμου, ῥήτορα ὄντα λέγειν μὴ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ κτέ. (Ὑπερ. ὑ. Εὐξενίππ. § 29. — Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 80: «ἐν ταῖς μεγίσταις δ' ἦσαν αἰτίαις οἱ πρέσβεις οἱ τὴν εἰρήνην πρεσβεύσαντες, πολὺ δὲ τῶν ἄλλων διαφερόντως Φιλοκράτης κτέ.» Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 116 ἐπ. κλ.). Ὡσαύτως ὁ Λέων τὸν συμπρεσβευτὴν Τιμαγόραν, πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρεσβεύσαντα (367 π.Χ.), δι' εἰσαγγελίας ἐδίωξεν, κατηγορῶν αὐτοῦ ὡς οὔτε συσκηνοῦν ἑαυτῷ ἐθέλοι μετά τε Πελοπίδου πάντα βουλεύοιτο (Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ' 1 § 38. πρβλ. Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 31. 137. — Πλούταρχ. β. Πελοπίδ. 30. Ἀρτοξέρξ. 22) καὶ ἄλλοι ἄλλους, τῆς κατηγορίας στηριζομένης ἀεὶ ἐπί τινος τῶν λόγων τοῦ Εἰσαγγελτ. νόμου (πρβλ. Δημοσθ. Παραπρεσβ. § 191).

(1) Οὑτωσὶ εἰκονίζει τὸ ἔξοχον διαφέρον τῆς δίκης ταύτης ὁ Jebb ἐν τῷ καλλίστῳ αὐτοῦ συγγράμματι The Attic Orators (ἔκδ. Β' 1893, τόμ. 2 σελ. 400), ἔχων βεβαίως ὑπ' ὄψει καὶ τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ Κικέρωνος: «Οὐδεμία οὐδέποτε δημοσία δίκη τοσοῦτο μέγα πλῆθος ἀκροατῶν προσειλκύσατο, οὐκ Ἀθηναίων ἁπλῶς, ἀλλ' Ἑλλήνων καθόλου, ἀθρόων προσδραμόντων ἐκ πάσης γῆς τῆς Ἑλλάδος. Τρισκαίδεκα ἤδη ἔτη πρότερον ὁ μεταξὺ Δημοσθένους καὶ Αἰσχίνου περὶ τῆς Παραπρεσβείας ἀγὼν εἶχεν ὡσαύτως μέγα συναγείρει πλῆθος. Ἀλλ' ἔκτοτε ἀμφοτέρων τῶν ἀνδρῶν τούτων ἡ δόξα ἐξόχως ηὐξήθη· ἔπειτα, ὁ περὶ τοῦ στεφάνου ἀγὼν ἔμελλε νὰ ᾖ τι μεῖζον λαμπρᾶς ῥητορικῆς ἐπιδείξεως ἢ ἀνταλλαγῆς προσωπικῶν αἰτιάσεων. Κατ' αὐτὸν ἔμελλε νὰ ἐξενεχθῇ ἡ δημοσία ἐτυμηγορία, μετὰ τελείαν ἀκρόασιν τῶν πραγμάτων, περὶ ἀποτελέσματος ἐπελθόντος, ἐπ' ἀγαθῷ ἢ κακῷ, ἐπὶ πᾶσαν ἑλληνίδα πόλιν, ἐπὶ πᾶσαν ἑλληνικὴν ἑστίαν, περὶ ἀποτελέσματος θιγόντος πᾶσαν ἑλληνικὴν συνείδησιν. Ἐπὶ τῇ ἐτυμηγορίᾳ ταύτῃ ἡ Ἑλλὰς πᾶσα ἐν προσδοκίᾳ ἦν».

(2) Ἐν λ: «ταῦτα δὲ σαφέστατα αὐτοὶ οἱ ῥήτορες δεδηλώκασιν, ὥσπερ καὶ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος».

ἵνα καὶ τοῦτο παραθῶμεν ὧδε ὁλόκληρον (1): «εἰς τρία μέρη διαιρεῖται ἡ ἡμέρα, ὅταν εἰσίῃ γραφὴ παρανόμων εἰς τὸ δικαστήριον. ἐγχεῖται γὰρ τὸ μὲν πρῶτον ὕδωρ τῷ κατηγόρῳ καὶ τοῖς νόμοις καὶ τῇ δημοκρατίᾳ, τὸ δὲ δεύτερον ὕδωρ τῷ τὴν γραφὴν φεύγοντι καὶ τοῖς εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα λέγουσιν ἐπειδὰν δὲ τῇ πρώτῃ ψήφῳ μὴ λυθῇ τὸ παράνομον, ἤδη τὸ τρίτον ὕδωρ ἐγχεῖται τῇ τιμήσει καὶ τῷ μεγέθει τῆς ὀργῆς τῆς ὑμετέρας».

Ὡς πᾶς τις ὁρᾷ, ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ, ἄλλως ἢ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ὁ Εὐρυπτόλεμος ἐκτίθησι τὰ κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας. Συνομολογεῖ μὲν καὶ οὗτος ὅτι εἰς τρία μέρη διαιρεῖται ἡ ἡμέρα, ἀλλ' εἶτα, ἀντὶ τὰ τρία ταῦτα μέρη ὥσπερ ὁ Εὐρυπτόλεμος νὰ διορίσηται, οὗτος εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ἀποβλέπων καὶ εἰς μόνον τὸ ὕδωρ τὸ τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενον, εὐθέως προστίθησιν: ἐγχεῖται γὰρ τὸ μὲν πρῶτον ὕδωρ τῷ κατηγόρῳ... τὸ δὲ δεύτερον ὕδωρ τῷ τὴν γραφὴν φεύγοντι... ἐπειδὰν δὲ τῇ πρώτῃ ψήφῳ μὴ λυθῇ τὸ παράνομον, ἤδη τὸ τρίτον ὕδωρ ἐγχεῖται τῇ τιμήσει. Ὁ Αἰσχίνης ἄρα ἔχων ὑπ' ὄψει γραφὴν παρανόμων, ἀγῶνα τουτέστι τιμητόν (2), οὐχὶ δ' ἀγῶνας ἀτιμήτους, ὥσπερ ὁ Εὐρυπτόλεμος, ἁπλῶς διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ (3) ἠγόρευον ὕδατι ὅ τε κατήγορος καὶ ὁ φεύγων καὶ οἱ ὑπὲρ ἑκατέρου τούτων συνηγοροῦντες, ὅτι δ' ὡσαύτως πρὸς ὕδωρ ἦν καὶ ἡ τίμησις. Πλὴν τούτων ὅμως καί τι ἄλλο, εἰ καὶ ἐμμέσως μόνον, περὶ οὗ τέλεον σιωπῶσιν οἱ γραμματικοί, προκύπτει ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἄξιον λόγου δίδαγμα ὅτι τουτέστιν, ὥσπερ ἐν ταῖς διαδικασίαις, (4) οὕτω κατ' ἐξαίρεσιν καὶ ἐν τοῖς πρὸς διαμεμε-

(1) Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 197.

(2) Ἁρποκρατ. λ. ἀτίμητος ἀγὼν καὶ τιμητός. — πρβλ. Πολυδεύκ. Η. 63 καὶ Κανταβριγ. λεξ. λ. ἀτίμητος δίκη (Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 70 ἑπ.). Κατὰ ταῦτ' ἀσφαλῶς διορθωτέον καὶ τὰ ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σ. 202. 7 καὶ 459. 26.

(3) Ὅτι ἐν τῷ ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων προσμεμετρημένῳ χρόνῳ, ὤφειλον ὡσαύτως καὶ οἱ ὑπὲρ ἑκατέρου τούτων συνηγοροῦντες νὰ ἀγορεύωσι, διδάσκει διαρρήδην ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ. Τοῦτο δ' ὅμως προκύπτει καὶ πολλαχόθεν ἄλλοθεν. Ὅρ. Δείναρχ. κ. Δημοσθ. § 114. — κ. Ἀριστογείτ. § 6. — Ὑπερείδ. κ. Φιλιππίδ. § 13. Πρβλ. Ἰσοκρ. κ. Λοχίτ. § 22. — Δημοσθ. π. Φορμ. § 52. — κ Διονυσοδ. § 50. — κ. Θεοκρ. § 70.

(4) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 34 ἑπ: «ἐξάχους δὲ ταῖς διαδι-

τρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσιν ὕστερον λόγος ἢ δευτερολογία οὐκ ἐδίδοτο (1). Τοῦτο πολλῷ σαφέστερον διδάσκει ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ π. τ. Παραπρεσβείας λόγῳ (§ 213), οὑτωσὶ λέγων: «ἄν γέ τι ἔξω τῆς πρεσβείας βλασφημῇ περὶ ἐμοῦ, κατὰ πολλὰ οὐκ ἂν εἰκότως ἀκούοιτε αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἐγὼ κρίνομαι τήμερον, οὐδ' ἐγχεῖ μετὰ ταῦθ' ὕδωρ οὐδεὶς ἐμοί». Περὶ τοῦ εἰδικοῦ ὅμως μήκους τῆς προθεσμίας τοῦ λόγου ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι, πόσοι ἀμφορεῖς ὕδατος δῆλον ὅτι ἐκ τῶν ἕνδεκα ἀμφορέων ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων ἐδίδοντο, οὐδὲν δυστυχῶς ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Αἰσχίνου συνάγεται, εἰ δὲ μὴ συνεπεκούρει ἡμῖν ὁ θεῖος Ἀριστοτέλης οὐδὲ περὶ τῆς τιμήσεως θὰ ἐγιγνώσκομεν ὅτι αὕτη ἦν πρὸς ἡμίχουν (2) (λεπτ. 2 $^{1}/_{7}$ περίπου).

Καὶ περὶ τούτου δὲ τοῦ ἀγῶνος παρατηροῦμεν ὅτι, καίτοι ἐπισημότατος ἐγένετο, οὐδὲν ὅμως παρεδόθη ἡμῖν περὶ τοῦ πλήθους τῶν πληρωσάντων τὸ δικαστήριον ἡλιαστῶν (3). Κατ' εἰκασίαν ὅμως κρίνοντες, βέβαιον ὅλως ὑπολαμβάνομεν ὅτι 1001 τοὐλάχιστον δικα-

καστ[α]ις, [καὶ ὕστε]ρον λόγος οὐκ ἔστι». Μικρὸν διαφόρως ἀναγιγνώσκει νῦν ὁ Κένυων ἐν τῇ βερολιν. ἐκδόσει (σ. 79,1): «ἐξάχους δὲ ταῖς διαδικ[ασ]ί[α]ις ⟨αἷς⟩ [ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔσ[τιν οὐ]δεις».

(1) Τίς ὁ νομοθετικὸς λόγος τῆς τοιαύτης ἐξαιρέσεως οὐδαμόθεν προκύπτει. Βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι ἡ τοῦ δικαιώματος τῆς δευτερολογίας ἀφαίρεσις ἀποτελεῖ πάντως περιορισμὸν τῆς κατηγορίας, στερουμένης οὕτω τοῦ δικαιώματος ἵν' ἀνατρέψῃ καὶ ἀνασκευάσῃ τὴν ἀπολογίαν τοῦ φεύγοντος. Ὥστε οὐκ ἀπιθάνως ἴσως δυνάμεθα ν' ἀποφηνώμεθα ὅτι ἐν ταῖς μεγάλαις ταύταις δημοσίαις δίκαις ἡ τοῦ ὕστερον λόγου στέρησις ἐγένετο ὑπὲρ τοῦ διωκομένου, ἵνα ᾖ πως κρείσσων ἡ θέσις αὐτοῦ.

Προσπαρατηρητέον δ' ἔτι ὅτι ὁ ὕστερον λόγος, καίπερ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιδίκων νενομοθετημένος, πράγματι ὅμως ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ διώκοντος καὶ μόνου ἐξαρτᾶται· διότι ἂν μὴ βουληθῇ οὗτος νὰ ποιήσηται χρῆσιν αὐτοῦ, οὐδὲ τῷ φεύγοντι συγχωρεῖται ἡ δευτερολογία. Ὡσαύτως παρασημειωτέον ὅτι εὔλογον εἶνε μετά τινος δυσπιστίας νὰ κρίνωνται αἱ σῳζόμεναι δευτερολογίαι (δὲν νοοῦμεν δ' ὡς εἰκὸς τὰς τοῦ Ἀντιφῶντος ἁπλῶς ὑποδειγματικάς) καὶ ταῦτα δι' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος· τῷ ὄντι σφόδρα ἀπίθανον εἶνε (πλὴν ἂν ἐπίτηδες καὶ κατὰ νομικὸν στρατήγημα, πρὸς σύγχυσιν τοῦ φεύγοντος) νὰ συνταχθῇ ἐκ τῶν προτέρων ἀληθὴς ὕστερον λόγος, πρὸ τῆς ἀπαγγελίας τῆς μήπω ἔτι γνωσθείσης ἀπολογίας τοῦ διωκομένου· ὅσον δ' εἰς τὸν ὕστερον λόγον τοῦ φεύγοντος ἀφορᾷ, ἀνενδοιάστως προστιθέμεθα, καὶ ἀδύνατον.

(2) Αὐτόθ. στήλ. 36 στίχ. 4 ἐπ.

(3) Keil ἔνθ' ἀνωτ. σ. 254.

σταὶ τὴν κατὰ Κτησιφῶντος κατηγορίαν ἐδίκασαν (1), τοῦτ' αὐτὸ δὲ δοξάζομεν καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τὴν γραφὴν Παραπρεσβείας ἐκδικασάντων ἠλιαστῶν.

Ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵνα προσκαταχωρίσωμεν ὧδε ἕτερόν τι χωρίον δημοσθενικόν, ὃ οἰκεῖον τῷ παρόντι θέματι ὑπολαμβάνομεν, ἐν ᾧ δ' ὁ ῥήτωρ τοιάδε τινὰ λέγει πρὸς τὸν Αἰσχίνην: «ἀπόκριναι γὰρ δεῦρ' ἀναστάς μοι. οὐ γὰρ δὴ δι' ἀπειρίαν γε οὐ φήσεις ἔχειν ὅ τι εἴπῃς· ὃς γὰρ ἀγῶνας καινοὺς ὥσπερ δράματα, καὶ τούτους ἀμαρτύρους, πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν αἱρεῖς διώκων, δῆλον ὅτι πάνδεινος εἶ τις» (2). Ἔγνωμέν ποτε καὶ ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὴν περὶ τούτων διδασκαλίαν τοῦ Οὐλπιανοῦ, (3) ἀλλ' ἡμῖν πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι ὁ ῥήτωρ λέγων ἐνταῦθα περὶ ἀγώνων καινῶν ὥσπερ δραμάτων οὓς ὁ Αἰσχίνης πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ᾕρει διώκων, μᾶλλον εἰ μὴ καὶ ὅλως ὑπονοεῖ τὰς εἰσαγγελίας (4).

(1) Τὸν ἀριθμὸν τοῦτον δέχεται καὶ ὁ Jebb ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Β' σ. 401.

(2) Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 120.

(3) Οὐλπιαν. εἰς τὸν Δημοσθ. π. Παραπρεσβ. ρκ' (§ 120): «Ὃς γὰρ ἀγῶνας καινούς· παράδοξος ὁ κατὰ Τιμάρχου ἀγών· ἐπειδὴ σχεδὸν γεγηρακότος αὐτοῦ λοιπὸν περὶ τῆς ἑταιρήσεως κατηγόρησε . . . τὸ δὲ ὥσπερ δράματα διὰ τὸ εἶναι ὑποκριτὴν εἶπεν, οἱονεὶ πλάσματα εἰσάγοντα κἀκεῖ ὥσπερ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καινὰ δράματα... τὸ δὲ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, φησίν, ὅτι τινὲς τῶν ἀγώνων διὰ τὸ μέγεθος λαμβάνουσιν ὅρον τὴν ἡμέραν καὶ ὕδωρ τὸ ἐξαρκοῦν».

(4) Πειθόμεθα δὲ περὶ τούτου ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν πρῶτον μὲν ἃ οἱ γραμματικοὶ παρέδοσαν ἡμῖν περὶ Εἰσαγγελίας, ὅτι «ἐστὶν ὃ περὶ καινῶν ἀδικημάτων δεδώκασιν ἀπενεγκεῖν οἱ νόμοι» (ὅρ. ἡμέτ. Ἑρμ. καὶ Διορθ. εἰς Κανταβριγ. Λεξ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 89 ἑπ., πρὸς τοῖς αὐτόθ. δὲ κατειλεγμένοις μαρτυρίοις ἔπ' Γρηγόρ. Κορίνθ. παρὰ Walz, Rhet. Graec. τόμ. 7 β' σ. 1119 ἑπ. καὶ τόμ. 4 σ. 72, πρβλ. καὶ Βεκκ. Ἀνέκδ. 244. 14, 331. 5). Εἶτα δ' ὅτι πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἠγωνίζοντο οἱ περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνες, ὅτι δὲ τοιοῦτοι κυρίως ἦσαν οἱ δι' εἰσαγγελίας διωκόμενοι. Εἶνε πρὸς τούτοις σημειώσεως ἄξιον ὅτι καὶ ὁ Ὑπερείδης ἐν τῇ ὑ. Λυκόφρ. ἀπολογίᾳ (τάσσεται δ' αὔτη ὑπὸ μὲν τοῦ Schaefer, ᾧ καὶ ὁ Jebb — αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 387 — ἀκολουθεῖ, μικρὸν πρὸ τοῦ 349 π. Χ., ὑπὸ δὲ τοῦ Blass, πολλῷ πιθανώτερον λέγοντος — Ὑπερείδ. ἔκδ. γ' σ. LI ἑπ. — πρὸ τοῦ 338 π.Χ.), παραπλησίᾳ ἐπὶ εἰσαγγελίας ὡσαύτως ἐχρήσατο φράσει (§ 12): «αὐ[τὸς] δ' . . . εἰσαγγελία[ν δέδ]ωκας . . . ἵνα π[ρῶτον μ]ὲν ἀκίνδ[υνος εἰσ]ίῃς εἰς τὸ[ν] ἀγῶνα], ἔπε[ιτ]α ἐξ[ῇ σοι τραγ]ῳδίας γρ[άψαι εἰς τὴ]ν εἰσαγγελ[ίαν, οἵασ περ νῦν γέγρ]αφας». Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις οἱ ἐρωτικοὶ συγγραφεῖς χρῶνται πολλάκις τῇ λ. δρᾶμα ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ σκευωρήματος, δολίου ἐπιχει-

Παραπήγνυμεν δὲ καὶ τὰ παρὰ τῷ αὐτῷ ῥήτορι ἐν τῷ π. Νικόστρατον λόγῳ § 17 ὡσαύτως εἰς τιμητὸν καὶ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶνα ἀναφερόμενα: «ἡμέραις δ' οὐ πολλαῖς ὕστερον εἰσελθὼν εἰς τὸ δικαστήριον πρὸς ἡμέραν διαμεμετρημένην, καὶ ἐξελέγξας αὐτὸν τὰ ψευδῆ κεκλητευκότα καὶ τὰ ἄλλα ὅσα εἴρηκα ἠδικηκότα, εἷλον. καὶ ἐν τῇ τιμήσει βουλομένων τῶν δικαστῶν θανάτου τιμῆσαι αὐτῷ, ἐδεήθην ἐγὼ τῶν δικαστῶν... συγχωρῆσαι ὅσουπερ αὐτοὶ ἐτιμῶντο, ταλάντου κτέ.» (1).

Καὶ νῦν, πρὶν περαιτέρω χωρήσωμεν, φέρ' ἐν κεφαλαίῳ ἴδωμεν τίνα ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων χωρίων προύκυψαν σὺν τοῖς ἄλλοις διδάγματα περὶ τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγώνων:

1. Τίνες ὡρισμένως δίκαι πρὸς ταύτην ἐδικάζοντο βεβαίως δὲν ἐγένετο φανερόν· σφόδρα πιθανὸν ὅμως κατέστη ὅτι, πλὴν τῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰδικῶς ἤδη μνημονευθεισῶν δικῶν, ἀφορωσῶν εἰς μέγιστα πολιτ. ἀδικήματα, ὡσαύτως πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο καὶ αἱ περὶ μεγίστων δημ. ἀδικημάτων εἰσαγγελίαι.

2. Ὅτι τὰς δίκας ταύτας ὁτὲ μὲν 1001, ὁτὲ δὲ καὶ πρὸς 500 ἐδίκαζον· ἂν ὅμως ἀεὶ τοσοῦτοι, καὶ πότε δύο μόνον ἢ πότε τρία

ρήματος κτλ. (ὅρ. ἐν περιοδ. συγγράμμ. Σωκράτει τόμ. Α' σ. 492 πλεῖστα χωρία, κατειλεγμένα ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ Διδασκάλου κ. Κόντου), ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ δραματικῶν συγκυριῶν, οἷον τὸ παρ' Ἀχιλλ. Τατίῳ ΣΤ', 3, 1: «ἐμοὶ δὲ ἡ συνήθης τύχη πάλιν ἐπιτίθεται καὶ συντίθεται κατ' ἐμοῦ δρᾶμα καινόν». Χαρίτ. Ἀφροδ. Δ'. 4, 2: «ἐπεὶ δὲ ἡ φιλόκαινος τύχη δρᾶμα σκυθρωπὸν ὑμῖν περιτέθεικε».

(1) Ὁ Dareste ἐν τῇ μεταφράσει τῶν ἀστικ. λόγων τοῦ Δημοσθένους (Plaid. Civils τόμ. Β' σ. 195) οὑτωσὶ διεξηγεῖται τὸ χωρίον τοῦτο: « Quelques jours après, je me présentai devant le tribunal, *un jour où chaque affaire avait son heure;* je prouvai... et j'obtins la condamnation». Πρὸς δικαιολογίαν δὲ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ἐπικαλεῖται ἐν ταῖς σημειώσεσιν (αὐτόθ. σ. 202) αὐτὸν τὸν Ἁρποκρατίωνα: «C'est-à-dire un jour où les affaires inscrites au rôle étaient nombreuses et où, par suite, le temps était plus limité, qu'à l'ordinaire. Voyez. Harpoct. au mot διαμεμετρημένη ἡμέρα».

Τίνα ἡμεῖς περὶ τοῦ ὅρου διαμεμετρημένη ἡμέρα γνώμην ἔχομεν τοῦτ' ἐγένετο ἤδη σαφές. Παρατηροῦμεν δὲ μόνον ὅτι ὁ ἐπιφανὴς Γαλάτης νομοδιδάσκαλος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ ταύτῃ φαίνεται ἀκολουθήσας τῇ τοῦ Ῥεϊσκίου εἰκασίᾳ, ἣ καὶ ἄλλοις ἤρεσε. Πρβλ. Meier-Schömann-Lipsius *Att. Process* σ. 928 σημ. 458.

δημόσια δικαστήρια συνήρχοντο πρὸς πλήρωσιν τῆς Ἡλιαίας, ταῦτα δυστυχῶς οὔπω ἐξηκριβώθησαν. Πιθανώτατον ὅμως ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ περὶ τούτων διωρίζετο τὰ προσήκοντα ἐν τοῖς ἐφθαρμένοις στιχ. 24-27 στήλ. 34 τῆς Ἀθην. Πολιτείας.

3. Ὅτι πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐδικάζοντο οὐ μόνον ἀγῶνες τιμητοί, ἀλλὰ καὶ ἀτίμητοι

4. Ὅτι οἱ ἀγῶνες οὗτοι εἴτε ὑπὸ τῆς Ἡλιαίας ἐδικάζοντο, εἴτε ὑπὸ τοῦ δήμου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ ὕδωρ ἀεὶ διὰ τῆς κλεψύδρας ἐμετρεῖτο.

5. Ὅτι ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσιν ὕστερον λόγος οὐδέποτ' ἐδίδοτο.

6. Ὅτι, πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος τοὐλάχιστον, ὡς μαρτυρεῖ διαρρήδην ἡ ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος παρατεθεῖσα ἀγόρευσις τοῦ Εὐρυπτολέμου, πιθανώτατα δὲ καὶ ἐφεξῆς μέχρις Ἀριστοτέλους, ἐν τῷ τρίτῳ μέρει τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας οὐ μόνον ἡ διαψήφισις περιελαμβάνετο, ἀλλὰ καὶ ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν, δὸς δὲ νομικώτερον εἰπεῖν, ἡ καθόλου πλήρωσις (1) τοῦ δικαστηρίου.

Ἡ τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγώνων διάκρισις εἰς ἀτιμήτους καὶ τιμητοὺς διέλαθε μὲν τὸν Ἁρποκρατίωνα, φαίνεται δὲ διαλαθοῦσα καὶ πάντας τοὺς ἄλλους γραμματικούς, διότι οὐδεὶς τούτων οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην περὶ αὐτῆς μνείαν ποιεῖται. Τοὐναντίον, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχομεν ὅτι ὁ ἐπιστημονικώτατος Σταγιρίτης καὶ τὰ περὶ τούτων διεξηγεῖτο διὰ βραχέων μὲν ὡς αὐτῷ φίλον καὶ σύνηθες, ἀλλὰ σαφέστατα ἐν τῇ Πολιτείᾳ, καὶ δὴ ὡρισμένως ἐν στήλ. 34 στίχ. 17, οὗ τὴν ἀρχὴν ὧδε συμπληρωτέον νομίζομεν: ἐν δὲ τοῖς [τιμητοῖς ἀγῶσι (2) . . . . Ὅτι δ' ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ περὶ τῶν τιμητῶν ἀγώνων διελάμβανε ἱκανῶς, νομίζομεν, μαρτυροῦσι σχεδὸν τὰ εὐθὺς παραχρῆμα ἀκολουθοῦντα (στίχ. 19 ἑπ.): ἀγώ]νω[ν ὅ]σοις πρόσεστι δεσμ[ὸς ἢ θάνατος ἢ φυγὴ ἢ ἀτ]ιμία κτέ.(3)

Εἶνε δὲ σπουδαιοτάτη ἡ διάκρισις αὕτη ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν

(1) Τὸν ὁρισμὸν τῆς πληρώσεως ἔδομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 242.

(2) Ὅρ. Blass ἔκδ. Δ' σ. 162 ἐν Addenda et Corr.

(3) Οὕτως ὁ Kenyon ἐν τῇ ἀκαδημ. ἐκδόσει (σ. 80,2) Πρβλ. Blass[4]. Ὅρ. ἡμετέραν συμπλήρωσιν ἐν τῷ ἐπιτασσομένῳ Υ. Γ.

θέματι, διότι ἂν μή τις ἔχῃ ταύτην ὑπ' ὄψει, νοήσῃ δὲ καὶ καλῶς, ἀδύνατον εἶνε νὰ προβῇ ἀσφαλῶς ὁπωσοῦν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν συναφῶν αὐτῷ ζητημάτων, ὅλως ἀνεξετάστων ἀπολειφθέντων μέχρι τοῦ νῦν, πῶς δῆλον ὅτι νοητέον τὴν εἰς τρία ἢ ὅσα δή ποτε μέρη διαίρεσιν τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, τίς ἡ κατ' αὐτὴν νόμιμος διάρκεια τῶν ἀγορεύσεων τῶν ἀντιδίκων, πῶς ὑπελογίζετο ὁ χρόνος τῆς διαψηφίσεως τῶν δικαστῶν κτλ. Πλὴν δὲ τούτων, οὐδὲ νὰ χωρήσῃ δυνήσεται οὗτος εἰς οἵαν δή ποτε εἰκασίαν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος μακροῦ ἱκανῶς ἀριστοτελικοῦ ἐφθαρμένου χωρίου (στήλ. 34 στίχ. 5-22), ὃ ἄλλως ἅπαν φαίνεται ἀφορῶν εἰς τὴν τοῦ ὕδατος διανομὴν ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι.

Τῷ ὄντι, ἀγῶνος τιμητοῦ προκειμένου, τοιοῦτοι δ' ὡς εἴδομεν ἦσαν ὅ τε περὶ τῆς Παραπρεσβείας καὶ ὁ κατὰ Κτησιφῶντος, δὶς ἐνδεχόμενον ἦν νὰ ψηφίσωνται οἱ δικασταί· τὸ μὲν πρῶτον, ἐπειδὰν εἰρημένοι ὦσιν οἱ λόγοι, ἀγορεύσωσιν δῆλον ὅτι ὅ τε κατήγορος καὶ ὁ φεύγων καὶ οἱ σὺν ἑκατέρῳ τούτων λέγοντες, οἱ μὲν περὶ τῆς ἐνοχῆς, οἱ δ' ὑπὲρ τῆς ἀθῳότητος τοῦ διωκομένου· τὸ δὲ δεύτερον, ἐπειδὰν τῇ πρώτῃ ψήφῳ μὴ λυθῇ τὸ παράνομον, κηρυχθῇ δῆλα δὴ ἔνοχος ὁ φεύγων, ὅτε οἱ δικασταὶ καλοῦνται καὶ αὖθις ἵνα ψηφίσωνται περὶ τῆς τιμήσεως. Ὡς δ' ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου γίγνεται ἡμῖν γνωστόν, οἱ δικασταὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ψήφοις ψηφίζονται, τὸ μὲν σύμβολον ἀποδιδόντες, βακτηρίαν δὲ πάλιν παραλαμβάνοντες. (1) Οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ σήμερον, μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου, ὁπόσον ἔντεχνος ἦν καὶ κατὰ τῶν κακοτεχνιῶν ἀσφαλῶς πεφρουρημένη ἡ τῶν δικαστῶν διαψήφισις, (2) ἡ τῶν βακτηριῶν πρὸς τὰ τοῦ τριωβόλου σύμβολα (3) ἀνταλλαγή, ἡ διαρίθμησις τῶν ψήφων κτλ.

Ἀλλ' ἂν μία διαψήφισις εὔλογόν τι διάστημα χρόνου ἀπῄτει, δύο διαψηφίσεις βεβαίως ἀπῄτουν χρόνον διπλάσιον. Κατ' ἀκολουθίαν ἀναγκαίως ἔχει νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν ὁ νομοθέτης εἶχεν ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ἐνδεχομένην, πιθανώτατα δὲ καὶ μᾶλλον συνήθη περίπτωσιν τῆς δευτέρας ταύτης διαψηφίσεως. Πόσον περίπου

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. στήλ. 36 στίχ. 2 ἐπ.
(2) Αὐτόθ. στήλ. 34 στίχ. 27 ἐπ. στήλ. 35 στίχ. 3 ἐπ.
(3) Περὶ τούτων διελάβομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ' σ. 1 ἐπ. Ὅρ. Blass[4].

χρόνον οἱ Ἀθηναῖοι ἡλιασταὶ ἐν ταῖς διαψηφίσεσι κατανήλισκον εἶνε ἄγνωστον, βεβαίως ὅμως ὁ χρόνος οὗτος ἦν ἐλάσσων ἢ μείζων κατὰ λόγον τοῦ πλήθους ἑκάστου δικαστηρίου. Κατὰ κανόνα ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἑκάστῳ δύο μόνον ἀμφορεῖς ἔκειντο, ὁ μὲν χαλκοῦς ὁ δὲ ξύλινος, (1) εἰς οὓς οἱ δικασταὶ τὰς ψήφους ἀνὰ μίαν ἐνέβαλλον. Ἐκ τῆς ἀριστοτελικῆς φράσεως, ἢ ἴσως ἦν καὶ φράσις τοῦ νομοθέτου, περὶ τῆς πληρώσεως τῶν μεγίστων ἡλιαστικῶν δικαστηρίων, συνισταμένων ἐκ 1001 ἢ 1501 δικαστῶν, ὅτι πρὸς συγκρότησιν τῶν δικαστηρίων τούτων συνέρχονται ὁτὲ μὲν δύο, ὁτὲ δὲ τρία **δικαστήρια** (2), πολλά τις ἠδύνατο νὰ εἰκάσῃ, καὶ δὴ σὺν τοῖς ἄλλοις πρῶτον μὲν ὅτι ἡ εἰς ἓν σύνοδος τῶν 2 ἢ 3 δικαστηρίων ἐτελεῖτο μετὰ τὴν κατὰ τὴν συνήθη τάξιν κλήρωσιν καὶ πλήρωσιν αὐτῶν (3), πιθανώτατα δὲ καὶ κατὰ νόμιμον ἐπικλήρωσιν τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς, εἶτα δ' ὅτι ἐν τοῖς περὶ ὧν νῦν ἡμῖν ὁ λόγος μεγίστοις δικαστηρίοις, οὐχὶ δύο μόνον ἀμφορεῖς πρὸς διαψήφισιν προυτίθεντο, ἀλλὰ τοσάκις δύο, ὅσα τὰ εἰς ἓν συνερχόμενα ἐκ 501 δημόσια δικαστήρια, τουτέστιν ὁτὲ μὲν 4 ἀμφορεῖς, ὁτὲ δὲ 6, ὧν οἱ μὲν ἡμίσεις χαλκοῖ ἢ κύριοι, οἱ δὲ λοιποὶ ξύλινοι ἢ ἄκυροι (4).

Ὑπὲρ δὲ τῆς εἰκασίας ἡμῶν ταύτης συνηγορεῖ μὲν ἡ ἀρχὴ τῆς ταχύτητος, ἣν ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν (5) ἐν πᾶσιν ἐθήρα ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον καὶ ἰσχυρότερον ὑπὲρ αὐτῆς συνηγορεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς παραθέσεως πλειόνων τῶν 2 ἀμφορέων, ὁσάκις ἔμελλον νὰ ψηφίσωνται 1001 ἢ 1501 δικασταί (6).

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 35 στίχ. 3-ἑπ.

(2) Αὐτόθ. στήλ. 34 στίχ. 2-7.

(3) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 241 ἑπ.

(4) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στηλ. 35 στιχ. 6 ἑπ.

(5) Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 260-1.

(6) Βοηθεῖ δ' ἡμῖν καὶ τὸ παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλ. Α' 7.9) προβούλευμα τῆς βουλῆς ἐν τῇ δίκῃ τῶν 10 στρατηγῶν: «διαψηφίσασθαι Ἀθηναίους ἅπαντας κατὰ φυλάς· θεῖναι δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἑκάστην δύο ὑδρίας· ἐφ' ἑκάστῃ δὲ τῇ φυλῇ κήρυκα κηρύττειν, ὅτῳ δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνελόμενοι τοὺς νικήσαντας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, εἰς τὴν προτέραν ψηφίσασθαι, ὅτῳ δὲ μή, εἰς τὴν ὑστέραν». Εἶνε παντὶ πρόδηλον (εἰ καὶ ἄλλως ἐνταῦθα ἡ μὲν ψηφοφορία ἦν πολλῷ ἁπλουστέρα καὶ ὅλως διάφορος, ἀτίμητος δὲ ὁ ἀγών, ὃν οἱ 10 στρατηγοὶ ἠγωνίζοντο), ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας πρὸς τὴν ψηφοφορίαν ταύτην θὰ κατανηλίσκετο, ἂν ἀντὶ 20 ὑδριῶν 2 μόναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐτίθεντο.

Τῷ ὄντι, καθ' ὃν προχείρως καὶ κατ' εἰκασίαν ὑπολογισμὸν ἐποιησάμεθα, ἔχοντες ὡς εἰκὸς ὑπ' ὄψει τὸ ὅλον σύστημα διαψηφίσεως τῶν ἡλιαστῶν, προσέτι δ' ὅτι ἕκαστος δικαστὴς οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ δύο ἐν ἑκάστῃ ψηφοφορίᾳ ψήφους, τὴν μὲν κυ[ρί]αν εἰς [τὸν χαλ]κοῦν ἀμφορέα, τὴν δὲ ἄκυρο[ν ε]ἰς τὸν ξύλινον (1) ὤφειλε νὰ ἐμβάλλῃ, ἅμα δὲ νὰ παραλαμβάνῃ καὶ τὸ τοῦ τριωβόλου σύμβολον, τὴν βακτηρίαν ἀποδιδούς, (2) ταῦτα, λέγομεν, ὑπ' ὄψει ἔχοντες, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, κατὰ μέσον ὅρον, ἀλλὰ ταχέως ὁπωσοῦν καὶ ἀδιαλείπτως τούτων τελουμένων, μόλις 10 δικασταὶ ἐδύναντο νὰ ψηφίζωνται ἐν ἑνὶ λεπτῷ τῆς καθ' ἡμᾶς ὥρας, ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν, ὅπως 1501 δικασταὶ ψηφίσωνται, θ' ἀπῃτεῖτο χρόνος περίπου λεπτ. 150 ἢ ὡρῶν 2 $^1|_2$. 'Επὶ τιμητῶν ἄρα ἀγώνων, ὅτε δύο ψηφοφορίαι ἦσαν ἐνδεχόμεναι, μόνον πρὸς ταύτας θ' ἀπῃτοῦντο 5 πλήρεις ὧραι, τουτέστιν ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τῆς ὅλης διαμεμετρημένης ἡμέρας (ὥρ. 9 λ. 25,8), καὶ ταῦτα χωρὶς νὰ συνυπολογισθῶσι, πλὴν τοῦ πρὸς κλήρωσιν καὶ πλήρωσιν τῶν δικαστηρίων ἀναγκαίου χρόνου, πλεῖσται ἄλλαι ἀναγκαῖαι καὶ ἱκανῶς μακροχρόνιοι δικαστικαὶ πράξεις, οἷον ἡ δὶς διανομὴ τῶν ψήφων τοῖς δικασταῖς, εἶτα, μετὰ τὴν πρώτην ψηφοφορίαν, ἡ πρώτη διαρίθμησις τῶν ψήφων, καταδικαστικῆς δ' οὔσης τῆς προτέρας ψήφου τῶν δικαστῶν καὶ διὰ τοῦτο μελλόντων τιμῆσαι, ἡ τῶν συμβόλων τοῦ τριωβόλου ἀπόδοσις καὶ ἡ ἀνάληψις τῶν βακτηριῶν, ἔπειτα ἡ δευτέρα διαρίθμησις τῶν ψήφων, τἀναγκαῖα ἐν τῷ μεταξὺ διαλείμματα, ἃ δ' ὅμως πάντα πολὺν ἔτι χρόνον ἀπῄτουν. (3)

'Εντεῦθεν ἀναγκαζόμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι, 1001 ἢ 1501 καθεζομένων ἡλιαστῶν, διπλάσιοι ἢ τριπλάσιοι ἀμφορεῖς ψήφων ἀεὶ παρετίθεντο, διπλάσιοι δὲ ἢ τριπλάσιοι καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους 4 διεκληροῦντο, (4) τουτέστιν 8 ἢ 12, κατὰ λόγον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν

(1) 'Αριστοτ. 'Αθην. Πολιτ. στήλ. 35 στίχ. 20 ἐπ.

(2) Ὅρ. 'Αθηνᾶς τόμ. ΙΕ' σ. 21-23. Ὅρ. Blass[4].

(3) Εἰς τὸ αὐτὸ δ' ἄτοπον καταντῶμεν καὶ ἐπὶ 1001 μόνον δικαστῶν, διότι, κατὰ τὴν αὐτὴν κατ' εἰκασίαν ἀναλογίαν, δι' ἑκάστην διαψήφισιν ἀπαιτηθήσονται λεπτ. 100, ἐπὶ δὲ τιμητῶν ἀγώνων δι' ἀμφοτέρας λ. 200, ὧραι τουτέστι 3 καὶ λ. 20, ὃ μέτρον καὶ αὖθις ὑπερβαίνει τὸ $^1/_3$ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

(4) 'Αριστοτ. 'Αθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 10-15.

συνερχομένων δικαστηρίων. Οὕτω δὲ τελουμένης τῆς διαψηφίσεως, ἠλαττοῦτο μεγάλως ὁ κατ' εἰκασίαν ἐπὶ 1501 δικαστῶν ὑπολογισθεὶς χρόνος, ἐμειοῦτο δηλονότι εἰς λεπτ. 50, ἢ ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν, ἐπελθούσης καὶ τῆς δευτέρας διαψηφίσεως, σὺν ταύτῃ, εἰς λεπτ. 100 ἢ ὥρ. 1 καὶ λ. 40 περίπου.

Ἀλλ' οὐδ' οὕτως, ἀγῶνος τιμητοῦ προκειμένου, λύεται τὸ ζήτημα. Τῷ ὄντι, καὶ ἂν αὖθις ἐν τοῖς ἡμετέροις ὑπολογισμοῖς παραλίπωμεν τὸν πρὸς κλήρωσιν καὶ πλήρωσιν δικαστηρίου (1) ἐκ 1501 ἀνδρῶν ἀναγκαῖον χρόνον, οὐδαμῶς ἐλάττονα τῆς 1 ὥρας, πάλιν ὁ πρὸς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας ἑτέρας δικαστικὰς πράξεις (οἷον δύο διανομὰς καὶ διαριθμήσεις ψήφων, ἀπόδοσιν βακτηριῶν κτλ.) κατ' ἀνάγκην διελευσόμενος χρόνος, ὑπερέβαινεν ἴσως τὴν ὥραν 1 καὶ 35 λεπτά, (2) ὅτε προστιθεμένου καὶ τοῦ πρὸς τὰς 2 διαψηφίσεις

(1) Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται, τοῦτο δ' εἰκάζομεν ἐκ τοῦ ὅλου συστήματος πληρώσεως τῶν ἡλιαστ. δικαστηρίων, ὅτι προκειμένης πληρώσεως δικαστηρίου ἐκ 1001 ἢ 1501 δικαστῶν, τὰ πρὸς τοῦτο συνερχόμενα 2 ἢ 3 δικαστήρια, ἀκολούθως τῷ γενικῷ κανόνι περὶ ἐπικληρώσεως τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς, ἐπεκληροῦντο καὶ ταῦτα τῇ ἁρμοδίᾳ εἰσαγούσῃ ἀρχῇ. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 71 ἐπ. σ. 225 ἐπ. σ. 274 ἐπ. ἔνθα διὰ μακρῶν πραγματευόμεθα περὶ ἐπικληρώσεως. Πρβλ. αὐτόθ. σ. 366 ἐπ. ἔνθα διόρθ. χωρίου Δημοσθ. κ. Ἀριστογείτ. Α' § 27.

(2) Ὧδε δὲ λογιζόμεθα κατ' εἰκασίαν:

α' διανομὴ ψήφων ἀνὰ 2 πρὸς δικαστὰς 1500	λ.	20
α' διαρίθμησις ψήφων.	»	10
Ἀνάληψις 1500 βακτηριῶν καὶ ἀπόδοσις συμβόλων	»	20
β' διανομὴ ψήφων	»	20
β διαρίθμησις ψήφων	»	10
Διαλείμματα ἐν τῷ μεταξύ, ἄλλως καὶ διότι μεσολαβοῦσιν αἱ περὶ τῆς τιμήσεως ἀγορεύσεις	»	15
	λεπτ.	95

Τοὐναντίον, ἀτιμήτου ὄντος τοῦ ἀγῶνος, συνυπολογιζομένης δὲ καὶ τῆς κληρώσεως καὶ πληρώσεως τοῦ δικαστηρίου, κατὰ τὰς αὐτὰς ἀεὶ εἰκασίας, ἔχομεν τοὺς ἑξῆς ἀριθμούς.

Κλήρωσις καὶ πλήρωσις δικαστηρίου	λ.	60
διανομὴ ψήφων.	»	20
διαψήφισις	»	50
διαρίθμησις ψήφων	»	10
διαλείμματα	»	8
Τὸ ὅλον	λ.	148

Ὥστε ἐκ τοῦ $1/3$ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας (=λ. 188,6) ἐπερίσσευον καὶ λ. 40,6 ἱκανὰ ὅπως δή ποτε πρὸς αὔξησιν τῶν κατ' εἰκασίαν ὑπολογισθέντων ἀριθμῶν

ὑπολογισθέντος χρόνου ἤτοι ὥρας 1 καὶ λ. 40, ἔχομεν ἄθροισμα ὥρ. 3 καὶ λ. 15, πάντως αὖθις μεῖζον τοῦ $^1|_3$ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Κατ᾽ ἀκολουθίαν συγχωρεῖται, μᾶλλον δ᾽ ἐπιβάλλεται ἵνα συμπεράνηταί τις ὅτι ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν, πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν κρινομένων, οὐκ ἀκριβῶς τὸ $^1/_3$, ἀλλὰ μεῖζον μέρος τῆς ὅλης δικαστικῆς ἡμέρας τοῖς δικάζουσιν ἀπενέμετο. Ἀλλ᾽ ὁπόσον ἦν τοῦτο; Τί δὲ περὶ τούτων διδάσκουσι τὰ κείμενα;

Εἴδομεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν παρατεθεῖσι χωρίοις, ὅτι κατὰ πάσας τὰς σῳζομένας μαρτυρίας, πλὴν μιᾶς, καὶ ταύτης μὴ ἀντιφασκούσης, ἡ πᾶσα διαμεμετρημένη ἡμέρα διῃρεῖτο εἰς μέρη τρία. Τοῦτο διδάσκουσιν ὅ τε Ξενοφῶν (1) καὶ ὁ Αἰσχίνης, (2) ἐπαναλαμβάνουσι δὲ ὅ τε Ἁρποκρατίων (3) καὶ εἷς τῶν τοῦ Αἰσχίνου σχολιαστῶν. (4) Εἶνε δ᾽ ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ μὲν Ξενοφῶν ἔχει ὑπ᾽ ὄψει ἀγῶνα ἀναντιλέκτως ἀτίμητον, ὁ δ᾽ Αἰσχίνης σαφῶς καὶ βεβαίως ἀγῶνα τιμητόν. Ὡσαύτως πάντες οὗτοι, πλὴν τοῦ Αἰσχίνου, ὅστις ὅμως δὲν ἀντιλέγει, ἀλλ᾽ ἁπλῶς σιωπᾷ, διαρρήδην μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ τρίτον τοῦτο μέρος ἅπαν τοῖς δικασταῖς ἀπενέμετο, ὁ δὲ Ξενοφῶν καὶ διασαφεῖ ὅτι ἐν τούτῳ καὶ τὸ συλλέγεσθαι, τουτέστι τὸ πληροῦν τὰ δικαστήρια περιελαμβάνετο. Οὔτε ὁ Αἰσχίνης ὅμως, οὔτε ὁ Ξενοφῶν, οὔτε τις τῶν προμνημονευθέντων γραμματικῶν φαίνεται διδάσκων, ὅτι τὰ τρία ταῦτα μέρη ἦσαν ἴσα ἀλλήλοις ἀεί.

Τοὐναντίον, ἐκ τῆς μικρὸν ἀνωτέρω γενομένης διακρίσεως τιμητῶν καὶ ἀτιμήτων ἀγώνων, προὔκυψε σαφῶς ἱκανῶς, νομίζομεν, ὅτι ἐν τῷ τρίτῳ ἀκριβῶς μέρει τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ἀδύνατον ἦν νὰ χωρήσῃ ἡ πᾶσα διαδικασία ἀγῶνος τιμητοῦ. Πλὴν τούτου δ᾽ ὅμως ὑπάρχει καί τις καθαρῶς νομικὸς λόγος, ὃν πιθανῶς εἰ-

τούτων, οὓς δ᾽ ἄλλως ἄλλοι ἐμπειρότεροι δύνανται ἐξελέγχοντες νὰ προσδιορίσωσιν συμφωνότερον πρὸς τὰ πράγματα.

(1) Ἑλλην. Α´ 7. 23: «κρινέσθων οἱ ἄνδρες κατὰ ἕνα ἕκαστον διῃρημένων τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἑνὸς μὲν ἐν ᾧ συλλέγεσθαι ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίζεσθαι κτέ.».

(2) Κ. Κτησιφωντ. § 197: «εἰς τρία μέρη διαιρεῖται ἡ ἡμέρα, ὅταν εἰσίῃ γραφὴ παρανόμων εἰς τὸ δικαστήριον».

(3) Λ. Διαμεμετρημένη ἡμέρα: «διενέμετο δὲ τρία μέρη τὸ ὕδωρ, τὸ μὲν τῷ διώκοντι, τὸ δὲ τῷ φεύγοντι, τὸ δὲ τρίτον τοῖς δικάζουσι».

(4) Σχολ. Αἰσχίν. 2 § 126: ἀπενέμοντο δὲ οἱ ἕνδεκα ἀμφορεῖς κατὰ τὸ τρίτον τοῖς ἀντιδίκοις καὶ τοῖς δικασταῖς».

χεν ὑπ' ὄψει ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, ὅπως ἐν τοῖς ἀτιμήτοις ἀγῶσι πλεῖον ὕδωρ ἢ ἐν τοῖς τιμητοῖς τοῖς ἀγωνιζομένοις παρέχηται. Τῷ ὄντι, ἐν τοῖς ἀτιμήτοις πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσιν, ἀφ' οὗ οὗτοι ἐκ τῶν μεγίστων καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἦσαν, μία μόνη ποινὴ ἐνδεχομένη ἦν, ὁ θάνατος, ἴσως διὰ τῆς εἰς τὸ βάραθρον ἐμβολῆς, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ ἡ δήμευσις. Τοὐναντίον, ἐπὶ τιμητῶν ἀγώνων, πολλὰ ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς συνήθους εὐηθείας καὶ πραότητος τῶν ἀθηναίων ἡλιαστῶν, δυναμένων ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ ψηφίσωνται ὑπὲρ τοῦ τιμήματος τοῦ διωκομένου, πάντως ἐλάσσονος τοῦ προτεινομένου ὑπὸ τοῦ διώκοντος. Οὐδαμῶς λοιπὸν εἶνε ἀπίθανον ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, ταῦτ' ἔχων ὡσαύτως ὑπ' ὄψει εἰς ἄνισα μέρη τὴν ἡμέραν διῄρει, κατὰ λόγον τῆς διακρίσεως τῶν ἀγώνων εἰς ἀτιμήτους καὶ τιμητούς.

Ὑπὲρ δὲ τῆς εἰκασίας ἡμῶν ταύτης ἰσχυρῶς συνηγορεῖ καί τις τῶν σχολιαστῶν τοῦ Αἰσχίνου, ὅς ἀγῶνα τιμητὸν ἔχων ὑπ' ὄψει, τάδ' ἐπὶ λέξει διδάσκει: τοῖς περὶ τῶν μεγίστων ἀγωνιζομένοις διῃρεῖτο ἡ ἡμέρα καὶ ἐδίδοτο αὐτῆς ἥμισυ μὲν τῷ κατηγόρῳ, ἥμισυ δὲ τῷ ἀπολογουμένῳ, καὶ διεμετρεῖτο τὸ ὕδωρ ὅσον ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ὥρας τοῦ ἡμίσεος τῆς ἡμέρας». (1) Ὥστε κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα, πάντως σύμφωνα τοῖς ἄνω διειλημμένοις Α' ὅτι ἡ πᾶσα διαμεμετρημένη ἡμέρα ἀεὶ διῃρεῖτο εἰς μέρη τρία, ἴσα μὲν ἴσως ἐπὶ ἀγώνων ἀτιμήτων, βεβαίως δ' ἄνισα ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν. Β' ὅτι ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν ἡ ἡμέρα διῃρεῖτο τὸ πρῶτον εἰς δύο μέρη ἴσα (2) ὧν τὸ μὲν τοῖς δικασταῖς ἀπενέμετο, τὸ δὲ τοῖς ἀγωνιζομένοις, ὅτι δὲ τὸ ἕτερον τῶν δύο μερῶν τούτων ὑποδιῃρεῖτο αὖθις εἰς μέρη δύο, ὧν τὸ μὲν τῷ κατηγόρῳ, τὸ δὲ τῷ ἀπολογουμένῳ ἀπενέμετο, οὑτωσὶ ἑκατέρου τούτων τὸ ἴσον ὕδωρ λαμβάνοντος. Ὥστ' ἐτηρεῖτο μὲν καὶ αὖθις ἡ εἰς 3 μέρη ἀεὶ διαίρεσις τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ τὰ 3 μέρη ταῦτα ἦσαν ἄνισα.

Ἵνα δ' ἔτι σαφέστερον παραστήσωμεν ὅπως νοοῦμεν τὸ πρᾶγμα, φέρ' ἐφαρμόσωμεν ταῦτα πρὸς τὸ μεμαρτυρημένον μέτρον τῶν ἀμφο-

(1) Σχολ. Αἰσχίν. 2 § 126.
(2) Ὅρ. τὰ ἴχνη ἐν Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 17 ἐπ.

ρέων 11, παριστάντων τὴν ὅλην διαμεμετρημένην ἡμέραν, ἴσην πρὸς ὥρ. 9 λ. 25,8 ἢ καθόλου πρὸς λεπτ. 565,8:

Ἐπὶ ἀγώνων ἀτιμήτων δικασταί τε καὶ δικαζόμενοι ἐλάμβανον πάντες τὸ ἴσον ὕδωρ, τουτέστιν ἀνὰ ἀμφορέας 3 καὶ χόας 8 ἢ ἀνὰ ὥρ. 3 λ. 8,6.

Ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν οἱ μὲν δικασταὶ ἐλάμβανον ἀμφορέας 5 καὶ χόας 6 ἢ ὥρ. 4 λ. 42,9 οἱ δ' ἀντίδικοι ἀνὰ ἀμφορέας 2 καὶ χόας 9 ἢ ἀνὰ ὥρ. 2 λ. 21, 4.

Ἀλλ' ἤδη νέον αὖθις προκύπτει ζήτημα: εἶνε παντὶ φανερὸν ὅτι, ὅσον εἴς τε τὸν διώκοντα καὶ τὸν φεύγοντα ἀφορᾷ, τούτων ἑκατέρῳ προσεμετρεῖτο τὸ νόμιμον ὕδωρ (ἴσον ὕδωρ), ἐπὶ δ' ἀγώνων τιμητῶν, ἐπελθούσης τῆς ὥρας τῆς τιμήσεως, προσεμετρεῖτο καὶ τὸ ἐπὶ ταύτῃ ὡρισμένον ὕδωρ (1), τουτέστιν ἑκατέρῳ ἡμίχους. Ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς δικαστὰς ἆρά γε ὑπῆρχον ὡσαύτως μέτρα ὕδατος πρὸς ὁρισμὸν τῆς διαρκείας ἑκάστου τῶν ἔργων αὐτῶν, καὶ δὴ μάλιστα ἐπὶ ἀγώνων τιμητῶν, ὅτε ταῦτα ἔτι μᾶλλον πλείονα καὶ ποικίλα ἀπέβαινον; Ἐν ἀγνοίᾳ διατελοῦντες τοῦ χρόνου, ἀσημειώτως παρερχομένου, δὲν ἐδύναντο ὁτὲ μὲν λίαν νὰ βραδύνωσιν, ὁτὲ δὲ σφόδρα νὰ σπεύδωσιν οἱ δικασταὶ καὶ ταῦτα ἐπὶ βλάβῃ τῆς δικαιοσύνης; Ἐὰν λ. χ. ἀγῶνος τιμητοῦ δικαζομένου, πολλῷ πλείων τοῦ ὑπολελογισμένου χρόνου ἐν τῇ πρώτῃ διαδόσει τῶν ψήφων καὶ τῇ πρώτῃ διαψηφίσει τῶν δικαστῶν κατανηλίσκετο, ὁ δ' ἐπίλοιπος χρόνος μὴ ἐπήρκει πρὸς τὴν τῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων ἔτι ἀναγκαίων ἔργων προσήκουσαν ἐπιτέλεσιν, δὲν θὰ ἠναγκάζοντο νὰ διαλύσωσιν ἄπρακτοι τὴν συνεδρίαν; Ἡμῖν τοὐλάχιστον, ἀδύνατον φαίνεται ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης παρέλιπεν ἵνα καὶ περὶ τούτων προνοήσηται, καίτοι δέ, καθ' ὅσον γιγνώσκομεν, οὐδεμία εἴδησις παρεδόθη ἡμῖν, ὅμως ἐκ τῶν πραγμάτων εἰκάζοντες, συμβοηθούντων δὲ καί τινων ἰχνῶν τοῦ ἀριστοτελικοῦ παπύρου, τολμῶμεν νὰ ἐξενέγκωμεν τὴν εἰκασίαν ὅτι καὶ ταῦτα διεσάφει καὶ ἀνέγραφεν ἴσως ὁ μέγας Σταγιρίτης ἐν στήλ. 34 στίχ. 9-16 τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας.

(1) Τοῦτο ἀκυρολογῶν πως ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κ. Κτησιφῶντ. (§ 197) λόγῳ ὀνομάζει τρίτον ὕδωρ, μετὰ πρῶτον, τὸ τῷ κατηγόρῳ ἐγχεόμενον, καὶ δεύτερον, τῷ φεύγοντι τὴν γραφήν. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἔδει νὰ ὑπάρχῃ καὶ τέταρτον ὕδωρ, τὸ ἐπὶ τῇ ἀντιτιμήσει τῷ διωκομένῳ διδόμενον.

Παρετηρήσαμεν ἀνωτέρω ὅτι ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσιν ὕστερον λόγος οὐκ ἐδίδοτο· προσθῶμεν δὲ νῦν, μάρτυρα τὸν Ἀριστοτέλη, (1) προσαγόμενοι ὅτι, κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας, νόμου ἢ μαρτυρίας ἤ τινος τοιούτου ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀναγιγνωσκομένου, παρὰ τὸν γενικὸν κανόνα, (2) οὐδὲ τὸ ὕδωρ ἐπελαμβάνετο, ἀλλ' ἐξηκολούθει ῥέον ἐκ τῆς κλεψύδρας τοῦ ἐκ τῶν ἀντιδίκων ἀγορεύοντος. (3) Κατ' ἀκολουθίαν ἀναγκαίως ἔχει νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὁ μέλλων ν' ἀγορεύσῃ ἐν δίκῃ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ὤφειλε πάντως ἐν τῇ συντάξει τοῦ λόγου αὐτοῦ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει μαρτυριῶν ἢ νόμων κτλ. διελευσόμενον χρόνον, διότι ἄλλως ἐκινδύνευε, τοῦ παντὸς προσμεμετρημένου αὐτῷ ὕδατος διαρρεύσαντος, νὰ μὴ φθάσῃ ν' ἀγάγῃ εἰς πέρας εἴτε τὴν κατηγορίαν εἴτε τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ. (4) Ἐπειδὴ δ' ἀγνοοῦμεν τὸ μή-

(1) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 4-5.

(2) Αὐτόθ. στήλ. 33 στίχ. 36, στήλ. 34 στίχ. 1 ἑπ.

(3) Ὁ λόγος τῆς ἐξαιρέσεως ταύτης ἱκανῶς εὐδιάγνωστος φαίνεται. Ἐπειδὴ δῆλον ὅτι ἡ πᾶσα διαμεμετρημένη ἡμέρα εἰς τρία ὡρισμένα διαστήματα διενέμετο, ἕκαστον δὲ τούτων τὸ μὲν τῷ κατηγόρῳ, τὸ δὲ τῷ ἀπολογουμένῳ, τὸ δὲ τοῖς δικασταῖς ὁλόκληρον ἀπενέμετο, οὕτω δ' οὐδὲν ὑπόλοιπον ὑπελείπετο, παντὶ φανερὸν ἀποβαίνει ὅτι, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τὸ ὕδωρ ἐπελαμβάνετο, ὁ κατὰ τὴν ἐπιλαβὴν διαρρέων χρόνος, ἔμελλε πάντως νὰ ὑφαιρῆται ἐκ τοῦ τῷ ἑτέρῳ τῶν ἀντιδίκω, καὶ τοῖς δικασταῖς ἀπονενεμημένου χρόνου, ὅπερ βεβαίως ἄτοπον.

Ὁ Αἰσχίνης λέγων ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. § 126: «ἄγομεν δὲ καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ παραδίδομεν εἰς βάσανον. καὶ τὸν μὲν λόγον, εἰ συγχωρήσει ὁ κατήγορος, καταλύω· παρέσται δὲ ἤδη ὁ δήμιος καὶ βασανιεῖ ἐναντίον ὑμῶν, ἂν κελεύητε. Ἐνδέχεται δὲ τὸ λοιπὸν μέρος τῆς ἡμέρας ταῦτα πρᾶξαι· πρὸς ἕνδεκα γὰρ ἀμφορέας, ἐν διαμεμετρημένῃ τῇ ἡμέρᾳ κρίνομαι», βεβαίως πρὸς ἁπλῆν ἐπίδειξιν λέγει ταῦτα καὶ οὐ σπουδάζων· διότι, καὶ τοῦ κατηγόρου δεχομένου τὴν πρόκλησιν, τοῦ δὲ ῥήτορος ἐνταῦθα τὸν λόγον καταλύοντος, πάλιν ἐν τῷ ὑπολοίπῳ καὶ μόνῳ τοῦ δεδομένου αὐτῷ ὕδατος (οὗ ἄλλως τὸ πλεῖστον μέρος ἦν ἤδη κατηναλωμένον), ἔδει νὰ συντελεσθῇ ἡ τῶν ἀνδραπόδων βάσανος· ἀλλ' αὕτη, τῇ συναινέσει τοῦ δικαστηρίου ἀρξαμένη (: ἂν κελεύητε), ἐὰν μὴ ἐπήρκει ὁ τῷ Αἰσχίνῃ ὑπολειπόμενος χρόνος, βεβαίως δὲν ἐδύνατο νὰ διακοπῇ, οὕτω δ' ὁ πρὸς συντέλεσιν τῶν βασάνων χρόνος κατ' ἀνάγκην θὰ ὑφῃρεῖτο ἐκ τοῦ τοῖς δικασταῖς ὡρισμένου, ὅπερ αὖθις ἄτοπον.

(4) Τοὐναντίον, ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ σ. 251 σημ. 1), καίπερ ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος διάταξιν τῆς ἀττ. ποιν. δικονομίας, ὅμως διδάσκει ὅτι καὶ ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσι τούτοις ὁ ῥήτωρ οὐδαμῶς ἐν τῇ συντάξει τοῦ λόγου αὐτοῦ ὑπ' ὄψιν ἐλάμβανε τὸν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐγγράφων, μαρτυριῶν κλ. διελευσόμενον χρόνον, διότι, λέγει, ὁ καθόλου ταῖς δίκαις ταύταις προσμετρούμενος χρό-

κος τῶν ἐν τοῖς σῳζομένοις λόγοις μνημονευομένων ἑκάστοτε νόμων, ψηφισμάτων, μαρτυριῶν καὶ ἄλλων ἐγγράφων οἵων δή ποτε, (1) σαφῶς ἕπεται ὅτι ἐκ τοῦ νῦν μήκους τῶν λόγων τούτων οὐδὲν ἀσφαλές, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν βέβαιον δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν συμπέρασμα περὶ τῶν τοῦ λόγου προθεσμιῶν ἐν ταῖς δίκαις πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν (1).

νος ἦν μέγας ἱκανῶς. Καταλήγει λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ῥήτωρ ἀνεξαρτήτως τούτων καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ἀεὶ τὸν λόγον εἰς μῆκος ἐνέτεινε.

(1) Καίτοι καὶ ἄλλαι διακοπαὶ ἦσαν ἐνδεχόμεναι, περὶ ὧν λέγομεν κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ κλεψύδρας.

(2) Ἐπειδὴ ὅμως ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 250 ἑπ.) καὶ τοὺς κατὰ ταύτας τὰς δίκας ἀπαγγελθέντας λόγους ὡσαύτως ἐξετάζει κατὰ τὴν ἑαυτοῦ μέθοδον, ὅπως ἐκ τοῦ μήκους ἑκάστου προσδιορίσῃ τὰς προθεσμίας τοῦ λόγου ἐν ταῖς δίκαις πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, καλὸν καὶ ὠφέλιμον νομίζομεν ἵνα παραθῶμεν μὲν ὧδε τὰ πορίσματα τοῦ ἐπιφανοῦς φιλολόγου, δείξωμεν δ' ἅμα οἷα ἡμεῖς, τοὐναντίον, συμπεράσματα ἐντεῦθεν συνάγομεν.

Ὡς εἴρηται, βάσις τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ κ. Keil εἶνε ὅτι στίχοι 70 (ἐκδόσ. Ζυρίχης) ἀναλογοῦσι πρὸς 1 χοῦν ὕδατος, ὅτι δὲ 1 χοῦς ἰσοῦται πρὸς λ. 4 καὶ δὴ ἄρα ὅτι 1 ἀμφορεὺς = λ. 48. Ὡσαύτως δ' ἐσημειωσάμεθα ὅτι, κατ' αὐτόν, ἡ ὅλη πραγματικὴ διαμεμετρημένη ἡμέρα ἦν διῃρημένη εἰς ἀμφορέας 12 ἢ ὥρ. 9 λ. 36, ὅτι δ' ἐντεῦθεν προῆλθεν, ὡς διατείνεται, ὁ εἰς ἀμφορέας 11 ἢ ὥρ. 8 λ. 48 προσδιορισμὸς τῆς νομικῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Τέσσαρες ἐν ὅλῳ λόγοι, σαφῶς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀπαγγελθέντες, σῴζονται: 1) ὁ τοῦ Δημοσθένους π. τ. Παραπρεσβ. 2) ὁ τοῦ Αἰσχίνου π. Παραπρεσβ., περιέχων τὴν εἰς τὸν ἡγούμενον ἀπολογίαν. 3) ὁ τοῦ Αἰσχίνου κ. Κτησιφῶντος καὶ 4) ὁ τοῦ Δημοσθ. π. τ. στεφάνου, ὡσαύτως περιέχων τὴν εἰς τὸν ἡγούμενον ἀπολογίαν. Τουτέστιν ἐν δίκαις δύο λόγοι τέσσαρες. Ἄλλοτε σὺν Θεῷ θὰ ἐξετάσωμεν ἄν, ὡς δοξάζομεν, καὶ ὁ Κτησιφῶν ἠναγκάσθη, κατὰ νομικὴν ἀνάγκην τοὐλάχιστον, ἵνα καταναλώσῃ ὡσαύτως ποσόν τι ὕδατος ἐν τῇ κατ' αὐτοῦ κατηγορίᾳ.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ κ. Keil ἔχομεν τὸ ἑξῆς διάγραμμα:

Α'	Δημ. π. Παραπρεσβ.	(343 π. Χ.)	στίχ. 3076 =	χόες 44 =	ἀμφορ.	3 $^{8}/_{12}$
	Αἰσχιν. » »	(»)	» 1699 =	» 24 =	»	2
Β'	Αἰσχιν. κ. Κτησιφ.	(330 π. Χ.)	» 2457 =	» 35 =	»	2 $^{11}/_{12}$
	Δημ. π. τ. στεφ.	(»)	» 2589 =	» 37 =	»	3 $^{1}/_{12}$

Ἐντεῦθεν ὁ συγγραφεὺς συνάγει ὅτι ὁ μὲν τοῦ Δημοσθ. π. τ. παραπρεσβ. λόγος, (ὃς δ' ἄλλως καθὰ προκύπτει καὶ ἄλλοθεν, μεγάλας ὑπέστη κατὰ τὴν ἔκδοσιν μεταβολὰς καὶ προσθήκας) ἐπειδὴ δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς στρογγύλον ἀριθμὸν ἀμφορέων, οὐδαμῶς ἐμφανίζει τὸ κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν πραγματικὸν μῆκος τοῦ λόγου τούτου· ὅτι δὲ τοὐναντίον, ὁ τοῦ Αἰσχίνου περὶ Παραπρεσβ. λόγος, ἀντιστοιχῶν κατ' ἀριθμὸν στίχων πρὸς τὸ στρογγύλον μέτρον 2 ἀμφορέων, σαφῶς δείκνυσιν ὅτι πρὸς τοῦτο τὸ μέτρον ἐξ ἀρχῆς συνετάχθη. Ὅσον δ' εἰς τοὺς ἑτέρους δύο λόγους ἀφορᾷ, τὸν τοῦ Αἰσχίνου κ. Κτησιφ. καὶ τὸν τοῦ Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφάνου, ἐπειδὴ ἡ κατὰ στίχους ἔκτασις αὐτῶν μικρὰν

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε διειλημμένων ἐγένετο φανερὸν ὅτι πᾶσαι αἱ δίκαι, ἀστικαί τε καὶ ποινικαί, πρὸς ὕδωρ ἀεὶ ὑπὸ τῶν ἡλιαστῶν ἐδικάζοντο, (1) ἁπλῶς δὲ πιθανόν, τοὐλάχιστον, ὅτι οἱ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶνες, καὶ ὁσάκις ἔτι ὑπὸ τοῦ δήμου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκρίνοντο, ὡσαύτως πρὸς ὕδωρ διεξήγοντο, ὃ ὕδωρ ἐμετρεῖτο διὰ τῆς κλεψύδρας (2). Ἀλλ' ἐρωτᾶται, ὁ κανὼν ἆρά γε οὗτος εἰς οὐδεμίαν ὑπέκειτο ἐξαίρεσιν; Τοῦτ' εὐθὺς παραχρῆμα ἐξεταστέον.

Ζ'

Δίκαι χωρὶς ἢ ἄνευ ὕδατος.

Κοινῶς διδάσκεται (3) σήμερον, χωρὶς ὅμως οὐδενὶ νομικῷ ἢ ἱστορικῷ λόγῳ ὁπωσοῦν νὰ δικαιολογῆται, ὅτι ὑπῆρχον καὶ δίκαι χωρὶς ἢ ἄνευ ὕδατος.

Τὸ δίδαγμα τοῦτο, σκοτεινὸν καὶ ἀσαφὲς καθ' ἑαυτό, προύκυψεν

ἐμφανίζει ἀπόκλισιν ἀπὸ τοῦ στρογγύλου ἀριθμοῦ τῶν 3 ἀμφορέων (τουτέστιν ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου μόνον 1 χοῦν ἐπὶ ἔλασσον, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου 1 χοῦν ἐπὶ πλέον), τούτου ἕνεκα καὶ περὶ τούτων δέχεται ὅτι ἐξ ἀρχῆς πρὸς μῆκος 3 ἀμφορέων ἀμφότεροι συνετάχθησαν.

Ἡμεῖς ὑπ' ὄψει ἔχοντες τὴν τῶν ἀγώνων εἰς τιμητοὺς καὶ ἀτιμήτους διάκρισιν, προσέτι δ' ὅτι ἀμφότεροι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀγῶνες ἦσαν τιμητοί, περὶ μὲν τοῦ λόγου Αἰσχίνου π. Παραπρεσβείας ἀποφαινόμεθα ὅτι μόνον οὗτος ἐμφανίζει τὸ πραγματικὸν περίπου μῆκος πρὸς ὃ ἐξ ἀρχῆς συνετάχθη (= ἀμφορ. 2), ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ πάντες φαίνονται μεγάλως ἐπηυξημένοι πρὸς ἔκδοσιν. Τῷ ὄντι, μῆκος χρόνου ἀμφορέων 2 ἀντιστοιχεῖ καθ' ἡμᾶς πρὸς ὥρ. 1 λ. 42 περίπου (κατὰ τὸν κ. Keil ὥραν 1 λ. 36) εἰς ὃν χρόνον προστιθεμένων λ. 39 (χρόνου ἱκανοῦ πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ἐγγράφων, μαρτυριῶν, κτλ.) ἔχομεν πλῆρες τὸ $^{1}/_{4}$ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ἀντιστοιχοῦν πρὸς ἀμφορέας 2 καὶ χόας 9 ἢ ὥρ. 2 λ. 21 περίπου. Τοὐναντίον, ἀμφορεῖς (α) $3\,^{8}/_{12}$, (β) $2\,^{11}/_{12}$, (γ) $3\,^{1}/_{12}$ παριστᾶσι καθ' ἡμᾶς μῆκος χρόνου ἴσον πρὸς (α) ὥρ. 3 λ. 8 (β) ὥρ. 2 λ. 30 (γ) ὥρ. 2 λ. 38 (ἢ κατὰ Keil (α) ὥρ. 2 λ. 56 (β) ὥρ. 2 λ. 20 (γ) ὥρ. 2 λ. 28) εἰς ἃ μήκη, ἐάν τις προσθῇ εὔλογόν τινα χρόνον πρὸς τὴν τῶν μαρτυριῶν κτλ. ἀνάγνωσιν, $^{1}/_{2}$ ὥραν τοὐλάχιστον, ἀναγκαίως θὰ φθάσῃ εἰς μῆκος χρόνου, ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων προσμεμετρημένου, ὅλως ἀσυμβίβαστον πρὸς ἀγῶνα τιμητὸν ἐν διαμεμετρημένῃ ἡμέρᾳ.

(1) Ἔπ. ἀνωτ. σ. 24.

(2) Αὐτόθ. σ. 27. 36.

(3) Meier-Schömann-Lipsius, *Att. Proc.* σ. 927. — Γίλβερτ, Ἐγχειρ. (μετάφρ. Ν. Γ. Πολίτου) σ. 522. — Σμίθ. Λεξ. Ἑλλ. Ἀρχ. (μεταφρ. Τζιβανοπούλου) λ. Ὡρολόγια σ. 1022. — Ῥαγκαβῆς, Ἑλλ. Πολ. Ἀρχ. τόμ. Α' σ. 361 κτλ.

ἐκ τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἐν λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα (ἐν τέλει): «σκεπτέον δὲ τὸ παρ' Ἰσαίῳ ἐν τῷ κατ' Ἐλπαγόρου καὶ Δημοφάνους, πῶς μεμετρημένης τῆς ἡμέρας, ὁτὲ μέν φησι χωρὶς ὕδατος γίνεσθαι τοὺς ἀγῶνας, ὁτὲ δὲ πρὸς ὕδωρ». Ἐπειδὴ δ' ὁ αὐτὸς γραμματικὸς ἐν τέλει τῆς λ. κακώσεως προστίθησιν: «ἦν δὲ καὶ ἄνευ ὕδατος» (1), ἐντεῦθεν πάντες συνήγαγον ὅτι ὄντως ὑπῆρχον καὶ ἄνευ ὕδατος δίκαι.

Ἀλλὰ τίνες ἦσαν αἱ δίκαι αὗται; Ἔπειτα, διατί κατ' ἐξαίρεσιν αἱ γραφαὶ ἢ δίκαι αὗται, καὶ δὴ λ. χ. ἡ γρ. κακώσεως, ἦσαν ἄνευ ὕδατος; Τίς ὁ νομικὸς λόγος τῆς ἐξαιρέσεως ταύτης, ὑποτιθεμένου ὅτι πράγματι ὑπῆρξέ ποτε τοιαύτη ἐξαίρεσις; Τέλος δέ, τί κατ' ἀκρίβειαν σημαίνουσιν αἱ λ: ἄνευ ὕδατος; Δίκαιον ἡμῖν φαίνεται νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὰ ζητήματα ταῦτα οὐδέποτ' ἄχρι τοῦδε μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας προυβλήθησαν, ὅτι δὲ διὰ τοῦτον ἴσως τὸν λόγον οὐδ' ἐξητάσθησαν νομικῶς, οὔτε καθ' ἑαυτά, οὔτ' ἐν ἀναφορᾷ, ὃ καὶ σπουδαιότατον, πρὸς τὰς καθόλου διατάξεις τῆς ἀττ. δικονομίας. Ἁπλῶς ἐδιδάχθη ὅτι δίκαι τινὲς ἦσαν ἄνευ ὕδατος, ὅτι δὲ κατ' αὐτὰς οὐδεμία προθεσμία λόγου ἦν ὡρισμένη, καὶ δὴ κατ' ἐπακολούθησιν, ὅτι ἐν τῇ ὑποτιθεμένῃ ἄνευ ὕδατος γρ. κακώσεως, ὑπὸ τῆς ἡλιαίας δικαζομένῃ, ὁ κατήγορος ἐδύνατο κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ ν' ἀναπτύσσῃ τὴν κατηγορίαν, χωρὶς οὐδαμῶς ὑπὸ τῆς κλεψύδρας ν' ἀναγκάζηται (2).

Εὐθὺς παραχρῆμα λέγομεν ὅτι τὸ δίδαγμα τοῦτο, οὑτωσὶ μάλιστα ἀδικαιολογήτως ἐξενηνεγμένον, ἡμῖν τοὐλάχιστον φαίνεται σφοδρα ἀπί-

(1) Σημειωτέον δ' ὅτι τὰς λέξεις ταύτας, ἐλλειπούσας ἀπὸ τῆς τοῦ Ἄλδου ἐκδόσεως καὶ τῶν ἄλλων, πρῶτος προσέθηκεν ὁ Μαουσσάκιος ἐκ τοῦ λεγομένου κώδ. τοῦ Fed. Morelli. Ὅρ. Dindorf. Annot. ad Harpocrat. τόμ. Β' σ. 194.

(2) Gust. Glotz ἐν Daremb.-Sagl. Dictionn. Antiqu. λ. κακώσεως γρ. σ. 795 b; «La procédure est expéditive . . . Enfin, à l'audience de l'Héliée, l'accusation peut se développer à loisir, ἄνευ ὕδατος».— Beauchet, Histoire Dt. Priv. Rép. Athén. τόμ. Β' σ. 282: «D'autre part, quand est venu le jour du jugement, le demandeur n'est nullement limité par le temps, comme dans les procès ordinaires pour développer son accusation, car l' Εἰσαγγελία κακώσεως était, suivant Harpocration, ἄνευ ὕδατος, c'est-à-dire qu'il n'y avait pas de clepsydre pour mesurer le discours de l'orateur. Or, il n'y a aucune raison pour suspecter le témoignage du lexicographe (Ἁρποκρ. λ. κακώσεως) sur ce point. Ταὐτὰ ὁ αὐτὸς καὶ ἐν τόμ. Α' σ. 370.

θανον ὄν, πιστεύομεν δ' ὅτι πᾶς τις ἡδέως θὰ συμφωνήσῃ ἡμῖν περὶ τούτου, εὐθὺς ὡς συλλογισθῇ ὅτι, καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις, ὁ τῶν ἀγορεύσεων κατὰ χρόνον προσδιορισμός, σκοπὸν εἶχεν οὐχ ἁπλῶς τὸν τῶν ἀντιδίκων περιορισμὸν ἐντὸς ὡρισμένων κατὰ δίκας χρονικῶν ὁρίων, ἀλλ' ἅμα, πλὴν τῆς μεταξὺ τούτων τηρήσεως τῆς ἰσότητος, καὶ τὴν τῶν δικαστῶν ἀντίστοιχον ὑποχρέωσιν ἵνα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁμοίως ἀμφοῖν ἀκροῶνται τῶν ἀντιδίκων (1). Κατ' ἀκολουθίαν, ἂν παραδεχώμεθα ὅτι ἐν ταῖς δῆθεν ἄνευ ὕδατος δίκαις ταύταις, πάντες οἱ κανόνες οὗτοι παρεβιάζοντο, ἀνάγκη ἔσται ἡμῖν ἵν' ὡσαύτως ὁμολογήσωμεν, ὅτι κατ' αὐτὰς τὸ τῶν ἀγορεύσεων μέτρον ἀεὶ ἐν τοῖς δικασταῖς ἦν, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον συγχωροῦσι τὸν λόγον, καὶ δὴ τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῶν ἀντιδίκων, ἐφ' ὅσον δῆλον ὅτι ἐνόμιζον πρέπον ἢ καὶ ἁπλῶς ἠρέσκοντο ν' ἀκροῶνται ἐναλλὰξ ἀμφοτέρων ἢ καὶ τοῦ ἑτέρου μόνον αὐτῶν, μάλιστα τοῦ κατηγόρου. Ἀλλὰ τίς οὐκ εὐθὺς συνορᾷ τὸ ἄτοπον τῶν ὑποθέσεων τούτων; Πρὸς τίνα ποτὲ λόγον ὁ τῆς ἄκρας ἰσότητος φίλος Ἀθηναῖος νομοθέτης τηλικαύτην ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ ἀνισότητα;

Ἔπειτα, ἐάν τις μετ' ἐπιστάσεως ἀναγνῷ αὐτὰς ταύτας τὰς ἀνωτέρω παρατεθείσας λέξεις τοῦ Ἁρποκρατίωνος, ἐνθυμηθῇ δ' ὅτι διαρρήδην δηλοῖ οὗτος ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψει τὸ ἀριστοτελικὸν σύγγραμμα, ἐν ᾧ βεβαίως οὐδεὶς περὶ δικῶν ἄνευ ὕδατος ἐγίγνετο λόγος (ἄλλως τε καὶ διότι ἀδιανόητος θ' ἀπέβαινεν ἡ ἀπορία τοῦ γραμματικοῦ), εὐθέως πεισθήσεται ὅτι αὐτὸς οὗτος, τὸ καθ' ἑαυτόν, ἀπεκρούσατο τὴν ἔννοιαν δικῶν ἄνευ ὕδατος, δι' ὃν ἀκριβῶς, εἰ καὶ λίαν συντόμως, ἐκτίθησι λόγον, διότι τουτέστιν ἠδυνάτει νὰ νοήσῃ πῶς, ἀφ' οὗ ἡ πᾶσα δικαστικὴ ἡμέρα ἦν διαμεμετρημένη, αἱ εἰς τὰ ἡλιαστικὰ δὲ δικαστήρια εἰσαγόμεναι γραφαὶ καὶ δίκαι, ἀπὸ τῆς ἐλαχίστης ἐν[τὸς χιλιῶν] (2) δραχμῶν ἀστικῆς δίκης μέχρι τῶν μεγίστων καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἀγώνων, πᾶσαι πρὸς ὕδωρ ὡρισμένον ἐδικάζοντο, πῶς, λέγομεν, ἦν ποτε δυνατὸν νὰ συνέβαινεν, ὃ ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ κατ' Ἐλπαγόρου καὶ Δημοφάνους λόγῳ ἐφαίνετο λέγων, τουτέστιν ὁτὲ μὲν χωρὶς ὕδατος γίνεσθαι τοὺς ἀγῶνας, ὁτὲ δὲ πρὸς ὕδωρ.

(1) Ὅρ. ἀνωτ. σ. 13 σημ. 2.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 35 Blass[4] Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ' σ. 27 σημ. 3.

Καὶ ἔχει πληρέστατα δίκαιον ν' ἀπορῇ ὁ Ἁρποκρατίων καὶ δὴ ἐμμέσως καὶ ν' ἀποκρούηται τὴν περὶ ὑπάρξεως δικῶν ἄνευ ὕδατος γνώμην, διότι, καθὰ νῦν μάλιστα ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου προκύπτει σαφέστατα, πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ δίκαι, αἱ εἰς τὰ **ἡλιαστικὰ** δικαστήρια εἰσαγόμεναι, αἵ τε ἴδιαι καὶ δημόσιαι, πᾶσαι, λέγομεν, πρὸς ὕδωρ ἀεὶ ἐδικάζοντο.

Ἐντεῦθεν ὅμως οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι ἐν ἀμφιβόλῳ τιθέμεθα τὴν τοῦ Ἁρποκρατίωνος μαρτυρίαν. Τοὐναντίον, ἀνενδοιάστως πιστεύομεν ὅτι ὄντως ἀνέγνω ἐν τῷ τοῦ Ἰσαίου διειλημμένῳ λόγῳ ἃ λέγει ὅτι εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐνέβαλον· ἡδέως ὅμως καὶ τῷ Λιψίῳ πειθόμεθα, μετὰ πλείστης ἀγχινοίας ἐκ τῆς τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἐκφράσεως συναγαγόντι, ὅτι ὁ γραμματικὸς οὗτος περὶ δικῶν πρὸς ὕδωρ καὶ ἄνευ ὕδατος λέγων, τὰς αὐτὰς δίκας νοεῖ (1).

Τούτων οὕτως ἐχόντων εὔλογον ἡμῖν φαίνεται ἵνα εἰκάσωμεν ὅτι ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ κατ' Ἐλπαγόρου καὶ Δημοφάνους λόγῳ, οὐχὶ βεβαίως περὶ τῆς Ἡλιαίας ἢ τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων ἐποιεῖτο τὸν λόγον, ἀλλὰ περὶ ἄλλων δικαστῶν ἢ δικαζόντων συνεδρίων οἵων δή ποτε, ὅτι δ' ὁ Ἁρποκρατίων μὴ νοήσας τὴν διάκρισιν ταύτην, περιῆλθεν εἰς ἣν ὁμολογεῖ εὔλογον ἀπορίαν. Ἴσως μάλιστα ἐν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ παρεπονεῖτο ὁ λέγων ὅτι, ἐπειδὴ οὐδεὶς νόμιμος χρόνος ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων πρὸς ἀγόρευσιν ὥριστο, τούτου ἕνεκεν ἀναπολόγητος κατεδικάσθη.

Ἵνα δὲ μηδενὶ φανῶμεν εἰκῇ καὶ ἀμαρτύρως περὶ τούτων εἰκάζοντες, μνημονεύομεν ὡς ἐν παραδείγματι πρῶτον μὲν τοὺς δημοσίους ἢ κληρωτοὺς διαιτητάς (2), παρ' οἷς βεβαίως οὐδεμία ὕδατος χρῆσις ἐγίγνετο, ὧν ὅμως αἱ ἀποφάσεις εἰς ἔφεσιν (3) πρὸς τὴν ἡλιαίαν ὑπέκειντο, δεύτερον δὲ τὸ τῶν αὐτῶν δημ. διαιτητῶν συνέδριον (4), ὡσαύτως ἄνευ ὕδατος δικάζον τὰς κατὰ δημ. διαιτητῶν εἰσαγγελίας (5), οὗ δὲ συνεδρίου αἱ ἀποφάσεις ἐπίσης ἦσαν ἐφέσιμοι (6), τρί-

(1) Meier-Schömann-Lipsius *Att. Proc.* σημ. 458 ἐν σ. 928.
(2) Περὶ τούτων ἱκανῶς ἐκτενῶς διελάβομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 75 ἑπ.
(3) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 2.
(4) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 95 καὶ σημ. 4.
(5) Αὐτόθ. σ. 81.
(6) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53. 6-7.

τον δὲ καὶ μάλιστα τὰ ἐκ δημοτῶν ἑκάστοτε συγκροτούμενα δικαστήρια ἢ συνέδρια, δικάζοντα περὶ τῶν ὡς παρεγγράπτων κατηγορουμένων, καὶ ὧν αἱ κρίσεις διαψηφίσεις καλούμεναι (1), ὡσαύτως εἰς ἔφεσιν πρὸς τὴν ἡλιαίαν ὑπέκειντο (2). Οὐκ ἀπίθανον δ' ἡμῖν φαίνεται, εἰκάζουσιν ἐκ τῶν Λέξεων (3) ἐν αἷς ὁ Ἁρποκρατίων μνείαν ποιεῖται τοῦ διειλημμένου κατ' Ἐλπαγόρου καὶ Δημοφάνους λόγου τοῦ Ἰσαίου, ὅτι καὶ οὗτος ὁ λόγος ἦν ἔφεσις εἰς ἡλιαστ. δικαστήριον, ὑποκείμενον ἔχων τοιαύτην τινὰ διαψήφισιν.

Καὶ νῦν, νομίζομεν, σαφῶς νὰ νοηθῇ δύναται πῶς αἱ αὐταὶ δίκαι, ὁτὲ μὲν πρὸς ὕδωρ, ὁτὲ δὲ χωρὶς ὕδατος ἐδικάζοντο· ἡ διαφορὰ πᾶσα ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἔγκειται· ὥσπερ τὰ κοινὰ (4) ἢ ἡλιαστικὰ δικαστήρια ἀεὶ πρὸς ὕδωρ ἐδίκαζον, οὕτω τὰ μὴ τοιαῦτα ἤ, ὡς εἰπεῖν, εἰδικά, ἀεὶ χωρὶς ὕδατος ἔκρινον.

Ἀλλ' εἰς ταῦτα ἕν τι ἀντίκειται ἢ μᾶλλον, φαίνεται ὅτι ἀντίκει-

(1) Περὶ διαψηφίσεως καὶ διαψηφισμοῦ, ἃ δ' ὁ Ἀριστοτελης φαίνεται διακρίνων, διελάβομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 79 ἐπ. Ἔπ. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 42. Πρβλ. Κεφ. 13. 5.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 42· 1. Ἄξια δὲ παραθέσεως νομίζομεν καὶ τάδ' ἐκ τῆς Δημοσθ. π. Εὐβουλίδ. ἐφέσεως (§ 8 ἐπ.), ἐν οἷς ὁ λέγων, κατ' ἔφεσιν πρὸς ἡλιαστικὸν δικαστήριον ἀπολογούμενος, πικρῶς παραπονεῖται ὅτι ἐστερήθη πάσης ἀπολογίας: «Εὐβουλίδης γὰρ οὗτος ... τί ποιεῖ, πρῶτον μὲν, ἐπειδὴ συνελέγησαν οἱ δημόται, κατέτριψε τὴν ἡμέραν δημηγορῶν καὶ ψηφίσματα γράφων ... ὅπως ὀψιαίτατα ἡ διαψήφισις ἡ περὶ ἐμοῦ γένοιτο ... ἠρξάμεθα δὲ τοῦ διαψηφίζεσθαι δείλης ὀψίας, ὥστε συνέβη, ἡνίκα τοὐμὸν ὄνομ' ἐκαλεῖτο, σκότος ἤδη εἶναι ... ἐπειδὴ δ' ἐκλήθη τοὐμὸν ὄνομα, ἀναπηδήσας οὗτος ἐβλασφήμει κατ' ἐμοῦ ταχὺ καὶ πολλὰ ... παρεκελεύετο δὲ τοῖς δημόταις ἀποψηφίζεσθαι . ἀξιοῦντος δέ μου ἀναβαλέσθαι εἰς τὴν ὑστεραίαν ... ἵνα τούτῳ τ' ἐξουσία γένοιτο ὁπόσα βούλοιτο κατηγορῆσαι ... ἐμοί τε ἐκγένοιτο ἀπολογήσασθαι ἐν ἅπασι τοῖς δημόταις καὶ τοὺς οἰκείους μάρτυρας παρασχέσθαι ... οὗτος ὧν μὲν ἐγὼ προυκαλούμην οὐδὲν ἐφρόντισε, τὴν δὲ ψῆφον εὐθὺς ἐδίδου τοῖς παροῦσι τῶν δημοτῶν, οὔτε ἀπολογίαν οὐδεμίαν ἐμοὶ δοὺς οὔτ' ἔλεγχον οὐδένα ἀκριβῆ ποιήσας κτέ». Πρβλ. ἔτι § 16.

(3) Ὅρ. τὰς λλ. Ἰσοτελὴς καὶ Ἰσοτέλεια, Μετοίκιον, Πωληταὶ καὶ Πωλητήριον, Σύμβολα ἐν αἷς πάσαις μνημονεύεται ὁ λόγος οὗτος.

(4) Οὕτως ὀνομάζεται τὸ ἡλιαστ. δικαστήριον ἐν Κανταβριγ. Λεξ. λ. διαψήφισις. Ὡσαύτως ἔν τε Ἀνεκδ. Βεκκ. σ. 186. 10 καὶ ἐν τῷ Περὶ μεθόδ. δεινότητος Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου (Walz, Rhet. Gr. τόμ. 7 σ. 1119. 20): «εἰ δ' ὁ ἀποψηφισθεὶς ἀπὸ τῶν δήμων εἰς τὸ **κοινὸν** δικαστήριον μετετίθετο, ἐφιέναι ἐλέγετο, καὶ ἡ μετάθεσις ἔφεσις ὠνομάζετο». Πρβλ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 82.

ται, ὃ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη παρέθεμεν ἐκ τοῦ Ἁρποκρατίωνος χωρίον, αἱ ἐν τέλει δῆλον ὅτι τῆς λ. κακώσεως λέξεις: ἦν δὲ καὶ ἄνευ ὕδατος. Πλὴν τοῦ Πετίτου, ἐσφαλμένον ὑπολαβόντος τὸ χωρίον, διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐπιχειρήσαντος ἵνα διορθώσηται αὐτό (1), οὐ μόνον οἱ ἀρχαιότεροι ἑρμηνευταὶ πάντες, ἀπὸ τοῦ Μαουσσακίου (2) καὶ ἐφεξῆς εἰς τοῦτο ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι ὡσαύτως, οἱ δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τὰ περὶ τούτων πραγματευθέντες συγγραφεῖς (3), κατέληξαν εἰς τὸ δίδαγμα ὅτι αἱ γραφαὶ γονέων κακώσεως, ὀρφανῶν κακώσεως καὶ ἐπικλήρου κακώσεως, κατ' οὐσίαν πρὸς τὰς εἰσαγγελίας (4) ἀφομοιούμεναι, πᾶσαι ἄνευ ὕδατος ἐδικάζοντο, τοῦ κατηγόρου δυναμένου ἀεὶ ν' ἀναπτύσσῃ τὴν κατηγορίαν κατ' ἀρέσκειαν κτέ.

Σημειωτέον δ' ὅτι, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης (5) διαρρήδην διδάσκει, αἱ γραφαὶ αὗται πρὸς τὸν Ἄρχοντα ἐλαγχάνοντο, εἰσάγοντα αὐτὰς μετ' ἀνάκρισιν εἰς τὸ δικαστήριον, τὴν Ἡλιαίαν (6) τουτέστιν, ὅτι δ' οὐδὲν ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ κεῖται, ὑπεμφαῖνον οὐδὲ πόρρωθεν, ὅτι δῆθεν αἱ δίκαι αὗται ἐδικάζοντο ἄνευ ὕδατος, ἐν ᾧ, ἄν τι τοιοῦτον ἐξαιρετικὸν ὅλως συνέβαινεν, ὁ Ἀριστοτέλης κατ' οὐδένα τρόπον ἐδύνατο νὰ παραλίπῃ ἵνα δηλώσῃ καὶ τοῦτο. Προσθῶμεν δ' ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν τιμητοί, ὅτι δὲ τὸ τιμᾶν ὅ τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτεῖσαι μόνοις τοῖς δικασταῖς κατὰ τὸν νόμον φαίνεται ὅτι προσῆκε.

Τούτων ἕνεκα, προσέτι δὲ ἐπειδὴ καίπερ πολλὰ ζητήσαντες, οὔτε παρ' ἄλλου τινὸς νὰ διδαχθῶμεν ἐδυνήθημεν, οὔτε ἡμεῖς αὐτοὶ μελε-

(1) Comment. in Leg. Att. Lib. II. tit. IV σ. 241 ἑπ. Ὁ Πετῖτος ἐκ τῆς δόξης ὁρμώμενος (ἣν δόξαν ἄλλως τε καὶ ἡμεῖς ἀνενδοιάστως συμμεριζόμεθα), ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ γρ. γονέων κακώσεως ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἦν ἀδύνατον ἄνευ ὕδατος νὰ ἐδικάζετο, τοιαύτην τινὰ ὑπετόπασεν, ἀλλ' ὅλως παράδοξον διόρθωσιν: ἦν δὲ καὶ ἂν ε' κ. ὕδατος: quin etiam erat quinque cotylarum aquae.

(2) Παρὰ Dindorf ἐν ἐκδ. Ἁρποκρατ. τόμ. Β' σ. 194.

(3) Beauchet ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Α' σ. 370 τόμ. Β' σ. 282.—G. Glotz ἐν Daremb.-Sagl. λ. κακώσεως γρ. σ. 795 ἑπ. Ὅρ. δὲ καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς.

(4) Οἱ αὐτοὶ αὐτόθ.—Περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς, διὰ τῆς ἑρμηνείας, ἐπεκτάσεως τοῦ Εἰσαγγελτ. νόμου εἰς τὰς δίκας ταύτας ὅρα Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 113 ἑπ. ἐν Συμβολαῖς εἰς τὸ Ἀττ. Δίκαιον.

(5) Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 56. 6.

(6) Δημοσθ. π. Μακάρτ. § 75 (Νόμος).

τῶντες ν' ἀνεύρωμεν, εὔλογόν τινα καὶ πιθανὸν λόγον, εἴτε νομικὸν εἴτε ἱστορικόν, ὑπὲρ τῆς τοιαύτης δῆθεν ἐξαιρετικῆς διατάξεως περὶ τῶν διειλημμένων τριῶν περιπτώσεων τῆς γρ. κακώσεως, κατὰ δὲ πᾶσαν πιθανότητα οὐδ' ὑπάρχει τοιοῦτος, διὰ ταῦτα καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δυοῖν θάτερον, ἢ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον τοῦ Ἁρποκρατίωνος τυγχάνει ὂν ἐφθαρμένον ἤ, ὃ καὶ πολλῷ πιθανώτερον ἡμῖν φαίνεται ἁπλῶς ἐκ παρανοήσεως προύκυψε, τοῦ γραμματικοῦ συγχέαντος καὶ αὖθις τά τε δικαστήρια καὶ τὰ πράγματα.

Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων διαλαβόντες, φέρε νῦν ἴδωμεν πῶς ἔχουσι τὰ κατὰ τὴν κλεψύδραν.

Η΄

Περὶ τῆς δικαστικῆς Κλεψύδρας (1)

Ἐδείχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ῥήτορος Ἀντιφῶντος ὑπῆρχον ἤδη εἰσηγμέναι αἱ προθεσμίαι τοῦ λογου. Ἐν ᾧ δὲ παρὰ πρώτῳ τῷ Ἀνδοκίδῃ, πρὸς δήλωσιν τοῦ τῷ ῥήτορι προσμεμετρημένου χρόνου, ἀπαντᾷ ἡ τότε, ἀλλὰ βεβαίως καὶ πρότερον, συνήθης ἔκφρασις ἐν τῷ ἐμῷ λόγῳ (2), βαθμηδὸν ἄρχονται (3) εἰσαγόμεναι νέαι δικανικαὶ ῥήσεις, κοινόταται ἐπὶ Δημοσθένους καταστᾶσαι, ἐν αἷς δέ, κατά τινα συνεκδοχήν, ἐπειδὴ ὁ χρονος διὰ τῆς ῥοῆς τοῦ ὕδατος ἐμετρεῖτο, ὕδωρ καταντᾷ νὰ καλῆται αὐτὸς οὗτος ὁ χρόνος·

(1) Περὶ κλεψύδρας, καθ' ὅσον γιγνώσκομεν, δύο μόναι μικραὶ πραγματεῖαι καὶ δὴ ἐπ' ἐσχάτων ἐγράφησαν παρ' ἡμῖν, ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Μαλτέζου ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1902 σ. 18 ἐπ., ἡ δ' ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Ν. Σβορώνου, Διευθυντοῦ τοῦ Ἀθήνησιν Ἐθν. Νομισμ. Μουσείου, ἐν τῷ περιοδ. συγγράμματι Παναθηναίοις τόμ. Γ' 1902 σ. 29. Ἄλλην περὶ κλεψύδρας πραγματείαν οὐδεμίαν κατωρθώσαμεν νὰ προμηθευθῶμεν.

(2) Ἀνδοκίδ. π. τ. Μυστηρ. § 26. 35. 55. Τῇ αὐτῇ ῥήσει ἐχρήσατο ὅ τε Λυσίας ἐν τῷ ὑ. Πολυστρ. § 11: ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ καὶ ὁ Αἰσχίν. ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. § 59: ἐν τῷ ἐμῷ λόγῳ.

(3) Ἰσοκράτ. π. Καλλίμαχ. (πάντως πρὸ τοῦ 400 π. Χ.) § 51: οὐδ' ἂν δὶς τοσοῦτον ὕδωρ ἱκανὸν διηγήσασθαι γένοιτο.

οἷον ἐν τῷ ἐμῷ ὕδατι (1), ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ ὕδατος (2), ἂν ἐγχωρῇ τὸ ὕδωρ (3) κτέ.

Κλεψύδρα δὲ λέγεται τὸ δι' οὗ ἐμετρεῖτο ὁ χρόνος δικαστικὸν σκεῦος (4).

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτείᾳ (5) τὴν δικαστικὴν ἀττικὴν κλεψύδραν ὁρίζεται ὥς τι ἀγγεῖον ἢ σκεῦος, ἔκρουν αὐλίσκον ἔχον, εἰς ὃ τὸ ὕδωρ ἐγχέουσι, πρὸς ὃ δεῖ λέγειν τὰς δίκας.

Ἀλλὰ τίς ἡ πρώτη ἢ κυρία ἔννοια τοῦ ὀνόματος κλεψύδρα; Διατί δ' οὕτως ἐκλήθη;

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἐρώτημα, καὶ αὖθις διδάσκει ἡμᾶς ὁ Σταγι-

(1) Δημοσθ. π. τ. στεφ. § 139, π. τ. Παραπρεσβ. § 57, π. Πολυκλέα § 2.

(2) Ὁ αὐτ. π. Εὐβουλίδ. § 61.

(3) Ὁ αὐτ. π. Λεωχάρ. § 45. Πρβλ. ἔτι τὰς ῥήσεις: ὀλίγον εἶναι τὸ ὕδωρ (Δημοσθ. π. Βοιωτ. Α΄ § 38 — π. Σπουδ. § 30) οὐχ ἱκανὸν εἶναι τὸ ὕδωρ (Δημοσθ. κ. Στεφ. Α΄ § 47. 86 — κ. Κόνων. § 44 — π. Νικίστρ. § 3) κτλ. κτλ. Καθὰ ὁ κ. Keil παρατηρεῖ (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 236) ἐν ᾧ παρὰ τῷ Λυσίᾳ ἐν μόνῳ τῷ κ. Παγκλ. λόγῳ (§ 4. 8. 11. 14. 15) καὶ παρὰ τῷ Ἰσαίῳ ἐν δυσὶ λόγοις, τῷ π. τ. Μενεκλ. κλήρ. § 34 καὶ τῷ π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 12. 76 ἀπαντᾷ μόνον ἡ πρὸς τὸν ἐπὶ τὸ ὕδωρ πρόσκλησις: ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ, τοὐναντίον, παρὰ τῷ Δημοσθένει ἥ τε ῥῆσις αὕτη καὶ αἱ πρὸς τὸ ὕδωρ καθόλου ἀναφοραί εἰσι συχνόταται.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ τούτων ὁ λόγος, μνημονεύσωμεν καὶ ἑτέρας εἰκασίας τοῦ κ. Keil (αὐτόθ. σ. 237), ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Πλάτων οὐδαμοῦ τῶν διαλόγων αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ ἐν Θεαιτήτῳ μόνῳ (201 B: πρὸς ὕδωρ σμικρὸν διδάξαι ἱκανῶς τῶν γενομένων τὴν ἀλήθειαν καὶ 172 D: κατεπείγει γὰρ ὕδωρ ῥέον) μνείαν τοῦ ὕδατος ποιεῖται, ἐντεῦθεν εἰκάζοντος ὅτι τοῦτο ἴσως ἐγένετο, ἀκριβῶς διότι ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ὅτε δῆλα δὴ ὁ Θεαίτητος ἐγράφετο (περὶ τὸ 370/69 π. Χ.) συνέβη τις μεταβολὴ ἢ περιορισμὸς ἐν ταῖς προθεσμίαις τοῦ λόγου. Ἡμῖν πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ὁ Πλάτων ποιεῖται καὶ αὖθις ἀναφορὰν εἰς τὸ ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ (Κεφ. 27), πρότερον ἤδη συντεταγμένῃ, παράπονον τοῦ Σωκράτους, ὅτι οὐ πείθει τοὺς δικαστάς, ἐπειδὴ ὀλίγον χρόνον διελέχθησαν πρὸς ἀλλήλους. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Ἀπολογίας (Κεφ. 1), ἄν τις παραβάλῃ τὰ διαληφθέντα χωρία τοῦ Θεαιτήτου (172 καὶ 201) ῥᾳδίως πεισθήσεται, νομίζομεν, ὅτι ὁ Πλάτων πιθανώτατα εἶχεν ὑπ' ὄψει αὐτοὺς τοὺς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους κατὰ τὴν ἀπολογίαν ὄντως ῥηθέντας λόγους καὶ τὴν δημοσίᾳ τότε ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου ἐξενεχθεῖσαν ὁμολογίαν ὅτι ἀτεχνῶς ξένως ἔχει τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις λέξεως. Ἴσως μάλιστα καὶ διότι ἐχλευάσθη κατόπιν ὑπὸ τῶν κατηγόρων ὁ Σωκράτης ὡς περὶ τὰ δικανικὰ ἀδαέστατος, ἠναγκάσθη μετά τινος πικρίας νὰ παρατηρήσῃ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Θεαιτήτῳ (172 C) ὡς εἰκότως οἱ ἐν ταῖς φιλοσοφίαις πολὺν χρόνον διατρίψαντες εἰς τὰ δικαστήρια ἰόντες γελοῖοι φαίνονται ῥήτορες.

(4) Πολυδεύκ. Η. 16, Ι. 61.

(5) Στήλ. 33 στίχ. 29 ἑπ.

ρίτης, ἔμμετρον ἀποσπασμάτιον τοῦ Ἐμπεδοκλέους παρατιθέμενος (1), ἐξ οὗ δὲ χωρίου ἀναντιλέκτως προκύπτει ὅτι ἡ κλεψύδρα, ἣν ὁ Ἐμπεδοκλῆς τοὐλάχιστον ἔχει ὑπ' ὄψει καὶ περὶ ἧς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἀλλαχοῦ (2) πραγματεύεται, τὰ κατ' αὐτὴν διεξηγούμενος, ἦν ἀγγεῖον χαλκοῦν (ἀλλ' ὃ βεβαίως καὶ ἐκ πηλοῦ τότε ἐποίουν), ἔχον ἄνωθεν μὲν αὐλὸν μετὰ ὀπῆς μιᾶς ἐπ' αὐτοῦ, στόματος ἢ πορθμοῦ καλουμένης, κάτωθεν δὲ πυκνὰ τρυπήματα ἢ ἠθμόν, ταῖς κόραις δὲ μάλιστα πρὸς παιδιὰν χρήσιμον. Ὥστε ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους (3) περιγραφομένη κλεψύδρα, ἣ καὶ πρώτη τυγχάνει οὖσα γνωστὴ ἡμῖν ἱστορικῶς, οὐδὲν ἄλλο ἦν, ἀλλ' ἢ παίγνιον, παίγνιον ὅμως ἐπιστημονικόν, διὰ δὲ τοῦτο ἰδίας μνείας καὶ ἑρμηνείας ἀξιωθὲν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ φιλοσόφου (4).

(1) Ἀριστοτ. Περὶ Ἀναπνοῆς τόμ. Α' σ. 473 b: «Λέγει δὲ περὶ ἀναπνοῆς καὶ Ἐμπεδοκλῆς ... παρεικάζων τὸ συμβαῖνον ταῖς κλεψύδραις·

ὥσπερ ὅταν παῖς
κλεψύδρην παίζῃσι δι' εὐπετέος χαλκοῖο.
εὖτε μὲν αὐλοῦ πορθμὸν ἐπ' εὐειδεῖ χερὶ θεῖσα
εἰς ὕδατος βάπτῃσι τέρεν δέμας ἀργυφέοιο,
οὐδ' ὅγ' ἐς ἄγγοσδ' ὄμβρος ἐσέρχεται, ἀλλά μιν εἴργει
ἀέρος ὄγκος ἔσωθε πεσὼν ἐπὶ τρήματα πυκνά,
εἰσόκ' ἀποστεγάσῃ πυκινὸν ῥόον· αὐτὰρ ἔπειτα
πνεύματος ἐλλείποντος ἐσέρχεται αἴσιμον ὕδωρ».

(2) Προβλήμ. ΙϚ' 8 σ. 914 ἐπ: «Τῶν περὶ τὴν κλεψύδραν συμβαινόντων το μὲν ὅλον ἔοικεν εἶναι αἴτιον καθάπερ Ἀναξαγόρας λέγει· ὁ γὰρ ἀὴρ ἐστιν αἴτιος ἐναπολαμβανόμενος ἐν αὐτῇ, τοῦ μὴ εἰσιέναι τὸ ὕδωρ ἐπιληφθέντος τοῦ αὐλοῦ ... κἂν γάρ τις αὐτὴν πλαγίαν ἐνῇ εἰς τὸ ὕδωρ, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλόν, εἴσεισι τὸ ὕδωρ ... Πλαγίας μὲν οὖν βαφείσης τῆς κλεψύδρας, διὰ τῶν ἐναντίων τοῖς ἐν τῷ ὕδατι τρυπημάτων, ἐπ' εὐθείας μένων, ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐξέρχεται, ὑποχωροῦντος δι' αὐτοῦ τὸ ὕδωρ εἰσέρχεται· ὀρθῆς δ' εἰς τὸ ὕδωρ βαφείσης τῆς κλεψύδρας, οὐ δυνάμενος πρὸς ὀρθὴν ὑποχωρεῖν, διὰ τὸ πεφράχθαι τὰ ἄνω, μένει περὶ τὰ πρῶτα τρυπήματα ... Σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦ εἴργειν δύνασθαι τὸ ὕδωρ ἀκινητίζοντα τὸν ἀέρα τὸ ἐπ' αὐτῆς γινόμενον τῆς κλεψύδρας· ἐὰν γάρ τις αὐτῆς [[αὐτὴν]] τὴν κωδύαν ἐμπλήσας ὕδατος, ἐπιλαβὼν τὸν αὐλόν, καταστρέψῃ ἐπὶ τὸν αὐλόν, οὐ φέρεται τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ αὐλοῦ ἐπὶ τὸ στόμα· ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ στόματος οὐκ εὐθὺς ἐκρεῖ κατὰ τὸν αὐλόν, ἀλλὰ μικροτέρῳ ὕστερον, ὡς οὐκ ὂν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ αὐλοῦ, ἀλλ' ὕστερον διὰ τούτου φερόμενον ἀνοιχθέντος. Πλήρους τε καὶ ὀρθῆς οὔσης τῆς κλεψύδρας, ἀνοιχθέντος τοῦ αὐλοῦ, εὐθὺς ῥεῖ διὰ τοῦ ἠθμοῦ, διὰ τὸ ἐκείνου μὲν ἅπτεσθαι, τῶν δὲ ἄκρων τοῦ αὐλοῦ μὴ ἅπτεσθαι. Οὐκ εἰσέρχεται μὲν οὖν τὸ ὕδωρ κτέ.» Πρβλ. ἔτι Πρόβλ. Β' σ. 866 b.

(3) Λέγεται δ' οὗτος γεννηθεὶς περὶ τὸ 492 καὶ ἀκμάσας περὶ τὸ 445 π. Χ.

(4) Τοιαῦτ' ἀγγεῖα, ἀλλὰ πάντα πήλινα, περιεσώθησαν καὶ μέχρις ἡμῶν, περὶ δὲ

Ὡς πρὸς τὸ ἕτερον δ' ἐρώτημα, διατί τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγγεῖον

τούτων πραγματεύονται ὅ τε κ. Μαλτέζος καὶ ὁ κ. Σβορῶνος ἐν ταῖς ἀνωτέρω μνημονευθείαις διατριβαῖς αὐτῶν. Εἰσὶ δὲ τάδε κατὰ τοὺς συγγραφεῖς τούτους:

1. Τὸ ἐν Revue Archéolog. (1899, I. σ. 7) ὑπὸ Pottier περιγραφέν, ἐν Βοιωτίᾳ δ' εὑρεθέν, τοῦ Ϛ' π. Χ. αἰῶνος, μετὰ παραστάσεων τοῦ Ἡρακλέους, τὸν λέοντα τῆς Νεμέας φονεύοντος, σχήματος ᾠοειδοῦς, ὕψ. 22 ὑφμ., ἐντελῶς κλειστὸν ἄνωθεν, ἔχον πυθμένα ἐπίπεδον διάτρητον ὑπὸ πυκνῶν τρυπημάτων, φέρον δ' ἄνωθεν καὶ ἑκατέρωθεν ἐπικεκολλημένον ἐπὶ τοῦ σώματος, ἐν εἴδει λαβῆς κυκλικῆς, αὐλὸν τετρυπημένον, συγκοινωνοῦντα ἔσωθεν μετὰ τοῦ ἀγγείου, καὶ ἔχοντα ἐν τῷ μέσῳ πρὸς τἄνω ὀπὴν μικράν, τουτέστι πορθμὸν κατ' Ἐμπεδοκλέα, ἢ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη στόμα. Εὕρηται δὲ τανῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου. Τοῦτο ὅ τε Pottier καὶ ὁ Clermont-Ganneau (αὐτόθ. σ. 323 ἑπ.) ὑπέλαβον ὡς σκεῦος πρὸς καταιονήσεις χρήσιμον (Σχ. 1).

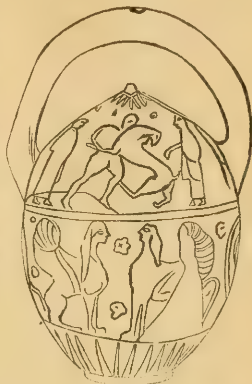

Σχ. 1.

2. Τὸ ἐν Mitheil. d. D. Inst (1897 σ. 387) ὑπὸ τοῦ Bulle περιγραφέν, ὃ δ' ἐν Ἐλευσῖνι εὑρεθὲν καὶ ἐν τῷ αὐτόθι Μουσείῳ κείμενον, ὁ Zahn (αὐτόθ. 1899 σ. 339) ἐκ τῶν τεμαχίων κρίνων, νομίζει ὅμοιον τῷ ἡγουμένῳ.

3. Ἕτερον, ὅμοιον τοῖς ἡγουμένοις, ὡσαύτως μετὰ παραστάσεων, εὑρεθὲν ἐν τάφῳ ἐν τῷ Καυκάσῳ, ὑπὸ τοῦ Kieseritzky δὲ περιγραφὲν ἐν Arch. Anzeiger (1899 σ. 57).

4. Ἄλλο, ὅμοιον ὡσαύτως, ἀλλ' ἄνευ παραστάσεων, ἐν Τανάγρᾳ εὑρεθέν, νῦν δὲ παρὰ τῷ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιοπώλῃ κ. Παπαδήμᾳ εὑρισκόμενον, ὃ καὶ ἡμεῖς πρό τινων μηνῶν παρὰ τούτῳ εἴδομεν, ὕψ. 9, 4 ὑφμ., σὺν δὲ τῷ αὐλῷ ὕψ. 12, 6 ὑφμ., χωρητικότητος δὲ τῆς κωδύας, κατὰ τὸν κ. Μαλτέζον, 230 κ. ὑφμ. (Σχ. 2).

Σχ. 2

Κατὰ τὸν Zahn πάντα τἀγγεῖα ταῦτα ἐχρησίμευον πρὸς ἄντλησιν οἴνου, ἦσαν του-

ἐκλήθη κλεψύδρα, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, νομίζομεν, διδάσκει τὸν λόγον σαφῶς, διότι τουτέστιν, ἀντὶ τὸ ἀγγεῖον τοῦτο, ὥσπερ τὰ λοιπὰ πάντα, νὰ πληρῶται ἄνωθεν, τοὐναντίον ἐπληροῦτο δι' ἀπορροφήσεως κάτωθεν, οἱονοὶ κλέπτον ἢ λάθρᾳ ὑπεξαιρούμενον τὸ ὕδωρ (1).

Συγγενεῖς πρὸς τὰς κλεψύδρας ταύτας, χαλκᾶς ἢ πηλίνας, εὔλογον ἡμῖν φαίνεται νὰ θεωρήσωμεν, ἅτε δὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς στηριζομένους ἀρχῆς, τοὺς πάλαι (2) τε καὶ νῦν λεγομένους σίφωνας (3), δια-

τέστιν οἰνηρύσεις, τὴν γνώμην δὲ ταύτην καὶ ὁ κ. Μαλτέζος δέχεται, ὀρθότερόν πως ἴσως δοξάζων ὅτι ταῦτα «πρὸς διαφόρους χρήσεις, ἰδίως δ' ὡς οἰνηρύσεις» ἦσαν χρήσιμα.

Καθ' ἡμᾶς, τῆς μαρτυρίας μάλιστα τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἐχομένους, ταῦτα ἦσαν παίγνια, οἷς ἀπώτατα παραπλήσιον εἶνε καὶ τὸ νῦν παρὰ τοῖς ἡμετέροις παιδίοις πρὸς παιδιὰν χρήσιμον ἀγγεῖον, τὸ καλούμενον κουκλουκιά, ἄνωθεν μὲν πληρούμενον ὕδατος (διὰ δὲ τοῦτο οὐδαμῶς δυνάμενον νὰ ὀνομασθῇ κλεψύδρα), ἔχον δὲ τὰ τρυπήματα οὐχὶ ἐν τῷ πυθμένι, ἀλλὰ πρὸς τἄνω, ἀκριβῶς ἐν τῇ βάσει τοῦ τραχήλου. Καὶ τούτου δὲ κενουμένου συμβαίνει ὡς ἐπὶ τῆς κλεψύδρας (Ἀριστοτ. Προβλ. ϛ' 8) ὁ αὐτὸς ἐρυγμός, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα κου-κλου-κιά.

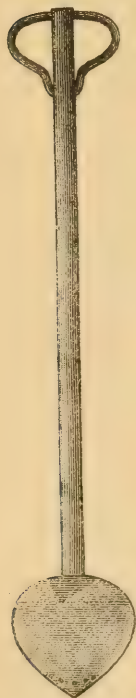
Σχ. 3.

(1) Διά τινα τοιοῦτον ἴσως λόγον ἥ τε ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ Ἀκροπόλει πηγὴ καὶ ἡ ἐν Ἰθώμῃ Κλεψύδραι ὠνομάσθησαν, ὡς λάθρᾳ δῆθεν τὸ ὕδωρ ὑποκλέπτουσαι καὶ διὰ τούτου πληρούμεναι. Κατὰ τὸν Σχολ. Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 913 οὕτως ἐκλήθη «διὰ τὸ ποτὲ μὲν πλημμυρεῖν, ποτὲ δὲ ἐνδεῖν». Προβλ. αὐτ. Ὄρνιθ. 1694. Κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν (4, 33, 2) τὴν περὶ τῆς ἐν Ἰθώμῃ Κλεψύδρας παράδοσιν ἀναγράφοντα, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐτέθη «τῷ ὕδατι ἀπὸ τῶν Κουρήτων τῆς κλοπῆς».

(2) Ὅρ. λ. χ. Πολυδεύκ. ϛ' 19, Ι. 75.

(3) Κατὰ τὴν τοῦ κ. Μαλτέζου (αὐτόθ. σ. 21) ὀρθὴν παρατήρησιν τοὺς σίφωνας τούτους, εὐθεῖς τε καὶ καμπύλους, πάντως θεωρητέον ὡς ἐπινοηθέντας πρὸ τῆς κλεψύδρας.

Ὁ κ. Μαλτέζος (αὐτ. σ. 18) περιγράφει καὶ ἕτερον ἀγγεῖον, ἀλλὰ τοῦτο χαλκοῦν, ὅλως δὲ κατὰ τὸ σχῆμα τῶν ἡγουμένων διάφορον, (καθ' ἡμᾶς δὲ καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν) πρότερον ἤδη ὑπὸ τοῦ Zahn (ἔνθ' ἀνωτ.) περιγραφέν, συγκείμενον δὲ ἐκ κωδύας σχήματος ᾠοειδοῦς, μήκους 5, 5 ὑφμ., εἰς ἧς τὸ ὀξὺ ὑπάρχουσι πλείονα μικρὰ τρυπήματα, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄνω μέρους, τοῦ πλατυτέρου, ὑπάρχει μεγάλη ὀπή, κλειομένη ἑρμητικῶς διὰ δίσκου φέροντος εὐθὺν αὐλόν, ὀκταγωνίου τομῆς, μήκους 25 ὑφμ. Περὶ δὲ τὸ ἄκρον τοῦ αὐλοῦ ὑπάρχουσι δύο πτερύγια χρησιμεύοντα ὡς λαβαὶ καὶ πρὸς ἀνάρτησιν τοῦ ὀργάνου. Ἡ χωρητικότης τοῦ ᾠοῦ εἶνε 73 κ. ὑφμ., τοῦ δὲ αὐλοῦ 4 κ. ὑφμ. Εὕρηται δὲ νῦν τὸ σκεῦος τοῦτο ἐν τῷ Ἀθήνησιν Ἐθν. Μουσείῳ (Σχ. 3).

Κατὰ τὸν κ. Μαλτέζον, ὑποβαλόντα εἰς χημικὴν ἐξέτασιν τὴν ἐντὸς τῆς κωδύας

φόρων σχημάτων καὶ κατασκευῆς, χρησίμους δ' ὄντας πρὸς τὸ ἀρύτεσθαι τὸν οἶνον, τὸ ἔλαιον ἢ πᾶν ἄλλο ὑγρόν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑγρὸν διὰ τοῦ σίφωνος οἱονεὶ ὑποκλέπτεται, τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ μὲν χαριέστατος Ἀριστοφάνης ἐπὶ οἴνου ἐχρήσατο, παρὰ τῶν καπήλων ἴσως παραλαβών, τῷ ῥ. σιφωνίζειν (1), πάντως παραστατικωτέρῳ ὄντι τοῦ ῥ. κλεψιποτεῖν (2), ἅτε δὴ ἐμφαίνοντι καὶ τὸν τρόπον δι' οὗ οἱ κλεψιποτοῦντες κρύφα τὸν οἶνον πορίζονται, ὁ δὲ νεώτερος ἕλλην, ἐναργῆ τὴν παράστασιν τοῦ πράγματος σῴζων, ἔτι καὶ νῦν ἐξακολουθεῖ κλέφτην (3) ὀνομάζων ἐν τῇ καθωμιλημένῃ τὸν σίφωνα, ᾧ

ὑπάρχουσαν σκωρίαν, ἐξ ἧς δ' ἐξετάσεως ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ὀξείδωσις τοῦ χαλκοῦ προῆλθεν ἐξ ἐλαίου, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγγεῖον προσῆκον εἶνε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐλαιήρυσις. Καὶ ταῦτα μὲν βεβαίως οὕτως ἔχουσιν· οὐδαμῶς ὅμως δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν τῷ κ. Μαλτέζῳ τὸ σκεῦος τοῦτο συγχέοντι πρὸς τὴν παρὰ Πολυδεύκει (Ι. 92 πρβλ. 109) ἐλαιηρὰν ἐπίχυσιν, ἀγγεῖον «τῶν ἡδυσμάτων», κατὰ τὸν αὐτὸν γραμματικόν, ἢ δ' ἄλλως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐδὲν ἄλλο φαίνεται οὖσα ἢ τὸ νῦν ἐν τῇ καθωμιλημένῃ λεγόμενον λαδικόν, τουτέστιν ἀγγεῖον στενὸν καὶ μακρόν, μετὰ στενοῦ καὶ μακροῦ ἱκανῶς σωληνίσκου, δι' οὗ ἐκρεῖ κατὰ μικρὸν τὸ ἐν αὐτῷ ἔλαιον.

(1) Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 556:

ἐπεὶ τόδ' οὐκ εἴρηχ', ὁρᾷς, ὡς στλεγγίδας λαβοῦσαι
ἔπειτα σιφωνίζομεν τὸν οἶνον.

(2) Πολυδεύκ. ΣΤ. 20. Ἀνώνυμ. παρὰ Σουΐδ. ἐν λ. κλεψιποτῶ: «Αὐτή γε μὴν κλεψιποτοῦσα καὶ σωφρονοῦσα». Τὸ καθ' ἡμᾶς οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν τῷ γραμματικῷ τούτῳ ἑρμηνεύοντι τὸ ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ ῥ. κλεψιποτῶ διὰ τοῦ: «φειδομένως πίνω καὶ φενακίζω τὸν συμπότην». Πρβλ. τὰ μτγν. κλεψιγαμέω - κλεψίγαμος - ία, κλεψικοίτης, κλεψιλογέω - κλεψίλογος (παρὰ Στ. Κουμανούδῃ ἐν Λεξ. Λέξ. Ἀθησαυρ. σ. 189 ἑπ.), κλεψίρρυτος, κλεψίτοκος, κλεψιφάγος κτέ.

(3) Ἡ λ. κλέφτης (=κλέπτης) σῴζεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἐν Σμύρνῃ καὶ τοῖς περιχώροις, ἴσως δ' ἐπιχωριάζει καὶ ἀλλαχοῦ οἷον λ. χ. ἐν Σάμῳ, ὡς ἠκούσαμεν. Καλῶς δὲ γιγνώσκομεν, ἅτε δὴ ἰδόντες τὸ ἀρχαϊκὸν σκεῦος τοῦτο, ὅτι κατασκευάζεται ἐκ λευκοσιδήρου, ὃν κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιον τῷ εὐθὺς ἀνωτέρω περιγραφέντι ἀρχαίῳ (Σχ. 3), πλὴν ὅτι ἕνεκα τοῦ νῦν σχήματος καὶ τοῦ εἴδους τῶν οἰνοφόρων ἀγγείων (βαρελίων), ἀντὶ μικρῶν τρυπημάτων ἐν τῇ βάσει τῆς κωδύας, ἔχει ἐπὶ τοῦ κάτω μέρους αὐτῆς καὶ ἄλλον αὐλόν, ὃς καὶ μόνος βυθίζεται ἄνωθεν ἐν τῷ οἰνοφόρῳ ἀγγείῳ πρὸς ἄντλησιν, οὑτωσὶ τοῦ οἴνου συναγομένου δι' ἀπορροφήσεως ἐν τῇ κωδύᾳ, ἐχούσῃ ὡσαύτως σχῆμα ᾠοειδές. Τοιοῦτοι δὲ κλέφτες ἔτι καὶ νῦν εἰσιν ἐν χρήσει, ἰδίᾳ ἐν τοῖς χωρίοις.

Ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ τῷ ὀνόματι κλέφτης σημαίνεται, ὡς διδάσκει ἡμᾶς ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκης, καλάμιον μήκους συνήθους μολυβδοκονδύλου, ἀλλ' οὐ στρογγύλον, ἐν τῇ

οἱ οἰνοπῶλαι μάλιστα χρῶνται εἴτε πρὸς μετάγγισιν οἴνου ἀπὸ ἀγγείου εἰς ἀγγεῖον, εἴτε καὶ ἁπλῶς πρὸς ἄντλησιν οἴνου, δοκιμῆς χάριν ἢ γεύσεως (1).

Φέρε νῦν ἐξετάσωμεν τίς ἡ τῆς δικαστ. κλεψύδρας σχέσις πρὸς τὰ ἤδη διειλημμένα σκεύη, ἐὰν ὄντως ὑπάρχῃ τοιαύτη, ὁποῖον δὲ τὸ σχῆμα αὐτῆς, καὶ διατί ἆρά γε οὕτως ἐκλήθη.

Ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους περιγραφομένη κλεψύδρα, ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐχρησίμευσέ ποτε ὡς σκεῦος δικαστικόν, πᾶς τις, νομίζομεν, ἀνενδοιάστως θὰ συνομολογήσῃ ἡμῖν, ἐὰν μόνον ἀναμνησθῇ ὅτι αὕτη ἐπληροῦτο μὲν κάτωθεν διὰ τῶν ἐν τῷ πυθμένι τρυπημάτων, ἐκενοῦτο δ' ὡσαύτως διὰ τῶν αὐτῶν, ὄντων πλειόνων, ὅτι δ' οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχεν ἵνα ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης ποιῆται χρῆσιν ἀθύρματος ἢ παιγνίου, καὶ δὴ οὕτω παιδαριωδῶς, πρὸς μέτρησιν τοῦ χρόνου ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Ἂν δὲ προσέτι λάβῃ ὑπ' ὄψιν τάς τε περὶ τοῦ σχήματος τῆς δικαστ. κλεψύδρας μαρτυρίας ἐνίων τῶν παλαιῶν γραμματικῶν καὶ τὰς περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ δικαστικοῦ τούτου σκεύους παρὰ τοῖς ῥήτορσιν ἀπαντώσας εἰδικὰς ῥήσεις: ἐγχεῖν, ἐξερᾶν τὸ ὕδωρ περὶ ὧν δὲ κατωτέρω λέγομεν, καὶ θ' ἀπορήσῃ ἴσως διὰ τὴν ἔτι καὶ νῦν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν (2).

ὑφαντικῇ χρήσιμον, ὃ δὲ διὰ τῶν ὀδόντων τοῦ λεγομένου κτενιοῦ εἰσαγόμενον, χρησιμεύει πρὸς ἕλξιν τοῦ στήμονος εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος, οἱονεὶ λάθρᾳ αὐτὸν ὑπεξάγον.

(1) Πολυδεύκ. ΣΤ. 19: «καὶ σίφωνα μέν, ὅτῳ ἐγεύοντο, Ἱππῶναξ εἴρηκεν·

σίφωνι λεπτῷ τοὐπίθημα τετρήνας.

ὁ δ' Ἀριστοφάνης, ὡς μαρτυρεῖ ὁ αὐτὸς Πολυδεύκ. Ι. 75, σὺν τῷ σίφωνι κατέλεξε καὶ τὸ γευστήριον, οὐδὲν ἴσως διάφορον ἐκείνου ὄν:

τρέχ' ἐς τὸν οἶνον ἀμφορέα κενὸν λαβὼν
τῶν ἔνδοθεν καὶ βύσμα καὶ γευστήριον.

(2) Οὕτω λ. χ. ἐν Daremb.-Sagl. *Dict. Antiqu.* (1897) λ. *Horologium* σ. 261 b διδάσκεται: Ce récipient (la clepsydre), quel qu'il fût, était percé à sa partie inférieure d'un ou de plusieurs petits trous; il était placé sur un trépied, et un autre récipient recevait au-dessous le liquide qui s'écoulait. On ouvrait ou l'on bouchait avec des tampons de cire les trous d'échappement etc. Ὁ Σμίθ, ἐν Λεξ. Ἀρχ. (μεταφρ. Τζιβανοπούλου) λ. ὡρολόγια σ. 1022, ἄλλα πάλιν διδάσκει: «Ἦτο δὲ αὕτη (ἡ κλεψ.) τὸ πρῶτον ἁπλῆ φιάλη, ἔχουσα ἐν τῷ πυθμένι αὐτῆς διάφορα τρυπήματα, δι' ὧν τὸ ἐν αὐτῇ περιεχόμενον ὕδωρ κατέπιπτε τρόπον τινὰ λάθρᾳ. Τὴν κλεψ. μετεχειρίζοντο κυρίως πρὸς καταμέτρησιν τοῦ

Ἐντεῦθεν ὅμως οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχε σχέσις μεταξὺ τῆς τοῦ Ἐμπεδοκλέους κλεψύδρας καὶ τῆς δικαστικῆς· διότι ἄλλως μένει μὲν ὅλως ἀκατανόητος ἡ ταυτότης τοῦ ὀνόματος, καὶ δὴ καὶ ὁ λόγος δι' ὃν τὸ δικαστ. σκεῦος ὠνομάσθη κλεψύδρα, δὲν ἐξηγεῖται δὲ οὐδ' ἡ χρῆσις τοῦ τε κοινοῦ ἀμφοτέροις ὀνόματος αὐλοῦ καὶ τῆς ὡσαύτως ἐπ' ἀμφοτέρων κοινῇ χρήσεως τῆς φράσεως ἐπιλαμβάνειν τὸν αὐλὸν ἢ τὸν αὐλίσκον (1).

Πρὸς τῷ ἐν τοῖς πρόσθεν ἤδη παρατεθέντι ἀριστοτελικῷ ὁρισμῷ (2) τῆς δικαστ. κλεψύδρας, ἐφ' οὗ δὲ καὶ κυρίως ὀφείλομεν νὰ στηριζώμεθα, εὔλογον εἶνε ἵν' ὡσαύτως ἔχωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν γραμματικῶν. Κατὰ τούτους λοιπὸν ἡ κλεψύδρα ἀγγεῖον ἦν μικροτάτην ὀπὴν ἔχον περὶ τὸν πυθμένα, ὅπερ ἐν τῷ δικαστηρίῳ μεστὸν ὕδατος ἐτίθετο καὶ πρὸς ὃ ἔλεγον οἱ ῥήτορες (3). Οὐδείς, πιστεύομεν, θ' ἀντείπῃ ἡμῖν ἀποφαινομένοις, ὅτι ὁ

χρόνου, ὃν παρεχώρουν εἰς τοὺς ὁμιλοῦντας ἐνώπιον τῶν ἐν Ἀθήναις δικαστηρίων... Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο κοινὴ ἡ κλεψύδρα αὕτη κτλ.». Ὡσαύτως ἐν τῷ ἄλλως καλλίστῳ καὶ χρησιμωτάτῳ Ἐγκυκλοπ. Λεξικῷ τῶν Μπαρτ καὶ Χιρστ (1894) τόμ. Δ' σ. 698 λ. κλεψύδρα κεῖται: «ἀμφορεὺς πληρούμενος δι' ὡρισμένου ποσοῦ ὕδατος, κάτω δὲ φέρων τρυπήματα δ' ὧν ἐξέρρεε τὸ ὕδωρ ἐν ὡρισμένῳ διαστήματι καιροῦ. Ἐχρησίμευεν ἐν Ἀθήναις ὡς μέτρον τοῦ χρόνου κυρίως εἰς τὰς δίκας κτέ.» Ὁ δὲ μακαρίτης Α. Α. Ῥαγκαβῆς ἐν τῷ Λεξ. Ἑλλ. Ἀρχαιολ. σ. 501 ὡς ἑξῆς περιγράφει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος κλεψύδραν: «ἀμφορεύς, δι' οὗ, ἔχοντος αὐλόν (τράχηλον) μετὰ πώματος, καὶ προσέτι τρυπήματα καὶ ἠθμόν, τὸ ὕδωρ ἐξέρρει βραδέως καὶ εἰς χρόνον μεμετρημένον. Ἐγίνετο δ' αὐτοῦ χρῆσις ἰδίως εἰς τὰ δικαστήρια κτλ.». Ὁ δὲ κ. Μαλτέζος (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 25), ἐπειδή, λέγει, ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα κλεψύδρα (οὕτω δ' ὀνομάζει τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰκονισθέντα ἀγγεῖα) ἀδύνατον ἦν νὰ πληρῶται ὕδατος δ' ἐγχύσεως ἄνωθεν διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ αὐλοῦ, ὁ δ' Ἀριστοτέλης διαρρήδην διδάσκει ὅτι ἡ κλεψύδρα εἶχεν αὐλίσκον ἔκρουν, ἐνεφάνιζεν ἄρα «ἀνομοιότητά τινα πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν», πρὸς ἄρσιν τῆς δυσχερείας ταύτης καταφεύγει εἰς τάςδε τὰς δύο ὑποθέσεις, ἐξ ὧν τὴν δευτέραν ἀσπάζεται: ἢ α' «ἡ δικαστ. κλεψύδρα... ἦτο ἀγγεῖον, φέρον κάτωθι αὐλίσκον καὶ κλειόμενον ἄνωθεν δι' ἠθμοειδοῦς ἀγγείου, ἀποτελοῦντος σῶμα μετ' αὐτοῦ» ἢ β' «εἶχεν ἄνωθεν αὐλόν, ὡς ἡ κοινὴ τοιαύτη, κάτωθι δὲ αὐλίσκον ἔκρουν ἀντὶ ἠθμοῦ ἔκρου, ἠδύνατο δὲ νὰ πληρῶται δι' ἰδίας εὐρείας ὀπῆς κλειομένης εἶτα διὰ πώματος. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ μορφῇ, ὁ ἐφ' ὕδωρ ἐπιλαμβάνει οὐχὶ τὸν ἔκρουν αὐλόν, ἀλλὰ τὸν ἀνώτερον πρὸς ἐπίσχεσιν τοῦ ὕδατος διὰ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πιέσεως».

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 36, στηλ. 34 στίχ. 1 καὶ 4-5. — Προβλημ. ΙϚ'. 8 πρβλ. Προβλημ. Β'.

(2) Ὅρ. ἀνωτέρ. σ. 53.

(3) Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 693· ταὐτὰ δ' ἐπὶ λέξει παρά τε Σουΐδ. ἐν λ. κλεψύ-

ὁρισμὸς οὗτος, καίπερ ὅλως ἰδιωτικὸς ὤν, κατ' οὐδὲν ὅμως ἀντίκειται τῷ ἐπιστημονικωτάτῳ ὁρισμῷ τοῦ Ἀριστοτέλους, βουληθέντος ἵνα πολλὰ καὶ συγχρόνως διδάξῃ ἡμᾶς ἐν ὀλίγοις. Τοὐναντίον μάλιστα ὑπὸ τούτου προσδιδασκόμεθα ὅτι ὁ ἔκρους αὐλίσκος ἔρρει διὰ μικροτάτης ὀπῆς κατεσκευασμένης περὶ τὸν πυθμένα τοῦ ἀγγείου· τοῦτο δ' ἔχει τινὰ σημασίαν.

δρα καὶ παρὰ τῷ Σχολ. Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 198. Κεῖται δὲ παρὰ τῷ αὐτῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηξ. 93 καὶ τόδε τὸ σχόλιον: «κλεψύδρα γὰρ ἀγγεῖον τετρημένον, ἐν ᾧ ὕδωρ ἔβαλλον καὶ εἴων ῥεῖν ἄχρι (γρ. ἴσως: ἀπό) τινος ὀπῆς, καὶ οὕτως ἔπαυον τὸν ῥήτορα κτέ.».

Ἀνακριβὲς εἶνε τὸ κατ' ἐνίους τῶν γραμματικῶν (Ἡσύχ. Σουΐδ. ἐν λ. κλεψύδρα: «καὶ δικαστήριον ἡ κλεψύδρα») ὑπὸ τῶν νεωτέρων πλασθὲν δίδαγμα, ὅτι διὰ τὴν ἐν τοῖς δικαστηρίοις συχνὴν χρῆσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος δικαστ. σκεύους, αὐτὸ δῆθεν τὸ δικαστήριον κατήντησε νὰ καλῆται κλεψύδρα. Ἐπειδὴ ἔν τε τοῖς Ἀχαρν. 693 καὶ τοῖς Σφηξ. 93 παίζων ὁ ποιητὴς εἶπε κατὰ μεταφοράν: ἀπολέσαι πολιὸν ἄνδρα περὶ κλεψύδραν καὶ ὁ νοῦς πέτεται τὴν νύκτα περὶ τὴν κλεψύδραν, διὰ τούτων βεβαίως νοῶν τὸ δικαστήριον, τούτου ἕνεκα οἱ σχολιασταὶ ἐποιήσαντο κατὰ χώραν τὴν προσήκουσαν περὶ τούτου παρατήρησιν (Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηκ. 93, Ἀχαρν. 693) ἐκ δὲ τῶν λεξικογράφων, οἱ ἀμελέστερον τὰ τοιαῦτα καταλέγοντες, καὶ προσέγραψαν ὡς ἰδίαν δῆθεν σημασίαν τῆς λ. κλεψύδρα. Ὁ Ἀριστοφάνης, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἐν Σφηξ. 320 ἐπ., ἀπὸ μέρους τὸ δικαστήριον ὑπεσήμηνε: βούλομαί γε πάλαι μεθ' ὑμῶν ἐλθὼν ἐπὶ τοὺς καδίσκους κακόν τι ποιῆσαι· ἀλλ' οὐδενὶ ἐπῆλθεν ἵνα συναγάγῃ ἐντεῦθεν ὅτι τὸ δικαστήριον ἐκαλεῖτο δῆθεν καὶ καδίσκοι (Πρβλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηκ. 321).

Ὡσαύτως ἀνάληθες εἶνε καὶ τὸ κατακόρως ἔτι καὶ νῦν διδασκόμενον, ὅτι δῆθεν ἡ δικαστ. κλεψύδρα ἐκαλεῖτο καὶ ἀνάγκη. Προύκυψε δὲ καὶ τοῦτο τὸ δίδαγμα, ὑπὸ πρώτου, νομίζομεν, τοῦ Μαουσσακίου ἐξενεχθὲν (παρὰ Dindorf. ἐν ἐκδ. Ἁρποκρατ. τόμ. Β΄ σ. 193) τοῦτο μὲν καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ Ἡσυχίου λέγοντος ἐν λ. ἀνάγκη: ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα, τοῦτο δ' ἐκ τοῦ Πολυδεύκους (Η. 17), ἀορίστως καὶ διστακτικῶς παρατηροῦντος: «ἔνιοι δ' οἴονται καὶ ἀνάγκην σκεῦος εἶναι δικαστικόν, εἰπόντος Ἀριστοφάνους:

οὐκ εἶ λαβὼν θύραζε τὰ ψηφίσματα
καὶ τὴν ἀνάγκην ἐς κόρακας ἐντευθενί;»

Εἶνε δὲ περίεργον ὅτι πρὸς δικαιολογίαν τῆς πλημμελοῦς ὑπολήψεως ταύτης ἐπικαλοῦνται χωρία (λ. χ. Πλάτ. Θεαίτ. 172 Ε, Δημοσθ. π. Μακαρτ. § 8, π. Βοιωτ. Β΄ § 38, π. Σπουδ. § 30) ἐξ ὧν κατ' ἀλήθειαν οὐδὲν προκύπτει ὑπὲρ αὐτῆς. Πρβλ. Meier-Schömann-Lipsius *Att. Proc.* σ. 927 σημ. 455.

Παρὰ τῷ Σουΐδᾳ ἐν λ. Κλεψύδρα ὡσαύτως ἀναγιγνώσκεται: «καὶ ὄνομα ἑταίρας». Ὁ γραμματικὸς τὴν εἴδησιν ταύτην κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παρέλαβε παρὰ τοῦ Δειπνοσοφιστοῦ ὧδε λέγοντος: «καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ... δράματα ἀπὸ ἑταιρῶν ἔσχε τὰς ἐπιγραφάς, Θάλαττα Διοκλέους... Εὐβούλου Κλεψύδρα. οὕτω δ' ἐκλήθη αὕτη ἡ ἑταίρα, ἐπειδὴ πρὸς κλεψύδραν συνουσίαζεν». (Ἀθήν. ΙΓ΄ σ. 567 D).

Τέλος χρησιμωτάτην εἴδησιν πρὸς κρείσσονα γνῶσιν τῆς ἀττικῆς δικαστικῆς κλεψύδρας πορίζει ἡμῖν ἐπιγραφή τις ἐξ Ἰασοῦ, ἐν ᾗ κεῖται: καὶ ταῖς [ἐκκλη]|σίαις ἐκτιθέναι ἅμα τῇ ἡμέρᾳ κεράμιον μετρητιαῖον | [ὕδατο]ς πλῆρες, τρύπημα ἔχον κυαμιαῖον, ἀπέχον ἀπὸ τῆς γῆς | [ἐ]φ' [ὅ]σον ποδῶν ἑπ[τ]ά· ἀφέσθαι δὲ τὸ ὕδωρ ἅμα τῷ ἡλίῳ [ἀν]|ατέ[λλ]οντι (1). Ὡς πᾶς τις παρατηρεῖ ἡ κλεψύδρα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἁπλῶς καλεῖται κεράμιον, ἴσως διότι ἐστερεῖτο ἰδίου παρὰ τοῖς Ἰασεῦσιν ὀνόματος, καίτοι δ' ὁρίζεται ἡ χωρητικότης τοῦ ἀγγείου, δηλουμένου ὅτι τοῦτο εἶνε μετρητιαῖον (2), ὅμως προστίθεται καὶ τὸ μέγεθος τοῦ τρυπή-

(1) Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην πρῶτος ἐξέδωκεν ὁ Haussoullier τῷ 1884 (BCH. VIII σ. 218 ἑπ.) μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Hicks τῷ 1887 (Journ. of Hell. Stud. VIII σ. 103 ἑπ. 116 ἑπ.) κατὰ νεώτερον τοῦ Paton ἀντίγραφον, τελευταῖος δ' ὁ Michel τῷ 1898 ἐν Rec. Inscript. Grecq. ὑπ' ἀρ. 466. Περὶ ταύτης, σπουδαιοτάτης οὔσης ὑπὸ νομικὴν καθόλου ἔποψιν, μέλλομεν ἄλλοτε σὺν Θεῷ νὰ διαλάβωμεν εἰδικώτερον· ἀπὸ τοῦδε ὅμως παρατηροῦμεν ὅτι, ἡμῖν τοὐλάχιστον, φαίνεται πολλῷ προγενεστέρα τοῦ ἔτους 168 π. Χ., μεθ' ὃ τάσσει αὐτὴν κατ' εἰκασίαν ὁ Hicks (αὐτόθ. σ. 103, 110). Πλὴν τῶν γλωσσικῶν τεκμηρίων, δι' ἃ προσῆκον εἶνε ἵν' ἀναγάγωμεν ταύτην εἰς τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος ἤ, τοὐλάχιστον, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ., τοσαῦται λεξικαὶ ὁμοιότητες ἐν αὐτῇ ἀπαντῶσι πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν Ἀθην. Πολιτείαν, βεβαίως γεγραμμένην, ὡς πρὸς τοὺς νομικοὺς ὅρους, συμφώνως τοῖς τότ' ἐν Ἀθήναις ἰσχύουσι νόμοις, ὥστε καταντῶμεν καὶ νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ Ἰασεῖς ἐν τῇ συντάξει τοῦ ψηφίσματος τούτου εἶχον ὑπ' ὄψει τοὺς ἀττ. νόμους. Οὕτω λ. χ. πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἰασικῇ ἐπιγραφῇ ἀναγιγνωσκόμενα: τρύπημα ἔχον — τοὺς νεωποίας καθῆσθαι — παρακεῖσθαι ἑκάστῳ κιβώτιον, ... ἔχον — ἐπιγεγράφθω τῷ κιβωτίῳ τῆς φυλῆς τοὔνομα — διδότω ἕκαστος πεσσόν ... ἐπιγράψας το αὐτοῦ ὄνομα πατρόθεν ... ὁ δε νεωποίης ἐμβαλλέτω εἰς το κιβώτιον κτλ. ἀντιστοιχοῦσι τἀριστοτελικά: ἐξερῶσι ἐπι ἄβακα τρυπήματα ἔχοντα — οἷς ἀναγκαῖόν ἐστι καθῆσθαι — παράκειται δὲ τῷ ἄρχοντι κιβώτια... ἔχοντα — ἐπιγέγραπται δ' ἐπ' αὐτῶν (τῶν κιβ.) τὰ στοιχεῖα — ἔχει δ' ἕκαστος ... πινάκιον ... ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ πατρόθεν ... ὁ δὲ ἄρχων ... ἐνδάλλει τὸ πινάκιον αὐτοῦ εἰς τό κιβώτιον κτλ. Ὥστε καὶ διὰ ταῦτα λεκτέον ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ ᾖ πολλῷ μεταγενεστέρα τῶν μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη χρόνων.

Ὡσαύτως παρατηροῦμεν ὅτι οἱ **πεσσοί,** ἐφ' ὧν ἕκαστος τῶν Ἰασέων ἐκκλησιαστῶν ἐπιγράφει τὸ αὑτοῦ ὄνομα πατρόθεν (βεβαίως δὲ καί τι ἄλλο, παραμένον ἔτι ἄγνωστον, διὰ τὴν φθορὰν τοῦ λίθου), εὔλογον ἴσως εἶνε νὰ σχετισθῶσι πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Fougères ἐν Μαντινείᾳ εὑρεθέντα πήλινα πινάκια (μᾶλλον πεσσοὺς) καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Καστριώτου ἐν τῇ Μεγάλῃ πόλει εὑρεθὲν πήλινον δισκάριον. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 246 σημ. 2 καὶ τόμ. ΙΕ' σ. 164.

(2) Ὁ ἀττ. **μετρητὴς** ἦν ἴσος πρὸς 39 λιτρ. περίπου.

ματος, οριζομένου καὶ περὶ τούτου ὅτι εἶνε κυαμιαῖον (1). Ἐντεῦθεν εὔκολον ἀποβαίνει ἡμῖν νὰ ὁρίσωμεν τὰς δύο τοὐλάχιστον κυριωτάτας διαφορὰς μεταξὺ τῆς Ἰασικῆς κλεψύδρας καὶ τῆς ἀττικῆς· 1 ὅτι ἡ τῆς Ἰασοῦ λειτουργεῖ ἄνευ αὐλοῦ ἢ αὐλίσκου· τοιοῦτος τῷ ὄντι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δὲν ἀναφέρεται· ἔπειτα ἡ ὅλη περιγραφὴ ἐμφαίνει μᾶλλον ὅτι τὸ σκεῦος τοῦτο ἦν ἐγχωρίου κατασκευῆς, καθόλου δ' εἰπεῖν τοῦ ἀττικοῦ ὑποδεέστερον· 2 ὅτι, ἐν ᾧ ὁ τῆς ἀττ. κλεψύδρας αὐλίσκος τὴν αὐτὴν ἀεὶ κατὰ τὸ ἄκρον ἔχει ὡρισμένην διάμετρον, μόνον δὲ τὸ ποσὸν τοῦ εἰς αὐτὴν ἐγχεομένου ὕδατος ἄλλοτε ἄλλως ορίζεται, κατὰ λόγον τοῦ τοῖς ἀντιδίκοις παρεχομένου χρόνου, τοὐναντίον, τὸ τῆς Ἰασικῆς κλεψύδρας τρύπημα, ὡς ὑπὸ τοῦ ψηφίσματος διδασκόμεθα, εἰδικῶς ορίζεται δι' αὐτοῦ ὡς κυαμιαῖον.

Ἀλλὰ καί τι ἕτερον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης προσδιδασκόμεθα, ὅτι τουτέστιν, ὥσπερ ἐν Ἰασῷ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου, οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ καὶ δὴ καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ κλεψύδρα ἐδύνατο νὰ ὑπῆρχε

(2) Ὥσπερ ἡ λ. μετρητιαῖον προφανῶς ἐμφαίνει μέτρον χωρητικότητος, ἴσον πρὸς μετρητὴν ἕνα, οὕτω βεβαίως καὶ ἡ λ. κυαμιαῖον προσῆκον εἶνε νὰ νοηθῇ ὡς δηλοῦσα μέτρον τι μήκους, προσδιορίζον τὴν διάμετρον τοῦ τρυπήματος. Ὅτι δὲ ὄντως οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα τεκμήριον τὰ μικρὸν κατωτέρω ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ, κατὰ τὴν τοῦ Hicks συμπλήρωσιν ἀναγιγνωσκόμενα: κιβώτιον ἐσφραγισμένον ὑπὸ τῶν προστατῶν, ἔχον | [ἕκαστον ε]ἰσ[βολὴν;] (ἀλλ' ἴσως βέλτιον: [ἄνωθεν ε]ἴσ[οδον]) μῆκος διδάκτυλον πλάτος [οὐ μείζονα; | κυά;]μου. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἰασεῦσι μέτρον τι μήκους, πιθανώτατα τὸ πάντων ἐλάχιστον, ὑποδιαίρεσίς τις τοῦ δακτύλου, ὡσαύτως ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονευομένου (διδάκτυλον), ὃ δ' ἐκαλεῖτο κύαμος.

Ἐὰν ἐγιγνώσκομεν τὸ μῆκος τοῦ μέτρου τούτου, ἀσφαλῶς θὰ ἐδυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν διὰ τῆς Ἰασικῆς ταύτης κλεψύδρας διάρκειαν τῆς ῥοῆς ἑνὸς μετρητοῦ ὕδατος. Ἡ τοῦ Haussoullier (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 220) γνώμη ὅτι τὸ τρύπημα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κεραμίου ἦν grand comme une fève, ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν (αὐτόθ. σ. 221) un délai très-court a été fixé ... c'est le temps que 40 litres d'eau mettent à s'écouler d'un vase par un trou de la grandeur d'une fève, ἡμῖν τοὐλάχιστον, φαίνεται ὅλως δυσπαράδεκτος. Τῷ ὄντι, πλὴν ὅτι οἱ φυσικοὶ κύαμοι παρ' ἡμῖν εἰσὶ διαφόρου μεγέθους, ἄλλοι ἄλλων διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι, κατὰ λόγον τοῦ εἴδους ἢ τοῦ ποιοῦ αὐτῶν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει οὐδαμῶς τῷ νομοθέτῃ ἐπετρέπετο ἵνα τοσοῦτον ἀορίστως καὶ αὐθαιρέτως προσδιορίσῃ τὴν διάμετρον τοῦ τρυπήματος, ἀλλὰ καθὰ καὶ διὰ προχείρου πειράματος ἐδυνήθημεν νὰ πεισθῶμεν ἡ δι' ὀπῆς ἴσης πρὸς συνήθη καὶ μέτριον κύαμον συνεχὴς ῥοὴ ἑνὸς μετρητοῦ ὕδατος ἐν οὑτωσὶν ἐλαχίστῳ χρόνῳ τελεῖται, ὥστε καταντᾷ ὅλως ἀπίθανον ὅτι τοιαύτην τινὰ προθεσμίαν ἐδύνατο νὰ τάξῃ ὁ Ἰασεὺς νομοθέτης πρὸς τὰ ἐν τῷ ψηφίσματι διαλαμβανόμενα.

χρήσιμος καὶ πρὸς ἄλλας ἔτι χρείας, ὡς λ. χ. πρὸς ὁρισμὸν τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὤφειλον οἱ ἡλιασταὶ νὰ προσέρχωνται πρὸς κλήρωσιν εἰς τὰ δικαστήρια, οὗ δὲ παρερχομένου, κατεβιβάζετο τὸ σημεῖον, ἀποκλειομένων οὕτω τῶν ὑστερούντων (1).

Καὶ νῦν εἶνε καιρὸς ἵν' ἔτι ἐγγύτερον ἐξετάσωμεν τὰ ἐν τῇ Ἀθην. Πολιτείᾳ (2) περὶ κλεψύδρας ἀριστοτελικὰ ῥήματα: εἰσὶ δὲ κλεψύδ[ραι] αὐλ[ίσκους] ἔχουσαι ἔκρους, εἰς ἃς τὸ ὕδ[ωρ] ἐνχέ[ουσι, πρὸ]ς ὃ δεῖ λέγειν τὰς δίκας (3).

Ὁ μετ' ἐπιστάσεως διεξελθὼν τὰ ὑφ' ἡμῶν ἀνωτέρω περὶ τῆς τοῦ Ἐμπεδοκλέους κλεψύδρας διειλημμένα, καὶ ἐποιήσατο ἤδη, πιστεύομεν, καθ' ἑαυτὸν τὸν συλλογισμόν, ὅτι ὁ σοφώτατος Σταγιρίτης ἐπίτηδες οὕτω τὰς δικαστ. κλεψύδρας ὡρίσατο, ἵν' ἀκριβῶς ἀντιδιαστείλῃ πρὸς τὴν ἑτέραν κλεψύδραν, τὴν κοινὴν ἢ τὸ παίγνιον, περὶ ἧς ἤδη ἐν τοῖς παλαιοτέροις λόγοις διέλαβε, καὶ δὴ ἵνα δείξῃ ὅτι καίτοι ἀμφότεραι τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔφερον, ὅμως ἡ μὲν εἶχεν αὐλὸν ἡ δ' αὐλίσκον, ὅτι δ' ὁ τῆς δικαστικῆς μὲν κλεψύδρας αὐλίσκος ἦν ἔκρους, χρήσιμος ἄρα πρὸς τὴν τοῦ ὕδατος ἐκροήν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν διάφορος τοῦ τῆς ἑτέρας, κενουμένης διὰ τῶν ἐν τῷ πυθμένι τρυπημάτων, ὅτι δὲ τέλος ἐν ᾧ ἡ κλεψύδρα, τὸ παίγνιον, ἐπληροῦτο διὰ τῶν τρυπημάτων κάτωθεν, ἀποστεγαζομένου ἄνωθεν τοῦ στόμα-

(1) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 163-4. Σημεῖον ὡσαύτως καὶ πρὸς τὰς συναθροίσεις τῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀθήναις ἀνεβιβάζετο (Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 277. Σουΐδ. ἐν λ. σημεῖον) καὶ πρὸς τὰς τῆς Βουλῆς συνεδρίας (Ἀνδοκίδ. π. τ. Μυστηρ. § 36), χωρὶς ὅμως καὶ ν' ἀποκλείωνται οἱ ὑστεροῦντες τῶν βουλευτῶν.

(2) Στήλ. 33 στίχ. 29 ἐπ.

(3) Blass[4]. — Ὁ δὲ Kenyon οὑτωσὶν ἤδη ἀναγιγνώσκει τὸ χωρίον τοῦτο ἐν τῇ ἄρτι δημοσιευθείσῃ βερολινείῳ ἐκδόσει (Κεφ. 67 σελ. 78, 17 ἐπ.): εἰσὶ δὲ κλεψύδ[ραι] αὐλ[ίσκους] ἔχουσ[αι μι]κρούς, εἰς ἃς τὸ ὕδ[ω]ρ ἐγχέ[ουσι πρὸ]ς ὃ δεῖ [λ]έγειν τὰς δίκας. Καίτοι ἡ ἀνάγνωσις τῆς λ: μι]κρούς, ἀντὶ τοῦ ἔκρους, ὅπερ σαφῶς ἀνέγνω ὁ Blass[2], εἶτα δ' ἐβεβαίωσε καὶ ὁ Wilcken, παρεδέξαντο δὲ καὶ οἱ K - W[3], οὐχ ὅλως ἀσυμβίβαστος τυγχάνει οὖσα πρὸς τἄνω ἐν τῷ κειμένῳ ὑφ' ἡμῶν ἤδη περὶ ἔκρου αὐλίσκου διειλημμένα, πιθανωτέραν ὅμως ὑπολαμβάνομεν τὴν τοῦ Βλασσίου ἀνάγνωσιν, νομίζοντες ὅτι περιλαμβάνεται μὲν ἐν τῇ καταλήξει αὐλ-ίσκοι ἡ ἔννοια τοῦ μικροί, οὐδεὶς δὲ λόγος ὑπάρχει, ἡμῖν τοὐλάχιστον γνωστός, ἵν' ὑποτιθῶμεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ ἀεὶ φειδωλότατος καὶ ἀκριβέστατος περὶ τὰς ἐκφράσεις αὐτοῦ ὤν, ἠθέλησε καὶ δι' ἰδίας λέξεως ἔτι ἐντονώτερον νὰ δηλώσῃ, ὅτι ὁ τῆς δικαστικῆς κλεψύδρας αὐλίσκος, ὃν οὕτω καλεῖ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν τῆς ἐμπεδοκλείου κλεψύδρας αὐλόν, οὐκ ἦν ἴσος ἐκείνῳ, ἀλλὰ μικρός.

τος τοῦ αὐλοῦ, τοὐναντίον, ἡ δικαστικὴ ἐπληροῦτο ἄνωθεν, ἐγχεομένου (1) εἰς αὐτὴν τοῦ προσήκοντος ὕδατος κατὰ δίκην. Ἀλλὰ πλὴν τούτων, καί τι ἄλλο ὑπάρχει ἐν τῇ ἀριστοτελικῇ ῥήσει ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι τουτέστιν ὁ φιλόσοφος ἐχρήσατο τῇ κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορᾷ: κλεψύδραι, βεβαίως ἵνα δηλώσῃ ὅτι οὐχὶ μία ἐν ἑκάστῳ τῷ δικαστηρίῳ ὑπῆρχε κλεψύδρα, ἀλλὰ πάντως πλείονες, τοσαῦται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὅσα τὰ τοῖς ἀντιδίκοις, κατὰ λόγον γραφῶν καὶ δικῶν, συμφώνως τῷ νόμῳ, χορηγούμενα διάφορα μέτρα ὕδατος. Διατί δὲ πλείονες, καὶ δὴ καθ' ἡμᾶς τοσαῦται, ὤφειλον ἀεὶ αἱ κλεψύδραι νὰ ὦσι, τοῦτο ῥηθήσεται ἐν τοῖς ἑξῆς.

(1) Ὅτι τὸ ὕδωρ ἐγχεῖται, ἄνωθεν δηλονότι διὰ τοῦ στομίου εἰς τὰς κλεψύδρας εἰσάγεται, πλὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, μαρτυροῦσι καὶ οἱ ῥήτορες. Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσϐ. § 213: οὐδ᾽ ἐγχεῖ ... ὕδωρ οὐδεὶς ἐμοί.—π. Μακάρτ. § 8: ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν ... ἀμφορέα ἑκάστῳ ἐγχέαι. — Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 197: ἐγχεῖται ... τὸ ὕδωρ κτέ. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Λουκιαν. Ἀλ. 24: ἤδη γὰρ ἐγκέχυται τὸ ὕδωρ — αὐτ. 28: ἔγχει τῷ ἀπολογουμένῳ — Δὶς Κατηγορ. 15: σὺ δὲ τὸ ὕδωρ ἔγχει κτλ.

Εἶνε δὲ καὶ τόδε ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι, ὥσπερ περὶ τοῦ ὕδατος λέγεται ὅτι ἐγχεῖται εἰς τὴν κλεψύδραν, οὕτω τούτου περισσεύοντος, διὰ δὲ τοῦτο οὐκέτι χρησίμου ὄντος, ὡσαύτως λέγεται ὅτι τὸ ὕδωρ ἐξερᾶται, οὐδαμόθεν βεβαίως ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ στόματος τῆς κλεψύδρας ἀναστρεφομένης. Ἐντεῦθεν τὸ παρὰ τῷ Δημοσθ. ὑ. Φορμ. § 62 καὶ π. Ναυσίμ. § 28 πρὸς ἐπίδειξιν παράγγελμα: ἐξέρα τὸ ὕδωρ.

Περὶ τοῦ ῥ. ἐξερᾶν σοφῶς καὶ κατὰ διέξοδον διέλαβεν ὁ σεβαστὸς Διδάσκαλος κ. Κόντος ἐν Λογίῳ Ἑρμεῖ τόμ. Ε' (Ἀθήνησι 1876) σ. 178 ἐπ. πρβλ. ἔτι σ. 90-93.

Ἀναγιγνώσκεται δὲ νῦν καὶ ἐν τῇ ἀριστοτελικῇ Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 35 στίχ. 23 ἐπ. (Kenyon ἐν ἀκαδημ. ἐκδ. Κεφ. 69 σελ. 81, 17): λαβόντες οἱ ὑπηρέται [τὸν ἀ]μφορέα τὸν κύριον ἐ[ξ]ερῶσιν ἐπὶ ἄβα[κα τρ]υπήματα ἔχοντα ὅ[σ]αιπερ εἰσὶν αἱ ψῆ[φ]οι κτέ. Πᾶς ὁ μετ' ἐπιστάσεως μελετήσας τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου, εὐθὺς συνορᾷ ὅτι οὗτος, «ἵνα μηδεμία κακουργία γίγνηται», καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ ἀπήτησεν, οὐχὶ τὰς ψήφους ἐκ τοῦ ἀμφορέως νὰ **ἐξαιρῶσιν**, ἀλλὰ τοὐναντίον, τὸν ἀμφορέα ὁλόκληρον οἱ ὑπηρέται λαμβάνοντες καὶ φανερῶς τοῖς πᾶσι δεικνύντες καὶ ἀνατρέποντες, τοῦτον ἐπὶ τὸν ἄβακα νὰ **ἐξερῶσι.** Πρβλ. Ἀριστοφ. Σφηξ. 993.

Παράδοξον δ' ἀληθῶς ἡμῖν φαίνεται ὅτι, καίτοι ὁ Δοβραῖος πρῶτος (Adversar τόμ. Α' σ. 295) τὸ παρ' Ἰσαίῳ π. τ. Δικαιογ. κλ. § 17 πλημμελῶς κείμενον ἐξαιρεθεισῶν τῶν ψήφων κάλλιστα εἰς: ἐξεραθεισῶν διωρθώσατο, μετὰ δ' αὐτὸν καὶ ὁ Naber δὶς τὴν αὐτὴν παρατήρησιν οἴκοθεν ἐποιήσατο (Mnemos.1877 σ.405 καὶ 1879 σ.82), ὅμως ἔτι καὶ νῦν παροραται ἡ καλλίστη καὶ συμφανεστάτη διόρθωσις αὕτη. Ὅλως διάφορον εἶνε τὸ παρ' Ἰσοκράτ. ἐν Τραπεζ. § 33: Πυθόδωρον ... τίς οὐκ οἶδεν ... ἀνοίξαντα τὰς ὑδρίας καὶ τοὺς κριτὰς **ἐξελόντα,** ἔνθα τὸ ἐξαιρεῖν ἄριστα κεῖται, δηλοῦν ὅτι ὁ Πυθόδωρος, ὃς τὰς σεσημασμένας ὑδρίας «ὑπανοίγειν» ἐτόλμησεν, ὑπεξεῖλεν, ἔκλεψε δῆλον ὅτι τὰ ἐν αὐταῖς ὀνόματα τῶν κριτῶν.

Ἀλλ' ἐὰν ταῦτα οὕτως ἔχωσιν, ἡ δὲ κυρίως κλεψύδρα οὑτωσὶ διάφορος ἦν τῆς δικαστικῆς, διατί τότε αὕτη ὠνομάσθη κλεψύδρα (1); Τίς ἡ μεταξύ τούτων ἀναλογία ἢ σχέσις; Καὶ τέλος, ἵνα τὰ πολλὰ παραλίπωμεν, ὁποῖόν τι ἦν τὸ πολυθρύλητον τοῦτο δικαστικὸν σκεῦος τῶν Ἀθηναίων;

Τοιούτου οὔπω ἀνευρεθέντος, ἀνάγκη ἔσται ἡμῖν ἵνα δι' εἰκασιῶν καὶ συλλογισμῶν αὖθις ἀναζητήσωμεν τὴν λύσιν τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν προβλήματος. Λοιπόν, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα ἀγγεῖον ἦν σχήματος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑδρίας (2) ἢ ἀμφορέως (2), ὅτι δὲ τοῦτο ἄνωθεν πληρούμενον, ἐλειτούργει, οὐχὶ ὡς τὸ τῆς Ἰασοῦ κεράμιον, δι' ἀμέσου ἐκροῆς τοῦ ὕδατος ἔκ τινος τρυπήματος ἐν τοῖς κάτω, ἀλλὰ δι' ἔκρου αὐλίσκου, νομίζομεν ὅτι εἰκότως δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι κλεψύδρα ἐκλήθη αὐτοῦ τούτου ἀκριβῶς τοῦ αὐλίσκου ἕνεκα, οὕτω πως πλέον ὑπουργοῦντος, ὥστε δι' αὐτοῦ, ὡς διὰ σίφωνος, νὰ ὑποκλέπτηται μὲν κατὰ τὴν γνωστὴν ἤδη φυσικὴν ἀρχὴν τὸ ἐν τῷ ἀγγείῳ ὕδωρ, ἅμα δὲ ν' ἄγηται πρὸς ἔξοδον διὰ τῆς κατὰ τοὺς γραμματικοὺς μικροτάτης ὀπῆς περὶ τὸν πυθμένα.

Ἐπειδὴ δ' ὁ ἔκρους αὐλίσκος, τοῦτο μὲν πρὸς συγκράτησιν τοῦ εἰς τὴν κλεψύδραν ἐγκεχυμένου ὕδατος, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς ἐπίληψιν αὐτοῦ, τῆς ῥοῆς ἅπαξ ἀρξαμένης, ἔδει νὰ ἔχῃ κατὰ τὸ ἄκρον στρόφιγγά (3) τινα, οὗ ἑκατέρωθεν στρεφομένου ν' ἀφιῆται ἢ ἐπι-

(1) Ἐκ τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν ἤδη εἰρημένων ψευδὴς ὡσαύτως ἐλέγχεται καὶ ἡ δόξα ὅτι κλεψύδρα ἐκαλεῖτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος δικαστικὸν σκεῦος, διότι δῆθεν τὸ ἐν αὐτῇ ὕδωρ «κατέπιπτε τρόπον τινὰ λάθρᾳ». (Σμίθ, Λεξ. Ἀρχ. μτφρ. Τζιβανοπούλου λ. ὡρολόγια σ. 1022.—Grande Encyclop. λ. Clepsydre ἐκδ. νεωτάτη: «l'eau s'écoulait comme à la dérobée» καὶ ἄλλοι). Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀποδείκνυται ἡμαρτημένον τὸ δίδαγμα τοῦτο, διότι ὡς σαφῶς ἱκανῶς ὑποδηλοῦσιν αἱ νομικαὶ ῥήσεις: ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ, ἐξέρα τὸ ὕδωρ, ὁ ῥήτωρ, ἵνα τοιαῦτά τινα παραγγέλλῃ, ἔδει νὰ βλέπῃ τὸ ὕδωρ ῥέον, καὶ δὴ κατὰ τρόπον τοῖς πᾶσι συμφανῆ, ὥστε μηδεὶς ν' ἀγνοῇ πότε τοῦτο ἀνηλώθη. Προσθῶμεν τέλος ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ἰασικῆς ἐπιγραφῆς μαρτυρεῖται, ὅτι ἡ κλεψύδρα ἐτίθετο ἐν τόπῳ περιφανεῖ, ὥστε πάντες νὰ βλέπωσι ῥέο' τὸ ὕδωρ· οὐδεμίαν ἄλλην ἔννοιαν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ρ. ἐκτιθέναι ἐν τῇ ῥήσει: «καὶ ταῖς ἐκκλησίαις **ἐκτιθέναι** κεράμιον μετρητιαῖον κτέ.».

(2) καὶ (2) Σχολ. Λουκ. Ἀλ. (10. 28) ἐν ἐκδ. Jacobitz τόμ. Δ' σ. 94 καὶ 97.

(3) Πρβλ. Σχολ. Ἀριστ. Νεφ. 450 (Adn. in Schol. σ. 433 b): «Λέγεται δὲ στρόφιγξ τὸ τοῖς σωλῆσιν ἐμβαλλόμενον ὥστε τὴν τοῦ ὕδατος ἐπέχειν, ὅτε τις θελήσει, καὶ αὖ πάλιν ἀνιέναι φοράν». Τοῦτ' ἴσως τὸ τοῖς σωλῆσιν ἐμβαλλόμενον νοεῖ

λαμβάνηται τὸ ὕδωρ, τούτῳ τῷ λόγῳ εὔλογον ὡσαύτως νομίζομεν, ἵνα κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἄκρον τοῦ ἔκρου αὐλίσκου ὑποτιθῶμεν ὑπάρχοντα κρουνίσκον, ὑπὲρ οὗ ἄλλως μαρτυρεῖ καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Λουκιανοῦ, τίς οἶδε πόθεν ἢ παρὰ τίνος τὰ περὶ τούτου διδαχθείς· λέγει δὲ τάδε: «οἱ Ἀθήνησι δικασταὶ . . . ὑδρίας ὕδατος ἐπλήρουν καὶ διά τινος διατρήματος παρεῖχον τῷ ὕδατι

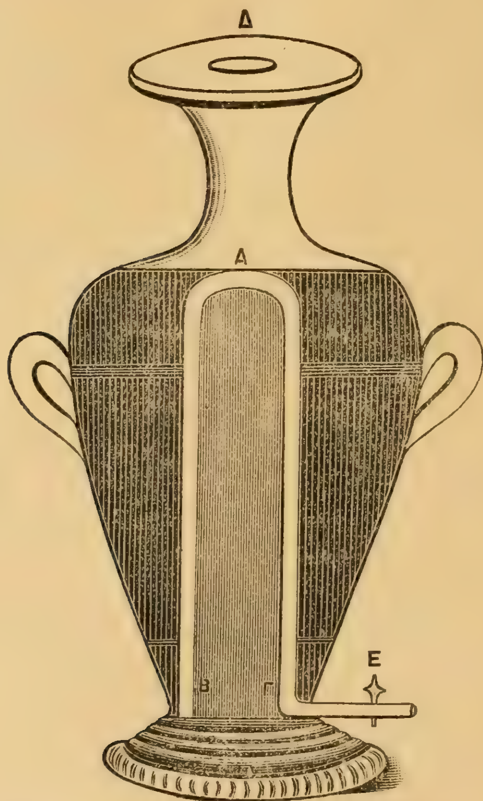

Εἰκ. 4. Εἰκαζομένη δικαστικὴ κλεψύδρα.

ΑΒΓ αὐλίσκος ἔκρους — Δ στόμιον δι' οὗ ἐγχεῖται τὸ ὕδωρ — Ε κρουνίσκος καὶ στρόφιγξ.

καὶ ὁ Πολυδεύκης Ι. 61 λέγων: «καὶ ἡλίσκος ἐπικρούειν τὴν κλεψύδραν», δι' οὗ δῆλα δὴ ἐφράσσετο ἡ τῆς ἐξόδου τοῦ ὕδατος ὀπή. Πρβλ. Meier - Schömann - Lipsius *Att. Proc.* σ. 929 σημ. 461.

ἔκροιαν, καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἀφέσεως τοῦ **κρουνέσκου** ἐκέλευον τοὺς ῥήτορας λέγειν, ἄχρις ἂν τὸ πᾶν ἐκρυῇ» (1).

Καὶ ταῦτα μὲν καθ' ἡμᾶς ὡς πρός τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς δικαστικῆς κλεψύδρας. Τὸν ἐσωτερικὸν δὲ μηχανισμὸν αὐτῆς ἐπεξηγούμενοι, προστίθεμεν ὅτι, ἵν' αὕτη ἄρξηται ῥέουσα, ἐπάναγκες ἦν ἵνα τὸ εἰς αὐτὴν ἐγχεόμενον ὕδωρ καλύπτῃ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ αὐλίσκου (σχ. 4), τούτου δὲ τὸ μὲν ἕτερον σκέλος νὰ ἐφάπτηται ἀκριβῶς τοῦ ἔσω πυθμένος τοῦ ἀγγείου, ἀπορροφῶν μέχρι τελευταίας σταγόνος τὸ ἐν αὐτῷ ὕδωρ, τὸ δ' ἕτερον σκέλος νὰ ἐξέρχηται τοῦ ἀγγείου διὰ τῆς περὶ τὸν πυθμένα μικροτάτης ὀπῆς. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο σαφής τις περιπλέον ἀπόδειξις ὅτι τὸ τῇ δεῖνι τῆς δεῖνος χωρητικότητος κλεψύδρᾳ, προσῆκον κατὰ τὸν νόμον ὕδωρ, πράγματι ἅπαν καὶ ἐνεχύθη εἰς αὐτήν (2).

(1) Ἔκδ. Jacobitz τόμ. Δ' σ. 94 πρβλ. ἔτι σ. 97. Ὁ Πολυδεύκης I. 61 ἐν τοῖς δικαστικοῖς σκεύεσιν, εὐθὺς μετὰ τὴν κλεψύδραν, καταλέγει καὶ τὸ λεγόμενον προχοίδιον, ὃ ὑπελήφθη ὡς μέρος τοῦ δικαστικοῦ σκεύους τούτου, καὶ δὴ τὸ δι' οὗ τὸ ὕδωρ ἐξέρρει (Meier-Schömann-Lipsius *Att. Proc.* σ. 929 σημ. 461). Ἡμεῖς ἐνδοιάζομεν ἵνα τὴν ἑρμηνείαν ταύτην παραδεξώμεθα, μὴ δυνάμενοι νὰ νοήσωμεν πῶς τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦ πρόχους δύναται τοιαύτην τινὰ νὰ ἔχῃ ἔννοιαν. Ἔπειτα οὐδ' ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου τοῦ Πολυδεύκους προκύπτει ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σκεῦος ἦν μέρος ἢ παράρτημα τῆς κλεψύδρας. Ἐὰν ὅμως ἡ εἰκασία αὕτη ἀποδειχθῇ ποτε ἀληθής, τότ' ἴσως εὔλογον ἔσται ἵν' εἰκάσῃ τις ὅτι τὸ προχοίδιον τοῦτο ἦν μικρός τις σωληνίσκος κινητός, τὴν αὐτὴν ἀεὶ ὡρισμένην διάμετρον ἔχων, τιθέμενος δ' ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἄκρῳ τοῦ ἔκρου αὐλίσκου πάσης κλεψύδρας, ὅπως κανονίζῃ κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον ἀεὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἐκρέοντος ὕδατος·

(2) Σπεύδων τις ἴσως θὰ ἐπειρᾶτο ν' ἀντείπῃ ἡμῖν ὅτι οὐδὲν κωλύει ἀνυπερβλήτως, ἵνα τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος αὐλίσκον ὑποτιθῶμεν εὐθύν, τεθειμένον ἔσωθεν πρὸς τὴν ἐν τῷ πυθμένι ὀπὴν τοῦ ἀγγείου καὶ διὰ ταύτης ἐξερχόμενον, εἶτα δέ, οὐχὶ διὰ στρόφιγγος, ἀλλ' ἔξωθεν διὰ τοῦ δακτύλου ἐπιλαμβανόμενον ἢ καὶ κλειόμενον διὰ τοῦ κατὰ Πολυδεύκην ἠλίσκου. (Ὅρ. καὶ τὴν ἀμέσως ἡγουμένην σημείωσιν). Ἀλλ' ὁ μέλλων τοιαῦτά τινα ἡμῖν ν' ἀντιπαρατηρήσῃ, ἂν ὄντως ἐπέλθῃ τινὶ τοιαύτη σκέψις, φωραθήσεται ἐπιλαθόμενος ὅτι οὑτωσὶ νοουμένου τοῦ μηχανισμοῦ τῆς κλεψύδρας, ἐκλείπει μὲν ἡ ἔννοια τοῦ ὀνόματος, ἀναιρεῖται δὲ πᾶσα σχέσις καὶ ἀναλογία πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν κλεψύδραν, τὴν τοῦ Ἐμπεδοκλέους, μένουσι δ' ἀκατάληπτοι καὶ αἱ κοιναὶ ἀμφοτέραις ἐκφράσεις, περὶ ὧν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διελάβομεν.

Ἄλλοτε, πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Blass καὶ τοῦ Wilcken ἀναγνώσεως τῶν ἐν στήλ. 33 στίχ. 29 ἑπ. τοῦ ἀριστοτελικοῦ παπύρου, συνεχωρεῖτο ἔτι ὡς αὐλίσκος μὲν νὰ ὑπολαμβάνηται ὁ τράχηλος τῆς κλεψύδρας, ὃς καὶ ἐνομίζετο βραχύς, νὰ διδάσκηται δ' ὅτι ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐπελάμβανε τὴν τοῦ ὕδατος ῥοὴν διὰ τοῦ δακτύλου, τιθεμένου δῆθεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑποτιθεμένου αὐλίσκου. Ἀλλὰ νῦν ὅτε πλέον ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ τῆς δικα-

Ἐπανειλημμένως ἄχρι τοῦδε παρετηρήσαμεν ὅτι μεγίστη ἦν ἡ πρόνοια τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου, μάλιστα κατὰ τοὺς ἀριστοτελικοὺς χρόνους, ὅπως προλαμβάνῃ πᾶσαν οἵαν δή ποτε κακουργίαν περὶ τὰ δικαστικὰ πράγματα, εἰδικώτερον δ' εἴδομεν (1) ὅτι, ὥσπερ οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους τέτταρες, οὕτω καὶ ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἔσχατος ἀεὶ διεκληροῦτο ὑπὸ τῆς ἐφεστηκυίας ἀρχῆς, κατὰ τὴν ἑκάστοτε συγκρότησιν παντὸς ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου, καὶ δὴ ὡς εἰπεῖν, μετὰ τὴν πλήρωσιν αὐτοῦ, εὐθὺς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης, ἵνα, ὡς διαρρήδην αὖθις διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης, μηδεὶς παρασκευάζῃ μήτε τὸν ἐπὶ τὸ ὕδωρ μήτε τοὺς ἐπὶ τὰς ψήφους, μηδὲ γίγνηται περὶ ταῦτα κακουργία μηδεμία (2).

Ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον δὲν ἤρκει· προσῆκον ἦν, σὺν τοῖς ἄλλοις, νὰ κανονισθῇ μὲν ἡ διὰ τῆς κλεψύδρας κανονικὴ ῥοὴ τοῦ ὕδατος, ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ, κατὰ λόγον ἀεὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ κατὰ τὸν νόμον χορηγητέου ὕδατος, εἶτα δὲ νὰ ληφθῇ ἡ προσήκουσα πρόνοια, ὥστε τὸ εἰς τὰς κλεψύδρας ἐγχεόμενον ὕδωρ νὰ ᾖ μὲν ἁγνὸν ἀεὶ καὶ ἀμιγές, ἅμα δὲ καὶ τῆς αὐτῆς, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐν παντὶ χρόνῳ θερμοκρασίας· διότι ὑπὸ τούτους μόνον τοὺς ὅρους, ἄλλως τε καὶ τοῖς παλαιοῖς βεβαίως γνωστούς, ἦν δυνατὸν νὰ παρέχηται τοῖς ἀντιδίκοις ἀκριβῶς ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμένος πρὸς ἀγόρευσιν χρόνος.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον:

Εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστόν, ὅτι λόγῳ τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος, τὸ εἴς τι ἀγγεῖον ἐγχεόμενον ὕδωρ, ἐκρέον κάτωθεν διὰ τρυπήματος ἢ σωληνίσκου, ὡρισμένην ἔχοντος διάμετρον, θὰ ἐκχυθῇ ἐν χρόνῳ μείζονι ἢ ἐλάσσονι, κατὰ λόγον τοῦ τε σχήματος καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ἀγγείου, ἅμα δὲ καὶ ποσοῦ τοῦ εἰς αὐτὸ ἐγκεχυμένου ὕδατος. Ἐντεῦθεν σαφῶς ἕπεται ὅτι, ἵνα τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου κατὰ δίκας ἑκάστοτε χορηγούμενον δεῖνα ποσὸν ὕδατος, ᾖ πράγματι ἀνάλογον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ ποσοῦ τούτου παριστάμενον διάστημα χρόνου (πάντως κλάσμα τι, ὡς εἴρηται, τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας), ἐπάναγκες ἦν ἢ διαφόρου ἑκάστοτε, κατὰ τὸ ποσὸν τοῦ χορηγουμένου ὕδα-

στικῆς κλεψύδρας αὐλίσκος ἦν **ἔκρους**, διάφορος ἄρα τῆς τοῦ Ἐμπεδοκλέους, οὐδεὶς πιστεύομεν θὰ συνηγορήσῃ πλέον ὑπὲρ τῆς διειλημμένης διδασκαλίας.

(1) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 276.

(2) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 12 ἐπ.

τος, κλεψύδρας χρῆσις νὰ γίγνηται, ἤ, ὅπερ ἥκιστα πιθανόν, ὁ ἔκρους αὐλίσκος, πρὸς τὴν αὐτὴν ἀεὶ κλεψύδραν μεθαρμοζόμενος, συνεχῶς νὰ ἐναλλάσσηται, ἀντικαθιστάμενος δι' ἑτέρου, μείζονος ἢ ἐλάσσονος διαμέτρου, κατὰ λόγον ἑκάστοτε τοῦ ποσοῦ τοῦ εἰς τὴν κλεψύδραν ἐγχεομένου ὕδατος. Ἡμῖν μόνη ἡ πρώτη ὑπόθεσις φαίνεται πιθανὴ οὖσα, ἄλλως δὲ καὶ καθόλου εἰπεῖν σύμφωνος τοῖς ἐν τοῖς πρόσθεν ἤδη περί τε τοῦ σχήματος καὶ τῆς κατασκευῆς τῆς κλεψύδρας διειλημμένοις. Ἐπειδὴ δ' ὡς ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης περὶ κλεψύδρας λέγων ἐχρήσατο τῇ κατὰ πληθ. ἀριθμὸν ἐκφορᾷ (: εἰσὶ δὲ κλεψύδραι κτέ.), τούτων πάντων ἕνεκα σχεδὸν εἰπεῖν μετὰ βεβαιότητος καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῶν Ἀθήνησιν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων ὑπῆρχον πλείονες κλεψύδραι, τοσαῦται ὅσα κατὰ τὸν νόμον τὰ τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενα διάφορα μέτρα ὕδατος, ὅτι δὲ αὗται οὑτωσὶν ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων κεκανονισμέναι καὶ δεδοκιμασμέναι, ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία κατελείπετο περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν. Ἴσως μάλιστα, πρὸς ἄρσιν πάσης ἀμφιβολίας τῶν δικαζομένων (διότι καὶ περὶ τούτου ἐμερίμνα ὁ νομοθέτης (1)) καὶ ἔξωθεν ἑκάστη κλεψύδρα ἦν ἐπιγεγραμμένη ὄνομά τι δηλοῦν τὴν χορητικότητα αὐτῆς οἷον δεκάχους, τρίχους κτλ. (2).

Ὡς πρὸς τὸ ἕτερον:

Ἀλλὰ τὸ ὕδωρ, διὰ τοῦ αὐλίσκου ἐκχεόμενον, ῥεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ταχέως, κατὰ λόγον τῆς θερμοκρασίας αὐτοῦ (3). Πλὴν

(1) Οὕτω λ. χ. περὶ τῆς διαδόσεως τῶν ψήφων τοῖς δικασταῖς διαρρήδην διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης (Ἀθην. Πολ. στήλ. 34 στίχ. 30 ἑπ.) ὅτι οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους λαχόντες παραδιδόασιν ἑκάστῳ δύο ψήφους «[φανερὰς ὁρᾶν τοῖς ἀντιδί]κο[ις, ἵνα μήτε πλή[ρεις μήτε τετρυπημένας] ἀμφ[ο]τέρας λαμβά[νωσιν».

(2) Πιθανὸν ὡσαύτως νομίζομεν ὅτι ἡ αὐτὴ ἑκάστοτε κλεψύδρα ἐχρησίμευεν ἀμφοτέροις τοῖς ἀντιδίκοις, ἀφ' οὗ ταὐτὸ μέτρον ὕδατος ἑκατέρῳ ἐδίδοτο· συνηγορεῖ δ' ἴσως τῇ εἰκασίᾳ ταύτῃ καὶ ἡ ῥῆσις ἐξέρα τὸ ὕδωρ, ἡ ἐμφαίνει μὲν βεβαίως κόμπον τινὰ μετ' ἐπιδεικτιάσεως τοῦ λέγοντος, ἀλλ' ὑποδηλοῖ ἅμα ὅτι πρέπον ἐνομίζετο ἵνα κενῶται ἑκάστοτε ἄνωθεν ἡ κλεψύδρα, ὅπως ἐγχέηται εἰς αὐτὴν καὶ τὸ τῷ ἀντιδίκῳ προσῆκον ὕδωρ.

(3) Τῆς τοῦ ὕδατος ἰδιότητος ταύτης, ὡς σημειοῦται ὁ Sandys (ἐν ἑρμ. ἐκδ. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. σ. 245 ἐν ταῖς σημ.) εἶχον ἤδη γνῶσιν καὶ οἱ παλαιοί, εἰς ὧν τὰ βιβλία καὶ παραπέμπει. Παρατίθησι δ' ὁ σοφὸς Βρεττανὸς καὶ τὴν ἐπὶ πειραμάτων στηριζομένην γνώμην τοῦ Poiseuille (*Mém. de l'Institut,* X), καθ' ἣν ἡ ἀνύψωσις καθ' ἕνα βαθμὸν τοῦ ἑκατονταβάθμου ποιεῖ τὸ ὑδραυλικὸν ὡρολόγιον νὰ τρέχῃ δύο περίπου λεπτὰ ἐπὶ πλέον κατὰ τὴν ὥραν ἑκάστην.

δὲ τούτου, παντὶ συμφανὲς ὑπάρχει, ὅτι τὸ ὕδωρ καὶ ἄλλως δύναται νὰ καθιστῆται πυκνότερον, μεθ' ἑτέρων οὐσιῶν συναναμιγνύμενον, ὅτε ἡ ῥοὴ ἀποβαίνει ἔτι μᾶλλον βραδεῖα. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν πλημμελειῶν τούτων, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ τῆς δολίας νοθεύσεως τοῦ ὕδατος, βεβαίως δὲν ἤρκει ἡ προσοχὴ τοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ὃν πολλὰ περὶ τὴν παρασκευὴν τοῦ εἰς τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἐγχεομένου ὕδατος ἐδύναντο νὰ διαλάθωσιν. Ἔπειτα ἀναμφίλεκτον φαίνεται ὂν ὅτι οἱ παλαιοὶ εἶχον μὲν γνῶσιν τῆς εἰρημένης ἰδιότητος τοῦ ὕδατος, οὐδαμῶς δ' ἐδύναντο ν' ἀγνοῶσι καὶ τὰς ἐνδεχομένας νοθεύσεις αὐτοῦ. Πῶς ὅμως πάντα ταῦτα προυλάμβανον; Ἐστερημένοι ἀμέσων εἰδήσεων, ὀφείλομεν καὶ αὖθις νὰ καταφύγωμεν εἰς εἰκασίας. Συλλογιζόμεθα δ' ὡς ἑξῆς· ὑποτιθεμένου ὅτι ὁρίζεται κρήνη τις, πρὸς ἣν ὑπογείως καὶ προσηκόντως νὰ διοχετεύηται τὸ κατάλληλον ὕδωρ, ὅτι δὲ αὕτη, παρὰ τὰ δικαστήρια ἱδρυμένη, χρησιμεύει ὅπως ἀποκλειστικῶς καὶ ἀμέσως ἐξ αὐτῆς πληρῶνται ἀεὶ αἱ κλεψύδραι, τὰ πολλὰ τοὐλάχιστον τῶν διαληφθέντων ἀτοπημάτων ἐδύναντο νὰ ἐκλίπωσιν. Ἀλλ' ὑπῆρχεν ἆρά γε κρήνη τοιαύτη; Καθ' ἡμᾶς οὐδαμῶς εἶνε ἀπίθανον ὅτι ὑπῆρχε, νομίζομεν δ' ὅτι ἀκριβῶς ταύτην νοεῖ ὁ Πολυδεύκης, αὐταῖς λέξεσι λέγων ἐν Η 113: «καὶ λέων δέ τις ἐκαλεῖτο κρηνοφύλαξ, χαλκοῦ πεποιημένος ἐπὶ κρήνης τινός, δι' οὗ τὸ ὕδωρ ἐφέρετο ἐν ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις» (1). Οὐδεὶς πιστεύομεν θ' ἀντείπῃ ἡμῖν διατεινομένοις ὅτι ἡ τελευταία ῥῆσις: ἐν ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις δύναται νὰ νοηθῇ κάλλιστα ὡς ἀναφερομένη εἰς τα ἡλιαστικὰ δικαστήρια, ἀφ' οὗ, ὡς ἀπεδείχθη, αἱ ὑπὸ τούτων δικαζόμεναι δίκαι ἀνεξαιρέτως πᾶσαι πρὸς ὕδωρ ἀεὶ ἐδικάζοντο. Οὕτω δὲ νοουμένου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος πολυδευκείου χωρίου ἐκλείπει, νομίζομεν, καὶ πᾶσα ὑπόνοια περὶ διαταράξεως αὐτοῦ (2).

(1) Πρβλ. Φώτ. ἐν λ. Κρηνοφύλαξ: «Λέων χαλκοῦς ἐπὶ κρήνης, δι' οὗ τὸ ὕδωρ ἐφέρετο· ἦν δὲ καὶ ἀρχή τις Ἀθήνησιν». Ἔτι δὲ Ἡσύχ. Σουΐδ. Ἐτυμ. Μ. ἐν λ.

(2) Ἡμῖν οὐδαμῶς ἀναγκαῖον φαίνεται ν' ἀναγνῶμεν: δι' ἧς ἀντὶ τοῦ τῶν χειρογράφων: δι' οὗ, μαρτυρουμένου ἄλλως τε ὑπὸ τοῦ Φωτίου (ὅρ. ἡγουμένην σημ.) δυναμένου δὲ νὰ νοηθῇ ἀβιάστως· ὅτι τουτέστι διά τινος εἰδικοῦ σωλῆνος, συγκοινωνοῦντος πρός τι μέρος τοῦ σώματος τοῦ λέοντος, καὶ δὴ λ. χ. πρὸς τὸ στόμα αὐτοῦ, τὸ ὕδωρ διωχετεύετο πρὸς τὰ δικαστήρια. Ὡσαύτως περιττὰς νομίζομεν καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Meier-Schömann-Lipsius (*Att. Proc.* σ. 930 σημ. 467) προτεινομένας μεταθέσεις τῶν λλ: ἐν ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις, τῶν περὶ διαταράξεως ὁλοκλήρου τοῦ

Φέρε νῦν ἴδωμεν τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς κλεψύδρας ἐν τοῖς δικαστηρίοις.

Ἡ κλεψύδρα τοιαύτη ἢ παραπλησιαίτατα τοιαύτη τις οὖσα, λειτουργεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιστασίαν τοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, ἡλιαστοῦ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ ἐφεστηκότος ἄρχοντος διακληρουμένου, κατὰ τὴν συνεδρίαν ἑκάστην.

Ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, παρὰ τὸ δικαστικὸν σκεῦος τοῦτο ἱστάμενος, ἔργον ἔχει ἵνα παραφυλάττῃ τὴν ἰσότητα τῆς κλεψύδρας (1), ἢ ἰσότης, καθόλου νοουμένη, βεβαίως περιλαμβάνει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν εἰς τὴν κλεψύδραν ἔγχυσιν ἴσου ἀεὶ ὕδατος, κατά τε ποιὸν καὶ ποσόν· αὐτῷ δ' ἀνατέθειται καὶ τὸ ἐπιλαμβάνειν τὸ ὕδωρ (2) ἢ τὸν αὐλίσκον (2), ὁσάκις ἂν «μέλλῃ τινὰ ἢ] νόμον ἢ μαρτυρίαν ἢ τοιοῦτόν τι ὁ γραμμ]ατεὺς ἀναγιγ[νώσκειν» (3).

Ἡ ἐναλλὰξ ἄφεσις καὶ ἐπίσχεσις τοῦ ὕδατος τελεῖται ὡς τάχιστα, κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας τῆς δίκης. Ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ὀφείλει μετὰ πλείστης ἀεὶ προσοχῆς νὰ παρακολουθῇ τῷ ἀγορεύοντι, ὥστε ὅταν μὲν οὗτος παύηται λέγων, ὅπως ὁ γραμματεὺς ἀναγιγνώσκῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὰ εἰς τὸν ἐχῖνον ἤδη ἐμβεβλημένα ἔγγραφα (4), στερ-

χωρίου τούτου (Η. 113) γνωστῶν ἤδη ὑπονοιῶν προελθουσῶν ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς τῆς τοῦ Πολυδεύκους ἐκφράσεως. Ἀλλ' ἐπαλαμβάνομεν, ὅτι καὶ οὕτως ἔχον τὸ χωρίον δύναται νὰ νοηθῇ κάλλιστα ὡς σημαῖνον ὅτι τὸ ἐν ταῖς πρὸς ὕδωρ δίκαις χρήσιμον ὕδωρ, ἐξ ὡρισμένης τινὸς κρήνης ἀεὶ λαμβανόμενον, ἐφέρετο εἰς τὰ δικαστήρια διά τινος λέοντος, ὃς χαλκοῦ πεποιημένος ἐκαλεῖτο κρηνοφύλαξ καὶ ἐπὶ τῆς κρήνης ταύτης ἵδρυτο.

(1) Πολυδεύκ. Η. 113: «ὃς καὶ ἐκαλεῖτο ἐφ' ὕδωρ, ὁ παραφυλάττων τὴν ἰσότητα τῆς κλεψύδρας».

(2) καὶ (2) Οἱ ῥήτορες τῇ συνηθείᾳ στοιχοῦντες, λέγουσιν ἐπιλαμβάνειν τὸ ὕδωρ, χρῶνται δὲ τῇ ἐκφορᾷ ταύτῃ ἐν τῇ γνωστῇ δικανικῇ ῥήσει: ἐπίλαβε τὸ ὕδωρ (Λυσ. κ. Παγκλ. § 4. 8 κέ.—Ἰσαῖ. π. τ. Μενεκλ. κλήρ. § 34—π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 12. 76. Πολλάκις δὲ παρὰ Δημοσθένει· οἷον κ. Στεφ. Α' § 8—π. Εὐβουλίδ. § 21 κτλ.). Τοὐναντίον ὁ Ἀριστοτέλης, μεμνημένος μὲν ἃ ἤδη ἐν προηγουμένοις βιβλίοις περὶ κλεψύδρας διέλαβε, βουλόμενος δὲ καὶ αὖθις νὰ δείξῃ τὴν μεταξὺ τῆς τοῦ Ἐμπεδοκλέους κλεψύδρας καὶ τῆς δικαστικῆς ἐνοῦσαν σχέσιν ἐπιστημονικώτερον εἶπεν ἐπιλαμβάνειν τὸν αὐλίσκον (Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 36 ἑπ.).

(3) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 1 ἑπ. Blass.[4] Πρβλ. K.-W.[3]. Ken. ἐν βερολιν. ἐκδόσει.

(4) Καίτοι οὐδεὶς διαρρήδην διδάσκει τῶν παλαιῶν ὅτι τὰ κατ' αἴτησιν τῶν ἀντιδίκων ἐν τοῖς ἡλιαστικοῖς δικαστηρίοις ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀναγιγνωσκόμενα οἷα δή ποτε

ρῶς καὶ ἀμέσως νὰ ἐπιλαμβάνῃ τὸν αὐλίσκον, ὅταν δὲ τοὐναντίον, ὁ μὲν γραμματεὺς παύηται ἀναγιγνώσκων, ὁ δὲ ῥήτωρ αὖθις ἀναλαμβάνῃ τὸν λόγον, εὐθὺς ν' ἀφιῇ πάλιν τὸ ὕδωρ ὅλως ἐλεύθερον (1).

ἔγγραφα (ἀντίγραφα νόμων ἢ ψηφισμάτων, μαρτυρίαι κτλ.) εὕρηντο ἤδη ἐμβεβλημένα εἰς ἐχίνους κατασεσημασμένους, νομίζομεν ὅμως ὅτι τοῦτο δύναται νὰ θεωρῆται ὡς βέβαιον. Τῷ ὄντι, πλὴν ὅτι διαρρήδην μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 53) ὅτι ἐπὶ ἐφέσεως εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον κατὰ γνώσεως διαιτητοῦ, οὐκ ἔξεστιν οὔτε νόμοις οὔτε προκλήσεσι οὔτε μαρτυρίαις ἀλλ' ἢ ταῖς παρὰ τοῦ διαιτητοῦ χρῆσθαι, ταῖς εἰς τοὺς ἐχίνους ἐμβεβλημέναις (παραλείπομεν τὰς τῶν ῥητόρων καὶ τῶν γραμματικῶν μαρτυρίας), οὐδεὶς δὲ λόγος ὑπάρχει ἵνα περὶ τῶν ἄλλων δικῶν ὑποτιθῶμεν ἄλλως ταῦτα γιγνόμενα, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἐγγύθεν ἐξεταζόμενον, ἐπιβάλλει ἡμῖν ἵνα παραδεξώμεθα ὅτι, κατὰ τὴν ἐπ' ἀκροατηρίου δημοσίαν διαδικασίαν, οὐδὲν ἔγγραφον ἐδύνατο ὑπὸ τοῦ γραμματέως ν' ἀναγνωσθῇ, ἂν μὴ πρότερον προσαχθὲν παρακατετίθετο κατὰ τὴν ἀνάκρισιν, οὕτω δ' ἐγίγνετο γνωστὸν τῷ τε εἰσάγοντι ἁρμοδίῳ ἄρχοντι καὶ τοῖς ἀντιδίκοις, εἶτα δ' ἐνεβάλλετο εἰς τὸν ἐχῖνον τοῦ ἐκ τῶν ἀντιδίκων τὸ ἔγγραφον τοῦτο προσάγοντος. Ἵνα δὲ πᾶς τις πεισθῇ περὶ τούτου, ἀρκεῖ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι, τοὐναντίου δεκτοῦ γιγνομένου, πλὴν τῶν ἄλλων ἀτόπων, οἱ μὲν ἀντίδικοι θὰ ἐνεφανίζοντο πρὸ τῶν δικαστῶν ἀγνοοῦντες τὰ κατ' ἀλλήλων προσαγόμενα οἷα δή ποτε ἔγγραφα, θὰ ἐδύναντο δὲ τῇ τοῦ νόμου ἀδείᾳ καταχρώμενοι, καὶ νὰ ἐπιζητῶσι τὴν ἀνάγνωσιν παντὸς εἴδους ἐγγράφων ἢ ἀντιγράφων, ἴσως καὶ ὅλως ἔξω τοῦ πράγματος ὄντων, κατατρίβοντες οὕτω τὸν χρόνον τῶν δικαστῶν. Ὑπῆρχον ἄρα ὅριά τινα καὶ περιορισμοί, ἦσαν δὲ βεβαίως κατ' εἶδος ὡρισμένα καὶ τὰ ἔγγραφα, ὧν τὴν ἀνάγνωσιν, κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἤδη ἐγχειρισθέντων καὶ ὁρισθέντων, ἐδύναντο ν' ἀπαιτῶσιν οἱ δικαζόμενοι. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἴσως ἄλλοτέ ποτε σὺν Θεῷ διαλάβωμεν διεξοδικώτερον.

(1) Εἰς τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ὁρᾷ ὁ ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ στήλ. 33 ἐφθαρμένος στίχος 36, ὃν οἱ μὲν K-W[3] ὧδε συμπληροῦσιν: ὁ δὲ [ἐφ' ὕδωρ ἐν τῷ] πρ[ότ]ερ[ον λόγ]ῳ ἐπιλαμβάνει τὸν α[ὐλίσκον κτέ., ὁ δὲ Blass[4] ὡς ἑξῆς ὁ δ' ἐ]φ' ὕδωρ] πρ[ότ]ερ[ον τέ]ως ἐπιλαμβάνει τὸν α[ὐλίσκον κτέ. Ὁμολογοῦσι δὲ οἱ σοφοὶ ἐκδόται ὅτι πρὸ τοῦ ἐπιλαμβάνει σαφῶς ἀναγιγνώσκεται —ΩC, οἱ δὲ K.-W καὶ ἀναγνωρίζουσιν ὅτι ὡς συμπληροῦσι τὸν στίχον διὰ τῶν [ἐφ' ὕδωρ ἐν τῷ] ὑπερβαίνουσι τὰ ὅρια τοῦ χάσματος.

Ἡμεῖς πολλὰ ζητήσαντες, ὡς πρὸς μὲν τὸν νοῦν τῶν ἐφθαρμένων κατελήξαμεν εἰς τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἄνω ἐκτιθέμενα συμπεράσματα, οὐ λίαν ἴσως ἀφιστάμενα τῶν πραγμάτων, ὡς πρὸς αὐτὰ δὲ τἀριστοτελικὰ ῥήματα τολμῶμεν νὰ νομίζωμεν, ὅτι, ὥσπερ ὁ Ἀριστοτέλης δὶς ἤδη ἀνωτέρω (στήλ. 33 στίχ. 11 καὶ 13) ὡρισμένως εἶπεν ὁ ἐπὶ το ὕδωρ, οὕτω πιθανώτατον εἶνε ὅτι καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ τῇ αὐτῇ πλήρει καὶ ὡρισμένῃ ῥήσει ἐχρήσατο. Ἐὰν δὲ ταύτην καὶ πρὸς ἑτέραν παραβάλωμεν, παραπλησίαν οὖσαν καὶ ὅλως ἀνάλογον, ὡσαύτως δὲ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει καὶ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀπαντῶσαν (στήλ. 33 στίχ. 12 καὶ 14, στήλ. 34 στίχ. 30 καὶ στήλ. 35, στίχ. 28): οἱ ἐπὶ τὰς ψήφους, καὶ θὰ εὕρωμεν εὔλογον ἴσως ἵν' ἀποφηνώμεθα, ὅτι ὥσπερ ἀδύνατον εἶνε ἵνα τις εἴπῃ ὀρθῶς καὶ καλῶς: οἱ ἐπὶ ψήφους ἁπλῶς, ἄνευ τοῦ ἄρθρου, οὕτως οὐ δόκιμον ἔσται ἐὰν εἴπῃ ἀνάρθρως: ὁ ἐφ' ὕδωρ, ἀντὶ τοῦ

Ποιεῖ δὲ ταῦτα ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐνπάσαις ταῖς δίκαις, ἰδίαις τε καὶ δημοσίαις, πλὴν τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν, ὅτε οὐκ ἐπιλαμβάνει τὸ ὕδωρ (1), διότι κατὰ ταύτας ἡ πᾶσα ἡμέρα τῷ ἀγῶνι ἀποδίδοται, οὐδενὸς μέρους αὐτῆς καταλειπομένου ἀδιαθέτου (2). Ἐντεῦθεν δ' ἴσως συγχωρεῖται καὶ νὰ εἰκάσωμεν μετά τινος πιθανότητος ὅτι ἐπὶ τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγώνων μείζων πως ἐλευθερία τοῖς δικαζομένοις παρείχετο ἐν τῇ ἐπικλήσει τῶν ὑπὸ τοῦ γραμματέως (3) ἀναγνωστέων ἐγγράφων, ἀφ' οὗ, ὡς εἴρηται,

πλήρους: ὁ ἐπὶ τὸ ὕδωρ. (Πρβλ. ἔτι Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 43.1: οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν, κεφ. 46.1: οἱ ἐπὶ τὰς ναῦς - ἀρχιτέκτονες -, κεφ. 54.4: ὁ ἐπὶ τοὺς νόμους - γραμματεύς, κεφ. 54.6: οἱ ἐπὶ τὰ ἐκθύματα - ἱεροποιοί -, κεφ. 61.1: στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τοὺς ὁπλίτας, ἕτερος ὁ ἐπὶ τὴν χώραν, ἄλλος ὁ ἐπὶ τὰς συμμορίας. Ὅρ. δὲ καὶ CIA, II 114,809 a 210).

Ὁ δὲ Κενυὼν ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει (Κεφ. 67 σελ 79,2) τηρῶν τὸ ἐφ' ὕδωρ, ὧδε νῦν ἀναγιγνώσκει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον: ὁ] δ' ἐ]φ' ὕδ]ωρ [εἰ]λη[χ]ὼς ἐπιλαμβάνει τὸν α[ὐλίσκον κτέ. Ὑποσημειοῦται δ' ὁ σοφὸς ἀνὴρ ὅτι τὸ τοῦ εἰ]λη]-[χ]ὼς ΛΗ in frag. nunc deperdito (in ectypo pl. xx) conspicitur· ὥστε βεβαία ἡ τοῦ εἰληχὼς ἀνάγνωσις.

Εἶν' ἀληθὲς ὅτι τὸ ὁ ἐφ' ὕδωρ ἀναγιγνώσκεται παρὰ τῷ Πολυδεύκει (Η 113), μνημονεύεται δὲ καὶ ὑπό τινων ἄλλων ἔτι μεταγενεστέρων γραμματικῶν (Φωτ. Ἡσυχ. Σουΐδ. ἐν λ.) Ἀλλ' οὐδὲν ὅλως, νομίζομεν, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τοῦ ἐλλιποῦς τούτου τύπου ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ κειμένῳ.

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 34 στίχ. 3 ἐπ: ἐπειδὰν δ' ὁ ἀγὼν πρὸς] διαμεμετρη[μένην τὴν ἡμέραν γίγνητα]ι, [τότ]ε δὲ οὐκ ἐπιλαμβ[άνει αὐτὸν (τὸν αὐλίσκον) κτέ. Ὅρ. ἐν τέλει Υ. Γ.

(2) Ὅρ. ἀνωτ. σ. 5 κεξ.

(3) Ἡ παράστασις γραμματέως ἐν τοῖς ἡλιαστικοῖς δικαστηρίοις βεβαίως ἦν ἀναγκαία πρὸς νόμιμον συγκρότησιν αὐτῶν. Συχνόταται δ' εἰσὶν αἱ ἐν τοῖς σωζομένοις δικανικοῖς λόγοις παρακελεύσεις τῶν ῥητόρων πρὸς τὸν γραμματέα· οἷον λέγε, ἀναγίνωσκε, ἀνάγνωθί μοι, λαβὲ τὴν μαρτυρίαν ἢ τὰς μαρτυρίας, τὸν νόμον κτλ. ἐπίσχες τὴν ἀνάγνωσιν δηλονότι Δημοσθ. π. Φαίνιππ. § 19. 27 κ. Θεοκρ. § 15. — Ἰσαῖ. π. τ. Ἁγν. κλήρ. § 5) ἢ λαβὲ ... τὴν μαρτυρίαν, καὶ λέγ' ἐπισχὼν οὗ ἂν σε κελεύω (Δημοσθ. κ. Στεφ. Α' § 24) ἢ ἔα ταῦτα (Δημοσθ. πρ. Φαίνιππ. § 26) κτλ. Ἔστιν ὅτε δ' ὁ ῥήτωρ καὶ διαρρήδην ὀνομάζει τὸν γραμματέα· οἷον λέγε, γραμματεῦ ἢ λαβὲ ... γραμματεῦ, καὶ ἀνάγνωθι (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 77. 114 κέ.) ἢ λαβέτω μοι τὸ ψήφισμα ὁ γραμματεὺς καὶ ... ἀναγνώτω (Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 46) κτλ. Ὁτὲ δὲ πάλιν αὐτὸς οὗτος ὁ ῥήτωρ ἀναγιγνώσκει ἢ ποιητῶν ἀποσπάσματα (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 100, 103, 107) ἢ νόμους (Δημοσθ. καὶ Εὐεργ. κ. Μνησιβ. § 73). Μαρτυρεῖ δ' ὁ Αἰσχίνης (κ. Κτησιφ. § 192) ὅτι καὶ οἱ δικασταί, ἐν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις τοὐλάχιστον, χρῆσιν ἰδίου δικαιώματος ποιούμενοι «πολλάκις ἀνεπόδιζον τὸν γραμματέα καὶ ἐκέλευον πάλιν ἀναγινώσκειν τοὺς νόμους κτέ.».

ταῦτ' ἀνεγιγνώσκοντο ἐντὸς τοῦ τῷ ῥήτορι ἐπιμεμετρημένου χρόνου.

Ἐνίοτε πλείονες τοῦ ἑνὸς ῥήτορες εἴτε ὑπὲρ τοῦ διωκομένου (1) εἴτε κατ' αὐτοῦ (2) τὸν λόγον ἐλάμβανον, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει οἱ ὑπὲρ ἑκατέρου τῶν ἀντιδίκων λέγοντες, ἠγόρευον πάντες ἐν τῷ αὐτῷ ὕδατι, συνεχῶς ῥέοντι, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ ἐπιλαμβάνηται ὁ αὐλίσκος (3).

Πλὴν δὲ τῆς ἀναγνώσεως, ἔχει καὶ ἕτερα ἔργα ὁ δικαστικὸς γραμματεὺς οἷον νὰ ἐγγράφῃ τὰς δίκας (οὕτω νοοῦμεν κατ' εἰκασίαν τὰ παρ' Ἀριστοφ. Νεφ. 770: ὁπότε γράφοιτο τὴν δίκην ὁ γραμματεύς), ἴσως δὲ καὶ νὰ συντάσσῃ ἃ νῦν λέγομεν δικαστικὰ πρακτικά, ὡς διδάσκει ὁ Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 77: «ὁ γραμματεύς: ὁ γράφων τὰ λεγόμενα ἐν ταῖς δίκαις, ὃν νῦν καλοῦμεν ἐκσκέπτορα» (ἀνάγν. ἐξ-κέπτωρα).

Ὡσαύτως παρασημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι ἕτεραί τινες φράσεις οἷον κάλει μοι τὸν δεῖνα ἢ τοὺς δεῖνας ἢ κάλει μοι τοὺς μάρτυρας κτλ. παρὰ τοῖς ῥήτορσιν ἁπαντῶσαι, οὐχὶ πρὸς τὸν γραμματέα λέγονται, ἀλλὰ πρὸς τὸν δικαστικὸν κήρυκα, οὗ ἡ παρουσία καὶ σύμπραξις ἐπίσης ἦν ἀναγκαία κατά τε τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων καὶ κατὰ τὰς συνεδρίας αὐτῶν (πρβλ. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 31 στίχ. 24. στήλ. 32 στίχ. 37, στήλ. 33 στίχ. 23 — ἐνταῦθα ἐξ ἑρμηνείας, ὑποτιθεμένου ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἢ ὁ κῆρυξ ἦν ὁ ἁρμοδίως φωνῶν πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ἵνα προσέλθωσι — στήλ. 35 στίχ. 11 ἑπ., 31 ἑπ.). Οὕτω λ. χ. ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ π. Παραπρεσβ. λόγῳ § 86 τὸ μὲν πρὸς τὸν κήρυκα διαρρήδην, τὸ δὲ καὶ πρὸς τὸν γραμματέα ἐμμέσως ἀποτεινόμενος φωνεῖ: «Καλείτω δέ μοι τοὺς στρατηγοὺς ὁ **κῆρυξ** καὶ τοὺς συνέδρους τῶν συμμάχων, καὶ τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἀκούσατε». Ὡσαύτως κατωτέρω § 127: «Κάλει μοι (πρὸς τὸν κήρυκα) τοὺς οἰκέτας δεῦρο ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ τὴν τῶν συμπρέσβεων ἀναγίνωσκε (πρὸς τὸν γραμματέα) μαρτυρίαν». Ἔπ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΕ' σ. 17 σημ. 2 ἐν τέλει, καὶ σ. 22.

(1) Αἰσχίν. π. Παραπρεσβ. § 184. — Ὑπερείδ. ὑ. Λυκόφρ. § 20. — ὑ. Εὐξενίππ. § 41 Blass.[3]

(2) Ἰσοκράτ. κ. Λοχίτ. § 22. — Δημοσθ. πρ. Φορμ. § 52 — κ. Διονυσοδ. § 50 — κ. Θεοκρ. § 70.

(3) Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι οὐδὲν ἐκώλυεν, ἵν' ἐξωδίκως οἵ τε ὑπὲρ τοῦ φεύγοντος καὶ οἱ ὑπὲρ τοῦ διώκοντος μέλλοντες νὰ συνηγορήσωσι, μερίζωσι πρὸς ἀλλήλους τὸ ὅλον ὕδωρ τὸ τῷ διαδίκῳ ἐπιμεμετρημένον, ὁρίζοντες οὕτω τὸ μῆκος τῆς ἀγορεύσεως ἑκάστου αὐτῶν· προστίθεμεν μάλιστα ὅτι οὕτω μόνον ποιοῦντες ἐδύναντο νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὰς προθεσμίας τοῦ λόγου, ἄνευ βλάβης τῆς κατηγορίας ἢ τῆς ὑπερασπίσεως. Τὸ τοιοῦτον δ' ἔτι μᾶλλον ἐπεβάλλετο, ὁσάκις ἂν πλείονες ἀνέκαθεν ἦσαν οἱ τὴν κατηγορίαν διώκοντες, ὅτε οὐ μόνον ἐδικαιοῦντο ἀλλὰ καὶ ὑπεχρεοῦντο ἴσως ν' ἀγορεύσωσι πάντες. Οὕτω λ. χ. ὁ Ὑπερείδης ἐν τῇ κ. Φιλιππίδου (§ 13 Blass[3]) κατηγορίᾳ· ἐπὶ γρ. παρανόμων (§ 4), πιθανώτατα πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐκδικασθείσῃ, ὁρίζει εἰς ἀμφορέα τὸ ἀναλογῆσαν αὐτῷ ὕδωρ: «ἵνα δὲ μὴ προθέμενος πρὸς ἀμφορέα ὕδατος εἰπεῖν μακρολογῶ, ὁ μὲν γραμματεὺς ὑμῖν ἀναγνώσεται κτέ.». Πρβλ. ἔτι Δείναρχ. κ. Ἀριστογείτ. § 6: «Ἐὰν μὲν ἡμεῖς οἱ κατήγοροι δέκα ὄντες τὸ ὕδωρ ἀναλώσωμεν ἅπαν κτέ.» — κ. Δημοσθ. § 114:

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ κανόνα τὸ ὕδωρ ῥεῖ συνεχῶς, οὕτω δὲ ὁ τῷ ῥήτορι ἐπιμεμετρημένος χρόνος ἀδιαλείπτως καταναλίσκεται, οὐδενὶ συγχωρεῖται νὰ διακόπτῃ αὐτὸν ἀγορεύοντα. Μόνον τοῖς δικασταῖς τοιοῦτον δικαίωμα δέδοται, κατ' ἀνάγκην, εἴτε ὅπως ἐπιτιμῶσι τῷ ῥήτορι ἄτοπα λέγοντι, εἴτε καὶ ὅπως ζητῶσι παρ' αὐτοῦ ἐξηγήσεις περὶ πραγμάτων, ἃ ἢ οὐδαμῶς ἢ ἀτελῶς μόνον ἐδυνήθησαν νὰ νοήσωσιν (1). Ἐννοεῖται δ' ὅτι οὐδὲ τότε ὁ αὐλίσκος ἐπελαμβάνετο, ἀφ'

«παραδίδωμι τὸ ὕδωρ τοῖς ἄλλοις κατηγόροις» κτλ. Ἀνετίθετο δ' ὡς εἰκὸς ἑκάστῳ τῶν ῥητόρων τὸ μέρος τῆς κατηγορίας πρὸς ὃ μᾶλλον ἐπιτήδειος ἐτύγχανεν ὤν. Ἔπ. Ὑπόθεσ. εἰς Δημοσθ. κ. Ἀριστογείτ. Α' σ. 769.

(1) Ὅρ. Meier-Schömann-Lipsius *Att. Proc.* σ. 931—2. Ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ὁ ῥήτωρ ἔξω τοῦ πράγματος ἔλεγεν, ὡσαύτως οἱ δικασταὶ ἐδικαιοῦντο νὰ κατασιωπῶσιν αὐτόν, τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου διαρρήδην ἀπαγορεύοντος τὸ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν. Ἴσχυε δ' ἡ διάταξις αὕτη οὐ μόνον ἐπὶ τῶν φονικῶν δικῶν (Ἀντιφ. π. τ. χορευτ. § 9: ἐν δὲ τούτῳ τῷ ἀγῶνι, φόνου διώκοντες καὶ τοῦ νόμου οὕτως ἔχοντος, εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα κατηγορεῖν κτέ.), ἀλλ' ἐπὶ πάντων τῶν ἀγώνων ἐν γένει, καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἰδίων ἀγώνων, ὡς διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 26 ἑπ: «κα]ὶ δ[ιο]μνύο]ντ]αι οἱ ἀντίδικοι εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμ[α] ἐρεῖν». Ὅτι δὲ τὸ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν καὶ ἐν ἄλλαις τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἀπηγορεύετο ὡσαύτως μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης (Ῥητορ. Α' 10): «διὸ καὶ πολλαχοῦ, ὥσπερ καὶ πρότερον εἶπον (αὐτόθι 3—5) ὁ νόμος κωλύει λέγειν ἔξω τοῦ πράγματος, ἐκεῖ δ' αὐτοὶ οἱ κριταὶ τοῦτο τηροῦσιν ἱκανῶς».

Ἀλλ' ἐν Ἀθήναις, καὶ διὰ τὴν φαυλότητα τῶν δικαστηρίων (ὁ δὲ Πλάτων τἀττικὰ δικαστήρια ἔχει βεβαίως ὑπ' ὄψει λέγων ἃ λέγει ἐν Νόμ. Θ' σ. 876) καὶ διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Σόλωνος ἤδη κρατοῦσαν ὀλεθρίαν ἀρχήν: πάντα βραβεύειν καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια τὸ δικαστήριον, τουτέστι τὸ πλῆθος (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 9) ὁ κανὼν οὗτος ἥκιστα ἐτηρεῖτο· διότι οἱ μὲν δικασταὶ πάντες, πλὴν τῆς Ἀρεοπαγίτιδος βουλῆς, ᾗ πάτριον ἦν κατασιωπᾶν τοὺς ἔξω τοῦ πράγματος λέγοντας (Ἀριστοτ. Ῥητορ. Α' α' 5 - Λυκοῦργ κ. Λεωκρ. § 12 - Λυσ. πρ. Σίμ. § 46 - Λουκ. Ἀνάχαρσ. 19), τοὐναντίον, φαίνονται ἀρεσκόμενοι εἰς τὰ ἔξω τοῦ πράγματος λεγόμενα πρὸς διαβολὴν καὶ ὀργὴν καὶ ἔλεος (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 12: τούτων δὲ αἴτιοι ὑμεῖς ἐστε, ὦ ἄνδρες· τὴν γὰρ ἐξουσίαν ταύτην δεδώκατε τοῖς ἐνθάδε εἰσιοῦσι κτέ». Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. § 178: «ἐν δὲ... τοῖς δικαστηρίοις πολλάκις ἀφέμενοι τῶν εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα λόγων, ὑπὸ τῆς ἀπάτης καὶ τῶν ἀλαζονευμάτων ἄγεσθε κτέ.»), οἱ δ' ἀντίδικοι, καίπερ κατ' ἀλλήλων ἀδιαλείπτως τὸν κανόνα ἐπικαλούμενοι (ὅρ. λ. χ. Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 11 ἑπ. Δημοσθ. π. τ. Παραπρεσβ. § 213 - Ἀντιφ. π. τ. Χορευτ. § 9-10) ὅμως αὐτοὶ μὲν ἀεὶ αὐτὸν παραβαίνουσιν, σπανιώτατα δὲ καὶ μόνον ἐπιδείξεως χάριν ὑποκρίνονταί τινα σεβασμὸν πρὸς αὐτὸν (ὅρ. λ. χ. Δημοσθ. πρ. Εὐβουλίδ. § 66. 60.7 κτλ.). Καὶ ὁ Πλάτων δέ πως φαίνεται παρορῶν τὴν μεγίστην χρησιμότητα καὶ ὀρθότητα τοῦ νομικοῦ κανόνος μὴ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, ὅταν ἐν Θεαιτήτῳ

οὗ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει αἴτιος τῆς διακοπῆς ἦν ὁ ῥήτωρ αὐτός, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ, εἰ μὴ αὐτὸς αὖθις, πάντως ὅμως ἡ διακοπὴ λόγον εἶχε τὸ συμφέρον τοῦ ἀγορεύοντος.

Τοσαῦτα δὲ καὶ περὶ κλεψύδρας διαλαβόντες, σπεύδωμεν πλέον πρὸς τὸ τέλος καὶ τῆσδε τῆς πραγματείας, τινὰ μόνον ἐφεξῆς προστιθέμενοι, ὅσα ἀναγκαῖα, πρὸς κρείσσονα ἔτι, εἰ δυνατόν, διασάφησιν τῶν περὶ ὧν ἡμῖν λόγος θεμάτων.

Ἐδείχθη ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἡ μὲν διαμεμετρημένη ἡμέρα ἦν ἡ ὅλη δικαστική, ὅτι δὲ τὰ τοῖς ἀντιδίκοις χορηγούμενα κατὰ δίκας διάφορα μέτρα ὕδατος οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν ἦσαν, ἀλλ' ἢ κλάσματα τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας.

Τὰς ἐν ταῖς ἰδίαις δίκαις προθεσμίας τοῦ λόγου, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους, νῦν τὸ πρῶτον καὶ συστηματικῶς ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου διδασκόμεθα: « δίδ[ο]ται ⟨δὲ⟩ δεκάχους [τ]αῖς ὑπὲρ πεντακισχιλίας δραχμὰς καὶ τρίχ[ο]υς τῷ [ὕστερον] λό[γῳ], ἑπτάχους δὲ ταῖς μέχρι πεν[τα]κ[ισχιλί]ων καὶ δίχους, [π]εντάχους δὲ τα[ῖς] ἐν[τὸς χιλιῶν] καὶ δίχους, ἑξάχους δὲ ταῖς διαδικασί[α]ις, [καὶ ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔστι» (1).

Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι, ὥσπερ ἐν ταῖς συγχρόνοις νομοθεσίαις ἥ τε ἁρμοδιότης τοῦ δικαστηρίου καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς κολασίμου πράξεως πολλάκις ὁρίζονται εἴτ' ἐκ τοῦ ἀμφισβητουμένου ποσοῦ, εἴτ'

172 D διδάσκῃ: «οἱ δὲ (ἐν τοῖς δικαστηρίοις) ἐν ἀσχολίᾳ τε ἀεὶ λέγουσι· κατεπείγει γὰρ ὕδωρ ῥέον, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ περὶ οὗ ἂν ἐπιθυμήσωσι τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἀνάγκην ἔχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκε καὶ ὑπογραφὴν παραναγιγνωσκομένην ὧν ἐκτὸς οὐ ῥητέον· [[ἣν ἀντωμοσίαν καλοῦσιν·]] οἱ δὲ λόγοι ἀεὶ περὶ ὁμοδούλου πρὸς δεσπότην καθήμενον, ἐν χειρὶ τὴν δίκην ἔχοντα». Τοὐναντίον, ὀρθότατα καὶ συνετώτατά εἰσιν ἃ καὶ περὶ τούτων διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ῥητορ. Α' α' 4 ἑπ. Γ' ιδ' 8.

(1) Ἀθην. Πολιτ. στήλ. 33 στίχ. 31 ἑπ. Blass.[4] — Διαφόρως πως ἀναγιγνώσκει νῦν ὁ Κενυὼν τὸ χωρίον ἐν τῇ βερολινείῳ ἐκδόσει (Κεφ. 67 σελ. 78, 18): δίδ[οτ]αι ⟨δὲ⟩ δεκά[χους τ]αῖς ὑπὲρ πεντακισχιλίας, καὶ τρίχ[ο]υς τῷ δ[ευτέρῳ] λό[γῳ], ἑπτάχους δὲ τα[ῖς μέχρι πεν[τα]κ[ι]σχ[ιλί]ων καὶ δίχους, [πεν]τάχους δὲ τα[ῖς] ἐντὸς [α] καὶ δίχους, ἑξάχους δὲ ταῖς διαδικ[ασ]ί[α]ις, ⟨αἷς⟩ [ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔσ[τιν οὐ]δεί[ς. Ὑποσημειοῦται δὲ τάδε περὶ τῶν τελευταίων λέξεων: «αἷς (per haplographiam omissum) suppl. Wilam.; καὶ Bl., Keil. — ὕστερον K.-W. — ε[στιουδε Wn; τιου discernere nequeo, de ceteris non dubito».

ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ἀντικειμένου τοῦ ἀδικήματος, οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις, κατά τινα κανόνα παραπλησίως ἐφαρμοζόμενον, οὐ μόνον ἡ δικαστικὴ ἁρμοδιότης ἔν τισιν θέμασιν (1), ἀλλὰ καὶ ἡ προθεσμία τοῦ λόγου, ἐν ταῖς ἰδίαις δίκαις, ἀεὶ κατὰ λόγον προσδιορίζεται τοῦ ποσοῦ περὶ οὗ ἡ δικαστικὴ ἀμφισβήτησις. Ὅθεν δίδοται ταῖς μὲν ὑπὲρ τὰς 5000 δραχμὰς δίκαις δεκάχους (=λ. 43 περίπου) καὶ τρίχους (=λ. 13 περίπου) τῷ ὕστερον λόγῳ, ταῖς μέχρι τῶν δραχμῶν 5000 ἑπτάχους (=λ. 30) καὶ δίχους (=λ. 8 ½ περίπου), ταῖς δ' ἐντὸς τῶν δραχμῶν 1000 πεντάχους (=λ. 21 περίπου) καὶ δίχους τῷ ὕστερον λόγῳ.

Περὶ δὲ τῶν διαδικασιῶν εὐθὺς προστίθεται: ἑξάχους δὲ ταῖς διαδικασί[α]ις, [καὶ ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔστι. Ὥστε, διττὴ ἐπὶ τούτων καθιεροῦται διάκρισις· ὅτι 1 ἐπὶ διαδικασιῶν, ὕστερον λόγος οὐ δίδοται· ὅτι δὲ 2 ἐν αὐταῖς ἡ προθεσμία τοῦ λόγου ἀεὶ εἰς ἑξάχουν (=λ. 26) ὁρίζεται. Ἀλλὰ τίς ὁ λόγος τῆς διττῆς ἐξαιρέσεως ταύτης; Ἢ μᾶλλον, τίνες εἰσὶν αἱ δίκαι, ἃς τῷ ὀνόματι διαδικασίαι ὀνομάζει ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης; Διότι τοῦτο μόνον ἂν γνῶμεν, ἔσται πως δυνατὸν ἡμῖν νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ λόγου τῆς ἐξαιρέσεως, προσέτι δὲ καὶ ἂν ὄντως περὶ ἐξαιρέσεως πρόκειται. Λοιπὸν διαδικασίας ὀνομάζει τὸ ἀττικὸν δίκαιον, βεβαίως δὲ ταύτας νοεῖ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐνταῦθα, δίκας τινάς, καθ' ἃς ἡ ὅλη ἀμφισβήτησις ὑποκείμενον ἔχει οὐχὶ ὡρισμένον πρᾶγμα ἢ ποσὸν εἰς οὗ τὴν καταβολὴν ἢ τὴν ἀπόδοσιν ζητεῖ ὁ ἐνάγων ἵνα καταδικασθῇ ὁ ἐναγόμενος, ἀλλὰ τὴν ψιλὴν μεταξὺ τῶν διαδικαζομένων ἀναγνώρισιν τίνι τούτων ἀνήκει δικαίωμά τι ἢ τίνι τούτων ἐπιβάλλεται ἡ ἐπιτέλεσις δημοσίου τινὸς καθήκοντος. Τοιαῦταί εἰσιν λ. χ. αἱ περὶ τριηραρχίας διαδικασίαι τοῖς τριηράρχοις (2). Ὥστε, κατ' ἀλήθειαν, οὔτε περὶ ἐξαιρέσεως

(1) Οὕτω λ. χ. οἱ ἀποδέκται τοῖς τελώναις καὶ κατὰ τῶν τελωνῶν εἰσὶ κύριοι δικάζειν τὰ μέχρι δέκα δραχμῶν (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 52. 3). Ὡσαύτως οἱ τετταράκοντα, τὰ μέχρι δέκα δραχμῶν αὐτοτελεῖς εἰσι δικάζειν (αὐτόθ. Κεφ. 53. 1). Ἐπίσης, ὡς πρὸς τὰς ἐφέσεις κατ' ἀποφάσεων τῶν δημ. διαιτητῶν, ὁρίζεται ὅτι, κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ, τὰς μὲν ἐντὸς τῶν δραχμῶν 1000 εἰσάγουσιν εἰς δικαστήριον ἐξ ἑνὸς καὶ διακοσίων, τὰς δ' ὑπὲρ τὰς 1000 εἰς ἕνα καὶ τετρακοσίους (αὐτόθ. Κεφ. 53. 3) κτλ.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. 61.1. Πρβλ. Κεφ. 56.3. - Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ σ. 36 ἑπ. Πρβλ. Βεκκ. Ἀνέκδ. 236.16, 186.12. - Γρηγ. Κορίνθ. Walz, Rhet.

πρόκειται, οὔτε περὶ παραβάσεως τοῦ κανόνος. Τοὐναντίον, ὁ νομοθέτης ἐπειδὴ ἐν ταῖς διαδικασίαις οὐδὲν μὲν ὡρισμένως ποσὸν χρημάτων ἦν τὸ ἀμφισβητούμενον, αὗται δὲ ἁπλαῖ καθ'ἑαυτὰς οὖσαι, προσῆκον ἦν ταχέως νὰ ἐκδικάζωνται, τούτῳ τῷ λόγῳ τὴν μὲν προθεσμίαν τοῦ λόγου ὥρισεν εἰς ἑξάχουν ἀεί, ἀπηγόρευσε δὲ καὶ τὸν ὕστερον λόγον. Βεβαίως ὅμως καὶ ἐπὶ τούτων ὁ αὐλίσκος ἐπελαμβάνετο κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀνάγνωσιν τῶν ἐγγράφων, ἃ ἑκάτερος τῶν ἀντιδίκων ἐπεκαλεῖτο ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

Ὑπεδηλώσαμεν ἤδη ἐν ἀρχῇ τῆσδε τῆς πραγματείας ὅτι αἱ δικαστικαὶ συνεδρίαι πᾶσαι τὴν αὐτὴν σχεδὸν εἶχον διάρκειαν (πλήρους διαμεμετρημένης ἡμέρας). Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ὡρισμένος ἔδει νὰ ᾖ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν ἑκάστην εἰσακτέων δικῶν, οὕτως ὥστε ἡ ὅλη δικαστικὴ ἡμέρα οὐ μόνον νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν ἐκδίκασιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὠφελίμως νὰ καταναλίσκηται πᾶσα, χωρὶς οὐδὲν μέρος αὐτῆς νὰ καταλίπηται ἄχρηστον. Εἰς ταῦτα προφανῶς ὁρᾷ τὸ ἐν τῷ ἀριστοτελικῷ βιβλίῳ χωρίον (στήλ. 33 στίχ. 23 ἐπ.): ταῦτα δὲ ποιήσ[αντες εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τ[ὰ ἴδια δικάζωσι τοὺς ἰδίους, τῷ ἀριθμῷ [ὃς ἂ]ν ᾖ [ἑκά]στων [τ]ῶν δικῶν τ[ῶ]ν ἐκ τοῦ νόμο[υ κτέ. (1).

Gr. τόμ. 7 σ. 1119. Ἔπ. Meier.etc. ***Att. Proc.*** σ. 471 ἐπ.- Gilbert ἔνθ' ἀνωτ. (μετάφρ. Ν. Γ. Πολίτου) σ. 515. Εἰς τοιαύτην διαδικασίαν ὁρᾷ ὁ πρ. Φαίνιππ. π. ἀντιδόσεως δημοσθενικὸς λόγος (περὶ τὸ 323 π. Χ.), ὃν ὁ κ. Keil (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 248) προσδιορίζει εἰς 4 μόνον χόας. Τοῦτο οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, ἀλλ' ἢ ὅτι ὁ ῥήτωρ δὲν κατανήλωσε πάντα τὸν νόμιμον χρόνον. Περὶ τῶν διαδικασιῶν τούτων ἄλλοτε σὺν Θεῷ μέλλομεν νὰ διαλάβωμεν κατὰ διέξοδον, τότε δὲ θὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὰ διάφορα εἴδη αὐτῶν. Νῦν τοῦτο μόνον ἔτι παρατηροῦμεν ὅτι τὴν τοῦ κ. Keil παρατήρησιν (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 239 πρβλ. σ. 268) ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ τούτου χωρίου, ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν Δημοσθ. πρ. Μακάρτ. (§ 7—8) λόγον συνάγοντος, ὅτι ἡ δευτερολογία ἐν ταῖς κληρικαῖς δίκαις κατηργήθη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐγκρίνωμεν. Τοὐναντίον, ἀνενδοιάστως δοξάζομεν ὅτι καὶ αἱ ἐπιδικασίαι ἢ ἀμφισβητήσεις κλήρου ὡσαύτως εἰς τὸν γενικὸν κανόνα ὑπήγοντο, τοῦ ὕδατος ἐπιμετρουμένου ἀεὶ κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ, ὅτι δ' ἐπ' αὐτῶν οὐδ' αἱ δευτερολογίαι κατηργήθησαν.

(1) Οὕτως ὁ Blass[4]. - Ὁ δὲ Kenyon ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει (Κεφ. 67 σελ. 78,13 ἐπ.) ὧδε τὸ χωρίον τοῦτο ἀναγιγνώσκει: ταῦτα δὲ ποιήσ[αντες εἰ]σκαλοῦσι τοὺς ἀγῶνας, ὅταν μὲν τὰ ἴδια [δι]κάζωσι, τοὺς ἰδίους, τῷ ἀριθμῷ $\overline{δ}$ [ἐ]ξ [ἑκά]στων [τ]ῶν δικῶν τ[ῶ]ν ἐκ τοῦ νόμ[ου], κτέ. Ὑποσημειοῦται δὲ τάδε: « $\overline{δ}$ ἐξ ita L (=papyrus Londinensis), ut vid.; [ὃς ἂ]ν ᾖ Bl., sed NH non

Νῦν, μεθ' ἃ κατὰ διέξοδον διελάβομεν, εὔκολον ἀποβαίνει ἡμῖν νὰ παραστήσωμεν, πῶς καθ' ἡμᾶς ὁ νομοθέτης κατώρθου, ἵνα ὁρίζῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑκάστοτε εἰσακτέων δικῶν. Ἔχων τὴν ὅλην διάρκειαν τῆς δικαστικῆς ἡμέρας, προσέτι δὲ τὰ κατὰ δίκας δοτέα ὡρισμένα μέτρα ὕδατος, γιγνώσκων δ' ἅμα κατ' ἐμπειρίαν καὶ πόσος που χρόνος ἀπῃτεῖτο πρὸς τὰ διάφορα ἔργα τῶν δικαστῶν (οἷον κλήρωσιν, πλήρωσιν καὶ ἐπικλήρωσιν τῶν δικαστηρίων, διαψηφίσεις κτλ.), εὐκόλως ἐδύνατο πάντα ταῦτα λογιζόμενος νὰ εὑρίσκῃ πόσαι δίκαι, τῆς αὐτῆς κατά τε εἶδος καὶ ἐπίδικον ποσὸν ἁρμοδιότητος, ἐδύναντο νὰ ἐκδικάζωνται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ συνεδρίᾳ. Ἐλάμβανε δ' ὑπ' ὄψιν, ὡς εἰκός, καὶ τὸν πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν διαφόρων ἐγγράφων κατ' ἀνάγκην διαρρέοντα χρόνον, καθ' ὅν, ὡς ἐπανειλημμένως ἤδη εἴρηται, πλὴν τῶν πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγώνων, ὁ αὐλίσκος ἐπελαμβάνετο. Ἀλλ' οὐδ' ὁ ἀριθμὸς τῶν τὸ δικαστήριον πληρούντων ἑκάστοτε δικαστῶν ἐν τοῖς ὑπολογισμοῖς τούτοις παρημελεῖτο, συμφανεστάτου ὄντος ὅτι 201 λ. χ. δικασταὶ ἔμελλον νὰ ψηφίζωνται ταχύτερον ἢ 401.

video ». Δυσερμήνευτος ἡμῖν φαίνεται ὁ ἀριθμὸς $\overline{\delta}$, ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς διαφορότητος τῶν προθεσμιῶν τοῦ λόγου καὶ δὴ καὶ τοῦ διαφόρου ἀριθμοῦ τῶν τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια πληρούντων ἑκάστοτε δικαστῶν. Οὕτω λ.χ. ἂν δίκαι 4, ἑκάστη ὑπὲρ τὰς 5000 δραχμάς, αἷς ἄρα ὁμοῦ ἐδίδοντο ($10+3\times4=$) χόες ἐν ὅλῳ 52, πρός τε τὸν πρότερον καὶ τὸν ὕστερον λόγον, ὤφειλον νὰ δικάζωνται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ συνεδρίᾳ, παντὶ εὔλογον φανήσεται ὅτι δίκαι ποσοῦ ἐπιδίκου ἐλάσσονος, καὶ δὴ λ. χ. ἑκάστη ἐκ τῶν ἐντὸς τῶν δρ. 1000, ἔδει ἐν τῇ αὐτῇ συνεδρίᾳ νὰ ἐκδικάζωνται πλείονες, τοὐλάχιστον πλείονες τῶν τεσσάρων: διότι $4\times(5+2=)$ $7=$χόες ἐν ὅλῳ 28, σχεδὸν εἰπεῖν τὸ ἥμισυ τῶν χοῶν 52. Πλὴν δὲ τούτου καὶ αἱ διαψηφίσεις κατελάμβανον μείζονα ἢ ἐλάσσονα χρόνον, κατὰ λόγον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δικαστῶν, ἐδείχθη δὲ ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν παρήλλασσε κατὰ λόγον τοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ. Ἕνεκα τῶν ἀντιρρήσεων τούτων ἴσως ἐπέλθῃ τινὶ νὰ εἰκάσῃ ὅτι, πρὸς παραφυλακὴν τοῦ ἀριθμοῦ $\overline{\delta}$, νομίμου ὑποτιθεμένου, εἰσῆγον κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίαν πλείονας δίκας ἰδίας (διότι περὶ τούτων ἐνθάδε πρόκειται), οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιδίκου ποσοῦ (οὐ πάσας λ. χ. τῶν ὑπὲρ τὰς 5000 δρ.) ἀλλὰ διαφόρου, ὅτι δὲ οὕτω κατώρθουν νὰ τηρῶσιν ἀεὶ τὸν ὑποτιθέμενον νόμιμον ἀριθμὸν $\overline{\delta}$. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὕτη κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ νομισθῇ πιθανή, ἅτε δὴ φανερῶς μαχομένη πρός τε τὰς ἀρχὰς τῆς ἁρμοδιότητος (: ὡρισμένος ἀριθμὸς δικαστῶν κατὰ λόγον ἐπιδίκου ποσοῦ κτλ.) καὶ πρὸς τὰς τῆς ἐπικληρώσεως τῶν δικαστηρίων ταῖς ἀρχαῖς. (Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 65 ἑπ. 225 ἑπ.). Διά ταῦτα πιθανώτερον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ μὲν νομοθέτης ὥριζε κατ' ἐπίδικον ποσὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑκάστοτε εἰσακτέων συγχρόνως δικῶν, ὅτι δὲ ὅμως ὁ Ἀριστοτέλης, ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἄλλοτε ἄλλος ἦν, παρέλιπε νὰ μνημονεύσῃ εἰδικώτερον τὰ περὶ τούτων, ἀρκεσθεὶς ἵνα διδάξῃ ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἦν ὡρισμένος ἐν τοῖς νόμοις κατὰ τὰς δίκας ἑκάστας: ἑκά]στων [τ]ῶν δικῶν.

Περιττὸν δὲ νομίζομεν ἵνα ἔτι μᾶλλον περὶ τούτων μακρολογήσωμεν, ἀφ' οὗ καὶ περὶ συγχρόνων ἔτι πραγμάτων προκειμένου, ἱκανὰ κατὰ θεωρίαν δύνανται νὰ νομισθῶσι τὰ εἰρημένα.

Ἐν τούτοις δὲ τὸν λόγον καταπαύοντες, ἀναβαλλόμεθα ἵν'ἐν ἑτέρᾳ σὺν Θεῷ πραγματείᾳ πειραθῶμεν καὶ αὖθις εἴ τι δυνάμεθα νὰ προσθῶμεν πρὸς κρείσσονα ἔτι, εἰ δυνατόν, διασάφησιν τῶν περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος σφόδρα λελωβημένων χωρίων τοῦ πολυτιμοτάτου ἀριστοτελικοῦ βιβλίου (1).

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ α' Δεκεμβρίου 1903.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Προσθήκη.

Υ. Γ.—Ἐτυποῦτο ἤδη ἐν Ἀθήναις ἡ πραγματεία ἡμῶν αὕτη, ὅτ' ἐλάβομεν τὴν ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμωτάτου κ. Κενυῶνος ἄρτι δημοσιευθεῖσαν ἐν Βερολίνῳ ἀκαδημεικὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας (2), καλλίστην μὲν ἐν πᾶσιν οὖσαν καὶ διὰ τοῦτο χρῆμα πολύτιμον, ἱκανὰς δὲ νέας ἀναγνώσεις περιέχουσαν, μάλιστα εἰς τόμον Δ̄ ἀναφερομένας. Ἐλάβομεν δ' εὐτυχῶς τὸ βιβλίον πρὸ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐξ Ἀθηνῶν ἀποστολῆς τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων, οὕτω δ' ἐδυνήθημεν καί τινα χρῆσιν αὐτοῦ νὰ ποιησώμεθα, ἐν ταῖς σημειώσεσι τοὐλάχιστον.

Δυστυχῶς ὅμως ἡ στήλη 34 στίχ. 8-27, (κατὰ δὲ τὴν τοῦ Ken. ἔκδ. Κεφ. 67-68, σελ. 79 ἐπ.) εἰς ἣν ἰδίως ὁρᾷ ἡ παροῦσα ἡμῶν πραγματεία, καὶ πάλιν λυπηροτάτην ἐμφανίζει ὄψιν· διότι τοσαῦτά

(1) Τότε δ' ἐγγύτερον θὰ ἐξετάσωμεν καί τινα ἄλλα χωρία. Νῦν παρατηροῦμεν ἁπλῶς ὅτι ἐν στήλ. 31 στίχ. 17 βέλτιον εἶνε ἴσως ν' ἀναγνῶμεν κατ' ἐνεστῶτα: ὅ[ταν δ'] ἐμβάΛΛῃ τοὺς κύβους ὁ ἄρχων, τὴν φυλὴν κληρ[οῖ κατὰ κ[ληρωτήριον.

(2) **Aristotelis** *res publica Atheniensium*—consilio et auctoritate Academiae Litt. Reg. Borussicae—ed. *F. G. Kenyon*—Berolini MCMIII. Παρατίθενται δὲ κατὰ διέξοδον ἐν αὐτῇ καὶ μαρτύρια (testimonia) πάμπολλα, ὑπὸ τοῦ Wentzel ἐκλελεγμένα καὶ διωρθωμένα, ἐπιτάσσεται δὲ καὶ Πίναξ Λέξεων ἐκτενέστατος (σ. 91-156), συντεταγμένος ὑπὸ Ἐρνέστου Neustadt.

εἰσι τὰ κενὰ ἕνεκα τῶν ἐφθαρμένων ἢ καὶ ὅλως ἐξαληλιμμένων γραμμάτων, ὥστε σχεδὸν εἰπεῖν ἀπελπίζει τις νὰ ἴδῃ ποτὲ ἀποκατεστημένα τὰ τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους ῥήματα, καίτοι τὰ μέχρι τοῦ νῦν κατορθώματα ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν οἷοι ὁ Blass, ὁ Kenyon, ὁ ἀοίδιμος Kaibel, ὁ Wilamowitz, ὁ Wilcken, ὁ Haussoullier, ὁ Sandys καὶ ἄλλοι, καὶ τοῦτο ὑπισχνοῦνται ἡμῖν.

Ἡμεῖς εὐτύχημα μέγα θὰ νομίσωμεν, ἐὰν διὰ τῆςδε τῆς πραγματείας καὶ ἐν ἐλαχίστῳ ἔτι μέρει ὑποβοηθήσωμεν ταῖς εἰκασίαις τῶν σοφωτάτων τούτων ἀνδρῶν, ἐπιβαλομένων ἵν' ἀποκαταστήσωσι τὸ πολυτιμότατον κείμενον. Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ἔτι δείξωμεν τί περὶ τῆς ἐννοίας καθόλου τῶν λελωβημένων τούτων στίχων εἰκάζομεν, κατὰ νομικὴν μάλιστα ἑρμηνείαν, εὐθὺς μὲν κατωτέρω παρατιθέμεθα ὁλόκληρον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον, μέρος μὲν κατὰ τὴν τοῦ Κενυῶνος, μέρος δὲ κατὰ τὴν τοῦ Βλασσίου νεωτάτην ἔκδοσιν (δ΄), αἷς ἄλλως τε καὶ μικρὸν ἐν τούτῳ ἀπ' ἀλλήλων διαφερούσαις, ἀναμὶξ χρώμεθα, εἶτα δὲ ἔνθα μὲν ἐπῆλθέ τις ἡμῖν λέξις πρὸς συμπλήρωσιν, ταύτην καταχωρίζομεν γράμμασι παχυτέροις ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἀεί, ἔνθα δὲ μόνον εἰς εἰκασίαν περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἀφανισθέντων προήλθομεν, καὶ ταύτην παρασημειούμεθα ἐν τοῖς ἑξῆς, ἐπευχόμενοι ἅμ' ἐγκαρδίως ἵν' ἄλλοι, βέλτιον καὶ πιθανώτερον ἡμῶν κρίνοντες, ἔτι ἰσχυρότερον συντελέσωσι πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστι κρείσσονα διαλεύκανσιν τοῦ σκοτεινοτάτου τούτου μέρους τῆς ἀττικῆς δικονομίας·

ὅταν δὲ] ᾖ [πρὸς] διαμε-
μετρη[μένην τὴν ἡμέρα]ν ὁ [ἀγών, τότ]ε δὲ οὐκ ἐ-
πιλαμβ[ανει αὐτόν, ἀλλὰ δίδοτα]ι τὸ ἴ[σο]ν ὕδωρ
τῷ τε κα[τηγοροῦντι καὶ τῷ ἀπο]λογ[ου]μένῳ.
διαμετ[ρεῖται δὲ πρὸς τὰς ἡμέ]ρα[ς το]ῦ Ποσι-
δεῶνος [μηνὸς..............]αρο...νται
χρῶντ[αι **δὲ**..............ια...τεντΑΙC
τακλι [.................]ο[.....ωσιν οἱ
δι[κ]ασ[ταὶ.................]ολη....ἴσον ἕ-
καστοι λ[..................]τε[ς] γὰρ ἔσ-
πευδον [ἄν.......... ... .] πετ[..]ρος ἐξω-
θεῖν τοὺς [....................] λει..ν ὕδωρ

λαμβά[ν..............] εἴ[σίν, ὁ] μὲν ἕτερος τοῖς δ[ιώκουσιν, ὁ δὲ ἕτερος] τοῖ[ς φ]εύγου[σ]ιν. ἐν δὲ τοῖς [**τιμητοῖς ἀγῶσι** ....ατο....εξειλε τῷ διαψη[φισμῷ **τῷ δευτέρ**]ῳ δι[αιρ]εῖται δ' [ἡ ἡμ]έ[ρ]α ἐπὶ τοῖς [γ̄. **τιμητοὶ δὲ τῶν** ἀγώ]νω[ν ὅ]σοις προσεστι δεσμ[ὸς ἢ θάνατος ἢ φυγὴ ἢ ἀτ]ιμία ἢ δήμευσις χρημάτ[ων **καὶ οὐ κεῖται ἐν τοῖς νό**]**μοις** [ὅ]τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτεῖ[σαι. **τὰ δὲ δημόσι**]α τῶν [δικ]αστηρίων ἐστὶ φ[ά **καὶ τούτοις τὰ δημ**]OCIA [**δεδό**]ασιν· ὅταν δὲ δέ[ῃ **τι ἐκ τῆς ἐκκλησί**]ας ε[ἰς α̅ εἰ]σαγαγεῖν, συν[έρχεται β' δικαστή]ρια εἰ[ς] τὴν ἡλιαίαν, τα................κλε.. εἰς φ' καὶ α̅, τρία [δικαστήρια.

α' Στίχ. 5. Εἶνε τὰ μάλιστα παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐν τούτῳ τῷ στίχῳ λέγει ἁπλῶς τὸ ἴσον ὕδωρ, καταλείπων ἀόριστον τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος. Ἐπειδὴ δ' ὅμως περὶ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας πρόκειται, ἧς τὸ ὅλον μῆκος ὁμολογεῖται ἴσον πρὸς τὰς ἡμέρας τοῦ Ποσιδεῶνος μηνός, οὕτως ἄρα ἐμμέσως ὁρίζεται, ἡ ἀπορία περὶ τοῦ μήκους τοῦ ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων διδομένου ἴσου χρόνου δύναται, νομίζομεν, ὀρθῶς νὰ λυθῇ ἂν ὑποτιθῶμεν (ἰσχυρῶς δὲ παρορμῶσιν ἡμᾶς πρὸς τοῦτο, πλὴν τῆς ἑρμηνείας καὶ τὰ ἔτι σῳζόμενα ἴχνη τοῦ παπύρου, στίχ. 11), ὅτι μικρόν που κατωτέρω ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ διαρρήδην ἐλέγετο, ὅτι καὶ οἱ δικασταὶ ὡσαύτως τὸ ἴσον ὕδωρ λαμβάνουσι. Συμφωνοῦσι δὲ πρὸς ταῦτα καὶ πάντα τἀνωτέρω ἐν τῇ πραγματείᾳ καταχωρισθέντα καὶ ἑρμηνευθέντα μαρτύρια τῶν παλαιῶν περὶ τῆς εἰς τρία μέρη διαιρέσεως τῆς ἡμέρας ἢ τῆς εἰς τρία μέρη διανομῆς τοῦ ὕδατος.

Ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀριστοτελικοῦ λόγου οὑτωσὶ νοουμένου, καί τι ἕτερον, νομίζομεν, νῦν προκύπτει σαφῶς, ὅτι δῆλα δὴ τὰ τρία μέρη ταῦτα ἦσαν ἴσα ἀλλήλοις, ὅπερ ὅμως, δι' οὓς λόγους ἐν τοῖς ἔμπροσθεν κατὰ διέξοδον ἐξεθέμεθα, μόνον ἐπὶ τῶν ἀτιμήτων ἀγώνων φαίνεται ὂν δυνατόν.

β' Στίχ. 8. Περὶ τῶν ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου τούτου ἀμυδρότατα διακρινομένων ὀλίγων ἰχνῶν ὁ Kenyon ὑποσημειοῦται: «αρο-

...νται] lectiones Wn dedi, sed omnes praeter ρ et ν dubiae sunt». Εἰ μὴ τὸ Ρ τοῦτο ἀνυπερβλήτως ἐκώλυεν, ἴσως ἄν τις ἐδύνατο ν' ἀναγνῷ: [καὶ πρὸς τοῦτο] ἀγω[νίζο]νται (πρβλ. Ἁρποκρ. λ. διαμεμετρημένη ἡμέρα. Σχολ. Αἰσχίν. 2, 126). Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο κωλύει, ἕτερόν τι ζητητέον ἐν τούτῳ τῷ στίχῳ, καὶ δὴ λ. χ. ἢ ὅτι αἱ τοῦ Ποσιδεῶνος ἡμέραι ἰσοδυναμοῦσι πρὸς ἀμφορέας ἕνδεκα ἢ τὸν λόγον ἴσως δι' ὃν ὁ μὴν οὗτος προυτιμήθη, καὶ δὴ φανερῶς διὰ τὸ βραχύτατον, ἤ, ὡς ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου (2.126) διδάσκει, διὰ τὸ σύμμετρον τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ.

γ' Στίχ. 9-16. Ὁ Κενυὼν περί τινων τῶν ἐν τοῖς στίχοις τούτοις διακρινομένων ἰχνῶν τάδ' ὑποσημειοῦται: στίχ. 9: «ταιC] C suprascriptum vidit Wn». στίχ. 10: «κλι] ι super litteram quae λ sequebatur scriptum est». ασιν] α dubium est; ω Bl». στίχ. 11: «ολη..ἴσον] Wn., sed de η non certus sum (potest α esse; fort. ὁ λαχὼν) et ι ligatum est cum littera (velut ε) praecedente». Τούτων ἕνεκα ἀναγιγνώσκει ἐν τῷ κειμένῳ: ολ.. [.. ε]ίς ὅν.

Περὶ τῆς ὑφ' ἡμῶν εἰκαζομένης ἐννοίας τῶν στίχων τούτων λέγομεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ. Νῦν δὲ παρατηροῦμεν ἔτι εἰδικώτερον ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν τῶν ἀγώνων θεμελιώδη διάκρισιν εἰς ἀτιμήτους καὶ τιμητούς, προσέτι δὲ καὶ τὴν μεταξὺ τούτων ἀναγκαίαν διαφορὰν ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ τοῖς δικασταῖς δοτέου ὕδατος, κατωτέρω μὲν (στίχ. 17 ἑξ.) λέγει τὰ περὶ τῶν ἀγώνων τῶν τιμητῶν, πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν δικαζομένων, ἐνταῦθα δὲ (στίχ. 9-16) τὰ περὶ τῶν ἀτιμήτων, προστιθεὶς ἅμα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα (ὡς κατωτέρω περὶ τῶν τιμητῶν) καὶ τὸν λόγον δι' ὃν οὗτοι καλοῦνται ἀτίμητοι, καὶ δὴ λ. χ. ἴσως διότι ἐν αὐτοῖς ο[ὐ τιμ]ῶσιν οἱ δικασταὶ (στίχ. 10) ἢ διότι τοῖς ἀγῶσι τούτοις, ὡς ὁ Ἁρποκρατίων 1) διδάσκει, «προσεστιν ἐκ τῶν νόμων ὡρισμένον τίμημα».

Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται, δι' οὓς λόγους μικρὸν ἀνωτέρω περὶ τοῦ στίχ. 5 (α') διελάβομεν, ὅτι ἔν τινι τῶν περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος στίχων (9-16) ἐλέγετο προσέτι ὅτι καὶ οἱ δικασταὶ ὡσαύτως τὸ ἴσον ὕδωρ λαμβάνουσιν, ἢ ὅτι καὶ οἱ δικασταὶ τῷ ἴσῳ ὕδατι

1) Ἐν λ. ἀτίμητος ἀγὼν καὶ τιμητός.

χρῶνται, ὅταν τοὺς ἀτιμήτους ἀγῶνας δικάζωσι. Προσετίθετο δ' ἴσως ἢ ὑπεδηλοῦτο ἁπλῶς καὶ ὁ λόγος δι' ὅν, ἢ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἕκαστοι τὸ ἴσον ὕδωρ ἐλάμβανον.

Κίνδυνος ἐξώσεως τῶν φευγόντων ὑπὸ τῶν κατηγόρων διστάζομεν νὰ παραδεξώμεθα ὅτι ὑφίστατο, ἀφ' οὗ ἑκατέροις τὸ ἴσον ὕδωρ ἐδίδοτο (στίχ. 5-6)· τὸ δ' αὐτό, ἰσχυρότερον μάλιστα, διατεινόμεθα καὶ περὶ ἐξώσεως τῶν κατηγόρων ὑπὸ τῶν διωκομένων. Διὰ ταῦτα, εἰ καὶ σφόδρα ἀποροῦντες, ἀποκλίνωμεν ὅμως ἵνα εἰκάσωμεν ὅτι τὰ ἐν τοῖς στίχ. 12-13 ἐξαληλιμμένα: ἔσπευδον . . . . (1) ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τοὺς δικαστάς, ὀφείλοντας ὡσαύτως νὰ χρῶνται κατὰ καιρὸν ἀεὶ καὶ συμμέτρως τῷ δεδομένῳ αὐτοῖς ὕδατι, ὅπως ἐπιτελῶσιν ἀβιάστως πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν, μὴ ἀναγκάζωνται δὲ νὰ ἐξωθῶσιν ἀλλήλους.

Ἐπίσης εἰς πλείστην ἡμᾶς ἀπορίαν ἐμβάλλουσι περὶ τῆς ὄντως διανοίας αὐτῶν καὶ οἱ δύο ἢ τρεῖς ἑπόμενοι στίχοι (14-16): ὁ] μὲν ἕτερος τοῖς δ]ιώκουσιν, ὁ δὲ ἕτερος] τοῖ[ς φ]εύγου[σ]ιν. Ἀλλὰ περὶ κάδων δύο (Bl.) ἆρά γε πρόκειται ἢ μᾶλλον περὶ ἄλλου τινός; Ἔπειτα, ἀφ' οὗ καὶ οἱ δικασταὶ ὡσαύτως τὸ ἴσον ὕδωρ ἐλάμβανον, δὲν ὠφείλομεν ἆρά γε ν' ἀναμένωμεν οὐχὶ δύο, ἀλλὰ μᾶλλον τρεῖς κάδους;

δ' Στίχ. 17-22. Ἀκόλουθοι ὄντες οἷς ἐν τῇ πραγματείᾳ περὶ ἀγώνων ἀτιμήτων καὶ τιμητῶν κατὰ διέξοδον διελάβομεν, ἐνταῦθα σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος ἀποφαινόμεθα ὅτι ὁ λόγος ἦν περὶ τῶν τιμητῶν ἀγώνων, ὡς ἄλλως ἐμφαίνουσι καὶ τὰ συμφραζόμενα· διὰ δὲ ταῦτα καὶ συμπληροῦμεν ὡς ἀνωτέρω (2). Μόνον περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ ἀριθμοῦ Γ̄ (στίχ. 19) σφόδρ' ἀμφιβάλλομεν, διότι κατὰ τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ ἤδη κατελήξαμεν καὶ ἃ δικαιολογοῦμεν ἐν τῇ πραγματείᾳ, ἐνταῦθα περὶ τιμητῶν ἀγώνων ὄντος τοῦ λόγου, ὠφείλομεν ν' ἀναμένωμεν ἢ B̄ ἢ Δ̄, ἵνα ὁ νοῦς ᾖ ὅτι ἐπὶ τῶν τιμητῶν ἀγώνων ἡ ἡμέρα διαιρεῖται εἰς μέρη δύο ἢ τέσσαρα, ὧν τὸ ἥμισυ ($^1/_2$ ἢ

(1) Ἴσως: μὴ λαμβάνον]τε[ς] γὰρ ἔσπευδον [ἂν ...

(2) Ἐν στίχ. 21 ἐπειδή, καθ' ἡμᾶς, περὶ τῶν τιμητῶν μόνον ἀγώνων πρόκειται, γράφομεν **καὶ** ἀντὶ τοῦ **ἢ** οὐ κεῖται ἐν τοῖς νό]μ̣ο̣ις, κελεύσει τοῦ σοφωτάτου Βλασσίου, ᾧ εὐλαβῶς ἤδη ὑπεβάλομεν τήνδε τὴν εἰκασίαν.

$^2/_4$), τὸ ἥμισυ δῆλον ὅτι τῆς ὅλης ἡμέρας, τοῖς δικασταῖς δίδοται(1).

Ἐν στίχ. 18 συμπληροῦμεν: τῷ διαψη[φισμῷ τῷ δευτέρ]ῳ (τὸ δὲ ῳ νῦν ἀναγιγνώσκει ὁ Κενυών), ἀκριβῶς διότι ὅ τε νοῦς τῶν συμφραζομένων καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ οὕτω κελεύουσι. Τῷ ὄντι, τούτου ἕνεκα μάλιστα, τοῦ ἐν τοῖς τιμητοῖς ἀγῶσιν ἀεὶ ἐνδεχομένου δευτέρου διαψηφισμοῦ, ἐπάναγκες ἦν ἵνα πλεῖον τοῦ τρίτου μέρους τοῦ ὅλου ὕδατος προσεπιμετρῆται τοῖς δικασταῖς. Καὶ περὶ τούτων δὲ διαλαμβάνομεν εἰδικώτερον ἐν τῇ πραγματείᾳ.

ε' Στίχ. 22-23. Ἔν τε τῇ τοῦ Βλασσίου καὶ τῇ τοῦ Κενυῶνος ἐκδόσει, ὡσαύτως δ' ἐν τῇ τῶν K.-W[3], ἐν στίχ. 22 ἀναγιγνώσκεται: τὰ δὲ πολλ[ὰ τῶν [δικ]αστηρίων, περὶ δὲ τούτων ὁ Kenyon ὑποσημειοῦται: «τὰ δὲ πολλὰ Wn. spatio non satis, nisi fuit intervallum ante τα». Ἕνεκα τῆς καλλίστης παρατηρήσεως ταύτης καὶ διότι ἐνταῦθα περὶ τῶν δημοσίων μόνον ἀγώνων πρόκειται, ᾐκάσαμεν: [τὰ δὲ δημόσι]α τῶν δικαστηρίων. Μηδενὶ δὲ φανῇ παράδοξος ἡ ὀνομασία αὕτη, διότι αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 25 σημ. 2), περὶ τῶν Θεσμοθετῶν λέγων, τάδε διδάσκει αὐταῖς λέξεσιν ἐν Κεφ. 59. 5: καὶ ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι τὰ δικαστήρια τά ⟨τ'⟩ **ἴδια** καὶ τὰ **δημόσια**. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος ἔτι λόγος συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης· διότι τουτέστι περὶ δημοσίων μόνον δικαστηρίων ἐδύνατο νὰ λεχθῇ, ὃ κατωτέρω διαρρήδην λέγεται, ὅτι δύο ἢ τρία κατὰ τὰς ἑκάστοτε περιστάσεις συνερχόμενα, ἀπετέλουν τὰ μέγιστα τῶν δημοσίων δικαστηρίων, ὁτὲ μὲν ἐκ 1001 ὁτὲ δ' ἐκ 1501 δικαστῶν συνιστάμενα. Νομίζομεν μάλιστα ὅτι ἐντεῦθεν προσῆκον εἶνε νὰ συναγάγωμεν, ὅτι τὰ τὰς κυρίως δημοσίας δίκας ἢ γραφὰς δικάζοντα δικαστήρια, διὰ δὲ τοῦτο δημόσια καλούμενα, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀεὶ ἀπετελοῦντο ἀριθμοῦ δικαστῶν, τουτέστιν ἐξ ἑνὸς καὶ πεντακοσίων.

(1) Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ Δ, καθὰ ἡμᾶς εὐμενῶς πάνυ διδάσκουσιν ὅ τε Blass καὶ ὁ Kenyon, φαίνεται μάχεσθαι πρὸς τὰ μετὰ τὸ ἐπὶ τοῖς ἴχνη τοῦ ἐξαληλιμμένου γράμματος, κατὰ τὸν Βλάσσιον[4] ὁμοιάζοντος μᾶλλον πρὸς Γ.

Ὡσαύτως πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐν στίχ. 17, εὐθὺς μετὰ τὰς λέξεις: ἐν δὲ τοῖς [τιμητοῖς ἀγῶσι, ἔνθα νῦν εἰσὶ τὰ ἀμφίβολα γράμματα: . . . ατο . . . ἔξειλε, ὡρίζετο ἴσως τὸ τῷ δευτέρῳ διαψηφισμῷ διδόμενον ἀναγκαῖον ποσὸν ὕδατος, μέρος καὶ τοῦτο τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας, ἐξαιρούμενον ἐξ αὐτῆς, ὅτι δὲ τοῦ ποσοῦ τούτου μνημονευομένου, εἵπετο εἶτα, ὡς ἐπεξήγησις: διαιρεῖται δ' ἡμέρα ἐπὶ τοῖς [. (;)

Τοὐναντίον, ἐπειδὴ τὰ ἴδια δικαστήρια ἄλλοτ' ἐξ ἄλλου ἐπληροῦντο ἀριθμοῦ δικαστῶν, κατὰ τὰς περὶ τῶν δικῶν ἑκάστων εἰδικὰς διακελεύσεις τοῦ νόμου, τούτου ἕνεκα οὐδ' ἐδύνατο νὰ ῥηθῇ περὶ αὐτῶν, ὥσπερ περὶ μόνων τῶν δημοσίων δικαστηρίων, ὅτι δύο ἢ τρία συνερχόμενα ἀπετέλουν τὴν ἡλιαίαν.

Περὶ δὲ τοῦ στίχ. 23 ὁ Κενυὼν παρατηρεῖ τάδε: «ante ασιν, σθε. . habet L, sed erasum, et suprascriptum est σο». Πῶς ὅμως συμπληρωτέον τὸ χάσμα; Ὁ νοῦς ἴσως καὶ τοῦδε τοῦ στίχου εἶν' ὁ ἑξῆς: καὶ τούτοις τὰς δημοσίας δίκας ἢ τὰς γραφὰς ἢ τοὺς δημοσίους ἀγῶνας διδό]ασιν (1).

ς' Στίχ. 23-27. Καθὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ παρατηροῦμεν, προκύπτει δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀμέσως ἡγουμένης παρατηρήσεως, ἐν τοῖς στίχοις τούτοις οὐχ ἁπλῶς περὶ τῶν δημοσίων γραφῶν πρόκειται, ὡς ἤδη ἐν στίχ. 24 οἱ K-W-[3] ἀνεπλήρωσαν (2), τούτοις δὲ ἀκολούθως καὶ οἱ ἄλλοι ἐκδόται, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον περὶ τοῦ κατὰ Ἁρποκρατίωνα (3) πρώτου εἴδους τῶν εἰσαγγελιῶν «ἐπὶ δημοσίοις ἀδικήμασι μεγίστοις καὶ ἀναβολὴν μὴ ἐπιδεχομένοις καὶ ἐφ' οἷς μήτε ἀρχὴ καθέστηκε μήτε νόμοι κεῖνται τοῖς ἄρχουσι καθ' οὓς εἰσάξουσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον ἡ πρώτη κατάστασις γίνεται». Περὶ τούτων καὶ ἄλλοτε διὰ μακρῶν διελάβομεν καὶ νῦν ἐν τῇ πραγματείᾳ λέγομεν τὰ εἰκότα. Εἶνε δὲ σφόδρα πιθανόν, καθ' ἡμᾶς, ὅτι ὡρίζετο ἅμα καὶ πότε, κατά τινα διάκρισιν, ἣν ἔτι ἐξακολουθοῦμεν ζητοῦντες, ὁτὲ μὲν δύο, ὁτὲ δὲ τρία δημόσια

(1) Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἁπλούστερον ἔτι ἔγραφεν ἴσως ὁ Ἀριστοτέλης, διὰ ταῦτα ἀνεπληρώσαμεν: ἐστὶ φ[ά καὶ τούτοις τὰ δημ]ΟCΙΑ [διδό]ασιν. Πρβλ. στήλ 33 στίχ. 24 ἑπ: «ὅταν μὲν τὰ ἴδια [δι]κάζωσι, τοὺς ἰδίους . . . [ὅταν] δὲ τὰ δ[η]μόσια, τοὺς δημοσίο[υ]ς».

Σημειωτέον ὅμως ὅτι καθὰ ὁ ἐλλογιμώτατος Κενυών, εὐμενῶς ἡμῖν χαριζόμενος, πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν ἐγνώρισεν ἡμῖν, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κριτικωτάτου Βλασσίου εἰκασθὲν ἤδη ἐν τῷδε τῷ στίχῳ ἀποδιδό]ασιν νῦν οὐ, εὑρίσκει ὅλως ἀδύνατον, διότι, λέγει, τὰ ὕπερθεν τοῦ στίχου γεγραμμένα γράμματα CΘ δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν καὶ ὡς ἐπανάληψις τῶν κάτωθι ἀποσβεσθέντων γραμμάτων, ὅτι δὲ τὰ εὐθὺς ἑπόμενα γράμματα θὰ ἐδύναντο ν' ἀναγνωσθῶσιν ὡς ΑΠ, ὅτε ἕξομεν ἀποδόασιν, ὑποτιθεμένης ἄνωθεν τοῦ στίχου, ἐν τῷ χάσματι, τῆς συλλαβῆς δι: $\overset{\text{δι}}{\text{ἀποδόασιν}}$.

(2) Στήλ. 34 στίχ. 24: ὅταν δὲ δέ[ῃ τὰς δημοσίας γραφ]ας [εἰ]σαγαγεῖν κτέ.

(3) Ἐν λ. Εἰσαγγελία.

δικαστήρια συνήρχοντο. Εἰκασίαι περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ζητήματος πολλαὶ ἄχρι τοῦδε ἐπῆλθον ἡμῖν, ἀλλὰ μία πασῶν, τόγε νῦν ἔχον, πιθανωτάτη ἡμῖν φαίνεται, ὅτι τουτέστιν ἡ ἐκκλησία, παραπέμπουσα εἰς τὴν ἡλιαίαν τοὺς περὶ τῶν μεγίστων δημοσίους ἀγῶνας, ὥριζεν ἅμα, κατὰ λόγον τῆς ἑκάστοτε σπουδαιότητος τοῦ ἀγῶνος, ἴσως δὲ καὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελλόντων νὰ δικάσωσιν αὐτὸν δικαστῶν. Τούτοις ἀκολούθως ἐν στίχ. 23-24 ἀνεπληρώσαμεν: ὅταν | δὲ δέ[ῃ τι ἐκ τῆς ἐκκλησί]ας ε[ἰς ā εἰ]σαγαγεῖν, συν]έρχεται κτλ. (1).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τοῦ ἑπομένου στίχου 26 ἀναπλήρωσιν (2), δυσχερεστάτην καὶ ταύτην, μάλιστα διότι ἀγνοοῦμεν τὰ πράγματα, νομίζομεν ὅμως ὅτι, ἕνεκα τῆς προφανῶς στενοτάτης αὐτοῦ σχέσεως πρὸς τὴν ἀμέσως ἡγουμένην πρότασιν (: ὅταν δὲ δέῃ τι — εἰς τὴν ἡλιαίαν), ὅπως εὐοδωθῇ ἡ σύνταξις, ἠναγκασμένοι ἐσμὲν ἵν' ἐπαναλάβωμεν μὲν τὸ ὅταν μετά τινος ῥήματος οἵου δή ποτε, ἐξεύρωμεν δέ τινα γενικὸν ὅρον, δηλοῦντα τὰ εἰς φ' καὶ α' εἰσαγόμενα ἀδικήματα.

Ἐγὼ μὲν οὖν ὑμῖν, ὦ νόμοι, βεβοήθηκα ὅσα εἶχον· λοιπὸν δ' ἐστὶ δεῖσθαι τῶν φιλολόγων καὶ τοὺς τὰ τῶν γραφέων αἰνίγματα εἰδότας παρακαλεῖν.

Τῇ 25 Φεβρουαρίου, 1904.

Π. Σ. Φ.

(1) Περὶ τοῦ δέῃ τι πρβλ. κεφ. 54.6: «κἄν τι καλλιερῆσαι δέῃ, καλλιεροῦσι κτέ.» κεφ. 31.2: «κἄν τι δέωνται συμβουλεύεσθαι μετὰ τῆς βουλῆς κτέ.

(2) Ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵνα ὑπομνήσωμεν ὧδε ὅτι ἐν στίχ. 26 ἀντὶ κλε, ἅπερ ὁ Wilcken ἀνέγνω, ὁ Kenyon ἀναγιγνώσκει κνα, ἃ ὅμως ὡσαύτως λέγει εἶναι ἀμφίβολα.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	21	στίχ.	26	ἀντὶ	μηδὲ	γράφ.	οὐδὲ
»	31	»	32	»	τρισκαίδεκα	»	τριακαίδεκα

Η ΙΣΟΚΡΑΤΕΙΟΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗ

Οὐκ Ἰσοκράτεια εἶναι ἡγούμενος σὺν Θείλῳ (1) ἃ Σπεγγέλῳ (Συναγωγὴ τεχνῶν) συνείλεκται ὡς τῆς Ἰσοκράτους γεγραμμένης τέχνης λείψανα, ἀλλὰ πολλῷ ὑστέρων πλάσματα ἀνδρῶν, πειράσομαι τρίτος αὐτὸς μετὰ Ναβάρρον (2) καὶ Σχηχανὸν (3) ἰδίῳ τρόπῳ καὶ μεθόδῳ ἐκ τῶν Ἰσοκρατείων λόγων ἃ περὶ τῆς τέχνης ὁ ἀνὴρ ἐδόξαζε πορίσασθαί τε καὶ λόγῳ δηλῶσαι.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Α'. ῥήτωρ, ῥητορικός, ῥητορική, ῥητορεύω, δημηγορῶ, ἀγορεύω.

1. Τὸ ὄνομα **ῥήτωρ** πλειστάκις μὲν εἰρημένον Ἰσοκράτει εὑρίσκεται, βούλεται δὲ λέγειν οὐ τὸν λογογράφον οὐδὲ τὸν ἐν δίκαις θατέρῳ τῶν διαδίκων συνηγοροῦντα οὐδὲ τὸν τὴν ῥητορικὴν διδάσκοντα ἢ τέχνας συγγράφοντα οὐδὲ τὸν ἐπιδεικτικοὺς λόγους γράφοντα ἢ λέγοντα, ἀλλὰ τὸν ἐν τῷ δήμῳ ἀγορεύοντα καὶ προστατοῦντα καὶ δύναμιν ἔχοντ' ἐν αὐτῷ· διὸ καὶ εὕρηται πολλάκις συνημμένον μὲν τῷ τε στρατηγῷ καὶ τῷ δημαγωγῷ καὶ τῷ δυνάστῃ καὶ τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ τυράννῳ, ἐναντίως δὲ λεγόμενον τῷ ἰδιώτῃ· οἷον (5,81 ἐκδ. Benscler) «μὴ θαυμάσῃς εἰ μήτε στρατηγὸς ὢν μήτε ῥήτωρ μήτε ἄλλως δυνάστης θρασύτερόν σοι διείλεγμαι τῶν ἄλλων», καὶ (8,129) «γένος οὐδὲν ἐστι κακονούστερον

(1) Hermes XXVII p. 11.
(2) Fssai sur la rhetorique Greque. Paris 1900.
(3) De fide artis Rhetoricæ Isocrati tributæ. Bonnæ 1901.

τῷ πλήθει τῶν πονηρῶν ῥητόρων καὶ δημαγωγῶν», καὶ (15,32) «Οὐ γὰρ μόνον ἰδιώτας φησί μου γενέσθαι μαθητάς, ἀλλὰ καὶ ῥήτορας καὶ στρατηγοὺς καὶ βασιλεῖς καὶ τυράννους», καὶ (7,14) «Ταύτῃ (τῇ πολιτείᾳ) καὶ τοὺς νόμους καὶ τοὺς ῥήτορας καὶ τοὺς ἰδιώτας ἀναγκαῖόν ἐστιν ὁμοιοῦσθαι», ἔνθ' ὁ ῥήτωρ τῷ ἄρχοντι ἴσον ἂν δύναιτο. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶνδε τῶν παραδειγμάτων οὐδὲν ἀλλ' ἢ τὸν πολιτικὸν ἄνδρα, τὸν δημηγορεῖν δυνάμενον καὶ συμβουλεύειν τῷ δήμῳ εἴτ' ἀγαθὰ εἴτ' οὖν πονηρὰ ἴδοις ἂν τὸν ῥήτορα σημαίνοντα· ἐπὶ τοῦ (5,2) «Ὁρῶν τὸν πόλεμον τὸν ἐνστάντα σοι (Φιλίππῳ) καὶ τῇ πόλει--ἐπεχείρησα λέγειν--οὐδὲν τῶν αὐτῶν --τοῖς ὑπὸ τῶν ῥητόρων τῶν παρ' ἡμῖν (λεγομένοις)», καὶ ἐπὶ τοῦ (8,5) «πεποιήκατε τοὺς ῥήτορας μελετᾶν καὶ φιλοσοφεῖν οὐ τὰ μέλλοντα τῇ πολει συνοίσειν», καὶ (8,26) «περὶ ὧν οὐδεὶς πώποτε τῶν ῥητόρων εἰπεῖν ἐν ἡμῖν ἐτόλμησεν», καὶ (8,124) «οὕτω χαίρομεν ταῖς τῶν ῥητόρων πονηρίαις», καὶ (9,45) «τίς ἂν ῥήτωρ ἢ ποιητὴς ἢ λόγων εὑρετὴς ἀξίως τῶν πεπραγμένων ἐπαινέσειεν», ἔνθα ὁ λόγων εὑρετὴς ὁ ἐπιδεικτικὸς ἂν εἴη ῥήτωρ ὁμοίως καὶ ἀλλαχοῦ που ῥηθείς, (5,144) «τὴν Εὐρυσθέως δύναμιν οὐδεὶς ἂν οὔτε λόγων εὑρετὴς οὔτε ποιητὴς ἐπαινέσειεν», καὶ (12,12) «Πάντες ἴσασι τῶν μὲν ῥητόρων τοὺς πολλοὺς οὐχ ὑπὲρ τῶν τῇ πόλει συμφερόντων δημηγορεῖν τολμῶντας», καὶ 12,15) «τῶν μὲν γὰρ ῥητόρων τὸν τρόπον ψέγοντες προστάτας αὐτοὺς τῆς πόλεως ποιοῦνται». Ταὐτὸν δὲ δυνάμενον ζητῶν ἂν εὕροις καὶ τὸν ἀλλαχοῦ που Ἰσοκράτους εἰρημένον ῥήτορα (14,3.4.15,112.146.203 214.16,7). Τὸν δὲ τὸ παράπαν εὖ λέγειν ἢ λόγους γράφειν δυνάμενον οὐ ῥήτορα, ὥσπερ οἱ ἄλλοι, Ἰσοκράτης λέγειν εἴωθεν, ἀλλ' ἕτερον ὄνομα χαίρει ὀνομάζων.

2. Ὁ **ῥητορικὸς** δ' ἐστιν αὐτοῦ Ἰσοκράτους διδάσκοντος ὁ ἐν τῷ πλήθει λέγειν δυνάμενος· εἶπε γὰρ ἐν Νικοκλεῖ αὐτὸν ὁριζόμενος (2,8) «ῥητορικοὺς μὲν καλοῦμεν τοὺς ἐν τῷ πλήθει λέγειν δυναμένους» καὶ ἐν Ἀντιδόσει (274) ταὐτὰ λέγων.

3. Ἡ δὲ **ῥητορικὴ** οὐδαμοῦ Ἰσοκράτους εἰρημένη εὑρίσκεται, ἄλλοις ὀνόμασιν ὅπερ αὕτη βούλεται εἰπόντος.

4. Τὸ δὲ **ῥητορεύειν** ἐστὶ μὲν τὸ ἐν τῷ πλήθει λέγειν, ἔστι δὲ καὶ τὸ κατ' Ἰσοκράτη ῥήτορα εἶναι καὶ τοῦτο πράττειν καὶ ἐπιτη-

δεύειν· μαρτύριον δὲ το τε ἐν Φιλίππῳ που (25) λεχθὲν «πάντες ὑπειλήφασι τοὺς μὲν (λεγομένους λόγους) περὶ σπουδαίων πραγμάτων καὶ κατεπειγόντων ῥητορεύεσθαι» καὶ τὸ τῆς ὀγδόης ἐπιστολῆς που (27) «ἐγὼ τοῦ μὲν πολιτεύεσθαι καὶ ῥητορεύειν ἀπέστην».

Μᾶλλον δ' ἂν αὐτῷ περὶ αὐτῶν τούτων εἰρημένον τὸ **δημηγορῶ** ἂν εὕροις· εἶπε γὰρ ἔν τε τῷ περὶ Εἰρήνης (9) «οὐκ ἐθέλετ' ἀκούειν πλὴν τῶν πρὸς ἡδονὴν δημηγορούντων», καὶ (27). Ἀνάγκη δὲ τὸν ἔξω τῶν εἰθισμένων ἐπιχειροῦντα δημηγορεῖν -- πολλῶν πραγμάτων ἅψεσθαι», καὶ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ (29) «τὴν αὐτὴν δὲ γνώμην ἔχω καὶ περὶ τῶν δημηγορεῖν δυναμένων καὶ τῶν περὶ τὴν γραφὴν τὴν τῶν λόγων εὐδοκιμούντων», καὶ τῶν ἐπιστολῶν ἔν τε τῇ πρώτῃ (9) «Καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ μήτε δημηγορῶν μήτε στρατηγῶν μήτ' ἄλλως δυνάστης ὢν οὕτως ἐμβριθὲς αἴρομαι πρᾶγμα»· ἔνθα γε σαφῶς ἂν ἴδοις ὡς ὁ δημηγορῶν αὐτός ἐστι τῷ ῥήτορι, ὥσπερ οὗτος (1) τῷ στρατηγῷ τε καὶ τῷ δυνάστῃ συνεζευγμένος ἐν λόγῳ· καὶ ἐν τῇ ὀγδόῃ (10 «ἂν μὴ δημηγορῶσι μηδὲ στρατηγῶσι», ὁμοίως τοῦ δημηγορεῖν τῷ στρατηγεῖν ἀντιστοιχοῦντος.

5. Ἐλέχθη δὲ τοῦ Ἀρχιδάμου που καὶ **ἀγορεύω** ταὐτὰ τῷ δημηγορῶ δυνάμενον, (2) «τῶν εἰθισμένων ἐν ἡμῖν ἀγορεύειν».

Β'. Γένη τῶν λόγων.

Γένη τοῦ καταλογάδην λόγου παντοῖά τε καὶ δυσαρίθμητα κατ' Ἰσοκράτη τυγχάνει ὄντα· λέγει γὰρ τῆς Ἀντιδόσεώς που (45) «τρόποι (γένη) εἰσὶν οὐκ ἐλάττους ἢ τῶν μετὰ μέτρου ποιημάτων. Οἱ μὲν γὰρ τὰ γένη τὰ τῶν ἡμιθέων ἀναζητοῦντες τὸν βίον τὸν αὑτῶν κατέτριψαν (λογογράφοι), οἱ δὲ περὶ τοὺς ποιητὰς ἐφιλοσόφησαν (τῶν νεωτέρων λογογράφων τινές), ἕτεροι δὲ τὰς πράξεις τὰς ἐν τοῖς πολέμοις συναγαγεῖν ἐβουλήθησαν (ἱστορικοί), ἄλλοι δέ τινες περὶ τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἀποκρίσεις γεγόνασιν, οὓς ἀντιλογικοὺς (Σωκρατικοί ;) καλοῦσιν. Εἴη δ' ἂν οὐ μικρὸν ἔργον, εἰ πάσας τις τὰς ἰδέας (τὰ εἴδη) τὰς τῶν λόγων ἐξαριθμεῖν ἐπιχειρήσειεν».

Ἕτερον δὲ λόγων γένος, περὶ οὗπερ πολλαχοῦ τῶν λόγων ἔτυχεν εἰπών, οἱ λόγοι οἱ ἐρεστικοὶ ἂν εἶεν, ἄλλοι τινές, ὡς ἔοικεν, ὄν-

τες ἢ οἱ ἀντιλογικοὶ (15,45), τῶν δὲ περὶ τὰς ἔριδας λεγομένας σοφιστῶν ἢ φιλοσόφων· εἶπε γὰρ ἐν μὲν τῷ πρὸς Νικοκλέα (5) «καί φασιν οἱ μὲν διὰ τῶν ἐριστικῶν λόγων, οἱ δὲ διὰ τῶν πολιτικῶν --φρονιμωτέρους ἔσεσθαι τοὺς αὐτοῖς πλησιάζοντας», ἐν δὲ τῷ Παναθηναϊκῷ (26) «λέγω δὲ τήν τε γεωμετρίαν καὶ τὴν ἀστρολογίαν καὶ τοὺς διαλόγους τοὺς ἐριστικοὺς καλουμένους», ἐν δὲ τῇ Ἀντιδόσει (280) «ἡγοῦμαι γὰρ τοὺς ἐν τοῖς ἐριστικοῖς λόγοις δυναστεύοντας--οὐ βλάπτειν τοὺς συνόντας», ἐν δὲ τῷ κατὰ Σοφιστῶν (20) «οὗτοι μὲν (οἱ ἐριστικοὶ) τοιαῦτα λογίδια διεξιόντες, ὅμως ἀρετὴν ἐπηγγείλαντο».

Ἴδιον δὲ λόγων γένος οἱ ῥητορικοὶ δήπου λόγοι τυγχάνουσιν ὄντες, περὶ ὧν αὐτίκα ἡμῖν ἰδίᾳ λόγος ἔσται.

Γ'. Λόγος

1. Τὸν ῥητορικὸν ὡς τὸ ἐπίπαν εἰπεῖν λόγον Ἰσοκράτης **λόγον** ἁπλῶς φιλεῖ λέγειν. Εἶπε μὲν γὰρ τοῦ Νικοκλέους που (1) «διὰ τοὺς ἐξαμαρτάνοντας καὶ τοὺς ψευδομένους χαλεπῶς πρὸς τοὺς λόγους ἔχουσι»· λέγει δὲ ταῦτα ἀπολογούμενος πρὸς ἃ τότε τῆς ῥητορικῆς πολλοὶ κατηγόρουν, ὧν καὶ Πλάτων ἦν· εἶπε δ' ἐν τῷ Πανηγυρικῷ (10) «ἡγοῦμαι δ' οὕτως ἂν μεγίστην ἐπίδοσιν λαμβάνειν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας καὶ τὴν περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφίαν»· ἐν οἷς ἡ περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφία οὐδὲν ἄλλο οὖσα δηλοῖ ἢ ἡ τέχνη ἡ ῥητορική, οἱ δὲ λόγοι οὐδὲν ἄλλ' ἢ ῥητορικοὶ λόγοι ὄντες. Τούτοις δ' ὅμοια πόλλ' ἂν προσθεῖμεν παραδείγματα τἀληθὲς τοῦ λόγου ἡμῖν μαρτυροῦντα, οἷον ἐκ μὲν τοῦ Πανηγυρικοῦ (11) «Καίτοι τινὲς ἐπιτιμῶσι τῶν λόγων τοῖς ὑπὲρ τοὺς ἰδιώτας ἔχουσι», καὶ (12) «(τοὺς) ζητήσοντας ἰδεῖν τὸ τοιοῦτον ἐν τοῖς ἐμοῖς (λόγοις)», καὶ (13) «χαλεπόν ἐστιν ἴσους τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις ἐξευρεῖν», καὶ (17) «ἀλλ' οὖν τούς γε λόγους ὥσπερ χρησμοὺς εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον ἂν κατέλιπον» (τῶν συμβουλευόντων τῇ πόλει ῥητόρων τε καὶ δυναστῶν τοὺς λόγους λέγει), ἐκ δὲ τοῦ Φιλίππου (1) «Τοῦ λόγου ποιήσομαι τὴν ἀρχὴν--τοῦ περὶ Ἀμφιπόλεως γραφέντος», καὶ (7) «ἤλπισαν ὅσοιπερ ἤκουσαν διαδοθέντος τοῦ λόγου διαλύσεσθαι τὸν πόλεμον ὑμᾶς», καὶ (αὐτ.) «πρὶν ἐξεργασθῆναι τὸν λόγον», καὶ

(25) «διαφέρουσι τῶν λόγων εἰς τὸ πείθειν οἱ λεγόμενοι τῶν ἀναγιγνωσκομένων», καὶ ἐκ τοῦ Εὐαγόρου (11) ἀποπειρατέον τῶν λόγων ἐστίν, εἰ καὶ τοῦτο δυνήσονται, τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας εὐλογεῖν», καὶ (44 Bekk.) «Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ μικροῖς διήνεγκε, τοιούτων ἂν καὶ τῶν λόγων αὐτῷ προσῆκεν ἀξιοῦσθαι», καὶ (45 Bek,), «τίς ἂν ῥήτωρ ἢ ποιητὴς ἢ λόγων εὑρετὴς ἀξίως τῶν πεπραγμένων ἐπαινέσειε;», καὶ (90 Bk.) «(τὰς εἰκόνας), ἃς ἐν τοῖς λόγοις ἄν τις μόνον τοῖς τεχνικῶς ἔχουσι θεωρήσειε», καὶ (93 Bk.) τοὺς δὲ λόγους ἐξενεχθῆναι οἷόν τ' ἔστιν εἰς τὴν Ἑλλάδα», καὶ (94) «ἐπεχείρησα γράφειν τὸν λόγον τοῦτον», καὶ ἐκ τοῦ κατὰ Σοφιστῶν (12) «τὸ δὲ τῶν λόγων πᾶν τοὐναντίον πέπονθε», καὶ (13) «τοὺς μὲν γὰρ λόγους οὐχ οἷόν τε καλῶς ἔχειν», καὶ ἐκ τῆς Ἀντιδόσεως (15) «οἱ μὲν ἄλλοι τοῖς λόγοις διαλύονται τὰς διαβολάς, ἐμοῦ δὲ Λυσίμαχος αὐτοὺς τοὺς λόγους μάλιστα διαβέβληκε.» Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ὁμοίως κεχρημένον τοῖς λόγοις ἢ τῷ λόγῳ Ἰσοκράτην ἂν εὕροις.

Δ΄. Ῥητορική.

1. Τὴν μὲν ῥητορικὴν τοὔνομα Ἰσοκράτης, ὅπερ λέγω, οὐδαμοῦ τῶν αὑτοῦ λόγων εἰπὼν φαίνεται· ἀντ' αὐτῆς δ' εἶπε μὲν **τὴν περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφίαν,** οἷον (4,10) «ἡγοῦμαι δ' οὕτως ἂν μεγίστην ἐπίδοσιν λαμβάνειν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας καὶ τὴν περὶ τοὺς λόγους φιλοσοφίαν», εἶπε δὲ **τὴν φιλοσοφίαν** ἁπλῶς, οἷον (12,9) «περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἣν προειλόμην, ἀτυχίαι τινὲς καὶ συκοφαντίαι γεγόνασι», ὅ ἐστι περὶ τὸ γένος τῆς ῥητορικῆς πραγματείας καὶ (15,50) «Περὶ μὲν οὖν τῆς ἐμῆς φιλοσοφίας ἀκηκόατε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν», καὶ (13,7) «Πρὸ πολλῶν μὲν ἂν χρημάτων ἐποιησάμην τηλικοῦτον δύνασθαι τὴν φιλοσοφίαν», κα (11,1), τήν τε ῥητορικὴν ἅμα καὶ σοφιστικὴν λέγων, «τοῖς ἐκ φιλοσοφίας χρηματίζεσθαι ζητοῦσιν», καὶ 15, 10) «περὶ δὲ φιλοσοφίας πεπαρρησιασμένα», καὶ (15,205), τὴν σοφιστικὴν τὴν ῥητορικὴν διδάσκουσαν λέγειν βουλόμενος, «τῇ τοίνυν φιλοσοφίᾳ φανήσεται καὶ τοῦτο συμβεβηκός», καὶ (15,81) «κατέλιπον ἡμῖν περὶ μὲν τὰ σώματα τὴν παιδοτριβικήν, περὶ δὲ τὰς ψυχὰς τὴν φιλοσοφίαν», καὶ (αὐτ. 183 καὶ 279) «οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες

τὰς ἰδέας ἁπάσας, αἷς ὁ λόγος τυγχάνει χρώμενος διεξέρχονται τοῖς μαθηταῖς» καὶ (αὐτ. 186) «ὁ μὲν τύπος τῆς φιλοσοφίας τοιοῦτός τίς ἐστιν», ὅ ἐστι τῆς διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς, καὶ (αὐτ. 175) «εἰ μὲν ἡ φιλοσοφία τοιαύτην ἔχει δύναμιν», καὶ (αὐτ. 176) «οἷός τ' ἂν ἐγενόμην τῇ φιλοσοφίᾳ βοηθῆσαι», καὶ (αὐτ. 270) «περὶ δὲ σοφίας καὶ φιλοσοφίας--ἐμοὶ--προσήκει τὴν δικαίως ἂν νομιζομένην ὁρίσαι», καὶ (Ἐπ. 6, 8) «τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἡμετέραν διατρίβοντας»· δηλοῖ δ' οὖσα ἡ τῆς ῥητορικῆς διδασκαλία· καὶ (13,21) «τοῖς ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ταύτης προσταττομένοις», καὶ (15,170) «τήν τε φιλοσοφίαν ἐκ πολλῶν ἐνόμιζον ἐπιδείξειν ἀδίκως διαβεβλημένην».

2. Ἔτυχε δέ που Ἰσοκράτους καὶ **ἐπιστήμη τῶν λόγων** ἡ ῥητορικὴ κληθεῖσα, οἷον (13,10) «φασὶν ὁμοίως τὴν τῶν λόγων ἐπιστήμην ὥσπερ τὴν τῶν γραμμάτων παραδώσειν».

3. Τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ ῥητορικῆς διδάγματα ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι **τέχνας** καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐκάλεσεν, εἰπών που (13,19) «οἱ τὰς καλουμένας τέχνας γράψαι τολμήσαντες». Καὶ τὸ ἔργον δὲ τούτων, τὴν πολιτικὴν ῥητορικὴν διδασκόντων, **τέχνην** ἰδίᾳ που εἶπε, (13,19) «ἡγοῦνται τοῦτ' εἶναι τὴν τέχνην, ἣν ὡς πλείστους --προσαγάγωνται», καὶ (αὐτ. 10) «μεγάλας ποιοῦσι τὰς τέχνας οὐχ οἱ τολμῶντες ἀλαζονεύεσθαι περὶ αὐτῶν».

4. Εἶπε δὲ Ἰσοκράτης καὶ **παίδευσιν** ἢ **παιδείαν** ἢ **μελέτην τῶν λόγων** ἢ **περὶ τοὺς λόγους** τὴν τῆς ῥητορικῆς διδασκαλίαν ἢ μάθησιν λέγων, οἷον (13,10) «καὶ τὴν παίδευσιν τὴν τῶν λόγων πλείονος ἀξίαν δόξειν εἶναι», καὶ (15,168) «δυσκόλως διακειμένους περὶ τὴν τῶν λόγων παιδείαν», καὶ (αὐτ. 180) «Βούλομαι δὲ περὶ τῆς τῶν λόγων παιδείας--διελθεῖν πρὸς ἡμᾶς», καὶ (αὐτ. 177) «πείσας τοιαύτην εἶναι νομίζειν τὴν τῶν λόγων μελέτην», καὶ (Ἐπ. 5, 4) «προαιρεῖσθαι δὲ τὴν παιδείαν τὴν περὶ τοὺς λόγους».

Ε΄. Οἱ περὶ τοὺς λόγους.

1. Τοὺς ῥήτορας ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν, οὐ τοὺς δημηγοροῦντας μόνον **τοὺς περὶ τοὺς λόγους** Ἰσοκράτει κεκλημένους εὑρίσκομεν,

τάδε που εἰπόντι· (9.9) «τοῖς μὲν γὰρ ποιηταῖς πολλοὶ δέδονται κόσμοι·--τοῖς δὲ περὶ τοὺς λόγους οὐδὲν ἔξεστι τῶν τοιούτων».

2. Ἐλέχθη δ' οὐχ ἅπαξ καὶ **φιλόσοφος** ὁ ῥήτωρ ἢ ὁ σοφιστής, οἷον (10,66) «τοὺς δὲ φιλοσόφους πειρᾶσθαί τι λέγειν περὶ αὐτῆς ἄξιον τῶν ὑπαρχόντων ἐκείνῃ (τῇ Ἑλένῃ)», καὶ (11, 48) «ἠβουλήθης τοῖς φιλοσόφοις παράδειγμα καταλιπεῖν ὡς χρή--ποιεῖσθαι τὰς ἀπολογίας».

3. Τὸ δὲ τῇ ῥητορικῇ παιδεύειν ἢ περὶ ταύτην διατρίβειν **φιλοσοφεῖν** Ἰσοκράτει τυγχάνει ὄν· εἶπε γάρ που (3, 1) «εἰσί τινες οἵ διαμέμφονται τοὺς φιλοσοφοῦντας καί φασιν αὐτοὺς πλεονεξίας ἕνεκα ποιεῖσθαι τὰς τοιαύτας διατριβάς», καὶ ἄλλοθι (12,11) «ἐπειδὴ τοῦ πολιτεύεσθαι διήμαρτον, ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν κατέφυγον», καὶ (13,14) «πολλοὶ τῶν φιλοσοφησάντων ἰδιῶται διετέλεσαν» καὶ (αὐτ. 18) «τούτων μὲν ἁπάντων συμπεσόντων τελείως ἕξουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες».

4. Πολλάκις δ' ἂν Ἰσοκράτῃ διεξιὼν τῷ **οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν** ἐντύχοις· ἔστι δ' ὡς τὸ πολὺ τῷ οἱ περὶ τὴν ῥητορικὴν ἢ τὴν τοιαύτην παίδευσιν ἴσα δυνάμενον, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῷ οἱ περὶ παιδείαν ἁπλῶς· οἷον (9,8) «περὶ μὲν γὰρ ἄλλων πολλῶν καὶ παντοδαπῶν λέγειν τολμῶσιν οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες», καὶ (15,30) «ἐκ δὲ τῶν ἄλλων λόγων ποιεῖ με τηλικοῦτον (ὁ κατήγορος), ὅσος οὐδεὶς πώποτε γέγονεν οὔτε τῶν περὶ τὰ δικαστήρια καλινδουμένων οὔτε τῶν περὶ φιλοσοφίαν διατριψάντων», καὶ (αὐτ. 183) «Οἱ δὲ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες τὰς ἰδέας ἁπάσας, αἷς ὁ λόγος τυγχάνει χρώμενος, διεξέρχονται τοῖς μαθηταῖς», καὶ (αὐτ. 279) «μηδεὶς ὑμῶν οἰέσθω τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντας μόνους ἀγνοεῖν τὴν τῆς εὐνοίας δύναμιν», καὶ (2,51) «περὶ μὲν τῶν γυμνασίων τῶν τῆς ψυχῆς ἀμφισβητοῦσιν οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες», ὅ ἐστιν οἱ παιδεύειν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ (13,1) ὥστε δοκεῖν ἄμεινον βουλεύεσθαι τοὺς ῥᾳθυμεῖν αἱρουμένους τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν διατριβόντων».

5. Τοὺς δὲ τὴν ῥητορικὴν πρός τε τὸ δικάζεσθαι καὶ τὸ δημηγορεῖν διδάσκοντας τῶν σοφιστῶν τι γένος εἶναι λέγων, ὁτὲ μὲν τὸ ἐπίπαν **σοφιστὰς** καλεῖ, οἷον (13,14) «ἄλλοι δέ τινες οὐδενὶ πώποτε συγγενόμενοι τῶν σοφιστῶν καὶ λέγειν καὶ πολιτεύεσθαι δεινοὶ γεγό-

νασι», καὶ (αὐτ. 19) «οἱ μὲν οὖν ἄρτι τῶν σοφιστῶν ἀναφυόμενοι - - ἐπὶ ταύτην κατενεχθήσονται τὴν ὑπόθεσιν», καὶ (15,155) «οὐδεὶς εὑρεθήσεται τῶν καλουμένων σοφιστῶν πολλὰ χρήματα συλλεξάμενος», καὶ (157) «μηδὲ τὰς ἐργασίας ἴσας νομίζειν τάς τε τοῦ σοφιστοῦ καὶ τοῦ ὑποκριτοῦ», καὶ (197) «λέγουσι γὰρ οἱ μὲν ὡς ἔστι ἡ περὶ τοὺς σοφιστὰς διατριβὴ φλυαρία καὶ φενακισμός», καὶ (203) «Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὑμῶν πολλοὺς τῶν ὑπὸ τοῖς σοφισταῖς γενομένων - - ἱκανοὺς ἀγωνιστὰς ἀποτελεσθέντας;». Ὁτὲ δὲ εἴδη αὐτοὺς νέμει, τούς τε μόνον πρὸς δικανικοὺς παιδεύοντας λόγους καὶ τοὺς πρὸς ἀμφότερα, δικανικούς τε καὶ δημηγορίας, πολιτικοὺς λόγους αὐτοὺς λέγων, περὶ ἃ μάλιστα καὶ αὐτοῦ ἡ διατριβὴ καὶ συνουσία· εἶπε γάρ που (13.9) «Οὐ μόνον δὲ τούτοις (τοῖς περὶ τὰς ἔριδας σοφισταῖς) ἀλλὰ καὶ τοῖς τοὺς πολιτικοὺς λόγους ὑπισχνουμένοις ἄξιον ἐπιτιμῆσαι», καὶ (αὐτ. 19) «λοιποὶ δ' ἡμῖν εἰσιν οἱ τὰς καλουμένας τέχνας γράψαι τολμήσαντες - -, οἵτινες ὑπέσχοντο δικάζεσθαι διδάξειν», καὶ (251) «ἀμφισβητοῦσιν οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν (παίδευσιν) ὄντες καί φασιν οἱ μὲν διὰ τῶν ἐριστικῶν λόγων, οἱ δὲ διὰ τῶν πολιτικῶν φρονιμωτέρους ἔσεσθαι τοὺς αὐτοῖς πλησιάζοντας», καὶ (13,20) «ἐκεῖνοι (οἱ πρὸς τοὺς δικανικοὺς λόγους διδάσκοντες) ἐπὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους παρακαλοῦντες, ἀμελήσαντες τῶν ἄλλων προσόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν πολυπραγμοσύνης καὶ πλεονεξίας ὑπέστησαν εἶναι διδάσκαλοι». (Ἰδὲ καὶ 215. 220. 237).

6. Τοὺς δὲ οἵους τε ὄντας ἐν πλήθει λέγειν πρὸς τοὺς ἱκανοὺς γράφειν λόγους παντοίους, καὶ οὐ δικανικοὺς μόνον, **ἀγωνιστὰς** ὁ Ἰσοκράτης εἶπε, **λόγων ποιητάς,** οὐ λογογράφους, ἐκείνους καλέσας, (14,45) «ἡ δὲ παίδευσις τοὺς καταδεεστέραν τὴν φύσιν ἔχοντας ἀγωνιστὰς μὲν ἀγαθοὺς ἢ λόγων ποιητὰς οὐκ ἂν ἀποτελέσειε», καὶ (15,201) «δύο μὲν ἢ τρεῖς ἐξ ἁπάντων τῶν διδασκαλείων ἀγωνιστὰς γιγνομένους», καὶ (204) «ἱκανοὺς ἀγωνιστὰς ἀποτελεσθέντας», καὶ (15,192) «λόγων μὲν ποιητὴς τυχὸν ἂν χαριέστερος γένοιτο τῶν πολλῶν, εἰς ὄχλον δὲ καταστάς, τούτου μόνου ἀποστερηθείς, τοῦ τολμᾶν, οὐδ' ἂν φθέγξασθαι δυνηθείη».

7. Τοὺς δὲ δικανικοὺς ῥήτορας εἴτε συνηγοροῦντας εἴτε καὶ λογογραφοῦντας πανταχοῦ σχεδὸν ἀτιμάζει λέγων πρὸς τὴν οἰκείαν δια-

τριβὴν καὶ πραγματείαν· εἶπε γὰρ αὐτοὺς **τοὺς περὶ τὰ δικαστήρια καλινδουμένους** ἢ **τοὺς τὰς δίκας εὖ λέγοντας** ἢ **τοὺς περὶ τὰς δίκας** ἢ **περὶ τοὺς ἀγῶνας δεινούς**, ἢ **τοὺς ἀπὸ τῶν συμβολαίων ζῶντας** ἢ **τοὺς παρασκευάζοντας τοὺς λόγους τοῖς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀγωνιζομένοις** ἢ **τοὺς περὶ τὰς δίκας** ἢ **τοὺς περὶ τὴν γραφὴν τὴν τῶν λόγων** ἢ **τοὺς δικανικοὺς δοκοῦντας εἶναι** καὶ ἄλλ' ἄττα τοιαῦτα· οἷον (15,30) «ὅσος οὐδεὶς πώποτε γέγονεν οὔτε τῶν περὶ τὰ δικαστήρια καλινδουμένων οὔτε τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν διατριψάντων», καὶ (15,47) «νομίζοντες τοὺς ἐν τοῖς τοιούτοις πρωτεύοντας -- μᾶλλον ὠφελεῖν δυναμένους εἶναι τῶν τὰς δίκας εὖ λεγόντων», καὶ (αὐτ. 49) «πρὸς δὲ τούτοις τοὺς μὲν περὶ τὰς δίκας δεινοὺς (συνίσασι) πόρρω τῶν λόγων ἐκείνων ὄντας», καὶ (12,1) «οὓς (λόγους) οἱ δεινοὶ περὶ τοὺς ἀγῶνας παραινοῦσι τοῖς νεωτέροις μελετᾶν», καὶ (αὐτ. 38) «τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν συμβολαίων τῶν ὑμετέρων ζῶντας ἴδοιτ' ἂν μόνον οὐκ ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἰκοῦντας», καὶ (αὐτ. 41) «παμπληθεῖς εἰσιν οἱ παρασκευάζοντες τοὺς λόγους τοῖς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀγωνιζομένοις», καὶ (αὐτ. 42) «ἔχων πολλὰς εἰπεῖν διαφορὰς περὶ τοῦ βίου τοῦ τ' ἐμοῦ καὶ τῶν περὶ τὰς δίκας», καὶ (12,29) «τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχω καὶ περὶ τῶν δημηγορεῖν δυναμένων καὶ τῶν περὶ τὴν γραφὴν τὴν τῶν λόγων εὐδοκιμούντων» καὶ (15,48) «καὶ τοὺς μὲν δικανικοὺς δοκοῦντας εἶναι (συνίσασι) ταύτην τὴν ἡμέραν μόνην ἀνεκτοὺς ὄντας, ἐν ᾗπερ ἂν ἀγωνιζόμενοι τυγχάνωσι».

ϛ'. Εἴδη ῥητορικῶν λόγων.

α) Πολιτικοὶ λόγοι.

1. Τὸ μὲν ὅλον τῶν ῥητορικῶν λόγων γένος λόγους ἁπλῶς Ἰσοκράτης φιλεῖ λέγειν (Ὅρα Γ'). Διακρίνειν δὲ βουλόμενος τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ τοῦ ἄλλου καταλογάδην λόγου εἶπέ που ἐν Ἀντιδόσει (46) «ἧς δ' οὖν (ἰδέας λόγων) ἐμοὶ προσήκει, ταύτης μνησθεὶς ἐάσω τὰς ἄλλας. Εἰσὶ γάρ τινες, οἳ τῶν μὲν προειρημένων οὐκ ἀπείρως ἔχουσι, γράφειν δὲ προῄρηνται λόγους οὐ περὶ τῶν ὑμετέρων συμβολαίων.

ἀλλ' Ἑλληνικοὺς καὶ **πολιτικοὺς** [καὶ πανηγυρικούς], οὓς ἅπαντες ἂν φήσειαν ὁμοιοτέρους εἶναι τοῖς μετὰ μουσικῆς καὶ ῥυθμῶν πεποιημένοις ἢ τοῖς ἐν δικαστηρίῳ λεγομένοις». Ὅ,τι μὲν οὖν οἱ ἐνταῦθα λεγόμενοι πολιτικοὶ λόγοι βούλονται λέγειν αὐτὸς ἡμῖν ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ εἶπε λέγων (2) «περὶ ἐκείνους (τῶν λόγων) ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας», καὶ (αὐτ. 11) «τὴν προαίρεσιν ποιούμενος--περὶ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ βασιλικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων»· τοῦτο δ' ἔστιν οἱ περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων λόγοι.

6) Πολιτικοὶ λόγοι.

2. Ἀλλαχοῦ δ' ἄλλ' ἄττα τῷ ὀνόματι τούτῳ, τοῖς πολιτικοῖς λόγοις οὐχ ἅπαξ ὀνομάζων εὑρίσκεται· φαίνεται γὰρ λέγων τοὺς ἐν πολίταις καὶ τῷ πλήθει οὐ μόνον περὶ πολιτικῶν ἀλλὰ καὶ περὶ δικανικῶν πραγμάτων λεγομένους, οἷον ἐν τῇ Ἀντιδόσει (258) «τῶν περὶ τὰς ἔριδας σπουδαζόντων ἔνιοι βλασφημοῦσι περὶ τῶν λόγων τῶν κοινῶν·--(260) περὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους ἡμεῖς ὄντες, οὓς ἐκεῖνοί φασι εἶναι φιλαπεχθήμονας, πολὺ πρᾳότεροι αὐτῶν τυγχάνομεν ὄντες» καὶ ἐν τῷ κατὰ Σοφιστῶν (20) «ἐκεῖνοι δὲ (οἱ δικάζεσθαι διδάξειν ὑπισχνούμενοι 19) ἐπὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους παρακαλοῦντες--πλεονεξίας ὑπέστησαν εἶναι διδάσκαλοι», καὶ (αὐτ. 9) «Οὐ μόνον δὲ τούτοις (τοῖς τὴν ἀρετὴν διδάξειν ὑπισχνουμένοις (σοφισταῖς)), ἀλλὰ καὶ τοῖς τοὺς πολιτικοὺς λόγους ὑπισχνουμένοις ἄξιον ἐπιτιμῆσαι», ὅ ἐστι τοῖς τὴν ῥητορικὴν διδάσκουσι, καὶ (αὐτ. 21) «Οὐ μὴν ἀλλὰ συμπαρακελεύσασθαί γε καὶ συνασκῆσαι ἂν (εἰς σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην) οἶμαι τὴν τῶν λόγων τῶν πολιτικῶν ἐπιμέλειαν», καὶ ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα (51) «καί φασιν οἱ μὲν διὰ τῶν ἐριστικῶν λόγων, οἱ δὲ διὰ τῶν πολιτικῶν, οἱ δὲ δι' ἄλλων τινῶν φρονιμωτέρους ἔσεσθαι τοὺς αὐτοῖς πλησιάζοντας», ἔνθα οἱ διὰ τῶν πολιτικῶν λόγων τοῦτ' ἔσεσθαι φάσκοντες οἱ τῆς ῥητορικῆς εἰσι διδάσκαλοι. Πολλλκις δ' ἐν τοῖς παραδείγμασι τούτοις οἱ πολιτικοὶ λόγοι ἐναντίοι τοῖς ἐριστικοῖς ἐφάνησαν λεγόμενοι.

Ῥητορεία.

3. Τῶν περὶ τοὺς λόγους τοὺς ῥητορικοὺς ὀνομάτων ἐστὶ καὶ ἡ ῥητορεία. Βούλεται δὲ λέγειν τὸν ἔντεχνον ἐν τῷ πλήθει λόγον λεγόμενον· δηλοῖ δ' αὐτὸς εἰπὼν ἐν μὲν Φιλίππῳ (26) «ἐπειδὰν γὰρ ὁ λόγος ἀποστερηθῇ τῆς τε δόξης τῆς τοῦ λέγοντος καὶ τῆς φωνῆς καὶ τῶν μεταβολῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις γιγνομένων --, εἰκότως, οἶμαι, φαῦλος εἶναι δοκεῖ τοῖς ἀκούουσιν», ἐν δὲ τῷ Παναθηναϊκῷ (2) «περὶ ἐκείνους (τῶν λόγων) ἐπραγματευόμην --, τοὺς πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας, οὐκ ὀλίγων δ' ἀντιθέσεων καὶ παρισώσεων καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν», ἐν δὲ τῷ κατὰ Σοφιστῶν (21) «Καίτοι τοὺς βουλομένους πειθαρχεῖν τοῖς ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ταύτης (τῆς ῥητορικῆς παιδεύσεως) προσταττομένοις πολὺ ἂν θᾶττον πρὸς ἐπιείκειαν ἢ πρὸς ῥητορείαν ὠφελήσειαν».

Οἷον ῥητορεῖαι δὲ λόγοι αὐτοῦ εἰσιν ὅ τε περὶ Εἰρήνης καὶ ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς καὶ ὁ Ἀρχίδαμος συμβουλευτικοὶ ὄντες καὶ ὁ Πλαταϊκὸς βοηθείας δέησις.

Οἱ πρὸς τὰς ἐπιδείξεις λόγοι.

4. Τὸ ὄνομα λόγον ἐπιδεικτικὸν οὐκ ἂν λάβοις θηρῶν παρ' Ἰσοκράτει· τοὺς δὲ λόγους τοὺς τοιούτους τοὺς πρὸς ἐπίδειξιν ἢ ἐπιδείξεις πανταχοῦ χαίρει λέγων. Ἦσαν δ' ὡς τὸ πολὺ ἐγκώμια ἢ ἀπολογίαι ἢ κατηγορίαι ἢ μυθώδεις καὶ τερατείας μεστοὶ λόγοι (12,1), ἔστι δ' ὅτε συμβουλευτικοὶ δοκοῦντες εἶναι ἐναντίοι ὄντες τοῖς τε ὡς ἀληθῶς συμβουλευτικοῖς ἢ παραινετικοῖς καὶ τοῖς δικανικοῖς, τῶν σοφιστῶν δὲ μάλιστα ἐπιτηδεύματα καὶ ἔργα γραφόμενα ἢ ἐπιστελλόμενα ἢ ἐν συλλόγοις ἀνδρῶν καὶ πανηγύρεσι λεγόμενα, ὧν καὶ οἱ πανηγυρικοὶ ἐπονομασθέντες λόγοι. Εἶπε δὲ περὶ τούτων πολλαχοῦ τῶν λόγων, οἷον (15,1) «Εἰ μὲν ὅμοιος ἦν ὁ λόγος ὁ μέλλων ἀναγνωσθήσεσθαι τοῖς ἢ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἢ πρὸς τὰς ἐπιδείξεις γιγνομένοις, οὐδὲν ἄν, οἶμαι, ἔδει προδιαλεχθῆναι περὶ αὐτοῦ», καὶ (4,11) «ὥσπερ ὁμοίως δέον ἀμφοτέρους ἔχειν (τοὺς δικανικοὺς καὶ τούς πανηγυρικούς), ἀλλ' οὐ τοὺς μὲν ἀσφαλῶς, τοὺς

δ' ἐπιδεικτικῶς», καὶ (4,17) «τὸν μὴ μόνον ἐπίδειξιν ποιούμενον ἀλλὰ καὶ διαπράξασθαί τι βουλόμενον», καὶ (5,17) «μέλλω σοι τὸν λόγον πέμπειν οὐκ ἐπίδειξιν ποιησόμενον--ἀλλὰ πειρασόμενόν σε προτρέπειν ἐπὶ πράξεις οἰκειοτέρας καὶ καλλίους» καὶ (5,25) «ἅπαντες ὑπειλήφασι τοὺς μὲν (τῶν λόγων τοὺς εἰς τὸ πείθειν λεγομένους) περὶ σπουδαίων πραγμάτων--ῥητορεύεσθαι, τοὺς δὲ πρὸς ἐπίδειξιν--γεγράφθαι», καὶ (5,27) «ἅπερ καὶ τὸ νῦν ἐπιδεικνύμενον (λόγον) μάλιστ' ἂν βλάψειε καὶ φαυλότερον φαίνεσθαι ποιήσειε», καὶ (10,9) τινές--τολμῶσι γράφειν ὡς ἔστιν ὁ τῶν πτωχευόντων καὶ φευγόντων βίος ζηλωτότερος ἢ ὁ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.-- Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πάντων εἶναι καταγελαστότατον τὸ διὰ τούτων τῶν λόγων ζητεῖν πείθειν ὡς περὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστήμην ἔχουσιν, ἐξὸν ἐν αὐτοῖς, οἷς ἐπαγγέλλονται, τὴν ἐπίδειξιν ποιεῖσθαι», καὶ (5,93) «εἰ μὲν ἐπίδειξιν ἐποιούμην, ἐπειρώμην ἂν ἅπαντα τὰ τοιαῦτα διαφεύγειν», καὶ (11,4) «Αἰσθανόμενος οὖν οὐχ ἥκιστά σε μεγαλαυχούμενον ἐπί τε τῇ Βουσίριδος ἀπολογίᾳ καὶ τῇ Σωκράτους κατηγορίᾳ πειράσομαί σοι ποιῆσαι καταφανές, ὅτι πολὺ τοῦ δέοντος ἐν ἀμφοτέροις τοῖς λόγοις διήμαρτες», καὶ (11,44) «οὐ γὰρ ἐπίδειξιν τοῖς ἄλλοις ποιούμενος--διαλέγομαι περὶ αὐτῶν», καὶ (12,1) «Νεώτερος ὢν προῃρούμην γράφειν τῶν λόγων οὐ τοὺς μυθώδεις οὐδὲ τοὺς τερατείας καὶ ψευδολογίας μεστούς, οἷς οἱ πολλοὶ μᾶλλον χαίρουσιν ἢ τοῖς περὶ τῆς αὑτῶν σωτηρίας λεγομένοις», καὶ (12,11) «ἐπὶ τὸ--γράφειν ἃ διανοηθείην κατέφυγον, οὐ περὶ μικρῶν τὴν προαίρεσιν ποιούμενος-- οὐδὲ περὶ ὧν ἄλλοι τινὲς ληροῦσιν», καὶ (Ἐπιστ. 1,7) «οὐ γὰρ ἐγὼ τυγχάνω φιλοτίμως διακείμενος πρὸς τὰς ἐπιδείξεις», καὶ (Ἐπ. 6,5) «μηδὲν ὑπολάβητε τοιοῦτον, ὡς ἄρ' ἐγὼ ταύτην ἔγραψα τὴν ἐπιστολὴν--ἐπίδειξιν ποιούμενος», καὶ (12,233) «τετυχηκὼς ὧνπερ οἱ κατορθοῦντες ἐν ταῖς ἐπιδείξεσιν», καὶ (12,271) «σπουδαιοτέρους καὶ φιλοσοφικωτέρους εἶναι νομίζοντας τοὺς διδασκαλικοὺς (λόγους) τῶν πρὸς τὰς ἐπιδείξεις καὶ τοὺς ἀγῶνας γεγραμμένων», καὶ (15,55) «Εἰ μὲν γὰρ ἐπίδειξιν ποιούμενος ἔλεγον αὐτούς, εἰκότως ἂν εἶχον τὴν αἰτίαν τούτων», καὶ (15,147) «Ὁρῶσι γὰρ ἐκείνων μὲν (τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντων, ὅ ἐστι τῶν σοφιστῶν) τοὺς πλείστους--ἔν τε ταῖς πανηγύρεσι καὶ τοῖς ἰδίοις συλλόγοις ἐπιδείξεις ποιουμέ-

μους», καὶ (Ἐπ. 1.6) «τοῖς μὲν ἐπιδείξεως δεομένοις αἱ πανηγύρεις ἁρμόττουσιν», καὶ (Ἐπ. 5,4) «μηδὲν ὑπολάβητε τοιοῦτον, ὡς ἄρ' ἐγὼ ταύτην ἔγραψα τὴν ἐπιστολήν -- ἐπίδειξιν ποιήσασθαι βουλόμενος», καὶ (5,5) «εἴπερ ἐπιδείξει προσεῖχον τὸν νοῦν --, οὐκ ἂν ταύτην προειλόμην τὴν ὑπόθεσιν».

Οἱ συμβουλεύοντες λόγοι.

5. Τοὺς συμβουλευτικοὺς λόγους συμβουλεύοντας καλεῖ ὁ Ἰσοκράτης. Εὑρίσκεται γὰρ γράψας ἐν μὲν τῷ Παναθηναϊκῷ (2) «πάντας τούτους (τοὺς λόγους) ἐάσας περὶ ἐκείνους ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας», καὶ (13) «ἐμὲ δὲ τῶν λόγων ἡγεμόνα τούτων γεγενημένον -- τῶν συμβουλευόντων ἀποικίαν ἐκπέμπειν», ἐν δὲ τῷ περὶ Ἀντιδόσεως (62) «χρησιμωτέρους εἶναι τῶν λόγων τοὺς ὑπὲρ ὧν δεῖ πράττειν συμβουλεύοντας», καὶ (67) «ἔστι δ' ὁ μέλλων δειχθήσεσθαι λόγος Νικοκλεῖ τῷ Κυπρίῳ -- συμβουλεύων», καὶ (77) «τίς (λόγος γένοιτ') ἂν περὶ καλλιόνων καὶ μειζόνων πραγμάτων τοῦ περὶ τῆς ὁμονοίας συμβουλεύοντος ;», ἐν δὲ τῷ πρὸς Νικοκλέα (42) «τὰ συμβουλεύοντα καὶ τῶν ποιημάτων καὶ τῶν συγγραμμάτων χρησιμώτατα μὲν ἅπαντες νομίζουσιν, οὐ μὴν ἥδιστά γ' αὐτῶν ἀκούουσιν», ἐν δὲ τῷ Φιλίππῳ (18) «Φιλίππῳ συμβουλεύσοντα λόγον μέλλεις πέμπειν».

Λάβοις δ' ἂν θηρῶν ἐπὶ τοιούτων τὸ συμβουλεύειν πολλάκις αὐτοῦ ἐν τοῖς λόγοις εἰρημένον, οἷον (4,3) «ἥκω συμβουλεύσων περί τε τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ τῆς ὁμονοίας τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτούς», καὶ (4,10) «ἐχρῆν -- μὴ πρότερον περὶ τῶν ὁμολογουμένων συμβουλεύειν», καὶ (5,9) «ἅπερ ἐν τῷ Πανηγυρικῷ λόγῳ τυγχάνω συμβεβουλευκώς», καὶ (5,16) «Μέλλω γάρ σοι συμβουλεύειν προστῆναι τῆς τε τῶν Ἑλλήνων ὁμονοίας καὶ τῆς ἐπὶ τοὺς βαρβάρους στρατείας», καὶ (5,82) «ἐπιχειρῶ συμβουλεύειν τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν ἐγὼ πέφυκα καὶ δύναμαι», καὶ (5, 105) «βελτίω τούτων οὐδεὶς ἂν συμβουλεύσειεν», καὶ (6,1) «περὶ τούτων νεώτερος ὢν παρελήλυθα συμβουλεύσων», καὶ (6,3) «μὴ προσήκειν τούτους μάλιστα συμβουλεύειν», καὶ (7,77) «παραχωρῶ

τοῖς βουλομένοις ἔτι συμβουλεύειν περὶ τούτων», καὶ (8,1) «περὶ ὧν μέλλουσι συμβουλεύειν», καὶ (8,5) «τοῖς περὶ τῆς εἰρήνης συμβουλεύουσιν», καὶ (8,8) «οὐ τῶν τυχόντων συμβεβουλευκότων», καὶ πόλλ' ἄλλα ἀλλαχοῦ τοιαῦτα (8,28.62.12,2.14.262. Ἐπ. 1,1.2.12.6,6.7,10.9,6).

Καὶ τῶν λόγων δ' αὐτοῦ πολλοί, ἐφ' οἷς μάλιστα μέγα φρονεῖ τε καὶ αὐχεῖ, συμβουλεύοντές εἰσιν, οἷος ὅ τε Πανηγυρικός, καὶ ἐγκώμιον ἅμα ὤν, καὶ ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀρχίδαμος καὶ ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς καὶ ὁ περὶ Εἰρήνης καὶ αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιστολῶν.

Γένος δέ τι τῶν λόγων τῶν τοιούτων καὶ **παραινοῦντας** φιλεῖ λέγειν, τοὺς πρὸς ἄνδρας ἂν λεγομένους, οἷς ἄν τίς τι παρακελεύηται ποιεῖν ἤ τινος ἀποτρέπειν σπουδάζῃ, οἷος ὁ πρὸς Νικοκλέα λόγος καὶ τοῦ Νικοκλέους ἡ πρὸς Κυπρίους τελευταία μοῖρα· ἔτυχε γάρ που εἰπὼν (3,10) «Καλλίστους (λόγους) ἡγοῦμαι -- τοὺς περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ πολιτειῶν παραινοῦντας, καὶ τούτων αὐτῶν ὅσοι διδάσκουσι τούς τε δυναστεύοντας, ὡς δεῖ τῷ πλήθει χρῆσθαι, καὶ τοὺς ἰδιώτας, ὡς χρὴ πρὸς τοὺς ἄρχοντας διακεῖσθαι». Κατὰ δὴ ταῦτα καὶ τῶν συμβουλευόντων ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς παραινῶν ἂν εἴη, τοιαῦτ' ἄττα πρὸς Ἀθηναίους λέγων τε καὶ συμβουλεύων. Ὅμοια δὲ καὶ παραπλήσια τῷ παραινεῖν κεχρημένος φαίνεται, οἷόνπερ ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα (54) «Ἐγὼ μέν οὖν ἃ γιγνώσκω παρήνεκα», καὶ ἐν τῷ Φιλίππῳ (105) «φοβοῦμαι μή τινες ἐπιτιμήσωσιν ἡμῖν, εἰ τολμῴην σοι παραινεῖν, τῷ πλεῖστα καὶ μέγιστα πεπραγμένῳ κατὰ πόλεμον», καὶ ἐν τῷ περὶ Εἰρήνης (145) «τοῖς νεωτέροις -- παραινῶ καὶ παρακελεύομαι τοιαῦτα καὶ λέγειν καὶ γράφειν», καὶ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ (1) «οὓς (λόγους) οἱ δεινοὶ περὶ τοὺς ἀγῶνας παραινοῦσι τοῖς νεωτέροις μελετᾶν», καὶ ἀλλαχοῦ (12,264. Ἐπ 9,6).

Ἐγκώμιον ἢ ἔπαινος, κατηγορία ἀπολογία,
νουθέτησις ἢ ἐπίπληξις ἢ ἐπιτίμησις.

6. Ὃ μὲν εἶδος λόγου ἐστὶν **ἐγκώμιον** ἢ **ἔπαινος** αὐτῷ Ἰσοκράτει ὁρίσασθαι ἐμέλησεν εἰπόντι που (11,5) «δεῖ τοὺς μὲν εὐλογεῖν τινας βουλομένους πλείω τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς προσόντ' ἀποφαίνειν», καὶ (48). «Οἱ λόγοι τοιαύτην ἔχουσι τὴν φύσιν,

ὥσθ'οἷόν τ'εἶναι--τοῖς μικροῖς μέγεθος περιθεῖναι», καὶ (16, 15) «ἐπαινεῖν (προσήκει) τοὺς ἐπ'ἀγαθῷ διαφέροντας», καὶ (12,85) «δεινόν--, ἣν περὶ ἀνδρὸς τοιούτου διαλεγόμενος παραλίπω τι τῶν ἐκείνῳ προσόντων ἀγαθῶν», καὶ (12,123) «δεῖ δὲ τοὺς ἐπιχειροῦντας καθ' ὑπερβολήν τινας ἐπαινεῖν ἐπιδεικνύναι ὡς ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς διήνεγκαν». Τοιαῦτα δ' ἐν νῷ ἔχων ἢ βουλόμενος οὐχ ἅπαξ τό τε ἐγκώμιον καὶ τὸν ἔπαινον ἢ τὸ ἐγκωμιάζειν τε καὶ ἐπαινεῖν ἔτυχε γράψας, οἷον (3,7) «τούτῳ (τῷ λόγῳ) -- τοὺς ἀγαθοὺς ἐγκωμιάζομεν», καὶ (4,51) «ἵνα δὲ μὴ δοκῶ--ἐκ τούτων ἐγκωμιάζειν τὴν πόλιν, ἀπορῶν τὰ πρὸς τὸν πόλεμον αὐτὴν ἐπαινεῖν», καὶ (4,82) «Ὁμοίως χαλεπὸν ἐπαινεῖν τοὺς ὑπερβεβληκότας τὰς τῶν ἄλλων ἀρετάς, ὥσπερ τοὺς μηδὲν ἀγαθὸν πεποιηκότας», καὶ (4,186) «Ποίων τινῶν χρὴ προσδοκᾶν ἐγκωμίων τεύξεσθαι τοὺς ὅλης τῆς Ἀσίας κρατήσαντας, καὶ (5,17) «μέλλω σοι λογον πέμπειν οὐκ ἐγκωμιασόμενον τοὺς πολέμους τοὺς διὰ σοῦ γεγενημένους», καὶ (5, 153) «Νομίζω δὲ χρῆναί σε--μάλιστα νομίζειν ἐκείνους ἐγκωμιάζειν, τοὺς μειζόνων ἔργων ἢ τηλικούτων τὴν σὴν φύσιν ἀξιοῦντας», καὶ (7,36) «τὰς μὲν πράξεις ἐπαινῶ τὰς ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις γεγενημένας, τὰς δ' αἰτίας οὐ φράζω», καὶ (9, 5) «ἐχρῆν μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαινεῖν τοὺς ἐφ' ἑαυτῶν ἄνδρας ἀγαθοὺς γεγενημένους», καὶ (9,6) «ὅταν--αὐτὸν προειδῇ--μηδέποτε τοιούτων ἐπαίνων ἀξιωθησόμενον», καὶ (9,8) «Χαλεπόν ἐστιν ἀνδρὸς ἀρετὴν διὰ λόγων ἐγκωμιάζειν», καὶ (10,12) «Τῶν μὲν γὰρ τοὺς βομβολιοὺς καὶ τοὺς ἅλας καὶ τὰ τοιαῦτα βουληθέντων ἐπαινεῖν οὐδεὶς πώποτε λόγων ἠπόρησε», καὶ (10,14) «φησὶ γὰρ ἐγκώμιον γεγραφέναι περὶ αὐτῆς τῆς Ἑλένης», καὶ (10,69) «οὐκ ἀπορήσουσιν ἀφορμῆς, ὅθεν Ἑλένην ἔξω τῶν εἰρημένων ἕξουσιν ἐπαινεῖν», καὶ (11,5) «ὥσπερ ἐγκωμιάσαι (Σωκράτην βουλόμενος Ἀλκιβιάδην ἔδωκας αὐτῷ μαθητήν». Τοιαῦτα δ' ἔτ' ἰχνεύων πόλλ' ἂν εὕροις (10,6.6.44.12,35.36.37.38.39.79.81.86.135.184.184.200.236.237.239.240.253.261.15,8.).

Τῶν λόγων δ' αὐτοῦ ἐγκώμια ἢ ἔπαινοι δοκοῦσιν εἶναι τοῦ τε Νικοκλέους τὸ πρῶτον, τήν τε πολιτείαν καὶ αὐτὸν ἐπαινοῦν, καὶ ὁ Πανηγυρικὸς συμβουλευτικὸς μὲν ὤν, ἀλλὰ καὶ ἐγκώμιον Ἀθηναίων πρὸς Λακεδαιμονίους ἐπιτιμωμένους παραβαλλομένων, καὶ τὸ

ὑπὲρ τῆς παλαιᾶς Ἀθηναίων πολιτείας μέρος τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ καὶ ὁ Εὐαγόρας, καὶ παραίνεσιν ἐπὶ τῇ τελευτῇ πρὸς Νικοκλέα, ἔχων, καὶ ἡ Ἑλένη, ἧς τὰ πρῶτα κατηγορία τῶν ἀντιτέχνων οὖσα σοφιστῶν τυγχάνει, καὶ ἄλλου του ἐγκώμιον Ἑλένης γεγραφότος, καὶ ὁ Βούσιρις, καὶ ἀπολογία ἅμα ὤν, καὶ ὁ Παναθηναϊκὸς ἐπαινῶν τοὺς Ἀθηναίους παρὰ τοὺς Λακεδαιμονίους κατηγορουμένους, προειρημένης καὶ ἀπολογίας πρὸς τοὺς φθονοῦντας αὐτῷ τῶν πολλῶν καὶ τοὺς διαβάλλοντας τῶν σοφιστῶν.

Κατηγορία δ' ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν, καὶ οὐχ ἡ ἐν δικαστηρίοις μόνον, παρ' Ἰσοκράτει δοκεῖ εἶναι λόγος ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντος καὶ ἐλάττω μέν τινι τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν προσόντ' ἀποφαίνοντος, πλείω δὲ κακὰ καὶ μείζω τῶν ὄντων· ἔτυχε γὰρ γεγραφὼς ἐν μὲν τῷ Πανηγυρικῷ (130) «χρὴ δὲ κατηγορεῖν ἡγεῖσθαι τοὺς ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντας», καὶ (8) «Οἱ λόγοι τοιαύτην ἔχουσι τὴν φύσιν ὥσθ' οἷόν τ' εἶναι--τά τε μεγάλα (ἀγαθὰ ἢ κακὰ) ταπεινὰ ποιῆσαι καὶ τοῖς μικροῖς (ἀγαθοῖς ἢ κακοῖς) μέγεθος περιθεῖναι», ἐν δὲ τῷ Βουσίριδι (4) «δεῖ τοὺς μὲν εὐλογεῖν τινας βουλομένους πλείω τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς ἀποφαίνειν, τοὺς δὲ κατηγοροῦντας τἀναντία τούτοις ποιεῖν». Πολλαχοῦ δ' ηὕρηται ὁμοίως κεχρημένος τῇ τε κατηγορίᾳ τῷ ὀνόματι καὶ τῷ κατηγορεῖν· εἶπε δ' ἔστιν ὅπου τοιοῦτον καὶ τὸν ψόγον καὶ τὸ ψέγειν, οἷον (15,147) «ἐκ τούτων πολλαὶ κατηγορίαι κατὰ ταύτης (τῆς πόλεως) γεγόνασιν», καὶ (7,76) «εἰσὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι τῶν λόγων--κατηγορία τῶν τὰς εὐγενείας ταῖς αὐτῶν ῥαθυμίαις καὶ κακίαις καταισχυνόντων», καὶ (11,4) «αἰσθόμενος οὐχ ἥκιστά σε μεγαλαυχούμενον ἐπὶ τῇ Σωκράτους κατηγορίᾳ», καὶ (11,5) «Σωκράτους κατηγορεῖν ἐπεχείρησας», καὶ (11,6) «ὁ μὲν ἂν σοι τοσαύτην ἔχοι χάριν ὑπὲρ τῆς κατηγορίας, ὅσην οὐδενὶ τῶν ἐπαινεῖν εἰθισμένων», καὶ (12,54) «ὧν (τῶν δεκάρχων) ἐπιχειρήσας ἄν τις κατηγορεῖν τρεῖς ἢ τέτταρας ἡμέρας συνεχῶς οὐδὲν ἂν μέρος εἰρηκέναι δόξειε τῶν ἐκείνους ἡμαρτημένων», καὶ (12,239) «μὴ δόξῃς--τούτους νῦν ψέγειν, οὓς πρότερον ἐπῄνεις», καὶ (240) «λόγους ἀμφιβόλους καὶ μηδὲν μᾶλλον μετὰ τῶν ἐπαινούντων ἢ ψεγόντων ὄντας» ὅθεν ἄν τι ἴδοι καὶ ἀμφιβόλους τινὰς λόγους Ἰσοκράτει ὄντας· καὶ (250) «ὡς κατηγορίαν γεγραφότα κατ' αὐτῶν», καὶ (13,14) «εἰ δὲ δεῖ μὴ μό-

νον κατηγορεῖν τῶν ἄλλων». Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτ' αὐτῷ εἰρημένα (15,18. 22.32 κ. ἀ.)

Τῶν δὲ λόγων αὐτοῦ τῶν οὐ δικανικῶν κατηγορία ἔοικεν εἶναι ὅ τε κατὰ Σοφιστῶν καὶ ἐπίδειξιν ἔχων τῆς περὶ παιδεύσεως αὐτοῦ διανοίας καὶ ὁ Βούσιρις νουθέτησις εἶναι δοκῶν Πολυκράτους καὶ ἐπίδειξιν ἅμα ἔχων ἀπολογίας Βουσίριδος καὶ τὸ κατὰ Λακεδαιμονίων μὲν μέρος τοῦ τε Πανηγυρικοῦ καὶ τοῦ Παναθηναϊκοῦ, τὸ κατὰ σοφιστῶν δὲ τῆς Ἑλένης.

Ἀπολογία μέν ἐστι λόγος κατηγοριῶν ἀπολύων· διακρίνων δὲ ταύτην τῶν ἐπαίνων ὁμογενῶν ὄντων λόγων ἐν τῇ Ἑλένῃ ποῦ εἶπεν (15) «Ἀπολογεῖσθαι μὲν προσήκει περὶ τῶν ἀδικεῖν αἰτίαν ἐχόντων, ἐπαινεῖν δὲ τοὺς ἐπ' ἀγαθῷ τινι διαφέροντας». Τὴν δ' ἀπολογίαν καὶ τὸ ἀπολογεῖσθαι οὐχ ἅπαξ τοιαῦτα γεγραφὼς εὑρίσκεται, οἷον (10,15) «φησὶ μὲν ἐγκώμιον γεγραφέναι --, τυγχάνει δ' ἀπολογίαν εἰρηκώς», καὶ (11,4) «μεγαλαυχούμενον ἐπὶ τῇ Βουσίριδος ἀπολογίᾳ», καὶ (11,5) «ὑπὲρ Βουσίριδος ἀπολογήσασθαι φάσκων -- τηλικαύτην αὐτῷ παρανομίαν προσῆψας», καὶ (11,9) «ὑπόθεσιν, καίπερ οὐ σπουδαίαν οὐδὲ σεμνοὺς λόγους ἔχουσαν, ἐξ ὧν ἔδει καὶ τὸν ἔπαινον καὶ τὴν ἀπολογίαν ποιήσασθαι», καὶ (11,44) «Πολλῶν δ' ἐνόντων εἰπεῖν, ἐξ ὧν ἄν τις καὶ τὸν ἔπαινον καὶ τὴν ἀπολογίαν μηκύνειεν», καὶ (αὐτ.) «τόν γε λόγον -- οὐκ ἀπολογίαν ὑπὲρ Βουσίριδος, ἀλλ' ὁμολογίαν τῶν ἐπικαλουμένων δικαίως ἄν τις εἶναι νομίσειεν», καὶ (11,46) «αἰσχρὸν τοιαύτας ὑπὲρ τῶν ἄλλων ποιεῖσθαι τὰς ἀπολογίας». Εὕροιμεν δ' ἂν καὶ ἄλλα τοιαῦτα (11,48.48.15,8.32.179 κ. ἀ.).

Ἀπολογίαν δὲ τυγχάνει γεγραφὼς τόν τε Βούσιριν ἐπίδειξιν ποιούμενος, καὶ ἔπαινον ἅμα ὄντα καὶ νουθέτησιν ἔτι ἢ μᾶλλον κατηγορίαν Πολυκράτους, καὶ τὴν Ἀντίδοσιν, λόγον ἀπολογίας σχῆμα ἔχοντα (8), ἐν ᾧ ἐπιχειρεῖ δηλοῦν (6) καὶ τὸν τρόπον, ὃν ἔχει, καὶ τὸν βίον, ὃν ζῇ, καὶ τὴν παιδείαν, περὶ ἣν διατρίβει. Ἀπολογία δέ τίς ἐστιν αὐτῷ καὶ τὰ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ τὰ μέχρι τῆς πέμπτης καὶ εἰκοστῆς παραγράφου ὑπὲρ ἑαυτοῦ προειρημένα ἔτι δὲ ἀπολογία ἢ ἔπαινος καὶ τὰ ὑπὲρ Τιμοθέου ἐν τῇ Ἀντιδόσει (107 κ. ἑξ.).

Τὴν μὲν **νουθέτησιν ἢ ἐπίπληξιν ἢ ἐπιτίμησιν,** ὥς γ' ἔμ' εἰδέναι, Ἰσοκράτης οὐκ ἔτυχεν εἰπών, ἀλλὰ λόγους ἐπιπλήττον-

τας καὶ νουθετοῦντας, (12,271) «Σπουδαιοτέρους (λόγους) καὶ φιλοσοφικωτέρους εἶναι νομίζοντας--τοὺς ἐπιπλήττοντας τοῖς ἁμαρτανομένοις καὶ νουθετοῦντας τῶν πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν λεγομένων». Ὁριζόμενος δὲ τὸ νουθετεῖν πρὸς τὸ κατηγορεῖν καὶ τούτου διακρίνων λέγει που (4,130) «Χρὴ δὲ κατηγορεῖν μὲν ἡγεῖσθαι τοὺς ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντας, νουθετεῖν δὲ τοὺς ἐπ' ὠφελείᾳ τοιαῦτα πράττοντας», καὶ (5,72) «προσήκει τοὺς μὲν ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντας μισεῖν; τοὺς δ' ἐπ' ὠφελείᾳ νουθετοῦντας ἐπαινεῖν»· ὥστε λόγος νουθετῶν ἂν εἴη ὁ ἐπ' εὐνοίᾳ καὶ ὠφελείᾳ λοιδορῶν. Τῷ δὲ νουθετεῖν τε καὶ ἐπιπλήττειν καὶ ἐπιτιμᾶν συνωνύμοις οὐχ ἅπαξ κεχρημένοις ἐν τοῖς λόγοις φαίνεται, οἷον (2,28) «Πιστοὺς ἡγοῦ τοὺς τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐπιτιμῶντας», καὶ (4,11) «τινὲς ἐπιτιμῶσι τῶν λόγων τοῖς ὑπὲρ τοὺς ἰδιώτας ἔχουσι», καὶ (4,102) «εἰκότως ἂν ἡμῖν ἐπιτιμῷεν». καὶ (10,7) «Τοῖς δὲ παιδεύειν προσποιουμένοις ἄξιον ἐπιτιμᾶν», καὶ (10,14) «ἵνα δὲ μὴ δοκῶ τὸ ῥᾷστον ποιεῖν, ἐπιτιμᾶν τοῖς ἄλλοις», καὶ (11,30) «εἰ μὲν ἄλλος τίς μοι τὸν τρόπον τοῦτον ἐπέπληττεν, ἡγούμην ἂν αὐτὸν πεπαιδευμένως ἐπιτιμᾶν», καὶ (11,50) «μὴ θαυμάσῃς εἰ νεώτερος ὢν--ἐπιχειρῶ σε νουθετεῖν»; καὶ (13,9) «Καὶ τοῖς τοὺς πολιτικοὺς λόγους ὑπισχνουμένους ἄξιον ἐπιτιμῆσαι», καὶ (13,19) «οὓς (τοὺς τὰς τέχνας γράψαι τολμήσαντας) οὐκ ἀφετέον ἀνεπιτιμήτους», καὶ (5,18) «ἐτόλμησαν ἐπιπλῆξαί μοι», καὶ (5,22) «Τοὺς ἐπιπλῆξαί μοι τολμήσαντας», καὶ (11,34) «οὐδεὶς ἂν αὐτῷ (τῷ λόγῳ) ἐπιπλήξειεν», καὶ (15,65) «τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐπιπλήττω», καὶ (7,46) «ἡ δὲ (βουλὴ) τοὺς μὲν ἐνουθέτει», καὶ (8,61) «εἰ δὲ δή τις προσομολογήσειε προσηκόντως ἐπιτιμᾶν τοῖς γιγνομένοις, δίκαιον δ' εἶναι φαίη τοὺς ἐπ' εὐνοίᾳ νουθετοῦντας--καὶ συμβουλεύειν», καὶ (8,72) «Ἀνάγκη δὲ τοὺς νουθετοῦντας καὶ τοὺς κατηγοροῦντας τοῖς λόγοις χρῆσθαι παραπλησίοις».

Λόγοι δὲ νουθετοῦντες ἢ ἐπιπλήττοντες ἂν εἶεν Ἰσοκράτους ὅ τε Βούσιρις, νουθέτησιν ἔχων Πολυκράτους καὶ ἐπίδειξιν ἅμα ἐπαίνου ἢ ἀπολογίας Βουσίριδος, καὶ ἔνια τῆς κατὰ Σοφιστῶν κατηγορίας καὶ τοῦ περὶ Εἰρήνης καὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ.

Δικανικοὶ λόγοι

7. Τοὺς λόγους τοὺς δικανικοὺς καὶ ἄλλους πολλοῖς ὀνόμασι φιλεῖ προσαγορεύειν λέγων λόγους πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἢ ἁπλῶς ἀγῶνας καὶ δικογραφίαν καὶ λόγους περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων ἢ ὑπὲρ τῶν ἰδίων συμβολαίων ἢ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις συμβολαίοις ἢ τοὺς ἐν δικαστηρίῳ λεγομένους, οἷον (13,20) «οὐδὲν μᾶλλον πρὸς τοὺς δικανικοὺς λόγους ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὠφελεῖν δυναμένου», καὶ (4,11) «ὥστε τοὺς πρὸς ὑπερβολὴν πεποιημένους (λόγους) πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ὑπὲρ τῶν ἰδίων συμβολαίων σκοποῦσι», καὶ (15,1) «εἰ μὲν ἦν ὅμοιος ὁ λόγος - - τοῖς πρὸς τοὺς ἀγῶνας γιγνομένοις», καὶ (12,271) «τῶν πρὸς τὰς ἐπιδείξεις καὶ τοὺς ἀγῶνας γεγραμμένων (λόγων)», καὶ (15,2) «ὡς ἔστι (ἡ ἐμὴ διατριβὴ) περὶ δικογραφίαν»· ὅ ἐστι περὶ γραφὴν δικανικῶν λόγων· καὶ (15,3) «Προῄρημαι λέγειν καὶ γράφειν οὐ περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων», καὶ (15,16) «γράφειν δὲ προῄρηνται λόγους οὐ περὶ τῶν ὑμετέρων συμβολαίων», καὶ (15,42) «μηδὲ περὶ τοὺς λόγους ὄντα με δεινὸν τοὺς περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων», καὶ (15,228) «τῶν λόγων ἐπιθυμοῦντες τῶν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις συμβολαίοις λεγομένων», καὶ (15,276) «οὐκ ἔστιν ὅπως ποιήσεται τὰς ὑποθέσεις (τῶν λόγων) περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων», καὶ (15,4) «τοῖς ἐν δικαστηρίῳ λεγομένοις (λόγοις)».

Θαυμαστὸν δ' ὅτι πανταχοῦ τῶν λόγων τοὺς δικανικοὺς ἀτιμάζοντος λόγους καὶ οὐκ ἀξίους ἑαυτοῦ ἡγουμένου καὶ οὐδ' ὁπωτιοῦν περὶ αὐτοὺς πεπραγματεῦσθαι φάσκοντος, βλασφημεῖν δὲ καὶ διαβάλλειν τοὺς τἀναντία λέγοντας, κατηγοροῦντος δὲ πολλὰ πολλαχοῦ τῶν δικανικοὺς λόγους λεγόντων ἢ γραφόντων ἢ καὶ διδασκόντων, ὅμως αὐτοῦ λογογραφοῦντος καὶ δικανικοὶ λόγοι φέρονται, περὶ ὧν εἰκότα πάνυ ἀποφήνασθαι Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς δοκεῖ ἐν τῷ Ἰσοκράτει που εἰπὼν (18) «Πιστεύω λόγους τινὰς γεγράφθαι ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς εἰς δικαστήριον, οὐ μέντοι πολλούς», ὧν τὰ τεκμήρι' ἂν ἴδοις ἐκεῖ μετιὼν (18). Εἰσὶ δὲ ὅ τε περὶ τοῦ Ζεύγους καὶ ὁ Τραπεζιτικὸς καὶ ὁ πρὸς Καλλίμαχον καὶ ὁ Αἰγινητικὸς καὶ ὁ κατὰ Λοχίτου καὶ ὁ πρὸς Εὐθύνουν, οἷς ἂν καὶ ἡ Ἀντίδοσις προσήκοι, οἷον δικανικὸς λόγος ὢν ἀπολογίας σχῆμα ἔχων.

Ζ΄. Τὸ τῶν λόγων ἢ τῆς ῥητορικῆς τέλος.

Ὅ τι οἱ λόγοι οἱ ῥητορικοὶ βούλονται ποιεῖν πολλάκις Ἰσοκράτης ἔτυχεν εἰπὼν ἄλλοτ' ἄλλα λέγων. Εἶπε μὲν γάρ που ἐν Νικοκλεῖ τὸ εὖ λέγειν σκοπὸν εἶναι τοῦ ῥήτορος (1) «διὰ τί τοὺς εὖ λέγειν ἐπιθυμοῦντας ψέγουσι ;», ἀλλαχοῦ δὲ τὸ πείθειν ἀλλήλους, (6) «Ἐγγενομένου δ' ἡμῖν τοῦ πείθειν ἀλλήλους», ἐν δὲ τῷ Φιλίππῳ τὸ ἡδεῖς τε ἅμα εἶναι τοὺς λόγους καὶ πιστούς, (27) «δι' ὧν (εὐρυθμιῶν καὶ ποικιλιῶν) τοὺς λόγους ἡδίους ἂν ἅμα καὶ πιστοτέρους ποιοῖεν», ἐν δὲ τῇ Ἀντιδόσει τὸ εὖ λέγεθαι τὸν λόγον, οὐ τὸ χαριέντως μόνον. (62) φανήσονταί τινες οἳ χαριέντως εἰρῆσθαι ταῦτα φήσουσι, τὸ γὰρ εὖ φθονήσουσιν εἰπεῖν», ἐν Βουσίριδι δὲ τὸ πείθειν, (47) «Ἆρ' οὖν χρὴ λόγους γράφειν, οἷς τοῦτο προσέσται μέγιστον ἀγαθόν, μηδένα πεῖσαι τῶν ἀκουόντων;», καὶ ἐν τῇ Ἀντιδόσει (72) «Ἐπιχειρῶ δὲ καὶ τοῦτο πείθειν αὐτὸν (Νικοκλέα)». καὶ (85) «τὴν πόλιν ὅλην πειρῶμαι πείθειν». καὶ (247) «τὴν μὲν Πειθὼ μίαν τῶν θεῶν νομίζουσιν εἶναι Ἀθηναῖοι), -- τοὺς δὲ τῆς δυνάμεως ἧς ἡ θεὸς ἔχει μετασχεῖν βουλομένους διαφθείρεσθαί φασιν», ἄλλοθι δὲ τὸ εὖ λέγειν τε καὶ τὸ πείθειν, (275) «βελτίους ἂν γίγνοιντο, εἰ πρὸς τὸ λέγειν εὖ φιλοτίμως διατεθεῖεν καὶ τοῦ πείθειν δύνασθαι τοὺς ἀκούοντας ἐρασθεῖεν», καὶ (278) «Τὸ λέγειν εὖ καὶ τὸ φρονεῖν παραγενήσεται τοῖς φιλοσόφοις καὶ φιλοτίμως πρὸς λόγους διακειμένους. Καὶ μὴν οὐδ' ὁ πείθειν βουλόμενος ἀμελήσει τῆς ἀρετῆς».

Κατὰ δὴ ταῦτα συμβαίνει τὴν ῥητορικὴν μὴ εἰς τὸ πείθειν μόνον ἀποβλέπειν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εὖ λέγειν, ὥσπερ Ἰσοκράτει δοκεῖ· καὶ εἰκότως. Τοῦτο γάρ τοι τῶν λόγων τά τε ἐγκώμια καὶ αἱ ἐπιδείξεις ἐοίκασι διώκειν. Οὐκ ἄρα Ἰσοκράτους ἐστὶν ὁ ὅρος «πειθοῦς δημιουργὸς ἡ ῥητορική», ὥσπερ ἐν τοῖς σῳζομένοις μορίοις τῆς λεγομένης αὐτοῦ τέχνης γέγραπται.

Η΄. Ὑποθέσεις τῶν λόγων,

Ὑπόθεσιν μὲν τοὔνομα τῇ κοινῇ τε καὶ συνήθει δυνάμει πολλὰ Ἰσοκράτης ἔτυχεν εἰπών, οἷον (2,7) «Εἰ μὲν οὖν ἔσται τὸ δῶρον

ἄξιον τῆς ὑποθέσεως, χαλεπὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς συνιδεῖν», καὶ (5, 10) «χαλεπόν ἐστι περὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν δύο λόγους ἀνεκτῶς εἰπεῖν», καὶ (5,83) «ὅτε ἔγραφον περὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ταύτην», καὶ (10,1) «Εἰσί τινες, οἳ μέγα φρονοῦσιν, ἢν ὑπόθεσιν ἄτοπον καὶ παράδοξον ποιησάμενοι περὶ ταύτης ἀνεκτῶς εἰπεῖν δυνηθῶσι», καὶ (15,58) «Τοιαύτην δὲ τὴν ὑπόθεσιν ποιησάμενος ἀποφαίνω τὴν πόλιν ἁπάντων τῶν ὑπαρχόντων τοῖς Ἕλλησιν ἀγαθῶν αἰτίαν γεγενημένην», καὶ (15,61) «ὥστε τοὺς πρότερον γράψαντας περὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἅπαντας ἠφανικέναι», καὶ (15,88) «παντάπασι πόρρω γέγονα τῆς ὑποθέσεως».

Τόπον δ' οὐχ ἅπαξ ηὕρηται λέγων Ἰσοκράτης τὴν ὑπόθεσιν ἢ ὑποθέσεώς τι μόριον,, οἷον (5,109) «Ἐγὼ δ' ὁρῶ μὲν τόπον ἴδιον καὶ παντάπασιν ἀδιεξέργαστον --, ποθοῦντα δὲ τὸν ἀξίως ἂν δυνηθέντα διαλεχθῆναι», καὶ (10,4) «ἔτι περὶ τὸν τόπον τοῦτον (περὶ ψευδεῖς ὑποθέσεις) διατρίβουσιν (οἱ σοφισταί)», καὶ (10,38) «ἵνα δὲ μὴ δοκῶ δι' ἀπορίαν περὶ τὸν αὐτὸν τόπον διατρίβειν», καὶ (15, 88) «λοιπὸν οὖν ἐστιν οὐδὲν ἄλλο πλὴν -- ἐπανελθεῖν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἐξ οὗπερ ἐνέπεσον εἰς τὴν περιττολογίαν ταύτην».

Καὶ **προκείμενα** δέ που αὐτῷ ἡ ὑπόθεσις εἴρηται εἰπόντι (6, 15) «οὐδὲν ἂν περὶ πλείονος ποιησαίμην ἢ δυνηθῆναι περὶ τῶν προκειμένων ὡς βούλομαι διελθεῖν».

Περιβολὴ δὲ λόγου Ἰσοκράτει κεφάλαιον τοῦ λόγου δηλοῖ οὖσα ἡ διάνοια ἢ καὶ ὑπόθεσις. Ἵνα δὲ εἰδῇς, σκόπει μοι τὸ ἐν Φιλίππῳ (16) «ἡ μὲν οὖν περιβολὴ παντὸς τοῦ λόγου τοιαύτη τίς ἐστι», καὶ τὸ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ (244) «τὴν μὲν οὖν περιβολὴν τοῦ λόγου δοκεῖ μοι ποιήσασθαι μετὰ τοιαύτης διανοίας».

Ποίας δέ τινας **δεῖ** τὰς τῶν λόγων **ὑποθέσεις** εἶναι πολλάκις Ἰσοκράτης ἔτυχεν εἰπών, ἐπιτιμῶν ταῖς κακαῖς καὶ ἀδοκίμοις. Ἴδοις δ' ἂν τοιαῦτα μετιὼν μάλιστα μὲν ἐν τῇ Ἑλένῃ (1--13), ἔνθ' ἂν ἀκούοις αὐτοῦ λέγοντος. (1) «Εἰσί τινες οἳ μέγα φρονοῦσιν, ἢν ὑπόθεσιν ἄτοπον καὶ παράδοξον ποιησάμενοι περὶ ταύτης ἀνεκτῶς εἰπεῖν δυνηθῶσι· καὶ καταγεγηράκασιν οἱ μὲν οὐ φάσκοντες οἷόν τ' εἶναι ψευδῆ λέγειν οὐδ' ἀντιλέγειν οὐδὲ δύο λόγω περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἀντειπεῖν, οἱ δὲ διεξιόντες ὡς ἀνδρεία καὶ σοφία καὶ δικαιοσύνη ταὐτόν ἐστι (Πλάτων)· -- ἄλλοι δὲ περὶ τὰς

ἔριδας διατρίβουσι τὰς οὐδὲν μὲν ὠφελούσας, πράγματα δὲ παρέχειν τοῖς πλησιάζουσι δυναμένας». (4) «Οὓς ἐχρῆν ἀφεμένους ταύτης τῆς τερθρείας - τὴν ἀλήθειαν διώκειν καὶ περὶ τὰς πράξεις, ἐν αἷς πολιτευόμεθα, τοὺς συνόντας παιδεύειν--ἐνθυμουμένους ὅτι πολὺ κρεῖττόν ἐστιν περὶ τῶν χρησίμων ἐπιεικῶς δοξάζειν ἢ περὶ τῶν ἀχρήστων ἀκριβῶς ἐπίστασθαι». Τοιαῦτα δ' ἂν ἄλλα καὶ ἀλλαχοῦ ἀναγνοίης τοῦ λόγου τούτου (8—13), ἐξ ὧν πάντων ἂν μάθοις, ὅτι αἱ περὶ μεγάλων καὶ ἀληθῶν καὶ τῶν πολιτικῶν μάλιστα πραγμάτων ὑποθέσεις ἐπαινοῦνται ὑπὸ Ἰσοκράτους, αἱ δὲ περὶ σμικρῶν καὶ ψευδῶν ἀποδοκιμάζονται καὶ ψέγονται.

Καὶ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ δὲ (1—2) ὅμοια καὶ παραπλήσια περὶ λόγων ὑποθέσεων λέγων εὑρίσκεται, «Νεώτερος ὢν προῃρούμην γράφειν τῶν λόγων οὐ τοὺς μυθώδεις οὐδὲ τοὺς τερατείας καὶ ψευδολογίας μεστούς--, οὐδ' αὖ τοὺς ἁπλῶς εἰρῆσθαι δοκοῦντας καὶ μηδεμιᾶς κομψότητος μετέχοντας, οὓς οἱ δεινοὶ περὶ τοὺς ἀγῶνας παραινοῦσι τοῖς νεωτέροις μελετᾶν, εἴπερ βούλονται πλέον ἔχειν τῶν ἀντιδίκων, ἀλλὰ -- τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ τε πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας». ἐξ ὧν ἄν τις κατίδοι ὅτι ἐπαινῶν ὁμοίως τοὺς περὶ τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ μεγάλα πράγματα λόγους, ἐπιτιμᾷ οὐ μόνον τοῖς περὶ τὰ ψευδῆ καὶ τὰ μυθώδη καὶ τὰ ἄτοπα, τοῖς τῶν σοφιστῶν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ Ἑλένῃ, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ τὰς δίκας ἁπλοῖς καὶ ἀτέχνοις, ταπεινοῖς τε καὶ φαύλοις οὖσιν. Ὡσαύτως δὲ διανοούμενος καὶ ταὐτὰ βουλόμενος καὶ ἀλλαχοῦ που τοῦ λόγου τούτου ἔτυχε γράψας, τό τε (11) «Ἐπειδὴ τοῦ πολιτεύεσθαι διήμαρτον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν καὶ πονεῖν καὶ γράφειν ἃ διανοηθείην, κατέφυγον, οὐ περὶ μικρῶν τὴν προαίρεσιν ποιούμενος οὐδὲ περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων οὐδὲ περὶ ὧν ἄλλοι τινὲς ληροῦσιν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ βασιλικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων, δι' ἃ προσήκειν ᾤμην μοι τοσούτῳ μᾶλλον τιμᾶσθαι τῶν ἐπὶ τὸ βῆμα παριόντων, ὅσῳπερ περὶ μειζόνων καὶ καλλιόνων, ἢ 'κεῖνοι τοὺς λόγους ἐποιούμην», καὶ τὸ (135) «Ἔσται δ' ὁ λόγος τοῖς μὲν ἡδέως ἂν ἀκούσασι πολιτείαν χρηστὴν ἐμοῦ διεξιόντος σύμμετρος καὶ προσήκων τοῖς ἔμπροσθεν, τοῖς δὲ μὴ χαίρουσι τοῖς μετὰ πολλῆς σπουδῆς εἰρημένοις, ἀλλὰ τοῖς ἐν πανηγύρεσι μάλιστα μὲν λοιδορουμένοις, ἣν δ' ἀπόσχωνται τῆς μα-

νίας ταύτης, ἐγκωμιάζουσιν ἢ τὰ φαυλότατα τῶν ὄντων ἢ τοὺς παρανομωτάτους τῶν γεγενημένων, τούτοις αὐτὸν οἶμαι δόξειν πολὺ μακρότερον τοῦ δέοντος». Οὐκοῦν καὶ τῶν ῥητόρων τῶν ἐπὶ τὸ βῆμα παριόντων τοὺς περὶ σμικρὰ καὶ φαῦλα λόγους ἀτιμάζει οὐδὲν ἧττον ἢ τοὺς τῶν ἐν πανηγύρεσι μανικῶς λοιδορούντων τινὰς ἢ ἀτοπώτατα πράγματ' ἐγκωμιαζόντων σοφιστῶν.

Θ΄. Τὰ τοῦ λόγου μέρη (1).

1. Ὧν τὰ τῶν λόγων μόρια εἰώθασι καλεῖν ὀνομάτων μόνον τὸ **προοίμιον** καὶ τὰς **πίστεις** καὶ τὴν **διήγησιν** Ἰσακράτης εἰρηκὼς τυγχάνει, οἷον (4,13) «τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους ἐν τοῖς προοιμίοις ὁρῶ καταπραΰνοντες τοὺς ἀκροατάς», καὶ (12,33) «αἰσθάνομαι δὲ ἐμαυτὸν ἔξω φερόμενον τῆς συμμετρίας τῆς συντεταγμένης τοῖς προοιμίοις», καὶ (15,71) «ἐν μὲν οὖν τῷ προοιμίῳ καὶ τοῖς πρώτοις λεγομένοις ἐπιτιμῶ ταῖς μοναρχίαις», καὶ (4,25) «ταῖς γὰρ πίστεσιν, αἷς τοὺς ἄλλους λέγοντες πείθομεν, ταῖς αὐταῖς ταύταις χρώμενοι βουλευόμεθα», καὶ (4.54) «Ἐκεῖθεν γὰρ δίκαιον τὰς πίστεις λαμβάνειν τοὺς ὑπὲρ τῶν πατρίων ἀμφισβητοῦντας», καὶ (11,31) «ὡς δὲ τοῦτ' ἐποίησεν οὐδεμίαν πίστιν εἴρηκας», καὶ (11,37) «πῶς οὐκ ἄτοπόν ἐστι ταύτην τὴν πίστιν παραλιπεῖν;», καὶ (15,278) «τίς γὰρ οὐκ οἶδε -- τὰς πίστεις μεῖζον δυναμένας τὰς ἐκ τοῦ βίου γεγενημένας ἢ τὰς ὑπὸ τοῦ λόγου πεπορισμένας;» καὶ (15,280) «Τὰ μὲν εἰκότα καὶ τὰ τεκμήρια καὶ πᾶν τὸ τῶν πίστεων εἶδος τοῦτο ὠφελεῖ τὸ μέρος, ἐφ' ᾧπερ ἂν ἕκαστον αὐτῶν τύχῃ ῥηθέν», καὶ (17,3) «ὅπως ἂν δύνωμαι, διηγήσομαι τὰ πεπραγμένα», καὶ (18,4) «Βούλομαι δ' ἐξ ἀρχῆς ὑμῖν διηγήσασθαι τὰ πραχθέντα», καὶ (19,4) «ἐντεῦθεν ἄρξομαι διηγήσασθαι», καὶ (21,2) «Διηγήσομαι ὑμῖν ὡς ἂν δύνωμαι διὰ βραχυτάτων».

Τὸν δ' ἐπίλογον ἑτέροις σημαινόμενον ὀνόμασιν εὑρίσκομεν· ἔστι δὲ ταῦτα τὸ **τέλος** ἢ ἡ **τελευτὴ** ἢ τὸ **καταλύειν** ἢ τὸ **περαίνειν**, οἷον (12,24) «Εἰ γὰρ δὴ τοῦτ' ἤδη ποιοίην, μήτε τέλος ἐπιθεὶς τοῖς γεγραμμένοις μήτε συγκλείσας τὴν ἀρχὴν τῶν ῥηθήσεσθαι

(1) Ἐπιστ. 6. 8. «Τί τῷ λόγῳ καὶ τί τοῖς τοῦ λόγου μέρεσι διαπρακτέον ἐστίν».

μελλόντων τῇ τελευτῇ τῶν ἤδη προειρημένων, ὅμοιος ἂν εἶναι δόξαιμι τοῖς εἰκῇ - - λέγουσι», καὶ (15,72) «Ποιησάμενος ἀρχήν, ἣν ἐγὼ τελευτήν, ἀνάγνωθι καὶ τούτου τοῦ λόγου τὸ λοιπὸν μέρος», καὶ (15,321) «Ἐπειδὰν περὶ τὴν τελευτὴν ὦσι τῆς ἀπολογίας», καὶ (12,199) «τοὺς μὲν ἄλλους ὁρῶ περὶ τὰ μέγιστα τῶν ἔργων καὶ μάλιστα μνημονευθησόμενα τοὺς λόγους καταλύοντας», καὶ (12, 203) «αἴτιον ἐγένετο τοῦ μὴ καταλῦσαί με τὸν λόγον ἐφ' ὧν ἂν ἐβουλήθην», καὶ (15,320) «μικρὸν ἔτι πάνυ μνησθεὶς καταλύσω τὸν λόγον», καὶ (12,24) «οὐδεὶς ἄν μοι συμβουλεύσειεν - - περαίνειν τὸν λόγον».

2. Οὐκ ἔστι δ' ὅστις οὐκ οἶδεν ὡς οὐ πᾶσι τοῖς τῶν λόγων γένεσι πάντα τὰ τοῦ λόγου προσήκει μέρη· τὰ μὲν γὰρ προοίμια καὶ αἱ προθέσεις καὶ αἱ διαιρέσεις καὶ οἱ ἐπίλογοι καὶ ἀπόντα ἔστιν ὅτε καὶ οὐ κατὰ χώραν ἔνια κείμενα, ὅμως κοινά ἐστι πάντων, αἱ δὲ διηγήσεις τῶν δικανικῶν ἴδιαι, αἱ δὲ πίστεις τούτων τε καὶ τῶν συμβουλευτικῶν, παραινέσεων μὲν ἀντ' αὐτῶν ἐν τοῖς παραινετικοῖς οὐσῶν λόγοις, ἐγκωμίων δὲ καὶ ἐπαίνων ἐν τοῖς ἐγκωμιαστικοῖς. Καὶ πλείω δ' ἂν εἴη τοῦ ἑνὸς προοίμια καὶ ἐπίλογοι δ' ὡσαύτως καὶ προθέσεις ἔστιν ὅτε. Ὃ δ' ἡ **πρόθεσις** βούλεται λέγειν, τοῦτο **περιβολὴν** Ἰσοκράτης ὀνομάζειν ἔοικε (5,16.12,244).

3. Καὶ **περὶ ὅ,τι** μὲν **ἐστι τὸ προοίμιον** καὶ εἰς ὅ,τι βούλεται τείνειν αὐτὸς Ἰσοκράτης εἶπέ που λέγων (4,13) «Τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους ἐν τοῖς προοιμίοις (τῶν ἐγκωμίων) ὁρῶ καταπραΰνοντας τοὺς ἀκροατὰς καὶ προφασιζομένους ὑπὲρ τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι καὶ λέγοντας τοὺς μὲν ὡς ἐξ ὑπογυίου γέγονεν αὐτοῖς ἡ παρασκευή, τοὺς δὲ ὡς χαλεπόν ἐστι ἴσους τοὺς λόγους τῷ μεγέθει τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν». Μέτρον δ' ἔχειν δεῖν τι τὸ προοίμιον φαίνεται δοξάζων· ἐν γοῦν τῷ Παναθηναϊκῷ δεδιέναι που (33) εἶπε μὴ ὑπὲρ τὸ μέτρον καὶ τὸν καιρὸν τὸ προοίμιον μηκύνειε λέγων «αἰσθάνομαι δ' ἐμαυτὸν ἔξω φερόμενον τῆς συμμετρίας τῆς συντεταγμένης τοῖς προοιμίοις».

Καὶ διήκει τὸ προοίμιον τοῦ μὲν πρὸς Νικοκλέα διὰ τῶν ἓξ πρώτων παραγράφων (1—6 μέχρι τοῦ δεόμενον), τοῦ δὲ Νικοκλέους ἢ τῶν Κυπρίων ἐν ταῖς δέκα πρώταις ἐστὶ (1—10), τὸ δὲ τοῦ Πανηγυρικοῦ σὺν τῇ προθέσει μεμειγμένον ἐν τέτταρσι καὶ δεκα (1—14),

ἐν δὲ τῷ Φιλίππῳ πρόθεσιν ἅμα καὶ διαίρεσιν ἔχον ἐν μιᾷ καὶ τριάκοντα (1—31), ἐν δὲ τῷ Ἀρχιδάμῳ δι' ἓξ (1—6), ἐν δὲ τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ σὺν τῇ προθέσει ἐν μιᾶς δεούσαις εἴκοσι (1—19) καὶ ἐν τῷ περὶ Εἰρήνης ἐν πεντεκαίδεκα (1—15), τοῦ δ' Εὐαγόρου, πλείω ὄντα διὰ παραγράφων ἕνδεκα (1—11) καὶ τῆς Ἑλένης ὡσαύτως ἔχοντα σὺν τῇ προθέσει διὰ πεντεκαίδεκα (1—15) καὶ τοῦ Βουσίριδος ὁμοίως ἔχοντα ἐν ὀκτὼ (1—8) καὶ τοῦ Παναθηναϊκοῦ κατὰ ταὐτὰ ὄντα ἐν δυοῖν δεούσαις τετταράκοντα (1—38), τὸ δὲ τοῦ κατὰ Σοφιστῶν τῆς πρώτης παραγράφου τὸ μέχρι τοῦ διατριβόντων μέρος ἔχει· ἐν δὲ τῷ Πλαταϊκῷ οὐχ ἓν ἀλλὰ πολλὰ ὄντα σὺν τῇ προθέσει ἓξ ἔχει παραγράφους (1—6) καὶ ἐν τῇ Ἀντιδόσει πολλὰ ὄντα μιᾶς δεούσας τριάκοντα (1—29), ἐν δὲ τῷ περὶ τοῦ Ζεύγους οὐδεμίαν ἀπὸν ἀπὸ τῶν γεγραμμένων βιβλίων, τὸ δὲ τοῦ Τραπεζιτικοῦ καὶ τῆς προθέσεως ἑνούσης δύο (1—2), τοῦ δὲ πρὸς Καλλίμαχον τρεῖς (1—3), τοῦ δ' Αἰγινητικοῦ σὺν τῇ προθέσει τέτταρας (1—4), τὸ δὲ τοῦ κατὰ Λοχίτου οὐδεμίαν ἠκρωτηριασμένου καὶ τοῦ πρὸς Εὐθύνουν μίαν (1).

4. **Πρόθεσις** μὲν τοὔνομα ὑπὸ Ἀριστοτέλους τὸ πρῶτον τοιοῦτον λεχθὲν ὕστερον ἔοικε τεχνικὸν εἶναι ὄνομα, καὶ οὐκ ἔτυχεν Ἰσοκράτει εἰρημένον, τὴν περιβολήν που, ὃ δὴ ἐλέγομεν, συνωνύμως εἰπόντι. Τὸ δὲ πρᾶγμα οὐ μόνον φαίνεται εἰδώς, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ σχεδὸν κεχρημένος εὑρίσκεται ἤτοι χωρὶς καθ' ἑαυτὸ ἢ τῷ προοιμίῳ ἐμβάλλων καὶ συζευγνύς.

Καὶ ἐν ὁπόσοις μὲν τῶν λόγων τῷ προοιμίῳ ἡ πρόθεσις συντέτακται ἄρτι ἡμῖν εἴρηται (6)· χωρὶς δὲ γέγραπται καὶ ἔστιν ἔν τε τῷ πρὸς Νικοκλέα διπλῆ οὖσα (6 καθ' ἑκάστην—8) καὶ (9—14) καὶ ἐν τῷ Νικοκλεῖ ὁμοῦ τῇ διαιρέσει ῥηθεῖσα (11—13), ὡσαύτως δ' ἐν τῷ Ἀρχιδάμῳ (9—16) καὶ τῷ περὶ Εἰρήνης (16—18), τοῦ δὲ Βουσίριδος χωρὶς οὖσα (9) καὶ τοῦ Παναθηναϊκοῦ (39—41) καὶ ἐν τῇ Ἀντιδόσει (30—32) καὶ ἐν τῷ πρὸς Καλλίμαχον (4).

5. Τῇ δὲ **διαιρέσει** τῷ πράγματι οὐχ ἅπαξ κεχρημένος, διαιρεῖν τοὔνομα ἐπὶ λόγου μόνον τὸ ἀναγιγνώσκοντα τέμνειν αὐτὸν περιόδους ἢ κῶλα ἔτυχε εἰπών, (12,17) «Τοὺς λόγους ἡμῶν ἐλυμαίνοντο παραναγιγνώσκοντες ὡς δυνατὸν κάκιστα τοῖς ἑαυτῶν καὶ διαιροῦντες οὐκ ὀρθῶς». Καὶ ἐν οἵστισι μὲν τῶν λόγων τῇ προθέσει ἢ καὶ τῷ προοιμίῳ συμμέμεικται αὕτη ἐν τῷ περὶ τούτων εἴρηται λόγῳ

(3 καὶ 4), χωρὶς δὲ τεταγμένη καὶ οὖσα εὑρίσκεται ἐν τῷ Πανηγυρικῷ (15—21).

6. **Διήγησιν** δὲ τὸ πρᾶγμα ζητῶν ἂν εὕροις ἐν τοῖς δικανικοῖς, ὥσπερ εἴπομεν, λόγοις καὶ ἐν τῷ Πλαταϊκῷ δικανικὸν τὸ εἶδος ἔχοντι, ὥσπερ ἐν δικασταῖς τοῖς Ἀθηναίοις ῥηθέντι· καὶ ἐν τούτῳ μὲν τὴν ἑβδόμην ἔχει παράγραφον (7), ἐν δὲ τῷ Τραπεζιτικῷ ἀπὸ τῆς τρίτης εἰς τὴν τετάρτην καὶ εἰκοστὴν μηκύνεται (3—24), ἐν δὲ τῷ πρὸς Καλλίμαχον ἀπὸ τῆς πέμπτης εἰς τὴν δωδεκάτην (5—12,) ἐν δὲ τῷ Αἰγινητικῷ ἀπὸ τῆς πέμπτης εἰς τὴν πέμπτην καὶ δεκάτην (5—15,) ἐν δὲ τῷ πρὸς Εὐθύνουν τὴν δευτέραν ἔχει καὶ τὴν τρίτην (2 καὶ 3).

7. Καὶ αἱ μὲν **πίστεις** τοῖς δικανικοῖς μάλιστα τῶν λόγων προσήκουσι καὶ τῶν συμβουλευτικῶν τοῖς ἀγωνιστικοῖς, τῶν δ' ἄλλων αἱ συμβουλαί εἰσιν ἀντὶ τούτων καὶ αἱ παραινέσεις, τῶν δ' ἐγκωμιαστικῶν τά τε ἐγκώμια καὶ οἱ ἔπαινοι, τῶν δὲ κατηγοριῶν τῶν χωρὶς ἀγῶνος λεγομένων καὶ τῶν ἐπιτιμητικῶν αἱ κατηγορίαι καὶ αἱ ἐπιτιμήσεις. Πᾶσαι δὲ αὗται, ὡς εἰκός, ὥσπερ τὸ σῶμα τοῦ ὅλου εἰσὶ λόγου. Λύσιν δὲ τοὔνομα, τὸ ἀντιλέγειν ταῖς τοῦ ἐναντίου πίστεσι φράζον, οὐδαμοῦ Ἰσοκράτης εἰπὼν φαίνεται, Ἀριστοτέλους πρώτου, ὡς ἔοικεν, ἐν τῇ Ῥητορικῇ που εἰπόντος. Τὸ δὲ πρᾶγμα εἰδώς τε καὶ κεχρημένος εὑρίσκεται, οἷον τοῦ Πλαταϊκοῦ τὸ ἀπὸ τῆς ὀγδόης μέχρι τῆς πρώτης καὶ τετταρακοστῆς ἐστι παραγράφου (8—41).

Τοῦ μὲν οὖν πρὸς Νικοκλέα παραινέσεις εἰσὶ τὰς ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης εἰς τὴν τρίτην καὶ πεντηκοστὴν παραγράφους ἔχουσαι (11 ὢν ἐνθυμούμενον—53). Τοῦ δὲ Νικοκλέους ἢ τῶν Κυπρίων μεικτοῦ δὴ λόγου ὄντος τὸ μὲν ἔπαινοι τυγχάνουσιν ὄντες, τὸ ἀπὸ τῆς τετάρτης καὶ δεκάτης μέχρι τῆς ἑβδόμης καὶ τετταρακοστῆς παραγράφου (14—41), τὸ δὲ παραινέσεις, τὸ ἐντεῦθεν εἰς τὴν δευτέραν που καὶ ἑξηκοστὴν (48—62 ὡς αὐτοὶ βούλονται). Ἐν δὲ τῷ ὁμοίως ἔχοντι Πανηγυρικῷ εὕροις ἂν ἐπαίνους μὲν Ἀθηναίων πρὸς ψόγους Λακεδαιμονίων ὂν τὸ ἀπὸ τῆς δευτέρας καὶ εἰκοστῆς εἰς τὴν τετάρτην καὶ δεκάτην καὶ ἑκατοστὴν (22—114), συμβουλὰς δὲ περὶ τῆς ἡγεμονίας καὶ τοῦ πρὸς Πέρσας πολέμου τοὐντεῦθεν μέχρι τῆς ἕκτης καὶ ὀγδοηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς (115—186). Τοῦ δὲ Φιλίππου ἅπαν τὸ τῶν λόγων τοῦτο μόριον, αἱ πίστεις λεγόμεναι συμβου-

λαί εἰσι, τὸ ἀπὸ τῆς δευτέρας καὶ τριακοστῆς εἰς τὴν τρίτην καὶ πεντηκοστὴν καὶ ἑκατοστὴν (32—153). Οὐκ ἄλλως δ' ἐν τῷ Ἀρχιδάμῳ ἔχει, συμβουλαὶ τὸ πᾶν ὄν, πίστεις ὑπὲρ τοῦ δεῖν πολεμεῖν τὸ ἀπὸ τῆς ἑβδόμης καὶ δεκάτης εἰς τὴν ἕκτην καὶ ἑκαστοστὴν τοῦ λόγου ἔχουσαι (17—106). Ὡσαύτως δὲ κατὰ ταὐτὰ ἔχον ἐν μὲν τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ ἀπὸ τῆς εἰκοστῆς μέχρι τῆς τρίτης ἐστὶ καὶ ὀγδοηκοστῆς παραγράφου (20—83), ἐν δὲ τῷ περὶ Εἰρήνης ἀπὸ τῆς μιᾶς δεούσης εἰκοστῆς ἀρχόμενον εἰς τὴν τετάρτην καὶ τετταρακοστὴν καὶ ἑκατοστὴν τελευτῶν εὑρίσκεται (19—144). Τοῦ δ' Εὐαγόρου οἱ ἀντὶ πίστεων ἔπαινοι ἀπὸ τῆς δωδεκάτης εἰς τὴν πρώτην καὶ ὀγδοηκοστὴν εἰσι (12—81), τῆς δ' Ἑλένης ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ δεκάτης μέχρι τῆς πέμπτης καὶ ἑξηκοστῆς (16—65), τοῦ δὲ Βουσίριδος ἀπὸ τῆς δεκάτης μέχρι τῆς τρίτης καὶ τετταρακοστῆς (10—43), τοῦ δὲ Παναθηναϊκοῦ, ψόγοις συνεζευγμένοι, ἀπὸ τῆς δευτέρας καὶ τετταρακοστῆς εἰς τὴν πέμπτην καὶ ἑξηκοστὴν διήκοντες (42—265). Ἐν δὲ τῷ κατὰ Σοφιστῶν τὸ μὲν τῆς μοίρας τῶν λόγων ταύτης κατηγορίαι εἰσί, τὸ ἀπὸ τῆς πρώτης (τίς γὰρ κέ) μέχρι τῆς τρίτης καὶ δεκάτης (1—13), τὸ δὲ ἐπιδείξεις, τὸ ἀπὸ τῆς τετάρτης καὶ δεκάτης εἰς τὴν δευτέραν καὶ εἰκοστήν, ἀτελοῦς περισωθέντος τοῦ λόγου. Τὰς πίστεις δ' ἐν τῷ Πλαταϊκῷ σκοπῶν ἂν εὕροις διὰ τεττάρων καὶ πεντήκοντα οὔσας παραγράφων, τῶν ἀπὸ τῆς ὀγδόης εἰς τὴν δευτέραν καὶ ἑξηκοστὴν (8—62), ὧν αἱ ἀπὸ τῆς ὀγδόης εἰς τὴν πρώτην καὶ τετταρακοστὴν τὴν λύσιν ἀπεργάζονται. Τοῦ δὲ περὶ Ἀντιδόσεως ἀπολογίας ὄντος αἱ πίστεις ἐπὶ ἑπτὰ καὶ ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίας ὅλας εἰσὶ παραγράφους ἀπὸ τῆς τρίτης καὶ τριακοστῆς ἀρχόμεναι (33—39). Ἐν δὲ τῷ περὶ τοῦ Ζεύγους, πεπηρωμένῳ τὴν ἀρχὴν καταλειφθέντι, διπλαῖ εἰσιν αἱ πίστεις, αἱ μὲν περὶ τοῦ Ζεύγους, αἱ ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν τρίτην παράγραφον (1—3), αἱ δὲ τῆς ὑπὲρ Ἀλκιβιάδου ἀπολογίας, αἱ ἀπὸ τῆς δεκάτης εἰς τὴν τετάρτην καὶ τετταρακοστὴν (10—44). Αἱ δὲ τοῦ Τραπεζιτικοῦ τὰς ἀπὸ τῆς τρίτης καὶ δεκάτης μέχρι τῆς ἑβδόμης καὶ πεντηκοστῆς παραγράφους ἔχουσιν, αἱ δὲ τοῦ Αἰγινητικοῦ τὰς ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ δεκάτης εἰς τὴν ἐνάτην καὶ τετταρακοστήν, αἱ δὲ τοῦ κατὰ Λοχίτου, πεπηρωμένου τὴν ἀρχήν, τὰς

ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν καὶ εἰκοστήν, αἱ δὲ τοῦ πρὸς Εὐθύνουν τὰς ἀπὸ τῆς τετάρτης εἰς τὴν πρώτην καὶ εἰκοστήν.

8. Τὰ δ' εἰς τοὺς **ἐπιλόγους** αὐτοῦ τοὺς ἐν τοῖς λόγοις ἑκάστοις ὧδ' ἔχοντ' ἄν τις εὕροι ζητῶν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πρὸς Νικοκλέα δύο γράψας φαίνεται, τὸν μὲν ἀπὸ τῆς πεντηκοστῆς εἰς τὴν τρίτην καὶ πεντηκοστὴν παράγραφον (50—53), τὸν δὲ τὴν ἐσχάτην μόνον ἔχοντα (54). Ὁ δὲ τοῦ Νικοκλέους ἀπὸ μέσης που τῆς δευτέρας καὶ ἑξηκοστῆς ἐστι (Κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων) εἰς τὴν τετάρτην καὶ ἑξηκοστὴν τὴν καὶ τὸν λόγον περαίνουσαν (62—64). Ὁ δὲ τοῦ Πανηγυρικοῦ ἀπὸ τῆς ΡΛΗ' εἰς τὴν ΡΠϛ', ὁ δὲ τὸν Φίλιππον περαίνων ἀπὸ τῆς ΡΝΔ' ἄρχεται καὶ ὁ τὸν Ἀρχίδαμον ἀπὸ τῆς ΡΖ', ὁ δὲ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ ἐν τῇ ΠΔ' ὅλος ἐστὶ καὶ ὁ τοῦ περὶ Εἰρήνης ἐν τῇ ΡΜΕ' καὶ ὁ τοῦ Εὐαγόρου ἐν τῇ ϞΗ' καὶ τῇ ϞΘ', ὁ δὲ τῆς Ἑλένης ἀπὸ τῆς Ξϛ' ἄρχεται καὶ ὁ τοῦ Βουσίριδος ἀπὸ τῆς ΜΔ', ὁ δὲ τοῦ Παναθηναϊκοῦ ἀπὸ τῆς ΣΞϛ', τοῦ δὲ κατὰ Σοφιστῶν ἀτελοῦς ἡμῖν παραδοθέντος, ὁ τοῦ Πλαταϊκοῦ ἐν τῇ ΞΓ' ἐστὶ παραγράφῳ, ὁ δὲ τοῦ περὶ Ἀντιδόσεως ἀπὸ τῆς ΤΚ' ἄρχεται καὶ τοῦ περὶ τοῦ Ζεύγους ἀπὸ τῆς ΜΕ', ὁ δὲ τοῦ Τραπεζιτικοῦ ἀπὸ τῆς Νϛ', τῆς δὲ παραγραφῆς πρὸς Καλλίμαχον ἀπὸ τοῦ ΝΗ' καὶ τοῦ Αἰγινητικοῦ ἀπὸ τῆς Ν', τοῦ δὲ κατὰ Λοχίτου ἐν τῇ ΚΒ' ἐστί, τῷ δὲ πρὸς Εὐθύνουν οὐκ ἔστιν ἐπίλογος. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῶν τοῦ λόγου μοιρῶν τοιαῦτα.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α' ΜΕΡΟΥΣ

Ἐν Ἀθήναις τῷ δεκάτῳ μηνὶ τοῦ 1903.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ
Ὑφηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΟΓΚΟΥ ΤΩΝ ΑΕΡΙΩΝ
ΔΙΑ ΠΟΛΩΣΕΩΣ ΔΙΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ

Εἰσαγωγή.

Ὁ Γάλλος φυσικὸς Lippmann, διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διατυπωθείσης ἀρχῆς τῆς διατηρήσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Θερμοδυναμικῆς ἀπέδειξεν, ὅτι ἀέριόν τι, εὑρισκόμενον ἐντὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ πεδίου πυκνωτοῦ, ὑφίσταται μεταβολὴν τοῦ ὄγκου του.

Ἐὰν C εἶναι ἡ χωρητικότης τοῦ πυκνωτοῦ, ὅταν ἡ πίεσις τοῦ ἀερίου εἶναι P, V τὸ δυναμικὸν τοῦ ἑνὸς τῶν ὁπλισμῶν (τοῦ ἑτέρου ὁπλισμοῦ συγκοινωνοῦντος μετὰ τοῦ ἐδάφους) καὶ h ἡ σταθερὰ τοῦ Boltzmann, ἔχομεν :

$$\frac{dC}{dP}=\frac{dh}{dV} \qquad (1)$$

Ἡ σχέσις αὕτη ἐκφράζει τὴν ἀρχὴν τῆς διατηρήσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἐκ τῶν ἀρχῶν δὲ τῆς Θερμοδυναμικῆς καὶ τῆς σχέσεως (1) συνάγομεν :

$$\alpha = - h \qquad (2)$$

ἔνθα α εἶναι ἡ παράγωγος τοῦ ὄγκου τοῦ ἀερίου ὡς πρὸς τὸ δυναμικόν. Οὕτω, ὁ ὄγκος τοῦ ἀερίου, ὅπερ περιβάλλει τοὺς δύο ὁπλισμοὺς πυκνωτοῦ τινος, μεταβάλλεται ἀντιθέτως πρὸς τὸ δυναμικόν.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ φαινόμενον τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξις ἀμφισβητεῖται εἰσέτι.

Ἂς ἴδωμεν νῦν ποία εἶναι ἡ τιμὴ τῆς μεταβολῆς δO τοῦ ὄγκου τοῦ ἀερίου. Ἐὰν C_0 εἶναι ἡ χωρητικότης τοῦ πυκνωτοῦ ἐν τῷ κενῷ καὶ γ ἡ εἰδικὴ σταθερὰ τοῦ Boltzmann, θὰ ἔχωμεν :

$$\delta O = -\frac{1}{2} C_0 \gamma V^2$$

Οὕτω, ἡ μεταβολὴ τοῦ ὄγκου δΟ εἶναι ἀνάλογος τοῦ τετραγώνου τοῦ δυναμικοῦ καὶ ἀνάλογος τῆς εἰδικῆς σταθερᾶς γ, ἥτις μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου.

Αἱ θεωρητικαὶ ὅμως ἔρευναι, αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ φαινόμενον τοῦτο, δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας· τινὲς τούτων ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὸ φαινόμενον δὲν ὑπάρχει κἄν. Εἰς τοιοῦτον ἀποτέλεσμα κατέληξαν αἱ θεωρητικαὶ ἐργασίαι τῶν Drude καὶ Bos. Ἐν τούτοις ἐσχάτως ὁ Gans, τῇ βοηθείᾳ καμπύλης τινὸς μετατροπῆς ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ Drude σφάλλεται, διότι δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν εἰς τοὺς λογισμούς του τὴν ἠλεκτροστατικὴν πίεσιν εἰς τὸ ὅριον τοῦ ἀερίου καὶ τοῦ κενοῦ. Δι' ἑτέρας δὲ μεθόδου, στηριζομένης ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ Maxwel, ὁ Gans φθάνει εἰς τὰ αὐτὰ ἐξαγόμενα εἰς ἃ ἔφθασε καὶ ὁ Lippmann. Τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα ἀνεῦρε καὶ ὁ Pockels διὰ μεθόδου στηριζομένης ἐπὶ τῶν τάσεων τῆς θεωρίας τοῦ Maxwell.

Ἡ ὕπαρξις τῆς συστολῆς τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς ἀμφισβητεῖται ὑπὸ πολλῶν φυσικῶν, ἂν καί, ἐν γένει, αἱ θεωρητικαὶ ἐργασίαι ὑποδεικνύουσι τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς. Ἀφ' ἑτέρου καὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτελεσθέντα πειράματα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι πολὺ ὀλίγα, καὶ εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα θετικὸν κατέληξαν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ ὄγκου τῶν ἀερίων εἶναι τόσον μικρά, ὥστε τὰ πειράματα πρὸς ἀπόδειξιν αὐτῆς εἶναι λίαν δυσχερῆ, καὶ ἀπαιτοῦσι πλείστας προφυλάξεις. Τὰ σφάλματα τῶν πειραμάτων εἶναι, ἐν γένει, τῆς τάξεως τοῦ φαινομένου, διὸ καὶ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι λίαν ἀμφίβολα.

Πειραματικαὶ ἔρευναι. Τὴν συστολὴν τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς ἐπεχείρησε νὰ δείξῃ πειραματικῶς πρῶτος ὁ διαπρεπὴς Γερμανὸς φυσικὸς Quincke, τῇ βοηθείᾳ μανομέτρου περιέχοντος οἰνόπνευμα. Ἡ μέθοδος, ἣν ἠκολούθησεν ὁ Quincke, δὲν φαίνεται ἀρκούντως εὐπαθής, σχετικῶς πρὸς τὸ φαινόμενον, ὅπερ ἐπεχείρεσε νὰ ἐρευνήσῃ. Ἐν τούτοις ὁ Quincke διὰ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ παρετήρησε συστολήν τινα, ἐνῷ διὰ τὸν ἀέρα οὐδὲν εὗρεν. Ἡ εὑρεθεῖσα ὅμως μεταβολὴ τοῦ ὄγκου δὲν εἶναι ἀνωτέρα τῶν πειραματικῶν σφαλμάτων.

Ἐν γένει, ἐκ τῶν πειραμάτων τοῦ Quincke οὐδὲν θετικὸν συμπέρασμα δύναται νὰ ἐξαχθῇ.

Ὁ Gans, διὰ μεθόδου ὁμοίας πρὸς τὴν τοῦ Quincke, ἀλλὰ μᾶλλον εὐπαθοῦς, παρετήρησε συστολήν τινα τῶν ἀερίων, ἡ ὁποία μάλιστα, κατ' αὐτόν, ἐπηλήθευε τὸν θεωρητικὸν τύπον τοῦ Lippmann, συμφώνως πρὸς τὸν βαθμὸν ἀκριβείας τῶν πειραμάτων. Εἰς τὰ πειράματα ταῦτα ὁ Gans μετεχειρίσθη πυκνωτήν, ἐπιμελῶς μεμονωμένον, καὶ ἀποτελούμενον ἐκ δύο κοίλων μεταλλικῶν σφαιρῶν ὁμοκέντρων. Μεταξὺ τῶν σφαιρῶν τούτων ὑπῆρχε τὸ ὑπὸ ἔρευναν ἀέριον. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πυκνωτοῦ συνεκοινώνει μετὰ τοῦ ἑνὸς τῶν ἄκρων τριχοειδοῦς μανομέτρου ὁριζοντίου καὶ λίαν εὐπαθοῦς. Τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ τριχοειδοῦς σωλῆνος κατέληγεν εἰς μεγάλην φιάλην, ἵνα τοιουτοτρόπως ἐξασθενῶνται αἱ μεταθέσεις, αἱ ὀφειλόμεναι εἰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας.

Τὸ μανόμετρον περιεῖχε σταγόνα τολουελαίου (toluol $C^6H^5—CH^3$) τῆς ὁποίας αἱ μεταθέσεις παρετηροῦντο διὰ μικροσκοπίου μετὰ μικρομετρικοῦ προσοφθαλμίου. Ὡς ἠλεκτρικὴ πηγὴ ἐχρησίμευσεν ἠλεκτρικὴ μηχανή, διὰ τῆς ὁποίας ἡ διαφορὰ τοῦ δυναμικοῦ ἀνεπτύσσετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον μέχρι τῆς ἐκρήξεως σπινθῆρος.

Ἐκ τῶν πειραμάτων τοῦ Gans δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἂν οὐχὶ ὡς βέβαιον, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ὡς λίαν πιθανόν, ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ ὄγκου τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς ὑφίσταται. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς μετρήσεις, αὗται, ἕνεκα τοῦ σχετικοῦ μεγέθους τῶν σφαλμάτων, δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀξίαν τινά. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν πειραματικῶν μετρήσεων τοῦ Gans διαφέρουσι πολὺ τῶν θεωρητικῶν τιμῶν. Μεταξὺ τῶν αἰτίων τῆς διαφορᾶς ταύτης εἶναι βεβαίως ἡ τριβή, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡ μετάθεσις τοῦ δείκτου τοῦ μανομέτρου δὲν ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς εἰς τὴν ὁλικὴν μεταβολὴν τῆς πιέσεως. Ἐπίσης, αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς φωτεινῆς πηγῆς, τῆς παρουσίας τοῦ παρατηρητοῦ, κ.λ.π. δύνανται νὰ προκαλέσωσι σοβαρὰ σφάλματα.

Κατὰ τὸ 1863 ὁ W. Thomson παρετήρησεν, ὅτι διὰ ταχείας καὶ ἐπανειλημμένης πληρώσεως καὶ κενώσεως πυκνωτοῦ μετ' ἀέρος, διὰ 800 στοιχείων Δανιήλ, παρήγετο ἦχος. Ὁ ἦχος οὗτος, κατὰ τὸν W. Thomson, δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰς μεταβολὰς τοῦ ὄγκου, τὰς προερχομένας ἐκ τῆς πληρώσεως καὶ κενώσεως τοῦ πυκνωτοῦ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Μέθοδοι πειραματικαὶ

Τὸ φαινόμενον τῆς συστολῆς τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ φαινόμενον τοῦ Kerr διὰ τὰ στερεὰ καὶ ὑγρά, προκαλεῖ, ὡς εἴδομεν, τὴν δυσπιστίαν, ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις τὰ πειράματα, τὰ γενόμενα μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῶν στερεῶν καὶ ὑγρῶν εἶναι σχετικῶς πολυάριθμα, καὶ ἡ δυσπιστία αὕτη φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἄτοπος. Ἐὰν ὅμως ἀνατρέξωμεν εἰς τὰς συνθήκας τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐξ αὐτῶν λείπει ἡ τελεία ἀκρίβεια, ἡ ἀναγκαία ἁπλότης κ.λ.π. ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν δύναταί τις νὰ δεχθῇ ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, ὅτι ἡ παρατηρηθεῖσα διπλῆ διάθλασις εἶναι ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἠλεκτρίσεως τῶν διηλεκτρικῶν μέσων καὶ οὐχὶ δευτερεύουσα συνέπεια ἄλλων φαινομένων συνυπαρχόντων.

Διὰ τὰ ἀέρια ὅμως, ἡ ἔλλειψις πειραμάτων εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε πολὺ δικαίως δέον νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς συστολῆς διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς καὶ νὰ δεχώμεθα μετὰ πολλῆς ἐπιφυλάξεως τὰ ἀποτελέσματα τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων πειραματικῶν δοκιμῶν. Ἄλλως τε καὶ αὐτὸ τὸ μέγεθος τοῦ φαινομένου ἐπιτείνει ἔτι μᾶλλον τὰς ἐκφραζομένας ἀμφιβολίας.

Ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασίᾳ ἀσχολούμεθα κυρίως περὶ τὴν ὕπαρξιν τῆς ἠλεκτροσυστολῆς τῶν ἀερίων. Ἐκτὸς τούτου ὅμως ἐζητήσαμεν νὰ ἴδωμεν ἐὰν τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξαρτᾶται πράγματι, ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ δυναμικοῦ καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου, ὡς ὑποδεικνύει ἡ θεωρία.

Εἰς τὰς ἐρεύνας ταύτας μετεχειρίσθημεν δύο μεθόδους, τῶν ὁποίων δίδομεν ἀμέσως λεπτομερῆ περιγραφήν, παρέχουσαν πάντα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀναγκαῖα, ἵνα κρίνῃ τις περὶ τοῦ βαθμοῦ ἀκριβείας καὶ τῶν σφαλμάτων τῶν πειραμάτων τούτων.

Πρώτη μέθοδος.

Ἀρχὴ τῆς μεθόδου. Ἐὰν ὁ ὄγκος τοῦ ἀερίου τοῦ περιλαμβανομένου μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ μεταβάλληται, ἡ πυκνότης τοῦ ἀερίου τούτου δὲν διατηρεῖται σταθερά, ὡς καὶ ὁ δείκτης διαθλάσεως αὐτοῦ. Ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς τοῦ διερχομένου διὰ τοῦ ἀερίου τοῦ πυκνωτοῦ δὲν θὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν ταχύτητα, ἣν θὰ εἶχε τὸ αὐτὸ φῶς, διερχόμενον διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀερίου ὑπὸ τὰς συνήθεις συνθήκας. Ἑπομένως, ἐὰν διά τινος μέσου διαιρέσωμεν κῦμά τι φωτὸς εἰς δύο τοιαῦτα ἐκ τῶν ὁποίων, τὸ ἓν νὰ διέρχηται διὰ τοῦ ἀερίου τοῦ πυκνωτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον διὰ τοῦ ἐλευθέρου ἀερίου, τὸ πρῶτον κῦμα θὰ ὑποστῇ σχετικὴν ἐπιβράδυνσιν. Ἡ αὔξησις τῆς πυκνότητος τοῦ ἀερίου τοῦ πυκνωτοῦ θὰ αὐξήσῃ τὸ ὀπτικὸν μῆκος τῆς ἀκτῖνος, ἥτις διέρχεται δι' αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιβράδυνσις Δ, ἣν θὰ ὑποστῇ τὸ κῦμα, ὅπερ διέρχεται καθέτως διὰ μέσου ὀρθογωνίου πλακὸς ἐκ τοῦ συσταλέντος ἀερίου, θὰ εἶναι:

$$\Delta = e\,(n - 1)$$

ἔνθα e εἶναι τὸ μῆκος τῆς πλακός, ὅπερ διήνυσε τὸ κῦμα καὶ n ὁ δείκτης διαθλάσεως αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ ἐλεύθερον ἀέριον.

Ἡ ἐπιβράδυνσις αὕτη εἶναι συνάρτησις τοῦ μήκους λ τοῦ κύματος, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀντικαταστάσεως πλακὸς ἐκ τοῦ ἐλευθέρου ἀερίου δι' ἄλλης τοῦ αὐτοῦ μεγέθους ἐκ τοῦ ἀερίου τοῦ πυκνωτοῦ, δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ διὰ πάντα χρώματα.

Η συμβολὴ τῶν δύο κυμάτων παρέχει ραβδώσεις, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν ἢ τὸν δείκτην διαθλάσεως, ἢ τὸ μῆκος τῆς πλακός. Πράγματι, ἐὰν παρενθέσῃ τις εἰς τὴν δίοδον τοῦ ἑνὸς τῶν κυμάτων πλάκα τινὰ μήκους e καὶ δείκτου διαθλάσεως n ὡς πρὸς τὸ ἐλεύθερον ἀέριον, θὰ ἴδωμεν τὰς ραβδώσεις μετατιθεμένας κατὰ N τάξεις. Ἔχομεν δὲ τὴν σχέσιν:

$$\Delta = N\lambda = e\,(n - 1)$$

ἥτις παρέχει τὸν δείκτην διαθλάσεως n ὅταν γνωρίζωμεν τὸ e. Ἐὰν

ὅμως εἰς τὴν δίοδον καὶ τῶν δύο κυμάτων παρενθέσωμεν ἀνὰ μίαν πλάκα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα νὰ ἔχῃ δείκτην διαθλάσεως n′ καὶ μῆκος e′ θὰ εἶναι :

$$N'\lambda = e'(n'-1)$$

καὶ διὰ τὰς δύο πλάκας συγχρόνως:

$$(N \pm N')\lambda = e(n-1) \pm e'(n'-1)$$

Ἐὰν δὲ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἀντίθετα καὶ e = e′ καὶ n = n′, θὰ ἔχωμεν διὰ τὸ φαινόμενον ἡμῶν :

$$(N+N')\lambda = 2e(n-1)$$

Οὕτως ἔχομεν τὸν δείκτην διαθλάσεως n, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ζητουμένην μεταβολὴν τοῦ ὄγκου τοῦ ἀερίου.

Κάτοπτρα τοῦ *Jamin*. Πλεῖστα εἶναι τὰ πειραματικὰ μέσα, ἅτινα χρησιμεύουσι πρὸς διαίρεσιν τῶν κυμάτων τῶν ἐκπορευομένων ἔκ τινος φωτεινῆς πηγῆς εἰς δύο συστήματα τοιούτων, καὶ πρὸς σχηματισμὸν ῥαβδώσεων συμβολῆς. Διὰ τῶν κατόπτρων τοῦ Jamin ἐπιτυγχάνεται τοῦτο, ἐνῷ συγχρόνως ἐπιτρέπεται ἡ μεμονωμένη τροποποίησις τῆς ἐπιβραδύνσεως τοῦ ἑνὸς τῶν κυμάτων. Τὰ κάτοπτρα ταῦτα ἐχρησιμοποιήσαμεν εἰς τὰ πειράματα ἡμῶν.

Τὰ κάτοπτρα τοῦ Jamin εἶναι δύο τὸν ἀριθμόν, παχέα, ὅμοια, παράλληλα καὶ σχηματίζουσι γωνίαν 45^0 μετὰ τῶν προσπιπτόντων κυμάτων. Ἡ προσπίπτουσα φωτεινὴ δέσμη ὑποδιαιρεῖται διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀνακλάσεων, αἵτινες λαμβάνουσι χώραν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν τῶν κατόπτρων, εἰς σειρὰν δεσμῶν, αἱ ὁποῖαι τελικῶς συμπίπτουσιν ἀνὰ δύο. Εἰς ἑκάστην τῶν σχηματιζομένων ὁμάδων ἀντιστοιχεῖ σύστημα ῥαβδώσεων, ἐντετοπισμένων εἰς τὸ ἄπειρον. Πρὸς τελείαν ἀπομόνωσιν τῶν διαφόρων τούτων ὁμάδων καὶ πρὸς παρατήρησιν κατ' ἰδίαν τῶν ῥαβδώσεων, τῶν ἀντιστοιχουσῶν εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, γίνεται κατάλληλος χρῆσις διαφραγμάτων.

Ἡ ὁμάς, ἣν χρησιμοποιοῦμεν εἶναι ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὰς δέ-

σμας τὰς ὑποστάσας μίαν μόνην ἐξωτερικὴν ἀνάκλασιν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῶν κατόπτρων καὶ μίαν μόνην ἐσωτερικὴν τοιαύτην ἐπὶ τοῦ ἑτέρου. Αἱ δύο αὗται δέσμαι ἀποχωρίζονται ἐπὶ μέρους τινὸς τῆς πορείας των καὶ τελικῶς ἄγονται εἰς ὑπέρθεσιν.

Τὸ ὄργανον τοῦτο μετὰ τὸν κανονισμόν του ὀφείλει νὰ παραγάγῃ ραβδώσεις μόνον μετὰ παρένθεσιν πλακός τινος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ τέλειος κανονισμὸς αὐτοῦ εἶναι συνήθως ἀδύνατος πρακτικῶς, ἀρκεῖταί τις εἰς τοιοῦτον κανονισμόν, ὥστε αἱ ραβδώσεις, ἃς παράγει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ὄργανον νὰ εἶναι εὐθύγραμμοι, παράλληλοι, κ.λ.π.

Ὡς φωτεινὴ πηγὴ ἐλήφθη φλὸξ νατρίου, ἥτις εἶναι ἀρκούντως ὁμογενής, ὥστε τῇ βοηθείᾳ σχισμῆς αἱ παραγόμεναι ραβδώσεις νὰ εἶναι λίαν εὐκρινεῖς. Ἡ χρῆσις λευκοῦ φωτὸς ἐπιφέρει σφάλματα σοβαρά, ὀφειλόμενα εἰς διαχύσεις. Ἐκτὸς τούτου ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν μέσον τι μῆκος κύματος, τοῦθ' ὅπερ μειοῖ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀποτελεσμάτων.

Ἠλεκτρικὴ ἐγκατάστασις. Ὁ πυκνωτής, δι' οὗ ἐγένοντο τὰ πειράματα ἡμῶν, ἦτο ἐπίπεδος, μήκους 5 μέτρων καὶ συνέκειτο ἐκ παραλλήλων φύλλων ψευδαργύρου πλάτους 6 ὑφεκατομέτρων περίπου. Τὸ ἠλεκτρικὸν πεδίον εἶναι οὕτω ὁμαλὸν σχεδὸν πανταχοῦ. Εἰς τὰ ὅρια ὅμως τοῦ πυκνωτοῦ αἱ δυναμικαὶ γραμμαὶ σχηματίζουσι τὰς γνωστὰς καμπύλας.

Ἡ ἀπόστασις τῶν ὁπλισμῶν μετεβάλλετο ἀπὸ ἑνὸς μέχρι δέκα ὑφεκατομέτρων. Ἡ πλήρωσις δὲ τοῦ πυκνωτοῦ ἐγίνετο διὰ ἠλεκτροστατικῆς μηχανῆς Wimshurtz.

Δευτέρα μέθοδος.

Ἡ δευτέρα μέθοδος διαφέρει κατὰ πολὺ τῆς προηγουμένης. Αἱ μεταβολαὶ τοῦ ὄγκου τῶν ἀερίων γίνονται εἰς ταύτην αἰσθηταὶ διὰ μανομέτρου, τοῦ ὁποίου ἡ εὐπάθεια εἶναι μεγίστη.

Μανόμετρον. Τὸ μανόμετρον, ὅπερ μετεχειρίσθημεν, συνέκειτο ἐξ ὑαλίνου σωλῆνος κεκαμμένου ὑπὸ ἐλαχίστην γωνίαν (2^0 περίπου) Ὁ σωλὴν οὗτος κατεσκευάσθη διὰ πτώσεως μεγάλης ὑαλίνης μάζης καὶ μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας, οὕτως ὥστε ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος αὐτοῦ νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν σταθερά. Ὁ σωλὴν δι' οὗ ἐγένοντο τὰ πει-

ράματα, ἐξελέγη μεταξὺ πολλῶν τοιούτων, κατόπιν ἐπισταμένης ἐξετάσεως τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως αὐτῶν. Οὕτω ἀπερρίφθησαν οἱ σωλῆνες οἱ ἔχοντες ἀνωμαλίας, ἔστω καὶ μικράς, τοῦ ἐσωτερικοῦ των (κοιλότητας ἢ ἐξογκώσεις, διάμετρον μεταβλητὴν κ.λ.π). Ὁ ἐκλεγεὶς σωλὴν εἶχεν ἐσωτερικὴν διάμετρον 3,7 χιλιοστομέτρων καὶ ἐξωτερικὴν τοιαύτην 15 χιλιοστῶν περίπου. Τὸ μέγεθος τῆς ἐσωτερικῆς διαμέτρου εὑρέθη διὰ μετρήσεων, γενομένων τῇ βοηθείᾳ σταγόνος ὑδραργύρου κινουμένης κατὰ μῆκος τοῦ σωλῆνος.

Ὁ σωλὴν ἐκαθαρίσθη ἐπιμελῶς δι' ἀλλεπαλλήλων πλύσεων διὰ νιτρικοῦ ὀξέος πρῶτον, κατόπιν δι' οἰνοπνεύματος καὶ τέλος δι' ἀφθόνου ὕδατος ἀπεσταγμένου. Οὕτω ὁ σωλὴν ἦτο ἀπηλλαγμένος κονιορτοῦ, ὀξειδίων, κ.λ.π. Ἐν τέλει, διὰ ρεύματος ἀέρος διερχομένου διὰ καταλλήλων πωμάτων, ὁ σωλὴν ἀπεξηράνθη τελείως. Μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν ταύτην εἰσήχθη ἐν τῷ σωλῆνι σταγὼν ἐκ ξυλελαίου (xylène ἢ xylol $= C_6H_4(CH_3)_2$) πυκνότητος 0,87. Τὸ ὑγρὸν τοῦτο κέκτηται τὰ ἑξῆς σπουδαῖα προτερήματα, ἅτινα καθιστῶσιν αὐτὸ πολύτιμον:

1ον. Δὲν ἐξατμίζεται λίαν εὐκόλως. Ὡς πρὸς τὴν ἐξάτμισιν ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὕδωρ.

2ον. Διαβρέχει πολὺ καλῶς τὴν ὕαλον.

3ον. Τὸ ἰξῶδες (viscosité) αὐτοῦ εἶναι ἀσθενέστατον.

Τὸ μῆκος τῆς εἰσαχθείσης ἐν τῷ σωλῆνι σταγόνος ἦτο 3 περίπου ὑφεκατομέτρων, ἐφωτίζετο δὲ αὕτη διὰ μικροῦ ἠλεκτρικοῦ λαμπτῆρος Edison. Μεταξὺ τοῦ λαμπτῆρος τούτου καὶ τοῦ μανομέτρου εἶχε τοποθετηθῇ μικρὸν δοχεῖον ὑάλινον μετὰ πλευρῶν παραλλήλων, περιέχον ὕδωρ. Τοιουτοτρόπως, ἡ ἐκπεμπομένη ὑπὸ τοῦ λαμπτῆρος θερμότης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ μανομέτρου καὶ μεταβάλῃ τὰς ἐνδείξεις αὐτοῦ. Ἐπίσης διάφορα διαφράγματα δυσθερμαγωγὰ προεφύλασσον τὰ ἐπίλοιπα μέρη τῆς ἐγκαταστάσεως ἀπὸ πάσης ἐπιδράσεως τῆς θερμότητος.

Αἱ μεταθέσεις τῆς σταγόνος παρετηροῦντο διὰ μικροσκοπίου, τοποθετηθέντος ὁριζοντίως ἐπὶ βάσεως σταθερᾶς. Τὸ μικροσκόπιον τοῦτο ἔφερε νηματόσταυρον, ἡ δὲ μεγεθυντικὴ δύναμις αὐτοῦ ἦτο 100.

Ἡ εὐπάθεια τοῦ μανομέτρου τούτου αὐξάνει ἔτι μᾶλλον, ἐὰν ἐπωφεληθῶμεν τῶν ραβδώσεων περιθλάσεως, αἵτινες σχηματίζονται περὶ τὴν

ἐπιφάνειαν τῆς ὑγρᾶς σταγόνος τοῦ μανομέτρου, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦσι τὴν κυρτότητα αὐτῆς. Διὰ τῶν ραβδώσεων τούτων γίνονται αἰσθηταὶ ἐλάχισται μετακινήσεις ἢ μεταμορφώσεις τῆς ἐπιφανείας τῆς σταγόνος. Ἐπὶ τοῦ κατακορύφου μέρους μιᾶς τῶν ραβδώσεων φέρεται τὸ κατακόρυφον νῆμα τοῦ νηματοσταύρου.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν παραλλάξεων, τῶν προερχομένων ἐκδιαθλάσεων τῶν διὰ τοῦ σωλῆνος τοῦ μανομέτρου διερχομένων φωτεινῶν ἀκτίνων, προσκολλᾶται ἐπὶ τοῦ σωλῆνος λεπτὴ ὑαλίνη πλὰξ διὰ βαλσάμου τοῦ Καναδᾶ.

Πυκνωτής. Εἰς τὴν μέθοδον ταύτην ἐχρησιμοποιήθησαν δύο εἰδῶν πυκνωταί. Ὁ εἷς τούτων συνέκειτο ἐξ ὑαλίνου δοχείου ἐν σχήματι ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου πλάτους 7 ὑφεκατομέτρων, μήκους 20 ὑφεκ. καὶ ὕψους 15 ὑφεκ. ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον δύο ὀρειχάλκινοι πλάκες παράλληλοι, ἀποτελοῦσαι τοὺς δύο ὁπλισμοὺς τοῦ πυκνωτοῦ. Ἡ ἀπόστασις τῶν δύο πλακῶν διετηρεῖτο σταθερά, τὸ δὲ δοχεῖον ἦτο μετ' ἐπιμελείας κεκλεισμένον ἀεροστεγῶς.

Οἱ δύο ὁπλισμοὶ τοῦ πυκνωτοῦ συνεκοινώνουν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ συρμάτων χαλκίνων 1,5 τοῦ χιλιοστοῦ διαμέτρου, διερχομένων διὰ δύο ὀπῶν τοῦ δοχείου καὶ προσκεκολημένων δι' ἱσπανικοῦ κηροῦ. Διὰ δύο ἑτέρων ὀπῶν τοῦ δοχείου διήρχοντο δύο ὑάλινοι σωλῆνες, φέροντες στρόφιγγας καὶ χρησιμεύοντες πρὸς πλήρωσιν τοῦ δοχείου διὰ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἀερίου.

Ἡ χρῆσις φύλλων κασσιτέρου, προσκεκολημένων ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν πλευρῶν τοῦ δοχείου, ὡς ὁπλισμῶν, δὲν εἶναι δυνατή, ὡς συνηγάγομεν κατόπιν δοκιμῶν. Πράγματι, ἡ μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τούτων ἕλξις, ἡ ἀναπτυσσομένη μετὰ τὴν πλήρωσιν τοῦ πυκνωτοῦ, προκαλεῖ ἐξογκώσεις, αἱ ὁποῖαι καθιστῶσι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πειραμάτων τοὐλάχιστον λίαν ἀμφίβολον, καὶ εἰσάγει σοβαρὰ σφάλματα πολὺ ἀνώτερα ἐνίοτε τοῦ μεγέθους τοῦ φαινομένου.

Ἵνα καταστῇ μᾶλλον αἰσθητὴ ἡ συστολὴ τοῦ ἀερίου διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς ἐγένετο χρῆσις δύο τοιούτων κεκλεισμένων πυκνωτῶν, οἵτινες ἐτέθησαν εἰς ἄμεσον συγκοινωνίαν μετὰ τῶν δύο ἄκρων τοῦ μανομέτρου. Οὕτω, δι' ἀποτόμου ἐκκενώσεως τοῦ ἑνὸς τῶν πυκνωτῶν καὶ ταυτοχρόνου πληρώσεως τοῦ ἑτέρου, αἱ ἐνδείξεις τοῦ μανομέτρου ἐγένοντο πλέον αἰσθηταί.

Τὸ ὁλικὸν μῆκος τοῦ μανομέτρου, τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν δύο πυκνωτῶν δὲν ὑπερέβαινε τὰ 18 ὑφεκατόμετρα. Διαφράγματα ἐκ φύλλων μεταλλικῶν προεφύλασσον τὸ μανόμετρον ἀπὸ πάσης ἠλεκτρικῆς ἐπιδράσεως.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν πυκνωτῶν τούτων ἐγένετο χρῆσις καὶ ἑτέρου εἴδους τοιούτων ὡς ἑξῆς. Τὸ μανόμετρον κατεσκευάσθη ἐκ σωλῆνος ὁμοίου πρὸς τὸν προηγούμενον ἀλλὰ λίαν ἐπιμήκους (50 ὑφεκατομέτρων περίπου). Τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τοῦ μανομέτρου τούτου ἐκαλύφθη σπειροειδῶς κατ' ἀμφότερα τὰ ἄκρα, διὰ δύο ταινιῶν ἐκ κασσιτέρου. Αἱ δύο αὗται σπειροειδεῖς ταινίαι ἦσαν οἱ ὁπλισμοὶ τῶν δύο πυκνωτῶν, τοὺς ὁποίους ἀπετέλουν νῦν αὐτοὶ οἱ δύο βραχίονες τοῦ μανομέτρου. Τὸ μέρος τοῦ σωλῆνος ἔνθα ἐκάμπτετο οὗτος δὲν ἐκαλύφθη διὰ κασσιτέρου, ἵνα διακρίνωμεν τὴν ἐκεῖ ὑπάρχουσαν σταγόνα.

Εἰς τὴν διάταξιν ταύτην τὸ μανόμετρον ἦτο συγχρόνως καὶ διπλοῦς πυκνωτής. Κατὰ τὰ ἄλλα κατ' οὐδὲν διαφέρει ἡ μέθοδος αὕτη τῆς προηγουμένης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἀποτελέσματα

Ἀποτελέσματα πρώτης μεθόδου. Τὰ διὰ τῆς πρώτης μεθόδου ἐκτελεσθέντα πειράματα οὐδεμίαν ἀπολύτως συστολὴν τοῦ ἀερίου ὑπέδειξαν. Ἐκτὸς ἀνωμαλιῶν τινων, ἃς παρετηρήσαμεν ἐνίοτε, καὶ αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ κονιορτοῦ, ὅστις εὑρίσκεται μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ, ἐκ κρότων, ἢ μικρῶν μετακινήσεων, ἢ ἄλλων ὁμοίων αἰτίων, οὐδεμία μετάθεσις σχετικὴ τῶν κρωσσῶν παρετηρήθη.

Τοῦτο βεβαίως δεικνύει εἴτε, ὅτι τὸ φαινόμενον δὲν ὑφίσταται εἴτε, ὅτι ἡ ζητουμένη μεταβολὴ κατ' ὄγκον τοῦ ἀερίου εἶναι μικροτέρα τοῦ ὁρίου, εἰς τὸ ὁποῖον δύναται νὰ φθάσῃ ἡ μέθοδος αὕτη.

Τὸ ἀρνητικὸν ὅμως τοῦτο ἀποτέλεσμα ὀφείλεται εἰς τὸν βαθμὸν εὐπαθείας τῆς μεθόδου καὶ ἔπρεπε νὰ προσδοκῶμεν αὐτό, ἐὰν εἶναι δεκτὸν τὸ μέγεθος τοῦ φαινομένου, ὅπερ παρέχει ὁ λογισμός.

Πράγματι, ἡ διαφορὰ πορείας Δ τῶν δύο ἀκτίνων εἶναι,

$$\Delta = e(n-1)$$

ἔνθα e εἶναι τὸ μῆκος τοῦ πυκνωτοῦ καὶ n ὁ δείκτης διαθλάσεως τοῦ ἐν τῷ πυκνωτῇ ἀέρος ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστῶν. Ἐὰν λ εἶναι τὸ μῆκος τοῦ κύματος τοῦ φωτὸς καὶ x ὁ ἀριθμὸς τῶν τάξεων, καθ' ὃν αἱ ραβδώσεις μετετέθησαν, ἔχομεν :

$$\chi\lambda = e(n-1) \qquad (1)$$

Ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ τοῦ ἀπολύτου δείκτου διαθλάσεως N τοῦ ἐλευθέρου ἀέρος καὶ τοῦ ἀπολύτου δείκτου διαθλάσεως N' τοῦ ἀέρος, τοῦ περιλαμβανομένου μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ, ὑφίσταται ἡ σχέσις :

$$\frac{(N-1)(1+at)}{d} = \frac{(N'-1)(1+at')}{d'}$$

ἔνθα d καὶ d' εἶναι αἱ ἀντιστοιχοῦσαι πυκνότητες τοῦ ἀέρος, t καὶ t' αἱ σχετικαὶ θερμοκρασίαι καὶ a ὁ συντελεστὴς διαστολῆς τοῦ ἀέρος ἢ μᾶλλον ὁ συντελεστὴς τοῦ Mascart. Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ θερμοκρασία διετηρήθη σταθερά, τοῦθ' ὅπερ ἐπιμελῶς ζητεῖται νὰ ἐκπληρῶται εἰς τὰ πειράματα ταῦτα, συνάγομεν τὴν ἑξῆς τιμὴν τοῦ N' :

$$N' = 1 + \frac{O}{O'}(N-1) \qquad (2)$$

ἔνθα O καὶ O' εἶναι οἱ ὄγκοι τοῦ ἀέρος, οἱ ἀντιστοιχοῦντες εἰς τὰς πυκνότητας d καὶ d'.

Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ δO τοῦ ὄγκου εἶναι, ὡς εἴδομεν :

$$\delta O = -\frac{1}{2}\gamma C_0 V^2 \qquad (3)$$

Ἐὰν A εἶναι ἡ ἀπόστασις τῶν παραλλήλων ὁπλισμῶν τοῦ πυκνω-

τοῦ, 760 χιλιοστὰ ἡ ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις, O ὁ ὄγκος τοῦ ἀέρος, τοῦ περιλαμβανομένου ἐν τῷ πυκνωτῇ καὶ V ἡ μεγίστη διαφορὰ δυναμικοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόσταξις ἐκρήξεως τῶν σπινθήρων εἶναι A, θὰ ἔχωμεν, ὡς γνωστόν,

$$\frac{\delta O}{O} = -\frac{1}{8\pi}\,\gamma\,\frac{V^2}{A^2} \qquad (4)$$

Ὁ τύπος οὗτος παρέχει τὴν τιμὴν τῆς συστολῆς τῆς μονάδος τοῦ ὄγκου. Ἀλλὰ $\frac{V}{A}$ εἶναι κατὰ τὸν W. Thomson 133 μονάδες C. G. S. περίπου διὰ τὸν ἀέρα ὑπὸ πίεσιν 760 χιλιοστῶν. Εἶναι δέ, κατὰ τὰ πειράματα τοῦ Boltzmann, $\gamma P = 0{,}00055$, ὅταν ἡ πίεσις P εἶναι 760 χιλιοστῶν, ἤτοι 1033×980 μονάδες C. G. S. ἑπομένως:

$$\gamma = 0{,}00000000054$$

Ἄρα:

$$\frac{\delta O}{O} = -\frac{1}{8\pi}\,.\,\overline{133^2}\,.\,0{,}00000000054$$

ἤτοι:

$$\frac{\delta O}{O} = -0{,}00000038$$

Καὶ οὕτω ἔχομεν κατὰ προσέγγισιν πάντοτε:

$$\frac{O}{O'} = \frac{1}{0{,}99999962}$$

Ἡ τιμὴ αὕτη τοῦ $\frac{O}{O'}$ θὰ ἀντικατασταθῇ εἰς τὸν τύπον (2), ὅστις παρέχει τὸν δείκτην διαθλάσεως N′. Τέλος ἡ τιμὴ τοῦ ζητουμένου δείκτου n εἶναι κατὰ προσέγγισιν:

$$n = \frac{N'}{N} = 1{,}0000000011$$

Τὸ μῆκος κύματος λ τῆς γραμμῆς D τοῦ νατρίου εἶναι κατὰ μέσον ὅρον $\lambda = 5893$. Ἄρα :

$$x = \frac{e}{\lambda}(n-1) = \frac{500}{5893 \times 10^{-8}} \times 0,00000000011$$

Καὶ ἐὰν διπλασιασθῇ σχεδὸν τὸ ἀποτέλεσμα, διὰ τῆς χρήσεως δύο ἀντιστρόφων πυκνωτῶν, ἡ μετάθεσις τῶν ραβδώσεων θὰ εἶναι κατὰ πολὺ μικροτέρα τοῦ ἑκατοστοῦ τῆς τάξεως, καὶ ἑπομένως, ἡ παρατήρησις τοῦ φαινομένου δὲν εἶναι δυνατὴ τοιουτοτρόπως.

Τὸ ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι λοιπὸν φυσικὴ συνέπεια τοῦ βαθμοῦ εὐπαθείας αὐτῆς τῆς μεθόδου, καὶ οὐδὲν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῶν πειραμάτων τούτων, ὡς πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς ἠλεκτρικῆς συστολῆς.

Ἀποτελέσματα δευτέρας μεθόδου. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἡ ὕπαρξις τοῦ φαινομένου ἀποδεικνύεται, εἴτε διὰ τῶν σπειροειδῶν πυκνωτῶν, εἴτε διὰ τῶν κοινῶν τοιούτων. Ὅταν ἡ διαφορὰ τοῦ δυναμικοῦ μεταξὺ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ ἑνὸς τῶν δύο πυκνωτῶν ἀποκαταστῇ αἰφνιδίως, ὁ δὲ ἕτερος πυκνωτὴς ἐκκενωθῇ ταὐτοχρόνως, παρατηρεῖται μετάθεσις τῆς ὑγρᾶς σταγόνος τοῦ μανομέτρου λίαν αἰσθητὴ καὶ τοιαύτη, ὥστε εἶναι περιττὸν συνήθως νὰ ἀναζητήσῃ τις τὰς ραβδώσεις περιθλάσεως, τῶν ὁποίων ἡ παρατήρησις δὲν εἶναι λίαν εὐχερής.

Ἡ μετάθεσις ὅμως αὕτη τῆς σταγόνος τοῦ μανομέτρου μετὰ σπειροειδῶν ὁπλισμῶν, δὲν δύναται ἴσως νὰ θεωρηθῇ, ὡς ἀνήκουσα ἀσφαλῶς εἰς μεταβολὰς τοῦ ὄγκου τοῦ ἀερίου. Τοῦτο δέ, διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ σταγὼν ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ τῶν πυκνωτῶν, τῆς μηχανῆς κ.λ.π. Εἶναι δὲ προφανές, ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὕτη εἶναι ἀρκετὴ ὅπως ἐπιφέρῃ μικρὰς μεταθέσεις τῆς σταγόνος. Ἐν τούτοις ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ συμμετρική, ὡς πρὸς τὴν σταγόνα, διάταξις τῶν σπειροειδῶν πυκνωτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ χρῆσις καταλλήλων ἠλεκτρικῶν διαφραγμάτων, ἐὰν δὲν ἐκμηδενίζῃ τελείως τὴν ἐπίδρασιν ταύτην, ἐλαττοῖ ὅμως ταύτην λίαν οὐσιωδῶς, ὥστε τὰ προηγούμενα ἐλαττώματα νὰ μὴ ἔχουν μεγάλην σημασίαν.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο συμπέρασμα ὑποστηρίζεται ἄλλως τε καὶ ὑπὸ

τῶν ἑξῆς πειραμάτων. Ἐὰν ἀναστρέψωμεν τὴν τάξιν τῆς πληρώσεως τῶν πυκνωτῶν, ἡ μετάθεσις τῆς σταγόνος μεταβάλλει φοράν, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ φαινομένου τῆς ἠλεκτροσυστολῆς. Ὅταν δὲ οἱ πυκνωταὶ συγκοινωνῶσιν ἐλευθέρως μετὰ τοῦ ἀέρος, ἡ μετάθεσις τῆς σταγόνος δὲν ὑφίσταται σχεδὸν οὐδόλως. Τὰ πειράματα ταῦτα ὑποστηρίζουσι τὸ ἀνωτέρω συμπέρασμα, ὅτι ἡ παρατηρουμένη μετάθεσις δὲν ὀφείλεται εἰς ἠλεκτρικὰς ἐπιδράσεις.

Ὅπως ἀποφύγωμεν ἐν τούτοις τας ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης ἀμφιβολίας, προέβημεν καὶ εἰς πειράματα διὰ κεκλεισμένων ἐπιπέδων πυκνωτῶν, τοὺς ὁποίους ἐν ἀρχῇ περιεγράψαμεν. Καὶ διὰ τῶν πυκνωτῶν τούτων παρατηρεῖται μετάθεσις τῆς σταγόνος τοῦ μανομέτρου, ἀποδεικνύουσα τὴν ὕπαρξιν τοῦ φαινομένου.

Ἡ μετάθεσις τῆς σταγόνος εἶναι βραδεῖα ἢ ἀπότομος, καθόσον καὶ ἡ πλήρωσις τοῦ πυκνωτοῦ εἶναι βραδεῖα ἢ ἀπότομος. Ὅταν ἡ πλήρωσις τοῦ ἑνὸς τῶν πυκνωτῶν εἶναι ἀπότομος καὶ σύγχρονος πρὸς αἰφνιδίαν ἐκκένωσιν τοῦ ἑτέρου πυκνωτοῦ, ἡ σταγὼν μετατίθεται ἐπίσης ἀποτόμως, ὡς ἐὰν ὑπέστη κροῦσιν.

Ἡ μετάθεσις αὕτη τῆς σταγόνος ἀναιστοιχεῖ πρὸς συστολὴν τοῦ ἀερίου τοῦ πληρουμένου πυκνωτοῦ, καὶ αὐξάνει, ὡς παρετηρήσαμεν, μετὰ τῆς διαφορᾶς τοῦ δυναμικοῦ, τῶν δύο ὁπλισμῶν αὐτοῦ. Διὰ μικρὰς σχετικῶς διαφορὰς δυναμικοῦ, ἐχρησιμοποιήσαμεν τὰς ραβδώσεις περιθλάσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑγροῦ, αἱ ὁποῖαι κατέστησαν καταφανεῖς συστολὰς τοῦ ἀερίου ἐλαχίστας.

Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἐπηληθεύσαμεν ἐπίσης, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς συστολῆς τοῦ ἀερίου διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως αὐτοῦ. Ἐὰν οἱ κεκλεισμένοι πυκνωταὶ πληρωθῶσι διὰ διαφόρων ἀερίων, ἡ μετάθεσις τῆς σταγόνος μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως αὐτῶν. Οὕτω διὰ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξὺ (CO^2) ἡ μετάθεσις εἶναι μεγαλητέρα τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὸν ξηρὸν ἀέρα, καὶ μικροτέρα τῆς μεταθέσεως, τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὸ αἰθυλένιον (C_2H_4).

Καὶ εἰς τὴν μέθοδον ὅμως ταύτην ὑφίστανται αἴτια σοβαρῶν σφαλμάτων, ἕνεκα τῶν ὁποίων αἱ συστηματικαὶ μετρήσεις καθίστανται σχεδὸν ἄσκοποι. Οὕτω ἡ ἐντὸς τοῦ σωλῆνος τριβή, ὡς καὶ τὸ ἰξῶδες τοῦ ὑγροῦ, ἐξουδετεροῖ μέρος τῆς πιέσεως, ἥτις προκαλεῖ τὴν μετάθε-

σιν. Αἱ τιμαὶ τῶν σφαλμάτων, τῶν προερχομένων ἐκ τῶν αἰτίων τούτων, εἶναι, ἐν γένει, τῆς τάξεως τοῦ μεγέθους τοῦ φαινομένου.

Συμπεράσματα. Τὰ μόνα ἀποτελέσματα τῶν πειραμάτων ἡμῶν τούτων, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς βέβαια, εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Κατὰ τὴν ἠλεκτρικὴν πόλωσιν τῶν ἀερίων, ταῦτα ὑφίστανται μεταβολὰς τοῦ ὄγκου των.

2) Ἡ τοιαύτη μεταβολὴ τοῦ ὄγκου ἀερίου τινος εἶναι, ὡς συνάγεται καὶ θεωρητικῶς, συστολή.

3) Ἡ τιμὴ τῆς μεταβολῆς ταύτης μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου, ὡς ὑποδεικνύει καὶ ἡ θεωρία.

4) Ἡ συστολὴ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος εἶναι μεγαλυτέρα τῆς τοῦ ἀέρος καὶ μικροτέρα τῆς τοῦ αἰθυλενίου.

5) Ἡ τιμὴ τῆς συστολῆς μεταβάλλεται μετὰ τῆς διαφορᾶς τοῦ δυναμικοῦ τῶν ὁπλισμῶν τοῦ πυκνωτοῦ.

Ἐκ τῶν πειραμάτων ἡμῶν φαίνεται τουτέστι, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς συστολῆς τῶν ἀερίων διὰ πολώσεως διηλεκτρικῆς, ὑφίσταται. Ἡ τελεία ὅμως ἐπαλήθευσις τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ἡ θεωρία παρέχει, καθίσταται σχεδὸν ἀδύνατος, ἕνεκα τῆς ἐκτάκτου σμικρότητος τῆς μεταβολῆς ταύτης. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ παρατήρησις τοῦ φαινομένου παρουσιάζει μεγάλας δυσχερείας, καὶ ἀπαιτεῖ προφυλάξεις πειραματικὰς οὐχὶ συνήθεις.

Ἐλπίζομεν νὰ ἐπανέλθωμεν προσεχῶς ἐπὶ τοῦ φαινομένου τούτου, διὰ νέων πειραμάτων καὶ ὑπὸ συνθήκας ἐπιτρεπούσας μετρήσεις, ἀπηλλαγμένας ἀρκούντως σοβαρῶν σφαλμάτων.

Ἀθῆναι, τῇ 25 Μαρτίου 1904.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
Διδάκτωρ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου,
Ἀπόφοιτος τοῦ Φυσικοῦ Τμήματος
τῆς Ἀνωτάτης Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Γαλλίας.

ΜΙΚΡΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΚΚΕΝΩΣΕΩΝ

Ὅταν ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος τῆς ἐκκενώσεως μεταβάλληται, οἱ πόλοι παρουσιάζουσιν ἐνδιαφερούσας τινὰς μεταβολὰς τῆς καταστάσεως αὐτῶν, τὰς ὁποίας δι' ὀλίγων θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκρήξεως τῶν σπινθήρων, ἐὰν ἐξετάσωμεν διὰ τοῦ μικροσκοπίου τοὺς πόλους θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ κατάστασις αὐτῶν δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ φύσις τοῦ μετάλλου ἐξ οὗ σύγκεινται. Οὕτω ἡ ὄψις τῶν πόλων ἐκ μαγγανίου, σιδήρου, λευκοχρύσου, νικελίου, εἶναι ὅλως διάφορος τῆς τῶν πόλων ἐκ μολύβδου, κασσιτέρου, ψευδαργύρου (1) κ.λ.π.

Ἡ πρώτη σειρὰ τῶν προηγουμένων μετάλλων παρουσιάζει τὰ ἑπόμενα κοινὰ φαινόμενα. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκρήξεως τῶν σπινθήρων, ὅταν π. χ. ἡ χωρητικότης τοῦ πυκνωτοῦ εἶναι $7,10^{-18}$ μονάδες C. G. S (2), τὰ ἄκρα τῶν πόλων πληροῦνται ἐκ λαμπρῶν σημείων, τὰ ὁποῖα συσσωρεύονται κυρίως περὶ τὰς ἀκμὰς τῶν ἄκρων τῶν πόλων, ἢ τὰ αἰχμηρὰ μέρη αὐτῶν. Εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα νομίζει τις, ὅτι ἐκρήγνυνται οἱ σπινθῆρες, ἐνῷ συγχρόνως ἐκπέμπονται ἐξ αὐτῶν διάφορα μόρια(3) ἐνίοτε διασκορπιζόμενα καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, συνήθως ὅμως ἀκολουθοῦντα καμπύλας, συνδεούσας τοὺς δύο πόλους, καὶ αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς σχετικὰς δυναμικὰς γραμμάς.

(1) Τὰ φαινόμενα ταῦτα φαίνονται ἐξαρτώμενα ἐκ τοῦ σημείου ἐξαερώσεως (point d'ebullition) τῶν μετάλλων.

(2) Εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ἡμῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων τῆς 14 Ἀπριλίου 1902 γράφε $7,10^{-18}$ ἀντὶ $7,10.^{12}$ Δὲν εἶναι δὲ ἀκριβές, ὅτι αἱ κατὰ τὴν αὔξησιν τῆς αὐτεπαγωγῆς ἐμφανιζόμεναι γραμμαὶ τοῦ νατρίου ἀνήκουσιν εἰς τὰς γραμμὰς ὑψηλῆς θερμοκρασίας.

(3) Ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις αὐτῶν δὲν συμφωνεῖ πάντοτε πρὸς τὴν ἐξήγησιν τῶν συνεχῶν φασμάτων τοῦ Cazin.

Ὅταν ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος αὐξάνῃ, ὁ ἀριθμὸς τῶν λαμπρῶν σημείων τῶν πόλων αὐξάνει ἐπίσης μέχρι ὁρίου τινός. Τὰ σημεῖα ταῦτα καταλαμβάνουσι τότε μῆκός τι τῶν πόλων, ὅπερ αὐξάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν λαμπρῶν σημείων μεταβάλλεται ὡσαύτως μετὰ τοῦ σχήματος τῶν πόλων, τῆς φύσεως καὶ ἀποστάσεως αὐτῶν, τῆς χωρητικότητος τῶν πυκνωτῶν καὶ πλείστων ἄλλων αἰτίων.

*
* *

Τοιαῦτα λαμπρὰ σημεῖα οὐδόλως παρατηροῦνται εἰς πόλους ἐκ μολύβδου, κασσιτέρου, ἀργιλλίου καὶ ψευδαργύρου. Ἡ ἔκρηξις τῶν σπινθήρων ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ φαίνεται γινομένη εἰς μέρη μεμονωμένα τῶν ἐγγυτάτων ἐπιφανειῶν τῶν πόλων, τὰ ὁποῖα συνήθως δὲν εἶναι τὰ αὐτὰ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκρήξεως τῶν σπινθήρων. Πολλάκις παρατηρεῖται τῆξις τῶν ἄκρων τοῦ μολύβδου, ἐκ τῆς ὁποίας σχηματίζονται μικραὶ σταγόνες, ἐξαφανιζόμεναι αἰφνιδίως κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῶν σπινθήρων εἰς τὰ μέρη ταῦτα.

Σταγόνες τινὲς παρουσίασαν τὸ ἑξῆς περίεργον φαινόμενον. Ὁ μόλυβδος ἐτάκη εἴς τινα μέρη καὶ σταγόνες ἐσχηματίσθησαν, αἱ ὁποῖαι ἐκινήθησαν πρὸς τὰ ἄνω ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου καὶ κατακορύφου ἐπιφανείας τῶν πόλων. Ὅταν δὲ αἱ σταγόνες αὗται ἔφθασαν εἰς τὸ μέρος ἔνθα συνέβαινεν ἡ ἔκρηξις τῶν σπινθήρων, ἐξηφανίσθησαν ἀποτόμως. Αἱ σταγόνες αὗται ἀνερχόμεναι ὡμοίαζον πρὸς σταγόνας ὕδατος, κατερχομένας ἐπὶ κεκλιμένου ἐπιπέδου.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν διὰ μεγάλης μεγεθύνσεως τὴν κατάστασιν τῶν λαμπρῶν σημείων τῶν πόλων, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἕκαστον τούτων δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ μικροσκοπικὸς κρατήρ, ἐξ οὗ ἀναδίδονται ἀτμοὶ φωτοβόλοι. Πᾶσαι αἱ φωτογραφίαι τῶν πόλων τοιαύτην σύστασιν τῶν λαμπρῶν σημείων ὑποδεικνύουσι.

* *
*

Αἱ μεταβολαὶ τῆς ὄψεως τῶν πόλων, αἱ παρατηρούμεναι ὅταν αὐξάνῃ ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος τῆς ἐκκενώσεως, δύνανται νὰ

προκληθῶσι καὶ δι' ἄλλων μέσων. Οὕτω, ἐὰν οἱ πόλοι (ἐκ σιδήρου λευκοχρύσου κ.λ.π.) θερμανθῶσι τεχνητῶς, ἡ κατάστασις αὐτῶν μεταβάλλεται ὡς ἐὰν ηὔξησεν ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος. Ὁ ἀριθμὸς τῶν λαμπρῶν σημείων αὐξάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κλπ. Τοὐναντίον, ἡ ψῦξις τῶν πόλων ἐπιφέρει ἀντίθετα ἀποτελέσματα.

Τὰ φαινόμενα ταῦτα, ὡς καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν φωτεινῶν χαρακτήρων τῶν ἐκκενώσεων ἐν σχέσει πρὸς τὰ θερμαντικὰ φαινόμενα τῶν πόλων (1), ὑποστηρίζουσι τὴν ἐξήγησιν τῶν πρώτων μεταβολῶν τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, ἣν προετείνομεν ἐσχάτως ὡς πιθανήν.

*
* *

Ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ κασσιτέρου, παρετηρήσαμεν τὸ ἑξῆς φαινόμενον. Οἱ πόλοι συνέκειντο ἐκ ῥαβδίων πρισματικῶν, τῶν ὁποίων αἱ κάθετοι τομαὶ ἦσαν τετράγωνα πλευρᾶς 3, 2 χιλιοστῶν, ἐτοποθετήθησαν δὲ ὁριζοντίως, οὕτως ὥστε αἱ ἀπέναντι ἐπίπεδοι ὄψεις αὐτῶν ἦσαν παράλληλοι καὶ ἀπεῖχον 0,45 χιλιοστὰ ἀλλήλων.

Ὅταν οἱ συνήθεις ἠλεκτρικοὶ σπινθῆρες ἐξερρήγνυντο συνεχῶς ἐπὶ 15', ἐσχηματίζετο ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν πόλων στρῶμα ἐκ κονιορτώδους τινὸς ὕλης, ἀνίσου πάχους. Ἡ ἐπὶ τοῦ θετικοῦ πόλου κατατεθεῖσα ποσότης τῆς ὕλης ταύτης ἦτο μικροτέρα τῆς ἐπὶ τοῦ ἀρνητικοῦ συσωρευθείσης. Τὸ πάχος τῶν στρωμάτων τούτων ηὔξανε ταχέως ὅσον ἀπεμακρυνόμεθα τῶν ἄκρων τῶν πόλων, καὶ κατόπιν ἠλαττοῦτο βραδέως. Τὸ μέγιστον τοῦ πάχους τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀρνητικοῦ πόλου σχηματισθέντος λοφίου ἦτο 1 χιλιοστὸν περίπου, καὶ εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν 3 ἕως 4 χιλιοστῶν ἀπὸ τοῦ ἄκρου αὐτοῦ.

Τὸ στρῶμα τοῦτο ἐξεταζόμενον διὰ τοῦ μικροσκοπίου ὡμοίαζε πρὸς τὰ ῥινίσματασιδήρου, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐπί τινος μαγνήτου. Οὕτω διέκρινέ τις νημάτια, θυσάνους κ.τ.τ. καὶ τοῦτο ὁμοιομόρφως

(1) Ὅταν ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος αὐξάνῃ, ἡ μὲν θερμοκρασία τῶν πόλων αὐξάνει, ἡ δὲ ἔντασις τῶν φωτεινῶν φαινομένων ἐλαττοῦται. Ἅπαξ παρετηρήσαμεν τὰ φωτεινὰ φαινόμενα σχηματίζοντα ἐν ἀρχῇ μικρόν τι μέγιστον. Τὸ μέγιστον τοῦτο δὲν φαίνεται ὅμως ὑφιστάμενον ὑπὸ τὰς συνήθεις συνθήκας, ἀλλ' εἶναι ἴσως ἀποτέλεσμα μεγάλης ἀντιστάσεως τοῦ κυκλώματος.

Ὅταν ἡ ἀντίστασις τοῦ κυκλώματος αὐξάνῃ, τὰ φωτεινὰ καὶ θερμαντικὰ ταῦτα φαινόμενα ἐλαττοῦνται ταὐτοχρόνως.

πέριξ τῶν πόλων, οὕτως ὥστε ἡ ἐπιφάνεια τοῦ στρώματος ἀπετέλει ἐκ περιστροφῆς τοιαύτην περὶ τὸν ἄξονα τῶν πόλων.

Οἱ σπινθῆρες ἐξερρήγνυντο μόνον μεταξὺ τῶν δύο ἐπιπέδων καὶ ἀντικειμένων μερῶν τῶν πόλων. Ἐκ δὲ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο ῥαβδίων διαστήματος ἀνεδίδετο ἀτμός τις (1).

Διὰ χημικῆς ἀναλύσεως ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ κατατεθεῖσα ἐπὶ τῶν πόλων ὕλη συνέκειτο ἐξ ὀξειδίου τοῦ κασσιτέρου.

*
* *

Ἡ παρουσία μεταλλικῶν πυρήνων ἐντὸς τῶν πηνίων αὐτεπαγωγῆς ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν πόλων, ἣν προηγουμένως ἐξητάσαμεν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων φαινομένων τῶν ἐκκενώσεων. (2)

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εἰσαγωγῆς μεταλλικῶν πυρήνων ἐντὸς πηνίων αὐτεπαγωγῆς, ὡς πρὸς τὰ λαμπρὰ σημεῖα τῶν πόλων, ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς τιμῆς τῆς αὐτεπαγωγῆς, τοῦ σχήματος τῶν πηνίων, τῆς φύσεως τῶν πόλων, τῆς ἀποστάσεως αὐτῶν, τῶν διαστάσεων τῶν πυρήνων κ λ.π. Δύο πυρῆνες, ἐξ ὧν ὁ εἷς κοῖλος ὁ δὲ ἕτερος κενός, δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν.

Ἐν γένει, ἡ ἐπίδρασις τῶν πυρήνων ἐπὶ τῶν λαμπρῶν σημείων τῶν πόλων εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἄλλων φαινομένων τῶν ἐκκενώσεων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3ῃ Ἀπριλίου 1904.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
Διδάκτωρ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου,
Ἀπόφοιτος τοῦ Φυσικοῦ Τμήματος
τῆς Ἀνωτάτης Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Γαλλίας.

---

(1) Ὁ μεταξὺ τῶν πόλων μεταλλικὸς ἀτμὸς εἶναι, ἐν τῇ περιπτώσει τῶν ἀλλεπαλλήλων σπινθήρων, ἓν τῶν πρωτευόντων αἰτίων τῆς παρατηρηθείσης ἀπαλοιφῆς τοῦ φάσματος τοῦ ἀέρος. Ἡ κωνικὴ μορφὴ τῆς αἴγλης καὶ ἡ ἐλάττωσις τῆς ἐντάσεως αὐτῆς κατὰ τὰ ἄκρα, προκαλοῦσι γραμμὰς ἀναλόγους.

(2) Ἡ ἐπίδρασις πυρῆνος χαλκίνου εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἐπιδράσεως ὀρειχαλκίνου τοιούτου.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ HUMPHREYS-MOHLER

Εἰσαγωγή.

Αἱ μεταβολαὶ τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρίσκεται πηγή τις φωτός, προκαλοῦσιν, ἐν γένει, ἀλλοιώσεις τοῦ φάσματος αὐτῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σπουδαίας. Οὕτω, γραμμή τις τοῦ φάσματος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προσδιωρισμένη, ἐὰν δὲν ὑποδειχθῶσιν ἀκριβῶς αἱ συνθῆκαι, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρίσκεται ἡ πηγή.

Ἐσχάτως οἱ Humphreys καὶ Mohler πρῶτοι ἀπέδειξαν, ὅτι αἱ γραμμαὶ τοῦ φάσματος μετάλλου τινος μετατίθενται, ὅταν μεταβάλληται ἡ πίεσις, τὴν ὁποίαν ἡ πηγὴ αὕτη ὑφίσταται. Ἐκτὸς τοῦ φαινομένου τοῦ Zeemann, ἡ μετάθεσις αὕτη τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως εἶναι ἡ μόνη βεβαία, ἐκ τῶν προερχομένων ἐξ ἀμέσου ἐνεργείας ἐπὶ τῆς πηγῆς, καὶ τὰς ὁποίας γνωρίζομεν μέχρι σήμερον.

Μετάθεσις τῶν γραμμῶν δύναται νὰ προέλθῃ, ὡς γνωστόν, καὶ διὰ καταλλήλου κινήσεως, εἴτε τῆς πηγῆς, εἴτε τοῦ παρατηρητοῦ. Ἐὰν τὸ μέσον εἶναι ὁμογονὲς καὶ ἄνευ διαχύσεως, ἔχομεν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ:

$$\lambda' = \lambda \left(1 + \frac{\tau}{T}\right)$$

ἔνθα λ εἶναι τὸ ἀρχικὸν μῆκος τοῦ κύματος, T ἡ ταχύτης τοῦ φωτὸς καὶ τ ἡ ταχύτης τῆς σχετικῆς κινήσεως. Οὕτω, αἱ ἀπόλυτοι μεταβολαὶ τοῦ μήκους τοῦ κύματος $\lambda' - \lambda$ μεταβάλλονται ἀναλόγως τοῦ μήκους τοῦ κύματος, διὰ πάσας τὰς γραμμὰς τῆς αὐτῆς πηγῆς.

Τὰ πειράματα τοῦ Humphreys ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως κατέδειξαν, ὅτι ἡ αὔξησις τῆς πιέσεως μεταθέτει τὰς γραμμὰς πρὸς τὸ ἐρυθρὸν μέρος τοῦ φάσματος, ἡ

δὲ μετάθεσις αὕτη εἶναι ἀνάλογος τῆς ἀντιστοιχούσης αὐξήσεως τῆς πιέσεως. καὶ μεταβάλλεται, ἐν γένει, μετὰ τοῦ μήκους τοῦ κύματος τῶν διαφόρων γραμμῶν τοῦ αὐτοῦ στοιχείου. Αἱ μεταθέσεις αὗται δὲν ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἰδίας πιέσεως τοῦ ἀτμοῦ, ὅστις παράγει τὰς γραμμάς, ἀλλ' ἐκ τῆς ὁλικῆς πιέσεως ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ μήκους τοῦ κύματος διὰ πιέσεως, δὲν εἶναι εὐπαθὴς εἰς τὰς μεταβολὰς αὐτῆς. Ἡ τάξις μεγέθους τῶν μεγαλυτέρων μεταθέσεων, αἱ ὁποῖαι παρετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Humphreys, καταδείκνυται ὑπὸ τῶν ἑπομένων παραδειγμάτων. Ἡ μετάθεσις τῆς γραμμῆς 6438 τοῦ καδμίου διὰ πιέσεως 12 ἀτμοσφαιρῶν εἶναι 0,128 U. A περίπου· ἡ μετάθεσις τῆς γραμμῆς 3934 (K) τοῦ καλίου διὰ πιέσεως 11 ἀτμοσφαιρῶν, εἶναι 0,025 U. A περίπου κ.λ.π.

Ὁ Humphreys παρετήρησε προσέτι, ὅτι αἱ γραμμαὶ μετάλλου τινος, αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν τῶν Kayser καὶ Runge, ὑφίστανται, ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, μεταθέσεις ἀναλόγους τῶν μηκῶν τοῦ κύματος αὐτῶν. Εἶναι δὲ ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι αἱ πολυάριθμοι γραμμαὶ τοῦ φάσματος τῶν ταινιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποδίδονται εἰς τὸν ἄνθρακα ἢ τὸ κυάνιον, οὐδεμίαν μετάθεσιν ὑπέστησαν.

Τὰ πειράματα ταῦτα ἐγένοντο διὰ τοῦ Βολταϊκοῦ τόξου, τοῦ ὁποίου τὸ φῶς ἀνελύετο διὰ θαυμασίου ὀπτικοῦ πολυγράμμου (réseau) κοίλου τοῦ Rowland. Τὸ πολύγραμμον τοῦτο εἶχεν 800 περίπου γραμμὰς κατὰ χιλιοστόν, ἡ δὲ ἑστιακὴ ἀπόστασίς του ἦτο 6,65 μέτρα. Διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου ἠδύνατο νὰ παρατηρηθῇ διπλῆ ἡ γραμμή, τῆς ὁποίας αἱ συνιστῶσαι ἀπέχουσι μόνον κατὰ τὸ $\frac{1}{200}$ τῆς ἀποστάσεως τῶν γραμμῶν D τοῦ νατρίου.

Τα ἐξαγόμενα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔφθασεν ὁ Humphreys ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν πειραματικῶν μετρήσεων, εἶναι πολυάριθμα. Ἐν τούτοις τὰ ἐκτελεσθέντα πειράματα δὲν εἶναι ἀρκετά, ὅπως καταδειχθῇ ἡ ἀκρίβεια αὐτῶν.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν Humphreys καὶ Mohler καὶ ἄλλοι φυσικοὶ ἐξετέλεσαν μακρὰν σειρὰν πειραμάτων ἐπὶ τοῦ φαινομένου τούτου, τὰ δὲ διάφορα ἐξαγόμενα αὐτῶν δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἄλληλα. Ὁ Wilsing, διὰ τὴν αὐτὴν μεταβολὴν τῆς πιέσεως, ἔσχε μεταθέσεις τῶν γραμμῶν πολὺ μεγαλειτέρας τῶν τοῦ Humphreys. Αἱ συνθῆκαι

ὅμως, ὑπὸ τὰς ὁποίας εἰργάσθη ὁ Wilsing, δὲν ἦσαν αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς τοῦ Humphreys. Τὰ πειράματα τοῦ Wilsing ἐγένοντο ἐπὶ τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, οἱ ὁποῖοι ἐξερρήγνυντο μεταξὺ δύο πόλων μεταλλικῶν ἐμβεβαπτισμένων ἐντὸς ὕδατος. Οὕτω, οὐ μόνον ἡ πηγὴ τοῦ φωτὸς ἦτο διάφορος, ἀλλὰ καὶ τὸ περιβάλλον αὐτὴν διέφερε λίαν οὐσιωδῶς. Ἑπομένως αἱ διαφοραὶ αὗται δύνανται νὰ θεωρηθῶσι ὡς αἴτια προκαλέσαντα τὰς διαφορὰς τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Humphreys καὶ τοῦ Wilsing.

Μεταξὺ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Humphreys καὶ τοῦ Wilsing ὑπάρχουσι διαφοραί τινες, τῶν ὁποίων ἡ ἐξήγησις καθίσταται δυσχερής. Οὕτω, ὁ Wilsing παρετήρησε γραμμὰς τοῦ λευκοχρύσου μὴ ὑποστάσας μετάθεσιν, ἐνῷ ὁ Humphreys ἀνεῦρεν, ὅτι αἱ γραμμαὶ αὗται μετατίθενται.

Ἐπίσης ἄλλαι τινὲς διαφωνίαι ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν συμπερασμάτων τοῦ Wilsing καὶ τῶν τοῦ Lockyer.

Ἐν γένει, ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως τῆς πηγῆς, πρέπει νὰ ἐκτελεσθῶσιν εἰσέτι πλεῖστα πειράματα, ὑπὸ λίαν ὑψηλὰς πιέσεις, διὰ διαφόρων πηγῶν καὶ ὑπὸ διαφόρους συνθήκας, Τότε μόνον θὰ δυνηθῶμεν νὰ κρίνωμεν ἀσφαλῶς, περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπιδράσεως τῆς πιέσεως ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ φωτός.

Ἐπὶ τοῦ φαινομένου Humphreys-Mohler ἐξετελέσαμεν πρό τινος πειράματά τινα, ἰδίως ποιοτικά, τὰ ὁποῖα περιγράφομεν ἀμέσως κατωτέρω. Διὰ τῶν πειραμάτων τούτων ἐζητήσαμεν νὰ ἴδωμεν κυρίως, ἐὰν ἡ μετάθεσις τῶν γραμμῶν μεταβάλληται μετὰ τῆς φύσεως τοῦ περιβάλλοντος ἀερίου.

Ἐκτὸς τούτων ἐξετάζομεν ἀποτελέσματά τινα τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὰ φάσματα τῶν ἀστέρων. Τῆς ἐρεύνης ταύτης προηγεῖται θεωρητικὴ συμβολή, ἐκ τῆς ὁποίας πολλαὶ τῶν ἀναπτυσσομένων περιπτώσεων ἀπορρέουσι.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι πολλὰ ἐξαγόμενα πειραματικὰ ἢ δὲν ὑποστηρίζουσιν ἢ ἀντίκεινται πρὸς φαινόμενά τινα, τὰ ὁποία ἐκτίθενται εἰς τὸ δεύτερον μέρος. Ταῦτο ὅμως δὲν ἀποτελεῖ λόγον ἱκανόν, νομίζομεν, ὅπως ἀπορρίψῃ τις αὐτά.

Εἰς τὴν ἔρευναν τῶν περιπτώσεων τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν Ἀστρο-

νομίαν, οὐδόλως ἐκθέτομεν τὰ σχετικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν οὐρανίων φασμάτων, χάριν συντομίας. Τὰς λεπτομερείας ταύτας εὑρίσκει τις π. χ. εἰς τὰ ὡραῖα ἔργα τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Lockyer εἰς ἴδια τεύχη· Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἀνεπτύξαμεν ὅλας τὰς γενομένας ἐργασίας ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, ἂν καί τινες ἐξ αὐτῶν εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἐπίδρασις τῆς φύσεως τοῦ περιβάλλοντος ἀερίου,

Πηγὴ φωτός. Τὰ πειράματα ἡμῶν, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μεταβολῆς τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὴν πηγήν, ἐγένοντο ἐπὶ τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, οἱ ὁποῖοι ἐξερρήγνυντο ἐντὸς καταλλήλου συσκευῆς.

Ἡ συσκευὴ αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ κοίλου κυλίνδρου ὀρειχαλκίνου, κλειομένου κατὰ τὸ ἓν τῶν ἄκρων του διὰ κοχλίου, φέροντος ὀπὴν 3 ὑφεκατομέτρων διαμέτρου. Ἡ ὀπὴ αὕτη ἐφράσσετο διὰ κωνικοῦ τεμαχίου ἐκ χαλαζίου, τοῦ ὁποίου αἱ βάσεις ἦσαν παράλληλοι καὶ ἀπεῖχον ἀλλήλων κατὰ 2 ὑφεκατόμετρα περίπου. Ὄπισθεν τοῦ χαλαζίου τούτου ὑπῆρχε κοχλίας πιέζων αὐτὸν ἰσχυρῶς, οὕτως ὥστε ἡ ὀπὴ ἐκλείετο ἀεροστεγῶς.

Ἐπὶ τοῦ κυλίνδρου ὑπῆρχον δύο ἕτεραι κυλινδρικαὶ ὀπαὶ 2 ὑφεκ. διαμέτρου, ἔχουσαι τὸν αὐτὸν ἄξονα, κάθετον ἐπὶ τὸν ἄξονα τοῦ κυλίνδρου. Ἐντὸς δὲ τῶν ὀπῶν τούτων ἐκοχλιοῦντο ἀεροστεγῶς δύο μικροὶ κοχλίαι ὀρειχάλκινοι, φέροντες ὀπὰς κωνικὰς διαμέτρου 1 ὑφεκ. Ἐπὶ τῶν κοχλιῶν τούτων προσηρμόζοντο οἱ πόλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξερρήγνυντο οἱ ἠλεκτρικοὶ σπινθῆρες.

Ἵνα ἡ ἀπομόνωσις τῶν πόλων ἀπὸ τοῦ ὀργάνου εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν καλή, ἐτοποθετήθησαν ἐντὸς τῶν κωνικῶν ὀπῶν τῶν κοχλιῶν σωλῆνες ὑάλινοι ἐπίσης κωνικοὶ καὶ ἐπιμήκεις. Τὸ μεταξὺ τῶν σωλήνων τούτων καὶ τῶν κοχλιῶν κενόν, ἐπληρώθη δι᾽ ἰσπανικοῦ κηροῦ.

Τέλος διὰ τῶν ὑαλίνων σωλήνων διήρχοντο δύο ὀρειχάλκινοι ράβδοι κωνικαί, προσκολληθεῖσαι ἐκεῖ δι' ἱσπανικοῦ κηροῦ. Ἡ μεγάλη διάμετρος τῶν κωνικῶν μερῶν, ἅτινα ἀπετέλουν τοὺς δύο κοχλίας, ἦτο πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κυλίνδρου, οὕτως ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποσπασθῶσι ταῦτα ὑπὸ τῆς πιέσεως, ἡ ὁποῖα ἐξησκεῖτο ἔσωθεν.

Ὁ κύλινδρος συνεκοινώνει ὄπισθεν διὰ σωλῆνος μετὰ ἀκριβοῦς μανομέτρου μεταλλικοῦ τῶν Schaeffer καὶ Budenberg μεγάλων διαστάσεων. Τὸ μανόμετρον τοῦτο εἶχεν ἐπαληθευθῇ διὰ τοῦ μανομέτρου τοῦ πύργου Eiffel, ἡ δὲ εὐαισθησία καὶ ἡ ἀκρίβεια αὐτοῦ δὲν μετεβλήθησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Δι' ἑτέρου δὲ σωλῆνος συνεκοινώνει μετὰ φιάλης πεπληρωμένης ἀερίου τινὸς ὑπὸ πίεσιν 50—100 ἀτμοσφαιρῶν.

Ὡς πηγὴ ἠλεκτρικὴ ἐχρησίμευσε ἰσχυρὸν ἐπαγωγικὸν πηνίον, διεγειρόμενον διὰ ρεύματος διακοπτομένου.

Φασματικὴ μέθοδος. Πρὸς ἀνάλυσιν τοῦ φωτὸς τῶν σπινθήρων μετεχειρίσθημεν μέγα πολύγραμμον Rowland κοῖλον. Οὕτω, τὸ φασματοσκόπιον ἡμῶν ἀπετελεῖτο κυρίως ἐκ μιᾶς σχισμῆς, τοῦ πολυγράμμου καὶ ἑνὸς μικρομετρικοῦ προσοφθαλμίου. Πάντα τὰ ὄργανα ἦσαν τοποθετημένα ἐπὶ στερεῶν καὶ ἀμεταθέτων βάσεων, οὕτως ὥστε ἦσαν προφυλαγμένα ἀπὸ πάσης κινήσεως.

Ἡ διάταξις τῶν φασματοσκοπικῶν ὀργάνων ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὴν ὑποδεικνυομένην ὑπὸ τῶν Kayser καὶ Runge. Τοιουτοτρόπως ἐξαλείφονται σπουδαῖα μειονεκτήματα τῶν κοίλων πολυγράμμων.

Αἱ παρατηρήσεις ἐγένοντο ἐπὶ τῶν φασμάτων πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως, καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερᾷ τοῦ παρατηρητοῦ φάσματος δευτέρας τάξεως.

Παρατηρήσεις καὶ ἀποτελέσματα. Ἐπειδὴ τὸ πλάτος τῶν γραμμῶν μεταβάλλεται, ἐν γένει, μετὰ τῆς πιέσεως, ἡ ἀκρίβεια τῶν ἐπ' αὐτῶν παρατηρήσεων, προκειμένου περὶ ἐλαχίστων ἀλλοιώσεων καθίσταται λίαν ἀμφίβολος. Ἕνεκα τούτου τὰ πειράματα ἡμῶν ἐγένοντο κυρίως ἐπὶ τῶν ἀνεστρεφομένων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουσι πλεῖστα προτερήματα.

Πρὸ πάσης παρατηρήσεως, ὁ κύλινδρος ἐπληροῦτο ἀερίου ὑπὸ πίεσιν μιᾶς ἀτμοσφαίρας. Κατόπιν οἱ σπινθῆρες ἐξερρήγνυντο, καὶ ἡ

πίεσις τοῦ ἀερίου ηὔξανεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μέχρι τῆς μεγίστης τιμῆς, ἡ ὁποία ἦτο συνήθως 5 ἀτμόσφαιραι περίπου, διὰ διοχετεύσεως ἀερίου ἐκ τῆς σχετικῆς φιάλης.

Μετὰ τὴν τοιαύτην παρασκευὴν τῆς πηγῆς, ἐγίνετο ὁ προσδιορισμὸς τῆς θέσεως τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας. Τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον ἠκολούθει ἡ μεταβολὴ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου. Πρὸς τοῦτο ἐτίθετο συνήθως ὁ κύλινδρος εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ἀέρος· πρὸ τῆς αὐξήσεως δὲ τῆς πιέσεως ἐξεδιώκετο τελείως ἐκ τοῦ κυλίνδρου τὸ προϋπάρχον ἀέριον, καὶ μετὰ τοῦτο διωχετεύετο ἐν αὐτῷ ὁ ἔν τινι φιάλῃ ὑπὸ πίεσιν περιεχόμενος ἀήρ. Ὅταν ἡ ἐν τῷ κυλίνδρῳ τάσις τοῦ ἀέρος ἐγίνετο ἴση πρὸς τὴν τοῦ προϋπάρξαντος ἀερίου, ἐκλείετο ἡ στρόφιγξ τῆς φιάλης.

Ἡ παρατήρησις τῆς θέσεως τῆς αὐτῆς γραμμῆς ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας τῆς πηγῆς, ὑπεδείκνυε τὴν μεταβολὴν τοῦ μήκους τοῦ κύματος αὐτῆς, τὴν προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἀερίου

Οὕτω παρετηρήθησαν τὰ φάσματα τοῦ νατρίου, τοῦ σιδήρου, τοῦ μαγνησίου καὶ τοῦ καδμίου. Τὰ ἀέρια δὲ τῶν ὁποίων ἐγένετο χρῆσις ἦσαν τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, τὸ ὀξυγόνον καὶ τὸ ἄζωτον. Πολλάκις δὲ εἰς τὰ πειράματα ταῦτα ἡ αὐτεπαγωγὴ τοῦ κυκλώματος τῆς ἐκκενώσεως μετεβάλλετο. Διὰ τούτου ἔσχομεν ἐνίοτε συνθήκας πολὺ καλητέρας τῶν συνήθων.

Ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς πιέσεως παρετηρήσαμεν πάντοτε μεταθέσεις τῶν μεταλλικῶν γραμμῶν πρὸς τὸ ἐρυθρόν. Οὐδεμίαν δὲ μεταβολὴν τῆς μεταθέσεως ἠδυνήθημεν νὰ διακρίνωμεν, ὅταν ἀντὶ ἀέρος ἐτίθετο ὀξυγόνον ἐν τῷ κυλίνδρῳ. Ἐπίσης, ἀντικαθιστῶντες τὸν ἀέρα δι' ἀζώτου, ἔσχομεν τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, ὡς πρὸς τὴν μετάθεσιν τῶν παρατηρηθεισῶν γραμμῶν.

Ἀλλ' ἡ μετάθεσις δὲν ἦτο ἡ αὐτή, ὅταν ἀντὶ τοῦ ἀέρος ἐτίθετο ἀνθρακικὸν ὀξὺ ἐν τῷ κυλίνδρῳ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ μετάθεσις γραμμῶν τινων ἐγένετο μεγαλητέρα τῆς μεταθέσεως, τῆς ἀντιστοιχούσης εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίεσιν, κατὰ ποσότητα ἐλαχίστην Εἶναι ὅμως ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ὅτι γραμμαί τινες τοῦ αὐτοῦ στοιχείου δὲν ὑπέστησαν αἰσθητὴν ἀλλοίωσιν τῆς ἀρχικῆς μεταθέσεως αὐτῶν, διὰ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἀερίου.

Ἡ διαφορὰ τῶν μεταθέσεων ἐμηδενίζετο, ὅταν ἡ πίεσις ἦτο πολὺ

μικρά. Μόνον διὰ πιέσεων 5 ἀτμοσφαιρῶν καὶ πλέον ἔτι, ἡ διαφορὰ αὕτη ἦτο ἀρκούντως αἰσθητή.

Διά τινα μέταλλα, ὡς λ.χ. τὸν σίδηρον, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ παρατηρήσωμεν γραμμὰς παρουσιαζούσας διαφορὰς μεταθέσεως. Τοῦτο ἴσως προέρχεται ἐκ τῆς μικρᾶς μεταβολῆς τοῦ μήκους τοῦ κύματος τῶν γραμμῶν τοῦ μετάλλου τούτου.

Ἐκ τῶν πειραμάτων ἡμῶν συνάγομεν, ὅτι :

1ον Ἡ διὰ πιέσεως μετάθεσις τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος μετάλλου τινὸς ἐξαρτᾶται, ἐν γένει, ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου, ὅπερ περιβάλλει τὴν πηγήν.

2ον Αἱ ἀλλοιώσεις τῶν μεταθέσεων δὲν εἶναι αἱ αὐταὶ διὰ πάσας τὰς γραμμὰς τοῦ αὐτοῦ στοιχείου.

3ον Αἱ μεταβολαὶ τῶν μεταθέσεων αὐξάνουσι μετὰ τῆς πιέσεως.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

---

1. Θεωρητικὴ συμβολή.

Θὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἑκάστη τῶν πηγῶν φωτός, περὶ τῶν ὁποίων ἀσχολούμεθα ἐνταῦθα, συνίσταται ἐκ σωματίων πολλῶν εἰδῶν, εὑρισκομένων εἰς παλμικὴν κίνησιν περὶ θέσιν τινα ἰσορροπίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ ἐλαστική τις δύναμις (X, Y, Z). Ἔστω n ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰδῶν τῶν σωματίων καὶ $m_1, m_2, \ldots m_n$, αἱ μάζαι αὐτῶν. Θὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἕκαστον τῶν σωματίων δύναται νὰ μετατεθῇ ἐκ τῆς θέσεως τῆς ἰσορροπίας αὐτοῦ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καί, ὅτι μετά τινα μετάθεσιν ὑπόκειται εἰς δύναμιν ἐλαστικήν, διευθυνομένην πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἰσορροπίας, καὶ ἀνάλογον μὲν τῆς μεταθέσεως, ἀλλ' ἀνεξάρτητον τῆς διευθύνσεως αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ πυκνότης εἶναι μικρὰ καὶ ἑπομένως, ὅτι ἀμοιβαῖαι ἐπιδράσεις τῶν σωματίων δὲν ὑφίστανται, θὰ ἔχωμεν :

$$\begin{cases} m_1 \frac{d^2x_1}{dt^2} = -f_1x_1 \\ m_1 \frac{d^2y_1}{dt^2} = -f_1y_1 \\ m_1 \frac{d^2z_1}{dt^2} = -f_1z_1 \end{cases} \begin{cases} m_2 \frac{d^2x_2}{dt^2} = -f_2x_2 \dots\dots \\ m_2 \frac{d^2y_2}{dt^2} = -f_2y_2 \dots\dots \\ m_2 \frac{d^2z_2}{dt^2} = -f_2z_2 \dots\dots \end{cases} \begin{cases} m_n \frac{d^2x_n}{dt^2} = -f_nx_n \\ m_n \frac{d^2y_n}{dt^2} = -f_ny_n \\ m_n \frac{d^2z_n}{dt^2} = -f_nz_n \end{cases} \quad (1)$$

ἔνθα f_2, f_2 . . . . f_n εἶναι οἱ συντελεσταὶ τῶν ἐκ τῆς μεταθέσεως τῶν σωματίων ἀναπτυσσομένων ἐλαστικῶν δυνάμεων, τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἰσορροπίας αὐτῶν. Οἱ συντελεσταὶ οὗτοι, ὡς καὶ οἱ m_1, m_2, ... m_n, εἶναι πάντες θετικοὶ ἀριθμοί.

Ἕκαστον εἶδος τῶν σωματίων χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ σχετικοῦ λόγου $\frac{f}{m}$, ὅστις εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὰ σωμάτια τοῦ αὐτοῦ εἴδους.

Αἱ διαφορικαὶ ἐξισώσεις (1) δὲν εἶναι πλήρεις καὶ ὁ νόμος τῶν ἐλαστικῶν δυνάμεων, τὸν ὁποῖον ἐδέχθημεν $X = -fx$ . . . . προέρχεται ἐκ πρώτης προσεγγίσεως, ἡ δὲ σχέσις $X = -fx$ εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τοῦ ἀναπτύγματος τῆς ἐλαστικῆς δυνάμεως κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ Taylor, διατεταγμένην ὡς πρὸς τὰς ἀνιούσας δυνάμεις τῶν συντεταγμένων x, y, z. Οἱ ὅροι ἀνωτέρας τάξεως παραλείπονται ἐνταῦθα.

Ἐν τῇ περιπτώσει τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, θὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὰς διαφορικὰς ἐξισώσεις (1) δυνάμεις τινάς, συνισταμένας εἰς τριβάς, ἀναλόγους τῆς ταχύτητος τοῦ σωματίου, καὶ τὰς ὁποίας παριστῶμεν διὰ :

$$-g_1\frac{dx_1}{dt},\ -g_1\frac{dy_1}{dt},\ -g_1\frac{dz_1}{dt},$$

$$\dots\dots\dots\dots\dots$$

$$-g_n\frac{dx_n}{dt},\ -g_n\frac{dy_n}{dt},\ -g_n\frac{dz_n}{dt}$$

ἔνθα g_1, g_2, ... g_n, εἶναι ἀριθμοὶ θετικοί, μεταβαλλόμενοι μετὰ τῆς πιέσεως καὶ τῆς φύσεως τοῦ ὑλικοῦ μέσου. Ἐὰν δὲ ἄλλαι ἐπι-

δράσεις δὲν ὑφίστανται (ὡς ἡ ἐπίδρασις μαγνητικοῦ πεδίου κ.λ.π.), αἱ ἐξισώσεις (1) γίνονται :

$$\left\{\begin{aligned} m_1 \frac{d^2x_1}{dt^2} &= -f_1x_1 - g_1 \frac{dx_1}{dt} \\ m_1 \frac{d^2y_1}{dt^2} &= -f_1y_1 - g_1 \frac{dy_1}{dt} \\ m_1 \frac{d^2z_1}{dt^2} &= -f_1z_1 - g_1 \frac{dz_1}{dt} \end{aligned}\right.$$

$$\left\{\begin{aligned} m_2 \frac{d^2x_2}{dt^2} &= -f_2x_2 - g_2 \frac{dx_2}{dt} \\ m_2 \frac{d^2y_2}{dt^2} &= -f_2y_2 - g_2 \frac{dy_2}{dt} \\ m_2 \frac{d^2z_2}{dt^2} &= -f_2z_2 - g_2 \frac{dz_2}{dt} \end{aligned}\right. \qquad (2)$$

$$\cdots\cdots\cdots\cdots$$

$$\cdots\cdots\cdots\cdots$$

$$\left\{\begin{aligned} m_n \frac{d^2x_n}{dt^2} &= -f_nx_n - g_n \frac{dx_n}{dt} \\ m_n \frac{d^2y_n}{dt^2} &= -f_ny_n - g_n \frac{dy_n}{dt} \\ m_n \frac{d^2z_n}{dt^2} &= -f_nz_n - g_n \frac{dz_n}{dt} \end{aligned}\right.$$

Ἐν τῇ περιπτώσει τῶν ἐξισώσεων (1) ἔχομεν τὰς ἑξῆς σχέσεις τῶν περιόδων T_1, T_2, ... T_n τῆς κινήσεως τῶν σωματίων :

$$\left(\frac{2\pi}{T_1}\right)^2 = \frac{f_1}{m_1}, \quad \left(\frac{2\pi}{T_2}\right)^2 = \frac{f_2}{m_2}, \quad \ldots\ldots \quad \left(\frac{2\pi}{T_n}\right)^2 = \frac{f_n}{m_n} \qquad (3)$$

καὶ ἐπομένως, τὸ φάσμα θὰ ἀποτελῆται ἀπὸ τόσας γραμμάς, ὅσα εἶναι καὶ τὰ εἴδη τῶν σωματίων, ἤτοι n τὸν ἀριθμόν, ἡ δὲ σύνθεσις τοῦ φωτὸς θὰ εἶναι ἡ αὐτὴ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Ἐν δὲ τῇ περιπτώσει τῶν ἐξισώσεων (2), τὸ εἶδος τῶν κινήσεων ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ῥιζῶν τῶν ἐξισώσεων :

$$m_1\rho_1^2 + g_1\rho_1 + f_1 = 0,\ m_2\rho_2^2 + g_2\rho_2 + f_2 = 0\ \ldots$$
$$\ldots\ m_n\rho_n^2 + g_n\rho_n + f_n = 0$$

Ὅταν τὸ φαινόμενον εἶναι παλμικόν, ὡς ὑποθέτομεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιπτώσει, θὰ ἔχωμεν, λαμβάνοντες ὡς ἀρχὴν τοῦ χρόνου τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἕκαστον σωμάτιον διέρχεται διὰ τῆς θέσεως τῆς ἰσορροπίας αὐτοῦ :

$$x_1 = \alpha_1 e^{-\lambda_1 t}\ \eta\mu\omega_1 t,\quad x_2 = \alpha_2 e^{-\lambda_2 t}\ \eta\mu\omega_2 t\ \ldots\ldots\ x_n = \alpha_n e^{-\lambda_n t}\ \eta\mu\omega_n t$$
$$y_1 = \beta_1 e^{-\lambda_1 t}\ \eta\mu\omega_1 t,\quad y_2 = \beta_2 e^{-\lambda_2 t}\ \eta\mu\omega_2 t\ \ldots\ldots\ y_n = \beta_n e^{-\lambda_n t}\ \eta\mu\omega_n t$$
$$z_1 = \gamma_1 e^{-\lambda_1 t}\ \eta\mu\omega_1 t,\quad z_2 = \gamma_2 e^{-\lambda_2 t}\ \eta\mu\omega_2 t\ \ldots\ldots\ z_n = \gamma_n e^{-\lambda_n t}\ \eta\mu\omega_n t$$

ἔνθα $\lambda = \frac{g}{2m}$ καὶ $\omega^2 = \frac{f}{m} - \lambda^2$

Αἱ δὲ περίοδοι $T'_1, T'_2, \ldots . T'_n$ τῶν κινήσεων τῶν σωματίων, παρέχονται ὑπὸ τῶν σχέσεων :

$$\left(\frac{2\pi}{T'_1}\right)^2 = \frac{f_1}{m_1}\left(1 - \frac{g_1^2}{4f_1m_1}\right),\ \left(\frac{2\pi}{T'_2}\right)^2 = \frac{f_2}{m_2}\left(1 - \frac{g_2^2}{4f_2m_2}\right)\ \ldots$$
$$\ldots\ \left(\frac{2\pi}{T'_n}\right)^2 = \frac{f_n}{m_n}\left(1 - \frac{g_n^2}{4f_nm_n}\right)$$

Εἶναι δὲ :

$$\frac{1}{T_1} > \frac{1}{T'_1},\ \frac{1}{T_2} > \frac{1}{T'_2}\ \ldots\ldots\ \frac{1}{T_n} > \frac{1}{T'_n}.$$

Ἐὰν δὲ καλέσωμεν $\lambda_1, \lambda_2, \ldots, \lambda_n, \lambda'_1, \lambda'_2, \ldots . \lambda'_n$, τὰ μήκη τῶν κυμάτων, τῶν ἀντιστοιχούντων εἰς τὰς περιόδους $T_1, T_2, \ldots . T_n, T'_1, T'_2, \ldots . T'_n$, ἔχομεν :

$$\lambda_1 > \lambda'_1,\quad \lambda_2 > \lambda'_2\ \ldots\ldots\ \lambda_n > \lambda'_n$$

Ἔστωσαν :

$$\Delta\lambda_1 = \lambda'_1 - \lambda_1,\quad \Delta\lambda_2 = \lambda'_2 - \lambda_2,\ \ldots .\ \Delta\lambda_n = \lambda'_n - \lambda_n$$

Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ συντελεσταὶ $g_1, g_2, \ldots g_n$ αὐξάνουσι μετὰ τῆς πιέσεως, τότε καὶ τὰ μήκη λ τῶν κυμάτων μεταβάλλονται ὁμοίως, καὶ κατὰ τρόπον, ἐξαρτώμενον ἐκ τῶν μεταβολῶν τῶν συντελεστῶν g.

Αἱ μεταβολαὶ Δλ, αἱ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς αὐτὰς μεταβολὰς τῆς πιέσεως, εἶναι, ἐν γένει, διάφοροι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ συντελεσταὶ g ὑπετέθησαν μεταβαλλόμενοι μετὰ τῆς φύσεως τοῦ μέσου ἕπεται, ὅτι ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, αἱ μεταβολαὶ Δλ εἶναι, ἐν γένει, διάφοροι διὰ τὰ διάφορα μέσα.

Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων ἕπονται αἱ ἑξῆς περιπτώσεις τῆς καταστάσεως τοῦ τοιούτου φάσματος, ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας.

Τὸ φάσμα θὰ ἀποτελῆται, ἐν γένει, ἐκ n′ γραμμῶν, ὁ δὲ ἀριθμὸς n′ θὰ εἶναι ἴσος ἢ μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ n τῶν γραμμῶν τοῦ ἀρχικοῦ φάσματος, καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σχετικοῦ μεγέθους τῶν συντελεστῶν m, f καὶ g.

Δύο διάφοροι γραμμαὶ τοῦ ἀρχικοῦ φάσματος, τῶν ὁποίων αἱ περίοδοι εἶναι T_μ καὶ T_ν, συμπίπτουσιν ὑπὸ νέας περιστάσεις, ἐὰν ὑφίσταται ἡ σχέσις:

$$\frac{T_\mu}{T_\nu} = \frac{1 - \dfrac{g_\nu^2}{4f_\nu m_\nu}}{1 - \dfrac{g_\mu^2}{4f_\mu m_\mu}}$$

Ἕνεκα τούτου καὶ ἡ σχετικὴ ἔντασις τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος θὰ ἀλλοιωθῇ.

Ὅθεν, ἡ παρατήρησις τοιούτου φάσματος δὲν δύναται νὰ δείξῃ ἀσφαλῶς, εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, μήτε τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰδῶν τῶν σωματίων (1), μήτε τὸ ἀληθὲς αἴτιον τῆς μεταβολῆς τῆς σχετικῆς ἐντάσεως τῶν γραμμῶν.

Ἡ σύνθεσις τοῦ ἐκπεμπομένου φωτὸς εἶναι ἡ αὐτή, καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, διότι αἱ περίοδοι εἶναι ἀνεξάρτητοι αὐ-

(1) Ἐν τῇ θεωρητικῇ συμβολῇ οὐδεμία ὑπόθεσις ἐγένετο πρὸς καθαρισμὸν τῆς φύσεως τῶν παλλομένων σωματίων. Εἰς δὲ τὴν τριβήν, ἥτις εἰσήχθη εἰς τὰς κινήσεις τῶν σωματίων, δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ὡρισμένη ἔννοια.

των. Ἐπομένως τὸ φάσμα θὰ εἶναι τὸ αὐτὸ, καθ' οἱανδήποτε διεύθυνσιν καὶ ἂν ἐξετασθῇ ἡ πηγή. Τοῦτο δὲν θὰ συνέβαινεν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐὰν ὑπῆρχε συγχρόνως κατάλληλον μαγνητικὸν πεδίον.

Ἡ διάταξις τῶν γραμμῶν μεταβάλλεται μετὰ τῶν νέων συνθηκῶν. Οὕτω, δύο γραμμαὶ ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰς περιόδους T_μ καὶ T_ν, καὶ τοιαῦται, ὥστε νὰ ἔχωμεν μεταξὺ τῶν ἀντιστοιχούντων μηκῶν τῶν κυμάτων τὴν ἀνισότητα:

$$\lambda_\mu > \lambda_\nu$$

μετὰ τὰς μεταθέσεις θὰ ἔχωμεν:

$$\lambda'_\mu < \lambda'_\nu$$

ἐὰν ὑφίσταται ἡ σχέσις:

$$\frac{1}{T_\mu}\left(1 - \frac{g_\mu^2}{4f_\mu m_\mu}\right) > \frac{1}{T_\nu}\left(1 - \frac{g_\nu^2}{4f_\nu m_\nu}\right)$$

Ἐπομένως ἡ παρατήρησις τοιούτου φάσματος δὲν θὰ δείξῃ, ἐν γένει, τὸ εἶδος τῶν σωματίων, τὰ ὁποῖα ἐκπέμπουσι τὸ φῶς τοῦτο.

Τὸ φάσμα, ὑπὸ καταλλήλους περιστάσεις, δύναται νὰ παρουσιάσῃ συρροὴν γραμμῶν, πρὸς ὡρισμένα μέρη αὐτοῦ, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀποτελέσωσι τοιουτοτρόπως ἰδίας ὁμάδας.

Ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὰς διαφορικὰς ἐξισώσεις τῆς κινήσεως τῶν σωματίων τριβῆς μεταβάλλει, ὡς εἴδομεν, τὰς περιόδους αὐτῶν. Ὅταν δὲ ἡ πίεσις αὐξάνῃ, καὶ αἱ περίοδοι αὐξάνουσι. Αἱ αὐξήσεις αὗται τῶν περιόδων καθίστανται αἰσθηταὶ ὑπὸ τῆς μεταθέσεως τῶν σχετικῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος πρὸς τὸ ἐρυθρόν. Τουναντίον, ὅταν ἡ πίεσις ἐλαττῶται καὶ αἱ περίοδοι ἐλαττοῦνται, αἱ δὲ γραμμαὶ τρέπονται πρὸς τὸ ἰῶδες.

Οὕτω τὸ μῆκος λ τοῦ κύματος γραμμῆς τινος, εἶναι συνάρτησίς τις τῆς πιέσεως π. Ἔστω:

$$\lambda = \varphi(\pi).$$

Ἡ μεταβολὴ Δλ, τοῦ μήκους τοῦ κύματος λ, δύναται νὰ θεωρηθῇ, εἰς πρώτην προσέγγισιν, ἀνάλογος τῆς αὐξήσεως δπ τῆς πιέσεως, ἐὰν αὕτη εἶναι σχετικῶς μικρά, καὶ παραλειφθῶσιν ἐν τῷ ἀναπτύγματι τῆς Δλ οἱ ὅροι ἀνωτέρας τάξεως. Οὕτω θὰ ἔχωμεν :

$$\Delta\lambda = \Omega\delta\pi$$

Κατὰ τὰ πειράματα τοῦ Humphreys, ὅταν ἡ πίεσις αὐξάνῃ, αἱ γραμμαὶ μετατίθενται πρὸς τὸ ἐρυθρόν, αἱ δὲ ἀλλοιώσεις τοῦ μήκους τοῦ κύματος τῶν γραμμῶν εἶναι ἀνάλογοι τῶν αὐξήσεων τῆς πιέσεως. Τὰ πειράματα ταῦτα ἐγένοντο ὑπὸ μικρὰν κλίμακα πιέσεως, οὕτως ὥστε οὐδὲν δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, ὡς πρὸς τοὺς νόμους τῶν μεταβολῶν τῶν λ συναρτήσει τῆς πιέσεως.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ πίεσις καθίσταται συνάρτησίς τις τοῦ χρόνου, τότε καὶ οἱ συντελεσταὶ μεταβάλλονται μετὰ τοῦ χρόνου, καὶ αἱ γραμμαὶ τοῦ φάσματος θὰ ὑποστῶσιν ἀναλόγους μεταθέσεις. Οὕτω δυνατὸν νὰ ἔχωμεν μεταθέσεις περιοδικὰς καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ταχείας, προκαλουμένας ὑπὸ ἀναλόγων ἀλλοιώσεων τῆς πιέσεως, ἢ ἀποτόμους μεταθέσεις, ἀντιστοιχούσας εἰς ἀποτόμους μεταβολὰς τῆς πιέσεως.

Ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, ἡ ἀλλοίωσις τῆς περιόδου, ἑπομένως καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ μήκους τοῦ κύματος γραμμῆς τινος, μεταβάλλεται μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀντιστοιχοῦντος σωματίου. Ἄρα, αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν τοιούτου φάσματος διὰ μεταβολῆς τῆς πιέσεως δὲν εἶναι, ἐν γένει, ὁμοιόμορφοι ὡς συμβαίνει π. χ. ἐν τῷ φαινομένῳ Doppler-Fizeau. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα πειράματα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐγένοντο ταῦτα ὑπὸ λίαν μεγάλας πιέσεις, δὲν γνωρίζομεν εἰσέτι, ἐν εὐρείᾳ κλίμακι τὰς μεταβολὰς ταύτας συναρτήσει τοῦ μήκους τοῦ κύματος.

Σύγχρονος ὕπαρξις μαγνητικοῦ πεδίου. Ἐὰν τὸ ἐξωτερικὸν μαγνητικὸν πεδίον δὲν εἶναι ἀνεπαίσθητον, τὰ φαινόμενα εἶναι ὅλως διάφορα.

Ἔστωσαν ε_1, ε_2, ... ε_n τὰ ἠλεκτρικὰ φορτία τῶν παλλομένων σωματίων, καὶ m_1, m_2, ... m_n αἱ μάζαι αὐτῶν. Θὰ δεχθῶμεν, ὡς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ περιπτώσει, ὅτι τὰ σωμάτια ταῦτα

ὑπόκεινται εἰς δύναμιν ἐλαστικὴν ἀνάλογον μὲν τῆς μεταθέσεως, ἀλλ' ἀνεξάρτητον τῆς διευθύνσεως αὐτῆς, ὅτι ἡ πυκνότης εἶναι μικρὰ καί, ὅτι ὑπόκεινται εἰς δυνάμεις τινάς, συνισταμένας εἰς τριβὰς ἀναλόγους τῆς ταχύτητος τοῦ σχετικοῦ σωματίου.

Οὕτω ἔχομεν :

$$
(1') \quad \left\{
\begin{aligned}
m_1 \frac{d^2x_1}{dt^2} &= - f_1x_1 - g_1 \frac{dx_1}{dt}, \\
m_1 \frac{d^2y_1}{dt^2} &= - f_1y_1 - g_1 \frac{dy_1}{dt}, \\
m_1 \frac{d^2z_1}{dt^2} &= - f_1z_1 - g_1 \frac{dz_1}{dt} \\
m_2 \frac{d^2x_2}{dt^2} &= - f_2x_2 - g_2 \frac{dx_2}{dt}, \\
m_2 \frac{d^2y_2}{dt^2} &= - f_2y_2 - g_2 \frac{dy_2}{dt}, \\
m_2 \frac{d^2z_2}{dt^2} &= - f_2z_2 - g_2 \frac{dz_2}{dt} \\
&\cdots\cdots\cdots\cdots \\
&\cdots\cdots\cdots\cdots \\
m_n \frac{d^2x_n}{dt^2} &= - f_nx_n - g_n \frac{dx_n}{dt}, \\
m_n \frac{d^2y_n}{dt^2} &= - f_ny_n - g_n \frac{dy_n}{dt}, \\
m_n \frac{d^2z_n}{dt^2} &= - f_nz_n - g_n \frac{dz_n}{dt}
\end{aligned}
\right.
$$

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, αἱ ἐξισώσεις τῆς κινήσεως θὰ ἀλλοιωθῶσι. Ἔστω H ἡ ἔντασις τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὁμογενὲς καὶ παράλληλον πρὸς τὸν ἄξονα τῶν z.

Ἐν γένει, ὅταν σωμάτιόν τι φέρον ἠλεκτρικὸν φορτίον ε κινῆται ἐντὸς τοιούτου πεδίου μετὰ ταχύτητος τ, ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν δυνάμεώς τινος καθέτου ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον, τὸ διερχόμενον διὰ τῶν διευ-

θύνσεων τῆς ταχύτητος τ καὶ τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου H, καὶ τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος ἐνεργείας δύναται νὰ παρασταθῇ διά:

$$\varepsilon \tau H \, \eta\mu \, (\tau \, . \, H)$$

Ἑπομένως αἱ συνιστῶσαι τῆς ἐπιδράσεως τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου κατὰ τοὺς τρεῖς καταλλήλους ἄξονας x, y, z, θὰ εἶναι :

$$-\varepsilon H \frac{dy}{dt}, \qquad + \varepsilon H \frac{dx}{dt}, \quad 0$$

αἱ δὲ ἐξισώσεις (1′) τῆς κινήσεως τῶν σωματίων, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, γίνονται :

$$(2') \quad \left\{ \begin{aligned}
m_1 \frac{d^2x_1}{dt^2} &= - f_1x_1 - g_1 \frac{dx_1}{dt} + \varepsilon_1 H \frac{dy_1}{dt} \\
m_1 \frac{d^2y_1}{dt^2} &= - f_1y_1 - g_1 \frac{dy_1}{dt} - \varepsilon_1 H \frac{dx_1}{dt} \\
m_1 \frac{d^2z_1}{dt^2} &= - f_1z_1 - g_1 \frac{dz_1}{dt} \\
m_2 \frac{d^2x_2}{dt^2} &= - f_2x_2 - g_2 \frac{dx_2}{dt} + \varepsilon_2 H \frac{dy_2}{dt} \\
m_2 \frac{d^2y_2}{dt^2} &= - f_2y_2 - g_2 \frac{dy_2}{dt} - \varepsilon_2 H \frac{dx_2}{dt} \\
m_2 \frac{d^2z_2}{dt^2} &= - f_2z_2 - g_2 \frac{dz_2}{dt} \\
&\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots \\
&\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots \\
m_n \frac{d^2x_n}{dt^2} &= - f_nx_n - g_n \frac{dx_n}{dt} + \varepsilon_n H \frac{dy_n}{dt} \\
m_n \frac{d^2y_n}{dt^2} &= - f_ny_n - g_n \frac{dy_n}{dt} - \varepsilon_n H \frac{dx_n}{dt} \\
m_n \frac{d^2z_n}{dt^2} &= - f_nz_n - g_n \frac{dz_n}{dt}
\end{aligned} \right.$$

Ἐὰν πολλαπλασιάσωμεν τὰς ὡς πρὸς τὸ y ἐξισώσεις ἐπὶ i, καὶ προσθέσωμεν αὐτὰς εἰς τὰς ὡς πρὸς τὸ x, θὰ λάβωμεν :

$$(3')\quad \begin{cases} m_1 \dfrac{d^2 j_1}{dt^2} = - f_1 j_1 - (g_1 - \varepsilon_1 H i) \dfrac{d j_1}{dt} \\ m_1 \dfrac{d^2 z_1}{dt^2} = - f_1 z_1 - g_1 \dfrac{d z_1}{dt} \\ m_2 \dfrac{d^2 j_2}{dt^2} = - f_2 j_2 - (g_2 - \varepsilon_2 H i) \dfrac{d j_2}{dt} \\ m_2 \dfrac{d^2 z_2}{dt^2} = - f_2 z_2 - g_2 \dfrac{d z_2}{dt} \\ \cdots\cdots\cdots\cdots \\ \cdots\cdots\cdots\cdots \\ m_n \dfrac{d^2 j_n}{dt^2} = - f_n j_n - (g_n - \varepsilon_n H i) \dfrac{d j_n}{dt} \\ m_n \dfrac{d^2 z_n}{dt^2} = - f_n z_n - g_n \dfrac{d z_n}{dt} \end{cases}$$

ἔνθα

$$j_1 = x_1 + y_1 i, \quad j_2 = x_2 + y_2 i, \quad \ldots\ldots\ldots \quad j_n = x_n + y_n i$$

καὶ :

$$j_\mu = C_\mu e^{\rho_1 t i} + C'_\mu e^{\rho_2 t i}$$

Αἱ ρ_1 καὶ ρ_2 εἶναι αἱ ῥίζαι τῆς σχετικῆς ἐξισώσεως :

$$m_\mu \rho^2 - (\varepsilon_\mu H + g_\mu i)\rho - f_\mu = 0$$

Εἰς πρώτην λοιπὸν προσέγγισιν θὰ ἔχωμεν (διὰ μικρὰς τιμὰς τῶν $\varepsilon_\mu H$ καὶ g_μ) :

$$\rho_1 = + \sqrt{\frac{f_\mu}{m_\mu}} + \frac{1}{2}\frac{\varepsilon_\mu}{m_\mu} H + \frac{1}{2}\frac{g_\mu}{m_\mu} i$$

$$\rho_2 = - \sqrt{\frac{f_\mu}{m_\mu}} + \frac{1}{2}\frac{\varepsilon_\mu}{m_\mu} H + \frac{1}{2}\frac{g_\mu}{m_\mu} i$$

Οὕτω, εἰς τὸ νέον φάσμα θὰ παρατηρηθῶσι ῥιζικαὶ ἀλλοιώσεις. Αἱ περίοδοι τῶν κινήσεων κατὰ τοὺς τρεῖς ἄξονας εἶναι διάφοροι. Οἱ εὐθύγραμμοι παλμοί, οἱ παράλληλοι πρὸς τὸν ἄξονα τῶν z ἤτοι, οἱ παράλληλοι πρὸς τὰς δυναμικὰς μαγνητικὰς γραμμάς, εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, ἡ δὲ περίοδος αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν συνθηκῶν, περὶ τῶν ὁποίων ὡμιλήσαμεν προηγουμένως.

Ἐὰν $T_{\mu,z}$, $T'_{\mu,z}$, $T''_{\mu,z}$, εἶναι αἱ τῶν z περίοδοι τοῦ μ σωματίου, 1ον ὅταν ὑπόκειται μόνον εἰς τὴν ἐλαστικὴν δύναμιν, 2ον ὅταν ὑφίσταται καὶ τριβή, καὶ 3ον ὅταν τὸ μαγνητικὸν πεδίον δὲν εἶναι ἀνεπαίσθητον, ἔχομεν:

$$T_{\mu,z} < T'_{\mu,z} = T''_{\mu,z}$$

Αἱ εὐθύγραμμοι παλμικαὶ κινήσεις, αἱ γενόμεναι κατὰ μῆκος τῶν μαγνητικῶν δυναμικῶν γραμμῶν, οὐδὲν φῶς ἐκπέμπουσιν, κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν γραμμῶν τούτων. Κατὰ τὴν κάθετον ἐπὶ ταύτης διεύθυνσιν, παράγουσιν ἀκτῖνας πεπολωμένας εὐθυγράμμως. Τὸ ἐπίπεδον τῆς πολώσεως εἶναι κάθετον ἐπὶ τῆς μαγνητικῆς δυνάμεως.

Αἱ περίοδοι τῶν παλμικῶν κινήσεων, τῶν γινομένων ἐπὶ ἐπιπέδων καθέτων ἐπὶ τῶν δυναμικῶν γραμμῶν, μεταβάλλονται ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ αἱ γραμμαὶ τοῦ φάσματος ἀντικαθίστανται διὰ διπλῶν τοιούτων, τῶν ὁποίων αἱ μεταθέσεις ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ μαγνητικοῦ πεδίου, ἐκ τῆς πιέσεως κ.τ.λ. (1).

2. Περὶ τῶν φασμάτων τῶν ἀστέρων ἐν σχέσει πρὸς τὴν μετάθεσιν τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως.

Γενικά. Ἡ ἐφαρμογὴ ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ τῶν προηγηθέντων ζητημάτων ἐξηγεῖ πολλὰ φαινόμενα τῶν οὐρανίων φασμάτων. Διὰ τῶν μεταβολῶν τῶν φασμάτων ἐρευνῶνται τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα

(1) Ἐκτὸς τῶν φαινομένων τούτων εὐκόλως παρατηρεῖ τις καὶ ἄλλα σπουδαῖα ἀποτελέσματα, ὡς πρὸς τὴν πόλωσιν τῶν ἀκτίνων. (Περὶ τούτων ἰδὲ ἀνάλογα ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ φαινομένου τοῦ Zeemam π. χ. *Lorentz,* Congrés de Physique de 1900 τόμ. III, σελ. 4).

αὐτάς· ἐκ δὲ τῶν αἰτίων συνάγομεν εὐρύτερα συμπεράσματα, ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν πηγῶν τοῦ φωτός.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι συνήθως δυσχερές. Ἐν τῇ Φυσικῇ. ἡ πηγὴ τοῦ φωτὸς τίθεται ὑπὸ συνθήκας ἁπλᾶς, αἱ ὁποῖαι, ἐν γένει, δὲν ἀπαντῶσιν εἰς τὸ ἀντίστροφον πρόβλημα τῆς Ἀστρονομίας.

Εἰς τὰ φάσματα τῶν ἀστέρων παρετηρήθησαν πολλάκις μεταθέσεις γραμμῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐξήγησις δὲν ὑπῆρξεν εὐχερὴς καὶ βεβαία. Τὸ φαινόμενον Doppler-Fizeau παρέσχε πάντοτε τὴν πρώτην ἐξήγησιν. Κατά τινας φυσικούς, αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν ὀφείλονται εἰς μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας. Μετάθεσις ὅμως τῶν λαμπρῶν γραμμῶν ἐκ τοιαύτης αἰτίας, δὲν παρετηρήθη μετὰ βεβαιότητος μέχρι σήμερον. Ἡ μόνη τοιαύτη μετάθεσις, ἡ παρατηρηθεῖσα δι' ἀκριβοῦς ἐξετάσεως, εἶναι ἡ τῆς γραμμῆς D_3. Ἡ μετάθεσις ὅμως αὕτη ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Kayser εἰς ἀσύμμετρον διαστολὴν τῆς γραμμῆς.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, παρέσχε λίαν πιθανὸν μέσον ἐξηγήσεως ἀλλοιώσεών τινων τῶν οὐρανίων φασμάτων. Οὕτω τὸ φάσμα τῶν νέων ἀστέρων ἀποτελεῖται, ὡς γνωστόν, ἐκ μιᾶς λαμπρᾶς γραμμῆς μετατεθείσης πρὸς τὸ ἐρυθρόν, καὶ μιᾶς μελαίνης μετατεθείσης πρὸς τὸ ἰῶδες. Ὁ διπλασιασμὸς τῶν γραμμῶν εἰς τὸ φάσμα τοῦ Νέου τοῦ Ἡνιόχου, καὶ ἰδίᾳ διὰ τὰς γραμμὰς τοῦ ὑδρογόνου, ἦτο ἄξιος πολλῆς προσοχῆς. Ὅμοιαι παρατηρήσεις ἐγένοντο καὶ εἰς τὸ φάσμα τοῦ P τοῦ Κύκνου καὶ ὅλων τῶν νέων ἀστέρων, οἱ ὁποῖοι ἀνεφάνησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (1).

Ἐν ἀρχῇ, αἱ παρατηρηθεῖσαι ἰδιότητες τῶν φασμάτων ἐξηγήθησαν, διὰ τῆς ὑπάρξεως δύο οὐρανίων σωμάτων, κινουμένων μετὰ ταχυτήτων ἀντιθέτων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅμως, ἔδει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰ σώματα ταῦτα τεραστία ταχύτης ἕνεκα τοῦ μεγέθους τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν. Κατὰ τὸν Wilsing, αἱ ἀλλοιώσεις αὗται τῶν γραμμῶν ὀφείλονται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς μεγάλας μεταβολὰς πιέσεων. Αἱ μεταθέσεις, αἱ παρατηρηθεῖσαι ὑπὸ πολλῶν διὰ τῶν συνήθων πηγῶν, εἶναι μὲν μικρότεραι, ἀλλ' ἀντιστοιχοῦσιν εἰς μικρὰς σχετικῶς ἀλλοιώσεις τῆς πιέσεως. Εἰς τὰ πειράματα τοῦ Humphreys, αἱ πιέσεις δὲν ὑπερέβαινον τὰς 12 ἀτμοσφαίρας. Ἑπομένως αἱ διαφοραί, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν μεταθέσεων, μεταξὺ τῶν γηίνων καὶ οὐρα-

(1) Bulletin de la Societé Astronomique de France 1901.

νίων φασμάτων, ὀφείλονται, πιθανῶς, εἰς τὰς τιμὰς τῶν πιέσεων, ἴσως δὲ καὶ εἰς τὴν φύσιν τῶν μέσων. Ἡ ὕπαρξις μεγίστων σχετικῶς πιέσεων ἐπὶ τῶν ἀστέρων, ὑποδεικνύεται ὑπὸ πλείστων φαινομένων, καὶ οὕτω ἐπιτείνεται ἡ πιθανότης τῆς ἐξηγήσεως ταύτης.

Ἐπὶ τῶν διαφόρων λεπτομερειῶν τῶν ζητημάτων τούτων, ὁ Lockyer ἔφερε πολλὰς ἀντιρρήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἄξιαι προσοχῆς.

Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ὅμως τοῦ φαινομένου τῶν διὰ πιέσεως μεταθέσεων τῶν γραμμῶν, εἰς τὰ οὐράνια φάσματα, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ μεγάλη διαφορὰ τῶν πηγῶν. Εἰς τὴν Ἀστρονομίαν αἱ ἐξεταζόμεναι πηγαὶ εἶναι, ἐν γένει, πολύπλοκοι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, περιέχουσαι τεραστίας μάζας ἀερίων, ὑπὸ ἀγνώστους συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἀναμφιβόλως, εἶναι λίαν πεπλεγμέναι. Οὕτω, εὑρισκόμεθα πρὸ συγχρόνου ὑπάρξεως διαφόρων μέσων. Ἐκτὸς τούτου τὰ διάφορα μέρη τῶν πηγῶν τῆς Ἀστρονομίας εὑρίσκονται, ἐν γένει, εἰς παντοειδεῖς κινήσεις, τῶν ὁποίων ἡ ταχύτης εἶναι πολλάκις τεραστία. Αἱ κινήσεις αὗται εἶναι ἀπότομοι εἰς πολλὰ μέρη αὐτῶν.

Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀστέρων ἡ πίεσις δὲν εἶναι, ἐν γένει, ὁμοιόμορφος, ἀλλὰ δύναται νὰ παρουσιάσῃ διαφορὰς μεγάλας ἐν τῇ μάζῃ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τμήματος. Ἐπίσης ἕνεκα κινήσεων, εἶναι πιθαναὶ πιέσεις ἀπότομοι καὶ μὴ συνεχεῖς, μεταξὺ δύο μερῶν ἐφαπτομένων. Αἱ συμπιέσεις διαφόρων σωμάτων ἐκ πτώσεων κ.λ.π. προκαλοῦσιν ὡσαύτως, φαινόμενα ἀνάλογα καὶ πολυσύνθετα.

Ἐκτὸς τούτων ὅμως, ἡ σύστασις τῆς ὕλης ἐπὶ τῶν οὐρανίων πηγῶν εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἄλλως διατεταγμένη. Ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ὕλη εὑρίσκεται εἰς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ὑφίσταται ἐπὶ τῶν ἀστέρων ; Ἢ κάλλιον τὰ ἀκτινοβολοῦντα σωμάτια ἀστέρος τινὸς εἶναι τοιαῦτα, ὡς ὑποθέτομεν αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὰς ἰδέας τὰς σχηματισθείσας ἐκ τῶν γηίνων πηγῶν, καὶ ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ὕλης, ὡς ἐρευνᾶται εἰς τὰ ἐργαστήρια ;

Πλεῖσται παρατηρήσεις ἄγουσιν ἡμᾶς νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι πολλὰ τῶν γηίνων στοιχείων εὑρίσκονται ἀλλαχοῦ ἀναλελυμένα εἰς ἔτι ἁπλούστερα μέρη. Ἄλλως τε, ἡ μὴ ἁπλότης πολλῶν σωμάτων ὑποδεικνύεται ὑπὸ πολλῶν φαινομένων. Τὸ φαινόμενον τοῦ Zeemann, αὐτὸ τὸ φαινόμενον τῆς μεταθέσεως τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως, καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν φασμάτων τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, ὅταν ἡ αὐτεπαγωγὴ

τοῦ κυκλώματος τῆς ἐκκενώσεως αὐξάνῃ, ἄγουσιν εἰς ὑποθέσεις τοιαύτας, τῶν ὁποίων ἡ πιθανότης κατέστη διὰ πολλὰς σχεδὸν βεβαιότης, ἐκ τῶν ἐρευνῶν τῶν γενομένων ἐπὶ τῶν ἐκκενώσεων διὰ μέσου τῶν ἀερίων.

Οὕτω ἀγόμεθα εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, δι' ὁδῶν διαφόρων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλαὶ ἠρευνήθησαν διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου, τῆς φασματικῆς ἀναλύσεως. Μεταξὺ τῶν τριῶν πρώτων φαινομένων, ἡ ἐπίδρασις τῆς αὐτεπαγωγῆς ἐπὶ τῶν φασμάτων τῶν σπινθήρων, ἀποτελεῖ μέσον λαμπρὸν διὰ τὴν ἔρευναν τῆς συστάσεως τῆς ὕλης.

Αἱ αὐταὶ ὑποθέσεις στηρίζονται καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐρευνῶν ἄλλων κύκλων, ὅλως διαφόρων. Πολλαὶ δὲ Ἀστρονομικαὶ παρατηρήσεις, εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα τείνουσιν. Οὕτω, ὁμάς τις γραμμῶν τοῦ σιδήρου φαίνεται ἀνήκουσα εἰς ἴδιον σῶμα, τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξις καθίσταται αἰσθητὴ ὑπὸ πλείστων μεταβολῶν μεμονωμένων τῶν γραμμῶν αὐτοῦ. Αἱ γραμμαὶ αὗται ὅμως ἐπὶ τῆς γῆς ἀνήκουσιν εἰς τὸν σίδηρον.

Παρατηρητέον, ὅτι ἐπὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων, ὁ τρόπος τῆς διεγέρσεως εἶναι πιθανόν, ὅτι δὲν εἶναι ἁπλοῦς. Τοὐναντίον, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, δεχόμεθα τὴν ποικιλίαν τῆς διεγέρσεως. Ἐὰν δὲ προστεθῇ εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας, ὅτι ἡ ἔντασις τῆς διεγέρσεως ἐπὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀπέχει, ἐν γένει, πολὺ τῆς τῶν ἐργαστηρίων, εὐκόλως δύναταί τις νὰ φαντασθῇ, ποῖαι διαφοραὶ δύνανται νὰ προέλθωσι μεταξὺ τῶν γηίνων καὶ τῶν οὐρανίων φασμάτων.

Εἰς τὰ οὐράνια φάσματα πρέπει νὰ ἀναμένωμεν συγχρόνως, ἀλλοιώσεις σπουδαίας, προερχομένας ἐκ μετακινήσεων συνθέτων τῶν διαφόρων μερῶν τῶν ἀστέρων.

Ἐκ τῶν προηγουμένων ἕπεται, ὅτι τὰ φάσματα τῶν γηίνων καὶ τῶν οὐρανίων πηγῶν τοῦ φωτὸς δύνανται νὰ παρουσιάσωσι διαφοράς, ἕνεκα πολλῶν θεμελιωδῶν αἰτίων. Ἡ ταὐτότης τῶν φασμάτων τούτων δὲν εἶναι συνήθως δυνατή. Ἐκ τῆς μὴ τελείας πάντοτε ταὐτότητος φαινομένων τινῶν δὲν ἕπεται, ὅτι ἡ προτεινομένη ἐξήγησις δὲν εἶναι δεκτή. Τοὐναντίον, ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν διαφοράς, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλας, προερχομένας ἐκ πολυπλόκων συνθηκῶν καὶ ἐκ συνυπάρξεως διαφόρων φαινομένων, τοῦθ' ὅπερ δὲν συμβαίνει εἰς τὰ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις ἀναπτυσσόμενα πειράματα.

Θὰ ἐξετάσωμεν ἀμέσως περιπτώσεις τινὰς τῆς διὰ πιέσεως μεταβολῆς τοῦ μήκους τοῦ κύματος τῶν γραμμῶν, ὡς καὶ φαινόμενά τινα τῶν φασμάτων τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἐν σχέσει πρὸς αὐτάς.

Ἐμφάνισις διπλῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως. Φαντασθῶμεν δύο ἀκτινοβολοῦντα σωμάτια τοῦ αὐτοῦ μὲν εἴδους, ἀλλ' εὑρισκόμενα ὑπὸ διαφόρους συνθήκας καὶ τοιαύτας, ὥστε οἱ συντελεσταὶ αὐτῶν g νὰ εἶναι διάφοροι. Ἐὰν π. χ. αἱ πιέσεις τὰς ὁποίας ὑφίστανται τὰ δύο ταῦτα σωμάτια εἶναι διάφοροι, αἱ διαφορικαὶ ἐξισώσεις τῆς κινήσεως αὐτῶν γίνονται :

$$m\frac{d^2x_1}{dt^2} = -fx_1 - g_1\frac{dx_1}{dt}, \quad \ldots\ldots\ldots\ldots$$

$$m\frac{d^2x_2}{dt^2} = -fx_2 - g_2\frac{dx_2}{dt}, \quad \ldots\ldots\ldots\ldots$$

Ἐπειδὴ ὑποτίθεται $g_1 \gtrless g_2$ θὰ εἶναι καὶ $T_1 \gtrless T_2$. Ἐκ τούτου ἕπεται, ὅτι εἰς τὸ φάσμα τῆς πηγῆς θὰ παρατηρήσωμεν δύο διαφόρους γραμμάς, ὀφειλομένας εἰς σωμάτια τοῦ αὐτοῦ εἴδους. Ἡ ἀπόστασις τῶν δύο τούτων γραμμῶν, προερχομένη ἐκ διαφορᾶς Δλ τῶν ἀντιστοιχούντων μηκῶν τῶν κυμάτων, θὰ εἶναι τόσον μεγαλητέρα, ὅσον ἡ διαφορὰ $T_1 - T_2$ εἶναι μεγαλητέρα. Καὶ ἐὰν μὲν $g_1 = 0$ ἡ ἀντιστοιχοῦσα γραμμὴ θὰ εὑρίσκηται ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς συνήθεις συνθήκας, παρ' αὐτὴν δὲ θὰ παρατηρηθῇ γραμμὴ νέα, ἡ ὁποία, ἐν γένει, πρὸς οὐδεμίαν τῶν τακτικῶν γραμμῶν θὰ συμπίπτῃ.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἡ σχισμὴ τοῦ φασματοσκοπίου ὑποτίθεται κάθετος ἐπὶ τῆς εὐθείας, τῆς ἑνούσης τὰ δύο σωμάτια.

Τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα δύναται νὰ προέλθῃ, ἐὰν τὰ σωμάτια εὑρεθῶσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν μὲν πίεσιν, ἀλλ' ἐντὸς μέσων διαφόρων.

Ἑπομένως, μετάθεσις τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐμφάνισιν διπλῶν γραμμῶν. Ὁ διπλασιασμὸς οὗτος τῶν γραμμῶν εἶναι ὅλως διάφορος τοῦ παραγομένου δι' ἐπιδράσεως μαγνητικοῦ πεδίου ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ φωτός.

Περιστροφικὴ κίνησις τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὡς γνω-

στόν, ἡ μεταβολὴ τοῦ μήκους τῶν κυμάτων τοῦ φωτός, ὅταν ἡ ἐκπέμπουσα αὐτὸ πηγὴ εὑρίσκηται ἐν καταλλήλῳ κινήσει, ἐχρησίμευσε πρὸς προσδιορισμὸν τῆς περιστροφικῆς ταχύτητος τοῦ Ἡλίου. Πρὸς τοῦτο παρετηροῦντο διὰ τοῦ φασματοσκοπίου τὰ δύο ἄκρα τῆς ἰσημερινῆς διαμέτρου, καὶ ἐμετρεῖτο ἡ μετάθεσις ὡρισμένης τινὸς γραμμῆς (συνήθως τῆς D).

Ἡ τοιαύτη ὅμως μέτρησις ὑποθέτει βεβαίως, ὅτι τὰ δύο παρατηρούμενα μέρη τοῦ ἀστέρος εὑρίσκονται ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις. Διότι, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, τὰ σφάλματα δυνατὸν εἶναι νὰ καταστῶσι λίαν σοβαρά. Ἕνεκα τούτων, εἰς τοὺς προσδιορισμοὺς τῆς περιστροφικῆς ταχύτητος, πρέπει νὰ λαμβάνωνται πλεῖσται προφυλάξεις. Ἡ ἐκλογὴ τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὰς μετρήσεις ταύτας, εἶναι προτιμώτερον νὰ ἐκλέγηται μεταξὺ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουσι μεγάλην εὐστάθειαν εἰς τὰς διαφόρους μεταβολὰς τῆς πιέσεως, τῆς θερμοκρασίας κ.λ.π. Μεταξὺ τῶν διαφόρων στοιχείων ὑπάρχουσί τινα, τῶν ὁποίων αἱ γραμμαὶ ἢ δὲν μετατίθενται οὐδολως σχεδόν, ἢ αἱ μεταθέσεις αὐτῶν εἶναι ἐλάχιστοι. Ἐπίσης παρετηρήθησαν ταινίαι τοῦ ἄνθρακος καὶ τοῦ κυανίου, αἱ ὁποῖαι οὐδεμίαν μετάθεσιν ὑπέστησαν διὰ τῆς πιέσεως.

Ἐκτὸς τούτου πρέπει νὰ ἐπαληθεύηται ἡ συμμετρία τῆς μεταθέσεως τῆς γραμμῆς, ὡς προς τὴν κανονικὴν θέσιν, (ἐὰν ἡ συμμετρία τῶν ἄκρων ὑφίσταται ἐπίσης), λαμβανομένου ὑπ᾽ ὄψιν τοῦ μήκους τοῦ κύματος καὶ τῶν ἐκ τούτου μεταβολῶν. Ἐπειδὴ δέ, ἐν γένει, ἡ μεταβολὴ τῆς πιέσεως προκαλεῖ ἀνίσους μεταθέσεις τῶν γραμμῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στοιχείου, ἐνῷ αἱ μεταθέσεις, αἱ προερχόμεναι ἐκ κινήσεων εἶναι ὁμοιόμορφοι ἕπεται, ὅτι ἡ σύγχρονος παρατήρησις πολλῶν γραμμῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου, δύναται νὰ ὑποδείξῃ τὴν παρουσίαν σφαλμάτων τινῶν τῆς μεθόδου ταύτης.

Αἱ μεταβολαὶ κυρίως τῆς πιέσεως εἶναι λίαν πιθαναί, καὶ δύνανται νὰ προκαλέσωσι σοβαρὰ σφαλματα καὶ ἀσυμφωνίαν τῶν μετρήσεων τῶν διαφορων παρατηρητῶν.

Ἀναστροφὴ τῶν γραμμῶν. Ἡ μεταβολὴ τοῦ μήκους κύματός τινος, ἡ προερχομένη διὰ μεταβολῆς τῆς πιέσεως, δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν μετατροπὴν γραμμῆς τινος ἀπὸ μελαίνης εἰς λαμπράν. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ πιεσθῶσι τὰ σχετικὰ στρώματα τῆς πηγῆς,

καὶ τοιουτοτρόπως, ὥστε τὸ στρῶμα ἀπορροφήσεως νὰ μὴ εὑρίσκηται ἐν τῇ ἀναγκαίᾳ ἁρμονίᾳ μετὰ τοῦ τῆς ἐκπομπῆς. Οὕτω, θὰ ἔχωμεν λαμπρὰν γραμμήν, τῆς ὁποίας ἡ θέσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν διαφόρων συνθηκῶν τῆς πηγῆς.

Διὰ διατάξεων ἀναλόγων τῶν πιέσεων, δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ μεταβολὴν γραμμῆς τινος εἰς διπλῆν, ἀποτελουμένην εἴτε ἐκ μιᾶς λαμπρᾶς καὶ ἑτέρας μαύρης, εἴτε ἐκ δύο λαμπρῶν, εἴτε ἐκ δύο μαύρων. Ἐκτὸς τούτων καὶ πλεῖσται ἄλλαι ἀνάλογοι μεταβολαὶ δύνανται νὰ προκύψωσιν ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτίων.

Μεταμόρφωσις τῶν γραμμῶν. Ἂς φαντασθῶμεν σειρὰν σωματίων τοῦ αὐτοῦ εἴδους, διατεταγμένην εἰς στήλην, καὶ εὑρισκομένην ὑπὸ διαφόρους συνθήκας καὶ τοιαύτας, ὥστε οἱ συντελεσταὶ αὐτῶν g νὰ εἶναι διάφοροι. Ἐὰν π. χ. τὰ σωμάτια ταῦτα εὑρίσκωνται ὑπὸ πιέσεις διαφόρους, αἱ διαφορικαὶ ἐξισώσεις τῶν κινήσεων αὐτῶν θὰ ἔχωσι τοὺς αὐτοὺς μὲν ὅρους $\frac{f}{m}$, ἀλλὰ συντελεστὰς $\frac{g}{m}$ διαφόρους. Τότε αἱ ἀντιστοιχοῦσαι περίοδοι $T, T', \ldots T^{\mu}$, καὶ ἑπομένως καὶ τὰ μήκη τῶν κυμάτων αὐτῶν $\lambda, \lambda', \ldots \lambda^{\mu}$, θὰ διαφέρωσι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἀλλήλων.

Ὅθεν, ἐὰν ἡ σχισμὴ τοῦ φασματοσκοπίου διατεθῇ κατὰ μῆκος τῆς στήλης τῶν σωματίων, θὰ ἔχωμεν γραμμάς, τῶν ὁποίων τὸ σχῆμα ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν μεταβάλλεται ἡ πίεσις κατὰ μῆκος τῆς στήλης. Ἐὰν τὰ σωμάτια εὑρίσκωνται ὑπὸ δύο διαφόρους πιέσεις, μεταβαλλομένας ἀποτόμως περὶ τὸ μέσον τῆς στήλης, τὴν ὁποίαν περιλαμβάνει ἡ σχισμή, ἡ ἀντιστοιχοῦσα γραμμὴ τοῦ φάσματος θὰ ἀποτελῆται ἐκ δύο τεμαχίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν μετετέθη πρὸς τὰ δεξιᾷ ἢ τὰ ἀριστερᾷ τοῦ ἄλλου, κατὰ ποσότητα, ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν πιέσεων.

Ἐὰν ἡ πίεσις βαίνῃ αὔξουσα, ἢ ἐλαττουμένη συνεχῶς, μετὰ τῆς ἀποστάσεως τοῦ σωματίου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν ἄκρων τῆς στήλης πρὸς πρὸς τὸ ἕτερον, τότε ἡ γραμμὴ τοῦ φάσματος θὰ λάβῃ τὸ σχῆμα καμπύλης τινος, τῆς ὁποίας ἡ κυρτότης θὰ στρέφηται πρὸς τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ φάσματος.

Ἐν γένει, ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν μεταβάλλεται ἡ πίεσις κατὰ μῆκος τῆς στήλης, ἐξαρτᾶται καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἀντι-

στοιχούσης γραμμῆς τοῦ φάσματος. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν εἰς τὰς μεταμορφώσεις τῶν γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ μεταθέσεων τῶν σχετικῶν μερῶν τῆς πηγῆς τοῦ φωτός.

Σύγκρισις τῶν μεταθέσεων *Doppler-Fizeau* καὶ *Humphreys-Mohler*. Ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἡ κίνησις τῆς πηγῆς δύναται νὰ προκαλέσῃ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν τοῦ φάσματος. Ἐν τῇ περιπτώσει ὅμως ταύτῃ, αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν εἶναι ὁμοιόμορφοι. Τοὐναντίον, αἱ διὰ πιέσεως μεταθέσεις τῶν γραμμῶν εἶναι ἄνισοι. Διὰ τῶν στοιχείων τούτων ζητεῖται νὰ εὑρεθῇ ἡ αἰτία, ἡ προκαλοῦσα τὰς μεταθέσεις.

Ἀλλ' οἱ συντελεσταὶ τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων τῆς κινήσεως τῶν σωματίων, μεταβάλλονται οὐ μόνον μετὰ τοῦ μήκους τοῦ κύματος, ἀλλὰ καὶ μετ' ἄλλων αἰτίων. Δὲν εἶναι δὲ ἀδύνατος ἡ εὕρεσις συνθηκῶν τοιούτων, ὥστε αἱ μεταθέσεις πασῶν τῶν γραμμῶν, αἱ προερχόμεναι ἐκ μεταβολῆς τῆς πιέσεως, νὰ εἶναι ὁμοιόμορφοι. Προκειμένου ὅμως περὶ φασμάτων ὡς τὸ τοῦ ἡλίου, τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν εἶναι δεκτόν. Διὰ φάσματα ἁπλᾶ καὶ ἀποτελούμενα ἐξ ὀλίγων γραμμῶν εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι μετάθεσις ὁμοιόμορφος δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ μεταβολῆς τῆς πιέσεως.

Παρατηρητέον δέ, ὅτι γραμμαί τινες ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στοιχείου ἀποτελοῦσιν ὁμάδα, τῆς ὁποίας αἱ ἀλλοιώσεις τοῦ μήκους τῶν κυμάτων αὐτῶν, ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς μεταβολὰς τῶν θέσεων, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ κινήσεων. Ἐὰν δὲ θεωρηθῇ ὡς πιθανόν, ὅτι ἡ ὁμὰς αὕτη ἀνήκει εἰς ἴδιον στοιχεῖον (ὑπόθεσις μὴ ἀποκρουομένη, ὡς εἴδομεν, ὑπὸ τῶν γενομένων πειραμάτων καὶ παρατηρήσεων) δυσκόλως θὰ δυνηθῶμεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μεταθέσεις ὁμοιόμορφοι πασῶν τῶν γραμμῶν φάσματός τινος, μόνον διὰ τοῦ φαινομένου Doppler-Fizeau δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι, καὶ οὐχὶ δι' ἀλλοιώσεων τῆς πιέσεως.

Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι ὁμοιόμορφος μετάθεσις τῶν γραμμῶν φάσματός τινος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, ὡς προερχομένη πάντοτε ἐκ κινήσεων τῆς σχετικῆς πηγῆς τοῦ φωτός, ἂν καὶ ἡ ἀντίστροφος πρότασις εἶναι ἀκριβής.

Ἐπίσης δὲν εἶναι βέβαιον, ὅτι μεταθέσεις ἄνισοι τῶν διαφόρων γραμμῶν τοῦ αὐτοῦ φάσματος ὀφείλονται πάντοτε εἰς

πιέσεις. Αἱ γραμμαὶ τοῦ σιδήρου εἰς τὸ φάσμα τοῦ ἡλίου παρέχουσι παράδειγμα ἄξιον πολλῆς προσοχῆς. Εἴτε ἕνεκα ἀνωμάλων κινήσεων τῶν διαφόρων μερῶν τῆς πηγῆς, εἴτε ἕνεκα τῆς καταστάσεως τῆς ὕλης, ἐκ τῆς ὁποίας συνίσταται ἡ πηγή, εἴτε ἐξ ἄλλων αἰτίων, αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν δὲν εἶναι πάντοτε ὁμοιόμορφοι.

Ἄλλα ἀποτελέσματα τῆς πιέσεως τῶν πηγῶν. Ἐπειδὴ αἱ μεταθέσεις τῶν γραμμῶν διὰ πιέσεως μεταβάλλονται μετὰ τοῦ μήκους τοῦ κύματος λ, εἶναι πιθανόν, ὅτι μεγάλαι μεταβολαὶ τῆς πιέσεως δύνανται νὰ προκαλέσωσιν τοιαύτας μεταθέσεις γραμμῶν τινων, ὥστε ἡ ἀναγνώρισις τῆς προελεύσεως αὐτῶν νὰ εἶναι ἀδύνατος. Ἄρα, δὲν δύναταί τις νὰ ἀποφανθῇ πάντοτε, ὅτι γραμμή τις μὴ συμπίπτουσα μετὰ γραμμῆς γνωστοῦ τινος στοιχείου, ὀφείλεται εἰς ἄγνωστον στοιχεῖον. Ἡ γραμμὴ αὕτη ὀφείλεται πιθανῶς εἰς γνωστὴν γραμμὴν μετατεθεῖσαν διὰ καταλλήλου πιέσεως.

Ἐπίσης τελεία σύμπτωσις γραμμῆς τινος τοῦ φάσματος πηγῆς ὡς ὁ ἥλιος, μετὰ γραμμῆς γνωστοῦ στοιχείου, δυνατὸν εἶναι νὰ μὴ προέρχηται ἐκ ταυτότητος τῶν σωματίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουσιν.

Ἐκτὸς τούτων δυνατὸν εἶναι νὰ συμβῇ, ὥστε ἄλλαι μὲν γραμμαὶ τοῦ φάσματος στοιχείου τινὸς νὰ μετατεθῶσιν, ἄλλαι δὲ νὰ μείνωσιν ἀμετάβλητοι. Τοῦτο εἶναι λίαν πιθανόν, καὶ παρατηρεῖται π. χ. εἰς τὸ φάσμα τοῦ ἡλίου, διὰ τὰς γραμμὰς τοῦ σιδήρου. Ὁ σίδηρος θεωρεῖται μὲν ὡς στοιχεῖον ἁπλοῦν, οὐδόλως ὅμως, ὡς εἴδομεν, ἀποκρούεται ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ὑπὸ τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἡλίου, ἀποσυντίθεται εἰς ἔτι ἁπλούστερα μέρη. Οὕτω θὰ ἔχωμεν μετάθεσιν μέρους φάσματός τινος, ἕνεκα μεταβολῆς τῆς πιέσεως τοῦ συνόλου τῶν κατ' ἰδίαν συσωρευθέντων συνθετικῶν στοιχείων.

Προσθήκη ὡς πρὸς τὰ σωμάτια κ.λ.π. Ἐν τῇ περιπτώσει τῶν ἠλεκτρικῶν σπινθήρων, αἱ μεταβολαὶ τοῦ δυναμικοῦ ἐκρήξεως συμβάλλουσι φαίνεται πολύ, πρὸς παραγωγὴν τῶν ἀλλοιώσεων τῶν φασμάτων, αἱ ὁποῖαι παρατηροῦνται διὰ μεταβολῆς τῆς αὐτεπαγωγῆς τοῦ κυκλώματος, τῆς θερμοκρασίας τῶν πόλων κ.λ.π. Ὅταν ἡ θερμοκρασία τῶν πόλων μεταβάλληται, τὸ δυναμικὸν ἐκρήξεως μεταβάλλεται ὡσαύτως. Τοῦτο εἴχομεν ἐπαληθεύσει ἐν ἔτει 1901 διὰ σπουδῆς τῆς ἀποστάσεως τῶν πόλων κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῶν σπινθήρων καὶ διὰ τοῦ ἠλεκτρομέτρου Abraham-Lemoine.

Ἔπρεπε νὰ ἀναμένωμεν τὴν ὕπαρξιν τοῦ φαινομένου τούτου. Πράγματι ἡ ἐνέργεια τῶν ἰόντων (corpuscules), ὡς γνωστόν, αὐξάνει μετὰ τῆς θερμοκρασίας. Ἀλλ' ἵνα ἰόν τι ἀποχωρισθῇ τῶν πόλων, πρέπει τὸ δυναμικὸν ἐκρήξεως νὰ λάβῃ τιμήν τινα κατάλληλον. Ἄρα ἡ τιμὴ αὕτη θὰ εἶναι τόσον μικροτέρα, ὅσον ἡ θερμοκρασία τῶν πόλων εἶναι κατωτέρα. Τοῦτο ἀκριβῶς ἀποδεικνύει καὶ τὸ πείραμα.

Ἐκ τῆς σπουδῆς διαφόρων φαινομένων (Zeemann, Humphreys-Mohler, κ.λ.π.) δύναταί τις νὰ συναγάγῃ, ὡς πιθανόν, ὅτι ἄλλαι γραμμαὶ ὀφείλονται εἰς σωμάτια ἠλεκτρισμένα καὶ ἄλλαι εἰς σωμάτια μὴ ἠλεκτρισμένα (ἀτμοῦ ἴσως). Ἐκ τούτου ἐξηγοῦνται καὶ σχέσεις τινὲς μεταξὺ πολλῶν γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦσιν ὁμοίους νόμους εἰς τὰ φαινόμενα Zeemann, Humphreys-Mohler, καὶ κατὰ τὴν μεταβολὴν τῆς αὐτεπαγωγῆς τοῦ κυκλώματος. Οὕτω γραμμή τις, τῆς ὁποίας ἡ ἔντασις αὐξάνει μετὰ τῆς αὐτεπαγωγῆς, ἕνεκα καταλλήλων μεταβολῶν τοῦ ἀτμοῦ, πρέπει νὰ μὴ ὑφίσταται μεταβολὰς ἕνεκα παρουσίας μαγνητικοῦ πεδίου καὶ νὰ μὴ μετατίθηται, ἴσως, διὰ πιέσεως.

Ἐὰν ἡ προηγουμένη ὑπόθεσις εἶναι ἀκριβής, θὰ ἔχωμεν τὸ ἑξῆς νέον καὶ σπουδαῖον φαινόμενον. Ὅταν ἐπὶ τῶν γραμμικῶν σπινθήρων (καθέτων ἐπὶ τῆς σχισμῆς) ἢ τῶν διδόντων γραμμὰς ἀποτόμως (C. R. Ἀπρίλιος, 1902), ἐπιδράσῃ μαγνητικὸν πεδίον, αἱ μὲν ὀφειλόμεναι εἰς ἰόντα θὰ μετατεθῶσι κατὰ μῆκος τῆς σχισμῆς, αἱ δὲ ἄλλαι οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν θὰ ὑποστῶσιν. Ἐκ τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων (2') πλεῖστα ἐξαγόμενα δύνανται τότε νὰ ἐξαχθῶσι. Περὶ τούτων θὰ ἀσχοληθῶμεν ἀλλαχοῦ λεπτομερῶς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἀπριλίου 1904

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
Διδάκτωρ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου
Ἀπόφοιτος τῆς Ἀνωτάτης Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τῆς Γαλλίας

Ο ΚΥΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΥΡΚΑΝΙΟΝ ΠΕΔΙΟΝ

Ἡ μελέτη ἥδε εἶνε ἀπόσπασμα ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐπιγραφῆς τινος, ἥν, εὑρὼν αὐτὸς ἐν Ἀμφίσσῃ, παρεσκεύαζον πρὸς ἔκδοσιν, γνωστὴν δ' ὅμως γενομένην ἐξέδωκεν ἤδη πρὸ ἐμοῦ ὁ W. Vollgraff ἐν τῷ *Bulletin de correspondance Hellenique* [= BCH], 1901 σελ. 234 κ. ἑξ.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναφέρεται ἰατρός τις κατονομαζόμενος «Μηνόφαντος Ἀρτεμιδώρου Μακεδὼν Ὑρκάνιος». Ὁ ἀνὴρ οὗτος κατήγετο ἄρα ἐκ τοῦ παρὰ τὸν Ἕρμον Ὑρκανίου πεδίου (νῦν Παπασλὶ)(1) τῆς Λυδίας, ἔνθα κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους καὶ πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου Α' (2) ἐγκαθιδρύθησαν ἐπὶ τῆς κτηθείσης εἴτε γενομένης «βασιλικῆς χώρας» (3) ὡς ἄποικοι Μακεδόνες στρατιῶται ἀμειβόμενοι διὰ τὰς εὐδοκίμους στρατιωτικὰς αὐτῶν ὑπηρεσίας, ὡς λέγομεν νῦν. Ζητῶν δ' ἐγὼ νὰ ἑρμηνεύσω τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἱστορικὴν γένεσιν τοῦ Ὑρκανίου πεδίου, ἠναγκάσθην νὰ ἐπαναλάβω τὴν ἐξέτασιν τῆς πολλάκις ἤδη ἐρευνηθείσης ἱστορίας Κύρου τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ἔπραξα δὲ τοῦτο πού μὲν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, πού δὲ λεπτομερῶς καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν διαφόρων ἀναστατώσεων τῶν λαῶν, ἔχων ὡς κύριον σκοπὸν τὸν καθορισμὸν τῆς συναφείας καὶ ἀκολουθίας τῶν σχετικῶν ἱστορικῶν γεγονότων κατὰ τὴν ἐμὴν ἀντίληψιν καὶ ἑπομένως τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ἀναγκαίων μοι χρονολογιῶν.

---

(1) Ὅρα Ἀ. Φοντριέρ, ἐν Μουσ. καὶ Βιβλιοθ. τῆς Εὐαγγελ. Σχολ. Σμύρνης, 1886, σελ. 19. Πρβλ. καὶ BCH., 1887 σ. 91 καὶ *Mittheil. des deutsch. archäol. Inst. Athen,* 1888 σ. 5 καὶ G. Radet, *de coloniis a Macedonibus in Asiam cis Taurum deductis,* Paris 1892.

(2) Ed. Meyer ἐν *Hermes,* 1898 σ. 647· «Dem die meisten anderen unter den blühenden Neugründungen wie Irans so Kleinasiens ihren Ursprung verdanken, dem grossen aber in der Ueberlieferung fast verschollenen Städtegründer Antiochos I'».

(3) Στράβ. 589. Plin. H. N. 5, 112. *Hermes* 1897 σελ. 533 (Schulten), *Revue de Philologie* 1901 σελ. 38-9 (Houssoullier).

Παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ ἐν λ. Ὑρκανία κεῖται· «Ἔστι καὶ Ὑρκάνιον πεδίον τῆς Λυδίας, ὡς Ἐρατοσθένης ἐν πέμπτῳ Γαλατικῶν». Τὸ ὄνομα τῆς εὐφόρου ταύτης πεδιάδος τῆς διαρρεομένης ὑπὸ τοῦ ποταμίου Πιδάσου (1) καί τινος τῶν παραποτάμων τοῦ Ἕρμου καλουμένου νῦν Κούμ-τσαϊ (2) ἔχει προφανῶς ἐτυμολογικὴν συγγένειαν πρὸς τὸ ὄνομα τῆς χώρας τῶν Ὑρκανίων (3), τῆς ἐκτεινομένης κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὄχθας τῆς Κασπίας εἴτε Ὑρκανίας θαλάσσης.

Πράγματι ὅμως ἡ συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο τούτων χωρῶν εἶνε πολλῷ στενοτέρα, μὴ περιοριζομένη ἐν μόνῃ τῇ γραμματικῇ ὁμοιότητι τοῦ ὀνόματος. Ἀγόμενοι ἐκ τῆς ταυτότητος ἢ συγγενείας τῶν ὀνομάτων πολλῶν ἀποικιῶν πρὸς τὰ τῶν μητροπόλεων αὐτῶν — πρβλ. Κύμη, Νάξος, (Ὑβλαῖα) Μέγαρα, (Ἐπιζεφύριοι) Λοκροὶ κλ.—, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἀποικία τις Ὑρκανίων, ἱδρυθεῖσα ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Λυδικῆς χώρας, ἔδωκε τῇ κοιλάδι τὸ ὄνομα. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε ἡ Λυδία ἐξέτεινέ ποτε τὸ κράτος αὐτῆς μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης, οὔτε οἱ Ὑρκάνιοι ἐκράτησάν ποτε τῶν Λυδῶν, ἵνα καταστῇ δυνατὴ τοιαύτη τις ἀποικία, εἶνε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι αὕτη κατεστάθη, ὅτε ἀμφότεραι αἱ χῶραι ὑπήκουον ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ κυρίῳ, τοῖς Πέρσαις. Τῷ ὄντι δὲ παρὰ Στράβωνι (629) ἀναγινώσκομεν· «Εἶτα τὸ Ὑρκάνιον πεδίον, Περσῶν ἐπονομασάντων καὶ ἐποί-

(1) Τὸ ὄνομα τοῦ ποταμίου τούτου γινώσκομεν ἔκ τινος μεταγενεστέρου νομίσματος τοῦ Ὑρκανίου πεδίου δεικνύοντος ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως «ποταμὸν» κατακεκλιμένον καὶ ἐπιγραφὴν ΥΡΚΑΝΩΝ, ΠΙΔΑΣΟΣ. Ὅρα E. Muret ἐν ***Revue Numismatique*** 1883 σελ. 385 καὶ 401. ***B. M. Cat. Greek coins of Lydia*** by B. Head, 1901, σελ. LXV. Imhoof-Blumer, ***Lydische Stadtmünzen*** 1890 σελ. 85.

(2) Ὁ Ramsay ***(The historical geography of Asia Minor*** 1890 σελ. 104-5) καλεῖ αὐτὸν Φρύγιον (πρβλ. Στράβ. 626), ὁ H. Kiepert ἐν τῷ χάρτῃ παρὰ Buresch (-Ribbeck) «***Aus Lydien***», 1898, ὀνομάζει αὐτὸν Ὕλλον (πρβλ. Στράβ. ἔνθ' ἀνωτ.), ὁ δὲ G. Radet (***La Lydie et le monde grec au temps des Mermnades,*** 1893, σελ. 310-311) διασαφεῖ τὴν τοῦ ὀνόματος ἐναλλαγήν. Πρβλ. Imhoof-Blumer ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 8 σημ. 4 καὶ B. Keil ἐν ***Revue de Philologie*** 1902 σελ. 257 ἑξ. Ὁ αὐτὸς παραπόταμος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Πλινίου (H. N. 5,30,1) Cogamus.

(3) Ὅτι τὰ ὀνόματα Βορκάνιοι (Διοδ. 1, 2, 3), Βαρκάνιοι (Κτησ. ἐν Φωτ. Βιβλιοθ. ἔκδ. Bekker 54 K), Varkana (ἐν τῇ περσικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ὄρους Behistun παρὰ Weissbach und Bang, ***Die altpersischen Keilinschriften***) δηλοῦσι τὸν αὐτὸν λαόν, ὃν καὶ τὸ ὄνομα Ὑρκάνιοι, ὅρα Krumholz ἐν ***Reinisch. Mus.*** 1897 σελ. 272.

κους ἀγαγόντων ἐκεῖθεν». Οἱ Πέρσαι λοιπὸν ἤγαγον ἐξ Ὑρκανίας ἀποίκους εἰς Λυδίαν καὶ ἐντεῦθεν ἐδόθη τῇ κοιλάδι τὸ ὄνομα (1).

Πότε ὅμως ἐγένετο τοῦτο; Πότε ἐγένοντο οἱ Πέρσαι κύριοι τῆς Ὑρκανίας; Διατί ἀπετέλεσαν ἀποικίαν ἐξ Ὑρκανίων καὶ διατί καθίδρυσαν αὐτὴν ἐν Λυδίᾳ; Εἰς ταῦτα τὰ ἐρωτήματα θὰ πειραθῶμεν νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν διὰ τῶν ἑπομένων.

Ὁ Στράβων (509) περιγράφων τὴν Ὑρκανίαν λέγει· «τῆς μέντοι προσηκούσης ἐπιμελείας οὐκ ἔτυχεν οὔτε αὐτὴ (ἡ Ὑρκανία) οὔτε ἡ ἐπώνυμος αὐτῇ θάλαττα ἄπλους τε οὖσα καὶ ἀργὸς . . . αἴτιον δ'ὅτι καὶ οἱ ἡγεμόνες οἵ τ' ἐξ ἀρχῆς ἐτύγχανον βάρβαροι ὄντες οἱ τῶν Ὑρκανῶν, Μῆδοι τε καὶ Πέρσαι καὶ οἱ ὕστατοι Παρθυαῖοι χείρους ἐκείνων ὄντες . . . Μακεδόνες δὲ» κλ. Ὁ συγγραφεύς, ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τῆς λέξεως «ὕστατοι», ὀνομάζει ἐν χρονολογικῇ τάξει τοὺς λαούς, οἵτινες κατέσχον τὴν Ὑρκανίαν· εἶνε δὲ καὶ ἄλλως γνωστόν, ὅτι πρὸ τῶν Περσῶν κατέσχον αὐτὴν οἱ Μῆδοι καὶ δὴ πιθανῶς ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ Μήδου βασιλέως Φραόρτου (640-625;)(2), ὅστις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (I, 102) «στρατευσάμενος ἐπὶ τοὺς Πέρσας, πρώτοισί τε τούτοισι ἐπεθήκατο καὶ πρώτους Μήδων ὑπηκόους ἐποίησε. Μετὰ δὲ ἔχων δύο ταῦτα ἔθνεα καὶ ἀμφότερα ἰσχυρά, κατεστρέφετο τὴν Ἀσίην ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλο ἰὼν ἔθνος, εἰς ὃ στρατευσάμενος ἐπὶ τοὺς Ἀσσυρίους . . . διεφθάρη, ἄρξας δύο καὶ εἴκοσιν ἔτεα». Τὸ κράτος τοῦ Φραόρτου ἐξετείνετο μέχρι τῆς χώρας τῶν Σκυθῶν (3) καὶ κατ' ἀκολουθίαν περιελάμβανε καὶ τὴν Ὑρκανίαν.

Ὅτε δὲ ὁ Πέρσης Κῦρος ἐκήρυξε (553 π. Χ.) πόλεμον κατὰ τοῦ τότε βασιλέως τῶν Μήδων Ἀστυάγους καὶ τοῦτον μὲν συνέλαβε ζῶντα, κατέλαβε δὲ καὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ (550 π. Χ.), εὔλογον ἦτο νὰ περιπέσωσι κατὰ μικρὸν καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ μηδικοῦ κράτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν Περσῶν. Τοῦτο δ' ἐγένετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐχὶ ἡσύχως. Ὁ Κῦρος φαίνεται ὅτι μέχρι τοῦ

(1) Τὸ λεγόμενον ὑπὸ W. Vollgraff ἐν *BCH.*, 1901, σ. 238· «Hyrcanie en Lydie, ville dont le nom rappelle les Hyrcaniens que *les Grecs* avaient établis dans la plaine voisine» ἐπ' οὐδεμιᾶς ἱστορικῆς παραδόσεως στηρίζεται. Τὸ ὀρθὸν ἦτο ἤδη γνωστὸν οὐ μόνον ἐκ τοῦ Στράβωνος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἀ. Φοντριὲρ (ἔνθ' ἀνωτ. 1886 σ. 10) καὶ ἐκ τοῦ Foucart (*BCH.* 1887, σ. 92).

(2) Ed. Meyer, *Geschichte des Alterthums*, 1884, I, σ. 554.

(3) Ἡροδ. I, 73.

Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 547 π. Χ. ἦτο ἀπησχολημένος ἐντὸς τῆς Μηδίας. Ἡ προδοσία, ἧς ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ αἰχμαλωσία τοῦ βασιλέως Ἀστυάγους, δὲν ἦτο ἔργον τοῦ μηδικοῦ ἔθνους, ἀλλ' εἶχεν ἐξυφανθῇ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν βασιλέα εὐγενῶν, ὡς τοῦτο διαφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης τοῦ Ἡροδότου μακρηγορίας (I, 127-130) περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ Ἁρπάγου. Τοὐναντίον τὸ μηδικὸν ἔθνος ὑπερημύνατο τῆς ἰδίας ἐλευθερίας καὶ παρέσχε πράγματα τῷ ἐπήλυδι κατακτητῇ οὕτως, ὥστε οὗτος κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀσσυριακοῦ κυλίνδρου (1) ἐλαφυραγώγησεν «ἄργυρον, χρυσόν, κειμήλια, περιουσίας [διαφόρους] τῆς χώρας Ἀγαμτανοῦ (= Ἐκβάτανα)» καὶ ἀπεκόμισεν εἰς Ἀνζὰν (= Περσίαν).

Αἱ δυσχέρειαι αὗται, καθ' ὧν ἔδει νὰ παλαίσῃ ὁ Κῦρος ἐν τῇ κυρίως Μηδίᾳ πρὸς στερέωσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ, ἠνάγκασαν αὐτὸν νἀπόσχῃ πάσης ἐκστρατείας κατὰ τῶν λαῶν, οἵτινες, διατελοῦντες μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἢ ἐπικυριαρχίαν τοῦ μηδικοῦ κράτους, ἀνεκτήσαντο τὴν ἐλευθερίαν ἅμα τῇ καταλύσει αὐτοῦ. Εἶνε δ' ὅμως πιθανόν, ὅτι διπλωματικῶς, ὡς λέγομεν σήμερον, κατέληξεν εἰς συνεννόησίν τινα φιλικὴν μετά τινων τῶν λαῶν τούτων ὡς καὶ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν παρὰ τούτοις μηδικῶν φρουρῶν. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ὡς βέβαιον διὰ τὰς ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Καππαδοκίας φρουράς, ἃς ᾠκειώσατο οὕτως ὁ Κῦρος (2). Κατωτέρω θὰ καταδειχθῇ πρὸς τούτῳ, ὅτι αὗται διεφύλαξαν πιστὴν τὴν χώραν τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐν δυσχερέσι καιροῖς (3).

Ἐξετάζοντες τὴν πολιτικὴν σχέσιν τοῦ Κύρου πρὸς τὰ κράτη τὰ ὅμορα τῇ Μηδίᾳ ἢ τῇ Περσίᾳ, βλέπομεν, ὅτι οὗτος δὲν ἔδειξε κατ' ἀρχάς, ὅτι θὰ ἔστρεφε τὰ ἑαυτοῦ ὅπλα καὶ κατὰ τῶν γειτόνων· διὰ τοῦτο ὁ Ναβοννηδος (4) ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος ἐπιχαίρει, κατὰ τὸν μέγαν ἐξ Ἀβοῦ-Χάββα κύλινδρον, ἐπὶ τῇ καταλύσει τοῦ κραταιοῦ

(1) Hagen ἐν *Beitraege zur Assyriologie* von Delitzsch und Haupt II, σ. 291.

(2) Πρβλ. Ἡροδ. I, 72 «οἱ δὲ Καππαδόκαι ὑπὸ Ἑλλήνων Σύριοι οὐνομάζονται· ἦσαν δὲ οἱ Σύριοι οὗτοι τὸ μὲν πρότερον ἢ Πέρσας ἄρξαι Μήδων κατήκοοι, τότε δὲ Κύρου».

(3) Ἡροδ. I, 76.

(4) Ναβόννηδος κατὰ Βηρωσσόν, Λαβύνητος καθ' Ἡρόδοτον, «Ναβουνα'ίδ» κατὰ τὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφάς.

καὶ φοβεροῦ μηδικοῦ κράτους καὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ Ἀστυάγους, ἅτινα πάντα κατώρθωσεν «ὁ Κῦρος, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀνζάν, ὁ μικρὸς ὑποτελὴς αὐτοῦ (τοῦ Ἀστυάγους)» (1). Ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἐγένετο αἰσθητὸν τὸ νέον ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ πολιτικὸν καθεστὼς καὶ πάντες κατεῖδον τὴν ἐπικίνδυνον συγκέντρωσιν πολλῆς δυνάμεως παρὰ τῷ Κύρῳ. Ἡ ταχεῖα πρόοδος τῶν Περσῶν ἐτάραξε τοὺς γείτονας· οἱ Βαβυλώνιοι ἐπαύσαντο χαιρεκακοῦντες ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Μηδίας καὶ τάχιστα συνήφθη κατὰ τοῦ Κύρου συμμαχία τῶν ὑπὸ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ σπουδαίως ἀπειλουμένων κρατῶν. Ἦσαν δὲ ταῦτα τὸ τῆς Λυδίας, τὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τὸ τῆς Βαβυλῶνος (2). Τῷ Κροίσῳ προσετέθησαν εἶτα δι' ἄλλους βεβαίως λόγους καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι. Εὐλόγως δὲ ὁ Ἡρόδοτος (3) παριστάνει τὸν Κροῖσον καὶ οὐχὶ τοὺς ἰσχυροτάτους τῶν συμμάχων, τοὺς Ἀσσυρίους, ὡς διευθύνοντας τὴν κατὰ τοῦ Κύρου διπλωματικὴν παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐνέργειαν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦσαν προσωπικοὶ σύμμαχοι τοῦ Κροίσου (4).

Περὶ τῶν Αἰγυπτίων εἶνε ἀπίθανον, ὅτι διετέλουν ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ μετὰ τῶν Περσῶν πρὸ τῆς ὑπὸ τούτων καθυποτάξεως τῶν Βαβυλωνίων· πρέπει ὅμως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κηρυσσόμενοι κατὰ τῶν Περσῶν προὐνόουν περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ὑπηκόου αὐτῶν Κύπρου. Ἡ νῆσος αὕτη εἶχε προστεθῇ τῷ Αἰγυπτιακῷ κράτει ὑπὸ τοῦ Ἀμάσιος νεωστί, πρὸ τῆς συνάψεως (μεταξὺ 550 καὶ 547) τῆς εἰρημένης τριπλῆς συμμαχίας καὶ μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος κατὰ τῆς Αἰγύπτου (568), πιθανῶς μάλιστα ἐν τοῖς ἓξ ἔτεσι, καθ' ἃ ἐν Βαβυλῶνι ἦσαν ἄγαν ἀνήσυχα τὰ πράγματα καὶ πλείονες βασιλεῖς ἀνίσχυροι ἀνῆλθον ἐπὶ τὸν θρόνον, ἤτοι μεταξὺ τοῦ θανάτου τοῦ Ναβουχοδονόσορος (561) καὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Ναβοννήδου ἐπὶ τὸν θρόνον (555). Τοῦτο φαίνεταί μοι λίαν πιθανόν, τὸ μὲν διότι ὁ Ἄμασις μετὰ τὴν νικηφόρον ἐκστρατείαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος κατὰ τῆς Αἰγύπτου δὲν θὰ ἐτόλμα βεβαίως νὰ ἐλπίσῃ κατακτήσεις χωρῶν ἀσσυ-

(1) Schrader, *Keilinschriftliche Bibliothek* III, 2 Hälfte σ. 99.
(2) Ἡροδ. I, 77.
(3) I, 69. Πρβλ. Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. 6, 2, 11.
(4) Ἐν Ἑλλ. Ἱστορ. Κουρτίου, μεταφρ. Σ. Λάμπρου τόμ. Β', σελ 171 κ. ἑπ., τὰ πράγματα ἐξετάζονται μάλιστα ἀπὸ Ἑλληνικῆς ἀπόψεως. Πρβλ. G. Maspero, *Hist. anc. des peuples de l'Orient classique* III, 1899, σελ. 611-4.

ριακῶν μηδὲ νὰ προσβάλῃ καὶ ἐξερεθίσῃ τὸν ἰσχυρὸν αὐτοῦ πολέμιον(1), τὸ δὲ διότι δὲν νομίζω ἀποδεκτόν, ὅτι ὁ Ἄμασις θὰ ἀφῄρει τὴν νῆσον παρ' αὐτοῦ τοῦ Ναβοννήδου, μεθ' οὗ θὰ συνῆπτεν ἐν τῷ μεταξὺ ἢ μετ' ὀλίγον συμμαχίαν. Γεγονὸς τοιοῦτον, οἷον ἡ κατάληψις τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, βεβαίως θὰ ἐγίνετο αἰτία δυσμενείας προσωπικῆς μεταξὺ τῶν δύο βασιλέων, καθιστάμενον κώλυμα πρὸς πᾶσαν φιλίαν ἢ συμμαχίαν αὐτῶν (2).

(1) Ὅρα Tiele *Babylonisch-assyrische Geschichte*, 1886, σ. 434· Ed. Meyer ἔνθ' ἀνωτ. 596-7· Hommel, *Geschichte Babyloniens und Assyriens*, σελ. 761 καὶ 781.

(2) Ἡροδ. II, 182· «εἷλε δὲ (Ἄμασις) Κύπρον πρῶτος ἀνθρώπων καὶ κατεστρέψατο ἐς φόρου ἀπαγωγήν». Ὁ Ἄμασις ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 569-525. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐγένοντο βασιλεῖς ἐν Βαβυλῶνι ὁ Ναβουχαδνέζαρ (= Ναβουχοδονόσορ -562), ὁ Ἀμελ-Μαρδοὺκ (-560), ὁ Νεριγλίσσαρ (-556), ὁ Λεβασὶ-Μαρδοὺκ (555) καὶ ὁ Ναβοναΐδ (-539)· ἐν δὲ τῇ Μηδίᾳ καὶ ἐν τῇ Περσίᾳ ὁ Ἀστυάγης (-550), ὁ Κῦρος (-528) καὶ ὁ Καμβύσης (-521).

Πρέπει νὰ προστεθῇ ἐνταῦθα, ὅτι οὐδὲ κατὰ τὸν χρόνον τὸν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Βαβυλῶνος ὑπὸ τοῦ Κύρου ἦτο δυνατὸν νὰ καταληφθῇ ἡ Κύπρος ὑπὸ τοῦ Ἀμάσιος· διότι ὁ Κῦρος ὢν ἤδη ἀπόλυτος κύριος τριῶν μεγάλων κρατῶν, ἅτινα εἶχεν ἑνώσει εἰς ἕν, ἦτο παντοδύναμος, ἡ δὲ μόνη προσήκουσα καὶ φρόνιμος πολιτικὴ τῶν Αἰγυπτίων πρὸς τοιοῦτον ἀντίπαλον ἦτο ἡ πάντοτε συνήθης πολιτικὴ τῶν ἀσθενῶν πρὸς τοὺς δυνατούς, ἡ μὴ προκαλουμένη μηδ' ἐρεθίζουσα.

Τοιαύτην δὲ πολιτικὴν ἤσκησεν, ὡς νομίζω, ὁ συνετὸς Ἄμασις καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐννοῶ τὸ περὶ τῆς Φοινίκης λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Maspero (*Geschichte der Morgenländischen Völker im Altert.* μεταφρ. γερμ. ὑπὸ R. Pietschmann, 1877, σ. 507), ὅτι «ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διετήρησεν (ὁ Ἄμασις) τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς Φοινίκης» (nach aussen hin bewahrte er Aegypten die Oberhoheit über Phönizien). Τοῦτο οὔτε ὑπὸ τῶν πηγῶν μαρτυρεῖται οὔτε ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπεται, ὡς νομίζω. Διότι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος, τοῦ Ναβοννήδου καὶ τοῦ Κύρου δὲν ἦτο δυνατὴ κατάληψις ἢ κυριαρχία τῆς Φοινίκης ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων διὰ τοὺς λόγους, οἵτινες ἐλέχθησαν ἀνωτέρω προκειμένου περὶ τῆς Κύπρου. Ὑπολείπεται λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Maspero ἀληθεύει διὰ τὰ ἔτη 562-556, καθ' ἃ ἐδέχθημεν γενομένην καὶ τὴν ἅλωσιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τοῦ Ἀμάσιος. Ἀλλ' ὅμως γινώσκομεν, ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐκυβερνᾶτο ἡ Φοινίκη διὰ σουφφετῶν (δικαστῶν), τῶν βασιλέων αὐτῆς φυλασσομένων ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, ὡς εἰκάζει ὁ Ed. Meyer (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 595), ὡς ὁμήρων. Ὑπέκειτο λοιπὸν ἡ χώρα τοῖς Βαβυλωνίοις οὐχὶ δὲ τοῖς Αἰγυπτίοις. Ἡ ἀνώμαλος αὐτῆς κατάστασις ἡ ἀγαγοῦσα εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν βασιλέων καὶ τὴν προμηθῆ διὰ «δικαστῶν» διοίκησιν εἶνε ἴσως ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ὑπ' ἐμοῦ κατατάξεως τῆς ἁλώσεως τῆς Κύπρου ὑπὸ τοῦ Ἀμάσιος κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπικυριαρχίαν τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τῆς Φοινίκης μαρτυρεῖ. Ἡ ἄφιξις τοῦ Ἀμάσιος εἰς Κύπρον ἔδωκε φαίνεται ἐλπίδας τοῖς Φοίνιξιν, ὅτι τῇ βοηθείᾳ αὐτοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπο-

Ὅτε δ' ἐγένοντο οἱ σύμμαχοι κατὰ πάντα ἕτοιμοι πρὸς πόλεμον, ἐκήρυξαν αὐτὸν συγχρόνως κατὰ τοῦ Κύρου (ἔαρος 547) (1). Τίνι τρόπῳ μετέσχον οἱ Αἰγύπτιοι τοῦ πολέμου τούτου, δὲν παρεδόθη ἡμῖν ἀσφαλῶς. Πιθανῶς ὅμως ἀνέλαβον νὰ πέμψωσι τοῖς συμμάχοις ἐπικουρικὰ στρατεύματα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Ἡροδότου (2). Προβαίνων δὲ περαιτέρω, νομίζω, ὅτι καὶ οἱ Βάκτριοι καὶ οἱ Σάκαι, οὓς ὁ Ἡρόδοτος (I, 153) τάσσει ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Κύρου πολεμητέοις λαοῖς ἐκεντήθησαν καὶ παρεθαρρύνθησαν ἐπὶ τὸν πόλεμον ὑπὸ τοῦ τριπλοῦ ἀντιπερσικοῦ συνασπισμοῦ. Αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων παρασκευασθεῖσα καὶ γενομένη σύγχρονος προσβολὴ τοῦ Κύρου, ἤγαγε τοῦτον εἰς ἀπροσδόκητον τότε ταχύτητα καὶ δραστηριότητα ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς κινήσεσι. Καὶ πῶς μὲν ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν πολεμίων αὐτοῦ ἐν τῇ ἔνδον Ἀσίᾳ δὲν παρεδόθη ἡμῖν, εἰκάζομεν δὲ μόνον, ὅτι

τινάξωσι τὸν μισητὸν ζυγὸν τῶν Βαβυλωνίων, καὶ τὰ πράγματα ἐταράχθησάν πως, ἀλλὰ πλὴν τῆς πρὸς προφύλαξιν γενομένης ἀντικαταστάσεως τῶν βασιλέων διὰ τῶν «δικαστῶν» οὐδὲν ἄλλο συνέβη, ἥκιστα δὲ τοιοῦτον, οἷον νὰ στηρίζῃ τὴν γνώμην τοῦ Maspero.

Τὸ δὲ χωρίον τοῦ Ἡροδότου III, 17 («Καμβύσης γὰρ βίην οὐκ ἐδικαίου προσφέρειν Φοίνιξι, ὅτι σφέας τε αὐτοὺς ἐδεδώκεσαν Πέρσῃσι καὶ πᾶς ἐκ Φοινίκης ἤρτητο ὁ ναυτικὸς στρατός· δόντες δὲ καὶ Κύπριοι σφέας αὐτοὺς Πέρσῃσι ἐστρατεύοντο ἐπ' Αἴγυπτον), δι' οὗ δὲν πρόκειται κυρίως νὰ δηλωθῇ πῶς προσέλαβεν ὁ Κῦρος τοὺς Φοίνικας ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν προσέλαβεν ἄλλας χώρας, ἀλλὰ νὰ διασαφηθῇ ἡ πρὸς αὐτοὺς εὐμένεια τοῦ Καμβύσου λόγου γινομένου περὶ τῶν ναυτικῶν κατὰ τῆς Αἰγύπτου παρασκευῶν, δηλοῖ, ὅτι, ἐν ᾧ οἱ Βαβυλώνιοι, δηλ. τὸ κρατοῦν ἔθνος, μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα ὑπέκυψαν ἄκοντες ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Κύρου, ἡ ἀξιόλογος διὰ τὸ ναυτικὸν Φοινίκη παρεδόθη πιθανῶς ἑκοῦσα, ἅτε δεχομένη τὸν νικητὴν τῶν δεσποτῶν ὡς ἐλευθερωτήν. Οὐδεμία ἐξάρτησις τῆς Φοινίκης ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐξάγεται ἐκ τοῦ χωρίου τούτου. Ἡ ἔκφρασις τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς ἑκουσίου παραδόσεως τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Κύπρου εἶνε ἡ αὐτή, ἀλλ' οὐδαμῶς λέγει ὁ ἱστορικός, ὅτι αἱ χῶραι αὗται ἀμφότεραι ὑπήκουον τῷ αὐτῷ κυρίῳ· ἡ διάταξις μάλιστα τοῦ λόγου αὐτοῦ δηλοῖ, ὅτι πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰ δύο ἱστορικὰ γεγονότα, οὐχὶ δὲ νὰ ὑπολάβωμεν αὐτὰ ἴσα καὶ ὅμοια κατὰ πάντα. Οἱ Φοίνικες εἶχον παραδοθῆ (ἐδεδώκεσαν σφᾶς αὐτοὺς) ἤδη, πρὶν ἐπιχειρηθῇ ἡ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατεία, ἐν ᾧ οἱ Κύπριοι παρεδόθησαν ἀμέσως πρὸ τῆς μελετωμένης ἐκστρατείας (δόντες σφέας αὐτούς). Ἡ μὲν οἰκείωσις τῆς Φοινίκης ἦτο ἡ συμπλήρωσις τῆς καθυποτάξεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου, ἡ δὲ πρόσληψις τῆς Κύπρου ἦτο ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ Καμβύσου ἐπιβολὴ χειρὸς ἐπὶ τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος.

(1) Πρβλ. κατωτέρω σελ. 171-2.

(2) I, 77 πρβλ. καὶ I, 153, περὶ οὗ κατωτέρω, ὅρα καὶ Ξεν. Κ. Π., VI, 2, 9 καὶ 10. VII, 1, 44 καὶ 45.

ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ ἐνταῦθα ἦτο ἀμυντική. Γινώσκομεν ὅμως ἱκανὰ περὶ τῶν κινήσεων αὐτοῦ πρὸς δυσμάς. Ἐνταῦθα ἐκ Λυδίας ὁρμώμενος «ἐποιέετο (Κροῖσος) στρατηίην εἰς Καππαδοκίην ἐλπίσας καταιρήσειν Κῦρόν τε καὶ τὴν Περσέων δύναμιν» (1). Ὁ Λυδὸς βασιλεὺς διαβὰς τὸν Ἅλυν, τὸ φυσικὸν τοῦτο ὅριον μεταξὺ τοῦ Λυδικοῦ καὶ τοῦ τέως μηδικοῦ κράτους καὶ ἀφικόμενος «σὺν τῷ στρατῷ τῆς Καππαδοκίης εἰς τὴν Πτερίην καλεομένην, . . . ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύετο φθείρων τῶν Συρίων τοὺς κλήρους. Καὶ εἷλε μὲν τῶν Πτερίων τὴν πόλιν καὶ ἠνδραποδίσατο, εἷλε δὲ τὰς περιοικίδας αὐτῆς πάσας, Συρίους τε οὐδὲν ἐόντας αἰτίους ἀναστάτους ἐποίησε» (2). Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης βλέπομεν, ὅτι μόναι αἱ φρουραὶ τῶν πόλεων ἀντέστησαν κατὰ τοῦ Κροίσου, (ἦσαν δ' αὗται τμήματα βεβαίως τοῦ μηδικοῦ στρατοῦ, ἅτινα, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω, ἀπεδέξαντο τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων), ἐν ᾧ ὁ λαὸς τῶν Συρίων ἔμενεν ἀδιάφορος («Συρίους οὐδὲν ἐόντας αἰτίους»). Ἡ παρουσία φρουρῶν ἀποτελουμένων ἐκ ξένων, μὴ Συρίων, καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἰθαγενὴς τῆς χώρας λαὸς ἔμεινεν ἀμέτοχος τοῦ πολέμου, δεικνύει, ὅτι οἱ Καππαδόκαι δὲν διετέλουν μὲν εὔνοι πρὸς τὴν δεσποτείαν τῶν Μήδων ἢ τῶν Περσῶν, δι' ὃ καὶ δὲν συνετάχθησαν ταῖς φρουραῖς τῶν πόλεων κατὰ τοῦ Κροίσου, ἀλλ' οὐδὲ τούτῳ ηὐνόησαν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἡ ἐπιτυχία τῶν ὅπλων τοῦ Κύρου εἶχε φοβήσει αὐτοὺς οὕτως, ὥστε ἡσύχαζον τηροῦντες καιροσκοπικὴν πολιτικὴν οὖσαν μᾶλλον τῷ Κύρῳ ὠφέλιμον ἢ τῷ Κροίσῳ, ὅστις, ὁρμήσας οὐχὶ μετὰ μεγάλου στρατοῦ (3), εἶχε προϋπολογίσει πιθανῶς ὑποστήριξίν τινα ἐκ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐξεγέρσεως τῶν ἐγχωρίων. Ἡ διάψευσις τῆς ἐλπίδος ταύτης ἐξηγεῖ τὴν σκληρότητα, μεθ' ἧς προσηνέχθη πρὸς αὐτοὺς ὁ Κροῖσος.

Κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης τοῦ Κροίσου ἐπεξέρχεται ὁ Κῦρος ἐρρωμένως καὶ μετ' ἀσυνήθους διὰ τοὺς τότε χρόνους ὁρμῆς καὶ ταχύτητος. Ὁ Ἡρόδοτος (Ι, 76) λέγει· «Κῦρος δὲ ἀγείρας τὸν ἑωυτοῦ στρατὸν καὶ παραλαβὼν τοὺς μεταξὺ οἰκέοντας πάντας ἠντιοῦτο Κροίσῳ (547 π. Χ.)· πρὶν δὲ ὁρμῆσαι τὸν στρατόν, πέμψας κήρυκας εἰς τοὺς Ἴωνας ἐπειρᾶτο σφέας ἀπὸ Κροίσου ἀπιστάναι».

(1) Ἡρόδ., Ι, 71.
(2) Ἡροδ. Ι, 76.
(3) Ἡρόδ. Ι, 77.

Κατὰ ταῦτα ὁ στρατὸς τοῦ Κύρου ἦτο κατεσκεδασμένος βεβαίως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς καταληφθείσης Μηδίας πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς περσικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς τάξεως. Μέχρις οὗ συναγερθῇ οὗτος καὶ συμπληρωθῶσιν αἱ ἀναγκαῖαι πολεμικαὶ παρασκευαί, ἐπεχείρησεν ὁ Κῦρος νὰ παράσχῃ πράγματα τῷ πολεμίῳ διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἀποστάσεως τῶν Ἰώνων, ἐν ᾧ συγχρόνως, ὡς ἐρρήθη, ἐτήρει ἄμυναν κατὰ τῶν ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ Ἀσίᾳ πολεμίων. Ὅτε δὲ τελευταῖον ἕτοιμος γενόμενος ὥρμησε, προσέκοψε καθ' ὁδὸν κατ' ἄλλων δυσχερειῶν· αἱ μεταξὺ Μηδίας καὶ Καππαδοκίας χῶραι, ἤτοι ἡ Ἀρμενία (1), δὲν εἶχον ἀκόμη ὑποταχθῇ οὐδὲ καταληφθῇ, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται, ὅτι οὗτος δὲν εἶχε βαδίσει ἀκόμη κατὰ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ μηδικοῦ κράτους. Φαίνεται ὅμως, ὅτι οὔτε πόνον οὔτε χρόνον πολὺν κατηνάλωσε πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν τούτων («παραλαβὼν τοὺς μεταξὺ οἰκέοντας πάντας» = «τοὺς ἀεὶ γιγνομένους ἐμποδὼν συστρατεύεσθαι ἀναγκάσας») (2), διότι ἠδυνήθη ἤδη ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ θέρους τοῦ αὐτοῦ ἔτους 547 νὰ κατανικήσῃ τὸν Κροῖσον ἐν Καππαδοκίᾳ. Ὁ Κροῖσος ἐπιδραμὼν μετὰ μικροῦ στρατοῦ εἶχεν ὑπολάβει βεβαίως, ὅτι ὁ Κῦρος, ἀμυνόμενος κατὰ τῶν συγχρόνως ἐξ ἀντιθέτων διευθύνσεων προσβαλλόντων αὐτὸν πολεμίων, ἔμελλε νὰ διαιρέσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ οὕτως, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὰς εὐκαταγωνίστους. Ἀλλ ὅτε τὰ πράγματα καὶ ἡ ἧττα ἐδίδαξαν αὐτὸν τὸ ἐναντίον, ὅτε εἶδεν, ὅτι ὁ Κῦρος ἐστράφη κυρίως μόνον κατ' αὐτοῦ, ἠναγκάσθη ὑποχωρήσας ἡττημένος εἰς Λυδίαν, νὰ ἐπιστείλῃ τοῖς συμμάχοις καλῶν αὐτοὺς πρὸς βοήθειαν εἰς Σάρδεις μετὰ πέντε μῆνας, καθ' οὓς ἕνεκα τοῦ χειμῶνος θὰ κατέπαυεν ὡς συνήθως ὁ πόλεμος. Ὁ Κῦρος ὅμως ἐδίωκεν αὐτὸν διηνεκῶς καὶ ἐπέκειτο σφοδρὸς πάντοτε, ὥστε δεύτεροι ἄγγελοι τοῦ Κροίσου ἐζήτουν ἤδη τὴν ἐπικουρίαν τῶν συμμάχων ταχεῖαν καὶ ἄμεσον. Ἀλλὰ δὲν ἦτο πλέον καιρός, διότι ἐντὸς βραχέος χρόνου, κατὰ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους 547 ἢ ἀρχομένου τοῦ 546, κατελήφθησαν αἱ Σάρδεις, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὁ Κροῖσος, σωθεὶς ἄκων ἐκ τοῦ διὰ πυρὸς θανάτου, εἰς ὃν ἡρωικῶς κατεδίκασεν αὐτὸς ἑαυτὸν μὴ στέργων τὴν δουλείαν (3), καὶ κατελύθη τὸ Λυδικὸν κράτος.

(1) Lehmann, *Beitr. z. alt. Gesch.* II, 1902, σ. 341 καὶ 345.
(2) VII, 108· πρβλ. Ξενοφ. Κ. II. 3, 1, 19.
(3) Βακχυλ. ἐκδ. Blass, III, 23 κ. ἑξῆς. Ὁ Radet (*La Lydie et le monde*

Τὸ σπουδαῖον γεγονὸς τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κύρου κατὰ τῆς Λυδίας, ἅτε ἐνέχον καὶ ἄλλως παγκόσμιον διὰ τοὺς τότε χρόνους ἱστορικὴν σημασίαν, περιέλαβε καὶ ὁ Ναβόννηδος ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτοῦ τοῦ ἔτους 547-546: «Κατὰ τὸν μῆνα Νισὰν (Ἀπρίλιον 547) συνήθροισεν ὁ Κουρὰς (Κῦρος), ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας, τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ ἀφίκετο κάτω τῶν Ἀρβήλων εἰς τὸν Τίγριν. Κατὰ τὸν μῆνα Jyyar πρὸς τὴν χώραν .... [ἐξεστράτευσε]. Τὸν βασιλέα αὐτῆς ἐνίκησε, τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἔλαβε, τὴν ἰδίαν φρουρὰν (;) ἔθηκεν ἐντός. Εἶτα ἔμεινεν αὐτόθι ἡ φρουρὰ (;) αὐτοῦ καὶ ὁ βασιλεύς». Δύο γράμματα, τὰ ἀρκτικὰ τοῦ ἐλλείποντος ὀνόματος τῆς χώρας, περὶ ἧς ἐνταῦθα πρόκειται, εἴκασε καὶ ἐβεβαίωσεν εἶτα ὁ C. F. Lehmann συμπληρώσας ἐπιτυχῶς τὸ ὄνομα τῆς Λυδίας (1) καὶ θέσας ἐκποδὼν τὰς προτέρας παρανοήσεις τοῦ χωρίου (2). Ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Κροῖσος πρὶν ἐξορισθῇ ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Πακτύου εἰς Βαρήνην (3), παραμένει ἐν ταῖς Σάρδεσιν ὡς ὑποτελὴς βασιλεὺς (4) ἢ ἀντιβασιλεὺς τῆς Λυδίας, δὲν συμφωνεῖ βεβαίως τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ἡροδότου, ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν θὰ διατρίψωμεν ἐνταῦθα (5).

Ὑπελείποντο ἤδη αἱ παράλιοι ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες ἀνῆκον ἐπίσης τῷ Κροίσῳ καὶ ἔδει νὰ κυριευθῶσι. Ἀλλ' ὁ Κῦρος δὲν ἠδύνατο νὰ διατρίψῃ μακρότερον χρόνον ἐνταῦθα κατὰ τὰ δυτικὰ τοῦ

grec au temps des Mermnades σελ 250 σημ. 7), ὁρίζει ὡς χρόνον τῆς ἁλώσεως τῶν Σάρδεων τὸν περὶ τὴν 15 Νοεμβρίου 546· ὁ δὲ Maspéro (*Hist. anc. des peuples de l'Orient classique* III, σελ. 617 σημ. 3) κατὰ ἕνα μῆνα βραδύτερον. Πρβλ· καὶ Ἑλλ. Ἱστορ. Ἐ. Κουρτίου μετφρ. Σ. Λάμπρου Ι. σελ. 177.

Τὸν διὰ πυρὸς ἑκούσιον θάνατον ἀντὶ τῆς δουλείας προυτίμησαν καὶ ἄλλοι Ἀνατολῖται ὡς Σαμασσουκὶν ὁ ἐκ Βαβυλῶνος, Σινσαρισκοὺν (Σάρακος) ὁ ἐξ Ἀσσυρίας, ὁ Ἀμίλκας μετὰ τὴν μάχην παρὰ τὴν Ἱμέραν, Βόγης ὁ Πέρσης σατράπης τῆς Ἠιόνος, οἱ κάτοικοι τῶν Ἰσαύρων τῆς Πισιδίας καὶ οἱ τῆς Λάρνακος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὅρα Lehmann ἐν Beitr. z. alt. Gesch, II, 1902, σ. 344, σημ. 2.

(1) Lehmann, *Arhäol. Anzeiger,* Beiblatt zum *Jahrb. des Arch. Inst.* 1878, σ. 122 = *Verhandl. d. Berl. Anthropolog. Gesel.* 1898 April. *Beiträgezur alten Geschichte* II, 1902, σ. 344. Πρβλ. Hommel ἔνθ' ἀνωτ. σ. 783.

(2) Πρβλ. *Keilinschr. Biblioth.* II Hälfte σ. 131 καὶ Hagen, *Beitr. z. Assyriologie* II σ. 219.

(3) Κτησ. ἐν *Φωτ. Βιβλ.* 54 Η.

(4) Πρβλ. Ξενοφ. *Κύρ. παιδ.* VII, 2, 26.

(5) Lehmann, *Beitr. z. alt. gesch.* ἔνθ' ἀνωτ.

κράτους καὶ καταλιπὼν μέρος τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Τάβαλον ἀναγορευθέντα σατράπην, «ἀπήλαυνε αὐτὸς εἰς Ἀγβάτανα (=ἐς ἤθεα τὰ Περσέων» I, 157), Κροῖσόν τε ἅμα ἀγόμενος καὶ τοὺς Ἴωνας ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιησάμενος τὴν πρώτην εἶναι· ἥ τε γὰρ Βαβυλὼν οἱ ἦν ἐμπόδιος καὶ τὸ Βάκτριον ἔθνος καὶ Σάκαι τε καὶ Αἰγύπτιοι, ἐπ' οὓς ἐπεῖχέ τε στρατηλατέειν αὐτός, ἐπὶ δὲ Ἴωνας ἄλλον πέμπειν στρατηγόν» (1). Λοιπὸν οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Βάκτριοι, οἱ Σάκαι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἀπ' ἀνατολῶν καὶ μεσημβρίας ἵσταντο ἐν τοῖς ὅπλοις κεκηρυγμένοι αὐτοῦ πολέμιοι· κατ' αὐτῶν δ' ἔσπευδεν, ἵνα κρίνῃ τὸν ἀγῶνα διὰ τῆς κυρίας δυνάμεως αὐτοῦ. Ἡ πρὸς ἀνατολὰς στρατεία ἦτο ἀνάγκη ἐπιβεβλημένη καὶ οὐχὶ στρατεία κατακτητοῦ αὐθαίρετος. Ἡ Βαβυλὼν καὶ οἱ ἄλλοι εἰρημένοι λαοὶ ἦσαν αὐτῷ ἐμπόδιοι καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ πλέον ἐν τῇ Δύσει.

Ἡ κατάστασις μάλιστα πρὸς ἀνατολὰς φαίνεται, ὅτι ἦτο οὕτω σοβαρά, ὥστε, ὅτε κατὰ τὴν ἐκεῖσε πορείαν ἠγγέλθη ἐπικίνδυνός τις ἐπανάστασις τῶν Λυδῶν, ὁ Κῦρος δὲν ἐπανέστρεψεν εἰς Λυδίαν, ἀλλ' ἀπέστειλε τὸν Μαζάρην, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ τιμωρήσῃ τὰς παραλίους Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐνόχους γενομένας (2). Ὅτι ὅμως αὐτὸς οὕτως ἔσπευδε πρὸς δυσμάς, ἀποδεικνύει, ὅτι εἶχε σαφεῖς εἰδήσεις παρὰ τῶν ἀνατολικῶν στρατοπέδων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ εἰδήσεις αὗται ἀπὸ τῶν μακρὰν κειμένων ἀνατολικῶν ἐκείνων ὁρίων τοῦ κράτους αὐτοῦ ἀφίκοντο ἐντὸς τοῦ σχετικῶς βραχέος χρόνου (3), καθ' ὃν συνέβη καὶ ἔληξεν ἡ μετὰ τοῦ Κροίσου σύρραξις — αἱ εἰδήσεις αὗται πάντως ἠκολούθησαν ἀμέσως αὐτῷ ἐκστρατεύοντι ἐπὶ τὴν Λυδίαν — συνηγοροῦσιν ὑπὲρ ἐκείνου, ὅπερ ἀνωτέρω ἔθηκα, ὅτι δηλ. οἱ σύμμαχοι ἤρξαντο τῶν πολεμικῶν πράξεων κατὰ τοῦ

(1) Ἡρόδ. I, 153.
(2) Ἡρόδ. I, 154 - 157.
(3) Πιθανῶς ἐγένετο τοῦτο διὰ τοῦ «ἀγγαρηίου», ὅπερ ἦν περσικὸν εὕρημα (Ἡροδ. III, 126, VIII, 98. IX, 3. Ξενοφ. Κ. Π. 8,6,17. Π.Δ. Ἐσθὴρ 8,10, καὶ 14), ἢ διὰ φρυκτωριῶν, ἃς ἐγίνωσκον ἤδη παλαιότερον οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι (Fries ἐν Lehmanns *Beitr. z. alt. Gesch.* III, 1903, σ. 169), καὶ οἱ Ἕλληνες (Ὁμ. Ἰλ. Σ, 211, πρβλ. Αἰσχύλ. Ἀγαμ. 8, 30, 282 ἐπ.) ἀποδίδει δὲ καὶ τοῖς Πέρσαις ὁ Ἀριστοτέλης (ἔκδ. Bekker 1831 περὶ κόσμου, σελ. 398). Ἐγίνωσκον ὅμως καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν ἱστορικῶν χρόνων τοὺς πυρσοὺς (Ἡροδ. VII, 182, Θουκ. II, 94, III, 22, 80. Διοδ. 19, 57). Περὶ Ρωμαίων ὅρα Lucil. 200. Suet. Aug. 49. Λεπτομερέστερον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὅρα Fries ἔνθ' ἀνωτ. IV (1904) σ. 117 κ. ἑξ.

Κύρου συγχρόνως ἀπὸ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν. Ἡ ἔκτακτος στρατηγικὴ ὁρμὴ τοῦ Κύρου καὶ ἡ διπλῆ αὐτοῦ διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ταχεῖα μετὰ στρατοῦ διέλασις ὑφ' οὓς ὅρους ἀναφέρει ἡ παράδοσις, προϋποθέτουσι τὴν σύγχρονον τῶν συμμάχων ἐπίθεσιν. Ἄλλως θὰ ἦτο ἀσύγγνωστον ἁμάρτημα αὐτῶν, ἂν μὴ ἔπραττον οὕτω, ἀλλὰ παρεῖχον καιρὸν τῷ Κύρῳ νὰ καταβάλῃ αὐτοὺς ἀκωλύτως τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον (1). Εἶνε δὲ δεδομένον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, ὅτι ἦσαν σύμμαχοι.

Ἅμα λοιπὸν τῷ ἔαρι τοῦ 546 π. Χ. ἐπεξῆλθεν ὁ Κῦρος. Ἀκριβῶς δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον ὁρίζουσι τὰ χρονικὰ τοῦ Ναβοννήδου (2) στρατιωτικάς τινας κινήσεις, ἐπιχειρηθείσας κατὰ τῶν Βαβυλωνίων ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐν Ἐλὰμ οὐχὶ βεβαίως πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κατὰ τῶν Λυδῶν ἐκστρατείας (3), ἀλλὰ κυρίως ἑτέρας τινὸς σχεδιαζομένης κατὰ τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ ηὐξημένου ἤδη Περσικοῦ κράτους λαῶν.

Τὴν σειρὰν ταύτην τῶν στρατειῶν τοῦ Κύρου ἐξάγομεν, ἂν παρακολουθήσωμεν τὴν παράδοσιν. Ὁ Ἡρόδοτος μετὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν πράξεων τοῦ σατράπου Μαζάρου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἁρπάγου κατὰ τῶν πολεμίων μικρασιατικῶν παραλίων ἐπιλαμβάνεται τῆς ἐκθέσεως τῶν κατὰ τὸν Κῦρον ἐν τῇ ἐνδοτέρῳ Ἀσίᾳ λέγων (I, 177) «Τὰ μέν νυν κάτω τῆς Ἀσίης Ἅρπαγος ἀνάστατα ἐποίεε, τὰ δὲ ἄνω αὐτῆς αὐτὸς Κῦρος πᾶν ἔθνος καταστρεφόμενος καὶ οὐδὲν παριείς. Τὰ μέν νυν αὐτῶν πλέω παρήσομεν, τὰ δέ οἱ παρέσχε πόνον τε πλεῖστον καὶ ἀξιαπηγητότατά ἐστι, τούτων ἐπιμνήσομαι. Κῦρος ἐπεί τε τὰ πάντα τῆς Ἠπείρου ὑποχείρια ἐποιήσατο, Ἀσσυρίοισι ἐπετίθετο». Τῷ Ἡροδότῳ δὲ συμφωνεῖ καὶ ὁ λίαν ἀξιόπιστος Βηρωσσὸς (4) λέγων· «Οὔσης δὲ τῆς βασιλείας αὐτοῦ (τοῦ Ναβοννήδου) ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ἔτει, προεξεληλυθὼς Κῦρος ἐκ τῆς Περσίδος μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ καταστρεψάμενος τὴν λοιπὴν Ἀσίαν πᾶσαν, ὥρμησεν ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος».

(1) Ὁ Dunker *Geschichte des Alterthums* IV, 1877, σ. 349 καὶ ἑπ. συλλογίζεται παρόμοια, ἀλλ' ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς. καὶ καταλήγει (σ. 350) λέγων· «Zweifelhaft bleibt, ob vor, während oder unmittelbar nach dem lydischen Kriege Babylonien und Persien einander bereits mit den Waffen begegnet sind».

(2) *Keilinschr. Bibl.* III, σ. 133, στήλη II, στίχ. 22.

(3) Meyer ἔνθ' ἀνωτ. I, 605.

(4) Müller, *Fragm. hist. graecorum* II, 508, fr. 13.

Εἴπομεν ἤδη, ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι ἤρξαντο τοῦ κατὰ τοῦ Κύρου πολέμου συγχρόνως τῷ Κροίσῳ, ἤτοι τῷ 547, καὶ ἐμνημονεύσαμεν τῶν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 546 στρατιωτικῶν ἐν Ἐλὰμ ἐπιχειρήσεων τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Βαβυλωνίων. Ὁ Ναβόννηδος, ὅστις ἀναφέρει αὐτὰς ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτοῦ, δὲν λέγει ἂν ἀντεπεξῆλθε καὶ αὐτὸς ἀναλόγως· ἡ σιωπὴ δὲ αὕτη, ἥτις εἶνε κατὰ τῆς στρατιωτικῆς καὶ βασιλικῆς τιμῆς αὐτοῦ τοῦ Ναβοννήδου καὶ θὰ παρεκάμπτετο βεβαίως ὑπὸ τῶν ὑπερβαλλόντως κομπορρημόνων βασιλικῶν χρονογράφων τῶν χρόνων ἐκείνων, ἂν τὰ πράγματα εἶχον ἄλλως, ἡ σιωπὴ αὕτη ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι, εὐθὺς ὡς ἀνηγγέλθη ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Κροίσου, ἡ κατάλυσις τοῦ Λυδικοῦ κράτους καὶ ἡ ὁρμητικὴ ἐπαναστροφὴ τοῦ Κύρου μετὰ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ, ἀνεκόπη τὸ θάρρος τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἐχωλεύθη ἡ παρ' αὐτῶν διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου, ὥστε ὁ Κῦρος ἔκρινε καλὸν νὰ ἀναβάλῃ τὴν ὁριστικὴν μετ' αὐτῶν σύγκρουσιν, ἐπιδιδόμενος ἐν τῷ μεταξὺ εἰς ἄλλας ἐπιχειρήσεις. Ὅτι τοῦτο εἶνε ἀληθές, φαίνεται καὶ ἐκ τῆς καθ' ὅλου παραδόσεως, ἥτις δὲν μαρτυρεῖ ἐξακολούθησίν τινα τοῦ μεταξὺ Περσῶν καὶ Βαβυλωνίων πολέμου μέχρι τοῦ ἔτους 539, ὅτε τῇ 10 Ὀκτωβρίου καταλαμβάνεται ἡ Βαβυλὼν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Κύρου Οὐγβαροῦ (Γωβρύου), ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ Κῦρος εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν τῇ 23 τοῦ αὐτοῦ μηνός (1).

Ὁ Ἡροδοτος περιγράφων μετὰ πολλῶν μύθων συνυφασμένην τὴν κατάληψιν ταύτην τῆς Βαβυλῶνος καὶ τὴν ἑκουσίαν ὑποταγὴν τῶν ἀραβικῶν φύλων (2), μεθ' ἣν τὰ ὅρια τοῦ κράτους τοῦ Κύρου κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐξετάθησαν μέχρι τοῦ Ἀρσινοϊτικοῦ ἰσθμοῦ, ἐπάγεται (I, 201)· «Ὡς δὲ τῷ Κύρῳ καὶ τοῦτο τὸ ἔθνος κατέργαστο, ἐπεθύμησε Μασσαγέτας ὑπ' ἑωυτῷ ποιήσασθαι» (πρβλ. 204· «τούτου οὖν τοῦ πεδίου τοῦ μεγάλου οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν μετέχουσι οἱ Μασσαγέται, ἐπ' οὓς ὁ Κῦρος ἔσχε προθυμίην στρατεύσασθαι»).

(1) Ed. Meyer, *Forschungen zur alten Gesch.* II, 1899, σ. 470. Πρβλ. ὅμως Lehmann ἔνθ' ἀνωτ. σ. 342.

(2) Ἡροδ. III, 88. Πρβλ. τὸν ἀσσυριακὸν κύλινδρον παρὰ Hagen ἔνθ' ἀνωτ. σ. 209· «οἱ κατοικοῦντες ἐντὸς σκηνῶν βασιλεῖς τῶν δυτικῶν χωρῶν ἐκόμισαν τὸν βαρὺν αὐτῶν φόρον καὶ ἠσπάσαντο ἐν Βάβελ (Βαβυλῶνι) τοὺς πόδας μου». Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον πιθανῶς παρεδόθησαν ἑκουσίως καὶ οἱ Φοίνικες. Ἡροδ. III, 19· ὅρα καὶ ἀνωτέρω σελ. 166, σημ. 2.

Ἡ καθυπόταξις τῆς κυρίως τότε λεγομένης Ἀσίας εἶχεν ἀποτελεσθῆ διὰ τῶν μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου πολέμων τοῦ Κύρου, ἡ δὲ ἐπὶ τοὺς Μασσαγέτας στρατεία δὲν ἦτο πολιτικὴ καὶ πολεμικὴ ἀνάγκη πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους — οἱ Μασσαγέται δὲν ἦσαν τῷ Κύρῳ «ἐμπόδιοι», ἵνα καθ' Ἡρόδοτον εἴπω —, ἀλλ' ἔργον τάσεων καὶ ὀρέξεων κατακτητικῶν («ἐπεθύμησε, ἔσχε προθυμίην στρατεύσασθαι»). Πιθανώτατα δ' ἐπεχείρησε τὴν στρατείαν ταύτην ὁ Κῦρος πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κατακτήσεως τοῦ «Κόσμου», περὶ οὗ βεβαίως δὲν εἶχον ὀρθὴν γνώμην οἱ τότε ἄνθρωποι ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν γεωγραφικῶν πραγμάτων καὶ τοῦ ἀληθοῦς σχήματος τῆς γῆς (1). Ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐγένετο τῷ 530 καὶ ἐπήνεγκε τὸν θάνατον τοῦ Κύρου (2), συμβάντα «οὐχὶ πρὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 528 π. Χ.» (3).

Τί ἔπραξεν ὁ Κῦρος ἐν τῷ χρόνῳ μεταξὺ τῆς ἁλώσεως τῆς Βαβυλῶνος (539) καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπὶ τοὺς Μασσαγέτας ἐκστρατείας (530), ἀγνοοῦμεν. Ὁ Ed. Meyer (4) ὑποθέτει, ὅτι ὁ Κῦρος ὑπέταξεν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἅπαν τὸ Ἰρὰν μέχρι τῶν ὁρίων τῶν ἰνδικῶν φύλων καὶ ἴσως καὶ πέραν αὐτῶν. Νομίζω ὅμως, ὅτι τὸ «οὐδαμά κω ἠτρεμήσαμεν» τοῦ Ξέρξου (5) εἶνε ἁπλοῦν ῥητορικὸν σχῆμα καὶ ὅτι ὁ Κῦρος, κύριος ἤδη ὢν μεγάλου καὶ ἀρτιπαγοῦς κράτους, κατηνάλωσε τὰ ἔτη ταῦτα πολλῷ μᾶλλον ἐν ἔργοις εἰρηνικοῖς πρὸς διευθέτησιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων αὐτοῦ. Διότι μόνον μετὰ τοιαύτην πολιτικὴν ἦτο δυνατὸν νὰ δοθῇ αὐτῷ ὑπὸ τῶν λαῶν αὐτοῦ ἡ ἐπωνυμία «πατήρ, ὅτι ἤπιός τε καὶ ἀγαθά σφι τὰ πάντα ἐμηχανήσατο». (6) Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, οὔτε ἡ παράδοσις μαρτυρεῖ οὔτε ἡ κριτικὴ ἱστορία ἀποδεικνύει γενομένην ἐν

(1) *Die Keilinschriften und das alte Testament* von Schrader-Zimmern-Winckler, σ. 115.

(2) Ἰωσήπου Ἰουδ. Ἀρχαιολ. XI, 2, Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Μασσαγέται.

(3) Ed. Meyer, *Forschungen* II, σ. 472· πρβ. J. Prasek, ἐν *Beitr. z. alt. Gesch.* I, 1901, σ. 35. Ὁ Βηρωσσὸς (Χρονικ. Εὐσεβ. ἐκδ. Schöne I, σ. 29) λέγει περὶ τούτου· «Et regnabat Babelone Cyrus annis IX. Deinde in campo Daas (in planitie Daharum) alio certamine inito periit». Οἱ Δάαι οὗτοι συμπίπτουσιν ἴσως ἐν μέρει ἢ καθ' ὅλου τοῖς Μασαγέταις, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ διαφορά τις οὐσιώδης μεταξὺ Ἡροδότου καὶ Βηρωσσοῦ περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ἀπέθανεν ὁ Κῦρος.

(4) *Gesch d. Alt. II*, 1893, § 505.

(5) Ἡροδ. 7, 81.

(6) Ἡροδ. III, 89 καὶ 160. Ξενοφ. Κύρ. παιδ. 8, 1, 44· 2, 9.

τοῖς ἔτεσι τούτοις στρατείαν τινὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Μηδίας, ὅπερ διαφέρει ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι τὰ μάλιστα.

Παρακολουθήσαντες μέχρι τοῦδε τὴν ἱστορίαν τοῦ Κύρου, παρελίπομεν νὰ διασαφήσωμεν ἓν μάλιστα σημεῖον αὐτῆς, τουτέστι τὴν καθυπόταξιν τῶν ἐθνῶν, καθ' ὧν ἐστράφη οὗτος μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας (547) καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Βαβυλῶνος (539). Εἴδομεν, ὅτι ὁ Κῦρος κατέλιπε ταχέως τὴν Λυδίαν· «ἥ τε γὰρ Βαβυλὼν οἱ ἦν ἐμπόδιος καὶ τὸ Βάκτριον ἔθνος καὶ Σάκαι τε καὶ Αἰγύπτιοι, ἐπ' οὓς ἐπεῖχε στρατηλατέειν αὐτός»· (1) Εἴδομεν προσέτι, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος, ἀφ' οὗ ἐξ ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος ἀφηγήθη λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸν Μαζάρην καὶ τὸν Ἅρπαγον ἐν τῇ ἀνατολικωτάτῃ, τῇ κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἑλληνικῇ Ἀσίᾳ, ἐπανέρχεται (I, 177) πρὸς τὸν Κῦρον διὰ τῶν περιληπτικῶν λόγων «τὰ μέν νυν κάτω τῆς Ἀσίης Ἅρπαγος ἀνάστατα ἐποίεε, τὰ δὲ ἄνω αὐτῆς αὐτὸς Κῦρος, πᾶν ἔθνος καταστρεφόμενος καὶ οὐδὲν παριείς». Ὁ Ἡρόδοτος λέγει εἶτα ῥητῶς, ὅτι δὲν ἔκρινεν ἀξιαφηγήτους τὰς λεπτομερείας τῆς καθυποτάξεως τούτων τῶν ἐθνῶν καὶ διὰ τῆς φράσεως «Κῦρος ἐπεί τε τὰ πάντα τῆς ἠπείρου ὑποχείρια ἐποιήσατο, Ἀσσυρίοισι ἐπετίθετο» ἐπιλαμβάνεται ἀμέσως τῆς ἀφηγήσεως τοῦ κατὰ τῆς Βαβυλῶνος πολέμου, τάσσων αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ χρονικῇ ἀκολουθίᾳ, ἐν ᾗ καὶ ὁ Βηρωσσός, ὅστις λέγει· (2) «καταστρεψάμενος (Κῦρος) τὴν λοιπὴν Ἀσίαν πᾶσαν ὥρμησεν ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος».

Ἵνα ἐξακριβώσωμεν νῦν, τίνα ἔθνη καθυπέταξεν αὐτὸς ὁ Κῦρος ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Λυδικῆς καὶ τῆς Βαβυλωνιακῆς ἐκστρατείας χρόνῳ (546-530), πρέπει νὰ ἐξαιρέσωμεν πρῶτον τὰς χώρας καὶ τοὺς λαοὺς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, οἵτινες ἐγένοντο ὑποχείριοι τοῦ Κύρου ἅμα τῇ πτώσει τῆς Βαβυλῶνος, εἶτα δὲ τοὺς Αἰγυπτίους, ὑποταχθέντας ὑπὸ Καμβύσου τοῦ διαδόχου τοῦ Κύρου. Οὕτως ὑπολείπονται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (I, 153) μνημονευομένων ἐθνῶν οἱ Βάκτριοι και οἱ Σάκαι. Ἀλλα μονα τὰ δύο ταῦτα ἔθνη ἐννοεῖ οὗτος ἐν τῇ λαμπρῶς ἠχούσῃ φράσει «πᾶν ἔθνος καταστρεφόμενος καὶ οὐδὲν παριείς» ; Δὲν πείθομαι ἐγὼ τοὐλάχιστον. Ὁ Ἑλ-

(1) Ἡροδ. I 153.
(2) Müller, *Fragm. hist. graecor.*, II, σ. 508, frg. 13.

λην ἱστορικός, ὡς εἶπον, δὲν ἔκρινεν ἀξιαφηγήτους τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν πολυωνύμων βαρβάρων ἐθνῶν τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ἐμνημόνευσεν ἁπλῶς καὶ μόνων τῶν ὀνομάτων τῶν Βακτρίων, τῶν Σακῶν καὶ τῶν Βαβυλωνίων, ἀρκεσθεὶς διὰ τὰ κατὰ τὴν μεσογαίαν Ἀσίαν («ἤπειρον», «τὰ ἄνω αὐτῆς [τῆς Ἀσίης]») ἐν τῷ «πᾶν ἔθνος καταστρεφόμενος καὶ οὐδὲν παριείς».

Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐν τῷ «πᾶν ἔθνος κ. κ. οὐδὲν π.» δὲν εἶνε εὔλογον νὰ νοηθῶσι μόνοι οἱ Σάκαι καὶ οἱ Βάκτριοι, ἐρωτᾶται ἤδη, τίνα δύνανται νὰ εἶνε τὰ ἐνταῦθα συνυπονοούμενα ἔθνη τῆς μεσογαίας ἠπείρου ἤτοι τῆς ἄνω Ἀσίας. Ἡ Καππαδοκία καὶ ἡ Ἀρμενία εἶχον καταστῆ ὑποχείριοι πρὸ τῆς Λυδικῆς στρατείας. Τὰ κατὰ τὴν Κιλικίαν καὶ τας λοιπὰς παρὰ τὴν θάλασσαν κειμένας χώρας εἶνε παραδεδομένα ἡμῖν οὐχὶ ἀσφαλῶς (1).

Ἀλλ' αὗται παράλιοι οὖσαι δὲν εἶνε χῶραι τῆς «ἠπείρου», τῆς ἄνω Ἀσίας, ἃς κατὰ τὸν Ἡρόδοτον εἶχεν ὑποτάξει ὁ Κῦρος, πρὶν ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Βαβυλῶνος. Ὅτι δὲ διὰ τῶν ἐκφράσεων «τὰ ἄνω αὐτῆς (τῆς Ἀσίης)» καὶ «ἤπειρος» λέγει ὁ Ἡρόδοτος τὰς μακρὰν τῆς θαλάσσης κειμένας καθαρῶς μεσογαίας χώρας, φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἀντιπαραθέτει αὐταῖς τὸ Βαβυλωνιακὸν εἴτε Ἀσσυ-

(1) Ὁ Ξενοφῶν ἐν Κύρ. παιδ. 8, 6, 8 λέγει· «Κιλικίας δὲ καὶ Κύπρου καὶ Παφλαγόνων οὐκ ἔπεμψε σατράπας, ὅτι ἑκόντες ἐδόκουν συστρατεύεσθαι ἐπὶ Βαβυλῶνα». Πρβλ. 8, 4, 2. Πιθανῶς εἶνε ἀκριβὴς ἡ μαρτυρία αὕτη, ἀφ' οὗ ἐγένετο ἤδη γνωστὸν (ὅρα Lehmann ἐν *Beitr. z. alt. Gesch.* II, σ. 341 κ. ἑ.), ὅτι ὁ Ξενοφῶν περιέσωσεν ἐν τῇ «ἱστορικῇ αὐτοῦ μυθιστορίᾳ» περὶ τοῦ Κύρου ἱκανὰς πλήρεις κύρους εἰδήσεις ληφθείσας ἐκ πηγῆς ἀσφαλοῦς, παλαιοτέρας τοῦ Ἡροδότου καὶ πιθανῶς ἀγνώστου αὐτῷ, ἀλλὰ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ τοῦτο ἀσφαλῶς περὶ τῆς προκειμένης μαρτυρίας, γνωστοῦ ἐπίσης ὄντος, ὅτι τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Κύρου παιδείας εἶνε καθαρὰ μυθοπλαστία. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀπέφυγον νὰ στηριχθῶ ἀνεπιφυλάκτως ἐπὶ μεμονωμένων τῶν μαρτυριῶν τούτου τε καὶ ἄλλων ἐστερημένων πρωτοτυπίας ἢ ἀκρίτως συρραψάντων διαφόρους εἰδήσεις ἱστορικῶν, οἷος ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Ἔφορος (παρὰ Διοδώρῳ), ὁ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός, ὁ Trogus Pompejus (παρὰ Ἰουστίνῳ) καὶ μάλιστα ὁ Κτησίας, οὗτινος ἡ τελεία ἀναξιοπιστία ἀπεδείχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ A. Bauer ἐν τῇ διατριβῇ *Ueber die Kyrossage* ἐν *Sitzungsber. der Wiener Akad. Phil Clas.* C (1882) σελ. 518 κ. ἑπ. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ *Forschungen zur Griech. Geschichte*, 1899 σελ. 257 - 259 καὶ C. Tiele, *Babylonisch-Assyrische Gesch.* I, σελ. 7-9 καὶ Prasek, *Forschungen z. alten Geschichte des Altert* I, σ. 3-4 καὶ E. Meyer, *Gesch. des Altert.* I. σ. 604-5.

ριακὸν κράτος(1), ὅπερ καίπερ ὂν κυρίως ἠπειρωτικὸν κράτος, κατεῖχεν ὅμως ἱκανὴν παράλιον χώραν. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἡρόδοτος: μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἠπείρου ἐβάδισεν ὁ Κῦρος κατὰ τῶν Ἀσσυρίων.

Ἡ Καραμανία εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν Περσῶν ἀπὸ τοῦ πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Βαβυλῶνος χρόνου· διότι ἄλλως δὲν θὰ ἔστελλεν ἐκεῖσε ὁ Κῦρος πρὸς φυλακὴν τὸν Ναβόννηδον, αἰχμάλωτον ληφθέντα (2). Ἡ πρόσκτησις ὅμως τῆς χώρας ταύτης ἐγένετο ἴσως ἐν χρόνῳ πολλῷ παλαιοτέρῳ καὶ δὴ πρὸ τῆς καθυποτάξεως τῆς Μηδίας· διότι ἡ Καραμανία εἶνε χώρα κειμένη ἐγγύτατα αὐτῷ τῷ πρώτῳ πυρῆνι καὶ τῇ καρδίᾳ τοῦ περσικοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἵνα μὴ μάτην πλανώμεθα ἐξετάζοντες, ὁ Ἡρόδοτος αὐτός, μνημονεύων τῶν Σακῶν καὶ τῶν Βακτρίων, δεικνύει, κατὰ τίνα διεύθυσιν πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν «ἤπειρον», «τὰ ἄνω τῆς Ἀσίης». Καὶ δὴ νομίζω, ὅτι ὁ Κῦρος, πρὶν καθυποτάξῃ τοὺς δύο τούτους λαούς, ἔπρεπε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς βορείως παρὰ τὴν Μηδίαν οἰκοῦντας Καδουσίους καὶ Ὑρκανίους μέχρι τῆς Κασπίας εἴτε Ὑρκανίας θαλάσσης, εἶτα δὲ καὶ τοὺς Πάρθους. Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας ἐπορεύθη ἐξ Ἐκβατάνων κατὰ τῶν Ὑρκανίων πρώτων, ἀψάμενος ἐπίσης μόνον μικρὸν τῆς Παρθυαίας, εἶτα δὲ κατ' αὐτῆς ταύτης ἰδίᾳ (3). Οὕτως ἄγει ἡ ὁδὸς διὰ τῶν Κασπίων πυλῶν, «αἵ τ' εἰσι βαθυνομένας ὑπὸ πέτρας κληῖδες γαίης Ἀσιήτιδος, ᾗχι κέλευθος ἐκτέταται βορέηνδε καὶ ἐς νότον ἐρχομένοισιν, ἡ μὲν ἐς Ὑρκανίους, ἡ δ' οὔρεα Περσίδος αἴης. Ἀλλ' ἤτοι πυλέων μὲν ὑπαὶ πόδα Κασπιάων Πάρθοι ναιετάουσιν ἀρήιοι, ἀγκυλότοξοι, παντοίου πολέμοιο δαήμονες» (4). Ταύτην τὴν ὁδὸν λοιπὸν ἔδει νὰ πορευθῇ καὶ ὁ Κῦρος, καὶ πορευόμενος ἔδει νὰ προσβάλῃ τοὺς Ὑρκανίους. Πᾶσα περαιτέρω πορεία, θὰ ἦτο ἐπικίνδυνος ἄνευ βεβαίας κατοχῆς τῶν Κασπίων πυλῶν.

Τὸ πόρισμα ὅμως τοῦτο καθιστῶσιν ἔτι πιθανώτερον καὶ τὰ ἑπόμενα. Εἴδομεν ἤδη, ὅτι ἡ Ὑρκανία κατείχετο τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Μή-

(1) Περὶ τῆς συγχύσεως τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων ὅρα Lehmann ἔνθ' ἀνωτ. I, σελ. 271, σημ. 3 καὶ II σελ. 341 κ. ἑπ.

(2) Ἰωσήπ. κατὰ Ἀπίων I, 20 (151).

(3) Ἀρριαν. Ἀναβ. 3, 23 κ. ἑπ.

(4) Διονυσ. Περιηγητ. στ. 1034-40.

δων, εἶτα δὲ ὑπὸ τῶν Περσῶν, ὡς λέγει ῥητῶς ὁ Στράβων (1). Ὅτι δὲ πρῶτος πέρσης κατακτητὴς αὐτῆς ἐγένετο ὁ Κῦρος, μαρτυρεῖ ἡ παράδοσις καὶ ῥητῶς (2), ἀλλὰ καὶ ἐμμέσως· εἶνε δηλ. γνωστόν, ὅτι τὸ μέγα πρόβλημα, ὅπερ διὰ βίου ἀπησχόλησε τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Κύρου Καμβύσην γενόμενον ἀνεξάρτητον βασιλέα, ἦτο ἡ κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου· οὐδ' ὑπαινιγμὸς δὲ διεσώθη ἡμῖν περὶ στρατείας τινὸς αὐτοῦ πρὸς Β εἴτε ΒΑ τοῦ κράτους. Ὁ Γαυμάτας δὲ πάλιν δὲν ἔσχεν οὔτε χρόνον οὔτε καιρὸν πρὸς κατακτητικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἀρχομένης δ' ὅμως τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου εὑρίσκομεν τὴν Ὑρκανίαν οὖσαν περσικήν. Καὶ δὲν μνημονεύεται μὲν αὕτη ὀνομαστὶ μεταξὺ τῶν 23 χωρῶν τοῦ μεγάλου περσικοῦ Κράτους (3), ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ ὑπονοήσωμεν αὐτὴν ἐν τῇ Παρθυαίᾳ, μεθ' ἧς ἀπετέλει τότε—ὡς καὶ ὕστερον ὅτε ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ Ἀλέξανδρος (4)—μίαν σατραπείαν ὑπὸ τὸν πατέρα τοῦ Δαρείου Ὑσπάσπην (5). Οὕτω δὲ μόνον δύναται νὰ νοηθῇ, διατί ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Behistun (§ 35-37) παραδίδει ῥητῶς, ὅτι οἱ Ὑρκάνιοι διετέλουν ἐν ἐπαναστάσει κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ὅτι μετά τινα ἧτταν, ἣν ἐπήνεγκον ἀρχομένου τοῦ Μαΐου 518 τῷ περσικῷ στρατῷ παρὰ τὸ Βισπαράτις ἢ Βισπαουζάτις τῆς Παρθυαίας, ὁ Δαρεῖος πέμψας τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐπικουρίας ἐπανεκτήσατο αὐτοὺς νικήσας παρὰ τὰ Πατιγράβανα τῆς Παρθυαίας μεσοῦντος τοῦ Ἰουλίου 518 π. Χ. (6). Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ Ὑρκανία κατὰ τὴν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Δαρείου εὕρηται οὖσα περσική, ἀλλὰ δὲν ὑπετάχθη τὸ πρῶτον οὔτε

(1) Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 163.

(2) Ξενοφ. Κύρ. παιδ. 4, 2, 1 κ. ἑπ. Νικολ. Δαμασκ. ἐκδ. Dindorf σ. 63, 11 κ. ἑπ. Κτησ. ἐν Φωτ. Βιβλιοθ. 109R. Justin. 1, 6, 16. Τὸν χρόνον, ἐν ᾧ κατὰ τὰς μαρτυρίας ταύτας ἐγένετο ἡ κατάκτησις τῆς Ὑρκανίας ὑπὸ τοῦ Κύρου, δὲν δέχομαι ὡς ὀρθῶς ὡρισμένον, δι' οὓς λόγους λέγω κατωτέρω σελ. 182.

(3) Ὅρα ἐπιγραφὴν τοῦ Behistun παρὰ τῷ ***Weissbach und Bang*** ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 15, § 11.

(4) Ἀρριαν. Ἀνάβ. 3, 23, 4· 3, 8, 4. Καὶ τὸ Παρθικὸν δὲ κράτος τῶν Ἀρσακιδῶν, καίπερ ὂν γνωστὸν ὡς παρθικόν, εἶχεν ὅμως ὡς πρῶτον καὶ κύριον πυρῆνα οὐχὶ μόνον τὴν κυρίως Παρθίαν ἀλλὰ καὶ τὴν Ὑρκανίαν καὶ τὴν Χοαρηνήν, ἐν αἷς μάλιστα χώραις ἐκόπτοντο καὶ νομίσματα τῶν παλαιοτάτων τοῦ κράτους τῶν Ἀρσακιδῶν. Ὅρα W. Wroth. *B. M. Cat. of the coins of Parthia* 1903 σελ. LXXX.

(5) Ἐπιγραφὴ τοῦ Behistun § 35.

(6) Πρβλ. Nöldeke, ***Aufsätze zur persischen Geschichte*** σελ. 23 καὶ 32 Prasek ἐν Lehmanns ***Beitr. z. alt. Gesch.*** I, σελ. 36-7 καὶ 46.

ὑπὸ τούτου οὔτε ὑπὸ τοῦ Γαυμάτα οὔτε ὑπὸ τοῦ Καμβύσου, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὑπετάχθη ὑπὸ τοῦ Κύρου, τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους.

Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι πάντα τὰ φῦλα τὰ δυτικῶς καὶ βορείως τῆς Μηδίας ἀσυντάκτως οἰκοῦντα, διετέλουν ἐν ταραχῇ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπὶ τοὺς Λυδοὺς στρατείας τοῦ Κύρου, ἐποιοῦντο ἐπιδρομὰς εἰς τὰς περσικὰς χώρας, ἐλεηλάτουν καὶ ἠλάττουν τὸ κῦρος τῆς περσικῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας συμπράττοντα μετὰ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν τριπλῆς ὁμαιχμίας καὶ γινόμενα «ἐμπόδια» τῷ Κύρῳ, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Ὁ Κῦρος ὅμως ἐπιστρέφει ἐκ Λυδίας ταχὺς (546), καταλαμβάνει προσβαλὼν αὐτὰ καὶ ἱδρύει παρὰ τοῖς Καδουσίοις τὴν Κυρόπολιν. Περὶ ταύτης ὁ Dunker (1) λέγει, ὅτι ὁ Κῦρος ἐποίησεν αὐτὴν φρούριον, ἵνα κρατῇ τοὺς Καδουσίους ἢ τοὺς γείτονας αὐτῶν (τοὺς Ὑρκανίους) ὑποχειρίους. Νομίζω ὅμως, ὅτι ὁ προορισμὸς τοῦ ἐρύματος τούτου δὲν ἦτο τόσον εὐρύς, ὡς οὐδ' ἡ δύναμις αὐτοῦ ἦτο τόσον μεγάλη. Κατὰ τῶν Ὑρκανίων μετεχειρίσθη ὁ Κῦρος ἕτερον τρόπον· ὡς ἵδρυσεν ἑαυτῷ ἔρεισμα κατὰ πάσης τυχὸν ἐπαναστάσεως τῶν Καδουσίων διὰ τῆς κτίσεως τῆς Κυροπόλεως ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας αὐτῶν, — πόθεν ἐλήφθησαν οἱ ἄποικοι, ἄγνωστον —, οὕτως ἐξησθένησε τοὺς Ὑρκανίους διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως μέρους τινὸς αὐτῶν ἀπὸ τῆς πατρίδος. Τούτους δὲ ἤγαγεν εἰς Λυδίαν ἱδρύσας οὕτω τὴν ἀποικίαν τοῦ ἐντεῦθεν κληθέντος Ὑρκανίου πεδίου· τοῦτο δὲ τὸ γεγονὸς αἰνίττεται ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος (629) «εἶτα τὸ Ὑρκάνιον πεδίον, Περσῶν ἐπονομασάντων καὶ ἐποίκους ἀγαγόντων ἐκεῖθεν».

Ἡ θεμελίωσις τῆς ἀποικίας ταύτης οὐχὶ μακρὰν τῶν Σάρδεων ἐν μέσῃ τῇ Λυδίᾳ ἀπέβλεπε καὶ εἰς ἕτερον σκοπόν, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔρεισμα τῆς περσικῆς ἀρχῆς κατὰ πάσης τυχὸν ἀποστάσεως τοῦ λυδικοῦ λαοῦ. Οἱ ἄποικοι οὗτοι, ἐγκαθιστάμενοι ἐν χώρᾳ δαψιλῶς πλουτισθείσῃ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ πιθανῶς ἀποτελούσῃ πρότερον τὰ βασιλικὰ κτήματα τοῦ Κροίσου, περιελθόντα ἤδη εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ τοῦ Κύρου (2), καὶ διοικούμενοι ἠπίως ἠδύνατό τις νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι

(1) Ἔνθ' ἀνωτ. IV, σ. 296.

(2) Ὅτι τὰ βασιλικὰ κτήματα περιήρχοντο τῷ νικητῇ βασιλεῖ ὡς βασιλικὰ πάλιν κτήματα, ὅρα Στράβ. 589· «ὄρη . . . τῇ Ζελείᾳ προσεχῆ, ἐν οἷς βασιλικὴ θήρα κατε-

θὰ ἐλησμόνουν τὴν ἧτταν καὶ ὑπερορίαν αὐτῶν, θὰ ἐμετρίαζον τὸ μῖσος αὐτῶν κατὰ τῶν δορικτητόρων καὶ θὰ μετεβάλλοντο εἰς ἀληθὲς ἔρεισμα τῆς περσικῆς ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ δυσηνίου λαοῦ τῶν Λυδῶν.

Τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον οὐχὶ μόνον ἕνεκα τῆς φήμης τῶν Λυδῶν — «ἦν δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἔθνος οὐδὲν ἐν τῇ Ἀσίῃ οὔτε ἀνδρηιώτερον οὔτε ἀλκιμώτερον τοῦ Λυδίου» (1) —, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς τελευταίας αὐτῶν διαγωγῆς κατὰ τῶν Περσῶν. Διότι μόλις εἶχε καταλίπει ὁ Κῦρος τὴν Λυδίαν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 546 πορευόμενος πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τῶν λαῶν τῆς «ἠπείρου» καὶ ἐπανέστησαν οἱ Λυδοί, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω (2). Κατὰ τῶν ἀποστάντων ἠδύνατο βεβαίως ὁ Κῦρος νὰ μεταχειρισθῇ τὸν συνήθη τοῖς ἀσιάταις ἡγεμόσι καὶ ἀποτελεσματικὸν τρόπον ταπεινώσεως, τὸν διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως δηλ. τοῦ ἀρίστου μέρους τῶν κατοίκων· τοιαύτην δέ τινα σκέψιν ὑποβάλλει ὁ Ἡρόδοτος (3) τῷ Κροίσῳ λέγοντι· «φροντίζω μὴ ἄριστον ᾖ ἐξανδραποδίσασθαι σφέας (Λυδούς)» (4). Καὶ ἐπαναλαμβάνει μὲν ὁ Ἱστορικὸς κατωτέρω τὴν αὐτὴν ἔννοιαν διὰ τοῦ «ἀνδραποδισθέντας πρηθῆναι», ἀλλ' εἶνε συμφωνότερον τῇ πολιτικῇ τέχνῃ τοῦ Κύρου να πι-

σκεύαστο τοῖς Λυδοῖς καὶ Πέρσαις ὕστερον». Πρβλ. ***Revue de Philologie*** 1901, σ. 38-9. (Houssoullier). Οἱ Λυδοὶ κάτοικοι περιωρίσθησαν εἰς ὡρισμένα σημεῖα τῶν εὐφόρων τοῦ Ἕρμου πεδίων καὶ διεκρίνοντο φαίνεται πάντοτε ὡς γνήσιοι ἀρχαῖοι κάτοικοι, ὡς Λυδοὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀλλοδαποὺς ἀποίκους. Τοῦτο δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐξ ἐπιγραφῶν νομισματικῶν ὡς ἡ ΛΥΔΩΝ ΜΟΣΤΗΝΩΝ. Πρβλ. Head ***B. M. Cat. Lydia*** LXXV καὶ 161 E. Babelon, ***Collec. Waddington,*** 5101, 5106, 7057.

(1) Ἡροδ. I, 79.

(2) Σελ. 171. Ἡροδ. I, 154.

(3) I, 155.

(4) Τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἐξανδραποδίσασθαι» ἐκφράζει ὁ συγγραφεὺς περαιτέρω (155) διὰ τῶν λέξεων «ἀναστάτους ποιήσῃ». Πῶς πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν τὰς ἐκφράσεις ταύτας, φαίνεται τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ὅτι μεταχειρίζεται τὸ «ἀναστάτους ποιεῖν» περὶ τῶν κατοίκων τῶν παραλίων Ἑλληνικῶν πόλεων (I, 177), ἀποβλέπων εἰς τοὺς Φωκαεῖς καὶ Τηΐους, οἵτινες ἠναγκάσθησαν καταλιπόντες τὰς ἑαυτῶν πόλεις νὰ ἀποικίσωσιν ἄλλας, τοῦτο δὲ ἐκ τῶν ἐν VI, 101 καὶ 119 λεγομένων, ἔνθα προκειμένου περὶ τῶν Ἐρετριέων, οἵτινες ἀπήχθησαν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν εἰς τὸ βασιλικὸν κτῆμα Ἀρδέρικκα, μεταχειρίζεται τὸ ῥῆμα «ἀνδραποδίζεσθαι». Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι καὶ ἐνταῦθα περὶ τῶν Λυδῶν τοιαύτη ἔννοια ὑπόκειται τῷ ῥήματι προκειμένου περὶ ἀθρόου ἐξανδραποδισμοῦ. Ἀθρόος ἐξανδραποδισμὸς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνάστατον ποιεῖν ἄγει εἰς τὴν ἐν τῇ ξένῃ ἵδρυσιν ἀποικίας κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Περσῶν βασιλέων, περὶ ἧς καὶ κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος.

στεύσωμεν, ὅτι οὗτος ἐμελέτα μᾶλλον τὴν ἵδρυσιν ἀποικίας τινὸς διὰ τῶν ἀνυποτάκτων Λυδῶν, μεταβαλλομένων εἰς δούλους βασιλικοὺς ἔξω τῆς Λυδίας. Ἂν ἡ πρόθεσις τοῦ Κύρου ἐξεπληροῦτο, θὰ ἐμανθάνομεν ἴσως τι περὶ Λυδικῆς τινος ἀποικίας ἐν ἄλλῃ τινὶ χώρᾳ τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ φρόνιμος παρέμβασις καὶ μεσιτεία τοῦ Κροίσου παρὰ τῷ νικητῇ ἔσωσε τὸν λυδικὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ τούτου. Ὁ Κῦρος ἔπεμψε τὸν Μαζάρην μετὰ στρατοῦ κατὰ τῶν ἀποστάντων καὶ ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολάς. Μετὰ μικρὸν αὐτός τε καὶ ὁ Μαζάρης ἦσαν ἐν τῷ τέρματι τῆς ἰδίας ἑκάτερος πορείας καὶ ἐπελάβοντο τῆς καταπολεμήσεως τῶν πολεμίων Φαίνεται δέ, ὅτι οἱ ὀρεινοὶ τῆς Ὑρκανίας κάτοικοι ἀντέστησαν ἐρρωμένως τῷ Κύρῳ, καὶ ἡ ἀντίστασις αὕτη ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς ἀναμνήσεως τῶν περὶ τῆς Λυδικῆς ἀποστάσεως προσφάτων εἰδήσεων ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὴν γνώμην νὰ πήξῃ ἀποικίαν Ὑρκανίων ἐν μέσῃ τῇ Λυδίᾳ, πρὸς ἐξασθένωσιν τῶν τε Ὑρκανίων καὶ τῶν Λυδῶν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν κατὰ ταῦτα ἡ Ὑρκανικὴ ἀποικία ἐν Λυδίᾳ ἔχει σχέσιν πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς πολέμους, τόν τε ἐν Λυδίᾳ καὶ τὸν ἐν Ὑρκανίᾳ, νομίζω, ὅτι δὲν ἀπέχομεν τοῦ ὀρθοῦ δεχόμενοι, ὅτι αὕτη ἐγκατεστάθη μικρὸν μετὰ τὸ τέλος τῆς λυδικῆς ἀποστάσεως, καὶ ἀποδίδοντες τῇ Ὑρκανικῇ ἀντιστάσει τοσαύτην χρονικὴν διάρκειαν, ὅσην διήρκεσε κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (I, 157) καὶ ἡ λυδικὴ ἀντίστασις.

Κατὰ ταῦτα περὶ τὸ θέρος τοῦ 546 ἢ καθ' ὅλου ἐντὸς τοῦ ἔτους τούτου πιστεύω, ὅτι ὑπετάχθη ἡ Ὑρκανία ὑπὸ τοῦ Κύρου καὶ διετάχθη ἡ ἵδρυσις τῆς ἀποικίας τοῦ ἐκ τῶν Ὑρκανίων ἀποίκων κληθέντος Ὑρκανίου πεδίου.

(1) Τὸ ὄνομα Ὑρκανὶς (Head, B. M. *Catalogue of the coins of Lydia* 1901 σ 123) ὡς ὄνομα τοῦ Ὑρκανίου πεδίου ἀπαντᾷ βεβαίως πολλῷ ὕστερον τοῦ Κύρου. Τὰ νομίσματα τοὐλάχιστον τὰ φέροντα τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὦσι παλαιότερα τοῦ Τραϊανοῦ, ἐφ' οὗ ἄρχεται ἡ νομισματοκοπία τῆς Ὑρκανίδος (Head ἔνθ' ἀνωτ. σελ. LXV). Τὸ ὄνομα δὲ Ὑρκανία οὐδαμοῦ παρεδόθη, δι' ὃ ὀρθῶς ὁ Foucart BCH 1887 σ. 92) συνεπλήρωσεν εἰς Hyrka[nis] τὴν ἐπί τινος μνημείου τοῦ Museo Nazionale τῆς Νεαπόλεως ἐπιγραφήν, ἥτις ἐν CIL X, 1624 κεῖται Hyrcan[ia]. Τὸ ἐθνικὸν κεῖται ἐπὶ τῶν νομισμάτων (Head-Σβορώνου, Ἱστορ τ. νομισμ. II, σ. 27. Head *B. M. Cad. Lydia,* σελ. 122 ἑξ. ΥΡΚΑΝΩΝ ἢ VΡΚΑΝΩΝ) καὶ ἔν τινι ἐπιγραφῇ (Μουσ. κ. Βιβλιοθ. τῆς Εὐαγγελ. Σχολῆς Σμύρνης 1886, σ. 19 = *BCH* ἔνθ' ἀν. σ. 91) Ὑρκανός, ἀλλ' ἐν ἑτέραις δύο ἐπιγραφαῖς (*Journal of Philology* VII σ. 145 καὶ *BCH* 1901 σ. 234) Ὑρκάνιος.

Ἤδη μετὰ τὰ ἀνωτέρω εἶνε δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ κάλλιον, διατί ἡ κατάκτησις τῆς Ὑρκανίας δὲν πρέπει νὰ τεθῇ πρὸ τῆς λυδικῆς ἐκστρατείας τοῦ Κύρου (1). Ἂν ἡ Ὑρκανία κατελαμβάνετο πρὸ τῆς Λυδίας οἱ Ὑρκάνιοι ἄποικοι θὰ ἐγκαθιδρύοντο ἐν Μηδίᾳ ἢ Περσίᾳ, διότι ταύτας τὰς χώρας κατεῖχε τότε ὁ Κῦρος, οὐδὲ θἀνέβαλλε τὴν τιμωρίαν τῶν Ὑρκανίων ἐπὶ τῇ ἀβεβαίῳ ἐλπίδι τῆς καθυποτάξεως τῆς Λυδίας, ἥτις ἠδύνατο νὰ βραδύνῃ, ἐν ᾧ ἡ ἀναστάτωσις καὶ ὑπερορία τῶν δυσυποτάκτων ἡττημένων ὡς τιμωρία καὶ προφύλαξις ἦτο εὔλογος καὶ ἀναγκαία μόνον ἀμέσως μετὰ τὴν ἧτταν αὐτῶν (2).

Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ Ὑρκάνιον πεδίον ἀπῳκίσθη ὑπὸ τοῦ Δαρείου μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην τῆς Ὑρκανίας, ἥτις ἐτελεύτησε διὰ τῆς μάχης παρὰ τὰ Πατιγράβανα τῷ 518 π. Χ. (3)· τοῦτο δέ, οὐχὶ κυρίως διότι θέατρον τοῦ πολέμου ἐκείνου ἦτο ἡ Παρθυαία, οὐχὶ δ' ἡ Ὑρκανία, ἀλλὰ διότι ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Behistun, ἥτις λίαν ἐπιμελῶς μνημονεύει τῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπιβληθεισῶν τοῖς ἡττηθεῖσιν ἐχθροῖς τιμωριῶν, οὐδὲν λέγει περὶ ἀναστατώσεως ἢ ἀνδραποδισμοῦ τῶν Ὑρκανίων (4).

(1) Ὅρα ἀνωτέρω σελ. 178. σημ. 2.

(2) Ὅρα ἀνωτ. σ. 179.

(3) Ἡ δευτερεύουσα παράδοσις (Ξενοφ. Κ. II 4, 2, 1 κ. ἐπ. Νικ. Δαμασκ. ἐκδ. Dindorf σ. 63,24) μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Ὑρκάνιοι παρεδόθησαν τῷ Κύρῳ πρὸ τῆς εἰς Λυδίαν ἐκστρατείας, ἀλλὰ τοῦτο, ἂν εἶνε ἀληθές, πρέπει νὰ ἐκληφθῇ μᾶλλον ὡς τυπικὴ εἰς τὸν Κῦρον μεταβίβασις καὶ τῆς Ὑρκανίας ὡς μέρους τοῦ Μηδικοῦ κράτους, εὐθὺς ὅτε ἀνηγορεύθη οὗτος βασιλεὺς τῆς Μηδίας. Εἶνε λίαν εὐνόητον, ὅτι οἱ διάφοροι τῶν Μήδων ὑποχείριοι λαοί, χαίροντες διὰ τὴν ἀπὸ τῶν Μήδων ἐλευθέρωσιν αὐτῶν, ἐφάνησαν πρόθυμοι πρὸς τὸν νέον ἄρχοντα· ἴσως μάλιστα ἔπραξαν τοῦτο μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Ἀστυάγους στρατιωτικὴν συνωμοσίαν μόνα τὰ μετὰ τῶν Μήδων ὄντα ἐπικουρικὰ στρατεύματα τῶν Ὑρκανίων· ὅτε δὲ μετὰ μικρὸν ὁ Κῦρος προσέκρουσεν εἰς δυσχερείας, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω (σ. 164), πρὸς τελείαν καθυπόταξιν αὐτοῦ τοῦ Μηδικοῦ ἔθνους, τῆς εὐκαιρίας βεβαίως δραττόμενοι ἀσμένως ἐκήρυξαν ἤδη ἑαυτοὺς ἐλευθέρους καὶ ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ. Τὴν ὁριστικὴν λοιπὸν καθυπόταξιν αὐτῶν ἐδίωκε καὶ ἐπέτυχεν ὁ Κῦρος διὰ τῆς ἐκστρατείας, ἣν καθωρίσαμεν ἐν τῷ κειμένῳ ὡς γενομένην τῷ 446 π. Χ.

(4) Σημειοῦμαι προσθέτως, ὅτι, ὅστις δὲν θὰ θελήσῃ νἀποδεχθῇ τὴν ἐμὴν γνώμην περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κύρου κατὰ τὸ 546 ἀποικίσεως τοῦ Ὑρκανίου πεδίου, θὰ εἶνε νομίζω ἠναγκασμένος νὰ δεχθῇ, ὅτι ἡ περὶ ἀναστατώσεων σιωπὴ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Behistun δὲν εἶνε argumentum ex silentio ὑπὲρ τῆς ἀνωτέρω ἐκτιθεμένης γνώμης, δὲν εἶνε τεκμήριον κατὰ πάσης ἐπὶ Δαρείου Ὑρκανικῆς ἀναστατώσεως, ἀλλ' ἀκριβῶς

Τὸ ζήτημα τῆς «ἀποικιακῆς πολιτικῆς» τῶν ἀσιατικῶν κρατῶν δὲν ἐμελετήθη ἀκόμη δεόντως. Ὅτι ὅμως ὁ Κῦρος δὲν εἶνε ἀλλότριος πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς πολιτικῆς τέχνης φαίνεται ἀρκούντως.

Τῷ ὄντι ἡ ἵδρυσις τῆς ἀποικίας τοῦ Ὑρκανίου πεδίου ὑπ' αὐτοῦ δὲν εἶνε μεμονωμένον παράδειγμα. Ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν τῆς παρὰ Καδουσίοις Κυροπόλεως (1), ἥτις ἱδρύθη ὑπ' αὐτοῦ, ἂν τις ὑπολάβη ἱκανὴν ἀπόδειξιν περὶ τούτου τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ἐπίσης ἵδρυσεν ὁ Κῦρος Κυρόπολιν εἴτε Κυρέσχατα ἐν τῇ Σογδιανῇ (2). Ἐν Λυδίᾳ εὑρίσκομεν παρὰ τὰς Σάρδεις τὸ Κύρου πεδίον, ὅπερ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις μνημονευόμενον φέρεται μὲν πάντοτε ὡς πεδίον μόνον, ἀλλὰ βεβαίως εἶχεν ἀποίκους ἐργαζομένους αὐτὸ χάριν τοῦ Κύρου(3). Τὸν αὐτὸν δὲ περίπου σκοπόν, οὗ ἐστοχάζετο τὸ Ὑρκάνιον καὶ τὸ Κύρου πεδίον ἐν Λυδίᾳ, τῇ σπουδαιοτάτῃ σατραπείᾳ κατὰ τὰ δυτικὰ τοῦ περσικοῦ κράτους, εἶχε καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Τμώλου σκοπιά, περὶ ἧς ὁ Στράβων (625) λέγει· «Ὑπέρκειται δὲ τῶν Σάρδεων ὁ Τμῶλος, εὔδαιμον ὄρος ἐν τῇ ἀκρωρείᾳ σκοπὴν ἔχον, ἐξέδραν λευκοῦ λίθου, Περσῶν ἔργον, ἀφ' οὗ κατοπτεύεται τὰ κύκλῳ πεδία καὶ μά-

τοὐναντίον, ὅτι τὸ Ὑρκάνιον πεδίον ἀπῳκίσθη ὑπὸ τοῦ Δαρείου τῷ 519. Οὐδεμία ἄλλη χρονολογία εὕρηται κατ' ἐμὲ δυναμένη νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ γεγονὸς τοῦτο, πλὴν τούτων τῶν δύο, ὧν ἀσπάζομαι τὴν πρώτην.

(1) Πτολεμ. Γεωγρ. 6, 2, 2.

(2) Πτολεμ. αὐτ. 6, 12, 5. Στεφ Βυζ. ἐν λ. Κύρου πόλις. Ἀρριαν. Ἀναβ. 4, 2, 2· 3, 1.

(3) Ὁ Στράβων 629 λέγει· «εἶτα τὸ Ὑρκάνιον πεδίον Περσῶν ἐπονομασάντων καὶ ἐποίκους ἀγαγόντων ἐκεῖθεν (ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Κύρου πεδίον Πέρσαι κατωνόμασαν)». Ὁ Imhoof Blumer (*Lydische Stadtmünzen* σελ. 31) δέχεται διὰ τοὺς χρόνους τοὐλάχιστον τοὺς ἀπὸ Τραϊανοῦ, ὅτε ἔχομεν νομίσματα τῶν Ὑρκανῶν Μακεδόνων, ὅτι ὑπῆρξεν Ὑρκάνιον πεδίον καὶ πόλις Ὑρκανίς. Τοῦτο δ' εἶναι σύμφωνον καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν· πρβλ. Tac. *Ann. II,* 47· CIL, X. 1624. Παρόμοιόν τι συνέβαινε βεβαίως καὶ ὡς πρὸς τὸ Κύρου πεδίον. Τὴν γραμματικὴν ταύτισιν τοῦ Κύρου πεδίου καὶ τοῦ Κόρου πεδίου, ἣν εὑρίσκομεν ἤδη παρὰ τῷ Pape-Benseler, Wört. d. *Griech. Eigennamen* ἐν λ. Κόρος, ὑποστηρίζει καὶ γεωγραφικῶς ὁ Heinrich (*Zeitschrift für oesterr. Gymn.* 1884, σ. 401). δὲν δέχεται δὲ ὁ Radet (*La Lydie et le monde Grec* σ. 316· καὶ ὁ Mendel *BCH,* 1900 σ. 382). Τὴν πρώτην γνώμην ἀπέδειξε τελευταῖον ἐπιτυχῶς ὡς ὀρθὴν ὁ Bruno Keil (*Revue de Philologie* 1902 σ. 257 κ. ἑπ.) ὁρίζων τὴν θέσιν τοῦ Κύρου (=Κόρου) πεδίου παρὰ τὸν ποταμὸν Ὕλλον ἢ Φρύγιον ἐν Λυδίᾳ (Στράβ. 626).

λιστα τὸ Καϋστριανόν» (1). Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ Κομανία (2) ἦν φρούριον πιθανῶς δι' ἀποίκων ἐκ Κομάνων παρὰ τὸ Πέργαμον οἰκισθὲν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους. Ἐπειδὴ δηλ. τοιαῦτα προφυλακτικὰ μέτρα ἦσαν εὔλογα καὶ ἀναγκαῖα μόνον καθ' οὓς χρόνους αἱ διαθέσεις τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων δὲν ἦσαν φίλιαι πρὸς τοὺς δεσπότας, τοῦτο δὲ συνέβαινεν ἀκριβῶς ὅτε αἱ χῶραι αὗται μετέπεσον ἀπὸ τῶν Λυδῶν εἰς τοὺς Πέρσας, νομίζω, ὅτι καὶ ταῦτα εἶνε ἱδρύματα τοῦ Κύρου.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον φρονῶ ὅτι ἡ Δαρείου κώμη δὲν ἱδρύθη κυρίως ὡς περσικὸν ἔρυμα ἐπικείμενον τοῖς Λυδοῖς, ἀλλὰ ἢ ὅτι παρεχωρήθη ὡς ἀμοιβὴ παλαιμάχοις τισὶ στρατιώταις κατὰ σύστημα μᾶλλον διαδεδομένον ἐν τοῖς ἀπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου χρόνοις ἢ μᾶλλον ὅτι ᾠκίσθη πρὸς κάρπωσιν τῆς εὐφόρου γῆς. Ἐπὶ Δαρείου ἦσαν οἱ Λυδοὶ λίαν εὐπειθεῖς καὶ δὲν ἦτο ἀνάγκη ἱδρύσεως περσικῶν φρουρίων ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν.

Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἀποδίδει τῷ Κύρῳ ἱδρύσεις ἀποικιῶν ἢ μετατοπίσεις κατοίκων ἐν γένει (4), πλείονας δὲ σκοπιὰς καὶ φρουρὰς ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν (5).

Πολλῷ ἀξιολογωτέρα εἶνε ἡ μαρτυρία τοῦ λεγομένου κυλίνδρου τοῦ Κύρου (6) περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Κύρου γενομένων μετακινήσεων τῶν λαῶν. Μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστόν, ὅτι οἱ Ἰσραηλῖται, ἀνάστατοι ὄντες καὶ ἀπηγμένοι εἰς Βαβυλῶνα, ἐπανεστάλησαν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Βαβυλῶνος ὑπὸ τοῦ Κύρου, ὅστις εἶχε προαγγελθῇ ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ ἐκληφθῇ ὡς Μεσσίας (7)· ἔκτισαν

(1) Πρβλ. Revue des études Grecques 1892 σ. 7 (G. Weber). Ὅμοια κτίσματα ἀνεκάλυψε καὶ ὁ Buresch (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 198 ἐν Λυδίᾳ, ἀλλὰ δὲν ὁρίζει τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν.

(2) Ξενοφ. Κ. Ἀν. 7, 8, 15.

(3) Radet, *de coloniis a Macedonibus in Asiam cis Taurum deductis* σελ. 17. Μουσ. κ. Βιβλ. τῆς Εὐαγγελ. Σχ. Σμύρνης 1885, σ. 76 κ.ἑπ. = *BCH*, 1885, σ. 398. Πρβλ. *Hermes* 1898, σ. 645 σημ. 3. Περὶ τῆς Μέμνονος κώμης, τῆς Πάννου κώμης, τῆς Πύθου κώμης κ.τ.ό. ὅρα Revue de Philologie 1901, σελ. 36 ἑξ.

(4) Κυρ. Παιδ. 3, 2, 17 κ. ἑπ.

(5) Αὐτόθι 2, 2, 4 καὶ 11 καὶ 22. 7, 4, 7. 8, 7, 9 κλ.

(6) *Beitr. zur Assyriologie* II, σελ. 213 (Hagen).

(7) Ἰωσήπ. Ἰουδ. Ἀρχαιολ. XI, 1. II. Δ. Ἡσαΐ. 40-48. Wellhausen, *Israelitische und Judische Gesch.* 1897, σελ. 157 σημ.

δὲ κατά τινα πεπλανημένην πιθανῶς μαρτυρίαν τὴν πόλιν Κῦρον ἐν Συρίᾳ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐλευθερωτοῦ αὐτῶν (1), πλείονας δὲ βεβαίως ἄλλας, ὧν ὅμως γινώσκομεν μόνον τὴν Τελαβίβ (2). Ἀλλ' ὁ κύλινδρος λέγει (στ. 31 ἑξ.) νῦν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ ἄλλων πόλεων· «Ἀγάνη, Ἐσνουνάκ, Ζαμπάν, Μετουρνοῦ Δουριλοῦ μέχρι τῶν συνόρων τῆς χώρας Κουτοῦ, αἱ πόλεις [πέραν] τοῦ Τίγρητος, ἐκ παλαιοτάτων χρόνων ἐκτισμέναι (;) — τὰς θεότητας, ὅπως κατῴκουν ἐν αὐταῖς (ταῖς πόλεσι), ἐπανήγαγον εἰς τὸν τόπον αὐτῶν, καὶ κατῴκισα εἰς μίαν κατοικίαν ἐς ἀεί. Πάντας τοὺς κατοίκους αὐτῶν συνήθροισα καὶ ἀνέκτισα τὰς κατοικίας αὐτῶν». Ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ Hagen (σελ. 227), ὁ Κῦρος λέγει ἐνταῦθα, ὅτι «ἡ Ἀσσοὺρ καὶ ἡ Σουσὰν καὶ ἄλλαι κατεστραμμέναι πόλεις τῆς χώρας τοῦ Τίγρητος μέχρι τῶν ὁρίων τῆς χώρας Κουτοῦ ἐπανακτῶνται δι' αὐτοῦ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν καὶ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τοῦ Ναβοναῒδ εἰς Βαβὶλ (Βαβυλῶνα) ἀπαχθεῖσαι θεότητες τῶν Βαβυλωνιακῶν πολεων ἐπιστρέφουσιν εἰς τοὺς ἑαυτῶν ναούς» (3).

Πρὸς τοῖς παρατεθεῖσιν ἀνωτέρω παραδείγμασιν ἀποικισμοῦ δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ νεώτεραί τινες ἀποικίαι δεικνύουσαι, ὅτι ἡ περσικὴ πολιτική, ὡς πᾶς ὁ ἀνατολικὸς χαρακτήρ, διαμένει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμετάβλητος. Τοιαῦται εἶνε ἡ ἀπαγωγὴ τῶν Ἐρετριέων εἰς

(1) Πρβλ. ὅσα σημειοῦνται ἐν Pape-Benseler, *Wörterb. der Gr. Eigenn.* ἐν λ. Κύρρος. Ἡ πόλις τῆς Συρίας Κύρρος εἴτε Κῦρος λέγεται νῦν Κόρος κατὰ τὸν G. Orellius ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ταχίτου (*Ann.* II, 57)· «Kyrrhus inter Beroeam, Antiochiam, Zeugma Euphrâtis situs, nunc Corus».

(2) Π. Δ. Ἰεζεκ. 3, 15.

(3) Ὁ Schrader (*Sitzungsber. der Wiener Akad. Phil. Cl.* C. (1882), σελ. 495 ἑξ.) εἶχεν ἀναγνώσει πρότερον τὰ χρονικὰ τοῦ Ναβοννήδου οὕτως, ὥστε ἐποριζόμεθα ἐξ αὐτῶν καὶ ἑτέραν τινὰ μετακίνησιν λαῶν ὑπὸ τοῦ Κύρου γενομένην, μηδικὴν δὲ ταύτην. Ἐν τούτοις πρόκειται περὶ τῆς ὑποτάξεως τῆς Μηδίας, ὁ δὲ νοῦς τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα χωρίου ἔχει κατὰ τὸν Schrader ὧδε· «Ὁ Κῦρος διέταξεν εἶτα, ἵνα συναθροίσωσι τοὺς Μήδους (;), τὰ πλούτη, τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν κλ. εἰς τὴν ἁλοῦσαν πρωτεύουσαν (Ἐκβάτανα), ἵνα μεταφέρῃ αὐτοὺς ἔπειτα ἐκεῖθεν εἰς τὴν κοιτίδα τοῦ περσικοῦ ἔθνους». Ἡ λέξις Μήδους συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Schrader· κατὰ τὴν συμπλήρωσιν δὲ ταύτην ὁ Κῦρος προὐτίθετο νὰ ἀποικίσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Περσίαν· διότι δὲν κατεῖχε τότε ἄλλας χώρας, ἵνα χρησιμοποιήσῃ ἀλλαχοῦ τοὺς ἀκουσίους τούτους ἀποίκους. Τὸ χωρίον ὅμως τοῦτο τῶν χρονικῶν ἀναγινώσκεται ἤδη ἄλλως ὑπὸ τοῦ Hagen (ἔνθ' ἀνωτ.), ἀλλ' ἀναφέρω τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Schrader, διότι ἐπὶ τοῦ προκειμένου καθαρῶς ἀσσυριολογικοῦ ζητήματος οὐδεμίαν δύναμαι νὰ ἔχω γνώμην.

Ἀρδέρικκα(1) ἡ ἀνωτέρω (σελ. 184) μνημονευθεῖσα Δαρείου κώμη, ἡ περὶ τὴν πόλιν Μίλητον καὶ κατὰ τὸ πεδίον αὐτῆς ἐγκατασταθέντες ἐπὶ Δαρείου Α' Πέρσαι καὶ οἱ κατὰ τὰ ὑπεράκρια αὐτῆς Κάρες Πηδασεῖς, οἱ ἐν τῇ πόλει Ἄμπη παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμὸν καὶ πλησίον τῆς καλουμένης Ἐρυθρᾶς θαλάσσης (τοῦ Περσικοῦ δηλ. κόλπου) ἀποικισθέντες Μιλήσιοι (2), ἡ Σκυθόπολις ἐν Γαλιλαίᾳ (3), τὸ Δαρίειον ἐν Φρυγίᾳ (4), ἡ «Ξερξήνη ἀπὸ Ξέρξου, ὡς Καμβυσήνη ἀπὸ Καμβύσου, τῇ Μικρᾷ Ἀρμενίᾳ ὅμορος» (5) καὶ οἱ ἀποστάντες Ἰουδαῖοι, οἵτινες ἤχθησαν ὑπὸ Ἀρταξέρξου τοῦ Ὤχου εἰς Ὑρκανίαν καὶ Βαβυλῶνα (6). Ἴσως μάλιστα αἱ τελευταῖαι αὗται δύο ἰουδαϊκαὶ ἀποικίσεις ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν Σκυθόπολιν τῆς Γαλιλαίας καὶ μαρτυροῦσι ταραχήν τινα τῶν βορείων λαῶν τοῦ περσικοῦ κράτους σύγχρονον τῇ Ἰουδαϊκῇ ἐπαναστάσει.

Περσικαὶ ἀποικίαι ἦσαν ἐπίσης ἐν Λυδίᾳ τὰ Ὕπαιπα καὶ ἡ Ἱερὰ κώμη, ἥτις τῷ 17 μ. Χ. ἐπὶ Τιβερίου καταστραφεῖσα ὑπὸ σεισμοῦ μετ' ἄλλων πόλεων καὶ ἀνακτισθεῖσα ἐκλήθη Ἱεροκαισάρεια (7).

(1) Ἡροδ. 5, 101 καὶ 119.

(2) Ἡροδ. 6, 20. Εἰς τὸν διατάξαντα πάσας ταύτας τὰς μετοικίσεις Δαρεῖον Α' ἀποδίδει ὁ Ἱστιαῖος τὴν σκέψιν καὶ ἄλλων μετοικίσεων λέγων, (Ἡροδ. 6, 3) «ὡς βασιλεὺς Δαρεῖος ἐβουλεύσατο Φοίνικας μὲν ἐξαναστήσας ἐν τῇ Ἰωνίῃ κατοικίσαι, Ἴωνας δὲ ἐν τῇ Φοινίκῃ». Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ὁ Ἡρόδοτος δικαίως καὶ στηριζόμενος εἰς ἀληθεστέραν γνῶσιν τῆς τότε πολιτικῆς τοῦ Δαρείου διαψεύδει ἐνταῦθα ἀμέσως τὸν Ἱστιαῖον λέγων, ὅτι οὗτος «οὐδέν τι πάντως ταῦτα βασιλέος βουλευσαμένου ἐδειμάτου τοὺς Ἴωνας»· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ Ἱστιαῖος εἶχε γνωρίσει τὴν περσικὴν πολιτικὴν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐν ᾗ μακρὸν διέτριψε, καὶ ὅτι, ἂν ὁ Δαρεῖος δὲν εἶχε σκεφθῇ πράγματι νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς τότε εὔνους αὐτῷ ὑπηκόους Φοίνικας (Ἡροδ. 6, 6) καὶ τοὺς Ἴωνας εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν πατρίδων, ὁ Ἱστιαῖος ὅμως δὲν ἔλεγέ τι ἀπροσδόκητον ἢ ἀσύμφωνον πρὸς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῶν Περσῶν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο πιστευτὸς ὑπὸ τῶν Ἰώνων.

(3) Στράβ. 763. Τὸ Ὑρκάνειον ὅπερ ἐλέγετο καὶ Ὑρκανία (Στράβ. αὐτόθι καὶ Ἰωσήπ. Ἀρχαιολ. Ἰουδ. 14, 5, 4 καὶ Ἰουδ. πολέμ. 1, 8, 5) ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Ὑρκανοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ τυράννου Ἀλεξάνδρου, ὡς τὸ Ἀλεξάνδρειον ἀπὸ τούτου (Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ὑρκανία).

(4) Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Δαρίειον.

(5) Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ξερξήνη.

(6) Εὐσεβ. Χρον· ἐκδ. Schöne II, 112, 113.

(7) Tac *Ann.* 2, 47. CIL, 1624. Πολυβ. 16, 1. 32, 25. Imhoof Blumer ἐνθ' ἀνωτ. σ. 7-11.

Ἐν ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς πόλεσιν ᾤκουν Λυδοὶ οἱ ἐπικαλούμενοι Περσικοὶ ἔχοντες ἱερά, ἅτινα ἐφάνησαν παράδοξα τῷ Παυσανίᾳ (5,27,5). «Ἐν ἑκατέρῳ δὲ τῶν ἱερῶν οἴκημά τε καὶ ἐν τῷ οἰκήματί ἐστιν ἐπὶ βωμοῦ τέφρα· χρόα δὲ οὐ κατὰ τέφραν ἐστὶν αὐτῇ τὴν ἄλλην. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸ οἴκημα ἀνὴρ μάγος καὶ ξύλα ἐπιφορήσας αὖα ἐπὶ τὸν βωμόν, πρῶτα μὲν τιάραν ἐπέθετο ἐπὶ τῇ κεφαλῇ, δεύτερα δὲ ἐπίκλησιν ὅτου δὴ θεῶν ἐπᾴδει βάρβαρα καὶ οὐδαμῶς συνετὰ τοῖς Ἕλλησιν· ἐπᾴδει δὲ ἐπιλεγόμενος ἐκ βιβλίου. Ἄνευ τε δὴ πυρὸς ἀνάγκη πᾶσιν ἀφθῆναι τὰ ξύλα καὶ περιφανῆ φλόγα ἐξ αὐτῶν ἐκλάμψαι» (1). Τὰ ἱερὰ ταῦτα ἦσαν ἄσυλα καὶ καθιερωμένα Θεᾷ Περσικῇ (2) ἥτις εἶνε πιθανῶς ἡ περσικὴ Ἀναῖτις ταυτιζομένη ὁτὲ μὲν πρὸς τὴν Ἄρτεμιν ὁτὲ δὲ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην καὶ ἀπεικονιζομένη καὶ ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς νομισμάτων τῶν πόλεων τούτων (3). Ἀπέδειξε δ' ὁ Imhoof-Blumer (4), ὅτι οἱ μάγοι καὶ ἡ παραδόξως παρασκευαζομένη περιφανὴς φλόξ, ἀναμιμνήσκουσα τὴν περσικὴν πυρολατρείαν, καὶ ἡ τιάρα, ἣν δεικνύουσιν εἰκόνες περσῶν σατραπῶν καὶ ἧς τὴν περιγραφὴν περιέσωσεν ἡμῖν ὁ Στράβων (733), εὑρισκομένη ὁμοία ἐπὶ νομισμάτων τῶν Ἱεροκωμητῶν, εἶνε τεκμήρια, ὅτι ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις κατῴκησαν Πέρσαι, ὧν ἡ λατρεία καὶ αἱ παραδόσεις διεσώθησαν μέχρι πιθανῶς τῆς εἰσόδου τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐνταῦθα. Τὰ τεκμήρια δὲ ταῦτα, προστιθέμενα τοῖς ἐκ τῶν ὀνομάτων Ὑρκάνιον πεδίον, Κύρου πεδίον, Δαρείου κώμη, Λυδοὶ περσικοί, δεικνύουσιν, ὅτι ἡ Λυδικὴ πεδιὰς ἐν δεξιᾷ τοῦ Ἕρμου εἶχε καταληφθῇ πάλαι εὐρέως ὑπὸ ξένων ἀποίκων, οὓς οἱ Πέρσαι δυνάσται καθίδρυσαν ἐνταῦθα. Καὶ φέρει μὲν ὁ Τάκιτος τὸ ἐν Ἱερᾷ κώμῃ ἱερὸν εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ Κύρου ὡς κτίστου λέγων (3.62), ὅτι «altius Hierocaesarienses exposuere, Persicam apud se Dianam, *delubrum rege Cyro dicatum*». ἀλλά, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Βηρωσσός (5), ἡ λατρεία τῆς Ἀναΐτιδος εἰ-

(1) Πρβλ. Παυσαν. 3, 16, 8.

(2) Πολυβ. ἔνθ' ἀνωτ. B C H, XI (1887) σ. 81. Tac. *Ann.* 3, 62. Head ἐνθ' ἀνωτ. σ. LVIII.

(3) S. Reinach, *Chroniques d'Orient*, 5^2, 98-116. Πρβλ. *C.I.Gr.* 3424.

(4) Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 10-11.

(5) *Fragmenta Histor. Graec.* II σελ. 509 § 16. Roschers *Mythol. Lex.* ἄρθρ. *Anaitis* σελ· 331 στ. 53 ἑξ.

σήχθη εἰς τὴν Περσίαν ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου Β′ (404-362). Πρὸς τοῦτο δὲ συμφωνοῦσι καὶ αἱ παλαιαὶ περσικαὶ ἐπιγραφαὶ τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἐν αἷς πρῶτος ὁ Ἀρταξέρξης Β′ φέρεται ἐπικαλούμενος πρὸς τῷ Ὡρομάσδῃ (Ahuramazda) καὶ τὸν Μίθραν καὶ τὴν Ἀναΐτιν, οἵτινες θεοὶ ἀμφότεροι εἶνε ἄγνωστοι ἐντελῶς ἐν ταῖς πολυαρίθμοις ἐπιγραφαῖς τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου (1).

Ἄδηλον εἶνε, ἐκ τίνος ἀφορμῆς καὶ κατὰ τίνα χρόνον ἐδόθη ἐν Φρυγίᾳ ὄρει τινὶ τὸ ὄνομα Περσίς, ὅπερ εὕρηται ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Δοκιμίου (2), ὡς εἶνε ἄδηλον, πότε καὶ διατὶ ἐδόθη τόπῳ τινὶ ἐν Λυκαονίᾳ τὸ αὐτὸ ὄνομα (3) καὶ παρὰ τῷ Εὐφράτῃ καὶ τοῖς Σαμοσάτοις τὸ ὄνομα Πέρσα (4).

Ἐπίσης ἄγνωστος εἶνε ἡ Ἱστορία τοῦ ἐκ μόνων τῶν νομισμάτων ἐξαγομένου Ἰνδι... πεδίου καὶ τῆς πόλεως Ἰνδι..., ἃ παραβάλλει ὁ Imhoof-Blumer (5) πρὸς τὸ Ὑρκάνιον πεδίον καὶ τὴν πόλιν Ὑρκανίδα. Ἴσως τὰ κατὰ τὴν ὑποθετικὴν ταύτην πόλιν καὶ τὸ πεδίον τοῦτο εἶνε ἐντελῶς ἀλλότρια πρὸς τὸ ἡμέτερον θέμα, ὡς εἶνε πιθανῶς ἐπίσης ξένον τὸ ζήτημα, διατὶ ἐδόθη τὸ ὄνομα Κῦρος πολλοῖς ποταμοῖς ἐν τῇ πρὸς δυσμὰς καὶ ἄρκτον Ἀσίᾳ, οὓς ὁρίζει τὸ λεξικὸν τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ Pape-Benseler.

ΑΝΤ. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ.

---

(1) Πρβλ. S. Reinach ἔνθ' ἀνωτ. 5², 109.
(2) Head-Σβορώνου, Ἱστορ. τ. νομισμ. ΙΙ, σ. 218.
(3) Κέδρην. ἐκδ. Bekker σ. 40· πρβλ. ὅμως Χρονικ. Πασχ. ἐκδ. Dindorf σ. 71 καὶ Γλυκᾶν ἐκδ. Bekker σ. 264.
(4) Στεφ. Βυζ. ἐν λ.
(5) Ἔνθ. ἀνωτ. σ. 32-4.

ΑΝΑΜΕΙΞΙΣ

Ἡ γλῶσσα εἶναι προϊὸν τῆς κοινωνίας, τῶν ἀνθρώπων· ἀεὶ δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ εὐχρηστοῦσα, κατ' ἀνάγκην ἐν ἑκάστῳ ἡμῶν συμμορφοῦται καὶ μεταβάλλεται κατὰ τὰς γλώσσας τῶν ἄλλων. Ὅ,τι δὲ συμβαίνει ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἀτόμοις τοῖς λαλοῦσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ἅτινα δυνατὸν πολλάκις νὰ μὴ συναποτελῶσι τὸν αὐτὸν λαόν, τὸ αὐτὸ ἔθνος, αὐτὸ τοῦτο ἀκριβῶς παρατηρεῖται καὶ μεταξὺ λαῶν καὶ ἐθνῶν διαφόρων γλωσσῶν.

Ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Κοινῆς προελθοῦσα διαιρεῖται εἰς βορείαν καὶ μεσημβρινήν· βάσιν δὲ ἡ διαίρεσις αὕτη ἔχει τὰ φωνήεντα, ἅτινα χωρίζουσι τὴν γλῶσσαν τὴν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐπὶ τῶν νήσων λαλουμένην εἰς δύο μεγάλα τμήματα. Τὸ Κεφαλληνιακὸν ἰδίωμα ἔχον πάντα τὰ γνωρίσματα τῆς μεσημβρινῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, τοὺς φωνήεντας δηλαδὴ φθόγγους καθόλου ἀσυγχύτους καὶ ἀλωβήτους διαφυλάττον, ἀνήκει ταύτῃ. Τὸ ἰδίωμα τοῦτο δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον τῆς ἐπιδράσεως τὸ μὲν ἄλλων Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων, τὸ δὲ ξένων γλωσσῶν· ἀλλ' οὐδεμία ἐπίδρασις ἑτέρου Ἑλληνικοῦ ἰδιώματος ἢ ξένης τινὸς γλώσσης ἔσχεν ἐπὶ τοῦ Κεφαλληνιακοῦ ἰδιώματος τοσαύτην ῥοπήν, ὅσην ἡ ἐπίδρασις τῆς γλώσσης τῶν Ἰταλῶν. Λέξεις ἄλλων Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων, λέξεις αὐτῆς τῆς γραφομένης δὲν ἐπεκράτησαν καθ' ὅλον τὸ ἰδίωμα, ἀλλ' ἀκούομεν ταύτας πλὴν ἐλαχίστων τινῶν ἐξαιρέσεων ἐνιαχοῦ μόνον τῆς νήσου, ἐκεῖ μάλιστα ἔνθα ὑπάρχει γεωγραφικὴ γειτνίασις ἢ ἐπιμιξία· οὕτω π. χ. εἴς τινα τῆς νήσου μέρη, ὧν οἱ κάτοικοι μεταβαίνουσιν πρὸς γεωργικὰς ἐργασίας εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ χρόνον τινὰ κατ' ἔτος ἐκεῖ διατρίβουσιν ἢ ἔχουσιν ἐμπορικὰς πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας σχέσεις, ἀκούει τις τὰς λέξεις bίτ, κιαπέ, χαbέρι, οἱ πολλαχοῦ τῆς Τουρκίας ἀποδημοῦντες συνήθεις ἔχουσι τὰς λέξεις χίτσ, γιατάκι, κονάκι, dουλάπι κ.τ.λ , οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ ζήσαντες στόφα, παπυ-

ρόσι, μουστούκι, καπίκι (δὲν ἔχει καπίκι=δὲν ἔχει λεπτόν, θέλεις πολλὰ καπίκια=ἔχεις ἀνάγκην πολλῶν χρημάτων) κ.τ.λ. καὶ ἄλλοι ἄλλας· ἀλλ' αἱ λέξεις αὗται πλὴν ὀλίγων δὲν εἰσεχώρησαν εἰς τὸ καθόλου ἰδίωμα, οὐδ' ἐγένοντο κοινὸν πάντων τῶν λαλούντων κτῆμα, καὶ τὰ ἰδιώματα ἐξ ὧν παρελήφθησαν οὐδόλως ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ Κεφαλληνιακοῦ. Τὸ αὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ξένων γλωσσῶν· ὀλίγαι τούτων λέξεις κατεμίγησαν τῷ ἰδιώματι, ἀλλ' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐν ταύταις παρατηρεῖται, εἰ μὴ ἐξομοίωσις πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πάντοτε μὲν ἐν τοῖς φθόγγοις, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τοῖς τύποις (1).

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλαὶ Σλαυϊκαὶ λέξεις, τῆς ἀρχαίας δῆλον ὅτι Σλαυϊκῆς, τῆς Ῥωσσικῆς, τῆς Βουλγαρικῆς, τῆς Σερβικῆς, καί τινες Ἀλβανικαί, περὶ ὧν ἐπραγματεύθη ὁ G. Meyer ἐν Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien τόμῳ CXXX, καὶ Neugriechische Studien II, γενόμεναι σχεδὸν πανελλήνιοι εἰσήχθησαν καὶ εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἰδίωμα, καὶ ταύτας ἀναγκαῖον νομίζομεν ἐνταῦθα ν' ἀναγράψωμεν, διότι καὶ κατὰ τὴν προφοράν τινες πλημμελῶς ἀποδίδονται καὶ ἡ σημασία αὐτῶν ἐλλιπῶς ἐν ταῖς εἰρημέναις πραγματείαις σημειοῦται, τούτου δ' αἴτιος εἶναι οὐχὶ ὁ σοφὸς γραμματικὸς ἀλλ' ὁ καταχωρίσας τὰς λέξεις ἐν τοῖς Νεολ. Ἀναλ., ἐξ ὧν ἐκεῖνος παρέλαβε· οὕτω ἡ λέξις βελέντσα=βαρὺ μάλλινον σκέπασμα προφέρεται βελέdζια καὶ τὸ ἐκ τούτου παραγόμενον βελεdζινᾶς διεσώθη ὡς οἰκογενείας παρεπώνυμον ἢ καὶ ἁπλῶς ἐπώνυμον (πρβλ. Βουτυρᾶς κ.τ.λ.). Ἡ λέξεις βίτσα=Ruthe, Gerte, Peitsehe σημαίνει λεπτὴν ῥάβδον, εἶτα δὲ καὶ ἱππέως Peitsehe, ἀλλ' οὐδέποτε τὴν μάστιγα καθόλου, ἐντεῦθεν βιτσιὰ=τὸ κτύπημα τοιαύτης ῥάβδου.

Τὸ ἐν σελ. 20 βουρκόλακας, οὗτινος σημειοῦνται οἱ τύποι οἱ ἐν ἄλλοις Ἑλληνικοῖς ἰδιώμασιν εὐχρηστοῦντες, ἐν Κεφαλληνίᾳ προφέρεται βρικόλακας, ἐξ οὗ καὶ ῥῆμα βρικολακιάζω. Τὸ ἀλλαχοῦ ἀπαν-

(1) Ἐκ τοῦ χαζίρι=ἕτοιμος, ὅπερ εἰσαχθὲν ἔμεινεν ἄκλιτον ἐν τῷ καθόλου ἰδιώματι οἷον εἶμαι χαζίρι, εἴμαστε χαζίρι κ.τ.λ. παρήχθη ῥῆμα χαζιρεύω=ἑτοιμάζω, χαζιρεύομαι=ἑτοιμάζομαι. Τῆς λέξεως ποιοῦνται χρῆσιν ἐν Ἐρίσσῳ ὥσπερ ἐν τῇ λοιπῇ νήσῳ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἕτοιμος, ἀλλὰ συνηθεστέρα καὶ σφόδρα διαδεδομένη εἶναι ἐκεῖ ἡ λέξις ὡς ἐπίρρημα σημαῖνον σφόδρα, ἄγαν, ἐντελῶς, οἷον ὁ καφὲς εἶναι χαζίρι ἄψηστος, εὔκειὸς εἶναι χαζίρι ζουρλός, ἤτανε ἀργὰ χαζίρι, δὲν μὲ γνοιάζει χαζίρι=οὐδὲν μέλει μοι κ.τ.λ.

τῶν δραγάτης ἐν τῷ Κεφαλληνιακῷ ἰδιώματι λέγεται τραγάτης (ὡς παρὰ τὸ τηράω, τηράζω), ἐξ οὗ καὶ τραγάτα = ὁ οἰκίσκος ἀπὸ τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ φυλακὴ τοῦ ἀγροῦ, τραγατεύω καὶ τραγατικὸ = ἡ τοῦ τραγάτου ἀμοιβή. Τὸ ἐν Κυθήροις παραζούζουλο = ζῷον, παῖς οὐκ ἀρτιμελής, ἀτροφικὸς ἐκ τοῦ ἀλλαχοῦ ἀπαντῶντος ζούζουλον εὔχρηστεῖ καὶ καθ' ἡμᾶς οὐ μόνον ἐπὶ ταύτης τῆς ἐννοίας ἀλλὰ καὶ μεταφορικῶς, μάλιστα λεγόμενον περὶ ἀνθρώπου μικροῦ τινος καὶ ἀσθενοῦς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα.

Καπίκι σημαίνει καὶ τὸ $^1/_{100}$ τοῦ ῥουβλίου καὶ τὰ χρήματα ἐν γένει «πρέπει νἄχῃς πολλὰ καπίκια». Καρβέλι = ὁ συνήθης ἄρτος. Τὸ ἐν Ἠπείρῳ κότσος λέγεται καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ οὐχὶ μόνον τὸ ὑποκοριστικὸν κοτσίδι, κοτσίδια, ὡς ἐν σελ. 34 ἀναφέρεται, ἐκ τούτου καὶ μεγεθυντικὸν κοτσίδα.

Ἡ λέξις κούχνη ῥωσ. cúchnia θὰ εἰσήχθη πάντως ἐκ τῆς ῥωσσικῆς. Λagάδι, λagάδα καὶ τοπωνυμικὸν ἡ Λagάδα, σῦκα τσῆ Λagάδας. Λόgος, λobοτὴ «artiplex». Μόρα = ἐφιάλτης, τόνε πιάν' ἡ μόρα = καταλαμβάνεται ὑπὸ ἐφιάλτου. Παραθέτων ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς τὸ μουστίτσα = πτερωτὸν ἔντομον ὡς ἐν Κεφαλληνίᾳ λεγόμενον ἐρωτᾷ μὴ κατὰ τυπογραφικὸν λάθος ἐσημειώθη ἐν Νεοελ. Ἀνα-. II 260, ὅθεν παραλαμβάνει τὴν λέξιν, ἀντὶ τοῦ μουσίτσα, ὅπερ ἐν Ἠπείρῳ μσίτσα = ζωύφιον γεννώμενον ἐν τῇ φακῇ. Τὴν ἐρώτησιν ταύτην ποιεῖται ὁ συγγραφεύς, διότι νομίζει τὴν λέξιν σλαυϊκὴν mouschitza, εὑρέθη δὲ πρὸ ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν. Ἡ λέξις, ὡς πιστεύω, ἐλήφθη ἐκ τῶν Λατινικῶν γλωσσῶν Λατ. musca, Ἰταλ. mosca, Γαλ. mouche καὶ παρητυμολογήθη πρὸς τὸ μοῦστος· εἶτα δὲ προσέλαβε τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -ίτσα, ἥτις εἶναι σλαυϊκὴ (Meyer ἔνθα ἀνωτ. σελ. 3), σημαίνει δ' ἡ λέξις μικρόν τι πτερωτὸν ζωύφιον ἐν τῷ οἴνῳ καὶ τῷ γλεύκει γεννώμενον. Πουχὸς ἐν Κεφαλληνίᾳ βουχνὸς = λεπτὸς κονιορτὸς (τὸ ν διὰ τὸ χνοῦδι). Ῥedεύω, ῥedᾶτος. Σέbρος, σεbρικό, σεbριά, σεbρεύω, ξεσεbρεύω. Τσadίλα. Χουχιάζω ἐν Κεφαλληνίᾳ φουγιάζω = ἐκπέμπω κραυγήν, κραυγάζω, παρὰ τὸ φωνάζω.

Ἐκ τῆς Ἀλβανικῆς εὔχρηστα εἶναι γκιόνης, κοπέλα, κοπελοῦδι, κοπελοῦλλα, κόπελος, κοπελιάρα, λούτσα, babάουλας, babaούλια.

Ἐκ τῆς Ῥουμουνικῆς γουλιάστρα (λατ. colostrum), σημαίνει δ' οὐ μόνον ἐγγύων γυναικῶν γάλα ὡς ἐν τῇ εἰρημένῃ διατριβῇ σημειοῦται, ἀλλ' ἐν γένει παντὸς ἐγγύου ζώου γάλα μάλιστα αἰγός, προβάτου. Σούρουπο$_2$ σουρουπώνει, ἐσουρούπωσε, θὰ σουρουπώσῃ.

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ πόσαι εἶναι αἱ ἐκ τῆς Γαλλικῆς παρειλημμέναι λέξεις καὶ φράσεις, αἵτινες κατέστησαν σχεδὸν πανελλήνιοι· ὁ λόγος οὕτω νομίζεται κομψότερος μάλιστα κατὰ τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις, καίτοι ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀσμενίζουσιν ἔτι καὶ νῦν τοῖς Ἰταλικοῖς παρὰ τὰ Γαλλικά.

Ὅπερ ἀνωτέρω ἐλέγομεν περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἄλλων ἰδιωμάτων καὶ τῶν ξένων γλωσσῶν ἐπὶ τὸ Κεφαλληνιακὸν ἰδίωμα, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἰταλῶν, διότι αὕτη πλεῖστον χρόνον κατὰ τὴν νῆσον ἐλαλεῖτο ὑπὸ ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐπὶ τῆς Ἐνετοκρατίας καὶ τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας, καὶ διότι ἦτο ἡ γλῶσσα ἡ ἐπίσημος (ἀπὸ τοῦ 1850 εἰσήχθη ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἡ Ἑλληνική), καὶ διότι ἐμελέτων καὶ ἐξεμάνθανον ταύτην πολλοὶ εἴτε εἰς Ἰταλίαν μεταβαίνοντες πρὸς σπουδὴν ἐπιστημῶν εἴτε ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ. Ἐὰν δέ τις ἐνθυμηθῇ ὅτι τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ὧν πλεῖστον μετέσχε καὶ νῦν ἔτι μετέχει μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, γλῶσσα κοινὴ ὑπῆρξεν ἡ Ἰταλικὴ καὶ ὅτι οἱ Κεφαλλῆνες καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος ταύτης τῆς γλώσσης τὴν ἀνάγκην μάλιστα ᾐσθάνοντο, ἐπειδὴ σφόδρα εἶχε διαδοθῇ, τότε θὰ κατίδῃ καὶ ἕτερον λόγον, δι' ὃν οὗτοι ἐγένοντο τῆς γλώσσης ταύτης ζηλωταί. Ἀνεξίτηλα ἄρα κατέλιπεν ἴχνη ἡ τοιαύτη ἐπίδρασις ἐπὶ τοῦ Κεφαλληνιακοῦ ἰδιώματος· αἱ ξέναι ἐκεῖναι λέξεις κατέστησαν κοινὸν τῶν Κεφαλλήνων πάντων κτῆμα, οὐδεμία τῆς νήσου ἄκρα ἔμεινε ξένη ταύτης τῆς ἐπιδράσεως, καὶ νῦν δ' ἔτι ὅτε διὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων, τῶν ἐφημερίδων καὶ τῆς πολιτικῆς τοσαύτη ἀνεπτύχθη ἀντίδρασις, ἀσθενῶς πάνυ τὰ Ἰταλικὰ τῆς διαλέκτου στοιχεῖα περιωρίσθησαν, καίτοι ἤδη πρὸ πολλοῦ οἱ παραγαγόντες τὴν ἀνάμειξιν λόγοι ἐξέλιπον. Ὁ Ἰταλίζων τρόπος τοῦ λέγειν, τὸ μουσικὸν ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ, τὸ παρατεινόμενον τῆς φωνῆς ἐν τοῖς φθόγγοις καθόλου, μάλιστα ἐν τοῖς φωνήεσιν, ἡ μαλακότης τοῦ λ καὶ ν καὶ τὸ ὑγρὸν τῶν συλλαβῶν λι καὶ νι, ἀπαγγελλομένων ἀεὶ gli καὶ gni, οἷον λῃνός, λινός, πολύ,

λίγο, νηστικός, ἀνήμπορος, ἀνήξερος, πονίδι, νινὶ=glinóς, pogli, gnisticóς, agnimboroς, agnikseroς, pognίδι, gnigni μόνον δι' Ἰταλικῆς ἐπιδράσεως ἴσως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι.

Τὸ ἀσυνίζητον τῆς καταλήξεως -ια, ὅπερ σύνηθες ἐν τῷ Ζακυνθίῳ ἰδιώματι εἰς Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Γ. Χατζιδάκις ἀποδίδει, δὲν παρατηρεῖται καὶ παρ' ἡμῖν· διὸ οὐδέποτε λέγομεν μαχαιρία, μερία, παιδία, ποδία, εἰ μὴ λοιδοροῦντες τοὺς Ζακυνθίους, ἀλλ' ἀεὶ μαχαιριά, μεριά, ποδιά, ζεστασιά, ὀγρασιά, ξερασιά. Ἐν ὀλίγοις δὲ τηρεῖται ἀσυνίζητος ἡ κατάληξις -ια, ἀλλὰ τοὺς τύπους τούτους ἀποδοτέον ἢ εἰς ἐπίδρασιν τῆς γλώσσης τῶν λογιωτέρων, οἷον λυσοντερία καὶ λυσαντερία (παρὰ τὸ λύω-ἔλυσα) = δυσεντερία, ὁλονυχτία καὶ ὁλνυχτία = τελετὴ ἐν τοῖς ναοῖς δι' ὅλης τῆς νυκτός, προφητεία, οἱ προφητεῖες, συντελεία (συντελεία τοῦ αἰῶνος!), ἢ παρελήφθησαν ἐκ τοῦ Ζακυνθίου ἰδιώματος, οἷον παιδία ἐν τῇ φράσει *avanti* παιδία! ἣν οἱ ἀγοραῖοι τοὺς πολίτας ἐπὶ τὰ ὤνια καλοῦντες λέγουσι, καὶ ἐν τῷ φωτίες ἀναμμένες! ὅπερ ὡσαύτως οἱ ἀγοραῖοι ἀναφωνοῦσι κατὰ τὴν πώλησιν τῶν ὑδροπεπόνων δηλοῦντες οὕτω τὸ ἄγαν ἐρυθρὸν τοῦ καρποῦ χρῶμα. Ἀσυνίζητος ἀπαντᾷ ἡ κατάληψις -ια καὶ ἐν τοῖςδε, κολακεία, φιλονικία, ἀνοησία, ἀδιαντροπία (= ἀναισχυντία, ἀναίδεια), ὑποχονdρία καὶ ὑποκονdρία (καὶ ἄνευ τοῦ ν), ἀλλεγρία (allegria) καὶ μανινκονία (maninconia), οὗτινος καὶ οἱ τύποι μαλινκονία καί μανινκόνια εὐχρηστοῦσι. Τὸ δὲ ῥητὸν Cefalonia - malinconia ὀλίγοι τῶν Κεφαλλήνων ἀγνοοῦσι.

Καιρὸς ἤδη νὰ μεταβῶμεν εἰς τὰ καθ' ἕκαστον τῆς τοιαύτης τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης ἐπιδράσεως, διότι ἐκ τούτου θὰ καταστῶσι φανεραὶ αἱ ποικιλώταται τῆς αναμείξεως ὄψεις καὶ αἱ μεταβολαὶ καὶ παθήσεις τῶν παραλαμβανομένων λέξεων ἔν τε τοῖς φθόγγοις καὶ ταῖς καταλήξεσι καὶ τῇ σημασίᾳ. Ἐν τῇ ἐξετάσει τούτων ἀνάγκη μάλιστα νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι ὁ δανεισμὸς ἐγένετο ἐκ τοῦ προφορικοῦ καὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ἑνετοὶ ἦσαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐπισήμου ἀρχῆς τῆς πλεῖστον χρόνον ἀρξάσης τῆς νήσου, οὗτοι δ' ἐλάλουν τὸ ἑαυτῶν ἰδίωμα καὶ παρὰ τούτων τὰς λέξεις παρελάμβανον οἱ τῆς νήσου κάτοικοι, ὡς δεικνύει ἡ τελεία ἔλλειψις τῶν φθόγγων *ce*, *ci* (tsche, tschi), ἀνθ' ὧν ἀεὶ *tse*, *tsi*, καὶ *g* (gusto), ἀνθ' οὗ γ, οἷον γοῦστο,

γουστάρω, τὸ σύμπλεγμα ρτ ἀντὶ λτ, σάρτος, σαρτάρω, σαρταδῶρος (Ἐνετ. sarto) ἀντὶ salto (Ἰταλ.), βα ἀντὶ gua, βάρδια ἀντὶ guardia, βάρδα Ἐν. βάρδα Ἰταλ. *guarda*, que=κэ ἀντὶ que, dunκэ ἀντὶ τοῦ Ἰταλικοῦ dunque κ. λ. π.

Τῆς Ἐνετικῆς τὴν ἐπίδρασιν μαρτυρεῖ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀκραιφνῶς Ἐνετικῶν λέξεων, ἐν αἷς ἀεὶ τηρεῖται ἡ τῶν Ἐνετῶν προφορά· ἀλλ' ἡ ὕπαρξις πολλῶν στοιχείων ἀλλοτρίων ὅλως τῆς Ἐνετικῆς, οἷον τῶν μετοχῶν εἰς -ato, αἵτινες ἀείποτε ἐκεῖ συγκεκομμέναι ἐκφέρονται, λέξεων καθαρῶς Τοσκανικῶν, πεβεράdζιο beverragio=pourboire, σπιέρα=ὕαλος παραθύρου (Τοσκαν. spera=καθρέπτης ὕαλος) καὶ τοῦτο ὅτι οἱ εἰς Ἰταλίαν πρὸς σπουδὰς μεταβαίνοντες καὶ ἐκεῖ ἱκανὸν διατρίβοντες, πλεῖστοι μάλιστα οἱ εὐπορώτεροι ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας, οὐχὶ ἰδίωμά τι, πολλῷ δ' ἧττον τὸ Ἐνετικὸν ἀλλὰ τὴν καθαρὰν Ἰταλικὴν ὡμίλουν καὶ ἐσπούδαζον, πείθει ἕκαστον ὅτι οὗτοι ἐπανερχόμενοι οἴκαδε καὶ εἴτε ἀξιώματα λαμβάνοντες εἴτε ἐπιστήμην τινὰ ἀσκοῦντες ἐτήρουν καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα μετέδιδον λέξεις τοῦ γραπτοῦ καὶ καθωμιλημένου τῶν Ἰταλῶν λόγου. Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον ὅτι καὶ ἡ Ἰταλικὴ καθόλου καὶ ἰδίωμά τι ταύτης ἡ Ἐνετικὴ ἐπὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Κεφαλλήνων ἐπέδρα ὥστε ἀνάγκη ἑκασταχοῦ νὰ διαστέλλωνται τὰ Ἐνετικὰ τῶν Ἰταλικῶν.

Φθογγικαὶ παθήσεις.

Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν φθογγικῶν παθήσεων ἀνάγκη, ἐνθυμούμενοι ὅτι εἰς δανεισμὸν οὐ μόνον ἡ καθόλου Ἰταλικὴ ἀλλὰ καὶ ἰδίωμα ταύτης ἡ Ἐνετικὴ ὑπέκειτο, ν' ἀποχωρήσωμεν τὰ Ἐνετικὰ τῶν φθόγγων συμπλέγματα καὶ τὰς λέξεις τὰς ἐκ τῆς Ἐνετικῆς εἰλημμένας, καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς νὰ μὴ θεωρήσωμεν γεννήματα τοῦ ἰδιώματος καὶ ἀναπτύξεις ἃς αἱ λέξεις ἐκεῖναι ἐν τῷ Κεφαλληνιακῷ ἰδιώματι ὑπέστησαν, ἀλλὰ τῆς Ἐνετικῆς κληρονομίαν, ἀφοῦ μάλιστα ἐν πολλοῖς τούτων οὐδὲν ἐβίαζεν εἰς μεταβολήν. Τὰ συμπλέγματα go, ga, gu προφέρονται ἐν τῇ Ἐνετικῇ γο, γα, γου καὶ καθόλου το g=γ καὶ ἡ προφορὰ αὕτη τηρεῖται καθ' ἡμᾶς, ὅθεν πάγα=μισθὸς (paga), παγάρω=πληρώνω (pagare), νεγότσιο=ἐμπορία (negozio), ἀλάργα=μακρὰν (κατὰ τὰ πολλὰ εἰς -α ἐπιρ-

ρήματα, καλά, κακά, πάντα, ἄσχημα, ὡραῖα) καὶ ἀλάργου (κατὰ τὸ ἐπάνου, κάτου) (à largo), γοῦστο=ἀπόλαυσις (gusto), γουστάρω=ἀπολαύω (gustare), γουστῶζος=ἄξιος ἀπολαύσεως (gustoso), γουλῶζος=λίχνος (goloso), γουλοζιτά=λιχνεία (golosità), ἐν ᾧ gubέρνο· ὡσαύτως γ προφέρεται ἐν ταῖς λέξεσι γρανάγιο=σιτοβολὼν (granajio), γιοῦστος=δίκαιος, ἀκριβὴς (giusto), καὶ ἐπίρ. γιοῦστο=ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ φράσει γιοῦστο καὶ γιοῦστο ἐπὶ ἀγανακτήσεως, γόbος=κυφὸς (gobbo), γαρνίρω=ἀρτύω (guarnire), γαρνιτοῦρα (guarnitura), γαραντίρω=ἀσφαλίζω (guarantire), γιάτσο=πάγος (giaccio), γιατσάδα, γιατσιέρα=ἀγγεῖον πάγου, κουράγιο=θάρρος, κουραγιάρω=παραθαρρύνω (coraggio, incoraggiare), γιράρω=περιφέρω-ομαι καὶ dζιράρω (girare), γράτσια=χάρις (grazie), γρατσιῶζος=ἐπίχαρις (grazioso), dζόγια=χαρὰ μάλιστα μεταφορικῶς (gioja), σουγάρω=ἀπορροφῶν τὸν χυμὸν διὰ θερμάνσεως, κάρτα-σούγαρα (carta-sugara).

Τὰ συμπλέγματα ca, co, cu, che, chia, cchia, chie, ἔδωκαν ἐν τῇ Ἐνετικῇ ἐνιαχοῦ γα, γο, γου, κςε, κςα, κςε καὶ οὕτως εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἰδίωμα μετεδόθησαν, dζογαδῶρος=παίκτης (giuocatore), dζόγος=παίγνιον (giuco), dζογάρω—παίζω τυχηρὸν παίγνιον (giuocare), dζογέτο=μικρὸν τυχηρὸν παίγνιον (giochetto), σίγουρος καὶ σιγοῦρος καὶ σεγοῦρος=ἀσφαλὴς (sicuro), σιγουράρω=ἀσφαλίζω (sicurare), ἐπίρ. σίγουρα=ἀσφαλῶς, πάντως καὶ σιγουραμέντε=βεβαίως (sicuramente), σιγουριτὰ καὶ σιγουριὰ κατὰ τὰ πολλὰ εἰς -ιὰ (sicurtà), σοφιγάρω (Ἐν. sofegar, Ἰταλ. soffocare), κιάλε=μακρὸν τηλεσκόπιον (occhiale), κιάρος=διαυγής, καθαρὸς (chiaro), κιαρίρω=ποιῶ τι διαυγὲς (ἐν ᾧ Ἰταλ. καὶ chiarare chiarire), σκιέρτσο=ἀστεϊσμὸς (scherzo) σκιερτσάρω=ἀστεΐζομαι (scherzare), ῥεbουρκιάρω—ῥυμουλκῶ καὶ ῥibουρκιάρω (remorchiare Ἰταλ. rimorchiare). Ἡ προφορὰ ἄρα τῶν λέξεων τούτων μαρτυρεῖ τὴν ἐκ τῆς Ἐνετικῆς καταγωγὴν αὐτῶν· ἀλλὰ τὸν ἐκ ταύτης δανεισμὸν σαφέστερον δεικνύουσι λέξεις ἐξ ὧν δὲν δυνάμεθα ν' ἀποχωρίσωμεν συμπλέγματα φθογγικὰ καὶ νὰ παρατηρήσωμεν ὥσπερ ἀνωτέρω ὅτι πανταχοῦ ἔνθα ἀπαντῶσι ταῦτα ὁμοίως διετέθησαν, διότι αἱ τοιαῦται λέξεις δὲν παρέ-

χουσι συστήματα φθογγικῶν συμπλεγμάτων, ἀλλὰ μεμονωμένας τηροῦσι τὰς παθήσεις καὶ ἀλλοιώσεις ἃς ὑπέστησαν ἐκ τῆς Ἐνετικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν εἰσαχθεῖσαι, οἷον μανέστρα (Ἐν. manestra Ἰταλ. minestra), μανdoλᾶτο (Ἐν. mandolato Ἰταλ. mandorlato), ἀλλ' εἶτα καὶ μedoυλᾶτο καὶ μadoλᾶτο, καὶ μάνdoλα μάdoλα, ἀϐέρτος (Ἐν. averto Ἰταλ. apperto), πλάνια, πλανιάρω (Ἐν. piana, pianare Ἰταλ. pialla, piallare), ρediκολο (Ἰταλ. ridicolo) ὅθεν καὶ ῥῆμα εἰς -άρω, πόνσο (Ἐν. ponso Ἰταλ. polso), οὔρτιμο καὶ οὔλτιμο (καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Τοσκανικῇ γνωστὸν ὅτι ἐπέδωκε τὸ rt ἀντὶ lt, morto=molto), à là σκάγ α ἐκ τοῦ Ἐνετικοῦ scaio=πλευρόν· καὶ λέγεται μὲν ἐν τῇ Ἰταλικῇ in ispalla (spalla), ἀλλ' ἀδύνατον ἐκ τούτου νὰ προῆλθε τὸ περὶ οὗ πρόκειται à la σκάγγια.

Πᾶσαι αἱ γλῶσσαι, λέγει ὁ Ἰάκωϐος Grimm, ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὸ Γερμανικὸν λεξικὸν σελ. XXVI, ἐφ' ὅσον ἀκμάζουσιν, ἔχουσιν ἔμφυτον ὁρμὴν νὰ ἀπείργωσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ὀθνεῖα καὶ εἰσχωρήσαντα ταῦτα αὖθις νὰ ἐξωθῶσιν ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐξομοιῶσι πρὸς τὰ οἰκεῖα στοιχεῖα. Οὐδεμία γλῶσσα κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ ἅπαντας τοὺς φθόγγους, διὸ ἀπωθεῖται τοὺς ἀλλοτρίους, ἐπειδὴ αἰσθάνεται ἑαυτὴν ταρασσομένην ὑπ' αὐτῶν. Ἐὰν τυχὸν ξενικὸν ὄνομα ἐμπέσῃ εἰς τὸ φρέαρ γλώσσης τινός, περιδινεῖται ὑπὸ τῶν ὑδάτων αὐτῆς, ἕως οὗ προσλάϐῃ τὸ χρῶμα τῆς γλώσσης ταύτης καὶ παρὰ τὴν ὀθνείαν αὐτοῦ φύσιν παράσχῃ ὄψιν λέξεως ἐθνικῆς (1).

Τὸ φθογγικὸν σύστημα γλώσσης τινὸς δὲν ταυτίζεται πρὸς τὸ φθογγικὸν σύστημα ἑτέρας· ἐντεῦθεν οἱ λαλοῦντες ὑποκαθιστῶσιν εἰς τοὺς φθόγγους τῆς ξένης γλώσσης τοὺς φθόγγους τῆς ἑαυτῶν· τούτου πεῖραν λαμϐάνει πᾶς ἀρχόμενος νὰ μανθάνῃ ξένην τινὰ γλῶσσαν· οὗτος ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ τῶν φθόγγων ἐπὶ μακρὸν ἁμαρτάνει, μετὰ πόνου δὲ καὶ διὰ συντόνου προσοχῆς κατορθοῖ νὰ μιμηθῇ ὡς οἷόν τε ἀκριϐέστερον τοὺς φθόγγους τῆς ξένης γλώσσης καὶ πολλάκις ἡ μίμησις εἶναι τελεία, πολλάκις ὅμως δι' ὅλου τοῦ βίου ἁμαρτάνει καὶ ἂν ἔτι τὴν ξένην γλῶσσαν καλῶς ἐκμάθῃ καὶ γνωρίζῃ. Ὁ λαὸς δὲν νομίζει τὸ πρᾶγμα τοῦ πόνου ἄξιον· ὅθεν σπανιώτατα παρα-

(1) Ἡ περικοπὴ ἐκ τοῦ βιϐλίου τοῦ Oscar Weise «Ein Versuch» τοῦ μεταφρασθέντος ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ φίλου Γ. Γρατσιάτου.

λαμβάνονται ξένοι φθόγγοι καὶ ἔτι σπανιώτερον ἐπικρατοῦσιν οὗτοι καὶ καθολικεύονται. Καὶ ἐν τῷ Κεφαλληνιακῷ ἰδιώματι οὐχὶ διάφορόν τι συνέβη· αἱ Ἰταλικαὶ λέξεις μεταβάλλονται τοὺς φθόγγους κατὰ τὸ φθογγικὸν σύστημα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς καὶ τοὺς νόμους ταύτης· πᾶς ἀλλότριος τῆς Ἑλληνικῆς φθόγγος ἐκκρούεται· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐπίδρασις αὕτη ὑπῆρξε μακροχρόνιος, ἐτηρήθησαν ἐν πολλοῖς οἱ Ἰταλικοὶ φθόγγοι μάλιστα, ὥσπερ εἰκός, ἐν τῷ λόγῳ τῶν λογιωτέρων καὶ μετεβλήθησάν που ἐν Ἑλληνικαῖς λέξεσι φθογγικὰ συμπλέγματα κατὰ τὰ Ἰταλικά, οἷον ἐν τῷ βλαστημάω, βλαστήμια βλάστημος τὸ στ ἀντὶ σφ ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ biestemmiare, ὡς διδάσκει ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Χατζιδάκις. Πλὴν ὅμως τῆς διαφορᾶς τοῦ φθογγικοῦ συστήματος φθογγικαὶ παθήσεις τῶν Ἰταλικῶν λέξεων ἐγένοντο ἱκαναὶ διὰ παρετυμολογίαν καὶ δι' ἀφομοίωσιν. Καὶ ἡ μὲν ἀφομοίωσις συνήθης ἐν τῇ καθόλου γλώσσῃ μαρτυρεῖται ἐν ἄλλαις τε Ἰταλικαῖς λέξεσι καὶ ἐν ταῖσδε· ρεμέδιο=μέσον θεραπευτικόν, θεραπεία (rimedio), τσαρκάρω=ἐρευνῶ (cercare), τσάρκα=ἔρευνα (cerca), παντόφολλα (pantufolla), τσορότο=κηρωτὸν (cerotto), φιρίρω=δύο ᾠὰ συγκρούω (ferire), γαραντίρω=ἐγγυῶμαι (guarentire)· ἡ δὲ παρετυμολογία, τὴν αἰτίαν ἔχουσα ἐν τούτῳ ὅτι ὁ λαὸς εἰς λέξεις ξένας ὑποβάλλει ἐννοίας ἄλλων λέξεων οἰκείων ἑαυτῷ πρὸς ἃς ἐκεῖναι φαίνονται ὅμοιαι κατὰ τὴν προφοράν, ἐν ταῖσδε· φαγαbόντες, μεdζαλῶνα, κομιdῶρο, στραbορdινάριος, ἀναμωρᾶδος, νεοbιτά, κλαιμέντες, στασσίνιο (στασσιναμέντο στασσινάρω).

Τὸ vagobondo=πλάνης παρεῖχε τῷ λαῷ πρόχειρον τὸ φαγεῖν καὶ ἀποτριβείσης πάσης ἐννοίας τοῦ vagare ἔλαβε τὴν σημασίαν τούτου καὶ κατ' αὐτὸ μεταβληθὲν (v=φ) δηλοῖ τὸν ἀπλήστως καὶ ἀδίκως τὰ τῶν ἄλλων κατατρώγοντα, τὸν ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἄλλων καὶ ἐξ ἀλλοτρίων τρεφόμενον. Τὸ mezzaluna=μήνη διὰ τὰ γνωστότερα ἀλώνι, ἀλώνα, ἀλωνίζω παρέλαβε τὸν φθόγγον ω ἐν τῷ β' συνθετικῷ καὶ ἔδωκε τὸ μεdζαλῶνα=ἔπαλξις τείχους μηνοειδής, τὴν δὲ παρετυμολογίαν ἐπέτεινε μᾶλλον τὸ οὕτως ὠνομασμένον πρᾶγμα, ἔχον ἐπιφάνειαν ἐπιπέδου σχήματος καὶ ἀλωνίῳ ὁμοίαν.

Τὸ κομιdῶρο, εὔχρηστον καὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ καταγωγὴν πομι-

dῶρο, προσέλαβε τὸ κ κατὰ τὸ κολοκύθι, τὸ δὲ i, πληθ. pomi d'oro, διότι ὡς γνωστόν, ἡ λέξις ἐν τῇ Ἰταλικῇ εἶναι pomo d'oro.

Ἐν τῇ λέξει straordinario εὐχερῶς πάνυ ἀνεῦρεν ὁ λαὸς τὰ στραβός, στραβὸ καὶ κατὰ τοῦτο ἐσχημάτισε τὸ ἐπίθετον στραβορdινάριος -α -ο καὶ ἐπίρρημα στραβορdινάρια ἀποδοὺς ἅμα συγγενῆ πρὸς αὐτὸν ἔννοιαν=οὐκ ἐπίκαιρος, ἀνάποδος.

Τὰ inamorarsi, inamorato παρητυμολογήθησαν πρὸς τὴν πρόθεσιν ἀνά —, ὅθεν ἀναμωράρομαι, ἀναμωρᾶδος=ὅλως τινὶ ἀφωσιωμένος. Διὰ τὴν πρόθεσιν πρὸς μετεβλήθη τὸ presso à poco εἰς προσαπόκου, τὸ δὲ ου διὰ τὰ λοιπὰ ἐπιρρήματα εἰς -ου ἀπάνου, κάτου κ.τ.τ., =περίπου, οὐκ ἀκριβῶς, ὡς ἔγγιστα, καθ' ὑπολογισμόν.

Τὸ clemente παρὰ τὸ κλαίω ἀπέβαλε τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ σημασίαν λεγόμενον περὶ ἀνθρώπου μεμψιμοιροῦντος καὶ κακοτρόπου.

Τὸ τρεμουντᾶνα (tramontana) παρητυμολογήθη πρὸς τὸ τρέμω οἱονεὶ τρέμουσα.

Ὁ φθόγγος ο τοῦ novità παρήγαγεν ἕτερον ȩο παρὰ τὸ νȩός, ὅθεν νȩοβιτά. Ἤκουσα δέ ποτε καὶ ἀnaggravizione=ἔμετος κατὰ τὸ ἀνακατοῦρα, ἀναγοῦλα, τοῦ ἰταλικοῦ ὄντος aggravazione.

Παρὰ τὸ ἀππαρτενίρω=ἀνήκω λέγεται παρατατικὸς ἀππαρθένευε παρὰ τὸ γνωστότερον παρθένα, παρθένος.

Παρετυμολογία ὡσαύτως πρὸς τὸ σταύρωμα, σταυρώνω τὰ Ἰταλικὰ assassinio, assasssinamento, assassinare μετέβαλεν ἐν τῇ διαλέκτῳ εἰς τὰ στασσίνιο, στασσιναμέντο, στασσινάρω (παρὰ ταῦτα ὅμως λέγεται καὶ ἀσσασσινάρω, ἀσσασσῖνος).

Οἱ φθόγγοι καθ' ἕκαστον

Ὁ φθόγγος *b* ἔμεινεν ἀμετάβλητος συμπεσὼν τῷ ἀντιστοίχῳ τοῦ ἰδιώματος, ἐν ῷ οὐδὲν ἴχνος ἐρρίνου, εἶναι ἄρα καθαρῶς ἐκκροτικὸς χειλικὸς φθόγγος, bάσταρδος (bασταρδεύω, bασταρδέλλι), bαρbοῦτα, bαρbέττα, bονῶρα, bονπέζο (καὶ παρὰ τοῦτο καλὸ πέζο ἐπιρρηματικῶς ἐπὶ τῶν καλῶς ἐσταθμισμένων ὠνίων), ἀbbονᾶτος, bέστιας, Βιζόνιας (παρεπώνυμον ἐκ τοῦ *bisogna*=ἀνάγκη, ἔνδεια), ἔbετες=βλάξ, ἰμbετσίλες, ἄbιτο=ἐσθής, bελλέτσα, bούρλα, bουρλάντες, bουρλάρω, bίρbα, bιρbάντες, ἀbοῦζο,

βουκκοῦνι (boccone=τεμάχιον), βοτέγα, βορdέλλο, Dουbblῶνι (dobblone), dέbολε (ὡς οὐσιαστικὸν μόνον, τὸ dέbολε=τὸ ἀσθενὲς μέρος, π. χ. τὸν ἔγγιαζε 'ς τὸ dέbολε=τὰ καίρια). Τὸ *b* ἀνεπτύχθη ἐν δυσὶ λέξεσιν, καθ' ὅσον ἐγὼ γιγνώσκω, ἐκ τοῦ *p* διὰ Sandhi, ὁ bόντες=ἡ γέφυρα (ponte), ἡ bουνιὰ (pugno)=τὸ διὰ τῆς πυγμῆς πλῆγμα. (Τὸ b τοῦ bάλλα πιθανώτερον ἐκ τοῦ γαλλικοῦ balle, διότι τότε θὰ εἴχομεν καὶ bαδέλλα (padella) καὶ bάγα (paga) καὶ bαντόφολλα (pantufolla) καὶ ἄλλα ὅμοια). Ἐνιαχοῦ τὸ p ἐξέβαλε τὸν φθόγγον b οἷον πεbερράdζιο=beverraggio, ἡ πανdιέρα (bandiera). Ἐν ταῖς λέξεσι μόdζος, μάgος, μανgάδα τὸ μ προῆλθεν ἐκ τοῦ b, πρβλ. τὰ ἰταλικὰ boggio, bango.

Τὸ d εἶναι καθαρὸς ἐκκροτικὸς ὀδοντικὸς ἄνευ ἐρρίνου ν, οἷον dουγᾶνα (dogana), ἀdίο, dέbολε (τὸ), dισγράτσια, dισπερᾶδος, πάσσο-dόππιο, dουέτο καὶ πληθ. dουέττα (ὢ dουέττα ἐπιφώνησις ἐπὶ κωμικῆς τινος καὶ γελοίας πράξεως), ἡ φέdε, dιλεττάντες, dολτσέτσα, dοῦρος, dουρέτσα κ. ἄ. π. Ἐνιαχοῦ ὁ φθόγγος οὗτος ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ δ, οἷον ἰνκόμοδο -α (incomodo), δισένιο (ἀλλὰ καὶ dισένιο), τάρδι (κατὰ τὸ βράδυ;)=ὀψὲ καὶ ταρδίρω=βραδύνω, κουστωδῖτο=ἐπιτήρησις, φυλακή, εἶτα δὲ ἀγγελία (ἡ ἰταλικὴ μετοχὴ custodito ἐτράπη εἰς οὐσιαστικόν), ἀbαδάρω=προσέχω τὸν νοῦν, λαμβάνω ὑπ' ὄψιν (badare). Τὸ ἀ προυτάχθη ἐνταῦθα ὅπως ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀσκολαίνω κ. τ. ὅ., περὶ ὧν κατωτέρω. Φαστίδιο (fastidio), ῥεμέδιο (rimedio), βάσταρδος (bastàrdo), δεούτελο (disutile), βάρδια, κουάρδο, διαφεντεύω (παρετυμολογία πρὸς τὸ διά), δεττῶρος καὶ δοττῶρος, παδέλλα. Αἱ λέξεις οὕτως ἠχοῦσιν ἑλληνικώτερον· παρατηρητέον δ' ὅτι ἡ ἀντικατάστασις αὕτη τοῦ d συμβαίνει ἐν μέσῃ τῇ λέξει καὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἀτόνῳ χώρᾳ καὶ ἐν ἀρχῇ ὀνομάτων ἀλλ' οὐδετέρου γένους, ὥστε ἐν τούτοις δι' ἔλλειψιν Sandhi (πρβλ. τὴν dουγᾶνα, τὴν dουρέτσα, τὸν dοῦρο, τὸν dισπερᾶδο) οὐδὲν ἐβοήθει εἰς τήρησιν τοῦ d, ἐντεῦθεν ἡ τροπή.

Ὁ φθόγγος t προφέρεται ὡς ὁ ἀντίστοιχος Ἑλληνικός, πάσχει δὲ ὅσας καὶ ἐκεῖνος παθήσεις, οἷον μετὰ τοῦ ν ἰσοῦται τῷ d ἐν Sandhi, τὴ dόμbολα ἀλλὰ ἡ τόμπολα, τὴ dόρσα ἀλλὰ ἡ τόρτσα, τὸ dαππετσιέρι ἀλλὰ ὁ ταππετσιέρις, τὸ dιμονιέρι ἀλλὰ ὁ τιμο-

νιέρις, τὸ dιράντι ἀλλὰ ὁ τιράντις, ἐνίοτε καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως ἀdένα=antenna, ἐνdιτὰ=entità ἀλλὰ τοῦτο σπανιώτατον ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἑπομένων ἐν οἷς τὸ σύμπλεγμα nt ἀεὶ ντ, τρατταμέντο, ἀττέντος, κάντο, κόντες, κόντρα, κοντράστο, κοντρᾶττο, φάντες, φαλλιδιμέντο, ἰνταβολάρω, κοντραπέζω, κοντραπεζάρω, κοντραπέλο, ἀ μέντε (bαίνει ἀ μέντε =ἐννοεῖ), σιγουραμέντε.

Ἐν ταῖς μετοχαῖς εἰς -ato -ito τὸ t ἐτράπη εἰς δ, λασκᾶδος, dισπερᾶδος, κουστουπᾶδος, προβᾶδος (κερατᾶς προβᾶδος= κεκηρυγμένος, ἀνεγνωρισμένος), πλανιᾶδος, λουστρᾶδος, σοφιγᾶδος, φαλλῖδος, ἰμbετσιλλῖδος· καὶ ἐν τοῖς οὐσιαστικοῖς εἰς -tore ὁμοία ἐγένετο τροπή, κανταδῶρος, dζογαδῶρος, ταγιαδῶρος, φουμαδῶρος (οὕτως ἀπαντᾷ ἡ κατάληξις καὶ μεθ' ἑλληνικῶν θεμάτων σημαdαδῶρος, στοιbαδῶρος, περὶ ὧν κατωτέρω), ἀλλὰ παρὰ ταῦτα σπεκουλατῶρος, πρεκουρατῶρος, δεττῶρος. Ὁμοίαν τροπὴν τοῦ τ εἰς δ ἐν τῷ ῥήματι *patire* παδίρω=πάσχω τὰ πάνδεινα καὶ τῷ οὐσιαστικῷ moneta μονέδα.

Περὶ τοῦ c, g, che, chi κ.τ.λ. εἴπομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ. Οἱ λοιποὶ f, l, m, n, p κ.τ.λ., a, e, i, o, u συμπεσόντες τοῖς ἀντιστοίχοις Ἑλληνικοῖς προφέρονται ὅπως οὗτοι.

Αἱ ἐν τοῖς τύποις ἀλλοιώσεις τῶν Ἰταλικῶν λέξεων

Εἶναι γνωστὸν ὅτι, ἵνα μὴ λέξις τις ξένη εἰς τὸ γλωσσικὸν τῶν λαλούντων αἴσθημα προσπίπτη, ἀνάγκη μάλιστα πάντων νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς τὰς πολλὰς τῆς προσλαμβανούσης γλώσσης ἢ τοῦ προσλαμβάνοντος ἰδιώματος κατὰ τοὺς τύπους. Καταλήξεις ξένου ἰδιώματος δὲν ἀνέχεται τὸ γλωσσικὸν τῶν λαλούντων αἴσθημα, διότι αὗται εἶναι διαρκεῖς μάρτυρες τῆς ὀθνείας τῶν λέξεων καταγωγῆς. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐνταῦθα, ὥσπερ ἐν πάσῃ γλωσσικῇ ἐνεργείᾳ συμβαίνει τὸ πρᾶγμα ἀσυνειδήτως καὶ ἀνεπιγνώστως, τὴν δ' ἀρχὴν αὐτοῦ ἀνευρίσκομεν ἐν αἰτίοις ψυχολογικοῖς. Τὰς ξένας καταλήξεις ἀφομοιοῦσιν οἱ λαλοῦντες πρὸς τὰς καταλήξεις τοῦ ἑαυτῶν ἰδιώματος· καὶ πολλαχοῦ μὲν ὅλως ταύτας ἐκβάλλουσι καὶ διὰ τῶν οἰκείων αὐτοῖς ἀντικαθιστῶσι, πολλαχοῦ δὲ κατὰ μέρος μόνον μεταβάλλουσι.

Ἡ ξένη κατάληξις παραμένει μόνον, ἂν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἰδίαν. Ὅταν ὅμως ἡ ἀνάμειξις εἶναι μεγάλη καὶ πολλαὶ ξέναι λέξεις εἰσάγωνται ἀποτελοῦσαι συστήματα ἐν τῷ γλωσσικῷ τῶν λαλούντων αἰσθήματι, δυνατὸν νὰ τηρηθῇ καὶ ἡ ξένη κατάληξις ἀμετάβλητος ὡς συνέβη ἐν τοῖς εἰς -e ὀνόμασι ἡ φέde (fede), τὸ μόbιλε (mobile) κ. ἄ.

Τὰ οὐσιαστικὰ -a, forza, premura, fiera, bestiallità, securità, scrofa, posta, burla, opera καὶ τὰ ὅμοια, ἐπειδὴ συνέπεσον πρὸς τὰ θηλυκὰ εἰς -*a* (la cima=ἡ τσίμη) ὥρα, βία, νύχτα, σπούδα, ζέστα, φλόγα οὐδὲν ἠνάγκαζε νὰ μεταβάλλωσι τὴν κατάληξιν· ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλὰ τῶν εἰς -a εἶναι γένους ἀρσενικοῦ, ἐπειδὴ δὲ τοιαύτην κατάληξιν ἀρσενικῶν ὀνομάτων δηλωτικὴν δὲν ἔχει ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα, χαρακτὴρ δὲ τῶν ἀρσενικῶν πάντων εἶναι τὸ -ς, τὰ τοιαῦτα ὀνόματα εἴτε ἀρχικῶς ἦσαν γένους ἀρσενικοῦ εἴτε παραληφθέντα ἐνεῖχον ἀρσενικοῦ ἔννοιαν προσέλαβον -ς, οἷον ὁ δούκας (duca), ὁ bέστιας (bestia), ὁ κανάγιας (canaglia).

Τῶν εἰς -ο τινὰ μὲν οἱ λαλοῦντες ᾐσθάνοντο ὡς ἀρσενικὰ καὶ ἐξωμοίωσαν ἀπὸ τῆς αἰτιατικῆς μάλιστα ὁρμηθέντες πρὸς τα ἀντίστοιχα εἰς -ος τοῦ ἰδιώματος, ὁ σκολάρος (scolaro), ὁ μαέστρος (maestro), ὁ ποῦντος (punto), ὁ σάρτος (salto), ὁ dζόγος (giuoco), ὁ bάσταρδος ((bastardo), εἴς τινα δ' ἀπέδιδον οὐδετέρου ἔννοιαν καὶ οὐδεμία ἐν αὐτοῖς ἐγένετο μεταβολή, συνέπεσον δ' οὕτω τοῖς εἰς -ο οὐδετέροις, τὸ στρέπετο (strepito), τὸ μιράκουλο (miracolo), τὸ ἄbιτο (abitbo) κ.λ., τινὰ δὲ τηρήσαντα τὸ -ο ἐγένοντο οὐδέτερα, καίτοι ἡ ἔννοια αὐτῶν ἦτο ἀλλοτρία τοῦ γένους τούτου, τὸ πόπολο (popolo), ἐν ᾧ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὁ λαός, ὁ κόσμος, ἔδει λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ὁ πόπολος, ὥστε ἡ ἐπικράτησις τῆς Ἰταλικῆς καταλήξεως ἐπήνεγκε καὶ τοῦ γένους τὴν μεταβολήν.

Τῶν εἰς -e ἄλλα μὲν προσλαβόντα τὸ -ς ἐμφαίνουσιν ὀνόματα ἀρσενικά, ἄλλα δὲ ἐτράπησαν εἰς -ας καὶ -ο, ἄλλα δὲ εἰς -ι, ἄλλα δ' ὥσπερ ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν, οὐδόλως μετεβλήθησαν, οἷον σπετσιέρης, καρροτσιέρης (corrozziere), μπαρμπιέρης (barbiere), καποσάντες (εἶδος ὀστρέου· πληθ. οἱ καποσάντες), ἀγιουτάντες (ajutante), κόντες (conte), bόντες (ponte), ὀφφιτσιάλες (officiale), πρέντσιπας (principe), τὸ κριμινάλι (criminale)=κα-

κουργοδικεῖον, τὸ σερβιτσιάλε (serviziale)=κλυστήρ, τὸ μόbιλε (mobile=τὰ ἔπιπλα (1), τὸ σέττε (sette)· οὕτω καλεῖται ἡ βραχυτέρα πτέρυξ παντὸς οἰκοδομήματος ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅπερ δι' αὐτῆς λαμβάνει τὸ οἰκοδόμημα οἱονεὶ 7· τὸ ἀτσιdέντε (accidente), τὸ κιάλε (occhiale) (ἔκπτωσις τοῦ ο διὰ τὸ ἄρθρον)· ἡ κόρτε (corte) =la cour, μοῦ κάνει τὴ gόρτε=me fait la cour, ἡ φέdε (fede), τὸ λενιάμε καὶ λενιάμι (legniame), τὸ ἀμόρε (amore), ἡ dόζε καὶ ἡ dόζα=δόσις, ὡρισμένη ποσότης φαρμάκου, τὸ φινάλε (finale), τὸ πρεζέντε (presente)=ἡ παρουσία, οἷον πᾶμε νὰ δώσουμε τὸ πρεζέντε=πᾶμε νὰ δώσουμε τὸ παρόν, τὸ φιόρε (fiore)· τὸ δεούτελο (disulite) κυρίως=ἀνωφελής, ἄχρηστος εἶτα δὲ βλάξ· αὐτὸς εἶναι ἕνα δεούτελο.

Τὰ Ἰταλικὰ ὀνόματα, ἀφοῦ ἐξωμοιώθησαν ἐν τῷ ἑνικῷ ἀριθμῷ πρὸς τὰ ἑλληνικά, τὸν πληθυντικὸν ἐσχημάτισαν κατὰ ταῦτα, εἰς τὸ γλωσικὸν τῶν λαλούντων αἴσθημα ἦσαν συνειδητὰ ὡς ὀνόματα Ἑλληνικά· τὸ φόρτσα, πρεμούρα κ.τ.λ., κάζο, ἄbιτο κ.λ.τ., dζόγος, bάσταρδος κ.τ.λ. οὐδόλως διέφερον τοῦ ὥρα, βία, ζέστα, μῆλο, ρόδο, φίλος, ἄγουρος, ὅθεν οἱ λαλοῦντες ἐλευθέρως ἐχώρησαν ἐπὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ πληθυντικοῦ (2) οἱ φούριες, οἱ φόρτσες, οἱ φιέρες, οἱ σκολάροι, οἱ bέστιες, οἱ κανάγιδες, οἱ σάρτοι, οἱ dζόγοι, οἱ bάσταρδοι, τὰ ἄbιτα, τὰ κάζα, τὰ μιράκουλα, τὰ dοκουμέντα, τὰ μότα, τὰ ἀμόρια, τὰ φιόρα (τὸ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ εὔχρηστον φιόρια εἶναι ἀλλότριον τοῦ ἰδιώματος), οἱ κόντιδες, οἱ bόντιδες, οἱ ὀφφιτσιαλαῖοι κ.τ.τ.

Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι πολλὰ εἰς-e ἔμειναν ἀμετάβλητα ἐν τῷ ἑνικῷ· ταῦτα ᾐσθάνοντο οἱ λαλοῦντες ὡς ὀνόματα ξένα, διὸ καὶ εἰς οὐδεμίαν ὑπήχθησαν μεταβολὴν ἐν τῷ πληθυντικῷ τὰ μόbιλε, τὰ κάβολε, τὰ κιάλε κ.ἄ. Καὶ τὰ ἐπίθετα ἀφωμοιώθησαν πρὸς τὰ τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης· λήγουσιν ἄρα εἰς -ος -α (η) -ο, σέγουρος-η-ο, κιάρος-α-ο, σκοῦρος-α-ο, ἀτέντος-α-ο, πρῖμος-α-ο, γουλῶ-

(1) Ἡ λέξις ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ φράσει τὸ μόbιλε καὶ στάbιλε (mobile e stabile=κινητὴ καὶ ἀκίνητος οὐσία)· λέγεται δὲ καὶ μετὰ χλεύης περὶ προικὸς μάλιστα, σπανιώτερον δὲ περὶ περιουσίας οὐδενὸς λόγου ἀξίας, οἷον ἔφαε τὸ μόbιλε καὶ στάbιλε=κατεσώτευσε τὰ ὄντα.

(2) Ἀναλογία καὶ ἀμοιβαία τῶν ὀνομάτων ἐπ' ἄλληλα ἐπίδρασις παρήγαγε καὶ ἐν τούτοις ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς, ποικιλωτάτους τοῦ πληθυντικοῦ τύπους.

ζος-α-ο, σκερτσιῶζος-α-ο, ὀρdινάριος-α-ο, φρέσκος-α-ο, ἰντονᾶτος-α-ο, φάρτσος-α-ο, φαλλῖδος-α-ο κτλ.

Τὰ ῥήματα πάντα κατὰ τὸ ά ἑνικὸν πρόσωπον τῆς ὁριστικῆς λήγουσιν εἰς -ω-ομαι· cercare τσαρκάρω καὶ τσαρκαρεύω=ἐρευνῶ, gustare γουστάρω=ἀπολαύω, strapazzare στραπατσάρω=κακῶς ποιῶ, fallire φαλλίρω (μεταβατ. καὶ ἀμεταβατ.) χρεωκοπῶ, stupire στουπίρω=θαμβοῦμαι, ferire φιρίρω=συγκρούω δύο ᾠά, stabilire σταbιλίρω=ἑδραιῶ, fornire φουρνίρω=προμηθεύω, crescere κρεσέρω ἀμετ.=περισσεύω, μεταβατ.=αὐξάνω, scrivere σκριbάρω=θαμὰ καὶ κακῶς τῇ γραφῇ χρῶμαι, godere γουδέρω, =ἀπολαύω, reggere ῥεγγέρω=κυβερνῶ, διευθύνω. (1)

(1) Σπρετσάρω=καταφρονῶ, σκιερτσάρω=ἀστειεύομαι, κοστάρω=ὑποφέρω, κοστάρομαμαι=ὑποφέρομαι, impετσιλλίρω=ἀποβλακοῦμαι, φουμάρω, λασκάρω=χαλαρῶ, φιορίρω=ἀκμάζω, στονάρω=ᾄδω παρὰ τόνον, ἀbαδάρω =λογίζομαι, καντάρω=ᾄδω, κοντάρω=διηγοῦμαι, κοντραστάρω=ἀντιλέγω, κολωράρω=χρωματίζω, φουdάρω=ἀγκυροβολῶ, ῥεdέρω=ἐμῶ, ἰμπονέρω-ομαι=ἐπιβάλλω, τσιρκουλάρω=περικλείω, σοbρανίζω, ποdζάρω, ὀρτσάρω, κρεπάρω=συντρίβομαι, ποντάρω περὶ τοῦ κυνὸς στρεφομένου ἐπὶ τὸ θήραμα. προτεστάρω-ομαι=διαμαρτύρομαι, μαρτελλάρω=βασανίζω, φερμάρω=συγκρατῶ, bασσάρω=χαμηλώνω ἀρρεστάρω=συλλαμβάνω, κουστουπάρομαι= κρυολογιῶμαι, ἀνκοράρω=ἀγκυροβολῶ καὶ μεταφορικῶς ἐν ἀσφαλείᾳ γίγνομαι (τώρα ἀνκοράρισες=νῦν ἐξησφαλίσθης), τσερκιάρω=διὰ στεφάνης περικλείω (ἐπὶ τῶν βυτίων), κουμαdάρω=ἐξουσίαν ἔχω, bαλλάρω ἰταλ. imballare=far un ballotto, bαλλάρω=danser, ποσσεσσάρωμαι (imposessarsi), τσεdέρω=ὑποχωρῶ, ἐνδίδω,κιαρίρω=διαυγῆ ποιῶ καὶ διαυγὴς γίννομαι, σοφιγάρω (soffocare· Ἐν. sofegàr), φορτσάρω=ἐνδυναμῶ, ἐνισχύω, φορτσάρομαι=ἐντείνω τὰς δυνάμεις μου, λεμεντάρομαι (lamentare)=παραπονοῦμαι, bουρλάρω=ἀστειεύομαι, πλανιάρω =λεῖον ποιῶ (Ἰταλ. piallare, Ἐν. pianare), ῥεουσίρω=προκόπτω, μιράρω= στοχάζομαι, ῥεdικολάρω=γελοῖον ποιῶ (ἐν τῇ Ἰταλ. οὐσ. ridicolo, ἐν τῇ Ἐν. redicolo), σονάρω=παίζω μουσικὸν ὄργανον, λουστράρω=στιλβόω, φινίρω μετ. καὶ ἀμετ.=περατῶ. φινάρω (παρὰ τὸ φίνος=λεπτός), προbάρω=δοκιμάζω, ποστάρω=παραδίδω εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, σbιdάρω (sfida)=προκαλῶ, ἀπλαουdίρω=χειροκροτῶ, παιδίρω=ταλαιπωροῦμαι, σερbίρω=ὑπηρετῶ, ἀbανdoνάρω=ἐγκαταλείπω, στουdιάρω=σπουδάζω, bατινάρω (patina patinare), φαρτσάρω=ἐν τῇ ᾠδῇ ἐξέρχομαι τοῦ τόνου, φαλλάρω=σφάλλω, φαbρικάρω, ἰνσουλτάρω=ὑβρίζω, κακῶς ποιῶ, λασκάρω=χαλαρῶ, τασκάρω (intascare) διστιλλαρω=διυλίζω, φρεσκάρω-ομαι (rifrescure καὶ rafrescare), μοστράρω =ἐπιδείκνυμι, καλουμάρω—χαλαρῶ κάλων καὶ καλμάρω μετ. καὶ ἀμετ.= πραΰνω, πασσάρω,=διβιβάζω, ἀbαντσέρνω καὶ ἀbαντσάρω παρὰ τὸ avanzo =περίσσευμα=ἔχω λαμβάνειν, κατσάρω (caccia, cacciare)=ταχύνω τὸ βῆμα, βαδίζων ἐντείνω τὰς δυνάμεις μου, κουράρω=νοσηλεύω, ρεbουρκιάρω=ρυ-

Τὸ ῥῆμα μετὰ τὴν πρόσληψιν τῆς καταλήξεως -ω -ομαι ἐσχημάτισε τοὺς τύπους πάντας κατὰ τὸ ῥῆμα τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, στραπατσάρω -εις -ει κ. τ. λ. ἐστραπατσάριζα -ες -ε, ἐστραπατσάραμε-ατε-ανε, ἐστραπατσάρισα-ες-ε κ.τ.λ., θὰ στραπατσάρω-ῃς-ῃ κ.τ.λ., στραπατσάρομαι-σαι-ται κ.τ.λ. θὰ στραπατσαριστῶ-ῇς-ῇ κ.τ.λ., ἐστραπατσαρίστηκα-ες-ε κ.τ.λ., σεγουράρω, ἐσεγουράριζα, ἐσεγουράρισα, θὰ σεγουράρω, σεγουράρομαι, ἐσεγουραριζόμουνα, ἐσεγουραρίστηκα-ες-ε κ.τ λ. θὰ σεγουραριστῶ, κρεσέρω, ἐκρεσέριζα, ἐκρεσέρισες, θὰ κρεσέρω κ τ.λ κ.τ.λ. Ἡ ἀφομοίωσις ἄρα πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς τύπους πλήρης. Ἐξαίρεσιν ἐν τούτοις ἀποτελεῖ μόνον ἡ παθητ. μετοχὴ πολλῶν ῥημάτων, ἥτις ἀποσχισθεῖσα τοῦ ῥήματος παρέμεινεν ἐν τῷ ἰδιώματι, καὶ ταύτης οἱ λαλοῦντες συνείδησιν ἔχουσιν ὡς ἐπιθέτου, φαλλῖδος, σολεντᾶδος, στραπατσᾶδος, νιπενιᾶδος, μολλᾶδος, λασκᾶδος, σοφιγᾶδος, κ.τ.λ.

Προθέσεις καὶ ἐπιρρήματα εἶναι αἱ ἧττον παραλαμβανόμεναι λέξεις ἐν πάσῃ γλώσσῃ· ἡ συνεκφορὰ αὐτῶν μετ' ἄλλων καὶ μάλιστα τῶν προθέσεων κωλύει τὸν ἀποχωρισμὸν αὐτῶν καὶ τὴν χρῆσιν ἐν τῇ ἑτέρᾳ γλώσσῃ καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐνταῦθα ὁ δανεισμὸς μέγας, διὸ καὶ προθέσεις καὶ ἐπιρρήματα καὶ ἐπιρρηματικαὶ ἐκφράσεις ἄλλαι μὲν φθογγικῶς μεταβεβλημέναι, ἄλλαι δ' ἀμετάβλητοι ἐπεκράτησαν εἴτε κεχωρισμέναι εἴτε ἐν τῇ συνεκφορᾷ μετ' ἄλλων λέξεων, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς παραδειγμάτων· ἡ πρόθεσις per διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐκφράσεων ἐν αἷς ἀπήντα, κατωρθώθη νὰ συνταχθῇ μετ' οὐσιαστικοῦ Ἑλληνικοῦ, οἷον οὔτε περ' ἰδέα=οὐδὲ πόρρωθεν· ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη χρῆσις εἶναι σφόδρα περιωρισμένη· ἀλλ' ἕτερόν τι ἐν τούτοις συνέβη· πολλάκις ἐπιρρηματική τις ἔκφρασις περιέχουσα πρόθεσιν ἐκφέρεται μετὰ προθέσεως Ἰταλικῆς διαφόρου τῆς ἐν τῇ δανειζούσῃ γλώσσῃ, ἰνσέριο ἰταλ. sulserio, à la σκάγια ἰταλιστὶ in ispalla (τὸ i ἐνταῦθα εὐφωνικόν, Ἰταλ spalla=ὦμος καὶ

μουλκῶ, τσικάρω=πληρῶ μέχρι στεφάνης (τοῦτο ἀνύπαρκτον ἐν τῇ Ἰταλικῇ καὶ τῇ Ἐνετικῇ), κοντραστάρω=ἀντιλέγω, ἀσσασσινάρω=βασανίζω, ληστεύω, βιτσιάρω μετ. καὶ ἀμετ., στιμάρω=σέβομαι, τραττάρω, κοροττάρω=πενθῶ τινα (παρὰ τὸ οὐσ. corotto) σπιδίρω=spedire, στουπίρω=θαυμάζω καὶ ἄλλα πολλά.

ἐνετ. scaio=πλευρόν)· à βούρλα, ἐν ᾧ ἰταλ. da bourla κ.τ.λ. In punto i ποῦντο = ἀκριβῶς τί ὥρα εἶναι; εἶναι τρεῖς i ποῦντο. *à segnio* ἀσένιο (εἶναι ἀσένιο=εἶναι ἐντριβής), da capo δακάπο =αὖθις, à touto costo τοῦτο κόστο=ἐπιμόνως, ἀντὶ πάσης θυσίας (θέλει τοῦτο κόστο νὰ φύγῃ=ἐπιμένει νὰ φύγῃ), per forza περφότσα διὰ τῆς βίας, da conte δακόντε=ἡγεμονικῶς (τὴ βερνάει δακόντε=ζῇ ἡγεμονικῶς), ἀπέττου=par coeur, (τὸ ἐπίρ. ἔλαβε τὴν κατάληξιν -ου κατ' ἀναλογίαν τῶν εἰς ου ἐπιρρημάτων κάτου, ἀπάνου, τοῦ κάκου, τοῦ βρόντου· κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὸ à largo παρὰ τὸν τύπον ἀλάργα (κατὰ τὰ πολλὰ εἰς α καλά, κακά, στραβὰ κ.τ.τ.) παρέχει καὶ τὸν τύπον ἀλάργου=μακράν), à posta ἀπόστα καὶ ξαπόστα=ἐπίτηδες, bovόρα, bovόρι, bovόρις καὶ ἀbovόρα, ἀbovόρι ἀbovόρις, κατ' ἀναλογίαν δὲ τοῦ τὸ πρωῒ τἀbovόρι, tardi τάρδι καὶ τάρδι=ὀψέ, piuttosto πιτόστο=ἀλλὰ μᾶλλον, κάλλιον εἰπεῖν, piano πιάνο=ἠρέμα, in vece ἰνβέτσε= au lieu de, à proposito ἀπροπόζιτο (ἀπροπόζιτο δὲ μοῦ λὲς= καὶ δὴ οὐ λέγεις μοι), à cavallo καβάλλα, *à scarso* περὶ πραγμάτων ἅτινα ὠνεῖταί τις εἰς τιμὴν κατωτέραν τῆς πραγματικῆς οἱονεὶ λιποβαρῆ, φόρα-μάσκαρα (ἐπαρουσιαστήκαμε φόρα-μάσκαρα=ἀναφανδόν), σέντσα βούρλα καὶ δασένιο (τοῦ ἐμίλησα σέντσα βούρλα καὶ δασένιο=ὡμίλησα πρὸς αὐτὸν ἄνευ περιστροφῶν), à mente ἀμέντε (bαίνω ἀμέντε=ἔννοιαν λαμβάνω). Παρὰ τὰ ἐπιρρήματα ταῦτα καὶ τὰς ἐπιρρηματικὰς ἐκφράσεις καὶ λέξεις διεσώθησάν τινα ἐπιρρήματα εἰς -mente βεραμέντε, σεγουραμέντε καὶ ἄλλα· τὸ *ma*=ἀλλὰ καὶ τὸ gia=*d*ζα ἐκαθολικεύθησαν. Πολλαὶ προστακτικαὶ γενόμεναι ἐπιφωνήματα τηροῦσιν ἐν τῷ ἰδιώματι τὴν ἔννοιαν αὐτῶν φέρμα, bάστα, λάσκα, μόλλα, βάρδα.

Παραγωγὴ καὶ σύνθεσις

Αἱ Ἰταλικαὶ λέξεις μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν εἰς τὸ ἰδίωμα διατίθενται κατὰ τὰς Ἑλληνικάς· ἀφομοιωθεῖσαι αὗται πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς κατὰ τοὺς τύπους καὶ ἐν τοῖς φθόγγοις τελείως πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς ἐξισωθεῖσαι δὲν ἦσαν πλέον αἰσθηταὶ ὡς λέξεις ξέναι, ἑπομένως ἐγένοντο ὥσπερ πᾶσαι αἱ ἄλλαι τοῦ ἰδιώματος λέξεις δεκτικαὶ παρα-

γωγῆς καὶ συνθέσεως· οἱ λαλοῦντες ἐλευθέρως χωροῦντες εἰς παραγωγὴν καὶ σύνθεσιν οὐδόλως διέστελλον τὰ Ἰταλικά, λέξεις, θέματα, τὰς οὕτω καλουμένας παραγωγικὰς καταλήξεις, τῶν Ἑλληνικῶν, ἐντεῦθεν μεγάλη ποικιλία.

Καὶ α΄) ἐξ Ἰταλικῶν παράγονται μετὰ Ἰταλικῶν καταλήξεων λέξεις τὸν τύπον μὲν καὶ τὴν μορφὴν Ἰταλικαί, ἀλλ' ἀνύπαρκτοι ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τοῖς ἰδιώμασι τῶν Ἰταλῶν· ἐκ τοῦ κιάλε, οὗτινος τὸν τύπον ἡρμηνεύσαμεν ἀνωτέρω, παρήχθη τὸ ῥῆμα κιαλάρω, ἐκ τοῦ καννοκιάλε τὸ καννοκιαλάρω, ἐκ τοῦ πρεμούρα τὸ πρεμουράρω, ἐκ τοῦ κορόττο τὸ κοροττάρω, ἐκ τοῦ *ballatore* βαλλαδῶρος - bαλλατώριο=αἴθουσα χοροῦ, ἐκ τοῦ βίζιτα - βιζιτάρω βιζιττώριο=πλῆθος μέγα ἐπισκέψεων, ἐκ τοῦ bουνάτσα bουνατσάρω, ἐκ τοῦ πόνσο (polso) πονσάρω=ἐξετάζω τὸν σφυγμὸν καὶ ἄλλα ἀνύπαρκτα ἐν τῇ Ἰταλικῇ.

β΄) Εἰς θέματα Ἰταλικὰ προστίθενται καταλήξεις Ἑλληνικαὶ ἐκ τῶν οὕτω παραχθέντων σχηματίζονται νέα· γαλεντόμος=δαψιλής, πλουσιοπάροχος, γαλεντομία=δαψίλεια, bάσταρδος=νόθος, bασταρδεύω=νοθεύω bασταρδέλλι=μικρὸν πτηνόν, μιγάς, bαστάρδικος, παρὰ τὸ σαρτάρω, (saltare) σαρταίνω, παρὰ τὸ ἀβαντσάρω ἀβαντσαίρνω, παρὰ τὸ σεγουριτὰ (securità, securtà) σεγουργιὰ καὶ σιγουργιά, φούρκα, φουρκίζω, ἀλάργα, ἀλαργεύω, ἀλαργινὸς-τερος-α, παρὰ τὸ τσαρκάρω (cercare) τσαρκαρεύω, ἀπόστα-ξαπόστα-ἐξαπόστα ξαποστινάρικος, τὸ appartenire μετετράπη εἰς ἀππαρθενεύω (τούτου ἀπαντᾷ μόνον τὸ γ΄ ἑν. καὶ πληθ. πρόσωπον), παρὰ τὸ σπετσαρία σπετσαρειὸ κατὰ τὰ πολλὰ εἰς ειό, γόbος (gobo) γοbίτης - γόbιαρις - γοbιάζω - ξεγοbιάζω, στράτα (strada) στρατεύω - στρατίζω - παραστρατίζω=ἐκβαίνω τῆς ὁδοῦ καὶ παραστραταίνω, φροῦττο φρουττίζω=παράγω καρπούς, καβάλλα, καβαλλικεύω - ξεκαβαλλικεύω - καββαλλικάδα (1) καβελλάρις καβελλαρώνω καβελλαριά, πρῖμος=οὔριος, πριμίζω=στρέφω τὰ ἱστία πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀνέμου (θὰ do πριμίσω-ουμε=θὰ ἀναχωρήσω-σωμεν), φουμάρω φουμάρισμα, κόρδα κορδίζω παρὰ τὸ κορδάρω καὶ

(1) Καβαλλικάδα λέγεται ἡ ἐφ' ἁμάξης ἢ ὑποζυγίου μετάκλησις εἰς κώμην ἰατροῦ, συμβολαιογράφου κτλ.

κορδάρισμα, bονόρα bονορίζω (ἐbονόρισες=ἦλθες ἐνωρίς), bαρbούττα bαρbουττώνω-ομαι ξεbαρbουττώνω-ομαι ξεbαρbούττωμα ξεbαρbούττωτος, ρεdέρω ρεdέρισμα=ἔμετος κ.τ.λ.

γ') Θέματα Ἑλληνικὰ προσλαμβάνουσιν Ἰταλικὰς καταλήξεις· κρίσι κρισαδῶρος=φιλόδικος, σημαίνω - σήμαμα σημαdαδῶρος=ὁ σημαντὴρ καὶ ὁ μετὰ τέχνης τοὺς κώδωνας κρούων, φοbέρα-φοbερίζω φοbεριτά, ἀργῶ-ἄργησα ἄργητα=βραδύτης, ἀπόκρισι ἀποκρισάτωρας=ὁ κομίζων ἀπόκρισιν, (παράβαλε καὶ τὸ γνωμικὸν «ἀποκρισάτωρας δὲ δέρνεται»), πρόστιμο, προστιμάω καὶ προστιμάρω, θυμὸς θυμῶζος ὀργίλος, ἀργάτα παραργατάρω=ἁμιλλῶμαι, θέατρο θεατρῖνος (πρβλ. bαλλαρῖνος ballerino), βασταρδόμουλος βασταρδομουλαράτσος κ.τ.λ.

Ἐν τοῖς συνθέτοις διακρίνονται δύο τάξεις

1) Σύνθετα ἐκ παρατάξεως καὶ γνήσια ἐν οἷς ἀμφότερα τὰ συνθετικὰ μέρη Ἰταλικά· σέντσα-φέdες=ἄπιστος, dούε κολώρε=δίχρωμος, ὁ κβάζι-όμο (quasi-nomo) κύριον ὄνομα, βασταρδόμουλος (bάσταρδος καὶ μοῦλος), φαλτσομονέδα κ.τ.λ.

2) Σύνθετα ἐν οἷς τὸ ἕτερον συνθετικὸν Ἰταλικόν· φαλλιdομάννα =δόλιος χρεωκόπος, ζωοφρουττάριο=διὰ βίου κάρπωσις, κερατοbάσταρδος (κερατᾶς καὶ bάσταρδος), μαdατοφόρος (μαdᾶτο-α καὶ φέρω), σαρτοκοπάω θαμιστικὸν τοῦ σαρταίνω, καλοφούρτουνος, παλαιορεdίκολο, μαρκατολόγος=ὁ ἀγοραῖος, παλαιοκαν-κάγια-ας, νευροκαβαλλίκεμα=crampe, φρουττολόγος, ἐκ τοῦ φέdε ἢ φέδε καὶ τοῦ α στερητικοῦ ἐσχηματίσθη τὸ σύνθετον ἄφεδος ἢ ἄφεdος=ἀφερέγγυος, ξυλοδεττῶρος=τετυφωμένος, τραπεζαρία κ. ἄ. π.

Σημασία καὶ χρήσεις

Μεθ' ὅσης ποικιλίας αἱ ξέναι λέξεις μεταβάλλουσι τύπους, μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς ποικιλίας ἀποκλίνουσι τῆς ἀρχικῆς σημασίας. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὥσπερ ἐν πάσῃ γλώσσῃ ἐνεργεία αἰτία εἶναι ἡ ἀτομικὴ χρῆσις· εἷς τῶν λαλούντων συνάπτει μετά τινος λέξεως νέαν σημασίαν, τοῦτον μιμοῦνται ἄλλοι τῶν ὁμογλώσσων καὶ ἡ νέα αὐτὴ σημασία ἐπικρατεῖ καὶ καθολικεύεται, πολλάκις δ' ὑπολαμ-

βάνεται ὑπὸ τῶν λαλούντων ὡς ἡ πρώτη καὶ ἐκ ταύτης γεννῶνται νέαι. Πολλαὶ Ἰταλικαὶ λέξεις παραληφθεῖσαι εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἰδίωμα ἀπέκλιναν τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν σημασίας καὶ προσέλαβον νέαν, ἥτις καὶ ἐπεκράτησε· δυνατὸν αἱ περιπέτειαι τῶν προσλαμβανομένων λέξεων νὰ συμπίπτωσι πρὸς ὅσας αἱ λέξεις αὗται ὑφίστανται ἐν τῇ γλώσσῃ ἐξ ἧς ὁ δανεισμός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἄλλοι εἶναι οἱ λαλοῦντες καὶ διάφοροι οἱ ὅροι, ὑφ' οὓς αἱ σημασίαι μεταβάλλονται, τοῦτο σπανιώτατον· οὐδέποτε ἀκριβῶς εἰπεῖν εἶναι δυνατὸν αἱ σημασίαι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς γλώσσαις ἐξ ὁλοκλήρου νὰ ταυτίζωνται. Πλὴν τούτου ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματι συνέβη ἡ ἐπικρατήσασα νεωτέρα σημασία τῆς ξένης λέξεως νὰ καταστῇ καὶ ἡ μόνη, αἱ δὲ λοιπαὶ νὰ ἐπισκοτηθῶσι, ἔχομεν ἄρα ἐνταῦθα εἰδίκευσιν σημασίας· οὕτω π. χ. τὸ ῥῆμα κοστάρω-ομαι (accostare) ἀπέβαλε τὴν ἔννοιαν τοῦ πλησιάζειν, ἐγγίζειν καὶ ἐγένετο ἰσοδύναμον τῷ ὑποφέρω-ομαι, πρβλ. δὲ goστάρω ἀπὸ τὴ βρώμα=δὲν ὑποφέρω ἀπὸ τὴ βρώμα καὶ τὸ παιδὶ δὲ goστάρεται=δὲν ὑποφέρεται· ἡ γένεσις τῆς νέας σημασίας οὐχὶ δυσπαρακολούθητος. Τὸ φιρίρω (ferire=τιτρώσκω, πλήττω) χωρισθὲν τῆς ἀρχικῆς σημασίας λέγεται μόνον περὶ τῶν κατὰ θρησκευτικὸν ἔθιμον τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα συγκρουόντων δύο ᾠά, πρβλ. ἔλα νὰ φιρίρουμε. Τὴν ἔννοιαν ταύτην κατὰ γνωστὸν νόμον ἐξέλαβον οἱ λαλοῦντες ὡς τὴν ἀρχικήν, ἐντεῦθεν μεταφορικῶς χρῆσις τοῦ ῥήματος γίνεται ἐπὶ πραγμάτων δίκην ᾠῶν συγκρουομένων, πρβλ. εὐτεῖνοι οἱ δύο ἐφιρίρανε τὰ κεφάλια τους· θὰ βάλουνε τσοὶ μύτες τους νὰ φιρίρουνε. Σαρταδῶρος (saltatore) καλεῖται κατ' ἐξοχὴν μικρόν τι ζωΰφιον, ὅπερ ὕπτιον τιθέμενον συσπᾷ μεθ' ὁρμῆς τὴν ῥάχην καὶ ἀνυψοῦται ἱκανῶς τοῦ ἐδάφους, ὅπως ἀνακτήσηται τὴν εὐθεῖαν αὐτοῦ θέσιν. Ὡσαύτως ἀνδρείκελον ἐκ χάρτου, παιδικὸν ἄθυρμα. Ἀβαντσάρω καὶ ἀβαντσαίρνω (avanzare)=ἔχω λαμβάνειν ὑπόλοιπον. Ἡ λέξις φέdε καὶ φέδε (fede) ἀποτριβείσης τῆς ἀρχικῆς συμασίας ἐγένετο ἰσοδύναμος τῷ πιστοποιητικὸν ἔγγραφον. Αἱ ποικιλώταται τοῦ rendere σημασίαι καὶ χρήσεις κατέλιπον τὴν λέξιν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῆς εἰς τὸ ἰδίωμα, ἐκ μιᾶς δὲ τούτων, ὥσπερ εἰκάζω, rendere l'anima=ἐκπνέειν, ἔνθα ὑπῆρχεν ἡ ἔννοια χαλεποῦ τινος καὶ δυσαρέστου πράγματος, κατὰ συνεκδοχὴν προῆλθεν ἡ σημασία τοῦ ἐμῶ. Εἶναι γνωστὴ ἡ συνήθης ἐν τῇ νεωτέρᾳ

ἡμῶν γλώσσῃ ὥσπερ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ σύνδεσις δύο οὐσιαστικῶν, ὧν τὸ ἕτερον ἐπέχει θέσιν διορισμοῦ, παιδὶ πρᾶμα, φωτιὰ καρπούζι, δροσιὰ κοπέλλα, νύφη, γυναῖκα, κατὰ ταῦτα δ' ἐλέχθη καὶ μιράκουλο πρᾶμα(1).=θαῦμα ἰδεῖν, ἀκοῦσαι κ.τ.λ. Τὸ ἰταλικὸν à forza προσέλαβεν ἐν τῷ ἰδιώματι τὴν ἔννοιαν τοῦ διαρκῶς· φόρτσα ζεστά, φόρτσα κρύα, φόρτσα ξύλο, φόρτσα μεθύσι. Τὸ οὐσιαστικὸν φόρτσα (ἕτερος τύπος σφόρτσα ἐπίσης εὔχρηστος) σημαίνει μὲν ῥώμη, ἰσχύς, βάλε ὅλη σου τὴ φόρτσα, ἀλλ' ὁ ἑν. καὶ μάλιστα ὁ πληθυντικὸς ἐγένετο ἰσοδύναμος τῷ σωματικὴ ἄσκησις, σχοινοβασία, διὸ καὶ φορτσαδῶρος ἢ σφορτσαδῶρος=σχοινοβάτης.

Ἀγανακτῶν τις καὶ θέλων νὰ ἐκφράσῃ ὅτι ἄδικα ἔπαθεν ἢ πάσχει ἀναφωνεῖ *justo* καὶ *justo* κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν λέγεται ἀλήθεια κι' ἀπ' ἀλήθεια. Ὁμοίαν χρῆσιν καὶ ἔννοιαν ἡ λέξις δὲν ἔχει παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς. Κατ' ἀναλογίαν τοῦ κούνησέ το λιγάκι, κούνησέ το ἕνα λίγο ἐλέχθη κούνησέ το ἕνα μότο (2). Τὸ ἐπίθετον debole ἐγένετο οὐσιαστικὸν οὐδετέρου γένους· πρβλ. θά dó-νε χτυπήσω 'ς τὸ débολε=τὸ ἀσθενὲς αὐτοῦ μέρος, τὰ καίρια, τοῦ εὕρηκα τὸ débολε. Αἱ ποικίλαι τοῦ misero σημασίαι ἀπετρίβησαν, ἐτηρήθη δὲ μόνον ἡ ἔννοια τοῦ γλίσχρος, πρβλ. μίζερος ἄνθρωπος=γλίσχρος, τί μιζέριες=οἵα γλισχρότης. Ὡσαύτως τὸ μιράρω ἐτήρησε μόνον τὴν ἔννοιαν τοῦ στοχάζομαι, ἀντιστοιχεῖ ἄρα πρὸς τὸ σημαδεύω. Στουdιάρω=ἐπιμελῶς σπουδάζω τι, κυρίως ὅμως μουσικόν τι ὄργανον. Ἡ λέξις δεττῶρος καὶ δοττῶρος (dottore) ἐτήρησε μὲν κατ' ἀμφοτέρους τοὺς ἀριθμοὺς τὴν ἀρχαίαν σημασίαν, προσαγορευομένων οὕτω τῶν ἰατρῶν καὶ δικηγόρων, ἀλλὰ καὶ νέα ἐπλάσθη, ὡς δείκνυται ἐκ τῶνδε: περὶ ῥαθύμου τινὸς καὶ τετυφωμένου ἀνθρώπου λέγεται, κάνει τὸ δεττῶρο, εἶναι δεττῶρος καὶ ξυλοδεττῶρος, ἤρτανε οἱ δεττῶροι, τσοῦ εἶγδες τσοὺ δεττώρους.

Πολλαὶ Ἰταλικαὶ λέξεις σημαίνουσι κατάχρησιν τῆς ἐννοίας τοῦ θέματος· οὕτω σκριβάρω οὐδέποτε σημαίνει ἁπλῶς γράφω, ἀλλὰ

(1) Σημειωτέον ὅτι ἡ λέξις ἐτήρησε καὶ τὴν πρώτην αὐτῆς σημασίαν καὶ χρῆσιν, διὸ ἀπαντᾷ καὶ καθ' ἑαυτὴν μιράκουλο=θαῦμα, μιράκουλα=θαύματα.

(2) Ἡ λέξις καθ' ἑαυτὴν σημαίνει οὐχὶ πᾶσαν κίνησιν, ἀλλ' ἀσυνήθη τινὰ καὶ παράδοξον· πρβλ. τί μόταξεῖνα εὐτεῖνα! οἷοι μορφασμοί!

κακῶς ἢ συχνὰ καὶ ἐν οὐ δέοντι τῇ γραφῇ χρῶμαι· ὡσαύτως τὸ παρλάρω δὲν ἀντικατέστησε τὸ 'μιλῶ, ἀλλὰ σημαίνει φλυαρῶ· ἀρρίβο (arrivo) οὐχὶ ἁπλῶς ἄφιξις, ἀλλ' ἄφιξίς τις ἡμῖν ἀπαρέσκουσα, ἄφιξις ἀσήμου τινὸς ἀνθρώπου, ὅθεν ἀείποτε ἡ λέξις μετὰ εἰρωνείας καὶ σαρκασμοῦ, πρβλ. νὰ μοῦ τηλεγραφήσῃς τὸ ἀρρίβο σου, μὲ πρῶτο ἀρρίβο.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ὁρμὴ ἡ κρατοῦσα ἐν πολλαῖς γλώσσαις ν' ἀποβάλλωνται τὰ ἴδια καὶ συνήθη καὶ νὰ προσλαμβάνωνται τὰ σπανιώτερα καὶ καινά· αὕτη δὲν εἶναι ἀλλοτρία τοῦ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματος· ἐντεῦθεν, ἀφοῦ σφόδρα διεδόθησαν καὶ ἐγένοντο ἴδιον πάντων τῶν λαλούντων κτῆμα, ἄλλα μὲν τῶν Ἰταλικῶν κατέστησαν σπανιώτερα, ἄλλα δὲ ὅλως ἐξέλιπον.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχῶν, αἱ ἐπίσημοι λέξεις ἀποτόμως μετὰ τὴν Ἕνωσιν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχῆς ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ἀντίστοιχα Ἑλληνικὰ καὶ δὴ οὔτε ὀφφιτσιάλες (officiale) λέγεται, οὔτε σεργγέντες (sergente), οὔτε κριμινάλι (criminale), οὔτε σεκρετάριος (segretario), οὔτε πρετσεσιὸ (processione) κ.τ.λ. ἀλλ' ἀξιωματικός, λοχίας, κακουργοδικεῖον, γραμματικός, λιτανεία κ.τ.λ. Τοῦ λόγου δ' ὅμως ὄντως περὶ πραγμάτων ἀναγομένων εἰς τὸν πρὸ τῆς Ἑνώσεως χρόνον κατ' ἀνάγκην οἱ λαλοῦντες ἐκφέρουσι τὰς ἐπισήμους λέξεις Ἰταλιστί, πρβλ. τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦτανε ἡ *Reggenza*, ἐρκόdανε οἱ ὀφφιτσιαλαῖοι 'ς τὸ σπῖτί του, εὑρήκαμε τὸ bρεβεδοῦρο. Παρέμειναν προσέτι τοπωνυμίαι πάμπολλαι, τὸ Λαζαρέτο, ἡ Σπιανάδα, ἡ Λαντέρνα, ὁ Μόλος, ὁ Φόρος, ὁ Μαρκᾶτος, ἡ bεσκαρία, ὁ bόντες, ἡ Dουγάνα, ἡ Πιάτσα-Μέτελα καὶ ἄλλαι, ἀλλ' ἐν τοῖς τοπικοῖς τούτοις ὀνόμασιν ἐπῆλθε σάλος, ἐπειδὴ εἰσήχθησαν ἤδη καὶ διαρκῶς εἰσάγονται καὶ ἐπικρατοῦσιν αἱ ἀντίστοιχοι Ἑλληνικαί. Ἡ νεωτέρα γενεὰ ἢ ὅλως ἀγνοεῖ τὰς πλείστας τῶν παρατεθεισῶν τοπωνυμιῶν ἢ προτιμᾷ τοῦ Λαντέρνα τὸ Φανάρι, τοῦ Μαρκᾶτος τὸ Ἀγορά, τοῦ Dουγάνα τὸ Τελωνεῖον, τοῦ Βόντες τὸ Γεφυρα, τοῦ Πιάτσα-Μέτελα τὸ ἡ Πλατεῖα. πρβλ. πᾶμε περίπατο ὡς τὸ Φανάρι, πᾶμε 'ς τὴν Ἀγορά, κοντὰ 'ς τὸ Τελωνεῖο, 'ς τὴ Γέφυρα κ. τ. ὅ.· ἐν γένει δ' ἐπισκοποῦντες τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσις τῶν Ἰταλικῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν παρατηροῦμεν ὅτι πολλαχοῦ μὲν ἡ χρῆσις τῶν Ἰταλικῶν κατέστη ἀναγκαία καὶ

ἀναπόφευκτος· οὕτως ὅροι τεχνικοὶ καὶ ἐπιστημονικοὶ διὰ τὴν μικρὰν ἀτυχῶς ἐν τοῖς τότε χρόνοις παρὰ τοῖς λοιποῖς τῶν Ἑλλήνων ἀνάπτυξιν τῶν τεχνῶν ἐτηρήθησαν, καὶ τοῦ καθ' ἡμέραν δὲ βίου λέξεις καὶ φράσεις ἀντίστοιχοι Ἑλληνικαὶ δὲν ἀνεπλήρωσαν τὰς Ἰταλικάς· πολλαχοῦ δὲ ἡ χρῆσις τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Ἰταλικῶν γίνεται παράλληλος καὶ ἡ ἐκλογὴ τούτων ἢ ἐκείνων ἀπόκειται εἰς τοὺς λαλοῦντας ἐλευθέρα. Ἀναγκαίας χρήσεως παραδείγματα ἔστωσαν τάδε· φόρτσα ζεστά, φόρτσα κρύα, ἄκουσα κ' ἐστουπίρησα=κατεπλάγην, γιὰ ρινφόρτσο=πρὸς ἐνίσχυσιν, μᾶς δίνει καπότο=ὑπερβάλλει ἡμᾶς, bαίνω *à mente*=ὀξέως ἐννοῶ, ἀστρᾶττος=ἀφῃρημένος, νιάνκα (neanche), πουdέλι (pedule)=πάσσαλος ὑποβαστάζων κλῆμα, ἀλλαργεύω, φαστίδιο=λιποθυμία, τοῦτο κόστο, κοσπέτο, καμπιονίστας, μόστρα, καρροτσάδα, πορτιέρης, μουράγιο, καρροτσιέρης, νεγότσιο, κουράντες=ὁ θεραπεύων ἰατρός, dόζα, πρβλ. μία dόζα κινίνο, λάδι, ἰνκόμοdο=ἐλαφρὰ ἀδιαθεσία, κομπάσσος=τὸ κωφὸν ἐν τῷ δράματι πρόσωπον, ἀρτίστας=ὁ δόκιμος ὑποκριτής, καντάντες=ὁ ἀοιδός, περφέττος=τέλειος, λοῦσο=πολυτελὴς κόσμος, γιὰ κάθε ἀτσιδέντε ἢ ἀτσιdέντε, καπάτσος=ἐπιτήδειος, καιρὸς πρῖμος=οὔριος, βεστιάριο (ἀθροιστικὸν)=ἡ τῶν ὑποκριτῶν ἐσθής, ἄνθρωπος *di fondo*=βαθύς τις, οὐκ ἐπιπόλαιος, σπλένdιτος=δαψιλής, κάνω φιγοῦρα, μουζοdοῦρο, μάνκα, ποντάρω=προσβάλλομαι ὑπὸ πνευμονίας, ποντάρω ἐπὶ τοῦ κυνὸς τοῦ ἀνευρίσκοντος τὴν ἄγραν καὶ ἠρεμοῦντος πρὸ αὐτῆς, μενομάλε, κοντραπεζάρω=ἀπόλλυμι τὴν ἰσορροπίαν, περνιτσιῶζα=πυρετὸς κακοήθης, τὰ μέντε, πρβλ. ἔχε τὰ μέντε σου, σκάρσος καὶ πούρι=e pur, τὸ ρέστο, τὰ ρέστα καὶ ἄλλα πάμπολλα. Ἐλευθέρας δὲ χρήσεως, ἐπιdέμια καὶ ἐπιδημία, φαλλιδιτσιό, φιλλιδιτσιόνε (κάνω κ.τ.λ.), κόρπο=ἀποπληξία, σbόκο=αἱμοπτυσία, *bon*-πέζο καὶ καλὸ πέζο, ἀπὸ μομέντο καὶ ἀπὸ στιγμή, ἀπὸ λεφτό, σπετσαρία, στράτα, bονόρα, πιάτσα, κομφεταρία, τάβλα, κορότto, bολέττα, νιπενιάρω, ταρδίρω καὶ ἀργῶ, καρρότσα καὶ ἅμαξα κ.ἄ.ὅ.

Ἐλέγομεν ἀνωτέρω ὅτι πολλὰ τῶν Ἰταλικῶν ἐξέλιπον ἐκ τοῦ ἰδιώματος καὶ τοῦτο ἀπεδώκαμεν τῇ νεωτεροποιίᾳ, ἀλλ' ὅμως καὶ λόγοι

ἱστορικοὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσαν, ἡ δ' εἰσαγωγὴ καὶ ἐπικράτησις τῶν Ἑλληνικῶν ἀποδοτέα μάλιστα εἰς τὴν ἐγκατάστασιν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν, εἰς τὴν ἐπιμειξίαν πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, εἰς τὴν ἐν τῷ στρατῷ θητείαν, εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ εἰς τὴν περὶ τὰ πολιτικὰ διατριβήν. Εὐθὺς μετὰ τὴν Ἕνωσιν, γενομένην μετὰ μακρὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ πόθου καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ἡ χρῆσις τῶν Ἰταλικῶν ἐφάνη κακόζηλος καὶ ἀπόβλητος, ὥστε τότε καὶ νῦν πολλαὶ Ἰταλικαὶ λέξεις κινοῦσι τὴν θυμηδίαν τῶν ἀκουόντων· λέγων τις ἐπὶ παραδείγματι χαρτὶ bολλᾶδο ἀντὶ χαρτόσημον οὐδέν τι ἀνεκτὸν λέγει.

Ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα ἐπέδρασεν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ Ἰονίῳ ἰδιωμάτων, ἀλλ' ὁ περὶ ἑκάστου τούτων λόγος εἶναι ἄξιος ἰδιαιτέρας ἐρεύνης.

Ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐν τοῖς ναοῖς τελετῶν παρέλαβεν ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα πολλὰς λέξεις καὶ φράσεις καὶ τούτων οἱ Κεφαλλῆνες πλείστην ποιοῦνται χρῆσιν ἐν ζωηρῷ μάλιστα λόγῳ τὸ μὲν μετὰ παρηλαγμένης σημασίας, τὸ δ' ἄνευ τινὸς παραλλαγῆς. Παρατίθημι ὧδε τὰς ἐν τῷ ἰδιώματι μᾶλλον εὐχρήστους, ὧν τινες καθ' ὅσον ἐπίσταμαι ἐν αὐτῷ μόνῳ ἀπαντῶσι.

Γενεαὶ δεκατέσσαρες. Προφανῶς ἐλήφθη τοῦτο ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου, ἔνθα πρόκειται περὶ τῆς ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ καταγωγῆ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ διεξοδικὴ ἀναγραφὴ πάντων τῶν ἀπὸ Ἀβραὰμ μέχρι Ἰησοῦ πατριαρχῶν καὶ ἡ ἐπανάληψις «γενεαὶ δεκατέσσαρες» ἐγέννησεν ἐν τῷ λαῷ τὴν ἔννοιαν συγγενείας μεμακρυσμένης, λέγεται δὲ πρὸς πάντα ζητοῦντα νὰ ἐπιδείξῃ συγγένειαν, ἔνθα ἀληθῶς αὕτη δὲν ὑπάρχει.

Ἐκ τῆς ὅλης προτάσεως «προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι» ἐτηρήθησαν αἱ τρεῖς κατὰ τὸ τέλος λέξεις ἀποτελέσασαι φράσιν λεγομένην περὶ ἀνθρώπων νομιζομένων ὅτι πράττουσι τὸ ἀγαθόν, πρβλ. αὐτὸς τὰ κάνει ὅλα πρὸς τὸ θεαθῆναι=ἵνα τοὺς ἄλλους ἐξαπατᾷ.

Ἐκ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἀπεσπάσθη «τὸ δὸς ἡμῖν σήμερον», πρβλ. αὐτὸς εἶναι δὸς ἡμῖν σήμερον=ἄκρατος καὶ ἀδηφάγος, δὲν φροντίζει περὶ τῆς αὔριον.

Ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ φέρεται: Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ

νόμος καὶ οἱ προφῆται»· ἐντεῦθεν ἐπὶ παντὸς χαλεποῦ καὶ ἀμηχάνου πράγματος λέγεται ἐδῶ εἶναι οἱ νόμοι καὶ οἱ προφῆτες.

Ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος συχνὰ γίνεται λόγος περὶ τοῦ Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώτου ὡς περὶ πονηροῦ τινος ἀνθρώπου καὶ ἐπιλήσμονος τῶν εὐεργεσιῶν, ἃς ὤφειλε τῷ διδασκάλῳ. Ἐντεῦθεν Ἰούδας καὶ Ἰσκαριώτης καλεῖται πᾶς παμπόνηρος καὶ ἀπαίσιος, πρβλ. αὐτὸς εἶναι Ἰούδας, εἶναι Ἰσκαριώτης, ἐκειόνε τὸν Ἰούδα.

«Καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα», ὅθεν ἔκαμες τέρατα καὶ σημεῖα=δεινὰ πεποίηκας.

Ὁ Πόντιος Πιλᾶτος παρίσταται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔνοχος τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ, ἐντεῦθεν Πιλᾶτος=πᾶς πονηρός. Ἐκ τῶν φράσεων «Ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον» καὶ «ἥμαρτον καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα», δι' ὧν ἐκφράζεται μετάνοια καὶ ταπείνωσις, ὅθεν τὸν ἔφερα 'ς τὸ ἥμαρτον=ἐταπεινώθην πρὸ αὐτοῦ, ἐξελιπάρισα αὐτόν.

Τὰ ἑπτὰ δαιμόνια Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς (Εὐαγ. κατὰ Μᾶρκον) παρήγαγον εἰς τὸν λαὸν τοσαύτην αἴσθησιν, ὥστε θέλων οὗτος νὰ παραστήσῃ ὅτι εἶναί τις ἄσεμνος καὶ ἀτίθασος ἢ πανοῦργος λέγει, εἶναι ἀπὸ τὰ ἑπτὰ δαιμόνια ἢ εἶναι δαιμόνιο τσῆ Μαρίας τσῆ Μαγδαληνῆς.

Ἡ παράταξις τῶν ὀνομάτων τοῦ Ἄννα καὶ Καϊάφα ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Εὐαγγελίου, τῶν ὀλετήρων τοῦ Χριστοῦ, παρήγαγε τὴν ἔννοιαν τῆς ματαίας αὐτοῦ περιαγωγῆς, ὅθεν ἀπὸ τὸν Ἄννα 'ς τὸ Καϊάφα=ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν.

Φεύγων τις ἔριδας ἀναφωνεῖ ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ, ἀπὸ τοῦ χωρίου τοῦ Εὐαγγελίου «καὶ ἀποκριθεὶς αὐτῷ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, «ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ».

Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου «ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῷ ἀγρὸν ἠγόρασα» παριστῶντος τὴν ἀμέλειαν καὶ ῥαθυμίαν τοῦ κληθέντος εἰς τὸν γάμον, περὶ νωθροῦ τινος καὶ ἀμελοῦς ἀνθρώπου, λέγεται ἀγρὸν ἀγόρασα.

Ἐν τῷ διαλόγῳ τῆς Σαμαρείτιδος καὶ τοῦ Ἰησοῦ «Καλῶς εἶπας, ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες» αἱ ἀγνωστότεραι λέξεις «πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες» παρήγαγον τὴν ἐν Πυλάρῳ ἀπαντῶσαν

λέξιν γαράνδρα=παλλακή, ἐπειδὴ ἐν τῷ ὅλῳ χωρίῳ περὶ ἀσέμνου γυναίου, τῆς Σαμαρείτιδος πρόκειται.

«Ὁ οὖν Ἰούδας λαβὼν τὴν σπεῖραν ... ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὅπλων». Ἐντεῦθεν ἐπὶ πάσης μεγαλοπρεποῦς πομπῆς λέγεται μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων.

Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου «οἱ δὲ ἐκραύγαζον ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτὸν» ἡ προστακτικὴ ἆρον, ἆρον μετέπεσεν εἰς ἐπίρρημα τρόπου δηλωτικὸν=ἑκόντα ἄκοντα.

«Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, μή μου ἅπτου», ὅθεν αἱ φράσεις ἔγινες μή μου ἅπτου, εἶσαι μή μου ἅπτου καὶ ἄλλαι ὅμοιαι.

Ἐκφωνουμένου κατὰ τὰ ἐγκαίνια ναοῦ τοῦ: ἄρατε πύλας ἄρχοντες κ.τ.λ., ἀνοίγονται τοῦ ναοῦ αἱ πύλαι καὶ εἰσέρχονται οἱ ἱερεῖς μετὰ τῶν πιστῶν πανηγυρικῶς καὶ σὺν θορύβῳ τινί. Ἐντεῦθεν περὶ πάσης θορυβώδους πράξεως ἤτανε ἄρα τε πύλας καὶ κατά τινα ὁμοηχίαν ἤτανε ἄρατε πύλατε.

Ἐκ τῆς συχνῆς ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς ἐπαναλήψεως τοῦ ἀλληλούϊα μάλιστα κατὰ τὸ τέλος αὐτῶν περὶ παντὸς ἀδρανοῦντος καὶ σχεδὸν ἐκλιπόντος λέγεται ἀλληλούϊσε.

Ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Μ. Σαββάτου ἐκφωνεῖ «Ἀνάστα ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν»· ἐντεῦθεν ἡ φράσις ἔγινε τὸ ἀνάστα ὁ Θεὸς =ταραχὴ μεγάλη.

Καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι· διὰ τούτου σημαίνομεν ὅτι ἐπεραρατώθη τι, ἐξέλιπεν, ἐπειδὴ αἱ λέξεις αὗται ἀπαρτίζουσι τὸ τέλος τοῦ τροπαρίου Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν κ.τ.λ.

Ζεστὸς καὶ θερμαινόμενος· ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Εὐαγγελίου «ὁ δὲ Πέτρος ἦν ἑστὼς καὶ θερμαινόμενος» παρὰ τὸ γνωστότερον ζεστός.

Κατὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ψαλλομένου τοῦ «θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον κ.τ.λ.» ἀσπάζονται οἱ συγγενεῖς τὸν νεκρὸν καὶ ἀφίστανται αὐτοῦ μετὰ θρήνων. Ἐκ τούτου θέλων τις νὰ δηλώσῃ ὅτι ἐγένετο κατά τινα πρᾶξιν ταραχὴ μεγάλη λέγει «ἔγινε τὸ θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι» ἢ «ἔγινε τὸ θρηνῶν καὶ ὀδύρομαι».

Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον εἰς δήλωσιν ὁλοσχεροῦς ἀγνοίας πράγματός τινος.

Αἱ συχνότερον κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας ἀναγινωσκόμεναι ἐν

τοῖς ναοῖς περικοπαὶ τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι αἱ ἐκ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ὅθεν ἀκούων ὁ λαὸς «ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν» κ.τ.λ. ἐσχημάτισε τὴν φράσιν ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶ=ἐξ ἀρχῆς.

Φωνητική

Οἱ Κεφαλλῆνες ἀπαγγέλλουσι τὰ φωνήεντα καθόλου ἀλώβητα καὶ ἀσύγχυτα· α δῆλον ὅτι ἔνθα οἱ ἀρχαῖοι α, ε ἔνθα οἱ ἀρχαῖοι ε καὶ αι, ι ἔνθα οἱ ἀρχαῖοι η, ι, υ, ει, υι, οι καὶ ο ἔνθα οἱ ἀρχαῖοι ο καὶ ω. Ἀλλὰ παρὰ τὰ κανονικὰ ταῦτα συμβαίνουσιν ἐν τῷ ἰδιώματι φωνηέντων ἀναπτύξεις, τροπαί, ἐκπτώσεις, οἵας δὴ καὶ ἐν τῇ καθόλου Ἑλληνικῇ παρατηροῦμεν.

Φωνήεντα

Ἐν τῷ Κεφαλληνιακῷ ἰδιώματι ἀπαγγέλλεται ὁ φθόγγος α οὐ μόνον ἀντ' ἄλλων φθόγγων, ἀλλὰ καὶ ἔνθα οὐδὲν φωνῆεν ἦτο· ἀπιθαμὴ=σπιθαμή, ἀβδέλλα=βδέλλα, ἀπερασμένος=παρελθὼν οἷον τὴν ἀπερασμένη 'βδομάδα, ἔνθα τὸ α ἴσως κατὰ τὸ ἄλλη· τὴν ἄλλη 'βδομάδα: τὴν ἀπερασμένη 'βδομάδα, ἀγκοπανιά, μιὰν ἀγκοπανιὰ=παραχρῆμα· ἐνταῦθα τὸ α ἐξηγεῖται ὧδε· μιὰ gοπανιὰ=μιὰ κοπανιὰ=tout d'un coup καὶ διὰ τὸ α τοῦ μιὰ ἀνεπτύχθη ἕτερον α καὶ δὴ ἀgοπανιά· ὁμοίως ἀποκλαμὸς (πλόκαμος) παρὰ τὸ ἀπὸ καὶ ἀπλώνω· πολλαχοῦ προυτάχθη τὸ α διὰ τὸ α τοῦ ἄρθρου τά, οἷον τὸ ἀχείλη διὰ τὸν πληθυντικὸν τὰ χείλη, τὸ α τοῦτο μετεδόθη καὶ εἰς τὸ μεγεθυντικὸν ὄνομα ἀχειλέας=χείλων, τὸ ἀστάχυ· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνάγκη νὰ ἑρμηνευθῇ τὸ α ἐν τῇ λέξει ἀμήλιγκας=μήνιγξ (νὰ σοῦ δώσω μιὰ γροθιὰ μεσ' 'ς τὸν ἀμήλιγκα)· ἐλέγετό ποτε καὶ σήμερον ἔτι σπανίως λέγεται τὸ μηλίγκι, τὰ μηλίγκια, ἐκ τούτου δὲ τὸ ἀμηλίγκι, ὅθεν τὸ ἀρσενικὸν ὁ ἀμήλιγκας· ἡ πρόταξις αὕτη τοῦ α διὰ τὸ ἄθρον (τὰ) εἶναι συχνὴ ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης· τὸ α εὕρηται προτεταγμένον ὡσαύτως ἐν ἀρχῇ ῥημάτων, οἷον ἀσκολαίνω, ἀσκολάω, ἀσκόλασα, ἀσηκώνω, ἀσηκώνομαι κλπ., ταῦτα ἂν μὴ ἐλέχθησαν κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀπαρατῶ, ἀφίνω, πάντως προσέλαβον τὸ α ἐκ τοῦ θὰ καὶ νά· ἤτοι ἐκ συντάξεων οἷαι

θὰ σκολάσω, θὰ σκολάω, θὰ σκολαίνω, νὰ σκολάσῳ, νὰ σκολάω, νὰ σκολαίνω, θὰ σηκόνω, θὰ σηκώσω μετεδόθη τὸ α καὶ εἰς τὸν ἐνεστῶτα, εἶτα δ' εἰς τοὺς ἄλλους χρόνους. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἑρμηνευτέον τὸ ἀλησμονάω, ἂν μὴ ἐπὶ τοῦτο ἐπέδρασε τὸ ταὐτόσημον ἀστοχάω, καὶ τὸ ἀγρικάω (ὅπερ ἀλλαχοῦ ἐγρικῶ Einl. 70), ἂν μὴ ἐσχετίσθη πρὸς τὸ ἀκούω. Δι' ἀφομοίωσιν ἐμφανίζεται τὸ α ἀντὶ τοῦ ε ἐν ἀρχῇ καὶ μέσῳ λέξεως οἷον ἀλαφρός, ἀλαφροὶ (ἀλαφρώνω, ἀλαφρωμένος, ἀλάφρωμα, 'ξαλαφρώνω, ξαλάφρωμα) ἀgαστρώνω, ἀgαστρωμένος, ἄξαφνα, ἀλαφιασμένος, θαραπεύω, ἐθαράπαψα, ἐθαραπάηκα (ἐθαραπάηκε κόψιμο καὶ ἐθαραπάηκε ἡ κοιλιά του κόψιμο=δεινὰ πέπονθα). Τὸ α τοῦ ἄρθρου τὰ τοσοῦτον ἐπέδωκε ὥστε οὐ μόνον προυτάχθη ἐν λέξεσιν ἀπὸ συμφώνου ἀρχομέναις, ἀλλὰ καὶ ἀντ' ἄλλων φωνηέντων ἐτέθη οἷον τὸ ἀχέλυ, τὸ ἀρκίδι κ.ἄ.π.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπίδοσις τοῦ α ἐν ταῖς ῥηματικαῖς καταλήξεσι ὁρμηθεῖσαι ἀπὸ τοῦ γ' πληθ. προσώπου (Χατζιδάκι, Einleitung σελ. 60), ἡ δ' ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι διδομένη ἑρμηνεία ἀρκεῖ εἰς ἐξήγησιν τύπων οἷος ὁ ἔκαμα κ. ὅ.

Τὸ α ἐν τῷ τέλει τῶν ἐπιρρημάτων ἀντικαθιστᾷ ποικιλωτάτους φθόγγους, οἷον ὕστερα, ἀκόμα, τίποτα, σήμερα, εἶναι δηλονότι ἡ ἐπικρατήσασα ἐπιρρηματικὴ κατάληξις (Χατζιδάκι, Einleitung 52 καὶ 307).

'Απαγγέλλεται τὸ α ἀντὶ η ἐν τῇ λέξει 'Αράκλει='Ηράκλειον, 'Αρακλεισιᾶνος ὁ κάτοικος, κατ' ἀφομοίωσιν, εἴτε, ὅπερ ἧττον πιθανόν, διὰ τὸ ἄθρον τά· τὰ 'Ρακλεισιάνικα, τὸ 'Αρακλεισιάνικο, καὶ ἐντεῦθεν τὸ 'Αράκλει. 'Αφομοίωσις πάντως ὑπόκειται ἐν ταῖς λέξεσι τάλλαρο, ταλλαρᾶς, δραπάνι, (Δράπανος τοπωνυμία), ἀργάτης ἀργάτα, ἀργατιά, ἀργατικό.

'Αντὶ τοῦ φθογγου ο ἀπαγγέλλεται α ἐν τοῖς ἀφαλός, ἀφάλι= ὀμφαλός, ὀμφάλιον (διὰ τὸ ἄθρον τά), ἀgομαχιῶμαι=ἀσθμαίνω, ἀγωνίζομαι μετὰ πόνου. 'Εν τούτῳ ἐκ συμφύρσεως (1) προελθόντι ὀγ-

(1) 'Η σύμφυρσις ἐν ἄλλαις μὲν γλώσσαις πλεῖον, ἐν ἄλλαις δ' ἔλαττον ἐπιδοῦσα παρήγαγε καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματι οὐ μόνον τύπους ἀλλὰ καὶ συνταχτικὰς πλοκάς. Παραδείγματα τούτου ἔστωσαν τάδε· σφαdαλώνω (σφαdαλώνομαι, σφαdάλωμα)=σφαλῶ χ μαdαλώνω, περδικλώνω=περιδένω χ πεδικλώνω (Einl. 154),

κοῦμαι X μάχομαι=όγκομαχιῶμαι, ἀγκομαχιῶμαι τὸ α ἐμφανίζεται διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν συγγενοῦς ἐννοίας ὀνομάτων ἀγωνία, ἀγῶνας, angoise.

Τὸ α ἐκπίπτει ἐν ἀρχῇ λέξεως, οἷον 'ξινάριον=ἀξινάριον, Γρίλια =ἡ Μονὴ τοῦ 'Αγριλίου, μανιτάρι=ἀμανιτάριον κτλ. Συνηθέστερος τύπος τοῦ παρὰ εἶναι ὁ τύπος παρὴ (καλύτερα παρὴ ὅ,τι ἄλλο), τοῦτο πιστεύω ὅτι ἐγένετο κατ' ἀναλογίαν τοῦ συγγενοῦς περὶ, εἰ δὲ μή.

'Ενταῦθα ἀναγκαῖον νομίζω νὰ καταλέξω δύο λέξεις ἐν αἷς, ὡς πιστεύω, διεσώθη τὸ αἰολικὸν α Κατὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν τὴν ἐξ 'Αργοστολίου εἰς Σάμην ἄγουσαν ἐκτείνεται κοιλὰς τὸ σχῆμα ληνοῦ ἔχουσα, Λανοῦ καλουμένη. 'Εμὸς φίλος μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐρωτήσας ποτὲ τινὰ τῶν ἀγροτῶν, διὰ τί ἆρά γε οὕτως ἡ κοιλὰς ὠνομάμάσθη, ἤκουσε τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην (Δὲ βλέπεις ποῦναι σὰ ληνός ;). 'Η ἀπερίφραστος τοῦ ἀγρότου ἀπάντησις εἶναι τεκμήριον ὅτι τηρεῖται ἐνταῦθα τὸ α τῶν Αἰολέων. Οὐδ' εἶναι δυνατὸν νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, διότι τὸ προσηγορικὸν ὄνομα λανὸς =ληνὸς τὸ ἀλλαχοῦ ἀπαντῶν (Einleitung 51.98) εἶναι ἀλλότριον τοῦ ἰδιώματος. Προφανὲς ὡσαύτως εἶναι ὅτι διετηρήθη τὸ αἰολικὸν α ἐν τῇ λέξει Παγά· οὕτω καλεῖται πηγὴ ἐν Θηναίᾳ ἱκανῶς παλαιά, ἐξ ἧς καὶ νῦν ἔτι ὑδρεύονται οἱ κάτοικοι. 'Εν τοῖς δυσὶ τούτοις κυρίοις ὀνόμασι ἀναντιλέκτως τηρεῖται τὸ αἰολικὸν α, ἐν προσηγορικοῖς δὲ καίπερ πολλάκις ἐρευνήσαντες οὐδαμοῦ ἀνεύρομεν. Ἄδηλον ἂν τοιαύτην ἔχῃ τὴν ἀρχὴν τὸ α τοῦ ἀναπνογὰ=ἀναπνοὴ καὶ ἀκουὰ=

πολυσσότερο=πολύτερο X περισσότερο, μὲ χώρις ἢ μὲ χωρὶς=χωρὶς X μὲ (χωρὶς ἢ χώρις ψωμὶ X μὲ ψωμί=μὲ χώρις ψωμί), μὲ δίχως=δίχως X μὲ (δίχως φίλους X μὲ φίλους=μὲ δίχως φίλους), εὐκειὸς=αὐτὸς X ἐκεῖνος, εὐκείνη=αὐτὴ X ἐκείνη, εὐκειό=αὐτὸ X ἐκεῖνο· ἕτεροι ἀντωνυμικοὶ τύποι ἐκ συμφύρσεως εἶνε εὐτεῖνος, εὐτείνη, εὐτεῖνο κ.τ.λ.

'Η λέξις πυροβολόπετρα κατὰ μεταπήδησιν τοῦ ὑγροῦ ρ λέγεται ἐν τῷ ἰδιώματι πρυοβολόπετρα καὶ πρυόβολος=ὁ πυρίτης λίθος· ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ᾐσθάνοντο οἱ λαλοῦντες τὸ κατ' ἐξοχὴν διὰ τῆς λέξεως σημαινόμενον πέτρα, ἐλήφθη τοῦτο αὖθις ἐν ἀρχῇ μετὰ τοῦ υ τοῦ ἐν τῇ λέξει πρυόβολος περιεχομένου, ὅθεν ἐλέχθη πετρυοβολόπετρα. 'Εκ τῶν συντάξεων λέγω ὅτι..... λέγω πῶς..... προέκυψε ἡ σύνταξις λέγω πῶς ὅτι..... ἢ λέγω ὅπως ὅτι..... Καθὼς τὰ θέλει X ὅπως τὰ θέλει= κατὰ πῶς τὰ θέλει. Δόστε μου X δόστε=δόστε μούτε. Βγάλτε μου X βγάλτε= βγάλτε μούτε. 'Οχ' ἀντὶ ἀπὸ (ὀχ' τὸ Θιὸ νὰ dó δρης)=ἐκ- ἐχ- X ἀπό.

ἀκουή. Τὰ δύο ταῦτα οὐσιαστικὰ καὶ τὸ ἐπίθετον σιγαλὸς νομίζει ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Χατζιδάκις (Einleitung 99, 99) ὅτι διασῴζουσι τὸ αἰολικὸν α.

Καὶ ὁ φθόγγος ε πάσχει οἷα καὶ ὁ α καὶ δὴ ἀνάπτυξιν μάλιστα ἐν ἀρχῇ λέξεως δι' ἀναλογίαν· ἐδιακόσια, ἐτριακόσια καὶ ἐτρακόσια κατὰ τὸ ἑκατόν, ὡσαύτως ἐπέρυσι, ἐπρόπερσι κατὰ τὸ ἐφέτος, ἐπολλνώρα κατὰ τὸ ἐχτές, ἐψές. Ἐν τέλει λέξεως ἀπαγγέλλεται ε οὐ μόνον ἐν τοῖς προσώποις τῶν ῥημάτων ἐκάμανε, ἐφάγανε, εἴγδανε, ἤπιανε κτλ., ἔνθα τὸ ε μετεδόθη ἐκ τοῦ β' καὶ γ' προσώπου, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀνόμασι καὶ ἀντωνυμίαις καὶ ἐπιρρήμασι· τῶ gουφῶνε, τὸ gουφόνε, τῶ στραβῶνε, τὸν ἄλλονε, ἐκείνονε, ἐμένανε, ἐσένανε, ὁλούθενε, ἐκείθενε, ἐκεινῶνε, ἀλλουνῶνε, ὁλουνῶνε, καὶ ἐν Ἐρίσσῳ ὁλοινῶνε ἐπικρατήσαντος τοῦ ὅλοι ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς. Τὴν διάδοσιν τοῦ ε ἐν τέλει λέξεως τόνε τήνε κ.τ.λ. ἑρμηνεύει ὁ κ. Χατζηδάκις Einleitung σελ. 71.

Ὁ φθόγγος ε ἐκπίπτει ἐν ἀρχῇ λέξεως, ὥσπερ ἐν ἄλλοις ἰδιώμασι, 'ξάφνου, 'ξαφνίζω 'λευτεριά, Λευτέρις (Λευτερᾶτος) 'dροπή, 'dροπιάζω, 'γνοιάζομαι, 'ματώνω, 'μουδιάζω.

Τὴν αἰτίαν τῆς τροπῆς τοῦ ε εἰς ι ἐν τοῖς ἀνεψιός, 'Adρίας, κρίας, νιπιτάφιος=ἐπιτάφιος (ἔνθα τὸ ν διὰ Sandhi) ἀγνοῶ. (1) Ἐν Ἐρίσσῳ ἀεὶ λέγεται θέλειτε, κάνειτε, δίνειτε, τρέχειτε, ἔχειτε, παίζειτε, νὰ κράξητε, νὰ δώσητε, νὰ νίψητε, νὰ πάρητε, νὰ ἑτοιμάσητε, ἐψήσειτε, ἐφάγειτε κ.ἄ.ὅ. Ἐν τούτοις τὸ ει καὶ η δὲν προσῆλθε φωνητικῶς, ὥσπερ ἐν τῇ βορείῳ Ἑλληνικῇ, ἔνθα πᾶν ἄτονον ε ἐτράπη εἰς ι, ἀλλ' ἐξ ἀναλογίας ἐκ τοῦ β' καὶ γ' ἑνικοῦ προσώπου θέλεις, θέλει, κάνεις, κάνει, τρώγεις, τρώγει, δίνεις, δίνει, τρέχεις, τρέχει, βάνεις, βάνει, νὰ κράξῃς νὰ κράξῃ κτλ. τὸ ει καὶ η μετεδόθη εἰς τὸν πληθυντικόν, ὅθεν θέλειτε, κάνειτε, δίνειτε, τρέχειτε, ἔχειτε· ἐντεῦθεν δ' ἐγενικεύθη

(1) Ἀετὸς ἀείποτε, ἀλλαχοῦ ἀntὸς κατὰ τὸ ἀnδόνι, ὡς διδάσκει ὁ κ. Χατζιδ., ἀλλ ἀntονύχι=εἶδος σταφυλῆς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν ῥαγῶν οὕτως ὀνομασθέν, ἀnτομάχος (πτηνόν). Ὁ τύπος ἀntὸς ἀπαντᾷ ἐν τῇ παροιμιώδει φράσει «ἀntέ μου τὰ κάλλη σου καὶ ἀρίτη τὰ φτερά σου», ἥτις λέγεται ὅταν θέλωμεν νὰ παραστήσωμεν ὅτι ἀπώλετό τις ἐλπίς, οὐδεμίαν τὸ πρᾶγμα θεραπείαν ἐπιδέχεται καὶ τὰ τοιαῦτα· (ἀρίτης πιθανῶς=πετρίτης, ἂν μὴ ἐκ τοῦ ὀρείτης ἐγένετο).

τὸ ει τοῦτο ὥστε ἐλέχθη καὶ ἐψήσειτε, καὶ ἐφάγειτε, καὶ ἐστείλειτε καὶ ἐδώσειτε κ.ἄ.π.

Ἀνάπτυξιν τοῦ ι παρατηροῦμεν ἐν τῷ κυρίῳ ὀνόματι Βάτινο καὶ τῷ ἐθνικῷ Βατινιώτης (Πάτμος, Πάτμιος). Συχνοτάτη δ' εἶναι ἡ συγκοπὴ τοῦ ι μάλιστα παρὰ τὰ ὑγρὰ καὶ ἀεὶ ἐν ἀτόνῳ χώρᾳ, οἷον στερνά, (ἐπιρ), στερνός, σπερνά, ἀνεμορπὴ=ἀνεμορριπὴ (σύρε 'ς τὴν ἀνεμορπὴ=εἰς κόρακας), περπατῶ ὅπερ καὶ πρεβατῶ καὶ προβατῶ, τὸ δὲ β ἐκ τοῦ βαίνω, βαδίζω καὶ τῶν ὁμοίων· πλείονα περὶ τῶν τύπων τῆς λέξεως καθ' οὓς αὕτη ἀπαντᾷ ἰδὲ Einl. 154. Ἀφαίρεσις τοῦ ι συμβαίνει ἐν τῷ 'κονομάω=ἐξευρίσκω (νὰ πᾳς νὰ da 'κονομήσῃς), 'κόνισμα=εἰκόνισμα παρὰ τὸ εἰκόνα, 'λιάζω, 'σκιάζω=φοβίζω 'σκιάζομαι ἀλλὰ ἠσκιάζει=κάνει ἤσκιο 'μιώβολο (ἡμιώβολον).

Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ου ἀντ' ἄλλων ἑρμηνεύει ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος κ. Χατζιδάκις ἐν Einleitung. Ἐνταῦθα δ' ἐγὼ παρατίθημι τὰς συνηθέστερον ἀπαντώσας ἐν τῷ ἰδιώματι λέξεις, φοῦχτα (φουχτίζω-πυκτίζω), μουστάκι, μουρμουρίζω, κρούσταλλο (τῆς λέξεως μάλιστα γίνεται μεταφορικὴ χρῆσις εἶναι κρούσταλλο= σφόδρα ψυχρός)· ζουλεύω, ζουλόφτονος, ζουλοφτονία, ζουμιά=ζημία, ζουμιώνω καὶ ζιμιώνω, ἐζήμιωσα καὶ ἐζούμιωσα, ζουμάρι, τουλοῦπα, (τολύπη), στουππὶ (στυππίον), σκουτὶ (σκυτίον), μαρτούριο=ταλαιπωρία, μαρτουρεύω=ταλαιπωρῶ, ἀλλὰ μάρτυρας, μαρτυράω, ζούδιο, τούραγνος, τουραγνάω, ἐτουραγνισμένος, ἐτουραγνίστηκα, πουλάρι, πουλάρα, κουνοῦπι, σκουλῆκι, ζουμί, 'πουκάμισο, ἄγουρος, ἀγουρίδα, πουλῶ, σκουργιά, 'μουδιάζω, σουσσούμια =χαρακτηριστικὰ (σύσσημα κατὰ Χατζ.) (Ἀποκρύφ. Πράξ. Ἀποστ. 244 «λέγε ἡμῖν τὰ σύσσημα αὐτοῦ, ὅπως δυναίμεθα ἐξευρεῖν αὐτόν). Τοῦ (γεν. πληθ.) bαιδιῶνε, τοῦν ἀdρῶνε, τοῦ γυναικῶνε, τοῦν ἀλλοινῶνε, τοῦ δυονῶνε, οὗλος, οὗλοι, οὑλουνῶνε (γεν. πληθ), καὶ ἐν Ἐρίσσῳ ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς οὑλοινῶνε. Ε ἀντὶ τοῦ ι ἐν τοῖς ἄχερο=ἄχυρον, ἀχερένιος, κλερονόμος, κλερονομιά, κλερονομάω, πλερώνω ἀντὶ πληρώνω, πλερωμένος, πρβλ. τὴν φράσιν τὰ ἐπλέρωσε=ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ὕπνου, ἀπέτεισε τὴν ὀφειλὴν καὶ ἀπέβαλε πᾶσαν φροντίδα. Ἐνια-

χοῦ που τῆς νήσου λέγεται ἀϊπάνω ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου ἀπάνου, ἀγνοῶ δὲ πόθεν ἡ τοῦ ι παρὰ τὸ α ἀνάπτυξις, ἀεὶ δὲ καὶ πανταχοῦ ἀϊταίρι, ἑταίριασα καὶ ἀϊταίριαστο=τὸ μὴ συνᾷδον.

Οἱ Κεφαλλῆνες ἀπαγγέλλουσιν ο ἀντὶ τῶν φθόγγων α καί ε, ὀμbρὸς κατὰ τὸ ὀπίσω καὶ ὀbρὸς-ὀπίσω, ὄbjo=ἔμπυον, ὄξου=ἔξω, ὀξοριὰ=ἐξορία κατ' ἀφομοίωσιν· ὀχτρός, ὀγρὸς διὰ τὸ ἄρθρον, ὁ ἐχθρός, ὁ 'χτρὸς καὶ εἶτα ὁ ὀχτρός· ὁ ὑγρὸς ὁ 'γρός, ὁ ὀγρός· ὀρμηνεύω=συμβουλεύω ἴσως ἐκ τοῦ ἄρθρου τό, τὸ (ἑ)ρμηνεύω ὀρμηνεύω, ὡρμήνεψα, ὀρμήνεια, ὡρμηνεμένος· ὀχτῖδα=ἀκτίς, ὀρπίδα=ἐλπὶς (κατὰ τὸ ὅλο=διαρκῶς, ὅλο ὀρπίδες, ὅλο ὀχτῖδες?), λυσοντερία παρὰ τὸ λύειν, τὸ δὲ ο ἐνταῦθα, διότι ἐνομίσθη τοῦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν συνδετικόν φωνῆεν. 'Αστροπὴ=ἀστραπὴ=κεραυνὸς (τὸ ο συνδετικὸν φωνῆεν) ὅπως καὶ ἐν τῇ λέξει ἀμοσκάλη ὅπερ οὐ μόνον ἐν 'Ρόδῳ ἀλλὰ καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ λέγεται. Προτάσσεται ἔτι τὸ ο ἐν τῇ λέξει ὀριὸ τὸ ῥῖγος, τὸ ριὸ ὅθεν τὸ ὀριό.

'Αντὶ τοῦ φθόγγου ο (μάλιστα ἀρχαῖον ω, σπανίως ο) ἀπαγγέλλονται οἱ φθόγγοι ι, ου, καὶ ε· μυσκοβολάει ἀντὶ μοσκοβολάει κατὰ τὸ μυρίζει, δικιμάζω=γεύομαι δι' ἀφομοίωσιν, κάτου, ἀποκάτου, ἀπάνου, ἀποπάνου, ὄξου, ἀπόξου (οὕτω πάντα τὰ εἰς -ω ἐπιρ.), ὄdες=ὄντως (μὰ εἶναι ὄdες γιὰ ταξείδι! μὰ εἶναι ὄdες!)

'Εκπίπτει δὲ τὸ ο διὰ τὸ ἄρθρον τὸ ὥσπερ ἐν τῇ καθόλου νεωτέρᾳ 'Ελληνικῇ ἐν τοῖσδε· 'μιλιταρειό=φλυαρία, 'φείδι, 'ρολόϊ, 'πωρικὸ=ὀπώρα, 'μμάτι, φρύδι· ὡσαύτως ἔκπτωσιν τοῦ ο παρατηροῦμεν ἐν ταῖς λέξεσι 'ρίγανι=ὀρίγανος, σκόρδο, 'gώνω (ὀγκώνω)=κορέννυμαι, 'gωμένος=κεκορεσμένος, ἀκλουθάω=ἀκολουθῶ, ἀπλογιέμαι=ἀποκρίνομαι Ταῖς φθογγικαῖς παθήσεσιν οὐκ ὀλίγον συμβάλλεται καὶ ἡ παρετυμολογία· ἐν δὲ τῷ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματι λέξεις ἐκ παρετυμολογίας συνήθεις εἶναι αἱ ἑξῆς· ἐφτάζουμα=αὐτόζυμα παρὰ τὸ ἐφτά, ἀρτοπλασία=ἀρτοκλασία παρὰ τὸ πλάθω, φτειασίδι παρὰ φτειάνω ἀντὶ φυκιασίδι (φῦκος), μελιδόνα παρὰ τὸ μέλι. Οὕτω λέγομεν τοὺς θήλεις τῶν πολυπόδων, οἵτινες γνωρίζονται ἐκ τοῦ ὑπερύθρου χρώματος, εἶναι δ' ἅμα δυσπεπτότεροι καὶ ἀχυμότεροι, ὥστε εἰς τροφὴν τῶν πενεστέρων χρησιμεύουσι· ἡ

παρετυμολογία ἄρα νομίζω ὅτι ἐγένετο, διότι ἡ λέξις μέλι εἶναι γνωστοτέρα, οὐχὶ δὲ διότι οἱ τοιοῦτοι πολύποδες εἶναι εὐχυμότεροι τῶν ἄλλων (1) Διοφύρι παρὰ τὸ διαβαίνω, πετραχήλι παρὰ τὸ πέτρα.

Σύμφωνα

Τοῦ φθόγγου γ ἐκ πάντων τῶν συμφώνων αἱ παθήσεις εἶναι μάλιστα παράδοξοι καὶ ποικίλαι ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματι· δι' ὃ πολλὰ ἴσως δὲν θὰ τύχωσι τῆς ὀρθῆς ἑρμηνείας, ἄλλα δ' ἄλλως ἀναγκάζομαι νὰ ἑρμηνεύσω· οὕτω ἐν τῇ λέξει βόγδι εἰκάζω ὅτι τὸ γ ἐκ τοῦ j ἢ ι προῆλθε, βόιδι, βόγδι, ἐν ᾧ τὸ αὐτὸ j ἢ ι πρὸ τοῦ θ ἐν τῷ βοχθάω, βόχθα ἔδωκε χ. Ἀγνοῶ πῶς παρήχθησαν τὰ σύγνεφο (συγνεφιάζει συγνεφιασμένος), ἀγλοίμονον (λέγεται καὶ ἀλλοίμονον), ἀγλοίμονος=πλεονέκτης, ἄγουρος, ἀγουρίδα (πρβλ. Einleitung σελ. 119), ἀναπνογὰ (προβλ. Einleitung σελ. 97, 121), ἔγνοια (φροντίς), γνοιάζομαι μὲ γνοιάζει (μὴ ἐν τούτῳ τὸ γ διὰ τὸ γνωρίζω; γνωρίζω, μὲ γνοιάζει, γνοιάζομαι, ἐγνοιάστηκα). Ὁ φθόγγος γ εὕρηται ἐν ἀρχῇ λέξεως, ὥσπερ ἐν ἄλλοις ἰδιώμασιν, ἐξ ἐναλλαγῆς ἄλλων συμφώνων. οἷον γνόφα (δνόφος) γλυτώνω καὶ γλυτρώνω (ἐκ-λυτόω), γλέπω ὅθεν ἀόρ. εἶγδα=εἶδον, γ-dυῶ (ἐκδύω), γδέρνω (ἐκδέρω), ἐγδικιῶμαι (ἐκδικοῦμαι), ἐγδίκησι κ. ἄ.

Εἶναι γνωστὴ ἡ καὶ ἐν ἄλλοις ἰδιώμασιν ἐν ὡρισμέναις λέξεσιν ἔκπτωσις τοῦ j, οἷον ὕψος (γύψος), ἀλλαὴ ἀλλαγή), Ἀνωὴ (Ἀνωγή), Ἀνωησιᾶνος. Ἡ ἐν μέσῃ τῇ λέξει τοῦ j ἔκπτωσις ἐν τοῖς ἑπομένοις οὐσιαστικοῖς νομίζω ὅτι ὀφείλεται εἰς ἀναλογίαν· τραΐ, φαεῖ, ῥολόϊ (καὶ λορόϊ κατὰ μετάθεσιν), συκολόϊ, ἤτοι ἡ φωνητικὴ σύμπτωσις τῶν ὀνομάτων τούτων ἐν τῷ πληθυντικῷ πρὸς ἄλλα ὀνόματα ὁμαλῶς ἄνευ γ (j) ἐν τῷ ἑνικῷ, ἐπήνεγκε τὴν καθ' ἑνικὸν ἐξομοίωσιν· παιδjά, κλειδjά, σκουτjά, καλάθjα, χωράφjα τραjά, φαjειά, κατώjεια, ἀνώjεια, ῥολόjια, συκολόjα, 'ξάjια —παιδί, σκοντί, καλάθι, χωράφι: τραΐ, φαεῖ, κατώει, ἀνώει, ῥολόϊ, συκολόϊ, ξάϊ.

Ἡ τοῦ j ἔκπτωσις εὐχερεστάτη οὖσα ἐν τύποις οἷοι οἱ: λέjει

(1) Πρβλ. Einleitung 89 ἐν σημειώσει.

λέει, ἔλεjες-ἔλεες, ἔλεjε-ἔλεε, ἐλέjετε-ἐλέετε, |θὰ φάjῃ-θὰ φάῃ, ἔφαjε-ἔφαε, ἔφαjες-ἔφαες, ἐφάjετε-ἐφάετε, φυλάjει-φυλάει, ἐφύλαjε-ἐφύλαε, ἐφυλάjετε-ἐφυλάετε παρήγαγε τὰ α΄ πρόσωπα λέω. ἔλεα, θὰ φάω, ἔφαα, ἐφάαμε, ἐφύλαα, ἐφυλάαμε ἄνευ τοῦ γ. Τοῦτο σαφέστερον γίνεται ἐκ τοῦ ὅλου τῶν τύπων τούτων σχηματισμοῦ· λέω, λές, λέει, λέμε, λέτε, λένε, ἔλεα (συνήθ. ἔλεγα), ἔλεες, ἔλεε, ἐλέαμε (συνήθ. ἐλέγαμε), ἐλέετε, ἐλέανε, θὰ φάω, θὰ φᾷς, θά φάῃ, θὰ φᾶμε, θὰ φᾶτε, θὰ φᾶνε, ἔφαα, ἔφαες, ἔφαε, ἐφάαμε, ἐφάατε, ἐφάανε, ἐφαώθηκα κ.τ.λ. θὰ φαωθῶ κ.τ.λ. φαώσου, φαωμένος, ἀφάωτος, φυλάω, φυλᾷς, φυλάει, φυλᾶμε, φυλᾶτε, φυλᾶνε, ἐφύλαα, ἐφύλαες, ἐφύλαε, ἐφυλάαμε, ἐφυλάετε, ἐφυλάανε, ἐφυλαόμουνα κ.τ.λ.

Τὸ γ ἐν τοῖς βογάω, ἀνανογάω (καὶ ἁπλοῦν νογάω) ἐμφανίζεται δι' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα ῥήματα μετὰ τοῦ γ οἷον μολογάω, βλογάω, ἥτις ὡρμήθη ἐκ τοῦ ὁμοήχου ἄλλων τύπων, ἐν οἷς τὸ j κανονικῶς ἐξέπεσε· θὰ βλοήσω, ἐβλόησα, θὰ μολοήσω, ἐμολόησα: θὰ βοήσω, ἐβόησα, θὰ ἀνανοήσω, ἀνανόησα—βλογάω, μολογάω : βογάω, ἀνανογάω.

᾿Αξία ἰδίας μελέτης εἶναι ἡ τοῦ γ καὶ j ἔκπτωσις ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Δειληνιτῶν· ἐνταῦθα παρατίθημι ἱκανὰ παραδείγματα ἐξ ὧν ἱκανῶς καταφαίνεται πῶς αὕτη ἔχει· Παναῆς, Γληόρις, Παναΐα, ᾿Ωρὲ ᾿Ιάννη, ὁ ᾿Ιεράσιμος, ὁ ᾿Ιῶργος, ῾Ερώλυμος=῾Ιερώνυμος, ἴδα=γίδα, τὰ ἴδια=τὰ γίδια=αἱ αἶγες, γρήορα, ἀελάδα, ὑαλικὰ=γυαλικὰ=ὄστρεα, ἔφαα κ.τ.λ. ἔφυα κ.τ.λ., ἰωργὸς (γεωργός), καὶ παροιμία «ὄντες σκολαίνουν οἱ ἰωργοί, βγαίνουν οἱ ἀκαμάτες», ἀουρίδα=ὄμφαξ, ἐράματα=γεράματα, ἐγὼ καὶ ἐώ, γελάω ἀλλὰ ἐλᾷς, ἐλάει, ἰορτή, ἀναοῦλα-ἀναουλιάζω, ἀοράζω, ἔροντας=γέρων, ὑρίζω καὶ τριυρίζω, ζυὸς =ζυγὸς παροιμία «ἀντὶ νὰ τρίζῃ ὁ ζυός, τρίζει τ' ἀλέτρι»· γαῖμα προγεστῶς (ἐνταῦθα ἀνάπτυξις τοῦ j). Παρὰ ταῦτα γαστάρδος, γαμῶ ἀλλὰ ἐάμησα, ἀγαπάω, γαμπᾶς.

Τὸ γ πρὸ τοῦ μ ἐκπίπτει· πρᾶμα (πραμάτεια-ες πραματευτὴς κ.τ.λ.), φλέμα.

Τὸ λ ἀναπτύσσεται ἐν τῇ λέξει πλιθάρι=πιθάρι· ἴσως παρὰ τὸ

οὐσιαστικὸν πλίθα=δοχεῖον ἐλαίου ἐκ πηλοῦ (τὸ πλίθα ἐκ τοῦ πλίνθος - πλίθος καὶ πηλός, διότι καὶ οἱ πίθοι ἐκ πηλοῦ).

Τοῦ ρ ἀνάπτυξιν παρατηροῦμεν ἐν τῇ λέξει λέπρι, λέπρια (ἰχθύος) παρὰ τὸ λέπρα λεπρός.

Ἐναλλαγὴ τοῦ β καὶ δ ἐν τῷ μετὰ διᾶς=μετὰ βίας, μετὰ πόνου, μόλις· ὁ δὲ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου ἐξ ἀναλογίας τοῦ μετὰ χαρᾶς=προθύμως· ἅγιο δῆμα. Καὶ ἄλλα δὲ σύμφωνα ἐναλλάσσονται πρὸς ἄλληλα, οἷον θ καὶ φ, θυλακή = φυλακή, θυλακισμένος ἀλλὰ καὶ θυλακωμένος καὶ φυλακωμένος, φουκάρι=θηκάρι, ν καὶ λ, καλαναρκάω=κανοναρχῶ, ρχ=ρκ ἀρκιναω, ἀρκιμηνιὰ, ἄρκodας.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ν ἐν Santhi ἀπὸ τῆς προτέρας λέξεως ἀποσπώμενον καθίσταται ἀρκτικὸν τῆς ἐπιφερομένης, οἷον τὸν ἰπιταφιο (τὸν ἐπιτάφιον) καὶ εἶτα ὁ νιπιτάφιος, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως οἷον μιὰ ὑχιὰ==μιὰ νυχιὰ=μικρόν τι. Τὸ χ πρὸ τοῦ μ ἐκπίπτει δραμὴ =δραχμή. Κατὰ το ναίσκε=ναὶ (μεθ' ἁβρότητος) ἐλέχθη ὄjασκε=οὐ. Τὸ λ Χ συμφώνῳ=ρ Χ συμφώνῳ, οἷον ὀρπίδα, ἀρμυρός, ἀδερφὸς καὶ εἶτα ἀδρεφός.

Τὸ τλ=κλ, σέσκλο=σεῦτλον. Τὸ vdλ=ngl, ξavglίζω (ἐξαντλῶ) =εὐτρεπίζω τὴν κόμην. Τὸ ρθ=ἄλλοτε ρτ, ἄλλοτε ρθ, οἷον ἦρτα (ἦρθα ἦλθα), ὁλόρτος = ὁλόρθιος καὶ ὄρθος = ὄρθρος. Τὸ σθ = στ, οἷον ἀστένεια, ἀφανίστηκε, φανιστῇ (κατὰ ποῦ τοῦ φανιστῇ). Τὸ κτ=χτ, οἷον νύχτα χτίζω, σκυλοπνίχτης=εἶδος σταφυλῆς, δάχτυλο, ἀποχτάω, ὀχτώ, χτένι, ἀγαναχτάω. Τὸ πτ=φτ βαφτίζω, λεφτό, λεφτοϊδρώνω=ἐλαφρῶς ἱδρῶ (ἐπὶ τῶν πυρεσσόντων καὶ λιποθυμούντων), φτωχός, φτυῶ, φτερό, ἐφτά, φτέρνα. Τὸ σχ=σκ, ἄσκημος-n, μόσκος, μοσκάρι, σκολειό, σκιῶ.

Τὸ ς ἐν οἱᾳδήποτε χώρᾳ τῆς λέξεως δὲν ἀποβάλλεται εἰ μὴ εἰς τὸ τέλος τῶν ὀνομάτων, ἡ πόλι, ἡ πῆχυ κ.τ.τ. δι' ἀναλογίαν.

Τὸ b καὶ g καὶ d κατὰ τὴν ἐκφώνησιν αὐτῶν προφέρονται ἀεὶ πεπηγότα ἀποσιωπομένου ὅλως τοῦ ἐρρίνου (μὴ δι' Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν;), οἷον τὸ bατέρα, τὸ bνευματικό, τὸ bῆχυ, τὴ bεριστέρα, νὰ bῇ, bόλλικο=ἄφθονον, πολύ, ἀbέλι, τὸ gακό, τὴν gακή, τὴν ἀνάgn, ἀgαστρώνω, gαρίζω, ξεgαρδίζομαι, νὰ dοῦ πῶ, νὰ dὴ 'δῶ, δεdρί, κοdά, ἀdίς, ἀdίλογος, ἀdίχριστος, ἄdρας, λαbάδα, κολυbάω, bιστικός.

ΠΑΝΑΓΗΣ ΛΩΡΕΝΤΖΑΤΟΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΕΥΘΥΜΙΟΝ ΜΑΛΑΚΗΝ ΚΑΙ ΕΥΘΥΜΙΟΝ ΤΟΡΝΙΚΗΝ

(**Παρνασσοῦ** ἐπετηρὶς Ζ΄)

Ταῖς ἤδη σημειωθείσαις ἐν τῇ Ἀθηνᾷ διορθώσεσι (τόμ. 15, σ. 479-483) προσθετέαι καὶ αἱ ἑπόμεναι:

Παρνασσοῦ ΙΖ΄, σ. 19 στ. 7 ἡμέρας] ἀνάγνωθι ἡμέραις.
Σελ. 19 στ. 9 ἐπιστυγνάσωμέν τι] γρ. ἐπιστυγνάσωμέν πως.
» 19 στ. 15 ὡς ὡς ἄν μοι] γρ. ὡς ἂν μὴ.
» 20 στ. 9 ἐναερίζομεν] γρ. ἐνεαρίζομεν.
» 21 στ. 12 ἐπιζητεῖς] γρ. οὐκ ἐπιζητεῖς.
» 23 στ. 1 φέροιτο τὸ] γρ. φέρει τὸ.
» 26 στ. 8 ἐμῆς φίλης] γρ. ἐμοὶ φίλης.
» 26 στ. 15 Θεοδωρήτου] γρ. θεοδωρήτου.
» 28 στ. 6 ἔλαβον] γρ. ἔλαθον.
» 29 στ. 3 εἰ] γρ. εἷς.
» 29 στ. 19 προσκαρτερήσω ἐξ] γρ. προσκαρτερήσω;) ἐξ κλ.
» 29 στ. 20 ἡμετέρων;) προφθάσασα] γρ. ἡμετέρων προφθάσασα.
Σελ. 29 στ. 25 ἀνάρρουν] γρ. κατὰ τὸν κώδικα ἀνάρρῳ.
» 30 στ. 24 μικροῦ] γρ. πικροῦ.
» 30 στ. 36 γλυλυφραδῶν] γρ. γλυκυφραδῶν.
» 32 στ. 18 κεκοιμημένοις] γρ. κεκοινωμένοις.

Ἐν Πετρουπόλει, 1ῃ Φεβρουαρίου 1904.

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ

AD VERGILI AENEIDOS

Librum I

Quod iam dudum Heynius pronuntiavit, Vergilium difficile esse et sine interprete et cum interprete legere, id etiamnunc verissimum est. Sunt enim non pauci eius poetae loci, quos interpretum sedulitas non modo non explanaverit, sed nonnumquam prorsus obscuraverît. Qui loci si omnes tractandi sunt, perpetuo opus erit commentario. Interea ad id, quod posui, demonstrandum perpaucos eorum locorum ex primo libro decerpam, quorum vel explicandorum vel emendandorum periculum faciam.

V. 1 eqs.

Arma virumque cano Troiae qui *primus* ab oris
Italiam fato profugus Lavïnaque venit
litora (multum ille et terris iactatus et alto
multa quoque et bello passus dum conderet urbem
inferretque Deos Latio) genus unde Latinum eqs.

Quid sibi velit illud *primus*, quod primo statim carminis versu quasi ad deterrendos lectores positum esse videtur, diu multumque quaesitum est. Nihil tamen adhuc quod omne ferat punctum prolatum est. Mihi vero sic facillime omni difficultate τηλαυγὲς poematis πρόσωπον liberari porse videtur, si *primus* cum eis quae infra posita sunt: *genus unde Latinum* etc. mente coniungas, ut haec evadat sententia: Aeneam cano qui ita in Italiam venit ut primus esset unde genus Latinum, i. e. princeps et auctor generis Latini; participia autem *iactatus* et *passus* ex eo q. e. *venit* pendere statuas; quod si quis, propterea quod illud *passus* res *postquam* deneas in *italiam venit* factas significat, fieri non posse putat, non alienus

est ab hoc poeta is partieipii perfecti usus. Velut vv. 125, 126. Neptunus tempestatem sensisse graviter *commotus* narratur, cum cognita demum tempestate commotus sit, et VIII, 260 Hercules :

angit inhaerens
elisos oculos,

cum angendo elidat.

His adde locos iam a Wagnero (Quaest. Verg. XXIX, 5) allatos I, 708 et IX, 734 nonnullosque ex eis quos Forbiger ad Georg. I, 320 et II, 353 citavit. Similis est ratio Horatiani loci (carm. I, 37, 23):

. . . . nec latentes
classe cita reparavit oras,
ausa et ingentem visere regiam
voltu sereno, fortis et asperas tractare
serpentes eqs.

Quanto autem dignius sit *promissi carminis* auctore dicere se principem Remanae gentis canendum suscipere quam eum qui aut *primus* aut *olim* (sic enim enarrant) in Italiam venerit, non est quod dicam.

V. 2.

Italiam fato prefugus *Lavinaque* venit litora etc.

Editorum partim *Lavina*, partim *Lavinia* cum synizesi. q. v, probarunt. Veteres auctoritates utraque vocabuli forma pares fere habet. Qua re videndum est utram earum ratio magis postulet. Ac *Lavinia* quidem si probemus, quaeritur cur poeta in ipso carminis principio durinsculam synizesim admittere maluerit, quam omissa *que* facillime posset evitare, quod is etiam vidit, qui in Mediceo *que* expunxit, quod ne nos quoque faciamus vetat omnis antiquitatis consensus. *La-*

vina vero si scribimus, illud doceudum est, unde *Lavinus* pro eo quod est *Laviniensis* positum fluxerit. Id vero difficile factu non est. Nam oppidi nomen non minus *Lavinum* quam *Lavinium* fuisse *Laurentium* **Lavinatium** appellatio ostendit, unde apparet vanos esse Wagneri scrupulos in V. L. ad I, 270. Iam, cum *Lavinum* appelletur oppidum, litora qnoque *Lavina* pro *Laviniensibus* eodem iure dici possunt, quo *Amiternae* cohortes pro Amiterninis (Aen. VII, 710).

ib. 57

. . . celsa sedet Aeolus arce
sceptra tenens mollitque animos et temperat iras,
ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
quippe ferant rapidi eqs.

Illis *ni faciant* omnes aditores significari putant *fieri posse* ut Aeolus aliquando officium saum deserat. Quod si ita est, cur his opponitur: «sed pater omnipotens speluncis abdidit atris . . . regemque dedit etc.», si is rex fieri potest ut custodiam sibi demandatam omittat? Non sic igitur accipiendum ilud *faciat*, sed pro eo q. c. *faceret*, totiusque loci sententia haec habenda: nisi ventis custos appositus esset Aeolus (=*ni* id *faceret*), omnia ruerent; sed id metuens Iuppiter Aeolum ventis custodem apposuit, qui eos contineret.

Editores illud *faciat* pro eo q. e. *faeeret* positum turbasse videtur. Atqui talis sermo a nullo poeta aut scriptore alienus est. Cf. si tanti est, ex magno exemplorum numero hos locos:

Plaut. Capt. 464 Fl. Ego huic die (=diei), si *liceat*, oculos *ecfodiam* libens.

Rudent. 1421 Fl. spectatores vos quoque ad cenam *vocem* ni daturus nihil *sim* neque *sit* quicquam pollucti domi.

Bacch. 634: Nil habeo . . ., si mihi *sit*, non poll*icear*. Scio, *dares*.

Ter. Andr. 826 Fl. *Neque* quid me ores *cogitas*. Nam, si *cogites*, remittas eqs.

Cic. Verr. II, 167: Etiamsi causas non *possim* dicere, tamen illud dicendum *putem*. Att. IX, 74: si illinc (a Pompeio) beneficium non *sit*, rectius *putem* quidvis domi perpeti. Sed ita meruisse illum (Pompeium) de me puto, ut eqs.

Caes: b. c. II, 31, 5: Si iam haec explorata *habeamus* (quae. . falsa . . . esse confido), quanto haec dissimulari . . . *praestet*?

Liv. VI, 26, 7: crimina revicta rebus . . . . . etiamsi vera *sint* eqs.

Ib. 40, 7: si Claudiae familiae non *sim* (Ap. Claudius haec dicit) . . - sed unus Quiritium quilibet, *reticere possim*?

Ib. 403 eqs.

ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
spiravere; pedes vestis defluxit ad imos;
et vera incessu patuit dea.

Editores propter celebrem illum Homeri locum (Il. A, 529)

ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος

hic quoque *ambrosiae* adiectivum habent. At, si graece recte dicitur ἀμβροσία χαίτη i. e. ἄμβροτος vel ἀθάνατος, non item Latine *ambrosia coma* appellari petest, quae aut *ambrosiae coma* aut *coma ex ambrosia facta* esset, quorum utrumque prorsus ridiculum. Est igitur *ambrosiae* genetivus substantivi pendetque ex eo q. e. *odorem*, sicut in persimili loco Ge. IV, 415:

Haec ait et liquidum *ambrosiae* defundit *odorem*,
quo totum nati corpus perduxit; at illi
dulcis compositis *spiravit crinibus aura*

Apparet autem ex locis similibas ab interpretibus allatis haec omnia, cervicum fulgorem, comae suavem odorem, vestis longitudinem non minus divinae personae insignia esse quam *incessum*, qui tamen, ut nunc locus in libris habetur, solus deam patefacere videtur. Quattuor enim haec separatim ponuntur, quod *cervice refulsit*, quod comae suave *olebant*, quod vestis ad pedes *defluxit*, quod incessu **patuit dea**.

Quae cum ita sint, cumque illud *vera* et supervacaneum sit et consimili loco (II, 560: per noctem in luce *refulsit* alma parens *confessa deam*) non appareat, facile adducor ut credam locum leviter corruptum sic refingendum esse:

et vero incessu patuit dea;

ubi *et vero* significat *praeter ea* quae iam commemorata sunt divinitatis signa incessu *etiam* eoque *maxime* manifestam esse factam deam. Haec enim particula pro eo q. e. *atque etiam* ponitur, quod aperte docet Cic. Brut. 80: et T Annium Luscum . . . non indisertum dicunt fuisse; *atque etiam* L. Paulus Africani pater personam principis civis facile dicendo tuebatur; *et vero* . . vivo Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerunt. Cf ib 107: Vester *etiam* D. Brutus . . . et dicere non inculte solebat et erat . . . eruditus. Quae tribuebat idem Accius *etiam* Q. Maxumo . . . *et vero* ante Maximum . . . Scipionem . . . acrem dicebat in dicendo fuisse. Att XVI, 16, q: qua quidem voluntate te esse . . . et illi ostendisti *et vero etiam* mihi.

Σ. ΒΑΣΗΣ

MISCELLANEA CRITICA

Cicero.

(Continuantur ex Vol. XIV, pag 223).

Off. I, 22: Atque, ut placet Stoicis . . . homines . . . hominum causa esse generatos, ut ipsi inter se **aliis alii** prodesse possent.

Sic libri scripti editique Quae scriptura ita intellegenda est. ut, cum homines in plures *coetus* (velut nationes, gentes, familias et quae alia huius generis sunt) divisi sint, *coetus coetui*, non homo homini prodesse dicatur. At id non *placet Stoicis*, sed *hominem homini* prodesse illi volunt. Quam sententiam habebis, si levissima ac paene nulla mutatione rescripseris: « *ut ipsi inter se alius alii prodesse possent*». Cf. Sall. Cat. 58, 13 *alius alium exprobrantes cunctamini*». Liv XXI, 18: *periuriumque alius alii exprobrantes*..

Gellius.

XII, 3, 4: Nam sic, ut a *ligando lictor*. et a *legendo lector* et a **vivendo victor** et *tuendo tutor* et *struendo structor* productis quae corripiebantur vocabulis dicta sunt.

Neque a *vivendo* dici potest *victor*. neque *vivendi* prima syllaba produci potest, quippe quae ab origine sit longa. Quare illa *a vivendo victor* mendo aliquo laborare videntur. Ad quae emendanda quae a viris doctis excogitata sunt (ea videas apud Hertz ed mai. adn. crit ad h l.), iis probabilius (quippe quo alterum tantum vocabulum tangatur) erit si scribas *a vigendo victor*. *Vigendi* verbum cum *victoris* appellatione coniunctum est etiam in Nepotis Alcib. V: «qui paullo ante *victores viguerunt*».

Caesar.

B C. I, c. 67: At *lucem* multum per se pudorem . . . multum etiam tribunorum praesentiam afferre.

Verborum collocatio satis docet non componi inter se *lucem* et *praesentiam*. Quod si Caesar vellet, sic scripsisset: *At multum lucem etc.* Praeterea, cum h. l. *lucis* commoda *tenebrarum* incommodis opponantur, illud *lucem* caput esse totius sententiae oportet, *praesentiam tribunorum* eodem modo ei subiungi, quo illud *per se*. Quod habebis, si legeris: *At lucem multum per se pudorem . . . multum etiam tribunorum praesent*ia *afferre*.

Σ. Βασης

IN THESAURO

LINGUAE LATINAE

addenda supplendaque.

Particulae *ab* ex verbo *passivo* pendentis cum ablativo **rei efficientis** coniunctae (*ab* II, A, 1) neque ex Sallustio neque ex Livio exemplum ullum affertur, cum tamen apud utrumque sic posita particula illa inveniatur, velut Sall. Iug XXXI, 3: *ut vobis animus ab ignavia atque socordia corruptus sit.* Liv. IV, 32, 1: *eoque ipso ab re mala perculso*. Ciceroniana autem eiusdem usus exempla nimis mihi pauca commemorari videntur, cum tamen is usus a grammaticis non facile agnoscatur (veluta Zumptio Gramm. § 451[13]). Equidem haec additurus. eram: N. D. II, 134: *quae confectio etiam a lingua adiuvari videtur*; ib. 139: *nervos a quibus artus continentur.* Fam. VII. 26, 2: *a beta* et *a malva deceptus sum.* Ib. XI, 16, 6: ab animo *firmo et gravi tamquam fluctum a saxo frangi oportere*. Et, cum a grammaticis illud Ciceronianum «*dei providentia mundus administratur*» tamquam unice legitimum afferatur, operae pretium erat illud N. D. II 127 (LI)

commemorari: *magna adhibita cura est* a **providentia** *Deorum, ut semper essent bestiarum genera etc.*

Particulae *a* de origine gentis positae Livianum exemplum nullum affertur. Est tamen III, 61, 2: *Valerio ab liberatoribus populi Romani orto.*

Eiusdem particulae ex verbis non passivis pendentis ad causam significandam *(ab* II, A, 3) Livianum exemplum nullum ponitur. Sunt tamen non pauca, velut III, 41, 5: *consulares quoque ac seniores* ab *residuo tribuniciae potestatis odio . . . prope malebant . . . decemviros voluntate abire magistratu*. Multo plura sunt, ubi ablativus ex toto enuntiato pendeat (*ab* II, C), cuius usus quae in Thesauro enumerantur exempla, eis multa addi possunt, velut V, 28,7: *neglegentius* ab *re bene gesta euntem;* ib. 47, 11. VI, 9, 9 al.

Vol. II, p. 407, 69 quae vocis *arbiter* enumerantur synonyma, eis adde *dux*, quod apud Horatium c. III, 3, 5 idem valet atque apud eundem I, 3, 15 *(quo non maior arbiter Hadriae)*. Eadem opera admonendum non recte in Thesauro (ib. 40) loco Liviano, qui est XXV, 29, 4 *(caede eorum . . . nostri arbitri esse coepimus)* *arbitri* pro *nominativo pluralis* accipi, cum sit *genetivus singularis* a nominativo *arbitrium* ductus. Ut enim *nostri iuris sumus* optime dicimus, sic etiam *nostri arbitrii* (sive *arbitri*), cuius rei in ipso Thesauro s. v. *arbitrium* satis exemplorum invenies; quorum ea tantum repetere placet, ubi *ius* et *arbitrium* copulantur, velut Senec. dial. XII, 9, 3: sui iuris et arbitrii. Med. 137: alieni arbitrii iurisque factus. Σ. B.

ADDENDUM LEXICIS
LATINIS

Fatalis = meretrix (prostans).

Apud Pseudacronem (p. 133, 17 Keller) est: prostantes *fatales* dicuntur. Hanc huius vocabuli significationem neque in Lexicis neque in glossariis inuenio. Σ. B.

ΛΑΤΙΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ
ΝΑΥΠΛΙΟΥ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ
ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ *

Α΄ Ναυπλίου

Αἱ κατωτέρω δημοσιευόμεναι Λατινικαὶ ἐπιγραφαί, ἀναγόμεναι πᾶσαι εἰς τὴν τελευταίαν τριακονταετῆ σχεδὸν ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατοχὴν τῆς πόλεως ταύτης, δὲν ἔρχονται τὸ πρῶτον εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Ἔχουσιν ἤδη καθ᾽ ὅλου ἢ ἐπὶ μέρους δημοσιευθῆ αὗται ὑπὸ *J. A. Buchon* (1), Κ. Ζησίου δὶς (2), Σπυρ. Προφαντοπούλου δὶς (3), καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Λαμπρυνίδου (4).

Ἀλλ᾽ αἱ ἐκδόσεις ἁπάντων ὡς ἔπος εἰπεῖν τῶν προειρημένων ἔχουσιν οὐκ ὀλίγα καὶ οὐ σμικρὰ ἀβλεπτήματα περὶ τὴν ἀντιγραφήν, οὐσιώδεις δὲ καὶ ἀσυγγνώστους ἐνιαχοῦ ἁμαρτάδας ὡς πρὸς τὴν συμπλήρωσιν, ἐξ οὗ λόγου πληρέστατα, φρονοῦμεν, δικαιολογεῖται ἡ ἡμετέρα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιγραφῶν ἔκδοσις, εἰς ἣν προβαίνομεν σημειοῦντες πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐν ἰδίοις ὑπομνήμασι, τὰ κυριώτερα σφάλματα ὡς καὶ τὰς διαφόρους ἀναγνώσεις τῶν πρὸ ἡμῶν ἐκδοτῶν.

* Ἐν τοῖς πρωτοτύποις τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Ναυπλιακῶν τὸ I πάντοτε σχεδὸν στίζεται, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο ἐν τῇ παρούσῃ ἐκδόσει νὰ παρασταθῇ ἡ στιγμὴ αὕτη ἕνεκεν ἐλλείψεως τυπογραφικῆς. Διὰ τὸν αὐτὸν ὡσαύτως λόγον τὸ σημεῖον τῆς ἐπιτμήσεως, ὅπερ ἐν ταῖς προκειμέναις ἐπιγραφαῖς εἶναι γραμμὴ ὁριζοντία κυματοειδὴς ὕπερθεν τῶν γραμμάτων τιθεμένη, παρεστάθη διὰ γραμμῆς εὐθείας.

(1) *La Grèce continentale et la Morée.* Ἐν Παρισίοις MDCCCXLIII, σελ. 390.

(2) Ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνᾶ, τόμ. Γ΄ (1891) σελ. 487 κ. ἑ., ὅθεν ἀνετυπώθησαν ἐν τοῖς αὐτοῦ Συμμίκτοις (Ἐν Ἀθήναις 1891) σελ. 71 κ. ἑ.

(3) **Σπ. Προφαντοπούλου:** Ναυπλιακὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1895. Ἐν Ναυπλίῳ 1894, σελ. 128 κ. ἑ. — **Τοῦ αὐτοῦ:** Ἀρχαῖα μνημεῖα Ναυπλίας καὶ Ἄργους. Ἐν Ἀθήναις 1895, σελ. 4 κ. ἑ.

(4) Ἡ Ναυπλία. Ἐν Ἀθήναις 1898, σελ. 207, 234, 237, 240, 242.

I. — Ἐν τῷ ὁπλοστασίῳ, παρὰ τοὺς στάβλους (!) αὐτοῦ, ἔχει ἀπορριφθῇ ὁσημέραι φθειρόμενον ἐκ τῶν λακτισμάτων τῶν ἵππων τὸ κατωτέρω τμῆμα τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτις ἦτό ποτε ἐντετειχισμένη ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν τειχῶν, εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς βορείου παραστάδος τῆς Πύλης τῆς Στεριᾶς, ἀριστερὰ τῷ διὰ ταύτης εἰσιόντι εἰς τὴν πόλιν.

Τὸ ἕτερον τμῆμα τῆς ἐπιγραφῆς ἀνεζήτησα πανταχοῦ ὅπου ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ. Ἀλλὰ μάτην. Εὔχομαι νά με διέλαθε· διότι ὑπάρχουσιν οἱ μετὰ βεβαιότητος λέγοντές ὅτι τοῦτο κατεθρυμματίσθη, ὅτε κατηδαφίζοντο πρὸ 10 περίπου ἐτῶν τὰ πρὸς τὸ ἀνωτέρω μέρος τείχη, χρησιμοποιουμένης πρὸς τοῖς ἄλλοις μέσοις καὶ τῆς δυναμίτιδος.

Ἰδοὺ τὸ σῳζόμενον τμῆμα:

...............TAS VALIDEQ MUNITAS. P////ST
...............REGNUM PATRIÆ RESTITUIT
...............C. SUP^US ARM^U MODERATOR
...............TRIREMIS GUBERNATOR
...............MONUMENTUM POSUIT.
...............LXXXVII.

Καθ' ὅλου ἡ ἐπιγραφὴ εἶχεν ὡς ἑξῆς, ὡς συμπληρῶ αὐτὴν κριτικῶς ἐργαζόμενος ἐφ' ἁπάντων τῶν ὑπαρχόντων πλήρων αὐτῆς ἀντιγράφων:

Post urbes arcesque expugna]tas valideq(ue) munitas, p[o]st
sexies fugatos hostes hoc] regnum patriae restituit
Franc(isc)us Mauroceno S(enatus)] C(onsulto) Sup(rem)us
[Arm(or)u(m) Moderator
et Alexander Bono maximae] triremis gubernator
hoc aeternitatis] monumentum posuit
A[nno] D[omini] MDC]LXXXVII

I. — Στίχ. 1, Προφαν. **expugnantes.** — Στίχ. 3, *Buchon:* MAVROCENVS C. — Ζησίου: **Maurocenos Capitanus.** — Λαμπρυν.: MAVROGENVƧ S. C. — Στίχ. 3, *Buchon*: APMuuı — Ζησίου: **arm(at)u.** — Προφαν.: **armatu.** — Λαμπρυν.: ARM|UM. — Στίχ. 5, Ζησίου: **aetermitatis.**

II. — Ὑπὲρ τὴν πύλην τὴν ἀρκτικὴν τῆς Ἀκροναυπλίας, ἥτις Ρωμαΐικον (κάστρον) ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας (1) καὶ ἔτι ὕστερον ἐκαλεῖτο, ἐπὶ δὲ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τὰ νῦν ἔτι Ἴτσ-Καλέ, ἐντετείχισται πλὰξ ἐφ' ἧς ἀναγινώσκομεν τάδε :

MILITVM COMMODO
AVGVSTINVS SAGREDO PROV. GLIS MARIS
COMPENDIO VIARVM
FIERI CVRAVIT.
ANNO MDCCXIII

II. — Στίχ. 2, Ζησίου : **CL(ass)IS.** — Προφαν. **Generalis.** — Λαμπρυν. : CL(ASSIS). — Στίχ. 4, Ζησίου : FIER(I CVRAVIT). — Στίχ. 5, Ζησίου : MDCC(XIII).

Ἐν στίχῳ 2 μετὰ τό : Augustinus ὡς καὶ ἐν τέλει τοῦ ὅλου στίχου ὑπάρχουσι στιγμαί, αἵτινες πάντως δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ χαράκτου τῆς ἐπιγραφῆς, ἀλλ' ἐγένοντο ἐκ σφαιρῶν τουφεκίων.

Ἡ δὲ ἐπίτμησις PROV. GLIS, ἡ καὶ ἐν ἑπομέναις ἐπιγραφαῖς, ἀναγωστέα πλήρως : *Provisor generalis*.

III. — Ἐπὶ τοῦ τοίχου νεωτέρου τινὸς οἰκοδομήματος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ὁπλοστασίου ἐντετείχισται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή :

AVGVSTINVS SAGREDO
PROV: GLIS MARIS
A FVNDAMENTIS EREXIT
ANNO MDCCXIII

III. — Στίχ. 2, Ζησίου : CL(**ass**)IS

IV: — Ἄνωθεν τῆς μεσαίας ἀψῖδος τῆς στοᾶς τοῦ ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Συντάγματος εὐρυχώρου τριωρόφου οἰκοδομήματος, ὅπερ ἐπὶ μὲν

(1) [**Ψευδο]Δωροθέου Μητροπολίτου Μονεμβασίας :** Βιβλίον ἱστορικόν, περιέχον ἐν συνόψει διαφόρους καὶ ἐξόχους ἱστορίας ἀρχόμενον ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπέκεινα..... Ἐνετίῃσιν 1681, σελ. 476. — I. A. Buchon, ἔνθ' ἀν. σελ. 387 κ. ἑ. — Κ. Ν. Ζησίου ἐν Ἀθηνᾷ, ἔνθ' ἀν. σελ. 488, ἐν ὑποσημειώσει (2). — Σύμμικτα σελ. 72 ἐν ὑποσημειώσει (2).

τῆς Ἐνετοκρατίας ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη ὑλικοῦ πολέμου, τὰ νῦν δὲ ὡς στρατὼν τοῦ πεζικοῦ τάγματος, ἐντετείχισται μαρμαρίνη πλὰξ ἔχουσα κεχαραγμένην τὴν ἐπιγραφήν:

PROMPTVARIVM CLASSIS
AD VRBIS VTILITATEM ET ORNAMENTVM
AVG. SAGREDO PROV. GLIS MARIS
MAGNIFICE EDIFICAVIT
ANNO MDCCXII

IV. — Στίχ. 1, Λαμπρυν.: PROMTVARIUM. — Προφαντ.: **Promptuariam.** — Στίχ. 3, Ζησίου: SAGR(EDO). — Στίχ. 3, Ζησίου καὶ Λαμπρυν: CLAƧSIS

V. — Ἐν τῷ Ἁγίῳ Βήματι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου ἐναπόκειται πλὰξ ἔχουσα τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν γεγλυμμένην:

HANC DIVI NICOLAI ECCLESIAM
NAVTARVM PROTECTORIS
AVGVST. SAGREDO PROV. GLIS MARIS
EX VRBE TRANSL[A]TAM
LITORI DECENTIVS CONSTRVENDAM
PRÆCEPIT ADIVVIT
ANNO MDCC XIII

V. — Στίχ. 1, Λαμπρυν.: NICOLAI — Στίχ. 3, Προφαν.: **Avgvst.** — Στίχ. 3, Προφαν.: **generalis.** — Λαμπρυν.: CLASƧIS. — Στίχ. 6, Προφαν.: **adivvit.** — Λαμπρυν.: ADIVIT.

Πρὸ τοῦ 1713 ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου ὑπῆρχεν ἱδρυμένος κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Πλατείας (1), ὅθεν χάριν τῶν ναυτιλλομενων, κατὰ τὴν ἐπιγραφήν, μετήνεγκεν ἔνθα νῦν ἵδρυται ὁ γενικὸς τῆς θαλάσσης προβλεπτὴς Αὐγουστῖνος Σαγρέδος.

VI. — Ἄνωθεν τῆς μεγαλης πυλης τοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀνδρεου προμαχῶνος τοῦ Παλαμηδίου, ἐπὶ πλακὸς μαρμαρίνης ἀναγιγνώσκομεν τάδε:

(1) **Σπ. Προφαντοπούλου:** Ἀρχαῖα μνημεία Ναυπλίας καὶ Ἄργους, σελ. 5.

SVBLIMIA
VERVM MOLIENS
AVGVSTINVS SAGREDO
PROV. GNALIS MARIS ET
MONTI ARCEM IMPOSVIT VRBI
PROPVGNACVLVM⁊ REGNVM
ARGIVA ACIE OLIM IN BELLO
TVTATVS NVNC IN PACE
VALIDO MVNIMINE FIRMAVIT
ANNO MDCCXII (1)

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη περιέχει ὑπαινιγμοὺς τῆς νίκης, ἣν κατήγαγε τῷ 1695 κατὰ κράτος παρὰ τὸ χωρίον Μέρμπακα τῆς Μιδέας ὁ Αὐγουστῖνος Σαγρέδος μαχόμενος πρὸς τὸν Σερασκέρην Ἰσμαὴλ Πασᾶν, τὸν ἐπικαλούμενον Μισιρλῆ Ζαδέ.

Ὁ ἐν ταῖς πέντε τελευταίαις ἐπιγραφαῖς μνημονευόμενος **Αὐγουστῖνος Σαγρέδος**, ὁρμώμενος ἐκ παλαιᾶς εὐπατριδῶν οἰκογενείας ἐγκαθεσταμένης ἐν Βενετίᾳ ἀπὸ τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ *Locatelli* (2) ὡς *Proveditor dell'Armata* κατὰ τὸ ἔτος 1689, βραδύτερον τιμηθεὶς διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ γερουσιαστοῦ (3) καὶ διατελέσας γενικὸς προνοητὴς τῆς θαλάσσης, καθ' ὃν χρόνον ἐπερατώθησαν ἢ ἐπετελέσθησαν τὰ ἐπισημότερα ἐν Ναυπλίῳ ὀχυρωματικὰ ἔργα.

(1) Ὁ κ. Ζησίου (ἐν Ἀθηνᾷ, ἔνθ' ἀν. σ. 490 - Σύμμικτα, σ. 74) ἕνεκεν τοῦ ὕψους καὶ τοῦ ἀμαυροῦ τῆς πλακός, ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφὴ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναγνώσῃ αὐτήν, ἀλλ' ὑπέλαβεν ὅτι πιθανῶς ἔχει οὕτως:

AVGVSTINVS SAGREDO
(provisor classis maris
a fundamentis erexit)
ANNO MDCCXII

(2) *Racconto historico della Veneta guerra in Levante dirreta dal tore del serenissimo Principe Francesco Morosini*. . . . Colonia MDCXCI. Τόμ. II, σ. 207.

(3) *Nuovo libro d'oro che contiene nomi e l'eta de Veneti patrizi*- **Schroder**: *Repertorio Genealogico delle famiglie* confirmate nobili e dei titolati nobili esistenti nelle Provincie Venete. Venezia MDCCCXXX σ. 232.

Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ ὡς Proveditor general da mar γραφεῖσα τῇ 20 Νοεμβρίου 1714 καὶ δημοσιευθεῖσα ἤδη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου κ. Σπ. Λάμπρου (1), πραγματεύεται διεξοδικῶς ὁπωσοῦν καὶ περὶ τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων τοῦ Ναυπλίου καὶ ἰδίᾳ τοῦ Παλαμηδίου, περὶ ἧς ὀχυρώσεως σημαντικὴ εἶναι καὶ ἑτέρα ἔκθεσις τοῦ αὐτοῦ σῳζομένη ἐν τοῖς Ἐνετικοῖς ἀρχείοις, καθ' ἃ ὁ *Ranke* (2) σημειοῖ.

VII. — Παρὰ τὸν οὐδὸν τοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου ναΰδρίου κεῖται πλάξ, τεθραυσμένη εἰς δύο, ἔχουσα γεγλυμμένα τὰ ἑξῆς γράμματα :

D. O. M.
HOC TEMPLVM D^{O} ANTON//////
PATAVI^{O} DICATV̄ RELIGIO TER////
ORD^{S} SER//// P̄RIS S. FRAN^{CI}
DONO. ACCEPIT
AB ILL^{MO} ET ECC^{MO} D̄NO
//////^{O} MAVROCENO EQVIT.
DIVI ////RCI PROCVRATORE
AC TER COTRA TVRCAS PRO
SER^{MA} REPVBL//// ////ENETA
IMPERATORE ET COFIRMATV
FVIT AB ECCELL^{O} SENATV
A. D. M. DC. L. X X X VII

Συμπεπληρωμένη ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτω καθ' ἡμᾶς :

D(eo) O(ptimo) M(aximo)
Hoc templum D(iv)o Anto[nio]

(1) Ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. Ε', σελ. 736 κ. ἑ., ὅθεν ἀνετυπώθη ἐν **Σπ. Π. Λάμπρου:** Ἐκθέσεις τῶν Βενετῶν γενικῶν προνοητῶν τῆς Πελοποννήσου νῦν τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας ἐκδιδόμεναι. Τεύχη Β' καὶ Γ'. Ἀθήνησι 1900, σ. 372 κ. ἑ.

(2) *Die Venezianer in Morea 1685-1715 von* **Leopold Ranke** (ἄνευ τόπου καὶ χρόνου. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ *Historisch-politische Zeitschrift* τοῦ ἔτους 1835) σελ. 11. ὑποσημ. 2. — Πρβλ : Εὐρωπαϊκὸς Ἐρανιστής, ἔτος Β' (1842), τόμ. Α', σελ. 46 καὶ ἐν ὑποσημ. 2. — Πανδώρα, τόμ. ΙΒ' (1861-1862) σ. 557 καὶ ἐν ὑποσημειώσει 1.

Patavi(n)o dicatu(m) Religio ter[tii]
Ord(ini)s Ser(aphici) P(atr)is S(ancti) Fran(cis)ci
dono accepit
ab ill(ustrissi)mo et ecc(ellentissi)mo D(omi)no
[Francisc]o Mauroceno equit(e)
divi [Ma]rci procuratore
ac ter co(n)tra Turcas pro
Ser(enissi)ma Republ[ica V]eneta
imperatore et co(n)firmatu(m)
fuit ab eccell(entissim)o Senatu
A(nno) D(omini) M. DCLXXXVII

VII. — Στίχ, 2, Ζησίου καὶ Λαμπρυν.: D(IVO) ANTONIO. — Στίχ. 3, Ζησίου: PATAV(ino). — Λαμπρυν.: PATAVINO. — Στίχ. 3, Λαμπρυν.: DICATV. — RELIGIOTER (;). — Ζησίου: TERT. — Στίχ. 4, Ζησίου: ORD(o) SER(enissima) PRIS(ca). — Λαμπρυν.: ORD(O) SER ENIS SIMA) PRISCA SO. — Στίχ. 7, Ζησίου: ἁπλῶς MAVROCENO, ἄνευ τοῦ [Francisc]o. — Λαμπρυν.: MAUROCENO EGUITE. — Ζησίου καὶ Λαμπρυν: CIVI. — Στίχ. 9, Ζησίου: CO(NT)RA. — Λαμπρυν.: CO NT)RA TURCOƧ. — Στίχ. 10, Λαμπρυν.: REPUPL(IGA). — Στίχ. 11 Ζησίου καὶ Λαμπρυν.: CONFIRMATV.

Β′ Μονεμβασίας

VIII. — Ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας τῆς Χρυσαφιτίσσης ὑπάρχει ἡ κατωτέρω ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή, ἥτις ἦτο μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐστρωμένη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ:

D. O. M.
///ORTEM IN BELLO. VICTOR/////N PRÆLIO
OB CARCASENSEM GVLIELMVM ADELBERT//
SVB NOMINE IACOBI DE TERMES.
MILITIÆ EQVESTRIS TRI////////M
PRO VENETA MILITANT/////
IN CINERE CINEREM //////////
AN. DNI MDCCV. III.
ÆTAT. SVÆ //////

Στ. 1 ἀνάγνωθι deo optimo maximo
Στ. 2 » victorem.
Στ. 5 » tribunum
Στ. 6 » pro Veneta militantem Republica
Στ. 9 » aetatis suae.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐξεδόθη καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ζησίου (1), ἀλλὰ μετά τινων ἀβλεπτημάτων καὶ διαφόρων γραφῶν ἐνιαχοῦ (2), καθὼς καὶ ἄνευ τῶν μεταξὺ τῶν λέξεων διαστημάτων.

IX-X. — Ἐν τῷ δημαρχικῷ καταστήματι ἐναπόκειται παλαιός τις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἑλκομένου Χριστοῦ ὀρειχάλκινος κώδων, ἐφ' οὗ ἐντὸς διπλῶν γραμμῶν περιθεουσῶν τὸν ὅλον κώδωνα ἀναγιγνώσκεται ἡ χρονολογία :

ANNO M D C L X X X I I I

Ἐπιπεδανάγλυφα μικροτεχνικὰ παριστῶντα τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ, πτερωτοὺς Λέοντας, τὰ σύμβολα τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας, κλ. εἶναι καθηλωμένα ἐπὶ τοῦ κώδωνος, ἐντὸς δὲ τετραγώνου ὀρειχαλκίνου πετάλου καθηλωμένου καὶ τούτου ἐπὶ τοῦ κώδωνος ἀναγιγνώσκομεν :

OPVS
IOANII
MARIA
CIOTI

XI. — Ἐν τοῖς ἐρειπιῶσι τῆς Ἀκροπόλεως ἀνευρέθη ὑφ' ἡμῶν καὶ κατετέθη ἐν τῷ νάρθηκι τῆς Ἁγ. Σοφίας πλὰξ ὑποφαίου μαρμάρου, ἐφ' ἧς γέγλυπται καλλιτεχνικώτατα οἰκόσημόν τι καὶ κάτωθεν τούτου ἡ χρονολογία :

M CCCCC·XXV

καὶ σμικρά τινα κοσμήματα.

(1) Ἐν Ἀθηνᾷ, τόμ. Γ' (1891) σελ. 421 καὶ Συμμίκτοις, σ. 5, ἀριθ. 3.

(2) Π. χ. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 1 στίχ. γράφει... HEM, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 2 στίχου παραλείπει τό : OB, ἐν τῷ 3 στ. γράφει : IACOBI, ἐν τῷ 8 στ. γράφει : MDCCVIIIH, ἐν τῷ ἐσχάτῳ στίχῳ γράφει : SVAELX, κλ. κλ

XII. — Ἐπὶ κυλινδρικοῦ λίθου χρησιμεύοντος ὡς ἐπιστομίου δεξαμενῆς ἐν τῷ καλουμένῳ Φρουραρχείῳ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔχουσι γλυφῇ πτερωτὸς λέων καὶ ἄλλα δύο σήματα, ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ ἑτέρου τούτων γέγλυπται:

S   R
Mc Dc   cXc Ic V

XIII. — Ἐπὶ τοῦ μόνου κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν σῳζομένου σιδηροῦ πυροβόλου παρὰ τὸν Μέγαν Στρατῶνα, ἐπὶ τοῦ ἑνὸς στροφέως: V B καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου: 1763

XIV. — Ἔξωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἑλκομένου Χριστοῦ, κατὰ τὸ πρὸς Βορρᾶν πλακόστρωτον αὐτοῦ κεῖται ἐπ' ἐδάφους τὸ ἑξῆς λείψανον ἐπιγραφῆς:

XI. — Ἐν ναϊδίῳ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἱδρυμένῳ ἐν δυσπροσίτῳ σπηλαίῳ κατὰ τὴν ΝΔ ἀπορρῶγα ἄκραν τῆς Ἀκροπόλεως ἀνέγνωμεν (τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1903) τὸ χάραγμα:

HR· C· V· I· N R· I·
M· B ⁝ A· F ⁝ I· G ⁝
M· DCCXIII
17 - 13

XII. — Αὐτόθι δι' ἀμβλείας ἀκίδος ἔχουσι χαραχθῇ τάδε:

D//////V I R V S
Δ. Σ β ῆ ρ ο ς
A n. 1 7 6 4 ////
//// //////////////////

Παρὰ Μαρτίνῳ Κρουσίῳ (1) κεῖται ἐπιστολή τις ὑπὸ χρονολογίαν 1575 Φεβρουαρίου 25 ἀπευθυνομένη πρὸς Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν καὶ γεγραμμένη ὑπὸ Μιχαὴλ Σβιροῦ τοῦ ἐκ Μονεμβασίας. Ὁ ἐν τῷ ἀνωτέρω χαράγματι ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ γράψας τὸ ὄνομά του φαίνεται ὢν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, καίτοι οὗτος μὲν εἶναι: Σβῆρος, ἐκεῖνος δέ: Σβιρός. Πιθανὸν δὲ ὅτι καὶ ὁ ἐπιφανὴς ἐκ Μονεμβασίας λόγιος Γαβριὴλ Σεβῆρος, ὁ Μητροπολίτης Φιλαδελφείας (2), οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον εἶχε: Σβῆρος, ὅπερ εἶτα μετέβαλεν εἰς Σεβῆρος. Ἀλλὰ ταῦτα βεβαίως μόνον ὡς εἰκασίαι δύνανται νὰ ἐξενεχθῶσι.

ΝΙΚ. Α. ΒΕΗΣ

Ad Livi XXIV, 32,13:

H. l. cum sic rescribendum censuissem (Ἀθηνᾶς ΙΔ' 221): «at enim, ut iam haec ita sint, quid ad nos? Romanis hoc dicas» etc., id fieri non posse H. I. Muellerus pronuntiavit, quippe quod illud *ut iam* dubitandi vim haberet. Quod non affirmasset v. d., si cum eorum locorum memor esset, quos Forcellini - de Vit s. v. *iam* citat, tum illius Ovidiani (A. A. III, 89:)

ut iam *decipiant*, quid perditis?

quod qui dicit, modo (v. 31) haec posuit:

Saepe viri *fallunt*.

Σ. Β.

Ἀθην. ΙΔ' 212,4 (κάτωθεν) γρ. arma virumque.
Αὐτόθι 3 (κάτωθεν) γρ. an...virtusque esset.

(1) Turcograecia, βιβλ. III, σελ. 224 κ. ἑ.
(2) **Κ. Ν. Σάθα**: Νεοελληνικὴ φιλολογία σελ. 218 κ. ἑ.

ΕΡΕΣΟΥ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

1) P. Kretschmer: *Jahreshefte des österreich. archäol. Institutes* V 1902) 139 κ. ἑ. (μετὰ φωτογραφικῆς εἰκόνος)· 2) W. Paton: *The classical Review* XVI (1902) 290 κ. ἑ. (κατ' ἔκτυπον).

Τῶν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τοῦ Paton Βερολινίου Συντάγματος τῶν Λεσβίων ἐπιγραφῶν (1899) καὶ τοῦ ἐμοῦ Λιψιακοῦ Συμπληρώματος αὐτοῦ (1900) ἐκ τῶν κόλπων τῆς νήσου ἀναδοθεισῶν ἐπιγραφῶν σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ τῆς Ἐρεσοῦ (τοῦ Α΄ ἢ καὶ τοῦ Β΄ πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος) ἥν, διατάξεις τινὰς περὶ τῶν εἰσιόντων εἰς τέμενος καὶ εἰς ναὸν (ἴσως τοῦ Ἀπόλλωνος) διδάσκουσαν, ἐξέδωκεν ἔτει 1901 ἐν τῇ Σμυρναίᾳ «Ἀμαλθείᾳ» τῆς 10 Αὐγούστου ὁ γυμνασιάρχης κ. Ἐμμ. Δαυίδ, ἔπειτα δὲ οἱ φίλτατοι Kretschmer καὶ Paton, ἀμφότεροι, μάλιστα δὲ ὁ Kretschmer, καὶ ἑρμηνείας (μάλιστα κατ' ἐπιγραφὰς ὁμοίας) πραγματικάς τε καὶ γραμματικὰς φιλοπονησάμενοι σοφὰς καὶ λεπτομερεῖς.

Ἀλλ' οὐχὶ πάντα τὰ τῆς ἐπιγραφῆς, δυστυχῶς κεκολοβωμένης, ἀνεγνώσθησαν μὲν καὶ συνεπληρώθησαν τελείως, ἡρμηνεύθησαν δὲ ἐπαρκῶς· ἱκανὰ ἔτι δέονται καὶ ἄλλων τῆς προσοχῆς, τὸ δὲ «σύν τε δύ' ἐρχομένω καί τε πρὸ ὃ τοῦ ἐνόησεν | ὅππως κέρδος ἔῃ...», τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν τὸν κόσμον ἐδίδαξεν ὁ Ὅμηρος.

[Εἰς τὸ τέμενο]ς εἰστείχην εὐσέβεας
[. . . . .] ἀπὸ μὲν κάδεος ἰδίω
[περιμένν]αντας ἀμέραις εἴκοσι· ἀπὸ δὲ
[ἀλλοτρί]ω ἀμέραις τρεῖς λοεσσαμένοις.
[Ἀπὸ τοκ]άτω ἀμέραις δέκα· αὔταν δὲ
[τὰν τετό]κοισαν ἀμέραις τεσσαράκοντα.
[Ἀπὸ τοκ]άτω ἀμέραις τρεῖς· αὔταν δὲ
[τὰν τ]ετόκοισαν ἀμέραις δέκα.
[Ἀπὸ γ]ύναικος αὐτάμερον λοεσσάμενον.

[. . . . . .] δὲ μὴ εἰστείχην· μηδὲ προδόταις.
[Μὴ εἰσ]τείχην δὲ μηδὲ Γάλλοις· μηδὲ
[γύ]ναικες γαλλάζην ἐν τῷ τεμένει
[Μ]ὴ εἰσφέρην δὲ μηδὲ ὅπλα πολεμιστήρια·
[μ]ηδὲ θνασίδιον.
[Μη]δὲ εἰς τὸν ναῦον εἰσφέρην σίδαρον.
μηδὲ χάλκον πλὰν νομίσματος
μηδὲ ὑπόδεσιν μηδὲ ἄλλο δέρμα
μηδέν. Μὴ εἰστείχην δὲ μηδὲ γύν[αικ]α
εἰς τὸν ναῦον· πλὰν τὰς ἱρέας
καὶ τᾶς προφήτιδος.

[Μὴ πο]τίζην δὲ μηδὲ κτήνεα μηδὲ βοσκήματα
ἐν τῷ τεμένει

οὕτω δὴ ἀναγινώσκω ἐγὼ τὴν ἐπιγραφὴν ὅλην· ἐν τοῖς ἑξῆς ἀναγράφω τὰς διαφορὰς τοῦ K(retschmer) καὶ τοῦ P(aton).

Στ. 1 [. . . . . . . εἰστείχην δὲ] εὐσέβεας K, [Ἀπὸ τῶνδε] εἰστείχην εὐσέβεας P. μεταξὺ τοῦ εἰστείχην καὶ τοῦ εὐσέβεας οὐδεὶς ὑπάρχει τόπος χάριν τοῦ δέ, ὅστις σύνδεσμος καὶ ἄλλως εἶναι ἀπίθανος, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιγραφῆς κείμενος. μικρὸν δὲ πείθουσι τὰ τοῦ Kretschmer: «Das in dem vakanten Raum darnach [μετὰ τὸ εἰστείχην] zu ergänzende δὲ lehrt, dass noch mindestes ein Satz vorhergegangen ist». Ἐγὼ ἐν τῇ φωτογραφικῇ εἰκόνι πρὸ τοῦ εἰστείχην παρατηρῶ τὴν κάτω γραμμὴν ‿ τοῦ Σ (οὐχὶ τὴν κάτω γραμμὴν ‿ τοῦ Ε τὴν παρὰ τῷ Paton κειμένην).

Στ. 2: [. . . . .] Ἀπὸ μὲν K πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ χάσματος προτείνων τὸ εἰς τὸ τέμενος ἢ τὸ καὶ ἅγνοις, Ἀπὸ μέν, (ἄνευ χάσματος) P.

Στ. 3: [. . . . .]αντας K ([ἀναμένν]αντος Ζωμαρίδης, [. . .]αντας P.

Στ. 4: [. . . . .] ἀμέραις καὶ λοεσσάμενον παρὰ τὸν λιθον K, διστάζων προτείνων τὸ [δαμοσίω] ἢ τὸ [κάδεος δαμοσίω], [ἐκφορᾶ]ς ἀμέραις (. . . . ΙΣ ΑΜΕΡΑΙΣ) P παρὰ τα γράμματα. Ἐγὼ προ τοῦ ἀμέραις καθαρώτατον βλέπω τὸ (τῷ ὁρῶντι) δεξιὸν ἥμισυ μέρος τοῦ Ω γράμματος· ἡ λέξις ἄρα ἡ ἀπολομένη βεβαίως

ἐτελεύτα εἰς τὴν ω κατάληξιν τῆς ἑνικῆς γενικῆς πτώσεως, πιθανώτατα δὲ οὐδεμία ἦτο ἄλλη ἢ ἡ ἀλλοτρίω

Kretschmer: «Ἀπὸ κάδεως ἰδίω entspricht ἀπὸ κήδους οἰκείου auf der Stele von Lindos Z. 13: «nach einer privaten Bestattung»; ἴδιος s. v. a. ἰδιωτικός; damit kann οἰκεῖος genau synonym sein, das z. B. Demosth. 19. 236 u. ö. im Gegensatze zu κοινὸν steht; es könnte aber auch wörtlicher zu fassen sein und auf einen Todesfall im Hause des Betreffenden gehen Einfach ἀπὸ κήδους heisst es auf der Stele von Pergamon z. 6 f., ἀπὸ νεκροῦ auf der Inschrift vom Men-Tempel z. 6 . . . . . Von einem κῆδος δημόσιον ist in Lindos nicht die Rede; ob auf unserer Inschrift ἀπὸ δὲ [δαμοσίω] zu ergänzen, ist fraglich: für [κάδεος δαμοσίω] reicht der Platz kaum aus»· κατ' ἐμὲ δὲ καὶ ὁ ἐν τῷ λίθῳ τόπος καὶ ἡ ἀντίθεσις (παράβαλε τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Περγάμου στ. 5 «ἀπὸ μὲν τῆς ἰδίας γυναικὸς καὶ τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς . . ., ἀπὸ δὲ ἀλλοτρίας καὶ ἀλλοτρίου . . .») ὑποδεικνύει τὸ ἀλλοτρίω.

Στ. 5: [Ἀπὸ δὲ . . .]άτω K, [Ἀπὸ . . .]άτω (. . . . . TATΩ) P παρὰ τὸν λίθον (τοῦ πρώτου T οὐδὲν βλέπω ἐγὼ ἴχνος ὑπάρχον ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Kretschmer).

Στ. 6: [τὰν . . το]κοῖσαν P.

Στ. 7: [Ἀπὸ δὲ . . .]τω K, [Ἀπὸ τοκε]τῶ? (. . . . . . . ΓΩ καὶ δὲ τ- (ΔΕΤ) P οὐχὶ ὀρθῶς. Ἐγὼ πρὸ τῶν ΤΩ παρατηρῶ τὸ \ σκέλος τοῦ γράμματος Α· ἡ δευτέρα ἄρα λέξις ἔν τε τῷ στίχῳ 5 καὶ 7 ἦτο ἡ αὐτὴ καὶ ἐτελεύτα εἰς άτω, ἦτο δὲ πιθανώτατα ἡ λέξις τοκάτω,=τῷ τοκετοῦ, ἢ τεκάτω (πρβλ. τὰ θάνατος, κάματος).

Στ. 8: [τὰν τε]τόκοισαν K, [ἀν ζωο?]τοκοῖσαν P.

Kretschmer: «Z. 5/6 und 7/8 entsprechen sich deutlich: beidemal ist an zweiter Stelle von einer Wöchnerin die Rede . . . . Aus dem gegensätzlichen αὔταν δὲ τὰν τετόκοισαν» sie selbst aber die Gebärerin» folgt, dass vorher die Frist für andere Personen angegeben war, die mit der Geburt oder der Wöchnerin etwas zu thun hatten. So wird ja auch auf der Stele von Pergamon z. 7 für den, der ἀπὸ τεκούσης kommt, eine zweitägige Frist vorgeschrieben, und Dittenberger erin-

nert zu der Stelle an Euripides Iph. Taur. 381: βροτῶν μὲν ἤν τις ἅψηται φόνου | ἢ καὶ λοχείας ἢ νεκροῦ θίγῃ χεροῖν, | βωμῶν ἀπείργει μυσαρὸν ὡς ἡγουμένη. Vgl. ferner Porphyr. De abstin. IV 16 von Eleusis: καὶ ἐπίσης μεμίανται τό τε λεχοῦς ἅψασθαι καὶ τὸ θνησιδίων [πρόσθες τὰ τῷ Θεοφράστῳ ἐν τοῖς χαρακτῆρσι περὶ τοῦ δεισιδαίμονος εἰρημένα, ΚΕ' «καὶ οὔτε μνήματι ἐπιβῆναι οὔτ' ἐπὶ νεκρὸν οὔτ' ἐπὶ λεχὼ ἐλθεῖν ἐθελῆσαι, ἀλλὰ τὸ μὴ μιαίνεσθαι συμφέρον ἑαυτῷ φῆσαι εἶναι». Περὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις ἄλλως παραδεδομένου χωρίου τοῦ Πορφυρίου ὁ λόγος ἔσται μοι ἄλλοτε]. Merkwürdig ist nun aber, dass in unserer Inschrift *zweimal* von einer τετόκοισα die Rede ist und das erstemal die vierfache Frist (40 Tage für die Wöchnerin, 10 Tage für andere) wie im zweiten Falle (10 resp. 3 Tage) verlangt wird Es werden hier also zwei Arten von Geburten unterschieden, und man wird an die jüdische Bestimmung III. Mos. 12, 2-5 erinnert [«γυνὴ ἥτις ἐὰν . . . τέκῃ ἄρσεν, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἑπτὰ ἡμέρας . . . καὶ τριάκοντα ἡμέρας καὶ τρεῖς καθήσεται ἐν αἵματι καθαρῷ αὐτῆς· παντὸς ἁγίου οὐχ ἅψεται καὶ εἰς τὸ ἁγιαστήριον οὐκ εἰσελεύσεται ἕως οὗ πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι καθάρσεως αὐτῆς . . . . Ἐὰν δὲ θῆλυ τέκῃ, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται δὶς ἑπτὰ ἡμέρας . . . καὶ ἑξήκοντα ἡμέρας καθήσεται ἐν αἵματι καθαρῷ αὐτῆς»] . . . . Doch ist eine dementsprechende Ergänzung in unserer Inschrift des knappen Raumes wegen kaum möglich. Es könnte auch etwa zwischen Fehlgeburt und glücklicher Geburt unterschieden worden sein. Zu einer Entscheidung kann nur die richtige Ergänzung der genitive nach ἀπὸ führen, von denen z. 7.. .ἀτω, z 7. . . .τω erhalten ist: sie ist umso schwieriger, als den Raumverhältnissen nach nur *wenige* Buchstaben (ausser den 4 oder 5 ἀπὸ δ', ἀπὸ δὲ), etw 2-5 fehlen können». Ταῦτα ὁ Kretschmer· τὰ δὲ ἐμὰ πῶς ἑρμηνευτέα; τίς ὁ πρῶτος καὶ τίς ὁ δεύτερος τοκετός, οἷς κατὰ διαστολὴν ἐπάγεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸ «αὔταν δὲ τὰν τετόκοισαν;» Νομίζω ὅτι δὲν ἀστοχεῖ τις τοῦ ἀληθοῦς λέγων ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἐν στίχοις 2-4 ἐν τῷ κήδει γεγενημένης διακρίσεως τοῦ ἰδίου ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου κρατεῖ καὶ ἐν στίχοις 5-8 ἐν τῷ τοκετῷ: ὤφειλε νὰ ἀναμείνῃ ὁ

μὲν προσιὼν (ἡ μὲν προσιοῦσα) ἀπὸ τοῦ ἰδίου τοκετοῦ ἡμέρας δέκα, ἡ τετοκυῖα δὲ αὐτὴ ἡμέρας τεσσαράκοντα· πάλιν ὤφειλε νὰ ἀναμείνῃ ὁ μὲν προσιὼν (ἡ μὲν προσιοῦσα) ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου τοκετοῦ ἡμέρας τρεῖς, ἡ τετοκυῖα δὲ αὐτὴ ἡμέρας δέκα. Ἀλλὰ τίς εἶναι ἡ δευτέρα τετόκοισα καὶ διὰ τί αὕτη δὲν σαραντίζει, κατὰ τὸ νῦν λεγόμενον, ὥσπερ ἡ πρώτη ἀλλὰ δεκα(η)μερίζει; Γυνή τις ἔτεκε· κατὰ τὸν νόμον ὤφειλε νὰ ἀναμείνῃ ἡμέρας τεσσαράκοντα· ἀλλ' εἰ ὀλίγον ἔπειτα, μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας (μετὰ τὴν πλήρωσιν τῶν νομίμων ἡμερῶν τῆς καθάρσεως αὐτῆς) ἐπορεύθη εἰς ἄλλης τινὸς τετοκυίας (μὴ λησμονῶμεν ὅτι νῦν ὁ λόγος περὶ ἀλλοτρίου τοκετοῦ) καὶ ἥψατο τῆς λοχείας καὶ οὕτως ἐμιάνθη πάλιν, τί γενέσθαι ἔδει τότε; Ἡ γυνή, εὐκολώτερον, ὡς εἰκός, ἐπισπωμένη τὸ μίασμα, ὤφειλε νὰ ἀναμείνῃ ἡμέρας οὐχὶ τρεῖς μόνον, ὥσπερ οἱ ἄλλοι προσιόντες, ἀλλὰ δέκα.

Στ. 9: [Ἀπὸ δὲ γ]ύναικος K.

Στ. 10: [. . . . .] δὲ K ([φ]όνεας Theodor Gomperz), [φῶρας?] δὲ P.

Στ. 11: [Εἴστ]είχην (ἄνευ τοῦ Μὴ) P.

Στ. 17: δερματ[ινὸν] (ΔΕΡΜΑΤ) P, οὐκ ὀρθῶς.

Στ. 18: γύ[ναικες] K, γυν[αῖκα] P· ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου παρατηρῶ τὸ \ σκέλος τοῦ Α.

Στ. 21: [Ἔ]τι ζῆν Δαυίδ, [Μὴ σ]τίζην K (nicht brandmarken), [Μὴ σι]τίζην Ζωμαρίδης, [Πο]τίζην (ἄνευ τοῦ Μὴ) P.

Μεταξὺ τοῦ στίχου 20 καὶ τοῦ 21 ὁ τόπος ἐν τῷ λίθῳ εἶναι γυμνὸς γραμμάτων, τὰ δ' ἐν στίχοις 21 καὶ 22 ἀναφέρονται πάλιν (μετὰ τὰ περὶ τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου διατεταγμένα) εἰς τὸ τέμενος· τί συνέβη; Νομίζω ὅτι τὸ βλέμμα τοῦ λιθοξόου χαράξαντος μὲν τὰ ἐν στίχοις 11 καὶ 12 (τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Μὴ καὶ τελευτῶντα εἰς τὰ ἐν τῷ τεμένει») ἀπιδόντος δ' εἶτα εἰς τὸ προκείμενον χειρόγραφον μετεπήδησεν εἰς τὸ δεύτερον Μὴ καὶ εἰς τὰ δεύτερα «ἐν τῷ τεμένει», οὕτω δὲ παρελείφθησαν δύο ὅλοι στίχοι. Τὸ σφάλμα παρετηρήθη κατόπιν, τὰ δὲ παραλελειμμένα προσετέθησαν ἐν τέλει δίκην ἐφολκίου καὶ δὴ κεχωρισμένα διὰ τοῦ γυμνοῦ τόπου. Οἱ στίχοι ἄρα 21 καὶ 22 καταχωριστέοι μεταξὺ τοῦ στίχου 12 καὶ τοῦ 13.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΑΛΧΗΜΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Α

«Collection des anciens alchimistes Grecs, par M. Berthelot, avec la collaboration de Ch. Em. Ruelle. Paris. 1888».

Ἡ τῆς τῶν Ἑλλήνων Ἀλχημιστῶν ἐγκυκλοπαιδείας ταύτης ἀνάγνωσις ἤγαγεν ἡμᾶς εἴς τινα σημειώματα, τάδε·

α) Τὸ ἄσημον

Τὸ τῆς Ἀλχημείας ἄσημον, τοῦ τ' αἰγυπτιακοῦ ἄσεμ καὶ τοῦ ἀσήμου τῶν ἀρχαίων ἀργύρου — ὧν πιθανῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα (1) — σαφῶς διακρινόμενον, δηλοῖ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν Ἀλχημικοῖς πρώτην τινὰ ὕλην ἄμορφον, οἱονεὶ ἀριστοτελικὸν ὑποκείμενον, ἄγνωστον καὶ ἄσημον (πρβλ. τῆς ἀνωτέρω Collection σελ. 277), ἐξ ἧς, ἐναλλασσομένων τῶν ποιοτήτων (2) τῇ βαφῇ, γεννᾶται χρυσὸς μὲν ἢ ἄργυρος, ἰδίᾳ δ' ὅμως ἄργυρος.

Τὸ ἀλχημικὸν δ' ἀναμφιβόλως ἄσημον ἐγένετο ἀσήμι(=ἄργυρος).

β) Τὸ μάλαγμα

Παρ' ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν Ἀλχημικοῖς εὕρομεν τὴν λέξιν μάλαγμα δηλοῦσαν οὐχὶ ἐν γένει πᾶν τῆγμα καὶ ἀνάμειγμα, ἀλλ' εἰδι-

(1) Collection ἐν σελ. 62 τῆς Εἰσαγωγῆς. Ὡς δ' αὕτως σελ. 214 - 218 τοῦ ἔργου τοῦ M. Berthelot: *Les origines de l' alchimie*, οὗτινος — ἀπαραιτήτου εἰς τὴν τῶν ἀλχημικῶν κειμένων κατανόησιν — ἡ ὑπ' ἐμοῦ γενομένη Ἑλληνικὴ μετάφρασις ἐκδίδεται σὺν Θεῷ προσεχῶς ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ.

(2) Ἴδ. Collection σελ. 150. Πρβλ. Ἀριστοτ. π. Γεν. κ. Φθορ. Α. 4, κλπ.— Ἀναμφιβόλως δ' ἡ τῆς ἀλχημικῆς ἐπιστήμης ὕλη εἶναι ἡ ἀριστοτελική, καὶ μυστικαὶ τῶν Ἀλχημιστῶν ἰδέαι ἄριστα, νομίζομεν, ἑρμηνεύονται τῇ περὶ αἰθέρος ἀριστοτελικῇ θεωρίᾳ (ἴδ. ἐμὰς Σημειώσεις περὶ ἀρχῶν καὶ στοιχείων, ἐν Ν. Ἡμέρᾳ Τεργέστης 1903, ἀρθ. 1512).

κήν τινα τῶν ἐπὶ καταλλήλων φώτων (1) ἑψομένων οὐσιῶν κατάστασιν (πρβλ. Collection σελ. 212, 323, 326, 334, κλπ.), ἄσημόν τι καὶ τοῦτο σύνθεμα, ἐξ οὗ τῇ περαιτέρω ἐργασίᾳ καὶ τῇ βαφῇ (τῇ προσλήψει εἴδους, Coll. σελ. 216, 235) ἐγεννᾶτο ἄργυρος μὲν ἢ χρυσός, ἰδίᾳ δ' ὅμως χρυσός, διόπερ καὶ ἡ λέξις, ὡς ὅρος τεχνικός, περιελήφθη ἐν τῷ 'Αλχημικῷ Λεξικῷ (Coll. σ. 11: Μαλάγματά εἰσι πάντα τὰ ξανθὰ καὶ τελειούμενα), καὶ ῥῆμα δὲ ἐγένετο μαλαγματίζειν (τοιοῦτον μάλαγμα ποιεῖν, Coll. σελ. 164)

Τοῦτο δ' ἀκριβῶς τὸ ἀλχημικὸν μάλαγμα δηλοῖ νῦν ἐν τῇ δημώδει τὸν χρυσὸν (μάλαμμα).

Τό τε ἄσημον δὲ καὶ τὸ μάλαγμα, τῇ φιλοσοφικῇ λίθῳ ὡσεὶ ζύμῃ ζυμούμενα καὶ τῷ εἴδει μεταλλάσσοντα, ἐκαλοῦντο γενικῶς ψωμμοὶ (Coll. σ. 16, 17· αἰθάλαι καὶ πῖνοι καὶ ψάμμοι, καὶ ἄρτοι).

'Αναμφιβόλως δ' ἡ τῆς 'Αλχημείας — κατ' ἐξοχὴν 'Επιστήμης 'Ελληνικῆς — ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καθολικὴ διάδοσις ὤφειλε καί τινα τοὐλάχιστον παρὰ τῷ 'Ελληνικῷ λαῷ νὰ καταλίπῃ ἴχνη, καὶ ἀλχημικὴν ὡσαύτως ἔχουσι βεβαίως τὴν προέλευσιν τὰ τῶν 'Ελληνικῶν οἰκιῶν Στοιχειά, οἱ προστάται τοῦ οἴκου δράκοντες ἀγαθοδαίμονες τῶν χρόνων τῶν ἀλχημικῶν

γ) Μάρμαρον Προκοννήσιον

Παρὰ Ζωσίμῳ (Collection σ 111) φέρεται τὸ χωρίον:

«Καὶ ἵνα μὴ διὰ πολλῶν σοι γράφω, φίλτατε, κτίσαι ναὸν μονόλιθον ψιμυθοειδῆ, ἀλαβαστροειδῆ, Προκοννήσιον . . . ».

'Η γαλλικὴ τοῦ κειμένου μετάφρασις (σ. 120) παραλείπει τὴν λέξιν προκοννήσιον. Δῆλον δ' ὅμως ὅτι ἡ λέξις δηλοῖ: μαρμάρινον, ἐκ μαρμάρου τῆς προκοννήσου (νήσου τοῦ Μαρμαρᾶ, ἐχούσης μέταλλον μέγα λευκοῦ λίθου σφοδρα ἐπαινουμένου, κατα Στράβωνα ΙΓ. 588), ἧς ἄρα ἐτιμῶντο τὰ μάρμαρα καὶ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ (περὶ τὴν Γ' μ. Χ. ἑκατοντ.).

(1) Φῶτα παρὰ τῆς Ἕλλησιν 'Αλχημικοῖς (ἴδ, Coll. σελ. 123, 158, 247, 249, 385) δηλοῦσι πυρὰ (=νῦν φωτιά). Μεγάλην δ' εἶχε σημασίαν παρὰ τοῖς 'Αλχημισταῖς ἡ τοῦ πυρὸς ποσότης (ἴδ. Coll. σελ. 37, 60, 123, 158, 175, 224, 406, κλπ.).

δ) Ἄργυρος Ἀδραμύττινος

Ἐν τῇ χημείᾳ τοῦ Μωσέως (Coll. σ. 313) φέρεται τὸ χωρίον:
«Καὶ πρὸ ἀργύρου πρωτείου ἀδραματίνῳ . . . ἔκχεε.

Τρέποντες οἱ ἐκδόται τὸ ἀδραμιτίνῳ εἰς ἀδραμητίνου, μεταφράζουσι γαλλιστὶ ὧδε: «Ajoute de l'argent de première qualité, de l'argent d'Adrumète» (σελ. 300).

Καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ ἐν Τρωάδι λαμβανομένου ἀργύρου (ἴδ. ἐμὴν πραγματ. Τὰ χρυσεῖα τῆς Μ. Ἀσίας ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐν Ν. Ἡμέρᾳ 1899 ἄρθ. 1268, σημ. 8), τῷ καιρῷ ἄρα ἐκείνῳ ἀδραμυττίνου καλουμένου, πρωτεύοντος δ' ἐν τοῖς ἀργύροις.

ε) Ῥινάρι δαμασκηνόν

Ἔν τινι εἰς δημώδη γλῶσσαν πραγματείᾳ περὶ τῆς τιμιωτάτης καὶ πολυφήμου χρυσοχοϊκῆς φέρεται:

«Ῥίνισον αὐτὸ μὲ ῥινάριν δαμασκηνὸν ψιλὸν» (Collection σελ. 323).

Ὅθεν μανθάνομεν τὴν φήμην, ἣν τότε ἔχαιρον αἱ ἐκ χάλυβος τῆς Δαμασκοῦ ῥῖναι, ὡς νῦν αἱ ἀγγλικαί. Νοεῖ δὲ ψιλόν: μετ' ὀδόντων πυκνῶν (ἐν τῇ ἐκδόσει, σελ. 309, μεταφραζόμενον: petit).

ς) Ὁ τοῦ ἀργύρου γέλως

Πολλαχοῦ τῶν ἀλχημικῶν κειμένων ἀπαντᾶται ἡ φράσις «Χώνευσον ἄργυρον· καὶ γελάσαν τι ἔκβαλε» (Coll. σελ. 39), ἢ Γελάσει σοι ὁ ἄργυρος ἐν τῇ χώνῃ» (Coll. σ. 340), «Ἐπὰν γὰρ διαγελάσῃ ἔσωθεν» (σ. 349), κλπ.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ γελᾶν τὸν ἄργυρον παρὰ τοῖς ἀλχημισταῖς ἀναλογεῖ τῷ νῦν ἐν τῇ χημείᾳ λεγομένῳ: ἀστραπὴ ἢ βλέμμα τοῦ ἀργύρου (l'éclair), δηλοῦν τὴν ἐν ὑψηλῇ θερμοκρασίᾳ ἀποκάλυψιν τῆς λαμπρᾶς τοῦ τετηκότος ἀργύρου ὄψεως ἐν μέσῳ τῶν ἰῶν.

ζ.

Παρὰ Ζωσίμῳ (Coll. σ. 111) γέγραπται:
«Καὶ ἀποδερματώσας αὐτόν, καὶ λαβὼν τὰς σάρκας αὐτοῦ μετὰ

τῶν ὀστέων, διέλῃς μέλη μέλη, καὶ συνθεὶς μέλος μέλος μετὰ τῶν ὀστέων, κτλ.».

Οἱ ἐκδόται ὀβελίζουσι τὸ δεύτερον μέλη καὶ τὸ δεύτερον μέλος. Ἀλλ' ἀπαραίτητα ἀναμφιβόλως ἀμφότερα τὰ μέλη τῇ τοῦ χωρίου ὑγιείᾳ. Ἔκφρασις συνηθεστάτη ἐν τῇ καθωμιλημένῃ. Πρβλ. τὸ ἐν τῇ χημείᾳ τοῦ Μωσέως (Coll. σ. 311) ἀνάλογον: «Καὶ ἐπίβαλε μικρὰ μικρὰ ἐκ τοῦ λειωθέντος ἅλατος.

B.

«Papyri graeci musei antiquarii publici Lugduni-Batavi . . . edidit C. Leemans. Tomus II. CIƆIƆCCCLXXXV».

Ἐπὶ τῆς ὤας τῆς ἀνωτέρω τῶν Λουγδουνείων Αἰγυπτιακῶν παπύρων ἐκδόσεως παρέργως τάδ' ἐσημειώσαμεν:

α.

Ἐν τῷ παπύρῳ V, στήλῃ 6ῃ, στιχ. 18 (σελ. 23) ἀναγράφεταί τις συνταγὴ πρὸς τὴν τοῦ χρυσοῦ ἴωσιν (=κάθαρσιν τῇ ἰώσει τῶν ἐν τῷ χρυσῷ ξένων οὐσιῶν), ἐν ᾗ ἀπαντᾷ τόδε τὸ χωρίον:

«Ὄζεια λαβὼν χρυσοῦ τέταρτα, ποίησον πέταλον, κλπ.».

Ὁ μὲν τοῦ παπύρου ἐκδότης εἰκάζει (σελ. 60) ὄξεια, ἢ ὄξεα· ὁ δὲ Reuvens τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουδαίου Ὡσηὲ, καὶ ὁ κ. Berthelot (Collection σ. 14 τῆς εἰσαγ.) μεταφράζει: pailletes d'or, παράγων μὲν τὸ ὄζεια ἐκ τοῦ ὄζος, ἀντίστοιχον δὲ τοῦτο θεωρῶν τῷ τοῦ Πλινίου ramentum.

Τὰ ὄζεια χρυσοῦ ταῦτα ἀνακαλοῦσί μοι τὴν μνήμην τοῦ ὄζου χρυσοῦ παρὰ Πλάτωνι μόνῳ (Τιμαίῳ 59) ἀπαντῶντος. Δηλοῖ δ' ἡ λέξις (ἐν τῇ πραγματικῇ σημασίᾳ) παρὰ μὲν τῷ Πλάτωνι πιθανῶς ἀκαθαρσίαν ἐν γένει, ἐν δὲ τῷ παπύρῳ εἰδικῶς, δοκεῖ μοι, τὰς ἀκαθαρσίας τῆς τοῦ χρυσοῦ μεταλλείας, ἐξ ὧν ἀποχωρίζει τὸν ἐν αὐταῖς ὑπολειφθέντα χρυσὸν ἡ ἀλχημικὴ συνταγή.

Ὀρθῶς μὲν ἄρα κεῖται ἡ λέξις (ἴδ. ταύτην καὶ παρὰ Ζωσίμῳ, Coll. σ. 199) ἐν τῷ παπύρῳ ὑποκοριστικῶς, ἀνορθόγραφος δὲ κατ' ἔθος τοῦ συνταγογράφου ἀπαράβατον.

β.

Ἐν τῷ παπύρῳ Χ, σελίδι 1η, στιχ. 7 (σελ. 205) ἀναγινώσκομεν:
«Μόλιβον καὶ κασσίτερον λευκὲν καὶ ἐκαθερι
πίσσα καὶ ἄσφαλτος· στερροποιεῖ δὲ στυπτηρία . . .»

Ὁ ἐκδότης εἰκάζει λευκὸν καὶ ἓν καθ' ἕν. Ἀλλ' ἐνταῦθα πρόκειται περὶ γενικοῦ τινος βραχέος τοῦ χρυσοχόου σημειώματος. Διορθωτέον ἄρα:

«Μόλιβον καὶ κασσίτερον λευκαίνει καὶ ἐκκαθαίρει πίσσα καὶ ἄσφαλτος· στερροποιεῖ δὲ στυπτηρία. . .»

γ.

Πάπυρος Χ, σελ. 2, στιχ. 6 (σελ. 207):
« Καὶ χωνεύων τρίς, καὶ πάλιν, παῖτα ψύχων »

Ὁ ἐκδότης διορθοῖ: καὶ εἶτα. Ἀλλὰ πολλαχοῦ νῦν λέγεται κοινῶς πέτα ἀντὶ: ἔπειτα.

δ.

Πάπυρος Χ, σελ. 6 στιχ. 25 (σελ. 221):
«Ὥστε φαίνεσθαι τὰ χαλκᾶ χρυσᾶ,
καὶ οὔτε τῇ πρόσει οὔτε τῇ παρατρίψει τῇ
πρὸς τὸν λίθον ἐλέγχεσθαι . . .»

Ὁ ἐκδότης εἰκάζει: « . . . καὶ οὔτε τῇ προστρίψει, οὔτε τῇ τῇ παρατρίψει κτλ.».

Διορθοῦμεν:

« . . . καὶ οὔτε τῇ πυρώσει, οὔτε κτλ.».

Πρβλ. σελ. 223, στιχ. 13: «Ἐὰν θέλῃς χρυσὸν καθᾶραι, ἀναχώνευσον ἢ πύροσον, καὶ ἐὰν ᾖ καθαρός, ἐν τῷ αὐτῷ χρώματι μένει μετὰ τὴν πύροσιν».

περὶ δ' ἄλλων ἄλλοτε.

Ἐν Μυτιλήνῃ τῇ 8 Μαρτίου 1904.

ΜΙΧΑΗΛ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

The Chronicle of Morea, a history in political verse relating the establishment of feudalism in Greece by the Franks in the thirteenth century. Edided in two parallel Texts from the Mss. of Copenhagen and Paris, with introduction, critical notes and indices by John Schmitt, Ph. D. professor extraordinary at the university of Leipzig. Methuen et Co. London 1904 XCII, 640. (Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, ἱστορία ἐν πολιτικοῖς στίχοις ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀνίδρυσιν τοῦ φεουδαλισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν Φράγκων κατὰ τὴν 13ην ἑκατονταετηρίδα. Ἐκδοθὲν ἐν δυσὶ παραλλήλοις κειμένοις κατὰ τὰ ἀντίγραφα τῆς Κοπεγχάγης καὶ τῶν Παρισίων, μετὰ εἰσαγωγῆς, κριτικῶν σημειώσεων καὶ πινάκων ὑπὸ John Schmitt, διδ. φιλ., ἐκτακτου καθηγητοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λιψίας).

Μετὰ πολλῆς χαρᾶς θὰ χαιρετίσωσι τὴν ἔκδοσιν ταύτην πάντες ὅσοι ἀσχολοῦνται περὶ τὴν μελέτην τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἱστορίας. Διότι ἡ ὑπὸ τοῦ Buchon πρότερον γενομένη, παντάπασιν ἀφιλολόγητος, ἔκδοσις τοῦ Χρονικοῦ ἦτο μὲν χρήσιμος εἰς γνῶσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἅτινα ἐν τούτῳ ἀναγράφονται, ἀλλ' εἰς λόγον γλώσσης ἦτο τελείως ἀναξιόπιστος. Ἐπεβάλλετο ἄρα, ἵνα καθ' ὃν τρόπον ὁ De Boor ἐξέδωκε Θεοφάνην, Σιμοκάττην, Γεώργιον Μοναχὸν κλπ., οὕτως ἀναλάβῃ ἄλλος τις νὰ παρασκευάσῃ καὶ ἐκδώσῃ τὸ Χρονικὸν τοῦτο, τὸ πρῶτον ἐκτενὲς μνημεῖον τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης. Καὶ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο οὐδεὶς ἄλλος ἦτο ἀληθῶς καταλληλότερος τοῦ κ. Schmitt. Ἤδη πρὸ 15 ὅλων ἐτῶν ἐξέδωκε τὸ πρῶτον πραγματείαν μακρὰν περὶ τοῦ Χρονικοῦ, ἐν ᾗ ἄλλα τε πολλὰ τούτου καὶ τὴν χρονολογίαν καθώριζε (ὀλίγον μετὰ τὸ 1300). Ἔκτοτε δὲ ἀδιαλείπτως ἠσχολεῖτο περὶ τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐκδόσεως. Ἐντεῦθεν οὐ μόνον τὴν τῶν χρόνων ἐκείνων πολυτάραχον ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν ἐπιμελέστατα

ἐμελέτησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν διὰ μακρᾶς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς καὶ ἐπιμόνου μελέτης κάλλιστα ἐξέμαθε, διὸ καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καλλιεργίαν τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης οὐκ ὀλίγον συνεβάλετο. Οὕτω δὲ τὸ μὲν γενικῶς ἐξαίρετος φιλολογικὴ παιδεία καὶ μέθοδος, τὸ δὲ εἰδικῶς πλήρης γνῶσις τῶν μετὰ τοῦ ἐκδιδομένου μνημείου συνημμένων γλωσσικῶν καὶ ἱστορικῶν γεγονότων ἐπὶ δεκαπενταετίαν ὅλην συνεργαζόμεναι ἀπήρτισαν τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πολύτιμον τοῦτο πόνημα. Καὶ τὸ ὅτι δὲ ὁ ἐκδότης δὲν ἠθέλησε νὰ συμφύρῃ τὴν παράδοσιν τῶν δύο κυριωτέρων ἀντιγράφων, τοῦ Παρισιακοῦ καὶ τοῦ τῆς Κοπεγχάγης, ἀλλὰ ἀποβλέψας εἰς τὴν μεγάλην διαφορὰν αὐτῶν ἐξέδωκεν αὐτὰ παρ' ἄλληλα, δὲν δύναται ἢ νὰ ὀνομασθῇ σφόδρα ἐπιτυχές· ἡ παράδοσις ἐν ἑκατέρῳ τούτων εἶναι τοσοῦτο διάφορος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον ἐξ αὐτῶν νὰ εὑρεθῇ καὶ ἀποκατασταθῇ πιθανῶς ἡ χεὶρ τοῦ ποιητοῦ. Ἰδίου δὲ ἐπαίνου ἀξία εἶναι καὶ ἡ κριτικὴ ἀρχή, ᾗ ἀκολουθεῖ ὁ ἐκδότης πρὸς καταρτισμὸν τοῦ κειμένου, συνοψιζομένη ἐν τῷδε: τὰ διαφόρως ἐκφωνούμενα καὶ ἀκουόμενα, ἀλλ' οὐχὶ τὰ διαφόρως ὁρώμενα εἶναι ἄξια σημειώσεως καὶ προσοχῆς προκειμένου περὶ τῆς κρίσεως τῶν μεσαιωνικῶν ἔργων καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κειμένου καὶ περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν κριτικῶν σημειώσεων. Ἂν ἡ σοφὴ ἀρχὴ αὕτη ἦν πρὸ πολλοῦ γνωστὴ πολλοῖς τῶν τὰ μεσαιωνικὰ βιβλία μελετώντων καὶ ἐκδιδόντων, πόσου ὄγκου καὶ πόσου φόρτου περιττῶν πραγμάτων δὲν θὰ ἤμεθα ἀπηλλαγμένοι! λ. χ. ἂν ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς βιβλίοις κεῖται οἱ ἢ ἡ, ταὶς καλαὶς ἢ τὲς καλές, ποιήσῃ ἢ ποιήσει ἢ ποιήσοι, ὁ καυσαλώνης ἢ ὁ καυσαλώνις κλπ.

Συγχαίροντες δ' ἐπὶ τῇ συντελέσει τοῦ ἔργου τούτου τῷ κ. ἐκδότῃ εὐχόμεθα, ἵνα αὐτός τε καὶ ἄλλοι μετὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου καὶ ἀκριβείας ἐπιμεληθῶσι νὰ ἐκδώσωσι καὶ ἄλλα πολλὰ μεσαιωνικὰ κείμενα τῆς ἡμετέρας γλώσσης καὶ ἱστορίας καὶ καταβάλωσιν οὕτως ἀσφαλῆ τὰ θεμέλια τῆς μελέτης αὐτῶν.

Γ. Ν. Χ.

Θεληματάρις οὐχὶ θεληματάρος

Ἀπὸ τοῦ πληθ. ἀριθμοῦ θεληματάροι, θεληματάρους ἐπλάσθη ὑπό τινος ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὸ σχῆμα γεμᾶτοι-γεμᾶτος, γενᾶτοι-γενᾶτος κλπ. ἑνικὸς θεληματάρος, οὐκ ὀρθῶς. Τοῦτο νοεῖ ἕκαστος ἐνθυμηθεὶς ὅτι τῶν Λατ. εἰς -αριος καὶ τῶν διὰ τῆς καταλήξεως ταύτης ἐσχηματισμένων ὁ μὲν ἑν. ἀποβαλὼν τὸ ο ἐγένετο -αρις, καβαλλάριος-καβαλλάρις, νοτάρις, φουρνάρις, βαρκάρις κτλ., ἔπειτα ἀποκρισιάρις, περιβολάρις, παραπονιάρις, προβατάρις, (αἰ)γιδάρις, κυνηγάρις, (ἰ)διωματάρις, καυκησάρις κλπ., ἡ δὲ πληθ. ὀνομ. λήγουσα ὁμαλῶς εἰς -ιοι, καβαλλάριοι, νοτάριοι κλπ. συνεστάλη εἰς καβαλλάροι, νοτάροι τῶν δύο φθόγγων ii εἰς ἕνα συγχωνευθέντων. Ἐλέχθη ἄρα ὁ καβαλλάρις - οἱ καβαλλάροι, ὁ νοτάρις - οἱ νοτάροι, ὁ καυκησάρις - οἱ καυκησάροι, ὁ ἀποκρισιάρις - οἱ ἀποκρισιάροι κλπ. Ἀπὸ τῆς πληθ. ὀνομαστικῆς ταύτης εἰς -άροι ἐγένετο νέα αἰτ. εἰς -ρους ἀντὶ -ρίους καὶ γεν. εἰς -ρων ἀντὶ -ρίων, καβαλλάρους ἀντὶ καβαλλαρίους, νοτάρους ἀντὶ νοταρίους, καβαλλάρων, νοτάρων ἀντὶ καβαλλαρίων, νοταρίων κτλ., καθ' ὃν τρόπον ἐκ τῆς ἑν. ὀνομ. καὶ αἰτ. καβαλλάρις -ιν ἐγένετο νέα γεν. τοῦ καβαλλάρι, τοῦ νοτάρι ἀντὶ τοῦ καβαλλαρίου, τοῦ νοταρίου κλπ. Οὕτω τὸ σχῆμα ὁ καβαλλάριος, τὸν καβαλλάριον, τοῦ καβαλλαρίου, οἱ καβαλλάριοι, τῶν καβαλλαρίων, τοὺς καβαλλαρίους μετεβλήθη φωνητικῶς μὲν εἰς καβαλλάροι, ἀναλογικῶς δὲ πρῶτον μὲν εἰς καβαλλάρις -ριν, ἔπειτα δὲ εἰς καβαλλάρι καβαλλάρων καβαλλάρους.

Σήμερον ὁ πληθ. εἰς -ροι δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀρκούντως ἐκφραστικός, διὸ μεταχειριζόμεθα καταλήξεις μᾶλλον ἐκτεταμένας, οἷον οἱ καβαλλάριδες, τοὺς καβαλλάριδες, βαρκάριδες, φουρνάριδες κλπ., ἢ οἱ καβαλλαραῖοι τοὺς καβαλλαραίους, οἱ φουρναραῖοι κτλ., ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ ὁ παλαιότερος τρόπος, μάλιστα ἐν παροιμίαις ἢ παροιμιακαῖς φράσεσιν, οἷον ἦλθαν πεζοὶ καὶ καβαλλάροι.

Ἐν τέλει σημειωθήτω, ὅτι ὁ παρ' Ἐρωτοκρίτῳ καὶ Σομαυέρᾳ

κείμενος τύπος νοτάρος δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὰ εἰρημένα, διότι οὗτος ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἰταλ. notaio notaro παρὰ τὸ ἀρχαιότερον νοτάριος νοτάρις ἐκ τοῦ Λατ. notarius.

Γ. Ν. Χ.

Χ. Χ. Χαριτωνίδου. Ποικίλα Φιλολογικά, τόμ. Α′ σελ. η′ καὶ 908. Τὸ βιβλίον τοῦτο καταρτισθὲν ἐκ τῶν χειρογράφων σημειώσεων τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν προέδρου καὶ διδασκάλου Κ. Σ. Κόντου περιέχει πλείστου λόγου ἀξίας συμβολὰς εἰς γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διότι μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς λέξεων, τύπων, φράσεων κλπ., αἵτινες θαυμασίως κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Κόντου διαφωτίζονται ἐν αὐτῇ Πλούσιος δὲ πίναξ τῶν ἑρμηνευομένων λέξεων καὶ ἀναγραφὴ τῶν Κεφαλαίων (93) καθίστησιν εὔκολον τὴν εὕρεσιν τοῦ ἑκάστοτε ζητουμένου. Ὅτι τοιοῦτο βιβλίον μετὰ πολλῆς ὠφελείας θέλει μελετήσει πᾶς λόγιος, εἶναι, νομίζω, περιττὸν καὶ νὰ λεχθῇ. Εἴθε δὲ ν' ἀκολουθήσωσι ταχέως καὶ ἄλλοι τόμοι πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας.

Γ. Ν. Χ.

Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι, Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα τόμ. Β′ σελ. κδ′ καὶ 688. Περιεχόμενα τοῦ τόμου τούτου: Περὶ τοῦ τονισμοῦ τῶν συνθέτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Περὶ τοῦ Λατ. τονισμοῦ. Περὶ τοῦ Ἰνδικοῦ τονισμοῦ. Περὶ τῶν φθόγγων τῆς Ἰαπετικῆς γλώσσης. Περὶ τῶν φωνηέντων τῆς Ἑλληνικῆς, Λατ. καὶ Ἰνδικῆς γλώσσης. Περὶ τῶν διφθόγγων αὐτῶν. Περὶ χασμωδίας καὶ τῆς θεραπείας αὐτῆς. Περὶ συναιρέσεως, ἐκθλίψεως, κράσεως, ἀφαιρέσεως καὶ συνιζήσεως. Περὶ τῆς παρ' Ὁμ. διαιρέσεως. Περὶ ὑπερβιβασμοῦ τοῦ χρόνου ἢ ἀντιμεταχωρήσεως. Περὶ μεταβολῆς τῆς προσῳδίας. Περὶ ἀναπληρωτικῆς ἐκτάσεως ἢ ἀντεκτάσεως. Περὶ ἐπενθέσεως. Περὶ ἀποβολῆς φωνηέντων, ἀφαιρέσεως, συγκοπῆς, ἀποκοπῆς κλπ. Περὶ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ὑποτακτικοῦ φωνήεντος τῶν διφθόγγων. Περὶ ἀναπτύξεως καὶ προσθέσεως φωνηέντων. Περὶ ἀφομοιώσεως καὶ ἀνομοιώσεως τῶν φωνηέντων. Ἐκτενεῖς πίνακες λέξεων καὶ πραγμάτων τοῦ τε Α′ καὶ τοῦ παρόντος τόμου καθιστῶσιν εὔκολον τὴν εὕρεσιν πάσης λέξεως, τύπου ἢ πράγματος περιεχομένου ἐν τοῖς τόμοις τούτοις.

Γ. Ν. Χ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ

Ἱστορία τῶν ὀνομάτων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων θὰ ἦτο βεβαίως χρησιμωτάτη καὶ εἰς τοὺς λαογράφους καὶ εἰς τοὺς γλωσσικούς. Διότι πλεῖσται ἱστορικαὶ καὶ γλωσσικαὶ περιπέτειαι τῶν λαῶν καταλείπουσιν ἴχνη ἐπὶ τῶν κυρίων αὐτῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ἀφῆκαν ἰδίως ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος μέχρι τοῦδε. Παραδείγματα τοῦ γεγονότος τούτου φέρομεν τὰ ὀνόματα τῶν Κυπρίων καὶ τοὺς ποικίλους αὐτῶν μετασχηματισμούς.

Εἶναι δὲ πράγματι ἐν Κύπρῳ καιρὸς πρὸς τοιαύτην τινὰ μελέτην. Διότι μετὰ τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τοῦ 1878 ἐπῆλθε πνευματική τις κίνησις μέχρι τῶν ἐσωτάτων αὐτῆς κωμῶν καί, καθὼς ἄλλα ἔθιμα παλαιά, καὶ τὰ παλαιὰ ὀνόματα ἀποθνήσκουσιν ὁσημέραι μετὰ τῶν ὑστάτων αὐτῶν ἀντιπροσώπων.

Ἱστορικῶς ἐνδιαφέρουσι κυρίως τὰ ἐπώνυμα, ἀλλ' ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλοτε τὴν περὶ τούτων πραγματείαν, ἐν τῷ δοκιμίῳ τούτῳ ἐξετάζομεν μόνα τὰ κύρια ὀνόματα, δι' ὧν βαπτίζονται σήμερον οἱ ὀρθόδοξοι Κύπριοι (182,739 κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1901). Τούτων λοιπὸν τὴν ἐκ διαδοχῆς ἀρχὴν δυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν α') εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, β') εἰς τοὺς φραγκικούς, γ') εἰς τοὺς βενετικούς, δ') εἰς τοὺς τουρκικοὺς καὶ ε') εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατόπιν.

Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν χρόνων τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν Αὐτοκρατόρων σώζονται διαδοχικῶς ἀπὸ πάππου εἰς ἔγγονον πρῶτον πάντα τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προερχόμενα ὀνόματα Ἀβράμης, Γαβρίλης, Δανίλης (Βουνίν), Λαυίθης (Δαυίδ), Ἐφραίμης (Πισσούρι), Γιωσήφης (Πλάτρες), Μιχαήλης, Ναθαναήλης καὶ Σαμουήλης (Ὄμοδος) ἐνωρὶς προσλαβόντα τὴν Ἑλληνικὴν κατάληξιν -ης, ἣν ἡ Ἐκκλησία καθιέρωσε μόνον εἰς τὸ Ἰωάννης, (τὸ «Δανίλης» κεῖται ἐν τοῖς μετὰ Θεοφάνη, 227). Ὁ Ἀδὰμ ἐκλήθη Ἀδάμος, τὸ δὲ Ἰωακείμ, λεγόμενον καὶ Γιακείμης, ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τὸν Ἰακεὶν ἐσχη-

μάτισε καὶ ἄλλην ὀνομαστικήν, ὁ Γιακεῖς ἢ Βακῆς (πρβ. τὸν κατράμ, ὁ κατράς). Τὸ Ἀβραὰμ εὑρίσκεται καὶ παρὰ Μαχαιρᾷ, 85 «τοῦ Ἀβράν». Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐνίοτε ταῦτα παραλαμβάνονται οὐχὶ ἐκ τῶν προγόνων, ἀλλὰ κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς Βίβλου ὡς ἀποδεικνύει ὁ ἀδιάφθορος αὐτῶν τύπος· οὕτω λ. χ. ἐν Λόφῳ ὑπάρχει Ἰωήλης καὶ εἰς τὸ Ἄρσος Ῥαχηλοῦ δι' ἀμεταβλήτου χ, ὅπερ ἡ παράδοσις θὰ μετέβαλλεν εἰς sh.

Δεύτερον ἐσώθησαν τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Κύπριοι. «Χρῆσι εἶναι νὰ φουμίσωμεν τὴν ἁγίαν νῆσον (διὰ τοὺς ἁγίους της, λέγει κομπάζων ὁ Μαχαιρᾶς, σ. 68) καὶ ὅσον τὴν φουμίσω, δὲν θέλω πεῖν ψέματα». Ἀπὸ τῶν πολλῶν ναῶν καὶ ναΐσκων, τῶν εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν ἀφιερωμένων, ἐπειδὴ «ἐτάσσοντο» εἰς αὐτοὺς τὰ βρέφη, διεδόθησαν καὶ σπάνια χριστιανικὰ ὀνόματα, ἰδίως ἐν Ἀμμοχώστῳ, διότι ἡ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σαλαμῖνος ἱδρυθεῖσα Κωνσταντία ὑπῆρξε μέχρι τῶν φραγκικῶν χρόνων ἡ μητρόπολις τῆς Κύπρου, ὅπου ἥδρευον καὶ ἐθάπτοντο καὶ ἡγίαζον οἱ ἀρχιεπίσκοποι αὐτῆς. Τοιαῦτα ὀνόματα φέρονται καὶ σήμερον τὰ ἑξῆς· Ἀρκάδι(ο)ς (Σκάλα, Πύργος) ἐκ δύο ἀρχιεπισκόπων, ἀκμασάντων κατὰ τὴν ζ' ἑκατονταετηρίδα· Βαρνάβας, ἀπὸ τοῦ μεγαλωνύμου ἱδρυτοῦ τῆς Κυπριακῆς ἐκκλησίας (βλ. Πράξεις Ἀποστόλων ια', 12 κέξ.)· Βάκκος, ἐκ τοῦ Ἁγίου Βάκχου, τοῦ μετὰ τοῦ Ἁγίου Σεργίου τιμωμένου ἐν τῇ ὁμωνύμῳ κώμῃ· Ἡρακλείτης, ἐκ τοῦ Ἁγίου Ἡρακλειδίου, ὃν ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις παρίστανεν ὡς συναντηθέντα μετὰ τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐν Κιτίῳ (βλ. History of the Orthodox Church of Cyprus . . . by J. Hackett, B. D. London 1900 σ. 4)· Θεο(δο)τίς (ἰδίως ἐν Μαραθάσᾳ), ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κυρηνείας Θεοδότου (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 68)· Λιοντίς (ἐν Ἐπισκοπῇ) ἀπὸ τοῦ πολυγράφου ἐπισκόπου Νεαπόλεως (ἤτοι Νεμεσοῦ) Λεοντίου (590-668, περὶ οὗ βλ. Ehrhard παρὰ Κρουμβάχερ ἐν τῇ Ἱστορ. τῆς Βυζαντ. Λογοτεχν. Μαρασλῆ Α' 362 κέξ.)· Μύρος, ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Μύρωνος τοῦ ἐπισκόπου Ταμασοῦ (βλ. Κυπριανοῦ σ. 345)· Νεόφυτος, ἰδίως εἰς τὸ Κτῆμα ἐκ τοῦ παρακειμένου μοναστηρίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου (περὶ οὗ βλ. Σαθα Μεσ. Βιβλ. Β' ρκβ' καὶ Κρουμβάχερ Α' 347, 577, 638)· Σιλιβεστρίς (Κοιλάνι) πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου (1718-1732) Σιλβέστρου·

Ζομενὶς (Καρπάσι) ἤτοι Σωζόμενος, καὶ Σῶζος (Σκάλα, Λάνια), ἤτοι Σώζων, ἐκ δύο ἁγίων, οὓς μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐκανόνισε μεταγενέστερον ἡ Κυπριακὴ ἐκκλησία (βλ. Μαχαιρᾶ, 68, 71). Σωφρόνι(ο)ς (Ἅγ. Ἀθανάσις) ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ϛʹ αἰῶνα ζήσαντος ἀρχιεπισκόπου Κύπρου. Πλὴν τούτων ἀκούονται καὶ Ἀξέντης (Ἀσγάτα, Λόφου) καὶ Ῥοδὶς (Κοιλάνι, Πάχνα) ἴσως ἐκ τοῦ παρὰ Μαχαιρᾷ (σ. 67) «Ῥόδον» (;) καὶ (σ. 69) «Αὐξουθένιος». Ἀλλ' ἰδιάζον κυπριακὸν ὄνομα εἶναι τὸ συχνότατον Κυπριανός, περὶ οὗ βλέπε τὸ Λεξικὸν Pape-Benseler σ. 742. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειωθῶσι καὶ τἀρχαῖα Ἑλληνικὰ ὀνόματα Ἰάσων, Νέστωρ, Ξενοφῶν, Ὀνησίφορος, Ὀρέστης καὶ Φίλιππος, διότι ἐσώθησαν ὡς ὀνόματα τῶν ἁγίων, εἰς οὓς ὑπάρχουσιν ἀφιερωμέναι καὶ ἐκκλησίαι· οὕτω λ. χ. ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰάσονος (Ἅϊς Ἀγιάσονος) ὑπάρχει εἰς τὴν Ποταμιοῦν, τοῦ Ἁγίου Ξενοφῶντος ἐν Μαζωτῷ, τοῦ Ἁγίου Ὀνησιφόρου εἰς τὰ κάτω Λεύκαρα, τοῦ Ἁγίου Ὀρέστου εἰς τὴν Φασοῦλλαν, καὶ Ἁγιάσης ζῇ εἰς τὴν Ποταμιοῦν, τὴν Λόφουν, καὶ τὴν Βαβατσινιάν, Νέστορας εἰς τὸ Ὅμοδον, Ξενοφὸς εἰς τὴν Λεμεσὸν, Νησίφορος εἰς τὴν Παροκλησίαν καὶ Ἀρέστης εἰς τὴν Μακράσυκαν.

Τοπικαὶ ἅγιαι ὀλίγισται μνημονεύονται, ἀλλ' αἱ πολλαὶ Αἰκατερῖναι ὀφείλονται βεβαίως εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ἡ ἁγία ἐδιώχθη παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σαλαμῖνα, ὅπου ὑπάρχει παλαιότατος ναός, τὸ δ' αἰωνόβιον ὄνομα τῆς Ἑλένης ζῇ μετὰ πολλῶν παραδόσεων ὅτι ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κύπρον μετὰ τοῦ Σταυροῦ ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

Τέλος ἔκτοτε παρέμεινεν ἡ συνήθεια τῆς ἐκ τῶν ἑορτῶν παραγωγῆς ὀνομάτων, ὁσάκις συνέβαινε κατ' αὐτὰς ἡ γέννησις τοῦ καλουμένου. Διὸ τὰ πλεῖστα τούτων ὑπάρχουσι κατὰ ζεύγη· λ. χ. ἐκ τῶν Θεοφανείων ὀνομάζονται Θεοφάνης καὶ (Θεοφανὼ) Θεοφανοῦ ἢ ἄλλως ἐκ τῶν Φώτων Φωτεινὴ καὶ Φωτεινὸς (Φωτεινὸς κύπριος ἐπίσκοπος ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς δ' οἰκουμενικῆς Συνόδου), ἐκ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ Βαγγέλης (τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Εὐάγγελος, ὡς ἐκαλεῖτο ὁ οἰκονόμος τοῦ Περικλέους, δὲν φαίνεται σχετικὸν) καὶ Βαγγελοῦ (Κολόσσι), ἢ ἐκ τῶν ἄλλων ἑορτῶν τῆς Θεοτόκου Θεοτόκης (βλ. κατωτ.) ἢ ἄλλως τῆς Παναγίας Παναγιώτης καὶ Παναγιώτα καὶ ἐκ τῶν γενεθλίων αὐτῆς (Σεπτεμβρίου ηʹ) Γενέθλιος, ἐκ τῆς Ἀναστά-

σεως Ἀναστάσι(ο)ς καὶ Ἀναστασία ἢ ἄλλως τοῦ Πάσχα Πασκάλης ἢ ἄλλως τῆς Λαμπρῆς Λαμπριανὸς (ἐν Λεμεσῷ καὶ ἀλλαχοῦ) ἐκ τῆς ἑορτῆς τοῦ Σωτῆρος (Αὐγούστου ς′) Σωτήρι(ο)ς καὶ Σωτηροῦ, ἐκ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Προδρόμου (Αὐγούστου κθ′) Πρόδρομος (Μαραθόβουνος), ἐκ τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (Σεπτεμβρίου δ′) Σταῦρος ἢ Σταυρινός, (ὡς ἐκαλεῖτο ὁ πατὴρ τοῦ Μαχαιρᾶ, βλ. σ. 349,) Σταυροῦ καὶ Σταυρινή, τέλος ἐκ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ Χριστιανὸς καὶ Χριστόδουλος καὶ Χριστῖνα, Χριστοδούλα ἢ Χριστοῦ (Τὸ ἐξ ἐπιγραφῶν ὄνομα Χρῆστος πιθανῶς δὲν ἔχει σχέσιν). Ἐν Ἀμμοχώστῳ ἀκούεται Βάϊος ἢ Βαϊανὸς ἐκ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, ἀναγινώσκεται δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο (Βαγιανὸς) καὶ ἐν προικοσυμφώνῳ τοῦ 1816. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ πῶς γυναῖκες φέρουσιν ὀνόματα κυρίως ἀνδρικά· λ.χ. ἡ γεννηθεῖσα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἐβαπτίσθη Βασιλοῦ (Στρουμπί), ἡ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου (Ιανουαρίου κζ′) Γληοροῦ (Λευκωσία), τοῦ Ἁγίου Προκοπίου (Φεβρουαρίου κζ′) Προκοποῦ (Λεμεσός), ἡ κατα τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ Θουμοῦ (Ἄρσος), ἡ κατὰ την ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου Ἀντωνοῦ (Σπήλια), τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους Χαραλαμποῦ (Ἀρακαπᾶς), τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Παντελοῦ (Σιλίκου), τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου Νεοφυτοῦ (Κτῆμα), τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Δημητροῦ, τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου Σταθοῦ, τοῦ Ἁγίου Ἀνδρονίκου Ἀντρονικοῦ, τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Ἀντριανοῦ (κυρίως εἰς τὸ Καρπάσι, ὅπου ἡ μονὴ τοῦ Ἀποστόλου). Ὁμοίως περίπου ἐλέχθησαν παλαιόθεν τα ζεύγη Ἐλευθέριος (Λευτέρις ἐν Λεμεσῷ) Ἐλευθερία, Εὐθύμιος - Εὐθυμία, Εὐλόγιος - Εὐλογία (Εὐλοΐα ἐν Λεμεσῷ), Εὐσέβιος - Εὐσεβία (Εψεβία ἐν Λεμεσῷ)· Εὐστράτιος - Εὐστρατία (Στράτις - Στρατοῦ), πρβ. καὶ Παρασκευᾶς καὶ Παρασκευή, Κυρκακὸς καὶ Κυρκακοῦ.

Ἀπὸ τῆς Αὐτοκρατορίας παρέμειναν καί τινα ὀνόματα τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν Αὐτοκρατειρῶν, Εἰρήνη, Εὐδοκία, Ζωή, Θεοδώρα, Θεοφανώ, προσέτι δὲ καὶ Πουλχερία, καὶ τέλος αὐτος ὁ τίτλος αὐτῶν Αὐγούστα (Ἀούστα). Ἀλλὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιφανεστέρων Ἁγίων τῆς καθόλου Ὀρθοδοξίας φερει μέχρι σήμερον ἡ μεγίστη πλειονοτης καὶ ἐν Κύπρῳ, (πιθανῶς 90 %), ὀνόματα κοινὰ μετὰ τοῦ λοιποῦ

Πανελληνίου, μαρτυροῦντα τὸν ἰσχυρότατον δεσμόν, τὸν συνέχοντα τὸ Γένος ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας.

Διὰ τοῦτο πολὺ χαρακτηριστικώτερα τῶν ἀνωτέρω εἶναι ὅσα ὀνόματα ἐκληρονόμησαν οἱ Κύπριοι παρὰ τῶν Φράγκων αὐτῶν ἀρχόντων (βλ. Ἀθηνᾶς ΙΑ', 378). Καὶ πρῶτον μὲν φέρονται τέσσαρα ὀνόματα ῥηγῶν τῆς Νήσου, τὰ ἑξῆς· τὸ Λοΐζος συχνότατον ἰδίως εἰς τὴν Μαραθάσαν, ἀπὸ τοῦ συζύγου τῆς Καρλόττας, Λουδοβίκου τῆς Σαβοΐας (Loduvicus rex 1458-1463). Τὸ ὄνομα ἐγράφετο τότε Loys (βλ. Mas Latrie, Histoire l'île de Chypre III σ. 12), ἐν διατάγματι δὲ τοῦ 1468 ἀναφέρεταί τις Loyzo (Mas L. III, 197) καὶ παρὰ Βουστρωνίῳ 494 Ἀλοΐζος, ὅθεν παρὰ τὴν ἱστορίαν εἶναι ἡ δῆθεν ἀκριβὴς γραφὴ Λουΐζος. Μνημονεύεται «Λουΐζιος Ῥοῦσος» (παρὰ Κυπριανῷ σ. 361) ἀποθανὼν τῷ 1642, πολλοὶ δὲ συνδρομηταὶ τοῦ Κυπριανοῦ γράφονται (σ. 404) κομψότερον «Λογιζῆδες».

Τὸ Πκέρος, σύνηθες εἰς τὴν Μεσαρεὰν καὶ τὸ Καρπάσι, ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῶν δύο ῥηγῶν Piere, τοῦ ὀνομαστοῦ α' (1358-1369) καὶ τοῦ β' (1369-1382), ἦτο δὲ κοινότατον ἐπὶ τῶν φραγκικῶν χρόνων (βλ. Μαχαιρᾶ 353, 381 καὶ Βουστρωνίου 447, 453 κτλ.) καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν τουρκικῶν.

Τὸ Ντζένιος ἢ Ζένιος, λεγόμενον ἤδη σποραδικῶς (Ζώδκια, Βάσα, Ἀναβαρκός) εἶναι κυπριακὴ προφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ῥηγὸς Janus (1398-1432), ὅπερ ὁ Μαχαιρᾶς μεταγράφει «ρὲ Τζενίους» (σ. 375) ἢ «Τζενίος» (σ. 364)· ὁ δὲ Βουστρώνιος 414 «Τζένιος)», καὶ ὁ Strambaldi, 264 Zegno ἢ 265 Zegnio. Ἀλλ' ἐν τῇ Δύσει πολλάκις συνεχύθη (Mas Latrie II, 507(3)) πρὸς τὸ Jean, διὸ ὁ Κυπριανὸς μεταγράφει (σ. 197) «Γιάννος» ἢ «Γιάνος», ἐνῷ μεταξὺ τῶν συνδρομητῶν αὐτοῦ ἦτο ὁ «Τζένιος Νικολάου» (σ. 405). Ὁ κλεινὸς λόγιος Λάσκαρις ἐγράφετο Ἰάνος.

Τὸ Ντζουάνης εἶναι τὸ Jean, ἢ μᾶλλον Joan, ὡς βλέπομεν ἐπί τινος τῶν νομισμάτων γραφόμενον τὸν ῥῆγαν Τζουάνην τὸν β' (1438-1458), βλ. Π. Λάμπρου, Ἀνέκδοτα νομίσματα τοῦ μεσαιωνικοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου, ἐν Ἀθήναις 1876 σ. 36 ἀρ. 73). Τὸ ὄνομα «Τζουὰν» συχνότατον ἄλλοτε μεταξὺ τῆς φραγκοκυπριακῆς ἀριστοκρατίας (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 105, 146, 347 καὶ σ. 242, «ὁ μισὲρ Τζουάνης» καὶ Stambaldi, 225, 245, 280 Zuan) ἐπιχωριάζει

σήμερον εἰς τὰ λεγόμενα Κοκκινοχώρια τῆς Ἀμμοχώστου, ἐνῷ εἰς ἄλλα τινὰ χωρία μνημονεύουσιν ὅτι πρό τινων ἐτῶν ἀπέθανον οἱ τελευταῖοι Ντζουάννηδες καὶ Ντζένιοι, χωρὶς βεβαίως νὰ ὑποπτεύωσιν ὅτι ἦσαν ὁμώνυμοι τῶν ἄλλοτέ ποτε ῥηγῶν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κύπρου.

Ἄλλα φραγκικὰ ὀνόματα σῴζονται τἀκόλουθα· Βαλλιαντὶς (Valiant), συχνὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κερυνείας, Ζαναρτὶς (Girart), γνωστὸν εἰς τὸ Ριζοκάρπασον, Ζιντίλης (Gentil), ἀκουόμενον εἰς τὰ Πέρα, Ντζανέτος ἢ Ζαννέττος (Janet), λεγόμενον εἰς τὸ Παραλίμνι, Σωτήραν καὶ Δαυλόν, Ντζορζῆς ἢ Ντορζῆς (George), σύνηθες εἰς τὰ Δ. τῆς Μεσαριᾶς, Τουμάζος (Thomas), συχνὸν εἰς πολλὰ χωρία τῆς νήσου (Ἀκαθθοῦ, Μαντριὰ κτλ.), Στίνης (E(s)tien(n)e) ἤδη σπανιώτατον (Σκάλα), καὶ Φραντζῆς (François), συνηθέστερον εἰς τὴν Μόρφουν, ὅπου λέγεται Βραντζίς.

Καὶ τῶν ὀνομάτων τούτων εὑρίσκομεν ἱκανοὺς προκατόχους ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ κυπριακοῦ ῥηγάτου. Οὕτω Valiant ὠνομάζετο ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ de Ibelin, ὃν παρέλαβεν ἐκ Κύπρου μεθ' ἑαυτοῦ ὁ πολὺς αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος ὁ β'. (Florio Bustron Cron. 70. Mas Latrie, I, 245). Valiant de Nores ἐλέγετο ὁ εὐπατρίδης, οὗ τὴν ἀδελφὴν ἠγάπησεν ὁ «ρὲ Τζάκ»· «σὲρ Παλιὰν» ἢ «Παλιὲν» ἀναφέρει πολλάκις ὁ Μαχαιρᾶς, 348, καὶ ὁ Βουστρώνιος πληρέστερον «ἕναν παιδίον, ὀνόματι Βαλιέντην». Ἐπίσης μνημονεύει σ. 348 «τὸν μάστρε Γαβριὲλ τὸν Ζηντίλη» καὶ 489 «τὸν ἰατρὸν τὸν Ζηντίλην». Τὸ Ζαναρτίς, παραχθὲν κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ ι καὶ ἀνομοίωσιν τοῦ ρ (πρβ. παΝαθύριν) εὑρίσκεται, καὶ μάλιστα πιστότερον «Τζιράρτ», ὡς παράδειγμα ἐν τῷ ρλβ' ἄρθρῳ τῶν Β' Ἀσυζῶν (Σάθα Μεσ. Βιβλιοθ. Ϛ' 354, 8). Τὸ «Ντζανέτος» ἀπαντᾷ ἐν διατάγματι τοῦ 1468, Μαρτίου 25 (βλ. προχείρως Σακελλαρίου, Κυπρ. Β', 5). Τὸ «Τζόρτζε, Τζόρτζες, Τζόρτζους, Τζορτζοῦς» εὑρίσκεται πολλάκις παρὰ Μαχαιρᾷ σ. 232, 236, 392, 400, ὁ δὲ Βουστρώνιος διαρκῶς ὀνομάζει ἑαυτὸν «Τζορτζῆν τοῦ Πουστρου» 424, 437, 464, 500. «Τουμᾶς» εἶναι πλεῖστοι παρὰ Μαχαιρᾷ, 202, ἐν ᾧ ὁ Βουστρώνιος 518 γράφει «Τουμάζο». Τὸ «Ἐστιένε» ἀπαντᾷ παρὰ Μαχαιρᾷ 381, 407, γράφεται δὲ καὶ Στιένης, 202· πρβ. καὶ Mas Latrie III, 283, 384. Τέλος «μισὲρ Φραντζίς, ανα-

φέρεται ὑπὸ τοῦ Βουστρωνίου, 448 καὶ Φραντζῆς 464 καὶ πληρέστερον «Φραντζόζης». Ἀλλ' ἀπὸ τῶν Γάλλων παρέλαβον οἱ Κύπριοι καὶ ἄλλο, γνωριμώτατον ὄνομα τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως, τὸ Ἕκτωρ, ἀγνώριστον σήμερον ὡς Χτορὶς (Μόρφου, Ὅμοδος κλπ.). Τοῦτο παρὰ Βουστρ. 429 ἔφερεν ὁ «μισὲρ Ἕχτορ τὶ Κιβίδες» (βλ. καὶ τὰς σημ.). Ector de Nores ἦτο ἐκ τῶν ποραδοθέντων εἰς τὸν Μουσταφᾶν εὐπατριδῶν, καὶ Ἕκτωρ Ἀγαπητός, Κύπριος, (1572 ἕως 1600) ἦτο φοιτητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παταβίου. (Σάθα Νεοελλ. Φιλολ. σ. 237).

Γυναικῶν ὀνόματα φραγκικὰ εἶναι τὸ συχνὸν Ἀννέζα (Agnès), Βαλιεντῖνα ἢ Βαλιαντῖνα (Valiantine) ἐν Λευκωσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, Μαρκαροῦ (Marguerite) ἐν Μαλλιᾷ, Παλλουριωτίσσῃ κλ., Μαρκεττοῦ (Marguette) ἐν Λάρνακι καὶ Καρπασίᾳ, Μελιζοῦ (Melis(s)ende ἐν Λευκονοίκῳ ἢ Μελιντζοῦ ἐν Ἄρσει, Σπεραντζοῦ (Ecperance) ἐν Ἀγρῷ καὶ Ἁγ. Γεωργίῳ, Τζουανοῦ (Jeanne) ἐν Ἀμμοχώστῳ. Agnès ἐκαλεῖτο μία τῶν κορῶν τοῦ ῥηγὸς Ἀμαλρίχου, ἦτο δὲ σύνηθες ὄνομα καὶ τότε (βλ. Mas Latrie III 281, 284, Μαχαιρᾶν 403, Βουστρώνιον 417). Βαλιεντῖνα δὲ ἦτο ἡ πλουσιωτάτη σύζυγος τοῦ ῥηγὸς Πιέρου τοῦ β', ἣν ὁ χρονογράφος Διομήδης Strambaldi μεταγράφει regina Valiantina (R. Mas Latrie 245)· ἀλλ' ἔν τινι δωρητηρίῳ ἐγγράφῳ τοῦ 1468 (Mas L. III, 289) φέρεταί τις dame Valiande de la Garde, κατωτέρω γραφομένη Valiandina· ἐκ τοῦ Valiande ἔγεινεν ἀμέσως τὸ Βαλαντοῦ, Βαλεντοῦ ἢ Παλεττοῦ, ὡς λέγονται οὐχὶ ὀλίγαι χωρικαὶ (Ἄρσος, Ὅμοδος), ἀλλ' εἰς τὸ Παλέντρι καὶ τὴν Λάνιαν ἀπέθανον αἱ τελευταῖαι Παλεττοῦδες. Καὶ τὸ Μαργέττα ἦτο προσφιλὲς ὄνομα τῆς Λευκωσιατικῆς αὐλῆς· βλ. Μαχαιρᾶν σ. 377, «ἔπεψεν ὁ ῥήγας (Τζένιος τῷ ,αυα') τὴν ἀδελφήν του τὴν παρθένον Μαργέτταν», καὶ διάταγμα τῆς 27 Ὀκωβρ. 1468 (παρὰ Mas Latrie III, 199) «Le roi monseigneur (Jaques) manda . . . que fist à madame Marguette sa mère»· βλ. καὶ Βουστρώνιον σ. 479. Ὡς χωριστὸν ὄνομα λέγεται τὸ Μαρκάρα, διεκρίνετο δὲ καὶ τότε· παρὰ Μαχαιρᾷ 358 φέρεται ἡ «ὡραία κόρη» τῆς Ἐλεονώρας «Μαργαρίτα, ἀδελφὴ τοῦ ῥὲ Πιὲρ» καὶ σ. 228 ἄλλη «Μαργαρίτα τὲ Νόρες» νεᾶνις ἀριστοκρατική, ἀλλὰ περίεργον εἶναι ὅτι Μαργαρίτα ὠνομάζετο καὶ ἡ «μούλα τοῦ ῥε Πιὲρ» (βλ. Μα-

χαιρᾶ σ. 289), ἔτι δὲ περιεργότερον, ὅτι καὶ σήμερον λέγουσι Μαρκάραν πᾶσαν ὑψηλὴν ἢ παλαιὰν ἡμίονον. Τὸ ὄνομα λέγεται καὶ μετὰ βενετικῆς μεγεθυντικῆς καταλήξεως Μαρκαρώνα (Ὄμοδος). Melissende ἢ ἰταλ. Melissena ἐκαλεῖτο ἡ ῥήγαινα τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ μήτηρ τοῦ Baudouin III (βλ. Amadi 32) καὶ ἐπίσης ἡ ἀδελφὴ τοῦ ῥηγὸς Οὔγου (Amadi 93, 104). Τέλος Τζουάνα Λαλεμάν, ἐλέγετο ἡ περικαλλὴς σύζυγος τοῦ «Τζουὰν Τεμουντολὴφ» καὶ ἀτυχὴς ἐρωμένη τοῦ ῥηγὸς Πιέρου τοῦ α', (Μαχ. σ. 164 κέξ), Τζουάναν δὲ μεταγράφει ὁ Μαχαιρᾶς καὶ τὴν «ῥήγαιναν τῆς Ἀνάπολης» (σ. 154).

Ἡ κατοχὴ τῶν Βενετῶν διήρκεσεν ἐν Κύπρῳ ἔτη μόνον 81 (1489-1570), ἀλλὰ καὶ οὗτοι, παροικοῦντες καὶ προτοῦ, καὶ οἱ ἐπὶ ἕνα αἰῶνα (1373-1474) κατέχοντες τὴν Ἀμμόχωστον Γενουᾶται ἀφῆκαν πολλὰ ὀνόματα, ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα· Ἀντζουλὶς (Anzolo) ἐν Ἀμμοχώστῳ (βλ. καὶ Κυπριανοῦ σ. 404), Μαρκαντώνης (Marcantonio) ἐν Κοιλανίῳ καὶ Καλαπαναγιώτῃ, Λούτσιος (Lucio) ἐν Ἁγίῳ Μάμαντι, Μένικος (Do-Menico) ἐν Κυρηνείᾳ καὶ Λύσει, Λουρέντζος (Lorenzo) ἢ Φλουρέντζος (πολλαχοῦ), Μικέλλης (Michele) ἐν Λεμεσῷ, Πατίστας (Battista) εἰς τὸ Ὄμοδος (οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ συνδρομητὴς τοῦ Κυπριανοῦ ἐν Λευκωσίᾳ, 404), Τζούλιος (Giulio) εἰς τὴν Ἀναφωτίδαν, Φισέντζος (Vicenzo) εἰς τὸ Λευκόνοικον, τὴν Βατιλήν, τὴν Συκόπετραν καὶ τὴν Ἐρήμην, Φραντζέσκος ἐν Λεμεσῷ καὶ Ἀγκαστίνῃ. Θηλυκὰ δὲ τὸ Ἀντζουλοῦ (Anzola) εἰς τὴν Γιαλοῦσαν, Βιολάντη (Violante) ἐν Λεμεσῷ ἢ Διολάντη ἐν Πάφῳ (Πολέμι), Γρατσιέττα (Grazietta) καὶ Γρατσοῦ ἐν Λεμεσῷ καὶ Λάρνακι, Λαουροῦ (Laura) εἰς τὸ Ὄμοδος Ἔμπαν καὶ Βουνίν, Λουκροῦ (Lucrezia) ἢ Λουγκροῦ μνημονεύονται τρεῖς γραῖαι εἰς τὸ Λευκόνοικον καὶ τὴν Ἀραδίππουν, Λουρεντζοῦ ἢ Φλουρεντζοῦ εἰς τὰ Βαρώσια καὶ Φλουροῦ εἰς τὰ Σπήλια, Λουτσία (Lucia) εἰς τὸ Κολόσσι καὶ Λουτσιοῦ εἰς τὴν Ἀραδίππουν, Ὀρσουλοῦ (Orsola) εἰς τὴν Κισσόνεργαν, τὴν Ἑπταγώνιαν, τὸν Μαζωτὸν καὶ ἐν μνημονοχαρτίῳ τῆς Λεμεσοῦ, Πιατροῦ (Beatrice) εἰς τὰ Βαρώσια καὶ τέλος τὸ συχνότατον Τερέζα (Teresa).

Καὶ τὸ μὲν Anzolo, ὅπερ εἶναι συνήθης καὶ σήμερον βενετικὸς τύπος τοῦ Angelo, εὑρίσκεται ἐν Κρητικῇ διαθήκῃ τοῦ 1502 (παρὰ

Σάθα Μεσ. Βιβλ. Ϛ´ 681 σ. 123) «Io Anzolo Mesano testimonio», Χακιάντζουλος δὲ ἦτο προεστὼς τῆς Λάρνακος, σφαγεὶς τῷ 1821. Lorenzo Tiepolo ἦτο τῶν ἐπιφανεστάτων προμάχων τῆς Ἀμμοχώστου· ὧν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ περίφημος Marcantonio Bragatino. Menico εἶναι συχνότατος καὶ σήμερον ἐν Ἰταλίᾳ ὑποκορισμὸς τοῦ Domenico, μνημονεύεται δὲ παρὰ Βουστρωνίῳ 448 ὁ «Μένικος τὲ Ζιπλέτ»· «Μικέλλον Οὐγγαρὸν» ἤτοι Οὔγγρον ἀναφέρει ὁ Μαχαιρᾶς 349· Francesco δ' ἐκαλεῖτο αὐτὸς ὁ καταλαβὼν τὴν νῆσον Prioli. Ἐπίσης madona Orsola Podocataro, τοῦ εὐγενοῦς οἴκου, μνημονεύεται παρὰ Mas Latrie III 498· Violante δ' ἐκαλεῖτο ἀδελφὴ τῆς Αἰκατερίνης Κορνάρου, Mas Latrie III, 818· Φλουροῦ εἶναι καὶ πρόσωπον τοῦ Κρητικοῦ δράματος «Στάθη» (πρ. α´). Ἀλλὰ τίς οἶδε ποῖαι Βενεταὶ madonne μετέδωκαν εἰς πτωχὰς τῆς Κύπρου κόρας τὰ ὀνόματα τῶν Μουσῶν τοῦ Δάντε καὶ τοῦ Πετράρκα.

Γεννᾶται ἤδη τὸ ζήτημα, διὰ τίνος ὁδοῦ μετεδόθησαν πάντα ταῦτα τὰ γαλλικὰ καὶ ἰταλικὰ ὀνόματα εἰς τὸν κυπριακὸν λαόν, τινὰ μάλιστα παραλλήλως τῶν ἑλληνικῶν, λ. χ. Πιέρος παρὰ τὸ Πέτρος, Τζορτζῆς παρὰ τὸ Γεωργίς, Τζοάνης παρὰ τὸ Γιάννης, Τουμάζος παρὰ τὸ Θωμᾶς. Ἐπὶ τῶν Λουσινιανῶν ῥηγῶν ἐγίνοντο πάντως ἐπιγαμίαι μεταξὺ Γάλλων καὶ Κυπρίων· οὕτω λ. χ. ὁ Μαχαιρᾶς 349 διηγεῖται πῶς «ἁρμάστην ἡ κυρὰ Εὐφημία μὲ τὸν σὶρ Τζουὰν δὲ Πὰκ καὶ ἐπῆκεν υἱοὺς τὸν Νικολῆν καὶ Τζάκον» καί τινες Κύπριοι ἐλάμβανον ἐκ τῆς Δύσεως συζύγους. Εἰς τοῦτο συνετέλουν κυρίως αἱ ῥήγαιναι διὰ τῶν νεανίδων, ὅσας ἔφερον κατερχόμεναι εἰς τὴν Κύπρον. Οὕτω κατὰ Μαχαιρᾶν ἡ ῥήγαινα Βαλιαντῖνα τοῦ Πιέρου τοῦ β´ ἔφερε τῷ 1377 (σ. 357) «πολλαῖς καλοπίχεραις ταμιζέλλαις», ἡ δὲ ῥήγαινα Τζαρλόττα τοῦ Τζενίου τῷ 1411 (σ. 380) ἔφερε «πολλὴν ὑποταγήν», ἐξ ἧς λ. χ. «τὴν Κατελήναν τοῦ Πάρου. . . ἕρμασεν την μὲ τὸν Μιχάλην τῆς Ὀμορφίας». Ἀλλὰ συχνότερος ἔτι λόγος ἦσαν αἱ παραχωρήσεις χωρίων διαφόρων, ὡς «ψουμίων» εἰς Φράγκους εὐγενεῖς. Τούτους θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας ἠκολούθουν ἑκάστοτε «φράτες» Δομινικανοί, Φραγκισκανοί, τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου, τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου, ἱδρύοντες μοναστήρια καὶ μετόχια, πολλὰ δὲ νέα παιδία τῶν Κυπρίων δουλοπαροίκων ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τοῦ Φράγκου «καβαλλάρη». Ἡ θρησκοληψία τότε ἦτο

τόση, ὥστ' ἐβάπτιζον καὶ αὐτοὺς τοὺς Σαρακηνούς, τοὺς πίπτοντας αἰχμαλώτους. «Ἐπῆραν τὴν Κύπρον οἱ Λατῖνοι» λέγει ὁ πιστὸς ὀρθόδοξος Μαχαιρᾶς (σ. 357) καὶ τοῦτο ἦτο πράγματι τὸ βαρύτατον παράπονον τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ. Οἱ βεβιασμένοι ἔπαινοι οὓς ἀπονέμει (σ. 128) πρὸς τὸν «ἁγιώτατον Πάπαν . . . τὸ ζύγιν τῆς δικαιοσύνης» ὑποδεικνύουσι τὸν ὕπατον Δεσπότην, ὅστις «ὥριζεν» ἐκ Ῥώμης καὶ αὐτοὺς τοὺς Γάλλους ῥῆγας. Τῷ 1260 ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ὁ Δ' ἐξεσφενδόνησε τὴν διαβόητόν του βοῦλλαν (βλ. Σάθα Ϛ' σ. 501) δι' ἧς κατέρριψε τὴν «τῶν Γραίκων τῆς Κύπρου» ἐκκλησίαν ὑπὸ τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα τῶν παπικῶν ληγάτων (βλ. Φιλίππου Γεωργίου Εἰδήσεις Ἱστορικὰς σ. 50 ἑξ.) καὶ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης δουλείας τριῶν ὅλων αἰώνων, καθ' οὓς οἱ Κύπριοι ἀπεκόπησαν καὶ ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς μὴ ὀρθόδοξοι, διαρκὴς ὑπόμνησις φέρονται τὰ φραγκικὰ ὀνόματα τῆς νήσου.

Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι κατόπιν ἐπενήργησε καὶ ἡ μίμησις. Οἱ Ἀνατολῖται ἐζήλευον ἤδη τοὺς ἐκ τῆς Δύσεως «ὄμορφους καὶ καλούς», ἰδίως ἐπὶ τῶν βενετικῶν χρόνων, ὅτε δὲν ἦτο πλέον οὐδὲ ἡ Πόλις ἐλευθέρα. Διὰ ταῦτα ἡ Ἰταλικὴ ἐπίδρασις ὑπῆρξε διαρκεστέρα. Οὕτω τὰ ὀνόματα Ἰάκωβος καὶ Ἱερώνυμος κατὰ τὸ Giacomo καὶ Gerolamo γίνονται Γιακουμὶς (ἡ προφορὰ Για εἶναι βενετικὴ) καὶ Γερόλεμος (εἰς τὴν Πάχναν καὶ τὴν Ἀνώγυραν)· παρὰ Μαχαιρᾷ 231, ὑπάρχει ὁ «μισὲρ Τζάκομο», παρὰ Βουστρων. 417 ὁ «μισὲρ Γιάκουμος» καὶ 471 «ἕνας Γιάκουμο Μαρτέζης», τὸ δὲ ἀκέφαλον Κουμὶς εὑρίσκεται εἰς παλαιὰ ποιήματα (παρὰ Πολυλᾷ, Φιλολογ. γλωσ. σ. 75 καὶ Λουκᾷ Φιλολογ. Ἐπισκ. σ. 124). Κατόπιν ἐκ τοῦ ὀνόματος Βρυόνης ὅπερ εὑρίσκεται παρὰ Βουστρ. σ. 436 «τοῦ μάστρε Πιέρρου Βρυόνη» καὶ σήμερον προφέρεται Βκονὴς (Μόρφου) ἢ Ῥκονὴς (Νατὰ) ἐπλάσθη καὶ θηλυκὸν Βρυόνα, ὅπερ εἶναι συχνὸν ἐν Πάφῳ καὶ Ἀμμοχώστῳ, εἶχε δὲ τύχην θαυμαστήν· προφερόμενον δηλ. ἕνεκα τοῦ βρ/ Βκόνα (ἐξ οὗ κακῶς μετεγράφη «Αὐγῶνα» βλ. Engel, Kypros I σ. 135, Σακελλαρίου Κυπριακὰ Α' 100), καὶ Ῥκόνα, τέλος ἀνεμίχθη πρὸς τὴν μυθικὴν τῆς Κύπρου Ῥήγαιναν (ῥκαῖναν πρβ. Ῥηγῖνος-Ῥκῖνος) καὶ τοιουτοτρόπως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Πάφου τάφων, οἵτινες γενικῶς ἀποδίδονται εἰς ἐκείνην (βλ. Δελτίον τῆς Ἐθνολ. Ἑτ. Ϛ' 117-148) ἀνεγείρεται καὶ ναΐσκος

εἰς τὴν ἀνύπαρκτον Ἁγιὰ Βκώναν! Τοιαύτη ἁγία δὲν ἀναφέρεται οὔτε ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ, οὔτε ὑπὸ τοῦ Νεοφύτου τοῦ Ῥοδινοῦ οὔτε ἐν τῷ μεγάλῳ Συναξαριστῇ, οὔτ' ἐν τῷ in folio Καταλόγῳ τῶν Ἁγίων τοῦ Mas Latrie, εἶναι δὲ πιθανώτατα καθαρὰ φωνητικὴ μυθοπλαστία.

Ὁμοίας περίπου ἀρχῆς εἶναι καὶ ἄλλο ζεῦγος ὀνομάτων τὸ Τσικκίνης (Σκάλα, Μονὴ) καὶ Τσικκινοῦ ('Αραδίππου καὶ Ζωοπηγὴ βλ. καὶ Κυπριανοῦ σ. 405). Ταῦτα ἐκόπησαν ἐκ τοῦ βενετικοῦ νομίσματος zecchino (ἤτοι τοῦ κοπτομένου ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ zecca), διότι τὸ «βενέτικον χρυσάφιν» ἐθάμβωνεν ἐπὶ πολλοὺς χρόνους τοὺς ἀγρότας. Διὰ τοῦτο νεαρὰν Τσικκινοῦν μετεβάπτισεν ὁ Φίλιππος Ἰωάννου «Χρυσηΐδα» (Φιλολ. Πάρεργα 1865 σ. 430). Ὁμοίως ἐκ τοῦ Φραγκικοῦ τίτλου «μαριτζᾶς» (Μαχαιρᾶς 242 373, 375 «ὁ μαριτζὰν τὲ Λουνίας») ἤτοι marechal, ἐπλάσθη θηλυκὸν Μαρικιάντα ('Αθηαίνου) καὶ ἐκ τοῦ general Τζενεραλλοῦ (Φαρμακᾶς). Εἰς τὸ Ὄμοδος, τὲς Κιβίδες, τὸ Πισσούρι καὶ τὸ Ἄρσος ἐσώθη τὸ Πελλαδόνα, ἤτοι bella dona, καὶ «κυρὰν Πέλλαν Μουχροντῖναν» ἀναφέρει ὁ Μαχαιρᾶς, 405.

Ἀλλ' ἡ γυναικεία καλλονή, ἡ αἰωνίως θαυμαζομένη ἐν τῇ πατρίδι τῆς Ἀφροδίτης, παρέχει καὶ κατόπιν, ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ἀφορμὴν εἰς δημιουργίαν νέων ὀνομάτων. Εἰς τὸ Μοναγρούλλι, τὸ Στρουμπὶ καὶ ἀλλαχοῦ ὑπάρχει Φιούρα καὶ Φιουροῦ, ἤτοι figura, ὡραία ὡς εἰκὼν (εἰς τὸ Καρπάσι Χακηφιούρα), καὶ ἄλλο ὄνομα Φκιοροῦ εἰς τὴν Δορὰν ἐκ τοῦ φκιόρου, ἤτοι fiore (ἄνθος). Καὶ τοιουτοτρόπως εἰσερχόμεθα εἰς ἰδιαιτέραν τάξιν γυναικείων ὀνομάτων, λαμβανομένων ἐκ διαφόρων παρομοιώσεων καὶ γλωσσῶν. Οὕτω πρὸς δύο εὔμορφα πτηνά, τὸ πεζούνιν (γαλλ. pigeon, βλ. Ἀθηνᾶς ΙΑ' 366) καὶ τὸ παόνιν (paon) παρεβλήθησαν ἡ Πεζούνα (Σκάλα, Ἅγιοι Θεόδωροι, Πολέμι) καὶ Παόνα (Σωτήρα, Ἄρσις, Λεμεσός). Ἐκ τῶν καρπῶν καὶ τῶν ἀνθέων ἐλήφθησαν τὸ Ἀθθοῦσα (Πλάτρες) τὸ Ἀροδαφνοῦ (Λεμεσὸς) ἐκ τῆς ροδοδάφνης, τὸ Βαρσανοῦ (Λευκόνοικον, Λεμεσὸς, ἐκ τοῦ ἀρωματικοῦ φυτοῦ βαρσάμου, τὸ Βασιλικιὰ (Ἅγ. Ἀνδρέας) ἐκ τῆς βασιλικιᾶς (τοῦ ἐν Ἀθήναις λεγομένου βασιλικοῦ), τὸ Δαφνοῦ (Τορνάριδες), τὸ Τραντραφυλλιὰ (Σκάλα), τὸ Νεραντζοῦ (Ἄρσος Κοιλάνι) (καίτοι τὴν νεραντζέαν οἱ Κύπριοι λέ-

γουσι κιτρομηλιάν) καὶ Γιασουμοῦ (γιασεμὲν τουρκ., Μαλλιάκα 903). Ἐκ πολυτίμων λίθων ἐδημιουργήθησαν πλὴν τοῦ Δκιαμαντοῦ (Κοιλάνι), τὸ Ῥουπινοῦ (Σκάλα), τὸ Σαφειροῦ (Σκάλα), τὸ Σμαραγτοῦ (Λάνια, Λεμεσὸς) καὶ τὸ ταυτόσημον Ζυμπροῦ, εὔχρηστον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κυρηνείας (ζυμπρούττιν, τουρκ. ζουμρούδ, Μαλλιάκα Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει 1876, 298 ὁ σμάραγδος). Ἀπὸ τὸ χρυσάφιν κατεσκευάσθη τὸ Χρυσαφοῦ (Μονάγρι, Λόφου) καὶ ἀπὸ τὸ κρυστάλλιν τὸ συχνότατον Χρυσταλλένη καὶ Χρυσταλλοῦ (πρβ. χρικέλλιν ἤτοι κρίκος), καὶ ἀπὸ τὸ χιόνιν τὸ Χιονοῦ (Ἄρσος), καὶ ἀπὸ τὴν δροσιὰν τὸ Δροσοῦ (Λεμεσὸς). Καὶ τὸ λεπτὸν κέντημα, ἡ πιπίλλα καὶ τὸ λεπτὸν ὕφασμα τὸ οργαντὶν ἔπλασαν Πιπίλλαν καὶ Ὀρκαντοῦν (Ποταμιοῦ) Ἀλλὰ περιεργότατα εἶνε τὰ ὀνόματα, ὅσα κατὰ διαφόρους χρόνους παρέλαβεν ἐκ πλοίων λαὸς ἥκιστα ναυτικός· ο γινώσκοντες τὴν περὶ μεγάλης καὶ ὡραίας γυναικὸς ὀλλανδικὴν παροιμίαν «εἶναι τρικάταρτον καράβι» δύνανται νὰ ἐννοήσωσι καὶ τὰς ἑξῆς κυπριακὰς ὀνομασίας· κατὰ τὸν ις΄ καὶ ιζ΄ αἰῶνα ὑπῆρχεν εἶδος πλοίου λεγόμενον «περγάντιν, ἐνετ. bregantin» (βλ. Σάθα Μεσ. Βιβλ. Β΄ 478, 543 624) ὅθεν κύριον ὄνομα Περκαντοῦ· κατὰ τὸν ιη΄ αἰῶνα κοινοτάτη ἦτο ἡ φρεγάδα, ἐξ ἧς ὄνομα Φριάδα εἰς τὰ Βαρώσια καὶ εἰς τὴν Πάχναν καὶ τὸ Ἄρσος Φριαδοῦ· τέλος ἐφάνησαν εἰς τὸν κυπριακὸν ὁρίζοντα καὶ τὰ παμπόρκα, καὶ ἀμέσως μία ἐν Πάφῳ Παμποροῦ, ὄνομα συχνότατον εἰς ἐρωτικὰ δίστιχα. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς ζοφεροὺς τούτους καιρούς, καθ' οὓς ἐδούλευεν ὁ λαός, ἔπλαττε καὶ Ἀφεντροῦν (Κτῆμα, Ἄρσος) ἤτοι Ἀφέντριαν (θηλ. τοῦ ἀφέντης) καὶ Κοκώναν (Κοιλάνι καὶ Πισσούρι) καὶ Ἀρκοντοῦν (Βουνίν). Τὰ τελευταῖα ταῦτα ὀνόματα δὲν εἶναι βεβαίως ἀποκλειστικῶς κυπριακά, ἀφοῦ τὸ Παγώνα λ. χ. ἀκούεται καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ (βλ. Νίκου Α. Βέη, Δημώδη ᾄσματα Φιγαλίας), τὸ Ἀρχόντω, Ἀφέντω, Διαμάντω, Ζαφείρω λέγονται καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ (βλ. Χ. Χρηστοβασίλη Διηγήματα Θεσσαλικὰ 1900 σ. 149) κτλ., ἀλλ' εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτα ἴσα ἴσα διὰ τοῦτο, ὅτι μαρτυροῦσι τὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Τὰ ὀνόματα ταῦτα καθιέρωσαν κυρίως τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν ποιητάριδων, οἵτινες, εἰσερχόμενοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πατρός,

ἀπήγγελλον ἐκ τοῦ προχείρου ποικίλα ἐγκώμια εἰς τὰ νεογνά, ἢ παρομοιώσεις διὰ τὰς ἐρωμένας των. Οὕτω λ. χ. τὸ τοῦ Μανώλη Ἐλευθερίου ποίημα ἐρωτικὸν (ἐν Λευκωσίᾳ 1900 σ. 10) λέγει·

Λαλῶ της «πρῶτα δέρνω σε φρεγάδα τῶν ἀγγέλων»

Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀποσπασμάτων τοῦ ἔπους τοῦ Κορνάρου παρέλαβον ἀρκετὰ τῆς Κύπρου τέκνα τὸ Ἐρωτόκριτος (Ῥωτόκλητος) (Διερώνα), Ῥωτὶς (Πισσούρι), Ῥοδόκλης (Πέγεια) καὶ τὸ Ἀρετοῦσα (Ἀρετή), πολὺ ὀλιγώτεραι φέρουσι ἐκ τῶν φραγκοκυπριακῶν τραγουδιῶν τὸ Ἀροδαφνοῦ (Λεμεσὸς) καὶ τὸ Ζωγγραφοῦ εἰς τὸ Μονάγρι, ὅπου περιφέρεται τὸ ᾆσμα (1).

Παρὰ δὲ τὰ ποιητικὰ ταῦτα καθιεροῦντο σποραδικῶς καὶ ἄλλα ὀνόματα γυναικῶν, ἐμπνεομενα ὑπὸ τῆς εὐσεβείας· οὕτω λ. χ. τὸ Θεογνωσία (πολλαχοῦ), τὸ Θεολογία (Σπήλια), τὸ Θεοπίστη (Λόφου, Καπηλειόν), τὸ Παραδείσα (Πλάτρες), τὸ Παρουσία (Κελλάκι), ἐκ τῆς ἐλπιζομένης δευτέρας παρουσίας, τὸ Συνοδοῦ (Πύργος), ὅπως καθιεροῦνται καὶ πρόσωπα, οὐ μόνον ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ᾀσμάτων τῆς Ἀκολουθίας· λ. χ. Δίκαιος (Μονάγρι) ἐκ τοῦ «Δίκαιος εἶ Κύριε», Ἰορδάνης (Στρόβολος) ἐκ τοῦ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου, Κύριε», Μυροφόρα (Ἀθηαίνου) ἐκ τοῦ «Ἔρρανον τὸν τάφον αἱ μυροφόροι μύρα», Παράσκος (Κτῆμα) ἐκ τοῦ «παράσχου, Κύριε» Ὑπέρμαχος (Ἁγία Φύλαξις) ἐκ τοῦ πασιγνώστου κοντακίου «τῇ Ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια» (πρβλ. καὶ Χατζιδάκι Einleitung σ. 26), καὶ Φωστήρα (Θελέτρα) ἐκ τοῦ «τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος».

(1) Ἐπειδή, κρίνων ἐν τῷ Byzantinische Zeitschrift XII, 360, εὐμενῶς ἄλλως τὴν «Ῥήγαιναν» ὁ Heisenberg φοβεῖται, ὅτι «ὁ Μενάρδος παρεῖδε τὸν εὐρέως διαδεδομένον (weitverbreiteten) ἐπικὸν κύκλον τῆς Ἀροδαφνούσης (καίτοι πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ κ. Η. παρεῖδεν ὅλως τὴν σ. 133 τῆς διατριβῆς), ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διασαφηθῇ, ὅτι τὰ τοιαῦτα μακρὰ ποιήματα γινώσκουσι μόνον οἱ «ποιητάριδες», οἱ ἀπαγγέλλοντες δηλ. χάριν χρηματισμοῦ, τοιοῦτοι δὲ καθ' ὅλην τὴν Κύπρον δὲν εἶναι πιθανῶς οὐδὲ εἴκοσι. Καὶ ἀπαγγέλλουσι μὲν οὗτοι ἀληθῶς καὶ μακρὰ ποιήματα κατὰ τὰς πανηγύρεις ἢ ἀλλαχοῦ ἐνώπιον πυκνῶν ὁμίλων, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι πρὸ πάντων τὰ ἰδικά των, σπανίως δὲ προσκαλούμενοι λέγουσι καὶ «παλιὰ τραγούδια». Τώρα πόσοι τῶν ἀκροατῶν ἐνθυμοῦνται καὶ μεταδίδουσιν, ἄλλο τι παρὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κωσταντᾶ, τῆς Ζωγγραφοῦς, τῆς Μαρικκοῦς, τοῦ Φτερόπουλλου ἢ τῆς Ἀροδαφνούσας, δύναται πᾶς νὰ ὑπολογίσῃ. Ἐξ ἅπαντος ἡ διάδοσις τῶν στίχων τούτων εἶναι ἥκιστα εὐρεῖα.

Ἀλλ' ἀξιοσημείωτα λείψανα τῆς Φραγκοκρατίας ἅμα καὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ἴσως δὲ καὶ τῶν προτοῦ χρόνων, εἶναι καὶ ἄλλα ὀνόματα ξένης τινὸς πηγῆς. Τῷ 1229 ἡ β' ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ ἤρχιζεν «ἄνδρες ὅσοι τὴν Κύπρον ἐλάχετε κατοικεῖν, Ῥωμαῖοί τε καὶ Σύροι (Σάθα Μεσαιων. Βιβλ. Β' σ. 13). Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι οἱ ῥῆγες τῆς Κύπρου πολλοὺς προσελάμβανον Σύρους στρατιώτας (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 385 «δύο χιλιάδες ἀπεζοὺς Συριάνους, Ἀρμένιδες καὶ λευτέρους), πολλοὶ δὲ Σύροι ἔμποροι κατῴκουν τότε τὴν νῆσον καὶ ἰδίᾳ τὸν λιμένα, τὴν Λεμεσόν, περὶ ὧν εἰδικῶς προέβλεπε τὸ νζ' ἄρθρον τῶν Ἀσιζῶν (Β' παρὰ Σάθα ϛ' 305, 7). Τοιοῦτοι Συριάνοι ἐγκατεστάθησαν ἀθρόοι ἐπὶ τοῦ Κρομμυακοῦ ἀκρωτηρίου εἰς τὸν Κορμακίτην καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ὀνομασθὲν Συρκανοχώριν (πρβ. καὶ Ἀρμενοχώριν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λεμεσοῦ). Καὶ οἱ μὲν Μαρωνῖται ὡς ἀκολουθήσαντες τὸ δυτικὸν δόγμα, παρέμειναν ξένοι τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀρκετοὶ ὀρθόδοξοι Ἄραβες, διαδοχικῶς ἐρχόμενοι ἐκ Συρίας, ἐγένοντο φιλοπάτριδες Κύπριοι, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο καὶ περὶ συγχρόνων συριακῶν οἰκογενειῶν. Ὁ Μαχαιρᾶς 381 ἀναφέρει τὸν «σὶρ Βραχίμην» καὶ 400 «Πραχίμην», ὁ δὲ Βουστρώνιος σ. 500 «τὸν Χάνναν», μεταξὺ δὲ τῶν συνδρομητῶν τοῦ Κυπριανοῦ (1798) σ. 444 ἀναγινώσκομεν τὸν «κὺρ Μουράτην Χ' Ἰωσήφ, τὸν κὺρ Βραχύμην Κουφούδιν, 405, τὸν κὺρ Ζαχαρίαν Σαλλούμη, τὸν κὺρ Συμεὼν Ἡλιάσι, τὸν κὺρ Χάνναν Γεωργίου, τὸν κὺρ Γεώργιον Γιωνούζη». Πάντα ταῦτα τὰ ὀνόματα εἶναι καταγωγῆς ἀραβικῆς, ἤτοι [I]Brahim (Ἀβραάμ), Jonùs (Ἰωνᾶς, βλ. καὶ Μαλλιάκα σ. 922), Hanna (Ἰωάννης), Liàs (Ἠλίας), Mourad, Saloum (Σολομών). Μεταξὺ τῶν καρατομηθέντων κατὰ τὴν 10 Ἰουλίου 1821 ἦτο καὶ ὁ ψάλτης Γιωνούζης ἐκ Λεμεσοῦ, ὁ Χ' Λιάσης ἐκ Λάρνακος καὶ ὁ ἐκ Κυθραίας Χ' Ἀττάλλας, ἤτοι Abdullah (βλ. Γ. Κηπιάδου Ἀπομνημονεύματα τῶν . . . τραγικῶν σκηνῶν σ. 22). Καὶ σήμερον ὑπάρχουσιν εἰς τὰ Βαρώσια, τὴν Κυθραίαν καὶ τὴν Ἀθηναίαν ὀλίγοι Βρα**χ**ίμηδες (ἡ προφορὰ τοῦ **χ** ὡς *sh* ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ὄνομα ἐκληρονομεῖτο διαδοχικῶς ἐν Κύπρῳ, ἐνῷ λ. χ. τὸ τουρκικὸν shahin, ἱέραξ, προφέρεται σιαχίνιν δι' ἀμεταβόλου χ) ἀρκετοὶ Λιάσηδες (εἰς τὸ Καρπάσι, Τρίκωμον) καὶ τινες Σαλλούμηδες εἰς Πλάτρες καὶ Φινί, **Κυπραήλης** (Giubrail) εἰς τὴν Δο-

ρὰν καὶ τὲς Κιβίδες ἢ **Κιζαπούρας** (ἤτοι Giaboura, Γαβριήλ). Ἀτελὴς θὰ ἦτο βεβαίως πᾶς κυπριακὸς κατάλογος, ἂν παρελείποντο ἐξ αὐτοῦ ὀνόματα, ἅπερ πολλοὶ καθηγίασαν διὰ τοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μαρτυρίου.

Ὅλως δὲ χωριστῆς ἱστορικῆς μνείας ἄξια κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους εἶναι τὰ ὀνόματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων ἀγροτῶν, ὅσοι φοβούμενοι νὰ δηλωθῶσιν ἐνώπιον τῶν δυναστῶν ὡς χριστιανοί, δημοσίᾳ ἔφερον τουρκικὸν ὄνομα. Εἰς τοὺς Τζουάννηδες καὶ τοὺς Τζένιους προσετέθησαν οἱ Ὁμέριδες καὶ οἱ Ἀλῆδες, ἀλλ' οὗτοι κρυφίως ἐβαπτίζοντο καὶ εἰς Χριστὸν καὶ τοιουτοτρόπως εἶχον δύο ἀντὶ ἑνὸς ὀνόματα· λ.χ. Ἐμίρης-Κυρκακός, Ἀρίφης-Ἀρβίλης, Ἀπτουλλᾶς-Κωσταντῖνος, Μεχμέτης-Παναγιώτης, Μεμετεμίνης-Γιαννακός, Ἀϊσελὴ-Θεοδώρα, Νουριὲ-Ἑλένη, Ἐμινὲ-Κυριακοῦ (ἐκ χωρίου τῆς ἐπαρχίας Λεμεσοῦ). Τοιοῦτοι ἀμφίβιοι χριστιανοὶ ἀναφέρονται καὶ ἀλλαχοῦ, λ. χ. ἐν τῷ Πόντῳ, (πρβ. Κ. Παπαμιχαλοπούλου, Περιήγησις εἰς τὸν Πόντον σ. 148, 151), ἐν Κύπρῳ δὲ ὁ λαὸς ὠνόμαζεν αὐτοὺς ἢ κατὰ τοὺς Τούρκους (ἐξ ὅρου ναυτικοῦ κ. ἰταλικοῦ, mezzo quarto) μεζοκκέρτηδες ἢ ἐκ μεταφορᾶς τῶν κερατεῶν, τῶν οὔτε ἡμέρων, οὔτε ἀγρίων καλουμένων δὲ ἀποστολικῶν, ποστόλικους, ἢ συνηθέστερον λινοπαμπάκους. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο κυρίως εἶναι σκωπτικὸν ἐκ μεταφορᾶς ὑφάσματος, ἔχοντος δύο εἰδῶν κλωστάς, ἀλλὰ μᾶλλον οἴκτου ἄξιος ἦτο ὁ τρόμος, μεθ' οὗ διὰ νυκτὸς ἐβάπτιζον τὰ τέκνα ἢ ἐτέλουν μνημόσυνα τῶν γονέων. Ἀναφέρεται ὅτι πολλάκις ἔκτιζον οὗτοι δωρεὰν καὶ ναοὺς τῶν ὀρθοδόξων, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἦσαν ἐργάται μισθωτοί, καὶ ὡς μόνην ἐκδίκησιν εἶχον νὰ τρώγωσιν ἀπλήστως μεταξὺ τῶν ὁμοφύλων κρέας χοίρινον. Τὸ εἶδος τῆς τροφῆς ἦτο ἡ κυριωτάτη θρησκευτικὴ ἀπόδειξις κατὰ τοὺς τότε χρόνους! Ἀλλὰ τὸ κάπως ἱλαρὸν ἦτο, ὅτι «ἔκοβαν νικκιάχι» τὴν Παρασκευήν, καὶ τὴν Κυριακὴν ἐτέλουν γάμον. Πότε ὑπέκυψε τοιουτοτρόπως ἑκάστη κώμη, δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ, ἀλλὰ ταχύτερον ὑπέκυψαν, ὡς φαίνεται, ὅσαι ἦσαν μακρὰν τῆς προστασίας τῶν προκρίτων. Οὕτως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Λάρνακος, ὅπου μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν ἀνεπτύχθη τὸ ἐπίνειον εἰς πόλιν, συγκεντροῦσαν τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ προξενεῖα τῆς Εὐρώπης, μνημονεύονται μόνον ὀλίγιστοι λινοβάμπακοι

τοῦ Ἁγ. Θεοδώρου καὶ τῶν Λευκάρων, κωμοπόλεως, ἥτις ἑκουσίως παραδοθεῖσα, εἶχεν ἐπί τινα χρόνον προνομίας, ἀλλὰ κατόπιν ἐπιέσθη· Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀμμοχώστου μνημονεύονται μόνον εἰς τὴν Ἀβκόρουν, Ἀχερίτουν, Καλοψίδαν, Αλιοπέτριν, Ξυλοφάουν καὶ τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον τὸν Καρπασίου· ἐνῷ εἰς τὰ ἑξῆς χωρία τῆς Λεμεσοῦ τὸν Ἅγ. Γεώργιον, Ἀκροῦντα, Κορφήν, Λιμνάτην, Μονάγριν, Μοναγρούλλιν, Μονιάτην, Πύργον, Σπιντάλλιν, Τριμίκλινην καὶ Φασοῦλλαν δὲν ὑπελείποντο πολλοὶ χριστιανοί, πλεῖστα δὲ χωρία τῆς Πάφου, Ἁγία Βαρβάρα, Ἀκουρσός, Ἀμμαδκές, Ἀσπρογειά, Βρο(δ)ίσια, Γεροσκήπου, Δρυνιά, Κρήτου Μαρότου, Μανδριά, Μηλιά, Πάνω Παναγιά, Ψιάθι καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ Γιλλυριὰ (οἱ κάτοικοι ταῑ Γιάννη λέγονται σήμερον Σελέμανοι) εἶχον ἐπιπολῆς ἐξισλαμισθῆ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον. Διότι ἐκεῖ οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἵνα προστατεύσῃ τὰς «δουλείας» ἐκείνας, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Θεόγνιδος «κεφαλάς». Μετὰ τὴν Ἀγγλικὴν κατοχὴν πάντα τὰ μνημονευθέντα χωρία ἐζήτησαν παρὰ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων ἱερεῖς, πλεῖστοι δὲ λινοβάμπακοι προσεκύνησαν καὶ τὴν Ἁγίαν Γῆν, καὶ ἀπέπλυναν εἰς τὸν Ἰορδάνην τὸ ἓν ὄνομα. Περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων παρετηρεῖτο, ὅτι πολλάκις ἐξελέγοντο συνηχοῦντα κατ' ἀμφοτέρας τὰς θρησκείας λ. χ. Ἀλῆς-Ἡλίας, Ἀρίφης-Ἀρβίλης, Μεχεμέτης-Μιχαήλης, Σελεΐμάνης-Σολομός, Ἐμινὲ-Ἑλένη, Μεϊρέμη-Μαρία κλ. Ἐζήτουν ὅμως ἐξ ἄλλου καὶ ὀνόματα, οὔτε μωαμεθανικά, οὔτε χριστιανικά, ἀλλ' ἁπλῶς προσηγορικά, λ. χ. Γιασουμῆς καὶ Γιασουμή, **Κκικκ**εκκοῦ (ἐκ τοῦ κκικκέκκιν, τουρκ. τσιτσέκι (Μαλλιάκα, 207), ἄνθος), συχνὸν δὲ γυναικεῖον ἦτο τὸ Τουτοῦ (Ἁγία Βαρβάρα, Ἀσπρογειὰ κλ.), φαινόμενον καὶ ὡς ὑποκορισμὸς τοῦ Παναγιωτοῦ καὶ ὡς τὸ γνωστότατον ἐκ τοῦ Byron (Don Juan VI, VLII) Dudù. Τὰ τρία ταῦτα θηλυκὰ ὀνόματα Γιασουμή, Τουτοῦ καὶ **Κκικκ**εκκοῦ, παρέμειναν καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν, πιθανὸν δὲ καὶ νὰ ζήσωσιν, ὡς ἀνάμνησις τῆς θλιβερᾶς ταύτης ἱστορίας. Ἂς μακαρίσωμεν χριστιανικῶς τοὺς κεκοιμημένους λινοβαμπάκους, οἵτινες τόσα καὶ τόσα εἶδον καὶ ἔπαθον, ἵνα μὴ φωραθῶσιν ὡς γκιαούρηδες καὶ ἂς παρηγορηθῶμεν ἐθνικῶς ὅτι Ἀλῆδες ἔχουσιν υἱοὺς Κυπριανοὺς καὶ Χουσείνηδες Εὐαγόρας.

Τέλος ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διαδίδεται καὶ εἰς τὴν

Κύπρον ὁ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα θαυμασμὸς καὶ καρποφορεῖ ἐξαιρέτως ἡ συμβουλὴ τοῦ ἰατροφιλοσόφου ἱερομονάχου Διονυσίου Πύρρου, ὅστις ἐκήρυττε πρὸς τὸ ἔθνος (ἐν τῇ Χειραγωγίᾳ τῶν παίδων, Ἐνετ. 1810) ὅτι «ἄν τινας νέος ἔχῃ ὄνομα ἢ ρωμαϊκὸν ἢ ἑβραϊκὸν ἢ ρωσικὸν ἢ ἀραβικόν, πρέπει εὐθὺς νὰ τὸ ἀλλάξῃ καὶ νὰ ὀνομάζεται μὲ ὄνομα ἑλληνικόν, τουτέστιν ἢ Μιλτιάδης ἢ Θεμιστοκλῆς ἢ Ἀχιλλεύς». Ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο ἀπεικονίζει ζωηρότερον τὸν νεανικὸν ἐνθουσιασμόν, ὅστις ἐθέρμανε τότε τοὺς ὑποδούλους, ἢ τἀρχαῖα ἐκεῖνα ὀνόματα, ὅσα ἔσπευσαν ν' ἀναστήσωσιν ἐπὶ τῶν τέκνων αὐτῶν καὶ τῶν ἐγγόνων, ρίπτοντες εἰς τὴν λήθην ὡς ἄσημα τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων καὶ τῶν πάππων. Ἡ νεκρανάστασις ἐκείνη τῶν ὀνομάτων ἐθεωρήθη ὡς ἀνακήρυξις νέων, φιλελευθέρων ἰδεῶν και καταδίκη τῆς τέως δουλοφροσύνης. Εἰς τὴν τοιαύτην σπουδὴν σχεδὸν ἐπρώτευσαν οἱ Κύπριοι, ἐξαγνίζοντες τρόπον τινὰ τὸ σφάλμα τῶν λινοβαμβάκων. Ἀλλ' ὁ ἐξελληνισμὸς ἐκεῖνος ἐφαίνετο κατόπιν καὶ ὡς φόρος θαυμασμοῦ πρὸς τὸν Ἀγῶνα. Ἀληθῶς ὅσον ἀπώτερον ἦσαν τὰ «ἅγια χώματα» τῆς Ἑλλάδος, ὅπου κατεβάλλοντο καὶ πάλιν οἱ ἀσιατικοὶ στρατοί, τόσον μεγαλοπρεπέστερον ἀντήχουν αἱ κατ' αὐτῶν νῖκαι, ὡς θρίαμβος ὄχι τῶν ἀτυχῶν Ῥωμαιῶν ἢ τῶν ταπεινῶν Χριστιανῶν «τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων», ἀλλὰ τῶν γιγάντων ἐκείνων Ἑλλήνων τῆς παραδόσεως, ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν ὁποίων ἔβλεπεν ἐξερχομένην τὴν Ἐλευθερίαν ὁ ποιητής. Αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τοὺς ἐπαναστάτας καὶ καλοῦσι τοὺς ἐλευθέρους ὄχι Ῥουμλάρ, ἀλλὰ Γιουνανιὰν (Μαλιάκα, σ. 922) ἤτοι Ἴωνας, ὡς ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν Ἀράβων νὰ καλῶσι τὴν ὑπεράνθρωπον φυλὴν τοῦ «φεϊλοζόφ Ἀριστὸ» καὶ «Ἐφλατούν». Ἦτο ἄρα ἑπόμενον πάντες οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἰδέας τοῦ Ἀγῶνος, πάντες οἱ πνέοντες ἐκδίκησιν, νὰ παραγκωνίσωσι τὰ ὀνόματα τῶν ὁσίων καὶ τῶν μαρτύρων, τοῦ Παφνουτίου καὶ τοῦ Συμεών, καὶ νὰ δοξάσωσι τοὺς ἥρωας καὶ τοὺς νικητάς, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Ἀχιλλέα. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ διατί μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων προετιμήθησαν τὰ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀνδρείων, τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, παρωράθησαν δὲ ὅλως, τοὐλάχιστον ἐν Κύπρῳ, τὰ ὀνόματα τῶν νομοθετῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Λυκούργου, τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, καὶ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν, τοῦ Αἰσχύλου καὶ

τοῦ Πινδάρου, τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους. Αἱ γενναῖαι ἡρωΐδες τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ἀντιγόνη, ἡ Ἰφιγένεια, ἡ Πηνελόπη καὶ Πολυξένη ἐτιμήθησαν πρὸ τῶν ποιητῶν των. Μεταξὺ τῶν δέκα ἀττικῶν ῥητόρων ἠγαπήθη μόνον εἷς, ὁ Δημοσθένης· διότι ὁ Δημοσθένης ὡς καὶ ὁ Σωκράτης εἶχον κηρύξει μεγαλοφώνως τὸ ποθεινὸν ὄνομα τῆς Πατρίδος, ἣν ὠνειρεύετο τὸ Γένος. Τὸ κατα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πικρὸν μῖσος τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ διεκρίνετο ἀκόμη εἰς θρησκευτικά τινα βιβλια (πρβ. « Ἀριστοτέλης ἀσύνετος ἦτο καὶ διατί» ἐν τῇ «Νέα Κλίμακι. . Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου» ἀνατύπ. ἐν Κ/π. 1844, σ. 331) ὡρίμασε ταχέως εἰς ἔρωτα γλυκὺν καὶ παράφορον. Καὶ ἰδοὺ διατί τὸ Ἔθνος, καίτοι διψῶν πολεμικῆς δοξης, δὲν ἀνεμνήσθη τῶν ὄντως τροπαιούχων αὐτοῦ βασιλέων, τοῦ Ἡρακλείου λ. χ. καὶ τοῦ Νικηφόρου, ἐξέθαψε δὲ ἀπεναντίας καὶ τὰ ὀνόματα τὰ μυθικά, τοῦ Θησέως λ. χ. καὶ τοῦ Μενελάου. Ἀλλ' εἰς τοῦτο συνέτεινε καὶ ὁ πρὸς τὴν « κλασσικὴν ἀρχαιοτητα » διάπυρος τῶν Εὐρωπαίων θαυμασμὸς καὶ ἡ περιφρόνησις αὐτῶν πρὸς πᾶν « βυζαντινὸν » καὶ νέον. Ἀφοῦ ποιητὴς ἀκαδημεικός, οἷος ὁ Casimir Delavigne, ἐκλαμβάνων ὡς νέον τὸ ὄνομα Κορώνη, ἐστιγμάτισεν αὐτὸ ἔν τινι τῶν φιλελληνικωτάτων « Μεσσηνιακῶν ᾠδῶν »

Coron, nom malheureux, nom moderne et barbare !

καὶ ἀπέκλαιεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπώλεσαν τὸ πᾶν,

Tout, jusqu'aux nons divins, qui charmaient nos oreilles,

πολὺ βεβαίως δίκαιον εἶχον οἱ «δυστυχεῖς» ἡμέτεροι ν' ἀποτρίψωσι διὰ μιᾶς ὡς « βάρβαρον » πᾶν νέον ὄνομα καὶ τόπου καὶ προσώπου. (πρβ. τὴν περὶ Λεμεσοῦ ἐπιφυλλίδα τῆς Νέας Ἡμέρας ἀρ. 1471). Ὁ τοιοῦτος « καθαρισμὸς » εἶχε πλέον καὶ πρακτικὸν πολιτικὸν σκοπόν, τὴν πρὸς τὰ « τέκνα τοῦ Ὁμήρου » εὔνοιαν καὶ συνδρομὴν τῶν Φιλελλήνων. Διότι ἡ καταγωγὴ καὶ οἱ τίτλοι ἑνὸς Σάβα ἢ Μιχάλη, μιᾶς Ἀννοῦς ἢ Τσικκινοῦς ἦσαν ὀλίγον σκοτεινοί, ἐνῷ φανερώτατος ἦτο βεβαίως ὁ ἑλληνισμὸς καὶ τὰ δικαιώματα Δημοσθένους τινὸς ἢ Περικλέους, Χρυσηΐδος ἢ Σαπφοῦς. Εἶχε τοσάκις ἐν Εὐρώπῃ λεχθῇ, ὅτι αἱ Μοῦσαι κατέλιπον τὴν Ἑλλάδα· λοιπὸν ἐντὸς ὀλίγου

ἐπανῆλθον, οὐδεμιᾶς ἐξαιρουμένης. Μετὰ τοσαύτας δὲ τοῦ ἔθνους προσπαθείας εὐεξήγητος ἦτο ἡ βαθυτάτη αὐτοῦ ἀγανάκτησις καὶ θλῖψις διὰ τὴν διαβόητον θεωρίαν τοῦ Ἰακ. Φαλμεράγερ (βλ. τὸν πρόλογον τῶν Φιλολογ. Ἐπισκέψεων τοῦ Γ. Λουκᾶ, Ἀθήν. 1874). Εἰς πολιτικοὺς ὑπολογισμοὺς πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ ὁ φόβος ἐθνικῆς βλάβης ἐκ τοῦ φάσματος τῆς «Ἐρασμίας» προφορᾶς, ἐὰν ἤθελεν ἀποδειχθῇ ὀρθή· (βλ. Χατζιδάκι, Ἀκαδημ. Ἀναγνώσμ. Α', 371). Σήμερον, ὅτ' εὐτυχῶς δὲν παραφέρουσιν ἡμᾶς τόσον νεανικοὶ συλλογισμοί, ἀλλ' οὐδ' ἐξαίρει δυστυχῶς ἡμᾶς ὅσος ἄλλοτ' ἐνθουσιασμός, δυνατὸν εἶναι νὰ θεωρῶμεν τὴν ὅλην ἐκείνην σπουδὴν ὡς ἁπλῆν κενοσπουδίαν (βλ. Ἀργύρη Ἐφταλιώτη, τὰ ὀνόματά μας ἐν Ἑστίᾳ 1890 Α' 42). Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἱστορίαν εἶναι ν' ἀποδίδωμεν ἁπλούστατα πάσας αὐτῆς τὰς ἀφορμὰς εἰς τὴν σχολαστικὴν μωρίαν τῶν δασκάλων.

Ἐν τῇ καθολικῇ ἐκείνῃ σπουδῇ ἐχρησιμοποιήθη κατ' εὐτυχίαν τῶν Κυπρίων καὶ ἡ ἀρχαία τῆς νήσου ἱστορία. Εἰς τὸ τέλος τῆς «Χρονολογικῆς του Ἱστορίας» εἶχεν ἀνατυπώσει (σ. 333 κἑξ.) διεσκευασμένον ὁ Κυπριανὸς τὸ ἔργον τοῦ Νεοφύτου Ροδινοῦ «περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων, ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, ὅπου εὐγήκασιν ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Κύπρου» ὅπερ «ἐτυπώθη ἐν Ῥώμῃ . . . ἔτει τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ͵αχνθ'». Λοιπὸν ἐκεῖθεν ἀνεπήδησαν τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀδώνιδος, τοῦ Ἀθηνοδώρου, τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ Εὐαγόρου, τοῦ Εὐέλθοντος, τοῦ Ζήνωνος (καὶ τοῦ Κλεάνθους, ὡς μαθητοῦ του), τοῦ Νικοκλέους, τοῦ Τεύκρου καὶ τοῦ Φιλοκύπρου. Τὸ ἔργον τοῦ Κυπριανοῦ ὡς ἀρχιμανδρίτου ἐκυκλοφόρει καὶ μεταξὺ τῶν ἱερέων τῶν χωρίων, ὅθεν μετεδόθησαν εὐθὺς εἰς τοὺς ἀγρότας, μυθιστορικὸς δὲ εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ δοκίμου μυθιστοριογράφου Rider Haggard, ὅτι μόνον «ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐπιφανεστέρα τάξις τῶν Κυπρίων παραλαμβάνει ἑλληνικὰ ὀνόματα» («A Winter Pilgrimage»· βλ. καὶ Ν. Πασχάλη, Facts and Figures about Cyprus σ. 25). Ἀκριβῶς δὲ μάλιστα σήμερον, ἐπὶ νεαρῶν ἀγροτῶν δύναται ν' ἀκούσῃ τις ὅλως μεμονωμένα τὰ μάλιστ' ἀπροσδόκητα τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων (Ἀρίσταρχος, Ἀριστογείτων, Διογένης, Ἐπαφρόδιτος, Εὐδόκιμος, Θουκυδίδης, Ἱπποκράτης, Κῦρος, Λυκοῦργος, Λύσανδρος, Ξανθίππη, Πανδροσία, Παρμενίων, Πάτροκλος, Παυσίλυπος, (Παψίλυς), Πελοπίδας, Πλάτων, Σόλων, Φαίδων καὶ Φιλο-

ποίμην), διότι προθύμως άρπάζουσιν οί χωρικοί πᾶν ὅ,τι ὁ ἀνάδοχος γνωρίζει. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀπληστίας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ πλήρης διαστροφή τινων ὀνομάτων, καθόσον οἱ σκόπελοι τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς φωνητικῆς ἀπεδείχθησαν ἐνίοτε φοβεροί· λ. χ. ὁ Εὐέλθων, στρεβλούμενος εἰς Βερτίν, καὶ ὁ Τεῦκρος ξηραινόμενος εἰς Πεῦκον, εἶναι βεβαίως ἀποτρεπτικωτάτη πεῖρα. Ἐξ ἄλλου πλεῖστ' ἄλλα ὀνόματα τῶν δύο φύλων, λ.χ. Ἀγαθοκλῆς, Ἀγλαΐα, Ἀθηνᾶ, Ἀλέξανδρος, Ἀναξαγόρας, Ἀντιγόνη, Ἀριάδνη, Ἀριστείδης, Ἀριστόδημος, Ἀριστοκλῆς, Ἀριστοτέλης, Ἀσπασία, Ἀφροδίτη, Βρασίδας, Ἐλπινίκη, Ἐρατώ, Ἑρμιόνη, Εὐαγόρας, Ἡρακλῆς, Θεανώ, Θεμιστοκλῆς, Ἰφιγένεια, Καλλιστώ, Κλεάνθης, Κλειώ, Κλεοπάτρα, Λεωνίδας, Μελπομένη, Μενέλαος, Νέαρχος, Νεοκλῆς, Οὐρανία, Περικλῆς, Πηνελόπη, Πολύβιος, Πολυξένη, Σοφοκλῆς, Σωκράτης, Τηλέμαχος, Χαρίδημος, Χαρίλαος εἰσεχώρησαν εὐκολώτατα πολλαχοῦ τῆς Νήσου, ἀρκετὰ δὲ κληροδοτοῦνται σήμερον ὡς ὀνόματα, οὐχὶ προγόνων παλαιῶν, ἀλλὰ πάππων προςφιλῶν εἰς ἐγγόνους ἢ ἀνεψιούς, ἀποτελοῦσι δηλαδὴ πλέον ἀναπόσπαστον μέρος τῆς ὅλης κυπριακῆς ὀνοματολογίας, ὅπως τὰ δι' ἄλλους ἱστορικοὺς λόγους εἰσβιασθέντα τοῦ Λοΐζου καὶ τῆς Ἀννέζας, τοῦ Φλουρέντζου καὶ τῆς Ὀρσουλοῦς.

Πλὴν τῶν ἀρχαίων μετὰ τὴν ἐπανάστασιν εἰσήχθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐπεξετάθησαν, τὰ Φαναριωτικὰ Δόμνα καὶ Ῥαλλοῦ, ἀλλ' εὐπρόςδεκτα ὑπῆρξαν καὶ ἐν Κύπρῳ τὰ ὀνόματα τοῦ Ὄθωνος (Ὅμοδος) καὶ τῆς Ἀμαλίας, πολὺ δὲ περισσότερον τὸ τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας. Τὸ εὐοίωνον ὄνομα τῆς Α. Μ. ὡς καὶ δύο ἄλλα ὀνόματα ἐπίσης προςφιλῆ τὸ Θεσσαλία καὶ τὸ Κρήτη, ὑπῆρξαν, νομίζομεν, τὰ τελευταῖα, διὰ βαθύτατον ἱστορικὸν λόγον εἰσαχθέντα καὶ διαδοθέντα ὀνόματα εἰς τὴν Κύπρον.

Τοσαῦτα περὶ τῶν ὀνομάτων, ἤδη δὲ περὶ τῶν μετασχηματισμῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ προτοῦ θὰ εἴπωμεν δύο λέξεις περὶ τῶν κλητικῶν ἐπιφωνημάτων, ὅσα ἑκασταχοῦ τῆς Νήσου προτάσσονται τοῦ ὀνόματος τοῦ καλουμένου καὶ ἐγγύθεν, ἀλλὰ μάλιστα μακρόθεν. Ὡς ἐπιφωνήματα χρησιμεύουσι καὶ τὰ τέσσαρα φωνήεντα, ᾶ, ἕ, οῦ, ῶ. Λαμβάνοντες ὡς παραδείγματα τὰς οἰκογενειακὰς προσαγορεύσεις, εὑρί-

σκομεν ἀνὰ τὰ διάφορα τῆς Κύπρου μέρη τὰς ἑξῆς διαφοράς. Εἰς τὴν Μόρφουν καλοῦσι τὸν πατέρα καὶ τὸν πενθερὸν ἆ ἀφεντη, καὶ τὸν πάππον ἆ παππου, εἰς τὴν Πάφον τὴν ἐκ πατρὸς μάμμην ἆ μαμμου, καὶ τὴν ἐκ μητρὸς ἆ στετε, εἰς τὰ Βαρώσια τὴν μητέρα ἆ μαναο καὶ εἰς τὴν Κυθραίαν ἆ μανο. Εἰς τὴν Τιλλυριὰν ἔ παππουλλι, ἔ μαμμου, ἔ ἀφεντη, ἔ μανα, εἶναι δὲ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ τὸ σύνηθες ἐπιφώνημα, ἀλλ' εἰς πολλὰ χωρία προφέρεται γέ. Εἰς τὸ Λευκόνοικον καὶ τὰ Γέναγρα φωνάζουσιν οὖ παπα, οὖ μανα, οὖ θκεια. Ἀλλ' εἰς τὸ Καρπάσι καὶ τὴν Πιτσιλλιὰν τηροῦσιν ἔτι τὸ ἀρχαῖον ὦ, (ὡς ἐν Κύμῃ τῆς Εὐβοίας καὶ ἐν Βελβεντῷ, βλ. Μπουντώνα Μελέτην σ. 36) προσφωνοῦντες τὸν πατέρα ὦ κυρι ἢ ὦ φεντακι, καὶ εἰς τὸ Ῥιζοκάρπασον καὶ τὸ Πελέντρι μετὰ τῆς βρεφικῆς συντομίας ὦ ταικι, ὦ μανα, ὦ θκεια, ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ὅμως ἔ Χουλι, ἔ Χαμπι, ἔ Ττινου, ἔ Ππαρια. Ὡς βλέπει τις, κοινὸν πάντων τῶν ἐπιφωνημάτων γνώρισμα εἶναι ἡ ἔγκλισις τοῦ τόνου μέχρι καὶ τεσσάρων συλλαβῶν· ἔ Χαραλαμπι (Βλ. Ἀθηνᾶς ϛ' 172).

Ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἐπιφωνημάτων μεταχειρίζονται καὶ οἱ Κύπριοι κλητικά τινα ἐπίθετα, δι' ὧν ἐκφράζεται ὁ πρὸς τοὺς καλουμένους σεβασμὸς ἢ ἡ φιλία ἢ τἀνάπαλιν ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ ψυχρότης. Οὐδὲ ταῦτα βεβαίως εἶναι περιττὰ εἰς τὴν μελέτην τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τὸ μωρέ, ὅπερ εὔχρηστον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων (βλ. Χατζιδάκι Γλωσσολ. Μελ. 208) κατεδίκασεν ὁ Ἰησοῦς «εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός» (Ματθ. 5, 22) εἶναι καὶ μεταξὺ τῶν Κυπρίων εὐχρηστότατον ὑπὸ τύπους διαφόρους. Ἀμετάβλητον μωρὲ λέγεται εἰς τὴν Τιλλυριὰν (Πύργον, Βρο(δ)ίσια, Ξερό(β)ουνον) πρὸς νέον, μωρέ Ττοφι, καὶ πρὸς νέαν, μωρή Τταλλου, καθὼς καὶ εἰς τὴν Γιαλοῦσαν· μωρὴ προσφωνεῖται τρυφερώτατα καὶ ἡ σύζυγος εἰς τὴν Μόρφουν, ἐνῷ εἰς τὴν Πάφον καὶ τὴν Λάνιαν ὠρή. Πρὸς ἄλλην γυναῖκα εἰς τὴν Μόρφουν καὶ τὴν Μεσαρκὰν λέγουσι συντόμως ῥά· ῥά Ἀουστα, ῥά Λενου, ἐν δὲ τῇ πλείστῃ Κύπρῳ βρά, ἀλλὰ μετὰ διαφόρων χρωματισμῶν συμπαθείας ἢ ἀπεχθείας· εἰς τὸ Καρπάσι προσφωνοῦσιν εὐσεβάστως βρὰ τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ βρὴ τὰς κορασίδας, οἱονεὶ mademoiselle (Ῥιζοκάρπασον). Εἰς τὴν Τιλλυριὰν (Παχὺς ἄμμος) λέγεται καὶ βρέ ἐναικα, εἶναι δὲ συνηθέστατον

τὸ βρὲ καὶ εἰς τὴν Μαραθάσαν μετὰ τῶν οὐδετέρων ὑποκοριστικῶν καὶ τῶν ἀρσενικῶν μεγεθυντικῶν τῶν θηλυκῶν· βρέ Ἀννουσιν (Πρόδρομος), βρέ Βδοκιν (Πεδουλᾶς), βρέ Βδοκα (Μουτουλλᾶς) μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης. Εἰς τὸ Λευκόνοικον λέγεται οἰκειότατα, ρέ ἀνιψιε, ρέ κουμπαρε. Μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἐννοεῖται, τὸ βρέ Γεωρκο, καὶ βρά Λενου εἶναι ἢ ὅλως οἰκεῖον ἢ εἰς ἄκρον περιφροντικόν· ταύτην τὴν σημασίαν εἶχε καὶ κατὰ τοὺς φραγκικοὺς χρόνους. (Βλέπε Σάθα Μεσαιων. Βιβλιοθ. Β' 604 ἐν τῷ Γλωσσήματι «βρὲ (μόρε) ἐπὶ ὕβρεως)».

Καὶ τὸ κόρη ἔχει ποικιλωτάτους χρωματισμοὺς ἐννοίας. Εἰς τὸ Καρπάσι κόρη προσφωνεῖται καὶ ἡ σύζυγος ὑπὸ τοῦ ἀνδρός. Μεταξὺ τῶν γυναικῶν τῶν πόλεων λέγεται οἰκείως πρὸς οἱανδήποτε κατωτέρας ἡλικίας ἢ καὶ ὁμήλικα, ἔστω καὶ γραῖαν· κόρη Ἀννα· οὕτω δὲ φωνάζουσι καὶ τὰς ὑπηρετρίας· κόρη Θεκλου. Διὰ τοῦτο λεγόμενον πρὸς ξένην νομίζεται λίαν προσβλητικόν· καὶ ὑπάρχει ὡς ἀπάντησις κατάρα παρηχοῦσα, νὰ κορακίση ἡ πέτσα σου (νὰ γαντζωθῇ τὸ πετσί σου). Ἀλλ' ἐφέλκον τὸν τόνον, κατήντησεν ἁπλούστατον ἐπιφώνημα, κενὸν πάσης ἐννοίας· διὸ λέγεται καὶ κόρη μανα, καὶ κόρη κοπελλοῦδες.

Εἰς τὴν Τιλλυρίαν τοὺς φίλους προσαγορεύουσι διὰ τοῦ νιννίν· νιννίμ Μαρκο. Ἡ πανελληνίως παιδικὴ αὕτη λέξις, ἡ σημαίνουσα βρέφος καὶ πιθανῶς ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὸ γνωσθὲν ἐξ ἐπιγραφῆς ἀρχαῖον «νίννη», ἐκεῖ παραμένει καὶ ἐπὶ τῶν ἡλικιωμένων. Καθ᾽ὅμοιον ὑποκορισμὸν καὶ τοὺς συζύγους ἐκεῖ προσφωνοῦσι διὰ τοῦ βρέ μιτσι. Τὸ μιτσὶς τοῦτο, ὅπερ ἦτο εὔχρηστον ἤδη ὡς παρωνύμιον τοῦ γαμβροῦ τοῦ Θεοδώρου τοῦ β' τοῦ Λασκάρεως «Μυτζῆ», ἐσχηματίσθη ὡς ἀρσενικὸν τοῦ μιτσίν, ὑπάρχει δὲ καὶ θηλ. μιτσειὰ (ὡς γλυκύς, γλυκεῖα, γλυκύν). Τὸ δὲ μιτσὶν φαίνεται προφορὰ τοῦ μικίν, ὑποκοριστικοῦ τοῦ παιδικοῦ μικ(κ)όν. (βλ. κατωτ. καὶ Χατζιδάκι Einleitung σ. 157, 158).

Ὡς τιμητικὴ προσωνυμία τῶν ἀνδρῶν εἶχε σωθῆ ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων τὸ κολοβὸν κύρ, ἀλλὰ μόνον ἐπισήμως, μεταξὺ τῶν πολιτῶν (βλ. τοὺς συνδρομητὰς τοῦ Κυπριανοῦ σ, 404), ἐνῷ τὸ κῦρις, τοῦ κυροῦ, λέγεται σταθερῶς ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν περὶ τοῦ πατρός. Τὸ θηλυκὸν κυρά, δι' οὗ προσαγορεύουσιν ἰδίως τὰς πενθερὰς (ὅλως

άσχέτως πρὸς τὸ ὁμηρικὸν Fεκυρή), παρέμεινε μονιμώτερον, ἡ Κυρὰ Θεκλοῦ, ἀλλ' ἀπὸ διακοσίων περίπου ἐτῶν ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ κοκώνα, ὅπερ ὑπάρχει, καθὼς εἴδομεν, καὶ ὡς κύριον ὄνομα. Ὁμοίως ἀντὶ τοῦ κύρ ἐπεκράτησε τὸ βενετικὸν σιόρ, ὡς ἐν Κρήτῃ καὶ Χίῳ (βλ. Gustav Meyer, Neugr. Studien IV σ. 81), ἀλλ' ἐν τῇ παρούσῃ γενεᾷ λέγεται μόνον ἐπὶ δυσφορίας· στάθου, σιόρ· ἔφαν τα ὁ σιὸρ Κωστίς. Ὁμοίως δυσφοροῦντες προσφωνοῦσιν οἱ πολῖται διὰ τοῦ τουρκικοῦ ὠλάν· (κ. = ἀγώρι. βλ. τὸ Τουρκοελληνικὸν λεξικὸν τοῦ Ἀβραὰμ Μαλλιάκα ἐν Κ)π. 1876 σ. 66) ὄϊ, ὠλὰν Πετρί! Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν εἶναι καλὴ προσφώνησις, αἱ δὲ Καρπασίτισσαι προσαγορεύουσιν οὕτω τοὺς συζύγους. Καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου καὶ ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω κατανοοῦμεν πόσον αἱ λέξεις, ἰδίως δὲ τὰ ἐπίθετα καὶ μάλιστα τὰ κλητικά, σχεδὸν οὐδεμίαν ἔχουσι σημασιαν καθ' ἑαυτά, λαμβάνουσι δ' ἑκάστοτε ὁποίαν ἡμεῖς δίδομεν αὐτοῖς χροιάν.

Προχωροῦντες ἤδη εἰς τὴν γλωσσικὴν μελέτην τῶν ὀνομάτων, ἤτοι ἐξετάζοντες τοὺς μετασχηματισμοὺς αὐτῶν, παρατηροῦμεν τέσσαρα εἴδη μεταβολῶν, α') εἰς τὴν ῥίζαν β') εἰς τὴν κατάληξιν γ') εἰς τὸν τόνον καὶ δ') εἰς τὰ διπλᾶ σύμφωνα. Οὐδὲν λέγομεν περὶ τῶν ἐπιθετικῶν συνθέσεων αὐτῶν, ὁποῖαι εἶναι πλὴν τοῦ γερω- καὶ τοῦ παπα- αἱ σκωπτικαὶ μετὰ τοῦ κακο-, κλεφτο-, κουτσο-, κουφο-, κκελο- (κκέλης, Τουρκ. κχὲλ=φαλακρός), μασσο- (=τραυλο-) μαυρο-, παλιο-, πελλο-, στραο-, ψεφτο- ἀλλὰ συνηθεστάτη εἶναι ἡ μετὰ χακη- σύνθεσις καθόσον, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Beaudouin (Etude, σ. 26), οἱ Ἅγιοι Τόποι δὲν εἶναι μακρὰν τῆς Κύπρου καὶ ἀνέκαθεν προσκυνοῦσι καθ' ἕκαστον Πάσχα πλεῖστοι χωρικοὶ (κατά τινα μέσον ὅρον τετρακόσιοι ἐτησίως)· ἡ σύνθεσις αὕτη φαίνεται παράδοξος μετ' ὀνομάτων φραγκικῶν, λ. χ. Χακηλοΐζος (Μαραθάσα), Χακηντζανέττος (Δαυλός), Χακητουμάζος (Μανδριά), Χακηφραντζέσκος (Λεμεσὸς) ὡς λέγεται καὶ Παπαλοΐζος (Πέρα πεδὶ) καὶ Παπαβκονίς (Μόρφου), ἤδη δὲ δύο Παπατουμάζοι ἀπαντῶσιν ἐν ἐπιστολῇ τοῦ 1609 (Acta et diplomata Graeca III 266)· ἀλλ' ὡς ἱστορικὴ αὐτόχρημα εἰρωνεία προσπίπτει τὸ χακῆς μετὰ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων, Χακηαριστείδης, καὶ Χακηθρασὺς (Κοιλάνι), Χακηπερικλῆς καὶ Χακησωκράτης.

Αἱ ριζικαὶ μεταβολαὶ εἶναι διτταί, συντομίαι ἢ παρετυμολογίαι. Ὁ γλωσσικὸς νόμος ὁ λεγόμενος τῆς φειδοῦς ἐφαρμόζεται πανταχοῦ καὶ πάντοτε, ἀμειλίκτως ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τῶν παιδίων, εἴτε ὑπ' αὐτῶν τούτων ἀκουσίως, εἴτε ὑπὸ τῶν οἰκείων ἑκουσίως κατὰ προηγούμενα παραδείγματα, γίνεται δὲ τοῦτο καὶ πρὸς εὐκολίαν τῶν μικρῶν καὶ διότι μεταξὺ τοῦ στενοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ σύγχυσις καὶ παρεξήγησις καὶ μία δὲ συλλαβὴ εἶναι πρὸς διάκρισιν ἀρκετή· τὴν δευτέραν συλλαβὴν ἀποτελεῖ ἡ ἀπαραίτητος εἰς τοὺς Ἕλληνας κατάληξις, περὶ ἧς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἀλλ' ἀρκετὰ τῆς συγκοπῆς τῆς ρίζης παραδείγματα εἶναι τὰ ἑξῆς ἀρσενικὰ καὶ θηλυκά.

Ἀβράμης - Μαμῆς (Σκαρίνου)
Ἀγαθοκλῆς - Φουκλῆς
Ἀγησίλαος - Σιλὶς
Ἀθηνόδωρος - Ἀθηνὶς καὶ Ἀθηνὸς
Ἀλκιβιάδης - Ἀρκὶς
Ἄνθιμος - Ἀθθὺς (Πισσούρι)
Ἀριστοτέλης - Ἀρέστης
Δημοσθένης - Στενὴς
Διονύσιος - Διονὺς (Ἀνώγυρα)
Ἐρωτόκριτος - Ῥωτὶς καὶ Κλιτὶς
Εὐθύμιος - Θυμὶς ἢ Χύμης (Δευτερὰ)
Εὐριπίδης - Πιπὶς
Εὐρυβιάδης - Εὐρὺς
Θεμιστοκλῆς - Τοκλῆς
Θεοφάνης - Φανὴς
Θεόφιλος - Φιλὶς
Θεοφύλακτος - Φυλαχτὶς καὶ -τὸς
Θεοχάρης - Χαρὴς
Θουκυδίδης - Θουκὺς (Βάσα)
Θρασύβουλος - Θρασὺς καὶ Θράσος
Ἰάκωβος (Γιακουμὶς) - Κουμὶς

Ἀγαθονίκη - Ἀθονοῦ (Λεμεσὸς)
Ἀγγελικὴ - Ἀγγελοῦ
Αἰκατερίνη - Κατινοῦ
Ἀλεξάνδρα - Ξαντροῦ
Ἀμαλία - Μαλοῦ
Ἀναστασία - Ἀνάστα καὶ Στασοῦ
Ἀνδριανὴ (Ἀντρικανοῦ) - Κανοῦ (Καρπάσι)
Ἀνδρομάχη - Ἀντροῦ καὶ Μαχοῦ
Ἀννέττα - Ἀττοῦ (Βουνὸν)
Ἀρτεμισία - Ἀρτεμοῦ
Ἀσπασία - Ππασοῦ
Βαλιαντῖνα - Παλεττοῦ (Πάφος)
Βηθλεέμ - Βεθλοῦ
Δέσποινα - Πποινιὰ
Ἐλισάβετ - Σαβοῦ (Πλάτρες)
Εὐανθία - Βαθθοῦ
Εὐπραξία - Πραξοῦ (Πλάτρες)
Εὐρυδίκη - Εὐρυοῦ (Πισσούρι)
Εὐσταθία - Στάθα (Κυπεροῦντα)
Εὐφροσύνη - Φροσοῦ (Σολιὰ)
Ζηνοβία - Ζηνοῦ (Κερύνεια)
Θεογνωσία - Γνῶσα (Σολιὰ)

Ἱερώνυμος - (Γερολεμὶς) Λεμὶς καὶ Μεμὶς (Λεύκαρα)
Ἱπποκράτης - Ἱππὶς (Ὅμοδος)
Καλλίνικος - Καλλὶς (Λάνια)
Κυπριανὸς - Κυπρὶς (Ἀκροῦντα)
Κυριακὸς - Κυρκίς, Κακὸς καὶ Κούλλης (Πέρα πεδὶ)
Κωνσταντῖνος - Κκαντὶς (Κτῆμα) καὶ Καντὶς (Ἀραδίππου)
Λεωνίδας - Λεωνὶς (Κιβίδες)
Μενέλαος - Μελὶς (Λευκωσία)
Μιλτιάδης - Μιρτὶς (Λεμεσὸς)
Μιχαὴλ - Χαήλης καὶ Χαηλὶς
Νικόλαος - Κκολὶς
Νεόφυτος - Φυτίς
Ξενοφῶν - Ξενὶς (Δωρὸς)
Ὀνησιφόρος - Φορὶς (Κοιλάνι)
Παντελεήμων - Παντελὶς
Παρασκευᾶς - Σκεγγᾶς
Πολύβιος καὶ Πολύδωρος - Πολλὺς
Πολύκαρπος - Καρπὶς
Σπυρίδων - Σπυρὶς
Στυλιανὸς - Στυλὶς
Σωζόμενος - Ζομενὶς
Σωκράτης - Σωκρὶς (Ἀγ. Φύλα)
Φιλόκυπρος - Κύπρος
Φλουρέντζος - Φουντζὶς (Λευκόνοικον)
Φραντζέσκος - Κέσκος (Καρπάσι)
Χαράλαμπος - Λαμπίς, Παμπίς, (Τύμη) Χαμπὶς
Χαρίτων - Χαρὶς
Χριστόδουλος - Ττοουλὶς καὶ Χουλὶς (Καρπάσι)
Χριστοφόρος - Ττοφὶς

Θεοδοσία - Κοσοῦ (Φοινικάρια)
Θεοφανὼ - Φανοῦ
Καλλισθένη καὶ
Καλλιόπη - Καλλοῦ
Κλεοπάτρα - Πάτρα
Κλημεντία - Κλημοῦ
Κλυταιμήστρα - Μηστροῦ
Κρυσταλλένη - Χρυστοῦ (Λόφου) καὶ Τταλλοῦ
Κυριακὴ - Κακοῦ καὶ Καλλοῦ
Μαγδαληνὴ - Μαγδάλα (Πολέμι)
Μαρκέττα - Κέττα
Μελπομένη - Μερποῦ
Μυροφόρα - Μυροῦ (Πολεμίδια) καὶ Φοροῦ
Νεοφυτοῦ - Φυτοῦ
Ξανθίππη Ξαθθοῦ
Ὀλυμπιὰς - Ὀλυμποῦ
Ὀρθοδοξία - Δοξοῦ
Παναγιώτα - Πατοῦ, καὶ Γιωτοῦ
Παραδείσα - Πασοῦ
Παρθενόπη - Παρτενοῦ
Πηνελόπη - Πηλοῦ (Ὅμοδος)
Ῥοδοθέα - Ροδοῦ
Σταυριανὴ - Σταυροῦ
Στυλιανὴ - Στυλλοῦ
Σωσάννα - Σαννοῦ
Τερψιθέα - Τερψοῦ
Φεβρονία - Φρονοῦ (Μονιάτης)
Φλορεντζοῦ - Φουντζοῦ (Λευκόνοικον)
Χαραλαμποῦ - Χαμποῦ
Χαριθέα - Χαροῦ (Λεμεσὸς)

'Αλλὰ συντομίαι τινὲς ἔχουσι λόγον ἁπλῶς φωνητικὸν λ.χ. ὁ 'Αθηνό(δ)ωρος-Φηνωρὶς) (Πισσούρι), ὁ Γαβριὴλ 'Αρβίλης, ὁ (Δ)ημήτριος-Μητρίς, ὁ (Δη)μοσθένης-Μοστενίς, ὁ Θεο(δ)όσιος-Φεόσις, καὶ Φοσίς, Θεό(δ)ουλος-Θουλὶς (Λευκωσία), Θεό(δ)ωρος-Θωρίς, Φωρὶς καὶ Χωρὶς κατὰ τὰς ἑκασταχοῦ προφορὰς τοῦ θ, ἐνῷ ἄλλαι μεταβολαὶ γυναικείων ἰδίως ὀνομάτων εἶναι φανεραὶ παρετυμολογίαι κατὰ τὸ πλεῖστον μοναδικαί.

'Αποστόλις-Πιστολὶς (Κοιλάνι)
'Αριστείδης-Χαριστὴς ('Απαισία)
Δημοσθένης-Ποστένης (Κοιλάνι)
'Επαμεινώνδας-Πομεινώντας (Μουτουλᾶς)
Θρασύβουλος-Κρασὶς (Κοιλάνι)
Ὅμηρος-Ὄνειρος (Βαρώσια)
'Ονούφριος-Νεφρὶς (Πισσούρι)
Τεῦκρος-Πεῦκος (Βαρώσια)
Φλωρέντζος-Φλουρὶς (Κοιλάνι, Πελέντρι)
Φιλοποίμην-Μηλοπίπονος

'Αθανασία-'Αθασοῦ (Λεμεσὸς)
Αἰμιλία-Μηλιὰ (Σκάλα)
'Αμαλία-Μελοῦ
Ἄρτεμις-Αρτοῦ
Δέσποινα-Ποτσοῦ (Κάτω 'Αρχιμανδρίτα)
'Ελπινίκη-Φοινίκα (Μανδριά)
Εὐφροσύνη-Δροσοῦ καὶ Φρεσκοῦ
Ζηνοβία-'Αζινοῦ (ἀζίνα=σπινθὴρ Κάτω 'Αρχιμανδρίτα)
Κλειὼ-Κλειδοῦ (Λάνια)
Κλεονίκη-Κλωνοῦ (Πισούρι) καὶ Πλικοῦ (Ὅμοδος)
Μαρία-Ππαρία ('Ριζοκάρπασον)
'Ολυμπιὰς-Κολυμποῦ
'Ορθοδοξία-Λοξοῦ
Παρθενόπη-Θεονόπη (Καπηλειόν)
Πηνελόπη-Μηλονόπη (Κοιλάνι)
Τερψιθέα-Τοψιθέα (Πολέμι καὶ Ψυχοῦ (Μονάγρι)
Φλουρεντζοῦ-Φλουροῦ (Σπήλια)

Μεταβολὴ τῆς καταλήξεως γίνεται πρὸς δήλωσιν μικρότητος ἢ μεγέθους ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν μεγάλων, χαριεντιζομένων πρὸς τοὺς μικρούς. Πρὸς ὑποκορισμὸν κατ' ἀρχὰς εἶν' εὔχρηστον τὸ οὐδέτερον καὶ διὰ τὰ δύο φῦλα, ἀλλὰ κατόπιν ἐν τῇ πλείστῃ Κύπρῳ,

χρησιμοποιοῦνται αἱ οἰκεῖαι καταλήξεις τῶν γενῶν. Ὑποκοριστικαὶ δὲ καταλήξεις εἶναι συνήθεις αἱ ἑξῆς.

α.) τὸ -ού(δ)ιν, ἡ κοινοτάτη ἐπὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, λεγόμενον καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, (λ. χ. Καστρούδι), προελθοῦσα δὲ βεβαίως ἐκ τῶν ὀλίγων εἰς -ους ὀνομάτων, χνούδι(ο)ν, βούδι(ο)ν (βλ. Χατζιδάκιν ἐν «Παρνασσῷ»). Παραδείγματα τοιούτων ὑποκορισμῶν εἶναι περιτὸν νὰ καταγραφῶσι, διότι πάντα τὰ ὀνόματα δέχονται, προσκαίρως τοὐλάχιστον, αὐτήν, ἀλλὰ πρόσωπά τινα φυλάττουσιν αὐτὴν μέχρι τοῦ τέλους· λ. χ. Βασιλούδιν, Χαραλαμπούδιν, ὀνομάζονται δύο ἄνδρες. Μετὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν σχηματίζονται ὀλίγιστα μὲν ἀρσενικὰ εἰς -ούδις, χρησιμεύοντα μόνον ὡς ἐπώνυμα (Ἀγγελούδις, Ἀρκατούδις, Ταβελούδις, Τσαγκαρούδις, Φελλαχούδις ἔχοντα συχνοτέραν γενικὴν εἰς -ουδοῦ, διότι παρὰ Κυπριανῷ (404) κεῖνται οὐδετέρως «ὁ κ. Δαβὶδ Κουφούδιν, ὁ κὺρ Λ. Κρασούδιν»), πλεῖστα δὲ θηλυκὰ εἰς -οῦ, ἥτις εἶναι ἡ κοινοτάτη ὑποκοριστικὴ κατάληξις τῶν θηλέων λ.χ. Ἀθηνοῦ, Ἀννοῦ, Ἀντωνοῦ. Βαρβαροῦ, Εἰρηνοῦ, Εὐδοκοῦ, Εὐλαλοῦ, Λενοῦ, Λευκοῦ, Λυδοῦ, Μαρτοῦ, Ξενοῦ, Οὐρανοῦ, Πελα(γ)οῦ, Φιγενοῦ, ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐπὶ Μαχαιρᾶ 368 «τὴν Μαρίουν (γράφε Μαριοῦν) τοῦ Πισσολόγου»· ὡς ἀρχὴν τῆς καταλήξεως ταύτης ὑπέδειξεν ἤδη ὁ Χατζιδάκις (Einleitung σ 25) τὴν ἀρχαίαν -ώ, εἶναι δὲ λόγου ἄξιον ὅτι ἐπὶ ἐπιτυμβίου ἐξ Ἀμαθοῦντος ἐπιγραφῆς (ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ Perdrizet ἐν τῷ Bull· de Cor. Hell XX 1896 σ. 336 ἀρ. 16) ἀναγινώσκεται σαφῶς γυνὴ ΤΡΥΦΟΥ. Τὸ ὄνομα τοῦτο πιθανῶς εἶναι ὑποκορισμὸς τοῦ παρὰ Λουκιανῷ Reitz III 318 ἑταιρ. διαλ. 11) «Τρύφαινα»· ἀλλὰ καὶ ἑτέρα ἐξ Ἀμαθοῦντος ἀνέκδοτος ἐπιγραφὴ (ἐπὶ κιονίσκου 0.60 παρὰ τῷ ἰατρῷ Πιερίδῃ) παρέχει ΕΠΙΚΤΟΥ ΚΤΗΤΟΥ | ΧΡΗϹΤΗ ΧΑΙΡΕ, ἔχομεν δὲ καὶ ἄλλοθεν «Ζευξοῦν Ἀρίστωνος Κυρηναίαν» (Σακελλαρίου Α΄ καὶ σ. 96 ἀρ. 58). Ἀλλ' ἡ κατάληξις χρησιμεύει καὶ ὡς πατρωνυμικὴ λ. χ. Καλογιαννοῦ, ἡ κόρη τοῦ Καλογιάννη, λέγεται δὲ καὶ περὶ πραγμάτων ἀμαξοῦδα καὶ ἀμαξοῦ.

β΄) Τὸ -ουλλίν, καταβιβάσαν τὸν τόνον ἀντὶ ούλλιν, ἤτοι τῆς ἀρχαίας -ύλλιον. Συνήθη κυρίως εἶναι τάρσ. εἰς -ουλλίς, Γιαγκουλλίς, [Κυρ] Κακουλλὶς ἢ Κουλλίς, Σαβουλλὶς καὶ τὰ θηλ εἰς

-ουλλοῦ, Κακουλλοῦ, Μαρουλλοῦ, Μορφουλλοῦ (Μονάγρι).

γ') Τὸ -άλλις ἢ -αλλὶς ἐξ ὑποκοριστικῆς καταλήξεως -άλλιν, προελθούσης ἴσως ἐκ τοῦ κρυστ-άλλιν, σιμιδ-άλλιν καὶ ἐπεκταθείσης εἰς τὸ δρυνάλλιν (μικρὰ δρῦς), κρεμμάλλιν (μικρὸς κρεμμός), τουμπάλλιν (ὀλίγη τούμπα = κύρτωμα, λοφίσκος). Ἀρσενικὰ παραδείγματα τὸ Γεωρκαλλίς, Κυρκάλλις (Πηγὴ) ἢ Κυρκαλλὶς (Βαρώσια), Σκεγκαλλὶς (Λευκόνοικον), Τροφαλλὶς καὶ θηλυκὰ τὸ Εὐαλλοῦ (Εὔα Ἁγ. Φύλαξις) ἢ Βαλλοῦ (Ἅγ. Γεώργιος) Ππριναλλοῦ, Ττιναλλοῦ (Μεσαριά), Χρυσαλλοῦ (Κοιλάνι), ἴσως ἀμέσως κατὰ τὸ Χρυσταλλοῦ (Κρυσταλλίνη).

δ') Τὸ -άκιν εἶναι σπανιώτατον ἐπὶ κυρίων ὀνομάτων, ὡς Ἀντωνάκιν (Καρπάσι) τὸ δὲ ἀρσ. -άκις εἶνε συνηθέστερον εἰς τὲς Κεβίδες (Λεμεσοῦ), ἐνῷ ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου ἀκούονται μόνον τὸ Βασιλάκις, Γεωρκάκις, Γιαννάκις, Κωστάκις (Διόρυος), Λουκάκις (Ὅμοδος), Νικολάκις, Πετράκις, Πκεράκις, Χριστοφάκις ἢ Ττοφάκις (Ἁγ. Ἀθανάσιος) καὶ παρὰ Κυπριαν. 404, «Μαρκάκης». Καὶ περὶ προσηγορικῶν τὸ -άκιν ἀκούεται μόνον εἰς παλαιὰ τραγούδια (παιδάκιν, κορμάκιν Δελτίον τῆς Ἐθνολ. Ἑτ. Ε', 336 στ. 324, φλαγκάκιν) καί τινας τοπωνυμίας (Κελλάκιν, χωρίον τῆς Λεμεσοῦ, Καλυβάκια χωρίον τῆς Κυθραίας, (Μοναστηράκιν, τοποθεσία τῶν Φοινικαριῶν) ἐξ ὧν εἰκάζεται ὅτι πρὸ τῶν Φράγκων ἡ κατάληξις ὑπῆρξε γονιμωτέρα.

ε') Τὸ -ούριν ὡς ὑποκοριστικὸν πραγμάτων ἀνθεῖ εἰς τὸ Καρπάσιον, ὅπου λέγεται μανικούριν, μαντιλούριν κτλ. ἀλλὰ γενικώτερον εἶναι τὸ παπαδούριν, ἐξ οὗ Παπαδούρις, παπαδούρια, ὡς καὶ ἐν τῇ Διηγήσει τῶν τετραπόδ. ζῴων στ. 386, φραγκοπαπαδούρια. Ὁμοίως λέγεται τὸ Ἀντωνούριν, τὸ Γιαννούριν, (Καρπάσι) τὸ Παναούριν (Σιλίκου), ἀλλ' ὑποκοριστικώτερα εἶναι τὸ Παναουρὶν καὶ τὸ Γιαννουρίν, ἐξ ὧν ἀρσενικὰ ὁ Γιαννουρίς, ὁ [Κυρκα]κουρὶς ἢ Κακούρις (Περιστερώνα) ὁ Παναουρὶς (Πολέμιν, Μανδριά), ὁ Σα(β)ουρὶς (Κυθραία) καὶ θηλυκὰ [Ἀνα]Ττασούρα (Καρπάσι), Ππροινούρα (Λάνια), Παναούρα.

ϛ') Τὸ -ίτσιν, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Πτωχοπροδρόμου ὑποκορισμός, ἀκούεται μόνον εἰς τὸ βορτίτσιν καὶ πραματίτσιν, ἀλλ' εἶναι σύνηθες τὸ -ίτσα, Ζωίτσα, Θεωνίτσα (Λάνια), Μαρίτσα, Ταρσί-

τσα (Λεμεσὸς) καὶ παρὰ Κυπριανῷ 362 «Πετρίτζα».. Πρῶτον τῆς καταλήξεως ταύτης παράδειγμα πιθανῶς εἶναι τὸ Βιγλενίτζα ὡς ἐκαλεῖτο ἡ μήτηρ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ. Παρὰ Μαχαιρᾶ σ. 103 εὑρίσκεται καὶ τὸ -ίτσις («τὸν Κώσταν τὸν Φιλίτζην»), ἀλλὰ τοιαῦτ' ἀρσενικὰ δὲν ὑπάρχουσι σήμερον ἐν Κύπρῳ.

ζ') τὸ -έτιν εἶν' εὔχρηστον ἐπὶ ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, ἰδίως εἰς τὸ Πολέμιν τῆς Πάφου καὶ τὴν Λάνιαν τῆς Λεμεσοῦ, ὅπου λέγεται καὶ περὶ ἐνηλίκων. Λ. χ. τὸ Ἀρκυρέτιν (Πολέμιν), τὸ Γιωρκέτιν, τὸ Κωσταντέτιν (Ἅγ. Γεώργιος) τὸ Λοϊζέτιν, τὸ Μηνέτιν (Πολέμι), τὸ Παναέτιν, τὸ Σολομέτιν (Ἀρχιμανδρίτα), τὸ Χαραλαμπέτιν, τὸ [Χρι]-Ττοφέτιν, καὶ τὸ Ἀδέτιν (Ἅδα), τὸ Μαλέτιν ἢ Μαλέτικον (Ἀμαλία). Ἡ κατάληξις αὕτη ἔχει περίεργον καταγωγήν· λέγεται περί τινων λεπτῶν ποιοτήτων ἢ ἐλαφρῶν χρωμάτων πραγμάτων καὶ ζῴων, λ. χ. κρασὶν πισσαρέτιν (μυρίζον ὀλίγην πίσσαν), ἀθάσιν θυμέτιν (ἀμύγδαλον ὑπόπικρον), γαούριν ἀξαθθέτιν, ῥιφάϊν σιερέτιν καὶ κυριολεκτεῖται περὶ τῆς μικρᾶς αὐτῶν ἡλικίας, μουσκάριν δκέτιν καὶ δκέτικον, γαούριν τρέτιν καὶ τρέτικον ἐκ τῶν δύο ἀρσενικῶν ὁ δκέτης, ὁ τρέτης, (περὶ ζῴων) ἤτοι διέτης καὶ τριέτης, ὅθεν ἀμαυρωθείσης τῆς ἐννοίας τοῦ -έτης ἐν τοῖς οὐδετέροις ἀνεπτύχθη ὡς πάσης μικρᾶς αὐτῶν ἰδιότητος σημαντική, (πρβ. τὴν -ήρης καὶ -ώδης, καὶ Whitney-Χατζιδάκι Συγκριτ. Γλωσσικῆς σ. 99).

Ἀλλὰ καὶ ἰταλικάς τινας καταλήξεις ἐκληροδότησαν εἰς τοὺς Κυπρίους οἱ Βενετοί· κατὰ τὰ παρὰ Μαχαιρᾷ 380 Λουσιέττος καὶ Λουσιέττα, (-etto, -etta) καὶ 465 «τὸν Πενέττον» ἀκούονται Γιακουμέττος, Νικολέττος, Πκερέττος καὶ Πκερέττης (Ἀμμόχωστος), ἰδίως δὲ θηλυκὰ Ἀγγελέττα (Ἁγία Φύλαξις), Ἀννέτα, Σοφιέττα καὶ εἰς τὴν Κώμαν Μαρόττα (ἰταλ. Mariotta (πρβ. Mariona)· Ὑπάρχουσιν ἐπίσης καὶ εἰς -ίκκος -ίκκα, Ἀντρίκκος, Λαμπρίκκος, Πκερίκκος (Καρπάσι) Μαρίκκα. Κατάληξιν -ico καταλέγει ὁ Tommaseo μεταξὺ τῶν ὑπερδιακοσίων ὑποκοριστικῶν τῆς ἰταλ. γλώσσης (Dizionario dei Sinonimi 1898 σ, 23), ἀλλὰ πρέπει νὰ συνεξετασθῇ καὶ ἡ κατάληξις -άκκος τῶν Μανιατῶν, ἐξ ἧς ἐν Κύπρῳ Βασιλάκκος, [Δη]Μητράκκος, [Νι]Κολάκκος.

Δύο ἄλλαι καταλήξεις, καὶ δὴ ἀρχαῖαι, τὸ -ίδιν καὶ -άριν ὑπάρχουσι μόνον, ὅσον γινώσκομεν, εἰς τὸ Μαρίδιν (Πεδουλᾶς) καὶ

Λουκάριν ἢ Λουκαρὶν (Βαρώσια). Ἀλλ' ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ κυριωτάτη πασῶν τῶν ὑποκοριστικῶν καταλήξεων καὶ βάσις τῶν λοιπῶν δι' ἀμφότερα τὰ γένη, εἶναι ἡ εἰς ιν. Ἐν πολλαῖς μάλιστα κώμαις τῆς Μαραθάσας καὶ τοῦ Καρπασιοῦ οὐ μόνον παιδία, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καλοῦνται κατὰ τύπον οὐδέτερον, τὸ Ἀντωνὶν (Καρπάσιν), τὸ Κυριλλὶν (Μεσαριά), τὸ Λουκὶν (Πισσούρι) τὸ Μαρκὶν (Πεδουλᾶς), τὸ Σωσὶν (Θεοδόσιος, ἐν Πεδουλᾷ), τὸ Φιλιππὶν (Καμινάρια) καὶ παροξύτονα τὸ Κυρκάκιν (Ἄχνα), τὸ Λοΐζιν, τὸ Χριστοδούλιν καὶ θηλυκὰ τὸ Ἀθανασὶν (Καλαπαναγιώτης), τὸ Ἀννεζὶν (Πεδουλᾶς) τὸ Εὐίν, τὸ Κατερίνιν κα Κατερινίν, τὸ Ἀναστασὶν (Καλαπαναγιώτης), τὸ Ἀννουσίν, τὸ Δεσποίνιν (Ὅμοδος), τὸ Πποινὶν (Πρόδρομος), τὸ Λενίν, τὸ Βδοκίν, τὸ [Θεο]Φανίν, τὸ Μαρίν, τὸ Πηλὶν (Πεδουλᾶς), τὸ Σοφίν, τὸ Φουντζίν, τὸ Χριστίνιν, (ἐνῷ τὸ Ττινὶν φεύγουσιν ὡς ὁμόηχον πρὸς τὸ χτηνίν), ὁμοιότατα πρὸς τἀρχαῖα Λεόντιον, Μύρτιον Χελιδόνιον κλ., ἅπερ μεταγενέστερον ἐλέγοντο καὶ περὶ ἐντίμων γυναικῶν. Ἐν τῇ πλείστῃ Κύπρῳ σχηματίζονται ἀμέσως ἀρσενικὰ εἰς -ὶς ἐκ πάσης καταλήξεως εἰς -ας ἢ -ος λ.χ. Ἀγγελίς, Ἀλεξαντρίς, Ἀποστολίς, Ἀουστίς, Γιακουμίς, Κλεοβουλίς, Λαζαρίς, Λοΐζίς, Λουκίς, Λυσαντρίς, [Ὀ]Νησιφορίς, Πκερίς, Σαβίς, Σολομίς, Σταυρίς, Στεφανίς, [Σω]ζομενὶς (Καρπάσι), Τουμαζίς, Χαραλαμπίς, Φιλιππίς, Φραντζεσκίς. Αὕτη δὲ προσλαμβάνεται πρὸς κλίσιν τῶν τριτοκλίτων ὀνομάτων, Ζηνωνίς, Συμεωνίς, Τρυφωνίς, Φαιδωνίς, Ἀχιλλίς, Βερτίς, Γιασὶς (Ἰάσονες ὑπῆρχον δύο σύγχρονοι τοῦ Νεοφύτου τοῦ Ῥοδινοῦ Κυπρ. 361), Παρμενίς, Σωζὶς (Σώζων) καὶ τῶν εἰς τὰς πόλεις εἰσαχθέντων Βιχτωρίς, Βυρωνίς, Γαστωνὶς (Gaston), Ναπολίς. Καὶ τὸ ἀγγλικὸν John ἐκλίθη Κιονὶς (πρόφ. tcho, ὅπως κιόνιν, κιὸ), ἀποδιδόμενον προχείρως εἰς πάντα Βρεττανὸν στρατιώτην καὶ κωμικῶς εἰς τὰ πευκάρια ὅσα ἐβλάστησαν ἀπὸ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς καὶ προστατεύονται αὐστηρῶς ὑπὸ νέου τῶν Ἄγγλων νόμου. Καὶ τῶν εἰς -ι(ο)ς ἢ -ης παροξυτόνων ἀρκεῖ νὰ καταβιβασθῇ πρὸς τὴν λήγουσαν ὁ τόνος, ἵνα παραχθῇ τὸ ὑποκοριστικόν· λ. χ. [Ἀνα]Στασίς, Ἀντωνίς, Γεωρκίς, (Δη)Μητρίς, (Εὐ)Στρατίς. Εὐτυχίς, Γιαννής, Κλεαθθὴς (Μανδριά), Λευτερὶς (Πολέμι), (Μι)Χαηλίς, Φωτίς, Μανουηλής, τἀνάπαλιν δὲ

μόλις ἀναβιβάζεται ὁ τόνος καὶ μεγεθύνεται ὁ φέρων τὸ ὄνομα ἐν τῇ γλωσσικῇ συνειδήσει τῶν Κυπρίων, λ. χ. ὁ Κυρκάκις φαίνεται μεγαλύτερος τοῦ Κυρκακί, (Τιλλυριὰ), ὁ Κούλλις τοῦ Κουλλί, (Πέρα πεδὶ), ὁ Λιάσις, τοῦ Λιασὶ (Παραμύθα) ὁ Στράτις, τοῦ Στρατὶ κτλ. Ἐντεῦθεν νοοῦμεν τὸ κατ' ἀρχὰς παράδοξον φαινόμενον ὅτι πολλοὶ Κύπριοι φέρουσι τἀναστηθέντα εἰς -κλῆς ὀνόματα παροξυτόνως, Ἀγαθόκλης, Ἡράκλης, Θεμιστόκλης καὶ Σοφόκλης. (Πέρα Πεδὶ), διότι τὸ -κλῆς ἐφαίνετο πρόσφορον εἰς τὴν παιδικὴν αὐτῶν ἡλικίαν (οἱονεὶ-κλίς). Τὸ Ἡράκλης εὑρίσκεται καὶ ἐν μεσαιωνικῇ παροιμίᾳ, (παρὰ Πολίτῃ, δύο, 63), ὁ δὲ κ. Πολίτης παρέχει τὴν ἄλλως εὐλογωτάτην ἐξήγησιν, ὅτι ἀνεβιβάσθη ὁ τόνος «πιθανῶς κατά συνεκδρομὴν ἐκ τῆς κλητικῆς» (τόμ. Δ' σ. 610). Ἂν ὅμως ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἤδη πρὸ Χριστοῦ ἦτο παρηγμένη ἡ ὁμαλὴ κλητικὴ εἰς -κλῆ (οὕτω π. χ. ἀνέκδοτος ἐξ Ἀμαθοῦντος ἐπιγραφὴ ἔχει ΑΡΙΣΤΟΚΛΗ|ΧΡΗΣΤΕ|Χ[ΑΙ]ΡΕ, πρβλ. Χατζιδάκι Einleitung σελ. 76-7, ὅπου τοιαῦται εἰς -κλῆ παρατίθενται γενικαὶ) καὶ ἐξ ἄλλου ὅτι πρὸ πάντων πρὸς τὸν Ἡρακλῆ ἀπᾴδει πᾶσα παντὸς ὑποκορισμοῦ ἔννοια, θὰ εὕρωμεν πιθανώτερον ὅτι ἀπο τῶν μέσων ἤδη χρόνων ἦτο αἰσθητὸς ὁ ὑποκορισμὸς τοῦ τόνου. Παρὰ Μαχαιρᾷ 349, 397, 402 (τρὶς) εὑρίσκεται ὁ Νικοκλῆς», 380 ὁ Γιοτῆς (ἤτοι ὁ [Πανα]γιωτὴς) 397 «ὁ Θεοτοκὶς» 394, ὁ Κωσταντῆς, 405, τοῦ Στασὶ» καὶ παρὰ Βουστρωνίῳ, 437 «ὁ Φανῆς», 473, ὁ Νικολῆς τοῦ Κωσταντῆ», οὕτω δὲ μεταγράφουσι καὶ οἱ δύο χρονογράφοι καὶ φραγκικά τινα ὀνόματα· Μχ. 384 ἐβαπτίσαν τὸν Σαρακηνὸν καὶ ἐκράξαν τὸν Τουμασῆν, 381 Σιμουνῆν, Βουστρ. 424. Τζορτζῆς 448 Περναρδῆς. Καὶ τὸ συχνὸν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ὄνομα «Φιλῆς» ἦτο πιθανώτατα ὑποκοριστικὸν τοῦ Θεόφιλος. «Ὁ εἰς -ὶς ὑποκορισμὸς θὰ ἔγεινεν αἰσθητὸς καὶ χρήσιμος ἀμέσως μετὰ τὴν συγκοπὴν τοῦ ἰ(ο)ν ἐκ τῆς κοινῆς αἰτιατικῆς λ. χ. τὸ Στεφανίν, ἀμέσως ὁ Στεφανίς. Οὕτως ἤδη ἐπὶ Μαυρικίου ἤκμασεν ὁ πατρίκιος Κωνσταντῖνος ὁ Λαρδὶς.

Ἐνταῦθα πιθανῶς εἶν' ἀναγκαία παρέκβασίς τις ὀρθογραφική. Τὰ εἰς -ὶς γράφονται διὰ ι, καίτοι δύναται σκωπτικώτερον νὰ λεχθῇ, ὅτι τοιουτοτρόπως ἐξομοιοῦται τὸ Κωστίς, Παυλίς, Πετρὶς πρὸς τὸ Βακχίς, Δροσίς, Δωρίς, Θαίς, Κοχλίς, Ὑμνίς, Χρυσὶς τῶν διαλόγων τοῦ Λουκιανοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ζητήσει πρέπει νὰ διώ-

κηται ἡ ἀκρίβεια. Ἄλλο ζήτημα, καθαρῶς ἀκαδημεικόν, ἂν ἐν τῇ καθ' ἡμέραν χρήσει πρέπει νὰ καταργηθῇ ἡ εἰς -ῆς γραφὴ τῆς παραδόσεως.

Ἀλλὰ πῶς ἄραγ' ἐγεννήθη ἐν τῇ γλωσσικῇ συνειδήσει ὁ ἐκ τοῦ καταβιβασμοῦ τοῦ τόνου ὑποκορισμός; Ὁ λόγος πρέπει, νομίζομεν, νὰ ζητηθῇ πρῶτον εἰς τὸ -ίν, ἤτοι τὴν προφορὰν τοῦ τελικοῦ ν. Ὡς ἐξετέθη ἐν Ἀθηνᾶς Ϛ' 166, ἡ ἀπήχησις αὐτοῦ εἶναι «τοσούτῳ μᾶλλον αἰσθητὴ ὅσῳ πλησιέστερον τοῦ τέλους πίπτει ὁ τόνος». Ἀληθῶς τὸ ν τοῦ Κατερινὶν καὶ Παναουρὶν εἶναι διπλάσιον τοῦ ν τοῦ Κατερίνιν καὶ Παναούριν. Ἂν δ' ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὸ ἐν Ἀθηνᾶς Η' 437 ὅτι τὸ ν εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ οὐδετέρου γένους, νοοῦμεν ὅτι ὅσῳ εὐκρινέστερον ἠχεῖ τοῦτο, τόσῳ σαφέστερον ἐξαίρεται ἡ ἔννοια τοῦ οὐδετέρου καὶ ἐπομένως τοῦ μικροῦ. Τὸ συναίσθημα τοῦτο συνεδέθη κατόπιν μετὰ τοῦ ὀξυτόνου, ἀφοῦ μάλιστα ὑπῆρχεν ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὸ προπαροξύτονον ἀρσενικόν.

Εὐνόητον εἶναι ὅτι πολλάκις κόπτονται καὶ ὑποκοριστικὰ τῶν ὑποκοριστικῶν, λ. χ. Ἀννεττὶν (Πρόδρομος), Λενουκκοῦ, Μαριτσοῦ, Μαρουδίτσα, Μαρικκοῦ, Μαρίκκιν (Ὅμοδος) ἢ Μαρικκίν, Παναουροῦ (Ὅμοδος), Τταλλουροῦ (Πισσούρι) καὶ Ἀντωνακούιν (Καρπάσι), Γιαννουρούιν, Μαρκουλούιν, Βασιλακκίς, [Νι] Κολεττὶς (Λάνια) κτλ.

Ἀντίθετος τοῦ ὑποκορισμοῦ διάκρισις εἶναι ἡ μεγέθυνσις τῶν ὀνομάτων πρὸς χαρακτηρισμὸν προσώπων μεγαλοσώμων. Μεγεθυντικὴ δὲ κατάληξις τῶν ἀρσενικῶν εἶναι κυρίως ἡ ἀρχαία εἰς -ᾶς ἢ -ιᾶς, τοῦτο μόνον ἔχουσα τὸ κακόν, ὅτι λέγεται καὶ περὶ τράγων καὶ ἄλλων ζῴων, λ.χ. χιλιδονιᾶς, σιερκᾶς (ἔχων τὸ χρῶμα τοῦ σιδήρου), ἀξαθκιᾶς, ὅπως ἀκριβῶς Ξανθίας ἐλέγετο μετά τινος περιφρονήσεως ὁ δοῦλος τοῦ Διονύσου ἐν τοῖς Βατράχοις. Οὕτως Ἀδαμᾶς, Ἀντωνᾶς (Πέρα πεδι) ἢ Ἀντωνιᾶς, Γαβριλᾶς (Λεμεσὸς) ἢ Γαβριλιᾶς (Πολέμι), Δημητρᾶς (Περιστερώνα), Κωσταντᾶς (Πεδουλᾶς), Λοϊζιᾶς (Μαραθάσα), Μιχαλιᾶς, [Νι]Κκολᾶς (Μονάγρι), Περκᾶς (Πετρjᾶς ἐν Αὐτοκώμῃ). Ἀλλ' ἰδίως εἶναι συνήθης ἡ κατάληξις -ᾶς εἰς τὸν Μουτουλλᾶν μεταξὺ τῆς νεολαίας· Γιαννᾶς, Λοᾶς ἢ Λοϊζᾶς, Μιχαηλᾶς, Νικολᾶς, Πατροκλᾶς, Πομεινωντᾶς, Χαραλαμπᾶς. Ἐννοεῖται δέ, ὅτι πολλαχοῦ κατὰ φυσικὴν ἀμέλειαν προστίθεται καὶ εἰς ῥίζας, φερούσας καταλήξεις ὑπο-

κοριστικάς· λ.χ. Ἀντρ-ικκ-ᾶς, Γεωρκ-αλλ-ᾶς, Δημητρ-ουλλ-ᾶς ἢ Δημητρ-αλλ-ᾶς, Παυλ-ικκ-ᾶς, Χαμπ-ουλλ-ᾶς.

Ἀλλ' ἡ μεγέθυνσις ἐπιτυγχάνεται περισσότερον διὰ τοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου· Ζαχαρκᾶς-Ζάρκας (Καρπάσι), [Θεο]Φανὴς-Φάνιας (Λάνια), Κουμὶς-Κούμας (Πυρκά), Κυρκὶς Κύρκας (Αὐτοκώμη), Λουκᾶς-Λούκας (Λεμεσός), Πκερὶς-Πκέρας (Πραστειὸν Μεσαρξᾶς) καὶ Πκερέκκας, Πολίκκας (Δωρός), Παρασκέβκας (Πολέμι), Χριστόφκιας (Καλὸν Χωρίον) ἢ Ττόφας καὶ τέλος Χριστούδκιας (Λευκόνοικον). Ὁ ἀναβιβασμὸς οὗτος τοῦ τόνου ἐπιζητεῖται διὰ παντὸς τρόπου· λ. χ. Παναὶς-Πανάος (Λάνια), Ττοφὶς-Ττόφος, Χαμπὶς-Χάμπος (Κώμα τοῦ Γιαλοῦ), ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς προπαραληγούσης τονισμὸς προτιμᾶται παντὸς ἄλλου· λ.χ. Βάσιλος, Δήμητρος [Για]Κούμουλλος (Λιονάρισσον), Κωστάντινος Λόϊζος [Μι]Χάηλος, Πέρικλος, Σά(β)ουλλος (Πολέμι) ἢ Σά(β)ουρος (Περιστερώνα), Πανάκκουρος (Λάνια), Χάμπουλλος (Σολιά), βλέπομεν δὲ καὶ πάλιν λείψανα ὑποκορισμοῦ καὶ συγχρόνως τονικὸν ἀναβιβασμόν, ὡς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ Γιάννακ-ας.

Καὶ τὰ θηλυκὰ δέχονται μεγεθυντικὴν κατάληξιν -ιά ἀντὶ τοῦ ιν· λ.χ. Λενούδιν-Λενουδκιὰ (Βουνίν), Μαρούδιν-Μαρουδκιὰ (Ζακάκι), Ππουινὶν-Ππουινιὰ (ὡς λέγεται λαουδκιὰ ἡ μάνα τῶν λαουδκιῶν), ἀλλὰ πολὺ συνηθέστερον ἀναβιβάζουσι καὶ ταῦτα τὸν τόνον εἰς τὴν ῥίζαν, τρέποντα τὴν κατάληξιν -οῦ εἰς -α, ἰδίως ἐν τῇ Σολέᾳ· λ.χ. (Θεο) Γνωσοῦ-Γνώσα, (Ἐλπινίκη), Φοινικοῦ-Φοινίκα, Ἑλεγκοῦ-Ἑλέγκα, Μαρκαροῦ-Μαρκάρα, Ὀλυμποῦ-Ὀλύμπα, Παλεττοῦ-Παλέττα, Σταθοῦ-Στάθα (Κυπεροῦντα), Στάσα (Καρπάσι), Τέ(ρ)ψα, Φρόσα, Ττάλλα ἢ Χρυστάλλα. Ὅλως ἀπότομος εἶναι ἡ προςθήκη τῆς εἰς -ος ἀρσενικῆς καταλήξεως κατὰ τὸ γέναικος, κέφαλος καὶ κοίλιος, λ.χ. ὁ Ἀλίσαβος, ὁ Ζώιτσος, ὁ Πηνέλοπος, ὁ Πολύξενος καὶ ὅ,τι ἄλλο κόψῃ πλέον ἡ κακία. (Περὶ τοῦ τύπου πρβ. τὸ «Ἀφρόδιτος» τῶν ἀρχαίων Ἀμαθουσίων. Ἡσύχιος ἐν λ.). Εἰς μόνον τὸν Μουτουλλᾶν τὸ ἀρσενικὸν ἄρθρον καὶ δὴ μετὰ τῆς καταλήξεως -ας εἶναι συνηθέστατον ἄνευ πάσης ἐννοίας προσβολῆς ἐπὶ τῶν νεαρῶν τοῦ χωρίου ἐκείνου κορῶν καὶ γυναικῶν, προσφωνουμένων τοιουτοτρόπως καὶ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου φύλου. Οὕτω λ.χ. λέγεται ἀντὶ ἡ Ἀθανασία, ὁ Ἀθανασᾶς,

ὁ Βδοκᾶς, ὁ Ἐρπιδᾶς (ἡ Ἐλπίς), ὁ Φροσᾶς (ἡ Εὐφροσύνη), ὁ Θεκλᾶς, ὁ Ζωιτσᾶς, ὁ Κατερινᾶς, ὁ Λενᾶς, ὁ Μαριαννᾶς, ὁ Μαρικκᾶς, ὁ Χριστινᾶς. Ἐπειδὴ δέ, καθὼς εἴδομεν, συνηθίζουσι τὸ -ας καὶ περὶ νεανίσκων, πρὸς τὸ βρὲ Κυρκακουλλα δύνανται ν' ἀπαντήσωσιν ἐκεῖ καὶ νέος Κυριακὸς καὶ νέα Κυριακοῦ. Τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως ἀρχὴ φαίνεται ἡ ἀρρενωπὴ εὐρωστία τῶν παίδων καὶ τῶν νεανίδων, ἀλλὰ καὶ τάσις τις πρὸς ἀντίθεσιν εἰς τοὺς ὑποκορισμοὺς κωμῶν παρακειμένων· ἡ ἰδική μας δηλαδὴ Εὐδοκία δὲν εἶναι Βδοκίν, ἀλλὰ Βδοκᾶς. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὴν πάροδον τῆς ἐπαινουμένης νεότητος ἡ κατάληξις καταργεῖται καὶ διὰ τὰ δύο φῦλα· ὅθεν ἀκούεται, ὁ Νικολᾶς καὶ ὁ Ππoινιᾶς (τὰ τέκνα) τοῦ Γιαννιοῦ (τοῦ Γιάννη) ἢ τῆς Λενοῦς. Εἰς ὁποίας ἀντιθέσεις ἄγει ἐνίοτε κατὰ μικρὸν ἡ χρῆσις!

Διαλαβόντες ἤδη περὶ τῶν μεταβολῶν τῆς ῥίζης καὶ τῆς καταλήξεως καὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ τόνου, θὰ ἐπεραίνομεν τὸν λόγον, ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἐν Κύπρῳ καὶ ἄλλο σχετικὸν ζήτημα, τὸ τῶν διπλῶν συμφώνων. Τοφὶν π.χ. λέγουσι τὸν μικρὸν Χριστοφόρον καὶ οἱ Χῖοι, ἀλλ' οἱ Κύπριοι προφέρουσι Ττοφίν. Τὸ Νικολὶς προφέρουσι φυσικὰ δι' ἑνὸς κ, ἐνῷ βραχυνόμενον προφέρουσι Κκολὶς καὶ μεγεθυντικῶς Κκολᾶς. Ἀλλὰ περιεργότερον καὶ σπουδαιότερον καθίσταται τὸ θέμα, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τοιοῦτοι τῶν συμφώνων διπλασιασμοὶ ἀπαντῶσι καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων, περιεργότατον δὲ εἶναι, ὅτι τὸ αὐτὸ συνέβαινεν «οὐ μόνον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ καὶ Κελτικῇ καὶ Λατινικῇ γλώσσῃ» (βλ. τὴν διατριβὴν τοῦ Zimmer ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Kuhn XXXIII σ. 174).

Ὁ καθηγητὴς ἡμῶν κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις πραγματευόμενος ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Η' σ. 113 «περὶ διφορουμένων τινῶν ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν ὀνομάτων» ἐδίδαξεν ὅτι «ἐν τοῖς ὑποκοριστικοῖς διπλασιάζονται πάντα τὰ σύμφωνα» (σ. 119) καὶ τὰ θθ, φφ, κατέγραψε δὲ καὶ πολλὰ παραδείγματα τοιούτων ἀρχαίων διπλασιασμῶν. Ἐν τῷ δοκιμίῳ τούτῳ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ ζῶντα παραδείγματα τῶν κυπριακῶν ὑποκορισμῶν, θὰ προτείνωμεν ἐξήγησίν τινα τοῦ παραδόξου τούτου φαινομένου.

Νομίζομεν δηλαδή, ὅτι τὰ διπλᾶ ταῦτα σύμφωνα προέρχονται ἐκ τῆς βρεφικῆς προφορᾶς αὐτῶν τῶν φερόντων τὰ ὀνόματα, καὶ οὐχὶ

τῆς προφορᾶς τῶν περὶ αὐτούς. Διότι φαίνεται μὲν ἀλλόκοτον, ἀλλ' ὅμως ἀληθεύει ὅτι διπλᾶ τινα σύμφωνα προφέρουσι τά νήπια εὐκολώτερον ἢ τὰ ἁπλᾶ· ταῦτα τρόπον τινὰ εἶναι συντομία τῶν διπλῶν, κατορθουμένη μετά τινα ἐξάσκησιν. Περὶ τούτου δύναταί τις νὰ πεισθῇ, ὅταν ἐνθυμηθῇ τὰς πρώτας λέξεις ἃς ἀπαγγέλλουσι τὰ βρέφη· τὸ «πάππα, πάππος, μάμμα, μάμμη, ἄττα» καί τινας ἄλλας πραγμάτων σημαντικάς, λ.χ. νιννίν, ἄννα, κοκκόν, καὶ τέλος αὐτὴν τὴν παρ' Ἀριστοφάνει (Νεφ. 1384) λέξιν, περὶ ἧς δὲν ὤκνησε νὰ διαλάβῃ ὁ Κοραῆς (Προλεγόμ. σ. 321) καὶ ἥτις καὶ σήμερον ἐν Κύπρῳ προφέρεται διὰ δύο κκ. Ἀσυγκρίτως δὲ πλέον εὐαπάγγελτα εἶναι τὰ διπλᾶ ἢ οἱονδήποτε σύμπλεγμα δύο συμφώνων διαφόρων· οὕτω βρεφικώτατοι φθόγγοι εἶναι τὰ δύο κκ, ππ, ττ, ὡς παραγόμενοι ἐπὶ τριῶν διαφόρων τοῦ στόματος μερῶν, ὁμοίως δὲ διὰ δύο ϐϐ, μμ, φφ, χχ ἀπαγγέλλουσι τὰ νήπια τῆς Κύπρου οἱονδήποτε σύμπλεγμα περιέχον ἓν τῶν συμφώνων τούτων μετά τινος ὑγροῦ ἢ τοῦ σ. Ἡ τοιαύτη προφορὰ ὡς εὐκολωτέρα διετηρήθη καὶ μεταξὺ τῶν ἐνηλίκων εἰς τὸ Παραλίμνιν καὶ τὴν Ἁγίαν Νάπαν τῆς Ἀμμοχώστου, ὅπου πάντες προφέρουσιν «ἀκκόπα (σκόπει, βλέπε) ἐκκοτώhην, τοὺπ πελλούς, τὲπ πόρτες, πάνω ττοὺς», καθὼς οἱ Ἰταλοὶ λέγουσιν Ettore, fatto, atto, adatto, trittico (τρίπτυχον) κτλ.

Ὁ κ. Χατζιδάκις περί τινων ἀρχαίων διπλῶν τῶν ὀνομάτων ἤκασεν (σ. 120) ὅτι «οὔτε σταθερὰ ἦσαν, οὔτε ἴσως ὁμοιότατα τοῖς ἀρχαιόθεν παραδεδομένοις διττοῖς ἀπηγγέλλοντο», καὶ αἱ δύο δὲ εἰκασίαι πιστοποιοῦνται ὑπὸ τῶν σημερινῶν μικρῶν Κυπρίων. Δηλαδὴ τὰ τρία νηπιακὰ διττὰ κκ, ππ, ττ προφέρονται κατὰ δύο τρόπους· ἂν μὲν ἐν τῷ συμπλέγματι, ὅπερ ἀντικαθιστῶσιν, ἕπηται τὸ κ ἢ π ἢ τ (λ χ. σκ, ρπ, στ, κτλ.), προφέρονται μετά τινος δασέος πνεύματος, ὅπως δηλονότι προφέρουσι πάντες οἱ Κύπριοι τὰ παραδεδομένα κκ, ππ, ττ· ἂν δὲ προηγῆται, τότε χωρὶς πνεύματος, δηλαδὴ μετ' ὀλιγωτέρας ἐπιμονῆς, ὡς ἐὰν ἦσαν 1 ½ ἦχος. Οὕτω λ. χ. προφέρουσι πάντα τὰ βρέφη:

κκhοτώννω, μάκκhα (μάσκα), ππhάζω, ττhύννω (φτύννω καὶ στήννω), ἀλλὰ κκαίω (κλαίω), μακκὰ (μακρά), ππᾶμα (πρᾶμα), τταυῶ (τραυῶ). Ἐπίσης δὲ Χχιττhέ μου, ἀδεφφός, ἄφφα, κόφφος, κόμμος (κόσμος) καὶ μάϐϐο, ϐϐίκκhω (βρίσκω), ἐνῷ δύο ϐϐ

δὲν ὑπάρχουσι παραδεδομένα (τὸ κρεβάτι καὶ Σάβατον προφέρονται δι' ἁπλῶν β).

Ἔχοντες ἤδη τὴν βάσιν ταύτην, ὡς τὴν κυρίαν πηγὴν τῶν διπλῶν, καταλαμβάνομεν ἀμέσως, διατὶ ἡ Δεσποινοῦ λέγεται Ππoινοῦ, ἡ Ἀναστασία Ττασοῦ, καὶ ὁ Ἀναστάσις Ττασίς, ὁ Δημοσθένης (δηλ. Δημοστένης) Ττενίς, ὁ Ἐλευθέριος (δηλ. Λεφτέρις) Ττερίς, ὁ Εὐθύμιος (δηλ. Ἐφτυμίς) Ττυμίς, ἡ Κρυσταλλοῦ Τταλοῦ, ὁ Κωσταντὶς Τταντίς, ἡ Χριστίνα Ττινοῦ, πάντα μετὰ δασέος πνεύματος, ἐνῷ ὁ Δημητρὶς καὶ ὁ Πετρὶς λέγονται Μητ(τ)ὶς καὶ Πετ(τ)ὶς δι' ἐλαφροῦ ττ. Οὕτω τὰ ὀνόματα ταῦτα, διὰ μόνης τῆς τοιαύτης προφορᾶς, καὶ χωρὶς τῆς καταλήξεως, εἶν' ὑποκοριστικά, λ.χ. Ττόουλος. Καὶ μεγεθυντικὴ ἔτι κατάληξις, προφερομένη βρεφικῶς, φαίνεται ὡς ὑποκοριστική· οὕτω λ.χ. ὑπάρχει κατάληξις -άκλα ἢ -οῦκλα, δι' ἧς σκώπτονται τὰ πολὺ μεγάλα, στομάκλα, ποδάκλα, χεροῦκλα· ἀλλὰ π.χ. ἀποκαλεῖ τις χαριεντιζόμενος τὴν μικρὰν Ἑλένην ἢ Κατίναν Λενοῦκλαν ἢ Κατινοῦκλαν· ἡ μικρὰ προφέρει Λενοῦκκα ἢ Κατινοῦκκα, τοῦτο δὲ παραμένει ὡς ὄνομα αὐτῆς ἀντὶ παντὸς ὑποκορισμοῦ.

Ἀλλ' εὐνόητον εἶναι ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν πάντα τὰ βρεφικὰ στόματα εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἢ εἰς οἱονδήποτε κανόνα. Διότι ἄλλα βρέφη δυσκολεύονται περισσότερον καὶ ἄλλα ὀλιγώτερον. Ὁ Θεμιστοκλῆς οὗτος καὶ τριέτης λ. χ. ἐξακολουθεῖ νὰ λέγῃ Ττοκλῆς ἐνῷ ἄλλος ἐνωρίτερον προφέρει Τόκλης, αἱ ποικιλίαι αὗται παραμένουσιν καὶ κατόπιν (Κοιλάνι καὶ Πολέμι). Ἡ Κυριακοῦλλοῦ προφέρεται συνήθως Κουλλοῦ, ἀλλ' εἰς τὰ Λεύκαρα Κκουλλοῦ διότι κατὰ τὰ δύο λλ εἶπεν ἡ μικρὰ καὶ δύο κκ, τοῦτο δ' ἐνομίσθη διακριτικὸν αὐτῆς· ὁ Μιχαήλης εἰς τὴν Πάχναν λέγεται Κκαηλίς, ὁ Ναθαναήλης εἰς τὴν Δρούσιαν λέγεται Χαναήλης, ἀλλ' εἰς τὸ Κοιλάνι Κκαναλλίς. Παίζων τις ὀνομάζει τὸν μικρὸν Περικλῆ Πέρικλον, ἐκεῖνος πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ τόνου προφέρεται Ππέρλο(ς), οἱ χωριανοὶ «τοῦ κολλοῦν» τὸ Ππέρλος, μέχρις οὗ γείνῃ Χακππερικλῆς Ὁμοίως ὁ Νικολίς, συγκοπτόμενος, προφέρεται Κκολὶς (Τὸ ἰταλικὸν Niccolò δὲν ἔχει βεβαίως σχέσιν.) Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος τῶν ποικιλιῶν, ὅτι λαμβάνονται ἐκ διαφόρων, οὕτως εἰπεῖν σταδίων τῆς παιδικῆς προφορᾶς· τὸ Στυλιανὸς λ. χ. λέγεται

κατ' ἀρχὰς Ττυλλί(ς). ἔπειτα Στυλλίς, κατόπιν καὶ Στυλίς· καὶ οἱ τρεῖς ὑποκορισμοὶ δύνανται νὰ παραμένωσιν σποράδην ὡς ὀνόματα. (Πολέμι, Λεμεσός).

Καὶ διατὶ μὲν τοῦτο τὸ βρέφος προφέρει δι' ἁπλοῦ συμφώνου, τὸ ἄλλο δὲ διὰ διπλοῦ εἶναι ζήτημα τῆς ἀντιλήψεως καὶ τοῦ λεκτικοῦ ἑκάστου. Ἡ δ' ἐπικράτησις τῶν διαφορῶν καὶ μετὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους· αὐταὶ συνήθως αἱ μητέρες ἀρέσκονται καλοῦσαι τὰ μικρὰ κατὰ τὴν προφορὰν ἑκάστου, ὅταν κατορθώσῃ νὰ ἀρθρώσῃ τὸ ὄνομά του· κατόπιν οἱ συνηλικιῶται πειράζουσι τὸν μικρὸν τραυλόν, ἐπαναλαμβάνοντες πρὸς αὐτὸν τὸ σφάλμα τοῦ ὀνόματός του, οὕτω δ' ἐπικρατοῦσι καὶ ἀληθεῖς τραυλισμοί· λ. χ. Χιόρος, (πρόφ. *Sho* ἀντὶ Θεόδωρος), Χιαλὶς (πρόφ. Sha ἀντὶ (Μι)χαηλίς), Χιαμπὶς (πρόφ. Sha ἀντὶ Χα(ραλα)μπίς). Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ εὑρίσκομεν συνήθως, ὅπως ὁ Πλατωνικὸς Καλλικλῆς (σ. 485 Β ἐν Γοργ. XI) «χαρίεντας τοὺς βρεφικοὺς ἐκείνους ψελλισμούς, ἀφοῦ πολλάκις «καὶ ἀνδρὸς ἀκούει τις ψελλιζομένου ἢ παίζοντα ὁρᾷ» μετὰ τῶν μικρῶν. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος σπουδαιότερος, ὁ τῆς διακρίσεως τῶν ὁμωνύμων. Προχωρούσης τῆς ἡλικίας, οἱ τοιοῦτοι ὑποκορισμοὶ συνήθως μὲν ἀντικαθίστανται ὡς ὄντες παιδαριώδεις, διὰ τοῦ πλήρους καὶ κανονικοῦ ὀνόματος, τοῦτο δὲ μάλιστα ἐντὸς τῶν πόλεων, ὅπου κρατεῖ περισσότερος ἀμοιβαῖος σεβασμός. Ἀλλὰ δύνανται κάλλιστα καὶ νὰ μείνωσι διὰ βίου, ἰδίως μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν, ἀποτριβομένης κατ' ὀλίγον τῆς ἐννοίας, ὅπως μένουσι καὶ πάντες οἱ λοιποί. ἀφοῦ γραῖα τῆς Πάχνας ἐξηκολούθει νὰ ὀνομάζηται Κοροῦ.

Ἐκ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ἐξάγεται, νομίζομεν, ἀσφαλῶς διατί «ἐν μὲν τοῖς πληρεστέροις τύποις οὐδέποτε ἐμφανίζεται ἡ δίπλωσις, ἐν δὲ τοῖς βραχυτέροις ἐμφανίζεται» καθὰ παρετήρησε περὶ τῶν ἀρχαίων ὁ κ. Χατζιδάκις (σ. 116)· διότι προφανῶς αἱ νηπιακαὶ λέξεις σπανιώτατα εἶναι πλήρεις. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπὶ τῶν νηπίων παντὸς ἔθνους, διὸ τὸ φαινόμενον ἐκτείνεται καὶ πέραν τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων, πανταχοῦ ἴσως, ὅπου προφέρονται σύμφωνα διπλᾶ.

Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι θέμα γενικώτερον, ἀλλ' ἡ παιδικὴ προφορὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν σημερινῶν Κυπρίων δύνανται νομίζομεν νὰ χρησιμεύσωσιν ἐνίοτε ὡς κλεὶς τῶν διπλῶν συμφώνων τῶν ἀρχαίων μετασχη-

ματισμῶν. Οὕτω λ. χ. τὸ ὄνομα Σαπφώ, μόλις εἰσαχθὲν εἰς τὴν νέαν χρῆσιν τῶν Κυπρίων προφέρεται (παρὰ πᾶσαν τὴν διαφορὰν τοῦ φ) Σαφφώ, ὡς δηλαδὴ εὑρίσκεται ἐπὶ νομισμάτων τῆς Μυτιλήνης ΣΑΦΦΩ (πρβ. Head-Σβορώνου, Ἱστορία τῶν νομισμάτων Β', σ. 100). Τὸ Ἀγησίλαος, συντεμνόμενον εἰς τὸ Καρπάσι, προφέρεται Ἀσίλλαος, ὅπως Ἀγασίλλας ἐπὶ ἐπιγραφῆς ἐξ Ἐπιδαύρου (Καββαδίου, 85). Ἡ «Ἀριστοκκὼ» καὶ ἡ «Ξενοκκὼ» ἦσαν πάντως Ἀριστόκλεια καὶ Ξενόκλεια, ὅπως ἡ Χα(ρ)ικ(κ)οῦ εἶναι Χαρίκλεια. Ὁμοίως ὁ «Ἀνδρόκκας», ὁ «Βερέκκας» καὶ «Φιλόκκας» ἦσαν βεβαίως Ἀνδροκράτης, Φερεκράτης καὶ Φιλοκράτης, διότι καὶ σημερινὸν νήπιον τῆς Κύπρου θ' ἀπήγγελλε τοιουτοτρόπως, ἐὰν ἤκουε τῶν κλητικῶν «Ἀνδρόκρατε(ς)» καὶ «Φερέκρατε(ς)» (πρβ. μακκά, πικκά) Ἀλλ' ἠδύναντο νὰ ἐπικρατήσωσι καὶ τύποι διὰ ἁπλοῦ κ, διότι, καθὼς εἴπομεν, ἡ παιδικὴ προφορὰ τοῦ κρ, κλ εἶναι καθαυτὸ 1 $^1/_2$ κ. Εὐεξήγητον ἐντεῦθεν εἶναι, διατί πάντα τὰ ἐκ τοῦ μικρὸς ὀνόματα παραδίδονται καὶ δι' ἑνὸς κ καὶ διὰ δύο, λ.χ. Μίκα καὶ Μίκκα, Μίκαλος καὶ Μίκκαλος, Μικήνας καὶ Μικκήνας, Μίκων καὶ Μίκκων, Μικύλος καὶ Μικκύλος. Αὐτὸ τὸ μικρὸς κεῖται καὶ «μικκός, καὶ μικὸς» πάντως οὐχὶ ὡς δωρισμὸς ἢ αἰολισμός, ἀλλ' ὡς λέξις τῶν παίδων ὅλης ἴσως τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἀπήγγελλον ὡς καὶ σήμερον τὰ νήπια τῆς Κύπρου (μικ(κ)ό), ἐπανελάμβανον δὲ πιθανῶς καὶ οἱ μεγάλοι (πρβ. τὸ μικκύλος) καθὼς σήμερον τὸ μιτσὶς. Ἐὰν δὲ πράγματι συνέβαινε καὶ τοῦτο, ἴσως τὴν παιδικὴν ἐπεζήτει προφορὰν ὁ Θεόκριτος (Ἐπιγραμ. XXII, 1) ἐπὶ τοῦ μνήματος, ὅπερ ὁ «μικκὸς κοῦρος» «ἔτευξε τῇ τροφῷ» καὶ διὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται τὸ «μικκὰ» περιπαθῶς ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐκείνου ἐπιγράμματος τῆς Ἀνθολογίας

«..τὰν μικκὰν Ἀίδας ἅρπασε Θειοδόταν»·
Χά μικκὰ τάδε πατρὶ λέγει πάλιν· «ἴσχεο λύπας
Θειόδοτε, θνατοὶ πολλάκι δυστυχέες».

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

ΠΣΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ. 42	στίχ.	8	ἀντὶ	ψηφίσωνται γρ. ψηφίζωνται
» 70	»	31	»	τε ὑπὸ γρ. τε καὶ ὑπὸ
» 80	»	17	»	εἰς τόμον γρ. εἰς τὸν τόμον
» 81	»	2	»	ἀποκατεστημένα γρ. ἀποκαθιστάμενα
» 84	»	8	»	ἀποροῦντες γρ. ἀποροῦμεν
»	»	»	»	ἀποκλίνωμεν γρ. ἀποκλίνομεν

Σελ. 53, εἰς τὸ τέλος τῆς σημ. 3, πρόσθες ἐν συνεχείᾳ καὶ τάδε: Πρβλ. δὲ καὶ τὰ Ἀλκιδάμαντος ἐν τῷ π. σοφιστῶν (Blass § 11, Bekk. Orat. att. τόμ. 5 σ. 675, 7 ἐπ.): «πῶς δ' οὐ καταγέλαστον, εἰ τοῦ κήρυκος παρακαλοῦντος, «τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν πολιτῶν», ἢ τοῦ ὕδατος ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἤδη ῥέοντος, ἐπὶ τὸ γραμματεῖον ὁ ῥήτωρ πορεύοιτο συνθήσων καὶ μαθησόμενσς ⟨τὸν⟩ λόγον»; Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ Βλάσσιος, ᾧ καὶ εὐχαριστοῦμεν ὑπομνήσαντι ἡμᾶς τὸ χωρίον, τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Ἀλκιδάμαντος νομίζει παλαιότερον καὶ τοῦ Ἰσοκράτους Πανηγυρικοῦ (Att. Beredsamkeit II², 353).

Σελ. 54 στίχ. 22, μετὰ τὸ τέλος τῆς σημ. 1, πρόσθες ἐν νέᾳ § τάδε:

Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ἐν στίχ. 2 τοῦ ἐμπεδοκλείου τούτου ἀποσπασματίου, ἀντὶ τῶν δι' εὐπετέος χαλκοῖο, φέρεται καὶ γραφή, ὑπὲρ ἧς ὁ Μουλλάχιος (Ἀποσπ. Φιλοσόφ. Ἑλλ. σ. 69) σημειοῦται: «Pro vitioso δι' εὐπετέος optime codices praebent id quod Bergkius conjecerat διιπετέος». (Ὅρ. τὰ ἄρτι ἐκδοθέντα—1904—Κόντου, Ποικίλα Φιλολογικὰ τόμ. Α' σ. 288).

Σελ. 71, εὐθὺς μετὰ τὴν σημ. 2 καὶ 2, πρόσθες ἐν νέᾳ § τάδε:

Ὁ δ' Ἡρώνδας (ἐν Πορνοβοσκ. 41 ἐπ. Κρουσίου ἔκδ. γ') κωμικῶς λέγων ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ ῥ. βύειν (βυνεῖν):

κ]αίτοι λαβών μοι, γραμματεῦ, τῆς αἰκείης
τὸν νόμον ἄνειπε, καὶ σὺ τὴν ὀπὴν βῦσον
τῆς κλεψύδρης, βέλτιστε, μέχρις οὗ εἴπῃ.

Π. Σ. Φ.

Ἀκραργήση

Καθ' ἃ ἤδη ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν Ἀτ. Β' 27 καὶ Κούσης ἐν Πλατ. Ϛ' 316 ἐδίδαξαν, ἡ λέξις ἄκρος ἐν συνθέσει ἐδήλου καὶ τὸ ὑπάρχον ἐν τῇ ἄκρᾳ, ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ μόνον, καὶ δὴ τὸ ἐπιπολῆς, τὸ ὀλίγον, οἷον ἀκροθώραξ, ἀκροσαπές, ἀκροχλίαρος, ἀκρόθερρος, ἀκρόκαυστος, ἀκρόθαλπτος, ἀκρόζεστος κ.λ.π., τὴν δὲ χρῆσιν ταύτην ἐξετείνομεν ἡμεῖς καὶ ἐπὶ τὰ ῥήματα, διὸ λέγομεν ἀκροπεινῶ, ἀκροκρυώνω, ἀκρονυστάζω, ἀκροσυννεφιάζει, ἀκροβρέχει, ἀκροσυνεφέρνω κτλ. Ῥῆμα τοιοῦτο ἤτοι σύνθετον μετὰ τοῦ ἀκρο- κεῖται καὶ ἐν τῷ ποιήματι τῆς Ἁλώσεως 846 «τὸν Τοῦρκον ἂν ἀφήκετε 'ς τὴν Πόλιν ν' **ἀκραργήσῃ**, θέλει παχύνειν τὸ θηριὸν καὶ θέλει δυναμώσειν», ἔνθα τὸ ν' ἀκραργήσῃ σημαίνει νὰ ἀργήσῃ μικρόν, νὰ μείνῃ ὀλίγον ἀργός, ἥσυχος. Ἐν Κρήτῃ τὸ ἀκραργῶ ἀκράργησα σημαίνει βραδύνω ὀλίγον, διότι φύσει ὁ ἀργὸς βραδύνει, καθυστερεῖ· οὕτω λέγεται ἀκράργησα γιατὶ ἔβρεχεν, ἤτοι ἐβράδυνα ὀλίγον νὰ ἔλθω, φοβοῦμαι μὴν ἀκραργήσῃ, γιατὶ λαλεῖ κακὸ μουλάρι κλπ. Σύγκειται ἄρα προδήλως τὸ ἀκραργήσῃ ἐκ τοῦ ἀκρο + ἀργῶ καὶ οὐδὲν ἔχει κοινὸν τῷ agrare οὐδὲ λέγεται ἐν τῷ ἐνεστῶτι ἀκραριεύω ἀλλ' ἀκραργῶ, ἀκράργουνε. Πρβλ. καὶ Γλυκᾶ 51 ἠκροεξύσπαζε ἐκ τοῦ ἀκρο-ἐκ-συσπάζω, ὅθεν κατ' ἀνομοίωσιν (ἐ)ξυ(σ)πάζω ξυπάζομαι, ἀκροξυπάζω καὶ ἀκροξυπάζομαι. Ὅπως δὲ διὰ τοῦ ἀκρο- οὕτω καὶ διὰ τοῦ κουτσο- καψο- λειανο- ψευτο- λίγο- δὲν καλο- χαμο- ἐλαττοῦται, ὑποκορίζεται ἡ ἔννοια· πρβλ. κουτσοπίνουν, χαμοπίνουν, λειανοπίνουν, ψευτοπερνᾷ, λιγοτρώει, δὲν καλοβλέπει, δὲν καλακούει, κουτσοπερνᾷ, χαμογελῶ χαμογέλασμα, καψοκαλός, καψογαμβρὸς κλπ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ὑπεκόριζον τὴν ἔννοιαν ῥημάτων τινῶν διὰ καταλήξεων, ἐξαπατύλλω, σπερχύλλω, ἠβυλλιάω, κτλ. οὕτω λέγομεν καὶ ἡμεῖς βρεχουλίζει, μασουλίζει κτλ. καὶ κατ' ἀνομοίωσιν ἀλεθουρίζει, πλεουρίζει κλπ.

Γ. Ν. Χ.

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ὅτε πρὸ πενταετίας μετὰ πολλὰς ἀμφιταλαντεύσεις καὶ ἐνδοιασμοὺς ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ὁμοσπονδία συνετέλει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης καμφθεῖσα τέλος ἐκ τῆς αὐταπαρνήσεως τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ τῶν μεγάλων θυσιῶν τοῦ ὅλου ἔθνους, καὶ ἀνέθετε τὴν διοίκησιν τῆς νήσου εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ἅπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἐπεκρότησε τὴν πρᾶξιν ταύτην καὶ ἐθεώρησεν αὐτὴν ὡς ἓν τῶν εὐγενεστέρων ἐπιτευγμάτων τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καὶ ὕψιστον ἔργον δικαιοσύνης καὶ ἀνθρωπισμοῦ.

Πάντες μὲν ἔβλεπον καὶ ἀνεγνώριζον τὰ ἄξια πεπολιτισμένων ἐθνῶν αἰσθήματα τὰ ὁποῖα ἐπρυτάνευσαν ἐν τῇ πολιτικῇ τότε καὶ ἐχειραγώγησαν τὴν Διπλωματίαν εἰς τὸ εὐγενὲς καὶ γενναιόφρον ἔργον, οὐδεὶς ὅμως προέβλεπεν, ἐλάχιστοι δὲ ἤκασαν, ὅτι τὸ ἀπελευθερωθὲν αἱμοσταγὲς τῆς Κρήτης ἔδαφος ἔμελλε τόσον ταχέως νὰ ἀνταμείψῃ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἀνταποδώσῃ τὴν εὐεργεσίαν προάγον εἰς τὸ φῶς τῆς Ἐπιστήμης ἀρχαῖα κειμήλια μοναδικὰ ἀπὸ χιλιετηρίδων ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ κρυπτόμενα, τὰς πρώτας δηλαδὴ ἀρχὰς καὶ τὰς πρώτας ῥίζας, ἀφ' ὧν ἐβλάστησε καὶ ἠνδρώθη ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός.

Ὁ τέως μυθικὸς τῆς Κρήτης βασιλεὺς Μίνως ἀντευποιῶν τοὺς ἐλευθερωτὰς τῆς παλαιᾶς του πατρίδος Βασιλεῖς καὶ Ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης προῆλθεν ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἀνακτόρου του περιβαλλόμενος ὑπὸ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ καὶ διαλύσας τὴν παχεῖαν ὁμίχλην τὴν καλύπτουσαν τὸ ὄνομά του ἀναφαίνεται ἀντιπρόσωπος δυνάμεως πολιτικῆς καὶ εὐκοσμίας κοινωνικῆς, κύριος τῆς θαλάσσης καὶ ἐλευθερωτὴς αὐτῆς ἀπὸ τῶν λυμεώνων, κοίρανος ἀληθὴς λαῶν πολυπληθῶν καὶ κυβερνήτης σοφὸς ἱδρυτὴς τοῦ ἀρχαιοτάτου ἐν τῇ Εὐρώπῃ κοινωνικοῦ καθεστῶτος τάξεως καὶ εὐνομίας.

Καὶ δὲν ἀνευρέθη μέν, ἢ μᾶλλον δὲν ἀνεγνώσθη εἰσέτι τὸ ὄνομα τοῦ κραταιοῦ τῆς Κρήτης Ἡγεμόνος ἐν τοῖς εὑρεθεῖσι μνημείοις, ἀφ' οὗ ἄλλως τὰ ἐπιγραφικὰ κειμήλια κρύπτουσιν εἰσέτι τὸ μυστήριόν των, ἀλλ' ἐκεῖ, ὅπου λείπουσι τὰ ὀνόματα, ὑπάρχουσι τὰ πράγματα κάλλιον πάσης παραδόσεως καὶ πάσης ἱστορίας φθεγγόμενα τὸ μεγαλεῖον τοῦ θαλασσοκράτορος μονάρχου καὶ τὸν ἐκπληκτικὸν πολιτισμόν, ὃν τόσον ἀπροσδοκήτως ἀπεκάλυψεν ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων.

Ἡ περὶ τῆς μεγάλης δυνάμεως καὶ τοῦ θαλασσίου κράτους τοῦ Μίνωος μαρτυρία τοῦ μεγάλου τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικοῦ Θουκυδίδου (1) εἶναι σαφὴς καὶ ὡρισμένη· ἐν τῇ βραχύτητι ὅμως αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ἐλλείψει λεπτομερειῶν δὲν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα ἐπαρκὴς καὶ ἀναμφισβήτητος ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Ἔπειτα τὸ πρόσωπον καὶ τὸ Κράτος τοῦ Μίνωος συμπλακέντα πρὸς τοὺς μύθους τοῦ Μινωταύρου, τοῦ Θησέως, τῆς Ἀριάδνης καὶ τοῦ Λαβυρίνθου ἔλαβον χροιὰν μυθικὴν τασσόμενα ἐν τῇ αὐτῇ τάξει πρὸς τοὺς περὶ ἄλλων προσώπων κυκλουμένους μύθους, τοῦ Ἡρακλέους λ. χ. καὶ τοῦ Θησέως.

Παρόμοιον περίπου φαινόμενον συνέβη καὶ μὲ τοὺς ἥρωας τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων τὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν Μενέλαον, τὸν Ἰδομενέα, τὸν Πρίαμον κλπ. Ἡ ἐπικὴ ποίησις ἐθεωρήθη ὡς καλλύνουσα καὶ μεγαλοποιοῦσα τὰ περὶ αὐτῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὑπερβολῆς, ὥστε ἡ σκέψις τῶν νεωτέρων ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀμφισβητῇ ὄχι μόνον τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ὀνόματα, ἀλλ' ἐν γένει καὶ τὰ πράγματα καὶ νὰ ἀρνῆται τὴν ὑπόστασιν τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς προϊστορικῆς ἐκείνης ἐποχῆς.

Ἀλλὰ τὸ πεπλανημένον τῆς ὑπερκριτικῆς τῶν νεωτέρων μεθόδων κατέδειξαν αἱ ἀπὸ τριακονταετίας ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Σλεῖμαν ἀρξάμεναι καὶ μέχρι σήμερον ἐξακολουθοῦσαι ὑπὸ πολλῶν ἄλλων ἀρχαιολογικαὶ ἐργασίαι αἱ ἐσκάψασαι ἀπειρίαν λειψάνων πολιτισμοῦ προελληνικοῦ ἢ πρωτοελληνικοῦ ἀγνώστου καὶ ἀπιστεύτου. Ἐκ τούτων κατεδείχθη, ὅτι ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς νήσοις ὑφίσταντο πρὸ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων Κράτη πολλὰ καὶ ἰσχυρὰ καὶ πλούσια ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἀκμάσαντα, ἕως ὅτου

(1) I, 4.

κατὰ τὸν 13 καὶ 12 αἰῶνα τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ἠφανίσθησαν καταστραφέντα ὑπὸ ἐπιδρομέων.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ Σλεῖμαν ἐν Τροίᾳ, Μυκήναις, Τίρυνθι καὶ Ὀρχομενῷ καὶ αἱ τῶν ἄλλων ἀρχαιολόγων εἰς αὐτὰ ταῦτα καὶ ἀλλαχοῦ κατέδειξαν, ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων ἀναφερόμενα Βασίλεια τοῦ Πριάμου ἐν Τροίᾳ, τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐν Μυκήναις, τὸ Κράτος τῶν Μινυῶν, τὸ τῆς Κρήτης δὲν ἦσαν ποιητικῆς φαντασίας πλάσματα, ἀλλὰ πραγματικά, καὶ ὅτι ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ποιήμασιν εἴχομεν μεμακρυσμένας μὲν ἀλλὰ ζωντανὰς καὶ ἀληθεῖς ἀπηχήσεις τῆς δυνάμεως καὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν Κρατῶν τούτων. Τὸν πλοῦτον τῶν Ἡγεμόνων τῆς Τροίας καὶ τὰς πολυχρύσους Μυκήνας ἐπηλήθευσε κατὰ γράμμα ὁ Γερμανὸς εὐτυχὴς ἐρευνητής.

Μυκηναϊκὸς καὶ Κρητικὸς πολιτισμός.

Ἐκ τῶν Μυκηνῶν, ἐν αἷς κατὰ πρῶτον ἀνεσκάφησαν ἀρχαιότητες τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐπεκράτησε μέχρι τοῦδε νὰ καλῆται ὁ πολιτισμὸς οὗτος Μυκηναϊκός, οἱ λαοὶ Μυκηναῖοι καὶ ἡ ἐποχὴ Μυκηναϊκή. Εἰς τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐπέδρασε καὶ ἡ Ὁμηρικὴ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν ὁ εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων ἦτο ὁ κραταιότατος τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν Τρωϊκὴν στρατείαν καὶ ἀρχιστράτηγος τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἔπειτα τὸ δικαίωμα τῆς προτεραιότητος ἐν τῇ ἀνακαλύψει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι αὐτόθι μάλιστα εἰς τοὺς τάφους εὑρέθησαν τὰ πολυτιμότερα πράγματα τῆς ἐποχῆς ταύτης συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ κατισχύσῃ τὸ ὄνομα Μυκηναϊκός.

Καὶ ἐπῆλθε μὲν κατόπιν ἀντίδρασις, ἐφ' ὅσον σπουδαῖα τοῦ πολιτισμοῦ τούτου λείψανα ἀνευρίσκοντο καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ποικίλα ἄλλα προὐτάθησαν ὀνόματα καὶ μέχρι τοῦδε γράφονται λ. χ. προϊστορικός, προελληνικός, Αἰγαῖος, Ἀχαϊκός, ἀλλα ἡ λέξις ἐπεκράτησεν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ, πάντοτε, ἐννοεῖται, ὑπὸ τὴν συνθηματικὴν αὐτῆς σημασίαν τὴν ἄνευ πραγματικῆς λογικῆς αἰτιολογίας, χωρὶς δηλ. οἱ οὕτω καλοῦντες τὸν πολιτισμὸν τοῦτον νὰ φρονῶσι πλέον, ὅτι αἱ Μυκῆναι ὑπῆρξαν τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ τούτου καὶ ἡ ἀφετηρία, ἐξ ἧς ὡρμήθη καὶ διεδόθη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ σημεῖα.

Τὸ ἐπισφαλὲς τῆς κλήσεως ταύτης κατέδειξαν πρὸ πάντων αἱ ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης ἀνασκαφαί. Τετραετεῖς ἐργασίαι ἐν τῇ νήσῳ ἀπεκάλυψαν τόσον μέγα πλῆθος πρωτοτύπων ἀρχαιοτήτων τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὥστε ὄχι μόνον οὐδεμίαν πλέον αἰτιολογίαν πραγματικὴν νὰ ἔχῃ τὸ ἐπικρατῆσαν ὄνομα, ἀλλὰ καὶ νὰ ῥιζωθῇ ἡ ἰδέα, ὅτι πιθανώτατα πρώτη καὶ σπουδαιοτάτη ἑστία τοῦ πολιτισμοῦ τούτου ὑπῆρξεν ἡ Κρήτη, καὶ ὅτι ἂν πρέπῃ νὰ δεχθῶμεν ἓν κύριον κέντρον καὶ μίαν ἑστίαν, ἐξ ἧς μετελαμπαδεύθη κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν νήσων, πρὸ παντὸς ἄλλου ἡ Κρήτη εἶναι ἀξία τῆς τιμῆς ταύτης, νὰ δώσῃ δηλ. τὸ ὄνομα εἰς τὴν περίοδον ταύτην. Ἐντεῦθεν ἤρχισε νὰ γίνηται σκέψις, ἵνα ὀνομασθῇ Κρητικὴ περίοδος καὶ Κρητικὸς πολιτισμὸς ὁ τέως καλούμενος Μυκηναϊκός.

Καὶ τὸ πλῆθος καὶ ἡ πρωτοτυπία τῶν εὑρημάτων καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἡ τεχνικὴ ὑπεροχὴ τῶν Κρητικῶν μνημείων δικαιολογοῦσιν ἀποχρώντως τὴν μεταβάπτισιν ταύτην. Τὸ πρωτοφανὲς πολλῶν εὑρημάτων, λ. χ. τῶν ἐπὶ τῶν πινακίδων ἐπιγραφῶν, ἡ εἰς πολλὰ σημεῖα ἀνακάλυψις τῶν συνοικισμῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν Κρήτῃ, ἡ ὑπερχιλιετὴς διάρκεια τῆς περιόδου ταύτης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἡ ἐνταῦθα χρονολογικὴ πρωϊμότης αὐτοῦ, τὸ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ μέρους τῆς Στερεᾶς θαλάσσιον κράτος τοῦ Μίνωος, οὗ διέσωσαν τὴν παράδοσιν οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί, ἐπιβεβαιωθεῖσαν νῦν ἐκ τῶν τελευταίων ἐν τῇ νήσῳ ἀνακαλύψεων, καὶ τέλος ἡ παρατήρησις ὅτι ἐπὶ ὁμοίων μνημείων τέχνης εὑρεθέντων ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ τὰ τῆς Κρήτης ὑπερέχουσι τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν τέχνην καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ πρότυπα τῶν δευτέρων, πάντα ταῦτα ὄχι μόνον ὑποβάλλουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλουσι τὴν μετονομασίαν τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς Κρητικόν.

Πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως.

Ἡ σημασία τῆς Κρήτης ὑπὸ ἔποψιν ἀρχαιολογικὴν ἤρξατο νὰ γίνηται καταφανὴς ἀπὸ εἰκοσαετίας περίπου. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς μεγάλης καὶ σπουδαίας ἐπιγραφῆς τῆς Γόρτυνος, ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἐν αὐτῇ ναοῦ τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἀρχαϊκῶν αὐτοῦ ἐπιγραφῶν ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ἐπιγραφικοῦ Φρειδερίκου Ἅλ-

μπερ, ἡ ἀνεύρεσις τοῦ Ἰδαίου ἄντρου μετὰ τῶν ἀναθημάτων αὐτοῦ ἐπέσυραν τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου ἐπὶ τὴν παλαιὰν τοῦ Μίνωος πατρίδα.

Ἔπειτα αἱ ἐργασίαι τοῦ ὑπὸ τὴν προεδρείαν καὶ δρᾶσιν κ. Ἰωσὴφ Χατζιδάκι ἀρχαιολογικοῦ Συλλόγου ἐν Ἡρακλείῳ καὶ τὰ πολλαχόθεν τῆς νήσου περισυλλεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἀρχαῖα ὑπεδαύλιζον τὸν ζῆλον τῶν φιλαρχαίων, οἵτινες ἤρχισαν νὰ βλέπωσιν ἐν τῇ Κρήτῃ τὴν χώραν τῶν μεγάλων ἀρχαιολογικῶν ἐλπίδων τοῦ μέλλοντος, ἐξ ἧς ἴσως θὰ καθίστατο δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ τὸ μυστήριον τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ λυθῇ ὁ Γόρδιος δεσμὸς τοῦ μεγάλου ἐθνολογικοῦ ζητήματος.

Πρὸ τῶν μεγάλων ἐν Κρήτῃ ἀνακαλύψεων καὶ εὐθὺς μετὰ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Σλεῖμαν ἐν Μυκήναις ὁ Ulrich Köhler ἑρμηνεύων τὰ μνημεῖα τοῦ ἀνακαλυφθέντος πολιτισμοῦ ἀπεφάνθη (1) ὅτι ταῦτα εἶναι προϊόντα νησιωτικοῦ πολιτισμοῦ καὶ Κράτους νησιωτικοῦ, οὗ κυρίαρχος καὶ ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ Μίνως, καὶ ὅτι ἑπομένως ἐν τῇ Κρήτῃ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος. Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος βεβαίως ἐσφάλη κατὰ τοῦτο ὅτι τὸν λαὸν αὐτὸν θεωρεῖ Καρικὸν στηριζόμενος μᾶλλον εἰς τὸν Ἡρόδοτον (2) ἢ τὸν Θουκυδίδην, τοῦ λαοῦ δὲ τούτου βασιλέα τίθησι τὸν Μίνωα, ἐν ᾧ τοὐναντίον ὁ Θουκυδίδης τοὺς Κᾶρας ὑποτίθησι κατοίκους τῶν νήσων πειρατάς, οὓς ἐξήλασε θαλασσοκρατήσας ὁ Μίνως καὶ ἐγκατέστησεν ἐν αὐταῖς ἡγεμόνας τοὺς ἰδίους υἱούς.

Ὀλίγα ἔτη κατόπιν ἄλλος Γερμανὸς ἀρχαιολόγος ὁ Milchhöfer ἐν τῷ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἐξαιρέτῳ βιβλίῳ του (3) ἐτόνισε τὴν σημασίαν τῆς Κρήτης κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους καὶ ἐξήνεγκε τὴν γνώμην, ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῶν Μυκηνῶν ἕλκει τὴν καταγωγὴν καὶ εἶναι περαιτέρω ἀνάπτυξις ἀρχαιοτέρου πολιτισμοῦ, οὗ κοιτὶς ἦτο ἡ Κρήτη ὡς χώρα κατ' ἐξοχὴν πρόσφορος διὰ τὴν γεωγραφικὴν αὐτῆς θέσιν (4) πρὸς τοῦτο, λαμβάνων δὲ ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐγγεγλυμμένων Κρητικῶν λίθων θεωρεῖ τὴν Κρήτην

(1) Athen. Mitteil. III 1878 p. 1 καὶ ἑξῆς.
(2) Ἡροδ. Βιβλ. I 171.
(3) A. Milchhöfer: Die Anfänge der Kunst in Griechenland 1883.
(4) Ἀριστοτ. Πολιτικά. II. VII. 2.

ὡς τόπον συναντήσεως Πελασγικῶν, Φρυγικῶν καὶ Ἀνατολικῶν στοιχείων, οὕτω δὲ ἐν Κρήτῃ ἀνεπτύχθη καὶ ἤκμασε λίαν πρωΐμως νησιωτικὸς πολιτισμὸς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν Ἀσιατικῶν στοιχείων.

Πρὸ τῆς ἀνευρέσεως ἔτι τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τῆς Γόρτυνος καὶ τῶν ἄλλων ἐν Κρήτῃ ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων τοῦ Ἰταλοῦ ἀρχαιολόγου F. Halbherr καὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Συλλόγου ὁ φιλάρχαιος ἐν Ἡρακλείῳ κ. Μίνως Καλοκαιρινὸς ἐξετέλεσε κατὰ τὸ 1878 μικρὰν ἀνασκαφὴν ἐν Κνωσῷ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἀνακτόρου, ἀνευρὼν δὲ μίαν τῶν ἀποθηκῶν αὐτοῦ (τὴν τρίτην κατὰ τὴν ἀπὸ νότου ἀρίθμησιν τοῦ κ. Evans) (1) ἐξήγαγε διάφορα ἀγγεῖα Μυκηναϊκὰ καὶ δὴ 12 πίθους, οὓς ἐδωρήσατο εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Συλλόγου καὶ εἰς τὰ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης.. Καὶ τότε μὲν δὲν κατενοήθη δεόντως ἡ σημασία τῆς μικρᾶς ταύτης σκαφῆς, ὅτε ὅμως βραδύτεραι ἔρευναι εἰς διαφόρους Μυκηναϊκοὺς συνοικισμοὺς διεφώτισαν καὶ ἡρμήνευσαν τὰς ἀρχαιότητας τῆς ἐποχῆς ταύτης, τότε κατεφάνη ὅτι καὶ ἐν τῷ γηλόφῳ τούτῳ τῆς Κνωσοῦ ἐκρύπτοντο σπουδαῖα οἰκοδομήματα καὶ ἀρχαιότητες τῆς ἐποχῆς ταύτης (2). Τὸ ἐν μέρει τότε ἀναφανὲν μέγα οἰκοδόμημα ὁ μὲν F. Halbherr ἡρμήνευσεν ὡς τὸ Ἀνδρεῖον τῆς Ἑλληνικῆς πόλεως Κνωσοῦ (3), ὁ δὲ Stillmann λίαν εὐφυῶς ἐταύτισεν αὐτὸ πρὸς τὸν μυθικὸν Λαβύρινθον καὶ ἐδημοσίευσε καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων σύμβολα τὰ φαινόμενα τότε (4).

Τόσον σπουδαία ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν τοποθεσία δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ ὀξύνου ἐρευνητοῦ Σλεῖμαν, ὅστις ἐλθὼν εἰς Κρήτην κατὰ τὸ 1886 μετὰ τοῦ κ. Dörpfeld προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς τὸ μέρος τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ ἕνεκα τῶν πολιτικῶν περιστάσεων τῆς νήσου τὸ σχέδιον ἀπέτυχε πάντως πρὸς ὄφελος μᾶλλον τῆς ἐπιστήμης ἢ πρὸς ζημίαν, ὡς ἐδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας ἐπαναστάσεως δύο νέοι Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι ὁ Lucio Mariani καὶ Antonio Taramelli παρακινηθέντες

(1) A. Evans The Palace of Knossos 1900 p. 21 (in An. of Brit. Sch. VI. 1899-1900).

(2) Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Μ. Καλοκαιρινοῦ ἔκαμε λόγον ὁ E. Fabricius ἐν Ath. Mitt. 1886 p. 135.

(3) Akademy vol. XXVIII p. 111.

(4) Archeol. Institute of America Second An. Report 1880-1881 p. 47-49.

ὑπὸ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ κ. Halbherr ἠρεύνησαν ἀρκετὰ τῆς Κρήτης μέρη μάλιστα τῆς Ἀνατολικῆς, τὰ ἐξαγόμενα δὲ τῶν ἐρευνῶν καὶ μελετῶν αὐτῶν δημοσιευθέντα κατέστησαν γνωριμωτέραν τὴν Κρητικὴν ἀρχαιολογίαν καὶ διεφώτισαν πολλὰ σημεῖα αὐτῆς (1).

Ταυτοχρόνως ὁ κ. Halbherr βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν δύο ἀνωτέρω ἀρχαιολόγων ἀνέλαβε δαπάναις τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ἀποστολὴν ἀρχαιολογικὴν ἐν Κρήτῃ προτιθέμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἀνασκαφάς, ὅπου ἤθελε κρίνει σκόπιμον. Καὶ εἰς τοῦτο μὲν ἠμποδίσθη ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1889 καὶ ἑξῆς δὲν ἐπέτρεπε τοιαύτας ἐργασίας, ἐπέτυχεν ὅμως ἄλλας οὐχὶ ἀσημάντους ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας νὰ διεκπεραιώσῃ ἰδίως εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς Ἐπιγραφικῆς· αἱ ἐργασίαι καὶ ἔρευναι αὗται ἐδημοσιεύθησαν εἰς διάφορα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἰνστιτούτου ὑπὸ τοῦ ἰδίου καὶ τῶν συνεταίρων αὐτοῦ (2).

Δύο ἔτη πρὸ τῆς τελευταίας ἀνωμαλίας καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς περιώδευεν ἐν Κρήτῃ καὶ ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Ἀρθοῦρος Evans, ὅστις ἔμελλε τόσον σπουδαίαν καὶ ὑπέροχον θέσιν νὰ καταλάβῃ εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν Κρητικῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἐν τῇ ἀνακαλύψει τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Κατηρτισμένος ὅσον ὀλίγοι διὰ πολλῶν περιηγήσεων, μακρῶν μελετῶν καὶ ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων καὶ διαθέτων ἄφθονα τὰ μέσα, ἐλαυνόμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ζήλου καὶ τῆς δραστηριότητος τῆς χαρακτηριζούσης τὸν Ἀγγλικὸν χαρακτῆρα, διέδραμε πολλάκις τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Κρήτην καὶ συνέλεξε πλῆθος μικρῶν ἀλλὰ σημαντικωτάτων μνημείων τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, τοὺς ἐγγεγλυμμένους δηλ. λίθους καὶ τὰς σφραγῖδας τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐξ ὧν κατὰ μικρὸν ἐσχημάτισεν ἐν τῇ συνδυαστικῇ αὐτοῦ φαντασίᾳ τὸν ἀρχαῖον Κρητικὸν κόσμον καὶ ἐδημοσίευσε θεωρίας, τὰς ὁποίας κατόπιν ἐπεβεβαίωσε διὰ τῆς σκαπάνης. Ἰδίως ἀξία θαυμασμοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀγχινουστάτη αὐτοῦ θεωρία περὶ τοῦ πρωτοκρητικοῦ

(1) L. Mariani Antichità Cretesi εἰς τὸ Monumenti antichi dell' Accademia dei Lincei vol. VI 1896 καὶ Antonio Taramelli Monumenti antichi vol. IX 1899.

(2) American Journal of Archeology ἀπὸ τοῦ 1896 καὶ ἑξῆς.

ἢ προφοινικικοῦ ἀλφαβήτου, ἣν διετύπωσεν ἐν τῷ βιβλίῳ «Κρητικὰ ἰδεογραφικὰ γράμματα» (1), ἐπεκύρωσαν δὲ μετὰ πέντε ἔτη αἱ ὑπὸ τοῦ ἰδίου γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἐν Κνωσῷ. Ἐξ ὁμοίων πηγῶν καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξήγαγε καὶ περὶ τῆς θρησκείας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θεωρίαν, ἣν διετύπωσεν ἐν τῇ σπουδαίᾳ μονογραφίᾳ «Μυκηναϊκὴ λατρεία τῶν δένδρων καὶ τῶν κιόνων» (2).

Αἱ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀρχαιολογικαὶ ἐργασίαι.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εὗρε τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Κρήτης ἡ νέα τῶν πραγμάτων κατάστασις. Ἐκ τῶν πρώτων φροντίδων τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ νέου καθεστῶτος ὑπῆρξεν ἡ σύνταξις νόμου ἀρχαιολογικοῦ, δι' οὗ ἐξησφαλίζοντο μὲν ὑπὲρ τοῦ τόπου τὰ ἀρχαῖα κειμήλια ἀπαγορευομένης πάσης ἐξαγωγῆς ἀρχαίων ἐκ τῆς νήσου, ἐπροστατεύοντο δὲ καὶ ἀπὸ περαιτέρω βανδαλικῆς καταστροφῆς καὶ ἀρχαιοκαπηλικῆς αἰσχροκερδείας τὰ ἐναπομένοντα, ἀλλὰ καὶ διηυκολύνετο ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἀνεύρεσις τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχαίων χάριν τῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς παραχωρήσεως ἀδειῶν ἀνασκαφῆς εἰς ἐπιστήμονας ἀρχαιολόγους παρουσιαζομένους ἐξ ὀνόματος ἐπιστημονικοῦ σωματείου ἢ Ἑταιρείας.

Εὐθὺς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ νόμου ἔλαβον ἀδείας ἀνασκαφῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων ἐπιστημονικαὶ Ἑταιρεῖαι εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Κρήτης.

Ταυτοχρόνως ὑπὸ τοῦ κ. Evans, τοῦ κ. D. Hogarth Διευθυντοῦ τότε τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ κ. Bosanquet τοῦ σημερινοῦ Διευθυντοῦ τῆς αὐτῆς Σχολῆς ἱδρύετο Σύλλογος σκοπῶν τὴν ἐξερεύνησιν τῆς Κρήτης διὰ τῆς συλλογῆς ἐράνων ἐν Ἀγγλίᾳ (3).

Ὁ κ. A. Evans εἶχε κατορθώσει πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως νὰ γίνῃ κάτοχος τοῦ $^1/_4$ τῆς Κεφάλας, τοῦ λόφου δηλ. τῆς Κνωσοῦ, ἐν ᾧ

(1) A. Evans Cretan pictographs London 1895 Further discoveries (in J. H. St. vol. XVII.

2) Mycenean Tree and Pillar Cult London 1901.

(3) Ὁ Σύλλογος αὐτὸς γνωστὸς ὑπὸ τὸν τίτλον «Cretan exploration Fund» κατώρθωσε τῳόντι νὰ συγκεντρώσῃ ἄφθονα χρηματικὰ μέσα, δι' ὧν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκαλύφθησαν αἱ δαπάναι τῶν ἐν Κρήτῃ Ἀγγλικῶν ἀνασκαφῶν.

εὑρίσκεται τὸ ἀνάκτορον, ἐπέτυχε δὲ μετὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν νὰ ἀποκτήσῃ καὶ τὸ λοιπὸν καὶ οὕτως ἄρξηται τῶν ἐνταῦθα ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1900.

Ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις κατήρτισεν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Halbherr τὴν ὀνομασθεῖσαν Ἰταλικὴν ἀρχαιολογικὴν ἀποστολὴν (Missione archeologica Italiana), ἡ δὲ Γαλλικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν εἶχεν ἀποστείλῃ ἤδη πρὸ τῆς λήξεως τῆς ἐπαναστάσεως τὸν ἑταῖρον J. Demargne εἰς Κρήτην διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1900 ἦλθε κατὰ πρῶτον δι' ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἡ Ἀμερικανὶς Miss Boyd ἐξ ὀνόματος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς Σχολῆς εἰς Κρήτην.

Ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφῶν ἔχουσι διαρρεύσῃ ἤδη τέσσαρα ἔτη, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ μικροῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος ἐτελέσθησαν τόσον πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι ἐργασίαι καὶ ἔγιναν τόσον μεγάλαι ἀνακαλύψεις, ὅσας οὐδὲ ὁ αἰσιοδοξότερος ἀρχαιολόγος ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ. Συνοπτικὴ ἐπισκόπησις τῶν ἐργασιῶν τούτων εἶναι τὰ κατωτέρω.

Ἀνασκαφαὶ Γαλλικῆς Σχολῆς.

Ὁ κ. Demargne ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς ἔλαβεν ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς Γουλᾶν Μιραμπέλλου καὶ εἰς τὴν Ἴτανον, ἀνέσκαψε δὲ εἰς Γουλᾶν μὲν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1899 καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1900, εἰς Ἴτανον δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1900. Ἀμφότεραι αἱ ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο εἰς μικρὰν κλίμακα καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν δὲν ὑπῆρξαν ἱκανοποιητικά, ἔκτοτε δὲ ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ οὐδεμίαν ἄλλην ἐργασίαν ἐξετέλεσεν ἐν Κρήτῃ.

Ἡ σημασία τοῦ Γουλᾶ κειμένου ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου μεταξὺ τῶν χωρίων Λακκόνια καὶ Κριτσᾶ ἀριστερὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Νεαπόλεως εἰς Ἱεράπετρον εἰς θέσιν καλουμένην Κονταράδω εἶχε διαφημισθῇ ἀπὸ πολλοῦ (1), καὶ ἰδίᾳ ἀφ' ὅτου πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἐπισκεφθῇ αὐτὸν καὶ ἐρευνήσῃ ὁ κ. Evans γράψας καὶ

(1) Spratt Travels in Crete p. 129 καὶ ἑξῆς.

μονογραφίαν περὶ αὐτοῦ (1), κατόπιν δὲ καὶ ὁ Mariani (2) καὶ ὁ Taramelli (3). Τὰ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν σωζόμενα ἄπειρα ἐρείπια οἰκιῶν καὶ ἀναλημμάτων τὰ ἐκτισμένα κατὰ τὸν λεγόμενον κυκλώπειον τρόπον διὰ μεγάλων ὀγκολίθων ἀτελῶς εἰργασμένων καὶ ἄνευ συνδετικοῦ πηλοῦ, ἔπειτα αἱ σωζόμεναι πολυάριθμοι ὑπόγειοι δεξαμεναὶ ὕδατος, ἡ ὕπαρξις ἐν τῷ κεντρικωτέρῳ μέρει τῆς πόλεως τετραγώνου οἰκοδομήματος (ὃ εἶχε θεωρήσει ὁ κ. Evans ὡς ὕπαιθρον Μυκηναϊκὸν ἱερὸν περιέχον τὸ ἱερὸν δένδρον) εἶχον στερεώσῃ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μεγάλης Μυκηναϊκῆς πόλεως ἀρχαιοτάτης· ὁ κ. Evans μάλιστα στηριζόμενος εἰς χωρίον τι Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (4) ὠνόμασεν αὐτὴν πόλιν τοῦ Διὸς ὑποστηρίξας ὅτι πάντα τὰ φαινόμενα ἐρείπια ἀνήκουσιν εἰς τὴν προϊστορικὴν ταύτην πόλιν.

Τὰς μεγάλας ταύτας ἐλπίδας διέψευσαν ἄντικρυς αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Demargne γενόμεναι ἀνασκαφαί· αὗται κατέδειξαν ὅτι ἐν τῷ Γουλᾷ ἔχομεν τὰ ἐρείπια πόλεως Ἑλληνικῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς τῆς Λατοῦς ἑτέρας ἢ μεσογείου, ἧς ἐπίνειον ἦτο ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν Λατὼ ἡ πρὸς Καμάρᾳ, ἐκεῖ ὅπου σήμερον εἶναι ἐκτισμένος ὁ Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Μιραμπέλλου. Κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡ ἄνω Λατὼ ἦτο, φαίνεται, πολὺ μεγαλυτέρα καὶ σημαντικωτέρα ἢ κατόπιν, ὅτε ἴσως τὸ πολὺ μέρος τῶν κατοίκων μετῴκησεν εἰς τὴν κάτω Λατὼ τὴν παρὰ τὴν θάλασσαν· αἱ δύο πόλεις ἀπετέλουν πάντοτε μίαν Πολιτείαν καὶ ἓν κοινόν. Τὸ ὄνομα τῆς ἐν Γουλᾷ πόλεως ἢ μᾶλλον τῶν κατοίκων (Λατίοι) ἀνεγνώσθη εἰς ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν κατὰ χώραν ὑπὸ τοῦ κ. Demargne, ἀποκειμένην ἐν τῷ Πρυτανείῳ τῆς πόλεως (5). Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἀρχαιότης οὐδεμία εὑρέθη εἰς Γουλᾶν, ἀπεδείχθη δὲ ὅτι τὸ δίκαιον εἶχον οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι, οἵτινες καὶ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἐνταῦθα ἔθετον τὴν μεσόγειον Λατώ, ὑπεστήριξαν δὲ ὅτι

(1) A. Evans Goulas the city of Zeus (in An. of Brit. Sch. 1895-1869).

(2) L. Mariani Antichità Cretesi (in Monum. antichi dei Lincei vol. VI 1896 p. 103-130).

(3) Monum. antichi 1900 p. 252.

(4) Διοδ. βιβλ. V, κεφ. 70. 60· «Ἀνδρωθέντα δὲ αὐτὸν (τὸν Δία) φασὶ πρῶτον πόλιν κτίσαι περὶ τὴν Δίκταν, ὅπου καὶ τὴν γένεσιν αὐτοῦ γενέσθαι μυθολογοῦσιν, ἧς ἐκλειφθείσης ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις διαμένειν ἔτι καὶ νῦν ἔρματα τῶν θεμελίων».

(5) Τα ἐξαγόμενα τῆς ἀνασκαφῆς Γουλᾶ ἤρχισαν δημοσιευόμενα ἐν τῷ Bulletin de corr. Hel. XXVI 1902 p. 282-307 pl. XX, XXI.

καὶ οἱ ἔχοντες Κυκλώπειον τὴν μορφὴν τοῖχοι τῶν ἐρειπίων ἀνῆκον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐποχήν. Τὰ πενιχρὰ εὑρήματα τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι πάντα ἱστορικῶν χρόνων.

Ἡ θέσις τῆς Ἰτάνου καθωρίσθη ἀναμφισβητήτως ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr εἰς τὴν σημερινὴν θέσιν Ἐρημόπολιν ἀνατολικώτερον τοῦ μοναστηρίου Τοπλοῦ καὶ παρὰ τὸ Βάϊ (1), ἀφ' ὅτου οὗτος εὗρε κατα χώραν ἐπιγραφας ἀναφερούσας τὸ ὄνομα τῆς πόλεως. Ἐκ ταύτης προέρχεται καὶ ἡ περίφημος ἐπιγραφὴ τοῦ Τοπλοῦ ἡ ἔχουσα τὴν περὶ ὅρων διαιτησίαν μεταξὺ Ἱεραπύτνης καὶ Ἰτάνου κατὰ τὸν β' π. Χ. αἰῶνα (2). Ἡ ἀνασκαφὴ ἐν Ἰτάνῳ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κ. Demargne κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1900, εὑρέθησαν δὲ ἐκκλησίαι τινὲς χριστιανικαὶ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ, ὧν ἡ ἀκριβὴς μελέτη καὶ δημοσίευσις δὲν θα ἐστερεῖτο διαφέροντος, καὶ ἐπιγραφαὶ ἑλληνιστικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων, αἱ ὁποῖαι θὰ διαφωτίσωσι σημεῖά τινα τῆς ἱστορίας τῆς ἀνατολικωτάτης τῆς Κρήτης πόλεως καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τοὺς Πτολεμαίους τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ φυλακὴν τῶν ὁποίων εἶχε θέσει ἑαυτὴν ἡ Ἴτανος, ἵνα ἀντεπεξέρχηται κατὰ τῶν ἀξιώσεων καὶ διαφεύγῃ τὰς ἐπιβουλὰς τῆς Ἱεραπύτνης, ἥτις ἔχουσα καταστρέψῃ τὴν Πραισὸν εἶχε γίνῃ ὅμορος αὐτῇ.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Ἄγγλων.

Αἱ τοῦ κ. Evans καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐργασίαι ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τετραετίας ἀρξάμεναι καὶ ἐξακολουθοῦσαι εἰσέτι κατέχουσι δικαίως τὴν πρώτην θέσιν ὑπὸ ἔποψιν μεγέθους καὶ σπουδαιότητος.

Ὁ κ. Evans περιωρίσθη ἐν Κνωσῷ καὶ δὴ ἐν τῷ λόφῳ Κεφάλα ὅπου ἐπὶ τέσσαρας ἤδη ἐνιαυσίας περιόδους ἀνέσκαψε τὸ κολοσσιαῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον τῶν ἡγεμόνων τῆς Κνωσοῦ, αὐτὰ δὴ τὰ Βασίλεια τοῦ θαλασσοκράτορος βασιλέως Μίνωος. Εἶπον προηγουμένως ὅτι ἡ πρὸ 25 ἐτῶν γενομένη μικρὰ σκαφὴ τοῦ κ. Μ. Κα-

(1) Antiquary novemb. 1891, decemb. 1891.

(2) Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἀντέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε πρῶτος ὁ Pashley Travels in Crete vol. I p. 290. Ἔπειτα ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ παράρτημα τοῦ Corp. I. Gr. ἀριθ. 2591 6. Ὁ Halbherr ἐδημοσίευσεν αὐτὴν πληρέστερον εἰς τὸ Museo Italiano τοῦ Comparetti Inscrizioni Cretesi p. 12.

λοκαιρινοῦ καὶ αἱ κατόπιν ἔρευναι ἄλλων ἀρχαιολόγων εἶχον ἐμπεδώσῃ τὴν περὶ τῆς θέσεως ταύτης μεγάλην ἰδέαν τῶν ἀρχαιολογούντων, εἶχον δὲ διεγείρῃ πρὸ ἐτῶν ματαίως τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Σλεῖμαν καὶ ὕστερον τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἀνασκαφὴν τοῦ μέρους. Ἀφ' οὗ ὁ κ. Evans ἐπέτυχε τὴν ἀγορὰν τοῦ λόφου εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐλάμβανεν ἀμέσως παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ πρίγκηπος Γεωργίου τὴν ἄδειαν τῆς ἀνασκαφῆς καὶ αἱ ἐργασίαι ἤρξαντο κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1900 εἰς μεγάλην κλίμακα ὑποστηριζόμεναι καὶ διὰ γενναίων χρηματικῶν εἰσφορῶν ὑπὸ τῆς ἄνω μνημονευθείσης Ἑταιρείας πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς Κρήτης (Cretan Exploration Fund).

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κνωσοῦ ὑπῆρξαν τόσον σημαντικὰ καὶ ἡ ἐργασία τόσον καρποφόρος, ὥστε παρήγαγον ἀληθῆ ἀναστάτωσιν εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἐπιστημονικοὺς κύκλους, οἱ δὲ εὐτυχήσαντες νὰ ἐπισκεφθῶσι τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἡρακλείου, ἐν ᾧ ἀποτίθενται τὰ κειμήλια καὶ ἴδωσιν ἐπιτοπίως τὰ λείψανα τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Κρητὸς βασιλέως αἰσθάνονται θαυμασμὸν καὶ κατάπληξιν διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τὸ πρωτοφανὲς τῶν πλείστων εὑρημάτων.

Εἰς τὴν μοναδικὴν σπουδαιότητα τῶν ἀρχαίων κειμηλίων προστίθεται καὶ ἡ ἀρίστη ἐντύπωσις, ἣν αἰσθάνεταί τις διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν καὶ λεπτότητα, μεθ' ἧς ἐγένετο ἡ ἐργασία, καὶ τὰς πολυδαπάνους μηχανικὰς ἐργασίας πρὸς στερέωσιν, ἀνακαίνισιν καὶ πιστὴν ἀναπαράστασιν πολλῶν μερῶν τοῦ ἀνακτόρου· αἱ ἐργασίαι τῳόντι αὗται ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Evans διὰ μεγάλων ὑλικῶν θυσιῶν καὶ γενναιοδωρίας ἡγεμονικῆς ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Ἄγγλου μηχανικοῦ τῆς Ἑταιρείας.

Ἡ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἀνασκαφὴ ἔφθασεν εἰς τὸ τέλος αὐτῆς, ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ ἐπιστημονικὴ δημοσίευσις εἰσέτι δὲν ἐγένετο. Καθ' ἕκαστον χειμῶνα ὁ κ. Evans ἐπωφελούμενος τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν δημοσιεύει εἰς τὴν ἐπετηρίδα τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς προσωρινὴν μὲν ἀλλ' ὁπωσοῦν ἐπαρκῆ περιγραφὴν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἔτους καὶ τῶν σπουδαιοτέρων εὑρημάτων, ὥστε τὸ διαφέρον καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ περιεργία ἱκανοποιεῖται μέχρι τῆς ὁριστικῆς δημοσιεύσεως (1).

(1) Μέχρι τοῦδε (Μάρτιος 1904) ἔχουσι δημοσιευθῆ εἰς τὸ Annual of the Bri-

Σκοποῦντες περαιτέρω νὰ διαλάβωμεν ἐν ἰδίοις κεφαλαίοις περὶ τῶν διαφόρων κλάδων τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ ἀρκούμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρεθέντων κειμηλίων.

Ὁλόκληρος ὁ λόφος Κεφάλα κατείχετο ὑπὸ τοῦ Μινωϊκοῦ ἀνακτόρου κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἥτις τίθεται κατὰ τὸν 16 καὶ 15 αἰῶνα π. Χ. Τὸ ἀνάκτορον αὐτὸ ἦτο ᾠκοδομημένον ἐπὶ τῶν θεμελίων καὶ τῆς ἐπιχώσεως ἄλλου μεγάλου οἰκοδομήματος πιθανῶς καὶ τούτου ἀνακτόρου τῆς λεγομένης Καμαραϊκῆς ἐποχῆς ἧς ἡ ἀκμὴ τίθεται κατὰ τὸν 20 αἰῶνα (1). Τὸ Καμαραϊκὸν πάλιν ἀνάκτορον ἦτο ἐκτισμένον ἐπὶ συνοικισμοῦ ἀρχαιοτέρου τῆς λεγομένης νεολιθικῆς ἐποχῆς. Τὰ ἀλλεπάλληλα ταῦτα στρώματα κατέδειξαν αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ δοκιμαστικὰ φρέατα ἀνοιγέντα εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ ὁλικὴ ἐπίχωσις ὑπερβαίνει τὰ 7 μέτρα, τὸ πλεῖστον δὲ πάχος ταύτης κατέχουσι τὰ νεολιθικὰ στρώματα, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι ταῦτα διήρκεσαν χρόνον πολύν, καὶ ὅτι ἀλλεπάλληλοι συνοικισμοὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης διεδέχθησαν ἀλλήλους φθάνοντες ἴσως μέχρι τῆς 4 χιλιετηρίδος π. Χ. Ἐπὶ τῆς νεολιθικῆς ἐπιχώσεως ἐκτίσθη τὸ Καμαραϊκὸν ἀνάκτορον καὶ ἐπὶ τούτου πάλιν τὸ νῦν ἀνακαλυφθέν, τὸ ὁποῖον εὑρέθη ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ἐνιαχοῦ μάλιστα ἐφαίνοντο καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῖχοί τινες καὶ ὀγκόλιθοι (2). Νεώτερα κτίρια δὲν εὑρέθησαν καὶ τὸ πρᾶγμα ἐφάνη ἀρκετὰ παράδοξον, ὅτι δηλ. ἐνῷ ἡ Ἑλληνικὴ Κνωσὸς διετηρήθη ἀκόμη μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνακτόρου· μίαν καὶ ἡμίσειαν χιλιετηρίδα τοὐλάχιστον, δὲν ἐκτίσθησαν νεώτερα κτίρια οὐδὲ ἐσχηματίσθη ἄλλη ἐπίχωσις ἐπὶ τῆς Μυκηναϊκῆς, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται, ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ λόφος οὗτος εὑρίσκετο κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν ἐκτὸς τῆς κυρίας πόλεως, ἥτις τῷόντι φαίνεται

tisch School at Athens αἱ ἐργασίαι τῶν ἐτῶν 1900, 1901 καὶ 1902, εὑρίσκεται δὲ ὑπὸ ἐκτύπωσιν καὶ τὸ τοῦ 1903.

(1) Ἡ συνθηματικὴ λέξις Καμαραϊκὴ ἐδόθη ἐκ τοῦ μικροῦ χωρίου τῆς Μεσαρᾶς Καμάραις, ἄνω τοῦ ὁποίου ἐντὸς σπηλαίου εὑρέθησαν τὰ πρῶτα ἀγγεῖα τῆς ἐποχῆς ταύτης.

(2) Περὶ τῶν διαφόρων στρωμάτων τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν αὐτοῖς χαρακτηριστικῶν θραυσμάτων ἀγγείων ἴδε Mackenzie The Pottery of Cnossos in Journal of Hell. St. vol. XXIII p. 158 καὶ ἑξῆς.

ὅτι ἐξετάθη βορειότερον τῆς Κεφάλας. Ὅτι δὲ οὐδὲ κατῳκήθη τὸ μέρος δὲν ἀποδεικνύει μόνον ἡ ἔλλειψις τῶν κτιρίων καὶ τῆς ἐπιχώσεως ἀλλὰ καὶ ἡ παντελὴς ἔλλειψις πηλίνων θραυσμάτων τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἐπὶ τοῦ λόφου ὅθεν τῆς Κεφάλας ὑπῆρχεν ἐπὶ χιλιετηρίδας συνοικισμὸς μικρὸς ἢ μέγας, ὃν διεδέχετο καταστρεφόμενον ἄλλος μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς λεγομένης Μυκηναϊκῆς περιόδου, ὅτε βιαίως καὶ ὑπὸ ἐχθρικῆς πιθανώτατα ἐπιδρομῆς ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀνακτόρου διὰ πυρός, ἀφ' οὗ πρῶτον ἢ ἐλεηλατήθη δεινῶς ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων ἢ καὶ οἱ φυγόντες κάτοικοι παρέλαβον πάντα τὰ κινητὰ πολύτιμα πράγματα μάλιστα τὰ μεταλλικά. Ἡ διὰ πυρκαϊᾶς καταστροφὴ παρετηρήθη καὶ εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ καὶ εἰς ἄλλους Μυκηναϊκοὺς συνοικισμοὺς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς, ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἐγένετο κατὰ τὸν 12 αἰῶνα π.Χ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χρονολογία αὕτη συμπίπτει πρὸς τοὺς χρόνους τῶν μεταναστευσνων τῶν βορείων Ἑλληνικῶν φύλων ἐξ Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας εἰς τὰ νότια τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς νήσους, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαιολόγων καὶ τῶν ἱστορικῶν δέχονται, ὅτι ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Δωρικὴ κατάκτησις.

Ὁ χῶρος, ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ δὲν ἦτο ἐπίπεδος, ἀφ' οὗ ἦτο λόφος ἔχων ἀρκετὴν κλίσιν μάλιστα κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς τὴν ἀνατολικὴν τὴν νότιον καὶ τὴν βορείαν. Διὰ τοῦτο τὸ μέγα οἰκοδόμημα δὲν ἐκτίσθη ἐπὶ ἑνὸς ἐπιπέδου, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς φυσικῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ἐσχηματίσθησαν τεχνικὰ ἐπίπεδα ἀλλεπάλληλα. Ἡ ἰδιότης αὕτη τοῦ ἐδάφους οὐχὶ μόνον δὲν εἶναι ἐλαττωματικὴ δι' ἓν οἰκοδόμημα τόσον μέγα, ἀλλὰ τουναντίον προσδίδει τὰ ἑξῆς πλεονεκτήματα, ὅτι ἡ ἐξ αὐτοῦ ἄποψις τῆς κάτω πόλεως καὶ τῶν πέριξ θὰ ἦτο ὡραία, ἡ δὲ μακρόθεν ἄποψις τοῦ ἀνακτόρου μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ὑπηκόων, ὁ δὲ φωτισμὸς καὶ ἀερισμὸς τοῦ ἀνακτόρου τελειότερος καὶ μεγαλύτερος. Ἀληθῶς ἂν θελήσωμεν νὰ ἀναπαραστήσωμεν διὰ τῆς φαντασίας τὴν ἄποψιν τοῦ κολοσσιαίου καὶ μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομήματος ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἰσοπέδων μὲ τοὺς πολλοὺς αὐτοῦ ὀρόφους καὶ τὸ ἀμφιθεατρικὸν σχῆμα θὰ εὕρωμεν, ὅτι αὕτη θὰ ἦτο θαυμασία καὶ ἐπιβάλλουσα, ἀνάλογος δὲ πρὸς τὸν σεβασμὸν καὶ τὸ

γόντρον τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὁ λαὸς πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ἡγεμόνα τὸν κατοικοῦντα ἐν αὐτῷ.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ εἶναι ἓν μέγα τετράγωνον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε χῶρος εὐρὺς ὕπαιθρος, ἡ μεγάλη κεντρικὴ αὐλή, πέριξ δὲ εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς ὑπῆρχον τὰ διάφορα διαμερίσματα τὰ χρησιμεύοντα διὰ κατοικίαν τῆς οἰκογενείας τοῦ ἡγεμόνος, διὰ τὰς δημοσίας ὑποδοχὰς καὶ παρουσιάσεις καὶ τὰ συμβούλια τοῦ Κράτους, διὰ τὴν πολυάριθμον φρουρὰν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνακτόρου καὶ τέλος αἱ μεγάλαι ἀποθῆκαι πρὸς ἀποταμίευσιν τῶν εἰσοδημάτων τῶν βασιλικῶν κτημάτων, τῶν εἰσφορῶν καὶ τῶν φόρων τῶν ὑπηκόων καὶ τὴν διαφύλαξιν τῶν λοιπῶν τοῦ ἀνακτόρου πραγμάτων. Ἀπετελεῖτο οὕτως ἓν κολοσιαῖον οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ διέτριβε πολὺς κόσμος, ὁμοιάζον πρὸς τὰ σημερινὰ ἀνάκτορα τῶν Ῥαγιάδων τῆς Ἰνδίας ἢ πρὸς Κινεζικὴν παγώδαν. Τὰ πλεῖστα μέρη τοῦ ἀνακτόρου εἶχον καὶ δεύτερον ὄροφον, ἔνια δὲ καὶ τρίτον, μάλιστα ἡ πρὸς ἀνατολὰς πλευρά, ἔνθα ὑπῆρχον αἱ αἴθουσαι τῶν ὑποδοχῶν (τὰ Μέγαρα) καὶ ἄλλα ἐπίσημα δώματα.

Κινητὰ εὑρήματα ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου πρώτης τάξεως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν αἱ δισχίλιαι περίπου πήλιναι πινακίδες αἱ φέρουσαι τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ προφοινικικοῦ ἀλφαβήτου, οἱ πολλοὶ σφραγιδότυποι προερχόμενοι ἐξ ἐγγεγλυμμένων λίθων καὶ χρυσῶν δακτυλίων, αἱ πολλαὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς τοιχογραφίαι, ὧν τινες ἐσώζοντο ἀκόμη κατὰ χώραν, ἔπειτα τὰ γλυπτὰ ἔργα καὶ τὰ μαρμάρινα καὶ λίθινα σκεύη καὶ ἀγγεῖα, τὸ ἐκ κρυστάλλου καὶ ἐλέφαντος χρυσόδετον ζατρίκιον τοῦ βασιλέως, τὰ κομψοτεχνήματα, τὰ ἐκ πορσελάνης λατρευτικὰ εἴδωλα, τὰ ἐλεφάντινα ἀγαλμάτια καὶ ἡ πλουσία σειρὰ τῶν γραπτῶν πηλίνων ἀγγείων.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ κ. Evans κατεγίνετο εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου ὁ κ. D. Hogarth διευθυντὴς τότε τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐδοκίμαζε τὰ πέριξ τῆς Κεφάλας μέρη ἀναζητῶν συγχρόνως τοὺς τάφους τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῆς Μυκηναϊκῆς πόλεως. Καὶ τούτους μὲν οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ κ. Evans κατὰ τὰ ἀκόλουθα τρία ἔτη ἐπέτυχον, ἀνέσκαψεν ὅμως ἀρκετὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἐξήγαγεν ἐξ αὐτῶν πλῆθος πηλίνων ἀγγείων Καμαραϊκοῦ πρὸ πάντων ῥυθμοῦ λίαν περιέργων καὶ διαφε-

ρόντων. Τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον τῶν ἰδιωτικῶν αὐτῶν οἰκημάτων εἶναι ἓν ἀνακαλυφθὲν εἰς τὸν λόφον Γυψᾶδες ΝΔ. τῆς Κεφάλας, ἐν ᾧ ἀπεκαλύφθη δωμάτιον ἔχον ἐν τῷ μέσῳ στῦλον τετράγωνον ἐκ πελεκητῶν λίθων, τὸ ἔδαφος δὲ τοῦ πατώματος κεκαλυμμένον ὑπὸ 200 ἀνεστραμμένων κωνοειδῶν μικρῶν ποτηρίων διατεταγμένων κατὰ σειράς, ὑποκάτωθεν δὲ ἑκάστου ἀνεστραμμένου ποτηρίου εὑρίσκετο μικρὸς σωρὸς ἀπηνθρακωμένης μάζης. Καὶ ὁ στῦλος αὐτὸς καὶ τὰ ποτήρια ἔχουσι πιθανῶς θρησκευτικὴν σημασίαν. Ταυτοχρόνως ὁ κ. Hogarth ἀνέσκαψε βορείως τοῦ ἀνακτόρου εἰς τὴν δυτικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου τοῦ Λιάτικου ἢ Κεφάλα μικρὰν γεωμετρικὴν νεκρόπολιν, συνισταμένην ἀπὸ τάφους λαξευτοὺς θαλαμοειδεῖς ὁμοιάζοντας πρὸς τοὺς θαλαμοειδεῖς τάφους τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν. Ἐκ τῶν τάφων τούτων ἐξήγαγε κτερίσματά τινα μάλιστα ἀγγεῖα πήλινα τοῦ γεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ (1).

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1900 ἀνέσκαψεν ὁ κ. Hogarth καὶ τὸ σπήλαιον τοῦ Ψυχροῦ ἢ τὸ Δικταῖον ἄντρον. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ψυχροῦ ἐν Λασιθίῳ τοῦ εὑρισκομένου 500 περίπου πόδας ἄνωθεν τοῦ χωρίου ἀνεύρισκον διάφορα ἀναθήματα ἰδίως χαλκᾶ καὶ πήλινα εἰδώλια ἀνθρώπων καὶ ζώων, τὰ ὁποῖα ἐπώλουν. Πρὸ δεκαπενταετίας δ' ὁ Πρόεδρος τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Συλλόγου κ. Χατζιδάκις καὶ ὁ κ. Halbherr μεταβάντες ἐξετέλεσαν μικρὰν σκαφήν. Κατὰ δὲ τὸ 1896 εὑρέθη ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τμῆμα τραπέζης προσφορῶν (table d'offrandes) ἐκ στεατίτου φέρουσα ἐπιγραφὴν εἰς τὸ Πρωτοκρητικὸν γραμμικὸν ἀλφάβητον (2), ἡ ὁποία πολὺ ἐνίσχυσε τότε τὴν περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς γραφῆς ταύτης ἐν Κρήτῃ θεωρίαν τοῦ κ. Evans.

Μέγα μέρος τοῦ σπηλαίου εἶχε καλυφθῇ ὑπὸ βράχων καταπεσόντων ἄνωθεν καὶ ἐγένετο ἀνάγκη νὰ θραυσθῶσι τινὲς τῶν ὄγκων τούτων διὰ νὰ ἐξερευνηθῇ τὸ ὑποκάτω ἔδαφος. Ἐκ τῶν ἀναθημάτων τῶν εὑρεθέντων ἐντὸς αὐτοῦ ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ σπήλαιον ἦτο καθιε-

(1) D. Hogarth The early Towns and cimeteries in Ann. of Br. Sch. VI· 70-85. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὺν τοῦ αὐτοῦ λόφου καὶ πλησίον αὐτοῦ ἀνασκάπτει ἤδη (Μάρτιος 1904) ὁ κ. Evans τάφους θαλαμοειδεῖς τῆς τελευταίας Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

(2) Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Evans Further discoveries p. 450 fig. 25 εἰς τὸ Ann. of Brit. School. at Athens vol. XVII.

ρωμένον εἰς λατρείαν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς λεγομένης Καμαραϊκῆς ἐποχῆς καὶ ὅτι ἡ λατρεία ἐν αὐτῷ ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς γεωμετρικῆς καθ' ὅλην δηλ. τὴν διάρκειαν τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, ἀντιθέτως πρὸς τὸ Ἰδαῖον ἄντρον τοῦ ὁποίου ἡ λατρεία, ἐν ᾧ δὲν ἀρχίζει τόσον παλαιά, ἐξακολουθεῖ καθ' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐποχήν. Ἐντὸς τοῦ Δικταίου ἄντρου εὑρέθησαν καὶ τὰ θεμέλια κτιστοῦ ἱεροῦ ἢ βωμοῦ, καθιερωμένου εἰς τὴν ἐνταῦθα λατρευομένην θεότητα, ἧς σύμβολον ἦτο, ὡς φαίνεται, ὁ διπλοῦς πέλεκυς (ὁ λάβρυς), ἤτοι ὁ Κρητικὸς Ζεὺς (Ζὰν Κρητογενὴς καὶ Λαβρανδεὺς) ὡς φρονοῦσιν οἱ Ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ ἐν τῷ Ἰδαίῳ ἄντρῳ ἐλατρεύετο ὁ Ζεύς, ἕπεται ὅτι οἱ ἡ λατρεία τοῦ Διὸς κατὰ μὲν τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ἐτελεῖτο ἐν τῷ Δικταίῳ ἄντρῳ, κατόπιν δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς μετεκομίσθη καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὸ Ἰδαῖον, ἡ παράδοσις δηλ. τῆς Κνωσοῦ ἐπεσκίασε τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς Λύκτου. Ἐν τῇ μυθολογίᾳ ἀναφέρονται καὶ τὰ δύο μέρη καὶ σχετίζονται πρὸς τὴν γέννησιν καὶ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Διός, ἀλλ' ἀρχαιοτέρα καὶ ἐν τοῖς μύθοις φαίνεται ἡ Δικταία παράδοσις. Κατόπιν συνήθως ὁ μῦθος ἐφέρετο ὑπὸ τὴν μορφὴν τὴν μικτήν, ἤτοι ὅτι ἐγεννήθη μὲν ὁ Ζεὺς ὑπὸ τῆς Ῥέας ἐν τῇ Δίκτῃ καὶ ἐκεῖ ἀπεκρύβη ὑπὸ τοῦ Κρόνου, ὕστερον ὅμως μετηνέχθη εἰς τὴν Ἴδην καὶ ἀνετράφη ἐν τῷ Ἰδαίῳ ἄντρῳ ἢ τῷ Ἀρκεσίῳ.

Εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ σπηλαίου τούτου κατελθὼν κατὰ Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα ὁ Μίνως ἔλαβε παρὰ τοῦ Διὸς τοὺς σοφοὺς αὐτοῦ νόμους (1).

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐν τῷ Δικταίῳ σπηλαίῳ εὑρημάτων τοῦ κ. Hogarth εἶναι τὰ χαλκᾶ ἀναθήματα, ἤτοι μικρὰ εἰδώλια εἰκονίζοντα ἄνδρας ἐν στάσει προσευχῆς καὶ ζῴδια ἐπίσης χαλκᾶ μάλιστα βῴδια. Καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ὁμοιώματα ὑποτίθεται ὅτι εἰκονίζουσι τοὺς πιστούς, τοὺς λατρευτάς, τοὺς ζητοῦντας τὴν προστασίαν καὶ ἀντίληψιν τῆς ἐν τῷ ἱερῷ λατρευομένης θεότητος, τὰ δὲ ζῴδια τὰ κτήνη αὐτῶν τὰ οἰκιακὰ καὶ τὰ ποίμνια τὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ τιθέμενα. Ἐπίσης ἀνευρέθησαν πολλὰ χαλκᾶ ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα ἀναθηματικά, ἤτοι αἰχμαὶ δοράτων, ἐγχειρίδια, μαχαίρια, πόρπαι, καρ-

(1) Διονυσ. Ἁλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχαιολ. II 61.

φίδες καὶ πρὸ πάντων ἱεροὶ ἀναθηματικοὶ διπλοῖ πελέκεις οἱ συμβολίζοντες, ὡς εἴπομεν, τὸν ἐν τῷ ἱερῷ λατρευόμενον θεόν. Πολλὰ τῶν ἀναθημάτων τούτων εὑρίσκοντο εἰς τὰς ῥωγμὰς καὶ τὰς ὀπὰς τῶν βράχων καὶ τῶν σταλακτιτῶν καὶ ἐνίοτε ἐντὸς τῶν τελευταίων καλυφθέντα σὺν τῷ χρόνῳ ὑπὸ τῶν ἀεὶ σχηματιζομένων νέων τοιούτων.

Εὑρέθησαν πρὸς τούτοις καί τινα πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἀρκετὰ τεμάχια τῶν λεγομένων τραπεζῶν τῶν προσφορῶν ἐκ λίθου καί τινες ἐγγεγλυμμένοι λίθοι (1).

Εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ὑποστηριζομένης καὶ ὑπὸ τῆς πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς Κρήτης Ἀγγικῆς Ἑταιρείας Cretan exploration Fund ἦτο καὶ ἡ ἐξερεύνησις τῆς χώρας τῶν Ἐτεοκρήτων εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς Κρήτης ἄκρον ἐν τῇ σημερινῇ ἐπαρχίᾳ Σητείᾳ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγένοντο αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ζάκρου τῷ 1901 ὑπὸ τοῦ κ. Hogarth, τῆς Πραισοῦ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet καὶ τοῦ Παλαικάστρου τῷ 1902 καὶ 1903 ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

Τὴν παρὰ τὴν θάλασσαν κειμένην Ζάκρον εἶχον ἐπισκεφθῇ ἀπὸ τοῦ Spratt (1852) καὶ ἑξῆς πολλοὶ ἀρχαιολόγοι καὶ εἶχον τονίση τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν σημασίαν τῆς θέσεως (2). Ὁ κ. Hogarth ἀνέσκαψε μέρος τοῦ Μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν καθαρίσας ὑπὲρ τὰ δέκα οἰκήματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑποδιῃρεῖτο εἰς πολλὰ δωμάτια. Οἱ τοῖχοι τῶν οἰκημάτων ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν λογάδων λίθων καὶ ἀφθόνου πηλοῦ ἢ διὰ μεγάλων τετραγώνων ὀπτῶν πλίνθων. Ἐντὸς τῶν οἰκημάτων εὑρέθησαν πήλινα ἀντικείμενα καὶ σκεύη ἀναγόμενα εἰς τὴν λεγομένην Μυκηναϊκὴν περίοδον, πίθοι πρὸ πάντων κατὰ χώραν ἱστάμενοι καὶ ἄλλα κοινὰ τῆς καθημερινῆς χρήσεως ἀγγεῖα καὶ σκεύη. Πρὸς τούτοις εὑρέθησαν καὶ χαλκᾶ ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα, ἤτοι διπλοῖ πελέκεις, σμῖλαι, μάχαιραι καὶ ἄλλα μικρότερα. Ἀλλ' ἡ σπουδαιοτέρα καὶ μᾶλλον ἀπροσδόκητος ἐπιτυχία ἐν τοῖς οἰκήμασι τῆς Ζάκρου ἦτο ἡ εὕρεσις ἐντὸς ἑνὸς τῶν δωματίων ἐν σωρῷ 500 πηλίνων σφραγισμάτων, ἤτοι ἀποτυ-

(1) D. Hogarth The Dictean Cave εἰς τὸ Annual of Brit. Sch. VI p. 94 καὶ ἑξῆς.

(2) F. Halbherr in Antiquary 1892 p.153. A. Evans in Academy (Ἰούλιος 4 1896). Mariani Antichità Cretesi p. 146.

πωμάτων ἐκ σφραγίδων, δακτυλίων καὶ ἄλλων ἐγγεγλυμμένων λίθων μὲ ποικιλοτρόπους παραστάσεις ζῴων, ἀνθρώπων, τεράτων, φρουρίων, οἰκιῶν κ.τ.ο. Οἱ σφραγιδότυποι οὗτοι ἔχουσι μίαν ἢ δύο ἢ καὶ τρεῖς ἐπιφανείας μετὰ τύπων καὶ πιθανῶς προέρχονται ἐξ ἀρχείου ἐγγράφων ἢ ἐπιστολῶν, ἢ ἄλλων ἀντικειμένων διὰ σφραγίσεως ἠσφαλισμένων, ὄπισθεν δὲ φέρουσι τὴν κοιλότητα καὶ τὰς λεπτὰς αὔλακας, τὰς ὁποίας ἀφῆκαν ἐπὶ τοῦ πηλοῦ τὰ μεταλλικὰ σύρματα ἢ αἱ φυτικαὶ ἶνες τοῦ παπύρου ἢ τοῦ καλάμου, ἐφ' ὧν ἦτο τεθειμένον τὸ σφράγισμα. Οἱ σφραγιδότυποι οὗτοι εἶναι προφανῶς ἐπίτηδες ὠπτημένοι καὶ οὐχὶ τυχαίως ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς, διὰ τίνος ὅμως μέσου καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἐγίνετο ἡ ὤπτησις μετὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐπὶ τοῦ ἀσφαλιζομένου ἀντικειμένου, δὲν γνωρίζομεν σήμερον.

Μεσογειότερον τῶν οἰκημάτων εὑρέθησαν δύο λάκκοι, ὧν ἡ ἐπίχωσις ἦτο πλήρης ἀγγείων μικρῶν καὶ θραυσμάτων Καμαραϊκῆς καὶ Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς· ἐκ τούτων ἐξήγαγεν ὁ κ. Hogarth 80 περίπου ἀγγεῖα ἀκέραια καὶ ἀπειρίαν τεμαχίων ἄλλων. Ὑποτίθεται ὅτι οἱ λάκκοι οὗτοι ἦσαν ἀποθέται τῶν ἀχρήστων ἀναθημάτων καὶ πηλίνων σκευῶν ἱεροῦ τινος ἀρχαιοτέρου τῶν οἰκημάτων κειμένου ἐκεῖ πλησίον, διότι τὰ πλεῖστα τῶν εὑρεθέντων ἀγγείων, τὰ ποτήρια δηλ. καὶ ἄλλα μικρὰ σκεύη φαίνονται πρόσφορα μᾶλλον πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὴν ἐν τῷ ναῷ ἀνάθεσιν ἢ πρὸς οἰκιακὴν καθημερινὴν χρῆσιν.

Τέλος ὁ κ. Hogarth ἀνεῦρε τάφους τινὰς ἐντὸς σπηλαίων, ἐξ ὧν ἐξήγαγεν ἀγγεῖα καὶ ἐργαλεῖα τῆς τελευταίας νεολιθικῆς ἐποχῆς καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Καμαραϊκῆς, πολὺ δηλ. ἀρχαιότερα τοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν Μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ (1).

Μετὰ τὸν Γουλᾶν ἡ Πραισὸς διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῶν ἀρχαιολόγων. Εἶναι γνωστόν, ὅτι αὕτη ἐφημίζετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς ἕδρα τῶν Ἐτεοκρήτων τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Κρήτης καὶ αὐτοχθόνων κατοίκων, ὑπῆρχε δὲ γενικὴ πεποίθησις, ὅτι ἐνταῦθα θὰ ἀνεκαλύπτοντο ἀρχαϊκώτατα λείψανα δικαιολογοῦντα τὰς περὶ

(1) Τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἀνασκαφῶν Ζάκρου ἐδημοσιεύθησανείς τὰ ἑξῆς ἄρθρα· α΄) D. Hogarth Excavations at Zacro in Ann. of Brit. Sh. VII 121 καὶ ἑξῆς. ϐ΄) D. Hogarth The Zacro sealings in Journ. of Hell. St. vol. XXII, p. 76 καὶ ἑξῆς· γ΄) D. Hogarth Bronze-age Vases from Zacro J. H. St. XXII p. 333 καὶ ἑξῆς· δ΄) R. Dawkins The Pottery from Zacro J. Hel. St. XXIII p. 248.

τῶν Ἐτεοκρήτων φήμας. Αἱ γενόμεναι ὅμως ἐνταῦθα κατὰ τὸ 1901 ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet ἀνασκαφαὶ ἀνέτρεψαν ἄρδην πάντας τούτους τοὺς θρύλους καὶ ἀπέδειξαν ἀναντιρρήτως, ὅτι ἡ Πραισὸς ἦτο πόλις Ἑλληνικῶν ἱστορικῶν χρόνων κτισθεῖσα ἀμέσως ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ στερεοῦ ἐδάφους καὶ οὐχὶ ἐπὶ παλαιοτέρου συνοικισμοῦ. Τὰ μόνα δὲ λείψανα ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς εἶναι τάφοι τινὲς Μυκηναϊκοὶ καὶ γεωμετρικοὶ ἀνήκοντες εἰς συνοικισμὸν μικρὸν ἐνταῦθα που κείμενον. Καὶ εὑρέθη μὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ κ. Bosanquet τεμάχιον ἐπιγραφῆς μὲ Ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας τοῦ τετάρτου αἰῶνος εἰς γλῶσσαν ἄγνωστον, ἄλλο δὲ εἶχεν εὑρεθῇ ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr πρὸ ἐτῶν (1) εἰς ἀρχαϊκοὺς Ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας καὶ εἰς γλῶσσαν ἐπίσης ἄγνωστον, ὑποτίθεται δὲ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ Ἐτεοκρητική, ἀλλὰ τὰ εὑρήματα ταῦτα ἀναγκαζόμεθα νῦν νὰ ἑρμηνεύσωμεν ὅτι πιθανῶς μὲν προέρχονται ἐκ τῶν Ἐτεοκρήτων τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς τῶν συνῳκισμένων εἰς Πραισόν, ἀλλ' ἡ ἀρχαία ἕδρα αὐτῶν δὲν ἦτο ἡ πόλις αὕτη, ἀλλὰ θὰ κατῴκουν ἀλλαχοῦ (ἴσως δὲ ᾤκουν καὶ κατὰ κώμας), μόνον δὲ οἱ τελευταῖοι αὐτῶν ἀπόγονοι συνῳκίσθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ διετηροῦντο ἐν Πραισῷ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Τὸ βέβαιον ἐξαγόμενον τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι ὅτι ἡ Πραισὸς δὲν ἦτο πόλις ἀρχαιοτέρα τῆς γεωμετρικῆς λεγομένης ἐποχῆς.

Κατ' ἐποχὰς τὰ ἐν τῇ Πραισῷ καὶ παρ' αὐτὴν εὑρεθέντα ἀρχαῖα ἔχουσιν οὕτως: Νεολιθικῆς καὶ πρώτης Καμαραϊκῆς ἐποχῆς ἀγγεῖα καὶ ἐργαλεῖα εὑρέθησαν εἰς σπήλαιόν τι εἰς θέσιν Σκάλες. Μυκηναϊκῆς δὲ εὑρέθησαν τρεῖς τάφοι, εἷς λαξευτὸς ἐν τῇ πρώτῃ ἀκροπόλει μικρὸς χρησιμοποιηθεὶς εἰς τὴν κατόπιν ἐποχὴν πιθανῶς ὡς δεξαμενὴ ὕδατος· ἐκ τοῦ τάφου τούτου προέρχεται λαμπρὸς ἐγγεγλυμμένος ἀχάτης λίθος φέρων παράστασιν ταύρου καθημένου, ὃν αἰφνιδίως ἐπιπίπτων ἀνὴρ συλλαμβάνει ἀπὸ τῶν κεράτων. Δύο ἄλλοι τάφοι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς κτιστοὶ εὑρέθησαν εἰς παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἐκ Λιμένος Σητείας εἰς Βαβέλους καὶ ἄλλοι ἀνωτέρω σώζοντες εἰσέτι τινὰ ἐκ τῶν κτερισμάτων.

Τῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς δηλ. τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως τὰ ἐρείπια εὑρέθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένα· ἀνεσκάφησαν οἰκήματα ἰδιωτικὰ καὶ ἓν μεγαλύτερον δημόσιον οἰκοδόμημα ἐκτι-

(1) Museo Italiano II p. 673. Comparetti Le Leggi di Gortyna p. 450

σμένον διὰ λίθων τετραγώνων καὶ διῃρημένον εἰς πλείονα διαμερίσματα, ἴσως τὸ Ἀνδρεῖον τῆς Πραισοῦ. Πρὸς τούτοις εὑρέθη καὶ τὸ νεκροταφεῖον τῆς πόλεως ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ σιδήρου καὶ διῆκον μέχρι τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, τῆς καταστροφῆς δηλ. τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἱεραπυτνίων.

Ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως ἐπὶ βραχώδους λόφου (τρίτη ἀκρόπολις) ὑπῆρχεν ἱερὸν ἢ βωμός, ἐν ᾧ πρὸ ἐτῶν ὁ κ. Halbherr καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν οἱ Ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι ἀνεκάλυψαν λείψανα κτιρίων τοῦ ἱεροῦ περιβόλου καὶ ἀναθήματα διάφορα, ἤτοι εἰδώλια πήλινα καὶ χαλκᾶ καὶ ὅπλα μικρὰ ἀναθηματικὰ ἤτοι ἀσπίδας, κράνη, θώρακας, κνημίδας. Ἐνταῦθα εὑρέθησαν καὶ τὰ δύο τεμάχια τῶν Ἐτεοκρητικῶν ἐπιγραφῶν. Μέγα πλῆθος πηλίνων εἰδωλίων Ἑλληνικῶν χρόνων εὑρέθησαν πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ κ. Halbherr (1) καὶ ὑπὸ τῶν χωρικῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς τελευταίας ἀνωμαλίας (2).

Ἡ ἐν Παλαικάστρῳ ἀνασκαφὴ ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1902 καὶ 1903 ἐξακολουθεῖ δὲ καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος. Ἡ θέσις εἶναι παραθαλάσσιος καὶ κεῖται περίπου κατὰ τὸν χῶρον τὸν καλούμενον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Τοπλοῦ (καὶ Μαγνησίας) Ἑλείαν, ἥτις ὥριζε τὴν μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Πραισίων (ὕστερον Ἱεραπυτνίων) χώραν, ἐνταῦθα δέ που ἔκειτο πιθανῶς καὶ τὸ Δικταῖον ἱερὸν μὴ ἀνακαλυφθὲν εἰσέτι.

Ἐκ τοῦ Παλαικάστρου προέρχεται πήλινον διάζωμα ναοῦ, οὗ τεμάχια κατέχει πρὸ εἰκοσαετίας τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ἐφ' ὧν ἐπαναλαμβάνεται ἀνάγλυφος παράστασις ἅρματος πολεμικοῦ, ἐφ' οὗ ἵσταται ὁ ἡνίοχος, ἑτοιμάζεται δὲ νὰ ἀνέλθῃ καὶ ὁ ἐπιβάτης ὁπλίτης ἔχων ἤδη πατήσει τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ δίφρου.

Πρὸ πενταετίας ἀνευρέθησαν ὑπὸ ἀροτριῶντος χωρικοῦ δύο μικραὶ πλάκες ἐκ σχιστολίθου μὲ τύπους ἐγγεγλυμμένους χρησιμεύουσαι ὡς μῆτραι τεχνήτου χωνευτοῦ, δι' ὧν κατεσκεύαζεν εἴδωλα καὶ ἄλλα

(1) American Journal of archeology sec. ser. vol. V (1901) p, 371-392. pl. XIII, XIV.

(2) Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν Πραισοῦ ἰδὲ R. Bosanquet Excavations at Praesos in An. of Brit. Sch. VIII p. 231 καὶ ἑξῆς. Περὶ τῶν πηλίνων εἰδωλίων E. Forster Praesos. The Terra-cotas An, Br. Sch. VIII 1901-1902 p. 271-281 pl XIII, XIV.

ἱερὰ ἀντικείμενα ἐκ μετάλλου (1). Ἓν ἔτος πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ κ. Bosanquet ὁ κ. Marshall τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἀνέσκαψε τάφον λαξευτὸν καὶ συνέλεξε τὰ τεμάχια, ἐξ ὧν συγκολληθεῖσα ἀπετελέσθη ἡ σπουδαιοτέρα τῶν πηλίνων λαρνάκων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου διὰ τὰς ἐν αὐτῇ γραπτὰς θρησκευτικὰς παραστάσεις (2).

Αἱ ἐν Παλαικάστρῳ ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο κυρίως εἰς τρία μέρη, ἤτοι παρὰ τὴν θάλασσαν, ὅπου ὑπῆρχον αἱ νεκροπόλεις, ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν εἰσχωροῦντος λόφου Καστρὶ καὶ εἰς τὴν θέσιν Ῥοῦσσος λάκκος, ὅπου ἔκειτο ἡ Μυκηναϊκὴ πόλις.

Τὰ παρὰ τὴν θάλασσαν νεκροταφεῖα ἀνήκουσι καὶ εἰς τὰς δύο ἐποχὰς τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, δηλ. καὶ εἰς τὴν Καμαραϊκὴν καὶ τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχήν, εὑρέθησαν ὅμως κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένα καὶ σεσυλημένα ὑπὸ τῶν χωρικῶν, οἵτινες καὶ διηγοῦνται οὐχὶ πολὺ παλαιὰς ἱστορίας περὶ τῶν χρυσῶν κτερισμάτων τῶν εὑρεθέντων ἐν αὐτοῖς. Διεσώθη μόνον νεκροταφεῖον Καμαραϊκὸν παράδοξον· χῶρος δηλ. ὀρθογώνιος περιβαλλόμενος ὑπὸ χαμηλῶν τοιχίων εὑρέθη διαιρούμενος δι' ἄλλων τοιχίων εἰς μικρότερα διαμερίσματα ὀρθογώνια (3), ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰς ἐλάχιστον βάθος εἶχον ἀποτεθῇ οἱ σκελετοί, πολλοὶ ἀλλεπάλληλοι καλυπτόμενοι ἁπλῶς διὰ λεπτοῦ στρώματος ἐκ χωμάτων. Μετὰ τῶν σκελετῶν εὑρέθησαν καί τινα κτερίσματα Καμαραϊκά, ἤτοι ἀγγεῖα μικρὰ μάλιστα γραπτὰ ποτήρια, μικροὶ χαρακτηριστικοὶ μονόστομοι πελέκεις, λίθινα μικρὰ ἀγγεῖα καί τινες ἐγγεγλυμμένοι λίθοι. Ὁ Ἄγγλος κρανιολόγος Duckworth, ὅστις τὸ παρελθὸν ἔτος ἐστάλη ἐπὶ τοῦτο καὶ παρίστατο κατὰ τὴν σκαφὴν τοιούτων τάφων, ἔκαμε τὴν παρατήρησιν, ὅτι ὁ σκελετὸς ἑκάστου νεκροῦ εὑρίσκετο ἐν σωρῷ καὶ ὅτι ἔλειπον τὰ μικρότερα ὀστᾶ π. χ. τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, ἐντεῦθεν δὲ ὑποτίθεται ὅτι οἱ χῶροι οὗτοι ἐχρησίμευον ὡς ὀττεοθῆκαι, καὶ ὅτι οἱ σκε-

(1) Ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι Ἀθηνῶν 1900 σελ. 27-50 πίν. 3. 4. Ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Milani Studi e Materiali vol. I Punt. II. p. 175 καὶ ἑξῆς. Ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Georg Karo Alt-Kretische Kultstätten in Archiv für Religionswissenschaft Band. VII. Τὸ δεύτερον δημοσιεύονται ὑπ' ἐμοῦ μετὰ ἑρμηνείας τῶν θρησκευτικῶν παραστάσεων εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῆς Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1903.

(2) Ann. Britt. Sch. VII p. 227 pl. XVIII, XIX.

(3) Ibid. p. 291 fig. 5.

λετοὶ ἀπετίθεντο καὶ ἐχωματίζοντο ἐνταῦθα μεταφερόμενοι ἄλλοθεν μετὰ τῶν κτερισμάτων ἐκ θολωτῶν ἴσως τάφων ἐνταῦθα που κειμένων, ἔχομεν δηλ. ἐν αὐτοῖς δευτέρας ταφάς. Κατὰ παράδοξον τρόπον οἱ σκελετοὶ διετηροῦντο εἰς καλὴν κατάστασιν, κατωρθώθη δὲ νὰ ἐξαχθῶσι καὶ στερεωθῶσι ἀρκετὰ κρανία πρὸς κρανιολογικὰς μελέτας.

Ἐν τῷ λόφῳ Καστρὶ εὑρέθησαν μόνον μικρὰ ἴχνη πτωχοῦ συνοικισμοῦ τῶν τελευταίων Μυκην. χρόνων καὶ μεταγενέστερα τῶν εὑρεθέντων εἰς Ῥοῦσσον λάκκον, ἐξ οὗ ὑποτίθεται, ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κάτω πόλεως καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς ὀλίγοι τινὲς διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ ὀχυροῦ τούτου λόφου καὶ ἀπετέλεσαν πενιχρὸν συνοικισμὸν προστατευόμενον διὰ τῆς ὀχυρᾶς θέσεως ἀπὸ τῶν πειρατικῶν ἐφόδων. Κατὰ τὴν Ἑλληνικήν, τὴν Ῥωμαϊκήν, τὴν Βυζαντιακὴν καὶ τὴν Ἑνετικὴν ἀκόμη ἐποχὴν τὸ μέρος ἔμενεν ἀκατοίκητον, μολις δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν συνῳκίσθη τὸ νῦν ὑπάρχον μικρὸν χωρίον ἐκ τῶν πλησιοχώρων ὀρεινῶν κωμῶν.

Τῆς παρα τὸν Ῥοῦσσον λάκκον Μυκηναϊκῆς πόλεως ἀνεσκάφη ἤδη κατα τὰ δύο ἔτη τμῆμα ἀρκετὰ ἐκτεταμένον, μένει δὲ κεκαλυμμένον πιθανῶς ἀκόμη μεγαλύτερον. Αἱ καθαρισθεῖσαι οἰκίαι ὁμοιάζουσι πρὸς τα ἰδιωτικὰ οἰκηματα τῆς Κνωσοῦ, τῆς Ζάκρου, τῶν Γουρνιῶν καὶ εἶναι ἐκτισμέναι καθ᾽ ὅμοιον τρόπον καὶ δι᾽ ὁμοίων ὑλικῶν, ἤτοι συνήθως διὰ λογάδων λίθων μικρῶν καὶ πολλοῦ πηλοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ οἱ ἐπισημότεροι τοῖχοι διὰ πελεκητῶν λίθων κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα. Σώζονται καὶ αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως.

Τὰ κινητὰ εὑρήματα εἶναι μεγάλη καὶ σπουδαία σειρὰ Μυκηναϊκῶν πηλίνων ἀγγείων μὲ γραπτὴν διακόσμησιν, ἔπειτα λαμπτῆρες, ἀγγεῖα καὶ ἄλλα σκεύη λίθινα. Ἄνω τοῦ Παλαικάστρου πρὸς Ν. εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Πετσοφᾶ ἀνεσκάφη ἱερὸν ἀρχαϊκώτατον κατεστραμμένον πλὴν μέρους τῶν θεμελίων, εὑρέθησαν δὲ πέριξ πήλινα ἀναθήματα πάμπολλα πρὸς τὴν θεότητα τὴν λατρευομένην ἐν αὐτῷ, ἤτοι εἰδώλια μικρὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ διάφορα μέλη τοῦ σώματος πήλινα ἀνεξάρτητα ἤτοι χεῖρες, πόδες, κεφαλαί, τὸ ἄνω ἥμισυ, τὸ κάτω ἥμισυ, τὸ ἀριστερὸν ἢ δεξιὸν ἥμισυ καὶ τὰ παρόμοια. Ἐκ τούτων εἰκάζεται ὅτι ὁ λατευόμενος θεὸς ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ἦτο ἀλεξίκακος, εἰς ὃν πρὸ τῆς θεραπείας ἢ μετ᾽ αὐτὴν ἀνέθετον τὰ πασχοντα τοῦ σώματος μέλη, ἀπαραλλάκτως δηλ. ὅπως γίνεται σή-

μερον εἰς τοὺς θαυματουργοὺς ναοὺς καὶ εἰκόνας. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀναθημάτων τούτων ἔφερον χρωματιστὴν διακόσμησιν κατὰ τὸν Καμαραϊκὸν ῥυθμόν (1).

Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνετο ἡ ἐν Πραισῷ ἀνασκαφὴ καὶ ἀπεδεικνύετο ὅτι δὲν ὑφίστατο Μυκηναϊκὴ πόλις ἐκεῖ, ἐγένοντο δοκιμαί τινες εἰς Πετρᾶν παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ ἀνατολικώτερον τοῦ Λιμένος Σητείας, αἱ ὁποῖαι κατέδειξαν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα συνοικισμὸς Μυκηναϊκός, ἀλλ' εὑρέθη κατεστραμμένος ὑπὸ τῶν χωρικῶν διὰ τῆς καλλιεργείας· εὑρέθησαν μόνον τοῖχοί τινες καί τινα ἀγγεῖα τῆς ἐποχῆς ταύτης (2).

Ἰταλικὴ ἀποστολή.

Αἱ δαπάναις τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φρειδερίκου Halbherr ἐργασίαι καὶ ἀνακαλύψεις τῆς Ἰταλικῆς ἀρχαιολογικῆς ἐν Κρήτῃ ἀποστολῆς ἔρχονται εὐθὺς μετὰ τὰς τῶν Ἄγγλων μὴ ὑπολειπόμεναι κατά τε τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν σημασίαν τῶν εὑρημάτων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων.

Εὐθὺς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ νόμου ὁ κ. Ἄλμπερ ἔλαβεν ἄδειαν ἀνασκαφῆς ἐν Γόρτυνι, ἐν τῇ πόλει δηλ. ὅπου καὶ πρότερον εἶχεν ἐργασθῇ καὶ εἶχεν ἀνεύρῃ τὴν Μεγάλην Ἐπιγραφὴν καὶ εἶχεν ἀνασκάψῃ τὸν ναὸν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Ἡ ἐν Γόρτυνι ἀνασκαφὴ εἶχε κύριον σκοπὸν τὴν ἐξερεύνησιν τῆς παρὰ τὸ Ῥωμαϊκὸν θέατρον καὶ τὴν Μ. Ἐπιγραφὴν ἀρχαίας τῆς πόλεως ἀγορᾶς. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐγένετο κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1899 καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1900. Εὑρέθησαν ἀγάλματά τινα οὐχὶ σπουδαῖα Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ τὸ σπουδαιότερον, πλάκες ἐνεπίγραφοι ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς περιέχουσαι ἀποσπάσματα νόμων τῆς πόλεως, τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ σχήματος τῆς Μεγ. Ἐπιγραφῆς (3).

Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1900 ὁ κ. Ἄλμπερ βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Gaetano Desanctis ἐξετέλεσε καὶ τὴν ἐν Ἀξῷ ἀνασκαφήν, ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ τῇ κάτω πόλει. Ἐν ταύτῃ ὑπῆρχεν

(1) Τῶν ἀνασκαφῶν Παλαικάστρου μέρος ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Annual of Br. Sch. VIII, 286 καὶ ἑξῆς ὑπὸ τοῦ κ. Bosanquet.

(2) R. Bosanquet Excavation at Petras Ann. Brit. Sch. VIII 282.

(3) Μένουσιν εἰσέτι ἀδημοσίευτα.

ἱερὸν τῆς Ἀστάρτης-Ἀφροδίτης (ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν εὑρημάτων), πέριξ τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν πολλὰ πήλινα εἰδώλια εἰκονίζοντα κατὰ τὸν ἀρχαϊκὸν τρόπον τὴν θεὰν γυμνὴν κρατοῦσαν συνήθως διὰ τῶν χειρῶν τοὺς μαστούς. Ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ εὑρέθησαν καὶ ὅπλα χαλκᾶ, ἤτοι κράνος χαλκοῦν σχεδὸν ἀκέραιον μὲ διακόσμησιν ἐκκρούστων Πηγάσων, αἰχμὴ καὶ σαυρωτὴρ δόρατος καὶ πέντε μίτραι χαλκαῖ, ἤτοι ἡμικυκλικὰ χαλκᾶ ἐλάσματα τὰ ὁποῖα διὰ δακτυλίων σωζομένων ἔτι ἐκρέμων κάτω τοῦ θώρακος, ἵνα προφυλάττωσι τὴν κοιλίαν, τὰ ὁποῖα οἱ Ἰταλοὶ ὠνόμασαν προστερνίδια. Αἱ μίτραι φέρουσι διακόσμησιν τρεῖς μὲν ἔκκρουστον, μία δὲ χαρακτὴν διὰ στύλου λεπτοτάτην. Τὰ χαλκᾶ ταῦτα ἀντικείμενα εἶναι ἐξαιρέτου τέχνης καὶ ἀνάγονται πιθανώτατα εἰς τὸν Ε΄ π. Χ. αἰῶνα. Ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὑρέθησαν καὶ νέα τινὰ τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἐπιγραφῶν, φερουσῶν τὸ γνωστὸν ἤδη Ἀξικὸν ἀλφάβητον (1).

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1900, ἐν ᾧ ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐργασία ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ ἐγένετο καὶ ἡ τῆς Λεβῆνος ἀνασκαφὴ ὑπὸ τοῦ κ. Ἅλμπερ. Ἡ Λεβὴν ἦτο ἓν τῶν ἐπινείων τῆς Γόρτυνος ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει ἀπέχουσα ταύτης 90 σταδίους, ἦτο δὲ περίφημος διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ (τὸ Λεβηναῖον ἱερόν), εἰς ὃ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους συνέρρεον πολλοὶ τῶν Κρητῶν καὶ πολλοὶ τῶν Λιβύων ἐπεραιοῦντο εἰς αὐτὸ (2) ζητοῦντες παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ εὑρίσκοντες ἐν αὐτῷ τὴν ἴασιν διαφόρων νοσημάτων.

Κατὰ τὴν Χριστιανικὴν ἐποχὴν ἡ πόλις καὶ τὸ ἱερὸν ἐγκατελείφθησαν καὶ ἠρημώθησαν, ἄλλη δὲ πόλις συνῳκίσθη δυτικώτερον, ἡ Λασαία κατὰ τοὺς λεγομένους Καλοὺς Λιμένας (3). Τὸ Λεβηναῖον ὅμως ἱερὸν ἐσώζετο ἠρειπωμένον καὶ ἐφαίνετο μεχρι τοῦ τέλους τῆς Ἑνετοκρατίας, ὅτε ὁ Ἑνετὸς ἰατρὸς καὶ φιλάρχαιος Onorio Belli τὸ εἶδε καὶ τὸ ἐσχεδιογράφησεν (4).

Τὴν Λεβῆνα (σήμερον Λέντα) εἶχεν ἐρευνήσῃ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ὁ κ. Ἅλμπερ καὶ ὁ Johann Baunack, οἵτινες ἐδημοσίευσαν καὶ ἐπι-

(1) Καὶ τὰ εὑρήματα τῆς Ἀξοῦ δὲν ἐδημοσιεύθησαν ἀκόμη.

(2) Apollon. vita Philostr. IV κεφ. XI.

(3) Πράξεις Ἀποστολ. XXVII 8.

(4) Falkener Description of some Important Theatres in Crete 1854 p. 18. 19.

γραφὰς ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ἤτοι δύο καταλόγους ἱερῶν πραγμάτων ἢ σκευῶν τοῦ ναοῦ, μίαν δὲ ἄλλην ἀναθηματικήν, ἐν ᾗ ἀναφέρεται ἡ ὑπόδειξις εἰς τὸν ἱερέα Σόαρχον ὑπὸ τοῦ θεοῦ πηγῆς ὕδατος, τὸ ὁποῖον μετοχετεύεται διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἱεροῦ, εἰς ἄλλην δὲ περιγράφεται ἴαμα τοῦ θεοῦ (1).

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Λεβῆνος κατέδειξαν, ὅτι τὸ ἱερὸν ὑπέστη μεγάλην φθορὰν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὑπὸ τῶν γεωργούντων τὰ μέρη ταῦτα περιοίκων, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῶν ὀλίγων σωθέντων καὶ ἀποκαλυφθέντων διὰ τῆς ἀνασκαφῆς λειψάνων ἐλάχιστα δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ λαμπρότητα. Καὶ οὐχὶ μόνον τὰ οἰκοδομήματα ἀλλὰ καὶ τὰ εὑρήματα ὑπῆρξαν πενιχρά. Τὰ σημαντικώτερα εἶναι τεμάχια ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς περιγράφονται τὰ θαυμάσια τοῦ θεοῦ ἰάματα (2).

Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ μικρότεραι καὶ ἧττον σημαντικαὶ ἀνασκαφαὶ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων. Νῦν ἐρχόμεθα εἰς τὰς δύο σπουδαιοτέρας τὴν τῆς Φαιστοῦ ἐπὶ τετραετίαν διαρκέσασαν καὶ τὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος τρίτον ἤδη ἔτος ἐξακολουθοῦσαν.

Παρ' Ὁμήρῳ ἀναφέρεται ἡ Φαιστὸς ὡς μία τῶν μεγάλων Κρητικῶν πόλεων (3). Κατὰ τὸν Διόδωρον καὶ τὸν Στράβωνα ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μίνωος. Πλὴν τῶν μαρτυριῶν ὅμως τούτων οὐδεμίαν ἄλλην ἔνδειξιν εἴχομεν πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν περὶ τῆς σημασίας καὶ σπουδαιότητος τῆς Φαιστοῦ, ὡς κέντρου Κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀνεξάρτητος, ὅτε ἔκοψε καὶ τὴν πλουσίαν σειρὰν τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων (4). Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει αὐτὴν ὡς πατρίδα τοῦ περιφήμου θεοσοφιστοῦ Ἐπιμενίδου (5). Κατόπιν κατὰ τὸν τρίτον πιθανῶς π. Χ. αἰῶνα περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τὴν ἰσχυρὰν αὐτῆς γείτονα Γόρτυνα καὶ κατεστράφη ὑπ' αὐτῆς. Κατὰ τὸν δεύτερον ὅμως πάλιν αἰῶνα ἐπαναβλέπομεν πάλιν αὐτὴν ἐν τῇ συμμαχίᾳ τῶν Κρητικῶν πόλεων πρὸς τὸν βασιλέα Εὐμένη (6).

(1) Halbherr Museo Italiano vol. III punt. II. III. Theodor Baunack. Πρόοδος Ἡρακλείου ἀριθ. 2. Philologus XLIX p. 577 καὶ ἑξῆς.

(2) Καὶ ταῦτα μένουσιν εἰσέτι ἀδημοσίευτα.

(3) Ἰλιάδος Β 648. Ὀδυσ. γ 296.

(4) Svoronos Numismatique de la Crète, Phaestos.

(5) Πλουταρχ. Βίος Σόλωνος 12.

(6) Svoronos Numismatique, Ψιλάκι Ἱστορία τῆς Κρήτης 148.

Τὴν Φαιστὸν εἶχον ἐπισκεφθῆ διάφοροι περιηγηταὶ καὶ ἀρχαιολόγοι χωρὶς ὅμως νὰ ἀποδώσωσι καὶ μεγάλην σημασίαν εἰς αὐτήν, διότι ἐλάχιστα ἦσαν τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ἐξ αὐτῆς παρὰ τὸν σημερινὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Πυργιωτίσσης (1). Σπουδαία ἦτο ἡ ἀνακάλυψις χρυσῶν καὶ χρυσῶν κτερισμάτων ἡ γενομένη πρὸ 15 περίπου ἐτῶν εἰς Ἅγιον Ὀνούφριον παρὰ τὴν Φαιστόν, περιελθόντων εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Συλλόγου, ἐποχῆς Καμαραϊκῆς (2).

Ἡ Φαιστὸς ἔκειτο εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον λοφοσειρᾶς διευθυνομένης ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ παραλλήλου τοῦ Γερωποταμοῦ εἰς τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ ὄχθην καὶ ἐξικνουμένης μέχρι τῆς θαλάσσης τοῦ Τυμπακίου. Τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς λοφοσειρᾶς ταύτης σχηματίζει τρία ὑψώματα ἢ ἀκροπόλεις, ἐπὶ τῆς ἀνατολικωτέρας τῶν ὁποίων τῆς καὶ χθαμαλωτέρας ἔκειτο ἡ Ἀκρόπολις τῆς ἀρχαιοτάτης Φαιστοῦ καὶ ἐνταῦθα ἐκτίσθη τὸ μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον τοῦ Ἡγεμόνος, τὸ ὁποῖον μετὰ τετραετεῖς ἐργασίας ἀπεκάλυψαν οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι.

Ὁ γήλοφος, ἐν ᾧ κεῖται τὸ ἀνάκτορον, μόλις ὑψοῦται 60 μέτρα ὑπεράνω τῆς κάτωθι πεδιάδος τῆς Μεσαρᾶς καὶ ἐν τούτοις ἔχει λαμπρὰν τὴν θέαν πρὸς τὰ πέριξ, ἤτοι πρὸς Β. μὲν βλέπει τὴν Ἴδην, πρὸς Δ. τὸ Κέδριον, νοτίως τὴν σειρὰν τῶν Ἀστερουσίων (Κάτω Ῥίζα), ἔμπροσθεν δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἁπλοῦται ἡ ὡραιοτέρα πεδιὰς τῆς Κρήτης καὶ ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου διέρχονται ὁ Γερωποταμὸς καὶ ἄλλοι ῥύακες ἀρδεύοντες τοὺς κάτωθι τῆς πόλεως εὐφόρους ἀγρούς. Σήμερον ἡ καλλιεργία καὶ ἡ περιποίησις τοῦ μέρους εἶναι παρημελημένη, οἱ ἑλειογενεῖς δὲ πυρετοὶ ἀπομαραίνουσι τοὺς ἀραιοὺς κατοίκους τῶν πέριξ πενιχρῶν χωρίων, οἱ δὲ ἀνωφελεῖς κώνωπες οἱ γεννώμενοι ἐν τοῖς στασίμοις καὶ ἀχρησιμοποιήτοις ὕδασιν ἀποβαίνουσιν ἡ μάστιξ τῶν κατοίκων, οὐκ ὀλίγον δὲ ἐβασάνισαν καὶ τοὺς ἐπὶ τέσσαρας περιόδους διατρίψαντας αὐτόθι ἀρχαιολόγους. Ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὰ πράγματα ἐντελῶς

(1) Ἴδε Mariani Antichità Cretesi. Taramelli καὶ Desanctis εἰς τὸ Monumenti antichi vol. IX 1901 p. 541.

(2) Ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ κ. A. Evans εἰς τὸ βιβλίον Cretan Pistographs p. 105 καὶ ἑξῆς.

διάφορα· οἱ πολυπληθεῖς τῆς πόλεως κάτοικοι καὶ ὁ ἰσχυρὸς ἡγεμὼν ὁ κατοικῶν τὸ ἄνωθι ἀνάκτορον θὰ εἶχε καλιεργήσει, δενδροφυτεύσει καὶ ἐξυγιάνει τὸ πλούσιον καὶ κατάρρυτον ἔδαφος, θὰ εἶχον δὲ συστηματοποιήσει τὰ ἄφθονα ὕδατα πρὸς ἄρδευσιν τῶν βασιλικῶν παραδείσων καὶ ἀγρῶν, ὁ δὲ εὐτυχὴς ἡγεμὼν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου του θὰ ἐτέρπετο παρατηρῶν ὑπὸ τοὺς πόδας του τοὺς πλουσίους κήπους καὶ λιπαροὺς ἀγροὺς τῆς πεδιάδος, ἅτινα θὰ ἀπετέλουν τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τῆς εὐπορίας καὶ εὐδαιμονίας αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὑπηκόων.

Ἐκ τῶν τριῶν ἀκροπόλεων τῆς Φαιστοῦ ἡ μὲν ὑψηλοτέρα καὶ δυτικωτέρα δὲν παρουσιάζει οὐδὲν διαφέρον πλὴν λειψάνων τινῶν ἔργων ὀχυρωματικῶν πιθανῶς ὄχι πολὺ ἀρχαίων. ἡ μεσαία παρέσχεν οἰκήματά τινα ἰδιωτικὰ πενιχρὰ ἐκτισμένα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ θεμελίων Μυκηναϊκῶν οἰκοδομημάτων. Τέλος εἰς τὴν ἀνατολικωτέραν καὶ χαλοτέραν ἔκειτο τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Φαιστοῦ κατὰ τὴν Κρητικὴν περίοδον.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ, ὅπως καὶ τὸ τῆς Κνωσοῦ, δὲν ἐκτίσθη ἐπὶ ἑνὸς ἐπιπέδου ἀλλ᾽ὑψουμένου τοῦ ἐδάφους ἀπὸ Ν. πρὸς Β. ἐσχηματίσθησαν τεχνικῶς τέσσαρα ἰσόπεδα (terasses) ἐπὶ τεσσάρων διαφόρων ἐπιφανειῶν (livelli), ἐπὶ τούτων δὲ εἶναι ᾠκοδομημένα τὰ διάφορα διαμερίσματα.

Καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ ἀπετέλει ἓν μέγα τετράγωνον περιέχον ἐντὸς μίαν μεγίστην ἐσωτερικὴν αὐλὴν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος χρησιμεύουσαν διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὸν ἀερισμὸν τῶν δωματίων. Πρὸς Δ. τοῦ ἀνακτόρου ὑπῆρχεν ἡ δυτικὴ ἐξωτερικὴ αὐλή, ἐξ ἧς ἐλάμβανε τὴν ἀρχὴν κλῖμαξ μεγαλοπρεπὴς μὲ πλατεῖς καὶ ὑψηλοὺς ἀναβαθμοὺς περιοριζομένη ἄνω ὑπὸ τοίχου ἀναλημματικοῦ, ἐξ οὗ δείκνυται, ὅτι δὲν ἐχρησίμευεν, ἵνα ἀνέρχωνταί που, ἀλλ᾽ ἵνα καθίζωσι πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ θεῶνται ἀγῶνας ἢ τελετὰς θρησκευτικάς, ὡς ἀποδεικνύει καὶ τὸ διασωθὲν κατὰ τὸ ἄκρον τῆς κλίμακος μικρὸν ἱερόν. Ὅμοιος κλιμακοειδὴς χῶρος χρήσιμος πρὸς θέαν ἀνεκαλύφθη καὶ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Κνωσοῦ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου.

Εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ φαίνονται τρία μέγαρα, ἓν μὲν ἀνοιγόμενον πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αὐλὴν τὸ σύνηθες μέγαρον τῶν ἀν-

δρῶν, ἓν ἄλλο μεγαλύτερον καὶ ἐπισημότερον, εἰς ὃ ἀνήρχοντο διὰ κλίμακος μεγαλοπρεποῦς ἐκ τῆς δυτικῆς αὐλῆς καὶ τρίτον μικρότερον εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ πρὸς Β. καὶ τοῦτο ὑποτίθεται ὅτι ἦτο τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν.

Κατὰ τὸ μέγεθος, τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν οἰκονομίαν καὶ διάταξιν τὸ Φαίστιον ἀνάκτορον οὐδαμῶς ὑπολείπεται τοῦ Κνωσίου, ὑστέρει μόνον, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν. Διότι ἦσαν μὲν κεκονιαμένοι ἀσβέστῳ καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ Φαιστίου ἀνακτόρου καὶ κεχρωματισμένοι ἀλλὰ δὲν εἶχον τοιχογραφικὰς παραστάσεις. Ἐπίσης ἐλάχιστα ἦσαν καὶ τὰ κινητὰ εὑρήματα τοῦ ἀνακτόρου, ἐξ οὗ εἰκάζεται, ὅτι καὶ τοῦτο ἐλεηλατήθη δεινῶς πρῶτον καὶ ὕστερον ἐπυρπολήθη.

Καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ εὑρέθη ὅπως καὶ τὸ τῆς Κνωσοῦ ᾠκοδομημένον ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως καὶ τῶν θεμελίων ἀρχαιοτέρου ἀνακτόρου τῆς λεγομένης Καμαραϊκῆς ἐποχῆς, οὗ ἐσώθησαν καὶ ἀπεκαλύφθησαν μέρη τινά, ἰδίως ἀποθῆκαι σῴζουσαι ἀκεραίους πίθους Καμαραϊκοῦ ῥυθμοῦ (1).

Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ πυρποληθέντος Φαιστίου ἀνακτόρου ἔκτισαν οἱ μεταγενέστεροι πενιχρά τινα οἰκήματα, τὰ ὁποῖα ἀπεμακρύνθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφήν.

Ἔν τε τῷ ἀνακτόρῳ καὶ πέριξ ἀνεῦρον οἱ Ἰταλοὶ σειρὰν ἀγγείων Καμαραϊκῶν καί τινα Μυκηναϊκά, ἔπειτα εἰδώλια πήλινα καὶ ἀναθηματικὰ ζῴδια. Πρὸς τούτοις εὑρέθη καὶ μία πηλίνη πινακὶς ἀκεραία φέρουσα ἐπιγραφὴν εἰς τὸ πρωτοκρητικὸν γραμμικὸν ἀλφάβητον. Ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τοῦ τε Καμαραϊκοῦ καὶ Μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου φαίνονται βαθέως κεχαραγμένα σύμβολα πολλῷ περισσότερα τῶν τῆς Κνωσοῦ. Εὑρέθησαν πρὸς τούτοις καὶ ὀρθογώνιοι τράπεζαι προσφορῶν πήλιναι, ἐφ' ὧν ἦσαν ἐπικεκολλημένοι εἰς μίαν γραμμὴν κοτυλίσκοι. Μεταλλικὰ ἦλθον εἰς φῶς διπλοῖ πελέκεις καὶ ἄλλα τινὰ ἐργαλεῖα χαλκᾶ, τέλος εὑρέθη κογχύλιον ἀποτελοῦν μέρος κυλινδρικῆς πυξίδος φέρον ἐν ἀναγλύφῳ ἐργασίᾳ τέσσαρας ζωοκεφάλους δαίμονας (2).

(1) Rendiconti dell' Accadem. dei Lincei vol. XII fasc. 7. 8. 1903. Lavori eseguiti nel palazzo di Faestos relaz. del L. Pernier.

(2) Προκαταρκτικὴ δημοσίευσις (Rapporto preliminare) τῆς ἀνασκαφῆς Φαιστοῦ ἐγένετο ἤδη ὑπὸ τοῦ L. Pernier εἰς τὸ Monumenti archivi vol. XII 1902.

Ἁγία Τριάς. — Εἰς Ἁγίαν Τριάδα ἀνέσκαψεν ἡ Ἰταλικὴ ἀποστολὴ κατὰ τὰ τὰ ἔτει 1902 καὶ 1903, ἀνασκάπτει δὲ καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος. Ἡ Ἁγία Τριὰς εἶναι κώμη Βυζαντιακὴ καὶ Ἑνετικὴ λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ καὶ σήμερον σωζομένου ὁμωνύμου ναοῦ καὶ κεῖται κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς αὐτῆς λοφοσειρᾶς, εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς ὁποίας κεῖται ἡ Φαιστὸς καὶ ἀπέχει ταύτης τέσσαρα περίπου χιλιόμετρα. Ἡ Βυζαντιακὴ καὶ Ἑνετικὴ κώμη παρήκμασε κατόπιν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἕνεκα τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, οἱ δὲ τελευταῖοι κάτοικοι μετῳκίσθησαν εἰς Τυμπάκι πρὸ 15 ἐτῶν. Οὐδεμία εἴδησις ἐξ ἀρχαίου συγγραφέως οὐδὲ πληροφορία προγενεστέρου περιηγητοῦ ἢ ἀρχαιολόγου ὑπάρχει, ἥτις νὰ μνημονεύῃ τὴν θέσιν ταύτην ὡς χῶρον ἀρχαιολογικόν. Τὴν προσοχὴν τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἰταλικὴν ἀποστολὴν ἐπέστησαν οἱ ἔφοροι τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ὁ κ. Gerola (ἐπισκεφθέντες κατ' ἐπανάληψιν τὸν χῶρον τοῦτον χάριν τῶν Βυζαντιακῶν καὶ Ἑνετικῶν λειψάνων) λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους φαινομένων ἀπείρων θραυσμάτων Μυκηναϊκῶν καὶ Καμαραϊκῶν ἀγγείων.

Πράγματι διὰ τῶν ἀνασκαφῶν κατεφάνη, ὅτι ἡ Ἁγία Τριὰς ἦτο χῶρος μοναδικῆς ἀρχαιολογικῆς σπουδαιότητος. Ἡ ἔκπληξις δὲ καὶ ὁ θαυμασμὸς διὰ τὰ εὑρεθέντα αὐτόθι πολυτιμότατα κειμήλια τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τόσον μεγαλύτερα καὶ δεδικαιολογημένα, καθ' ὅσον οὐδεὶς ἐγνώριζέ τι περὶ τοῦ χώρου τούτου, οὐδὲ προσεδόκα αὐτὰ πλησίον μάλιστα ἄλλης πόλεως μεγάλης, οἵα ἦτο ἡ Φαιστός.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι εἰσέτι ἡμιτελὴς καὶ ἐλάχιστα εἶναι δημοσιευμένα, διὰ τοῦτο ὅσον ἀφορᾷ μάλιστα τὰ οἰκοδομήματα ὀλίγα μόνον δυνάμεθα νὰ μεταδώσωμεν. Ἀνεσκάφη καὶ ἀνασκάπτεται ἀκόμη οἰκοδόμημα σημαντικὸν οὐχὶ ὅμως τόσον μέγα καὶ πολύπλοκον, ὡς τὰ ἀνάκτορα τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Κνωσοῦ. Οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι πιστεύουσιν, ὅτι ἐν τούτῳ ἔχομεν τὴν θερινὴν ἔπαυλιν καὶ διατριβὴν τῶν ἡγεμόνων τῆς Φαιστοῦ, ἥτις ἔχει μὲν τὴν θέαν τῆς κάτωθι ἁπλουμένης πεδιάδος τοῦ Τυμπακίου καὶ τὸ πανόραμα τῆς Ἴδης καὶ τοῦ Κεδρίου, διαπνεῖται δὲ ἐν καιρῷ θέρους ὑπὸ τοῦ δροσεροῦ ζεφύρου τοῦ ἐκ τῆς θαλάσσης, τοῦ μόνου ἀληθῶς καὶ σήμερον ὑγιηροῦ καὶ ζῳογόνου ἀέρος ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Μεσαρᾶς.

Ἡ ἔπαυλις τῆς Ἁγίας Τριάδος ἦτο ἐκτισμένη ἐπὶ λόφου καὶ ἐπὶ

τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς ἐπιχώσεως ἀρχαιοτέρου οἰκοδομήματος, εἶχε δὲ τὴν αὐτὴν ἀμφιθεατρικὴν διάταξιν, ἣν εἶχον καὶ τὰ ἀνάκτορα Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ, ἤτο δηλ. ἐκτισμένη ἐπὶ ἀλλεπαλλήλων ἰσοπέδων τεχνητῶν. Ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομίας καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ἐν γένει ρυθμὸς εἶναι περίπου τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ τῶν δύο ἀνακτόρων, ἀλλ' ἡ διάταξις τῶν κτιρίων εἶναι ἐντελῶς διάφορος. Λείπει δηλ. καὶ ἡ κεντρικὴ καὶ ἡ δυτικὴ αὐλή, αἱ δὲ ἀποθῆκαι κεῖνται εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ἔπαυλις δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρα διαμερίσματα· ἤτοι 1) τὰς μικρὰς ἀποθήκας, τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰ δωμάτια τῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν δυτικὴν πλευράν· 2) τὸ διαμέρισμα τῶν ἐπισήμων κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν· 3) δώματα τοῦ θησαυροῦ καὶ αἱ μεγάλαι ἀποθῆκαι καὶ 4) δεύτερον διαμέρισμα ἐπίσημον. Ἐκ τῶν δύο πάλιν ἐπισήμων διαμερισμάτων τὸ ΝΔ. εἶναι ἀνοικτότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, δι' ὃ ὑποτίθεται ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν, τὸ δὲ ἄλλο τὸ τῆς ΝΑ. γωνίας ἔχει μικρότερα δωμάτια φυλασσόμενα καὶ θρανία ἐκ γύψου παρὰ τοὺς τοίχους, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι διέτριβον ἄνθρωποι διάγοντες βίον καθιστικόν, διὰ τοῦτο ὑποθέτουσιν, ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν, ἡ γυναικωνῖτις τοῦ ἀνακτόρου. Καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι κατεστραμμένον διὰ πυρκαϊᾶς. Κάτωθι τοῦ λόφου καὶ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἁγίας Τριάδος θὰ ἦσαν οἱ κῆποι καὶ οἱ παχεῖς λειμῶνες ἀρδευόμενοι ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ, ὅπως δηλ. εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Κνωσοῦ καὶ ὅπως περιγράφει ὁ Ὅμηρος τοὺς θαυμασίους κήπους τοῦ Ἀλκινόου ἄγχι θυράων (1). Ἐκτὸς τῶν διὰ την κοινὴν χρῆσιν οἰκοδομημάτων ἀνεκαλύφθησαν λείψανα δύο ἱερῶν, ὧν τὸ μὲν ἓν ἔκειτο κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου, τὸ δὲ ἄλλο κατὰ τὴν ΒΑ.

Ἡ ἔπαυλις τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑπολείπεται μὲν κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ, ὑπερεῖχεν ὅμως προφανῶς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν κινητῶν πραγμάτων τοὐλάχιστον τοῦ τῆς Φαιστοῦ Οἱ τοῖχοι τῶν σπουδαιοτέρων διαμερισμάτων τῆς ἐπαύλεως ἔφερον τοιχογραφίας μὲ παραστάσεις ἀνθρώπων, ζώων, τοπείων, φυτῶν. Τῶν τοιχογραφιῶν τούτων τὰ σπουδαιότερα σωθέντα τεμάχια εἶναι ἓν εἰκονίζον θεάν, καθ'

(1) Ὀδυσ. η 112.

ἣν ὥραν ἐγείρεται ἐκ τοῦ θρόνου, εἰς ἄλλα φαίνονται θάμνοι, ἐν οἷς εἰκονίζονται ζῶα, αἴλουρος ἐνεδρεύων πτηνόν, λαγωὸς φεύγων. Διὰ τὰς τοιχογραφίας ταύτας παρετηρήθη ὅτι εἶναι εἰργασμέναι μὲ φυσικότητα καὶ πραγματισμὸν ἔξοχον, καὶ ὅτι ἔχουσι μεγαλυτέραν πρωτοτυπίαν παρατηρουμένην ἰδίᾳ εἰς τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄνθη, τὰ ὁποῖα εἶναι καθαρῶς ἐγχώρια καὶ οὐχὶ Αἰγυπτιακά.

Τὰ κινητὰ εὑρήματα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος. Εἰς τὰ δύο ἱερὰ εὑρέθησαν χαλκᾶ καὶ πήλινα ἀναθήματα ἀφθονώτατα, εἰδώλια θεῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ ζῴων εἰς τύπους ποικιλωτάτους. Πρὸς τούτοις μέγα πλῆθος πηλίνων χρωματιστῶν ἱερῶν κεράτων. Ἔπειτα εὑρέθη μεγάλη καὶ πλουσία σειρὰ Μυκηναϊκῶν καὶ Καμαραϊκῶν ἀγγείων. Λαμπτῆρες λίθινοι καὶ ἄλλα σκεύη λίθινα, ῥυτὰ μαρμάρινα, Τρίτων θαλάσσιος ἐκ λίθου λιπαρίτου θαυμασίας τέχνης καὶ ὡραῖοι λύχνοι ἐκ μέλανος στεατίτου. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου εὑρέθη καὶ μικρὰ Σφὶγξ λίαν ἐπιμελοῦς ἐργασίας· ἔχει σῶμα λέοντος καὶ κεφαλὴν ἀνθρωπίνην, ἐποικίλλετο δὲ δι' ὑελώσεως (émail) κατεστραμμένης σήμερον. Σπουδαιότατα καὶ πρωτοφανῆ εἶναι τρία ἐκ μέλανος στεατίτου ἀγγεῖα μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις, δυστυχῶς τὰ δύο κολοβά. Περὶ τούτων γενήσεται ἰδιαίτερος λόγος ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς πλαστικῆς.

Ἐντὸς τῶν δωματίων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἁγίας Τριάδος εὑρέθη ἀρκετὸς ἀριθμὸς πινακίδων πηλίνων ὀρθογωνίου σχήματος γεγραμμένων κατὰ τὸ γραμμικὸν ἀλφαβητικὸν σύστημα τῆς Κνωσοῦ. Πρὸς τούτοις εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς πηλίνων σφραγισμάτων φερόντων ποικίλους τύπους εἰκονίζοντας ζῷα, φυτά, ἀνθρώπους, τέρατα, ἀντικείμενα τῆς θρησκείας καὶ τῆς λατρείας κτλ. Πολλοὶ τῶν σφραγιδοτύπων τούτων εἶναι ἐπισεσημασμένοι (contremarqués) διὰ γραμμάτων τοῦ Κρητικοῦ γραμμικοῦ συστήματος.

Ἐκ τῶν χαλκῶν ἀντικειμένων ἀναφέρομεν δύο κολοσσιαίους πρίονας, ὧν ὁ μὲν εἷς ὀδοντωτὸς θὰ ἐχρησίμευεν ἵνα κόπτωσι τὰς μεγάλας δοκοὺς καὶ τὰς σανίδας καὶ τοὺς ὑπερμεγέθεις ξυλίνους κίονας τοῦ ἀνακτόρου, ὁ δὲ ἄλλος οὐχὶ ὀδοντωτὸς τὰς γυψίνας πλάκας, δι' ὧν ἐπέστρωνον τὰ πατώματα ἢ ἐπενέδυον τοὺς τοίχους καὶ τὰ θρανία. Ἰδιαιτέρας μνείας ἀξίζει καὶ ἡ εὕρεσις ἐν ἑνὶ τῶν δωματίων 19 χαλκῶν πλακῶν τοποθετημένων ἐν μιᾷ στήλῃ. Ἑκάστη ἔχει σχῆμα

κανονικὸν τετράγωνον μὲ κοιλαινομένας τὰς τέσσαρας πλευρὰς πρὸς τὰ ἐντὸς καὶ ἕλκει βάρος 29-30 χιλιογράμμων. Προφανῶς πρόκειται περὶ ταλάντων χαλκῶν τεθησαυρισμένων ἐνταῦθα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀπετέλουν νομισματικὴν μονάδα τοῦ τότε ἐμπορίου τῆς ἀνταλλαγῆς. Τινὰ τούτων φέρουσι κεχαραγμένον ἓν γράμμα τοῦ γραμμικοῦ ἀλφαβητικοῦ συστήματος, σῆμα πιθανῶς γνησιότητος τοῦ μετάλλου καὶ ἀκριβείας τοῦ βάρους.

Εἰς τὴν βόρειον κλιτὺν τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ἡ ἔπαυλις, εὑρέθησαν συστάδες τάφων τῆς αὐτῆς ἐποχῆς κατεστραμμένων ὅμως καὶ σεσυλημένων ἀρχαιόθεν. Ἐξ αὐτῶν προέρχεται περιδέραιον ἐκ μεγάλων χρυσῶν ρομβοειδῶν ψήφων, τρεῖς χρυσαῖ κεφαλαὶ καὶ δύο λέοντες καθήμενοι χρυσοῖ λεπτοτάτης καὶ τελειοτάτης χρυσοχοϊκῆς ἐργασίας καὶ ἓν χρυσοῦν καρδιόσχημον μικρὸν κόσμημα, ἐφ' οὗ εἶναι ἐπικολλημένα βάτραχος, ὄφις, σκορπίος, χείρ, ἀστήρ.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ πρωτοφανὲς κειμήλιον τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τὸ ἀγλάϊσμα νῦν τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου εἶναι ἡ τετράγωνος λιθίνη λάρναξ ἡ εὑρεθεῖσα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους εἰς ἕνα τῶν τάφων τούτων. Ἦτο μονόλιθος, στερεῖται πώματος καὶ εὑρέθη ἐν μέρει συντετριμμένη καὶ ἐλλιπής. Ἔχει τὸ σχῆμα τῶν συνήθων τῆς Κρήτης τετραγώνων πηλίνων λαρνάκων καὶ τέσσαρας ὑψηλοὺς πόδας κατὰ τὰς γωνίας. Κατεσκευάσθη ἐξ ἐγχωρίου μαλακοῦ τιτανολίθου καὶ ἔπειτα ἐκονιάθη ἐπιμελῶς ἔξωθεν διὰ στρώματος ἀσβέστου, ἐπὶ τοῦ κονιάματος δὲ τούτου ἐγράφησαν ἐφ' ὑγροῖς (fresco) γραφαὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου, ἦτο θυσίαι καὶ σπονδαὶ καὶ προσφοραὶ ζώων, καρπῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, καὶ βωμοὶ καὶ ἱερὰ καὶ τὰ λοιπὰ θρησκευτικὰ σύμβολα τῆς ἐποχῆς, οἱ διπλοῖ πελέκεις, οἱ ἱεροὶ κίονες, τὸ ἱερὸν δένδρον, τὰ ἱερὰ πτηνὰ καὶ τὰ ἱερὰ κέρατα. Διὰ τὰς παραστάσεις δὲ ταύτης ἀκριβῶς ἡ λάρναξ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ἴσως τὸ πρῶτον κειμήλιον τῆς περιόδου ταύτης καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι.

Ἐξ ἄλλου τάφου τῆς Ἁγίας Τριάδος προέρχονται τεμάχια τοιχογραφιῶν θρησκευτικοῦ περιεχομένου ὁμοίου πρὸς τὰς γραφὰς τῆς λάρνακος (1).

(1) Τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ Monumenti antichi dell' Accadem. dei Lincei ὑπὸ τοῦ Halbherr ὑπὸ τὴν ἐπιγρα-

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς ἐν Κρήτῃ ἀναγράφομεν ὅτι κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1899 οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι Halbherr, Savignoni, Desanctis περιῆλθον τὰς δυτικὰς τῆς Κρήτης ἐπαρχίας καὶ συνέλεξαν ἀρκετὸν ὑλικὸν μάλιστα ἐπιγραφικόν. Ἰδίως ἐμελέτησαν τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς ἐπαρχίας Σελίνου ἤτοι τὴν Ἔλυρον, Ὑρτάκιναν, Κάντανον καὶ Συίαν. Κατὰ τὴν περιοδείαν ταύτην παρετηρήθη ὅτι, ἐν ᾧ εἰς πλεῖστα μέρη καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ὑρτάκιναν (ἄνω τοῦ σημερινοῦ χωρίου Τεμένια) φαίνονται ἐρείπια καὶ τείχη ἀρχαϊκώτατα ᾠκοδομημένα κατὰ τὸν Πελασγικὸν ἢ Κυκλώπειον τρόπον, οὐδαμοῦ εὑρέθησαν θραύσματα ἀγγείων τῆς Κρητικῆς περιόδου (1).

Ἀμερικανικαὶ ἀνασκαφαί.

Κατὰ τὸ ἔτος 1900 ἡ Miss Harriet A. Boyd ἐξ ὀνόματος τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ἔλαβεν ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς τὸ Καβοῦσι τῆς Ἱεραπέτρου. Ἔτι τινὰ πρότερον εἶχεν εὑρεθῇ ἐνταῦθα εἰς θέσιν καλουμένην Πλάϊ τοῦ Κάστρου θολωτὸς τάφος γεωμετρικῆς ἐποχῆς περιέχων ὑπὲρ τὰ 100 πήλινα ἀγγεῖα μικρὰ καὶ μεγάλα τῆς ἐποχῆς ταύτης καί τινα σιδηρᾶ ἐργαλεῖα. Ἡ Miss Boyd ἐνήργησεν ἀνασκαφὴν καὶ κατὰ τὴν θέσιν ταύτην καὶ εἴς τινα ἄλλα σημεῖα, ἀνεῦρε δὲ καί τινας ἄλλους τάφους καὶ ἐκαθάρισεν οἰκοδομήματά τινα ἀρχαϊκῶν χρόνων. Τὰ εὑρήματα συνίστανται ἐξ ἀγγείων πηλίνων γεωμετρικῶν, ὧν ἓν φέρει παραστάσεις κατὰ τὸν ῥυθμὸν τοῦ Διπύλου καὶ εἴς τινα μικρὰ κτερίσματα (2).

Σπουδαιοτέρα τῆς ἐν Καβουσίῳ ἀνασκαφῆς ὑπῆρξεν ἡ ὑπ' αὐτῆς

φὴν Resti dell' età Micenea ad Hagia Triadha vol. XIII 1903 καὶ R. Paribeni Lavori Heseguiti ad agia Triada 1903 in Rendiconti dell' Accadem. dei dei Lincei vol. XII fasc. 7 1903.

(1) Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς εἰς Σέλινον περιοδείας ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Rendiconti dell' Accadem. dei Lincei Maggio 190. Λεπτομερὴς δὲ περιγραφὴ τοῦ ὑλικοῦ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Savignoni καὶ Desanctis εἰς τὸ Monumenti antichi vol. XI 1901 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Esplorazione archeologica delle provinc. occident. di Creta.

(2) Ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ Ameriean Journal of Archeology sec. ser. vol. V p. 125-159 pl. I-V ὑπὸ τῆς ἰδίας κ. Boyd.

ἀνακάλυψις κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος 1901 συνοικισμοῦ Μυκηναϊκῶν χρόνων εἰς θέσιν Γουρνιὰ ὀλίγον δυτικώτερον τῆς Παχείας Ἄμμου ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Ἱεραπέτρου. Ὁ συνοικισμὸς οὗτος, ὅστις ἀπετέλει πολίχνην παραθαλάσιον τῆς β' Κρητικῆς περιόδου ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστος. Τὸ ὄνομα Γουρνιὰ ἔλαβεν ἐξ ἅπαντος ἡ θέσις ἐκ λιθίνων ἰγδιοειδῶν δοχείων, ὧν εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ πλεῖστα κείμενα συνήθως κατὰ τὴν θύραν ἑκάστης οἰκίας, καὶ τῶν ὁποίων φαίνεταί τινα εἶχον διὰ τῆς καλλιεργείας τοῦ ἐδάφους ἐξαχθῇ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐφαίνοντο καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς (1). Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν Γουρνιῶν ἤρξατο τὸ 1901 ἐξηκολούθησε κα' κατὰ τὸ 1903 μέλλει δὲ νὰ συνεχισθῇ καὶ ἀποπερατωθῇ ἐφέτος. Μέχρι τοῦδε ἔχει ἀποκαλυφθῇ μέγα τμῆμα τῆς πολίχνης κειμένης ἐπὶ γηλόφου χαμηλοῦ, καὶ ἐκαθαρίσθησαν πολλὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα ἐκτισμένα κατὰ τὸν γνωστὸν ἤδη τρόπον, ἤτοι διὰ μικρῶν λογάδων λίθων καὶ πολλοῦ πηλοῦ καὶ εἶτα κεκονιαμένα δι' ἀσβέστου. Ἐπίσης ἀνεφάνησαν καὶ αἱ στεναὶ καὶ συνήθως σκολιαὶ καὶ ἀνηφορικαὶ πλακόστρωτοι καὶ λιθόστρωτοι ὁδοὶ τῆς μικρᾶς πόλεως. Ἐκτὸς τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων εὑρέθη καὶ ἓν ἄλλο πολὺ μεγαλύτερον ἐκτισμένον διὰ τετραγώνων πελεκητῶν λίθων κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν ῥυθμόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἔχει ὑποστῇ ἀλλοιώσεις καὶ τροποποιήσεις κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς περιόδου. Πρὸς τούτοις ἀνευρέθη τὸ ἱερόν, ἤτοι δωμάτιον τετράγωνον ἀποκεχωρισμένον τῶν λοιπῶν κτιρίων, πρὸς τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἴδιος δρόμος δι' αὐτὸ μόνον, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ εὑρέθη ὁ βωμὸς ἐκ πηλοῦ τρίπους κεκονιαμένος ἀσβέστῳ καὶ τὰ πήλινα ἱερὰ εἴδωλα, ἤτοι ἓν μὲν ἀνθρωπόμορφον κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ, τρία δὲ ἄλλα κωνοειδῆ φέροντα ὄφεις καὶ ἄλλα ἱερὰ σύμβολα, ἤτοι τὸ ζεῦγος τῶν ἱερῶν κεράτων καὶ τὸν ἡλιακὸν δίσκον (2).

Τὰ περισσότερα τῶν κινητῶν εὑρημάτων τῶν Γουρνιῶν εἶναι πήλινα Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα, ὧν τινα πρωτοφανοῦς σχήματος ἰδίως ῥυτὰ

(1) Τοιοῦτοι εἴδους δοχεῖα εὑρίσκονται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ εἰς τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν καὶ τὰς αὐλὰς καλούμενα γουρνίδια, γοῦρνες ἐν οἷς θέτουσιν ὕδωρ διὰ τὰς ὄρνιθας καὶ τροφὴν διὰ τοὺς χοίρους ἢ τὰ ἄλλα οἰκόσιτα ζῶα.

(2) Ὅμοια εἴδωλα εἶχον εὑρεθῇ προηγουμένως εἰς Πρινιᾶ ὑπὸ χωρικοῦ καὶ ἠγοράσθησαν ὑπ' ἐμοῦ διὰ τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Sam Wide Mykenishe Götterbilder und Idole Athen. Mitt. Baud XXVI p. 247 καὶ ἑξῆς

καὶ ἠθμοί. Πρὸς τούτοις ἰδιάζουσαν σημασίαν ἔχουσιν τὰ λίθινα σκεύη καὶ ἐργαλεῖα ἰδίως μεγάλοι λαμπτῆρες καὶ τράπεζαι ἱεραί. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ συλλογὴ τῶν χαλκῶν ἐργαλείων καὶ ὅπλων, ἥτις εὑρέθη ἐντὸς τῶν οἰκημάτων, ἤτοι διπλοῖ πελέκεις πραγματικοί καὶ ἀναθηματικοί, ἐγχειρίδια δίστομα, μαχαίρια, αἰχμαὶ δοράτων, σμῖλαι, πρίονες ὀδοντωτοί, λαβίδες ἀποψιλωτικαί, βελόναι, ἄγκιστρα ἁλιευτικά, δίσκοι πλαστίγγων. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης καὶ σφραγίσματα πήλινα, ὧν ἓν μέγα δισκοειδὲς φέρει ἑκατέρωθεν μὲν εἰς τὰς δύο ἐπιφανείας γράμματα τοῦ Κρητικοῦ γραμμικοῦ συστήματος, πέριξ δὲ κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ πάχους τύπους μικρῶν σφραγίδων.

Κρητικαὶ ἀνασκαφαί.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρεία τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἐτῶν σχεδιάζει τὴν ἐνέργειαν ἀνασκαφῶν ἐν Κρήτῃ. Πρὸ τριετίας ἔλαβεν ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς τὴν πόλιν Ἀπτέραν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἐξετέλεσεν. Τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπεφάσισε σοβαρῶς πλέον νὰ ἐπεκτείνῃ τὸν κύκλον τῶν σπουδαίων αὐτῆς ἐργασιῶν καὶ εἰς Κρήτην καὶ ἔστειλε τὸν διαπρεπῆ ἀρχαιολόγον κ. Χ. Τσούνταν τὸν ἐντριβέστατον ἰδίᾳ περὶ τὰς Μυκην. ἀρχαιότητας, ἵνα εὕρῃ κατάλληλον χῶρον. Οὗτος περιοδεύσας εἰς τὰς κεντρικὰς καὶ ἀνατολικὰς τῆς Κρήτης ἐπαρχίας ἐξέλεξεν ἤδη τὰ Μάλλια ἐν Πεδιάδι, ὅπου φαίνονται λείψανα τῆς πρώτης Κρητικῆς περιόδου, καὶ ὁπόθεν προέρχονται αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαϊκωτάτων τριπλεύρων ἐκ στεατίτου σφραγίδων. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία λαβοῦσα ἀμέσως τὴν ἄδειαν τῆς ἀνασκαφῆς πρόκειται νὰ ἀποστείλῃ τὸν κ. Τσούνταν προσεχῶς πρὸς ἔναρξιν τῆς ἀνασκαφῆς

Δαπάναις τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως ἐγένοντο κατὰ τὴν διαρρεύσασαν τετραετίαν ἔρευναί τινες καὶ μικραὶ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τῆς ἐπιτοπίου ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας.

Ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ἀνέσκαψε κατὰ τὸ 1899 καὶ ἐκαθάρισε δύο μικροὺς σπηλαιώδεις τάφους ὄπισθεν τοῦ Μεγάρου τῶν Δημοσίων γραφείων ἐν Χανίοις, ἀνεῦρε δὲ ἐν αὐτοῖς τὰ πρῶτα γνωστὰ εὑρήματα Μυκηναϊκῶν χρόνων ἐκ τῆς Δυτικῆς Κρήτης, ἤτοι ἀγγεῖά τινα πήλινα χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ λεγόμενα «ψευδόστομοι ἀμφορεῖς» (Bügelkannen), δύο χρυσοῦς τέττιγας τῆς

κόμης (σφηκωτῆρες ἑλικοειδεῖς) καὶ λίθινά τινα ἀγγεῖα ἰδιόσχημα

Κατὰ τὸ ἔτος 1901 (Σεπτέμβριος) ἐξετέλεσεν ὁ αὐτὸς κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τὸν καθαρισμὸν τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Τίτου ἐν Γόρτυνι τοῦ σπουδαίου τούτου καὶ ἀρχαιοτάτου μνημείου Χριστιανικῶν χρόνων ἐν Γόρτυνι, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσῃ ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Ἑνετικοῦ Ἰνστιτούτου Ἰωσὴφ Gerola, ἀνεῦρε δὲ τεμάχια ἐπιγραφῶν διαφόρων ἐποχῶν, μαρμάρινα ἀνάγλυφα ἐκ τῆς εἰκονοστάσεως τοῦ ναοῦ καὶ ἀρκετὸν ἀριθμὸν χαλκῶν σκευῶν τοῦ ναοῦ κεκρυμμένων ἐντὸς λάκκου ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῆς ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ Μυκηναϊκῶν κτερισμάτων, τὰ ὁποῖα παῖδες εἶχον ἀνεύρει κάτω τοῦ χωρίου Καλύβια δύο μίλια περίπου ἀνατολικώτερον τῆς Φαιστοῦ ἀποκαλυφθέντα ὑπὸ ῥαγδαίας βροχῆς, μετέβην ἐκεῖ πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ἐδάφους καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν (Ὀκτώβριος 1901) ἀνεῦρον καὶ ἐκαθάρισα 11 τάφους τῆς καλλίστης Μυκηναϊκῆς περιόδου θαλαμοειδεῖς τοὺς πλείστους καὶ λαξευτοὺς ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ. Οἱ θάλαμοι εἶναι τετράγωνοι (πλὴν ἑνὸς ὅστις εἶναι στρογγύλος) καὶ ἔχουσιν ἔξω δρόμον φέροντα εἰς τὸν θάλαμον, οἱ δὲ νεκροὶ ἦσαν τεθαμμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ ἐντὸς ἰδιαιτέρων καθέτων ὀρθογωνίων λάκκων ἐσκαμμένων ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν θαλάμων.

Τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς τῶν τάφων τούτων κτερίσματα εἶναι σημαντικώτατα ὁμοιάζοντα κατὰ πολλὰ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα ἀνακαλυφθέντα ἐντὸς τῶν θαλαμοειδῶν τάφων τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν καὶ εἰς τὸν θολωτὸν τάφον τοῦ Βαφειοῦ. Εἶναι τὰ πρῶτα ἐν Κρήτῃ εὑρισκόμενα σπουδαῖα ἐντάφια κτερίσματα τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Εἶναι δὲ ἀγγεῖα λίθινα, μαρμάρινα καὶ πήλινα καὶ χαλκᾶ, λίθοι Μυκηναϊκοὶ ἐγγεγλυμμένοι (Inselsteine) ἐξόχου γλυπτικῆς τέχνης, δακτύλιοι χρυσοῖ, ὧν ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι δύο ὁλόχρυσοι, φέροντες ἐπὶ τῆς ἐλλειψοειδοῦς σφενδόνης ἐγγεγλυμμένας παραστάσεις θρησκευτικοῦ περιεχομένου καὶ χρησιμεύοντες ὡς σφραγῖδες, ἔπειτα εἷς ἄλλος δακτύλιος κατὰ τὸ ἥμισυ χρυσοῦς καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ σιδηροῦς, ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν σπάνιν καὶ τὸ πολύτιμον τοῦ μετάλλου τούτου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ χαλκοῦ, περιδέραια καὶ ὅρμοι χρυσᾶ βαρύτιμα καὶ ἐκ σαρδίου λίθου, λίθοι

πολύτιμοι καὶ ἡμιπολύτιμοι κοσμηματικοί, καὶ πολυάριθμα ἄλλα μικρότερα κοσμήματα χρυσᾶ μὲ διακόσμησιν ὑελωτὴν (en émail) καὶ κοκκιδωτήν, ἀγγεῖα καὶ κοσμήματα ἐξ ὑέλου καὶ ὑελώδους μάζης(1).

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1903 ἀνέσκαψα καὶ ἐκαθάρισα μικρὸν θολωτὸν λαξευτόν τάφον εἰς θέσιν Ἀρτσᾶ μεταξὺ καὶ πρὸς Β. τῶν χωρίων τῆς Πεδιάδος Ἐληὰ καὶ Κάτω Βάθεια, ὃν κατὰ τύχην ἀνεῦρε χωρικὸς ἀροτριῶν βυθισθέντος ἐν αὐτῷ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀροτήρων βοῶν. Ἐν τῷ μικρῷ τάφῳ περιείχοντο δύο τετράγωνοι πήλιναι λάρνακες, ἐν ἑκάστῃ τῶν ὁποίων ἦτο τεθαμμένος εἷς νεκρός· οἱ σκελετοὶ διετηροῦντο εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ των θέσει. Ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἐξηκριβώθη ὁ πολὺ ἀμφισβητηθεὶς μέχρι τοῦδε τρόπος τῆς ταφῆς ἐν ταῖς πηλίναις λάρναξι τῆς Κρήτης, αἱ ὁποῖαι πάντοτε εἶναι βραχύτεραι τοῦ συνήθους μεγέθους ἀνθρώπου ὡρίμου ἡλικίας καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τοῦδε ὑπέθετον αὐτὰς ὡς ἁπλᾶς ὀστεοθήκας. Ὁ νεκρὸς ἀπετίθετο ἐν τῇ λάρνακι ὕπτιος μὲ κεκαμμένα τὰ κάτω ἄκρα πρὸς τὰ ἄνω (2).

Κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀνέσκαψα δύο τάφους κτιστοὺς θολωτοὺς Μυκηναϊκῶν χρόνων εἰς θέσιν Σελλᾶδες τοῦ χωρίου Μέσα Μουλιανὰ Σητείας. Ὁ πρῶτος τάφος εἶχεν εὑρεθῇ πρό τινων μηνῶν ὑπὸ χωρικοῦ ἐν τῇ καλλιεργίᾳ τῆς ἀμπέλου του, ὁ δὲ δεύτερος εὑρέθη ὑπ' ἐμοῦ πέντε μέτρα νοτιώτερον. Οἱ τάφοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν τελευταίαν Μυκηναϊκὴν περίοδον, εἰς τὸν πρῶτον μάλιστα ἐγένετο ταφὴ καὶ κατὰ τὴν γεωμετρικήν, διὰ τοῦτο τὰ κτερίσματα εἶναι ἄλλα μὲν Μυκηναϊκὰ ἄλλα δὲ γεωμετρικά. Τὰ κτερίσματα τῶν δύο τάφων εἶναι ξίφη χαλκᾶ, ὧν ἓν μὲ χρυσοκεφάλους ἥλους κατὰ τὴν λαβήν, δύο ζεύγη κυμβάλων χαλκῶν πρώτην φορὰν εὑρισκομένου τοῦ μουσικοῦ τούτου ὀργάνου εἰς Μυκηναϊκὸν τάφον, ἀγγεῖα Μυκηναϊκὰ πήλινα μάλιστα στεγανόστομοι ἀμφορεῖς (Bügelkannen), δύο

(1) Τὸ δικαίωμα τῆς σκαφῆς ἐνταῦθα καὶ τῆς δημοσιεύσεως τῶν εὑρημάτων διημφισβήτησε σφοδρῶς ἡ Ἰταλικὴ ἀποστολή, ὡς ἔχουσα ἄδειαν ἀνασκαφῆς εἰς τὴν πλησίον Φαιστόν, καὶ ἔλαβε μὲν παρὰ τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως τοῦτο καὶ ἐξηκολούθησε τὴν ἀνασκαφὴν ἄνευ σπουδαίου ἀποτελέσματος, δὲν ἐξεπλήρωσεν ὅμως μέχρι τοῦδε (Μάρτιος 1904) καὶ τὸ συμπαρομαρτοῦν ἐπιστημονικὸν καθῆκον τῆς δημοσιεύσεως τῶν εὑρημάτων.

(2) Περὶ τοῦ τάφου Ἀρτσᾶ καὶ τῶν πηλίνων λαρνάκων δημοσιεύεται ὑπ' ἐμοῦ πραγματεία εἰς το πρῶτον τεῦχος τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 1904.

μεγάλοι τεφροδόχοι κρατῆρες γεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀγγεῖα χάλκινα, πόρπαι, λάρναξ πηλίνη λουτηροειδὴς μὲ γραπτὴν διακόσμησιν, προσωπὶς ἐξ ἐλάσματος χρυσοῦ εὑρισκομένη ἀκόμη εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ, αἰχμαὶ δοράτων χαλκαῖ καὶ δακτύλιοί τινες χρυσοῖ (1).

Ἀμέσως μετὰ ταῦτα (Ἰούνιον 1903) ἐγένετο ὑπ' ἐμοῦ ἄλλη ἀνασκαφὴ εἰς τὴν κορυφὴν ὑψηλοῦ λόφου καλουμένου Σουβλωτὸ Μουρὶ ἄνω καὶ πρὸς Ν. τοῦ χωρίου Χαμαίζι Σητείας. Ἐνταῦθα ἀνεσκάφη πρωτοφανὲς οἰκοδόμημα προμυκηναϊκῶν χρόνων, ἔχον σχῆμα ἐλλείψεως καὶ ὑποδιαιρούμενον εἰς πολλὰ δώματα. Ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν εἰδώλια πήλινα, ἀγγεῖα πήλινα ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ τῆς τελευταίας Κυκλαδικῆς λεγομένης ἐποχῆς, πολλὰ μικρὰ λίθινα ἀγγεῖα καὶ λύχνοι λίθινοι καὶ πήλινοι καὶ ἐργαλεῖα χαλκᾶ (2).

Τέλος ἀναφέρω ἐνταῦθα ὅτι ἀπὸ πενταετίας συλλέγων καὶ ἀντιγράφων τὰς ἐντυγχανούσας μοι Χριστιανικὰς ἐπιγραφὰς ἐδημοσίευσα αὐτὰς πρὸ ἔτους εἰς τὴν Ἀθηνᾶν (3). Αὐτὰς ταύτας μετὰ τῶν λοιπῶν σωζομένων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν σωζομένων ἐν Κρήτῃ μνημείων τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς καὶ τῆς Ἑνετοκρατίας πρόκειται νὰ δημοσιεύσῃ μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἑνετολόγος Giuseppe Gerola ἀπεσταλμένος τοῦ Ἑνετικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐπὶ τρία περίπου ἔτη περιοδεύσας ἐν Κρήτῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Κρητικὴ περίοδος.

Ἐκ τῆς συνοπτικῆς ταύτης ἐπισκοπήσεως τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν καὶ ἀνακαλύψεων βλέπομεν ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος καὶ τὸ σπουδαιότερον καταλαμβάνουσιν αἱ ἀρχαιότητες τῆς προελληνικῆς ἐποχῆς τῆς Κρήτης, τῆς ἐποχῆς δηλ. ἐκείνης, ἣν οἱ μύθοι καὶ ἡ ἱστορικὴ παράδοσις ἀπεκρυστάλλωσαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ κραταιοῦ βασιλέως Μίνωος καὶ τοῦ θαλασσίου αὐτοῦ Κράτους. Ἡ ἐποχὴ αὕτη διαιρεῖται σήμερον ὑπὸ τῶν ἀρχαιολογούντων τὰ τῆς Κρήτης εἰς δύο χρονικὰς περιόδους τὴν Καμαραϊκὴν περὶ τὸν 20 π. Χ, αἰῶνα καὶ τὴν κυρίως Μυκηναϊκὴν κατὰ τὸν

(1) Δημοσιευθήσονται ἐν τῇ Ἀρχαιολογ. Ἐφημερίδι τοῦ 1904.
(2) Καὶ ταῦτα δημοσιευθήσονται ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι.
(3) Τόμος ΙΕ, τεῦχ. 1.

15 καὶ λήγει κατὰ τὸν 12. Ὁλόκληρον αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τὴν περιλαμβάνουσαν καὶ τὰς δύο περιόδους καλοῦμεν Κρητικήν.

Διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἱστορικὴν σημασίαν τῆς ἐποχῆς ταύτης θὰ προσπαθήσωμεν στηριζόμενοι μάλιστα ἐπὶ τῶν τελευταίων τῆς Κρήτης ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν νὰ ἀναπαραστήσωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν τὸν πολιτισμὸν τῆς ἐποχῆς ταύτης διεξερχόμενοι ἰδιαιτέρως ἐν κεφαλαίοις τὰς διαφόρους φάσεις καὶ ποικίλας ἐκδηλώσεις, ὡς παρουσιάζονται ἐν τοῖς νεωστὶ ἀνακαλυφθεῖσι μνημείοις. Ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτῇ θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν πραγματικὴν καὶ ἐξ ἀντικειμένου παρατήρησιν τῶν μνημείων καὶ τῶν βεβαίων ἐξαγομένων καταλείποντες εἰς ἄλλους τὰ ἀπομεμακρυσμένα συμπεράσματα καὶ τὴν λύσιν τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπέρχονται ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης.

Ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ Κρήτη.

Εἶναι ἀρκετὰ περίεργον φαινόμενον οὐχὶ εὐκόλως ἐξηγούμενον, ὅτι τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου Κρητικοῦ πολιτισμοῦ εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε καὶ παρετηρήθησαν μόνον ἐν τῇ ἀνατολικῇ καὶ κεντρικῇ Κρήτῃ οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ, ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἀνατολικωτάτου ἄκρου τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ σπηλαίου τοῦ Κραναίου Ἑρμοῦ παρὰ τὸ χωρίον Πατσῶ τοῦ Ἀμαρίου. Δυτικώτερον τοιαῦτα ἀρχαῖα δὲν παρετηρήθησαν παρὰ μόνον τὰ μικρὰ κτερίσματα τὰ εὑρεθέντα ὑπ' ἐμοῦ ὄπισθεν τοῦ μεγάρου τῶν Δημοσίων γραφείων ἐν Κυδωνίᾳ ἐντὸς δύο σπηλαιωδῶν τάφων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι δὲν ἐξηρευνήθησαν εἰσέτι ἐπαρκῶς. Οἱ σήμερον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Κρήτῃ ἀνασκάπτοντες Ἰταλοὶ καὶ Ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι εἶχον πολλάκις περιηγηθῇ τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Κρήτην πρὸ τῆς ἀνωμαλίας καὶ εἶχον καθορίσῃ διὰ τῶν ἐρευνῶν των τὰ σημεῖα, ἐν οἷς παρουσιάζονται λείψανα συνοικισμῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲ εὑρέθησαν μὲ ὡρισμένον σχέδιον ἀνασκαφῆς. Εἰς τὰς δυτικὰς τοὐναντίον ἐπαρχίας καὶ ὀλίγοι ἔτυχε νὰ ταξειδεύσωσι καὶ αὐτοὶ δὲ μὴ εὑρόντες πρόχειρα λείψανα τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἀφ' οὗ οὔτε μικρὰ ἀντικείμενα τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἐγγεγλυμμένοι λ. χ. λίθοι καὶ σφραγῖδες δὲν ἀπαντῶσιν ἐνταῦθα, δὲν ἐθεώρησαν σκόπιμον νὰ

καταναλίσκωσι χρόνον καὶ κόπον ζητοῦντες τὰ ἀμφίβολα, ἐν ᾧ τὰς ἀρχαιότητας τῆς ἐποχῆς ταύτης εὕρισκον ἀφθόνους καὶ προχείρους ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐπαρχίαις. Ἀφ' οὗ ἡ ἰδέα αὕτη διεδόθη καί, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται παράδοξος καὶ ἀνεξήγητος, ἐπιστεύθη, ἦτο φυσικόν, ὅτι καὶ τῶν ἄλλων νεωστὶ ἐρχομένων ἀρχαιολόγων ἡ προσοχὴ στρέφεται πάντοτε ἀνατολικά, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ Κρήτη ἤκμασε κατὰ τὴν προϊστορικὴν ταύτην ἐποχήν, τοὐναντίον δὲ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν εὑρίσκετο ἐν παρακμῇ, μόνον τὰ μνημεῖα τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔχουσι σημασίαν διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν, ἐν ᾧ ἀπὸ τὰ τῆς Ἑλληνικῆς περιόδου δὲν περιμένονται μεγάλα πράγματα.

Τὸ ἀντίθετον φαινόμενον παρατηρεῖται ἐν Κρήτῃ διὰ τὰς ἀρχαιότητας τῶν Ἑλληνικῶν χρόνων. Αἱ ἀρχαιότητες δηλ. αὗται παρουσιάζονται ἐν τῇ δυτικῇ Κρήτῃ ἀφθονώτεραι ἢ ἐν τῇ ἀνατολικῇ, πρὸς πίστωσιν δὲ τούτου ἀναφέρω ἓν παράδειγμα· εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην δὲν εὑρέθη μέχρι τοῦδε οὐδὲ ἓν πήλινον ἀγγεῖον γραπτὸν τῶν κλασικῶν Ἑλληνικῶν ῥυθμῶν, ἐν ᾧ τοὐναντίον κατὰ χιλιάδας ἴσως ἀριθμοῦνται τὰ εὑρεθέντα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς δύο δυτικωτέρας μάλιστα ἐπαρχίας τὴν Κίσαμον καὶ τὸ Σέλινον ὑπὸ τυμβωρύχων συστηματικῶν πωλούντων ταῦτα εἰς τοὺς ἀρχαιοκαπήλους τῶν Χανίων.

Ἀλλ' ὅπως εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ἀγγεῖα Ἑλληνικῶν ῥυθμῶν δὲν ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὰς μεγάλας καὶ ἀκμαίας πόλεις τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Κρήτης, μολονότι τοιαῦτα μέχρι τοῦδε δὲν εἶναι γνωστά, καθ' ὅμοιον τρόπον δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ δυτικὴ Κρήτη στερεῖται παντελῶς μνημείων τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι δὲν κατῳκεῖτο τότε, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων φύλων τῆς Κρήτης καὶ τοὺς Κύδωνας οἰκοῦντας Ἰαρδάνου ἀμφὶ ῥέεθρα. Τοῦτο μόνον ἴσως εἶναι πιθανόν, ὅτι οἱ συνοικισμοὶ τῆς Κρητικῆς περιόδου οὐδὲ τόσον μεγάλοι οὐδὲ τόσον σπουδαῖοι ἦσαν ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις, ὅσον εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικήν, καὶ ὅτι καὶ οἱ ὀλίγοι οὗτοι κατεστράφησαν κατὰ τὸ πλεῖστον, διότι ἔτυχεν ἐπ' αὐτῶν τούτων νὰ κτισθῶσιν αἱ νεώτεραι τῆς ἱστορικῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς πόλεις, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων ἀνώρυξαν τὸ ἔδαφος, ἵνα

κτίσωσι τὰς ἰδίας κατοικίας ἢ κατεκάλυψαν αὐτὰ κτίσαντες ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων κτιρίων, ὥστε σήμερον διὰ νὰ ἀνευρεθῶσι τοιαῦτα λείψανα πρέπει νὰ ἀνασκαφῇ τὸ ἔδαφος βαθύτερον. Τοιοῦτόν τι πιστεύω ὅτι ἐγένετο εἰς τὴν πόλιν τῶν Κυδώνων· Ἡ Ἑλληνικὴ μεγάλη πόλις Κυδωνία ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς Κρητικῆς πόλεως τῶν παλαιῶν Κυδώνων, ὥστε ἐπεκάλυψε καὶ ἠφάνισενν αὐτήν, ἐὰν ὅμως ποτὲ γίνῃ σοβαρὰ σκαφή, ἴσως θὰ εὑρεθῶσιν ὑπὸ τὰ ἑλληνικὰ τὰ ἀρχαιότερα λείψανα τῆς Κρητικῆς πόλεως. Ἂς λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὸ παράδειγμα τῆς Κνωσοῦ. Ἀφ' οὗ ἀναφέρεται ὡς καθέδρα τοῦ Μίνωος καὶ μητρόπολις τοῦ θαλασσίου αὐτοῦ Κράτους, βεβαίως ἦτο ἡ μεγαλυτέρα καὶ σπουδαιοτέρα τῶν Κρητικῶν πόλεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπὶ ταύτης κατόπιν ἐκτίσθη καὶ κατῳκίσθη ἡ μεγάλη ἐπίσης ἑλληνικὴ Κνωσὸς βιώσασα μέχρι τῶν χριστιανικῶν χρόνων· ἕνεκα τούτου ἠφανίσθησαν ἢ ἐκαλύφθησαν διὰ βαθείας ἐπιχώσεως τὰ λείψανα τῆς ἐποχῆς τοῦ Μίνωος τῆς παλαιᾶς Καιράτου (1) ἢ Τρίττας (2). Ἀλλ' ἐδῶ κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν ἓν μέρος τῆς παναρχαίας πόλεως ὁ λόφος τῆς Κεφάλας, ὅπου ἀκριβῶς ἔκειτο τὸ Ἡγεμονικὸν Μέγαρον, δὲν κατῳκήθη κατὰ τὴν μετὰ τοῦτα ἐποχὴν ὡς κείμενον ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἑλληνικῆς Κνωσοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐσώθη τὸ ἀνάκτορον καὶ εὑρέθη ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους μὴ ἔχον ἄλλην νεωτέραν ἐπίχωσιν ἢ τὴν σχηματισθεῖσαν ἐξ αὐτοῦ τοῦ καταπεσόντος οἰκοδομήματος. Ἂν ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ Κνωσὸς ἐπεξετείνετο καὶ μέχρι τοῦ μέρους τούτου ἢ θὰ κατεστρέφοντο ἄρδην τὰ παλαιότερα κτίρια, ἢ θὰ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἐπιχώσεως τόσον βαθείας, ὥστε νὰ μὴ εὑρεθῶσι τόσον εὐκόλως. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει μάτην θὰ ἐζητοῦντο τὰ ἐρείπια τῆς καθέδρας τοῦ Μίνωος καὶ οἱ κριτικοὶ θὰ ἐγνωμοδότουν μὲ περισσοτέραν αὐθεντικότητα ὅτι τὰ λεγόμενα περὶ Μίνωος καὶ Κνωσοῦ καὶ Λαβυρίνθου εἶναι μῦθοι στερούμενοι πάσης πραγματικῆς καὶ ἱστορικῆς ὑποστάσεως.

Πρέπει ὅθεν νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ δυτικὴ Κρήτη δὲν ἐξηρευνήθη εἰσέτι καὶ πρὸ πάντων δὲν ἐγένοντο ἀνασκαφαὶ καὶ δὴ εἰς στρώματα βαθύτερα, ὥστε νὰ εὑρεθῶσι τὰ ἀρχαιότερα λείψανα. Δὲν

(1) Στράβωνος βιβλ. Χ.
(2) Ἡσύχιος ἐν τῇ λέξει Τρίττα.

εἶναι δὲ ἀπίθανον νὰ εὑρεθῶμεν καὶ ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις πρὸ ἐκπλήξεων καὶ νὰ ἀνακαλυφθῶσιν αἱ Κρητικαὶ ἀρχαιότητες ἐκεῖ ὅπου ἐλάχιστα περιεμένοντο. Μήπως καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Κρήτῃ δὲν εὑρέθησαν σπουδαιότατα λείψανα καὶ συνοικισμοὶ τῆς Κρητικῆς περιόδου εἰς μέρη, ὅπου οὐδεὶς ἕως τότε ἐφαντάζετο, εἰς Ἁγίαν Τριάδα καὶ Γουρνιά ;

Πόλεις καὶ συνοικισμοὶ τῆς Κρητικῆς ἐποχῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὁμιλοῦσι μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τῶν ἑκατὸν τῆς Κρήτης πόλεων. Ἤδη ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἡ Κρήτη καλεῖται Ἑκατόμπολις ἐν τῇ Ἰλιάδι (1), ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ λέγεται ὅτι εἶχεν ἐνενήκοντα πόλεις (2). Καὶ οἱ κατόπιν δὲ συγγραφεῖς ὁμιλοῦσι περὶ τοῦ πολλοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν πολυαρίθμων τῆς νήσου πόλεων, εἶναι δὲ γνωστὰ πλείονα τῶν ἑκατὸν ὀνομάτων Κρητικῶν πόλεων, ὁ δὲ κ. Σβορῶνος περιγράφει νομίσματα πεντήκοντα περίπου ἀνεξαρτήτων πόλεων τῆς Κρήτης.

Βεβαίως αἱ μαρτυρίαι περὶ τῶν πόλεων αὐτῶν καὶ αἱ ὀνομασίαι ἀναφέρονται εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν ἐκείνης τῆς ὁποίας τὴν περιγραφὴν καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν σκοποῦμεν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ. Ἀλλ' αἱ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων μαρτυρίαι περὶ τῶν ἑκατὸν πόλεων, τῶν ἀπειρεσίων ἀνθρώπων καὶ τῶν πολλῶν λαῶν τῶν ὁμιλούντων διαφόρους γλώσσας (3) ἔχουσι σχέσιν μᾶλλον πρὸς τὴν προελληνικὴν τῆς Κρήτης ἀκμήν, καὶ αἱ πολυάριθμοι τῆς Κρήτης πόλεις κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς χρόνους προομηρικούς, ὅτε ἤκμασεν ὁ Κρητικὸς πολιτισμός.

Τετραετεῖς ἀρχαιολογικαὶ ἐργασίαι δὲν ἦσαν βεβαίως ἀρκεταὶ διὰ νὰ παράσχωσι τὴν ἀπόδειξιν περὶ τοῦ πολυαρίθμου τῶν Κρητικῶν πόλεων καὶ συνοικισμῶν κατὰ τὴν προϊστορικὴν ταύτην ἐποχήν. Καὶ ἐν τούτοις δὲν λείπουσι καὶ ἐνδείξεις τινὲς τοῦ πράγματος. Ἐν τῇ ἀνατολικωτάτῃ τῆς Κρήτης ἐπαρχίᾳ τῇ Σητείᾳ, ὅπου συνέπεσε νὰ γίνωσιν ἐργασίαι εἰς πλείονα μέρη, κατεδείχθη ὅτι συνοικισμοὶ Μυ-

(1) Ἰλιάδος Β. 649.
(2) Ὀδυσσείας Τ. 164.
(3) Ὀδυσ. Τ. 172 καὶ ἑξῆς.

κηναϊκοὶ ὑπῆρχον εἰς πλείονα σημεῖα οὐχὶ πολὺ ἀπέχοντα ἀλλήλων ἤτοι Ζάκρον, Παλαίκαστρον, Πετρᾶν, Μουλιανὰ καὶ παρὰ τὴν Πραισόν, μέλλουσαι δὲ ἔρευναι θὰ φέρωσιν ἀκόμη εἰς φῶς καὶ ἄλλους συνοικισμούς.

Καὶ εἶναι μὲν πιθανὸν ὅτι πολλοὶ τῶν συνοικισμῶν τούτων δὲν ἦσαν πόλεις ἀλλὰ καὶ κῶμαι, πάντως ὅμως ἡ Κρήτη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ πυκνῶς κατῳκεῖτο καὶ πολλὰς πόλεις θὰ εἶχεν, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχήν, ὅτε ἐθεωρεῖτο εὑρισκομένη ἐν καταπτώσει κατόπιν ἀκμῆς, κατῳκεῖτο ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων, καὶ εἶχε τοσαύτας πόλεις.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν πόλεων καὶ συνοικισμῶν τῆς Κρητικῆς περιόδου ἄλλοι μὲν εἶναι παραθαλάσσιοι, οἱ δὲ μεσόγειοι. Τῶν τελευταίων τούτων τινὲς κεῖνται ἐπὶ ὀχυρῶν φύσει θέσεων καὶ ὀρέων λ. χ. οἱ Μυκηναϊκοὶ συνοικισμοὶ εἰς Παποῦραν μεταξὺ Λασιθίου καὶ Πεδιάδος, εἰς τὸν Ἀνάβλοχον τοῦ Μεραμπέλλου, εἰς Ἔργανον, Παναγιὰν Πεδιάδος καὶ εἰς Κοῦρτες, ἄλλοι δὲ ἐπὶ λόφων χθαμαλῶν καὶ οὐχὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης ἔχοντες καὶ ἐμπόριον παρὰ τὴν θάλασσαν. Τοιοῦτοι εἶναι ἡ Κνωσὸς καὶ ἡ Φαιστός.

Φαίνεται πιθανόν, ὅτι αἱ μεσογειότεραι πόλεις εἶναι αἱ ἀρχαιότεραι καὶ αἱ νεώτεραι, ἐν ᾧ τοὐναντίον αἱ παράλιοι καὶ αἱ οὐχὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης θὰ ἀνήκωσιν εἰς τὴν μεσαίαν Κρητικὴν περίοδον, ὅτε δηλ. τὸ Κρητικὸν Κράτος θαλασσοκρατοῦν εὑρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ, καὶ αἱ Κρητικαὶ πόλεις ἀφόβως ἠδύναντο νὰ συνοικίζωνται παρὰ τὴν θάλασσαν ἀπολαύουσαι καὶ τῶν ὠφελειῶν, ἃς κέκτηται πόλις παραθαλάσσιος. Τελευταῖον, ἀφ' οὗ τὸ Κρητικὸν κράτος κατέπεσε καὶ ἡ κυριότης τῆς θαλάσσης περιῆλθεν εἰς ξένας χεῖρας πιθανῶς Φοινικικὰς κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου, οἱ παραθαλάσσιοι συνοικισμοὶ ἐξέλιπον καταστραφέντες ὑπὸ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, ἢ ἀναγκασθέντων τῶν κατοίκων νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς παρὰ τὴν θάλασσαν θέσεις καὶ νὰ συνοικισθῶσι μεσογειότερον χάριν ἀσφαλείας. Ὁ αὐτὸς λόγος ὑπῆρχε καὶ διὰ τοὺς πρώτους συνοικισμοὺς πρὶν ἢ στερεωθῇ ὑπὸ τοῦ Μίνωος ἢ ἄλλου μεγαλεπηβόλου μονάρχου ἡ ναυτικὴ τῆς Κρήτης ὑπεροχὴ καὶ καθαρισθῇ ἡ θάλασσα ἐκ τῶν κακοποιῶν στοιχείων. Συνέβη δηλ. ἐν Κρήτῃ ὅ,τι συνέβη ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κρήτῃ κατὰ τὴν παρακμὴν τοῦ ἀρχαίου Ἑλ-

ληνορωμαϊκοῦ κράτους κατὰ τοὺς μετὰ Χριστὸν αἰῶνας, ὅτε αἱ παράλιοι καὶ πλούσιαι ἐμπορικαὶ πόλεις ἐκτεθεῖσαι εἰς τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν διαφόρων βαρβάρων ἢ κατεστράφησαν ἢ ἠρημώθησαν ἀναγκασθέντων τῶν κατοίκων νὰ μετοικήσωσι μεσογειότεοον, ἵνα προφυλάσσωνται ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιθέσεων.

Παρετηρήθη ἤδη, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν λεγομένην Καμαραϊκήν, αἱ πόλεις δὲν ἔκειντο παρὰ τὴν θάλασσαν, ἀλλ' εἰς ἀπόστασιν ἀρκετὴν ἀπ' αὐτῆς, π. χ. ἡ Φαιστὸς καὶ ἡ Κνωσός, ἐν ᾧ τοὐναντίον, ὅπου εὕρηται συνοικισμὸς παραθαλάσσιος ἀνήκει εἰς τὴν β' περίοδον τὴν λεγομένην Μυκηναϊκήν· τοιοῦτοι συνοικισμοὶ λ. χ. εἶναι οἱ τῆς Ζάκρου, Παλαικάστρου, Πετρᾶ, Γουρνιῶν. Ἐκ τούτου δύναται νὰ ἐξαχθῇ συμπέρασμα, ὅτι εἰς μὲν τὴν Καμαραϊκὴν περίοδον, οἱ Κρῆτες δὲν ἦσαν ἀκόμη κύριοι τῆς θαλάσσης, ἐγένοντο δὲ θαλασσοκράτορες κατὰ τὴν δευτέραν τὴν Μυκηναϊκήν, οἱ δὲ ζῶντες κατὰ ταύτην παρὰ τὴν θάλασσαν ἐδέσποζον αὐτῆς ἀφόβως καὶ μάλιστα διῆγον βίον καὶ δίαιταν θαλασσίαν, ἁλιεύοντες θαλάσσια ζῶα καὶ ἐσθίοντες αὐτὰ καὶ ἀπεικονίζοντες αὐτὰ εἰς τὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ πλαστικὰ μνημεῖα (1). Ἴσως οἱ τῆς περιόδου ταύτης παραθαλάσσιοι κάτοικοι ἦλθον ἔξωθεν (ἐκ Πελοποννήσου ἢ Ἑλλάδος) καὶ συνῴκησαν τὰ παράλια μέρη ἐπεκταθέντες σὺν τῷ χρόνῳ καὶ μεσογειότερον. Καὶ οἱ μὲν παράλιοι συνοικισμοὶ εἴπομεν, ὅτι πάντοτε εἶναι Μυκηναϊκοί, δὲν ἀληθεύει ὅμως καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὅτι δηλ. οἱ μεσόγειοι εἶναι μόνον Καμαραϊκοί, διότι φαίνεται ὅτι οἱ Μυκηναῖοι καὶ κύριοι τῆς θαλάσσης ὄντες εὕρισκον ὠφέλιμον καὶ πρόσφορον νὰ συνοικίζωνται εἰς τὰ μεσόγεια, ἢ διότι προϋπῆρχον ἤδη αἱ μεσόγειοι Καμαραϊκαὶ πόλεις, τὰς ὁποίας κατελάμβανον, ὅπως π. χ. ἡ Κνωσὸς καὶ ἡ Φαιστός,, ἢ εὕρισκον μεγαλυτέραν ὠφέλειαν καὶ πόρον βίου εὐμαρέστερον εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς νήσου.

Αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι παρατηρήσεις δὲν ἔχουσι τὴν ἀξίωσιν ἀπολύτου ἀκριβείας, διότι, ὡς εἶπον, αἱ ἔρευναι καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν

(1) Εἰς Γουρνιὰ πλὴν τῶν ἄλλων ἐργαλείων ἡ Miss Boyd εὗρε καὶ χαλκᾶ ἁλιευτικὰ ἄγκιστρα ὅμοια πρὸς τὰ σημερινά. Εἶναι δὲ γνωστοτάτη ἡ κλίσις τῶν Μυκηναίων λαῶν πρὸς ἀπεικόνισιν θαλασσίων φυτῶν καὶ ζῴων μάλιστα τῆς τάξεως τῶν κεφαλοπόδων εἰς τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης.

Κρητικῶν συνοικισμῶν εὑρίσκονται ἀκόμη ἐν τῷ πρώτῳ σταδίῳ, εἶναι δὲ παράτολμον ἐκ τόσων ὀλίγων στοιχείων νὰ περιμένῃ τις συμπεράσματα ἀσφαλῆ καὶ βέβαια καθ' ὅλην τὴν γραμμήν.

Αἱ μέχρι τοῦδε γενόμεναι ἐργασίαι μόλις δύνανται νὰ μᾶς δώσωσιν ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐν γένει διατάξεως τῶν συνοικισμῶν τούτων. Συνήθως ἐξελέγετο λόφος ἢ ὕψωμα ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ καταφανεστέρου σημείου τοῦ ὁποίου ἐκτίζετο τὸ ἡγεμονικὸν μέγαρον, πέριξ δὲ ἐπὶ τῶν κλιτύων ῥυθμιζομένων εἰς τεχνητὰ ἰσόπεδα δι' ἀναλημμάτων καὶ ἐπιχώσεων ἀμφιθεατρικῶς ἢ καὶ κάτω εἰς τὴν πεδιάδα ᾠκοδομοῦντο αἱ κατοικίαι τῶν ἰδιωτῶν καὶ ὑπηκόων τοῦ ἡγεμόνος. Ἡ διάταξις αὕτη παρετηρήθη εἰς Κνωσόν, Φαιστὸν καὶ μάλιστα εἰς Γουρνιά, ὅπου ἔχει ἀνασκαφῆ μέγα μέρος τῆς πολίχνης. Ἡ ἡγεμονικὴ κατοικία εὑρίσκετο εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ὄχι μόνον διὰ νὰ εἶναι πανταχόθεν κάτοπτος καὶ καταφανὴς καὶ ἐπιβάλλουσα διὰ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας της, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν καιρῷ κινδύνου ἢ πολέμου εὑρίσκηται εἰς τὴν μᾶλλον ὀχυρὰν καὶ δυσάλωτον θέσιν. Πρὸς πλείονα δὲ ἀσφάλειαν περιεβάλλετο καὶ ὑπὸ ἰσχυρῶν τειχῶν, ὥστε καὶ ἁλισκομένης τῆς πόλεως ὑπὸ πολεμίων νικητῶν νὰ ἀντέχῃ περισσότερον χρόνον καὶ προφυλάσσῃ μὲν τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος καὶ τὴν φρουράν, νὰ χρησιμεύῃ δὲ ὡς κέντρον ἀντιστάσεως καὶ ἀμύνης κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ὀχύρωσις αὕτη ἐχρησίμευε πρὸς προστασίαν τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἐν περιπτώσει ἐσωτερικῶν ταραχῶν, στάσεων καὶ συνομοσιῶν. Τριπλοῦς περίβολος τοῦ ἀνακτόρου ὀχυρωματικὸς ἀνεσκάφη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ περικλείων καὶ ἀσφαλίζων τὸ ἀνάκτορον ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου καὶ ταυτοχρόνως χρησιμεύων καὶ ὡς ἰσχυρὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος πρὸς ὑποστήριξιν τῶν χωμάτων τοῦ ἐπικλινοῦς ἐδάφους (1).

Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν πόλεων καὶ συνοικισμῶν τῆς Κρητικῆς ἐποχῆς, οἵτινες ἀνεσκάφησαν μέχρι τοῦδε, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμέν τι βέβαιον οὐδὲ πολὺ πιθανόν. Τίνα δηλ. ὀνόματα ἔφερον αἱ πόλεις καὶ οἱ συνοικισμοὶ οὗτοι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν; Οἱ συνοικισμοὶ τῆς Ζάκρου, τοῦ Παλαικάστρου τῶν Γουρνιῶν, τῆς Ἁγίας Τριάδος

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 1902 p. 110, fig. 89 εἰς τὸ Ann. of the Brit. Sch. N. VIII.

καὶ ἄλλοι τινὲς μικρότεροι εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόμαστοι, διότι, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἠρημώθησαν συνεξηφανίσθησαν καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, δὲν ἐκτίσθη δὲ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων νεωτέρα πόλις διάδοχος, ἥτις θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ διασώσῃ καὶ τὸ ὄνομα. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις, ὧν ἔχομεν ὀνόματα, π. χ. ἡ Κνωσὸς καὶ ἡ Φαιστὸς φέρουσι ταῦτα ἐκ τῆς προϊστορικῆς ταύτης ἐποχῆς, ἢ ταῦτα εἶναι νεώτερα ἀποδοθέντα μετὰ τὴν δωρικὴν τῆς νήσου κατοχήν; Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει τὰ ὀνόματα ταῦτα καὶ τὰ σχετίζει πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Μίνωος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶχεν ἤδη συντελεσθῇ πρὸ πολλοῦ ὁ ἐξελληνισμὸς ἢ ἐκδωρισμὸς τῆς νήσου, δὲν εἴμεθα δὲ βέβαιοι, ἂν οἱ νέοι ἄποικοι διετήρησαν τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῶν μεγάλων Κρητικῶν πόλεων καὶ συνοικισμῶν τοὺς ὁποίους κατέλαβον, ἢ ἔδωκαν νέα αὐτὰ ταῦτα τὰ ὕστερον κυκλούμενα. Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου συμπλέκεται πρὸς τὸ δυσχερὲς ἐθνολογικὸν ζήτημα τῆς φυλῆς καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς καταγωγῆς τῶν κατοίκων τῆς Κρήτης καὶ τὴν παναρχαίαν αὐτὴν ἐποχήν. Ἴσως θὰ ἐλύετο τὸ πρόβλημα τοῦτο, ἂν κατωρθοῦτο ἡ ἀνάγνωσις τῶν προκρητικῶν ἐπιγραφῶν τῶν εὑρεθεισῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ αἰνιγματώδεις πινακίδες κρύπτουσιν ἀκόμη τὸ μυστικόν των. Ἓν μόνον πρᾶγμα σημειῶ ἐνταῦθα ὡς ἀξιοπαρατήρητον. Ἔνιαι τῶν Κρητικῶν πόλεων τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς μνημονεύονται ὡς ἔχουσαι διπλᾶ ἢ πολλαπλᾶ ὀνόματα (καὶ ὁλόκληρος ἡ νῆσος εἶχε τοιαῦτα), ἐκ τούτων δὲ τῶν ὀνομάτων τινὰ χαρακτηρίζονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων ὡς ἀρχαιότερα ἄλλων. Οὕτω π. χ. ὁ Στράβων ὁμιλῶν περὶ Κνωσοῦ (1) λέγει ὅτι ἐκαλεῖτο πρότερον Καίρατος ὁμωνύμως τῷ παραρρέοντι ποταμῷ, κατὰ δὲ τὸν Ἡσύχιον (2) ἐκαλεῖτο παλαιὰ Τρίττα. Ἡ πόλις Γόρτυς ἀναφέρεται ὅτι ἐκαλεῖτο διαδοχικῶς Ἑλλωτίς, Λάρισα, Κρημνία καὶ τελευταῖον Γόρτυς (3). Ἡ Ἐλεύθερνα ἐκαλεῖτο καὶ Ἀπολλωνία καὶ Σάτρα καὶ Ἄωρος (4), ἡ Ἱεράπυδνα ἐλέγετο πρότερον Κύρβα, ὕστερον Πύτνα, εἶτα Κάμιρος (5) κτλ. Αἱ πολυωνυ-

(1) Στράβ. Χ 476.
(2) Ἡσυχ. λεξ. ἐν τῇ λέξει Τρίττα.
(3) Στέφ. Βυζ. ἐν λέξει Γόρτυς.
(4) Στφ. Βυζ. ἐν ταῖς λέξεσιν.
(5) Ἡσύχιος Ἱράπυτνα.

μίαι αὗται παρέχουσι μὲν τὴν βεβαιότητα, ὅτι πολλῶν πόλεων τῆς Κρήτης μετεβλήθησαν τὰ ὀνόματα, καὶ ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεκράτησαν ἄλλα περιπεσόντων εἰς ἀχρηστίαν τῶν παλαιοτέρων, ἐμβάλλουσι δὲ καὶ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι τὰ σωθέντα δὲν εἶναι τὰ αὐτά, ἅπερ ἔφερον αἱ πόλεις κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην αὐτὴν Κρητικὴν ἐποχήν, ἴσως δέ τινα π. χ. τὸ Καίρατος ἢ τὸ Τρίττα καὶ τὸ Σάτρα προέρχονται ἐκ τῶν χρόνων τούτων σωθέντα διὰ τῆς παραδόσεως.

Ἑκάστη πόλις καὶ σημαντικὸς συνοικισμὸς τῆς Κρητικῆς περιόδου ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων τῶν ὑπηκόων καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ μεγάρου. Τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἢ οἱ ναοὶ ἦσαν μικρὰ καὶ ἀσήμαντα ὑπὸ ἀρχιτεκτονικὴν ἔποψιν κτίρια, ὡς ἐδείχθη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Κνωσοῦ, Φαιστοῦ, Γουρνιῶν καὶ Ἁγίας Τριάδος, ἢ ἦσαν ἁπλοῖ ὕπαιθροι περίβολοι ἢ τεμένη, ἐν οἷς ἐλατρεύετο τὸ ἱερὸν δένδρον καὶ ἄλλα ἱερὰ σύμβολα. Ἄλλα δημόσια κτίρια πρὸς λειτουργίαν ἀρχῶν λ. χ. δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι ὑπῆρχον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ἡ διοικητική, ἀστυνομικὴ καὶ διοικητικὴ ἐξουσία θὰ ἐξησκεῖτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρίστων καὶ εὐγενῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ἐπίβλεψιν τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος καὶ δὴ ἐν αὐτῷ τῷ ἀνακτόρῳ. Ἄλλα κοινῆς ὠφελείας οἰκοδομήματα ὅπως π. χ. τὰ Γυμνάσια καὶ αἱ παλαῖστραι καὶ αἱ ἀκαδήμειαι καὶ τὰ λουτρὰ τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων ἐξ ἅπαντος δὲν θὰ ὑπῆρχον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, τὸ δὲ θέατρον ἢ ὁ τόπος τελέσεως ἀγώνων καὶ θρησκευτικῶν τελετῶν ἐνώπιον πολλοῦ πλήθους θεατῶν μᾶς ἔδειξαν αἱ ἀνασκαφαί, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Κνωσοῦ.

Καὶ τάφοι μεγαλοπρεπεῖς ὅπως π. χ. οἱ μεγάλοι θολωτοὶ τῶν Μυκηνῶν, οἱ λεγόμενοι Θησαυροί, δὲν εὑρέθησαν ἀκόμη ἐν Κρήτῃ. Ὥστε σκοποῦντες νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Κρητικῆς περιόδου κατ' ἀνάγκην περιοριζόμεθα εἰς τὰς ἰδιωτικὰς οἰκίας καὶ τὰ ἡγεμονικὰ μέγαρα.

Αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι.

Σαφῆ ὁπωσοῦν ἰδέαν περί τε τοῦ σχήματος καὶ τοῦ οἰκοδομικοῦ ῥυθμοῦ τῶν ἰδιωτικῶν κατοικιῶν τῆς Κρητικῆς ἐποχῆς λαμβάνομεν ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων οἰκημάτων ἐν Κνωσῷ, Ζάκρῳ, Παλαικάστρῳ

καὶ εἰς Γουρνιά. Πρὸς τούτοις ἰδίως, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν πρόσοψιν, τοὺς ἄνω ὀρόφους καὶ τὸν τρόπον τοῦ φωτισμοῦ ἐκ τῶν ἐκ πορσελάνης αἰγυπτιαζούσης μικρῶν πλακιδίων τῶν εἰκονιζόντων οἰκίας, τῶν ἀνευρεθέντων πρὸ διετίας ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῆς Κνωσοῦ (1). Τὰ πλακίδια ταῦτα πιθανῶς εἰκόνιζον πόλιν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπὶ τοῦ σκεύους, ἐφ' οὗ ἦσαν πρὸς διακόσμησιν προσκεκολλημένα.

Ἡ ἐν γένει διάταξις τῶν οἰκιῶν ἐν τῇ Κρητικῇ πόλει μικρὸν διέφερε τῆς σημερινῆς ὄψεως μικρᾶς πόλεως ἢ κώμης ἐν Ἀνατολῇ. Αἱ οἰκίαι ἦσαν συνεχεῖς καὶ οὐχὶ κατὰ συνοικίας (ὅπως παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ κ. Τσούντα διὰ τὰς Μυκήνας) καὶ εἶχον κοινοὺς τοὺς μεσάζοντας τοίχους ἀποτελοῦσαι ὁδοὺς πυκνῶς κατῳκημένης πόλεως. Ἕκαστον τῶν οἰκημάτων διῃρεῖτο ἀναλόγως τοῦ μεγέθους καὶ τῆς εὐπορίας τῶν ἐνοικούντων εἰς πλείονα διαμερίσματα ἢ δώματα, ὧν διακρίνεται ἓν τὸ μεγαλύτερον, τὸ κέντρον τῆς οἰκίας, ἐν ᾧ συνήθως διέτριβεν ἢ συνήγετο ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια περὶ τὴν κοινὴν ἑστίαν· ἄλλα μικρότερα ἐχρησίμευον ὡς θάλαμοι, ἀποθῆκαι, ἐργαστήρια, γυναικωνῖται καὶ δι' ἄλλας καθημερινὰς ἀνάγκας.

Ἐκ κλιμάκων λιθίνων εὑρεθεισῶν ἔν τισι τῶν οἰκιῶν τούτων φαίνεται ὅτι συχνὰ ἐκτίζετο καὶ δεύτερος ὄροφος ἢ ὑπερῷον, ἂν μάλιστα ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους διηυκόλυνε τὸ πρᾶγμα· ἐκ δὲ τῶν πινακιδίων τῆς Κνωσοῦ βλέπομεν, ὅτι αἱ οἰκίαι ἠδύναντο νὰ ἔχωσι καὶ τρίτον ὑπερῷον ὄροφον. Ἡ οἰκία συνήθως ἐφωτίζετο ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ προσόψεως, τὸ μὲν ἰσόγαιον διὰ μιᾶς θύρας ἐν τῷ μέσῳ τῆς προσόψεως κειμένης, ἢ διὰ δύο θυρῶν συμμετρικῶς τεταγμένων, οἱ δὲ ὑπερῷοι ὄροφοι διὰ παραθύρων ἁπλῶν ἢ κατὰ ζεύγη τεταγμένων. Τὰ παράθυρα φαίνονται εἰς τὰς ἐκ πορσελάνης πινακίδας συχνὰ διῃρημένα διὰ σταυρωτοῦ χωρίσματος εἰς τέσσσαρα τετράγωνα, τὰ ὁποῖα πάλιν φαίνονται ἐρυθρὰ καὶ δικτυωτά, ὥστε ὁμοιάζουσι πρὸς σημερινὰ παράθυρα Τουρκικῆς πόλεως μὲ δικτυωτὰ καὶ τέσσαρας ὑελοπίνακας. Ὁ κ. Evans ὑποθέτει διὰ τοῦτο ὅτι τὰ παράθυρα θὰ ἐφράσσοντο διὰ διαφανῶν ἢ κηρωτῶν παραπετασμάτων ἐρυθρῶν, τὰ ὁποῖα θὰ προεφύλαττον μὲν ὁπωσοῦν ἀπὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ἐπηρειῶν θὰ ἐπέτρεπον δὲ ἐν μέρει τὴν δίοδον τοῦ φωτός (2). Ἐκτὸς τοῦ διὰ τῶν

(1) A. Evans Palace of Cnossos 1902 p. 14· fig. 8. 9.
(2) Ibid. d. 18.

θυρῶν καὶ παραθύρων φωτισμοῦ ἓν μέρος τῆς οἰκίας, πιθανῶς τὸ ἔχον τὴν ἑστίαν μέγα δωμάτιον, ἐφωτίζετο δι' ὀπαίου ὑψηλοῦ, τὸ ὁποῖον φαίνεται εἰς τὰ περισσότερα τῶν ἐκ πορσελλάνης πινακιδίων ὑπερέχον τῆς ἄλλης στέγης. Τὸ ὀπαῖον θὰ ἐχρησίμευε καὶ διὰ νὰ ἐξέρχηται ὁ καπνὸς τῆς οἰκίας, ἐπετέλει δηλ. τὸν αὐτὸν προορισμόν, ὃν ἐκτελεῖ σήμερον εἰς τὰς οἰκίας πολλῶν τῆς Κρήτης ὀρεινῶν χωρίων ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς στέγης ἀνηφορᾶς χρήσιμος καὶ πρὸς φωτισμὸν καὶ πρὸς ἔξοδον τοῦ καπνοῦ τῆς ἑστίας. Ὀπαῖα τοιαῦτα μεγάλα γνωρίζομεν, ὅτι εἶχον ὑπὲρ τὴν ἑστίαν τοῦ μεγάρου τὰ ἀνάκτορα τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν.

Τὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα ἠνοίγοντο πρὸς τὴν ὁδόν. Αἱ ὁδοὶ ἦσαν πλακόστρωτοι ἢ λιθόστρωτοι καὶ ἄλλοτε μὲν εἶχον πλάτος μέτριον καὶ ἦσαν εὐθεῖαι, ἄλλοτε στεναὶ καὶ σκολιαὶ καὶ ἀνηφορικαὶ ὅπως π. χ. εἰς τὰ Γουρνιά. Κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ ὑπῆρχεν αὖλαξ ἢ ὀχετὸς κεκαλυμμένος διὰ πλακῶν ἢ καὶ ἀκάλυπτος, χρήσιμος ἵνα διοχετεύῃ ἐκτὸς τῶν συνοικιῶν τὰ ἀκάθαρτα καὶ τὰ ὄμβρια ὕδατα· τὸ τοιοῦτον παρετηρήθη μάλιστα εἰς Παλαίκαστρον.

Ὑπετίθετο ἄλλοτε (1), ὅτι τὸ ἰσόγαιον τῶν Μυκηναϊκῶν οἰκιῶν δὲν ἐχρησίμευε πρὸς κατοικίαν, διότι εἶχον παρατηρηθῇ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῆς πόλεως τῶν Μυκηνῶν, ὅτι εὑρίσκοντο δωμάτια μὴ ἔχοντα θύρας. εἰς ταῦτα δὲ ὑπετίθετο ὅτι κατήρχοντο ἄνωθεν ἐκ τοῦ ὑπερώου διὰ κλιμάκων καὶ καταπακτῶν θυρῶν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ θεωρία αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής, καὶ ὅτι τὰ πλεῖστα τούτων ἦσαν τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν εὑρισκόμενα θεμέλια οἰκιῶν. Ἐν ταῖς ἀνασκαφείσαις οἰκίαις τῆς Κρήτης σώζονται πάντοτε αἱ μεσάζουσαι θύραι τοῦ ἰσογαίου καὶ σαφῶς καταδεικνύεται, ὅτι τὰ ἰσόγαια πρὸ πάντων ἦσαν τὰ κατοικήσιμα.

Τὰ κυριώτερα ὑλικά, δι' ὧν ἐκτίζοντο τὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα, ἦσαν οἱ λίθοι καὶ τὰ ξύλα καὶ δὴ οἱ μὲν τοῖχοι τῶν θεμελίων καὶ τοῦ ἰσογαίου ὀρόφου ἦσαν ἐκτισμένα διὰ λιθοδομίας, οἱ δὲ ὑπερῷοι ὄροφοι σχεδὸν πάντοτε ἦσαν ξύλινοι.

Ἡ συνηθεστέρα καὶ κοινοτέρα λιθοδομία τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων ἐγίνετο διὰ μικρῶν λογάδων καὶ ἀκατεργάστων ἐγχωρίων λίθων μετ' ἀφθόνου πηλοῦ ὡς ὕλης συνδετικῆς· οἱ τοῖχοι ἐπεχρίοντο εἶτα διὰ

(1) Τσούντας Μυκῆναι σελ. 44.

παχέος στρώματος πηλοῦ ἀναμεμιγμένου μετ' ἀχύρων καὶ ἐπὶ τῆς οὕτω σχηματισθείσης ἐπιφανείας ἐπετίθετο τὸ ἐξ ἀσβέστου κονίαμα. Διότι μόνον πρὸς κονίασιν οὐδέποτε δὲ ὡς συνδετικὴ ὕλη ἐχρησίμευεν ἡ ἄσβεστος. Πολλάκις ἀντὶ τῶν μικρῶν λογάδων λίθων μετεχειρίζοντο πλίνθους ὠμὰς ἢ καὶ ὀπτὰς (1) πρὸς οἰκοδομὴν τῶν τοίχων. Ὅτε τὸ οἴκημα ἦτο μεγαλύτερον καὶ πολυτελέστερον ἔκτιζον καὶ τοίχους μάλιστα τοὺς τῆς προσόψεως ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων πελεκητῶν λίθων κατὰ σύστημα ἰσοδομικὸν ὅμοιον πρὸς τὸ κατόπιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐποχῇ ἐπικρατοῦν. Τοιοῦτον οἴκημα ἀνεσκάφη ἐν Παλαικάστρῳ ἀνῆκον πιθανῶς εἰς πρόσωπον ἐπίσημον.

Μεγίστη χρῆσις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐγίνετο καὶ τῆς ξυλοδομίας. Ὄχι μόνον τὰ ὑπερῷα κατεσκευάζοντο ξύλινα, ἀλλ' ἐνίοτε, ὡς φαίνεται, καὶ ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα. Ἡ νῆσος φαίνεται κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν παρεῖχε μεγάλην τῶν ξύλων ἀφθονίαν διὰ τὰ πολλὰ αὐτῆς δάση. Ἐκ τῆς ξυλοδομίας ταύτης τόσον πολὺ ἐπηρεάσθη ἡ οἰκοδομική, ὥστε ὁ ξυλοδομικὸς ῥυθμὸς ἐπεκράτει καὶ κατόπιν ὅτε ἐγενικεύθη ἡ λιθοδομία, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις βλέπομεν ἀντιγραφόμενον, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ξυλοδομικὸν ῥυθμὸν ἐπὶ τῶν λίθων.

Ἡ χρῆσις τῶν ξύλων ἐν τῇ οἰκοδομικῇ ἐγίνετο κατὰ ποικίλους τρόπους· ἄλλοτε μὲν ὁλόκληρος ὁ τοῖχος ἦτο ξύλινος, ἄλλοτε μόνον ὁ τοῦ ὑπερῴου καὶ ἄλλοτε ἐγίνετο ἀνάμιξις τῶν ξύλων καὶ τῶν λίθων καὶ τῶν πλίνθων κατὰ διαφόρους τρόπους. Πολλάκις χάριν στερεότητος καὶ συνοχῆς ἐντὸς τῶν λιθίνων ἢ πλινθίνων τοίχων ἐκτίζοντο δοκοὶ ξύλινοι (ξυλοδεσιαί).

Ἡ χρῆσις τῆς πολλῆς ξυλείας ἐν τοῖς κτιρίοις τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐχὶ μόνον ἐν ταῖς κατοικίαις τῶν ἰδιωτῶν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν ἡγεμόνων καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς ἀπηνθρακωμένων λειψάνων τῶν εὑρισκομένων ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς.

Λιθίνων καὶ γυψίνων πλακῶν ἐγίνετο χρῆσις καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα. Τοιαῦται πλάκες ἐκ τιτανολίθου ἢ σχιστολίθου ἐκάλυπτον τὸ δάπεδον δωματίων ἢ αὐλῶν, γύψιναι δὲ κατεσκευάζοντο αἱ φλιαὶ τῶν οἰκιῶν καὶ αἱ βάσεις τῶν ἑκατέρωθεν παραστάδων.

Τὰ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφέντα οἰκήματα φαίνονται κατὰ τὸ πλεῖ-

(1) Ὀπταὶ πλίνθοι μεγάλαι καὶ τετράγωνοι εὑρέθησαν εἰς Γουρνιὰ καὶ Παλαίκαστρον.

στον πενιχρά, ἁπλούστατα δὲ κατὰ τὴν διάταξιν καὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν. Δὲν θὰ ἔλειπον ὅμως καὶ μεγαλύτερα καὶ πολυτελέστερα. Τοιοῦτον π. χ. ἀνεσκάφη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Παλαικάστρῳ, ἕτερον δὲ ὡραιότερον καὶ πολυπλοκώτερον ἐκαθαρίσθη ὑπὸ τοῦ κ. Evans ἐν Κνωσῷ βορείως τοῦ ἀνακτόρου καὶ παρὰ τὸν ποταμόν.

Τὰ ἀνάκτορα.

Μεγίστην ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πενιχρότητα καὶ τὴν ἁπλότητα τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων παρουσιάζουσιν αἱ κατοικίαι τῶν ἡγεμόνων ὑπερέχουσαι κατὰ τὸ μέγεθος, τὴν τεχνικὴν οἰκονομίαν καὶ διάταξιν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς διακοσμήσεως.

Ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων εἴχομεν ἤδη ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τῆς ἐπιβλητικότητος τῶν βασιλικῶν μεγάρων. Ἡ περιγραφὴ τῶν μεγάρων τοῦ Ἀλκινόου(1) ἐνεῖχε μὲν πάντοτέ τι τὸ μυθικὸν καὶ τὸ ὑπερβολικόν, ἀλλ' ἔδιδεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι αἱ ἡγεμονικαὶ κατοικίαι διέπρεπον καὶ διεκρίνοντο τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν ἐπὶ κάλλει καὶ μεγέθει. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἔχει ὡς λόγον οὐσιώδη τὸ σχῆμα τοῦ τότε μοναρχικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ πολιτεύματος. Ἀνώτατος καὶ ἀπόλυτος κύριος, ἔχων τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ σκῆπτρον παρὰ τοῦ Διός, ἐξ οὗ καὶ κατάγεται, ἦτο ὁ ἄναξ, οἱ λοιποὶ ἀπετέλουν τὸν λαὸν τὸν ὑπακούοντα τυφλῶς καὶ ἀγογγύστως. Παράγοντα μεσάζοντα ἀπετέλουν οἱ ἄριστοι, οἱ εὐγενεῖς, συγκροτοῦντες τὸ συμβούλιον τοῦ ἡγεμόνος καὶ μετ' αὐτοῦ συσκεπτόμενοι περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Κράτους. Αὐτὸς ἦτο ἡ κορυφὴ τῆς πολιτείας καὶ τῆς θρησκείας, ὁ ἐν πολέμῳ ἀρχηγὸς τοῦ λαοῦ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ῥυθμιστὴς τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ εὐκοσμίας. Καὶ ἡ κατοικία ἄρα τοιούτου ὑπερόχου προσώπου ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ὑψηλὴν θέσιν, εἰς ἣν ἔταττον αὐτὸν οἱ θεοὶ καὶ τὸ πολίτευμα.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν ἦτο μόνον ἡ κατοικία τοῦ ἡγεμόνος καὶ τοῦ πολυμελοῦς αὐτοῦ οἴκου, ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος ὅπου ἔμενε πολυάριθμος φρουρὰ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων βαθμοφόρων, καὶ ὅπου ἐφυλάσσοντο οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ πολέμου

(1) Ὀδυσσείας Η 82 καὶ ἑξῆς.

καὶ οἱ ὅμηροι. Ἦτο πρὸς τούτοις τὸ κέντρον καὶ ἡ καρδία τῆς πόλεως καὶ τοῦ Κράτους, πᾶσαι δὲ αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι ἔπρεπε νὰ συγκεντρῶνται ἐνταῦθα περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ἄνακτος καὶ τοὺς ἄλλους ἀρίστους, οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦντες ἐξ ὀνόματος καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν καὶ ἐπίβλεψιν τοῦ ἡγεμόνος τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας ἔπρεπε νὰ εὑρίσκωνται ἐνταῦθα. Ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἤδρευε πάντως καὶ συνεσκέπτετο ἡ Βουλὴ τῶν ἀρίστων καὶ τῶν γερόντων περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Κράτους καὶ ἐνταῦθα θὰ ἐλύοντο ὅλα τὰ διοικητικά, στρατιωτικὰ καὶ δικαστικὰ ζητήματα.

Ἐπίσης δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο καὶ τῆς θρησκείας κεφαλή, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀνάκτορον θὰ ἀπετέλει καὶ τὸ θρησκευτικὸν κέντρον, ἐν ᾧ θὰ ἐτελοῦντο αἱ ἱερώτεραι καὶ σημαντικώτεραι θρησκευτικαὶ ἱεροπραξίαι, θυσίαι καὶ σπονδαὶ πρὸς τοὺς θεούς, δημοτελεῖς πανηγύρεις καὶ ἀγῶνες καὶ θεάματα θρησκευτικά. Ἔπρεπεν ἄρα νὰ περικλείῃ τὸ ἀνάκτορον καὶ χώρους προσφόρους διὰ τοιαύτας τελετάς, ἐν αἷς θὰ παρίστατο πολυάριθμος ὁμήγυρις.

Ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου συνελέγοντο καὶ ἀπετίθεντο οἱ καρποὶ καὶ τὰ εἰσοδήματα τῶν βασιλικῶν ἢ δημοσίων κτημάτων. τὰ γέρα τῶν ὑπηκόων καὶ οἱ φόροι καὶ δασμοὶ τῶν ὑποτελῶν· ἔπρεπεν ἄρα νὰ ἔχῃ πολλὰς καὶ ἐκτεταμένας ἀποθήκας πρὸς φύλαξιν καὶ τῶν πραγμάτων τούτων καὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῶν χρησίμων πρὸς διατροφὴν τοῦ πολυαρίθμου βασιλικοῦ προσωπικοῦ καὶ ὑπηρετικοῦ.

Ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου εἶναι πιθανώτατον, ὅτι διέτριβον οἱ διάφοροι τεχνῖται καὶ χειρώνακτες οἱ ἐκτελοῦντες τὰς διαφόρους χρησίμους διὰ τὸ ἀνάκτορον καὶ τὸ πολυάριθμον προσωπικὸν ἐργασίας (1). Ἀκόμη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ κατειργάζοντο καὶ τὰ γεωργικὰ προϊόντα (2).

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους καὶ τὰς χρείας τὸ ἀνάκτορον κατεῖχε μέγιστον χῶρον, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ διαμερίσματα διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, αἰθούσας μεγάλας διὰ τὰς ἐπισήμους παρουσιάσεις καὶ ὑποδοχὰς καὶ συσκέψεις, χώρους διὰ τὰς θρησκευτικὰς συναθροίσεις,

(1) Ἐργαστήριον λιθοξόου ἀνεῦρεν ὁ κ. Evans ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ Κνωσοῦ μὲ λίθινα ἀγγεῖα ἡμιτελῆ (A. Evans The Palace of Cnossos 1901 p. 20).

(2) Πιεστήριον ἐλαιῶν εὑρέθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Κνωσοῦ ib. p. 82. Καὶ σχολεῖον ἀκόμη ἀνεγνώρισεν, ὡς πιστεύει, ὁ κ. Evans ἐν ἑνὶ τῶν δωματίων τῆς Κνωσοῦ ibid. p. 96.

πάμπολλα δὲ δωμάτια διὰ τὸ πολυάριθμον προσωπικὸν τῆς ὑπηρεσίας καὶ τὴν φρουράν.

Ἀπετέλει οὕτω κατ' ἀνάγκην ἡ ἡγεμονικὴ κατοικία ἓν ὅλον αὔταρκες, μίαν μικρόπολιν ἀληθινὴν καὶ κατὰ τοῦτο ὡμοίαζε πρὸς σημερινὸν Ἰνδοῦ Ῥαγιᾶ ἀνάκτορον.

Τὰ ἡγεμονικὰ ἀνάκτορα ἦσαν ὄχι μόνον τὰ σπουδαιότατα, ἀλλὰ καὶ τὰ μοναδικὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ὑψίστην οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἐν αὐτοῖς δυνάμεθα νὰ ἀκολουθήσωμεν καὶ καταλάβωμεν τὴν οἰκοδομικὴν ἰδιοφυΐαν τῶν ἀχιτεκτόνων τῆς ἐποχῆς καὶ σπουδάσωμεν τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ῥυθμὸν τῆς Κρητικῆς περιόδου.

Δύο ἀνευρέθησαν μέχρι τοῦδε ἐν Κρήτῃ ἀνάκτορα ἡγεμονικὰ καὶ ἀνεσκάφησαν κατὰ τὰ τελευταῖα τέσσαρα ἔτη τὸ τῆς Κνωσοῦ καὶ τὸ τῆς Φαιστοῦ, διαπρέποντα καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διάταξιν. Ἄλλο μικρὸν ἀνεσκάφη ὑπὸ τῆς Miss Boyd εἰς Γουρνιὰ μὴ δημοσιευθὲν εἰσέτι, ἄλλο δὲ ἀνασκάπτεται ἤδη ἐπὶ διετίαν παρὰ τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς εἰς Ἁγίαν Τριάδα τέσσαρα χιλιόμετρα δυτικώτερον τοῦ Φαιστείου. Καὶ τοῦτο δὲν εἶχε τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν δύο πρώτων, στερεῖται δὲ οὐσιωδῶν μερῶν τοῦ ἀνακτόρου, διότι πιθανώτατα ἦτο μόνον παράρτημα τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου, χρησιμεῦον ὡς θερινὴ διαμονὴ καὶ ἀναπαυτήριον τῶν ἡγεμόνων τῆς Φαιστοῦ. Ὥστε περὶ τῶν δύο κυρίων ἀνακτόρων τοῦ τῆς Κνωσοῦ καὶ τοῦ τῆς Φαιστοῦ θὰ γίνῃ ὁ λόγος ἐν τοῖς ἑξῆς.

Ἀνάκτορον Κνωσοῦ.

Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ ἀνάκτορον Κνωσοῦ ἦτο ἓν κολοσιαῖον οἰκοδόμημα καταλαμβάνον ὁλόκληρον τὸν λόφον τῆς Κεφάλας, ἤτοι περίπου 22,500 τετραγωνικὰ μέτρα (150 × 150). Ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ λόφου εἶχε κεντρικὴν πλακόστρωτον αὐλὴν ὀρθογωνίου σχήματος, χρήσιμον διά τε τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν συγκοινωνίαν τῶν τεσσάρων τοῦ ἀνακτόρου πλευρῶν. Ἄλλην μεγάλην αὐλὴν εἶχε τὸ ἀνάκτορον ἐπίσης πλακόστρωτον ἐξωτερικὴν κατὰ τὴν δυτικὴν πλευράν. Ἐν ταύτῃ εὑρέθη ἡ βάσις τετραγώνου βωμοῦ χρησιμεύοντος πρὸς θρησκευτικὰς ἱεροπραξίας.

Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς αὐλῆς ταύτης ὑπῆρχε στοά, ἧς ἡ μὲν στέγη ὑπεβαστάζετο ὑπὸ κολοσιαίου κίονος, οἱ δὲ τοῖχοι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ γραπτῆς διακοσμήσεως, κάτω μὲν ἐκ χρωματιστῶν ἐναλλὰξ τετραγώνων ἐρυθρῶν, κυανῶν καὶ κιτρίνων, δι' ὧν ἀπεμιμοῦντο διάφορα χρωματιστὰ μάρμαρα, ἀνωτέρω δὲ ὑπὸ τοιχογραφίας εἰκονιζούσης μέγαν ταῦρον, πιθανώτατα δηλ. σκηνὴν ταυρομαχίας τόσον συνήθους, ὡς θὰ ἴδωμεν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Τὸ προπύλαιον τοῦτο εἰσῆγε διὰ μεγαλοπρεποῦς πύλης πλάτους 3,30 εἰς τὸ ἀνάκτορον κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν διὰ μέσου διαδρόμου πλακοστρώτου τοῦ λεγομένου διαδρόμου τῆς πομπῆς, διότι ἔσωζε κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τεμάχια τοιχογραφιῶν τὰ μὲν κατὰ χώραν ἐπὶ τῶν τοίχων, ἄλλα δὲ χαμαὶ πεπτωκότα παριστάνοντα πομπὴν νέων πλουσιώτατα κεκοσμημένων καὶ φερόντων ἀγγεῖα καὶ ἄλλα πολύτιμα πράγματα Οἱ νέοι οὗτοι ἔβαινον ἑκατέρωθεν πρὸς θεὰν ἢ βασίλισσαν, ἧς φαίνονται μόνον οἱ λευκοὶ πόδες καὶ ἡ λαμπρὰ τῆς πλουσίας ἐσθῆτος ᾤα. Ἐκ τοῦ διαδρόμου τούτου ἤρχετό τις εἰς τὰ νότια διαμερίσματα τοῦ ἀνακτόρου καὶ εἰς τὸ νότιον προπύλαιον.

Τοῦ προπυλαίου τούτου ἐλάχιστα ἴχνη ἐσώθησαν καὶ ἐκ τούτων ὅμως φαίνεται, ὅτι ἦτο μεγαλοπρεπῶς διακεκοσμημένον, διότι ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν τεμάχια ἀναγεγλυμμένων ῥοδάκων ἐπὶ σκληροῦ λίθου ἐργασίας ἐξαιρέτου καὶ τέχνης λαμπρᾶς. Ἴσως οἱ διακοσμητικοὶ αὐτοὶ ῥόδακες ἀπετέλουν τὸ περιθώριον ἢ τὸ πλαίσιον τῆς πύλης τοῦ προπυλαίου ὁμοιάζοντες οὕτω πρὸς τοὺς χρωματιστοὺς ῥόδακας ἑνὸς τῶν θαλαμοειδῶν τάφων τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν (1). Ἔπειτα οἱ τοῖχοι εἶχον τοιχογραφίας, ὧν εὑρέθησαν κατὰ γῆς πολλὰ τεμάχια καὶ δὴ δύο μεγάλα εἰς τὸν πρὸς Δ. στενὸν διάδρομον εἰκονίζοντα νέον κρατοῦντα ῥυτὸν πολύτιμον, ἐξ οὗ καὶ ὁ διάδρομος ὠνομάσθη διάδρομος τοῦ ῥυτοφόρου. Ὁ νέος παρίσταται εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος μὲ τὸ πολύτιμον μεταλλικὸν ἀγγεῖον εἰς τὰς δύο χεῖρας βαδίζων πρὸς τὰ δεξιά. Ἡ τοιχογραφία αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα τῆς Κνωσοῦ διὰ τὴν σχετικῶς καλυτέραν διατήρησιν αὐτῆς. Ὁ νέος εἶναι ἐνδεδυμένος μόνον περίζωμα πλουσίως πεποικιλμένον καὶ φέρει ἀργυροῦν μὲν περιδέραιον περὶ τὸν λαιμόν, περιβραχιόνιον δὲ καὶ λίθον ἐγγεγλυμμένον ἀχάτην (σφραγῖδα ἴσως) περιδεδεμένον περὶ τὸν καρπόν.

(1) Τσούντα Μυκῆναι σελ. 135, πίν. 9. 1 καὶ σελ. 39.

Εἰς τὰ σφυρὰ μὴ σωθέντα θὰ ἔφερε πάντως ἀργυρᾶ περισφύρια, ὅπως φέρουσι τοιαῦτα οἱ ἄλλοι νέοι ἐκ τοῦ διαδρόμου τῆς πομπῆς.

Τὸ πλουσίως κεκοσμημένον καὶ πλακόστρωτον πρόπυλον μετεσκευάσθη κατὰ τὴν τελευταίαν ἐποχὴν καὶ παρακμὴν τοῦ ἀνακτόρου εἰς ἀποθήκην πρόχειρον, δι' ὃ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ κατὰ χώραν πίθοι τινές.

Ἐκ τοῦ νοτίου προπυλαίου εἰσήρχετό τις εἰς χῶρον ὕπαιθρον ἢ μικρὰν αὐλήν, ἥτις κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον περιέκλειε βωμὸν τοῦ ὁποίου διεσώθη ἡ τετράγωνος βάσις. Πλησίον καὶ πρὸς νότον τοῦ βωμοῦ ἡ ἐπίχωσις ἦτο πλήρης τέφρας καὶ ὀστῶν ζῴων προερχομένων πιθανώτατα ἐκ τῶν θυσιῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἴχνος κτιρίου εὑρέθη ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, ἡ δὲ ἐπίχωσις περιέχει μόνον νεολιθικῆς ἐποχῆς λείψανα, ὑποτίθεται, ὅτι ἐνταῦθα ἀπὸ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς καὶ πρὶν ἀκόμη οἰκοδομηθῇ τὸ ἀνάκτορον ὑπῆρχε χῶρος ἱερὸς ὕπαιθρος, τέμενος δηλ. μετὰ βωμοῦ καθιερωμένον εἰς τοὺς θεούς.

Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐσώθησαν τὰ θεμέλια δωματίων καὶ διαδρόμων κατεστραμμένων νῦν καὶ εὑρέθη πλῆθος ἀγγείων κοινῆς οἰκιακῆς χρήσεως. Ἐνταῦθα κατὰ πρώτην φορὰν εὑρέθη καὶ σωρὸς πινακίδων πηλίνων ἐνεπιγράφων, ἐξ ὧν κατεδείχθη τὸ πρῶτον λαμπρῶς ἡ ὕπαρξις τῆς προμυκηναϊκῆς γραφῆς ἐν Κρήτῃ. Αἱ πινακίδες εὑρίσκοντο προφανῶς ἐντὸς ξυλίνου κιβωτίου, τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν τὰ σεσηπότα ἴχνη, καὶ τὸ ξύλινον πάλιν κιβώτιον ἦτο φυλαγμένον ἐντὸς πηλίνου λουτῆρος, ὁμοίου πρὸς τοὺς εὑρεθέντας εἰς διαφόρους θολωτοὺς τάφους τῆς Κρήτης.

Ἐκ τοῦ νοτίου προπυλαίου καὶ τοῦ διαδρόμου τοῦ ῥυτοφόρου κάμπτοντες ἀριστερὰ εἰσερχόμεθα εἰς πλατὺν καὶ μακρότατον διάδρομον πλοκόστρωτον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνοίγονται 18 τὸν ἀριθμὸν μακραὶ ἀποθῆκαι πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ διαδρόμου. Καὶ ὁ διάδρομος καὶ αἱ ἀποθῆκαι εἶναι ἐκ τῶν κάλλιον διατηρηθέντων μερῶν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, ἀφ' οὗ οἱ τοῖχοι σώζονται μέχρι τοῦ πατώματος τοῦ δευτέρου ὀρόφου, φέροντες ἀκόμη καὶ τὸ ἐξ ἀσβέστου ἐπίχρισμα μετὰ τῶν διακοσμητικῶν χρωματιστῶν ταινιῶν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐνιαχοῦ φαίνονται κατὰ χώραν καὶ λίθοι τινὲς τῶν τοίχων τοῦ ὑπερῴου, τὸ ὁποῖον ἐξ ἅπαντος ὑπῆρχεν ἄνω τῶν ἀποθηκῶν καὶ τοῦ διαδρομου.

Ἡ σειρὰ τῶν ἀποθηκῶν εἶναι τὸ δυτικώτατον μέρος τοῦ ἀνακτόρου, ὁ δὲ τοῖχος, ὅστις ἐχώριζεν αὐτὰς ἀπὸ τῆς δυτικῆς αὐλῆς ἦτο παχύτατος ἐκτισμένος κάτω διὰ κολοσιαίων ὀγκολίθων ἐκ γύψου, οἱ ὁποῖοι ἔξωθεν πρὸς τὸ μέρος δηλ. τῆς αὐλῆς σχηματίζουσι τὰς χαρακτηριστικὰς τοῦ Κρητικοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ῥυθμοῦ ἐξοχὰς καὶ ἐσοχὰς κατ' ὀρθὰς γωνίας. Οἱ ἐκ γύψου πάλιν ὀγκόλιθοι ἵστανται ἐπὶ προεχούσης συνεχοῦς πλίνθου, ἥτις ἀποτελεῖ εἶδος εὐθυντηρίας, ἐφ' ἧς ἠδύναντο νὰ καθίζωσιν ἀρκετοὶ ἄνθρωποι ἐκ τῶν συναθροιζομένων εἰς τὴν δυτικὴν αὐλὴν τοῦ ἀνακτόρου διὰ τὰς ἱεροπραξίας τὰς γενομένας ἐνταῦθα περὶ τὸν βωμόν.

Αἱ ἀποθῆκαι εἶναι δωμάτια ἐπιμήκη καὶ σχετικῶς στενά, ἐν οἷς ἀπεταμιεύοντο διάφορα γεννήματα, καρποὶ καὶ προϊόντα ὑγρά, ἔλαιον ἴσως καὶ οἶνος ἐντὸς μεγάλων καὶ χονδρῶν πίθων, ὧν πολλοὶ ἐσώθησαν κατὰ χώραν ἐν ταῖς ἀποθήκαις μάλιστα ταῖς κεντρικαῖς (ἀπὸ τῆς 4 μέχρι τῆς 14 κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τοῦ κ. Evans ἀρχομένην ἀπὸ νότου). Οἱ πίθοι εἶναι τοποθετημένοι εἰς γραμμὴν παρὰ τοὺς ἑκατέρωθεν τοίχους, ὅταν ἡ ἀποθήκη ἦτο ἀρκετὰ πλατεῖα, ὥστε νὰ ὑπάρχωσι δύο γραμμαὶ πίθων καὶ νὰ μένῃ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ διάδρομος ἐπαρκής· εἰς τὰς στενωτέρας ὅμως ἀποθήκας τὰς πρὸς βορρᾶν, ὑπῆρχε μία μόνον σειρὰ πίθων παρὰ τὸν βόρειον τοῖχον. Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐν γραμμῇ παρὰ τοὺς τοίχους τοποθέτησις τῶν πίθων εἶναι ἤδη γνωστὴ ἐκ τοῦ Ὁμήρου Ὀδυσ. Β 340

ἐν δὲ πίθοι οἴνοιο ϝαλαιοῦ ἡδυπότοιο
ἕστασαν, ἄκρητον θεῖον ποτὸν ἐντὸς ἔχοντες
ἑξείης ποτὶ τοῖχον ἀρηρότες.

Εἰς τὸν κενὸν χῶρον ἢ τὸν διάδρομον ἑκάστης ἀποθήκης εὑρέθησαν λάκκοι τετράγωνοι ὀρθογώνιοι ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ἐκτισμένοι εἴς τινας μάλιστα ἀποθήκας μετὰ περισσῆς ἐπιμελείας ἐκ πλακῶν ἄριστα ἐξειργασμένων, ὥστε νὰ ἀποτελῶνται ὡσεὶ ὑπόγεια τετράγωνα κιβώτια στεγανά. Τινὰ τούτων ἦσαν ἐπενδεδυμένα ἔσωθεν καὶ διὰ μολύβδου. Εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν οἱ λάκκοι οὗτοι ἦσαν διπλοῖ, ἤτοι ὑπὸ τὸν πυθμένα τοῦ ἑνὸς λάκκου ὑπῆρχε δεύτερος χωριζόμενος τοῦ ὑπερκει-

μένου διὰ διαφράγματος καὶ ὢν ἐντελῶς ἀποκεκρυμμένος καὶ ἄγνωστος καὶ δυσεύρετος διὰ τοὺς μὴ γινώσκοντας τὸ μυστικόν.

Ἡ πρόχειρος ἑρμηνεία τῆς χρήσεως τῶν λάκκων τούτων παρὰ τοὺς πίθους τῶν ἀποθηκῶν εἶναι, ὅτι ἦσαν διὰ νὰ δέχωνται τὰ ὑγρὰ τὰ ὁποῖα ἤθελον τυχὸν χυθῇ, ἂν ἐβλάπτετό τις τῶν πίθων, ἡ ἐπιμέλεια ὅμως περὶ τὴν κατασκευὴν πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ἡ διὰ μολύβδου ἐσωτερικὴ ἐπένδυσις καὶ μάλιστα οἱ διπλοῖ λάκκοι, ὧν ὁ κατώτερος ἦτο ἐντελῶς κεκρυμμένος πείθουσιν, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν λάκκων τούτων ἐχρησίμευον διὰ φύλαξιν πραγμάτων ἄλλων καὶ δὴ πολυτίμων, ἦσαν δηλ. χηλοὶ ἢ κιβώτια ὑπόγεια, ἐν οἷς θὰ ἐφυλάσσοντο ἐσθῆτες καὶ ὑφάσματα πολύτιμα, ἀγγεῖα καὶ σκεύη μεταλλικὰ καὶ τὰ ὅμοια. Τὸ πρᾶγμα καθίσταται ἀκόμη πιθανώτερον καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εἴς τινας τῶν λάκκων τούτων εὑρέθησαν λεπτὰ χρυσοῦ φύλλα, τὸ ὁποῖον δεικνύει, ὅτι εἰς τοὺς λάκκους τούτους ἦσαν ποτὲ τεθησαυρισμέναι ἐσθῆτες πεποικιλμέναι διὰ χρυσῶν πετάλων. Οἱ κατώτεροι τῶν διπλῶν λάκκων, τῶν ὁποίων ὄχι μόνον ἡ εὕρεσις ὑπὸ ξένων ἦτο ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνοιγμα ὑπὸ τῶν γινωσκόντων αὐτοὺς δυσκολώτατον, διότι ἔπρεπε πρὸς τοῦτο νὰ μετακινηθῶσιν οἱ πίθοι καὶ νὰ ἀφαιρεθῇ ἡ πλακόστρωσις τῆς ἀποθήκης, ἦσαν αὐτὸ τοῦτο κρυψῶνες ἢ θησαυροί, ὅπου οἱ ἡγεμόνες κατὰ ἀραιὰ διαστήματα θὰ ἀπέθετον ἐν ἀσφαλεῖ τὰ πολύτιμα αὐτῶν πράγματα, ἤτοι χρυσὸν καὶ ἄργυρον, πολυτίμους λίθους καὶ τὰ ὅμοια.

Καὶ ὁ μέγας διάδρομος τῶν ἀποθηκῶν ἔφερεν ὑπὸ τὰς γυψίνας πλάκας τῆς στρώσεως τοῦ ἐδάφους τοιούτους τετραγώνους ἐπιμελέστατα ἐξειργασμένους λάκκους.

Πάντα ταῦτα τὰ κεκρυμμένα θησαυροφυλάκια εὑρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν κενὰ ἢ πλήρη χωμάτων, διότι φαίνεται ὅτι οἱ τελευταῖοι κάτοικοι τοῦ ἀνακτόρου καὶ τελευταῖοι ἴσως ἀπόγονοι τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Κνωσοῦ εἶχον παρακμάσῃ καὶ περιπέσῃ εἰς ἔνδειαν, ἀφήρεσαν δὲ κατὰ μικρὸν τὰ ὑπὸ τῶν προκατόχων τεθησαυρισμένα. Ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ὅτι οἱ θησαυροὶ δὲν διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων καὶ πορθητῶν τοῦ ἀνακτόρου καταφαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν λάκκων τούτων εὑρέθησαν ἐπιμελῶς καὶ ἐν τάξει κεκλεισμένοι.

Ἐντὸς τῶν πολυαρίθμων πίθων τῶν ἀποθηκῶν καὶ τοῦ ἄλλου

ἀνακτόρου οὐδὲν ἄλλο εὑρέθη πλὴν πινακίδων τινῶν, αἵτινες μετὰ τῶν χωμάτων εἶχον ὀλισθήσῃ ἐντὸς τῶν πίθων ἐκ τοῦ ἄνω ὀρόφου. Ὁ Μίνως Καλοκαιρινός, ὅστις, ὡς εἴπομεν, εἶχεν ἀνασκάψῃ τὴν τρίτην ἀποθήκην κατὰ τὸ ἔτος 1878 καὶ εἶχεν ἐξαγάγῃ τοὺς πίθους, εὗρεν εἴς τινας ἐξ αὐτῶν ἀπηνθρακωμένους μικροὺς κυάμους ὁμοιάζοντας πρὸς τοὺς ἐξ Αἰγύπτου σήμερον εἰσαγομένους εἰς Κρήτην (Μισιριώτικα κουκιά).

Εἰς τὸν χῶρον τὸν περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ διαδρόμου τῶν ἀποθηκῶν καὶ τῆς κεντρικῆς αὐλῆς ὑπάρχει μέγα τοῦ ἀνακτόρου διαμέρισμα συνιστάμενον ἐκ πολλῶν δωματίων καὶ διαδρόμων, τὰ ὁποῖα εἶχον καὶ δεύτερον πάτωμα. Τὰ σπουδαιότερα μέρη τοῦ διαμερίσματος τούτου εἶναι δύο τετράγωνα συνεχῆ δωμάτια, ἕκαστον τῶν ὁποίων φέρει ἐν τῷ μέσῳ κίονα τετράγωνον ἐκτισμένον ἐκ σπονδύλων γυψίνων, ἕκαστος δὲ τούτων τῶν σπονδύλων φέρει εἰς ἑκάστην τῶν τεσσάρων πλευρῶν τῶν ὁρατῶν λελαξευμένον σύμβολον διπλοῦν πέλεκυν. Ὁ κ. Evans ὑποθέτει, ὅτι οἱ στῦλοι μετὰ τῶν πελέκεων ἔχουσι θρησκευτικὴν σημασίαν· τὰ δωμάτια δηλ. ταῦτα ἦσαν ἱερὰ καθιερωμένα εἰς τὸν θεὸν τοῦ διπλοῦ πελέκεως (τὸν μετὰ ταῦτα Δία Λαβρανδέα), οὗ ἀνεικονικὴ μορφὴ ἦτο ὁ ἱερὸς στῦλος· πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς γνώμης ταύτης παραβάλλει ὅμοιον δωμάτιον ἰδιωτικοῦ οἰκήματος ἀνασκαφὲν ὑπὸ τοῦ κ. Hogarth εἰς θέσιν Γυψάδες παρὰ τὸ ἀνάκτορον ἐν ᾧ, ὡς εἴδομεν προηγουμένως, εὑρέθη παρόμοιος στῦλος μὲ τὰς σειρὰς τῶν κωνικῶν ποτηρίων ἀνεστραμμένων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ καλυπτόντων ἑκάστου μάζαν τινὰ ἀπηνθρακωμένην· πρὸς τούτοις ἀναφέρει ὁμοίους τετραγώνους στύλους εὑρεθέντας ἐν Φυλακωπῇ τῆς Μήλου.

Ἓν ἄλλο δωμάτιον παρακείμενον πρὸς τὰ δωμάτια τῶν τετραγώνων στύλων περιεῖχε πίθους, ὧν διακρίνεται εἷς διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ ἐπιμέλειαν τῆς ἐργασίας, παρ' αὐτὸ δὲ ἄλλο ἔχον ἐν τῷ ἐδάφει δύο μεγάλους καὶ βαθεῖς τετραγώνους κτιστοὺς λάκκους ὁμοίους πρὸς τοὺς καλυτέρους τῶν ἀποθηκῶν καὶ τοῦ μεγάλου διαδρόμου. Ἐντὸς τῶν λάκκων τούτων καθαρισθέντων κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εὑρέθησαν τὰ δύο περίφημα ἐξ Αἰγυπτιακῆς πορσελάνης χρωματιστὰ λατρευτικὰ εἴδωλα ἀρίστης τέχνης πλαστικῆς δημιουργήματα τὰ εἰκονίζοντα θεὰν ἐνδεδυμένην πλουσιωτάτην Μυκηναϊκὴν ἐσθῆτα καὶ κρα-

τοῦσαν εἰς τὰς ἐκτεταμένας χεῖρας ὄφεις (1). Πιθανώτατα εἶναι ἡ αὐτὴ θεά, ἧς χονδροειδῆ πήλινα εἴδωλα εὑρέθησαν εἰς Πρινιὰν (2) καὶ εἰς Γουρνιὰ (3) καὶ εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Κνωσοῦ (4). Πλὴν τῶν δύο εἰδωλίων εὑρέθησαν καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἱερά, ἤτοι δύο ἀναθηματικὰ ἐκ πορσελλάνης φορέματα καὶ σταυρὸς μέγας ἐκ τιτανολίθου, ἀνάγλυφα διακοσμητικά, δίσκοι κρυσταλλικοὶ καὶ πέταλλα χρυσᾶ. Ὥστε ἀναμφιβόλως ὁ λάκκος οὗτος ἦτο ἐκ τῶν θησαυρῶν τοῦ ἀνακτόρου, ἐσώθησαν δὲ λησμονηθέντα ἢ παραμεληθέντα τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἐκ πολλῶν ἄλλων.

Σημαντικώτατον μέρος τοῦ διαμερίσματος τούτου ἦτο τὸ λουτρὸν ἢ τὸ δωμάτιον τοῦ θρόνου, ὡς καλεῖ αὐτὸ ὁ κ. Evans. Κεῖται κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τῆς κεντρικῆς αὐλῆς καὶ εἶναι ἐκ τῶν κάλλιστα διατηρηθέντων δωμάτων τοῦ μεγάρου τῆς Κνωσοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα προληφθῇ περαιτέρω βλάβη, ἐστεγάσθη νῦν. Ἐκ τῆς πλακοστρώτου κεντρικῆς αὐλῆς εἰσερχόμεθα διὰ τεσσάρων πυλῶν, ὧν αἱ φλιαὶ καὶ παραστάδες εἶναι ἐκ γύψου, εἰς τετράγωνον δῶμα πλακόστρωτον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου εὕρηται κατὰ χώραν μεγάλη λεκάνη ἐξ ἐρυθροῦ τιτανολίθου. Εἰς τοὺς δύο ἑκατέρωθεν τοῦ εἰσερχομένου τοίχους εἶναι ἐκτισμένα καὶ διὰ γυψίνων πλακῶν ἐπενδεδυμένα θρανία, ἵνα καθίζωσι πολλοὶ ἄνθρωποι. Τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐχρησίμευεν ὡς πρόδομος ἄλλου δωματίου, εἰς ὃ εἰσερχόμεθα ἐκ τοῦ προδόμου διὰ δύο μεγάλων θυρῶν· τοῦτο εἶναι ἡ κυρία αἴθουσα τοῦ λουτροῦ ἢ τοῦ θρόνου. Καὶ τοῦ δωματίου τούτου οἱ τοῖχοι ἔχουσι θρανία ἐκ γύψου, ἀλλ' ἐν τῇ βορείᾳ πλευρᾷ τὰ θρανία διακόπτονται εἰς τὸ μεσαῖον τμῆμα, ἐνταῦθα δὲ εὑρέθη κατὰ χώραν κείμενος ὁ θρόνος ἐκ λίθου γύψου ὁλόλιθος καὶ μονοκόμματος, ἐξ οὗ ὠνομάσθη καὶ τὸ δωμάτιον. Ὁ θρόνος διακρίνεται διὰ τὸ κομψὸν αὐτοῦ περίγραμμα καὶ τὴν ἁπλουστάτην γλυπτὴν διακόσμησιν, τὰ ὁποῖα παρέχουσιν εἰς αὐτὸν τὴν ὄψιν γοτθικοῦ κατασκευάσματος. Ἡ πρὸς κάθισμα ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ θρόνου εἶναι τοιουτοτρόπως λελαξευμένη ὥστε νὰ προσαρμόζηται πρὸς τοὺς ἀνθρωπίνους γλουτοὺς καὶ οὕτω παρέχῃ ἀνετω-

(1) Δημοσιεύονται κατ' αὐτὰς εἰς τὸ Annual τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς.
(2) Ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Sam. Wide Athen. Mitteil. 1001. 3. 4, p. 247 κέξ.
(3) Μὴ δημοσιευθέντα εἰσέτι.
(4) A. Evans An. of Br. Sch. 1902. p. 93, fig. 55. 56.

τάτην καθέδραν εἰς τὸν ἐνταῦθα βεβαίως καθήμενον ἡγεμόνα τοῦ ἀνακτόρου. Εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ θρόνου πλευρὰν τοῦ δωματίου κατέρχεταί τις διὰ μικρᾶς λιθίνης κλίμακος εἰς δεξαμενὴν τῆς ὁποίας καὶ τὸ ἔδαφος καὶ οἱ τοῖχοι εἶναι κεκαλυμμένοι διὰ γυψίνων πλακῶν. Ἡ δεξαμενὴ αὕτη ἦτο ὕπαιθρος ἢ εἶχε στέγην ὑψηλοτέραν, ἵνα φωτίζηται διὰ παραθύρων, ἡ δὲ στέγη ὑπεβαστάζετο διὰ τριῶν κυπαρισσίνων κιόνων, τῶν ὁποίων εὑρέθησαν ἡμίκαυστα τεμάχια ἐν ταῖς ὀπαῖς τῶν βάσεων.

Οἱ πλεῖστοι θεωροῦσι τὸ διαμέρισμα τοῦτο λουτρὸν καὶ τῳόντι ἔχει πάντα τὰ συστατικὰ λουτροῦ καὶ ὁμοιάζει καθ' ὅλα πρὸς τὰ ἄλλα γνωστὰ λουτρὰ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ Ὁ κ. Evans ὅμως θεωρεῖ μᾶλλον ὡς δῶμα ἀναπαυτήριον ἢ ἀναψυκτήριον, καὶ τὴν δεξαμενὴν παραδεχόμενος ὕπαιθρον ἑρμηνεύει ὡς δεξαμενὴν ἐνυδρείου ἢ ἰχθυοτροφείου. Οἱ διασωθέντες τοῖχοι τοῦ δωματίου τούτου ἔφερον τοιχογραφίας, ἐν αἷς διακρίνονται δύο μεγάλοι Γρύπες ἐν μέσῳ τοπείου ἐκ δένδρων θάμνων καὶ ποταμοῦ (1).

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὅλου ἀνακτόρου εἴπομεν ὅτι εὕρηται ἡ μεγάλη κεντρικὴ αὐλὴ ἔχουσα μῆκος 60 μέτρων καὶ πλάτος 0,37. Ἐντὸς τῆς αὐλῆς οὐδὲν ἴχνος οἰκοδομήματος εὑρέθη, ἦτο δὲ ὡς φαίνεται καὶ πλακόστρωτος ὅλη, ἀλλ' αἱ πλάκες ἔχουσιν ἀφαιρεθῆ, μόνον δὲ μικρὸν μέρος τῆς πλακοστρωσεως ἐσώθη κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν πρὸ τοῦ λουτροῦ. Ἡ ἐπίχωσις τῆς αὐλῆς ἐξετασθεῖσα εἰς πολλὰ μέρη εὑρέθη ὅτι ἀπετελεῖτο ἀπὸ στρώματα νεολιθικῆς ἐποχῆς, εἰς τὴν ἄνω δὲ ἐπιφάνειαν εὑρέθησαν καὶ τεμάχια Καμαραϊκῶν ἀγγείων. Ἐν ταύτῃ εὑρέθη καὶ τὸ κάτω ἥμισυ ἀγαλματίου Αἰγυπτιακοῦ ἐκ διωρίτου τὸ ὁποῖον φέρει κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς τοῦ θρόνου, ἐφ' οὗ κάθηται, ἱερογλυφικὰ γράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Αἰγυπτιολόγοι τὸ ἀνάγουσιν εἰς τὸ τέλος τῆς 12 ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς 13 Αἰγυπτιακῆς δυναστείας δηλ. θεωροῦσιν αὐτὸ οὐχὶ νεώτερον τοῦ δισχιλιοστοῦ ἔτους π. Χ. (2).

Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος χῶρος πλακόστρωτος ἔχων κατὰ δύο

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 1900 p. 35.

(2) Τὸ ἀγαλμάτιον ἐδημοσιεύθη καὶ αἱ ἱερογλυφικαὶ ἐπιγραφαὶ ἡρμηνεύθησαν εἰς τὸ Archeolog. Report of Egypt exloration Fund for 1900.

διευθύνσεις ἤτοι πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον μεγάλας καὶ πλατείας κλίμακας, αἱ ὁποῖαι προφανῶς δὲν ἐχρησίμευον, ἵνα ἀναβαίνωσί που, ἀλλ' ἀπετέλουν ὡσεὶ κοῖλον θεάτρου ἵνα καθέζωνται πολλοὶ ἄνθρωποι. Πιθανώτατα τὸ μέρος τοῦτο τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς ὅμοιον κατασκεύασμα ἐν τῇ δυτικῇ αὐλῇ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ, εἶναι ὁ χῶρος, ἐνῷ συνηθροίζοντο καὶ καθήμενοι ἐθεῶντο ἀγῶνας ἢ παρίσταντο εἰς θρησκευτικὰς τελετάς. Ἦτο τρόπον τινὰ τὸ θέατρον τοῦ ἀνακτόρου καὶ τῆς πόλεως, δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι ἐπλήρου διπλοῦν σκοπὸν καὶ θεαματικὸν καὶ θρησκευτικόν. Ἴσως αὐτόθι ἐτελοῦντο αἱ συχναὶ ἐν τοῖς Κρητικοῖς μνημείοις ἀπεικονιζόμεναι ταυρομαχίαι ἢ ἀγῶνες καὶ γυμνάσματα ἀνθρώπων καὶ Ταύρων, ὧν ἀμυδρὰν ἀνάμνησιν ἔσωσαν καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν τὰ θεσσαλικὰ Ταυροκαθάψια.

Ἡ βορεία πτέρυξ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ διετέμνετο ἐν τῷ μέσῳ ὑπὸ τῆς μεγάλης καὶ κυρίας εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου διὰ τοὺς ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἐπινείου Ἀμνισοῦ ἐρχομένους. Πρὶν εἰσέλθῃ τις εἰς τὸν διάδρομον αὐτὸν διήρχετο διὰ μεγάλου προπυλαίου, οὗ ἐσώθησαν αἱ τετράγωναι βάσεις τῶν κιόνων. Ἑκατέρωθεν τοῦ βορείου διαδρόμου οἱ τοῖχοι τοῦ ἀνακτόρου ἦσαν ἐκτισμένοι παχεῖς καὶ στερεοὶ διὰ μεγάλων τετραγώνων εἰργασμένων λίθων κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν ῥυθμόν· ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἐνταῦθα ἦτο ἐπικλινὲς ἀνήρχοντο εἰς τὴν κεντρικὴν αὐλὴν διὰ κλίμακος.

Τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ἀνακτόρου τὸ μὲν ἀνατολικὸν ἥμισυ εὑρέθη σχεδὸν ἐντελῶς κατεστραμμένον, διετηρήθη δὲ ὁπωσοῦν καλύτερον τὸ δυτικόν. Πιθανῶς ἦτο τοῦτο διαμέρισμα τῆς ὑπηρεσίας ἢ μᾶλλον τῆς φρουρᾶς, διότι εἰς τὰ δωμάτια ταῦτα εὑρέθησαν καὶ αἱ νομιζόμεναι ὑπόγειοι φυλακαὶ τοῦ ἀνακτόρου. Εἶναι δὲ αὗται βαθεῖς ὀρθογωνίου σχήματος ὑπόγειοι λάκκοι ἔχοντες τὰς πλευρὰς ἐκτισμένας διὰ λίθων λογάδων. Ἐντὸς τῶν σκοτεινῶν καὶ ὑγρῶν τούτων φρεάτων ἠδύναντο νὰ καταβιβάζωνται οἱ αἰχμάλωτοι καὶ οἱ ὅμηροι καὶ ἐκεῖ νὰ φυλάττωνται ἐν ἀσφαλείᾳ καλυπτομένου τοῦ στομίου διὰ θύρας καταπακτῆς. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη εἶναι ἡ μόνη δοθεῖσα μέχρι τοῦδε εἰς τὰ ὑπόγεια ταῦτα κτίσματα τὰ ὁποῖα δὲν φαίνονται ὅτι ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι δι' ἄλλο τι. Ἂν ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀληθεύῃ ἔχομεν ἐν αὐτοῖς τὰς φοβερὰς εἱρκτάς, ἐξ ὧν ἡ μυθικὴ παράδο-

σις ἔπλασε τὰς φυλακὰς τοῦ Λαβυρίνθου, ἐν αἷς ἐνεκλείσθη ὁ Θησεὺς καὶ οἱ δὶς ἑπτὰ τῶν Ἀθηναίων παῖδες.

Εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο εὕρηται καὶ λουτρὸν ἐντελῶς ὅμοιον πρὸς τὰ ἄλλα τῆς Κνωσοῦ καὶ τὸ τῆς Φαιστοῦ. Ἐκ τοῦ δωματίου δηλ. τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ἀποδυτήριον ἢ ἀναπαυτήριον κατέρχεταί τις εἰς τὸν λουτῆρα, δεξαμενὴν τετράγωνον μὲ πλακόστρωσιν ἐκ γύψου καὶ τοὺς τοίχους ἐπίσης ἐπενδεδυμένους δι' ὁμοίων μεγάλων πλακῶν. Εἰς τὸ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ λουτῆρος στηθαῖον ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι εὕρηται ἡ γυψίνη βάσις τοῦ ξυλίνου κίονος τοῦ ὑποβαστάζοντος τὴν ὀροφήν.

Εἰς τὰ τρία ἢ τέσσαρα λουτρὰ τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς τὸ τῆς Φαιστοῦ οὐδὲν ἴχνος ἀγωγοῦ εὑρέθη, δι' οὗ νὰ φαίνεται ὅτι τὸ ἀναγκαῖον διὰ τὸ λουτρὸν ὕδωρ διωχετεύετο εἰς τὸ λουτρὸν ἢ τοὐλάχιστον ἐξέρρεεν ἐξ αὐτοῦ μετὰ τὴν λοῦσιν. Ἕνεκα τούτου ὑποτίθεται, ὅτι τὸ ὕδωρ μετέφερον δοῦλοι καὶ ἔχυνον αὐτὸ ἐντὸς τῶν πηλίνων λουτήρων, αἵτινες ἦσαν ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, (1) ὕστερον δὲ τὸ ἀπεκόμιζον πάλιν ἔξω. Αἱ ἔλλειψις τῆς εὐκολίας ταύτης τοῦ λουτροῦ φαίνεται σήμερον εἰς ἡμᾶς παράδοξος, ἀλλὰ δι' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸ πρᾶγμα δὲν παρεῖχε τὴν αὐτὴν δυσκολίαν ἕνεκα τοῦ πολυαρίθμου προσωπικοῦ τῶν δούλων, οἵτινες ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἠδύναντο νὰ κομίζωσι καὶ ἀποκομίζωσι τὸ ἀναγκαῖον καθ' ἑκάστην περίστασιν ὕδωρ.

Ἡ βορεία εἴσοδος τοῦ ἀνακτόρου ἡ διατέμνουσα τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀνακτόρου πτέρυγα ὡδήγει εἰς τὴν μεγάλην κεντρικὴν αὐλὴν πάντως διὰ κλίμακος ἢ λίαν κεκλιμένου δρόμου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ διαδρόμου τούτου ᾠκοδομήθη τοῖχος παράλληλος πρὸς τοὺς δύο ἄλλους καὶ οὕτω διηρέθη ὁ πλατὺς διάδρομος εἰς δύο μέρη. Τὸ ἓν μέρος τὸ οὕτως οἰκονομηθὲν ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι εἶχε πληρωθῇ διὰ χωμάτων καὶ ἕνεκα τοῦ ἐπικλινοῦς ἐδάφους ἐκτίσθησαν μικροὶ ἀναλημματικοὶ τοῖχοι ἀποτελοῦντες ἐπάλληλα ἰσόπεδα, τὰ ὁποῖα, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Evans, θὰ ἦσαν πεφυτευμένα διὰ θάμνων καὶ ἀνθέων,

(1) Ἐν τῷ λουτρῷ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος εὑρέθη ὑπὸ τοῦ Σλεῖμαν τμῆμα τοιούτου πηλίνου λουτῆρος. Ἐπίσης εἰς τὸ τῆς γυναικωνίτιδος λουτρὸν τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες, ὅτι εὑρέθη παρόμοιος λουτήρ,

οὑτωσὶ δὲ κρεμάμενα ἄνωθεν ἐν εἴδει κρεμαστῶν ἀλλεπαλήλων κήπων θὰ ἐξωραΐζον τὴν κυρίαν τοῦ ἀνακτόρου εἴσοδον.

Ὑπὸ τὰς πλάκας τῆς στρώσεως τοῦ διαδρόμου διέρχεται ὀχετὸς ἀποκομίζων ἐκτὸς τοῦ ἀνακτόρου τά τε ὄμβρια καὶ ἀκάθαρτα ὕδατα. Τοιοῦτοι ὀχετοὶ μεγάλοι εὑρέθησαν διακλαδιζόμενοι καὶ καθ' ὅλην τὴν ἀνατολικὴν τοῦ ἀνακτόρου πτέρυγα ἀποτελοῦντες ὁλόκληρον δίκτυον. Πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὀχετῶν τούτων εἶχον σκάψει καὶ κτίσει φρεαττύας, ἵνα δι' αὐτῶν κατέρχωνται οἱ δοῦλοι καὶ καθαρίζωσιν αὐτὰς κατὰ καιρούς. Ἡ ὕπαρξις συστήματος ὀχετῶν ὑπὸ τὸ ἀνάκτορον φαίνεται μὲν παράδοξος εἰς ἡμᾶς δι' ἐποχὴν τόσῳ ἀπομεμακρυσμένην, ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν ἀκόμη ἰσχυρὰν ἀπόδειξιν τῆς ἐξημερώσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ ἐκείνου κατανοοῦντος τὴν σημασίαν τῆς καθαριότητος καὶ φροντίζοντος μετὰ τόσης ἐπιμελείας περὶ τῶν ὑγιεινῶν συνθηκῶν τοῦ ἀνακτόρου, διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν μιασματικῶν ἑστιῶν.

Κατερχόμεθα ἐκ τῆς κεντρικῆς αὐλῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν τοῦ ἀνακτόρου πτέρυγα. Αὕτη εἶναι ἡ ἐπισημοτάτη, ἴσως δὲ καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη, διότι ἐνταῦθα εὑρέθησαν ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνακτόρου ἀρκετὰ λείψανα τοῦ Καμαραϊκοῦ ἀνακτόρου. Ἡ ἀνατολικὴ πτέρυξ τοῦ ἀνακτόρου ἔκειτο εἰς μέρος κατωφερές, εἰς τὴν πρὸς τὸν ποταμὸν κλιτὺν τοῦ λόφου, πάντως δὲ ἐχρειάσθησαν πολλὰ τεχνικὰ ἔργα, ἵνα οἰκονομήσωσι τὸν χῶρον κατ' ἰσόπεδα καὶ οἰκοδομήσωσιν ἐνταῦθα.

Τὸ βορειότερον τμῆμα τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος εἶναι τὸ ὀλιγώτερον ἐπίσημον συνιστάμενον ἐξ ἀποθηκῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἀγνώστου χρήσεως δωμάτων. Ἓν δωμάτιον χρησιμεῦον ὡς ἀποθήκη, ἐν ᾗ διωχετεύετο ἐκ τοῦ πιεστηρίου διὰ λιθίνου ἀγωγοῦ τὸ ἐκπιεζόμενον ὑγρόν, πιθανώτατα ἔλαιον, περιεῖχε κολοσσιαίους πίθους ἔχοντας ποικιλωτάτην ἀνάγλυφον διακόσμησιν. Τῶν πίθων τούτων ἐσώθη κατὰ χώραν μόνον τὸ κάτω μέρος, ἑνὸς δὲ σῴζονται τὰ $^2/_3$ περίπου τοῦ ὕψους.

Τὸ δωμάτιον τῶν πιεστηρίων (ἴσως ἐλαιοτριβεῖον) εἶναι χῶρος τετραγωνικὸς ὀρθογώνιος, ἐν ᾧ σῴζονται κατὰ χώραν δύο πιεστήρια ἢ μᾶλλον αἱ βάσεις τῶν πιεστηρίων· τὸ μὲν ἕν, τὸ μεγαλύτερον, εἶναι λίθινον καὶ ἀπολήγει εἰς πλατὺν λίθινον ἀγωγόν, ὅστις ἔφερεν εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν πρὸς τὴν ἀποθήκην τῶν μεγάλων πίθων, τὸ δὲ

ἄλλο εἶναι μικρότερον πήλινον αὐτό τε καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνων τὴν ἀρχὴν ἀγωγός.

Τὸ νότιον ἥμισυ τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος εἶναι τὸ σπουδαιότατον τοῦ ὅλου ἀνακτόρου, διότι περιέχει τὰς μεγάλας αἰθούσας (τὰ μέγαρα) τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν, τὴν γυναικωνῖτιν.

Εἰς τὸ ἀνατολικώτατον μέρος σχηματίζεται προπύλαιον ἢ στοὰ διὰ κιόνων ξυλίνων, ὧν σῴζονται κατὰ χώραν αἱ λίθιναι βάσεις, τρεῖς πρὸς ἀνατολὰς καὶ τρεῖς πρὸς νότον, καὶ ἐκ μιᾶς γωνιαίας κολοσσιαίας βάσεως τετραγώνου στύλου (pilastre). Ἐκ τοῦ προπυλαίου τούτου εἰσήρχοντο διὰ τεσσάρων μεγάλων πυλῶν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ διὰ δύο ἐκ τῆς νοτίας εἰς χῶρον πλακόστρωτον τετράγωνον τὸν πρόδομον, ἐντεῦθεν δὲ διὰ τεσσάρων ἄλλων ἀντιστοίχων πυλῶν εἰς τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν, τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Evaus καλούμενον μέγαρον τῶν διπλῶν πελέκεων, ἕνεκα τῶν πελέκεων τῶν ἐγκεχαραγμένων ἐπὶ τῶν τετραγώνων ὀγκολίθων, δι' ὧν εἶναι ἐκτισμένοι οἱ τοῖχοι. Ἡ αἴθουσα αὕτη δὲν ἦτο ὅλη ἐστεγασμένη, ἀλλ' ἓν μέρος, τὸ πρὸς δυσμάς, ἔμενε πιθανῶς ὕπαιθρον, δύο δὲ κίονες, ὧν σῴζονται αἱ βάσεις κατὰ χώραν, ὑπεβάσταζον τὴν ὀροφήν. Ὄπισθεν τοῦ μεγάρου τούτου ὑπῆρχεν ἄλλο μέγα δῶμα, ἡ αἴθουσα τῶν κλιμάκων (Treppenhaus), εἰς ἣν εἰσήρχοντο διὰ διαδρόμου βορείως τοῦ μεγάρου. Καὶ ἡ αἴθουσα τῆς κλίμακος ἐφωτίζετο ἄνωθεν ἀφιεμένου ὑπαίθρου τετραγώνου χώρου πρὸς τὴν νότιον γωνίαν, σῴζονται δὲ καὶ αἱ τέσσαρες βάσεις τῶν κιονων τῶν ὑποβασταζόντων τὴν ὀροφήν.

Αἱ δύο αὗται αἴθουσαι μετὰ τοῦ προθαλάμου εἶναι αἱ μεγαλύτεραι καὶ ἐπισημότεραι τοῦ ἀνακτόρου ἐν τῷ ἰσογαίῳ καὶ εἶναι κατεσκευασμέναι μετὰ περισσῆς ἐπιμελείας. Οἱ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων τετραγώνων πελεκητῶν λίθων κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα καὶ ἦσαν κεκοσμημένοι διὰ γραφῶν, ὧν ἐσώθη ἓν τεμάχιον κατὰ χώραν, πολλὰ δὲ χαμαί. Ἀπετέλουν τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου καὶ ἔχουσι τὰ τρία κύρια γνωστὰ χαρακτηριστικὰ μέρη ἤτοι τὴν αἴθουσαν, τὸν πρόδομον καὶ τὸ μέγαρον τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, εὑρέθησαν δὲ εὐδιάκριτα καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος.

Ἡ μόνη παραλλαγὴ ἐν τῷ Κνωσίῳ ἀνακτόρῳ εἶναι, ὅτι δὲν εὑρίσκεται ἡ ἑστία καὶ τὸ ὑπεράνω αὐτῆς ὀπαῖον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεγά-

ρου, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ὑπῆρχεν ὕπαιθρον μέρος, ἐξ οὗ ἐφωτίζετο τὸ μέγαρον.

Εἰς τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν καὶ τὴν αἴθουσαν τῶν κλιμάκων εἰσήρχοντο καὶ διὰ διαδρόμου βορείως κειμένου πλακοστρώτου. Ἀντίστοιχος πρὸς τὴν θύραν τοῦ διαδρόμου εἰς τὸν ἀντίθετον νότιον τοῖχον τοῦ μεγάρου ὑπῆρχεν ἄλλη θύρα ἥτις ὡδήγει διὰ διαδρόμου πλακοστρώτου καὶ ἐπενδεδυμένου τοὺς τοίχους διὰ μεγάλων γυψίνων πλακῶν καὶ κατ' ὀρθὴν γωνίαν στρεφομένου εἰς τὰ δωμάτια τῶν γυναικῶν. τὴν γυναικωνῖτιν, εὑρισκόμενα πρὸς Ν. τῶν μεγάλων αἰθουσῶν.

Ὑπεράνω τῶν δύο αἰθουσῶν καὶ τῶν διαδρόμων καὶ τῆς γυναικωνίτιδος ὑπῆρχεν ὁ δεύτερος ὄροφος, εἰς ὃν ἀνήρχοντο διὰ λιθίνων κλιμάκων σῳζομένων καὶ σήμερον σχεδὸν ἀκεραίων. Τούτων μία μὲν εὕρηται ὄπισθεν τοῦ βορείου τοίχου τοῦ προδόμου καὶ τοῦ μεγάρου ἀρκετά εὐρεῖα, ἀπολήγουσα ἄνω εἰς διάδρομον πλακόστρωτον ἀνώγεων ἀκριβῶς ἄνω τοῦ ἰσογαίου βορείου διαδρόμου τοῦ μεγάρου καὶ φέροντα διὰ θυρῶν εἰς τὰς αἰθούσας καὶ τὰ δωμάτια τοῦ δευτέρου ὀρόφου, ἡ δὲ ἄλλη στενωτέρα καὶ μαιανδρικῶς κατ' ὀρθίας γωνίας καμπτομένη ὡδηγει εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀνώγαια διαμερίσματα ἐκ τῆς πρὸς νότον κειμένης γυναικωνίτιδος. Ἄλλη κλῖμαξ μεγαλοπρεπὴς καὶ λίαν ἀνέτους ἔχουσα τοὺς ἀναβαθμοὺς ἔφερεν εἰς τὸ ὑπερῷον ἐκ τοῦ δώματος τῆς κλίμακος, ὃ εἴδομεν προηγουμένως.

Τῶν διαμερισμάτων τοῦ δευτέρου ὀρόφου καὶ τοῦ ἀνωγαίου διαδρόμου ἐσώθησαν ἀρκετὰ μέρη λίαν καταφανῆ, ἀπεκατεστάθησαν δὲ ἄλλα διὰ τῶν ἐπισκευῶν τοῦ κ. Evans. Ἐκ τοῦ δευτέρου τούτου ὀρόφου καὶ τοῦ ἀνωγαίου διαδρόμου ἄλλη λιθίνη κλῖμαξ ἔφερεν εἰς τὸν τρίτον ὄροφον, ὅστις ἀναμφιβόλως ὑπῆρχεν εἰς τὴν πτέρυγα ταύτην καὶ τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἔφθανεν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἄνω κεντρικῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου.

Ὥστε τρεῖς ὄροφοι ἄνευ ἀμφιβολίας ὑπῆρχον εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ἡ δὲ θέα καὶ ἄποψις τοῦ διαμερίσματος τούτου θὰ εἶχέ τι τὸ μεγαλοπρεπές.

Παραπλεύρως τοῦ μεγάρου τῶν ἀνδρῶν πρὸς νότον εὕρηνται ἄλλα τινὰ μικρότερα μὲν ἀλλὰ μετ' ἐπιμελείας ᾠκοδομημένα δώματα, τὰ ὁποῖα ὑποτίθεται, ὅτι ἐχρησίμευον διὰ τὴν διατριβὴν τῶν γυναικῶν, τὴν γυναικωνῖτιν τοῦ ἀνακτόρου. Ἡ συγκοινωνία πρὸς τὰ δωμάτια

τῶν ἀνδρῶν καὶ τὰ ἰσόγαια καὶ τὰ ἀνώγαια ἦτο ἄμεσος καὶ εὐκολωτάτη, πρὸς τὰ κάτω μὲν διὰ τοῦ ζητοειδοῦς διαδρόμου, πρὸς τὰ ἀνώγαια δὲ διὰ τῆς μικρᾶς κλίμακος.

Ἡ γυναικωνῖτις συνίσταται ἀπὸ χῶρον ὀρθογώνιον ὕπαιθρον, ἀπὸ προθάλαμον καὶ ἀπὸ τὸ κυρίως μέγαρον τῶν γυναικῶν, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ὑπάρχει λουτρὸν κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρον τῶν λοιπῶν γνωστῶν Κρητικῶν λουτρῶν, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς δεξαμενῆς αὐτοῦ δὲν κεῖται χαμηλότερον, εἰς ὃ νὰ κατέρχωνται διὰ μικρᾶς λιθίνης κλίμακος, ἀλλ' εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείης μὲ τὸ ἔδαφος τοῦ μεγάρου. Ἐν τῷ λουτρῷ τούτῳ εὑρέθη πήλινος λουτὴρ τοῦ συνήθους σχήματος ἔχων χρωματιστὴν διακόσμησιν.

Καὶ τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν πλὴν τῆς ἐπιμελοῦς αὐτοῦ οἰκοδομίας ἦτο καὶ πλουσίως διακεκοσμημένον, ἀφ' οὗ ἓν μὲν τεμάχιον τοιχογραφίας εὑρέθη σῳζόμενον ἀκόμη κατὰ χώραν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ λουτροῦ, χαμαὶ δὲ εὑρέθησαν τεμάχια μεγάλης θαλασσίας συνθέσεως μὲ μεγάλους δελφῖνας καὶ ἄλλους μικροτέρους ἰχθῦς. Ἐκ τοῦ μεγάρου τῶν γυναικῶν διάδρομος ὁδηγεῖ εἰς ἄλλα δωμάτια δυτικώτερα φθάνοντα μέχρι τοῦ τοίχου τῆς κεντρικῆς αὐλῆς. Μεταξὺ αὐτῶν εὑρέθη μικρὸν πλακόστρωτον δωμάτιον ἔχον τοὺς τοίχους ἐπενδεδυμένους διὰ γυψίνων πλακῶν, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς ἐν γένει κατασκευῆς καὶ διατάξεως αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀποχωρητήριον. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο δηλ. μεταξὺ τῶν ἐσωτερικῶν δωμάτων τῆς γυναικωνίτιδος καὶ τοῦ δωματίου τῶν κλιμάξων ὑπῆρχον ἄλλα δωμάτια κλειστὰ καὶ σκοτεινά, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευον τά τε ἀνώγαια καὶ τὰ ἰσόγαια ὡς ἀρχεῖα καὶ θησαυροφυλάκια, διότι ἐνταῦθα ἀνεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς πινακίδων ἐνεπιγράφων, εὑρέθησαν δὲ καὶ τὰ ἐλεφάντινα ἀγαλμάτια.

Τῆς πρὸς νότον πτέρυγος τοῦ ἀνακτόρου μικρὰ λείψανα ἐσώθησαν. Ἐν ταύτῃ εὑρέθη μικρὸν λουτρὸν ὅμοιον μὲν πρὸς τὰ ἤδη γνωστά, ἀλλ' ἁπλούστερον κατὰ τὴν κατασκευήν.

Κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1902 μικρὸν δωμάτιον τετράγωνον (1,50 × 1,50), τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ κατὰ χώραν εὑρισκομένων ἱερῶν πραγμάτων ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο μικρὸν τοῦ ἀνακτόρου ἱερόν. Τὸ δωμάτιον ἐστεγάσθη ἀμέσως καὶ τὰ ἐν αὐτῷ εὑρεθέντα σπουδαιότατα ὑπὸ θρησκευτικὴν

ἔποψιν ἀντικείμενα ἀφέθησαν κατὰ χώραν(1). Τὸ ἱερὸν συνίσταται ἐκ τριῶν μερῶν· τὸ πρῶτον, τὸ ἔμπροσθεν τῆς θύρας, ἔχει τὸ ἔδαφος ἐστρωμένον διὰ φορητῆς γῆς πεπατημένης καὶ εἶχε χονδρά τινα ἀγγεῖα τῆς τελευταίας Μυκηναϊκῆς περιόδου, τὰ ὁποῖα χρησιμεύοντα διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἱεροῦ ἀφῆκαν ἐκεῖ οἱ τελευταῖοι κάτοικοι τοῦ ἀνακτόρου. Κατόπιν ἔρχεται τὸ δεύτερον μέρος, τὸ μεσαῖον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ χαλίκων τοῦ ποταμοῦ, ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτοῦ ἵσταται ὁ μικρὸς τρίπους βωμὸς ἐκ πηλοῦ ἢ τράπεζα προσφορᾶς, ἐμπεπηγὼς εἰς τὸ ἔδαφος κεκονιαμένος ἔξωθεν δι' ἀσβέστου. Ἑκατέρωθεν τοῦ βωμοῦ εὑρέθησαν κύπελλα καὶ ἄλλα μικρότερα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα. Τέλος εἰς τὸν μυχὸν τοῦ δωματίου παρὰ τὸν τοῖχον τοῦ βάθους ἀπὸ τοίχου εἰς τοῖχον εἶναι ἐκτισμένον ἑδώλιον ὕψους 0,60 ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἐπεστρωμένον καὶ τοῦτο τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν διὰ καχλήκων. Ἐπὶ τοῦ θρανίου τούτου ἢ τῆς ἱερᾶς κλίνης ἔκειντο τὰ ἱερώτατα πράγματα καὶ σύμβολα τοῦ ναΐσκου, ἤτοι δύο ζεύγη ἱερῶν κεράτων ἐκ πηλοῦ κεκονιαμένα ἀσβέστῳ φέροντα εἰς τὸ μέσον ὀπήν, ἐν ᾗ πιθανῶς προσηρμόζετο ὁ στειλεὸς διπλοῦ πελέκεως καὶ μεταξὺ τούτων καὶ ἑκατέρωθεν πέντε πήλινα ἀνθρωπόμορφα εἴδωλα εἰκονίζοντα θεοὺς καὶ λατρευτάς. Τὸ ἐπισημότερον τούτων εἶναι τὸ εἰκονίζον τὴν θεὰν καθ' ὅμοιον περίπου τρόπον μὲ τὰ εἴδωλα τοῦ Πρινιᾶ καὶ τῶν Γουρνιῶν· τὸ μὲν κάτω ἥμισυ δηλ. εἶναι κύλινδρος, τὸ δὲ ἄνω ἥμισυ ἀνθρωπόμορφον παριστάνον τὴν θεὰν πλουσίως κεκοσμημένην καὶ ἀνατείνουσαν τὰς χεῖρας συμμετρικῶς· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐπικάθηται ἡ περιστερά, τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς πτηνόν. Περιστερὰν δὲ κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας ἓν ἄλλο μικρὸν ἀνδρικὸν εἴδωλον εἰκονίζον λατρευτὴν προσφέροντα αὐτὸ εἰς τὴν θεότητα. Ἐν τῷ ἱερῷ εὑρέθησαν καὶ δύο μικροὶ ἀναθηματικοὶ δίστομοι πελέκεις, εἷς μὲν ἐκ στεατίτου, ἄλλος δὲ ἐκ χαλκοῦ καὶ ἐπίχρυσος(2).

(1) Πρὸ ὀλίγου χρόνου ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία ἀντικατέστησεν ἐπὶ τόπου τὰ εἰδώλια διὰ τῶν γυψίνων ἀποτυπωμάτων, ἀφ' οὗ παῖδες τῆς Μουσικῆς τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ βιάσαντες τὸν φεγγίτην ἀφήρεσαν τὰ λατρευτικὰ εἴδωλα τὰ ὁποῖα ἀπεδόθησαν κατόπιν, ἀπολεσθέντος ὅμως ἑνὸς ἐκ τῶν πέντε καὶ τῆς κεφαλῆς ἄλλου.

(2) Περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ διὰ τὴν θρησκείαν τῆς Κρητικῆς περιόδου ἴδε A. Evans An. of Brit. Sch, 1902, p. 96, fig. 55, 56 καὶ Georg

Πάντα τὰ περιγραφέντα μέρη τοῦ ἀνακτόρου ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχήν, εἶναι δηλ. περίπου σύγχρονα. Βεβαίως κατὰ τοὺς διαρρεύσαντας μακροὺς αἰῶνας θὰ ἐγένετο πολλάκις ἀνάγκη ἀνακαινίσεών τινων καὶ μετατροπῶν καὶ τοιαῦται πράγματι μεταβολαὶ καὶ τροποποιήσεις παρετηρήθησαν εἴς τινα μέρη τοῦ ἀνακτόρου, ὅπως π. χ. εἴπομεν περὶ τοῦ νοτίου προπυλαίου, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς εἶχε μεταβληθῇ εἰς ἀποθήκην, ἀλλ' ἐν γένει τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι ὁμογενές.

Πρὸ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ τὸ ὁποῖον διεξήλθαμεν, ὑπῆρχεν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἄλλο μέγα ἀρχαιότερον οἰκοδόμημα, πιθανώτατα ἐπίσης ἀνάκτορον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐποχὴ τίθεται κατὰ τὴν λεγομένην Καμαραϊκὴν περίοδον ἤτοι περὶ τὸ δισχιλιοστὸν ἔτος π. Χ. Τοῦ παλαιοτέρου τούτου ἀνακτόρου τοῦ Καμαραϊκοῦ ἀνεφάνησαν τὰ λείψανα εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος, ἀνεσκάφησαν δὲ δωμάτιά τινα καὶ τοῖχοι, ἐν τῇ ἐπιχώσει τῶν ὁποίων εὑρέθησαν διάφορα μικρὰ ἀλλὰ λίαν σημαντικὰ ἀντικείμενα τῆς ἐποχῆς, ἤτοι Καμαραϊκὰ πήλινα ἀγγεῖα, σφραγῖδες μὲ ἰδεογραφικὰ γράμματα, πήλινα ἀναθηματικὰ ἱερά, βωμὸς πήλινος ἀναθηματικός, φορεῖον ἱερὸν ἀναθηματικόν, δύο κωνοειδῆ ποτήρια φέροντα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐπιγραφὰς γεγραμμένας διὰ μελάνης, πρὸ παντὸς δὲ εὑρέθησαν τὰ κομψότατα καὶ μὲ λεπτότατα τοιχώματα Καμαραϊκὰ ποτήρια μὲ λαμπρὰν διακόσμησιν, τὰ ὁποῖα οἱ Ἄγγλοι ἀρχαιολόγοι διὰ τὴν λεπτότητα αὐτῶν ὠνόμασαν ἀγγεῖα μὲ φλοιὸν ᾠοῦ (Egg-shell ware).

Ὁ Λαβύρινθος.

Ἐκ τῆς ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ περιγραφῆς τῶν κυριωτέρων μερῶν τοῦ ἀνακτόρου κατεδείχθη ὅτι τοῦτο ἦτο ἓν κολοσσιαῖον πολύπλοκον καὶ πολυσύνθετον οἰκοδόμημα ἔχον δύο καὶ τρεῖς ὀρόφους καὶ ἀπειρίαν αἰθουσῶν καὶ δωματίων μικρῶν κα μεγάλων, αὐλάς, δρόμους, διαδρόμους, στενωποὺς ἀδιεξόδους, στοὰς καὶ προπύλαια, ὑπογείους φυλακὰς θησαυροὺς καὶ κεκρυμμένους χώρους. Δικαίως ἄρα ἐν

Karo Altkretische kultstaetten in Archiv für Religionswissenschaft Band. VII, S. 127 καὶ ἑξῆς.

τοιοῦτον οἰκοδόμημα δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς κτίριον παμμέγιστον καὶ λαβυρινθῶδες.

Καὶ τῷ ὄντι ἐλέχθη καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ σοβαρῶν ἐπιστημόνων καὶ ἐν πρώτοις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνασκάψαντος αὐτὸ Ἄγγλου ἀρχαιολόγου, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ εἶναι μὲν τὸ ἀνάκτορον τῶν ἡγεμόνων τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὴν Κρητικὴν περίοδον, ἀλλὰ ταυτοχρόνως εἶναι καὶ ὁ περίφημος τῆς Κνωσοῦ μυθικὸς Λαβύρινθος.

Πρὸ ἐτῶν ὁ Kretschmer καὶ ὁ Max Meyer ἐζήτησαν τὴν ἐτυμολογικὴν ἑρμηνείαν τῆς λέξεως Λαβύρινθος ἐν τῇ λέξει λάβρυς, ἥτις σημαίνει τὸν διπλοῦν πέλεκυν, τὸ ὅπλον τοῦ Πανελληνίου Διός. Ἡ λέξις ὑποτίθεται Καρική, ἐξ αὐτῆς δὲ ἔχει τότε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Καρικοῦ Διὸς Λαβρανδέως, δηλοῦν τὸν φέροντα τὸν διπλοῦν πέλεκυν, ὡς παρίστατο καὶ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς τέχνης. Κατὰ ταῦτα ὁ Λαβύρινθος οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ τὸν οἶκον τοῦ διπλοῦ πελέκεως, ἢ οἶκον καθιερωμένον εἰς τὸν θεὸν τοῦ διπλοῦ πελέκεως, ἤτοι τὸν Λαβρανδέα Δία. Ὁ διπλοῦς τῷόντι πέλεκυς εὕρηται ὡς τὸ ἱερώτατον σύμβολον τῆς θρησκείας ἐν τῷ Κρητικῷ πολιτισμῷ, ἐν δὲ τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ εἶναι συνηθέστατον σύμβολον εὑρεθὲν ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων, ἀναθηματικὸς ἢ εἰκονισμένος εἰς τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης. Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ ἔχομεν ἄρα τὸ οἰκοδόμημα τοῦ διπλοῦ πελέκεως, τὸν οἶκον τοῦ Λαβρανδέως θεοῦ, τὸν Λαβύρινθον (1).

Ὅταν ἀνεπτύχθη ὁ μῦθος τοῦ Λαβυρίνθου συμπλακεὶς μὲ τοὺς μύθους τοῦ Μινωταύρου, τοῦ Μίνωος, τῆς Πασιφάης, τοῦ Δαιδάλου, τοῦ Θησέως, καὶ τῆς Ἀριάδνης καὶ ἐκυκλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ Ἑλλάδι, ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ τέχνῃ, τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ δὲν ὑπῆρχε πλέον. Διετηρεῖτο ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ αἰνιγματώδους οἰκοδομήματος καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ παράδοσις μετεπλάσθη κατὰ μικρὸν καὶ ἔλαβε τὴν μορφὴν τὴν μυθικήν. Ἔγινε λοιπὸν ἓν μέγιστον καὶ πολυδαίδαλον κτίριον (οὐδέποτε σπήλαιον), ὃ ἔκτισεν εἰς τὸν Μίνωα ὁ πολυμήχανος καὶ πάνσοφος τεχνίτης Δαίδαλος. Ἐν αὐτῷ καθείρχθη ὁ Μινώταυρος, εἰς τροφὴν τοῦ ὁποίου ἐχρησίμευον οἱ αἰχμάλωτοι, ἕως ὅτου ὁ ἥρως Θησεὺς ἀπέκτεινε τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀριάδνης τὸ τέρας καὶ ἠλευθέρωσε τὴν πατρίδα ἐκ τοῦ σκληροῦ δασμοῦ.

(1) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἰδὲ A. Evans Tree aud Pillar Cult p. 8-14.

Αἱ μὲν εὑρεθεῖσαι ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ ὑπόγειοι φυλακαὶ δὲν ἦτο δύσκολον ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ λαοῦ νὰ ἀποκτήσωσι τὴν ἀπαισίαν φήμην καὶ γεννήσωσι τὴν περὶ καθείρξεως τῶν στελλομένων αἰχμαλώτων μυθικὴν παράδοσιν, τὸ δὲ τέρας, ὁ Μινώταυρος, ἐπίσης δὲν ἦτο ἀδύνατον νὰ πλασθῇ ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν καὶ ἀναγλύφων τοῦ ἀνακτόρου παραστάσεων τοῦ ταύρου καὶ τῶν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τελουμένων ταυρομαχιῶν (ἃς εἰκονίζουσιν αἱ τοιχογραφίαι, τὰ ποτήρια τοῦ Βαφειοῦ καὶ τὸ μέγα ἐκ στεατίτου ρυτὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος), καθ' ἃς πολλοὶ ἄνθρωποι, ἴσως δοῦλοι ἢ αἰχμάλωτοι, θὰ ἔπιπτον θύματα τῆς μανίας τοῦ ἐξηγριωμένου θηρίου, κατὰ μικρὸν δὲ ὁ ταῦρος τοῦ Μίνωος ἐγένετο Μινώταυρος, τέρας σαρκοφάγον. Ἡ μορφὴ ἄλλως τοῦ τέρατος, ὡς παραδίδουσιν αὐτὴν οἱ μῦθοι καὶ ὡς εἰκονίζεται ἐν τοῖς νομίσμασι τῆς Ἑλληνικῆς Κνωσοῦ, εὕρηται ἤδη εἰς μικρὰ μνημεῖα (1) τῆς Κρητικῆς περιόδου (2).

Δὲν στερεῖται ἄρα πιθανότητος ἡ γνώμη, ἣν πρῶτος πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἐξήνεγκεν ὁ Σλεῖμαν, ὅτι ἐν τῷ ἀποκαλυφθέντι ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ ἔχομεν τὸν μυθικὸν Λαβύρινθον, ἢ μᾶλλον ἀκριβέστερον ὅτι ὁ περὶ τοῦ Λαβυρίνθου μῦθος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐκ τῆς περὶ τοῦ ἀνακτόρου τῶν ἡγεμόνων τῆς Κνωσοῦ διατηρουμένης μνήμης καὶ λαϊκῆς παραδόσεως.

Τὸ σχῆμα, ὑφ' ὃ παρίσταται ἐν τοῖς νομίσμασι τῆς Κνωσοῦ ὁ Λαβύρινθος δὲν ἀπᾴδει ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πρὸς τὸ πραγματικὸν σχέδιον τοῦ ἀνακαλυφθέντος ἀνακτόρου, τὸ παραδοξότερον δὲ εἶναι ὅτι ἐν τεμαχίῳ τοιχογραφίας τῆς Κνωσοῦ (3) εὑρέθη τὸ σχῆμα ὁμοιότατον πρὸς τὸν τύπον τοῦ Λαβυρίνθου ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς νομίσμασι, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὸ πιστὸν καὶ ἐκ κληρονομικῆς παραδόσεως ἀκριβὲς τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ Λαβυρίνθου εἰς χρόνους τόσον μεταγενεστέρους.

Ἡ ταυτότης ἀνακτόρου καὶ Λαβυρίνθου δὲν εἶναι μὲν ἀκόμη ἀλή-

(1) A. Evans The Palace of Cnossos in An. Brit. Sch. 1900-1901 p. 19 καὶ Georg. Karo ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ διατριβῇ p. 113 fig. 12.

(2) Ὁ ἥρως Θησεὺς ὁ καταβαλὼν τὸν Μινώταυρον τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀριάδνης, προσωποποιεῖ τὸν Ἑλληνικὸν ἐκ τῆς Στερεᾶς ἐλθόντα λαόν, ὅστις ἐπωφελούμενος ἴσως ἐμφυλίων ἢ οἰκογενειακῶν διαφορῶν ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ τῆς Κνωσοῦ κατέλυσε τὸ κράτος τῆς Κνωσοῦ καὶ ἵδρυσε τὸν νέον Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐν Κρήτῃ.

(3) A. Evans The Palace of Cnossos 1902 p. 104.

θεια ἀναμφισβήτητος, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀνακαλύψεων αὐτῶν καὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν μνημείων πρὸς τὰς παραδόσεις ἔφθασε μέχρι τοιούτου σημείου πιθανότητος, ὥστε νὰ μὴ θεωρῆται πλέον παραδοξολογία, ἀλλὰ γνώμη ἔχουσα πολλοὺς καὶ ἰσχυροὺς λόγους ὑπὲρ αὐτῆς.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ.

Περὶ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ εἴπομεν ἤδη τινὰ ὁμιλοῦντες περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς. Κατά τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν οἰκονομίαν οὐδαμῶς ὑπολείπεται τοῦ Κνωσίου, πρὸς ὃ εἶχε τὸν αὐτὸν οἰκοδομικὸν ῥυθμόν, καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανώτατα σύγχρονον κτισθὲν κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς Κρητικῆς περιόδου ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς ἐπιχώσεως ἀρχαιοτέρου ἀνακτόρου Καμαραϊκοῦ. Τοῦ παλαιοτέρου τούτου οἰκοδομήματος ἀνεσκάφησαν μέρη τινά, ὅπου ἦτο δυνατὸν ἄνευ καταστροφῆς τοῦ νεωτέρου, εὑρέθησαν δὲ ὑπὸ τὸ μέγαρον τοῦ ὑπερῴου μικραὶ ἀποθῆκαι, ἐξ ὧν ἐξήχθησαν πίθοι ἀκέραιοι Καμαραϊκοὶ μὲ ἰδιόρρυθμον γραπτὴν διακόσμησιν (1). Τὸ Καμαραϊκὸν πάλιν ἀνάκτορον ᾠκοδομήθη, ὅπως καὶ ἐν Κνωσῷ, ἐπὶ στρώματος νεολιθικῆς ἐποχῆς, ὡς ἐδείχθη ἐκ τῶν πηλίνων θραυσμάτων καὶ τῶν ἐργαλείων τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Τὰ ὑλικά, δι' ὧν ἐκτίσθη τὸ ἀνάκτορον Φαιστοῦ εἶναι περίπου τὰ αὐτά, ὧν ἐγένετο χρῆσις καὶ ἐν τῷ Κνωσίῳ, ἤτοι οἱ μὲν καταφανέστεροι καὶ οἱ τῶν ἐπισήμων διαμερισμάτων τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων εἰργασμένων τετραγώνων λίθων ἰσοδομικῶς, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ λογάδων λίθων ἀκατεργάστων καὶ ἀφθόνου πηλοῦ, οἱ ὁποῖοι κατόπιν ἐκαλύπτοντο διὰ πηλοῦ ἐξ ἀργίλλου καὶ ἀχύρων καὶ ἠλείφοντο διὰ κονιάματος ἀσβέστου, χρωματιζομένου ὕστερον· ὁ μέγας δυτικὸς τοῖχος τοῦ ἀνακτόρου εἶναι ἐκτισμένος ὁμοίως πρὸς τὸν ἀντίστοιχον τῆς Κνωσσοῦ διὰ μεγάλων κολοσσιαίων ὀγκολίθων σχηματίζων ἐσοχὰς καὶ ἐξοχὰς κατ' ὀρθὴν γωνίαν, οἱ ὀγκόλιθοι ὅμως δὲν εἶναι ἐκ γύψου, ὡς ἐν Κνωσῷ, ἀλλ' ἐκ μαλακοῦ τιτανολίθου.

Τα θεμέλια τοῦ ἀνακτόρου καὶ μάλιστα τῶν μεγάλων τοίχων εἶναι

(1) Lavori esenguiti nel palazzo di Phaestos, Rendicondi dell' Accad. dei Lincei vol. XII fasc. 7. 7. 1903.

ἰσχυρότατα καὶ ἐκτισμένα διὰ λίθων ἀκατεργάστων μεγάλων ἄνευ πηλοῦ κατὰ τὸν λεγόμενον Πελασγικὸν ἢ Κυκλώπειον τρόπον.

Γύψου ἐγένετο χρῆσις πρὸς ὀρθομαρμάρωσιν τοίχων ἢ θρανίων καὶ εἰς τὰ κατώφλια καὶ τὰς βάσεις τῶν παραστάδων τῶν θυρῶν.

Ἡ χρῆσις τῆς ξυλείας καὶ ἐν τῷ Φαιστείῳ ἀνακτόρῳ εἶναι μεγίστη, οἱ κιόνες πάντες ἦσαν ξύλινοι ἐπὶ λιθίνης βάσεως, πρὸς τούτους οἱ ἄνω ὄροφοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ξύλινοι, ὅπως δεικνύει τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀνθράκων τῶν εὑρεθέντων ἐν τῇ ἀνασκαφῇ.

Τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ κατεστράφη διὰ πυρκαϊᾶς ὅπως καὶ τὸ τῆς Κνωσοῦ καὶ πιθανῶς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐπιδρομέων.

Ὄχι μόνον ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὑλικοῦ καὶ τῷ οἰκοδομικῷ ρυθμῷ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γενικῇ διατάξει τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος αἱ ὁμοιότητες καὶ ἀναλογίαι τῶν δύο ἀνακτόρων εἶναι τόσον μεγάλαι, ὥστε ἄγεταί τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εἴτε ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτέκτονος ἐκτίσθησαν καὶ τὰ δύο ἢ ὅτι τὸ ἓν ἐκτίσθη καθ' ὑπόδειγμα τοῦ ἄλλου,

Καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ ἦτο ἓν κολοσσιαῖον τετράγωνον (τραπέζιον) καταλαμβάνον μέγιστον μέρος τοῦ λόφου καὶ διατεταγμένον ἕνεκα τῆς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους εἰς τέσσαρα ἐπάλληλα ἰσόπεδα ἀνυψούμενα ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν. Εἶχεν αὐλὴν ἐσωτερικὴν μεγάλην καὶ πλακόστρωτον, ἀλλ' αὕτη δὲν ἔκειτο ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἀνακτόρου, ὅπως ἐν Κνωσῷ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνατολικὰ καὶ διὰ τοῦτο, ἡ δυτικὴ πτέρυξ τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα τῆς ἀνατολικῆς, ἧς ἄλλα μέρη φαίνεται κατέρρευσαν πρὸς τὴν ἀπότομον κλιτὺν τοῦ λόφου.

Εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς ὑπάρχει βάθρον βαθμιδωτὸν ἐκ κολοσιαίων ἐργασμένων λίθων ἐκτισμένον, τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ἦτο βωμός, διότι παρ' αὐτὸ εὑρέθησαν δύο μεγάλοι ὀρθογώνιοι πίνακες ἔχοντες ἄνω κεκολλημένους κοτολίσκους εἰς γραμμὴν χρησιμεύουσαι πιθανῶς ὡς τράπεζαι προσφορῶν, εὑρέθησαν δὲ καὶ βῴδια ἀναθηματικά.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνακτόρου ὑπάρχει ἡ δυτικὴ αὐλὴ πλακόστρωτος, ἐξ αὐτῆς ἄρχεται κλῖμαξ μεγαλοπρεπὴς κλειομένη ἄνω ὑπὸ τοίχου βαθμιδωτοῦ ἀναλημματικοῦ· ἡ κλῖμαξ ἄρα δὲν ἐχρησίμευεν, ἵνα

ἀνέρχωνταί που, ἀλλ' ἦτο χῶρος κλιμακοειδὴς κατεσκευασμένος, ἵνα καθίζωσι πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ θεῶνται τελετὰς καὶ ἀγῶνας θρησκευτικούς, ἦτο δηλ. κοῖλον θεάτρου ἀρχεγόνου. Ὅτι δὲ τὰ θεώμενα ἐν αὐτῷ ἦσαν θρησκευτικῆς σημασίας ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς εὑρέσεως τοῦ ἱεροῦ κάτω πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς κλίμακος. Τὸ ἱερὸν τοῦτο συνιστάμενον ἐκ δύο μικρῶν δωματίων, ὧν τὸ μὲν ἓν ἦτο τὸ κυρίως ἱερόν, τὸ δὲ ἄλλο ἡ σκευοθήκη, ἦτο μικρὸν καὶ πενιχρόν· ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν ἀγγεῖα Καμαραϊκῆς ἐποχῆς, εἰκάζουσιν, ὅτι τὸ ἱερὸν ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀρχαιότερον ἀνάκτορον, τὸ Καμαραϊκόν, καὶ ὅτι οἱ νεώτεροι ἐκ σεβασμοῦ καὶ θρησκευτικῆς εὐλαβείας τὸ διετήρουν ὅπως εἶχεν, ὡς τόπον ἅγιον.

Δι' ἄλλης μεγάλης κλίμακος ἀνήρχοντο ἐκ τῆς δυτικῆς αὐλῆς εἰς τὸ ὑπερῷον καὶ τὸ αὐτόθι εὑρισκόμενον ἐπισημότατον μέρος τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν.

Μέγας διάδρομος ἐστεγασμένος ἔχων ἐν τῷ μέσῳ τετράγωνον στῦλον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς στέγης, εἰς ὃν εἰσήρχοντο ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς, διῄρει τὸ ἀνάκτορον ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἰς δύο τμήματα τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον· τούτων ἐπισημότερον ἦτο τὸ πρῶτον τὸ καταλαμβάνον τὰ τρία ὑπερῷα ἢ ὑψηλότερα ἰσόπεδα, ἐν ᾧ τὸ νότιον κείμενον χαμηλότερον δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἀπετέλει τὸ διαμέρισμα τῆς πολυπληθοῦς ὑπηρεσίας τοῦ ἀνακτόρου.

Ἄλλος διάδρομος παράλληλος τοῦ πρώτου μὲ τετράγωνον ἐπίσης στῦλον ἐν τῷ μέσῳ κείμενος βορειότερον ἔφερεν ἐπίσης ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς εἰς τὰς πέντε ἑκατέρωθεν τοῦ διαδρόμου κειμένας ἀποθήκας· ἐντὸς τούτων εὑρέθησαν πίθοι ἀκέραιοι καὶ τεθραυσμένοι, σῖτος δὲ καὶ ἄλλοι καρποὶ ἀπηνθρακωμένοι εὑρίσκοντο ἐν τῇ ἀνωτέρω ἐπιχώσει καταπεσόντες ἐκ τοῦ δευτέρου τῶν ἀποθηκῶν ὀρόφου. Οὔτε κατὰ τὴν σπουδαιότητα οὔτε κατὰ τὴν χωρητικότητα, αἱ ἀποθῆκαι τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου ἐξισοῦνται πρὸς τὰς τῆς Κνωσοῦ, φαίνεται δέ, ὅτι τὰ εἰσοδήματα τῶν βασιλικῶν κτημάτων καὶ οἱ εἰσπραττόμενοι δασμοὶ θὰ ἦσαν πολὺ ὀλιγώτερα ἐν Φαιστῷ ἢ ἐν Κνωσῷ, ἐν ᾧ ἄλλως κάτωθι τοῦ Φαιστείου ἀνακτόρου ὑπόκειται ἡ μεγαλυτέρα καὶ μᾶλλον καρποφόρος πεδιὰς τῆς Κρήτης.

Εἰς τὸ νότιον διαμέρισμα πλὴν τῶν πολλῶν μικρῶν δωματίων τῆς ὑπηρεσίας ἀνεσκάφη καὶ τὸ λουτρόν, ὅμοιον πρὸς τὰ ἤδη γνωστὰ τῆς

Κνωσοῦ μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι τὸ ἔδαφος καὶ οἱ τοῖχοι δὲν ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ γυψίνων πλακῶν, ὧν ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ προμήθεια δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, τόσον πρόχειρος καὶ εὔκολος ἐν Φαιστῷ, ἀλλὰ διὰ σανίδων, ὅπως δηλ. παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld εἰς τὸ λουτρὸν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος (1).

Δωμάτιά τινα συνεχόμενα πρὸς τὸ λουτρὸν φαίνεται, ὅτι ἦσαν παραρτήματα αὐτοῦ χρησιμεύοντα ὡς ἀποδυτήρια, ἀναπαυτήρια κτλ. Τοιοῦτον ἀναπαυτήριον φαίνεται, ὅτι ἦτο καὶ τὸ ἔχον τὴν πρόσοψιν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αὐλὴν δωμάτιον ἔχον παρὰ τοὺς τοίχους θρανία κτιστὰ ἐπενδεδυμένα ἔμπροσθεν διὰ γυψίνων πλακῶν μὲ λεπτὰς ταινίας καὶ αὔλακας ἐναλλὰξ καθέτους καὶ ὁριζοντίους, ὥστε νὰ ὁμοιάζωσι πρὸς τριγλύφους καὶ μετόπας πρωτοδωρικάς.

Ἐκ τῆς ἀνατολικῆς ἐπίσης αὐλῆς εἰσήρχοντο καὶ εἰς μέγαρον μετρίου μεγέθους, τὸ λεγόμενον μέγαρον τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς. Ἐντεῦθεν διὰ λιθίνης κλίμακος ἀνήρχοντο εἰς τὸ ὑπερκείμενον ἰσόπεδον ἢ ὑπερῷον, ἐν ᾧ ὑπῆρχε τὸ κυρίως μέγαρον τῶν ἀνδρῶν διακρινόμενον διά τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν εὐκρινῆ αὐτοῦ διάταξιν. Τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τριῶν χαρακτηριστικῶν μερῶν, τῆς αἰθούσης, τοῦ προδόμου καὶ τοῦ μεγάρου. Πῶς ἐφωτίζετο τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἄδηλον, διότι μέρος ὕπαιθρον δὲν φαίνεται, ὡς ἐν Κνωσῷ· πιθανῶς εἶχεν ὀπαῖον ἐν τῇ στέγῃ, ἥτις ἐβαστάζετο ὑπὸ τριῶν κιόνων τεταγμένων εἰς γραμμήν. Και εἰς τὸ μέγαρον τῆς Φαιστοῦ δὲν φαίνεται ἡ συνήθης εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Στερεᾶς ἑστία τοῦ μεγάρου.

Ἄλλο μέγαρον πολὺ μικρότερον ἔκειτο κατὰ τὴν πρὸς Β. κορυφὴν τοῦ λόφου εἰς τὸ ὑψηλότερον ἰσόπεδον. Τοῦτο ὑποθέτουσιν, ὅτι ἦτο τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήρχοντο ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς· συνεκοινώνει δὲ εὐκόλως καὶ μὲ τὸ μέγαρον τῶν ἀνδρῶν. Ἡ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς ἄνοδος εἰς τὸ μέγαρον τῶν γυναικῶν φαίνεται, ὅτι ἐφρουρεῖτο ὑπὸ φυλάκων ἢ σκοπῶν, διότι εὑρέθησαν ἑκατέρωθεν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ διαδρόμου κόγχαι τετράγωνοι φέρουσαι καὶ ἁπλῆν γραπτὴν διακόσμησιν, ἐν ἑκάστῃ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἦτο τοποθετημένος ὁ σκοπός.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ εἶναι ἡ

(1) Παραβ. Schliemann Tirynthe p. 214.

ἁρμονία τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἓν ὅλον, οὗ τὰ διάφορα μέρη συντρέχουσιν ἕκαστον πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς ἑνότητος, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀνάκτορα τῆς Τροίας, τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν, ὧν τὰ διάφορα μέρη καὶ δωμάτια στεροῦνται συνήθως τῆς ἑνότητος ταύτης, μόνον τοπικῶς παρακείμενα ἀλλήλοις. Ἐπίσης παρατηρεῖται μεγίστη συμμετρία οὐχὶ ὅμως μονότονος, ἀλλὰ ποικίλλουσα ἐν ταῖς λεπτομερείαις. Πρὸς τούτοις ἀκριβέστατος προσανατολισμὸς τῶν οἰκοδομημάτων.

Τὸ ἀνάκτορον Φαιστοῦ ᾠκοδομήθη ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετηρήθη μὲ μικρὰς μόνον τροποποιήσεις μέχρι τῆς παρακμῆς καὶ τῆς τελευταίας καταστροφῆς καὶ πυρπολήσεως.

Ἀξία σημειώσεως ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Φαιστοῦ εἶναι ἡ ἔλλειψις τοιχογραφιῶν· οἱ τοῖχοι ἦσαν ἀληλιμμένοι δι' ἐπανειλημμένων κονιαμάτων ἐξ ἀσβέστου καὶ κεχρωματισμένοι, ἀλλ' ὀλίγαι μόνον καὶ ἁπλαῖ ταινίαι ἀπετέλουν τὴν μόνην διακόσμησιν. Ἡ ἔλλειψις αὕτη εἶναι κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον παράδοξος, καθ' ὅσον πλούσιαι καὶ ὡραῖαι τοιχογραφίαι εὑρέθησαν ἐν τῇ ἐπαύλει τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἥτις θεωρεῖται ὡς τὸ θερινὸν ἐνδιαίτημα τῶν ἡγεμόνων τῆς Φαιστοῦ καὶ παράρτημα, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ Φαιστίου μεγάρου.

Ἡ κεραμευτική.

Ὁ κεραμεὺς παράγει τὰ μᾶλλον χαρακτηριστικὰ προϊόντα, ἐξ ὧν οἱ νεώτεροι δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν λαοῦ τινος παρατηροῦντες τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς, τὸ σχῆμα καὶ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφὴν τῆς διακοσμήσεως τῶν πηλίνων ἀντικειμένων. Διὰ τοῦτο τὰ κεραμευτικὰ προϊόντα ἀπετέλεσαν ἀνέκαθεν παρὰ τοῖς ἀρχαιολόγοις ἐν ταῖς χαρακτηριζούσαις αὐτὰ διαφοραῖς τὸ ἀσφαλέστατον κριτήριον τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν λαῶν, εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πολλάκις ἐκ τῆς εὑρέσεως μικρῶν καὶ ἀσημάντων ἄλλως θραυσμάτων ἀγγείων νὰ δύναταί τις μετ' ἀκριβείας ἀπιστεύτου νὰ ὁρίσῃ τὴν ἐποχὴν ἀρχαιολογικοῦ τινος στρώματος καὶ συνοικισμοῦ. Ἂν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι τὰ πήλινα ἀντικείμενα εἶναι τὰ ἀπειράκις συχνότερον εὑρισκόμενα ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων, καὶ ὅτι πάντοτε εὑρίσκονται, ὅπου κατῴκησαν ἀρχαῖοι λαοί, καὶ ἂν

ἀκόμη οὐδὲν ἄλλο ἴχνος ἀφῆκεν ὁ χρόνος καὶ οἱ ἄνθρωποι, τότε ἐννοοῦμεν ὁπόσην σημασίαν ἔχει ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν κεραμευτικῶν ἔργων, ἵνα ὁδηγηθῶμεν καὶ προσανατολισθῶμεν εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ κατασκευὴ πηλίνων σκευῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων τῆς καθημερινῆς χρήσεως εἶναι ἐκ τῶν πρώτων τεχνῶν, ἃς ἐξήσκησαν οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ σταδίῳ τῆς ἀναπτύξεώς των. Ταῦτα κατεσκευάζοντο κατ' ἀρχὰς ἐκ πηλοῦ οὐχὶ καθαροῦ, ἀλλ' ἀναμεμιγμένου μετ' ἄμμου καὶ λιθαρίων, ἐπλάσσοντο μόνον διὰ τῆς χειρὸς ἄνευ τεχνικοῦ μέσου ἄλλου εἰς σχήματα ἁπλούστατα, κατόπιν ἐλειαίνοντο τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν διὰ στιλβωτηρίου καὶ ὠπτῶντο οὐχὶ εἰς κεραμευτικὸν ἐπαγγελματικὸν κλίβανον, ἀλλ' εἰς τὸ ἐλαφρὸν πῦρ τῆς ἑστίας, ὁ δὲ πηλὸς ἀτελῶς ὀπτώμενος καὶ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ ἐμποτιζόμενος ἀπέκτα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς χρῶμα μέλαν ἢ φαιὸν (bucherο). Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἄλλο πλὴν τῆς στιλπνότητος εἶχεν, ὕστερον ὅμως ἤρχισε νὰ διακοσμῆται διὰ χαρακτῶν κοσμημάτων, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν ὄπτησιν ἐπληροῦντο διὰ λευκοῦ χρώματος, ἢ καὶ διὰ πλαστικῶν ποικιλμάτων διαφόρων. Τὰ τοῦ εἴδους τούτου ἀγγεῖα ἀνήκουσιν εἰς τὴν λεγομένην λιθίνην καὶ νεολιθικὴν ἐποχήν, ἥτις φαίνεται, ὅτι διήρκεσε χιλιετηρίδας ὅλας. Τοῦτο τοὐλάχιστον δεικνύουσι τὰ δοκιμαστικὰ φρέατα τὰ σκαφέντα εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, ἐν οἷς παρετηρήθη ὅτι τὰ θραύσματα τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς καταλαμβάνουσιν ἐπίχωσιν 6-7μέτρων ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ βράχου καὶ ἄνω, ἐν ᾧ αἱ κατόπιν ἐποχαί, ἡ Καμαραϊκὴ καὶ ἡ Μυκηναϊκὴ ὁμοῦ, δὲν φθάνουσι τὰ 2-3 μέτρα (1).

Σπουδαίαν ῥοπὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειοπλαστικῆς ἤσκησεν ἡ σὺν τῷ χρόνῳ ἐφεύρεσις τεχνικῶν τινων μέσων, ὅσον ἀφορᾷ καὶ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν ὄπτησιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀγγείων. Καὶ δὴ σπουδαιοτάτην βαθμίδα ἀναπτύξεως ἀντιπροσωπεύει ἡ ἐφεύρεσις τοῦ κεραμεικοῦ τροχοῦ. Διὰ τοῦ τεχνικοῦ τούτου μέσου ἡ κατασκευὴ τῶν ἀγγείων ἐγένετο εὐχερεστέρα καὶ τὰ σχήματα ὡραιότερα καὶ κανονικώτερα. Ἔπειτα ἡ ἐφεύρεσις καὶ χρῆσις τῆς ἐπαγγελματικῆς

(1) Duncan Mackenzie The Pottery of Cnossos Journ. Hell. St. 1903, p. 157 καὶ ἑξῆς.

τοῦ κεραμέως καμίνου ἐπήνεγκε τὴν τελειοποίησιν τῆς ὀπτήσεως τῶν πηλίνων ἀντικειμένων, οὕτω δὲ ἀντὶ τῆς ἀτελοῦς ἐν τῇ ἑστίᾳ ὀπτήσεως καὶ τοῦ μέλανος ἢ φαιοῦ χρώματος, ἡ μὲν ὄπτησις ἐγένετο τελειοτέρα ἐν τῇ καμίνῳ, τὸ δὲ χρῶμα ἐγένετο τὸ σύνηθες ἐρυθρόχρουν κεραμεοῦν.

Πρὸς τούτοις μετεβλήθη καὶ ὁ τρόπος τῆς διακοσμήσεως· εἴδομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν νεολιθικῶν ἡ ἐπιφάνεια ἐστιλβοῦτο καὶ κατεσκευάζοντο πλαστικὰ κοσμήματα ἢ χαρακτὰ τὰ ὁποῖα ὕστερον ἐπληροῦντο λευκῆς Κρητίδος γῆς ἢ Κιμωλίας, κατὰ τὴν νεωτέραν ὅμως περίοδον ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἀγγείων ἀντὶ νὰ στιλβοῦται ἐβάφετο διὰ χρώματος μέλανος σηπίας ἢ ἄλλου μέλανος ἢ σκοτεινοῦ χρώματος, κατόπιν δὲ μετὰ τὴν ὤπτησιν ἡ διακόσμησις ἐγίνετο πάλιν διὰ χρώματος λευκοῦ ὠμοῦ ἐπὶ τοῦ μέλανος ἐδάφους τοῦ ἀγγείου.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἐξέλιξις τῶν κεραμευτικῶν ρυθμῶν καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ νεολιθικοῦ εἰς τὸν πρωτοκρητικὸν ἢ Καμαραϊκόν.

Τοῦ Κρητικοῦ πάλιν ρυθμοῦ δύνανται νὰ διακριθῶσι δύο κυριώταται καὶ κεφαλαιώδεις κατηγορίαι καὶ δύο τρόποι ἐντελῶς διάφοροι. Ὁ πρῶτος ὁ ἀρχαιότερος εἶναι ὁ πηγάσας ἐκ τῆς τελευταίας μορφῆς τοῦ νεολιθικοῦ, καθ' ὃν τρόπον εἴπομεν ἀνωτέρω, ἤτοι ὁ Καμαραϊκὸς ἢ πρωτοκρητικὸς (μόνον σχεδὸν ἐν Κρήτῃ μέχρι τοῦδε εὑρισκόμενος), ὁ δὲ δεύτερος εἶναι ὁ κοινῶς λεγόμενος Μυκηναϊκός, περὶ οὗ δὲν εἶναι βέβαιον ἀκόμη ἂν ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ Καμαραϊκοῦ ἢ εἰσήχθη εἰς Κρήτην ἔξωθεν.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἀγγείων τοῦ πρώτου ρυθμοῦ τοῦ Καμαραϊκοῦ εἶναι, ὅτι τὰ προϊόντα αὐτοῦ διὰ τοῦ τροχοῦ κατεσκευασμένα καὶ καλῶς ὠπτημένα φέρουσι μέλαν ἢ ὑπομέλαν ἔδαφος (ἐνίοτε καὶ ἐρυθρὸν πρόσθετον) τεθὲν πρὸ τῆς ὀπτήσεως καὶ στερεωθὲν δι' αὐτῆς, ἐπὶ τούτου δὲ ἐγίνετο ἡ διακόσμησις διὰ χρώματος ἀνοικτοῦ συνήθως λευκοῦ (ἐνίοτε καὶ ἐρυθροῦ καὶ καστανόχρου) τεθέντος μετὰ τὴν ὤπτησιν τοῦ ἀγγείου, ἤτοι φέρουσιν ὠμὴν ἀνοικτὴν διακόσμησιν ἐπὶ σκοτεινοῦ ὠπτημένου ἐδάφους. Ἡ ἀνοικτὴ αὕτη διακόσμησις διατάσσεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγγείων κατὰ ζώνας καὶ ἀποτελεῖται συνήθως ἀπὸ κοσμήματα γεωμετρικά, ἤτοι εἶναι στιγμαί, γραμμαὶ κάθετοι, ὁριζόντιαι, κυματοειδεῖς, κύκλοι, σταυροί.

Ἐνίοτε εἶναι καὶ φυτόμορφος μετὰ μεγάλης φυσικῆς ἀκριβείας ἢ καὶ ἐσχηματοποιημένη, οὐδέποτε δὲ ζωόμορφος ἢ ἀνθρωπόμορφος.

Ὁ δεύτερος ῥυθμὸς ὁ λεγόμενος Μυκηναϊκὸς ἀναφαίνεται ἐν Κρήτῃ τοὐλάχιστον βραδύτερον τοῦ Καμαραϊκοῦ καὶ ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι ἐπὶ τῆς φυσικῆς κεραμεόχρου ἐπιφανείας τῶν ἀγγείων τοῦ ῥυθμοῦ τούτου γράφονται τὰ κοσμήματα διὰ σκοτεινοτέρου χρώματος συνήθως διὰ μέλανος σηπίας πρὸ τῆς ὀπτήσεως, κατόπιν τὸ ἀγγεῖον τελειωμένον ὠπτᾶτο καὶ τὰ χρώματα ἐστερεοῦντο καὶ ἐγίνοντο στιλπνά. Τὸ σχῆμα τῆς διακοσμήσεως ἐπὶ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων δὲν εἶναι πλέον τὸ γεωμετρικόν, ἀλλ' εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῆς φύσεως, ἰδίως ἐκ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωϊκοῦ βασιλείου καὶ μάλιστα μάντων ἀντιγράφει θαλασσίους ὀργανισμοὺς πολύποδας καὶ σηπίας καὶ τευθίδας καὶ τρίτωνας καὶ ἄλλα θαλάσσια ζῷα, φυτὰ καὶ ζωόφυτα.

Τὰ τοῦ Καμαραϊκοῦ ῥυθμοῦ ἀγγεῖα εὑρέθησαν καὶ παρετηρήθησαν ἐν Κρήτῃ πρὸ 15 ἐτῶν. Κατὰ τὸ ἔτος δηλ. 1889 ποιμὴν ἐκ τοῦ μικροῦ χωρίου τῆς Μεσαρᾶς Καμάρες κειμένου εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ἴδης ἀνεῦρεν ἐντὸς μεγάλου σπηλαίου (Μαῦρος Σπήλιος) τῆς Ἴδης ἄνω τοῦ χωρίου ὥρας τινὰς ἀγγεῖά τινα σχήματος ἀπιοειδοῦς καὶ πολλὰ τεμάχια ἄλλων ὁμοίων, τὰ ὁποῖα ἐδώρησε εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ ἐν Ἡρακλείου Συλλόγου. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἐδημοσίευσαν σχεδὸν ταὐτοχρόνως ὁ κ. Myres (1) τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ Ἰταλὸς Mariani (2). Ἀμφότεροι δὲ συμφωνοῦσιν εἰς τοῦτο, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶναι ἀρχαιότερα τῶν Μυκηναϊκῶν. Ἄλλα τεμάχια ὁμοίων ἀγγείων εὗρε κατόπιν ὁ A. Taramelli, ὅστις ἐξηρεύνησε τὸ σπήλαιον αὐτὸ (3). Κατόπιν, ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὁ ῥυθμὸς αὐτὸς εὑρέθησαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Κρήτης ὅμοια παρετηρήθησαν δὲ καὶ ἐκτὸς τῆς Κρήτης. Τοιαῦτα π. χ. εἶναι τὰ τῆς Θήρας, ἃ πρὸ πολλῶν ἐτῶν κατέχει ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν· ἐπίσης εὑρέθησαν εἰς τὴν μεσαίαν πόλιν τῆς ἐν Μήλῳ Φυλακωπῆς τὴν ἀνασκαφεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς. Τεμάχια ὁμοίως ἀγγείων εἶχον εὑρεθῆ καὶ εἰς Τίρυνθα καὶ εἰς τὸ Fayoum τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐν

(1) Proceedings of the Society of Antiquaries XV. III. p. 351-356 pl. I-IV.

(2) Lucio Mariani in Monumenti antichi dell' Accad. dei Lincei vol. VI. pl. 9-11 p. 334 καὶ ἑξῆς.

(3) Monumenti antichi vol. IX. 1899.

Κύπρῳ. Εἰς πάντα ὅμως ταῦτα τὰ μέρη τὰ εὑρεθέντα εἶναι τόσον ὀλίγα, ὥστε δὲν θεωρεῖται ἀπίθανον ὅτι ταῦτα εἰσήχθησαν ἐκ Κρήτης.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν ἀπέδειξαν διὰ τῆς εὑρέσεως ἀπείρων τοιουτων δειγμάτων εἰς Κνωσόν, Φαιστόν, Ζάκρον, Παλαίκαστρον, Ἁγίαν Τριάδα ὅτι ὁ Καμαραϊκὸς οὗτος ῥυθμὸς καὶ τὰ προϊόντα αὐτοῦ δὲν ἦτό τι μεμονωμένον καὶ παράδοξον φαινόμενον μέρους τινὸς ἢ πόλεως τῆς Κρήτης (1), ἀλλ' ὅτι ἦτο ῥυθμὸς κοινότατος καὶ διαδεδομένος εἰς ὅλους τοὺς συνοικισμοὺς τῆς πρωτοκρητικῆς περιόδου.

Ποικιλώτατα εἶναι τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων τοῦ ῥυθμοῦ τούτου ἀπὸ τῶν χονδροειδῶν πίθων τοῦ Καμαραϊκοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ, μέχρι τῶν λεπτοτάτων ἀγγείων τῆς Κνωσοῦ τῶν ἐχόντων τοιχώματα τόσον λεπτὰ σχεδόν, ὅσον εἶναι τὸ κέλυφος ᾠοῦ (2). Τὸ συνηθέστερον εἶναι ὁ Καμαραϊκὸς σκύφος, δοχεῖον ἀπιοειδές, ἤτοι πλατὺ ἄνω καὶ στενότερον πρὸς τὰ κάτω, ἔχον στόμιον πλατὺ στερούμενον λαιμοῦ μὲ δύο ὦτα καὶ προχοὴν εἰς τὸ χεῖλος αὐλακωτὴν διὰ τοῦ τοιχώματος. Πρὸς τούτους συνηθέστατον εἶναι καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μονώτου ποτηρίου τοῦ ὁμοιάζοντος πρὸς τὰ χρυσᾶ κύπελλα τοῦ Βαφειοῦ ἔχον πολλάκις λίαν λεπτὰ τοιχώματα.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν Καμαραϊκῶν ἀγγείων κατεδείχθη, ὅτι πλεῖστα τούτων κατεσκευάσθησαν κατ' ἀπομίμησιν μεταλλικῶν. Ἡ μέλαινα στιλπνὴ γάνωσις καὶ τὰ λεπτότατα τοιχώματα προϋποθέτουσιν μεταλλικὸν πρότυπον. Τοῦτο μάλιστα παρετηρήθη εἰς τὰ μόνωτα ποτήρια τὰ ἔχοντα τὸ σχῆμα τῶν τοῦ Βαφειοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα βλέπομεν τὰ ὀξέα ἄκρα, τὰ λεπτὰ τοιχώματα καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς λαβῆς ἥλους ἀντιγεγραμμένους ἐκ τῶν μεταλλικῶν προτύπων ἐπὶ τοῦ πηλοῦ. Ἡ πλατεῖα καὶ λεπτὴ λαβὴ τῶν ποτηρίων αὐτῶν ἔχει ἐπίσης μεταλλικὴν τὴν ὄψιν καὶ τὴν προέλευσιν. Τὸ κάτω μέρος τῶν τοιχωμάτων τῶν ποτηρίων αὐτῶν φαίνεται ὡσεὶ ἀναδιπλούμενον, ἵνα περιλάβῃ τὴν βάσιν, οἱ δὲ πλαστικοὶ κύκλοι ἐπὶ τῶν ἀγγείων τούτων

(1) Ὁ Taramelli ἐφρόνει, ὅτι ὁ ῥυθμὸς αὐτὸς ἦτο Φαίστειος American Journal of Archeol. sec. ser. V. p. 429-433.

(2) Egg-shell ware. Ἴδε A. Evans The Palace of Cnossos 1902 p. 117 fig. 70.71 καὶ D. Mackenzie The Pottery of Cnossos in Jour. Hell. St. XXIII. pl. V. VI.

καὶ ἄλλα πλαστικὰ κοσμήματα τῶν Καμαραϊκῶν πηλίνων ἀγγείων εἶναι ἀντίτυπα τῶν σφυρηλάτων μεταλλικῶν ἀγγείων καὶ τῆς ἐκκρούστου μεταλλικῆς διακοσμήσεως.

Ἐκτὸς τῆς γραπτῆς διακοσμήσεως ὁ Καμαραῖος τεχνίτης κάμνει χρῆσιν καὶ πλαστικῆς καὶ ἀναγλύφου διακοσμήσεως ἐπὶ τῶν ἀγγείων, καὶ οὕτως ἔχομεν κοσμήματα δενδρόμορφα, ἰχθυοακανθοειδῆ, ὀμφαλωτὰ καὶ ἰδίᾳ τὴν διὰ τραχέων ἐξογκωμάτων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διακόσμησιν ἐξ ἧς ἀποτελοῦνται τὰ λεγόμενα τραχωτὰ Καμαραϊκὰ ἀγγεῖα (Vases à la barbotine). Ἐξ οἰκίας τῆς Κνωσοῦ ἔχομεν Καμαραϊκὸν ἀγγεῖον φέρον πλαστικῶς σταφυλὴν ἢ στάχυς σίτου (1).

Περὶ τοῦ δευτέρου ρυθμοῦ τοῦ καλουμένου Μυκηναϊκοῦ δὲν κάμνομεν ἐνταῦθα λόγον ἢ ἐν παρόδῳ, τοῦτο δὲ διότι ὁ ρυθμὸς οὗτος εἶναι ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἐγνωσμένος ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Σλεῖμαν καὶ ἐφεξῆς και πολλοὶ ἐπραγματεύθησαν περὶ αὐτοῦ.

Ἰδιάζων καὶ λαμπρὸς τύπος τοῦ ρυθμοῦ τούτου εὑρέθη εἰς μεγάλους ἀμφορεῖς τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὁ κ. Evans ὠνόμασε τὸν ρυθμὸν τῶν λαμπρῶν αὐτῶν Μυκηναϊκῶν ἀμφορέων ρυθμὸν τοῦ ἀνακτόρου (Palace style). Οἱ ἀμφορεῖς οὗτοι ἔχουσι σχῆμα ἀνοικτὸν καὶ σφαιρούμενον ἄνω, κάτω δὲ στενούμενον, βραχὺν λαιμὸν κυλινδρικόν, τρία ὦτα κατὰ τοὺς ὤμους, στόμιον καὶ χείλη πλατυνόμενα καὶ ἐπιπεδούμενα ἄνω, ἐξαίρετον δὲ γραπτὴν διακόσμησιν ἀνθεμωτὴν διὰ καστανοῦ χρώματος ἐπὶ τῆς ξανθῆς τοῦ πηλοῦ ἐπιφανείας (2). Τὰ ἀγγεῖα τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι τὰ ἀρχαιότερα καὶ λαμπρότερα τῶν Μυκηναϊκῶν. Εὑρέθησαν δὲ παρόμοια τεμάχια εἰς ἕνα ἐκ τῶν τάφων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, καὶ εἰς τάφον δὲ θολωτὸν τοῦ Θορικοῦ τῆς Ἀττικῆς ἀνεῦρεν ὁ κ. Στάης ἀγγεῖον μέγα τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ (3).

Ὁ χαρακτηριστικώτατος καὶ κοινότατος τύπος ἀγγείου Μυκηναϊκοῦ, ὁ στεγανόστομος ἀμφορεὺς (Bügelkanne) εἶναι ἐπίσης κοι-

(1) Hogarth and Welch Primitive painted Pottery in Crete J. H. St. vol. XXI p. 84, fig. 7.

(2) Περὶ τούτων ἴδ. MackenzieThe Pottery of Gnossos J. Hell. St. vol. XXIII, p. 191, fiig. 10. 10α.

(3) Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1896 σελ. 223 πίν. 11.

νὸς καὶ συνήθης ἐν Κρήτῃ, ὅπως καὶ ἐν Μυκήναις καὶ ἀλλαχοῦ.

Ποία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο ρυθμῶν, τοῦ Καμαραϊκοῦ καὶ τοῦ Μυκηναϊκοῦ, δὲν εἶναι ἐντελῶς εἰσέτι ἐξηκριβωμένον. Ὁ Καμαραϊκὸς ρυθμὸς προφανῶς ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ νεολιθικοῦ, καθ' ὃν τρόπον εἴδομεν ἀνωτέρω, διὰ βαθμιαίας δηλ. ἐξελίξεως διὰ τῶν νεωτέρων τεχνικῶν ἐφευρέσεων καὶ καινοτομιῶν. Οὐδεμία ἄρα ἀμφιβολία ὅτι ὁ νεολιθικὸς καὶ ὁ Καμαραϊκὸς ρυθμὸς εἶναι ρυθμοὶ ἐγχώριοι τῆς Κρήτης. Δύναται ὅμως νὰ λεχθῇ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Μυκηναϊκοῦ; Ὁ Mackenzie(1) φρονεῖ ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ Καμαραϊκὸς ρυθμὸς καὶ ὁ Μυκηναϊκὸς συνανεπτύχθησαν ἐκ τοῦ νεολιθικοῦ καὶ συνυπῆρχον, λαβόντες ἀντίθετον διεύθυνσιν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίοδον τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ ἐπεκράτει μᾶλλον ὁ Καμαραϊκὸς χωρὶς νὰ παραγκωνίσῃ ἐντελῶς τὸν Μυκηναϊκόν, κατὰ τὸ τέλος ὅμως τῆς Κρητικῆς περιόδου ὑπερίσχυσε πάλιν ὁ Μυκηναϊκὸς χωρὶς νὰ ἀφανισθῇ πάλιν ἐντελῶς ὁ Καμαραϊκὸς ἐκ Κρήτης. Οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν ἀρχαιολόγων χωρίζουσιν ἐντελῶς τοὺς δύο ρυθμοὺς χρονολογικῶς, διισχυριζόμενοι ὅτι ὁ Καμαραϊκὸς εἶναι ὁ ἀρχαιότερος καὶ μόνος ὑπάρχων τότε, ὕστερον δὲ εἰσήχθη καὶ ὁ Μυκηναϊκὸς ἐξωθήσας ἐντελῶς τὸν πρῶτον, προχωροῦντες μάλιστα καὶ περαιτέρω χωρίζουσιν αὐτοὺς καὶ ἐθνολογικῶς καὶ λέγουσιν ὅτι οἱ Καμαραῖοι ἦσαν ἔθνος ἐγχώριον ἐν Κρήτῃ, ἐν ᾧ οἱ Μυκηναῖοι ἦλθον ἔξωθεν, ἐκ Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς καὶ ἐπέβαλον εἰς τοὺς παρηκμακότας ἤδη Κρῆτας Καμαραίους μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐπικρατήσεως καὶ τὸν Μυκηναϊκὸν ρυθμόν.

Καὶ τὸ μὲν ζήτημα τοῦτο μένει εἰσέτι ἄλυτον. Ἓν μόνον πρᾶγμα παρετηρήθη καὶ ἐπιστώθη ἐκ τῶν ἐν Κρήτῃ τελευταίων ἀνασκαφῶν. Ὅτι δηλ. δὲν ἐγένετο διὰ μιᾶς οὐδὲ ἀποτόμως οὐδὲ βιαία ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ Καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ εἰς τὸν Μυκη αϊκόν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ μεταβατικὴ ἐποχή, καθ' ἣν αἱ δύο ρυθμοὶ συνεφύρθησαν, εὑρέθησαν δὲ ἀγγεῖα φέροντα καταφανέστατα τεκμήρια τῆς μεταβατικῆς ταύτης περιόδου, ἔχοντα δηλ. διακόσμησιν ἀνάμικτον καὶ ἐκ τῶν δύο ρυθμῶν, ἢ ἓν μὲν μέρος τοῦ ἀγγείου κατὰ τὸν ἕνα, ἄλλο δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου κατὰ τὸν ἄλλον ρυθμόν. Συνέβη δηλ. μεταξὺ τῶν ρυθμῶν τούτων ὅ,τι παρατηρεῖται ἐπίσης μάλιστα ἐν Κρήτῃ καὶ με-

(1) Ἔνθα ἀνωτ.

ταξὺ τοῦ Μυκηναϊκοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου γεωμετρικοῦ (1), ἤτοι συνυπῆρξαν ἐπί τινα χρόνον καὶ ἐπηρέασαν ἀλλήλους, ἕως ὅτου ὁριστικῶς ἐπεκράτησεν ὁ νεώτερος, διατηρήσας μόνον ἀμυδρά τινα λείψανα τοῦ ἀρχαιοτέρου. Ἡ παρατήρησις αὕτη τῆς συμβιώσεως καὶ συνυπάρξεως ἐπί τινα τοὐλάχιστον χρόνον τῶν δύο ῥυθμῶν δὲν φαίνεται συνηγοροῦσα ὑπὲρ τῆς γνώμης των χωριζόντων τοὺς δύο ῥυθμοὺς οὐχὶ μόνον χρονολογικῶς (διότι τοῦτο ἐν γένει δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον) ἀλλὰ καὶ ἐθνολογικῶς, τοὐναντίον καθίστησι πιθανωτέραν τὴν γνώμην τῶν Ἄγγλων ἀρχαιολόγων, οἵτινες θεωροῦσιν ἐγγενεῖς καὶ τοὺς δύο ῥυθμοὺς ταξινομοῦντες μάλιστα αὐτοὺς κατὰ τρόπον διάφορον τοῦ ἀνωτέρω ὑφ' ἡμῶν παραδεκτοῦ γενομένου. Οὗτοι δηλ. ὁλόκληρον τὴν Κρητικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς γεωμετρικῆς διαιροῦσιν εἰς τρεῖς ἐποχάς, ἃς ὀνομάζουσιν πρώτην Μινωϊκήν, τὴν Μινωϊκήν, καὶ τελευταίαν Μινωϊκήν. Καὶ ὁ μὲν Καμαρ. ῥυθμὸς περιέχεται εἰς τὰς δύο πρώτας καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ δὲ τελευταία ὑποδιαίρεσις περιλαμβάνει τὴν παρακμὴν αὐτοῦ καὶ τὸν Μυκηναϊκὸν λεγόμενον ῥυθμόν, ὡς τελευταίαν φάσιν τοῦ Κρητικοῦ (2).

Ἡ πλαστική.

Ἂν τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφῶν ἐχορήγησαν πολλὰ καὶ σπουδαῖα νέα στοιχεῖα ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τῇ κεραμευτικῇ, δι' ὧν νέοι ὁρίζοντες ἠνεώχθησαν ἐν τῇ γνώσει τοῦ ἀρχαϊκοῦ τούτου πολιτισμοῦ κατὰ τὰς δύο ταύτας φάσεις, ἀπείρως μεγαλυτέρα καὶ πλουσιωτέρα εἶναι ἡ εἰσφορὰ τῶν Κρητικῶν ἀνασκαφῶν εἰς δύο ἄλλους κλάδους, εἰς τὰς δύο εἰκαστικὰς λεγομένας τέχνας, τὴν πλαστικὴν καὶ τὴν γραφικήν. Τοσοῦτον μάλιστα ὁ ἀμητὸς τοῦ Κρητικοῦ ἐδά-

(1) Sam. Wide Nachleben Myken Ornamente in Athen. Mitteil. Band. XXII. 1897 s. 233-258.

(2) Περὶ τῆς κεραμευτικῆς τῆς Κρητικῆς περιόδου ἴδε τὰς ἀκολούθους πραγματείας: Hogarth aud Welch Primitive painted Pottery in Crete J. Hell. St. vol. XXI, p. 78 seqq.— Hogarth Bronze-age vases from Zacro J. Hell. St. vol. XXII, p. 333 seqq. — Duncan Maekenzie The Pottery of Cnossos J. Hell. St. XXIII, p 157 seqq.— R. Dawkins Pottery from Zacro J. Hell. St. vol. XXIII. p. 248 seqq.

φους ὑπῆρξε πλουσιοπάροχος καὶ δαψιλὴς ἐν τούτοις, ὥστε τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἀλλαχόθεν στοιχεῖα τῶν δύο τούτων κλάδων νὰ φαίνωνται μικρὰ καὶ πενιχρὰ λείψανα ὠχριῶντα πρὸ τοῦ καταυγάζοντος φωτός, τὸ ὁποῖον ἐπέχυσαν αἰφνιδίως ἀναφανέντα τὰ Κρητικὰ μνημεῖα τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς γραφικῆς.

Ἡ ἀφθονία καὶ ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ τεχνικὴ τελειότης τῶν ἐν Κρήτῃ εὑρεθέντων ἔργων τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς γραφικῆς τῆς Κρητικῆς περιόδου εἶναι τοιαῦτα, ὥστε ὄχι μόνον παρέσχον πλήρη τὴν ὑπόστασιν εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀρχεγόνου αὐτοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔθηκαν στερρὰν τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς θὰ οἰκοδομήσῃ τὴν περὶ τῶν καλῶν τεχνῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος θεωρίαν αὐτοῦ ὁ μέλλων ἱστορικὸς τῆς ἀρχαίας τέχνης, χωρὶς νὰ ἀναγκάζηται κυμαινόμαινος ἐν τῷ ἀγνώστῳ νὰ ζητῇ διέξοδον καὶ ὅρους συγκρίσεως ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Ἀνατολήν.

Τὰ πλαστικὰ ἔργα τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς πρὸ τῶν Κρητικῶν ἀνασκαφῶν δὲν ἦσαν πολλά. Τὸ ἀνάγλυφον τῆς πύλης τῶν λεόντων ἐν Μυκήναις, αἱ ἐπιτάφιοι νεκρικαὶ στῆλαι τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως Μυκηνῶν, ἡ ἐξ ἀσβέστου κεφαλή, τὰ κύπελλα τοῦ Βαφειοῦ, ἡ ἀργυρᾶ τοῦ βοὸς κεφαλὴ καὶ εἰδώλιά τινα ἦσαν τὰ σπουδαιότερα γνωστὰ πλαστικὰ ἔργα ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνασκαφῶν.

Τόσον ὀλίγα καὶ ἀνόμοια ἀλλήλοις κατὰ τὴν τέχνην πλαστικὰ ἔργα μοιραίως θὰ ὡδήγουν εἰς πλάνας καὶ θεωρίας ἀστηρίκτους τοὺς ἐπιχειροῦντας τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν ὑπὸ ἔποψιν γενικωτέραν. Ἡ παραβολὴ λ. χ. τῶν ἀτέχνων νεκρικῶν στηλῶν τῶν Μυκηνῶν πρὸς τὰ μικρότερα καὶ τεχνικώτερα κομψοτεχνήματα τῆς χρυσοχοϊκῆς καὶ τῆς μεταλλευτικῆς ἤνεγκον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν καὶ τὰ μὲν καὶ τὰ δὲ νὰ εἶναι προϊόντα τοῦ αὐτοῦ αὐτοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀναγκαίως αἱ μὲν νεκρικαὶ στῆλαι εἶναι ἐγχώρια κατασκευάσματα, τὰ δὲ μικροτεχνήματα θὰ εἰσήχθησαν ἔξωθεν ἐξ Ἀνατολῆς διὰ τῶν Φοινίκων καὶ θὰ κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τεχνιτῶν ἐμπειροτέρου ἄλλου μᾶλλον προηγμένου πολιτισμοῦ. Ἐπίσης τὸ ἀνάγλυφον τῶν λεόντων τῆς πύλης τῶν Μυκηνῶν ἐπίστευον, ὅτι θὰ κατεσκευάσθη ἀπὸ τεχνίτας Φρύγας, εὕρισκον δὲ καὶ τὰς ὁμοιότητας τοῦ ἀναγλύφου πρὸς ὅμοια Φρυγικὰ ἔργα (1).

(1) M. Collignon Geschiche der griech. Plastik vol. I. 8. 37-38.

Ἡ ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν πλαστικῶν μνημείων ἐπικρατοῦσα ἀβεβαιότης δὲν ὑφίσταται πλέον μετὰ τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνακαλύψεις, τὸ πλῆθος δὲ καὶ τὸ ποικίλον τῶν εὑρεθέντων ἐν Κρήτῃ μνημείων τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς γραφικῆς θὰ παράσχῃ ἐξ ἅπαντος ἀσφαλεστέραν βάσιν πρὸς τὴν ἱστορικὴν διαφώτισιν καὶ ἀναπαράστασιν τῶν καλῶν τούτων τεχνῶν καὶ θὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς βαθμιαίας κατ' ἐποχὰς ἀναπτύξεως αὐτῶν.

Τὰ Κρητικὰ ταῦτα μνημεῖα εὑρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν τεσσάρων τελευταίων ἐτῶν καὶ εἶναι ἢ ἐντελῶς εἰσέτι ἀδημοσίευτα ἢ ἀτελῶς μόνον καὶ λίαν συντόμως. Ἀναγκαίως ἄρα θὰ παρέλθωσιν ἔτη τινὰ ἀκόμη, ἵνα γίνωσι κοινὸν κτῆμα τῆς ἐπιστήμης, συστηματοποιηθῶσι καὶ χρησιμοποιηθῶσι καταλλήλως.

Ἡ ἀκόλουθος περιγραφὴ τῶν σπουδαιοτέρων πλαστικῶν μνημείων τῆς Κρητικῆς περιόδου σκοπὸν ἔχει νὰ παράσχῃ μόνον γενικήν τινα ἰδέαν περὶ τῆς σπουδαιότητος καὶ τοῦ εἴδους τῶν ἀνακαλυφθέντων πλαστικῶν ἔργων.

Ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἀνακτόρων καὶ τὴν εὐπορίαν καὶ φιλοκαλίαν τῶν ἡγεμόνων ἦτο καὶ ἡ ἄλλη διακόσμησις καὶ ἐπίπλωσις τῶν ἡγεμονικῶν μεγάρων καὶ δωμάτων. Αἱ Ὁμηρικαὶ ποιήσεις παρέχουσιν ἀναμφισβητήτους ἐνδείξεις τῆς πολυτελείας ταύτης. Δυστυχῶς τὰ πλεῖστα στοιχεῖα τῆς τοιαύτης ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως ἦσαν κατ' ἀνάγκην ἐξ ὑλῶν φθαρτῶν, π. χ. τὰ ὑφάσματα καὶ τὰ ξύλινα σκεύη, ἢ ἐξ ὕλης μεταλλικῆς, ἥτις διατηρεῖται μέν, ἀλλ' ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ διασωθῇ ὡς γενομένη λεία τῶν ἐπιδρομέων. Διὰ τοῦτο διεσώθησαν σχεδὸν μόνον, ὅσα ἕνεκα τῆς φύσεώς των καὶ τοῦ χρησιμοποιηθέντος διὰ τὴν κατασκευήν των ὑλικοῦ ἠδύναντο μὲν νὰ διαφύγωσι τὴν διαρπαγήν, νὰ διασωθῶσι δὲ καὶ μέχρι σήμερον.

Τὰ προϊόντα τῆς πλαστικῆς, ἢ εἶχον σκοπὸν διακοσμητικὸν ἢ ἐχρησίμευον πρὸς πλήρωσιν πρακτικῆς τινος ἀνάγκης ἢ συνηθέστερον ἦσαν προωρισμένα ἀμφότερα νὰ ἐπιτελῶσιν. Τοιαῦτα λ. χ. εἶναι τὰ λίθινα ἀγγεῖα καὶ σκεύη τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ ἀνάγεται εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους, μέχρι τῆς λιθίνης λεγομένης ἐποχῆς, ὅτε κατ' ἀνάγκην διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν μετάλλων καὶ τῆς τεχνικῆς αὐτῶν κατεργασίας μετεχειρίζοντο μάλιστα τὸν λίθον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πάροδον τῆς

λιθίνης ἐποχῆς καὶ τὴν διάδοσιν τῆς μεταλλουργίας ἡ τοῦ λίθου κατεργασία πρὸς ἀποτέλεσιν λιθίνων ἀντικειμένων δὲν ἐξέλιπεν, ἀλλ' ἐν ᾧ περιωρίσθη κατὰ ποσόν, ἐβελτιώθη κατὰ ποιὸν καὶ διὰ τὴν χρῆσιν ἤδη τῶν μεταλλικῶν ἐργαλείων πρὸς τὴν κατεργασίαν καὶ διὰ τὴν προϊοῦσαν τεχνικὴν ἀνάπτυξιν.

Ἀρχαιοτάτη φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξεν ἐν Κρήτῃ ἡ κατεργασία τοῦ ἐγχωρίου μαλακοῦ στεατίτου λίθου καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ κατασκευὴ σφραγίδων, σκευῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων. Πλὴν τῆς ἐπὶ τόπου εὑρέσεως τοῦ λίθου καὶ τῆς ἕνεκα τῆς μαλακότητός του μεγάλης εὐκολίας διὰ τὴν κατεργασίαν (1), ἔχει καὶ τὸ πλεονέκτημα ὅτι παρέχει ἐπιφάνειαν μεταλλικὴν σχεδὸν καὶ ὄψιν λαμπρὰν στίλβουσαν. Διὰ τοῦτο εὑρίσκομεν διάφορα σκεύη, μάλιστα δοχεῖα ἰγδιόμορφα, κατεσκευασμένα ἐκ τοῦ λίθου τούτου.

Κατὰ τὴν Κρητικὴν περίοδον, ἥτις μᾶς ἀπασχολεῖ ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ, εἶναι συνηθεστάτη ἡ ἐκ στεατίτου κατεργασία διαφόρων σκευῶν καὶ ἀγγείων εἴτε πρὸς οἰκιακὴν ἢ θρησκευτικὴν χρῆσιν ἢ καὶ πρὸς πολυτέλειαν. Τοιοῦτοι λ. χ. εἶναι οἱ λαμπτῆρες, αἱ τράπεζαι τῶν προσφορῶν καὶ οἱ λύχνοι, οἱ εὑρεθέντες τόσον πολυάριθμοι εἰς τας ἀνασκαφὰς τῆς Κρήτης. Συνηθέστατα κατεσκεύαζον μεγάλους λαμπτῆρας ἐκ στεατίτου ἀποτελουμένους ἐκ τοῦ ἄνωθι δοχείου καὶ ἐξ ὑψηλοῦ ἢ χαμηλοτέρου κυλινδρικοῦ ποδὸς καὶ δισκοειδοῦς βάσεως. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἡ ἐπιφάνεια ἀφίετο ἐντελῶς λεία, ἄλλοτε δὲ πάλιν διεκοσμεῖτο γλυπτικῶς. Ὁμοίως εὑρίσκονται συχνὰ καὶ αἱ λεγόμεναι τράπεζαι τῶν προσφορῶν. Καὶ ποικίλα ἄλλα σκεύη κατεσκευάζοντο ἐκ τοῦ εὐκατεργάστου τούτου ὑλικοῦ. Παραλείποντες τὰς πολυαρίθμους σφραγῖδας, περὶ ὧν θὰ ὁμιλήσωμεν ἰδιαιτέρως, ἀναφέρομεν τὰ εὑρεθέντα λίθινα σκεύη τὰ ἔχοντα ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὰς πλαστικὰς παραστάσεις τὰς εἰκονιζομένας ἐν αὐτοῖς.

Ἐκ Κνωσοῦ ἔχομεν τεμάχιά τινα πυξίδων ἢ μικρῶν ἀγγείων ἐκ στεατίτου, μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις, αἵτινες μαρτυροῦσιν ἀρκετὴν φυσικότητα καὶ τεχνικὴν ἐμπειρίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν εἰς τὴν ἐκ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωϊκοῦ κόσμου ἀναπαράστασιν τῶν ἀντικειμένων καὶ δει-

(1) Καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Βιάννου καὶ τῶν περιχώρων κατασκευάζουσι σφραγῖδας ἐκ τοῦ ἐγχωρίου στεατίτου π. χ. οἱ ἐκτιμηταὶ καὶ ἀγροφύλακες, οἱ μὴ γνωρίζοντες γράμματα.

κνύουσι τεχνίτας ἀπὸ πολλοῦ εἰθισμένους εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην. Ἓν τῶν τεμαχίων τούτων ἐκ τοῦ λόφου Γυψᾶδες (1) εἰκονίζει ἐν ἀναγλύφῳ ὕπαιθρον ἱερὸν περιέχον τὸ ἱερὸν δένδρον, ἔξωθεν δὲ αὐτοῦ βωμὸν ἰσοδομικῶς ἐκτισμένον μετὰ τοῦ ζεύγους τῶν ἱερῶν κεράτων ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἄνδρα ἐνδεδυμένον κατὰ τὸν γνωστὸν Μυκηναϊκὸν τρόπον, δηλ. μετὰ μόνου τοῦ περιζώματος βαδίζοντα ἐσπευσμένως πρὸς ἀριστερά, μέρος δὲ ἄλλου καθημένου πρὸς τὸ δεξιὸν ἄκρον. Ἴσως τὸ ὅλον εἰκόνιζε θρησκευτικήν τινα ἱεροπραξίαν.

Εἰς ἄλλο τεμάχιον πυξίδος ἐκ τοῦ ἀνακτόρου (2) εἰκονίζεται πύκτης ἐνδεδυμένος τὸ περίζωμα, ἔχων μακρὰν κόμην καὶ φέρων τὰς χεῖρας κεκαλυμμένας διὰ τῶν πυκτευτικῶν χειρίδων, ἔχων δὲ τοιαύτην στάσιν, ὥστε φαίνεται, ὅτι διὰ μὲν τῆς ἐκτεταμένης ἀριστερᾶς προφυλάσσεται ἀπὸ ἐπικείμενον κτύπημα τοῦ ἀντιπάλου, τὴν δὲ δεξιὰν ἑτοιμάζει ἵνα πλήξῃ αὐτόν. Τὸ περίγραμμα καὶ ἡ ἀνατομικὴ ἀκρίβεια εἶναι ἐξαίρετα καὶ ἐν τούτῳ.

Εἰς ἄλλο τεμάχιον φαίνεται τοξότης γονατίζων διὰ νὰ τοξεύσῃ ἐνδεδυμένος τὸ περίζωμα τὸ ἔχον σχῆμα σημερινῆς λουτρίδος (3).

Ἀλλὰ πολλῷ σπουδαιότερα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εἶναι τρία ἐκ μέλανος στεατίτου ἀγγεῖα μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις προερχόμενα ἐκ τῆς ἐν Ἁγίᾳ Τριάδι ἀνασκαφῆς τῆς Ἰταλικῆς ἀποστολῆς, ἀληθῆ κειμήλια τῆς Κρητικῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀριστουργήματα πλαστικῆς τέχνης.

Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν εὑρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1902 καὶ ἐδημοσιεύθη ἤδη (4). Ἦτο μικρὸν ἀγγεῖον πολυτελείας ἔχον κοιλίαν ᾠοειδῆ καταλήγουσαν κάτω εἰς ὀξύ, λαιμὸν στενὸν χαμηλὸν κυλινδρικὸν καὶ στόμιον πλατυνόμενον καὶ ἐπίπεδον ἄνω, συνίστατο δὲ ἐκ τριῶν μερῶν ἰδιαιτέρως εἰργασμένων καὶ προσαρμοζομένων ἀλλήλοις· τῶν τριῶν μερῶν εὑρέθησαν τὰ δύο ἀνώτερα ἤτοι ὁ λαιμὸς μετὰ τοῦ στομίου καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς κοιλίας. Παράστασιν συνεχῆ καταλαμβάνουσαν ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς κοιλίας ἔφερε τὸ ἀγγεῖον ἀνά-

(1) A. Evans Mycen. Tree and pillar Cult p. 4-5 fig. 2.
(2) A. Evans The Palace of Cnossos p. 95, fig. 31.
(3) Ibid. p. 44. fig. 13.
(4) Monumenti antichi dell' Accad. dei Lincei vol. XIII 1903 ὑπὸ τοῦ Halbherr καὶ τοῦ Savignoni.

γλυφον τὴν ἀκολουθον. Προηγεῖται ἀνὴρ ἀσκεπὴς τὴν κεφαλὴν καὶ μὲ μακρὰν κόμην φορῶν θώρακα ἢ χιτῶνα φολιδωτὸν καὶ κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς ἐπὶ τοῦ ὤμου ῥάβδον ἢ σκῆπτρον μὲ κυρτὴν λαβὴν ἀξιωματικὸς στρατοῦ ἢ ἐπιστάτης ἀγροτῶν. Ὄπισθεν ἀκολουθοῦσιν οἱ στρατιῶται ἀνὰ δύο βαδίζοντες ῥυθμικῶς καὶ ὁμοιοχρόνως· ἕκαστος αὐτῶν φέρει κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἴσως δερμάτινον καὶ φορεῖ περίζωμα μόνον ἐζωσμένον κατὰ τὴν ὀσφὺν διὰ ζώνης διπλῆς· ἡ ὀπισθία ἄκρα τοῦ περιζώματος ἀνεμοῦται ὑπὸ τοῦ ἀέρος. Οἱ στρατιῶται κρατοῦσιν ἐπὶ τοῦ ὤμου δόρυ, οὗ ἡ αἰχμὴ συνίσταται ἐκ τριῶν ὀβελῶν ἐν σχήματι τριαίνης καὶ εἶναι προσδεδεμένη εἰς τὸ ξύλον δι' ἱμάντων, εἰς τὸ μέρος δὲ τοῦτο εἶναι προσδεδεμένος καὶ πέλεκυς μονόστομος. Τινὲς τῶν τριαινῶν τούτων φαίνονται ὡσεὶ ἔχουσαι πέντε ὀβελούς. Οἱ ὀβελοὶ εἶναι μακροὶ καὶ εὐλύγιστοι· εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοῦ φαίνονται οἱ μουσικοί, ἤτοι εἷς ἀνὴρ ἄοπλος παίζων μουσικὸν ὄργανον ὁμοιάζον σεῖστρον καὶ τέσσαρες ἄλλοι (ἴσως γυναῖκες) ᾄδοντες, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀνεῳγμένου στόματος· μετὰ τοὺς μουσικοὺς ἀκολουθεῖ τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ στρατοῦ προπορευομένου ἑνὸς (ὑπαξιωματικοῦ) κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα εἶναι τὸ ὅλον 27. Πιθανώτατα εἰκονίζεται στρατιωτικὴ πορεία ἢ ἐπιστροφὴ ἐκ πολέμου ἢ λείας, ἡ ὁποία ἴσως ἔσχεν εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα καὶ ἕνεκα τούτου ἀπεικονίσθη πρὸς διαιώνισιν καὶ μνήμην ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ ἡγεμόνος, ὅστις πιθανῶς ἦτο καὶ ἀρχηγὸς τῆς στρατείας.

Καὶ οὕτω μὲν ἑρμηνεύουσι τὴν παράστασιν ταύτην οἱ εὑρόντες τὸ ἀγγεῖον καὶ δημοσιεύσαντες αὐτὸ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως καὶ δὴ ὁ κ. Bosanquet (1) καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι ἑρμηνεύουσι τὴν παράστασιν τοῦ ἀγγείου ἐντελῶς διαφόρως. Πιστεύουσι δηλ. ὅτι τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα δὲν εἶναι στρατιῶται, ἀλλὰ τοὐναντίον εἰρηνικοὶ θερισταὶ ἢ μᾶλλον λικμηστῆρες, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐπιστάτου τῶν βασιλικῶν κτημάτων ἐπανέρχονται ἐν ᾄσμασι καὶ μουσικῇ ἐκ τῆς συγκομιδῆς καὶ τοῦ ἅλωνος, τὰ δὲ τρίαιχμα ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα κρατοῦσιν ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι οἱ θρίνακες τοῦ λικμή-

(1) Bosanquet and Tod Archeology in Crete 1902 (J. Hell. St. vol. XXII) p. 389.

ματος, τὰ λεγόμενα καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ θρινάκια, ὁμοιάζοντα τῳόντι καὶ κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὰ σημερινά.

Ὅπως καὶ ἂν ἐξηγηθῇ ἡ παράστασις τοῦ πολυτίμου ἀγγείου εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ ἡ λεπτότης καὶ τελειότης τῆς ἐργασίας συνδυαζομένη μάλιστα μὲ τὸ πολυσύνθετον καὶ πυκνὸν τῆς παραστάσεως ἐν οὕτω μικρῷ χώρῳ. Ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ ἐργασία τοῦ ἀγγείου ὁμοιάζει πρὸς τὸν τῶν χρυσῶν κυπέλλων τοῦ Βαφειοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τεχνικὴν οἰκονομίαν καὶ τελειότητα ἡ παράστασις τοῦ Φαιστίου ἀγγείου ὑπερτερεῖ.

Δεύτερον ἀνάγλυφον ἐκ στεατίτου μὲ παράστασιν ἀνάγλυφον εὑρέθη εἰς Ἁγίαν Τριάδα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ἐδημοσιεύθη μόνον περιγραφὴ αὐτοῦ ἁπλῆ (1). Εἶναι ποτήριον μικρὸν κωνοειδὲς ἄνωτον ἐπὶ βάσεως δισκοειδοῦς. Εἰκονίζεται στρατιωτικὴ σκηνὴ ἴσως παρασκευὴ πρὸς ἀναχώρησιν διὰ τὸν πόλεμον ἐκ πεντε μόνον προσώπων. Νεανίας ὑψηλὸς μὲ κόμην μακρὰν καταπίπτουσαν εἰς τοὺς ὤμους, φορῶν περίζωμα καὶ ὑψηλὰ ὑποδήματα περιδεδεμένα διὰ πολλῶν ἱμάντων, ἔχων δὲ καὶ κοσμήματα ἄφθονα, ἤτοι τριπλοῦν περιδέραιον καὶ δύο ψέλια εἰς ἑκάστην χεῖρα, ἵσταται εὐθυτενὴς ἐν ἐπιβλητικῇ στρατιωτικῇ στάσει καὶ διὰ τῆς προτεταμένης δεξιᾶς κρατῶν δόρυ ἢ σκῆπτρον δίδει, ὡς φαίνεται, στρατιωτικὰ παραγγέλματα πρὸς ἄλλον νέον ἀντιμέτωπον αὐτοῦ ἱστάμενον. Οὗτος εἶναι μὲν ἐνδεδυμένος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ἔχει τὴν κόμην βραχεῖαν καὶ ἵσταται ἐν στρατιωτικῇ προσοχῇ φέρων διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς ἐπὶ τοῦ ὤμου ξίφος, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἕτερον ἀντικείμενον ἢ ὅπλον δυσδιόριστον ὁμοιάζον πρὸς σημερινὸν σοβητρον μυῶν. Ἔχει τὴν κεφαλὴν χαμηλότερον καὶ φαίνεται ὑποδεέστερος τοῦ πρώτου λαμβάνων παρ' αὐτοῦ διαταγάς. Κατόπιν ἀκολουθοῦσι τρεῖς ὁπλῖται, ὧν φαίνονται μόνον αἱ κομῶσαι κεφαλαὶ καὶ οἱ ἄκροι πόδες, διότι τὸ λοιπὸν σῶμα καλύπτουσιν αἱ κοῖλαι θυρεοειδεῖς ποδηνεκεῖς ἀσπίδες, τῶν ὁποίων ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι, ὡς φαίνεται, κεκαλυμμένη ὑπὸ δέρματος βοὸς ὁλοκλήρου διακρινομένης κάτω τῆς οὐρᾶς.

Ἡ παράστασις τοῦ ἀγγείου τούτου εἶναι μὲν ἁπλουστέρα τῆς τοῦ

(1) Paribeni Lavori eseguiti Rendiconti dell' Accadem. dei Lincei 1904 vol. XII, fasc. 7, p. 11.

προηγουμένου ἀγγείου, ἀλλ' εἶναι ἐργασίας τελειοτέρας καὶ λεπτοτέρας.

Εἰς Ἁγίαν Τριάδα ἐπίσης εὑρέθησαν πέρυσι τεμάχια ἐκ στεατίτου μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις προερχόμενα ἐκ μεγάλου ῥυτοῦ (1). Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν (κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1904) εὑρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ἀρκετὸν μέρος τοῦ ῥυτοῦ τούτου, τὸ ὁποῖον καὶ μὲ ὅλην τὴν κολοβότητά του εἶναι ἓν τῶν πολυτιμοτάτων κειμηλίων τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ ὕψος τοῦ ῥυτοῦ ἦτο ἥμισυ περίπου μέτρον. Διῃρεῖτο εἰς τέσσαρας ζώνας ἐχούσας παραστάσεις ἀναγλύφους ἐξαιρέτου τέχνης καὶ μεγάλης ἀκριβείας καὶ φυσικότητος. Ἡ κατωτάτη ζώνη εἰκονίζει πυγμαχίαν ἀνδρῶν φερόντων μόνον τὸ γνωστὸν Μυκηναϊκὸν περίζωμα. Καὶ ἡ δευτέρα ζώνη ἐπίσης φέρει ἄνδρας πυγμαχοῦντας, φοροῦντας τὸ περίζωμα, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κράνη μεταλλικά, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ καὶ δὴ τὰ Ἀττικά. Ἡ τρίτη ζώνη εἰκόνιζε ταυρομαχίαν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ποτηρίου τοῦ Βαφειοῦ καὶ ἡ τετάρτη ἐπίσης πυγμαχίαν ἀνδρῶν.

Ὁ κ. Evans λαβὼν ἀφορμὴν ἐξ ἐγγεγλυμμένου λίθου ἐκ στεατίτου, οὗ ἡ παράστασις ἦτο κεκαλυμμένη διὰ χρυσοῦ λεπτοῦ πετάλου εὑρεθέντος δὲ ἐν Παλαικάστρῳ τῆς Σητείας (2), φρονεῖ ὅτι πᾶσαι αἱ ἀνάγλυφοι παραστάσεις τῶν ἐκ στεατίτου ἀγγείων θὰ ἦσαν ἐπίχρυσοι, θὰ ἐκαλύπτοντο δηλ. ὑπὸ λεπτοῦ φύλλου χρυσοῦ, ὡς συνηθίζετο νὰ γίνηται κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ ἐπιχρύσωσις. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν φαίνεται καὶ πολὺ πιθανόν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας τῶν ἀναγλύφων καὶ ὅτι πολλαὶ λεπτομέρειαι τῶν παραστάσεων θὰ ἠφανίζοντο διὰ τῆς χρυσώσεως ταύτης, ὅσον λεπτὰ καὶ ἂν ἦσαν τὰ φύλλα.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ κατεργασία τοῦ στεατίτου διὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὴν εὐκολίαν ἦτο ἀρχαιοτάτη, ἐξηκολούθησεν ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τῆς Κρητικῆς τέχνης, ὡς μᾶς δεικνύουσι τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα ἀριστοτεχνήματα τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποκτήσαντες καὶ τὰ ἀπαραίτητα μεταλλικὰ ἐργαλεῖα ἤρξαντο λίαν ἐνωρὶς νὰ λαξεύωσι καὶ σκληρότερα εἴδη λίθων π. χ.

(1) Ibid. p. 16 καὶ ἑξῆς.
(2) A. Evans Mycenean Tree and pillar Cult p. 3.

τὸν τιτανόλιθον, τὸ μάρμαρον, τὸν γῦψον καὶ νὰ κατασκευάζωσιν ἐξ αὐτῶν διάφορα σκεύη καὶ ἀγγεῖα· καὶ ὄχι μόνον ταῦτα ἀλλὰ καὶ τὰ σκληρότατα πυριτικὰ πετρώματα καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, τὸν διωρίτην καὶ τὸν λιπαρίτην κατώρθωσαν νὰ κατεργάζωνται. Ἐκ λιπαρίτου π. χ. λίθου εὑρέθη εἰς Ἁγίαν Τριάδα κατεσκευασμένος μέγας θαλάσσιος τρίτων, ἀπομιμούμενος κατὰ τρόπον θαυμαστῆς φυσικότητος καὶ ἀκριβείας ἀληθῆ τρίτωνα τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ σκληροτάτου θαλασσίου ὀστράκου εὑρέθη ἀνάγλυφος παράστασις ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ φέρουσα τέσσαρας δαίμονας ἔχοντας τὸ σῶμα ἀνθρώπινον καὶ τὰς κεφαλὰς ζῳώδεις (1).

Μέγας ἀμφορεὺς ἐκ γύψου εὑρέθη ἐντὸς τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Κνωσοῦ φέρων εἰς τὸ πλατὺ στόμιον σπείρας ἐγγεγλυμμένας καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἀναγλύφους σπειροειδεῖς ὀμφαλούς· ὁμοίως εἶναι κεκοσμημένα καὶ τὰ τρία μεγάλα ὦτα. Ὁμοιόσχημον ἀγγεῖον ἀλλὰ μικρότερον εὑρέθη ἡμιτελὲς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ λίθινα αὐτὰ ἀγγεῖα τὰ ἐπεξειργάζοντο κατὰ χώραν. Ἄλλο περίεργον ἀντικείμενον λίθινον τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ εἶναι πυραμὶς τιτανολίθου πορφυρόχρου, ἡ ὁποία φέρει εἰς τὰς δύο μεγαλυτέρας ἐπιφανείας ἀνάγλυφον πολύπουν, οὗ οἱ πλόκαμοι συστρεφόμενοι καλύπτουσι καὶ τὰς στενωτέρας πλευράς. Πιθανῶς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο εἶναι μονὰς βάρους.

Συχνότατα οἱ λιθοξόοι κατειργάζοντο τὰ ῥυτά, ὧν εὑρέθη ἀρκετὸς ἀριθμὸς ἐν ἑνὶ τῶν δωματίων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς Ἁγίαν Τριάδα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ ἄλλων σκληρῶν λίθων. Πρὸς τούτοις εὑρέθησαν δύο μαρμάρινοι τρίτωνες εἰς τὸ σύνηθες μέγεθος τοῦ θαλασσίου φυσικοῦ τρίτωνος κατειργασμένοι μετὰ τοσαύτης φυσικῆς ἀκριβείας καὶ τεχνικῆς τελειότητος, ὥστε δυσκολως ἀναγνωρίζει τις αὐτοὺς ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς τεχνητούς. Ὁ εἷς τούτων εὑρέθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ καὶ ὁ ἄλλος εἰς τάφον μυκην. παρὰ τὰ Καλύβια. Καὶ ἐκ τῆς εὑρέσεως πολλῶν φυσικῶν τριτώνων εἰς πάσας τὰς ἀνασκαφὰς στρωμάτων τῆς Κρητικῆς περιόδου φαίνεται, ὅτι πρῶτον μὲν τὸ ζῷον αὐτὸ εὑρίσκετο τότε πολὺ συχνότερον καὶ ἔπειτα ὅτι πιθανῶς ἐχρησιμοποίουν τοιούτους τρίτωνας φυσικοὺς ἢ ποιητοὺς

(1) Pernier: Svavi della Missione archeol. Italiana à Phaestos in Monum. antichi dei Lincei 1902 vol. XIII p. 130 tav. VIII 1.

είς θρησκευτικὰς τελετάς, ὅπως βλέπομεν ἐξ ἐγγεγλυμμένου κρυσταλλικοῦ σφραγιδολίθου τοῦ Ἰδαίου ἄντρου (1).

Μεγίστην γλυπτικὴν ἱκανότητα δεικνύει καὶ τὸ ἐκ τιτανολίθου τεμάχιον τὸ φέρον λαμπροὺς λαξευτοὺς ῥόδακας περιθέοντας πύλην τινὰ τοῦ νοτίου προπυλαίου (2) καὶ μέρος θριγκοῦ ἐν ᾧ εἶναι τεχνικώτατα ἐξειργασμένοι ἡμίσεις ῥόδακες μετὰ τριγλύφων (3).

Μεταξὺ τῶν ῥυτῶν καὶ ἄλλων λιθίνων ἀντικειμένων τοῦ δωματίου τῆς Κνωσοῦ εὑρέθη καὶ εἶδος ἀγγείου ἢ ῥυτοῦ τὸ ὁποῖον ἔχει τὸ σχῆμα ὁλογλύφου κεφαλῆς λεαίνης ἐκ στιλπνοῦ λευκοῦ μαρμάρου. Εἶναι κατεσκευασμένη εἰς τὸ φυσικὸν μέγεθος καὶ κοίλη ἔσωθεν χρησιμοποιουμένη ὡς ἀγγεῖον καταλῆγον κάτω εἰς μικρὰν ὀπὴν, ὅπως καὶ τὰ χωνοειδῆ ῥυτά. Ἐν τούτῳ ἔχομεν λαμπρὸν δεῖγμα τῆς ἱκανότητος τοῦ τεχνίτου εἰς τὴν περίοπτον γλυφήν. Οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ μυκτῆρες ἦσαν ἐκ προσθέτου ἐρυθρᾶς ὕλης, τὸ δὲ ἄνω μέρος, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὀπῶν, θὰ ἦτο περιδεδεμένον δι' εὐγενοῦς μετάλλου (4).

Ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ καὶ ὁλόκληρα περίοπτα ἀγάλματα ἠδύναντο νὰ κατασκευάζωσιν ἐκ μαρμάρου καὶ ἄλλου σκληροῦ λίθου μᾶς δεικνύει μαρμαρίνη χεὶρ κολοβὴ εὑρεθεῖσα ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ εἰς τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ φυσικοῦ μεγέθους.

Ἐκ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς πλαστικῆς ἀναφέρω ἀκόμη τινὰ τὰ σημαντικώτατα.

Τὴν πρώτην ἴσως θέσιν ὑπὸ ἔποψιν μεγαλοπρεπείας καὶ τεχνικῆς τελειότητος κατέχει ἡ ἀνάγλυφος τεραστία κεφαλὴ ταύρου ἡ εὑρεθεῖσα παρὰ τὴν βόρειον εἴσοδον τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ. Εἶναι κατεσκευασμένη ἐκ γύψου (gesso-duro) καὶ θὰ προέρχεται ἐκ μεγάλης ἀναγλύφου συνθέσεως ἐκ τοίχου, ἐν ᾗ θὰ εἰκονίζετο θήρα ταύρου ἢ εἶδος ταυρομαχίας, ὅπως ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ, περὶ ἧς θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Ἐκ τοῦ ταύρου ἐσώθη ὁλόκληρος ἡ κεφαλὴ ἀκεραία πλὴν τῶν κεράτων καὶ μέρη τινὰ τοῦ σώματος καὶ εἷς τῶν ὀπισθίων ἄκρων ποδῶν. Ὁ ταῦρος ἦτο κεχρωματισμένος ἐρυθρωπός, λεπτομέρειαι ὅμως τινὲς π. χ. οἱ ὀφθαλμοί, ἡ κόρη, οἱ μυκτῆρες ἦσαν δεδηλωμέ-

(1) A. Evans Mycene. Tree and Pillar Cult p. 44. fig. 25.
(2) Evans The Palace of Cnossos 1904. 4.
(3) Evans The Palace of Cnossos p. 55 fig. 16.
(4) A. Evans The Palace af Cnossos 1900 p. 31.

ναι δι' ἄλλων χρωμάτων. Ἡ κεφαλὴ τοῦ ταύρου εἶναί τι ἔξοχον, ὁ δὲ κ. Evans χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς τὸ μεγαλοπρεπέστερον μνημεῖον τῶν Μυκηναίων χρόνων τὸ μέχρι ἡμῶν περιελθόν. Ἡ ἀπόδοσις εἶναι πλήρης ζωῆς καὶ πνεύματος καὶ συνδυάζει ἐν μεγίστῳ βαθμῷ φυσικότητα καὶ μεγαλεῖον. οὐδεμία δὲ ἀπεικόνισις ταύρου εὕρηται ἔχουσα τόσην δύναμιν καὶ τόσην ἀλήθειαν οὐδὲ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους (1). Κατὰ τὸν κ. Evans τὸ μοναδικὸν αὐτὸ μνημεῖον θὰ ἐκόσμει στοάν τινα ἄνωθεν τῆς κυρίας τοῦ ἀνακτόρου εἰσόδου.

Παρὰ τὸν ταῦρον εὑρέθη καὶ τεμάχιον γύψου εἰκονίζον πλαστικῶς καὶ γραφικῶς δένδρον προερχόμενον πιθανῶς ἐκ τῆς αὐτῆς συνθέσεως. Ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τοῦ δένδρου καὶ τοῦ ταύρου εἶναι πρωτοφανὴς καὶ ἀποτελεῖται ἐκ συνδυασμοῦ τῶν δύο καλῶν τεχνῶν τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς γραφικῆς. Τὸ ἀντικείμενον κατεσκευάζετο πλαστικῶς ἐκ γύψου εἰς ὑψηλὸν ἢ χαμηλὸν ἀνάγλυφον· ἔπειτα δὲ ἡ διακόσμησις καὶ αἱ διάφοροι μικραὶ γραμμαὶ καὶ λεπτομέρειαι ἀνεδεικνύοντο διὰ τῆς γραφῆς.

Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶναι εἰργασμένα καὶ τὰ ἐκ γύψου ἀνάγλυφα τὰ εἰκονίζοντα ἄνδρας, ὧν ἀρκετὰ τμήματα εὑρέθησαν ἐπίσης ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ παρὰ τὴν κεντρικὴν αὐλήν. Οὐδὲν ἐσώθη ἀκέραιον, ἀλλὰ τὰ εὑρεθέντα τεμάχια σώζουσι διάφορα μέρη τοῦ σώματος, ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὸ ὅλον. Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα εἰκονίζουσιν ἄνδρας εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος· ἑνὸς μὲν ἐσώθη τὸ διάδημα ἀποτελούμενον ἐξ ἀνθέων κρίνου, ἄλλου ἐσώθη ὁλόκληρος ὁ θώραξ μετὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κεκαμμένης πρὸς τὰ ἐμπρός. Οὗτος ἔφερε λαμπρὸν περιδέραιον, οὗ αἱ ψῆφοι ἔχουσι σχῆμα κρίνου, ἄλλου ἐσώθησαν τμήματα τοῦ ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω μέρος τοῦ σώματος. Καὶ εἰς ταῦτα τὸ χαμηλὸν γύψινον ἀνάγλυφον διακοσμεῖται καὶ συμπληροῦται ὑπὸ τῆς γραφικῆς. Καὶ τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα μαρτυροῦσι λίαν προηγμένην τέχνην, αἱ φυσικαὶ δὲ καὶ ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι ἀναπαρίστανται ἀκριβέσταται κατὰ πιστὴν ἐκ τῆς φύσεως ἀντιγραφὴν (2).

Τὰ πλεῖστα τῶν μέχρι τοῦδε περιγραφέντων πλαστικῶν ἔργων ἀνάγονται εἰς τὸ ἀνάγλυφον εἶδος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ περίοπτον (en

(1) The Palace of Cnossos p. 52 fig. 10.
(2) A. Evans The Palace of Cnossos 1901 p. 14 fig. 6.

ronde bosse) δὲν ὑστέρουν οἱ Κρῆτες τεχνῖται. Ἔχομεν ἐν πρώτοις τὰ εἰδώλια καὶ ζώδια ἐκ πηλοῦ καὶ χαλκοῦ τὰ πρὸς θρησκευτικοὺς μάλιστα σκοποὺς πεποιημένα, τὰ ὁποῖα τόσον πολυάριθμα ἔχουσιν εὑρεθῆ μέχρι τοῦδε εἰς πάσας τὰς μέχρι σήμερον γενομένας ἀνασκαφάς. Τὰ πλεῖστα ὅμως τούτων δὲν δύνανται νὰ δώσωσιν ἱκανὴν ἰδέαν τῆς πλαστικῆς ἱκανότητος καὶ δεξιότητος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ μὲν διότι τὰ πλεῖστα αὐτῶν εἶναι ἔργα χειρωνακτικὰ τῆς καθημερινῆς χρήσεως, οὕτως εἰπεῖν, δημιουργήματα, τὰ ὁποῖα ὁ πολὺς κόσμος ἀδιαφορῶν περὶ τῆς τεχνικῆς αὐτῶν κατασκευῆς ἀνέθετε καὶ προσέφερεν εἰς τὰ ἱερά, τὸ δὲ διότι, ὡς φαίνεται, ἀντιπροσωπεύουσι τύπους θρησκευτικοὺς ἀρχαιόθεν παραδεδομένους, οἱ ὁποῖοι ἀπηγορεύετο ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως νὰ μεταβληθῶσι καὶ ἐπὶ τὸ τελειότερον ἀκόμη. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἀτέλεια καὶ ἡ σκληρότης τῶν τοιούτων θρησκευτικῶν ἀναθημάτων. Τὰ πήλινα λ. χ. εἰδώλια τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ, τὰ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῶν Γουρνιῶν καὶ τοῦ Πρινιᾶ, ἐποιήθησαν μὲν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ πλαστικὴ τέχνη εὑρίσκετο εἰς ἀνάπτυξιν καὶ ἀκμὴν μεγάλην, ἀλλ' οἱ πατροπαράδοτοι θρησκευτικοὶ τύποι τῆς θεότητος δὲν ἦτο φαίνεται θεμιτὸν νὰ μεταβάλλωνται τόσον εὐκόλως καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα διατηροῦσι τὸν πρωτόγονον σκληρὸν γωνιώδη καὶ δὴ τερατώδη τύπον, τὸν ὁποῖον εἶχε καθιερώσει ἡ παράδοσις τῶν αἰώνων, ἐτήρει δὲ ἀπαρασάλευτον καὶ ἀναλλοίωτον ἡ εὐλάβεια καὶ στερρὰ ἐπιμονὴ πρὸς τοὺς παλαιόθεν παραδεδομένους τύπους.

Ὡς ἐξαίρεσιν ὅθεν τοῦ κανόνος τούτου πρέπει νὰ χαρακτηρίσωμεν τὰ δύο ἐκ πορσελλάνης (faïence) αἰγυπτιαζούσης γυναικεῖα εἴδωλα τὰ εὑρεθέντα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν ἑνὶ τῶν ὑπογείων θησαυρῶν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ (1) εἰκονίζοντα ἱερείας ἢ πιθανώτερον τὴν πρώτην θήλειαν θεὸν τῆς ἐποχῆς, τῆς ὁποίας ἀπεικονίσεις ἔχουσιν εὑρεθῆ μέχρι τοῦδε εἰς πλεῖστα μνημεῖα τέχνης (2). Τὰ δύο εἴδωλα τοῦ θησαυροῦ τῆς Κνωσοῦ ἀπομακρυνθέντα τοῦ καθιερωμένου γνωστοῦ τερατώδους καὶ ἀγροίκου τύπου εἰκονίζουσι τὴν θεότητα ἐν μεγίστῃ τεχνικῇ τελειότητι ἐν ἀνατομικῇ ἀκριβείᾳ, θαυμασίᾳ φυσικό-

(1) Δημοσιεύονται εἰς τὸ Annual Brif. Sch. of Athens 1903.

(2) Ἴδε περὶ αὐτῆς τὴν ἐμὴν μονογραφίαν Μῆτραι τοῦ Παλαικάστρου εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 1903.

τητι καὶ μεγάλῃ λεπτομερείᾳ τῆς ἐξωτερικῆς περιβολῆς καὶ τῆς ἐσθῆτος. Δυστυχῶς τὰ εἴδωλα ταῦτα δὲν εὑρέθησαν ἐντελῶς ἀκέραια· τοῦ ἑνὸς λείπει ἡ κεφαλή, τοῦ ἄλλου ἡ μία τῶν χειρῶν, ἐκ τῶν σωθέντων ὅμως μερῶν καὶ ἐκ τῆς ἐσθῆτος τρίτου εἰδώλου, οὗ ἐσώθη μόνον τὸ κάτω ἥμισυ, λαμβάνομεν τοὺς κυριωτάτους χαρακτῆρας τοῦ ὅλου.

Ἡ θεὰ εἰκονίζεται ὀρθία φοροῦσα πλουσίαν Μυκηναϊκὴν ἐσθῆτα ποικίλην, περικόρμιον στενὸν δι' ἱμάντων περιδενόμενον ἄνω τοῦ ὀμφαλοῦ, ἀφίνον δὲ ἀκαλύπτους καὶ γυμνοὺς τοὺς μεγάλους καὶ σφριγηλοὺς μαστούς. Εἰς τὴν κεφαλὴν φορεῖ ὑψηλὸν κωνοειδὲς κάλυμμα. Εἰς μὲν τὸ ἓν εἴδωλον ὄφεις μεγάλοι, ὧν αἱ κεφαλαὶ φαίνονται προέχουσαι τῶν χειρῶν καὶ τῆς κεφαλῆς περιελίσσονται εἰς τοὺς βραχίονας καὶ τὸ σῶμα, εἰς δὲ τὸ ἄλλο ἡ θεὰ κρατεῖ μικρὸν ὄφιν διὰ τῆς ἐκτεταμένης χειρὸς (1). Τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ γυμνὰ τοῦ σώματος μέρη εἶναι κεκοσμημένα διὰ τῆς γραφῆς.

Τὰ δύο ταῦτα ἀριστοτεχνήματα τῆς Κρητικῆς πλαστικῆς τέχνης οὐχὶ μόνον κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ ὁμοίων μνημείων τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἀλλὰ δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἄριστα καλλιτεχνικὰ προϊόντα πάσης ἐποχῆς, ἀληθῆ δὲ ἔκπληξιν ἐμποιοῦσιν εἰς τοὺς κατὰ πρώτην φορὰν ἀτενίζοντας αὐτὰ ἐν τῷ Μουσείῳ.

Τελευταῖον ἀναφέρω καὶ ἀγαλμάτιον ἐλεφάντινον εὑρεθὲν μετὰ πολλῶν ἄλλων τεμαχίων (κεφαλῶν, χειρῶν, ποδῶν) ὁμοίων ἐλεφαντίνων ἀγαλματίων εἰς ἓν τῶν δωματίων τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ. Τὰ μικρὰ ταῦτα καλλιτεχνήματα πρὸς τῇ πολυτιμότητι τοῦ ὑλικοῦ συνεδύαζον καὶ τεχνικὴν ἐντέλειαν ἔξοχον. Φαίνεται δὲ ὅτι προέρχονται ἐκ μεγάλης πολλῶν προσώπων συνθέσεως περιόπτου, ἴσως ταυρομαχίας ἀναλόγου πρὸς τὸν τοιχογραφικὸν πίνακα τῆς ταυρομαχίας, ὃν θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες. Ὁ εἰκονιζόμενος νέος εἶναι κυβιστὴρ ἢ ταυρομάχος (torreador), ὁ ὁποῖος θὰ ἔχει ἤδη πηδήσῃ ἐπὶ τοῦ νώτου τοῦ ταύρου τρέχοντος στηριζόμενος διὰ τῶν χειρῶν καὶ μετεωρίζων ἄνω τοὺς πόδας (λείπει ὁ εἷς). Ὁ νεανίας εἰκονίζεται γυμνός· αἱ μὲν χεῖρες καὶ οἱ πόδες καὶ ἡ κεφαλὴ ἦσαν ἰδιαιτέρως εἰργασμένα ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης, ἡ δὲ κόμη ἦτο ἐξ

(1) Οἱ ὄφεις παρετηρήθησαν καὶ εἰς τὰ εἴδωλα τοῦ Πρινιᾶ τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Wide.

ἀρχῆς πρόσθετος χαλκῆ. Ἡ φυσικότης καὶ ἡ ἀνατομικὴ ἀκρίβεια τοῦ κυβιστῆρος νεανίσκου εἶναι ἀπαράμιλλος, μόνον δὲ χεὶρ καλλιτέχνου καὶ ὀφθαλμὸς ἀπὸ πολλοῦ ἠσκημένος ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ καὶ ἀναπαραστήσῃ μὲ τοιαύτην τόλμην ὑπόθεσιν τόσον δύσκολον (1).

Ἡ γραφική.

Καὶ τὰ γραφικὰ μνημεῖα τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς (πλὴν ἐννοεῖται τῶν πηλίνων ἀγγείων) δὲν ἦσαν πολλὰ πρὸ τῶν Κρητικῶν ἀνασκαφῶν. Τεμάχιά τινα τοιχογραφιῶν ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν (2), περιθώριον ἐκ χρωματιστῶν ῥοδάκων θύρας θαλαμοειδοῦς τάφου τῆς κάτω πόλεως τῶν Μυκηνῶν (3), μία νεκρικὴ γραπτὴ στήλη ἐκ Μυκηνῶν (4) καὶ δείγματά τινα τοιχογραφιῶν τῆς ἐν Μήλῳ Φυλακωπῆς (5) ἦσαν τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς γραφικῆς τῶν Μυκηναίων.

Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς τὰ ἰσχνὰ ταῦτα λείψανα, τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἡ Ἁγία Τριὰς ἐχορήγησαν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν τόσον ἄφθονα καὶ σημαντικὰ καὶ πρωτοφανῆ μνημεῖα γραφικῆς, ὥστε ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Ἡρακλείου κατηρτίσθη ἀληθὴς πινακοθήκη Κρητικῆς γραφικῆς.

Πάντα τα γραφικὰ μνημεῖα εἶναι γεγραμμένα κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐφ' ὑγρᾶς ζωγραφικῆς (fresque) καὶ προέρχονται ἐκ τῶν τοίχων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ ἐκ τῆς λιθίνης λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐφ' ἧς αἱ γραφαὶ ἐτέθησαν ἐπίσης ἐπὶ τοῦ χλωροῦ ἐξ ἀσβέστου κονιάματος.

Ἡ γραφικὴ τέχνη τῆς Κρητικῆς περιόδου ἔχει μὲν ἀναπτυχθῆ μεγάλως, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὸ περίγραμμα καὶ τὴν ἀκρίβειαν καὶ λεπτότητα τῶν ἐν μέρει, ἀλλὰ διατηρεῖ ἀκόμη ἀρκετὰς τεχνικὰς ἀτελείας, ὀφειλομένας κατὰ πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὴν ἄγνοιαν τῶν νόμων τῆς προοπτικῆς, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς συνθηματικούς τινας κανόνας

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 73. pl. II.
(2) Ἰδὲ αὐτὰ Perrot καὶ Chipiez Histoire de l'art vol. VI p. 883 καὶ ἑξῆς.
(3) Ἀρχαιολ. Ἐφημ. Τσούντας ἐκ Μυκηνῶν 1891 σελ. 1. πίναξ 1.
(4) Ἀρχ. Ἐφημ. 1896. Τσούντα γραπτὴ στήλη ἐκ Μυκηνῶν σελ. 1-22 πίν. 1-2.
(5) Annual of Br. Sch. vol. IV 1897-1898 pl. II. III.

καὶ τύπους ἀρχαιόθεν παραδεδεγμένους. Τοιαῦται λ. χ. συνθηματικαὶ παρὰ φύσιν στερεοτυπίαι εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἀπεικονίσεως τῶν ὀρέων καὶ τῶν βράχων καὶ ἰδίᾳ ἡ διάκρισις τοῦ χρώματος τῶν γυμνῶν μερῶν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, δηλουμένων τῶν μὲν ἀνδρῶν δι' ἐρυθροῦ τῶν δὲ γυναικείων διὰ λευκοῦ χρώματος, ὅπως δηλ. ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ γραφικῇ, καὶ ὅπως κατόπιν εἰς τὰ Ἀττικὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα, οἱ μὲν ἄνδρες εἰκονίζονται διὰ μέλανος χρώματοςς, αἱ δὲ γυναῖκες διὰ λευκοῦ.

Ἐν τοῖς ἑξῆς θὰ διέλθωμεν τὰ σπουδαιότερα τῶν μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντων γραφικῶν μνημείων ἐν Κρήτῃ.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου, ὅτι ἐν τῷ στενῷ διαδρόμῳ δυτικῶς τοῦ νοτίου προπυλαίου εὑρέθη ἡ τοιχογραφία τοῦ ῥυτοφόρου νεανίσκου (Gupbearer). Πάντως προέρχεται ἐκ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ προπυλαίου, διότι εὑρέθησαν τὰ τεμάχια πεπτωκότα κατὰ γῆς μὲ τὴν ὄψιν ἄνω. Ἡ παράστασις τοῦ ῥυτοφόρου συνετελέσθη ἐκ δύο μεγάλων τεμαχίων, λείπουσιν ὅμως τὰ κάτω ἄκρα ἀπὸ τῶν γλουτῶν. Ὁ νεανίας εἰκονίζεται εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος ὄρθιος ἐν στάσει ἐπισήμῳ μὲ ἀνακεκλιμένον μικρὸν τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κρατεῖ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν πολύτιμον μεταλλικὸν (ἀργυροῦν μὲ ἐπίχρυσον χεῖλος) μέγα ῥυτόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἐκόμιζεν ἴσως ὡς δῶρον πρὸς βασιλέα ἢ θεόν. Φορεῖ μόνον περίζωμα ἐν σχήματι λουτρίδος πλουσίως πεποικιλμένον καὶ ἐζωσμένον εἰς τὴν ὀσφὺν διὰ ζώνης μεταλλικῆς (χρυσῆς καὶ ἀργυρᾶς). Ἔχει περιδέραιον καὶ περιβραχιόνιον ἀργυρᾶ καὶ λίθον ἀχάτην ἴσως ἐγγεγλυμμένον περὶ τὸν καρπόν. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔχει κανονικὰ χαρακτηριστικά, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ κόμη εἶναι μέλανα καὶ ἡ ἐν γένει φυσιογνωμία καὶ κατασκευὴ τοῦ σώματος, ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Evans, ἔχει πολλὰ σημεῖα ὁμοιότητος πρὸς τύπους εὑρισκομένους καὶ σήμερον εἰς τὰ ὀρεινὰ διαμερίσματα τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Κρήτης. Ταυτοχρόνως τὸ περίγραμμα καὶ ἡ τεχνικὴ ἐπεξεργασία τῶν μερῶν ἔχει τοιαύτην ἐπιτυχίαν, οἵαν δὲν ἀπαντῶμεν ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 5 αἰῶνος π. Χ.

Μεγάλη τοιχογραφικὴ σύνθεσις ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα εἰς φυσικὸν μέγεθος εὑρίσκετο εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ διαδρόμου, ὅστις ἀπὸ τῆς δυτικῆς στοᾶς τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ ἔφερεν εἰς τὸ

ἐσωτερικόν. Ὁ διάδρομος οὗτος ἐκ τῆς τοιχογραφίας ταύτης ἔλαβε τὸ ὄνομα διάδρομος τῆς πομπῆς (1). Δυστυχῶς τὸ πλεῖστον τοῦ τοίχου εἶχε καταρρεύσει, διὰ τοῦτο ἠφανίσθησαν τὰ ἄνω μέρη τῶν πλείστων μορφῶν. Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ τοίχου φαίνονται τέσσαρες μορφαὶ μὲ μακρὰς ἐσθῆτας· αἱ μορφαὶ αὗται εἶναι πᾶσαι ἀνδρικαί, διότι οἱ σωζόμενοι γυμνοὶ πόδες εἶναι ἐρυθροί. Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν ὅτι ἡ συνήθης ἐνδυμασία τῶν ἀνδρῶν δὲν εἶναι τοιαύτη, ἀλλὰ τὸ περίζωμα, ἕπεται ὅτι τὰ πρόσωπα ταῦτα δὲν εἶναι κοινοὶ ἄνθρωποι ἀλλ' ἐπίσημα ἡγεμονικὰ ἢ ἱερατικὰ ἄτομα. Ἀπέναντι αὐτῶν εὕρηνται ἐλάχιστα λείψανα γυναικείας μορφῆς μὲ κλιμακοειδῶς στολιδωτὴν ἐσθῆτα. Μετὰ ῥῆγμά τι ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ ἔρχεται ἄλλος ὅμιλος, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν κέντρον κατεῖχε γυνή, πιθανῶς βασίλισσα, ἧς σώζεται ἡ πλουσίως κεκοσμημένη ᾤα τῆς ἐσθῆτος καὶ οἱ λευκοὶ πόδες. Ἑκατέρωθεν προσέρχονται πρὸς αὐτὴν τρεῖς νέοι, ὧν ἐσώθησαν μόνον οἱ ἄκροι πόδες φέροντες ἀργυρᾶ περισφύρια. Καὶ ταῦτα μὲν ἐσῴζοντο κατὰ χώραν ἐπὶ τοῦ τοίχου, χαμαὶ δὲ πεπτωκὸς εὑρέθη τὸ πλεῖστον μέρος δύο ἀνδρικῶν μορφῶν ἐκ τῆς αὐτῆς τοιχογραφίας, τῶν ὁποίων λείπουσιν οἱ ἄκροι πόδες καὶ ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ. Ἦσαν καὶ οὗτοι νέοι πορευόμενοι πρὸς τὴν βασίλισσαν ἐνδεδυμένην τὸ αὐτὸ ποικιλτὸν περίζωμα, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου κατέρχεται λεπτὸν κροσσωτὸν ὕφασμα. Εἶναι ἐζωσμένοι διὰ ζώνης βαρυτίμου καὶ κρατοῦσι σκεύη τὰ ὁποῖα ἔφερον πρὸς τὴν βασίλισσαν· τὸ ἓν ἐκ τούτων φαίνεται ἀγγεῖον μαρμάρινον μὲ βάσιν ἀργυρᾶν. Ὄπισθεν τῶν μορφῶν τούτων φαίνεται ὡσεὶ ποταμός. Τὸ θέμα τῆς τοιχογραφίας ταύτης ἔχει πολλὴν ἀναλογίαν πρὸς τὰς τοιχογραφίας τοῦ Αἰγυπτιακοῦ τάφου Τεθμώσιος τοῦ Β΄ ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ῥεκμαρᾶ, ὅπου οἱ ὑποτελεῖς φόρου Keft παρίστανται κομίζοντες τὰ δῶρα καὶ τοὺς φόρους πρὸς τὸν Αἰγύπτιον κυρίαρχον, δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον, ὅτι καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ οἱ πέραν τῆς θαλάσσης ὑπήκοοι τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Κνωσοῦ εἰκονίζοντο ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ ταύτῃ φέροντες εἰς αὐτὸν ἢ τὴν Ἡγεμονίδα τὰ πολύτιμα δῶρα.

Ἄλλη τοιχογραφία συναποτελεσθεῖσα ἐκ πλείστων μικρῶν τεμαχίων περιέχει σκηνὴν ταυρομαχίας, ἓν τῶν συνηθεστάτων, ὡς φαίνεται, ἐλευθερίων ἀγωνισμάτων (sport) τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τοῦ ὁποίου

(1) Corridor of the procession. A. Evans The Palace of Cnossus 190 p.12.

λείψανον ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐποχῇ φαίνεται ὅτι ἦσαν τὰ Θεσσαλικὰ Ταυροκαθάψια. Ἡ τοιχογραφία προέρχεται ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ διαμερίσματος τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ εὑρεθεῖσα νοτίως τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου (1). Εἰκονίζεται τεράστιος ταῦρος τρέχων μανιωδῶς· ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ ἔχει πηδήση νεανίας κυβιστὴρ (ὁ ταυροκαθάπτης) στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ ζῴου διὰ τῶν χειρῶν μὲ τὴν κεφαλὴν κάτω καὶ μετεωρίζων τοὺς πόδας, ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ ταύρου εὕρηνται δύο γυναῖκες, ὧν ἡ μὲν μία φαίνεται ὡς νὰ κρέμεται ἐκ τῶν κεράτων, ἡ δὲ ἄλλη ὄπισθεν ἀνατείνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ νώτου νεανίαν καὶ ἑτοιμάζεται ἢ νὰ τὸν ἀναλάβῃ καταπίπτοντα ἢ νὰ ἐκτελέσῃ καὶ αὐτὴ ἅλμα ἢ ἄλλο ἀγώνισμα ἐπὶ τοῦ ταύρου. Εἶναι ἄδηλον ἂν ἡ σκηνὴ αὕτη εἶναι εἶδος ταυρομαχίας ἢ μᾶλλον ἀγώνισμα γυμναστικὸν ἀνάλογον πρὸς τὰ τελούμενα εἰς τὰ σημερινὰ ἱπποδρόμια ἐπὶ τρεχόντων ἵππων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ ὑπόθεσις τῆς τοιχογραφίας διεγείρει τὸν θαυμασμόν, διότι ἐν οὕτως ἀρχαιοτάτῃ ἐποχῇ ἦσαν ἐν χρήσει τοιαῦται σκηνικαὶ οὕτως εἰπεῖν παραστάσεις. Ἡ ὑπόθεσις τῆς τοιχογραφίας ταύτης συνδυαζομένη πρὸς τὴν εἰς ἀμφότερα τὰ Κρητικὰ ἀνάκτορα εὕρεσιν τόπου θεατρικοῦ καθιστῶσι πιθανωτάτην τὴν ἰδέαν ὅτι καὶ θεαμάτων τοιούτων θεατρικῶν ἢ ἀγωνιστικῶν δὲν ἐστεροῦντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν.

Θαυμασία εἶναι καὶ ἡ μεγάλη θαλασσογραφία, ἧς τεμάχια διεσώθησαν ἀρκετὰ ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ μετὰ συμπληρώσεων εἷς πίναξ. Ἡ θάλασσα εἰκονίζεται ὑπόλευκος μὲ γραμμὰς κυανιζούσας, ἐν αὐτῇ δὲ ἐπιπλέουσι δύο μεγάλοι δελφῖνες καὶ πολλοὶ ἰχθύες μικρότεροι κατὰ πιστὴν ἐκ τῆς φύσεως ἀντιγραφήν, ὥστε καὶ σήμερον νὰ ἀναγνωρίζωνταί τινες.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἄπειρα εἶναι τὰ τεμάχια, ἄλλων κατεστραμμένων τοιχογραφιῶν εὑρεθέντα εἰς πάντα σχεδὸν τοῦ ἀνακτόρου τὰ διαμερίσματα, ἐξ ὧν πειθόμεθα, ὅτι οἱ τοῖχοι τῶν στοῶν καὶ διαδρόμων, τῶν μεγάρων καὶ τῶν κυριωτέρων δωματίων τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου ἦσαν κεκοσμημένοι διὰ τῆς γραφικῆς, ποῦ μὲν ἁπλουστέρας ἐκ ταινιῶν, ζωνῶν, ἀνθεμωτῶν κοσμημάτων κτλ., ποῦ δὲ διὰ σκηνῶν ὁλοκλήρων ἐκ τοῦ πραγματικοῦ βίου τοῦ στρατιωτικοῦ, τοῦ

(1) Evans The Palace of Cnossos 1901 p. 94.

πολιτικοῦ τοῦ κοινωνικοῦ, διὰ παραστάσεως τοπείων δημοσίων οἰκοδομημάτων καὶ ἀπειρίας ἄλλων ἀντικειμένων.

Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ θρόνου ἢ τοῦ λουτροῦ εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι εἰκονίζοντο τοπεῖα μὲ δένδρα καὶ φυτὰ τοῦ Νείλου και ποταμόν, μέγας δὲ Γρὺψ παρίστατο καθήμενος οἱονεὶ φρουρὸς ἑκατέρωθεν θύρας.

Ἐν Κνωσῷ ἐπίσης εὑρέθη τεμάχιον τοιχογραφίας σπουδαιότατον ὑπὸ ἔποψιν περιεχομένου, ἐν ᾧ φαίνεται Μυκηναϊκὸν ἱερὸν μὲ τοὺς ἱεροὺς κίονας καὶ τὰ ἱερὰ ζεύγη τῶν κεράτων. 1) Ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ ἐν μικρογραφίᾳ φαίνεται πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων ἐν πλατείᾳ ἢ ἐν ὁδῷ δημοσίᾳ. Ἀλλαχοῦ τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ εὑρέθησαν τεμάχια τοιχογραφιῶν, ἐφ᾽ ὧν διακρίνονται ἐν μικρογραφίᾳ γυναῖκες καθήμεναι εἰς παράθυρα καὶ ἐξώστας οἰκιῶν χειρονομοῦσαι καὶ ζωηρῶς διαλεγόμεναι, ἀριστοκράτιδες τῆς ἐποχῆς πολυτελέστατα ἐνδεδυμέναι καὶ κεκοσμημέναι καὶ λαμπρῶς κεκομωμεναι μὲ λεπτοτάτην τὴν ὀσφὺν καὶ στῆθος τορευτόν, ὡς εἰ ἐφόρουν στηθόδεσμον, καὶ ἐμποιοῦσαι ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν Κυριῶν τῆς σημερινῆς ἐποχῆς ἐνδεδυμένων κατὰ τοὺς τελευταίους Παρισινοὺς συρμούς. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται δὲν ἐδημοσιεύθησαν εἰσέτι πλὴν δειγμάτων τινῶν εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν (Annual of the British School). Μεταξὺ ἄλλων ἐδημοσιεύθη τὸ ἄνω ἥμισυ γυναικὸς μὲ κόμωσιν καὶ ἐνδυμασίαν τοιαύτην (2) καὶ ἄλλαι ἐν ζωηρᾷ κινήσει μὲ πλοκάμους κυμαινομένους ὑπὸ τοῦ ἀέρος καὶ διπλοῦν περικόρμιον (3).

Τὸ ἀνάκτορον Φαιστοῦ δὲν εἶχε πιθανώτατα τοιχογραφίας ἀλλὰ μόνον ἁπλῆν χρωματιστὴν διακόσμησιν· τοὐλάχιστον δὲν εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ ἢ τοιαῦτα ἁπλᾶ τεμάχια μάλιστα κατὰ χώραν εἰς τὰς δύο κόγχας τὰς ἑκατέρωθεν τοῦ διαδρόμου τοῦ ἄγοντος ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς αὐλῆς εἰς τὴν γυναικωνῖτιν, Ἡ ἔπαυλις ὅμως ἢ τὸ μικρὸν ἀνάκτορον τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐκοσμεῖτο, ὑπὸ τοιχογραφιῶν, ὧν τὰ σπουδαιότερα τεμάχια ἐδημοσιεύθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων (4). Ταῦτα προέρχονται ἐκ μεγάλης τοιχογραφίας εἰκο-

(1) Evaus Mycenean tree and pillar Cult p. 95 fig. 66 pl. v.
(2) 1901 p. 57 fig. 17.
(3) Ib. 1902 p. 55 fig. 28.
(4) Halhherr Resti dell' età Micenea ad Haghia Triada in Monumenti antichi vol. XIII. 1903 tav. VII-X.

νιζούσης τοπεῖον μὲ βράχους δένδρα καὶ θάμνους, ἐν αὐτῷ δὲ ἐξελισσομένας διαφόρους σκηνὰς ἐκ τοῦ βίου τῶν ζώων. Τῆς τοιχογραφίας ταύτης ἐσώθησαν ἀρκετὰ τεμάχια μὴ προσαρμοζόμενα πάντα διὰ τὸν ἀφανισμὸν πολλῶν ἄλλων. Εἰς ἓν τῶν τεμαχίων εἰκονίζεται αἴλουρος ἐνεδρεύων ἐν τόπῳ βραχώδει ὄπισθεν θάμνων καὶ ἑτοιμαζόμενος νὰ ἐφορμήσῃ κατὰ πτηνοῦ μεγάλου (φασιανοῦ ἴσως). Εἰς ἄλλο τεμάχιον τῆς τοιχογραφίας καθορᾶται λαγωὸς τρέχων. Καὶ τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ ταύτῃ οὐδὲν ἔχουσι τὸ συνθηματικόν, ἀλλ᾽ εἶναι καὶ κατὰ τὸ σχεδίασμα καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν εἰργασμένα μετὰ σπανίας φυσικότητος καὶ ἀκριβείας. Ἰδίως τῶν θάμνων καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ἀνθέων ἐκπλήττει ἡ μεγίστη ἀκρίβεια περὶ τὴν ἐκ τῆς ἀληθοῦς φύσεως ἀντιγραφήν.

Τεμάχιον σημαντικὸν ἐκ τοιούτου δωματίου τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι καὶ τὸ εἰκονίζον τὴν καθημένην θεὰν (Dea Seduta). Δυστυχῶς ἡ τοιχογραφία εἶναι λίαν κολοβή, ἀφ᾽ οὗ λείπει τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος τῆς θεᾶς, εἰς ἐπίμετρον δὲ εἶναι καὶ τόσον μαυρισμένη ἐκ τοῦ καπνοῦ τῆς πυρκαϊᾶς, ὥστε μετὰ δυσκολίας δύναταί τις νὰ διακρίνῃ τὴν παράστασιν καὶ μετὰ τὸν πολυχρόνιον καὶ κοπιώδη καθαρισμὸν ἐν τῷ Μουσείῳ. Φαίνονται βράχοι καὶ μύρτα καὶ εἰς τὸ βάθος οἰκοδόμημά τι ἴσως ἱερόν, οὗ διακρίνεται μέρος τῆς προσόψεως ὁμοιάζον πρὸς διάζωμα δωρικοῦ ναοῦ μὲ τριγλύφους καὶ μετόπας. Ἡ θεὰ ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐγείρεται, φορεῖ δὲ ἐσθῆτα κυανῆν πλουσιωτάτην πεποικιλμένην διὰ σταυροειδῶν κεντημάτων ἐρυθρῶν ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους, ὥστε νὰ παρέχῃ τὴν ἐντύπωσιν Βυζαντιακοῦ πολυσταυρίου. Ἡ ἐσθὴς κοσμεῖται ὑπὸ πολλῶν στόλιδων κυματοειδῶν ἀποτελουμένων ἐκ ταινιῶν καθέτων λευκῶν ἐρυθρῶν καὶ καστανόχρων ἐναλλάξ. Ὁ τεχνίτης πρὶν ζωγραφήσῃ εἶχε χαράξῃ τὸ περίγραμμα τῆς μορφῆς, εἶχε δὲ διαιρέσῃ διὰ τετραγώνων χαρακτῶν καὶ τὸν ὑπὸ τῆς ἐσθῆτος καταλαμβανόμενον χῶρον, ὥστε νὰ εὐκολυνθῇ καὶ ὁδηγηθῇ εἰς τὴν ζωγράφησιν τῶν σταυρωτῶν κοσμημάτων. Τοιαύτη διὰ χαράξεως τοῦ περιγράμματος καὶ τῶν λεπτομερειῶν εὐκολία εὕρηται καὶ εἰς τοιχογραφίας τῆς Κνωσοῦ, εἶναι δὲ γνωστὴ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς γραφικῆς καὶ σήμερον δὲν εἶναι ἀσυνήθως εἰς τοὺς κατὰ τὸν Βυζαντιακὸν ῥυθμὸν ἐργαζομένους ἁγιογράφους τῆς Ἀνατολῆς.

'Αλλὰ τὸ σπουδαιότατον μνημεῖον τῆς γραφικῆς τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ λιθίνη γραπτὴ λάρναξ, ἡ ἀνακαλυφθεῖσα τὸ παρελθὸν θέρος ἐν σεσυλημένῳ καὶ κατεστραμμένῳ θαλαμοειδεῖ τάφῳ τῆς 'Αγίας Τριάδος κατὰ τὴν βορείαν κλιτὺν τοῦ λόφου, ὅπου κεῖται ἡ ἔπαυλις 1).

Ἡ λάρναξ εἶναι μονόλιθος ἐκ μαλακοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου καὶ εἶναι ἐλλιπὴς ἄνω ἀρκετὸν μέρος. Ἔχει τὸ σύνηθες τετραγωνικὸν σχῆμα τῶν πηλίνων λαρνάκων τῆς Κρήτης μὲ τέσσαρας ὑψηλοὺς πόδας, ἕνα εἰς ἑκάστην γωνίαν. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς λάρνακος ἦτο κεκαλυμμένη δι' ἐπιπάγου, τὸν ὁποῖον μὲ πολὺν κόπον καὶ ὑπομονὴν κατώρθωσε νὰ ἀποξέσῃ ὁ τεχνίτης τοῦ Μουσείου καὶ ἀναφανῶσιν αἱ κάτωθι κεκρυμμέναι γραφαί, συνεκολλήθησαν δὲ καὶ ὅσα τεμάχια ἔγινε δυνατὸν νὰ ἀνευρεθῶσιν, ἀλλὰ πάλιν ἔμεινεν ἐλλιπὲς ἀρκετὸν μέρος ἰδίως περὶ τὰ χείλη.

Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς λάρνακος εἶχε κονιαθῇ δι' ἀρκετὰ παχέος στρώματος ἀσβέστου, ἐπὶ τῆς ὁμαλῆς δὲ ἐπιφανείας τοῦ κονιάματος ἐγράφησαν καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς καὶ τοὺς πόδας αἱ γραφαὶ καὶ ἡ ἄλλη διακόσμησις ἐφ' ὑγροῖς κατὰ τὸ σύστημα δηλ. τῶν τοιχογραφιῶν.

Εἰς τὴν μίαν τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν εὑρίσκονται δύο σκηναὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν. Εἰς τὴν πρώτην τὴν ἀριστερὰν τῷ ὁρῶντι εἰκονίζεται ἱερὰ σπονδή. Δύο στῦλοι ἢ κίονες ἱεροὶ λεπτυνόμενοι πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὁμοιάζοντες πρὸς κορμοὺς φοινίκων διὰ τὴν χαρακτηριστικὴν τραχύτητα τῆς ἐπιφανείας ἱστάμενοι ἐπὶ βάσεων τετραγώνων λιθίνων ἐκ μαρμάρων ποικιλοχρώμων φέρουσιν ἑκάτερος ἄνω χρυσοῦν δίστομον πέλεκυν, ἐπὶ ἑκάστου δὲ πελέκεως ἐπικάθηται τὸ ἱερὸν πτηνόν. Μεταξὺ τῆς βάσεως τῶν δύο κιόνων εὕρηται κρατὴρ βαρύτιμος μεταλλικός, εἰς ὃν σπένδει ἀπὸ ἀμφορέως ἐπίσης μεταλλικοῦ γυνὴ φοροῦσα ἐσθῆτα λευκὴν στρογγύλην κάτω (ἐν σχήματι σημερινῆς Κρητικῆς βράκας) πεποικιλμένην δι' ἐρυθρῶν διακοσμητικῶν γραμμῶν. Εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ φορέματος καὶ ὄπισθεν φαίνεται ὡσεὶ οὐρὰ καὶ τοῦτο ἐμβάλλει τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ ἔνδυμα αὐτὸ ἦτο δορὰ ζῴου μὲ τὰ ἔρια, καὶ τὴν οὐράν, ἢ τοὐλάχιστον ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοιούτου

1) Περιγραφὴ αὐτῆς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Paribeni εἰς τὸ Rendiconti dell' Accadem. dei Lincei voll. XII. fasc. 7 1903 p. 29 καὶ ἑξῆς.

δέρματος. Ὄπισθεν τῆς σπενδούσης γυναικὸς ἔρχεται ἄλλη φοροῦσα χιτῶνα ῥαπτὸν ποδήρη ἡμιχειριδωτὸν κυανοῦν διήκοντα ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν ἀστραγάλων αἴρουσα δὲ ἐπὶ τῶν ὤμων ἀπὸ ῥάβδου δύο ἄλλους ὁμοίους ἀμφορεῖς, χρησίμους διὰ τὴν σπονδήν. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἀμφορεῖς περιεῖχον πιθανῶς τὰ ὑγρὰ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν σπονδὴν ἥτις θὰ ἐγίνετο οὕτως διὰ τριῶν διαφόρων ὑγρῶν (1) ὅπως ἡ γνωστὴ ἐκ τῆς Νεκυίας Ὀδυσ. Χ. 519.

πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δὲ ἡδέϊ οἴνῳ,
τὸ τρίτον αὖθ' ὕδατι·

Τὴν γυναῖκα ταύτην ἀκολουθεῖ ὄπισθεν νέος φέρων τὴν αὐτὴν ποδήρη ἐσθῆτα καὶ κρούων κιθάραν.

Ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι παράστασις τῆς αὐτῆς πλευρᾶς εἶναι τοιαύτη. Τρεῖς νέοι γυμνοὶ μὲν τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος φοροῦντες δὲ κάτω λευκὰς ἐσθῆτας βρακοειδεῖς κρατοῦσιν ὁ μὲν πρῶτος ὁμοίωμα πλοίου ἢ λέμβου, οἱ δὲ ἄλλοι δύο μόσχους καὶ πορεύονται δεξιὰ πρὸς ἄνδρα νέον ὄρθιον φαινόμενον ὄπισθεν δένδρου καὶ βωμοῦ βαθμιδωτοῦ· καὶ οὗτος φέρει τὸν ποδήρη χιτῶνα ἀλλὰ δὲν φαίνονται αἱ χεῖρες αὐτοῦ κεκρυμμέναι οὖσαι ὑπὸ τὴν ἐσθῆτα, ὑποθέτουσι δὲ διὰ τοῦτο ὅτι ἴσως εἶναι ἡ σκιὰ τοῦ νεκροῦ σαβανωμένου, ὅστις ἐξέρχεται ἐκ τῆς ὄπισθεν φαινομένης μεγαλοπρεποῦς θύρας τοῦ τάφου· πιθανώτερον μοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ ἱερεὺς ἐξελθὼν τοῦ ναοῦ καὶ ἱστάμενος πρὸ τοῦ ἱεροῦ δένδρου καὶ τοῦ φυτοῦ καὶ τοῦ βωμοῦ, ἵνα δεχθῇ τὰς εἰς τὸν θεὸν προσφορὰς τῶν προσερχομένων.

Καὶ τῆς ἄλλης μακρᾶς πλευρᾶς αἱ παραστάσεις εἶναι θρησκευτικοῦ περιεχομένου ἀποτελοῦσαι συνεχῆ εἰκόνα καθ' ὅλην τὴν πλευράν. Εἰς τὸ δεξιὸν τῷ ὁρῶντι ἄκρον φαίνονται δύο ἱερά, τὸ ἓν μεγαλύτερον περιέχον καὶ τὸ ἱερὸν δένδρον τὸ δὲ ἄλλο μικρότερον καὶ ἔχοντα τὰ ἱερὰ κέρατα. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἱερῶν ὑψοῦται κίων ἐρυθρὸς ἐπὶ βάσεως τετραγώνου ἔχων ἄνω τὸν διπλοῦν πέλεκυν καὶ τὸ ἱερὸν πτηνὸν ἐπ' αὐτοῦ. Πρὸς τὰ ἱερὰ ταῦτα ἀντικείμενα προσέρχεται γυνὴ

(1) Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εὑρέθησαν καὶ τράπεζαι προσφορῶν ἐκ στεατίτου ἐν Κρήτῃ μὲ τρεῖς κοιλότητας πρὸς ὑποδοχὴν τῶν τριῶν ὑγρῶν. Ἴδε A. Evans Mycenean tree and pillar Cult 1901 p. 15. 16.

κρατοῦσα πρόχουν, ἄνωθεν δὲ αὐτῆς κρέμαται κάλαθος μὲ καρπούς· ὄπισθεν τῆς γυναικὸς φαίνεται βωμὸς καμαρωτὸς ἐπὶ τεσσάρων ποδῶν ἐπίπεδος ἄνω καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου κατάκειται βοῦς δεδεμένος τοὺς πόδας μὲ ταινίας νεωστὶ ἐσφαγμένος, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ῥέει ἐντὸς ἀγγείου παραπλεύρως τοῦ βωμοῦ χαμαὶ τοποθετημένου. Ὄπισθεν ἔρχεται νέος αὐλῶν καὶ κατόπιν τούτου ἔρχονται γυναῖκες φοροῦσαι τοὺς ἱεροὺς χιτῶνας.

Εἰς τὰς δύο στενὰς πλευρὰς ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ περίπου παράστασις, ἤτοι ἅρμα συρόμενον ὑπὸ ζεύγους γρυπῶν, εἰς τὴν μίαν καὶ ἵππων εἰς τὴν ἄλλην. Τοῦ ἅρματος ἐπιβαίνουσι δύο γυναῖκες.

Τοιαῦται εἶναι ἐν ὀλίγοις αἱ γραφαὶ τοῦ πολυτίμου τούτου μνημείου. Καὶ ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν, ἀλλὰ μάλιστα πάντων ὑπὸ ἔποψιν σημασίας τῶν εἰκονιζομένων θεμάτων, δὲν εὑρέθη εἰσέτι κειμήλιον ἰσάξιον, δικαίως δὲ ἀποτελεῖ τὸ ἀγλάϊσμα τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τὸ πολυτιμότερον εὕρημα τῆς Ἰταλικῆς Ἀποστολῆς.

Τεμάχια τοιχογραφίας ὁμοίου θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰς σχῆμα μεγαλύτερον εὑρέθησαν ἐν ἄλλῳ τάφῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐλλιπῆ εἰσέτι καὶ ἀδημοσίευτα.

Αἱ σφραγῖδες

Ἀπὸ πολλῶν δεκάδων ἐτῶν εἶχον παρατηρηθῆ εἰς τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος μικροί τινες λίθοι διάτρητοι φέροντες διαφόρους παραστάσεις ἐγγεγλυμμένας ἀνθρώπων ζώων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, οἱ ὁποῖοι ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἀνήκοντες εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς ἱστορικῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Οἱ λίθοι οὗτοι ὠνομάσθησαν τότε ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεώς των νησιωτικοὶ λίθοι (Inselsteine). Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Μυκηνῶν καὶ τῶν ἄλλων μυκην. συνοικισμῶν ἐπέχυσαν τὸ πρῶτον φῶς ἐπὶ τῶν λίθων τούτων, ὧν εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς μάλιστα εἰς τοὺς τάφους· ἀπεδείχθη δηλ., ὅτι οἱ ἐγγεγλυμμένοι αὐτοὶ λίθοι ἦσαν σφραγῖδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ὅτι ἐγίνετο μεγάλη αὐτῶν χρῆσις πρὸς σφράγισιν καὶ ἀσφάλισιν διαφόρων ἀντικειμένων, ταυτοχρόνως δὲ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὡς κοσμήματα. Ἔκτοτε ἀντὶ τοῦ ὀνόματος λίθοι νησιωτικοὶ ἐπεκράτησε νὰ καλῶνται Μυκηναϊκοὶ λίθοι.

Εἰς τοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ εὑρέ-

θησαν καὶ δακτύλιοι μεταλλικοὶ χρυσοῖ, ἐπὶ τῆς σφενδόνης τῶν ὁποίων ὑπάρχει παράστασις ἐγγεγλυμμένη χρήσιμος ἐπίσης διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Τοὺς ἐγγεγλυμμένους Μυκηναϊκοὺς λίθους ἐγνώριζεν ἀπὸ πολλοῦ καὶ συνέλεγεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, τοῦτο δὲ διότι ἄγνωστον ἐκ τίνος ἐποχῆς καὶ ἐκ τίνος ἀφορμῆς ἤρχισε νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτοὺς δύναμιν ὑπερφυσικὴν καὶ ἰδιότητας εὐεργετικάς, ὧν ἡ σπουδαιοτέρα εἶναι, ὅτι προξενοῦσιν ἄφθονον γάλακτος ἐκροὴν εἰς τὰς θηλαζούσας μητέρας, ὧν οἱ μαστοὶ ἐστείρευσαν ἢ παρέχουσιν ἀνεπαρκὲς γάλα. Ἕνεκα τῆς διαφημιζομένης ταύτης ἰδιότητος οἱ τοιοῦτοι λίθοι, ἂν μάλιστα ἔχωσι καὶ ἐξωτερικὴν χροιὰν ἢ φλέβας γαλακτόχρους, ἐπονομάζονται γαλόπετρες ἢ γαλατοῦσες, πολλάκις δὲ τοιοῦτος ἐγγεγλυμμένος λίθος μεταβιβάζεται ὡς κειμήλιον οἰκογενειακὸν ἀπὸ μητρὸς εἰς θυγατέρα. Ἡ δεισιδαιμονία αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιμελῆ περισυλλογὴν καὶ διατήρησιν πολλῶν ἐκ τῶν λίθων τούτων.

Τὸ συνηθέστερον σχῆμα τῶν ἐγγεγλυμμένων τούτων λίθων εἶναι τὸ φακοειδὲς καὶ τὸ ἀμυγδαλωτόν, ἡ δὲ ὕλη ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο, εἶναι ἢ λίθος μαλακὸς ὡς ὁ στεατίτης, ἢ σκληρότερος, ὅπως διάφορα εἴδη ἐκ τιτανολίθων ἢ συνηθέστερον λίθοι πυριτικοὶ πολύτιμοι καὶ ἡμιπολύτιμοι, ὁ σάρδιος, ὁ φυσικὸς κρύσταλλος, ὁ ἀχάτης, ὁ ὄνυξ, ὁ σαρδώνυξ, ὁ ἴασπις ὁ χαλκηδόνιος ὁ αἱματίτης, ὁ ἀμέθυστος. Ἡ κατεργασία τῶν σκληροτάτων τούτων λίθων ἀπῄτει μέγαν κόπον, ἐξάσκησιν πολυχρόνιον, ἐργαλεῖα εἰδικὰ καὶ τρόπον ἐργασίας ἰδιάζοντα. Ἡ εὕρεσις δὲ τῶν λίθων τούτων ἐν ἀφθονίᾳ δεικνύει, ὅτι πάντα ταῦτα τὰ ἐμπόδια ὑπερενικήθησαν, καὶ ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἔφθασαν μέχρι τοιαύτης τεχνικῆς τελειότητος, ὥστε νὰ γλύφωσιν ἐπὶ τῶν λίθων τούτων παραστάσεις πράγματι καλλιτεχνικάς. Ἡ εὕρεσις δύο κρυσταλλικῶν φακῶν ἐν τῷ Ἰδαίῳ ἄντρῳ παρέχει τὴν πιθανοτητα, ὅτι καὶ τοῦ τεχνικοῦ τούτου μέσου ἐγνώριζον νὰ ποιῶνται χρῆσιν οἱ κατεργαζόμενοι τὰ μικρὰ ταῦτα γλυπτικὰ μνημεῖα.

Ἐν Κρήτῃ μάλιστα τῇ ἀνατολικῇ καὶ τῇ κεντρικῇ εὑρίσκονται οἱ Μυκηναϊκοὶ λίθοι ἀφθονώτεροι ἴσως ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἑλληνικὴν χώραν. Ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κατεχομένων μεγας ἀριθμὸς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἔχει φυγαδευθῇ ἐκ τῆς νήσου. Ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολογος κ. Evans πρὸ τῆς τελευταίας ἀνωμαλίας πολλά-

κις εἶχε περιέλθει τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τῆς νήσου καὶ εἶχεν ἀποκτήσει ἤ ἴδη τὰ πλεῖστα καὶ σημαντικώτατα τῶν μικρῶν μὲν ἀλλὰ λίαν χαρακτηριστικῶν τούτων κειμηλίων, ἐξ αὐτῶν δὲ ἔλαβε τὴν ἀφορμὴν νὰ σχηματίσῃ τὴν θεωρίαν του περὶ ὑπάρξεως τοῦ ἰδεογραφικοῦ ἐν Κρήτῃ ἀλφαβήτου τοῦ ὁποίου στοιχεῖα εἶχε παρατηρήσει εἴς τινας τῶν λίθων τούτων. Διότι πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐν Κρήτῃ, ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κλάδους τοῦ πολιτισμοῦ οὕτως καὶ ἐν τῇ σφραγιστικῇ εὑρέθησαν τὰ ἀρχαιότατα καὶ χαρακτηριστικώτατα δείγματα ἀναγόμενα εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς προϊστορικῆς ταύτης περιόδου πολὺ δηλ. πρωϊμώτερον τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ ἐγγεγλυμμένοι χρυσοῖ δακτύλιοι καὶ λίθοι τῶν Μυκηνῶν καὶ τοῦ τάφου τοῦ Βαφειοῦ.

Οἱ ἀρχαϊκώτατοι οὗτοι σφραγιδόλιθοι τῆς Κρήτης εἶναι εἰργασμένοι ἐκ λίθου στεατίτου εἰς σχῆμα πρισματικὸν τρίπλευροι ἢ τετράπλευροι φέρουσι δὲ χαρακτὰς ἐγγεγλυμμένας παραστάσεις εἰς ὅλας τὰς πλευράς· διακρινομένας οὐχὶ τόσον διὰ τὴν τέχνην, ἥτις πολλάκις εἶναι ἐντελῶς πρωτόγονος, ὅσον διὰ τὴν μεγάλην ἀρχαιότητα καὶ τὴν σημασίαν τῶν εἰκονιζομένων 1).

Ὥστε ὅσον εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ συνήθως ἐκ σκληρῶν πολυτίμων καὶ ἡμιπολυτίμων λίθων φακοειδεῖς καὶ ἀμυγδαλωτοὶ ἐγγεγλυμμένοι μυκην. λίθοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν δευτέραν περίοδον τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ τὴν λεγομένην συνήθως Μυκηναϊκήν, τοσοῦτον ἐπίσης εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι οἱ ἐκ στεατίτου τρίπλευροι καὶ τετράπλευροι οἱ φέροντες τὰ ἀδεξιώτατα λαξεύματα καὶ στοιχεῖα τοῦ ἰδεογραφικοῦ ἀλφαβήτου εἶναι ἀρχαιότεροι καὶ πιθανώτατα ἀνάγονται εἰς τὴν πρωτοκρητικὴν ἢ Καμαραϊκὴν λεγομένην περίοδον περὶ τὸ δισχιλιοστὸν ἔτος π. χ.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης δὲν ηὔξησαν παραπολὺ τὸ πλῆθος τῶν ἐγγεγλυμμένων λίθων. Οἱ καλύτεροι καὶ λαμπρότεροι εὑρέθησαν εἰς τὴν μικρὰν συστάδα τῶν Μυκην. τάφων κάτω τοῦ χωρίου Καλύβια δύο μίλια ἀνατολικώτερον τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ, οὓς ἐγὼ ἀνέσκαψα κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1901.

(1) Πολλοὺς τῶν λίθων τούτων μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν γραμμάτων, συμβόλων καὶ παραστάσεων ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Evans εἰς τὸ Cretan Pictographs καὶ εἰς τὸ Further discoveries in Crete (J. Hell. It XVII).

Ἀλλ' ἐν ᾧ δὲν παρέσχον πολλοὺς τοιούτους λίθους αἱ Κρητικαὶ ἀνασκαφαὶ ἀπ' εὐθείας, ἐχορήγησαν κατὰ τρόπον παράδοξον καὶ ἀνέλπιστον χιλιάδας τύπων ἐπὶ πηλοῦ προερχομένων ἐκ τοιούτων ἐγγεγλυμμένων λίθων καὶ ἐκ σφραγιστικῶν δακτυλίων. Εὑρέθησαν δηλ. εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ζάκρου, τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Κνωσοῦ σφραγίσματα πήλινα φέροντα τοὺς τύπους ἀρνητικοὺς καὶ ἀναγλύφους τῶν τοιούτων λίθων. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἥτις παρετηρήθη πρῶτον ἐν Κνωσσῷ κατὰ τὸ 1900, ἐπεκύρωσε κατὰ τρόπον ἀναντίρρητον τὸν προορισμὸν τῶν ἐγγεγλυμμένων τούτων λίθων καὶ σφραγίδων καὶ μᾶς ἐδίδαξε πόσον ἦτο κοινὴ καὶ διαδεδομένη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ χρῆσις τῆς σφραγῖδος, οὐχὶ μόνον παρὰ τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἄλλοις ἐπισήμοις προσώποις ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις. Ὁ κ. Evans παρετήρησε κατ' ἐπανάληψιν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ, ὅτι τὰ ξύλινα ἢ γύψινα κιβώτια τὰ περιέχοντα τὰς ἐνεπιγράφους πινακίδας, τὰ ἀρχεῖα τρόπον τινὰ τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου, ἦσαν ἐσφραγισμένα καὶ ἠσφαλισμένα διὰ τοιούτων πηλίνων σφραγιδοτύπων εὑρεθέντων παρ' αὐτά.

Εἰς τὴν Ζάκρον καὶ τὴν Ἁγίαν Τριάδα εὑρέθησαν ἑκατοντάδες τοιούτων σφραγισμάτων ἐκεῖ μὲν περὶ τὰ 500 ἐνταῦθα δὲ περὶ τὰ 450 ὅλα ὁμοῦ, ἐξ οὗ ὑποτίθεται ὅτι ταῦτα εἶναι τὰ μόνα σωθέντα λείψανα μεγάλου ἀρχείου ἢ ἀλληλογραφίας ἐπὶ ὕλης φθαρείσης διὰ τοῦ χρόνου. Καὶ εἰς τὰ Γουρνιὰ δὲ εὑρέθησαν δείγματά τινα ὁμοίων σφραγισμάτων.

Τὸν τρόπον τῆς χρήσεως τῶν σφραγισμάτων τούτων δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν. Ἀφ' οὗ κατεσκεύαζον πηλὸν καθαρὸν μαλάσσοντες αὐτὸν διὰ τῶν δακτύλων ἐλάμβανον τεμάχιον καὶ ἀφ' οὗ ἔδιδον εἰς αὐτὸ σχῆμά τι ἀναλόγως τοῦ σχήματος τῆς σφραγῖδος καὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἐφ' οὗ ἐπρόκειτο νὰ ἐπικολληθῇ οἷον ἀμυγδαλωτόν, πυραμιδοειδές, τριγωνικόν, κωνοειδές, βαλανοειδές, φακοειδὲς καὶ τὰ ὅμοια ἐφήρμοζον ἢ διεπέρων εἰς τὰ νήματα ἢ ἄλλα ὑλικά, δι' ὧν ἦτο περιδεδεμένον τὸ ἀσφαλιζόμενον ἀντικείμενον, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπετύπουν τὴν σφραγῖδα ἐπὶ τοῦ πηλοῦ, ἅπαξ ἂν εἶχε μόνον μίαν ἐγγελλυμμένην πλευρὰν ἢ πολλάκις ἂν εἶχεν περισσοτέρας. Μετὰ ταῦτα ὁ πηλὸς οὗτος ὠπτᾶτο ἐπίτηδες, ἄγνωστον ὅμως κατὰ τίνα τρόπον, ὥστε νὰ μὴ καῶσι καὶ τὰ συναφῆ ἀντικείμενα.

Πλεῖστα τῶν πηλίνων τούτων σφραγισμάτων φέρουσιν ἐκτὸς τῶν τύπων καὶ σύμβολά τινα γραμμικὰ τοῦ τότε ἀλφαβήτου χαρασσόμενα, ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη νωπὸς Σκοπὸς τῶν συμβόλων τούτων ἐπεχόντων θέσιν σημερινῆς ὑπογραφῆς εἶναι ἡ διὰ τῆς ἐπισημάνσεως ταύτης (contremarque) ἀσφάλεια ἀπὸ τῆς παραχαράξεως τῆς σφραγῖδος. Τοιαῦται ἐπισημάνσεις ἁπλαῖ ἢ καὶ διπλαῖ παρετηρήθησαν μάλιστα εἰς τὰ σφραγίσματα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Κνωσοῦ.

Τὰ πλεῖστα τῶν σφραγισμάτων τούτων φέρουσι τύπους ἐπαναλαμβανομένους εἰς πολλὰ ἀντίτυπα, προφανῶς προερχομένους ἐκ τῆς αὐτῆς σφραγῖδος, ἥτις ἦτο ἢ δακτύλιος μὲ ἐγγεγλυμμένην σφενδόνην, ἢ λίθος διάτρητος μὲ μίαν ἢ περισσοτέρας ἐγγεγλυμμένας ἐπιφανείας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέγεθος παρατηρεῖται ἐπίσης ποικιλιά τις· εἶναι φανερὸν καὶ εὐνόητον ὅτι αἱ μὲν σφραγῖδες τῶν Ἡγεμόνων καὶ τῶν ἀρχόντων διεκρίνοντο πρὸς τῇ λεπτότητι τῆς ἐργασίας καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, ἐν ᾧ αἱ μικρότεραι θὰ ἀνῆκον εἰς τοὺς ἰδιώτας· τὸ μέγεθος τῶν σφραγίδων ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ μεγέθους δακτυλιολίθου μεγάλου ἠδύνατο νὰ λάβῃ καὶ διπλάσιον καὶ τριπλάσιον καὶ πενταπλάσιον μέγεθος.

Οἱ τύποι τῶν σφραγισμάτων τούτων εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τοὺς γνωστοὺς ἤδη ἐκ τῶν Μυκην. λίθων. Ἡ ποικιλία ὅμως τῶν σφραγισμάτων εἶναι μεγαλυτέρα.

Αἱ συνηθέστεραι καὶ σημαντικώτεραι παραστάσεις δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰ ἑξῆς.

Θρησκευτικαὶ παραστάσεις. Εἰκονίζεται ἱερὸν ἢ μικρὸς ναὸς διώροφος μὲ τὰ ἱερὰ κέρατα. Βωμὸς ἢ ἱερόν, ἐξ οὗ ἐκφύεται τὸ ἱερὸν δένδρον, ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ οἱ λατρευταί. Εἰς ἄλλον φαίνεται τὸ εἴδωλον τοῦ θεοῦ σεβιζόμενον ὑπὸ λατρευτῶν. Γιγαντιαία γυνὴ (πιθανῶς θεὰ) καθημένη ἐπὶ θρόνου καὶ πρὸ αὐτῆς ἄλλη γυνὴ σέβουσα. Πύλη ἱεροῦ καὶ ἑκατέρωθεν ἐν σχήματι οἰκοσήμου λέων. Θεὰ αἴρουσα αἴγαγρον (πότνια θηρῶν). Δαίμονες ἔχοντες σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ζῳώδη.

Εὑρίσκονται καὶ τύποι τερατώδεις μάλιστα εἰς τὰ σφραγίσματα τῆς Ζάκρου. Συνηθέστερος τοιοῦτος τύπος εἶναι τέρας ἔχον σῶμα γυναικὸς μὲ μεγάλους γυμνοὺς μαστοὺς ἐνδεδυμένης πλουσίαν Μυκην. ἐσθῆτα καὶ κεφαλὴν ἀετοῦ (Eagle-lady). Ἄλλο τέρας ἔχει σῶμα

ἀνδρικόν, πτέρυγας ἀετοῦ καὶ κεφαλὴν τράγου ἢ αἰγάγρου καὶ ἄλλο ἔχει κεφαλὴν ἀνθρώπου καὶ σῶμα πτηνοῦ.

Ἔπειτα εἰκονίζονται ζῷα διάφορα μόνα ἢ μετ' ἀνθρώπων, ἄνθρωποι πολεμοῦντες ἢ διαγωνιζόμενοι. Πόλις μὲ πύργους ὑψηλοὺς ἐκτισμένους ἰσοδομικῶς. Γράμματα τοῦ πρωτοκρητικοῦ ἀλφαβήτου καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου.

Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιον διὰ τὴν μοναδικὴν αὐτοῦ θρησκευτικὴν σημασίαν εἶναι σφράγισμα μέγα ἐκ Κνωσοῦ (1) προερχόμενον πιθανώτατα ἐκ σφενδόνης μεγάλου ἡγεμονικοῦ χρυσοῦ δακτυλίου, ἐν ᾧ παρίσταται ἡ μεγάλη τῶν Μυκηναίων θεὰ ὀρθία ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βουνοῦ ἢ τροχάλου φοροῦσα κλιμακωτὴν στολιδωτὴν ἐσθῆτα καὶ κρατοῦσα δόρυ ἢ σκῆπτρον διὰ τῆς προτεταμένης ἀριστερᾶς. Ἑκατέρωθεν αὐτῆς δύο λέοντες φύλακες στηρίζοντες τοὺς ἐμπροσθίους πόδας ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βουνοῦ, ἐφ' οὗ ἵσταται ἡ θεά. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἓν ἄκρον φαίνεται διώροφον ἱερὸν μὲ τὰ ἱερὰ κέρατα, εἰς δὲ τὸ ἄλλο ἄκρον ἀνὴρ σεβίζων κατὰ τὸν συνήθη τότε τρόπον φέρων δηλ. τὰς χεῖρας εἰς τὸ πρόσωπον (2).

Ἡ γραφή.

Λαὸς τοιοῦτον πολιτισμὸν ἔχων, οἷον ἀπεκάλυψαν ἡμῖν αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Μυκηνῶν, τῆς Τίρυνθος καὶ ἄλλων συγχρόνων συνοικισμῶν καὶ μάλιστα πάντων τῆς Κρήτης δυσκόλως ἠδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἐστερεῖτο γραφῆς. Βεβαίως αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἑλληνικὴ τῶν φοινικικῶν γραμμάτων, ἀφ' οὗ τὰ ἀρχαιότερα γνωστὰ μέχρι τοῦδε ἑλληνικὰ γράμματα μόλις δύνανται νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ ὀγδόου αἰῶνος. Ἂν ὅθεν ὑπῆρχε σύστημά τι γραφῆς κατὰ τὴν Κρητικὴν καὶ Μυκηναϊκὴν περίοδον, τοῦτο θὰ ἦτο ἀλλοῖόν τι, πιθανῶς ὅμοιον ἢ ἀνάλογον καὶ συγγενὲς πρὸς τὰς παλαιοτέρας γραφὰς τῆς Αἰγύπτου, τῶν Χετταίων καὶ ἄλλων λαῶν τῆς Ἀσίας. Ἐξ ἄλλου τὸ

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 1901 p. 28. 29.

(2) Οἱ σφραγιδότυποι ἔχουσι δημοσιευθῇ τῆς μὲν Ζάκρου ὑπὸ τοῦ εὑρόντος αὐτὰς Hogarth ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν The Zakro sealings εἰς τὸ J. Hel st. 1902 vol. XXII p. 76 καὶ ἑξῆς. Τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑπὸ τοῦ Halbherr εἰς τὸ Monumenti antichi vol. XIII. 1903. Αἱ τῆς Κνωσοῦ εἰς τὰς ἐνιαυσίας πραγματείας ὑπὸ τὴν ἐπιγρ· The palace of Cnossos εἰς τὸ Annual τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς.

παράδειγμα τῆς Κύπρου ἐν ᾗ πρὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπῆρχεν ἄλλο σύστημα γραφῆς συλλαβικὸν ἐξ Ἀσίας πιθανῶς προελθόν, διατηρηθὲν δὲ καὶ κατόπιν ἐν τῇ νήσῳ καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν καὶ ἑλληνικὴν τῆς Κύπρου ἐποχὴν παρεῖχε τὴν ὑποψίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀναλόγου τινὸς ἀρχαιοτέρας γραφῆς κατὰ τὴν προϊστορικὴν ταύτην ἐποχήν. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐτέθη καὶ ἠμφισβητήθη ἀπὸ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Σλεῖμαν καὶ ἐφεξῆς, διότι εὑρέθησαν μὲν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπί τινων μνημείων τῆς ἐποχῆς σημειά τινα, τὰ ὁποῖα τινὲς ἐθεώρησαν γράμματα, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν τόσον ὀλίγα, ὥστε οἱ μᾶλλον ἐνήμεροι ἀρχαιολόγοι εἰς τὰς ἀρχαιότητας τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς (1) δὲν ἐθεώρουν αὐτὰ ἐπαρκῆ διὰ νὰ παραδεχθῶσιν, ὅτι ὑφίστατο γραφή τις οἱαδήποτε κατὰ τὴν παναρχαίαν αὐτὴν ἐποχήν, μᾶλλον δὲ ἐξεφράζοντο ἀρνητικῶς. Τοῦτο δὲ κατ' αὐτὰς τὰς παραμονὰς τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ κ. Evans.

Τὰ μνημεῖα, ἐφ' ὧν ἐφαίνοντο τὰ σημεῖα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ὑπώπτευον, ὅτι ἦσαν γράμματα, εἶναι λαβαί τινες ἀγείων ἐκ Μυκηνῶν καὶ Αἰγύπτου, ἐργαλεῖα λίθινα, σφονδύλια, ἐν οἷς πότε μὲν ἓν μόνον, πότε δὲ καὶ δύο καὶ τρία σημεῖα παρουσιάζονται παρέχοντα τὴν ἐντύπωσιν γραμμάτων, καὶ τὰ ὁποῖα οἱ ἀρχαιολόγοι ἡρμήνευον ὡς σύμβολα τεκτονικὰ ἢ ἀσκόπους ἀντιγραφὰς γενομένας παιδιᾶς ἢ μιμήσεως χάριν ὑπὸ ἐγχωρίων ἐξ Αἰγυπτιακῶν ἢ Ἀσιατικῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα εἰσήγοντο εἰς Ἑλλάδα φέροντα γράμματα Αἰγυπτιακοῦ ἢ Ἀσιατικοῦ τινος ἀλφαβήτου.

Τὸ πρόβλημα τῆς γραφῆς ἔλυσεν ὁριστικῶς εὐθὴς κατόπιν ὁ κ. Evans διὰ τῶν ἐν Κρήτῃ ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεών του.

Περιηγηθεὶς τὴν Κρήτην κατὰ τὸ 1893 καὶ εἶτα κατὰ τὸ 1894 καὶ 1896 κατώρθωσε νὰ ἴδῃ ἢ ἀποκτήσῃ ἀρκετὸν ἀριθμὸν ἐγγεγλυμμένων Μυκηναϊκῶν λίθων, μάλιστα ἐκ τῶν ἀρχαϊκωτάτων ἐκείνων ἐκ στεατίτου τριπλεύρων καὶ τετραπλεύρων σφραγίδων, περὶ ὧν εἴπομεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τοιαῦτα σημεῖα ἰδεογραφικὰ (εἰκονογραφικὰ) κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁμοιάζοντα πρὸς Αἰγυπτιακὰ καὶ Χεταϊκὰ ἱερογλυφικὰ γράμματα. Παρόμοια σύμβολα παρετήρησεν εἰς τοὺς ὀγκολίθους τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ἀνακτόρου τῆς

(1) Τσούντα Μυκῆναι σελ. 213 - 216. Perrot Chipiez VI p. 985 καὶ ἑξῆς.

Κνωσοῦ (1), εἰς ἄλλον ἐκ Φαιστοῦ καὶ εἰς τμῆμα ἱερᾶς τραπέζης ἐκ στεατίτου (table d'offrandes) εὑρεθὲν ἐν τῷ Δικταίῳ ἄντρῳ, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἦσαν πλέον ἰδεογραφικὰ ὡς τὰ τῶν σφραγίδων ἀλλὰ μᾶλλον γραμμικά. Πάντα ταῦτα συναθροίσας μεθοδικῶς καθὼς καὶ τὰ ἄλλοθεν γνωστὰ κατήρτισε καὶ ἐμόρφωσε τὴν περὶ ὑπάρξεως ἐν Κρήτῃ συστήματος γραφῆς προφοινικικῆς θεωρίαν αὐτοῦ, καὶ δὴ διττοῦ ἀλφαβήτου, ἑνὸς μὲν ἰδεογραφικοῦ ἢ ἱερογλυφικοῦ, ἄλλου δὲ γραμμικοῦ (2). Τὰ δύο ταῦτα γραφικὰ συστήματα ἔχουσιν ἀναλογίαν καὶ συγγένειαν ἐν μέρει μὲν πρὸς τὰ Αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικὰ καὶ τὰ Χεταϊκὰ καὶ τὸ συλλαβικὸν Κυπριακὸν ἀλφάβητον, εἶναι ὅμως καὶ ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτῶν ἀναπτυχθέντα καὶ μορφωθέντα ἰδιαιτέρως.

Τὰ ἰδεογραφικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ὁ κ. Evans ἀριθμοῦνται περὶ τὰ 80. Χάριν περιεργίας ἀναφέρομέν τινα ἐκ τῶν σαφεστέρων καὶ μᾶλλον χαρακτηριστικῶν· εἶναι δὲ ταῦτα ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου, δύο χεῖρες ἀνθρώπιναι διασταυρούμεναι, ποὺς ἀνθρώπου, σκέλος μὲ τὸ γόνυ κεκαμμένον, ξίφος, ῥόπαλον ἢ σκῆπτρον, κεφαλὴ βέλους, πρόχους, θύρα, πρωτόγονος λύρα, κεφαλὴ λύκου μὲ τὴν γλῶσσαν κρεμαμένην ἔξω, κεφαλὴ βοός, κέρατα ἐλάφου, αἰγάγρου καὶ πτηνοῦ, χοῖρος, ἔριφος, πτηνά, ἰχθύες, σιαγὼν ζώου, ἀστέρες μὲ τέσσαρας ἢ ὀκτὼ περιστρεφομένας ἀκτῖνας, διπλῆ ἡμισέληνος, ἄνθη καὶ φυτά. Ἐκ τῶν 80 αὐτῶν ἰδεογραφικῶν συμβόλων 16-20 ὁμοιάζουσιν ἢ ταυτίζονται πρὸς Αἰγυπτιακά, ἄλλα δὲ τόσα μὲ Χεταϊκά. Τὰ δὲ γραμμικὰ σύμβολα ἔχουσιν ὁμοιότητας μᾶλλον πρὸς τὰ τοῦ Κυπριακοῦ ἀλφαβήτου.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου εἶχε φθάσῃ ἡ λύσις τοῦ ζητήματος, ὅτε ἐλευθερωθείσης τῆς Κρήτης, ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ 1900 αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν ἄλλων παναρχαίων Κρητικῶν συνοικισμῶν. Εὐθὺς ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου ἀνεκαλύπτετο ὁ πρῶτος σωρὸς τῶν πηλίνων ἐνεπιγράφων

(1) Τὰ σημεῖα τῶν ὀγκολίθων τῆς Κνωσοῦ εἶδε καὶ ἀντέγραψεν ὁ Στεῖλμαν εἰς τὸ Report of the executive Comnrit. of the Amer. Institute 1880-1881.

(2) Αἱ δύο σπουδαῖαι πραγματεῖαι τοῦ κ. Evans περὶ τοῦ πρωτοκρητικοῦ ἀλφαβήτου εἶναι τὸ « Cretan Pictographs London 1895 » καὶ τὸ Further discoveries εἰς τὸ J. Hell. st. vol. XVII.

πινακίδων, αἵτινες ἔδωκαν τὴν ὁριστικὴν καταφατικὴν λύσιν εἰς τὸ τέως πρόβλημα καὶ ἐπίστωσαν τόσον λαμπρῶς τὰς θεωρίας τοῦ κ. Evans. Ἡ ἀνακάλυψις ἐνεπιγράφων πινακίδων ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὰ τέσσαρα ἔτη τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἀνακτόρου, ὥστε σήμερον ἀριθμοῦνται περὶ τὰ δισχίλια τεμάχια.

Καὶ ἐν Φαιστῷ ἀνευρέθη ὁμοία ἐνεπίγραφος πινακίς, πεντήκοντα δὲ περίπου εὑρέθησαν πέρυσι καὶ προπέρυσιν εἰς Ἁγίαν Τριάδα καὶ δύο εἰς Ζάκρον Σητείας. Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Φαιστοῦ εὑρέθησαν ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων κεχαραγμένα ὅμοια γραμμικὰ σύμβολα, πρὸς τούτοις δὲ ἐπὶ πίθων τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος (1).

Αἱ πινακίδες τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῆς Φαιστοῦ, τῆς Ζάκρου καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν τῆς Κνωσοῦ ἀνήκουσιν εἰς τὸ γραμμικὸν λεγόμενον σύστημα, τὸ ὁποῖον οὕτως ἀποδεικνύεται, ὅτι ἦτο τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ κεντρικῇ Κρήτῃ κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς Κρητικῆς περιόδου. Τοῦ ἄλλου συστήματος, τοῦ ἰδεογραφικοῦ, ἐπιγραφαὶ ἀνεκαλύφθησαν μόνον εἰς ἓν δωμάτιον ἰδιαίτερον τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ πρὸς βορρᾶν τοῦ μεγάλου διαδρόμου τῶν ἀποθηκῶν, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς κατασκευῆς του φαίνεται ὅτι εἶναι κτίσμα τῆς τελευταίας τοῦ ἀνακτόρου ἐπισκευῆς καὶ μεταρρυθμίσεως. Οἱ εἰκονογραφικοὶ χαρακτῆρες τῶν τελευταίων τούτων πινακίδων εἶναι οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἰδεογραφικοῦ ἀλφαβήτου, τὸ ὁποῖον εἶχεν εὕρῃ ὁ κ. Evans πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τοὺς τριπλεύρους μάλιστα καὶ τετραπλεύρους ἐγγεγλυμμένους ἐκ στεατίτου λίθους, ὧν οἱ πλεῖστοι προέρχονται ἐκ τῶν ἀνατολικῶν τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι παραδεδομένον, ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τῆς Κρήτης τμῆμα κατῴκουν οἱ Ἐτεόκρητες, ὁ κ. Evans φρονεῖ, ὅτι οἱ ἐγγεγλυμμένοι αὐτοὶ λίθοι ἀνῆκον εἰς αὐτοὺς καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἰδεογραφικὸν Κρητικὸν τῆς γραφῆς σύστημα ἦτο Ἐτεοκρητικόν. Ἐν ᾧ δηλ. εἰς τὴν Κνωσὸν καὶ τὰς ἄλλας μεγάλας πόλεις τῆς κεντρικῆς Κρήτης ἐπεκράτει τὸ γραμμικὸν σύστημα, οἱ Ἐτεόκρητες διετήρουν τὸ εἰκονογραφικόν, καὶ αἱ ἰδεογραφικαὶ πινακίδες αἱ εὑρεθεῖσαι εἰς τὸ νεώτερον αὐτὸ δωμάτιον σημαίνουσι κατὰ τὸν κ. Evans, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους

(1) Καὶ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἡμερῶν νέαι ἐνεπίγραφοι πινακίδες τετράγωνοι εἰς ἀλφάβητον γραμμικὸν εὑρέθησαν ἐν οἰκίᾳ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐπιγραφαὶ δὲ ὁμοίου ἀλφαβήτου ἐπὶ πίθων ἐκ τῆς αὐτῆς ἀνασκαφῆς.

χρόνους ἡ κυριαρχία τῆς Κνωσοῦ ἐπεξετάθη καὶ μέχρι τῆς χώρας τῶν Ἐτεοκρήτων.

Αἱ ἐνεπίγραφοι Κρητικαὶ πινακίδες εἶναι πήλιναι καὶ ὠπτημέναι. Ἔχουσι σχῆμα τετραγωνικὸν ὀρθογώνιον ὅπως π. χ. πᾶσαι τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Ζάκρου ἢ συνηθέστερον εἶναι ἐπιμήκεις γλωσσοειδεῖς μὲ λεπτυνόμενα τὰ ἄκρα, καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ πλείονες τῆς Κνωσοῦ. Τὰ γράμματα ἐχαράχθησαν πρὸ τῆς ὀπτήσεως εἰς μίαν ἢ πλειοτέρας γραμμὰς ἀναλόγως τοῦ πλάτους τῆς πινακίδος. Τὸ μεγαλείτερον δεῖγμα ἔχει μέγεθος μεγάλου βιβλίου καὶ φέρει 24 σειρὰς γραμμάτων. Τὸ μέγεθος τῶν περισσοτέρων πινακίδων τῆς Κνωσοῦ ποικίλλει ἀπὸ 5-20 ἑκατοστὰ μήκους καὶ 1-7 ἑκατοστὰ πλάτους. Τὸ σύστημα τῆς γραφῆς ἐπὶ πηλίνων πινακίδων εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ σύστημα τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας μὲ τὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφάς, οὐχὶ ὅμως καὶ οἱ χαρακτῆρες οἱ ὁποῖοι οὐδεμίαν παρουσιάζουσιν ἀναλογίαν. Σχεδὸν πάντοτε τὰς σειρὰς τῶν γραμμάτων εἰς τὰς Κρητικὰς πινακίδας χωρίζουσι γραμμαὶ χαρακταὶ ὁριζόντιοι πρὸς εὐκολίαν τοῦ γράφοντος. Ἡ διεύθυνσις τῶν γραμμάτων εἶναι, ὡς φαίνεται, ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά.

Οἱ γραμμικοὶ χαρακτῆρες τῶν πινακίδων τῆς Κνωσοῦ εἶναι περίπου 70. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Evans, ἐκ τούτων 10 μὲν ὁμοιάζουσι πρὸς χαρακτῆρας Κυπριακούς, 10 δὲ ἄλλοι πρὸς χαρακτῆρας τοῦ κατόπιν ἑλληνικοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀλφαβήτου.

Καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος αἱ πινακίδες φέρουσι τὰ αὐτὰ περίπου χαρακτηριστικὰ μὲ τὰς τῆς Κνωσοῦ, ἄγνωστον ὅμως εἶναι ἀκόμη, ἐὰν οἱ χαρακτῆρες καὶ ἑπομένως ἡ γραφὴ ἦτο ἐντελῶς ὁμοία εἰς τὰ δύο Κρητικὰ κέντρα (διότι ἐλάχιστα μόνον δείγματα τῶν πινακίδων τῆς Κνωσοῦ εἶναι δημοσιευμένα), ἢ ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἀλφαβήτων, ὅπως κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν ἀρκεταὶ ὑπῆρχον παραλλαγαὶ τοῦ Κρητικοῦ ἀλφαβήτου εἰς τὰς διαφόρους τῆς Κρήτης πόλεις. Τὸ ὅλον τῶν γραμμικῶν χαρακτήρων τῶν πινακίδων τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι 47, ἂν ὅμως προστεθῶσι καὶ αἱ τῆς ἐπιγραφῆς Φαιστοῦ, τῶν δύο πίθων καὶ τῶν σφραγίδων ἀνέρχονται καὶ αὗται εἰς τὰ 70. Οἱ χαρακτῆρες τῆς Φαιστοῦ ἔχουσιν ὁμοιότητας πρὸς γράμματα τοῦ Κυπριακοῦ ἀλφαβήτου, τοῦ ἑλληνοφοινικικοῦ καὶ πρὸς

τὰς τῆς Φυλακωπῆς τῆς Μήλου (1), ἴσως δὲ καὶ πρός τινας Αἰγυπτιακούς.

Εἰς πλείστας τῶν πινακίδων τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς πάσας τῆς Ἁγίας Τριάδος πλὴν τῶν γραμμικῶν χαρακτήρων παρετηρήθησαν καί τινα ἄλλα σημεῖα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐκ τῆς θέσεώς των καὶ ἐκ συγκρίσεως πρὸς τὰ Αἰγυπτιακὰ εὑρέθησαν ὅτι εἶναι ἀναμφιβόλως ἀριθμοί, καὶ τούτων πάλιν προηγοῦνται καὶ ἐπαναλαμβάνονται ἄλλα πρὸ τῶν ἀριθμῶν, τὰ ὁποῖα πιθανῶς σημαίνουσι μέτρα ἢ βάρος. Τὸ ἀριθμητικὸν σύστημα εἶναι δεκαδικόν· αἱ μονάδες δηλοῦνται δι' εὐθειῶν καθέτων γραμμῶν, αἱ δεκάδες δι' ὁριζοντίων γραφόμεναι ἀριστερὰ τῶν μονάδων καὶ αἱ ἑκατοντάδες διὰ κύκλων πρὸ τῶν δεκάδων. Ἐκ τῆς συχνότητος τῶν ἀριθμῶν ἐπὶ τῶν πινακίδων εἰκάζει ὁ κ. Evans, ὅτι αὗται πιθανῶς εἶναι ἀποδείξεις, κατάλογοι ἢ λογαριασμοὶ τῶν ἀποθηκῶν καὶ τοῦ ὁπλοστασίου τοῦ ἀνακτόρου. Εἰς ταύτας εὑρίσκονται καὶ ἰδεογραφικὰ σύμβολα ἄνθρωποι, κεφαλὴ ἵππου, ἅρματα, θώρακες, ζῶα, δένδρα, ἀγγεῖα τὰ ὁποῖα πιθανῶς δεικνύουσι τὰ ἀριθμούμενα καὶ καταγραφόμενα ἐν τῇ πινακίδι πράγματα (δούλους, ἵππους, ἅρματα, ὅπλα). Ὅσαι πινακίδες δὲν φέρουσιν ἀριθμοὺς ἢ ἰδεογραφικὰ σύμβολα, δύνανται νὰ περιέχωσι δικαστικὰς ἀποφάσεις, συμβόλαια, ἐπισήμους δημοσιεύσεις ἢ προκηρύξεις ἢ ἀλληλογραφίαν ἢ ἴσως καὶ χρονικά, ὅπως αἱ πινακίδες τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας.

Ἡ ἐξαιρετικὴ σπουδαιότης τῆς εὑρέσεως τοιούτων τεκμηρίων καὶ γραπτῶν μνημείων ἐποχῆς τόσον ἀπομεμακρυσμένης, περὶ ἧς οὐδεμίαν βεβαίαν ἱστορικὴν εἴδησιν ἔχομεν πλὴν τῶν μεταγενεστέρων θρύλων καὶ τῆς Ὁμηρικῆς παραδόσεως, ἀποβάλλει μέγα μέρος τῆς σημασίας της ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι δὲν κατωρθώθη ἡ ἀνάγνωσις τῶν κειμένων αὐτῶν. Ἡ κλεὶς τῆς γραφῆς ταύτης δὲν εὑρέθη ἀκόμη, καὶ δυστυχῶς δὲν ὑποφαίνεται οὐδαμόθεν ἐλπίς, ὅτι ὁ Γόρδιος αὐτὸς δεσμὸς θὰ εὕρῃ ταχέως τὴν λύσιν του. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀπελπίζει οὐδὲ ἀποκάμνει. Τίς οἶδε; Δὲν εἶναι δυνατόν ποτε νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ διὰ τὰς Κρητικὰς ἐπιγραφὰς ὅ,τι συνέβη καὶ διὰ τὰς

(1) Εἰς τοὺς ὀγκολίθους τῆς Φυλακωπῆς παρετηρήθησαν γραμμικὰ σύμβολα 25 τὸν ἀριθμόν. Ἐκ τούτων ἓξ ἀνευρίσκονται μεταξὺ τῶν Κνωσίων γραμμάτων. Ἴδε Ann. Brit. Sch. IV. (1897-1898) p. 12.

Αἰγυπτιακὰς καὶ τὰς σφηνοειδεῖς καὶ κατά τινα τρόπον, ἢ διὰ τῆς εὑρέσεως διγλώσσου κειμένου ἢ ἄλλως πως ἀνασυρθῇ ὁ πέπλος καὶ ἀποκαλυφθῇ τὸ μυστήριον, τὰ δὲ τέως ἄφωνα καὶ βωβὰ τοῦ λαμπροῦ καὶ παναρχαίου Κρητικοῦ δράματος πρόσωπα ῥήξωσι φωνὴν καὶ διηγηθῶσιν εἰς ἡμᾶς ἐκπλήκτους τὰ κατ' αὐτούς;

Ἡ θρησκεία.

Τόσον ὀλίγα καὶ ἀσαφῆ ἦσαν τὰ μέχρι τῶν ἐν Κρήτῃ ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν γνωστὰ πράγματα περὶ τῆς θρησκείας τῶν Μυκηναίων, ὅσον εἶναι ἄφθονα καὶ διδακτικὰ τὰ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν τοῖς Κρητικοῖς μνημείοις ἀνακαλυφθέντα, ὥστε, ἐν ᾧ πρότερον μετὰ δισταγμοῦ πολλοῦ καὶ ἐπιφυλάξεως ἐτόλμων οἱ ἀρχαιολογοῦντες νὰ ἅψωνται τοῦ θέματος τούτου, σήμερον τοὐναντίον εὕρηται ὑλικὸν πρὸς καταρτισμὸν θέματος ἄκρως πλουσίου, ποικίλου καὶ διδακτικοῦ (1).

Νέαν ὁδὸν πρὸς διαφώτισιν τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος ἐχάραξε, στηριχθεὶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ Κρητικῶν μνημείων, ὁ κ. Evans, ἐν τῇ σπουδαίᾳ πραγματείᾳ, ἣν πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν ἐπιγραφομένην «Μυκηναϊκὴ λατρεία τῶν δένδρων καὶ τῶν στύλων» (2).

Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ καταδεικνύει ὁ συγγραφεὺς τὴν λατρείαν, ἥτις ἀπεδίδετο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς πράγματα ἄψυχα ἀντιπροσωπεύοντα τοὺς θεούς, ἢ ἐν οἷς ἐπιστεύοντο ὅτι διέτριβον οἱ θεοί, καὶ ἐν πρώτοις εἰς τὰ ἱερὰ δένδρα (συκῆν, ἐλαίαν, φοίνικα, πλάτανον, κυπάρισσον, πίτυν) καὶ τοὺς ἱεροὺς κίονας χωρὶς νὰ ἀποκλείηται ἡ λατρεία καὶ θεῶν ἀνθρωπομόρφων, ὅπως τοὺς ἐλάτρευον οἱ νεώτεροι. Ἔπειτα διεξέρχεται τὰ κατὰ τὴν λατρείαν τῶν ἄλλων ἱερῶν συμβόλων, τοῦ διπλοῦ πελέκεως, τοῦ ζεύγους τῶν ἱερῶν κεράτων, τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου καὶ τῆς σελήνης.

Οἱ τόποι, ἐν οἷς ἐλατρεύετο ἡ θεότης, ἦσαν ἢ φυσικὰ σπήλαια,

(1) Τὰ περὶ τῆς θρησκείας τῶν Μυκηναίων πρὸ τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνακαλύψεων εὕρηνται ἐκτεθειμένα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Τσούντα «Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος πολιτισμὸς σελ. 157-172, μάλιστα δὲ εἰς τὴν νεωτέραν Ἀγγλικὴν μετάφρασιν καὶ διασκευὴν τοῦ βιβλίου Tsuntas-Manatt The Mycenean age p. 294-315.

(2) The Myc. tree aud pillar Cult. London 1901.

ὅπως π. χ. τὸ Δικταῖον ἄντρον καὶ τὸ Ἰδαῖον καὶ τὸ Σπέος τῆς Εἰλειθυίας καὶ τὸ τοῦ Κραναίου Ἑρμοῦ, ἢ ἦσαν περίβολοι ὕπαιθροι (ὡς τὸ τοῦ Γουλᾶ), ἐν οἷς ἦτο φυτευμένον τὸ ἱερὸν δένδρον, ἢ ἦσαν μικρὰ κτιστὰ ἱερά, ὅπως τὸ ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τῆς Κνωσοῦ εἰκονιζόμενον.

Κατὰ τὸν κ. Evans, οἱ λατρευόμενοι θεοὶ σπανίως παρίσταντο ὑπὸ μορφὴν ἀνθρωπίνην, σπανία δὲ ἦτο καὶ χρῆσις λατρευτικῶν ἀνθρωπομόρφων εἰδώλων. Συνηθέστερον πράγματα ἄψυχα καὶ σύμβολα εἰκόνιζον τοὺς θεοὺς τῆς ἐποχῆς, δένδρα δηλ. καὶ κίονες καὶ βαίτυλοι, εἰς αὐτὰ δὲ συνεκεντροῦτο ἡ λατρεία τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτὰ ἐγνώριζον ὡς εἰκονίζοντα τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ. Ἐνίοτε ὅμως καὶ ὑπὸ ἀνθρωπίνην μορφὴν παρουσιάζοντο οἱ θεοὶ καὶ ἴσως καὶ εἴδωλα τῶν θεῶν κατεσκεύαζον καὶ ἐλάτρευον αὐτὰ ὡς θεούς. Τὰ πλεῖστα ὅμως τῶν πηλίνων καὶ χαλκῶν εἰδωλίων τῶν εὑρισκομένων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς εἰς χώρους ἱεροὺς ὁ κ. Evans θεωρεῖ εἰκονίζοντα οὐχὶ τοὺς θεοὺς ἀλλὰ τοὺς θνητοὺς τοὺς λατρευτὰς τοὺς ζητοῦντας τὴν προστασίαν καὶ ἀντίληψιν τῆς θεότητος· ὅπως ἐπίσης τὰ ζῴδια τὰ εὑρισκόμενα εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους εἰκονίζουσι τὰ κτήνη τῶν εὐσεβῶν, τὰ ὁποῖα οὗτοι θέτουσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς θεότητος.

Δύο κυρίως θεότητας ἀνευρίσκει ἐν τοῖς μνημείοις καὶ περιγράφει ὁ κ. Evans, τὸν ἄρρενα θεὸν τὸν λατρευόμενον ἐν τῷ Δικταίῳ ἄντρῳ, τοῦ ὁποίου ὅπλον καὶ σύμβολον ἱερὸν εἶναι ὁ διπλοῦς πέλεκυς (λάβρυς). Εἰς τὸν θεὸν τοῦτον τὸν κατ' ἐξοχὴν θεὸν τῆς ἐποχῆς ἦτο ἀφιερωμένον καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ, ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ τοῦ διπλοῦ πελέκεως, ὁ λαβύρινθος. Ἦτο ἄρα οὗτος ὁ Ζεὺς Λαβρανδεὺς ὁ μετὰ ταῦτα πανελλήνιος θεός.

Δευτέραν θεότητα θεωρεῖ τὴν θήλειαν θεάν, τὴν θεὰν τῆς φύσεως καὶ τῆς βλαστήσεως, τὴν δαμάζουσαν τὰ ζῷα καὶ τὰ θηρία (ποτνια θηρῶν), τὴν Γῆν ἢ τὴν Ῥέαν, ἧς ἱερὸν πτηνὸν ἦτο ἡ περιστερά.

Πλὴν τῶν δύο τούτων θεοτήτων παραδέχεται καὶ ἄλλας δευτερευούσας θεότητας, μᾶλλον δαίμονάς τινας ὑπηρετικοὺς τῶν πρώτων, εἰκονιζομένους ἀνθρωπομόρφους καὶ τερατομόρφους.

Ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς λατρεία ἐγίνετο διαφοροτρόπως· προσέφερον θυσίας καὶ σπονδὰς ἐπὶ βωμῶν καὶ τῶν λεγομένων ἱερῶν τραπεζῶν,

τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο εἰς τὰ ὕπαιθρα ἱερὰ ἢ τὰ σπήλαια, προσηύχοντο πρὸς τὰ εἴδωλα τῶν θεῶν ἢ τὰ ἱερὰ αὐτῶν σύμβολα κατὰ διαφόρους τρόπους μὲ σχήματα καὶ λατρευτικοὺς τύπους.

Ἡ ἀνωτέρω πραγματεία τοῦ κ. Evans ἐδημοσιεύθη τὸ τελευταῖον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1901, ἓν ἔτος δηλ., ἀφ' οὗ εἶχον ἀρχίση αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ· διὰ τοῦτο στηρίζεται ἐπὶ ἀνεπαρκῶν μνημείων τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ηὑρημένων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Κρήτῃ. Αἱ μεγάλαι ὅμως ἀνακαλύψεις τῆς Κρήτης ἐπῆλθον μετὰ ταῦτα, αἱ ὁποίαι ἤνεγκον εἰς φῶς ὑλικὸν πολὺ πλουσιώτερον μάλιστα ἀκριβῶς εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς θρησκείας. Διὰ τῶν νέων τούτων εὑρημάτων ἐπεκυρώθησαν μὲν αἱ τέως παράδοξοι φαινόμεναι θεωρίαι τοῦ κ. Evans καὶ ἀπεδείχθησαν ἀληθεῖς ἐν τοῖς πλείστοις, ἐξ ἄλλου ὅμως ἔγινεν ἀνάγκη νὰ τροποποιηθῶσι καὶ ἐκ νέου διατυπωθῶσιν εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ δυσκόλου τούτου ζητήματος.

Ἐν τοῖς ἑξῆς θὰ προσπαθήσωμεν συντόμως νὰ καταδείξωμεν τὰ σημεῖα, εἰς ἃ αἱ νεώτεραι ἀνακαλύψεις ἐπέχυσαν νέον φῶς καὶ ἐτροποποίησαν ἢ συνεπλήρωσαν ἢ καὶ μετέβαλον τὰς θεωρίας τοῦ κ. Evans.

Τόπους λατρείας τῶν θεῶν παραδέχεται καὶ ἀποδεικνύει ὁ κ. Evans, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὰ φυσικὰ σπήλαια, τὰ ὕπαιθρα ἱερα καὶ τοὺς ἱεροὺς ὑπαίθρους περιβόλους, ἐν οἷς ὑπῆρχε τὸ ἱερὸν δένδρον. Εἰς τὰ ἱερὰ ταῦτα εὑρίσκοντο τὰ ἱερὰ σύμβολα ὁ κίων, ὁ διπλοῦς πέλεκυς, τὰ ἱερὰ κέρατα καὶ ἐτρέφοντο αἱ περιστεραί, τὸ ἱερὸν πτηνὸν τῆς θεότητος. Ἐν τοῖς ἱεροῖς τούτοις τόποις ὑπῆρχεν ὁ βωμὸς διὰ τὰς θυσίας καὶ ἡ τράπεζα τῶν προσφορῶν διὰ τὰς σπονδὰς καὶ τὰς προσφορὰς τῶν καρπῶν. Ὑπῆρχον καὶ κτιστὰ ἱερὰ τὰ ὁποῖα ὁ κ. Evans παραδέχεται καὶ ὕπαιθρα καὶ μικρά. Ἐν τῇ ἁπλουστάτῃ καὶ πρωτογόνῳ αὐτῶν μορφῇ συνίσταντο ἐκ πλακὸς τοποθετημένης ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ λίθου ἢ κίονος ὑποβασταζομένης καὶ ὑπὸ ἄλλων στηριγμάτων. Ἐνίοτε ἦτο ἀψὶς ἢ πύλη καὶ οὕτω τὰ ἱερὰ αὐτὰ τὰ πρωτογονα θὰ ὡμοίαζον πρὸς τὰ καλούμενα *Dolmen* τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν Βαλεαρίων νήσων. Κατόπιν κατεσκευάσθησαν ἱερὰ συνθετώτερα, ὅπως εἶναι λ. χ. τὰ χρυσᾶ ὁμοιώματα τὰ εὑρεθέντα εἰς τοὺς τάφους τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν. Ἀκόμη τεχνικώτερον εἶναι τὸ ἱερὸν τὸ εἰκονιζόμενον ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τῆς Κνωσοῦ. Καὶ ταῦτα συνί-

στανται μὲν ἐκ τριῶν μερῶν, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων φαίνεται ὁ ἱερὸς κίων ὁ συμβολίζων τὴν λατρευομένην θεότητα ἐν ἑκάστῳ (ἄρα εἶδος Ἁγίας Τριάδος) καὶ τὸ ζεῦγος τῶν ἱερῶν κεράτων, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἦσαν πολὺ μικρὰ ξύλινα κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ὕπαιθρα πάντοτε κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ κ. Evans. Ἐκ τῆς σμικρότητος δὲ καὶ τῆς ἐκ φθαρτῆς ὕλης κατασκευῆς των ἐξηγεῖ ὁ κ. Evans τὸ περιστατικόν, ὅτι οὔτε ἐν Μυκήναις οὔτε ἀλλαχοῦ εὑρέθη ἴχνος οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται ἀναμφισβητήτως νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ναός.

Ὅτι ὅμως δὲν εἶχον παράσχῃ αἱ ἕως τότε γενόμεναι ἀνασκαφαὶ τὸ ἐχορήγησαν αἱ μετὰ ταῦτα ἐν Κρήτῃ γενόμεναι. Πρῶτον μὲν εἰς Γουρνιά, εἶτα εἰς Φαιστόν, εἰς Κνωσόν, Ἁγίαν Τριάδα, Παλαίκαστρον εὑρέθησαν κτίσματα σῳζόμενα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, τὰ ὁποῖα ἀναντιρρήτως εἶναι ἱερά, ὡς ἀπεδείχθη ἔκ τε τῆς διατάξεώς των καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρεθέντων ἱερῶν ἀντικειμένων.

Τὸ πρῶτον ἀνακαλυφθὲν κτιστὸν ἱερὸν τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶναι τὸ εὑρεθὲν εἰς Γουρνιὰ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1901 ὑπὸ τῆς Ἀμερικανίδος Miss Boyd(1). Εἶναι δωμάτιον τετράγωνον οὐχὶ μέγα ἐντὸς τοῦ συνοικισμοῦ καὶ παρὰ τὸ ἀνάκτορον κείμενον, ἐκτισμένον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ τὰ ἄλλα οἰκήματα, ἰδιαίτερος δὲ δρόμος ἦγεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ἱερόν. Ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθησαν κατὰ χώραν ὁ βωμὸς ἢ μᾶλλον ἡ τράπεζα τῶν προσφορῶν κατεσκευασμένη ἐκ πηλοῦ τρίπους καὶ κεκονιαμένη ἔξωθεν καὶ ἄνω ἀσβέστῳ. Ἐπὶ τῆς μικρᾶς ταύτης τραπέζης ἦτο τοποθετημένον πήλινον εἴδωλον, οὗ ἐσῴζετο κατὰ χώραν τὸ κάτω μέρος τῆς κωνοειδοῦς βάσεως. Παρὰ τὴν τράπεζαν ταύτην ἢ τὸν βωμὸν εὑρέθησαν τὰ ἄλλα τέσσαρα πήλινα εἴδωλα, ἤτοι τὸ ἓν ἀνθρωπόμορφον καὶ τὰ τρία ἄλλα κωνοειδῆ φέροντα προσκεκολλημένους ὄφεις, τὰ ἱερὰ κέρατα καὶ ἓν καὶ τὸν ἡλιακὸν δίσκον. Τὰ εὑρήματα καὶ ὁ ἐντελὴς ἀποχωρισμὸς τοῦ δωματίου τούτου ἀπὸ τῶν λοιπῶν παρακειμένων οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπουσιν, ὅτι ἔχομεν ἐν αὐτῷ ἱερὸν τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ δὴ ἐστεγασμένον, κατοικίαν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ εὑρίσκοντο τὰ εἴδωλα καὶ ὁ βωμὸς αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἀκολούθου ἔτους 1902 εὑρέθη ὁ ναίσκος τοῦ

(1) Ἡ ἀνασκαφὴ Γουρνιῶν ἐξακολουθεῖ καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος. Μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἐδημοσιεύθη περὶ τῆς ἀνασκαφῆς Γουρνιῶν.

ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, τὸν ὁποῖον περιεγράψαμεν προηγουμένως. Τὰ πάντα ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν ὅπως τὰ ἀφῆκαν οἱ τελευταῖοι κάτοικοι τοῦ ἀνακτόρου, ἤτοι ἡ ἱερὰ τράπεζα ἐν τῷ μέσῳ ἐξ ὠμῆς πλίνθου κεκονιαμένη ἔξω ἀσβέστῳ καὶ τὰ σκεύη καὶ τὰ ἀγγεῖα τὰ χρήσιμα διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ἐν τῷ ἱερῷ, εἰς τὸ βάθος ἐπὶ κτιστῆς καὶ κεκονιαμένης ἱερᾶς κλίνης τὰ ἅγια τοῦ ἱεροῦ ἤτοι τὰ πήλινα εἴδωλα θεῶν καὶ λατρευτῶν καὶ ἱερὰ κέρατα μετὰ τῶν διπλῶν πελέκεων (1). Καὶ ἐνταῦθα τὰ λατρευτικὰ εἴδωλα εἶναι πήλινα καὶ πρωτογόνου τέχνης, ὅπως δηλ. τὸ τοῦ Πρινιᾶ καὶ τῶν Γουρνιῶν. Τὸ ἱερὸν τῆς Κνωσοῦ ἦτο ἐπίσης ἐστεγασμένον, ἀλλ' ἦτο τόσον μικρὸν καὶ πενιχρὸν ἀπέναντι τῆς πολυτελείας τῶν ἄλλων διαμερισμάτων τοῦ ἀνακτόρου, ὥστε φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευε μόνον πρὸς φύλαξιν τοῦ εἰδώλου τῆς θεᾶς καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν.

Ὁμοίως μικρὸν καὶ πενιχρὸν ἀλλ' ἐστεγασμένον ἦτο τὸ ἱερὸν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Φαιστοῦ τὸ ἀνακαλυφθὲν κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τῆς δυτικῆς αὐλῆς τοῦ ἀνακτόρου, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει τὸ μεγαλοπρεπὲς κλιμακωτὸν κατασκεύασμα, τὸ ὁποῖον πιθανώτατα ἦτο τὸ θέατρον τῆς Φαιστοῦ. Τὸ ἱερὸν τοῦτο τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκτισμένον διὰ μικρῶν λίθων καὶ πηλοῦ συνίστατο ἐκ τριῶν μικρῶν δωματίων, ὧν τὸ πρὸς Ν. μικρότερον δὲν συνεκοινώνει μετὰ τῶν δύο ἄλλων, ἀλλ' εἶχεν ἰδιαιτέραν στενὴν εἴσοδον, ἦτο δὲ ἡ Favissa, ἤτοι ὁ ἀποθέτης τῶν ἀχρήστων σκευῶν καὶ ἄλλων ἱερῶν πραγμάτων τοῦ ναΐσκου. Ὁ κυρίως ναὸς περιεῖχε δύο πηλίνας τραπέζας προσφορῶν, ὧν ἐσώθη ἡ μία ἀκεραία πηλίνη οὖσα καὶ ὀρθογωνίου σχήματος τοποθετημένη ἐπὶ ἄμμου καὶ φέρουσα ἄνω ἐν τῷ μέσῳ μὲν κοιλότητα ἡμισφαιρικήν, πέριξ δὲ περιθώριον ἐξέχον, ἐν ᾧ εἶναι χαραγμένοι βόες καὶ σπειροειδῆ κοσμήματα. Πρὸς τούτοις εὑρέθη ὁ βόθρος τῶν θυσιῶν, διάφορα ἀγγεῖα καὶ σκεύη πήλινα καὶ λίθινα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εὑρεθέντα ἀγγεια εἶναι Καμαραϊκά, ἡ κατασκευὴ δὲ τοῦ ἱεροῦ τούτου εἶναι προγενεστέρα τῆς μεγαλοπρεποῦς κλίμακος τοῦ θεάτρου, διότι ἐν ᾧ αὕτη εἰσέρχεται εἰς τὸ ἱερὸν δὲν προχωρεῖ ὑπὸ τοὺς τοίχους αὐτοῦ, εἰκά-

(1) A. Evans The Palace of Cnossos 1902, p. 93, fig. 55. 56. Περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν ἄλλων τῆς Κρήτης ἱερῶν ἐπραγματεύθη ἐσχάτως ὁ Georg Karo εἰς τὸ ἄρθρον Altkretische Kultstätten εἰς τὸ Archiv für Religionswissenschaft Band VII. p. 117-156.

ζουσιν οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι, ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦτο εἶναι προγενέστερον τοῦ ἀνακτόρου καὶ ὅτι ἀνῆκεν ἴσως εἰς τὸ ἀρχαιότερον ἀνάκτορον, τὸ Καμαραϊκόν, διετήρουν ὅμως αὐτὸ καὶ οἱ νεώτεροι ἐκ σεβασμοῦ καὶ εὐλαβείας ὡς χῶρον ἅγιον καὶ ἱερόν (1).

Εἰς Ἁγίαν Τριάδα ὑπῆρχον δύο ἱερά, ἓν κατὰ τὸ ἀνατολικὸν καὶ ἓν ἄλλο κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ ἀνακτόρου, τὰ οἰκοδομήματα ὅμως εὑρέθησαν κατεστραμμένα καὶ μόνον ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἱερῶν ἀναθημάτων τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ἀποδεικνύεται ἡ ὕπαρξίς των. Εἶναι δὲ ταῦτα εἰδώλια πήλινα καὶ χαλκᾶ καὶ ζῴδια καὶ μέγα πλῆθος πηλίνων χρωματιστῶν ἱερῶν κεράτων (2).

Εἰς τὴν κορυφὴν ὑψηλοῦ βουνοῦ λεγομένου Πετσοφᾶ ἄνω τοῦ Παλαικάστρου τῆς Σητείας ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ κ. Myres (3) ἄλλο πανάρχαιον ἱερόν, οὗ ἐσῴζοντο μόνον τὰ θεμέλια, δεικνύοντα διαφόρους μεταρρυθμίσεις κατὰ τὰς μετὰ ταῦτα (πάντοτε ἐντὸς τῆς Κρητικῆς περιόδου) χρόνους. Ἐνταῦθα εὑρέθησαν ἀφθονώτατα πήλινα ἀναθήματα ζῴων καὶ ἀνθρώπων χρωματιστὰ κατὰ τὸν λεγόμενον Καμαραϊκὸν τρόπον, τὸ δὲ παραδοξότερον εὑρέθησαν καὶ ἀνεξάρτητοι χεῖρες καὶ πόδες καὶ κεφαλὴ καὶ ἡμίτομα σωμάτων πήλινα ἀναθηματικά, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ ἐνταῦθα λατρευομένη παναρχαία θεότης ἦτο ἀλεξίκακος, ἀνέθετον δὲ τὰ πάσχοντα καὶ ἰαθέντα τῇ θείᾳ βοηθείᾳ μέλη τοῦ σώματος εἰς τὸν θεόν, ἀπαράλλακτα δηλ. ὅπως γίνεται σήμερον εἰς τὴν Τῆνον καὶ πολλαχοῦ, ὅπου φημίζονται θαυματουργοὶ ἅγιοι καὶ εἰκόνες. Ποῖον ἦτο τὸ σχῆμα καὶ ἡ διάταξις τοῦ πρωτογόνου τούτου ἱεροῦ δὲν γνωρίζομεν πρὶν δημοσιευθῶσι τὰ κατὰ τὴν σκαφὴν ταύτην.

Αἱ τῆς Κρήτης ἄρα ἀνασκαφαὶ κατέδειξαν, ὅτι πλὴν τῶν σπηλαίων καὶ τῶν ὑπαίθρων περιβόλων ἐκτίζοντο καὶ ἰδιαίτερα οἰκοδομήματα ἐστεγασμένα μικρὰ μὲν ἄλλως καὶ οὐχὶ πολυτελῆ, ἀλλ' ἐπαρκῆ ἵνα ἀποτίθενται τὰ εἴδωλα τοῦ θεοῦ, τὰ ἱερὰ σύμβολα καὶ

(1) L. Pernier Scavi della Missione arch. Italiana à Phaestos Monum. ant. vol. XII 1902, p. 33 καὶ ἑξῆς tav. IV Georg. Caro. ibid. p. 139-140, fig. 18. 19.

(2) Paribeni Lavori eseguiti in Hagia Triada Rendiconti 1902.

(3) Ἡ ἀνασκαφὴ ἐγένετο κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1903 καὶ οὐδὲν εἰσέτι ἐδημοσιεύθη.

σκεύη. Ἐνταῦθα προσερχόμενοι κατ' ὀλίγους οἱ πιστοὶ προσέφερον θυσίας καὶ σπονδὰς καὶ ἀπαρχάς, προσηύχοντο πρὸς τὴν ἐν τῷ ναῷ λατρευομένην θεότητα, ἐζήτουν τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ ἀνέθετον τὰ μικρὰ αὐτῶν ἀναθήματα. Τὰ ἱερὰ ταῦτα ὑπῆρχον ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου, ἢ καὶ ἔξω εἰς ἄλσος ἢ κορυφὴν ὄρους καὶ εἶναι πιθανώτατον, ὅτι τοιαῦτα ἁπλᾶ καὶ πρωτόγονα κτιστὰ ἱερὰ ὑπῆρχον πολλὰ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ συνοικισμοῦ.

Δεύτερον σπουδαῖον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ νεώτεραι ἀνακαλύψεις τῆς Κρήτης ἐτροποποίησαν τὴν θεωρίαν τοῦ κ. Evans εἶναι, ὅτι οὐχὶ σπανίως, ὡς ἐφρόνει οὗτος, ἀλλὰ πάντοτε ἐφαντάζοντο καὶ συνήθως εἰκόνιζον τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἀνθρωπομόρφους. Εἴδωλα λατρευτικὰ θεῶν ἐκ διαφόρων ὑλῶν καὶ ποικίλων σχημάτων μετεχειρίζοντο συχνά. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθέστατον, ὅτι πολλάκις εἰς τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, ἐν οἷς παρίστανται θρησκευτικαὶ σκηναί, δὲν φαίνονται οἱ θεοὶ ἀνθρωπόμορφοι, ἀλλὰ παρουσιάζονται μόνον τὰ ἱερὰ αὐτῶν σύμβολα καὶ τὰ ἱερὰ ζῷα ἐντὸς τῶν ἱερῶν περιβόλων ἢ ἐπὶ τῶν βωμῶν ἤτοι τὸ ἱερὸν δένδρον, ὁ κίων ἢ κῶνος ἢ βαίτυλος, ὁ διπλοῦς πέλεκυς, τὸ ζεῦγος τῶν κεράτων, ὁ ἡλιακὸς δίσκος καὶ τὸ ἱερὸν πτηνόν, ἀλλὰ ταῦτα πρέπει νὰ θεωρῶνται οὐχὶ ὡς αὐτοὶ οἱ λατρευόμενοι θεοί, ἀλλὰ μόνον τὰ σύμβολα τὰ δηλοῦντα ὅτι ὅπου ταῦτα ὑπάρχουσι παρευρίσκονται ἀόρατοι καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ θεοί, τοὺς ὁποίους πάντοτε ἐπίστευον καὶ ἐφαντάζοντο καὶ συνήθως εἰκόνιζον ἀνθρωπομόρφους. Τοῦτο κατέδειξεν ἡ εὕρεσις τῶν λατρευτικῶν εἰδώλων τοῦ Πρινιᾶ, τῶν Γουρνιῶν, τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν ἐκ πορσελλάνης εἰδώλων τοῦ θησαυροῦ τῆς Κνωσοῦ.

Μετὰ τῶν ἀνθρωπομόρφων εἰδώλων τοῦ Πρινιᾶ (1) εὑρέθησαν καὶ κῶνοί τινες πήλινοι εἰκονίζοντες θεόν, ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων εἰδώλων τοῦ ἱεροῦ τῶν Γουρνιῶν τὸ ἓν μόνον εἶναι ἀνθρωπόμορφον κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ, τὰ δὲ ἄλλα εἶναι ἐπίσης κῶνοι. Τὰ εἴδωλα ὅμως τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ καὶ τὰ τοῦ θησαυροῦ ἐκ πορσελλάνης εἶναι πάντα ἀνθρωπόμορφα· ἐπίσης εἴδωλα ἀνθρωπόμορφα εὑρέθησαν καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Εἰς τὰς μήτρας τοῦ Παλαικάστρου αἱ ὁποῖαι ἔχουσι θρησκευτικοὺς τύπους ἔχομεν ἐπίσης τὸν δι-

(1) Sam Wide Athenische Mitteil. 1901. s. 247 seqq.

πλοῦν πέλεκυν, τὸν ἡλιακὸν δίσκον καὶ τὸ ζεῦγος τῶν κεράτων ἀλλὰ καὶ τὴν θεὰν δὶς ἀνθρωπόμορφον τελέως, ἅπαξ μὲν ὑπὸ τὴν πελεμικὴν καὶ καταστρεπτικὴν αὐτῆς ὄψιν κρατοῦσαν τὸν διπλοῦν πέλεκυν ἐν ἑκατέρᾳ τῶν χειρῶν, ἅπαξ δὲ ὑπὸ τὴν εἰρηνικὴν κρατοῦσαν ἄνθη(2).

Καὶ ἐν τῇ βαθμολογικῇ κατατάξει τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος θεοῦ αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης πιστεύω, ὅτι δὲν ἐδικαίωσαν τὸν κ. Evans. Οὗτος παραδέχεται ὅτι ἡ πρώτη καὶ κυρία θεότης εἶναι ὁ ἄρρην θεὸς ὁ φέρων τὴν ἀμφίκυκλον ἀσπίδα καὶ κραδαίνων τὸ δόρυ ἐν τῷ μεγάλῳ χρυσῷ δακτυλίῳ τῶν Μυκηνῶν καὶ ἐν τῷ γραπτῷ πίνακι τῶν Μυκηνῶν, θεωρεῖ δὲ τὸν θεὸν τοῦτον ὡς τὸν πρόγονον τοῦ πανελληνίου Διός, καὶ τὸν θεὸν τοῦ διπλοῦ πελέκεως, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο καθιερωμένον καὶ τὸ Δικταῖον ἄντρον καὶ τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ, ὁ Λαβύρινθος. Θήλειαν θεὸν παραδέχεται, ἀλλ' εἰς ταύτην δίδει θέσιν δευτερεύουσαν, θεωρῶν αὐτὴν θεὰν τῆς φύσεως καὶ τῆς γῆς, σύντροφον δὲ τοῦ ἄρρενος θεοῦ.

Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον νομίζω, ὅτι ἀποδεικνύουσι τὰ μνημεῖα καὶ τὰ πρότερον ηὑρημένα πολλῷ δὲ περισσότερον τὰ τελευταῖα τῆς Κρήτης. Εἰς πάντα τὰ εὑρεθέντα ἱερὰ μόνον θήλεια θεὸς ἐλατρεύετο καὶ ταύτης τὰ λατρευτικὰ εἴδωλα ἀνευρέθησαν, εἰς Πρινιὰν καὶ Γουρνιά, καὶ εἰς τὰ δύο τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς Ἁγίαν Τριάδα· καὶ εἰς τὰς μήτρας δὲ τοῦ Παλαικάστρου θήλεια εἰκονίζεται ἡ θεότης. Τοὐναντίον ὁ ἄρρην θεὸς ὑπέστη ἐν ταῖς Κρητικαῖς ἀνασκαφαῖς ἐντελῆ ἀφάνειαν, ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ ἀμφιβάλλῃ καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεώς του ἐν τῇ Κρητικῇ θρησκείᾳ.

Ὁ διπλοῦς πέλεκυς δὲν εἶναι τὸ ἀποκλειστικὸν ὅπλον τοῦ ἄρρενος θεοῦ, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Evans, καὶ διὰ τοῦτο εὑρίσκει τὸν θεὸν αὐτὸν πανταχοῦ, ὅπου φαίνεται ὁ πέλεκυς, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον τὸ ὅπλον τῆς θηλείας θεοῦ, τῆς Μεγάλης Κυρίας ἢ Μητρὸς τῶν θεῶν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο μόνον θεὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς γονιμότητος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς καταστροφῆς. Ὑπὸ τὴν διπλῆν ταύτην ἰδιότητα εἰκονίζεται εἰς τὰς δύο μήτρας τοῦ Παλαικάστρου, ὡς δότειρα ἐάων κρατοῦσα ἄνθη, ὡς πολεμικὴ δὲ κραδαίνει ἐν ἑκατέρᾳ χειρὶ τὸν λάβρυν.

(2) Δημοσιεύεται τὸ δεύτερον ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος τῶν Ἀθηνῶν τοῦ ἔτους 1903.

Ἡ θρησκεία ἄρα τῆς Κρητικῆς περιόδου ἦτο γυναικοκρατικὴ ἢ μητριαρχική. Τὸ πρᾶγμα παρετήρησεν ἤδη περὶ τῶν Μυκηναίων ὁ κ. Τσούντας ἀναφέρων, ὅτι καὶ κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν καὶ τὴν κατόπιν ἱστορικὴν ἐποχὴν πλεῖσται πόλεις τῆς Ἑλλάδος εἶχον πολιούχους θεότητας θηλείας, τὸ Ἄργος καὶ αἱ Μυκῆναι τὴν Ἥραν, αἱ Ἀθῆναι τὴν Ἀθηνᾶν, ἡ Ἐλευσὶς τὴν Δήμητρα καὶ Κόρην, ἡ Κόρινθος τὴν Ἀφροδίτην, καὶ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ δὲ ἦτο ἀρχαιοτάτη ἡ λατρεία τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Τὸ χαρακτηριστικώτερον δὲ παράδειγμα ἐξ ὅλων εἶναι τοῦτο, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ὀλυμπίᾳ τῇ κατ' ἐξοχὴν ἕδρᾳ τοῦ Διός, ὁ ναὸς τῆς Ἥρας ἦτο ὁ ἀρχαιότατος καὶ ὁ μόνος ὑπάρχων κατὰ τὴν πρώτην ἐποχὴν (1). Ἐξ ὅλων τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι κατὰ τὴν Κρητικὴν περίοδον καὶ τὴν πρώτην ἐποχὴν τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας ἐπεκράτει ὁ θῆλυς τύπος τῆς θεότητος, ὁ δὲ Ζεὺς ἐγένετο θεὸς πανελλήνιος καὶ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε κατόπιν.

Ἡ λατρεία τῶν ἱερῶν δένδρων, τῶν στύλων, τοῦ διπλοῦ πελέκεως, τοῦ ζεύγους τῶν κεράτων καὶ τοῦ ἱεροῦ πτηνοῦ, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἤδη ἀνεύρει ὁ κ. Evans εἰς τὰ Μυκηναϊκὰ μνημεῖα, ἰδίως εἰς τοὺς χρυσοῦς ἐγγεγλυμμένους δακτυλίους καὶ εἰς τὰς Μυκηναϊκὰς λίθους τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Κρήτης, ἐπεκυρώθησαν πρὸ πάντων διὰ τῶν ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφῶν καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς λιθίνης γραπτῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἥτις καὶ μόνη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀληθὲς μουσεῖον λατρείας τῆς Κρητικῆς περιόδου.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω σύμβολα πρέπει νὰ προστεθῇ νῦν καὶ ὁ σταυρός, ὡς σύμβολον ἱερὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀφ' ὅτου μέγας τοιοῦτος ἰσοσκελὴς ἐκ σκληροῦ τιτανολίθου εὑρέθη μετὰ τῶν ἐκ πορσελλάνης εἰδώλων ἐν τῷ ὑπογείῳ θησαυρῷ τῆς Κνωσοῦ, τῷ περιέχοντι μόνον ἀντικείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν θρησκείαν, ἕτερος δὲ μικρότερος ἐκ μάζης ὑελώδους εἶχεν εὑρεθῇ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ. Πιθανῶς ἡ ἱερότης τοῦ συμβόλου προῆλθεν ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ *Ankh*, ἤτοι τοῦ κρικωτοῦ σταυροῦ (croix ansée), ὅστις ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ὡς σύμβολον θρησκευτικὸν τῆς ζωῆς καὶ τῆς θεότητος Τὸ αὐτὸ σύμβολον εἰσήχθη ἐξ Αἰγύπτου εἰς τοὺς Χεταίους, εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν βόρειον Συρίαν.

(1) Τσούντα Μυκῆναι σ. 164.

Ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς λατρεία τῆς Κρητικῆς περιόδου φαίνεται ὅτι τυπικῶς δὲν διέφερε πολὺ τῆς μετὰ ταῦτα ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι, ἡ ὁποία ἐξ ἅπαντος ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ εἶναι συνέχεια τῆς ἀρχαίας Κρητικῆς. Θυσίαι ζῴων, σπονδαὶ ὑγρῶν, προσευχὴ διὰ λόγων καὶ σχημάτων πρὸς τοὺς θεούς, ἀπαρχαὶ καρπῶν καὶ ἀνάθεσις διαφόρων ἀντικειμένων εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ εἴδωλα τῶν θεῶν ἦσαν φαίνεται καὶ ἐν τῇ παναρχαίᾳ ταύτῃ ἐποχῇ τὰ συνήθη μέσα τῆς λατρείας, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον.

Ἡ λάρναξ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην διδακτικωτάτη. Εἰς τὴν μίαν πλευρὰν εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι γίνεται σπονδὴ ἐντὸς μεγάλου κρατῆρος τοποθετημένου ἐν μέσῳ τῶν δύο φοινικοειδῶν στύλων, ἐφ' ὧν εἶναι πεπηγὼς ὁ χρυσοῦς ἱερὸς πέλεκυς καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπικάθηται τὸ ἱερὸν πτηνόν. Τὴν σπονδὴν τελεῖ γυνὴ καταλείβουσα ἀπὸ ἀμφορέως τὸ ὑγρόν, ἑτέρα δὲ γυνὴ προσέρχεται κομίζουσα δύο ἄλλους ἀμφορεῖς πλήρεις διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ὄπισθεν νέος κιθαρίζων ἀπὸ κιθάρας ἑπταχόρδου συνοδεύει διὰ μουσικῆς τὴν ἱεροπραξίαν ταύτην.

Εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν εἰκονίζεται ταὐτοχρόνως θυσία βοός, σπονδὴ καὶ προσφορὰ καρπῶν ἔμπροσθεν ἱεροῦ τεμένους περιέχοντος τὸ ἱερὸν δένδρον, βωμοῦ μετὰ τῶν ἱερῶν κεράτων ἄνω καὶ τοῦ ἱεροῦ στύλου, ἐφ' οὗ πάλιν ὁ διπλοῦς πέλεκυς καὶ τὸ πτηνόν. Ὁ βοῦς δεδεμένος τοὺς πόδας δι' ἐρυθρᾶς ταινίας κατάκειται ἐσφαγμένος ἐπὶ ἰδιαιτέρου βωμοῦ, τὸ δὲ καταρρέον αἷμα πίπτει ἐντὸς ἀγγείου τοποθετημένου κάτωθι τοῦ βωμοῦ καὶ παραπλεύρως. Νέος αὐλῶν ἀπὸ διπλοῦ αὐλοῦ συνοδεύει τὴν ἱεροπραξίαν, γυνὴ δὲ πάλιν κρατεῖ ἀγγεῖον πρὸς σπονδὴν καὶ ἄνωθι αὐτῆς φαίνεται ὡσεὶ κάλαθος μὲ καρπούς. Ὄπισθεν προσέρχονται ἄλλαι γυναῖκες, ἴσως ἱέρειαι μὲ ἰδιάζοντα ἱερατικὰ ἐνδύματα. Αἱ αὐταὶ ἱεροπραξίαι ἐπανελαμβάνοντο καὶ εἰς ἄλλην τοιχογραφίαν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἧς διεσώθησαν μόνον ὀλίγα τεμάχια.

Πλὴν τῶν ἀπαρχῶν, τῶν θυσιῶν καὶ τῶν σπονδῶν καὶ ἄλλαι πράξεις τῆς λατρείας εἶναι γνωσταὶ ἔκ τε τῶν Κρητικῶν καὶ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς ἐποχῆς ταύτης· χοροὶ θρησκευτικοὶ λόγου χάριν πρὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ βωμοῦ ἢ τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ ἀνεγνωρίσθησαν εἰς χρυσοῦς δακτυλίους καὶ ἐγγεγλυμμένους λίθους. Πρὸς τούτοις ἡ προσκύνησις τοῦ ἱεροῦ δένδρου καὶ ἡ περιποίησις αὐτοῦ ἐπίσης.

Ἐκτὸς τῶν ἀνθρωπομόρφων θεῶν ἀνεγνωρίσθησαν καὶ ἄλλαι τινες τερατώδεις μορφαί, ὡς ἔχουσαι σημασίαν θρησκευτικήν. Οὗτοι εἶνε δαίμονες ὑπηρετικοὶ καὶ θεότητες δευτερευούσης σημασίας, ὁποῖοι εὑρίσκονται καὶ εἰς τὰς Ἀσιατικὰς θρησκείας. Συνήθως ἔχουσι σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ζώου ἢ καὶ ἀντιστρόφως. Τοιοῦτοι τερατώδεις τύποι παρετηρήθησαν ἀρκετοὶ εἰς τὰ πήλινα σφραγίσματα τῆς Κνωσοῦ καὶ εἰς τὸ ὄστρεον τῆς Φαιστοῦ.

Μεγάλη σχέσις, ὡς φαίνεται, μὴ ἐξακριβωθεῖσα εἰσέτι ἐν ταῖς λεπτομερείαις ὑπῆρχε καὶ μεταξὺ τῆς λατρείας τῶν θεῶν καὶ τῆς πρὸς τοὺς τεθνεῶτας προγόνους, πρὸς οὓς ἐτελοῦντο θυσίαι καὶ σπονδαὶ καὶ προσεφέροντο ἀπαρχαὶ ὅπως καὶ εἰς τοὺς θεούς. Εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς τοὺς βασιλικοὺς τάφους τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν εὑρέθη βωμὸς ἢ βόθρος πρὸς ἐναγισμούς, ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τῆς λάρνακος Ἁγίας Τριάδος ἀναγνωρίζεται ὑπὸ πολλῶν ὁ νεκρὸς ἐξερχόμενος τοῦ τάφου ὅπως δεχθῇ τὰς προσφορὰς τὰς ὁποίας κομίζουσιν οἱ ζῶντες οἰκεῖοι. Εἰς ἕνα τῶν ὀρθογωνίων λάκκων τῶν τάφων τῶν Καλυβίων παρὰ τὴν Φαιστὸν ἀνασκαφέντα ὑπ' ἐμοῦ εὑρέθη ἐπὶ τῶν πλακῶν τοῦ τάφου κατὰ χώραν κείμενος λαμπτὴρ ἐκ στεατίτου, ὅστις πιθανώτατα ἡνάπτετο χάριν τοῦ τεθαμμένου νεκροῦ.

Ἐνδυμασία καὶ ὁπλισμός.

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς παραλλαγὰς τὰς ὁποίας παρουσίασαν τὰ Κρητικὰ μνημεῖα ἀπὸ τὰ ἤδη γνωστὰ ἐκ προηγουμένων ἀνακαλύψεων περὶ τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν Μυκηναίων.

Τὸ κύριον καὶ σύνηθες ἔνδυμα τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τῶν Κρητικῶν μνημείων εἶναι τὸ γνωστὸν περίζωμα τὸ ὁποῖον ἢ εἶναι ἁπλοῦν τεμάχιον ὑφάσματος διερχόμενον διὰ τῶν σκελῶν καὶ κρατούμενον ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν διὰ τῆς ζώνης ἢ πιθανῶς εἶναι ῥαπτὸν ὁμοιάζον πρὸς σημερινὴν λουτρίδα, ἀλλ' ἀνοικτὸν κάτω. Τὸ ἁπλούστατον ὅμως αὐτὸ ἔνδυμα ἠδύνατο νὰ εἶναι πολυτελέστατον κεντητὸν καὶ χρυσοποίκιλτον ἢ ἀργυροποίκιλτον, ὡς παρατηροῦμεν αὐτὸ εἰς τὸν ῥυτοφόρον καὶ τοὺς ἄλλους νέους τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ. Οἱ φέροντες τὸ περίζωμα ἄνδρες οὐδὲν ἄλλο ἔνδυμα φέρουσιν, ὥστε εἶναι

γυμνοὶ κατὰ τὰ λοιπά, δηλ. τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος καὶ τὰ σκέλη φοροῦντες μόνον κοσμήματα ὅρμους, ψέλια, περιβραχιόνια καὶ περισφύρια. Εἰς τοὺς δύο νέους τῆς τοιχογραφίας ἐκ τοῦ διαδρόμου τῆς πομπῆς, τὸ κάτω μέρος τοῦ περιζώματος ἔχει ὡσεὶ ᾤαν μεταλλικὴν λοξὴν πλατεῖαν μὲν ὄπισθεν, ὀξυνομένην δὲ πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ κατερχομένην· ἐξ αὐτῆς δὲ ἐκφύεται ἔμπροσθεν κατασκεύασμα ἢ ὕφασμα λεπτὸν δικτυωτὸν καταλῆγον κάτω εἰς κροσσία ἢ βάρη, χρησιμεύοντα πιθανῶς διὰ νὰ ἕλκωσι πρὸς τὰ κάτω τὸ ἀνοικτὸν περίζωμα καὶ νὰ μὴ ἀφίνωσιν αὐτὸ ἀνυψούμενον ὑπὸ τοῦ ἀέρος νὰ καταλίπῃ γυμνὰ τὰ κρύφια μέλη τοῦ σώματος.

Πλὴν τοῦ περιζώματος ἐγνώσθησαν ἐκ τῶν Κρητικῶν μνημείων μάλιστα ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος δύο ἄλλα ἐνδύματα φερόμενα ὑπὸ ἀνδρῶν.

Εἶναι κατὰ πρῶτον χιτὼν ῥαπτὸς ποδήρης χρωματιστὸς ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ καὶ φθάνων μέχρι τῶν σφυρῶν ἡμιχειριδωτός. Κάτω φέρει ᾤαν ἐξ ἄλλου ὑφάσματος, ἔμπροσθεν δὲ καθέτως ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν ποδῶν ὀρθὴν ταινίαν ἁπλῆς ἢ διπλῆν πάλιν ἐξ ἄλλου ὑφάσματος. Τὸ ἔνδυμα τοῦτο παρέχει τὴν ἐντύπωσιν σημερινοῦ ἱερατικοῦ στιχαρίου, ἡ δὲ κάθετος ταινία ὁμοιάζει πρὸς τὸ σημερινὸν ἐπίσης τοῦ κλήρου ἐπιτραχήλιον. Ὁ κ. Evans, ὅστις πρῶτος ἀνεῦρε καὶ παρετήρησε τὸ ἀνδρικὸν τοῦτο ἔνδυμα ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ τοῦ δυτικοῦ διαδρόμου τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ θεωρεῖ αὐτὸ ὡς ἱερατικόν, τὸ δὲ πρᾶγμα κατέστη πιθανώτερον μετὰ τὴν εὕρεσιν τῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὅπου ἐν μὲν τῇ παραστάσει τῆς σπονδῆς ὁ κιθαρίζων, ἐν δὲ τῇ παραστάσει τῆς θυσίας ὁ αὐλῶν καὶ αἱ προσερχόμεναι γυναῖκες παρίστανται φοροῦντες τοιούτους ἱερατικοὺς ποδήρεις χιτῶνας.

Τὸ ἄλλο εἶδος τοῦ ἐνδύματος τὸ ὁποῖον παρετηρήθη κατὰ πρῶτον εἰς τὰ πήλινα σφραγίσματα τῆς Ζάκρου (1), ἐγνώσθη δὲ καλύτερον ἐκ τῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἶναι ἔνδυμα ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κατερχόμενον κάτω τῶν γονάτων καὶ ἐνίοτε μέχρι τῶν ἀστραγάλων, εὐρὺ ἀλλὰ στρογγυλούμενον κάτω καὶ ὀγκούμενον ἐν σχήματι σημερινῆς νησιωτικῆς βράκας, οὐχὶ ὅμως ὡς φαίνεται

(1) Hogarth The Zacro sealings in J. Hell. St. XXII, p. 78, fig. 5. 6.

κλειστὸν ἀλλ' ἀνοικτόν. Εἰς τὸ κάτω ὀπίσθιον μέρος φέρει τεμάχιόν τι προεξέχον ὡς οὐρὰν ζώου, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διότι φέρει σκωληκοειδῆ ποικίλματα χρωματιστὰ ὁμοιάζοντα πρὸς πλοκαμίδας δέρματος (σκουλιὰ) νομίζουσιν ὅτι τὸ ἔνδυμα τοῦτο δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ δορὰ ζώου μὲ τὰ ἔρια καὶ τὴν οὐράν· πιθανώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι εἶχε μὲν τοιαύτην ἀρχὴν τὸ ἔνδυμα, ἦτο δηλ. κατ' ἀρχὰς πραγματικὸν δέρμα, ὕστερον ὅμως κατεσκευάζετο ἐξ ὑφάσματος κατ' ἀπομίμησιν τῆς δορᾶς, ἵνα μὴ ἴσως ἀπομακρυνθῶσι τοῦ πατροπαραδότου σχήματος, τὸ ὁποῖον εἶχε καθιερώσει ἡ θρησκεία, ἐὰν πράγματι τὸ ἔνδυμα εἶναι ἱερατικόν, ἀφ' οὗ ὅλα τὰ μνημεῖα, ἐν οἷς μέχρι τοῦδε παρετηρήθη εἶναι θρησκευτικοῦ περιεχομένου.

Ἀμφοτέρας τὰς ἐσθῆτας ταύτας τὰς ἱερατικάς, ἃς τὰ ὀνομάσωμεν οὕτως, ἠδύναντο νὰ φέρωσι καὶ αἱ γυναῖκες αἱ λαμβάνουσαι μέρος εἰς ἱεροπραξίας. Τὸν ῥαπτὸν χιτῶνα τὸν ποδήρη φέρουσι γυναῖκες ὁμοίως κεκοσμημένον ἐπὶ τῆς λιθίνης λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος αἱ ἐρχόμεναι πρὸς τὴν θυσίαν· ἀλλὰ καὶ τὸ ἄλλο ἔνδυμα τὸ βρακοειδὲς ἐπίσης φέρουσι γυναῖκες ἐν τῇ αὐτῇ λάρνακι, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι φέρουσιν αὗται καὶ περικόρμιον ἵνα καλύπτῃ τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν γυναικείαν ἐνδυμασίαν παρατηροῦμεν ὅτι ἡ συνήθης ἐσθὴς τῶν γυναικῶν (ἐννοεῖται τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως) εἶναι ἡ πλουσία καὶ βαρεῖα Μυκηναϊκὴ ἐσθής, ἥτις ἀποτελεῖται ἀπὸ στενώτατον μὲν περικόρμιον, πλατεῖαν δὲ καὶ ποδήρη κωδωνοειδῆ φούσταν. Τὸ περικόρμιον προσηρμόζετο ἀκριβέστατα εἰς τὸ σῶμα ἐπιτρέπον νὰ διαγράφωνται οἱ μαστοὶ καὶ τὸ ἄλλο περίγραμμα τοῦ γυναικείου σώματος. Μεγάλη φροντὶς κατεβάλλετο, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν μεγάλην περίσφιγξιν τῆς ἐσθῆτος ἐν τῇ ὀσφύϊ καὶ εἰς τὸ διάγραμμα τοῦ στήθους, ὥστε ὅταν βλέπῃ τις εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς Κνωσοῦ γυναῖκας κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐνδεδυμένας ἄγεται νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι φοροῦσι στηθοδεσμον. Τὸ περικόρμιον ἐποικίλλετο καὶ ἐσχηματίζετο διαφοροτρόπως κατὰ τὸν αὐχένα, τὸν τράχηλον καὶ τὰς χειρίδας. Εἰς τὰ ἐκ πορσελλάνης εἰδώλια τῆς Κνωσοῦ βλέπομεν αὐτὸ ἀνοικτὸν ἔμπροσθεν καὶ τοὺς μαστοὺς ἐξερχομένους τοῦ περικορμίου, ἐνῷ ἄλλοτε εἶναι κλειστὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Εἴς τινας τοιχογραφίας ὄπισθεν εἰς τὸν αὐχένα ἀνέρχεται τὸ ὕφασμα τοῦ περι-

κορμίου ὑψηλὰ καλύπτον αὐτὸν καὶ φθάνον μέχρι ὕψους τινὸς τῆς κεφαλῆς. Ἀλλαχοῦ πάλιν καθορῶνται ἐξέχουσαι καὶ ὀγκούμεναι αἱ χειρίδες κατὰ τοὺς ὤμους, ὅπως ἦτο ὁ συρμὸς πρό τινων ἐτῶν.

Ἡ φούστα κατεσκευάζετο συνήθως ἐκ βαρέως καὶ πολυτίμου ὑφάσματος καὶ κατήρχετο μέχρι τῶν ποδῶν εὐρυνομένη βαθμηδὸν πρὸς τὰ κάτω, ὥστε νὰ φαίνεται κωδωνοειδής. Ἐστολίζετο δὲ πολλάκις πλουσίως διὰ πολλῶν στολίδων, εἴτε καθ' ὅλον τὸ ὕψος, ὅτε φαίνεται κλιμακωτή, ἢ καὶ πρὸς τὸ κάτω μόνον μέρος. Αἱ στολίδες ἄλλοτε μὲν εἶναι ὁριζόντιαι καὶ ἄλλοτε λοξαὶ ἀποκλίνουσαι ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ κατεσκευάζοντο ἐκ διαφόρου ὑφάσματος προσραπτόμεναι κατόπιν. Ἡ ποικιλία ἐν γένει περὶ τὴν διακόσμησιν τῆς γυναικείας ἐσθῆτος εἶναι μεγάλη, πολλάκις δὲ φαίνεται τόσον νεωτερίζουσα, ὥστε ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ βλέπων τοιαύτην ἐσθῆτα ὅτι ἐξῆλθεν ἐκ σημερινοῦ καταστήματος παρισινῶν νεωτερισμῶν. Καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς πλουσίας καὶ πλουσίως διακεκοσμημένης ῥαπτῆς Μυκηναϊκῆς ἐσθῆτος πρὸς τὴν ἁπλῆν καὶ ἀφελῆ ἑλληνικὴν γυναικείαν ἐσθῆτα τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Πλὴν τοῦ περικορμίου αἱ γυναῖκες ἔφερον ἐνίοτε καὶ μικρὸν ἐπενδύτην. Ἐν τοιχογραφίᾳ τῆς Κνωσοῦ (1) βλέπομεν γυναῖκα φέρουσαν ὑπὲρ τὸ λευκὸν καὶ διαφανὲς ἴσως περικόρμιον ἐπενδύτην κίτρινον ἡμιχειριδωτὸν ἔμπροσθεν μὲν ἀνοικὸν καλύπτοντα δὲ μάλιστα τὸ νῶτον.

Εἰς τὴν τοιχογραφίαν τὴν εἰκονίζουσαν τὴν ταυρομαχίαν ἢ τὸ ἐπὶ ταύρου ἀγώνισμα, αἱ δύο κόραι αἱ λαμβάνουσαι μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα δὲν φέρουσι τὸ σύνηθες γυναικεῖον ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον ἄλλως θὰ τὰς ἠμπόδιζεν ἐν τῷ γυμνάσματι, ἀλλὰ μικρὸν περίζωμα ἀνδρικὸν χρυσοποίκιλτον.

Τὰ ἀγαλμάτια καὶ τὰ εἰδώλια τὰ εἰκονίζοντα θεὰς ἔφερον ἐπίσης ὁμοίαν πλουσίαν ἐσθῆτα. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ πιστοὶ καὶ ἀνέθετον τοιαύτας εἰς τοὺς ναοὺς ἢ ἀληθεῖς ἢ καὶ μόνον ἀναθηματικάς, ὅπως εὑρέθησαν τοιαῦται ἀναθηματικαὶ δύο ἐκ πορσελλάνης ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς Κνωσοῦ.

Τέλος παρατηρῶ ὅτι εἰς τὴν λάρνακα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς τὴν

(1) A. Evans The Palace of Cnosos 1902, p. 55, fig. 28.

παράστασιν τῆς σπονδῆς μία γυνὴ καὶ εἷς ἀνὴρ φέρουσι κρεμάμενον ἑκατέρωθεν τοῦ σώματος ὡσεὶ διαφανῆ πέπλον (εἶδος écharpe), τοῦ ὁποίου διακρίνονται μόνον αἱ ἐρυθραὶ γραμμαὶ τοῦ περιγράμματος καὶ τῶν πτυχώσεων.

Ἡ κόμωσις τῶν γυναικῶν τῆς Κρητικῆς περιόδου ἐτελεῖτο μετὰ πολλῆς καὶ περισσῆς ἐπιμελείας· καὶ ἄλλοτε μὲν ἡ κόμη κατέρχεται εἰς κανονικοὺς πλοκάμους ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, πλοκαμίδες δὲ μικραὶ ἑλικοειδεῖς ὡσεὶ ἐπίτηδες καὶ διὰ τεχνικῶν μέσων κατεσκευασμέναι ἐπιστέφουσι τὸ μέτωπον καὶ τοὺς κροτάφους, ἄλλοτε πάλιν ἡ κόμη φέρεται διατεταγμένη ποικιλοτρόπως περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀποτελοῦνται κομώσεις πολυσύνθετοι μαρτυροῦσαι μεγάλην πεῖραν καὶ ἐξοικείωσιν περὶ τὴν τέχνην τῆς κομώσεως. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν λείπουσι καὶ διακοσμήσεις τῆς κόμης διὰ καρφίδων, διαδημάτων, ταινιῶν καὶ λοιπῶν κοσμημάτων.

Περὶ τῆς ὑποδέσεως τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν παρατηροῦμεν ὅτι σπανίως αὕτη ἀπαντᾷ, καὶ ὅτι συνήθως καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες φαίνονται γυμνόποδες. Ἰδίως τοῦτο ἦτο γενικὸς κανὼν ἐντὸς τῆς οἰκίας. Εἰς τὰς ἐκδρομὰς ὅμως, τὰς στρατείας, τοὺς ἀγῶνας, καὶ τὰ ὅμοια ἐφόρουν ὑψηλὰ ὑποδήματα, συγκρατούμενα κατὰ τὴν κνήμην διὰ πολλῶν ἱμάντων. Ἡ γυμνοποδία αὕτη φαίνεται μὲν εἰς ἡμᾶς παράδοξος καὶ ἀντιφάσκουσα πρὸς τὴν ἄλλην πολυτέλειαν τοῦ ἐνδύεσθαι καὶ καλλωπίζεσθαι, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶχεν οὕτως καὶ βεβαίως κατὰ τὴν τότε ἀντίληψιν οὐδὲν θὰ εἶχε τὸ ἀπρεπές. Ἂν δὲ ἐνθυμηθῶμεν, καὶ ὅτι τὰ πατώματα τῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν ἐπισημοτέρων δωμάτων τῶν ἀνακτόρων ἦσαν ἐπικεχρισμένα δι' ἀσβέστου καὶ χρωματιστὰ πειθόμεθα εὐκολώτερον ὅτι ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ γυμνοποδία ἦτο κανών.

Ἐκ τῶν ἐπιθετικῶν ὅπλων τὸ ξίφος, τὸ δόρυ, ὁ πέλεκυς, τὸ τόξον, τὸ ἐγχειρίδιον εὑρίσκονται εἰς τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφὰς καὶ ἐπὶ τῶν Κρητικῶν μνημείων ὅπως καὶ εἰς τὰ γνωστὰ ἤδη Μυκηναϊκά. Ὅπλα πολυτελείας ὅπως τὰ πολύτιμα ἐγχειρίδια τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν δὲν εὑρέθησαν εἰσέτι ἐν Κρήτῃ, μὴ ἀνακαλυφθέντων τῶν ἡγεμονικῶν τάφων. Χρυσόηλα ὅμως ξίφη καὶ ἐγχειρίδια εὑρέθησαν καὶ ἐδῶ εἴς τινα σημεῖα· εἰς θαλαμοειδῆ τάφον τῶν Καλυβίων παρὰ τὴν Φαιστὸν εὗρον ξίφος χρυσόηλον φέρον ἐπένδυσιν

κατὰ τὴν λαβὴν ἐγχάρακτον χρυσῆν. Ἐπίσης πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εὑρέθη ἐν θαλαμοειδεῖ Μυκην. τάφῳ τῆς Κνωσοῦ ξίφος, οὗ ἡ λαβὴ εἶναι ἐπενδεδυμένη μὲ χρυσοῦν πέταλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται ἑκατέρωθεν δύο Κρητικοὶ αἴγαγροι καὶ δύο λέοντες. Αἱ χαρακτηριστικαὶ διαφοραὶ τοῦ σχήματος τῶν ξιφῶν κατ' ἐποχὰς παρατηροῦνται καὶ εἰς τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφάς.

Εἴδομεν προηγουμένως, ὅτι εἰς τὸ ἐκ στεατίτου πρῶτον ἀγγεῖον τῆς Ἁγίας Τριάδος οἱ λεγόμενοι στρατιῶται φέρουσιν ὅπλον ἀπολῆγον εἰς τριπλῆν αἰχμὴν ἐν σχήματι τριαίνης. Ἂν πράγματι τοῦτο εἶναι ὅπλον, ὅπως πιστεύουσιν αἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀξιοσημείωτον, διότι παρουσιάζει καὶ τὸ μόνον ἐπιθετικὸν ὅπλον τὸ μὴ εὑρεθὲν εἰς ἄλλα μνημεῖα Μυκηναϊκά.

Εἰς τὰ ἀμυντικὰ ὅμως ὅπλα αἱ ἐκ Κρήτης γνώσεις ἐτροποποίησαν ἐπαισθητῶς τὰς μέχρι τοῦδε θεωρίας. Ἡ ἀσπὶς εἶναι καὶ ἐν τοῖς Κρητικοῖς μνημείοις μέγας καὶ ποδηνεκὴς θυρεός, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ κωνικοῦ ποτηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος, καλύπτων ὁλόκληρον τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι τῶν ἀστραγάλων. Ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ τοῦ σκελετοῦ (πιθανῶς ξύλου ἢ πλέγματος) καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν τανυομένου βοείου δέρματος ὡς φαίνεται ἐκ τῆς κάτωθι κρεμαμένης μικρᾶς οὐρᾶς.

Θωράκων καὶ κρανῶν μεταλλικῶν ἐποιοῦντο χρῆσιν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, ὅπως βλέπομεν ἐν τοῖς Κρητικοῖς μνημείοις. Θώρακα φολιδωτὸν (πιθανώτατα μεταλλικὸν) φορεῖ ὁ ἀξιωματικὸς ὁ προπορευόμενος ἐν τῇ στρατιωτικῇ πορείᾳ τοῦ λιθίνου ἀγγείου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἄλλοι δὲ θώρακες φαίνονται ἐν τοῖς πηλίνοις σφραγίσμασι κροσσωτοὶ εἰς τὸ κάτω μέρος. Κράνη ἐπίσης μεταλλικὰ ἀναγνωρίζομεν σαφέστατα εἰς τὰς πύκτας τῆς δευτέρας ζώνης τοῦ ἐκ στεατίτου ῥυτοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ ὁποῖον περιεγράψαμεν ἀνωτέρω.
Τὸ κράνος ἔχει σχῆμα ἑλληνικὸν καὶ δὴ Ἀττικὸν καὶ εἶναι μὲν ἄφαλον καὶ ἄλοφον, ἀλλ' ἔχει τὰ κινητὰ παραρτήματα τὰ καλύπτοντα τὸν αὐχένα, τὰς γνάθους καὶ τὸ μέτωπον.

Καὶ τῆς μίτρας εὑρέθη παράδειγμα εἰς θαλαμοειδῆ τάφον τῶν Καλυβίων· εἶναι μέταλον χαλκοῦν ὀρθογώνιον μήκους 0,30 καὶ ὕψους 0,12 ἀποστρογγυλούμενον κατὰ τὰ ἄνω γωνίας, καὶ χρησιμεῦον,

ἵνα προφυλάττῃ τὸ ἔμπροσθεν κάτω μέρος τῆς κοιλίας τὸ μὴ καλυπτόμενον ὑπὸ τοῦ θώρακος.

Χρονολογία

Ἡ ἐποχὴ τοῦ λεγομένου Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶχεν ἤδη καθορισθῆ κατὰ πιθανωτάτην προσέγγισιν ἐκ μνημείων, λ.χ. ἐκ μνημείων τῆς Θήρας πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ αὐτῆς τοῦ γενομένου κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν γεωλόγων τὸν 20 αἰῶνα π. Χ. ἐκ μνημείων Μυκηναϊκῶν εὑρεθέντων εἰς χρονολογημένα Αἰγυπτιακὰ στρώματα, ἢ ἐξ Αἰγυπτιακῶν μνημείων, ἐφ ὧν εἰκονίζονται Μυκηναϊκὰ ἀντικείμενα καὶ πρὸ πάντων ἐξ Αἰγυπτιακῶν χρονολογημένων ἀντικειμένων εὑρεθέντων εἰς Μυκηναϊκὰ στρώματα τῆς Ἑλλάδος. Τοιουτοτρόπως διὰ διαφόρων συνδυασμῶν καὶ ὑπολογισμῶν τὸ τόσον δυσχερὲς ζήτημα τῆς χρονολογίας τοῦ προελληνικοῦ τούτου πολιτισμοῦ ἔφθασεν εἰς σημεῖον μεγίστης καὶ πιθανωτάτης χρονολογικῆς προσεγγίσεως (1). Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους ἡ λεγομένη Μυκηναϊκὴ ἐποχὴ τῆς Ἑλλάδος τίθεται συνήθως ἀπὸ τοῦ 16-12 αἰῶνος. Ἐν Κρήτῃ ὅμως εἴπομεν ὅτι πρὸ τῆς λεγομένης Μυκηναϊκῆς περιόδου ἤκμασε πολλοὺς αἰῶνας πρότερον πολιτισμὸς ἀρχαιότερος ὁ ἐπικληθεὶς Καμαραϊκὸς ἢ πρῶτος Μινωϊκός. Εἶναι ἄρα φυσικὸν ὅτι τίθεται οὗτος αἰῶνάς τινας πρότερον καὶ δὴ κατὰ τὸν εἰκοστὸν π. Χ. αἰῶνα.

Τοὺς χρονολογικοὺς τούτους ὑπολογισμοὺς ἐνίσχυσαν ἔτι περισσότερον καὶ ἄλλα ἐν Κρήτῃ ἀνακαλυφθέντα μνημεῖα Αἰγυπτιακά.

Ἐν τῇ κεντρικῇ αὐλῇ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσσοῦ εὑρέθη τὸ κάτω ἥμισυ Αἰγυπτιακοῦ ἀγαλματίου ἐκ διωρίτου λίθου, τὸ ὁποῖον φέρει Αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικὰ καὶ εἰς τὰς τρεῖς πλευράς. Οἱ Αἰγυπτιολόγοι θέτουσι τὸ μνημεῖον τοῦτο κατὰ τὴν 12 ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς 13 Αἰγυπτιακῆς δυναστείας δηλ. οὐχὶ κατωτέρω τοῦ 2000 ἔτους π. Χ. (2). Τὸ στρῶμα, ἐφ' οὗ εὑρέθη, περιέχει ἀγγεῖα Καμαραϊκοῦ τρόπου καὶ κεῖται ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ νεολιθικοῦ, ὥστε τὸ Αἰγυπτ.

(1) Ἴδε τοῦ ζητήματος τούτου ἀκριβῆ ἀνακεφαλαίωσιν Tsuntas-Manatt The Mycenean age p. 316.

(2) A. Evans the Palace of Cnossos 1900 p. 27.

αὐτὸ ἀγαλμάτιον εἶναι σύγχρονον τῆς Καμαρ. ἐποχῆς· ἄρα αὕτη ἤκμαζεν ἤδη κατὰ τὸν εἰκοστὸν π. χ. αἰῶνα.

Παρὰ τὸ βόρειον λουτρὸν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ ὑπὸ τὸ θεμέλιον Μυκηναϊκοῦ τοίχου καὶ 40 ἑκατοστὰ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ Μυκην. δωματίου εὑρέθη δισκοειδὲς πῶμα πυξίδος ἐξ ἀλαβάστρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι γεγλυμμένη ἐντὸς δέλτου (cartouche) ἐπιγραφὴ ἀναφέρουσα τὸ ὄνομα καὶ τοὺς θείους ττίλους τοῦ βασιλέως τῶν Ὑκσὼς Κυάν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Αἰγυπτιολόγου Petrie ἡ κατὰ προσέγγισιν περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου εἶναι 1837-1787 π. Χ. Ἄρα τὸ μνημεῖον τοῦτο δὲν δύναται τεθῇ κατωτέρα τοῦ 1700 καὶ τὸ στρῶμα, ἐν ᾧ εὑρέθη θετέον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Διὰ τῶν δύο τούτων μικρῶν μὲν ἀλλὰ σημαντικῶν μνημείων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ ἐπερρώσθησαν ἔτι πλέον οἱ προηγούμενοι χρονολογικοὶ ὑπολογισμοὶ καὶ σήμερον δυνάμεθα ἄνευ πολλῶν δισταγμῶν νὰ δεχώμεθα, ὅτι ἡ Κρητικὴ περίοδος ἄρχεται μὲν πρὸ τοῦ εἰκοστοῦ π. χ. αἰῶνος, διήκει δὲ μέχρι τοῦ 12, ὅτι κατεστράφη διὰ τῆς βίας ὑπὸ ἐπιδρομέων ὁ πολιτισμὸς οὗτος, ἔκτοτε δὲ ἄρχεται ἡ δωρικὴ καὶ ἑλληνικὴ τῆς νήσου ἐποχή.

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης μηνὶ Μαρτίῳ 1904.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου 1904 ἔληξαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς ἐφετινῆς περιόδου. Τὰ σπουδαιότερα ἐξαγόμενα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἔτους τούτου συνοψίζονται ἐν τοῖς ἑξῆς.

Ἐν Κνωσῷ ὁ κ. Evans ἀνέσκαψε νεκροταφεῖα τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου ἀποτελούμενα ἐκ τάφων λελαξευμένων ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ· τὸ σχῆμα τῶν πλείστων εἶναι τὸ σύνηθες θαλαμοειδὲς μετὰ δρόμου· ἄλλοι ἦσαν κάθετοι ὀρθογώνιοι λάκκοι. Οἱ τάφοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἀρχαιόθεν σεσυλημένοι ἐξ ὁλοκλήρου ἢ ἐν μέρει. Πλὴν τῶν πηλίνων λαρνάκων εὑρέθησαν καὶ κτερίσματα ἀρκετά, ἤτοι πολλὰ ξίφη χαλκᾶ, ὧν διακρίνεται ἓν φέρον χρυσῆν τῆς λαβῆς ἐπένδυσιν μὲ παραστάσεις ζῴων ἐγχαράκτους ἐπ' αὐτῆς καὶ ἄνω κόμβον ἐξ ὄνυχος, ἐγχειρίδια καὶ μαχαίρια καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα καὶ βέλη χαλκᾶ καὶ κάτοπτρα καὶ ξυρά. Πρὸς τούτοις δακτύλιοί τινες χρυσοῖ, περιδέραια χρυσᾶ ἐκ ψήφων ἀνθοσχήμων, ῥοδακοσχήμων καὶ τετραγώνων μετ' ἐκκρούστων διπλῶν ναυτίλων. Εἰς ἕνα τῶν τάφων εὑρέθη ἐλεφάντινον πλοιάριον περιέργου σχήματος. Σειρὰ πηλίνων μυκηναϊκῶν ἀγγείων καί τινες λίθοι ἐγγεγλυμμένοι ἐξήχθησαν ἐπίσης ἐκ τῶν τάφων τούτων.

Ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος εἶναι μέγας θολωτὸς ἡγεμονικὸς τάφος

εὑρεθεὶς εἰς θέσιν Σώπατα ἐπὶ γηλόφου ἓν μίλλιον βορείως τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ. Μέγας δρόμος λαξευτὸς 15 περίπου μέτρων μήκους ἄγει εἰς τὸ στόμιον ἐκτισμένον διὰ μεγάλων πελεκητῶν ὀγκολίθων κατὰ δόμους ἀεὶ προέχοντας, ὥστε οἱ τοῖχοι πρὸς τὰ ἄνω συνήρχοντο καὶ ἀπετέλουν ἁψῖδα. Διὰ τοῦ στομίου τούτου εἰσήρχοντο εἰς τὸν μέγαν νεκρικὸν θάλαμον ἐκτισμένον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ὑπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ θαλάμου ἦτο ἐσκαμμένος κάθετος ὀρθογώνιος λάκκος κτιστός, ὅστις θὰ περιέκλειε τὸν ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας. Ὁ μεγαλοπρεπὴς τάφος εἶχε συληθῇ ἀρχαιόθεν, πρὸ εἰκοσαετίας δὲ ὁ ἰδιοκτήτης εἶχεν ἀφαιρέσῃ μέγα μέρος τῶν πελεκητῶν ὀγκολίθων πρὸς οἰκοδομικὴν χρῆσιν. Μολονότι ὁ τάφος, ὡς εἴπομεν, ἦτο σεσυλημένος πάλιν εὑρέθησαν λείψανά τινα ἀξιόλογα τῶν βασιλικῶν κτερισμάτων, ἤτοι τέσσαρες μεγάλοι καὶ λαμπροὶ πήλινοι ἀμφορεῖς γραπτοὶ τοῦ λεγομένου ἀνακτορικοῦ ῥυθμοῦ τῆς Κνωσοῦ, δύο λίθινοι λαμπτῆρες, ἓν μέγα χαλκοῦν κάτοπτρον καὶ ἄλλα τινὰ ἀγγεῖα ἐξ ἀλαβάστρου καὶ βασάλτου ἐξαίρετα πρὸς τούτοις ψῆφοί τινες ζῳόμορφοι ἐκ κυάνου τεχνητῆς.

Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ ἐκκαθαρίσθη δρόμος πλακόστρωτος ἄγων ἀπὸ τοῦ θεάτρου τοῦ ἀνακτόρου πρὸς τὴν σημερινὴν ἁμαξιτὸν ὁδὸν καὶ ἄνω ταύτης πρὸς τὸν λόφον· παρὰ τὸν δρόμον τοῦτον εὑρέθησαν εἰς μέγα βάθος ἰδιωτικὰ οἰκήματα, ἐν οἷς συνελέγησαν νέαι ἐνεπίγραφοι πινακίδες καὶ πήλινα ἀποτυπώματα σφραγίδων.

Εἰς Ἁγίαν Τριάδα ὁ κ. Halbherr ἀνεῦρε κατὰ τὸ θέρος τοῦτο καὶ ἐκαθάρισε μέγαν κτιστὸν θολωτὸν τάφον, οὗ σώζονται μόνον οἱ κατώτατοι δόμοι ἐκ λίθων πελεκητῶν μετρίου μεγέθους. Ἐν τῷ θόλῳ ἔκειντο κατὰ σωροὺς τὰ ὀστᾶ πολλῶν νεκρῶν ἄκαυτα ἴσως πλειόνων τῶν ἑκατόν, ὥστε ἡ θόλος ἦτο πολυάνδριον. Ἡ ἐποχὴ τοῦ τάφου εἶναι προμυκηναϊκή, ὡς ἐξάγεται ἀσφαλῶς ἐκ τῶν συνευρεθέντων κτερισμάτων, τὰ ὁποῖα ἔχουσι μεγίστην ὁμοιότητα καὶ εἶναι σύγχρονα πρὸς τὰ γνωστὰ κτερίσματα τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου. Τὰ κτερίσματα

εἶναι πεντήκοντα περίπου σφραγίδες ἐξ ἐλέφαντος αἱ πλεῖσται μὲ τύπους ἐγγεγλυμμένους γεωμετρικοὺς ὡς τὰ πολλά, εἰδώλια ἐλεφάντινα καὶ λίθινα Αἰγυπτιάζοντα, μικρὰ χαλκᾶ ἐγχειρίδια καί τινα μικρὰ λίθινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα χαρακτηριστικὰ πανάρχαια. Παρὰ τὴν θόλον ἐντὸς μικρῶν δωματίων εὑρέθησαν τὰ πήλινα κτερίσματα τῶν νεκρῶν ἀγγεῖα καὶ σκεύη οἰκιακῆς χρήσεως καὶ μαγειρικὰ ἐκ τοῦ εἴδους τῶν λεγομένων τραχωτῶν (à la barbotine) τὰ πλεῖστα.

Εἰς τὸ Παλαίκαστρον ὁ κ. Bosanquet ἐκαθάρισε καὶ ἄλλα οἰκήματα ἰδιωτικὰ καὶ τάφους Καμαραϊκοὺς καὶ Μυκηναϊκούς, ἐξήγαγε δὲ πολλὰ λίθινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα σκεύη, ὧν τινα ἐξαίρετα καὶ πρωτοτύπου σχήματος. Ἐξ ἐπιγραφῆς ἑλληνικῆς εὑρεθείσης ἐνταῦθα καὶ περιεχούσης ὕμνον εἰς τὸν Διὰ τὸν Δικταῖον ἐξηκριβώθη, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ θέσις Ἑλεία καὶ τὸ πολυθρύλητον Δικταῖον Ἱερὸν τὸ μῆλον τῆς ἔριδος μεταξὺ Ἰτανίων καὶ Πραισίων (καὶ ὕστερον Ἱεραπυτνίων). Τὸ ἱερον ἦτο ἐκτισμένον ἐπὶ μυκηναϊκῶν ἐρειπίων καὶ πιθανώτατα διεδέχθη ἱερὸν μυκηναϊκὸν πανάρχαιον, ἐξ οὗ καὶ ἡ μεγάλη αὐτοῦ φήμη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην. Δυστυχῶς εὑρέθη ἐκ θεμελίων κατεστραμμένον, τὰ μόνα δὲ σωθέντα λείψανα αὐτοῦ εἶναι αἱ πήλιναι πλάκες τῆς ζωοφόρου μὲ τὰ πολεμικὰ ἅρματα, (αἱ ὁποῖαι πρὸ ἐτῶν εὑρεθεῖσαι ἐνταῦθα κατάκεινται ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου) ὀλίγα χαλκᾶ ἀναθήματα καὶ σκεύη καὶ ἡ περιέχουσα τὸν ὕμνον ἐπιγραφὴ οὐχὶ καὶ αὐτὴ πλήρης. Εἰς ἓν ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων τοῦ Παλαικάστρου εὑρέθησαν δύο μικρὰ ἐλεφάντινα ἀγαλμάτια μεγάλης φυσικοτητος καὶ ἐξαιρέτου τεχνικῆς τελειότητος.

Ἐν Πραισῷ ὁ κ. Bosanquet ἀνεῦρε λείψανά τινα ἀρχιτεκτονικὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκτὸς τῆς πόλεως (Τρίτη Ἀκρόπολις) δωρικοῦ ναοῦ καὶ τεμάχιον Ἐτεοκρητικῆς ἐπιγραφῆς.

Ἡ Ἀμερικανὶς Miss Boyd ἀνέσκαψε μέγα μέρος τοῦ εἰς Γουρνιὰ μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ καὶ ἐκαθάρισε καὶ τέσσαρες θαλαμοειδεῖς λαξευτοὺς τάφους. Ἐκ τούτων συνέλεξε ἀγγεῖα λίθινα καὶ πήλινα καὶ

λάρνακος γραπτὰς λουτηροειδεῖς. Ὁ κ. Seager ἐκ τῆς αὐτῆς Ἑταιρείας ἀνεῦρεν ἄλλον συνοικισμὸν ἀρχαιότερον παρὰ τὸ χωρίον Βασιλικήν, οὗ ἀνέσκαψε μικρὸν μέρος. Τὰ ἐξαχθέντα ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ τούτου πρωτοφανῆ ἀγγεῖα εἶναι περίεργα διά τε τὰ σχήματα καὶ τὸν τρόπον τοῦ χρωματισμοῦ ἀνήκουσι δὲ εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτέραν τῆς Καμαραϊκῆς.

Ἐν Ἡρακλείῳ μηνὶ Ἰουλίῳ 1904.

Σ. Ξ.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ

(Παντελῶς τῆς ὁράσεως ἐστερημένος καὶ οὔτε ν' ἀναγινώσκω οὔτε νὰ γράφω δυνάμενος ἐχρησάμην εἰς τὴν σύνταξιν τῶν Κριτικῶν καὶ Γραμματικῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ταῖς χερσὶ τοῦ Χαρίτωνος Χαριτωνίδου, διδάκτορος τῆς φιλολογίας, ᾧ προθύμως πάνυ καὶ δεξιῶς μοι ὑπουργήσαντι μεγάλην ὀφείλω χάριν. Κ. Σ. Κ.)

ΚΕΦ. Α'

Θατέρᾳ ληπτόν — θήρᾳ ληπτόν.

Παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Γ', σελ. 216 Λιψ. (1828) φέρεται «Εὑρεθήσεται γὰρ οὐχ ἁπλοῦν ἀλλὰ ποικίλον τὸ πρᾶγμα, οὐ θήρᾳ ληπτόν, δυσεύρετον, δυσπεριγένητον, ἐχθρὸν μὲν ὄκνῳ καὶ ῥᾳθυμίᾳ καὶ ἀμελείᾳ, σπουδῆς δὲ καὶ φιλοτιμίας, ἱδρώτων τε καὶ φροντίδων μεστόν». Σημειοῦται δ' ὁ Wendland ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ συγγραφέως τούτου Τόμ. Γ', σελ. 206 (1898) «οὐ om. GF, add. mg. P²—θηρατοῦ GF, τῇ ῥᾳστώνῃ conicio—ληπτὸν MAH²P²: μεμπτὸν GFH¹P¹».

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι πλημμελῶς ἔχει τὸ θήρᾳ, ἄνευ δέ τινος ὄκνου ἀποφαινόμεθα ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Φίλωνος «εὑρεθήσεται γὰρ οὐχ ἁπλοῦν ἀλλὰ ποικίλον τὸ πρᾶγμα, οὐ θατέρᾳ ληπτόν, δυσεύρετον, κτέ.», τουτέστιν οὐ ῥᾴδιον ἢ οὐκ εὔκολον. Γνωστοτάτη παντὶ πεπαιδευμένῳ ἀνδρὶ εἶνε ἡ φράσις θατέρᾳ ληπτόν, δι' ἧς σημαινούσης τὸ δυνάμενον τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ ληφθῆναι μηνύεται χαριέντως ἡ ἔννοια τοῦ ῥᾳδίου ἢ εὐκόλου.

Ὑπομιμνήσκομεν δ' ὅτι ἔκειτο ἄλλοτε ἐσφαλμένως καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα λ. ἐκκείμεθα «οὐ γάρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια πρᾶγμα

ἐκκείμενον οὐδὲ καταβεβλημένον οὐδὲ θήρᾳ ληπτέον». Ἐπηνωρθώθη δὲ πρὸ πολλοῦ τὸ γραφικὸν τοῦτο πταῖσμα, ὡς διδασκόμεθα ἐξ ἧς ἔγραψεν ὁ Κουστῆρος παρατηρήσεως ἐχούσης ὧδε· «οὐδὲ θήρᾳ ληπτέον: Vir doctus in Indice ad Aelianum v. Ἕτερος legendum monet οὐδὲ θατέρᾳ, vel τῇ ἑτέρᾳ (subintellige χειρὶ) ληπτέον: quae elegans est emendatio. Rem enim, quam quis facili negotio conficere vel consequi posse videbatur, Graeci vocabant θατέρᾳ ληπτήν: i. e. *talem, ad quam capiendam una tantum manu opus esset, non vero duabus*. Phrasi hac usus est Numenius apud Eusebium de Praep. Euang. lib. XIV. c. 7. p. 735. sed ubi pro θατέρᾳ ληπτοὶ male hodie legitur θάτερα ληπτοί: quod interpreti Latino fraudi fuit. Quae praeterea de hoc proverbio notavit vir doctus in modo laudato Indice ad Aelianum v. Ἕτερος, hic non repetam, ne aliena scrinia compilare velle videar». Ἀναγκαίως δ' ἔχει νὰ μεταβληθῇ καὶ τὸ ληπτέον εἰς τὸ ληπτόν. Πρβ. καὶ Βοισσονάδην εἰς Φιλοστρ. Ἡρωϊκ. σελ. 469.

Μνημονεύομεν καὶ ἃ περὶ τῆς προκειμένης φράσεως διέλαβεν ὁ Βυττεμβάχιος ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Βοισσονάδου φιλοπονηθείσῃ ἐκδόσει τοῦ Εὐναπίου Τόμ. Β', σελ. 57 «Itaque corrigendus est Synesius in Dione p. 52, B, ubi nunc quidem ex librariorum errore dicit *veritatem non esse* θήρᾳ ληπτὸν πρᾶγμα, *venatioee consequendum negotium*, absurde et contra Platonicam rationem Platonicus, qui re vera scripsit οὐ θατέρᾳ ληπτόν, *non altera manu conprehendendum*: quod item Platonicum est in Sophista p. 152, D: Ὁρᾷς οὖν ὡς ἀληθῶς λέγεται τὸ ποικίλον εἶναι τοῦτο τὸ θηρίον, καί, τὸ λεγόμενον, οὐ τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον: et frequentatum a posteris, v. c. Numenio ap. Euseb. Praep. Evang. p. 735, C: ipso Eusebio IV, p. 136, B. Themistio Orat. V, p. 69, B. X, p. 138, B. Basilio M. De Legendis Gr. Libris p. 449, E. Ruhnkenius meus ante hos quadraginta annos ad recens sibi lectam Epistolam Criticam mihi respondens, de hoc loco scripsit: «θατέρᾳ ληπτὸν verissimum est: quod vereor ne occuparint alii. Nam ex quo Kuhnius in Indice Aeliani Voc. Ἕτερος hanc locutionem exquisita erudi-

tione illustravit, certatim alii aliis locis eam restituerunt. Vide Kusterum ad Suidam Voc. Ἐκκείμεθα. p. 691». Est locus a Suida citatus ille ipse Synesii non nominati, et ut incerti auctoris a Kuhnio emendatus».

Ἄξια παραθέσεως εἶνε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου εἰρημένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1860, σελ. 374 «Turpe vitium obsidet Platonis perelegantem locum p. 226. A: ποικίλον τοῦτο τὸ θηρίον (ὁ σοφιστής) καὶ τὸ λεγόμενον οὐ τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον, cui Theaetetus scite respondet: οὐκοῦν ἀμφοῖν χρή. Plurimorum imitatione celebratus locus est, quos quum pererudite docti homines conquirerent et emendarent, mirabili casu factum est ut Platonem ipsum, τὸν πατέρα τοῦ λόγου, inemendatum relinquerent. Lege mihi eruditam Wyttenbachii annotationem ad Eunapium p. 58, et qui illic indicantur Kuhnius in Indice Aeliani v. ἕτερος et Kusterus ad Suidam v. Ἐκκείμεθα, et optime hanc causam iudicabis. Plato ipse sic scripserat: οὐ θατέρᾳ ληπτόν, quod duobus modis scribae vitiarunt, qui Atticum θατέρᾳ in τῇ ἑτέρᾳ resolverunt et ληπτόν contra dicti sententiam in ληπτέον deformarunt. Qui facile elabitur et multo labore lepide dicebatur *non altera manu posse capi*, unde scite Theaetetus reponit: *itaque ambabus* eum capere *oportet*. Manifestum est ληπτόν non ληπτέον requiri, et notum est—τόν et—τέον crebro inter se permutari. Quod apud Hesychium legitur: Ληπτέος: ἐπὶ τῶν μὴ εὐαλώτων ἐλέγετο, et mendosum et mutilum esse eruditi viderunt, namque interpretatur proverbium: (Οὐ θατέρᾳ) ληπτός. Idem absurdo errore recepit: Ληκτός: κατάληπτος. Recte suo loco dederat Ἄληπτος: ἀκατάληπτος. Qui hunc flosculum e Platone decerpserunt emendatam scripturam secuti sunt, quam aut intactam ipsi servarunt, aut a Criticis recuperarunt depravatam in θήρᾳ ληπτόν, θάτερα ληπτούς, θατεραλήπτους, οὐδ' ἕτερα ληπτοί, et sim. Haec igitur omnia docti Critici diligenter emacularunt, sed Platonem ipsum, ex quo uno omnia haec fluxerunt, nescio quomodo emendare supersederunt» καὶ 1862, σελ. 400 «Proverbium, quo Themistius p. 134 C. usus est, scribae corrupe-

runt. Editur: καίτοι γε προήγορον εἶχον οὐδετέρᾳ ληπτόν, οὐδὲ ὥσπερ γλώττῃ βάρβαρον οὕτω δὲ καὶ τῇ διανοίᾳ. Emendandum est οὐ θατέρᾳ ληπτόν pro οὐδετέρᾳ, sic enim appellabant hominem sollertem et versutum, quem non facile dolo circumvenias, et omnino quidquid non nisi multa cura et labore conficitur οὐ τῇ ἑτέρᾳ vel θατέρᾳ ληπτόν dicitur. Sic Themistius ipse locutus est p. 69 B. μηδὲ ἀνιδρωτὶ λαβέσθαι αὐτῆς οἷόν τε καὶ τῇ ἑτέρᾳ. Sumserunt et alii multi (de quibus vide Kuhnium in Indice Aeliani v. Ἕτερος et Wyttenbachium ad Eunapium p. 58) et Themistius a Platone Sophist. p 226 A. ποικίλον εἶναι τοῦτο τὸ θηρίον καὶ τὸ λεγόμενον οὐ τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον, ubi corrigendum esse monuimus οὐ θατέρᾳ ληπτόν. Quam saepe in hac locutione turbent librarii multis exemplis Kuhnius et Wyttenbachius ll. ll. docuerunt. Ληπτέον pro ληπτόν perperam scriptum est apud Suidam v. Ἐκκείμενον in loco Synesii: οὐ γάρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια πρᾶγμα ἐκκείμενον — οὐδὲ θήρᾳ ληπτέον. Pro θήρᾳ Kuhnius θατέρᾳ rectissime reposuit, sed eadem opera ληπτόν pro ληπτέον repositum oportuerat». Πρβ. καὶ 1877, σελ. 223 «Suid. v. Ἐκκείμεθα: — οὐ γάρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια πρᾶγμα ἐκκείμενον οὐδὲ καταβεβλημένον οὐδὲ θατέρᾳ ληπτέον. Clamat sententia ληπτόν emendari oportere, sed in hac proverbiali locutione tralaticium hoc mendum est». Ὁ Σχάνζιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Η', α'. σελ. 16 «τῇ ἑτέρᾳ ληπτόν Vindob. suppl. 7: τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον BT, θατέρᾳ ληπτόν Cobet».

Ὁ Ῥείμαρος ἔγραψεν ἐν τῇ ἐκδόσει Δίωνος τοῦ Κασσίου σελ. 239 «οἱ δὲ ἑάλων τῇ ἑτέρᾳ: Xylander vertit: *reliqui postridie capti sunt*: putavit enim in voce ἑτέρᾳ intelligendum ἡμέρᾳ. Sed intelligi debet χειρί, ut pulchre notavit Lampertus Bos in animadversionibus ad scriptores quosdam Graecos p. 25. Est locutio proverbialis τῇ ἑτέρᾳ λαβεῖν vel ἁλίσκειν, *sinistra manu capere*, hoc est facili vel nullo negotio, ut non opus sit dextram adhibere, qua plurimum valemus. Sic Plato in Sophista, Sophistas ait esse ποικίλον θηρίον, καὶ τὸ λεγόμενον, οὐ τῇ ἑτέρᾳ ληπτέον». Ὅλως ἀπόβλητον νομίζομεν ἣν ἀπεφήνατο ὁ

Ῥείμαρος γνώμην περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Δίωνος, ἐγκρίνομεν δ' ἀνενδοιάστως τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Τουρνήβου ἀνάγνωσιν «ἑάλΩΣΑΝ τῇ ὑστεραίᾳ», εἰ καὶ ἀποδοκιμάζει αὐτὴν ὁ Στούρζιος ἐν τῇ ἐκδόσει Δίωνος τοῦ Κασσίου Τόμ. Α', σελ. 604. Ἐσφάλη δ' ὁ Ῥείμαρος χρησάμενος τῷ ῥήματι ἁλίσκειν ἀντὶ τοῦ αἱρεῖν.

Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι μνημονεύεται καὶ ἐκφορὰ διὰ τοῦ Η θητέρᾳ ὑπὸ τοῦ Φωτίου ἐν τῷ Λεξικῷ Τόμ. Α', σελ. 273 Ναβ. «θάτερα καὶ θάτερον: λέγεται τό τε ἑνικὸν καὶ τὸ πληθυντικόν· τὸ δὲ ἀρσενικὸν ἅτερος λέγεται· τὰ δὲ θηλυκὰ οὕτω συναλείφεται· ἡτέρα καὶ θητέρᾳ». Γράφει δὲ καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1573, 60 «Ἰστέον δὲ ὡς κατὰ τοὺς παλαιοὺς οὐ μόνον ἕτερον καὶ ἕτερα ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ θῆτα θάτερον καὶ θάτερα λέγεται τὸ τῶν οὐδετέρων πληθυντικὸν (καὶ) ἑνικόν· Χρύσιππος δὲ λέγων τὸν θάτερον τῶν Διοσκούρων ἐσχάτως βαρβαρίζει, ὥς φησι Παυσανίας· τὸ γὰρ ἀρσενικὸν κατὰ τὴν ὀρθὴν ἅτερος λέγεται, κραθὲν ἀπὸ τοῦ ὁ ἕτερος. — Ἔστι δὲ καὶ θατέρου γενικὴ ἑνικὴ καὶ θατέρῳ δοτικὴ τῶν ἑνικῶν, οὐ θατέροις· σολοικισμὸς γὰρ τοῦτο κατὰ Παυσανίαν. Ἐπὶ δὲ αἰτιατικῆς οὐ κιρνᾶται. Τὰ δὲ θηλυκὰ οὕτω συναλείφεται, ἡτέρα καὶ θητέρᾳ· οὔτε δὲ κατὰ γενικὴν οὐδ' αὐτὰ οὔτε κατὰ αἰτιατικὴν κιρνᾶται» (Πρβ. Αἰλ. Διον. καὶ Παυσαν. Ὀνομ. Ἀττικ. σελ. 123 Σχουαβ). Περὶ τοῦ πράγματος γίνεται λόγος καὶ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ', σελ. 2141 Διδ., ἔνθα φέρονται καὶ τάδε «Femininum est Ἡτέρα Soph. OEd. C. 497, Aristoph. Lys. 85, 90 nunc libris invitis in ἁτέρα mutatum, quod cum plurali Ἅτεραι memorat Thomas p. 121. in prosa pauci usurparunt, ut Ἁτέρα Procop. Gotth. 3 p. 155, C» καὶ «Sed Pausanias certe dativum intellexerat θητερᾳ, quum nihili sit θήτερα, quod pro nominativo habuit HSt. In forma dativi autem poetarum Atticorum in libris variatur inter θήτερᾳ et θατέρᾳ vel θατερᾳ. Θήτερᾳ omnes, ut videtur, Eur. Rhes. 449, Aristoph. Av. 1365, nonnulli Soph. Trach. 272, ubi alii θατέρᾳ, ut plerique OEd. T. 782, omnes Eur. Hipp. 894, quod ponit Thomas p. 121». Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον εἰς Ἀριστοφ. Λυσ. σελ. 17.

Ἡ φράσις θατέρᾳ ληπτόν εἶνε εἰρημένη κατ' ἔλλειψιν τῆς δοτι-

κῆς χειρί. Παραλείπεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀμφοτέραις, ὃ ἐμφαίνει τὸ ἐναντίον τοῦ θατέρα, ἡ πληθυντικὴ δοτικὴ χερσί(ν), ὡς παρὰ τῷ Θεοκρίτῳ Εἰδυλλ. Ζ', 157 «δράγματα καὶ μάκωνας ἐν ἀμφοτέραισιν ἔχοισα» καὶ παρὰ τῷ Ὁμήρῳ Ὀδυσσ. Σ, 28 «κόπτων ἀμφοτέρῃσι». Ὁ Εὐστάθιος γράφει σελ. 1835, 43 «ἐν δὲ τῷ κόπτων ἤτοι πλήττων ἀμφοτέραις λείπει τὸ χερσίν, ὡς καὶ ἐν τῷ ἀμφοτέρῃσιν ἐδέξατο, ὃ πρὸ ὀλίγων ἐρρέθη». Λέγει δὲ καὶ Γρηγόριος ὁ Κορίνθου ἐν τῷ περὶ Τρόπων (Ῥητορ. Ἑλλ. Τόμ. Γ', σελ. 221, 13 Σπεγγ.) «Ἔλλειψίς ἐστι φράσις οὐ κατὰ τὸ πλῆρες ἐκφερομένη, ἀλλὰ μιᾷ λέξει ἢ πλείοσιν ἐλλείπουσα, οἷον κόπτων ἀμφοτέρῃσιν· ἐλλείπει γὰρ ταῖς χερσίν» (Πρβ. καὶ Ἀπολλών. Ἀλεξανδρ. περὶ Συντάξ. σελ. 233, 23). Ἀνελλιπῶς ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου Ἰλ. Σ, 22 «ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν» καὶ Ὀδυσσ. Ε, 428 «ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἐπεσσύμενος λάβε πέτρης».

Ποιούμενοι λόγον περὶ τοῦ φερομένου παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ οὐ θήρᾳ ληπτόν ἀπεδοκιμάσαμεν μὲν τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Wendland ἀνάγνωσιν οὐ ῥᾳστώνῃ ληπτόν, ἀπεφηνάμεθα δ' ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε οὐ θατέρᾳ ληπτόν Ἀναγκαῖον δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ μνημονευθῇ ἐνθάδε ἡ παρατήρησις, ἣν ἔγραψεν ὁ Cohn ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἑρμῇ 1897, σελ. 139 «(De Sacrificiis Abelis et Caini) § 37 φρόνησις καὶ ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη καλαὶ πᾶσαι καὶ τέλεια ἀγαθά, ἀλλ' οὐ τῇ ῥᾳστώνῃ ταῦτα ληπτά, ἀγαπητὸν δέ, εἰ συνεχέσι ταῖς ἐπιμελείαις ἐξευμενισθήσονται: Die Worte οὐ τῇ ῥᾳστώνῃ ταῦτα ληπτά sind nach dem Vorgange Mangeys aus der Hs. U aufgenommen, die hier allein das Richtige erhalten hat. F, die Zwillingshs. von U, hat οὔτη ληπτά (sic), alle andern Hss. bieten οὐχ ἁπλῶς ληπταί, worin wir wohl einen Verbesserungsversuch für die verstümmelte Lesart des Archetypus erblicken dürfen. Auch der Papyrus zeigt, dass im Archetypus die Worte nicht ganz deutlich waren, er hat, wenn V. Scheil richtig gelesen hat, ουθετερα λημπτα. Zu dem Ausdruck ῥᾳστώνῃ ληπτά vgl. § 29 τῶν δὲ περὶ αὐτὴν . . . διεξῆλθε (ἡ ἡδονή), τὰ δὲ ἄλλα ὅσα μὴ ῥᾳστώνην εἶχεν ἀμύθητα ὄντα ἐθελοκακοῦσα ἐπεκρύψατο und *de migr. Abrah.* 39 (I 471, 25 M.) ἐὰν μέντοι σκοπούμενος μὴ ῥᾳδίως καταλαμβάνῃς ἃ ζητεῖς,

ἐπίμενε μὴ κάμνων· οὐ γὰρ τῇ ἐκεχειρίᾳ ληπτὰ ταῦτ' ἐστίν, ἀλλὰ μόλις πολλοῖς καὶ μεγάλοις πόνοις ἀνευρισκόμενα. Auch hier hat Philo vielleicht οὐ γὰρ τῇ ῥᾳστώνῃ ληπτὰ geschrieben; denn τῇ ἐκεχειρίᾳ wie die Ausgaben bieten, beruht auf einer Correctur in der Hs. H, die hsl. Ueberlieferung ist τῇ ἑτέρᾳ. Das Wort ἐξευμενισθήσονται scheint nicht richtig zu sein: Mangey vermuthete ansprechend ἐξευμαρισθήσονται».

Εὐκόλως πᾶς τις, νομίζομεν, πείθεται ὅτι οὐχὶ «ἀλλ' οὐ τῇ ῥᾳστώνῃ ταῦτα ληπτά» ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Φίλωνος οὐδὲ «οὐ γὰρ τῇ ῥᾳστώνῃ ληπτὰ ταῦτ' ἐστίν», ἀλλὰ «ἀλλ' οὐ θατέρᾳ ταῦτα ληπτά» καὶ «οὐ γὰρ θατέρᾳ ληπτὰ ταῦτ' ἐστίν» ἢ καὶ κατ' ἀσυνάλειπτον ἐκφορὰν τῇ ἑτέρᾳ. Ἐπειδὴ δ' ἄπορον δύναται νὰ φανῇ πῶς τὸ θατέρᾳ ἢ τῇ ἑτέρᾳ μετέπεσεν εἰς τὸ τῇ ἐκεχειρίᾳ, εὔλογον ἴσως εἶνε νὰ ὑποληφθῇ ὅτι ἐγράφη ὑπό τινος τῇ ἑτέρᾳ χειρί, τοῦτο δ' ἔπειτα κακῶς ἀναγνωσθὲν ἐγένετο τῇ ἐκεχειρίᾳ.

Παρατηροῦμεν ἐν τέλει ὅτι ὁ Heinichen γράψας ἐν τῇ δευτέρα ἐκδόσει τῆς τοῦ Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας σελ. 132 «ἄλλους δὲ ὁ πονηρὸς δαίμων τῆς περὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ διαθέσεως ἀδυνατῶν ἐκσεῖσαι θάτερα ληπτοὺς εὑρὼν ἐσφετερίζετο» ἐσημειώσατο «θάτερα ληπτοὺς scribendum esse quo utitur ipse Euseb. demonstr. evang. IV, 9., conjeci in Varr. Lectt. T. III. p. 313 prior. edit m. et recte recepit Schwegler probante etiam Burtono, qui tamen meam esse illam conjecturam quam confirmat F[a] (θάτερα λήπτους) et O (κατὰ θάτερα ληπτούς), prorsus reticuit, Laemmero etiam Burtoni eam esse falso significante. θατεραλήπτους ABCDE[a] Steph. Val., θατέρᾳ ληπτοὺς GH Str. Z. Br., θεοπαραλείπτους vitiose F[b], κατὰ θάτερα ληπτοὺς O Lr. qui quid legatur in R[ab], non indicavit. Ceterum Hollenb. teste O κατὰ θἄτερα habet».

Ἀδυνατοῦμεν νὰ νοήσωμεν πῶς τῆς γραφῆς θατέρᾳ, τῆς μόνης ὑγιῶς ἐχούσης, προεκρίθη ἡ ἡμαρτημένη θάτερα.

ΚΕΦ. Β'.

Ληπτόν - ληπτέον, οἰκητόν - οἰκητέον εἰσιτητόν - εἰσιτητέον, καταληπτά - καταληπτέα, αἱρετά - αἱρετέα, κτλ.

ληπτὸν-ληπτέον. Γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι τὸ μὲν ληπτόν σημαίνει τὸ δυνάμενον ληφθῆναι, τὸ δὲ ληπτέον τὸ ὀφεῖλον ληφθῆναι. Ἐπειδὴ δ' εὔκολον ἢ εὐχερὲς εἶνε τὸ δυνάμενον τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ ληφθῆναι, οὐχὶ τὸ ὀφεῖλον τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ ληφθῆναι, προφανὲς καθίσταται ὅτι ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θατέρᾳ ληπτόν, γραφικὸν δὲ σφάλμα εἶνε τὸ θατέρᾳ ληπτέον, καθὰ παρετηρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου.

οἰκητόν - οἰκητέον. Παρὰ τῷ Θεοφράστῳ Χαρακτ. ΚϚ' κεῖται «διὰ τοὺς συκοφάντας οὐκ οἰκητέον ἐστὶν ἐν τῇ πόλει». Ὁ Κοβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 61 «In Palatino libro est οὐκ οἰκη (τ) acuto iuxta scripto: secunda manus ωρ adscripsit οἰκήτωρ, quod prorsus absurdum est. In οἰκη (τ) inest οἰκητόν sic: διὰ τοὺς συκοφάντας οὐκ οἰκητόν ἐστιν ἐν τῇ πόλει, *in urbe habitari non potest*, id est: *non est vitalis vita in urbe*. Οἰκητόν dicitur ut βιωτόν, ἀνεκτόν et similia».

εἰσιτητόν-εἰσιτητέον. Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Α', κγ', 3 (σελ 28 Σειλ) «ὡς οὖν ᾐσθόμην οὐκ εἶναί μοι εἰς ταῦτα εἰσιτητόν» καὶ Θεοδώρητ. Τόμ. Δ', σελ 836 «ὅθεν οὐ μόνον ἀνδράσιν ἀλλὰ καὶ γυναιξὶν εἰσιτητὸν εἰς τοὺς θείους νεώς». Φέρεται δ' ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τούτοις καὶ γραφὴ εἰσιτητέον.

καταληπτά-καταληπτέα. Σωραν. περὶ Γυν. Παθ. σελ. 276,4 Ἑρμ «τῶν ῥηθέντων αἰτίων τῆς δυστοκίας ἃ μὲν ἐξ αὐτῶν ἐστι καταληπτέα, ἃ δὲ οὔ». Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε καταληπτά.

αἱρετά-αἱρετέα. Ξενοφ. Ἀπομν. Α', α', 7 «πάντα τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀνθρώπου γνώμῃ αἱρετέα ἐνόμιζεν εἶναι». Ὁ Λ. Δινδόρφιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπομνημονευμάτων σελ. 5 «αἱρετά pro αἱρετέα Schneiderus, ut καθαιρετέον ego

apud Thucyd. 1, 121 scripsi καθαιρετόν». Πρβ. Κύρ. Παιδ. Α', ϛ', 23 «Δῆλον, ἔφη, ὦ παῖ, ὅτι ὅσα μὲν ἔστι μαθόντα εἰδέναι, μαθὼν ἄν, ὥσπερ τὰ τακτικὰ ἔμαθες· ὅσα δὲ ἀνθρώποις οὔτε μαθητὰ οὔτε προορατὰ ἀνθρωπίνῃ προνοίᾳ, διὰ μαντικῆς ἂν παρὰ θεῶν πυνθανόμενος φρονιμώτερος ἄλλων ἂν εἴης» καὶ Πλάτ. Πρωταγ. σελ. 319, Β' «ὅθεν δὲ αὐτὸ ἡγοῦμαι οὐ διδακτὸν εἶναι μηδ' ὑπ' ἀνθρώπων παρασκευαστὸν ἀνθρώποις, δίκαιός εἰμι εἰπεῖν» καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς «καὶ τἄλλα πάντα οὕτως, ὅσα ἡγοῦνται μαθητά τε καὶ διδακτὰ εἶναι» καὶ Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 98, Α' «ἀλλ' ἐλήρησεν εἰπὼν ὁ Σοφοκλῆς ὅτι πᾶν τὸ ζητούμενον ἁλωτόν, ἐκφεύγει δὲ τἀμελούμενον· καὶ πάλιν αὖ τὰ πράγματα διαιρῶν· τὰ μὲν διδακτὰ μανθάνω, τὰ δ' εὑρετὰ ζητῶ, τὰ δ' εὐκτὰ παρὰ θεῶν ᾐτησάμην» καὶ Θεμίστ. Λόγ. σελ. 384,1 Δινδ. «οὗτος ταῦτα μὲν οὐκ ἐνόμιζεν εὑρετὰ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ κατατρίβειν τὸν βίον καὶ τῶν ὠφελίμων ἀποκωλύειν». Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Ἀπομνημονευμάτων κείμενον μαθήματα μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν *Nov. Lect.* σελ. 647 εἰς τὸ μαθητά, ὃ ἐγένετο ἀποδεκτὸν καὶ ὑπὸ τοῦ Λ. Δινδορφίου. Ὑπομιμνήσκομεν δ' ὅτι καὶ ἐν τῷ ἐκ τοῦ Πρωταγόρου τοῦ Πλάτωνος παρατεθέντι χωρίῳ πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ μαθητά φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη μαθήματα. Μετέπεσε δὲ καὶ τὸ μαθητῶν, γεν. πληθ. τοῦ μαθητής, εἰς τὸ μαθημάτων, ὡς παρετήρησεν ὁ Λ. Δινδόρφιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπομνημονευμάτων σελ. 5. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 759, Α' λέγεται «Thucydidi I,121, καθαιρετὸν restituendum esse ex Dion. Cass. Exc. Vat. p. 181 monet L. Dindorfius» (Πρβ. Πόππον εἰς Θουκυδ Τόμ. Α', α', σελ. 188 ἐκδ μικρ.). Γράφει δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1879, σελ. 46 «Minutiora complura sciens omitto, et unum tantum addam quia Dionis testimonio vera lectio apud Thucydidem vindicatur. Corinthiorum legati in concilio Spartanorum (Thucyd. I. 121) ita dicunt: ὃ γὰρ ἡμεῖς ἔχομεν φύσει ἀγαθόν, ἐκείνοις οὐκ ἂν γένοιτο διδαχῇ, ὃ δ' ἐκεῖνοι ἐπιστήμῃ προύχουσιν καθαιρετΕΟΝ ἡμῖν ἐστι μελέτῃ. L. Dindorf. sensit καθαιρετΟΝ verum esse. Nemo obtemperat. Apud Dionem (in Maii *Exc.* p. 181. Bekk. p. 47.) Consul Appius Claudius prorsus idem dicit de Romanis et Cartha-

giniensibus: illis virtutem inesse, his rerum nauticarum peritiam, sed hanc peritiam κτητόν τε καὶ καθαιρετΟΝ μελέτῃ εἶναι. τὸ δὲ εἰ μὴ φύσει τῳ προσείη οὐκ ἂν διδαχῇ πορισθῆναι. Tam certum est καθαιρετόν unice verum esse quam haec ex Thucydidis imitatione fluxisse» (Ἴδε καὶ Ἐρουερδῆνα ἐν *Stud. Thucyd.* σελ. 19 καὶ 35). Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Θουκυδίδου φέρεται οὐ μόνον τὸ πλημμελὲς καθαιρετέον ἀλλὰ καὶ τὸ ὀρθὸν καθαιρετόν.

φευκτόν - φευκτέον. Στοβ. Ἐκλογ. Τόμ. Β', σελ. 89, 17 Μειν. «τούτους μὲν οὖν αἱρετούς, φευκτέον δὲ τὸν κατὰ κακίαν». Τὸ ὀρθὸν φευκτόν ἀποκατέστησεν ὁ Σπέγγελος.

ἐπιβατόν - ἐπιβατέον. Παραδοξογρ. σελ. 30, 12 Οὐεστερμ. «περὶ δὲ Πανδροσίαν τῆς Ἰαπυγίας ἴχνη τοῦ θεοῦ δείκνυται, ἐφ' ἃ οὐδενὶ ἐπιβατέον». Μεταγραπτέον «ἐφ' ἃ οὐδενὶ ἐπιβατόν», τουτέστιν ἐφ' ἃ οὐδενὶ ἔξεστιν ἐπιβαίνειν ἢ ἐπιβῆναι».

Παρὰ τῷ Ἀρριανῷ Ἀναβ. Δ', κα', 3 ἀπαντᾷ «οὕτω πάντα ᾤετο χρῆναι βατά τε αὐτῷ καὶ ἐξαιρετέα εἶναι». Πρβ. καὶ Σουΐδ. σελ. 216 Βεκκ. «πάντα δὲ τῷ Ἀλεξάνδρῳ βατά τε καὶ ἐξαιρετέα εἶναι ἐδόκει». Ἀνέγνωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἑλλενδέτου σεσημειωμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀρριανοῦ Ἀναβάσεως Τόμ. Β', σελ. 85 κέ., ἀλλὰ πιθανώτατον ὑπολαμβάνομεν ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ ἐξαιρετά, ἄλλως τε καὶ φερομένης ἔν τισι τῶν κωδίκων τοῦ Σουΐδα τῆς γραφῆς ἐξαίρετα. Κάλλιστα ἔχει τὸ παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ κείμενον Τόμ. Α', σελ. 114 Δινδ. «ὅτι ἡ Καρχηδὼν πολλοῖς Ῥωμαίων ἐξαιρετέα ἐδόκει εἶναι».

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη πλημμελῶς ἐξαιρετέα ἀντὶ τοῦ ἐξαιρετά, οὕτω καὶ τοὐναντίον ἐξαιρέτους ἀντὶ τοῦ ἐξαιρετέους παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Κύρ. Παιδ. Β', β', 23 «ἐξαιρέτους εἶναι ἐκ τῆς στρατιᾶς». Ἐπηνωρθώθη δὲ πρὸ πολλοῦ τὸ γραφικὸν τοῦτο σφάλμα καὶ εἶνε ἐγκεκριμένη παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ἡ γραφὴ ἐξαιρετέους. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἀντὶ τοῦ ἐν § 25 κειμένου «ὥστε παντάπασιν ἐξαιρετέοι ἡμῖν οἱ τοιοῦτοί εἰσι» ἓν τῶν ἀντιγράφων ἔχει ἐξαίρετοι (Ἴδε Λεξ. Ξενοφ. Στουρζ. Τόμ. Β', σελ. 205 καὶ Θησαυρ. Στεφ. Τόμ. Γ', σελ. 1218). Συνεχύθησαν δὲ καὶ τὸ περιαιρετέον καὶ περιαιρετόν (Ἴδε Λουδούϊχον ἐν τῷ *Arist. Homer. Textkr.*

Τόμ. Α', σελ. 226). Ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐκδοὺς παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ Τόμ. Α', σελ. 360, 7 «ταῦτα ἡμῖν νῦν παραθετέα μόνα ἐν ὑπογραφῆς μέρει» ἐσημειώσατο «παραθετέα Wakefieldus in Thesauro vol. 6. p. 257 pro παραθετά».

Παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ἀκομινάτῳ ἁπαντᾷ Τόμ. Α', σελ. 32, 27 Λάμπρ. «ὦ γλῶττα μὲν ἐξάγγελος ἀγαθή, τὰ ἔκφορα μόνα καὶ ῥητέα μηνύουσα» καὶ σελ. 31, 14 «ὑπαναγνοῦσα καὶ μαθοῦσα ὅ,τι λεκτὸν καὶ ὅ,τι μὴ ῥητὸν ἐξ ὧν ἐκείνη ὡς γραμματέως ἐχάραξε κάλαμος». Πιθανώτατον δ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἀκομινάτου ῥητά. Πρβ. καὶ σελ. 111, 31 «ζωοφαγίαν μὲν καὶ μέθην καὶ γαστρὸς ἀκρασίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ ἐδεστὰ τύρβην ἐπιχειροῦμεν ἀποτίθεσθαι» καὶ σελ. 334, 24 «καί τι βρωτοῦ καὶ ποτοῦ προσενεγκοῦσα τὴν ἀναζώωσιν ἐμπεδοῖ». Ἀναγνωστέον δ' ἴσως καὶ σελ. 10, 20 «πότερον ὡς αἱρετὸς αὐτὸς καθ' αὑτόν ἐστιν ὁ λόγος ἐρεῖς;» καὶ 25 «ταῦτα γὰρ οὐ δι' ἑαυτὰ αἱρετά, δι' ἕτερα δέ κτέ.» ἀντὶ τοῦ αἱρετέος καὶ αἱρετέα.

Παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε ὅτι παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ πρὸς Ῥήτορ. § 101 φέρεται «οὐ πᾶν δέ γε τὸ καθ' ἕτερον κίνημα ληπτέον ἐστὶν ἑτέρῳ» καὶ § 104 «Ἐπεί τοί γε, εἰ ψιλῶς ἐπαινετέον τὴν εὐγένειάν ἐστι καὶ πολυτεκνίαν καὶ πᾶν (τὸ) τοιουτῶδες, ἐπαινετέος καὶ Βούσιρις καὶ Ἄμυκος καὶ Ἀνταῖος οἱ ξενοκτόνοι, ὅτι Ποσειδῶνος ἦσαν υἱεῖς, ἐπαινετὴ δὲ καὶ ἡ Νιόβη, ὅτι πολύτεκνος. Ἐναντίως τε, εἰ ἡ ἀμορφία καὶ ἡ πενία ψεκτόν, ψεκτέος μὲν Ὀδυσσεύς, ὅτι χερνήτου λαβὼν σχῆμα ἀνδρῶν δυσμενέων κατέδυ πόλιν, ψεκτὸς δὲ ὁ Διὸς Περσεύς, ὅτι πήραν περιηρτημένος τὴν ἄνυδρον ὥδευε Λιβύην». Ὁ Βεκκῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σέξτου μετέβαλε μὲν τὸ ληπτέον εἰς τὸ ληπτόν σελ. 695, 5 καὶ τὸ ψεκτός εἰς τὸ ψεκτέος σελ. 695, 32 ἀλλ' ἐτήρησεν ἀμετάβλητα τὸ ἐπαινετή καὶ τὸ ψεκτόν. Ψεκτέος εἶνε ἐκεῖνος, ὃν χρὴ ψέγειν ἢ ὃν ὀφείλει τις ψέγειν, καὶ ἐπαινετέος ἐκεῖνος, ὃν χρὴ ἢ ὀφείλει τις ἐπαινεῖν, ψεκτὸς δ' ὁ ψόγου ἄξιος καὶ ἐπαινετὸς ὁ ἐπαίνου ἄξιος. Πρβ. καὶ θαυμαστὸς καὶ ἀγαστός, κτλ. Λέγεται δὲ καὶ ἀξιοθαύμαστος καὶ ἀξιάγαστος, κτλ. Καὶ ὁμολογεῖται μὲν ὅτι κατὰ τὸ εἰκὸς πρέπει νὰ ψέγῃ τις ἢ ὀφείλει τις νὰ ψέγῃ τὸν ψεκτὸν ἤτοι τὸν

ψόγου ἄξιον καὶ νὰ ἐπαινῇ τὸν ἐπαινετὸν ἤτοι ἐπαίνου ἄξιον, ἀλλ᾽ ὅτι δὲν γίνεται τοῦτο πάντοτε δηλοῦται ἐκ τοιούτων τινῶν ῥήσεων, οἷαι αἱ ἐπιφερόμεναι «ψεκτὸς μὲν ὁ ἀνήρ ἐστιν, ἀλλὰ φίλος ὢν οὐκ ἔστι ψεκτέος» καὶ «ἐπαινετὸς μὲν ὁ ἀνήρ ἐστιν, ἀλλ᾽ ἐχθρὸς ὢν οὐκ ἔστιν ἐπαινετέος».

ΚΕΦ. Γ΄

Τὸ οὐδέτερον **ἔλεος, ἐλέους**, κτλ. εἶνε ἀλλότριον τοῦ δοκίμου ἑλληνισμοῦ ἔχοντος μόνον τὸ ἀρσενικὸν **ἔλεος, ἐλέου**, κτλ.

Ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς Παρέργοις τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου σελ. 40 ἐκδ. β΄ εἶνε γεγραμμένον «οὐδενὸς γὰρ ἐλέους τυγχάνει ἡ τῆς αἰδοῦς κατακοίνωσις, οὐδ᾽ ἂν κάλλει τις ἔτι, ἢ ἡλικίᾳ, ἢ πλούτῳ γαμέτην εὕροιτο».

Οὐδετέρως τὸ ὄνομα ἔλεος ἐκφερόμενον εἶνε ἀλλότριον τοῦ καθαροῦ καὶ ἀκηράτου ἑλληνισμοῦ. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐλέγετο ἀείποτε ἀρσενικῶς ὁ ἔλεος, τοῦ ἐλέου, κτλ., ὅλως δ᾽ ὑπ᾽ αὐτῶν ἠγνοεῖτο τὸ οὐδέτερον τὸ ἔλεος, τοῦ ἐλέους, κτλ. Εἶνε δὲ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα παλαιότατον ἀπαντῶν καὶ παρ᾽ Ὁμήρῳ ἅπαξ (Ἴδε Δυντζῆρον ἐν *Homer. Abhandl.* σελ. 333).

Ὁ Εὐστάθιος λέγει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 432,15 «Οὕτω δὲ διφορεῖται σὺν ἄλλοις καὶ τὸ ὄνειδος· ἔστι γὰρ καὶ ὁ ὄνειδος. Τοιοῦτο καὶ τὸ ὁ σκότος καὶ τὸ σκότος καὶ ὁ ὄχος, ἐξ οὗ παρὰ Σοφοκλεῖ τὸ Βαρκαίοις ὄχοις καὶ παρ᾽ Ὁμήρῳ τὸ ὄχεα ἐκ τοῦ τὸ ὄχος, οὗ, φασί, καὶ δοτικὴ τῷ ὄχει. Τῶν διφορουμένων δὲ καὶ ὁ ἔλεος καὶ τὸ ἔλεος· κατα δέ τινας καὶ ὁ θρῆνος καὶ τὸ θρῆνος» και σελ. 1632, 18 «Ὅτι δὲ τὸ μνημονευθὲν σκύφος διφορεῖται κατὰ τὸ ἄφενος καὶ ὄνειδος καὶ ἔλεος δηλοῖ ὁ γράψας τὸ σκύφον μαστεύων κυλικηγορήσων ἔρχομαι ἤγουν ἀγορευσων περὶ κυλίκων» (Πρβ. Ἀθήν. σελ. 461, Ε΄. Ἴδε Βεργκιον ἐν τῇ Δ΄ ἐκδοσει τῶν Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Γ΄, σελ. 559). Τῆς γενικῆς τοῦ οὐδετέρου ὀνόματος ἔλεος ποιεῖται χρῆσιν ὁ Εὐσταθιος σελ. 1351, 59 «αἰτεῖται δὲ ὁ γέρων ὡς μὲν ἐχθρὸς λύσιν ἔχθρας, ὡς δὲ δυστυχὴς ἐλέους τυχεῖν» καὶ μετ᾽ ὀλίγα «ἐλε-

εινὸς δὲ ὁ ἐλέους ἄξιος» καὶ σελ. 1565,5 «ἐθέλων καὶ φιληθῆναι καὶ ἐλέους τυχεῖν».

Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 326,28 «Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐλέους διὰ τοῦ Ε ψιλοῦ· παρὰ γὰρ τῷ ἕλω τὸ λαμβάνω· τὸ γὰρ ἔλεος πάντες λαμβάνομεν· ἔστι δὲ καὶ ἀρσενικῶς ὁ ἔλεος»

Γράφει δὲ καὶ ὁ Ματθίας ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 262 ἐκδ. γ' (1835) «ἔλεος gebraucht Isocr. in Callim. p 378 D. im Genitiv als Neutrum ἐλέους. Vgl. Eustath. ad Il. γ, p. 346, 38. Lips. Od. ι, p. 346, 23. Als, Neutr. findet es sich beisonders bei den LXX. und im N. T» (Πρβ. καὶ σελ. 221).

Διφορεῖται ἀληθῶς τὸ ὄνομα ἔλεος, ἀλλ' ἡ κατ' οὐδέτερον γένος ἐκφορὰ αὐτοῦ παντάπασι τοῖς ἀρχαίοις ἄγνωστος οὖσα εὑρίσκεται μάλιστ' ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, οἷον ἐν τῇ Γενέσει ΚΔ', 14 «ὅτι ἐποίησας ἔλεος μετὰ τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ» καὶ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς ΙΔ', 19 «ἄφες τὴν ἁμαρτίαν τῷ λαῷ τούτῳ κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου» καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ τοῦ Σειρὰχ ΙΗ', 4 «καὶ τίς προσθήσει ἐκδιηγήσασθαι τὰ ἐλέη αὐτοῦ;» καὶ ΜΔ', 27 «καὶ ἐξήγαγεν ἐξ αὐτοῦ ἄνδρα ἐλέους» καὶ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς ΡϚ', 43 «τίς σοφὸς καὶ φυλάξει ταῦτα καὶ συνήσει τὰ ἐλέη τοῦ κυρίου; καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ Α', 72 «ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν» καὶ Α', 78 «διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν» καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ Θ', 23 «ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δοξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους» καὶ ΙΑ',31 «ἠπείθησαν τῷ ἡμετέρῳ ἐλέει» καὶ ἀλλαχοῦ. Τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ ἐλέη ἐμνήσθη ὁ Λοβέκκιος ἐν τῷ Ῥηματικῷ σελ 312 λέγων» Saepe pluraliter efferuntur quae apud nos singularia sunt θάλπη et ψυχη Herod. V. 10. τὰ ἐλέη Sirac. XVIII. v. 4. τὰ ἔχθη Dionys. Antiqq. III 7. τὰ κάλλη Plat. τὰ δέη Lys. c Andoc. p. 105, 9 pro quo Aelianus δέα dixit ut κρέα, γέρα analogia fallaci ductus. Eodem pertinent epicorum vocabula κλέα et μένεα». Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης θὰ γράψωμεν τα δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ. Παρατηροῦμεν δ' ὅτι δὲν ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ψύχη ἀλλὰ ψύχεα.

Ἐν τοῖς τοῦ Ὠσηὲ Ϛ', 6 φέρεται «διότι ἔλεος θέλω ἢ θυσίαν»,

ἐν δὲ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ κεῖται Θ', 13 «πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστιν ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν» καὶ ΙΒ', 7 «εἰ δὲ ἐγνώκειτε τί ἐστιν ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἔν τε τοῖς χωρίοις τούτοις τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ ὑπάρχει καὶ γραφὴ ἔλεοΝ. Λέγει δὲ καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς σελ. 580 Ποττ. «ὁ δὲ ἔλεος οὐχ ἥ τινες τῶν φιλοσόφων ὑπειλήφασι λύπη ἐπ' ἀλλοτρίαις συμφοραῖς, μᾶλλον δὲ ἀστεῖόν τί ἐστιν, ὡς οἱ προφῆται λέγουσιν· ἔλεον γάρ φησι θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸ οὐδέτερον ὄνομα εἶνε νῦν ἐγκεκριμένον (Ἴδε Οὐϊνῆρον ἐν Γραμματ. Καιν. Διαθ. σελ. 62 ἐκδ. ς' καὶ Ἀλ Βουτμαννὸν ἐν Γραμματ. Καιν. Διαθ. σελ. 20).

Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς γράφει ἐν τῷ Ἱερατικῷ Συνεκδήμῳ σελ. 250 «Δῴη . . . . εὑρεῖν ἔλεος. Οἱ παλαιοὶ ἀρσενικῶς, Ὁ ἔλεος, οἱ ἀποστολικοὶ συγγραφεῖς ἀδιαφόρως Ὁ ἔλεος, καὶ Τὸ ἔλεος, οἱ ἑβδομήκοντα, σπανιώτατα εἰς τὸ ἀρσενικόν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν μὲν τοῖς Ψαλμοῖς Ρ', 1 φέρεται «ἔλεοΣ καὶ κρίσιν ᾄσομαί σοι», παρὰ δὲ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Β', σελ. 81 «καθάπερ καὶ ὁ ὑμνῳδός εἰπέ που· ἔλεοΝ καὶ κρίσιν ᾄσομαί σοι».

Ἐν τοῖς τοῦ Ἰωνᾶ Β', 9 (Παλ. Διαθ. Τόμ Β', σελ. 363 Διδ.) ἀπαντᾷ «φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ ἔλεος αὐτῶν ἐγκατέλιπον». Ἐν δὲ τοῖς Ἐπιμερισμοῖς τοῦ Χοιροβοσκοῦ σελ. 191, 14 εὑρίσκομεν τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Ἔλεον αὐτῷ : ὁ ἔλεος ἀρσενικόν».

Παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ βλέπει τις τήν τε κατ' ἀρσενικὸν γένος ἐκφορὰν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος καὶ τὴν κατ' οὐδέτερον, οἷον σελ 5 «ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς» καὶ σελ. 74 «ἐλέου μᾶλλον ἢ θεοσεβείας ἄξια πεπονθότες» καὶ «ἐκφεύγοντες ἐπὶ τὸν ἔλεον τὸν ἐξ οὐρανῶν» καὶ σελ. 141 «ἐλέους γὰρ καὶ ἐλέγχου σκοπὸς ἡ τῶν ἐλεγχομένων σωτηρία» καὶ σελ. 467 «τὸ δὲ ἔλεος λύπην (ἀποδιδόασιν) ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι» καὶ σελ. 855 «κατ' ἔλεον δὲ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας αἱ προσεχεῖς τῆς προνοίας ἐνεργοῦνται οἰκονομίαι» καὶ σελ. 205 «μυστικῶς ταύτῃ νοοῦσι τὸ ἔλαιον, ὅ αὐτός ἐστιν ὁ κύριος, ἀφ' οὗ τὸ ἔλεος τὸ ἐφ' ἡμᾶς». Παρατιθέμεθα ἃ περὶ τοῦ κομψοῦ τούτου ἔγραψεν ὁ πολὺς Κόβητος ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 214 «Περὶ μὲν τῆς τῶν πάλαι Ἑλλήνων

προφορᾶς, ὦ βέλτιστε Κόντος, οὔτι μαχήσομαι οὔτε σοὶ οὔτε τῳ ἄλλῳ, μάταιον γὰρ καὶ ἀνήνυτον τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐδὲν πλέον ποιήσομεν ζητοῦντες, ὁ δὲ φιλονικῶν ἐν τούτοις γέλωτα τοῖς εὖ φρονοῦσιν ὀφλήσει, ὅμως δ' οὔ σε κρύψω ὅτι μοι δοκεῖ ὁ Κλήμης τὸ ΑΙ καὶ τὸ Ε ὁμοίως προφέρεσθαι. Τεκμαίρομαι δὲ ἐκ τῶν σελ. 205 καὶ 206 γεγραμμένων «μυστικῶς ταύτῃ νοοῦσι τὸ ἔλαιον ἀφ' οὗ τὸ ἔλεος τὸ ἐφ' ἡμᾶς» καὶ μετ' ὀλίγα «ἔλαιον μὲν ὡς μαθητὴν ἠλεημένον». Ταῦτα δ' ἐστὶ μὲν ὑπό τι ἄτοπα καὶ καταγέλαστα, παντελῶς μαινομένου δ' ἂν ἦν τὸ τοιαῦτα γράφειν εἰ μὴ τὸ ἔλαιον καὶ τὸ ἔλεος οὕτω γ' ἀκοῦσαι ἦν ὁμοιότατα. Ἄξιον μνείας νομίζομεν τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου κείμενον σελ. 312, 12 «ἡ δὲ ἐλαία διὰ τὸν καρπὸν τοῦ ἐλαίου τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ θεοῦ μηνύει». Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ ἐλεγχθῇ ἐνθάδε ἡ πλημμέλεια τοῦ ὑπὸ τοῦ Κούμα εἰρημένου ἐν τῷ Λεξικῷ Τόμ. Α', σελ. 338 «Ἔλεος — Εἰς τὸν Ἀριστοφ. Ὄρν ἀστεία παιδιὰ μὲ τὸ ἔλεος καὶ ἔλαιον». Ἐν τοῖς Ὄρνισι τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 1589 λέγει ὁ οἰκέτης πρὸς τὸν Πεισθέταιρον «ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ». Οὗτος δ' ἀναφωνεῖ «καὶ μὴν τά γ' ὀρνίθεια λιπάρ' εἶναι πρέπει». Φανερὸν δὲ παντὶ μὴ λίαν περιέργῳ ὄντι ἀποβαίνει ὅτι ἄνευ παιδιᾶς ἐρρήθη τὸ ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ, ὡς τὸ ἐν ταῖς Νεφέλαις στίχ. 56 ἔλαιον ἡμῖν οὐκ ἔνεστ' ἐν τῷ λύχνῳ. Γελοιότατον δ' εἶνε τὸ εἰς τὸ χωρίον τῶν Ὀρνίθων φερόμενον σχόλιον. «Ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν: ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐλεοῦμεν, οὐ πειθόμεθα». Παράδοξον ἡμῖν προσπίπτει ὅτι ἡ ἄτοπος αὕτη γνώμη ἔτυχεν ἀποδοχῆς ὑπὸ τοῦ Βαλκεναρίου. Τάδε γράφει ὁ ἐπιφανὴς κριτικὸς ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι τοῖς εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν (*Select. e Scholis Valckenarii in Libr. quosdam Nov. Test.* Τόμ. Β', σελ. 452). «De homine duro et intractabili proverbium frequentabant Graeci Ἔλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύθῳ. quod explicant Grammatici οὐκ ἐλεοῦμεν, *non sumus misericordes*».

Ἐποιήσατο δὲ χρῆσιν τοῦ οὐδετέρου ἔλεος καὶ τοῦ πληθυντικοῦ αὐτοῦ ἐλέη καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Τόμ. Δ', 6', σελ. 38,18 Δινδ. «ἐκείνοις μικρὸν ἔλεος ποίησον» καὶ σελ. 39, 16 «ταχὺ τὰ ἐλέη σου εἰς ἡμᾶς θεωρήσουσι». Ἀλλ' ἐν σελ. 38, 26 κεῖται «ἐπίβλεψον ἐπ' αὐτοὺς ἐν ἐλέοις καὶ οἰκτιρμοῖς σου».

Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Φωτίου ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς σελ. 248 Βαλ. «ἐλέους πηγή» καὶ σελ. 285 «τὰς τῆς συμπαθείας πηγὰς καὶ τοῦ ἐλέους ἀναβλύζων» καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐστρατίου Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Κ΄, σελ. 92,21 «τίς ἂν εὐδαιμονίσοι ἐλέους παθόντα καὶ θρήνων ἄξια;» καὶ ὑπὸ τοῦ Τζέτζου Ἱστορ. Χιλ. Ζ΄. 275 (σελ. 250 Κισλ.) «ὡς οὐδαμοῦ παρά τινος ἐλέους ἠξιοῦτο» καὶ Θ΄, 735 (σελ. 352) «ἀξιωθεὶς ἐλέους τε καὶ οἰκτιρμῶν Αἰόλῳ» καὶ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Παχυμέρη (Παχυμέρους) Τόμ. Α΄, σελ. 70,17 «ἐπιμετρουμένου τοῦ ἐλέους πλείστοις ἡμιόνων σάγμασιν· ἀλλ' ἐπιμετρεῖται τῷ ἐλέει τὸ τοῦ θεοῦ ἔλεος, καὶ ῥαΐζει τῆς νόσου ὁ ἀσθενῶν καὶ ἐπιγάνυται, ὡς εἰκός, τῷ ἐλέει» (ἀλλὰ στίχ. 21 ἐλέου) καὶ ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Σκυθοπόλεως Πατρολ. Ἑλλην. Τόμ. ΠϚ΄, α΄, σελ. 232 β΄ «ἐλέει θεοῦ». Συχνότερον δ' ὅμως εἶνε τὸ ἐλέῳ θεοῦ, οἷον «Μαριανὸς ἐλέῳ θεοῦ πρεσβύτερος καὶ ἀρχιμανδρίτης», κτλ. Γενικὴ πληθυντικὴ ἐλεῶν φέρεται ἐν τῷ Βίῳ Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου Ϛ΄ «προφάσεως συμβάσης ἐλεῶν ἔν τινι πόλει».

Ἐν ῥήσει τοῦ Κέλσου παρ' Ὠριγένει Τόμ. ΙΘ΄, σελ. 82 εἶνε γεγραμμένον «οἵαν δὴ καὶ Παπίσκου τινὸς καὶ Ἰάσονος ἀντιλογίαν ἔγνων οὐ γέλωτος ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέους καὶ μίσους ἀξίαν». Πρβ. καὶ σελ. 83 «οὐκ οἶδα δ' ὅπως τὰ ἄμικτα καὶ οὐ πεφυκότα ἅμα συμβαίνειν ἀνθρωπίνῃ φύσει συναγαγὼν εἶπε τὸ βιβλίον ἐκεῖνο ἐλέους καὶ μίσους ἄξιον εἶναι».

Ἀλλ', ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄνω εἴπομεν, οὐδεὶς τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων οὐδέποτε τοῦ οὐδετέρως λεγομένου ὀνόματος ἔλεος, ἐλέους, κτλ. χρῆσιν ἐποιήσατο, μόνου τοῦ ἀρσενικοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν φερομένου.

Ὁ Σουΐδας διαστέλλων τὰ κατὰ τὸν τόνον μόνον διαφέροντα ἀρσενικὰ ὀνόματα ἔλεος καὶ ἐλεός γράφει «Ἔλεος ἀρσενικῶς ἡ ἐλεημοσύνη, ἐλεός δὲ ὀξυτόνως ἡ μαγειρικὴ τράπεζα. Ἀριστοφάνης· ἴθι δὴ κάθελ' αὐτοῦ τοὐλεόν· τουτέστι τὸ μαγειρικὸν τραπέζιον». Οὐδαμῶς νῦν ἐξετάζομεν ἂν ἐν τῇ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων γλώσσῃ ὑπῆρχεν ἀρσενικὸν ὄνομα ἐλεός, παρατηροῦμεν δὲ μόνον ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους μνημονευθὲν τοὐλεόν εἶνε προφανῶς οὐδετέρου γένους (= τὸ ἐλεον), οὐχὶ ἀρσενικοῦ. Ἡ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει χρῆσις τοῦ οὐδετέρου ἐλεόν ἠξιώθη μνείας ὑπὸ τοῦ

Εὐσταθίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 749,5 λέγοντος «ὁ δὲ ἐλεὸς γίνεται μὲν ἀπὸ τοῦ ἕλος ἔλεος, εὕρηται δὲ καὶ οὐδέτερον, ὡς δηλοῖ τὸ κάθελε τοὔλεόν παρὰ τῷ κωμικῷ». Τὴν ῥῆσιν τοῦ Σουίδα ἀναγινώσκοντες ἀνεμνήσθημεν τοῦ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου γεγραμμένου ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 612 «Θύμος (ὁ) — [ἴσως καὶ τὸ] Ταὐτὸν θύμον φαγόντες, Ἀριστοφ.». Τὸ ταὐτὸν θύμον εἶνε ἀναμφιλόγως γένους οὐδετέρου συναλειφθὲν ἐκ τοῦ τὸ αὐτὸ θύμον· οὐδενὶ δ' ἄδηλον ὅτι ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς ὁ αὐτὸς θύμος σχηματίζεται αἰτιατικὴ τὸΝ αὐτὸν θύμον. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Πρῶτον μαρτύριον τῆς δοκίμου ἐκφορᾶς παρατιθέμεθα τὸ Ὁμηρικὸν (Ἰλ. Ω,44) «ὣς Ἀχιλεὺς ἔλεον μὲν ἀπώλεσεν». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ τὶς ἔλεος (Ὀρέστ. 333 καὶ 832) καὶ ἔλεος ἔλεος ὅδ' ἔρχεται (Ὀρέστ. 968) καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀντιφάνους τὸ μὲν γὰρ ἔλεον — φέρει (παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ϞΖ', 1) καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Φιλιππίδου ἔλεος ἐμπέπτωκέ τίς μοι (παρ' Ἀθην. σελ. 230, Α'). Ἄξιον μνείας εἶνε τὸ τοῦ Τιμοκλέους ἀπόσπασμα (παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΡΚΕ', 10):

τοῖς μὲν τεθνεῶσιν ἔλεος (Ἔλεος) ἐπιεικὴς θεός,
τοῖς ζῶσι δ' ἕτερον ἀνοσιώτατον (-τος) φθόνος.

Τὸ ἕτερον εἶνε πάντως ἡμαρτημένον, πολλοὶ δ' ἐπεχείρησαν νὰ ἐπανορθώσωσιν αὐτό. Καὶ ὁ μὲν Ἄλμιος εἴκασε «τοῖς ζῶσι δ' ἑταῖρος ἀνοσιώτατος», ὁ δ' Ἐμπέριος «τοῖς ζῶσι δὲ τέρας ἀνοσιώτατον», ὁ δὲ Μεινέκιος «τοῖς ζῶσι δ' ἔφεδρος ἀνοσιώτατος» (Ἴδε τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην συναγωγὴν τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήν. Κωμικῶν Τόμ. Ε', σελ. σκε' καὶ σελ. 96). Ὁ Ἑρουερδὴν μετέγραψεν ἐν Μνημοσ. 1878, σελ. 76 «τοῖς ζῶσι δ' ἔργων ἀνοσιώτατος φθόνος», ὁ δὲ Φ. Σμιδίτιος ἐν *Krit. Stud. zu den Griech. Dram.* Τόμ. Γ', σελ. 57 «τοῖς ζῶσι δῶρον δ' ἀνοσιώτατον φθόνος», ὁ δὲ Κόκκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἀττικ. Κωμικῶν Τόμ. Β', σελ. 464, 31 «τοῖς ζῶσι δ' ἐχθρὸς ἀνοσιώτατος» (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν *Adversar. in Com. Graec. Fragm.* Μέρ. Α', σελ. 128).

Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἔλεος — δίκαιος ἀντιδίδοσθαι (βιβλ. Γ', 40) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀντιφῶντος εἰς τὸν ὑμέτε-

ρον ἔλεον (σελ. 121, § 2 καὶ σελ. 122, § 3) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰσαίου ἐμοὶ μέν τινα φθόνον γενήσεσθαι — τοῖς δὲ παισὶν ἔλεον (σελ. 87, § 38) καὶ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους μήτε συγγνώμην μήτ' ἔλεον καὶ ἔλεον, συγγνώμην, φιλανθρωπίαν (σελ. 431, § 281 καὶ σελ. 794, § 81) καὶ φθόνον ἐξ ὧν ζῇς καὶ ἐφ' οἷς ἀπατᾷς ἔλεον καὶ οὐκ ἔστιν οὐδαμόθεν σοι προσήκων ἔλεος (σελ. 577, § 196) καὶ τὸν ἔλεον τοῦτον ἐπὶ τῷ πλήθει τῷ ὑμετέρῳ μὴ ποιήσασθαι (σελ. 734 § 111) καὶ ὑπὸ τοῦ Λυκούργου εἰς ἔλεον προαγαγέσθαι (152, 33) καὶ ὑπὸ τοῦ Δεινάρχου μηδ' ἔλεον εἰς ὑμᾶς λαμβάνοντες αὐτοὺς (110, 20).

Ἐγένετο δὲ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ ὀνόματος χρῆσις ὑπὸ παλαιῶν συγγραφέων, οἷον ὑπὸ τοῦ Ψευδοδημοσθένους σελ. 794, § 83 «τίνος δὲ συγγνώμης ἢ ποίων ἐλέων οἱ σεσυκοφαντημένοι τετυχήκασι παρὰ τούτου;» καὶ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος Πολιτ. σελ. 606 γ' «ταὐτὸν ποιῶν ὅπερ ἐν τοῖς ἐλέοις» καὶ ὑπὸ τοῦ Δεινάρχου 104, 108 «τοῖς Δημοσθένους ἐλέοις» καὶ § 111 «ἀφέντες οὖν τοὺς ἐλέους καὶ τοὺς φενακισμοὺς κτέ.». Πρβ. καὶ Ἰάμβλ. περὶ τοῦ Πυθαγορ. Βίου § 64 «λύπας καὶ ὀργὰς καὶ ἐλέους καὶ ζήλους ἀτόπους καὶ φόβους».

Παραδείγματα τοῦ ἀρσενικοῦ ἔλεος παρέχει ἡμῖν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγων Τόμ. Α', σελ. 359, 25 Διδ. «ἐκκρουστικὸν τοῦ ἐλέου» καὶ σελ. 359, 45 «ἅπαντα γὰρ ταῦτα — μᾶλλον ποιεῖ τὸν ἔλεον» καὶ σελ. 360, 26 «κωλυτικὰ μὲν ἐλέου πάντα ταῦτά ἐστι» καὶ σελ. 461, 15 «δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν». Μνημονεύονται δ' ὑπὸ τοῦ Σταγιρίτου καὶ Ἔλεοι τοῦ Θρασυμάχου Τόμ. Α', σελ. 385, 49 «ἐγκεχειρήκασι δ' ἐπ' ὀλίγον περὶ αὐτῆς εἰπεῖν τινες, οἷον Θρασύμαχος ἐν τοῖς Ἐλέοις» (Ἴδε Σπέγγελον ἐν Συναγωγῇ Τεχνῶν σελ. 97).

Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Καλλιμάχῳ Ἐπιγρ. ΞΔ', 4 «ἐλέου δ' οὐδ' ὄναρ ἠντίασας», περὶ οὗ ἴδε Ὄθωνα Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων Τόμ. Α', σελ. 445 καὶ παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ Γ', 462 «δάκρυον αἰνοτάτῳ ἐλέῳ ῥέε» καὶ 761 «δάκρυ δ' ἀπ' ὀφθαλμῶν ἐλέῳ ῥέεν».

Κακῶς ἐν τῷ πρὸς Καλλίμαχον λόγῳ τοῦ Ἰσοκράτους § 39 εἶνε γεγραμμένον «καίτοι πῶς οὐκ ἄλογόν ἐστιν ἐν τούτῳ τῷ κινδύνῳ

ζητεῖν αὐτὸν ἐλέουΣ παρ' ὑμῶν τυγχάνειν, κτέ.;», ὅπερ βλέπει τις καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γενομένῃ ἐκδόσει τοῦ ῥήτορος Τόμ. Α', σελ. 379. Ἐλέχθη μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1565, 5 «ἐθέλων καὶ φιληθῆναι καὶ ἐλέους τυχεῖν», ὡς ἐδηλώθη ἐν τοῖς ἄνω, καὶ ὑπὸ τοῦ γράψαντος τὸν Βίον τοῦ Ἐπιφανίου § 31 «ὁ λαὸς καὶ πᾶσα ἡ ἡλικία τοῦτον ἐξεδυσώπουν ἐλέους τυχεῖν δι' εὐχῆς αὐτοῦ», ἀλλὰ τῷ στόματι τοῦ Ἰσοκράτους ὅλως ἀνάρμοστος εἶνε ἡ μετὰ τοῦ Σ ἐκφορὰ ἐλέουΣ τυγχάνειν.

Οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ἔγραψεν ὁ Ἰσοκράτης «ζητεῖν αὐτὸν ἐλέου παρ' ὑμῶν τυγχάνειν», ὡς ὁ Ἀντιφῶν σελ. 113, § 21 «ὃς ἄξιος καὶ ἐλέου [καὶ βοηθείας] καὶ τιμωρίας παρ' ὑμῶν τυχεῖν» καὶ σελ. 114, § 27 «μὴ τυχοῦσα μήτ' αἰδοῦς μήτ' ἐλέου μήτ' αἰσχύνης μηδεμιᾶς παρ' ὑμῶν» καὶ ὁ Ἰσαῖος σελ. 51, § 10 «οὐδὲ κατὰ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς οἰκειότητος ἐλέου παρ' αὐτοῦ ἔτυχον» καὶ ὁ Λυσίας σελ. 122, § 20 «οὐδὲ κατα τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς οὐσίας ἐλέου παρ' αὐτῶν ἐτυγχάνομεν» καὶ ὁ Δημοσθένης σελ. 423, § 257 «ἵνα μήτ' ἐλέου μήτε συγγνώμης ἐφ' οἷς αὐτὸς ἠδίκηκε τύχῃ» καὶ σελ. 547, § 100 «οὐδεὶς γάρ ἐστι δίκαιος τυγχάνειν ἐλέου τῶν μηδένα ἐλεούντων οὐδὲ συγγνώμης τῶν ἀσυγγνωμόνων» καὶ σελ. 549, § 105 «τίνος συγγνώμης ἢ τίνος ἐλέου δικαίως τεύξεται παρ' ὑμῶν;» καὶ ὁ Δείναρχος σελ. 93, § 22 «ἢ προσήκειν αὐτὸν ὑφ' ὑμῶν ἐλέου τινὸς τυγχάνειν τοιαῦτα διαπεπραγμένον ἀλλ' οὐ τῆς ἐσχάτης τιμωρίας κτέ.;» καὶ ὁ Ἀριστοτέλης Τόμ. Α', σελ. 362, 27 «δῆλον ὡς οὐ τεύξονται ἐλέου παρὰ τῶν κυρίων».

Μεγάλως θαυμάζομεν ὅτι ἔν τε τῇ Βαιτηρείῳ ἐκδόσει τοῦ Ἰσοκράτους σελ. 265, 20 (1846) καὶ ἐν τῇ Βενσεληρείῳ Τόμ. Β', σελ. 214 (1857) κεῖται ἡ πλημμελῶς ἔχουσα γραφὴ «ἐλέους παρ' ὑμῶν τυγχάνειν», εἰ καὶ πολλοῖς ἔτεσι πρότερον ἐπηνώρθωσεν αὐτὴν ὁ Βεκκῆρος ἐν ᾗ ἐποιήσατο κρίσει τῆς ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γενομένης ἐκδόσεως τοῦ Ἰσοκράτους. Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι καὶ παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι σελ. 114 § 27 πρὸς τῇ ὑγιῶς ἐχούσῃ ἐκφορᾷ ἐλέου φέρεται καὶ ἡ πλημμελὴς ἐλέουΣ.

Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Δημοσθένει σελ. 543, § 90 φέρεται κατὰ τἀντίγραφα «ἄτιμον Ἀθηναίων ἕνα εἶναι δεῖ καὶ μήτε συγ-

γνώμης μήτε λόγου μήτε ἐπιεικείας μηδεμιᾶς τυχεῖν». Ἀλλ' ἐν τῷ μετωπίῳ τοῦ ἀρίστου αὐτῶν κεῖται «γρ. ἐλέου». Αὕτη δ' εἶνε ἡ ἀληθὴς γραφή. Ὁ ῥήτωρ εἶπε «μήτ' ἐλέου μήτ' ἐπιεικείας μηδεμιᾶς τυχεῖν». Ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ τοῦ Δημοσθένους σελ. 581, § 209 τὰ μὲν ἄλλα ἀντίγραφα ἔχουσι «τίνος συγγνώμης ἢ τίνος ἐλέου τυχεῖν ἂν οἴεσθε;», τὸ δ' ἄριστον «λόγου τυχεῖν», ὅπερ ἀπεδέξαντο ὅτε Δινδόρφιος καὶ ὁ Βοιμέλιος κακῶς ποιοῦντες· εἶνε δ' ὑπ' αὐτῶν ἐγκεκριμένη καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ χωρίῳ τοῦ Δημοσθένους ἡ ἐσφαλμένη γραφή (Ἴδε Κόβητον ἐν *Miscel. Crit.* σελ. 508). Μετεβλήθη δ' ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν *Nov. Lect.* σελ. 360 καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι σελ. 114, § 26 «πῶς οὖν ταύτην ἐλεεῖν ἄξιόν ἐστιν ἢ αἰδοῦς τυγχάνειν παρ' ὑμῶν ἢ ἄλλου του;» εἰς τὸ ἐλέου (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σοφοκκλέους Τόμ. Α', σελ. 284). Συνηγορεῖ δ' ὅμως τῇ παραδεδομένῃ γραφῇ ὁ Γεβαυῆρος (ἐν τῷ *De Hypot. de Parat.* σελ. 20).

Ὡς δὲ λέγεται τυχεῖν ἐλέου, οὕτω καὶ ἀξιωθῆναι ἐλέου, οἷον παρὰ τῷ Λυκούργῳ σελ. 168, § 141 «τοῦ κοινοῦ παρὰ πᾶσιν ἐλέου οὐκ ἠξιώθησαν». Πρβ. τυγχάνειν ἀποδοχῆς — ἀξιοῦσθαι ἀποδοχῆς, κτλ. Ὁ Πολύβιος εἶπε βιβλ. Α', ε', 4 «τῆς γὰρ ἀρχῆς ἀγνοουμένης ἢ καὶ νὴ Δι' ἀμφισβητουμένης, οὐδὲ τῶν ἑξῆς οὐδὲν οἷόν τε παραδοχῆς ἀξιωθῆναι καὶ πίστεως· ὅταν δὲ περὶ ταύτης ὁμολογουμένη παρασκευασθῇ δόξα, τότ' ἤδη καὶ πᾶς ὁ συνεχὴς λόγος ἀποδοχῆς τυγχάνει παρὰ τοῖς ἀκούουσιν».

Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως σελ. 2282 ἀπαντᾷ «ἵνα μήτε λόγου τύχῃ κρινόμενος μήτ' ἐλέουΣ». Ἀλλ' ἀδυνατοῦμεν νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι τοῦ οὐδετέρου ὀνόματος χρῆσιν ὁ Διονύσιος ἐποιήσατο, ἀποφαινόμεθα δ' ὅτι ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ ἐλέου, ὡς ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου βιβλ. ΙΓ', κζ', 2 «καὶ κατ' ἰδίαν ἄν τις τοὺς αἰχμαλώτους ἐξετάζων εὕροι δικαίως ἐλέου τυγχάνοντας» καὶ 4 «τὸν δ' ὁμολογουμένως φιλανθρωπότατον Ἀθηναίων γεγενημένον μηδὲ τοῦ κοινοῦ τυχεῖν ἐλέου» καὶ ὑπὸ Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου Τόμ. Β', σελ. 6 Λιψ «ἐλέου μᾶλλον ἢ μίσους τυγχάνοιεν ἄν». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥητορικῇ Τέχνῃ τοῦ Ἀψίνου σελ. 95, 16 Βακ. «ἀξιῶν ἐλέου τυχεῖν αὐτοὺς νῦν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Δ', σελ. 347, 18 «ὡς δὲ δυστυ-

χὴς ἐλέου τυχεῖν» καὶ ἐν τῇ ΝΑ΄ Ἐπιστολῇ τοῦ Λιβανίου «τὸ μὲν πεποίηκε καὶ τετύχηκεν ἐλέου» καὶ παρὰ τῷ Νεμεσίῳ σελ. 53 Ματθ. «ἐλέου δικαίου τυγχάνει», ἀλλ' ἐν σελ. 265 εἶνε γεγραμμένον «τὸ συγγνώμης ἢ ἐλέουΣ ἀξιοῦσθαι». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κισλίγγιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἀρχαιολογίας Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως οὐχὶ ἀνεκτὸν παρ' αὐτῷ ὑπολαμβάνει τὸ ἐλέους λέγων ἐν Τόμ. Δ΄ σελ. κβ΄ «ἐλέου reponendum, cf. Grasberger Philol. XXVIII, p. 349». Πολλάκις δ' ὁ Διονύσιος ἐχρήσατο τῷ ἀρσενικῷ ὀνόματι ἔλεος ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ, οἷον σελ. 216 «εὐνοίᾳ τε τοῦ κινδυνεύοντος καὶ ἐλέῳ τῆς τύχης» καὶ σελ. 310 «ἔλεόν τε κοινῶν κακῶν οὐ μικρὸν ἔρανον εἶναι νομίζοντες» καὶ σελ. 596 «εἰς ἔλεον τοὺς Ῥωμαίους ὑπηγάγετο» καὶ σελ. 1087 «ἐπὶ τὸν ἔλεον τῶν ἀδικουμένων καταπεφεύγασιν» καὶ σελ. 1103 «γονέων τε αἰδῶ λαβεῖν οὐχ ἱκανῶν ἐσομένων ἑαυτοῖς διὰ γῆρας ἀμύνειν καὶ γυναικῶν ἔλεον» καὶ σελ. 1603 «παρ' ὧν οὔτ' ἐλέου μετέσχεν οὔτε συμπαθείας» καὶ σελ. 1612 «καὶ πολὺν ἐκίνησεν ἐκ τῶν παρόντων ἔλεον» καὶ σελ. 1699 «οὔτ' οἴκτῳ ἐνδοὺς τριῶν μὲν αὐτῷ παίδων μεγάλην παρεχόντων εἰς ἔλεον ἐπικουρίαν» καὶ σελ. 1701 «οὔτε φειδὼ τῶν παίδων οὔτ' ἔλεον ἔσχον» καὶ σελ. 1788 «ὅσα ἐπαγωγὰ ἦν εἰς ἔλεον» καὶ σελ. 1925 «ἔλεός τις παρέστη καὶ ἀνεκλάοντο αὐτῶν τὴν τύχην» (Πρβ. καὶ σελ. 872). Εἶπε δὲ καὶ ἐν τῷ Λυσίᾳ ΙΔ΄ «οἷον ὡς ὁ Λυσίας ἐν τῇ τοῦ Νικίου ἀπολογίᾳ βουλόμενος ἔλεον ποιεῖν» καὶ ἐν τῷ Ἰσοκράτει ΙΒ΄ «χαριεντισμὸς γὰρ πᾶς ἐν σπουδῇ καὶ κακοῖς γινόμενος ἄωρον πρᾶγμα καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ» καὶ ἐν τῷ περὶ Συνθέσ. Ὀνομάτων σελ. 250 Σχαιφ. «οὕτω γὰρ ἑκάστου τὸν ἔλεον ἐξέστησεν ἡ τοῦ τολμήσαντος ἀπόνοια».

Παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ βιβλ. Γ΄, ιη΄, 6 φέρεται διττὴ γραφή, «οὐδεμίαν ἔμφασιν ὀργῆς ἢ πάλιν ἐλέου διδόντες» καὶ ἐλέους Ὁ Λ. Δινδόρφιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Διοδώρου Τόμ. Δ΄, σελ. 246 (1828) «Ἐλέου: Hoc verum est, quamvis ab ἐλέους stet etiam optimus liber Coisl. At ea forma nonnisi infimae aetati concedenda videtur. Nam Isocrati quidem Callimach. p. 479. B. ἐλέους recte arbitror exemisse Bekkerum censura ed. Coraes p. 287. nec minori iure Polybio I. 88. 2.

Librarii vel grammatici hoc vitium saepe inferunt, ut Antiphonti p. 114. Aeliano H. A. 3. 1. Aristot. Rhet. II. 8. inscr., coll. § 12. 16». Τὸ ἀρσενικὸν γένος κεῖται παρὰ τῷ Διοδώρῳ βιβλ. Η΄, ς΄, 3 «ἅμα μὲν ὁ τῆς συγγενείας ἔλεος ἑκάστῳ ὑπεδύετο πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβάνοντι τὴν σφαγήν, ἅμα δὲ κτέ.» καὶ ΙΑ΄, λϐ΄, 5 «δεόμενοι ζωγρεῖν οὐδενὸς ἐτύγχανον ἐλέου» καὶ νς΄, 5 «τὸν δὲ Θεμιστοκλέα διὰ τὸν ἔλεον σῶσαι βουλόμενος» καὶ ΙΒ΄, ιη΄, 4 «τοῦ δὲ δήμου διὰ τὸν ἔλεον ψηφισαμένου διορθῶσαι τὸν νόμον» καὶ κδ΄, 5 «ἅπαντας εἰς ἔλεον ἤγαγε καὶ πολλὴν συμπάθειαν» καὶ ΙΓ΄, κ΄, 5 «τῷ πρὸς τοὺς ἠτυχηκότας ἐλέῳ» καὶ κϐ΄, 8 «τοῖς πολεμιωτάτοις μερίζουσι τὸν ἔλεον» καὶ κγ΄, 3 «ἕτοιμον ἔχειν τὸν παρὰ πάντων ἔλεον» καὶ 4 «εἰ τὸν πρὸς τοὺς ὑποπεπτωκότας ἔλεον ἀποκόψομεν» καὶ 5 «τίς ἧττονα τοῦ μὲν ὠμοῦ τὸν ἔλεον, τῆς δὲ προπετείας τὴν εὐλάϐειαν ἔσχηκε;» καὶ κζ΄, 1 «δότε τὸν ἔλεον τοῖς τὴν πατρίδα κοινὸν παιδευτήριον παρεχομένοις» καὶ κθ΄, 3 καὶ 7 καὶ λα΄, 1 καὶ ΛΒ΄, Ϛ΄, 3 «τῶν δὲ πρεσβευτῶν εἰς οἶκτον καὶ ἔλεον τραπέντων» καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐν ταῖς ἱστορίαις τοῦ Πολυϐίου βιβλ. Α΄, πη΄, 2 ὀρθῶς μὲν εἶνε ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Λ. Δινδορφίου Τόμ. Α΄, σελ. 116,5 «διὰ τὸ μὴ καταλείπεσθαι σφίσι τόπον ἐλέου μηδὲ συγγνώμης κατὰ τὰς πρώτας ἐπιϐολάς», πλημμελῶς δ᾽ ὑπὸ τοῦ Οὐλσχίου, φυλάξαντος τὴν παραδεδομένην γραφήν, σελ. 102, 29 «διὰ τὸ μὴ καταλείπεσθαι σφίσι τόπον ἐλέουΣ» Πρϐ. σελ. 42, 31 «ὁ γὰρ μικρῷ πρότερον οὐ διδοὺς ἔλεον οὐδὲ συγγνώμην τοῖς πταίουσι παρὰ πόδας αὐτὸς ἤγετο δεησόμενος τούτων περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας» καὶ σελ. 166, 15 «σπουδάζων δ᾽ εἰς ἔλεον ἐκκαλεῖσθαι τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ συμπαθεῖς ποιεῖν τοῖς λεγομένοις» καὶ σελ. 169, 23 «οὐκ ἔλεον εἰκὸς ἦν συνεξακολουθεῖν αὐτοῖς παρὰ τῶν Ἑλλήνων» καὶ σελ. 599, 18 «ὥστ᾽ οὔτε τὸν τῶν οἰκείων ἔλεον οὔτε τὰς ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐσομένας χρείας ἐποιήσαντο περὶ πλείονος» καὶ σελ. 621,9 «τό γε μὴν συμϐὰν ἔλεον μὲν τῷ παθόντι καὶ συγγνώμην ἀπειργάσατο παρὰ τοῖς ἐκτός, διαϐολὴν δὲ καὶ μῖσος τοῖς πράξασι».

Ἐπαινοῦμεν τὸν Κούρτ. Οὐαξμουθιον ἀποκαταστήσαντα ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοϐαίου Τόμ. Β΄, σελ. 92, 12 τὸν δόκιμον τύπον «ἔλεοΝ δὲ λύπην ἐπὶ τῷ δοκοῦντι ἀναξίως κακοπαθεῖν» ἀντὶ τοῦ

φερομένου ἐν τοῖς ἀντιγράφοις ἔλεοΣ. Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς χρῆσις τοῦ ἀρσενικοῦ ὀνόματος (σελ. 92, 19) «οἷον ἔλεοΝ, φθόνον, ἐπιχαιρεκακίαν, αἰσχύνην». Πρβ. Διογέν. Λαέρτ. Ζ´, 111 «Καὶ τὴν μὲν λύπην εἶναι συστολὴν ἄλογον, εἴδη δ' αὐτῆς ἔλεον, φθόνον, ζῆλον — Ἔλεον μὲν οὖν εἶναι λύπην ὡς ἐπὶ ἀναξίως κακοπαθοῦντι κτέ.».

Ἐν τοῖς τοῦ Ψευδοφωκυλίδου στίχ. 21 πρὸς τῇ γραφῇ «πληρώσας σέο χεῖρ' ἔλεΟΝ χρῄζοντι παράσχου» ὑπάρχει καὶ ἐλέΟΥΣ. Ὁ Βέργκιος Ποιητ. Λυρ. Τόμ. Β´, σελ. 85 ἐκδ. δ´ εἴκασεν «ἐλέΟΥ χρῄζοντι».

Καὶ ὁ Πλούταρχος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ἀρσενικοῦ γένους τοῦ προκειμένου ὀνόματος καὶ ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ Αἰλιανὸς καὶ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ Ἰώσηπος καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι οὐκ ὀλίγοι.

Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 598, Γ´ «ὁ παρ' αὐτῶν ἔλεος» καὶ Αἰμιλ. Παύλ. ΛΑ´, 4 «τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἐλέῳ» καὶ Δημητρ. Ν´, 2 «εἰς φθόνον μετέβαλε τὸν ἔλεον» καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν τοῖς τοῦ Ψευδοπλουτάρχου Ἠθικ. σελ. 313, Ε´ εἶνε εἰρημένον «ἐλέουΣ ἔτυχε παρὰ Πέλοπος διὰ τὸν ἔρωτα».

Λουκιαν. Θε. Διαλ. ΙΓ´, 1 «νῦν δὲ κατ' ἔλεον αὖθις ἀθανασίας μετείληφας;».

Αἰλιαν. περὶ Ζῴ. ΙΔ´, 18 «οἴκτῳ δὲ ἄρα τῆς φύσεως καὶ ἐλέῳ ἐς τοὺς ἵππους δρᾶται τοῦτο».

Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Β´, σελ. 81 «ἵνα τὸν σωτήριον ἔλεον ἀνακεράσηται τῇ κατὰ ἁμαρτανόντων κρίσει» καὶ «εἰ γὰρ βουληθείη ὁ θεὸς δικάσαι τῷ θνητῷ γένει χωρὶς ἐλέου» καὶ σελ. 82 «τὸν ἔλεον ἀνακίρνησιν» καὶ «πρεσβύτερος γὰρ δίκης ὁ ἔλεος παρ' αὐτῷ ἐστιν» καὶ Τόμ. Γ´, σελ. 26 «δι' ἔλεον τοῦ γένους ἡμῶν» καὶ Τόμ. Δ´, σελ. 122 «τὸν ἀπὸ τῶν οἰκτιρόρων ἔλεον» καὶ σελ. 231 «τιμωρίαν ἐργασάμενον πρὸ ἐλέου» καὶ Τόμ. ϛ´, σελ. 242 «πενία καθ' ἑαυτὴν μὲν ἐλέου χρῄζει». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν Τόμ. Δ´, σελ. 232 ἀπαντᾷ «τῇ μὲν γὰρ ἐταλάντευε τὸ ἔλεος καὶ τὰ δίκαια, τῇ δ' ἀντέβριθεν ὁ νόμος», ἀλλ' ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ Φίλωνος Τόμ. Δ´, σελ. 253, 17 (1902) ἐγράφη μὲν ὁ ἔλεος, ἐσημειώθη δὲ «ὁ ἔλεος F, τὸ ἔλεος A (v), ἔλεος (om. ὁ) ceteri». Μανθάνομεν δ' ἐκ

τῆς ἐκδόσεως ταύτης Τόμ. Β', σελ. 73 ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ «δικάσαι τῷ θνητῷ γένει χωρὶς ἐλέου» φέρεται καὶ γραφὴ ἐλέουΣ.

Ἰώσηπ. Τόμ. Α', σελ. 272, 11 Νισ. «ἐξ ἐλέου καὶ προνοίας τοῦ θεοῦ» καὶ σελ. 278, 22 «φύσει τοῦ θεοῦ τοῖς πενομένοις ἔλεον νέμοντος» καὶ σελ. 297, 8 «μήτ' ἐλέῳ παραχωρήσαντας» καὶ Τόμ. Β', σελ. 374,14 «εὐχαριστήσας δὲ τῷ θεῷ μετ' αὐτῶν ἔλεον λαβόντι» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 46, 4 «μηδ' ἐλέῳ πλέον ἢ τοῖς ἐπεσταλμένοις πεισθέντας παρακοῦσαι τῶν γεγραμμένων» καὶ σελ. 272, 8 «ἔλεον θηρωμένου παρ' ὑμῶν» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 62, 8 «ἀλλ' ἐγκεκλεισμένοι τὸν ἔλεον ὀδυνηρῶς μέν, ἀναύδως δὲ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πάθους ἔφερον» καὶ σελ. 63, 14 «ἔλεον μὲν τῶν ἀτυχούντων, μῖσος δὲ τῶν ταῦτα διαπραττομένων ἐσχήκασιν» καὶ σελ. 72, 11 «ὁ βασιλεὺς ἐλέῳ τῶν ὀρφανῶν εἰς εὔνοιαν αὐτῶν διὰ τὴν ἐπιγαμίαν τὸν Ἀντίπατρον προκαλούμενος» καὶ σελ. 209,5 «πλὴν εἴ τινες ἐλέῳ φίλων ἢ γειτόνων ἐπιχωρηθὲν αὐτοῖς ἔφυγον» καὶ σελ. 235, 1 «λογισμῷ τε ἀξιώσεως τῶν ἀνδρῶν καὶ ἐλέῳ τοῦ πάθους» καὶ σελ. 318, 19 «ἦν γὰρ ἄτεγκτος μὲν πρὸς ἔλεον, παντὸς δὲ κέρδους ἄπληστος» καὶ σελ. 357, 7 «βλέπων τοῦ πλήθους τὴν κατήφειαν ἐκλάσθην πρὸς ἔλεον».

Ἐπίκτητ. Διατρ. Γ', κβ', 13 «σοὶ μὴ ὀργὴν εἶναι, μὴ μῆνιν, μὴ φθόνον, μὴ ἔλεον» καὶ Δ', Ϛ', 2 «τὸ μὴ εἶναι ἐλέου ἄξιον».

Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Γ', μζ', 2 «τοῖς ἑτοίμοις εἰς ἔλεον καὶ συμπάθειαν».

Ἀρισταίνετ. σελ. 162 Βοισσ. «τοιοῦτος ἔλεος ἔρωτός ἐστιν ἀρχή».

Φιλόστρ. Τόμ. Α', σελ. 130, 21 Καυσ. (Φωτ. Βιβλιοθ. σελ. 333, 15) «καὶ γὰρ ἱκέτευε καὶ πολλὰ ἐπὶ ἐλέῳ ἔλεγεν».

Παυσαν. Κορινθ. Ε', 8 «ἐς ὃ Δημήτηρ ἔλεον ἴσχει Πλημναίου» καὶ Ἀχαϊκ. ΙϚ', 10 «ἐτράποντο ἐς ἔλεον Ῥωμαῖοι τῆς Ἑλλάδος» καὶ Φωκικ. ΚΒ', 4 «ἅτε ἴσον μὲν ἐλέου, ἴσον δὲ τὰς φύσεις καὶ ἔρωτος ἀπέχοντες».

Ἀθήν. σελ. 84, Ε' «κάπηλίς τις γυνὴ κατ' ἔλεον ἔδωκεν οὗ μετὰ χεῖρας εἶχεν ἐσθίουσα κιτρίου» καὶ σελ. 592, Ε' «προαγήοχε τὰ τέκνα ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὡς δι' ἐκείνων ἔλεον ἕξων». Πρβ. καὶ σελ. 590, Ε' «ἐλέῳ χρησαμένους μὴ ἀποκτεῖναι» καὶ σελ. 602,

Β΄ «ἀλλὰ καὶ τὸν Φάλαριν αὐτὸν εἰς ἔλεον τῶν βασάνων ἤγαγον».

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 676, 31 Βεκκ. «οὕτω παραπειστέον τοὺς δικαστὰς καὶ ὀργὴν κινητέον ἢ ἔλεον καὶ μοιχῷ συνηγορητέον ἢ ἱεροσύλῳ, ἐμφαίνει τὸ καθήκειν οὕτω τοὺς δικαστὰς παραπείθειν ἢ ὀργὴν ἢ ἔλεον κινεῖν» καὶ σελ. 690, 25 «ἐχρῆν αὐτοὺς μήτε ἔλεον μήτε οἴκτους μήτε ὀργὰς ἢ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα κινεῖν».

Ἡρωδιαν. Ἱστορ. σελ. 167, 1 Μενδ. «πάντας τε ἐς οἶκτον καὶ ἔλεον προκαλούμενος».

Πορφύρ Ὁμηρικ. Ζητήμ. εἰς Ὀδύσσ. σελ. 51, 16 Σραδ. «καὶ ὅτι δι᾽ ἔλεον κατεῖχεν» καὶ σελ. 91, 10 «τὸν εἰς τοὺς ξένους καθήκοντα ἔλεον» καὶ σελ. 92, 1 «ὅτι ἐλέου ἄξιον θέλει παραστῆσαι αὐτόν».

Ἑρμογέν. Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Γ΄, σελ. 340, 10 «οἷον θαῦμα ἢ λύπην ἢ φόβον ἢ ὀργὴν ἢ ἔλεον» καὶ 17 «ἐλέου δέ, ὅταν λέγῃ κτέ.» καὶ σελ 438, 9 «ἀλλὰ καὶ ἐλέου καὶ παραμυθίας αἴτιον γίνεται».

Προκόπ. Τόμ. Α΄, σελ. 408, 21 Βόνν. «ἐλέου πολλοῦ ἄξια Βανδίλοις ξυνέβη» καὶ σελ. 480, 1 «τὴν ἐλπίδα δὲ ξύμπασαν ἐς τὸν ἐκείνων ἔλεον ἔχων» καὶ σελ. 522, 20 «πολλά τε πρὸς ἔλεον ἐπαγωγὰ φθεγγόμενον» καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 343, 12 «τοῦ τῶν ἐγκλημάτων ὄγκου παραιρουμένου τοῖς ἠδικηκόσι τὸν ἔλεον» καὶ σελ. 502, 2 «τῷ ἐς παῖδάς τε καὶ γυναῖκας ἐλέῳ» καὶ Τόμ. Γ΄, σελ. 94, 23 «ἃ γὰρ τοῖς ἄλλοις συγγνώμην τε καὶ ἔλεον φέρει». Ἴσως δὲ καὶ ἐν Τόμ. Β΄, σελ. 48, 15 γραπτέον «πάσχουσιν ἀνήκεστά τε καὶ ἐλέου πολλοῦ ἄξια» ἀντὶ τοῦ ἐλέουΣ.

Σωζομεν. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 112 Οὐσσ. «τὸν περὶ τοὺς ἐνδεεῖς ἔλεον καὶ φιλοτιμίαν».

Σουίδ. σελ. 9 Βεκκ. «ἀγαθοὶ δ᾽ ἀριδάκρυες ἄνδρες: ἐπὶ τῶν σφόδρα πρὸς ἔλεον ῥεπόντων».

Ἡσύχ. «Δι᾽ οἶκτον: δι᾽ ἔλεον, οἰκτιρμόν «καὶ «Οἶκτρος: — ἐλέου ἄξιος»

Ζωναρ. Λεξ. σελ. 312 «Ἀσπόνδους: — τοὺς ἀκαμπεῖς καὶ ἀνενδότους πρὸς ἔλεον».

Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Α΄, σελ. 413, 3 Δινδ. «ὅπως θεασάμενος Πάτροκλος κινηθείη μᾶλλον εἰς ἔλεον» καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 63, 19

«ἅμα δὲ εἰς ἔλεον τῶν Ἑλλήνων ἐπάγεται τὸν Δία» καὶ σελ. 91, 29 «ἵνα ἔλεον κινήσῃ» καὶ σελ 220, 32 «ἐλεεινόν: ἐλέου ἄξιον τυγχάνοντα» καὶ Σχολ. Ὀδυσσ. σελ. 583, 6 «Δινδ. ἐλεητύν: ἔλεον· Αἰολικὴ ἡ διάλεκτος».

Σχολ. Αἰσχύλ. σελ. 496, 3 Δινδ. «αἰσχύνῃ καὶ ἐλέῳ πιεζόμενος θρηνεῖ».

Σχολ. Σοφοκλ. σελ. 43, 15 Τευβν. «τεχνικὸς ὁ λόγος ἐκ προοιμίου καὶ εἰς ἔλεον ἱκανὸς ἐπισπάσασθαι» καὶ σελ. 128, 1 «τὸν ἔλεον Ἠλέκτρας διαγράφει ὁ ποιητής» καὶ σελ. 177, 18 «πολὺν ἔλεον ἐργάζεται ὁ λόγος» (Πρβ καὶ σελ. 47, 9). Ἀλλὰ σελ. 174, 10 «νηλέα: τὰ μὴ τυχόντα ἐλέουΣ» καὶ σελ. 273, 7 «νηλεές: ἐλέουΣ μὴ τυχόν» καὶ σελ. 391, 12 «οὐδὲ ἐλέουΣ ἄξιοι τυγχάνουσιν».

Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Β΄, σελ. 124, 18 Δινδ. «προσαγόμενος αὐτὸν εἰς ἔλεον» καὶ σελ. 202, 15 «πάνυ σοι συμβάλλεται πρὸς τὸν ἔλεον ἡ εὐγένεια» καὶ σελ. 217, 31 «γαλακτοτροφίας ὑπομιμνήσκουσα καὶ τὸν ἔλεον διὰ τούτου θηρωμένη» καὶ σελ. 317, 13 «ὁ δὲ ἱκέτης προσέπιπτε τὸν ἔλεον θηρώμενος» καὶ Τόμ. Δ΄, σελ. 91, 8 «ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἔλεον ῥέπειν». Ἀλλὰ σελ. 138, 8 «διότι οἰκτρὰ καὶ ἐλέουΣ ἄξια παθοῦσα τῇ Θεσσαλίᾳ ἐπέβης».

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 346, 20 Διδ. «ἵνα διὰ τούτου πρὸς ἔλεον τοὺς δικαστὰς ἕλκωσι».

Καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων (Ἐπιγρ. Ἑλλην. Σικελ. καὶ Ἰταλ. Καιβελ. σελ. 435, 1722) ἀπαντᾷ «θρεπτῆρσιν λείπων ἡλικίης ἔλεον» καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 312, 26 «οἶκτον αὐτῶν ἀξιοῦσαι λαβεῖν τὸν θεὸν καὶ βασιλεῦσαι τὸν ἔλεον ἐπ' αὐτὰς ἤδη καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν» καὶ σελ. 450, 42 «ἀπαθῆ πρὸς τὸν ἐκ δόξης ἔλεον κεκτημένοι τὴν γνώμην» καὶ σελ. 456, 40 «πολὺν ἔλεον τοῖς πάσχουσιν ἀπὸ τῶν ὁρώντων ἐκκαλεῖται» καὶ σελ. 499, 12 «προσπεσὼν δὲ τὸν ἔλεον ᾔτησεν» καὶ 39 «μετὰ πολλῆς τῆς συμπαθείας ᾔτει τὸν ἔλεον» καὶ σελ. 500, 16 «πρᾶγμα γέμον μὲν ἐλέου, συμβὰν δὲ κτέ» καὶ 26 «πρᾶγμα λίαν οἰκτρὸν ὀφθαλμοῖς ἔχουσιν ἔλεον ἢ εἰδόσιν ἔλεον» καὶ σελ. 502, 29 «μηδ' ἔμφυτος πρὸς τὸ συγγενὲς ἔλεος καὶ ἀγάπη» καὶ σελ. 540, 9 «ἡ δὲ μετάνοια καμάτῳ καὶ δάκρυσι καὶ ἐλέῳ τὸ οἰκεῖον ἔργον περαίνει». Πα-

ρατηρητέον δ' ὅτι ἐν σελ. 204, 25 εἶνε γεγραμμένον «διὸ καὶ τὴν καθ'ἡμᾶς τοῦ λόγου οἰκονομίαν δικαιοσύνην θεοῦ καὶ κρίσιν καὶ ἔλεον τὸ ἱερὸν ἀνακηρύττει γράμμα, ὡς δικαίᾳ κρίσει τοῦ θεοῦ μόνους τῶν λογικῶν τῷ πηλῷ συνδεθέντας μόνους καὶ τῆς τοσαύτης ἀξιωθῆναι φιλοτιμίας καὶ τοῦ ἀνεκφράστου ἐλέουΣ».

Πολλὰ τοῦ κινεῖν ἔλεον ἢ τὸν ἔλεον παραδείγματα ἔχομεν ἐκ τῆς Ῥητορικῆς Τέχνης τοῦ Ἀψίνου νὰ καταλέξωμεν, οἷον σελ. 91, 8 «ἐπειδὰν δὲ μέλλωμεν ἔλεον κινεῖν» καὶ σελ. 93, 16 «ἀπὸ τοῦ παρὰ τὴν ἀξίαν καλουμένου τὸν ἔλεον κινήσομεν» καὶ σελ. 94, 3 «οἶμαι μὲν ὅτι καὶ αὐτὸς κινεῖ τὸν ἔλεον» καὶ μετ' οὐ πολλὰ «ὑπῆρχεν ἂν κινῆσαι τὸν ἔλεον αὐτῷ» καὶ μετ' ὀλίγα «ἔτι κινήσομεν ἔλεον καὶ ἀπὸ τοῦ καλουμένου παρὰ τὴν ἐλπίδα» καὶ σελ 95, 3 «ἔτι ἔλεον κινήσομεν ἀπὸ τῆς εὐδαιμονίας τῆς προτοῦ» καὶ σελ. 96, 17 «ἡ ἀντιπαράθεσις τῶν κακῶν τοῖς ἀγαθοῖς τὸν ἔλεον κεκίνηκεν» καὶ μετ' ὀλίγα «ἐπειδὰν δέ τινας τὸν περὶ αὐτῶν κινοῦντες ἔλεον ἀτυχοῦντας ἐπιδεῖξαι θέλωμεν» καὶ σελ. 97, 15 «κινεῖ μὲν ἔλεον καὶ ἁπλῶς λεχθέν» καὶ σελ. 98,10 καὶ 17 καὶ σελ. 99, 3 καὶ 11 καὶ 19 καὶ σελ. 100, 7 καὶ 10 καὶ ἀλλαχοῦ. Εἶπε δ' ὁ Ἀψίνης καὶ «ἀπὸ τούτων οἶκτον κεκίνηκε» (σελ. 106, 5) καὶ «οἶκτον ἐπὶ τῷ Πενθεῖ κινῆσαι βουλόμενος» (σελ. 107, 20) καὶ «ἀπὸ τῆς ἐρημίας οὖν οἶκτον κινήσει» (σελ. 111, 3). Συνάψας δὲ τὰ συνώνυμα οἶκτον καὶ ἔλεον ἔγραψεν «οἰκτόν τινα καὶ ἔλεον περιθεὶς τῷ πάθει» (σελ. 108, 3). Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐρνέστου γεγραμμένα ἐν Λεξ. Τεχνολ. σελ. 101.

Κάλλιστον δ' ἡμῖν παράγγελμα φαίνεται τὸ κείμενον ἐν τῷ Ἀνθολογίῳ τοῦ Στοβαίου βιβλ. Α', 31 «Φωκίωνος. Οὔτε ἐξ ἱεροῦ βωμὸν οὔτε ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀφαιρετέον τὸν ἔλεον».

Τῆς δοκίμου φράσεως ἔλεον ἐκκαλέσασθαι γίνεται μνεία ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Δ', 21 «οἶκτον ἐπισπάσασθαι, ἔλεον ἐκκαλέσασθαι». Πρβ. καὶ Διογέν. Λαέρτ. Β', 14 «Ἱερώνυμος δ' ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν σποράδην ὑπομνημάτων φησὶν ὅτι ὁ Περικλῆς παρήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ δικαστήριον, διερρυηκότα καὶ λεπτὸν ὑπὸ νόσου, ὥστε ἐλέῳ μᾶλλον ἢ κρίσει ἀφεθῆναι» καὶ Ζ', 123 «ἐπεὶ τό γ' εἴκειν καὶ ὁ ἔλεος αὐτή θ' ἡ ἐπιείκεια οὐδένειά ἐστι ψυχῆς». Περὶ τοῦ εἰρημένου ἐν τῷ Οὐϊνδοβονησίῳ Λεξικῷ σελ. 65, 34 Ναυκ. «ἔλεος

θεοῦ καὶ ἔλεος ἀνθρώπων ὁ ἀπὸ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἕτερα οὕτω πλεῖστα λέγονται» θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Παρ' Ἀχιλλεῖ τῷ Τατίῳ ἔχουσι τἀντίγραφα ἐν μὲν βιβλ. Γ', 10 «ἵνα μηδὲ ἐλέουΣ τύχωμεν», ἐν δὲ βιβλ. Ϛ', 7 «ἔστι μὲν γὰρ φύσει δάκρυον ἐπαγωγότατον ἐλέου τοῖς ὁρῶσι», ὡς καὶ ἐν βιβλ. Ζ', 9 «ἄνθρωπον ἐλέου μᾶλλον ἢ τιμωρίας δεόμενον» (Ἴδε Ἰακώψιον εἰς Ἀχιλλ. Τάτ. σελ. 847 καὶ σελ. 897). Πιθανώτατον ἡμῖν φαίνεται ὅτι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ τῇ γενικῇ ἐλέου ἐχρήσατο ὁ συγγραφεύς, ὡς ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου, ᾧ ἠκολούθησαν ὅτε Ἱρσχίγιος καὶ ὁ Ἑρχῆρος. Πρβ. καὶ βιβλ. Γ', 10 «ὁ γὰρ λόγος πολλάκις τὸν ἔλεον προξενεῖ» καὶ 14 «συμπαθὴς δέ πως εἰς ἔλεον ἄνθρωπος ἀκροατὴς ἀλλοτρίων κακῶν, καὶ ὁ ἔλεος πολλάκις φιλίαν προξενεῖ· ἡ γὰρ ψυχὴ μαλαχθεῖσα πρὸς τὴν ὧν ἤκουσε λύπην, συνδιατεθεῖσα κατὰ μικρὸν τῇ τοῦ πάθους ἀκροάσει τὸν οἶκτον εἰς φιλίαν καὶ τὴν λύπην εἰς [τὸν] ἔλεον συλλέγει».

Παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 576 φέρεται «μελλησμοῦ τε καὶ προπετείας ἐλέουΣ τε καὶ φθόνου». Τὴν ἐκφορὰν ταύτην βλέπει τις καὶ παρὰ τῷ Ὀρειβασίῳ Τόμ. Γ', σελ. 12, 3 μνημονεύοντι τὰ τοῦ Γαληνοῦ. Καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ τοῦ Γαληνοῦ τόπῳ εὑρίσκεται ἡ μετὰ τοῦ Σ γενική, Τόμ. Δ', σελ. 727 «πρὸς ταῦτ' οὖν οὐδὲν ἔχοντες ὥσπερ ἐπί τινα βωμὸν ἐλέουΣ καταφεύγουσι τὴν Πυρρωνείαν ἀγροικίαν». Ἀλλ' ὁ Κόβητος κελεύει νὰ γραφῇ ἐλέου λέγων ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1881, σελ. 447 «Iudaeorum et Christianorum est τὸ ἔλεος pro ὁ ἔλεος, itaque βωμὸν ἐλέΟΥ scribendum. Notissima est haec *ara misericordiae*. Lucianus in *Demonacte* cap. 57: μὴ πρότερον ταῦτα ψηφίσησθε, ἂν μὴ τοῦ ἐλέου τὸν βωμὸν καθέλητε». Λέγει δ' ὁ Λουκιανὸς καὶ ἐν τῷ Δὶς Κατηγορουμένῳ § 21 «καὶ ταῦτα ὥσπερ ἱκέτην ἐπὶ τὸν τοῦ Ἐλέου βωμὸν ἐπὶ τὴν ἡδονὴν καταφυγόντα» καὶ ἐν τῷ Τίμωνι § 42 «φίλος δὲ ἢ ξένος ἢ ἑταῖρος ἢ Ἐλέου βωμὸς ὕθλος πολύς». Ἴσως δ' ἔγραψεν ὁ Λουκιανὸς «φίλιος δὲ ἢ ξένιος ἢ ἑταιρεῖος», ὡς ἐν § 1 «ὦ Ζεῦ φίλιε καὶ ξένιε καὶ ἑταιρεῖε καὶ ἐφέστιε κτέ.» Ἐν τοῖς εἰς Λουκιανὸν Σχολίοις φέρεται σελ. 49 Ἰακ. «Ἵδρυτο γὰρ παρ' Ἀθηναίοις Ἐλέου βωμὸς ἐπὶ συμπάθειαν καὶ φιλανθρωπίαν αὐτοὺς παρακαλῶν» καὶ σελ. 159 «Εἰ γὰρ ὁ Ἐλέου βωμὸς οἰκτίρμονας κηρύττει Ἀθηναίους, πῶς ἂν ἀνάσχοι-

σθε, φησί, τοιοῦτον ὠμὸν πρᾶγμα θεᾶσθαι;» καὶ σελ. 160 «Ὅτι Ἐλέου βωμὸς ἦν παρὰ Ἀθηναίοις, πρὸς ὃν οἱ καταφεύγοντες ἐσώζοντο» καὶ σελ. 209 «Βωμὸς ὑπῆρχε παρ' Ἀθηναίοις τοῦ Ἐλέου, ἐν ᾧ οἱ ἀδικούμενοι, ἵνα ἐλεηθῶσι, κατέφευγον».

Ὁ Παυσανίας ἱστορεῖ ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις ἐλέου ἢ Ἐλέου βωμός Ἀττικ. ΙΖ', 1. Μνημονεύουσι δὲ καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι τοῦ βωμοῦ τούτου. Διόδωρ. Σικελ. ΙΓ', κϐ', 7 «οἱ πρῶτοι βωμὸν Ἐλέου καθιδρυσάμενοι τοῦτον ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων (Συρακοσίων) εὑρήσουσιν». Ἀπολλόδ. Β', η', 1 «διωκόμενοι δὲ (οἱ Ἡρακλέους παῖδες) ἦλθον εἰς Ἀθήνας καὶ καθεσθέντες ἐπὶ τὸν Ἐλέου βωμὸν ἠξίουν βοηθεῖσθαι» καὶ Γ', ζ', 1 «Ἄδραστος δὲ εἰς Ἀθήνας ἀφικόμενος ἐπὶ τὸν Ἐλέου βωμὸν κατέφυγε». Φιλόστρατ. Βί. Σοφ. Β', ιϐ', 3 «πῶς Ἠλεῖοι πανηγυρίζουσι, πῶς Δελφοὶ θεσπίζουσι, τίς ὁ παρ' Ἀθηναίοις Ἐλέου βωμός» καὶ Ἐπιστολ. ΛΘ' «ἐδέξαντο καὶ Ἀθηναῖοι — τοὺς Ἡρακλέους παῖδας ἀλωμένους, ὅτε καὶ τὸν Ἐλέου ἐστήσαντο βωμὸν ὡς τρεισκαιδεκάτου θεοῦ». Ζηνόβ. Παροιμ. Α'. 30 «οἱ τῶν ἀποθανόντων παῖδες πρὸς τὸν τοῦ Ἐλέου καταφυγόντες βωμὸν τοὺς νεκροὺς ἐξήτουν» καὶ Β', 61 «πρὸς τὸν τοῦ Ἐλέου βωμὸν τῶν Ἡρακλειδῶν προσπεφευγότων, Ἀθηναῖοι μὴ ἐκδιδόντες αὐτοὺς πρὸς Εὐρυσθέα πόλεμον ὑπέστησαν». Ἀψίν. Τέχν. Ῥητορ. σελ. 92, 5 «Ἀθήνησι μὲν οὖν λέγοντες — τὸν κοινὸν τόπον τοῦτον κατασκευάσομεν· Ἐλέου βωμὸς ἐστὶ παρ' ὑμῖν, θεὸς εἶναι δοκεῖ παρ' ὑμῖν ἡ κοινὴ πάντων φιλανθρωπία. — Καὶ παραδείγματα προοισόμεθα τοὺς καταφυγόντας μὲν ἐπὶ τὸν βωμόν, μὴ ἀτυχήσαντας δὲ ὧν ἠξίωσαν, οἷον τοὺς Ἡρακλείδας καὶ εἰ δή τινες ἕτεροι λέγονται τὸ ὅμοιον αὐτοῖς ποιῆσαι». Νικηφόρ. Προγυμν. Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 499, 2 «ἐπὶ τὴν Ἀθηνᾶς πόλιν πορεύσομαι, ἐπὶ τὸν Ἐλέου βαδιοῦμαι βωμόν». Πλανούδ. Ἐπιστολ. σελ. 65, 14 «καὶ τοῦτο δηλοῦν Ἕλληνες βούλονται τὸν Ἀθήνησιν Ἐλέου βωμόν».

Πολὺς λόγος περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις βωμοῦ τοῦ Ἐλέου γίνεται ὑπὸ τοῦ Λιβανίου ἐν τῷ Δημοσθένει, ἐξ οὗ παρατιθέμεθα τὰ χωρία τάδε. Τόμ. Δ', σελ. 257, 2 «ἤγγελλε δέ τις εἰς τὸν δῆμον Δημοσθένην τὸν Παιανιέα καταπεφευγέναι πρὸς τὸν Ἐλέου βωμόν» καὶ σελ. 259, 14 «ἐπιμελοῦ δέ, φησί, καὶ τοῦ Ἐλέου βω-

μοῦ· παρ' ὑμῖν γὰρ ἐστὶ τοῖς ἡμέροις». Πρβ. καὶ σελ. 255, 5 «καὶ τὸν Ἔλεον ἐν τοῖς θεοῖς ἀριθμεῖν». Εἶπε δ' ὁ Λιβάνιος καὶ ἐν τῷ Κορινθίων λόγῳ Τόμ. Δ', σελ. 361, 27 «οὐδ' ὁ παρ' ὑμῖν ἔτι βωμὸς ἐστίν, ὃν Ἐλέου καλεῖτε» καὶ ἐν τῷ Πρεσβευτικῷ πρὸς Ἰουλιανὸν Τόμ. Α', σελ. 463, 19 «τῶν γὰρ οἴκοι τὸν ἔλεον ἡγουμένων θεόν, οὗ τὸν βωμὸν ἑώρακας Ἀθήνησιν».

Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς εἰς Σοφοκλέα Σχολίοις Οἰδ. Κολ. 261 «ἐπεὶ καὶ Ἐλέου βωμὸς ἐν Ἀθήναις ἵδρυται» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Ἱππ. 1151 «τῶν Ἀθηναίων μὴ ἐκδιδόντων αὐτῷ τοὺς Ἡρακλείδας πρὸς τὸν τοῦ Ἐλέου βωμὸν καταφυγόντας» καὶ ἐν τοῖς εἰς Αἰσχίνην περὶ Παραπρεσβ. 15 «ῥάβδον θαλλῷ ἐλαίας στέψας καθῆστο κατέχων εἰς τὸν Ἐλέου βωμόν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Δημοσθένη Ὀλυνθ. Β', 6 «οἷον ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων (γρ. Ἀθηνῶν), ἀπὸ τοῦ χωρίου ὥσπερ τοῦ Ἐλέου, ἔνθα καὶ Ἡρακλεῖδαι ἐσώθησαν, ἀπήλαυνον οὗτοι τοὺς ἱκέτας». Ὁ Σαύπιος ὑπέλαβεν ὅτι τὸ χωρίου εἶνε πλημμελὴς γραφὴ τοῦ βωμοῦ (Ἴδε Γ. Δινδόρφιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Δημοσθένους Τόμ. Η', σελ. 84 Ὀξ.).

Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς λέγει ὅτι Ἐλέου βωμοὶ ἦσαν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις σελ. 430 Βεκκ. «Εἴ γε μὴν τὴν Ἀφροδίτην θεὰν εἶναι λέγομεν, ἔσται καὶ ὁ Ἔρως υἱὸς ὢν Ἀφροδίτης θεός. Ἀλλ', εἰ ὁ ἔρως θεός ἐστι, καὶ ὁ ἔλεος ἔσται θεός· ἀμφότερα γάρ ἐστι ψυχικὰ πάθη καὶ ὁμοίως ἀφωσίωται τῷ ἔρωτι καὶ ὁ ἔλεος· παρὰ Ἀθηναίοις γοῦν Ἐλέου βωμοί τινες εἰσίν». Παρ' οὐδενὶ ἑτέρῳ εὕρομεν ἡμεῖς τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν Ἐλέου βωμοί (Πρβ. Βέργκιον ἐν *Klein. Phil. Schrift.* Τόμ. Β', σελ. 630, σημ. 8).

Παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ἀκομινάτῳ εἶνε γεγραμμένον Τόμ. Β', σελ. 403, 26 «εἰ τὸν παρὰ σοὶ βωμὸν τοῦ ἘλέουΣ κεκλεισμένον εὑρίσκω καὶ ἄβατον». Ἀλλ' ἴσως τοῦ δοκίμου τύπου χρῆσιν ὁ Ἀκομινάτος ἐποιήσατο, ὡς ἐν σελ. 281, 8 «οἱ παλαίτατοι τῶν Ἀθηναίων ἄλλο γε ἱερὸν θυτήριον, τὸν Ἐλέου βωμόν, κατὰ μέσον ἄστυ ἐστήσαντο» καὶ μετ' ὀλίγα «σὲ δὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ λαμπρότατον θύτην καὶ θυτήριον ἔμβιον θεοῦ καὶ ἄσυλον Ἐλέου βωμὸν πάντες ἂν ἐμοὶ συμφθέγξαιντο» καὶ σελ. 418, 9 «τὸν Ἐλέου βωμὸν ἄντικρυς τοῖς Ἀθηναίοις καινίζεις πάλαι κατεστραμμένον» καὶ ἐν Τόμ. Α', σελ. 148, 3 «ἀνάστησόν μοι καὶ τὸν τοῦ Ἐλέου βωμὸν πάλαι καταβε-

βλημένον καὶ περιφρονούμενον» καὶ σελ. 319, 4 καὶ 8. Πρβ. Τόμ. Α', σελ. 87, 14 «τὸν ἔλεον οὗτοι καὶ τὴν κρίσιν ᾀδέτωσαν». σελ. 123,11 «εἰ συζεύξεις τὸν ἔλεον».Τόμ. Β', σελ.59,29 «τὸν βασιλικὸν ἔλεον». σελ. 65, 16 «τὸν τοῦ αὐτοκράτορος ἔλεον». σελ. 88, 14 «οὐ μὰ τὸν ἀνεξίκακον καὶ μακρόθυμον ἔλεον τοῦ θεοῦ». σελ. 99, 22 «κάμφθητι πρὸς ἔλεον». σελ. 103, 26 «τὸν βαθύρρουν τῆς βασιλικῆς φιλανθρωπίας ἔλεον μετοχετεῦσαι». σελ. 105, 26 «τὸν παρ' ὑμῶν ἕλκειν ἔλεον». σελ. 150, 17 «καὶ κοινῶς ὑετίζεις τὸν ἔλεον». σελ. 182, 27 «κατενεχθέντες εἰς ἔλεον». σελ. 183, 19 «ἐπὶ ἐλέῳ». Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι φέρεται παρὰ τῷ Ἀκομινάτῳ Τόμ. Α', σελ. 245, 26 «οὕτω γὰρ τὴν ἐκ τῆς ἥττης ἁλμυρὰν ναυτίαν τῷ ποτίμῳ τοῦ βασιλέως ἐλέει ἐξαποβλύσειας (γρ. ἐξαποΚλύσειας)» καὶ σελ. 310, 14 «γενέσθαι καὶ ἐφ' ἡμῖν ἔλεος» καὶ Τόμ. Β', σελ. 54, 21 «οἱ μᾶλλον ἐλέουΣ δεόμενοι» καὶ σελ. 107, 16 «ποιήσατε ἔλεος ἀζήμιον τῷ δημοσίῳ» καὶ σελ. 168, 2 «τὰ ἐλέη αὐτοῦ» καὶ σελ. 277, 13 «ἀπολαύσει τοῦ ἐλέουΣ». Πρβ. καὶ σελ. 127, 15,

Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ἐν τῇ ΙΓ' Ἐπιστολῇ «ἀλλὰ σῷζε καὶ τὸν Ἐλέου βωμὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἔχε» καὶ ὑπὸ Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου Τόμ. Ε', σελ. 253 «οἱ δ' ὅλον τοῦτον παρακαλυψάμενοι τὸν νόμον, τοὺς ἅλας, τὰς σπονδάς, τὸν Ἐλέου βωμόν, τὴν κοινὴν ἑστίαν, κτέ.». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα μνημονεύεται Ἐλέου βωμός, ἀλλ' οὐδεὶς λόγος περὶ αὐτοῦ γίνεται.

Ἐν ἐπιγραφῇ Ἀττικῇ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Γ', α', σελ. 66) φέρεται «ὑψιμέδων, ὕπατε πάτερ εἰρήνης βαθυκά(ρπου), σὸν ἐλΑΙου βωμὸν ἱκετεύομεν ἡμεῖς» (Πρβ. Ἐπιγρ. Ἑλλην. Καιβελ. 792, σελ. 322). Εὑρέθη δὲ καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐπιγραφὴ ἔχουσα ὧδε (Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1883, σελ. 150) «Ἐλέου βωμὸν Ἱεροκλῆς κατ' ὄναρ».

Περὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις βωμοῦ τοῦ Ἐλέου οὐκ ὀλίγοι φιλόλογοι ἔγραψαν, ὁ Οὐεσσελίγγιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Διοδώρου Τόμ. Α', σελ. 559 καὶ ὁ Ἕϋνιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀπολλοδώρου Τόμ. Β', σελ. 202 καὶ ἄλλοι. Ἐκτενέστερον δὲ περὶ αὐτοῦ διέλαβεν ὁ Ταύλωρος ἐξηγούμενος τὸ ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ τοῦ Λυσίου ἢ Ψευδολυσίου § 11 «ἀφικόμενοι εἰς τήνδε τὴν πόλιν ἱκέται ἐπὶ τῶν βωμῶν

ἐκαθέζοντο» (Ῥήτ. Δόψων. Τόμ. Β΄, σελ. 192 κέξ.). Προκρίνας οὗτος τὴν κατ' αἰτιατικὴν τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ ἐκφορὰν ἐπὶ τὸν βωμόν τῆς κατὰ γενικὴν πληθυντικὴν ἐπὶ τῶν βωμῶν νομίζει ὅτι νοεῖται ὁ βωμὸς τοῦ Ἐλέου, ἀποφαίνεται δ' ὅτι ὁ Ἔλεος οὐχὶ ἕτερος τοῦ Διὸς εἶνε, ὅστις μειλίχιος καὶ ἱκέσιος καὶ ξένιος καλούμενος ἱδρύετο ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν πόλεων· ἱκανὸν δ' ἔπειτα ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἀγοραίου τούτου Διός. Καὶ ὁ Βέργκιος ὑπολαμβάνει ἐν *Klein. Philol. Schrift.* Τόμ. Β΄, σελ. 630, ὅτι ὁ βωμὸς τοῦ Ἐλέου οὐχὶ διάφορος τοῦ βωμοῦ τοῦ ἀγοραίου Διὸς ἦτο, δοξάζει δ' ὅτι θεοῦ Ἐλέου λατρεία οὐδέποτε ὑπῆρξεν. Κατ' ἄλλους ὁ βωμὸς τοῦ Ἐλέου ἦτο ὁ αὐτὸς τῷ τῶν δώδεκα θεῶν (Ἴδε *Philol. Untersuch.* Τόμ. Α΄, σελ. 201, σημ. 4). Οὐδαμῶς ἀπίθανον νομίζομεν ὅτι θεοποιήσαντες τὸν ἔλεον οἱ Ἀθηναῖοι βωμὸν αὐτῷ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἵδρυσαν. Ὁ Παυσανίας λέγει Ἀττικ. ΙΖ΄, 1 «Ἀθηναίοις δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἄλλα ἐστὶν οὐκ ἐς ἅπαντας ἐπίσημα καὶ Ἐλέου βωμός, ᾧ μάλιστα θεῶν ἐς ἀνθρώπινον βίον καὶ μεταβολὰς πραγμάτων ὅτι ὠφέλιμος (ὄντι ὠφελίμῳ), μόνοι τιμὰς Ἑλλήνων νέμουσιν Ἀθηναῖοι. Τούτοις δὲ οὐ τὰ ἐς φιλανθρωπίαν μόνον καθέστηκεν, ἀλλὰ καὶ ἐς θεοὺς εὐσεβοῦσιν ἄλλων πλέον· καὶ γὰρ Αἰδοῦς σφίσι βωμός ἐστι καὶ Φήμης καὶ Ὁρμῆς». Τοῦ βωμοῦ τῆς Αἰδοῦς γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1279, 39 «Διὸ κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἀθήνησιν Αἰδοῦς καὶ Ἀφελείας ἦν βωμὸς περὶ τὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς νεών, καθὰ καὶ Παυσανίας ἱστορεῖ, ἅς οἱ μὲν παιδαγωγούς, οἱ δὲ τροφοὺς τῆς θεᾶς γενέσθαι φασίν. Ἔστι δὲ αὐτὸ αἴνιγμα τοῦ χρῆναι τὸν διδασκόμενον ἢ τὰ πρὸς φρόνησιν Ἀθηνᾶν ἢ τὰ πρὸς ἄλλας τέχνας, ὧν Ἀθηνᾶ ἐπιστατεῖ, αἰδῶ τε τηρεῖν εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ ἀφελῶς αὐτοῖς προσφέρεσθαι καὶ ἀπεριέργως οἷα μὴ εἰδότας». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου εἶνε γεγραμμένον «Αἰδοῦς βωμός: Ἀθήνησιν ἐν τῇ ἀκροπόλει Αἰδοῦς καὶ Φιλίας εἰσὶ βωμοὶ πρὸς τῷ ἱερῷ». Πρβ. Ψευδοδημοσθ. κατ' Ἀριστογείτ. Α΄, 35 (σελ. 780) «καὶ δίκης γε καὶ εὐνομίας καὶ αἰδοῦς εἰσὶ πᾶσιν ἀνθρώποις βωμοί, οἱ μὲν κάλλιστοι καὶ ἁγιώτατοι ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ ἑκάστου καὶ τῇ φύσει, οἱ δὲ καὶ κοινῇ τοῖς πᾶσι τιμᾶν ἱδρυμένοι· ἀλλ' οὐκ ἀναισχυντίας οὐδὲ συκοφαντίας οὐδ' ἐπιορκίας οὐδ' ἀχαριστίας, ἃ πάντα τούτῳ πρόσεστιν» καὶ Αἰσχύλ. Ἑπτ. Θήβ. 409

«τὸν Αἰσχύνης θρόνον τιμῶντα καὶ στυγοῦνθ' ὑπέρφρονας λόγους» καὶ Διοσκορ. Ἀνθολογ. Παλατ. Ζ΄, 450 «οὐκ εἴμ' ἡ τὰ γυναιξὶν ἀναγράψασα προσάντη ἔργα καὶ Αἰσχύνην οὐ νομίσασα θεόν». Ὁ Φώτιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ σελ. 85, 1 «θεὸς ἡ Ἀναίδεια· λέγεται ἐπὶ τῶν δι' ἀναισχυντίαν ὠφελουμένων· ἐτιμᾶτο δὲ καὶ Ἀθήνησιν ἡ Ἀναίδεια, καὶ ἱερὸν ἦν αὐτῆς, ὡς Ἴστρος ἐν ιδ΄» (Ἴδε Ναβῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Φωτίου Τόμ. Α΄, σελ. 277). Πρβ. Μένανδρ. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΛΒ΄, 7 «Ὦ μεγίστη τῶν θεῶν νῦν οὖσ' ἀναίδει', εἰ θεὸν καλεῖν σε δεῖ. Δεῖ δέ· τὸ κρατοῦν γὰρ νῦν νομίζεται θεός» (Ἴδε Κόκκιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἀττικ. Κωμικῶν Τόμ. Γ΄, σελ. 74). Καὶ δι' ἄλλων δὲ πολλῶν παραδειγμάτων δύναταί τις νὰ παραστήσῃ ὅτι σύνηθες τοῖς Ἕλλησιν ὑπῆρχε νὰ προσωποποιῶσι καὶ θεοποιῶσιν ἀφῃρημένας ἐννοίας.

Ἐκ τοῦ ὀνόματος ἔλεος ἐσχηματίσθησαν ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ διὰ συνθέσεως τὰ ἐπίθετα πολυέλεος καὶ φιλέλεος. Γνωστότατος δ' εἶνε ὁ ἐν τοῖς ναοῖς ὑπάρχων πολυέλεος. Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν Ἀτάκτ. Τόμ. Δ΄, σελ. 637 «ΦΑΝΟΣ, τὸ πολλὰ φῶτα φέρον σκεῦος, τὸ ἀπὸ τοὺς Γραικορωμ. ὀνομαζόμενον οὐδετέρ. Πολυκάνδηλον Δ. (lustre). Ὀνομάζεται καὶ ἀρσ. Πολυέλεος, Δ. διότι ἀνάπτεται, ὁπότε ψάλλεται ὁ 136, ψαλμὸς τοῦ Δαυΐδ, ὁ ἐπονομαζόμενος Πολυέλεος, τοῦ ὁποίου τὰ 24 ἐδάφια, ἀπαρτίζονται μὲ τὸ Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Τῷ φιλέλεος συνωνυμεῖ τὸ φιλελεήμων, ἀνθ' οὗ ἐν τῷ δοκίμῳ ἑλληνισμῷ λέγεται φιλοικτίρμων. Πρβ. καὶ φιλοίκτιστος.

Ἐξ ὧν διελάβομεν συμφανές, νομίζομεν, κατέστη ὅτι ἀρσενικῶς ἀείποτ' ἐν τῷ δοκίμῳ ἑλληνισμῷ ἐλέγετο τὸ ὄνομα ἔλεος, ὅλως δ' ἀδόκιμος καὶ ἔκφυλος εἶνε ἡ κατ' οὐδέτερον γένος ἐκφορὰ τὸ ἔλεος, τοῦ ἐλέους, κτλ. Πᾶς δέ τις γινώσκων ὅτι συχνάκις οἱ βιβλιογράφοι μετατυποῦσι παλαιοτέρους καὶ δοκίμους τύπους εἰς νεωτέρους καὶ ἀδοκίμους περὶ οὐδενὸς ποιεῖται τὴν παράδοσιν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἰσοκράτους «ἐλέουΣ παρ' ὑμῶν τυγχάνειν». Θαυμαστὸν δύναταί τινι νὰ φανῇ ὅτι ἀνυπόπτον τὴν γραφὴν ταύτην ὑπολαμβάνει ὁ Κυνῆρος ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης Τόμ. Α΄, σελ. 396 ἐκδ. 6΄ (1869) «ὁ ἔλεος, Mitleid, aber G. ἐλέους

Isocr. 18. p. 378 § 39».'Αλλ' ὁ πολυμαθὴς ὄντως οὗτος γραμματικὸς τυγχάνει ὢν τῶν ἀκριτωτέρων ἐκείνων φιλολόγων, οἵτινες ὑπερβαλλόντως τιμῶσι τἀντίγραφα καὶ προχείρως αὐτοῖς ἑκάστοτε πείθονται οὐδαμῶς ἐνθυμούμενοι ὅτι ἥκιστα σοφοῖς ἀνδράσιν ἁρμόζει νὰ ἐκκρέμωνται δουλικῶς τῶν δεινῶς λελωβημένων καὶ πάσης πλημμελείας γεμόντων ἀντιγράφων. Τίς ἔμπειρος τῆς κριτικῆς ὢν ἀγνοεῖ ὅτι ἐν πλείστοις γραμματικοῖς ζητήμασι πολλῷ μεῖζον ὁ ὀρθὸς λόγος ἔχει κῦρος τῶν ἀντιγράφων καὶ παλαιοτάτων ὄντων; Οὐκ ὀλίγα δὲ παραδείγματα τῆς τοῦ Κυνήρου περὶ τὰς παραδεδομένας γραφὰς περιττῆς εὐλαβείας ἔχομεν πρόχειρα, ἐξ ὧν δύο μόνα ἐν τῷ παρόντι μνημονεύομεν, ἵνα μὴ λίαν τὸν λόγον μηκύνωμεν.

Ἐσχάτως βάρβαρος εἶνε ὁ τύπος διεξεπέσαντο, οὐδεὶς δὲ μὴ Σκύθης ὢν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ διεξεπεσάμην ἀντὶ τοῦ διεξέπεσον. Καὶ ὅμως ἐν τῇ μνημονευθείσῃ Γραμματικῇ τοῦ Κυνήρου Τόμ. Α΄, σελ. 894 φέρεται «διεξ-επέσαντο Polyaen. 4, 2. 14. 7, 48». Ὁ Πολύαινος ἔγραψε διεξεπαίσατο ἐν βιβλ. Β΄, ϐ΄, 5 καὶ Δ΄, ϐ΄, 14 καὶ Ε΄, ις΄, 5 καὶ διεξεπαίσαντο ἐν βιβλ. Ζ΄, 48, ὡς παρετηρήσαμεν ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1876, σελ. 122 κἑξ.

Οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐλέγετο Συρακόσιος καὶ ἰωνιστὶ Συρηκόσιος, οὐχὶ Συρακούσιος. Ὁ δὲ Κυνῆρος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ξενοφῶντος Ἀναβάσεως σελ. 15 τὴν σημείωσιν τήνδε· «Συρακούσιος: Non sum ausus contra omnium codicum veterumque editionum fidem scribere Συρακόσιος — Ego quidem utramque formam Xenophonti in usu fuisse arbitror et haecne, an illa recipienda sit, e codicum auctoritate diiudicandum esse». Ἴδε τὰ ὑφ' ἡμῶν διειλημμένα ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν 1881, σελ. 38.

Ὁ Βλάσιος, φιλόλογος τῶν κρατίστων, ἔγραψεν ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς τοῦ Κυνήρου Διεξοδικῆς Γραμματικῆς Τόμ. Α΄, α΄, σελ. 515 «ὁ ἔλεος, Mitleid, aber nachklass., als Nov. Test. u. LXX, τὸ ἔλεος (zu berichtigen G. ἐλέους Isocr. 18, § 39);». Ἀποκατέστησε δὲ καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἰσοκράτους Τόμ. Β΄, σελ. 214 τὴν γνησίαν ἐκφορὰν ἐλέου.

ΚΕΦ. Δ΄.

Ἀδιεξίτητον — ἀδιεξήγητον.

Παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Β΄, σελ. 252 Λιψ. (1828) κεῖται «σκεπτώμεθα δ' ἡμεῖς καὶ ἐφ' ἑνὸς ἀνδρὸς τὸ ἀδιεξήγητον τῶν κακῶν πλῆθος». Ἐν τῇ νέᾳ τοῦ Φίλωνος ἐκδόσει Τόμ. Β΄, σελ. 232, 26 (1897) ἐγράφη μὲν σκεπτόμεθα ἀντὶ τοῦ σκεπτώμεθα, ἀλλὰ τὸ ἀδιεξήγητον ἐτηρήθη ἀμετάβλητον.

Κυκλεῖται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὸ ῥῆμα διηγεῖσθαι· εἶνε δ' ἐξ αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀποφατικοῦ Α παρηγμένον τὸ ἐπίθετον ἀδιήγητος, οὗ γίνεται χρῆσις ἔν τε τῷ παλαιῷ καὶ τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ. Γνωστὸν παντὶ φιλολογοῦντι ὑπάρχει τὸ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ῥηθὲν ἐν τῇ Κύρου Παιδείᾳ Ζ΄, α΄, 32 «ἐν δὲ τῷ ἀδιηγήτῳ τούτῳ ταράχῳ ὑπὸ τῶν παντοδαπῶν σωρευμάτων ἐξαλλομένων τῶν τροχῶν ἐκπίπτει ὁ Ἀβραδάτας». Γράφει δ' ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1859, σελ. 234 «Dixerat Xenophon in Cyropaed. VII, ι, 32: ἐν δὲ τῷ ἀδιηγήτῳ τούτῳ ταράχῳ — ἐκπίπτει ὁ Ἀβραδάτας, arripuit hoc Chariton p. 121, 12: ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀδιηγήτῳ ταράχῳ μνήμη τις αὐτὸν εἰσῆλθε τοῦ κάλλους, et iterum p. 129, 31: ἐν δὲ τῷ ἀδιηγήτῳ τούτῳ ταράχῳ μόνος ἐσωφρόνησε Χαιρέας». Ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐλέχθη Φαβ. ΙΑ΄ «ἀδιήγητος κατεῖχε ταραχὴ καὶ πτοία τοὺς Ῥωμαίους».

Ἀλλὰ τὸ ῥῆμα διεξηγεῖσθαι ἦτο ἄχρηστον τοῖς Ἕλλησιν. Ἀσύστατος εἶνε ἡ ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ Ξενοφῶντος Δ΄, 6΄, 12 φερομένη γραφὴ «οὕτως οἱ δίκαιοι τὰ αὐτῶν ἔχοιεν ἂν διεξηγήσασθαι», ὡς διδάσκει ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect.* σελ. 702 λέγων «Tralaticio mendo in IV. II. 12. διεξηγήσασθαι scribitur. Vera lectio ἐξηγήσασθαι a Stobaeo servata est, qui in § 14. pro κακουργεῖν multo meliorem lectionem κλέπτειν obtulit. Saepius notavimus δι et ἐξ inter se confundi, aut ex dittographia perperam coniungi. Novum exemplum praebet Teles in Stobaei Floril. 5, 67. οὐ Κράτης καὶ Διογένης πένητες ἦσαν; καὶ πῶς ῥᾳδίως διεξήγαγον; imo vero ῥᾳδίως διήγαγον» (Πρβ. καὶ Κοραῆν

ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ξενοφῶντος Ἀπομνημονευμάτων καὶ τοῦ Πλάτωνος Γοργίου σελ. 293). Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ μὲν τῷ Θεμιστίῳ σελ. 435, 22 Δινδ. εἶνε γεγραμμένον «δεῖ δ' οὐ πρὸς τὰ φαῦλα καὶ διεστραμμένα ὁρῶντας ἅπαντα ὁμοίως ὑποπτεύειν καὶ διεξελαύνειν», παρὰ δὲ τῷ Στοβαίῳ Ἀνθολογ. Τόμ. Α', σελ. 42, 13 Μειν. «δεῖ δ' οὐ πρὸς τὰ φαῦλα — ἐξευλαύνειν».

Ἐπειδὴ ἀλλότριον τῆς τῶν Ἑλλήνων φωνῆς εἶνε τὸ ῥῆμα διεξηγεῖσθαι, ἐξελέγχεται ἀνελλήνιστον ὂν καὶ τὸ ἐπίθετον ἀδιεξήγητος. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἔγραψεν ὁ Φίλων «σκεπτόμεθα δ' ἡμεῖς καὶ ἐφ' ἑνὸς ἀνδρὸς τὸ ἀδιεξίτητον τῶν κακῶν πλῆθος», καθάπερ ἐν Τόμ. Γ', σελ 122 «σήμερον δέ ἐστιν ὁ ἀπέραντος καὶ ἀδιεξίτητος αἰών» καὶ ἐν Τόμ. Δ', σελ. 276 «ὡς ἔτι μᾶλλον τὸν ἀνήνυτον καὶ ἀδιεξίτητον ἐπιτείνεσθαι τοῦ καταλαβεῖν ἵμερον». Κακῶς δ' ἐν Τόμ. Β', σελ. 12 εἶνε γεγραμμένον «ἄλλων ἀριθμὸς δυνάμεων διεξιόντος» ἀντὶ τοῦ ἀδιεξίτητος· εὑρέθη δὲ πρὸ πολλοῦ ἡ ἀληθὴς γραφὴ οὖσα ἀδιεξίτητος.

Οὐκ ὀλίγα δὲ μαρτύρια τοῦ ἐπιθέτου ἀδιεξίτητος ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν.

Ἀριστοτέλ. Φυσ. Ἀκροάσ. Γ', ζ', 5 (Τόμ. Β', σελ. 284, 3 Διδ.) «οὐκ ἀφαιρεῖται δ' ὁ λόγος οὐδὲ τοὺς μαθηματικοὺς τὴν θεωρίαν, ἀναιρῶν οὕτως εἶναι τὸ ἄπειρον, ὥστ' ἐνεργείᾳ εἶναι ἐπὶ τὴν αὔξην ὡς ἀδιεξίτητον».

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 658, 19 Βεκκ. «ἀπὸ ψευδοῦς ὑποθέσεως ἀρχομένης καὶ ἀδιεξιτήτου κατὰ πλῆθος καὶ πρὸς τὴν ἑκάστου προαίρεσιν μεταπλαττομένης».

Θεμίστ. Παραφρ Τόμ. Α', σελ. 111, 13 Σπεγγ. «τὸ μὲν γὰρ ποσὸν ἀδιεξίτητον, τὸ δὲ ποσὸν ὡρισμένον».

Γρηγόρ Νύσσ. Τόμ. Α', σελ. 811, Α' «οἷον ἀπό τινος κορυφῆς ὄρους εἰς τὸ ἀδιεξίτητον τῶν νοημάτων βάθος».

Ἰουλιαν. σελ. 218, 26 Ἑρτλ. «τὸ μὲν γὰρ ἴσον ὡρισμένον ἐστί, τὸ δὲ ἄνισον ἄπειρόν τε καὶ ἀδιεξίτητον».

Πορφύρ. Ὁμηρ. Ζητήμ. εἰς Ἰλ. σελ. 189, 6 Σραδ. «εἰ μὲν οὖν ἡ τοῦ ἀπείρου φωνὴ ἓν σημαινόμενον περιεῖχε, τὸ κατὰ ποσὸν ἀδιεξίτητον καὶ ἀπειρομέγεθες, ἐναντιολογία ἂν ἦν» καὶ 15 «ὡρισμένοι μὲν κατὰ μέγεθος, κατὰ δὲ πλῆθος ἀδιεξίτητοι ὄντες» καὶ σελ.

190, 13 «ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν σφαῖραν οὔτε ἄπειρον καὶ ἀδιεξίτητον οὖσαν κατὰ μέγεθος οὔτε κατὰ ἀριθμόν» καὶ σελ. 192, 24 «ἀδύνατον δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ μέγεθος ἢ κατὰ ποσὸν ἀδιεξιτήτου ἀπείρου τίθεσθαι πέρας».

Ὀρειβάσ. Τόμ. Β΄, σελ. 320, 4 Δαρ. «ἐὰν δὲ πάσας μήτε παραλλήλους τὰς ἀγυιὰς ἔχῃ μήτε εὐθείας, σκολιὰς δὲ ἢ ἀδιεξιτήτους τινὰς αὐτῶν καὶ πρὸς τοὺς ἀνέμους λοξάς, πολλὴν τοῦ ἀέρος ταραχὴν ἔχει» καὶ 9 «ἐμπίπτων οὖν ταῖς ἀδιεξιτήτοις οὐκ εἰσέρχεται διὰ τὸ μὴ εἶναι ὁδόν».

Συμπλίκ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ΄, σελ. 204, 12 «εἰ δὲ τοῦτο, ἀδιεξίτητον ἔσται τοῦτο τὸ διάστημα» καὶ σελ. 205,23 «τὸ δὲ ἐπ' ἄπειρον αὐξόμενον οὐκ ἔχει πέρας· ἄπειρον ἄρα καὶ ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 206, 6 «εἰ γὰρ τὸ μεταξὺ διάστημα δυεῖν εὐθειῶν ἀλλήλων πλησίον ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐκβαλλομένων ἀδιεξίτητον, πολὺ μᾶλλον ἡ πᾶσα περιφέρεια» καὶ σελ. 209, 28 «οὐ γὰρ συνάγεται οὕτως τὸ ἄτοπον τὸ ἀδιεξίτητον αὐτὴν οὖσαν διεξιέναι» καὶ σελ. 210, 6 «εἰ οὖν ἀδύνατον ἄπειρον οὖσαν καὶ ἀδιεξίτητον τὴν ΒΒ διελθεῖν» καὶ 13 «ἵνα τῆς τομῆς ταύτης, καίτοι ἀδιεξιτήτου ὑποτιθεμένης, ἀρχὴν καὶ τελευτὴν ἐπιδείξῃ διὰ τῆς τοῦ Γ κυκλογραφίας» καὶ Τόμ. Θ΄, σελ. 76, 22 «τὸ μὲν ἄπειρον τὸ σημαῖνον τὴν ἀπειρίαν πάθος ἐστὶ ποσότητος, τὸ δὲ ἄπειρον τὸ πεπονθὸς τὴν ἀπειρίαν ποσόν ἐστιν ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 174, 14 «ὅτι δὲ τὸ ἄπειρον οὐχ ὡς ἀδιεξίτητον πάντῃ τῷ πλήθει λέγει» καὶ σελ. 470, 17 «ἀτελεύτητον δὲ ταύτην καὶ ἄπειρον καὶ ἀδιεξίτητον» καὶ 27 «τέταρτον δὲ τοῦ ἀπείρου σημαινόμενόν ἐστιν ὃ πεφυκὸς ἔχειν διέξοδον ἀδιεξίτητόν ἐστι» καὶ σελ. 471, 31 «οὐκ ἔστι δὲ τὸ νῦν ζητούμενον ἄπειρον, τὸ οὕτως λεγόμενον, ἀλλὰ τὸ ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 474, 66 «ἀριθμὸς μὲν γάρ ἐστι τὸ ἐκ μονάδων συγκείμενον πλῆθος, ἄπειρον δὲ ποσὸν ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 510, 19 «ὡς ὄντος ἀπείρου μεγέθους ἀδιεξιτήτου ἐπὶ τὴν αὔξησιν» καὶ σελ. 513, 24 «οὐ κατὰ τὸ ἀδιεξίτητον θεωρουμένου τοῦ ἀπείρου ἐπὶ τῆς στερήσεως καὶ τῆς ὕλης».

Ἀλέξ. Ἀφροδισ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Β΄, 6΄, σελ. 86, 27 «ἀδιεξίτητα γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα» καὶ Σχολ. Ἀπορ. καὶ Λύσ. (Συμπληρώμ. Ἀριστοτ. Τόμ. Β΄, 6΄, σελ. 35, 25) «ἀλλὰ ἀδιε-

ξίτητα τὰ ἄπειρα» καὶ σελ. 36, 15 «οὐ γὰρ ἔκειτο τὰ δυνάμει ἄπειρα ἀδιεξίτητα εἶναι, ἀλλὰ τὰ ἐνεργείᾳ».

Ἰω. Φιλόπον. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΙϚ΄, σελ. 35, 3 «φαμὲν γὰρ ἄπειρον εἶναι ποσὸν ἀδιεξίτητον» καὶ σελ. 409, 18 «καθ' ἕνα μὲν τρόπον ἄπειρον λέγεται τὸ μηδὲ πεφυκὸς ὅλως ἔχειν πέρας, ἀλλ' οἷον ἀπόρευτον ὂν καὶ ἀδιεξίτητον τῷ μηδὲ ὅλως ἔχειν περείαν διὰ τὸ μηδὲ ποσὸν ὅλως εἶναι» καὶ σελ. 411, 11 «ὡς ἀδιεξίτητον καὶ ἀτελεύτητον κατὰ τὴν ἔκτασιν εἶναι ἄπειρον» καὶ σελ. 430,3 «εἴπερ ὅλως κατὰ φύσιν ἀδιεξίτητόν ἐστι τὸ ἄπειρον» καὶ σελ. 459, 16 «ὅτι μὲν κατὰ μέγεθος οὐκ ἔστι τὸ ἄπειρον σῶμά τι ὂν ἀδιεξίτητον τῷ μεγέθει» καὶ σελ. 468, 7 «τῇ γὰρ ἑαυτοῦ φύσει τὸ ἄπειρον ἀδιεξίτητον».

Ἀνών. Παραφρ. εἰς τὴν Σοφιστ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΚΓ΄, δ΄, σελ. 33, 16 «τὰ δὲ ἄπειρα ἀδιεξίτητα» καὶ σελ. 56, 24 «ἃ δήπουθεν ἄπειρα καὶ ἀδιεξίτητα».

Σωκράτ. Σχολαστ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 120 Οὔσσ. «καὶ ἦν ἄπορος μὲν ἡ θήρα, ἀδιεξίτητος δὲ ἡ ὁδός».

Φώτ. Ἐπιστολ. σελ. 500, 5 Βαλ. «εἰ καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς διὰ βάθος κριμάτων ἀνεξιχνίαστον καὶ σοφίας ἀδιεξίτητον πέλαγος οὐκ ἀεὶ πέφυκε γίνεσθαι ἐφικτά». Πρβ. καὶ Βιβλιοθ. σελ. 215, 32 «ἀλλὰ τίς διεξιέναι φιλονεικοίη τὰ ἀδιεξίτητα;».

Εὐστάθ. Μικρ. Συγγρ. σελ. 84, 46 «ποικίλα ὄντα καὶ ἀδιεξίτητα» καὶ σελ. 184, 20 «ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦ στύλου ἀποπλανηθέντες ὡς ἔν τινι λαβυρίνθῳ ταῖς τῶν ἐπιβούλων οἴκων ἐναποληφθῶμεν σήραγξιν εἰς ἀδιεξίτητον».

Μιχ. Ἀκομιν. Τόμ. Β΄, σελ. 127,20 Λάμπρ. «τὸ δὲ ἀεὶ καταδεσμεῖσθαι ὑποχθόνιον οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἀλλ' ἢ Τιτάνων ἀδιεξίτητον δεσμωτήριον».

Σχολ. Εὐκλείδ. Τόμ. Ε΄, σελ. 139, 4 Εἰβ. «ὃ γὰρ ὡς ἀδιεξίτητον ἀφῆκε, τοῦτο ἄπειρον λέγει».

Τοῦ ἐπιθέτου ἀδιεξίτητον ποιεῖται μνείαν ὁ Σουΐδας ἐξηγούμενος αὐτὸ διὰ τοῦ ἀδιεξέλευστον σελ. 26 Βεκκ.

Ὁ Κρευζῆρος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλωτίνου Τόμ. Γ΄, σελ. 108 «καὶ εἰ οὕτως ἄπειρον, ὡς ἀδιεξίτητον: Haec ultima vox saepius legitur in his Enneadibus, ut VI. 6. 17. VI. 9. 6.

Proclus Inst. Theol. § 94. p. 140. ed. nostr. Francf. καὶ εἴτι ἄλλο τοιοῦτον, ἢ διὰ τὸ ἀδιεξίτητον ἄπειρον ὑπάρχον, ἢ διὰ τὸ ἀόριστον τῆς οὐσίας· ubi haec posui: «Aristoteles in Phys. Auscultt. III. 7. p. 58 Sylb. οὐκ ἀφαιρεῖται δὲ ὁ λόγος οὐδὲ τοὺς μαθηματικοὺς τὴν θεωρίαν, ἀναιρῶν οὕτως εἶναι τὸ ἄπειρον, ὥστε ἐνεργείᾳ εἶναι ἐπὶ τὴν αὔξησιν, ὡς ἀδιεξίτητον. Nam ita distinguebant infinitum philosophi, ut τὸ ἄπειρον esset vel ἀδιεξίτητον, vel ποσὸν ὡρισμένον, i. e. quantitas, quae vel penetrari non posset, neque adeo definiri ac circumscribi, vel quae circumscribi posset. Cf. Themistium in Physs. I Hinc Suidas I. p. 53. ἀδιεξίτητος explicat ἀδιεξέλευστος. Zonaras L. Gr. p. 47. addit τὸ ἀπόρευτον».

Τῶν ἐν τοῖς ἄνω κατειλεγμένων μαρτυρίων τοῦ ἐπιθέτου ἀδιεξίτητος μνημονεύονταί τινα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α΄, α΄, σελ. 671, ἔνθα φέρονται καὶ τάδε· «Ἀδιεξήγητος, ον, a διεξηγέομαι, Inenarrabilis, Eust, ad Il. Δ, p. 397 9: Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἑξῆς, πέλαγός ἐστιν εὐπορίας ἀδιεξήγητον. Struve. Ἀδιεξήγητον edd. Basil. et Florent.; Rom. et Lips. ἀδιεξίγητον (sic). Fort. ἀδιεξίτητον scribendum est. Sinner — Ap. Achm. Onirocr. 141, p. 105, l. 12 adhuc legitur, μακρὰν καὶ ἀδιεξήγητον. At Clem. Al. Strom. 5, 12. p. 695, l. 19: Ἄπειρον, οὐ κατὰ τὸ ἀδιεξήτητον (sic) νοούμενον, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀδιάστατον, item recte, opinor, emendat Potter ἀδιεξίτητον, Non quod eiusmodi percipiatur, ut pervadi non possit. In ed. C. Morell. ἀδιεξηγήτητον Hase». Ὁ Γ. Δινδόρφιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως Τόμ. Γ΄, σελ. 64 «ἀδιεξίτητον, vel ἀδιεξήγητον Sylb. ἀδιεξήτητον L. Alia huius corruptelae exempla v. in Thesauro vol. I. p. 671».

Σημειωτέον δ' ὅτι ἀνεγνώσθη πλημμελῶς ἀδιεξήγητον ἀντὶ τοῦ ἀδιεξίτητον καὶ παρὰ Δαμασκίῳ τῷ Διαδόχῳ Ἀπορ. καὶ Λύσ. Τόμ. Β΄, σελ. 55, 4 «ἆρα οὖν ταῖς ἡμετέραις ἐπιβολαῖς ἀδιεξήγητον; καὶ τί τοῦτο θαυμαστὸν ἐπὶ τῶν νοητῶν; ὅ γε καὶ ἐν τῷ μαθητικῷ κύκλῳ φαίνεται. Πῶς δὲ καὶ ἀδιεξήγητον; εἰ γὰρ καὶ πρὸς ἕνα βίον, ἀλλ' ἔν γε τῷ παντὶ χρόνῳ διεξοδεύσει τὸ νοητὸν ἡ ψυχή, εἴπερ πεπέρασται». Περὶ τοῦ ἀδοκίμου τύπου πεπέρασται ἀντὶ τοῦ πεπέρανται θὰ ῥηθῶσι τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ».

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι καὶ τὸ ἐξιτητέον μετέπεσεν ὑπὸ κακῆς ἀναγνώσεως εἰς τὸ ἐξηγητέον. Ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐλέχθη Ἀπομν. Α', α', 14 «καὶ τοῖς μὲν οὐδ' ἐν ὄχλῳ δοκεῖν αἰσχρὸν εἶναι λέγειν ἢ ποιεῖν ὁτιοῦν, τοῖς δὲ οὐδ' ἐξιτητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν», ἐν δὲ ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη «τοῖς δ' οὐκ ἐξηγητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν». Ὁ Οὐαξμούθιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐκλογῶν τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ. 12 «ἐξιτητέον A²S Xen., ἐξηγητέον A¹B».

Τοῦ ἄνευ τοῦ στερητικοῦ Α ἐπιθέτου ἐξιτητός ἓν μόνον μαρτύριον μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 1441 «Διεξίτητος, ὁ, ἡ, Meabilis. Oribas. p. 244 ed. Matth.». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Σιμπλικίῳ Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 470, 26 «Τέταρτον δὲ τοῦ ἀπείρου σημαινόμενόν ἐστιν ὃ πεφυκὸς ἔχειν διέξοδον ἀδιεξίτητόν ἐστι Τοιαύτη δὲ ἡ διὰ τῆς κεκαυμένης ὁδὸς ἢ τῆς κατεψυγμένης, διεξιτητὴ μὲν οὖσα τῷ ὡρίσθαι τὸ μέγεθος αὐτῶν, κωλυομένη δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ ἀέρος ἀσυμμετρίας. Ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ τὸν λαβύρινθον τέθεικεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν οὕτω κατεσκευασμένον ὡς ἀδιέξοδον εἶναι καὶ τὸν ἄπειρον δακτύλιον, ὡς διεξίτητα (γρ. διεξιτητὰ) μὲν τῇ ἑαυτῶν φύσει τῷ πεπερασμένα εἶναι, διὰ δὲ τὴν ποιὰν κατασκευὴν ἀδιέξοδα» καὶ Τόμ. Ι', σελ. 1179, 23 «εἰ μηδὲ ἅπαξ διεξιτητὸν ἐνδέχεται εἶναι τὸ ἄπειρον» καὶ παρ' Ἰωάννῃ τῷ Φιλοπόνῳ Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΙϚ', σελ. 429, 1 «ἀλλὰ καὶ διεξιτητὸν ἔσται τὸ κατ' ἐνέργειαν ἄπειρον» καὶ 4 «δῆλον ὅτι ἐνεργείᾳ διεξιτητὸν τὸ ἄπειρον γέγονεν» καὶ 25 «ὅλως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς εἰ διεξιτητὸν τὸ ἐπὶ θάτερα ἄπειρον, πάντως που καὶ ἐπὶ τὸ λοιπὸν διεξιτητὸν ἔσται» καὶ σελ. 430, 6 «ὅτι τὸ μὲν ἐνεστηκὸς οὐ πάντως διεξιτητὸν ἀνάγκη εἶναι, τὸ δὲ παρεληλυθὸς ἐξ ἀνάγκης διεξιτητόν ἐστιν, ὅπερ ἀδύνατον».

Ὡς δὲ λέγεται ἀδιεξίτητος, οὕτω καὶ δυσδιεξίτητος, οὗ παραδείγματα βλέπει τις ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 1737. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Κεδρηνῷ Τόμ. Β', σελ. 711,7 Βόνν. «καὶ ταῦτα δι' ὀρέων ἀβάτων καὶ δυσδιεξιτήτων».

Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐπίθετον δυσεξίτητος, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 1745 καὶ σελ. 1746 λ. δυσεξίτητος καὶ λ. δυσέξιτος. Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβο-

λαῖς τοῦ Εὐσταθίου φέρεται σελ. 695, 37 «τὴν διηνεκῆ καὶ δυσεξίτητον τῶν κατὰ γῆς ὑδάτων καὶ πνευμάτων ἔγκλεισιν δηλοῖ» καὶ σελ. 940, 4 «πυλάρτης δὲ διὰ τὸ δυσεξίτητον, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ δυσόρατον» καὶ σελ. 1459, 45 «οὐ μάτην οὖν ὁ ποιητὴς ἐν Ἰλιάδι τὰ ἐκ τοῦ πρώτου ἔτους Τρωϊκοῦ πολέμου παραλιπὼν διὰ τὸ δυσεξίτητον» καὶ σελ. 1684, 44 «πυλάρτης δὲ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐρρέθη Ἅδης ὁ τὰς πύλας ἀραρυίας ἔχων διὰ τὸ ἐκεῖθεν δυσεξίτητον».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Ἀνεξίτητον: ἀνεξέλευστον, ἀσάλευτον, ἀδιάβατον, μὴ ἔχον ἔξοδον». Πρβ. καὶ Σουΐδ. σελ. 106 Βεκκ. «Ἀνεξίτητον: ἀνεξέλευστον, ἀδιόδευτον» καὶ Βεκκ. Ἑλλην. Ἀνέκδ. σελ. 397 καὶ Ζωναρ. Λεξ. σελ. 190. Ἐσφαλμένον δὲ πάντως εἶνε τὸ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ φερόμενον ἀσάλευτον.

Παρατηροῦμεν ἐν τέλει ὅτι ἐγράφη κατὰ πλημμελῆ ἀνάγνωσιν καὶ δυσζητήτους ἀντὶ τοῦ δυσεξιτήτους. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β΄, σελ. 734, Δ΄ λέγεται «Lex. Rhet. post supra citata: Καθόλου δὲ ἔλεγον οὕτω τὰς δυσζητήτους κατασκευὰς καὶ μὴ ἐπ' εὐθείας. Ὁ δὲ Ἀλκμὰν διὰ τοῦ ε γέργυρα ἔφη· ubi scrib. δυσεξιτήτους cum Etym. M. p. 238, 41 «Γόργυρα, ὑπόνομος βορώδης (βορβορώδης Sylb.)· καθόλου δὲ ἔλεγον οὕτω τὰς δυσεξιτήτους κατασκευὰς καὶ μὴ ἐπ' εὐθείας».

ΚΕΦ. Ε΄.

Εἰσιτητά — εἰσηγητά.

Παρ' Ἰωάννῃ τῷ Κιννάμῳ σελ. 6, 12 Βόνν. ἀπαντᾷ «καὶ ἀνθρώποις γὰρ ὅτι μὴ κατ' ὀλίγους πορευομένοις μόλις ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσηγητὰ γίνεται».

Τὸ εἰσηγητά οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ εἰσιτητά. Ὁ Κίνναμος ἀναντιλέκτως ἔγραψε «μόλις ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσιτητὰ γίνεται», τουτέστι «μόλις ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσιέναι δυνατὸν γίνεται». Πρβ. καὶ σελ. 50, 17 «κἀντεῦθεν παντάπασιν ἀδιεξίτητα αὐτῷ ἔσται» καὶ σελ. 122, 19 «νύκτωρ τῶν πολεμίων ἐπιθεμένων ἀδιεξίτητα ἡμῖν ἔσται». Ἐγένετο δ' ὑπὸ τοῦ Κιννάμου χρῆσις καὶ

τοῦ ἐπιθέτου διεξιτητός σελ. 47, 3 «ἔστι δὲ ὁ χῶρος δυσπρόσοδός τε εἴπερ τις καὶ ἀνδράσι μὴ ὅτι γε συντεταγμένοις, ἀλλ' οὐδὲ πορευομένοις κατ' ὀλίγους ῥᾳδίως διεξίτητος (γρ. διεξιτητός)».

Τῇ συντάξει, καθ' ἣν ἐρρήθη «μόλις ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσιτητὰ γίνεται», φιληδεῖ ὁ Προκόπιος λέγων Τόμ. Α', σελ. 285, 11 «αὐτῷ δὲ ξὺν ὀλίγοις τισὶν ἐς πόλιν Δάρας ἐσιτητὰ εἶναι». σελ. 293, 20 «ὡς μὴ ἐς τὴν πόλιν αὐτίκα τῷ Ῥωμαίων στρατῷ ἐσιτητὰ εἶναι». σελ. 331, 6 «ἀπ' οὐδεμιᾶς αἰτίας ἐξαπιναίως καταπεσεῖν καὶ τοῖς πολεμίοις ταύτῃ ἐσιτητὰ ἐς τὴν πόλιν γενέσθαι». σελ. 380, 4 «ὥστε ἐσιτητὰ τῷ στρατῷ ἐς αὐτὴν γενέσθαι». (σελ. 392, 4 «τὰς σιδηρᾶς ἁλύσεις τοῦ λιμένος — ἀφελόμενοι ἐσιτητὰ τῷ στόλῳ ἐποίουν»). Τόμ. Β', σελ. 48, 8 «ἢν πολέμῳ ἐς Νεάπολιν τῷ στρατῷ ἐσιτητὰ εἴη». σελ. 76, 10 «ᾠήθη ἐσιτητά οἱ ἐς Ῥώμην εἶναι». σελ. 87, 1 «ἐς Ῥώμην δὲ σφίσιν οὐκ οἰόμενοι ἐσιτητὰ εἶναι ἐπὶ Καμπανίας λάθρᾳ ἐχώρησαν». σελ. 339, 6 «οἰόμενοι ὅτῳ δὴ τρόπῳ τοῖς τὰ φορτία παραπέμπουσιν ἐς τὴν Ῥώμην ἐσιτητὰ εἶναι». σελ. 351,15 «ὡς μηκέτι ἀκάτοις τισὶν ἢ πλοίοις ἄλλοις, ἐκ τοῦ πόρτου ἀναγομένοις, ἐς τὴν πόλιν ἐσιτητὰ εἴη». σελ. 361, 11 «ὅθεν οἱ ἄνθρωποι Γότθοις ἔφασκον ἐς τὴν πόλιν ἐσιτητὰ εἶναι». (σελ. 443, 1 «ἀναστάντες οὖν οἱ ἐκ τῶν ἐνεδρῶν κατόπισθέν τε τῶν διωκόντων γενόμενοι ἐσιτητὰ σφίσιν ἐς τὴν πόλιν οὐκέτι ἐποίουν»). Τόμ. Γ', σελ. 18. 21 «ὅπως δὲ καὶ αὖθις Θεοδοσίῳ παρὰ Ἀντωνῖναν ἐσιτητὰ εἴη». σελ. 92, 22 «παρὰ δὲ τὴν βασιλίδα οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τινὶ ὅτι μὴ χρόνῳ τε πολλῷ καὶ πόνῳ ἐσιτητὰ ἦν». σελ. 214, 17 «διεπράξαντο τῷ ὕδατι ἐς τὴν πόλιν ἐσιτητὰ εἶναι». σελ. 219, 4 «ἐνταῦθα ἐσιτητὰ μηδαμῇ ἔσεσθαι». σελ. 272, 5 «ἐνθένδε τοῖς βαρβάροις ἐσιτητὰ ἐπί τε Θερμοπύλας οὐδενὶ πόνῳ ἐγίνετο καὶ τὴν ταύτῃ Ἑλλάδα». (σελ. 322, 16 «ἐκτέμνοντες ἐπὶ πλεῖστον τὰ ὄρη ἐσιτητὰ ταῖς ἐπιγενομέναις ἁμάξαις ἐποίουν»). σελ. 330, 6 «διώρυχα ἐκ τῆς Χαιρέου κατορύξαντες βαθεῖάν τινα βραχείᾳ τοῦ ποταμοῦ ἐς αὐτὴν ἐκροῇ διεπράξαντο ἐσιτητὰ εἶναι». Πρβ. καὶ Τόμ. Α', σελ. 412, 21 «ἐξιτητὰ μὲν σφίσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐν τῷ παρόντι οὐκ ᾤετο εἶναι» καὶ Τόμ. Β', σελ. 96, 4 «κατὰ ταύτης γὰρ ἐπίμαχός τε ὁ περίβολος ἦν καὶ Ῥωμαίοις ἐξιτητὰ ἐπὶ τοὺς πολεμίους ὄντα ἐτύγχανε».

Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ Τόμ. Β', σελ. 620, 1 «μηδ' εἶναι πάροδον οὐδεμίαν, ὁπόθεν εἰσιτητά γε εἴη ξένοις καὶ ἱππόταις ἀνδράσι». Πρβ. καὶ Γεώργ. Παχυμέρ. Τόμ. Α', σελ. 478, 4 «εἰσιτὰ ἐς οἶκον κυρίου».

Καθ' ἑνικὸν ἀριθμὸν εἶνε εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀλκίφρονος Ἐπιστολ. Α', κγ', 3 «ὡς οὖν ᾐσθόμην οὐκ εἶναί μοι εἰς ταῦτα εἰσιτητόν» καὶ ὑπὸ τοῦ Θεμιστίου Λόγ. σελ. 429, 27 Δινδ. «οὐ μηδὲ εἰσιτητὸν οὐδενὶ πλὴν τῶν ἐκκρίτων» καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου Τόμ. Α', σελ. 162 «οὕτως ἔξω μὲν τοῦ καταπετάσματος εἰσιτητὸν ἦν τοῖς ἱερεῦσι» καὶ σελ. 468 «μόνοις γὰρ τοῖς ἱερεῦσιν εἰσιτητὸν ἦν εἰς τὸν πρῶτον ναὸν τὸν καλούμενον ἅγια» καὶ Τόμ. Β', σελ. 206 «μόνῳ γὰρ εἰσιτητὸν ἦν τῷ ἀρχιερεῖ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων» καὶ σελ. 208 «εἰσιτητὸν ἦν εἰς τὸν οἶκον τῷ βουλομένῳ λοιπόν» καὶ σελ. 649 «εἰς μὲν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ εἰσιτητὸν ἦν» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 836 «ὅθεν οὐ μόνον ἀνδράσιν ἀλλὰ καὶ γυναιξὶν εἰσιτητὸν εἰς τοὺς θείους νεώς». Πρβ. καὶ Τόμ. Γ', σελ. 1279 «ἐπειδὴ γυναιξὶν οὐκ εἰσιτὸν ἦν» (Ἴδε Βοισσονάδην ἐν τῇ ἐκδόσει Γ. Παχυμέρους καὶ Ἱεροκλέους καὶ Φιλαγρίου σελ. 26).

Εἰς τὸ τοῦ Ἀλκίφρονος εἰσιτητόν ἐποιήσατο ὁ Βεργλῆρος τὴν παρατήρησιν τήνδε (σελ. 213 Σειλ.) «hic εἰσιτητόν est gerundium indeclinabile, ut ἐξιτόν apud Hesiodum in theogonia v. 731, ubi de Titanibus Tartaro inclusis, τοῖς — οὐκ ἐξιτόν ἐστι — *his exire non datur*. ab εἶμι autem utrumque. et sicut εἰσιτητόν dicitur, ita et ἐξιτητόν dici potest (ut libr. 3 ep. 30 § 1): sicut ἐξιτόν, ita et εἰσιτόν, vi vocis manente, quemadmodum in ἰτητέον et ἰτέον».

Ὁμοία χρῆσις ἐγένετο τοῦ παριτητόν ὑπὸ τοῦ Κέλσου παρ' Ὠριγέν. Τόμ. Κ', σελ. 28 «μηδὲ παριτητὸν εἶναι πρὸς τὸν πατέρα τῷ πλουτοῦντι ἢ φιλαρχιῶντι» καὶ σελ. 37 «μὴ παριτητὸν εἶναι πρὸς τὸν πατέρα τῷ σοφῷ» καὶ σελ. 38 «οὐ μόνον παριτητὸν πρὸς τὸν πατέρα τῷ οὕτω σοφῷ λέγομεν εἶναι» καὶ ὑπὸ τοῦ Συνεσίου Ἐπιστολ. σελ. 212, Γ' «οὐ γάρ ἐστι παριτητὸν ἐπὶ τὸν οἰκίσκον»· οὕτω γραπτέον ἀντὶ τοῦ παριτητέον.

Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν τῇ Β' Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 486, § 113 ἐκδ. 6' «Τὰ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας σημασίας, ὅταν ἦναι

ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθῇ καὶ τὸ αἴτιον ὑφ' οὗ προῆλθε τὸ πάθος, ἐκφέρουσι τοῦτο κατὰ δοτικήν. Ὡς λέγεται εἴρηταί μοι —, οὕτω καὶ ῥητόν μοι· α′ = εἴρηταί μοι· β′ = δυνατόν μοι ῥηθῆναι· τοῖς οὐκ ἐξιτόν ἐστιν (Ἡσ. Θ. 735) = οἷς οὐ δυνατὸν ἐξιέναι = οἳ ἀδυνατοῦσιν ἐξιέναι. — ἆρα γρυκτόν ἐστιν ὑμῖν; (Ἀρφ. Λυσ. 636) = ἔστι δυνατὸν ὑμῖν γρύξαι (γρ. γρῦξαι); Τὰ δὲ ἐνεργητικῶς ἐκλαμβανόμενα συντάσσονται μετ' ἀπαρεμφάτου, ὡς τὰ ἔχοντα τὴν ἔννοιαν τῆς ἱκανότητος τοῦ παραγαγεῖν τι» καὶ σελ. 490, § 126 «Ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς τίθεται καὶ ἐπὶ τῶν εἰς τός· οὐκέτι πιστὰ γυναιξίν (Ὀδ. Λ, 456). — τὴν πεπρωμένην μοίρην (γρ. μοῖραν) ἀδύνατά ἐστιΝ ἀποφυγέειν καὶ θεῷ (Ἡρ. Α′, 91). — βατὰ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἔσται (Ξ. Ἀν. Δ′, ς′, 17). — ἐπεὶ δὲ ἄβατα ἦν, ἔσπευδε πεζῇ (Ξ. Ἀν. Γ′, δ′, 49). Καὶ ἐπὶ τῶν εἰς ιμος, συγγενευόντων τοῖς εἰς τός (§ 111)· οὐκ ἂν ἦν βιώσιμα ἀνθρώποισι (Ἡρ. Γ′, 109). — βιωτὸν ἀνθρώπῳ. (Πλ. Συμποσ. 211). — ἕως ἦν βάσιμα (Ξ.). Ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐπιθέτων, χαλεπά, αἰσχρά, ἀχθεινά, κτλ. Ὡσαύτως ἐπεὶ δὲ πλωιμώτερα ἐγένετο (Θ. Ἴδε § 75-77 καὶ § 90). Ὡσαύτως δὲ καὶ κατὰ μετοχήν· δεδογμέν', ὡς ἔοικε, τήνδε κατθανεῖν (Σ. Ἀντ. 576) = δεδογμένον ἐστίν». Πρβ. Κόβητον ἐν *Nov. Lect*, σελ. 215 «nullo negotio Atticam scripturam recipiet ᾔδησθα κηρυχθέντα id est ὅτι ἐκηρύχθη; ubi κηρυχθέντα positum est ut δεδογμένα pro δεδογμένον in eadem fabula 576. δεδογμέν', ὡς ἔοικε τήνδε κατθανεῖν». Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου βιβλ. Α′, 112 «οὔτε ἡμῖν κακῶς βεβουλευμένα ἔσται», ὡς ἐδηλώθη ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1898, σελ. 315. Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ πληθυντικοῦ ἀδύνατα ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ ἀδύνατον ἴδε Ἐφημερ. Φιλομαθ. 1878, σελ. 2.

Τῷ βιωτόν ἐχρήσατο ὁ Πλάτων καὶ ἐν τῷ Κρίτωνι σελ. 47, Ε′ «ἆρα βιωτὸν ἡμῖν ἐστι διεφθαρμένου αὐτοῦ;» καὶ «ἆρ' οὖν βιωτὸν ἡμῖν ἐστι μετὰ μοχθηροῦ καὶ διεφθαρμένου σώματος;» καὶ «ἀλλὰ μετ' ἐκείνου ἄρ' ἡμῖν βιωτὸν διεφθαρμένου, ᾧ τὸ ἄδικον μὲν λωβᾶται, τὸ δὲ δίκαιον ὀνίνησιν;» καὶ ἐν ἄλλοις διαλόγοις. Ἐφ' ὁμοίας δ' ἐννοίας εἶπεν ὁ Ἡρόδοτος βιβλ. Α′, 45 «οὐδέ οἱ εἴη βιώσιμον». Ὡς δ' ἐλέχθη βιωτόν, οὕτω καὶ ἀβίωτον ὑπὸ τοῦ Εὐ-

ριπίδου Ἡρ. Μ. 1257 «ἀναπτύξω δέ σοι ἀβίωτον ἡμῖν νῦν τε καὶ πάροιθεν ὄν» καὶ Ἴων. 670 «εἰ μὴ γὰρ ἥτις μ' ἔτεκεν εὑρήσω, πάτερ, ἀβίωτον ἡμῖν».

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εὑρίσκονται τεθειμένα τὸ ἐπιβατόν παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. Δ', 62 «καὶ τὰ μὲν τρία τῶν κώλων ἐστὶ απότομα, κατὰ δὲ τὸ ἓν ἐπιβατόν» καὶ τὸ εὐεπίθετον καὶ τὸ προσβατόν παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Ἀναβ. Γ', δ', 20 «εὐεπίθετον ἦν ἐνταῦθα τοῖς πολεμίοις» καὶ Δ', γ', 12 «οὐδὲ γὰρ τοῖς πολεμίοις ἱππεῦσι προσβατὸν εἶναι κατὰ τοῦτο». Πρβ. καὶ Δ', η', 12 «ᾗ τε ἂν εὔοδον ᾖ, ταύτῃ ἕκαστος ἄξει» καὶ Αἰσχύλ. Πέρσ. 688 «ἔστι δ' οὐκ εὐέξοδον, ἄλλως τε πάντως χοὶ κατὰ χθονὸς θεοὶ λαβεῖν ἀμείνους εἰσὶν ἢ μεθιέναι». Ἴδε Στείνιον εἰς Ἡρόδ. Τόμ. Β', σελ. 223 ἐκδ. ϐ' καὶ Ῥεδάντζιον εἰς Ξενοφ. Ἀνάβ. Τόμ. Β', σελ. 21 ἐκδ. δ'.

Ὀρθῶς ὁ Κόβητος τὸ ἐν τοῖς Χαρακτῆρσι τοῦ Θεοφράστου ΚϚ' φερόμενον «διὰ τοὺς συκοφάντας οὐκ οἰκητέον ἐστὶν ἐν τῇ πόλει» μετέβαλεν εἰς τὸ «οὐκ οἰκητόν ἐστιν ἐν τῇ πόλει», ἤγουν «οὐκ ἔστι δυνατὸν οἰκεῖν ἐν τῇ πόλει» (Ἴδε ἃ ἐγράψαμεν ἐν κεφ. Β', σελ. 440).

Κατελέξαμεν ἐν τοῖς ἄνω μαρτύρια τοῦ πληθυντικοῦ ἐσιτητά καὶ ἐξιτητά ἐκ τοῦ Προκοπίου. Παρατηροῦμεν δ' ἐνθάδε ὅτι ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Προκόπιος καὶ τοῦ πληθυντικοῦ ἐσβατά Τόμ. Γ', σελ. 237, 8 «τῷ μὲν γὰρ τῆς οἰκοδομίας κολοβῷ ἐσβατὰ πόνῳ οὐδενὶ τοῖς πολεμίοις ἐγίνετο».

Ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἐρρήθη οὐ μόνον πλοϊμώτερα ἐγένετο ἀλλὰ καὶ ἤδη πλοϊμωτέρων ὄντων βιβλ. Α', 7. Φέρεται δὲ καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Ϛ', σελ. 80 «ἔτι πλοίμων ὄντων» καὶ παρὰ Δίωνι τῷ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Α', σελ. 110, 6 Δινδ. «ὡς τά γε νῦν οὐκ ἔστι πλόϊμα». Ἴδε Γ. Σμιδίτιον ἐν *Atticism.* Τόμ. Α', σελ. 120.

Ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ ἀβίωτον, οὗ ἐμνημονεύσαμεν παραδείγματα ἐκ τοῦ Εὐριπίδου, εἶνε παρειλημμένον τὸ πληθυντικὸν ἀβίωτα ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ Ῥητ. Διδασκ. 1 «ἀβίωτα γὰρ εἶναί σοι φής, εἰ μὴ τοιαύτην τινὰ δύναμιν περιβάλοιο ἐν τοῖς λόγοις». Φέρεται δὲ παρὰ τῷ συγγραφεῖ τούτῳ καὶ τὸ ἄφυκτα Ἀναχάρ. 32 «ἄφυκτα τοῖς πολεμίοις ἔσται» καὶ περὶ Διψάδ. 2 «ἄφυκτα γάρ ἐστιν, ἣν ὁ ἥλιος

ἀνασπάσας τὴν ἰκμάδα καὶ τάχιστα ξηράνας τὴν χώραν ὑπερζέσῃ». Ἴδε Γ. Σμιδίτιον ἐν *Atticism*. Τόμ. Α΄, σελ. 248 κέ.

ΚΕΦ. Ϛ΄.

Εἰσιτήρια — σωτήρια καὶ εἰσιτητήρια — εἰσηγητήρια.

Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως σελ. 2120 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «τῇ πρώτῃ τῆς ἀρχῆς ἡμέρᾳ θύσας σωτήρια κατὰ τὸν νόμον»· μετεβλήθη δὲ τὸ σωτήρια εἰς τὸ εἰσιτήρια ὑπὸ τοῦ Ῥεισκίου.

Ἐνέκρινε δὲ τὴν μεταβολὴν ταύτην καὶ ὁ Κόβητος ἐν *Observat. in Dionys. Halicarn.* σελ. 199 λέγων «Ut θύειν σωτήρια in tali re est absurdum, ita certa et evidens est Reiskii emendatio θύσας ЄΙСΙτήρια. Demosthenes p. 400: ἡ βουλὴ εἰσιτήρια ἔθυσε, συνειστιάθη, σπονδῶν ἱερῶν ἐκοινώνησεν, οἱ στρατηγοί, σχεδὸν ὡς εἰπεῖν αἱ ἀρχαὶ πᾶσαι. Saepe etiam Romani dicuntur τὰ εἰσιτήρια θύειν. vid. Fabricium ad Dionen Cassium LXXIII. 13. pag. 1236».

Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Εἰσηγητήρια: ὅταν ἄρχηται βουλεύειν ἢ θύειν»· ἐνομίσθη δὲ τὸ εἰσηγητήρια ὑπὸ τοῦ Κουστήρου ἐσφαλμένη γραφὴ τοῦ εἰσιτήρια. Ἄξια ἀναγνώσεως μάλιστα εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου διειλημμένα ἐν *Nov. Lect.* σελ. 479. Ἐδόξαζε δὲ καὶ οὗτος ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου «Εἰσιτήρια ὅταν ἄρχηταί τις βουλεύειν θύει».

Ἐν παλαιοτέροις χρόνοις μόνος ὁ τύπος εἰσιτήρια ἐγινώσκετο· ὅθεν εὐλόγως τότε ὑπελαμβάνετο τὸ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ φερόμενον εἰσηγητήρια πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ εἰσιτήρια. Ἀλλὰ νῦν εἶνε ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἐγνωσμένον ὅτι ἐγίνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χρῆσις καὶ τοῦ τύπου εἰσιτητήρια. Ὁ Ἑρουερδὴν γράφει ἐν *Lapid. Testim.* σελ. 49 «εἰσιτητήρια, sc. ἱερά. Sic constanter tituli, sed non minus constanter librarii omissa syllaba scribunt εἰσιτήρια et ἐξιτήριος. Nam ἐξιτητήρια in solis inscriptionibus extare videtur. Cf. II 10. 325. 470, 4, 34. 481, 33, 58. 482,8. 622.

Add. II 453c., al.» καὶ ἐν *Lex. Graec. Supplet. et Dialect.* σελ. 247 «εἰσιτητήρια et ἐξιτητήρια constanter inscr. atticae, ubi scriptores εἰσιτήρια et ἐξιτήρια. Cf. Meisterh.[2] 92, 15. Est tamen εἰσιτήρια in tit. saec. II part. post. Magnesiae ad M. ap. Dittenb.[2] 552, 25: τὴν ἡμέραν τήνδε (inaugurationis templi Dianae Leucophryenae) ἀναδεδεῖχθαι — ἱεράν, προσαγορευομένην εἰσιτήρια. Cf. 1. 48. 81».

Ἐπειδὴ ἐφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ τύπος εἰσιτητήρια, οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι τούτου ἡμαρτημένη γραφὴ εἶνε τὸ ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου κείμενον εἰσηγητήρια καὶ ὅτι ἔγραψεν ὁ Λεξικογράφος «Εἰσιτητήρια: ἅ, ὅταν ἄρχηταί τις βουλεύειν, θύει».

Τὰ ὀνόματα εἰσιτήρια - εἰσιτητήρια καὶ ἐξιτήρια - ἐξιτητήρια παρήχθησαν ἐκ τῶν ῥημάτων εἰσιέναι καὶ ἐξιέναι. Ἐμφερῶς δὲ τῷ μὲν εἰσΙτήρια καὶ ἐξΙτήρια εἶνε ἐσχηματισμένα τὸ Ἰτέον καὶ προσΙτός, κτλ., τῷ δὲ εἰσΙΤΗτήρια καὶ ἐξΙΤΗτήρια τὸ ἸΤΗτέον καὶ ἐξΙΤΗτός, κτλ. Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ ἐπεξέλθωμεν τὰ παράγωγα τοῦ ἁπλοῦ ῥήματος ἰέναι καὶ τῶν συνθέτων ἀπιέναι, ἐξιέναι, κτλ., καὶ πρῶτον μὲν τὰ κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον προενηνεγμένα.

ἰτέον. Εὐριπ. Ὀρ. 786 «ἰτέον, ὡς ἄνανδρον ἀκλεῶς κατθανεῖν». Ξενοφ. Ἀναβ. Γ', α', 7 «ἀλλ' αὐτὸς κρίνας ἰτέον εἶναι τοῦτ' ἐπυνθάνετο πῶς ἂν κάλλιστα πορευθείη» καὶ Ϛ', ε', 30 καὶ Ἀπομν. Γ', ια', 1 καὶ Κύρ. Παιδ. Β', α', 21. Πλάτ. Ἀπολογ. σελ. 21, Ε' «ἰτέον οὖν σκοποῦντι τὸν χρησμὸν τί λέγει» καὶ Πολιτ. σελ. 394, Δ' καὶ Νόμ. σελ. 803, Ε'. Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 309 Ἑρμερ. «πολλῷ δὲ ἧσσον ἐπὶ τὴν πρόσθεσιν ἰτέον· ἐπεὶ τήν γε ἀφαίρεσιν ὅλως ἀφελεῖν πολλαχοῦ λυσιτελέει» (γρ. ἴσ. πολλῷ δ' ἧσσον ἐπὶ τὴν πρόσθεσιν ἰτέον ἢ ἐπὶ τὴν ἀφαίρεσιν· ἐπεὶ τήν γε ἀφαίρεσιν ὅλως κτέ»). Δίων Χρυσόστ. Τόμ. Β', σελ. 5, 1 Δινδ. «ἐπ' ἄλλους ὑμῖν ἰτέον». Διονύσ. Ἁλικαρν. Τέχν. Ῥητορ. Γ', 3 «ἀπὸ δὲ τούτου ἰτέον καὶ ἐπὶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς τις γέγονε» καὶ Ε', 2 «ἑξῆς ἰτέον ἐπὶ τὸ ἐγκώμιον τῶν βασιλέων». Προκόπ. Τόμ. Γ', 148, 3 «ἰτέον δὲ καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πτωχούς» καὶ σελ, 172, 22 καὶ σελ. 184, 1. Σιμπλίκ. Ὑπομνήμ. εἰς

Ἀριστ. Τόμ. Ζ', σελ. 49, 25 «ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἑξῆς ἰτέον» καὶ σελ. 387, 25 καὶ σελ. 438, 27 καὶ σελ. 510, 35 καὶ σελ. 597, 28. Στέφ. Βυζάντ. σελ. 59, 17 Μειν. «ἀνεῖλε δὲ τὸ Δελφικὸν μαντεῖον ἐπ' ἀνατολὰς ἰτέον». Θεόδωρ. Πρόδρ. Θ', 259 «ἐγγὺς ἰτέον καὶ τοὺς τεκόντας γνησίως ἀσπαστέον». Πρβ. Ἡσύχ. καὶ Σουΐδ. «Ἰτέον: πορευτέον». Μνημονεύεται δ' ὑπὸ τοῦ Σουΐδα σελ. 775 λ. ὁμόσε φράσις ἔχουσα ὧδε· «ὁμόσε ἰτέον τοῖς πολεμίοις». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Συνεσίου Ἐπιστολ. σελ. 179, Β' «ἔγνωκεν ὁμόσε ἰτέον εἶναι τοῖς ἀποθνήσκουσι». Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε ὅτι συνεχύθησαν ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου τὸ ἱΣτέον καὶ τὸ ἰτέον· «Ἱστέον: γνωστέον, πορευτέον». Πρβ. Κραμ. Ἀνέκδ. Ὀξ. Τόμ. Β', σελ. 99, 5 «ἱΣτέον δὲ εἰς τὰ παραδείγματα τοῦ κανόνος» καὶ σελ. 145, 29 «ἰτέον οὖν αὖθις ἐπὶ τὰ παραδείγματα». Ὡς δ' ἐλέχθη κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμὸν πολεμητέα καὶ ἀμυντέα καὶ συνεκποτέα, κτλ., οὕτω καὶ ἰτέα ὑπὸ τοῦ Ἀγαθίου σελ. 29,20 Βόνν. «ἐμοὶ δ' ᾗπερ ὁ πρότερος ἐφέρετο λόγος, ταύτῃ ἰτέα» καὶ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Μενάνδρου σελ. 293,22 Βόνν. «καὶ σοὶ κατ' ἴχνος ἐκείνῳ ἰτέα;».

ἀνιτέον. Διονύσ. Ἁλικαρν. Λυσ. ΙΓ' «ἀνιτέον δὲ ὅθεν ἐξέβημεν εἰς ταῦτα». Τοῦτο μόνον τὸ χωρίον φέρεται μαρτύριον ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', β', σελ. 816. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ Ι', 34 «ἀνιτέον δ' ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν» καὶ παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ περὶ Συντάξ. σελ. 123, 18 «ἀνιτέον οὖν ἐπὶ τὸ προκείμενον» καὶ σελ. 205, 19 «ἀνιτέον μέντοι ἐπὶ τὸ προκείμενον».

ἀπιτέον. Ξενοφ. Ἀναβ. Ε', γ', 1 «ἐδόκει ἀπιτέον εἶναι». Ἄμφις παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 559, Β' «ἢ πρὸς ἄλλον ἀπιτέον». Λουκιαν. Ἑρμοτ. 82 «ἀπιτέον αὐτοῖς ἐς διδασκάλου». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα κεῖται τὸ πληθυντικὸν ἀπιτέα σελ. 140 «Ἀπιτέα: δεῖ ἀπέρχεσθαι».

διεξιτέον. Πλάτ. Τιμ. σελ. 44, Δ' «οὕτω καὶ κατὰ ταῦτα πορευομένοις διεξιτέον». Ψευδοπλ. Ἐπινομ. σελ. 974, Δ' «πρῶτον διεξιτέον» καὶ Ψευδαριστοτ. Ῥητορ. πρὸς Ἀλέξ. Β', 15 (Τόμ. Α', σελ. 419, 47 Διδ.) «διεξιτέον δὲ τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν τῷ πολέμῳ».

διιτέον. Πλάτ. Πολιτ. σελ. 545, Α' «ἆρ' οὖν τὸ μετὰ τοῦτο διιτέον τοὺς χείρους».

εἰσιτέον. Ἰάμβλ. περὶ τοῦ Πυθαγορ. Βίου σελ. 77, 15 Ναυκ. «ὁδοῦ πάρεργον οὔτε εἰσιτέον εἰς ἱερὸν οὔτε προσκυνητέον τὸ παράπαν». Ἀλλ' ἐν τῷ Προτρεπτικῷ τοῦ Ἰαμβλίχου σελ. 320 Κισλ. εἶνε γεγραμμένον «ὁδοῦ πάρεργον οὐκ εἰσιτητέον εἰς ἱερὸν οὐδὲ προσκυνητέον τὸ παράπαν». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «Ἰσιτέον: πορευτέον»· σημειοῦται δ' ὁ Σμιδίτιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ τούτου Τόμ. Β', σελ. 371 «Sic codex, ἰτητέον Mus. ἰσιτέον = εἰσιτέον correxisse etiam Meinek. Philol. XIII p. 528 video». Πιθανὸν δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐξέπεσε πρὸ τοῦ πορευτέον τὸ ἐπίρρημα εἴσω.

ἐπανιτέον: Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου λέγεται «Ἐπανιτέον: ἐπανοδευτέον», ἐν δὲ τῷ τοῦ Σουίδα «Ἐπανιτέον: ἐπανακτέον». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου εἶνε παρατεθειμένα παραδείγματα τοῦ ἐπανιτέον ἐκ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐκ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης. Ἐρρήθη δὲ καὶ ὑπὸ Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου Τόμ. Β', σελ. 80 «ἐπανιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς σκέψιν» καὶ ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ Τόμ. Γ', σελ. 642 «ἐπὶ γὰρ τὸ προκείμενον ἐπανιτέον» καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ σελ. 75, 12 Ἑρτλ. «ἐπανιτέον δὲ ὅθεν περ ἐξῆλθον καὶ ἀποδοτέον τὸ τέλος τῆς μάχης» καὶ ὑπὸ τοῦ Θεμιστίου Λόγ. σελ. 174, 19 «ἀλλ' ἐπανιτέον ἐπὶ τὸν λόγον τὸν ἐξ ἀρχῆς» καὶ σελ. 398, 29 «καὶ ὁπότε βαδιστέον εἰς ἀγορὰν καὶ ὁπότε οἴκαδε ἐπανιτέον» καὶ ὑπὸ τοῦ Σιμπλικίου Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ', σελ. 38, 4 «ἐπανιτέον δὲ πάλιν ἐπὶ τὰ ἑξῆς» καὶ σελ. 91, 20 «ἀλλ' ἐπανιτέον λοιπὸν πρὸς τὸ ἑξῆς τῶν Ἀριστοτέλους προβλημάτων» καὶ σελ. 107, 25 «ἀλλ' ἐπὶ τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπανιτέον» καὶ ὑπ' Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΙϚ', σελ. 459, 1 «ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν».

ἐπιτέον. Στράβ. σελ. 178,12 Μειν. «οὔτε δὲ τὰς τοσαύτας οἰκήσεις ἐπιτέον, ὅσας ὑπαγορεύει τὸ λεχθὲν μεταξὺ διάστημα, οὔτε πάντα τὰ φαινόμενα θετέον». Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στράβωνος Τόμ. Δ', σελ. 54 «Ἐπιτέον: Ἐκ ΔΓ, ΑΤ, Ἐπιθετέον. Ἴσως ἐγέγραπτο πάλαι, Ὑποθετέον». Ἀλλὰ κάλ-

λιστα, νομίζομεν, ἔχει ἡ γραφὴ ἐπιτέον, ἥτις εἶνε ἐγκεκριμένη οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Κραμήρου ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου καὶ ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μυλλήρου.

μετιτέον. Ἀριστοτ. Τοπ. Ε', Ϛ', 18 (Τόμ. Α', σελ. 218, 42 Διδ.) «περὶ μὲν οὖν τοῦ γένους, καθάπερ εἴρηται, μετιτέον» καὶ Μετὰ τὰ Φυσ Ζ', ιζ', 1 (Τόμ. Β', σελ. 556, 43) «ἐπεὶ οὖν ἡ οὐσία ἀρχὴ καὶ αἰτία τίς ἐστιν, ἐντεῦθεν μετιτέον». Διογέν. Λαέρτ. Β', 144 «μετιτέον δὲ ἐπὶ Πλάτωνα τὸν τῆς Ἀκαδημίας κατάρξαντα» καὶ Ϛ', 105 «μετιτέον δ' ἐπὶ τοὺς στωικούς». Ἀλκίφρ. Ἐπιστολ. Γ',13, 3 «μετιτέον μοι ἐφ' ἕτερον βίον». Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 148,19 Βεκκ. «μετιτέον ἐπὶ τὴν περὶ τούτων σκέψιν». Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 172, 8 Δαρ. «ἑξῆς μετιτέον ἐπὶ τὰ ἐν τῷ στόματι παρακείμενα». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου γίνεται μνεία καὶ τοῦ ἐπιθέτου μετιτέος Τόμ. Ε', σελ. 929 «Adj. Μετιτέος Philo (seu potius Pletho) De virt. c. 13, 2; c. 23,2. Boiss.».

παριτέον. Θεμίστ. Λόγ. σελ. 227, 5 Δινδ. «σιγῇ τῷ τοιούτῳ ἀνδρὶ παριτέον εἰς τὰ βασίλεια;». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 525 ἓν μόνον παράδειγμα τοῦ παριτέον μνημονεύεται τὸ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Γ', σελ. 89 «ἄλλα μυρία ὧν μακρὸν ἂν εἴη μεμνῆσθαι· τὰ δὲ καίρια οὐ παριτέον». Ἀλλ' ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ συγγραφέως τούτου Τόμ. Γ', σελ. 90 (1898) εἶνε γεγραμμένον μὲν «τὰ δὲ καίρια οὐ παρετέον», σεσημειωμένον δὲ «παρετέον scripsi : παραιτέον A, παρεατέον MGFL², παριτέον HL¹». Ποιεῖται δὲ χρῆσιν τοῦ παριτέον καὶ ὁ Προκόπιος λέγων Τόμ. Β', σελ. 464, 3 «Τραπεζοῦντος δέ μοι ἐπιμνησθέντι οὐ παριτέον τὸ πλείστῳ παραλόγῳ τῇδε ξυμβαῖνον» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 90, 10 «ἀλλὰ τἆλλα μοι παριτέον, ὥσπερ τοῦδε ἀρχόμενος τοῦ λόγου ὑπεῖπον» καὶ σελ. 132, 17 «ἐπεὶ δὲ δωματίων ἐμνήσθην, οὐδὲ τοῦτο παριτέον ἡμῖν» καὶ σελ. 140, 11 «ἃ δὲ καὶ ἐς τὰ κέρματα τοῖς βασιλεῦσιν εἴργασται οὔ μοι παριτέον οἴομαι εἶναι». Ἐν Τόμ. Β', σελ. 566, 19 ἀπαντᾷ «οὔτε παριτέος παντάπασιν»· φέρονται δὲ καὶ γραφαὶ παριτέον καὶ παραιτητέος.

περιιτέον. Πλάτ. Φαίδρ. σελ. 274, Α' «μεγάλων γὰρ ἕνεκα περιιτέον» καὶ Πολιτ. σελ. 504, Γ' «τὴν μακροτέραν τοίνυν, ὦ ἑταῖρε, ἔφην, περιιτέον τῷ τοιούτῳ».

προϊτέον. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λέγεται Τόμ. Ϛ', σελ. 1731 «Προϊτέον, Procedendum; Praeeundum. Greg. Naz. Epist. 26, p. 790 fin. Boiss.». Εἶνε δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος εἰρημένον σελ. 624, 28 Μειν. «εἰ δὲ καὶ μέχρι τῆς παραλίας προϊτέον τῆς ἐγγυτάτω τοῦ Ὁμολίου», οὗ ἐμνήσθη ὁ Ε. Α. Σοφοκλῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Λεξικῷ σελ. 929. Ἀποκατέστησε δ' ὁ Συλβούργιος καὶ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ τὸ προϊτέον ἀντὶ τοῦ προσιτέον σελ. 66 (Τόμ. Α', σελ. 232, 13 Δινδ.) «οὐ γὰρ μέχρι τῶν ὕβρεως προϊτέον κρατήρων». Ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867,43 σελ. 8 «Διόρθωσον δέ μοι πρῶτον προϊτέον ἀντὶ τοῦ προσιτέον, καὶ τοῦτό μοι μέμνησο ὅτι καὶ τόδε ἓν τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ τὴν ΠΡΟ καὶ τὴν ΠΡΟΣ ἀεὶ μεταλλάττειν πρὸς τὸ δέον».

προσιτέον. Ξενοφ. Κυνηγετ. Ι', 21 «ὅμως μέντοι προσιτέον, ὅταν ἔχῃ οὕτως, καὶ ἐπιδεικτέον τὴν εὐτυχίαν». Θεμίστ. Λόγ. σελ. 330, 35 Δινδ. «προσιτέον δὴ πρῶτον αὐτῷ πόρρωθεν». Ἄλλα παραδείγματα βλέπει τις ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 1935. Παρ' Ἰωάννῃ τῷ Φιλοπόνῳ Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΙΖ', σελ. 616, 14 φέρεται «καὶ μετὰ ταῦτα λοιπὸν ἀκολούθως τοῖς προβλήμασι προϊτέον»· σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «προϊτέον ΚΜ: προσιέναι Gt: fort. προσιτέον».

εἰσιτόν-εἰσιτά. Ἐμνήσθημεν τούτων ἐν κεφ. Ε', σελ. 475.

ἐξιτόν-δυσέξιτος. Ἡσιόδ. Θεογ. 732 «τοῖς οὐκ ἐξιτόν ἐστι». Σουίδ. «Δυσέξιτος τόπος· ἀδιόδευτος.» Ἴδε Θησαυ. Στεφ. Τόμ. Β' σελ. 1746.

παριτός-δυσπάριτος. Καλλίμ. Ὕμν. εἰς Λουτρ. τῆς Παλλ. 90 «ὦ ὄρος ὦ Ἑλικὼν οὐκ ἔτι μοι παριτέ» (Σχολ. παριτέ: παραβατέ, παροδεύσιμε».) Ξενοφ. Ἀναβ. Δ', α', 25 «ἐρωτώμενος δ' εἰ εἴη τι ἐν αὐτῇ δυσπάριτον χωρίον, ἔφη εἶναι ἄκρον ὃ εἰ μή τις προκαταλήψοιτο, ἀδύνατον ἔσεσθαι παρελθεῖν». Προκόπ. Τόμ. Γ', σελ. 294,17 «τελματώδης τε καὶ δυσπάριτος τοῖς τῇδε ἰοῦσιν ἐγίνετο» καὶ σελ. 302,22 «δυσπάριτόν τε καὶ τοῖς προσιοῦσι παντελῶς ἄμαχον» καὶ σελ. 309,9 «δυσπάριτα καὶ κινδύνων ἀτεχνῶς ἔμπλεα». Παρὰ τῷ Καλλιμάχῳ ἔγραψεν ὁ Ὄθων Σνειδῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων Τόμ. Α', σελ. 54 περιτέ (=περιιτέ) καὶ μακρὸν λόγον

περὶ τοῦ πράγματος ἐποιήσατο σελ. 355. Ἀλλ' ἰσχυρῶς τῆς παραδεδομένης γραφῆς παριτέ ὑπερμαχεῖ ὁ Γ. Ῥεινέκιος ἐν *Dissert. Phil. Hal.* 1888, σελ. 36 κέ. Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ξενοφῶντος τἀντίγραφα ἔχουσι δυσπόριστον καὶ δύσβατον. Τὴν γνησίαν γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Πόρσων σῳζομένην ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα «Δυσπάριτον: δυσπόρευτον· Ξενοφῶν ἐρωτώμενος δ' εἰ εἴη δυσπάριτόν τι χωρίον· τὸ ἄβατον» καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζωναρᾶ σελ. 582 καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 292,30.

(προϊτός)-ἀπρόϊτος. Πολλὰ τοῦ ἐπιθέτου ἀπρόϊτος μαρτύρια μνημονεύονται ἐκ μεταγενεστέρων συγγραφέων ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', 6', σελ. 1817. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΔ', σελ. 729 «σημειούμεθα δὲ τοὺς πυρέττοντας ἐκ τῆς θέρμης τῆς ἐπιτεταμένης καὶ ἀπροΐτου οὔσης» καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 94 «τὰ μὲν πρῶτα ἀπρόϊτος οἴκοι διέτριβε» καὶ παρὰ τῷ Θεοφάνει Χρονογρ. σελ. 465,9 (1883) «ἀπρόϊτον ἐποίησεν ἐπὶ ἡμέρας ἱκανάς» (Πρβ. καὶ Κεδρηνὸν Τόμ. Β', σελ. 24,11) καὶ παρὰ τῷ Κιννάμῳ σελ. 42, 14 «ὡς μὴ ἐνταῦθα κατακλείσας ἑαυτὸν ἀπρόϊτον πολιορκοῦσι Ῥωμαίοις ἐργάσηται» καὶ παρὰ τῷ Κεδρηνῷ Τόμ. Α', σελ 327,1 «καὶ διῆγε νηστεύουσα καὶ ἀπρόϊτος σὺν ταῖς δυσὶ θυγατράσιν αὐτοῦ» καὶ σελ. 679,17 «καὶ ὡρίσθη καθέζεσθαι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀπρόϊτος» καὶ παρὰ τῷ Κριτοβούλῳ (Ἀποσπ. Ἱστορ. Ἑλλήν. Τόμ. Ε', σελ. 160 Μυλλ.) «εἰσὶ δὲ οἳ καὶ κατακλείσαντες ἑαυτοὺς ἐν τοῖς δωματίοις ἔμενον ἀπρόϊτοι» καὶ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 968,64 «ὃν ἐχρῆν ἔνδον καθεῖρχθαι ἀπρόϊτον» καὶ σελ. 1093,54 «ἥτις διὰ σωφροσύνην τοῦ θαλάμου ἐστὶν ἀπρόϊτος». Πρβ. καὶ Σουίδ. «Ἀπρόϊτος: ὁ τῆς οἰκίας μὴ ἐξερχόμενος». Ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀπρόϊτος ἐσχηματίσθη τὸ ὄνομα ἀπροϊσία, ὃ κεῖται ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 94,16 Δινδ. «ἐπεὶ καὶ σωφροσύνης ἕνεκα πολλάκις ἀπροϊσία γίνεται». Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 797,45 φέρεται «ῥηματικὸν ὄνομα ἰτός, προϊτός, προϊτῶ καὶ συναιρέσει προιτῶ καὶ ἐκβολῇ τοῦ Ρ καὶ τροπῇ τοῦ ψιλοῦ εἰς δασὺ φοιτῶ»· ἀλλ' οὐδαμῶς ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι ἐγίνετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου προϊτός. Σημειωτέον δ' ὅτι τοῦ ἁπλοῦ ἰτός μόνον τὸ θηλυ-

κὸν εὑρίσκεται κατ' ἀνάγνωσιν τοῦ Λερσίου ἐν τῇ Παλατίνῃ 'Ανθολογίᾳ Ζ', 480 «ἣ γὰρ τὴν οὔπω πρὶν ἰτὴν ὁδὸν ἐτμήξαντο». Ἴδε Δυβνῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Παλατίνης 'Ανθολογίας Τόμ. Α', σελ. 477. Ὁ Μεινέκιος γράφει ἐν *Delect. Poet. Anth. Graec.* σελ. 127 «Vs. 5 cod. τὴν οὔπω πρινὶ τὴν ὁδόν. Quae quum Brunckius audacissima coniectura attrectasset, Jacobsius cod. vestigia premens scripsit τὴν οὔπω πρὶν ἴτην ὁδόν, dualem pro plurali positum esse existimans. Sed recte Lehrsius verbale ἰτὴν poetae reddendum esse vidit Quaest. ep. I, p. 26».

προσιτός - ἀπρόσιτος - δυσπρόσιτος - εὐπρόσιτος. Πολλὰ ἑκάστου τῶν ἐπιθέτων τούτων παραδείγματα εἶνε κατειλεγμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου.

εἰσιτήριος. Σουίδ. «Εἰσιτήριος: Ὁ εἰσόδιος λόγος». Ἐλέχθη δὲ καὶ εἰσιτήριοι θυσίαι ὑπὸ τοῦ Ἡλιοδώρου Αἰθιοπ. Ζ', 2 «ἐπὶ τὴν προφητείαν κληθέντος καὶ τὰς εἰσιτηρίους θυσίας τελοῦντος». Τοῦ οὐδετέρου πληθυντικοῦ εἰσιτήρια μνημονεύονται μαρτύρια ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ', σελ. 322. Φέρεται δὲ καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ 'Ακομινάτῳ Τόμ. Α', σελ. 93, 17 «φέρε δή, φέρε — προσδιαλέξωμαι ὑμῖν τὰ εἰσιτήρια εἴτουν ἐμβατήρια».

ἐξιτήριος. Σουίδ. «Ἐξιτήρια καὶ ἐξαγγέλια κατὰ Ῥωμαίους τὰ ὑπὲρ τῆς ἐξόδου παρεχόμενα» καὶ «Ἐξιτηρίους εὐχάς: ἐφοδίους τοῖς πρὸς ἔξοδον ἰοῦσιν ἢ πρὸς θάνατον» (Πρβ. καὶ Ἐτυμολ. Μέγ. σελ. 348, 43). Ποιεῖται δ' ὁ Κουστῆρος εἰς τὸ ἐξιτηρίους εὐχάς τὴν παρατήρησιν τήνδε «Gregor. Nazianzenus Orat. XX. p. 333. Παρῆν ἡ τῆς ἐκδημίας ἡμέρα, καὶ ὅσα τῆς ἐκδημίας, ἐξιτήριοι λόγοι, προπόμπιοι, ἀνακλήσεις, οἰμωγαί, περιπλοκαί, δάκρυα. Hic ἐξιτήριοι λόγοι vocantur sermones, quibus se mutuo alloquuntur amici, quorum alter ab altero discessurus est. Apud eundem Nazianzenum in eadem oratione p. 370. ἐξιτήριοι λόγοι vocantur suprema Basilii morituri verba: quod exemplum pertinet ad ultimam vocis ἐξιτήριος interpretationem, quam Suidas hoc loco tradit» (Πρβ. καὶ Πιερσῶνα εἰς Μοῖρ. σελ. 222 καὶ Βερνάρδυν εἰς Σουίδ. Τόμ. Α', β', σελ. 323). Παρὰ Χορικίῳ τῷ Γαζαίῳ σελ. 179 Βοισσ. ἀπαντᾷ «ἐνταῦθά σοι μονῳδήσω τὸν ἔσχατον καὶ πικρὸν ἐξιτήριον, ἔνθα σοι τὸν γλυκὺν

εἰσιτήριον πολλάκις ἐκρότησα»· σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «Eumathius 7, p. 269: τὸ δ' ἐμὸν τοῦτο στόμα, πλατυνθὲν ἐξ ὀδύνης κατατραγῳδήσει σοι τὸ ἐξιτήριον. Melius Codex 2897: κατατραγῳδήσει τὸν ἐξιτήριον· subaudito λόγον». Τοῦ οὐδετέρου πληθυντικοῦ ἐξιτήρια ἐγένετο χρῆσις καὶ ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Ἀκομινάτου Τόμ. Α', σελ. 301, 11 «οὐκ ἐπισκήψας τὰ ὕστατα, οὐ τὰ ἐξιτήρια συνταξάμενος». Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν *Nov. Lect.* σελ. 479 «Itaque pro ἐπ' ἐξόδῳ optime ἐξιτήρια dici potest, ἐπεξόδια non potest. Hesychius: Ἐξιτηρία: ἡμέρα ἐν ᾗ τὰς ἀρχὰς ἀπετίθεντο Ἀθήνησιν. Optime Alberti vidit Ἐξιτήρια veram formam esse, falliturque Grammaticus, qui *diem* sic appellari putat: est enim ἡ ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς θυσία, et ἐξιτήρια θύειν eo sensu dicebatur.

κατιτήριος - κατιτήρια. Ὁ Πιερσὼν γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Μοίριδος σελ. 223 «Ad hanc lucem si spectemus κατιτήριον, facile patebit, derivari a κατιέναι, *descendere*. Ὀβολὸς κατιτήριος vel νόμισμα κατιτήριον, *nummus*, qui *solvebatur* pro *descensu* ad *inferos*. Similiter *sacrificia*, *quae pro* descensu sive ad inferos, sive in antrum Trophonii, vel *pro reditu* in patriam (hoc enim sensu κατιέναι et κάθοδος non raro occurrunt) fiebant, Graece appellantur κατιτήρια. *Hesychius*: Κατιτήρια, ἡ ἐπὶ καθόδῳ θυσία. Editur quidem κατικτηρία, quod H. *Stephanus* in Ind. Thes. ab Ionico καθικνεῖσθαι sive καθίκεσθαι deducit; sed κατιτήρια legi debere alterumque a librariis esse profectum, ipsa series litterarum docet. Sed hoc nihil est ad incredibilem ipsius *Hesychii* stuporem; is enim suo loco pro Κατιτήρια posuit Καπητήρια, καταβατήρια, ubi notari meretur nomen καταβατήρια ad eandem normam formatum, ad quam διαβατήρια, *sacrificia* pro *transitu*, quod e *Thucydide* aliisque protulerunt Lexicographi. Quibus addi possunt ἐκβατήρια, ἐμβατήρια, ἐπιβατήρια, ὑπερβατήρια, Lexicographis incognita. Ἐκβατήρια *Philostratus* de Vit. Sophist. lib. II. cap. 1. p. 562. θύσας ἐκβατήρια τῆς νόσου. Ἐμβατήρια Idem V. A. lib. V. cap. 43. ἐμβατήρια πλοῦ θύσαντες. Her. cap. 2. p. 687. ἐμβατήρια τοῦ λόγου. Θυσίαν ἐμβατήριον *Heliodor.*

lib. IV. (cap. 16) p. 196. l. 24. quod ante *D' Orvill.* ad Charit. p. 662. (p. 605 ed. Lips.) observavit *Sopingius* ad Hesych. v. Ἐπιβατήρια. *Synesius* Encom. Calv. p. 70. D. Ἄγοιτ' ἂν οὖν ἐν δίκῃ μυστήρια κεφαλῆς ἀνακαλυπτήρια, διὰ μὲν τοὺς βεβήλους οὑτωσί πως καλούμενα, οἱ σοφοὶ δ' ἂν εἰδεῖεν, ὅτι νοῦ ταῦτα ἐπιβατήρια. Ὑπερβατήρια *Polyaen.* lib. I cap. 10. Ἡρακλεῖδαι μὲν δὴ ἔθυον τῇ Ἀθηνᾷ τῶν ὀρείων ὑπερβατήρια. Scribendum ὁρίων». Λέγει δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect.* σελ. 479 «Ἐπεξόδια omnino Graecum non est: εἰσιτήρια et ἐξιτήρια et κατιτήρια et διαβατήρια in tali re dicebant pro ἐπ' εἰσόδῳ, ἐπ' ἐξόδῳ, ἐπὶ καθόδῳ, ἐπὶ διαβάσει, non ἐπεισόδια aut ἐπεξόδια, aut ἐπικαθόδια aut quidquam huiusmodi. Leviter corruptus Hesychius est v. Κατικτηρία: ἡ ἐπὶ καθόδῳ θυσία, vera lectio est: Κατιτήρια. Immani errore apud eundem scribitur Κάππεσε: κατέπεσε. Καππτήρια: καταβατήρια. imo vero κατιτήρια. TI in Π depravatum fuit. Foedius etiam paulo ante: Κάππει: κατῆλθεν. Καππεδίον: κατὰ τὸ πεδίον. Nempe ΚΑΤΗΙΕΙ, κατῄει, stolide in ΚΑΠΠΕΙ mutaverunt. Agnosces stupidum genus et apud Photium. Καντήρια: Καταβατήρια. Κανοῦν: κανίσκιον. viden κατιτήρια confusis TI et N in ΚΑΝΤΗΡΙΑ abiisse? — Plura dabit Pierson ad Moeridem p. 222, qui κατιτήρια Hesychio et Photio occupavit reddere aliaque optimae notae aliunde collegit. Levi errore labitur Pierson in Polyaeni loco I. 10. Ἡρακλεῖδαι ἔθυον τῇ Ἀθηνᾷ τῶν ὀρείων ὑπερβατήρια, quum ὁρίων corrigendum esse putaret. Διαβαίνειν τὰ ὅρια dicebant et τὰ ἐν τοῖς ὁρίοις ἱερά constanter διαβατήρια appellantur, sed ὑπερβαίνειν τὰ ὄρη, quamobrem τῶν ὀρέων ὑπερβατήρια censeo esse emendandum».

ἰτητέον. Ἀριστοφ. Νεφ. 131 «ἰτητέον· τί ταῦτ' ἔχων στραγγεύομαι ἀλλ' οὐχὶ κόπτω τὴν θύραν;» (Σουΐδ. «Ἰτητέον: παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Νεφέλαις· ἰτητέον· τί ταῦτ' ἔχων στραγγεύομαι;»). Ἀντιαττικιστ. ἐν Βεκκ. Ἀνεκδ. σελ. 100, 11 «Ἰτητέον: ἀντὶ τοῦ ἰτέον. Δίφιλος Ἑλλεβοριζομένοις». Ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Συνεσίου σελ. 254, Β' φέρεται διττὴ γραφὴ «ἐμοὶ μὲν ἰτητέον ἐστὶν ἐπ' αὐτοὺς ὡς ἔχω» καὶ ἰτέον, ἣν προέκρινεν ὁ Ἑρχῆρος ἐν τῇ ἐκ-

δόσει τῶν Ἑλλήν. Ἐπιστολογράφων σελ. 709, 12. Πρβ. καὶ σελ. πβ΄. Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὑπὸ τοῦ Συνεσίου ἐγράφη ἰτητέον.

ἀπιτητέα. Λουκιαν. Λεξιφ. 2 «καὶ ἤδη γε ἀπιτητέα».

εἰσιτητέον. Λουκιαν. Ἑρμοτ. 73 «δέον ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν εὐθὺς σκέψασθαι εἴπερ εἰσιτητέον».

ἐξιτητέον. Ξενοφ. Ἀπομνήμ. Α΄, α΄, 14 «τοῖς δ' οὐδ' ἐξιτητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν». Θεμίστ. Λόγ. σελ. 391, 23 «πρὸς τίνας τε καὶ ὁπότε καὶ ὅπως ἐξιτητέον».

διεξιτητέον. Ὁ Κουμανούδης γράφει ἐν τῇ Συναγωγῇ Ἀθησαυ. Λέξεων σελ. 79 «διεξιτητέον: ΕΥΣΕΒ. πρὸς τὰ Ἱεροκλ. § 42 — Ἐν τῷ ΘΣ κεῖται μόνον τὸ διεξιτέον ἐκ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πρβ. τὰ ἐν τῇ Συναγ. ταύτῃ ἐξιτητήρια καὶ εἰσιτητήρια».

παριτητέον. Λουκιαν. περὶ τῶν ἐπὶ Μισθ. Συν. 42 «ὅπως ἐς ταύτην ἀποβλέπων εἰδῇς εἴ σοι παριτητέον ἐστὶν εἰς αὐτήν». Θεμίστ. Λόγ. σελ. 378, 10 «καὶ εἰ παριτητέον μοι ἐπ' ἄλλῃ ὑποθέσει εἰς τὸ κοινόν». Ὡς δ' εἶπεν ὁ Θουκυδίδης κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμὸν πολεμητέα ἀντὶ τοῦ πολεμητέον, κτλ., οὕτω καὶ παριτητέα ἀντὶ τοῦ παριτητέον βιβλ. Α΄, 72 «ἔδοξεν αὐτοῖς παριτητέα ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους εἶναι». Παρασημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ Τακτικῷ Ὑπομνήματι τοῦ Αἰνείου σελ. 55, 11 Ἑρχ. ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «τοὺς γὰρ προσιόντας τῶν πολεμίων ἐν τῷ σκότει προοκισθάνεσθαι ὅτι οὐ προσπηγαιον ἐστί», σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «In προσπηγαιον latere προσιτητέον Hauptius egregie divinavit».

εἰσιτητός. Τοῦ ἐπιθέτου τούτου μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ΄, σελ. 322 μαρτύριον ἐκ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ τὸ «Μηκέτι ὁ νυμφὼν αὐταῖς εἰσιτητὸς ᾖ». Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ζωναρᾷ Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Δ΄, σελ. 100, 31 Δινδ. «ἀλλ' ἦν ἐκείνη αὐτοῖς οὐκ εἰσιτητή» καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ἀκομινάτῳ Τόμ. Α΄, σελ. 117, 7 «τοῖς Ἀμμανίταις καὶ Μωαβίταις οὐκ εἰσιτητὸς ὁ θεῖος ναός» καὶ ἐν τοῖς εἰς Λουκιανὸν Σχολίοις σελ. 52 Ἰακ. «τὸ στόμιον δὲ στενόν τε καὶ οὕτω κρύφιον ὡς μόνῃ ταύτῃ εἶναι καὶ εἰσιτητὸν καὶ γνώριμον». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα σελ. 336 Βεκκ. καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζωναρᾶ σελ. 626 λέγεται «Εἰσιτητός:

πορευτός»· φέρεται δὲ παρὰ τῷ Ζωναρᾷ καὶ γραφὴ εἰσιτός. Δὲν εἶνε δ' ἀκριβὴς ἡ ἐξήγησις τοῦ συνθέτου εἰσιτητός διὰ τοῦ ἁπλοῦ πορευτός· καὶ δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ΕΙΣπορευτός, εἰ καὶ τοῦ ἐπιθέτου τούτου δὲν γίνεται μνεία ἐν τοῖς Λεξικοῖς. Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ οὐδετέρου πληθυντικοῦ εἰσιτητά ἀντὶ τοῦ ἑνικοῦ εἰσιτητόν ἐγένετο λόγος ἐν κεφ. Ε', σελ. 474.

ἐξιτητός. Ἀλκίφρ. Ἐπιστολ. Γ', 30 «πολὺς ὁ χειμὼν τὸ τῆτες καὶ οὐδενὶ ἐξιτητόν (διάφ. γρ. ἐξιτόν)». Κακῶς παρὰ τῷ Πορφυρίῳ Ὁμηρ. Ζητ. εἰς Ἰλ. σελ. 192,26 Σραδ. εἶνε γεγραμμένον «μὴ διὰ τὸ μὴ ἐξίτητον αὐτὴν εἶναι κατὰ μέγεθος εἰρῆσθαι ἄπειρον» ἀντὶ τοῦ ἐξιτητήν». Περί τε τοῦ ἐπιθέτου τούτου καὶ τοῦ ἀνεξίτητος καὶ δυσεξίτητος καὶ διεξιτητός καὶ ἀδιεξίτητος καὶ δυσδιεξίτητος ἐγένετο λόγος ἐν κεφ. Δ', σελ. 467 κέ.

εἰσιτητήρια. Ὁ Κουμανούδης γράφει ἐν τῇ Συναγωγῇ τῶν Ἀθησαυ. Λέξεων σελ. 96 «εἰσιτητήρια, τά· (=εἰσιτήρια). Ὁ ἱερεὺς.... ἡ ἱέρεια..... ὁ κοσμητὴς..... οἱ ἔφηβοι..... ἔθυσεν, ἔθυσαν, θύσαντες τὰ εἰσιτήρια». ΕΠΙΓΡ. Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς. C. I. A. II, 325. 470 (δίς) 482. 622.

ἐξιτητήρια. Γράφει δὲ καὶ περὶ τούτου ὁ Κουμανούδης ἐν τῇ μνημονευθείσῃ Συναγωγῇ σελ. 116 «ἐξιτητήρια, τά· ΕΠΙΓΡ. Ἀθηνῶν. C. I. A. II, 481. δὶς ἐκεῖ ἡ λέξις»

Παράγωγα τοῦ ῥήματος ἰέναι εἶνε καὶ τὸ ἴτης καὶ ἰτητικός. Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 479,37 λέγεται «Ἴτης: ὁ ἐπὶ πάντα ὁρμῶν· ἀπὸ τοῦ ἰέναι· ἀπὸ τούτου καὶ εἰσιτήρια». Ὁ Βανισέκιος γράφει ἐν *Griechisch-Lateinisches Etymol. Wörterb.* Τόμ. Α',σελ.79. «*i-ta*: ἴ-τη-ς losgehend, unerschrocken, verwegen; ἰτη-τέο-ν (=ἰ-τεο-ν) man muss gehen (Arist. Nub. 131; Diphil B. A. 100)[3], ἰτητ-ικό-ς=ἴτης (ἰτητικώτατον ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους Aristot. Eth. 3. 8); ἰτα-μό-ς=ἴτης und ἰτητικός, ἰταμό-τη-ς (τητ-ος) f. Dreistigkeit; ἐξ-ίτηλο-ς leicht ausgehend (von Farben), schnell verschwindend, verschwunden, verloschen; i-to: ἀ-πρόσ-ιτο-ς unzugänglich, δυς-πάρ-ιτο-ς woran schwer vorbeizukommen ist, εὐ-πρόσ-ι-τος leicht zugänglich; ἁμαξ-ι-τό-ς (erg. ὁδός, vgl. Xen. Anab. 1. 2. 21) f. für Frachtwagen zug., von Fr. befahren;)». Πρβ. καὶ Α.

Μεϋήρον ἐν *Vergl. Gramm.* Τόμ. Α΄, σελ. 634. Περὶ τοῦ ἀμαμαξιτός - ἀμαξιτός ἴδε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐβελιγγίου ἐκδοθὲν Ὁμηρικὸν Λεξικὸν Τόμ. Α΄, σελ. 91. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐλέχθη καὶ ἴτηλον, ἵνα δηλωθῇ τὸ ἐναντίον τοῦ σημαινομένου ὑπὸ τοῦ ἐξίτηλον. Ἡσύχ. «Ἴτηλον : τὸ ἔμμονον καὶ οὐκ ἐξίτηλον. Αἰσχύλος Γλαύκῳ Ποτνιεῖ» καὶ Φώτ. Λεξ. σελ. 118, 3 «Ἴτηλον : τὸν οὐκ ἐξίτηλον, ἀλλ' ἀνεξάλειπτον. Οὕτως Αἰσχύλος».

Ἐν τέλει μνημονεύομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Καυήρου γεγραμμένα ἐν *Delect Inscr Graec.* σελ. 136 ἐκδ. α΄ «ἐπανιτακώρ v. 8, partic. perf. verbi, quod apud Eleos in usu fuisse statuendum est, frequentativi (ἐπαν-)ιτάω» καὶ σελ, 185 ἐκδ. β΄ «ἐπανιτακώρ : subest ἰτάω verbum frequentativum ; cf. εἰτακεῖν· ἐληλυθέναι, Hesych». Σφόδρα ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ἂν εἶνε ὀρθῶς παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ γεγραμμένον εἰτακεῖν.

ΚΕΦ. Ζ΄.

Φύς-φύντες κακῶς ἀντὶ τοῦ **φύσας-φύσαντες.**

Ὁ πρῶτος ἀόριστος ἔφυσα συνᾴδει κατὰ τὴν διάθεσιν τῷ ἐνεστῶτι φύω, ὁ δὲ δεύτερος ἔφυν τῷ φύομαι. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται ἵστημι-ἔστησα καὶ ἵσταμαι-ἔστην, σβέννυμι-ἔσβεσα καὶ σβέννυμαι-ἔσβην, καταδύω-κατέδυσα καὶ καταδύομαι-κατέδυν, ἐνδύω-ἐνέδυσα καὶ ἐνδύομαι-ἐνέδυν. κτλ. Οὕτω δὲ σαφῆ ταῦτα καὶ ἐναργῆ καθίστανται ἐκ τῆς πολλῆς καὶ τῆς αὐτῆς ἀεὶ οὔσης χρήσεως, ὥστ' οὐδένα δύνανται νὰ λανθάνωσι τῶν ἡμμένων πως ἑλληνικῆς παιδείας. Εἰκότως δέ τις ξενίζεται ἐντυγχάνων ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς τοῦ Ἡλιοδώρου τῇ μετοχῇ φύς-φύντες κειμένῃ ἀντὶ τῆς φύσας-φυσαντες, ὅπερ μάχεται ἄντικρυς τῇ παρὰ τοῖς Ἕλλησι νενομισμένῃ συνηθείᾳ.

Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐσημειώσατο ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Αἰθιοπικῶν τοῦ Ἡλιοδώρου Τόμ. Β΄, σελ. 72 «Φύντας : Ἐν ἅπασι δισυλλάβως καὶ προπερισπωμένως, Φῦντας, πλὴν τῆς Β, ἐν ᾗ ἄμεινον καὶ τῇ κοινῇ χρήσει μᾶλλον οἰκείως γράφεται, Φύσαντας. τὸ μὲν γὰρ, Φύν-

τας (παρὰ τὸ, Φῦμι) ταὐτόν ἐστι τῷ Γεννηθέντας, οἷον τὸ (Εὐριπίδ. Ἡρακλείδ. 510), Πατρὸς δ' ἐκείνου φύντας, οὗ πεφύκαμεν· τὸ δὲ, Φύσαντας (παρὰ τὸ, Φύω) σημαίνει τὸ Γεννήσαντας, οἷον τὸ (Αὐτ. Φοινίσσ. 34), Ἔστειχε, τοὺς φύσαντας ἐκμαθεῖν θέλων. γένοιτο δ' ἂν κατάδηλος παρ' ἄλληλα τεθέντων τῶν ῥημάτων ἡ δύναμις, οἷον (Αὐτ. Φοινίσσ. 8), Πολύδωρον ἘΞΕΦΥΣΕ· τοῦ δὲ Λάϐδακον ΦΥΝΑΙ λέγουσιν· ὤφειλον οὖν γράφειν, φύσαντας, εἰ μὴ ἐκώλυεν αὐτὸς Ἡλιόδωρος, γράψας καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις, Φύντα, ἀντὶ τοῦ, Φύσαντα, καὶ Φύντι, ἀντὶ τοῦ, Φύσαντι. καὶ οὐ θαυμαστὸν τοὺς ἐπὶ τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρακμῆς γεγονότας πολλὰ τοιαῦτα καινοτομῆσαι, ὅπου γε καὶ τῶν πολλοῖς ἔτεσι προγεγονότων τοὺς πλείστους χαλεπὸν ἐν ἅπασιν ἀνεπιλήπτους εὑρεῖν» (Πρϐ. καὶ σελ. 409).

Περὶ τῆς κακῆς ταύτης χρήσεως ἐποιήσατο λόγον καὶ ὁ πολὺς Κόϐητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1857, σελ. 454· εἶνε δ' ὑπ' αὐτοῦ τάδε γεγραμμένα· «Quum nuper Heliodori Aethiopica relegerem plurima ab eo animadverti tam negligenter et vitiose contra Graecitatis usum usurpari ut longe longeque etiam hoc nomine caeteris scriptoribus Eroticis sit postponendus. Praeterea eius inflata et tumida oratio poëticis quibusdam vocabulis ineptum in modum distincta est, in quibus et ipsis eum subinde ioculariter admodum labi et ridicule se dare video. De genere hoc unum exemplum delibare iuvat, insignius caeteris ad demonstrandum quam imperiti isti sint Graecitatis antiquioris, quam se scribendo optime referre opinantur. Heliodorus ubi *parentes* aut *genitores* vult dicere usurpare solet participium οἱ φύντες. Legerat apud Veteres poëtas ὁ φιτύσας, ὁ φυτεύσας, ὁ φύσας, οἱ φύσαντες: legerat ὁ φύς et οἱ φύντες: illi *genitores*, hi *nati* sunt, ut ipsa ratio demonstrat et omnium poëtarum confirmat usus. Nihilominus iste ubi *parentes* vult dicere *natos* appellat, absurde *genitos* substituens iis *qui genuerunt*. Subiiciam exempla quaedam ex Hirschigii nova editione Eroticorum: p. 255, 29: τοῦ προελθεῖν εἰς τὸν τῇδε βίον — τοὺς φύντας ἴσμεν αἰτίους. p. 291, 14: γένος μὲν καὶ πατρίδα καὶ τοὺς φύντας κομίζεσθαι. p. 315, 14: διὰ τοῦ φύντος προμαθοῦσαν τὸν γάμον. p. 326, 49: ὄμματα τοῦ φύν-

τος μὴ καταιδέσαι τὸν παῖδα. p. 330, 53: σώζεται γὰρ ἡ περὶ τοὺς φύντας αἰδώς. p. 343, 49: ὁ τῶν φύντων ἀναγνωρισμός. p. 378, 52: τὰ βρέφη — τοὺς μὲν φύντας καὶ τρέφοντας ὑπέφευγεν. p. 387,51: ἐμέ τε καὶ τοὺς ἐμὲ φύντας γνώσεσθε. p. 388,3: τοὺς φύντας ἀναπεμφθήσεσθαι φανταζομένη. p. 411,6: ὦ πάτερ, ἔλεγεν, ὦ τῶν φύντων οὐκ ἔλαττον ἐμοὶ σεβάσμιε. Idem semel participio φύντες usus est eodem modo, quo ratio et usus veterum Graecorum iubent pag. 260, 35: ἀλλὰ πᾶν ἔχειν ἡγήσομαι εἰ τούτους ὁπόθεν εἰσὶ καὶ ἐκ τίνων φύντες καὶ πῶς δεῦρο ἀφιγμένοι — βουληθείης ἐξαγορεῦσαι. Potuitne igitur turpins errari quam sic, ut οἱ ἐμὲ φύντες diceretur?».

Παρατηρητέον ὅτι ὑπὸ τοῦ Λυσίου ἐρρήθη ἐν μὲν τῷ Α΄ κατὰ Θεομνήστου Λόγῳ § 8 «εἰ μέν τίς σ' εἴποι πατραλοίαν ἢ μητραλοίαν, ἠξίους ἂν αὐτὸν ὀφλεῖν σοι δίκην, εἰ δέ τις εἴποι ὡς τὴν τεκοῦσαν ἢ τὸν φύσαντα ἔτυπτες, ᾤου ἂν αὐτὸν ἀζήμιον δεῖν εἶναι», ἐν δὲ τῷ Β΄ § 4 «Οὐ γὰρ δήπου, ἐὰν μέν τις πατραλοίαν ἢ μητραλοίαν καλῇ σε, ὑπόδικός ἐστιν, ἐὰν δέ τις τὴν τεκοῦσαν ἢ τὸν φυτεύσαντα τύπτειν φῇ, ἀζήμιος ἔσται». Πρβ. καὶ Πλούτ. Ἠθ. σελ. 480, Δ΄ «ὁ γὰρ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ βαρυνόμενος οὐ δύναται μὴ τὸν γεννήσαντα μέμφεσθαι καὶ τὴν τεκοῦσαν». Περὶ τῶν ῥημάτων γεννᾶν καὶ τίκτειν θὰ γραφῶσι τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ. Γνωστότατον ὑπάρχει τὸ ἐν ταῖς Φοινίσσαις τοῦ Εὐριπίδου στίχ. 17 «ὁ δ' εἶπεν· ὦ Θήβαισιν εὐίπποις ἄναξ, μὴ σπεῖρε τέκνων ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ· εἰ γὰρ τεκνώσεις παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς». Πρβ. Εὐσέβ. Προπαρ. Εὐαγγελ. Τόμ. Α΄, σελ. 295, 21 Δινδ. «Προσεοικέναι γὰρ αὐτόν, ὡς λέγουσιν οἱ σοφώτατοι, τῷ Εὐριπιδείῳ λόγῳ· τεκνῶσαι μὲν γὰρ ἐθελῆσαι τὸν Λάϊον κύριον εἶναι τὸν Λάϊον καὶ τοῦτο ἐκπεφευγέναι τὴν Ἀπολλωνίαν ὄψιν· τεκνώσαντι δ' αὐτῷ ἐπεῖναι ἀνάγκην ἄφυκτον ὑπὸ τοῦ φύντος αὐτὸν ἀποθανεῖν» καὶ 28 «ἦν δέ που καὶ ὁ φὺς τῆς ἰδίας βουλήσεως κύριος, ὥσπερ ὁ φύσας».

Μνημονεύομεν καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ λογιώτατος Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 151 «Judicium tulit de Heliodori oratione Cobetus ad calcem sexti Mnemosynes voluminis, sed, ut mihi quidem videtur, paulo severius. Unum affert exemplum ex quo appareat, quam sit Heliodorus Graecitatis antiquioris

imperitus. Appellat genitores perpetuo, unico loco excepto p. 260. 35, τοὺς φύντας, quo vocabulo apud veteres poetas non *genitores* indicantur, ut aequum est, sed *nati*. Probat hoc Cobetus allatis decem locis: reliquos tres indicare omisit: p. 288.40 φρόνημα βασίλειον καὶ πρὸς τοὺς φύντας ἀναφέρον, p. 336. 29 τὸν φύντα καὶ ἔχοντες καὶ αἰδεσθέντες, p. 336, 35 ἥδοντο ἐπὶ τῷ φύντι σωζομένῳ».

Οὐ μόνον δ' ὑπὸ τοῦ Ἡλιοδώρου εἶνε παρειλημμένη ἡ μετοχὴ τοῦ δευτέρου ἀορίστου ἔφυν ἀντὶ τῆς τοῦ πρώτου ἔφυσα ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Ξενοφῶντος τοῦ Ἐφεσίου Α', ι', 9 «τῶν μέν, ὦ παῖδες, λεγόντων, φίλτατοι, ἆρα ἔτι ὑμᾶς οἱ φύντες ὀψόμεθα;». Ὁ Ναβῆρος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1877, σελ. 217 «Quod apud Heliodorum vid
emus, eum *parentes* τοὺς φύντας appellare, idem error apud Xenophontem occurrit p. 339. 24».

Τῶν παλαιοτέρων φιλολόγων τις ἀγνοῶν, ὡς φαίνεται, τὴν ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ γινομένην χρῆσιν τοῦ φύς-φύντες ἀντὶ τοῦ φύσας-φύσαντες μετετύπωσε τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 17, 7 «Ῥῶμος καὶ Ῥωμύλος οἱ παῖδες ἐξ Αἰνείου ἕλκοντες μητρόθεν τὸ γένος· τὸ γὰρ τοῦ φύντος ἄδηλον» εἰς τὸ φύσαντος. Ἀλλ', ὡς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Βεκκήρου ὑπερμαχοῦντος τῆς παραδεδομένης γραφῆς, ἀπαντᾷ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου καὶ σελ. 52, 7 «ἃ δ' ἐστὶν αὐτῷ ὑποβολιμαῖα, σώζει μὲν τῶν φύντων τὸν χαρακτῆρα, πλὴν ἔστι καὶ ἃ τῇ μοχθηρᾷ παρ' αὐτοῦ διαίτῃ καὶ διασκευῇ τοῦ λόγου τὸ γενναῖον καὶ ἀρρενωπὸν τῶν γεννησαμένων ἀπεβάλλετο» καὶ σελ. 55, 10 «ἀλλὰ καὶ ὁ ἕτερος τῶν παίδων Ἀρμενέριχος οὐ συμπαρὼν τῷ φύντι τὸν φόνον τότε διέφυγε» καὶ σελ. 193, 6 «ἐκεῖθεν δὲ καὶ κατὰ μετοχὴν καὶ τοῦ φύντος πατρός, ἐξ οὗ καὶ τὸ καλεῖν πατέρα τὸν θεὸν τὸ γηγενὲς ἐπαιδαγωγήθημεν» καὶ σελ. 344, 22 «ἄμφω δὲ καὶ ὁ παῖς καὶ ὁ φὺς ἀσεβέε ἤστην». Ἐν σελ. 214, 10 εἶνε γεγραμμένον «μῖσος ἡ γένεσις βιάζεται τοὺς φύντας εἰς τοὺς φυομένους ἀντὶ τῆς στοργῆς ἔχειν», ἀνθ' οὗ ἀναγνωστέον ἴσως «τοὺς φύοντας εἰς τοὺς φυομένους».

Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 92 «ἧς καὶ ὁ πατὴρ βασιλεὺς καὶ ὁ ἐκεῖνον φὺς καὶ ὁ τοῦτον αὖθις ἀποτεκών» καὶ παρὰ Θεοδώρῳ τῷ Προδρόμῳ Ζ', 78

«τί γὰρ φίλην γῆν, μητροπατρῷον πέδον, τὸν φύντα, τὴν τεκοῦσαν, ἀδελφοὺς φίλους, ἡλικιώτην ὁρμαθὸν συμπαρθένων, — ἀφῆκα» καὶ Θ', 264 «πλὴν ἀλλὰ γὰρ τὸν φύντα μὴ παροπτέον» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις σελ. 506, 16 Βεκκ. «ὅθεν καὶ διφυᾶ φησιν αὐτὸν λέγεσθαι ὁ Χάραξ, ὅτι τοὺς δύο φύντας δι' αὐτὸν πρῶτον ἔγνωσαν ἄνθρωποι» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἡρόδοτον Τόμ. Β', σελ. 433 Στειν. «ὁ ἐξ αὐτῶν τεχθεὶς Ἀχαιμένης ἐκλήθη, καὶ βασιλεύσας μετὰ τὸν φύντα, ἐκάλεον αὐτὸν Ἀχαιμενίδαν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τοῖς ἐκ τοῦ Ἱεροσολύμων Κυρίλλου μνημονευομένοις ὑπὸ τοῦ Κ. Κοντογόνου ἐν τῇ Φιλολογ. καὶ Κριτ. Ἱστορίᾳ τῶν Πατέρων Τόμ. Β', σελ. 264 λέγεται «χριστιανῶν εὐσέβεια ἐνάρετος πρώτη τὸ τιμᾶν τοὺς γεννήτορας, τὸ τοὺς πόνους ἀμείψασθαι τῶν φύντων».

Παντοίων κηρῶν γέμει ὁ μεταγενέστερος ἑλληνισμὸς καὶ μάλιστα ὁ Βυζαντιακός· μία δὲ τῶν δεινοτάτων εἶνε ἡ χρῆσις τῆς μετοχῆς φύς-φύντες ἐπὶ μεταβατικῆς διαθέσεως. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ μὴ θαυμάζῃ μεγάλως βλέπων ὅτι ἄνδρες ἐθάδες ὄντες τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς οὕτω καταγελάστως ἡμάρτανον. Ἐσφάλη δὲ καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις Ἕλλην τις καταγελαστότατα χρησάμενος τῷ ῥήματι ἁλίσκεσθαι ἐπὶ ἐνεργητικῆς σημασίας ἀντὶ τοῦ αἱρεῖν. Ὁ θαυμάσιος οὗτος Ἕλλην, Παρθένιος Κατζιούλης καλούμενος, ἐν Συναγωγῇ Παροιμιῶν κατακεχωρισμένῃ ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομέναις Παροιμίαις Τόμ. Α', σελ. 69-132 ἔγραψε τὴν χαριεστάτην τήνδε φράσιν σελ. 73 «Ἁμάξῃ Ἀγαρηνοὶ ἁλίσκονται τὸν λαγόν». Σφόδρα παλαιὸς Ἕλλην θὰ ἐδυσαςασχέτει καὶ Σκύθου ἀκούων τοιαύτην φράσιν προφέροντος. Ὑπὸ μόνου δὲ τοῦ Σάθα ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκδοθῇ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Τόμ. Δ', σελ. 137 «Ἔδεσαν ἥλω».

Τοῖς δευτέροις ἀορίστοις ἔφυν καὶ ἔδυν καὶ ἔστην καὶ ἔσβην συμφωνοῦσι κατὰ τὴν διάθεσιν οἱ παρακείμενοι πέφυκα καὶ δέδυκα καὶ ἕστηκα καὶ ἔσβηκα. Περὶ τοῦ παρακειμένου δέδυκα παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἁπλοῦς ὢν ἔχει ἀμετάβατον σημασίαν καὶ σύνθετος, οἷον εἰσδέδυκα-παρεισδέδυκα, ἐκδέδυκα, ἐνδέδυκα, καταδέδυκα-ἐγκαταδέδυκα, παραδέδυκα, προδέδυκα, ὑποδέδυκα. Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος λέγει σελ. 162, 17 Ῥισχ. «Ἐνδεδυκώς: ὁ ἐνδεδυμένος, οὐχ ὁ ἐνδύσας· ὁ αὐτὸς (ὁ Λουκιανὸς δηλ.) ἐν τῷ αὐτῷ·

οὐκέτι τὴν ἐσθῆτα ἐκείνην ἐνδεδυκότα. Καὶ αὖθις ἐν τῷ Δὶς Κατηγορούμενος· κάνδυν ἐνδεδυκότα ἐς τὸν Ἀσσύριον τρόπον». Πρβ. Πλάτ. Κρατ. σελ. 411, Α' «ἐπειδήπερ τὴν λεοντῆν ἐνδέδυκα» καὶ Νόμ. σελ. 947, Γ' «πρώτους δὲ προϊέναι τοὺς ἠθέους τὴν πολεμικὴν σκευὴν ἐνδεδυκότας ἑκάστους» καὶ Ἡρόδ. Θ', 22. Ἀλλ' ὁ παρακείμενος ἀποδέδυκα εἶνε τεθειμένος ἐπὶ μεταβατικῆς διαθέσεως ὑπό τε τοῦ Ξενοφῶντος Ἀναβ. Ε', η', 23 «Βοΐσκος γοῦν ὁ πύκτης ὁ Θετταλὸς τότε μὲν διεμάχετο ὡς κάμνων ἀσπίδα μὴ φέρειν, νῦν δ', ὡς ἀκούω, Κοτυωριτῶν πολλοὺς ἤδη ἀποδέδυκεν» καὶ ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου Τόμ. Β', σελ. 204 Δινδ. «οὕτω γὰρ αὐτοὺς ἀποδέδυκε καὶ σεσύληκεν ὥστε μηδέν σφας νεκρῶν διαφέρειν». Πρβ. καὶ Ῥουφῖν. ἐν Ἀνθολ. Παλατ. Ε', 73 «τοῦτο πόθεν; σύ, δοκῶ, τὴν θεὸν ἐκδέδυκας» καὶ Βί. Ἀλεξ. 5464 (Trois Poèmes Greques Wagn. σελ. 221) «πορφύραν τὴν βασιλικὴν αὐτὸν ἐνδεδυκότες». Γράφει δ' ὁ Ναύκιος ἐν *Mél. Gréco Rom.* Τόμ. Δ', σελ. 359 «Bei dieser Notiz ist ausser Acht gelassen die verschiedene Bedeutung des intrasitiven δεδῦκα und des transitiven δέδῠκα (τὴν θεὸν ἐκδέδυκας sagt Rufinus Anthol. Pal. 5, 73). Die beiden Perfecta δέδῡκα und δέδῠκα verhalten sich zu einander wie ἔδυν und ἔδυσα oder wie ἕστηκα, ich habe mich gestellt ich stehe, und ἕστακα, ich habe gestellt (wofür in älterer Zeit στήσας ἔχω gesagt wird). Als transitiv finden wir δέδυκα gebraucht schon bei Xen. Anab. 5, 8, 23: Βοΐσκος — πολλοὺς ἤδη ἀποδέδυκεν. Ein intransitives δέδῡκα habe ich mir angemerkt aus keinem früheren Autor als Tzetzes Posthom. 58: καλὴ Πενθεσίλεια — ἀργύρεον θώρηκα πανάστερον ἐνδεδυκυῖα» καὶ ὁ Σχοῦλζιος ἐν *Quaest. Ep.* σελ. 317 «Intr. δέδῡκα (etiam aeol. Sapph. q. d. fr. 52, 1): trans. δέδῠκα (AP. V 73, 6) = intr. ἕστηκα: trans. ἕστᾰκα. Vidit quid rei esset Meineke (v. Bamberg ZG. XXVIII 25).

Ἰσχυρῶς ὁ Κόβητος ἀποδοκιμάζει ἐν *Nov. Lect.* σελ. 791 τὴν κατὰ συστολὴν τοῦ Υ ἐκφορὰν τοῦ παρακειμένου ἐκδέδυκα λέγων «Nihil est de genere hoc, in quo non turpiter impingant sequiores. Defungar nunc quidem uno exemplo Rufini, qui in Epigrammate XI. (apud Iacobs. III. p. 101) ita canit: νῦν

ἔγνων· Ῥοδόκλεια καὶ οὐ Κύπρις. εἶτα τὸ κάλλος τοῦτο πόθεν; σύ, δοκῶ, τὴν θεὸν ἐκδέδυκας. qui in ἐκδέδυκα paenultimam corripit nil sibi illicitum putat». Παρατιθέμεθα καὶ ἃ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ γράφει ὁ μέγας κριτικὸς σελ. 786 «Praeterea notandum est in his quatuor verbis perfectum formae activae et mediae *eandem* formam habere. Ἀποδέδυκα et aoristo ἀπέδυσα respondet et significat: alium *veste spoliavi*, et aoristo ἀπέδυν ut sit; ipse *vestem exui.* Illius significationis, quia admodum rara occurrit, testem produco Xenophontem in Anabasi V. VIII. 23: Κοτυωριτῶν πολλοὺς ἤδη ἀποδέδυκεν. Solent tria reliqua ἐνδέδυκα, ἐκδέδυκα et καταδέδυκα referri ad formas medias ἐνδύομαι *induo vestem*, ἐκδύομαι *pono vestem*, καταδύομαι *penitus in aliquem locum abdo me*, sed nihil impediebat Graecos quominus iisdem perfectis activa significatione uterentur, ut aoristis ἐνέδυσα, ἐξέδυσα et κατέδυσα» καὶ σελ. 787 «In reliquis omnibus compositis, quae permulta sunt, neque activa forma neque passiva apud Graecos in usu est. Utuntur *sola* forma media ὑποδύομαι, παραδύομαι, εἰσδύομαι, ἀναδύομαι, διαδύομαι cet. cuius haec tempora perinde apud omnes Veteres constanti usu teruntur: ὑποδύσομαι, ὑπέδυν et ὑποδέδυκα; ἀναδύσομαι, ἀνέδυν et ἀναδέδυκα; παραδύσομαι, παρέδυν et παραδέδυκα, et sic in caeteris omnibus. Nempe aoristus ἔδυν, ὑπέδυν, ἀνέδυν, παρέδυν, et perfectum δέδυκα, ὑποδέδυκα cet. referenda sunt ad formam *mediam* quemadmodum ἔφυν et πέφυκα cum compositis ἀνέφυν, ἐξέφυν cet respondent praesenti et futuro φύομαι et φύσομαι, ἀναφύσομαι, ἐκφύσομαι cet. et ἔστην, ἕστηκα habent praesens et futurum ἵσταμαι, στήσομαι. Sic et ἀπέσβην, ἀπέσβηκα respondent praesenti ἀποσβέννυμαι, et κατέσκλην, κατέσκληκα praesenti κατασκέλλομαι, et ἑάλων, ἑάλωκα praesenti ἁλίσκομαι».

ΚΕΦ. Η΄

Σαμίων ἄνθη - Σαλαμινίων ἄνθη.

(Ἐκ τοῦ Δελτίου τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας 1880, σελ. 530).

Λιβάν. Ἐπιστ. 1311 «Ποταμὸς καὶ λίμνη — καὶ τράπεζα Συβαριτικὴ καὶ θήρα παντοδαπὴ πολλάκις ἴσως σε πρὸς τοὺς συνόντας ἔπεισαν ᾄδειν ὡς ταυτὶ μὲν Σαλαμινίων ἄνθη, ἀφ᾽ ὧν δὲ ἥκοιμεν Λήμνια κακά».

Ὁ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Λιβανίου ἐκδότης Ἰ. Χ. Οὐόλφιος σημειοῦται (σελ. 611): «Proverbium hoc alibi legere non memini. Alias *Salaminia navis* proverbialiter velocior quaeque dicitur».

Παροιμιώδη ἦσαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς οὐχὶ τὰ Σαλαμινίων ἄνθη ἀλλὰ τὰ Σαμίων ἄνθη. Ὅθεν ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα ὅτι ὁ Λιβάνιος ἔγραψεν «ἔπεισαν ᾄδειν ὡς ταυτὶ μὲν Σαμίων ἄνθη, ἀφ᾽ ὧν δ᾽ ἥκοιμεν Λήμνια κακά», ὡς ἐν Ἐπιστ. 290 «τοῦτο δέ, εἰ καὶ μὴ πρότερον ἐποίει, πάντως ἂν νῦν ἐφάνη ποιῶν, σοῦ τὰς πόλεις Σαμίων ἄνθη, φασί, καὶ λαύραν ἀποφήναντος Σαμιακήν».

Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Κλεάρχου παρ᾽ Ἀθηναίῳ σελ. 540, ς΄ ἀναγινώσκεται «Τούτων δὲ ἡ μὲν Σαμίων λαύρα στενή τις ἦν γυναικῶν δημιουργῶν καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ἀκρασίαν πάντων βρωμάτων, ὧν ὄντως ἐνέπλησε τὴν Ἑλλάδα, τὰ δὲ Σαμίων ἄνθη γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν κάλλη διάφορα». Ἀντὶ τοῦ στενή τις ὁ Μεινέκιος ἀκολουθήσας τῷ Κοραῇ ἐξέδωκε στέγη τις. Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου κεῖται σελ. 1082, 38 «Ἦν δὲ ἡ τοιαύτη λαύρα στενή τις καὶ γυναικῶν, φησί, δημιουγῶν πλήθουσα καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν. Λέγει δὲ λαύραν μὲν στενήν τινα περιοχὴν ἀκολούθως Ὁμήρῳ, δημιουργοὺς δὲ γυναῖκας λόγῳ σεμνότητος τὰς οἷον δημοτικὰς καὶ ἐργασίαν προϊσχομένας δημίαν ἤγουν δημοσίαν» καὶ σελ. 1922, 2 «Λαύρας δὲ χρῆσις παρὰ τῷ δειπνοσοφιστῇ ἐν τῷ λαύραν ἀντεσκεύασε στενήν τινα οὖσαν καὶ πλήθουσαν τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν».

Ἡμῖν οὐχὶ ἀπίθανον φαίνεται ὅτι ἔκειτο κατ' ἀρχὰς παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ «ἡ μὲν Σαμίων λαύρα στενωπὸς ἦν γυναικῶν δημιουργῶν καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ἀκρασίαν πλήθουσα βρωμάτων» (ΠΛΗ=ΠΑΝ). Πρβ. Παροιμιογρ. Τόμ. Α', σελ. 330 «Ἡ Σαμιακὴ λαύρα στενωπὴ ἦν παρὰ Σαμίοις, ἐν ᾗ τὰ πέμματα ἐπιπράσκετο· τὰ δὲ Σαμίων ἄνθη τόπος, ἐν ᾧ συνήεσαν αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσι συνευωχησόμεναι». Περὶ τοῦ τύπου στενωπή ἴδε Λοβέκκιον εἰς Φρύν. σελ. 106. Ἀλλ' ἴσως μεταγραπτέον στενωπός. Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις σελ. 464, 42 Βεκκ. φέρεται «ὁμοίως γὰρ τῷ γλυκεῖ ἀγκῶνι τὴν λαύραν στενὴν περιωπὴν κατεσκεύασεν», ὅπερ εἶνε πιθανῶς πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ στενὴν περιοχήν».

Ἐγράψαμεν ταῦτα πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας 1880, σελ. 530. Ἄγνωστον δὲ τότε ὑπῆρχεν ἡμῖν ὅτι πάλαι ἤδη ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Τουπίου ἐν *Emendat.* Τόμ. Γ', σελ. 130 Σαμίων ἄνθη ἀντὶ τοῦ Σαλαμινίων ἄνθη. Ἀναγκαῖον δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ μνημονευθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου κριτικοῦ γεγραμμένα.

Libanius Epist. 1311. ad Letoium: Ποταμὸς, καὶ λίμνη, καὶ κῦρος, καὶ τράπεζα Συβαριτικὴ, καὶ θήρα παντοδαπὴ, πολλάκις ἴσως σε πρὸς τοὺς συνόντας ἔπεισεν ᾄδειν, ὡς ταυτὶ μὲν Σαλαμινίων ἄνθη, ἀφ' ὧν δὲ ἥκοιμεν, ΛΗΜΝΙΑ ΚΑΚΑ. De *Salaminiorum floribus* alibi legisse non meminit Cl. Editor. Nec mirum. Rescribendum omnino ΣΑΜΙΩΝ ἄνθη. *Samiorum flores.* De quibus Libanius Epist. 290. ad Maximum: Τοῦτο δὲ εἰ καὶ μὴ πρότερον ἐποίει, πάντως ἂν νῦν ἐφάνη ποιῶν, σοῦ τὰς πόλεις ΣΑΜΙΩΝ ΑΝΘΗ φασὶ, καὶ λαύραν ἀποφήναντος Σαμιακήν. Ad quem locum consulendus Interpres. Huc facit Clearchus apud Athenaeum, lib. XII. p.540. cuius verba hic apponam, ut emendatiora legantur: Κλέαρχος δὲ φησὶν, ὡς Πολυκράτης ὁ τῆς ἁβρᾶς Σάμου τύραννος, διὰ τὴν περὶ τὸν βίον ἀκολασίαν ἀπώλετο, ζηλώσας τὰ Λυδῶν μαλακά. Ὅθεν τῷ μὲν Σάρδεων ἀγκῶνι γλυκεῖ προσαγορευομένῳ τὴν παρὰ τοῖς Σαμίοις λαύραν ἀντικατεσκεύασεν ἐν τῇ πόλει, καὶ τῶν Λυδῶν ἄνθεσι πάντα ἔπλησε τὰ διαγγελθέντα Σα-

μίων ἄνθεα. Τούτων δὲ ἡ μὲν Σαμίων λαύρα στενωπή τις ἦν μεστὴ γυναικῶν δημιουργῶν, καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ἀκρασίαν πάντων βρωμάτων, ὧν οὗτος ἐνέπλησε τὴν Ἑλλάδα. Τὰ δὲ ΣΑΜΙΩΝ ΑΝΘΗ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν κάλλη διάφορα. Qui locus insignis est».

Καθ' ὃν χρόνον συνετάσσομεν τὰ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας κατακεχωρισμένα δὲν εἴχομεν τὸ σύγγραμμα τοῦ Τουπίου· ἐκτησάμεθα δ' αὐτὸ ἔπειτα, οὐκ ὀλίγων παρελθόντων ἐνιαυτῶν, δωρηθὲν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Σπυρίδωνος Κόμνου.

Ἄξια μνείας νομίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Κασαυβῶνος γεγραμμένα ἐν ταῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίου Δειπνοσοφιστὰς Παρατηρήσεσι σελ. 848 «Polycrates extruxit in urbe Samo eam quae dicta est λαύρα Σαμίων. quid sit, mox explicatur. ἡ Σαμίων λαύρα στενή τις ἦν γυναικῶν δημιουργῶν καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ἀκρασίαν πάντων βρωμάτων. ὧν ὄντως (vel οὗτος) ἐνέπλησε τὴν Ἑλλάδα postrema verba ita scribi et dinstigui, debent, in editis male concepta. *Samiorum laura* inquit, *vicus fuit ubi habebant mulieres quae placentas et dulciaria opera conficiebant, et omnes cibos ad voluptatem et luxuriam.* nisi est mendum, στενὴν ἀντὶ στενωποῦ posuit, id est pro vico aut via in urbe: erit igitur ellipsis nominis ὁδός: sed fortasse verius est, omissam vocem incuria librariorum restitui debere: et scribendum, στενὴ ἄμφοδός τις. vel στενωπός τις ἦν». Ὁ Καιβέλιος ἐκδοὺς παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ Τόμ. Γ', σελ. 192 «τούτων δὲ ἡ μὲν Σαμίων λαύρα στενωπή τις ἦν γυναικῶν δημιουργῶν» ἐσημειώσατο «στενωπὴ Tupius, cf. proverb. Alexandr. 1, 61 = Zenobii 3, 92 (Miller Mél. p 373): στενή AE». Ἀλλ' ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κλεάρχου χρῆσις τοῦ τύπου στενωπή ἀντὶ τοῦ στενωπός.

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀθηναίου σελ. 1206 «ἀπώλετο δὲ ζηλώσας, ὥς φησι κλέαρχος, τὰ Λυδῶν μαλακά. ὃς τῷ σάρδεων ἀγκῶνι γλυκὺ (corr. γλυκεῖ) προσαγορευομένῳ τὴν παρὰ σαμίοις λαύραν ἀντεσκεύαζεν, στενήν τινα οὖσαν καὶ γυναικῶν δημιουργῶν πλήθουσαν καὶ τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν C. Conf. Eustathium p. 1082, 37. δημιουργῶν πλή-

θουσα ex epitome dedit Schweigh. et βρωμάτων, ὧν ὄντως — cum Casaubono scripsit». Κεῖται δὲ τὸ ἀντεσκεύασε ἀντὶ τοῦ ἀντικατεσκεύασε δὶς ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου, σελ. 1082, 37 καὶ σελ. 1922, 2.

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι περὶ τοῦ κακῶς γεγραμμένου ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Λιβανίου «ἀφ' ὧν δὲ ἥκΟΙμεν» οὐδὲν ὁ Τούπιος εἶπε· ὁ δ'Οὐόλφιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Λιβανίου δοξάζων (ὡς ἐδήλωσεν ἐν σελ. 865) ὅτι ἐποιήσατο ὁ Λιβάνιος χρῆσιν τοῦ ἑνικοῦ δευτέρου προσώπου ἥκοις μεθηρμήνευσε τὴν ῥῆσιν αὐτοῦ ὧδε· «Et fluvius, et lacus, et dignitas, et mensa Sybaritica, et omne venationis genus fortasse fecerunt, ut ad praesentes diceres, Salaminiorum hos esse flores, illa vero, unde *veneris*, mala Lemnia». Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Λιβανίου «ἀφ' ὧν δὲ ἥκΟμεν». Εὔλογον δ' ἴσως εἶνε ἀντὶ τοῦ κῦρος ν' ἀναγνωσθῇ Κῦρος. «Ποταμὸς καὶ λίμνη καὶ Κῦρος καὶ τράπεζα Συβαριτικὴ καὶ θήρα παντοδαπή». Ὁ Οὐόλφιος ἐκδοὺς ἐν σελ. 646 «Δῆλον γὰρ ὡς ἐδέξατο καὶ Κῦρος Εὐανθίου τὸ κλέος» ἐσημειώσατο «κύρος in Cod. instar nominis appellativi scriptum erat. Non dubium tamen est, urbis Cyri nomen esse, de qua alibi in his diximus». Πρβ. σελ. 76 καὶ σελ. 464.

Σημειωτέον δ' ὅτι φέρεται καθ' ἡμαρτημένην ἀνάγνωσιν ἐν μὲν Βίῳ τοῦ Δημοσθένους (Βιογράφ. Οὐεστερμ. σελ. 308,59) «καὶ πάντως ἂν ἑάλω πολιορκηθεὶς ἐν τῇ Σαλαμῖνι», οὗ ἡ ὀρθὴ γραφή, πρὸ πολλοῦ εὑρεθεῖσα, εἶνε Λαμίᾳ, ἐν δὲ τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Δ', σελ. 8 Σμιδ. «οὐ μνημονεύει, ἀλλὰ πάντοτε αὐτὴν Σάλαμον καλεῖ καὶ οὐδέποτε Σαμοθρᾴκην κατὰ σύνθεσιν», ὅπερ ἀλλόκοτον ὂν εὐλόγως μετεβλήθη εἰς τὸ Σάμον· εἶνε δ' οὕτω προφανὲς τὸ γραφικὸν τοῦτο πταῖσμα, ὥστ' οὐδὲ παῖδα λανθάνει.

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη κακῶς ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων Σαλαμινίων ἄνθη ἀντὶ τοῦ Σαμίων ἄνθη, οὕτω καὶ τὸν Κολοφωνίων λιμένα ἀντὶ τοῦ τὸν Κωφὸν λιμένα. Περὶ τούτου ἐποιήσατο λόγον ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect* σελ. 381. Παρετηρήθη δ' ὑπὸ τοῦ κριτικοῦ τούτου ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 494 καὶ σελ. 500 ὅτι ἐγράφη πλημμελῶς καὶ ἐπιβασιλείαν ἀντὶ τοῦ ἐπίβασιν καὶ γυναικωνίτιδες ἀντὶ τοῦ γύννιδες.

Παρὰ τῷ Παυσανίᾳ Ἠλ. Β', ιγ', 1 πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ «καὶ τὴν εἰκόνα καθεῖλον παρὰ τῇ Ἥρᾳ τῇ Λακινίᾳ κειμένην» φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη «παρὰ τῇ Ἥρᾳ τῇ Λακεδαιμονίᾳ», ἐν δὲ ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1473,41 κεῖται «ἄθεοι ἀπέβησαν Διαγόρας ὁ Μιλήσιος καὶ Εὐήμερος ὁ Μεσσήνιος κτέ.» ἀντὶ τοῦ «Διαγόρας ὁ Μήλιος». Πρβ. καὶ Ἰώσ. Τόμ. Ε'. σελ. 94, 17 Νισ. «καὶ Διαγόρᾳ τῷ Μηλίῳ τάλαντον ἐπεκήρυξαν», ἔνθα σημειοῦται ὁ ἐκδότης «Μηλίῳ: ed. pr. ex. Lat. μηλισίῳ, η ex ι corr. L». Ὁ Βυττεμβάχιος ποιεῖται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. Δ', σελ. 541 τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Μήλιος: Sic. Bas. Xyl. Amiot. Schott et res ipsa postulat. Vulgo omnes alii et Euseb. adeo P.E.XIV, 16, Μιλήσιος: idemque mendum in Theodoret. De Curand. Gr. III. p. 506. C». Εἶνε δὲ γεγραμμένον πλημμελῶς καὶ Μιλήτῳ ἀντὶ τοῦ Μήλῳ παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ σελ. 229, 6 Μειν. «εἰσὶ καὶ δ' νῆσοι Δῖαι λεγόμεναι· α' ἡ Νάξος· β' ἡ πρὸς Μιλήτῳ· γ' ἡ πρὸς Ἀμοργῷ· δ' κατὰ Κνωσὸν Κρήτης»· πρὸ πολλοῦ δ' ἐπηνωρθώθη τὸ γραφικὸν τοῦτο σφάλμα.

Περὶ τῶν τοιούτων διαφθορῶν ἐγένετο λόγος ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1889, σελ. 335-336. Πολλὰ δ' ἄλλα παραδείγματα θὰ μνημονευθῶσιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

ΚΕΦ. Θ'.

Πατέρες ἀδοκίμως ἀντὶ τοῦ γονεῖς.

Τί κατὰ φύσιν σημαίνει τὸ πληθυντικὸν ὄνομα πατέρες οὐδεὶς δύναται ν' ἀγνοῇ. Ἐν μόνῳ δὲ τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ κατά τινα ἀκυρολογίαν γίνεται αὐτοῦ χρῆσις καὶ πρὸς δήλωσιν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς ἢ καὶ τῶν γονέων. Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης ἐποιήσαντο λόγον ὁ Βαλκενάριος καὶ ὁ Σχαιφῆρος καὶ ὁ Βοισσονάδης καὶ ὁ Κόβητος καὶ ὁ Ναβῆρος. Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ παρατεθῶσιν ἃ ἕκαστος τῶν φιλολόγων τούτων περὶ τοῦ πράγματος ἔγραψεν.

Ὁ Βαλκενάριος ἐν τοῖς εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην Ὑπομνήμασι (*Select. e Schol. etc.* Τόμ. Β', σελ. 255) «οἱ πατέρες: hic sunt *Maiores.* Graecis SS. praesertim recentiosibus, οἱ φύσαντες, s. *Parentes*, *Pater* et *Mater*, dicuntur Πατέρες, ut Antonino Lib. c. XXXIX. πατέρες αὐτῷ ἦσαν Φοίνικες. Sic et *Eunapius* in Proaeresio p. 162. et Libanio p. 169».

Ὁ Σχαιφῆρος ἐν τοῖς Κριτικοῖς Μελετήμασι σελ. 45 «πατέρων: *patris ac matris.* Sic saepe πατέρες. Dionysius Hal. Ant. Rom. T. I. p. 291. ἃ δ' εἰς αἰδῶ καὶ δικαιοσύνην παίδων, ἵνα σέβωσι τοὺς πατέρας, κτλ. Diodorus Sic. in Excerpt. de Virt. et Vit. T. 2. p. 561, 22 sqq. χειροτέχνης γὰρ ἐκ παίδων γενόμενος δι' ἀπορίαν βίου καὶ πατέρων ἀδοξίαν, κτλ. —— Eunapius de Vit. Philos. p. 151. sq. ed Antv. (p. 124 sq. ed. Colon.) θυγάτρια—— ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἄμφω τοὺς πατέρας ἀπέλιπεν. Alciphron p. 428 οἱ μὲν γὰρ πατέρες Πολύβιόν με ἔθεντο καλεῖσθαι. Xenophon Ephes. p. 19 τοὺς πατέρας οἰκτείροντες. p. 57. ὦ πατέρες ἐμοί! p. 99. τεθνήκασι δὲ αὐτῶν οἱ πατέρες. Sic etiam Latini, sed rarius, *patres.* Vid. Burmann. ad Ovid Metam. IV. v. 61». Καὶ ἄλλα δὲ παραδείγματα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρήσεως φέρονται παρὰ Ξενοφῶντι τῷ Ἐφεσίῳ βιβλ. Α', ε', 9 «πέμπουσιν οἱ πατέρες ἑκατέρων εἰς θεοῦ μαντευσόμενοι τήν τε αἰτίαν τῆς νόσου καὶ τὴν ἀπαλλαγήν» καὶ ζ', 1 «οἱ πατέρες αὐτῶν ἦσαν ἐν ἀμηχανίᾳ καὶ τὸ δεινὸν ὅ,τι ἦν πάνυ ἠπόρουν» καὶ ι', 3 «χρόνου δὲ διελθόντος ὀλίγου ἔγνωσαν οἱ πατέρες ἐκπέμπειν αὐτοὺς τῆς πόλεως κατὰ τὰ βεβουλευμένα» (Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ϛ', σελ. 603). Ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀλκίφρονος ἐρρήθη καὶ ἐν βιβλ. Γ', 40, 3 «τὸν ἀγρὸν καὶ ἡμᾶς οὐκ εἰδὼς τοὺς γονεῖς, ἀλλ' ἀρνούμενος, φύσει λέγων γεγονέναι τὰ πάντα καὶ τὴν τῶν στοιχείων σύγκρασιν αἰτίαν εἶναι γενέσεως, οὐχὶ τοὺς πατέρας» καὶ 41, 3 «ἵνα εἰς ἀνδρὸς ἐλθοῦσα μὴ καταισχύνῃ τοὺς πατέρας ἡμᾶς».

Ὁ Βοισσονάδης ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Εὐναπίου Τόμ. Α', σελ. 153 «P. 7. πατέρες δὲ οὐκ ἄσημοι: Junius, *majores*: sed fere crediderim πατέρες intelligendum de *patre et matre* Porphyrii. Eo sensu saepe πατέρες legitur apud Nostrum. P. 41. Ἀντωνῖνος δὲ ἦν ἄξιος τῶν πατέρων. Adde p. 91. 92. 96. Marinus Pr.

c. 4. ὅς γε καὶ τῶν πατέρων, καίτοι πλούτῳ διαφερόντων, τῆς οὐσίας ἐκ παίδων ὀλιγώρει (lege ὠλιγώρει). C. 6. ἄγουσι δὲ αὐτὸν τέως οἱ πατέρες τεχθέντα εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα. Confer Schaeferum virum praestantissimum Mel. p. 45: ubi et nonnulla dicuntur de Latinorum *patres* sic posito. Plura invenies apud Burmannum Anth. Lat. 4. 254».

Ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 219 «(Philostr.) Athenodorus p. 549 τὸ μὲν ἐς πατέρΑ ἥκον ἐπιφανέστατος ἦν τῶν κατὰ τὴν Αἶνον. Scribe ἐς πατέρΑC, nam sic sequiores *parentes* appellare solent, ut pag. 521. εἶθ' ὡς ἔνιοί φασι πατέρων ἐπιφανεστάτων ἐγένετο, εἶθ' ὥς τινες αὐτὸ τοῦτο ἐλευθέρων, et alibi saepe» καὶ 1878, σελ. 322 «Eodem morbo Eunapius laborat, qui πατέρες pro γονεῖς dicit passim et ἀπελθεῖν pro ἀποθανεῖν etc.» καὶ 1880, σελ. 14 «Similis κακοζηλία legitur pag. 91. θυγάτρια δὲ αὐτοῖς ἐγενέσθην — προελθόντα δὲ εἰς ὥραν — ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἄμφω τοὺς πατέρας ἀπέλιπεν. Inficete recoquitur dualis ἐγενέσθην, et perinde vitiosum est θυγάτρια ἐγενέσθην et ἄμφω ἀπέλιπεν. Atque his addidit ex plebeio sermone arreptum τοὺς τέρας πα pro τοὺς γονέας *parentes*» (Πρβ. καὶ *Var. Lect.* σελ. 31).

Ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 151 «Illud quoque addi potest, Heliodorum aliorum exemplum imitatum parentes semel iterumque vocare τοὺς πατέρας, cum τοὺς γονέας deberet, p. 240. 15 et p. 255. 27; εἴγε σοι πατέρες εἰσίν, ἀπόκριναι».

Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Γεελίου γεγραμμένα ἐν *Annot. in Dion Chrysost. Reliqu. Orat* σελ. 208. Ἔχομεν δὲ καὶ ἄλλα παραδείγματα νὰ μνημονεύσωμεν τῆς ἀδοκίμου χρήσεως, καθ' ἣν τὸ πατέρες εἶνε τεθειμένον ἀντὶ τοῦ γονεῖς.

Ἐπιγράμμ. Ἑλλην. Καιβ. 227, 2 (σελ. 85) «ἰχνεύεις, ὦ ξεῖνε, τίς εἴμ' ἐγὼ ἢ κατὰ γαίης ἢ τίνες οἱ πατέρες τὴμμελέην ἔτεκον».

Ἰώσηπ. Τόμ. Α', σελ. 277, 1 Νισ. «πρῶτον μὲν λόγοις αὐτοὺς νουθετείτωσαν οἱ πατέρες» καὶ 10 «μεταβαλοῦ πρὸς τὸ σωφρονέστερον λογισάμενος καὶ τὸν θεὸν ἐπὶ τοῖς εἰς πατέρας τολμωμένοις χαλεπῶς ἔχειν» καὶ 18 «οὕτως γὰρ ἂν ὅ τε νομοθέτης ἀγαθὸς εἴη

καὶ οἱ πατέρες εὐτυχεῖς οὐκ ἐπιδόντες οὔτε υἱὸν κολαζόμενον οὔτε θυγατέρα».

Λιβάν. Ἐπιστ. σελ. 255 Οὐολφ. «ὡς ἐστιν ἀμφότερα ἀγαθός, ὅπως αὐτὸν ἐπαινῇς, δι' ὃν εἰς εὐδαιμονίαν πατέρων τελεῖς χορόν». Πρβ. καὶ σελ. 246.

Ζωναρ. Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Γ', σελ. 404, 10 Δινδ. «τῇ δὲ βασιλίσσῃ πατρὶς ἦν ἡ χώρα τῶν Παφλαγόνων, πατέρες δ' αὐτῇ Μαρῖνος καὶ Θεοκτίστη τῶν εὖ γεγονότων ἐν τῇ χώρᾳ τῇ κατ' αὐτούς».

Γεώργ. Παχυμ. Μελέτ. Α', σελ. 3 Βοισσ. «ἀλλ' ἅμα τῷ πατέρων ἐξουσίας ἀπολυθῆναι καὶ μαθημάτων ἀνεθῆναι κτέ». Σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «Πατέρων: patris ac matris, parentum. Christodorus Anth. 7, 698: Ὤχετο μουσοπόλοισι ποθὴν πάντεσσιν ἐάσας, Οὗς ἐπόθει πατέρων φέρτερα γειναμένων. Gregorius Presbyter Vita Nazianzeni, p. 3: πατέρες μὲν αὐτῷ εὐπατρίδαι . . . . ὧν ὁ μὲν πατὴρ . . . . ἡ δὲ μήτηρ . . . Adde notulam meam ad Theocritum edit. alt., et ad hunc ipsum locum in Anecd Gr. t V. p. 363».

Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 343, 14 «οὐδετέρῳ τῶν πατέρων ἐντελὲς οὐδὲν κομισάμενος, οὐδὲ τὸ πέρας ὑπὸ μητρός, οὔτε Διὸς τὸ προοίμιον» καὶ σελ. 360, 2 «οὕτως οὐδὲν ἀγαθὸν ἐκ πατέρων ἤδη λαβών, ἀλλ' ὁ γεγονὼς ἀνὴρ ἐλυμαίνετο» καὶ Τόμ. Β', σελ. 43, 8 «πατέρας δὲ εἰπών, καίτοι τοῦ πατρὸς ἑνὸς ὄντος, καὶ τὴν μητέρα συμπεριλαμβάνει» καὶ σελ. 424. 9 «ἔτι κἀκεῖνο ζητεῖται ὅτι διατί εἶπε πατέρας πληθυντικῶς καὶ οὐχὶ ἑνικῶς πατέρα· προγόνους μὲν καλῶς εἶπε πληθυντικῶς, πολλλοὺς γάρ τις ἔχει προγόνους, πατέρας δὲ οὐ πολλοὺς ἀλλ' ἕνα· καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι καὶ τὴν μητέρα παραλαμβάνει· καὶ γὰρ οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ πατρός τινα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς μητρὸς ἐγκωμιάζομεν».

Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Α', σελ. 11, 8 Δινδ. «Εὐριπίδῃ τῷ ποιητῇ πατρὶς μὲν Ἀθῆναι, πατέρες δὲ Μνήσαρχος κάπηλος καὶ Κλειτὼ λαχανόπωλις» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 8, 2 «ᾤετο γὰρ πατέρας αὐτοῦ τῷ ὄντι Πόλυβον καὶ τὴν ἐκείνου γυναῖκα εἶναι».

Ἡσύχ. «Τοκέες: πατέρες, γονεῖς».

Ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἐκα-

λοῦντο διὰ κοινοῦ ὀνόματος γονῆς ἢ γονεῖς. Πάμπολλα δ' αὐτοῦ παραδείγματα δύναταί τις νὰ καταλέξῃ ἔκ τε τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου. Συνωνυμεῖ δὲ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸ τοκῆς ἢ τοκεῖς, ὃ μάλιστα μὲν παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἀπαντᾷ ἀλλ' ἐνίοτε καὶ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, ὡς παρετηρήθη καὶ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ζ', σελ. 2268. Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Φίλωνος Τόμ. Β', σελ. 168 «τοὺς τοκέας αὐτοῦ ἥλιον καὶ σελήνην» καὶ σελ. 185 «ἀλλ' οὐδὲ μανεὶς ἑτέρους ἂν εἴποι τις ἢ τοὺς τοκέας εἶναι». Ὁ Πολυδεύκης γράφει Γ', 8 «τὸ μὲν οὖν κοινὸν εἰπεῖν, γονεῖς, τοκεῖς, οἱ γεννήσαντες, οἱ σπείραντες, οἱ ποιήσαντες, οἱ τεκόντες, οἱ προαγαγόντες εἰς φῶς, οἱ θρέψαντες, οἱ πατέρες (τοῦτο γὰρ οὐ κατὰ τοῦ γεννήσαντος μόνον ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἄνω προγόνων φέρεται)· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον πατήρ, γονεύς, τοκεύς, ὁ σπείρας, ὁ φύσας, ὁ γεννήσας, ὁ φυτεύσας, ὁ ποιήσας, ὁ γεινάμενος, καί, ὡς Πλάτων, ὁ γεννήτωρ». Περὶ τῆς μετοχῆς ὁ γεινάμενος-οἱ γεινάμενοι καὶ ἡ γειναμένη-αἱ γεινάμεναι θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ.

Σημειωτέον δ' ὅτι εἶνε ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους εἰρημένον σελ. 296, 205 «Ἡγεῖτο γὰρ αὐτῶν ἕκαστος οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι. Διαφέρει δὲ τί; ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον γεγενῆσθαι νομίζων τὸν τῆς εἱμαρμένης καὶ [τὸν] αὐτόματον θάνατον περιμένει, ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν ἀποθνήσκειν ἐθελήσει, κτέ.». Πρβ. καὶ Πλάτ. Κρίτ. σελ. 51, Β' «ἦ οὕτως εἶ σοφός, ὥστε λέληθέν σε ὅτι μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἁπάντων τιμιώτερόν ἐστι πατρὶς καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον κτέ.». Γνωστὸν ὑπάρχει τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ Ε', 16 κείμενον «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ὃν τρόπον ἐνετείλατό σοι κύριος ὁ θεός σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς».

Νομίζομεν δ' ὅτι οὐδεμία ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ ὑποληφθῇ ὅτι ἀδιαφόρως εἶνε ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου παρειλημμένα τὸ πατέρας καὶ τὸ γονέας ἐν βιβλ. Γ', 38 «Δαρεῖος ἐπὶ τῆς ἑωυτοῦ ἀρχῆς καλέσας Ἑλλήνων τοὺς παρεόντας εἴρετο ἐπὶ κόσῳ ἂν χρήματι βουλοίατο τοὺς πατέρας ἀποθνήσκοντας κατασιτέεσθαι· οἱ δὲ ἐπ' οὐδενὶ ἔφασαν ἔρδειν ἂν τοῦτο. Δαρεῖος δὲ μετὰ ταῦτα καλέσας Ἰνδῶν τοὺς καλεομένους Καλατίας, οἳ τοὺς γονέας κατεσθίουσι, εἴρετο, παρεόν-

των τῶν Ἑλλήνων καὶ δι' ἑρμηνέος μανθανόντων τὰ λεγόμενα, ἐπὶ τίνι χρήματι δεξαίατ' ἂν τελευτέοντας τοὺς πατέρας κατακαίειν πυρί».

ΚΕΦ. Ι'.

Μεταγράφειν - παραγράφειν.

Γαλην. Τόμ. Ζ', σελ. 892 «Ἀλλά τις τῶν παλαιῶν βιβλιογράφων ἥμαρτεν, ἔπειθ' οὕτως ἔχον ἔφθασεν ἐκδοθῆναι τὸ βιβλίον, ἐφυλάχθη τε εἰκότως μέχρι δεῦρο τοῦτ' αὐτὸ τὸ σφάλμα, τινῶν μὲν ὀλιγώρως ὁμιλούντων τοῖς τῶν παλαιῶν βιβλίοις, ὡς μήτ' εἰ λείπει τι μήτ' εἰ δι' ἑτέρου γράμματος εἴρηται γνωρίζειν, ἐνίων δὲ γνωριζόντων μὲν ἀλλὰ προσθεῖναι τὸ λεῖπον οὐ τολμώντων· οὐ γὰρ δὴ ὁμοίως τοῖς νῦν οἱ πρόσθεν εὐχερεῖς ἦσαν οὐδ' ἕτοιμοι παραγράφειν παλαιὰν λέξιν, ὡσαύτως γεγραμμένην ἐν ἅπασι τοῖς ἀντιγράφοις, ἀλλ' ἐπισημήνασθαι μόνον αὐτοῖς ἱκανὸν ἦν ὡς ἐνταῦθα μὲν ἐλλιπῶς, ἐν τῷ ἕκτῳ δὲ τῶν Ἐπιδημιῶν τελέως ἡ διαίρεσις γέγραπται τῶν δυσπνοιῶν».

Οὐδαμῶς τὸ παραγράφειν ἁρμόζον τῷ προκειμένῳ χωρίῳ, οὗ ἡ ἔννοια ἀπαιτεῖ προφανῶς ῥῆμα σημαῖνον μεταβάλλειν ἢ μεταποιεῖν, μετατυπωτέον εἰς τὸ μεταγράφειν. Ὀρθῶς μετ' ὀλίγα εἶνε γεγραμμένον (σελ. 894) «Τοῦτο μὲν δὴ χρήσιμόν ἐστι μεμνῆσθαι πρὸς πολλὰς τῶν ἀσαφῶν ῥήσεων, ἐν αἷς ἤτοι παραλελεῖφθαί τι πιθανόν ἐστιν ἢ παραγεγράφθαι· οὐδὲν γὰρ κωλύει κατ' ἐκείνας ἤτοι τὸ λεῖπον προστιθέντας ἢ τὸ ἡμαρτημένον ἐπανορθοῦντας ἀπεργάζεσθαι τέλεόν τε καὶ ἀληθῆ τὸν λόγον· ὥσπερ γὰρ τὸ μεταγράφειν τὰς παλαιὰς ῥήσεις προπετές, οὕτω καὶ φυλάττοντας ὡς γέγραπται βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν ἢ ὑπαλλάξεσι διαλύεσθαι τὰς ἀπορίας ἀγαθῶν ἐξηγητῶν ἐστιν ἔργον».

Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Ἰαμβλίχῳ περὶ τοῦ Πυθαγορ. Βίου § 43 ἀναγινώσκεται «τὴν δὲ (παιδείαν) δυνατὸν εἶναι καὶ παρ' ἑτέρου ΠΑΡΑλαβεῖν καὶ τὸν δόντα μηδὲν ἧττον αὐτὸν ἔχειν». Ἀλλ' ἐν τῷ ἀρίστῳ τοῦ Ἰαμβλίχου κώδικι φέρεται «παρ' ἑτέρου ΜΕΤΑλαβεῖν». Πρβ. τὸ πρὸ ὀλίγων κείμενον «τὰ μὲν οὐχ οἷόν τε εἶναι

παρ' ἑτέρου μεταλαβεῖν» (Ἴδε Κόβητον ἐν *Mnemos.* 1877, σελ. 356).

Οὐκ ὀλίγα δὲ παρέχει ἡμῖν ὁ Γαληνὸς παραδείγματα τοῦ ῥήματος μεταγράφω· γίνεται δ' ὑπ' αὐτοῦ χρῆσις ἐφ' ὁμοίας καὶ παραπλησίας ἐννοίας καὶ τοῦ ὑπαλλάττω καὶ τοῦ μεταποιῶ καὶ τοῦ μετατίθημι καὶ τοῦ μετακοσμῶ.

Τόμ. Ζ', σελ. 900 «ἐπανορθοῦνται (Γρ. ἐπανορθοῦν ΤΕ) καὶ μεταγράφειν τὴν λέξιν τολμῶσιν». Τόμ. ΙϚ', σελ. 327 «τοὺς δὲ ἐξηγητὰς ἐθαύμασα πολυειδῶς μεταγράψαντας τὴν ῥῆσιν» (Πρβ. καὶ σελ. 629 καὶ σελ. 757). Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 602 «περὶ δὲ τῶν χαρακτήρων ἐλέγχειν αὐτὸν ὡς μεταγράψαντα τὸ δεύτερον γράμμα» καὶ σελ. 824 «ταύτην τὴν γραφὴν ἁπάντων μὲν τῶν ἐξηγητῶν εἰδότων, ἁπάντων δὲ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων ἐχόντων, ἔνιοι τῶν νεωτέρων μεταγράφειν ἐπεχείρησαν ἄλλος ἄλλως» (Πρβ. καὶ σελ. 1003). Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 59 «διὰ τοῦτ' οὖν ἔνιοι μὲν μεταγράψαντες τὴν παλαιὰν γραφὴν οὕτως ἐτύπωσαν τὴν λέξιν» καὶ σελ. 72 «Τοῦτο μὲν οὖν κοινῇ πᾶσι μάχεται καὶ φυγεῖν οὐχ οἷόν τε τὸ τῆς ἑρμηνείας ἀλλόκοτον οὐδ' ἐπανορθῶσαι μεταγράφοντα» καὶ «οὕτω κἀνταῦθα τοὺς ἑτοίμως μεταγράφοντας ἐς ὅ,τι ἂν αὐτοῖς δόξῃ τὰς Ἱπποκράτους λέξεις· ἁπάντων γὰρ τῶν ἐξηγητῶν ἐπισταμένων ἐν τῇ ῥήσει γεγραμμένον ἀπὸ ῥινῶν λευκά, μεταγράψαντες αὐτοὶ γράφουσιν ἀπὸ ῥινῶν τῷ λευκῷ. Πολλάκις δ' εἶπον ὡς ἐν ταῖς αἰνιγματώδεσι λέξεσι τὸ μὲν πιθανῶς μεταγράφειν ἔξεστιν, εἰπόντα δὲ πρότερον αὐτὸ τοῦτο τηνικαῦτα προσήκει μεταλλάττειν τὴν γραφήν» καὶ σελ. 75 «Διοσκορίδης δὲ καὶ ταύτην τὴν ῥῆσιν, ὡς μυρίας ἄλλας, μετέγραψεν εἰς ἣν αὐτὸς ἐβούλετο λέξιν» (Πρβ. καὶ σελ. 60 καὶ σελ. 98). Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 186 «ἔξεστι γὰρ ἐν τοῖς ἀσαφέσιν ὡς ἂν ἐθέλῃ τις γράφειν, οὐδενὸς ἐπὶ τοῖς μεταγράφουσι νόμου κειμένου» καὶ «διὰ τοῦτο ἀναγκάζονται προσγράφειν τοῖς ἐξ ἀρχῆς εὑρεθεῖσιν ἢ ἀφαιρεῖν ἢ μεταγράφειν» (Πρβ. καὶ σελ 309 καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 730).

Τομ. Η', σελ. 757 «τοῖς μὲν προστιθεῖσί τι τοῖς εἰρημένοις ὑπ' Ἀσκληπιάδου, τοῖς δ' ἀφαιροῦσι, τοῖς δ' ὑπαλλάττουσιν». Τόμ. ΙΕ', σελ. 21 «πολλὰ μὲν οὖν ἀμφότεροι μετέγραψαν ὑπαλλάττοντες τὰς παλαιὰς γραφάς, ἃς μόνας ἴσασιν οἱ ἐξηγησάμενοι τὰ

Ἱπποκράτους βιβλία» (Πρβ. καὶ σελ. 22). Τόμ. ΙϚ΄, σελ. 763 «Διοσκορίδης δέ, ὥσπερ ἄλλα πολλὰ προχείρως ἐν τοῖς ἀσαφέσι βιβλίοις ὑπήλλαξεν, οὕτω καὶ τὰ ὑποψάθυρα μεταγράψας ἐποίησεν ὑποψέφαρα» (Πρβ. καὶ σελ. 511 καὶ σελ. 512). Τόμ. ΙΖ΄, α΄, σελ 795 «Πάντων δὲ τῶν ὑπαλλαξάντων τὰς παλαιὰς γραφάς, τολμηροτάτους (γρ. τολμηρότατΑ) τοὺς περὶ Καπίτωνα καὶ Διοσκορίδην εὑρίσκω πράξαντας τοῦτο. Πότερον μὲν οὖν ἄμεινόν ἐστιν ἁπάντων αὐτῶν ἢ μόνων τῶν εὐλόγως μεταγραψάντων ἢ μηδενὸς ὅλως μεμνῆσθαι σκοπούμενος εὗρον κτέ.» καὶ σελ. 1005 «εἰ δέ γ' ἐτόλμων αὐτὰς μεταγράφειν, εἰς εὐπορωτέραν ἂν ὑπήλλαττον λέξιν, ὥστε πιθανὴν γενέσθαι τὴν ἐξήγησιν» (Πρβ. καὶ σελ. 619 καὶ σελ. 800 καὶ σελ. 816 καὶ σελ. 846 καὶ σελ. 914 καὶ σελ. 976). Τόμ. ΙΖ΄, β΄, σελ. 71 «Αὕτη μὲν ἡ παλαιὰ γραφή· δυσεξήγητον δὲ οὖσαν αὐτὴν ἔνιοι μετέγραψαν, οἱ μὲν ἐπ' ὀλίγον, οἱ δ' ἐπὶ πλέον ὑπαλλάττοντες Ἐπὶ πλέον μὲν οὖν ὑπήλλαξαν οὕτω γράψαντες, κτέ.» (Πρβ. καὶ τελ. 34 καὶ σελ. 58 καὶ σελ. 90 καὶ σελ. 104). Τόμ. ΙΗ΄, α΄, σελ. 179 «τὰ δ' ὑπαλλάττοντες βραχύ τι, τὰ δ' ὅλα παρεντιθέντες». Τόμ. ΙΘ΄, σελ. 9 «μετὰ τοῦ τὰ μὲν ἀφαιρεῖν, τὰ δὲ προστιθέναι, τὰ δὲ ὑπαλλάττειν». Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΕ΄, σελ. 424 «Ἐπιδιεσκευάσθαι λέγεται βιβλίον ἐπὶ τῷ προτέρῳ γεγραμμένῳ τὸ δεύτερον γραφέν, ὅταν τὴν ὑπόθεσιν ἔχον τὴν αὐτὴν καὶ τὰς πλείστας τῶν ῥήσεων τὰς αὐτὰς τινὰ μὲν ἀφῃρημένα τῶν ἐκ τοῦ προτέρου συγγράμματος ἔχῃ, τινὰ δὲ προσκείμενα, τινὰ δ' ὑπηλλαγμένα. Παράδειγμα δ', εἰ βούλει, τούτου σαφηνείας ἕνεκα τὸν δεύτερον Αὐτόλυκον Εὐπόλιδος ἔχεις ἐκ τοῦ προτέρου διεσκευασμένον. Οὕτως δὲ καὶ τὰς Κνιδίας γνώμας ἐπὶ ταῖς προτέραις δευτέρας ἐξέδοσαν οἱ ἀπὸ τῆς Κνίδου ἰατροί, τινὰ μὲν ἐχούσας τὰ αὐτὰ πάντῃ, τινὰ δὲ προσκείμενα, τινὰ δ' ἀφῃρημένα, καθάπερ γε καὶ ὑπηλλαγμένα». Ὁ Κασαυβὼν παρατιθέμενος τὰ τοῦ Γαληνοῦ ἐν ταῖς εἰς τοὺς Ἀθην. Δειπνοσοφ. Παρατηρήσεσι σελ. 210 γράφει «ἐκ τοῦ προτέρου γράμματος», ἀνθ' οὗ Κόβητος ἐν *Mnemos*. 1883, σελ. 164 εἴκασεν «ἐκ τοῦ προτέρου δράματος». Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἐγκρίνομεν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Κοβήτου, νομίζομεν δ' ὅτι κάλλιστ' ἔχει τὸ «ἐκ τοῦ προτέρου γράμματος» (Πρβ. Παρνασσ. 1878, σελ. 341 κέ.). Τὸ ὄνομα ὑπάλλαξις, ὃ

οὔτ' ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύεται οὔτ' ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Πασσοβίου οὔτ' ἐν τῷ τοῦ Λιδδέλλου καὶ τοῦ Σκόττου, εὑρίσκεται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 629 «ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν τῆς ὅλης κράσεως ὑπάλλαξιν» καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 894 «βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν ἢ ὑπαλλάξεσι» καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 778 «αὐτοῦ τοῦ γράψαντος αὐτὸ παρὰ γράμματος ἑνὸς ἢ δυοῖν ἀφαίρεσιν ἢ πρόθεσιν (γρ. ΠΡΟΣθεσιν) ἢ ὑπάλλαξιν ἁμαρτόντος». Πρβ. καὶ Τόμ. Ι', σελ. 46 «ὥστε εἶναι φορὰν μὲν ἐξάλλαξιν ἢ ὑπάλλαξιν ἢ ἀλλαγὴν ἢ μεταβολὴν τοῦ προϋπάρχοντος τόπου (ἐξεπίτηδες γὰρ ἐχρησάμην πολλοῖς ὀνόμασιν αὐτὸ τοῦτ' ἐνδείκνυσθαι βουλόμενος, ὡς ἔνεστι παμπόλλους ὁρισμοὺς ποιεῖν ἑνὸς πράγματος, ἐν ταῖς φωναῖς μόνον, οὐκ ἐν τοῖς νοήμασι διαφέροντας), ἀλλοίωσιν δὲ ἢ μεταβολὴν κατὰ τὸ ποιὸν ἢ ἀλλαγὴν τῆς προϋπαρχούσης ποιότητος ἢ ὑπαλλαγὴν κατὰ τὸ ποιὸν ἢ ὑπάλλαξιν ποιότητος ἢ ὅπως ἂν ἄλλως ἐλπίσῃς μάλιστα συνήσειν τοῦ λεγομένου τὸν ἀκούοντα». Πρβ. καὶ ἀπάλλαξις, διάλλαξις, ἐνάλλαξις, ἐπάλλαξις, κατάλλαξις, μετάλλαξις, παράλλαξις, συνάλλαξις.

Τόμ. ΙΖ', β', σελ 93 «μετεποίησαν δ' αὐτὴν οἱ μὲν μετ' ὀλίγον (γρ. ἘΠ' ὀλίγον), οἱ δ' ἐπὶ πλέον» καὶ σελ. 123 «εἰ δ' ὅλως ἕξει τις (γρ. ἔξεστιν) ὑπαλλάττειν τὰς παλαιὰς γραφάς, ἐνῆν αὐτῷ τὸ τούτου μεταποιήσαντι ταῦτα ἀπηλλάχθαι πραγμάτων».

Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 98 «τίς ἦν ἀνάγκη μεταγράψαι πάντας αὐτὴν τοὺς ἐξηγητὰς ἐπὶ τὸ σαφέστερον; ἐν οἷον (γρ. ἐν οἷς) γὰρ ἀποροῦνται μεταγράφουσιν εὐπορίας ἕνεκεν» καὶ «ἁπάντων τε οὖν τῶν ἐξηγητῶν καὶ πάντων τῶν ἀντιγράφων τὴν αὐτὴν ἐχόντων γραφήν, οὐκ ὀρθῶς ὁ Καπίτων μετέγραψεν» καὶ σελ. 110 «τῆς παλαιᾶς γραφῆς οὔσης ταύτης, ἐπὶ τὸ σαφέστερον αὐτὴν μετατεθείκασι πολλοὶ τῶν ἐξηγητῶν». Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 729 «καινοτομοῦντες δ' ὥσπερ ἐν ἄλλοις καὶ μετατιθέντες τὰς παλαιὰς γραφὰς ὅ τε Ἀρτεμίδωρος καὶ ὁ Διοσκορίδης, οὕτω κἀνταῦθα μεταβάλλοντες τὴν κλίσιν, ἤγουν τὴν λέξιν, ἁπλοῦν ἐγκύκλως ἔγραψαν, νοήσαντες μὲν ὀρθῶς, μεταγράψαντες δὲ τολμηρῶς». Πρβ. Τόμ ΙΕ', σελ. 359 «ἢ τέλος μετατεθειμένων καὶ κενωθησομένων πολλῶν πρός τε τοῦ Καπίτωνος καὶ Διοσκορίδου καὶ τῶν ἄλλων τολμηρῶν ἐξηγητῶν». Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ κενωθησομένων ἀναγνωστέον κεκαι-

νοτομημένων. Ἐν Τόμ. ΙΖ΄, β΄, σελ. 111 φέρεται «Γραφόντων γὰρ τῶν παλαιῶν τόν τε τοῦ Η δίφθογγον (Γρ. φθόγγον) καὶ τὸν τοῦ Ε δι' ἑνὸς χαρακτῆρος, ὃς νῦν μόνον σημαίνει τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Η (Γρ. τὸν Ε), πολλὰ γέγονεν ἁμαρτήματα, τῶν ἐγγραφομένων (Γρ. τῶν ἘΚγραφομένων) οὐ κατὰ τὴν γνώμην τῶν γραψάντων τὴν μετάθεσιν τῶν γραμμάτων ποιησαμένων· διὸ καὶ προσέχειν ἀκριβῶς χρὴ ταῖς τοιαύταις γραφαῖς, ἐν αἷς δυνατόν ἐστι τὸν τοῦ Η φθόγγον εἰς τὸν τοῦ Ε μεταθέντας ἢ τοὔμπαλιν γράψαντας ἐπανορθώσασθαι τὴν γραφήν». Ἴσως δ' ἐπάναγκες εἶνε νὰ μεταβληθῇ τὸ «τοὔμπαλιν γράψαντας» εἰς τὸ «τοὔμπαλιν πράξαντας». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἡ μετάθεσις ἤτοι μετατύπωσις τῶν γραμμάτων ἐκαλεῖτο καὶ διὰ μιᾶς λέξεως μεταγραμματισμός, ὡς διδασκόμεθα ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ λέγοντος ἐν Τόμ. ΙΗ΄, β΄, σελ. 778 «ἴσως δέ τινων καὶ κατὰ τὸν ὀνομασθέντα μεταγραμματισμὸν ἁμαρτηθέντων ἔκ τινων μεταβαλλόντων ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς εἰς τὴν ὑστέραν γεγραμμένην πρὸς τοῦ παλαιοῦ, πλῆθος ἁμαρτημάτων ἐκ τούτων ἁπάντων ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων ἠθροίσθη». Ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Ἀθηναίῳ 1878, σελ. 150 ἀπεφηνάμεθα «Γραπτέον «ἐκ ΤΩΝ μεταβαλόντων ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς εἰς τὴν ὑστέραν ΤΑ γεγραμμένΑ πρὸς τοῦ παλαιοῦ», ὁ δὲ Κόβητος ἀνέγνω ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 235 «ἔκ τινων μεταβαλλόντων ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς εἰς τὴν ὕστερΟΝ τὰ γεγραμμένα πρὸς τοῦ παλαιοῦ». Ἐσχηματίσθη δὲ τὸ ὄνομα μεταγραμματισμός ἐκ τοῦ ῥήματος μεταγραμματίζω, ᾧ ἰσοδύναμον τὸ μεταχαρακτηρίζω, οἷον Σχολ. Ἰλ. Ξ, 241 «παρεφθάρη δὲ ὑπὸ τῶν μεταχαρακτηρισάντων». Ἄξια ἀναγνώσεως μάλιστ' εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου διειλημμένα ἐν *Miscel. Crit.* σελ. 289 κέ.

Τόμ. ΙΗ΄, α΄, σελ. 271 «οὐδεὶς γοῦν ἐστιν ὃς οὐκ ἤτοι προσέθηκεν αὐταῖς ἄλλο ἢ ἀφεῖλεν ἢ μετεκόσμησέ πως». Τόμ. ΙΘ΄, σελ. 83 «ὁ γάρ τοι Διοσκορίδης οὗτος καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος [καὶ] ὁ ἐπικληθεὶς Καπίτων ἐκ τοῦ συνήθους τοῖς ἄλλοις ὀνόματα πολλὰ μετεκόμισαν (Γρ. μετεκόΣμΗσαν)». Πρβ. καὶ Τόμ. Ζ΄, σελ. 894 «κατὰ τὴν λέξιν μετακοσμηθεῖσαν». Εὑρίσκεται δὲ καὶ συμμετακοσμῶ Τόμ. ΙΖ΄, α΄, σελ. 854 «πρῶτον μὲν ἀφαιροῦντες τὸ διότι, συμμετακοσμοῦντες δὲ αὐτῷ τινα καὶ τῶν ἐκ τῆς ἑπομένης ῥήσεως».

Λέγει δ' ὁ Γαληνὸς Τόμ. ΙΖ', α'. σελ. 1005 καὶ «πολλάκις εἶπον ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ μυρίας εἶναι γραφάς, διὰ τὴν ἀσάφειαν ἄλλων ἄλλως αὐτὰς ῥυθμιζόντων, ὡς ἂν ἑκάστῳ δόξῃ τὸ τῆς ἐξηγήσεως ἔσεσθαι πιθανόν». Παρατηρητέον δ' ὅτι, ὡς πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ παρενετέθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων ὁ σύνδεσμος ΚΑΙ, οὕτω καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Γαληνοῦ «ὁ γάρ τοι Διοσκορίδης οὗτος καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος ΚΑΙ ὁ ἐπικληθεὶς Καπίτων». Ὀρθῶς εἶνε μεθηρμηνευμένον ῥωμαϊστὶ «Dioscorides enim et Artemidorus cognomine Capito». Ὁ Γαληνὸς ἔγραψεν «ὁ γάρ τοι Διοσκορίδης οὗτος καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος ὁ ἐπικληθεὶς Καπίτων, ὡς ἐν Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 631 «συμφωνοῦντα γὰρ ἅπαντα ὀλίγου δεῖν εὗρον ἀλλήλοις τά τε συγγράμματα καὶ τὰ τῶν ἐξηγητῶν ὑπομνήματα, ὥστε θαυμάζειν ἐπῆλθέ μοι τὴν τόλμαν τῶν χθὲς καὶ πρώην τὰ ὑπομνήματα γραψάντων ἢ πάντων τῶν Ἱπποκράτους βιβλίων ἰδίαν ἔκδοσιν πεποιημένων, ἐξ ὧν εἰσι καὶ οἱ περὶ Διοσκορίδην καὶ Ἀρτεμίδωρον τὸν ἐπικληθέντα Καπίτωνα πολλὰ περὶ τὰς ἀρχαίας γραφὰς καινοτομήσαντες».

Τοῦ ῥήματος μεταγράφειν ποιεῖται χρῆσιν καὶ ὁ Σιμπλίκιος Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 526, 17 «ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τὴν λέξιν—οὕτως μεταγράφει» καὶ σελ. 714,32 «διὰ τοῦτό τινες μεταγράφουσι τὴν λέξιν, ὡς Ἀσπάσιός φησιν, οὕτως». Χρῆται δ' ὁ Σιμπλίκιος καὶ τῷ παθητικῷ παρακειμένῳ μεταγεγράφθαι Τόμ. Ζ', σελ. 392,24 «τὰ δὲ ἐν τῇ τῶν Πυθαγορικῶν συναγωγῇ μεταγεγράφθαι μᾶλλον ὑπό τινος ὁ Ἀλέξανδρος οἴεται ὀφείλοντα ἔχειν οὕτω» καὶ 31 «καὶ τάχα ἔχει λόγον τὸ μεταγεγράφθαι, εἴπερ οἶδεν ὁ Ἀριστοτέλης τῷ μὲν δεξιῷ τὸ ἄνω, τῷ δὲ ἀριστερῷ τὸ κάτω συντάττοντας». Κεῖται δὲ καὶ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1139,16 «ὁ δ' αὐτός, φασίν, Ἀρίσταρχος καὶ τὸ ὡς δ' ὅτε καπνὸς ἰὼν ἐξ ἄστεος αἰθέρ' ἵκηται τηλόθεν ἐκ νήσου οὕτω μεταγράφει ὡς δ' ὅτε πῦρ ἐπὶ πόντον ἀριπρεπὲς αἰθέρ' ἵκηται λέγων ὡς ἄτοπον πῦρ εἰκάσαι καπνῷ» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 173,1 Διδ. «Δημήτριος ὁ Ζηνοδότειος μεταγράφει κάνδυλον· εἶδος δέ ἐστι πλακοῦντος· ἀλλὰ διὰ τὸ ὄψον περιττὴ ἡ μεταγραφή» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Τόμ. Β', σελ. 191,1 Διδ. «πρότερον δὲ γράφων ὁ Ἀρίσταρχος τῷ δ' εὖτε καὶ κατὰ συστολὴν δεχόμενος ἀντὶ τοῦ ἤΰτε—μετέγραψεν ὕστερον τῷ δ' αὖτε» καὶ Τόμ.

Γ', σελ. 128,1 «γένωνται οἱ ἄνεμοι: οἱ δ' ἀήθεις μεταγράφουσι γένηται». Ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν Σχολίοις σελ 85,26 Δινδ. ἀπαντᾷ «Ἀρίσταρχος δὲ τὴν μὲν γραφὴν οὐκ ἀμείβει, τὸ δὲ οἷον ἀκούει πρὸς τὸ πένθος τοῦ πατρός». Πρβ. καὶ Παχυμέρ. Τόμ. Α', σελ. 482,11 Βόνν. «τινὲς δὲ καὶ δεχόμενοι μετήμειβον τὸ προβολεὺς εἰς τὸ παροχεύς».

Τὸ μεταποιεῖν φέρεται καὶ ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου σελ. 164, 25 Μειν. «Βέροια, πόλις Μακεδονίας, ἣν Φέρωνα κτίσαι φασίν, αὐτοὺς δὲ τὸ Φ εἰς Β μεταποιεῖν» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 106,19 «μεταποιοῦσι δέ τινες γένηται οὐκ ὀρθῶς» καὶ Τόμ. Β', σελ. 198,8 «καὶ ὅλον τὸν στίχον μεταποιεῖ» (Ἴδε Λουδούϊχον ἐν *Arist. Homer. Textkrit.* Τόμ. Β', σελ. 105. Πρβ. καὶ Πόλακον ἐν *Cur. Sec. ad Odyss. Eiusque Schol.* σελ. 526). Τό τε ἐνεργητικὸν μεταποιῆσαι καὶ τὸ παθητικὸν μεταποιηθῆναι εἶνε εἰρημένα ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν Σχολίοις σελ. 296,10 «μεταποιῆσαι δέ φησι τὸν Ἀριστοφάνην φάτις» καὶ σελ. 69,22 «μεταποιηθῆναι δέ φασιν ὑπὸ Ἀριστοφάνους τὸν στίχον». Πρβ. καὶ Ἀπολλών. Ἀλεξ. περὶ Συντ. σελ. 199,18 καὶ σελ. 269,22 καὶ σελ. 274,5 καὶ σελ. 315,8.

Τοῦ ὑπαλλάττειν παρέχει ἡμῖν μαρτύριον καὶ ὁ Ἀριστείδης Τόμ. Α', σελ. 360 Δινδ. «ἐπέρχεταί δέ μοι τὸ Ὁμηρικὸν εἰπεῖν μικρὸν ἐπὶ τῆς τελευτῆς ὑπαλλάξαντι· Ζηνός που τοιῆδε γ' Ὀλυμπίου ἔνδοθεν ἀρχή». Πρβ. καὶ Ἐρωτ. Συγγρ. Τόμ. Α', σελ. 10 Ἑρχ. Κακῶς δὲ παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ εἶνε γεγραμμένον Τόμ. Γ', σελ. 548,20 «τἀμά, τὸν δεύτερον πλοῦν, ὑποκλέπτοντες μαχαίραις ἀποξέουσί τε καὶ ἈΠαλλάττουσι πρὸς τὸ σφίσι βουλόμενον» ἀντὶ τοῦ ὙΠπαλλάττουσι».

Τοῦ μετατιθέναι γίνεται χρῆσις καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 125, 1 «ἀλλ' ὅ γε Ἀρίσταρχος οὐ μετέθηκεν, ἀλλ' οὕτως γράφει» καὶ σελ. 155, 3 «προκρίνει μὲν τὴν διὰ τοῦ Ε γραφὴν βήσετο. πλὴν οὐ μετατίθησιν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Α γράφει ὁ Ἀρίσταρχος» καὶ σελ. 313, 7 «ἀλλ' ὅμως ὑπὸ περιττῆς εὐλαβείας οὐδὲν μετέθηκεν, ἐν πολλαῖς οὕτως εὑρὼν φερομένην τὴν γραφήν» καὶ σελ. 325, 5 «Διονύσιος ὁ Θρᾷξ ἐν τῷ πρὸς Κράτητα διὰ τῆς ἱπποδρομίας φησὶ γεγραμμένου ἀντιόωντες μεταθεῖναι τὸν Ἀρίσταρ-

χος ἀμφὶς ἐόντες» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν σελ. 314, 29 «ὅμως ἐπί τινων ὁ Ζηνόδοτος ἐπὶ τὸ χεῖρον μετατίθησι» καὶ σελ. 492,17 «πῶς οὖν οὐχὶ καὶ τὴν εὐπατέρειαν μετέθηκαν;». Βλέπει δέ τις ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις καὶ τὸ μέσον μεταθέσθαι Τόμ. Β΄, σελ. 157, 20 «οἱ περὶ Διονύσιον τὸν Θρᾷκά φασιν Ἀρίσταρχον πρώτῃ ταύτῃ χρώμενον τῇ γραφῇ μεταθέσθαι καὶ γράψαι ὡς δ' ὅτε πῦρ ἐπὶ πόντον ἀριπρεπὲς αἰθέρ' ἵκηται» (Ἴδε Λαρόχην ἐν *Homer. Textkrit.* σελ. 61 καὶ σελ. 62 καὶ σελ. 63). Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Φρυνίχῳ Ἐκλογ. σελ. 412 Λοβ. «Πεντάμηνον, πεντάπηχυ: μετάθες τὸ Α εἰς τὸ Ε πεντέμηνον λέγων καὶ πεντέπηχυ» καὶ σελ. 428 «Κυνηγός: τοῦτο τοὔνομα οὕτω πως μεταχειρίζονται· οἱ μὲν τραγικοὶ ποιηταὶ τρισυλλάβως λέγουσι καὶ δωρίζουσι, τὸ Η εἰς Α μετατιθέντες, κυναγός, οἱ δ' Ἀθηναῖοι κτέ.». Ἀπολλώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς χρῆται τῷ τε ῥήματι μετατιθέναι - μετατίθεσθαι καὶ τῷ ὀνόματι μετάθεσις, οἷον περὶ Ἀντων. σελ. 96 «ἀπὸ τῆς σοῦ Δώριος ἐγίνετο ἡ ΤΕΟΥ ὁμότονος, μεταθεῖσα τὸ Σ εἰς τὸ Τ καὶ πλεονάσασα τῷ Ε» καὶ σελ. 105 «ἰδίως γὰρ ἡ μετάθεσις ἡ εἰς τὸ Τ τοῦ Ε δεκτική ἐστι» καὶ «μεταθέσει τοῦ Ε εἰς τὸ Ι, ὅπερ σύνηθες» καὶ σελ. 125 «οὐχ ὑγιὲς δὲ πάλιν εἰσηγεῖσθαι τὴν σφίσιν ἀπὸ τῆς σφέσι, μεταθέσει τοῦ Ε εἰς τὸ Ι, Βοιωτικῶς ἢ Ἰακῶς» καὶ «παρὰ Βοιωτοῖς οὐ μετατίθεται, συμφώνου ἐπιφερομένου, τὸ Ε εἰς τὸ Ι» καὶ σελ. 138 «εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ καλοῦ καλοῖο, μετατιθεμένου τοῦ Υ εἰς τὸ Ι καὶ προστιθεμένου τοῦ Ο, σαφὲς ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἐμοῦ ταὐτὸν παρηκολούθει» (Πρβ. καὶ σελ. 131, 28) καὶ περὶ Συντ. σελ. 55, 18 «διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἰωνικὴ μετάθεσις ἐξηλλάγη ἐπὶ τούτων τῶν μορίων, ἐπεὶ τὰ ψιλὰ εἰς δασέα μετατιθέασιν οἱ Ἴωνες καὶ τὰ δασέα εἰς ψιλά» καὶ σελ. 160, 2 «κατ' ἐπένθεσιν τοῦ Ι ἢ καὶ κατὰ μετάθεσιν τοῦ Υ εἰς τὸ Ι» (Πρβ. καὶ σελ. 234, 2 καὶ σελ. 239, 9). Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου σελ. 247,31 Οὐλσχ. «ῥητέον οὐκ ἐπιτιμῶντας οὐδ' ἐπιπλήττοντας, ἐπαινοῦντας δὲ μᾶλλον καὶ διορθουμένους τὴν ἄγνοιαν αὐτῶν, γινώσκοντας ὅτι κἀκεῖνοι τῶν νῦν καιρῶν ἐπιλαβόμενοι πολλὰ τῶν αὐτοῖς εἰρημένων εἰς διόρθωσιν ἂν καὶ μετάθεσιν ἤγαγον» καὶ σελ. 948, 24 «ὁ δὲ λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν καὶ γνοὺς ἀδύνατον οὖσαν τὴν μετάθεσιν διὰ τὸ προεκδεδωκέναι τὰς συντάξεις, ἐλυπήθη μὲν ὡς ἔνι μάλιστα, ποιεῖν δ' οὐδὲν εἶχε»

καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου Τόμ. Ε', σελ. 57, 19 Νισ. «ἡ δὲ περὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ σαββάτου γραμματικὴ μετάθεσις ἀναίδειαν ἔχει πολλὴν ἢ δεινὴν ἀμαθίαν· τὸ γὰρ σαββῶ καὶ σάββατον πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρει» (Πρβ. καὶ σελ. 9, 12 καὶ σελ. 10, 23 καὶ σελ. 48, 18 καὶ σελ. 74, 6).

Ὡς δ' ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ τὸ «ἄλλων ἄλλως αὐτὰς ῥυθμιζόντων», οὕτως ὑπὸ Πρόκλου τοῦ Διαδόχου εἰς τὸν Τίμ. Πλάτ. σελ. 173 Σνειδ. «καὶ γὰρ εἰ μικρόν πως τὴν λέξιν ΜΕΤΑρρυθμίσαιμεν, αὐτόθεν ἔσται τὸ πᾶν καταφανές» καὶ ὑπὸ τοῦ Σιμπλικίου Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 91, 27 «κἂν ἐκκλίνοντες καὶ μεταρρυθμίζοντες τὴν λέξιν τὴν κατηγορίαν ἐποιοῦντο» καὶ σελ. 96, 34 «οἱ μὲν ἀφαιροῦντες τὸ ἔστιν ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων, οἱ δὲ παρεκκλίνοντες καὶ μεταρρυθμίζοντες τὴν λέξιν» καὶ σελ. 99, 30 «ὁ Ἀλέξανδρος Πλάτωνά φησιν εἶναι τὸν τὴν λέξιν μεταρρυθμίζοντα τῶν συμβεβηκότων». Πρβ. καὶ σελ. 91, 21 «ἄλλοι δὲ ἀποφαντικὸν λόγον ποιεῖν βουλόμενοι εἰς ῥήματα μετέπλαττον τὰ κατηγορούμενα» καὶ σελ. 93, 30 «τινὲς δὲ εἰς ῥήματα μετέπλασσον τὰ κατηγορούμενα ἐμφαίνοντες τὸ ἐλάττονα αὐτὰ εἶναι καὶ συμβεβηκότα μᾶλλον» καὶ σελ. 758, 9 «ἱστορεῖ δὲ καὶ ἄλλην γραφὴν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν εἰρημένην ἴσως ἀπορίαν οὕτω μεταπλασθεῖσαν».

Μνημονεύομεν καὶ τὰ ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ εἰρημένα Τόμ. Γ', σελ. 548, 1 «τὸ μὲν εὖ προσθήκῃ τοῦ Φ στοιχείου πρὸς τὸ φεῦ μεταστοιχειώσαντες, τὸ δὲ καλὸν αὖ ἑνὸς ἀλλοιώσει τοῦ Λ στοιχείου μεταβεβληκότες εἰς τὸ κακὸν διὰ τῆς εἰς τὸ Κ μεταβολῆς· καὶ πρός γε ἔτι τὴν περὶ πρόθεσιν, λέξιν οὖσαν ὅλην, παραξέσαντες καὶ πρὸς τὴν κατὰ μετεννηνοχότες ἀντὶ τοῦ περὶ τοῦ φωτὸς κατὰ τοῦ φωτός μεθηρμόσαντο, ἀθύρουσι παιδαρίοις προσόμοια δρῶντες».

Ἄξιον ἐπιστάσεως εἶνε τὸ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου κείμενον σελ. 1714, 53 «Δωριεῖς μὲν γὰρ τὸ ἦτα εἰς Α μακρὸν τρέπουσιν, οἷον δῆμος δᾶμος, μὴν μάν, Ἴωνες δὲ εἰς βραχὺ καταστρέφουσιν, οἷον λεληκυῖα λελακυῖα, μεμηκυῖα μεμακυῖα· οὕτως Ἀφθόνιος». Πρβ. καὶ σελ. 1012,61 «τὸ δὲ μεταστρέψεις ἀντὶ τοῦ μεταθήσεις, μεταποιήσεις· ἡ δὲ μεταφορὰ ἐκ σωμάτων, ἃ στρεφόμενα χροιὰν ἑτέραν προφαίνουσι».

Τὸ πλημμελῶς παρὰ τῷ Γαληνῷ γεγραμμένον παραγράφειν ἐπηνωρθώσαμεν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Ἀθηναίῳ 1878, σελ. 147 μεταθέντες τὴν πρόθεσιν ΠΑΡΑ εἰς τὴν ΜΕΤΑ· μετετυπώσαμεν δὲ καὶ τὸ «βραχείαις ΤΕ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ.» εἰς τὸ «βραχείαις ΓΕ τισιν κτέ.». Ποιησάμενοι τὰς μεταβολὰς ταύτας ἐν τῷ Ἀθηναίῳ ἐγράψαμεν «Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ ἐπιφανέστατος τῶν κριτικῶν παραθέμενος τὰς τοῦ Γαληνοῦ ῥήσεις ἐν *Nov. Lect.* σελ. θ′ κέ. καὶ ἐν Λογ. Ἑρμ. Τόμ. Α′, σελ. 226 κέξ. οὐδεμίαν οὔτε περὶ τοῦ ΠΑΡΑγράφειν ἐποιήσατο παρατήρησιν οὔτε περὶ τοῦ βραχείαις ΤΕ τισιν». Ἀλλ' ἔπειτα ὁ Κόβητος μετέβαλε μὲν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 254 τὸ παραγράφειν εἰς τὸ μεταγράφειν, ἀνέγνω δὲ σελ. 253 «βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν ἢ ἀφαιρέσεσιν ἢ ὑπαλλάξεσι» φυλάξας τὸν συμπλεκτικὸν σύνδεσμον ΤΕ. Ἄξια δὲ παραθέσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1882, σελ. 439 «(Iulian) p. 68 c: laudat nobilem Platonis locum ex *Menexeno* μικρὰ παρατρέψας, nempe pro ὅτῳ ἀνδρὶ — ἐς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, substituit: ἐς ΤΟΝ ΘΕΟΝ ἀνήρτηται, deinde ita pergit: εἰ δὲ ἐπιτρέπει μηδεὶς ΠΑΡΑγράφειν — ἀλλ' ὥσπερ ἱερὸν ἀρχαῖον κελεύοι μένειν ἐᾶν ἀκίνητον, οὐδὲ οὕτως ἄλλο τι διανοεῖσθαι τὸν σοφὸν ἐροῦμεν. Non est huius loci verbum παραγράφειν *adscribere*, sed requiritur *scripturam mutare* ΜΕΤΑγράφειν. *Si non licet*, inquit, *id quod apud Platonem scriptum est mutare, etiam sic eadem sapientis viri sententia est*». Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ τοὐναντίον καθ' ἡμαρτημένην ἀνάγνωσιν μετέπεσε τὸ παράλλαξις εἰς τὸ μετάλλαξις. Παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Κύρ. Παιδ. ϛ′, ϐ′, 29 πρὸς τῇ ὑγιῶς ἐχούσῃ γραφῇ «ἡ γὰρ κατὰ μικρὸν παράλλαξις πᾶσαν ποιεῖ φύσιν ὑποφέρειν τὰς μεταβολάς» φέρεται καὶ ἡ πλημμελὴς μετάλλαξις.

Ἐπάναγκες δ' εἶνε νὰ ἐξετασθῇ ἀκριβέστερον ἡ ῥῆσις τοῦ Γαληνοῦ, ἐν ᾗ κεῖται «βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ». Ἡ ῥῆσις αὕτη, ἂν προστεθῶσιν αὐτῇ αἱ εὐκόλως προσυπακουόμεναι λέξεις, θὰ ἔχῃ ὧδέ πως «ὥσπερ γὰρ τὸ μεταγράφειν τὰς παλαιὰς ῥήσεις προπετές, οὕτω καὶ φυλάττοντας **αὐτὰς** (τὰς παλαιὰς δηλονότι ῥήσεις) ὡς γέ-

γραπται **αὗται** βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ», ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον ἠδύνατο ὁ Γαληνὸς νὰ εἴπῃ «γέγραπται αὗται» ἀντὶ τοῦ γεγραμμέναι εἰσὶν αὗται· ὅθεν εἰκάζομεν ὅτι ἐρρήθη ὑπ' αὐτοῦ «οὕτω **τὸ** φυλάττοντΑΣ (ἑκΑΣτην) ὡς γέγραπται κτέ». Ἐπειδὴ δ' ἀτοπώτατα κεῖται ὁ συμπλεκτικὸς σύνδεσμος ΤΕ ἐν τῷ «βραχείαις τέ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ», οὐδεμιᾶς χρείας αὐτοῦ ὑπαρχούσης, εὔλογον ἡμῖν ἐφάνη ν' ἀναγνωσθῇ «βραχείαις γέ τισιν ἢ προσθέσεσιν κτέ». Καὶ ἐν ἄλλοις δὲ τόποις τοῦ Γαληνοῦ εἶνε μεταβεβλημένον ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων τὸ ΓΕ εἰς τὸ ΤΕ.

Τόμ. Α΄, σελ. 101 «τὴν δὲ ὁρμὴν τῆς φύσεως, ἂν ἐν καιρῷ γένηται, δέχεσθαι, μηδὲ περὶ τὰ σώματα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτὰ πραγματευόμενον, ἅτε (ἅ τε) μηδὲ τῆς ῥύσεως ἦν αἴτια».

Τόμ. Ε΄, σελ. 95 «ἢ δι' ὅλου τοῦ βίου σαυτὸν ἀνάσχες ἀπὸ τῆς τοιαύτης συγκαταθέσεως, ἣν ὀνομάζουσί ΤΕ πρόπτωσιν καὶ προπέτειαν».

Τόμ. Η΄, σελ. 42 «ὡς ἐφ' ἑτέρου ΤΕ, ταχείας ἐπὶ τῇ λήξει τῆς ἐκκρίσεως γινομένης, ἐτεκμηράμην εἶναι τῶν κάτω τὴν διάθεσιν» καὶ «τοῦτον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐδέσμασιν ἰασάμην, ἐπιστάμενός ΤΕ τοῦτο βεβαίως ὅτι κτέ».

Τόμ. Θ΄, σελ. 356 «καὶ χαίρουσί γε οἱ πλεῖστοι τῷ λουτρῷ καὶ βελτίους γίγνεσθαί φασιν· ἅτε γὰρ ἀποθέμενοι μὲν ἀπὸ παντὸς τοῦ σώματος τὴν ἀνωμαλίαν, οὐδὲν δὲ ἀξιόλογον εἴς ΤΕ τὸ παραυτίκα βλαπτόμενοι, χάριν τοῦ λουτροῦ γινώσκουσιν».

Τόμ. ΙΒ΄, σελ. 593 «ἐχρῆν γὰρ αὐτούς, εἰ καὶ μηδὲν ἴδιον ἐπ' αὐτῶν ἐστί, διὰ τὸ περιέχεσθαι κατὰ τὸ τῆς κεφαλαλγίας, αὐτό ΤΕ ἐπισημαίνεσθαι».

Τόμ. ΙΓ΄, σελ. 8 «προσαγορεύουσι δὲ αὐτὸ σίραιον οἱ ἀττικίζοντες καὶ λέγουσιν, ὥσπερ ἔνιοι τὸ τῶν ἰσχάδων ἀφέψημα, καὶ μάχη αὐτοῖς ΤΕ ἐστὶν ὁπότερον αὐτῶν χρὴ καλεῖν τὸ σίραιον». Ὀρθῶς εἶνε γεγραμμένον ἐν Τόμ. Ε΄, σελ. 485 «καὶ μάχη ΓΕ πολλάκις ἑκατέρων ἰσχυρὰ γίγνεται πρὸς ἄλληλα». Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ «προσαγορεύΕΙΝ δὲ αὐτὸ σίραιον οἱ ἀττικίζοντες κΕλεΥουσιν — καὶ μάχη αὐτοῖς γε ἐστὶν ὁπότερον αὐτῶν χρὴ καλεῖΣΘΑΙ σίραιον».

Τόμ. ΙΖ΄, β΄, σελ. 33 «τίνας λέγει πιτυρώδεις ἄπορον εὑρεῖν, ἐὰν

ΤΕ τις μὴ καθάπερ Ἡροδότου καὶ Κτησίου μόνον ὡς ἱστορίαν ἀναγινώσκῃ τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν ἰατρῶν».

Τόμ. ΙΗ', β',σελ. 702 «ἐπειδὴ πρῶτόν ἐστι τὸ ἁπλοῦν τοῦ συνθέτου καὶ πολλάκις ΤΕ τῶν ἁπλῶν, οὐδενὸς ὄντος ἀσαφοῦς, ἡ σύνθεσις αὐτῶν τὴν ἀσάφειαν ἐργάζεται» καὶ σελ 62 «ἡ γραφὴ μὲν οὕτως ἔχει καθότι γέγραπται νῦν ὑπ' ἐμοῦ καὶ τὰ ΤΕ παλαιὰ τῶν ἀντιγράφων οὐκ ἄλλην ἔχει» Πρβ. καὶ Ι. Μυλλῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ περὶ τῶν καθ' Ἱπποκρ. καὶ Πλάτ. Δογμάτων συγγράμματος τοῦ Γαληνοῦ Τόμ. Α', σελ 82.

Οὐδὲν δὲ κωλύει νὰ μνημονευθῶσι καί τινα τῶν χωρίων τοῦ Γαληνοῦ, ἐν οἷς φέρεται τὸ ὑγιῶς ἔχον. Τόμ. Α', σελ. 88, 7 «καὶ ὀλίγων ΓΕ ἡμερῶν ὑγιὲς ἀπέφηνε τὸ μέρος» καὶ Τόμ. Η', σελ. 42 «οὐχ ἁπλῶς οὖν προσήκει σκοπεῖσθαι τοῦτο μόνον εἰ ἡ γαστὴρ πέπονθεν ἤ τι τῶν ἐντέρων, ἀλλὰ καὶ τί τὸ πάθος ἐστί, καὶ διορίσασθαί ΓΕ τίνα μὲν ἴδια τῶν παθῶν ἐστι σημεῖα,κτέ» καὶ σελ. 56 «πιθανῶς δ' οὐδὲν ἧττον ἄν τις λέγοι κἀπὶ τῶν ΓΕ στερισκομένων ὕλης τινὸς ἢ δυνάμεως βεβλάφθαι τὸ μόριον» καὶ σελ. 59 «εἷς δέ τις ὡμολόγει, καὶ τοὔνομά ΓΕ τοῦ παθόντος ἔλεγε» καὶ σελ. 60 «καὶ τόν ΓΕ πρωτοπαθοῦντα τόπον ἐκ τοῦ πλήθους τῶν βεβλαμμένων νεύρων μόνον ἔστιν ἐξευρεῖν» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 235 «σκωρία πᾶσα ξηραντικὸν ἱκανῶς ἐστι φάρμακον, ἡ δὲ τοῦ σιδήρου μάλιστα· καὶ λειοτάτην ΓΕ ποιῶν αὐτὴν ἐν ὄξει δριμυτάτῳ» καὶ Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 721 «καὶ λέλεκταί ΓΕ περὶ τούτου μικρὸν ἔμπροσθεν» καὶ σελ. 732 «ἀλλ' ἐκ ταύτης ΓΕ τῆς διηγήσεως ἀκόλουθον αὐτὸ νοῆσαι βραχὺν εἶναι κατὰ μῆκος αὐτόν».

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ἀνέγνωμεν ἐν χωρίοις τοῦ Γαληνοῦ «πάντων δὲ τῶν ὑπαλλαξάντων τὰς παλαιὰς γραφὰς τολμηρότατα» ἀντὶ τοῦ τολμηροτάτους καὶ «γραφόντων γὰρ τῶν παλαιῶν τόν τε τοῦ Η φθόγγον ἀντὶ τοῦ δίφθογγον καὶ «ὃς νῦν μόνον σημαίνει τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Ε» ἀντὶ τοῦ τὸν Η καὶ ἐκγραφομένων ἀντὶ τοῦ ἐγγραφομένων. Τὰς μεταβολὰς ταύτας ἐποιησάμεθα καὶ ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Ἀθηναίῳ 1878 σελ. 148 καὶ σελ. 150. Ἐγένοντο δ' αὗται καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 237 καὶ σελ. 235. Πρβ. καὶ 1860, σελ. 30, ἔνθα τὸ πρῶτον μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου τὸ τολμηροτάτους εἰς τὸ τολμη-

ρότατα. Εὐκολώτατον δ' ἦτο ἀντὶ τοῦ «τολμηρόταΤΑ ΤΟΥΣ περὶ Καπίτωνα» ν' ἀναγνωσθῇ πλημμελῶς «τολμηροτάΤΟΥΣ ΤΟΥΣ περὶ Καπίτωνα». Δὲν φαίνεται δ' ὅλως ἀπίθανον ὅτι τοῦ ἐπιρρήματος· τολμηροτάτως ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Γαληνός, ὡς καί τινων ἄλλων τοιούτων, οἷον Τόμ. Ζ', σελ. 876 «δευτεραίου γὰρ ἀποθανόντος παραδοξοτάτως, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς διηγήσεως ἔνεστι μαθεῖν, εἰκότως παρέλιπεν εἰπεῖν τι περὶ δυσπνοίας ὁ Ἱπποκράτης» καὶ Τόμ. Ι', σελ. 439 «ὅτι μὲν οὖν ἐν ἀρχῇ λεπτοτάτως χρὴ διαιτᾶν ἐν τῇ τῶν φλεγμονῶν οἰκείᾳ θεραπείᾳ λεχθήσεται» καὶ Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 374 «ὅτι δ' εὔλογον ἐν ταῖς ἀκμαῖς λεπτοτάτως διαιτᾶν, ἐπὶ πλέον μὲν ἐν ἑτέροις ἡμῖν δέδεικται» (ἀνθ' οὗ ἐν τοῖς ἔπειτα λέγεται «διὰ ταῦτα μὲν δὴ κατὰ τὰς ἀκμὰς διαιτᾶν χρὴ λεπτότατα») καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 466 «ἀλλὰ καὶ σφοδροτάτως διαιτᾷ». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύεται μαρτύριον τοῦ μὲν λεπτοτάτως ἐκ τῶν εἰς Θεόκριτον Σχολίων, τοῦ δὲ σφοδροτάτως ἐκ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Προστεθήτω δὲ τοῖς Λεξικοῖς τὸ ἐπίρρημα παραδοξοτάτως.

ΚΕΦ. ΙΑ'

Παρενέγραψε — παρέγραψε καὶ παρέγγραπτος — παράγραπτος.

Παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 608 ἀπαντᾷ «ὁ δ' οὖν Μνήμων εἴτ' αὐτὸς ἐκόμισε τὸ βιβλίον εἴτε λαβὼν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης παρέγραψε, φαίνεται πράξας ἕνεκα χρηματισμοῦ τοῦτο· μόνον γὰρ ἐπίστασθαι λέγων ἑαυτὸν ἃ δηλοῦσιν οἱ χαρακτῆρες μισθὸν τῆς ἐξηγήσεως αὐτῶν εἰσεπράττετο· καί, εἴπερ τοῦθ' οὕτως ἔχει, πιθανώτερόν ἐστι τὸ κατὰ τὴν βιβλιοθήκην ἀποκείμενον ὑπ' αὐτοῦ διεσκευάσθαι».

Ἄνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ ἀποφαινόμεθα ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ παρενέγραψεν, ὡς ἐν σελ. 606 «ἔνιοι μὲν γάρ φασιν αὐτὸν (τὸν Μνήμονα) λαβόντα τὸν τρίτον τῶν Ἐπιδημιῶν ἐκ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μεγάλης βιβλιοθήκης ὡς ἀναγνωσόμενον ἀποδοῦναι, παρεγγράψαντα

ἐν αὐτῷ καὶ μέλανι καὶ γράμμασι παραπλησίοις τοὺς χαρακτῆρας τούτους». Ποιεῖται δ' ὁ Γαληνὸς χρῆσιν καὶ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου παρεγγεγράφθαι Τόμ. ΙΕ', σελ. 9 «ἀπατηθέντες ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ διεσκευασμένων τε καὶ παρεγγεγραμμένων» καὶ σελ. 109 «τὸ δὲ μεταξὺ τούτου τε καὶ τοῦ περὶ φύσιος ἀνθρώπου διεσκεύασται παρεγγεγραμμένον ὑπὸ τοῦ πρῶτον συνθέντος εἰς ταὐτὸ τὰ δύο ταῦτα βιβλίδια» καὶ σελ. 164 «καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τῶν παρεγγεγραμμένων ἐνδείκνυται σαφῶς αὐτὰ μήθ' Ἱπποκράτους εἶναι μήτε Πολύβου» καὶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 608 «οὐκ ὀκνοίην δ' ἂν οὐδὲ τὰς ὑφ' Ἡρακλείου τοῦ Ταραντίνου τε καὶ τοῦ Ἐρυθραίου γεγραμμένας ἀποδείξεις τοῦ παρεγγεγράφθαι τοὺς χαρακτῆρας εἰπεῖν» καὶ Τόμ. ΙΖ', β' σελ. 249 «Διὰ τοῦτ' οὖν οὐδὲ γνησίαν νομίζω τὴν προκειμένην ῥῆσιν εἶναι, παρεγγεγράφθαι δ' ὑπό τινος, ὥσπερ καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας. Ἴσως δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θέσσαλον ἀθροῖσαί φασι (Κὸβ. ὃν ἀθροῖσαί φασι) τὰς ὑπογραφὰς τοῦ πατρὸς εὑρόντα γεγραμμένας ἐν χάρταις τε καὶ διφθέραις καὶ δέλτοις καὶ τοιαύτας τινὰς παρεντεθεικέναι ῥήσεις». Πρβ. καὶ σελ. 72 «πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα μοχθηρῶς λέγουσιν εἰς τὴν ῥῆσιν ἡμαρτημένην, ὡς ἐμοὶ φαίνεται, σχεδὸν δὲ καὶ παρεγκειμένην ὑπό τινος».

Παρὰ τῷ Κεδρηνῷ Τόμ. Β', σελ. 88, 10 κεῖται «ὁ δὲ τούτου παράγραπτος καὶ νόθος υἱὸς Ἀναστάσιος τὸ τῆς Βιζύης φεύγων κατέσχε φρούριον»· λέγεται δὲ σελ. 835 «παράγραπτος καὶ νόθος υἱός: illegitima adoptione Thomae adscriptus».

Ἂν ἐφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπίθετον παράγραπτος, θὰ ἐσήμαινε μὲν τὸ ἐναντίον τοῦ δηλουμένου ὑπὸ τοῦ ἀπαράγραπτος, οὐδαμῶς δὲ θὰ συνήπτετο τῷ νόθος ὡς συνωνυμοῦν αὐτῷ. Πιθανώτατον δὲ φαίνεται ὅτι οὔτ' ἐν τῷ παλαιῷ οὔτ' ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ ὑπῆρξε τοιοῦτον ἐπίθετον, ὡς διδάσκεταί τις καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. ϛ', σελ. 229 «παράγραπτος, ὁ ἡ, lectio vitiosa. Παραγράπτους et παρεγγράπτους Suidas exp. νόθους, ξένους, Spurios, Peregrinos, perperam sc. inscriptos. Gl. illata ex Zonara p. 1499. Recta scriptura παρεγγράπτους est, qua sola utitur Suid. s.v. Παρέγγραπτον. Παρέγραπτος (sic) et παραγραπτός in Etym. Gud. p. 453, 1, 3, vitiose».

Κατ᾽οὐδένα τρόπον ἡμεῖς πειθόμενοι ὅτι ἠδύνατο ὁ Κεδρηνός, καίπερ ἀδοκιμώτατος ὢν συγγραφεύς, νὰ εἴπῃ «παράγραπτος καὶ νόθος», ἀποφαινόμεθα ὅτι ἐρρήθη μὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ «παρέγγραπτος καὶ νόθος», μετέπεσε δὲ ὑπὸ κακῆς ἀναγνώσεως τὸ παρέγγραπτος εἰς τὸ παράγραπτος.

Ὡς ὀνομάζεται παρείσακτος ὁ παρὰ τὸ προσῆκον εἰσηγμένος, οὕτω παρέγγραπτος ὁ παρὰ τὸ πρέπον ἐγγεγραμμένος. Ἱκανὰ μαρτύρια τοῦ τε ἐπιθέτου τούτου καὶ τοῦ ῥήματος, ἐξ οὗ παρήχθη, εἶνε παρατεθειμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ΄, σελ. 451. Ἀξιόλογον δὲ περὶ τοῦ πράγματος παρατήρησιν ἐποιήσατο ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 63, ἥν, καίπερ μακρὰν οὖσαν, οὐδαμῶς ὀκνοῦμεν νὰ μεταγράψωμεν· «ὁ δὲ κακολόγος ἐρωτηθείς· ὁ δεῖνα τίς ἐστιν; respondet· Καθάπερ οἱ γενεαλογοῦντες πρῶτον ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ ἄρξομαι· τούτου ὁ μὲν πατὴρ ἐξ ἀρχῆς Σωσίας ἐκαλεῖτο, ἐγένετο δὲ ἐν τοῖς στρατιώταις Σωσίστρατος ἐπειδὴ ΔΕ εἰς τοὺς δημότας ἐνεγράφη. Sic Palatinus. Scriptura ἐπειδὴ ΔΕ doctos homines in fraudem induxit, quasi aliquid deesset Itaque de suo addiderunt: ἐπειδὴ δὲ εἰς τοὺς δημότας ἐνεγράφη (Σωσίδημος) Non poterant infelicius. Quid? milesne scriptus est ac militavit antequam in tribulium tabulas receptus esset? Necesse id est si prius quam militaret Σωσίστρατος et postquam εἰς τοὺς δημότας ἐνεγράφη coeptus est Σωσίδημος appellari. Alio ac multo simpliciore modo scripturae vitium tolli potest: scribendum — Σωσίας ἐκαλεῖτο, ἐγένετο δὲ ἐν τοῖς στρατιώταις Σωσίστρατος ἐπειδὴ εἰς τοὺς δημότας ΠΑΡενεγράφη. *Postquam malis artibus in civitatem irrepsit* militavit et ex Sosia factus est Sosistratus. Quid notius Athenis, quid frequentius quam παρεγγραφῆναι, παρεγγεγραμμένος, παρέγγραπτος? Quod est Athenis paratius maledictum quam ξένος καὶ παρέγγραπτος? Aeschines *de F. L.* p. 38. 10. Κλεοφῶν δὲ ὁ λυροποιὸς — παρεγγραφεὶς αἰσχρῶς πολίτης καὶ διεφθαρκὼς νομῇ χρημάτων τὸν δῆμον. Apud eundem ibid. pag. 51. 46. ἄνθρωποι παρέγγραπτοι [γεγενημένοι πολῖται], additum glossema orationem vitiosam reddidit. Erant enim παρέγγραπτοι et multi quidem sed non erant παρέγγραπτοι πολῖται. Apud Theophrastum mendi origo in εἰς τοὺς

δημόΤΑΣ ΠΑΡενεγράφη facile cognoscitur. Non est ovum ovo similius quam loco Theophrasti emendato similis est locus Demosthenis ἐν τῇ κατ' Αἰσχίνου κακολογίᾳ *de Corona* pag. 314, 2: ἐπειδὴ δ' εἰς τοὺς δημότας ἐνεγράφης ὁπωσδήποτε, ἐῶ γὰρ τοῦτό γε, ἐπειδὴ δ' οὖν ἐνεγράφης εὐθέως τὸ κάλλιστον ἐξελέξω τῶν ἔργων γραμματεύειν καὶ ὑπηρετεῖν τοῖς ἀρχιδίοις, namque μετὰ σχήματος nihil aliud dicit quam ἐπειδὴ δ' εἰς τοὺς δημότας ΠΑΡενεγράφης» (Πρβ. καὶ *Var. Lect.* σελ. 560 ἐκδ. β'). Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ ἐνδοξότατος κριτικὸς ἐν Μνημ. 1859, σελ. 158 «Contra Graecitatis usum scribitur pag 82 «νόμοι ὑμῖν εἰσίν, εἰ μὲν τὸ νόμισμα παραφθείροι τις αὐτὸν καὶ παιδίον εἴ τις παρεγγράφοιτο, ubi in libris est παραγράψαιτο vel παρεγγράψοιτο, sed emendandum est παρεγγράψαι et paulo ante παραφθεῖραι. Necessarius enim in talibus est *aoristus*: si quis nummos *adulteraverit*, non *adulteret*. Praeterea quis nescit in ea re ἐγγράφειν et παρεγγράφειν usitata esse, non ἐγγράφεσθαι et παρεγγράφεσθαι? Ne putes Philostratum a communi omnium usu descivisse inspice locum pag. 369: γυναῖκά τε ἀντειπεῖν καὶ παῖδας ἐξ αὐτῆς ἐγγράψαι».

Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ μὲν τῷ Αἰσχίνῃ περὶ Παραπρεσβ. 177 πρὸς τῇ ὑγιῶς ἐχούσῃ γραφῇ παρέγγραπτοι φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη παράγραπτοι, παρὰ δὲ τῷ Ἁρποκρατίωνι σελ. 93, 17 Δινδ. ἄλλα μὲν τῶν ἀντιγράφων ἔχουσι τὸ ὀρθὸν «εἰ τῷ ὄντι πολίτης καὶ δημότης ἐστὶν ἢ παρεγγέγραπται ξένος ὤν», ἄλλα δὲ τὸ πλημμελὲς παραγέγραπται. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Παραγεγραμμένος: ὁ μὴ κατὰ νόμον τοῖς πολίταις (ἐν)τεταγμένος, δημοποίητος» καὶ «Παρέγγ[γε]γραπτος: νόθος, παραγεγραμμένος» καὶ «Παρεγγραφέντων: ῥᾳδιουργηθέντων» ἀντὶ τοῦ παρεγγεγραμμένος. Τὴν ὀρθὴν γραφὴν βλέπει τις ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου σελ. 392-3 «Παρέγγραπτον: νόθον» καὶ «Παρεγγεγραμμένος: ὁ μὴ ἀστός» καὶ «Παρεγγράπτους: ξένους, νόθους». Πρβ. καὶ Σουίδ. σελ. 825 Βεκκ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 654, 37. Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις ἀνεγνώσθη κακῶς παραγεγραμμένον ἀντὶ τοῦ παρεγγεγραμμένον σελ. 313, 52 Διδ. «τάχα δ' ἂν οὗτος εἴη, ὃν καὶ παραγεγραμμένον λέγουσιν».

Τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Δοβραῖος ἐν *Advers.* Τόμ. Β', σελ. 176 «παραγεγραμμένον: Lege παρεγγεγραμμένον *Falso inscriptus civis*». Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Norden γεγραμμένα ἐν τῷ Ἑρμῇ 1892, σελ. 631 «(Schol. in Greg. Naz. orat.) Ο 243r παρέγγραπτος ὁ παρὰ τὸ προσῆκον γεγραμμένος, ὁ νόθος· ἢ παρ' ὅσον τὰ μὲν ὁμόλογα καὶ ἀναμφήριστα ταῖς γραφαῖς ἐν ταῖς σελίσιν εἴσω, τὰ δ' ἄλλως ἐν ὑπονοίαις πεσόντα τῶν λόγων καὶ μὴ τὸ βέβαιον ἔχοντα ἔξω παρεγγράφεσθαι εἴωθεν. Cf. Hesych. παρέγγραπτος· νόθος, παραγεγραμμένος». Ὀρθῶς ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου εἶνε ὑπὸ τοῦ Σμιδιτίου ἐκδεδομένον Τόμ. Γ', σελ. 279 «Παρέγγραπτος: νόθος, παρεγγεγραμμένος».

Παρατηροῦμεν προσέτι ὅτι ὑπάρχει καὶ ἐπίθετον παρέγγραφος ἀπαντῶν παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ σελ. 180, ϛ' «ἡ τῶν ἀκροαμάτων εἰς τὸ σῶφρον τοῦτο συμπόσιον εἰσαγωγὴ παρέγγραφός ἐστιν ἐκ τοῦ Κρητικοῦ χοροῦ μετενηνεγμένη» καὶ σελ. 211, ϛ' «καὶ ἀποθανόντα κληρονομήσας παρέγγραφος Ἀθηναίων πολίτης ἐγένετο». Πρβ. καὶ ἀπαράγραφος καὶ δυσπαράγραφος, κτλ.

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη πλημμελῶς παρὰ Γεωργίῳ τῷ Κεδρηνῷ παράγραπτος ἀντὶ τοῦ παρέγγραπτος, οὕτω τοὐναντίον ἀπαρέγγραπτος ἀντὶ τοῦ ἀπαράγραπτος παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ Τόμ. Β', σελ. 580, 16 «μάρτυς ἀπαρέγγραπτος Ἄννα ἡ βασιλὶς αὕτη». Μαρτύρια τοῦ ὀρθῶς ἔχοντος ἀπαράγραπτος μάρτυς βλέπει τις ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', β', σελ. 1184.

Πολλὰ ῥήματα φέρονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ συγκείμενα μετὰ τῆς ΠΑΡΑ προθέσεως σημαινούσης τὸ παρὰ τὸ προσῆκον ἢ τὸ πρέπον, τὸ παρὰ τὸ εἰκὸς ἢ τὸ νενομισμένον, τὸ κακῶς ἢ πλημμελῶς ἢ διαστρόφως, τὸ δολίως ἢ πανούργως ἢ λάθρα, κτλ., οἷον παρακόπτω, παραχαράττω, παραποιῶ, παρανοῶ παρακούω, παραισθάνομαι, παραφθέγγομαι, παραλογίζομαι, παραλαλῶ, παραλέγω, παριστορῶ, παρερμηνεύω, παρεξηγοῦμαι, παρεκδέχομαι, παραδιορθῶ, παραναλίσκω, παρεισδύομαι, παρεισφθείρομαι, κτλ. Πρβ. καὶ παράκουσμα, παράφθεγμα, κτλ., ἔτι δὲ παραβλώψ. Λέγεται δὲ καὶ ἐν τῇ κοινῇ ἡμῶν γλώσσῃ παρακούω, παραμιλῶ, παράειδα, παραπατῶ.

Ἄξιον παρατηρήσεως ὑπάρχει ὅτι κεῖται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ.

Ζ', σελ. 894 «τοῦτο μὲν δὴ χρήσιμόν ἐστι μεμνῆσθαι πρὸς πολλὰς τῶν ἀσαφῶν ῥήσεων, ἐν αἷς ἤτοι παραλελεῖφθαί τι πιθανόν ἐστιν ἢ παραγεγράφθαι· οὐδὲν γὰρ κωλύει κατ' ἐκείνας ἤτοι τὸ λεῖπον προστιθέντας ἢ τὸ ἡμαρτημένον ἐπανορθοῦντας ἀπεργάζεσθαι τέλεόν τε καὶ ἀληθῆ τὸν λόγον». Ἐξηγεῖται δὲ τὸ παραγεγράφθαι ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 253 διὰ τοῦ «*mendose scriptum esse*». Φέρεται δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ Τόμ. ΙΖ', β'. σελ. 89 «Ταῦτα μὲν οὖν ἀληθῶς τε ἅμα καὶ σαφῶς εἰρημένα τῷ Ἱπποκράτει κακῶς ἐξηγήσαντο διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἄγνοιαν ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος ἐστὶν αὐτῷ. Τὰ δ' ἐφεξῆς οὐχ ὁμοίως ὄντα σαφῆ, τάχα δὲ καὶ παραγεγραμμένα, σαφῆ τ' εἶναι νομίζουσι, καίτοι διαφωνοῦντες ἐν ταῖς ἐξηγήσεσιν αὐτῶν οὐδὲν ἧττον ἢ κατὰ τὰς πρόσθεν, ὑπαλλάττουσί τε τὰς παλαιὰς γραφάς», ὃ ἐξελήφθη ἀντὶ τοῦ παρεγγεγραμμένα ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσει «et fortasse adjectitia».

ΚΕΦ. ΙΒ'.

Οὐδέποτε ἐλέχθη ὑπὸ παλαιοῦ Ἕλληνος **ἀπεχθάνομαί τινα.**

Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν τῇ Β' Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 335 § 18 «Καὶ παθητικὰ ἀποθετικὰ ὀλίγα εἶναι, ὡς καὶ οὐδέτερα· ἵνα μή μοι ἀπέχθηαι φιλέοντι (Ἰλ. Ι, 614)=ἀπεχθὴς γένῃ, μισηθῇς.—φοβούμενοι τὸ ἀπεχθάνεσθαι τοῖς στρατιώταις (Ξ). —ἀπηχθάνοντο τοῖς Ἕλλησιν (Ἰσ)—ἀλλήλοις ἀπεχθάνεσθαι (Πλ)» καὶ § 20 «Αἱ ἐπὶ τῶν εἰς ω παρατηρηθεῖσαι συντακτικαὶ ποικιλίαι γίνονται καὶ ἐπὶ τούτων τῶν εἰς μαι, τῶν ἀποθετικῶν· ἐπεξελθεῖν τῷ πράγματι (Πλ.)=ἐπιχειρῆσαι.—δι' ὅλου τοῦ ᾄσματος ἐπεξέρχεται τῷ τοῦ Πιττακοῦ ῥήματι (Πλ.)=ἀντιφέρεσθαι.—ἐάν τις ἐπεξέλθῃ πᾶσαν τὴν περίοδον (Πλ.)—ἄγασθαί τινι καὶ ἀγασθέντες τῷ ἔργῳ (Πλ.)—ἀπεχθάνεσθαί τινι =μισεῖσθαι.—ἀπεχθάνεσθαι πρὸς τὴν ἡγεμονίαν (Πλούτ.)= ἀπεχθῶς ἔχειν, δυσμενεῖς εἶναι.—δι' ὧν ἀπεχθάνονται ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι (Ξ)=μισοῦσιν. Ὡσαύτως καὶ οἶδα γὰρ ὥς μοι ὀδώδυσται κλυτὸς Ἐννοσίγαιος (Ὀδ. Ε, 423)=κεχόλωται.—τί

νύ οἱ τόσον ὠδύσαο Ζεῦ; ('Οδ. Α, 62) καὶ ὠδύσατο Ζῆνα ξένιον Ἡρόδ. Ὁμ. Γεν. 17) = ἠτίμασε. Διαφωνοῦσι δὲ περὶ τοῦ πολλοῖσιν ὀδυσάμενος ('Οδ. Τ, 407), εἰ = μισηθείς, ὡς ὁ Εὐστάθιος, ἢ = πολλοῖς δι' ὀργῆς προσφερθεὶς ἤτοι δυσμενῶς. Παρὰ τῷ σχολιαστῇ· «μισηθείς· ἢ ὀργὴν ἀγαγών· ἢ βλάψας.» Τὸ μισηθεὶς εἶναι φυσικὴ συνέπεια τοῦ δυσμενῶς προσφερθείς· διότι ὁ πολλοὺς βλάπτων παρὰ πολλῶν μισεῖται». Ἀντὶ τοῦ Ἡρόδοτος γραπτέον Ψευδηρόδοτος. Χαριέστατον δ' εἶνε τὸ προσφερθείς, ᾧ ὅμοια τὸ προφερθείς καὶ περιφερθείς - συμπεριφερθείς καὶ μεταφερθείς καὶ καταφερθείς καὶ ἐκφερθείς καὶ εἰσφερθείς καὶ διαφερθείς.

Λέγει δὲ καὶ Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλλ. Γλώσσης σελ. 143 (1852) «Ἀπεχθάνομαι, Μ. ἐχθήσομαι (ἀόρ. Ἀπηχθόμην, πρκ. Ἀπήχθημαι). (μὲ δοτ. καὶ **σπαν.** αἰτιατ.) Εἶμαι (Γίνομαι) μισητός. Ἀλλήλοις ἀπεχθάνεσθαι. Πλάτ. Λόγος ἀπεχθανόμενος, Ξεν. 2 (μὲ αἰτ. προθετ.) εἶμαι ἢ γίνομαι ἐχθρός, μισῶ. Πρὸς τὴν ἡγεμονίαν ἀπηχθάνοντο, Πλ.».

Σημειοῦται δὲ καὶ ὁ Βασιάδης ἐν τῇ ἐκδόσει Λόγων τοῦ Δημοσθένους σελ. 345 «ἀπέχθωμαι: τὸ μὲν ἐνεργητικὸν ἀπεχθάνω, εἴ τι ἐσώζετο, ἐσήμαινε ποιῶ τινα ἀπεχθῆ, τὸ δὲ ἀπεχθάνομαί τινι ποιῶ ἐμαυτὸν ἀπεχθῆ τινι, τὸ δὲ ἀπεχθάνομαί τινα ποιῶ ἐμαυτῷ τινα ἀπεχθῆ» Πρβ. Ὀλυνθ. Α. § 18: παραστήσεται. Πλ. Ἀπολ. σελ 24. καίτοι οἶδα σχεδόν, ὅτι τοῖς αὐτοῖς ἀπεχθάνομαι».

Τὸ ῥῆμα ἀπεχθάνομαι εἶνε παλαιότατον ἁπάντων καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ Β, 202 «ἀπεχθάνεαι δ' ἔτι μᾶλλον. « Εὑρίσκεται ἄλλοτε μὲν καθ' ἑαυτὸ ἐν τῷ λόγῳ κείμενον, ἄλλοτε δὲ δοτικῇ συντεταγμένον· ἐλέχθη δὲ καὶ «κρεῖσσον δέ μοι νῦν πρός σ' ἀπεχθέσθαι, γύναι, ἢ κτέ» ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ἐν τῇ Μηδείᾳ στ. 290. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐχρήσατο τῇ ἐκφορᾷ ἀπεχθάνομαί τινα.

Ἐφέρετο μὲν ἄλλοτε ἐν τῷ Ἱέρωνι τοῦ Ξενοφῶντος Η', 8 «ὅτι νὴ Δι', ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, καὶ ἐξ ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι ἡμᾶς, πολὺ πλείω τῶν ἰδιωτῶν ἀνάγκη ἐστὶ πραγματεύεσθαι», ἤγουν «ἐξ ὧν οἱ ἄνθρωποι μισοῦσιν ἡμᾶς», ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεισκίου, ἐπανορθώσαντος τὴν περὶ τὴν στίξιν πλημμέλειαν, «καὶ ἐξ ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι, ἡμᾶς πολὺ πλείω τῶν ἰδιω-

τῶν ἀνάγκη ἐστὶ πραγματεύεσθαι», τουτέστιν «ἐξ ὧν ἀπεχθεῖς (ἢ μισητοὶ) γίνονται οἱ ἄνθρωποι». Διδάσκεται δὲ τὸ ὀρθὸν καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης Τόμ. Α', σελ. 231 (1835) «ἀναφέρεται ἔτι ἐκ Ξενοφ. Ἱέρ. Η'. Ἀπεχθάνεσθαί τινα· ἀντὶ τοῦ, μισεῖν, ἐχθρεύεσθαι. Ἐξ ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι ἡμᾶς· ἀλλὰ τὸ, Ἡμᾶς, ἀνήκει εἰς το ἑπόμενον, Πραγματεύεσθαι». Ἐπίμεμπτος δὲ φαίνεται ὁ Ἀσώπιος, διότι ἀγνοῶν τὴν ὀρθὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου στίξιν, ἣν ὤφειλε πάντως νὰ γινώσκῃ, ὑπελάμβανεν ὅτι συντάξας ὁ Ξενοφῶν τὸ ῥῆμα ἀπεχθάνονται αἰτιατικῇ πτώσει εἶπε «ΔΙ' ὧν ἀπεχθάνονται ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι».

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', β', σελ. 1302, Β' λέγεται «In Bachm Anecd. vol. 2, p. 304, 20, quod ponitur: Ἀπεχθάνομαί σε, alienum a veteribus». Τῆς μετ' αἰτιατικῆς συντάξεως τοῦ ῥήματος ἀπεχθάνομαι φέρομεν παράδειγμα τὸ κείμενον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 85, 5 «ὃν οἱ στρατιῶται, ἀπεχθανόμενοι τὸ σῶφρον, εἰσδραμόντες ἐν τῇ βασιλικῇ κτείνουσιν οἰκίᾳ».

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι οὐκ ὀλίγοι τῶν μεταγενεστέρων ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ ἀπεχθάνομαί τινι ἐπ' ἐνεργητικῆς σημασίας, οἷον

Ἀντιφάν. ἐν Ἀνθολογ. Παλατ. Θ', 84 «Νηὸς ἁλιστρέπτου πλαγκτὸν κύτος εἶδεν ἐπ' ἀκτῆς μηλοβότης, βλοσυροῖς κύμασι συρόμενον, χεῖρα δ' ἐπέρριψεν· τὸ δ' ἐπεσπάσατ' ἐς βυθὸν ἅλμης τὸν σῴζονθ'· οὕτως πᾶσιν ἀπηχθάνετο» («adeo cunctis hostilem habuit animum»).

Πλούτ. Ἠθ. σελ. 426,Δ' «οὐ γὰρ ἀπεχθάνεται μεταβολαῖς, ἀλλὰ καὶ πάνυ χαίρει τὸ θεῖον» καὶ σελ. 550, Δ' «ὅπως ὑπὸ θέας τῶν ἐν οὐρανῷ φερομένων καὶ θαύματος ἀσπάζεσθαι καὶ ἀγαπᾶν ἐθιζομένη τὸ εὐσχημον ἡ ψυχὴ καὶ τεταγμένον ἀπεχθάνηται τοῖς ἀναρμόστοις καὶ πλανητοῖς πάθεσι καὶ φεύγῃ τὸ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν» καὶ σελ. 1095, Ε' «Ἀθηναίων γὰρ οὐδενὶ πρέπει ταῖς Μούσαις οὕτως ἀπεχθάνεσθαι καὶ πολεμεῖν» καὶ σελ. 1102, Β' «οὕτω γὰρ Ἐπίκουρος οἴεται δεῖν σχηματίζεσθαι καὶ μὴ φθονεῖν μηδ' ἀπεχθάνεσθαι τοῖς πολλοῖς» καὶ σελ. 1127, Ε' «τοὺς μὲν συνήθεις ἀποτρέποντες τοῦ τὰ κοινὰ πράττειν, τοῖς δὲ πράττουσιν ἀπεχθανόμενοι, τοὺς δὲ πρώ-

τους καὶ σοφωτάτους τῶν νομοθετῶν κακῶς λέγοντες» καὶ Βρούτ. Α΄ «καὶ τοὺς ἀπεχθανομένους αὐτῷ διὰ τὴν ἐπὶ Καίσαρα συνωμοσίαν» καὶ Μάρκ. Κάτ. ΚΓ΄ «ὁ δ' οὐ μόνον ἀπηχθάνετο τοῖς φιλοσοφοῦσιν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰατρεύοντας ἐν Ῥώμῃ δι' ὑποψίας εἶχε». Πρβ. καὶ Ἠθ. σελ. 537, Β΄ «μισοῦσι δ' ἄλληλα καὶ ἀπεχθάνονται καὶ πολεμοῦσιν ὥσπερ ἀσπείστους τινὰς πολέμους ἀετοὶ καὶ δράκοντες».

Αἰλιαν. Περὶ Ζῴ. Α΄, 58 «ἀπεχθάνονται δὲ ἄρα αἱ μέλιτται κακοσμίᾳ πάσῃ καὶ μύρῳ ὁμοίως» καὶ Ποικίλ. Ἱστορ. Β΄, 21 «ἤρετο ἄρα τὸν Ἀγάθωνα ὁ Ἀρχέλαος τί βουλόμενος οὕτω πυκνὰ ἀπεχθάνεται τῷ πάντων μάλιστα φιλοῦντι αὐτόν;».

Φιλόστρ. Τόμ. Α΄, σελ. 100, 4 Καυσ. «καὶ τοιόσδε ὢν ἀπεχθάνεται τῇ φιλοσοφίᾳ» καὶ σελ. 233, 29 «οἱ δὲ καίτοι ξενηλασίαις χρώμενοι διεφθάρησαν τὰς ἐπιτηδεύσεις καὶ οἷς μάλιστα τῶν Ἑλλήνων ἀπήχθοντο, τούτοις ὅμοια πράττειν ἔδοξαν» καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 148, 6 «μοιχοῖς δὲ οὔτε προσδιαλέγεται οὐδὲν οὔτε ὑποτίθεταί τι ἐρωτικόν· φησὶ γὰρ ἀπηχθῆσθαι αὐτοῖς, ἐπειδὴ τὸ ἐρᾶν διαβάλλουσιν» καὶ σελ. 366, 29 «ᾠὰ γὰρ τῆς γλαυκὸς εἰ φάγοι παιδίον νήπιόν τε καὶ ἄοινον, ἀπεχθάνεται τῷ οἴνῳ πᾶσαν τὴν ἡλικίαν».

Παυσαν. Μεσσην. ΛΔ΄, 10 «διαβάντες δὲ ὕστερον ναυσὶν ἐς Πελοπόννησον γενέσθαι φασὶν Εὐρυσθέως ἱκέται καί σφισιν Εὐρυσθέα ἅτε ἀπεχθανόμενον τῷ Ἡρακλεῖ δοῦναι τὴν ἐν τῇ Ἀργολίδι Ἀσίνην» καὶ Ἠλ. Β΄, κβ΄, 2 «Πισαῖοι δὲ ἐφειλκύσαντο αὐθαίρετον συμφορὰν ἀπεχθανόμενοί τε Ἠλείοις καὶ σπουδὴν ποιούμενοι τιθέναι τὸν Ὀλυμπικὸν ἀγῶνα ἀντὶ Ἠλείων».

Ἰώσηπ. Τόμ. Β΄, σελ. 130, 12 Νισ. «τῷ σαυτοῦ παιδὶ πρῶτον καταλλάγηθι καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργὴν ἄφες· πῶς γὰρ ἂν πεισθείην ἐμοί σε ταύτην ἀληθῶς δεδωκέναι τὴν χάριν αὐτοῦ σοῦ μέχρι νῦν ἐφ' ὁμοίοις ἀπεχθανομένου τῷ παιδί;» καὶ Τόμ. Γ΄, σελ. 18, 18 «ταῦτα δὲ ποιοῦντες οὐκ ἦσαν ἐν ἡδονῇ τοῖς προσχωρίοις ἔθνεσιν πάντων αὐτοῖς ἀπεχθανομένων» καὶ σελ. 20, 15 «τῆς δὲ βοῆς τῶν σαλπίγγων ἀκούσαντες οἱ Σαμαρεῖται, ἐτύγχανον γὰρ ἀπεχθανόμενοι τῇ τε Ἰούδα φυλῇ καὶ τῇ Βενιαμίτιδι, συνέδραμον τὴν αἰτίαν τοῦ θορύβου μαθεῖν θέλοντες» καὶ σελ. 44, 19 «καὶ γὰρ φύσει τοῖς Ἰουδαίοις ἀπηχθάνετο ὅτι καὶ τὸ γένος τῶν Ἀμαληκιτῶν, ἐξ ὧν ἦν αὐ-

τός, ὑπ' αὐτῶν διέφθαρτο» καὶ σελ. 175, 7 «Ἀντιοχεῖς δὲ μισοῦντες τὸν Δημήτριον ὑπὲρ ὧν πεπόνθεσαν ὑπ' αὐτοῦ κακῶς, ἀπεχθανόμενοι δ' αὐτῷ καὶ διὰ τὸν πατέρα Δημήτριον πολλὰ εἰς αὐτοὺς ἐξαμαρτόντα, καιρὸν ἐπετήρουν λαβεῖν καθ' ὃν ἐπίθοιντο αὐτῷ».

Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Γ', σελ. 191 «εἰκότως τοῖς τὰ συμφέροντα ἀπεχθάνονται εἰσηγουμένοις» καὶ Τόμ. Ϛ', σελ. 142 «τοσαύτη μὲν οὖν τις περὶ τὸ ἦθος ἀνωμαλία πρὸς ἅπαντας, διαφερόντως δὲ πρὸς τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ᾧ χαλεπῶς ἀπεχθανόμενος, τὰς μὲν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι προσευχὰς ἀπὸ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἀρξάμενος σφετερίζεται κτέ.».

Σώπατρ. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. Τόμ. Β', σελ. 226,2 Μειν. «ἀνεξίκακον δὲ ὁμοῦ καὶ μισοπόνηρον σεαυτὸν ἐπιδείκνυε, τῷ μὲν ἠρέμα κολάζειν τὴν ἀνεξικακίαν, τῷ δ' ἀπεχθάνεσθαι τοῖς κακοῖς τὴν μισοπονηρίαν ἐλέγχων».

Ἀλκίφρ. Ἐπιστολ. Γ',11 «οὐκέτι σοι μέλει οὔτε τῆς εὐνῆς ἡμῶν οὔτε τῶν κοινῶν παιδίων οὔτε μὴν τῆς κατ' ἀγρὸν διατριβῆς, ὅλη δὲ εἶ τοῦ ἄστεος, Πανὶ μὲν καὶ Νύμφαις ἀπεχθανομένη, ἃς ἐπιμηλίδας ἐκάλεις κτέ.» καὶ 58, 3 «ἀνάγκη δὲ τὸν διαβολὰς μὴ προσιέμενον τοῖς διαβάλλουσιν ἀπεχθάνεσθαι».

Θεμίστ. Λόγ. σελ. 10, 21 Δινδ. «καὶ ποίμνιον ἐκεῖνο εὔκολον τοῖς λύκοις, ὅτῳ ὁ ποιμὴν ἀπεχθάνοιτο, καὶ αἰγῶν ἀτύχημα νέμεσθαι ὑπὸ μισοῦντος». Πρβ. καὶ σελ. 389, 14 «εἰ δὲ ἀμετάστατα καὶ ἀνήκεστα, λοιδορείσθω καὶ ἀπεχθανέσθω καὶ πολεμεῖν καὶ λοιδορεῖν ἕτοιμός ἐστιν κτέ.»· σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «λοιδορείσθω καὶ ἀπεχθανέσθω: Fortasse λοιδορεῖσθαι καὶ ἀπεχθάνεσθαι, deletis proximis verbis καὶ πολεμεῖν καὶ λοιδορεῖν» (Πρβ. καὶ σελ. 695).

Ὠριγέν. Τόμ. Κ', σελ. 73 «πρὸς ταῦτα δ' ἡμεῖς φήσομεν οἱ μελετήσαντες μηδενὶ ἀπεχθάνεσθαι τῶν καλῶς λεγομένων». Πρβ. Τόμ. ΙΘ', σελ. 75 «εἶτα, ὡς εἰς τὸ μισεῖν μόνον καὶ ἀπεχθάνεσθαι τῷ κατ' Ἰουδαίους καὶ χριστιανοὺς λόγῳ ἑαυτὸν ἐπιδεδωκώς, φησὶν κτέ.» καὶ σελ. 327 «εἰ δὲ μὴ μετὰ τοῦ μισεῖν καὶ ἀπεχθάνεσθαι ἐντυχὼν τοῖς εὐαγγελίοις φιλαλήθης ἦν ὁ Κέλσος, ἐπέστησεν ἂν κτέ.».

Εὐσέβ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. Ζ', 8 «Νοουατιανῷ μὲν γὰρ εὐλόγως ἀπεχθανόμεθα, διακόψαντι τὴν ἐκκλησίαν καί τινας τῶν ἀδελφῶν εἰς ἀσεβείας καὶ βλασφημίας ἑλκύσαντι».

Ἐπιφάν. Τόμ. Α΄, σελ. 325,15 Δινδ. «ἀπεχθάνεται δὲ τῇ παρθενίᾳ, μισεῖ δὲ τὴν ἐγκράτειαν, ἀναγκάζει δὲ γάμον». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τῆς κατὰ τῶν Αἱρέσεων βίβλου τοῦ Ἐπιφανίου σελ. 352, 25 φέρεται «ἀπεχθανόμενος παρθενίΑΝ καὶ μισῶν ἐγκράτειαν καὶ γαμεῖν ἀναγκάζων».

Θεοδώρητ. Τόμ. Α΄, σελ. 441 «εἰ δὲ καὶ ὁ νόμος ἐπέτρεπε τὸν ἀπεχθανόμενον τῇ γυναικὶ βιβλίον ἀποστασίου διδόναι, ἀλλ' ἐνταῦθα οὐ μῖσος ἐχώριζεν ἀλλ' ἡ τοῦ παιδὸς παράνομος συνουσία» καὶ Τόμ. Δ΄, σελ. 219 «εἰ λίαν οὕτω ταῖς θείαις φωναῖς ἀπεχθάνεσθε, αἳ τὸ μέγα κηρύττουσι τῆς οἰκονομίας μυστήριον, τί δήποτε κτέ.» καὶ σελ. 1021 «οὐ γὰρ τοῖς πονηροῖς ἀπεχθάνεσθε, ἀλλὰ τὸν ἀξιέπαινον διαβάλλετε βίον».

Σωζομεν. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 84 Οὔσσ. «οἱ δέ, προσφάτως ἀπόλλυσθαι τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας ἀρχομένης, ἀπεχθανόμενοι τοῖς χριστιανοῖς τὴν περὶ τοῦ δόγματος ζήτησιν εἰς ἔριδας λόγων ἐνέβαλλον» καὶ σελ. 162 «καὶ τοὺς ἐναντιουμένους ἢ ἀπεχθανομένους αὐτῷ ἀπεστρέφετο» καὶ σελ. 262 «ἐπιτραπεὶς τὴν τοῦ Μαρεώτου ἐπισκοπὴν πρὸς τῶν Ἀθανασίῳ ἀπεχθανομένων» καὶ σελ. 354 «ἓν τοῦτο μόνον ἔργον ἀγαπῶντες, τὸ τοῖς καλοῖς ἀπεχθάνεσθαι διηνεκῶς» καὶ σελ. 442 «εἰ μὲν πρὸς ἑλληνισμὸν τετραμμένας ἔγνω, προτρέπων αἰτεῖν ἃς βούλονται δωρεάς· ταῖς δὲ χριστιανιζούσαις προφανῶς ἀπηχθάνετο, μήτε ἐπιδημεῖν αὐτὸς ἀνεχόμενος μήτε πρεσβευόντων περὶ τῶν λυπούντων τὰς πρεσβείας δεχόμενος» καὶ σελ. 445 «ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τῆς Τύχης, ὃ μόνον περιελείφθη, αὐτοῦ βασιλεύοντος, πρὸς τῶν χριστιανῶν ἀνετράπη, δεινῶς ἀπηχθάνετο πάσῃ τῇ πόλει καὶ ἐδυσφόρει» καὶ σελ. 517 «ἀλλ' ὅτι μίσους ἀσπόνδως πρὸς αὐτοὺς εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τῇ πρὸς τούτους θεραπείᾳ λυπεῖν ἐσπούδαζεν οἷς ἀπηχθάνετο» καὶ σελ. 660 «ἔτι μᾶλλον ἐπεδίδου τοῖς ἑτέρως αὐτῷ περὶ τὸ θεῖον δοξάζουσιν ἀπεχθανόμενος καὶ χαλεπῶς τούτους ἐπέτριβε καὶ ἤλαυνεν» καὶ σελ. 821 «ἐπῃτιᾶτο Θεόφιλος τὸν τότε ἀρχιπρεσβύτερον· ἀπηχθάνετο γὰρ αὐτῷ καὶ ἄλλως» καὶ σελ. 835 «σπουδῇ δὲ μάλιστα συνήεσαν ὅσοι τε τῶν ἐν Ἀσίᾳ τῆς ἐπισκοπῆς ἀφῄρηντο παρὰ Ἰωάννου καὶ ὅσοι ἄλλοθεν ἄλλως αὐτῷ ἀπηχθάνοντο» καὶ σελ. 837 «ἐπεὶ δὲ πολλοὺς ἔγνω Ἰωάννῃ ἀπεχθάνεσθαι καὶ κατηγορεῖν ἑτοίμως, προδιαθεὶς τὰ ἄλλα—ἧκεν εἰς Δρῦν» καὶ σελ.

851 «καὶ μαρτυρόμενοι τῶν ἀπεχθανομένων Ἰωάννῃ τὴν ἐπιβουλὴν καὶ τὸν φονέα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦτο ἀναπείσαντας ἐπεβόων τιμωρίαν δοῦναι» καὶ σελ. 874 «οἱ δὲ ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀπεχθανόμενοι Ἰωάννῃ, ὡς ἐπὶ ὕβρει τῆς ἐνταῦθα βασιλείας τούτων γενομένων, διαβολὴν κατεσκεύασαν». Πρβ. καὶ σελ. 731 «οὐ προσίετο τὸν Εὐτύχιον ὁ προεστὼς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αἱρέσεως, ὑπὸ ζηλοτυπίας ἀπεχθανόμενος, ὅτι μηδὲ κληρικοῦ ὄντος ἐναντίος εἶναι σπουδάζων τοῖς αὐτοῦ λόγοις, οὐχ οἷός τε ἦν διαλύειν τὸ πρόβλημα».

Θεόδωρ. Πρόδρ. Ζ', 420 «κἄν τις μικρὸν βοῦν βουθυτῶν, ἔφη, θύῃ, πάντως ἀπεχθάνοιντο τῷ τεθυκότι».

Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 275, 12 «τοὺς θεοὺς προσκειμένους τοῖς σώφροσιν, ἀπεχθανομένους δὲ τοῖς τὰς ἡδονὰς προτιμήσασιν».

Ζωναρ. Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Γ', σελ. 344, 22 Διν͂δ. «οἵ τε γὰρ τοῦ δήμου καὶ οἱ τῆς γερουσίας, ἀλλὰ μέντοι καὶ τὸ στρατιωτικόν, ἀπεχθανόμενοι τῷ Κωνσταντίνῳ, ὡς εἴρηται, τῷ Ἀρταβάσδῳ ὀρθοδόξῳ τυγχάνοντι τὴν βασιλείαν ἐπεψηφίζοντο» καὶ σελ. 391, 4 «διὸ καὶ τῷ λόγῳ ἀπήχθετο, ὡς εἰς ἀνατροπὴν ὄντι τῆς κακοδοξίας αὐτοῦ» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 143, 3 «ἀδικώτατοι ὄντες καὶ φιλοχρηματώτατοι, οἷς διὰ ταῦτα καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπηχθάνετο» καὶ σελ. 163, 19 «πρὸς ὃν ὁ βασιλεὺς οὔτε ὡς αὐτῷ προσήκοντα διετέθειτο, ἀλλὰ μέντοι καὶ ἀπηχθάνετο τῷ ἀνδρί». Πρβ. Τόμ. Β', σελ. 450, 11 «ἐπεὶ μηδὲ φιλοῦσιν ὅτι ἐδικαιώθησαν ἕτεροι, ἀλλ' ἀπεχθάνονται μᾶλλον ὅτι φόβος καὶ αὐτοῖς ἐντεῦθεν ἐπήρτηται» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 231, 8 «οἴει δὲ τὸν θεὸν τοὺς τὸν ἐκείνου μονογενῆ παῖδα βλασφημοῦντας μὴ βδελύττεσθαί τε καὶ ἀπεχθάνεσθαι μηδ' ὀργίζεσθαι κατὰ τῶν ἐκχωρούντων ἐκείνοις τοῖς ὀρθοδόξοις συναναστρέφεσθαι καὶ διαφθείρειν πολλούς;».

Θεοφύλ. Σιμόκ. σελ. 17 Βοισσον. (καὶ Μιχ. Γλυκ. σελ. 71, 10 Βόνν.) «ὁ γοῦν πολύπους τῇ Ποντικῇ θαλάττῃ ἀπεχθάνεται» καὶ σελ. 22 «φασὶ τοὺς Αἰγυπτίους τοῖς τῶν ἴβεων ᾠοῖς ἀπεχθάνεσθαι καὶ ταῦτα διαθλᾶν» καὶ σελ. 59 «λίαν ἡμῖν οἱ Ἔρωτες ἀπεχθάνονται· ἐγὼ μὲν ἐρῶ, ἀλλ' ἡ ποθουμένη μισεῖ». Ἐρρήθη δ' ὑπὸ τοῦ Σιμοκάττου καὶ «Χοσρόου τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀπεχθανομένου τῷ πολεμάρχῳ Ναρσῇ» Ἱστορ. σελ. 345, 23 Βόνν.

Μιχ. Ψελλ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 207 «τῷ δέ γε πατριάρχῃ ξυμπάσης τῆς οἰκουμένης—καίτοι τὸν πρὸ τῆς αὐτοκρατορίας χρόνον οἰκειότατα προσκειμένη καὶ σεβομένη, ἐπειδὴ καθαρώτερον βεβασιλεύκει, ἀπεχθάνετό τε (γρ. ἀπηχθάνετό τε) καὶ ἀπεστρέφετο» καὶ σελ. 242 «ἐντεῦθεν τό τε δημοτικὸν πλῆθος ἀπεχθάνεται αὐτῷ καὶ τῶν στρατιωτῶν οὐκ ὀλίγον τι μέρος» καὶ σελ. 407 «διὰ ταῦτα καὶ τῷ τηνικαῦτα βασιλεύοντι ἀπηχθάνοντο ἀκριβῶς» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 387 «καὶ τοῖς μὲν εὐνοοῦσιν ἡμῖν προσφέρεσθαι εὐνοϊκῶς, τοῖς δ' ἐναντίως ἔχουσιν ἀπεχθάνεσθαι καὶ μισεῖν». Πρβ. καὶ Τόμ. Δ', σελ. 407 «οὐ πάνυ τὸ στρατιωτικὸν πρὸς τοὺς πολιτευομένους ἡμᾶς συμβατικῶς καὶ ἀστείως εἶχεν, οὐδ' ἐσπένδετο ὁμαλῶς, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἀπηχθάνετο, κτέ.».

Νικηφ. Γρηγ. Τόμ. Α', σελ. 264, 15 «τῷ μὲν οὖν υἱῷ τῷ ἐμῷ καὶ βασιλεῖ Μιχαήλ, οἶμαι, ἀπεχθανόμενος διὰ τὰ τῶν φυσάντων πλημμελήματα τὴν παρ' ἑαυτοῦ συμμαχίαν οὐ δίδωσι».

Νικήτ. Χωνιάτ. σελ. 269, 15 «ὅπως ἔχαιρε καρυκείαις βρωμάτων καὶ τοῖς πρὸς λύριον καὶ κιθάραν καὶ συμφωνίαν ᾠδῶν ἔχουσιν οὐκ ἀπηχθάνετο».

Γεώργ. Κεδρην. Τόμ. Β', σελ. 113, 3 «ταῖς δὲ θείαις εἰκόσιν ὁ τύραννος ἀπεχθανόμενος ἔσπευδε πάντας ζωγράφους ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίσαι» καὶ σελ. 688, 6 «βαρὺς γὰρ ἦν αὐτοῖς καὶ βλεπόμενος λίαν αὐτῷ ἀπεχθανομένοις ὡς ἀνδρὶ γενναίῳ καὶ θυμοειδεῖ».

Γεώργ. Παχυμέρ. Τόμ. Α', σελ. 133, 4 «ὡς καί τινας, οὓς ἂν εἴποι τις σκηνίτας καὶ τῇ πολιτείᾳ ἀπηχθημένους, μὴ θέλοντας ὑποτάττεσθαι, κτέ.» καὶ σελ. 277, 6 «φεύγετε τοίνυν τὰς παρασυνάξεις καὶ τοῖς σχίσμασιν ἀπεχθάνεσθε» καὶ σελ. 291, 2 «ὃς οὐ τόσον ὑπερεπάθει τοῦ Ἀρσενίου, ὅσον τῷ Γερμανῷ ἀπηχθάνετο διὰ τὴν ἐκ θρόνου ταπεινοῦ εἰς τὸν ὑπέρτατον ἐπιπήδησιν» καὶ σελ. 376, 18 «ὁ χαρτοφύλαξ τῷ βασιλεῖ ἀπηχθάνετο, αἰτίας ἐργολαβοῦντι τοῦ βλάψαι». Πρβ. Τόμ. Α', σελ. 269,7 «τοιαῦτα γὰρ τὰ τῆς ἐκκλησίας σπλάγχνα, ὡς καὶ βαρυνομένων ἡμῶν ὡς πατέρων ὑμᾶς ὡς τέκνα ἀνέχεσθαι καὶ ἀπεχθανομένων τινῶν ὑμᾶς αὖθις ἀλογοῦντας τῆς ἀπεχθείας ὡς μέλη γνήσια περιέπειν τοὺς ἀπεχθανομένους». Ἐν σελ. 370, 10 κεῖται «μὴ οὕτω διαφόρως ἔχειν καὶ ἀκηρύκτως ἀλλήλοις ἀπεχθάνεσθαι», ὅπερ δύναται καὶ ἐνεργητικῶς καὶ παθητικῶς νὰ νοηθῇ.

Κωνσταντ. Μανασσ. 4775 (σελ. 204 Βόνν.) «καὶ γὰρ ἀπεχθανόμενος ταῖς ἱερογραφίαις καὶ τοῖς ἀπεικονίσμασι Χριστοῦ καὶ τῶν μαρτύρων, τοὺς ἀπονέμοντας αὐτοῖς τὸ κατὰ σχέσιν σέβας ἀνυποφόροις καὶ δειναῖς στρεβλώσεσιν ἐκάκου».

Τιμαρ. ΚΖ' (σελ. 70 Ἐλισ.) «καὶ ταῦτα Αἰακοῦ καὶ Μίνωος τῶν δικαστῶν Ἑλλήνων ὄντων καὶ τοῖς Γαλιλαίοις ἡμῖν ἀπεχθανομένων, ὁποῖος σὺ τυγχάνεις, Χριστοῦ μύστης καὶ τρόφιμος».

Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 850, 17 «δῆλον δ' ὅτι ὡς τὰ πολλὰ τῷ σκυλευμῷ ἀπεχθάνεται ὁ ποιητής».

Σχολ. Δημοσθ. σελ. 71, 21 Δινδ. «εἰ δὲ τοῖς ἀδικοῦσιν ἀπεχθάνονται οἱ κρείττους, ἀσθενής ἐστιν ὁ Φίλιππος πολεμίους ἔχων τοὺς θεούς».

Ὁ Ἀσώπιος ἐποιήσατο μνείαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ῥηθέντος Γάλβ. ΙΗ' «οἱ μὲν οὖν πολλοὶ διὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἡγεμονίαν ἀπηχθάνοντο». Τῆς τοιαύτης συντάξεως οὐκ ὀλίγα μαρτύρια παρέχουσιν ἡμῖν συγγραφεῖς τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ.

Παυσαν. Μεσσην. ΚΗ', 5 «τὸ δὲ ἀπὸ τούτου ῥᾷον ἔτι ἔμελλον ἀπεχθήσεσθαι πρὸς ἀλλήλους» καὶ Ἠλ. Β', κε', 3 «Ἠλεῖοι δ' οὖν ὡς σφίσι τε εὔνῳ καὶ ἀπεχθανομένῳ πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἐποίησαν τὸ ἱερὸν τῷ θεῷ».

Ἰώσηπ. Τόμ. Α', σελ. 334, 14 Νισ. «ἐπιστὰς δὲ κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ θεὸς τῷ Γεδεῶνι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτῷ φίλαυτον οὖσαν ἐδήλου καὶ πρὸς τοὺς ἀρετῇ διαφέροντας ἀπεχθανομένην» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 201, 3 «τῶν τε Σύρων καὶ τῶν στρατιωτῶν πρὸς αὐτὸν ἀπεχθανομένων».

Ἰουλιαν. σελ. 306, 8 Ἑρτλ. «ἀφίημι δὲ τὰ ἑξῆς, ἵνα μὴ καὶ πρὸς τούτους ἀπεχθανόμενος ἅμα τοῖς τε φαυλοτάτοις τῶν κυνικῶν καὶ τῶν ῥητόρων προσκρούσαιμι» καὶ σελ. 457, 8 «καί με ἕτερος τῶν Πλάτωνος νόμων ὑπομνησθέντα ἐμαυτοῦ πεποίηκεν ἀπεχθάνεσθαι πρὸς ὑμᾶς».

Θεοδώρητ. Τόμ. Α', σελ. 1077 «καὶ ἀπεχθάνονται πρός με, αἰτίαν ἐμοῦ τοῦ μίσους οὐ δεδωκότος» καὶ σελ. 1190 «πρός σε γὰρ ἀπεχθανόμενοι τὸν ἀνακείμενόν σοι πολιορκοῦσι λαόν» καὶ σελ. 1194 «διὰ δὲ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν ἀπηχθάνοντο πρὸς Ἰουδαίους οἱ ἀστυγείτονες» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 1184 «ἔφασκε γὰρ τὸν ἄνδρα παλ-

λακίδι προσκείμενον γοητικῇ τινι μαγγανείᾳ καταγεγοητεῦσθαι καὶ ἀπεχθάνεσθαι πρὸς αὐτὴν γάμου νόμῳ συνεζευγμένην» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 436 «ὁ μὲν παλαιὸς τὸν ἀπεχθανόμενον πρὸς τὴν γυναῖκα ταύτην ἀπολύειν ἐκέλευσεν».

Ἐπιφάν. Τόμ. Β', σελ. 450, 21 Δινδ. «οὕτω καὶ οὗτοι τὰ στερεὰ τοῦ κηρύγματος μεμισήκασιν ἐπίγειοι ὄντες καὶ πρὸς τὰ ἐπουράνια ἀπεχθανόμενοι».

Ἰω. Χρυσόστ. Ὁμιλ. εἰς Ματθ. σελ. 190, Β' «ἐνταῦθα οὐ τὸ μὴ στασιάζειν αὐτοὺς μόνον καὶ ἀπεχθάνεσθαι πρὸς ἀλλήλους ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι πλέον ἐπιζητεῖ».

Σωκράτ. Σχολαστ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 148 Οὔσσ. «ἐπετίθεντο γὰρ τότε μάλιστα οἱ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθανόμενοι» καὶ σελ. 399 «πρὸς τοὺς ἐκ προλήψεως ἀπεχθανομένους πρὸς τὸν ἄνδρα ἀπαντῶντες» καὶ σελ. 663 «πολλοί τε πρὸς αὐτὸν ἀπηχθάνοντο καὶ ὡς ὀργίλον ἐξέκλινον» καὶ σελ. 806 «οὐδὲ γὰρ οὔτε ἀπεχθανόμενος πρὸς αὐτὸν ὧν εἶχεν ἐλαττωμάτων ἐμνήσθην οὔτε χαριζόμενός τισιν κτέ.» καὶ σελ. 812 «ἀπήχθετο πρὸς Κύριλλον ὡς αἴτιον τῆς γεγενημένης ταραχῆς».

Σωζομεν. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 34 Οὔσσ. «σφόδρα γὰρ ἀπηχθάνετο πρὸς τοὺς χριστιανούς» καὶ σελ. 94 «καὶ ἄλλως ἀπεχθάνεσθαι πρὸς Εὐσέβιον ἐδήλου» καὶ σελ. 234 «ἐξ ἐπιβουλῆς τε τῶν πρὸς Παῦλον ἀπεχθανομένων σύνοδον καθίσας, τὸν μὲν ἀπεώσατο τῆς ἐκκλησίας κτέ.» καὶ σελ. 359 «πρόφασις ἐγένετο τοῖς ἀπεχθανομένοις πρὸς τὴν θρησκείαν ἀγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ κτέ.» καὶ σελ. 809 «οἵ γε μὴν ἀπεχθανόμενοι πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦτο διέβαλλον» καὶ σελ. 814 «ἐκ τοιούτων δὴ προφάσεων ἀπηχθάνοντο πρὸς αὐτὸν κληρικοὶ καὶ πολλοὶ τῶν μοναχῶν».

Πρόκλ. Διάδ. Τόμ. Δ', σελ. 102 Κουζ. «πρὸς τοὺς βασανίζειν ἐπιχειροῦντας ἀπεχθάνονται».

Μιχ. Ψελλ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ' σελ. 403 «πρὸς οὐδένα τῶν πάντων ἀπήχθετο, ἀλλ' ὁμαλῶς πᾶσι κατεμερίζετο».

Ἰω. Καντακουζ. Τόμ. Β', σελ. 527, 22 «ὧν ἕνεκα καὶ πρὸς αὐτοὺς οὔτε περὶ τῶν πρὶν γεγενημένων ἀπεχθάνεσθαι οὔτε τὸν ἔπειτα χρόνον».

Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 305, 7 «καὶ παῖς πρὸς θεοὺς ἀπηχθάνετο καὶ πρὸς τὴν Λητὼ γέγονεν ἡ παῖς δυσμενής».

Σουίδ. λ. αὐθέκαστα. σελ. 195 Βεκκ. «οἱ τοίνυν ἀπεχθανόμενοι πρὸς αὐτὸν διὰ τὸ αὐθέκαστον τῶν νόμων καὶ ἄμικτον».

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 170, 1 Διδ. «διὰ γὰρ τὸ ἀνάγκην ἔχειν ἅπτεσθαι καὶ ψηλαφᾶν τῆς κόπρου ἀπεχθάνεται πρὸς τὸν κάνθαρον».

Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῇ Παραφράσει τῶν Διονυσίου Ὀρνιθιακῶν σελ. 109 Διδ. «τοσοῦτον ἀπεχθάνονται πρὸς τὰ μύρα, ὥστε οὐδ' ἂν κτήνους ἅψαιντο τεθνεῶτος, εἴ τις αὐτοῦ τὰς σάρκας ἐπαλείψειε μύρῳ».

Γίνεται δὲ μνεία τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συντάξεως καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους Ε', 115 «δυσμενῶς διάκειμαι πρὸς αὐτόν, δύσνως, κακόνως, ἀπεχθάνομαι πρὸς αὐτόν, ἀπεχθάνομαι αὐτῷ».

Διάφορον τῶν μνημονευθέντων παραδειγμάτων εἶνε τὸ φερόμενον ἐν τῇ πρὸς Δημόνικον Παραινέσει 30 «ἐὰν ἀποδέχῃ τῶν φίλων τοὺς πρὸς τὸ φαυλότατον χαριζομένους, οὐχ ἕξεις ἐν τῷ βίῳ τοὺς πρὸς τὸ βέλτιστον ἀπεχθανομένους», ὃ ἐξηγεῖται ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἰσοκράτους Τόμ. Β', σελ. 8 διὰ τῶνδε «Ἐὰν ἐκείνους τῶν φίλων φιλῇς, οἵ χαρίζονταί σοι πρὸς τὸ φαυλότατον, ἤγουν ἐπὶ τῇ σῇ μεγίστῃ βλάβῃ, οὐχ ἕξεις φίλους, οἵ τινες ἂν ἀπεχθάνοιντό σοι πρὸς τὸ βέλτιστον, τουτέστιν ἐπὶ τῇ σῇ ὠφελείᾳ».

Ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ παρατηρηθῇ ἐνθάδε ὅτι ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀείποτε ἀπεχθάνομαί τινι, οὐδέποτε ἀπεχθάνομαι ὑπό τινος ἢ πρός τινος ἢ ἔκ τινος· ἀδόκιμον δ' εἶνε τὸ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ εἰρημένον Τόμ. Β', σελ. 371, 20 «διὰ ταῦτα πάντα ἀπηχθῆσθαι παρὰ τῶν πολιτῶν ἐπιστάμενος καὶ ἐπίθεσιν ὑφορώμενος τὴν ἀκρόπολιν ἐδομήσατο». Πρβ. καὶ Θησαυρ. Στεφ. Τόμ. Α', β', σελ. 1301, Δ' «Novitia Cyrillus Alex. vol. 2, p. 553, D: Ἀπηχθημένοι παρά γε τῷ φιλαρέτῳ θεῷ».

ΚΕΦ. ΙΓʹ.

Τοῦ ὀνόματος **ῥυπασμός** δὲν ὑπάρχει ἀψευδὲς μαρτύριον.

Τὸ ὄνομα ῥυπασμός κεῖται ἔν τε τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛʹ, σελ. 2441 «Ῥυπασμός, ὁ, idem. Ἄλη per ῥ exp. Eustath. p. 1849,12» καὶ ἐν τῷ τοῦ Πασσοβίου Λεξικῷ τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Τόμ. Βʹ, σελ. 1353 «ῥυπασμός, ὁ, = ῥύπασμα, Eust. p. 1849,12» καὶ ἐν τῷ τοῦ Λιδδέλλου καὶ τοῦ Σκόττου σελ 1368 ἐκδ. ζʹ «ῥύπασμα — also ῥυπασμός, ὁ, Eust. 1849, 12. Ἀλλὰ τὸ μαρτύριον, οὗ γίνεται μνεία πρὸς πίστωσιν τῆς χρήσεως τοῦ ὀνόματος τούτου, δὲν εἶνε ἀψευδές.

Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου 1849,12 ἀναγινώσκεται «Δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ ἀδημονίας ἡ λέξις (ἀλύω) κεῖται καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς ὕστερον ὡς ἀπὸ τοῦ ἐκλύειν· ἄλις (γρ. ἄλυς) γὰρ ἐντεῦθεν ἡ ἀδημονία καί, ὡς οἱ παλαιοί φασιν, (ἄλυς) ἄλη, ῥυπασμός καὶ ἀλύειν τὸ μηδὲν πράττειν».

Ἂν ἐφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὄνομα ῥυπασμός, θὰ ἦτο πάντως παρηγμένον ἐκ τοῦ ῥήματος ῥυπαίνω-ομαι. Ἀλλὰ τίς ποτε θὰ ἐποιεῖτο δι᾽αὐτοῦ ἐξήγησιν τοῦ ὀνόματος ἄλυς; Καταφανὴς μὲν εἶνε ἡ πλημμέλεια τῆς ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Εὐσταθίου παραδεδομένης γραφῆς, εὐχερὴς δ᾽ ἀποβαίνει ἡ ἐπανόρθωσις αὐτῆς. Ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐγράφη ἀναντιλέκτως «καί, ὡς οἱ παλαιοί φασιν, ἄλυς· ἄλη, ῥιπτασμός».

Ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τῶν εἰς Ὅμηρον Παρεκβολῶν τοῦ Εὐσταθίου εἶνε κακῶς γεγραμμένον ῥιπασμός ἀντὶ τοῦ ῥιπΤασμός σελ. 1636,25 «Ἰστέον δὲ ὡς παρὰ τοῖς παλαιοῖς γράφεται καὶ ταῦτα· ἀλύει ἀντὶ τοῦ μαίνεται — καὶ ὅτι ἄλυς· ἄλη ῥιπασμός καὶ ἀλύειν τὸ μηδὲν πράττειν». Τὴν ῥῆσιν ταύτην παρέθετο ὁ Φίξιος ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λ. ἄλυς Τόμ. Αʹ, αʹ, σελ. 1591, Βʹ καὶ ἐπηνώρθωσε τὸ προφανέστατον γραφικὸν πταῖσμα ἀναγνοὺς ῥιπτασμός ἀντὶ ῥιπασμός (Πρβ. καὶ Σχουάβιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Αἰλ. Διονυσίου καὶ Παυσανίου Ἀττικῶν Ὀνομάτων σελ. 103). Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἡ πλημμέλεια τοῦ ῥιπασμός οὐδαμῶς ἐγένετο αἰσθητὴ

τῷ Φρεϋήρῳ μνημονεύοντι τὴν ῥῆσιν τοῦ Εὐσταθίου ἐν *Leipz. Stud.* 1882, σελ. 375.

Ἀνεγνώσθη δὲ πλημμελῶς ῥιπασμός - ῥυπασμός ἀντὶ τοῦ ῥιπτασμός, ὡς παρών ἀντὶ τοῦ πταρών παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ ϛ', 48 «λέγοντος δ' αὐτῷ τινος ἰσχυρῶς δεισιδαίμονος· μιᾷ πληγῇ τὴν κεφαλήν σου διαρρήξω· ἐγὼ δέ γε, εἶπε, παρὼν ἐξ ἀριστερῶν τρέμειν σε ποιήσω». Λέγεται δὲ ἐν ταῖς εἰς Διογένη Σημειώσεσι Τόμ. Β' σελ. 36 Ὑβν. Legendum ex codice Regio πταρὼν ἐξ ἀριστερῶν, *a sinistris sternutans.* Quam verissimam emendationem quemadmodum et praecedentem etiam Bigotius noster ad oram libri notaverat. Superstitiosos homines e sternutamento augurium captasse res est notissima. Apposite ad Laertium Plutarchus libro de Genio Socratis [T. II. p. 581. A]: Μεγαρικοῦ τινος ἤκουσα (Τερψίωνος δὲ ἐκεῖνος) ὅτι τὸ Σωκράτους δαιμόνιον πταρμὸς ἦν, ὅ τε παρ' αὐτοῦ καὶ ὁ παρ' ἄλλων· ἑτέρου μὲν πταρόντος ἐκ δεξιᾶς (ita legendum, non παρόντος, ut vulgo scriptum est: quod etiam vidit Xylander) εἴτ' ὄπισθεν εἴτ' ἔμπροσθεν ὁρμᾶν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν, εἰ δ' ἐξ ἀριστερᾶς, ἀποτρέπεσθαι etc.—Obiter observandum cum apud Laertium tum apud Plutarchum in eodem erratum vocabulo. Similiter apud Photium in vita Isidori scripta a Damascio p. 1052. ad oram horum verborum, ὡς ἀκούσας γυναῖκα πταρεῖσαν ἀθροώτερον, πάντας ἀποβαλεῖν τοὺς ὀδόντας, scriptum: aliter παρεῖσαν. (cf. Valcken. ad Herodot. VI. 107)». Ἴδε καὶ Ἀθηνᾶν 1889, σελ. 315 κέ.

Τοῦ ὀνόματος ῥιπτασμός μνημονεύονται παραδείγματα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐκ τῶν Ἱπποκρατείων καὶ ἐκ τῶν Διατριβῶν τοῦ Ἐπικτήτου καὶ ἐκ τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ. 50, 2 Μειν. «ἄσην δὲ λύπην μετὰ ῥιπτασμοῦ» καὶ παρὰ τῷ Σωρανῷ περὶ Γυν. Παθ. σελ. 30, 8 Ἐρμ. «ἀπορία, ῥιπτασμός, ἀνατροπὴ στομάχου» καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Ζ', σελ. 466 «ἀσιτίαι καὶ ῥιπτασμοί» καὶ Τόμ. ΙΕ', σελ. 556 «ἐν πολλοῖς δὲ τῶν ἀντιγράφων οὐ σπατίλην γεγραμμένην εὑρήσεις ἀλλ' ἄσην, ἵν' ἀκούσωμεν δηλονότι τὸν ῥιπτασμὸν τοῦ σώματος» καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 75. Ὁ κῶδιξ τοῦ Ἡσυχίου ἔχει «Βλησύρισμος: ὁ ἱππασμὸς καὶ ἀλύς» ἀντὶ τοῦ «Βλη-

στρισμός: ῥιπτασμὸς καὶ ἄλυς». Πρβ. Ἐρωτιαν. σελ. 18,4 Κλειν. «Βληστρισμός: ὁ ῥιπτασμός. Οὕτω Βακχεῖος τίθησιν. Ἐν ἐνίοις δὲ ἀντιγράφοις εὕρομεν βλητρισμὸν χωρὶς τοῦ Σ, ὄντως δὲ τὸν ῥιπτασμὸν σημαίνει, καθὼς καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιός φησιν· . . . . ἐγὼ δ' ἐμαυτὸν πόλιν ἐκ πόλεως φέρων ἐβλήστριζον· ἀντὶ τοῦ ἐρριπταζόμην» (Ἴδε Μεινέκιον ἐν *Vindic. Strab.* σελ. 217 καὶ Βέργκιον ἐν τῇ Δ' ἐκδόσει τῶν Λυρικῶν ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 116). Παρὰ Ῥούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ σελ. 209, 5 Δαρ. εὑρίσκεται «καὶ στενάγματι καὶ βοῇ καὶ ῥιπτάσματι καὶ ἀπορίᾳ».

Παρεθέμεθα ἐν τοῖς ἄνω ἐκ τῶν Ἐκλογῶν τοῦ Στοβαίου τὸ «ἄσην δὲ λύπην μετὰ ῥιπτασμοῦ». Σημειοῦται δ' ὁ Οὐαξμούθιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐκλογῶν τούτων Τόμ. Β', σελ. 92 «ῥυπασμοῦ Andr. (vulg., sed ῥιπτασμοῦ Coisl.)».

Παρατηρητέον ὅτι πλημμελῶς εἶνε γεγραμμένον παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΘ', σελ. 546 «ῥυπτιζόμενοι πάνυ καὶ ἐν ἀέρι ψυχρῷ βουλόμενοι εἶναι ἀεί, ὥστε καὶ τὰ περιβόλαια ἀπορρίπτειν» ἀντὶ τοῦ ῥιπταζόμενοι. Πρβ. Τόμ. ΙΕ', σελ. 663 «ἀλλὰ καὶ σφοδρότερον γίγνεται καὶ ῥιπτάζονται, τουτέστιν ἄσην τε καὶ δυσφορίαν ἔχουσιν» (Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ϛ', σελ. 2399). Σημειωτέον δ' ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου γίνεται ἐξήγησις τοῦ σαλεύειν διὰ τοῦ ῥιπτάζεσθαι.

Ὁμοίως τῷ ῥιπτάζειν εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ κυπτάζω. Ὁ Λοβέκκιος γράφει ἐν τῷ Ῥηματικῷ σελ. 220 «Et huic numero adjiciendum videtur illud de quo Ammonius loquitur κύπτειν τὸ κάμπτεσθαι ἐπὶ γῆν, κυπτάζειν τὸ στραγγεύεσθαι, quos nos sic enuntiamus illud absolutum esse, hoc frequentativum ideoque trasferri ad eos qui intenta opera in aliquod studium incumbunt. Itaque non simplex verbi κύπτω paraschematismus esse videtur sed adjectivi κυπτός germana propago simileque frequentativis latini sermonis *versus, versare, tractus, tractare*. Idem fortasse differunt κρύπτω κρυπτός κρυπτάζω, ῥίπτω ῥιπτός ῥιπτάζω etc». Περὶ τοῦ ῥήματος κυπτάζω ποιεῖται λόγον καὶ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν τῷ Προδρόμῳ τῆς Ἑλλην. Βιβλιοθήκης σελ. ϞϬ' κέ. προθυμούμενος ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἀναγκαίως ἔχει νὰ γράφηται δι' Υ κυττάζω τὸ κοινολεκτούμενον ῥῆμα ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ βλέπω,

ὡς οὐδὲν ἄλλο ὂν ἢ τὸ παλαιὸν κυπτάζω κατὰ διάφορον τύπον προενηνεγμένον κυΠτάζω - κυΤτάζω.

ΚΕΦ. ΙΔʹ.

Ἀποδύοντες - ἀποδύονται.

Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἑλλην. Ἀνεκδότοις σελ. 110, 29 φέρεται « Ὀψίζεσθαι: Λυσίας κατὰ Αὐτοκράτους μοιχείας· τοῖς ὀψιζομένοις ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπιτιθέμενοι τὰ ἱμάτια ἀποδύονται». Οὕτω δὲ γεγραμμένον τὸ ἀποσπασμάτιον τοῦτο τοῦ Λυσίου βλέπομεν καὶ ἐν τῇ Κοβητείῳ ἐκδόσει τοῦ ῥήτορος σελ. 262, 18.

Οὐδαμῶς ἡμεῖς τῇ προκειμένῃ ῥήσει εὐαρμοστοῦν εὑρίσκομεν τὸ ῥῆμα ἀποδύονται οὔτ' ἐπὶ παθητικῆς διαθέσεως οὔτ' ἐπὶ μέσης νοούμενον· δοξάζομεν δ' ὅτι ἔγραψεν ὁ Λυσίας «τοῖς ὀψιζομένοις ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπιτιθέμενοι ΚΑΙ τὰ ἱμάτια ἀποδύοντΕΣ». Γίνεται δὲ πιθανώτατα λόγος περὶ λωποδυτῶν τοῖς ὀψιζομένοις ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπιτιθεμένων καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοὺς ἀποδυόντων. Λέγεται δὲ καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀλέξιδος παρ' Ἀθην. σελ. 227, Δʹ «ὅστις ἀγοράζει πτωχὸς ὢν ὄψον πολύ, ἀπορούμενός τε τἆλλα πρὸς τοῦτ' εὐπορεῖ, τῆς νυκτὸς οὗτος τοὺς ἀπαντῶντας ποιεῖ γυμνοὺς ἅπαντας». Πρβ. καὶ Πλάτ. Φαίδρ. σελ. 273. Βʹ «ἐάν τις ἀσθενὴς καὶ ἀνδρικὸς ἰσχυρὸν καὶ δειλὸν συγκόψας, ἱμάτιον ἤ τι ἄλλο ἀφελόμενος, εἰς δικαστήριον ἄγηται, δεῖ δὴ τἀληθὲς μηδέτερον λέγειν». Ἄξια παραθέσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 446 «Ex oratione Lycurgi Stobaeus affert *Floril.* 2, 31. εἴ τις ἀνδρεῖος ὢν ληΐζεσθαι (scr. λῄζεσθαι) μᾶλλον ἢ στρατεύεσθαι προαιρεῖται ἢ ἰσχυρὸς ὢν λωποδυτεῖν μᾶλλον ἢ συμβουλεύειν ἢ καλὸς ὢν μοιχεύειν μᾶλλον ἢ γαμεῖν. Bellissima hercle oppositio λωποδυτεῖν μᾶλλον ἢ συμβουλεύειν! Si in συμβουλεύειν apices litterarum rimaberis, nihil umquam sani extundes. Lacuna stolide expleta est λωποδυτεῖν μᾶλλον ἢ * * * * * ΕΙΝ. Supplemendum verius ipsa sententia suppeditabit. Feret opem Teles

Floril. 5,67. pag. 125,2, Meinek. ἀσθενὴς γέγονας; μὴ ζήτει τὰ τοῦ ἰσχυροῦ φορτία βαστάζειν κτέ. Hoc ipsum requiritur: λωποδυτεῖν μᾶλλον ἢ [φορτία βαστάζ]ΕΙΝ. Homines de plebecula corpore valido robustoquo si frugi essent φορτία βαστάζοντες victum quaerebant, si improbi ἐλωποδύτουν. Proprie dicuntur οἱ τὰ φορτία βαστάζοντες aut τῷ σώματι ἐργάζεσθαι (Xenoph. *Mem.* II. 8,1) aut ἀπὸ τῶν ὤμων ἀποζῆν apud Nicostratum in Stobaei *Floril.* 74, 62 Stuporem scioli, qui συμβουλεύειν supplevit, noli mirari». Πρβ. καὶ Διογ. Λαέρτ. Ϛ', 47 «παχέος κιθαρῳδοῦ πρὸς πάντων μεμφομένου, αὐτὸς μόνος ἐπῄνει· ἐρωτηθεὶς δὲ διὰ τί, ἔφη, ὅτι τηλικοῦτος ὢν κιθαρῳδεῖ καὶ οὐ λῃστεύει». Δὲν φαίνεται ἀπίθανον ὅτι ἔκειτο κατ' ἀρχὰς παρὰ τῷ Στοβαίῳ τοιόνδε τι· «ἢ ἰσχυρὸς ὢν λωποδυτεῖν ΜΑΛΛΟΝ Η (ἀχθοφορεῖν ἢ ῥητορικὸς ὢν συκοφαντεῖν ΜΑΛΛΟΝ Ἢ) συμβουλεύειν». Περὶ τοῦ ῥήματος ἀχθοφορεῖν ἴδε Λοβέκκιον ἐν τοῖς εἰς Φρύνιχον Παρέργοις σελ. 680.

Περὶ τῆς ἀσυναλείπτου ἐκφορᾶς τὰ ἱμάτια ἴδε Ἀθηνᾶν 1890, σελ. 527. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 56 «Sic et θοἰμάτιον et θαἰμάτια constanter rescribendum»· ἀλλ' ἐν τῷ ἀποσπασματίῳ τοῦ Λυσίου ἐφύλαξε τὴν γραφὴν τά ἱμάτια».

Καθ' ἣν ἡμεῖς ἐποιησάμεθα ἀνάγνωσιν τῆς ῥήσεως τοῦ Λυσίου μετεβλήθη μὲν τὸ ῥῆμα ἀποδύΟΝΤΑΙ εἰς τὴν μετοχὴν ἀποδύΟΝΤΕΣ, προσετέθη δ' ὁ συνδέων τὰς δύο μετοχὰς σύνδεσμος ΚΑΙ. Οὐχὶ δ' ἅπαξ ἢ δὶς μετέπεσεν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις ἡ ἐν τέλει λέξεως κειμένη συλλαβὴ ΤΕΣ εἰς τὴν ΤΑΙ καὶ τοὐναντίον αὕτη εἰς ἐκείνην.

ἀρετῶντες - ἀρετῶνται. Ἐν τῷ Οὐϊνδοβονησίῳ Λεξικῷ σελ. 10, 7 Ναυκ. κεῖται «Ἀρετῶμαι: τὸ ἀρετῆς ἐφίεμαι. Προκόπιος· οἱ μὲν θανατῶνται, οἱ δὲ ἀρετῶνται». Ἀλλ' ἀντὶ τῆς βαρβάρου ταύτης ῥήσεως φέρεται παρὰ τῷ Προκοπίῳ, ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ναυκίου, Τόμ. Β', σελ. 639,23 Δινδ. «ἀμφότεροί τε θυμῷ ἐπὶ τοὺς πέλας πολλῷ ἵεντο, οἱ μὲν θανατῶντες, οἱ δὲ ἀρετῶντες». Παρέχει δ' ἡμῖν ὁ Προκόπιος καὶ ἕτερον μαρτύριον τοῦ ῥήματος ἀρετᾶν Τόμ. Γ', σελ. 170, 20 «διὰ ταῦτα γὰρ καὶ τῶν ἐπιγινομένων πολλοὶ ἀρετῶσι μὲν τὰς τῶν προγεγενημένων ζηλοῦντες τιμάς, ἐς δὲ τὰς βλασφημίας χαλεπῶς ἔχοντες τῶν ἐπιτηδευμάτων τὰ πονηρότατα, ὡς τὸ εἰκός, ἀναδύονται». Οὐ μόνον δ' ὁ Προκόπιος ἀλλὰ

καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι ἐποιήσαντο χρῆσιν τοῦ ἀρχαιοπινοῦς τούτου ῥήματος.

ψιλοῦντες - ψιλοῦνται. Ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐκδοὺς ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις Τόμ. Γ', σελ. 369, 14 «αἶ αἶ: οἱ παλαιοὶ ῥήτορες ψιλοῦντΕΣ καὶ περισπῶντΕΣ, οἱ δὲ δὲ νέοι αἲ αἲ βαρύνοντΕΣ» ἐσημειώσατο «ψιλοῦνται καὶ περισπῶνται — βαρύνονται C. Correxit Valck. qui conf. Tzetz. ad Lycoph. 31».

πτώσσοντες - πτώσσονται. Ὀρθῶς μὲν ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου εἶνε γεγραμμένον «ΠτώσσοντΕΣ: δειλιῶντΕΣ», πλημμελῶς δ' ἐν τῷ τοῦ Ἡσυχίου Πτώσσονται: δειλιῶνται».

ὀφείλοντες - ὀφείλονται. Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 208, 34 κεῖται «Ὅτι οὕτω θαυμαστοὶ καὶ φιλοβασιλεῖς οἱ Ἕλληνες, ὥστε ἐκπάγλως κοτέονται τῷ Θερσίτῃ, καὶ ὀφείλονται λύπην τρέφειν κατὰ τοῦ βασιλέως διά τε τὴν ἀπόπειραν καὶ τὴν τοῦ νόστου κώλυσιν, οἱ δὲ ὅμως νεμεσῶσι τῷ στασιαστῇ, τουτέστι δικαίως ἐπιμέμφονται». Οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ἔγραψεν ὁ Εὐστάθιος «ὀφείλοντΕΣ λύπην τρέφειν κατὰ τοῦ βασιλέως διά τε τὴν ἀπόπειραν καὶ τὴν τοῦ νόστου κώλυσιν, οἱ δὲ ὅμως νεμεσῶσι τῷ στασιαστῇ». Καθ' ὁμοίαν σύνταξιν εἶνε ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου εἰρημένον σελ. 45, 19 «καὶ τὸ κακὸν δέον ὂν κατὰ τοὺς παλαιοὺς ἐν τοσαύταις ἡμέραις ὑπολωφῆσαι, εἰ μὴ θεόθεν ἦν, τὸ δὲ ἐπὶ πλέον προάγεται» καὶ σελ 1507,51 «δέον γὰρ ὂν βαρύνεσθαι κατὰ τὸ δύω δύνω, θύω θύνω τὰ βραχυπαράληκτα, τὸ δὲ περιεσπάσθη κατὰ τὸ ἴκω ἱκνῶ, οἴχω οἰχνῶ τὰ μακροπαράληκτα» καὶ σελ. 1849, 7 «χρεὼν γὰρ ὂν αἰδεῖσθαι αὐτὴν ἀναμισγομένην ἀνδράσιν, ἡ δὲ τῷ ξείνῳ περιτρέπει τὸ ὄνειδος». Ἴδε Ἀθηνᾶν 1895, σελ. 56 κέ.

ἐναπομάττονται - ἐναπομάττοντες. Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Β', σελ. 43 «ἁπαλαῖς γὰρ ἔτι ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς οἱ τραγῳδίαν τὸν βίον ἐρώντων τύφων νομίζοντες κεκιβδηλευμένους χαρακτῆρας ἐναπομάττοντες, διακόνοις ἀκοαῖς χρώμενοι, ὧν μυθικὸν λῆρον καταχέαντες καὶ μέχρι διανοίας αὐτὸν ἐντήξαντες, θεοπλαστεῖν τοὺς τὰ φρονήματα ἄνδρας μὲν μηδέποτε γινομένους, ἀεὶ θηλυδρίας ὄντας, ἠνάγκασαν». Ὀρθῶς ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ Φίλωνος Τόμ. Β', σελ. 36,25 εἶνε γεγραμμένον «ἁπαλαῖς γὰρ ἔτι ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς οἱ τραγῳδίαν τὸν βίον τύφων ἐρώντων νομίζοντες κεκιβδηλευμένους χαρακτῆρας

εναπομάττονται». Πολλάκις δ' ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ ῥήματος ἐναπομάττεσθαι, ὡς ἐδίδαξεν ὁ Siegfried ἐν τῷ *Phil. von Alexandr.* σελ. 73.

καταικίζονται-καταικίζοντες. Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 113, Β' «τινὲς δὲ τῶν βαρβάρων καὶ μέρη τοῦ σώματος ἀποτέμνουσι, ῥῖνας καὶ ὦτα καὶ τὸ ἄλλο σῶμα καταικίζοντες, δοκοῦντές τι χαρίζεσθαι τοῖς τετελευτηκόσιν ἀπαρτώμενοι τῆς κατὰ φύσιν ἐν τοῖς τοιούτοις μετριοπαθείας». Ἄνευ τινὸς ὄκνου ἀποφαινόμεθα ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «τινὲς δὲ τῶν βαρβάρων καὶ μέρη τοῦ σώματος ἀποτέμνουσι, ῥῖνας καὶ ὦτα, καὶ τὸ ἄλλο σῶμα καταικίζοντΑΙ». Πρβ. σελ. 117, Ϛ' «οὐδὲν ἐκ τοῦ πένθους ὄφελος περιποιησάμενοι, μάτην δ' ἑαυτοὺς καταικισάμενοι ταῖς κακουχίαις».

φυλάττονται-φυλάττοντες. Γαλην. Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 611 «καλλίαν δὲ τὸν πίθηκον (ὀνομαζόντων τῶν ἀνθρώπων), ἐπειδὴ καὶ τούτου τὴν προσηγορίαν φυλάττοντες λέγουσιν, ὥσπερ καὶ Καλλίμαχος ἔφη· πρὸ μιῆς ὥρας θηρίον οὐ λέγεται». Πλημμελὲς ἡμεῖς τὸ φυλάττοντΕΣ λέγουσιν ὑπολαμβάνοντες ἀναγινώσκομεν φυλάττοντΑΙ λέγΕΙΝ. Πρβ. Τόμ. ΙΑ', σελ. 560 «καίτοι φυλαττόμενος ἀντιλογίας ἅψασθαι» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 1002 «καίτοι φυλαττόμενος οὕτως πράττειν» καὶ Στέφ. Βυζ. σελ. 516,10 Μειν. «Πελοποννησιακὸν δὲ πόλεμον φυλάττονται λέγειν» (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 1120, Γ'). Περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Καλλιμάχου «(ὃ) πρὸ μιῆς ὥρας θηρίον οὐ λέγεται» ἴδε Ὀθ. Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων Τόμ. Β' σελ. 639. Πρβ. καὶ Ναύκιον ἐν τῷ Ἑρμῇ 1889, σελ. 453.

συμπορεύονται-συμπορεύοντες. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «Πάροχοι: παραβάται, παράπομποι καὶ οἱ συμπορεύοντες τῇ νύμφῃ ἐπὶ τοῦ ζεύγους, καὶ παράνυμφοι». Γράφει δ' ὁ Ναύκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου σελ. 148 «Tentabam olim οἱ συμπομπεύοντες τῇ νύμφῃ. Rectius fortasse scripseris οἱ συμπορεύοντες τὴν νύμφην». Ἡμῖν φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου «Πάροχοι: παραβάται, παράπομποι· καὶ οἳ συμπορεύονται τῇ νύμφῃ ἐπὶ τοῦ ζεύγους, οἱ καὶ παράνυμφοι». Φέρεται δὲ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ καὶ «Μοιρίλογχοι: οἱ τὰ κοινὰ διαιροῦντες». Μεταγραπτέον δ' ἴσως «Μοι-

ρόλογχοι: οἱ τὰ κοινὰ διαιροῦντΑΙ». Πρβ. Μοιρολαλεῖν (μοιρολογχεῖν): τὸ μερίδα λαγχάνειν, τινὲς δὲ διαιρεῖσθαι». Ἴδε καὶ Ἀθήν. Σύγγρ. Περιοδ. 1878, σελ. 750.

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ Σχαιφηρείῳ ἐκδόσει Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου σελ. 764 «Nonnumquam hoc ες male legerunt habueruntque pro syllaba αι. Scholiastes ad Platon. p. 185. Εἴργοντες τὰ αὐτοῦ: Οὔτε διδάσκοντες λόγῳ τοὺς νέους, εἴργουσιν ἀκολασταίνειν, οὔτε βίᾳ κολάζονται. E Cod. 1807. restituendum κολάζοντες. Vide hoc κολάζοντες tab. IV num. 9. Pari modo νεοχμοῦνται in Etymologico Parisino natum est e νεοχμοῦντες. v. *Gregor.* pag. 545. E contrario in Aristide Vol. II. p. 486 vitiosum οὐκαθρέξοντες recte mutatur in οὐκ ἀφέξονται. v. *Epist.* pag. 187. V. etiam Herodiani Fragm. Herm. p. 302., ubi Cod. August. male dat οἱ σφάλλοντες pro οἱ σφάλλονται» καὶ σελ. 926 «Manetho VI. v. 538. Δινδυμίῃ γὰρ ἀγείρονται κατὰ δήμους Καὶ πόλιας πλάζονται κτλ. Pro ἀγείρονται Ruhnkenius ad Tim. p. 11 optime legit ἀγείροντες, quod fugit Dorvillium ad Chariton. p. 681 Lips. Πρβ. καὶ σελ. 983, 22.

ΚΕΦ. ΙΕ΄.

Οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζοντες - οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζονται.

Παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ σελ. 261, 10 Βεκκ. φέρεται «οἷον, εἰ Ἐπίκουρον διὰ τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς περὶ αὐτοῦ συμφωνοῦντας ὅτι εὗρε τἀληθές, τί μᾶλλον Ἐπίκουρον ἢ Ἀριστοτέλην; ἢ ὅτι οὐκ ἐλάσσους εἰσὶν οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζονται;».

Ἀπίθανον ἡμεῖς εὑρίσκοντες ὅτι ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Σέξτος τοῦ τύπου συνασπίζεσθαι ἀποφαινόμεθα ὅτι ἐγράφη μὲν ὑπ' αὐτοῦ «οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζοντΕΣ», ἀνεγνώσθη δ' ὑπὸ τῶν μεταγραφέων «οἱ καὶ τούτῳ συνασπίζοντΑΙ». Πρβ. σελ. 731, 29 «ἦσαν δέ τινες Χαλδαίων οἱ καὶ ἕκαστον μέρος τοῦ ἀνθρωπείου σώματος ἑκάστῳ τῶν ζῳδίων ἀνατιθέντες ὡς συμπαθοῦν».

Τὸ ῥῆμα συνασπίζω ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ· παρέχουσι δ' αὐτοῦ ἡμῖν οὐκ ὀλίγα μαρτύρια συγγραφεῖς τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ, ὁ Πολύβιος, ὁ Πλούταρχος, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁ Λουκιανός, ὁ Στράβων καὶ ἄλλοι.

Εὐριπ. Κύκλ. 38 «χῶτε Βακχίῳ κώμοις συνασπίζοντες Ἀλθαίας δόμους προσῆτ' ἀοιδαῖς βαρβίτων σαυλούμενοι;».

Πολύβ. σελ. 390,24 Οὔλσχ. «παρήγγειλε τοῖς πελτασταῖς πρώτοις ἐμβαλεῖν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ποιεῖσθαι τὴν ἔκβασιν ἀθρόους κατὰ τάγμα συνησπικότας» καὶ 28 «ἐν τῷ ταύτην τε μεῖναι συνασπίσασαν καὶ τὴν δευτέρχν κτέ.» καὶ σελ. 835, 20 «εἰ δ' ὅλως συνήσπισαν κατὰ τὸν ποιητὴν οὕτως ὥστε συνερεῖσαι πρὸς ἀλλήλους, κτέ.» καὶ σελ. 836, 7 «ἐν οἷς ἀνάγκη τοὺς τρισμυρίους καὶ δισχιλίους ἐπὶ τριάκοντα τὸ βάθος ὑπάρχειν συνησπικότας».

Πλούτ. Ῥωμ. ΙΗ' «εἶτα συνασπίσαντες πάλιν ἔωσαν τοὺς Σαβίνους» καὶ Πελοπ. Δ' «συνασπίσαντες ἠμύναντο τοὺς ἐπιφερομένους» καὶ Φιλοπ. Ι' «οἵπερ ἀεὶ τῷ Φιλοποίμενι παρῆσαν μαχομένῳ καὶ συνήσπιζον».

Διόδ. Σικελ. Δ', ιϛ',3 «ἀλλ' ἑαυταῖς συνασπίζουσαι τότε πᾶσαι κατεκόπησαν».

Λουκιαν. Ἀλ. 1 «πάντες ἅμα συνασπίσωμεν ἐπ' αὐτόν».

Στράβ. σελ. 214,23 Μειν. «εἰ γὰρ δὴ συνασπίζειν ἐβούλοντο ἀλλήλοις, οὔτε Καρχηδονίοις ὑπῆρξεν ἂν καταστρέψασθαι ἐπελθοῦσι τὴν πλείστην αὐτῶν ἐκ περιουσίας, κτέ.».

Ἀριστείδ. Τόμ. Α', σελ. 750 Δινδ. «ἕως ἂν Ἀθῆναι καὶ Θῆβαι συνασπίζωσιν».

Ἀππιαν. σελ. 943, 19 Μενδ. «πάντες ἐδεδοίκεσαν ὅμοια καὶ συνήσπιζον ἀλλήλοις».

Φιλόστρ. Τόμ. Β', σελ. 180, 8 Καυσ. «ὅθεν ἔχαιρε τῷ Παλαμήδει ξυνασπίζοντι καὶ ἀπάγοντι μὲν αὐτὸν τῆς φορᾶς, ὑποτιθεμένῳ δὲ ὡς χρὴ μάχεσθαι».

Ἰώσηπ. Ἰουδ. Ἀρχαιολ. Ε', α', 16 «συνασπίσαντας δὲ αὐτοῖς διέγνωσαν δραδρᾶναι τὴν δύναμιν αὐτῶν» καὶ περὶ τοῦ Ἰουδ. Πολ. Γ', ζ', 28 «ζέον ἔλαιον ἐκέλευσε καταχεῖν τῶν συνησπικότων» καὶ Ϛ', β', 6 «Ῥωμαίους μὲν οὖν συνησπικότας καὶ κατὰ συντάξεις προπηδῶντας ἧττον ἔβλαπτεν ἄγνοια».

Θεμίστ. Λόγ. σελ. 70, 19 Δινδ. «ἴσα βαίνοντα, ἴσα φρονοῦντα, συνοπλοφοροῦντα, συνασπίζοντα, συνδρῶντα, οὐ φυλακῆς δεόμενον».

Ἰω. Χρυσόστ. Ὁμιλ. εἰς Ματθ. σελ. 602, Α' «ὅτι τὸ ἐναντίον τούτου ζητοῦμεν καὶ οὐ συνασπίζομεν ἀλλήλοις».

Λέ. Διάκ. σελ. 9,21 Βόνν. «τῶν δρυμῶν καὶ χηραμῶν ὑπεκδύντες καὶ ἐς φάλαγγα παραταξάμενοι καὶ συνασπίσαντες κατ' αὐτῶν ἐχώρουν» καὶ σελ. 78,4 Βόνν. «εἰς τρισμυρίων ἀνδρῶν συναγομένην φάλαγγα συνασπίσαντες ὑπηντίαζον».

Ἄνν. Κομν. Τόμ. Α', σελ. 131, 9 Βόνν. «οἱ δὲ συνησπικότες ἵσταντο πρὸς μάχην παρεσκευασμένοι καὶ ἀτρεμοῦντες τέως».

Γεώργ. Κεδρην. Τόμ. Β'. σελ. 330, 11 Βόνν. «μικροῦ δεῖν αἰχμάλωτος ἐγεγόνει, εἰ μὴ συνασπίσαντες οἱ θεράποντες τῆς αἰχμαλωσίας αὐτὸν ἐλυτρώσαντο».

Νικηφ. Γρηγ. Τόμ. Α', σελ. 297, 9 «Βόνν. «φιλοδωρότατος δὲ ὢν καὶ μηδὲν ἴδιον κτώμενος καὶ μηδὲν πλέον ἔχειν βουλόμενος τῶν ὅσοι τούτῳ συνασπίζοντές τε καὶ παρασπίζοντες ἦσαν ἐν ταῖς ἀκμαῖς τῶν ἀγώνων».

Ἰω. Κίνν. σελ. 129,3 Βόνν. «οἵπερ ὡς κατὰ παντὸς αὐτῷ ξυνασπίσωσι πίστεις ἔδοσαν φθάσαντες».

Μιχ. Ἀκομ. Τόμ. Α', σελ. 214, 18 Λάμπρ. «συνασπίζει δ' αὖ παρεπομένη συστράτηγος, ὅτε πρὸς μάχην ἐρρῶσθαι καιρός».

Εὐστάθ. Παρεκϐ. εἰς Ὅμ. σελ. 179, 6 «συνασπίζουσι γὰρ ὥσπερ τῇ πυκνώσει, καθὰ καὶ τὰ τῶν προβάτων ποίμνια» καὶ σελ. 426, 11 «ἡ δὲ καθ' ἱστορίαν ἀλληγορία βούλεται συνωμότας τινὰς ἑταίρους ἡλικιώτας τῷ Ἀλεξάνδρῳ συνασπίσαντας λάθρᾳ ὡς ἐν ἠέρι, ἤγουν ἀορασίᾳ, ἐκ μέσου θεῖναι αὐτόν» καὶ σελ. 863,41 «καὶ Ἀχαιοὶ δὲ μετὰ μικρὸν ἐπὶ τῷ Αἴαντι συνασπίσαντες, οὐκ αὐτοῦ καλέσαντος, ἦλθον» καὶ σελ. 911, 8 «ἤγουν ὁμοῦ ἀραρότες καὶ συνασπίσαντες».

Σχολ. Θουκυδ. σελ. 78,17 Διδ. «Ξυγκλήσαντες: συνασπίσαντες, πυκνωθέντες, συναχθέντες».

Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 366,22 «ᾔδει γὰρ ὡς πολλάκις ἡττηθεὶς ἀπῆλθε τοῦ πατρὸς παρόντος καὶ συνασπίζοντος» καὶ παρὰ τῷ Ἐφραιμίῳ 7007 (σελ. 284 Βόνν.) «καὶ

μή τινος τούτῳ γε συνησπικότος, οὕτω βασιλεῖ δόξαν ἐκ βασκανίας, τάχ' ἂν ἐκινδύνευσεν». Εὑρίσκεται δὲ καὶ ἐν τῷ λεγομένῳ Πρεσβευτικῷ Θεσσάλου Ἱπποκράτους Υἱοῦ (Ἱπποκράτ. Τόμ. Γ', σελ. 619 Ἑρμ.) «ξυνείπετο δὲ αὐτῷ ἐκ ποδὸς ξυνασπίζων ὁ ἀνὴρ ὁ Καλυδώνιος».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Συνασπίζει: συμμαχεῖ» καὶ «Συνησπικότων: συμπραξάντων». Γίνεται δὲ μνεία ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου καὶ τοῦ μέλλοντος συνασπιεῖ.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥῆμα ἐπὶ μεταβατικῆς διαθέσεως εἶνε τεθειμένον ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου περὶ τοῦ Ἰουδ. Πολ. Δ', α', 5 «μνησθεὶς δὲ τῶν ἀπὸ νεότητος αὐτῷ πεπονημένων καὶ τῆς ἰδίας ἀρετῆς, ὥσπερ ἔνθους γενόμενος, συνασπίζει μὲν τοὺς ἅμ' αὐτῷ τά τε σώματα καὶ τὰς πανοπλίας, ἐνυφίσταται δὲ κατὰ κορυφὴν ἐπιρρέοντα τὸν πόλεμον».

Τοῦ κατὰ τὴν μέσην φωνὴν ἐκφερομένου τύπου ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τοῦ Ζωσίμου σελ. 37, 2 Τευβν. «τοῖς στρατιώταις ἐνεκελεύσατο συνασπισαμένοις καὶ πυκνῇ τῇ φάλαγγι τὴν πρὸς τὸ ὄρθιον ἀνάβασιν ποιουμένοις τά τε βέλη καὶ τοὺς ὀλοιτρόχους, εἰ καὶ τούτους τυχὸν ἐπαφεῖεν, τῇ πυκνότητι τῆς φάλαγγος ἀποσείσασθαι» καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους Χρονογρ. σελ. 375, 4 Λιψ. «καὶ Ἡράκλειος δὲ ἀπὸ Θρᾴκης δεδεμένος ἤχθη σὺν πᾶσι τοῖς συνασπιζομένοις αὐτοῖς ἄρχουσιν» καὶ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ Τόμ. Α', σελ. 227, 8 «οὓς Ἀχιλλεὺς μετὰ τῶν συνασπιζομένων αὐτῷ Ἀχαιῶν καταδιώξας τοὺς μὲν ζῶντας εἷλε, τοὺς δὲ εἰς τὸν Σκάμανδρον ποταμὸν ἐναπέπνιξε» καὶ ὑπ' Ἄννης τῆς Κομνηνῆς Τόμ. Α', σελ. 28, 13 «τοὺς δὲ λοιποὺς πυκνὰ συνασπισαμένους ἐμπίπτειν κατὰ τὸ καρτερώτατον» καὶ ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Ἀκομινάτου Τόμ. Α', σελ. 20, 11 «καὶ δεῖ μοί τινος συνασπισομένου καὶ τῶν κατὰ τὴν μάχην συνεφαψομένου καὶ γενναίως ἐπικουρήσοντος».

Πρὸς τῷ ῥήματι συνασπίζειν ὑπάρχει καὶ τὸ συνασπιδοῦν ἀπαντῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς τοῦ Ξενοφῶντος Γ', ε', 11 «καὶ νῦν γε, ἐὰν φανεροὶ γενώμεθα ἡμεῖς τε καὶ ὑμεῖς συνασπιδοῦντες ἐναντία τοῖς Λακεδαιμονίοις, εὖ ἴστε κτέ.» καὶ Ζ', δ' 23 «οἱ δ' Ἀρκάδες ἀθρόοι συνασπιδοῦντες». Κατὰ τὴν τρίτην τῶν περισπωμένων συζυγίαν εἶνε ἐσχηματισμένον καὶ τὸ ἐνασπιδοῦσθαι, οὗ τῷ μέλλοντι

ἐχρήσατο ὁ Ἀριστοφάνης Ἀχαρν. 368 «ἀμέλει μὰ τὸν Δί' οὐκ ἐνασπιδώσομαι». Σχολ. οὐκ ἐνασπιδώσομαι: ἀντὶ τοῦ οὐ καθοπλίσομαι, οὐκ ἀσπίδι περιβαλοῦμαι σεμνυνόμενος». Πρβ. καὶ Ἡσύχ. «Οὐκ ἐνασπιδώσομαι: οὐ καθοπλισθήσομαι».

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σέξτου παρατηροῦμεν ὅτι οἱ ὁμοφρονοῦντες ἢ ὁμοδοξοῦντές τισι παρίστανται ἐν αὐτῷ ἐμφαντικώτερον ὡς συνασπίζοντες αὐτοῖς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ συμφωνεῖν ἢ ὁμογνωμονεῖν σημαίνεται καὶ διὰ τοῦ συμπνεῖν λέγει ὁ Σέξτος σελ. 416,8 «πρὸς τούτοις καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως ἐπιχειροῦσι κατασκευάζειν τὴν τῶν θεῶν ὕπαρξιν οἵ τε ἀπὸ τῆς στοᾶς καὶ οἱ τούτοις συμπνέοντες». Πρὸς δήλωσιν δὲ τῆς ἐναντίας ἐννοίας τοῦ συνασπίζειν ἢ συμπνεῖν γίνεται ἐνίοτε χρῆσις ὑπὸ τοῦ Σέξτου τοῦ μάχεσθαι ἢ πολεμεῖν, οἷον σελ. 283, 6 «ἐπεὶ πρῶτον μὲν μαχΕσονται ἑαυτοῖς καὶ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων οἱ στωικοί» καὶ σελ. 638, 29 «ἐπείπερ οἱ τεχνικοὶ μάχονταί τε καὶ εἰς αἰῶνα μαχΗσονται πρὸς ἀλλήλους» καὶ σελ. 327, 11 «οὔποτε πεπαύσονται περὶ αὐτῆς οἱ φυσικοὶ πρὸς ἀλλήλους πολεμοῦντες» καὶ σελ. 554, 28 «τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κατὰ κοινὴν πρόληψιν δοξάζοντες εἶναί τι ἀγαθὸν καὶ κακὸν οἵ τε ἰδιῶται καὶ οἱ φιλόσοφοι, ἀγαθὸν μὲν τὸ αἱροῦν αὐτοὺς καὶ ὠφελοῦν, κακὸν δὲ τὸ ἐναντίως ἔχον, κατ' εἶδος πρὸς ἀλλήλους πολεμοῦσιν». Πρβ. καὶ σελ. 293, 24 «εἰ γὰρ πᾶν ἄδηλόν ἐστιν ἀληθές, πρῶτον μὲν ἐχρῆν μὴ στασιάζειν τοὺς δογματικούς, οἷον τοὺς μὲν ἓν εἶναι λέγοντας στοιχεῖον, τοὺς δὲ δύο καὶ τοὺς μὲν ἀριθμητά, τοὺς δὲ ἄπειρα, οὐδὲ τὰς ἀλλήλων ψευδοποιεῖν δόξας» καὶ σελ. 312, 14 «περὶ δὲ τοῦ πότε ἀκολουθεῖ καὶ πῶς στασιάζουσι πρὸς ἀλλήλους, καὶ μαχόμενα τῆς ἀκολουθίας ἐκτίθενται κριτήρια» καὶ σελ. 553, 12 «εἰ δέ γε ἐκ τῶν προειρημένων ὅρων ἐδείκνυτο ὅ ἐστι τὸ ἀγαθόν, οὐκ ἂν ἐπεστασίαζον, ὡς ἀγνοουμένης τῆς τἀγαθοῦ φύσεως» καὶ σελ. 554, 19 «ὡς ἄρα πάντες ἄνθρωποι, καθάπερ ἔλεγε καὶ ὁ Αἰνησίδημος, ἀγαθὸν ἡγούμενοι τὸ αἱροῦν αὐτούς, ὁποῖον ἄν ποτ' ᾖ, μαχομένας ἔχουσι τὰς ἐν εἴδει περὶ αὐτοῦ κρίσεις· καὶ ὃν τρόπον συμφωνοῦντες, εἰ τύχοι, περὶ τοῦ εἶναί τινα σωματικὴν εὐμορφίαν περὶ τῆς εὐμόρφου καὶ καλῆς γυναικὸς στασιάζουσιν, τοῦ μὲν Αἰθίοπος τὴν σιμοτάτην καὶ μελαντάτην προκρίνοντος, τοῦ δὲ Πέρσου τὴν γρυποτάτην καὶ λευκοτάτην

ἀποδεχομένου, ἄλλου δὲ τὴν μέσην κατά τε τὸν χαρακτῆρα καὶ κατὰ τὴν χρόαν πασῶν καλλίονα λέγοντος» καὶ σελ. 387, 26 «ὅθεν καὶ ἀντικαθιστάμενοι τοῖς σκεπτικοῖς φασιν, κτέ.» καὶ σελ. 610, 1 «ἐν οἷς θετέον καὶ τὸν Ἐπίκουρον, εἰ καὶ δοκεῖ τοῖς ἀπὸ τῶν μαθημάτων διεχθραίνειν».

ΚΕΦ. ΙϚʹ.

Καίτοι θαυμάζοντες - καίτοι θαυμάζονται.

Γαλην. Τόμ. Αʹ, σελ. 55 «διόπερ ἔδοξέ μοι ζητῆσαι τὴν αἰτίαν, ἥτις ποτ' ἐστί, δι' ἥν, καίτοι θαυμάζονται ἅπαντες τὸν ἄνδρα, μήτ' ἀναγινώσκουσιν αὐτοῦ τὰ συγγράμματα μήτ', εἰ καί τῳ τοῦτο παρασταίη, συνίησι τῶν λεγομένων».

Πᾶς τις μὴ παντελῶς ἰδιώτης τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς ὢν κατανοεῖ παραχρῆμα ὅτι ἀτοπώτατ' ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ κεῖται τὸ ῥῆμα θαυμάζονται οὐδὲν ἄλλο ὂν ἢ ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τῆς μετοχῆς θαυμάζοντες· ἐκέλευσε δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1876, σελ. 230 νὰ γραφῇ θαυμάζοντες ἀντὶ τοῦ θαυμάζονται. Ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει μικρῶν τοῦ Γαληνοῦ Συγγραμμάτων Τόμ. Βʹ, σελ. 3 εἶνε γεγραμμένη ἡ σημείωσις ἥδε «θαυμάζοντες U Cor. Cobet. in Mnem. IV 230 θαυμάζονται LMP edd».

Ὡς δ' ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ συνέταξεν ὁ Γαληνὸς τὸ καίτοι μετὰ μετοχῆς «δι' ἥν, καίτοι θαυμάζοντες ἅπαντες τὸν ἄνδρα, μήτ' ἀναγινώσκουσιν αὐτοῦ τὰ συγγράμματα κτέ.», οὕτω καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς σφόδρα τῇ συντάξει ταύτῃ ἀσμενίζων, οἷον

Τόμ. Αʹ, σελ. 2 «καὶ τοῦ νεῖν οὐκ ἀνάσκητός ἐστι, καίτοι πεζὸς ὤν» σελ. 169 «ἀλλά, καίτοι τοῦ αὐτοῦ πάθους ὄντος, διαφόρῳ θεραπείᾳ χρώμεθα διὰ τὴν διαφορὰν τῶν αἰτιῶν». σελ. 345 «ἡ πιμελὴ δ' ὅμως αὐτοῖς, καίτοι γε ἰσχνοῖς οὖσι, παρέσπαρται τῇ σαρκί». σελ. 414 «ἓν εἶναί σοι καὶ ταῦτα φανεῖται πάντα, καίτοι γε οὐχ ἓν ὄντα». σελ. 423 «εἰ τοὺς δύο δακτύλους περιπλέξειας ἀλλήλοις, καίτοι γ' αἰσθητικοὺς ὄντας, οὐδεὶς ἕπεται πόνος κτέ.». σελ. 425 «καθάπερ καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα, καίτοι φανερῶς ὑπάρχον αἰσθητι-

κόν, ὅμως οὐκ αἰσθάνεται». σελ. 448 «ὀρθοῦν τὸν τοῦ Μελίσσου λόγον, καίτοι γ' ἄτοπον ὄντα δεινῶς καὶ παρὰ πᾶσαν ἐνάργειαν εἰρημένον». σελ. 519 «ἐπελάθοντό τε καὶ τελέως παρέλιπον, ὥσπερ μηδ' ὅλως οὖσαν, καίτοι μηδὲ φθέγξασθαί τι χωρὶς ἐκείνης ὑπὲρ τῶν ἄλλων δυνάμενοι». σελ. 660 «ὥσπερ οὐδὲ τοὔλαιον ἀνάπτει τὴν φλόγα, καίτοι γ' οἰκειοτάτη τροφὴ πυρὸς ὑπάρχον». σελ. 665 «καὶ χρώμενοι μεγάλα πρὸς αὐτῆς ὀνινάμεθα, καίτοι τῆς ἀμέτρου καιούσης ἡμᾶς»

Τόμ. Β', σελ. 22 «ὡς γὰρ ὑπὸ βοτανῶν οὐδ' ὅλως δυνάμεθα τρέφεσθαι, καίτοι τῶν βοσκημάτων τρεφομένων, οὕτως ὑπὸ ῥαφανίδων τρεφόμεθα μέν, κτέ.». σελ. 34 «ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτ' ἀντιλέγειν οἱ νῦν Ἀσκληπιάδειοι πειρῶνται, καίτοι πρὸς ἁπάντων τῶν παρατυγχανόντων αὐτοῖς, ὅταν περὶ τούτων ἐρίζωσι, καταγελώμενοι». σελ. 44 «οὐ γὰρ ἐπιτρέπουσιν οἱ σοφισταὶ τῶν ἀξίων τι ζητημάτων προχειρίζεσθαι, καίτοι παμπόλλων ὑπαρχόντων». σελ. 45 «Ἐπίκουρος μὲν οὖν, καίτοι παραπλησίοις Ἀσκληπιάδῃ στοιχείοις εἰς τὴν φυσιολογίαν χρώμενος, ὅμως ὁμολογεῖ». σελ. 51 «ἅμα δ' ἀποπάλλεσθαι τοῦ μετ' αὐτὸ τεταγμένου, καίτοι κατὰ πᾶν ὁμοίου τὴν φύσιν ὑπάρχοντος». σελ. 53 «ἡμεῖς δ' ἐπειδή, καίτοι φεύγοντες ἀντιλέγειν τοῖς ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖς εὐθὺς ἐσφαλμένοις, ὅμως ἠναγκάσθημεν ὑπ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἀκολουθίας εἰπεῖν τινα καὶ διαλεχθῆναι πρὸς αὐτούς, ἔτι καὶ τοῦτο προσθήσομεν τοῖς εἰρημένοις». σελ. 63 «ἥν, καίτοι πάνυ σαφῶς ἀληθῆ γινώσκων ὑπάρχειν ὁ Ἐρασίστρατος, οὔτ' ἐμνημόνευσεν οὔτ' ἀντεῖπεν». σελ. 118 «τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἐρασίστρατος ὁμολογεῖ, καίτοι μὴ βουλόμενος». σελ. 175 «ὄψει καταπῖνον αὐτό, καίτοι τῆς περισταλτικῆς ἐνεργείας ἀπολωλυίας». σελ. 238 «οὐ μὴν τούς γε τὴν γαστροκνημίαν ἐργαζομένους ἕνα τίθενται, καίτοι δι' ἑνὸς τένοντος ὑπολαμβάνοντες ἐμφύεσθαι τῇ πτέρνῃ». σελ. 269 «ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ τοῦ μεγάλου δακτύλου, καίτοι μικρὸς ὤν». σελ. 307 «καταφυόμενος δὲ εἰς τὸ κάτω τοῦ μικροῦ τροχαντῆρος οὐκ ἀρρώστῳ τένοντι, καίτοι σμικρὸς αὐτὸς ὤν». σελ. 331 «κοῖλος ὁ μεταξὺ φαίνεται τόπος τῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς κνήμης κοιλιῶν, καίτοι γ' ὑψηλότερος ὤν». σελ. 347 «οὐ γὰρ ἀνάλογον ἔχει ταῖς προσηγορίαις τὰ κῶλα, καίτοι ταῖς κατασκευαῖς ἀνάλογον ἔχοντα». σελ. 470 «ὃν οὐκ ἐθεασάμην μὲν ἐγὼ ζῶντα, καίτοι

πᾶσι τοῖς Κοΐντου μαθηταῖς συγγενόμενος». σελ. 483 «ἐπιπεφυκέναι τὸν μῦν τόνδε τῷδε, καίτοι ἀποδέρεσθαι δυνάμενον». σελ. 524 «ἀλλὰ τό γε διάφραγμα διὰ ταῦτα τὰ ἐκπίπτοντα μόρια καὶ μέντοι διὰ τὰς ψόας οὐ συνέφυ τοῖς τῆς ῥάχεως σπονδύλοις ἐνταῦθα, καίτοι δεόμενον». σελ. 529 «ἀεὶ δὲ μᾶλλον εὐτραφέστεροι γίνονται, καίτοι γ' ἀπὸ λεπτῶν ἀρχόμενοι τῶν κεφαλῶν». Πρβ. καὶ σελ. 304 καὶ σελ. 448.

Τόμ. Ϛ', σελ. 792 «φαρμάκου δηλητηρίου πλησίον ἥκουσιν, ὥσπερ καὶ τὰ μόρα, καίτοι μετριώτερα τῶν Περσικῶν ὀνομαζομένων ὄντα καὶ τῶν κοκκυμήλων». σελ. 833 «ἐνδέχεται τοιαύτην τινὰ γενέσθαι φαντασίαν, καίτοι τῆς ἐν ὅλῳ τῷ σώματι διαθέσεως οὐκ οὔσης ὁμοίας». σελ. 851 «ἀλλ' οἴονται σοφόν τι πράττειν, καίτοι γε πλημμελοῦντες».

Τόμ. Ι', σελ. 753 «ὥσπερ ἀμέλει καὶ αὐτὰ τὰ τῶν ζῴων σώματα, καίτοι τὸ πλεῖστον τῆς ἑαυτῶν οὐσίας ὑγρὸν καὶ θερμὸν ἔχοντα, διαρκεῖ πάμπολυν ἐτῶν ἀριθμὸν ἄσηπτά τε καὶ ὑγιῆ». σελ. 764 «ἔσχατος γὰρ ἐν τῇ τῶν βοηθημάτων τάξει σκοπὸς ὁ ἀπὸ τοῦδε, καίτοι καθ' ἕτερον τρόπον ὑπάρχων πρῶτος». σελ. 783 «κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ὑπὸ τρυφῆς οὐκ ἀνέχονται τῆς φλεβοτομίας οἱ πλείους αὐτῶν, καίτοι μᾶλλον τῶν πενήτων ἁλισκόμενοι ταῖς πληθωρικαῖς διαθέσεσιν». σελ. 799 «οὕτως οὖν καὶ τῷ καστορείῳ χρώμεθα, καίτοι γ' ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐ χρώμενοι φλεγμονῶν». σελ 817 «κατὰ τοῦτον τὸν λογισμὸν καὶ ἡμεῖς αὐτοί, καίτοι μάλιστα πάντων ἐξιστάμενοι χρῆσθαι καρωτικοῖς φαρμάκοις, ἔσθ' ὅτε καὶ κωλικοῖς ἐδώκαμεν αὐτὰ κτέ.». σελ. 906 «πάντα γὰρ ἀνιαρὰ τὰ τοιαῦτα τοῖς ὀφθαλμοῖς, καίτοι κατὰ τὸ γένος ὄντα τῆς ἐνδείξεως». σελ. 1019 «ἔμενε δὲ κάτω, καίτοι τῶν ὑποχυμάτων μὴ μενόντων».

Τόμ. ΙΑ', σελ. 95 «ἑλκοῦται γὰρ πολλάκις ὑπὸ τῶν ἐπιτιθεμένων φαρμάκων τὸ δέρμα, καίτοι πολὺ σκληρότερόν τε καὶ δυσπαθέστερον ὑπάρχον τῶν σπλάγχνων». σελ. 153 «καὶ διὰ τοῦτο, καίτοι παρακειμένων ἀλλήλοις τοῦ στόματος τοῦ τε τῆς φλεβὸς καὶ τῆς ἀρτηρίας, ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις μένειν τὸ αἷμα μηδαμόθι τοῖς τοῦ πνεύματος ἐμβαῖνον ἀγγείοις». σελ. 161 «ἐπὶ γοῦν τῆς προειρημένης γυναικός, καίτοι τρομώδους οὔσης, οὐκ ἐμέλησε τέμνειν τὴν φλέβα». σελ. 170 «τοῦτο οὐκέτι πάντες γινώσκουσι, καίτοι σαφῶς Ἱπποκρά-

τους διδάξαντος». σελ. 210 «ὅτι κακῶς οὐκ ἔφθασεν ἐκκενῶσαι ταῦτα, καίτοι γινώσκων εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς πληθωρικὴ διάθεσις εἴη περὶ τὸν ἄνθρωπον». σελ. 212 «ἀλλὰ κἂν τοῦτό τις αὐτοῖς συγχωρήσῃ, καίτοι φανερῶς ὂν ἄτοπον». σελ. 304 «ταῦτα μὲν ἐν παρέργῳ λελέχθω, καίτοι γ' οὐκ ὄντα πάρεργα, διότι τῇ τοῦ αἵματος ἐκ μήτρας φορᾷ συνεργεῖ». σελ. 313 «οὐ μὴν ἐφ' ἑτέρου γέ τινος μορίου πάσχοντος ἐχρήσαντο τῷ βοηθήματι, καίτοι τῶν πολλῶν δεομένων αὐτοῦ μᾶλλον ἢ φλεβοτομίας». σελ. 335 «ἡ μέλαινα χολὴ προτέρα τοῦ αἵματος ἕλκεται, καίτοι γε οἷον ἰλύς τις οὖσα τοῦ αἵματος, ὡς ἐν τοῖς οἴνοις ἡ τρύξ». σελ. 359 «ταῦτά τοι καὶ γράφειν ὤκνουν τὰς ὑποθήκας, καίτοι πάνυ χαρίζεσθαί σοι προῃρημένος». σελ. 369 «τὸ δὲ νᾶπυ, καίτοι γ' ἐπιτηδειότατον ὑπάρχον ὅσον ἐπὶ τὸ τέμνειν τοὺς χυμούς, ὡς ἁπτόμενον τῆς κεφαλῆς παραιτητέον». σελ. 408 «οὕτω γοῦν καὶ τοὔλαιον, καίτοι ῥᾳδίως ἐκφλογούμενον, οὐ πάνυ τι ταχέως οὐδ' ἐναργῶς ἡμᾶς θερμαίνει τῷ γλίσχρῳ καὶ παχυμερεῖ τῆς οὐσίας». σελ. 443 «συλλογίζονται στύφειν αὐτά, καίτοι μηδ' ἐλαχίστης μετέχοντα στύψεως». σελ. 516 «ἔτι τοίνυν ἐκ τοῦ μὴ βλάπτειν μηδ' ἐξαλείφειν αὐτὸ τὰ διὰ τοῦ μέλανος ἐν τοῖς βιβλίοις γραφόμενα, καίτοι τῶν γε ἄλλων ὑγρῶν ἁπάντων ἐξαλειφόντων, κτέ.». σελ. 517 «τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ μὴ καλῶς ἐλαίῳ δεύεσθαι τὴν γῆν, καίτοι τοῖς ἄλλοις ὑγροῖς βρεχομένην». σελ. 528 «ψυχροῦ δ' ὄντος τοῦ περιέχοντος, ἀλλήλους ἂν οἱ ἄνθρωποι θερμαίνειν λέγοιντο, καίτοι γε οὐ θερμαίνοντες ἀλλ' εἴργοντες τὸ ψυχρόν». σελ. 560 «ἀλλὰ γάρ, οὐκ οἶδ' ὅπως, καίτοι φυλαττόμενος ἀντιλογίας ἅψασθαι, πρὸς τῆς ἀναισχυντίας αὐτῶν ἠναγκάσθην». σελ. 576 «ἐπεί τοι καὶ τοῖς φακοῖς, καίτοι στῦψιν ἱκανὴν ἔχουσι κατὰ τὴν γεῦσιν, ὅμως ὑπάρχει τι τοιοῦτον» καὶ «καὶ γάρ τοι καὶ ὁ τῶν πρεσβυτέρων ἀλυκτρυόνων ζωμὸς ὑπάγει τὴν γαστέρα, καίτοι τῆς σαρκὸς σταλτικῆς οὔσης». σελ. 677 «ἀλλ' οὐ τό γε γάλα, καίτοι γλυκὺ πρὸς τὴν γεῦσιν ὑπάρχον». σελ. 680 «δριμὺ προσαγορεύειν εἰθίσμεθα, καίτοι πολλῶν ὄντων κατ' εἶδος τῶν τοιούτων σωμάτων». σελ. 688 «τούτων δ' ἔτι λεπτομερέστερα, καίτοι γεώδη ταῖς συστάσεσιν ὑπάρχοντα, τίτανός τε καὶ κανθαρὶς καὶ ὁ θαλάττιος λαγωός». σελ. 696 «δάκνει δ' αὐτὰς ἤδη τὸ ἄνθος τοῦ νίτρου, δάκνει δὲ καὶ τὸ ἀφρόνιτρον, οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ τὸ νίτρον αὐτό, καίτοι γε ἧττον ἐκείνων ὑπάρχον θερμόν». σελ. 779

«οὐ μὴν ὠνόμασταί γε ὀξυήκοός τις δύναμις, ὥσπερ οὐδὲ κατὰ τὴν ὄσφρησιν ἢ τὴν γεῦσιν ἢ τὴν ἀφήν, καίτοι γε ἐν αὐτοῖς τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασιν ἀναλόγως ὑπαρχούσης». σελ. 804 «ὡς ὁ θαυμασιώτατος Πάμφιλος, καίτοι ταύτην πρώτην πόαν γράφων κτέ».Πρβ. καὶ σελ. 844.

Τόμ. ΙΒ', σελ. 18 «λεπτομερέστερον μὲν γίγνεται τῆς ὅλης κεδρέας (κεδρίας), ἧττον δὲ δριμύ, καίτοι θερμαῖνον οὐχ ἧττον». σελ. 112 «δι' αὐτὸ γάρ τοι τοῦτο, καίτοι στῦφον, ὅμως οὐ σπάσματα μόνον ἀλλὰ καὶ ῥήγματα καὶ ὀρθόπνοιαν ὠφελεῖ». σελ. 175 «μηδὲν μετὰ ταῦτα παθόντων σύμπτωμα τῶν ἑπομένων λαγωῷ τε καὶ κανθαρίσι, καίτοι τῆς δόσεως τῶν ὀλεθρίων φαρμάκων ἐλεγχθείσης». σελ. 185 «διὰ τοῦτο μὲν οὖν, καίτοι γε πολλαῖς ψάμμοις χρυσοῦ καὶ ὑάλου ψηγμάτων περιεχομένων, οὐκ ἐπὶ πάσας οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ παραγίνονται». σελ. 191 «τούτους οὖν, ὡς ἔφην, ἡ ἐκ τῆς Ἀρμενίας βῶλος ἐναργῶς ὠφέλησε, καίτοι γ' ἐν Ῥώμῃ διατρίβοντας, ἔτι τε μᾶλλον τοὺς δυσπνοοῦντας συνεχῶς». σελ. 203 «οὐ μὴν ἐγὼ εἶδον ἐκεῖνον τὸν ποταμόν, καίτοι παραπλεύσας ὅλην Λυκίαν μικρῷ πλοίῳ τῆς ἱστορίας ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῇ» σελ. 218 «— εὑρίσκουσι προσεσταλμένα, καίτοι γε γινώσκοντες ὡς εἰ βραχεῖ πλέον ἐπιθεῖεν, οὐ κατεσταλμένον ἀλλὰ καὶ καταβιβρωσκόμενον εὑρήσουσι τὸ ἕλκος». σελ. 228 «μετέχει γε μήν, καίτοι καίοντα, στύψεως» καὶ «ἧττον δ' ἐν τῷ προσφέρεσθαι ταῖς σκληραῖς σαρξὶ δάκνει τὸ μίσυ τῆς χαλκίτεως, καίτοι γε οὐχ ἧττον αὐτῆς ὂν θερμόν». σελ. 251 «ὁ γοῦν ἡμέτερος γενόμενός ποτε βασιλεὺς Ἄτταλος ἐλάττονα φαίνεται γράφων, καίτοι φιλοτιμότατα σχὼν περὶ τὴν τῶν τοιούτων πεῖραν». σελ. 357 «ταῦτα, καίτοι τῆς προκειμένης οὐκ ὄντα πραγματείας, ἔγραψα διὰ τὸ θαρρεῖν τῷ φαρμάκῳ». σελ. 396 «ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὸ πάρεργον εἰρήσθω, καίτοι γε οὐκ ὄντα πάρεργα». σελ. 443 «διὸ καὶ τὸν Ἀρχιγένη νομίζω, καίτοι σεμνότατον ὄντα, γεγραφέναι περὶ αὐτῶν ὧδέ πως αὐτοῖς ὀνόμασιν». σελ. 445 «φαίνεται δὲ καὶ ὁ Ταραντῖνος Ἡρακλείδης πολλὰ καὶ δόκιμα φάρμακα τῆς κομμωτικῆς θεωρίας γεγραφώς, καίτοι μήπω τοσαύτης τρυφῆς κατεχούσης τὰς γυναῖκας, ὅση νῦν ἐστίν». σελ. 607 «διὰ τοῦτο δὲ γράφω πολλὰ παραδείγματα τῶν τοιούτων, καίτοι γε ἐν τοῖς περὶ τῶν ἁπλῶν φαρμάκων τῆς δυνάμεως εἰρηκὼς πάντα». σελ. 821 «ὁ δ' Ἀρχιγέ-

νης ὀλίγων μνημονεύσας ἐφεξῆς αὐτῶν ἔγραψε τὴν διὰ χειρουργίας αὐτῶν θεραπείαν, καίτοι τῆς πραγματείας οὐ χειρουργικῆς ἀλλὰ τῶν περὶ τῶν κατὰ γένος φαρμάκων οὔσης;». σελ. 939 «περὶ δὲ τῶν χελιδόνων ἀμφότεροι γεγράφασιν ἀσαφῶς, καίτοι σαφῶς ἄλλων γεγραφότων, εἰ καὶ διαφωνοῦσιν ἀλλήλοις». σελ. 949 «ἰσχυρὸς δὲ οὐδενὸς ἧττόν ἐστι καὶ ὁ ἐκ τοῦ λέμματος τῶν καρύων, καίτοι γε οὐκ ὢν ἐν τῇ γεύσει στρυφνός». σελ. 971 «πλέον γὰρ αὐτὸς ἠγνόει τοῦ Ἀρχιγένους, καίτοι παρά τε τοῖς ἄλλοις παλαιοῖς εὐπορηκὼς τὴν χρῆσιν τῆς προσηγορίας κτέ.». σελ. 1002 «τί δή ποτ' οὖν ἠξίωσα δὶς γράψαι ταῦτα, καίτοι φυλαττόμενος οὕτως πράττειν;».

Τόμ. ΙΓ', σελ. 27 «τῆς μὲν γὰρ τοῦ μέλιτος δριμύτητος ἀνεχόμεθα, καίτοι καὶ αὐτῆς οὐκ οὔσης σφοδρᾶς διὰ τὴν ἄλλην αὐτοῦ χρείαν». σελ. 106 «τὸ γὰρ εἰσπνεόμενον αὐτοῖς ἔλαττόν ἐστιν ἢ κατὰ τὴν χρείαν τῆς ἀναπνοῆς, καίτοι διαστελλομένου τοῦ θώρακος ἐπὶ πλεῖστον». σελ. 272 «μηδενὸς τῶν ἄλλων ὀπῶν, καίτοι παμπόλλων ὄντων, κατὰ τὸ καλούμενον οὐδέτερον γένος ὀνομαζομένων». σελ. 463 «καὶ διὰ τοῦτο θαρραλεώτερον οἱ ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας ἀποφαίνονται, καίτοι γε ἀδιανόητα λέγοντες». σελ. 559 «ἐγὼ δὲ καὶ τὴν ἔμπροσθεν ὁμοίως ὠνόμασα, καίτοι μέλαιναν ὑπ' αὐτοῦ κεκλημένην». σελ. 599 «δόξαν δ', οὐκ οἶδ' ὅπως, τῷ κατὰ τὴν πόλιν ἡμῶν ἀρχιερεῖ τὴν θεραπείαν ἐγχειρῆσαί μοι (γρ. ἐγχειρίσαι μοι) μόνῳ τῶν μονομάχων, καίτοι νέῳ τὴν ἡλικίαν ὄντι». σελ. 642 «οὔτε γὰρ παρ' Ἀσκληπιάδῃ τῷ φαρμακίωνι τὴν γραφὴν εὗρον οὔτε παρὰ Πετρωνᾷ οὔτε παρ' Ἀνδρομάχῳ, καίτοι πάντων τῶν πρεσβυτέρων ἰατρῶν ἄριστα φάρμακα γραψάντων». σελ. 661 «ἰσχυρῶς γὰρ ξηραίνει, καίτοι μετρίως δάκνον». σελ. 711 «ἔνια δὲ ὑπὸ μόνου λιβανωτοῦ, καίτοι μὴ σαρκοῦντος ἀλλὰ διαπυΐσκοντος ἐκείνας τὰς φύσεις». σελ. 848 «ὁ δ' Ἀσκληπιάδης, καίτοι μᾶλλον τοῦ Ἀνδρομάχου τοὺς ὁρισμοὺς εἰωθὼς προστιθέναι, παρέλιπεν ἐπὶ τῶν ἐπουλωτικῶν». σελ. 876 «εἰκότως οὖν κατὰ τὸ προκείμενον φάρμακον, καίτοι σκοπὸν ἔχοντος θερμῆναί τε καὶ ξηρᾶναι καὶ διὰ τοῦτο καὶ ψύδρακας ποιεῖν, ἐμίχθη τι καὶ τῶν στυφόντων». σελ. 892 «καὶ τῶν ἐμπειρικῶν ὀνομαζομένων ἔνιοι, καίτοι ἀξιόλογοι διὰ τῶν τῆς τέχνης ἔργων ὀφθέντες, ὅμως ἀγνοεῖν φασιν ᾧτινι λογισμῷ τῶν συνθέτων φαρμάκων ἕκαστον εὕρηται». σελ. 897 «καθάπερ οὐδ' ἡ τερμινθίνη ῥητίνη, καί-

τοι πολὺ πλαστικωτέρα κατὰ δύναμιν οὖσα τοῦ κηροῦ» (Πρβ. καὶ στίχ. 5). σελ. 900 «οὕτω τοι καὶ τῇ διὰ τῶν ἁλῶν ἐμπλάστρῳ διαφορητικῇ προσέθεσάν τινες χαλκάνθου βραχύ, καίτοι καὶ τῶν ἁλῶν αὐτῶν ἐχόντων τι στυπτικόν». σελ. 901 «διὰ τοῦτο καὶ οἱ ξηραντικοὶ κυκλίσκοι, καίτοι στύφοντες ἱκανῶς, ὅμως ἁρμόττουσι τοῖς γεγυμνωμένοις νεύροις». σελ. 912 «περὶ δὲ τῆς χαλκίτεως καὶ τῆς λεπίδος οὐδὲν ἔγραψε, καίτοι καὶ τούτων δυναμένων μετὰ τῆς θαλάττης λειοῦσθαι». Πρβ. καὶ σελ. 1009, 2.

Τόμ. ΙΔ΄, σελ. 23 «ἐθαύμασα θεασάμενος μέλι παραπλήσιον ἀκριβῶς Ἀττικῷ, καίτοι τοῦ ἄλλου μέλιτος ἀκριβῶς ἐν αὐτῷ φαυλοτάτου ὄντος». σελ. 73 «ἥν περ καὶ στάχυν ὀνομάζομεν νάρδου, καίτοι ῥίζαν οὖσαν». σελ. 74 «καλουμένην ὑπὸ τῶν πολλῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἄνθος σχοίνου, καίτοι γ' ἡμῶν οὐ πάνυ τι τοῦ ἄνθους εὐπορούντων». σελ. 76 «ἐν τῇ γεύσει τε τὴν στύφουσαν ποιότητα παντάπασιν ἀμυδρὰν ἢ οὐδ' ὅλως ἔχει, καίτοι γε ἰσχυρὰν ἔχοντος τοῦ ἀκμαίου ῥήου». σελ. 79 «εὑρήσεις δὲ τὴν πεδιάδα γενναιοτέραν, καίτοι τῶν πλείστων βοτανῶν ἐν τοῖς πεδίοις ἀσθενεστέρων γεννωμένων». σελ. 588 «κρείττω γοῦν διὰ ταῦτα καὶ τῶν βαρβαρικῶν διαλέκτων ἑτέραν ἑτέρας φαμέν, οἷον τὴν Περσίδα τῆς Αἰθιοπικῆς, καίτοι μὴ σημαίνουσαν ἡμῖν». σελ. 630 «καίτοι διαβουλευομένων γε πολλῶν ἀντειπεῖν, ὅπως ἀκουσθῶσιν αὐτὸ τοῦτο μόνον».

Τόμ. ΙΕ΄, σελ. 13 «ὀλίγοι τινὲς τῶν ἀπαιδεύτων, ὅσοι τῶν μὲν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων ἀποδείξεων οὐδεμίαν ἠδυνήθησαν ἐλέγξαι, καίτοι γ' ἐπιχειρήσαντες, ἀπεπνίγοντο δὲ ὑπὸ τοῦ φθόνου κτέ.». σελ. 143 «πρὸς γὰρ αὖ τοῖς ἄλλοις, ὥσπερ τὴν καρδίαν ἀμνημόνευτον εἴασεν, οὕτω καὶ αὐτὴν τὴν κοίλην φλέβα, καίτοι τῶν γε σφαγιτίδων μνημονεύσας, εἰς ἃς αὕτη σχίζεται». σελ. 145 «ἀλλ' οὐδὲ κατὰ πολλοὺς τοῦ ἥπατος τόπους φαίνονται, καίτοι πάμπολλαι τὸν ἀριθμὸν οὖσαι». σελ. 185 «οὕτως γοῦν τινες ὀνομάζουσι τοὺς Γερμανοὺς ξανθούς, καίτοι γε οὐκ ὄντας ξανθούς, ἐὰν ἀκριβῶς τις ἐθέλῃ καλεῖν, ἀλλὰ πυρρούς». σελ. 322 «καίτοι τῶν κατὰ γαστέρα πεπονθότων καὶ τῆς διαθέσεως αὐτῶν ἐκ τῶν διαχωρημάτων γνωριζομένης, ὅμως καὶ τῶν οὔρων μνημονεύει, ὡς λεπτῶν ὄντων». σελ. 328 «τοῦτο δὲ οὐ πάντες ἰατροὶ γινώσκουσι, καίτοι σαφῶς Ἱπποκράτους καὶ τοῦτο καὶ ἄλλα πολλὰ διδάξαντος». σελ. 357 «τὸ γὰρ

ἡμέτερον σῶμα, καίτοι φανερῶς ὑπάρχον αἰσθητικόν, ὅμως οὐκ αἰσθάνεται πρὶν παθεῖν ὑπό τινος». σελ. 358 «τοῦτο δὲ οὐ πάντες εἰδέναι βούλονται, καίτοι κατὰ τόνδε τὸν λόγον εἰρηκότος τοῦ συγγραφέως». σελ. 461 «κατὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ τοῦ μελικράτου πολὺ κρεῖττόν ἐστιν ἡ πτισάνη, καίτοι τὸ εὐέκκριτον, ὅπερ ἐφεξῆς εἶπεν ὑπάρχειν αὐτῇ, παραπλησίως τῷ μελικράτῳ κεκτημένη». σελ. 472 «ξηρότερον νόσημα πολυειδῶς γνωρίζεται, καίτοι τόν γε καθόλου καὶ κοινὸν λόγον ἔχον τὸν αὐτόν». σελ. 511 «διὰ τοῦτ' ἀναβαλλόμεθα τὴν δόσιν αὐτῆς, καίτοι τοῦ σώματος ἤδη δεομένου». σελ.596 «διὰ τοῦτο καὶ τὸ πύον ἐπὶ ταῖς πεττομέναις φλεγμοναῖς γίγνεσθαί φησι, καίτοι μηδενὸς μορίου τὴν ἐκ πύου θρέψιν ἀναλαμβάνοντος». σελ. 597 «διὰ τοῦτο καὶ οὖρα τὰ ἄπεπτα πέττεσθαί φαμεν, καίτοι μὴ δυναμένου τοῦ σώματος ἐκ τῶν πεπεμμένων οὔρων τρέφεσθαι». σελ. 601 «ἀναγκαῖον γάρ ἐστι τηνικαῦτα διά τε τὴν στενοχωρίαν τοῦ διαφράγματος ἔλαττον εἰσπνεῖσθαι τὸ πνεῦμα, καίτοι διαστολὴν διαστελλομένου τοῦ θώρακος κτέ.». σελ. 633 «τό γε μὴν ὑπεροπτηθὲν εἰς πικρότητα μεταβάλλει, καθάπερ καὶ τὸ μέλι, καίτοι πάντων γλυκύτατον ὄν». σελ. 638 «τῶν δὲ κάτω ἐντέρων τὸν γλυκὺν οἶνον οὔ φησιν εἶναι βλαβερόν, καίτοι βραδυπόρου οὔσης τῆς ἀπ' αὐτοῦ φύσης καὶ χρονιζούσης περὶ ὑποχόνδριον». σελ. 649 «ζητήσαι δ' ἄν τις διὰ τί παρέλιπεν ὁ Ἱπποκράτης ἰδίᾳ περὶ τῶν τοιούτων οἴνων ἐν τῷ διηνυσμένῳ λόγῳ, καίτοι γε ἀλυποτέρων ὄντων τοῖς πυρέττουσιν ἤπερ οἱ ἄλλοι πάντες». σελ.736 «ὥσπερ οὖν ἡμεῖς, καίτοι τὸν λογισμὸν ἔχοντες ἐπιστατοῦντα ταῖς ὀρέξεσιν, — —ἠναγκάσθημεν ἐπί τι τῶν ἁλμυρῶν καὶ δριμέων ἀφικέσθαι ποτῶν». σελ. 762 «ἀλλ' ὅμως ἐγώ, καίτοι γινώσκων ταῦτα καὶ παρ' ἑτέρου μαθὼν οὐδενός, οὐκ ἔχω μαντεύεσθαι τίνα ποτὲ λέγει τὰ ἐπισπαστικὰ ῥοφήματα». σελ. 766 «οὐ φλεβοτομοῦμεν δ' ἀεί, καίτοι τῆς πληθωρικῆς συνδρομῆς γενομένης». σελ. 891 «τινὲς οὐχ ὑποσαρκίδιον ἀλλ' ἐπισαρκίδιον γράφουσιν, οὐ μὴν ἀνὰ σάρκα τε καὶ κατὰ σάρκα γεγραμμένον εὑρόν που, καίτοι καὶ τῶν νεωτέρων οὕτως ὀνομαζόντων». σελ. 903 «τὰ δ' ἄλλα παρέλιπε, καίτοι τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχοντα».

Τόμ. ΙϚ',σελ. 111 «καὶ τὴν φλεβοτομίαν ἐνίοτε, καίτοι μὴ παρούσης τῆς πληθωρικῆς συνδρομῆς, χρὴ παραλαμβάνειν». σελ. 457 «οὐκέτι πάντες γινώσκουσι, καίτοι Ἱπποκράτους σαφῶς διδάξαντος».

σελ. 510 «ἐγὼ μὲν γάρ, ὡς ἔφην, οὐκ ἤκουσα καλοῦντος οὕτως οὐδενός, καίτοι πολλῶν ἀκούσας ἰατρῶν λεγόντων δασέα βλέφαρα τὰ τραχύτητα ἔχοντά τινα μετρίως». σελ. 547 «ἀλλὰ καίτοι τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ φαινομένης ἐναργοῦς τῆς τῶν ἀσαφῶν ἀχρηστίας, ὅμως οὐκ ὀλίγοι τῶν σαφῶν συγγραμμάτων ἥδιον ὁμιλοῦσι τοῖς ἀσαφέσι». σελ. 551 «ἀλλὰ καὶ βραχυπόται πάντως εἰσὶν οἱ φρενιτικοί, καίτοι διάθεσιν ἔχοντες θερμὴν καὶ ξηράν». σελ. 582 «προσέθηκε γοῦν τῷ λόγῳ καὶ πάνυ φρενιτικαί, καίτοι δυνάμενος ἁπλῶς φρενιτικαὶ εἰπεῖν». σελ. 583 «καὶ νῦν γοῦν προειπὼν αἱ ἐκ ῥίγεος νωθρότητες ἐπήνεγκεν οὐ πάνυ παρ' ἑωυτοῖσιν, καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν οἱ ἐκ ῥίγεος νωθροὶ οὐ πάνυ παρ' ἑωυτοῖσιν». σελ. 634 «ἐκ τούτου δῆλόν ἐστιν ὅτι, τῆς διαθέσεως ἔτι μενούσης, ἀναίσθητός ἐστιν αὐτός, καίτοι γε ὀδυνηρᾶς οὔσης διαθέσεως». σελ. 666 «καὶ γὰρ ἡμεῖς ἱστορήσαμεν ἐνίοις τῶν ἡπατικῶν ἄδηκτα διαχωρήματα λεπτὰ γιγνόμενα, καίτοι δακνόντων ὡς τὸ πολὺ τῶν τοιούτων διαχωρημάτων». σελ. 678 «ἐν δὲ τῷ προρρητικῷ τούτῳ, καίτοι πολλάκις φάρυγγος μνημονεύσας ὁ γράψας τὸ βιβλίον, οὐδὲν ἡμᾶς σαφὲς οὐδὲ διηρθρωμένον ἐδίδαξε περὶ τῶν κατὰ ταῦτα παθῶν». σελ. 719 «ἐξίστασθαι δέ, ὅπερ ἐστὶ παρακόπτειν σφοδρῶς, τούτους φησί, καίτοι μηδενὸς σημείου γενομένου τῆς ἐκστάσεως». σελ. 725 «περὶ σπασμοῦ λόγον πεποίηται οὐδένα, καίτοι τραχήλου πόνον εἰρηκὼς γεγονέναι μετὰ κώματος». σελ. 748 «διττὸν γὰρ ἁμαρτάνειν τρόπον αὐτούς, ἢ τῶν αἰσθητῶν οὐκ αἰσθανομένους, καίτοι σὺν ὀδύνῃ γιγνομένων πολλάκις, ἢ τῶν μὴ αἰσθητῶν αἰσθάνεσθαι δοκοῦντας». σελ. 820 «ἀλλ' οὐκ ἐτόλμησεν ἀποφήνασθαι περὶ αὐτῶν, καίτοι γε εἰωθὼς ἐπὶ τῶν κατὰ μέρος ὡς πολλάκις καθόλου ἀποφάσεις γράφειν».

Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 25 «τέσσαρας μόνας διαφορὰς καταστάσεων γράψας, καίτοι παμπόλλων οὐσῶν». σελ. 66 «καίτοι μακρότερα γενόμενα καὶ μετὰ πυρετῶν, ὅμως εὐφόρως ἠνέχθη». σελ. 99 «τῶν προσηκόντων βοηθημάτων τῆς εὑρέσεως ἠπόρει, καίτοι δι' αὐτὸ τοῦτο χρησίμης οὔσης ἀνεγνῶσθαι τῆς γενέσεως τῶν ἐπιδημιῶν (γρ. ἐπιδημίων) νοσημάτων». σελ. 137 «μεμνῆσθαι δὲ χρὴ πάλιν ὅτι καὶ νῦν ἀποστάσεις ἐπὶ στραγγουρίαν ἔφη γεγονέναι, καίτοι κατ' ἔκρουν, οὐ κατ' ἀπόθεσιν τῶν λυπούντων χυμῶν ἀποχωρησάντων ὅλου τοῦ σώματος». σελ. 992 «οὐδὲν μὲν ἐγκαλεῖ περὶ τῆς γραφῆς, καίτοι γ'

ἀπόρου καὶ ταύτης τῆς λέξεως φαινομένης αὐτῷ». σελ. 1005 «διότι, καίτοι γ' ἀπορίας οὔσης περὶ τὴν ἐξήγησιν, ὅμως οἱ παλαιότατοι τῶν ἐξηγητῶν ἐν ταύταις ὁμολογοῦσιν».

Τόμ. ΙΖ', ϐ', σελ. 9 «ταῦτα ἠξιώσατέ με τὰ ὑπομνήμαθ' ὑμῖν ποιήσασθαι, καίτοι μὴ προῃρημένον». σελ. 26 «ἀλλ' ὅμως οἱ περὶ τὸν Σαϐῖνον ἐπὶ τῶν ἀρχομένων ἀφροδισιάζειν τὸν λόγον αὐτῷ εἶναί φασι, καίτοι μνημονεύσαντος ὀνομαστὶ τοῦ Ἱπποκράτους ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ Δαμαγόρου». σελ. 47 «ὅτι μήτε Ἱπποκράτης ἔγραψε, καίτοι δυνάμενος κτέ». σελ. 90 «σαφῆ τ' εἶναι νομίζουσι, καίτοι διαφωνοῦντες ἐν ταῖς ἐξηγήσεσιν». σελ. 169 «ὅταν ᾖ τὸ περιέχον ψυχρὸν ὡς ἐν χειμῶνι, καίτοι διὰ τῆς ἡμέρας οὐ δεόμενος τούτων». σελ. 234 «ὃ παρορῶσιν οὐχ οἱ πολλοὶ μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν ἰατρῶν οἱ πλείονες, καίτοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινόμενον» καὶ «ἐὰν γοῦν ἐθελήσῃ κάμψαι τι τῶν κώλων, αὐτίκα τοῦτο ποιεῖ, καίτοι μὴ γινῶσκον ἐκεῖνον τὸν μῦν, ὑφ' οὗ κάμπτεται». σελ. 291 «ἐπισκέψασθαι παρέλιπον οἱ ἐξηγηταί, καίτοι διαφορὰν ἐχούσας οὐ σμικράν» σελ. 357 «καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν· ἢν μὲν ὅσα δεῖ καθαίρεσθαι καθαίρηται, κτέ.». σελ. 365 «μάθοιμεν δ' ἂν τοῦτο μάλιστα παρὰ τῆς ἀθλητικῆς εὐεξίας, ἧς, καίτοι τἆλλα κεκτημένης οὐ μεμπτά, — ὅμως τοῦτό γε αὐτὸ μέγιστόν ἐστι αὐτοῖς κακόν». σελ. 393 «ὅθεν εἰκότως καὶ ἡ τοῦ νοσήματος ὅλου λύσις εἰς τὴν λδ' ἐξετάχθη, καίτοι τῶν τε πλευριτικῶν ὡς τὰ πολλὰ τὴν ιδ' ὅρον ἐχόντων τῆς κρίσεως». σελ. 406 «ἁπάσας γοῦν τὰς νόσους ὀνομάζουσι μεγάλας τε καὶ μικράς, καίτοι γε οὐκ οὔσας οὐσίας». σελ. 413 «ὥσπερ γὰρ αἱ λυχνιαῖαι φλόγες, καίτοι τροφὴν ἔχουσαι τοὔλαιον, ὅμως, ἐὰν ἀθρόως τις ἐπιχέῃ, σβέννυνται μᾶλλον ἢ τρέφονται». σελ. 470 «διακοπτομένων οὖν τῶν ὕπνων ὑπὸ τῆς ταραχῆς ἐναργῶς ἡ δυσφορία διαγινώσκεται, καίτοι τῆς ἡμέρας ὁμοίαν ἐχούσης ταραχήν». σελ. 490 «τοὺς γὰρ ἐφημέρους πυρετούς, καίτοι ταχέως παυομένους, οὐ καλοῦσιν ὀξέα νοσήματα». σελ. 511 «πλὴν ὅτι ταύτην ἑϐδομάδα συνάπτει τῇ ϐ', καίτοι τὴν δευτέραν ἀποχωρίσας τῆς α'». σελ. 531 «ὁπότ' οὖν οὐ κατέσχεν ἡ ὥρα τὸ μέγεθος τῆς αἰτίας, καίτοι βοηθὸν ἔχουσα τὴν ὑγίειαν, ἦ πού γ' ἂν ἐν τῇ νόσῳ κινήσειεν αὐτήν» καὶ «καθάπερ οὐδὲ τὸ βράγχους καὶ κορύζας τοῖς σφόδρα πρεσϐυτέροις μὴ πεπαίνεσθαι, καίτοι γε οἰκεῖα παθήματα τῆς τῶν γερόντων ἡλικίας ὄντα». σελ. 542 «καὶ δι' αὐτό γε τοὐπίπαν

ἅπαντες οἱ μύες ἐπὶ τῶν ἀποπλήκτων ἐνεργοῦσιν οἱ κινοῦντες τὸν θώρακα, καίτοι πρόσθεν ὀλιγάκις ἐνεργοῦντες ἅπαντες». σελ. 579 «διὰ τί μήτ' ἐν αὐτῷ τῷ χειμῶνι μήτ' ἐν τῷ ἦρι κατὰ τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἐπιδημεῖν φησι νοσήματα, καίτοι γε ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἐπιδημιῶν κατ' αὐτὴν τὴν βεβλαμμένην ὥραν ἐν Κρανῶνι λέγων γενέσθαι τοὺς ἄνθρακας». σελ 628 «ἀλλὰ τάς γε μὴν τῶν ὤτων ὑγρότητας ἐν παθήμασι τίθεται, καίτοι τάς γε τῆς ὑπερῴας καὶ τῆς ῥινὸς οὐ τιθέμενος». σελ. 642 «ἐπιληψίαι δέ, καίτοι κακῶς διαιτωμένοις αὐτοῖς, ὅμως οὐ γίγνονται πολλαί». σελ. 688 «ἤτοι δυσίατος ἢ παντάπασιν ἀνίατός ἐστι, καίτοι διὰ παντὸς ἐπικείμενον αὐτῷ φάρμακον ἔχειν δυνάμενος». σελ. 792 «οὐ μὴν σαφῶς γέ τι λέλεκται, καίτοι δοκοῦν εἶναι σαφὲς τοῖς ἀμελέστερον ἀκούουσι». σελ. 810 «οὕτω δὲ καὶ τῶν ἑρπήτων τοῖς ἀναβιβρωσκομένοις, καίτοι ὑπὸ χολώδους καὶ θερμοῦ χυμοῦ γιγνομένοις». σελ. 824 «ἔνιοι δὲ ἐπὶ μόνων ἐκείνων, αἷς ἕπεται πάθος, ὃ προσαγορεύουσιν ὑστερικὴν πνῖγα, καίτοι γε οὐ πνῖγα κατ' ἀλήθειαν οὖσαν ἀλλ' ἄπνοιαν» σελ. 874 «καλῶς δ' εἶπεν ὑποχόνδρια μετέωρα, καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν ἐμπεφυσημένα καὶ φυσώδη». Πρβ. καὶ σελ. 134.

Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 41 «ἐν ᾧ μηδὲν ὅλως ἐνοχλοῦνται, καίτοι τῆς φυσικῆς ἀσθενείας διὰ παντὸς ὑπαρχούσης αὐτῇ». σελ. 98 «ἐν σχήματι λέξεως τὸ διηνεκὲς ἐνδεικνύμενον, καίτοι γε οὐκ ἀποβαινόντων ἀεὶ τῶν πραγμάτων ὡσαύτως». σελ. 166 «σῴζονται γοῦν ἔνιοι καὶ τῶν ὑδερικῶν, καίτοι τῆς τοιαύτης χώρας αὐτοῖς ὕδατος ἐμπλησθείσης». σελ. 247 «εὐδοκιμοῦσι παρὰ τοῖς πολλοῖς οἱ τολμηρότατοι, καθάπερ ὁ Θέσσαλος, ὧν (Helm. δι' ὧν) ἔγραψε λοιδορηθεὶς Ἱπποκράτει, καίτοι βιβλίον ἓν συνθείς, ἐν ᾧ, καθάπερ οἴεται, τοὺς ἀφορισμοὺς ἐξελέγχει». σελ. 269 «καίτοι θεασαμένου καὶ δείξαντος αὐτὰς τοῦ Θεσσάλου τῷ λαμπροτάτῳ χορῷ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἰατρῶν, ὅμως οὐδεὶς οὐδενὶ συνεφώνησε». σελ 309 «καίτοι δυνάμενός τι λέγειν, οὐκ ἐθέλω εἰπεῖν» (Πρβ. καὶ στίχ. 4). σελ. 387 «ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ μασχάλῃ, καίτοι γε ὑποκειμένων νεύρων μεγίστων καὶ σὺν αὐτοῖς ἀρτηρίας καὶ φλεβὸς εὐρυτάτης, ὅμως ἐκέλευσε καίειν τὸ δέρμα» σελ. 414 «τροπικοῖς ὀνόμασι καὶ γλωσσηματικοῖς εἴωθεν ὁ Ἱπποκράτης ἐννοιῶν (Λοβ. ἐνίοτε) χρῆσθαι, καίτοι πολιτικὴν ἑρμηνεύων ἑρμηνείαν». σελ.446 «ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι μύες

οἱ καθ' ὅλον τὸ σῶμα, καίτοι τούτων ὄντες ἀκυρότεροι». σελ. 631 «ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν μυῶν οὐδὲν ἐκφύεσθαι τοῦ μηροῦ, καίτοι πολλῶν ὄντων». σελ. 654 «διὰ τί δὲ ταῦτα πέπαυται, καίτοι κατὰ τὴν αὐτὴν χώραν μενούσης τῆς κεφαλῆς τοῦ μηροῦ καὶ θλιβούσης τε καὶ τεινούσης ὁμοίως τὰ νεῦρα, διδάξει τε κτέ.». σελ. 695 «καλεῖ γὰρ οὕτως αὐτὸς ἐν τῷ περὶ ἑλκῶν αὐτά, καίτοι παρηγορικὰ τῶν φλεγμαινόντων ὄντα». σελ. 708 «νῦν γοῦν τὴν κνήμην ἐν τῇ πρὸς τῶν σφυρῶν διαρθρώσει φησὶν ἐξίσχειν ἐνίοτε, ποτὲ μὲν ἔξω τῆς διαρθρώσεως, ποτὲ δ' εἴσω, καίτοι κατὰ τὴν ἑξῆς ῥῆσιν οὐ τὴν κνήμην ἀλλὰ τὸν μηρὸν ἐξίσχειν λέγων εἰκότως». Πρβ. καὶ σελ. 139.

Τόμ. ΙΗ',β', σελ. 1 «ἐδέησε δ' αὐτῷ τοῦ προοιμίου κατὰ τοῦτο τὸ σύγγραμμα, καίτοι γε οὐ πάνυ τι προοιμίοις χρωμένῳ». σελ. 12 «ὁ δὲ κἀνταῦθα τὸ δοκέει μοι προσέθηκε, καίτοι μέλλων ἀποδείξεις γράφειν τῆς ἀποφάσεως». σελ. 14 «οὐ μὴν ὀνομάζουσί γε προδόξασιν οἱ Ἕλληνες, ὥσπερ οὐδ' οἱ περὶ τὸν Ἡρόφιλον αὐτοί, καίτοι πλεῖστα βαρβαρίζοντες». σελ. 15 «ἐσκώπτετο συνεχῶς ὑπὸ τοῦ παρὰ τῷ Πλάτωνι Σωκράτους, καίτοι γε τἆλλα ἐπαινούμενος». σελ. 21 «ἐν μέντοι τῷ προγνωστικῷ τῷδε παρέλιπε, καίτοι ταύτης τῆς θεωρίας ὄντα». σελ. 172 «τὸν δ' ἕτερον, οὐ κἂν τοῖς ἀφορισμοῖς ἐμνημόνευσε, παραλελεῖφθαι, καίτοι μεγίστην ἔχοντα δύναμιν». σελ. 204 «οἱ μὲν οὖν δάκτυλοι, καίτοι καταψυχόμενοι τοὐπίπαν ἐπὶ τῶν χρονίως νοσούντων, ὅμως ἐν πᾶσι τοῖς ἑκτικοῖς πυρετοῖς θερμοὶ διαμένουσιν» σελ. 305 «ὁπόση δ' ἐστὶ καὶ τούτων αὐτῶν ἡ χρεία, καίτοι δοκούντων ἐν τοῖς καθόλου περιέχεσθαι, λεχθήσεται κατὰ τὰ τῶν ἐπιδημιῶν ὑπομνήματα». σελ 469 «καὶ θαυμάζω πῶς οὐκ ἀρκεῖται ταύτῃ μόνῃ, καίτοι γιγνώσκων τε καὶ χρώμενος ἐπὶ τῶν τοιούτων αὐτῇ». σελ. 504 «ἀλλὰ καίτοι τούτων ἀσφαλῶς παρασκευαζομένων τοῖς ἰατροῖς, ὅμως ἡ κατὰ τὰς διαρθρώσεις κίνησις οὐ κωλύεται». σελ. 653 «τοῖς τοῦτον τὸν τρόπον ἐξηγουμένοις ἐναντιοῦσθαι δοκεῖ τὸ παραλελεῖφθαι τὴν ὄσφρησιν τοῦ ἰατροῦ, καίτοι χρωμένου αὐτοῦ πρὸς πολλά». σελ. 717 «ἀναμνησθῶμεν δὲ καὶ ὅτι τὰς χεῖρας ὁμοίας εἶπε, καίτοι ἀπαραλλάκτους οὔσας τῷ εἴδει». σελ. 730 «ἐπὶ μέντοι τῶν πλείστων οὐδὲ καλῶς νοήσαντες ἐτόλμησαν μεταγράψαι, διὰ τοῦτο νῦν αὐτῶν ἐμνημόνευσα, καίτοι μυρία τῶν ἔμπροσθεν ἄχρι τοῦ δεῦρο μεταγεγραφότων οὐ μνημονεύσας». σελ. 915 «ὁ δὲ Ἱπποκράτης οὐκ ἐμνη-

μόνευσεν ὅλως ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ φαρμάκου, καίτοι μνημονεύσας ἐνίων παθῶν». Πρβ. καὶ σελ. 340 καὶ σελ. 1088, 8.

Τόμ. ΙΘ΄, σελ. 3 «πλὴν οὐκ ἐδεῖτο λιπαρῶς βοηθῆσαι αὐτῷ, καίτοι φοβερώτατος ἔμπροσθεν ὤν». σελ. 13 «βάσκανος δὲ καὶ φιλόνικος ἱκανῶς ἦν ὁ ἀνὴρ οὗτος, καίτοι πλείω γεγονὼς ἐτῶν ο΄». σελ. 60 «ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὸ πάρεργον εἰρήσθω, καίτοι οὐκ ὄντα πάρεργα».

ΚΕΦ. ΙΖ΄.

Ἀνδρίον - ἀνδρεῖον καὶ ἀνδρίοις - ἀνδρείοις.

Παρὰ τῷ Προκοπίῳ Τόμ. Β΄, σελ. 409, 1 Βόνν. ἀπαντᾷ «ἔτι μᾶλλον ἠρέθιζέ τε καὶ λόγων ἐνέδραις τὸν ἄνθρωπον καταλαβὼν ἐκάκιζεν, οὔτε νύκτα οὔτε ἡμέραν τινὰ ἀνιείς, ἀνδρεῖόν τε καὶ ἀνδρόγυνον ἀπὸ καιροῦ γεγονότα ὠνείδιζεν» καὶ Τόμ. Γ΄, σελ. 59, 25 «τέως μὲν οὖν ἄωρος οὖσα ἡ Θεοδώρα ἐς κοίτην ἀνδρὶ ξυνιέναι οὐδαμῇ εἶχεν οὐδὲ οἷα γυνὴ μίγνυσθαι· ἡ δὲ τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρείοις τινὰ μισητίαν ἀνεμίσγετο (γρ. ἐμίσγετο), καὶ ταῦτα δούλοις, ὅσοι τοῖς κεκτημένοις ἑπόμενοι ἐς τὸ θέατρον πάρεργον τῆς οὔσης αὐτοῖς εὐκαιρίας τὸν ὄλεθρον τοῦτον εἰργάζοντο».

Γελοιότατα μὲν συνάπτονται τὰ ἐναντίαν ἔννοιαν ἐμφαίνοντα ὀνόματα ἀνδρεῖον καὶ ἀνδρόγυνον, τουτέστιν ἀνδρεῖον καὶ γύννιν ἤτοι θηλυδρίαν, γελοιότατα δὲ λέγεται «τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρείοις—— καὶ ταῦτα δούλοις». Ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ φέρεται καὶ γραφὴ ἄνανδρον, ἣν ὑπέλαβέ τις πρόσφορον πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ κακῶς ἔχοντος. Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι τοῦ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἀνήρ παρηγμένου ὑποκοριστικοῦ χρῆσιν ὁ Προκόπιος ποιησάμενος εἶπεν «ἀνδρίον τε καὶ ἀνδρόγυνον ἀπὸ καιροῦ γεγονότα» καὶ «τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρίοις».

Ὀλίγα δὲ μαρτύρια τοῦ ὑποκοριστικοῦ ἀνδρίον ἔχομεν· ἓν μὲν ἐκ τοῦ Θεοκρίτου, ἓν δ' ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἓν δ' ἐκ τοῦ Εὐπόλιδος. Ἐλέχθη δ' ὑπὸ μὲν τοῦ Θεοκρίτου Εἰδυλλ. Ε΄, 40 «ὢ φθονερὸν τὺ καὶ ἀπρεπὲς ἀνδρίον αὔτως» (Σχολ. «Ἀνδρίον: ἀνδρά-

ριον ὑποκοριστικῶς, ἀνθρωπάριον δυσγενὲς καὶ ἀνελεύθερον»). ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀριστοφάνους Εἰρ. 50 «ἐγὼ δὲ τὸν λόγον γε τοῖσι παιδίοις καὶ τοῖσιν ἀνδρίοισι καὶ τοῖς ἀνδράσι καὶ τοῖς ὑπερτάτοισιν ἀνδράσιν φράσω»· τὸ δὲ χωρίον τοῦ Εὐπόλιδος μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1680, 27 λέγοντος «Ἀττικοὶ δὲ ἅπαντες τὸ ἴσθι καὶ ἐπὶ τοῦ ὕπαρχε τάττουσιν. Εὔπολις· μὴ τρηχὺς ἴσθι· καί· ὦ δαιμόνι' ἀνδρῶν, μὴ φθονερὸν ἴσθ' ἀνδρίον», ἤγουν μὴ φθονερὸς ἔσο ἄνθρωπος. Καὶ ὅρα τὸ ἀνδρίον ὑποκοριστικῶς γενόμενον ἐκ τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὸ χρυσός χρυσίον καὶ χαλκός χαλκίον παρὰ τῷ κωμικῷ καὶ φανός φανίον· κοινότερον δὲ τοῦ ἀνδρίον τὸ ἀνδράριον». Περὶ τῆς Ἰωνικῆς ἐκφορᾶς τρηχύς ἴδε Κόκκιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἀττικ. Κωμικῶν Τόμ. Α', σελ. 343).

Ὁμοίως τῷ ἀνήρ-ἀνδρίον-ἀνδράριον εἶνε ἐσχηματισμένα τὸ παῖς-παιδίον-παιδάριον καὶ πῶλος-πωλίον-πωλάριον καὶ βῶλος-βωλίον-βωλάριον καὶ μόσχος-μοσχίον-μοσχάριον καὶ οὖς-ὠτίον-ὠτάριον καὶ κλών-κλωνίον-κλωνάριον καὶ δέλτος-δελτίον-δελτάριον καὶ σμίλη-σμιλίον-σμιλάριον καὶ χάρτης-χαρτίον-χαρτάριον, κτλ. Πρβ. καὶ ἄνθρωπος-ἀνθρώπιον-ἀνθρωπάριον καὶ λέβης-λεβήτιον-λεβητάριον· ἔτι δὲ γυνή-γύναιον-γυναικάριον. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1686, 52 «Ἀθήναιος δὲ ὁ ταῦτα παραδοὺς καὶ φάριον οἶδε διὰ τεσσάρων, ἤγουν τετρασυλλάβως, ὡς καὶ σταμνάριον καὶ σταμνίον, ἐξ οὗ καὶ Ζεὺς παρὰ τῷ κωμικῷ στάμνιος, παίζοντι τὰ συνήθη, ἔνθα σταμνίου Διὸς υἱὸν λέγει τὸν Διόνυσον». Παρατηρητέον ἐν παρόδῳ ὅτι Ζεὺς στάμνιος μνημονεύεται καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 353,25 Διδ. «ὅτι δὲ ἀπὸ τῆς στάμνου ἢ τοῦ στάμνου καὶ Ζεὺς λέγεται στάμνιος δηλώσει που καὶ ὁ κωμικός», ἀλλ' ὀρθῶς λέγεται σελ. 275, 6 «υἱὸς Σταμνίου: Δέον εἰπεῖν υἱὸς Διός, Σταμνίου εἶπε παρ' ὑπόνοιαν, ἐπειδὴ ὁ οἶνος ἐν σταμνίῳ βάλλεται. Ὁ δὲ Διόνυσος εἰς τὸν οἶνον ἀλληγορεῖται —— Ἄλλως. Ἔπαιξεν, ἐπεὶ ὁ κέραμος ἐν ἑαυτῷ βαστάζει τὸν οἶνον, ὥσπερ παῖδα, καὶ τρέφει».

Ὡς δὲ λέγεται φθονερὸν ἀνδρίον, οὕτω καὶ πονηρὸν ἀνθρώπιον καὶ μιαρὸν ἀνθρώπιον καὶ πονηρὰ ἢ μοχθηρὰ ἀνθρώ-

πια. Θεμίστ. Λόγ. σελ. 320,5 Δινδ. «ὅτι πονηρὸν ἀνθρώπιον ἦν». Λουκιαν. Τίμ. 53 «ἓν δὲ μιαρὸν ἀνθρώπιον μὴ ἐπιτρίψας» καὶ Κατάπλ. 12 «ὦ μιαρὸν ἀνθρώπιον, πληγάς μοι πολλάκις οὐδὲν ἀδικοῦντι ἐνέτεινας». Ξενοφ. Ἀπομν. Β΄, γ΄, 16 «τὰ μὲν γὰρ πονηρὰ ἀνθρώπια οὐκ ἂν ἄλλως μᾶλλον ἕλοις ἢ εἰ δοίης τι» καὶ Κύρ. Παιδ. Ε΄, α΄, 14 «τὰ μοχθηρὰ ἀνθρώπια πασῶν, οἶμαι, τῶν ἐπιθυμιῶν ἀκρατῆ ἐστι» (Ἴδ. Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀριστοφάνους Εἰρήνης σελ. 163). Παρατηρητέον δ᾽ ὅτι εἶνε ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους εἰρημένον ἐν μὲν τοῖς Ἀχαρνεῦσι στίχ. 517 «ἀλλ᾽ ἀνδράρια μοχθηρά, παρακεκομμένα, ἄτιμα καὶ παράσημα καὶ παράξενα», ἐν δὲ τῷ Πλούτῳ στίχ. 415 «ὦ θερμὸν ἔργον κἀνόσιον καὶ παράνομον τολμῶντε δρᾶν ἀνθρωπαρίω κακοδαίμονε, ποῖ ποῖ, τί φεύγετ᾽; οὐ μενεῖτον;».

Διὰ τῶν ὑποκοριστικῶν καταλήξεων, πολλῶν οὐσῶν, δηλοῦται ἡ ἔννοια τοῦ μικρός-μικρά-μικρόν. Γίνεται δ᾽ ὁ ὑποκορισμὸς καὶ χάριν κολακείας ἢ θωπείας, οἷον πατρίδιον, παππίδιον, ἀπφίδιον, μαννάριον, ὃ ὁ Κόβητος μετέβαλεν εἰς τὸ μαμμάριον, ἀδελφίδιον, δεσποτίσκος (Εὐρ. Κύκλ. 267 «ὦ κάλλιστον ὦ Κυκλώπιον, ὦ δεσποτίσκε;»), κτλ. καὶ Δημίδιον (Ἀριστοφ. Ἱππ. 726 «ἔξελθε δῆτ᾽, ὦ Δημίδιον, ὦ φίλτατον, ἔξελθ᾽, ἵν᾽ εἰδῇς οἷα περιϋβρίζομαι») Εὐριπίδιον, Σωκρατίδιον, Φειδιππίδιον, Πολυδεύκιον (Λουκιαν. Νεκρ. Διαλ. Α΄, 3 «τοῖς πλουσίοις δ᾽, ὦ φίλτατον Πολυδεύκιον, ἀπάγγελλε ταῦτα παρ᾽ ἡμῶν»), κτλ. Πολλάκις δὲ ὁ ὑποκορισμὸς εἶνε δηλωτικὸς χλευασμοῦ ἢ ἐξευτελισμοῦ ἢ καταφρονήσεως, οἷον ἑταιρίδιον, πορνίδιον, ῥηματίσκιον, μυθάριον, κυθρίδιον (Κλήμ. Ἀλεξ. Τόμ. Α΄, σελ. 215, 5 Δινδ), κτλ. Ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐρρήθη σελ. 314, 261 «ἐπειδὴ δ᾽ οὖν ἐνεγράφης, εὐθέως τὸ κάλλιστον ἐξελέξω τῶν ἔργων, γραμματεύειν καὶ ὑπηρετεῖν τοῖς ἀρχιδίοις» καὶ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ περὶ Παρασ. 42 «ἀλλ᾽ ἐντειχίδιοι ἐκάθηντο παρ᾽ αὐτοῖς ἤδη πολιορκούμενοι, γνωμίδια καὶ προβουλευμάτια συντιθέντες» καὶ ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως Τόμ. Β΄, σελ. 18, 22 «ζητήσεις ἐριστικὰς ἐκπορίζοντες λεξειδίων (λεξιδίων) θηράτορες (θηρητῆρες), ζηλωταὶ τεχνυδρίων, ἐριδαντέες καὶ ἱμαντελικτέες» (περὶ οὗ ἴδε Κόβητον ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 207 κέ.) καὶ σελ. 41, 1 «οὐχὶ συνθεῖναι τὰ λεξείδια (λεξίδια) καθ-

άπερ τὰ κόσμια», ἐν δὲ τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 347, ς′ φέρεται «λέγεται δὲ καὶ Μενάνδρῳ τῶν συνήθων τις εἰπεῖν· ἐγγὺς οὖν, Μένανδρε, τὰ Διονύσια, καὶ σὺ τὴν κωμῳδίαν οὐ πεποίηκας; τὸν δ' ἀποκρίνασθαι· νὴ τοὺς θεοὺς ἔγωγε πεποίηκα τὴν κωμῳδίαν· ᾠκονόμηται γὰρ ἡ διάθεσις, δεῖ δ' αὐτῇ τὰ στιχίδια ἐπᾶσαι». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1875, σελ. 339 «Themist. p. 307 — μηκέτι θαυμάζειν τε καὶ πιστεύειν ὡς ἄρα ὁ ΔΙΟΣ Ἑρμῆς καταλιπὼν τὸν Δία τε καὶ τὸν οὐρανὸν σαρκία μικρὰ περιθέμενος ἐν τῇ πόλει ἡμῖν περινοστεῖ, legendum; ὁ ΛΟΓΙΟΣ Ἑρμῆς —— Stoico et Cynico fastidio in tali re σαρκία nominari solent, ut σωμάτιον et ψυχάριον et quidquid habent isti despicatui. Itaque emendandum pag. 232. — ὅπως ἄν τις χαμαὶ βαδίζων καὶ CΑΡΚΙΑ ἠμφιεσμένος κτέ. pro σάρκα. Emendate scriptum est in Synesii *Dione* pag. 23 Reisk. ἀπαθεῖς εἶναι ποιούμενοι, θεοὶ σαρκία περικείμενοι, nisi quod pro ποιούμενοι corrigendum προσποιούμενοι» καὶ ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα Παρατηρήσεσι σελ. 59 «Pag. 424. πότερον οἴεσθε δεῖν περὶ βοϊδίων καὶ προβάτων ἁρπαγῆς ἄσπειστον πόλεμον φυλάττειν; Scribendum προβατίων. Contemptim enim loquitur *ob raptas buculas et oviculas*. Natura ipsa docet in tali re τὰ ὑποκοριστικὰ geminare, ut παιδάρια καὶ γύναια, non γυναῖκες. Sensit Reiskius qui προβατιδίων coniecit, sed usitata forma est προβάτιον, ut in *Vesp*. 955. οἷός τε πολλοῖς προβατίοις ἐφεστάναι. et alibi passim». Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ναβήρου γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ. 244 «Lepidum est quod legitur (Alciphr.) 1. 33. 3. de meretricula, quae φανερῶς ποιήματα ᾖδεν εἰς τὸν οὐκέθ' ἡμῖν προσέχοντα ἐραστήν. Sapphus fuerunt ποιήματα, at illa ποιημάτια cantabat, nam sic deminutiva vocabula usurpantur ad contemptum significandum, veluti apud Isocratem c. Sophist. 4: λέγουσι μὲν ὡς οὐδὲν δέονται χρημάτων, ἀργυρίδιον καὶ χρυσίδιον τὸν πλοῦτον ἀποκαλοῦντες. Amat Alciphron eiusmodi vocabula; sic habemus 1. 36. 2: κτημάτιον, μισθωμάτιον et θεραπαινίδιον, quocirca reponam itidem 1. 37. 2: γραμματίδια μὲν οὖν καὶ θεραπαινιδίων διαδρομαί pro θεραπαινίδων —— Quod legitur apud Dionysium Halicarnassen-

sem VII. 69: ἀνὴρ Ῥωμαῖος οὐκ ἀφανὴς θεράποντα ἴδιον ἐπὶ τιμωρίᾳ θανάτου παραδιδοὺς τοῖς ὁμοδούλοις ἄγειν, quia prorsus otiosum est adiectivum ἴδιον, conicio veram Dionysii manum esse θεραποντίδιον vel, si id forte mavis, θεραπόντιον, quo modo Romani *servulum* appellant». Πολλὰ τοιαῦτα ὑποκοριστικὰ ἀπαντῶσιν ἐν ταῖς Διατριβαῖς τοῦ Ἐπικτήτου, οἷον σαρκίδιον, ἀγρίδιον, λογάριον, δειπνάριον, ἀξιωμάτιον, ζητημάτιον, γυμνασίδιον, σοφισμάτιον, δουλάριον, δοξάριον, ψυχάριον, κτλ. Ὁ Κοραῆς σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν σελ. 336 «περὶ ἀγριδίου πραγμάτιον ἔχων: Ὑποκοριστικῶς, ἀντὶ τοῦ, περὶ ἀγροῦ πρᾶγμα ἔχων, κατ' ἔθος στωικὸν τοῦ ἐκφαυλίζειν πάντα τὰ ἐκτὸς καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν».

Ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς γλώσσης μνημονεύομεν τὸ γνωστότατον *Graeculus*. Ἄξια δὲ παραθέσεως νομίζομεν τὰ παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ κείμενα βιβλ. Μϛʹ, 18 «ταῦθ' οὕτως, ὦ Κικέρων ἢ Κικέρουλε ἢ Κικεράκιε ἢ Κικερίσκε ἢ Γραίκουλε ἢ ὅ,τι ποτὲ καὶ χαίρεις ὀνομαζόμενος». Ἔγραψε δὲ Κικερίσκε ἀντὶ τοῦ Κικέριθε ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1882, σελ. 204.

Εἴπομεν ἐν τοῖς ἄνω ὅτι μετέβαλεν ὁ Κόβητος τὸ μαννάριον εἰς τὸ μαμμάριον. Ἐν τοῖς Ἑταιρικοῖς Διαλόγοις τοῦ Λουκιανοῦ ϛʹ, 1 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «ναί, μαννάριον· ἐχέτω δὲ καὶ ψήφους τινὰς πυραυγεῖς». Ἀποφαίνεται δ' ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 204 «In Dialogo 6. § 1. μαννάριον in μαμμάριον corrigatur (Sic et Dial. 7. § 4)». Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Κοβήτου ἐγκρίνας ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λουκιανοῦ Τόμ. Γʹ, σελ. 139 ἔγραψε σελ. ζʹ «LXVII, 6, 1. et 7, 4. μαμμάριον Cobetus p. 204. Legebatur μαννάριον, quod librarius posuit medii aevi Graecitati adsuetus. Nam Graeci recentiores matrem μάνναν dicunt: v. Coraës ad Heliodor. vol. 2. p. 233».

ΚΕΦ. ΙΗ'.

Μισητίαν - ἐμίσγετο - μισητίΑΝ - ΑΝεμίσγετο.

Ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Προκοπίου, ἃ ὑπολαμβάνονται ὑπό τινων οὐχὶ γνήσιον τοῦ Προκοπίου σύγγραμμα, φέρεται (Προκοπ. Τόμ. Γ', σελ. 59, 22) «τέως μὲν οὖν ἄωρος οὖσα ἡ Θεοδώρα ἐς κοίτην ἀνδρὶ ξυνιέναι οὐδαμῇ εἶχεν οἷα γυνὴ μίγνυσθαι· ἡ δὲ τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρείοις (γρ. ἀνδρίοις) τινὰ μισητίΑΝ ἈΝεμίσγετο, καὶ ταῦτα δούλοις κτέ.».

Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶνε οὐχὶ περὶ ἀναμίξεως ἀλλὰ περὶ μίξεως, ἐξαλείφοντες τὴν ἐκ διττογραφίας προσφῦσαν τῷ ῥήματι πρόθεσιν ἀναγινώσκομεν «ἡ δὲ τοῖς κακοδαιμονοῦσιν ἀνδρίοις τινὰ μισητίαν ἐμίσγετο». Κακῶς δ' εἶνε γεγραμμένον καὶ παρὰ τῷ Παλαιφάτῳ Β' (Μυθογρ. Οὐεστερμ. σελ. 271, 15) «ταῦρος δὲ οὐ δοκεῖ μοι βοΐ ξυλίνῃ ἈΝαμιχθῆναι», ἀνθ' οὗ ἀναγνωστέον «ταῦρος δὲ οὐ δοκεῖ μοι βοΐ ξυλίνῃ ἌΝ μιχθῆναι». Διάφορον προφανῶς ὑπάρχει τὸ παρὰ Ξενοφῶντι τῷ Ἐφεσίῳ ἁπάντων Α', 9 «καὶ συμφύντες ἀλλήλοις ἀναμιγῶμεν». Ὡς δ' ἀνεγνώσθη κακῶς ἀναμιχθῆναι ἀντὶ τοῦ ἂν μιχθῆναι, οὕτω καὶ ἀνατρέψαντος ἀντὶ τοῦ ἂν τρέψαντος, καθὰ παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1877, σελ. 134 λέγοντος «Liban. I. 616. 12. ἡ τελευτὴ τοῦ ταῦτα (ἂν) ανατρέψαντος εἰς τοὺς πολεμίους. Reiske ἄν de suo addidit. Melius erat unam literulam delere et sic scribere: τοῦ ταῦτ' ἌΝ Τρέψαντος». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ Κρίτωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 53, Γ' φέρεται διττὴ γραφὴ «οὐκ οἴει ἄσχημον ἂν φανεῖσθαι τὸ τοῦ Σωκράτους πρᾶγμα;» καὶ «οὐκ οἴει ἄσχημον φανεῖσθαι». Καὶ ὁ μὲν Ἱρσχίγιος ἀνέγνω «ἄσχημον ἈΝΑφανεῖσθαι», ὁ δὲ Σχάνζιος ἐγκρίνας τὴν γραφὴν «ἄσχημον ἂν φανεῖσθαι» ἐσημειώσατο Τόμ. Α', σελ. 83 «ἂν φανεῖσθαι BCD: φανεῖσθαι E Eusebius, probavit Baiter, ἀναφανεῖσθαι Hirschig». Τὸ ἂν φανεῖσθαι εἶνε σόλοικον· συμφωνοῦμεν δὲ τῷ Κοβήτῳ λέγοντι ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 248 «Quid scripsit Plato in *Critone* pro: οὐκ οἴει ἄσχημον ἌΝ φανεῖσθαι τὸ πρᾶγμα? Nempe quod est in aliis libris ἄσχημον φανεῖσθαι. Ἀναφαίνεσθαι enim, de quo quis forte cogitaverit, in

hunc locum non quadrat». Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι ὁ Σχάνζιος ἐν νεωτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ Κρίτωνος (Plat Crit. in Schol. usum) σελ. 18 ἀποδεξάμενος τὴν γραφὴν «οὐκ οἴει ἄσχημον φανεῖσθαι» γράφει «φανεῖσθαι T, Eusebius, cf. Cobet Mnemos.[2] II 246: ἂν φανεῖσθαι B, ἀναφανεῖσθαι Burges, ὂν φανεῖσθαι G. H. Müller Fleckeis. Jahrb. CXXXII (1886) 92». Πρβ. καὶ Saml. ausgew. Dial. Plat. Μέρ. Β', σελ. 64 «ἄσχημον. In B folgt ἂν auf ἄσχημον. Allein ἂν mit dem Futurum ist in der klassischen Zeit unmöglich Die wenigen dagegen sprechenden Stellen, welche bei Plato vorkommen, sind zu verbessern. Da in T ἂν fehlt, so ist für die Quelle von B und T das ἂν nicht sicher und wahrscheinlich in B aus der vorhergehenden Silbe ον entstanden».

Τοῦ ὀνόματος μισητία ποιεῖται χρῆσιν ὁ Προκόπιος καὶ ἐν ἄλλοις τόποις Τόμ. Γ', σελ. 61,11 «ξυνεδυάζετο μὲν τούτων ἑκάστῳ, κόρον δὲ οὐδὲ ὣς ταύτης μὲν τῆς μισητίας ἐλάμβανε» καὶ σελ. 199 15 «ὅμιλος ἦν ἐπὶ Βυζαντίου γυναίων ἐν μαστροπείῳ λελαγνευμένων οὐχ ἑκούσιον ἀλλὰ βιαίαν τινὰ μισητίαν». Δεινὴν καταδρομὴν τῆς Θεοδώρας ποιεῖται ὁ Προκόπιος ἄλλα τε πολλὰ περὶ αὐτῆς διηγούμενος καὶ δὴ καὶ τάδε σελ. 62, 13 «ἦν γὰρ οὐκ ἀναίσχυντος μόνον ἀλλὰ καὶ ἀναισχυντοποιὸς πάντων μάλιστα. Πολλάκις δὲ καὶ ἀποδυσαμένη ξὺν τοῖς μίμοις ἐν μέσῳ εἱστήκει λορδουμένη τε καὶ τὰ ὀπίσω ἀποκοντῶσα τοῖς τε διάπειραν αὐτῇ ἔχουσι καὶ τοῖς οὔπω πεπλησιακόσι τὰ ἐκ παλαίστρας τῆς αὐτῇ εἰωθυίας βρενθυομένη. Οὕτω δὲ ἀκολάστως εἰς τὸ σῶμα τὸ αὑτῆς ὕβριζεν, ὥστε τὴν αἰδῶ οὐκ ἐν τῇ τῆς φύσεως χώρᾳ κατὰ ταὐτὰ ταῖς ἄλλαις γυναιξὶν ἀλλὰ ἐν τῷ προσώπῳ ἔχειν ἐδόκει. Οἱ μὲν οὖν αὐτῇ πλησιάζοντες ἔνδηλοι εὐθὺς ἀπ' αὐτοῦ ἦσαν, ὅτι δὴ οὐ κατὰ νόμον τῆς φύσεως τὰς μίξεις ποιοῦνται». Πρβ. καὶ σελ. 63, 10 «διὸ δὴ αὐτῇ ἀπορεῖσθαι τῶν ἀναγκαίων ξυνέπεσεν, ἅπερ τὸ λοιπὸν ἐπορίζετο τὴν ἐς σῶμα παρανομίαν, ἥπερ εἴθιστο, ἐργαζομένη». Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ παρὰ τῷ Σουίδᾳ σελ. 668 Βεκκ. φέρεται «καὶ τὰ ὀπίσω ἀποκοντῶσα· οἷον κεκαμμένη». Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ῥῆμα εἶνε ἀποκοντοῦν, οὐχὶ ἀποκοντᾶν, γραπτέον «καὶ τὰ ὀπίσω ἀποκοντοῦσα». Πρβ. καὶ Τούπιον ἐν *Emendat.* Τόμ. Α', σελ. 390.

Τὸ ὄνομα μισητία ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Ὄρν. 1618 «ἐάν τις ἀνθρώπων ἱερεῖόν τῳ θεῶν εὐξάμενος εἶτα διασοφίζηται λέγων, μενετοὶ θεοί, καὶ μἀποδιδῷ μισητίᾳ, ἀναπράξομεν καὶ ταῦτα» καὶ Πλ. 990 «καὶ ταῦτα τοίνυν οὐχ ἕνεκεν μισητίας αἰτεῖν μ' ἔφασκεν». Λέγεται δ' ἐν τοῖς Σχολίοις σελ. 245,48 Διδ. «μισητίαν δὲ οἱ μὲν περὶ Ἀριστοφάνη τὴν εἰς τὰ ἀφροδίσια ἀκρασίαν· καὶ τὸ περὶ σφυρὸν παχεῖα μισητὴ γυνὴ οὕτως ἐξηγοῦνται. Μήποτε μέντοι γενικώτερόν ἐστιν ἀπληστία, ὃ καὶ νῦν ἐμφαίνεται» καὶ σελ. 375, 20 «καὶ ἐν τούτοις μισητίαν φησὶ τὸ εἰς τὰς συνουσίας εὐεπίφορον. Οὐχ ἕνεκα, φησί, τοῦ ὑπηρετεῖν μου τῇ ἀσελγείᾳ». Πρβ. καὶ Σουΐδαν σελ. 719 Βεκκ., ἔνθα εἶνε κακῶς γεγραμμένον καὶ «μισητίαν τὸΝ εἰς τὰς συνουσίας ἐπίφορον» ἀντὶ τοῦ τὸ —— ἐπίφορον. Ἐν τῷ ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους βιβλ. Ϛ', 189 κεῖται «καὶ μισητὸν μέντοι τὸν τοιοῦτον οἱ κωμικοὶ καλοῦσι καὶ μισητὴν τὴν μάχλον· ταύτην δὲ οὐχ ἑταίραν μόνον ἀλλὰ καὶ πόρνην καὶ χαμαιτύπην καὶ ἀσελγῆ καὶ ἀκόλαστον καὶ ῥᾳδίαν καὶ εὐχερῆ καὶ πρόχειρον καὶ μοιχεύτριαν· τὸ δὲ πρᾶγμα λαγνείαν, ἀσέλγειαν, ἀκολασίαν, εὐχέρειαν, ῥᾳστώνην, μαχλοσύνην, ἑταίρησιν, πορνείαν, μισητίαν». Ὁ δ' Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1650,63 «Αὐτὸ δέ γε τὸ μισεῖν κοινότερον ἐπὶ τοῦ ἐχθραίνειν τεθὲν ἡ κωμικὴ σεμνότης ἐπὶ μίξεων ἔθετο ἀσέμνων. Ἀριστοφάνης γοῦν μισητέαν (γρ. μισητίαν) ἐπὶ κατωφερείας ἔφη ἤγουν ῥοπῆς ἀσχέτου τῆς περὶ μίξεις. Ἄλλοι δὲ μισήτην βαρυτόνως πρὸς διαστολὴν τῆς ὀξυτονουμένης τὴν κοινὴν καὶ ῥᾳδίαν, λέγοντες καὶ χρῆσιν αὐτῆς εἶναι παρὰ Κρατίνῳ καὶ Σώφρονι· χρᾶται δὲ αὐτῇ καὶ παροιμία ἐν τῷ περὶ σφυρὸν παχεῖα μισήτη γυνή». Τὸ παροξύτονον θηλυκὸν μισήτη μνημονεύει καὶ ὁ Ἀμμώνιος ποιούμενος λόγον περὶ τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὸ ὀξύτονον μισητή σελ. 94 Βαλκ. «Μισητή καὶ μισήτη διαφέρει παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς, ὥς φησι Τρύφων ἐν δευτέρῳ περὶ Ἀττικῆς προσῳδίας· ἐὰν μὲν γὰρ ὀξυτονήσωμεν, σημαίνει τὴν ἀξίαν μίσους, καθὰ καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ συνηθείᾳ προφερόμεθα· ἐὰν δὲ βαρυτονήσωμεν, τὴν καταφερῆ πρὸς συνουσίαν. Τὴν δὲ διαφορὰν τῶν σημαινομένων καὶ παρὰ Δωριεῦσί φασι (φησι) φυλάττεσθαι καὶ παρ' Ἴωσι». Πρβ. καὶ Θωμ. Μάγ. σελ. 240,11 Ῥισχ. «Μισητή: ἡ μίσους ἀξία γυνή, μισήτη δὲ βαρυτόνως ἡ καταφερής». Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ παρὰ

τῷ Ἡσυχίῳ Τόμ. Γ', σελ. 112 Σμιδ. «Μισήτην: τὴν καταφερῆ λέγουσι μισήτην· μίσηται δὲ γυναῖκες ὀλίσβοισι χρήσονται» (Ἴδε Βαλκενάριον ἐν ταῖς εἰς Ἀμμώνιον Παρατηρήσεσι σελ. 115 κέ. καὶ Βεκκῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοφάνους Τόμ. Ε', σελ. 276 κέ. καὶ Μεινέκιον ἐν τῇ Συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήν. Κωμικῶν Τόμ. Β', σελ. 203 καὶ Βλαϋδέτιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοφάνους Πλούτου σελ. 337 καὶ ἐν τῇ τῶν Ὀρνίθων σελ. 437. Πρβ. καὶ Μειστῆρον εἰς Μιμιάμβ. Ἡρῴδ. σελ. 71). Ὁ Κόκκιος ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἀττικ. Κωμικῶν Τόμ. Α', σελ. 105, 316 ἐξέδωκε «μισηταὶ δὲ γυναῖκες ὀλίσβοισιν χρήσονται», ἐσημειώσατο δὲ περὶ τῆς ὑπὸ παλαιῶν ὁριζομένης διαφορᾶς τοῦ μισητή καὶ μισήτη «sed ea differentia ab Herodiano non accepta videtur. Lentz. I 342, 27 adn.». Πρβ. καὶ Λοβέκκιον ἐν Παραλειπομ. σελ. 494.

Δύναται δὲ κάλλιστα τὸ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου εἰρημένον μισητίαν ἐμίσγετο νὰ ἐκληφθῇ ἀντὶ τοῦ βδελυρὰν ἢ ἀθεσμον μῖξιν ἐμίσγετο. Πρβ. Σουίδ. σελ. 890 Βεκκ. «πρότερον γὰρ αἱ τῆς χώρας ἐκείνης γυναῖκες θηριώδη μῖξιν ἐμίγνυντο».

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη πλημμελῶς μισητίΑΝ ἈΝεμίσγετο ἀντὶ τοῦ μισητίαν ἐμίσγετο, οὕτω καὶ ἀποδημίΑΝ ἈΝεστείλατο ἀντὶ τοῦ ἀποδημίαν ἐστείλατο καὶ ἀπληστίΑΝ ἈΝεμπλῆσαι ἀντὶ τοῦ ἀπλησίαν ἐμπλῆσαι κτλ.

Παρὰ τῷ Θεοδωρήτῳ Τόμ. Γ', σελ. 1177 ἀπαντᾷ «φασὶ δὲ Ἀνθέμιον, ὃς καὶ ὕπαρχος ἐς ὕστερον ἐγεγόνει καὶ ὕπατος, ἡνίκα πρεσβευτὴς χειροτονηθεὶς τὴν εἰς Πέρσας ἀποδημίΑΝ ἈΝεστείλατο, χιτῶνα αὐτῷ κομίσαι παρὰ Πέρσαις ὑφασμένον» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 197 «καὶ ταύτην ἁρπάσαι καὶ τὴν ἀπληστίΑΝ ἈΝεμπλῆσαι». Τοῦ ἀποδημίαν στέλλεσθαι ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου καὶ ἐν Τόμ. Γ', σελ. 1220 «ἡνίκα δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐστέλλετο» (Ἴδε Χαρίτ. Χαριτων. Ποικίλ. Φιλολογ. σελ. 520 κέ. καὶ σελ. 826).

Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1862, σελ. 37 «Impegisse Maium suspicor XII. 25 m. (pag. 45, 13 Heys.) in his: ἔστι μὲν οὖν καιρὸς ἐν πᾶσι δυσπαράγγελτος, οὐ μὴν ἀδύνατος εἰς ὑπόνοιαν ἀναχθῆναι. Satis certum est Polybium dedisse εἰς

ὑπόνοιαν ἀχθῆναι, non ἀναχθῆναι, atque illud ipsum in Palimpsesto extare veri non est dissimile. Caeterum sive Maius erravit sive librarius deletis duabus literulis male repetitis ἀχθῆναι emendandum est» καὶ σελ. 423 «Similiter expunge ἄν (Themist.) p. 275 B. εἰ δὲ σὺ μὲν ἐφέλκοιο, τὸν δὲ [ἂν] ἀνάγκη τις ἀντισπῴη» καὶ 1874, σελ. 248 «Sic *de Rep.* pag. 492 c. τὸν νέον τίνα οἴει καρδίαν ἴσχειν ἢ ποίαν [ἂν] αὐτῷ παιδείαν ἰδιωτικὴν ἀνθέξειν; male repetitum ἄν expunges, et ubicumque eadem labes in libris comparet facili negotio malum sanabis» καὶ 1876, σελ. 191 (Strab.) Pag. 480. τοῖς ῥυθμοῖς — οὓς ΘάλητΑ 'ΑΝευρεῖν, ᾧ καὶ τοὺς παιᾶνας καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐπιχωρίους ᾠδὰς ἀνατιθέασιν. Certa est Meursii correctio ΘαλῆτΑΝ εὑρεῖν. Quamquam enim nomen, ut videtur, διφορεῖται, et idem ab aliis Θάλης, ab aliis Θαλήτας (Θαλητᾶς) appellatur, tamen quia h. l. ἀνευρίσκειν vitiosum est, quia de rerum inventoribus εὑρίσκειν omnes constanter dicebant, intelligimus —AN ex praecedente nomine adhaesisse» καὶ 1877, σελ. 88 «(Dion Chrys. Orat.) Τόμ. II, pag 20. ποῖος ἦχος ὑμῖν ἂν 'ΑΝενεχθῆναι ἐδόκει; male repetita syllaba est et expuncta praepositione ἐνεχθῆναι legendum, ut in vicinia: φέρε καὶ ὑμᾶς εἴ τις ἐκ τοῦ ΦΕρομένου ἤχου πόρρωθεν εἰκάζοι ΟΙους ἂν ἀνθρώπους ὑπολάβοι εἶναι; ubi Ποίους pro οἵους reponi oportere manifestum est» καὶ 1878, σελ. 16 «Plut. Mor. pag. 401. *f.* 'Οπούντιοι συναγαγόντες ὅσον ἀργύριον ὑδρίαν 'ΑΝέπεμψαν ἐνθάδε τῷ θεῷ. Supple ὅσον (πλεῖστον) ἀργύριον et expuncta praepositione ὑδρίαν Ἔπεμψαν, ut in vicinia θέρη χρυσᾶ δεῦρο πέμψαντες, et sic constanter omnes» καὶ 1879, σελ. 433 «Schol. in Odyss. I. 35. οὐκ ἂν ἑλοίμην πᾶσαν εὐδαιμονίαν 'ΑΝέχειν, imo vero ἔχειν» καὶ 1882, σελ. 220 «(Appian.) Lib. III. 51. 17. ὠργίζοντο (*Antonio*) πρώτῳ μετὰ τὴν ἀμνηστίαν 'ΑΝΑκινήσαντι τὰ κατ' αὐτούς. Summa constantia eo sensu verbum simplex usurpabant ἀμνηστίΑΝ κινήσαντι. Odiose dicitur aliquis κινεῖν τι, qui manum admovet aut convellit ea quae inviolata et intacta servari oportebat, ut II. 41.41. *Caesar* τῶν ἀψαύστων ἐκίνει χρημάτων» καὶ σελ. 229 «Lib. V. 80.74. τὰς σπονδὰς ὁ Πομπήϊος ληστεύων

τὴν θάλασσΑΝ 'ΑΝΑλύσειεν. Quis umquam audivit τὰς σπονδὰς ἀναλύειν? Quid tritius quam τὰς σπονδὰς λύειν, λελύσθαι τὰς σπονδάς? Facile apparet unde molesta praepositio adhaeserit» καὶ 1884, σελ. 165 «(Herod.) VI. 94: ἐντειλάμενος — ἐξανδραποδίσαντας Ἀθήνας καὶ 'ΕρέτριΑΝ 'ΑΝάγειν ἑωυτῷ ἐς ὄψιν τὰ ἀνδράποδα. Tolle syllabam male repetitam et lege: — Ἐρέτριαν Ἄγειν ἑωυτῷ ἐς ὄψιν». Πρβ. καὶ 1873, σελ. 139 «In cap. 34 primum de Sintenisii sententia scribendum ἠγριώθησαν πρὸς τὸν Περικλέα καθάπερ πρὸς ἰατρὸν καὶ πατέρα τῇ νόσῳ παραφρονήσαντες καὶ ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, pro vulgata Περικλέα [καὶ] καθάπερ ἰατρὸν — παραφρονήσαντες ἀδικεῖν ἐπεχείρησαν, deinde in ἐπεχείρησαν 'ΑΝΑπεισθέντες praepositio ΑΝΑ ex praecedenti ΑΝ vitio nata expungenda est. Πεισθῆναι enim et 'ΑΝΑπεισθῆναι ita differunt, ut πεισθῆναι sit *credere* et ἀναπεισθῆναι ad agendum *impelli* et *adduci*». Ἴδε καὶ 1878, σελ. 157.

Παρὰ τῷ Ἁρποκρατίωνι λ. Πολύγνωτος ἔχουσι τἀντίγραφα «ἐπεὶ τὴν Ποικίλην στοΑΝ 'ΑΝέγραψε προῖκα». Ἀποκατέστησε δὲ τὴν ὀρθὴν γραφὴν «ἐπεὶ τὴν Ποικίλην στοὰν ἔγραψε προῖκα» ὁ Βαλκενάριος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀδωνιαζουσῶν τοῦ Θεοκρίτου σελ. 374, Α'.

Ὁ Βυττεμβάχιος γράφει ἐν τῇ Κριτικῇ Βιβλιοθήκῃ Τόμ. Γ', α', σελ. 80 «Longus I, p. 9. Ed. Villois. ἀνθερίκους ἀνελομένη ποθὲν ἐξελθοῦσα ἀκριδοθήραν ἀνέπλεκε· corrigitur ἀ α. ἠῶθεν ἀκριδοθήραν ἔπλεκε». Φέρεται δὲ καὶ γραφὴ ἔπλεκε. Ὑπὸ τοῦ Ἰρσχιγίου εἶνε ἐκδεδομένον παρὰ τῷ Λόγγῳ (Ἐρωτικ. Συγγραφ Τόμ. Α', σελ. 134, 6) «ἡ μὲν ἀνθέρικας ἀνελομένη ποθὲν ἐξ ἕλους ἀκριδοθήραν ἔπλεκε». Ἡ γραφὴ αὕτη ἔτυχεν ἀποδοχῆς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑρχήρου Ἐρωτ. Συγγρ. Τόμ. Α', σελ. 246, 11, πλὴν ὅτι προεκρίθη ὑπ' αὐτοῦ ἡ ἐκφορὰ ἀνθερίκους. Ὁ Σειλῆρος ἐξέδωκε παρὰ τῷ Λόγγῳ σελ. 8 «ἡ μὲν ἀνθερίκους ἀνελομένη ποθὲν ἐξελθοῦσα ἀκριδοθήκην ἔπλεκε» (Πρβ. σελ. 176).

Μνημονεύομεν καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ παρατετηρημένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἰσοκράτους Τόμ. Β', σελ. 191 «Οὐδεὶς ἂν εἰπεῖν: Ἐν τῷ ἐμῷ φέρεται κακῶς, Οὐδεὶς ἂν ἀντειπεῖν. Σημειούσθω δὲ τοῦτο διὰ τὰ ἐν τοῖς πρόσθεν (σελ. 186), εἰρημένα μοι· καὶ γὰρ οἱ ἀντι-

γραφεῖς, ὁτὲ μὲν παραλείπουσι τὸν δυνητικόν, πλανώμενοι ὑφ' ἑπομένης προθέσεως τῆς, Ἀνὰ, ἢ τῆς, Ἀντὶ, ὁτὲ δὲ τούτων ἑκατέραν κακῶς προστιθέασι, διὰ προηγησάμενον δυνητικόν, ἢ κατάληξιν πληθυντικοῦ τρίτου προσώπου ῥήματος τῶν ἀορίστων, ἢ τῶν ἑνικῶν αἰτιατικῶν τῶν εἰς α, ἢ εἰς ας ὀνομάτων».

Ἄξια παραθέσεως εἶνε καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς Τόμ. Β', σελ. 258 «εἰς τὸ τέλος τοῦ περὶ Ὕδρας αὐτοῦ τούτου κεφαλαίου, λέγει ὁ Παλαίφατος, καὶ τὴν Ὕδραν ἀναιρεῖ, Γράφε Καὶ τὴν Ὕδραν αἱρεῖ (ἐξ ΗΔ). Τοῦτο λέγω ὄχι δι' αὐτὸν πλέον· c'est trop fin pour sa tête, ἀλλὰ διὰ νὰ διορθώσῃς σὺ τὸν Παλαίφατόν σου. Κατὰ τὸν μῦθον, εἶναι καλὸν τὸ Ἀναιρεῖ (tuer)· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξήγησιν, ἢ παρεξήγησιν, τοῦ Παλαιφάτου, ἡ Ὕδρα εἶναι πολίχνιον. Ὅθεν εἶναι βέβαιον ὅτι ἔγραψε τὴν Ὕδραν αἱρεῖ (il prit le bourg d'Hydra). Ἡ Ἀνὰ πρόθεσις ἐγεννήθη ἀπὸ ἀντιγραφέα (ὅμοιον εἰς τὴν σοφίαν μὲ τὸν Παπαδούκαν) ὅστις ἐδίπλωσε τὴν τελευταίαν συλλαβὴν τοῦ Ὕδραν». Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι φέρεται παρὰ τῷ Παλαιφάτῳ καὶ γραφὴ «τὴν Ὕδραν καθαιρεῖ», ἥτις πιθανώτατα εἶνε ἡ γνησία. Ὀνομάζει δ' ὁ Κοραῆς Παπαδούκαν τὸν Νεόφυτον Δούκαν.

ΚΕΦ. ΙΘ'.

Τὴν αἰτίΑΝ ἈΝετίθεσαν - τὴν αἰτίαν ἐτίθεσαν, ἸταλίΑΝ ἈΝοικιζομένης - Ἰταλίαν οἰκιζομένης, κτλ.

Ὡς ἀνεγνώσθη πλημμελῶς μισητίΑΝ ἈΝεμίσγετο ἀντὶ τοῦ μισητίαν ἐμίσγετο καὶ ἀποδημίΑΝ ἈΝεστείλατο ἀντὶ του ἀποδημίαν ἐστείλατο, κτλ., οὕτω καὶ τοὐναντίον τὴν αἰτίαν ἐτίθεσαν ἀντὶ τοῦ τὴν αἰτίΑΝ ἈΝετίθεσαν καὶ Ἰταλίαν οἰκιζομένης ἀντὶ τοῦ ἸταλίΑΝ ἈΝοικιζομένης, κτλ.

Παρὰ Σωκράτει τῷ Σχολαστικῷ Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 706 Οὐσσ. ἀπαντᾷ «μάλιστα δὲ Θεοφίλῳ τῆς σκευωρίας τὴν αἰτίαν ἐτίθεσαν». Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους «τῆς σκευωρίας τὴν αἰτίΑΝ ἈΝετίθεσαν». Μαρτύρια τοῦ τὴν

αἰτίαν τινὶ ἀνατιθέναι ἢ τὰς αἰτίας τινὶ ἀνατιθέναι βλέπει τις ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', β', σελ. 586.

Ἐν τῷ Περικλεῖ τοῦ Πλουτάρχου ΙΑ', 5 κεῖται «χιλίους μὲν ἔστειλεν εἰς Χερρόνησον κληρούχους — — ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν οἰκιζομένης Συβάρεως, ἣν Θουρίους προσηγόρευσαν». Γράφει δ' ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 134 «Duabus literulis repetilis scribendum ἈΝοικιζομένης. Deleta Sybaris a Pericle *instaurata est*. Praeterea repone Συβάριος pro Συβάρεως;». Πρβ. 1878, σελ. 155. Ἂν δ' εἶνε ἀναγκαῖον νὰ μεταβληθῇ τὸ Συβάρεως εἰς τὸ Συβάριος θὰ ἐξετασθῇ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Ἀνεγνώσθη δ' ὑπὸ τοῦ Κοβήτου καὶ ἐν χωρίοις τοῦ Ἀππιανοῦ ΛυσιμάχειΑΝ ἈΝῴκιζεν ἀντὶ τοῦ Λυσιμάχειαν ᾤκιζεν (σελ. 371, 17 Μενδ.) καὶ ΛυσιμάχειΑΝ ἈΝεγείρειν ἀντὶ τοῦ Λυσιμάχειαν ἐγείρειν (σελ. 373, 21) καὶ ΛυσιμάχειΑΝ ἈΝήγειρεν ἀντὶ τοῦ Λυσιμάχειαν ἤγειρεν (σελ. 409, 13). Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς κριτικοῦ ἐν τῇ Μνημοσύνῃ γεγραμμένα 1881, σελ. 359 «In Syriacis cap. I: Ἀντίοχος — ΛυσιμάχειΑΝ ᾤκιζεν, ἣν Λυσίμαχος μὲν—ἔκτισεν, — οἱ Θρᾷκες δὲ—καθῃρήκεσαν. Itaque Antiochus Λυσιμάχειαν ἈΝῴκιζεν. Similiter emenda cap. IV: καὶ Λυσιμάχειαν ἈΝεγείρειν pro ἐγείρειν et cap. XXXVIII Λυσιμάχειαν ἈΝήγειρεν pro ἤγειρεν». Πρβ. καὶ 1882, σελ. 61 «Synesius pag. 658 (184. b) κηδεμονίᾳ τῇ σῇ τὴν κατηγορίΑΝ εἱλόμην. Corrige τὴν κατηγορίαν ἈΝειλόμην accusationem suscepi ut πόλεμον ἀναιρεῖσθαι est *suscipere bellum*».

Παρὰ τῷ Λιβανίῳ Τόμ. Γ', σελ. 39, 16 ἀπαντᾷ «κἂν ἁρπάσαι δυνηθῶσι τῶν πολιτῶν τινα τοῦτο ἡγοῦνται λαμπρόν» ἀνέγνω δ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Κόβητος «ΚΑΝ ἈΝαρπάσαι δυνηθῶσι κτλ.» ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1875, σελ. 150 λέγων «Est aliquid inter ἁρπάζειν *rapere*, et ἀναρπάζειν *opprimere*. Tamen in libris sexcenties inter se confusa videbis. Perspicuum est h. l. κἂν ἈΝαρπάσαι δυνηθῶσι verum esse. Tom I. pag 488, 8 pro κἂν ἁρπάσαι νεύσῃ πόλιν, recte Reiskius restituit κἂν ἈΝαρπάσαι. Simili modo III. pag. 342, 21. μεθ' ἡμέραν ἁρπαζομένην corrige ἈΝαρπαζομένην. et IV. pag. 338,23. ὁ τοῖς κατηρκόσιν ὡς Ἁρπασομένοις τὴν πόλιν ἐν τῇ φυγῇ ποιῶν τὴν σωτηρίαν εἶναι, senten-

tia clamat verum esse 'ΑΝαρπασομένοις». Πρβ. καὶ 1877, σελ. 382 «(Iambl.) In § 73. εἰ δ' ἀποδοκιμασθείησαν τὴν μὲν οὐσίαν ἐλάμβανον διπλῆν. Leg. οὐσίΑΝ 'ΑΝελάμβανον» καὶ 1878, σελ. 446 «(Diod.) Lib. XV. 16. 3. οἱ δὲ διὰ τὴν ἧττΑΝ πεπτωκότες ταῖς ἐλπίσιν. Emenda 'ΑΝΑπεπτωκότες, quod in tali re est usitatum et frequens. Vides cur praepositio perierit».

'Εξερύη δὲ τὸ μόριον "ΑΝ μετὰ τὸ ἐπίθετον πᾶν καὶ μετὰ τὸ ῥῆμα ὁρμήσειαν, ὡς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν *Nov. Lect.* σελ. 725 «Iterum ἄν excidit II. 5. ἧττον δ' ἂν ὄψου δεῖσθαι, εὐχερέστερον δὲ πρὸς πᾶν ἔχειν βρῶμα, καὶ ὑγιεινοτέρως δ' ἂν διάγειν, ubi supplendum πρὸς πᾶν (ἂν) ἔχειν» καὶ σελ. 772 «In § 46 repetita syllaba scribendum: πῶς δὲ καὶ ὁρμήσειαν (ἄν) ποτε πολέμιοι πρὸς τὰ μέταλλα;».

'Εν τοῖς τοῦ Νυμφοδώρου παρ' 'Αθηναίῳ σελ. 266, Δ' φέρεται «καὶ θάψας τὸ σῶμα τοῦ δραπέτου εἰς τὴν ἰδίαν ἐχώρησε», ἀνθ' οὗ γραπτέον ἴσως «εἰς τὴν ἰδίΑΝ 'ΑΝεχώρησε» ("Ιδε 'Αθηνᾶν 1891, σελ. 323).

Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου εἰρημένα ἐν τῷ Λογίῳ 'Ερμῇ 1867, σελ. 507 «'Ανέβλαστεν ἡμῖν ἐκ ταύτης τῆς τῶν ἀντιγραφέων ὀλιγωρίας ἀναρίθμητόν τι σφαλμάτων πλῆθος περί τε ἄλλα μυρία καὶ περί τινας προθέσεις. Τῶν νεωτέρων χάριν ὀλίγα τινὰ ὑπογράψω. Φέρεται παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ τοῦ Γάλβα βίῳ κεφ. ια': «ἔπεισε τοὺς στρατιώτας αὐτοκράτορα τὸν Γάλβαν εἰπεῖν»· διορθωτέον δὲ «τὸν Γάλβαν ἀνειπεῖν». 'Αναγορεύομεν γάρ τινα αὐτοκράτορα, οὐ λέγομεν. 'Ο δὲ 'Αθήναιος γράφει σελ. 400 D: «πλῆθος γενέσθαι λαγῶν ἐν 'Αστυπαλαίᾳ, ὥστε τοὺς 'Αστυπαλαιεῖς περὶ αὐτῶν μαντεύσασθαι. καὶ τὴν Πυθίαν εἰπεῖν κύνας τρέφειν καὶ κυνηγετεῖν». 'Αστείως πάνυ ἡ Πυθία τῶν ἠλιθίων κατειρωνεύεται, γραπτέον δὲ πάντως «τὴν Πυθίαν ἀνειπεῖν» οὐκ εἰπεῖν. Καὶ ἐν τούτῳ γὰρ παρέφθειραν οἱ μεταγενέστεροι τὴν τῶν ἀρχαίων λέξιν. Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἀρχαίοις ἡ Πυθία λέγεται ἀναιρεῖν τι καὶ ἀνελεῖν, παρὰ δὲ τούτοις ἀνειπεῖν. Τὸ δὲ ἀναγορεύειν τὸ ἀρχαῖον περὶ κήρυκος κυρίως ἐτίθετο καὶ οὐδὲν διέφερε τὸ ἀναγορεύω (ἀνερῶ, ἀνεῖπον, ἀνάρρημα, ἀνάρρησις) τοῦ κηρύττω, κήρυγμα, κτλ. 'Αρχαῖον οὖν καὶ δόκιμόν ἐστι τὸ «ἀνεῖλεν ἡ Πυθία», ἀδό-

κιμον δὲ καὶ τῶν ὀψιγόνων τὸ «ἡ Πυθία ἀνεῖπεν». Πρβ. καὶ Μνημοσ. 1873, σελ. 373.

Ἐν τοῖς τοῦ Κόνωνος παρὰ Φωτ. Βιβλιοθ. σελ. 142, 13 (Μυθογρ. Οὐεστερμ. σελ. 150, 28) ἀπαντᾷ «εἰδὼς δ' ὡς οὐκ ἀνάσχοιτο Θήβη περιιδεῖν τοὺς ὁμομητρίους ἀναιρουμένους ἀδελφούς, καὶ αὐτὴν ἐπενόει συνανελεῖν». Ἄνευ τινὸς ὄκνου ἀποφαινόμεθα ὅτι ἡ ὑγιῶς ἔχουσα γραφὴ εἶνε «εἰδὼς ὡς οὐκ ἊΝ ἈΝάσχοιτο Θήβη περιιδεῖν κτέ.». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 78, Α' πρὸς τῇ ὀρθῇ γραφῇ «ὡς οὐκ ἔστιν εἰς ὅ,τι ἊΝ ἈΝαγκαιότερον ἀναλίσκοιτε χρήματα» φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη «εἰς ὅ,τι ἀναγκαιότερον ἀναλίσκοιτε κτέ.». Ὁ Σχάνζιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Α', σελ. 121, 23 «ὡς om. E, add. e — ἂν ἀναγκαιότερον C, probavit Ast: ἀναγκαιότερον BD, ἂν εὐκαιρότερον E». Πρβ. καὶ Ἄστιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΑ', σελ. 614. Παρατηρητέον ἐν παρόδῳ ὅτι ἀπαντᾷ εὐκτικὴ ἄνευ τοῦ μορίου ἊΝ καὶ παρὰ τῷ Χαρίτωνι Α', α', 12 «τίς ἀνὴρ μηνύσειε τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην;», ἀλλ' ἡ ὀρθὴ γραφὴ τοῦ χωρίου πρὸ πολλοῦ εὑρεθεῖσα εἶνε «τίς ἂν ἑρμηνεύσειε τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην;» (Ἴδε Κόβητον ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1858, σελ. 123 καὶ 1859, σελ. 232. Πρβ. καὶ Ἑρχῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐρωτικῶν Συγγραφέων Τόμ. Β', σελ. γ').

Ἐν τῷ Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 109, Ε' ἔχουσι τἀντίγραφα «ἐπεί, εἴ τις αὐτοῦ ἐπ' ἄκρα ἔλθοι ἢ πτηνὸς γενόμενος ἀνάπτοιτο, κατιδεῖν ἀνακύψαντα, ὥσπερ ἐνθάδε οἱ ἐκ τῆς θαλάττης ἰχθύες ἀνακύπτοντες ὁρῶσι τὰ ἐνθάδε». Τὴν ἀληθῆ γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Στέφανος ἀναγνοὺς «κατιδεῖν ἊΝ ἈΝακύψαντα». Ὁ Ἄστιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΑ', σελ. 798 «κατιδεῖν ἂν: Libri κατιδεῖν, Eus. κατιδεῖν δὴ. Steph. in Annott. p. 12: «Non dubito quin scribendum sit κατιδεῖν ἂν ἀνακύψαντα: ut κατιδεῖν ἂν sit pro κατόψεσθαι. Incipiens autem partic. 'a syllaba αν fecit ut omitteretur illa v. ἄν». Forst δὴ illud, quod ap. Eus. reperitur, e confusione cum ἂν natum esse putabat. Steph. sequuti sunt Fisch. Heind. Bekk. et Stallb». Περὶ τῆς συγχύσεως τῶν μορίων ἊΝ καὶ ΔΗ ἴδε Χαρίτ. Χαριτων. Ποικίλ. Φιλολογ. σελ. 487 κέ. Πρβ. καὶ Σχάνζιον ἐν *Nov. Comment. Plat.* σελ. 51

καὶ Κόβητον ἐν *Observat. in Dion. Halicarn.* σελ. 96. καὶ *Mnemos* 1859, σελ. 262 καὶ 1860, σελ. 145 καὶ 1882, σελ. 291 καὶ 1883, σελ. 15.

ΚΕΦ. Κ΄

Πρὶν ῎ΑΝ ᾿ΑΝάγκην-πρὶν ἀνάγκην καὶ πρὶν ῎ΑΝ ᾿ΑΝαγκάσῃ-πρὶν ἀναγκάσῃ.

Φέρεται ἐν τῷ Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 62, Γ΄ «μὴ πρότερον αὑτὸν ἀποκτιννύναι δεῖν, πρὶν ἀνάγκην τινὰ (ὁ) θεὸς ἐπιπέμψῃ» καὶ ἐν τῷ Θεαιτήτῳ σελ. 169, Β΄ «τὸν γὰρ προσελθόντα οὐκ ἀνίης (ἀνιεῖς) πρὶν ἀναγκάσῃς ἀποδύσας ἐν τοῖς λόγοις προσπαλαῖσαι». Ὁ Εἰνδόρριος προσθεὶς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τὸ μόριον ῎ΑΝ ἀνέγνω «πρὶν ῎ΑΝ ᾿ΑΝάγκην τινὰ θεὸς ἐπιπέμψῃ» καὶ «πρὶν ῎ΑΝ ᾿ΑΝαγκάσῃς ἐν τοῖς λόγοις προσπαλαῖσαι».

Μνημονεύομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀστίου διειλημμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΑ΄, σελ. 521 «Tum πρὶν ἂν ἀνάγκην cum Heind. dedit Bekk., licet part. ἄν, quam libri edd. ignorant, in solo Flor. i. a rec. manu adscripta sit: τινὰ ἂν ὁ θεός. Copiosius quidem de part. ἄν post coni. πρίν al. omissa ad. h. l. disputavit Stallb. (cf. *Poppon.* de Elocut. Thucyd. p. 140. sq. ad Xenoph. Cyrop. III, 3, 50. et *Lobeck.* ad Phryn. p. 15); attamen reputanti mihi usum Platonicum probabilius videtur hic quoque librariorum vitio excidisse ἄν (quod eo facilius fieri potuit quum αν in v. ἀνάγκη sequatur. Sic etiam etiam Theaet. 169. B. ante ἀναγκάσῃς sine dubio excidit ἄν, Tim. vero 57. B. vide ne ἢ interpositum particulam ἂν post πρὶν extruserit), quam ab ipso Platone omissum esse. Plato videlicet negatione praegressa vel sequente ponere solet πρίν cum coniunctivo et part. ἄν. Sic supra 58. B. 85. C. Phaedr. 228. C. ὥς μοι δοκεῖς οὐδαμῶς με ἀφήσειν, πρὶν ἂν εἴπω ἁμωσγέπως. 242. A: Μήπω γε — πρὶν ἂν τὸ καῦμα παρέλθῃ. Ib. C: ἥ με οὐκ ἐᾷ ἀπιέναι, πρὶν ἂν ἀφοσιώσωμαι. 271. C: πρὶν ἂν οὖν τὸν τρό-

πον τοῦτον λέγωσί τε καὶ γράφωσι, μὴ πειθώμεθ' αὐτοῖς· 277. B: πρὶν ἄν τις τό γε ἀληθὲς ἑκάστων εἰδῇ — οὐ πρότερον δυνατὸν τέχνῃ ἔσεσθαι — μεταχειρισθῆναι τὸ λόγων γένος. Gorg. 463. C: ἐγὼ δὲ αὐτῷ οὐκ ἀποκρινοῦμαι πρότερον — πρὶν ἂν πρῶτον ἀποκρίνωμαι ὅ,τί ἐστιν. Theaet 200. D. 207. B. Sophist. 230. C. 254. B. Politic. 257. C. 281. D. 285. B. Phileb. 16. D. 19. E. 23. B. al.».

Ὁ Σταλβαύμιος ἰσχυριζόμενος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Φαίδωνος σελ. 32 (1850) ὅτι ὀρθῶς εἶνε εἰρημένον ἄνευ τοῦ μορίου ΑΝ «πρὶν ἀνάγκην τινὰ (ὁ) θεὸς ἐπιπέμψῃ», μνημονεύει πρὸς πίστωσιν τῆς γνώμης αὐτοῦ τάδε τὰ χωρία· Ἡροδ. Ϛ', 82 «πρὸς ὧν ταῦτα οὐ δικαιεῦν πειρᾶν τῆς πόλιος, πρίν γε δὴ ἱροῖσι χρήσηται καὶ μάθῃ, εἴτε οἱ ὁ θεὸς παραδιδοῖ, εἴτε οἱ ἐμποδὼν ἕστηκε». Θουκυδ. Η',9 «οἱ δὲ Κορίνθιοι, ἐπειγομένων αὐτῶν τὸν πλοῦν, οὐ προεθυμήθησαν ξυμπλεῖν πρὶν τὰ Ἴσθμια — διεορτάσωσιν» καὶ «οὐ βουλόμενοί πω πολέμιον ἔχειν, πρίν τι καὶ ἰσχυρὸν λάβωσι». Πλάτ. Τιμ. σελ. 57, Β' «λυόμενα οὐ παύεται, πρὶν ἢ παντάπασιν ὠθούμενα καὶ διαλυτὰ ὄντα ἐκφύγῃ — ἢ νικηθέντα — μείνῃ». Θεαιτ. σελ. 169, Β' «τὸν γὰρ προσελθόντα οὐκ ἀνίης, πρὶν ἀναγκάσῃς — προσπαλαῖσαι». Νόμ. σελ. 873, Α' «οὐδὲ ἔκπλυτον ἐθέλειν γίγνεσθαι τὸ μιανθὲν πρὶν φόνον φόνῳ —— τίσῃ κτέ.». Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφ. 60 «ὅστις οὕτω διάκειται, μήτ' ἀπογνώτω μηδὲν μήτε καταγνώτω, πρὶν ἀκούσῃ». Ἀντιφ. Κατηγορ. Φαρμ. 29 «οἱ δ' ἐπιβουλευόμενοι οὐδὲν ἴσασι πρίν γ' ἤδη ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ καὶ γιγνώσκωσι τὸν ὄλεθρον ἐν ᾧ εἰσί». Ἀριστοφ. Βατρ. 1281 «μή, πρίν γ' ἀκούσῃς χἀτέραν στάσιν μελῶν». Ἐναντιούμενος δ' ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Νόμων Τόμ. Γ', σελ. 84 (1860) τῷ Ἀστίῳ ἀναγνόντι «πρὶν ἌΝ φόνον φόνῳ ὁμοίῳ ὅμοιον ἡ δράσασα ψυχὴ τίσῃ κτέ.» λέγει «Dein πρίν sine ἄν quod coniungitur cum coniunctivo, id nihil habere offensionis, ostendisse videmur ad Phaedon. p. 63. *C. Astius* πρὶν ἂν de coniectura scripsit, inani consilio». Ἀλλ' ὁ Στούρμιος γράφει ἐν *Beitr. zur. Histor. Synt. der Griech. Sprache* Τόμ. Α', σελ.352 (1882) «Schliesslich haben wir noch über das Fehlen von ἄν an drei Coniunctivstellen zu sprechen. Diese Partikel ist von den meisten Herausgebern mit Recht eingefügt wor-

den; ihr Ausfall erklärt sich überdies leicht in Theaet. 169 b: οὐκ ἀνιεῖς πρὶν (ἂν) ἀναγκάσῃς. Sodann kommt Tim. 57 b in Betracht: λυόμενα οὐ παύεται, πρὶν (ἂν) ἢ παντάπασιν ὠθούμενα, — ἐκφύγῃ πρὸς τὸ ξυγγενές, ἢ — μείνῃ. Hier ist überdies die Einfügung nach Resp. 440 d dringend geboten: οὐ λήγει, πρὶν ἂν ἢ διαπράξηται ἢ τελευτήσῃ etc Endlich vermissen wir ἄν noch Leg. 873 a: πρὶν (ἂν) φόνον τίσῃ etc» καὶ ἐν σημειώσει «*Heindorf* hat hier zuerst ἄν eingefügt; dieser Stelle ist Phaedo 62c ähnlich, wo die Ueberlieferung von ἄν schwankt: πρὶν (ἂν) ἀνάγκην τινὰ θεὸς ἐπιπέμψῃ».

Περὶ τῆς παρὰ τῷ Ἡροδότῳ χρήσεως γίνεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 1600 παρατήρησις ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου, ἣν νομίζομεν ἀξίαν παραθέσεως «Herodotus, qui πρὶν ἤ, de quo infra dicetur, cum conjunctivo construxit, tamen simplici πρίν, ubi conjunctivo junctum est, ἂν constanter videtur addidisse Sic 1, 32: Οὔκω . . . πρὶν ἂν τελευτήσαντα καλῶς τὸν αἰῶνα πύθωμαι, ubi ἂν male abest a codd. quibusdam et Stobaeo Flor 105 63. Id. 3, 109: Οὐκ ἀνίει πρὶν ἂν διαφύγῃ· 7, 8, 2: Οὐ πρότερον παύσομαι πρὶν ἂν ἕλω τὰς Ἀθήνας· ubi male libri nonnulli πρὶν ἂν ἤ. I, 140: Οὐ πρότερον θάπτεται... ὁ νέκυς, πρὶν ἂν ὑπ' ὄρνιθος ἢ κυνὸς ἑλκυσθῇ, ubi libri plures ἑλκυσθῆναι, quod probari posset, si abesset ἄν: nunc quum adsit, vitiosum est habendum, quanquam non me fugit plura hujusmodi in vulgatis legi libris Hippocratis, omni vitiorum genere refertis. Alio modo peccatum videtur duobus aliis in locis Herodoti, 4, 157: Οὐ γὰρ δή σφεας ἀπίει ὁ θεὸς τῆς ἀποικίης, πρὶν δὴ ἀπίκωνται ἐς αὐτὴν Λιβύην· et 6,82: Πρὸς ὧν ταῦτα οὐ δικαιοῦν πειρᾶν τῆς πόλιος, πρίν γε δὴ ἱροῖσι χρήσηται καὶ μάθῃ κτλ. Quod probabilius videtur πρὶν ἢ et πρίν γ' ἢ dixisse Herodotum, ut in locis infra afferendis». Πρβ. καὶ Κόβητον ἐν Μνημοσ. 1883, σελ. 84 «Paullo ante ex R recipe: πρὶν ἌΝ Θυρέας ἀνασώσωνται». Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι ὁ Στούρμιος ἐν τῷ μνημονευθέντι βιβλίῳ σελ. 298 μετατυπώσας τὸ ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Ἡροδότου κείμενον ΔΗ εἰς τὸ ἌΝ ἀνέγνω «πρὶν ἂν ἀπίκωνται» καὶ «πρὶν ἂν — χρήσηται».

Ὁ Κόβητος ἐξετάζων τὸ χωρίον τοῦ Ἀντιφῶντος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1880, σελ. 278 ἀνέγνω μὲν «οὐδέν ΤΙ ἴσασι», οὐδένα δὲ λόγον ἐποιήσατο περὶ τῆς τοῦ ΠΡΙΝ συντάξεως μεθ' ὑποτακτικῆς ἐγκλίσεως ἄνευ τοῦ ἌΝ «πρίν γ' ἤδη ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ». Ὁ Στούρμιος γράφει ἐν τῷ ἀρτίως μνημονευθέντι τόπῳ «Als Seitenstück und zugleich als Beleg wollen wir schon jetzt einen sehr lehrreichen Fall aus Antiphon besprechen. I, 29 lautet nach *Baiter-Sauppe*: οἱ δ' ἐπιβουλευόμενοι οὐδὲν ἴσασι πρὶν ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ γ' ἤδη καὶ γιγνώσκωσι τὸν ὄλεθρον, ἐν ᾧ εἰσί. Auch hier ist das nach κακῷ eingeschobene γ' ἤδη sehr anstössig. *Maetzner* schreib nach Cod. Oxon. in seiner Ausgabe: πρίν γ' ἤδη ἐν αὐτῷ etc., während *Lüth* (a. a. O. p. 46), gestützt auf diese Lesart, sowie auf unsere Herodot. Stelle VI, 82, die Verbesserung in πρίν γε δὴ ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ καὶ etc. vorschlägt. Sicherlich beruht der Fehler auch hier auf der Verwechselung von δή und ἄν, und wir stellen mit Zugrundlegung der Lesart des Oxon. durch πρὶν ἂν ἐν etc. den ursprünglichen Text her» καὶ σελ. 334 «Die beiden übrigen Stellen bieten den Coniunctiv von εἶναι, welchem wir bereits bei Thucydides begegnet sind; Dem. 10, 29; Antiph. 1. 29. Letztere wurde bereits p. 298 einer genaueren Besprechung unterzogen und in folgender Form von uns hergestellt: οἱ δ' ἐπιβουλευόμενοι οὐδὲν ἴσασι πρὶν ἂν ἐν αὐτῷ ὦσι τῷ κακῷ καὶ γιγνώσκωσι τὸν ὄλεθρον ἐν ᾧ εἰσί·—— Die Partikel ἄν fehlt in den Codices noch an zwei Stellen, wo ihre Ergänzung ebenso leicht als begründet ist; so Aesch. 3, 60: μήτε καταγνώτω, πρὶν (ἂν) ἀκούσῃ, ferner Hyper. pro Eux. 20, 3: οὐ χρὴ τοὺς δικαστὰς πρότερον τὰ καθ' ἕκαστα τῆς κατηγορίας ὑπομένειν ἀκούειν, πρὶν (ἂν) αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀγῶνος — ἐξετάσωσιν. Zu Aesch. 3, 60 ist übrigens bereits von *Reisig*, zu Hyper. von *Schneidewin* mit Billigung *Cobets* ἄν eingefügt worden». Ἀλλ' ὁ Βλάσσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀντιφῶντος σελ. 11 δὲν ἐκίνησε τὴν παραδεδομένην γραφήν.

Παρατιθέμεθα τὴν ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γενομένην παρατήρησιν ἐν τῇ ἐκδόσει Λόγων τοῦ Ὑπερείδου σελ. 84 (1877) «πρὶν αὐτὸ τὸ κεφά-

λαιον—ἐξετάσωσιν. Prorsus necessarium est quod S. coniecit: πρὶν ἂν αὐτό. Abutuntur codicum auctoritate nec multos codices tractarunt qui librariorum fidem in talibus inplorant, ut Graecitati vim afferant». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφῶντος 235 μετετύπωσε μὲν ὁ Κόβητος τὴν ὑποτακτικὴν ἰσχύσῃ εἰς τὴν ἀπαρέμφατον ἰσχῦσαι, ἐξήλειψε δὲ τὸ μόριον ΆΝ. *Nov. Lect.* σελ. 271 «Addo Aeschinis locum, quia obiter mendo liberari poterit; legitur in Ctesiphontea § 235. οὐδεὶς πώποτε ἐπέθετο πρότερον δήμου καταλύσει πρὶν ἂν μεῖζον τῶν δικαστηρίων ἰσχύσῃ. plerique Codices μείζω habent, vitiose: sed πριν ἂν ἰσχύσῃ cum ἐπέθετο non bene iungitur. Codices ἰσχύσοι, ἰσχύσει, ἰσχύσειν. Corrige: πρὶν μεῖζον τῶν δικαστηρίων ἰσχῦσαι». Πρβ. Ἀθηνᾶν 1891, σελ. 336 κέ. Ἴδε δὲ καὶ Καιβέλιον ἐν τῇ ἐκδόσει Ἑλλην. Ἐπιγραμμάτων σελ. 232, 570.

Ἐν τῇ Ἀναβάσει τοῦ Ξενοφῶντος βιβλ. Ε', ζ', 12 ἄλλα μὲν τῶν ἀντιγράφων ἔχουσιν «ὅταν δὲ τούτων ἅλις ἔχητε, μὴ ἀπέλθητε, πρὶν ἌΝ ἀκούσητε οἷον ὁρῶ ἐν τῇ στρατιᾷ ἀρχόμενον πρᾶγμα», ἄλλα δὲ πρὶν ἀκούσητε, ὃ εἶνε ἐγκεκριμένον ὑπὸ τοῦ Κυνήρου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀναβάσεως σελ. 408 ποιουμένου τὴν παρατήρησιν τήνδε: «πρὶν ἀκούσητε: Sic scripsi cum AB pro πρὶν ἂν ἀκούσητε, quod optimorum librorum auctoritate posthabita ab omnibus recentioribus editoribus immerito receptum est. Nam non solum apud Homerum, Iones, Pindarum, tragicos, Thucydidem, Antiphontem, Aeschinem, verum etiam apud Xenophontem πρὶν non addido ἂν cum coniunctivo coniunctum reperitur, uti de Venat. III, 6. πρὶν ἴδωσιν (in omnibus codd.), ubi v. *Sauppium*. Oeconom. XII, 1: πρὶν παντάπασιν ἡ ἀγορὰ λυθῇ (in omnibus codd.), ubi v. *Breitenbach*.». Ὁ Σαύπιος γράφει ἐν *Lexil. Xenoph.* σελ. 109 «πρὶν sine ἂν c. coni. dubium Oec. 12, 1. n. Ven. 3, 6. n.». Τἀντίγραφα οὐδεμιᾶς πίστεως ἄξια πολλάκις εἶνε. Ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων οὐ μόνον παραλείπεται τὸ ἌΝ μετὰ τὸ ΠΡΙΝ ὑποτακτικῇ συντεταγμένον, ἀλλὰ καὶ προστίθεται μετ' αὐτὸ εὐκτικῇ συντεταγμένον, ὅτε ὁ λόγος ἀποβαίνει σόλοικος (Ἴδε Δινδόρφιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ξενοφῶντος Ἑλληνικῶν σελ. 104).

Ἐν ταῖς περὶ τὰ Ζῷα Ἱστορίαις τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπαντᾷ βιβλ. Β', 6', 11 (Τόμ. Γ', σελ. 23, 4 Διδ.) «ἀλλὰ λανθάνει διὰ τὸ μὴ βάλλειν πρότερον, πρὶν ὑποφυῶσιν ἐντὸς ἴσοι» καὶ Θ', ς', 3 (σελ. 177, 41) «οὐ πρότερον ἐπιτίθεται, πρὶν συγκαλέσῃ βοηθοὺς ἄλλους». Ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ὑπάρχει καὶ γραφὴ «πρὶν ἌΝ ὑποφυῶσιν», ἣν ἐνέκρινεν ὁ Σνειδῆρος. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Aubert καὶ τοῦ Wimmer Τόμ. Β', σελ. 224, 10 «πρὶν συγκαλέσΑΙ βοηθοὺς ἄλλους» καὶ ἐσημειώθη «συγκαλέσαι scripsimus nos; συγκαλέσει A[a] Cam., συγκαλέσῃ ceteri» καὶ «συγκαλέσαι: haben wir auf Grund der Variante des Venet. und nach Antigon. Car. c. 40 geschrieben».

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος Σοφ. σελ. 230, Γ' «μὴ πρότερον ἂν τῆς προσφερομένης τροφῆς ἀπολαύειν δύνασθαι σῶμα, πρὶν ἌΝ τὰ ἐμποδίζοντα ἐν αὐτῷ τις ἐκβάλῃ» εἶνε γεγραμμένον ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ. 254, 5 Οὐαξμ. ἄνευ τοῦ μορίου ἌΝ «πρὶν τὰ ἐμποδίζοντα **ἐντός** τις ἐκβάλῃ».

Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σύνταξιν σελ. 396 § 162 (1841) «Τὸ ἐναντίον δὲ ἡ Ὑποτακτικὴ τίθεται συνήθως ἐν τούτοις μετὰ τοῦ ἄν, εὑρίσκεται ὅμως καὶ κατὰ παράλειψιν αὐτοῦ, ἐξαιρέτως παρὰ ποιηταῖς, ὡς οὐ γάρ πω καταδυσόμεθ' εἰς Ἀΐδαο δόμους, πρὶν μόρσιμον ἦμαρ ἐπέλθῃ (Ὀδ. Κ, 174) — οὐ γὰρ ἔσθ' ἥ γ' αὔριον, πρὶν εὖ πάθῃ τις τὴν παροῦσαν ἡμέραν — μὴ στέναζε πρὶν μάθῃς — πρὶν τελευτηθῇ φόνος (Σοφ. Τραχ. 946. Φιλ. 917. Εὐρ. Ὀρέστ. 1218. Ἴδε καὶ Ἀριστ. Ἐκκλ. 752)» καὶ § 163 «Ἀρνοῦνται τὴν τοιαύτην παράλειψιν τοῦ ἄν ἐπὶ τοῦ πρίν μετὰ τῆς Ὑποτακτικῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς πολλοὶ Φιλολόγοι (γρ. φιλόλογοι), ἀλλ' ὀρθότερον φαίνεται εἰπεῖν ὅτι εἶναι σπανιωτέρα οὕτω πρίν γε δὴ ἱροῖσι χρήσηται καὶ μάθῃ (Ἡρ. ς', 82) — πρὶν φόνον φόνῳ ὁμοίῳ ὅμοιον ἡ δράσασα ψυχὴ τίσῃ καὶ κοιμίσῃ (Πλάτ. Νόμ. Θ', 872. Ἴδε καὶ Φαιδ. 62. Λάχ. 187). Ὁ Εὐνδόρφιος εἶναι ἐκ τῶν μὴ δεχομένων οὐδόλως τὴν τοιαύτην παράλειψιν παρὰ τοῖς πεζοῖς, ὅθεν προσθέτει τὸ ἄν εἰς ὅλα τὰ Πλατωνικὰ χωρία». Πρβ. Ματθίαν

ἐν Διεξοδ. Γραμματ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσης σελ. 1201-2 ἐκδ. γ' (1835).

Οὐκ ὀλίγα παραδείγματα δύναταί τις ἐκ τοῦ ποιητικοῦ λόγου νὰ καταλέξῃ τῆς συντάξεως τοῦ ΠΡΙΝ μεθ' ὑποτακτικῆς ἄνευ τοῦ μορίου ἌΝ. Παντὶ δὲ γνωστὸς ὑπάρχει ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου σελ. 123, 31 Ἑρχ. μνημονευόμενος χρησμός:

ἀσκοῦ τὸν προύχοντα πόδα, μέγα φέρτατε λαῶν,
μὴ λύσῃς, πρὶν ἐς ἄκρον Ἀθηναίων ἀφίκηαι.

Πρβ. καὶ Εὐριπ. Μηδ. 679, Αἰ. «ἀσκοῦ με τὸν προύχοντα μὴ λῦσαι πόδα Μή. πρὶν ἂν τί δράσῃς ἢ τίν' ἐξίκῃ χθόνα; Αἰ. πρὶν ἂν πατρῴαν αὖθις ἑστίαν μόλω». Παρατιθέμεθα δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν Μνημοσ. 1877, σελ. 275 «Incerti poëtae fragm. 367. pag. 708:

μήποτέ τις ἄνδρα πανόλβιον αὐδήσειε
πρὶν ἴδῃ πῶς κεῖνος ἔχοι ποτὲ πότμον ἀπήμων.

non Tragici, sed Epici poëtae locus videtur esse sic scribendus:

μήποτέ τις (βροτὸν) ἄνδρα πανόλβιον αὐδήσειε
πρίν (κεν) ἴδῃ πῶς κεῖνος ἔχοι ποτὲ πότμον ἀπήμων».

Ἐν τῷ Λάχητι σελ. 187, Ε' ἐκδοὺς ὁ Σχάνζιος (Πλάτ. Τόμ. Ϛ', β', σελ. 43, 16) «μὴ παύεσθαι ὑπὸ τούτου περιαγόμενον τῷ λόγῳ, πρὶν ἂν ἐμπέσῃ εἰς τὸ διδόναι περὶ αὑτοῦ λόγον» ἐσημειώσατο «πρὶν ἂν (manu satis vetusta) t: πρίν BT».

Ἐπηνωρθώθη δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει ὑπὸ τῶν κριτικῶν ἡ παραδεδομένη γραφὴ ἔν τε ταῖς Ἐκκλησιαζούσαις καὶ ἐν τοῖς Βατράχοις. Ὁ Βλαϋδέσιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐκκλησιαζουσῶν σελ. 68 «πρὶν ἐκπύθωμαι libri et vulg. πρὶν ἂν ἐκπύθωμαι Pors. Dind. Mein. πρὶν ἂν πύθωμαι Elmsl. ad Med. 215. Omissum ἂν non posse defendi exemplo ex anapaestis tetrametris petito v. 629 vere monet Dind. Cf. ad 629. Ran. 1281. Vulgatam defendit Reisig. Conj. p.65, cui tragicum haec colorem habere videntur. (Sic πρὶν — ἐκμάθῃ Eur. Med. 222) Defendit etiam Herm. Opusc. IV.p.105. Qu. πρὶν ἐκπυθέσθαι, vel πρὶν (πρίν γ') ἂν πύθωμαι» καὶ ἐν τῇ τῶν Βατράχων σελ. 157 «πρὶν γ' ἀκούσῃς: libri et vulg. Bekk. Bo. Th. Fr. Ko. Vels. πρίν γ' ἂν ἀκούσῃς

Elmsl. ad Ach. 176. Reisig. Conj. p.66. Dind. Bergk. Mein. Correctio verissima. Comici nunquam πρὶν cum subjunctivo jungunt, nisi addita particula ἄν. Sic Eq. 960 μή δῆτά πώ γ' — πρὶν ἄν γε τῶν χρησμῶν ἀκούσης τῶν ἐμῶν. Ach. 176. μήπω πρὶν ἄν γε στῶ τρέχων. Soph. Tr. 415. οὔ, πρίν γ' ἂν εἴπης ἱστορούμενος βραχύ. Cf. ad Eccl. 629. 752. Lys. 1005. Nub 267. Apud Tragicos modo additur, modo omittitur ἄν. Sic Soph. Phil. 917. μή στέναζε, πρὶν μάθης. Ant. 619. Fr. 608. 946. Aj. 742. 965. etc. De particulae ἄν ante subjunctivum omissione v. Stallb. ad Plat. Phaed. 62 C, qui exemplis ex prosaicis scriptoribus allatis defendere eam conatur» (Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ϛ', σελ. 1601).

Ὅτι εὐκόλως ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων παρεωρᾶτο ἢ παρελείπετο τὸ μόριον ἌΝ δηλοῦται καὶ ἐκ τῆς πλημμελοῦς ἐκφορᾶς τοῦ περιβοήτου στίχου «μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἂν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς» τῆς ἀπαντώσης ἐν τοῖς εἰς Θουκυδίκην Σχολίοις σελ. 23, 39 Διδ. «Ἀκούσαντες ἀμφοτέρων: μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς» καὶ παρὰ τῷ Ψευδοπλάτωνι Δημοδ. σελ. 383, Β' «σὺ δέ μοι δοκεῖς οὐδὲ τοῦτο τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν λεγόμενον ἀκηκοέναι. Τὸ ποῖον; ἔφη· μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς» (Πρβ. Ναύκιον ἐν *Mél. Gréco-Rom.* Τομ. Δ', σελ. 398). Παρὰ τῷ Λουκιανῷ περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδ. πιστ. τῇ διαβολ. 8 κεῖται «φησὶ δέ· μήτε δίκην δικάσῃς, πρὶν **ἄμφω** μῦθον ἀκούσῃς», λέγεται δ' ἐν τοῖς Σχολίοις σελ. 232 Ἰακ. «ἄμφω: Ἀττικὸς σολοικισμός» καὶ «Πλούταρχος ἐν τῷ περὶ Στωικῶν ἐναντιωμάτων· πρὸς τὸν εἰπόντα μηδενὶ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς, ἀντέλεγεν ὁ Ζήνων» (Πρβ. Βέργκιον ἐν τῇ Δ' ἐκδόσει τῶν Λυρ. Ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 93). Ὀρθῶς εἶνε ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου παρὰ τῷ Λουκιανῷ Τόμ. Γ', σελ. 64 «πρὶν ἌΝ ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς»· ἐπηνωρθώθη δὲ πρὸ πολλοῦ καὶ ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου ἡ ἡμαρτημένη γραφή. Πρβ. Ἀριστοφ. Σφ. 725 «ἦ που σοφὸς ἦν ὅστις ἔφασκεν πρὶν ἂν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς, οὐκ ἂν δικάσαις (Μειν. οὐ μὴ δικάσεις)» καὶ Εὐριπ. Ἡρακλ. 179 «τίς ἂν δίκην κρίνειεν ἢ γνοίη λόγον, πρὶν ἂν παρ' ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῶς;». Ἐν τῷ Ἱστορικῷ Συντίπα τοῦ Φιλοσόφου σελ. 125, 22 Ἐβερ. φέρεται «οὐ πρέ-

πει τινὰ κριτὴν ἢ ἄρχοντα ἢ βασιλέα ἀπόφασιν ποιεῖν περὶ παντὸς πράγματος, πρὶν καλῶς ἀκούσῃ καὶ ἐξετάσῃ τὴν τοῦ πράγματος ἀλήθειαν»· ποιεῖται δ' ὁ ἐκδότης τὴν παρατήρησιν τήνδε· «ἀκούσῃ καὶ ἐξετάσῃ scripsi: ἀκούσει καὶ ἐξετάσει ABV. eo minus autem ἄν est addendum quia scriptoris menti illud μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς (Bergki Poet. Lyr. p. 464) obversabatur: qui versus etiam Symeoni Sethi notus erat». Ἡ ἀληθὴς ἐκφορὰ τοῦ χρυσοῦ παραγγέλματος, ὅπερ εἰκότως κατέστη περιβόητον, εἶνε «μηδὲ δίκην δικάσῃς πρὶν ἂν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς». Ἐγελάσαμεν δ' ἀναγνόντες τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀσωπίου γεγραμμένον ἐν τῷ περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Λόγῳ σελ. 191 «ἀλλὰ τὸ καθῆκον τοῦ δικαστοῦ εἶναι μὴ δικάσαι πρὶν ἀμφοῖν **μῦθοεν** ἀκούσῃ».

Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ καταχωρισθῶσιν ἐνθάδε τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου γεγραμμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ',σελ. 1601 «Thucydides ut μέχρι et μέχρι οὗ cum coniunctivo construxit sine ἄν, idem in particula πρίν sibi permisit 8, 9: Οὐ προεθυμήθησαν ξυμπλεῖν, πρὶν τὰ Ἴσθμια, ἃ τότε ἦν, διεορτάσωσιν. Sed quod 2, 53: Εἰ πρὶν ἐπ' αὐτὸ ἐλθεῖν διαφθαρήσεται, in aliquot codd. legitur ἔλθῃ, librariorum error est. Platonis, Xenophontis, oratorum ceterorumque Atticorum quae vel olim ferebantur exempla nunc ex codd. correcta, vel adhuc feruntur, ipsa paucitate sua suspecta fiunt. Difficilior de recentioribus scriptoribus quaestio est: quos quum huiusmodi in rebus minus et diligentes et subtiles quam veteres Atticos fuisse constet, sola singulorum scriptorum usus observatione probabiliter iudicari poterit quid scriptoribus ipsis quid librariis imputandum videatur, qui non dubium est quin in his quoque scriptoribus non raro omittendo ἄν peccaverint».

Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Σταλίου εἰρημένα ἐν *Quaest. Grammat. ad Thucyd. Pert.* σελ. 26 «Cum igitur in coniunctivi finalis usu magnam Thucydidei et tragici sermonis affinitatem invenerimus, etiam reliquis locis ubi contra communem Atticorum dicendi consuetudinem ἄν a coniunctivo abest ex tragicorum dictione videtur decernendum esse

num librorum memoria servanda sit——Eodem modo πρίν cum nudo coniunctivo, quod VI 10, 5. 29, 2. 38, 2. VIII 9, 1. 3 legitur, tuentur Soph. Phil. 917. Ant. 619. Trach. 608. Ai 742. 965. Eur. Or. 1218».

Ὁ Ἑρουερδὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου Τόμ. Δ', σελ. 12 προσθεὶς τὸ ἎΝ ἐν τῇ ῥήσει «πρὶν ἣν ἔχομεν βεβαιωσώμεθα» ἔγραψεν «inserui ἄν, quod omissum a pedestri oratione alienum esse confirmant tituli Attici». Πρβ. καὶ σελ. 28 καὶ σελ. 38. Ἴδε καὶ Στούρμιον ἐν *Beitr. z. Histor. Synt. der Griech. Sprache* Τόμ. Α', σελ. 311. Περὶ τῆς ἐν ταῖς Ἀττικαῖς Ἐπιγραφαῖς χρήσεως ἐποιήσατο λόγον ὁ Ἑρουερδὴν ἐν *Lapid. Testim* σελ. 77 Πρβ. καὶ Μειστεράνσιον ἐν *Gramm. der Attich. Inscrif.* σελ. 242 καὶ σελ. 251 καὶ σελ. 252 ἐκδ. γ'.

Οὐχὶ ὀλιγάκις εὑρίσκεται παρὰ συγγραφεῦσι τοῦ παρηκμακότος ἑλληνισμοῦ τὸ ΠΡΙΝ συντεταγμένον ὑποτακτικῇ ἐγκλίσει ἄνευ τοῦ μορίου ἎΝ.

Διον. Ἁλικαρν. σελ. 941 «ἵνα μὴ γνοῖεν ἥκοντας αὐτοὺς οἱ πολέμιοι, πρὶν ἐπὶ τῷ ἐρύματι γένωνται». Πρβ. Τόμ. Β', σελ. 199 Ἰακ.

Λουκιαν. Ἀληθ. Ἱστορ. Β', 18 (Τόμ. Β', σελ. 92 Ἰακ.) «ἠκούομεν δὲ καὶ περὶ Χρυσίππου ὅτι οὐ πρότερον αὐτῷ ἐπιβῆναι τῆς νήσου θέμις, πρὶν τὸ τέταρτον ἑαυτὸν ἐλλεβορίσῃ». Ὁ Ἑρουερδὴν γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1879, σελ. 347 «Sub librorum AC lectione ἐλλεβορίσει latere puto ἐλλεβορίσειε. Lucianus ad Atticorum exemplum πρίν cum nudo cuniunctivo iungere non solet». Πρβ. καὶ σελ. 352 «Supple πρὶν (ἂν) μάθῃς». Ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου εἶνε ἐκδεδομένον παρὰ τῷ Λουκιανῷ Τόμ. Β', σελ. 50 «πρὶν ἎΝ τὸ τέταρτον ἑαυτὸν ἐλλεβορίσῃ» (Ἴδε καὶ Ἰακωβίτσιον εἰς Λουκιαν. Τόμ. Β', σελ. 92).

Στράβ. σελ. 271, 19 Μειν. «μὴ παύεσθαι πρότερον, πρὶν παύσωνται τῆς λύττης».

Ἐπίκτ. Τομ. Γ', σελ 87 Schw. «μὴ πρότερον ἑτέρῳ δικαστηρίῳ δικάσῃς, πρὶν αὐτὸς παρὰ τῇ δίκῃ κριθῇς».

Ψευδοπλούτ. Ἠθικ. σελ. 213, Ε' «ὀφθεὶς δ' ὑπό τινος τῶν φίλων παρεκάλει μηδενὶ φράζειν, πρὶν καὶ αὐτὸς πατὴρ τέκνων γένη-

ται». Πρβ. Πλούτ. Ἀγησ. ΚΕ',6 «παρεκάλει μηδενὶ φράσαι, πρὶν ἌΝ καὶ αὐτὸς πατὴρ παίδων γένηται».

Γαλην. Τόμ. ΙΕ',σελ. 202 «εὐθέως ἐμεῖται, πρὶν ἐκπίῃ τὸ πᾶν» καὶ σελ. 249 «οὐκ ἂν οὖν ἡ τροφὴ θρέψει ποτὲ πρὶν καλῶς πεφθῇ» καὶ Τόμ. ΙΖ', 6', σελ. 816 «χρὴ γὰρ αὐτὸ πρότερον προκεκρίσθαι τοῖς εἰρημένοις σημείοις, πρὶν ὅλως τις ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἀφίκηται πεῖραν». Περὶ τοῦ «οὐκ ἂν οὖν ἡ τροφὴ θρέψει», ἀνθ'οὗ δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ θρέψειε ἴδε Χαρίτ. Χαριτων. Ποικίλ. Φιλολογ. Τόμ. Α', σελ. 477.

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 313, 8 Βεκκ. «πρὶν γὰρ ἄρξωμαι διαλέγεσθαι, ἀπ' ἀληθοῦς μὲν ἤρχετο κτέ.».

Φιλόστρ. Τόμ. Β', σελ. 140, 4 Κυσ. «ἀλλὰ μήπω, ξένε, πιστὰ ἡγοῦ, ἃ εἶπον, πρὶν ἔς τε τὴν νῆσον Κῶ πλεύσῃς κτέ». Ὁ Βοισσονάδης γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Φιλοστράτου Ἡρωικῶν σελ. 362 «πρὶν ἂν . . . πλεύσῃς . . . . ἴδῃς: Editiones sine ἄν, et habent πλεύσοις. In A terminatio ita turbatur,ut vix dici possit utrum πλεύσῃς an πλεύσοις scribatur. BDFH πλεύσῃς. I πλεύσας. Sed πλεύσῃς optime se habet, et firmatur sequenti subjunctivo ἴδῃς

οις

quod tenent omnes, praeter D in quo ἴδῃς. Praeterea ἄν addere placuit, quod omnino fere in hac sententia requiritur, et facile potuit a librariis omitti. Plato Hipp. Maj. § 25. πρὶν ΑΝ μοι εἴπῃς. Lys. § 6. πρὶν ΑΝ ἕλῃ. Phaedr. § 4. πρὶν ΑΝ εἴπω. Phaedon. p 89. ς. πρὶν ΑΝ νικήσω. Isocrates Pan § 2. πρὶν ἂν διαλλάξῃ. Euripides Andr. 100. πρὶν ΑΝ . . . ΙΔΗιΣ. Et Scholiastes noster qui ad omissionem particulae offendebat, adscripsit: πλεύσῃς· ἂν δηλονότι».

Μάξ. Τύρ. Λόγ. Ϛ', 8 (σελ. 20, 43 Διδ.) «οὐ πιστεύω τῇ ἑορτῇ, πρὶν τοὺς ἑορταστὰς ἴδω φίλους» καὶ ΙΓ', Ϛ' (σελ. 50, 38) «οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἕλοιτε τουτὶ τὸ τεῖχος, πρὶν ὑμῖν ἐπίκουρος ἔλθῃ ψυχὴ μὲν ἐρρωμένη, σῶμα δὲ νοσοῦν» καὶ ΛΕ', 4 (σελ. 136, 18) «ἀδύνατον εἶναι σωτηρίαν παραγίνεσθαι τῷ μορίῳ, πρὶν καὶ τῷ παντὶ ἔλθῃ»

Πλωτῖν. Τόμ. Β', σελ. 123, 13 Κιρχ. «ἀργόν τι γὰρ τὸ κάλλος αὐτοῦ, πρὶν τοῦ ἀγαθοῦ φῶς λάβῃ».

Ἀλέξ. Ἀφροδ. Προβλ. Α', 30 (Φυσ. καὶ Ἰατρ. Ἑλλ. Μικρ.

Τόμ. Α', σελ. 12, 29 'Ιδ.) «διότι φθάνουσι μεταβληθῆναι καὶ πεφθῆναι πρὶν δράσωσι».

Σιμπλίκ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 216, 4 «διότι ἦν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, πρὶν γένηται τὸ σύνθετον» καὶ σελ. 217, 5 «καθόσον μὲν γὰρ σὺν τῇ ὕλῃ καὶ ἡ στέρησις ἐστί, πρὶν ἐπιγένηται τὸ εἶδος» καὶ σελ. 647, 29 «καὶ οὐ πρότερον ἀφιᾶσι, πρὶν τὸν ἐπιπωματίζοντα τὴν ὀπὴν δάκτυλον ἀφελών τις τῷ ἐξιόντι ὕδατι ἀνάλογον εἰσελθεῖν ἀέρα συγχωρήσῃ» (Πρβ. καὶ σελ. 153,9). Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ φέρεται καὶ γραφὴ πρὶν γενέσθαι.

Χαρίτ. Ἀφροδ. Ε', 7 (Ἐρωτ. Συγγρ. Τόμ. Β', σελ. 97, 7 Ἑρχ. «μὴ καταγνῷς μου, πρὶν ἀκούσῃς τῶν λόγων ἑκατέρωθεν». Ὁ Κόβητος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1859, σελ. 290 «Tum supple vs. 9. πρὶν (ἂν) ἀκούσῃς».

Ὠριγέν. Τόμ. Α', σελ. 178 «τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ διδάσκοντος αὐτούς, καὶ πρὶν γένηται σάρξ» καὶ σελ. 179 καὶ σελ. 231 καὶ σελ. 331. Τόμ. Β', σελ. 238 «ὡς ἦν, πρὶν ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ θεοῦ» καὶ σελ. 257 καὶ σελ. 372 καὶ σελ. 399 καὶ σελ. 410. Τόμ. Γ', σελ. 333 «πρὶν δὲ ἔλθω ἐπὶ τὴν διήγησιν τῶν κατὰ τὸν τοπον, λεκτέον ὅτι κτέ.» καὶ σελ. 340. Τόμ. Δ', σελ. 122 «διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς εἰσέρχεται θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, πρὶν αὐτοῖς παραθῇ τὸ ἡτοιμασμένον ἄριστον». Τόμ. ΙΓ', σελ. 68 «πρὶν γὰρ ἔλθῃ ἡ ὀγδόη τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμέρα, ὅλος ὁ κόσμος ἀπερικάθαρτος ἦν καὶ ἀκρόβυστος». Τόμ. ΙΕ', σελ. 212 «ἔλεγον ὅτι καὶ ὁ διάβολος πρότερον ἦν ἡμῶν πατήρ, πρὶν γένηται ἡμῶν ὁ θεὸς πατήρ» καὶ σελ. 223 καὶ σελ. 258 καὶ σελ. 314 καὶ σελ. 457 καὶ σελ. 469. Τόμ. ΙΖ', σελ. 110 «ἀναγκαίως τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν, πρὶν γένηται, τῷ θεῷ ἔγνωσται ἀπὸ κτίσεως καὶ καταβολῆς κόσμου». Τόμ. ΙΗ', σελ. 80 «πρὶν ἀρξώμεθα τῆς ἀπολογίας, λεκτέον κτέ.» καὶ σελ. 195. Τόμ. ΙΘ', σελ. 416 «ὅπερ ἦν, πρὶν γένηται σάρξ». Τόμ. Κ', σελ. 176 «εἰ μὴ φιλόσοφον μὲν ὄψεται τὸ πάλαι Ἰουδαίων ἔθνος, πρὶν ἐξυβρίσωσιν εἰς τὸ θεῖον». Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΗ', σελ. 57 «κατανοῶν ἐν ὅσαις μὲν ἀκολασίαις, ὅσαις δὲ ἀδικίαις καὶ πλεονεξίαις ἕκαστος τῶνδε ἦν, πρίν, ὥς φησι Κέλσος καὶ οἱ τὰ αὐτὰ αὐτῷ νομίζοντες, ἀπατηθῶσι καὶ παραδέξωνται, λόγον λυμαινόμενον — τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον».

Ἰγνάτ. Ἐπιστολ. πρὸ Φιλιππ. Δ' (Πατέρ. Ἀποστολ. Τόμ. Β', σελ. 218, 17 (1876) «καὶ πρὶν μὲν γένηται ὁ σταυρός, ἔσπευδε γενέσθαι τοῦτο».

Θέων Ῥητ. Ἑλλ. Τόμ. Β', σελ. 80,15 Σπεγγ. «πολλάκις ἀναγκάζεται, πρὶν τελεσθῇ τὸ ὅλον πρᾶγμα, μεταβαίνειν ἐφ' ἕτερόν τι γεγονὸς ὑπὸ τὸν αὐτὸν καιρόν».

Ἡσύχ. Μιλήσ. σελ. 115, 15 Φλαχ. «πρὶν δὲ συσταθῇ τῷ βασιλεῖ, γράμματα ἐδίδασκεν ἐν Ἐλευσῖνι κωμυδρίῳ τῆς Ἀλεξανδρείας».

Ἀρμενόπ. σελ. 40 Εἰμβ. «ὁ κατηγορηθεὶς ἀντικατηγορεῖν οὐ δύναται, πρὶν ἐλευθερωθῇ» καὶ σελ. 212 «αἱ ἐν τῷ σῷ δένδρῳ καθεσθεῖσαι μέλισσαι τῆς σῆς οὐ γίνονται δεσποτείας, πρὶν αὐτὰς τοῖς σίμβλοις ἐναποκλείσῃς».

Βί. Αἰσ. Γ' (σελ. 233, 2 Ἐβερ.) «φθάσας τοίνυν αὐτοῦ κατηγορήσω αὐτὸς ἐπὶ τοῦ δεσπότου, πρὶν αὐτὸς τοῦτ' αὐτὸ δράσῃ κτέ.». Εἰκάζει δ' ὁ ἐκδότης πρὶν ἄν. Ἀλλ' οὐδαμῶς εὔλογον φαίνεται νὰ μεταβληθῇ ἡ παραδεδομένη γραφή.

Ἡσύχ. «Πρόουρον: τὸ ἀπόσταγμα τῆς σταφυλῆς, πρὶν πατηθῇ».

Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Β', σελ. 172,17 Δινδ. «μηδ' οὖν τὸ δοκοῦν σοι εἰς πέρας ἄγε, πρὶν ἀκούσῃς τοὺς ἐμοὺς λόγους»

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 63, 32 Διδ. «πέμψας προσέταξε μὴ πρότερον τοὺς Λακεδαιμονίους ἄνδρας ὀπίσω πάλιν ἐλθεῖν ἐᾶσαι, πρὶν αὐτόν τε καὶ τοὺς συμπρέσβεις ἀπολύσωσι Πελοποννήσιοι».

Σφόδρ' ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ἂν πάντα τὰ ἐκ μεταγενεστέρων συγγραφέων μνημονευθέντα χωρία εἶνε ἀδιάφθορα, μάλιστα δὲ τὰ ἀπαντῶντα παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ καὶ τῷ Στράβωνι καὶ τῷ Λουκιανῷ.

ΚΕΦ. ΚΑ'

Διαπεπραγμένοι εἰσί - πεπραγμένοι εἰσί.

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ϛ', σελ. 1574 λέγεται «Interdum autem passiva vox pro activa ponitur: ut videmus πεπραγμένοι pro πεπραχότες in isto Dem. loco p. 931, 27:

Οὐδὲν ἀκήκοα πρᾶγμα μιαρώτερον, ἢ ὃ οὗτοι πεπραγμένοι εἰσὶ περὶ ἡμᾶς. Sed et pro activa voce πράττειν, significante Exigere, usurpatur passiva πράττεσθαι, ut paulo ante ostendi».

Γράφει δὲ καὶ Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 1131 (1852) «ὃ οὗτοι πεπραγμένοι (ἀντὶ πεπραγότες) εἰσὶ, Δημ.».

Ἐφέρετο ἄλλοτε παρὰ τῷ Δημοσθένει σελ. 931, 26 «ἐγὼ μὲν οὐδ' ἀκήκοα πώποτε πρᾶγμα μιαρώτερον ἢ ὃ οὗτοι πεπραγμένοι εἰσὶ περὶ ἡμᾶς», ἀλλ' ἐπηνωρθώθη πρὸ πολλοῦ μεταβληθὲν εἰς τὸ «ὃ οὗτοι ΔΙΑπεπραγμένοι εἰσί», ὡς διδασκόμεθα ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Σχαιφήρου γεγραμμένων ἐν *Apparat. Crit. et Exeget. ad Demosth.* Τόμ. Δ', σελ. 575 «διαπεπραγμένοι: Vulg. πεπραγμένοι. διαπεπραγμένοι margo Lutetianae, August. primus. Et hoc dedi. REISK.». Ἐρρήθη δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους σελ. 1073, 68 «ἓν δὲ παρανομώτατον καὶ μιαρώτατον διαπεπραγμένοι εἰσί». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Πλάτωνι Γοργ. σελ. 479 Α' «σχεδὸν γάρ που οὗτοι, ὦ ἄριστε, τὸ αὐτὸ διαπεπραγμένοι εἰσίν» καὶ παρὰ τῷ Ἰσαίῳ περὶ τοῦ Φιλοκτ. Κλήρ. 57 «οἳ οὐ μόνον ὑφ' ἡμῶν ἐλέγχονται, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ οἱ ἐπίτροποι διαπεπραγμένοι εἰσί» (Ἴδε Ἀθηνᾶν 1898, σελ. 271). Παρασημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πλάτωνος ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου «σχεδὸν γὰρ ΤΙ οὗτοι» (Ἴδε Μνημοσ. 1874, σελ. 128). Οὐχὶ σπανίως γίνεται χρῆσις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τοῦ διαπράττομαί τι καὶ διεπραξάμην τι καὶ διαπέπραγμαί τι. Λέγεται δὲ καὶ καταπράττομαί τι, οὗ βλέπει τις μαρτύρια κατειλεγμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1190. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἀρτεμιδώρῳ σελ. 19, 25 Ἑρχ. «ἀγαθῶν γὰρ σύστασιν σημαίνει καιρῶν, ἐν οἷς ἔστι τι μέλλον τελέσαι καὶ καταπράξασθαι».

Φέρεται καὶ παρὰ τῷ Λεσβώνακτι Πολιτ. περὶ τοῦ Πολ. τῶν Κορινθ. (Ῥητ. Ἀττικ. Τόμ. Β', σελ. 183 Διδ.) «εἰ μὲν γὰρ δὴ καὶ πρότερον πρὸς τὴν ὑμετέραν πόλιν ὑπήκουον Θηβαῖοι μὴ δυσμενῶς διακείμενοι, καίτοι πρὸς τοὺς προγόνους ὑμῶν πολλὰ καὶ δεινὰ καὶ μεγάλα πεπραγμένοι καὶ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου πολέμιοι καθεστῶτες ὑμῖν, παριδὼν ἂν τὰ νῦν αὐτοῖς ἡμαρτημένα περὶ ἑτέρων ἂν τοὺς λόγους ἐποιούμην». Ἀναγκαίως δ' ἔχει καὶ ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ

ἀντὶ τοῦ πεπραγμένοι ν' ἀναγνωσθῇ ΔΙΑπεπραγμένοι· μετατυπωτέον δ' ἴσως καὶ τὸ ὑπήκουον εἰς τὸ ὑπῆρχον. Πρβ. Δημοσθ. σελ. 30, 7 «ὑπῆρχον Ὀλύνθιοι δύναμίν τινα κεκτημένοι» (Ἴδε Μαυροφρύδην ἐν Δοκιμ. Ἱστορ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσης σ.λ 320).

Τὴν χρῆσιν τοῦ πράττομαι ἀντὶ τοῦ πράττω σφόδρ' ἀποδοκιμάζει ὁ Κόβητος ἐν τῷ *De Philostr. Libell.* περὶ Γυμναστ. σελ. 29 «Nisi forte lubet credere ἵνα πράττοιτο eodem sensu dici atque ἵνα πράττοι, et verbum compositum παρακελεύουσιν *eleganter* usurpari pro simplici κελεύουσιν. Sed πράττομαι pro πράττω extremam esse barbariem et nihilo sanius quam Datidis χαίρομαι vel Burnovio iudice vincam. — — Est igitur ad manum lenissima correctio haec: μάστιγος καὶ τῷ γυμναστῇ παρηρτημένης ἵν' εἴ τι παρακούουσι παίοιντο».

Κατ' οὐδένα τρόπον ἡμεῖς πειθόμεθα ὅτι ἔχει ὑγιῶς τὸ ἐν ἐπιγραφῇ φερόμενον πρήξηται· «ἦν δὲ οἱ ἐνεστηκότες ταμίαι ἢ οἱ ἑκάστοτε γινόμενοι μὴ παραδῶσιν τὸ ἀργύριον τοῦτο κατὰ τὰ γεγραμμένα, ἢ ἄλλος τις ἄρχων ἢ ἰδιώτης εἴπῃ ἢ πρήξηται ἢ προθῇ ἢ ἐπιψηφίσῃ ἢ νόμον προθῇ ἐναντίον τούτῳ ἢ τοῦτον τὸν νόμον ἄρῃ τρόπῳ τινὶ ἢ παρευρέσει ἡοῦν, κτέ.» (Συλλογ. Ἐπιγρ. Ἑλλην. Διττεμβ. 349, 42, σελ. 465). Οὐδαμῶς δ' ἡμεῖς ὀκνοῦμεν νὰ μετατυπώσωμεν τὸ πρήξηται εἰς τὸ πρήξῃ τι. Γίνεται δὲ τοῦ πρῆξαί τι χρῆσις ἐν τοῖς ἔπειτα στίχ. 52 (σελ. 466) «ὀφειλέτω δὲ καὶ τῇ πόλει ἕκαστος τῶν πρηξάντων τι παρὰ τόνδε τὸν νόμον περὶ τοῦ ἀργυρίου τούτου ἢ μὴ ποιούντων τὰ προστεταγμένα δραχμὰς μυρίας».

Παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ Οἰδ. Τυρ. 287 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «ἀλλ' οὐκ ἐν ἀργοῖς οὐδὲ τοῦτ' ἐπραξάμην». Γράφει δ' ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ σελ. 225 «Nescio quae h. l. vis esse possit medii ἐπραξάμην, cuius nullum praeterea exemplum neque apud Sophoclem neque apud Aeschylum reperias. Alius enim generis est quod legitur Agam. 812. δικαίων ὧν ἐπραξάμην πόλιν; et quod codd. habent ib. 823. πάγας ὑπερκόπους ἐπραξάμεσθα, rectissime Paleius scripsit ἐφραξάμεσθα. Facilis autem Sophoclei loci emendatio; scribendum enim ἐπράξαμεν». Πρβ. καὶ Γ. Διντόρφιον ἐν Λεξ. Σοφοκλ. σελ.

418 «Formae mediae pro activa positae unum est exemplum OR. 287 οὐκ ἐν ἀργοῖς οὐδὲ τοῦτ' ἐπραξάμην. ubi haud dubie ἐπράξαμεν scribendum cum Meinekio».

Ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ Σοφοκλέους στίχ. 45 ἐκδοὺς ὁ Λοβέκκιος «κἂν ἐξέπραξεν, εἰ κατημέλησ' ἐγώ» ἔγραψεν ἐν τῷ εἰς Αἴαντα Ὑπομνήματι σελ. 99 ἐκδ. β' «Κἂν ἐξέπραξεν: — Schol. Rom. et La a secunda manu ἐξεπράξατ' γρ. ἐξέπραξεν. In vulgata lectione consentiunt Thomas M. s. Εὖ, Eustath. p. 1564, 20. codicesque omnes. Aesch. Pers. 720. καὶ τόδ' ἐξέπραξε. Plutarch. V. Ages. XXVIII. ἐξέπραξε τὸν πόλεμον» (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Αἴαντος σελ. 21). Ὁ δὲ Γ. Δινδόρφιος προκρίνας τὴν γραφὴν ἐξεπράξατ' Τόμ. Δ', σελ. 22 Ὀξ. (1860) ἐσημειώσατο «Ἐξεπράξατ': In scholio ad lemma κἂν ἐξεπράξατο annotatum ἐξέπραξεν, quod est in apographis. Restitui ἐξεπράξατο lectum, ni fallor, ab Hesychio, qui per ἐφόνευσεν interpretatur. In ἐξέπραξεν consentiunt Eustathius p. 571,10. 1564,19. et Thomas M p. 269» (Πρβ. καὶ Λεξ. Σοφοκλ. σελ. 158). Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ γνησία γραφὴ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Σοφοκλέους εἶνε «κἂν ἐξέπραξεν, εἰ κατημέλησ' ἐγώ». Τὸν μέσον ἀόριστον ἐξεπραξάμην εὕρομεν παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 296 «ὅπου γὰρ καὶ γράψαντος αὐτοῦ σαφῶς ὅτι μὴ περὶ μόνων τῶν ὀξέων ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ μεταπτώσεως τούτων εἰς χρόνου μῆκος ἐκτειμένων ὁ λογὸς αὐτῷ γέγονεν, ὅμως τοιαῦτα ζητοῦσι, τί ποτ' ἐξεπράξαντ' ἄν, εἰ μὴ τοῦτ' ἐποίησε». Κεῖται δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ πάντα πραττόμεθα καὶ τί πράξονται Τόμ. Ι', σελ. 422 «τούτων οὐδὲν οἱ θαυμασιώτατοι γιγνώσκοντες μεθοδικοί, τί ποτε πράξονται ἐπίπλου μελανθέντος οὐκ ἔχουσι φάναι» καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 53 «ὅτι χωρὶς ἔχθρας ἢ φιλονικίας ἢ φιλίας ἀλόγου πρὸς αἵρεσίν τινα πάντα πραττόμεθα». Πρβ. Μιχ. Ψελ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 371 «πείσειε πάντως ἕν τι τῶν ἀτοπωτάτων ἢ πράξασθαι ἤ, τό γε μετριώτερον εἰπεῖν, φθέγξασθαι» καὶ Φώτ. Ἀμφιλοχ. σελ. 168 Οἰκ. «καὶ τί ἄν, διηπορεῖτο, πραξάμενος τὰ ἀρεστὰ πράττοι τῷ θεῷ» καὶ Ὁμιλ. εἰς τὴν Ἐφ. τῶν Ῥώς Α', 11 (Ἀποσπ. Ἱστορ. Ἑλλην. Τόμ. Ε', σελ. 164 Μυλλ.) «μηδὲν

εἰς ἀρετῆς καὶ σωτηρίας λόγον πραξάμενοι» καὶ Νικόλ. Προγύμν. Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α΄, σελ. 277, 8 καὶ 10.

Συχνὸν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶνε τὸ ῥῆμα πράττω ἐπὶ ἀμεταβάτου διαθέσεως, οἷον εὖ πράττω, κακῶς πράττω, κτλ., ὡς θὰ παραστήσωμεν ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ. Πλημμελῶς δ' ἔχει τὸ πρασσομένων φαυλότερον ἀντὶ τοῦ πρασσόντων, ὡς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1860, σελ. 145 «In eodem Hipparchi loco p. 48. ubi editur: καὶ ἀντιπαραβάλλοντες τὸν ἑωυτῶν βίον πρὸς τὸν τῶν πρασσομένων φαυλότερον καὶ τὰ προσπίπτοντα ἀνθρώπινα νομίζοντες καὶ μὴ μόνοις συμβαίνοντα, duo vitia tollenda sunt: barbarum πρασσομένων in πρασσόντων refingendum est, et pro καὶ μὴ μόνοις inserto pronomine legendum καὶ μὴ (ἁμῖν) μόνοις συμβαίνοντα».

Εἶνε δὲ κακῶς γεγραμμένον καὶ ἐν τῇ Εἰρήνῃ τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 215 «εἰ δ' αὖ τι πράξαιντ' ἀγαθὸν ἀττικωνικοί, κᾆλθοιεν οἱ Λάκωνες εἰρήνης πέρι, ἐλέγετ' ἂν ὑμεῖς εὐθύς· ἐξαπατώμεθα νὴ τὴν Ἀθηναίαν». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν *Nov. Lect.* σελ. 325 «Est enim πράττεσθαι ἀγαθόν τι et πράττεσθαι εὖ pro εὖ πράττειν non minus portentosum quam χαίρομαι, γηράσκομαι, προσπαίζομαι, alia, de quibus supra diximus. Reperit primus omnium veram scripturam Bekkerus, qui intellexit secundam personam πράξαιτε a poeta profectam esse repente ad ipsos Athenienses scite admodum orationem convertente. Nae ille minimi pretii homunculus fuit, qui olim tertiam personam requiri putans de suo πράξαιντ' ἀγαθόν substituit et tantum non omnes per tot saecula homines doctos ludificatus est» (Πρβ. καὶ *Var. Lect.* σελ. 156).

Ὁ Μοῖρις ἀποφαίνεται σελ. 276 «Οὐκ ἐπράττου Ἀττικῶς, οὐκ ἔπραττες Ἑλληνικῶς» καὶ σελ. 293 «πράξομαι Ἀττικῶς, πράξω Ἑλληνικῶς» καὶ «Πράξεται Ἀττικῶς, πράξει Ἑλληνικῶς». Πιθανώτατον φαίνεται ὅτι ἔγραψε ταῦτα ὁ Μοῖρις ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν χρῆσιν, καθ' ἣν λέγεται χρήματα πράττομαι, ἀργύριον πράττομαι, κλπ. (Ἴδε Φισχῆρον ἐν ταῖς εἰς τὴν Οὐελλήρου Γραμματικὴν Παρατηρήσεσι Τόμ. Γ', α', σελ. 436 καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Νεφελῶν σελ. 280).

ΚΕΦ. ΚΒ'.

§ 2. Ἀντιστατοῦντος - ἀντιστρατοῦντος.

Παρ' Ἰωάννῃ τῷ Κιννάμῳ φέρεται Ἱστορ. Β', 5 «Πέρσαι δὲ ἐν τούτῳ συσκευασάμενοι στρατῷ μεγάλῳ τῇ Θρακησίων ἐμβάλλουσι γῇ, οὐδενός τε σφίσιν ἀντιστρατοῦντος — ἄχρι καὶ ἐπί τι τῶν οὐκ ἄπο θαλάσσης χωρίων — προνομεύοντες ἦλθον λείαν τε ὡς πλείστην ἐπαγόμενοι ἀνεχώρησαν».

Τὸ ἀντιστρατοῦντος εἶνε σφάλμα γελοιότατον· παράδοξον δ' ἡμῖν προσπίπτει ὅτι εἴκασεν ἀντ' αὐτοῦ ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Κιννάμου σελ. 39, 11 ἀντιστρατεύοντος. Οὐχὶ ἀντιστρατεύοντος ἀλλ' ἀντιστατοῦντος ἔγραψεν ὁ Κίνναμος, ὡς ἐν βιβλ. Γ', 19 (σελ. 131, 9 Μειν.) «αἱ γὰρ Ῥωμαίων δυνάμεις, μηδενὸς ὁθενδήποτε τῷ τέως ἀντιστατοῦντος, ἐπὶ χώρας ἑκάστη ἔμενον» καὶ βιβλ. Ε', 1 (σελ. 202,4) «ἐπειδὴ μηδὲν ὁθενδήποτε ἀντιστατοῦν τῇ Ῥωμαίων ὑπεφαίνετο ἀρχῇ».

Ἐκ τοῦ ῥήματος ἀνθίσταμαι ἐσχηματίσθη ὄνομα ἀντιστάτης. ἐκ τούτου δὲ παρήχθη νέον ῥῆμα ἀντιστατῶ. Πρβ. ἀφίσταμαι-ἀποστάτης - ἀποστατῶ, ἐφίσταμαι - ἐπιστάτης - ἐπιστατῶ, παρίσταμαι-παραστάτης-παραστατῶ, κτλ. (Ἴδε Γλωσσ. Παρατηρ. σελ. 28).

Ἀπαντᾷ δὲ τὸ ῥῆμα ἀντιστατῶ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ καὶ παρὰ τῷ Πλάτωνι καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ καὶ παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ καὶ παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ καὶ παρὰ τῷ Προκοπίῳ.

Ἡρόδ. Γ', 52 «ἀντιστατέων τε καὶ ὀργῇ χρεόμενος (ἄλλ. χρεώμενος) ἐς τόν [σε] ἥκιστα χρῆν».

Πλάτ. Γοργ. σελ. 513, Γ' «ὁ δήμου γὰρ ἔρως—ἐνὼν ἐν τῇ ψυχῇ τῇ σῇ ἀντιστατεῖ μοι».

Θεόφραστ. περὶ Φυτ. Ἱστορ. Α', ζ', 1 «ἐὰν (ἐπειδὰν) ὁ τόπος ᾖ κενὸς καὶ μηδὲν τὸ ἀντιστατοῦν». Πρβ. καὶ περὶ Ὀσμ. 18 «διὰ τὸ μὴ ἀντιστατεῖν».

Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 802, Β' «τὰ δ' ἀντιστατοῦντα πρὸς τὸ ἔργον — μαλάσσων καὶ καταλεαίνων».

Διονύσ. Ἁλικαρν. Τέχν. Ῥητορ. Ζ', 2 «ἐν ᾗ πολλὰ τὰ ἀντιστατοῦντα».

Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Α', σελ. 78 «ἀντιστατοῦσα τῇ κατευθύνειν δοκούσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἡδονῇ» καὶ σελ. 83 «οὔτε πολιορκεῖ καὶ περιτειχίζει τινὰ οὔτε ἀντιστατεῖ» καὶ σελ. 115 «ἀντιστατεῖν αὐτοῖς καὶ διαμάχεσθαι» καὶ σελ. 181 «ὁ δὲ ἀθλητὴς ἀντέχων καὶ ἀντιστατῶν» καὶ σελ. 201 «ἀντιστατούντων βιαίως πνευμάτων» καὶ σελ. 287 «βουλευμάτων (βουλημάτων) λόγοις ἀντιστατούντων καὶ μηδαμῇ μηδαμῶς συναδόντων». Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 20 καὶ σελ. 194 καὶ σελ. 252 καὶ Τόμ. Γ', σελ. 159.

Ἀπολλών. Ἀλεξ. περὶ Συντάξ. σελ. 51, 11 «διὰ τοσούτων ἀντιστατεῖ ἡ τοῦ ῶ φωνή» καὶ σελ. 296, 13 «οὐ μὴν τῷ Διομήδει ἐπείσθη, ἀντιστατοῦντος τοῦ θεοῦ».

Μιχ. Ψελλ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 363 «ἀντιστατούντων δὲ ὅμως ἀλλήλοις καὶ πασχόντων ἢ ποιούντων τὰ χαλεπώτατα».

Πολλὰ παραδείγματα τῆς μετοχῆς ἀντιστατοῦντος παρέχει ἡμῖν ὁ Προκόπιος λέγων

ἀντιστατοῦντος τοῦ πράγματος (Τόμ. Α', σελ. 434, 5),

τοῦ πράγματος δὲ ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 177, 10),

τοῦ δὲ πράγματος σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 378, 17),

τοῦ πράγματος σφίσι διὰ τὰς δυσχωρίας ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Α', σελ. 58, 13),

τοῦ πράγματος σφίσι διὰ τοὺς θυρεοὺς ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 108, 14),

οὐδενὸς ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Α', σελ. 177, 5. σελ. 225, 3),

οὐδενός οἱ ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β', σελ. 303, 15),

οὐδενὸς σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Α', σελ. 182, 1. σελ. 189, 9. σελ. 283, 12. σελ. 532, 5. Τόμ. Β', σελ. 164, 4. σελ. 306, 1. σελ. 362, 22. σελ. 418, 21. σελ. 441, 5. σελ. 572 2. σελ. 592, 10),

οὐδενὸς ἔτι ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β′, σελ. 232, 2. σελ. 358, 8),

οὐδενὸς σφίσιν ἔτι ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β′, σελ. 69,11).

οὐδενὸς τὸ παράπαν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β′, σελ. 361, 17),

οὐδενὸς τὸ παράπαν ἀντιστατοῦντος σφίσι (Τόμ. Γ′, σελ. 22, 17).

οὐδενὸς τῇ ῥύμῃ τῆς βουλήσεως ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Α′, σελ. 194, 1),

τοῦ δὲ χειμῶνος ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β′, σελ. 395, 6),

τοῦ δὲ ἀνέμου σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β′, σελ. 309, 6),

τοῦ ῥεύματος σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Β′, σελ. 357, 4),

τοῦ νόμου σφίσιν ἀντιστατοῦντος (Τόμ. Γ′, σελ 54, 16).

Ἀπαντᾷ δὲ παρὰ τῷ Προκοπίῳ καὶ ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς τῆς ἀρσενικῆς μετοχῆς, οἷον «πολεμίων ἀντιστατούντων» (Τόμ. Β′, σελ. 607, 22) καὶ «τοὺς ἀεὶ σφίσιν ἀντιστατοῦντας» (Τόμ. Β′, σελ. 257, 22), καὶ ὁ ἑνικὸς καὶ πληθυντικὸς τῆς θηλυκῆς, οἷον «τὴν δυσκολίαν ἀντιστατοῦσαν — εἶχε» (Τόμ. Β′, σελ. 46, 16) καὶ «τῆς ὁπλίσεως ἀντιστατούσης» (Τόμ. Β′, σελ. 514, 14) καὶ «τῆς δυσχωρίας ἀντιστατούσης» (Τόμ. Β′. σελ. 639, 2) καὶ «καίπερ ἀντιστατοῦσα τῶν ἄλλων οὐδέν» (Τόμ. Γ′, σελ. 66, 5) καὶ «τούτοις — ἀντιστατοῦσαι» (Τόμ. Α′, σελ. 120, 15). Ἔτι δὲ ἡ ἀπαρέμφατος ἀντιστατεῖν, οἷον «τῷ μὴ ἀντιστατεῖν» (Τόμ. Β′, σελ. 415,22) καὶ «κελεύσεσι δὲ τῆς γυναικὸς ἀντιστατεῖν οὐχ οἵῳ τε ὄντι» (Τόμ. Γ′, σελ. 70, 19) καὶ «τοῖς ταῦτα ἐπαγγέλλουσιν ἀντιστατεῖν ἅπαντες ἔγνωσαν» (Τόμ. Γ′, σελ. 74, 20), καὶ ἡ ὁριστικὴ ἀντιστατεῖ, οἷον «ἀντιστατεῖ δὲ παρά τι ἔργον τῶν πάντων οὐδέν» (Τόμ. Γ′, σελ. 69, 4). Ἀλλ᾽ ἡ ῥῆσις εἶνε παρεφθαρμένη. Καὶ ὁ μὲν Ῥείσκιος ἀνέγνω «ἀντιστατεῖ δὲ ἀπαρχομένῳ τοῦ ἔργου τῶν πάντων οὐδέν», ἡμεῖς δὲ μεταγράφομεν «ἀντιστατεῖ δὲ τὸ παράπαν ἔργον τῶν πάντων οὐδέν».

Καὶ ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ ἐποιή-

σαντο χρῆσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥήματος, ὡς διδάσκεταί τις ἐκ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', β', σελ. 992-3 Διδ.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ἀντιστατοῦντος μετεβλήθη καθ' ἡμαρτημένην ἀνάγνωσιν εἰς τὸ ἀντιστρατοῦντος, ὃ παντελῶς ἀνυπόστατον, καὶ παρὰ τῷ Προκοπίῳ Τόμ. Α', σελ 177,6 καὶ σελ. 182,1.

Ὁ Λ. Δινδόρφιος γράφει ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λ. ἀντιστρατεύω (Τόμ. Α', β', σελ. 996) «Quibus satis redarguitur quod in schol. Hom. ex aliis libris nunc editum ἀντιστατεύει, verbum non Graecum. Vitiose ἀντιστρατοῦντος Cinnamus Hist. 2. p. 22, A». Προστίθησι δὲ τούτοις ὁ Ἄσιος τάδε· «Vitiose etiam ἀντιστρατοῦσα ap. Greg. Nyss. t. 3, p. 61, C».

Ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Ν, 1 ἐξέδωκεν ὁ Βεκκῆρος σελ. 353, 6 «ἀναγκαίως τῷ ἀνυπόστατον ἔχοντι τὴν δύναμιν τὸν Ποσειδῶνα ἀντιστατεύει» ἀντὶ τοῦ ἀντιστρατεύει. Θαυμάζομεν τῇ ἀληθείᾳ πῶς ὁ Βεκκῆρος τῆς κάλλιστ' ἐχούσης γραφῆς ἀντιστρατεύει προέκρινε τὴν οὔτε κατὰ τύπον οὔτε κατ' ἔννοιαν ὑγιαίνουσαν ἀντιστατεύει. Τίς ποτε δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι, καὶ ἂν ἐφέρετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ῥῆμα ἀντιστατεύω (ὁμοίως τῷ προστατεύω), θὰ ἐγίνετο χρῆσις αὐτοῦ ἐπὶ μεταβατικῆς διαθέσεως ἀντὶ τοῦ ἀνθίστημι;

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἰουνίου 1904.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ. 435,19 γρ. et multo labore *capitur*. σελ. 440,1 γρ. ληπτόν σελ. 447,10 γρ. ὁμοιότατα». σελ. 465,3 κάτ. γρ. ἀνύποπτον. σελ. 476,11 ἀδύνατά ἐστιΝ ἀποφυγέειν (ἀποφυγεῖν). σελ. 479,7 κάτ. γρ. «ἐπεὶ ὅλως κτέ.» ἀντὶ τοῦ «ἐπεὶ τήν γε ἀφαίρεσιν ὅλως κτέ.». σελ. 482,9 κάτ. γρ. τἆλλά μοι ἀντὶ τοῦ τἆλλα μοι. σελ. 489,2 γρ. εἰσΙτητός ἀντὶ τοῦ εἰσΗτητός. σελ. 489,19 γρ. εἰσιτητήρια. σελ. 492,10 γρ. turpi*us*. σελ. 494,12 κάτ. γρ. ἐδυσαναοχέτει. σελ. 497,6 γρ. δημιουργῶν. σελ. 502,3 γρ. recentio*r*ibus. σελ. 503,19 γρ. πατέρας ἀντὶ τοῦ τέρας πα σελ. 511,9 γρ. Καπίτων». σελ. 513,6 γρ. πρῶτον ἀντὶ τοῦ πρώτῃ. σελ. 516, 23 γρ. χάριν τῷ λουτρῷ γινώσκουσιν. σελ. 518, 2 κάτ. Κακῶς εἶνε γεγραμμένον «τὸΝ τρίτον τῶν Ἐπιδημιῶν», ὀρθῶς δ' ἐν τοῖς ἔπειτα «τὸ τρίτον τῶν Ἐπιδημιῶν». σελ. 521, 11 γρ. ἀποθνήσκειν αὐτόν. σελ. 539, 5 ἐξαλειπτέον τὸ ἕτερον δέ. σελ. 542, 4 κάτ. γρ. διαδρᾶναι. σελ. 549,9 κάτ. γρ. ἀλεκτρυόνων. σελ. 550, 16 γρ. ἐγὼ. σελ. 555, 19 γρ. ἐστίν. σελ. 556, 4 γρ. Κακῶς εἶνε παρὰ τῷ Γαληνῷ γεγραμμένον ΚραΝῶνι ἀντὶ τοῦ ΚραΝΝῶνι. σελ. 564,23 γρ. διάπειραν αὐτῆς ἔχουσι. σελ. 566,21 γρ. ἀπληστίαν. σελ. 571,7 γρ. ἐξερρύη. σελ. 576,11 γρ. schreib*t*. σελ. 577,25 γρ. addi*to*. σελ. 580, 16 γρ. Θουκυδίδην. σελ. 588,22 γρ. ἐκτεινΟμένων. σελ. 580,22 γρ. λόγος.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

σελ. 442, 15-16. Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Λουκιανῷ ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος § 2 φέρεται «ἀρχόμενος μὲν οὖν τῆς γραφῆς πάνυ ἀπόρῳ ἐντεύξεσθαι ᾤμην τῷ προβλήματι, προϊόντι δὲ πολλὰ προυφάνη τὰ λεκτέα». Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ Schwartz

ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 437 «Nolo premere suspicionem a Luciano scriptum fuisse τὰ λεκτά, cum praesertim sciam vulgo has formas a librariis oblitterari. Certe, si quid video, sententiae accommodatius est».

σελ. 451,5 κάτ. Ἀλλὰ πολλῷ θαυμαστότερον ἡμῖν φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Βεκκῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀττικῶν Ῥητόρων Τόμ. Β', σελ. 543,18 (1822) ἐφύλαξε τὴν παραδεδομένην γραφὴν «ζητεῖν αὐτὸν ἐλέουΣ παρ' ὑμῶν τυγχάνειν».

σελ. 457,1. Κεῖται δὲ τὸ ἔλεον ἔξων ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας ἀντὶ τοῦ ἐλεηθησόμενος. Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶνε εἰρημένον ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ βιβλ. ΙΒ', 232 «τείνεο καὶ ῥήσσου καὶ δάκρυε· πάντα ματαίως· οὐχ ἕξεις ἔλεον χειρὸς ἈΦ' ἡμετέρης».

σελ. 457, 8 κάτ. Φώτ. Ὁμιλ Α' εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ῥώς (Ἀποσπ. Ἱστορ. Ἑλλ. Τόμ. Ε', σελ. 164 Μυλλ.) «οὐ τὸν νυν ἔλεον ἐμπορεύεσθαι» καὶ «οὐκ εἰς ἔλεον, οἶμαι, κινοῦμεν τὸν θεόν».

σελ. 459,2 κάτ. Παρεθέμεθα τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἔχει ἐν τῇ Κοβητείῳ ἐκδόσει σελ. 185,17. Ἂν δ' εἶνε εὐλογώτερον νὰ ἐκφέρηται διὰ τοῦ Ι τὸ ἐκ τοῦ οὐδείς παρηγμένον ὄνομα οὐδενία, θὰ ἐξετασθῇ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ. Ἴδε Σχάνζιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Β', β', σελ. ια'.

σελ. 465,23 (Πρβλ. καὶ Δουκάγγιον ἐν Γλωσσαρ. σελ. 1198). Ἄξια παραθέσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Ε. Α. Σοφοκλέους γεγραμμένα ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ (A Glossary of Later and Bysant. Greek) σελ. 482 «πολυέλαιος, ου, ὁ (πολύς, ἔλαιον)=πολυκάνδηλον Porph. Cer. 93,9 [In Modern Greek, πολυέλαιος means *chandelier*]».

σελ. 467, 7. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρ' Ἀχιλλεῖ τῷ Τατιῳ βιβλ. Δ', ιδ', 5 «τῶν δ' ἄλλων ἀδιήγητος ὁ θάνατος ἦν», περὶ οὗ γράφει ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1876, σελ. 341 «ἀδιήγητος ὁ θάνατος ἦν, ex Xenophonte petitum est ἀδιήγητος ὁ τάραχος».

σελ. 467,20. Περὶ τοῦ ἐπιθέτου διηγητός εἶνε ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 1457 τάδε γεγραμμένα «Διηγητός, ὁ, ἡ, Qui narratur, traditur, si mendo caret ed. Cat. in Jerem. t. 2, p. 823, F: Ἕως τούτου τὰ πάλαι διηγητὰ, Huc usque antiquae narrationes». Ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ φέρεται καὶ ἐπίθετον ἀνεκδιήγητος γενόμενον ἐκ τοῦ ἀποφατικοῦ Α καὶ τοῦ ῥήματος ἐκδιηγεῖσθαι, οὗ καὶ αὐτοῦ ὑπὸ μόνων τῶν μεταγενε-

στέρων γίνεται ἐνίοτε χρῆσις. Καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος διηγητής, ὃ μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐξ Ἀχιλλέως τοῦ Τατίου, παρατηροῦμεν ὅτι εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ ἐξηγητής, ὡς διδάσκει ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect.* σελ. 486 «In § 14. τῶν λοχαγῶν τις διαγγέλλει εἰς τὸ στράτευμα, mirum ni Xenophon ἐξαγγέλλει dederit, ut solet de iis rebus, quae *evulgantur*. Quoties δι et ἐξ ostendimus permutari? Apud Achillem Tatium IV. 15. aeque animo ferunt editores: σὺ δὲ διηγητὴς γενοῦ τῶν θείων μηνυμάτων. Satin perspicuum est ἐξηγητής scribi oportere? Tum Διηγητής obiter exime e Lexicis, nam hoc solo loco nihili vocabulum nititur». Πρβ. καὶ Ἑρχῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐρωτικῶν Συγγραφέων Τόμ. Α΄, σελ. κγ΄ καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν *Append. Lex. Graec.* etc. σελ. 53. Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Ὠριγένει κεῖται Τόμ. Β΄, σελ. 238 «ἄλλοι δὲ τὸ ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ θεοῦ διηγήσαντο ἀντὶ τοῦ γεγέννημαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ», ὅπερ προφανῶς εἶνε ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ ἐξηγήσαντο. Εἶνε δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ πλημμελῶς γεγραμμένον Τόμ. ΙΗ΄, α΄, σελ. 626 «ὀλίγοις μὲν διαρθρεῖ τὸν νῦν προκείμενον τρόπον ἡ κεφαλὴ τοῦ μηροῦ» ἀντὶ τοῦ ἐξαρθρεῖ. Ἴδε καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν *Append. Lex. Graec.* σελ. 80.

σελ. 467,1 κάτ. Ἐποιήσατο δὲ λόγον περὶ τοῦ πράγματος ὁ Κόβητος καὶ ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1860, σελ. 100 καὶ σελ. 141 καὶ ἐν *Nov. Lect.* σελ. 120.

σελ. 470, 20. Γεώργ. Κεδρην. Τόμ. Β΄, σελ. 364,12 «γενέσθαι δὲ καὶ τέλμα ἀδιεξίτητον ἐκ τοῦ πολὺν ὄμβρον οὐρανόθεν καταρραγῆναι».

σελ. 475,18. Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ Ἰωάνν. τοῦ Ἀναγνώστου σελ. 532,16 Βόνν. «ἡμῖν μὲν καὶ τὸ εἰσιέναι ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου φοβερὸν εἶναι ἐδόκει· καὶ μόνοις ἦν εἰσιτητὸν τοῖς τεταγμένοις».

σελ. 479,12. Τὴν αὐτὴν ἀποφαίνεται γνώμην καὶ ὁ Ἑρουερδὴν ἐν *Append. Lex. Graec.* etc. σελ. 65 (1804) λέγων «Ad εἰσιτητήρια. Facilius hanc formam reddideris pro εἰσηγητήρια Hesychio quam εἰσιτήρια cum Cobeto, Nov. lect. p. 429».

σελ. 480, 1 κάτ. Ἀγαθ. Ἱστορ. σελ. 11, 9 Βόνν. «παριτέον

ἐκεῖνα ἔμοιγε, ἅτε δὴ ἀποχρώντως εἰρημένα, τὰ δὲ μετ' ἐκεῖνον ὡς οἷόν τε διεξιτέον».

σελ. 481,6 κάτ. καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐναπίου Β', σελ. 499,53 Διδ. «ἐπανιτέον δὲ ἐπὶ τοὺς φιλοσόφους πάλιν, ὅθεν ἐξέβημεν» Παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ Τόμ. Α', σελ. 123,1 Βόνν. φέρεται «Ἀλλ' ἐπανιτέον τὸν λόγον μικρόν, ἵνα καθ' εἱρμὸν ὁ λόγος ὁδεύῃ»· εἶνε δὲ σεσημειωμένον «ἐπανακτέον W. in mg». Οὐδαμῶς δ' ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἐπανακτέον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Γρηγορᾶ. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. λ. ἐπανακτέον.

σελ. 484,22 καὶ Τόμ. Β', σελ. 375, 11 «καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἀπρόϊτον εἶναι κελεύσας» καὶ παρὰ Νικηφόρῳ τῷ Γρηγορᾷ Τόμ. Β', σελ. 781,18 «πρῶτον μὲν οὖν ἀπρόϊτον ὡς ἐν εἱρκτῇ τῷ οἴκῳ συγκεκλεῖσθαι τοῦτον ἐπέταττεν» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 102,22 «θεῷ γὰρ μόνῳ τοῦτ' ἀπρόϊτον τετήρηταί γε καὶ τεταμίευται» καὶ σελ. 539,20 «οἴκοι τὸ παράπαν ἀπρόϊτος ἔμεινε τοῦ λοιποῦ» καὶ παρ' Ἰωάννῃ τῷ Καντακουζηνῷ Τόμ. Α', σελ. 252,2 «ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγκάνων ἀπρόϊτον μένειν· τοὺς δὲ πρὸς τὸν νέον βασιλέα παραγενομένους ἀρχιερέας μήτ' αὐτοὺς προϊέναι τῶν οἰκιῶν αὐτῶν μήθ' ἑτέρους παρ' αὐτοὺς φοιτᾶν» καὶ Τόμ. Β', σελ. 143,14 «εἶτα ἀμφοτέρους, εἰς ἣν ἐξενίζοντο οἰκίαν, ἐφρούρουν ἀπροΐτους» καὶ σελ. 213,6 «πρῶτον δὲ ἐν τῇ μονῇ τῇ προσαγορευομένῃ Πέτρᾳ ἀπρόϊτον μένειν κατεδίκασαν» καὶ 10 «ἐν ἑτέρᾳ μονῇ τῇ Χώρᾳ προσαγορευομένῃ μένειν καὶ αὐτὸν ἐψηφίσαντο ἀπρόϊτον» καὶ σελ. 336,11 «κατέκλεισεν αὐτόν τε καὶ τὸν υἱὸν ἀπρόϊτον εἰς τὴν οἰκίαν» καὶ σελ. 421,13 «ἔστι δὲ οὓς καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις ἐφρούρει ἀπροΐτους» καὶ σελ. 537,18 «ἢ ἐν φροντιστηρίοις ἀπρόϊτοι καθείργνυντο» καὶ σελ. 565,2 «οἳ ἐν ταῖς οἰκίαις ἀπρόϊτοι διῆγον» καὶ παρὰ Λέοντι τῷ Διακόνῳ σελ. 59,25 «διεκαρτέρουν ἀπρόϊτοι».

σελ. 486,5 καὶ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ Τόμ. Β', σελ. 393,7 «τῷ θεῷ τὰ ἐξιτήρια θύσας καὶ συνταξάμενος τοῖς πολίταις ἔξεισι τῆς βασιλίδος» καὶ σελ. 617,10 «τῷ βασιλεῖ προσειπὼν τὰ ἐξιτήρια ἐξῆλθεν εὐθύς» καὶ σελ. 621,1 «καὶ τῷ βασιλεῖ προσειπόντες τὰ ἐξιτήρια ἕκαστος οἴκαδε τῷ δοκεῖν ἀπεφοίτησεν».

σελ. 488,6 κάτ. καὶ παρὰ Γεωργίῳ τῷ Κεδρηνῷ Τόμ. Α', σελ. 559,4 «ἴσθι, ὦ βασιλεῦ, ὡς μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν ὑπάρχουσι τὰ ἔνδον εἰσιτητά».

σελ. 509,5 καὶ Τόμ. Δ΄, σελ. 631 «εἰ κατὰ τὴν τούτων ὑπάλλαξιν ἄρρεν καὶ θῆλυ γίγνεσθαι δύναται» καὶ Τόμ. Θ΄, σελ. 31 «ἔπειτα δ' ἤδη καὶ τὰς μετὰ τῶν ἄλλων αἰτίων ὑπαλλάξεις, ὥσπερ ὀλίγῳ πρόσθεν ἐποιήσαμεν» καὶ σελ. 941 «ἐξ οὖν τῆς τοιαύτης ὑπαλλάξεως—οὐ μόνον αἱ προσηγορίαι συνεχύθησαν ἀλλὰ καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν αἱ διαγνώσεις».

σελ. 509,4 κάτ. Γαλην. Τόμ. ΙΗ΄, β΄, σελ. 730 «μεταγράψαντες δὲ τολμηρῶς. Ἐπὶ μέντοι τῶν πλείστων οὐδὲ καλῶς νοήσαντες ἐτόλμησαν μεταγράψαι, διὰ τοῦτο νῦν αὐτῶν ἐμνημόνευσα, καίτοι μυρία τῶν ἔμπροσθεν ἄχρι τοῦ δεῦρο μεταγεγραφότων οὐ μνημονεύσας· ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἔδοξάν μοι καλῶς μὲν νενοηκότες, ἐπὶ τὸ σαφέστερον δὲ μεταγράψαι σφαλέντες ἐν τοῖς μικροῖς καὶ μὴ νοήσαντες ὡς ὁ γραφεὺς βούλεται».

σελ. 516,15. Τὸ ὀρθὸν βλέπει τις ἐν Τόμ. ΙΗ΄, β΄, σελ. 14 «οὐ μὴν ὀνομάζουσί ΓΕ προδόξασιν οἱ Ἕλληνες, ὥσπερ οὐδ' οἱ περὶ τὸν Ἡρόφιλον αὐτοί, καίτοι πλεῖστα βαρβαρίζοντες».

(σελ. 518). Ἐκ τῶν ἐν τῷ ΙΑ΄ κεφαλαίῳ γεγραμμένων γίνεται φανερὸν ὅτι ἐχρήσατο ὁ Γαληνὸς οὐ μόνον τῷ παρεγγράψαι καὶ παρεγγεγράφθαι ἀλλὰ καὶ τῷ παρεντεθεικέναι καὶ παρεγκεῖσθαι. Ἀναγκαῖον δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ μνημονευθῶσι καὶ ἄλλα χωρία τοῦ Γαληνοῦ, ἐν οἷς ἀπαντῶσιν οἵ τε μνημονευθέντες χρόνοι καὶ οἱ ἐνεστῶτες παρεγγράφειν καὶ παρεντιθέναι καὶ ὁ ἀόριστος παρενθεῖναι. Τόμ. ΙΕ΄, σελ. 11 «τὸν δὲ περὶ τῆς τῶν φλεβῶν ἀνατομῆς ἐναργῶς παρεγκείμενον ἔχει μοχθηρὸν ὅλον» καὶ σελ. 733 «καὶ μὲν δὴ καὶ ἄλλας ἔστι ῥήσεις εὑρεῖν ἐν τῷ προκειμένῳ βιβλίῳ φανερῶς οὐκ οὔσας ἀξίας Ἱπποκράτους, ὡς ὑπονοῆσαι παρεγγεγράφθαι τοῖς γνησίοις, ὥσπερ καὶ κατὰ τοὺς ἀφορισμοὺς ἐφάνησαν ἔνιοι τοιοῦτοι πρὸς τοῖς τελευταίοις μέρεσι τοῦ βιβλίου· τῷ γὰρ ἐν μνήμῃ πολλοῖς εἶναι τὰ πρῶτα τῶν συγγραμμάτων οἱ παρεγγράφοντες εἰς τὰ τελευταῖα παρεγγράφουσι» καὶ «ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὸ νῦν ἡμῖν προκείμενον βιβλίον ἔστιν εὑρεῖν παρεγκείμενα καὶ μᾶλλον ἔτι πρὸς τοῖς τελευταίοις». Τόμ. ΙΖ΄, α΄, σελ. 678 «ἐγὼ μὲν καὶ τὸ γεγραμμένον ἔμπροσθεν ἐπὶ τοῦ δωδεκάτου κατὰ τὴν τάξιν ἀρρώστου, καθ' ὃν οὕτως ἔφη, δεξιῷ ἴλλαινεν, ὑπώπτευον ὡς παρεγγεγραμμένον» καὶ σελ. 634 «δῆλον ὅτι παρεγγέγρα-

πται τοῦτο πρός τινος, οὐχ ὑφ' Ἱπποκράτους αὐτοῦ γέγραπται». Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 266 «ταύτην τὴν ῥῆσιν ὑπώπτευσάν τινες ὡς παρεγγεγραμμένην» καὶ σελ. 268 «διὰ τοῦτο τὴν ῥῆσιν ὅλην ὑποπτεύουσιν ὡς παρεγγεγραμμένην» καὶ σελ. 304 «εἴτ' οὖν αὐτὸς ὁ Ἱπποκράτης οὕτως ἔγραψεν εἴτε τις ἄλλος ἐστὶν ὁ παρεγγράψας τήνδε τὴν ῥῆσιν, οὐκ ὀρθῶς ἐγίνωσκε περὶ φακῶν δυνάμεως» καὶ σελ. 741 «οὐκ οἶδ' εἰ τοῦτον τὸν ἀφορισμὸν Ἱπποκράτης αὐτὸς ἔγραψε καὶ μὴ τῶν παρεγγεγραμμένων ἐστίν» καὶ σελ. 876 «ἢ παρεγγέγραπται πρός τινος τὸ λίην, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλά;». Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 178 «εὔδηλον δ' ὅτι καὶ οὗτοι παρέγκεινται τῶν ἔμπροσθεν ἢ οὐδὲν ἢ βραχύ τι τῇ λέξει διαφέροντες» καὶ σελ. 179 «τὰ μὲν αὐτῇ τῇ λέξει γράφοντες τῶν ἔμπροσθεν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἱπποκράτους εἰρημένων, τὰ δ' ὑπαλλάττοντες βραχύ τι, τὰ δ' ὅλα παρεντιθέντες, ὥσπερ καὶ τουτὶ τὸ νῦν προκείμενον» καὶ σελ. 183 «αὕτη τοίνυν ἡ περὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα χρῆσις ἄκυρος ἐνδείκνυται παρεγκεῖσθαι καὶ τοῦτον τὸν ἀφορισμόν» καὶ σελ. 184 «ἀλλ' οἱ τούτους τοὺς ἀφορισμοὺς παρενθέντες δοκοῦσί μοι χάριν αὐτοῦ τούτοις συνθεῖναι» καὶ σελ. 189 «καὶ οὗτος ὁ ἀφορισμὸς ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων παρέγκειται πρόσθεν εἰρημένος ὅλος ὡσαύτως». Κακῶς εἶνε γεγραμμένον ἐν Τόμ. ΙΕ', σελ. 172-173 «ὥσθ' ὁ ταῦτα γράψας ἤτοι οὗτος ἦν σοφιστὴς ἢ πανοῦργος ἄνθρωπος, ὡς ἔοικε, παραγράψας τὸ ψεῦδος, ἕνεκα τοῦ προστρίψασθαι ψόγον τῷ παλαιῷ· τοῦ δὲ νεώτερον εἶναι τὸν παραγράψαντα ταῦτα καὶ ἡ τοῦ συνόχου προσηγορία τεκμήριόν ἐστιν· οὐδαμόθεν γὰρ οὔθ' Ἱπποκράτης οὔτε τις τῶν παλαιῶν τὸν συνεχῆ πυρετὸν ὠνόμασε σύνοχον, ὥσπερ οὐδὲ οὐρήματα τὰ οὖρα, ἀλλὰ ταῦτα ὀνόματα νεωτέρων ἐστὶν ἰατρῶν, ὅσοι τὴν παλαιὰν λέξιν ἠγνόησαν. Ἀπολιπόντες οὖν ἤδη τὰ παραγεγραμμένα ταυτὶ μεταβῶμεν ἐπὶ τὸ περὶ διαίτης ὑγιεινῆς, ὃ Πολύβου φασὶν εἶναι σύγγραμμα» ἀντὶ τοῦ παρεγγράψαι καὶ παρεγγράψαντα καὶ παρεγγεγραμμένα καὶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 796 «καὶ τινὲς μὲν ἡγοῦνται καὶ αὐτόν τι παραγράψαι τὸν Θέσσαλον, τινὲς δὲ ἄλλους τῶν μετ' αὐτόν» ἀντὶ τοῦ παρεγγράψαι καὶ Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 37 «εἴτ' αὐτὸς ὁ Ἱπποκράτης τοὺς τοιούτους ἀφορισμοὺς ἔγραψεν — εἴτ' ἄλλοι παρέθεσαν, ἐάσαντες ζητεῖν ἑτέροις, ἐκεῖνο μόνον ἐπ' αὐτῶν φυλάττομεν» ἀντὶ τοῦ παρενέθεσαν

καὶ Τόμ. ΙΖ΄. α΄, σελ. 524 «οὐκ οἶδ' ὅπως ἐδυστύχησε καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον, ὥσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν Ἱπποκράτους. τὰ μὲν ἄλλως διεσκευασμένα, τὰ δὲ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένοις παρακείμενόν τι ἔχοντα» ἀντὶ τοῦ παρεγκείμενον.

σελ. 522,4 κάτ. Λέγεται δὲ καὶ παρευρίσκω, παρεύρεσις, παρεύρημα καὶ παραπωλεῖν, παράπρασις, κτλ. (Ἴδε Ἐρουερδῆνα ἐν *Lex. Graec. Supplet et Dialect.* σελ. 626.

σελ. 531,12-13. Δὲν φαίνεται δ' ἀπίθανον νὰ ὑποληφθῇ ὑπό τινος ὅτι καὶ ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Φωτίου, ἣν παρεθέμεθα ἐν τοῖς ἄνω, ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «ἀπεχθανόμενοι τῷ σώφρονι».

σελ. 527,18 Ὁ τυπος ἄστεΟς εἶνε ἀνάττικος. Ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐλέγετο ἄστεΩς, ὡς ἐδιδάχθη ἐν τῇ Ἑβδομάδι 1884, Δελτ. 31, σελ. 3.

σελ. 536,21. Πρβ. καὶ Ἐρουερδῆνα ἐν *Lex. Graec. Supplet.* etc. σελ. 971.

σελ. 540,3. εἴσοντΑΙ-εἴσονΤΕΣ. Παρὰ τῷ Ἀππιανῷ σελ. 1090,18 Μενδ. πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ εἴσονΤΑΙ φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη εἴσονΤΕΣ. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1882, σελ. 229 «Lib. V. 39. 46. ἐδημαγώγησε γάρ τινας ἡ διαβολὴ καὶ πρὸς ἐκεῖνον ᾤχοντο πολεμήσοντες ἡμῖν ὡς νομίζουσι, σὺν χρόνῳ δ' ΕΙϹΟΝΤΕϹ στρατευσάμενοι καθ' ἑαυτῶν. Libri σὺν χρόνῳ δείσαντες vel δ' εἴσαντας. Emendandum est σὺν χρόνῳ Δ' εἴσοντΑΙ στρατευσάμενοι καθ' ἑαυτῶν. *Nobiscum* (inquit) *se bellum gesturos putant*, sed *tandem* cognituri sunt *se contra semet ipsos hanc expeditionem suscepisse*».

σελ. 540,12 πιστεύοντΑΙ-πιστεύοντΕΣ. Κακῶς εἶνε γεγραμμένον παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Ε΄. σελ. 11 πιστεύονΤΕΣ ἀντὶ τοῦ πιστεύοντΑΙ. Ἀποκατέστησε δὲ τὴν γνησίαν γραφὴν ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1880, σελ. 237 λέγων «Sequitur: ὅπου γὰρ οἱ δι' ὅλου τοῦ βίου ἀπάθειαν ἀσκήσαντες οὐ πιστεύοντΕϹ τελέως αὐτὴν ἐσχηκέναι πολὺ δήπου μᾶλλον ὁ μηδέποτε ἀσκήσας σύ. Corrige: οὐ πιστεύοντΑΙ». Εἶνε δ' ἡ γραφὴ αὕτη ἐγκεκριμένη καὶ ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει Μικρῶν τοῦ Γαληνοῦ Συγγραμμάτων Τόμ. Α΄, σελ. 8,16. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἱμερίῳ πλημμελῶς ψηφίζοντες ἀντὶ τοῦ ψηφίζονται καὶ τοὐναντίον κομίζονται ἀντὶ τοῦ κομίζοντες σελ. 75,7 Διδ. «Ἀττικοῖς δὲ θεάτροις πρέπον εἶναι τὸ ἀνάθημα

κρίνοντες ἀνατιθέναι οὕτως ψηφίζοντες» καὶ σελ. 47, 35 «καὶ πῦρ ἐπὶ Σάρδεις κομίζονται ἔδειξαν τότε τοῖς Πέρσαις (Πρβ. σελ. ιβ' καὶ σελ. ιη').

σελ. 540, 20 καὶ Τόμ. Ε', σελ. 11 «ἀλλ' ἤτοι μὴ βουλόμενον ὠφελεῖν σε νόμιζε λέγειν οὕτως, ἢ μὴ παραφυλάξαι προῃρημένον ἃ πράττεις κακῶς, ἢ φυλαττόμενον ὑπὸ σοῦ μισηθῆναι» καὶ σελ. 125 «καίτοι παντὶ τρόπῳ φυλαττόμενος αἰτιᾶσθαι τοὺς μοχθηροὺς χυμούς» καὶ Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Γ', σελ. 208, 17 Δινδ. «πεφύλακται τὰς ὀνομασίας αὐτῶν εἰπεῖν».

σελ. 572, 8. Φέρεται δὲ πλημμελῶς καὶ παρὰ Μαξίμῳ τῷ Τυρίῳ Λόγ. Δ', 6 (σελ. 12, 47 Διδ.) «καὶ τίς ἀνάσχοιτο ψυχὴ ἡδονῶν τοσούτων ὄχλον ἐπιρρέοντα κτέ;» ἀντὶ τοῦ «καὶ τίς ΑΝ ἈΝάσχοιτο κτέ.».

σελ. 588, 22. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται ἀπίθανον ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ «τί ποτ' διεπράξαντ' ἄν».

Ἐν τῷ ΙϚ' κεφαλαίῳ παρετέθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γαληνοῦ σμῆνος παραδειγμάτων τοῦ καίτοι μετοχῇ συντεταγμένου. Ἐν τοῖς πλείστοις τῶν παραδειγμάτων τούτων κεῖται πρὸ λέξεως μὲν ἀπὸ συμφώνου ἀρχομένης τὸ καίτοι, πρὸ λέξεως δὲ ἀπὸ φωνήεντος ἢ διφθόγγου ἀρχομένης τὸ καίτοι γε. Ἐν ὀλίγοις δὲ βλέπει τις τὸ ἐναντίον. Ἀπαντῶσι δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ τάδε τὰ παραδείγματα. Τόμ. Γ', σελ. 16 «καίτοι ζηλωτὴς ὤν». σελ. 59 «καίτοι πολὺ μικροτέρους—ὑπάρχοντας». σελ. 62 «καίτοι πολλῷ λεπτότερα τῶν ἄλλων ὄντα». σελ. 85 «καίτοι γ' οὐκ ἴσων ἁπασῶν οὐσῶν» σελ. 149 «καίτοι γε ἐπιπολαίου τε καὶ ἀβαθοῦς ὑπαρχούσης». σελ. 150 «καίτοι γε ἀσφαλῶς ἐχούσῃ τῇ διαρθρώσει». σελ. 161 «καίτοι πολλάκις ἀναγκαζόμενα». σελ. 164 «καίτοι τῶν περικειμένων αὐτοῖς συνδέσμων ὑμενωδῶν τε καὶ λεπτῶν ὑπαρχόντων». σελ. 232 «καίτοι γε ἓξ ἢ ἑπτὰ κάλλιον ἂν ῥηθέντες» σελ. 248 «καίτοι γ' ἐναντίας οὔσας». σελ. 275 «καίτοι τὰς αὐτὰς ἔχουσι δυνάμεις». σελ. 277 «καίτοι τούτου δεομένη». σελ. 294 «καίτοι τῶν ἄλλων ἀποφύσεων—λεπτῶν ἁπασῶν γεγενημένων». σελ. 332 «καίτοι καὶ πέττον τὴν τροφήν». σελ. 419 «καίτοι σειομένη». σελ. 458 «καίτοι παχείας οὔσης». σελ. 487 «καίτοι μηδενὸς αὐτὴν δεσμοῦ—συνάπτοντος». σελ. 492 «καίτοι τεχνικῶς ὑπὸ τῆς φύσεως οἰόμενοι κατεσκευάσθαι πάντα». σελ. 497 «καίτοι κεχυμένον γε τὸ αἷμα». σελ.

505 «καίτοι γε ἀναπνεόντων». σελ. 545 «καίτοι τριῶν ἀγγείων διαπλεκόντων τὸν πνεύμονα». σελ. 580 «καίτοι γ' οὕτω μακρὰν ὁδὸν—διερχόμενον». σελ. 591 «καίτοι σμικρότατον ὄν». σελ. 604 «καίτοι πλησίον ὑπαρχούσης αὐτῶν». σελ. 628 «καίτοι γ' ἑτέρωθι τεταγμένους». σελ. 638 «καίτοι πλησίον ὄντα». σελ. 658 «καίτοι ταῦτα σοῦ δρῶντος». σελ. 660 «καίτοι πορρωτάτω ταῖς ποιότησιν ὑπαρχούσαις». σελ. 661 «καίτοι δεομένη». σελ. 671 «καίτοι—μετέχοντος». σελ. 732 «καίτοι σμικροὺς παντάπασιν ὄντας». σελ. 874 «καίτοι γ' οὕτως ὑπαρχουσῶν τῶν γενύων ἑκατέρων». σελ. 877 «καίτοι τῶν λεόντων καὶ λύκων καὶ κυνῶν πολλοὺς ἑκατέρωθεν ἐχόντων». σελ. 898 «καίτοι πολὺ καλλίονι μορίῳ τούτων ἁπάντων ὄντι». σελ. 927 «καίτοι τῆς αὐτῆς ἕνεκα χρείας ἐκείνῳ γεγονώς». σελ. 929 «καίτοι δεόμενον εἶναι σκληρόν». Τόμ. Δ', σελ. 9 «καίτοι γ' ἐναντία ἀλλήλοις ὑπάρχοντα». σελ. 26 «καίτοι μεταξὺ τεταγμένη». σελ. 41 «καίτοι γ' εὐθὺς εὐθεῖς κατὰ τὸ μῆκος ἐκτεταμένους τῆς ῥάχεως». σελ. 69 «καίτοι γ' ἐναντίας ὑπαρχούσας». σελ. 76 «καίτοι γ' οὐχ ὁμοίαν ἔχουσιν ἅπασι τὴν ἰδέαν». σελ. 126 «καίτοι γ' οὐ δεόμενος». σελ. 237 «καίτοι τὸν πόρον ἔχοντος ἤδη τοῦ τραχήλου τῆς κύστεως» καὶ «καίτοι κατά γε τὴν πρόχειρον φαντασίαν ἱκανῶς ὄντα πιθανά». σελ. 270 «καίτοι τῶν νεύρων ἁπάντων ἑκατέρας ἐχόντων τὰς δυνάμεις». σελ. 399 «καίτοι κινούμενοι» καὶ «καίτοι μηδαμῶς κινεῖσθαι φαινόμενοι». σελ. 419 «καίτοι γε ἀνώδυνον ὄν». σελ. 776 «καίτοι πολλάκις ἐπισκεψάμενός τε καὶ ζητήσας ἐπιμελῶς» καὶ «καίτοι προθυμηθεὶς χρόνῳ παμπόλλῳ». Τόμ. Ε', σελ. 15 «καίτοι τὴν Ἡράκλειον εὐεξίαν οὐ δυνάμενος σχεῖν». σελ. 50 «καίτοι γε ἐλάττω σοῦ κεκτημένος». σελ. 125 «καίτοι παντὶ τρόπῳ φυλαττόμενος αἰτιᾶσθαι τοὺς μοχθηροὺς χυμούς». σελ. 227 «καίτοι γε ἑψομένου». σελ. 271 «καίτοι ἐνίας μὲν ἀποδείξεις ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς πολιτείας γράψαντος». σελ. 430 «καίτοι πάμπολλα τὸν ἀριθμὸν ὄντα». σελ. 481 «καίτοι μὴ θαρρῶν ᾗ μέλλει λέγειν ἀποδείξει». σελ. 493 «καίτοι πληρώσας λόγων μακρῶν κτλ.». σελ. 537 «καίτοι γ' ἄλλης μὲν εἰσαγούσης ἀρτηρίας, κέ.». σελ. 560 «καίτοι οὔτ' ἐξ ἐκείνης ἐκφυομένας οὔτ' ἐκ τῆς μεγάλης τῆς κατ' ὀσφύν». σελ. 643 «καίτοι τήν γε σάρκα σαφῶς ὁρῶν αἰσθητικὴν γιγνομένην». σελ. 671 «καίτοι γε οὐκ οὔσης

ἀνάγκης». σελ. 851 «καί τι (καίτοι) πάμπολυ δοκοῦσαι διαφέρειν». Τόμ. Ζ', σελ. 264 «καίτοι γὰρ αὐτῆς τῆς μήτρας τὸ σῶμα πυκνὸν καὶ σκληρὸν ὑπάρχον». σελ. 274 «καίτοι γε Ἱπποκράτους ἄριστα πεποιημένου τὴν διαίρεσιν ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν Ἐπιδημιῶν» σελ. 342 «καίτοι γ' ἧττον ὑπάρχων θερμός». σελ. 371 «καίτοι καὶ αὐτοῦ τούτου πολλὴν ἐν τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔχοντος τὴν διαφοράν» σελ. 431 «καίτοι γε Ἱπποκράτους ὀρθότατα διδάξαντος ὑπὲρ αὐτῶν». σελ. 512 «καίτοι γ' οὐ βουληθέντος ἐμοῦ διδάσκειν ἄχρηστα πράγματα». σελ. 518 «καίτοι γε ἐλάχιστα προσενηνεγμένων». σελ 543 «καίτοι οὐδεμίαν ἡγούμενον εἶναι δύναμιν». σελ. 552 «καίτοι ὑγιεῖς ἐθέλοντες γενέσθαι». σελ. 573 «καίτοι μὴ μεταδιδοῦσι ταῖς ἀρτηρίαις αἵματος». σελ 633 «καίτοι ὑπὸ χυμῶν ἐναντίων τῇ δυνάμει συνισταμένοις». σελ. 634 «καίτοι διαμένον ἡμέραις ἐνίοτε πλείοσιν ἐφεξῆς». σελ. 654 «καίτοι ἀμφοτέρων τυγχάνον τὸ πάθος». σελ. 655 «καίτοι δήπου σαφῶς οὕτω καὶ φανερῶς γράφοντος Ἱπποκράτους». σελ. 744 «καίτοι παμπόλλων οὐσῶν καὶ σαφῆ τὴν ὑπεροχὴν ἐχουσῶν». σελ. 765 «καίτοι σαφεστέραν — ὑπάρχουσαν». σελ. 783 «καίτοι διαστέλλειν δυναμένου». σελ 834 «καίτοι διδάξειν ἐπαγγελλομένοις». σελ. 835 «καίτοι παραφρονῶν». σελ. 848 «καίτοι μικρὸν ἄνω περὶ αὐτοῦ γράψας αὐτοῖς ὀνόμασιν». σελ. 855 «καίτοι βραχυλόγος ὢν ὁ Ἱπποκράτης». σελ. 861 «καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν». σελ. 874 «καίτοι πρὶν κριθῆναι μηδ' ὅλως παραφρονήσας». σελ. 876 «δι' ἣν καίτοι παραφρονήσας ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἐδυσπνόησε τὴν τῆς παραφροσύνης ἰδίαν δύσπνοιαν». σελ. 886 «καίτοι παραφρονήσασα». σελ. 900 «καίτοι κἀνταῦθα παρακούοντές τινες». σελ. 905 «καίτοι γ' εἴπερ τῳ καὶ ἄλλῳ τῶν Ἱπποκράτους βιβλίων ὑπάρχοντι σαφεῖ». σελ. 930 «καίτοι γιγνώσκων αὐτήν». Τόμ. Η', σελ. 63 «καίτοι γ' ἀξιούντων οὕτω τῶν ἐμπειρικῶν». σελ. 82 «καίτοι γ' ὅσον ἐπὶ τῷ χωρίῳ — μηδενὸς μᾶλλον ἐνδεικνυμένου τὸ κῶλον». σελ. 89 «καίτοι γ' οὐ πάνυ τι νοσώδης γενόμενος». σελ. 198 «καίτοι καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινόμενον». σελ. 200 «καίτοι μηδεμίαν ἄλλην ἐνέργειαν ἐνεργούντων τῶν προαιρετικῶν». σελ. 229 «καίτοι τῶν αὐτῶν οὖσα νεύρων». σελ. 312 «καίτοι σαφῶς ἑρμηνεύειν προῃρημένου». σελ. 394 «καίτοι ὑπὸ χολῆς ἀκράτου βλαπτόμενα». σελ. 426 «καίτοι μηδὲν ἀποδεικτικὸν ἀκούοντες ὧν εἶπον». σελ. 431

«καίτοι μηδέν τι πεπονθὸς τὸ κατὰ τὴν ἰγνύαν ἄρθρον». σελ. 445 «καίτοι γ' ἀγνοοῦντας». σελ. 632 «καίτοι τούτων ἁπάντων συνήθων μὲν τοῖς Ἕλλησιν ὄντων, ὑπὸ Ἡροφίλου δὲ καὶ τῶν Ἡροφιλείων σχεδὸν ἁπάντων μυριάκις εἰρημένων». σελ. 649 «καίτοι συνιέντες τε καὶ αἰσθανόμενοι σφοδροῦ σφυγμοῦ». σελ. 650 «καίτοι κατ' ἀρχὰς —— μόνον τόνον εἰπόντι τῆς τῶν ἀρτηριῶν κινήσεως». σελ. 669 «καίτοι γιγνώσκοντες παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ τῆς σφοδρότητος ὄνομα». σελ. 696 «καίτοι γ' ἀντιτεινοντος αὐτοῖς ἐμοῦ μέχρι πρὸ πολλοῦ» καὶ «καίτοι γε οὐδεμιᾶς χρείας οὔσης τῶν ὅρων». σελ. 707 «καίτοι τῶν ἰδιωτῶν — ἐναργῶς αἰσθανομένων». σελ. 742 «καίτοι γ' οὐκ οὔσης ἀνάγκης». σελ. 749 «καίτοι τοῖς δι' ὅρων ἐπιχειροῦσιν ἅπαντα διδάσκειν ἐπιτιμῶν». σελ. 768 «καίτοι τὴν ὕλην τῆς τέχνης ἄφθονον ἔχοντες». σελ. 784 «καίτοι ταῖς αἰσθήσεσι χρωμένοις». σελ. 812 «καίτοι μηδὲν εἰκῇ δημιουργούσῃ». Τόμ. Θ΄, σελ. 22 «καίτοι πρόσθεν ὑφ' Ἡροφίλου κεκινημένον». σελ. 45 «καίτοι πάντων τῶν εἰρημένων αἰτίων μικρὸν γεννᾶν πεφυκότων». σελ. 116 «καίτοι γ' ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῆσδε τῆς πραγματείας ἀποροῦντες». σελ. 158 «καίτοι διελθόντες ἐπὶ πλέον ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ» σελ. 181 «καίτοι τῆς γ' ἄλλης ἀνωμαλίας πολλῆς συμπιπτούσης» σελ. 382 «καίτοι δι' ἄλλο τι σύμπτωμα γινομένη». σελ. 385 «εἰς ἃς καίτοι φυλαττόμενος ὁ Ἀρχιγένης ἐμπίπτει πολλάκις». σελ. 400 «καίτοι πορρώτερον τοῦ θώρακος κειμένῳ». σελ. 402 «καίτοι γ' οὐκ ἀπολειπομένου τοῦ μορίου τῷ μεγέθει τῷ νεύρων». σελ. 406 «καίτοι γ' ἐν τούτῳ κειμένων». σελ. 410 «καίτοι μαλακῆς ὑπαρχούσης». σελ. 416 «καίτοι γ' οὖν ἐκτὸς ὄντα βουβώνων». σελ. 498 «καίτοι μὴ ταχέως κινουμένης τῆς ἀρτηρίας». σελ 500 «καίτοι γε ὁδοιποροῦντα πρὸς νευρώδη ψῦξιν». σελ. 644 «καίτοι πολλάκις ἁμαρτάνοντας τοῦ σκοποῦ». σελ. 669 «καίτοι τοῦ μήκους — διττοῦ τὴν φύσιν ὑπάρχοντος». σελ 820 «καίτοι τῶν περιττῶν παροξυνουσῶν». σελ. 850 «καίτοι μεγάλως ἐνδείκνυσθαι δυναμένῳ» σελ. 889 «καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν». σελ. 941 «καίτοι γ' οὐ τὴν αὐτὴν ἔχον ἔννοιαν». Τόμ. ΙΖ΄. α΄, σελ 609 «καίτοι προειρηκὼς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ». Δὲν φαίνεται δ' ἀπίθανον ὅτι πανταχοῦ, ἔνθα τῷ καίτοι γε ἐπιφέρεται λέξις ἀρχομένη ἀπὸ φωνήεντος ἢ διφθόγγου, τῆς κατ' ἔκθλιψιν ἐκφορᾶς καίτοι γ' ὁ Γαληνὸς χρῆσιν ἐποιήσατο.

Κ. Σ. Κ.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Τὸ ὄνομα ἄρουρα ὡς μέτρον ἐκτάσεως καὶ ἠδύνατο νὰ συντεθῇ μετ' ἀριθμητικῶν καὶ ἀληθῶς συνετέθη. Ὁ Γρηγ. Βερναρδάκης ἀπεφήνατο ἐν Ἀνασκ. τῶν Φιλολογ. Συζητ. σελ. 35 «Καὶ ἡ μὲν λέξις ἄροτρον συντεθειμένη ἐξ ἀριθμητικοῦ εἶνε παντὶ καταληπτή, ἰσοδύναμος δὲ πρὸς τὰς παγκοίνους σήμερον φράσεις «ὅπου δουλεύουν τρία (τέσσαρα κτλ.) ἀλέτρια». Ἡ δὲ λέξις ἄρουρα, καὶ δὴ ὡς μέτρον ἐκτάσεως, οὐδαμοῦ εὕρηται σύνθετος μὲ ἀριθμητικόν, εἶνε λέξις ἀνύπαρκτος, ἑπομένως ἀδιανόητος».

Οὐδὲν γελοιότερον ἢ νὰ νομίζηται ὅτι τὸ μὲν ὄνομα ἄροτρον δύναται νὰ συντεθῇ μετ' ἀριθμητικῶν, τὸ δ' ἄρουρα οὐχί. Ὡς συνετίθεντο μετ' ἀριθμητικῶν τὰ ὀνόματα στάδιον καὶ πλέθρον-πέλεθρον, κτλ., οἷον ἑπταστάδιος, κτλ., δεκάπλεθρος, ἑπταπέλεθρος, κτλ., οὕτω κάλλιστα ἠδύνατο νὰ συντεθῇ καὶ τὸ ἄρουρα. Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 377 λέγεται «Ἑκατοντάρουρος (ὁ, ἡ), ὁ περιέχων 100 ἀρούρας». Γράφει δ' ὁ Στρούβιος ἐν *Opusc.* Τόμ. Β'. σελ. 196 (1854) «(Arist. de LXX Interpretibus) p. 270. (XIV.) περιρρεῖ δὲ αὐτὴν (τὴν χώραν) ὁ λεγόμενος Ἰορδάνης, ποταμὸς ἀείρρους (κάλλιον ἀείρους), οὐκ ἔλαττον ἑξακισχιλίων μυριάδων ἀρουρῶν κατὰ τὸ ἀρχαῖον οὔσης· μετέπειτα δὲ οἱ γειτνιῶντες ἐπέβησαν (ἀπέβησαν Hod.) αὐτῆς, ἑξήκοντα μυριάδες ἀνδρῶν ἔγκληροι καθειστήκεσαν ἑκατονταρούροις. Locus corruptus est: pro οὔσης lege οὖσαν, tum sic pergas: μετὰ δὲ, ἐπεὶ οἱ γειτνιῶντες ἐπέβησαν αὐτῆς, ἑξήκοντα μυριάδες ἀνδρῶν ἔγκληροι καθειστήκεσαν, ἕκαστος ἑκατοντάρουρος. Sexaginta enim myriades, quorum singuli centena jugera possident, sexies mille myriades jugerum explent».

Εἶνε δὲ νῦν γνωστὰ καὶ τὰ ἐπίθετα τάδε· ἑπτάρουρος, δεκάρουρος, εἰκοσάρουρος, εἰκοσιπεντάρουρος, τριακοντάρουρος, ἑβδομηκοντάρουρος, ὀγδοηκοντάρουρος, μυριάρουρος. Πάντα ταῦτα μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Ἑρουερδῆνος ἐν *Lex. Graec. Supplet. et Dialect.* καὶ ἐν *Append. Lex. Graec.*

etc., ἔνθα εἶνε τάδε γεγραμμένα σελ. 60 «**ἑβδομηκοντάρουρος** miles. Tebt. pap. 62, 30; 63, 34; 64 (a), 16 (aet. Ptolemaeorum). Cf. εἰκοσάρουρος, εἰκοσιπεντάρουρος, ἑκατοντάρουρος, etc».

σελ. 4,15 (Πρβ. καὶ Μνημοσ. 1900, σελ. 408).

σελ. 14,15. ἰχθυοθήρας.

σελ. 21,2 κάτωθ. Ἐξέδωκε δὲ καὶ ὁ Ἑρτλῖνος παρὰ τῷ Ἰουλιανῷ σελ. 60,24 «ὅπερ ἔφαμεν ἐξ ἀρχῆς» ἀντὶ τοῦ ἔφημεν.

σελ. 28, 22. καὶ σελ. 558, 8 «ὃν δὲ οὔτε ὑμεῖς οὔτε οἱ πατέρες ὑμῶν ἑοράκασιν Ἰησοῦν οἴεσθε χρῆναι θεὸν λόγον ὑπάρχειν» ἀντὶ τοῦ ἑώρακασιν.

σελ. 31,3 κάτωθ. Πρβ. καὶ *Mnemos*. 1860, σελ. 379.

σελ. 116,13. Ἀνεπιστάτως πως ἐλέχθη. Ἐνέκρινε δὲ τὴν γραφὴν Ἀνταττικιστής καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 489· διότι καὶ πρότερον ἔγραψεν ὁ Κόβητος Ἀνταττικιστής ἐν *Nov. Lect*. σελ. 624 καὶ σελ. 784.

σελ. 160,8 κάτ. Λουκιαν. Πλοῖ. ἢ Εὐχ 1 «Νὴ Δία, καὶ Ἀδείμαντος ὁ Μυρρινούσιος εἵπετο μεθ' ἡμῶν».

σελ. 164, 9 (Ἴδε τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ Περιοδικῷ συγγράμματι Ἑρμῇ 1897, σελ. 141).

σελ. 165,22 Φώτ. Λεξ. Τομ. Β', σελ. 324 Ναβ. «παχνοῦται: πήσσεται».

σελ. 191,3. Τοῦ παρατατικοῦ ὑπερεπάθουν φέρομεν μαρτύριον τὸ παρὰ Γεωργίῳ τῷ Παχυμέρῃ (Παχυμέρει) Τόμ. Α', σελ 291,2 Βόνν κείμενον «ὃς οὐ τόσον ὑπερεπάθει τοῦ Ἀρσενίου κτέ.».

σελ. 209,14. Περὶ τοῦ αἱρεσιομάχος ἴδε Λοβέκκιον εἰς τοῖς εἰς Φρύνιχον Παρέργοις σελ. 678.

σελ. 209,20. Μινυαμάχος.

σελ. 213,18. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Σούτσου Περιπλαν. σελ. 42 (1858) «καὶ παρῆλθον οἱ λαμπροί σου Ὀθωμανομάχοι χρόνοι».

σελ. 233,8. Παρὰ τῷ Φιλοστράτῳ φέρεται Τόμ. Β', σελ. 245,1 Καυσ. «ἓν δὲ μόνον δυσχεραίνειν ἔφη, ὅτι τρύζοι αὐτῆς (τῆς Ἀφροδίτης) τὸ ὑπόδημα καὶ λίαν εἴη λάλον καὶ τῷ ψόγῳ ὀχληρόν», περὶ οὗ ποιεῖται λόγον ὁ Βοισσονάδης ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ

Φιλοστράτου, σελ. 75, ἔνθα εἶνε καὶ τάδε γεγραμμένα· « Hic (Jacobsius) quidem fere malit τρίζοι. Sed optio valde est incerta, et codicibus parui ». Ὀρθῶς ὁ Ἑρουερδὴν ἐν *Append. Lex. Graec.* σελ. 218 ἀποφαίνεται « Idem verbum (τρίζειν) reddendum Philostrato, Epist. XXXVII, ubi vitiose legitur: (Momus) δυσχεραίνειν ἔφη, ὅτι τρύζοι αὐτῆς (Veneris) τὸ ὑπόδημα. Lege τρίζοι, strideret ».

σελ. 235,6 κάτ. Φέρεται δὲ τὸ ῥῆμα πρίζειν καὶ παρὰ τῷ Πολυδεύκει γράφοντι βιβλ. Ζ΄, 114 « πρίειν δὲ λέγεται τὸ πρίζειν ».

σελ. 257,4. Παρατηρητέον δ' ὅτι φέρεται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ΄, β΄, σελ. 351 « ἵσταται δὲ τότε καὶ παύεται πρῶτον, ὅταν ἐξήγηται πρὸς τὴν ἐνταῦθα κοιλότητα τοῦ βραχίονος », ὅπερ πιθανώτατα εἶνε ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ ἐξίκηται.

σελ. 257,18 (Ἴδε καὶ Κοραῆν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἱπποκράτους τοῦ περὶ Διαίτης Ὀξέων κτέ. σελ. 131, 1887).

σελ. 260,15. Ἀπαντᾷ δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ Τομ. ΙΗ΄, β΄, σελ. 876 « ἀλλ', ἐπειδὴ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἔδοξε καὶ τὰ τοιαῦτα ἐξηγῆσαι, καὶ ἡμεῖς αὐτοῖς ἀκολουθήσομεν », ὃ μετατυπωτέον εἰς τὸ ἐξηγεῖσθαι ἢ ἐξηγήσασθαι.

σελ. 263, 18. Ὑπὸ τοῦ Σουΐδα εἶνε εἰρημένον σελ. 26 Βεκκ. « Ἀδιήγητον: τὸ μὴ δυνάμενον δι' ὑπερβολὴν κακοῦ διηγηθῆναι ».

σελ. 264,5. καὶ σελ. 459, 2 « εἰ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς περὶ τούτου παρ' αὐτῶν εἰσηγηθεὶς ἐνδέδωκεν — θεὸς ἂν εἰδείη ».

σελ. 277,17. Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Ἡροδότῳ Γ΄, 107 πάντα σχεδὸν τἀντίγραφα ἔχουσι εὐπετέως ἀντὶ τοῦ δυσπετέως. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1883, σελ. 293 (Herodot) III, 107: ταῦτα πάντα — εὐπετέως κτῶνται οἱ Ἀράβιοι. Sic libri omnes perinepte praeter R, in quo est vera lectio ΔΥΣπετέως ».

σελ. 299,25 Τόμ. Α΄, σελ. 623 « ὅταν δὲ καὶ τὰ κατ' ὠμοπλάτας αὐτοῖς ἄσαρκα ᾖ καὶ γυμνὰ καὶ προπετῆ δίκην πτερύγων, ὀνομάζονται μὲν αἱ τοιαῦται φύσεις ὑπὸ τῶν ἰατρῶν πτερυγώδεις » καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 740 « τὸ μὲν οὖν κατὰ φύσιν εἴς τε τὸ πρόσω καὶ εἰς τοὐπίσω προπετέστερον ὑπάρχον, τρεῖς ἔχει τὰς πάσας ἐν αὐτῷ ῥαφάς ».

σελ. 303,12-13. Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος εἶπεν ἐν τῇ Τουρκομάχῳ Ἑλλάδι σελ. 191 (1850) « καὶ ὁ Βουδούρης ἀνὴρ προπέτης, ἀλλ' ἔχων λογου πολλὴν ἰσχύν ».

σελ. 319,9 καὶ Ἀλ. Σοῦτσος Περιπλανωμ. σελ. 87 (1858) «ἤρχετο περὶ τὰ τέλη τοῦ ὑψΗπετοῦς του βίου».

σελ. 362, 8 κάτ. Ὀρθῶς δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1882, σελ. 322 ἐκφέρει τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ προκειμένου ὀνόματος γράφων «Emendandum esse censeo ex certa analogia: αὐτΟέλληνες, ut αὐτοβορέας, αὐτοθαΐς et similia».

σελ 372,9. καὶ σελ. 126 ὀροκωνίτιδα.

σελ. 372,6 κάτ. Φίλων Βελοποι. σελ. 75,34 Σχοιν. «καθάπερ ἐπιτοξίτιδα».

σελ. 373, 14. Ἀναγινώσκει δ' ὁ Ἑρουερδὴν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1881, σελ. 155 «παρὰ τὴν εἰς ἀνδρωνίτιδα ἔστη θύραν».

σελ. 368,15. Τοῦ λευκάσπιδα γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου «Λευκάσπιδα: λευκῇ ἀσπίδι χρώμενον».

σελ. 379,14. Ἐν τῇ Δυβνηρείῳ ἐκδόσει τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου σελ. 345,31 φέρεται «Ἢ τοὺς μὲν ἐξ ἀρχῆς κατανεμηθέντας ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου πατέρας ἐκάλουν καὶ πατρικίους, οἷον εὐπάτριδας ὄντας, πατέρας αὐτῶν ἔχοντας ἀποδεῖξαι, κτέ.». Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Κόβητος ἐν *Collect. Crit.* σελ. 501 «In fine loci leve vitium eximendum superest. Editur enim εὐπάτριδας contra Plutarchi sententiam, qui εὐπατρίδας. dixerat. Facile distinguuntur ὁ πατρίδα ἔχων ἀγαθήν, et ὁ ἐξ ἀγαθοῦ πατρὸς γεγονώς, et tamen in libris crebro haec permiscentur».

σελ. 381,12. Πρβ. καὶ Ἀθηνᾶν 1897, σελ. 81.

σελ. 387,8 καὶ Γαληνον Τόμ. Β', σελ. 489 «ὡς πρὸς τὴν κλεῖν».

σελ. 388,2 ὁ Γαληνὸς Τόμ. ΙΒ', σελ. 97 «πολλοὶ μὲν τῶν ἰσχνῶν φύσει τάς τε κλεῖς ἔχουσι σαφεῖς καὶ τὰς φλέβας ἐκκειμένας τε καὶ μεστὰς αἵματος, ὥσπερ αὖ πάλιν ἕτεροι οὔτε τὰς κλεῖς (σαφεῖς) οὔτε τὰς φλέβας ἐκκειμένας».

σελ. 389,6 καὶ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ Τόμ. Α', σελ. 385,19 «τὰς δὲ κλεῖς ἀναλαμβάνεται».

σελ. 393,5. ἁλιάποδα. Ἡσύχ. «Ἁλιάποδα: τὸν κέπφον ἢ θαλάττιον ὄρνιν».

σελ. 393,10 κάτ. καὶ Δευτερον. ΙΔ', 7 «τὸν κάμηλον καὶ δασύποδα (οὐ φάγεσθε).

σελ. 393, 5. δεκάποδα. Ὁ Ἑρουερδὴν γράφει ἐν *Append.*

Lex. Graec. σελ. 47 «δεκάπουν (masc.) saec. IV. a. C., δεκάποδα saec V in usu fuisse testantur tituli attici. Meisterh.[3] 149,8. Vide infra s. v. πούς».

σελ. 394,26. καναχάποδα (ἵππον). Ἀλκμ. Λυρ. Ἑλλ. Ποιητ. Τόμ. Γ', σελ. 39 ἐκδ. δ'.

σελ. 445, 22. Γράφει δὲ καὶ ὁ Ἑρουερδὴν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1898, σελ. 201 «Thucyd. Libr IV cap. 36 extr. σιτόδειαν pro σιτοδείαν postulare analogiam docuit Cobet, sed Hudium non habuit discipulum».

σελ. 462,7. καὶ σελ. 975,1 «ὡς ἄν τις εἴπῃ».

σελ. 474,8 κάτ. Παρατηρητέον δ' ὅτι κεῖται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙϚ', σελ. 328 «εἰ δ' ἔξεστι προστιθέναι τοῖς καταφατικῶς εἰρημένοις τὰς ἀποφάσεις, ἅπαν ΟΥΝ οὕτω τις διαφθείρΗ δόγμα καὶ μηδεμίαν γνώμην τῶν παλαιῶν βεβαίαν φυλάττΗ», ἀνθ' οὗ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 232 ἀνέγνω «ἅπαν ἌΝ οὕτω τις διαφθείρΟΙ δόγμα καὶ μηδεμίαν γνώμην τῶν παλαιῶν φυλάττΟΙ».

σελ. 478,4. ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 10 λέγοντος «Perspicuum est κἂν ἅπαξ τις ἼΔΗΙ (ἴδῃ) scribi oportere. Producam tamen testem Galenum pag. 82: εἴρηταί μοι καὶ πρόσθεν ὡς ἅπαξ μέν τις ἰδὼν σκευαζόμενον τὸ φάρμακον οὐκέτι δεήσεται θεάσασθαι δεύτερον».

σελ. 514,2. καὶ σελ. 254,8.

σελ. 514,12. καὶ σελ. 157, Α' «εἶδες πῶς ἤδη τὸ μυστήριον ἀκολούθως προκατεβάλλετο τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς κρίσεως;».

σελ 514,1. καὶ Τόμ. Ε', σελ. 311 «ἐγκράτειαν δὲ ὥσπερ τινὰ θεμέλιον προκαταβαλόμενοι τῇ ψυχῇ τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς».

σελ. 520,4. Πρβ. καὶ Οὐερνίκιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Τριφιοδώρου σελ. 457.

σελ. 521,2. Πρβ. καὶ Τόμ. Ε', σελ. 39 «ἣν (ἀποικίαν) ἀπ' Αἰγύπτου μυριάσι πολλαῖς ἐστείλαντο κατὰ τὰ χρησθέντα λόγια» (καὶ σελ. 308). Ἐρρήθη δ' ὑπὸ τοῦ Φίλωνος Τόμ. Ϛ', σελ. 44 «ἡνίκα τὸν ἐπὶ Ῥώμης πλοῦν ἐστέλλετο πρὸς Τιβέριον».

σελ. 521,19. Πρβ. καὶ Πλήθ. Α', 3 (Αναλέκτ. Ἐλισ. σελ. 43) «οἱ μετὰ ταῦτα τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀπὸ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ῥώμης ἀποικίαν στειλάμενοι».

σελ. 532,14. καὶ 46 «ἡδίστους ὕπνους καθεύδει».

σελ. 578,1. καὶ σελ. 1028 «καὶ τὸν βίον ἡ γενναία κατέστρεψε».

σελ. 581, 3 κάτ. Ἰωὴλ σελ. 25, 19 «καὶ σκώληκας ἐκβράζων ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέλυσεν».

σελ. 588,9 γρ. Ὀροίτου.

σελ. 599,4 περὶ τοῦ Ἡρῴδ. Φόν. 44 «ὑπὸ δὲ ἑνὸς ἀποθνῄσκων οὔτ' ἀνέκραγεν οὔτ' αἴσθησιν οὐδεμίαν ἐποίησεν οὔτε τοῖς ἐν τῇ γῇ οὔτε τοῖς ἐν τῷ πλοίῳ;»

σελ. 620, 7 κάτ. Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Θεόγνιδι 957 κεῖται «εἴ τι παθὼν ἀπ' ἐμεῦ ἀγαθὸν μέγα μὴ χάριν οἶδας». Σημειοῦται δ' ὁ Βέργκιος ἐν τῇ Δ' ἐκδόσει τῶν Ἑλλην. Λυρ. Ποιητῶν Τόμ. Β', σελ. 201 «ἀπ', Herwerden ὑπ', quem non sequor».

σελ. 632,2. Ὑπὸ Δίωνος τοῦ Κασσίου ἐλέχθη Τόμ. Α', σελ. 114 Δινδ. «ἡ Καρχηδὼν πολλοῖς Ῥωμαίων ἐξαιρετέα ἐδόκει εἶναι».

σελ. 653,19. Ἐρρήθη δ' ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ καὶ ἐν Ἀναχάρσιδι 15 «στέφανος οὐ πίτυος οὐδὲ κοτίνου ἢ σελίνων, ἀλλ' ὃς ἐν αὑτῷ συλλαβὼν ἔχει τὴν ἀνθρώπων εὐδαιμονίαν». Ἀναγινώσκει δ' ὁ Ναβῆρος «τὴν ἐξ ἀνθρώπων εὐδαιμονίαν» ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1901, σελ. 255.

σελ. 654, 9 κάτ. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν Τόμ. ΙΕ', σελ. 456 εἶνε πλημμελῶς γεγραμμένον «ὡς ἐν ἄλλοις τέ τισιν ἔχει δεῖξαι καὶ νῦν δηλώσει λέγων ἐπ' αὐτοῦ» ἀντὶ τοῦ «ἔχει δείξας».

σελ. 694, 4 κάτ. Πλήθ. Β', 14 (Ἀναλέκτ. Ἐλισσ. Τόμ. Δ', σελ. 72) «ἄλλοσέ πῃ ἐξαναλουμένων τῶν δαπανῶν».

σελ. 700,19. Λαόν. Χαλκοκονδ. σελ. 161,19 «ἔχουν τὴν πόλιν, ὥστε ἐπὶ τὸ τεῖχος τὰ χώματα ἀναβαίνειν».

σελ. 700,1 κάτ. καὶ 1876, σελ. 341.

σελ. 701, 14-15. Ἀνθολογ. Παλατ. Ζ', 137 «τούτοις πᾶσιν ἐχωννύμεθα» καὶ «Ἑλλήνων ἐχθραῖς χερσὶν ἐχωννύμεθα».

σελ. 702, 9-10. Φίλ. Βελοπ. σελ. 82, 30 Σχοιν. «ὅταν συγχωννύωνται» καὶ σελ. 97,29 «τὰς τάφρους χώννυε τὴν χώραν μὴ φθείρων» καὶ σελ. 99, 43 «οἱ χωννύοντες ἐξ αὐτῶν τὰς τάφρους» καὶ σελ. 100,23 «τὰς δὲ παλιούρους σκάπτοντας εἰς τὰ τέλματα καταχωννύναι» καὶ 30 «χωννύναι τοὺς τοίχους».

σελ. 703, 3. Πρβ. καὶ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Α', σελ. 187,1 «λειμῶνες οἱ μὲν κατεχώννυσαν», ὅπερ προφανέστατα εἶνε

γραφικὸν πταῖσμα ἀντὶ τοῦ κατεχώννυντο»· ἐν τοῖς ἑξῆς κεῖται τὸ ἀναχωννύμενοι, ὡς καὶ σελ. 191 τὸ ἀνεχώννυντο.

Ἄνν. Κομν. Τόμ. Α', σελ. 265,5 «ἀναχωννύειν ἠπείγετο».

σελ. 712, 4. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1899, σελ. 207 εἴκασεν «ἐκτριβεῖσαν ὑπ' ἐκείνου φθήσεσθαι τὴν Ἰταλίαν».

σελ. 714,15. Ἴδε καὶ Γ. Σμιδίτιον ἐν τῷ *De Flav. Joseph. Elocut.* σελ. 447.

σελ. 714,17. Γράφει δ' ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1859, σελ. 142 «Ipsius Philostrati vitium esse arbitror quod legitur p. 294. ῥᾷον γὰρ ἐν οὐκ εἰδόσι λήσῃ, nam λήσεις dare debuerat, sed secutus vitiosam vulgi συνήθειαν erravit, ut in multis aliis, de quibus alio loco dicam».

σελ. 715,5. Πρβ. Κόβητον ἐν *Var. Lect.* σελ. 30.

σελ. 716,6. Ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε γραφέντων. Ὁ Κόβητος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ 323 «Vera lectio est τὰ Ὑπὸ τῶν πρότερον γραφένΤΑ». Πρβ. καὶ *Nov. Lect.* σελ. 563.

σελ. 721, 14 καὶ Ἀνθολ. Παλατ. Ζ', 278 «ἀγρύπνων λήσομαι ἠιόνων».

σελ. 727,4. Διάφορον εἶνε τὸ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 136, 1 φερόμενον «ὡς ἄν τις ἰδιωτευόμενος εἴπῃ πεντάσουβλον».

σελ. 742,3. Προκόπ. Τόμ. Γ', σελ. 272,2 «ἐπειδὰν δὲ ὕοι, χειμάρρους ἐνταῦθα ἐπικυρτοῦται κτέ.».

σελ. 744,8. Πρβ. καὶ Νικηφ. Γρηγ. Τόμ. Γ', σελ. 13,1.

σελ. 757,1 κάτ. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Φίλωνος Τόμ. Β', σελ. 230 «ὁ οὐρανὸς ἀσβέστους ἔνιφεν».

σελ. 776, 6 κάτ. καὶ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου Τόμ. Α', σελ. 66, 1 «ἤδη γὰρ καὶ ξυνεσκόταζεν».

σελ. 787,7. Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἑλλην. Ἀνεκδότοις τοῦ Βεκκήρου σελ. 419,25 «Ἀπέδοσθε: ἀπημπολήσατε».

σελ. 790,3. Ἀλλὰ σελ. 48,4 ἀπεμπολᾶν.

σελ. 791,3 καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Δούκᾳ σελ. 32,18 «ὡς Σκύθας ἢ Ἀβασγοὺς ἀπεμπολοῦντας» καὶ παρὰ τῷ Ἐφραιμίῳ 7562 «ἀπεμπολεῖται πρὸς Μιχαὴλ χρυσίου» καὶ παρὰ Νικηφόρῳ Πατρ.

Κωνστ. σελ. 85,16 «καὶ πλεῖστα ἄγαν βραχείᾳ πάνυ ἀπεμπολεῖσθαι ποσότητι».

σελ. 818,1 κάτ. Φίλων Βελοπ. σελ. 93,14 «ἐὰν —— καταλάβωνταί τινας τόπους» καὶ σελ. 95, 25 καὶ σελ. 96, 37 καὶ σελ. 103,47 «τόπους ἐπιτηδείους προκαταλαβόμενος».

σελ. 822,3 ὡς καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Α', σελ.132 (Τόμ. Α', σελ. 117,32 ἐκδ. νέας).

σελ. 830,22. Πρβ. καὶ *Mnemos*. 1874, σελ. 425

σελ. 834,5-6. Γεώργ. Φραντζ. σελ. 451,11 «ἀπΕλπίσθην παρὰ πάντων».

σελ. 837,8 κάτωθ. Σημειωτέον δ' ὅτι φέρεται ἐν τῇ Ῥητορικῇ τοῦ Ἀριστοτέλους οὐ μόνον εἰκὸς ὗσαι ἀλλὰ καὶ «εἰκὸς γὰρ τὸν μέλλοντα καὶ ποιῆσαι» καὶ «καὶ εἰ τὸ ἕνεκα τούτου γέγονεν, καὶ τοῦτο εἰκὸς γενέσθαι» Β', ΙΘ', 20 καὶ 25 (Τόμ. Α', σελ. 369,18 καὶ 35 Διδ.).

σελ. 837,3 κάτ. Διον. Ἁλικαρν. Τέχν. Ῥητ. Γ', 5 «καὶ ποῖον εἰκὸς ἔσεσθαι εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον».

σελ. 838,7 «εἰκὸς οὖν καὶ τὴν δύναμιν ἐναργέστερον ἐν ταῖς μήτραις φωράσειν ἡμᾶς τὴν καθεκτικήν».

σελ. 844,8. Πρβ. καὶ σελ. 89.

σελ. 845,19. Ἴδε καὶ Μενδελσῶνα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀππιανοῦ σελ. κζ'.

σελ. 864,8. Πρβ. καὶ Θησαυ. Στεφ. Τόμ. Δ', σελ. 1448.

σελ. 868,8 κάτωθ. καὶ Κρυγῆρον ἐν *Kritische Analect.* Μέρ. Γ', σελ. 168,

σελ. 874,5 κάτ. καὶ σελ. 23, 24 «αἰσχίστῳ μόρῳ τὸν βίον ἐπὶ ξένης κατέστρεψεν» καὶ σελ. 26,18 «οὕτω τὸν βίον κατέστρεψεν» καὶ σελ. 37,22 «αἰσχίστῳ μόρῳ τὸν βίον κατέστρεψεν ὁ τρισάθλιος».

σελ. 880,20-21. Ἀνθ' οὗ ὁ Κόβητος ἔγραψεν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1876, σελ. 101 «Οὐάρρων Ὁ καταστρεψάμενος αὐτοὺς στρατηγός».

σελ. 885,22. Ἀνθ' οὗ Κοβητος ἐν *Collect. Crit.* σελ. 245 ἀνέγνω «εὐψυχότατΑ ΤΗΝ τοῦ βίου καταστροφὴν ἐποιήσατο».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἰουλίου 1904.

ΧΑΡΙΤΩΝ Χ. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ

AD PSEUDACRONIS SCHOLIA HORATIANA

Pseudacronis *Scholia in Horatium vetustiora recensuit* **Otto Keller**. *Vol. I. Lipsiae 1902. Vol. II. Lipsiae 1904.*

Pergratum nuper cum Horatii tum omnino Latinarum litterarum studiosis munus attulit vir de Horatio optime meritus *Otho Keller*. Scholia enim Pseudacronis Horatiana apparatu critico ornata *docto*, Iuppiter, *et laborioso* edidit et codicum a se admirabili cura et diligentia collatorum rationem ita reddidit, ut et quae inter eos sit cognationis series et quid quisque ad genuinam scholiorum scripturam constituendam conferat, ex eius disputatione luculenter appareat. Huc accedit index locupletissimus, quo qui utetur, a temerariis coniecturis, quibus non librariorum errores sed ipsius scriptoris manus corrigitur, satis superque cautus erit.

Hoc igitur nomine maximi est sane preti habenda haec editio.

Nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera.
Nam emendandi munus, qui finis est et cumulus artis criticae, non ita paucis locis ab editore aut neglectum aut non qua par fuit sollertia administratum; ut aliquotiens legenti illud occurrat:

«Indignor quandoque bonus dormitat Homerus».

Qua re ex Satirarum Epistolarumque scholiis quos locos, cum in Kelleriana editione minus recte haberentur, facili emendatione, ac nonnunquam distinctione tantum mutata, sanare posse visus mihi sum, hac disputatione tractare institui.

Atque ut inde oratio mea proficiscatur, unde omnis haec in Saturas Epistulasque Scholiorum farrago initium capit, illum

primum locum videamus quo Sat. I, 1. 2. explicantur huius editionis

pag. 2, 16· *Aut ratione inimus propositum vitae, aut fortuna; verbi gratia: aliquis init ut militet: hoc rationis est, alius de summo gradu felicitatis ad ima detrusus* **init docendi aut** *arandi mecessitatem: hoc fortunae est.*

Itane vero? Magister, scholasticorum ausa qui haec scribat, ita contemptim de suo ipse munere loquitur, ut id cum aratoris durissima atque abjectissima fortuna comparet? Praeterea, ut propositum aut eonsilium aut rationem inire apte dicitur, ita prorsus nugatur si quis quem *necessitatem inire* dicit. Denique non est horum scholiastarum mos, ut aliunde sumptis exemplis verba poetae illustrent, cum ex ipso, quo de agitur, loco exempla trahi possint Qna re hic quoque, cum ipse poeta variarum vitae conditionum exempla affatim praeberet, veri simile non est scholiastam, cum duo, alterum militiae alterum agriculturae, a poeta mutuatus esset, his tertium idque minime idoneum de suo addidisse.

Quae cum ita sint, Scholiastae verba corrupta mihi videntur ac sic emendanda esse:

. . . *alius de summo gradu felicitatis ad ima detrusus* **descendit ad** *arandi necessitatem.*

Descendit cum in *docendi* corruptum esset, necessario, cum verbum desideraretur, illud *init* ex superioribus suppletum est, quod iure nostro sustulimus.

Descendere aliquo sive *ad* (*in*) *aliquid*, quamquam in Indice Kelleriano praetermittitur, tamen non semel in his Scholiis invenitur; velut 42,25. 278,6. 331,25.

pag. 14, 25: (Sat. I, 1, 114: ut cum carceribus missos rapit ungula currus). *Totus iste versus* **dianecos** *est.*

Nam hoc interposito sequentem superiori sensui adiungit; qui sensus talis est: quemadmodum auriga instat cum equis his. qui vincunt equos suos. Quando autem instat? cum rapit ungula curru Contempnit autem se-

quentem, idest posteriorem; *ita avarus semper festinat vincere ditiorem.*

Sic editor nulla sententia, quippe qui in illis quae in libris leguntur: *diane* cō ē vel *diane c* ē quid lateret non senserit eaque corrigendo corruperit. Tu vero pro his corruptelis repone διὰ μέσου *est* (i. e. parenthesis est, pro parenthesi accipiendus est), quod *uncialibus*, quas vocant, litteris scriptum cum esset, littera σ (C) pro latino *c* accepta illa monstra peperit; tum tota Scholiastae oratio distinctione tantum mutata ex illis tenebris elucebit. Quae haec est:

Totus iste versus (=v. 114) διὰ μέσου *est. Nam hoc interposito sequentem superiori sensui adiungit, qui sensus talis est: quemadmodum auriga instat cum equis his qui vincunt equos suos* (*quando autem instat? cum rapit ungula currus* = v. 114), *contempnit autem sequentem i. e. posteriorem, ita avarus semper festinat vincere ditiorem.*

Parentheseos signis inclusimus ea quibus Scholiasta versum 114 explicat, quem διὰ μέσου i.e. pro parenthesi accipiendum putat. Illud διὰ μέσου apud graecos grammaticos pro eo q e. ἐν παρενθέσει tritissimum est. In his scholiis pro eo invenitur διὰ μέσης (*diameses*) ad c. III, 5, 6. Vide Kelleri indicem generalem s.v. et Appendicem glossarum. Alibi *parenthesis* vocabulo scholiasta utitur V. Ind. Kell. s. v.

Simili morbo, i. e. distinctione perversa, affectus proximus huic locus, quo eiusdem Satirae vv. 120, 121 explicantur;

p. 15, 21. *Sufficit ergo, inquit, me de avaris dixisse, hoc est me Stoice locutum esse.*

Nam Stoici de divitiis maxime disserunt, ne me quidam putet de libris Crispini, quae dico surripuisse.

Quibus ex disiectis interpretis membris hoc nullo mutato verbo licet integrum reficere corpus.

Sufficit ergo, inquit, me de avaris dixisse, hoc est me Stoice locutum esse (*nam Stoici de divitiis maxime disserunt*), *ne me quidam putet eqs.* I. e. non dicam plura

(= *Sufficit*) de avaris ad Stoicorum modum, nequis putet me de Crispini Stoici libris haec surripuisse.

p. 17, 3: (Sat. I, 2, 4: Quippe benignus erat). *Pleonasmos*; *non enim vere benignus erat, sed prodigus.*

Si quis eum, qui *prodigus* sit, *benignum* vocat, hoc non est πλεονασμός, ut libri narrant, neque ακυρολογία, ut editor vult, sed χλευασμός, quod reponendum. Eadem vi est alibi *irridentis animo* (234, 11).

p. 22, 18. *quod excusat idem* (i. e. Sallustius) *in Catilinae* **bello**.

Recte aliquot libri *bello*, pro quo non debuit editor cum ceteris *libello* reponere.

p. 25, 20: (Sat. I, 2, 67) *Et notandum* **fore** *numero singulari . . . Cicero pro Cornelio «aperui forem scalarum», sed ex accusatoris verbis ridentur.* Sententia est: «*forem* singulari numero etiam Cicero posuit, sed in accusatoris oratione, quam ipsis verbis deridendi causa repetit, non in sua». Haec cur «olim scholii ad voces *Sullae gener* pertinentis pars fuisse» videantur editori non video.

60, 13 (Sat. I, 4, 93) *Pro* **siqua**, *ut alibi*: «*Spartacum siqua potuit vagantem fallere testa*».

Illa *Spartacum etc.* ex Horatii carm. III, 14, 19 eqs affert Scholiasta, ut doceat *siquae*, quod is hic legebat, pro *siqua* Horatium nonnunquam ponere. Itaque illo quoqne loco *quae* non *qua* legisse videtur. Libri tamen *qua* exhibent. Et sunt qui nihil non credendum librariis putent! Ceterum quae de illo carminum loco Scholiasta opinatur falsa esse ne monendum quidem est.

p. 66, 21 (Sat. I, 5, 32): *ad unguem facti homines dicuntur qui sunt urbani, qui sunt* **eloquentes,** *qui sunt dicaces, qui non habent vitium*·

Nullus hic, credo, eloquentiae locus, et in hominis ad unguem facti descriptione *elegantia* desideratur. Repone igitur *elegantes* pro eo q. e. *eloquentes*.

p. 69, 21 eqs. *si non esses mutilatus . . . quid faceres? Quo modo minitaris ut taurus?* Scr. *si non esses mutilatus, quid faceres,* **qui** *modo minitaris ut taurus?* Est autem *modo* pro *nunc* ut 13, 20. 86, 23. 94, 8. 14. 98, 25. 114,5. 140,25. 161,21. 226,13. 289,8. 319,6. 360,23 et sic passim apud grammaticos.

p. 112, 10 (Sat. I, 10, 44: Molle atque facetum). *Hic plena. Nam molle atque facetum annuerunt Virgilio rure Camenae; nam nihil ioculare in Georgicis scripsit.*

In his nec caput nec pedes. Nec quidquam proficimus, si pro eo quod traditur *plena* cum Kellero scribimus *pro lene*, quibus scilicet verbis illud *facetum* illustretur Quo enim illa: *nam molle . . . rure Camenae* pertinere dicamus? Quare alia quaerenda laborantis loci medicina.

Ac mihi quidem sic constituenda scholiastae verba videntur:

Hic plena (i. e. post *facetum* plena distinctione interpungendum, τελείᾳ στικτέον), **non:** «*molle atque facetum* » *annuerunt Vergilio* ⟨*gaudentes*⟩ *rure Camenae*». *Nam nihil ioculare in Georgicis scripsit.*

Horum planissima est sententia. Ait enim Scholiasta sic esse distinguenda poetae verba:

ut nemo, Varius ducit molle atque facetum.
Vergilio adnuerunt gaudentes rure Camenae.

non . . . *facetum*
Vergilio admierunt eqs.

quia in Vergili Georgicis nihil ioculare i. e *facetum* sit scriptum.

Huic sententiae accommodatum est quod huic proxime antecessit Scholion, in quo est: *Varius* **delicatum** *versum*

componit, idest nemo ut Varius dulciter canit, quod qui scripsit, illud *molle atque facetum* cum eo q.e. *Varius ducit* composuisse videtur, quod idem in lemmate huic scholio praemisso significatur.

pag. 124, 8: *Caecilius Metellus . . , potens fuit temporibus Scipionis Africani, et cum in seditione quaedam adversus se facta clamaret, Scipio* **ait**: *hi sunt, quos Hannibali eripui, patere ergo, inquit, nos liberos esse etc.*

Haec libri. Scholiasta vero haec scripsit: *Caecilius Metellus . . . . cum in seditione qu*a*dam adversus se facta clamaret Scipio:* **at** *hi sunt quos Hannibali eripui, patere ergo, inquit, nos liberos esse.* Quorum verborum haec est sententia. Cum Scipio indignaretur quod ei, quos ipse ab Hannibale *liberasset*, contra se concitarentur, nihil, inquit Metellus, prodest nobis ista *libertas*, si ea nobis adversus te uti non *pateris*.

At in *ait* corruptum totam sententiam pervertit.

p. 128, 16: delectaris pavone, quia mirando habet spectacula in cauda sua.

Quod vel sine codicibus reponendum erat *mirand*a habent aliquot Kelleri codices (E *mirand*a, S *admirand*a).

p. 137, 20: (Sat. II, 2,) **confortatis** *auctoribus Graecis ad villam secessit quasi ut aliquid vacans dignum scriberet.*

Illud *confortatis* hinc prorsus alienum est. Quid scholiasta scripserit apparebit, si cum huius verbis Horatianum illud (v. 11) conferas:

Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro.

Nam huic *stipare* ad amussim respondet *conf*a*rtatis* (an *conf*e*rtatis*?), quod vocabulum quamvis in lexicis desideretur, tamen quin adhibuerit idem, qui alibi (166,20) *fartata salsicia* dixerit, nihil obstat.

p. 139, 24. *Cerdonem*. An *Cerdoum*?

p. 144, 12 quod in libris est προτουστερον non in πρὸ τοῦ ὕστερον (?) cum editore, sed in πρωτοΰστερον (cf. quem locum editor citat p. 209, 22, ubi r: YCTHPOΠPOTHPOM b: ysteroproteron) mutandum erat. Tritior est forma πρωθύστερον.

p. 159, 25: *Aesopi fabula, quae duas peras dicit habere posse* (? an: *apud se* ?) *mortales. In illo postremo sua vitia, in primo aliena cognoscimus facilius; nostra enim videre vix possumus.*

Postrema verba sic fortasse resarcienda: *in primo* (an-*a*?) *aliena* **Ideo aliena** *cognoscimus facilius eqs.*

p. 202, 10-12. Haec uno tenore scribenda sic: *Quia in planis locis plus pulveris est*; *Campania eqs* His enim explicatur quod poeta magnitudinem pulveris exaggerans dixit (Sat. II, 8, 56).

quantum non Aquilo Campanis excitat agris.

p. 221, 20: sic distingue; *dum adhuc inulto odio* — odium *autem pro ira* — *inpatientius vindictam desiderat, per vim cupit poenas exigere.*

Hanc distinctionem, quae unice vera est, cum et in bonis codicibus et apud Hauthalium invenisset, tamen sprevit editor.

p. 230, 24. 25 (Epist. I, 5, 22. 23: ne sordida mappa conruget nares): *moveat fastidium*; *nam, quotiens horret aliquid, nares contracti rugam faciunt.*

Illud *horret* corruptum profecto est Ad verum *sordet* ducit nos illud poetae *sordida mappa* Ex eo q. e. *quotiens*-*sordet* factum primo *quotiens ordet*; inde natum *quotiens horret.*

p. 248. 249: *Democritus inventor fuit atomorum* **qua sepius** *postea auditor eius Epicurus asseruit.*

Pro eo, quod male traditur in libris *qua sepius*, quod editor *qua saepius* rescripsit, sententiam nihil adiuvat. Mihi vero illud *qua sepius* nihil aliud esse videtur quam *quas Epīus* i. e. *quas Epicurus*, quod cum intellectum non esset, insertum est postea *Epicurus* post *eius*. Simıle compendium est pro eo q. e. *epistola* p. 250, 13.

Ib. 12 seqq. *Stertinius vero philosophus*, *qui CCXX libros Sioicen Latine descripsit.*

Pro eo q. e. *libros* editor *libris* legendum putat; ego vero potius *Stoicon* rescribendum censeo, ut Stertinius CCXX *Stoicorum* libros *Latine descripsisse* i. e. vertisse dicatur.

P. 250, 10 sic distingue:

Sarcina]. *Figura Vinium paterni cognominis facit Asinae* i. e. facit Vinium figura *asinae*, quod cognomen patris eius erat.

p. 278 (Epist II, 1, 5). *Sensus*: *tanti viri idest quos consecratio manebat invidiam inter suos passi sunt*, *quanto tu* **maiorem**, *cum paesenti tibi largimur honores.*

Maiorem (subaudi *invidiam pateris*) editor pro eo quod libri praebent *maiores*. Quae eoniectura si vera est, mirum in modum poetae sententiam in terpretando pervertit Scholiasta. Cum enim Horatius dicat Augustum, qui vivus divinis fruatur honoribus, unum invidia immunem esse, qua ceteri heroes, dum viverent, prohibiti sint quominus eisdem honoribus afficerentur, interpres hunc etiam *maiorem* quam illos invidiam subire opinatur. Quod quamvis mirum sit, facile tamen crederemus, nisi ipsa librorum scriptura recte lecta (**maior es**) optimam praeberet sententiam: «Tu *maior es* omnibus ceteris magnis viris, quippe qui, quod illi post mortem demum assecuti sunt, vivus effeceris, ut divinis honoribus colereris».

pag. 313, 6: (Ep. II, 3, 25: *decipimur specie recti*). *Imagine boni, dum praeferimus imaginem veritatis.*

Virtutis pro *veritatis* editor. Qua coniectura nihil adiuvamur. Quaeritur enim cui rei praeferatur illa *imago*; quod habebis si pro eo q. e. *veritatis* una litterula deleta *veritati* reposueris.

pag. 318, 10: *mire, dum de fingendis verbis loquitur, secundum Graecos ipse finxit «invideor». Invideor idest invidiam patior*; *nam «invideor» negatur posse dici*; *aut invideor prohibeor.*

Illud *nam «invideor» negatur posse dici* alieno prorsus est loco. Suum obtinebit, si post illa *finxit invideor* transtuleris, ut sic procedat oratio:

Mire, dum de fingendis verbis loquitur . . , ipse finxit «invideor», Nam «invideor» negatur posse dici. Invideor idest iuvidiam patior; *aut invideor prohibeor.*

p. 324, 22: Illa «*O Horati, si dedisti praecepta qua re nescis*» nec cum superioribus nec cum eis quae secuntur cohaerent. Itaque ab eis ita separanda, ut proprium efficiant caput. Sunt autem ab eo adscripta qui illud Horatianum:

> «descriptas servare vices operumque colores
> cur *ego* si *nequeo ignoroque*, poeta salutor»

ita acciperet, quasi poeta id de se ipso dixisset. Quod quamvis homine non dico docto, sed sano sit indignum, tamen in mediae q. v. aetatis hominibus nihil habet quod mireris. Illud dolendum quod eiusmodi homunciones Graecos Latinosque libros dum corrigendos, si dis placet, sumunt, ita inquinarunt ut ne nostrorum quidem temporum sollertia eos perpurgare potuerit.

p. 329, 2: *Nesciat leges* pro *potentia sua, non propter ignorantiam.*

Negativa sententia (*Nesciat*) postulat ut pro eo, quod traditur *pro* rescribamus *prae*.

p. 352, 24 eqs. «*Quia aut neglegentia spondeos non admiscet, aut . . . incongruis locis ponit. Dicit spondeos Enni quoque versus crimine premi.*

Verba turbata sic ordina: *Quia aut . . . aut . . . incongruis locis ponit spondeos, dicit Enni quoque versus crimine premi.*

p. 356, 24 (v. 294 *perfectum decies*) *Finitum*, **ut**, *cum iam perfectum videretur, decies emendavit.*

Lege *aut* pro *ut*. Sententia est: aut *perfectum* est *finitum*, aut si, ut solet, pro eo q.e. *expolitum* accipimus, tum breviter illud *perfectum* dictum putemus pro eo quod dicendum esset «cum videretur scriptori iam expolitum (=perfectum) esse nec iam lima egere».

p. 370, 5 sqq. (v. 396: Fuit haec eqs). *Id est olim poetae sapientiam et eruditionem incultorum hominum* **prophetabant.**

Sic plerique libri; qua in scriptura *prophetabant* in *perfectabant* i. e. *perficiebant* si mutaveris, nihil praeterea desiderabis.

Editor sic hunc locum concinnavit:

Poetae sapientia et eruditione incultorum hominum feritatem prohibebant (hoc cum γ); quae scriptura, ut alia omittam, cum eis pugnat quae secuntur: **aliter:** *scilicet in poetis, idest aliquando fuit haec sapientia in poetis*, ubi illud *aliter* significat in superioribus *sapientiam et eruditionem* non, ut hic, de poetis, sed de ceteris hominibus accipi.

p. 373, 26 Lege *accipiant*.

Σ. Βασης.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΩΜΑΪΚΑ

ΛΘ΄.

Παρεξηγήσεως ἐπανόρθωσις.

Ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Θ΄ σελ. 469 κ.ἑ. ἐπεχειρήσαμεν νὰ δείξωμεν ὅτι ὀρθῶς ἔχει τὸ παρὰ Τακίτῳ κείμενον (Ann. XI,22) ὅτι οἱ πρῶτοι **χειροτονητοὶ** quaestores ὑπῆρξαν οἱ militares. Πρὸς ταῦτα ὁ W. Liebenam ἐν Iahresbericht für die Fortschritte der Classischen Altertumswissenschaft 1903 III σελ. 27 ἑ. παρατηρεῖ ὅτι ὁ Mommsen ἀναμφισβητήτως (unwiderlegt) ἀπέδειξεν ὅτι ἡ quaestura militaris εἶναι νεωτέρα.

Πρὸς ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἀντιπαρατηροῦμεν ὅτι οὔτε ὁ Τάκιτος οὔτε ἡμεῖς εἴπομέν που ὅτι ἡ quaestura militaris εἶναι ἡ παλαιοτάτη quaestura, παράδοξον δὲ τῇ ἀληθείᾳ εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Mommsen ἐν Str. II, 562 σημ. 2 λεγόμενον ὅτι alle **anderen** Berichte . . . sprechen dafür dass die Quaestur nicht von der militärischen Thatigkeit ausgegangen ist. Διότι οὐ μόνον οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ ὁ Τάκιτος αὐτὸς τὴν στρατιωτικὴν quaesturam τίθεται πολὺ βραδύτερον τῆς ἄλλης τῆς οὐχὶ ἰδίᾳ στρατιωτικῆς τάδε λέγων: mansitque consulibus potestas deligendi (ὑπακ. quaestores) donec eum quoque honorem populus mandaret, creatique primum V. P. et A. M. 63° anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον; μέχρι μὲν τοῦ 63ου ὑπατικοῦ ἔτους οἱ quaestores καθίσταντο ὑπὸ τῶν ὑπάτων· τούτῳ δὲ τῷ ἔτει κριθέντος ἀναγκαίου ἵνα κατασταθῶσι δύο ταμίαι ἴδιον ἔργον ἔχοντες ut rem militarem comitaren-

tur, οὗτοι ᾑρέθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου. Ἐντεῦθεν συνάγονται δύο τινά· α^ον^ μὲν ὅτι κατὰ τὸν Τάκιτον οἱ μέχρι τοῦ 63^ου^ ὑπατικοῦ ἔτους quaestores non comitabantur aem militarem, τ. ἔ. dass die Quaestur nicht aus der militärischen Thätigkeit ausgegangen ist. β^ον^ δὲ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα οἱ πρῶτοι **ὑπὸ τοῦ δήμου κατασταθέντες** οἱ πρῶτοι **χειροτονητοὶ** (1), οὐχὶ **ἁπλῶς** οἱ πρῶτοι quaestores ὑπῆρξαν οἱ militares, ὅπερ οὔτε πρὸς ἄλλας παλαιὰς μαρτυρίας διαρρήδην ἀντίκειται, οὔτε καθ' ἑαυτὸ παράλογον φαίνεται. Διότι τί πιθανώτερον ἐν πολιτείᾳ οὕτω συντηρητικῇ, οἵα ἡ τῶν Ρωμαίων, ἢ ὅτι τὰ πράγματα διεξήχθησαν ὧδε. Τὸ μὲν δίκαιον τοῦ καθιστάναι τοὺς ἀνέκαθεν καθεστῶτας quaestores τοὺς quaestores parricidii ἢ, συνηθέστερον, ἁπλῶς quaestores καλουμένους οὐδέποτε ἀφεῖλε τοὺς ὑπάτους ὁ δῆμος. Ὡς δ' ὅμως τῷ 63^ῳ^ ὑπατικῷ ἔτει ἐκρίθη ἀναγκαία τῆς τῶν στρατιωτικῶν ἐφοδίων οἰκονομίας ἕνεκεν ἡ κατάστασις δύο ἔτι quaestorum, τούτων τὴν αἵρεσιν ἀνέλαβεν ἤδη αὐτὸς ὁ δῆμος. Οὕτως οἱ πρῶτοι χειροτονητοὶ τ. ἔ. ὑπὸ τοῦ δήμου αἱρούμενοι quaestores εἶναι οἱ militares, βραδύτερον δὲ, ἀπὸ τοῦ 421 μ. χ., ἤρξατο ὁ δῆμος νὰ καθιστᾷ eos, qui Romae curarent, τ. ἔ. quaestores urbanos, οὗ γενομένου οἱ ὕπατοι ἐπαύσαντο καθιστάντες αὐτοὶ ἰδίους quaestores, τὰ δὲ τούτοις προσήκοντα ἔργα ἀνετίθεσαν ἤδη εἰς τοὺς χειροτονητοὺς quaestores urbanos. Πλατύτερον ἐκτίθενται τὰ περὶ τούτου ἐν τῇ ὑφ' ἡμῶν ἐκδεδομένῃ Ῥωμαίων πολιτείᾳ (σελ. 339 ἑ.).

Μ΄.

Consul imaginarius

Ἐν τῷ ὑπὸ E. de Ruggiero συνταασσομένῳ Dizionario Epigrafico delle Antichità Romane Τόμ. II σελ. 1080 μνημονεύεται ἐν τοῖς Ῥωμαίοις ὑπάτοις καὶ Tarrutenius Paternus, οὗ τῆς ὑπατείας μόνον μαρτύριον παραφέρεται τὸ παρὰ Δίωνι Κασσίῳ ΟΒ΄. 5

(1) Ὥσπερ νῦν, οὕτω καὶ τότε τὴν λέξιν **χειροτονητοὶ** διὰ παχέων ἐδηλώσαμεν γραμμάτων, ἵνα ἀποφύγωμεν πᾶσαν παρεξήγησιν, ὅπερ ὅμως δυστυχῶς δὲν κατωρθώσαμεν.

κείμενον «ἀπέκτεινε δ' ὁ Κόμμοδος . . . Πάτερνον Ταρρουτήνιον **ἐς τοὺς ὑπατευκότας** κατειλεγμένον». Ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦτο οὐδαμῶς δηλοῖ ὅτι ὁ Πάτερνος ἐχρημάτισέ ποτε ὕπατος, ἀλλ' ὅτι ἱππεὺς ὢν **κατελέχθη** ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Σύγκλητον, καὶ δὴ εἰς τὴν τῶν ὑπατευκότων συγκλητικῶν τάξιν, ἅτε διοικήσας τὸ ὕπατον τῶν ἱππικῶν ἀξιωμάτων τὸ τοῦ ἐπάρχου τῶν δορυφόρων (praefecti praetorio), καθ' ἃ αὐτὸς ὁ Δίων ὑποβὰς λέγει. Εἶναι δῆλα δὴ γνωστὸν ὅτι δυσὶ τρόποις εἰσήρχετό τις ἐν τοῖς Αὐτοκρατορικοῖς χρόνοις εἰς τὴν Σύγκλητον, ἤτοι ipso iure, ἄρξας ἕν τι τῶν συγκλητικῶν καλουμένων ἀξιωμάτων, οἷον ταμιείαν ἤ τινα τῶν ὑπὲρ ταύτην ἀρχῶν, ἢ adlectione τ. ἔ. **καταλεγόμενος** ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τοὺς Συγκλητικούς, ὁριζομένης ἅμα καὶ τῆς τάξεως, εἰς ἣν ἔμελλε νὰ τελῇ ὁ adlectus. Ἦσαν δὲ αἱ τάξεις αὗται οἱ qnaestorii, tribunicii, aedilicii, praetorii, consulares. Ἀλλ' ἡ adlectio inter consulares ἐν τοῖς δυσὶ πρώτοις μ. Χ. αἰῶσι συνέβαινε κατ' ἐξαίρεσιν καὶ δή, καθ' ἃ ὁ Mommsen διδάσκει (RStr. II, 942, 1), ἐπὶ μόνων τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπάρχων τοῦ δορυφορικοῦ, οἷς ἐξιοῦσι μετὰ τιμῆς ἐκ ταύτης τῆς ὑπουργίας παρείχετο τὸ τοῦ Συγκλητικοῦ ἀξίωμα, ὁποῖόν τι καὶ περὶ τούτου δὴ τοῦ Πατέρνου ῥητῶς ὑπάρχει παραδεδομένον ἐν Vita Commodi 4: (Paternum . . . per lati clavi honorem a praefecturae administratione summovit). Ἂν ὁ Δίων ὑπενόει ὅτι ὁ Πάτερνος ἦτο ὄντως ὕπατος γεγενημένος, θὰ ἔλεγεν ὑπατευκότα οὐχὶ εἰς τοὺς ὑπατευκότας κατειλεγμένον.

Σ. ΒΑΣΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ

Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (1903 σελ. 115 ἑ.) ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ φίλου Κου Γ. Παππαβασιλείου τέσσαρα Χαλκιδικὰ ψηφίσματα, ὧν τὸ 4ον ἀπὸ τοῦ 3ου μέχρι τοῦ 6ου στίχου ἔχει κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου γενομένην μεταγραφήν τε καὶ ἀναπλήρωσιν ὧδε:

3 Εὔβουλος Ἀγαθίνου . . . . εὔνους ὢν διατ[ελεῖ
τῷ δήμῳ τῶν Χαλκιδέων καὶ πολλοῖς τῶν πολι[τῶν]
5 χρήσιμος γίνεται ὅ[**σοις ἄ**]ν τις χρείαν ἔχων αὐτ[**οῦ**]
τυγχάνῃ κτέ.

Τῶν τοῦ ἐκδότου ἀναπληρώσεων τὴν ἐν στίχῳ 5ῳ **ὅσοις** ἀποδοκιμάζων ὁ κράτιστος ἐπιγραφικὸς κ. A. Wilhelm ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1904 σελ. 103 γράφει ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ ὁπόταν ἀντὶ τοῦ ὅσοις ἄν, ὅπερ ὁ Κος Π. προτείνει. Οὕτω κατὰ τὸν Κον Wilhelm ὁ 5ος στίχος μεταγραπτέος ὧδε·

χρήσιμος γίνεται ὁ[πότα]ν τις χρείαν ἔχων αὐτ[οῦ]
τυγχάνῃ κ.τ.ἑ.

Ἡ ἀναπλήρωσις αὕτη καθ' ἑαυτὴν μὲν θεωρουμένη καλῶς ἔχει. Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὀρθῶς ὁ Κος Παπαβασιλείου παρετήρησεν (ἐν σελ. 126. 127) ὅτι πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ στίχου 5ου ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἔν τε τῷ πρώτῳ καὶ ἐν τῷ 3ῳ τῶν Χαλκιδικῶν τούτων ψηφισμάτων κείμενον· πολλοῖς τῶν πολιτῶν χρήσιμος γίνεται εἰς ἃ ἄν τις αὐτὸν ΠΑΡΑΚΑΛΗΙ.

Κατὰ τὴν ὀρθὴν ταύτην παρατήρησιν ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιγραφικῇ φράσει νὰ ὑπάρχῃ μὲν ῥῆμα ἰσοδύναμον τῷ παρακαλεῖν, νὰ ὑπάρχῃ δὲ καὶ ἀντωνυμία παρεμφερὴς τῷ ἅ ἐκείνῳ. Ταῦτα δὲ εὑρίσκομεν ἐν τῇδε τῇ ῥήσει.

. . . πολλοῖς . . .
χρήσιμος γίνεται ὅ[**του**] ἄν τις χρείαν ἔχων αὐτ[**ῷ ἐν-**]
τυγχάνῃ.

Πρὸς τὴν τοιαύτην ῥῆσιν παραβλητέα τάδε:

Dittenberger Sylloge Inscr. Graec. ἔκδ. β', ἐπιγρ. 186: ἐν ἅπασι καιροῖς διατελεῖ χρήσιμος ὢν καὶ κοινῇ τῷ δήμῳ καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐντυγχάνουσι τῶν πολιτῶν.

Αὐτ. 265,11: καὶ χρ[είας πα]ρέσχηται καὶ κοινῇ τῇ πόλει καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ τῶν πολιτῶν.

Αὐτ. 284,13: καὶ κατ' ἰδίαν . . τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐ[τῷ] τῶν πολιτῶν εὔχρηστον ἑαυτ[ὸν] παρασκευάζει.

Αὐτ. 330,4: διατετέλεκαν τὰ δίκαια ποιοῦντες τᾶ τε πόλει καὶ κατ' ἰδίαν τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτοῖς τῶν πολιτᾶν.

Αὐτ. στ. 30: τῶν τε πολιτᾶν κατ' ἰδίαν ὅσοι αὐτοῖς ἐντέτευχαν ἤ τινα χρείαν εἴσχηκαν, τὰ πάντα πᾶσιν πεποίηκαν.

Αὐτ. στ. 44: ἐπὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις εἴς τε τὰν πόλιν καὶ τῶν ἰδιωτῶν τοῖς ἐντετευχόσιν αὐτοῖς.

Αὐτ. 718,4: χρείας παρέχεται Δηλίων τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἑαυτῷ.

Τούτοις πρόσθες

Αὐτ. 270,8: τοῖς τε ἐν[τυγ]χά[ν]ουσι αὐτῶι τῶν πολιτᾶν καὶ τῶν παροί[κω]ν εἰς πάντα τὰ καλῶς ἔχοντα αὑτὸν ἐπιδι[δο]ὺς διατελεῖ.

Ἔτι δὲ παραβλητέα καὶ τάδε, ἐν οἷς συμφανεστάτη ὑπάρχει ἡ τοῦ ἐντυγχάνειν καὶ παρακαλεῖν ἰσοδυναμία.

Αὐτ. 254,10: καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ Δηλίων τῷ ἐντυγχάνοντι χρείας (1) παρεχόμενος . . . [εἰς ἃ] ἄν τις αὐτὸν παρακαλῇ.

Αὐτ. 285,6: καὶ χρείας παρέχεται καὶ κοινῇ τῇ πόλει καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ τῶν πολιτῶν, εἰς ἃ ἄν τις αὐτὸν παρακαλεῖ (sic).

Αὐτ. 303,21: ἐντυγχάνοντες μὲν τοῖ[ς πρώτοι]ς Ρωμαίων καὶ ἐξομηρευόμενοι κτέ.

Αὐτ. 330,28: ἐνέτυχον, ἵνα μὴ δῷ ἡ ἡμετέρα πόλις, ἀλλὰ ἐλαφρισθῇ, ὃ καὶ ἐπέτυχον.

Αὐτ. 655,13: ἐντυγχάνουσί σοι δι' ἐμοῦ οἱ ὀφείλοντες τὰ μυστήρια ἐπιτελεῖν, ἵνα ἐπιγνοὺς κτέ. = παρακαλοῦσί σε.

Σ. ΒΑΣΗΣ.

---

(1) = ὅτου ἄν τις χρείαν ἔχῃ.

ΧΩΡΙΟΥ ΤΗΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΗΛΕΚΤΡΑΣ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Οἱ ἐν τῷ θρήνῳ ἀπὸ σκηνῆς εἴτ' οὖν τῇ τῆς Ἠλέκτρας μονῳδίᾳ στίχοι τοῦ δράματος 110 - 117 παραδεδομένοι ἡμῖν ὑπὸ τῶν χειρογράφων εἶναι ὧδε:

ὦ δῶμ' Ἀίδου καὶ Περσεφόνης,
ὦ χθόνι' Ἑρμῆ καὶ πότνι' Ἀρὰ
σεμναί τε θεῶν παῖδες Ἐρινύες,
αἳ τοὺς ἀδίκως θνῄσκοντας ὁρᾶτε,
τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους,
ἔλθετ', ἀρήξατε, τίσασθε πατρὸς
φόνον ἡμετέρου
καί μοι τὸν ἐμὸν πέμψατ' ἀδελφόν.

Οὐδενὸς ἄξιαι διαφοραὶ εἶναι αἱ ἑξῆς:

114 τοὺς εὐνὰς] τὰς εὐνὰς E. Vindob., τούς τ' εὐνὰς τ (ἄλλα νέα χειρόγραφα), τοὺς τὰς εὐνὰς ἢ τούς τ' εὐνὰς Σουίδας ἐν τῇ λέξει Περσεφόνη.

Περὶ τοὺς ἀμέτρους στίχους 113 - 114 πλεῖστοι μάτην ἐμόχθησαν σοφοὶ ἄνδρες ὧν καὶ παρατίθεμαι τὰς εἰκασίας:

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ἔλθετ', ἀρήξατε, * * * * * | τοὺς τὰς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους, | τίσασθε Monk, αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ⟨αἰσχρῶς λέκτρων προδό⟩τους εὐνὰς | ὑποκλεπτομένους, | ἔλθετ', ἀρήξατε, | τίσασθε Hermann·

αἳ τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους | καὶ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ' *Hamacher* καὶ *Hartung*, εἰ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ἔτι τούς γ' εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Burges·

εἰ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | εἰ τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Sverdsioe, αἳ τοὺς ἀδίκως | θνήσκοντας, ὁρᾶτε δὲ τοὺς εὐνὰς | ὑποκλεπτομένους Schneidewin·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | εἰς τοὺς εὐνὰς ὑπο-

κλεπτομένους Elmsley, Schneider (ἐς) καὶ Bernhardy, αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶθ', | αἳ τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Dobree ᾧ πλεῖστοι ἠκολούθησαν: Wolff, Nauck, Wecklein, Tournier, Campbell, κ. Μιστριώτης, Bellermann, Mekler, Jebb·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶθ', | ὑποκλεπτομένους Kolster, αἳ τοὺς ἀδίκως θνῄσκοντας ὁρᾶθ' | ὁσίους εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Kaibel·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ' | εὐνάς τε κακῶς ὑποκλεπτομένους Heimsoeth, αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ' | εὐνάς τ' αἰκῶς ὑποκλεπτομένους Eggert·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ἐσορᾶτε δὲ τοὺς αἰκῶς εὐνὰς | ὑποκλεπτομένους Martin, αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ', | ἔλθετ', ἀρήξατε, τίσασθε πατρὸς | φόνον ἡμετέρου | τοὺς τὰς εὐνὰς ὑποκλεπτομένου Velk·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνήσκοντας ὁρᾶτ' | ἢ τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους Sverdsioe καὶ Plüss·

αἳ τοὺς ἀδίκως θνῄσκοντας ὁρᾶτ' | ἀπάταις εὐνάς θ' ὑποκλεπτομένους (ἢ ἀπάταις εὐνὰς ὑποκλεπτομένους τ' ἢ ἢ τὰς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους ἢ ἢ 'ς τὰς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους) Blaydes ὁ γονιμώτατος.

Εἰκασίαι αὗται 20.

Πρόσθες ὅτι ὁ Porson ὁ μέγας ἐξέβαλε τοῦ κειμένου ὡς νόθον ὅλον τὸν στίχον 114, τὴν δὲ ἐκβολὴν ἐνέκριναν ἄλλοι καὶ ὁ Wunder καὶ ὁ Leutsch.

Τῶν ἀποτολμημάτων τὸ τελευταῖον τοῦτο συνεπλήρωσεν ὁ Dindorf συνεκβαλὼν τὸν στίχον 113!

Ἐγὼ ἀδιστάκτως λέγω ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψεν οὐχὶ τὰ

ΟΡΑΤΕΤΟΥΣ

ἀλλὰ τὰ

ΟΡΑΤΕΕΤΟΥΣ

καὶ γράφω:

αἳ τοὺς ἀδίκως θνῄσκοντας ὁρᾶτ',
ἒ ἕ, τοὺς εὐνὰς ὑποκλεπτομένους.

Τοῦ λόγου τὴν περιπάθειαν δεινοῖ τὸ παρένθετον «ἒ ἔ», παράβαλε δέ μοι τὰ 136 καὶ 152 αἰαῖ, 827 «ἒ ἔ, αἰαῖ», 840 «ἒ ἔ, ἰώ»· Αἰσχ. Ἑπτ. ἐπὶ Θήβ. 326 «τὰς δὲ κεχειρωμένας ἄγεσθαι, | ἒ ἔ, νέας τε καὶ παλαιάς», 338 «πολλὰ γὰρ . . . , | ἒ ἔ, δυστυχῆ τε πράσσει», Σοφ. Φιλ. 363 «οἱ δ' εἶπον, οἴμοι, τλημονέστατον λόγον», περὶ οὗ ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστὴς γράφει «διὰ μέσου τὸ οἴμοι ἀποδυρόμενός φησιν».

Ἐν παρέργου μέρει παρατηρῶ ὅτι τῷ Σχολιαστῇ γράφοντι «πότνι' Ἀρὰ] γράφε ποινία ἀρὰ» προέκειτο κατ' ἐμὲ οὐχὶ τὸ

ΠΟΙΝΙΑΑΡΑ

ἀλλὰ τὸ

ΠΟΙΝΙΜΑΡΑ

ποίνιμ' Ἀρά· Σοφ. Αἴ. 843 «ποίνιμοί τ' Ἐρινύες», Τραχ. 808 καὶ ἄλλα.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1904.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

Διόρθωσις τυπογραφικῶν τινων σφαλμάτων.

Ἀθηνᾶς Τόμ. ΙϚ' (1904) σελ. 244 γραπτέον τὸ ἀναμένναντας ἀντὶ τοῦ ἀναμένναντος, σελ. 245 τὸ κάδεος ἀντὶ τοῦ κάδεως καὶ τὸ «καὶ ἐν τῷ 7» ἀντὶ τοῦ «καὶ 7».

Ἄλλα τινὰ διορθούτω ὁ ἀναγνώστης αὐτός.

Π. Ν. Π.

Σελ. 305 εἰς τὸν τρίτον ἀπὸ τέλους στίχον γραπτέον Κοντάραδω ἀντὶ Κονταράδω, σελ. 357 ἐν τῷ μέσῳ γραπτέον 37 ἀντὶ *0,37*, σελ, 367 κατὰ τὸ μέσον γραπτέον Στεῖλμαν ἀντὶ Σλεῖμαν, σελ. 409 κατὰ τὸ μέσον γραπτέον ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ἀντὶ ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά.

Στ. Ξ.

ΛΥΣΙΑΚΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν τῇ Λυσίου ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου ἀπολογίᾳ § 32, κατὰ τὴν ὑπὸ Βεκκήρου ἔκδοσιν τῶν Ἀττ. Ῥητόρων ἀναγινώσκεται: ΝΟΜΟΣ. Ἀκούετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι κελεύει, ἐάν τις ἄνθρωπον ἐλεύθερον ἢ παῖδα αἰσχύνῃ βίᾳ, διπλῆν τὴν βλάβην ὀφείλειν, ἐὰν δὲ γυναῖκα, ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι. οὕτως, ὦ ἄνδρες, τοὺς βιαζομένους ἐλάττονος ζημίας ἀξίους ἡγήσατο εἶναι ἢ τοὺς πείθοντας· τῶν μὲν γὰρ θάνατον κατέγνω, τοῖς δὲ διπλῆν ἐποίησε τὴν βλάβην, ἡγούμενος κτέ.

Αὐτὰ δὲ ταῦτα ὁμοιότατα κεῖνται καὶ ἐν τῇ ὑπὸ Scheibe τεῦϐν. (ἔτ. 1895) τῶν τοῦ Λυσίου, τοῦ ἐκδότου ἐν τῷ Προλόγῳ (σ. *VII*) τάδε παρασημειουμένου: «ἐὰν δὲ γυναῖκα] Cfr. potisimum C. Fr. Hermanni commentat. de iniuriarum actionibus. Gotting. 1874 p. 25 sqq». Δυστυχῶς τὴν πραγματείαν ταύτην δὲν ἐδυνήθημεν νὰ προμηθευθῶμεν.

Ὁ δὲ J. J. Hartman ἐν τῇ τῶν Λυσίου λόγων γ' ἐκδόσει (1), τῇ τῷ ὀνόματι τοῦ περικλεεστάτου Κοϐήτου τετιμημένῃ, ἣν δὲ πασῶν νεωτάτην νομίζομεν, ὡς ἑξῆς τὸ αὐτὸ χωρίον ἐκδίδωσιν: Ἀκούετε, ἄνδρες, ὅτι κελεύει, ἐάν τις ἄνθρωπον ἐλευθέραν ἢ παῖδα αἰσχύνῃ βίᾳ, διπλῆν τὴν βλάβην ὀφείλειν· οὕτως ὦ ἄνδρες, τοὺς βιαζομένους κτέ. Καὶ οὗτος δὲ τάδ' ἐν τῷ Προλόγῳ (σ. *XLIII*) παρατηρεῖ: «in loco desperato (§ 32), ut aliquid fieret, medelis a Kaysero et Halbertsma propositis usus sum».

Εἶνε παντὶ φανερὸν ὅτι ἡ πᾶσα δυσχέρεια μάλιστα ἔγκειται ἐν τῇ προσηκούσῃ κατανοήσει τοῦ ὑπὸ μὲν τῶν τελευταίων κριτικῶν τούτων ἄρδην περιγραφομένου, ὑπ' ἄλλων δὲ φιλολόγων (2) ἄλλως διορ-

(1) Lugd. Batav. 1891.

(2) Οὕτω λ. χ. ὁ μὲν Μάρκλανδος καὶ ὁ Ῥείσκιος ἤκασαν ὅτι μετὰ τὸ ἐφ' αἷσπερ

θουμένου χωρίου: ἐὰν δὲ γυναῖκα, ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι.

Καθ' ἡμᾶς ἂν ὁρισθῇ μὲν σαφῶς τίνες αἱ γυναῖκες, ἐφ' αἷς ἀποκτείνειν ἐξῆν, ζητηθῇ δ' ἅμα ἐπιμελῶς καὶ ἡ διάνοια τοῦ ῥήτορος, δι' ὧν μάλιστα αὐτὸς οὗτος διδάσκει, ταχέως δύναται ν' ἀναλάμψῃ ὁ τῶν λεγομένων ἀληθὴς νοῦς.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ζήτημα ἀποκρίνεται αὐτὸς ὁ Λυσίας, οὑτωσὶ λέγων, μικρὸν ἀνωτέρω (αὐτόθ. § 30): «Ἀνάγνωθι δέ μοι καὶ τοῦτον τὸν νόμον ἐκ τῆς στήλης τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου. Νόμος. Ἀκούετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ τῷ ἐξ Ἀρείου πάγου . . . διαρρήδην εἴρηται τούτου μὴ καταγιγνώσκειν φόνον, ὃς ἂν ἐπὶ δάμαρτι τῇ ἑαυτοῦ μοιχὸν λαβὼν ταύτην τὴν τιμωρίαν ποιήσηται. Καὶ οὕτω σφόδρα ὁ νομοθέτης ἐπὶ ταῖς γαμεταῖς γυναιξὶ δίκαια ταῦτα ἡγήσατο εἶναι, ὥστε καὶ ἐπὶ ταῖς παλλακαῖς . . . τὴν αὐτὴν δίκην ἐπέθηκεν».

Οὐδὲν ὅμως κωλύει, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον εἶνε, ἵνα παρατιθῶμεν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ Δημοσθένους περιφερόμενον νόμον (1), αὐτὸν πιθανώτατα τοῦτον, ὃν ὁ Λυσίας εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν: «Ἐάν τις ἀποκτείνῃ ἐν ἄθλοις ἄκων, ἢ ἐν ὁδῷ καθελὼν ἢ ἐν πολέμῳ ἀγνοήσας, ἢ ἐπὶ δάμαρτι ἢ ἐπὶ μητρὶ ἢ ἐπ' ἀδελφῇ ἢ ἐπὶ θυγατρὶ (2) ἢ ἐπὶ παλλακῇ, ἣν ἂν ἐπ' ἐλευθέροις παισὶν ἔχῃ, τούτων ἕνεκα μὴ φεύγειν κτείναντα». Ἑρμηνεύων δὲ ταῦτα ὁ ῥήτωρ, τάδ' εὐθέως καὶ κατὰ λέξιν προστίθησι (3): «διδόντος γὰρ τοῦ νόμου σαφῶς οὑτωσὶ καὶ λέγοντος ἐφ' οἷς ἐξεῖναι κτεῖναι, οὗτος κτλ.»

Ἐκ τούτων, νομίζομεν, σαφῶς ἱκανῶς ἀποδείκνυται ὅτι, κατά γε τὸν ἄρτι παρατεθέντα παλαιότατον ἐκεῖνον νόμον (4), γυναῖκες ἐφ'

ἐξέπεσεν ἡ μετοχ. πείσαντας, ὁ δὲ Herm. Schelliug (De Solonis legibus apud Orat. att. (Berol. 1842), σ. 90), εἰς τὴν ἔννοιαν προσκρούων καὶ οὗτος, πρότεινεν ἵνα πρὸ τοῦ ἀποκτείνειν τιθῶμεν τὸ ἀρν. ΟΥΚ, ἵνα ὁ νοῦς ᾖ: «ἐὰν δὲ (τις βίᾳ αἰσχύνῃ) γυναῖκας, ἐφ' αἷσπερ (scil. βίᾳ αἰσχυνθείσαις) ΟΥΚ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς κτέ.»

(1) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 53.

(2) Ὅτι καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους ἔτι χρόνους μοιχὸς ἐδύνατο νὰ ληφθῇ ἐπὶ θυγατρὶ ὑπὸ τοῦ πατρός, συνάγεται ἐκ τοῦ Ψ/Δημοσθ. κ. Νεαίρ. § 67.

(3) Δημοσθ. κ. Ἀριστοκρ. § 53.

(4) Τὸν νόμον τοῦτον, οὗ τὸ γνήσιον πλεῖστοι νῦν ἀναντίλεκτον θεωροῦσι (ὅρ. Beauchet, Dr priv. Rép. Athén. τόμ. Α' σ. 234 ἐπ. καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ) κατὰ

αἷς ἀποκτείνειν ἐξῆν, ἦσαν πρώτιστα μὲν αἱ γαμεταί, εἶτα δὲ κατὰ τάξιν ἡ μήτηρ, ἡ ἀδελφὴ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ὑβρισθέντος, τέλος δέ, σὺν αὐταῖς, καὶ ἡ νόμιμος (1) παλλακή.

Ἀλλ' ἐν τίνι περιπτώσει ἐξῆν ἐπ' αὐταῖς ἀποκτείνειν; Φανερώτατον ὅτι ἐπὶ μοιχείας (2) μόνον, ἣ ὅμως οὐδαμῶς ἄλλως νὰ τελεσθῇ δύναται, ἀλλ' ἢ ἑκούσης καὶ συνεργούσης τῆς γυναικός· διότι ἂν αὕτη μὴ συναινῇ καὶ συμπράττῃ, ἀλλά, τοὐναντίον, βίᾳ αἰσχύνηται, ἐν περιπτώσει τοιαύτῃ ἀπὸ συναυτουργοῦ τοῦ τῆς μοιχείας ἀδικήματος μεταβάλλεται εἰς ἀντικείμενον ἁπλῶς ἄλλου ὅλως ἐγκλήματος, τοῦ κατὰ τοὺς νεωτέρους ἡμᾶς βιασμοῦ (3) ἢ κατὰ τοὺς παλαιοὺς βιαίων.

Καὶ νῦν τίς ἡ τοῦ Λυσίου διάνοια ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ; Τολμῶμεν νὰ νομίζωμεν ὅτι αὕτη δύναται σαφῶς καὶ ἀναντιλέκτως νὰ συναχθῇ ἔκ τε τοῦ ὑποκειμένου τοῦ λόγου καὶ ἐκ τῶν συμφραζομένων καθόλου. Ὁ ῥήτωρ συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ τὸν μοιχὸν ἐπὶ δάμαρτι τῇ ἑαυτοῦ λαβόντος καὶ ἀποκτείναντος· ἔχει ἄρα ὑπ' ὄψει μάλιστα μὲν τὰς γαμετάς, προσέτι δ' ὅμως καὶ τὰς νομίμους παλλακάς, διότι καὶ αὗται, εἰ καὶ ἐλάττονος ἄξιαι, ἐπειδὴ ὅμως πρὸς κτῆσιν παίδων ἐλευθέρων χρησιμεύουσι, ὡς πρὸς τοῦτο τοὐλάχιστον ἐξομοιοῦνται ταῖς γαμεταῖς. Ἀλλ' ὁ νόμος, ὃν ἐπικαλεῖται, πλὴν τούτων, ἐφ' αἷς ἀποκτείνειν ἔξεστι, μνημονεύει ὡσαύτως τὴν μητέρα, τὴν ἀδελφὴν καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ὑβρισθέντος· καὶ αὗται ἄρα κατ' ἀνάγκην περιλαμβάνονται ἐν τῇ ῥήσει τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος χωρίου: ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν.

μὲν τὸν Παυσανίαν (Θ. 36) πρῶτος ὁ Δράκων ἔθηκε, κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον (β. Σόλ. 23) ὁ Σόλων, ᾧ μάλιστα καὶ ἐπιτιμᾷ: «Ὅλως δὲ πλείστην ἔχειν ἀτοπίαν οἱ περὶ τῶν γυναικῶν νόμοι τῷ Σόλωνι δοκοῦσι. μοιχὸν μὲν γὰρ ἀνελεῖν τῷ λαβόντι δέδωκεν, ἐὰν δ' ἁρπάσῃ τις ἐλευθέραν γυναῖκα καὶ βιάσηται, ζημίαν ἑκατὸν δραχμὰς ἔταξε κτέ.» Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλην ἐν Τενεδίων Πολιτείᾳ καὶ «βασιλεύς τις ἐν Τενέδῳ νόμον ἔθηκε. τὸν καταλαμβάνοντα μοιχοὺς ἀναιρεῖν ἀμφοτέρους» Rose, Aristotel. Fragm. 593 (Fragm. Hist. Graec. 169)

(1) Νόμιμον παλλακὴν λέγομεν ἣν ἄν τις ἐπ' ἐλευθέροις παισὶν ἔχῃ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἡδονὴν ἢ τέρψιν ἁπλῶς. Περὶ τῆς νομικῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ ὅρ. Beauchet, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Α' σ. 82 ἑπ. διὰ μακρῶν καὶ μετὰ πλείστης ἐμβριθείας ἐξετάζοντα τὸ ζήτημα.

(2) Σημειωτέον μόνον ὅτι ὁ νομικὸς ὅρος μοιχεία ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ ἔχει εὐρυτέραν ἔννοιαν ἢ ἐν τῷ νῦν ποινικῷ δικαίῳ ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς μοιχευομένης. Πρβλ. Meier-Schömann-Lipsius, Proc. σ. 402 ἑπ. καὶ σημ. 599.

(3) Ποιν. Νομ. ἄρθρ. 273.

Ἀλλ᾿ ὁ Λυσίας, πλὴν τοῦ διαληφθέντος νόμου περὶ μοιχείας, καὶ ἕτερον νόμον ἐπικαλεῖται, τὸν περὶ βιασμοῦ, ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα καταστήσῃ μὲν συμφανεστέραν τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀδικημάτων τούτων ὑφισταμένην οὐσιωδεστάτην διαφοράν, ἅμα δὲ παροξύνῃ καὶ ἐξοργίσῃ ἔτι μᾶλλον τοὺς δικαστάς, διδάσκων αὐτοὺς περὶ [τοῦ πνεύματος τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου, τὸν μὲν μοιχὸν θανάτῳ κολάζοντος, τὸν δὲ βιαζόμενον δι᾿ ἐλάσσονος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διὰ μικρᾶς ὅλως ζημίας.

Κελεύει δ᾿ ὁ νόμος βιαίων σὺν τοῖς ἄλλοις: ἐὰν δέ τις γυναῖκα βίᾳ αἰσχύνῃ, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι, τουτέστι διπλῆν τὴν βλάβην ὀφείλειν. Ἀλλὰ **γυναῖκα** λέγων ὁ νόμος τίνα ἢ τίνας τῶν γυναικῶν νοεῖ; Περιλαμβάνει ἆρά γε καὶ τὰς ἐν τῷ διειλημμένῳ νόμῳ περὶ μοιχείας κατονομαζομένας; — Βεβαίως, ἀπαντᾷ ὁ ῥήτωρ, οὐδ᾿ αἱ ἐφ᾿ αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν ἐξαιροῦνται, διότι ὁ νομοθέτης εἰς τὴν τοῦ δεδρακότος διάνοιαν ἀπέβλεψε· τούτου δ᾿ ἕνεκα καὶ «τοὺς βιαζομένους ἐλάττονος ζημίας ἀξίους ἡγήσατο εἶναι ἢ τοὺς πείθοντας· τῶν μὲν γὰρ θάνατον κατέγνω, τοῖς δὲ διπλῆν ἐποίησε τὴν βλάβην, ἡγούμενος κτλ.»

Κατὰ ταῦτα δ᾿ ὅμως, ἃ ἡμεῖς τοὐλάχιστον βέβαια καὶ ἀναντίλεκτα νομίζομεν, λεληθότως πως ὡς εἰπεῖν καταντῶμεν εἰς τὴν ὑπόνοιαν ὅτι πρὸ τῶν διαγραφομένων ἢ ἁπλῶς ὑπόπτων νομιζομένων ῥημάτων: ἐφ᾿ αἷσπερ κτέ. ἐξέπεσέ τι τὰ μάλιστα ἀναγκαῖον λεξίδιον, ὃ καὶ παραχρῆμα ἀποκαθίσταμεν ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ: ἐὰν δὲ γυναῖΚΑ, [ΚΑΝ] ἐφ᾿ αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι. Λέγει δῆλα δὴ βραχυλογικώτατα ὁ ῥήτωρ καὶ τὰ πολλὰ ἔκ τε τῶν ὑπ᾿ αὐτοῦ ἄρτι εἰρημένων καὶ ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀνεγνωσμένων νόμων ὑπονοῶν: ἐὰν δὲ γυναῖκα (αἰσχύνῃ τις βίᾳ) κἂν (αὕτη ἐκ τῶν γυναικῶν ᾖ) ἐφ᾿ αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν (οὐ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν ὁ νόμος κελεύει, ἀλλ᾿ ἁπλῶς) ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι (διπλῆν δῆλον ὅτι καὶ πάλιν τὴν βλάβην ὀφείλειν).

Ὅπως δε τὸ ΚΑΝ ἐξερρύη καὶ ἠφανίσθη, δύναται νὰ μαρτυρήσῃ κυρίως ἡ ἀμέσως ἡγουμμένη λέξις.

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 15 Νοεμβρίου 1904.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ.	5	στίχ.	3	ἀντὶ ἥ	γράφ.	ᾗ
»	26	»	2	» Ἀργινούσαις	»	Ἀργινούσσαις
»	42	»	8	» ψηφίσωνται	»	ψηφίζωνται
»	42	»	21	» διειλημένοις	»	διειλημμένοις
»	45	»	6	» (1)	»	(2)
»	54	»	28	» δι' αὐτοῦ	»	δ' αὐτοῦ
»	56	»	4	» οἱονοὶ	»	οἱονεὶ
»	57	»	10	» ὀξείδωσις	»	ὀξίδωσις
»	63	»	27	» βερολινείῳ	»	βερολινίῳ
»	64	»	24	» Ἑρμεῖ	»	Ἑρμῇ
»	67	»	8	» ἀπορροφῶν	»	ἀπορροφοῦν
»	70	»	31	» τε ὑπὸ	»	τε καὶ ὑπὸ
»	80	»	17	» εἰς τόμον	»	εἰς τὸν τόμον
»	81	»	2	» ἀποκατεστημένα	»	ἀποκαθιστάμενα
»	84	»	8	» ἀποροῦντες	»	ἀποροῦμεν
»	84	»	8	» ἀποκλίνωμεν	»	ἀποκλίνομεν

Σελ 55, εἰς τὸ τέλος τῆς σημ. 3 πρόσθες ἐν συνεχείᾳ τάδε: Πρβ. δὲ καὶ τὰ Ἀλκιδάμαντος ἐν τῷ Περὶ Σοφιστῶν (Blass § 11, Bekk. Orat. Att. Τόμ. 5 σ. 675.7 ἑπ.): «πῶς δ' οὐ καταγέλαστον, εἰ τοῦ κήρυκος παρακαλοῦντος «τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν πολιτῶν». ἢ τοῦ ὕδατος ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἤδη ῥέοντος, ἐπὶ τὸ γραμματεῖον ὁ ῥήτωρ πορεύοιτο συνθήσων καὶ μαθησόμενος ⟨τὸν⟩ λόγον;» Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ σοφὸς Βλάσσιος, ὃς καὶ ὑπέμνησεν ἡμᾶς τὸ χωρίον, τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Ἀλκιδάμαντος νομίζει παλαιότερον καὶ τοῦ Ἰσοκράτους Πανηγυρικοῦ (Att. Beredsamkeit II², 353).

Σελ. 54 στίχ. 22, μετὰ τὸ τέλος τῆς σημ. 1, πρόσθες ἐν νέᾳ § τάδε: Παρατηρητέον ὅμως ὅτι ἐν στίχ. 2 τοῦ ἐμπεδοκλείου τούτου χωρίου ἀντὶ τῶν δι' εὐπετέος χαλκοῖο φέρεται καὶ γραφή, πολλῷ

κρείσσων ἴσως, διιπετέος, ὑπὲρ ἧς ὁ Μουλλάχιος ('Αποσπ Φιλοσόφ. Ἑλλ. σ. 69) σημειοῦται: «Pro vitioso δι' εὐπετέος optime codiees praebent id quod Bergkius conjecerat διιπετέος». (Κόντου, Ποικίλα Φιλολογικά, Τόμ. Α' σελ. 288 ἔτ. 1904).

Σελ. 71 στίχ. 2 ἀντὶ δικαστηρίοις γράφ. δικαστηρίοις (1), εἶτα δὲ πρόσθες ἐν ὑποσημειώσει τάδε:

(1) Καίτοι ἐνθάδε περὶ τῆς δικαστικῆς μόνον κλεψύδρας πρόκειται, οὐδαμῶς δὲ περὶ τῶν ἄλλων χρήσεων τοῦ χρονομετρικοῦ τούτου ὀργάνου (ὅρα δὲ περὶ τούτων Daremb.-Sagl. Dict. Ant. Gr. λ. Horologium σ. 260 ἐπ. καὶ τὰς αὐτόθ. μνημονευομένας μονογραφίας), ὅμως καλὸν νομίζομεν ἵνα μνημονεύωμεν ὧδε καί τινα ἑτέραν χρῆσιν τῆς κλεψύδρας, τέως ὅλως ἄγνωστον οὖσαν, ἣν πρῶτος γνωστὴν κατέστησεν ὁ ἰατρὸς κ. Σκεῦος Ζερβὸς (Ein Beitrag zur Lehre von der Sphygmologie ἐν Wiener Klinischen Rundschau, ἀρ. 29, τοῦ ἔτ. 1902), εὐτυχήσας ν' ἀνεύρῃ καὶ ἀντιγράψῃ ἐν τῇ Αὐτ. Βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης μικρὸν ἐπὶ μεμβράνης ἀνέκδοτον πονημάτιον, ἐπιγεγραμμένον Περὶ Σφυγμῶν, τοῦ ἀρχαίου Ἕλληνος ἰατροῦ Μαρκέλλου τοῦ ἐκ Σίδης, ἀκμάσαντος περὶ τὸ 130 μ. Χ.

Κατὰ τὸν κ. Ζερβόν, ὃς καὶ ἐνεχείρισεν ἡμῖν τὸ ἑπόμενον ἀποσπασμάτιον, ἐν τῷ εἰρημένῳ ἰατρικῷ συγγραματίῳ ἀναγινώσκονται τάδε: «οὕτω δὲ τῇ πυκνοσφυξίᾳ τὸν Ἡρόφιλον θαρρεῖν λόγος, ὡς βεβαίῳ σημείῳ χρώμενον, ὥστε κλεψύδραν κατασκευάσαι χωρητικὴν ἀριθμοῦ ῥητοῦ τῶν κατὰ φύσιν σφυγμῶν ἑκάστης ἡλικίης, εἰσιόντα δὲ πρὸς τὸν ἄρρωστον καὶ τιθέντα τὴν κλεψύδραν ἅπτεσθαι τοῦ πυρέσσοντος· ὅσῳ δ' ἂν πλείονες παρέλθοιεν κινήσεις τῶν σφυγμῶν παρὰ τὸ κατὰ φύσιν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς κλεψύδρας, τοσοῦτον καὶ τὸν σφυγμὸν πυκνότερον ἀποφαίνειν, τουτέστι πυρέσσειν ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον».

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου παντὶ φανερὸν ἀποβαίνει, ὅτι ἡ ἡροφίλειος ἢ ἰατρικὴ αὕτη κλεψύδρα, πιθανῶς πεποιημένη κατὰ τὸ σύστημα τῆς δικαστικῆς, ἐτέλει τότε παρὰ τοῖς ἰατροῖς τὰ τοῦ νῦν ἐν χρήσει ὡρολογίου, πρὸς ὁρισμὸν τῆς ἑκάστοτε πυκνότητος τῶν σφυγμῶν. Καλὸν ὅμως εἶνε νὰ παρατηρηθῇ ὅτι, ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν

τῆς χρήσεως ἑκατέρου τῶν ὀργάνων τούτων, ὑπῆρξε κατ' ἀνάγκην ἡ ἑξῆς διαφορά. Ἐν ᾧ δῆλα δὴ ὁ νεώτερος ἰατρός, ὅπως κατασκευάσῃ ἑαυτῷ γνώμονα τῆς ἑκάστοτε πυκνότητος τῶν σφυγμῶν, πρῶτον μὲν ἔλαβε γνωστὸν καὶ ἀκριβῶς ὡρισμένον τμημάτιον χρόνου (1 πρῶτον λεπτὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ὥρας), εἶτα δὲ πρὸς τοῦτο ἠρίθμησε τοὺς κατὰ φύσιν σφυγμοὺς τῆς ἡλικίας ἑκάστης, τοὐναντίον, ὁ παλαιὸς ἰατρός, καὶ δὴ ἐπὶ παραδείγματι ὁ τῆς ἰατρικῆς κλεψύδρας εὑρετὴς Ἡρόφιλος (300 π. Χ.), ἐστερημένος τοῦ ἡμετέρου ὡρολογίου, ἠναγκάσθη ὅλως ἀντίθετον νὰ τραπῇ ὁδόν, δῆλα δὴ νὰ λάβῃ μὲν πρῶτον ῥητὸν (= ὡρισμένον) ἀριθμὸν τῶν κατὰ φύσιν σφυγμῶν, καὶ ταῦτα κατὰ τὴν ἡλικίαν ἑκάστην, εἶτα δὲ δι' ἰδίας κλεψύδρας νὰ προσδιορίσῃ τὴν κατὰ χρόνον διάρκειαν τούτων, καὶ οὕτω νὰ φθάσῃ εἰς ὃ ἀποτέλεσμα καὶ ὁ νῦν ἰατρός.

Ἐκ τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν χωρίου συνάγομεν μᾶλλον ὅτι ὁ Ἡρόφιλος, τῆς εὐχρηστίας μάλιστα στοχαζόμενος, οὐχὶ πλείονας, ἀλλὰ μίαν ἁπλῶς ὑπὲρ πασῶν τῶν ἡλικιῶν κλεψύδραν κατεσκεύασε, διαφανῆ πιθανῶς, ἔχουσαν δ' ἔξωθεν οὑτωσὶ σεσημασμένην τὴν ἐπιφάνειαν, ὥστε, κατὰ τὴν ἡλικίαν ἑκάστην (διέκρινε δ' ἴσως 3 ἢ 4 ἡλικίας) τὸ προσῆκον ἀεὶ νὰ ἐγχῆται εἰς αὐτὴν ὕδωρ, ἔλασσον μὲν ὑπὲρ τῶν παίδων, πλεῖον δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπὲρ τῶν πρεσβυτέρων.

Ἀξία παρατηρήσεως φαίνεται ἡμῖν ἡ φράσις: τιθέναι (τιθέντα) τὴν κλεψύδραν, ἀνάλογος τῇ κοινολεκτουμένῃ: βάλλω ἢ βάνω τὸ (ὠ)ρολόγι, ὡσαύτως δ' ἄξιαι σημειώσεως αἱ λέξεις: πυκνοσφυξία καὶ ἐκπλήρωσις (= κένωσις ἢ ἀποκένωσις) τῆς κλεψύδρας.

Σελ. 71, μετὰ τὸ τέλος τῶν σημ. 2 καὶ 2, πρόσθες ἐν νέᾳ § τάδε: Ὁ δ' Ἡρώνδας (Πορνοβοσκ. 41 ἐπ. Κρουσ. ἔκδ. γ') κωμικῶς λέγων ἐχρήσατο τῷ ῥ. βύειν (βυνεῖν):

κ]αίτοι λαβών μοι, γραμματεῦ, τῆς αἰκείης
τὸν νόμον ἄνειπε, καὶ σὺ τὴν ὀπὴν βῦσον
τῆς κλεψύδρης, βέλτιστε, μέχρις οὗ εἴπῃ.

Π. Σ. Φ.

ΤΟ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Τὸ ἔτος καθ' ὃ ἀπέθανεν ὁ γνωστὸς θεολογικῶν ἔργων συγγραφεὺς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος καὶ Ἁγιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γρηγόριος Παλαμᾶς δὲν ἦτο μέχρι τοῦδε ἐπακριβῶς γνωστόν (1).

Ἔκ τινος ὅμως σημειώματος ὑπάρχοντος ἐν τέλει τοῦ κειμένου, φ. 105^{6}, κώδικος τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου περιέχοντος ἔργα τοῦ Μάρκου Ἐφέσου καὶ Νείλου Καβάσιλα, γραφέντος κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ XV αἰῶνος καὶ διὰ τοῦ ἀρ. 48 διακριθέντος ἐν τῇ ὑφ' ἡμῶν ταξινομήσει τῶν χειρογράφων τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, μανθάνομεν τὸ ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ περὶ οὗ πρόκειται Πατρός.

Τὸ σημείωμα τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς: Γρηγόριος ὁ ἁγιώτατος Παλαμᾶς ὁ Θεσσαλονίκης ὕπνωσεν ἐν κυρίῳ τὸν γλυκὺν ὕπνον τῷ ϛωξϛ΄. Τὸ ἔτος 6866 ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου συμπίπτει πρὸς τὸ 1357/1358 ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως.

Ν. ΒΕΗΣ

(1) Ὅρα Krumbacher Ἱστορίαν Βυζαντ. Λογοτεχνίας μεταφρασθεῖσαν ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου (ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ). Τόμ. Α΄. Ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 201.

Παντελῆ Μ. Κοντογιάννη, Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' Ῥωσοτουρκικὸν πόλεμον 1768-1774, ἐν Ἀθήναις, 1903, τύποις Σακελλαρίου (σ. ις' καὶ 528).

Καθ' οὓς χρόνους ἡ Ἑλλὰς ἐθεωρεῖτο ἁπλῶς ὡς γεωγραφικὴ ἔκφρασις καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐμάχοντο πρότερον μὲν Φράγκοι καὶ Τοῦρκοι, ἔπειτα δὲ Ῥῶσοι καὶ Τοῦρκοι, οἱ ταλαίπωροι πατέρες ἡμῶν πάσχοντες τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν κατακτητῶν ἐπίστευον εἰς τὰς ὑποσχέσεις παντὸς τῶν Τούρκων ἐχθροῦ, ἤλπιζον ὅτι παρ' αὐτοῦ θὰ ἐτύγχανον τῆς περιποθήτου ἐλευθερίας, ἔσπευδον νὰ μετάσχωσι κατὰ δύναμιν τοῦ κατὰ τῶν τυράννων των ἀγῶνος, ἔπασχον ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μεγάλα κακά, καὶ μετέπειτα, ὅτε ἤθελε γίνει εἰρήνη μεταξὺ τῶν δύο πολεμίων, οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες ἐγκατελείποντο εἰς τὸ ἔλεος ἢ μᾶλλον εἰς τὴν σκληρότητα τῶν Τούρκων. Τὸ φοβερὸν τοῦτο δρᾶμα ἐπανελήφθη πολλάκις, ἀλλ' οὐδέποτε ὑπῆρξε τοσοῦτον τραγικὸν ὅσον κατὰ τὴν ἐποχήν, ἣν θαυμασίως ἐξιστορεῖ ὁ φιλόπατρις συγγραφεύς. Τὴν εὐσυνείδητον καὶ ἐπίπονον ἐργασίαν αὐτοῦ μαρτυρεῖ μεγαλοφώνως αὐτὴ αὕτη ἡ ἐν ἀρχῇ γενομένη ἀναγραφὴ τῶν διαφόρων πηγῶν, ἐξ ὧν ὡς μέλισσα συνέλεξε τὴν ὕλην τοῦ πολυτίμου βιβλίου του, καὶ αἵτινες γεγραμμέναι οὐ μόνον Ἑλληνιστὶ ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καταλαμβάνουσι δέκα ὅλας σελίδας τοῦ παρόντος τόμου. Οὐδεὶς ἄνθρωπος ἔχων Ἑλληνικὴν καρδίαν ἢ ὁπωσδήποτε ἐνδιαφερόμενος περὶ τῶν τυχῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατὰ τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους χρόνους θέλει διέλθει ἄνευ μεγάλης ὠφελείας τὸ μετὰ μεγάλης κριτικῆς καὶ ἐξαιρέτου μεθόδου συντεταγμένον ἐξαίρετον τοῦτο ἔργον, ὑπὲρ οὗ καὶ κόπους πολλοὺς καὶ φιλοτιμίαν μεγάλην φαίνεται καταβαλὼν ὁ κ. συγγραφεύς, ἄξιος πολλῶν συγχαρητηρίων διὰ τοῦτο γενόμενος· εἴθε δὲ νὰ δυνηθῇ νὰ παράσχῃ ἡμῖν καὶ ἕτερον πόνημα μετὰ τῆς αὐτῆς εὐσυνειδησίας καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου συντεταγμένον, ὅπως τὸ πρὸ ἡμῶν.

Γ. Ν. Χ.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1903.

Πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν.

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλωμεν ὑμῖν, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρ. 17 τοῦ κανονισμοῦ τῆς Ἑταιρείας, ἔκθεσιν περὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν πόρων αὐτῆς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1903.

Ἡ περιουσία τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἔτους ἦτο δραχμαὶ 21,177 καὶ λεπτὰ 70, ἤτοι 10 λαχειοφόροι μετοχαὶ (δρ.6175), 100 ὁμολογίαι ἡνοποιημένου δανείου (δρ. 10.560.50), 1200 δραχμαὶ εἰς ἔντοκον δάνειον πρὸς 5 %, καὶ 3,242.20 εἰς μετρητά.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐστερήθη ἡ Ἑταιρεία τῆς συνήθους γενναίας χορηγίας τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, οὐ μόνον οὐδὲν περίσσευμα ἐκ τῶν προσόδων ἔμεινεν ὡς ἄλλοτε, ἀλλὰ τοὐναντίον αἱ δαπάναι ὑπερέβησαν κατὰ δραχμὰς 483 50 τὰς προσόδους. Διότι τὸ ὅλον τῶν μὲν προσόδων ἦτο δρ. 2,016.40, τῶν δὲ δαπανῶν δρ. 2,499.90, ὡς ἐν τῷ ἑπομένῳ ἀναλυτικῷ πίνακι φαίνεται.

Πρόσοδοι

1) ἐκ συμβολῶν 1903	δρ.	637.70
2) » » παρελθόντων ἐτῶν.............	»	410.20
3) ἐκ τόκων......	»	645 50
4) ἐκ πωλήσεως περιοδικοῦ.................	»	323.—
		2,106.40

Δαπάναι

1) εἰς Π. Σακελλάριον διὰ τυπωτικὰ 4ου τεύχους ΙΔ′ τόμου καὶ 1ου τεύχους ΙΕ′ τόμου	δρ.	1,497.40
2) εἰς Καζάνην διὰ ζιγκογραφήματα...........	»	453.—
3) εἰς ταχυδρομικὰ καὶ δημοσιεύσεις	»	53.50
4) εἰς μισθὸν ὑπαλλήλου Ἰ. Σπιτάδου	»	420.—
5) εἰς ὑπηρέτην Ἀκαδημείας δι’ 11 συνεδρίας	»	22.—
6) εἰς Δ. Παπαδόπουλον δικαιώματα εἰσπράξεως..	»	54.—
		2,499.90

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Ἰανουαρίου 1904.

Ἡ ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

Ε. ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ Β. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Συνεδρία ΡΚ΄.

Ὁ μὲν κ. Σπ. Βάσης ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς Οὐεργιλίου Αἰνειάδα, περὶ τῶν τεσσάρων στίχων τῶν προτασσομένων τῆς ἀρχῆς αὐτῆς (ille ego κ. ἑ.) καὶ παρέβαλε πρὸς τὴν περὶ τῶν στίχων τούτων διήγησιν τοῦ γραμματικοῦ Νίσου τὴν παρὰ Σέξτῳ Ἰουλίῳ Ἐμπορικῷ· ἔτι δὲ εἰς Ὁράτιον, Κικέρωνα καὶ Αὖλον Γέλλιον. Ὁ δὲ κ. Γ. Παππαβασιλείου περὶ ἀγνώστου τέως ἀρχαίου φρουρίου εὑρεθέντος ὑπ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Χαλκίδα ὑπὲρ τὸν ποταμὸν Λήλαντα.

Μετὰ ταῦτα ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ κ. ταμίου καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς ἑταιρείας ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1903.

Συνεδρία ΡΚΑ΄. (22 Φεβρουαρίου 1904)

Ὑπεβλήθη τοῖς ἑταίροις ὑπὸ τῆς ἐξελεγεγκτικῆς ἐπιτροπείας διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ κ. Λεονάρδου ἡ ἔκθεσις περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1903 (ταύτην ἰδὲ ἀνωτέρω). Μετὰ ταῦτα ἐγένοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι τοῦ Προεδρείου καὶ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας.

Συνεδρία ΡΚΒ΄. (2 Μαΐου 1904).

Ὁ μὲν Σταμ. Δ. Βάλβης ἐποιήσατο λόγον περὶ τῶν παρὰ Σοφοκλεῖ καὶ Πλουτάρχῳ ἀπαντωσῶν ῥήσεων «ἐπὶ πᾶν ἔρχεσθαι, ἐπ' οὐδὲν ἔρχεσθαι, ἐπὶ μηδὲν ἔρχεσθαι». Τὰ χωρία ταῦτα ἐθεώρησεν ἡμαρτημένα κατὰ τὴν γραφὴν καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀνέγνω «ἐπὶ

μεῖον ἔρχεται»: ὁ δὲ κ. Γεώργ. Ν. Χατζιδάκις ἀνεκοινώσατο ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος Ἀλκιβ. Α΄. 111 α, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ παρερμηνεύεται ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς δημώδους ἀπέδειξε δὲ ὅτι τὸ ἐν τῇ φράσει ταύτῃ «ἑλληνίζειν» οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ ἢ τὴν ἐν τῇ νηπιακῇ ἡλικίᾳ πρώτην μάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ διαφόρων ἄλλων χωρίων ἐν τῷ αὐτῷ διαλόγῳ.

Ὕστερον ὁ κ. Θ. Κακριδῆς ἀνεκοινώσατο μελέτην περὶ τῆς κωμῳδίας militis gloriosi τοῦ Πλαύτου καὶ ἐπειράθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ κωμῳδία δὲν εἶνε διεσκευασμένη (contaminata) ὡς κρίνεται ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν φιλολόγων ἀλλὰ μόνον ὅτι ἡ δευτέρα σκηνὴ τῆς τρίτης πράξεως εἶνε παρεμβεβλημένη ὑπὸ μεταγενεστέρου τινός.

Ἐν τέλει δὲ ὁ κ. Σπ. Βάσης ἀνεκοινώσατο διορθώσεις εἰς Noctes Atticas τοῦ Αὔλου Γελλίου καὶ ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς Ὁράτιον· τελευτῶν δὲ τὸν λόγον ἀνεσκεύασε διὰ παραδειγμάτων τὴν διδασκαλίαν νεωτάτων γραμματικῶν ὅτι τῶν παθητικῶν ῥημάτων προστακτικὴ δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ

Συνεδρία ΡΚΓ΄. (17 Μαΐου 1904).

Πρῶτον ὁ κ. Σταμ. Δ. Βάλβης ἀνεκοινώσατο κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς χωρίον τῆς Ὁμήρου Ὀδυσσείας ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστάρχου ἀθετουμένου, διὰ διορθώσεως δὲ γραφικῶς ἐσφαλμένου στίχου ἐπειράθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ χωρίον εἶναι γνησιώτατον.

Ἔπειτα ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε περὶ τῆς ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν χρήσεως τῶν ξένων λέξεων, ἐζήτησε δὲ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ὀφείλει νὰ ἐξετασθῇ καὶ κριθῇ παρ' ἡμῖν ἕνεκα τοῦ μεγάλου παρελθόντος ἡμῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, οὐχὶ καθ' ὃν τρόπον κρίνεται παρὰ τοῖς ἄλλοις πολιτισμένοις καὶ ἀπολιτίστοις λαοῖς, ἀποδείξας ὅτι οἱ ἀληθῶς ἰσχυροὶ παρὰ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις λόγοι δὲν ἰσχύουσι παρ' ἡμῖν.

Συνεδρία ΡΚΔ΄. (30 Μαΐου 1904).

Ὁ μὲν κ. Θεοφάνης Α. Κακριδῆς ἀνεκοινώσατο τοῖς ἑταίροις ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς Ὁράτιον καὶ κατέδειξε σημεῖα διασκευῆς (contaminationis) τῆς κωμῳδίας Rudentis τοῦ Πλαύτου.

Ὁ δὲ κ. Σπ. Βάσης διέλαβε περί τινων χωρίων τῆς Αἰνειάδος ὧν τὰ μὲν ἐπεχείρησε νὰ ἑρμηνεύῃ ὀρθότερον ἢ μέχρι τοῦδε ἐγένετο, τὰ δὲ νὰ διορθώσῃ.

Συνεδρία ΡΚΕ'. (28 Νοεμβρίου 1904)

Πρῶτον μὲν ὁ γραμματεὺς ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προεδρείου τὸ θλιβερὸν γεγονὸς τοῦ θανάτου τοῦ Δημητρίου Χ. Ζαγγογιάννη. Εἶτα δ' ὁ μὲν κ. Γεώργιος Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο τρεῖς ἐπιγραφὰς ἐκ Καρύστου ὧν ἡ μὲν πρώτη εἰκάζεται ὅτι εἶναι τῶν χρόνων τοῦ Πελοπίδου, περιέχουσα λόγον (λογοδοσίαν) τῶν ταμιῶν Καρύστου, ἡ δὲ δευτέρα ἦτο ἔμμετρόν τι ἐπίγραμμα καὶ ἡ τρίτη παρακέλευσίς τις

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Σπ. Βάσης διέλαβε περὶ τῆς νεωτάτης ὑπὸ τοῦ O. Keller κριτικῆς ἐκδόσεως τῶν εἰς Ὁράτιον ψευδακρωνείων σχολίων, (ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 614 κἑξ.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ. 613, 24 θὲς κόμμα (,) μετὰ τὸ haberetur.
» 614, 15 γρ. Qua re.
» 616, 20 γρ. abibi.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΑΝΤΑΛΛΑΣΣΟΜΕΝΑ

'Εφημερὶς 'Αρχαιολογική. 'Αθῆναι.

Διεθνὴς ἐφημερὶς τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας. 'Αθῆναι.

Annales de l'Observatoire national. 'Αθῆναι.

Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts. 'Αθῆναι.

Bulletin de Correspondance Hellénique. 'Αθῆναι.

Revue des études Grecques. Παρίσιοι.

Analecta Bollandiana. Βρυξέλλαι.

Musée Belge. *Liège.*

Sitzungsberichte der Königl. Preussischen Akademie der Wissenschaften. Βερολῖνον.

Sitzungsberichte der Königl. böhmishen Gesellschaft der Wissenschaften. Πράγα.

Nachrichten von der Königl. Geselleschaft der Wissenschaften. Γοτίγγη.

Berichte über die verhandlungen der königl. sächsischen gesellschaft der Wissenschaften. Λειψία.

Sitzungsberichte der Königl. Bayer. Akademie der Wissenchaften. Μόναχον.

Byzantinische Zeitschrift. Πετρούπολις.

Rivista moderna politica e letteraria. Ρώμη.

Rivista di Storia antica. *Padova.*

Skrifter utgifna af Königl. humanistiska Wetenskaps-Samfundet. Eranos. Acta philologica Suecana. *Upsala.*

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Προεδρεῖον

Πρόεδρος — Κ. ΚΟΝΤΟΣ

Ἀντιπρόεδροι — ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Γραμματεὺς — ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΒΑΛΒΗΣ

Σύμβουλοι

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ
ΡΗΓΑΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Δ. ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ

Ἐπιμεληταὶ τοῦ περιοδικοῦ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Εὐεργέται τῆς Ἑταιρείας

† ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Ι. ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΟΥ

Δωρηταὶ τῆς Ἑταιρείας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ
† ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΓΛΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
† ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΤΙΜΙΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

EDUARD ZELLER
† JOHANNES SCHMIDT
A. KIRCHHOFF
S. NABER
H. VAN HERVERDEN
† TH. MOMMSEN
IWAN VON MÜLLER
B. DELBRÜCK
WILH. WUNDT
MAX HEINZE
† FRANZ SUSEMIHL
HERMANN DIELS
ADOLF MICHAELIS
SALOMON REINACH
OTTO BENNDORF
C. M. FRANCKEN
J. J. HARTMANN
BERNHARD SCHMIDT
WILH. CHRIST
† G. KAIBEL
U. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF
N. WECKLEIN
VAN LEEUWEN
J. VAHLEN
FR. BLASS
DOM. COMPARETTI
R. KEKULE V STRADONITZ
A. CONZE
GEORG TREU
G. PERROT
† U. KOEHLER
R. DARESTE
HENRI WEIL
E. CAILLEMER
P. FOUCART
R. C. JEBB
W. G. RUTHERFORT
WILLIAM GOODWIN
BASIL D. GILDERLEEVE
C. JORDAN
ÉMILE PICARD
WILH. SCHULZE
KARL BRUGMANN
INGRAM BYWATER

ΣΥΝΕΔΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΟΙ

ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ Γ. Ν., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ ΔΗΜ., Καθηγ. τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διευθ. τοῦ Ἀστεροσκοπείου.
ΑΚΥΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Καθηγητής.
ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Καθηγητής.
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Καθηγητής.
ΒΑΛΑΚΗΣ ΠΑΥΛΟΣ, καθηγ.
ΒΑΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθ. τῆς Λατ. φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΒΑΣΙΚΥΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητής.
ΒΙΤΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΑΣ, Διδάκτ. Μαθ.
ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης.
ΒΟΛΩΝΑΚΙΣ Μ., Γυμνασιάρχης.
ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ.
ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΒΟΥΡΔΟΥΜΠΑΚΙΣ ΑΝΔΡ., Καθηγητής.
ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ ΕΜΜ.
ΓΑΖΕΠΗΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΓΕΝΕΡΑΛΗΣ ΕΜΜ., Καθηγητής.
ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΙΣ Δ.
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΕΥΣΤΡ., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΓΙΔΟΠΟΥΛΟΣ Ν., Καθηγητής.
ΓΟΥΔΗΣ Δ., Καθηγητής.
ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ ΜΑΤΘΑΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης.
ΔΑΓΚΛΗΣ ΧΡ., Σχολάρχης.
ΔΕΛΛΙΟΣ Ι, Διευθυντὴς Λυκείου.
ΔΗΜΟΠΟΥΛΛΟΣ Ν., Γυμνασιάρχης
ΔΡΑΚΟΝΤΙΔΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
Ὁ Σεβασμιώτατος Εὐρυτανίας ΣΕΡΑΦΕΙΜ.
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΩΡ, Καθηγητής.
ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚ.
ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΖΟΛΙΝΔΑΚΙΣ ΠΑΥΛΟΣ Μ., Καθηγητής.
ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ Π. Α., Γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ Καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ Π, Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ Ι., Σχολάρχης.
ΚΑΦΕΖΕΖΗΣ Σ.
ΚΑΨΑΛΗΣ ΓΕΡΑΣ., Σχολάρχης
ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ Α.
ΚΕΦΑΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ,
ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ἀρχιμ. διευθυντὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΚΟΙΚΙΛΙΔΗΣ ΚΛΕΟΠΑΣ, Καθ. τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ θεολογικῆς Σχολῆς.
ΚΟΚΑΛΗΣ Σ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΝΤΑΙΑΣ Π., Σχολάρχης.
ΚΟΝΤΑΡΑΚΙΣ Ι., Καθηγητής.
ΚΟΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ., Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΟΣΜΑΣ Κ., Σχολάρχης.
ΚΟΥΣΗΣ ΕΛΕΥΘ. ΤΡΙΑΝΤ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ Ι., Σχολάρχης.
ΛΑΒΔΑΣ ΚΩΝΣΤ., Σχολάρχης.
ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.
ΛΑΜΨΑΣ ΔΗΜΗΤΡ.
ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.

ΛΙΒΑΔΑΣ Μ., Ὑφηγ. τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛ., Γραμ. τοῦ ὑπουργ. τῶν ἐσωτερικῶν, ὑφηγ. τοῦ Ρ. δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡ. Α., Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορ. Σχολῆς.
ΛΥΚΟΥΡΕΖΟΣ ΗΛ., Καθηγητής.
ΛΩΡΕΝΤΖΑΤΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Κεφαλληνίᾳ.
ΜΑΝΔΑΛΟΣ Π.
ΜΑΡΑΣ Χ.
Martini Edgar, Dr Phil.
ΜΕΝΑΡΔΟΣ ΣΙΜΟΣ, Δικηγόρος.
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΜΙΧΕΛΗΣ Γ., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ.
ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ., Καθηγητής.
ΜΠΑΞΕΒΑΝΑΚΙΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ., Καθηγητής.
ΜΠΑΡΤ ΓΟΥΛ. διδ. φιλ., ἐν Ἀθήναις.
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΡΗΓΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἀνατομίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Π. Καθηγητής.
ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΑΚΙΣ Κ., Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ Δ., Ἔφορος ἀρχαιοτήτων ἐν Κρήτῃ.
ΞΥΛΙΝΑΚΙΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Καθηγητής.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ, Διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΘΩΜΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Π.
ΠΑΪΖΗΣ Π., Γυμνασιάρχης ἐν Λευκάδι.
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝ., καθηγητής.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠ., Καθηγητής.
ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι., πρῴην γυμνασιάρχης, νῦν δὲ Ὑφηγ. τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΠΑΝΤΕΛΑΚΙΣ ΕΜΜ.
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γυμνασιάρχης.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΣ.
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ Ν.
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΑΘ., Σχολάρχης.
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Π., Πρόεδρος τοῦ μετοχικοῦ ταμείου.
ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑΣ, Καθηγητής.
ΠΑΠΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ Ι., Σχολάρχης.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΔΗΜ., ἐν Ἄνδρῳ.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΕΥΣΤ., Σχολάρχης ἐν Τεργέστῃ.
ΠΕΡΔΙΚΑΡΙΣ Ι. Γυμνασ. ἐν Κρήτῃ.
ΠΙΖΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητής.
ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ Γ. Μ., Καθηγητής.
ΡΑΛΛΗΣ ΜΑΛΛΙΑΚΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΡΕΝΤΙΦΗΣ Ι., Σχολάρχης.
ΡΩΜΑΙΟΣ Κ.
ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Καθηγητής.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, Διευθυντὴς τοῦ ἐν Λαρίσῃ Διδασκαλείου.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΤ., Σχολάρχης.
ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ Γ., Καθηγητής.
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ι., Διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ἐν Ἀθήναις.
ΣΕΡΤΣΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθηγητής.
ΣΙΔΕΡΗΣ Π., Καθ. ἐν Σάμῳ.
ΣΚΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Ὑφηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΣΟΥΛΟΣ Σ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Καθηγητής.

ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΝΙΚΟΛ. Σχολάρχης.
ΣΤΑΜΑΤΕΛΛΟΣ, Ἐπιθεωρητὴς δημοτικῶν Σχολείων.
ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Κ., Καθηγητὴς τοῦ ἐν Πάτραις Ἀρσακείου.
ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ ΜΙΧ., Καθηγητὴς ἐν Μυτιλήνῃ.
ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓ., Γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ.
ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Σχολάρχης.
ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου.
ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Γ., Καθηγητής.
ΦΑΒΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, σχολάρχης.
ΦΙΛΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητής.
ΦΟΥΝΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ.
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Π., Δικηγ. ἐν Σμύρνῃ.
ΧΑΪΝΑΣ Α., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΧΑΡΑΣΟΒΙΤΣ Γ.
ΧΑΡΔΑΒΕΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητής.
ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητής.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΧΟΥΛΟΥΒΑΙΑΣ Γ., Σχολάρχης.
ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ, Καθηγητής.
ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Καθηγητής.
ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.
ΨΑΛΤΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Ἐπιθεωρητὴς δημοτ. σχολείων.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ

Α

B

Γ

Z

H

Θ

I

K

Λ

Μ

N

Ξ

Ο

Π

Ρ

Σ

Φ

Χ

Ψ

Ω

ΠΙΝΑΞ ΛΑΤΙΝΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΧΩΡΙΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΖΑΓΓΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ἐν ταῖς ἀραιαῖς τάξεσι τῶν παρ' ἡμῖν τὴν Φιλολογίαν ὡς ἐπιστήμην ἀσκούντων νέον ἐποίησε καὶ λίαν αἰσθητὸν ῥῆγμα ὁ θάνατος ἀναρπάσας τὸν **Δημήτριον Ζαγγογιάννην.** Ἰδίᾳ δὲ ἡ **Ἀθηνᾶ** ἡ τοῖς δακτύλοις μετροῦσα τοὺς τακτικοὺς αὐτῆς συνεργάτας θὰ ποθῇ διηνεκῶς ἕνα τῶν κορυφαίων αὐτῆς συντακτῶν. Αἱ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ καταχωρισθεῖσαι πραγματεῖαι τοῦ Δ. Ζαγγογιάννη αἵτε φιλολογικαὶ καὶ αἱ παιδαγωγικαὶ θὰ κατέχωσιν ἀεὶ λόγου ἀξίαν θέσιν ἐν ταῖς οἰκείαις ἐπιστήμαις καὶ θὰ καταλέγωνται εἰς τὰς κρατίστας τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκδεδομένων τοιούτων πραγματειῶν. Ἀλλ' ἡ στέρησις τοῦ Δ. Ζαγγογιάννη δὲν θὰ εἶναι μόνος τοῖς περὶ τὴν Ἀθηνᾶν λογίοις αἰσθητή. Διότι ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ δρᾶσις ὑπῆρξεν εὐρυτάτη καὶ ποικιλωτάτη. Καὶ ἐν γυμνασίοις τά τε Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Λατινικὰ γράμματα εὐδοκίμως ἐδίδαξε, καὶ διὰ βιβλίων διδακτικῶν δοκιμωτάτων μεγάλως τῆς Λατινικῆς μάλιστα γλώσσης τὴν διδασκαλίαν ὠφέλησε, καὶ Διδασκαλεῖα δεξιώτατα διηύθυνε, καὶ τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως ἄριστος ἐγένετο προστάτης καὶ ἀρίστων περὶ ταύτης νομοθετημάτων εἰσηγητὴς ὑπῆρξε, καὶ τῇ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ψήφῳ Καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀποδειχθεὶς εὐφραδέστατα μὲν ἀπὸ τῆς Ἀκαδημεικῆς ἕδρας τὴν παιδαγωγικὴν θεωρίαν ἐξετίθει, δεξιώτατα δὲ καὶ ἐπιμελέστατα περὶ τὴν

σχολικὴν διδακτικὴν ἤσκει τοὺς μὲν φοιτητὰς καθ' ὅλον τὸ σχολικὸν ἔτος, τοὺς δὲ νεωτέρους τῶν Ἑλληνοδιδασκάλων κατὰ τὰς σχολικὰς διακοπάς. Καὶ ἀφοῦ δὲ κακῇ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων μοίρᾳ ἡ ἀπὸ τῆς ἕδρας διδασκαλία αὐτοῦ ἐσίγησε, δὲν ἐπαύσατο ὑπὲρ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις τῶν γραμμάτων διδασκαλίας ἐργαζόμενος, ὅλην δὲ τὴν ἀκούσιον αὐτοῦ σχολὴν ἀνήλισκεν εἰς τὴν σύνταξιν βιβλίου, οὗ μεγίστη ὑπῆρχε παρ' ἡμῖν ἀνάγκη, μεθοδικῆς γραμματικῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἧς ἐκτυπουμένης ἡ τοῦ θανάτου μοῖρα κατέλαβεν αὐτὸν ἐν ἀκμαιοτάτῃ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ διατελοῦντα.

Ὁ βραχὺς καὶ πικριῶν ἀνάπλεως βίος ἀνδρὸς διαπρεποῦς καὶ πλείστου ἀξίου τῇ ἐθνικῇ παιδείᾳ γενομένου δὲν φοβούμεθα μὴ ἀποβῇ τῇ φιλοτίμῳ Ἑλληνικῇ νεολαίᾳ παράδειγμα ἀποτρεπτικὸν ἀπὸ τῆς περὶ τὰ γράμματα ἀσχολίας. Γινώσκει αὕτη ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι τῶν πλείστων λόγου ἀξίων ἀνδρῶν τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βίος, γινώσκει δ' ὡσαύτως ὅτι ἡ ἀληθὴς τῆς ἀρετῆς ἀμοιβὴ δὲν κεῖται ἐν τῷ τῶν πολλῶν καὶ ἰδιωτῶν θαυμασμῷ, ὧν τὴν διάνοιαν συγχέουσι συνήθως τὰ χυδαιότατα τῶν παθῶν, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ὀλίγων τῶν ἐπαϊόντων ἐκτιμήσει, ὧν ἡ κρίσις παρέχει τοῖς ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸν βίον ὅλον ἀγωνισαμένοις ἀθάνατον εὐκλείας στέφανον.

Ἥρως χρηστὲ

Δημήτριε Ζαγγογιάννη

χαῖρε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1905

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Παρακαλοῦνται ὅσοι τῶν ἑταίρων ἢ συνδρομητῶν μετοικήσωσι, νὰ δηλώσωσι τὴν νέαν διεύθυνσιν αὐτῶν τῇ διευθύνσει τῆς «Ἀθηνᾶς», ὅπως μὴ ἐπέλθῃ βραδύτης ἢ καὶ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ περιοδικοῦ.

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1905

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΑΤΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Η ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

ΕΙΣ

ΤΟ ΡΗΤΟΡΙΚΟΝ ΚΑΝΤΑΒΡΙΓΙΑΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ (1)

Ἀγορά - ἀγοραία δίκη.

ΑΓΟΡΑ: ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ συνάθροισις· ὅ[θεν] Νέστωρ ἀγορητής. ἀγορὰς Ὑπερείδης καὶ τὰς συνόδους· «οὗτοι πολλάκις ἀγορὰς ποιοῦνται». καὶ ΑΓΟΡΑΙΑ ΔΙΚΗ, ἡ δικαιολογία.

Ὁ μακαρίτης Houtsma (2) ὀρθῶς ὅθεν ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδ. ὡς ἀναγνούς, παρετήρησε τάδε ἐν ταῖς Σημειώσεσι (σ. 31): «Pro part. ὡς requiritur ὅθεν, ut recte Zonaras p. 27, qui ut supra monui in glossis huiusce generis semper fere conspirat cum nostro: ἀγορά, ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ συνάθροισις, ὅθεν καὶ ὁ Νέστωρ ἀγορητής. Item Suidas». Πρβλ. ἔτι Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 21. Ἀναφέρεται δ' ἡ τῶν γραμματικῶν παρατήρησις αὕτη εἰς Ἰλιάδ. Α' στίχ. 248: τοῖσι δὲ Νέστωρ ἡδυεπὴς ἀνόρουσε, λιγὺς

(1) Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ὑφ' ἡμῶν μετ' οὐ πολὺ σὺν Θεῷ δημοσιευθησομένης ἑρμηνευτικῆς ἐκδόσεως τοῦ Κανταβριγ. λεξικοῦ. Ὅρ. ἔτι Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' (1899) σ. 1 ἑπ., τόμ. ΙΓ' (1901) σ. 1 ἑπ., καὶ τόμ. ΙΔ' (1902) σ. 75 ἑπ.

(2) Ὁ Everhard Otto Houtsma, ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ ἀοιδίμου Κοβήτου, εἶνε ὁ τελευταῖος ἐκδότης τοῦ Κανταβριγ. Λεξικοῦ, ὃ νεώτατος ἔτι ἐξέδωκεν ἐν Λουγδούνῳ τῷ 1870, μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν διορθώσεων, ἔγκριτος δὲ φιλόλογος ἀναδειχθείς, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐγυμνασιάρχει τοῦ ἐν Leeuwarden τῆς Ὁλλανδίας γυμνασίου, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε τῇ 12/25 Δεκεμβρίου 1903. Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ ἀξιαγάστου ἀνδρός.

Πυλίων ἀγορητής, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον εἰς τὰ τοῦ Ἀριστοφ. Νεφ. 1055 ἐπ. (Blaydes):

εἶτ' ἐν ἀγορᾷ τὴν διατριβὴν ψέγεις· ἐγὼ δ' ἐπαινῶ.
εἰ γὰρ πονηρὸν ἦν, Ὅμηρος οὐδέποτ' ἂν ἐποίει
τὸν Νέστορ' ἀγορητὴν ἂν οὐδὲ τοὺς σοφοὺς ἅπαντας.

Τὸ ἐκ τοῦ κατὰ Πολυεύκτου περὶ τοῦ διαγράμματος ὑπερείδειον ἀποσπασμάτιον ἀπαντᾷ ἔτι παρά τε τῷ Ἁρποκρατίωνι καὶ παρὰ τῷ Σουίδᾳ ἐν λ., προσέτι δὲ καὶ ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σ. 330. 10.

Δυσνόητοι ὅλως φαίνονται αἱ τὴν ὑποκειμένην ἡμῖν γλῶσσαν περατοῦσαι λέξεις: «καὶ ἀγοραία δίκη, ἡ δικαιολογία». Πρβλ. Ἡσύχ. καὶ Σουίδ. ἐν λ. καὶ Βεκκ. Ἀνέκδ. σ. 330 9. Τίνες τῶν δικῶν ἐκαλοῦντο ἀγοραῖαι, ἡμῖν τοὐλάχιστον εἶνε ἄγνωστον· εἰκάζων τις δ' ὅμως ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Γραμματικῶν ἐπιτασσομένης λέξεως δικαιολογία, οὐ λίαν ἀπιθάνως ἴσως θὰ ἐδύνατο νὰ ἰσχυρίσηται ὅτι οὕτως ἑνὶ ὀνόματι ἐλέγοντο αἱ περὶ τὰ ἰδιωτικὰ συμβόλαια δίκαι (αἱ ἐμπορικαὶ λ.χ.), τοὺς περὶ ὧν δικανικοὺς λόγους ὁ Ἀριστοτέλης (1), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς δημηγορίας, περιφραστικῶς ὀνομάζει δικαιολογίας περὶ τὰ συμβόλαια: «Τρία γένη τῶν πολιτικῶν εἰσὶ λόγων, τὸ μὲν δημηγορικόν, τὸ δ' ἐπιδεικτικόν, τὸ δὲ δικανικόν· εἴδη δὲ τούτων ἑπτά . . . τὰ μὲν οὖν εἴδη τῶν λόγων τοσαῦτα ἀριθμῷ ἐστιν, χρησόμεθα δὲ αὐτοῖς ἔν τε ταῖς κοιναῖς δημηγορίαις καὶ ταῖς περὶ τὰ συμβόλαια δικαιολογίαις καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις». Πρβλ. ἔτι αὐτόθ. ΙΘ'. 14. Καὶ ἐν Πολιτικοῖς δὲ (Δ' γ' 11) ὁ φιλόσοφος ἀγοραῖον πλῆθος λέγει «τὸ περὶ τὰς πράσεις καὶ τὰς ὠνὰς καὶ τὰς ἐμπορίας καὶ καπηλείας διατρῖβον».

Παρ' Ἁρποκρατίωνι ἡ μὲν λ. δ. ἀγοραία οὐδαμῶς μνημονεύεται, ἐπειδὴ δ' ἐν λ. ἀγορὰς ὀλίγα τινὰ οὗτος εἰπών, ἐπιτάσσει: «σημαίνει δὲ καὶ ἕτερα τοὔνομα», τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ ἡμέτερος προσέθηκε πρὸς συμπλήρωσιν ἃ ἐν τῇ ὑποκειμένῃ ἡμῖν γλώσσῃ ἀναγινώσκομεν.

---

(1) Ῥητορ. πρ. Ἀλέξανδρ. κεφ. Β'. 2.

Ἀντιγραφή.

ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ : πρὸς τὸ τοῦ διώκοντος ἔγκλημα ὁ φεύγων ἀντιγράφεται· ὡς τὰ τοῦ Δημοσθένους : «[τὰ ψευδῆ μου] κατεμαρτύρησε Στέφανος μαρτυρήσας τὰ ἐν τῷ γραμματείῳ γεγραμμένα»· ἵνα ᾖ τῶν ἑκατέρου φάσεων τοῖς δικασταῖς μαρτυρία, τοῦ μὲν ἐφ' οἷς ἐγκαλεῖ, τοῦ δὲ ἐφ' οἷς μαρτύρεται.

Ὀρθῶς ἤδη ὁ Μέϊερος διωρθώσατο Δημοσθένους ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδ. δημοσίου, καὶ ἑκατέρου ἀντὶ ἑκάστου, καὶ γραμματείῳ ἀντὶ γράμματι. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ἡ γλῶσσα καὶ οὕτως ἐξηκολούθει νοσοῦσα, συνεπληρώσαμεν μὲν τὸ ἐκ τοῦ Δημοσθένους χωρίον, προσθέντες πρὸ τοῦ κατεμαρτύρησε τὰς προφανῶς ἐκπεσούσας λλ: [τὰ ψευδῆ μου] (πρβλ. Πολυδεύκ. Η. 58, πλήρως καταχωρίζοντα τὸ ἀποσπασμάτιον), μετεγράψαμεν δ' ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ τὰ ῥήματα, ἐν μὲν στίχ. α' ἀντιγράφεται ἀντὶ ἀντιγράφει, ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς γλώσσης μαρτύρεται (ἐφ' οἷς δῆλον ὅτι ὁ φεύγων εἴτε ἀντικατηγορῶν (1), εἴτε ὅπως δή ποτε ἄλλως ἀντιγραφόμενος, διὰ παραγραφῆς (2) δῆλον ὅτι ἢ ἀνταγωγικῶς (3) διαμαρτύρεται ὑπὲρ ἑαυτοῦ), ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδ. μαρτυρεῖται, ὅπερ κατ' οὐδένα τρόπον δύναται ν' ἁρμόζῃ ἐνταῦθα, ἅτε δὴ τελέως ἀπᾷδον τῆς διανοίας τῶν λεγομένων.

Παρ' Ἁρποκρατίωνι ἐν λ. ἀντιγραφή, ἑρμηνεύεται μέν πως διαφόρως ὁ ὅρος οὗτος, δηλοῦται δ' ἅμα καὶ ἡ ἑτέρα νομικὴ αὐτοῦ ἐν-

(1) Βεκκ. Ἀνέκδ. σ. 488. 3: «Ἀντιγράψασθαι: ἀντὶ τοῦ ἀντικατηγορῆσαι, ἐπειδὴ πρῶτος κατηγόρησε Τίμαρχος Αἰσχίνου παραπρεσβείας». Φανερῶς ἡ γλῶσσα αὕτη εἶνε σχόλιον εἰς τὸν κ. Τιμάρχου λόγον τοῦ Αἰσχίνου § 119: «ὁπότε δὴ οὖν τετόλμηκα ἀντιγράψασθαι πεπορνευμένῳ Τιμάρχῳ μὴ ἐξεῖναι δημηγορεῖν». Πρβλ. ἔτι § 154.— Ἕτερον παράδειγμα ἀντιγραφῆς ἐπ' ἀντικατηγορίᾳ ὅρ. παρὰ Δημοσθ. κ. Εὐεργ. καὶ Μνησιβ. § 45. — Τοιοῦτος δὲ πιθανώτατα εἶνε ὁ νοῦς καὶ τοῦ πλατωνικοῦ ἐν Εὐθύφρ. 5 b χωρίου: «Εὐθύφρ. Ναί μὰ Δί', ὦ Σώκρατες, εἰ ἄρα ἐμὲ ἐπιχειρήσειε γράφεσθαι (Μέλητος), εὕροιμ' ἄν, ὡς οἶμαι, ὅπῃ σαθρός ἐστι, καὶ πολὺ ἂν ἡμῖν πρότερον περὶ ἐκείνου λόγος γένοιτο ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἢ περὶ ἐμοῦ».

(2) Λυσ. κ. Παγκλ. § 5: «ἐπειδὴ δέ μοι αὐτὴν ἀντεγράψατο μὴ εἰσαγώγιμον εἶναι κτέ.». Πρβλ. ἔτι § 10.

(3) Δημοσθ. πρ. Βοιωτ. Β' § 14.

νοια ἐν ταῖς τῶν κλήρων διαδικασίαις (1)· διὰ τοῦτο, φαίνεται, τῷ ἡμετέρῳ ἔδοξε νὰ προσθῇ μὲν ὃν εὐλόγως ἐνόμιζεν ὀρθότερον ὁρισμόν, νὰ διασαφήσῃ δὲ τοῦτον καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον, προστιθεὶς τὸ ἐκ τοῦ Δημοσθένους ἐν τῷ κ. Στεφάνου λόγῳ οἰκεῖον, κατ' αὐτόν, μαρτύριον: [τὰ ψευδῆ μου] κατεμαρτύρησε Στέφανος κτέ. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐν τῇ ἐκλογῇ τούτου ἐσφάλη, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ Πολυδεύκης (Η. 58) ἥμαρτε πρὸ αὐτοῦ. Διότι, ἂν ἀντιγραφὴ εἶνε τὸ γράμμα ἢ ἡ πρὸς τὴν γραφὴν ἀπάντησις τοῦ φεύγοντος, ὡς ὀρθῶς διδάσκει ὁ Πολυδεύκης, ἢ ὃ «πρὸς τὸ τοῦ διώκοντος ἔγκλημα ὁ φεύγων ἀντιγράφεται», ὡς ἐπίσης ὀρθῶς ὁ ἡμέτερος ἐρανιστὴς ἰσχυρίζεται, ἐν περιπτώσει τοιαύτῃ ἡ τοῦ Στεφάνου ἀντιγραφὴ ἦν, οὐχὶ τὰ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν Γραμματικῶν τούτων παρατιθέμενα ῥήματα, προφανῶς εἰς τὴν τοῦ διώκοντος γραφὴν ἀφορῶντα, ἀλλ' ἃ αὐτὸς ὁ ῥήτωρ διαρρήδην μνημονεύει ἐν τῷ κ. Στεφάνου Α´ § 45: «καὶ γὰρ ἀντιγέγραψαι ταῦτα: ἀληθῆ μεμαρτύρηκα, μαρτυρήσας τὰ ἐν τῷ γραμματείῳ γεγραμμένα, οὐ τὸ καὶ τὸ τῶν ἐν τῷ γραμματείῳ. ὅτι δ' οὕτω ταῦτ' ἔχει, λαβὲ τὴν ἀντιγραφὴν αὐτήν μοι».

Ὁ Ἁρποκρατίων ἐν τῇ αὐτῇ λέξει, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἀντιγραφὴ δῆθεν ἐκαλοῦντο κοινῶς «ἐν ταῖς δίκαις ταῖς δημοσίαις καὶ ταῖς ἰδίαις τὰ τῶν δικαζομένων γράμματα, ἃ ἐδίδοσαν περὶ τοῦ πράγματος, καὶ τὰ τοῦ διώκοντος καὶ τὰ τοῦ φεύγοντος . . . καὶ τὰ μαρτύρια (2), πλὴν τοῦ Δημοσθένους ἐν τῷ κ. Στεφάνου λόγῳ, οὗ τὸ οἰκεῖον χωρίον ἄρτι παρεθέμεθα, μάρτυρα προσάγεται καὶ τὸν Ὑπερείδην, ἄνευ ὅμως ἄλλου προσδιορισμοῦ. Φαίνεται δ' ὅμως ὅτι εἰς τόδε τὸ χωρίον τοῦ ὑπὲρ Εὐξενίππου λόγου τοῦ ῥήτορος τούτου ἀναφέρεται (§ 4): «Καίτοι, ὦ ἄ. δ., ἐπὶ τῶν δημοσίων ἀγώνων οὐ χρὴ τοὺς δικαστὰς πρότερον τὰ καθ' ἕκαστα τῆς κατηγορίας ὑπομένειν ἀκούειν, πρὶν αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ἀντιγραφὴν ἐξετάσωσιν, εἰ ἔστιν ἐκ τῶν νόμων ἢ μή· οὐ μὰ Δία οὐχ ὥσπερ ἐν τῇ κατηγορίᾳ

(1) Ὅρ. λ. χ. Δημοσθ. κ. Ὀλυμπιοδ. § 31.— Ἰσ. π. τ. Φιλοκτήμ. κλήρ. § 52. — Πρβλ. Πολυδεύκ. Η. 33. Σουΐδ. Ἡσύχ. ἐν λ. ἀντιγραφή.— Βεκκ. Ἀνέκδ. σ. 200. 9, 410. 8.

(2) Ταὐτὰ σχεδὸν κατὰ λέξιν ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σ. 200. 9, 410. 8.

Πολύευκτος ἔλεγεν, οὐ φάσκων δεῖν τοὺς ἀπολογουμένους ἰσχυρίζεσθαι τῷ εἰσαγγελτικῷ νόμῳ κτέ.» (1). Πᾶς τις, νομίζομεν, μετ' ἐπιστάσεως τὸ χωρίον τοῦτο διεξεργόμενος, ῥᾳδίως πείθεται, ὅτι ὁ Ὑπερείδης ἀντιγραφὴν λέγων ἐνταῦθα οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ νοῇ, ἀλλ' ἢ τὴν κατὰ τῆς κατηγορίας ἢ τῆς γραφῆς ἀπάντησιν τοῦ φεύγοντος, ὅτι δ' ἡ τοῦ Εὐξενίππου ὑπεράσπισις εἰς τοῦτο μάλιστα συνίστατο, εἰς τὴν τοῦ ἀγῶνος ἀπόκρουσιν δῆλον ὅτι δι' ἐνστάσεως ἢ παραγραφῆς ἀπαραδέκτου, ὅτι δῆλα δὴ κακῶς καὶ παρανόμως ἐδιώκετο δι' εἰσαγγελίας, ἐπειδὴ αὐτὸς μὲν ἦν ἰδιώτης (2), ὁ δὲ εἰσαγελτικὸς νόμος κελεύει «κατὰ τῶν ῥητόρων αὐτῶν τὰς εἰσαγγελίας εἶναι περὶ τοῦ λέγειν μὴ τὰ ἄριστα τῷ δήμῳ, οὐ κατὰ πάντων Ἀθηναίων (3).

Ὡς ὁ Ἁρποκρατίων (4) ἤδη παρετήρησεν, ὁ Πλάτων ἐν τῇ Σωκράτους ἀπολογίᾳ τὸ αὐτὸ καλεῖ ἀντωμοσίαν καὶ ἀντιγραφήν (5). Πράγματι δὲ ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος πλατωνικῷ βιβλίῳ ἀναγινώσκεται (27 C.): «Ἀλλ' οὖν δαιμόνιά γε νομίζω κατὰ τὸν σὸν λόγον, καὶ ταῦτα καὶ διωμόσω ἐν τῇ ἀντιγραφῇ». Εἶνε παντὶ φανερὸν ὅτι ὁ Πλάτων τῇ λ. ἀντιγραφὴ ἐνταῦθα ἐχρήσατο ἐπὶ τοῦ διώκοντος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παρὰ τοῖς ῥήτορσι νενομισμένην χρῆσιν, οἳ τὸ ὄνομα τοῦτο μόνον ἐπὶ τοῦ φεύγοντος τίθενται (6). Δυοῖν ἄρα θάτερον παραδεκτέον, ἢ ὅτι ἡ γραφὴ παρεδόθη ἡμῖν ἐσφαλμένη, ὃ δ' ὅμως ἥκιστα πιθανὸν φαίνεται, ἢ πολλῷ μᾶλλον ὅτι ὁ Πλάτων ἐπίτηδες ᾐκυρολόγησεν, ἵνα καὶ οὕτω καταδείξῃ

(1) Πρβλ. ἔτι § 31 Blass³. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ὁ Κόβητος ἐν ἐκδ. 6' (1877) ἐγκρίνει μὲν τὴν προσθήκην τοῦ ἄν: πρὶν (ἂν) αὐτὸ τὸ κεφάλαιον, τονίζει δὲ εὐθὺς ἐν τῷ ἀκολούθῳ στίχῳ: εἰ ἐστὶν ἐκ τῶν νόμων Ὅρ. σ. 74 καὶ 84. Πρβλ. καὶ Κόντον ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' (1904) σ. 576 ἑπ.

(2) Αὐτόθ. § 13, 30. Πρβλ. ἔτι § 9, 27 ἑπ.

(3) Αὐτόθ. § 4 πρβλ. § 8.— Οὐκ ὀρθῶς ἄρα ἐν τῷ τῶν Liddell-Scott Λεξ., ὡσαύτως δὲ ἐν τῇ ἑλλ. μεταφράσει λ. ἀντιγραφὴ II, ὁ νομικὸς οὗτος ὅρος ἐν τῷ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος ὑπερειδείῳ χωρίῳ ἑρμηνεύεται: the plaintiff's plea, an indictement ἢ ἑλλ: «ἐπὶ τοῦ ἐνάγοντος, ἔγγραφος κατηγορία», διότι, τοὐναντίον, ὡς ἀπεδείχθη, ἐν αὐτῷ σαφῶς πρόκειται περὶ τῆς τοῦ φεύγοντος ὑπερασπίσεως.

(4) Ἐν λ. ἀντιγραφὴ ἐν τέλ.

(5) Πλάτ. Ἀπολογ. 19 B, 24 B, 27 C.

(6) Ἐξαίρεσιν, ἐννοεῖται, ποιοῦσιν ἐν ταῖς περὶ κλήρων διαδικασίαις, ὅτε πάντες οἱ αἰτοῦντες ἀντιγράφονται. Ὅρ. ἀνωτ. σ. 5 σημ. 4. Πρβλ. Gide καὶ Caillemer ἐν Daremb.-Sagl. λ. ἀντιγραφὴ ἐν τέλ.

ὅτι ὁ Σωκράτης ἐν τῇ πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀπολογίᾳ ὄντως τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ὀνόμασιν ἐχρήσατο, ἅτε δὴ τότε πρῶτον ἐπὶ δικαστήριον ἀναβὰς καὶ ἀτεχνῶς ξένως ἔχων τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις λέξεως (1).

Ἀλλ' ὁ Πλάτων ἐν Θεαιτήτῳ 172 D καί τινα ἄλλον νομικὸν ὅρον εἰσήγαγε, τὴν λ. ὑπογραφή, οὗ, καθ' ὅσον γινώσκομεν, οὐδὲν μαρτύριον οὔτε παρὰ τοῖς ῥήτορσιν, οὔτε παρὰ τοῖς Γραμματικοῖς ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ περιεσώθη ἄχρις ἡμῶν. Ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς τὸ πλατωνικὸν χωρίον: «κατεπείγει γὰρ ὕδωρ ῥέον, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ περὶ οὗ ἂν ἐπιθυμήσωσι τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἀνάγκην ἔχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκε καὶ ὑπογραφὴν παραναγιγνωσκομένην, ὧν ἐκτὸς οὐ ῥητέον». Εὐθὺς δὲ παραχρῆμα κεῖται: [ἣν ἀντωμοσίαν καλοῦσιν], ἃ δ' ὅμως ἀνενδοιάστως διαγραπτέον ὡς οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν ὄντα ἢ σχόλιον (2) τοῦ ἐπιτυχόντος Γραμματικοῦ, ὅς συνδυάσας, φαίνεται, τὰ περὶ ἀντιγραφῆς καὶ ἀντωμοσίας ὡς ταυτοσήμων ἐν τῇ Σωκράτους πλατωνικῇ ἀπολογίᾳ διδασκόμενα, ἐντεῦθεν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε συνήγαγεν ὅτι καὶ ἡ λ. ὑπογραφὴ ἰσοδύναμος ὅλως ἐτύγχανεν οὖσα τῇ λ. ἀντωμοσίᾳ (3).

Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ὅτι ἀδύνατον εἶνε ἡμῖν νὰ νοήσωμεν κατ' ἀκρίβειαν τίνα ποτὲ ὑπογραφὴν παραναγιγνωσκομένην λέγει ὁ Πλάτων, τοῦτο δὲ μάλιστα διότι ἀγνοοῦμεν τὸ τότε (4) ἰσχῦον δικαστικὸν ἔθος, εἰς ὃ ταῦτ' ἀναφέρονται· ἄλλως οὐδὲ φαίνεται πάνυ σαφῶς τίς ὁ παραναγιγνώσκων, ἂν ὁ ἕτερος τῶν ἀντιδίκων ἁπλῶς ἢ καὶ ἑκάτερος τούτων. Ἐκ τοῦ συνόλου δ' ὅμως τοῦ χωρίου τούτου εἰκάζοντες, ἔχοντες δ' ἅμα ὑπ' ὄψει ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἀντίδικοι, ὅ τε διώκων καὶ ὁ φεύγων, ἐπίσης εἶχον συμφέρον, ἵν' ἀλλήλους

(1) Πλάτ. Ἀπολογ. Κεφ. Α' 17 C. — Πρβλ. Schömann, Annot. ad Isaeum σ. 346-7.

(2) Τοῦτ' ἤδη παρετήρησεν ὁ Abresch ἐν Auctor. Dilucid. Thucyd. σ. 435 παρὰ Stallbaum ἐν ἐκδ. Πλάτ. τόμ. 8 τμημ. α' σ. 153.

(3) Τῷ γραμματικῷ τούτῳ πειθόμενοι ἴσως καὶ οἱ Liddell-Scott ἐν τῷ Λεξ. λ. ὑπογραφὴ ἑρμηνεύουσι τὴν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν πλατωνικῷ χωρίῳ λέξιν: a signed bill of indictement, *Lat.* libellus accusatorius.

(4) Ὁ Πλάτων τὸν Θεαίτητον ἔγραψε περὶ τὸ 370/69 π. Χ. Πρβλ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' σ. 53 σημ. 3.

κωλύωσιν ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, καταλήγομεν μᾶλλον εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Πλάτων ὑπογραφὴν λέγων ἐν Θεαιτήτῳ νοεῖ πιθανώτατα περίληψίν τινα ἢ σύντομον ἀφήγησιν ἔγγραφον, συντεταγμένην ὡς ἐν ὑπογραφῇ, τοῦτο μὲν τῆς γραφῆς ἢ κατηγορίας, τοῦτο δὲ τῆς ἀντιγραφῆς ἢ ὑπερασπίσεως τῶν ἀντιδίκων, ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν οἵων δή ποτε πίστεων ἢ ἀποδείξεων ἑκατέρου αὐτῶν, ὅτι δὲ ταύτην ἔχων ὁ τοῦ ἑτέρου ἀντίδικος, ὁ μὲν φεύγων τὴν τοῦ διώκοντος, τὴν τοῦ φεύγοντος δὲ ὁ διώκων, καὶ οἱονεὶ παραναγινώσκων αὐτήν, ἐκώλυον ἕτερος τὸν ἕτερον ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν καὶ δὴ παρεισάγειν οὕτως ἐν τῇ ἐπ' ἀκροατηρίου ἀγορεύσει αὐτοῦ πράγματα, περὶ ὧν οὐδεὶς πρότερον λόγος ἐν τῇ ἀνακρίσει ἐγένετο (1)· διὸ καὶ ἐπιτάσσει ὁ Πλάτων: ὧν ἐκτὸς οὐ ῥητέον, οὐ δικαίως κατὰ τοῦ ἀρίστου τούτου δικονομικοῦ κανόνος ἐξανιστάμενος (2).

Διαδικασία - δοκιμασία.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ: ἐστὶν ἣν τοῖς ἄρχουσι καὶ τοῖς τριηράρχοις ποιοῦνται ὧν δεῖ ἄρχειν ἢ τριηραρχεῖν· τὸ δὲ αὐτό ἐστι καὶ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ.

Ὡς ὀρθῶς ἤδη ὁ Μέϊερος παρετήρησεν, ἡ γλῶσσα αὕτη κακίστη τυγχάνει οὖσα, διότι ὁ Γραμματικὸς συνέχεεν ἀτοπώτατα τὴν διαδικασίαν πρὸς τὴν δοκιμασίαν, ἣ οὐ μόνον θεσμὸς ὅλως διάφορος ἦν, ἀλλ' οὐδὲ σχέσιν οὐδεμίαν πρὸς ἐκείνην εἶχεν.

(1) Εἰδικώτερον δὲ περὶ τῶν ἐγγράφων (οἷον νόμων, μαρτυριῶν, ψηφισμάτων κτλ.) παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ταῦτα οὐ μόνον ἔδει νὰ καθιστῶνται γνωστὰ ἑκατέρῳ τῶν ἀντιδίκων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐχίνους κατασεσημασμένους νὰ ἐμβάλλωνται. Ἐπ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' σ. 71 σημ. 4.

(2) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' σ. 75 σημ. 1. Παρατηροῦμεν δ' ὅτι ὁ Πλάτων καὶ ἐν τοῖς Νόμοις βιβλ. Ι' σ. 887 τὸν κανόνα τοῦτον φαίνεται μυκτηρίζων ὅταν λέγῃ: «Ἀλλ', ὦ ξένε, . . . οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖ προτιμᾶν βραχυλογίαν μᾶλλον ἢ μῆκος· οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς, τὸ λεγόμενον, ἐπείγων διώκει· γελοῖον δὴ καὶ φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἱρουμένους φαίνεσθαι».

Ὀρθῶς δὲ καὶ ὁ Houtsma διεῖδεν (1) ὅτι ὁ ἡμέτερος ἐρανιστὴς κακῶς νοήσας τὰ πράγματα, δύο διαφόρους γλώσσας ἐξ ἄλλων Γραμματικῶν συνανέμειξε, τὴν μὲν περὶ διαδικασίας τὴν δὲ περὶ δοκιμασίας, οὕτω δ' ἐπλάσατο ἡμῖν τὸ ψευδὲς δίδαγμα ὅτι οὐδὲν μὲν οἱ θεσμοὶ οὗτοι ἀλλήλων διέφερον, ὅτι δὲ δῆθεν ὑπῆρχε καὶ διαδικασία ἀρχόντων.

Τῷ ὄντι **δοκιμασία** μὲν κυρίως ἦν, οὐχὶ δίκη, ἀλλὰ δημοσία τις ἐπὶ δικαστηρίου ἐξέτασις ἢ ἀνάκρισις, εἰς ἣν πάντες οἱ νεοκατάστατοι ἄρχοντες, κληρωτοί τε καὶ χειροτονητοί, πρὶν ἄρχειν, ὤφειλον νὰ ὑποβληθῶσι, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι κέκτηνται μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ὡρισμένην πολιτικὴν ἱκανότητα, εἰσὶ δὲ ἄλλως χρηστοί τε ὄντως καὶ ἀνεπίληπτοι (2). Οἱ δ' ἐννέα Ἄρχοντες (3) ἐδοκιμάζοντο δίς, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ Βουλῇ τοῖς πεντακοσίοις, εἶτα δὲ πάλιν ἐν τῷ δικαστηρίῳ (4), ὥσπερ οἱ λοιποὶ πάντες. Εἰσῆγον δὲ τὰς δοκιμασίας ταῖς ἀρχαῖς ἁπάσαις οἱ Θεσμοθέται (5), πιθανώτερον οἱ ἄρτι εἰσεληλυθότες εἰς τὴν ἀρχήν, ἀφ' οὗ, ὡς εἰκός, ὤμνυσαν πρότερον τὸν νομιμον ὅρκον, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀναβάντες ἐπὶ τὸν λίθον, εἶτα δὲ πάλιν ἐν τῇ ἀκροπόλει (6) Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλαι ἄλλων δοκιμασίαι, περὶ ὧν δ' ὅμως ἐνθάδε οὐδαμῶς πρόκειται (7).

(1) Ἐν Σημειώσ. σ. 37.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 55.— Πρβλ. Αἰσχίν. κ. Κτησιφ. § 14-15.—Δείναρχ. κ. Ἀριστογείτ. § 17.— Πολυδεύκ. Η. 44.

(3) Ἀριστοτέλ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 55.— Πρβλ. Πολυδεύκ. Η. 85 ἑπ.— Κανταβρ. Λεξ. λ. Θεσμοθετῶν ἀνάκρισις.— Δημοσθ. πρ. Εὐβουλίδ. § 66 ἑπ.— Ὅρ. ἔτι Λυσ. κ. Εὐάνδρ. ἀκριβῶς εἰς δοκιμασίαν Ἄρχοντος ἀναφερόμενον, ἐν τῇ Βουλῇ δὲ ἀπαγγελθέντα τῷ 382 π. Χ.

(4) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 55. 2. Πρβλ. ἔτι κεφ. 45. 3.— Σημειωτέον δ' ὅτι κατὰ τὸν Δημοσθένην (πρ. Λεπτίν. § 90), καίπερ μόνους τοὺς Θεσμοθέτας μνημονεύοντα, τὴν διττὴν ταύτην δοκιμασίαν τῶν 9 Ἀρχόντων πρῶτος Σόλων ἐνομοθέτησεν, ὃ καὶ ἡμῖν πιθανώτατον φαίνεται.

(5) Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 59. 4.

(6) Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 55. 5.

(7) Οἷον δοκιμασία ἐφήβων (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 42. 2) ἵππων καὶ ἱππέων (αὐτόθ. κεφ. 49. 1-2, Ξενοφ. Οἰκονομ. Θ' 15), προδρόμων καὶ ἁμίππων (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 49.1), ἀδυνάτων (αὐτόθ. κεφ. 49.4) οἳ δ' ὅμως πάντες ἐν τῇ Βουλῇ μόνον ἐδοκιμάζοντο. Τοὐναντίον, περὶ τῶν δύο παρέδρων, οὓς ὁ Ἄρχων καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Πολέμαρχος ἐλάμβανον ἕκαστος, ἐπειδὴ ἀρχὴν ἦρχον, διαρρήδην μαρτυρεῖται ὅτι ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐδοκιμάζοντο, πρὶν παρεδρεύειν, καὶ

Διαδικασία δὲ μάλιστα καλεῖται ἡ μεταξὺ δύο ἀμφισβήτησις περὶ τοῦ τίνι μᾶλλον τῶν ἀμφισβητούντων, τῷ προβληθέντι ἢ τῷ προκληθέντι ὑπ' αὐτοῦ, προσήκει ἢ ἐπιβάλλεται ἡ ἐπιτέλεσις δημομοσίας τινὸς λειτουργίας, οἷον τριηραρχίας κτλ. (1).

Εἰσῆγον δὲ τὰς διαδικασίας ταύτας οἱ ἑκάστοτε ἁρμόδιοι ἄρχοντες (2), καθὰ δὲ νῦν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους διδασκόμεθα, τὸ μὲν ἑκατέρῳ τῶν διαδικαζομένων διὰ τῆς κλεψύδρας διδόμενον

εὐθύνας ἐδίδοσαν (αὐτόθ. κεφ. 56. 1). Οὐκ ὀρθὸν ἄρα ὃ περὶ τῶν παρέδρων τούτων διδάσκει ὁ Πολυδεύκης (Η. 92) ὅτι «δοκιμασθῆναι δ' αὐτοὺς ἐχρῆν ἐν τοῖς πεντακοσίοις, εἶτ' ἐν δικαστηρίῳ». Τοῦτ' αὐτὸ δὲ λέγομεν περί τε τῶν δέκα ἀθλοθετῶν, οἳ δοκιμασθέντες ἦρχον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη (Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 60. 1) καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἁπάντων.

Περὶ δὲ τῶν βουλευτῶν νῦν ἀναντιλέκτως πλέον ἐξ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης (αὐτόθ. κεφ. 45. 3) διδάσκει πειθόμεθα, ὅτι ἡ Βουλὴ ἐδοκίμαζε «καὶ τοὺς βουλευτὰς τοὺς τὸν ὕστερον ἐνιαυτὸν βουλεύσοντας καὶ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας», ὅτι δὲ «πρότερον μὲν ἦν ἀποδοκιμάσαι κυρία, νῦν δὲ ⟨καὶ⟩ τούτοις (τοῖς τε βουλευταῖς δῆλα δὴ καὶ τοῖς 9 ἄρχουσιν) ἔφεσίς ἐστιν εἰς τὸ δικαστήριον». Κατ' ἀντιδιαστολὴν δ' ὅμως ἐπίσης ἐντεῦθεν συνάγομεν ὅτι οἱ βουλευταὶ οὐδαμῶς ἐδοκιμάζοντο ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Τῷ ὄντι, ἡ περὶ τοῦ γραμματέως τῶν Θεσμοθετῶν ἀριστοτελικὴ φράσις (αὐτόθ. κεφ. 55. 2) ὅτι οὗτος «ἐν δικαστηρίῳ μόνον, ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες» δοκιμάζεται, καὶ ἡ περὶ τῶν 9 Ἀρχόντων κατ' ἐπίτασιν ῥῆσις αὐτοῦ (αὐτόθ.): «οἱ δ' ἐννέα ἄρχοντες ἔν τε τῇ Βουλῇ καὶ πάλιν ἐν δικαστηρίῳ» δοκιμάζονται, οὐδεμίαν, νομίζομεν, δύνανται νὰ καταλίπωσι περὶ τούτου ἀμφιβολίαν. Ἐντεῦθεν δ' ὅμως, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἀεὶ (αὐτ· κεφ. 55. 2), οἱ ἄρχοντες ἅπαντες, καὶ οἱ κληρωτοὶ καὶ οἱ χειροτονητοί, πρὶν ἄρχειν, ὤφειλον νὰ δοκιμάζωνται ἐν δικαστηρίῳ, ἀναγκαίως ἔχει ὡσαύτως νὰ παραδεξώμεθα (καίτοι ἐξ ἄλλης ἀπόψεως τὸ ζήτημα ἐξετάζοντες ἄλλην ἄλλοτε ἀπεφηνάμεθα γνώμην ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σελ. 202 σημ. 1), ὅτι οἱ βουλευταὶ οὐδαμῶς κατελέγοντο μεταξὺ τῶν ἀρχόντων. Παρατηροῦμεν προσέτι ὅτι ἡ τοῦ Λυσίου κ. Φίλωνος δοκιμ. (πιθανῶς λεχθεῖσα μεταξὺ τοῦ 404 - 395 π. χ.) εἰς τοιαύτην τινὰ δοκιμασίαν βουλευτοῦ ἀφορᾷ, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ὑπὲρ Μαντιθέου (περὶ τὸ 392 π.Χ.) ἀπολογία. Πρβλ. Δημοσθ. κ. Μειδ. § 111, κ. Νεαίρ § 3.

Οἱ δημ. διαιτηταὶ δ' ὅμως οὔτε ἐδοκιμάζοντο, οὔτε εὐθύνας ἐπὶ δικαστηρίου ἐδίδοσαν. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 192 σημ. 2 καὶ σ. 202 σημ. 1.

Περὶ τῆς δοκιμασίας ῥητόρων λέγομεν ἐν λ. Ρητορικὴ γραφή.

(1) Ὅρ. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. περὶ διαδ. τριηραρχίας κεφ. 61.1 (ἔπιθ. δὲ καὶ Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 34 ἐπ.), περὶ διαδ. τοῖς γένεσι καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ὑπὲρ τῶν ἱερῶν κεφ. 58.4, περὶ διαδ. χορηγίας χορηγοῖς διαφόροις κεφ. 56.3 πρβλ. καὶ κεφ. 54.8, περὶ διαδ. ἐπιτροπῆς κεφ. 56.6. Πρβλ. ἔτι Σουΐδ., Ἡσύχ. Ἐτ. Μ. ἐν λ. διαδικασία, Γρηγ. Κορίνθ. (Walz τόμ. 7 σ. 1119) Βεκκ. Ἀνέκδ. σ. 186.12.

(2) Οἷον ἐπὶ τριηραρχίας ἐκ τῶν 10 στρατηγῶν ὁ λεγόμενος ἐπὶ τὰς συμμορίας (πρβλ. CIA II 809 στίχ. 205 ἐπ.), ἐπὶ ἱερῶν τοῖς γένεσι καὶ ἱερεῦσιν ὁ Βασιλεύς, ἐπὶ διαδ. ἐπιτροπῆς ὁ Ἄρχων κτλ. Ὅρ. τὰς ἐν τῇ ἡγουμένῃ σημ. παραπομπάς.

ὕδωρ ἦν ἐξάχους (1), πᾶσα δὲ δευτερολογία ἢ ὕστερον λόγος ὅλως ἀπηγορεύετο (2).

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰς κυρίως διαδικασίας, ἅς τις δύναται καὶ δημοσίας νὰ ὀνομάζῃ, ὡς ἐκ τοῦ ὑποκειμένου τῆς διαφορᾶς, πρὸς διάκρισιν ἑτέρας τινὸς κατηγορίας διαδικασιῶν, εἰς τὰ ἴδια ἀναφερομένων καὶ διὰ τοῦτο δυναμένων νὰ ὀνομάζωνται ἰδίων (3), περὶ ὧν δὲ λέγομεν εὐθὺς ἐφεξῆς. Παρατηροῦμεν μόνον ὅτι, ἐπειδὴ μάλιστα σκοποῦμεν νὰ ἐξετάσωμεν πῶς ὁ θεσμὸς τῶν διαδικασιῶν βαθμηδὸν ἐξελισσόμενος ἐπεξετάθη ἀπὸ τῶν δημοσίων ἐπὶ τὰς ἰδίας διαδικασίας, διὰ τοῦτο, λέγομεν, ἐν ταῖς ἐφεξῆς καταλεχθησομέναις περιπτώσεσιν, ἀναμὶξ μετὰ τῶν φανερῶς ἰδίων θὰ μνημονεύσωμεν καὶ δημοσίας διαδικασίας, ὁμολογοῦντες ἄλλως ὅτι ἡ ἀσφαλὴς αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων διάκρισις οὔτε σαφὴς εἶνε πάντοτε, ἀλλ' οὔτε, ἡμῖν τοὐλάχιστον, ἀεὶ ἐφικτή (4)

(1) Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 67. 2 (στήλ. 33 στίχ. 34). Ἦν δ' ὁ ἐξάχους ἴσος περίπου πρὸς λεπτὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ὥρας 26. Ὅρ. ἡμετέραν πραγματείαν περὶ Διαμεμετρ. ἡμέρας καὶ Κλεψύδρας ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' σ. 9 ἑπ. καὶ σ. 77 ἑπ.

(2) Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 67.2 (στήλ. 33 στίχ. 34 ἑπ.): ἐξάχους δὲ ταῖς διαδικ[ασ]ί[α]ις, ⟨αἷς⟩ [ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔσ[τιν οὐ]δεί[ς. Οὕτω κατὰ τὴν τοῦ Κενυῶνος ἀκαδημ. ἔκδοσιν (1903), κατὰ δὲ τὸν Βλάσσιον (ὅρ. Add. nova εἰς δ' ἔκδ. 1903 σ. 165) οὑτωσὶ μᾶλλον ἀναγνωστέον: ἐξάχους δὲ ταῖς διαδικασί-[α]ις, [καὶ ὕστ]ερον λόγος οὐκ ἔστι[ν οὐ]δεί[ς. Περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' σ. 77 ἑπ. Σημειωτέον δ' ὅτι, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν, οὐδ' ἐν τοῖς πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἀγῶσιν ὕστερον λόγος ἐδίδοτο, ἀλλ' ἕνεκεν ἄλλου λόγου. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τὸν αὐτὸν τόμ. σ. 32 ἑπ.

(3) Τὴν κατὰ πάντα εὔλογον διάκρισιν ταύτην διαρρήδην ὑποστηρίζει καὶ νόμος τις παρὰ τῷ Δημοσθένει ἐν τῷ κ. Τιμοκράτ. § 54: «Ὅσων δίκη πρότερον ἐγένετο ἢ εὔθυνα ἢ διαδικασία περί του ἐν δικαστηρίῳ, ἢ ἰδία ἢ δημοσία, ἢ τὸ δημόσιον ἀπέδοτο, μὴ εἰσάγειν περὶ τούτων εἰς τὸ δικαστήριον κτέ.» Βεβαίως δ' ὁ ῥήτωρ τοῦτον τὸν νόμον ὑπονοεῖ καὶ ἐν τῷ πρ. Λεπτίνην § 147. Σημειωτέον δ' ὅτι ὑπὲρ τῆς τῶν εὐθυνῶν διακρίσεως εἰς ἰδίας καὶ δημοσίας μαρτυρεῖ νῦν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. Πολ. κεφ. 48. 4: «κἄν τις βούλ[ηταί] τινι τῶν τὰς εὐθύνας ἐν τῷ δικαστηρίῳ δεδωκότων, ἐντὸς γ̄ ἡ[μερῶν ἀφ'] ἧς ἔδωκε τὰς εὐθύνας, εὔθυναν ἄν τ' ἰδίαν ἄν τε δημο[σί]α[ν] ἐμβαλέσθαι, γράψας κτέ.». Ἐξακολουθοῦμεν δὲ δοξάζοντες ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ μᾶλλον ἴσως ἀναγνωστέον λ̄ (=τριάκοντα) ἢ γ̄ ἡ[μερῶν]. Πρβλ. Append. εἰς Βλασσίου δ' ἔκδ. σ. 145, ὅρ. δὲ καὶ ἐν τῇ Κενυῶνος βερολιν. δ' ἔκδ. σ. 52: «potest etiam λ̄ legi.» Εἶνε δὲ παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι κατὰ τὸν Ἁρποκρατίωνα (λ. Λογισταὶ καὶ Λογιστήρια) καὶ οἱ τῆς ἐγκυκλ. διοικήσεως Λογισταὶ «τὰς εὐθύνας τῶν διῳκημένων ἐκλογίζονται ἐν ἡμέραις τριάκοντα, ὅταν τὰς ἀρχὰς ἀποθῶνται οἱ ἄρχοντες. Ἐπ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σ. 173.

(4) Προσῆκον ὡσαύτως νομίζομεν ἵν' ἐνθάδε παρατηρήσωμεν ὅτι, ὥσπερ αἱ ἴδιαι τῶν

Κατὰ τὸ ἀττ. ἰδιωτικὸν δίκαιον ἔν τισι περιπτώσεσιν, οἷον ἐπὶ λήξεων κλήρων καὶ ἐπικλήρων, (1) πᾶς τις κληρονομικὸν δικαίωμα ἀξιῶν, ἐδύνατο ἀποτεινόμενος δι' αἰτήσεως πρὸς τὸν ἁρμόδιον ἄρχοντα νὰ ἐξαιτήσηται τὴν τοῦ δικαίου τούτου δικαστικὴν ἀναγνώρισιν. Πλειόνων δ' ἀπαιτητῶν τοῦ αὐτοῦ κλήρου ἢ τῆς αὐτῆς ἐπικλήρου ἐμφανιζομένων, καὶ ἑκάστου ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀξιοῦντος τὴν ἐπιδικασίαν, ἐγεννᾶτο κατ' ἀνάγκην ἀντιδικία, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἐχώρει ἡ λεγομένη διαδικασία κλήρου ἢ ἐπικλήρου, (2) ὅτε τὸ δικαστήριον ἀπεφαίνετο ὑπὲρ τοῦ ἔχοντος τὸ ἐπικρατέστερον δίκαιον (3). Νομίζομεν μάλιστα ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διαδικασία κλήρου οὕτως ἴσως ἐκλήθη κατὰ μίμησιν τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἐπ'

εὐθυνῶν (ὅρ. ἀμέσως ἡγουμένην σημ.) τοῖς ἁρμοδίοις τῶν κατὰ δήμους δικαστῶν ὑπὸ τῶν Εὐθύνων παραδιδόμεναι, ἐξεδικάζοντο ὑπὸ τῶν δημ. διαιτητῶν (Ἀριστοτ. Ἀθ. Πολ. κεφ. 48. 5 καὶ κεφ. 53), οὕτω κατὰ κανόνα καὶ αἱ ἴδιαι τῶν διαδικασιῶν εἰς τοὺς διαιτητὰς εἰσήγοντο, τοὺς δημοσίους μὲν κατ' ἀνάγκην, ὁσάκις ἂν οἱ Τετταράκοντα ἦσαν ἁρμόδιοι, τοὺς κατ' ἐπιτροπὴν δὲ ἢ αἱρετούς, τῇ βουλήσει τῶν διαδικαζομένων. Πρβλ. Δημοσθ. πρ. Ὀνήτορ. Α' § 2: «τὸν μὲν γὰρ οἰόμενος δεῖν ἐν τοῖς φίλοις διαδικάσασθαι τὰ πρὸς ἐμέ . . . οὐχ οἷός τ' ἐγενόμην πεῖσαι κτέ.» Ἴσως δ' ὅμως ἐνθάδε τὸ διαδικάσασθαι οὐδὲν διαφέρει τοῦ ἁπλοῦ δικάσασθαι, ὡς διδάσκει ὁ Caillemer ἐν Daremb.— Sagl λ. διαδικασία σ. 122 a ἐν τέλει.

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 43. 4: «Προγράφουσι δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας οὗτοι (οἱ πρυτανεύοντες)· μίαν μὲν κυρίαν, ἐν ᾗ δεῖ . . . καὶ τὰς λήξεις τῶν κλήρων καὶ τῶν ἐπικλήρων (ἀναγιγνώσκειν), ὅπως μηδένα λάθῃ μηδὲν ἔρημον γενόμενον».

(2) Εἰσῆγε δὲ τὰς κλήρων καὶ ἐπικλήρων ἐπιδικασίας ὁ Ἄρχων (Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 56. 6)· ὁ αὐτὸς ἄρα καὶ τὰς περὶ τούτων διαδικασίας τοῖς πολίταις εἰσῆγε, τοῦ Πολεμάρχου περὶ τῶν αὐτῶν τοῖς μετοίκοις εἰσάγοντος (αὐτόθ. κεφ. 58. 3).

(3) Σημειωτέον μόνον ὅτι διαδικασία κλήρου ὡσαύτως ἐλέγετο, ἀλλὰ κατ' ἐπέκτασιν πλέον καὶ οὐ κυρίως, καὶ ἡ μετὰ προηγουμένην εἴς τινα ἐπιδικασίαν διεκδίκησις τοῦ κλήρου, κατὰ τοῦ νεμομένου ὡς κληρονόμου, ὅτε οἱ ἐνάγοντες κατήρχοντο τοῦ ἀγῶνος διὰ προσκλήσεως (οὐχὶ προκλήσεως) πρὸς τὸν ἁρμόδιον ἄρχοντα, τοῦ νόμου κελεύοντος «παρὰ τοῦ ἐπιδεδικασμένου καὶ ἔχοντος τὸν κλῆρον προσκαλεῖσθαι». Δημοσθ. πρ. Μακάρτ. § 7 ἐπ. ἔτι § 15-16.— Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμον ΙϚ' σ. 17 σημ. 2. Πρβλ. ἔτι Ἰσ. π. τ. Ἁγν. κλήρ. § 28 καὶ ἡμετέρ. εἰς τὸ χωρίον τοῦτο διόρθωσιν και ἑρμηνείαν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΒ' σ. 448 ἐπ.

Ὡσαύτως δὲ παρατηρητέον ὅτι ἐν ταῖς διαδικασίαις ταύταις, πρὸ πάσης ἐπιδικασίας ἢ καὶ μετ' αὐτήν, τὸ ὕδωρ ἐπεμετρεῖτο ἀεὶ κατὰ λόγον τοῦ ἀμφισβητουμένου ποσοῦ τῆς ἐπιδίκου κληρονομίας, συμφώνως τῷ γενικῷ κανόνι (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 67. 2 ἢ στήλ. 33 στίχ. 31 ἐπ.), ὅτι δ' ἐν αὐταῖς οὐδ' ὁ ὕστερον λόγος ἀπηγορεύετο. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμον ΙϚ' σ. 77 σημ. 2.

ἀντιδόσει (1) δημ. διαδικασιῶν, πρὸς ἅς, κατ' ἀρχὴν τοὐλάχιστον, οὐ μικρὰν ἐμφανίζει ἀναλογίαν. Τῷ ὄντι, ὥσπερ ἐν ἐκείναις, οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ ἐλλείπει τὸ κυριώτατον στοιχεῖον πάσης δίκης ἢ ἀγωγῆς (actio), πρόσωπόν τι δῆλα δὴ ἐξ ἀρχῆς ὡρισμένον, καθ' οὗ ὁ ἐνάγων (actor) ὡς ἀντιδίκου (reus) ἀπευθύνει τὴν ἑαυτοῦ ἀγωγήν, ὡς προσβαλόντος ὡρισμένον αὐτοῦ δικαίωμα. Τοὐναντίον, ἐπὶ διαδικασίας, ὁ αἰτῶν αἰτεῖται ἁπλῶς τὴν ἀναγνώρισιν ἰδίας ἀξιώσεως, ἡ δὲ ἀντιδίκου ἐμφάνισις δύναται νὰ θεωρῆται καὶ ὅλως τυχαία (2). Ἴσως δέ τις ἐδύνατο νὰ ὑποτιθῇ καί τινα ὁμοιότητα ἐν τῇ προθέσει τοῦ παλαιοῦ νομοθέτου, βουληθέντος ἵν' ἐν ἀμφοτέροις τοῖς θέμασι τούτοις τὴν μεγίστην ἀπονείμῃ δύναμιν εἰς τὸ πλῆθος (3). Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν ἀποκλίνομεν ἵνα παγίως παραδεξώμεθα, ὅτι ὁ περὶ διαδικασιῶν ἐν γένει θεσμὸς εἶνε ἴδιον γέννημα τῆς σολωνείου νομοθεσίας (4), ὅτι

(1) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 25 ἑπ.

(2) Τυχαία λέγομεν κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν, ὅτι δῆλα δὴ ἐπὶ μὲν ἀντιδόσεως ὁ προβληθεὶς λειτουργεῖν δύναται νὰ προκαλέσηται ὃν ἂν βούληται ἢ καὶ μηδένα ὅλως νὰ προκαλέσηται. Ἐπὶ δὲ διαδικασίας κλήρου ἢ ἐπικλήρου, ἡ εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσπήδησις παντὸς ἔχοντος κληρονομικὰς ἀξιώσεις, πάλιν παρ' αὐτοῦ τούτου καὶ μόνου ἐξαρτᾶται.

(3) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 9. 1-2: «κύριος γὰρ ὢν ὁ δῆμος τῆς ψήφου, κύριος γίγνεται τῆς πολιτείας· ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι τοὺς νόμους ἁπλῶς μηδὲ σαφῶς, ἀλλ' ὥσπερ ὁ περὶ τῶν κλήρων καὶ ἐπικλήρων, ἀνάγκη [πο]λλὰς ἀμφισβητήσεις γίγνεσθαι, καὶ πάντα βραβεύειν καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια τὸ δικαστήριον» Προσθῶμεν δ' ὅτι τὸ Πατμ. Λεξ. Σακκελ. σ. 153 τοὺς περὶ τῶν ἐπικλήρων νόμους ὀνομάζει ἐπικληρωτικούς: «Ἐπικληρωτικοὶ νόμοι· οἱ περὶ τῶν ἐπικλήρων ἃ χρὴ ποιεῖν διορίζοντες νόμοι». Τὴν λέξιν κατεχώρισε καὶ ὁ ἀοίδιμος Κουμανούδης ἐν τῇ Συναγωγῇ σ. 123 ὡς ἀθησαύριστον ἔτι ἐν τοῖς ἑλλ. λεξικοῖς.

(4) Ὁ Beauchet (Hist. Dt. Rép. Athén. τόμ. Γ' σ.375 ἑπ.) τὴν περὶ τῶν ἀττικῶν διαδικασιῶν καθόλου θεωρίαν τοῦ Leist (Der attische Eigentumsstreit im System der Diadicasien, Iena, 1886) ἀσπαζόμενος, εὑρίσκει ὅτι αὗται ἀναλογοῦσι προφανῶς πρὸς τὰς τοῦ Ῥωμ. δικαίου προκριματικὰς ἢ προδικαστικὰς ἀγωγὰς (act. praeiudiciales), θεωρουμένας ὡς ἀγωγὰς πραγματικὰς (act. in rem), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἐξ ἐνοχῶν ἀγωγὰς ἢ act. ex obligationibus (ὅρ. δ' ὅμως Vangerow, Lehrb. d. Pandect ἔκδ. 7, τόμ. Α' § 113, εὐλόγως, νομίζομεν, ἀρνούμενον εἰς τὰ praeiudicia τὸν χαρακτῆρα ἀγωγῆς, ἀφ' οὗ δὲν ζητεῖται καταδίκη).

Καθ' ἡμᾶς, ὡς πρὸς μὲν τὸν τύπον, αἱ κυρίως ἢ ἀρχαϊκώτεραι διαδικασίαι αὗται δύνανται μᾶλλον νὰ παραβάλλωνται πρὸς τὰς τοῦ νεωτέρου ἡμῶν δικονομικοῦ δικαίου (Πολ. δικον. ἄρθρ. 640 ἑπ.) δίκας ἐπ' ἀναφορᾷ (verfahren auf Bittschriften, ὡς φέρεται ἐν τῷ γερμ. κειμένῳ, μεταφρασθὲν διαδικασία ἐπ' ἀναφορᾷ, πρὸς ἣν δὲ ἀνάλογος εἶνε ἡ τῶν γάλλων procéd. sur requête), αἰτήσεις δῆλον

δὲ τὰ σπέρματα αὐτοῦ ζητητέον ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ ἀττ. δικαίῳ, βεβαίως οὐχὶ διαφόρῳ λίαν τοῦ τε παλαιοτάτου κρητικοῦ καὶ τοῦ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἑλλάδος.

Διὰ δὲ τῆς νομολογίας ἡ αὐτὴ ἀρχὴ κατὰ μικρὸν ἤρξατο ἐπεκτεινομένη καὶ ἐπὶ ἄλλων παρομοίων θεμάτων, καθ᾽ ἃ μεταξὺ πλειόνων προσώπων, ἑκάστου ἀξιοῦντος ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἀναγνώρισιν ῥητοῦ δικαιώματος, ἡ διαφορὰ ἐλύετο διὰ διαδικασίας.

Οὕτω λ. χ. ἐπὶ μηνύτρων, προκηρυχθέντων ὑπὸ τῆς πόλεως, πλειόνων μηνυτῶν περὶ τούτων ἀμφισβητούντων καὶ ἑκάστου ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐξαιτουμένου, μεταξὺ τούτων ἐχώρει διαδικασία (1).

Εἶτα δὲ βαθμηδὸν ἐπεκράτησεν διαδικασία κατ᾽ ἐπέκτασιν νὰ καλῆται καὶ πᾶσα μεταξὺ ὡρισμένων πλέον ἀντιδίκων, ἕνεκα ὡρισμένης νομικῆς σχέσεως ἀμφισβήτησις, περὶ τοῦ τίνι μᾶλλον τούτων ἢ ἐν τίνι ὡρισμένως μέτρῳ, δίκαιόν τι ὀφείλεται ἢ ὑποχρέωσίς τις πρέπον εἶνε νὰ βαρύνῃ αὐτόν.

Οὕτω λ. χ. κατὰ τὸν Δημοσθένην, περὶ χρημάτων δημοσίων προκειμένου, οἷα ἦσαν τὰ Ναυκρατιτικά, ταῦτα προσῆκον ἦν νὰ καταβάλωσι μὲν οἱ τριήραρχοι, οἱ τὸ πλοῖον συλλαβόντες, εἶτα δὲ νὰ στραφῶσιν οὗτοι κατὰ τῶν πρεσβευτῶν, (οἵ, σημειούσθω, ἠξίωσαν ἤδη «παρ᾽ ἑαυτοῖς ζητεῖν τὰ χρήματα»), «ἐὰν δ᾽ ἀμφισβητῆταί τι, ποιεῖν διαδικασίαν, τὸν δ᾽ ἡττηθέντα τοῦτον ὀφείλειν τῇ πόλει» (2).

ὅτι μὴ περιεχούσας τὰ στοιχεῖα ἀγωγῆς, αἳ δ᾽ ὅμως ἐν τῇ πράξει, ἐμφανιζομένου ἀντιδίκου, πολλάκις εἰς ἀληθεῖς δίκας μεταβάλλονται.

Ὅσον δ᾽ εἰς αὐτὸ τὸ δι᾽ αὐτῶν ἐπιδιωκόμενον δίκαιον ἀφορᾷ, τοῦτο εἶνε μὲν ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιπτώσεων δίκαιόν τι ἐμπράγματον, οἷον ἐπὶ διαδ. κλήρου, ἀλλ᾽ ἐν ἱκαναῖς ἄλλαις, οἷον ἐπὶ διαδ. τριηραρχίας, κατ᾽ οὐδένα τρόπον δύναται νὰ θεωρῆται τοιοῦτον, κἂν ἔτι προυτάθη ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς προβληθέντος ἡ ἀντίδοσις, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προέχει τὸ δικαστ. συνάλλαγμα, τουτέστιν oblig. ex contractu, λόγῳ τῆς προταθείσης καὶ δεκτῆς γενομένης προτάσεως περὶ ἀντιδόσεως.

(1) Ἀνδοκίδ. π. τ. Μυστηρ. § 27 ἑπ. (Lipsius): «ἐπειδὴ αἱ μηνύσεις ἐγένοντο, περὶ τῶν μηνύτρων, ἦσαν γὰρ κατὰ τὸ Κλεωνύμου ψήφισμα χίλιαι δραχμαί, κατὰ δὲ τὸ Πεισάνδρου μύριαι, περὶ δὴ τούτων ἠμφεσβήτουν οὗτοί τε οἱ μηνύσαντες καὶ Πυθόνικος, φάσκων πρῶτος εἰσαγγεῖλαι, καὶ Ἀνδροκλῆς ὑπὲρ τῆς βουλῆς· ἔδοξεν οὖν τῷ δήμῳ ἐν τῷ τῶν θεσμοθετῶν δικαστηρίῳ τοὺς μεμυημένους, ἀκούσαντας τὰς μηνύσεις ἃς ἕκαστος ἐμήνυσε, διαδικάσαι».

(2) Δημοσθ. καὶ Τιμοκρ. § 13. Κατὰ δὲ τὸν συγγραφέα τῆς δευτέρας εἰς τοῦτον

Ὡσαύτως ἐπὶ δημ. ναυτικῶν σκευῶν, ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς συμμορίας ὀφειλομένων, ἄν τις τούτων ἠρνεῖτο ν' ἀποδῷ ταῦτα, ὁ τὴν εἴσπραξιν ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπιτετραμμένος ἐδύνατο ν' ἀπογράψηται διαδικασίαν πρὸς τὸν γεγραμμενον ὀφειλέτην (1).

Ἐπίσης ἐπὶ δημεύσεως μετ' ἀπογραφήν, πᾶς ἔχων ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν δημευθέντων, εἴτε ὡς δανειστὴς τοῦ καταδικασθέντος, εἴτε ὡς κύριος τῶν ἀπογεγραμμένων πραγμάτων, ἐδύνατο νὰ χρήσηται τῇ διαδικασίᾳ πρὸς τὸν ἀπογράψαντα (2).

Παράδοξος ἴσως ἐδύνατο νὰ νομισθῇ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαδικασίας καὶ ἐν περιπτώσεσιν ἔτι, καθ' ἃς ἡ ἀμφισβήτησις ἀφεώρα εἰς δικαίωμα ἀρρήκτως ὡς εἰπεῖν συνδεδεμένον τῷ προσώπῳ (ius personalissimum), μὴ δυνάμενον ἄρα ν' ἀποτιμηθῇ εἰς χρήματα. Τοιοῦτον λ. χ. ὑποκείμενον ἔχει ὁ δημοσθενικὸς λόγος πρὸς Βοιωτὸν περὶ τοῦ ὀνόματος, τῆς διαδικασίας εἰς τοῦτο καὶ μόνον ἀποσκοπούσης, πότερος δῆλον ὅτι τῶν διαδικαζομένων ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα Μαντίθεος. Τόσῳ δὲ μᾶλλον βέβαιον εἶνε ὅτι καὶ τοῖς

τὸν λόγον Ὑποθέσεως (σ. 696), «διαδικασίας γενομένης τοῖς πρέσβεσι πρὸς τοὺς τριηράρχους, ἡττήθησαν οἱ πρέσβεις καὶ ὤφειλον τὰ χρήματα».

Παρατηρητέον δ' ὅμως, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ ῥήτορος, κατὰ τὸ Εὐκτήμονος ψήφισμα, ὑποδεικνυμένη νομικὴ ὁδὸς προκατασκευάζεται, ὡς εἰπεῖν, ἵνα ᾖ πως ἀνάλογος ταῖς ἐπὶ τριηραρχίᾳ ἢ χορηγίᾳ νομίμοις διαδικασίαις. Τῷ ὄντι, ἐνταῦθα κατ' ἀκρίβειαν πρόκειται περὶ ἀναγωγῆς τῶν ὑπευθύνων νομιζομένων τριηράρχων (§ 13: ἐκείνοις (τοῖς τριηράρχοις) δ' εἶναι περὶ αὐτῶν εἰς τοὺς ἔχοντας (τοὺς πρεσβευτὰς δῆλα δὴ) ἀναφορὰν) κατὰ τῶν ἐπιβαινόντων τῆς τριήρους τριῶν πρεσβευτῶν, οἳ καὶ αὐτουργοὶ φαίνονται γενόμενοι τοῦ ἀδικήματος, ἀφ' οὗ ἔλαβόν τε καὶ εἶχον τὰ δημόσια χρήματα. Κατ' ἀκολουθίαν μόνον ἂν οὗτοι ἠμφεσβήτουν ἔχειν τὰ χρήματα (: ἐὰν δ' ἀμφισβητῆταί τι), ἐν τοιαύτῃ μόνον περιπτώσει θὰ ἐχώρει ἡ διαδικασία, ἣ δ' ὅμως κατ' οὐσίαν οὐδὲν ἄλλο ἔμελλε νὰ ᾖ ἀλλ' ἢ δίκη κατ' ἀντιδικίαν, περὶ ἀποζημιώσεως, ἕνεκα ἀδικήματος, τοῦτο μὲν ὑπὲρ τῶν προαποτισάντων τὸ χρέος τριηράρχων (ἢ καὶ μελλόντων ν' ἀπαλειφθῶσι τοῦ καταλόγου τῶν ὀφειλετῶν, ἂν μὴ ὄντως ἤδη κατέβαλον), τοῦτο δὲ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου, τοῦ εἰδικοῦ τῇ περιπτώσει ταύτῃ ψηφίσματος λέγοντος (αὐτόθι § 13): τὸν δ' ἡττηθέντα τοῦτον ὀφείλειν τῇ πόλει.

Ὅπως δ' ὅμως φθάσωσιν εἰς τὴν διὰ διαδικασίας λύσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαφορᾶς, πᾶς τις ὁρᾷ, ἐδέησεν ἵνα παρασκευάσωσι τὸ ἔδαφος εἰσπράττοντες τοὺς τριηράρχους, καὶ ἐν τούτῳ κεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ ψηφίσματος προτεινομένη λύσις κατ' οἰκονομίαν-

(1) Δημοσθ. κ. Εὐέργ. κ. Μνησιβούλ. § 26-28, 32.

(2) Λυσ. π. δημ. ἀδικ. § 1 (πρβλ. § 10 ἔνθα διαδίκασμα λέγεται αὐτὰ τὰ ὑπὲρ ὧν ἡ διαδικασία χρήματα ἢ πράγματα).— Δημοσθ. πρ. Τιμόθ. § 46 ἐπ.— Πρβλ. Βekk. Ἀνέκδ. σ. 236. 16.

παλαιοῖς ἔτι τοιαύτη τις διαδικασία ἔδει νὰ φανῇ πως παράδοξος, ὅσῳ καὶ αὐτὸς ὁ πρὸς Βοιωτὸν περὶ τοῦ ὀνόματος ἀγωνιζόμενος, πρῶτος ἴσως τοιαύτην δίκην εἰσαγαγὼν (1), ἀναγκάζεται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου (§ 1) νὰ εἴπῃ: «οὐδ' ἠγνόουν ὅτι πολλοῖς ἄτοπον δόξει τὸ δίκην ἐμὲ λαγχάνειν, εἴ τις ἐμοὶ ταὐτὸν ὄνομα οἴεται δεῖν ἔχειν». Ἀλλ' ἐάν τις ἀναμνησθῇ ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη διαδικασία ἐπιτροπῆς (2), περὶ τοῦ τίς δῆλον ὅτι ἐκ πλειόνων προσώπων, ὑπὲρ ἐπιτροπῆς ἀνηλίκου ἀμφισβητούντων, ἐδικαιοῦτο ἵν' ἀναγνωρισθῇ ὡς ἐπίτροπος, εὐθέως νομίζομεν θὰ νοήσῃ τὸν λόγον τῆς κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογῆς.

Εἰς τὴν αὐτὴν δ' ἴσως κατηγορίαν ὑπακτέον καὶ τὴν περὶ παίδων διαδικασίαν τοῖς φράτερσι, καίτοι κατ' ἀλήθειαν ἄπορον εἶνε πρὸς τίνα ἦν ἡ πρώτη, κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν δῆλα δή, διαδικασία καὶ ἂν μὴ μᾶλλον ἡ ἀντιδικία ὑπετίθετο κατὰ νομικὸν πλάσμα ὑπάρχουσα πρὸς τὴν φρατρίαν αὐτήν (3).

Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἤρξαντο καὶ ὅλως καταχρώμενοι τῷ νομικῷ ὅρῳ διαδικασία (4), καὶ δὴ τούτου νὰ ποιῶνται χρῆσιν ἐπὶ τελέως ἀλλοτρίων θεμάτων. Οὕτω λ. χ. ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ (341 π. Χ.) § 57 «περὶ τούτου, λέγει, ἡ διαδικασία (5) αὕτη ἐστίν», νοῶν τὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀντιθέτους ἐκφράσεις γνωμῶν,

(1) Τάσσεται δ' ὁ λόγος οὗτος τῷ 348 π. Χ.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 56. 6.

(3) Ὅρ. Γίλβερτ ἐγχ. μτφρ. Ν. Γ. Πολίτου σ. 237.— Beauchet ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Α' σ. 346 ἑπ.— Πρβλ. Caillemer ἐν Daremb.-Sagl λ. διαδικασία. Ἡμεῖς περὶ τῆς εἰδικῆς ταύτης διαδικασίας μέλλομεν σὺν Θεῷ νὰ πραγματευθῶμεν ἄλλοτε· νῦν τοῦτο μόνον παρητηροῦμεν ὅτι αἱ ὑπὲρ παίδων τοῖς φράτερσι διαδικασίαι αὗται πολλὴν εἶχον τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰς περὶ τῶν ὡς παρεγγράπτων κρινομένων διαψηφίσεις, ὅτι δ' ἐπ' ἀμφοτέρων ἐχρῶντο τῷ ῥ. ἀποψηφίσασθαι, ὑπεναντίως τῷ παρὰ τοῖς δικασταῖς, ἀντὶ τοῦ καταψηφίσασθαι. Ὅρ. ψηφ. φρατρίας Δημοτιωνιδῶν (396/5 π. Χ.) ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1888 σ. 1 ἑπ. (CIA IV. 2, 841 b) στίχ. 88, 93, 97.

(4) Τοὐναντίον, τὸ ῥ. διαδικάζεσθαι, κατά τε παθητ. καὶ μέσην διάθεσιν, δὲν φαίνεται εἰδικῶς παραλαμβανόμενον πρὸς δήλωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ ὅρου διαδικασία ἐμφαινομένης νομικῆς πράξεως. Πρβλ. Πλάτ. Φαίδ. σ. 107 D. 6. 113 D. — Ξενοφ. Ἑλλ. Ε' γ' § 10. Δείναρχ. κ. Ἀριστογ. § 1. Ὅρ. ἀνωτ. σ. 12, σημ. 4.—Ταὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ ἐνεργ. διαδικάζω. Ὅρ. Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. Ι' σ. 614 C.

(5) Πατμ. Λεξ. Σακκελ. σ. 12: «Καὶ περὶ τούτου ἡ διαδικασία αὕτη ἐστί]. Διαδικασία κυρίως μὲν ἡ περὶ χρημάτων δίκη, ἤδη δὲ καὶ καταχέχρηται».

ὁ δ' Αἰσχίνης ἐν τῷ κ. Κτησιφῶντος (§ 146) προχείρως πλάσσει διαδικασίαν τῷ βήματι πρὸς τὸ στρατηγεῖον (1). Ὁ Ὑπερείδης δὲ τέλος ἐν τῷ Δηλιακῷ διαδικασίαν ὀνομάζει τὴν ἐπ' ἀμοιβαίας κατ' ἀλλήλων γραφῆς ἀσεβείας, μεταξὺ Δηλίων δῆλα δὴ καὶ Ῥηνέων, κρίσιν τοῦ δικαστηρίου, περὶ τοῦ ὁπότεροί εἰσιν οἱ τὸ ἔργον (τὸν φόνον δῆλον ὅτι) πεποιηκότες (2).

Ἀλλά, τὸ δὴ λεγόμενον, ὁδῷ τὸ πρᾶγμα ἐβάδισεν, ἤδη δὲ παρ' ἡμῖν διάδικοι μὲν ἀεὶ ὡς ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου λέγονται οἱ ἀντίδικοι, διαδικασία δὲ ἡ κατὰ τὸν δικονομικὸν νόμον προφορική τε καὶ ἔγγραφος διεξαγωγὴ τῶν δικῶν.

Εἰς τὰ τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἐπανερχόμενοι παρατηροῦμεν, ὅτι μίαν μόνην διόρθωσιν ἐπηνέγκομεν, ἀποκαταστήσαντες τὸν γνήσιον τύπον τῆς λ. τριήραρχος, ἀντὶ τοῦ τῶν μεταγενεστέρων τριηράρχης, ἄλλως τε καὶ διότι δοξάζομεν, ὅτι ἁπλῶς πρόκειται περὶ ἀντιγραφικοῦ σφάλματος.

Παρ' Ἁρποκρατίωνι ὁ ὅρος διαδικασία ὅλως παραλείπεται· ὥστε πρὸς πλουτισμὸν αὖθις καὶ αὕτη ἡ γλῶσσα φαίνεται προσγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου γραμματικοῦ ἐν τοῖς μετωπίοις τοῦ κώδικος. Πολλῷ δ' ὅμως κάλλιον ὁ Ἁρποκρατίων διδάσκει τα περὶ δοκιμασίας ἐν λ. δοκιμασθείς.

Εἰς δατητῶν αἵρεσιν.

ΕΙΣ ΔΑΤΗΤΩΝ [ΑΙΡΕΣΙΝ]: πρό[σ]κλησις νεμήσεως ἢ κληρονομίας ἢ κοινοῦ τινος ἀγορασμοῦ· ἐπὶ τῶν διανεμόντων τὰ κοινά τισιν, ὡς Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ· «δίκαι λαγχάνονται πρὸς τὸν Ἄρχοντα ἄλλαι τε καὶ εἰς δατητῶν αἵρεσιν, ὅταν [τις] μὴ θέλῃ τὰ κοινὰ ὄντα νέμεσθαι».

(1) Σχολ. Αἰσχίν. III, 146: «Διαδικασίαν]· κυρίως μὲν ἡ δίκη ἡ περὶ χρημάτων ἢ περὶ κτημάτων λέγεται διαδικασία· καταχρηστικῶς δὲ ἐνταῦθα δηλοῖ τὴν δοκιμασίαν· γράφειν δὲ ἀντὶ τοῦ ποιεῖσθαι».

(2) Ὑπερείδ. (Blass³) Fragm. 70.

Τὰ γραφικὰ ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ ἁμαρτήματα κάλλιστα ἤδη οἱ πρὸ ἡμῶν διωρθώσαντο, τοῦ μὲν Μεϊέρου προσθέντος ἐν τῇ ἀρχῇ τὴν λ. αἵρεσιν μετὰ τὸ δατητὸν, ὅπερ ὡσαύτως εἰς δατητῶν οὗτος μετέγραψε, τοῦ δὲ Δοβραίου ἀντὶ τῶν ἀλλ' εἴ τις ὀρθότατ' ἀναγνόντος ἄλλαι τε. Μετέγραψε δὲ καὶ ὁ Ναύκιος τὸ νεμέσεως εἰς νεμήσεως, ὁ δὲ Houtsma μόνον τὴν ἀντων. τὶς, ἀναγκαιοτάτην οὖσαν, μεταξὺ τῶν λλ. ὅταν καὶ μὴ θέλῃ προσέθηκεν. Ἡμεῖς δὲ τὸ τοῦ κώδ. πρόκλησις εἰς πρόσκλησις μετεγράψαμεν, δοξάζοντες ὅτι περὶ δίκης προκειμένου, τοῦτο προσήκει μάλιστα· συμμαρτυροῦσι δὲ τῇ ἡμετέρᾳ διορθώσει καὶ οἱ κώδικες τοῦ Ἁρποκρατίωνος, ἐν οἷς ἀναγινώσκονται τάδε: «ἐδικάζοντο οἱ βουλόμενοι τοῖς μὴ βουλομένοις προσκαλούμενοι εἰς δατητῶν αἵρεσιν» (1).

Ἀλλὰ καί τινα ἑτέραν μεταβολὴν τῷ Βλασσίῳ πιθόμενοι ἐπηνέγκομεν, ἀντὶ τῶν ἐν τῷ κώδ: κοινὰ τὰ ὄντα νέμεσθαι ἀναγνόντες, μεταθέσει τοῦ ἄρθρου: τὰ κοινὰ ὄντα νέμεσθαι (2).

(1) Ἁρποκρατ. λ. δατεῖσθαι. Σημειούσθω δ' ὅμως ὅτι ὁ Μέϊρος, τοὐναντίον, τῷ ἡμετέρῳ γραμματικῷ ἢ ὀρθότερον τῷ γραφεῖ τῆς γλώσσης ταύτης μᾶλλον πιστεύσας, ἔγραψε καὶ ἐνθάδε προκαλούμενοι, ὃ καὶ τῷ Δινδορφίῳ ἤρεσε, διὸ καὶ παρέλαβεν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἁρποκρατίωνος καταχωρίσας ἐν τῷ κειμένῳ.

(2) Ὁ Κενυών, ὡς γνωστόν, πρῶτος ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολ. κεφ. 56. 6. ὑπάρχον χάσμα ἀνεπλήρωσεν ἀναγνούς: ἐάν τις μὴ θέλῃ κοινὰ [τὰ ὄντα νέμεσθαι] τῷ περικλεεῖ δὲ βρεττανῷ ἔκτοτε καὶ οἱ K.— W.[3] καὶ ὁ Sandys καὶ ὁ Blass[3] ἠκολούθησαν, ὁμοίως δ' ὁ Kenyon τὸ χωρίον ἐξέδωκε καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ (δ') ἀκαδημεικῇ ἐκδόσει, ὑποσημειωσάμενος τάδε: «θελῃι L, ut opinor, non θελῃτ, ut W(ilcke)n». Ἀλλ' ὁ Βλάσσιος ἐν τῇ δ' ἐκδόσει ἔτι μᾶλλον ἐπιστήσας τὸν νοῦν μικρὸν διαφόρως μετέγραψε τὸ χωρίον: ἐάν τις μὴ θέλῃ τ[ὰ] κοινὰ [ὄντα νέμεσθ]αι. Προσπαρατηρεῖ δὲ τάδε ὁ λογιώτατος ἀνὴρ ἐν Append. σ. 147: «κοινὰ τὰ ὄντα νέμεσθαι, quod scribebamus e lex. Cantabr., vix graecum est. Ap. Harp. est τὰ κοινά; in charta sec. Wilckenium τ[ὰ] κοινὰ [. . . .] patet τὰ κοινὰ ὄντα scribendum esse». Ὅτι ὁ ἡμέτερος γραφεὺς ἐδύνατο ἐξ ὀλιγωρίας νὰ ταράξῃ τὴν σειρὰν τῶν λέξεων, ἡμεῖς ἐκ τοῦ ὅλου ἔργου αὐτοῦ κρίνοντες, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔχομεν ἀμφιβολίαν. Προστίθεμεν δὲ τῷ Βλασσίῳ συνηγοροῦντες ὅτι, πλὴν τοῦ Ἁρποκρατίωνος (λ. δατεῖσθαι) καὶ παρ' ἄλλοις καὶ ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σ. 310. 20 ὡσαύτως ἀναγινώσκεται τὰ κοινά, ὅτι δὲ κατά τινα συνέμπτωσιν καὶ ὁ Μέϊερος τὴν γλῶσσαν ταύτην τοῦ Κανταβριγ. λεξικοῦ διορθούμενος, τὸ μὲν ἄρθρον (τὰ) ὡσαύτως μετέθηκε, τὰ δ' ἄλλα ὡς ἑξῆς συνεπλήρωσεν: ὅταν [ὁ μὲν θέλῃ, ὁ δὲ] μὴ θέλῃ [τὰ] κοινὰ ὄντα νέμεσθαι (πρβλ. Val. Rose, Aristot. Fragm. σ. 280 ἀριθ. 422).

Περὶ δὲ τῆς παρὰ τοῖς ῥήτορσι χρήσεως τοῦ οὐσιαστ. τὰ ὄντα πρβλ. Δημοσθ. κ. Ὀλυμπιοδ. § 9: «ὠμόσαμεν ἀλλήλοις, ἦ μὴν τά τε ὑπάρχοντα φανερὰ ὄντα

Περὶ τῆς ἐν τοῖς κώδιξι λίαν συνήθους συγχύσεως πρὸς ἀλλήλας τῶν λλ: ΔΑΤΗΤΑΙ - ΔΙΑΙΤΗΤΑΙ - ΔΙΚΑΣΤΑΙ διελάβομεν διὰ μακρῶν ἱκανῶς ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς λ. μὴ οὖσα δίκη, ἐδείξαμεν δ' ἐκεῖσε καὶ πῶς ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης πεπλανημένα τινὰ διδάγματα προύκυψαν περί τε τῶν διαιτητῶν καὶ τῶν δατητῶν, πρός τε τοὺς δικαστὰς καὶ πρὸς ἀλλήλους συγχεομένους (1)

Παρὰ τῷ Ἁρποκρατίωνι ἐν λ. δατεῖσθαι μνημονεύεται ἡ δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν· φανερῶς δ' ὅμως ὁ ἡμέτερος γραμματικὸς καὶ ταύτην τὴν γλῶσσαν ἐν τοῖς μετωπίοις τοῦ κώδικος προσέγραψεν, ἵνα προσθῇ μὲν τὸ ἐκ τῆς ἀριστοτελικῆς Ἀθην. πολιτείας χωρίον, διδάξῃ δ' ἅμα καὶ ἐπὶ τίνων θεμάτων, ὁπότε τινὲς κοινωνοῖεν ἀλλήλοις, ἡ δίκη αὕτη ἐχώρει.

Φέρε νῦν ἴδωμεν ὁποία τις ἦν ἡ δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν, καίτοι, κατ' ἀλήθειαν, οὐδὲν ἡμῖν παρεδόθη περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς σωζομένοις λόγοις τῶν ἀττ. ῥητόρων, παρ' οἷς οὔτε τὸ ὄνομα αὐτῆς ἀπαντᾷ, οὔτε κἂν τὸ ῥ. δατέομαι, συνωνυμοῦν τῷ μέσ. ρ. νέμομαι. Εἶν' ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἁρποκρατίων ἐν λ. δατεῖσθαι προσάγεται μάρτυρα τὸν Λυσίαν «ἐν τῷ πρὸς Ἀλεξίδημον, εἰ γνήσιος», ὅτι δὲ καὶ ὁ Πολυδεύκης διαρρήδην διδάσκει, ὅτι «εἰς δατητῶν αἵρεσιν ἔλεγον οἱ ῥήτορες» (2). Ἀλλ' ἐντεῦθεν οὐδὲν κατ' οὐσίαν ὠφελούμεθα, ἐξακολουθοῦμεν δ' ἀεὶ ἀγνοοῦντες τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος θεσμοῦ.

Ὁ Ἁρποκρατίων τὴν δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν ὀνομάζει «εἶδος δίκης», βεβαίως δ' ὅμως ἄνευ προθέσεως διαστολῆς, διότι καὶ ἀλλαχοῦ

. . . διαιρήσεσθαι . . . καὶ τἆλλα πάντα κοινῇ ζητήσειν», ὅπερ οὑτωσὶ συντακτέον ὑπολαμβάνομεν: ἦ μὴν τὰ ὄντα, τά τε φανερὰ ὑπάρχοντα. . . διαιρήσεσθαι. . . καὶ τἆλλα πάντα (τὴν ἀφανῆ δῆλον ὅτι οὐσίαν) κοινῇ ζητήσειν». Ὡσαύτως ἐν τῷ ὑ. Φορμίων. § 8: «οἱ ἐπίτροποι . . . νείμασθαι τὰ ὄντα ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἔγνωσαν». Καὶ ἐν τῷ ὑ. τ. στεφ. § 102: «ὁρῶν γάρ . . . τοὺς μὲν πλουσίους ἀτελεῖς. . . τοὺς δὲ μέτρια ἢ μικρὰ κεκτημένους τῶν πολιτῶν τὰ ὄντα ἀπολλύντας κτέ.».

(1) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 79.

(2) Πολυδεύκ. Η. 136. Ἀποφαίνεται δ' αὐτόθι ὁ γραμματικὸς οὗτος, ὅτι ἡ μὲν δάτησις ὑπομόχθηρον, βέλτιον δ' ὁ δασμός». Εἶνε δ' ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν ὑποθηκικῇ ἐπιγραφῇ τῆς Νάξου (*Rec. Inscr. Jurid. gr.* Sér. 1ère σ. 118 καὶ 142) ἡ διανομὴ λέγεται δαιθμός, ἣ λέξις εὑρέθη καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Ἀλαίσης τῆς Σικελίας (C. I. G. 5594 b στίχ. 23 καὶ 75).

τῇ αὐτῇ χρῆται φράσει, ἰσοδυνάμῳ οὔσῃ παρ' αὐτῷ τῷ δίκη ἤ δίκη τις (1). Ἐν πάσει δὲ περιπτώσει οὐδεμία, νομίζομεν, δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι καὶ ταύτην πάντως καταλεκτέον ἐν ταῖς δίκαις καθόλου, ὥσπερ ἤδη καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐποίησεν (2).

Ἐξ ὧν ὁ αὐτὸς Ἁρποκρατίων διδάσκει σαφῶς ἕπεται ὅτι διὰ τῆς ἀγωγῆς ταύτης ἐσκοπεῖτο ἡ διαίρεσις ἐπικοίνων πραγμάτων, ὁσάκις οἱ κοινωνοὶ ἤ τινες μόνον αὐτῶν ἠρνοῦντο, ἵνα συναινέσωσιν εἰς αὐτὴν ἐξωδίκως. Εὐλόγως ἄρα διδάσκεται ὅτι ἡ δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν καθόλου καὶ κατ' ἀρχὴν ἀντεστοίχει πρὸς τὴν τοῦ ρωμ. δικαίου act. communi dividundo. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ κληρονομικῆς μάλιστα διαδοχῆς συνηθέστατα μεταξὺ συγκληρονόμων γεννᾶται κοινοπραξία, κατ' ἀνάγκην ὀφείλομεν νὰ παραδεξώμεθα ὅτι ἐτέλει καὶ τὰ τῆς act. familiae herciscundae. Ἔχομεν δὲ πάντα λόγον ἵνα δοξάζωμεν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης, πολλῷ τοῦ Ῥωμαίου πρότερον, ἀνεγνώρισε καὶ ἀνεκήρυξε τὸ ἐν ἁπάσῃ τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ βραδύτερον καθιερωθὲν ἀξίωμα: nemo in communione potest invitus detineri (3). Ἄλλως ὁ ἡμέτερος γραμματικὸς διαρρήδην διδάσκει ὅτι ἡ εἰς δατητῶν αἵρεσιν ἥρμοζεν ἐπὶ νεμήσεως «ἢ κληρονομίας (4) ἢ κοινοῦ τινος ἀγορασμοῦ».

Εἶνε ἄγνωστον ὅλως ἂν ἡ δίκη αὕτη ἐτέλει ἐπίσης τὰ τῆς ρωμ. περὶ ὅρων ἰθυντέων (act. finium regundorum), ὡς ἤδη ὅ τε Hudtwalcker (5) καὶ ὁ Platner (6) ἐδίδαξαν. Ἐάν τις δ' ὅμως λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι μόνη ἡ περὶ ὅρων ἰθυντέων δίκη, κατά τινα νομικὴν ὡς εἰπεῖν ἀνάγκην, ἐν τῷ ρωμ. δικαίῳ παρηκολούθησε ταῖς δύο ἄρτι μνημονευθείσαις διαιρετικαῖς ἀγωγαῖς, ὡσαύτως μὲν οὖσα ὥσπερ ἐκεῖναι duplex ἢ mixta actio, ὁμοίως δ' ἅμα προσωπική τε καὶ πραγμα-

(1) Πρβλ. λ. χ. τὰς λλ: ἀγραφίου, αἰκίας, ἀπροστασίου κτλ.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 56. 6: «Γραφαὶ δ[ὲ καὶ δ]ίκαι λαγχάνονται πρὸς αὐτὸν κτέ.».

(3) Πρβλ. Sumner Main, L' ancien Droit μτφρ. Courcelle Seneuil σ. 246.

(4) Καθ' ὅσον γινώσκομεν, δικαστικὴ διανομὴ κληρονομίας οὐδεμία μνημονεύεται ἐν τοῖς ῥήτορσι· τοὐναντίον, περὶ ἐξωδίκου ἢ ἑκουσίου διανομῆς ἀπαντῶσι μαρτύρια ἱκανά· ὅρ. λ. χ. Λυσ. κ. Διογείτ. § 4.— Δημοσθ. ὑ. Φορμ. § 8-9, 11.— κ. Ὀλυμπιοδ. § 8-10. Πρβλ. Ἰσ. π. τ. Ἀστυφ. κλήρ. § 17.

(5) Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 69

(6) Proc. τόμ. Β' σ. 333.

τική ἀγωγή, ἐπίσης δὲ τέλος καὶ ἐν τῷ τύπῳ προσκύρωσιν (adiudicatio) περιέχουσα (1), ὅτι δ' ὁ μέγας νομοδιδάσκαλος Γάϊος καὶ ἐπέμενεν, ἵνα θεωρῆται ὅτι ἡ act. finium regundorum ἐπλάσθη πως ad exemplum τοῦ ὑπὸ Σόλωνος, ὡς λέγεται, τεθέντος νόμου (2), ὃν καὶ μόνος ἡμῖν περιέσωσε (3), ταῦτα πάντα, λέγομεν, ἐάν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν, προσέτι δ' ὅτι, ὥσπερ ἐν ταῖς διαληφθείσαις δυσὶν ἀγωγαῖς περι διαιρέσεως κληρονομιαίων καὶ ἐπικοίνων, οὕτω καὶ ἐν ταῖς περὶ ὅρων ἰθυντέων δίκαις, ἡ διαφορὰ δι' ἐμπειροτεχνῶν μόνον ἢ δατητῶν

(1) Ὅρ. Καλλιγᾶ, Σύστημ. Ῥωμ. Δικ. τόμ. Α' σ. 343, 349, 352 ἔκδ. 1878.

(2) L. 13 D. Fin. regund. X. I (ἔκδ. Mommsen, 1882): Sciendum est in actione finium regundorum illud observandum esse, quod ad exemplum quodammodo eius legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicitur tulisse; nam illic ita est: «ἐάν τις αἱμασιὰν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύττῃ (ορυγη F G.), τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν· ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν (ἀπολιπειν F G.)· ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας· ἐὰν δὲ τάφρον (οὕτω γραπτέον κατὰ διόρθ. Λεγκλαδίου ἐκ τοῦ Πλουτάρχ. Σόλ. 23. F G.: τάφον) ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον [ἂν] τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν (ἀπολιπειν F G.)· ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν· ἐλαίαν δὲ καὶ συκῆν ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν, τὰ δὲ ἄλλα δένδρα πέντε πόδας».

Ὡς ἤδη δὲ καὶ ὑπ' ἄλλων παρετηρήθη, τοῦτον τὸν Σόλωνος νόμον ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ Πλάτων λέγει ἐν τοῖς Νόμοις (βιβλ. Η σ. 843 Ε): «καὶ ἐὰν φυτεύων μὴ ἀπολείπῃ τὸ μέτρον τῶν τοῦ γείτονος χωρίων, καθάπερ εἴρηται καὶ πολλοῖς νομοθέταις ἱκανῶς, ὧν τοῖς νόμοις χρὴ προσχρῆσθαι κτε».

Ἐπειδὴ δ' ὁ Γάϊος καὶ ἐν Βιβλ. IV ad Legem XII tabul., ἑρμηνεύων διάταξιν τοῦ Δωδεκαδέλτου νόμου περὶ ἑταιρειῶν, ὡσαύτως ταύτην ἀναφέρει εἰς νόμον τοῦ Σόλωνος, ἄλλως δὲ οὐδ' ὅλως ἀλλότριος εἶνε οὗτος τῷ παρόντι θέματι, καλὸν νομίζομεν ἵνα παραγράψωμεν ὧδε καὶ ταῦτα, ὅπως μάλιστα ἐπανορθώσωμεν ἔν τισι τὸ ὑπὸ τοῦ Γαΐου ὡς σολώνειον παρατιθέμενον κείμενον: sed haec lex videtur ex lege Solonis tralata esse; nam illic ita est: «ἐὰν δὲ δῆμος ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν ὀργίων [...] ἢ ναῦται ἢ σύσσιτοι ἢ ὁμόταφοι ἢ θιασῶται ἢ ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι ἢ εἰς (γράφ. ἐπὶ) ἐμπορίαν, ὅ τι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ (γράφ. ἀπαγορεύῃ) δημόσια γράμματα» (L. 4 D. de coll. et corporib., XLVII, 22). Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐγένετο ἀνεκτὸν ἐν ταῖς τῶν Πανδεκτῶν ἐκδόσεσι τὸ ἀπαγορεύσῃ, ὅπερ, εἰς τὸ μέλλον ἀναφερόμενον, κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ ἔχῃ ὀρθῶς ἐν τῇ περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος νομικῇ διατάξει. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ἀοίδιμος Mommsen ἐτήρησε μὲν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Πανδεκτῶν τὴν ἡμαρτημένην γραφήν, μετέφρασε δέ: nisi publicae leges obstent.

(3) Καίτοι καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν β. Σόλ. κεφ. 23 μνημονεύει τινὰς τῶν διατάξεων τοῦ νόμου τούτου, μετασχηματίζων πρὸς τὸ ἴδιον ὕφος.

Ἐννοεῖται δ' ὅμως ὅτι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Γαΐου παρατιθέμενον κείμενον φαίνεταί πως μεταγεγραμμένον κατὰ τὴν νεωτέραν ἀττ διάλεκτον, καθ' ὃν τρόπον ἄλλως καὶ πάντες σχεδὸν οἱ ὑπὸ τῶν ῥητόρων μνημονευόμενοι σολώνειοι νόμοι. Πρβλ. Schömann, De com. Athen. σ. 266 ἑπ. — Schelling, De Solonis leg. σ. 3 ἑπ.

εἶνε δυνατὸν νὰ διαλυθῇ, δύναται, νομίζομεν, ὡς πιθανὸν τοὐλάχιστον νὰ παραδέξηται, ὅτι ἡ εἰς δατητῶν αἵρεσιν, ἐλλείψει μάλιστα ἑτέρας εἰδικῆς ἀγωγῆς (1) ἐδύνατο νὰ τελῇ καὶ τὰ τῆς act. fin. regundorum (2), ἐν ταῖς ἐπὶ τῶν ἰδίων διαφοραῖς, ὡς εἰκός, διότι ἐπὶ τῶν δημοσίων καθόλου ἄλλη βεβαίως ἠκολουθεῖτο ὁδός (3).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων ὁρισμῶν τῶν γραμματικῶν, οἷς ἄλλως τελέως συνᾴδει καὶ ὁ ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ (4) ἀριστοτελικὸς ὁρισμός, γενικῶς καὶ ἀδιακρίτως διδάσκων ὅτι ἡ δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν χωρεῖ, ἐάν τις μὴ θέλῃ τὰ κοινὰ ὄντα νέμεσθαι, οἱ νεώτεροι εὐλόγως συνήγαγον, ὅτι ἥρμοζε μὲν ἡ δίκη αὕτη ἐπί τε ἀκινήτων καὶ κινητῶν, ὅτι δ' ἐχώρει ὁσάκις ἀναγνωριζομένης ἑκατέρωθεν τῆς ἰδιότητος τοῦ διανεμητέου ὡς κοινοῦ (5), οἱ ἀντίδικοι ἁπλῶς περὶ τῆς διαιρέσεως ἤριζον, εἴτε περὶ τῆς μερίδος ἑκάστου μὴ συμφωνοῦντες, εἴτε καί τινος αὐτῶν, διά τινα λόγον οἷον δή ποτε, ὅλως τὴν διανομὴν ἀποστέργοντος (6).

(1) Καθ' ὅσον τοὐλάχιστον γινώσκομεν, οὐδεμία τοιαύτη μαρτυρεῖται.

(2) Ὁ μὲν Caillemer (ἐν Daremb.— Sagl. λ. δατηταὶ σ. 28 σημ. 3) ἁπλῶς φαίνεται διαφωνῶν, ὁ Beauchet δ' ὅμως (ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ' σ. 643) διαρρήδην τὴν γνώμην ταύτην ἀποκρούεται ὡς ἀπίθανον.

(3) Οὕτω λ. χ. ἔν τισι περιπτώσεσιν ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ ἀστυνόμοι, οἵ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, (Ἀθην. Πολ. κεφ. 50. 2) δύο ὄντες ἐν ἄστει «καὶ τὰς ὁδοὺς κωλύουσι κατοικοδομεῖν καὶ δρυφάκτους ὑπὲρ τῶν ὁδῶν ὑπερτείνειν κτέ.».

(4) Κεφ. 56. 6.

(5) Διότι ἄλλως, ἂν τὸ κοινὸν τοῦ διανεμητέου πράγματος ἀμφισβητῆται, ἐκλείπει ἄρδην ἡ προϋπόθεσις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀγωγῆς, καὶ κατ' ἀκολουθίαν εὔλογον φαίνεται νὰ παραδεξώμεθα, ὅτι ἐν περιπτώσει τοιαύτῃ ὁ ἐνάγων ὤφειλε νὰ ἐπιδιώξῃ δι' ἑτέρας ἀγωγῆς πρότερον τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἰδίων δικαιωμάτων. Πρβλ. Beauchet, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ'. σ. 642 ἑπ.— Caillemer, ἔνθ' ἀνωτ. λ. δατηταὶ σ. 28 b. Ὁ Beauchet δ' ὅμως (αὐτόθ. σ. 642) ἔτι περαιτέρω χωρῶν, διδάσκει προσέτι ὅτι ἡ δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν ὡσαύτως δὲν ἥρμοζεν ὁσάκις οἱ ἀντίδικοι ἀνεγνώριζον μὲν τὴν ἰδιότητα τοῦ διανεμητέου ὡς κοινοῦ, ἀλλά τις αὐτῶν ἰσχυρίζετο ὅτι δὲν ὑπάρχει περίπτωσις διανομῆς, διότι λ.χ. οἱ συγκληρονόμοι συνεφώνησαν ἤδη, ἵν' ἐπί τινα χρόνον, μήπω ἐξελθόντα, ἐξακολουθήσωσι νεμόμενοι τὸν κλῆρον ἀπὸ κοινοῦ· δοξάζει δ' ὅτι ἐν πάσαις ταῖς περιπτώσεσι ταύταις ἔδει ν' ἀποφήνωνται πρότερον τὰ ἡλιαστικὰ δικαστήρια, ἂν ἕνεκα τῆς προτεινομένης ἐνστάσεως ὑπάρχῃ ἢ μὴ περίπτωσις διανομῆς. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ διαπρεποῦς νομοδιδασκάλου ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν ν' ἀποδεξώμεθα, ἅτε δὴ μάλιστα στηριζομένην ἐπὶ τῆς δόξης ὅτι τοὺς δατητὰς ἀεὶ δῆθεν ὁ ἄρχων διώριζεν, ἥ δ' ὅμως δόξα, ὡς κατωτέρω μέλλομεν νὰ ἴδωμεν, εἶνε μὲν ὅλως ἀναπόδεικτος, οὐδαμῶς δ' ἀληθὴς φαίνεται οὖσα.

(6) Διότι λ. χ. ὁ διαθέτης διαρρήδην ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἀπαλλοτρίωσιν ἢ ἰδίωσιν

Ἐὰν ἐν εἰδικαῖς τισι περιπτώσεσιν, οἷον ἐπὶ ἀπουσίας τινὸς τῶν συγκυρίων τοῦ κοινοῦ πράγματος, ἐπεβάλλετο ἡ διὰ δατητῶν δικαστικὴ διανομή, ἀπαγορευομένης τῆς ἐξωδίκου, εἶνε ὅλως ἔτι ἄγνωστον· σχεδὸν δ' ὅμως ἀπίθανον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ νόμος προυνόει καὶ περὶ τούτου (1)· αὐτὸ δὲ τοῦτο λέγομεν καὶ περὶ ἐπικοίνων πραγμάτων, ἀνηκόντων εἰς ἀνηλίκους, δοξάζοντες ὅτι ὁ ἐπίτροπος ἐδύνατο μὲν ἐλευθέρως νὰ προβῇ εἰς ἐξώδικον διανομήν (2), ἐδύνατο δὲ

μεταξὺ τῶν ἑαυτοῦ κληρονόμων, καὶ διανομὴν ἄρα, ὡς ὅ τε Θεόφραστος (Διογ. Λαέρτ. Ε' 53) καὶ ὁ Ἐπίκουρος (αὐτ. Ι' 17) ἐν ταῖς διαθήκαις, ἢ διότι οὔπω ἐξῆλθεν ὁ πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς κοινωνίας συμπεφωνημένος χρόνος, κτλ.

Ἐδύνατό τις ἴσως νὰ καταλέξῃ ἐνταῦθα καὶ τὸν λόγον παρανοίας κατά τινος τῶν κοινωνῶν ὑπὸ κοινωνοῦ ὡσαύτως προτεινόμενον, ἀφ' οὗ καὶ δίκη ἰδία παρανοίας λεγομένη ὑπῆρχε (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 56. 6): «ἐάν τις αἰτιᾶταί τινα παρανοοῦντα τὰ [πατρῷα] (οὕτω Wyse, H. L, ὁ δὲ Blass[4]: ὑπάρχοντα πρβλ. add. nov. σ. 164, τοῦ Kenyon[4] ἀφιέντος τὸ χάσμα κενόν) ἀπολλύν[αι]». Ἐννοοῦμεν δ' ὅμως καὶ ἡμεῖς ὅτι τοιαύτη τις εἰκασία, ἐλλείψει ἄλλως εἰδικῶν περὶ τούτου εἰδήσεων, πάνυ δυσχερῶς θὰ ἐδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ νῦν γενικῶς κρατοῦσα γνώμη εἶνε, ὅτι τὴν δ. παρανοίας μόνον οἱ ἀγχιστεῖς, ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν τοῦ νόμου, ἐδύναντο νὰ ἐνασκήσωσιν (Meier - Schömann - Lipsius σ. 567 ἑπ.— Beauchet αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 383 ἑπ.). Ἐν πάσῃ δ' ὅμως περιπτώσει ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ ἄρτι παρατεθεὶς ἀριστοτελικὸς ὁρισμός, ἀδιακρίτως ὅλως καὶ γενικῶς λέγων: «ἐάν τις αἰτιᾶταί τινα κτέ.» φαίνεται μᾶλλον συνηγορῶν ὑπὲρ εὐρυτέρας τινὸς ἀπονομῆς τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐγείρειν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀγωγήν.

(1) Βεβαίως δ' ὅμως ἔν τε τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ὡς ἐπίσης ἐν πάσῃ ἑτέρᾳ νομίμῳ, οἷον νόσου κτλ., ὁ ἀγὼν ἐδύνατο ν' ἀναβληθῇ δι' ὑπωμοσίας. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σ. 57 ἑπ.

(2) Δημοσθ. ὑ. Φορμίων. § 8-9, 11.— Πρβλ. Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Δ' σ. 352. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ διανομὴ αὕτη, περὶ ἧς ὁ Δημοσθένης λέγει ἐν τῷ ὑ. Φορμ. § 8, ἐγένετο ἀποφάσει τῶν ἐπιτρόπων, παρὰ τὴν ἐν ταῖς διαθήκαις ἐντολὴν τοῦ Πασίωνος (πρβλ. Beauchet τόμ. Β' σ. 222). Ἐδύνατό τις ἴσως πρὸς τὴν ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἐξενεχθεῖσαν γνώμην ν' ἀντιλέξῃ ὅτι, ἀφ' οὗ ὁ ἐπίτροπος ἐπὶ μισθώσεως οἴκου ὀρφανικοῦ (Ἔπ. Ἀθηνᾶς τομ. ΙΓ' σ. 1 ἑπ.) ὤφειλε ν' ἀπευθύνηται πρὸς τὸν Ἄρχοντα, ὃς, κατὰ τὸν νόμον, μισθοῖ τοὺς οἴκους τῶν ὀρφανῶν καὶ τἀποτιμήματα λαμβάνει (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 56. 7), κατὰ μείζονα λόγον, περὶ διανομῆς ὀρφανικοῦ οἴκου προκειμένου, ὤφειλεν ἵνα προσφεύγῃ εἰς τὴν διὰ δατητῶν δικαστικὴν διανομήν, ἅτε δὴ μάλιστα ταύτης περιεχούσης ἀπαλλοτρίωσιν (alienatio). Ταῦτα βεβαίως οὕτως ἔχουσιν· ἀλλ' ἀντιπαρατηροῦμεν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης οὐ φαίνεται λεπτολογήσας ἱκανῶς ἐν τοῖς τοιούτοις, ὥσπερ ἄλλως οὐδ' ὁ Ῥωμαῖος νομοθέτης, οὗ τὸ περὶ ἐπιτροπείας ἀνηλίκων σύστημα, καίπερ μεταγενέστερον ὄν, κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ θεωρῆται οὔτε πληρέστερον, οὔτε τελειότερον τοῦ ἀττικοῦ. Ἀμφότερα τὰ συστήματα ταῦτα πλείστας ἐμφανίζουσιν ἀτε-

νὰ κινήσῃ ἐπὶ τῷ τοῦ ἀνηλίκου ὀνόματι καὶ τὴν εἰς δατητῶν αἵρεσιν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐναχθῇ δι' αὐτῆς ὡς ἐπίτροπος ὑπὸ παντὸς ἐνηλίκου, κοινωνοῦ ὄντος τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἢ τῆς αὐτῆς καθόλου οὐσίας.

Κατὰ τὸν 'Αριστοτέλη, ἀρχὴ ἁρμοδία πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς δ εἰς δατητῶν αἵρεσιν ἐπὶ μὲν πολιτῶν ἦν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων (1), ἐπὶ δὲ μετοίκων ὁ πολέμαρχος (2). 'Αλλ' ἐρωτᾶται, ἆρά γε ἐπὶ πάσης διανομῆς οὐσίας κοινῆς, ὡς ὁ Beauchet (3) ἰσχυρίζεται, ἢ μόνον ἐπὶ διαιρέσεως κληρονομιαίων, τῶν ἐξ ἄλλων αἰτιῶν δικῶν περὶ διαιρέσεως λαγχανομένων ἑκάστης ἑκάστοτε πρὸς τὸν εἰδικῶς ἁρμόδιον ἄρχοντα, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων συγγραφέων διδάσκουσιν (4);

Καθ' ἡμᾶς, πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, προσῆκον εἶνε νὰ ἐξετασθῇ πρότερον, τίς ἡ νόμιμος ὁδός, ἣ ὁ ἁρμόδιος ἄρχων, ἅπαξ εἰς αὐτὸν εἰσαχθείσης τῆς δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν, ὤφειλεν ἵνα ἀκολουθήσῃ, πότερον δῆλον ὅτι ὤφειλεν οὗτος νὰ ποιήσῃ, αὐτὸς νὰ διορίσῃ τοὺς δατητάς (5), διὰ κλήρου ἢ ὅπως δή ποτε ἄλλως (6), ἢ

λείας, νομίζομεν δ' ὅτι οὐδεμίαν ὑπερβολὴν λέγομεν διατεινόμενοι, ὅτι τὸ ἐκ τῶν ἐπιτρόπων πάθημα τοῦ Δημοσθένους, εἰ μὴ σύνηθες, ὅμως δὲ οὐδὲ λίαν σπάνιον ἔδει νὰ ᾖ ἐν 'Αθήναις.

(1) 'Αθην. Πολ. κεφ. 56. 6.

(2) Αὐτόθ. κεφ. 58. 3: «καὶ τἄλλ' ὅσα τοῖς πολίταις ὁ ἄρχων, ταῦτα τοῖς μετοίκοις ὁ πολέμαρχος».

(3) Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ' σ. 644 πρβλ. τόμ. Δ' σ. 352 ἐπ.— Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ γάλλος νομοδιδάσκαλος ὑπὲρ ταύτης αὐτοῦ τῆς γνώμης, κυρίως εἰπεῖν εἰς τοῦτο καὶ μόνον στηρίζεται, ὅτι ὁ 'Αριστοτέλης attribue à ce magistrat (τῷ ἐπωνύμῳ ἄρχοντι δῆλα δὴ) l'action εἰς δατητῶν αἵρεσιν . . . sans distinguer entre les différentes causes de l'indivision». Προσθῶμεν δ' ὅτι τὴν αὐτὴν γνώμην περὶ εἰδικῆς ἁρμοδιότητος τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος φαίνεται ἔχων καὶ ὁ Pischinger (De Arbitr. Publ. σ. 35) λέγων ἐν οἷς διδάσκει περὶ τῶν ὑπὸ τῶν δημ. διαιτητῶν δικαζομένων ἰδίων δικῶν: «Actio εἰς δατητῶν αἵρεσιν item ad archontem deferebatur, sed singularis est nec cum his causis comparanda».

(4) Meier παρὰ Lipsius, Att. Process σ. 483.—Caillemer ἐν Daremb.—Sagl. λ. δατηταὶ σ. 28 a.

(5) Αὕτη δ' εἶνε ἡ κρατοῦσα γνώμη, ἣν ἄλλως ὅ τε Caillemer, (αὐτόθ.) ἀσπάζεται, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Beauchet (ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ' σ. 644 ἐπ.).

(6) Τὸν κλήρῳ διορισμὸν πρῶτος ὑπεστήριξεν ἄλλοτε ὁ Μέϊερος, ὃς δ' ὅμως βέλτιον ἐπιστήσας τὸν νοῦν, μετέβαλε γνώμην (Privatschiedsrichter σ. 29) παραδεξάμενος ὅτι τοὺς δατητὰς διώριζον ἐκ τῶν δημ. διαιτητῶν οἱ ἀντίδικοι (πρβλ. Hubert, De Arbitr. att. σ. 56). 'Ορθῶς δὲ νῦν ὅ τε Caillemer καὶ ὁ Beauchet (ἀμφότεροι ἔνθ' ἀνωτ.) παρατηροῦσιν ὅτι ἡ λ. αἵρεσις ἥκιστα συμβιβάζεται πρὸς τὸν κλήρῳ

ἁπλῶς ἀνακρίνας τὴν δίκην νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ ἁρμόδιον κατὰ ποσὸν δικαστήριον. Διότι, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἐδύνατό τις ἴσως καὶ νὰ παραδέξηται ἐπὶ τέλους, ὅτι τοιοῦτον ἀποκλειστικὸν δικαίωμα ἦν δεδομένον τῷ ἐπωνύμῳ ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων πρὸς ἀσφάλειαν μάλιστα τῆς ὑπὲρ ἀνηλίκων, ἐπικλήρων ἢ ἄλλων ἀνικάνων προσώπων προστασίας, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἑτέρᾳ περιπτώσει, εἰσαγωγῆς δῆλον ὅτι τῆς δίκης εἰς τὸ ἁρμόδιον δικαστήριον, ὅπως τοῦτο ἐκλέξῃ τοῖς ἀντιδίκοις τοὺς δατητάς, οὐδεὶς νομίζομεν δύναται νὰ εἴπῃ τὸν λόγον, δι' ὃν δίκαι καθόλου περὶ διανομῆς ἐπικοίνων πραγμάτων, ἐξ οἵων δή ποτε νομικῶν σχέσεων πηγάζουσαι, καὶ δὴ λ. χ. ἐκ συμβολαίων κοινωνικῶν, τραπεζιτικῶν, ἐμπορικῶν κτέ ἔδει κατ' ἐξαίρεσιν νὰ λαγχάνωνται πρὸς τὸν ἐπώνυμον Ἄρχοντα, ὑπεκφεύγουσαι οὕτω τὴν εἰδικὴν δικαιοδοσίαν πασῶν τῶν ἄλλων ἀρχῶν (1).

Τοιούτων σκέψεων ἐμπεφορημένοι, ἔχοντες δ' ἅμα ὑπ' ὄψει, τοῦτο μὲν τὸ δικονομικὸν ἀξίωμα ὅτι, κατά γε τὸ μετὰ τὸν Σόλωνα ἀττ. δίκαιον, οἱ ἄρχοντες προανακρίνουσι (2) μόνον τὰς δίκας, οὐδέποτε δὲ κρίνουσιν (3) αὐτάς, τοῦτο δὲ τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ σοφωτάτου ἁπάντων ἑλλήνων, διαρρήδην διδάσκοντος ὅτι τὰς πρὸς τὸν Ἄρχοντα λαγχανομένας γραφάς τε καὶ δίκας, ἐν αἷς ὀνομαστὶ μνημονεύεται καὶ ἡ δίκη εἰς δατητῶν αἵρεσιν, οὗτος «ἀνακρί-

διορισμόν Καὶ οὗτοι δ' ὅμως ἐκ τῆς συνήθους συγχύσεως τῶν λλ. διαιτηταὶ—δατηταὶ παραγόμενοι, ὡς πιθανὸν δέχονται ὅτι ὁ Ἄρχων ὡς δατητὰς συνήθως διώριζε τοὺς δημ. δατητάς, ὅπερ οὔτε μαρτυρεῖται, οὔτε εἶνε πιθανὸν τὸ παράπαν, τῶν δημ. διαιτητῶν ὑπαγομένων εἰς τοὺς Τετταράκοντα, κλήρῳ δὲ διοριζομένων ἀεί. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΔ' σ. 102 ἐπ.

(1) Οἷαι λ. χ. ἦσαν οἱ ε' Εἰσαγωγεῖς, οἳ εἰσῆγον σὺν ἄλλαις τισὶ δίκαις τάς τ' ἐρανικὰς καὶ κοινωνικὰς καὶ τραπεζιτικάς, οὔσας ἐμμήνους μάλιστα (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 52. 2-3). Ὡσαύτως οἱ Θεσμοθέται, οἳ καὶ δίκας ἰδίας εἰσῆγον, τάς τ' ἐμπορικὰς καὶ μεταλλικὰς (Ἀριστοτ. αὐτ. κεφ. 59. 5). Περὶ ναυτοδικῶν οὐδὲν λέγομεν, διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἀρχὴ αὐτῶν κατελύθη ἀρχομένου τοῦ Δ' αἰῶνος. Ὅρα Gilbert, ἔνθ' ἀνωτ. μτφρ. Ν. Γ. Πολίτου σ. 476.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. 3. 5.— πρβλ. Ἀριστοτ. Πολιτικ. 1298 a 31. — Βεκκ. Ἀνέκδ. σ. 449. 24.

(3) Ἀσήμαντος ἐξαίρεσις ὑπάρχει ἐν ταῖς μέχρι δέκα δραχμῶν δίκαις, ἃς ἀρχαί τινες (λ.χ. οἱ Εἰσαγωγεῖς, οἱ Τετταράκοντα) αὐτοτελεῖς εἰσι δικάζειν (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 52. 3, 53.1). Ταὐτὸ δὲ κατ' ἐπέκτασιν ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἀστυνόμων, διακληρούντων καὶ μισθούντων τὰς αὐλητρίδας κτλ., ἐντὸς δύο δραχμῶν, ὅταν πλείους τὴν αὐτὴν σπουδάζωσι λαβεῖν. (Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 50. 2).

νας εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγει (1), ἡμεῖς ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα, ὅτι τοὺς δατητὰς οὐχὶ ὁ Ἄρχων (2), ἀλλ' ἀεὶ τὸ δικαστήριον διώριζε (3), πιθανώτατα ἐν περιττῷ ἀριθμῷ, τρεῖς δῆλον ὅτι ἑκάστοτε (4), ἵνα ᾖ δυνατὸς ὁ καταρτισμὸς πλειονοψηφίας ἐν τοῖς διαφόροις ἔργοις αὐτῶν. Ὡσαύτως δὲ σφόδρα πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται ὅτι οἱ δατηταὶ καὶ ὅρκον τινὰ ὤμνυσαν, πάντως μὲν ἀναγκαῖον καὶ νῦν νομιζόμενον, ἄλλως δὲ καὶ διότι τὸ ὀμνύναι καθόλου ἀποτελεῖ ὡς εἰπεῖν κανόνα τοῦ ἀττ. δικαίου σχεδὸν ἀπαράβατον (5).

Ἤδη ἀποδειχθέντος, νομίζομεν, ὅτι τοὺς δατητὰς οὐχὶ ὁ ἄρχων, ἀλλ' ἀεὶ τὸ δικαστήριον διώριζεν, ὅπερ ὡσαύτως ἐδίκαζε καὶ τὰς ἀμοιβαίας ἐνστάσεις καὶ ἀντιρρήσεις τῶν ἀντιδίκων, οὐδένα ἔχομεν λόγον ἵνα μὴ συμφωνήσωμεν τοῖς ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραφέων διδάσκουσιν, ὅτι ἡ δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν ἐλαγχάνετο πρὸς τὸν ἀρ-

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 56. 6. — Σφόδρα παράδοξος ἡμῖν φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Pischinger (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 34 σημ. 3), ὅς προκατειλημμένος ὑπὸ τῶν ἰδίων δοξασιῶν περὶ τῆς δῆθεν ἁρμοδιότητος τῶν δημ. διαιτητῶν, τολμηρότατα περὶ τοῦ ἀριστοτελικοῦ τούτου χωρίου ἀποφαίνεται: «Hoc loco ἀνακρίνας non ad δίκας quadrat, quae ab arbitris instruebantur, sed de γραφαῖς solis intellegendum est Hanc totam materiam Aristoteles minore cura aut scientia tractavit».

(2) Ἐπειδὴ δέ τις σφόδρα τῆς παραδεδεγμένης δόξης ἐχόμενος, ἐδύνατο ἴσως ν' ἀντιτάξῃ, ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ Ἄρχων, κυρίως εἰπεῖν, οὐ δικάζει, ἀλλ' ἁπλῶς διορίζει τοὺς δατητάς, πάλιν ἀντιπαρατηροῦμεν ὅτι οὐδὲ τοῦτο συνᾴδει πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων· διότι ὁ διορισμὸς δατητῶν προϋποτίθησι πάντως κατάγνωσιν, ἀφ' οὗ ὁ ἕτερος τῶν κοινωνῶν ἀποκρούεται τὴν διανομὴν διά τινα λόγον οἷον δή ποτε, ὅς δ' ὅμως λόγος προσῆκον εἶνε νὰ κριθῇ πρότερον καὶ ἀπορριφθῇ ὡς μὴ νόμιμος.

(3) Πλὴν ἄν, ἐννοεῖται, οἱ ἀντίδικοι συνεφώνουν κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ ἁρμοδίου ἄρχοντος ἀνάκρισιν περὶ τῶν διοριστέων δατητῶν, ὅτε πιθανώτατα ἴσχυον αἱ περὶ ἰδίων συνθηκῶν διατάξεις τοῦ νόμου, καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὐδ' ἔφεσις ἐπετρέπετο κατὰ τῆς γνώσεως αὐτῶν. Διότι, ἂν μὲν ὡς ἁπλοῖ μερισταὶ ἀπεφαίνοντο, ἡ γνώμη αὐτῶν κατ' οὐδένα τρόπον ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπόφασις, οὐδ' ἄρα νὰ προσβληθῇ δι' ἐφέσεως· ἂν δὲ ὡς διαιτηταί, πάλιν ἡ γνῶσις αὐτῶν ἦν κυρία, τοῦ νόμου κηρύσσοντος κύρια, ἃ ἂν μεθ' ὁμολογίαν τῶν ἀντιδίκων πρὸς ἀλλήλους ὁ διαιτητὴς ἀποφήνηται. Ὅρ. Δημοσθ. κ. Μειδ. § 94. — πρ. Φαίνιππ. § 12.

(4) Ὅτι δ' ὅμως πλείους τοῦ ἑνὸς ἔδει ἀεὶ νὰ διορίζωνται, διδάσκει σαφῶς ἡ κατὰ πληθ. ἀριθμὸν ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος δατηταὶ ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς ἀγωγῆς.

(5) Τὴν ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ μεγάλην χρῆσιν ἢ μᾶλλον κατάχρησιν τοῦ ὀμνύναι πολλοὶ τῶν νεωτέρων παρετήρησαν (ὅρ. Schömann, Antiq. Gr. μτφρ. Galuski Τόμ. Β' σελ. 338. — Caillemer ἐν Daremb.-Sagl. λ. διωμοσία καὶ παρ' αὐτῷ Philippi, Areopag und Epheten σ. 88) ἐκ δὲ τῶν παλαιῶν, μετὰ τὸν Αἰσχύλον (Εὐμεν. 483 ἐπ. Πρβλ. Schömann, αὐτόθ. ἐν Append. σ. 680), καὶ ὁ Πλάτων δεινῶς ἔψεξεν αὐτὴν ἐν τοῖς Νόμοις βιβλ. ΙΒ' σ. 948 D.

μόδιον ἑκάστοτε ἄρχοντα, ἁρμόδιον δῆλον ὅτι ὡς ἐκ τῆς αἰτίας τῆς παραγαγούσης τὴν κοινοπραξίαν. Οὕτω λ. χ. διανομῆς κληρονομιαίων προκειμένης, ἀναντιλέκτως ἁρμόδιος ἦν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων· ἴσως δ' ὅμως οὗτος ἐδύνατο νὰ ᾖ ἁρμόδιος καὶ ἐπὶ διανομῆς οὐσίας ἐξ ἄλλης αἰτίας προερχομένης, ὁσάκις τῶν κοινῶν ὄντων μετεῖχον ἀνήλικοι καὶ ἐπίκληροι ἢ χῆραι ἔγκυοι, λόγῳ τῆς εἰδικῶς ἀνατεθειμένης αὐτῷ ἐπιμελείας «τῶν [ὀρφ]ανῶν καὶ τῶν ἐπικλήρων, καὶ τῶν γυναικῶν ὅσαι ἂν τελευτ[ήσαντος τοῦ ἀνδ]ρὸς σκή[πτω]νται κυεῖν» (1). Τοὐναντίον, αἰτουμένης αἱρέσεως δατητῶν πρὸς διανομὴν οὐσίας κοινῆς, πηγαζούσης ἐκ σχέσεων ἐρανικῶν ἢ κοινωνικῶν ἢ τραπεζιτικῶν, ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ Εἰσαγωγεῖς, οἳ μάλιστα τὰς δίκας ταύτας κατεπειγούσας θεωρουμένας, ἐμμήνους ὤφειλον νὰ εἰσάγωσι καὶ δικάζωσιν (2) Ὡσαύτως ἐπὶ διανομῆς οὐσίας κοινῆς ἐξ ἐμπορικῶν ἢ μεταλλικῶν σχέσεων προελθούσης, ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ Θεσμοθέται, οἳ τὰς δίκας ταύτας εἰσῆγον (3) κτέ.

Ἅπαξ δεκτοῦ γενομένου ὅτι ἡ δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν ἔδει εἰς δικαστήριον νὰ εἰσάγηται, ἐκλείπει ὅλως τὸ ζήτημα, ἂν οἱ ἀντίδικοι ὑπέκειντο εἰς τὴν νενομισμένην προαπότισιν πρυτανείων, ἐφαρμοζομένων ὡς εἰκὸς καὶ ἐνταῦθα τῶν περὶ τούτων γενικῶν διατάξεων. Δεχόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς ὅτι οἱ δατηταὶ πάντως ἐδικαιοῦντο, ἵν' ἀπολαμβάνωσι νόμιμόν τινα ἀμοιβήν, ἧς δ' ὅμως οὔτε τὸ ποσόν, οὔτε τὸ ὄνομα ἐγένετο ἔτι γνωστόν (4).

Καίτοι, ὡς εἴρηται, ὅλως στερούμεθα εἰδικῶν περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου εἰδήσεων, οὐδὲν δ' ὅμως κωλύει ἵν' ἐξετάσωμεν ἔτι καὶ τὰ ἑξῆς ζητήματα :

Α' Εἰσαχθείσης ἤδη τῆς δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν, ταύτης δὲ

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 56.7.

(2) Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 52.2-3.

(3) Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 59.5.

(4) Πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἐξηγητῶν τοῦ ἀττ. δικαίου (Caillemer ἔνθ' ἀνωτ. λ. δαταὶ σ. 28 b, Beauchet αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 646, Hubert, αὐτόθ. σ. 56 καὶ ἄλλοι) νομίζουσι πιθανώτατον ὅτι οἱ δατηταὶ ἐλάμβανον λόγῳ ἀμοιβῆς τὴν λεγομένην παράστασιν, ἥτις ἦν δραχμή. Ἡ γνώμη δ' ὅμως αὕτη, προελθοῦσα τοῦτο μὲν ἐκ τῆς παρὰ τοῖς γραμματικοῖς πάνυ συνήθους οὔσης, συγχύσεως τῶν λλ. διαιτηταὶ— δατηταί, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἐντεῦθεν προκυψάσης διδασκαλίας, ὅτι οἱ δατηταὶ δῆθεν ἐκ τῶν δημ. διαιτητῶν διωρίζοντο, προσῆκον καθ' ἡμᾶς εἶνε τὰ μάλιστα ἀμφίβολος νὰ νομίζηται.

κατ' οὐσίαν γενομένης ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου δεκτῆς (1), τίνι ποτὲ τρόπῳ οἱ αἱρετοὶ δατηταὶ διωρίζοντο; Εὔλογον φαίνεται νὰ εἰκάσωμεν ὅτι κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τούτους προύτεινον οἱ ἀντίδικοι, ὅτι δ' ἐν ἀσυμφωνίᾳ τούτων, ἣ ἦν ἴσως καὶ ἡ μᾶλλον συνήθης περίπτωσις, τοὺς δατητὰς διώριζε τὸ δικαστήριον, κατὰ πρότασιν τῆς ἡγεμονευούσης ἀρχῆς (2).

Β' Τίς ἡ κατὰ τὸν νόμον ἐξουσία τῶν δατητῶν; Περὶ τούτου ἔτι μᾶλλον εἶνε δυσχερέστερον, ἵν' οἵαν δή ποτε ἀποφήνηταί τις γνώμην, διότι οὐδὲν μὲν ἡμῖν παρεδόθη ὑπὸ τῶν παλαιῶν, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν νεωτέρων περὶ τῶν δατητῶν διδασκόμενον (3), ὅτι οὗτοι ex aequo et bono τὰ διανεμητέα διένεμον, καίπερ εὐλογώτατον ὄν, ἐλάχιστα δ' ὅμως καθίστησιν ἡμᾶς σοφωτέρους.

Γ' Πρὸς τὸ ἀμέσως ἡγούμενον ζήτημα στενότατα εἶνε συνδεδεμένον ἕτερον ἀπορούμενον, τὸ ζήτημα δῆλον ὅτι, ἂν ἡ ὑπὸ τῶν δατητῶν κατασκευασθεῖσα διανομὴ ἦν αὐτοτελὴς καὶ κυρία, ἢ ἄν, τοὐναντίον, ὑπέκειτο εἰς προσβολὴν καὶ δὴ καὶ εἰς ἔφεσιν. Ὁ Caillemer (4) ἀποκλίνει μᾶλλον ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ὁ ἐκ τῶν ἀντιδίκων νομίζων ἑαυτὸν ἠδικημένον, ἐδύνατο ν' ἀποταθῇ πρὸς τὰ τακτικὰ δικαστήρια, ὅπως ἐξαιτήσηται τὴν μεταρρύθμισιν τῆς διανομῆς. Ὁ δὲ Beauchet (5) ἔτι μᾶλλον κατηγορικώτερον ἀποφαίνεται, ὅτι, κατ'

(1) Ὡς ἤδη ἀνωτέρω παρεδεξάμεθα καὶ νῦν αὖθις διατεινόμεθα, ὅτι τὸ δικαστήριον ἐδίκαζεν ἅμα καὶ περὶ πάντων τῶν κατ' ἀλλήλων ἰσχυρισμῶν καὶ ἐνστάσεων τῶν ἀντιδίκων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ νόμιμον ἢ μὴ τῆς διανομῆς, ὡσαύτως δ' ἀπεφαίνετο καὶ περὶ τοῦ μεγέθους τῆς μερίδος ἑκάστου ἢ ἑκατέρου αὐτῶν, καθ' ὅσον ἦσαν δύο ἢ πλείονες. Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐπίσης ἐδίκαζε καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς κοινῆς κυριότητος, ἀλλ' ἐφ' ὅσον μόνον, ἐννοεῖται, οἱ παραγαγόντες αὐτὴν λόγοι ἢ ἦσαν ὄντως ἀναμφισβήτητοι ἢ κατὰ νομικὸν τεκμήριον ἔδει νὰ θεωρῶνται ὡς τοιοῦτοι. Οὕτω λ. χ. ὑπαρχούσης ἤδη δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἀναγνωριζούσης τοὺς ἀντιδίκους ὡς συγκυρίους, ἀποδειχθέντος τοῦ δεδικασμένου, τὸ δικαστήριον ὤφειλε πάντως νὰ προβῇ εἰς τὸν διορισμὸν δατητῶν.

(2) Παρατηροῦμεν δ' ὅτι ὁ Hubert (De arbitr. σ 56) δέχεται μὲν ὅτι ἡ δ. εἰς δατητῶν αἵρεσιν εἰσήγετο εἰς δικαστήριον, δοξάζει δ' ὅμως καὶ οὗτος ὅτι δεκτῆς γενομένης τῆς ἀγωγῆς, οἱ δικασταὶ τοὺς ἀντιδίκους iubebantur e numero *arbitrorum publicorum* nonnullos communi consilio capto sibi creare, qui rem dividerent. Ἀκολουθεῖ δὲ φανερῶς τῷ Μεϊέρῳ (Privatschiedsrichter σ. 29).

(3) Caillemer ἔνθ' ἀνωτ. σ. 28 a.— Beauchet τόμ. Γ' σ. 646.— Hubert αὐτόθ. σ. 56.

(4) Αὐτόθ. σ. 28.

(5) Αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 646.

αὐτόν, πιθανώτερον εἶνε ὅτι ἡ τῶν δατητῶν κρίσις ὑπέκειτο εἰς ἔφεσιν. Παρατηρητέον δ' ὅμως ὅτι ἀμφοτέρων τῶν σοφῶν νομοδιδασκάλων τούτων ἡ γνώμη κυρίαν προϋπόθεσιν ἔχει, ὅτι τοὺς δατητὰς διορίζει οὐχὶ τὸ δικαστήριον, ἀλλ' ὁ ἄρχων ἀεί, ὅτι δ' οἱ δατηταί, συνήθως ἐκ τῶν δημ. διαιτητῶν ἐκλεγόμενοι, ἐν ταῖς περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος δίκαις περὶ διανομῆς, ἦσαν ἐμπειροπράγμονες ἅμα καὶ διαιτηταί. Τοιούτων δὲ προϋποθέσεων τεθειμένων, βεβαίως ἡ γνώμη περὶ προσβολῆς δι' ἐφέσεως τελέως εὔλογος φαίνεται οὖσα, ἀφ' οὗ, κατὰ κανόνα τοῦ ἀττ. δικαίου, πᾶσα γνῶσις δημοσίου διαιτητοῦ ὑπέκειτο εἰς ἔφεσιν.

Ἡμεῖς δ' ὅμως ἄλλα περὶ τούτων δοξάζοντες, ἀδυνατοῦμεν ἵνα ἐγκρίνωμεν τὴν εἰρημένην γνώμην, πρώτιστα μὲν ἀποφαινόμενοι ὅτι αἱ περὶ δημ. διαιτητῶν καὶ ἐφέσεων κατὰ τῶν γνώσεων αὐτῶν διατάξεις εἰσὶν ὅλως ἀλλότριαι τοῦ προκειμένου ἡμῖν θέματος, τῆς περὶ διορισμοῦ αὐτῶν ὡς δατητῶν προλήψεως, ὡς εἴρηται, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν προκυψάσης, ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς συγχύσεως τῶν λλ. διαιτηταὶ - δατηταί.

Εἶτα δὲ διακριτέον νομίζομεν τὰς ἑξῆς δύο περιπτώσεις: πότερον οἱ δατηταί, μετὰ προτέραν περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν προσώπων αὐτῶν ὁμολογίαν ἢ συμφωνίαν τῶν ἀντιδίκων ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου διωρίσθησαν, ἢ ἁπλῶς κατὰ πρότασιν τῆς ἡγεμονευούσης ἀρχῆς. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει σαφὲς ἡμῖν φαίνεται, ὅτι οὐδὲ ζήτημα δύναται νὰ συνιστῆται περὶ ἐφέσεως, δι' ὃν ἀκριβῶς λόγον οὐδὲ περὶ ἐφέσεως κατὰ γνώσεως διαιτητοῦ αἱρετοῦ, τοῦ νόμου διαρρήδην κελεύοντος κύρια εἶναι, ἃ ἂν μεθ' ὁμολογίαν τῶν ἀντιδίκων ὁ διαιτητὴς ἀποφήνηται· ἄλλως, καθ' ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον γινώσκομεν, οὐδαμόθεν τοῦ ἀττ. δικαίου ἄχρι σήμερον προύκυψεν ὅτι ἔφεσις εἰς δικαστήριον ἐδίδοτο κατὰ γνώσεως ἁπλοῦ ἰδιώτου περὶ οἵου δήποτε πράγματος, καὶ δὴ μάλιστα ἰδίου (1). Ὅσον δ' εἰς τὴν ἑτέραν περίπτωσιν ἀφορᾷ, πάλιν προσῆκον νομίζομεν ἵν' ἀποκλείσωμεν τὸ δικαίωμα τῆς ἐφέσεως, τοῦτο μὲν διότι κατὰ γνώσεως ἰδιώτου οὐ δίδοται ἔφεσις, τοῦτο δὲ

(1) Εἶνε νομίζομεν παντὶ φανερὸν ὅτι αἱ περιπτώσεις ἐφέσεως κατ' ἀποφάσεων τῶν δημ. διαιτητῶν εἴτε δίκας, εἴτε εἰσαγγελίας καθ' ἑτέρων δημ. διαιτητῶν δικαζόντων, ἢ κατὰ διαψηφίσεων τῶν ἐκ δημοτῶν συγκειμένων συνεδρίων περὶ τῶν ὡς παρεγγράπτων κατηγορουμένων κτλ., κατ' οὐδένα τρόπον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐφέσεις κατ' ἀποφάσεων ἁπλῶν ἰδιωτῶν καὶ περὶ ἰδίων ὅλως πραγμάτων.

διότι οἱ δατηταὶ οὗτοι, ἐντολοδόχοι τινὲς τῶν δικαστῶν ὄντες, κυρίως εἰπεῖν δὲν ἀποφαίνονται περὶ ὑπάρξεως ἢ μὴ δικαιωμάτων, ἀλλ' ἁπλῶς διανέμουσιν ὡρισμένην(1) περιουσίαν, ἤδη κριθεῖσαν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου κοινήν, διὸ τοῦτο διέταξε μὲν τὴν διανομήν, διώρισε δὲ καὶ τοὺς δατητὰς κατὰ τὸν νόμον. Τούτων ἕνεκα καταλήγομεν μᾶλλον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν δατητῶν γενομένη διανομὴ κατ' ἀρχὴν ἦν αὐτοτελὴς καὶ κυρία, οὐδαμῶς ὑποκειμένη εἰς ἔφεσιν· εἶνε πιθανὸν δ' ὅμως ὅτι ἐδύνατο νὰ προσβληθῇ ἐμμέσως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, νέας δίκης εἰσαγομένης περὶ αὐτῆς.

Βιαίων δίκη.

ΒΙΑΙΩΝ ΔΙΚΗ εἴ τις βίᾳ ἐπεισελθών τι ἔλαβεν ἀλλότριον ἢ ἐκ χωρίου ἢ ἐξ οἰκίας, βιαίων ἐκρίνετο· ἐν δὲ ταῖς σχολαστικαῖς ὑποθέσεσι βίας ἔγκλημά ἐστι κατὰ τῶν κόρην ἁρπασάντων ἢ παῖδα ἐλεύθερον· ἰστέον [δ'] ὅτι βιαίων γράφουσι τὴν δίκην οἱ παλαιοὶ καὶ οὐδεὶς βίας.

Τὰ τοῦ χ'/φου πταίσματα: ἥτις βία ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ βιαίως ἐκρίνετο ἐν τῷ μέσῳ, ἀντὶ ι εἴ τις βίᾳ καὶ βιαίων ἐκρίνετο, ὡς ὁ Houtsma παρατηρεῖ (2), ὀρθῶς ἤδη διωρθώθησαν ἐκ τοῦ Σχολιαστοῦ Πλάτωνος (Πολιτ Ε' σ 464 ε), παρ' ᾧ ἡ αὐτὴ γλῶσσα,

(1) Ὡρισμένην λέγομεν συνάγοντες ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης αἰτήσεως τοῦ διώκοντος, ὃς βεβαίως ὠνόμαζε καὶ κατέλεγεν ὅπως δή ποτε τὰ κοινὰ ὄντα, ὧν ἐζήτει τὴν διανομήν. Περὶ κλήρου δὲ προκειμένου, πιθανὸν εἶνε, ὡς ἤδη καὶ ἄλλοι ᾔκασαν (πρβλ. Beauchet τόμ. Γ' σ. 649) ὅτι συνετάσσετο καί τις ἀπογραφὴ τῆς οὐσίας τοῦ κληρονομουμένου ὑπὸ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει μάλιστα τῶν οἰκιακῶν βιβλίων τοῦ τελευτήσαντος. Οὕτω λ. χ. ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ ὑ. Φορμίωνος λόγῳ § 19 ἀναφωνεῖ: «τίς ἂν ἐνείματο τὰ πατρῷα μὴ λαβὼν γράμματα ἐξ ὧν ἤμελλεν εἴσεσθαι τὴν καταλειφθεῖσαν οὐσίαν; οὐδεὶς δήπου». Ταὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ πάσης ἑταιρικῆς οὐσίας, ἀποδεικνυμένης διὰ τῶν βιβλίων τῆς ἑταιρείας. Πρβλ. Beauchet τόμ. Δ' σ. 353 ἐπ.

(2) Ἐν ταῖς Σημειώσ. σ. 36.

ταῖς αὐταῖς σχεδὸν λέξεσιν ἀναγινώσκεται, πλὴν ὅτι παρὰ τούτῳ ἀντὶ σχολαστικαῖς κεῖται σχολικαῖς, ὑπὲρ οὗ ὁ Ναύκιος ὑπεσημειώσατο τάδε: «σχολαστικαῖς ed. Dobraeus, σχολικαῖς, Meier cum Schol. Plat. idque ipsum C. praebere videtur». Ἡμεῖς δ' ἐτηρήσαμεν μὲν καὶ αὖθις τὴν λ. σχολαστικαῖς, μόνον δὲ τὸν σύνδεσμον δέ, ἀναγκαῖον ὄντα, μετὰ τὸ ἰστέον προσέθεμεν, ὡσαύτως ὅπου δεῖ τεθειμένον ἐν τῷ αὐτῷ σχολίῳ εἰς τὸν Πλάτωνα.

Ὁ Σαούππιος (Fragm. σ 208) περὶ τῶν παρ' Ἁρποκρατίωνι ἐν τέλει τῆς λ. βιαίων, κατὰ τοὺς πλείστους τῶν κωδίκων, ἀκολουθούντων: «καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἐπὶ φθορᾷ παρθένων μόνον οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε ἡ δίκη ἐλέγετο, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων», παρατηρεῖ τάδε: «Quae post λόγοι βιαίων sequuntur addita sunt, quod, cum postea in scholiis rhetorum causae βίας de vie virginibus illata saepissime tractarentur, actiones βίας et βιαίων confundi solebant: cf. scol. Platon. p. 405 ed. Bekk. Confunderunt etiam grammatici ii qui h. l. et μόνον et ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων addiderunt».

Καθ' ἡμᾶς ἄν τε γνήσια, ἄν τε παρέγγραπτα ὑποληφθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ Σαουππίου ἀθετούμενα (1), πάντως δ' ὅμως τὸ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Ἁρποκρατίωνος φερόμενον δίδαγμα τοῦτο προσῆκον εἶνε νὰ θεωρῆται ἀληθές, ὡς οὐδὲν ἧττον ἀληθὲς εἶνε καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου γραμματικοῦ κατὰ προσθήκην διδασκόμενον, ὅτι βιαίων ὡσαύτως ἐκρίνετο καὶ εἴ τις βίᾳ ἐπεισελθών τι ἔλαβεν ἀλλότριον ἢ ἐκ χωρίου ἢ ἐξ οἰκιας.

Δυστυχῶς οὐδεὶς λόγος βιαίων περιεσώθη ἄχρις ἡμῶν, ὁ δὲ Ἁρποκρατίων, καίπερ περὶ πλειόνων λέγων λόγων λυσιακῶν τούτῳ τῷ ὀνόματι ἐπιγεγραμμένων (2) διαρρήδην ἕνα μόνον ὀνομάζει τὸν κατὰ Φιλωνίδου βιαίων, περὶ οὗ δ' ὅμως καὶ αὐτὸς ἀμφιβάλλει εἰ γνήσιος (3). Ἀκόλουθον τούτοις εἶνε ὅτι ἀγνοοῦντες εἰς τίνας ὡρισμέ-

(1) Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Δινδόρφιος ἐν ἐκδ. Ἁρποκρατ. σ.73,4 πρὸς τὰ τοῦ Σαουππίου ἀντιπαρατηρεῖ τάδε: «In verbis Harpocrationis ut vulgo scripta leguntur nihil est quod reprehendas».

(2) Ἐν λ. βιαίων.

(3) Ἐν λ. κακώσεως. Πρβλ. Ἀθήν. Δειπνοσ. Βιβλ. ΙΓ' σ. 293 C. ἑπ. Περὶ δὲ τοῦ Φιλωνίδου ὅρ. Sauppe, Orat. Att. II, 208, προσέτι δὲ Bergk, Rell. Com. Att. σ. 400 ἑπ.

νως περιπτώσεις ἡ δ. βιαίων ἐφηρμόζετο, ἠναγκασμένοι ἐσμὲν ἵνα ταύτας ἀναζητήσωμεν τοῦτο μὲν διὰ τῆς ἑρμηνείας τῶν οἰκείων χωρίων τῶν παλαιῶν, καὶ δὴ μάλιστα τῶν ἀττ. ῥητόρων, τοῦτο δὲ στοιχοῦντες καὶ τοῖς ὁρισμοῖς τῶν γραμματικῶν, οἳ καίπερ ἐπισφαλεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἰδιωτικοὶ ὄντες, ὅμως δὲ δύνανται ὅπως δή ποτε νὰ βοηθήσωσιν ἡμῖν.

Παρασημειούμεθα δὲ καὶ πάλιν ὅτι ὁ ἡμέτερος γραμματικὸς καὶ ταύτην τὴν γλῶσσαν προσέγραψεν εἰς τὸν κώδικα τοῦ Ἁρποκρατίωνος φανερῶς, ἵνα συμπληρώσῃ τὸν γραμματικὸν τοῦτον, γενικώτερον ὅλως τὴν δ. βιαίων ὁριζόμενον : «κατὰ τῶν βίᾳ πραττόντων ὁτιοῦν».

Τούτων προειρημένων παρατηροῦμεν ὅτι περιπτώσεις ἐφαρμογῆς τῆς δ. βιαίων προκύπτουσιν αἱ ἑξῆς τρεῖς :

Α΄ Ἐπὶ ἀφαιρέσεως βίᾳ ἑνὸς ἢ πλειόνων πραγμάτων κινητῶν οἵων δή ποτε (1), ἀλλοτρίων δ' ὅμως κατὰ κανόνα καὶ οὐκ ἰδίων (2), εἴτε ἀπὸ προσώπου, εἴτ' ἐξ οἰκίας, εἴτ' ἐκ χωρίου (3), πρὸς τὸν σκοπὸν ἀποστερήσεως τοῦ ἔχοντος (4). Ἡ ἀξία τοῦ ἀφαιρεθέντος πράγματος

(1) Ἀδιαφόρως δῆλον ὅτι ἐπί τε ἐμψύχων καὶ ἀψύχων. Πρβλ. Caillemer ἐν Daremb.-Sahl. λ. βιαίων δ. σ. 706.

(2) Ὅτι ἀλλότριον ἔδει νὰ ᾖ τὸ ἀφαιρούμενον βίᾳ διαρρήδην διδάσκει ὁ ἡμέτερος γραμματικός· οὐδὲν δ' ὅμως κωλύει, νομίζομεν, ἵν' ἀκολούθως τῷ ῥωμ. δικαίῳ παραδεξώμεθα, ὅτι ἡ δ. βιαίων ὡσαύτως ἥρμοζε καὶ κατὰ τοῦ τὸ ἴδιον πρᾶγμα ἀφαιρουμένου παρὰ τοῦ νομίμως ἔχοντος τὴν νομήν, οἷον ἐπὶ ἐνεχύρου (Instit. Lib. IV, tit. I,14 (16).—L. 23 D. vi bonor. raptor. XLV II 8). Παρατηροῦμεν δ' ἄλλως ὅτι τὸ ἄκρως γενικὸν τοῦ ἄρτι παρατεθέντος ὁρισμοῦ τοῦ Ἁρποκρατίωνος φαίνεταί πως συνᾷδον τῇ λύσει ταύτῃ, ὡσαύτως δὲ καὶ τάδε τὰ δημοσθενικὰ ῥήματα, ἐπίσης γενικώτερον εἰρημένα ἐν τῷ λόγῳ κ. Μειδίου § 45 «ὅτι πάνθ', ὅσα τις βιαζόμενος πράττει, κοινὰ ἀδικήματα καὶ κατὰ τῶν ἔξω τοῦ πράγματος ὄντων ἡγεῖτο ὁ νομοθέτης κτέ.»

Τοὐναντίον, οὐκ ἀπίθανον ἡμῖν φαίνεται, ὅτι ὁ τὸ ἀλλότριον κατὰ πλάνην ἁρπάζων ὡς ἴδιον ἐδύνατο ν' ἀπαλλάσσηται τῆς εἰς τὸ διπλάσιον ἀποδόσεως, συμφώνως αὖθις καὶ τῷ ἀρχαιοτέρῳ ῥωμ. δικαίῳ, πολλῷ βραδύτερον μεταρρυθμισθέντι κατὰ τοῦτο διὰ τῶν αὐτοκρατορ. διατάξεων (389 μ. Χ), ὁρισθέντος δ' ὅτι nemini licet vi rapere rem mobilem vel se moventem, *licet suam eamdem rem existimet.* Inst. L. IV, tit. II. 1.

(3) Ὅρ. τὴν ἑρμηνευομένην γλῶσσαν. Χωρίον δὲ νοητέον ἐνταῦθα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν οἰκίαν, πάντα τόπον περιτετειχισμένον ἢ κύκλῳ πεφραγμένον, εἰς ὅν τις βίᾳ ἐπεισέρχεται ἵνα τὸ ἀλλότριον λάβῃ.

(4) Οὕτω γενικώτερον λέγομεν, διότι ὁ σκοπὸς τοῦ βίᾳ τι ἀφαιρουμένου δύναται

ἐξετάζεται μόνον καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀποζημίωσιν, ἄλλως δὲ δύναται νὰ ᾖ καὶ ἐλαχίστη (1), τοῦ νομοθέτου ἀποβλέψαντος πρώτιστα εἰς τὴν βίαν.

Ἡ βίᾳ ἀφαίρεσις δύναται κατὰ τὰς ἑκάστοτε περιπτώσεις νὰ συνοδεύηται ὑπὸ αἰκιῶν (2)· ὡσαύτως δὲ δύναται νὰ περιέχῃ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ὕβρεως. Καθ' ἁπάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας εὔλογον ἡμῖν φαίνεται ἵν' ἀποφηνώμεθα, ὅτι ὁ παθὼν ἐδύνατο νὰ κινήσῃ κατ' ἐκλογήν, ἅμα δὲ καὶ κατὰ λόγον τῶν ἑκάστοτε εἰδικῶν γεγονότων, ἣν ἐνόμιζε προσφορωτέραν ἀγωγήν, ἢ τὴν δ. αἰκίας δῆλον ὅτι ἢ τὴν γρ. ὕβρεως, ἐδύνατο δ' ἴσως ν' ἀπαιτήσῃ συγχρόνως καὶ τὴν προσήκουσαν ἀποζημίωσιν ἐπὶ τῇ προσγενομένῃ αὐτῷ βλάβῃ, ἕνεκα τῆς βίᾳ ἀφαιρέσεως τοῦ πράγματος.

Κατὰ τὸ ῥωμ. δίκαιον, ὁ βίᾳ τι ἀφαιρεθεὶς ἐδύνατο ἀντὶ τῆς act. vi bonor. raptorum νὰ ἐγείρῃ τὴν act furti, τῆς βίας μηδαμῶς δυναμένης ν' ἀλλοιώσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ τῆς κλοπῆς ἀδικήματος· διότι κατὰ τὸν ῥωμαῖον νομοδιδάσκαλον, quis magis alienam rem invito domino contrectat, quam qui vi rapit? (3) Ἐν τῷ ἀττικῷ δ' ὅμως δικαίῳ τοιαύτη τις λύσις οὐδαμῶς φαίνεται ἀσπαστή, τῆς δ. βιαίων κατ' οὐδένα τρόπον δυναμένης νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν

ἔστιν ὅτε ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀποστέρησιν ἁπλῶς τοῦ ἔχοντος, ἄνευ προθέσεως ἵν' αὐτὸς οἰκειώσηται τὸ βίᾳ λαμβανόμενον πρᾶγμα, ὡς λ. χ. ἐπὶ ἐξαιρέσεως δούλου εἰς ἐλευθερίαν, ὑπὲρ ἧς λέγομεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

(1) Δημοσθ. κ. Μειδ. § 44: «ἂν μὲν ἑκὼν παρ' ἑκόντος τις λάβῃ τάλαντον ἓν ἢ δύο ἢ δέκα καὶ ταῦτ' ἀποστερήσῃ, οὐδὲν αὐτῷ πρὸς τὴν πόλιν ἐστίν, ἂν δὲ μικροῦ πάνυ τιμήματος ἄξιόν τις λάβῃ, βίᾳ δὲ τοῦτο ἀφέληται, τὸ ἴσον τῷ δημοσίῳ προστιμᾶν οἱ νόμοι κελεύουσιν, ὅσον περ δὴ τῷ ἰδιώτῃ». Τὴν αὐτὴν διάταξιν, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν act. vi bonorum raptorum, εὑρίσκομεν καὶ ἐν Inst. Lib. IV, tit. II init: «etiamsi quis unam rem licet minimam rapuerit». Ἁπλῶς παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἐπὶ κλοπῆς, ἀλλ' ἐξ ὡρισμένων μόνον τινῶν δημοσίων τόπων, τὸ ἀττ. δίκαιον ἀδιαφόρως πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ κλαπέντος, κἂν φαυλότατον ἦν, ἐξ ἴσου καὶ αὐστηρότατα τὸν ἀδικήσαντα ἐκόλαζε. Δημοσθ. κ. Τιμοκράτ. § 114.

(2) Ὁ Πλάτων μάλιστα διὰ τὸ σύνηθες φαίνεται τοῦ πράγματος, ἡνωμένως λέγει ἐν Πολιτ. Ε' σ. 464 ἐν τελ: «Καὶ μὴν οὐδὲ βιαίων γε οὐδ' αἰκίας δίκαι δικαίως ἂν εἶεν ἐν αὐτοῖς». Ὡσαύτως ἐν Νόμ. Θ' σ. 879: «βίαιον δὲ καὶ τὸ τῆς αἰκίας πᾶν γένος».

(3) Instit. L. IV, tit. II. Καὶ ὡς πρὸς τὴν ποινὴν δὲ συγκρίνοντες οἱ ῥωμαῖοι τὰς δύο ἀγωγὰς ταύτας ἀποφαίνονται (αὐτόθ.): ridiculum est enim levioris esse condicionis eum qui rapit, quam qui clam amovet.

act. vi bonor. raptorum, ἐκείνης πολλῷ μὲν οὔσης εὐρυτέρας κατ' ἔκτασιν, διαφόρου δὲ καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου (1).

Κατὰ τὸν Platner (2) ἡ δ. βιαίων ἐδύνατο να χωρῇ ἔστιν ὅτε καὶ ἐπὶ ἀκινήτων. Ὑπὲρ τῆς γνώμης δ' ὅμως ταύτης, ἄλλως τε καὶ σφόδρ' ἀμφισβητουμένης, οὐδὲν ἄξιον λόγου μαρτύριον προσάγεται, καὶ κατ' ἀκολουθίαν προσῆκον εἶνε νὰ θεωρῆται ὡς εἰκασία ἁπλῆ, καὶ δὴ μαλλον ἀπιθανος ἢ πιθανή (3).

. Β' Ἐπὶ βίᾳ ἀφαιρέσεως ἢ ἐξαιρέσεως εἰς ἐλευθερίαν (4).

(1) Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης κινουμένοις ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι προσῆκον μὲν καὶ ὠφέλιμον εἶνε ἐπιμελῶς νὰ συνεξετάζηται καὶ παραβάλληται τὸ ἀττ. δίκαιον πρὸς τὸ ρωμαϊκόν, ὃ καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν ἐνίοτε, ὅτι δ' ὅμως μεγίστη ἀπαιτεῖται φειδὼ καὶ περίσκεψις ἐν τῇ κατ' ἀναλογίαν λύσει τῶν ζητημάτων τοῦ ἀττ. δικαίου, οὗ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὸ πνεῦμα, ὡς γνωστόν, ἐν πολλοῖς σφόδρα τοῦ ρωμαϊκοῦ διαφέρουσι. Τοὐναντίον, ἀσφαλέστερον πάντως δὲ καὶ εὔλογον φαίνεται, ἵνα τὸ ρωμ. δίκαιον ἱστορικῶς ἑρμηνεύηται διὰ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἑλλ. δικαιου, ὃ καὶ οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι ρωμαῖοι νομοδιδάσκαλοι πολλάκις ἐποίουν, ἀνατρέχοντες εἰς τὸ ἀττικὸν δίκαιον, ἅτε δὴ γνωστότερον μὲν ὄν, πάσης δὲ τιμῆς καὶ μελέτης ἄξιον.

(2) Proc. u. Klag. Β' σ. 179 ἑπ.

(3) Τοὐναντίον, ὁ Beauchet (ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ' σ. 397) ὡς πιθανὸν δέχεται, ὅτι ἡ δ. βιαίων ἐδύνατο νὰ χρησιμεύῃ πρὸς προστασίαν τοῦ νομέως ἀκινήτου κατὰ πάσης βιαίας αφαιρέσεως τῆς νομῆς, πρὸς τοῦτο δὲ στηρίζεται μάλιστα ἐπὶ τοῦ διειλημμένου ὁρισμοῦ τοῦ Ἁρποκρατίωνος (πρβλ. Σουΐ. λ. βιαίων), μὴ διακρίνοντος μεταξὺ ἀκινήτων καὶ κινητῶν (αὐτοθ. σημ. 4). Ἑρμηνεύων δὲ καὶ τὰ τοῦ Δημοσθ. πρ. Καλλικλ. § 2-5, ὡσαύτως διδάσκει ὅτι ἡ δ. βιαίων ἐδύνατο νὰ χωρῇ ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἐπὶ διαταράξεως τῆς ἐλευθέρας ροῆς τῶν ὀμβρίων ὑδάτων (ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ' σ. 168.

Ἡμεῖς εἴπομεν ἤδη ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Platner μᾶλλον ἀπίθανος φαίνεται. Νομίζομεν δ' ὅτι ἐάν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ ἐν τῷ ρωμ. δικαίῳ μόλις τῷ 389 μ. Χ , δια τῶν διατάξεων τῶν αὐτοκρατόρων Οὐαλεντιανοῦ, Θεοδοσίου καὶ Ἀρκαδίου ἐθεσπίσθησαν ἴδια μέτρα κατὰ τῆς βίᾳ ἀφαιρέσεως τῆς νομῆς εἴτε ἰδίων εἴτε ἀλλοτρίων ἀκινήτων (L. 7 Cod. VIII, IV,) ἔτι μᾶλλον δυσπίστως διατεθήσεται πρὸς τὴν γνώμην, ὅτι ἡ δ. βιαίων ἐδύνατο ν' ἁρμόζῃ καὶ ἐπὶ ἀκινήτων.

(4) Ἐκ τῶν ὁρισμῶν τοῦ Ἁρποκρατίωνος (ὅρ. λλ. ἀφαίρεσις καὶ ἄγοι καὶ ἐξαιρέσεως δ., πρβλ. δὲ καὶ Βεκκ. Ἀνέκδ. σ. 252.12, 468.18), οὐδεμία φαίνεται να προκύπτῃ διαφορά, οὐσιώδης τοὐλάχιστον, μεταξὺ τῶν ὅρων ἀφαίρεσις ἢ ἐξαίρεσις εἰς ἐλευθερίαν· τοῦτο μόνον συνάγεται (ὅρ. λ. ἄγοι) ὅτι ἡ τοῦ Ἰσαίου ὑπὲρ Εὐμάθους συνηγορία παλαιόθεν ἐπεγράφετο εἰς ἐλευθερίαν ἀφαίρεσις. Ὡσαύτως περὶ τῶν ρ ἀφαιρεῖσθαι ἢ ἐξαιρεῖσθαι εἰς ἐλευθερίαν παρατηροῦμεν ὅτι εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις (ΙΑ' σ. 914 Ε) μόνῳ τῷ ἀφαιρεῖσθαι ἐχρήσατο (πρβλ. ἔτι Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. § 62, Δημοσθ. κ. Θεοκρίν. § 19 καὶ 21 κτλ.) ἀλλ' ὡσαύτως βέβαιον εἶνε ὅτι πολλοὶ τῶν ῥητόρων ἀδιακρίτως καὶ παραλλήλως φαίνονται χρώμενοι ἀμφοτέροις, τῷ τ ἀφαιρεῖσθαι δῆλα δὴ καὶ τῷ ἐξαιρεῖσθαι Ὅρ. λ. χ Ἰσ. ὑ. Εὐμάθ. § 2, ἅμα δὲ καὶ τὸ παρὰ Ἁρποκρ. λ. ἄγοι ἀποσπα-

Ἐπειδὴ οὐδὲν τῆς ἐλευθερίας τιμιώτερον, τὸ ἀττ. δίκαιον ἐπιτρέπει εἰς πάντα πολίτην, βλέποντα εἰς δουλείαν ἀγόμενον (1) τὸν ἐλεύθερον, ἄντε ἄνδρα, ἄν τε γυναῖκα (2), ἵνα παρεμβαίνων ἀφαιρῆται ἢ ἐξαιρῆται αὐτὸν εἰς ἐλευθερίαν, καθιστὰς ἅμα ὑπὲρ τοῦ ἄγοντος, ἐνώπιον τοῦ ἁρμοδίου ἐκ τῶν ἀρχόντων (3), καὶ τοὺς προσήκοντας ἐγγυητὰς (4). Ὅτι ποιά τις βία, ὁσάκις ἂν μάλιστα ὁ ἄγων ἀνθίστατο, ἦν ἀναγκαία, πᾶς τις ὁρᾷ (5)· διὰ τοῦτο λέγομεν ὅτι ἐν τῇ περι-

σμάτιον, Ἰσοκρ. Τραπεζιτ. § 14, Λυσ. κ. Παγκλ. § 9 ἐπ. κτλ.— Ἀναπόδεικτος ἄρα ἡ τοῦ Βαλεζίου (παρὰ Δινδορφίῳ ἐν ἐκδ. Ἁρποκρ. τόμ. Β' σ. 143) παρατήρησις ὅτι «ἀφαίρεσις competit assertori in libertatem, ἐξαίρεσις vero in assertori in servitutem» Πρβλ. Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 516 σημ. 1.

(1) Ἐπίμαχον εἶνε τὸ ζήτημα, ἂν τῆς ἀφαιρέσεως εἰς ἐλευθερίαν ἐδύνατο νὰ γένηται χρῆσις καὶ ἐν ᾗ ἔτι περιπτώσει ὁ ἐλεύθερος νομιζόμενος κατείχετο ἤδη ὑπό τινος ὡς δοῦλος. Καίτοι οὐδὲν μαρτύριον σῴζεται, κατ' ἀναλογίαν δ' ὅμως κρίνοντες, οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων (ὅρ. Beauchet, τόμ. Β' σ. 524 ἐπ. καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ) ἀποφαίνονται καταφατικῶς, ἀποφατικῶς δὲ λύουσι τὸ ζήτημα οἱ Dareste, Haussoullier καὶ Reinach (Rec. Insc. Jurid. Gr. τόμ. Α' σ. 445) ἀλλ' ἄνευ οἵας δή ποτε δικαιολογίας. Καθ' ἡμᾶς διακριτέον: πότερον, ὁ ἀδίκως δουλεύων ἐλεύθερος, σιωπᾷ καὶ ἀνέχεται ἢ καθειργμένος ἀδυνατεῖ νὰ διαμαρτυρηθῇ καὶ ἀπέλθῃ. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει καὶ ἡμεῖς εὔλογον νομίζομεν ἵν' ἀποφηνώμεθα ὅτι οὐδαμῶς ἐδύνατο νὰ χωρήσῃ ἡ εἰς ἐλευθερίαν ἀφαίρεσις, ἀφ' οὗ οὐδεὶς ἀδικεῖται ἑκὼν (Ἀριστοτ. Ἠθ. Νικομάχ. Ε', θ', 30 καὶ ια' 8) ἀλλ' ἀνάγκη τὸν ἀδικούμενον ἀκουσίως βλάπτεσθαι (Ἀριστοτ. Ῥητορ. Α', ιγ', 30)· ἐν τῇ ἑτέρᾳ δ' ὅμως περιπτώσει οὐδέν' ἀπολύτως λόγον βλέπομεν ἵνα μὴ τὸν ἀδυνατοῦντα ὅλως ν' ἀπέλθῃ ἀφομοιώσωμεν πρὸς τὸν κατορθώσαντα ἤδη ν' ἀπέλθῃ καὶ διὰ τοῦτο ἀγόμενον. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ὁ οὑτωσὶν ἐξανδραποδισθεὶς ἢ ἀδίκως εἰρχθεὶς ἐδύνατο καὶ αὐτός, τὴν ἐλευθερίαν ἀπολαβών, νὰ διώξῃ τὸν δράσαντα διὰ πλειόνων δικῶν ἢ γραφῶν, τῶν γραφῶν δῆλον ὅτι εἱργμοῦ (ὅρ. Κανταβριγ. λέξ. ἐν λ.) καὶ ἀνδραποδισμοῦ καὶ ὕβρεως ἢ τῆς δ. βιαίων κτλ. Πρβλ. Beauchet τομ. Β' σ. 525.

(2) Ἐπισημότατον παράδειγμα τὸ τῆς Νεαίρας, ἣν ὑπὸ Φρυνίωνος ἀγομένην, ἀφείλετο εἰς ἐλευθερίαν ὁ Στέφανος καὶ κατηγγύησεν αὐτήν. Ψ/Δημ. κ. Νεαίρ. § 40.

(3) Ἁρμόδιος δὲ καὶ καθ' ἡμᾶς ἦν ἐπὶ μὲν πολιτῶν ὁ ἐπώνυμος ἄρχων, ἐπὶ δὲ τῶν ξένων ὁ Πολέμαρχος, κατά γε τὴν γνωστὴν γενικὴν ἀρχήν, ὅτι «ὅσα τοῖς πολίταις ὁ ἄρχων, ταῦτα τοῖς μετοίκοις ὁ πολέμαρχος». Πρβλ. Caillemer ἐν Daremb. — Sagl. λ. ἀφ. εἰς ἐλευθερίαν σ. 305. Συμφωνοῦμεν δὲ καὶ τῷ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 516 καὶ σημ. 3) διδάσκοντι ὅτι ἡ Νέαιρα πρὸς τῷ πολεμάρχῳ διηγγυήθη (Δημοσθ. καὶ Νεαίρ. § 40-41) ἅτε δὴ ξένη οὖσά τε καὶ νομιζομένη (Δημοσθ. αὐτόθ. § 61 ἐπ.)

(4) Λυσ. κ. Παγκλ. § 9-12. Ψ/Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 40. Ὅτι οἱ ἐγγυηταὶ κατὰ τὸν νόμον ἔδει νὰ ὦσι τοῦ ἑνὸς πλείονες, μαρτυρεῖ ὁ Λυσίας (κ. Παγκλ. § 12), ἐκφέρων τὸ ὄνομα κατὰ πληθυν. ἀριθμόν. Ὁ Πλάτων δ' ὅμως ἐν τοῖς Νόμοις (ΙΑ' σ. 914 Ε) ἀπαιτεῖ διαρρήδην ἐγγυητὰς τρεῖς ἀξιόχρεως.

(5) Τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις (ΙΑ' σ. 914 Ε) κελεύει: «ἐὰν

πτώσει ταύτη τῇ δ. βιαίων ὑπέκειτο οὐχ ἁπλῶς ὁ βίαν τινὰ μετελθὼν κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ φανερῶς ὁ ἐξελόμενος μέν τινα βίᾳ εἰς ἐλευθερίαν, ἀρνηθεὶς δὲ παρὰ τὸν νόμον νὰ καταστήσῃ ἐγγυητάς, πάντως δὲ καὶ ἀεί προϋποτιθεμένου, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ἀποδεικνυμένου, ὅτι ὁ ὑπὲρ οὗ τῆς ἐλευθερίας παρενέβη οὗτος ἦν πράγματι δοῦλος καὶ οὐχὶ ἐλεύθερος· τῷ ὄντι μόνον ὑπὸ τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον ἐδύνατο νὰ χωρήσῃ ἡ δ. βιαίων ἐπὶ ἀφαιρέσεως εἰς ἐλευθερίαν (1).

Καλὸν δὲ νομίζομεν ἵν' ὑπομνήσωμεν ἐνθάδε καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἀδίκως ἀγομένου βίᾳ κείμενον νόμον, ὡς φέρεται ἐν τῷ κ. Ἀριστοκρ. δημοσθενικῷ λόγῳ § 60: ἐὰν φέροντα ἢ ἄγοντα βίᾳ ἀδίκως εὐθὺς ἀμυνόμενος κτείνῃ, νηποινεὶ τεθνάναι.

Γ' Ἐπὶ βιασμοῦ παρθένου (2), ἢ γυναικὸς ἐγγάμου (3) ἢ καὶ ἄρ-

δέ τις ἀφαιρῆταί τινα εἰς ἐλευθερίαν ὡς δοῦλον ἀγόμενον, μεθιέτω μὲν ὁ ἄγων, ὁ δὲ ἀφαιρούμενος ἐγγυητὰς τρεῖς ἀξιόχρεως καταστήσας οὕτως ἀφαιρείσθω [[κατὰ ταῦτα]], ἄλλως δὲ μή. ἐὰν δὲ παρὰ ταῦτά τις ἀφαιρῆται, τῶν βιαίων ἔνοχος ἔστω καὶ ἁλοὺς τὴν διπλασίαν τοῦ ἐπιγραφέντος βλάβους τῷ ἀφαιρεθέντι τινέτω.» Τὸ κατὰ ταῦτα δ' ὅμως μᾶλλον παρέγγραπτον φαίνεται ὄν, διὸ καὶ διπλαῖς ἀγκύλαις περιεκλείσαμεν.

(1) Ὅτι δ' οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, διδάσκει μὲν ὁ ὀρθὸς νομικὸς λόγος, διδάσκουσι δὲ καὶ τὰ κείμενα. Εἶνε τῷ ὄντι παντὶ φανερὸν ὅτι ὁ μέλλων νὰ χρήσηται τῇ δ. βιαίων ἐπὶ ἀφαιρέσεως εἰς ἐλευθερίαν, ἔδει πάντως νὰ ἰσχυρίσηται ὅτι ὑπέστη τινὰ βλάβην καὶ δὴ ἄδικον ἢ παράνομον· ἀλλ' ἦν ποτε δυνατὸν τοιοῦτον ἰσχυρισμὸν νὰ προβάλληται ὁ ἀξιώσας ν' ἀγάγῃ εἰς δουλείαν τὸν ἐλεύθερον; Ἔπειτα, ὡς διαρρήδην λέγεται ἐν τῷ δημοσθενικῷ (ἢ ψ/δ/ῷ) κ. Θεοκρίν. λόγῳ (§ 21) αὐτὸς ὁ νόμος ἐκέλευεν τοῦτον ὀφείλειν κτλ. «ὅς ἂν δόξῃ μὴ δικαίως εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἀφελέσθαι», αὐτὸ δὲ τοῦτο ὀρθῶς ποιῶν ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς εἰς τὸν λόγον τοῦτον Ὑποθέσεως (σ. 1321) λέγων: «καὶ τρίτον Κηφισοδώρου θεράπαιναν εἰς ἐλευθερίαν ἀδίκως ἀφελόμενον τὸν πατέρα τοῦ Θεοκρίνου κτέ ν. Οὕτως, ἡμεῖς τοὐλάχιστον, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ τὸν ὄντως ἐλεύθερον βίᾳ ἐξελόμενος εἰς ἐλευθερίαν, ἄν τε κατέστησεν ἐγγυητάς, ἄν τε μή, κατ οὐδένα τρόπον ἐδύνατο νὰ ὑπόκειται τῇ δ. βιαίων.

Περὶ ἄλλων λεπτομερειῶν ὅρ. Meier-Schömann-Lipsius σ. 659 ἐπ. — Gide-Caillemer ἐν Daremb.-Sagl. λ. ἀφαίρεσις εἰς ἐλευθερίαν σ. 305 b (πρβλ. αὐτόθ. λ. βιαίων δ. σ. 705), Beauchet τόμ. Β' σ. 515 ἐπ.

Περὶ δὲ τοῦ Κρητικοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Γόρτυνος ὅρ. Dareste-Houssoullier-Reinach ἐν Rec. Inscript. Jur. Gr. τόμ. Α' σ. 443 ἐπ.

(2) Λουκ. Ἑρμοτ. 81: «ὅς (νεανίσκος) τοὐμοῦ γείτονος Ἐχεκράτους τὴν θυγατέρα συναρπάσας παρθένον οὖσαν διέφθειρε καὶ ὀλίγου δίκην ἔφυγε βιαίων, εἰ μὴ ἐγὼ ταλάντου ὠνησάμην τὸ πλημμέλημα». Πρβλ. Beauchet τόμ. Α' σ. 138 ἐπ. καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ.

(3) Ἀποκλειομένης, ὡς εἰκός, τῆς γρ. μοιχείας, ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς βίας τοῦ

ρενος ἔτι, ἐλευθέρων ἐν γένει (1), τῆς βλάβης ἀποτινομένης εἰς τὸ διπλάσιον.

Τὴν ἐν τοῖς τρισὶ θέμασι τούτοις ἐφαρμογὴν τῆς δ. βιαίων ἐκ τῶν ῥητόρων μόνος ὁ Λυσίας διδάσκει, λέγει δὲ οὑτωσὶν ἐν τῇ ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου ἀπολογίᾳ (2) (§ 32) : «Ἀκούετε, ἄνδρες, ὅτι κελεύει, ἐάν τις ἄνθρωπον (3) ἐλεύθερον ἢ παῖδα αἰσχύνῃ βίᾳ, διπλῆν τὴν βλάβην ὀφείλειν, ἐὰν δὲ γυναῖκα, [κἂν] ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι. οὕτως, ὦ ἄνδρες, τοὺς βιαζομένους ἐλάττονος ζημίας ἀξίους ἡγήσατο εἶναι ἢ τοὺς πείθοντας· τῶν μὲν γὰρ θάνα-

δράσαντος. Ὅτι δὲ τούτῳ τῷ λόγῳ μάλιστα τὸ ἀττ. δίκαιον σαφῶς διέκρινε τὴν μοιχείαν τοῦ βιασμοῦ προσῆκον εἶνε νὰ θεωρῆται ἀναμφισβήτητον. Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' σ. 633 ἐπ.

Ἐπαναλαμβάνομεν δὲ καὶ αὖθις τὴν παρατήρησιν ὅτι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὁ ὅρος μοιχεία, ἀντιθέτως πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντα (Ποιν. Νόμ. ἄρθρ. 286), πλὴν τῆς συζύγου, ἐλέγετο ἐπί τε παρθένου καὶ ἐπὶ χήρας. Τὴν αὐτὴν δ' ἀκυρολογίαν, ἵνα καθ' ἡμᾶς εἴπωμεν, παρετήρησεν ὁ νομοδιδάσκαλος Παπινιανὸς περὶ τῆς Legis Julia de adulter. (16 π. Χ.) λέγων : «Lex stuprum at adulterium promiscue et καταχρηστικώτερον appellat. sed proprie *adulterium* in nupta committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine : *stuprum* vero in virginem viduamve committitur, quod Graeci φθορὰν appellant». L. 6 Ad leg. Jul. adult. D. XLVIII 5. Εἶνε δ' ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Οὐλπιανὸς (αὐτόθ. L. 24/23) ἑρμηνεύων τὸ τοῦ νόμου τούτου «deprehenderit» διὰ τῶν τοῦ Πομπωνίου: in ipsis rebus Veneris ἐπιλέγει : et hoc est quod Solo et Draco dicunt «ἐν ἔργῳ». Πρβλ. Λουκ. Εὐνούχ. 10 : «καὶ μοιχὸς ἑάλω ποτέ, ὡς ὁ ἄξων φησίν, ἄρθρα ἐν ἄρθροις ἔχων».

(1) Ἐλευθέρων λέγομεν ἀκολουθοῦντες τῷ τε Λυσ. ἐν τῷ ὑ. τ. Ἐρατοσθ. φόν. § 32 καὶ τῷ Πλάτ. ἐν τοῖς Νόμ. Θ. σ. 874 C. Πρβλ. Πλούτ. 6. Σόλ. 23 — Ἐντεῦθεν δ' ὅμως οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι σκοποῦμεν νὰ ἰσχυρισώμεθα ὅτι ἐπὶ δούλων οὐδεμία ὅλως ἀποζημίωσις ἕνεκα βιαίων ὠφείλετο, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ γρ. ὕβρεως ὑπῆρ εν ὑπὲρ αὐτῶν. (Ὅρ. Δημ. κ. Μειδ. § 46 ἐπ. Ἀθήν. Δειπνοσ. Ϛ' 267 ἐπ. πρβλ. Ξενοφ. Πολ. Ἀθην. Α' 10). Ἀλλ' ἴσως ἐπὶ δούλων ἡ βλάβη ἀπετίνετο εἰς τὸ ἁπλοῦν, ὡς κατωτέρω εἰκάζομεν.

(2) Ταύτην ὁ Thalheim ἐν ἐκδ. Λυσίου σ. VI ἐκ τῆς § 30 συνάγων, τάσσει κατ' εἰκασίαν non multo post libertatem restitutam, μικρὸν δῆλον ὅτι μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Τριάκοντα.

(3) Εἶνε σημειώσεως ἄξιον ὅτι, ὥσπερ ὁ Κρὴς νομοθέτης ἐν τοῖς νόμοις τῆς Γόρτυνος, οὕτω καὶ ὁ Ἀθηναῖος ἐπὶ βιαίων οὐδεμίαν ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ γυναικὸς καὶ ἀνδρός, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐπὶ ἑκατέρου τάσσει ἀποζημίωσιν. Οὐδαμῶς ἄρα χαρακτηριστικὴ ἡ διάταξις αὕτη τῶν κρητικῶν μόνον ἠθῶν, ὡς ἐκ λέξεως τοῦ Ἡσυχίου (λ. Κρῆτα τρόπον) ἤδη συνήγαγον. Dareste - Haussoullier - Reinach, Rec. Insc. Jur. Gr. τόμ. Α' σ. 456 σημ. 6.

τον κατέγνω, τοῖς δὲ διπλῆν ἐποίησε τὴν βλάβην κτέ.» (1).

Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐν τοῖς Νόμοις Θ' σ. 874 C: «καὶ ἐὰν ἐλευθέραν γυναῖκα βιάζηταί τις ἢ παῖδα περὶ τὰ ἀφροδίσια, νηποινεὶ τεθνάτω ὑπό τε τοῦ ὑβρισθέντος βίᾳ καὶ ὑπὸ πατρὸς ἢ ἀδελφῶν ἢ υἱέων ἐάν τε ἀνὴρ ἐπιτύχῃ γαμετῇ γυναικὶ βιαζομένῃ, κτείνας τὸν βιαζόμενον ἔστω καθαρὸς ἐν τῷ νόμῳ.»

Εἶνε παντὶ φανερὸν ὅτι τὰ δύο ταῦτα χωρία σφόδρα πρὸς ἄλληλα μάχονται· ἀλλ' ἐπίσης εὔδηλον νομίζομεν εἶνε ὅτι ὁ μὲν Πλάτων νομοθετεῖ (2) καί πως ἐμμέσως μεταρρυθμίζει τὸν κείμενον νό-

(1) Τὴν δικαιολογίαν τῆς ὑφ' ἡμῶν προταθείσης διορθώσεως τοῦ χωρίου τούτου ὅρ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' (1904) σ. 631 ἐπ. Προστίθεμεν νῦν ὅτι καὶ ὁ Θεόδ. Thalheim ἐν τῇ τεῦβνηρ. ἐκδ. 1901 ὁμοίως τῷ Βεκκήρῳ τὸ χωρίον ἐξέδωκεν: ἐὰν δὲ γυναῖκα, ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν κτέ.

Πᾶς τις πιστεύομεν θὰ συμφωνήσῃ ἡμῖν διατεινομένοις, ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐνταῦθα δὲν ἐπαναλαμβάνει αὐτὰ ταῦτα τὰ σολώνεια ῥήματα, ἀλλ' ἁπλῶς ἑρμηνεύει καὶ παραφράζει τὸν ἄρτι ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἀναγνωσθέντα νόμον περὶ βιαίων κατ' ἐλευθέρων.

Καθ' ἡμᾶς εἶνε τελέως ἀναμφίβολον, ὅτι ὁ νόμος οὗτος, ὥσπερ τὸν ἄνδρα καὶ τὸν παῖδα, οὕτω καὶ τὴν γυναῖκα ἐμνημόνευε, καθ' ὃν τρόπον ἄλλως τε καὶ ὁ περὶ ὕβρεως νόμος τοῦ Σόλωνος (παρὰ Δημοσθ. κ. Μειδ. § 47), καὶ δὴ μάλιστα ὁ περὶ βιαίων ὡσαύτως νόμος τῆς Γόρτυνος, ἐν ᾧ ἐπὶ λέξει ἀναγινώσκονται τάδε: «Αἴ κα τὸν ἐλεύθερον ἢ | τὰν ἐλευθέραν κάρτει οἴπηι, ἑκα|τὸν στατήρανς καταστασεῖ, α|ἰ δὲ κ' ἀπεταίρω, δέκα κτέ.» (R. I. J. Gr. σ. 358 Col. II. στίχ. 2 ἐπ.) Εἶνε δ' ὅμως παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι ὁ Κρὴς νομοθέτης ἐνταῦθα παρέλιπεν ἵνα μνημονεύσῃ εἰδικῶς καὶ τὸν παῖδα. Ἴσως διότι ἐνόμισε περιττὸν τοῦτο, ἀφ' οὗ γενικώτερον εἶπε τὸν ἐλεύθερον ἢ τὰν ἐλευθέραν, ἐν οἷς ὀνόμασι περιελαμβάνετο ἴσως, κατὰ τὴν τότε νομικὴν ἑρμηνείαν, ὅ τε παῖς καὶ ἡ παῖς· διότι ἄλλως οὐδαμῶς εὔλογον φαίνεται ἵνα τις ἁπλῶς ἐκ τῆς παρασιωπήσεως ταύτης τοῦ νόμου καὶ μόνης συναγάγῃ, ὅτι ὁ Κρὴς νομοθέτης ἐνόμιζε δῆθεν συγκεχωρημένα τὰ βίαια κατὰ παίδων.

Εἰς τὸ λυσιακὸν χωρίον ἐπανερχόμενοι παρατηροῦμεν προσέτι, ὅτι ἡ κατὰ διαστολὴν ἐκφορά: ἐὰν δὲ γυναῖκα — ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι, εἶνε φανερῶς ἔργον αὐτοῦ τοῦ ῥήτορος, βουληθέντος ἵνα παραστήσῃ ἔτι ἐμφαντικώτερον πρὸς τοὺς δικαστάς, ὅτι ἡ ζημία ἕνεκα βιαίων κατὰ γυναικὸς οὐδαμῶς ἦν μείζων τῆς κατ' ἀνδρὸς ἢ παιδός, ἀλλ' ἀεὶ ἡ αὐτή. Ἀλλ' ὁ Λυσίας καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον, διὰ τοῦτον μάλιστα, ταῦτα οὕτως ἐξήνεγκεν, ἵνα δῆλον ὅτι καταλήξῃ εἰς τὴν σύγκρισιν τῆς μοιχείας, ἧς ὑποκείμενον γυνὴ πάντοτε, πρὸς τὰ βίαια κατὰ γυναικός, οὕτω δὲ καταδείξῃ μὲν τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀδικημάτων τούτων ὑπάρχουσαν μεγίστην διαφορὰν ὡς πρὸς τὴν ποινήν, ἅμα δὲ δικαιολογήσῃ ταύτην κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐνδοξοτάτου νομοθέτου τῶν Ἀθηναίων, εἰς τοῦτο μάλιστα ἐν τοῖς ἀφροδισίοις ἀποβλέψαντος, ἐὰν δῆλον ὅτι πρὸς ταῦτα ἐγένετο χρῆσις τῆς πειθοῦς ἢ τῆς βίας.

(2) Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Πλάτων θεωρεῖ κατ' ἀρχὴν χρησιμωτάτην, μᾶλλον δὲ

μον (1), ἐν ᾧ ὁ Λυσίας ἐπικαλεῖται μὲν τοὺς ὄντως περὶ βιαίων καὶ περὶ μοιχείας ἰσχύοντας νόμους, παραλληλίζων δὲ τὰς διατάξεις αὐτῶν καὶ ἐφαρμόζων ἐπὶ τῶν γαμετῶν γυναικῶν, διότι τοιαύτη ἦν ἡ ἐφ' ᾗ ὁ Ἐρατοσθένης ἐφονεύθη, ἑρμηνεύει τούτους κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου νομοθέτου τῶν Ἀθηναίων.

Εἴπομεν ἤδη τὸ λυσιακὸν τοῦτο χωρίον ἑρμηνεύοντες (2) ὅτι, ὡς ἐκ τοῦ παρὰ τῷ Δημοσθένει (3) σῳζομένου νόμου φανερὸν καθίσταται, γυναῖκες ἐφ' αἷς ἀποκτείνειν ἐξῆν ἦσαν πρώτιστα μὲν αἱ γαμεταί, εἶτα δὲ κατὰ τάξιν ἡ μήτηρ, ἡ ἀδελφὴ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ὑβρισθέντος (4), τέλος δὲ καὶ ἡ νόμιμος παλλακή, ὅτι δὲ ὁ Λυσίας ἑρμηνεύων τὴν τοῦ νόμου περὶ βιαίων διάταξιν: ἐὰν δέ (τις) γυναῖκα (βίᾳ αἰσχύνῃ) κτε., βραχυλογικώτατα ἐδήλωσεν, ὅτι ὁ νομοθέτης περὶ γυναικῶν ἐλευθέρων λέγων ἐνταῦθα οὐδ' αὐτὰς ἐξαιρεῖ ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν· διὰ τοῦτο δέ, πρὸς μείζονα δ'

ἀναγκαίαν τὴν συνεχῆ ἀναθεώρησιν τῶν νόμων, διὸ καὶ λέγει ἐν τοῖς Νόμ. ΙΒ' σ. 951: «ἄν τινες ἐπιθυμῶσι τῶν πολιτῶν τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πράγματα θεωρῆσαι κατὰ πλείω σχολήν, ἀπειργέτω μηδεὶς τούτους νόμος,» Μικρὸν δὲ κατωτέρω προστίθησιν: «ἄνευ γὰρ ταύτης τῆς θεωρίας καὶ ζητήσεως οὐ μένει ποτὲ τελέως πόλις, οὐδ' ἂν κακῶς αὐτὴν θεωρῶσιν». Ἐν τῇ τελευταίᾳ δ' ὅμως προτάσει ταύτῃ, ἀντὶ κακῶς, μᾶλλον ἴσως ἀναγνωστέον: οὐδ' ἂν **καλῶς** αὐτὴν θεωρῶσιν». Εἶνε δὲ τὸ σφάλμα τοῦτο οὐ λίαν σπάνιον ἐν τοῖς ἀντιγράφοις (ὅρ. Κόβητον ἐν **Λογ.** Ἑρμῇ 1866, σελ. 454), καὶ ἡμεῖς δ' ἄλλοτε παρετηρήσαμέν τι τοιοῦτον εἰς Διον. Ἁλικαρν. Περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων σ. 5 στιχ. 19 ἑπ. ἐκδ. Usener-Radermacher, ἔνθα κακῶς κεῖται: ἡ τῶν κακῶν μάθησις ἀντὶ προφανῶς: δι' ἀμαθίαν βραδεῖά ἐστιν ἡ τῶν **καλῶν** μάθησις. Ὅρ. Ἀθηνᾶς. τόμ. ΙΔ' σ. 337.

(1) Εἶν' ἐπίσης σημειώσεως ἄξιον, ὅτι ὁ Πλάτων ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ μόνον περὶ βιασμοῦ κατὰ γυναικὸς καὶ παιδὸς λέγει, παραλείπων ὅλως τὸν κατ' ἀνδρός, καὶ ταῦτα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἰσχύουσαν ἐν Ἀθήναις νομοθεσίαν, ἣ ἐπί τε βιαίων, ὡς εἴδομεν, καὶ ἐπὶ ὕβρεως (ὅρ. λ. χ. Δημοσθ. κ. Μειδ. § 46) ὡσαύτως προὐνόει καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν.

Παρετηρήσαμεν δ' (ὅρ. Ἀθηνᾶς, τόμ. ΙϚ' σ. 632 σημ. 4 ὅτι ὁ Πλούταρχος (Β. Σόλ. 23) καὶ ψέγει τοὺς σολωνείους περὶ τῶν γυναικῶν νόμους ὡς ἀτοπωτάτους, διότι, λέγει, τῷ λαβόντι μὲν τὸν μοιχὸν ἀνελεῖν δέδωκεν, ἐὰν δ' ἁρπάσῃ τις ἐλευθέραν γυναῖκα καὶ βιάσηται, ζημίαν ἔταξε δραχμὰς ἑκατόν.

(2) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' σ. 632 ἑπ.

(3) Κατ' Ἀριστοκράτ. § 53.

(4) Τὰ αὐτὰ πρόσωπα, πλὴν τῆς παλλακῆς, ἣν ὅλως παρέλιπε, μνημονεύει καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ ἀνωτέρω παρατεθέντι χωρίῳ, ἀλλ' ἐν ἄλλῃ τάξει καὶ ἐπ' ἄλλοις ὅροις ἢ ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος.

ἔτι ἐπίτασιν, προσέθεμεν καὶ τὸ κἂν ὑπολαβόντες ὡς ἐκπεσὸν ἕνεκα τῆς τελευταίας συλλαβῆς τῆς ἡγουμένης λέξεως: ἐὰν δὲ γυναῖκα, [κἂν] ἐφ' αἷσπερ ἀποκτείνειν ἔξεστιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι.

Παρετηρήσαμεν ἤδη (1) ὅτι νόμιμον παλλακὴν ὀνομάζομεν, ἣν ἄν τις ἐπ' ἐλευθέροις παισὶν ἔχῃ, οὐχὶ δ' ἄρα πρὸς τέρψιν ἁπλῶς ἢ πρὸς ἡδονήν· ὡσαύτως δ' εἴδομεν ὅτι καὶ ἐπὶ ταύτῃ μοιχευομένῃ ἐξῆν τὸν μοιχὸν ἀποκτείνειν, κατά γε τὸν Σόλωνος νόμον. Ὅτι δ' ὅμως ἐπὶ πάσης ἄλλης παλλακῆς, ἐπίσης δὲ ἐπὶ κοινῶν γυναικῶν, εἴτε καθημένων ἐπ' ἐργαστηρίου, εἴτ' ἐμφανῶς εἰς τὴν ἀγορὰν πρὸς ἄγραν ἐραστῶν φοιτωσῶν, οὐδαμῶς ἐπετρέπετο νὰ λάβῃ τις μοιχὸν καὶ δὴ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ν' ἀποκτείνῃ αὐτόν, σαφῶς προκύπτει, νομίζομεν, ἐξ ὧν ὁ Δημοσθένης (ἢ Ψ/δημοσθένης) διδάσκει ἐν τῷ λόγῳ κ. Νεαίρας § 67 : «τόν τε νόμον ἐπὶ τούτοις παρεχόμενος, ὅς οὐκ ἐᾷ ἐπὶ ταύταις μοιχὸν λαβεῖν, ὁπόσαι ἂν ἐπ' ἐργαστηρίου (2) καθῶνται ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πολῶνται ἀποπεφασμένως» (3).

(1) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙϚ' σ. 633.

(2) Ὅσαι δῆλον ὅτι in lupanari prostant ἢ in domo meretricia. Περιεργίας χάριν παρασημειούμεθα ὅτι μεγάλη ἄλλοτε ἠγέρθη φιλονικία περὶ τῆς ἐννοίας τῆς λ. ἐργαστήριον, ἣν ὀρθῶς μὲν ἐνόησε καὶ ἡρμήνευσεν ὁ Πετῖτος, ὃν δ' ὅμως ἀντέκρουσεν ὁ Σαλμάσιος, ἰσχυριζόμενος ὅτι οὐ τοῦτο σημαίνει, ἀλλὰ tabernam (Observ. ad J. Att. σ. 753), καθ' οὗ δ' ὅμως ἀντεπεξῆλθεν αὖθις ὁ Ἕραλδος (Animadv. in J. Att. Lib V σ. 358 ἐπ.) εὖ καὶ δικαίως ὑποστηρίζων τὸ δίδαγμα τοῦ Πετίτου.

(3 Οὕτω κατ' εἰκασίαν, ἀντὶ τῶν ἐν ταῖς ἐκδόσεσι (Bekker, Dindorf), Δημοσθένους περιφερομένων: ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ ΠΩΛΩΣΙ ΤΙ ἀποπεφασμένως.

Πρῶτος, νομίζομεν, ὁ Ἕραλδος ἐδίδαξεν ὅτι ὑπὸ τὰ περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος ῥήματα κρύπτονται «verba fragmenti Solonei a Lysia laudati et legendum omisso τι : ἢ ἐν (τῇ) ἀγορᾷ πωλῶσιν ἀποπεφασμένως κτλ.» (Ὅρ. περὶ τούτων ἁπάντων καλλίστην ὑποσημείωσιν ἐν Patiti Comment. in Leg. Att. Lib. VI, tit. V, σ. 573 σημ. 2 ἔκδ. Lugd. Batav. 1741. Πρβλ. δὲ καὶ ἃ αὐτὸς ὁ Πετῖτος μετὰ πλείστης ἀληθῶς πολυμαθίας διδάσκει αὐτόθ. σ. 573. ἐπ.) — Ἤκασε δὲ καὶ ὁ Herm. Schelling (De Solon. Leg. Berol. 1842 σ. 93), ἀλλ' ἔτι μᾶλλον τῆς παραδεδομένης γραφῆς ἀφιστάμενος : ἐπ' ἐργαστηρίου κάθωνται ἐν ἀγορᾷ ἢ πωλῶσιν ἀποπεφασμένως.

Πράγματι ἐν τῷ Λυσίου κ. Θεομνήστου Α' § 19 περὶ τῆς ἀπηρχαιωμένης ἤδη καὶ ἀκαταλήπτου τοῖς πολλοῖς λέξεως τῶν παλαιῶν νόμων τοῦ Σόλωνος ὄντος τοῦ λόγου, ἀναγινώσκονται τάδε : «Ἔτι δ' ἀνάγνωθι τουτουὶ τοῦ νόμου τὸ τελευταῖον». —Ὅσαι δὲ πεφασμένως πολοῦνται . . . . Πρόσεχε τὸν νοῦν. τὸ μὲν πεφασμένως ἐστὶ φανερῶς, πολεῖσθαι δὲ βαδίζειν».

Ταῦτα βεβαίως, καθ' ἑαυτὰ ἐξεταζόμενα, οὐδεμίαν ἢ ἀτελεστάτην ἐμφανίζουσιν ἔννοιαν,

Ἀλλ' ἤδη ἐρωτᾶται: ἆρά γε τῆς δ. βιαίων ἐδύνατο νὰ γένηται χρῆσις, ἂν ἡ βίᾳ ὑπό τινος αἰσχυνθεῖσα ἦν ἐκ τῶν ἑταιρῶν ἢ καὶ καθολικώτερον ἔτι εἰπεῖν, τῶν φανερῶς ἐπιμέμπτων ἠθῶν γυναικῶν;

διαφωτίζονται δ' ὅμως λαμπρῶς δι' ὧν ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Σόλωνος κεφ. 23 διδάσκει περὶ τῶν ὑπὸ Σόλωνος τεθέντων νόμων περὶ τῶν γυναικῶν: «ἐὰν δ' ἁρπάσῃ τις ἐλευθέραν γυναῖκα καὶ βιάσηται, ζημίαν ἑκατὸν δραχμὰς ἔταξε, κἂν προαγωγεύῃ, δραχμὰς εἴκοσι, πλὴν ὅσαι πεφασμένως πολοῦνται (οὕτω γραπτέον ἀντὶ πωλοῦνται), λέγων δὴ τὰς ἑταίρας· αὗται γὰρ ἐμφανῶς φοιτῶσι πρὸς τοὺς διδόντας».

Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα, οὕτω καλῶς πρὸς ἄλληλα ἁρμοζόμενα, ἀντεπεξέρχεται ὁ Ἁρποκρατίων (ἐν λ. πωλῶσι· πρβλ. ἔτι λλ. ἀποπεφασμένον καὶ πεφασμένης) ἰσχυρῶς ὑπερμαχῶν τῆς τότε ὥσπερ καὶ νῦν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Δημοσθένους περιφερομένης γραφῆς: «πωλῶσί τι ἀποπεφασμένως» καὶ διδάσκων ὅτι, κατ' αὐτόν, «κυρίως ἔταξε νῦν ὁ ῥήτωρ τὸ πωλεῖν· φησὶ γὰρ τὸν νόμον οὐκ ἐᾶν ἐπὶ ταύταις μοιχὸν λαβεῖν, ὁπόσαι ἂν ἐπ' ἐργαστηρίου κάθωνται ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλῶσί τι ἀποπεφασμένως». Ἀλλ' ὅτι ὁ Ἁρποκρατίων δεινῶς ἐπλανήθη σαφῶς διδάσκει ὁ Δημοσθένης ἐν τῇ πρ. Εὐβουλίδ. ἐφέσει (§ 30 ἑπ.), ἔνθα, ἐπειδὴ ἐλέγχθη περὶ τῆς μητρὸς τοῦ λέγοντος, ὅτι ἐπώλει ταινίας ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὁ ῥήτωρ ἐπικαλεῖται καὶ πάλιν νόμον, οὐδενὸς ἄλλου ἀλλ' ἢ τοῦ Σόλωνος αὐτοῦ, ἀνανεωθέντα μάλιστα ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφῶντος, κελεύοντα δὲ «ἔνοχον εἶναι τῇ κακηγορίᾳ τὸν τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ τῶν πολιτῶν ἢ τῶν πολιτίδων ὀνειδίζοντά τινι». Ἀδύνατον ἦν ἄρα αἱ πωλοῦσαί τι δημοσίᾳ ἐν τῇ ἀγορᾷ διὰ τοῦτο καὶ μόνον νὰ ὑποτιμῶνται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ νομοθέτου καὶ δὴ καὶ νὰ παραβάλλωνται πρὸς τὰς ἐπ' οἰκήματος καθημένας ἑταίρας, ὡς ὁ γραμματικὸς οὗτος διατείνεται. Ἐὰν δέ τις πάλιν δοξάζῃ, ὅτι ἐν Ἀθήναις αἱ ἑταῖραι πᾶσαι ἦσαν ξέναι, οὐδὲ περὶ τούτων ἡ γνώμη τοῦ Ἁρποκρατίωνος δύναται ν' ἀληθεύῃ, διότι κατὰ τὸν αὐτὸν ἀεὶ μάρτυρα (Δημοσθ. πρ. Εὐβουλίδ. § 31): οὐκ ἐξῆν ξένῳ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐργάζεσθαι.

Ὁ αὐτὸς γραμματικὸς διδάσκει αὐτόθι, ὅτι ὁ Δίδυμος τὰ τοῦ δημοσθεν. χωρίου ἡρμήνευε διὰ τῶν: «πορνεύωσι φανερῶς· πωλεῖν γὰρ τὸ παρέχειν ἑαυτὴν τοῖς βουλομένοις.» Ἐκ τούτων δ' ὅμως καὶ ἐξ ὧν ὁ Ἁρποκρατίων ἀντιλέγων ἐπιτάσσει: «ἐγὼ δὲ φημι ὅτι κυρίως ἔταξε νῦν ὁ ῥήτωρ τὸ πωλεῖν», ἐδύνατό τις ἴσως νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ Δίδυμος ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἀντιγράφῳ ἀνεγίνωσκε: ΠΩΛΩΝΤΑΙ ἀποπεφασμένως».

Ὅπως δήποτε ἐκ τούτων ἁπάντων ἕν τι σαφῶς ἀποδείκνυται, ὃ δ' ἄλλως πρὸ παμπόλλων ἤδη παρετηρήθη ἐτῶν, οὐ πολὺ λειπομένων τῶν διακοσίων (Ὅρ. Petiti, Comment. σ. 573 σημ. 2), ὅτι τὸ ὑποκείμενον ἡμῖν δημοσθ. χωρίον ἐνωρίτατα ἤδη διέφθαρτο ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων, καὶ δὴ πάντως πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἁρποκρατίωνος. Οὐδὲν δὲ θαῦμα ἂν οἱ ἀντιγραφεῖς ἐπλανήθησαν, ἀφ' οὗ τὴν ἔννοιαν τῶν ἀπηρχαιωμένων τούτων σολωνείων λέξεων οἷον ἀπίλλειν, δρασκάζειν, πολεῖσθαι κτλ., καὶ αὐτοὶ οἱ σύγχρονοι τοῦ Λυσίου, οἱ πολλοὶ τοὐλάχιστον, ἐπαύσαντο πλέον αἰσθανόμενοι, διόπερ ὁ ῥήτωρ ἀναγκάζεται νὰ ἑρμηνεύῃ αὐτάς. Ταὐτὸ δ' ὡς γνωστὸν πάλαι ἤδη ἔπαθον ἄλλαι τε ἀρχαιοπινεῖς λέξεις καὶ ῥήσεις, καὶ δὴ καὶ τὸ ἡρακλείτειον ἐκεῖνο: αὔη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη, ὅ, κατὰ Κόβητον, «οὐδαμοῦ ἀθῷον διέφυγε» (Λογ. Ἑρμ. τόμ. Α' σ. 187 ἑπ.). Εἶνε δὲ ἀστειότατον καὶ τὸ

Τὸ ζήτημα τοῦτο τιθέμεθα, διότι, ὡς γνωστόν, κατὰ τὰς νεωτέρας νομοθεσίας, οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν τὸ γεγονός, ἂν ἡ εἰς ἀσέλγειαν βιασθεῖσα ἦν ἀσέμνων ἠθῶν, πάντες δ' οἱ συγγραφεῖς μιᾷ γνώμῃ παραδέχονται σήμερον, ὅτι κατ' ἀρχὴν τὸ τοῦ βιασμοῦ ἔγκλημα καὶ κατὰ πορνευομένης ἔτι γυναικὸς τελεῖται, ἐὰν ὡς εἰκὸς οἱ ὅροι τοῦ νόμου συντρέχωσιν (1).

Τοὐναντίον, κατὰ τὸ Ῥωμ. δίκαιον, τὸ stuprum violentum μόνον κατὰ γυναικῶν ἀνεπιλήπτων ἠθῶν ἐθεωρεῖτο κολάσιμον καὶ δὴ ἄρα ἐδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ καὶ ἀγωγὴν περὶ ἀποζημιώσεως.

Κατὰ δὲ τὸ κρητικὸν δίκαιον, ὡς ἐκ τῶν ἀστικῶν νόμων τῆς Γόρτυνος διδασκόμεθα, ὁ βιασμὸς παρέχει ἀείποτε δικαίωμα πρὸς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν, μείζονα ἢ ἐλάσσονα κατὰ λόγον τῆς κοινωνικῆς τάξεως τοῦ ὑποστάντος τὴν βίαν προσώπου, (2) ἀλλ' οὐδαμόθεν τῶν νόμων τούτων συνάγεται, ὅτι ὁ Κρὴς νομοθέτης τὰς περὶ βιαίων διατάξεις αὐτοῦ ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τὰς ἑταίρας ἐπεξέτεινεν.

Αὐτὸ τοῦτο, νομίζομεν, δυνάμεθα κατὰ κανόνα νὰ παραδεξώμεθα καὶ περὶ τῶν ἄλλων παλαιῶν νομοθεσιῶν, ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀττ. δικαίου, ἀφ' οὗ μάλιστα οὐδαμόθεν προύκυψεν ἄχρι σήμερον, καθ' ὅσον ἡμῖν τοὐλάχιστον εἶνε γνωστόν, ὅτι καὶ αἱ ἑταῖραι βίᾳ αἰσχυνθεῖσαι ἐδύναντο νὰ χρῶνται τῇ δ. βιαίων.

Ἐμνημονεύσαμεν ἤδη ἀνωτέρω τοῦ παρὰ τῷ Λυσίᾳ φερομένου σολωνείου ἀποσπασματίου περὶ τῶν φανερῶς ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπιδεικνυμένων κοινῶν γυναικῶν, καλὸν δ' ὅμως νομίζομεν ἵνα καταχωρίσωμεν ὧδε τὸ ὅλον λυσιακὸν χωρίον (κ. Θεομν. Α΄ § 18 ἐπ.), ἔχον ὡς ἑξῆς:

πάθημα τοῦ Λογγίνου, τοῦ εὐλόγως καὶ δικαίως ἐπικαλουμένου κριτικοῦ, ὃς ἀναγνοὺς ἐν ᾧ ἐχρῆτο ἀντιγράφῳ τῆς Λακεδ. Πολιτ. 3.5: «αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρθένων», καὶ δὴ πιστεύσας ὅτι τὸ ψυχρὸν τοῦτο αὐτὸς ὁ Ξενοφῶν ἔγραφεν, ἀναφωνεῖ ἐν πλείστῃ ἀγανακτήσει: Ἀμφικράτει καὶ οὐ Ξενοφῶντι ἔπρεπε τὰς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν κόρας λέγειν παρθένους αἰδήμονας! (Περὶ Ὕψους, ἐκδ. Vahlen, 1887 IV, 4). Τὸ δ' ἀληθές τί; Ὁ Ξενοφῶν οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρθένων ἔγραψεν, ὁ δ' ἀντιγραφεὺς ὑπὸ τῆς ὁμοιότητος τῶν γραμμάτων πλανηθείς, (ΟΦΘΑΛΜΟΙϹ — ΘΑΛΑΜΟΙϹ) ἀλλ' ἀντ' ἄλλων μετέγραψεν.

(1) Ὅρ. Σαριπόλου, Σύστημ. Ποιν. Νομοθεσ. τόμ. Γ΄ σ. 92 σημ. α΄. — Κωστῆ, Ἑρμην. Ποιν. Νόμου τόμ. Β΄ σ. 351 καὶ σ. 353.

(2) Ὅρ. Dareste-Haussoullier-Reinach, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Α΄ σ. 358, 419 καὶ 451.

«Ἔτι (1) δ' ἀνάγνωθι τουτουὶ τοῦ νόμου τὸ τελευταῖον.

Ὅσαι δὲ πεφασμένως πολοῦνται (2)

καὶ

Οἰκῆος καὶ βλάβης τὴν δούλην εἶναι ὀφείλειν

Προσέχετε (3) τὸν νοῦν. τὸ μὲν **πεφασμένως** ἐστὶ φανερῶς, **πολεῖσθαι** δὲ βαδίζειν, τὸ δὲ **οἰκῆος** θεράποντος. πολλὰ δὲ τοιαῦτα καὶ ἄλλα ἐστίν, ὦ ἄνδρες δικασταί.»

Ὁ Taylor πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἐξήνεγκε τὴν γνώμην, ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ δύο διαφόρων νόμων αἱ διατάξεις παρατίθενται, τὴν γνώμην δὲ ταύτην πολλοὶ καὶ ὀνομαστοὶ φιλόλογοι ἔκτοτε ἐπανέλαβον (4)· ὀρθότερον δ' ὅμως ἡμῖν φαίνεται ἵνα εἴπωμεν, ὅτι ὁ Λυσίας ἐμνημόνευσε καὶ πρὸς ἀπόδειξιν παρέθηκε δύο (5) διαφόρους διατάξεις τοῦ αὐτοῦ νόμου (: «ἀνάγνωθι τουτουὶ τοῦ νόμου τὸ τελευταῖον»), τὴν μὲν ἀφορῶσαν εἰς τὰς ἑταίρας, ὅσαι φανερῶς τὸ πρόσωπον ἐπιδεικνύμεναι περιεφέροντο πρὸς ἄγραν ἐραστῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ, τὴν δ' ἑτέραν ἀναφερομένην εἰς ἕτερον θέμα, ὑποκείμενον ἔχον τὴν βλάβην, ἐξ ἀδήλου πράξεως, εἰς θεράποντα ἢ εἰς δούλην.

Ὅτι τὸ δεύτερον ἀποσπασμάτιον τοῦτο κάκιστα ἔφθαρται, πάντες ἤδη παρετήρησαν, ἡμεῖς δέ, καίπερ μὴ κατορθώσαντες ν' ἀνα-

(1) Οὕτως ὀρθότερον κατὰ τὸν Thalheim, ἀντὶ τοῦ ἐν ταῖς προτέραις ἐκδόσεσι (Cobet - Hartman, Bekker): ἐπανάγνωθι, ὅπερ φανερῶς μάχεται τοῖς συμφραζομένοις· τῷ ὄντι οὐδαμοῦ φαίνονται ταῦτ' ἀναγνωσθέντα πρότερον, ἵν' ἀναγνωσθῶσι καὶ αὖθις.

(2) Τοὐναντίον, ὁ Thalheim προείλετο τὴν γραφὴν πωλοῦνται, ἀντὶ τοῦ πολοῦνται, ὅπερ δ' ὅμως ὁ Κόβητος ἤδη ἐνέκρινεν.

(3) Οὕτω κατὰ τὰ χ'/φα, ὡσαύτως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐκδόσεις, πλὴν τοῦ Thalheim, ἀναγνόντος καθ' ἑν. ἀριθμ.: πρόσεχε, ἴσως διότι ὁ ῥήτωρ μικρὸν ἀνωτέρω (§ 15) διαρρήδην λέγει περὶ τοῦ ἀντιδίκου: «Βούλομαι οὖν **αὐτὸν** καὶ ἐξ ἑτέρων νόμων περὶ τούτων διδάξαι, ἐάν πως ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τοῦ βήματος παιδευθῇ κτέ.» Ἀλλὰ πᾶς τις νοεῖ ὅτι ἐνταῦθ' ἁπλῶς περὶ ῥητορικοῦ σχήματος πρόκειται, ὅτι δ' ὁ ῥήτωρ, ἀφ' οὗ οὑτωσὶν ἐκολάκευσε τοὺς δικαστάς, ἤδη πρὸς αὐτοὺς ἀπ' εὐθείας ἀποτείνεται λέγων: «Προσέχετε τὸν νοῦν... πολλὰ δὲ τοιαῦτα καὶ ἄλλα ἐστίν, ὦ ἄνδρες δικασταί». Οὐδὲν ἄρα βιάζεται ἵνα μετακινήσωμεν τὴν παραδεδομένην γραφήν.

(4) Παρὰ Βεκκήρῳ ἐν ἐκδ. Orat. Att. τόμ. Α' σ. 238.—Πρβλ. Petiti, Coment. σ. 572 σημ. 2, ἔνθα καὶ παραπομπὴ εἰς Τεύλωρα ad Lysiam σ. 179 ed. Lond.

(5) Ὁ μεταξὺ καὶ μαρτυρεῖ σαφέστατα περὶ τούτου.

γνῶμεν πάσας τὰς μέχρι τοῦδε προταθείσας διορθώσεις ἢ συμπληρώσεις (1), τολμῶμεν δ' ὅμως νὰ εἰκάσωμεν, ταῦτα μάλιστα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, νόμου περὶ ἑταιρῶν διαλαμβανόμενα συνδυάζοντες, ὅτι περὶ μὲν τῶν ἑταιρῶν ὁ σολώνειος νόμος διέτασσεν, ὅτι ἐπὶ ταύταις οὐκ ἔξεστι μοιχὸν λαβεῖν, περὶ δὲ οἰκέως καὶ δούλης, ὅτι ἐάν τίς τινα τούτων βίᾳ αἰσχύνῃ, οὐ διπλῆν ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων τὴν βλάβην ὀφείλειν, ἀλλ' ἁπλῶς ἁπλῆν. Παραδεχόμεθα δῆλα δὴ ὅτι ὡς ἑξῆς που ἀναγνωστέον τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος ἀποσπασμάτιον: οἰκῆος καὶ δούλης τὴν βλάβην ἁπλῆν ὀφείλειν. (2) Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ὁ Κρὴς νομοθέτης ἐν τοῖς νόμοις τοῖς Γόρτυνος ὡσαύτως ποιεῖται, καὶ δὴ μάλλιστα πολλῷ μείζονα διάκρισιν, ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῆς νομίμου ἀποζημιώσεως, καθ' ὅσον ὁ βιασθεὶς ἢ ἡ βιασθεῖσα ἦν τῆς τάξεως τῶν ἐλευθέρων, τῶν ἀπεταίρων, τῶν Fοικέων ἢ τῶν δώλων. (3)

Καὶ νῦν παραλείποντες τὴν ἐξέτασιν ἑτέρων τινῶν ζητημάτων, ὧν τὴν μελέτην εἰς καιροὺς μᾶλλον εὐθέτους σὺν Θεῷ ἀναβαλλόμεθα,

(1) Τὴν τοῦ Taylor ἀνάγνωσιν βλέπει τις ἐν ταῖς ἀνωτέρω διαληφθείσαις ἐκδόσεσιν. Ὁ δὲ Schelling (De Solon. leg. σ. 138) ὑπολαβὼν ὅτι τὸ πᾶν σφάλμα ἐν τῷ δούλην ὑπάρχει, μεταθεὶς δὲ ἢ μᾶλλον ἐξαλείψας καὶ τὸν μετὰ τὸ οἰκῆος σύνδ. καὶ ἀνέγνω: «Καὶ οἰκῆος βλάβης τὴν διπλῆν (scil ζημίαν) εἶναι ὀφείλειν». Ἐπεκαλέσατο δὲ πρὸς πίστωσιν τὰ παρὰ Δεινάρχ. κ. Δημοσθ. § 60 καὶ παρὰ Λυσ. ὑ. τ. Ἐρατοσθ. φόνου § 32, ἃ δ' ὅμως ἀφορῶσιν εἰς τοὺς ἐλευθέρους καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς οἰκέας ἢ θεράποντας.

(2) Ἡδέως πάνυ καὶ μετὰ πλείστης εὐγνωμοσύνης παρασημειούμεθα ὅτι τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ὑπέδειξεν ἤδη ἡμῖν ὁ σοφώτατος Βλάσσιος, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἀθηνᾷ τόμ. ΙϚ' σ. 631 ἐπ. διορθώσεως ἡμῶν εἰς τὴν § 32 τῆς Λυσ. ὑ. τ. Ἐρατοσθ. φον. ἀπολογίας.

(3) Ὅρ. Dareste - Haussoullier - Reinach ἐνθ' ἀνωτ. τόμ. Α' σ. 358 Col. II § 8 στίχ. 3 ἐπ., σ. 419 ἐπ. καὶ 450 ἐπ.

Καλὸν δὲ νομίζομεν νὰ προσθῶμεν, ὅτι χρησιμώτατον εἶνε πρὸς κρείσσον' ἀντίληψιν τοῦ τε πνεύματος καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος διατάξεων τοῦ αττ. δικαίου, ἵν' ἀντιβάλλῃ τις καὶ παρεξετάζῃ ταύτας πρὸς τὰς περὶ μοιχείας καὶ βιαίων καὶ ἀποπλανήσεως εἰς ἀσέλγειαν καὶ δολίου εἱργμοῦ τοῦ δῆθεν μοιχοῦ διατάξεις τῶν περιβοήτων νόμων τῆς Γόρτυνος, τηλικαύτην ἀληθῶς μαρτυρούσας ὀξύτητα καὶ νομικὴν ἐμπειρίαν, ὥστε τις ἀναγκάζεται νὰ θαυμάζῃ τὸν Κρῆτα νομοθέτην, ἔχων μάλιστα ὑπ' ὄψει τοὺς χρόνους, καθ' οὓς οὗτος ἐνομοθέτησεν.

Ἐπειδὴ δ' ὁ λόγος περὶ τοῦ χρόνου τῆς συντάξεως τῶν νόμων τούτων, παρατηροῦμεν προσέτι ὅτι κατὰ τοὺς ἄρτι μνημονευθέντας σοφοὺς γάλλους ἐκδότας καὶ ἑρμηνευτάς, οὗτος προσῆκον εἶνε νὰ τάσσηται μίαν τοὐλάχιστον ἑκατονταετηρίδα μετὰ τὴν θέσιν τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος. Ὅρ. αὐτόθ. σ. 452 σημ. 2.

παρατηροῦμεν μόνον ὅτι, ὡς ἦν ἤδη γνωστὸν ἐκ τοῦ πρ. Πανταίνετον λόγου (1) τοῦ Δημοσθένους § 33, ἡ δ. βιαίων, ἅτε δὴ δίκη ἰδία οὖσα (2), ὑπήγετο εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν Τετταράκοντα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθην. πολιτείᾳ οὐδένα ποιεῖται λόγον περὶ αὐτῆς· ἐξ ὧν δ' ὅμως περὶ τῶν Τετταράκοντα γενικώτερον διδάσκει, ὅτι τουτέστι πρὸς τούτους «τὰς ἄλλας δίκας λαγχάνουσιν» (3), τὰς μὴ δῆλον ὅτι ὀνομαστὶ καὶ διαρρήδην πρὸς τοὺς Εἰσαγωγέας ἀναφερομένας, ἀδιστάκτως πειθόμεθα ὅτι οἱ Τετταράκοντα ἐξηκολούθησαν ὄντες ἁρμόδιοι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συντάξεως τοῦ ἀριστοτελικοῦ βιβλίου, ὅτι δ' ἄρα τὰς μὲν μέχρι δέκα δραχμῶν δίκας περὶ βιαίων αὐτοτελεῖς ἦσαν δικάζειν, τὰς δ' ὑπὲρ τοῦτο τὸ τίμημα ἐπικληροῦντες παρεδίδοσαν τοῖς δημοσίοις ἢ ἀναγκαίοις διαιτηταῖς (4).

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 29 Ἰανουαρίου, 1905.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

(1) Τάσσεται δ' ὁ λόγος οὗτος τῷ 345 π. Χ.

(2) Ἁπλῶς ὑπομιμνήσκομεν ὅτι, ἀντὶ τῆς δ. βιαίων, ὁσάκις ἂν οἱ ὅροι τοῦ νόμου συνέτρεχον, ἐδύνατο νὰ γίνηται χρῆσις τῆς γρ. ὕβρεως, ἐπὶ ἐξυβρίσει δι' αἰσχρουργίας, διαπραχθείσης κατὰ παιδὸς ἢ γυναικὸς ἢ ἀνδρὸς τῶν ἐλευθέρων ἢ τῶν δούλων, ὅτε ἁρμόδιοι ἦσαν οἱ Θεσμοθέται (Ὅρ. Δημοσθ. κ. Μειδ. § 47.—Ὑπόθεσ. εἰς τοῦτον τὸν λόγον σ. 513. — Αἰσχίν. κ. Τιμάρχ. § 15-16 κλ.) Εἰς τοιαύτας δημοσίας ἀγωγὰς φαίνονται ἀφορῶντα καὶ τὰ ὑπὸ Δεινάρχου ἐν τῷ κ. Δημοσθένους λόγῳ § 23 μνημονευόμενα παραδείγματα: «ὑμεῖς Μένωνα μὲν τὸν μυλωθρὸν ἀπεκτείνατε, διότι παῖδα ἐλεύθερον ἐκ Πελλήνης ἔσχεν ἐν τῷ μύλωνι. Θεμίστιον δὲ τὸν Ἀφιδναῖον, διότι τὴν Ροδίαν κιθαρίστριαν ὕβρισεν Ἐλευσινίοις, θανάτῳ ἐζημιώσατε.» Τὸ δ' εὐθὺς ἑξῆς εἰς γρ. προαγωγείας: «Εὐθύμαχον δέ, διότι τὴν Ὀλυνθίαν παιδίσκην ἔστησεν ἐπ' οἰκήματος».

(3) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 53. 1.

(4) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 53. 1 καὶ 5.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ. 5 στίχ. 15 ἀντὶ: στίχ. α' γράφ.: στίχ. β'. Σελ. 7 στίχ. 37 ἀντὶ: σ. 5 σημ. 4 γρ. σ. 1. 4 σημ. 1. Ἐν δὲ σελ. 24 ἐν τέλει τῆς σημ. 2, πρόσθες ἐν συνεχείᾳ τάδε: Πρβλ. τὸν κάλλιστον λυσιακὸν λόγον κατὰ Διογείτονος, λεχθέντα περὶ τὸ 400 π. Χ.

Π. Σ. Φ.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ ΠΑΡΑΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΠΡΟΧΕΙΡΟΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Un discours inédit de Psellos (*Louis Bréhier*). [*Revue des Études Grecques, t. XVI* (*1903*) *p. 374-416; t. XVII* (*1904*) *p. 35-76*](1).

REG. t. XVI (1903).

Σελ. 383, στ. 13-16 καὶ Σελ. 384, στ. 1-2: Καὶ ὥσπερ εἴ τις τὰ τῶν ποταμῶν ἐπισχεῖν ἐθελήσειε ῥεύματα, αὐτὸν ἀποφράττει τὸν ὀφθαλμὸν τῆς πηγῆς, τὸν αὐτὸν λόγον δεῖ γε καὶ ἡμᾶς, χρεὼν ἐπέχειν τὰς ἐπιρροὰς τῶν αἱρέσεων, τὴν γένναν αὐτὴν ἀνακόπτειν, ἀφ' ἧς τὸ θολερὸν καὶ ἄποτον ῥεῦμα τοῦ πονηροῦ δόγματος προελήλυθεν.

Τὸ ἔντυπον κείμενον ἔχει ὡς ἀπὸ τοῦ χειρογράφου «εἴ γε» ἐκεῖ ὅπου, ὡς ἄνω, ἐθέσαμεν «δεῖ γε». Ἀλλ' ἡ ἀπαρέμφατος «ἀνακόπτειν» ἀξιοῖ χάριν τῆς ἐννοίας τὴν τοιαύτην διόρθωσιν. Ἔχει δ' οὕτω καλῶς ἡ ἀπαρέμφατος αὕτη ὡς ἐν τῷ χειρογράφῳ ὑπὸ Lebègue ἀνεγνώσθη.

Σελ. 385, στ. προτελευταῖος: αὐτοπίστων· ἴδε λεξικὸν Γ. Σοφοκλέους ἐν λ. αὐτοπιστὸς καὶ αὐτόπιστος.

Σελ. 386, στ. 5: εἰ δ' οὔ, ἀλλά μοι τὴν ἀμφισβήτησιν ἐν γράμ-

(1) Εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἐν XVI δημοσιευθέντος α' μέρους τοῦ λόγου παρελάβομεν τὰς ἐν σ. 75 τοῦ XVII διορθώσεις τοῦ κ. H. Lebègue, ὧν μέγα μέρος εἴχομεν ἤδη καὶ ἡμεῖς σεσημειωμένας (σ. 383, 14 — 384, 4,11 καὶ 15 — 385, 4 καὶ 16 — 386,19 καὶ 21 — 387, 23 — 388, 2 — 389, 15 — 390,7 — 396, 7 — 397, 11 — 398, 29 — 399, 32 καὶ 35 (εἰς ἐκρεῖν ἀντὶ ἐρεῖν) — 406, 1 — 407, 18 — 412, 12 καὶ 20 — 413, 9 — 414, 6 — 416, 5, 8, 10 καὶ 13. — Τὰ κατωτέρω ἐν τῷ κειμένῳ διορθούμενα σημειοῦνται κυρτοῖς γράμμασιν. Ἐν [ ] τὰ συμπληρούμενα· ἐν ⟨ ⟩ τὰ ἐξοβελιστέα. — Παρατονισμῶν πολλῶν διορθώσεις ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ δευτέρου μέρους, οἷον· πραγμάτος — τᾶς φωνάς (σ. 37), περὶξ (σ. 50), ὁμοιῶς (σ. 53), εἰγέ σοι — εὐτυχοὶς (σ. 74) κλπ. παραλείπονται διὰ τὸ εὐδιόρθωτον.

μασι δότε — Οὕτως, ἀντὶ τοῦ «εἰ δ' οὖν», ὅπως ἀποδοθῇ εἰς τὸ χωρίον ἡ ἀφανισθεῖσα ἔννοια. Ἡ αὐτὴ ἰδέα ἐπαναλαμβάνεται καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ λόγου, ἐν σ. 73-74 REG., t. XVII.

Σελ. 388, στ. 28-29: καὶ ὁ τῶν θειοτέρων μυσταγωγὸς ἀτεχνῶς ἑλληνίζων καὶ τοῖς Χαλδαίων λόγοις ἑπόμενος. — Μετὰ τὴν τελευταίαν μετοχὴν ἠκολούθει ἀόριστος ὁριστικῆς ἐγκλίσεως παθητικῆς διαθέσεως: ὤφθη, ἐφωράθη, ἀπεκαλύφθη ἢ ἄλλου τινὸς ὁμοίου ῥήματος.

Σελ. 389, στ. 4-6: Εἶτα καὶ τοσοῦτον αὐτὸν [τὸ] πρᾶγμα διέλαθεν, ὡς οἴεσθαι πάντας ἀγνοεῖν, ἐκείνους μὲν ὅτι ἠσεβήκασι, τοῦτον δ' ὅτι ταῖς αὐτῶν ἀσεβείαις συνέθετο; — Οὕτως ἐρωτηματικῶς ἐκφερομένη ἡ περίοδος μετὰ προσθήκης τοῦ ἐκπεσόντος ἄρθρου ἔχει ὑγιῶς.

Σελ. 392, στ. 6: μηδ' εἰδὼς ὅ τι φωνοίη τὰ εὐαγγέλια. — Οὐχὶ «ὅτι». = Στ. 21-22: νῦν μὲν τῷ Ληναίῳ ἢ Λυαίῳ. — Οὕτως ἀντὶ τοῦ πλημμελοῦς «Λερναίῳ», ὡς διδάσκουσι τὰ ἑπόμενα.— Στ. 26: καὶ ὁ πατριάρχης ἀλόγιστος τὴν ἀσέβειαν προφήτης. Ἀντὶ τοῦ ἄνευ ἐννοίας «προφασις». Ἐξ ὁμοίας κακῆς ἀντιγραφῆς ἐν σελ. 402 στ. 22 ἀντιστρόφως μετεγράφη ὑπὸ τοῦ α' ἀντιγραφέως «προφῆτις» ἀντὶ «πρόφασις» ὡς διέγνω ὁ Lebègue ἐν σ. 75 REG. XVII. = Στ 28: τῷ Βαάλ.

Σελ. 397, στ. 15: Τὸ ἀνείληφεν διορθωτέον εἰς ἀνειληφότα.

Σελ. 399, στ. 2-4: Κακῶς ἡ περίοδος ἐκφέρεται ἐρωτηματικῶς μετὰ τοῦ «ἦ» ἐν ἀρχῇ. Ὁ ῥήτωρ εἶπε διαζευκτικῶς «Ἢ . . . ὑπείληφεν· ἢ μᾶλλον . . . κατώλισθε».

Σελ. 400, στ. 27-28: Ἆρ' οὖν εἴ τις ἴδοι κατὰ νώτου τὴν τοῦ ἡλίου πεποιημένον ἀνατολήν. — Ἡ εἰκὼν δεικνύει τὸν προσευχόμενον στρέφοντα τὰ νῶτα πρὸς τὴν ἀνατολὴν καὶ πρὸς δυσμὰς βλέποντα.

Σελ. 401, στ. τελ. καὶ προτελευταῖος: εὐθὺς ἐφοδεύει τῷ λόγῳ. — Οὕτω μᾶλλον ἀντὶ τῆς αἰτιατικῆς.

Σελ. 402, στ. 2-3: ὅτι τοιόπερ ἐδείμαντο. — Ἀντὶ τοῦ «ὅτι τοι ὅπερ».

Σελ. 406, στ. 20: ἐκτετριχωμένοις (;).

Σελ. 412, στ. 3: Ἵν' εἰδῆτε. = Στ. 11: Διοτίμᾳ. = Στ. 19-20: μετὰ βουλῆς πάντα πράττειν.

REG. t. XVII (1904).

Σελ. 35, στ. προτελ. καὶ τελευταῖος: Γραπτέον καὶ στικτέον οὕτω Οἶμαι δὲ ὡς εἰ καὶ μηδὲν αὐτὸς πλέον τῷ λόγῳ προσεξεργάσομαι, τό τε συνειδὸς πᾶσιν ἀπαραλόγιστον ἔγκειται⟨.⟩ καὶ οὐδεὶς ἔστι κλπ.

Σελ. 36, στ. 11-12: Καὶ ὁ κυβερνήτης . . . οὐ πάνυ τις τὴν ἀρχικὴν ἐπιστήμην ἠκριβωκώς. = Στ. 20-22: Τὸ χωρίον ἐξυγιάζεται καὶ καθίσταται σαφὲς ἐξοβελιζομένου καὶ ἀντικαθισταμένου δι' ὑποστιγμῆς τοῦ μετὰ τὴν λέξιν «φάλαγγα» συνδέσμου «καί», καὶ διαγραφομένης τῆς μετὰ τὴν λέξιν «τμημάτων» τεθειμένης ὑποστιγμῆς, — οὕτω· Τὸ γὰρ στρατιωτικὸν ὡς εἰπεῖν ἅπαν ὅσον . . . καὶ ὅσον . . . οἵ τε . . . καὶ οἱ τὴν ὅλην ἐν πολέμοις τάξαντες φάλαγγα, ἀπὸ τῶν ἑκατέρωθεν τῆς οἰκουμένης τμημάτων ἀπαναστάντες ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος, πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀπλήστῳ πόθῳ . . . συνδεδραμήκασι.

Σελ. 37, στ. 25: σπουδήν τε. Ἀντὶ τοῦ «σπονδήν».

Σελ. 39, στ. 21: Οὐ γαρ κατὰ πλῆθος εὐθὺς εἰσῄεσαν, ἀλλὰ σύμπαντες (;) ἑκκαίδεκα. — Ὅσοι δηλαδὴ ἦσαν οἱ «συνομωμοκότες» (στ. 19) διακρινόμενοι τῶν ἔπειτα «συνδεδραμηκότων» (ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ). — «Σὺν ἑκκαίδεκα», ὡς τὸ «σύνδυο», ἤθελεν ἔχει ἀκριβῶς τὴν ἐναντίαν ἔννοιαν ἐπαλλήλων ἀνὰ ἑκκαίδεκα εἰσόδων τοῦ πλήθους ὅλου.

Σελ. 40, στ. 20-21: Ὁ μὲν οὖν ὑπὲρ ἡμῶν Λόγος τυθείς. — Οὐχὶ «τιθείς». Ὁ Λόγος «τὸ μέγα θῦμα» (σ. 55) — «ὁ θυόμενος Λόγος» (σ. 58). Πρβ. καὶ ἐν σ. 73: «τοῦ μεγάλου Ἀρχιερέως καὶ θύματος». = Στίχ. 23: τὸν ἐμὸν θεοκίνητον καὶ χριστὸν Κύριον. Δηλαδὴ τὸν Αὐτοκράτορα. = Στ. 28: σκέψις δὲ περὶ βασιλέως προὐτίθετο. = Στ. 32: τὸν τυραννεύσοντα.

Σελ. 42, στ. 17: τό τε σχῆμα.

Σελ. 43, στ. 1-6: Οὕτως ἀναγνωστέον καὶ στικτέον· ὡς δ' ἔγνω τὰ τῆς προνοίας ζυγὰ ὅλαις ῥοπαῖς πρὸς ἐκεῖνον ἐπικλινῆ, πάντων ἁπαξαπλῶς πάσαις ἐκεῖνον ἀνακαλουμένων φωναῖς καὶ πρὸς πᾶν ἄλλο δυσχεραινόντων ὄνομά τε καὶ ἄκουσμα, (πᾶσαν γὰρ αὐτῶν πρὸς τοῦτο πεῖραν καθίκετο), ὡς δὴ τὸ πᾶν τῆς προσβολῆς ἀπεκέκρου-

στο, οὐχ, ὅ φασι, πρύμναν ἐκρούσατο, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνον ἐτράπετο κλπ.—Ὁ ὑπερσυντέλικος «ἀπεκέκρουστο» κατὰ τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ «ἐπεπόρευτο».

Σελ. 44, στ. 1: οὐδέ τινα. = Στ. 6-7: Ἀλλ' ἔδει τὸ ἅπαξ ἄνω τετολμημένον καὶ τὴν ἀγγελικὴν καινοτομῆσαν ἀξίαν καὶ κάτω γενήσεσθαι. — Οὕτως ἡ ἔννοια εὐοδοῦται: Ἐπέπρωτο ἡ ἅπαξ ἄνω (ἐν οὐρανοῖς) τετολμημένη (ὑπὸ τοῦ Ἑωσφόρου) καινοτομία κατὰ τοῦ ἀγγελικοῦ ἀξιώματος νὰ ἐκτελεσθῇ καὶ κάτω (ἐπὶ τῆς γῆς). = Στ. 11: Ἄμφω γὰρ ἤστην.—Ὁ λόγος ἐνταῦθα εἰς δεύτερον πρόσωπον, πρὸς αὐτὸν τὸν Βασιλέα. = Στ. 25-29: Εἰ δέ τις τῶν οὐκ εἰδότων θαυμάζοι καὶ διαπιστοίη, ὥσπερ τῆς καταφλεχθείσης νεὼς⟨,⟩ ὁράτω μέρος τῆς τρόπιδος ἡμίφλεκτον, ἢ τοὺς προτόνους καὶ τὰ ἱστία κατηθαλωμένα[·] ποῖα ταῦτα φημί[;] τὰ ὑπολείμματα τῶν ἐκείνου τιμῶν· ἔτι γὰρ τῆς ἐκείνου χειροτονίας μεμενήκασι ζώπυρα.

Σελ. 45, στ. 4-6: καὶ τῶν προεστηκότων αὐτοκρατόρων, τὸν μὲν τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἀπεβίβασεν ἄξονος· τὸν δέ, εἰ μὴ κύριος ἀντελάβετό μου, μικροῦ δεῖν —Ἀλλ' οὐ βούλομαι οὐδὲν τῶν ἀτόπων ἐρεῖν. — Ὁ ῥήτωρ, ἀφ' οὗ ἔδειξεν ὅτι ὁ πατριάρχης τὸν μὲν ἕτερον τῶν αὐτοκρατόρων (τὸν Μιχαὴλ) ἀπεβίβασε τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἄξονος, ἐξακολουθεῖ· «τὸν δὲ (τὸν Κομνηνὸν δηλ.), εἰ μὴ Κύριος ἀντελάβετό μου («ἂν δεν με ἐφύλαττεν ὁ θεός», ἤθελεν εἴπει ἡ σημερινὴ εὐτελὴς κολακεία), μικροῦ δεῖν . . . Ἐνταῦθα δέ, ὅπως μὴ ἐξενέγκῃ ἀπαίσιον λόγον περὶ τοῦ βασιλεύοντος, διακόπτει ἑαυτὸν καὶ παρασιωπῶν ἐπάγεται μετὰ μικρὰν παῦλαν ταῦτα· «Ἀλλ' οὐ βούλομαι οὐδὲν τῶν ἀτόπων ἐρεῖν». = Στ. 17: Τὸ μετὰ τὴν λέξιν «φροντὶς» ἐρωτηματικὸν ἐξοβελιστέον, ἀντ' αὐτοῦ δὲ τελεία στιγμή. = Στ. 20: Ἦ μάτην ὁ ἄνω λόγος ἐρρύη πάντα ἀποδεικνύς;

Σελ 47, στ. 6: Καί μου..= Στ. 12: ἀνέλοι—ἐπισείσειε. Οὕτως ἐν εὐκτικῇ κεῖνται καὶ τὰ ἑπόμενα «διασπαράξειε» καὶ «περιβάλοι».= Στ. 16: Πεφόβηται,— ἀντὶ τοῦ «πεφόνευται», ὡς δεικνυσι τὸ ἀμέσως ἀνωτέρω λεγόμενον (στ. 12-13): «εἰ μὴ τοὺς μὲν ἀνέλοι, τοῖς δὲ φόβον ἐπισείσειε κινδύνων» καὶ αὐτὴ ἡ συνέχεια τῆς διορθουμένης φράσεως «οὐδέ τις ὅλως φόνος τετόλμηται».=Στ.19: αἱ ἡμέραι ⟨αἱ⟩ ἐκεῖναι.

Σελ. 48, στ. 5: κληρονομήσειε. = Στ. 22: διηγκαλισμέ-

νους. = Στ. 26: ἀποπλύνειάν θ' ἑαυτούς. = Ἐν στ. 33: ἀντὶ τοῦ ἐρωτηματικοῦ μετὰ τὸ «αἰτιώτατος» τελεία στιγμή.

Σελ. 49, στ. 1: ἐρινεόν. Ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι ὁ ἐρινεὸς δὲν ἔχει ἀκάνθας.

Σελ. 50, στ. 20-21: τὴν πολυτίμητον μαργαρῖτιν. = Στ, 25: κράνη.

Σελ. 52, στ. 26: Ταῦτα θρήνων [δεῖται] οὐκ ἀποδείξεων· καθῄρηται γὰρ κλπ. — Τό τε χάσμα πρόδηλον καὶ ἡ διόρθωσις εὐχερής.

Σελ. 53, στ. 10: σαφής τις ἀνέδην ἀσέβεια κλπ. — Τὸ χειρόγραφον ἔχει «ἀνέλη». = Στ. προτελ. καὶ τελευταῖος: τὸ νοσοποιόν.

Σελ. 54, στ. 17-19: Οἱ ἀνέχοντες κίονες; οἱ περιζωννύντες; [οὐδὲ ταῦτα] οὐδ' ἐκεῖνα[·] οὐδὲν οὐδαμοῦ· ἀλλὰ συγκατέστραπται πάντα καὶ συνηφάνισται.

Σελ. 55, στ. 26: ἐκεῖνο αὐχὴν ἢ νωτιαῖος· (Οὕτως ἐν ἑνικῷ ἀριθμῷ ὡς ἐν τῷ χειρογράφῳ) κατηγοροῦσιν οἱ σπόνδυλοι.

Σελ. 57, στ. 11: Εἰ γὰρ μόνον τὸν ναὸν καταστρέψας ὡς ἀσεβήσας ἐκρίνετο, τὰ λοιπὰ προσθείς, κλπ.

Σελ. 58, στ. 22: Ἰουλιανοί — Τοῦ παραβάτου Ἰουλιανοῦ μιμητὴν ἐν τῇ περὶ τὰ σώματα τῶν τεθαμμένων ἀσεβείᾳ καταγγέλλει ὁ ῥήτωρ τὸν Πατριάρχην.

Σελ. 59, στ. 13-17: Ὅπως ἔχωσιν ἔννοιαν, καταργουμένου τοῦ ἐπὶ τῇ λέξει «θυμιάματος» ἐρωτηματικοῦ, στικτέον ὧδε· Ἐπεὶ γὰρ τὸ πᾶν ἀφῄρηκε τοῦ νεὼ . . ., συνανώρυξε δὲ ταῖς κρηπῖσι καὶ τὰ τῶν μυστηρίων ἀπόρρητα, τὰ μαρτυρικὰ μέλη, τὰ ἐθελόθυτα σφάγια, τὴν συνθήκην τοῦ θυμιάματος, τί μὴ τὸ ἔδαφος τῆς πρώτης σκηνῆς καταπετάσμασί τισι περιείληφε; — Τὸ ὅλον μία περίοδος.

Σελ. 60, στ. 19: ὁ τοῦ Κυρίου λήξειε θυμός. = Στ 22-25: Εἰ δὲ διακριθείητε, δέδια μὴ ἐφ' ὑμᾶς ἔλθοι τὸ κρίμα⟨·⟩ τούς, ἐξὸν τὸ δεινὸν ἀνείργειν καὶ τὴν τοῦ θεοῦ σβεννύειν ὀργήν, τῷ μὲν πάροδον πλατεῖαν παρέχοντας, ἐκείνην δὲ ὑποσκάπτοντας. — Τὸ δέδια ἀντὶ τοῦ προδήλως ἐσφαλμένου δέον· τὸ δεινὸν ἀντὶ τοῦ ἀκατανοήτου δεῖνον. Ὡς ἄνω δὲ μεταβληθείσης τῆς στίξεως τὸ χωρίον ἐγένετο σαφές.

Σελ. 61, στ. 19: ἀπεῖρξε τοὺς σύας (ἢ σῦς).

Σελ. 62, στ. 4-5: μέχρι δέ σου τῶν δακρύων ἱστάμεθα. Ἀντὶ τοῦ ἐρωτηματικοῦ τελεία στιγμή. = Στ. 17-19: ὁ δὲ ⟨,⟩ ἰταμώτερον ἀντιλέγει, μᾶλλον δὲ ἀλογώτερον οὐκ ἀντιτιθείς, — τίνα γὰρ ἀφήσει φωνήν; — ἀλλὰ περιηχῶν μάτην καὶ ταράττων τὸν σύλλογον. Καὶ ἐπὶ τούτοις . . . ἄναρθρά τινα καὶ κολοβὰ προίενται (καὶ οὗτοι δηλ. καὶ ἐκεῖνοι) ῥήματα κλπ. — Οὕτω, διαγραφομένης τῆς πρώτης ὑποστιγμῆς, διορθουμένου τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ τινὰ καὶ ἐγγραφομένου ἐρωτηματικοῦ μετὰ τὴν λέξιν «φωνήν», ἐπὶ τέλους δὲ σημειουμένης τελείας ἐπὶ τῇ λέξει «σύλλογον», μεθ' ἣν ἄρχεται νέα περίοδος, τὸ νοσοῦν κείμενον θεραπεύεται.

Σελ. 63, στ. 22-25: Τίς αὕτη, ὄψεται ὁ Θεός, ὥσπερ πάλαι εἰς ὁλοκαύτωσιν πρόβατον, οὕτω δὴ καὶ ἀρχιερέα νῦν εἰς τὸ προθύειν τοῦ λαοῦ καὶ προθύεσθαι [ἀναδεῖξαι ἢ παρασχεῖν]. Οὕτω συμπληροῦται καὶ ἐξυγιάζεται τὸ χωρίον.

Σελ. 64, στ. 1-2: περιλελειμμένου. = Στ. 21-22: τάχα που καὶ τὰ στρατιωτικὰ ταῦτα ἐπιφθεγγόμενος· ἐξέλιξόν μοι τὸν Μακεδόνα, ἐπὶ δεξιὰ τὸ δόρυ, βάδην ὁ ἡμιλοχίτης, ὁ λοχαγὸς ἐπικάμφθητι. Και κακὸν οὐδὲν οὐδὲ ἄπιστον κλπ. — Οὕτω διακριτέον εἰς δύο περιόδους, διορθουμένων καὶ τῶν διεφθαρμένων «ἐπικάμφθητε» εἰς στρατιωτικὸν πρόσταγμα.

Σελ. 66, στ. 9: ἕλκτρον ἀντὶ «ἔλυτρον». Ἴδε τὰ ἡγούμενα· «οὐδὲ οἷον καταναγκάζει . . . ἄθελκτον εἶναι πρὸς ἅπαντας καὶ ἀμείλικτον» καὶ τὰ ἑπόμενα· «τὸ γοῦν ὅσον εἰκὸς κτλ.». = Στ. 18: μετὰ τὴν λ. «βήματι» ἄνω τελεία.

Σελ. 67, στ. 5: ὅτι μὴ πρό.

Σελ. 68, στ. 6-8: Εἰ δέ ποτε τὸν λόγον ἐμβάλοι ἢ ἄλλο τι λέγων περὶ ἐνίων ἐρεῖν ἐκτράποιτο. — Οὕτως ἀντὶ τοῦ μὴ συνᾴδοντος τῷ λόγῳ «ἐτράπετο», ἢ καὶ ἁπλῶς «τράποιτο».

Σελ. 70, στ. 2: ὑέλου. = Στ. 12: Ἰλλυριός. = Στ. 14-15: ὁ δὲ ὅτι τὸ περὶ τὸν ὦμον ὀστοῦν ἀκριβῶς κατοπτεύοι. — «Τὸ περὶ τὸν ὦμον ὀστοῦν»· ἡ καθ' ἡμᾶς «πλάτη» ἐξ ἧς μαντεύονται οἱ ἐκ τῶν νομαδικῶν ποιμένων μάλιστα ἔμπειροι.

Σελ. 81, στ. 8: Καλῶς εἶχε καὶ τὸ ἐν τῷ χειρογράφῳ μολίβδου. Ὁ μολυβδος καὶ μόλιβδος καὶ μόλιβος, καὶ βόλιμος. = Στ. 27-29: τὸ δέ γε ταμεῖον τοῦ δημοσίου διπλᾶ τε οὐ δίδωσιν

ἔχει[ν] καὶ οὐχ ὑπερβαίνει τὸ μέτρον· οἱ τοίνυν τὸν χρυσόν, ἵν' οὕτως εἴποιμι, ἐξυφαίνοντες κλπ. — Ὅτι τὸ ταμεῖον τοῦ δημοσίου «οὔτε διπλᾶ δίδωσιν ἔχειν οὔτε ὑπερβαίνει τὸ μέτρον» γνωστότατον ἐκ παγκοσμίου πείρας.

Σελ. 73, στ. 7-11: Ἀλλά σου πυθοίμην ἄν . . . ἆρά γε βούλει, βασιλέων ἁπάντων θειότατε καὶ φιλανθρωπότατε, καὶ τὴν κατὰ τοῦ σοῦ κράτους τοῦ ἀρχιερέως μανίαν τε καὶ θρασύτητα ἐξειπεῖν, ἢ μᾶλλον, — πῶς ἂν εἴποιμι, — περίπλοκον καὶ διεσπουδασμένην ἐπιβουλήν, δι' ἣν κτλ. — Τὸ περιπλέκων, ὅπερ ἐνταῦθα ἐτράπη εἰς περίπλοκον, προδήλως διεφθαρμένον. = Στ. 13: συγκροτησάσης. = Στ. 18: συνεκρότησας.

Σελ. 74, στ. 11-13: οὗτος δ' ἐστὶν ὁ περὶ τῆς δόξης διακρινόμενος καὶ τὴν τελευταίαν ταύτην ὑμῖν ἐπάγων ἐρώτησιν, δυσὶ καὶ ἀμέσοις διαλεγόμενος λήμμασιν, ἵνα θάτερον τῶν δυοῖν δοίητε, καὶ μὴ πρὸς ἕτερον καταφύγητε. — Ὁ λόγος αὐτός, δεικνύων ὅτι προτείνεται οἱονεί τι δίλημμα, ὑπαγορεύει ἀντικατάστασιν τῆς διεφθαρμένης λέξεως «τμήμασιν». — Μετὰ τὴν λέξιν «καταφύγητε» θετέον τελείαν ἢ ἄνω τελείαν ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ κόμματος.

Ἐν Κηφισιᾷ, κατ' Ἰούλιον 1904.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΑΛΧΗΜΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Α.

Κατὰ τοὺς ἀλχημικοὺς χρόνους — καθ' οὓς ἡ ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ καθιερωθεῖσα μυστικὴ σκέψις ἀντελαμβάνετο τῶν τε πραγμάτων καὶ τῶν φαινομένων ὥς τινων αὐτόχρημα χρησμῶν πολυσημάντων — καὶ αὐταὶ αἱ ἁπλουστάτης πραγματικῆς σημασίας λέξεις ἐθεωροῦντο πολλάκις ἀληθειῶν ἀλληγορίαι καὶ σύμβολα μυστικά, καὶ παρεικάσματα πράξεων ἀλχημιστικῶν καὶ μαγικῶν ἐπινοημάτων.

Ταῦτα δ' ἐν νῷ ἔχοντες, ἀνακαλύπτομεν τὴν ἀρχὴν πολλαχοῦ προφητικῶν ὄντως ῥημάτων τῶν ἀλχημικῶν συγγραφέων, τῶν ἄλλως τε καὶ ἄλλως, κατὰ Συνέσιον, τὰς λέξεις σχηματιζόντων, καὶ τὰ ἴχνη ἐν αὐτοῖς ἀναγνωρίζομεν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν θεωριῶν, ἰδίᾳ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, οὗτινος ἡ ἐπὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπείου γνώσεως ἐπίδρασις οὐδέποτε ἐν οὐδενὶ ἐπαύσατο χρόνῳ καὶ καιρῷ, οὐδὲ παύσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

α.

Παρὰ Συνεσίῳ (Collection Berthelot et Ruelle σελ. 62) γέγραπται:

« Συνέσιος. Ἐνόησας, Διόσκορε· ὥσπερ γὰρ ὁ κηρός, οἷον δ' ἂν προσλαμβάνῃ χρῶμα δέχεται, οὕτω καὶ ἡ ὑδράργυρος, φιλόσοφε, αὕτη λευκαίνει πάντα, καὶ πάντων τὰς ψυχὰς ἕλκει, καὶ ἕψει αὐτὰ καὶ ἐπισπᾶται. Διοργανιζομένη οὖν καὶ ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ τὰς ὑγρότητας πάντως, καὶ σῆψιν ὑφισταμένη ἀμείβει πάντως τὰ χρώματα...

Διόσκορος. Καὶ ποῖα εἰσι ταῦτα τὰ σώματα καὶ αἱ ὗλαι αὐτῶν;

Συνέσιος. Ἡ τετρασωμία, καὶ τούτων τὰ συγγενῆ.

Διόσκορος. Καὶ ποῖά εἰσι τὰ τούτων συγγενῆ;

Συνέσιος. Ἤκουσας ὅτι αἱ ὗλαι αὐτῶν ψυχαὶ αὐτῶν εἰσι;

Διόσκορος. Καὶ αἱ ὗλαι οὖν ψυχαὶ αὐτῶν εἰσι;

Συνέσιος Ναί· ὥσπερ γὰρ ὁ τέκτων, ἐὰν λάβῃ ξύλον ⟨καὶ ποιεῖ θρόνον⟩ ἢ δίφρον, ἢ ἄλλο τι, μόνον τὴν ὕλην ἐργάζεται, οὕτω καὶ ἡ τέχνη αὕτη, ὦ φιλόσοφε, ἐπειδὴ ἔτεμεν αὐτά. Ἄκουσον, ὦ Διόσκορε. Ὁ λιθοξόος ξέει τὸν λίθον, ἢ πρίζει, ἵνα ἐπιτήδειος γένηται εἰς τὴν χρείαν αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ τέκτων τὸ ξύλον πρίζει καὶ ξέει, ὥστε γενέσθαι θρόνον ἢ δίφρον, καὶ οὐδὲν ⟨ἄλλο⟩ χαρίζεται ὁ τεχνίτης εἰ μὴ μόνον τὸ εἶδος· οὐδὲν γὰρ ⟨ἄλλο⟩ ἐστὶν εἰ μὴ ξύλον· ὁμοίως καὶ ⟨ὁ⟩ χαλκὸς γίνεται ἀνδριὰς ⟨ἢ κύκλος⟩ ἢ ἄλλο ⟨τι⟩ σκεῦος, τοῦ τεχνίτου αὐτὸ μόνον τὸ εἶδος χαριζομένου· οὕτως οὖν καὶ ἡ ὑδράργυρος φιλοτεχνουμένη ὑφ' ἡμῶν πᾶν εἶδος αὐτὴ ἀναδέχεται καὶ πεδηθεῖσα, ὡς εἴρηται, ἐν τετραστοίχῳ σώματι ἰσχυρὰ καὶ ἀδίωκτος μένει, κρατοῦσα καὶ κρατουμένη».

Ὁ δ' Ἀριστοτέλης εἶπεν:

«Τὰ μὲν γὰρ φύσει ὄντα πάντα φαίνεται ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως . . . κλίνη δὲ καὶ ἱμάτιον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ἐστίν, ᾗ μὲν τετύχηκε τῆς κατηγορίας ἑκάστης καὶ καθ' ὅσον ἐστὶν ἀπὸ τέχνης, οὐδεμίαν ὁρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον . . . ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ποιουμένων· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν ἄλλοις καὶ ἔξωθεν, οἷον οἰκία καὶ τῶν ἄλλων τῶν χειροκμήτων ἕκαστον . . . δοκεῖ δ' ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία τῶν φύσει ὄντων ἐνίοις εἶναι τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ἑκάστῳ ἀρρύθμιστον καθ' ἑαυτῷ, οἷον κλίνης φύσις τὸ ξύλον, ἀνδριάντος δ' ὁ χαλκός. σημεῖον δέ φησιν Ἀντιφῶν ὅτι, εἴ τις κατορύξειε κλίνην καὶ λάβοι δύναμιν ἡ σηπεδὼν ὥστε ἀνεῖναι βλαστόν, οὐκ ἂν γενέσθαι κλίνην ἀλλὰ ξύλον . . εἰ δὲ καὶ τούτων ἕκαστον πρὸς ἕτερόν τι ταὐτὸ τοῦτο πέπονθεν, οἷον ὁ μὲν χαλκὸς καὶ ὁ χρυσὸς πρὸς ὕδωρ, τὰ δ' ὀστᾶ καὶ ξύλα πρὸς γῆν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν, ἐκεῖνα τὴν φύσιν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν. διόπερ οἱ μὲν γῆν, οἱ δὲ πῦρ, οἱ δ' ἀέρα φασίν, οἱ δὲ ὕδωρ, οἱ δ' ἔνια τούτων, οἱ δὲ πάντα ταῦτα τὴν φύσιν εἶναι τὴν τῶν ὄντων . . . ἔτι γίνεται ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐ κλίνη ἐκ κλίνης» . . . (Φυσ. Ἀκρ. Β. 1).

«Τὸ μὲν γὰρ σχηματιζόμενον καὶ ῥυθμιζόμενον ὅταν ἐπι-

τελεσθῇ, οὗ λέγομεν ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἐστίν, οἷον τὸν ἀνδριάντα χαλκὸν ἢ τὴν πυραμίδα κηρὸν ἢ τὴν κλίνην ξύλον» . . . (Η. 3.).

«Εν δὲ δὴ τοῖς ἐμψύχοις οὕτως ὑποληπτέον, ὥσπερ φύσεως πῦρ ζητοῦντα, καθάπερ τέχνης· καὶ γὰρ ἐν ταῖς τέχναις ἕτερον τὸ χρυσοχοϊκὸν καὶ τὸ χαλκευτικὸν καὶ τὸ τεκτονικὸν πῦρ ἀποτελεῖ, καὶ τὸ μαγειρικόν . . χρῶνται γὰρ ὥσπερ ὀργάνῳ μαλάττουσαι καὶ τήκουσαι καὶ ξηραίνουσαι, ἔνια δὲ καὶ ῥυθμίζουσαι . . . ἔτι δὲ τοῦτο θαυμαστὸν ταὐτὸν καὶ περὶ ψυχῆς· ἐν τούτοις γὰρ ὑπάρχε. κτλ.» (π. πνεύμ. 9).

Τὰ ἀνωτέρω χωρία πρὸς ἄλληλά τε καὶ πρὸς ἄλλα τοῖς ἀλχημικοῖς εἰρημένα (Coll. σ. 74, 209, 239) παραβάλλοντες συνάγομεν τάδε:

Παρὰ τοῖς ἀλχημικοῖς, ὡς παρ' Ἀριστοτέλει, σαφῶς διεκρίνετο τὸ φυσικὸν σῶμα τοῦ τεχνικοῦ, οὗτινος ὕλη μὲν ἡ πρὸς τὴν μορφὴν τοῦ ἑκάστοτε τοιούτου σώματος ῥυθμιζομένη πρώτη οὐσία, εἶδος δὲ κυρίως εἰπεῖν τὸ σχῆμα. Διὰ ταῦτα, δοκεῖ μοι, α) τὰ Ζωσίμου συγγράμματα ἐπεγράφοντο χειρόκμητα (Σουίδας), ἤτοι δὴ ποιήσεις εἰδῶν (χρυσοποιίας) ἐκ προϋπαρχούσης ὕλης (εἶδος καὶ πρότερον ἐχούσης), ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ἀριστοτελικοῦ χωρίου πιθανώτατα τῆς λέξεως ληφθείσης. β) Αἱ τοῦ πυρὸς ποσότητες καὶ ποιότητες, αἱ τὴν ὕλην ἐν τῇ τέχνῃ ῥυθμίζουσαι κατ' Ἀριστοτέλην, ἐθεωροῦντο καὶ παρὰ τοῖς Ἀλχημικοῖς σπουδαιότατοι παράγοντες ἐν τῇ ἐπιτελέσει τοῦ ἔργου (διοργανίζουσαι καὶ ἁρμόζουσαι τὰς φύσεις, Coll. σ. 42). Ἡ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους φράσις: «Τὸ μὲν γὰρ σχηματιζόμενον καὶ ῥυθμιζόμενον ὅταν ἐπιτελεσθῇ» ἄπωθεν τοὐλάχιστον ἀναμιμνήσει τὰ περὶ τελειώσεως τοῦ συνθέματος ἐν τῇ Ἀλχημείᾳ (Coll. σ. 299, 319 κλπ.). γ) Ἐπειδὴ καὶ βλαστάνουσα ἡ κλίνη παρέχεται οὐχὶ κλίνην, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον, τὸ ξύλον, ὡς γίνεται ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου κατ' Ἀριστοτέλην, οὐχὶ ἄνευ τινὸς ἀθυμίας διεκήρυττον καὶ οἱ ἀλχημισταὶ ὅτι ὁ μὲν σῖτος σῖτον γεννᾷ καὶ ὁ λέων λέοντα καὶ ὁ χρυσὸς ἄρα χρυσὸν (Ζώσιμος, Coll. σ. 160), ἐφ' ἧς ἀρχῆς ἐναυάγει ἡ τιμία τέχνη, ἀνίατος δ' ἐντεῦθεν νόσος παρέμενεν ἡ πενία (Coll. σ. 59). Τὰ δὲ «πάντα ταῦτα (τὰ στοιχεῖα)» τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξ ὧν καὶ τὴν ψυχήν τινες ἐποίουν, *καὶ ἐν τῷ ὅλῳ* ταύτην μεμειγμένην λέγοντες, εἶναι

ἡ τῶν ἀλχημιστῶν τετρασωμία, ἡ πρώτη τῶν ὄντων φύσις (πρβλ. Ἀριστοτ. π. ψυχ. Α. 5.).

Ἐθεωρήθη δὲ ἡ ὑδράργυρος (τῶν φιλοσόφων) πρώτη τῆς χρυσοποιίας ὕλη ὡς φθαρτικὴ βεβαίως καὶ κινητική, ὥς τι κινητικὸν ὄργανον, φθεῖρον μὲν (τὴν παλαιὰν οὐσίαν) πρὸς νέον δὲ ῥυθμίζον εἶδος, ἀριστοτελικὸν πρῶτον κινοῦν καὶ πέμπτη οὐσία, οἱονεὶ ἔμψυχος (argentum vivum) καὶ ἄρα τοῦ λεπτομεροῦς μετέχουσα καὶ τοῦ ἀσωμάτου (πρβλ. Ἀριστοτ. π. ψυχ. Α.2, σ. Bek. 405. Στέφανον Ἀλεξανδρ. ἔκδ. Ideler σ. 241, 245. Κομάριον ἐν Coll. σ. 296, κτλ.). Ἐντεῦθεν δὲ μυστικώτερον προσέλαβον χαρακτῆρα καὶ οἱ τῶν ἀλχημικῶν ὅροι, ἥ τε ἀσωμάτωσις, δηλοῦσα σπουδαίαν ἀλχημιστικὴν πρᾶξιν (ἐξίσχνωσιν, λέπτυνσιν, πνευμάτωσιν, στέρησιν ἄρα ὑπαρχουσῶν ἰδιοτήτων) καὶ — ἡ τοῦ νέου προϊόντος — σωμάτωσις.

Ἡ τοῦ ὑδραργύρου δὲ καὶ τῆς ψυχῆς ἀλχημικὴ αὕτη σχέσις ἔχει πιθανῶς ὡσαύτως ἀφετηρίαν καὶ τὸ ἑξῆς τοῦ Ἀριστοτέλους (π. ψυχ. Α. 3. Πρβλ. Berthelot Introd. σελ. 257), χωρίον: «Ἔνιοι δὲ καὶ κινεῖν φασὶ τὴν ψυχὴν τὸ σῶμα ἐν ᾧ ἐστίν... φασὶ γὰρ τὸν Δαίδαλον κινουμένην ποιῆσαι τὴν ξυλίνην Ἀφροδίτην, ἐγχέαντ' ἄργυρον χυτὸν (= ὑδράργυρον)», οὐδ' ἴσως ἄσχετα τῇ μὲν σπουδαιοτάτῃ ἀλχημιστικῇ δυνάμει τοῦ μαγνήτου καὶ τῆς μαγνησίας (Coll. σ. 50, 197, 265 κλ.) τὰ παρ' Ἀριστοτέλει (π. ψυχ. Α.2.) τάδε: «Ἔοικε δὲ καὶ Θαλῆς ἐξ ὧν ἀπομνημονεύουσι κινητικόν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαβεῖν, εἴπερ τὸν λίθον (= τὸν μαγνήτην) ἔφη ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ», τῇ δὲ τῶν χειρῶν ἐνεργείᾳ ἐν τῇ ἐπιτελέσει τοῦ ἔργου (Coll. σ. 74) ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους φράσις: «Ὥστε ἡ ψυχὴ ὥσπερ ἡ χείρ ἐστιν· καὶ γὰρ ἡ χεὶρ ὄργανόν ἐστιν ὀργάνων» (π. ψυχ. Γ. 8.). Πολλὰς δ' ἐν γένει φαίνονται λαβόντες τὰς ἐμπνεύσεις οἱ Ἕλληνες ἀλχημικοὶ φιλόσοφοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς περὶ ψυχῆς ἀριστοτελικῆς πραγματείας, θαυμαστῶς ἐντεῦθεν συνδυάσαντες τῷ ἐνοργάνῳ κόσμῳ τὸν ἀνόργανον.

Εὐνόητον δ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται ὅτι καὶ τἀνάπαλιν τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἰδίᾳ χειρόγραφα ὑφίσταντο πολλαχοῦ τὰς ἀπὸ χειρῶν ἀλχημικῶν ἑρμηνείας καὶ προσθήκας.

β.

Ὁ Ὀλυμπιόδωρος λέγει (Coll. σ. 71):

«Πᾶσα γὰρ γῆ τοιαύτη σωματοφόρος, πλυνομένη, εἰς ψάμμον καταλήγει. Μετὰ οὖν τὴν βεβαίαν καὶ καθαρὰν πλύσιν εὑρήσεις τὰ σώματα εἰς τὴν ψάμμον, τουτέστιν τὰ πέταλα τοῦ χρυσοῦ».

Αἱ τοιαῦται ψάμμοι καὶ πλύσεις, συχνάκις παρὰ τοῖς ἀλχημικοῖς ἀπαντῶσαι, δηλοῦσαι δὲ κυρίως τὴν ἀλχημιστικὴν χρυσοποιίαν — «πλύσιν οὖν εἰρήκασιν μυστικὴν» Coll. σ. 72—ἔχουσι μὲν ἴσως μεταλλευτικὴν ἐν γένει τὴν προέλευσιν, ἀλλά μοι δοκοῦσιν οὐδαμῶς ἄσχετοι τῷ παρὰ Θεοφράστῳ χωρίῳ (π. λίθ. 58): «Ταύτην (τὴν ἄμμον) δὲ τρίψαντες ὅλως ἐν ἀγγείοις λιθίνοις λειοτάτην πλύνουσιν ἐν χαλκοῖς, τὸ δ' ὑφιστάμενον πάλιν λαβόντες πλύνουσι καὶ τρίβουσιν, ἐν ᾧ πέρ ἐστι τὸ τῆς τέχνης.. γίνεται δὲ τὸ μὲν ὑφιστάμενον κάτω κιννάβαρι.. καταδεῖξαι δέ φασι καὶ εὑρεῖν τὴν ἐργασίαν Καλλίαν τινὰ Ἀθηναῖ·ν ἐκ τῶν ἀργυρείων, ὃς οἰόμενος ἔχειν τὴν ἄμμον χρυσίον διὰ τὸ λαμπυρίζειν ἐπραγματεύετο καὶ συνέλεγεν».

Οὐ σμικρὰ δ' ἐνομίζετο καὶ ἡ τοῦ κινναβάρεως (τοῦ καὶ τῆς ὑδραργύρου γεννήτορος) ἀλχημιστικὴ δύναμις.

γ.

Ὁ Ὀλυμπιόδωρος (Coll. σ. 75) πολλά τινα λέγει περὶ πίνων βαπτόντων τὸν χαλκὸν (= οὐσιῶν μεταλλοιουσῶν τὸν χαλκὸν εἰς ἄσημον), ὑπενθυμίζοντα τὰ παρὰ Πλουτάρχῳ τάδε:

«Ἐθαύμαζε δὲ τοῦ χαλκοῦ τὸ ἀνθηρόν, ὡς οὐ πίνῳ προσεοικὸς οὐδὲ ἰῷ, βαφῇ δὲ κυανοῦ στίλβοντος». (π.μ. χρῆν Ἐμμ. Πυθ ΙΙ.).

Β.

Ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Ἁγ. Μάρκου (Coll. σ. 38) ἀναγινώσκεταί τις σημείωσις λέγουσα: «Δεῖ γινώσκειν ὅτι ἡ μαγνησία ἡ ὑελουργικὴ αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς Ἀσίας, δι' ἧς ἡ ὕελος τὰς βαφὰς δέχεται», ἥτις ἀνακαλεῖ μοι τὴν μνήμην τοῦ χωρίου τοῦ Θεοφράστου: «χρώματα δὲ παντοῖα λαμβάνουσι... ἐξ ὧν τὰς μὲν μαλάτ-

τοντες τὰς δὲ τήκοντες καὶ τρίβοντες συντιθέασι τὰς λίθους τὰς ἐκ τῆς Ἀσίας ταύτας ἀγομένας» (π. λίθ. 61 ἴδ. καὶ 48), ἔνθα περὶ ὑελοειδῶν ἀναμφιβόλως πρόκειται χρωμάτων (ἴδ. Ἀθηνᾶς ΙΔ'. 369, 370).

Γ.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 268 χειρογράφῳ τῆς ἐν Λέσβῳ Μονῆς τοῦ Λειμῶνος (1) παρενείρονται χρησμοί τινες Ἑρμοῦ τοῦ Τρισμεγίστου καὶ Ὀρφέως, περὶ τῆς ὁμοουσίου Τριάδος προφητεύοντες. Ἐκ τούτων ἀποσπῶμεν ἐνταῦθα τὴν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα ἐπίκλησιν τοῦ Ὀρφέως.

«Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Γεδεὼν ἦν Ὀρφεύς, καὶ θεολογῶν ὁ αὐτὸς Ὀρφεὺς εἶπεν: Ὦ ἄναξ Λητοῦς υἱὲ ἑκατηβόλε Φοῖβε κραταιέ. Ὦ δέσποτα, ἡμέρας υἱέ, ὁ τὰ πάντα πόρρωθεν ἐν ταῖς ἀκτῖσί σου τοξεύων. ἀμίαντε καὶ πανδεκές, θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισιν ἀνάσσων. ὁ τὰ πάντα ἐπιβλέπων, θνητῶν καὶ ἀθανάτων βασιλεύων. Ἥλιε, χρυσέοισιν ἀειρόμενε πτερύγεσιν. Ἥλιε, τιμίαις εἰς τὸν ἀέρα ὑψούμενε πτέρυξιν, δωδεκάτην δ' ὡς τήνδε παρὰ σοῦ ἔκλυον ὀμφὴν σεῖο φαμένου. σὲ δ' αὐτόν, ἑκηβόλε, μάρτυρα θείην» (φ. χειρ. 496α).

Ἐν Μιτυλήνῃ τῇ 1 Αὐγούστου 1904.

ΜΙΧΑΗΛ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ.

Διορθώσεις.

Ἐν Ἀθηνᾶς ΙϚ'. 250, στ. 3: ἀντὶ ἀδραματίνῳ γραπτέον: ἀδραμιτίνῳ.

Αὐτόθι, στ. 4: ἀντὶ ἀδραμητίνου γραπτέον: ἀδρυμητίνῳ.

---

(1) Τὰ ὑπ' ἀριθ. 266 καὶ 267 χειρόγραφα τῆς μονῆς ταύτης (ἴδ. Κατάλ. Α. Παπαδ. Κεραμέως ἐν Μαυρογ. βιβλιοθ. σ. 123), τὸ μὲν Λεξικὸν βυζαντιακῶν λέξεων, τὸ δὲ Σοφοκλέους κῶδιξ τῆς ΙΔ'—ΙΕ' ἑκατοντ., πρὸ πολλοῦ τὰς ἑαυτῶν τάξεις καταλιπόντα ᾤχοντο!

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Διορθώσεις εἰς Ἕλληνας συγγραφεῖς ὑπὸ Γεωργίου Δ. Ζηκίδου, Τόμος Α', Τεῦχος Α', ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Μιχαὴλ Σαλιβέρου, σελ. 160.

Ἄξιος πολλῶν ἐπαίνων εἶναι ὁ κ. Ζηκίδης, ὅτι παρὰ τὰ ἐν τῷ Γυμνασίῳ ἐπίπονα αὐτοῦ καθήκοντα ἀσχολεῖται φιλοτίμως καὶ περὶ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ νῦν ἄρχεται δημοσιεύων τοὺς καρποὺς τῶν μελετῶν αὐτοῦ· ὁμοίως εἶναι ἀξιέπαινος ὅτι φιλοτιμεῖται ν' ἀσχολῆται καὶ περὶ τὴν γλωσσολογίαν καὶ ἐφαρμόζῃ τὰ διδάγματα αὐτῆς εἰς γνῶσιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς.

Ἀλλ' ἀπονέμοντες αὐτῷ τὸν προσήκοντα ἔπαινον διὰ τὴν προαίρεσιν, δὲν δυνάμεθα ἀτυχῶς νὰ πράξωμεν τοῦτο καὶ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Αἰτία δὲ τούτου εἶναι πρῶτον ὅτι, εἰ καὶ ἀσχολεῖται περὶ τὴν κριτικὴν τοῦ Ὁμήρου, παρημέλησε τῆς μετρικῆς, δεύτερον ὅτι δὲν παρακολουθεῖ προσηκόντως ταῖς προόδοις τῆς γλωσσολογίας, καὶ τρίτον ὅτι παραδόξως ἠστόχησε περὶ τὴν φιλολογικὴν ἔρευναν, ἤτοι δὲν ἠθέλησε πρῶτον νὰ συναγάγῃ ἐκ πασῶν τῶν ῥαψῳδιῶν τὰ ὅμοια φαινόμενα, καὶ ἔχων πάντα ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν νὰ διαλαμβάνῃ περὶ αὐτῶν· ἂν τοῦτο ἐποίει, θὰ παρετήρει ἀναμφιβόλως ὅτι φθορὰ τοσούτου πλήθους ὁμοίων φαινομένων, γλωσσικῶν καὶ μετρικῶν, δὲν φαίνεται πιθανή, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ὑπολανθάνουσι γλωσσικοὶ καὶ μετρικοί τινες νόμοι, οὓς ἠπίστατο ὁ ποιητής. Ἀντὶ τούτου ἄρχεται ἀπὸ τῆς πρώτης ῥαψῳδίας καὶ χωρεῖ μετακινῶν ἓν ἕκαστον τῶν ὁμοίων φαινομένων..

Ἀφοῦ ὁ Wilhelm Schulze ἐξέδωκε τὸ δόκιμον ἔργον αὐτοῦ Quaestiones epicae (1892) καὶ ὁ Danielsson τὴν πραγματείαν αὐτοῦ Zur metrischen Dehnung im älteren griechischen Epos

(1897) καὶ τέλος ὁ Felix Solmsen τὸ ἐξαίρετον αὐτοῦ πόνημα Untersuchungen zur griechischen Laut-und Verslehre (1901), τὰ κατὰ τὴν μετρικὴν τοῦ Ὁμήρου τοσοῦτον διελευκάνθησαν καὶ καθωρίσθησαν, ὥστε δὲν εἶναι πλέον ἐπιτετραμμένον νὰ μετακινῶνται τὰ τοῦ Ὁμήρου ἄνευ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν μετρικῶν νόμων, οὓς οἱ εἰρημένοι ἄνδρες παρετήρησαν καὶ ἡρμήνευσαν. (Τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν συντόμως ἐκτεθειμένην εὑρίσκει ὁ βουλόμενος ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἀκαδημεικοῖς Ἀναγνώσμασι, Τόμ. Β΄ σελ. 427-37).

Ἐν σελ. 163 τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Solmsen θὰ εὕρισκεν ὁ κ. Ζηκίδης, ὅτι ὁ στίχος Α 51 αὐτὰρ ἔπειτ᾽ αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς | βάλλ᾽ . . . ἔχει ὑγιῶς· διότι τὴν τελικὴν συλλαβὴν τοῦ βέλος ἠδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ παραλάβῃ ὡς θέσει μακράν, ἅτε κειμένην ἐν τῇ θέσει τοῦ ποδός. Εἶναι, λέγεται ἐκεῖ, γνωστὸν ἐκ τῆς φυσιολογικῆς τῶν φθογγων ἐξετάσεως, ὅτι συλλαβή τις γίνεται θεσει μακρά, ὅταν φθογγικὸν σύμπλεγμα συνεκφωνούμενον μὴ καταλήγῃ εἰς βραχὺ φωνῆεν, ἀλλὰ μετ᾽ αὐτὸ ἀκολουθῇ ἔτι σύμφωνόν τι, διότι τότε ὁ χρόνος τῆς ἐκφωνήσεως τῆς συλλαβῆς ἐπαυξάνεται καὶ ὑπερβάλλει τὸν ἕνα χρόνον, ὃν καταλαμβάνει ἡ ἐκφώνησις τοῦ βραχέος φωνήεντος. Τούτων ἕνεκα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἐντὸς μὲν λέξεως, ἂν τὸ σύμφωνον ἦτο ἁπλοῦν, ἐσυλλαβίζετο τοῦτο μετὰ τοῦ ἀκολούθου φωνήεντος, ἐντεῦθεν ἡ πρὸ αὐτοῦ συλλαβὴ ἐπερατοῦτο εἰς τὸ πρὸ αὐτοῦ φωνῆεν, διὸ καὶ ἂν ἦτο βραχύ, ἔμενεν ἡ συλλαβὴ βραχεῖα, πᾰ-τήρ· ἂν δὲ μετὰ τὸ βραχὺ φωνῆεν ἠκολούθουν δύο σύμφωνα, τότε ὁ συλλαβισμὸς ἐγίνετο ποικίλως, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἡ ποικίλη προσῳδία τῆς πρὸ αὐτῶν συλλαβῆς, πᾰ-τρὸς παρ᾽ Ἀττικοῖς, ἀλλὰ πᾰτ-ρὸς παρ᾽ Ὁμ., τοῖς Λεσβίοις ποιηταῖς καὶ τῷ Ἀλκμᾶνι. Ἐν τέλει δὲ λέξεως, ὁσάκις ἠκολούθει τομὴ ἢ ἡ συλλαβὴ ἡ εἰς σύμφωνον περατουμένη ἔκειτο ἐν τῇ θέσει τοῦ ποδός, ἐσυλλαβίζετο, ὡς εἰκός, τὸ τελικὸν σύμφωνον μετὰ τοῦ προηγουμένου φωνήεντος καὶ ἀπετελεῖτο οὕτω θέσει μακρὰ συλλαβή. Διὰ τοῦ φωνητικοῦ καὶ μετρικοῦ τούτου νόμου ἀποδείκνυται ὅτι οὐδεμιᾶς θεραπείας ἀνάγκην ἔχουσι στίχοι τοιοῦτοι, οἷον

αὐτὰρ ἔπειτ᾽ αὐτοῖσι βέλο**ς** ἐχεπευκὲς ἐφιείς . . ,
δεῦρο μαχεσσόμενο**ς**, ἐπεὶ οὔτι μοι αἴτιοί εἰσιν,
χωόμενο**ς**, ὅ τ᾽ ἄριστον Ἀχαιῶν οὐδὲν ἔτεισας

οὐδ' ἀτελεύτητο**ν**, ὅτι κεν κεφαλῇ κατανεύσω,
οὐ χρὴ παννύχιο**ν** εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,
ᾤχετ' ἀποπτάμενο**ς**, ἐμὲ δὲ γλυκὺς ὕπνος ἀνῆκεν
ἥν τ' αὐτὸ**ς** ἀπονόσφι κατίσχεαι, . . .
εὑρὼν ἢ ἔλαφον κερα**ὸν** ἢ ἄγριον αἶγα

καὶ ἄλλοι πάμπολλοι, οὓς ὁ συγγραφεὺς ἄνευ λόγου πειρᾶται νὰ θεραπεύσῃ ἄλλως τε καὶ παρεισάγων μόρια, οἷον τὸ γε, ἀλλ' οὐδὲ πειρᾶται τὸ μὲν νὰ δικαιολογήσῃ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκπέσῃ τὸ μόριον ἄν ποτε ὑπῆρχεν, τὸ δὲ νὰ δείξῃ ὅτι ἀπαιτεῖται ὑπὸ τῆς ἐννοίας.

Ὁμοίως ἐπιχειρεῖ νὰ θεραπεύσῃ πολλοὺς λεγομένους ἀκεφάλους στίχους, διὸ μεταβάλλει τὸ **σπεῖο** μοι ὡς ὅτε πατρὶ . . . εἰς σπέσθαι μ' ὡς, τὸ **διὰ** μὲν ἀσπίδος ἦλθε φαεινῆς ὄβριμον ἔγχος εἰς αἶψα δι' ἀσπίδος . . . κττ.· ἀλλὰ δὲν νομίζει ἀναγκαῖον νὰ ἑρμηνεύσῃ πόθεν ἡ φθορὰ τοσούτων ὁμοίως ἐχόντων στίχων. Καὶ ὅμως οἱ εἰρημένοι ἄνδρες ἐξεῦρον καὶ ἐδίδαξαν τὸν λόγον, δι' ὃν ὁ ποιητὴς ἠδύνατο νὰ λαμβάνῃ τὴν βραχεῖαν συλλαβὴν ὡς μακρὰν καὶ ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης τοῦ πρώτου ποδὸς καὶ ἐπὶ ἄλλων ἔτι τινῶν, ὧν μία καὶ ἡ θέσις τοῦ ἐσχάτου ποδός, οἷον αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιείς . . . Ἂν ὁ κ. Ζηκίδης ἀνεζήτει προσηκόντως, θὰ εὕρισκεν ἐν σελ. 9 τῶν Untersuchungen τοῦ κ. Solmsen καὶ θὰ ἐμάνθανεν ὅτι τὸ ἐφιεὶς δύναται κάλλιστα νὰ ἑρμηνευθῇ ἢ κατὰ τὸν Ahrens καὶ Schulze 430 κέξ., 438 ὡς στίχος μείουρος, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὁμοίως ἔχοντες, ἢ κατὰ τὸν Mulvany ὡς ἔχον τὸ ι μακρόν, ὅπως παρ' Ἀττικοῖς (πρβλ. Ἀκαδημ. Ἀναγν. Β', 393). Καθόλου λέγω, ὅτι ἂν θελήσῃ νὰ βασανίσῃ κατὰ τοὺς μετρικοὺς νόμους τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν τὰς διορθώσεις αὐτοῦ, θὰ πεισθῇ, εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὡς τὰ πολλὰ ἡ παράδοσις ἔχει καλῶς καὶ ὅτι περιτταὶ εἶναι αἱ πλεῖσται τῶν μεταβολῶν, ἃς ἐτόλμησεν.

Γλωσσολογικῶς δὲ πλημμελὴς εἶναι ἡ διόρθωσις πολλῶν στίχων, οἷον Α 51 βέλος ἐχεπευκὲς εἰς βέλος σεχεπευκές, ἢ τοῦ Δ 382 οἱ δ' ἐπεὶ οὖν ᾤχοντο ἰδὲ πρὸ ὁδοῦ ἐγένοντο εἰς ... πρὸ σοδοῖ' ἐγένοντο. Διότι τὸ σ ἐν ἀρχῇ λέξεως φωνήεντος ἑπομένου καὶ ἐν μέσῳ λ. μεταξὺ φωνηέντων εἶχε πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τοῦ Ὁμ. τραπῆ εἰς δασεῖαν, ἀφοῦ τοῦτο μὲν εἶχον συναλειφθῆ ἤδη πρὸ αὐτοῦ πολλὰ

τῶν διὰ τοῦ σ τούτου πρότερον χωριζομένων φωνηέντων, οἷον εἶ, εἶχε, εἴην, φέρει κτλ. (πρβλ. Ἀκαδημ. Ἀναγν. Β', 304 κἑξ.), τοῦτο δὲ εἶχεν ἀποβληθῇ ἐν τῇ Αἰολικῇ διαλέκτῳ καὶ τὸ ἐκ τοῦ σ προελθὸν δασὺ τοῦτο πνεῦμα, οἷον ἄμυδις, ἁμόθεν, ἁμαξιτόν, ἄσαιμι, ἐπάλτο κλπ. (ἰδὲ Ἀκαδημ. Ἀναγν. Α', σελ. 480).

Ὁμοίως εἶναι πλημμελὲς γλωσσολογικῶς ὅτι ἡ χασμωδία ἐν τῷ οὔ τι ἔτεισας, οὐδέ τι ἤδης κττ. αἴρεται διὰ τὸν λόγον ὅτι «ἴσως δὲν εἶνε χασμωδία ἕνεκα τοῦ ἀποβληθέντος δ (τιδ), ὅπερ παρ' Ὁμήρῳ ἴσως ἦν αἰσθητὸν ἐν τῇ προφορᾷ, ὡς ἀποδεικνύει καὶ τὸ οὐδ. ὅ(δδ), ἐξ οὗ παρ' Ὁμ. ἐγένετο τὸ ὅττι (= ὅδτι), πρβλ. καὶ ἀλλοδ-απὸς κτλ.». Διότι ἤδη ἐπὶ Ὁμήρου ἐξεθλίβετο τὸ φωνῆεν, μεθ' ὃ πρότερον ἠκολούθει ἄφωνον, οἷον ἔμελλ' ἀπαλεξήσειν, χρυσὸν ἔδωχ', δῶκ' Ἀτρέϊ, κάτεχ' οὐρανὸν κλπ. κλπ.. Δὲν ἠδύνατο ἄρα νὰ ἐκφωνῆται μετ' αὐτὸ σύμφωνόν τι καὶ νὰ **εἶναι αἰσθητὸν** ἔτι ἐπὶ Ὁμήρου. Τὸ δὲ ὅττι, ἀλλοδαπὸς κττ. ἠδύναντο παλαιότατα συντεθέντα νὰ παραμένωσι καὶ ἔπειτα. Φοβοῦμαι μὴ διὰ τοιούτων ὑπερβολῶν δυσφημηθῇ παρ' ἡμῖν ἡ γλωσσολογία.

Ἄγνοιαν τῶν περὶ τοῦ F διδαχθέντων ὑπὸ τοῦ Solmsen ἐμφαίνουσιν αἱ διὰ τὸ F μεταβολαὶ πολλῶν στίχων, οἷον

νῦν δ' ἄγε νῆα μέλαιναν ἐρύσσομεν εἰς ἅλα δῖαν
ἀλγήσας δ', ἀχρεῖον ἰδὼν ἀπομόρξατο δάκρυ, κλπ.

Διότι ὅπως ὁ Solmsen παραβάλλων πολλοὺς στίχους, οἷον

μάντι κακῶν, οὔ πω ποτέ μοι τὸ κρήγυὸν εἶπας κλπ., ἀλλὰ
ἐσθλὸν δ', οὔτε τί πω εἶπᾱς ἔπος οὐδ' ἐτέλεσσας

διδάσκει, ὅτι ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τὸ ν τῆς τελικῆς συλλαβῆς τοῦ κρήγυον ἐσυλλαβίζετο μετὰ τοῦ ἑξῆς F (προφερομένου, ἐννοεῖται, οὐχὶ ὡς β, ἀλλ' ὁμοίως τῷ Ἀγγλ. w), ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, διὰ τὴν θέσιν τοῦ ποδὸς ἐκφερομένης τῆς συλλαβῆς ἰσχυρότερον, τὸ ς τοῦ εἶπας ἐσυλλαβίζετο μετὰ τοῦ πρὸ αὐτοῦ α τοῦ εἶπας, καὶ ἐντεῦθεν τὸ θέσει μακρὸν τῆς συλλαβῆς.

Τὸ σάκεσσι γὰρ ἔρχατο ἐν P 354 μεταβάλλει εἰς σακέεσσ' ἐFεFέρχατο, ἀλλὰ τὸ ἐν Π 481 φρένες ἔρχαται παραλείπει ἄθικτον. Καὶ ὅμως εἶναι σήμερον γνωστὸν ὅτι ἀμφότερα καὶ τὸ ἔρχατο

καὶ τὸ ἔρχαται ἔχουσι κάλλιστα, ἀλλ' ὁ κ. συγγραφεὺς οὐ παρακολουθῶν τῇ γλωσσολογίᾳ διδάσκει ταῦτά τε καὶ ἄλλα παραδοξότερα, οἷον ὅτι τὸ αὐτὰρ ἐβραχύνθη εἰς ἀτὰρ κλπ. κλπ.

Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀποφαίνεται ἀξιωματικῶς, ὅτι καὶ οἱ συνῃρημένοι τύποι καθὼς καὶ οἱ παθόντες συνίζησιν ἢ διέκτασιν εἶναι ἀλλότριοι τοῦ Ὁμ.· ἐντεῦθεν βιάζεται τὴν παράδοσιν πολλαχοῦ. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι θὰ ἔφευγε τὰς μεταβολὰς ταύτας, ἂν πρὸ τοῦ ἐπιχειρήσῃ αὐταῖς, συνῆγε καὶ συνεξήταζε πάντα τὰ παραδείγματα ὅσα ἐμφαίνουσι συναίρεσιν, συνίζησιν ἢ διέκτασιν, ὅπως ποιοῦσιν οἱ ἄλλοι ἐρευνηταὶ (πρβλ. Ἀκαδημ. Ἀναγν. Β', 297, 344, 371). Ὁμοίως ἀποφαίνεται ὅτι τὸ μευ δὲν εἶναι Ὁμηρικόν· ἀλλὰ περὶ τούτου ἀπαντῶντος παρ' Ὁμ. ἑξηκοντάκις καὶ ἐπέκεινα· ἐδίδαξεν ἡμᾶς πάντας τἀληθὲς ὁ ἀείμνηστος Joh. Schmidt (Kuhn Περιοδ. ΛΗ', σ. 36-8) ἀποδείξας, ὅτι τὰ πληρέστερα ἐμεῖο ἐμέο σεῖο σέο κττ. ἐσῴζοντο ἀσυνάλειπτα ὀρθοτονούμενα, τὸ δὲ μευ σευ κττ. ἀνεπτύχθησαν ὅτε ἦσαν ἐγκλινόμενα. (Ὅμοιόν τι παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ σφέων-σφῶν. σφέας-σφᾶς, ὅπως παρετήρησεν ὁ Schulze, ἴδε Ἀκαδ. Ἀναγν. Β', 303-4). Ἐπ' ἴσης δὲν λαμβάνει, ὡς φαίνεται, πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι, ὡς ἐκ τῆς γλώσσης μάλιστα γίνεται κατάδηλον, δὲν εἶναι πάντα τὰ Ὁμηρικὰ λεγόμενα ποιήματα ἔργον ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ οὐδ' ἑνός τινος χρόνου, καὶ δὴ ὅτι μέρη τινὰ δὲν δύνανται νὰ κρίνωνται ὁμοίως τοῖς ἄλλοις, οἷον ὁ Κατάλογος, τὸ Κ, τὸ Ψ κλπ. κλπ. Ἐντεῦθεν ἐπιχειρεῖ ἐπὶ πάντων τούτων ὁμοίως διορθώσεσιν, ὅπερ, ὡς γνωστόν, δὲν ἐπιτρέπεται. Ἂν εἶχε μελετήσει προσηκόντως τὰ τοῦ κ. Κόντου ἐν Ἀθηνᾶς Τόμ. ΙΓ', σελ. 641, δὲν θὰ προέτεινε νὰ μετακινηθῇ ἡ γραφὴ ἄγοντα εἰς ἄξοντα παρὰ Θουκυδ. Ζ' 16.

Ἀλλ' ἀρκοῦσι τὰ εἰρημένα. Διὰ τῶν ὀλίγων τούτων οὐδὲν ἄλλο ἠθέλησα ἢ νὰ δείξω εἰς τὸν κ. συγγραφέα, ὅτι καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐργάζονται περὶ τὸν Ὅμηρον καὶ προάγουσι τὰ κατ' αὐτόν, ὅτι δὲ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς ἀναλαμβάνοντας νὰ διορθῶμεν τὰ ἀρχαῖα κείμενα κατὰ τὰς νεωτέρας μεθόδους ν' ἀγνοῶμεν τὰς ἐργασίας αὐτῶν. Θὰ χαρῶ μεγάλως, ἂν διὰ τούτων δώσω ἀφορμήν, ὅπως ὁ φιλόπονος συγγραφεὺς διορθώσῃ τὴν μέθοδον αὐτοῦ, ὥστε νὰ δύνωνται αἱ πραγματεῖαι αὐτοῦ νὰ παραβάλλωνται πρὸς τὰς τῶν ἄλλων φιλολόγων.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Η ΠΑΡΑ ΠΛΑΤΩΝΙ ΤΡΟΠΙΚΗ ΛΕΞΙΣ

Γναῖος ὁ Πομπήϊος, ὁ φίλος Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως, πρός τε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα οἰκείως εἶχε καὶ πρὸς Πλάτωνα τὸν φιλόσοφον πάνυ σεβαστικῶς. Διὸ τὴν γνώμην, ἣν περὶ τῆς Πλατωνικῆς λέξεως ὁ φίλος Διονύσιος ἐξήνεγκεν (1), μετ' ἐκπλήξεως ἀνέγνω, ὑπολαβὼν αὐτὴν μᾶλλον κατηγορίαν κατὰ τοῦ φιλοσόφου ἢ κρίσιν, καὶ τὴν δυσχέρειαν αὐτοῦ τῷ φίλῳ ἐπιστέλλων ἀνεκοίνωσεν. Ὁ δὲ Ἁλικαρνασσεὺς κριτικὸς οἱονεὶ ἀπολογούμενος διϊσχυρίζεται, ὅτι οὐχὶ ἐγκώμιον τοῦ φιλοσόφου γράφων, ἀλλὰ μόνον τοὺς λόγους αὐτοῦ κρίνων, ψέγει, ὅσα περ ψεκτὰ νομίζει, κατὰ τοῦτο αὐτὸν τὸν φιλόσοφον μιμούμενος, ὃς πολλῶν ἄλλων κριτὴς μετὰ πικρίας καὶ αὐστηρότητος πολλῆς ἐγένετο. Καὶ πᾶσαν τυχὸν καθ' ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν νὰ διαλύσῃ πειρώμενος, αὐτὸς μὲν διατείνεται, ὅτι τὴν ἀλήθειαν ζητῶν ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως τὴν κρίσιν ἐποιήσατο. Ἀλλ' ἂν τις τὴν πρὸς τὸν εἰρημένον Πομπήϊον ἐπιστολὴν αὐτοῦ πᾶσαν ἀναγνῷ, ἄγεται εἰς τὴν λυπηρὰν εἰκασίαν, ὅτι δυοῖν θάτερον συμβαίνει, ἢ ἀταλαιπώρως καὶ ἐπιπολαίως ὁ κριτικὸς κρίνει ἢ μετά τινος κακονοίας πρὸς τὸν φιλόσοφον, ἴσως διότι Λυσίαν, ὃν αὐτὸς ἄγαν φιλεῖ καὶ ἀποθαυμάζει, ἐκεῖνος ἐν τῷ Φαίδρῳ νὰ ἐπικρίνῃ ἐτόλμησεν (2). Διότι ἡ κρίσις αὐτοῦ ἔχει ὧδε· «Ἡ Πλατωνικὴ διάλεκτος (θηρεύουσα τὸ ὑψηλὸν) **ἀηδὴς** γίγνεται καὶ »κακῶς ἑλληνίζει . . . . μελαίνουσα δὲ τὸ σαφές, ζόφῳ παραπλήσιον »ποιεῖ . . . . καὶ εἰς ἀπειροκάλους ἐκχεῖται περιφράσεις . . . . μάλι»στα δὲ χειμάζεται περὶ τὴν τροπικὴν φράσιν. Πολλὴ μὲν γὰρ ἐν τοῖς »ἐπιθέτοις, ἄκαιρος δὲ ἐν ταῖς μετωνυμίαις . . . σκληρὰ δὲ καὶ οὐ »σώζουσα τὴν ἀναλογίαν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίγνεται, ἀλληγο»ρίας τε περιβάλλεται μακρὰς καὶ πολλὰς οὔτε μέτρον ἐχούσας

(1) Περὶ λεκτικῆς δεινότητος τοῦ Δημοσθένους. § ε'. ϛ' ζ'. (2) Ἐπιστολὴ πρὸς Γναῖον Πομπήϊον § β. καί γ'.

»ούτε καιρόν, σχήμασί τε ποιητικοῖς προσβάλλουσιν ἀηδίαν . . . »ἀκαίρως καὶ μειρακιωδῶς ἐναβρύνεται, ὡς καὶ Δημήτριος ὁ Φαλη- »ρεὺς εἴρηκέ που καὶ ἄλλοι συχνοί (1). Καὶ ὀλίγῳ ἀνωτέρῳ ἐν τῇ »αὐτῇ ἐπιστολῇ ἐν τοῖς μεμψαμένοις τοὺς λόγους τοῦ Πλάτωνος »καταλέγει καὶ τὸν Ἀριστοτέλη (2). Καὶ εἰ μὲν ὁ κριτικὸς τὰ ἐγκαλούμενα ὡς πλημμελήματα ἐν τῷ διαλόγῳ Φαίδρῳ μόνον περιώριζεν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος λέγει, ὅτι ἔπη καὶ διθυράμβους ἀντὶ λόγων φθέγγεται, ἔνθεος ἐν τῷ ἱερῷ ἐκείνῳ τόπῳ ὑπὸ τῶν Νυμφῶν γενόμενος (3), ἴσως μικρᾶς ἢ καὶ οὐδεμιᾶς προσοχῆς ὑπ' ἐμοῦ ἡ μομφὴ τοῦ κριτικοῦ θὰ ἠξιοῦτο. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἐπὶ πάντας τοὺς λόγους τοῦ φιλοσόφου ἐπεκτείνεται, ἔκπληξιν οὐ σμικρὰν ἐνεποίησε καὶ ἐμοὶ (4), ὃν φιλία καὶ αἰδὼς πρὸς τὸν φιλόσοφον ἐκ παιδὸς ἔχει. Διὸ καὶ ἐμὸν καθῆκον ὑπέλαβον, ἵνα μετ' ἐπιστάσεως καὶ σπουδῆς ἐν τοῖς σπουδαιοτέροις Πλατωνικοῖς διαλόγοις ἀναζητήσω, κατὰ πόσον ἡ γνώμη αὕτη τοῦ κριτικοῦ τῆς ἀληθείας ἔχεται. Καὶ ἡ ἔρευνα αὕτη τόσῳ μᾶλλον χαλεπωτέρα ἀπέβαινέ μοι, ὅσῳ μᾶλλον ἀσαφὴς καὶ ἀόριστος ἡ ἐπίκρισις ἐξηνέχθη, ἄνευ μνείας τῶν χωρίων, ἐν οἷς τὰ καταγιγνωσκόμενα ὡς πλημμελῆ ἀπαντῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ εἴδη τὰ μνημονευθέντα ὑπὸ τοῦ Διονυσίου ὡς πλημμελῶς ἔχοντα, ἤτοι αἱ περιφράσεις καὶ μεταφοραί, αἱ μετωνυμίαι καὶ ἀλληγορίαι ὑπὸ τὴν τροπικὴν λέξιν ὑπάγονται, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐμὸν θέμα ἡ παρὰ Πλάτωνι τροπικὴ λέξις ἐπιγράφεται. Πρόδηλος δὲ ὁ σκοπὸς τῆς ἐμῆς θέσεώς ἐστιν ἤτοι ἡ διὰ τῶν πραγμάτων καὶ μετὰ μαρτυρίων ἀναίρεσις τῶν ἀμαρτύρων καὶ ἀορίστων κατηγοριῶν τοῦ Ἁλικαρνασσέως κριτικοῦ. Καὶ ἵνα ἀποδείξω τοῦτο, πρῶτον μὲν πραγματεύομαι διὰ βραχέων περὶ τῶν τρόπων ἢ τῆς τροπικῆς λέξεως ἐν γένει κατὰ τοὺς φιλοτεχνήσαντας τὰ τοιαῦτα, ἐρευνῶν ἅμα κατὰ πόσον αἱ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Δημητρίου μαρτυρίαι τοῦ κριτικοῦ ὡς ψεξάντων τὴν Πλατωνικὴν λέξιν ἀληθεύουσιν, δεύτερον δὲ παρατίθεμαι ἐκ τῆς παρὰ Πλάτωνι τροπικῆς λέξεως πλεῖστα

(1) Αὐτόθι § β΄. (2) Πρβλ. καὶ π. λεκτ. δεινότ. Δημοσθ. κγ΄. τῆς δ' ἀπειροκαλίας αὐτὸν οὐδέποτε ἐζήλωσα τῆς ἐν ταῖς ἐπιθέτοις κατασκευαῖς . . . καὶ ἐν οἷς ἂν ἐπιχειρῇ γράφειν ἐγκώμια καὶ ψόγους . . . (3) Φαιδρ. 238, 241, 257. (4) Πρβλ. Γραμματολ. Γ. Μιστριώτου Β΄. 252 καὶ 253. Egger, histoire de la critique chez les Grecs. σελ. 400.

ὅσα παραδείγματα μεταφορῶν, εἰκόνων καὶ ἀλληγοριῶν, ἅτινα ὑπ' ἐμοῦ μετὰ πολλοῦ κόπου συλλεγέντα, οὐ μόνον ἀνεπιλήπτως καὶ ἀνεγκλήτως κατ' ἐμὲ ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑποδείγματα καλλιλογίας θαυμαστῆς καὶ χάριτος περισσῆς καὶ εὐστοχίας ἀγαστῆς εἰς μίμησιν τοῖς ὁμοφύλοις προβάλλονται καὶ συνιστῶνται.

Περὶ τρόπων.

Τῆς φράσεως ἤτοι τοῦ λόγου τοῦ ἐγκατασκεύου δύο εἰσὶ τὰ εἴδη, ἡ κυρία λέξις ἢ ἡ κυριολεξία καὶ ὁ τρόπος. Καὶ ἡ μὲν κυριολεξία σημαίνει τὰ πράγματα διὰ τῆς πρώτης τῶν λέξεων θέσεως· π.χ. πὺξ μὲν ἐνίκησα τόν . . . . ποσὶ δὲ παρέδραμον τόν . . . . δόρατι δὲ ὑπερέβαλον τόν . . . . Ὁ δὲ τρόπος δηλοῖ τὰ πράγματα παρατρέπων τὴν κυρίαν ἤτοι τὴν πρώτην καὶ συνήθη σημασίαν τῶν λέξεων· ἢ κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ τεχνικοῦ, φράσις ἐκβεβηκυῖα τὴν κοινὴν καὶ πρωτότυπον τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων χρῆσιν. Καὶ ἡ ἔκβασις αὕτη γίνεται ἐπὶ τὸ κρεῖττον, πρὸς δήλωσιν δηλονότι κοσμιωτέραν ἢ σαφεστέραν ἢ καὶ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον· ὥστε τὴν μὲν κυριολεξίαν ἐξομοιωτέον πρὸς ὁδὸν μὴ ἔχουσαν ἐκτροπὰς μηδὲ ἀποκλίσεις, τὴν δὲ τροπικὴν λέξιν ὡς παρατετραμμένην ἐκ τοῦ συνήθους δύναταί τις παραβαλεῖν πρὸς ἐγκλίσεις καὶ ἐκτροπὰς ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ γιγνομένας (1).

Καὶ ἐπιπολάζουσιν μὲν οἱ τρόποι οὗτοι ἐν τῇ ποιήσει ἐξ οὗ καὶ ποιητικοὺς οἱ τεχνογράφοι καλοῦσιν, ἀλλὰ κοινοὶ καὶ τῷ πεζῷ λόγῳ εἰσὶ καὶ τῆς συνηθείας τῆς ἡμετέρας οὐχὶ ἀλλότριοι. Κατὰ δὲ τὴν ὀρθὴν γνώμην τοῦ συντάξαντος τὴν περὶ ὕψους πραγματείαν (2) «ἐν τῷ ῥοθίῳ τῆς φορᾶς τῶν παθῶν ὡς καὶ ἐν ταῖς τοπηγορίαις καὶ διαγραφαῖς οὐκ ἄλλο τι οὕτω κατασημαντικόν ἐστιν, ὡς οἱ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι τρόποι, καὶ αἱ μεγάλαι φύσεις τροπικαί εἰσιν καὶ ὑψηλοποιὸν αἱ μεταφοραὶ καὶ οἱ παθητικοὶ καὶ φραστικοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐταῖς χαίρουσιν τόποι.»

Ὡς δὲ ἐκ τῆς κυρίας λέξεως ἡ γλῶσσα ἐσχημάτισε τὴν κυριολεξίαν ἢ κυριολογίαν, τὰ ἐπίθετα κυριολεκτικὸς καὶ κυριολογικὸς

(1) Πρβλ. Κοκόνδριον, Ἀνώνυμον, Τρύφωνα ἐν Spengel III, 191, 207, 230.
(2) Κεφάλ. 32.

καὶ τὰ ρ. κυριολεκτεῖν καὶ κυριολογεῖν, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ τρόπου ἔπλασε τὴν τροπικὴν (λέξιν, φράσιν, διάλεκτον, κατασκευήν), τροπολογίαν, τροπολογικὸς καὶ τὸ ρ. τροπολογεῖν πρὸς δήλωσιν τοῦ διὰ τρόπων λέγειν ἢ τροπικῶς.

Εἴδη δὲ τῶν τρόπων ἢ τῆς τροπικῆς λέξεως οἱ διάφοροι τεχνογράφοι πολλὰ ὀνομάζουσι καὶ διαφόρως πρὸς ἀλλήλους. Ἀλλ' ἐνταῦθα πραγματευτέον μοι μόνον περὶ τῆς μεταφορᾶς, ἀλληγορίας καὶ περιφράσεως, ὧν μάλιστα καθάπτεται ὁ Διονύσιος ἐν τῇ περὶ τοῦ φολοσόφου κρίσει αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ περὶ τὴν περίφρασιν καὶ τὴν διὰ τῶν ἐπιθέτων διακόσμησιν τῆς λέξεως ὀλίγον διατρίβω, ὡς ὄντα δευτέρου λόγου ἄξια, προτάσσω ταῦτα διὰ βραχέων, ἵνα πλατύτερον ἐξετάσω τὰ κατὰ τὴν μεταφοράν, ἥπερ καὶ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς τροπικῆς λέξεως ἀποτελεῖ.

Σημειωτέον δέ, ὅτι ὁ ὅρος οὗτος τοῦ τρόπου ἢ τῆς τροπικῆς λέξεως παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει, ὅσπερ πρῶτος σπουδαίως περὶ τὴν ἔρευναν τῆς λέξεως ἐφιλοσόφησεν, οὔπω ἀπαντᾷ(1).

Περίφρασις.

Ἡ περίφρασις φράσις ἐστὶ περισσὴ διὰ πλειόνων λέξεων ἕν τι σημαίνουσα. Γίνεται δὲ διὰ τῆς περιφράσεως ὁ λόγος ὑψηλότερος καὶ πλείονα ἔμφασιν ἔχει. Καὶ πρῶτος μὲν ὑπέδειξε ταύτην ὁ Ὅμηρος (πρβλ. ἴς, μένος, σθένος, κῆρ τινος . . . . = βίαιος ἰσχυρός . . . . υἷες Ἀχαιῶν = Ἀχαιοί, δούλειον ἦμαρ . .), ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ποιηταῖς καὶ πεζογράφοις πλείστη ἡ χρῆσις τῆς περιφράσεως γίνεται. (λ. χ. δεσπότου δέμας, κάρα, ὄμμα — συὸς χρῆμα, σφενδονητῶν πάμπολυ χρῆμα — (Ξενοφ.) τυράννου χρῆμα (Πλατ). τὸ τοῦ Χαλκηδονίου σθένος (Πλατ)., οἱ ζωγράφων παῖδες (Πλ). Συχνοτάτη δὲ φαίνεται ἡ διὰ τοῦ ρ. ποιοῦμαι μετὰ οὐσιαστικῶν (π.χ. πόλεμον, εἰρήνην, σπονδάς, τὴν μάθησιν, βουλήν, πρόσοδον, ἀπόπειραν ποιεῖσθαι); ὡσαύτως ἡ τοῦ ρ. ἔχω καὶ εἶχον μετὰ μετοχῆς τοῦ ἀορίστου μεταβατικῶν καὶ ἀμεταβάτων ρημ., ἀντὶ τοῦ παρακ καὶ ὑπερσυντελίκου (κρύψας, θαυμάσας, περάνας, λαβών, μεταβαλών, κηρύξας ἔχω· ταῦτα λήξαντα ἔχει, κτησάμενος ἔχω, καὶ πλεῖστα ἄλλα. — Ἐπίσης διὰ

(1) Πρβλ. ποιητικὴν καὶ ρητορικὴν αὐτοῦ.

φιλίας ἰέναι τινί, δι᾽ ὄχλου εἶναι ἢ γίγνασθαί τινι, δι᾽ ἔριδος, δι᾽ ὀργῆς, δι᾽ ἀσφαλείας, δι᾽ ἐλπίδος ἔχω — ἔστιν ἢ γίγνεταί τί μοι βουλομένῳ, ἡδομένῳ· — ἔννοια ποθ᾽ ἡμῖν ἐγένετο, ἀντὶ τοῦ ἐνενοήσαμεν. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, πονεῖν θέλετε (1), περιφράσας «τὸν πόνον τοῦ ζῆν ἡδέως ἡγεμόνα νομίζετε» μεγάλην τινὰ ἔννοιαν τῷ ἐπαίνῳ προσεπόρισεν (2). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης συνιστᾷ τὴν χρῆσιν τῆς περιφράσεως λέγων, ὅτι εἰς ὄγκον λόγου συμβάλλεται καὶ τῷ λόγῳ χρῆσθαι ἀντὶ ὀνόματος· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν λ. χ. «κύκλον» λεκτέον «ἐπίπεδον τὸ ἐκ τοῦ μέσου ἴσον (3)».

Καὶ ὁ μὲν Ἁλικαρνασσεὺς μέμφεται τὸν φιλόσοφον, ὅτι εἰς ἀπειροκάλους ἐκχεῖται περιφράσεις, ἀλλ᾽ ὁ φιλοπονήσας τὴν περὶ ὕψους πραγματείαν θαυμάζει τὴν πλατωνικὴν περίφρασιν ὡς εὐμέλειάν τινα ἀποτελοῦσαν. Προσφυῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ αἰσθητικὸς οὗτος, ὅτι, ὥσπερ ἐν τῇ μουσικῇ διὰ τῶν παραφώνων καλουμένων ὁ κύριος φθόγγος ἡδίων ἀποτελεῖται, οὕτως καὶ ἡ περίφρασις συμφθέγγεται τῇ κυριολογίᾳ καὶ εἰς κόσμον ἐπὶ πολὺ συνηχεῖ, ἂν μὴ ἔχῃ φυσῶδές τι καὶ ἄμουσον, ἀλλ᾽ ἡδέως κεκραμένον· τεκμήρια δὲ τῆς ἡδείας καὶ ἐμμελοῦς ταύτης κράσεως ἐπάγεται ἐκ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐπιταφίου, ἔνθα ὁ Πλάτων τὸν μὲν θάνατον εἱμαρμένην πορείαν, εἶπε, τὸ δὲ τετυχηκέναι τῶν νομίμων, προπομπήν τινα δημοσίαν ὑπὸ τῆς πατρίδος. Ἔνθα τὴν νόησιν ἐμμέτρως ὤγκωσε καὶ τὴν λέξιν ψιλὴν λαβὼν ἐμελοποίησε, καθάπερ ἁρμονίαν τινὰ τὴν ἐκ τῆς περιφράσεως περιχεάμενος εὐμέλειαν (4). Ἐκ τῆς μαρτυρίας δὲ τοῦ αὐτοῦ κριτικοῦ μανθάνομεν, ὅτι οἱ πρὸ αὐτοῦ διεχλεύασαν τοῦ φιλοσόφου τὴν ἐν τοῖς Νόμοις αὐτοῦ (5) περίφρασιν «οὔτε ἀργυροῦν δεῖ πλοῦτον οὔτε χρυσοῦν ἐν πόλει ἱδρυμένον ἐνοικεῖν» λέγοντες, ὅτι εἰ πρόβατα ἐκέκτηντο «προβάτειον καὶ βόειον τὸν πλοῦτον» ἂν ἔλεγεν. Καὶ ὅμως τῶν ἐπικριτῶν ἡ γνώμη ἐπισφαλὴς καὶ ἄστοχος φαίνεται. Διότι ὁ φιλόσοφος διὰ τοῦ ἱδρυμένον πάντως νοεῖ τὸ τοῦ θεοῦ ἄγαλμα, τοῦ Πλούτου, ὥσπερ καὶ ὁ κωμικὸς Ἀριστοφάνης (6) εἶπε «ὁ πλοῦτος ἱδρυμένος»· τὸ δὲ ἄγαλμα χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν εὐστόχως λέγεται καὶ ἀνεγκλήτως (7).

(1) Κύρ. παιδ. 1, 5, 12. (2) Λογγ. π. ὕψ. 28. (3) Ρητορ. 3, 6. (4) Π. ὕψους 28. (5) 801 Β. (6) Ἐν Πλούτῳ 1197. (7) Πρβλ. Ast. καὶ Stallbaum ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ τοῦ Πλάτωνος.

Ἡ χρῆσις τῶν ἐπιθέτων.

Ἀλλ' ὁ Διονύσιος ἐμέμφθη οὐ μόνον τὰς περιφράσεις τοῦ φιλοσόφου ὡς ἀπειροκάλους, ἀλλὰ καὶ τὴν τροπικὴν λέξιν αὐτοῦ ἐν τῇ καταχρήσει τῶν ἐπιθέτων· ὡς πρὸς τοῦτο δὲ ἀπαντητέον αὐτῷ, ὅτι εἰ ταῦτα καὶ σκιὰν ἀληθείας εἶχον, βεβαίως πρὸ αὐτοῦ ὁ ἀσφαλέστερος καὶ ὀξύτερος εἰς τὸ κρίνειν τὰ τοιαῦτα Σταγειρίτης, ὁ ἀποκεκαλυμμένως μεμφθεὶς τὰ δόγματα τοῦ διδασκάλου, ὅσα μὴ ὀρθὰ αὐτὸς ἔκρινεν, οὐδόλως θὰ παρέλειπε τὰ ἐπιλήψιμα τῆς Πλατωνικῆς λέξεως, ὀνομαστὶ καὶ ἐν λεπτομερείᾳ ἄλλων τὰ ψεκτὰ ἐπικρίνας. Παρατηρεῖ δὲ ὀρθότατα ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκων περὶ τῆς χρήσεως τῶν ἐπιθέτων, ὅτι τὸ χρῆσθαι ἀκαίροις ἢ μακροῖς ἢ πυκνοῖς ἐπιθέτοις καθιστᾷ ψυχρὸν τὸν λόγον. Καὶ ἐν μὲν τῇ ποιήσει πρέπει νὰ εἴπωμεν «λευκὸν γάλα», ἀλλ' ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τινὰ μὲν τούτων ἀπρεπέστερα φανήσονται, τινὰ δέ, ἂν κατακορῆ ὦσιν, μεταβάλλουσι τὸν λόγον εἰς ποίησιν. Καὶ ἀναγκαία μὲν γίνεται ἡ χρῆσις τῆς ποιητικῆς λέξεως, ἐπειδὴ ἐξαλλάττει τὸ εἰωθὸς καὶ ξενικὴν τὴν φράσιν ποιεῖ, ἀλλὰ στοχαστέον καὶ ἐν ταύτῃ τοῦ μετρίου Διότι ἡ ἄμετρος χρῆσις τῶν ἐπιθέτων μεῖζον κακὸν ποιεῖ τοῦ εἰκῇ λέγειν· «ἡ μὲν γὰρ οὐκ ἔχει τὸ εὖ, ἡ δὲ τὸ κακῶς». Διὸ τὸν Ἀλκιδάμαντα ψέγει ὁ αἰσθητικὸς φιλόσοφος, διότι χρώμενος τοῖς ἐπιθέτοις οὐχὶ ὡς ἡδύσματι ἀλλ' ὡς ἐδέσματι, ψυχρὸν καὶ ἀηδῆ τὸν λόγον ποιεῖ. Παρατηρεῖ προσέτι ὁ φιλόσοφος οὗτος, ὅτι ἡ ὑπέρμετρος χρῆσις τῶν ἐπιθέτων πρὸς τῷ ἀπρεπεῖ ἐμποιεῖ τὸ γελοῖον καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ ἀσαφὲς διὰ τὴν ἀδολεσχίαν. Διότι ὅταν τις τῷ γινώσκοντί τι ἐπεμβάλλῃ περιττά, διαλύει τὸ σαφὲς τῷ ἐπισκοτεῖν (1). Καὶ ταῦτα διδάσκων ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ψέγων ἄλλους διὰ τὴν κατάχρησιν ἢ τὴν ἄκαιρον χρῆσιν τῶν ἐπιθέτων, οὐδαμοῦ μέμφεται τὸν Πλάτωνα, οὐδὲ ὁ ἐπικριτὴς Ἁλικαρνασσεὺς γενικῶς καὶ ἀορίστως μεμφόμενος ἐμνημόνευσε χωρίου τινὸς ἐπιληψίμου

Μεταφορά.

Τῆς λέξεως κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἀρετή ἐστι τὸ σαφῆ καὶ μὴ ταπεινὴν εἶναι. Καὶ τὸ μὲν σαφὲς ἐκφράζει ἡ κυρία λέξις ἢ ἡ κυριολε-

(1) Ἀριστοτελ. ρητορ. 3, 3.

ξία· ἀλλ' ἡ διὰ τῶν κυρίων φράσις μένει ταπεινή, λιτή, ἀνήδυντος καὶ εὐκαταφρόνητος. Κοσμεῖται δὲ ἡ λέξις, μεγαλοπρεπεστέρα γίνεται καὶ ἡδύνεται, ἐὰν τὸ σύνηθες καὶ ἰδιωτικὸν τῶν λέξεων ἐξαλλαχθῇ, ἤτοι ἂν ἀντὶ τῶν εἰωθότων εἰσαγάγωμεν ἄηθες ἢ ξενικόν τι. Τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς μεταφορᾶς, ἥπερ κατὰ τὸν Σταγειρίτην ἐπιφορὰ ἀλλοτρίου ὀνόματός ἐστιν, ὅταν δηλαδὴ μεταφέρωμεν τὴν λέξιν ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ἅτινα ὁμοιότητα πρὸς ἄλληλα ἔχουσιν π.χ. ἡ λέξις ποιμὴν κυρίως λέγεται ἤτοι κυριολεκτεῖται ἐπὶ τοῦ φύλακος τῶν προβάτων· ἄρα ἐπὶ τῶν ποιμνίων συνηθεστάτη καὶ οἰκειοτάτη· ἀλλ' ἂν μεταχειρισώμεθα αὐτήν, ὡς ὁ Ὅμηρος, παρ' ᾧ ἡ μεταφορικὴ λέξις ἐν ἀφθονίᾳ ἐστίν, καὶ ἐπὶ στρατηγῶν ἢ βασιλέων, οἵτινες τῶν ἀνθρώπων κήδονται, ὡς οἱ ποιμένες ἐπιμελοῦνται τῶν προβάτων, καὶ εἴπωμεν «ποιμὴν λαῶν», ἡ λ. ἐγένετο μεταφορικὴ ἢ μετηνέχθη. Ὁμοίως τὸ ρ. φρίττειν, ὅπερ κυριολογεῖται ἐπὶ τῶν θηρίων, ἅτινα τὴν τρίχα αἴρουσιν ἐν τῷ θυμῷ ἀγριαίνοντα, ἂν ἐφαρμόσωμεν καὶ ἐπὶ τῶν μαχητῶν, οἵτινες αἴροντες καὶ ἐπισείοντες τὰ ὅπλα κατ' ἀλλήλων ἐπέρχονται, ὥσπερ θηρία ἀγριαίνοντα, καὶ εἴπωμεν τὸν Ὅμηρον μιμούμενοι, ἔφριξεν ἡ μάχη, ἔχομεν τὴν μεταφοράν, δι' ἧς ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ μένος τῶν πολεμιστῶν σαφέστερον καὶ ἀληθέστερον παρεστάθη. Ὡσαύτως διὰ τῆς μεταφορᾶς ἐναργέστερον ἢ διὰ τῆς κυρίας λέξεως δηλοῖ τις, ὅταν τὴν παρεκτροπὴν τῶν τῆς φάλαγγος πορευομένων ἀνδρῶν ἀπεικάζων πρὸς ἐκκυμαίνουσαν θάλασσαν κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (1) εἴπῃ «ἐξεκύμηνέ τι τῆς φάλαγγος».

Μεταφέρεται δὲ ἡ λέξις ἢ ἀπὸ τοῦ γένους εἰς τὸ εἶδος ἢ καὶ τἀνάπαλιν ἐκ τοῦ εἴδους εἰς τὸ γένος· ὅταν λ. χ. ὁ ποιητὴς λέγῃ «ἡ ναῦς ἕστηκεν» ἀντὶ τοῦ ὁρμεῖ, ἐκ τοῦ γένους εἰς τὸ εἶδος μετήνεγκε τὴν λέξιν· ὅταν δὲ «**μυρία**» ἀντὶ τοῦ «πολλά», ἡ λέξις ἐκ τοῦ εἴδους εἰς τὸ γένος μετηνέχθη. Ἀλλὰ μεταφορὰ γίνεται καὶ κατὰ τὸ ἀνάλογον· ὅταν δηλαδὴ τὸ δεύτερον ἔχῃ πρὸς τὸ πρῶτον ὡς τὸ τέταρτον πρὸς τὸ τρίτον· τὸ γῆρας, φέρ' εἰπεῖν, ἔχει πρὸς τὸν βίον, ὡς ἡ ἑσπέρα ἢ ἡ δύσις πρὸς τὴν ἡμέραν. Κατὰ ταῦτα δύναταί τις εἰπεῖν ἑσπέραν ἢ δύσιν τοῦ βίου, καὶ γῆρας τῆς ἡμέρας. Ἡ μεταφορὰ δὲ αὕτη, ἡ κατὰ τὸ ἀνάλογον, ἔστιν ἡ ἀσφαλεστέρα πρὸς τὸ εὑρεῖν τὸ ἁρμόττον. Διότι ἡ ἄστοχος καὶ μὴ ἁρμόζουσα μεταφορὰ

(1) Ἀναβ. 1, 8. 18.

φαίνεται έν τῇ κακῇ ἀναλογίᾳ, διὰ τὸ παρ᾽ ἄλληλα μάλιστα τὰ ἐναντία φαίνεσθαι· «διὸ δεῖ σκοπεῖν, λέγει ὁ Σταγειρίτης ὡς νέῳ φοινικίς, οὕτω γέροντι τὶς ἐσθὴς πρέπει· οὐ γὰρ ἡ αὐτή». «Ἔχει δὲ τὸ μετα»φορικὸν οὐ μόνον τὸ ἡδύ, ἀλλὰ καὶ τὸ σαφές· τοῦτο δὲ οὔτε παρ᾽ »ἄλλου ἐστὶ λαβεῖν, εὐφυΐας τε γίνεται σημεῖον. Τὸ γὰρ εὖ μεταφέ»ρειν τὸ τὸ ὅμοιον θεωρεῖν ἐστιν. Χρὴ δὲ μεταφέρειν ἀπὸ τῶν οἰκείων »καὶ μὴ λίαν φανερῶν, οἷον καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ τὸ ὅμοιον καὶ ἐν πολὺ »διέχουσιν εὐστόχου· ὥσπερ ὁ Ἀρχύτας ἔλεγε βωμὸν καὶ διαιτη»τὴν ταὐτὸν εἶναι· ἐπ᾽ ἄμφω γὰρ τὸ ἀδικούμενον καταφεύγει·»

Ἡ μεταφορὰ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη καθίσταται ἀναγκαία τῷ πεζῷ λόγῳ· διότι τούτου ὅλως ψιλοῦ γενομένου, τὸ μεταφορικὸν ἀπέμεινεν ὡς τὸ μόνον κόσμημα καὶ βοήθημα, ἐν ᾧ ἐν τῇ ποιήσει ἀφθονά εἰσι τὰ κοσμήματα καὶ ἡδύσματα. Διότι ἐκείνη χρῆται τοῖς διπλοῖς ὀνόμασιν, τοῖς μέτροις, ταῖς γλώτταις καὶ ἄλλοις τισὶν ἀρτύμασιν(1). Διὸ κατὰ τὸν Σταγειρίτην ἐξαλλακτέον τὴν διάλεκτον· διότι τὸ ἐξαλλάξαι σεμνοτέραν φαίνεσθαι ποιεῖ. Διότι οἱ ἄνθρωποι πάσχουσι περὶ τὴν λέξιν ταὐτόν, ὅπερ πρὸς τοὺς πολίτας καὶ τοὺς ξένους· Διὸ ξένην ποιητέον τὴν διάλεκτον· Θαυμασταὶ γὰρ τῶν ἀπόντων εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι. ἡδὺ δὲ τὸ θαυμαστόν· ἀλλὰ τηρητέον καὶ ἐν τούτῳ τὸ μέτρον. Διότι ἐὰν καλλιεπῆται δοῦλος ἢ λίαν νέος, ἀπρεπέστερον ἔσται καὶ περὶ λίαν μικρῶν. «Διὸ δεῖ λανθάνειν χρωμένους τοῖς τοιούτοις καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως ἀλλὰ πεφυκότως. Τοῦτο γὰρ πιθανόν, ἐκεῖνο δὲ τοὐναντίον». Διότι πρὸς τοὺς τοιούτους οἱ ἀναγνῶσται ὑπόπτως ἔχουσιν ὡς πρὸς ἐπιβουλεύοντας, καθάπερ καὶ πρὸς τοὺς οἴνους τοὺς μεμιγμένους. Κλέπτεται δ᾽ εὖ ὁ ἀναγνώστης ἢ ὁ ἀκροατής, ἐάν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας διαλέκτου ἐκλέγων συντιθῇ.

Καὶ οἱ μὲν νεώτεροι τεχνογράφοι ἐκάλεσαν ποιητικὴν τὴν τροπικὴν λέξιν, ἧς σπουδαιότατον εἶδος ἡ μεταφορά ἐστιν. Καὶ μὴν ἡ μεταφορὰ κόσμημά ἐστιν οὐ μόνον τοῦ γραπτοῦ λόγου καὶ τοῦ κεκαλλιεπημένου, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς συνηθείας κατὰ τὸν Σταγειρίτην. Διότι καὶ ἐν αὐτῇ πάντες μεταφοραῖς διαλέγονται(2). Καὶ ὁ Δημήτριος(3) παρατηρεῖ, ὅτι ἡ συνήθεια πάντων τῶν ἄλλων μάλιστα μεταφορῶν διδάσκαλος. Διότι μικροῦ δεῖν πάντα μεταφέρουσα λανθάνει διὰ

(1) Πρβλ. καὶ Ἰσοκρ. 99. (2) Ποιητ. 21 ... ρητορ. 3,1. (3) Περὶ ἑρμηνείας 86.

τὸ ἀσφαλῶς μεταφέρειν, λευκὴν τὴν φωνὴν λέγουσα, καὶ ὀξὺν τὸν ἄνθρωπον, τραχὺ τὸ ἦθος, μακρὸν τὸν ῥήτορα, καὶ ὅσα ἄλλα οὕτω μουσικῶς μετηνέχθησαν, ὥστε ὅμοια νὰ φαίνωνται τοῖς κυρίοις· ἐν ἄλλοις δ' οὕτω καλῶς μετήνεγκεν ἡ συνήθεια, ὥστε οὐδὲ κυρίων ἐδεήθημεν, ἀλλὰ ἡ μεταφορὰ παρέμεινε κατέχουσα τὸν τοῦ κυρίου τόπον, ὡς ὁ τῆς ἀμπέλου ὀφθαλμός· (πρβλ. ῥάχις, ὀφρύς, λαιμός, λαγών, πόδες, κνήμη, δειράς, ζυγός, ὅρους).

Ἀρίστη δὲ μεταφορὰ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἐστὶν ἐκείνη, ἥπερ πρὸς τῇ ὁμοιότητι παριστᾷ καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἢ τὰ ἄψυχα ὡς ζῶντα καὶ κινούμενα διὰ τῆς ἐνεργείας ἐμφαίνει. Κατὰ τὸν φιλόσοφον κριτικὸν ὅταν εἴπωμεν τὸν (ἀγαθὸν) ἄνδρα τετράγωνον (ἄμφω γὰρ τέλεια), ἔχομεν μόνον μεταφοράν· ἀλλ' ὅταν λέγωμεν περί τινος, ἀνθοῦσαν ἔχει τὴν ἀκμήν — σὲ δὲ ὥσπερ ἄφετον εἶναι, δηλοῦμεν ταὐτοχρόνως καὶ ἐνέργειαν· ταύτην δὲ τὴν μεταφορὰν τὴν δηλοῦσαν σὺν τῇ ὁμοιότητι καὶ τὴν ἐνέργειαν, ὁ φιλόσοφος καλεῖ πρὸ ὀμμάτων καὶ πρὸς πίστωσιν τῶν λεγομένων περενείρει πλεῖστα παραδείγματα θαυμαστῆς καὶ ἀμιμήτου χάριτος τῆς πρὸ ὀμμάτων μεταφορᾶς ἐκ τοῦ Ὁμήρου (1).

Ὁπόσον δὲ σπουδαῖον κόσμημα τοῦ λόγου νομίζει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν μεταφορικὴν λέξιν καὶ ἀναγκαίαν τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ, δηλοῖ ἡ σπουδὴ μεθ' ἧς περὶ ταύτην διατρίβει καὶ ὁ μακρὸς λόγος, ὃν περὶ αὐτῆς ποιεῖται, ὁ ἄλλως τῇ αὐστηροτάτῃ βραχυλογίᾳ ἐνασμενίζων. Διὸ καὶ αὐτόν, ὅσπερ τὴν διαυγεστάτην σαφήνειαν διὰ τῆς κυριολεξίας θηρεύει, οἱονεὶ ἄκοντα ἐκφεύγουσιν δείγματά τινα μεταφορῶν, ἅπερ δίκην μαργαριτῶν διαλάμπουσιν ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ, ἥτις ἕνεκα τῶν ἐπιστημονικῶν ὁρισμῶν καὶ τῶν αὐχμηρῶν ἀναλύσεων ψυχρὰ καὶ ξηρὰ φαίνεται. Οὕτω λ. χ. τὸ προοίμιον ἐν τῷ λόγῳ ἀρχή ἐστιν καὶ οἷον ὁδοποίησις τῷ ἐπιόντι (2)— ἡ δημηγορικὴ λέξις παντελῶς ἔοικε τῇ σκιαγραφίᾳ· ὅσῳ γὰρ ἂν πλείων ᾖ ὁ ὄχλος, πορρώτερον ἡ θέα. Διὸ τὰ ἀκριβῆ περίεργα καὶ χείρω φαίνεται ἐν ἀμφοτέροις (3) — παιδεύουσι τοὺς νέους **οἰακίζοντες** ἡδονῇ καὶ λύπῃ (4) — τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή, ὡς ἐπιγιγνόμενόν τι τέλος, οἷον τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα (5) — τοῖς κτή-

(1) Ρητορ. 3,11. Δημητρ. π. ἑρμην. 81. (2) Ρητ. γ' 14. (3) Γ' 12
(4) Ἠθ. 10,1. (5) Ἠθικ. Νικομ. ι'. 4.

νεσιν αὐτοὶ ἀναγκάζονται συνακολουθεῖν ὥσπερ γεωργίαν ζῶσαν γεωργοῦντες (1). — οἱ πολεμικοὶ λαοὶ εἰρήνην ἄγοντες τὴν ἀνδρείαν ὡς τὴν βαφὴν ἀφιᾶσιν, ὥσπερ ὁ σίδηρος (2)· ἡ δικαιοσύνη κρατίστη τῶν ἀρετῶν καὶ οὔθ' ἕσπερος οὔθ' ἑῷος οὕτω θαυμαστός (3) — τὸν νοῦν ὁ θεὸς φῶς ἐν τῇ ψυχῇ ἀνῆψεν (4) — τῶν γονέων (ἤτοι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς) σύνδεσμος τὰ τέκνα· διὸ θᾶττον οἱ ἄτεκνοι διαλύονται (5). Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα, ὅτι ὁ κριτικὸς οὗτος φιλόσοφος ἐν τῇ ρητορικῇ, ἔνθα μακρὸν λόγον ποιεῖται περὶ τῆς μεταφορικῆς λέξεως, οὐ μόνον οὐδὲν τὸ ψεκτὸν λέγει περὶ τῆς Πλατωνικῆς λέξεως, ὡς διατείνεται Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς (6), ἀλλὰ τοὐναντίον ἐπαινεῖ αὐτήν. Μάλιστα δὲ δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι πολλαὶ τοιαῦται κομψαὶ μεταφοραὶ λεληθό ως φαίνονται ἐνσταλαχθεῖσαι τῷ Ἀριστοτέλει ἐκ τῆς διδασκαλίας ἐκείνου. Οὕτω λ.χ. τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀριστοτέλους (7) ὅτι τὸ γῆρας δύναται νὰ λεχθῇ δύσις ἢ δυσμαὶ τοῦ βίου, εὕρηται ἐν τοῖς Νόμοις τοῦ Πλάτωνος (8) — τὸν νοῦν ὁ θεὸς φῶς ἐν τῇ ψυχῇ ἀνῆψεν, πάντως ἐκ τῆς Πλατωνικῆς διδασκαλίας ἐλήφθη (9), προσθετέον δὲ καὶ ὅσα ἄλλα περὶ εἰκόνων λέγει συνιστῶν αὐτὰς ὡς ἐπαινετὰ καὶ ἀξιομίμητα δείγματα μεταφορικῆς χάριτος καὶ εὐστοχίας (10)· τίς οἶδε δὲ καὶ πόσα ἄλλα λεληθότως ἐξεμάξατο ἐκ τοῦ διδασκάλου, ἅπερ οὔτε πρόχειρόν μοι ἐστι οὔτε τοῦ παρόντος νὰ δείξω.

Περὶ τῆς μεταφορᾶς ἐν τῇ περιγραφῇ καὶ ταῖς τοπηγορίαις.

Καὶ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης διδάσκει ὅτι ἡ μεταφορὰ κόσμημα τοῦ πεζοῦ λόγου ἐστὶν καὶ ἀναγκαῖον ἥδυσμα αὐτοῦ ἀποβαίνει, ὁ δὲ τὴν περὶ ὕψους πραγματείαν συνθέμενος, παρατηρεῖ, ὅτι ἐν ταῖς τοπηγορίαις καὶ ταῖς διαγραφαῖς οὐδὲν ἄλλο οὕτω κατασημαντικόν ἐστιν, ὅσον αἱ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι μεταφορικαὶ ἐκφράσεις (11). Τοιαύτας δὲ εὑρίσκομεν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ἀνθρωπίνου σκήνους γινομένῃ ὑπό τε τοῦ Ξενοφῶντος (12) καὶ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (13), ὑπὸ ἐκείνου μὲν

(1) Πολιτ. α', 8. (2) Πολιτ. Η, 14. (3) Ἠθ. Νικομ. ε, 3. (4) Ρητορ. γ' 10. (5) Νικομ. Η' 14. (6) Ἐπισ. πρὸς Γν. Πομπ. . . . (7) Ἐν τῷ ποιητ. 21. (8) 770. (9) Πολιτ. 508-510. (10) Ρητορ. 3,4. (11) .32 Κεφ. (12) Ἀπομνημ. 1, 4, 5. (13) Ἐν Τιμ.

ἰσχνῶς πως, ὑπὸ τούτου δὲ διὰ μακροτάτων. Ἐπαινεῖ μὲν καὶ ἐκείνην ὡς πομπικὴν ὁ αἰσθητικὸς συγγραφεὺς τοῦ ὕψους, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πλάτωνος ἀποθαυμάζων λέγει, ὅτι θείως ἀναζωγραφεῖται (1)· ἴδωμεν δὲ ταύτην ἐν βραχείᾳ τινὶ σκιαγραφίᾳ.

Οἱ θεοὶ κατὰ τὸν φιλόσοφον τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα περιετόρνευσαν καὶ ὄχημα αὐτῇ πᾶν τὸ σῶμα ἔδωκαν, προσοικοδομήσαντες ἐν αὐτῷ τὸ θνητὸν τῆς ψυχῆς εἶδος, δεινὰ παθήματα ἐν ἑαυτῷ ἔχον, ἡδονὴν μὲν κακοῦ δέλεαρ, τὰς δὲ λύπας ἀγαθῶν φυγάς, τὸ θάρρος καὶ τὸν φόβον ἄφρονε συμβούλω, τὸν θυμὸν δυσπαραμύθητον καὶ τὴν ἐλπίδα εὐπαράγωγον. Ἐχώρισαν δὲ τὸ θεῖον καὶ τὸ θνητὸν γένος τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ μὲν θεῖον ἢ λογιστικὸν ἐν τῇ κεφαλῇ ὡς ἐν ἀκροπόλει ἐγκατῴκισαν, τὸ δὲ θνητὸν ἐν τῷ τοῦ στήθους κύτει συνέδησαν, τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ στήθους ἰσθμὸν καὶ ὅρον διοικοδομήσαντες τὸν αὐχένα· Αὖθις τὸ θνητὸν τῆς ψυχῆς εἶδος δίχα διελόντες διοικοδομοῦσι καὶ τὸ τοῦ θώρακος κύτος, διάφραγμα τὰς φρένας εἰς τὸ μέσον ἑκατέρου θέντες· καὶ τὸ μὲν θυμοειδὲς ὡς ἄμεινον καὶ ἀνδρείας μετέχον ἐγγὺς τῆς ἀκροπόλεως ἐν τῷ στήθει ἔταξαν, ἵνα ὑπακούῃ τῷ ἐπιτάγματι τοῦ λογιστικοῦ, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν μεταξὺ τῶν φρενῶν καὶ τοῦ ὀμφαλοῦ κατέδησαν τεκτηνάμενοι ἐν τῇ κοιλίᾳ οἷον φάτνην αὐτῷ. Ἐκεῖ δὲ πρὸς τῇ φάτνῃ ὥσπερ θρέμμα ἄγριον τρέφεται μὲν ἀναγκαίως, ἀλλὰ πορρωτάτω τοῦ βουλευτικοῦ, ἐῶν οὕτω τὸ κράτιστον, ἵνα καθ' ἡσυχίαν περὶ τοῦ πᾶσι κοινῇ συμφέροντος βουλεύηται. Ἐχωρίσθησαν δὲ ταῦτα κατὰ τὸν λογοτέχνην φιλόσοφον, ὥσπερ ἡ ἀνδρωνῖτις καὶ ἡ γυναικωνῖτις. Τὴν δὲ καρδίαν ἅμμα τῶν φλεβῶν καὶ πηγὴν τοῦ περιφερομένου αἵματος οὖσαν ἐν δορυφόρου μοίρᾳ κατέστησαν, ἵνα ζέσαντος τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ λόγου παραγγείλαντος, ὡς κίνδυνός τις ἔξωθεν ἢ ἔσωθεν ἐπίκειται, πᾶν αἰσθητικὸν μέρος εἴδησιν λαμβάνῃ καὶ ἕπηται, ἐῶν οὕτω τὸ βέλτιστον ἵνα ἐλεύθερον ἡγεμονεύῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ καὶ τῇ τοῦ θυμοῦ οἰδήσει ἡ καρδία πηδῶσα διάπυρος γίνεται, ἐνεφύτευσαν οἱ θεοὶ τὸν πνεύμονα μαλακὸν καὶ ἄναιμον σήραγγας οἷον σπόγγου τετρημένας ἐντὸς ἔχοντα, ὥσπερ μάλαγμα τῆς καρδίας, ἵνα, ὁπόταν ὁ θυ-

(1) Αὐτόθι.

μὸς ζέση, ἀναψυχὴν λαμβάνη ἐν τῷ καύματι καὶ πηδῶσα εἰς ὑπεῖκον μέρος ἧττον πονῇ καὶ ἀναψυχομένη μᾶλλον τῷ λόγῳ μετὰ θυμοῦ ὑπηρετῇ. Προσέτι ἐκμαγεῖον τῶν ἐντὸς προσέθεσαν τὸν σπλῆνα κοῖλον καὶ ἄναιμον ὑφανθέντα, ὃς διὰ τὴν μανότητα πληρούμενος μὲν τῶν ἀποκαθαιρομένων μέγας καὶ ὕπουλος αὐξάνεται, καθαρθέντος δὲ τοῦ σώματος ταπεινοῦται καὶ εἰ ταὐτὸν συνίζει.

Τοῦ δὲ μυελοῦ ὁ μὲν ἐγκέφαλος ὡς ἄρουρα ἐνέχει τὸ θεῖον σπέρμα, τὰ δὲ στρογγύλα καὶ προμήκη μέρη τούτου ὥσπερ ἄγκυραι δεσμοὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα ἐγένοντο, καὶ τὸ σύμπαν τοῦ μυελοῦ ὀστεΐνῳ περιβόλῳ ἐστεγάσθη. Καὶ περὶ μὲν τὸν ἐγκέφαλον σφαῖραν ὀστεΐνην περιετόρνευσεν ὁ θεός, τοὺς δὲ σπονδύλους ὑπέτεινεν οἷον στρόφιγγας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς διὰ παντὸς τοῦ κύτους. Καὶ οὕτω τὸ θεῖον σπέρμα ἐν λιθοειδεῖ περιβόλῳ ἀσφαλῶς συνέφραξεν. Διὰ δὲ τῶν νεύρων, ἅπερ συντονώτερα μὲν καὶ γλισχρότερα τῶν σαρκῶν εἰσιν, μαλακώτερα δὲ τῶν ὀστῶν, συμπεριλαβὼν ὀστᾶ καὶ μυελὸν συνέδησε πρὸς ἄλληλα, καὶ μετὰ τοῦτο ἄνωθεν πάντα σαρξὶ κατεσκίασεν. Προέθετο δὲ τὴν σάρκα προβολὴν μὲν τῶν καυμάτων, πρόβλημα δὲ τῶν χειμώνων, ἔτι δὲ καὶ τῶν πτωμάτων, οἷον τὰ πιλήματα, μαλακῶς καὶ πράως τοῖς σώμασιν ὑπείκουσαν. Τὸ δὲ αἷμα νομὴν τῶν σαρκῶν καὶ σύμπαντος τοῦ σώματος ὠνόμασεν ὁ φιλόσοφος, ἐξ οὗ ὑδρευόμενα ἕκαστα ἀναπληροῦσι τὰ κενούμενα. Καὶ χάριν τῆς τροφῆς διωχέτευσαν τὸ σῶμα οἱ θεοὶ τέμνοντες ὥσπερ ἐν κήποις ὀχετούς, ἐν οἷς ὡς ἔκ τινος νάματος ἐπιόντος, ἀραιοῦ ὄντος τοῦ αὐλῶνος τοῦ σώματος, τὰ διὰ τῶν φλεβῶν ῥέοντα νάματα ἀρδεύουσι τὸ σῶμα, μέχρις οὗ διὰ νόσον ἢ γῆρας λύεται τὰ τῆς ψυχῆς, οἱονεὶ νεώς, πείσματα καὶ αὕτη μεθεῖται ἐλευθέρα(1). Τοιαύτη τις ἡ ἀνατομὴ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος. Οὕτω δὲ μουσικῶς καὶ ἐπιχαρίτως γενομένη ἡ περιγραφὴ διὰ τῆς μεταφορικῆς φράσεως παρέχει λαβήν τινα πρὸς μομφὴν ἢ πρόκειται ὡς εὐγενὲς ὑπόδειγμα καὶ πρότυπον ἀνεφίκτου γραφικότητος;

(1) Τιμ. 68-85 Ε.

Περιγραφὴ τῆς διαφθορᾶς τῶν νέων διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν.

Τῇ ἀνωτέρω περιγραφῇ συναπτέον καὶ ἐκείνην, ἐν ᾗ ὁ φιλόσοφος ὡς ἄριστος λογοδαίδαλος ζωγραφεῖ πῶς οἱ νέοι διαφθείρονται διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν. Καὶ ἐν τῇδε ἐπιπολάζει ἡ τροπικὴ λέξις μετὰ χάριτος θαυμαστῆς καὶ ἀξιομιμήτου· «ὅταν δηλαδὴ νέος τεθραμμένος ἀπαιδεύτως καὶ φειδωλῶς γεύσηται κηφήνων μέλιτος καὶ συγγένηται θηρσὶν αἴθωσι (ἤτοι ἐμπύροις τὴν ψυχὴν καὶ ἀγρίοις ἀνθρώποις), δυναμένοις ποικίλας ἡδονὰς σκευάζειν, λεληθότως ἤδη γίνεται ἀρχὴ τῆς ἐν αὐτῷ μεταβολῆς ἐκ τῆς ὀλιγαρχικῆς καταστάσεως εἰς τὴν δημοκρατικήν. Ὥσπερ δὲ πόλις μεταβάλλει πολιτείαν ἐκ βοηθείας ἔξωθεν ἐπαχθείσης, οὕτω καὶ ὁ νεανίας μεταβάλλει τὴν ἐν ἑαυτῷ, βοηθοῦντος αὖ εἴδους ἐπιθυμιῶν ἔξωθεν τῷ παρ' ἐκείνῳ συγγενοῦς τε καὶ ὁμοίου. Ἀλλὰ καὶ τῇ ἐν αὐτῷ ὀλιγαρχικῇ μερίδι ἀντιβοηθεῖ συμμαχία τις παρὰ τοῦ πατρὸς ἢ τῶν συγγενῶν κακιζόντων, καὶ τότε στάσις καὶ ἀντίστασις καὶ μάχη γίνεται ἐν αὐτῷ πρὸς ἑαυτόν. Καί ποτε μὲν ὑπεχώρησε τὸ δημοκρατικὸν τῷ ὀλιγαρχικῷ καί τινες τῶν νέων ἐπιθυμιῶν ἐξέπεσον, αἰδοῦς τινος γενομένης ἐν τῇ τοῦ νέου ψυχῇ, ἀλλὰ τῶν ἐκπεσουσῶν ἐπιθυμιῶν τινες ὑποτρεφόμεναι δι' ἀνεπιστημοσύνην τοῦ πατρὸς καὶ λάθρᾳ συγγενόμεναι ἐνέτεκον πλῆθος ὁμοίων. Τελευταῖον δὲ κατέλαβον τὴν τοῦ νέου τῆς ψυχῆς ἀκρόπολιν (1), αἰσθόμεναι κενὴν μαθημάτων καὶ ἐπιτηδευμάτων καὶ λόγων ἀληθῶν, οἳ δὴ ἄριστοι φρουροὶ ἐν ἀνδρῶν θεοφιλῶν διανοίαις εἰσίν· ψευδεῖς δὲ λόγοι καὶ δόξαι ἀντ' ἐκείνων ἀναδραμόντες κατέσχον τὸν αὐτὸν τόπον τοῦ τοιούτου, ὃς ἤδη ὡς ἐν Λωτοφάγων τόποις κατοικεῖ. Ἐὰν δέ τις βοήθεια τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἔλθῃ, οἱ ψευδεῖς λόγοι κλείσαντες τὰς τοῦ βασιλικοῦ τείχους πύλας, οὔτε τὴν συμμαχίαν περιᾶσιν οὔτε πρέσβεις πρεσβυτέρων λόγους εἰσδέχονται, ἀλλ' αὐτοὶ κρατοῦν-

(1) Πρβλ. καὶ 553 C. ὠθεῖ ἐκ τοῦ θρόνου, τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ, τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸ θυμοειδές, ἐγκαθίζει δ' εἰς τὸν θρόνον ἐκεῖνον τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ φιλοχρήματον, καὶ μέγαν βασιλέα ποιεῖ ἐν ἑαυτῷ, τιάρας τε καὶ στρεπτοὺς καὶ ἀκινάκας περιζωννύς.

τες ἤδη τὴν αἰδῶ ἠλιθιότητα ὀνομάζουσιν ὠθοῦντες ἔξω **ἀτίμως φυγάδα**, σωφροσύνην δὲ προπηλακίζουσιν καὶ κοσμιότητα ὑπερορίζουσιν· Κενώσαντες δὲ καὶ καθήραντες τὴν τοῦ κατεχομένου ὑπ' αὐτῶν ψυχὴν καὶ τελουμένου μεγάλοις τέλεσιν (ὡς ἐν μυστηρίοις), τὴν ὕβριν μετὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀναίδειαν ἐστεφανωμένας μετὰ πολλοῦ χοροῦ κατάγουσιν· (ἐπειδὴ πρότερον φυγάδα ἐξέβαλον, εἶπεν) — Οὕτω πως δὲ ὁ νέος ἠλευθέρωσέ τε καὶ ἔθρεψε τὰς μὴ ἀναγκαίας καὶ ἀνωφελεῖς ἡδονάς.... Ἐὰν δὲ κατ' ἀγαθὴν τύχην μὴ πέρα ἐκβακχευθῇ, ἀλλὰ καὶ τοῦ θορύβου παρελθόντος μέρη τινὰ τῶν ἐκπεσόντων καταδέξηται, διάγει εἰς ἴσον καταστήσας τὰς ἡδονὰς τῇ παραπιπτούσῃ ἀεὶ ὥσπερ λαχούσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν παραδιδούς, ἕως ἂν πληρωθῇ... Καὶ λόγον μὲν ἀληθῆ οὐδένα εἰσδέχεται οὐδὲ παρίησιν εἰς τὸ φρούριον, ἀλλ' ἀνανεύει πάσας τὰς ἡδονὰς ὁμοίας εἶναι λέγων καὶ πάσας τιμητέον ἐξ ἴσου· Καὶ τοτὲ μὲν μεθύει καὶ καταυλεῖται, τοτὲ δὲ ὑδροποτεῖ, ἄλλοτε ἀργεῖ, πολλάκις δὲ καὶ πολιτεύεται, παντοδαπὸς καὶ πλείστων ἠθῶν μεστὸς ὢν καὶ ποικίλος, ὥσπερ ἡ ποικίλη πολιτεία, ἡ δημοκρατία, ἣν καὶ πολλοὶ ζηλοῦσιν, ὡς ἔχων παραδείγματα πολιτειῶν καὶ τρόπων πλεῖστα ἐν ἑαυτῷ» (1). Καὶ ταύτην τὴν μεταφορικὴν περιγραφὴν τοῦ ἀπαιδεύτου νέου ἀναγινώσκων τις ἀηδίαν αἰσθάνεται, ἢ ἡδέως διατίθεται καὶ θαυμάζει τὴν εὐστοχίαν καὶ τὴν εὐστομίαν τοῦ καλλιτέχνου φιλοσόφου;

Μεταφοραί.

Αἱ δύο παρατεθεῖσαι ἀνωτέρω μεταφορικαὶ περιγραφαὶ οὐδόλως ἐξεκένωσαν τὸ φραστικὸν ταμιεῖον τοῦ φιλοσόφου. Ἡ φαντασία αὐτοῦ γινώσκει πανταχόθεν νὰ ἀντλῇ καὶ ἡ εὐφυΐα αὐτοῦ εὖ θεωροῦσα τὰ ὅμοια ἀσφαλῶς μεταφέρει καὶ τὴν λέξιν διὰ τῆς μεταφορᾶς ἡδίστην ἀπεργάζεται. Καὶ ἔν τισι μὲν τῶν διαλόγων αὐτοῦ μετά τινος φειδοῦς εἰσιν αἱ μεταφοραὶ διεσπαρμέναι, ἐν ἄλλοις δὲ ἀθρόα καὶ δαψιλὴς ἡ χρῆσις αὐτῶν ἀπαντᾷ, οἷον ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ἐν ᾗ ὅσῳ ὑψηλότερον διὰ τῶν νοημάτων ὁ φιλόσοφος ἐμετεωρίσθη, τόσῳ χαριεστέραν καὶ ἡδίονα τὴν λέξιν διὰ τῶν μεταφορῶν καὶ εἰκόνων νὰ

(1) Πολ. 559-562.

ἀποδείξῃ ἐπεμελήθη. Καὶ ἐπειδὴ τῶν μεταφορῶν τινες μὲν οἷον κατὰ μόνας διακεχυμέναι φαίνονται, τινὲς δὲ διὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας συγγένειαν ὑπὸ κατηγορίας νὰ ὑπαχθῶσι δύνανται, προτάσσω ταύτας ὡς πλείονας καὶ σπουδαιοτέρας, εἶτα δὲ παρατίθεμαι καὶ ἐκείνας. Καὶ πρῶτον μὲν μνημονευτέον τῶν

Ἐκ τῆς μελίσσης.

Τὸ πολύτιμον καὶ χρησιμώτατον τοῦτο ἔντομον, τὸ τῆς φιλοπονίας καὶ καθαριότητος σύμβολον, ὅπερ ἐπὶ πάντων μὲν τῶν βλαστημάτων καθιζάνει, ἐξ ἑκάστου δὲ μόνον τὰ χρήσιμα ἐκλέγει, πολλοῖς τῶν ποιητῶν, ἄρξαντος τοῦ Ὁμήρου, καὶ τῶν πεζῶν, μάλιστα δὲ τῷ ἡμετέρῳ φιλοσόφῳ χρησιμεύει ὡς πηγὴ μεταφορῶν. Ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ βιβλίῳ τῆς Πολιτείας αὐτοῦ μάλιστα νομίζει τις, ὅτι ὁ φιλόσοφος διατρίβει ἐντὸς μελισσώνων, ἀκούει τὸν βόμβον τῶν σμηνῶν, καὶ γεύεται τῆς γλυκύτητος τοῦ μέλιτος, γενόμενος δὲ ἐντριβὴς τῶν ἰδιοτήτων τῶν μελισσῶν, διὰ χαριεστάτων καὶ εὐστοχωτάτων μεταφορῶν ὥσπερ μελιττουργὸς πολλὰ τὰ χρήσιμα συμβουλεύει.

Οὕτω λ. χ. λέγει περὶ τοῦ ἀκολάστου καὶ ἀργοῦ ἐν τῇ πόλει, τοῦ ἀναλωτοῦ τῶν ἑτοίμων, ὅτι κηφὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐγγίγνεται καὶ νόσημα τῆς πόλεως, ὥσπερ ὁ ἐν τῷ κηρίῳ κηφήν. Ἀλλ' ὁ τῶν πόλεων κηφὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνός ἐστι τῶν τῆς κυψέλης. Διότι οἱ μὲν πτηνοὶ κηφῆνες πάντες ἄκεντροι ὑπὸ τοῦ θεοῦ πεποίηνται, τῶν δὲ πεζῶν ἔνιοι μὲν ἄκεντροι, οἱ δὲ καὶ δεινὰ κέντρα ἔχουσιν· οἷον οἱ μὲν πτωχοὶ καὶ ὑπὸ τῆς πενίας κατεπτηχότες ἄκεντροί εἰσι, κεκεντρωμένοι δὲ οἱ κακοῦργοι (1). Καὶ μικρὸν προβὰς προστίθησιν, «τῷ ἀπαιδεύτῳ κηφηνώδεις ἐπιθυμίαι ἐγγίγνονται, αἱ μὲν πτωχικαί, αἱ δὲ κακουργικαί» (2) καὶ ὀλίγῳ κατωτέρω» τοῖς πολλοῖς εὑρήσεις, ὅταν δέῃ τὰ ἀλλότρια ἀναλίσκειν, τὰς τοῦ κηφῆνος συγγενεῖς ἐνούσας ἐπιθυμίας» (3). Καὶ τῇ μεταφορᾷ ἐμμένων ὁ φιλόσοφος ἐπιλέγει «οἱ πένητες κάθηνται ἐν τῇ πόλει κεκεντρωμένοι καὶ ἐξωπλισμένοι, (μισοῦντες καὶ ἐπιβουλεύοντες τοῖς τὰ ἑαυτῶν κεκτημένοις πλουσίοις). . . οἱ δὲ χρηματισταὶ τὸν ἀεὶ ὑπείκοντα ἐνιέντες ἀργύριον (δηλαδὴ τὰ δάνεια, ὥσπερ αἱ μέλισσαι ἐνιᾶσι τὰ κέντρα) τιτρώ-

(1) Πολ. 552. C. D. (2) 554. C. (3) 554. D.

σκοντες, καὶ τοῦ πατρὸς (ἤτοι τοῦ κεφαλαίου τοῦ δανεισθέντος) ἐκγόνους τόκους πολλαπλασίους κομιζόμενοι, πολὺν τὸν κηφῆνα καὶ πτωχὸν ἐμποιοῦσι τῇ πόλει» (1). Διδάσκων δὲ ὀρθῶς, ὅτι αἱ κηφηνώδεις ἐπιθυμίαι τῆς ἀπαιδευσίας προϊόν εἰσιν, προσέθηκεν, «ὅταν νέος τεθραμμένος ἀπαιδεύτως καὶ φειδωλῶς γεύσηται κηφήνων μέλιτος καὶ συγγένηται αἴθωσι θηρσὶ καὶ δεινοῖς, ὁ νέος ἤδη διεφθάρη καὶ νόσημα τῆς πόλεως ἐγένετο» (2). Καὶ τῇ ἐπιμονῇ ἰσχυροποιῶν τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ ἀνειλούμενος δεξιῶς διδάσκει·» τὸ τῶν ἀργῶν καὶ δαπανηρῶν ἀνδρῶν γένος, τὸ μὲν ἀνδρειότατον ἡγεῖται, τὸ δὲ ἀνανδρότατον ἕπεται· τούτους δὲ ἀφομοιωτέον κηφῆσι, καὶ τοὺς μὲν κέντρα ἔχουσι, τοὺς δὲ ἀκέντροις. Ἀμφότερα δὲ τὰ γένη ταῦτα ὁ ἀγαθὸς ἰατρὸς καὶ νομοθέτης τῆς πόλεως ὀφείλει, ἵνα καὶ πόρρωθεν εὐλαβῆται οὐχ ἧττον ἢ ὁ σοφὸς μελιττουργός, μάλιστα μὲν ἵνα μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγένωνται, ἂν δὲ ἐγγένωνται, ὅπως ὅ,τι τάχιστα ἐκτετμημένοι ὦσιν σὺν αὐτοῖς τοῖς κηρίοις» (3). Καὶ ὀλίγον ὑποβὰς λέγει» τὸ γένος τῶν ἀργῶν, τὸ δειλὸν περὶ τὸ βῆμα προσίζον βομβεῖ καὶ οὐκ ἀνέχεται τοῦ τἀναντία λέγοντος»(4)· (ὅπερ καὶ νῦν οἱ ἑκάστοτε ἐγκάθετοι ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατὰ παραγγελίαν καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀσκοῦσιν, ὡς καὶ οἱ ποικίλοι φωνασκοὶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῶν δημάρχων καὶ τῶν βουλευτῶν, τὸν οἶκτον ἡμῶν καὶ τὴν ἀηδίαν κινοῦντες). Καὶ συμπληρῶν εὐφυῶς ἐπεῖπεν·» οἱ κοσμιώτατοι τῶν χρηματιζομένων πλουσιώτατοι ὡς τὸ πολὺ γίνονται. Ἀλλὰ ἐκ τούτων δὴ καὶ πλεῖστον μέλι τοῖς κηφῆσι καὶ εὐπορώτατον **βλίττεται.** Διότι παρὰ τῶν σμικρὰ ἐχόντων οὐδόλως δύναταί τις **βλίσαι·** οἱ πλούσιοι ἄρα τῶν κηφήνων εἰσὶν βοτάνη» (5). Περὶ δὲ τοῦ γένους τῶν αὐτουργῶν καὶ ἀπραγμόνων λέγει ὁ φιλόσοφος, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ κυριώτατον, ὅταν ἀθροισθῇ· ἀλλὰ παρατηρεῖ «οὐκ ἐθέλει τοῦτο θαμὰ ποιεῖν, ἐὰν μὴ μέλιτός τι μεταλαμβάνῃ»· «μετὰ χάριτος ἀπεικάσας τὰ λήμματα καὶ κλέμματα τὰ ἐκ τοῦ δημοσίου πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν κηφήνων ἀπομυζώμενον μέλι (6). Ἀλλὰ καὶ τῷ ἀναρρηθέντι τυράννῳ λέγει ὁ φιλόσοφος, «δορυφόροι πολλοὶ προσέρχονται αὐτόματοι πετόμενοι». Διὸ καὶ μετ' εὐτραπελίας προσέθηκε» κηφῆνας αὖ δοκεῖς τινάς μοι λέ-

(1) 555 D-E. (2) 559 D. (3) 564 B-C. (4) 564 D. (5) 564 E. (6) 565.

γειν ξενικοὺς καὶ παντοδαπούς», ἤτοι τοὺς μισθοφόρους καὶ ξένους. Καὶ περὶ τοῦ νέου, ὃν διαφθείρουσιν οἱ τυραννοποιοί, εἶπεν, ὅτι ἐμποιοῦσιν αὐτῷ ἔρωτά τινα τῶν ἀργῶν καὶ τῶν τὰ ἕτοιμα διανεμομένων ἐπιθυμιῶν, ὑπόπτερον καὶ μέγαν κηφῆνά τινα . . . ὅταν δὲ περὶ αὐτὸν βομβοῦσαι αἱ ἄλλαι ἐπιθυμίαι κέντρον ἐμποιήσωσι τῷ κηφῆνι, τότε οὗτος δορυφορεῖται ὑπὸ τῆς μανίας καὶ οἰστρᾷ (1). Ἐν ᾧ δὲ ὀλίγῳ κατωτέρω διδάσκει περὶ τοῦ ἀκολάστου ὅτι ἐλαύνεται ὑπὸ κέντρου (2) καὶ τὸ τῶν ἡδονῶν σμῆνος πολὺ συνείλεκται ἐν αὐτῷ (3), περὶ τῶν φιλοσόφων λέγει, ὅτι ἐν ταῖς πόλεσιν ἐγγεγένηνται ὥσπερ ἐν σμήνεσιν ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς (4). Κατὰ τὴν αὐτὴν μεταφορὰν τὴν ἀφθονίαν καὶ τὸ πλῆθος εἶπε «ἑσμὸν λόγων (5), σμῆνος σοφίας (6), σμῆνος ἀρετῶν (7), τὸν Περικλῆ καλεῖ μελίγηρυν (8), καὶ τοὺς ποιητὰς ὥσπερ μελίσσας παρέστησεν εἰπὼν» ἀπὸ κρηνῶν μελιρρύτων, ἐκ Μουσῶν κήπων δρεπόμενοι τὰ μέλη, φέρουσιν ἡμῖν, ὥσπερ μέλιτται, οὕτω καὶ αὐτοὶ πετόμενοι (9). Καὶ ὁ Σωκράτης εἰσάγεται ὑπ' αὐτοῦ λέγων, ὅτι ἡ ἠχὴ τῶν λόγων, οὓς οἱ Νόμοι τῆς πόλεως εἶπον αὐτῷ, βομβεῖ ἐν αὐτῷ καὶ ποιεῖ μὴ δύνασθαι τῶν ἄλλων ἀκούειν (10). Καὶ μικρὸν πρὸ τοῦ πιεῖν τὸ κώνειον, διδάσκων τὰ περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, λέγει πρὸς τοὺς συζητοῦντας αὐτῷ τὸ τελευταῖον «ἀντιτείνειν εἴτι ἔχουσιν, ὅπως μὴ ἐξαπατήσας αὐτοὺς ὥσπερ μέλιττα τὸ κέντρον ἐγκαταλιπὼν οἰχήσεται» (11). Δι' ὧν προσφυῶς ἀπείκασε τὰς μὲν ὑψηλὰς αὐτοῦ ἰδέας πρὸς κέντρα, ὑφ' ὧν ἐκεῖνοι κεντούμενοι ἀναγκασθήσονται ζητεῖν, ἕως ἂν τὴν ἀλήθειαν εὕρωσιν, ἑαυτὸν δὲ πρὸς μέλισσαν, ἥπερ τὸ κέντρον ἀφεῖσα ἐν τῇ πληγῇ οὐ μόνον ἀφίπταται, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκει, ὅπερ καὶ ὁ Σωκράτης ἔμελλε νὰ πάθῃ.

Μεταφοραὶ ἐκ τοῦ ἵππου.

Οὐ μόνον ἡ μέλισσα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀερσίποδες τοῦ ποιητοῦ ἵπποι χρησιμεύουσιν εἰς τὴν μεταφοράν. Τὸ εὐγενέστατον καὶ φιλοτιμότα-

(1) 573. (2) 573 E. (3) 574 D. (4) 520 B. πρβλ. Ξεν. Κ. Π. 5,1, 23. Οἰκ. 7,32-35. Θεμιστ. λογ. 76 A. (5) 450 B. (6) Κρατυλ. 401 E. (7) Μεν. 72. (8) Φαῖδρ. 269. (9) Ἐν Ἴωνι 534. (10) Κριτ. 54 D. (11) Φαιδ. 91 C.

τον τῶν τετραπόδων τοῦτο ζῷον ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου οἰκειότατον φαίνεται τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, συχνὸν ἐν ταῖς παραβολαῖς τῶν ποιητῶν γίνεται καὶ πλεῖστα ὀνόματα κύρια ἐξ αὐτοῦ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει· χρήσιμον δὲ οὐκ ὀλίγον ἀποβαίνει καὶ τῷ ἡμετέρῳ φιλοσόφῳ εἰς τὴν μεταφορικὴν λέξιν, οὐ μόνον αὐτὸ τὸ ζῷον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄχημα, ὅπερ σύρει καὶ ὁ οἶστρος ἢ ὁ μύωψ, ὅστις ἐλαύνει αὐτό. Οὕτω λ. χ. περὶ τῶν νεαρῶν φυλάκων ἢ φρουρῶν τῆς πολιτείας αὐτοῦ ὁ φιλόσοφος λέγει «ὥσπερ τοὺς πώλους ἐπὶ τοὺς ψόφους καὶ τοὺς θορύβους ἄγοντες σκοποῦσιν εἰ φοβεροί, οὕτω καὶ τοὺς φύλακας νέους ὄντας εἰς δείματ' ἄττα κομιστέον καὶ εἰς ἡδονὰς αὖ μεταβλητέον . . . (1) Περὶ δὲ τοῦ λόγου, ἵνα μὴ ἀπερισκέπτως προχωρῇ, συμβουλεύει» δεῖ αὐτὸν ἀναλαμβάνειν ἑκάστοτε, οἷόν περ ἵππον καὶ μὴ καθάπερ ἀχάλινον κεκτημένον τὸ στόμα βίᾳ ὑπὸ τοῦ λόγου φερόμενον. . .πεσεῖν (2). Ὁμοίως «δεῖ ἐφεῖναι καὶ χαλάσαι τὰς ἡνίας τοῖς λόγοις (3). Πρὸς δὲ καὶ τοὺς παιδαγωγοὺς καὶ τὰ μαθήματα φανταζόμενος ὡς χαλινοὺς τῶν νέων, λέγει «διὸ πολλοῖς οἷον χαλινοῖς τισι δεῖ δεσμεύειν τὸν παῖδα» (4) καὶ αὖθις «ἐὰν εὐπειθὴς γίγνηται, εὐήνιος ἂν εἴη» (5) καὶ τὸ ἐπιρρ. «ἀλύπως καὶ εὐηνίως προσδιαλεγόμενος (6). Ἐναργῶς καὶ περὶ τῆς Σπαρτιατικῆς πολιτείας διδάσκει ἐν μεταφορᾷ» φύσις τις ἀνθρωπίνη μεμιγμένη θείᾳ δυνάμει κατιδοῦσα τὴν ἀρχὴν φλεγμαίνουσαν ἔτι μίγνυσι τὴν κατὰ γῆρας σώφρονα δύναμιν τῇ κατὰ γένος αὐθάδει ῥώμῃ (τῇ βασιλείᾳ δηλονότι τὴν γερουσίαν), ὁ δὲ τρίτος σωτὴρ ἔτι σπαργῶσαν καὶ θυμουμένην τὴν ἀρχὴν ὁρῶν οἷον ψάλιον ἐνέβαλε τὴν τῶν Ἐφόρων δύναμιν» (7). Καὶ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως φανταζόμενος ὡς συνδεδεμένους καὶ συνεζευγμένους ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς νόμους, ὥσπερ τοὺς ἵππους ὑπὸ τὸν τοῦ ἅρματος κοινὸν ζυγόν, λέγει «ὅταν οἱ κάτοικοι ὦσι γένος παντοδαπὸν συνερρυηκὸς εἰς ταὐτόν, νόμων μέν τινων κοινῶν δύνανται ὑπακοῦσαι, ἀλλὰ τὸ συμπνεῦσαι καὶ καθάπερ ἵππων ζεῦγος καθ' ἕνα εἰς ταὐτό, τὸ λεγόμενον συμφυσῆσαι χρόνου πολλοῦ δεῖται καὶ παγχάλεπόν

(1) Πολ. 413 Ε. (2) Νομ. 701 D. (3) Πρωταγ. 338. Ἔτι ἡ νοσοτροφία ὥσπερ χαλινὸς ἀπείργουσα αὐτὸν ἐκ τῶν πολιτικῶν κατέσχεν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ Πολ. 496 Β. (4) Νομ. 808 D. (5) Νομ. 880. (6) Σοφ. 217 C. (7) Νομ. 692.

ἐστιν (1). Περὶ δὲ τῶν Σπαρτιατῶν, ὧν οἱ παῖδες ἀνετρέφοντο μόνον ὡς καλοὶ στρατιῶται, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς πολῖται ἱκανοὶ τὴν πόλιν καὶ τὰ ἄστη διοικεῖν, εἶπεν « Ἐκέκτηντο τοὺς νέους οἷον ἀθρόους ἐν ἀγέλῃ πώλους νεμομένους φορβάδας, οὐδὲ ἠδύνατό τις τὸν ἑαυτοῦ παρὰ τῶν συννόμων σπάσας σφόδρα ἀγριαίνοντα καὶ ἀγανακτοῦντα νὰ ἐπιστήσῃ αὐτῷ ἱπποκόμον ἴδιον καὶ νὰ παιδεύσῃ ψήχων καὶ ἡμερῶν καὶ πάντα τὰ προσήκοντα τῇ παιδοτροφίᾳ ἀποδούς, ἐξ ἧς οὐ μόνον στρατιώτης ἀληθὴς γίνεται ἀλλὰ καὶ πόλιν ἱκανὸς νὰ διοικῇ (2) Κατὰ τὴν αὐτὴν μεταφορὰν λέγει « εἰς τοὺς ἑαυτὸν συννόμους εἰσάγειν — θήλεια καὶ ἄρρην οἷον σύννομοι ἴτωσαν εἰς τὸν ἐξηρημωμένον οἶκον — καὶ τρόπων ἤθη σύννομα (3). — Προσέτι τὸ εὐαίσθητον τοῦτο ζῷον ὅταν ἐλαύνηται ὑπὸ τοῦ οἴστρου καὶ μαινόμενον μηδόλως προσέχῃ τῷ ἡνιόχῳ καὶ ἀναβάτῃ, παρέχει τῷ φιλοσόφῳ ἀφορμὴν ἵνα εἴπῃ « ὑπὸ οἴστρου ἀεὶ ἑλκομένη ἡ ψυχὴ τοῦ τυραννικοῦ, ταραχῆς μεστὴ γίγνεται» (4). Πρὸς δὲ «περὶ τὴν ἐδωδὴν καὶ πόσιν πᾶν ζῷον ἔμφυτον ἔρωτα ἔχον μεστὸν οἴστρου ἐστὶ καὶ ἀνηκουστίας τοῦ λέγοντος ἄλλο τι δεῖν πράττειν (5).

Καὶ ὁ Σωκράτης περὶ τῆς ἑαυτοῦ διαγωγῆς ἀπολογούμενος ἐν τῷ δικαστηρίῳ παραβάλλει λίαν προσφυῶς τὴν μὲν πόλιν πρὸς ἵππον μέγαν μὲν καὶ γενναῖον, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μεγέθους νωθέστερον καὶ δεόμενον ἐγερτηρίου τινός, ἑαυτὸν δὲ πρὸς μύωπα, οἷον ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐπιτεταγμένον προσκεῖσθαι τῇ πόλει. Διὸ οὐδόλως ἐπαύετο πανταχοῦ προσκαθίζων καὶ δίκην οἴστρου ἢ μύωπος ὑπεγείρων τοὺς συμπολίτας ἐκ τῆς νάρκης (6). — Μεταφορᾷ ὁμοίως χρώμενος εἶπε « τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ὄχημα » (7) ἐπὶ τῆς ἐλπίδος ὀχεῖσθαι καὶ « ἐπὶ τοῦ λόγου ὀχούμενοι ὥσπερ ἐπὶ σχεδίας » (8). Καὶ τὸ ἐθίζειν τοὺς νέους εἰς τὴν ἱππασίαν καὶ ἀναβιβάζειν αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς ἵππους χαριέστατα καλεῖ « πτεροῦν »· χρὴ πτεροῦν παιδία ὄντα εὐθύς, ἵνα, ἄν τι δέῃ, πετόμενοι ἀποφεύγωσιν (9)· (ὥςπερ καὶ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ὁ ἱππεὺς ἄνθρωπος πτηνὸς λέγεται) (10).

(1) Νομ. 708 D. (2) Νομ. 666 Ε. (3) Νομ. 943, Β. 925 C. 930. (4) Πολ. 577 Ε. (5) Νομ. 782 Ε. (6) Ἀπολογ. 30 Ε. (7) Τιμ. 69 C. (8) Νομ. 699 Β. Φαίδ. 85 D. (9) Πολ. 467. Ε. Εὐθυφρ 4. (10) Κυρ. ΙΙ. 4, 3, 4.

Κατωτέρω δὲ παρατίθημι καὶ τὴν μακρὰν εἰκόνα ἐκ τοῦ Φαίδρου, ἐν ᾗ τὴν ψυχὴν ὁ φιλόσοφος ὑποπτέρῳ ἅρματι ἀπεικάζει.

Μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες ἐκ τῆς θήρας.

Ὅσην δὲ σπουδὴν καὶ περὶ τὴν θήραν ἐποιεῖτο ὁ φιλόσοφος καὶ καὶ πόσον ἐντριβὴς καὶ ἐραστὴς αὐτῆς ἦτο, δεικνύουσιν αἱ πολλαὶ συμβουλαί, ἃς μετ' ἀκριβείας παρέχει (1) Διὸ οὐδὲν ἄπορον ὅτι καὶ ἐκ τῆς θήρας, τοῦ θηρευτικοῦ κυνός, καὶ τῶν θηρευομένων ἀγρίων ζῴων, καὶ τοῦ τοξότου ἢ θηρευτοῦ πολλαὶ μεταφοραὶ ἐν τῇ Πλατωνικῇ λέξει ἀπαντῶσιν. Λ. χ. τὸν ἔρωτα καλεῖ δεινὸν θηρευτὴν ἀεί τινας ἐμπλέκοντα μηχανάς (2). Περὶ τῆς κολακευτικῆς τέχνης εἶπεν, ὅτι θηρεύεται τῷ ἡδίστῳ τὴν ἄνοιαν καὶ ἐξαπατᾷ (3), ὁμοίως, «ὀνόματα θηρεύων (4)» τὴν ἐπιστήμην τεθηρευκὼς (5) τὸν ἔνδοξον βίον θηρεύειν (6), στρατοπέδων θήραν (7), «ἀνθρώπων θήραν» (8), νέων καὶ πλουσίων θηρευτὴς (9), ἡ στρατηγικὴ θηρευτικὴ ἀνθρώπων (10). Ἐκ τῆς θήρας τὴν μεταφορὰν ποιεῖται, ὅταν λέγῃ καὶ περὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου», νήφειν δοκεῖ· οὐ γὰρ ἄν ποθ' οὕτω κομψῶς κύκλῳ περιβαλλόμενος ἀφανίσαι ἐπεχείρει, οὗ ἕνεκα ταῦτα εἴρηκεν» (11)· ὡσαύτως, — ἐλλοχῶν με κατέκεισο (12), ὁμοίως καί, — εἴ τις ἀνασοβοῖ θηρεύων καὶ δυσαλωτοτέραν τὴν ἄγραν ποιοῖ (13). Καὶ τὸν ζωγρούμενον ἐν τῷ πολέμῳ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἄγραν τῶν πολεμίων καλεῖ (13).

Ἐκ τῆς θηρευτικῆς τέχνης ὡσαύτως μετήνεγκε καὶ ὅταν τὸν νομοθέτην, ὡς τοξότην θηρευτὴν εἰκονίζων, λέγῃ «οὗτος ἄριστος, ὃς ἂν δίκην τοξότου ἑκάστοτε στοχάζηται τοῦ ὀρθοῦ καὶ συμφέροντος» (14)· καὶ ὑποβὰς ὀλίγον προστίθησιν, σκοπὸς ἡμῖν οὗτος, οὗ δεῖ στοχάζεσθαι, βέλη δὲ αὐτοῦ καὶ οἷον ἡ τοῖς βέλεσιν ἔφεσις τὰ ποῖ' ἂν λεγόμενα ὀρθότατα φέροιτ' ἂν (15). Κατὰ τὴν αὐτὴν μεταφορὰν ὁ μὲν λέγων πρὸς τοξότην, οἱ δὲ λόγοι πρὸς βέλη

(1) Εὐθυδ. 290-91. Νομ. 823-824 καὶ ἀλλαχοῦ. (2) Συμπ. 203 D. (3) Γοργ. 464 D. (4) Γοργ. 489 C. (5) Θεαίτ. 200. (6) Νομ. 950 C. (7) 823 B. (8) Σοφ. 222 C. (9) Σοφ. 231. (10) Εὐθυδ. 290. (11) Συμπ. 222 C. (12) Συμ. 213 B. πρβλ. Θεαίτ. 165 D. (13) Λυσ. 209 (13) Πολ. 468 B. (14) Νομ. 706. (15) Νομ. 717.

ἀπεικάζονται καὶ ἐν τοῖςδε· λαβὼν οἴει ἐκφεύξεσθαι; . . . ἀλλὰ λέγε οὕτως ὡς δώσων λόγον» (1) καὶ «ἐγὼ εἰπὼν ταῦτα καὶ ἀφεὶς ὥσπερ βέλη, τετρῶσθαι αὐτὸν ᾤμην (2) — ὥσπερ ἐκ φαρέτρας ῥηματίσκια ἀνασπῶντες ἀποτοξεύουσιν (3).

Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς κύνας τὰς θηρευτικὰς ἀπεικάζει τοὺς λόγους καὶ τοὺς διαλεγομένους, ἔνθα λέγει » οὐ δύναμαι συλλαβεῖν (τὸν ὁρισμὸν τῆς ἀνδρείας) τῷ λόγῳ αὐτὴν διαφυγοῦσαν καὶ εἰπεῖν ὅ,τι ἐστίν· ἀλλὰ τὸν ἀγαθὸν κυνηγέτην χρὴ μεταθεῖν καὶ μὴ ἀνεῖναι... παρακαλῶμεν καὶ Νικίαν ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον (4),— ὥσπερ αἱ Λάκαιναι σκύλακες εὖ μεταθεῖς καὶ ἰχνεύεις τὰ λεχθέντα(5)· μεταθέοντες τὰ τῆς ἀληθεστάτης πολιτείας ἴχνη (6) — ἰτέον, ὡς τὰ ἴχνη τῶν λόγων φέρει» (7) — διερευνητέον ἡμῖν, καθάπερ κυσὶν ἰχνευούσαις, σχῆμα καλὸν καὶ μέλος καὶ ᾠδὴν καὶ ὄρχησιν (8) — οἱ μειρακίσκοι μιμούμενοι τοὺς ἐξελέγχοντας αὐτοὶ ἄλλους ἐλέγχουσι χαίροντες ὥσπερ σκυλάκια τῷ ἕλκειν καὶ σπαράσσειν τῷ λόγῳ τοὺς πλησίον ἀεί (9). Ὡσαύτως ὡς θηρίον ἄγριον εἰκονίζει καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν εἰπών, «ὅταν τις ὀρέγηται καὶ βούληται πιεῖν, εἴ ποτέ τι ἀνθέλκει τὴν ψυχὴν διψῶσαν, ἕτερον ἂν εἴη αὐτοῦ τοῦ διψῶντος καὶ ἄγοντος ὥσπερ θηρίον ἐπὶ τὸ πιεῖν (10)—πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἔρωτας λυττῶντας ὠνόμασε, μετενεγκὼν ἐκ τῶν θηρίων (11), καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων ὁρμήν, λυττῶντα καὶ ἄγριον καὶ μαινόμενον δεσπότην ἐκάλεσεν, ἧς ἀπαλλάσσεταί τις διὰ τοῦ γήρως, ἐν ᾧ εἰρήνη πολλὴ καὶ ἐλευθερία γίνεται τῶν τοιούτων (12). Κατὰ τὴν αὐτὴν μεταφορὰν λέγει περὶ τοῦ Ἀπολλοδώρου «ἀγριαίνει· διὸ καὶ μανικὸς καλεῖται (13), καὶ περὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἀγριανοῦσιν » (14).

Ἐνταῦθα προσθετέον μοι καὶ τὴν θελκτικὴν καὶ ἐκπάγλου κάλλους εἰκόνα τὴν ἐκ τῆς θήρας εἰλημμένην, ἐν ᾗ ἀνιχνεύων τὴν δικαιοσύνην, ὥσπερ ὁ κυνηγέτης τὸν λαγωόν, λέγει· «δεῖ ἡμᾶς, ὥσπερ κυνηγέτας » θάμνον κύκλῳ περιίστασθαι, προσέχοντας τὸν νοῦν μήπῃ διαφύγῃ » ἡ δικαιοσύνη· φανερὸν γὰρ ὅτι ταύτῃ πῃ ἔστιν· ὅρα οὖν καὶ προ-

(1) Συμπ. 189 Β. (2) Συμπ. 219 Παρβ. καὶ Πρωταγορ. 342 Ε. (3) Θεαιτ. 180 Α. (4) Λαχ. 194 Β· πρβλ. Σοφ. 235, Ἱππ. μ. 294 Ε. (5) Παρμ. 128 C. (6) Πολιτ. 301 Ε. (7) Πολ. 365 D. (8) Νομ. 654 Ε. πρβλ. Πολ. 537. (9) Πολ. 539 Β. (10) Πολ. 439 Β. (11) Πολ. 586 C. (12) Πολ. 329 D. πρβλ. Cicer. Cat. Maj. XLVII. (13) Συμπ. 173 D. (14) Πολ. 501 Ε.

» θυμοῦ κατιδεῖν, ἐάν πως πρότερον ἐμοῦ ἴδῃς καὶ ἐμοὶ φράσῃς. Εἰ » γὰρ ὤφειλον, ἔφη, ἀλλὰ μᾶλλον ἑπομένῳ μοι χρῶ . . . ἕπου, ἦν » δ' ἐγώ, εὐξάμενος . . . ποιήσω ταῦτα, ἀλλὰ μόνον, ἦ δ' ὅς, ἡγοῦ. » Καὶ μήν, ἦν δ' ἐγώ, δύσβατός γέ τις ὁ τόπος καὶ ἐπίσκιος, σκοτει- » νὸς καὶ δυσεξερεύνητος· ἀλλ' ὅμως ἰτέον. Καὶ ἐγὼ κατιδών, ἰού, » ἰού, εἶπον, ὦ Γλαύκων· κινδυνεύομέν τι ἔχειν ἴχνος καί μοι δοκεῖ » οὐ πάνυ τι ἐκφευξεῖσθαι ἡμᾶς. Εὖ ἀγγέλλεις, ἦ δ' ὅς· ἦ μήν, » ἦν δ' ἐγώ, βλακικόν γ' ἡμῶν τὸ πάθος· πάλαι γὰρ φαίνεται πρὸ » ποδῶν ἡμῖν κυλινδεῖσθαι καὶ οὐχ ἑωρῶμεν ἄρ' αὐτό, ἀλλ' » ἦμεν καταγελαστότατοι» (1). Μόνον ὅστις καὶ μικρὰν πεῖραν ἔσχε τῆς θήρας, δύναται νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀρρήτου κάλλους ταύτην εἰκόνα, ἥτις ζωντανὴ παρίσταται πρὸ ἡμῶν. Πρὸς τούτοις ἐπισκεπτέον καὶ τὴν ἑτέραν ἐκείνην εἰκόνα, ἐν ᾗ τὸν ἀπαίδευτον, ἄγροικον καὶ θρασὺν Θρασύμαχον ὡς ἀμίμητος ζωγράφος ἐναργέστατα παριστᾷ ὥσπερ θηρίον ἐπιτιθέμενον νὰ κατασπαράξῃ «διαλεγομένων ἡμῶν, ὁ Θρασύ- » μαχος πολλάκις ὥρμα μεταξὺ ἀντιλαμβάνεσθαι τοῦ λόγου, ἔπειτα » ὑπὸ τῶν παρακαθημένων διεκωλύετο, βουλομένων ἀκοῦσαι τὸν λό- » γον. Ὡς δὲ διεπαυσάμεθα, οὐκέτι ἡσυχίαν εἶχεν, ἀλλὰ συστρέ- » ψας ἑαυτόν (2), ὥσπερ θηρίον, ἧκεν ἐφ' ἡμᾶς ὡς διαρπασόμενος. » Καὶ ἐγώ τε καὶ ὁ Πολέμαρχος δείσαντες διεπτοήθημεν· ὁ δὲ εἰς τὸ » μέσον φθεγξάμενος . . . τί εὐηθίζεσθε πρὸς ἀλλήλους ὑποκατακλι- » νόμενοι;... καὶ ἐγὼ ἀκούσας τοῦτο ἐξεπλάγην καὶ προσβλέπων αὐτὸν » ἐφοβούμην καὶ εἰ μὴ πρότερος ἑωράκη αὐτὸν ἢ ἐκεῖνος ἐμέ, ἄφωνος » ἂν ἐγενόμην . . . νῦν δὲ ἡνίκα ὑπὸ τοῦ λόγου ἤρχετο ἐξαγριαίνε- » σθαι, προσέβλεψα αὐτὸν πρότερος. . . καὶ εἶπον ὑποτρέμων (3) . . . » οἴει με οὕτω μανῆναι, ὥστε ξυρεῖν ἐπιχειρεῖν λέοντα καὶ συκοφαν- » τεῖν Θρασύμαχον (4); . . . ἐπειδή, ὦ Θρασύμαχε, πρᾶος ἐγένου μοι » καὶ χαλεπαίνων ἐπαύσω (5) . . . Θρασύμαχος φαίνεταί μοι πρωϊαί- » τερον τοῦ δέοντος ὑπὸ σοῦ ὥσπερ ὄφις κατακηληθῆναι» (6). Θαυμασίως ὡς ὁ ἀριστοτέχνης φιλόσοφος τὸ θρασὺ καὶ ἰταμὸν τοῦ ἀληθῶς θρασυμάχου παρέστησε καὶ θρασύτερον τοῦ ὀνόματος ὄντως ἀπέδειξε. Νομίζει τις, ὅτι ἐπιδρομὴν ἢ ἔφοδον ἀγρίου θηρίου ἐνορᾷ καὶ τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ προσβαλλομένου περιπαθῶς καὶ συμπαθῶς

(1) Πολ. 432 Β-Ε. (2) Πρβλ. τὰ Ὁμηρ. ἀλεὶς μένεν, ἐάλη χανών Ἰλ. Υ 168. χ. 308. (3) Πολ. 336-337. (4) 341 C. (5) 354. (6) 358.

ἅμα αἰσθάνεται. Ὡς δὲ οἱ ζωγράφοι μέρη τινὰ τῆς εἰκόνος σκιάζουσιν, ἵνα ἄλλα φανότερα καταστήσωσιν, οὕτω καὶ ὁ φιλόσοφος διὰ τοῦ δέους, τῆς πτοήσεως, καὶ τῆς ὑφέσεως τῆς φωνῆς, ἅτινα τῷ Σωκράτει ἀπέδωκε, τὴν ἀναίδειαν καὶ θρασύτητα τοῦ Θρασυμάχου μᾶλλον ἐξῆρε καὶ ἐφώτισεν.

Μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ τοῦ δρόμου.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ὁδοί, ἐν αἷς οἱ περὶ τὸν Σωκράτη διατρίβοντες ἐφιλοσόφουν, παρέχουσι τῷ ἡμετέρῳ φιλοσόφῳ οὐχὶ ὀλίγην ἀφορμὴν εἰς τὴν μεταφορικὴν λέξιν. Μάλιστα δὲ ἀξιοθαύμαστος φαίνεταί μοι ἡ εὐκολία καὶ δεξιότης μεθ' ὧν τὰς μεταφορὰς καὶ εἰκόνας ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται. Οὕτω λ. χ. ὁ Σωκράτης εἰσάγεται λέγων, ὅτι «ὁ βίος, ὃν διέρχεται ὁ ἄνθρωπος, ὁμοιάζει πρὸς ὁδόν, ἣν προεληλυθότες οἱ πρεσβύτεροι γινώσκουσι ποία τίς ἐστι, τραχεῖα καὶ χαλεπὴ ἢ ῥᾳδία καὶ εὔπορος. Διὸ δεῖ τοὺς νεωτέρους πυνθάνεσθαι περὶ αὐτῆς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων (1)»· ὁμοίως, «οἱ ποιηταὶ τῶν τραγῳδιῶν, οἱ τιμώμενοι ὑπὸ τῶν τυράννων καὶ τῆς δημοκρατίας, κατὰ τὸν φιλόσοφον, ὅσῳ ἂν ἀνωτέρω ἴωσι πρὸς τὸ ἄναντες τῶν πολιτειῶν, τόσῳ μᾶλλον ἀπαγορεύει αὐτῶν ἡ τιμή, ὥσπερ ὑπὸ ἄσθματος ἀδυνατοῦσα **πορεύεσθαι**» (2). Καθ' ὁμοίαν μεταφορὰν ὁ φιλόσοφος, ἐπειδὴ ὁ νέος αὐτοῦ νόμος περὶ ἀσκήσεως τῶν γυναικῶν καὶ τῆς μουσικῆς αὐτῶν παιδεύσεως φαίνεται λίαν δύσκολος, φανταζόμενος αὐτὸν ὡς ὁδὸν τραχεῖαν καὶ ἀνάντη ἢ ὀρθίαν λέγει «πορευτέον πρὸς τὸ τραχὺ τοῦ νόμου» (3) — τῆς αὐτῆς μεταφορᾶς ἐστι καὶ τὸ «τί πρόσαντες εἴρηται τῆς νομοθεσίας;» (4). Καὶ ἐμμένων τῇ μεταφορᾷ προστίθησι «δεῦρο νῦν, ἵνα καὶ ἴδῃς τὰ εἴδη τῆς κακίας· ἕπομαι, ἔφη, μόνον λέγε· καὶ μήν, ἦν δ' ἐγώ, ὥσπερ ἀπὸ σκοπιᾶς μοι φαίνεται, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἀναβεβήκαμεν τοῦ λόγου (5)»· πάνυ δικαίως ὁ φιλόσοφος τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ θεωρίας περὶ δικαιοσύνης ἃς ἀνέπτυξεν ἀνωτέρω, πρὸς σκοπιὰν ὑψηλὴν παρέβαλεν· (πρβλ. καὶ περιωπὴ (6) ὅπερ ἐμιμήθη καὶ ὁ Λουκιαν. Συμπ. 11 «ἐκ περιωπῆς ἑωρακώς»).

(1) Πολ. 328 E. (2) 568 D. (3) 452 C. (4) Νομ. 746 C. (5) Πολ. 445 C. (6) Πολιτ. 272.

Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ διὰ τοῦ λόγου συζήτησις ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ φιλοσόφου ἐμφανίζονται ὡς ὁδοί, καὶ ἡ εὕρεσις τοῦ ζητουμένου ὡς τέρμα τῆς πορείας καὶ ἀνάπαυλα. Διὸ λέγει «τίνες αἱ ὁδοὶ τοῦ διαλέγεσθαι, αἱ ἄγουσαι πρὸς αὐτό, οἷ ἀφικομένῳ ὥσπερ ὁδοῦ ἀνάπαυλα ἂν εἴη καὶ τέλος τῆς πορείας (1)»· ὁμοίως «ἐκ τοιούτων μεθόδων, αἷς νῦν χρώμεθα ἐν τοῖς λόγοις οὐ μήποτε λάβωμεν (τὴν ἀλήθειαν)· ἄλλη γὰρ μακροτέρα καὶ πλείων ὁδὸς ἡ ἐπὶ τοῦτο ἄγουσα (2)»· παραπλήσιον δὲ καὶ τόδε «πάντας χρὴ τοὺς λόγους ἄνω καὶ κάτω μεταστρέφοντα ἐπισκοπεῖν εἴ τις πῃ ῥάων καὶ βραχυτέρα φαίνεται ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ὁδός, ἵνα μὴ μάτην πολλὴν αἱρῇ καὶ τραχεῖαν, ἐξὸν ὀλίγην τε καὶ λείαν (3)»· πρὸς δὲ «φέρε δὴ ἐάν πῃ εὕρωμεν ἔξοδον (4)»· ἔτι «δόλιχον κατατείνουσιν οἱ ῥήτορες τοῦ λόγου (5)» — καθ' ὁδόν τι λέγεις καὶ ποιεῖν χρὴ οὕτως (6). — Ἀλλαχοῦ τὸ μυθολογεῖν ὡς τέρψις καὶ ἀναψυχὴ τῆς δυσκόλου καὶ ἐπιπόνου συζητήσεως παρίσταται «διαμυθολογοῦντες παραμύθια ποιησόμεθα τῆς ὁδοῦ (7)». Προσθετέον δὲ καὶ τάσδε τὰς μεταφορικὰς φράσεις «ἐλέγομέν που, ὅτι μακροτέρα εἴη περίοδος, ἣν περιελθόντι καταφανῆ γίγνοιτο (8)·— τὴν μακροτέραν περιϊτέον τῷ τοιούτῳ καὶ οὐχ ἧττον μανθάνοντι πονητέον ἢ γυμναζομένῳ (9)». Καὶ θεῖά τινα διδάσκει μεταφορικῶς τάδε «τὰς τέχνας καὶ τὰ ἀγαθὰ οὐ μή ποτε κτήσηταί τις ἄνευ πολλῆς πραγματείας. Διὸ δεῖ διαπονεῖσθαι τὸν σώφρονα . . . ὥστε εἰ μακρὰ ἡ περίοδος μὴ θαυμάσῃς· μεγάλων γὰρ ἕνεκα περιϊτέον (10)». — Ἐν παραπλησίῳ μεταφορᾷ προστίθησι» πάμπολλα παραλείψομεν· Οὐ μὴν ἀλλ' ὅσα γε μὴ σμικρὰ καὶ τὸ ὅλον οὐκ ἀνήσομεν ἀπεριήγητα, καθάπερ τινὶ περιγραφῇ. Τοῦτο δὲ δεήσει συμπληροῦν ὑμᾶς τὸ περιηγηθέν (11). Ἐκ τῆς ὁδοῦ μετενηνεγμένα εἰσὶ καὶ τάδε «ἀναμνησθῶμεν πόθεν δεῦρο ἐξετραπόμεθα, ἵνα πάλιν τὴν αὐτὴν ἴωμεν (12)» — ἐνταῦθα ἐξέβημεν (13) καὶ — ὅθεν ἀπέλιπες, ἀποκρίνου (14). — Τὴν ἄνευ νοῦ καὶ ἀταλαίπωρον ζήτησιν τῆς ἀληθείας παραβάλλει πρὸς τυφλοῦ πορείαν λέγων «ὅταν τις ἐξετάζῃ τι

(1) Πολ. 532 E. (2) 435 D. (3) Φαιδρ. 272 C. (4) Πολ. 453 E. (5) Πρωτ. 329. (6) Πολ. 435. (7) Νομ. 632 E. (8) Πολ. 504 B. (9) 504 D. (10) Φαιδρ. 274. (11) Νομ. 770 B. (12) Πολ. 543 C. (13) 568 D. (14) Γοργ. 497 C.

μὴ δεικνύων ἅμα καὶ τὴν οὐσίαν ἀκριβῶς τῆς φύσεως τούτου, ἡ μέθοδος αὕτη ἐοίκοι ἂν ὥσπερ τυφλοῦ πορείᾳ· ἀλλ' οὐ μὴν ἀπεικαστέον τόν γε τέχνῃ μετιόντα ὁτιοῦν τυφλῷ οὐδὲ κωφῷ (1)». Ὡσαύτως ἐπειδὴ λέγεται περὶ τῆς ὁδοῦ τὸ τέμνειν, ὁ φιλόσοφος μεταφορᾷ χρώμενος εἶπεν «τὰ μὲν τῶν τύπων ἢ νόμων εἴρηται καὶ καθάπερ ὁδοὶ τέτμηνται, καθ' ἃς ἰτέον (2)» — τὸν λύπης καὶ ἡδονῆς ἄκρατον βίον φεύγειν δεῖ πάντας, μέσον δέ τινα τέμνειν ἀεὶ (3). Καὶ τὸν λόγον αὐτὸν προσωποποιῶν λέγει «τοῦ λόγου διὰ μακροῦ τινος διεξελθόντος (4), — παρεξιόντος καὶ παρακαλυπτομένου τοῦ λόγου, πεφοβημένον κινεῖν τὸ παρόν (5)», ἔνθα ὁ λογος ἐξ αἰδοῦς καὶ φόβου εἰκονίζεται ὅτι πορεύεται οὐχὶ διὰ μέσου τοῦ θέματος ἢ τῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ παρεκκλίνει τούτων. Καὶ τὸ ψεῦδος ὡς σκολιὰν ὁδὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὡς εὐθεῖαν φανταζόμενος εἶπεν «πάντα σκολιὰ ὑπὸ τοῦ ψεύδους καὶ οὐδὲν εὐθὺ ἡ ἀδικία ἐξωμόρξατο εἰς τὴν ψυχὴν διὰ τὸ ἄνευ ἀληθείας τεθράφθαι (6).

Ταῖς μεταφοραῖς ταύταις προσθετέον καὶ δύο εἰκόνας, ὧν ἐν μὲν τῇ μιᾷ εἰκονίζεται ἡ ἀμφιβολία ὧδε· «πᾶς τις νέος μὴ ὅτι πρεσβύτης, λέγει ὁ φιλόσοφος, ἰδὼν ἢ ἀκούσας ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἢ ἀσυνήθων οὐκ ἄν ποτε τὸ ἀπορηθὲν περὶ αὐτῶν συγχωρήσειεν, ἐπιδραμὼν οὕτως εὐθύς, στὰς δὲ καθάπερ ἐν τριόδῳ γενόμενος καὶ μὴ σφόδρα κατειδὼς τὴν ὁδόν, εἴτε μόνος εἴτε μετ' ἄλλων τύχοι πορευόμενος, ἀνέροιτ' ἂν ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους τὸ ἀπορούμενον, καὶ οὐκ ἂν πρότερον ὁρμήσειεν πρίν πῃ βεβαιώσηται τὴν σκέψιν τῆς πορείας ὅπῃ ποτὲ φέρει» (7). — Ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ἐναργέστατα διδάσκει, ὅτι οἱ μὲν ἄδικοι κολάζονται, οἱ δὲ δίκαιοι ἐπὶ τέλους βραβεύονται, ὁμοιάζοντες πρὸς τοὺς δρομέας. Καὶ οἱ μὲν ἄδικοί εἰσιν, ὥσπερ οἱ δρομεῖς, οἵπερ θέουσι μὲν εὖ ἐκ τῆς ἀφετηρίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπὸ τοῦ καμπτῆρος, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὀξέως ἀποπηδῶσιν, ἀλλὰ τελευτῶντες καταγέλαστοι γίνονται, τὰ ὦτα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχοντες καὶ ἀστεφάνωτοι ἀποτρέχοντες. Οἱ δὲ δίκαιοι ὡς οἱ ἀληθεῖς δρομικοί, οἵπερ εἰς τὸ τέλος ἐλθόντες τά τε ἆθλα λαμβάνουσι καὶ στεφανοῦνται, πρὸς τὸ τέλος ἑκάστης πράξεως καὶ ὁμιλίας καὶ τοῦ βίου εὐδοκιμοῦσι τε καὶ τὰ ἆθλα φέρονται παρὰ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἄδικοι δὲ καὶ ἂν νέοι ὄντες

(1) Φαιδρ. 270 Ε. (2) Νομ. 803 Ε (3) 793. (4) Πολ. 484.
(5) 503. (6) Γοργ. 525, 486 Ε. καὶ Πολ. 534 C. (7) Νομ. 779 D.

λάθωσιν, ἐπὶ τέλους τοῦ δρόμου αἱρεθέντες καταγέλαστοι γίνονται καὶ ἄθλιοι ὄντες προπηλακίζονται (1).

Μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες ἐκ τῆς θαλάσσης.

Πρὸς δὲ καὶ ἡ θάλασσα περιβρέχουσα τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰ ναυτικά, ἀφ' ὧν οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων τὸν βίον ἐποιοῦντο, κατέστησαν τόσον οἰκεῖα αὐτοῖς, ὥστε καὶ ἐκ τούτων οὐχὶ ὀλίγαι μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ φιλοσόφου ἀπαντῶσιν (2)· αὗται δὲ οὐ μόνον εὐνόητοι τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ ἦσαν, ἀλλὰ καὶ τῷ λεκτικῷ τούτου κόσμημα οὐχὶ μικρὸν ἀποβαίνουσιν. π.χ. τὴν ἀφθονίαν ἢ πληθὺν ὁ φιλόσοφος παριστᾷ διὰ τῆς λ. πέλαγος λέγων» ἐπὶ τὸ πολὺ πέλαγος τοῦ καλοῦ τετραμμένος καὶ θεωρῶν πολλοὺς καὶ καλοὺς λόγους τίκτει τις (3)».—ὁ Πρωταγόρας πάντα κάλων ἐκτείνας, οὐρίᾳ ἐφεὶς φεύγει εἰς τὸ πέλαγος τῶν λόγων ἀποκρύψας γῆν (4),—πῶς χρὴ διανεῦσαι τοιοῦτον καὶ τοσοῦτον πέλαγος λόγων (5)—Τῇ ἐκ τῆς θαλάττης μεταφορᾷ ἑπόμενος εἶπεν» εὖ μὲν τραφέντων καὶ τρεφομένων τῶν νέων, πάντα ἡμῖν κατ' ὀρθὸν πλεῖ, μὴ δέ, οὔτ' εἰπεῖν ἄξιον οὔθ' ἡμεῖς λέγομεν (6)». Καὶ τὰ νήπια συμβουλεύων νὰ ὦσιν ἀεὶ ἐν κινήσει ὑπὸ τῶν τροφῶν ὡς εἰ ἦσαν ἐντὸς νεὼς ἐν θαλάσσῃ, λέγει «ἡ κίνησις τοῖς νεωτάτοις παισὶ σύμφορός ἐστι καὶ συμφέρει οἰκεῖν αὐτοὺς οἷον ἀεὶ πλέοντας (7)»· Πρὸς δὲ — «οἱ ὀξεῖς καὶ ἀγχίνοι ὀξύρροποί εἰσι πρὸς τὰς ὀργὰς καὶ ᾄττοντες φέρονται, ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα (8)»· Καὶ τὸν λόγον ὡς σχεδίαν φανταζόμενος καὶ τὸν βίον ὡς πέλαγος γνωματεύει «δεῖ ἐπὶ τοῦ βελτίστου τῶν ἀνθρωπίνων λόγων ὀχούμενον, ὥσπερ ἐπὶ σχεδίας κινδυνεύοντα διαπλεῦσαι τὸν βίον, εἰ μή τις δύναιτο . . . ἐπὶ βεβαιοτέρου ὀχήματος ἢ λόγου θείου τινὸς διαπορευθῆναι (9)» —Εἴ τις τοῦτον βάλοιτο οἷον ἄγκυραν πάσης τῆς πόλεως (10).—Τὴν δὲ ταραχὴν καὶ ἀγριότητα τῆς θαλάσ-

(1) Πολ. 613, πρβλ. Παυλ. Ἐπισ. Κοριθ. 1, 9, 24, Τιμ. 2, 4, 7. (2) Πρβλ. Wecklein. Ἰφιγ. ἐν ταυρ. στ. 307. ὡς καὶ αἱ ἐκ τῶν στρατιωτικῶν μεταφοραὶ τοῖς Ρωμ. οἰκεῖαι ἦσαν ἐπὶ τοῦ Πλαύτου. (3) Συμπ. 210 D. (4) Πρωτ. 338. (5) Παρμ. 137. (6) Νομ. 813 D. (7) Νομ. 790 C. (8) Θεαιτ. 144. (9) Φαιδ. 85 D ὅπερ μεταφράσας ὁ Κικέρων εἶπεν «tamquam in rate in mari immenso nostra vehitur oratio» tusc. 1,30,73. (10) Νομ. 961 C.

σης μεταφέρων εἰς τοὺς λόγους εἶπεν «χειμαζομένοις ἡμῖν ἐν λόγῳ καὶ ἀποροῦσι βοήθησον (1), καὶ πλατύτερον ἔτι» ἐπειδὴ ταύτῃ τῇ ἀπορίᾳ ἐνεπεπτώκη, πᾶσαν φωνὴν ἠφίειν δεόμενος τοῖν ξένοιν ὥσπερ Διοσκούρων ἐπικαλούμενος σῶσαι ἡμᾶς ἐκ τῆς τρικυμίας τοῦ λόγου (2)· Καὶ ἀντιθέτως τὴν γαλήνην τῆς θαλάσσης μετήνεγκεν εἰς τὴν ψυχὴν εἰπὼν «γαλήνην καὶ ἡσυχίαν ἐν τῇ ψυχῇ ἀπεργάζεται (3). Καὶ τὴν πόλιν φανταζόμενος ὡς ναῦν καὶ τοὺς κινδύνους αὐτῆς ὡς κλύδωνας εἶπε διὰ μεταφορᾶς» ὥσπερ ναῦς ἐν θαλάσσῃ πλέουσα φυλακῆς δεῖται ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἀεί, ὡσαύτως καὶ ἡ πόλις ἐν κλύδωνι τῶν ἄλλων πόλεων διαγομένη καὶ παντοδαπαῖς ἐπιβουλαῖς οἰκεῖ κινδυνεύουσα ἁλίκεσθαι(4) — Σαλεύοντες ἐν γήρᾳ ἢ νόσοις (5) — καὶ τὸν ψόγον ἢ ἔπαινον ὡς θαλάσσιον κλύδωνα παριστῶν εἶπεν «ἡ παιδεία ἡ ἀτελὴς κατακλυσθεῖσα ὑπὸ τοῦ ψόγου ἢ ἐπαίνου οἰχήσεται φερομένη κατὰ ῥοῦν, ᾗ ἂν οὗτος φέρῃ (6)»· Τῆς αὐτῆς μεταφορᾶς ἐχόμενος λέγει «ἐπ' αὐτὸ δὴ εἶμι ὃ τῷ μεγίστῳ παρεικάζομεν κύματι· Εἰρήσεται δ' οὖν, εἰ καὶ μέλλει γέλως τε ἀτεχνῶς, ὥσπερ κῦμα, ἐκγελῶν καὶ ἀδοξίᾳ κατακλύσειν (7)» Καὶ ἐπιμένων ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος ἐπαναλαμβάνει «τοῦτο ἓν ὥσπερ κῦμα φῶμεν διαφεύγειν, τοῦ γυναικείου πέρι νόμου λέγοντες, ὥστε μὴ παντάπασι κατακλυσθῆναι(8)» καὶ «ὥσπερ καταδρομὴν ἐποιήσω ἐπὶ τὸν λόγον μου καὶ οὐ συγγιγνώσκεις στραγγευομένῳ οὐκ οἶσθα ὅτι μόλις μοι τὰ δύο κύματα ἐκφυγόντι νῦν τὸ μέγιστον καὶ χαλεπώτατον τῆς τρικυμίας ἐπάγεις (9)»· Προσέτι τὸν μὲν λόγον ὡς πέλαγος παριστᾷ, τὴν δὲ ἔντεχνον διέξοδον τοῦ λόγου ὥσπερ πλοῦν ἢ νήχεσθαι, ὅταν μετὰ πλείονος χάριτος προστιθῇ» ἄν τέ τις εἰς μικρὰν κολυμβήθραν ἐμπέσῃ, ἄν τε εἰς τὸ μέγιστον πέλαγος μέσον, ὅμως γε **νεῖ** οὐδὲν ἧττον . . . οὐκοῦν καὶ ἡμῖν **νευστέον** καὶ πειρατέον σῴζεσθαι ἐκ τοῦ λόγου ἤτοι δελφῖνά τινα ἐλπίζοντας ἡμᾶς ὑπολαβεῖν ἂν ἤ τινα ἄλλην ἄπορον σωτηρίαν (10) «καὶ βραχύτερον» ταῦτα μὲν μόλις διανενεύκαμεν (11). — Ὡσαύτως «οὐκ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἀλλ' ἀπὸ τελευτῆς ἐξ

(1) Λαχ. 194 C. (2) Εὐθυδ. 293. (3) Νομ. 791. (4) Νομ. 758. (5) Νομ. 923 B. (6) Πολ. 492 C. (7) Πολ. 473 C. (8) 457 C. (9) 472. (10) 453 D. (11) 441 C.

ὑπτίας ἀνάπαλιν διανεῖν ἐπιχειρεῖ τὸν λόγον (1)» — Διδακτικώτερον δὲ καὶ χαριέστερον ἐν τῇ αὐτῇ μεταφορᾷ διδάσκει «ἐάν τις διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐπιχειρῇ μανθάνειν, εἴτε ἄνω κεχηνὼς εἴτε κάτω συμμεμυκώς, οὗτος οὐδὲν μανθάνει, οὔτε ἄνω ἀλλὰ κάτω ἡ ψυχὴ τούτου βλέπει κἂν ἐξ ὑπτίας νέων ἐν γῇ ἢ ἐν θαλάσσῃ μανθάνῃ (2). Ἐκ τῆς θαλάσσης ἐλήφθη καὶ ἡ παροιμιώδης καταστᾶσα φράσις περὶ τῶν τελείως ἀμαθῶν» οὔτε γράμματα **οὔτε νεῖν ἐπίστανται** (3) Ἐκ δὲ τῆς ἁλιείας μετενεγκὼν εἶπε «οἱ στρατιῶται τοῦ Δάτιδος συνάψαντες τὰς χεῖρας ἐσαγήνευσαν πᾶσαν τὴν Ἐρετρικήν, ὥστε μηδένα Ἐρετριέων ἀποπεφευγέναι (4)»· ἐστρεφόμην ὥσπερ ἐν δικτύῳ εἰλημμένος (5).

Ἐπὶ πᾶσι προσθετέον καὶ δύο μακροτέρας μεταφορὰς ἢ εἰκόνας, ὧν ἐν μὲν τῇ μιᾷ ὁ Σωκράτης ὅμοιός ἐστι τό τε εἶδος καὶ τὰ ἄλλα πρὸς τὴν θαλασσίαν νάρκην τὴν πλατεῖαν· Διότι ὡς ἐκείνη τὸν ἀεὶ πλησιάζοντα καὶ ἁπτόμενον αὐτῆς ναρκᾶν ποιεῖ, καὶ ὁ Σωκράτης ταυτὸ δοκεῖ πεποιηκέναι τῷ Μένωνι, δηλ. ναρκᾶν. Διότι οὗτος ἀληθῶς ἐνάρκησε τήν τε ψυχὴν καὶ τὸ στόμα καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀποκρίνασθαι μεστὸς ἀπορίας γενόμενος ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Σωκράτους διαλέξεως (6). Ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ὁ φιλόσοφος νομοθέτης μέλλων νὰ ὁρίσῃ τοὺς περὶ μουσικῆς καὶ ὀρχήσεως νόμους παραβάλλει ἑαυτὸν πρὸς ναυπηγόν· ἤτοι ὡς ὁ ναυπηγὸς τὴν τῆς ναυπηγίας ἀρχὴν καταβαλλόμενος τὰ τροπιδεῖα ὑπογράφεται σχήματα, ταὐτὸν καὶ ὁ φιλόσοφος φαίνεται δρῶν· δηλ. πειρώμενος τὰ τῶν βίων σχήματα διαστήσασθαι κατὰ τρόπους τοὺς τῶν ψυχῶν, ὄντως αὐτῶν τὰ τροπιδεῖα καταβάλλεται σκοπῶν ποίοις τισὶ τρόποις συνόντες τὸν βίον ἄριστα διὰ τοῦ πλοῦ τούτου τῆς ζωῆς διακομισθησόμεθα (7) Ὅρα δὲ πόσον ἐντέχνως καὶ ἐπιχαρίτως ὁ φιλόσοφος διὰ τῆς μεταφορᾶς ἀπεικάζει τὸν μὲν βίον πρὸς πέλαγος, τὸ δὲ ζῆν πρὸς πλεῖν ἢ διακομίζεσθαι καὶ τοὺς νόμους δι' ὧν οἱ τρόποι τῶν ψυχῶν ρυθμίζονται πρὸς τὰ τροπιδεῖα σχήματα.

(1) Φαιδρ. 264. (2) 529 C. (3) Νομ. 689 D (4) Νομ. 698 D.
(5) Εὐθυδ. 302 B. πρβλ. Λαχ. 164 τῆς ἀπορίας ἔκλυσαι. (6) Μεν. 80 A-D. (7) Νομ. 803 A-B.

Μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες ἐκ τῶν ρευστῶν καὶ ὑγρῶν

Συγγενὴς πρὸς τὴν ἐκ τῆς θαλάσσης μεταφορικὴν λέξιν τοῦ φιλοσόφου θεωρητέα καὶ ἡ ἐκ τῶν ρευστῶν καὶ ὑγρῶν· ὁ Πλάτων φαίνεται ὡς ἔν τινι καταρρύτῳ και εὐύδρῳ τόπῳ διατρίβων καὶ τὴν μεταφορὰν τῆς λέξεως ποιούμενος ἐκ τῶν πηγῶν καὶ κρηνῶν, ἐκ τῶν ρυακίων καὶ ρευστῶν, καὶ ὅλως εἰπεῖν ἐκ τῶν ὑγρῶν καὶ ναμάτων. Διὸ ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα, πρόσωπά τε καὶ πράγματα εἰκονίζονται κατὰ τὴν φύσιν τῶν ρευστῶν καὶ ἐκ τούτων οὐχὶ ὀλίγη μεταφορικὴ λέξις ἀπαντᾷ ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ φιλοσόφου. Καὶ α΄. μὲν ἴδωμεν τὰ ἔμψυχα καὶ πρόσωπα· λ. χ. περὶ τῶν ἀνθρώπων λέγει ὁ φιλόσοφος, «οἱ τὰ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι, οἳ ἂν ταύτῃ τύχωσι ρυέντες (1)·— οἱ ἐν τῇ παλαίστρᾳ ἅπαντες περιέρρεον ἡμᾶς κύκλῳ κομιδῇ (2)· — τὸ παν οδαπὸν γένος τῶν πολιτῶν τὸ εἰς ταὐτὸν συνερρυηκὸς (3). πρβλ. συρφετός δούλων (4) — ἡμῖν τῷ πολλῷ συρφετῷ (5) — δοῦλοι μετ' ἄλλων συγκλύδων (6). Καὶ περὶ τῶν κατοίκων συλλεγέντων πολλῶν ἐν τῇ πόλει διδάσκει » οὔτε ἀποικίαν (τῶν πολιτῶν) οὔτε ἐκλογήν τινα καθάρσεως δεῖ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸ παρόν, οἷον δέ τινων συρρεόντων ἐκ πολλῶν, τὰ μὲν πηγῶν, τὰ δὲ χειμάρρων εἰς μίαν λίμνην, ἀναγκαῖον προσέχοντας τὸν νοῦν φυλάττειν ὅπως ὅ,τι καθαρώτατον ἔσται τὸ συρρέον ὕδωρ, τὰ μὲν ἐξαντλοῦντας, τὰ δὲ ἀποχετεύοντας καὶ παρατρέποντας (7) — καὶ ὀλίγῳ κατωτέρω, προσέθηκεν» ἂν ἐπίχυσις πολιτῶν ὑπερβάλλουσα ἡμῖν συμβαίνῃ διὰ φιλοφροσύνην τῶν ἐνοικούντων... ἐὰν δ' αὖ καὶ τοὐναντίον ἐπέλθῃ ποτὲ κῦμα κατακλυσμὸν φέρον νόσων καὶ οἱ πολῖται ἐλάττους γένωνται, οὐ δεῖ παρεμβάλλειν (τῇ πόλει) ξένους πολίτας νόθῃ παιδείᾳ πεπαιδευμένους (8). — Καθ' ὁμοίαν μεταφορὰν εἶπεν «οἱ ναῦται τῷ ναυκλήρῳ περικεχυμένοι ἦσαν (9)· — ὁ ἐραστὴς συνετάκη μονίμῳ πράγματι, τῷ χρηστῷ ἤθει (10) — συντῆξαι καὶ συμφῦσαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό (11)· περὶ δὲ τοῦ βραδέως λέγοντος ἢ κινουμένου λέγει μεταφορικῶς» στραγγεύεται (δηλ. ὥσπερ

(1) Πολ. 495 B. (2) Χαρμ. 155 D. (3) Νομ. 708 D. (4) Γοργ. 489 C. (5) Θεαιτ. 152 C. (6) Πολ. 568 E. (7) Νομ. 736 B. (8) 741 (9) Πολ. 488 C. (10) Συμπ. 184. (11) 192 E.

ὑγρὸν τὸ στάγδην καὶ δυσκόλως καταρρέον) (1). — Προσθῶμεν ἤδη καὶ τὰς τῶν ἀψύχων μεταφορὰς ἐκ τῶν ὑγρῶν· λ. χ. τὸ τῶν λόγων νᾶμα ῥέον ἔξω καὶ ὑπηρετοῦν τῇ φρονήσει ἄριστον πάντων τῶν ναμάτων (2) — τὸ μῖσος ἐντέτηκε τῇ πόλει (3) — λέγων καὶ σεμνύνων τὸ πρᾶγμα καταχώσειεν ἂν ἡμᾶς τοῖς λόγοις (4) ὁ λόγος ὁ ἐπιχυθεὶς ἡμῖν (5) καὶ ὁ λόγος ἐπικεχυμένος (6) — εὔροιά τις λόγων ἔλαβε τὸ Σωκράτη παρὰ τὸ εἰωθός (7), — λόγος τις ὑπορρεῖ καὶ φήμη (8). Τὰ πολλὰ νόμιμα ἐπιρρέοντα μακροτέρους τοὺς λόγους ποιεῖ (9)· ὄχλος μυθευμάτων, Γοργόνων καὶ Πηγάσων . . . ἐπιρρεῖ (10) καὶ ἔτι χαριέστερον «ῥεῖ ἡ σοφία ἐκ τοῦ πληρεστέρου ἀνθρώπου εἰς τὸν κενώτερον, ἐὰν ἅπτωνται ἀλλήλων, ὥσπερ τὸ ἐν ταῖς κύλιξιν ὕδωρ τὸ διὰ τοῦ ἐρίου ῥέον ἐκ τῆς πληρεστέρας εἰς τὴν κενωτέραν (11) — ἐξ ἀλλοτρίων ναμάτων διὰ τῆς ἀκοῆς πεπλήρωμαι δίκην ἀγγείου» ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ οὐδὲν ἐννενόηκεν (12) — ἡ δύναμις ἣν ἔχει ἡ ὄψις τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ταμιευομένην, λέγεται ὥσπερ ἐπίρρυτος (13) Εὐστόχως καὶ προσφυῶς ἀπεικάζονται ἡ λύπη καὶ ἡδονὴ πρὸς δύο πηγὰς φύσει ῥεούσας, ὧν ὁ μὲν ἀρυτόμενος, ὅθεν τε δεῖ καὶ ὁπότε καὶ ὁπόσον, εὐδαιμονεῖ, ὁ δὲ ἀνεπιστημόνως καὶ ἐκτὸς τῶν καιρῶν, τἀναντία ἂν ἐκείνῳ ζῴη (14) Περὶ δὲ τῆς ἀναμνήσεως καὶ λήθης εὐφυῶς διδάσκει, ὅτι ἡ μὲν ἐπιρροή, ἡ δὲ ἀπορροὴ τῆς γνώσεως ἢ φρονήσεώς ἐστι, λέγων «ὥσπερ τινὸς ἀπορρέοντος, ἀεὶ δεῖ τοὐναντίον ἐπιρρεῖν· ἀνάμνησις δ' ἐστιν ἐπιρροὴ φρονήσεως ἀπολειπούσης (15). Καὶ τὸ ἡδέως ζῆν τῶν ἀκολάστων» ἐν τῷ «ὡς πλεῖστον ἐπιρρεῖν» ἔγκειται (16). Τὴν δὲ τῆς ποιητικῆς μιμήσεως ἐπίδρασιν ἐναργέστερον παριστῶν εἶπε μεταφορικῶς· «αὕτη τὰ ἰσχυρὰ πάθη τὰ λυπηρὰ δηλ. καὶ τὰ ἡδέα, τρέφει ἄρδουσα, δέον αὐχμεῖν καὶ ἄρχοντα ἡμῖν καθίστησιν (17) — ὥσπερ αὐχμός τις τῆς σοφίας γέγονεν (18) — ἄρδοντος καὶ αὔξοντος τὸ λογιστικὸν (19) καὶ ἀλλαχοῦ· συμποσίοις ἄρ-

(1) Πολ. 472. (2) Τιμ. 75 E. (3) Μενεξ. 245 D. (4) Γοργ. 512. (5) Νομ. 793 B. (6) Πολιτ. 302. (7) Φαιδρ· 238 C. (8) Νομ. 672 B. (9) 793 D. (10) Φαιδρ. 229 D. (11) Συμπ. 175 D. (12) Φαιδρ. 235 D. (13) Πολ. 508 B. (14) Νομ. 636 E. (15) 732 B. (16) Γοργ. 494. (17) Πολ. 606 D. (18) Μεν. 70 C. (19) Πολ. 550 B.

δοντες ἑαυτούς(1). Μετὰ χάριτος μετήνεγκε τὴν λέξιν καὶ ἔνθα λέγει «ἐπειδὴ χρωμένοις ἡμῖν ἄμεινον τὸ ἀποδύεσθαι τοῦ καλύπτειν τὸ σῶμα ἐφάνη, καὶ τὸ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς δὴ γελοῖον ἐξερρύη ὑπὸ τοῦ ἐν λόγοις μηνυθέντος ἀρίστου(2). Καὶ περὶ τοῦ ἐν τῇ μουσικῇ νεωτερισμοῦ λέγει «ἡ παρανομία ῥᾳδίως λανθάνει παραδυομένη ὡς παιδιά, κατὰ μικρὸν δὲ εἰσοικισαμένη ἠρέμα ὑπορρεῖ πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα(3). Ἔτι «ὁ πόθος ἀπορρεῖ ταῖς ὑπερβολαῖς τῆς πλησμονῆς(4)» καὶ «τὸ ποριζόμενον ὑπεκρεῖ(5)», καὶ «τὰ πτερὰ τῆς ψυχῆς ἀπορρεῖ καὶ ἡ ψυχὴ πτερορρυεῖ(6)» ὁμοίως «ἡ τοῦ ῥεύματος πηγή, ὃν ὁ Ζεὺς ἵμερον ὠνόμασε, πολλὴ φερομένη πρὸς τὸν ἐραστήν, ἡ μὲν εἰς αὐτὸν ἔδυ, ἡ δὲ ἀπομεστουμένη ἔξω ἀπορρεῖ(7). Καὶ ὡς φιλόσοφος προστίθησιν «ὅτῳ εἰς ἕν τι αἱ ἐπιθυμίαι σφόδρα ῥέπουσιν, ἴσμεν που, ὅτι εἰς τὰ ἄλλα τούτῳ ἀσθενέστεραι ὥσπερ ῥεῦμα ἐκεῖσε ἀπωχετευμέναι . . . ᾧ δὴ πρὸς τὰ μαθήματα καὶ πᾶν τὸ τοιοῦτον ἐρρυήκασιν, περὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονὴν εἶεν ἄν, εἰ μὴ πεπλασμένως, ἀλλ' ἀληθῶς φιλόσοφός τις εἴη(8). Καὶ περὶ τῶν Λακώνων παρατηρεῖ ὁ φιλόσοφος, ὅτι πολλὰ αὐτοῖς παρέρρει, διὰ τὴν ἄφεσιν τοῦ θήλεος, πολὺ ἄμεινον ἂν ἔχοντα, εἰ νόμων ἔτυχεν ἢ νῦν(9) Περὶ δὲ τῶν μερῶν τοῦ λόγου ἐν μεταφορᾷ λέγει «οὐ χύδην τὰ τοῦ λόγου βέβληται, (ἀλλ' ἐφεξῆς καὶ ἐν τάξει ἕκαστον(10)» καὶ «τὰ χύδην (= ἀτάκτως) τοῖς παισὶ μαθήματα συνακτέον εἰς σύνοψιν οἰκειότητος ἀλλήλων τῶν μαθημάτων(11)».

Ὡς συγγενεῖς πρὸς τὰς εἰρημένας μεταφορὰς παραθετέον ἐνταῦθα καὶ τὰς ἐκ τοῦ βαλανείου καὶ τῶν λουτρῶν, ἅπερ συνήθη καὶ οἰκειότατα τοῖς Ἕλλησιν ἦσαν καὶ ἀφ' Ὁμήρου ἔτι. λ. χ. «ταῦτα εἰπὼν ὁ Θρασύμαχος ἐν νῷ εἶχεν ἀπιέναι, ὥσπερ βαλανεὺς ἡμῶν καταντλήσας κατὰ τῶν ὤτων ἀθρόον καὶ πολὺν τὸν λόγον(12)»· ὁμοίως «τὰ ἔσω διὰ παντὸς νενοσηκότα σώματα οὐκ ἐπεχείρει ὁ Ἀσκληπιὸς διαίταις κατὰ μικρὸν ἀπαντλῶν καὶ ἐπιχέων μακρὸν καὶ κακὸν βίον τῷ ἀνθρώπῳ ποιεῖν καὶ ἔκγονα ἕτερα

(1) Φαιδρ. 276 D. (2) Πολ. 452 D. (3) Πολ. 424 D. (4) Νομ. 776. (5) Συμπ. 203 E. (6) Φαιδρ. 246 C. D. (7) Φαιδρ. 255 C. (8) Πολ. 485 D. (9) Νομ. 781. (10) Φαιδρ. 264 B. (11) Πολ. 537 C. (12) Πολ. 344 D.

τοιαῦτα, ὡς τὸ εἰκὸς φυτεύειν (1)· προσέτι «τῆς φιλοσοφίας πλείω γέλωτα καταντλήσομεν (2) ὡσαύτως» πᾶσαν βλασφημίαν ἱερῶν καταχεῖν (3) καὶ «δόξαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καταχεῖν, ὡς πάντων δειλότατον φύσει θηρίων ἐστίν (4). Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν ποιητὴν τὸν παντοδαπὸν ὑπὸ σοφίας γιγνόμενον καὶ πάντα χρήματα μιμούμενον, ὁ φιλόσοφος προσκυνεῖ μὲν αὐτὸν ὡς ἱερὸν καὶ θαυμαστόν, ἀλλ᾽ ἐκβάλλει (5) τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέας καὶ ἐρίῳ στέψας, μετενεγκὼν ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀγαλμάτων, ἅπερ ἐρίῳ ἔστεφον καὶ ἐφ᾽ ὧν μύρον κατέχεον.

Εἰκὼν τοῦ ἀκολάστου.

Ταῖς μεταφοραῖς ταύταις ἐνερτέον καὶ τὴν διδακτικωτάτην ἐκείνην καὶ χαριεστάτην εἰκόνα (6), ἐν ᾗ ὁ φιλόσοφος τὸ ἐπιθυμητικὸν τῶν ἀνοήτων καὶ τὸ ἀκόλαστον καὶ οὐ στεγονὸν μέρος τῆς ψυχῆς αὐτῶν πρὸς τετρημένον πίθον ἀπεικάζει· Ὑποθῶμεν, λέγει ὁ πολὺς φιλόσοφος, δύο ἀνθρώπους, ἤτοι τὸν μὲν ἀκόλαστον, τὸν δὲ σώφρονα, πίθους ἑκάτερον ἔχοντα· καὶ τῷ μὲν ὑγιεῖς καὶ πλήρεις οἴνου, γάλακτος καὶ ἄλλων ὑγρῶν εἰσιν, τῷ δὲ ἀγγεῖα τετρημένα καὶ σαθρά· προσθῶμεν δὲ ὅτι τὰ νάματα ἑκάστου τούτων σπάνιά εἰσι καὶ πολλῷ πόνῳ ἐκποριζόμενα. Καὶ ὁ μὲν πληρωσάμενος ταῦτα οὐκ ἀποχετεύει καὶ ὀλίγον φροντίζων, τούτων ἕνεκα ἡσυχάζει· ὁ δε ἀναγκαζόμενος πιμπλάναι τὰ σαθρὰ καὶ διάτρητα ἀγγεῖα ναμάτων δυσπορίστων, τὰς ἐσχάτας λύπας λυπεῖται. Καίπερ δὲ τοσαύτην διαφορὰν ἐν τῷ βίῳ ἔχοντος τοῦ κοσμίου καὶ τοῦ ἀκολάστου, ὁ ὑλομανὴς Καλλικλῆς εὐδαιμονίζει τὸν ἀκόλαστον, ὡς ὄντος κατ᾽ αὐτὸν τοῦ ἡδέως ζῆν ἐν τῷ ὡς πλεῖστον ἐπιρρεῖν· Ἀλλὰ καὶ ὁ φιλόσοφος τὸ κτηνῶδες τοῦ ἀκολάστου ἐξευτελίζων παρατηρεῖ, ὅτι ἐὰν πολὺ ἐπιρρέῃ, ἀνάγκη καὶ τὰ τρήματα μεγάλα γίγνεσθαι ταῖς ἐκροαῖς καὶ ὁ ἀκόλαστος κατ᾽ αὐτὸν ἐξομοιωτέος τῷ χαραδριῷ ὅστις χαράδρας δίκην οὐδέποτε κορέννυται, ὡς ἅμα τῷ ἐσθίειν ἐκκρίνων τὸ ἐδηδεσμένον· ἔτι δὲ ἀπεικάζει αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν ψωριῶντα ἢ κνησιῶντα, ὃς ἀφθόνως ἔχων τοῦ κνῆσθαι οὐδέποτε παύεται κνώ-

(1) 407 D. (2) 536 B. (3) Νομ. 800 C. (4) 814 B. (5) Πολ. 398. (6) Γοργ. 493 D.

μενος(1). Καὶ τῇ εἰκόνι τοῦ τετρημένου καὶ σαθροῦ πίθου ἐμμένων ὁ φιλόσοφος καὶ τὴν ποταπότητα καὶ κτηνωδίαν τῶν ἀκολάστων μετὰ χάριτος διασύρων προστίθησιν ὅτι «οἱ τοιοῦτοι δίκην βοσκημάτων κάτω ἀεὶ βλέποντες καὶ κεκυφότες εἰς τὴν γῆν καὶ τραπέζας βόσκονται χορταζόμενοι καὶ ὀχεύοντες καὶ διὰ τὴν πλεονεξίαν ταύτην λακτίζοντες καὶ κυρίττοντες ἀλλήλους σιδηροῖς κέρασι καὶ ὁπλαῖς ἀποκτείνουσιν, ἅτε οὐχὶ τοῖς οὖσιν οὐδὲ τὸ ὂν οὐδὲ τὸ στέγον ἑαυτῶν πιμλάντες(2)». Παρατηρητέον δέ, ὅτι τὸ ἐνταῦθα στέγον, στεγανὸν καὶ στέγειν δυνάμενον εἶπεν ὁ φιλόσοφος ἐν Γοργίᾳ(3). Καὶ ὅτι τὸ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἄνευ τῆς ἐκεῖ εἰκόνος σκοτεινὸν καὶ δυσείκαστον γίνεται· ἐξ οὗ καὶ κατάδηλον ὅτι ὁ διάλογος ἐκεῖνος προγενέστερος τῆς πολιτείας ἐστίν, ἐν ᾗ ὁ συγγραφεὺς διὰ τῶν ἐνταῦθα οἷον νυγμῶν καὶ ἀναμνηστικῶν τὰ ἐκεῖ πλατύτερον καὶ σαφέστερον ῥηθέντα ὑπομιμνήσκων ἡμᾶς φαίνεται.

Μεταφοραὶ ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου.

Ἔτι δὲ καὶ ἡ θαλερὰ καὶ ἀνθοῦσα φύσις, ἡ κατακοσμοῦσα τὴν γενέτειραν τοῦ φιλοσόφου γῆν, χρησιμεύει αὐτῷ ὡς πηγὴ ἀέναος, ἐξ ἧς οὐχὶ ὀλίγας μεταφορὰς ἀρύεται. Οὕτω λ. χ. τὸ ἄνθος τῶν φυτῶν μετενεγκὼν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, εἶπεν «τὸ ἄνθος τοῦ σώματος(4)— πλατύτερον καὶ ἐπαγωγότερον ἐν τῷδε» χρόας δὲ κάλλος ἡ κατ' ἄνθη δίαιτα τοῦ θεοῦ σημαίνει· ἀπανθεῖ γὰρ καὶ ἀπηνθηκότι καὶ σώματι καὶ ψυχῇ καὶ ἄλλῳ ὁτῳοῦν οὐκ ἐνίζει ὁ Ἔρως· οὗ δ' ἂν εὐανθής καὶ εὐώδης τόπος ᾖ, ἐνταῦθα καὶ ἵζει καὶ μένει (5).— Καὶ προβὰς μικρόν, προστίθησιν «τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς κάλλος τιμιώτερον τοῦ ἐν τῷ σώματι· ὥστε ⟨καὶ ἂν⟩ ἐπιεικὴς ὢν τὴν ψυχήν τις κἂν σμικρὸν ἄνθος ἔχῃ, ἐξαρκεῖ αὐτῷ (6)»· ἀμιμήτου κάλλους καὶ ἡ ἑπομένη εἰκὼν δοκεῖ μοι» τὸ λέγειν ἐν μέτρῳ, ῥυθμῷ καὶ ἁρμονίᾳ παρέχει μεγάλην τινὰ κήλησιν· γυμνωθέντα δὲ τὰ ἔργα τῶν ποιητῶν τῶν τῆς μουσικῆς χρωμάτων ἔοικε τοῖς τῶν ὡραίων προσώποις, καλῶν δὲ μή, οἷα γίγνεται ἰδεῖν, ὅταν αὐτὸ τὸ ἄνθος προλίπῃ(7)· ἣν εἰκόνα ἐπαινῶν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης συνιστᾷ πρὸς μί-

(1) Γοργ. 494 A. C. (2) Πολ. 586. (3) 493 B. καὶ 493 C. (4) Συμπ. 183 E. (5) 196 B. (6) 210 C. (7) Πολ. 601 B.

μησιν βραχύνας πως αὐτήν· «τὰ μέτρα τῶν ποιητῶν ἔοικε τοῖς ἄνευ κάλλους ὡραίοις· οἱ μὲν γὰρ **ἀπανθήσαντες**, τὰ δὲ λυθέντα οὐχ ὅμοια φαίνεται» (1)· — προσέτι «τὰ σὰ λήγει **ὥρας**, σὺ δὲ ἄρχει **ἀνθεῖν** (2) — λήγει τὸ σῶμα ἀνθοῦν» (3) — μηδένα ἀποβάλλειν τῶν ἀνθούντων ἐν ὥρᾳ (4). Τῇ αὐτῇ μεταφορᾷ τῇ ἐκ τοῦ ἄνθους ἑπόμενος λέγει «. . . εὐθὺς παισὶ καὶ θηρίοις, τοῖς μὲν ἀκρατῶς ἔχειν πρὸς τὰς ἡδονὰς σύμφυτον **ἐπανθεῖ**, τοῖς δὲ ἐγκρατῶς (5)· — ὁμοίως πρὸς τὸ ἀνθεῖν χρῆται καὶ τῷ βλαστάνειν ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ **ἀνδροῦσθαι** (6) — Ἔτι ὁ τύραννος ὅταν περ φύηται, ἐκ προστατικῆς ρίζης καὶ οὐκ ἄλλοθεν ἐκβλαστάνει (δηλ. ἐπειδὴ προστάτης προσεποιεῖτο πρότερον εἶναι) (7). Πρὸς δὲ «αἱ ἐπιθυμίαι παραβλαστάνουσιν (8) — ὡσαύτως ὁ Μέλητος ἐκκαθαίρει ἡμᾶς τοὺς τῶν νέων τὰς βλάστας διαφθείροντας, ὥσπερ ὁ ἀγαθὸς γεωργὸς ἐπιμελεῖται τῶν νέων φυτῶν (9). Κατὰ τὴν αὐτὴν μεταφορὰν χρῆσιν ποιεῖται καὶ τοῦ ἀπομαραίνεσθαι, λ. χ. ἡ ρητορικὴ ἀπομαραίνεται (10), — αἱ κατὰ τὸ σῶμα ἡδοναὶ ἀπομαραίνονται (11). Ὥσπερ τὸ ἀνθεῖν καὶ τὸ βλαστάνειν οὕτω καὶ τὸ θάλλειν μετήνεγκεν εἰπών»· Ἔρως τῆς αὐτῆς ἡμέρας τοτὲ μὲν θάλλει καὶ ζῇ, ὅταν εὐπορήσῃ, τοτὲ δὲ ἀποθνήσκει (12). - Αὐτὸ τὸ θάλλειν τὴν αὔξην ἀπεικάζει τῶν νέων (13) - ἡ χώρα καὶ πόλις θάλλει καὶ εὐδαιμονεῖ (14). Προσέτι τὴν πόλιν καὶ τὴν πολιτείαν ὥσπερ φυτὸν φανταζόμενος λέγει «ἡ πολιτεία οὐ μὴ πρότερον φύῃ καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἴδῃ» (15). - Τὴν νῦν φυομένην κατοικίζειν πόλιν (16). Τολμηροτέρως δέ πως μετήνεγκεν ἐν τοῖσδε «ὁ θεὸς μίαν κλίνην ἐποίησε, δύο δὲ τοιαῦται οὔτε ἐφυτεύθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ οὔτε μὴ **φύωσιν** (17). — Πρὸς δὲ «μίαν αὐτὴν φύσει **ἔφυσεν** ὁ θεός· προσαγορεύσωμεν οὖν αὐτὸν **φυτουργὸν** τούτου ἤ τι τοιοῦτον (18).

(1) Ρητορ. 3, 4. (2) Ἀλκιβ. I, 131 E. (3) 131 C. (4) Πολ. 475. (5) Νομ. 710 B. (6) Πολ. 498 B. (7) 565 D. (8) 573. (9) Εὐθυφρ. 3. (10) Θεαιτ. 177 B. (11) Πολ. 328 D. (12) Συμπ. 203 E. (13) Κρατ. 414. (14) Νομ. 945 D. (15) Πολ. 473 E. (16) Νομ. 757 D. (17) Πολ. 597 C. (18) 597 D.

Βάσανος - βασανίζειν.

Ὅτι δὲ καὶ περὶ τὰς ἰδιότητας τῶν πολυτίμων λίθων (1) καὶ μάλιστα τοῦ χρυσοῦ ἐμπείρως εἶχεν ὁ πολυμαθὴς φιλόσοφος, δεικνύουσιν αἱ συχναὶ μεταφοραὶ ἐκ τῶν λέξεων βάσανος - βασανίζειν. Θέλοντες δηλαδὴ οἱ ἀρχαῖοι νὰ ἴδωσιν ἂν ὁ χρυσὸς ἦτο καθαρὸς καὶ ἀκήρατος ἢ κίβδηλος, ἔτριβον τοῦτον ἢ ἐδοκίμαζον ἐπὶ τῆς Λυδίας λίθου ἢ καὶ ἐν τῷ πυρί· τοῦτο δὲ ἐκάλουν βάσανον καὶ βασανίζειν. Ἀλλὰ τὰς λέξεις ταύτας συχνὰ μεταφέρει ὁ Πλάτων καὶ ἐπὶ πλείστων ἄλλων. Λ. χ. ὅ,τι ἐστὶ διὰ τὸν χρυσὸν ἡ Λυδία λίθος ἢ τὸ πῦρ, διὰ τὴν τῆς ψυχῆς δοκιμὴν ἢ τὸν ἔλεγχον χρησιμεύει ἡ ἐπιστήμη, ἡ εὔνοια καὶ ἡ παρρησία· ὡς δηλαδὴ διὰ τῆς Λυδίας λιθου βασανίζεται ὁ χρυσός, οὕτω καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἐλαττώματα ἐλέγχονται ὑπὸ τοῦ ἐπισταμένου ταῦτα, εὔνοιαν ἔχοντος καὶ εὐπαρρησιάστου πρὸς τὸν ἐλεγχόμενον· διὸ καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς ψυχῆς καλεῖ βάσανον καὶ βασανίζειν (2). Ἀλλαχοῦ συμβουλεύει, ἵνα οἱ νέοι βασανίζωνται ἐν φόβοις, ἡδοναῖς καὶ τοῖς μαθήμασι· καὶ τοὺς μὲν δειλιῶντας ἢ ἀποκάμνοντας ἐν τούτοις, ἀποκριτέον τῆς ἀρχῆς, κατὰ τὸν φιλόσοφον, τὸν δὲ πανταχοῦ ἀκήρατον ἐκβαίνοντα, ὥσπερ χρυσὸν ἐν πυρὶ βασανιζόμενον (κατα)στατέον ἄρχοντα (3). Ἔτι δὲ καὶ τῇ κακοδοξίᾳ χρῆται βασανιστηρίῳ ἢ βασάνῳ» βεβασανισμένος εἰς δικαιοσύνην τῷ μὴ τέγγεσθαι ὑπὸ κακοδοξίας (4)·—βασανίζειν πρὸς τούτοις συμβουλεύει τῷ νόμῳ (5), ἐν νόσοις (6), ἐν οἴνῳ (7), ἐν παιδιᾷ βασανιεῖ (8). Καὶ τὸ διδόναι λόγον τῶν ἑαυτοῦ πράξεων καὶ τοῦ βίου, ὅν τις βεβίωκε, βασανίζειν λέγει μεταφορικῶς, προσθείς, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους βασανίζεσθαι περὶ ταῦτα οὐκ ἀηδὲς ἦν, ἀλλὰ καὶ ὠφελιμώτατον (9). Παγκάλως ἔχει καὶ ἡ ἑπομένη εἰκών, ἐν ᾗ ὁ φιλόσοφος ἐξετάσας τὴν δικαιοσύνην ἐν τῇ πόλει ἀναζητεῖ ταύτην καὶ ἐν τῷ ἀτόμῳ, ἐὰν δέ τι ἄλλο ἐν τῷ ἑνὶ ἐμφαίνηται, πάλιν ἐπανιόντες ἐπὶ τὴν πόλιν βασανιοῦμεν καὶ τάχ' ἂν παρ' ἄλληλα σκοποῦντες καὶ τρίβοντες ὥσ-

(1) Ἰων. 533-36. Τιμ. 80 C. (2) Γοργ. 486-87. (3) Πολ. 414. 563. (4) 361 C. (5) Συμπ. 184. (6) Νομ. 922 D. (7) 649 D. (8) Πολιτ. 308 D. (9) Λαχ. 188 A. B.

περ ἐκ πυρείων ἐκλάμψαι ποιήσαιμεν τὴν δικαιοσύνην (1). Προσθετέον ἐκ τῆς αὐτῆς μεταφορᾶς τῶν μετάλλων καὶ τὰ «φίλτατος εἶ καὶ ἀληθῶς χρυσοῦς (2)—ἀδαμαντίνως δεῖ ταύτην τὴν δόξαν ἔχοντα εἰς Ἅδου καταβῆναι (3)—καὶ ἀδαμάντινος (4).

Μεταφοραὶ ἐκ τοῦ συμποσίου.

Μηδεὶς δὲ θαυμάσῃ, ὅτι ὁ ἰδεολόγος Πλάτων καὶ ὁ ὑψιπέτης διδάσκαλος τῆς ἠθικῆς καὶ σωφροσύνης σχηματίζει μεταφορικὴν λέξιν καὶ ἐκ τῶν συμποσίων. Διότι καὶ ταῦτα οἱ εὐπαίδευτοι τῶν Ἀθηναίων οὐχὶ πρὸς ὑλικὸν καὶ κτηνώδη κορεσμὸν ἐποιοῦντο, ἀλλὰ ἐν αὐτοῖς ἀπολαύσαντες ἐν μέτρῳ καὶ κόσμῳ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἁπλῶς ἱκανοποιήσαντες καὶ κατ' ἀνάγκην, τοῦ λογιστικοῦ μᾶλλον ἐπεμελοῦντο, ἵνα τὰ πνευματικὰ προϊόντα διὰ τῆς συζητήσεως ἐν χάριτι ἀναπτύξωσιν. Ὁ δὲ τούτων τυχὸν ἄπειρος ὤν, ἀναγνοὺς τὸ τοῦ Πλάτωνος συμπόσιον πεῖραν λαβέτω· καὶ ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα συμπόσια συνήθη ἦσαν, ὁ φιλόσοφος καὶ ἐκ τῶν τοῦ συμποσίου μεταφορικῶν λέξεων ἡδύνει τοὺς διαλόγους αὐτοῦ. Τὴν θοίνην, φέρ' εἰπεῖν, μετενεγκὼν καὶ εἰς τὴν συζήτησιν εἶπε· «πῶς οἷος τ' ἂν εἴην τοιαύτης θοίνης ἀπέχεσθαι;» (5) Ὡσαύτως «εὐωχοῦ τοῦ λόγου.... ἴθι δὴ καὶ τὰ λοιπά μοι τῆς ἑστιάσεως ἀποπλήρωσον, ἀποκρινόμενος...(6) Ὁμοίως «ταῦτα δή σοι, ὦ Σώκρατες εἱστιάσθω ἐν τοῖς Β... οὐ μέντοι καλῶς εἱστίαμαι (7)—παραπλησίως» ἑστιάσας τὸ λογιστικὸν αὐτοῦ λόγων καὶ σκέψεων» (8)—ἡ ψυχὴ θεασαμένη καὶ ἑστιαθεῖσα (10)—ἑστιωμένη γεηρὰ καὶ πετρώδη .... τὰς λεγομένας εὐδαίμονας ἑστιάσεις (11)—ἑστιαμάτων κακῶν ἐμπιπλὰς τὴν ὀργὴν (12) — αὐτὼ μόνω ἑστιᾶσθον, ἡμῖν δ' οὐ μεταδίδοτον τῶν λόγων (13)— «καὶ ἀνταπολήψομαι τὴν τῶν λόγων ἑστίασιν (14) καὶ οἱ ξενισθέντες ἀνταφεστιῶσιν·—ὁμοίως μεταφέρει καὶ τὸ ρ. γεύεσθαι: π. χ. «τὸν εὐχερῶς ἐθέλοντα παντὸς μαθήματος γεύεσθαι καὶ ἀσμένως ἐπὶ τὸ μανθάνειν ἰόντα καὶ ἀπλήστως ἔχοντα, τοῦτον δικαίως φιλόσοφον φήσομεν (15)—ἔτι «παιδείας γεύ-

(1) Πολ. 435. (2) Φαιδρ. 235. (3) Πολ. 619. (4) 360 Β. (5) Φαιδρ. 236 Ε. (6) Πολ. 352 Β. (7) 354. (8) 571 Ε. (9) Πρβλ. 421 Β καὶ Γοργ. 522. (10) Φαιδρ. 247 Ε. (11) Πολ. 612. (12) Νομ. 935. (13) Λυσι. 211 C. (14) Τιμ. 17 Β. (15) Πολ. 475.

εσθαι (1),—οἱ παῖδες οἱ γευσάμενοι νόμων καὶ συντραφέντες ἱκανῶς καὶ συνήθεις γενόμενοι αὐτοῖς (2)—τῆς θέας τοῦ ὄντος γεύεσθαι (3) — λόγων γεύεσθαι (4) — ἔτι ἄγευστος ἐλευθερίας καὶ φιλίας ἀληθοῦς ἡ τυραννικὴ φύσις (5) — καὶ κατωτέρω «γεύσεται τιμῶν τινων, τινὰς δὲ φεύξεται (6)—παρατίθημι ἑκάστων τῶν σοφῶν ἀπογεύεσθαι (7). Καθ' ὅμοιον τρόπον μετήνεγκε καὶ τὸ ρ. ἅπτομαι λ. χ. «ἅπτονται λόγων (8)»,—παιδείας ὀρθῆς οὐχ ἧφθαι (9) «γυναῖκες ὅπλων ἡμμέναι (10) καὶ «ἐὰν πολλὰ πονῇ γυμναστικῇ καὶ εὐωχῆται εὖ μάλα, μουσικῆς δὲ καὶ φιλοσοφίας μὴ ἅπτηται (11)—ἐμμελῶς μετηνέχθη καὶ τὸ «πανδοκεὺς καὶ τροφεὺς πάσης κακίας ὁ τυραννικὸς καὶ ἀκόλαστος (12) —καὶ τὸ ἐν ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς τὸ βίᾳ κατεχόμενον πεπεινηκὸς τοῦ δακρῦσαι καὶ ἀποδύρασθαι ἱκανῶς καὶ ἀποπλησθῆναι, τοῦτό ἐστι τὸ ὑπὸ τῶν ποιητῶν πιμπλάμενον καὶ χαῖρον (13).

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ τὸ κεραννύναι τὸν οἶνον ὕδατι σύνηθες καὶ ἀναγκαῖον ἦτο, προστίθημι καὶ ἐκ τούτου μεταφοράς τινας π. χ. λύπῃ τὴν ἡδονὴν συγκεραννύναι (14), — τοῦ ὀξέος καὶ βαρέος συγκεραννυμένων (15) — ὁ φιλόσοφος εὐστόχως παρατηρεῖ «ἐξὸν τοῖς νομοθέταις δυοῖν χρῆσθαι πρὸς τὰς νομοθεσίας, πειθοῖ καὶ βίᾳ, καθ' ὅσον οἷόν τε ἐπὶ τὸν ἄπειρον παιδείας ὄχλον, τῷ ἑτέρῳ χρῶνται μόνον· οὐ γὰρ πειθοῖ κεραννύντες τὴν ἀρχὴν νομοθετοῦσιν, ἀλλ' ἀκράτῳ μόνον τῇ βίᾳ (16)—καὶ τῇ αὐτῇ μεταφορᾷ ἐμφυόμενος προσέθηκεν» ὃ δὴ τυραννικὸν ἐπίταγμα (δ. δ. τὸ τῆς βίας) ἐρρήθη, ἀπεικασθὲν τοῖς τῶν ἰατρῶν ἐπιτάγμασιν, οὓς ἀνελευθέρους εἴπομεν, τοῦτό ἐστι νόμος ἄκρατος (δ. δ. ἡ βία μόνον), τὸ δὲ πρὸ τούτου ῥηθέν, τὸ πειστικόν, προοιμίου περὶ τοὺς νόμους δύναμιν ἔχει (ἤτοι ἡ πειθώ ἐστι τὸ προοίμιον ἢ προδίδαγμα, ὁ δὲ νόμος τὸ ἐπίταγμα, ἅπερ εἰκονίζονται ὡς δύο στοιχεῖα τῆς κράσεως (17). Μετὰ τῆς αὐτῆς κομψείας καὶ βαθείας παρατηρητικότητος εἶπε μετενεγκὼν» ὅταν δημοκρατουμένη

(1) Νομ. 791. (2) 752 C. (3) Πολ. 582. (4) 539 B. (5) Πολ. 576. (6) 592. (7) Θεαιτ. 157 C. (8) Πολ. 538 C. (9) Νομ. 694 C. (10) 814. (11) Πολ. 411 C. (12) Πολ. 580 πρβλ. Tacit. ann. VI 6. (13) Πολ. 606. (14) Φιλ. 50. (15) Νομ. 665. (16) Νομ. 722 C. (17) 723.

πόλις ἐλευθερίας διψήσασα κακῶν οἰνοχόων προστατούντων τύχῃ, καὶ πορρωτέρω τοῦ δέοντος ἀκράτου αὐτῆς μεθυσθῇ, τοὺς ἄρχοντας δὴ . . . κολάζει (1). Καὶ τὸν λόγον ταῖς μούσαις συγκεραννύς, τὴν ἀρίστην συζυγίαν τοῦ Εὐριπίδου, εἶπεν· «ὁ φιλοχρήματος νέος οὐχ εἰλικρινὴς πρὸς ἀρετὴν διὰ τὸ ἀπολειφθῆναι τοῦ ἀρίστου φύλακος, λόγου μουσικῇ κεκραμένου, ὃς μόνος ἐγγενόμενος σωτὴρ ἀρετῆς διὰ βίου ἐνοικεῖ τῷ ἔχοντι (2) — καθ' ὁμοίαν μεταφορὰν εἶπεν «ἄκρατος δικαιοσύνη καὶ ἄκρατος ἀδικία (3), ἔτι «ἄκρατος πονηρία (ᾗ δηλ. ἀγαθὸν οὐδὲν συγκέκραται ἢ μέμικται ἤτοι ἡ ἐσχάτη (4), — ὡσαύτως «ἄκρατον ψεῦδος (5) ἄκρ. συμφορά (6), ἡδονή (7), βίος (8). — Περὶ δὲ τῆς ἀλληγορικῆς εἰκόνος ἐκ τῆς κράσεως κατωτέρω (9).

Μεταφοραὶ ἐκ τῆς ἰατρικῆς.

Ἀλλὰ μὴν ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἰατρικὴν λίαν οἰκείως εἶχε, δηλοῦσιν οὐ μόνον αἱ σοφαὶ αὐτοῦ γνῶμαι περὶ ταύτης πλεισταχοῦ (10) τῶν διαλόγων ἐγκατεσπαρμέναι, ἀλλὰ καὶ αἱ μεταφοραὶ τῆς λέξεως αὐτοῦ αἱ ἐξ ἐκείνης εἰλημμέναι. Λ. χ. περὶ τοῦ νέου τοῦ ἔχοντος μέγαν ἔρωτα πρὸς μάθησιν λέγει ὁ φιλόσοφος «νοσεῖ περὶ λόγων ἀκοήν (11)· ἔτι τὴν μὲν ἄγνοιαν νόσον τῆς ψυχῆς καὶ τὴν μάθησιν ἴασιν αὐτῆς νομίζει, εἰπὼν «τὸ γνῶναί τι τῶν μὴ καλῶν νόμων οὐκ ἄτιμον, ἀλλ' ἴασις γίγνεται τῷ μὴ φθόνῳ τὰ λεγόμενα, ἀλλ' εὐνοίᾳ δεχομένῳ (12), — ἡ ἄνοια μεγίστη νόσος τῆς ψυχῆς (13). Ὡσαύτως «τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως (14) — νοσεῖν μᾶλλον ἢ σωφρονεῖν (15), — ἡ πονηρία νόσημα τῆς ψυχῆς (16) — νοσοῦσαν καὶ ἄφρονα ἔχειν τὴν ψυχὴν (17) — ὁμοίως «τὴν ἀδικίαν καλεῖ θανάσιμον ὥσπερ νόσον» (18) — καὶ «ἐγχρονισθὲν τὸ νόσημα τῆς ἀδικίας ὕπουλον τὴν ψυχὴν καὶ ἀνίατον ποιεῖ (19)» — καὶ ἐπιμένων προστίθησι «οἰδεῖ

(1) Πολ. 562 D. (2) 549 B. (3) 545 B. (4) 491 E. (5) 382 C. (6) Φιλ. 64. (7) Νομ. 793. (8) 823. (9) Ἐν τοῖς Νομ. 773 D. (10) Πολ. 404-409 καὶ ἀλλ. (11) Φαιδρ. 228 B. (12) Νομ. 635 D. (13) 691 C. (14) Πρωτ. 322 D. (15) Φαιδρ. 231 D. (16) Σοφ. 228 D. (17) Φαιδρ. 231 D. (18) Πολ. 610 C. (19) Γοργ. 480 B.

ἡ πόλις καὶ ὕπουλός ἐστιν ἐκ τῶν χρημάτων ἄνευ δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης (1), — ἡ κακία ἀσθένεια καὶ νόσος τῆς ψυχῆς (2) — οὐχ ὑγιὴς ἡ ψυχὴ (ἡ ἀδικοῦσα), ἀλλὰ σαθρὰ καὶ ἀνόσιος (3). Καὶ ἔτι θειότερον διδάσκει «ὁ ἀδικήσας δοὺς δίκην ὑγιὴς γίγνεται (4). Νόσημα τῆς ψυχῆς ὡσαύτως νομίζει καὶ τοὺς φόβους διὸ καὶ τῷ ἐξιᾶσθαι περὶ αὐτῶν χρῆται (5). — Προσέτι κατὰ τὸν θεῖον φιλόσοφον ὑγιὴς πόλις ἐστὶν ἡ λιτοδίαιτος καὶ ἀφελὴς ἡ τὴν ἁπλότητα ἐν τῷ βίῳ ἀσκοῦσα, τρυφῶσα δὲ ἡ φλεγμαίνουσα καὶ νοσοῦσα ἡ ἐν ἐν τῇ πολυτελείᾳ καὶ χλιδῇ τὸν βίον ποιουμένη (6). Παραπλήσιον δὲ καὶ κατωτέρω (7), ἔνθα ἡ μὴ εὐπαθὴς δίαιτα, ἀλλ' ἁπλότης τοῦ βίου παραβάλλονται πρὸς τὴν ἁπλότητα τῆς ἐπιεικοῦς γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς, ἡ δὲ πολυτέλεια πρὸς τὸ πολυσύνθετον τῆς μελοποιΐας καὶ τὸ παναρμόνιον. Ὡς δὲ ἐν τῇ διαίτῃ ἡ μὲν ἁπλότης παράγει τὴν ὑγίειαν, ἡ δὲ πολυτέλεια νόσον, οὕτω καὶ ἐν τῇ μουσικῇ ἡ μὲν ἁπλότης ἐντίκτει τῇ ψυχῇ σωφροσύνην, ὑγίειαν καὶ εὐεξίαν ταύτης οὖσαν, ἡ δὲ πολυσύνθετος μελοποιΐα καὶ τὸ παναρμόνιον τὴν ἀκολασίαν, ἥπερ νόσος τῆς ψυχῆς ἐστιν» — Καὶ προϊὼν ὁ φιλόσοφος προστίθησι τὴν διδακτικωτάτην εἰκόνα· «οἱ ἐν τῇ ἀνηθικότητι, ἀκοσμίᾳ καὶ παρανομίᾳ ἐθισθέντες βιώσονται, ὥσπερ οἱ κάμνοντες καὶ οὐκ ἐθέλοντες ὑπὸ τῆς ἀκολασίας ἐκβῆναι τῆς πονηρᾶς διαίτης· ἰατρευόμενοι γὰρ οὐδὲν περαίνουσι, πλήν γε ποικιλώτερα καὶ μείζω ποιοῦσι τὰ νοσήματα [καὶ] ἀεὶ ἐλπίζοντες, ἐάν τις φάρμακον συμβουλεύσῃ, ὑπὸ τούτου ὑγιεῖς ἔσεσθαι. Διὸ ἔχθιστον πάντων ἡγοῦνται τὸν τἀληθῆ λέγοντα, ὅτι, πρὶν ἂν μεθύων καὶ ἐμπιπλάμενος καὶ ἀφροδισιάζων καὶ ἀργῶν παύσηται, οὔτε φάρμακα οὔτε καύσεις οὔτε τομαὶ οὐδ' αὖ ἐπῳδαὶ αὐτὸν οὐδὲ περίαπτα οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν ὀνήσει (8). — Περὶ δὲ τοῦ κακοῦ τυράννου εὐφυῶς πάνυ καὶ μετὰ περισσῆς εἰρωνείας παρατηρεῖ «ὅτι ἐξαφανίζει πάντα ἀγαθὸν πολίτην . . . ἕως ἂν καθήρῃ τὴν πόλιν· καλόν γε καθαρμὸν (μετὰ σαρκασμοῦ δικαίου παρατηρεῖ ὁ φιλόσοφος)· τὸν ἐναντίον γε ἢ οἱ ἰατροὶ τὰ σώματα· οἱ μὲν γὰρ τὰ χείριστα ἀφαιροῦντες λείπουσι τὰ βέλτιστα, ὁ δὲ τοὐναντίον εἴπερ ἄρξει» (9). Τέλος δὲ ἐκ θερμῆς φιλογενείας φρίττων ὁ φιλόσοφος διὰ

(1) 519. (2) 477 Β. (3) 479 C. (4) 482. (5) Νομ. 933 C.
(6) Πολ. 372 Ε. (7) 404 Ε. (8) 426. (9) 567 C.

τοὺς ἐπαράτους ἐμφυλίους πολέμους τοῦ Ἑλληνισμοῦ. διδάσκει, ὅτι «ἡ μὲν μάχη ἐπὶ τῇ τοῦ οἰκείου ἔχθρᾳ στάσις κέκληται, ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ ἀλλοτρίου πόλεμος. Καὶ ὅταν μὲν οἱ Ἕλληνες πρὸς τοὺς βαρβάρους, οἷς φύσει ἐχθρικῶς ἔχουσιν, συγκρούωνται ἢ καὶ τἀνάπαλιν, πόλεμον τοῦτο καλεῖ. Ὅταν δὲ Ἕλληνες πρὸς ἀλλήλους, ἐκ φύσεως οἰκείως ἔχοντες, τοῦτο δρῶσι, τὴν ἔχθραν ταύτην ὀνομάζει στάσιν, ἥπερ κατ' αὐτὸν ἀληθὴς νόσος ἐστίν. Καὶ τὸ μὲν ἀναθεῖναι εἰς τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν ὅπλα σκυλευθέντα ἐξ Ἑλλήνων δεινὸν νομίζει καὶ μίασμα πρὸς τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν, τὸ δὲ κείρειν ἢ τέμνειν τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, μητέρα καὶ τροφὸν οὖσαν, τοῦτο δὴ φρικτὸν καὶ ἀλιτηριῶδες θεωρεῖ (1)· καὶ ἀλλαχοῦ (2) «τὴν διάστασιν ἢ στάσιν νόσημα καλεῖ» προσέτι «νοσεῖ καὶ ἑαυτῇ μάχεται ἡ πόλις (3)».

Μεταφοραὶ ἐκ τῆς Γυμναστικῆς.

Ἐπειδὴ ἡ ἀγωγὴ τῶν ἐλευθέρων νέων ἤτοι ἡ παιδεία ἐν τῇ γυμναστικῇ καὶ τῇ μουσικῇ ἐγίνετο, εὐνόητον, ὅτι καὶ ἐξ ἑκατέρας τούτων πολλὰς μεταφορὰς ἐν τῇ λέξει ὁ Πλάτων ἔχει· Καὶ α' ἴδωμεν τὰς ἐκ τῆς Γυμναστικῆς· λ. χ. Τὸν λόγον ἢ τὴν συζήτησιν ὡς πάλην καὶ τὸν διαλεγόμενον ὡς ἀντίπαλον παλαιστὴν φανταζόμενος εἶπε· συμποδισθεὶς ἐν τοῖς λόγοις ὑπὸ σοῦ ἐπεστομίσθη (4) καὶ «ἀκούωμεν προσέχοντες τὸν νοῦν μή πῃ παραποδισθῶμεν ὑπ' αὐτοῦ (5) — ὡσαύτως «ἀθληταὶ περὶ τὸν λόγον τοῦτον (6)», ἀθλητὴς τῆς περὶ τοὺς λόγους ἀγωνιστικῆς (7)» εἰ καθέλοι τὸ ῥῆμα τοῦτο ὥσπερ εὐδοκιμοῦντα ἀθλητήν (8)· — ὁμοίως μετενεγκὼν εἶπεν «ἀπιστοῦντα ζητεῖν ποιεῖσθαι τοὺς λόγους περί τινος οἶμαι φοβερόν τε καὶ σφαλερόν . . . δέδοικα μὴ σφαλεὶς τῆς ἀληθείας οὐ μόνον αὐτὸς ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους συνεπισπασάμενος κείσομαι περὶ ἃ ἥκιστα σφάλλεσθαι δεῖ (9)» ἔνθα νομίζει τις ὅτι βλέπει παλαιστὴν ὀλισθαίνοντα καὶ ἐν ᾧ πίπτει κατὰ γῆς, συνεπισπώμενον καὶ τὸν ἀντίπαλον ἐφ' ἑαυτοῦ, — ὡσαύτως «ὥσπερ πληγεὶς ὑπὸ τοῦ λόγου ἐκείμην ἄφωνος (10) — αὖθις» ὁ δὲ Θρα-

(1) 470 Α-Ε. (2) Νομ. 744. (3) Πολ. 556 Ε. πρβλ. καὶ 586 Ε.
(4) Γοργ. 482 Ε. (5) Νομ. 652 Β. πρβλ. Ἐπιστ. 7,330. (6) Φιληβ. 41 Β.
(7) Σοφ. 231 Ε. (8) Πρωταγ. 343 C. (9) Πολ. 451. (10) Εὐθυδ. 303.

σύμαχος ὡμολόγησε μὲν πάντα . . . ἀλλ' **ἑλκόμενος** καὶ μόλις μετὰ ἱδρῶτος θαυμαστοῦ ὅσου (1). Τῆς αὐτῆς μεταφορᾶς εἰσι καὶ τὰ «ἐμέ γε καὶ τὰ ὑπὸ τούτου ῥηθέντα ἱκανὰ καταπαλαῖσαι(2)»— ἐπὶ τὸ τρίτον καταβαλεῖν ὥσπερ πάλαισμα ὥρμα τὸν νεανίσκον (3)·— «περιάγεταί τις ὑπὸ τοῦ Σωκράτους τῷ λόγῳ, (ὥσπερ ὑπὸ ἐπιδεξίου παλαιστοῦ) (4) — ἔτι δὲ καὶ τὰ «εἰς τὰς ὁμοίας λαβὰς ἐλήλυθας(5)»—ὁ λόγος ἡμῖν οἷον λαβὴν ἀποδίδωσιν(6)—ὥσπερ παλαιστὴς τὴν αὐτὴν λαβὴν πάρεχε καὶ τὸ αὐτὸ ἐμοῦ ἐρομένου πειρῶ εἰπεῖν (7) «ταχ' ἀνιόντες εἰς τὰς ὁμοίας (λαβὰς) ἴσως ἂν πως ἀλλήλοις συγχωρήσαιμεν· Διότι κατὰ τὸν Σχολ. ἔθος ἦν τοῖς παλαισταῖς, ὅτε ὁμοῦ ἔπιπτον, πάλιν ἐγερθέντας ἐφ' ὁμοίῳ σχήματι συμπλακῆναι· καὶ τοῦτο ἔλεγον τὴν αὐτὴν λαβήν. Κατὰ τὸ λαβὰς χρῆται καὶ τῷ ἀντιλαβὰς καὶ ἀντιλήψεις (8).—Χαριέστατα δὲ καὶ εὐστοχώτατα παριστᾷ ὁ λογοδαίδαλος φιλόσοφος καὶ τοὺς ἐρίζοντας ἐν τοῖς διδαστηρίοις, ἐκ τῆς παλαίστρας αὖθις μετενεγκὼν τὴν λέξιν. «Ἐν ᾗ πόλει ἡ δικανικὴ σεμνύνεται διὰ τὴν αἰσχρὰν παι-»δείαν, τινὲς οὐ μόνον τὸ πολὺ τοῦ βίου ἐν τοῖς δικαστηρίοις κατα-»τρίβονται διώκοντες καὶ φεύγοντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀπειροκαλίας »καλλωπίζονται, ὅτι ἱκανοί εἰσι πάσας μὲν στροφὰς στρέφε-»σθαι, πάσας δὲ διεξόδους διεξελθόντες ἀποστραφῆναι λυ-»γιζόμενοι, ὥστε μὴ παρασχεῖν δίκην (9)».— Ἐκ τῆς γυμναστικῆς ὡσαύτως μετήνεγκε τὴν λέξιν, καλῶν τὸν μὲν γενναῖον καὶ καρτερικὸν «ἡλιωμένον καὶ τὸν ἀντίθετον τούτου ἐσκιατραφηκότα καὶ πολλὰς σάρκας ἀλλοτρίας ἔχοντα καὶ ἄσθματος μεστὸν ὄντα (10) ἀλλαχοῦ ἐκεῖνον μὲν κατατετρυχωμένον μετ' ἀνδρείας καὶ πόνων λέγει, ᾧ ἀντιτίθησι τὸν «καταπεπιασμένον ῥαθύμως (11).— Ταῖς μεταφοραῖς ταύταις προσθετέον καὶ τὰς ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ἢ πολεμικῆς οὕτω λ. χ. ὁ φιλόσοφος λέγει· «ὥσπερ καταδρομὴν ἐποιήσω ἐπὶ τὸν λόγον(12)»—χαλεπὸν ἐπεξελθεῖν τῷ λόγῳ(13). «Ἐάν τις ὀμόσε τῷ λόγῳ τολμᾷ ἰέναι καὶ λέγειν (14)· περὶ ἧς

(1) Πολ. 350 D. (2) 362 D. (3) Εὐθυδ. 277 C. (4) Λαχ. 187 E. (5) Φαιδρ. 236 B. (6) Νομ. 682 E. (7) Πολ. 544 B. πρβλ. καὶ τὸ ἐν Φιληβ. 13 E. (8) Φαιδ. 84 C. καὶ 87. (9) Πολ. 405 C. πρβλ. καὶ Λαχ. 196 B. στρέφεται ἄνω καὶ κάτω ἐπικρυπτόμενος τὴν αὑτοῦ ἀπορίαν . . . πρβλ. καὶ τὴν κυριολογίαν ἐν Νομ. 796. αὐχένων καὶ χειρῶν καὶ πλευρῶν ἐξειλήσεις. (10) Πολ. 556 D. (11) Νομ. 807. (12) Πολ. 472. (13) 349 καὶ 361 E. (14) 610 E.

μεταφορᾶς ὁ Εὐστάθιος ἐσημείωσεν, ὅτι συνήθης εἶχε καταστᾶσα τοῖς Ἀττικοῖς. — καὶ τὸν Ὅμηρον διὰ μνήμης ἔχων εἶπεν ὁ φιλόσοφος «ὁμηρικῶς ἐγγὺς ἰόντες (1)» — ἀξιοσημείωτα δὲ νομίζω καὶ τάδε «βούλει καὶ τὰ τοῦ ἑτέρου λόγου ἀμφισβητήσωμεν, ἵνα μὴ ἔρημα τὰ τοῦ ἑτέρου λόγου πολιορκῆται (2) — τὸ δὲ φύσει βέλτιστον ἡμῶν (δ. δ. τὸ λογιστικὸν) ἅτε οὐχ ἱκανῶς πεπαιδευμένον λόγῳ οὐδὲ ἔθει ἀνίησι τὴν φυλακὴν τοῦ θρηνώδους (3) — τὴν κεφαλὴν ἔνθα οἰκεῖ τὸ λογιστικὸν ὡς φύσει ἄρχον καὶ βουλευόμενον περὶ τοῦ ὅλου ἐκάλεσεν **ἀκρόπολιν** (4), βασιλικὸν τεῖχος (5), φρούριον (6) — τῇ αὐτῇ μεταφορᾷ ἑπόμενος εἶπεν «συνοικεῖ δούλαις τισὶ δορυφόροις ἡδοναῖς (7) — καὶ ἄλλαις ἐπιθυμίαις ὥσπερ δορυφόροις ἡγουμένου (8) — δορυφορεῖται ὑπὸ μανίας (9)· ἄτρωτος τοῖς χρήμασιν ὁ Σωκράτης μᾶλλον ἦν ἢ ὁ Αἴας σιδήρῳ (10).

Καὶ ἐν τοῖς Ἐρασταῖς (11) τοῦ Πλάτωνος ἀπαντῶμεν Εἰκόνι ἐκ τῆς Γυμναστικῆς εἰλημμένῃ λίαν ἀξιοσημειώτῳ. Κατὰ τὸν Πλάτωνα δηλαδὴ τὸ φιλοσοφεῖν ἀπεργάζεται τοὺς ἐπιτηδεύοντας τοῦτο τὸ ἐπιτήδευμα, τῶν μὲν πρώτων εἰς σύνεσιν περὶ τὰς τέχνας ἐλλείπεπεσθαι, τὰ δευτερεῖα δ' ἔχοντας τῶν ἄλλων περιεῖναι καὶ οὕτω γίγνεσθαι περὶ πάντα ὕπακρόν τινα ἄνδρα τὸν πεφιλοσοφηκότα· οὕτω δὲ οἱ φιλοσοφοῦντές εἰσιν ὥσπερ ἐν τῇ ἀγωνίᾳ οἱ πένταθλοι πρὸς τοὺς δρομέας ἢ παλαιστάς. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τούτων μὲν λείπονται κατὰ τὰ τούτων ἆθλα καὶ δεύτεροί εἰσι πρὸς τούτους, τῶν δ' ἄλλων ἀθλητῶν πρῶτοι καὶ νικῶσιν αὐτούς»· ἣν εἰκόνα προδήλως ἐμιμήθη καὶ ὁ Λογγῖνος ἀπεικάζων τὸν Ὑπερείδην τῷ πεντάθλῳ καὶ σχεδὸν ὕπακρον ἐν πᾶσιν αὐτὸν ὀνομάζων (12).

Μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες ἐκ τῆς Μουσικῆς.

Οὐδεὶς τῶν συγγραφέων, ποιητῶν καὶ πεζῶν, τοσοῦτο χαίρει τῇ μουσικῇ καὶ ἀσμένως περὶ αὐτὴν διατρίβει (13), ὅσον ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος. Διὸ καὶ πλείστας ὅσας μεταφορὰς τῆς λέξεως ἐκ τῆς μου-

(1) Φαιδ. 95 B. (2) Πολ. 453 B. (3) 606. (4) Τιμ. 70. (5) Πολ. 560 C. (6) 561 B. (7) 587 C. (8) 573 E. (9) 573. (10) Συμπ. 219 E. (11) 135 D. (12) Π. ὕψους 33. (13) Πρβλ. Νομ. 653-676. 795. 800-804. 812. 814-816. Πρωτ. 326 καὶ τῆς πολ. πλεισταχοῦ.

σικῆς ποιεῖται. Διότι κατ' αὐτὸν ἡ ἐν μουσικῇ τροφὴ κυριωτάτη, ὅτι μάλιστα καταδύεται εἰς τὰ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὅτε ῥυθμὸς καὶ ἡ ἁρμονία καὶ ἐρρωμενέστατα ἅπτεται αὐτῆς, φέροντα τὴν εὐσχημοσύνην, καὶ ποιεῖ εὐσχήμονα, ἐάν τις ὀρθῶς τραφῇ (1).—Κατὰ ταῦτα ἡ μὲν κακία ἀναρμοστία, ἡ δὲ ἀρετὴ ἁρμονία λέγεται ὑπ' αὐτοῦ (2). —Τοῦ ἀναρμόστου δειλὴ καὶ ἄγροικος ἡ ψυχή (3)· —ἡ ὁμονοητικὴ καὶ ἡρμοσμένη ψυχή ἐστιν ἡ μόνη ἐνάρετος (4) —τοὺς εὐεπεῖς καὶ χαρίεντας λόγους «μουσεῖα λόγων καλεῖ (5)— ἡ τοῦ Εὐθύφρονος Μοῦσα ἐπιλέλοιπέ με (6) — ὅταν Μοῦσα (=φιλοσοφία) πόλεως ἐγκρατὴς γένηται (7)—μουσικῶς καὶ σωφρόνως (8). μουσικῶς καὶ ὀρθῶς (9)—ἀμουσία καὶ ἀπειροκαλία (10)— φιλοσοφία μεγίστη μουσική (11)·—μουσικῇ καὶ πάσῃ φιλοσοφίᾳ προσχρώμενος (12)—ἡ τῶν νέων ἀκολάκευτος οὐσία πάντων μουσικωτάτη καὶ ἀρίστη (13)—ἄμουσος καὶ ἀφιλόσοφος (14) ἄμουσος καὶ ἀγράμματος (15)—ἄμουσος καὶ ἀσχήμων φύσις (16) ἄμουσος ἡδονή (17)—μεγάλα καὶ ἄμουσα ἁμαρτήματα (18)—ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν σπουδαῖα πράγματα καὶ ὑψηλὰ ἔργα, λέγει «πραγμάτων εὐμουσίαν ἄσκει, ἀφεὶς τὰ κομψὰ καὶ μειρακιώδη μορφώματα (19) — ὡσαύτως συχνὴ ἡ χρῆσίς ἐστιν τοῦ πλημμελὴς καὶ ἐμμελής· οὕτω «ἐάν τι πάθωμεν πλημμελὲς ὑπὸ τοῦ λόγου (20)—οὐδὲν πλημμελοῦμεν (21) πρβλ. καὶ τὸ παρακρούειν (22)—**ἆρ' ἐμμελῶς** ἂν **ἔχοι,** εἰ τὸ φιλόνεικον φιλότιμον προσαγορεύοιμεν; ἐμμελέστατα μὲν οὖν (23)·—Ὡς ἡ ἰσότης φιλότητα ἀπεργάζεται, μάλ' ὀρθῶς εἴρηται καὶ ἐμμελῶς (24)—τὸν πλημμελοῦντα ἐμμελῆ ποιεῖν (25)—ἐμμελής τε καὶ χαρίεσσα θεραπαινὶς (26)· ἐμμελεῖς κριταί (27), ἐμμελεστάτη οὐσία (28)—εἰ λογιζόμενος ἐμμελῶς ἀποροῖ (29)—ἐμμελῶς διδάσκει (30) ἐμμελέστερον ἀποκρίνεσθαι (31)—γίγνονται ἐμμελέστεροι σωφρο-

(1) Πολ. 401 D. (2) Φαίδ. 93 E. (3) Πολ. 411. (4) 554 E. (5) Φαιδρ. 267 C. (6) Κρατ. 409 D. (7) Κρατ. 409 D. (8) Πολ. 403. (9) Ὀραν. πολ. 499 D. (10) Πολ. 403 C. (11) Φαιδ. 61. (12) Τιμ. 88. (13) Νομ. 729. (14) Σοφ. 259. (15) Τιμ. 23. (16) Πολ. 486. (17) Φαιδρ. 240. (18) Νομ. 863. (19) Γοργ. 486. (20) Πολ. 451. (21) Νομ. 635. (22) Κριτ. 47. (23) Πολ. 581 B. (24) Νομ. 757. (25) Κριτ. 106 B. (26) Θεαιτ. 174. (27) Νομ. 876 D. (28) 776 B. (29) Τιμ. 55 C. (30) Ἀπολογ. 20 C. (31) Πολ. 474.

νισθέντες (1). — Οἱ βασιλεῖς οὐ συνεφώνησαν ἑαυτοῖς (=τοῖς ἑαυτῶν ὅρκοις), ἀλλ' ἡ διαφωνία οὖσα ἀμαθία μεγίστη, δοκοῦσα δὲ σοφία πάντα ἐκεῖνα διὰ **πλημμέλειαν** καὶ ἀμουσίαν τὴν πικρὰν διέφθειρε (2) — οὐ μουσικῶς λέγονται οἱ λόγοι· οὐ γὰρ συνᾴδουσιν οὐδὲ συναρμόττουσιν ἀλλήλοις (3) — ἐκμελής τε καὶ ἀνάρμοστος (4). — Κατὰ τὸν φιλόσοφον ἡ ἁρμονία ἐκ τοῦ ὀξέος καὶ βαρέος συνέστηκεν, οὖσα ὁμολογία καὶ συμφωνία οὐχὶ ἐκ διαφερομένων, ἀλλ' ὁμολογησάντων· καὶ ὁ ῥυθμὸς ἐκ τοῦ ταχέος καὶ βραδέος διενηνεγμένων πρότερον, ὕστερον δ' ὁμολογησάντων, γέγονεν (5). — Ἐμμελῶς ἔχει καὶ ἡ ἑπομένη διδασκαλία τοῦ φιλοσόφου «ἡ εὐλογία, εὐαρμοστία, εὐσχημοσύνη καὶ εὐρυθμία εὐηθείᾳ ἀκολουθεῖ, οὐχ ἣν ἄνοιαν οὖσαν ὑποκοριζόμενοι καλοῦμεν ὡς εὐήθειαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἀληθῶς εὖ τε καὶ καλῶς τὸ ἦθος κατεσκευασμένην διάνοιαν (6). — Καὶ ἀσμενίζων παραπλήσια ἐπαναλαμβάνει· «ἡ ἀρρυθμία, ἡ ἀσχημοσύνη, ἀναρμοστία καὶ δυσαρμονία εἴτε ἐν τῇ μουσικῇ εἴτε ἐν τῇ ὑφαντικῇ καὶ οἰκοδομητικῇ καὶ ποικιλτικῇ καὶ γραφικῇ κακολογίας καὶ κακοηθείας ἀδελφά, τὰ δὲ ἐναντία τοῦ ἐναντίου τε καὶ ἀγαθοῦ ἤθους ἀδελφά τε καὶ μιμήματα (7). — Πρὸς τούτοις θεία καὶ ἡδίστη ἐστὶ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἢ εἰκὼν περὶ τῆς δικαιοσύνης, — ἡ δικαιοσύνη, λέγει, οὐ περὶ τὴν ἔξω πρᾶξιν, ἀλλὰ περὶ τὴν ἐντὸς ὡς ἀληθῶς, περὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ, μὴ ἐάσαντα τὰ ἀλλότρια πράττειν ἕκαστον ἐν ἑαυτῷ μηδὲ πολυπραγμονεῖν πρὸς ἄλληλα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γένη . . . ἀλλὰ κοσμήσαντα τὰ ἑαυτοῦ καὶ φίλον γενόμενον ἑαυτῷ καὶ συναρμόσαντα τρία ὄντα, ὥσπερ ὅρους, τρεῖς ἁρμονίας ἀτεχνῶς, νεάτης τε καὶ ὑπάτης καὶ μέσης, πάντα ταῦτα συνδήσαντα καὶ ἕνα γενόμενον ἐκ πολλῶν σώφρονα καὶ ἡρμοσμένον (8) — καὶ ἀλλαχοῦ (9) «τὸν ἄνθρωπον, οὗ οἱ λόγοι συμφωνοῦσι τοῖς ἔργοις, καλεῖ μουσικὸν καὶ τοῦτον μόνον λέγει, ὅτι ζῇ ἡρμοσμένος τὴν καλλίστην ἁρμονίαν, ἀτεχνῶς Δωριστί. — Καὶ οὐ Δωριστὶ ἡρμόσμεθα· τὰ γὰρ ἔργα οὐ **συμφωνεῖ** τοῖς λόγοις» (10). Καὶ ἀλλαχοῦ χαίρει ἐπαναλαμβάνων «τὴν ἐν τῷ σώματι ἁρμονίαν (=τὴν ὑγίειαν) ἁρμόζει ὁ ἄνθρωπος

(1) Κριτ. 121 Β. (2) Νομ. 691. (3) Πρωτ. 333. (4) Λοκρ. 101 Β. (5) Συμπ. 187 Β. (6) 400 Ε. (7) 401. (8) 443. (9) Ἐν Λαχ. 188 D. (10) 193 Ε.

χάριν τῆς ἐν τῇ ψυχῇ συμφωνίας, ἐάν περ μέλλῃ μουσικὸς εἶναι. Καὶ ἐν τῇ κτήσει τῶν χρημάτων ἀσκήσει σύνταξίν τε καὶ ἁρμονίαν, τὸν ὄγκον αὐτῶν ῥυθμίζων πρὸς τὴν ἐν ἑαυτῷ πολιτείαν, ἵνα μή τι ταραχθῇ τῶν τῆς ψυχῆς διὰ πλῆθος οὐσίας ἢ ὀλιγότητα. Καὶ τιμὰς θελήσει τὰς δι' ὧν τὴν ἐν ἑαυτῷ ἁρμονίαν συγκρατήσει, φεύξεται δ' ἐκείνας αἵτινες λύσουσι τὴν ἐν ἑαυτῷ συμφωνίαν. Καὶ ἡ τοιαύτη ἁρμονία ἐπιτυγχάνεται ἐν τῇ θείᾳ πολιτείᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου λόγῳ πλασθείσῃ, ἥπερ οὐδαμοῦ τῆς γῆς οὖσα ἐν οὐρανῷ ἀνάκειται παράδειγμα τῷ βουλευομένῳ ὁρᾶν καὶ ὁρῶντι ἑαυτὸν κατοικίζειν (1)· πρβλ. περὶ τῆς χρυσῆς μεσότητος καὶ ἐν τῇ κτήσει τῶν χρημάτων καὶ Ἀριστοτέλη (2).

Καὶ τῇ ἁρμονίᾳ ἐνασμενίζων καὶ πανταχοῦ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς συνιστῶν λέγει περὶ τῆς πόλεως ὅτι, ἀρίστη ἐστιν ἡ εὐαρμοστοῦσα καὶ ἣν σφιγκτότατα συνδεῖ ἡ κοινωνία τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης· ἤτοι ὅταν πάντες οἱ πολῖται χαίρωσι καὶ ἀλγῶσιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς γινομένοις καὶ ἀπολλυμένοις· κακίστη δὲ ἡ διεσπασμένη, ἧς τὰ μέρη ἀναρμοστοῦσιν, ὅταν δηλ. οἱ μὲν τῶν πολιτῶν περιχαρεῖς γίνωνται, οἱ δὲ περιαλγεῖς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς παθήμασι τῆς πόλεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ εὐαρμοστεῖ μὲν ἡ πόλις, ὅταν ἐγγύτατα πρὸς ἄνθρωπον ὁμοιάζῃ, οὗ ὅλος ὁ ὀργανισμὸς πονεῖ καὶ συναλγεῖ, μέρους τινὸς πονήσαντος ἢ ἥδεται ῥαΐζοντος. Τότε δὲ ἢ συνησθήσεται ἢ συλλυπήσεται (3).

Ἐν τέλει σημειωτέον, ὅτι εὐστόχως καὶ εὐφυῶς ὁ φιλόσοφος παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ἐν μέτρῳ μουσικὴ ἐξημεροῖ καὶ ἐξευγενίζει τὴν ψυχήν, ἡ δὲ ἄγαν ἐκθηλύνει, ὡς ἡ ἄμουσος γυμναστικὴ ἀποθηριοῖ αὐτήν. Διὸ ἡ κρᾶσις τῆς μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς ἐστιν ἡ τελεία ἁρμονία καὶ ἀληθὴς μουσική· ἰδοὺ δὲ διὰ βραχέων ἡ εἰκών» ὅταν μέν τις παρέχῃ ἑαυτὸν καταυλεῖν καὶ καταχεῖν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ὤτων, ὥσπερ διὰ χώνης, τὰς γλυκείας καὶ μαλακὰς ἁρμονίας, οὗτος τὸ μὲν πρῶτον, εἴ τι θυμοειδὲς εἶχεν, ὥσπερ σίδηρον ἐμάλαξε καὶ χρήσιμον ἐξ ἀχρήστου ἐποίησεν· ὅταν δὲ ἐπέχων (ἑαυτὸν ὑπὸ τὴν μουσικὴν διαρκῶς) μὴ ἀνῇ, ἀλλὰ κηλῇ, τήκει καὶ λείβει, ἕως ἂν ἐκτήξῃ τὸν θυμὸν καὶ ἐκτέμῃ ὥσπερ νεῦρα ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ ποιήσῃ μαλθακὸν αἰχμητήν. Καὶ τὸν

(1) 592. (2) Πολιτ. D 9. (3) 462 D. - 464 B.

μὲν ἐξ ἀρχῆς φύσει ἄθυμον ταχέως ἐξενεύρισεν, τὸν δὲ θυμοειδῆ ἐξασθενίσας, τὸν θυμὸν αὐτοῦ ὀξύρροπον ἀπειργάσατο, ἀπὸ σμικροῦ ἐρεθιζόμενον ταχὺ καὶ κατασβεννύμενον. Διὸ οἱ τοιοῦτοι ἀκρόχολοι καὶ ὀργίλοι ἀντὶ θυμοειδῶν γεγένηνται δυσκολίας ἔμπλεοι. Ὁ δ' αὖ ἐν τῇ γυμναστικῇ σφόδρα εὐωχούμενος, μὴ κοινωνῶν τῆς μούσης τυφλὸν καὶ κωφὸν τὸ τῆς ψυχῆς φιλομαθὲς κατέστησε. Καὶ ὁ τοιοῦτος μισόλογος γιγνόμενος καὶ ἄμουσος πειθοῖ μὲν διὰ λόγου οὐδὲν χρῆται, ἀλλὰ βίᾳ καὶ ἀγριότητι ὥσπερ θηρίον καὶ ἐν ἀμαθείᾳ καὶ σκαιότητι μετ' ἀρρυθμίας καὶ ἀχαριστίας ζῇ . . . τὸν κάλλιστα ἄρα μουσικῇ γυμναστικὴν κεραννύντα καὶ μετριώτατα τῇ ψυχῇ προσφέροντα τοῦτον ὀρθότατα τελέως μουσικώτατον κλητέον καὶ εὐαρμοστότατον πολὺ μᾶλλον ἢ τὸν τὰς χορδὰς ἀλλήλαις συνιστάντα (1)· περὶ δὲ τῆς εἰκόνος, ἐν ᾗ τὴν ψυχὴν ὡς ἁρμονίαν ἐνόμιζόν τινες πρβλ. Φαιδ. (2).

Μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες ἐκ τῆς πλαστικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς.

Τὸν μετὰ τοσαύτης καλλιεπείας γράφοντα φιλόσοφον ἡμῶν καὶ τὸν τὴν τέχνην τοῦ καλοῦ ἐν τῷ λόγῳ θαυμασίως ὡς ἀσκήσαντα, ὡς εἰκός, ἐφείλκυσαν καὶ τὰ ἔκπαγλα καὶ πλούσια καλλιτεχνήματα τῆς ἰοστεφάνου πόλεως, ἅπερ καθ' ἑκάστην περιέβαλλον αὐτόν. Διὸ καὶ ἐντεῦθεν τὴν μεταφορὰν τῆς λέξεως οὐχὶ ὀλίγην ποιεῖται. Τὸν ἀγαθὸν νομοθέτην, φέρ' εἰπεῖν, ἐν λαμπρᾷ μεταφορᾷ πλάστην καλεῖ καὶ τὸ παιδεύειν, πλάττειν τὰς τῶν νέων ψυχάς· —φανταζόμενος δὲ καὶ αὐτὸν τὸν οἶνον ὡς πῦρ λέγει» ὅτι διὰ τούτου αἱ ψυχαὶ τῶν πινόντων διάπυροι γιγνόμεναι, ὥσπερ σίδηρός τις, μαλθακώτεραι καθίστανται καὶ εὐάγωγοι τῷ δυναμένῳ καὶ ἐπισταμένῳ παιδεύειν καὶ πλάττειν (3)·—προσέτι, ὁ οἶνος ὥσπερ φάρμακον ὑπὸ τοῦ Διονύσου ἐδωρήθη κατὰ τῆς αὐστηρότητος τοῦ γήρατος, «ὥστε διὰ τούτου ἀνηβᾶν τοὺς γέροντας καὶ τῆς δυσθυμίας ἐπιλανθάνεσθαι, τὸ δὲ ἦθος τῆς ψυχῆς γίγνεσθαι μαλακώτερον ἐκ σκληροτέρου, καθάπερ ὁ σίδηρος ὁ εἰς τὸ πῦρ ἐντεθείς, οὕτω δὲ καὶ **εὐπλαστότερον**(4)· —Ὥσπερ τὸν νομοθέτην ἀπεικάζει πρὸς πλάστην, οὕτω καὶ

(1) Πολ. 411-412. (2) 86-87 καὶ 91-95. (3) Νομ. 761. (4) 666 C.

τὸν νόμον λέγει ἐκμαγεῖον καὶ τύπον, ἅπερ λόγῳ πλάττεται (1). Ἐντεῦθεν τὸ ρῆμα πλάττειν ἀποβαίνει οἰκεῖον καὶ σύνηθες αὐτῷ· λ. χ. τὴν πόλιν πλάττει λόγῳ (ὅπερ καὶ λόγῳ ποιῶμεν, εἶπεν) (2) εὐδαίμονα πόλιν πλάττομεν (3), τοὺς βελτίστους καὶ ἐρρωμενεστάτους πλάττειν (4). Ἐν τῷ νέῳ καὶ ἁπαλῷ μάλιστα, λέγει ὁ φιλόσοφος, πλάττεται ὁ τύπος καὶ ἐνδύεται, ὃν ἄν τις βούληται ἐνσημήνασθαι ἑκάστῳ. Διὸ οὐδὲ ἐπιτρέπει, ἵνα τοὺς τυχόντας ὑπὸ τῶν τυχόντων πλασθέντας μύθους ἀκούωσιν οἱ παῖδες· αἱ δὲ μητέρες ὀφείλουσι πλάττειν τὰς ψυχὰς τῶν παίδων τοῖς καλοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσίν. Διὸ τοὺς μὲν κακοὺς μύθους ἀποκριτέον, τοὺς δὲ καλοὺς μόνον ἐγκριτέον (5) — ὡσαύτως λέγει «πλάττειν ἑαυτὸν μνήμονα» (6). Καὶ τῇ μεταφορᾷ ἑπόμενος προστίθησιν «πόλιν καὶ πολίτας ἐκ κηροῦ» (7),—ὁ λόγος εὐπλαστότερος τοῦ κηροῦ (8),—πλάττειν τὸ παιδίον οἷον κήρινον, ἕως ὑγρόν (9), — καὶ τοὺς θυμοὺς κηρίνους μετὰ σοφῆς παρατηρήσεως, «ὅτι ἡ ἀνδρεία οὐ μό»νον περὶ φόβους καὶ λύπας διαμάχη ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πόθους »καὶ ἡδονὰς καί τινας δεινὰς θωπείας κολακικάς, αἳ καὶ τῶν σεμνῶν »οἰομένων εἶναι τοὺς θυμοὺς κηρίνους ποιοῦσιν» (10).—Τῇ αὐτῇ μεταφορᾷ ἐχρήσατο εἰπὼν «ἡ ψυχὴ ἐξωμόρξατο οὐλὰς ἐκ τῆς ἀδικίας» (11),—τὰ ἐλαττώματα καὶ αἱ κακίαι τῶν γονέων ἐξομόργνυνται καὶ ἐκτυποῦνται εἰς τὰς τῶν γεννωμένων παίδων ψυχάς (12). — Προσέτι «οὐκ ἐθελήσεις ἀπεικάζειν ἑαυτὸν τῷ χείρονι, ... καὶ δυσχεραίνων ἑαυτὸν **ἐκμάττειν** τε καὶ ἐνιστάναι εἰς τοὺς τῶν κακιόνων τύπους» (13). Καὶ τῆς μεταφορᾶς ἐχόμενος εἶπεν ὁ φιλόσοφος καὶ τάσδε τὰς φράσεις «οἱ λόγοι τοῦ Σωκράτους θειότατοι καὶ πλεῖστα ἀγάλματα ἀρετῆς ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες» (14), «τύπος ἀρετῆς, δικαιοσύνης, ᾧ ἀντιτίθησι τὸ εἴδωλον ἀρετῆς» (15), — καὶ τὸν καλὸν τεχνίτην τοῦ λόγου «λογοδαίδαλον» (16). Τέλος τὴν λειτουργίαν τῆς μνήμης δι' ἐναργεστάτης εἰκόνος ἐκ τῆς πλα-

(1) 800 B καὶ 801 C. (2) Πολ. 374 καὶ 369 C. (3) 420 C. (4) Γοργ. 483 E. (5) Πολ. 377 B. (6) 500 D. (7) Νομ. 746. (8) Πολ. 588 C. D. (9) Νομ. 789 E. (10) 633 D. (11) Γοργ. 525. (12) Νομ. 775 E. (13) Πολ. 396 D. (14) Συμπ. 222. (15) Φαιδρ. 266 E. (16) Πολ. 443 C. Συμπ. 212.

στικῆς αἰσθητοποιῶν διδάσκει «ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἔνεστι κήρινον ἐκμαγεῖον, τῷ μὲν καθαρωτέρου **κηροῦ**, τῷ δὲ κοπρωδεστέρου καὶ σκληροτέρου, ἐνίοις δὲ ὑγροτέρου, ὅπερ δῶρόν ἐστι τῆς Μνημοσύνης, τῆς τῶν Μουσῶν μητρός. Εἰς τοῦτο δὲ ὅ,τι ἂν βουληθῶμεν μνημονεῦσαι ἀκουστὸν ἢ ὁρατόν, ὑπέχοντες αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσιν, ἀποτυπούμεθα, ὥσπερ δακτυλίων σημεῖα ἐνσημαινόμενοι. Καὶ ὃ μὲν ἂν ἐκμαγῇ, μνημονεύομεν καὶ ἐπιστάμεθα, ἕως ἂν ἐνῇ τὸ εἴδωλον αὐτοῦ (ἢ ὁ τύπος καὶ τὸ μνημεῖον, ὅταν δὲ ἐξαλειφθῇ ἢ μὴ οἷόν τε γένηται ἐκμαγῆναι, ἐπιλελήσμεθα καὶ οὐκ ἐπιστάμεθα (1).

Πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εὑρὼν μετενηνεγμένας λέξεις παρενείρω ἐνταῦθα, λ. χ. σαφῆ καὶ στρογγύλα εἶπε καὶ ἀκριβῆ ἕκαστα τῶν ὀνομάτων ἀποτετόρνευται (2),—τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ περιετόρνευσαν οἱ θεοί (3). Τὴν μετριότητα καὶ σωφροσύνην θεωρεῖ **κρηπῖδα** μόνιμον, ἐφ᾽ ἧς δυνατὸν ἐποικοδομεῖν ὕστερον κόσμον πολιτικόν (4)·—τοιαύτης κρηπῖδος ὑποκειμένης ταῖς πολιτείαις (5)·—τοῦτο οἷον ἕρμα πόλεως ἡμῖν κείσθω (6). Τὰς ἀτομικὰς καὶ κατὰ μέρος ἰδέας ἵνα ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τὰς γενικὰς χωρήσῃ, θεωρεῖ ὥσπερ **ἐπαναβαθμούς** (7).—Ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τὴν γενικήν, μεθ᾽ ἣν δὲν ἔχει τις ἄλλην, λέγει κολοφῶνα ἐπιθῶμεν (8) καὶ κολοφῶνα ἐπιτίθης τῇ σοφίῃ (9) — τὴν διαλεκτικὴν θεωρεῖ ὡς θριγκὸν τῶν μαθημάτων, ἧς ἀνωτέρω οὐδὲν ἄλλο μάθημα ἔχει ἐπιτιθέναι (10)·—ἐν ταῖς φιλίαις ἐὰν πόθος ἐνῇ τις, κολλᾷ καὶ συνδεῖ πάντα ἤθη (11),—τὰ εἰρημένα κατέχεται καὶ δέδεται καὶ εἰ ἀγροικότερόν τι εἰπεῖν ἐστιν, σιδηροῖς καὶ ἀδαμαντίνοις λόγοις (12)·— ἑκάστη ἡδονὴ καὶ λύπη ὥσπερ ἧλον ἔχουσα προσηλοῖ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ σῶμα καὶ προσπερονᾷ καὶ ποιεῖ σωματοειδῆ (13), παγκάλους τοὺς ἄρχοντας, ὥσπερ ἀνδριαντοποιὸς ἐπείργασαι (14), αἱ ἡδοναὶ καὶ λιχνεῖαι ὥσπερ μολυβδίδες στρέφουσι κάτω τὴν ὄψιν τῆς ψυχῆς (15). Τέλος παρατίθημι καὶ τήνδε τὴν εἰκόνα ὡς διδακτικήν. Κατὰ τὸν φιλόσοφον οἱ ἄγρα-

(1) Θεαιτ. 191 D. 192 A. (2) Φαιδρ. 234 E. (3) Τιμ. 69 C. (4) Νομ. 736 E. (5) Πολ. 301 E. (6) Νομ. 737. (7) 212 C. (8) Νομ. 673 E. 674 C. (9) Εὐθυδαμ. 301 E. (10) Πολ. 534. (11) Νομ. 776. (12) Γοργ. 509. (13) Φαιδρ. 838. (14) Πολ. 540 C. (15) Πολ. 519 B.

φοι νόμοι ἢ οἱ πάτριοι, τὰ ἀρχαῖα καὶ πάτρια νόμιμα ἢ τὰ ἐθίσματά εἰσιν **δεσμοὶ** πάσης πολιτείας μεταξὺ πάντων τῶν τεθέντων ἐν γράμμασι νόμων, τῶν τε κειμένων καὶ τῶν ἔτι τεθησομένων· ταῦτα δὲ καλῶς ἐθισθέντα πάσῃ σωτηρίᾳ περικαλύψαντα ἔχει τοὺς γραφέντας νόμους· ἂν δὲ ἐκτὸς τοῦ καλοῦ βαίνῃ πλημμελῶς τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ ἐθισθέντα ἄγραφα νόμιμα, οἷον ἐν τεκτόνων οἰκοδομήμασιν ἐρείσματα ἐκ μέσου ὑπορρέοντα ποιεῖ συμπίπτειν εἰς ταὐτὸν καὶ τὰ ὕστερον οἰκοδομηθέντα, τῶν ἀρχαίων ὑποπεσόντων. Διὸ δεῖ τὴν πόλιν καινὴν οὖσαν πάντῃ συνδεῖν μήτε μέγα μήτε σμικρὸν παραλιπόντας, ὅσα νόμους ἢ ἔθη τις ἢ ἐπιτηδεύματα καλεῖ. Πᾶσι γὰρ τούτοις πόλις συνδεῖται, ἄνευ δ' ἀλλήλων ἑκάτερον τούτων οὐκ ἔστιν μόνιμον (1) (διὸ καὶ ἡμῖν τῶν πατρίων ἀπρὶξ ἀνθεκτέον).

Μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες ἐκ τῆς ζωγραφικῆς.

Ὡς ἐκ τῆς Πλαστικῆς καὶ Ἀρχιτεκτονικῆς, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ζωγραφικῆς πολλὴ ἡ μεταφορικὴ λέξις παρὰ τῷ φιλοσόφῳ ἐστίν. Διότι πλὴν τοῦ ὅτι καὶ ταύτης πάμπολλα καὶ πάγκαλα μνημεῖα περιέβαλλον καὶ ἐπέσπων τὴν αἴσθησιν τοῦ φιλοσόφου, ἐνθυμητέον, ὅτι κατὰ τὸν Ὀλυμπιόδωρον (2) ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ὁ Πλάτων φοιτήσας παρὰ γραφεῦσιν ὠφελήθη τὴν μῖξιν τῶν χρωμάτων: Οὕτω λ. χ. ὡς πρότερον εἴδομεν ὅτι εἶπεν «τὸν νομοθέτην πλάστην πολιτειῶν οὕτω καλεῖ αὐτὸν «ζωγράφον πολιτειῶν (3)», ὡς δὲ ἐκεῖθεν τὸ πλάττειν μετήνεγκεν, οὕτω καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἐπιχρωτίζειν, σκιαγραφεῖν, ὑπογράφειν· φέρ' εἰπεῖν «ὁ ζωγράφος σκυτοτόμον ποιήσει δοκοῦντα εἶναι τοῖς μὴ ἐπαΐουσιν, ἐκ τῶν χρωμάτων δὲ καὶ σχημάτων θεωροῦσι . . . καὶ τὸν ποιητικὸν φήσομεν χρώματ' ἄττα ἑκάστων τῶν τεχνῶν τοῖς ὀνόμασιν καὶ ῥήμασιν ἐπιχρωτίζειν (4) — ὁμοίως «τὰ ἔργα τῶν ποιητῶν γυμνωθέντα τῶν τῆς μουσικῆς χρωμάτων (5) — ἡ ἡδονὴ τῶν ἄλλων πλὴν τῆς τοῦ φρονίμου οὐκ ἔστι καθαρὰ ἀλλ' ἐσκιαγραφημένη τις (6) — καὶ «ἡ ἄνευ φρονήσεως ἀρετὴ σκιαγραφία τίς ἐστι καὶ τῷ ὄντι ἀνδραποδώδης» (7) προσέτι «αἱ ἡδοναὶ αἱ λύπαις μεμιγμέναι εἴδωλα τῆς ἀληθοῦς

(1) 793 B-D. (2) Διον. Λαερ. (3) Νομ. 803 B. (4) Πολ. 601.
(5) 601 B. (6) 583 B. (7) Φαιδρ. 69 B.

ἡδονῆς εἰσι καὶ ἐσκιαγραφημέναι ὑπὸ τῆς παρ' ἀλλήλας θέσεως ἀποχραινόμεναι ὥστε σφοδροὺς ἑκατέρας φαίνεσθαι καὶ ἔρωτας ἑαυτῶν λυττῶντας τοῖς ἄφροσιν ἐντίκτειν (1) — ὁμοίως «τὰ μαθήματα (τὰ ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ) οἷον ἐγκαύματα ἀνεκπλύτου γραφῆς ἔμμονά μοι γέγονε (2) — παραπλήσιον καὶ «ἃ ἂν ὁ νεαρὸς παῖς ἐν δόξαις λάβῃ, δυσέκνιπτά τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι (3). — Συχνότερον δὲ μετήνεγκεν ὁ συγγραφεὺς τὸ ῥ. ὑπογράφειν· π. χ. νόμους πολιτείας ὑπογράφειν (4) «αὐτὸν δεῖ τὸν τύραννον πορεύεσθαι πρῶτον (ἐάν τε πρὸς ἀρετῆς ὑποδείγματα προτρέπηται τοὺς πολίτας . . .) αὐτὸν πρῶτον πάντα ὑπογράφοντα τῷ πράττειν (5) — ὁμοίως «τούτων οὐχ **ὑπογραφὴν** δεῖ ὥσπερ νῦν θεάσασθαι, ἀλλὰ τὴν τελευταίαν **ἀπεργασίαν** (6) — ὡσαύτως καὶ κατωτέρω «λόγῳ σχῆμα πολιτείας ὑπογράψαντα μὴ ἀκριβῆ ἀπεργάσασθαι διὰ τὸ ἐξαρκεῖν μὲν ἰδεῖν καὶ ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τὸν δικαιότατον καὶ ἀδικώτατον (7) — καὶ αὖθις «ὑπογράψασθαι τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας, ἔπειτα ἀπεργαζόμενοι· (ὅρα δὲ ἐν τούτοις, πῶς ἐσαφήνισε διὰ τῆς ἀντιθέσεως τὰ ὑπογράφειν - ἀπεγάζεσθαι καὶ ὑπογραφὴν-ἀπεργασίαν) (8)... κατὰ τὸ ὑπογράφειν καὶ ὑπογραφὴν χρῆται καὶ τῷ περιγράφειν καὶ περιγραφὴ» π. χ. περιγραφὴν καὶ τύπους τῶν τιμωριῶν εἰ ἱππόντας δοῦναι τὰ παραδείγματα (9) — περὶ τὰ δικαστήρια, οἷον περιγραφή τις ἔξωθεν περιγεγραμμένη, τὰ μὲν εἴρηκε, τὰ δὲ ἀπολείπει (10).

Τούτοις προσθετέον καὶ τὴν θείαν ἐκείνην εἰκόνα, ἐν ᾗ τοὺς φιλοσόφους ἐξομοιοῖ ζωγράφοις γράφουσι τὴν τελείαν πολιτείαν· «οὐκ ἂν ἄλλως εὐδαιμονήσειε πόλις τις, λέγει ὁ φιλόσοφος, εἰ μὴ διαγράψειαν αὐτὴν οἱ τῷ θείῳ παραδείγματι χρώμενοι ζωγράφοι· ὁ δὲ τρόπος τῆς διαγραφῆς ὅδε· λαβόντες ὥσπερ πίνακα πόλιν τε καὶ ἤθη ἀνθρώπων, οὖσαν καθαρὰν ἢ μὴ οὖσαν ποιήσειαν ἂν αὐτὴν (τοιαύτην) ἢ αὐτοὶ οὐκ ἂν ἐθελήσειαν οὔτε πόλεως ἅψασθαι οὔτε ἰδιώτου, οὐδὲ νόμους γράφειν· Μετὰ τοῦτο ὑπογράψονται τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας, ἔπειτα ἀπεργαζόμενοι πυκνὰ ἑκατέρωσε ἀπο-

(1) Πολ. 586. (2) Τιμ. 26 C. (3) 378 E. (4) Νομ. 734. (5) 711. (6) 504 D. (7) 548 D. (8) Πρβλ. καὶ Ἰσοκρ. Φιλ. 85 ὑπογράψω τὸν λόγον τοῖς ἐξεργάζεσθαι καὶ διαπονεῖν δυναμένοις.
(9) Νομ. 876 E. (10) Νομ. 768 C.

βλέποιεν ἂν πρὸς τὸ φύσει δίκαιον καὶ σῶφρον . . . καὶ πρὸς ἐκεῖνο αὖ τὸ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτω δὲ ἐμποιοῖεν ἂν συμμιγνύντες τε καὶ κεραννύντες ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ ἀνδρείκελον (ὥσπερ ὁ Ὅμηρος ἐκάλεσε τὸ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγιγνόμενον θεῖον θεοείκελον), καὶ τὸ μὲν ἂν ἐξαλείφοιεν, τὸ δὲ πάλιν ἐγγράφοιεν, ἕως ὅτι μάλιστα τὰ ἀνθρώπεια ἤθη, ὅσον ἔνεστι, θεοειδῆ καὶ θεοφιλῆ ποιήσειαν (δηλ. ἕως ἂν τὸ ἀνθρώπινον ἢ ἀνδρείκελον τῷ θείῳ ἢ θεοεικέλῳ καὶ θεοειδεῖ πλησιάσῃ καὶ συνταυτισθῇ). Διὸ καὶ ὁ φιλόσοφος πολιτειῶν ζωγράφος ὠνομάσθη (1).

Ἐκ τῆς ζωγραφικῆς ὡσαύτως ἔχει καὶ τὴν διδακτικωτάτην τήνδε εἰκόνα· Ἐπειδὴ δηλαδή τινες ἐνίσταντο, ὅτι ἡ τοῦ δικαίου εἰκὼν καὶ τῆς τελείας πολιτείας λόγῳ μόνον δυνατά εἰσιν, οὐχὶ δὲ καὶ ἔργῳ ἐφαρμοστά, ὁ φιλόσοφος ἀποκρίνεται· ἡ ἀξία τῆς θείας αὐτοῦ πολιτείας, τῆς ἐγκαλουμένης ὑπό τινων, ἥπερ συνετάχθη ὡς παράδειγμα καὶ ὑπογραμμὸς τῆς τελείας πολιτείας, οὐδαμῶς μειοῦται, ἐὰν μὴ τῷ ὄντι ἐφαρμόζηται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ὥσπερ οὐδόλως ἐλαττοῦται καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ζωγράφου, ὃς γράψας τὸν κάλλιστον ἄνθρωπον ὡς παράδειγμα καὶ πάντα εἰς τὸ γράμμα ἱκανῶς ἀποδούς, ἀδυνατεῖ ἀποδεῖξαι, ὅτι δύναται καὶ γενέσθαι τῷ ὄντι ὁ τοιοῦτος ἀνήρ (2).

Καὶ τὴν ἀνδρείαν ἄριστα ἑρμηνεύει ὁ φιλόσοφος ἐκ τῆς βαφικῆς τὴν εἰκόνα λαβών· «ἡ ἀνδρεία κατ' αὐτόν ἐστι σωτηρία τῆς δόξης τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου διὰ τῆς παιδείας γεγονυίας περὶ τῶν δεινῶν ἅτέ ἐστι καὶ οἷα· Καὶ ὃς ἂν διασώζῃ τὴν δόξαν ταύτην ἐν λύπαις ὢν ἢ ἐν ἡδονῇ ἢ ἐπιθυμίᾳ καὶ φόβοις καὶ μὴ ἐκβάλλῃ αὐτὴν οὗτός ἐστιν ὁ ἀνδρεῖος. Καὶ ἐπὶ τὸ ἐναργέστερον λαμβάνει τὴν εἰκόνα ἐκ τῶν βαφέων. Οὗτοι δηλαδὴ ὅταν βουληθῶσι βάψαι ἔρια, ὥστε εἶναι ἁλουργά, πρῶτον μὲν ἐκλέγονται μόνον τὰ λευκά, εἶτα θεραπεύουσιν οὐκ ὀλίγῃ παρασκευῇ, ὅπως δέξωνται ὅτι μάλιστα τὸ ἄνθος. Καὶ τὸ μὲν βαφὲν δευσοποιὸν γίνεται· καὶ ἡ πλύσις μετὰ ῥυμμάτων ἢ ἄνευ τούτων γινομένη, οὐ δύναται τὸ ἄνθος αὐτῶν ἀφαιρεῖν. Ἐὰν δέ τις ἄλλα χρώματα βάπτῃ ἢ καὶ ταῦτα μὴ προθεραπεύσας, ἔκπλυτα γίγνεται καὶ γελοῖα· Οὕτως οὖν καὶ ἡ ἀγωγὴ διὰ τῆς γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς προθεραπεία τίς ἐστιν, ἵνα οἱ νέοι τοὺς νόμους δέξωνται ὥσπερ βαφὴν καὶ ἡ δόξα αὐτῶν περὶ τῶν δεινῶν δευσοποιὸς γίγνηται

(1) 501. (2) 472.

καὶ ἀνέκπλυτος. Κατ᾽αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἡδονή, ἡ λύπη, ὁ φόβος καὶ ἡ ἐπιθυμία, ὥσπερ ῥύμματα δεινότερα ὄντα τῆς κονίας καὶ τοῦ χαλαστραίου, ἀδύνατα καθίστανται εἰς τὸ ἐκπλύνειν ἢ ἐκκλύζειν, τὴν ἣν περὶ τῶν δεινῶν δόξαν διὰ τῆς παιδείας ἔσχον οἱ νέοι(1)». Ταύτην φαίνονται μιμηθέντες Βασίλειος ὁ Μ. πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων καὶ ὁ Κικέρων (2).

Ἀλλὰ καὶ ἡ δημοκρατία, ἐν ᾗ παντοδαποὶ ἄνθρωποι ἐγγίγνονται καὶ ἕκαστος τὸν ἑαυτοῦ βίον κατ᾽ ἀρέσκειαν κατασκευάζεται . . . ἀπεικάζεται ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου πρὸς ἱμάτιον ποικίλον πᾶσιν ἄνθεσι πεποικιλμένον ἢ διηνθισμένον. Καὶ ὡς ἐκεῖνο κάλλιστον ὑπὸ τῶν ἁπλοϊκῶν νομίζεται, οὕτω καὶ ἡ πολιτεία, ἡ πᾶσιν ἤθεσι πεποικιλμένη καλλίστη δοκεῖ τοῖς ἀνοήτοις· καὶ ταύτην, ὥσπερ οἱ παῖδες καὶ αἱ γυναῖκες τὰ ποικίλα θεώμενοι, καλλίστην κρίνουσιν οἱ πολλοί. Ἐν αὐτῇ ὃς ἂν ἀρέσκῃ ἑκάστῳ τρόπος, τοῦτον ἐκλέγεται καὶ ὥσπερ εἰς παντοπώλιον πολιτειῶν ἀφικόμενος, ἐνταῦθα κατοικίζεται (3).

Ἐκ τῆς Ὑφαντικῆς.

Ταῖς ἐκ τῆς ζωγραφικῆς μεταφοραῖς προσθετέον μοι καί τινας ἐκ τῆς ὑφαντικῆς ἢ μᾶλλον ταλασίας, ἥπερ τὸ σπουδαιότερον μέλημα πάσης Ἀτθίδος ἦτο· διότι παρὰ τῷ φιλοσόφῳ ἀναγινώσκομεν «τὸν λόγον δεῖ συνυφανθῆναι(4),—ἡ ψυχὴ ἀνυφαίνει τὸ σῶμα(5),—εἰ ἄρα καὶ σοὶ φαίνεται διεστηκὸς αὐτῆς τὸ ἠτρίον (6)—καὶ οἰκοδομήματα ὑφαίνειν (7)·—τὰς γυναῖκας δεῖ ἀργοὺς μὲν ταλασίας εἶναι, ἀσκητικὸν δὲ βίον οὐδαμῶς φαῦλον οὐδὲ εὐτελῆ **διαπλέκειν** (8), ἔνθα τῇ μεταφορᾷ προσφυῶς ἐχρήσατο, ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ ταλασίας ἦτο. — Ὡσαύτως «ὁ Ἔρως θηρευτὴς ὢν δεινὸς μηχανὰς πλέκειν (9) — ἀεὶ σὺ τοιούτους λόγους πλέκεις (10) — σωμάτων ἐμπλακέντων ἐν βιαίοις πόνοις (11) — τὸ ὄνομα ἐμπλέκοντες (12) — νόμοις ἐμπεπλεγμένον (13) — αἱ βάσεις

(1) Πολ. 429-430. (2) Nonium σ. 386. 521. (3) Πολ.557 C. D.
(4) Τιμ. 69. (5) Φαιδ. 87 E. (6) Ἔνθα περὶ συνυφῆς τοῦ λόγου πρόκειται Φαιδρ. 268. (7) Κριτι. 116. (8) Νομ. 806. (9) Συμπ. 203 C.
(10) Ἱππ. 369 B. (11) Νομ. 814 B. (12) Φαιδρ. 244 C. (13) Νομ. 669. 823.

τῶν ἁρμονιῶν πλέκονται (1) — τὴν ἀπορίαν πλεκομένην (2) — ἀτεχνῶς συρράπτετε τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων (3) — ἀποδυτέον ταῖς τῶν φυλάκων γυναιξί, ἐπεί περ ἀρετὴν ἀντὶ ἱματίων ἀμφιέσονται (4) — οἱ λόγοι τοῦ Σωκράτους περιαμπέχονται ὀνόματα καὶ ῥήματα ὡς ἡ δορὰ τοῦ Σατύρου (5)· — τὰ ζῷα σμικρότητι ἤμπισχεν (6) — ὁ τύραννος τὴν πικροτάτην καὶ χαλεπωτάτην δούλων δουλείαν μεταμπισχόμενος (7). Διδακτικὴ φαίνεταί μοι καὶ ἡ ἑξῆς εἰκών· — τῷ νομοθέτῃ τῷ ὑπογράφοντι τοὺς νόμους τῆς πολιτείας προνοητέον, ἵνα οἱ ἄρξοντες τῶν ἀρχθησομένων διακρίνωνται ὡς οἱ στήμονες τῆς ὑφῆς· ὥσπερ δὴ ἔν τινι συνυφῇ ἢ καὶ ἐν πλέγματι οἱῳδήποτε οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐστιν ἡ ἐφυφὴ καὶ ὁ στήμων ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην τὸ τῶν στημόνων γένος στερεώτερον κατασκευάζεται, ἡ δὲ ὑφὴ ἢ ἡ κρόκη μαλακωτέρα καὶ ἐπιεικεστέρα, οὕτω καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἄρξοντες διακριτέοι κατά τινα τοιοῦτον τρόπον τῇ παιδείᾳ βασανισθέντες (8).

Μνημονευτέον πρὸς τούτοις καὶ τῆς εἰκόνος, ἐν ᾗ ὁ Κέβης τὴν ψυχὴν πρὸς ὑφάντην ἀπεικάζει· θέλων δηλαδὴ οὗτος νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ψυχή ἐστι ἰσχυρότερον μὲν καὶ πολυχρονιώτερον τοῦ σώματος, ἀλλὰ πολλὰ σώματα κατατρίψασα καὶ αὐτὴ ἐπὶ τέλους ἀπόλλυται κατατριφθεῖσα, παραβάλλει ταύτην πρὸς τὸν ὑφάντην, ὃς πολλὰ ἱμάτια ὑφηνάμενος καὶ κατατρίψας τέλος ἀποθνήσκει, ἐν ᾧ τὸ τελευταῖον ἱμάτιον, ὅπερ ἠμπείχετο, ἄφθαρτον καὶ ἄτριπτον παραμένει. Κατὰ ταῦτα δύναται καὶ τὸ τελευταῖον σῶμα νὰ διατηρῆται καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς, ὥσπερ καὶ τὸ ἱμάτιον παρέμεινε, τοῦ ὑφάντου ἀπολομένου (9). — Τέλος προσθετέον καὶ τήνδε τὴν εἰκόνα· «οἱ ψευδῶς κόσμιοι καὶ σώφρονες ἀπέχονται ἡδονῶν τινων, ἵνα κρατηθῶσιν ὑπ' ἄλλων, ἤτοι ἀκολασίᾳ τινὶ σώφρονές εἰσιν· ἀλλ' ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, τοιαύτη φιλοσοφία λύουσα τὴν ψυχὴν ἔκ τινων ἡδονῶν, ἵνα δήσῃ ταύτην ἐν ἄλλαις, ὑφαίνει ἱστὸν ἐναντίον πρὸς τὸν τῆς Πηνελόπης. Διότι ἐκείνη ὑφαίνουσα ἀνέλυε τὸ ὑφασμένον, ἵνα μηδέποτε ὁ ἱστὸς τελειωθῇ, ἡ δὲ φιλοσοφία λύουσα τὴν ψυχὴν ἔκ τινων ἡδονῶν συνδεῖ αὐτὴν πρὸς ἄλλας, ἵνα μηδέποτε ἀπαλλαγῇ, (ὅπερ ἴδιον ψευδοῦς φιλοσοφίας) (10).

(1) Πολ. 400. (2) Παρμεν. 129 Ε. (3) Εὐθυδ. 303 Ε. (4) Πολ. 457. (5) Συμπ. 221. (6) Πρωτ. 320 Ε. (7) Πολ. 569 D. πρβλ. Πλουτ. Ἀγ. κεφ. 4,5. (8) Νομ. 735. (9) Φαιδ. 87-88. (10) Φαιδ. 84.

Μεταφορικὴ λέξις ἐκ τοῦ Θεάτρου.

Τὸ Θέατρον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἦτο ἓν τῶν στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ δὲ Ἀθῆναι, ἡ πατρὶς τοῦ φιλοσόφου, ἡ ἑστία καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν τόπος τοῦ Θεάτρου (1). Διὰ τοῦτο, ὡς εἰκός, καὶ τὸ θέατρον μετὰ τοῦ δράματος καὶ ὁ θεός, ᾧπερ τοῦτο ἀφιερωμένον ἦτο, χρησιμεύουσιν εἰς τὴν μεταφορικὴν λέξιν τοῦ Πλάτωνος. Λ. χ. ὁ ἔνθεος ζῆλος τοῦ Σωκράτους πρὸς τὴν φιλοσοφίαν βακχεία καὶ φιλόσοφος μανία ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου καλεῖται (2) καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σωκράτης λέγει «συνεβάκχευσα μετὰ σοῦ, τῆς θείας κεφαλῆς» (3)· καὶ ἀλλαχοῦ προστίθησιν «ἂν εὐτυχὴς ᾖ καὶ μὴ **πέρα ἐκβακχευθῇ**» (4). Πρὸς δέ, ἐπειδὴ ὁ τόπος θεῖός τις ἦν, νυμφόληπτος γίνεται ὁ Σωκράτης, διθυράμβους φθέγγεται καὶ ὑπὸ τῶν Νυμφῶν ἐνθουσιάζει (5). Καθ' ὅμοιον τρόπον «καὶ ὁ φιλομαθὴς νέος, ὁ νοσῶν περὶ λόγων ἀκοήν, ζητεῖ τὸν συγκορυβαντιῶντα» (6). Τῆς αὐτῆς μεταφορᾶς καὶ μετὰ πολλῆς χάριτός ἐστι καὶ ἡ φράσις «μετ' **ἀνδρεῖον** δρᾶμα παντελῶς διαπερανθέν, ὀρθῶς ἂν ἔχοι τὸ γυναικεῖον αὖ περαίνειν (ἤτοι τὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν γυναικῶν)» (7). Μετα περισσῆς παιδιᾶς ἐρρήθησαν καὶ «τὸ σατυρικόν σου δρᾶμα τοῦτο καὶ σειληνιακὸν κατάδηλον ἐγένετο» (8),—τοῦ ἐλεεινὰ ταῦτα δράματα εἰσάγοντος (9).

Πολλὴν τὴν μεταφορὰν ἔχει ὁ φιλόσοφος καὶ ἐκ τοῦ **χοροῦ** τοῦ δράματος, λ. χ. «καθάπερ εἰσῆλθον, κρίνω αὐτοὺς ὥσπερ χορούς» (10),—παιδὸς ἑνὸς ἢ καὶ χοροῦ παιδαγωγηθέντος κατὰ τρόπον ἑνός, τί μέγα τῇ πόλει γίγνοιτ' ἂν (11); τυφλὸν ἡγεμόνα τοῦ χοροῦ ἐστήσατο (12), ἔτι «χορὸς κακῶν (= πλῆθος)» καὶ «ἄλλος χορὸς τῆς φιλοσόφου φύσεως (ἤτοι ἡ ἀνδρεία, εὐμάθεια, μεγαλοπρέπεια κλπ.)» (13), τὴν ὕβριν καὶ ἀναρχίαν μετὰ πολλοῦ χοροῦ κατάγουσιν (14) καὶ ἐπὶ τῶν τεττίγων, λιγυρὸν ὑπηχεῖ τῷ τῶν τεττίγων χορῷ (15)· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ χορηγεῖν·—

(1) Λαχ. 183. (2) Συμπ. 218. (3) Φαιδρ. 234 D. (4) Πολ. 561. (5) Φαιδρ. 238 D. 241 E. (6) Φαιδρ. 228 B. (7) Πολ. 451 C. (8) Συμπ. 222 D. (9) Ἀπολογ. 35 B. πρβλ. Θεαιτ. τὸ τῶν μαιῶν δρᾶμα τοσοῦτον, ἔλαττον δὲ τοῦ ἐμοῦ δράματος. 150. 169. (10) Πολ. 580 B. (11) 641 B. (12) 554 B. (13) 490 C. (14) 560 E, πρβλ. 475 E. (15) Φαιδρ. 230 C.

τούτου τοῦ λόγου ἐρρωμένως χορηγοῦσιν (= ἡγοῦνται) (1). Ἀλλὰ καὶ τὴν λέξιν τραγικὸς μετήνεγκε λέγων « τραγικὴν σκηνὴν καὶ τυραννικὴν παράστασιν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς περιβολῆς ἢ ὑπερβολικῆς πολυτελείας », ἐνδὺς τὸ ἦθος διϊδεῖν... καὶ μὴ καθάπερ παῖς ἔξωθεν ὁρῶν ἐκπλήττεται ὑπὸ τῆς τυραννικῆς προστάσεως, ἣν πρὸς τοὺς ἔξω σχηματίζονται, ἀλλὰ μᾶλλον **γυμνὸν** ὀφθῆναι δεῖ (τὸν τύραννον) ἄνευ τῆς τραγικῆς σκηνῆς (2), τὸ ψεῦδος τραχὺ καὶ τραγικόν (3), « τραγικὴ ἡ ἀπόκρισις » (4),—ὡσαύτως « τραγικῶς λέγειν κινδυνεύω (5),—ὁμοίως « φῶμεν τὰς Μούσας τραγικῶς ὡς πρὸς παῖδας ἡμᾶς ὑψηλολογουμένας λέγειν » (6), ἡμεῖς ἐσμεν τραγῳδίας αὐτοὶ ποιηταί.. ὅτι καλλίστης καὶ ἀρίστης δηλ. τῆς πολιτείας (7)· καὶ αὖθις—ἡ μίμησις τοῦ καλλίστου καὶ ἀρίστου βίου ὄντως τραγῳδία ἡ ἀληθεστάτη (8)· ὁμοίως « ὁ Σωκράτης λέγει, « ὥσπερ ἐπὶ μηχανῆς τραγικῆς θεὸς » (9), καὶ ὥσπερ οἱ τραγῳδοποιοὶ ἐπὶ τῆς μηχανῆς καταφεύγουσιν θεοὺς αἴροντες » (10)· εὐστόχως ἐπίσης μετήνεγκε καὶ τὸ ἐπεισκωμάζειν εἰπὼν « ἐπεισκεκωμακότες οὐ προσῆκον εἰς τὴν φιλοσοφίαν (11)· ἐπιχαρίτως καὶ προσφυῶς ἀπεικάσας τὸν θόρυβον καὶ τὴν ἀναισχυντίαν τῶν ἐπιδρομέων διὰ τῆς ἐκ τῶν βακχικῶν ὁμίλων μεταφορᾶς.

Παιδεία.

Καὶ περὶ τῆς παιδείας πραγματευόμενος ὁ φιλόσοφος, περὶ ἣν μεγίστην σπουδὴν δεικνύει, χρῆται τῇ μεταφορικῇ λέξει δαψιλῶς τε καὶ ἐμμελῶς. Π. χ. λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ποιημάτων, ἃ τὴν πνευματικὴν τροφὴν τῆς Ἑλληνικῆς νεότητος ἀπετέλουν, οὐ μόνον τὰ κακὰ τούτων ἐξορίζει ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας, ἀλλὰ καὶ πάντα δημιουργὸν εἰς ἔλεγχον ὑποβάλλει, ἵνα ἐκ πάντων ἡ εἰκὼν τοῦ ἀγαθοῦ ἤθους ἐγγίγνηται, ὅπως μὴ ἐν κακίᾳ τρεφόμενοι οἱ νέοι, ὥσπερ ἐν βοτάνῃ κακῇ, πολλὰ κατὰ σμικρὸν κακὰ δρεπόμενοί τε καὶ νεμόμενοι λεληθότως μέγα κακὸν συνιστῶσιν ἐν τῇ ψυχῇ. Διὸ πανταχοῦ ἰχνευτέον, λέγει ὁ θεῖος φιλόσοφος, τὴν τοῦ καλοῦ καὶ εὐ-

(1) Θεαιτ. 179 D. (2) Πολ. 577. (3) Κρατ. 268 C. (4) Μεν. 76 E. (5) Πολ. 413 B. (6) 545 E. (7) Νομ. 817 B. (8) Κλειτοφ. 407. (9) Κρατ. 425 D. (10) Πολ. 500 B.

σχήμονος φύσιν, ἵνα ὥσπερ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες ἐκ παντὸς τρόπου ὠφελῶνται, πᾶν δὲ τὸ προσβάλλον εἰς τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν προσπίπτῃ ὥσπερ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρηστῶν τόπων ὑγίειαν καὶ οὕτως εὐθὺς ἐκ παίδων λεληθότως ἄγῃ εἰς ὁμοιότητα καὶ φιλίαν καὶ συμφωνίαν τῷ καλῷ λόγῳ (1)». — Ἡ δὲ παιδεία κατὰ τὸν φιλόσοφον οὐκ ἐντίθησιν, ὥς τινες ἔλεγον, τὴν ἐπιστήμην τῇ ψυχῇ οὐκ ἐνοῦσαν, οἷον τυφλοῖς ὄψιν· Διότι ἡ ψυχὴ οὐκ ἔστιν ὥσπερ τυφλὸς ὀφθαλμὸς δεομένη φωτὸς ἔξωθεν, ἀλλ' ὥσπερ ὀφθαλμὸς ὁρῶν μέν, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένος οὐδὲ βλέπων οἷ ἔδει· ὥσπέρ δὲ τὸν στραβίζοντα ὀφθαλμὸν περιάγουσιν ἐκ τοῦ σκοτώδους πρὸς τὸ φανόν, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν περιακτέον ἐκ τοῦ γενομένου ἤτοι τοῦ αἰσθητοῦ εἰς τοῦ ὄντος τὸ φανότατον, ἕως ἂν γένηται δυνατὴ ἀνασχέσθαι θεωμένη. Διότι αἱ μὲν ἄλλαι ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς παραπλήσιαί εἰσι ταῖς τοῦ σώματος, ἤτοι ἐμποιοῦνται ἔθεσί τε καὶ ἀσκήσεσιν, ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι θειοτέρα τις οὖσα, τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμος ἢ ἄχρηστος καὶ ὠφέλιμος ἢ βλαβερὰ γίγνεται. Τῶν πονηρῶν φερ' εἰπεῖν τὸ ψυχάριον δριμὺ βλέπει καὶ ὀξέως διορᾷ τὰ ἐφ' ἃ τέτραπται. Ἐὰν δ' ὅμως ἡ ψυχὴ τούτων παιδιόθεν περικοπῇ τὰς συμφύτους αὐτῇ λιχνείας καὶ ἡδονάς, αἵτινες ὡς μολυβδίδες στρέφουσι τὴν τῆς ψυχῆς ὄψιν πρὸς τὰ κάτω, τότε περιστρέφεται εἰς τὰ ἀληθῆ καὶ ταῦτα ὀξύτατα ὁρᾷ, ὥσπερ καὶ τὰ ἐφ' ἃ ἐτέτραπτο πρίν (2). Ἀλλαχοῦ οἱ ἀπαίδευτοί εἰσιν ἐν σκότει καὶ παρεβλήθησαν πρὸς δεσμώτας οἰκοῦντας ἐν σπηλαιώδει καὶ καταγείῳ οἰκήσει καὶ μὴ δυναμένους περιάγειν τὴν κεφαλὴν (3). Διὰ δὲ τῆς παιδείας λύονται τὰ δεσμά, ἵνα περιάγωσιν ἐλευθέρως τὸν αὐχένα καὶ ἐκ τοῦ σκότους ἀναχθῶσιν εἰς τὸ φῶς, ὥσπερ ἐξ Ἅδου ἐπὶ τῆς γῆς· Ἀλλ' ἡ περιαγωγὴ αὕτη οὐδαμῶς ἐστιν ὡς ἡ τοῦ ὀστράκου περιστροφὴ ἤτοι ἡ ὀστρακίνδα παιδιά, ἀλλ' ἐπάνοδος τῆς ψυχῆς ἐκ νυκτερινῆς τινος καταστάσεως εἰς ἀληθινὴν ἡμέραν, μεταβαινούσης δηλαδὴ ἐκ τῆς σκοτώδους εἰς τὴν φωτεινήν· Τὴν ἐπάνοδον δὲ ταύτην καλεῖ φιλοσοφίαν· τὸ δὲ εἰς τοῦτο μάθημα ὁλκὸν ψυχῆς (= ἑλκυστικὸν) καὶ ἐπαγωγὸν ἀπὸ τοῦ γεγονότος εἰς τὸ ὂν (4), καὶ προϊὼν καλεῖ αὐτὸ « ὁλκὸν ψυχῆς

(1) Πολ. 401. (2) 518-19. (3) 514. (4) 521 C.

πρὸς ἀλήθειαν καὶ ἀπεργαστικὸν φιλοσόφου διανοίας (1), ἔτι «ἑλκτικὸν μάθημα πρὸς οὐσίαν (2),—ἀγωγὰ καὶ μεταστρεπτικὰ μαθήματα ἐπί τὴν τοῦ ὄντος θέαν (3)—ὁ φιλόσοφος ἐξανέδυ γενέσεως διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἁπτέον εἶναι (4)—ὡσαύτως «ἡ παιδεία ὁλκή τε καὶ ἀγωγὴ τῶν παίδων πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀρθὸν λόγον (5),—ἡ παιδεία δύναμις θεραπευτικὴ ψυχῆς (6).—Κατὰ τὸν Πλάτωνα οἱ φιλόσοφοι μελετῶσι τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὴν λογιστικὴν οὐχὶ ὠνῆς καὶ πράσεως χάριν, ὡς ἔμποροι καὶ κάπηλοι, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ψυχῆς ῥᾳστώνης (ἤτοι πρὸς τὸ εὐκολῦναι αὐτὴν) καὶ μεταστροφῆς ἀπὸ γενέσεως ἐπ' ἀλήθειάν τε καὶ οὐσίαν (7). Ἐν τοῖς μαθήμασι τῶν ἀριθμῶν ὄργανόν τι τῆς ψυχῆς ἑκάστου ἐκκαθαίρεται καὶ ἀναζωπυρεῖται ἀπολλύμενόν τε καὶ τυφλούμενον ὑπὸ τῶν ἄλλων μαθημάτων κρεῖττον ὂν σωθῆναι μυρίων ὀμμάτων (8). Ἀλλὰ καὶ τῶν μαθηματικῶν κατὰ τὸν φιλόσοφον κρείττων ἐστὶν ἡ διαλεκτικὴ πορεία ἢ μέθοδος, δι' ἧς ἄνευ τῶν αἰσθήσεων ἀλλὰ διὰ τοῦ λογου ἀνέρχεται ἡ ψυχὴ ἐπ' αὐτὰ τὰ ὄντα καὶ τὸ ἀγαθόν, ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ δεσμώτου ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ καὶ ὑπογείου σπηλαίου ἀνέβη εἰς τὸ τοῦ ἡλίου φῶς (9). Διὰ ταύτης ἀνέρχεται ἡ ψυχὴ οἷ ἀφικομένη ὥσπερ ἀνάπαυλαν ὁδοῦ καὶ τέλος τῆς πορείας ἔχει (10). Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι τέχναι ὀνειρώττουσι περὶ τὸ ὂν καὶ ὕπαρ ἀδύνατον αὐταῖς ἰδεῖν (11), ἡ δὲ διαλεκτικὴ μέθοδος μόνη τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα ὥσπερ ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ τινι κατορωρυγμένον ἠρέμα ἕλκει καὶ ἀνάγει ἄνω συνερίθοις χρωμένη καὶ συμπεριαγωγοῖς ταῖς ἄλλαις τέχναις (12).—Ὅστις δὲ δόξῃ καὶ οὐκ ἐπιστήμῃ ἐφάπτεται τοῦ ἀγαθοῦ, οὗτος μόνον εἰδώλου τινὸς ἐφάπτεται καὶ τὸν νῦν βίον ὀνειροπολεῖ καὶ ὑπνώττει καὶ πρὶν ἐνθάδε ἐξεγρέσθαι, εἰς Ἅδου πρότερον ἀφίκετο τελέως ἐπικαταδαρθάνων (13). Διὰ τοῦτο ἡ διαλεκτικὴ ὥσπερ θριγκὸς τοῖς μαθήμασιν ἐπάνω κεῖται καὶ οὐκέτι ἄλλο μάθημα ἀνωτέρω ὀρθῶς ἂν ἐπιτιθεῖτο (14).

(1) 524 E. 527 B. (2) 523. (3) 525 B. (4) 525 B. (5) Νομ. 659 D. (6) Ὅρ. 416. (7) Πολ. 525 C. (8) 527 E. πρβλ. καὶ 529 A-C. (9) 532. (10) 532 E. (11) 533 C. (12) 533 D. (13) 534 C. (14) 534 E.

Τέλος ἡ φιλοσοφία κατὰ τὸν συγγραφέα, ἑπόμενον τῇ μεταφορᾷ, ἀδοξεῖ, ὅτι νόθοι ἅπτονται αὐτῆς καὶ οὐ γνήσιοι· πρῶτον μὲν τῇ φιλοπονίᾳ οὐ χωλὸν εἶναι δεῖ τὸν ἀψόμενον αὐτῆς· χωλὸς δ' ἐστίν, ὅταν τις φιλογυμναστῇ μὲν καὶ φιλοθηρῇ καὶ ὅλως διὰ τοῦ σώματος φιλοπονῇ, μὴ φιλομαθῇ δέ· χωλὸς προσέτι ἐστὶν καὶ ὁ τοὐναντίον τούτου μεταβεβληκὼς τὴν φιλοπονίαν. Δεύτερον δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀνάπηρός ἐστιν ἡ ψυχή, ἢ ἂν τὸ μὲν ἑκούσιον ψεῦδος μισῇ, τὸ δ' ἀκούσιον προσδέχηται ἀμαθαίνουσα καὶ εὐχερῶς ὥσπερ **θηρίον ὕειον** ἐν ἀμαθείᾳ μολυνόμενον· (ἡ γὰρ ἄνοια κατὰ τὸν φιλόσοφον οὐκ ἀνθρώπινόν τι πάθος, ἀλλ' ὑηνῶν τινων μᾶλλον θρεμμάτων) (1). Δεῖ δὲ ἀρτιμελεῖς τε καὶ ἀρτίφρονας παιδεύειν τοὺς πολίτας (2) καὶ ἡ τῶν τοιούτων πολιτῶν πόλις καλεῖται παιδαγωγηθεῖσα (3).—Προσέτι τῇ μεταφορᾷ τῇ ἐκ τῆς παιδείας ἐμφυόμενος, λέγει» τὴν ἰατρικὴν τῶν νοσημάτων παιδαγωγικήν (4), «ἡ ψυχὴ παιδαγωγεῖ πάντα ὀρθὰ καὶ εὐδαίμονα (5)—διαίταις παιδαγωγεῖν (6)· παιδὸς ἢ χοροῦ παιδαγωγηθέντος(7)—συμποσίου ὀρθῶς παιδαγωγηθέντος (8), ὁμοίως «πρὸς διοίκησιν καὶ παιδείαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων (9). — Ἔτι δὲ τὴν κακὴν παιδείαν καλεῖ νόθην, τρυφῶσαν, διατρυφῶσαν, διεφθαρμένην, ἀνεπίπληκτον τροφὴν καὶ ἀνεπιπληξίαν (10).—τὴν ἀπαιδευσίαν ἀγροικίαν λ. χ. ὑπ' ἀγροικίας ἀπαίδευτόν τι ῥῆμα εἰπεῖν (11). Διὸ συχνή ἐστιν ἡ φράσις παρ' αὐτῷ καὶ ἐμμελῶς ἔχει. «Εἴ τι καὶ ἀγροικότερον εἰρῆσθαι»(12). Συνδυάζει δὲ τὰ «ἄγροικος καὶ ἀπαίδευτος» (13), ἀπειρόκαλος καὶ ἀπαίδευτος τῶν νόμων (14), ἄγριος καὶ ἀπαίδευτος τύραννος (15), ἀπαίδευτος καὶ ἀληθείας ἄπειρος (16).

(1) Νομ. 819 E. (2) Νομ. 752 C. (3) Πολ. 534-536. (4) Πολ. 406. (5) Νομ. 897 B. (6) Θεαιτ. 167 C. (7) Νομ. 641 B. Ἀλκιβ. A. 135 D. (8) Νομ. 752 C. (9) Πολ. 606 E. (10) Νομ. 741. 695. (11) Φαιδρ. 269 E. (12) Γοργ. 486 καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ. (13) Θεαιτ. 174 D, (14) Νομ. 775 B. (15) Γοργ. 510. (16) Πολ. 519 B.

Δόξα - δοξάζειν.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὁρίζειν τὴν δόξαν καὶ τὸ δοξάζειν προσφεύγει εἰς τὴν μεταφορικὴν λέξιν καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς ποιεῖται μετὰ τοσαύτης δεξιότητος, ὥστε οὐ μόνον τὰ ἀσαφῆ σαφηνίζονται, ἀλλὰ καὶ ἡ σκοτεινοτέρα διάνοια διαφωτίζεται. «Ἡ δόξα καὶ τὸ δοξά» ζειν, λέγει ὁ φιλόσοφος, οὔτε γνῶσίς ἐστιν οὔτε ἄγνοια οὐδὲ » ἐκτὸς τούτων, ὑπερβαίνουσα ἢ γνῶσιν σαφηνείᾳ ἢ ἄγνοιαν » ἀσαφείᾳ (οὐδέτερον τούτων), ἀλλὰ τοὐναντίον γνώσεως μὲν φαί» νεται δόξα σκοτωδέστερον, ἀγνοίας δὲ φανότερον. Ἐντὸς » οὖν ἀμφοῖν κεῖται : ἤτοι τὸ φαίνεσθαί τι ὡς ὂν καὶ μὴ ὂν ἢ τὸ με» ταξὺ τοῦ εἰλικρινῶς ὄντος κεῖσθαι καὶ τοῦ πάντως μὴ ὄντος» (1) καὶ συνεχίζων διδάσκει «τὸ ὀνειρώττειν ἐστίν, ὅταν τις ἐν ὕπνῳ ἢ ἐγρηγορὼς νομίζῃ τὸ ὅμοιόν τῳ μὴ ὡς ὅμοιον, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι, ᾧ ἔοικεν» καὶ τοῦτο ὀνομάζει δόξαν (2)· καὶ ἀλλαχοῦ «οὐκ ᾔσθησαι τὰς ἄνευ ἐπιστήμης δόξας ὡς πᾶσαι αἰσχραί, ὧν αἱ βέλτισται **τυφλαί**· ἢ δοκοῦσι σοί τι διαφέρειν τυφλῶν ὁδὸν ὀρθῶς πορευομένων οἱ ἄνευ νοῦ ἀληθές τι δοξάζοντες· βούλει οὖν αἰσχρὰ θεάσασθαι τυφλά τε καὶ σκότια ἐξὸν παρ' ἄλλων ἀκούειν φανά τε καὶ καλά;» (3) καὶ σαφέστερον ὧδε «οὐκ ᾔσθησαι, ὅτι ἔστι τι μεταξὺ σοφίας καὶ ἀμαθίας δηλαδὴ τὸ τὰ ὀρθὰ δοξάζειν; καὶ ἄνευ τοῦ ἔχειν λόγον δοῦναι οὐκ οἶσθα ὅτι οὔτε ἐπίστασθαί ἐστιν (ἄλογον γὰρ πρᾶγμα πῶς ἂν εἴη ἐπιστήμη;) οὔτε ἀμαθία· τὸ γὰρ τοῦ ὄντος τυγχάνειν πῶς ἂν εἴη ἀμαθίᾳ; Ἔστι δὴ δήπου τοιοῦτον ἡ ὀρθὴ δόξα μεταξὺ φρονήσεως καὶ ἀμαθίας» (4). Ὡσαύτως αἱ ἄλλαι τέχναι, αἷς χρωμένη συνερίθοις καὶ συμπεριαγωγοῖς ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα ἐν βορβόρῳ τινὶ βαρβαρικῷ κατορωρυγμένον ἠρέμα ἕλκει καὶ ἀνάγει ἄνω ἐπὶ τὴν θεὰν τοῦ ὄντος, κατ' ἔθος μὲν ὀνομάζονται, λέγει ὁ φιλόσοφος, ἐπιστῆμαι, δέονται δ' ὅμως ἄλλου ὀνόματος, ἐναργεστέρου μὲν ἢ δόξης, ἀμυδροτέρου δὲ ἢ ἐπιστήμης, διάνοιαν δέ που αὐτὴν ὡρισάμεθα . . .» καὶ διαβαθμίζων αὐτὰς τὴν μὲν α΄ μοῖραν ἐπιστήμην καλεῖ, τὴν δὲ β΄ διάνοιαν, τὴν γ΄ πίστιν καὶ τὴν δ΄ εἰκα-

(1) Πολ. 478 C - D. (2) 476 C. (3) 506. (4) Συμποσ. 202.

σίαν· καὶ συναμφότερα μὲν ταῦτα δόξαν, συναμφότερα δὲ ἐκεῖνα νόησιν· καὶ δόξαν μὲν περὶ γένεσιν, νόησιν δὲ περὶ οὐσίαν· καὶ ὁ μὲν φιλόσοφος θηρεύει τὴν οὐσίαν καὶ τὰ ἀναλλοιώτως ἔχοντα, ὁ δὲ φιλόδοξος τὰ μεταβλητὰ καὶ τὰ ἀστάτως ἔχοντα. Ἡ δὲ δόξα ὡς κειμένη μεταξὺ τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι μετέχει ἀμφοτέρων· ἀλλὰ τότε τὰ βαρέα καὶ κοῦφα καὶ σμικρὰ καὶ μεγάλα δέξεται καὶ ὡς ἐναντία· ἀλλὰ τότε ἔοικε τῷ ἐν ταῖς ἑστιάσεσιν αἰνίγματι τῷ περὶ τοῦ εὐνούχου ὡς πρὸς τὴν βολὴν τῆς νυκτερίδος (ᾧ καὶ ἐφ' οὗ αὐτὸν αὐτὴν αἰνίττονται βαλεῖν· δ. δ. ἀνὴρ κοὐκ ἀνήρ, ὄρνιθα κοὐκ ὄρνιθα, ἐπὶ ξύλου κοὐκ ἐπὶ ξύλου καθημένην, λίθῳ κοὐ λίθῳ βαλὼν διώλεσεν (δ. δ εὐνοῦχος νυκτερίδα κισσήρει ἐπὶ νάρθηκος) (1). Ταῦτα γὰρ ἐπαμφοτερίζει καὶ οὔτε εἶναι οὔτε μὴ εἶναι οὐδὲν αὐτῶν δυνατὸν παγίως νοῆσαι οὔτε ἀμφότερον οὔτε οὐδέτερον... καὶ ἐφεξῆς» μεταξὺ οὐσίας καὶ τοῦ μὴ εἶναι καλλίω θέσιν οὐκ ἔχομεν (πρὸς τὸ κατατάξαι τὴν δόξαν)· οὔτε γάρ που σκοτωδέστερα μὴ ὄντος πρὸς τὸ μᾶλλον μὴ εἶναι φανήσεται, οὔτε φανότερα ὄντος πρὸς τὸ μᾶλλον εἶναι... καὶ «τὰ τῶν πολλῶν νόμιμα κυλινδεῖται μεταξύ που τοῦ τε μὴ ὄντος καὶ τοῦ ὄντος εἰλικρινῶς . . . τὸ μεταξὺ δὲ πλανητόν ἐστι τὸ δοξαστόν (2).

Μεμονωμέναι τινὲς μεταφοραί.

Τέλος ἐνταῦθα παραθετέον μοι καί τινας ἄλλας μεταφορὰς κατὰ μόνας, ἀδυνάτου μοι γενομένου, ἵνα ὑπό τινα τῶν προειρημένων κατηγοριῶν καὶ ταύτας συντάξω. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ζυγοῦ μετενεγκὼν εἶπεν ὁ φιλόσοφος «αἱ πολιτεῖαι γίνονται ἐκ τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἠθῶν ἃ ἂν ὥσπερ ῥέψαντα τἆλλα ἐφελκύσηται (3)· καθ' ὁμοίαν μεταφορὰν «ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ πλοῦτος διίστανται, ὡσπερεὶ ἑκάτερον κείμενον ἐν πλάστιγγι ζυγοῦ ἀεὶ τοὐναντίον ἔρρεπεν» (4) καὶ «ὥσπερ σῶμα νοσῶδες μικρᾶς ῥοπῆς ἔξωθεν δεῖται προσλαβέσθαι πρὸς τὸ κάμνειν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἄνευ τῶν ἔξω στασιάζει αὐτὸ ἑαυτῷ, οὕτω καὶ ἡ κατὰ ταὐτὰ ἐκείνῳ διακειμένη πόλις (5), — ἣν εἰκόνα πάντως ἐμιμήσατο ὁ Δημοσθένης (6) — ὁμοίως «τὸ πρὸς

(1) Πολ. 479 C. (2) 479 D. (3) Πολ. 550 E. (4) 550 E καὶ B. (5) 556 E. (6) Ὀλυνθ. 6. 24.

τὴν ἀνδρείαν ῥέπον ἀρρενωπὸν (1). Ὡσαύτως ἐκ τοῦ ζυγοῦ μετήνεγκε καὶ τὸ ῥῆμα παρακρούεσθαι (2).— Σοφώτατα δὲ καὶ διὰ μεταφορικῆς λέξεως διδάσκει, πῶς ἡ ἀρχὴ φθείρει τοὺς ἀνθρώπους». Ἐάν τις μείζονα διδῷ τοῖς ἐλάττοσι παριεὶς τὸ μέτριον, πλοίοις τε ἱστία καὶ σώμασι τροφὴν καὶ ψυχαῖς ἀρχάς, ἀνατρέπεταί που πάντα καὶ ἐξυβρίζοντα τὰ μὲν εἰς νόσους θεῖ, τὰ δὲ εἰς ἔκγονα ὕβρεως ἀδικίαν. Διὸ καὶ θνητῆς ψυχῆς φύσις οὐ δυνήσεται τὴν μεγίστην ἐν ἀνθρώποις ἀρχὴν φέρειν νέα καὶ ἀνυπεύθυνος, ὥστε μὴ τῆς μεγίστης νόσου, ἀνοίας πληρωθεῖσα μῖσος ἔχειν πρὸς τῶν ἐγγύτατα φίλων (3), —τὴν ἀνδρείαν οἱ θεοὶ οὐ χωλὴν νενομοθετήκασιν πρὸς τὰ ἀριστερὰ μόνον δυναμένην ἀντιβαίνειν (δ. δ. πρὸς φόβους καὶ λύπας), ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ κομψὰ καὶ θωπευτικὰ (δ. δ. τὰς ἡδονάς (4). —Λίαν κομψὴν εὑρίσκω καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐνεχύρων μεταφορὰν» κείσθω, λέγει ὁ φιλόσοφος, ταῦτα (ὡς ὄντα τῶν δεόντων μαθημάτων), καθάπερ ἐνέχυρα λύσιμα ἐκ τῆς ἄλλης πολιτείας, ἐὰν ἢ τοὺς θέντας ἡμᾶς ἢ τοὺς θεμένους ὑμᾶς μηδαμῶς φιλοφρονῆται (5)·— ὁμοίως καὶ τήνδε «τὸ πάλαι ἀνδρόγυνον ὁ Ζεὺς ἔτεμνε δίχα, ὥσπερ οἱ τὰ ᾠὰ ταῖς θριξὶ . . . τὸ δὲ δέρμα τὸ ἐπὶ τὴν γαστέρα πανταχόθεν συνεῖλκεν ὁ Ἀπόλλων, ὥσπερ τὰ σύσπαστα βαλάντια, ἓν στόμα ποιῶν ἀπέδει κατὰ μέσον τὴν γαστέρα . . καὶ τὰς μὲν ῥυτίδας ἐξελέαινε καὶ τὰ στήθη διήρθρου ἔχων τὸ τοιοῦτον ὄργανον, οἷον οἱ σκυτοτόμοι περὶ τὸν καλόποδα λεαίνοντες τὰς τῶν σκυτῶν ῥυτίδας (6). — Κατὰ τὸν φιλόσοφον «πάντα λόγον ῥητορικὸν δεῖ συνεστάναι σῶμά τι ἔχοντα αὐτὸν αὐτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τε ἔχειν καὶ ἄκρα πρέποντα ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα» (7). Καὶ τὸν περιωρισμένον βίον τῶν γυναικῶν διὰ μεταφορᾶς παρέστησεν εἰπὼν «εἰθισμένον (τὸ θῆλυ γένος) δεδυκὸς καὶ σκοτεινὸν ζῆν ἀγόμενον εἰς φῶς βίᾳ πᾶσαν ἀντίτασιν ἀντιτεῖνον πολὺ κρατήσει τοῦ νομοθέτου» (8)·—ὁμοίως «ὁ ἐν τῇ κυδιανείρᾳ ἀγορᾷ καὶ ὁ ἐν τῷ δημοσίῳ βίος τῶν ἀνδρῶν ἀριπρεπὴς ὢν ἀντιτίθεται πρὸς τὸν τοῦ καταδεδυκότος καὶ βιοῦντος ἐν γωνίᾳ μετὰ τριῶν ἢ τεττάρων μει-

(1) Νομ. 802 Ε. (2) Θεαιτ. 168. (3) Νομ. 691 C. (4) 634. (5) 820 Ε. (6) Συμπ. 191. (7) Φαιδρ. 264 C. (8) Νομ. 781.

ρακίων ψιθυρίζοντος» (1)·—μεταφορικῶς λέγονται καὶ τάδε «οὐκ ἀμβλύνεται ὁ φιλομαθὴς οὐδ' ἀπολήγει τοῦ ἔρωτος» (2), ἐσκότωνται οἱ ἐν τῇ πόλει βέλτιστοι περὶ τὸ τοιοῦτον (= ἀγνοοῦσιν (3)· νέοι τινὲς πρὸς τὰς μαθήσεις δυσκινήτως ἔχουσι καὶ δυσμαθῶς, ὥσπερ ἀπονεναρκωμένοι ὕπνου καὶ χάσμης ἐμπίπλανται (4). Συχνὸν δὲ ἀπαντᾷ καὶ τὸ ἰλιγγιᾶν μετὰ τοῦ χασμᾶσθαι· «ἰλιγγιῴης ἂν καὶ χασμῷο οὐκ ἔχων ὅ,τι εἴποις» (5), —ἐσκοτώθην καὶ ἰλίγγιασα εἰπόντος αὐτοῦ ταῦτα (6)· ἰλιγγιᾶν ὑπὸ τῆς τοῦ λόγου ἀπορίας (7).—ὁ λόγος σκοτοδινίαν καὶ ἴλιγγον ἐμποιεῖ (8), ἡ ψυχὴ ἰλιγγιᾷ ὥσπερ μεθύουσα (9), ὁμοίως «νυστάζειν τε καὶ ἀπορεῖν» (10).

Εὐστόχως μετεννηνεγμένα εἰσὶ καὶ τὰ ἑπόμενα «ἡ ῥητορικὴ θερίζει καρπὸν ὧν ἔσπειρεν» (11)· τὰ ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀτιμαζόμενα καὶ κολουόμενα (12)· συχνότερον δὲ εἰς τὴν σημασίαν ταύτην τὸ προπηλακίζειν» λόγῳ προπηλακίζομαι ὑφ' ὑμῶν (13)· ἡ φιλοσοφία προπεπηλακισμένη (14)·—χαριέστατά δὲ εἰσι καὶ παγκάλως ἔχουσιν καὶ τάδε» οὐ κίβδηλος, ἀλλ' ἁπλοῦς καὶ ἀληθὴς ἀεί· (15)—ἡμεῖς μὲν ἐν δυσμαῖς βίου, οἱ δὲ νέοι εἰσὶν (16)·—οἱ ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ περισωθέντες ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων νομῆς σμικρὰ ζώπυρα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λέγονται (17), κούφων καὶ πτηνῶν λόγων βαρυτάτη ζημία (18),—αὐτοπώλης περὶ τὰ μαθήματα (19), ἡ τίτθη περιορᾷ σε καρυζῶντα καὶ οὐκ ἀπομύττει δεόμενον (20), — οἱ ἐν ὥρᾳ τὸν ἐρωτικὸν δάκνουσιν καὶ κινοῦσιν (21) (πρβλ. καὶ τὸ κνίζειν) — περιθέουσι Διονυσίοις ἐπακοῦσαι πάντων τῶν χορῶν ὥσπερ οἱ ἀπομεμισθωκότες τὰ ὦτα (22)· ὡσαύτως οὐχὶ ἀκόμψως ἔχουσι καὶ τὰ «οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως ὡς φύλακες ἀγέλης (23), ἑπόμενοι καθάπερ ὄρνιθες ἀγέλην μίαν ποιήσουσι πατρονομούμενοι (24), αὐτὸν νομέα καὶ τροφὸν ἀγέλης ἀνθρωπίνης θω-

(1) Γοργ. 485 Ε. (2) Πολ. 490 Β. (3) 506. (4) 503. (5) Γοργ. 486 Β καὶ 527. (6) Πρωτ 339. (7) Λυσ. 216. (8) Νομ. 892 Ε. (9) Φαιδρ. 79. (10) Ἰων. 532 καὶ 533. (11) Φαιδρ. 260 D. (12) Πολ. 528 C. (13) Ἱππ. 304 C. (14) Πολ. 536 C καὶ 329 Β. (15) Νομ. 738 Ε. (16) 770. (17) 677 Β. (18) 717 C. (19) Σοφ. 231 D. (20) Πολ. 343. (21) Πολ. 474 D. (22) Πολ. 475 Ε. (23) Πολ. 451. (24) Νομ. 680 Ε.

μεν (1), ἀγέλη ἀνδρῶν (2), τὸν θεῖον νομέα καὶ τὸν ἀνθρώπινον ἐπιμελητὴν (3), τοῖς περὶ τὰ ἀνθρώπινα νομεῦσιν, οὓς πολιτικοὺς ἐκαλέσαμεν (4), ποιμένα τῆς ἀνθρωπίνης ἀγέλης (5), τῆς δίποδος ἀγέλης (6), τῶν ἀγελαίων ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀρχόντων (7), ὥσπερ οἱ τὰ πεινῶντα θρέμματα θαλλὸν ἤ τινα καρπὸν προσείοντες ἄγουσιν, οὕτω καὶ ὁ νεαρὸς Φαῖδρος εὑρὼν φάρμακον, λόγους τινάς, περιάγει τὸν Σωκράτην, ὅποι βούλεται (8). Ἐν τρόπῳ βοσκήματος πιαίνεται (9), — βοσκημάτων δίκην (10). — Τούτοις προσθετέον καὶ τάς δε τὰς μεταφορικὰς ἐκφράσεις: ἡ ἄδεια ἀναισχυντίαν ἐνέτεκεν (11), — ἤθη ταῖς ψυχαῖς ἐντίκτουσιν (12) — ἔχθρας ὄγκον (13) — ἡ πενία καὶ ὁ πλοῦτος τίκτουσιν τὴν στάσιν (14) — εἰς ἔκγονον ὕβρεως ἀδικίαν (15) — ἔκγονοι τοῦ λόγου καὶ ἀδελφοὶ (16) — τῆς ζωγραφίας ἔκγονα (17) — τεχνῶν . . . (18) — Τῆς Ἀρτέμιδος μισησάσης τὸν ἀνδρὸς ἄροτον ἐν γυναικὶ (19) — ἀπεχομένους θηλείας ἀρούρας πάσης (20) — ἀφορία παίδων γίγνεται (21), — κεκτημένοι ταμιεῖα (χρυσοῦ καὶ ἀργύρου) καὶ περιβόλους οἰκήσεων ἀτεχνῶς νεοττιὰς ἰδίας (22) — ἐννεοττεύοντες τῇ πόλει (23), ἐπιθυμίας ἐννενεοττευμένας (24) — χρὴ τὸν γαμοῦντα νομίζειν τὴν οἰκίαν, οἷον νεοττῶν ἐγγέννησιν καὶ τροφὸν χωρισθέντα ἀπὸ πατρὸς καὶ μητρὸς ἐκεῖ τὸν γάμον ποιεῖσθαι (25) — εἰς ἀποικίαν ἀφικομένους αὐτοὺς οἰκεῖν γεννῶντάς τε καὶ ἐκτρέφοντας παῖδας καθάπερ λαμπάδα τὸν βίον παραδιδόντας ἄλλους ἐξ ἄλλων (26). Καὶ τοῦ διδασκάλου τὴν τέχνην θαυμασίως μιμηθεὶς ἐν τῇ διαλέξει καὶ συζητήσει μετήνεγκε καὶ ἐξ αὐτῆς λίαν ἐπιχαρίτως π. χ. φῶμεν τοῦτο σὸν μὲν εἶναι οἷον νεογενὲς παιδίον ἐμὸν δὲ μαίευμα (27). — Θεαίτητον,

(1) Πολιτ. 268 Β. (2) Νομ. 694 Ε. (3) Πολιτ. 276 D. (4) 267 Ε. (5) 274 Ε. (6) 276 C. (7) 268. (8) Φαιδρ. 230 Ε. (9) Νομ. 807. (10) Πολ. 586. (11) Νομ. 701. (12) Νομ. 705. (13) 843 Β. (14) 744. (15) 691 C. τὴν λαμπρὰν καὶ ἀξιομίμητον μοταφορικὴν εἰκόνα ἐμιμήθη ὁ Λογγ. π. ὕψους (κεφ. 44). (16) Φαιδρ. 278. (17) 275. (18) Πολιτ. 288. (19) Κρατ. 406 Β. (20) Νομ. 839. (21) 740 D. (22) Πολ. 548. (23) Νομ. 849 C. (24) Πολ. 573 Ε. (25) Νομ. 776. (26) 776 Α-Β. (πρβλ. Πολ. 328. καὶ Κικέρωνα d. offic. 1, 17, 54. ὡς πρὸς τὴν ἀποικίαν). (27) Θεαιτ. 160 Ε.

ὧν κυεῖ περὶ ἐπιστήμης πειρατέον ἡμῖν τῇ μαιευτικῇ τέχνῃ ἀπολῦσαι (1), — οἳ ἂν μὴ δόξωσιν ἐγκύμονες εἶναι (2). Μετὰ δὲ τὸν τόκον τοῦ λόγου καὶ ἀμφιδρόμια αὐτοῦ ὡς ἀληθῶς ἐν κύκλῳ περιθρεκτέον τῷ λόγῳ (3),—ὠδίνουσι καὶ ἀπορίας ἐμπίπλανται . . . ταύτην δὲ τὴν ὠδῖνα ἐγείρειν τε καὶ ἀποπαύειν ἡ ἐμὴ τέχνη δύναται (4),—ὑποπτεύω σε ὠδίνειν τι κυοῦντα ἔνδον (5),—ὠδίνεις, ὦ φίλε, διὰ τὸ μὴ κενὸς ἀλλ' ἐγκύμων εἶναι (6),—τῇ ἐμῇ τέχνῃ τῆς μαιεύσεως τὰ μὲν ἄλλα ὑπάρχει, ὅσα ταῖς μαίαις, διαφέρει δὲ τῷ τε ἄνδρας ἀλλὰ μὴ γυναῖκας μαιεύεσθαι καὶ τῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν τικτούσας ἐπισκοπεῖν, ἀλλὰ μὴ τὰ σώματα (7), — μαιεύεσθαι δέ με ὁ θεὸς ἀναγκάζει, γεννᾶν δὲ ἀπεκώλυσεν (8),— τῆς μέντοι μαιείας ὁ θεὸς αἴτιος (9), — πολλοὶ ἀγνοήσαντες (τὴν ἐμὴν τέχνην) . . . καὶ ἀπελθόντες τά τε λοιπὰ ἐξήμβλωσαν διὰ πονηρὰν συνουσίαν καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ μαιευθέντα κακῶς τρέφοντες ἀπώλεσαν (10), — ἐὰν ὑπεξαιρῶμαι καὶ ἀποβάλλω (τὸν τόκον ἢ τὸ γεννηθὲν νόημα), μὴ ἀγρίαινε, ὥσπερ αἱ πρωτοτόκοι περὶ τὰ παιδία(11). Ἐπὶ πᾶσι προσθετέον καὶ τάδε· «ὅσα δι' ἡδονῆς μεθύσκοντα παράφρονας ποιεῖ» (12), «ὁ δειλὸς ἐν τοῖς δεινοῖς ὢν **ὑπὸ μέθης τοῦ φόβου ναυτιᾷ**» (13) καὶ τὸ «πύλας ἐπὶ τοῖς ὠσὶν ἐπίθεσθε» (14). Μόνον τῶν τριῶν τελευταίων τολμηρίαν τινὰ ἐν τῇ μεταφορᾷ δύναταί τις νὰ καταγνῷ.

Εἰκών

Ὅταν ἡ μεταφορὰ τυγχάνῃ θρασεῖα οὖσα, ῥᾳδίως ἰώμεθα τὴν τολμηρίαν αὐτῆς, ἐὰν προσθῶμεν τὰ «ὥσπερ, ὡσπερεί, οἷον, οἱονεί, εἰ χρὴ τὸν τρόπον τοῦτον εἰπεῖν κλπ. Διότι ταῦτα χρησιμεύουσιν ὡς μειλίγματα τῆς παρακεκινδυνευμένης μεταφορᾶς (15). Ἀλλὰ κατὰ τὸν Δημήτριον(16) ἡ προσθήκη τοῦ ὥσπερ ποιεῖ τὴν μεταφορὰν εἰκασίαν, καὶ διὰ ταύτης μὲν ὁ λόγος γίνεται ἀσφαλέστερος, δι' ἐκείνης δὲ ἐπικινδυνότερος. Ἀποφαίνεται δὲ ὁ αὐτὸς ἑρμηνευτὴς ὅτι «ὁ

(1) 184 B. (2) 151 B. (3) 160 E. (4) 151. (5) 151 B. (6) 148 E. (7) 150 B. (8) 150 C. (9) 150 D. (10) 150 E. (11) 151 C. (12) Νομ. 648 D. (13) Νομ. 639 B. (14) Συμπ. 218 B. (15) Λογγ. π. ὕψ. 32. (16) π. ἑρμην. 80.

Πλάτων (1) ἐπισφαλές τι ποιεῖ μεταφοραῖς χρώμενος μᾶλλον ἢ εἰκασίαις, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἑρμηνευτὴν ἐπάν τὴν μεταφορὰν εἰκασίαν ποιῶμεν, στοχαστέον τοῦ συντόμου καὶ τοῦ μηδὲν πλέον τοῦ ὥσπερ προστιθέναι, ἄλλως ἀντὶ εἰκασίας παραβολὴν ἔχομεν ποιητικήν. Τὰς δὲ παραβολὰς ταύτας οὔτε ῥᾳδίως ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ θετέον οὔτε ἄνευ φυλακῆς». Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν Τρύφωνα τὸν τεχνογράφον τῆς ὁμοιώσεως τρία εἶνε τὰ εἴδη, ἤτοι ἡ εἰκών, τὸ παράδειγμα καὶ ἡ παραβολή, φαίνεται ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου καλουμένη εἰκασία ἐστὶν ἡ τοῦ Τρύφωνος Εἰκών. Ἀλλὰ περὶ τῆς εἰκόνος σοφώτερα καὶ σαφέστερα διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης, ᾧ καὶ μᾶλλον πιστευτέον καὶ ὡς βαθυτέρῳ παρατηρητῇ καὶ ὡς ἀσφαλεστέρῳ κριτῇ. Κατὰ τὸν Σταγειρίτην δὲ καὶ ἡ εἰκών ἐστι μεταφορὰ ἧς μικρὸν διαφέρει. Διότι ὅταν μέν τις εἴπῃ τὸν Ἀχιλλέα, ὡς δὲ λέων ἐπόρουσεν, εἰκών ἐστιν, ὅταν δέ» λέων ἐπόρουσεν, μεταφορά. Διότι ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο ἀνδρεῖοί εἰσι, μετενεγκὼν προσηγόρευσε λέοντα τὸν Ἀχιλλέα. (2) Καὶ προϊὼν διδάσκει ὅτι» χρήσιμος καὶ ἡ εἰκὼν ἐν τῷ λόγῳ. Ὀλιγάκις δέ· ποιητικὸν γάρ. Οἰστέον δὲ ὥσπερ καὶ τὰς μεταφοράς· μεταφοραὶ γάρ εἰσιν διαφέρουσαι τῷ εἰρημένῳ». Ἀλλ' ἄν τις πρὸς ταῦτα τὰ ἐφεξῆς παρατιθέμενα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κριτικοῦ παραδείγματα τῶν εἰκόνων παραβάλῃ, εὑρίσκει τὸν ὁρισμὸν οὐχὶ ἀκριβῶς συνᾴδοντα τοῖς παραδείγμασιν. Προβὰς δ' ὅμως ὀλίγον ὁ κριτικὸς λέγει» ἡ εἰκὼν διαφέρει τῆς μεταφορᾶς προσθέσει. (3) Διὸ ἧττον ἡδεῖα αὕτη εἰς τὰ ἀστεῖα ὅτι μακροτέρως· καὶ αὖθις» αἱ μεταφοραὶ ἔσονται εἰκόνες λόγου δεόμεναι.» Ὁ τελευταῖος οὗτος ὁρισμὸς συνᾴδει πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ παρατιθέμενα παραδείγματα, ἅπερ καὶ ἱκανά εἰσιν καὶ λίαν διδακτικὰ καὶ ἐναργῆ· ἰδοὺ δέ τινα δείγματος ἕνεκα»· λ. χ. ἡ εἰκών, ἣν ὁ Ἀνδροτίων εἶπεν εἰς Ἰδριέα, ὅτι ὅμοιος ἐστι τοῖς ἐκ τῶν δεσμῶν κυνιδίοις· ἐκεῖνά τε γὰρ προσπίπτοντα δάκνει καὶ ὁ Ἰδριεὺς λυθεὶς ἐκ τῶν δεσμῶν χαλεπός. β'. ἡ εἰκὼν ἡ Περικλέους τοῖς Σαμίοις, ὅτι

(1) π. ἑρμην. 80. (2) (ἰδοὺ καὶ ἡ τοῦ Δημητρίου ὅλη μομφή, ἣν δεινώσας ὁ Διονύσιος ἐπηγάγετο πρὸς ἐποικοδόμησιν τῆς ἑαυτοῦ (ἐπ. πρ. Γν. Πομπηΐου)· ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη τοῦ Δημητρίου πόσον αταλαίπωρος καὶ ἀβασάνιστός ἐστιν, δεικνύουσιν ὅλα τὰ παραδείγματα τῶν μεταφορῶν τὰ παρατεθέντα ἐκ τοῦ Πλάτωνος). (2) (Ῥητορ. 3, 4). (3) 3, 10.

ἐοίκασι τοῖς παιδίοις ἃ τὸν ψωμὸν δέχονται μέν, κλαίοντα δέ» καὶ γ'. ὁ Ἀντισθένης εἴκασε Κηφισόδοτον τὸν λεπτὸν λιβανωτῷ, ὅτι ἀπολλύμενος εὐφραίνει. — Ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰκόνων παρενείρει καὶ τρεῖς ἐκ τῆς τοῦ Πλάτωνος πολιτείας, ἤτοι τὴν τῶν σκυλακίων, τὴν τοῦ ναυκλήρου καὶ τὴν εἰς τὰ μέτρα τῶν ποιητῶν. — Ὥστε ἐξ ὧν λέγει ὁ Σταγειρίτης καὶ ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένων παρὰ Πλάτωνι εἰκόνων ἃς ἔχομεν σῶας, καταδηλοῦται ὁ ὁρισμὸς τῆς εἰκόνος, ὅτι δηλαδὴ ἡ εἰκὼν ἐστὶ μεταφορὰ ἐκτενὴς καὶ διὰ λόγου ὁλοκλήρου ἐκφερομένη. Τινὲς δὲ μάλιστα τῶν τοῦ Πλάτωνος μηκύνονται καὶ εἰς σελίδας ὁλοκλήρους. Ἡ δὲ εἰκὼν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη χρήσιμος καὶ κόσμημα τοῦ πεζοῦ λόγου ἀποβαίνει, καὶ ὁ Πλάτων οὗ τὰς εἰκόνας ἐπαινεῖ καὶ ὧν δείγματα παρέχει, οὐ μόνον ἄψογος καὶ κατ' αὐτάς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ μιμήσεως ὑπόδειγμα ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων προβάλλεται ὑπὸ τοῦ Σταγειρίτου. Οὐδὲ διὰ τὴν πληθὺν (1) τῶν εἰκόνων παρέχει τι τὸ ἐπιλήψιμον ὁ φιλόσοφος, ἐπειδὴ καὶ αἱ παρ' αὐτῷ εἰκόνες ὀλιγάκις καὶ ἐν μέτρῳ καὶ λίαν ἐπικαίρως τίθενται. Εἰ δὲ τὰς μακρὰς παρὰ τῷ φιλοσόφῳ εἰκόνας ὑπαινίσσεται ὁ Ἁλικαρνασεὺς ὡς σκληρὰς καὶ οὐ σωζούσας τὴν ἀναλογίαν, ὡς οὔτε μέτρον ἐχούσας οὔτε καιρόν, οὐδὲ κατὰ τοῦτο ἀληθεύει. Ἐπειδὴ ἐγὼ συνέλεξα πάσας ὅσας ἠδυνήθην εὑρεῖν τοιαύτας καὶ παρατίθεμαι πλείστας τούτων ἐφεξῆς, ἵνα δηλωθῇ, ὅτι οὐ μόνον ἀμέμπτως ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς εὐφυΐας εἰσὶν εὑρημέναι καὶ μετὰ χάριτος σπανίας ἐκπεφρασμέναι. Μνημονευτέον δέ μοι, ὅτι καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις οὐκ ὀλίγας εἰκόνας προσέθηκα παρενείρων αὐτὰς ἐν ἑκάστῳ εἴδει τῶν μεταφορῶν, αἷς αἱ εἰκόνες καθ' ὕλην ὡμοίαζον,

Καὶ ἐκ τοῦ Ὀλυμπιοδώρου (2) μανθάνομεν, ὅτι καὶ πρὸς Διονύσιον τὸν τύραννον δι' εἰκόνος ἀγαστῆς τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσατο· ἐκείνου δηλαδὴ ἐρωτήσαντος» εἰ τὸ ὀρθῶς δικάζειν σμικρὸν αὐτῷ δοκεῖ, σμικρὸν

(1) πρβλ. Φαιδ. 87. Β. (ἡ εἰκὼν τοῦ ὑφάντου). Συμπ. 215 (ὁ Σωκράτης ὡς σάτυρος), Νομ. 644 (ὡς μήρινθοι αἱ ἐπιθυμίαι), 906. (οἱ θεοὶ ὡς συγγνώμονες τοῖς ἀδικοῦσιν πρὸς κύνας, ἡνιόχους ἢ κυβερνήτας κακούς). Γοργ. 433 (ἡ εἰκὼν τοῦ ἀκολάστου ὡς τετρημένου πίθου) (καὶ 517), Πολ. 375 Δ (ὁ φυλακικὸς πρὸς κύνα) 515 κα 517 (ἡ τοῦ σπηλαίου). 519 (τὸ ἀγαθὸν ὡς ὁ ἥλιος). 488 (ἡ τοῦ ναυκλήρου). 588 Β. (ἡ εἰκὼν τῆς ψυχῆς ἀδικούσης) 531 Β. (ἡ εἰκὼν τῆς ἁρμονίας) Μεν. 72. (ἡ περὶ τὰ σμήνη) (πρβλ. καὶ Ξεν. Οἰκον. 17, 15. οἷόν ἐστιν τὸ εὖ τὰς εἰκόνας ἐπάγεσθαι). (2) παρὰ Διογ. Λαερτίῳ.

μὲν οὖν καὶ μέρος ἔσχατον, ἔφη· Ἀκεσταῖς γὰρ ἐοίκασιν οἱ ὀρθῶς δικάζοντες, οἵτινες τὰ διερρωγότα ἱμάτια ἀνυφαίνουσιν»

Ἡ εἰκὼν τοῦ ναυκλήρου.

Ἐπειδὴ ὁ Ἀδείμαντος διετείνετο ὅτι οἱ φιλοσοφοῦντες ἄχρηστοι ἐν ταῖς πόλεσι γίνονται ἰδιοπραγμονοῦντες ἢ καὶ ἀλλόκοτοι, ὁ Σωκράτης ἀποκρίνεται, ὅτι ἐπειδὴ ὁ λόγος δυσαπόδεικτος δοκεῖ, δεῖται ἀποκρίσεως δι᾽ εἰκόνος, εἰ καὶ ὁ φιλόσοφος οὗτος οὐκ εἴωθεν δι᾽ εἰκόνων λέγειν»· ὁ δῆμος δηλαδὴ ἔοικε ναυκλήρῳ, ὃς μεγέθει καὶ ρώμῃ ὑπερέχει πάντων τῶν ἐν τῷ νηί, ἀλλ᾽ ὑπόκωφός ἐστιν καὶ βραχὺ ὁρᾷ καὶ ὀλίγα γινώσκει περὶ τῶν ναυτικῶν· οἱ δὲ ναῦται στασιάζουσι πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ οὐ μόνον τὴν τέχνην τοῦ κυβερνᾶν ἀγνοοῦσιν αὐτοὶ καὶ οὐ διδακτὴν εἶναι διισχυρίζονται, ἀλλὰ καὶ τὸν λέγοντα τἀναντία κατατέμνειν ἕτοιμοί εἰσιν. Οἱ τοιοῦτοι δὴ περικέχυνται τῷ ναυκλήρῳ δεόμενοι ἵνα αὐτοῖς τὸ πηδάλιον ἐπιτρέψῃ, ἂν δ᾽ ἄλλος τις προτιμᾶται, ἐκβάλλουσι τῆς νεὼς ἢ καὶ ἀποκτείνουσιν· τὸν δὲ γενναῖον ναύκληρον συμποδίσαντες ἄρχουσι τῆς νεὼς αὐτοὶ καὶ πίνοντες καὶ εὐωχούμενοι πλέουσιν καλοῦντες ναυτικὸν καὶ κυβερνητικὸν πάντα, ὃς ἂν συλλαμβάνῃ αὐτοῖς εἰς τὸ ἔργον, τὸν δὲ μὴ τοιοῦτον ψέγοντες ὡς ἄχρηστον· τὸν δὲ ἀληθῆ κυβερνήτην, τὸν σὺν τῇ κυβερνητικῇ κεκτημένον καὶ γνώσεις μετεωρολογικὰς οἱ αὐτοχειροτόνητοι ἐκεῖνοι πλωτῆρες μετεωροσκόπον καὶ μετεωρολέσχην καὶ ἀδολέσχην ἀποκαλοῦσι χλευάζοντες. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ἐπιεικέστατοι τῶν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἄχρηστοι φαίνονται, ὅτι κατὰ τὸ εἰκὸς οὐ δέονται τῶν ἀρχομένων, ἵνα ἄρχωσιν, ὡς οὐδὲ ὁ κυβερνητικὸς τῶν ναυτῶν. Διότι τὸ ἀληθὲς πέφυκεν, ἵνα ὁ κάμνων, εἴτε πλούσιος εἴτε πένης ὢν τυγχάνει, εἰς τὰς τοῦ ἰατροῦ θύρας ὑπάγῃ καὶ ὁ δεόμενος ἄρχεσθαι ἐπὶ τὰς τοῦ ἄρχειν ἐπισταμένου (1).

β′ Εἰκὼν τῶν φιλοσόφων.

Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῃ εἰκόνι ὁ Πλάτων ἀποδεικνύει, διατί οἱ φιλόσοφοι ἰδιοπραγμονοῦσιν. Κατ᾽ αὐτὸν δηλαδὴ τῶν φιλοσόφων

(1) Πολ. 488-490.

ἕκαστος ἐπειδὴ τὴν μανίαν τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ὁρᾷ, ἐξ ἧς οὐδένα σύμμαχον ἐπὶ τὴν τῶν δικαίων βοήθειαν εὑρίσκει, καὶ οὔτε δύναται εἷς κατὰ πάντων ἀγρίων ἀντέχειν οὔτε καὶ συναδικεῖν ἐθέλει, διὰ τοῦτο πράττει τὰ ἴδια ἢ τὰ ἑαυτοῦ, οἷον ἐν χειμῶνι κονιορτοῦ καὶ ζάλης ὑπὸ πνεύματος φερομένου ὑπὸ τειχίον ἀποστάς· ὁρῶν δὲ τοὺς ἄλλους καταπιμπλαμένους ἀνομίας ἀγαπᾷ, εἰ αὐτὸς καθαρὸς ἀδικίας τὸν ἐνθάδε βίον βιώσεται καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν μετὰ καλῆς ἐλπίδος ἵλεώς τε καὶ εὐμενὴς ἀπαλλάξεται (1).

Ὁ Σωκράτης ὡς Σειληνὸς ἢ Σάτυρος.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, τοῦ Σωκράτους, μνημεῖον θαυμαστὸν τῆς τε μορφῆς καὶ τῆς ψυχῆς ἔστησε διὰ λέξεως εἰκονικῆς. Διότι ὑποβάλλει τὸν Ἀλκιβιάδην λέγοντα περὶ αὐτοῦ δι' εἰκόνων καὶ τὴν εἰκόνα λαμβάνοντα οὐχὶ τοῦ γελοίου χάριν, ἀλλὰ τοῦ ἀληθοῦς. Κατ' αὐτὸν δὴ ὁ Σωκράτης ὁμοιότατός ἐστι τοῖς Σειληνοῖς τοῖς ἐν τοῖς Ἑρμογλυφείοις καθημένοις, οἳ σύριγγας ἔχουσιν ἢ αὐλούς, μάλιστα δὲ τῷ Σατύρῳ Μαρσύᾳ ἔοικεν. Πρῶτον μὲν διὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἢ τὸ εἶδος, δεύτερον δέ, ὅτι ὑβριστής ἐστιν, ὡς ἐκεῖνοι, καὶ τρίτον, ὡς ὁ αὐλητὴς ἐκεῖνος Σάτυρος ἐκήλει τοὺς ἀκούοντας, οὕτω καὶ ὁ Σωκράτης κατακηλεῖ τοὺς συνόντας, πλὴν ὅτι ἐκεῖνος μὲν δι' ὀργάνου, οὗτος δὲ ψιλοῖς λόγοις μόνον τοὺς διαλεγομένους αὐτῷ ποιεῖ ἐνθουσιάζειν καὶ κατέχεσθαι. Πᾶς δὲ ἀκούων αὐτοὺς εἴτε ἀνὴρ εἴτε γυνὴ καὶ μειράκιον κάτοχοι γίνονται ὑπὸ τῆς φιλοσόφου μανίας καὶ βακχείας αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης πάσχει καὶ μᾶλλόν τι τῶν κορυβαντιώντων, ἐπειδὴ καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ πάλλει καὶ δάκρυα ἐκχεῖται, ἐκείνου λέγοντος, ὅπερ οὐδέποτε ἔπαθεν ἀκούων ἄλλων οὐδ' ὅτε καὶ αὐτοῦ τοῦ Περικλέους τοῦ πάνυ ἤκουεν. Ὑπὸ δὲ τοῦ Σωκράτους τεθορύβηται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ ἀγανακτεῖ ὡς ἀνδραποδωδῶς διακειμένου καὶ τῷ Σωκράτει μόνῳ ἀναγκάζεται τὰς ἑαυτοῦ κακίας ἀνομολογεῖν. Διὸ ὥσπερ ἀπὸ τῶν Σειρήνων ἐπισχόμενος τὰ ὦτα φεύγει, ἵνα μὴ καθήμενος παρὰ τούτῳ καταγηράσῃ.

(1) 496 D (τὴν εἰκόνα ταύτην ἐμιμήθησαν Μαξ. Τυρ. XXI, 10. ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμίστιος, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζ. λογ. Ε. σελ. 1341. Βασ. ἐπιστ. CCLXXIII. σελ. 196. C).

Καὶ ὁ πρὸς πάντας ἀναισχύντως ἔχων μόνον τὸν Σωκράτη ᾐσχύνετο καὶ αὐτῷ μόνῳ ἀντιλέγειν οὐκ εἶχεν ἐλεγχόμενος. Διὸ δραπετεύει καὶ φεύγει αὐτὸν καὶ ἡδέως μὲν ἐθέλει ἰδεῖν αὐτὸν μὴ ὄντα ἐν ἀνθρώποις, ἀλλ' εὖ οἶδεν, ὅτι, εἰ τοῦτο γένοιτο, αὐτὸς πολὺ μᾶλλον ἂν ἄχθοιτο. Καὶ ὑπὸ τῶν αὐλημάτων τοῦ Σατύρου τούτου οὐ μόνον ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπασχε ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἐν ᾧ δὲ τὸ Σειληνῶδες αὐτοῦ εἶδος ὑπομιμνήσκει τὴν ἀκράτειαν τῶν γεγλυμμένων Σειληνῶν, ἔνδοθεν διανοιχθεὶς ὅσης μὲν σωφροσύνης γέμει, καταφρονῶν τῶν ψευδῶν τιμῶν καὶ χρήμασι μᾶλλον ἄτρωτος ὢν ἢ ὁ Αἴας σιδήρῳ, οἷα δὲ ἀγάλματα ἀληθινὰ ἐντὸς ἐνέχει θεῖά τε καὶ χρυσᾶ, πάγκαλα καὶ θαυμαστά· οἱ λόγοι δὲ αὐτοῦ λαβόμενοι ψυχῆς νέων μὴ ἀφυῶν νύττουσιν ἀγριώτερον τῶν δηγμάτων τῆς ἐχίδνης καὶ ὑποδουλοῦνται αὐτούς. Πρὸς τοὺς Σειληνοὺς καὶ Σατύρους ἀπεικάζεται ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ κατὰ τοῦτο. Ὡς δηλαδὴ τὸ ἐξωτερικὸν ἐκείνων ἦτο δυσειδές, οὕτω καὶ οἱ τοῦ Σωκράτους λόγοι τὸ μὲν πρῶτον φαίνονται γελοῖοι περιαμπεχόμενοι ὀνόματα καὶ ῥήματα πρὸς δοράν τινα σατύρου ὑβριστοῦ ὁμοιάζοντα, ἐπειδὴ περὶ χαλκέων καὶ σκυτέων καὶ βυρσοδεψῶν τινων ἔλεγεν, ὧν ἄπειρός τις ἢ ἀνόητος δύναται καταγελάσαι, διανοιγομένους μέντοι αὐτοὺς ἰδών τις καὶ ἐντὸς γινόμενος πρῶτον μὲν αὐτοὺς μόνους τῶν λόγων εὑρήσει νοῦν ἔχοντας ἔπειτα θειοτάτους καὶ πλεῖστα ἀγάλματα ἀρετῆς ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντας καὶ ἐπὶ πλεῖστον τείνοντας, μᾶλλον δὲ ἐπὶ ὅσον προσήκει σκοπεῖν τῷ μέλλοντι καλῷ κἀγαθῷ ἔσεσθαι (1).

Αἱ εἰκόνες τοῦ κυνός.

Οἱ τοὺς νεκροὺς σκυλεύοντες, λέγει ὁ φιλόσοφος, ὁμοιάζουσι πρὸς κύνας, αἳ τοῖς λίθοις, οἷς ἂν βληθῶσιν, χαλεπαίνουσιν, τοῦ βαλόντος οὐχ ἁπτόμεναι (2). Ταύτης τῆς εἰκόνος μνημονεύων ὁ Ἀριστοτέλης ἐπαινεῖ καὶ ὡς ἐπιτυχῆ συνιστᾷ (3). Ἀλλ' ὁ Πλάτων καὶ ἄλλων οὐκ ὀλίγων εἰκόνων ἐκ τοῦ κυνὸς χρῆσιν ποιεῖται· ὡς ἔοικεν, τὸ εὐγενὲς καὶ εὐφυὲς τοῦτο ζῷον λίαν ἀρέσκει τῷ φιλοσόφῳ πολλὰς ἰδιότητας ἀξιομιμήτους ἔχον· οὕτω λ. χ. ὁ Σωκράτης προτίθεται

(1) Συμπ. 215-222. (2) Πολ. 469. (3) Ρητορ. 3, 4.

τὴν εἰκόνα τούτου ἀλλαχοῦ, ἵνα καταδείξῃ, οἷον δεῖ εἶναι τὸν νέον τὸν φυλακικὸν καὶ ἀμύντορα τῆς πατρίδος· ὁ εὐγενὴς νεανίσκος κατὰ τὸν φιλόσοφον, ὁ φυλακικὸς ἐσόμενος, πρέπει, ἵνα ὁμοιάζῃ πρὸς τὸν γενναῖον σκύλακα κατὰ τὴν φύσιν, δηλαδὴ ἑκάτερος δέον ἵν' ᾖ ὀξὺς πρὸς αἴσθησιν καὶ ἐλαφρὸς πρὸς τὸ αἰσθανόμενον διώκειν καὶ ἰσχυρὸς αὖ, ἐὰν δέῃ, ἑλὼν διαμάχεσθαι· πρὸς δὲ καὶ ἀνδρεῖος, εἰ μαχεῖται· τὴν δὲ ἀνδρείαν παρέχει ὁ θυμὸς ἄμαχος καὶ ἀνίκητος ὤν, καὶ οὗ παρόντος, πᾶσα ψυχὴ πρὸς πάντα ἄφοβος καὶ ἀήττητος γίνεται. Ἀλλ' οἱ φύλακες διὰ τοῦ θυμοειδοῦς μόνου μέλλουσι κατασπαράξειν ἀλλήλους, ἐνῷ πρὸς τοὺς ἐναντίους ὀφείλουσιν, ἵνα χαλεποὶ ὦσι καὶ ἄγριοι, πρὸς δὲ τοὺς οἰκείους πρᾶοι. Ἀλλὰ πῶς δύνανται ἵνα συνδυασθῶσιν τὸ θυμοειδὲς ἤτοι μεγαλόθυμον ἦθος καὶ τὸ πρᾶον, ἐναντία ὄντα; Μόνον ἐάν τις ἀπολειφθῇ τῆς προκειμένης εἰκόνος τοῦ κυνός, ἀπορήσει δικαίως. Ἀλλὰ μνημονεύων ταύτης, εὑρίσκει ὅτι ἐν τῇ φύσει τοῦ ζῴου τούτου συνδυάζονται. Διότι ἡ φύσις τούτου ἐστὶ θυμοειδὴς ἅμα καὶ πραεῖα, ὄντος τοῦ ζῴου πρὸς μὲν τοὺς συνήθεις καὶ γνωρίμους ὡς οἷόν τε πραοτάτου, πρὸς δὲ τοὺς ἀγνῶτας ἀγριωτάτου. Καὶ ἐπειδὴ ὁ κύων πρὸς μὲν τὸν ἀγνῶτα χαλεπαίνει καίπερ οὐδὲν κακὸν προπεπονθώς, τὸν δὲ γνώριμον ἀσπάζεται κἂν μηδὲν ἀγαθὸν προπεπόνθῃ, τὸ πάθος τοῦτο τοῦ ζῴου κομψὸν δοκεῖ καὶ ἀληθῶς φιλόσοφον. Διότι τὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον ἢ τὸν ἀλλότριον καὶ οἰκεῖον τῇ συνέσει καὶ ἀγνοίᾳ διακρίνει. Ὥστε καὶ τὸν νεανίσκον τὸν φυλακικὸν ἐσόμενον παιδευτέον φιλόσοφον ἢ φιλομαθῆ, εἰ μέλλει πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ γνωρίμους πρᾶος ἔσεσθαι, ὥσπερ πρὸς τοὺς πολεμίους χαλεπός· οὕτω δὴ ἐν τῇ παιδείᾳ (1) τῶν νέων ἀναπτυκτέον τὸ θυμοειδὲς ἅμα καὶ φιλομαθὲς ἢ φιλόσοφον.

Ἀλλαχοῦ πάλιν διδάσκει ὁ φιλόσοφος, ὅτι οἱ πολεμικοὶ ἀθληταὶ δέονται κομψοτέρας ἀσκήσεως ἢ οἱ κοινοὶ ἀθληταί. Διότι ἐκείνους μὲν παιδευτέον ἵνα ὦσιν ὥσπερ κύνες ἄγρυπνοι, ἵνα δηλαδὴ ὀξὺ ὁρῶσι καὶ ἀκούωσι καὶ πολλὰς μεταβολὰς μεταβάλλοντες ἐν ταῖς στρατείαις μὴ ἀκροσφαλεῖς ὦσι πρὸς ὑγίειαν. Οἱ δὲ κοινοὶ ἀθληταὶ ἢ ἀσκηταί, ὧν ἡ ἕξις ὑπνώδης καὶ σφαλερὰ πρὸς ὑγίειαν, καθεύδουσιν ὡς τὰ πολλά, καὶ ἐὰν σμικρὰ ἐκβῶσι τῆς τεταγμένης διαίτης, μεγάλα καὶ σφόδρα νοσοῦσι (2)· καὶ ὑποβὰς ὀλίγον, προστίθησιν, « οἱ μὲν φύλα-

(1) Πολ. 375-377. (2) 404.

κες καὶ ἐπίκουροι στρατοπεδεύοντες ἔξω τῆς πόλεως φυλάττουσιν ὥσπερ κύνες ἄγρυπνοι αὐτήν, καθάπερ ποίμνην κατὰ τῶν πολεμίων ἐπιπτόντων ὡς λύκων» (1)· καὶ αὖθις «ἐὰν δὲ οἱ ἐπίκουροι κατα-» σχεθῶσιν ὑπὸ φιλοχρηματίας ἢ ἄλλης πλεονεξίας, ἐπιπεσοῦνται κατὰ » τῶν πολιτῶν, οὓς φυλάττουσιν καὶ ἀντὶ συμμάχων εὐμενῶν ἀγρίοις » δεσπόταις ἀφομοιωθήσονται, ὥσπερ ὅταν οἱ κύνες οἱ ἐπίκουροι τῶν » ποιμνίων ὑπὸ λιμοῦ ἢ ἀκολασίας ἢ ἄλλου τινὸς κακοῦ ἔθους ἐπιχει-» ρήσωσι τοῖς προβάτοις καὶ ἀντὶ κυνῶν τοῖς λύκοις ἀφομοιωθῶσι» (2) καὶ προϊὼν τοὺς μὲν ἀθλητικοὺς φύλακας τοὺς εὖ ἠσκημένους καὶ ἠλιωμένους λέγει ὅτι ὁμοιάζουσι πρὸς κύνας ἰσχνοὺς καὶ στερεούς, τοὺς δὲ ἀνασκήτους, τρυφῶντας καὶ ἐσκιατραφηκότας πρὸς πρόβατα πίονα καὶ ἁπαλά (3)· πάλιν «τὸ θυμικὸν τῆς ψυχῆς ἢ τὸ θυμοειδές, ὅπερ ζέον καὶ χαλεπαῖνον διὰ τὴν ἀδικίαν οὐ λήγει, πρίν τι τῶν γενναίων διαπράξηται, ἀπεικάζει πρὸς κύνα ἐξαγριαινόνόμενον· ὡς δὲ οὗτος ἀνακαλούμενος πραΰνεται ὑπὸ τοῦ νομέως, οὕτω καὶ τὸ θυμικὸν ἀνακαλεῖται ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ παρ' ἑαυτῷ (4) — τοὺς ἐπικούρους ἐθέμεθα ὥσπερ κύνας, ὑπηκόους τῶν ἀρχόντων ὄντων ὥσπερ ποιμένων πόλεως (5).

Αἱ ἐπιθυμίαι ὡς μήρινθοι

Ἄριστα δι' εἰκόνος αἰσθητοποιεῖ ὁ φιλόσοφος καὶ τὴν διαμάχην τὴν γιγνομένην ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τοῦ λογισμοῦ.

Εἷς ἕκαστος ἡμῶν, λέγει ὁ φιλόσοφος, δύο κέκτηται ἐν ἑαυτῷ συμβούλους ἐναντίους τε καὶ ἄφρονας δηλ. ἡδονήν τε καὶ λύπην· ἔτι δὲ δόξας τῶν μελλόντων, ὧν τὸ μὲν κοινὸν ὄνομα ἐλπίς, ἴδιον δὲ φόβος μὲν ἡ πρὸ λύπης ἐλπίς, θάρρος δὲ ἡ πρὸ τοῦ ἐναντίου. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις λογισμός, ὃς γενόμενος δόγμα πόλεως κοινὸν νόμος ἐπωνόμασται. Εἴτε δὲ ἕκαστον τῶν ζῴων παίγνιον τῶν θεῶν εἴτε καὶ σπουδῇ συνέστηκεν, τὸ ἀληθές ἐστιν ὅτι τὰ πάθη ταῦτα ἐν ἡμῖν οἷον νεῦρα ἢ μήρινθοί (6) τινες ἐνοῦσαι σπῶσί τε ἡμᾶς καὶ ἀλλή-

(1) 415. (2) 416 A. (3) 422 D. (4) 440. πρβλ. καὶ 440 D.
(5) πρβλ. καὶ 466. καὶ 539 B. (6) Πρβλ. ὅταν αἱ ἐπιθυμίαι παύσωνται κατατείνουσαι καὶ χαλάσωσι. Πολ. 329. C.

λαις ἀνθέλκουσιν, ἐναντίαι οὖσαι ἐπ' ἐναντίας πράξεις, τὴν ἀρετὴν δηλονότι καὶ τὴν κακίαν. Διότι ὁ λόγος λέγει, ὅτι δεῖ τῶν ἕλξεων μιᾷ συνεπόμενον ἕκαστον ἀεὶ καὶ μηδαμῇ ἀπολειπόμενον ἐκείνης ἀνθέλκειν τοῖς ἄλλοις νεύροις. Αὕτη δὲ ἡ μία ἕλξις, ᾗ δεῖ συνέπεσθαι, ἐστὶν ἡ τοῦ λογισμοῦ ἀγωγή, χρυσῆ καὶ ἱερὰ τῆς πόλεως κοινὸς νόμος ἐπικαλουμένη. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι σκληραὶ καὶ σιδηραῖ εἰσιν καὶ παντοδαποῖς εἴδεσιν ὅμοιαι, ἡ δὲ μαλακὴ ἅτε χρυσῆ οὖσα. Δεῖ δὲ τῇ καλλίστῃ ἀγωγῇ τῇ τοῦ νόμου ἀεὶ συλλαμβάνειν. Διότι ἅτε καλοῦ μὲν ὄντος τοῦ λογισμοῦ, πράου δὲ καὶ οὐ βιαίου δεῖται ὑπηρετῶν ἡ ἀγωγὴ αὐτοῦ, ὅπως ἂν ἡμῖν τὸ χρυσοῦν γένος νικᾷ τὰ ἄλλα γένη (1). Διὸ παιδεία ἐστιν ἡ παίδων ὁλκή τε καὶ ἀγωγὴ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου λόγον ὀρθὸν εἰρημένον καὶ τοῖς ἐπιεικεστάτοις καὶ δι' ἐμπειρίαν πρεσβυτάτοις συνδεδογμένον, ὡς ἄρα ὀρθός ἐστιν (2).

Ἡ ἐκ τῆς ἀδικίας παραμόρφωσις τῆς ψυχῆς.

Δι' εἰκόνος ἐπίσης αἰσθητοποιεῖται καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀδικίας παραμόρφωσις τῆς ψυχῆς ἣ πρὸς τὸν παραμορφωθέντα Γλαῦκον ἀπεικάζεται. Δηλαδὴ ἐάν τις ἐθέλῃ ἰδεῖν, λέγει ὁ Πλάτων, τὴν ἀληθῆ μορφὴν τῆς ψυχῆς, διαθεατέον αὐτὴν οὐχὶ λελωβημένην ἐκ τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας καὶ τῶν ἄλλων κακῶν, ἀλλὰ καθαρὰν γιγνομένην. Διὸ λογισμῷ θεατέον καὶ τότε ἐναργέστερον διόψεται δικαιοσύνην τε καὶ ἀδικίαν. Ἐκ τῶν ἀδικιῶν δὲ θεαθεῖσα εὑρέθη διακειμένη, ὥσπερ ὁ θαλάττιος Γλαύκων, ὃν ὁρῶν τις οὐκέτι ῥᾳδίως δύναται τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ φύσιν ἰδεῖν. Διότι τὰ παλαιὰ μέρη τοῦ σώματος, τὰ μὲν ἐκκεκλασμένα εἰσίν, τὰ δὲ συντετριμμένα καὶ παντὶ τρόπῳ λελωβημένα ὑπὸ τῶν κυμάτων, ἄλλα δὲ προσπεφυκότα εἰσίν, ὄστρεα, φυκία καὶ πέτραι, ὥστε παντὶ μᾶλλον θηρίῳ ἔοικεν ἢ οἷος ἦν φύσει· οὕτω δὲ καὶ ἡ ψυχή, ἐν ᾧ νῦν πόντῳ καταβεβύθισται, περιεκρούσθη πέτρας τε καὶ ὄστρεα. Ταῦτα δὲ νῦν αὐτῇ, ἅτε γῆν ἑστιωμένῃ, τὰ γεηρὰ καὶ πετρώδη πολλὰ καὶ ἄγρια προσφεφυκότα ἐστὶν ὑπὸ τῶν εὐδαιμόνων λεγομένων ἑστιάσεων. Ἐκκομισθεῖσα δὲ ἐκ

(1) Νομ. 644 C-645 B. (2) αὐτόθι 660.

τοῦ πόντου τούτου διὰ τῆς φιλοσοφίας συγγενὴς τῷ θείῳ καὶ ἀθανάτῳ ἔοικεν καὶ τῷ ἀεὶ ὄντι (1).

Ἡ εἰκὼν τοῦ ποιητοῦ.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ ποιητοῦ ἀρίστην εἰκόνα παρέχει ὁ φιλόσοφος λέγων· «τὸ ποιεῖν ἔστι τέχνη μὲν οὔ, θεία δὲ δύναμις ἡ κινοῦσα τὸν ποιητήν, ὥσπερ ἐν τῇ λίθῳ τῇ Μαγνήτιδι ἢ Ἡρακλείᾳ. Καὶ γὰρ ἡ λίθος αὕτη οὐ μόνον αὐτοὺς τοὺς δακτυλίους ἄγει τοὺς σιδηροῦς, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἐντίθησιν αὐτοῖς, ὥστε δύνασθαι ταὐτὸ τοῦτο ποιεῖν, ὅπερ ἡ λίθος, ἄλλους ἄγειν δακτυλίους, ὁρμαθὸν πάνυ μακρὸν σιδηρίων καὶ δακτυλίων ἀποτελοῦντας ἐξ ἀλλήλων ἠρτημένων· οὕτω δὲ καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ αὐτοὶ γίνονται ἔνθεοι ὑπὸ τῆς Μούσης καὶ ἄλλους ποιοῦσιν ἐνθουσιάζειν, ὥστε ὁρμαθὸν ἐνθέων γίνεσθαι. Διότι οἱ θεαταὶ οἱ κατὰ κύκλους περιστοιχίζοντες τοὺς περὶ τὸν ἀοιδὸν χορευτάς εἰσιν ὥσπερ οἱ δακτύλιοι, οἱ ὑπὸ τῆς Ἡρακλειώτιδος λίθου τὴν δύναμιν ἀπ' ἀλλήλων λαμβάνοντες. Ὁ δὲ ἀοιδὸς ἢ ποιητής ἐστιν ὡς ἡ μαγνητικὴ λίθος, ὁ τῇ δυνάμει καὶ ἐμπνεύσει τοῦ θεοῦ ἕλκων τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων, οἵπερ ἐκκρέμανται καὶ ἐξήρτηνται ἐξ ἀλλήλων ὡς δακτύλιοι καὶ σιδήρια τῆς Μούσης.

Καὶ συνεχίζων τὴν εἰκόνα περὶ τῶν ἀγαθῶν ποιητῶν λέγει, ὅτι οὗτοι ἔνθεοι γιγνόμενοι καὶ κατεχόμενοι λέγουσι τὰ καλὰ ποιήματα οὐκ ἐκ τέχνης, ἀλλ' ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες, οἵπερ οὐκ ἔμφρονες ὄντες ὀρχοῦνται. Καὶ ἐπειδὰν ἐμβῶσιν εἰς τὴν ἁρμονίαν καὶ τὸν ῥυθμὸν βακχεύουσι κατεχόμενοι· ὥσπερ δὲ αἱ βάκχαι ἀρύτονται ἐκ τῶν ποταμῶν μέλι καὶ γάλα κατεχόμεναι, ἔμφρονες δ' οὖσαι οὔ, οὕτω καὶ οἱ ποιηταὶ λέγουσιν, ὅτι ἀπὸ κρηνῶν μελιρρύτων ἐκ Μουσῶν κήπων τινῶν καὶ ναπῶν δρεπόμενοι τὰ μέλη φέρουσιν ἡμῖν, ὥσπερ αἱ μέλιτται, οὕτω καὶ αὐτοὶ πετόμενοι. Κοῦφον γὰρ χρῆμα ὁ ποιητὴς καὶ πτηνὸν καὶ ἱερὸν καὶ οὐ πρότερον οἷός τέ ἐστι ποιεῖν, πρὶν ἂν ἔνθεός τε γένηται καὶ ἔκφρων καὶ ὁ νοῦς μηκέτι ἐνῇ ἐν αὐτῷ. Ἕως δ' ἂν τουτὶ ἔχῃ τὸ κτῆμα, ἀδύνατος ποιεῖν καὶ χρησμῳδεῖν. Ὁ δὲ θεὸς ἐξαιρούμενος τὸν νοῦν τῶν ποιητῶν χρῆται τούτοις ὑπηρέταις καὶ τοῖς χρησμῳδοῖς καὶ

(1) Πολ. 611 C.

τοῖς μάντεσιν τοῖς θείοις, ἵνα ἡμεῖς εἰδῶμεν ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸς φθέγγεται διὰ τούτων. Γίνονται δὲ ἑρμηνεῖς τῶν θεῶν ἐξ ὅτου ἂν ἕκαστος κατέχηται· τὸ δὲ κατέχεσθαι καὶ ἡ κατοκωχὴ ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς Μούσης ἐξαρτᾶσθαι ἢ τὸ ἐνθουσιᾶν (1).

Θαυμασία ἀλληγορικὴ Εἰκὼν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας.

Ἐπειδὴ ὁ Θρασύμαχος διετείνατο ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πολιτείας (2) ὅτι τὸ ἀδικεῖν ἐστι κρεῖττον καὶ συμφορώτερον τοῦ ἀδικεῖσθαι, καὶ δὴ καὶ ὅταν τις ἀδικῶν λανθάνῃ καὶ δοκῇ δίκαιος εἶναι, ὁ φιλόσοφος ἀναιρεῖ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον διὰ θαυμασίας καὶ θελκτικῆς ἀλληγορικῆς εἰκόνος ἀρώματα καὶ εὐωδίαν χριστιανικὰ ἀποπνεούσης.
Πλάττει δηλαδὴ λόγῳ εἰκόνα τῆς ψυχῆς τοιαύτην, οἷαι ἐγένοντο αἱ μυθολογικαὶ τῆς Χιμαίρας, Σκύλλης καὶ Κερβέρου, ἤτοι ἰδέαι πολλαὶ συμπεφυκυῖαι εἰς ἕν. Καὶ μία μὲν ἰδέα ἐστὶ θηρίου ποικίλου καὶ πολυκεφάλου ἔχοντος ἡμέρων θηρίων κεφαλὰς κύκλῳ καὶ ἀγρίων μία ἄλλη ἰδέα πλάττεται λέοντος καὶ ἄλλη τρίτη ἀνθρώπου. Καὶ μέγιστον μὲν τὸ πολυκέφαλον θηρίον, δεύτερον δὲ κατὰ τὸ μέγεθος τὸ λεοντῶδες καὶ τρίτη ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἰδέα. Καίτοι δὲ τὸ τοιοῦτον ἔργον δεινοῦ πλάστου ἐστίν, ὅμως ἐπειδὴ ὁ λόγος εὐπλαστότερος τοῦ κηροῦ καὶ τῶν τοιούτων, πέπλασται ῥᾳδίως τὸ πολυειδὲς τοῦτο τέρας, οὗ αἱ τρεῖς ἰδέαι συνάπτονται εἰς μίαν, ὥσπερ συμπεφυκυῖαι· ἀλλ᾽ ἡ Εἰκὼν ἔξωθεν περιπλάσσεται ἀνθρωποειδής, ὥστε τῷ μὴ δυναμένῳ τὰ ἐντὸς ὁρᾶν ἀλλὰ μόνον τὸ ἔξω ἔλυτρον ὁρῶντι ἓν ζῷον φαίνεσθαι, τὸ ἀνθρωποειδές. Ἤδη δὲ ἐάν τις εὐωχῇ τὸ παντοδαπὸν ἐκεῖνο θηρίον καὶ ποιῇ ἰσχυρόν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ λεοντῶδες, τὸν δὲ ἄνθρωπον λιμοκτονῇ καὶ ποιῇ ἀσθενῆ, ὥστε ἕλκεσθαι ὑπ᾽ ἐκείνων δακνομένων ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐν διαμάχῃ ἐσθιόντων ἄλληλα, ἔχει τὴν εἰκόνα τοῦ ἀδικοῦντος, ὃς τὸ μὲν ἥμερον καὶ τὸ θεῖον ἤτοι τὸ λογιστικὸν ὑποδουλοῖ τοῖς ἀγρίοις καὶ τοῖς θηριώδεσι (δηλ. τῷ ἐπιθυμητικῷ καὶ θυμικῷ ἢ θυμοειδεῖ). Ἐὰν δὲ ὁ ἐντὸς ἄνθρωπος γένηται ἐγκρατέστερος καὶ τοῦ πολυκεφάλου θρέμματος ἐπιμεληθῇ, ὥσπερ γεωργὸς τὰ μὲν ἥμερα τρέφων καὶ τιθασεύων, τὰ δὲ ἄγρια

(1) Ἴων. 533, 535, 536. Τιμ. 80 C. (2) Βιβλ. Α΄.

ἀποκωλύων φύεσθαι, καὶ ποιησάμενος σύμμαχον τὴν τοῦ λέοντος φύσιν τρέφῃ κοινῇ πάντων κηδόμενος, φίλα ποιησάμενος ἀλλήλοις τε καὶ ἑαυτῷ, τότε ἔχει τὴν εἰκόνα τοῦ δικαίου καὶ δικαιοπραγοῦντος, ὃς τὰ θηριώδη τῆς φύσεως ποιεῖ ὑπὸ τῷ ἀνθρώπῳ ἢ μᾶλλον ὑπὸ τῷ θείῳ. Κατὰ ταῦτα οὐδεὶς νοῦν ἔχων ἀντὶ χρυσίου δουλοῦται τὸ βέλτιστον αὐτοῦ τῷ μοχθηροτάτῳ οὐδὲ υἱὸν ἢ θυγατέρα εἰς ἀγρίους καὶ κακοὺς ἀνθρώπους· πολλῷ μᾶλλον οὐ λυσιτελεῖ αὐτῷ, εἰ δουλοῦται τὸ ἑαυτοῦ θειότατον ὑπὸ τῷ ἀθεωτάτῳ καὶ μιαρωτάτῳ. Ποιῶν δὲ τοῦτο ἄθλιός ἐστιν καὶ ἐπὶ δεινοτέρῳ ὀλέθρῳ δωροδοκεῖ χρυσὸν ἢ ἡ Ἐριφύλη ἐπὶ τῇ τοῦ ἀνδρὸς ψυχῇ τὸν ὅρμον δεξαμένη.

Καὶ τῇ αὐτῇ εἰκόνι ἑπόμενος προστίθησιν ὁ φιλόσοφος. Ἐν μὲν τῇ ἀκολασίᾳ ἀνίεται τὸ μέγα καὶ πολυειδὲς ἐκεῖνο θρέμμα πέρα τοῦ δέοντος, ἐν δὲ τῇ αὐθαδείᾳ καὶ δυσκολίᾳ τὸ λεοντῶδες καὶ ὀφεῶδες αὔξεται καὶ συντείνεται ἀναρμόστως, ἐν τῇ τρυφῇ καὶ ἀνελευθερίᾳ τὸ θυμοειδὲς ὑπὸ τῷ ὀχλώδει θηρίῳ ὑποτάσσεται καὶ ἕνεκα τῶν χρημάτων καὶ τῆς ἀπληστίας ἐκείνου προπηλακιζόμενον ἀντὶ λέοντος εἰς πίθηκον μεταβάλλεται, καὶ ἐν τῇ βαναυσίᾳ τὸ τοῦ βελτίστου φύσει εἶδος ἐξασθενίζεται, ὥστε μὴ δύνασθαι ἄρχειν τῶν ἐν αὐτῷ θρεμμάτων, ἀλλὰ θεραπεύει ἐκεῖνα καὶ τὰ θωπεύματα ἐκείνων μόνον μανθάνειν ἐθίζεται. Καὶ ἐπειδὴ ὁ βάναυσος οὐκ ἄρχεται ὑπὸ τοῦ λογιστι·στικοῦ, ὑφ' οἵου καὶ ὁ βέλτιστος ὁ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸ βέλτιστον ἢ τὸ θεῖον ὡς ἄρχον, διὰ τοῦτο ἀρκτέον τῷ βελτίστῳ τῶν βαναύσων οὐχὶ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ δούλου, ἀλλ' ὡς ἄμεινον ὂν ὑπὸ τοῦ θείου καὶ φρονίμου ἄρχεσθαι. Καὶ ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ ἐν ἑαυτοῖς οὐκ ἔχουσι τὸ θεῖον οἰκεῖον, κατ' ἀνάγκην ἐπιβλητέον ἔξωθεν τοῦτο ἄρχον, καὶ τὸ θεῖον τοῦτο τὸ ἔξωθεν ἐφεστὼς καὶ ἄρχον ἐστὶν ὁ νόμος. (1) Καὶ τὸν παῖδα, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ οὔπω τὸ θεῖον ἐκεῖνο ἀνεπτύχθη, οὐκ ἐῶμεν ἐλεύθερον, ἕως ἂν ὥσπερ πολιτείαν ἐν πόλει, ἐν αὐτῷ καταστήσωμεν καὶ τὸ βέλτιστον παρ' ἐκείνῳ θεραπεύσαντες τῷ παρ' ἡμῖν τοιούτῳ ἀντικαταστήσωμεν φύλακα ὅμοιον καὶ ἄρχοντα ἐν αὐτῷ καὶ τότε ἀφίεμεν ἐλεύθερον. Καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὁ φιλόσοφος, ὅτι ὁ ἀδικῶν καὶ λανθάνων πονηρότερος καὶ ἀθλιώτερος γίνεται τοῦ μὴ λανθάνοντος.

(1) Ὅπερ ἐμιμήθη καὶ ὁ Ἀριστοτέλης» ὁ νόμος λόγος ὢν ἀπό τινος φρονήσεως καὶ νοῦ. Ἠθ. Νικομαχ. Κ. 10.

Διότι τούτου διὰ τῆς κολάσεως τὸ θηριῶδες κοιμίζεται καὶ ἡμεροῦται, τὸ δὲ ἥμερον ἐλευθεροῦται, καὶ ἡ ὅλη ψυχὴ εἰς τὴν βελτίστην φύσιν καθισταμένη τιμιωτέραν ἕξιν λαμβάνει σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην, ἢ ὅταν τὸ σῶμα ἰσχὺν καὶ κάλλος λαμβάνῃ, ὅσῳ περ ἡ ψυχὴ τιμιωτέρα τοῦ σώματος. Καὶ ἡ τοιαύτη σύνταξις τῶν τῆς ψυχῆς μορίων καθ' ἣν τὸ λογιστικὸν ὡς θεῖον ἄρχει τῶν ἀλόγων ἐστι συμφωνία καὶ ἁρμονία ἀληθεστέρα τῆς μουσικῆς (1). Τὴν σπουδαιότητα τῆς εἰκόνος ἀποχρώντως δηλοῖ καὶ ἡ μίμησις ἡ πολλή, ἧς ἔτυχε (2).

Ἡ ψυχὴ ὡς ὑπόπτερον ἅρμα.

Πρὸς δὲ καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀκολασίαν δι' εἰκόνος παριστᾷ, ἀπεικάσας τὴν ψυχὴν πρὸς ὑπόπτερον ἅρμα.

Ἔοικεν ἡ ψυχή, λέγει ὁ φιλόσοφος, συμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου. Καὶ ὁ μὲν ἄρχων ἡνιοχεῖ τῆς ξυνωρίδος, τῶν δὲ ἵππων ὁ μὲν καλός τε καὶ ἀγαθός, ὁ δὲ ἐξ ἐναντίων· καὶ ἡ μὲν ἐπτερωμένη ψυχὴ μετεωροπορεῖ, ἡ δὲ πτερορρυήσασα φέρεται ἕως ἂν στερεοῦ τινος ἀντιλάβηται, οὗ κατοικίζεται σῶμα γήϊνον λαβοῦσα· καὶ αὐτὸ μὲν δοκεῖ ἑαυτὸ κινεῖν, ἀλλὰ τῷ ὄντι διὰ τὴν ἐκείνης δύναμιν κινεῖται, ζῷον δὲ τὸ σύμπαν ἐκλήθη· (δεδέσμευται δὲ ἐν τῷ καλουμένῳ σώματι ὀστρέου τρόπον (3). Καὶ ἐφεξῆς συνεχίζων λέγει» πέφυκεν δὲ ἡ πτεροῦ δύναμις τὸ ἐμβριθὲς ἄγειν ἄνω μετεωρίζουσα, ᾗ τὸ τῶν θεῶν γένος οἰκεῖ, ἀλλ' ὁ τῆς κάκης μετέχων ἵππος βρίθει, ἐπὶ τὴν γῆν ρέπων τε καὶ βαρύνων, ᾧ ἂν μὴ καλῶς ᾖ τεθραμμένος τῶν ἡνιόχων, ἔνθα δὴ πόνος τε καὶ ἀγὼν ἔσχατος ψυχῇ πρόκειται.... Ὅταν τις ὁρᾷ τὸ κάλλος, τοῦ ἀληθοῦς ἀναμιμνησκόμενος;, πτεροῦται καὶ ἀναπτερούμενος προθυμεῖται ἀναπτέσθαι, ἀδυνατῶν δέ, δίκην ὄρνιθος βλέπων ἄνω, τῶν κάτω δ' ἀμελῶν, αἰτίαν ἔχει ὡς μανικῶς διακείμενος· αὕτη δὲ τῶν ἐνθουσιάσεων ἡ ἀρίστη. (4) καὶ μετ' ὀλίγον—» θεώμενός τις τὸ θεοειδὲς σῶμα δέχεται τὴν τοῦ κάλλους ἀπορροὴν διὰ τῶν ὀμμάτων καὶ θερμαινόμενος, ᾗ ἡ φύσις

(1) Πολ. 588-591 D. πρβλ. καὶ Γοργ. 512. (2) Πρβλ. Συνεσ. ἐν Δίωνι σ. 39 τελ. Ἰωαν. Χρυσοστ. ὁμ. III σ. 20 ἔκδ. Μ. Γαλην. περὶ τῶν Ἱπποκρ. καὶ Πλατων. δογμ. VI, 298. Βας. καὶ Θεμιστ. εἰς Γρατιαν. σ. 169. (3) Φαιδρ. 250. C. (4) 249 E.

τοῦ πτεροῦ, ἄρδεται καὶ διὰ τῆς θερμότητος ἐτάκη τὰ περὶ τὴν ἔκφυσιν ἃ πάλαι ὑπὸ σκληρότητος συμμεμυκότα εἶργε μὴ βλαστάνειν· ἐπιρρυείσης δὲ τῆς τροφῆς ᾤδησέ τι καὶ ὥρμησε φύεσθαι ἀπὸ τῆς ῥίζης ὁ τοῦ πτεροῦ καυλὸς ὑπὸ πᾶν τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος. Πᾶσα γὰρ ἦν τὸ πάλαι πτερωτή. Ζεῖ οὖν ἐν τούτῳ ὅλη καὶ ἀνακηκίει καὶ τὸ πάθος τῶν ὀδοφυούντων, ὅταν ἄρτι οἱ ὀδόντες φύωσιν, κνῆσίς τε καὶ ἀγανάκτησις περὶ τὰ οὖλα, ταὐτὸ πέπονθε καὶ ἡ τοῦ πτεροφυεῖν ἀρχομένη ψυχή. Ζεῖ δηλονότι καὶ ἀγανακτεῖ καὶ γαργαλίζεται φύουσα τὰ πτερά. Βλέπουσα δὲ τὸ καλὸν πρόσωπον δέχεται μέρη ἐξ ἐκείνου ἐπιόντα καὶ ῥέοντα, ἃ ἵμερος διὰ τοῦτο ἐκλήθη καὶ ἐκ τοῦ ἱμέρου ἀρδομένη καὶ θερμαινομένη λωφᾷ τῆς ὀδύνης καὶ γέγηθεν. Ὅταν δὲ ἀποχωρισθῇ τοῦ καλοῦ προσώπου καὶ αὐχμήσῃ, τὰ τῶν διεξόδων στόματα, ᾗ τὸ πτερὸν ὁρμᾷ, συναυαινόμενα μύσαντα ἀποκλείει τὴν βλάστην τοῦ πτεροῦ, ἡ δὲ ἐντὸς ἀποκεκλεισμένη πηδῶσα. οἷον τὰ σφύζοντα, τῇ διεξόδῳ ἐγχρίει ἑκάστῃ τῇ καθ' ἑαυτήν, ὥστε πᾶσα κεντουμένη κύκλῳ ἡ ψυχὴ ὀδυνᾶται, οἰστρᾷ καὶ λυττᾷ.. ἀνευροῦσα δὲ τὸ καλὸν καὶ τὸν ἵμερον ἀποχετευσαμένη παύεται τῶν ὠδίνων καὶ τῶν κέντρων καὶ τῶν μεγίστων πόνων μόνον ἰατρὸν εὗρε τὸν τὸ κάλλος ἔχοντα (1). Καὶ αὖθις·—καθάπερ καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ μύθου εἶπον » ἑκάστη ψυχὴ δύο μὲν εἴδη ἱππόμορφα ἔχει, τρίτον δὲ ἡνιοχικόν (2). Τῶν δὲ ἵππων ὁ μὲν ἀγαθός, ὁ δ' οὐ· καὶ ὁ μὲν μεστὸς σωφροσύνης καὶ αἰδοῦς, ἄπληκτος, κελεύσματι μόνον καὶ λόγῳ ἡνιοχεῖται, ὁ δὲ ὕβρεως μεστὸς κωφός, μάστιγι μετὰ κέντρων μόλις ὑπείκων, βίᾳ φέρεται καὶ πάντα πράγματα παρέχει τῷ τε σύζυγι (ἢ ὁμόζυγι) καὶ τῷ ἡνιόχῳ. (3).— Καὶ οἱ μὲν ἐγκρατεῖς καὶ κόσμιοι τελευτήσαντες ὑπόπτεροι καὶ ἐλαφροὶ γίνονται. Ἐὰν δὲ διαίτῃ φορτικωτέρᾳ χρήσωνται καὶ ἀφιλοσόφῳ, οἱ δύο ἀκόλαστοι ὑπεζευγμένοι ἵπποι λαβόντες τὰς ψυχὰς ἀφρούρους, τὴν ὑπὸ τῶν πολλῶν μακαριστὴν αἵρεσιν προετίμησαν, ἀλλ' ἐν τελευτῇ ὡρμηκότες πτεροῦσθαι ἄπτεροι ἐκβαίνουσι τοῦ σώματος (4).—

(1) 252. B. (2) Καὶ ἐν 247. C. κυβερνήτης δὲ τοῦ ὀχήματος ὁ νοῦς. (3) 253.— (4) 256.B. D.

Ἡ Εἰκὼν τοῦ σπηλαίου

Τέλος τὴν ἀμάθειαν ὡς σκότος τῆς ψυχῆς φανταζόμενος καὶ τὴν διαφώτισιν καὶ τὸν καταυγασμὸν αὐτῆς διὰ τῆς φιλοσοφίας αἰσθητοποιῶν ἐπάγεται τὴν εἰκόνα τοῦ σπηλαίου ἔχουσαν ὧδε. Φαντασθῶμεν, λέγει ὁ φιλόσοφος, ἐν σπηλαιώδει ὑπογείῳ οἰκήσει ἀνθρώπους ἐκ γενετῆς δεσμώτας τὰ σκέλη καὶ τὸν αὐχένα ἀδυνατοῦντας ἐκ τῶν δεσμῶν περιάγειν. Ὑποθῶμεν πρὸς τούτοις, λέγει, αὐτοὺς βλέποντας μόνον πρὸς τὸ βάθος τοῦ σπηλαίου τὸ ἄνωθεν προσπῖπτον φῶς ἐκ καιομένου πυρός, ὡς καὶ τὰς σκιὰς τῶν εἰς τὴν παρὰ τὸ σπήλαιον ὁδὸν κινουμένων ἀνθρώπων, ζῴων ἢ καὶ σκευῶν· πάντες οἱ τοιοῦτοι δεσμῶται τὰς μὲν σκιὰς μέλλουσιν ὑπολαμβάνειν ὡς τὰ ὄντα, καὶ τοὺς φθόγγους, ἂν ἀκούωσί τινας, ὡς ἐκ τῶν σκιῶν προερχομένους. Ἐὰν δέ τις λύσῃ τινὰ τούτων ἐκ τῶν δεσμῶν καὶ ἀναγάγῃ πρὸς τὸ στόμιον τοῦ σπηλαίου, δυσκόλως οὗτος μέλλει ἀναβλέπειν πρὸς τὸ φῶς τοῦ πυρὸς καὶ τὰς μαρμαρυγάς, καὶ ἐάν τις αὐτῷ δεικνύῃ τὰ πράγματα αὐτά, ἐκεῖνος μᾶλλον τὰς σκιὰς μελλει νομίζειν ὡς ἀληθέστερα ἢ τὰ δεικνυόμενα αὐτῷ ἀντικείμενα. Ἐὰν δέ τις ἕλκῃ ἐκ τοῦ σπηλαίου διὰ τραχείας τῆς ἀναβάσεως καὶ ἀνάντους καὶ μὴ ἀνῇ πρὶν ἐξελκύσῃ εἰς τὸ φῶς, οὗτος μέλλει ὀδυνᾶσθαι καὶ ἀλγεῖν ἑλκόμενος, καὶ ἐξαίφνης εἰς τὸ καταυγάζον φῶς τοῦ ἡλίου ἐλθών, ἐμβλυώττων ἔσται καὶ δεήσεται συνηθείας πρὸς τὸ ἰδεῖν τὰ ἀληθῆ ὄντα. Καὶ πρῶτον μὲν τὰς σκιὰς ῥᾷστα κατόψεται, εἶτα τὰ ἐν τοῖς ὕδασιν εἴδωλα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ὄντων, καὶ ἔπειτα αὐτὰ ταῦτα, καὶ τὸν οὐρανὸν νύκτωρ θεάσεται ῥᾷον ἢ τὴν ἡμέραν καὶ συνεθισθεὶς τέλος κατόψεται καὶ αὐτὸν τὸν ἥλιον. Τότε ἀναλογιζόμενος τοὺς συνδεσμώτας αὐτοῦ μέλλει μακαρίζειν ἑαυτόν, ἐκείνων δὲ οἶκτον ἕξει, οὐδὲ τῶν ἐκεῖ τιμῶν, εἴ τίνες εἴσιν, ἐπιθυμήσει, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ ἐν Ἅδου Ἀχιλλέως βουλήσεται ἐπάρουρος ὢν θητεύειν παρ' ἀνδρὶ ἀκλήρῳ ἢ ἐκεῖσε αὖθις ἐπανελθεῖν. Ἂν δὲ πάλιν αἰφνιδίως καθελκυσθῇ εἰς τὸ σπήλαιον, ἀμβλυώττων ἔσται πρὶν τὰ ὄμματα αὐτοῦ κατασταθῶσι καὶ γελοῖος τοῖς συνδεσμώταις, οἵπερ νομιοῦσιν, ὅτι ἀναβὰς ἄνω ἥκει διεφθαρμένος τὰ ὄμματα καὶ οὐδὲ ἄξιον πειρᾶσθαι ἔτι ἀνέρχεσθαι ἐκεῖθεν. Καὶ ἂν μάλιστά τις λύσας τινὰ ἐπιχειρῇ βίᾳ ἀνάγειν ἐκ τοῦ σπηλαίου, μέλλουσιν ἀποκτεί-

νειν αὐτόν. (1) Κατὰ τὴν εἰκόνα ταύτην τὸ μὲν σκοτεινὸν σπήλαιον παριστᾷ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν, ἥπερ τὸ σκότος τῆς ψυχῆς ἐστιν, ὡς ὀφθαλμὸς ἄνευ φωτός, ἡ δὲ ἐκ τοῦ σπηλαίου ἀνάβασις καὶ θέα τῶν ἄνω συμβολίζει τὴν ἄνοδον τῆς ψυχῆς εἰς νοητὸν τόπον, οὗ ἐν τῇ κορυφῇ νοητέον τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ, τὴν φωτίζουσαν τὴν ψυχήν, καὶ τὴν παραγαγοῦσαν τὸ φυσικὸν φῶς καὶ τὸν ἥλιον, ἣν ὁρατέον τῷ μέλλοντι ἐμφρόνως πράξειν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ. Οἱ δὲ ἐνταῦθα ἐλθόντες οὐδὲν θαῦμα, ὅτι οὐκ ἐθελήσουσι τὰ τῶν ἀνθρώπων πράττειν, ἀλλ' ἐπείγονται αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἄνω διατρίβειν ὥσπερ οἱ ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ σπηλαίου ἀνελθόντες εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Εἰ δέ τις ἐκ τῶν θείων θεωριῶν ἐπὶ τὰ ἀνθρώπεια καταβὰς φαίνεται γελοῖος καὶ ἀμβλυωπῶν, πρὶν ἐθισθῇ εἰς τὸ σκότος τῶν σκιῶν καὶ τῶν εἰδώλων τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων, οὐδὲν θαυμαστόν, ἐὰν ἀναμνησθῶμεν τί ἔπαθεν ὁ αὖθις εἰς τὸ σπήλαιον καταβάς. Ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς ἐξαίφνης εἰς τὸ φῶς ἐκ τοῦ σκότους καὶ τοὐναντίον μεθιστάμενος ἐπιταράσσεται, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ θορυβεῖται καὶ ἀδυνατεῖ καθορᾶν, ἐρχομένη ἐκ φανοτέρου βίου εἰς σκοτεινόν, ἢ καὶ ὅταν ἐξ ἀμαθείας ἀνέλθῃ εἰς φανότερον καὶ ἐμπλησθῇ ὑπὸ μαρμαρυγῆς λαμπροτέρας. Καὶ τὴν μὲν εὐδαιμονιεῖ τις τοῦ πάθους, τὴν δὲ ἐλεήσει, καὶ ἐάν τις βούληται ἐπ' αὐτῇ γελᾶν, ὁ γέλως αὐτοῦ ἧττον καταγέλαστος ἔσται, ἢ ὁ ἐπὶ τῇ ἄνωθεν ἐκ φωτὸς ἡκούσῃ. (2) Καὶ προϊὼν ὁ φιλόσοφος προστίθησιν»· Οἱ μὲν ἐν τῷ σπηλαίῳ δεσμῶται λυθέντες ἐκ τῶν δεσμῶν ἀναβαίνουσιν ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς, ἡ δὲ ψυχὴ διὰ τῆς φιλοσοφίας ἐκ τῶν σκιῶν τῶν αἰσθητῶν καὶ μεταβαλλομένων ὄντων αἴρεται εἰς αὐτὰ τὰ ὄντα, καὶ τοὺς ἀναλλοιώτως ἔχοντας νόμους. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀναβᾶσα, καὶ ἐκ τοῦ κάλλους τῶν ὄντων καταθελγομένη, οὐκ ἐθέλει καταβῆναι αὖθις εἰς τὰ αἰσθητά, ὡς ὁ δεσμώτης ἐκεῖνος ἐκ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου οὐκ ἤθελε πάλιν καταβῆναι, ἵνα εἰς τὸ σκότος τοῦ σπηλαίου ἐγκλεισθῇ. (3) Εἰκότως. Διότι ἐκεῖ μὲν ἡ λύσις ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ σπηλαίου ἀνῆγεν εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ πρὸς σκιὰς ἢ εἴδωλα ὄντων ἐκ τοῦ ἡλίου φωτιζομένων, ἐνταῦθα δὲ διὰ τῆς φιλοσοφίας ἀνάγεται ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ θεῖα καὶ τὴν θέαν τοῦ ἀρίστου ἐν τοῖς οὖσιν, ὅπερ καὶ τὸν ἥλιον παρήγαγεν. (4) Ἀλλ' ὁ Πλάτων ἐν τῇ καλλιπόλει αὐτοῦ οὐδόλως ἐπιτρέπει, ἵνα οἱ ἀναβάντες πρὸς τὸ μέγιστον

(1) 517. B. (2) 518. B. (3) 519. E. (4) 532. B.

μάθημα τοῦ ἀγαθοῦ ἐκεῖ καταμένωσιν, ἀλλ᾽ ἐπιβάλλει, ἵνα καταβαίνωσι πάλιν πρὸς τοὺς πρώην συνδεσμώτας αὐτῶν καὶ τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων καὶ τιμῶν μετέχωσιν. (1) Διότι ἡ πολιτεία ἢ ἡ καλλίπολις αὐτοῦ ἐγέννησε τοὺς φιλοσόφους ἡγεμόνας ἐν σμήνεσι, δυνατοὺς ἀμφότερα πράττειν τά τε ἴδια καὶ τὰ κοινά. Διὸ καταβατέον ἑκάστῳ ἐν μέρει εἰς τὴν τῶν ἄλλων συνοίκησιν καὶ ἐθιστέον τὰ σκοτεινὰ θεᾶσθαι, ὅτε καὶ τὰ ἐν τοῖς ἀνθρώποις εἴδωλα τοῦ δικαίου κάλλιον γνώσονται διὰ τὸ τἀληθῆ ἑωρακέναι· οὕτω δὲ ὕπαρ ἡ πόλις οἰκήσεται, ἀλλ' οὐκ ὄναρ, ὡς νῦν αἱ πολλαὶ ὑπὸ σκιαμαχούντων πρὸς ἀλλήλους καὶ στασιαζόντων περὶ τοῦ ἄρχειν οἰκοῦνται. (2)

Ἀλληγορία

Ἡ Ἀλληγορία φράσις τις εἰκονικὴ ἐστι καὶ σκοτεινοτέρα μεταφορά, ἐπειδὴ ἕτερον μέν τι τῇ λέξει δηλοῖ, ἕτερον δὲ τῇ ἐννοίᾳ παριστᾷ. Χρῶνται δὲ ταύτῃ δεόντως, ὅταν ἐξ αἰδοῦς ἢ εὐλαβείας ἀδυνατῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ἵνα φανερῶς τι ἀπαγγείλωσι. (3) Μάλιστα δὲ ἡ χρῆσις τῆς ἀλληγορίας ἁρμόζει τοῖς μυστηρίοις ἔκπληξιν καὶ φρίκην ἐμποιοῦσα. Διότι καὶ ἡ ἀλληγορία σκότῳ καὶ νυκτὶ ἔοικεν. Πρὸς δὲ καὶ ταῖς ἀπειλαῖς ἡ ἀλληγορικὴ λέξις ἁρμόζει, ποιοῦσα τὸν ἀπειλούμενον, ἵνα μεῖζόν τι καὶ φοβερώτερον ὑπονοῇ, (πρβλ τὴν ἀλληγορικὴν ἀπειλὴν τοῦ Διονυσίου πρὸς τοὺς Λοκρούς» οἱ τέττιγες αὐτοῖς χαμόθεν ᾄσονται» καὶ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς τὸν Φίλιππον» Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ»). Ἐπειδὴ πρὸς τούτοις ὁ λόγος ὁ ἄνευ τῆς ἀλληγορίας, ὁ σαφὴς δηλαδὴ καὶ ἀσυγκάλυπτος, εὐκαταφρόνητος γίνεται, ὥσπερ οἱ ἀποδεδυμένοι, διὰ δὲ τῆς ἀλληγορικῆς συγκαλύψεως οὐ μόνον μεγαλοπρέπειάν τινα περιβάλλεται, ἀλλὰ καὶ χάριν οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ εὐφυΐαν οὐχὶ κοινὴν ἐμφαίνει, ἡ χρῆσις αὐτῆς καθίσταται ἀναγκαία πολλαχοῦ. Διὸ καὶ ὁ Πλάτων χρῆται ταύτῃ, καὶ δύο μόνον παραδείγματα ἐνταῦθα ἔστωσαν ἱκανά, ἐπειδὴ καὶ τῶν προηγουμένων εἰκόνων τινὲς ἀλληγορικαί εἰσι (4) α΄. ὁ Γλαύκων ἐν τῇ πολιτείᾳ διαλεγόμενος πρὸς τὸν Σωκράτην, ἐπιμένει, ἵνα οὗτος διέλθῃ καὶ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ὥσπερ διῆλθε καὶ περὶ σωφροσύνης

(1) 519. Ε. (2) Πολ. 520. Β. 539-540. ἣν εἰκόνα φαίνεται μιμηθεὶς ὁ Ἀριστοτέλης, ἐξ οὗ παρέλαβεν αὐτὴν καὶ ὁ Κικέρων De nat. Deor. II. 37. (3) Γρηγόριος ὁ Κορίνθου. (4) Πρβλ. τὴν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τὴν τοῦ σπηλαίου. κ. ἄλλ..

«καὶ τοῦ δικαίου. Ἀλλ' ὁ φιλόσοφος οὐ προθυμεῖται πρὸς τοῦτο, «ἵνα μὴ ἀσχημονῶν ἀγνοίας γέλωτα ὄφλῃ. Διὸ τὴν μὲν περὶ τοῦ «ἀγαθοῦ αὐτοῦ πραγματείαν ἐᾷ, ἐθέλει δὲ λέγειν περὶ τοῦ ἐκγόνου «τοῦ ἀγαθοῦ, ὁμοιοτάτου ὄντος ἐκείνῳ. Ὁ Γλαύκων δέχεται ἵνα τὴν «τοῦ πατρὸς διήγησιν εἰσαοῦθις ἀποτίσῃ. Βουλοίμην ἄν, εἶπεν ὁ «φιλόσοφος, ἐμέ τε δύνασθαι αὐτὴν ἀποδοῦναι καὶ ὑμᾶς κο-«μίσασθαι, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ νῦν τοὺς τόκους μόνον· τοῦτον «δὲ δὴ τὸν τόκον καὶ ἔκγονον αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ κομίσα-«σθε. Εὐλαβεῖσθε μέντοι μήπῃ ἐξαπατήσω ὑμᾶς ἄκων κίβδηλον «ἀποδιδοὺς τὸν λόγον τοῦ τόκου». Ἔνθα τὸν ἔκγονον τοῦ ἀγαθοῦ παίζων τόκον εἶπεν ἀντὶ τέκνον, προσέθηκε δὲ καὶ τὰ ἀποτῖσαι, ἀποδοῦναι κομίσασθαι, τὸν λόγον τοῦ τόκου (= τὸν λογαριασμόν). Ὄντος δὲ τοῦ λόγου περὶ χρημάτων καὶ νομισμάτων, εὐλόγως ἐχρήσατο καὶ τῇ λ. κίβδηλος (1)· Πρβλ. καὶ (τοῦ πατρὸς ἐκγόνους τόκους πολλαπλασίους κομίζονται). Καὶ ἐν τοῖς Νόμοις (2) τοῦ λόγου ὄντος περὶ τοῦ γάμου ὁ φολόσοφος εὐστόχως παρατηρεῖ, ὅτι πολλὰ τὰ δυσάρεστα ἐν ταῖς πόλεσι γίνονται καὶ μεγάλη ἀνωμαλία τοῖς χρήμασι καὶ τοῖς τῶν τρόπων ἤθεσιν, ἐπειδὴ τῇ τοῦ γάμου κοινωνίᾳ συνδέονται οἱ ὁμοίως ἔχοντες ἀλλήλοις. Διὸ αὐτὸς συμβουλεύει, ἵνα μὴ ὁ πλούσιος λαμβάνῃ τὴν τοῦ πλουσίου κόρην μηδὲ ὁ δυνάμενος πολλὰ πράττειν τὴν ἄλλου τοιούτου, ἀλλ' οἱ ταχεῖς τοῖς ἤθεσι συνδέωνται πρὸς τοὺς βραδεῖς καὶ τανάπαλιν· ὅπερ τοῖς πολλοῖς ἴσως γελοῖον δόξει. Διὸ ἐπάγεται ὁ φιλόσοφος ἐν ἀλληγορικῇ λέξει. «Οὐ γὰρ ῥᾴδιον ἐννοεῖν, ὅτι πόλιν εἶναι δεῖ δίκην κρα-»τῆρος κεκραμένην, οὗ μαινόμενος μὲν οἶνος ἐγκεχυμένος ζεῖ, κολα-»ζόμενος δὲ ὑπὸ νήφοντος ἑτέρου θεοῦ, καλὴν κοινωνίαν λαβών, ἀγα-»θὸν πῶμα καὶ μέτριον ἀπεργάζεται». Ἡ ἀλληγορία αὕτη, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ Λογγίνου (3) ἀπήρεσε τῷ λογοκρίτῃ Καικιλίῳ. Διότι κατ' αὐτὸν ἴδιον ποιητοῦ ἐστι τὸ λέγειν νήφοντα θεόν τὸ ὕδωρ καὶ κόλασιν τὴν κρᾶσιν (4). Διασύρει μάλιστα καὶ οὗτος ὁ λογοκρίτης, ὡς καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, τὸν Πλάτωνα, ὅτι δῆθεν ὁ λογοτέχνης φιλόσοφος πολλάκις, ὥσπερ ὑπὸ βακχείας τινὸς τῶν λόγων εἰς ἀκράτους καὶ ἀπηνεῖς μεταφορὰς καὶ εἰς ἀλλη-

(1) Πολ. 507. πρβλ. καὶ 556. (2) 773. D). (3) π. ὕψ. 32). (4) Τουναντίον δὲ λίαν ἀρέσκει τῷ Πλουτάρχῳ, ὃς μιμεῖται αὐτὴν Π. δ. τ. ν. π. ἀκούειν· σ. 15 Ε.

γορικὸν στόμφον ἐκφέρεται. Ἀλλ' ὁ Λογγῖνος ἀσφαλέστερος κριτὴς ὢν παρατηρεῖ, ὅτι ὁ κριτικὸς οὗτος ἐξ ἐμπαθείας ἄκριτος δείκνυται. Διότι ἐκ τυφλοῦ ἐμπαθοῦς ἔρωτος πρὸς τὸν Λυσίαν οὐ μόνον τὸν Πλάτωνα ἄγαν μισεῖ ἀλλὰ καὶ τὰ θέματα οὐχ ὁμολογούμενα ἔχει». Ὅτι δὲ ὁ τὴν περὶ ὕψους πραγματείαν φιλοπονήσας οὕτω κρίνων τὸν Καικίλιον δίκαιον ἔχει, μαρτυρεῖ καὶ ὁ Πλούταρχος καταγνοὺς τοῦ αὐτοῦ λογοκρίτου ἀκρισίαν τὴν μεγίστην, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Χαιρωνέα φιλόσοφον ἐστερεῖτο καὶ «τοῦ γνῶθι σαυτόν» (1)

Συμπέρασμα

Ἱκανὰ παραδείγματα παρέσχον περὶ τῆς παρὰ Πλάτωνι τροπικῆς λέξεως· τὰ παρατεθέντα οὐ μόνον τι τὸ μωμητὸν οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐμμελῶς καὶ μουσικῶς πάνυ κατεσκευασμένα φαίνονται. Οὐδὲ δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι ὅσα μὲν συνέφερόν μοι, παρεθέμην, εἰ δέ τινα τὸ ψεκτὸν εἶχον, παρέλιπον. Διότι πανθ' ὅσα τῆς τροπικῆς κατασκευῆς εὕρηνται ἐν τοῖς σπουδαιοτέροις διαλόγοις τοῦ φιλοσόφου, οὓς ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο διῆλθον, ἁπλῶς παρετέθησαν. Ἐκ πάντων δὲ τῶν παρατεθέντων μόνον τριῶν ἢ τεσσάρων τολμηρία τις ἐν τῇ μεταφορᾷ δυνατὸν νὰ καταγνωσθῇ· π. χ. ὁ θεὸς φυτουργὸς τῆς κλίνης . . . καὶ κλῖναι ἐφυτεύθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ (2) —τὸ πεπεινηκὸς τοῦ δακρῦσαι καὶ ἀποπλησθῆναι (3) — οἰκοδομήματα ὑφαίνει (4) καὶ ὁ δειλὸς ἐν τοῖς δεινοῖς ὢν ὑπὸ μέθης τοῦ φόβου ναυτιᾷ. (5) Ἐρρήθη πρὸς τούτοις «πύλας ἐπὶ τοῖς ὠσὶν ἐπίθεσθε» (6) ἀλλ' ὁ φιλόσοφος ἐμβάλλει τὴν τολμηρὰν ταύτην ἔκφρασιν ἐπίτηδες εἰς τὸ στόμα τοῦ ἐκβεβακχευμένου Ἀλκιβιάδου, ἵνα τὴν θρασυστομίαν ἐκείνου μᾶλλον εἰκονίσῃ. Καὶ ἡμεῖς μὲν διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν οὐ μόνον τὸ ἄμεμπτον ἐν τῇ τροπικῇ λέξει τοῦ Πλάτωνος κατεδείξαμεν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρότυπον καὶ κανόνα ταύτην συνιστῶμεν ἣν πλεῖστοι μετὰ ταῦτα μιμηθέντες φαίνονται. Ὁ δὲ Διονύσιος μεμφόμενος τὴν Πλατωνικὴν λέξιν καὶ λάβρος δίκην ἐχθροῦ ἐπιθέμενος τὰς μομφὰς ἄνευ μαρτυρίου ἐπήνεγκεν. Ὑποσχόμενος δὲ μάλιστα καὶ τὴν σύνταξιν ἰδίας πραγματείας περὶ τῆς παρὰ Πλάτωνι τροπικῆς λέξεως, τὴν ὑπόσχεσιν οὐκ ἀπέδωκε (7).

(1) Β. Δημοσθ. 2.) (2) Πολ. 597. C. D. (3) 606. (4) Κριτι. 116.
(5) Νομ. 639 Β. (6) Συμπ. 218. (7) Περὶ τῆς λεκτ. δεινότ. τοῦ Δημοσθ. λϛ'.

Καὶ ἡ μὲν κατηγορία αὐτοῦ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνυπόστατος οὖσα καὶ πόρρω τῆς ἀληθείας ἐλέγχεται, τοὐναντίον δὲ φαίνεται ἀληθεύων ὁ κριτικὸς ἐν οἷς ἀλλαχοῦ ἄκων περὶ τῆς λέξεως τοῦ φιλοσόφου ἀποφαίνεται. Διότι ἐπαινεῖ αὐτὴν ὡς ἡδεῖαν, καθαρὰν καὶ διαυγῆ, ὥσπερ τὰ διαφανέστατα τῶν ναμάτων. Ἔχουσα δὲ ἀκρίβειαν καὶ λεπτότητα ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην, ἀσκεῖ τὴν σαφήνειαν ἄνευ ἐπιτετηδευμένης κατασκευῆς, χλοερόν τι καὶ τεθηλὸς καὶ μεστὸν ὥρας ἄνθος ἀναδιδοῦσα, ἐξ ἧς ὥσπερ ἐκ τῶν εὐωδεστάτων λειμένων αὔρα τις ἡδεῖα φέρεται (1). Ἐπίσης δ' ἀκουσίως καί πως ἀχθόμενος παρέσχεν, ἵνα ἴδωμεν τὴν γνώμην ἄλλων κριτικῶν, οἳ τὸν φιλόσοφον ἀπέφαινον δαιμονιώτατον πάντων εἰς τὸ ἑρμηνεῦσαι τὰ πράγματα καὶ συνίστων τὴν λέξιν αὐτοῦ ὡς ὅρον καὶ κανόνα τῶν καθαρῶν ἅμα καὶ ἰσχυρῶν λόγων. Ἄλλοι δέ τινες διετείνοντο, ὅτι καὶ παρὰ θεοῖς εἰ διάλεκτός τις ἦν, ᾗ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος κέχρηται, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν οὐκ ἂν ἄλλως διελέγετο ἢ ὡς ὁ Πλάτων (2)· καὶ ὀλίγον ὑποβὰς λεληθότως προσέθηκεν», ᾧ κανόνι ὀρθοεπείας χρήσασθαι ἀξιοῦμεν» καὶ κατωτέρω «ᾧ τινες τὰ πρωτεῖα ἀπονέμουσιν» (3) Πρὸς δὲ οἱ λόγοι αὐτοῦ «γλυπτοῖς καὶ τορευτοῖς ἐοίκασιν» (4). Ἐξ ὧν δὲ λέγει ἀπεικάσας τὴν μὲν τοῦ Πλάτωνος λέξιν ἀνθηρῷ χωρίῳ καταγωγὰς ἡδείας ἔχοντι καὶ τέρψεις ἐφημέρους, τὴν δὲ τοῦ Δημοσθένους διάλεκτον εὐκάρπῳ καὶ παμφόρῳ γῇ, οὔτε τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν βίον οὔτε τῶν περιττῶν εἰς τέρψιν σπανιζούσῃ (5)» ἀριδήλως ἑαυτὸν ἐλέγχει ἀνίκανον, ἵνα μετεωρισθῇ εἰς τὰ ἰδεώδη ὕψη τοῦ φιλοσόφου, ὧν τὸ ψυχωφελὲς πάντες οἱ αἰῶνες ἀνεγνώρισαν καὶ ἐπαρκῶς καταδηλοῖ τὸ ἐπίγραμμα τόδε».

Τοὺς δύ' Ἀπόλλων φῦσ', Ἀσκληπιὸν ἠδὲ Πλάτωνα
τὸν μὲν ἵνα ψυχήν, τὸν δ' ἵνα σῶμα σάοι. (6).

Καὶ ὅλως εἰπεῖν ἔνθα νομίζει, ὅτι εὐκαιρία τις παρέστη αὐτῷ, ἀφῆκε τὰ ἐχθρικὰ βέλη κατὰ τοῦ φιλοσόφου ζητῶν τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἵνα μειώσῃ. Διότι λέγει, ὅτι καὶ ὁ Πλάτων βοστρυχίζων καὶ κτενίζων τοὺς ἑαυτοῦ διαλόγους καὶ πάντα τρόπον ἀναπλέκων οὐ διέλιπεν ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη (7).

(1) π. τῆς λεκτ. δειν. τοῦ Δημ. κεφ. ε'. Ἐπιστ. π. Γν. Πομπ. κεφ. β'. Σημειωτέον ὅτι ὁ κριτικὸς ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα ἐδανείσατο ἐξ αὐτοῦ τοῦ φιλοσόφου Πολ. 401.
(2) κγ'. προβλ. καὶ Κικέρωνα, ἐν Βρούτ. 31 Κοϊντιλιανὸν (institut. orat. 10,81).
(3) λβ.'. (4) να. (5) λβ'. (6) Διογ. Λαερτ. (7) περὶ συνθεσ. ὀνομ.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντα τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ὁ Ἁλικαρνασεὺς κριτικὸς ἐλέγχεται καὶ ἀνειλικρινής, ἔνθα παραβολὴν ποιεῖται Λυσίου, Δημοσθένους καὶ Πλάτωνος ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν τῆς λέξεως. Διότι ὁ κριτικὸς εἴπερ ἐζήτει τὴν ἀλήθειαν καὶ ὄντως ἐβούλετο ἵνα εὕρῃ ἀνυπέρβλητον τὴν ἀφέλειαν ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς λέξεως, ἀνέφικτον τὴν σαφήνειαν καὶ ἀπαράμιλλον τὸ λεκτικὸν κάλλος περικοσμούμενον καὶ διὰ ἁγνῶν ἠθῶν, ἔδει νὰ ἀναζητήσῃ ταῦτα πανταχοῦ τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος, καὶ τῶν ἄλλων διαλόγων αὐτοῦ πλεισταχοῦ· καθ' ὅσον δὲ μάλιστα πρόχειρόν μοί ἐστιν, ἐν τοῖς κεφαλαίοις α'. ι'. ιζ'. ιη'. ιθ'. καὶ κϛ'. τοῦ συμποσίου, ἐν τῷ β'. ιβ'. καὶ ιγ'. τοῦ Πρωταγόρου, ἐν τῷ γ'. καὶ ξϛ'. τοῦ Φαίδωνος, ἐν τῷ β' κα ε'. τοῦ Φαίδρου καὶ ἐν τῷ β'. καὶ ζ'. τοῦ Λάχητος.

Ἀμουσίας δὲ ἴδιον καὶ ἀπειροκαλίας ἀσυγγνώστου δεῖγμα τὸ παρέχεσθαι ὡς πρότυπα φιλοκαλίας καὶ χάριτος περικοπὰς ἐκ τοῦ Λυσίου καὶ Δημοσθένους, ἀσελγείας καὶ ἀναισχυντίας γεμούσας ἢ καὶ ἀμίδων καὶ παροινιῶν ἀποζούσας, οἵας ὁ Διονύσιος ἐπηγάγετο (1).

Ἀνειλικρίνειαν τοῦ κριτικοῦ καταγιγνώσκει καὶ ὁ σεβαστὸς ἡμῶν καθηγητὴς κ. Γ. Μιστριώτης, λέγων ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ αὐτοῦ (2)» ἄγαν αὐστηρὰ ἡ κρίσις ἐγένετο κατὰ τῆς ὑψηλῆς καὶ ἰδεώδους τοῦ Πλάτωνος γλώσσης παρ' ἀνδρός, παρ' οὗ δικαιότερα προσεδοκῶμεν»· ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ γεραρὸς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων » ἀθλητής, ὅτι σφάλλεται ὁ Διονύσιος θέλων νὰ συγκρίνῃ τὸν Πλά» τωνα πρὸς τὸν Δημοσθένη. Διότι οὔτε ἡ ὑψηλὴ γλῶσσα τοῦ Πλά» τωνος ἥρμοζεν εἰς ῥήτορα ἀγορεύοντα πρὸς πολυτάραχον δῆμον, » οὔτε ἡ νευρώδης τοῦ Δημοσθένους ἦτο ἐπιτηδεία εἰς ἑρμηνείαν μετα» φυσικῶν θεωριῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Διονύσιος δὲν ἠσχολήθη περὶ τὴν » φιλοσοφίαν, δὲν ἦτο ἱκανός, ὅπως κρίνῃ τὸν Πλάτωνα. Καὶ διὰ τοῦτο » οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ αἰσθητικοῦ κριτικοῦ τὸ » ἰδεῶδες φιλοσόφου εἶνε ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Θεόφραστος» (3).

Τὸ ἀνειλικρινὲς τοῦ Διονυσίου ὡς πρὸς τὴν Πλατωνικὴν λέξιν ἐλέγχει καὶ ὁ τὴν περὶ ὕψους πραγματείαν φιλοπονήσας, ὃς λόγον περὶ τῆς καλουμένης αὐξήσεως ποιούμενος, ἥτις μετὰ ποσότητος καὶ περιουσίας ἐν τῇ λέξει ὑφίσταται καὶ καθάπερ πέλαγός τι εἰς

(1) π. τῆς λεκτ. δεινότητος τοῦ Δημοσθ. κεφ. ια'. καὶ ιβ'. (2) 2. 252. (3) 2, 107.

ἀναπεπταμένον μέγεθος κέχυται, παρέχεται δεῖγμα τῆς χύσεως ταύτης τοῦ λόγου ἢ τοῦ χεύματος τοῦ ἀψοφητὶ δίκην ἐλαίου ῥέοντος ἐκ τοῦ Πλάτωνος. (1) Καὶ ἐπιτιμᾷ μὲν ὁ Ἁλικαρνασσεὺς τῷ φιλοσόφῳ, ὅτι τὸν ὄγκον τῆς ποιητικῆς κατασκευῆς ἐν λόγοις φιλοσόφοις ἤγαγεν. Ἀλλὰ τοῦτο ὁ μὲν σοφὸς καθηγητὴς ἡμῶν νομίζει ἀρετὴν καὶ οὐχὶ κακίαν· διότι τῷ ἰδεώδει κόσμῳ τοῦ φιλοσόφου τὸ ποιητικὸν κάλλος κάλλιστα εὐαρμοστεῖ· (2) ὁ δὲ Λογγῖνος οὐ μόνον δὲν μέμφεται διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖ τὸν φιλόσοφον ὅτι μυρίας ὅσας παρατροπὰς ἐκ τοῦ Ὁμηρικοῦ νάματος ἀπωχετεύσατο. Διὸ καὶ εἰκότως συνιστᾷ τὴν μίμησιν τῶν μεγαλοφυῶν συγγραφέων, ἀφ' ὧν ὁ μιμούμενος μεταρσιοῦται Διότι ἐκ τῆς μεγαλοφυΐας τῶν δαιμονίων συγγραφέων εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μιμουμένων ἀπόρροιαί τινες ὡς ἀπὸ ἱερῶν στομίων φέρονται, ὑφ' ὧν καὶ οἱ μὴ λίαν φοιβαστικοὶ συνενθουσιῶσιν. (3) Ἐπὶ πᾶσι καὶ ὁ ἀγχινούστατος Λουκιανὸς οὐχ ἧττον ἀσφαλὴς γνώμων τῶν τῆς λέξεως ἀρετῶν ὢν ἐπαινῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν μεγαλόνοιαν τὴν θαυμαστὴν καὶ τὴν καλλιφωνίαν τὴν δεινῶς Ἀττικήν, καὶ τὸ κεχαρισμένον καὶ πειθοῦς μεστὸν καὶ πολλὰς ἄλλας ἀρετὰς αὐτοῦ, οὐδενὸς ἐπιληψίμου μνημονεύει. (4)

Καὶ τὴν ἐμὴν πραγματείαν περαίνων προστίθημι τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀλυμπιοδώρου μνημονευόμενον (5), ὅπερ εἰ καὶ μυθῶδες δοκεῖ, ὅμως χάριν τῶν πραγμάτων ἐκ τῶν ὑστέρων φαίνεται πλασθέν. Οἱ γονεῖς δηλαδὴ τοῦ Πλάτωνος βρέφος αὐτὸν ἔτι ὄντα ἐκόμισαν ἐν τῷ Ὑμηττῷ βουλόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖ θεοῖς θῦσαι· καὶ κειμένου αὐτοῦ μέλιτται προσελθοῦσαι ἐπλήρωσαν τὸ στόμα κηρίων μέλιτος, ἵνα περὶ αὐτοῦ ἀληθεύσῃ τό

τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

(1) Πολ. 586. (πρβλ. Θεαίτ. 144 Β καὶ Δημητρ. περὶ ἑρμην. 183). (2) Γραμμ. 2, 253. (3) π. ὕψους κεφ. 12 14. (4) ἐν Ἁλιεῖ ἢ Ἀναβιοῦσιν § 22. (5) Διογ. Λαερτ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Ὁ Ἀριστοτέλης καταλέγων ἐν κεφ. 56. 6 τὰς πρὸς τὸν Ἄρχοντα λαγχανομένας γραφὰς καὶ δίκας, ἃς οὗτος ἀνακρίνας εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγει, ἐν αὐταῖς διαρρήδην μνημονεύει καὶ τὴν δ. παρανοίας, ἣν καὶ ἄλλοθεν ἤδη ἐγινώσκομεν.

Δυστυχῶς δ' ὅμως τὸ οἰκεῖον χωρίον τέμνεται ὑπὸ χάσματος, μήκους ἴσου περίπου πρὸς δέκα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου· εἰ καὶ πλείονες δ' εἰκασίαι πρὸς πλήρωσιν τούτου ἄχρι τοῦδε προυτάθησαν, οὐδεμία τούτων φαίνεται κατισχύσασα ὁριστικῶς. Παρατηροῦμεν μάλιστα ὅτι, ὅ τε Kaibel καὶ ὁ Wilamowitz ἐν τῇ γ' ἐκδόσει (1898), ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Kenyon ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ τελευταῖον φιλοπονηθείσῃ βερολινίῳ ἐκδόσει (1903), κενὸν ὅλως τὸ χάσμα κατέλιπον, σαφῶς οὕτω μηνύοντες ὅτι οὐδεμίαν τῶν ἤδη προταθεισῶν συμπληρώσεων κρίνουσιν ἱκανῶς πιθανήν, ὅπως παραλάβωσιν εἰς τὸ ἔδαφος.

Σκοποῦντες νὰ μνημονεύσωμεν τινὰς τοὐλάχιστον τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος εἰκασιῶν, ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵν' ὡσαύτως παραθῶμεν ἐνθάδε αὐτὸ τὸ χωρίον, ὡς ἐν τῷ παπύρῳ ἀναγινώσκεται: γραφαὶ δ[ὲ καὶ δ]ίκαι λαγχάνονται πρὸς αὐτόν, ἃς ἀνακρίνας εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγει . . . παρανοίας, ἐάν τις αἰτιᾶταί τινα παρανοοῦντα τὰ [. . . . . ἀ]πολλύν[αι].

Πρῶτος ὁ Κενυὼν τὰ ἐλλείποντα συνεπλήρωσε διὰ τοῦ: τ[ὰ ἑαυτοῦ κτήματα]· τὴν συμπλήρωσιν δ' ὅμως ταύτην αὐτὸς οὗτος βραδύτερον ἀνεκάλεσεν, ἅτε δὴ ἐπιμηκεστέραν οὖσαν τοῦ ἐν τῷ παπύρῳ χάσματος, ὑπεσημειώσατο δὲ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδόσει (σ. 64) ὅτι ἀγνοεῖ an superscriptum fuerit aliquid.

Ἐνωρίτατα ἤδη ὁ σφόδρα ἡμῖν πεφιλημένος διδάσκαλος Κόντος ἐν ταῖς αὐτοῦ πολυτίμοις ὄντως Παρατηρήσεσιν εἰς τὴν Ἀριστοτέλους Ἀθην. πολιτείαν (1) παρετήρησεν, ὅτι γραπτέον ἴσως

(1) Ἀθηνᾶς τόμ. Γ' (1891) σ. 289-399, τόμ. Δ' σ. 3-182. Ὅρ. ἔτι σ. 364 ἐπ., 366 ἐπ., 511 ἐπ.

τ[ὰ ὑπάρχοντα ἀ]πολλύν[αι], τουτέστι: τὴν οὐσίαν», (1) σχεδὸν δὲ συγχρόνως τὴν αὐτὴν εἰκασίαν ἐποιήσατο καὶ ὁ Blass, ὃς ἔκτοτε καὶ ἐνέμεινεν εἰς αὐτήν, ἐμμένει δὲ καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδόσει (1903).

Ὁ δὲ Sandys ἐν τῇ γνωστῇ ἑρμηνευτικῇ ἐκδόσει αὐτοῦ (1893), ἐξεδέξατο μὲν καὶ κατεχώρισεν ἐν τῷ κειμένῳ τὴν τοῦ Βλασσίου ἀνάγνωσιν, ἐν δὲ ταῖς κριτικαῖς ὑποσημειώσεσιν (αὐτόθ. σ. 208) μνημονεύσας τινὰς τῶν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου προταθεισῶν εἰκασιῶν (τὰ [πατρῷα], τ[ὸν οἶκον] ἀπολλύναι), περὶ πασῶν παρετήρησεν ὅτι ἀπολείπονται κατά γε τὸ μῆκος ὡς πρὸς τὸ χάσμα.

Πλὴν δὲ τοῦ ἀοιδίμου Kaibel μικρὸν μετὰ ταῦτα εἰκάσαντος τὰ [οἰκεῖα] καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Π. Ν. Παπαγεωργίου ὡς πιθανὴν ἀνάγνωσιν προύτεινε: τὰ [ἑαυτοῦ], πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης, ἅμα δὲ καὶ πρὸς διδασκαλίαν περὶ τοῦ τίνες ἦσαν οἱ παρανοοῦντες, συλλήβδην ἐπεκαλέσατο πάντα τἀρχαῖα χωρία, ἃ ὁ Κόντος ἐπιμελέστατα παρέθηκεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Δ΄σελ. 74. κέ. Ἀλλὰ περὶ ἑκατέρας τῶν συμπληρώσεων τούτων παρετηρήθη, περὶ μὲν τῆς πρώτης ὑπὸ τοῦ Kenyon, περὶ δὲ τῆς ἑτέρας ὑπὸ τοῦ Wilcken, ὅτι ἀμφότεραι μάχονται πρὸς τὰ ἐν τῷ χάσματι σῳζόμενα ἀμυδρότατα ἴχνη.

Προσθῶμεν δ' ἐνθάδε ὅτι, καθὰ νῦν αὐτὸς ὁ κριτικώτατος Βλάσσιος ἐν τοῖς ἐπιταχθεῖσι τῇ δ΄ ἐκδόσει Addendis novis (σ. 164) παρασημειοῦται περὶ τῆς ὑφ' ἑαυτοῦ προταθείσης γραφῆς: τὰ [ὑπάρχοντα], περὶ ταύτης, ὁ μὲν Kenyon ἐν τῇ νεωτάτῃ ἐκδόσει ἀποφαίνεται ὅτι cum vestigiis primae litterae parum congruit, ὁ δὲ Wilcken πρὸς τούτοις, ὅτι ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐξαληλιμμένης λέξεως ἀναγινώσκει Π ἢ Τ.

Καθ' ἡμᾶς τὴν γνησίαν γραφήν, ἀλλὰ μικρὸν ἀτελῆ, ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1891 ὑπέδειξεν ὁ W. Wyse, τάδε παρατηρήσας ἐν τῇ Classical Review τόμ. Ε΄ σελ. 118: «P. 142, l. 8. τὰ πατρῷα or πατρῴαν οὐσίαν would be a more satisfactory supplement». Τὴν ἀνάγνωσιν δὲ ταύτην: τὰ πατρῷα μόνοι ἐκ τῶν ἐκδοτῶν ἔκτοτε ἐξεδέξαντο ὁ v. Herwerden καὶ ὁ v. Leeuwen.

Νομίζομεν δ' ὅμως ὅτι, ἵνα τὸ ἐκ 10 περίπου γραμμάτων χάσμα

(1) Ἀθηνᾶς τόμ. Δ΄ σ. 166.

ἐντελῶς πληρωθῇ, προσῆκον εἶνε ν' ἀναγνῶμεν: τὰ [πατρῷα ὄντ'] ἀπολλύναι. Πρβλ. τὰ εὐθὺς παραχρῆμα ἀκολουθοῦντα: ἐάν τις μὴ θέλῃ τὰ κοινὰ ὄντα νέμεσθαι (1).

Ὑπὲρ τῆς γραφῆς ταύτης, πλὴν τῆς ἄρτι μνημονευθείσης μαρτυρίας τοῦ Wilcken, ἀναγινώσκοντος π ἢ τ ἐν τοῖς ἴχνεσι τοῦ παπύρου, δι' ὧν ἐπιβεβαιοῦται τὸ πρῶτον γράμμα τοὐλάχιστον τῆς ὑπὸ τοῦ Wyse προταθείσης λέξεως πατρῷα, δύναται νὰ συνηγορήσῃ, νομίζομεν, καὶ ἡ νομικὴ ἑρμηνεία.

Εἶν' ἀληθὲς ὅτι διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν προσηκουσῶν ἀρχαίων εἰδήσεων τὰ κατὰ τὴν δ. παρανοίας ἀτελῶς ἔτι γινώσκομεν· ὅμως δὲ οὐδὲν ἧττον βέβαιον ὂν φαίνεται ὅτι αὕτη ἐτέλει τὰ τῆς παρ' ἡμῖν ἀπαγορεύσεως (interdictio) λόγῳ παραφροσύνης.

Κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ Beauchet παρατήρησιν (2) ἐν ταῖς ἀρχαίαις νομοθεσίαις, παρ' αἷς ἀπαντᾷ ὁ θεσμὸς οὗτος, ἡ πρόνοια τοῦ τότε νομοθέτου ἀφορᾷ οὐχὶ εἰς τὴν προστασίαν αὐτοῦ τοῦ πάσχοντος, ἀλλὰ κυρίως εἰπεῖν εἰς τὴν διάσωσιν τῆς περιουσίας αὐτοῦ, καὶ ταῦτα χάριν ἁπλῶς τῶν νομίμων αὐτοῦ κληρονόμων. Ὡς παρατηρεῖ δ' ὁ αὐτὸς νομοδιδάσκαλος, τὴν αὐτὴν θεωρίαν, ᾗ καὶ ὁ Δωδεκάδελτος νόμος ἠκολούθησεν ἐπί τε φρενοβλαβῶν καὶ ἀσώτων (cura furiosi, c. prodigi), προσῆκον εἶνε κατ' ἀρχὴν νὰ παραδεξώμεθα καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἀττ. δικαίῳ, τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου πρώτιστα ἀποβλέψαντος εἰς τὴν τῶν πατρῴων καὶ παππῴων συντήρησιν, ὅπως ταῦτα περιέρχωνται ὅσον οἷόν τε μάλιστα σῶα εἰς τοὺς νομίμους κατιόντας, μέλλοντας νὰ συνεχίσωσι τὴν οἰκογένειαν. Εἶνε δὲ παντὶ γνωστὴ ἡ μεγίστη σημασία, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ λόγους θρησκευτικούς τε ἅμα καὶ πολιτικούς, ἀπεδίδοσαν εἰς τὴν διάσωσιν τῶν οἰκογενειῶν.

Τούτοις ἀκόλουθον εἶνε νὰ παραδεξώμεθα, ὅτι ὥσπερ ἐν τῷ Δωδεκαδέλτῳ νόμῳ ἡ cura prodigi ἐφηρμόζετο κατὰ μόνου τοῦ τὸν πατέρα ἢ τὸν πρὸς πατρὸς πάππον κληρονομήσαντος, ὑπὲρ τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν νόμον ἀγχιστέων αὐτοῦ (agnati ἢ gentiles), οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ ἡ δ. παρανοίας ἥρμοζε κατὰ τοῦ τὰ πατρῷα ἢ παππῷα ὄντα (bona paterna avitaque) διασπαθοῦντος, διότι

(1) Ὅρ. ἐν τῷδε τῷ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς σελ. 19 καὶ σημ. 2, πρβλ. δὲ καὶ σημ. 6 σελ. 23.

(2) Hist. D[t] priv. Rép. Athen. τόμ. Β' σ. 381 ἐπ.

ταῦτα μάλιστα πᾶς Ἀθηναῖος ὤφειλεν ἵνα διαφυλάξῃ, ὅπως ἡμέραν τινὰ καταλίπῃ εἰς τοὺς νομίμους κληρονόμους αὐτοῦ (1). Τούτου δ' ἕνεκα βλέπομεν ὅτι καὶ ἀτιμία προσῆν τῷ τὰ πατρῷα κατεδηδοκότι ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται (2).

Ἐκ τούτων ἁπάντων, ἃ νῦν μὲν συντόμως ἐκτίθεμεν, ἐπιφυλασσόμεθα δ' ὅμως ἵν' ἄλλοτε ἐξετάσωμεν εὐρυτέρως, καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος χωρίον συμπληρωτέον ὡς ἀνωτέρω ἐδείξαμεν.

(1) Πρβλ. Beauchet αὐτόθ. σ. 389. Ὡσαύτως τόμ. Γ' σ. 27.
(2) Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. § 30. — Πολυδεύκ. Η. 45.— Πρβλ. τὰ παρ' Ἀριστοτέλει ἐν Ἀθην. Πολ. κεφ. 55. 3 περὶ δοκιμασίας διαλαμβανόμενα οὐκ ἄσχετα ὄντα.

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 19 Μαρτίου, 1905.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΤΗΣΙΟΥ ΚΗΡΥΓΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ (1)

Ἡ γνώμη, ᾗ πάσῃ δυνάμει πιστεύω, ὅτι ἡ μελέτη τοῦ ἀρχαίου Ἑλλ. δικαίου, τοῦ τε δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ, δύναται τὰ μέγιστα νὰ συμβάλληται πρὸς τελειωτέραν ἐπίτευξιν τοῦ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιστήμης ἐπιδιωκομένου καθόλου σκοποῦ, αὕτη καὶ μόνη ἔπεισέ με ἵνα τολμήσω μὲν νὰ ἐμφανισθῶ πρὸ τοῦ σοφωτάτου τούτου Συνεδρίου, νὰ προβῶ δὲ καὶ εἰς τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωσιν.

Πρόκειται περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Ἀθηναίων Πολιτείᾳ κεφ. 56. 2 μνημονευομένου ἐτησίου κηρύγματος, ὃ ὁ Ἄρχων ἐπώνυμος, εὐθὺς εἰσελθὼν εἰς τὴν ἀρχήν, πρὸ πάσης ἄλλης αὐτοῦ ἐνεργείας, ὤφειλεν ἵνα κηρύξῃ πρὸς τοὺς πολίτας, ὅτι δῆλα δὴ «ὅσα τις εἶχεν πρὶν αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἀρχήν, ταῦτ᾽ ἔχειν καὶ κρατεῖν μέχρι ἀρχῆς τέλους».

Πᾶς τις, πιστεύω, εὐθὺς παραχρῆμα αἰσθάνεται τὴν μεγάλην ἱστορικὴν ἅμα δὲ καὶ πραγματικὴν σημασίαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κηρύγματος, τινὲς δ᾽ ἴσως καὶ συνεδύασαν ἤδη τοῦτο πρὸς τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν σπουδαιότατον θέμα τῆς ἱστορίας τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ Ἀττικῷ δικαίῳ.

Δυστυχῶς ὁ πάντων Ἑλλήνων σοφώτατος παρέλιπε μὲν ἵνα διεξηγήσηται ἡμῖν τὴν νομικὴν ἔννοιαν τοῦ κηρύγματος τούτου, παρέλιπε δὲ ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς καὶ τὴν ἱστορικὴν γένεσιν αὐτοῦ· ὥστε, ὥσπερ περὶ ἑτέρων πολλῶν ζητημάτων, οὕτω καὶ περὶ τούτου ἡμῖν πάλιν ὑπελείφθη τοῖς νεωτέροις, ἵνα διὰ μελετῶν μακρῶν τε καὶ ἐπιμόχθων, τὰ μὲν εἰκάζοντες, τὰ δὲ πανταχοῦ ἐρευνῶντες, προσπαθήσωμεν ἵνα νοήσωμεν μὲν τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ κηρύγματος, προσδιορίσωμεν δὲ κατὰ τὸ ἐνὸν καὶ τὰς ἱστορικὰς ἀφορμὰς ἐξ ὧν προύκυψε τοῦτο.

(1) Ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη ἐγένετο Γαλλιστὶ τῇ 30/12 Ἀπριλίου ἐ. ἔ. ἐν τῷ τῆς Ἐπιγραφικῆς καὶ Νομισματολογίας Τμήματι, τοῦ Α᾽ ἐν Ἀθήναις Διεθνοῦς Ἀρχαιολογικοῦ Συνεδρίου, προεδρευομένῳ ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ v. Wilamowitz.

Τοιούτου ὄντος τοῦ προβλήματος ἐγὼ βεβαίως δὲν δύναμαι ν' ἀξιῶ ὅτι εὗρον τὴν λύσιν αὐτοῦ. Θὰ τολμήσω δ' ὅμως νὰ ὑποβάλω ὑμῖν τὰ πορίσματα τῶν μέχρι τοῦδε ἐμῶν μελετῶν, ἐπιφυλασσόμενος ἵν' ἄλλοτε δικαιολογήσω μὲν ταῦτα κατὰ τὸ ἐνόν, διαλάβω δὲ Θεοῦ εὐδοκοῦντος καὶ περὶ τοῦ συναφοῦς, σφόδρα δὲ ἀμφισβητουμένου δικαιώματος τῆς κατοχῆς (possessio) ἐν τῷ Ἀττικῷ δικαίῳ.

Τὴν ὕπαρξιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κηρύγματος νῦν μόλις καὶ παρὰ μόνου τοῦ Ἀριστοτέλους διδασκόμεθα. Εἶνε δὲ σημειώσεως ἄξιον ὅτι ἦν ἐτήσιον· πᾶς δῆλον ὅτι νεοκατάστατος ἐπώνυμος Ἄρχων, εὐθὺς ὡς ἀνελάμβανε τὴν ἀρχήν, ὤφειλεν ἀμέσως, πρὸ πάσης ἄλλης αὐτοῦ πράξεως, νὰ προβῇ εἰς τὴν διὰ κήρυκος κήρυξιν αὐτοῦ. Σφόδρα δὲ πιθανὸν φαίνεταί μοι ὅτι ὁ μέγας Σταγιρίτης περιέσωσεν ἡμῖν αὐτὰ ταῦτα τὰ ῥήματα τοῦ κηρύγματος, τότε μὲν ἴσως ὄντα σαφέστατα, νῦν δ' ὅμως δεόμενα ἑρμηνείας.

Πρὸς τελείαν κατανόησιν πάσης νομικῆς διατάξεως καὶ δὴ ἄρα καὶ τοῦ κηρύγματος τούτου, πλὴν τῆς γραμματικῆς ἑρμηνείας, ἣ ὡς εἰκὸς προηγεῖται, ἀναγκαιοτάτη εἶνε ἡ καθόλου ἐπιστημονική. Ἀλλ' ὡς παντὶ φανερόν, ἡ ἑρμηνεία ἐν γένει τοσούτῳ ἀποβαίνει χαλεπωτέρα, ὅσῳ παλαιότερος μὲν εἶνε ὁ ἑρμηνευόμενος νόμος, ἐξέλιπον δ' ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τὰ ἴχνη αὐτοῦ.

Πλὴν τούτων, πρὸς πλήρη γνῶσιν νόμου τινὸς ἀπαραίτητον εἶνε ὡσαύτως δύο τινὰ νὰ γινώσκωμεν, δῆλα δὴ τοῦτο μὲν πόθεν προύκυψεν οὗτος, τὰ παραγαγόντα δῆλον ὅτι τὴν θέσιν αὐτοῦ αἴτια, τὴν occasio legis, τοῦτο δὲ τὸν σκοπόν, ὃν ὁ νομοθέτης προέθετο, τουτέστι τὴν ratio legis.

Ἀλλ' ὡς εἶπον, πάντα ταῦτα ἀγνοοῦνται, ἐν ᾧ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ κήρυγμα φαίνεται ἔχον παλαιοτάτην τὴν ἀρχήν.

Ἐκ τοῦ ῥήματος ἔχειν, ὃ δὶς κεῖται ἐν τῷ κηρύγματι: ὅσα τις εἶχεν . . . ταῦτ' ἔχειν καὶ κρατεῖν, οὐδὲν ἀσφαλὲς πάνυ δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν· διότι τὸ ἔχειν περὶ ἑνὸς ἢ πλειόνων πραγμάτων ἢ ὁμάδος δικαίων λεγόμενον, δύναται μὲν ν' ἀναφέρηται εἰς τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος (dominium ἢ proprietas), δύναται δ' ὅμως νὰ σημαίνῃ ἁπλῶς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς κατοχῆς (possessio). Ἐδύνατό τις πρὸς ταῦτα νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι καὶ τρίτης ἐννοίας, γενικωτέρας μάλιστα, εἰσὶ δεκτικὰ τὰ τοῦ κηρύγματος ῥήματα, ὅτι δῆλα δὴ δύ-

νανται νὰ ἐκληφθῶσι καὶ ἁπλῶς ὡς σημαίνοντα, ἃ νῦν λέγομεν κεκτημένα δικαιώματα (droits acquis). Ἀλλ' εἶνε παντὶ φανερόν, ὅτι διὰ τῆς ἑρμηνείας ταύτης, παρακάμπτομεν μόνον τὰς δυσχερείας διότι καὶ ταύτης δεκτῆς γενομένης, ὑπολείπεται πάντοτε τὸ ἀπόρημα, περὶ τίνων ὡρισμένως δικαίων λέγει ὁ νόμος ἐνταῦθα, πότε δὲ ταῦτα χαρακτηρίζει ὡς κεκτημένα.

Ὅπως δή ποτε, κατά γε τὴν ἐμὴν γνώμην, πόρισμα οὖσαν τῶν μέχρι τοῦδε ἐμῶν μελετῶν, ἣ δ' ὅμως χρήζει περαιτέρω ἐρεύνης καὶ βεβαιώσεως, τὸ κήρυγμα καθόλου εἰπεῖν φαίνεται ἀφορῶν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν παντὸς δικαίου ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, τῆς τε ἀκινήτου καὶ κινητῆς, ὑπὸ τῶν ἤδη κειμένων νόμων ἀνεγνωρισμένου, καὶ τούτων τῶν δικαίων ὁ ἄρχων εὐθὺς εἰσελθὼν ὑπισχνεῖται πανδήμως τὴν ἀσφάλειαν.

Ἀλλ' εἴτε οὕτως εἴτ' ἄλλως νοήσῃ τις τὸ κήρυγμα τοῦτο, πάντως ἐξεταστέον, διατί μὲν τοῦτο ἀνετέθη τῷ Ἐπωνύμῳ ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, διατί δ' ἐκρίθη καὶ ἀναγκαῖον, ἀφ' οὗ καθόλου μὲν εἰπεῖν οἱ ἤδη ἑστῶτες νόμοι ἠσφάλιζον τὸ δίκαιον τῆς κυριότητος, συνεστώσης δὲ τῆς ἐλευθέρας πολιτείας, οὐδεὶς τῶν κειμένων νόμων ἐδύνατο νὰ μεταβληθῇ ἀλλ' ἢ νομίμως καὶ τῇ βουλήσει αὐτοῦ τοῦ δήμου.

Πρὸς τὸ πρῶτον ἐρώτημα μέλλω νὰ ἀποκριθῶ μικρὸν κατωτέρω· ὅσον δ' εἰς τὸ ἕτερον ἀφορᾷ, νομίζω ὅτι προσφορωτάτη ἀπόκρισις εἶνε, ὅτι ἐλλείποντος εἰδικοῦ θεμελιώδους νόμου ἐν ταῖς ἀρχαίαις πολιτείαις, ὁρίζοντος τά τε ἴδια καὶ δημόσια θεμελιώδη δίκαια, ἃ δι' οὐδενὸς μεταγενεστέρου νόμου ἐδύναντο νὰ μειωθῶσιν ἢ καὶ ὅλως ἀφαιρεθῶσιν, εὔλογον ἦν ἡ ἔλλειψις αὕτη νὰ θεραπεύηται δι' ἑτέρων τρόπων, νομοθετικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, οἷον λ. χ. ὁ συνήθως ὑπὸ τῶν φιλολόγων ἀθετούμενος ἡλιαστικὸς ὅρκος (Δημοσθ. κ. Τιμοκράτους § 149) περιλαμβάνων οὐ μόνον ἐνόρκους ὑποσχέσεις περὶ παραφυλακῆς τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος καὶ πλείονας διατάξεις τοῦ καθαρῶς δημοσίου δικαίου τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ὃ παράδοξον ἴσως καὶ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ὁ ὀμνὺς ἡλιαστὴς οὐ ψηφιεῖται οὐδὲ τῶν χρεῶν τῶν ἰδίων ἀποκοπὰς οὐδὲ γῆς ἀναδασμὸν τῆς Ἀθηναίων οὐδ' οἰκιῶν. Σημειούσθω δ' ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους λόγῳ τούτῳ, περὶ τοῦ τῶν ἡλιαστῶν ὅρκου λέγων καὶ πρὸς τοῦτου

τὴν ἀνάγνωσιν τὸν γραμματέα προσκαλούμενος, διαρρήδην λέγει ὅτι τοῦτον ὁ Σόλων συνέταξεν.

Ἀδύνατον εἶνε, νομίζω, ἀκούων τις τὸν ἄρτι μνημονευθέντα σολώνειον δικαστικὸν ὅρκον, νὰ μὴ συνδυάσῃ τοῦτον πρὸς τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος αὐθεντικώτατον κήρυγμα, συνορῶν δ' ἅμα τὴν ὑπάρχουσαν φανερὰν σχέσιν μεταξὺ τῆς τοῦ ἄρχοντος ὑποσχέσεως, ὅτι ἕκαστος θὰ ἐξακολουθήσῃ κρατῶν καὶ ἔχων ἃ εἶχεν μέχρι ἀρχῆς τέλους, καὶ τῆς τοῦ ὀμνύντος διαβεβαιώσεως, ὅτι οὐ ψηφιεῖται οὐδὲ χρεῶν τῶν ἰδίων ἀποκοπὰς οὐδὲ γῆς ἀναδασμὸν τῆς Ἀθηναίων οὐδ' οἰκιῶν, νὰ μὴ συναγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι πιθανώτατα ἀμφότερα ταῦτα κοινὴν μὲν ἔχουσι τὴν ἀρχήν, κοινὸν δὲ καὶ τὸν σκοπόν, τὴν ἐξασφάλισιν δῆλον ὅτι τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας.

Εἶπον πρὸ μικροῦ, ὅτι ὁ Δημοσθένης τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον ἀποδίδωσιν εἰς τὸν Σόλωνα· εὔλογον νῦν φαίνεταί μοι ἵνα καὶ τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος παλαιότατον κήρυγμα τοῦτο τῷ αὐτῷ ἀποδῶμεν ἐνδοξοτάτῳ νομοθέτῃ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ἔτι περαιτέρω χωρῶν θὰ τολμήσω ν' ἀποφήνωμαι τὴν γνώμην ὅτι, κατ' ἐμέ, τὸ κήρυγμα τοῦτο ὁ Σόλων ἐθέσπισεν εὐθὺς μετὰ τὰς διὰ τῆς σεισαχθείας ἐπενεχθείσας μεταβολάς, ὥς τινα ἐπίσημον τῆς Ἀρχῆς πρὸς τοὺς πολίτας ὑπόσχεσιν, ὅτι τοῦ λοιποῦ οὐδεμία οὐδέποτε μεταβολὴ εἰς τἀφορῶντα καθόλου τὴν ἰδιωτικὴν ἰδιοκτησίαν ἐπιτραπήσεται, αὐτῆς τῆς πόλεως διὰ τοῦ πρώτου τῶν Ἀρχόντων αὐτῆς πανδήμως δηλούσης καὶ διαρρήδην ὑπισχνουμένης, ὅτι πάντα πολίτην θὰ προστατεύσῃ ἵνα κρατῇ καὶ κατέχῃ ἃ ἤδη κατεῖχεν, ἀπὸ τῆς εἰσόδου μέχρι τῆς ἐξόδου τοῦ ἄρχοντος τούτου ἀπὸ τῆς ἐνιαυσίου ἀρχῆς.

Ἀλλὰ διὰ τῶν τελευταίων φράσεων τούτων σχεδὸν εἶπον ὅ τι ἀνεβαλόμην ἵνα εἴπω μετὰ μικρόν. Νομίζω δῆλα δὴ ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦτο ἀνετέθη τῷ ἐπωνύμῳ ἄρχοντι, τοῦτο μὲν διότι οὗτος ἐνομίζετο πρῶτος μεταξὺ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, τοῦτο δ' ἴσως διότι ἄρχων ὡσαύτως ὑπῆρξεν ὁ Σόλων, ἀφ' οὗ δ' ᾑρέθη τοιοῦτος, ἐπετράπη αὐτῷ ἡ νέα διαρρύθμισις τῶν τῆς πόλεως.

Σφόδρα περίεργος εἶνε ἡ ἐν τῷ ἡλιαστικῷ ὅρκῳ ὑπόσχεσις ὅτι ὁ ὀμνὺς οὐ ψηφιεῖται ἢ οὐκ ἐπιτρέψει γῆς ἀναδασμὸν τῆς Ἀθηναίων· γνωστοῦ δ' ὄντος ὅτι ὁ Σόλων διὰ τῆς σεισαχθείας κυρίως εἰπεῖν ἐπήνεγκεν ἃς ἔκρινεν ἀναγκαίας μεταβολὰς εἰς τὰ τῆς ἰδιωτικῆς

ἰδιοκτησίας, ἄπορον ἀποβαίνει διὰ τίνα ποτὲ λόγον ὁ νομοθέτης περιέλαβεν ἐν τῷ ὅρκῳ καὶ τὸν γῆς ἀναδασμὸν τῆς Ἀθηναίων.

Πολλὰς βεβαίως δύναταί τις νὰ ἐξενέγκῃ εἰκασίας πρὸς λύσιν τοῦ ἀπορήματος τούτου· ἀλλ' ἐγὼ εἰς τὸ ἐμὸν θέμα ἐπὶ τοῦ παρόντος περιοριζόμενος, ἁπλῶς θὰ παρατηρήσω ὅτι, κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον, διὰ τῆς ὑπὸ Σολωνος εἰσαχθείσης σεισαχθείας πρέπει πάντως νὰ ἐπῆλθεν ἐμμέσως μὲν ἀλλὰ βεβαίως ἱκανῶς σοβαρὰ μεταβολὴ εἰς τὸν τότε καταμερισμὸν τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, διότι ἄλλως ἀδύνατον φαίνεταί μοι νὰ νοηθῇ πῶς τὸ κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μνημονευόμενον ὡς ἓν τῶν αἰτίων τῆς πρὸ τῆς Σόλωνος πολιτικῆς ἅμα καὶ κοινωνικῆς νόσου τῶν Ἀθηναίων, ὅτι δῆλον ὅτι ἡ χώρα ἢ ἡ πᾶσα γῆ δι' ὀλίγων ἦν, πῶς, λέγω, τὸ μέγα αἴτιον τοῦτο ἢ ἤρθη ἢ ἐκολάσθη ὅπως δή ποτε, ἂν μὴ παραδεξώμεθα, ὅτι βεβαίως μὲν ἄνευ ἀναδασμοῦ, ὅμως δὲ διὰ τῆς σεισαχθείας, ἐμμέσως πως καὶ ὡς εἰπεῖν λεληθότως, ἱκανὸν μέρος τῆς Ἀθηναίων γῆς ἐπανῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολλῶν πρώην κυρίων, οἳ παρίστανται ὡς τέως ὅλως αὐτῆς ἀπεστερημένοι. Ὅτι δ' ἐν τῷ διειλημμένῳ δικαστικῷ ὅρκῳ διαρρήδην ἀποκλείεται πᾶς γῆς ἀναδασμὸς τῆς Ἀθηναίων, τοῦτο, νομίζω, δύναται νὰ ἐκληφθῇ κάλλιστα ὡς νομοθετικὴ πρόνοια τοῦ παλαιοῦ νομοθέτου τῶν Ἀθηναίων, βουληθέντος οὕτω νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν δῆμον νὰ παραιτηθῇ ἐνόρκως πᾶσαν μέλλουσαν ἀπαίτησιν περὶ ἀναδασμοῦ γῆς καὶ οἰκιῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα, ὡς αὖθις διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ἀριστοτέλης (Ἀθην. Πολιτ. κεφ. 11. 2) καὶ ἐπὶ Σόλωνος ἔτι ὁ δῆμος, καίπερ πολλαχῶς εὐεργετηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ὅμως ἐπειδὴ ᾤετο πάντ' ἀνάδαστα ποιήσειν αὐτόν, οὐδαμῶς δὲ τοῦτο ἐγένετο, δυσμενῶς ἢ μᾶλλον ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν διετέθη.

Περαίνων τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην θὰ τολμήσω προσέτι νὰ ἰσχυρίσωμαι, ἀκριβῶς εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κήρυγμα στηριζόμενος, ὅτι ἐὰν τοῦτο μελετηθῇ καλῶς, βέλτιον δ' ἔτι ἐξετασθῶσι καὶ τὰ κατὰ τὰ edicta τῶν ἐν Ῥώμῃ ἀρχόντων, παλαιότατα μὲν προφορικῶς μόνον καὶ βεβαίως διὰ κηρύγματος δημοσιευόμενα, βραδύτερον δὲ καὶ ἐγγράφως, κατὰ τὴν εἴσοδον ἑκάστου αὐτῶν εἰς τὴν ἀρχήν, ὃ ἔθος ἐξηκολούθησεν ἔπειτα καὶ ἐπὶ τοῦ πραίτωρος κατὰ πόλιν (praetor urbanus), ἄχρις οὗ κατέληξαν εἰς τὸ περίφημον edictum perpetuum, ἐάν, λέγω, ταῦτα πάντα καλῶς συνεξετασθῶσι καὶ παραβληθῶσι,

νέον ἴσως ἐντεῦθεν φῶς θ' ἀναλάμψῃ, σφόδρα ὠφέλιμον τῷ τε Ἀττικῷ καὶ τῷ ἀρχαιοτάτῳ Ῥωμαϊκῷ δικαίῳ.

Ἀλλ' ὃ μέλλει νὰ συντελέσῃ ἰσχυρότατα πρὸς προαγωγὴν τῶν περὶ τὰς Ἀττικὰς δικαστικὰς ἀρχαιότητας γνώσεων ἡμῶν, ὃ δὲ νομίζω πάντες ἐγκαρδιώτατα εὐχόμεθα, τοῦτο εἶνε ἡ ταχεῖα ἀνασκαφὴ τῆς ὅλης ἐνδόξου ἀγορᾶς τῶν Ἀθηναίων. Ἐκεῖ, ἐλπίζω, οὐ μόνον τὰ ἴχνη τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων θ' ἀνεύρωμεν, ἀλλὰ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μνημονευομένων δικαστικῶν σκευῶν, καὶ κλεψύδρας ἴσως, τίς οἶδε δὲ ἂν μὴ σὺν ἄλλοις πολυτίμοις εὑρήμασιν, αὐτὸ τὸ ἐτήσιον κήρυγμα τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος, ἀλλὰ πλῆρες καὶ ἄρτιον, ὡς ἀκριβῶς ἐκηρύσσετο πρὸς τοὺς πολίτας τῆς ἐνδοξοτάτης τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

LEGES VALERIAE DE PROVOCATIONE

('Ανακοίνωσις ἐν τῷ 'Αθήνησι διεθνεῖ 'Αρχαιολογικῷ Συνεδρίῳ γενομένη τῇ 30ῃ Μαρτίου 1905).

Pervulgata res est in veterum Romanorum re publica adultae libertatis temporibus nemini magistratuum civem Romanum, qui ad populum provocasset, virgis caedere necareve licuisse. Sed de lege legibusve, quibus capiti tergoque civium cautum sit, non item constat. Ac veterum quidem scriptorum Dionysius Halicarnasensis unam eamque initio libertatis latam de provocatione legem commemorat, qua non modo a nece ac verberibus, sed etiam a multa civibus Romanis provocationem datam adfirmat. Cujus quidem testimonium quale sit inde apparet, quod ante legem Aterniam Tarpeiam sexaginta fere post libertatis initia annis (anno a. C. 454) latam multandi ius omne penes magistratus fuisse certum est. Hinc enim manifestus fit Dionysius, quae de hac re tradit, non ex vetere memoria hausisse, sed coniectura eaque falsa suae ipsius aetatis instituta ad libertatis Romanae initia transtulisse. Quare is quidem ab hac quaestione removendus est. Cicero autem (r.p. II § 54) duas de provocatione Valerias agnoscit leges, unam libertatis initio, alteram a primis post xviros consulibus latam, tres autem Porcias. Livius vero tres Valerias numerat, unam Porciam. Ac de Porcia quidem Porciisve legibus hoc loco non agitur. Illud tantum teneamus, inter veteres convenire his primum legibus poenam constitutam in eum, qui c. R. provocantem necasset aut verberasset (1). Valeriae autem leges cum tres apud Livium commemorentur (2) una a primis consulibus, altera anno 449, tertia anno 300 ante Christum lata, harum postrema,

(1) Liv. x, 9. Cic. r. p. II § 54.
(2) II, 8 III, 55 x, 9.

quamvis a Cicerone praetermissa sit, tamen nullo modo in dubium est vocanda. Etenim eius legis non modo sententiae, sed ipsa fere verba a Livio afferuntur, et de eis, quae tertii ante Ch n. saeculi initio in Romanorum re publica acta essent, nullam iam extremis eiusdem saeculi decenniis, quibus primi rerum Romanarum scriptores aetatem agerent, certam extitisse memoriam, non est veri simile.

Quae cum ita sint, acquiescendum est eo, quod nunc inter omnes, quod sciam, viros doctos convenit, anno ante Christum natum trecentesimo re vera latam esse de provocatione legem eam, quae tertia volgo Valeria appellatur. De ceteris vero Valeriis legibus, quae prima et altera habentur, non item ratio constat. Itaque de eis accuratius disputandum videtur.

Ac primum quidem id quaeritur quae causa fuerit cur eadem de re ducentorum fere annorum spatio tres sciscerentur leges. Quod ipse Livius mirans causam renovandae saepius legis haud aliam fuisse suspicatur «quam quod plus paucorum opes quam libertas plebis poterat» (X, 9). Sed legem vix, credo, renovando validiorem efficias, nisi poenam addas, cum antea nulla sit in eum qui contra fecerit constituta, aut, quae iam sit, augeas; idque ita actum altera harum legum Livius eo loco, ubi de illa lege agit, adfirmat. Quod tamen quo minus credamus alia testimonia eaque multo graviora cum ipsius Livii (1) tum Ciceronis (2) prohibent. Quibus ex locis discimus, quod iam supra posuimus, ante Porcias leges provocationem nullius poenae sanctione confirmatam fuisse.

Quae cum ita sint, aut unam omnino de provocatione Valeriam legem latam esse ponendum aut, si plures latae sunt,

(1) Liv. X, 9: Porcia tamen lex sola pro tergo civium lata videtur, quod gravi poena si quis verberasset necassetve civem Romanum *sanxit*. Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis caedi securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam «improbe factum» adiecit.

(2) Cic. r. p. II, 54: neque vero leges Porciae, quae tres sunt trium Porciorum, ut scitis, quidquam praeter *sanctionem* attulerunt novi.

div rsas eas fuisse leges statuendum est quidque inter eas discriminis intercedat quaerendum.

Quarum sententiarum priorem amplexus recentissimus rerum Romanarum scriptor Hector Pais vir et doctrina et ingenio pariter insignis. unam re vera latam esse de provocatione Valeriam legem eam quae tertia habetur, ceteras. quae feruntur, ficticias fabulosasque esse pronuntiavit Cui sententiae ne accedamus eum illud prohibet, quod Cicerone teste (1) compluribus duodecim tabularum legibus indicabatur ab *omni* iudicio poenaque provocari licere, leges autem XII tabularum anteriores esse tertio ante Chr. saeculo ne Pais quidem negat, tum quod, cum tertia Valeria lex eum, qui provocasset, virgis caedi necarique vetuerit, si ante hanc legem utrumque licuisse ponamus ratio non apparet cur hac lege lata secures in urbe ex fascibus magistratuum sublatae sint, virgae sint relictae Aliter se res habet, si verberandi ius aliquanto postea ademptum esse magistratibus statuamus, quam necandi ius est ereptum Quod enim antiquiore tempore factum ut adempto occidendi iure insignia quoque illius iuris tollerentur, id posteriore aetate simili in re neglectum si est, quis iure miretur?

Quae cum ita sint, facere non possumus quin ante eam Valeriam legem. quae tertia habetur annoque 300 ante C n. lata esse traditur. aliam aliasve de provocatione latas leges statuamus easque inter et hanc illud esse ponamus discrimen ut ante tertiam Valeriam necandi tantum potestas magistratibus defuerit, hac vero lege etiam verberandi ius sublatum sit.

His positis videamus nunc cum ante eam Valeriam legem quae tertia habetur, quam veram esse ponimus. duae de provocatione Valeriae leges latae esse dicantur. utraque earum vera sit an altera tantum. Quæ quidem quaestio secundum ea, quae iam disputata sunt, ita diiudicanda est. ut quod inter has duas leges praeter poenae sanctionem, quam in Valeriis legibus nullam fuisse iam vidimus discrimen fuerit

(1) u s.,

quaeramus, quod si nullum invenerimus, alteram earum ficticiam esse statuamus.

Ac de priore harum legum, si ab Dionysio discesseris, cuius auctoritatem nullam esse iam vidimus, nihil aliud traditur nisi de provocatione eam fuisse. Alterius vero haec apud Livium (1) traduntur verba: *ne quis magistratum sine provocatione crearet*; quorum verborum quae sit sententia quaeritur.

Ac fuit cum crederetur hac lege etiam dictatoris imperium provocationi subiectum esse, idque esse quod Festus (2) diceret aliquando provocationem ab eo magistratu ad populum datam esse. Quam interpretationem falsam esse vel illud arguit, quod non longo post hanc legem latam tempore Sp. Maelius a magistro equitum occisus est eamque caedem dictator in contione iure factam pronuntiavit «quia ille vocatus a magistro equitum ad dictatorem non venisset». Huc accedit quod *magistratum creare* de eis *proprie* magistratibus dicitur, qui populi suffragio deferuntur (3), non de dictatore, qui a consule *dicitur* vel *legitur*; hoc autem loco ipsa legis verba, quae tum ferebantur, Livius referre videtur.

Alii autem huius legis sententiam eam esse putant, ut ea lege caveatur ne eiusmodi magistratus a populo creentur, quales modo decemviri fuerant, qui sine provocatione creati esse traduntur. At quae unquam lex vetare potest, quo minus ipse populus hoc vel illud ius in civitate constituat? An vero ulla lege obligari potest populus, cui omnes leges abrogare ius sit?

His igitur legis interpretationibus abiectis nihil aliud restat nisi ut illa verba *ne quis magistratum sine provocatione crearet* ita accipiamus ac si diceretur: ne, qui populi

(1) III, 55

(2) s. v. *optuma lege*.

(3) Sic Cicero (Legg. c. 3) cum de dictatore dixisset «*isque ave sinisira* **dictus** *populi magister esto*» de consulibus posuit «*qui comitiatu* **creare** *consules rite possint*».

suffragio creatus esset magistratus, sine provocatione esset i. e. ut omnes a populo creati magistratus provocationi cederent. Quod si ita legis verba interpretamur, sequitur hac primum lege provocationem civibus Romanis dari, ante vero eam penes magistratus fuisse cederentne provocanti ad populum reo necne. Tum vero illa lex, quae statim regibus exactis de provocatione lata esse dicitur primaque Valeria habetur, nulla fuisse existimanda est atque ab eis esse conficta qui fundamentum libertatis provocationem putarent.

Hic dixerit aliquis: si ante decemvirale imperium ex republica sublatum nulla apud Romanos lege provocatio constituta erat, quid sibi volunt illae decem tabularum leges, quae teste Cicerone (1) «ab omni iudicio poenaque provocari licere indicant»? Haec si quis loquatur, facilis est responsio. Cum enim Romani post urbem a Gallis incensam duodecim tabulas partim ex memoria, partim coniectura restituerent, consentaneum est in eas tabulas recepta esse quaedam, quae post xviros sancta essent, idque cum casu tum etiam consilio factum, ut graviore illa iura auctoritate niterentur. Sic factum est ut etiam provocationis iura, quae XII tabulis posteriora essent, Ciceronis tempore his ipsis tabulis continerentur.

Ne illud quidem mihi iure quisquam opponat, quod veterum communis fuerit opinio primam de provocatione legem ante decemviros esse latam. Fuisse enim apud illos qui provocationem ante decemviros nullam fuisse dicerent, Cicero significare videtur. Verba Ciceronis haec sunt: (2) «quod proditum memoriae est Xviros, qui leges scripserint, sine provocatione creatos, satis ostenderit reliquos sine provocatione magistratus non fuisse». Haec Ciceronis verba quod ille quidem satis ostendi vult, minime ostendunt; illud vero aperte indicant fuisse qui provocationis iura post decemviros demum in civitate constituta putarent; quam opi-

(1) u. s.
(2) u. s.

nionem Cicero argumento mea quidem sententia parum gravi refellere studet.

Haec omnia si vere disputata sunt, apparet Romanos patientissimam iusti imperii ac moris maiorum tenacissimam novarumque rerum minime studiosam gentem regibus exactis non continuo regium imperium summa coercendi vi nudasse, sed initio satis habuisse, si illud collegii vinculo et temporis spatio finiretur, postea, cum decemvirum praesertim exemplo edocti essent, parum illa vincula ad continendam magistratuum libidinem valere, libertatem civium provocationis legibus saepiendam curasse.

Σ. ΒΑΣΗΣ

IN THESAURO

LINGUAE LATINAE

quae desiderentur.

Verbi quod est *arbitror* passive usurpati nullum ex Cicerone exemplum affertur. Sed tamen CFMuelleri editio ex bonis codicibus haec habet:

Verr. V, 106: cum ipse praedonum socius *arbitraretur* (sic cod. R, putaretur V).

Mur. 34: cuius . . vita tanti aestimata est ut morte eius . . bellum confectum *arbitraretur*.

Σ. Β.

ΜΟΡΙΑ - ΣΗΚΟΣ

Ἐκ παλαιοτάτων χρόνων τὸ «πεδίον» τῆς Ἀττικῆς ὡς καὶ νῦν ἐκαλύπτετο ὑπ' ἐκτεταμένων ἐλαιώνων, ἡ δὲ καλλιεργία τῆς ἐλαίας, περὶ ἣν ἤδη ὁ Σόλων (1) καὶ ὁ Πεισίστρατος (2) ἰδίως ἐμερίμνησαν, τοσαύτην ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας εἶχε σημασίαν διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς πολιτείας, ὥστε τοῦτο μὲν ἐτέθησαν νόμοι αὐστηροὶ προστατεύοντες τὸν κλάδον τοῦτον τῆς γεωργίας, τοῦτο δὲ ἡ εἰσαγωγὴ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπεδίδετο ὑπὸ τῆς μυθοπλαστικῆς φαντασίας τῶν κατοίκων εἰς αὐτὴν τὴν πολιοῦχον θεὰν Ἀθηνᾶν. Ὁ περὶ ταύτης μῦθος ἐν τῇ ἁπλουστέρᾳ καί, ὡς φαίνεται, ἀρχαιοτέρᾳ τῶν ἄλλων μορφῇ σῴζεται παρ' Ἀπολλοδώρῳ (3, 14, 1) διηγουμένῳ ὡς ἑξῆς: «Κέκροψ αὐτόχθων, συμφυὲς ἔχων σῶμα ἀνδρὸς καὶ δράκοντος, τῆς Ἀττικῆς ἐβασίλευσε πρῶτος, καὶ τὴν γῆν πρότερον λεγομένην Ἀκτὴν ἀφ' ἑαυτοῦ Κεκροπίαν ὠνόμασεν. ἐπὶ τούτου, φασίν, ἔδοξε τοῖς θεοῖς πόλεις καταλαβέσθαι, ἐν αἷς ἔμελλον ἔχειν τιμὰς ἰδίας ἕκαστος. ἧκεν οὖν πρῶτος Ποσειδῶν ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ πλήξας τῇ τριαίνῃ κατὰ μέσην τὴν ἀκρόπολιν ἀπέφηνε θάλασσαν, ἣν νῦν Ἐρεχθηίδα καλοῦσι. μετὰ δὲ τοῦτον ἧκεν Ἀθηνᾶ καὶ ποιησαμένη τῆς καταλήψεως Κέκροπα μάρτυρα ἐφύτευσεν ἐλαίαν, ἣ νῦν ἐν τῷ Πανδροσίῳ δείκνυται. γενομένης δὲ ἔριδος ἀμφοῖν περὶ τῆς χώρας, Ἀθηνᾶν καὶ Ποσειδῶνα διαλύσας Ζεὺς κριτὰς ἔδωκεν οὐχ ὡς εἶπόν τινες, Κέκροπα καὶ Κραναόν, οὐδὲ Ἐρυσίχθονα, θεοὺς δὲ τοὺς δώδεκα· καὶ τούτων δικαζόντων ἡ χώρα τῆς Ἀθηνᾶς ἐκρίθη, Κέ-

(1) Πλουτ. Σολ. 23-24.

(2) Δίων Χρυσόστ. 25,281: «τὴν Ἀττικὴν πρότερον ψιλὴν καὶ ἄδενδρον οὖσαν ἐλαίαις ἐφύτευσαν Πεισιστράτου προστάξαντος». Ἀναμφιβόλως ἡ ἐλαία εἰσήχθη εἰς Ἀττικὴν πολὺ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου, ἀλλ' ἡ πρόνοια αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ δένδρου συμφωνεῖ κάλλιστα πρὸς ὅσα γινώσκομεν περὶ τῆς προστασίας ἣν παρέσχε τῇ γεωργίᾳ ἐν γένει. Πρβ. κυρίως Ἀριστοτ. Πολ. Ἀθ. 16.

κροπος μαρτυρήσαντος ὅτι πρῶτον τὴν ἐλαίαν ἐφύτευσεν Ἀθηνᾶ μὲν οὖν ἀφ' ἑαυτῆς τὴν πόλιν ἐκάλεσεν Ἀθήνας, Ποσειδῶν δὲ θυμῷ ὀργισθεὶς τὸ Θριάσιον πεδίον ἐπέκλυσε καὶ τὴν Ἀττικὴν ὕφαλον ἐποίησεν» (1). Ὁ ἀγὼν οὗτος μεταξὺ Ἀθηνᾶς καὶ Ποσειδῶνος, ὅστις, ὡς γνωστόν, τὴν περιφημοτάτην διὰ τῆς τέχνης παράστασιν εὗρεν ἐν τῷ δυτικῷ τοῦ Παρθενῶνος ἀετώματι, ὑποδεικνύει σπουδαιότατον ἱστορικὸν γεγονός, ὡς παρετήρησεν ὁ Noack (2), τὴν διαμάχην μεταξὺ τῆς λατρείας τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ θεοῦ τῶν θαλασσοπόρων Μινυῶν τῆς Βοιωτίας, καὶ τῆς παλαιᾶς ἐν Ἀττικῇ λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς· ὅτι δὲ ἡ διαμάχη αὕτη, ἥτις ἐκρίθη τέλος ὑπὲρ τῆς Ἀθηνᾶς, δὲν ἔληξεν ἄνευ ἐρρωμένης ἀντιστάσεως τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ποσειδῶνος, διδάσκει ἡ οὕτως εἰπεῖν συνέχεια τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μύθου, ἣν διηγοῦνται τὰ σχόλια εἰς Ἀριστοφ. Νεφ. στ. 1005: «ἡττηθεὶς τῆς Ἀθηνᾶς ὁ Ποσειδῶν ἐπὶ τῇ τῆς ἐλαίας ἐπιδείξει, ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἁλιρρόθιον ταύτην τεμοῦντα. ὁ δὲ ἀνατείνας τὸν πέλεκυν ταύτης μὲν ἠστόχησε, τὸν δὲ πόδα αὐτοῦ πλήξας ἐτελεύτησε, καὶ οὕτω μορία ἡ ἐλαία ἐκλήθη, ὡς μόρου παρεκτική».

Αὕτη εἶναι ἡ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα σχετικῶς νέα, παράδοσις περὶ τῆς πρώτης ἐν Ἀττικῇ ἐλαίας, ἥτις ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἐθεραπεύετο μετ' εὐσεβείας ἐν τῷ Πανδροσίῳ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ὡς τὸ κυριώτατον δῶρον τῆς πολιούχου θεᾶς, θαυμαστὸν δένδρον, ὅπερ, ὡς διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος (Θ', 55), καὲν ὑπὸ τῶν ἐμβαλόντων Περσῶν, ἀνεβλάστησε πάλιν: «δευτέρῃ δὲ ἡμέρῃ ἀπὸ τῆς ἐμπρήσιος Ἀθηναίων οἱ θύειν ὑπὸ βασιλέως κελευόμενοι, ὡς ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱρόν, ὥρεον βλαστὸν ἐκ τοῦ στελέχεος ὅσον τε πηχυαῖον ἀναδεδραμηκότα».

Ἡ ἐλαία αὕτη καλεῖται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συνήθως ἀστὴ ἢ ἱερά, ἢ καὶ πάγκυφος (ὡς ἐκ τοῦ γήρατος). Μόνον δὲ τὸ ἄνω σχόλιον εἰς Ἀριστοφάνη καλεῖ αὐτὴν μορίαν (3). Τὸ ἐπίθετον τοῦτο, περὶ οὗ

(1) Περὶ τῶν διαφόρων διακοσμήσεων καὶ μεταβολῶν τοῦ μύθου τούτου καὶ ἄλλων συναπτομένων πρὸς αὐτὸν ζητημάτων πρβ. Köbert, Der zahme Oelbaum in der religiösen Vorstellung der Griechen (Progr. des K. Maximilians-Gymnasiums, München 1894).

(2) Ath. Mitteil. XIX σ. 177.

(3) Ὁ Köbert ἔ. ἀ. λέγει ὅτι καὶ ἐν Bekker Ἑλλ. ἀνεκδ. Α', 18, 35 ἀποδίδεται αὐτῇ τὸ ἐπίθετον τοῦτο, ἀλλ' ἐρευνήσας οὐδὲν τοιοῦτο εὗρον ἐκεῖ.

ἐνταῦθα θὰ πραγματευθῶμεν, ἐνέβαλε τοὺς ἀρχαιολογοῦντας εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν, πειστικὴ δὲ αὐτοῦ ἑρμηνεία δὲν προυτάθη μέχρι τοῦδε. Ὁ σχολιαστὴς συνάπτων αὐτὸ πρὸς τὸν μόρον τοῦ Ἁλιρροθίου βεβαίως οὐδὲν ἄλλο πράττει ἢ ὅ,τι ἐν γένει πράττουσιν οἱ λεγόμενοι αἰτιολογικοὶ μῦθοι, οἱ πλασθέντες ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις πρὸς ἑρμηνείαν ὀνομάτων καὶ φαινομένων κυρίως τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, περὶ ὧν ἔλειπον ἱστορικαὶ πηγαί. Διὰ τοῦτο καὶ πάντες οἱ νεώτεροι δικαίως ἀποκρούουσι τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, ἐξαιρουμένου τοῦ Mannhardt (1), ὅστις τὴν ἐπ' οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως στηριζομένην γνώμην προβάλλει ὅτι μετὰ τῆς ἐλαίας ἐκείνης συνεδέετο ἀλληλένδετος ὁ μόρος, ἡ τύχη τῆς πόλεως, διὸ καὶ καταστρεφομένης ἐκείνης πίπτει καὶ αὐτὴ αὕτη, ὅτι δῆλα δὴ ἡ ἐλαία ἦτο ὅπερ λέγεται γερμανιστὶ Schicksalsbaum τῆς πόλεως. Μεγίστην ἀξίαν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἔχει τὸ γεγονὸς ὅτι μορία δὲν καλεῖται μόνη ἡ ἐν λόγῳ ἐλαία, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἄλλαι. Οὕτως ἐν ἑτέρῳ σχολίῳ εἰς τὸν αὐτὸν στίχον τοῦ Ἀριστοφάνους κεῖται· «αἱ ἱεραὶ ἐλαῖαι τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ ἀκροπόλει μορίαι (γρ. μόριαι) ἐκαλοῦντο»· ἄλλα πάλιν ἐκεῖ σχόλια. ὁ Σουίδας (ἐν λ.) καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς δίδουσι τὸ ἐπίθετον εἰς τὰς ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ ἱερὰς ἐλαίας, αἵτινες δώδεκα κατὰ Σουίδαν τὸν ἀριθμὸν οὖσαι ἵσταντο κατὰ Σοφ. Οἰδ. Κολ. 705 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Διός, τοῦ ἕνεκα τούτου κατ' Ἀπολλόδωρον (παρὰ τῷ σχολιαστῇ) Μορίου καλουμένου (2)· τέλος δὲ γινώσκομεν ἐκ τοῦ περὶ τοῦ σηκοῦ λόγου τοῦ Λυσίου ὅτι πλεῖσται ὅσαι μόριαι ἐλαῖαι εὑρίσκοντο κατὰ τοὺς ἐλαιῶνας τοῦ ἀττικοῦ πεδίου διεσπαρμέναι. Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ ἐπιστεύετο ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως πρώτου δένδρου (Σουίδας ἐν λ. «μεταφυτευθεῖσαι ἐκ τῆς ἀκροπόλεως», Σχολ. εἰς Οἰδ. Κολ. 701 «ἀπὸ τῆς ἐν ἀκροπόλει φυτευθῆναί φασιν»), ὅθεν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ὅλως ἄτοπος ἡ γνώμη, ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς τοῦτο τὸ δένδρον ἔφερε τὸ ἐπίθετον, ὅπερ εἶτα ἐπεξετάθη καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον δὲν ἀντίκεινται σπουδαῖοι λόγοι φαίνεται ἡμῖν φρονιμώτερον νὰ παραδεχθῶμεν τὸ ἐναντίον, ὅτι δηλαδὴ μόριαι ἐκαλοῦντο αἱ πολλαὶ ἐλαῖαι δι' οἱονδήποτε λόγον, ὅτι δὲ μετεκομίσθη τὸ ἐπίθετον ἀπ' αὐτῶν εἰς τὸ

(1) Antike Wald- und Feldkulte, τόμος Β', σ. 26, ὑποσημ. 1.

(2) Ὁ Ζεὺς οὗτος ὠνομάζετο Καταιβάτης, τὸ Μόριος ἄρα εἶναι ἐπιπρόσθετον.

δένδρον οὗ ἐθεωροῦντο ἀπόγονοι, ἀφοῦ μάλιστα ἡ μεμονωμένη εἴδησις τοῦ σχολιαστοῦ, καθ' ἣν τοῦτο ἔφερε τὸ ῥηθὲν ἐπίθετον, μένει ὕποπτος. Οὕτω συλλογίζονται καὶ οἱ πλεῖστοι, ὅσοι προσεπάθησαν νὰ εὕρωσιν ἑρμηνείαν τινὰ τῆς λέξεως, ἀπὸ τοῦ σχολιαστοῦ εἰς Ἀριστ. Νεφ. 1005 ἀρχόμενοι, ὅστις νομίζει ὅτι μόριαι ἐκλήθησαν αἱ ἐλαῖαι ἐκεῖναι «διὰ τὸ πάλαι ἄνθρωπον κεκτημένον ἐλαίας ἀναγκάζεσθαι μέρος τι παρέχειν εἰς τὰ Παναθήναια, κέραμον γὰρ ἐλαίου ἐλάμβανον οἱ νικῶντες», ἐνῷ ὁ Σουΐδας παρέχει τὴν ἑρμηνείαν ὅτι «ἐνέμοντο καὶ ἐμερίζοντο τὸ ἔλαιον τὸ ἐξ αὐτῶν Ἀθηναῖοι ἅπαντες». Ὁ μὲν Köbert (ἔ. ἀ.) κλίνει ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ σχολιαστοῦ, ὁ δὲ Volckmar (Philol. 1866 σ. 266) ὑπὲρ τῆς τοῦ Σουΐδα, μεταφράζων διὰ τοῦτο τὸ μόριαι λατινιστὶ paritariae. Ἐνῷ δ' αὕτη ἡ τελευταία γνώμη ἀντιφάσκει ὅλως εἰς τὰ πράγματα, ὡς θέλομεν ἴδει, καὶ ἡ πρώτη δὲν φαίνεται πολὺ ἐπιτυχεστέρα. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν ὅσα γινώσκομεν περὶ τῶν δένδρων ἐκείνων.

Γνωστότατον τυγχάνει ὅτι ὁ καρπὸς αὐτῶν ἐχρησίμευε διὰ τὸ ἔλαιον ὅπερ ἐλάμβανον ὡς ἆθλον οἱ νικήσαντες τοὺς γυμνικοὺς καὶ ἱππικοὺς ἀγῶνας κατὰ τὰ μεγάλα Παναθήναια, τὴν κατὰ πενταετηρίδα τελουμένην μεγίστην τῶν Ἀθηναίων ἑορτήν (1). Τὸ ποσὸν ὅπερ διενέμετο εἰς αὐτοὺς κατὰ λόγον τῆς ἡλικίας καὶ δὴ οὕτως, ὥστε ὁ πρῶτος νικητὴς ἐλάμβανε τὸ πενταπλάσιον τοῦ δευτέρου, δὲν ἦτο ἀσήμαντον, ἀνερχόμενον διὰ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, περὶ ὧν καὶ μόνων γινώσκομεν αὐτὸ κατὰ προσέγγισιν, εἰς 120 τοὐλάχιστον ἀμφορεῖς διὰ τοὺς πρώτους καὶ 24 διὰ τοὺς δευτέρους νικητάς, καθ' ὅσον τὸ πρῶτον ἆθλον τῶν «παίδων» ἦτο 30-50 ἀμφ., τῶν «ἀγενείων» 40-60, τῶν δὲ «ἀνδρῶν», ὡς ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν κατ' ἀναλογίαν, εἰδήσεως μὴ ὑπαρχούσης, 50-70. Οὐδένα δὲ λόγον ἔχομεν νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἀπῄτουν ὅμοιον ποσόν. Πάντως αἱ ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ 12 τὸν ἀριθμὸν κατὰ Σουΐδαν ἐλαῖαι δὲν ἠδύναντο νὰ παράγωσι μόναι καθ' ἑκάστην τετραετίαν τὸν διὰ τὰ ἆθλα ταῦτα ἀναγκαιοῦντα καρπόν· εἶναι δ' ὅμως ἐνδεχόμενον ὅτι τὸ

(1) Περὶ τῶν ἄθλων καὶ τῶν Παναθηναίων ἐν γένει παραπέμπομεν συντομίας χάριν μόνον εἰς τὰ προχειρότατα ἔργα τοῦ Mommsen (Heortologie) καὶ Stengel (Kultusaltertümer² σ. 195 κέ.).

κατ᾿ ἀρχὰς τὰ ἆθλα ἦσαν μικρότερα, ηὐξήθησαν δ᾿ ὕστερον προστεθεισῶν εἰς τὰς 12 ταύτας καὶ ἄλλων μορίων ἐλαιῶν (1)

Σπουδαιότατα εἶναι ὅσα διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Πολ. Ἀθ. 60: «Συλλέγεται δὲ τὸ ἔλαιον (τῶν Παναθηναίων) ἀπὸ τῶν μορίων (2)· εἰσπράττει δὲ τοὺς τὰ χωρία κεκτημένους ἐν οἷς αἱ μόριαί εἰσιν ὁ ἄρχων, τρί᾿ ἡμικοτύλια ἀπὸ τοῦ στελέχους ἑκάστου. πρότερον δ᾿ ἐπώλει τὸν καρπὸν ἡ πόλις· καὶ εἴ τις ἐξορύξειεν ἐλάαν μορίαν ἢ κατάξειεν, ἔκρινε ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή, καὶ εἴ του καταγνοίη, θανάτῳ τοῦτον ἐζημίουν. ἐξ οὗ δὲ τὸ ἔλαιον ὁ τὸ χωρίον κεκτημένος ἀποτίνει, ὁ μὲν νόμος ἐστίν, ἡ δὲ κρίσις καταλέλυται· τὸ γὰρ ἔλαιον ἐκ τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἐστιν τῇ πόλει. συλλέξας οὖν ὁ ἄρχων τὸ ἐφ᾿ αὑτοῦ γεγενημένον, τοῖς ταμίαις παραδίδωσιν εἰς ἀκρόπολιν, καὶ οὐκ ἔστι ἀναβῆναι πρότερον εἰς Ἄρειον πάγον, πρὶν ἂν ἅπαν παραδῷ τοῖς ταμίαις. οἱ δὲ ταμίαι τὸν μὲν ἄλλον χρόνον τηροῦσι ἐν ἀκροπόλει, τοῖς δὲ Παναθηναίοις ἀπομετροῦσιν τοῖς ἀθλοθέταις, οἱ δ᾿ ἀθλοθέται τοῖς νικῶσι τῶν ἀγωνιστῶν· ἔστι γὰρ ἆθλα τοῖς . . . . νικῶσιν . . . . τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἱπποδρομίαν ἔλαιον». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου, ὅπερ καὶ ἐν ἄλλοις συμπληροῖ τὰς λοιπὰς περὶ μορίων εἰδήσεις, μανθάνομεν ὅτι ὁ τρόπος τῆς περισυλλογῆς τοῦ διὰ τὰ Παναθήναια ἐλαίου τῶν μορίων δὲν ἦτο πάντοτε ὁ αὐτός. Ἀλλαχόθεν καὶ δὴ κυρίως ἐκ τοῦ περὶ τοῦ σηκοῦ λόγου τοῦ Λυσίου ἐγινώσκομεν ὅτι ὁ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῶν μορίων ἔχων Ἄρειος πάγος καθ᾿ ἕκαστον μῆνα ἐλάμβανε γνῶσιν τῆς καταστάσεως αὐτῶν (3), κατ᾿ ἔτος δ᾿ ἔπεμπε γνώμονας (παρ᾿ Ἁρποκρατ. «ἐπιγνώ-

(1) Δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐκ τῶν μορίων ἐλαιῶν ἐλαμβάνετο καὶ τὸ ἔλαιον τοῦ ἐν τῷ Ἐρεχθείῳ «ἀσβέστου» (Στραβ. 9 σ.369) λύχνου, περὶ οὗ πρβ. Παυσ. Α΄, 26, 6-7.

(2) Τὸ κείμενον ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ Blass ἔχει «μοριῶν», ὡς καὶ «μορίαι». Ἐπειδὴ ἡ λέξις δὲν ἀπέβαλε ποσῶς τὸν χαρακτῆρα ἁπλοῦ ἐπιθέτου, ὀρθότερον θὰ εἶναι νὰ γράφωμεν «μόριαι», «μορίων». Ἀδικαιολόγητος δὲ φαίνεται ἡμῖν ὁ ὀβελισμὸς τῆς λέξεως «μορίαν» ἐν τῇ φράσει «εἴ τι ἐξορύξειεν ἐλάαν μορίαν», ὃν προύτεινε πρῶτος ὁ van Herwerden, παραδέχεται δὲ νῦν καὶ ὁ Blass ἐν τῇ δ΄ ἐκδόσει. Ποῦ ὑπάρχει ὁ νόμος ὁ τιμωρῶν θανάτῳ τὸν ἐξορύξαντα ἐλαίαν μὴ μορίαν;

(3) Πρβ. Λυσ. Ζ΄, 25: «Αὐτοὺς τοίνυν ὑμᾶς (τ. ἔ. τοὺς ἀρεοπαγίτας) τούτων μάρτυρας παρέξομαι, ἐπιμελουμένους μὲν (τῶν μορίων) ἑκάστου μηνός, γνώμονας δὲ πέμποντας καθ᾿ ἕκαστον ἐνιαυτόν». Ἄδηλον, πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ «ἐπιμελουμένους». Ἡ περίθαλψις τῶν μορίων (ἄροσις καὶ σκάλισις τοῦ ἐδάφους κλπ.), ἧς

μονας»), ὧν προΐστατο καθ' Ἡσύχιον «ἀρχέλας», βεβαίως πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐπὶ τῶν δένδρων καρποῦ, ἵνα εὑρεθῇ ἀσφαλής πως βάσις διὰ τὴν πώλησιν αὐτοῦ, ὅτι δὲ τέλος ἐπώλει τοῦτον εἰς τοὺς πλείονα προσφέροντας (1), εἰ καὶ τοὺς ὅρους τοῦ πλειστηριασμοῦ τούτου ἀγνοοῦμεν· πιθανώτατον φαίνεται ἡμῖν ὅτι εἶτα ἀντὶ τῶν εἰσπραχθέντων ἐκ τοῦ καρποῦ χρημάτων ἠγόραζε τὸ διὰ τὰ Παναθήναια ἀναγκαιοῦν ποσὸν ἐλαίου. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ σύστημα τοῦτο ἴσχυεν ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους εἰς οὓς ἀνάγεται ὁ περὶ τοῦ σηκοῦ λόγος, δῆλα δὴ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν τρομοκρατίαν τῶν τριάκοντα ἤτοι τὴν πρώτην δεκάδα τῆς τετάρτης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος, βλέπομεν ὅτι μετὰ 60-70 περίπου ἔτη, ἐπὶ Ἀριστοτέλους, ὑπάρχει ἤδη ὅλως ἄλλο σύστημα. Αἱ μόριαι εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν ἐκείνων εἰς οὓς ἀνῆκον τὰ χωρία ἔνθα εὑρίσκοντο, οὗτοι δὲ ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ καρποῦ αὐτῶν ἀπέτινον κατ' ἔτος ἀπὸ ἑκάστου στελέχους (ἐλαίας) ὅλου τοῦ χωρίου τοῦ περιλαμβάνοντος μίαν μορίαν τρία ἡμικοτύλια ἐλαίου (τ. ἔ. 0,81 λίτρας κατὰ Hultsch, Metrologie 101, 104 καὶ πίν. X)· φαίνεται ὅτι πρὸς κανονισμὸν τοῦ φόρου τούτου ἐσχηματίσθησαν χωρία («χωράφια») περιέχοντα πλὴν μιᾶς μορίας ὡρισμένον ἀριθμὸν ἄλλων ἐλαιῶν ἀναλογοῦντά πως εἰς τὸν νέον φόρον, ὅτι δὲ μόνον ἀπὸ τούτων κατεβάλλετο ὁ φόρος, τῶν ἄλλων χωρίων, τῶν μὴ περιεχόντων μορίαν ἐλαίαν, ἐλευθέρων τούτου ὄντων. Δυστυχῶς ὁ Ἀριστοτέλης οὐδόλως προσδιορίζει τὸν χρόνον καθ' ὃν ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐπῆλθεν· ἀλλά, γινώσκομεν καὶ περὶ ἄλλων οἰκονομικῶν μεταρρυθμίσεων τῆς Δ΄ ἑκατονταετηρίδος, δυναμένων νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὴν προκειμένην καὶ ὀφειλομένων εἰς τὸν περιβόητον Εὔβουλον· οὗτος ἀναλαβὼν τῷ 354 ὡς ταμίας τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων ἠδύνατο κάλλιστα νὰ γίνῃ πατὴρ καὶ ταύτης, ἥτις ἀπῄτει βεβαίως μεγάλην τόλμην καὶ πίστιν παρὰ τῷ ἀθηναϊκῷ δήμῳ, οἵαν ἐκέκτητο ὄντως ὁ Εὔβουλος ἐν μεγίστῳ βαθμῷ.

χρήζουσιν αἱ ἐλαῖαι ἐν μεγίστῳ βαθμῷ, ἵνα φέρωσι καλὸν καρπόν, νομίζομεν ὅτι ἦτο ἔργον τῶν κεκτημένων τὰ χωρία ἐν οἷς ἵσταντο· διότι μόνοι οὗτοι, οὐχὶ δὲ ἐργάται ἀποστελλόμενοι ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, ἠδύναντο νὰ φροντίζωσι καλῶς περὶ αὐτήν, πρὸς τούτοις δὲ ἡ συχνὴ ἐπίσκεψις ξένων ἐργατῶν εἰς τοὺς ἐλαιῶνας θὰ συνεπήγετο πολλὰ ἄτοπα. Διὰ ταῦτα εἰκάζομεν ὅτι ἡ κατὰ μῆνα «ἐπιμέλεια» τοῦ Ἀρείου πάγου περιωρίζετο εἰς ἐπιθεώρησιν τῆς καταστάσεως τῶν μορίων ἐλαιῶν.

(1) Αὐτ. 2: «τοὺς ἐωνημένους τοὺς καρποὺς τῶν μορίων».

Ἀλλ᾽ ὅπως καὶ ἂν εἶναι, ἡ μεταρρύθμισις αὕτη ἐστέρησε τὰς μορίας ἐλαίας τοῦ ὅλως ἐξαιρέτου χαρακτῆρος αὐτῶν, τοῦ δηλουμένου προφανέστατα διὰ τοῦ προστατεύοντος αὐτὰς αὐστηροτάτου νόμου, διὸ καὶ οὗτος δι᾽ αὐτῆς περιέπεσεν εἰς ἀρηστίαν. Καὶ πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Πολ. Ἀθ. ἐγινώσκομεν ὅτι ὁ θάνατος (καὶ ἐν περιπτώσει φυγῆς τοῦ ἐγκληματίου ἀειφυγία καὶ δήμευσις τῆς περιουσίας) ἠπείλει πάντα ὅστις ἐτόλμα νὰ ἐκκόψῃ τοιοῦτο δένδρον ἢ ἀφαιρέσῃ μόνον καρποὺς ἢ κλάδους· καὶ ἡ ἁπλῆ δὲ ἐπεργασία τοῦ περὶ τὰς μορίας τόπου πρὸς ὄφελος ἰδιώτου ἐτιμωρεῖτο διὰ χρηματικῆς ποινῆς. Τὸ αὐστηρὸν τοῦ νόμου τούτου ὑποδεικνύει ὅτι εἶναι παλαιότατος, συνδέεται δ᾽ ἴσως εἴτε μετὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς συστηματικῆς ἐλαιοφυτείας ἐν Ἀττικῇ εἴτε μετὰ τῆς ἱδρύσεως ἢ τῆς ἀνυψώσεως εἰς τὴν ἐν ἱστορικοῖς χρόνοις αἴγλην τῶν μεγάλων Παναθηναίων. Πρὸς τί δ᾽ ὅμως ἡ τοιαύτη «Δρακόντειος» αὐστηρότης; Ἡ ὕπαρξις τῶν δένδρων τούτων δὲν ἦτο ζωτικὸν διὰ τὴν χώραν ζήτημα, ὡς π. χ. τὸ τῆς μὴ ἐξαγωγῆς τοῦ σίτου, περὶ τῆς ἐλαιοφυτείας δ᾽ ἐν γένει προυνόει ἕτερος νόμος (παρὰ Δημ. 43, 71): «Ἐάν τις ἐλάαν Ἀθήνησιν ἐξορύττῃ, ἐὰν μὴ εἰς ἱερὸν Ἀθηναίων δημόσιον ἢ δημοτικόν, ἢ ἑαυτῷ χρῆσθαι μέχρι δυοῖν ἐλάαιν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου, ἢ ἐπὶ ἀποθανόντα δέῃ χρήσασθαι, ὀφείλειν ἑκατὸν δραχμὰς τῷ δημοσίῳ τῆς ἐλάας ἑκάστης» κλ. Ὁ λόγος τῆς αὐστηρότητος τοῦ νόμου ἐκείνου ἦτο κατ᾽ ἐξοχὴν θρησκευτικός. Ἀσεβείας ἐκρίνοντο οἱ παραβάται. Αἱ μόριαι ἐλαῖαι ἦσαν ἱεραὶ τῇ Ἀθηνᾷ, οὐχὶ ἱεραὶ ἐν τῇ σημασίᾳ ὑφ᾽ ἣν ἡ δρῦς ἦτο ἱερὰ τῷ Διὶ καὶ ἡ δάφνη τῷ Ἀπόλλωνι, ἀλλ᾽ ὡς κτῆμα ἀποκλειστικὸν καὶ ἄθικτον τῆς θεᾶς. Διακρινόμεναι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐλαιῶν οὐχὶ κατ᾽ εἶδος, ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τὸν προορισμόν, ἀπετέλουν τὸ **μέρος** ἐκεῖνο ὅλης τῆς ἐλαιοφυτείας τῆς Ἀτικῆς ὅπερ ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιοῦχον Ἀθηνᾶν. Ἐν τῷ χαρακτῆρι αὐτῶν τούτῳ ἔγκειται καθ᾽ ἡμᾶς ἡ ἑρμηνεία τῆς ὀνομασίας. Μορία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ θηλυκὸς τύπος τοῦ ἐπιθέτου μόριος (ἐκ τοῦ μείρεσθαι ἔμμορα εἱμαρμένη, μέρος, μόρος, μόρα, μοῖρα, τριτη-μόριον κλ.), οὐ σῴζεται ἐν τοῖς παρελθοῦσιν εἰς ἡμᾶς μνημείοις τῆς γλώσσης μόνος ὁ εἰς χρῆσιν οὐσιαστικοῦ ἀποβὰς οὐδέτερος τύπος μόριον, περὶ οὗ καὶ ἐν νεωτάτοις ἀκόμη λεξικοῖς ἐσφαλμένως γράφεται ὅτι εἶναι ὑποκοριστικόν. Ὅτε ποτὲ οἱ Ἀθηναῖοι προώρισαν μέρος τι τῶν ἐλαιῶν πρὸς ἀποκλει-

στικὴν χρῆσιν τῆς Ἀθηνᾶς, κυρίως ἵνα ὁ καρπὸς αὐτῶν ἐκλαμπρύνῃ τὴν μεγίστην αὐτῆς ἑορτήν(1), ἦτο ἀκόλουθον νὰ διακρίνωνται αἱ ἐλαῖαι αὗται δι' ἐπιθέτου δηλωτικοῦ καὶ ὡς τοιοῦτο ἥρμοζε κάλλιστα τὸ «μόριαι», εἰς ὃ τὸ κατ' ἀρχὰς προσετίθετο ἴσως τὸ «τῆς θεᾶς» ἢ «Ἀθηνᾶς». Τὴν γνώμην ταύτην ὅτι οὕτω πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ τὸ ἐπίθετον, ἐπιρρωννύει καὶ σημείωσις ἐτυμολόγου τινὸς ἀρχαίου, ὃν ἀναφέρει ὁ Heubner ἐν τοῖς σχολ. εἰς Διογ. Λαέρτ. Γ' 26 (τ. Α' σ. 498): «μορίαν οἱ μὲν πᾶσαν ἐλαίαν καλοῦσιν, οἱ δὲ τὰς ἱερὰς τῷ (ὁ Heubner ὀρθῶς: τῇ) θεῷ· ὅτι δημοσίαν μοῖραν ἐκ τῶν καρπῶν ἐλάμβανον», ἔνθα διορθωθέντος τοῦ ἐλάμβανον εἰς ἐλάμβανεν ἔχομεν περίπου τὸ αὐτὸ ὅπερ δι' ἄλλων ἐπιχειρημάτων ἀπεδείξαμεν.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὡς ὁ νόμος περὶ τῶν μορίων οὕτω καὶ ἐν γένει ἡ ὑπὸ τῆς πόλεως καθιέρωσις τῶν δένδρων τούτων εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἀνάγεται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐλαιοφυτείας εἰς Ἀττικὴν ἢ τὴν ἵδρυσιν ἢ ἐκλάμπρυνσιν τῶν μεγάλων Παναθηναίων, ἥτις ἀποδίδεται συνήθως καὶ δὴ οὐκ ἄνευ λόγου εἰς τὸν Πεισίστρατον. Ἀλλ' οὐδὲν βέβαιον περὶ τούτου γινώσκομεν, οὐδὲ περὶ τῆς παραδόσεως, ὅτι αἱ ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ μόριαι ἦσαν ἀπόγονοι τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει ἱερᾶς ἐλαίας(2)· ἐὰν ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι βάσιμος, πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ πρὸς ἐγκεντρισμὸν τῶν μορίων τούτων κλαδίσκοι ἐλήφθησαν παρ' ἐκείνης, διότι οὕτω συνήθως διαιωνίζεται τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς ἐλαίας(3). Περὶ τῶν λοιπῶν δ' ὅμως μορίων δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ καθιέρωσις αὐτῶν ὠφείλετο εἴτε εἰς προσφορὰν ἑκουσίαν τῶν ἰδιοκτητῶν εἴτε εἰς φορολογίαν ἐπιβεβλημένην ὑπὸ τῆς πόλεως. Διότι ἄλλως δὲν δύναται νὰ κατανοηθῇ, διατί ἦσαν κατεσπαρμέναι καθ' ὅλον τὸ πεδίον τῆς Ἀττικῆς· ἂν ἐφύτευε π. χ. αὐτὰς διὰ τὴν θεραπείαν τῆς Ἀθηνᾶς ἡ πόλις, βεβαίως θὰ ἦσαν ἡνωμέναι ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου, ἔνθα ἡ καλλιεργία καὶ ἡ ἐπιτήρησις αὐτῶν ὡς καὶ ἡ περισυλλογὴ τοῦ καρποῦ θὰ διηυκολύνοντο μεγάλως. Προσφορὰς δὲ κτημάτων κλ. πρὸς θεότητας ἢ ὡρισμένους ναοὺς αὐτῶν γινώσκομεν πολλάς, ὥστε

(1) Περὶ τῆς χρήσεως τῶν κλάδων ἐλάχιστα γινώσκομεν, διὸ παραλείπομεν ταῦτα.

(2) Κατὰ Παυσαν. Α', 30 ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ ὑπῆρχε «φυτὸν ἐλαίας, δεύτερον τοῦτο λεγόμενον φανῆναι», δῆλα δὴ καὶ τοῦτο ἔργον τῆς θεᾶς.

(3) Πρβ. περὶ τούτου καὶ ἄλλων σχετικῶν ζητημάτων τῆς καλλιεργίας τῆς ἐλαίας τὸ ἄρτι ἐκδοθὲν βιβλίον τοῦ Th. Fischer, Der Oelbaum (Gotha 1904).

νὰ ὑποθέσωμεν εὐλόγως ὅτι ἐνίοτε πολίτης τις κατασκευάζων νέον ἐλαιῶνα ἀφιέρου καὶ ἓν τῶν δένδρων τῇ Ἀθηνᾷ, ἵνα δίδῃ εὐκαρπίαν, ἢ ἐκληροδότει τοιοῦτο αὐτῇ διὰ τῆς διαθήκης εὐγνωμονῶν διὰ τὴν κατὰ τὸν βίον παρασχεθεῖσαν προστασίαν.

Ζήτημα ἄξιον ἐρεύνης εἶναι, διὰ τίνος μέσου διεκρίνοντο αἱ μόριαι ἀπὸ τῶν εἰς ἰδιώτας ἀνηκουσῶν ἐλαιῶν. Παρὰ τῷ σχολ. εἰς Σοφ. Οἰδ. Κολ. στ. 697 καὶ 701 εὕρηται ἡ παράδοσις ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐμβαλόντες ὑπ' Ἀρχίδαμον εἰς Ἀττικὴν ἐξέκοψαν μὲν τὰς (ἰδίας) ἐλαίας, ἀπέσχον δὲ τῶν μορίων. Ἦσαν ἄρα τὰ δένδρα ταῦτα εὐδιάκριτα οὐ μόνον τοῖς Ἀθηναίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ξένοις. Ὁ κ. Δόρπφελδ εἶπεν ἡμῖν ὅτι ἐν Λευκάδι αἱ ἐλαῖαι φέρουσι πολλάκις τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτου ἐπὶ τοῦ στελέχους· δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον νὰ ὑπάρχῃ τὸ τοιοῦτο σύστημα διακρίσεως καὶ ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς χώραις. Βεβαίως ὅμοιόν τι διακριτικὸν σημεῖον ἠδύναντο νὰ ἔχωσι καὶ αἱ μόριαι ἐλαῖαι· ἀλλ' ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν περὶ αὐτῶν νόμον τὸν ἀπαγορεύοντα τὴν καλλιεργίαν («ἐπεργασίαν») τοῦ περὶ αὐτὰς χώρου, πειθόμεθα ὅτι τοιοῦτο σημεῖον δὲν ἤρκει. Διότι ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἐλαιῶνος ἐν ᾧ εὑρίσκετο μορία ἐλαία ἦτο ἀνάγκη νὰ γινώσκῃ ἀκριβῶς τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀπαραβιάστου χώρου, ἵνα μὴ περιπίπτῃ συχνάκις εἰς δίκας ἐπικινδύνους· τὸ δὲ καταλληλότατον καὶ ἀσφαλέστατον πρὸς τοῦτο μέσον φρονοῦμεν ὅτι ἦτο ἡ περίφραξις τοῦ χώρου διὰ σ ερεοῦ ξυλίνου κιγκλιδώματος. Τὸ ζήτημα τοῦτο συνάπτεται στενῶς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ περὶ τοῦ σηκοῦ λόγου τοῦ Λυσίου, διὸ καὶ πρέπει ἐνταῦθα νὰ εἴπωμέν τινα περὶ τούτου.

Πάντες, καθ' ὅσον ἡμεῖς ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, ὅσοι ἐξέδωκαν τὸν λόγον τοῦτον μετὰ ἑρμηνευτικῶν σχολίων, φρονοῦσιν ὅτι τὸ «σηκὸς» σημαίνει ἐν αὐτῷ τὸν μέχρι σχεδὸν τῶν ῥιζῶν ἀποκεκομμένον κορμὸν (γερμ. Wurzelstock) μορίας ἐλαίας. Ὁ τελευταῖος ἐκδοὺς τὸν λόγον E. Sewera (1) ἐν τῇ εἰσαγωγῇ οὕτως ἐκτίθησι τὸ πρᾶγμα: «Αἱ καταστροφαὶ ἃς ἐπήνεγκον ἐν Ἀττικῇ ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ αἱ κατόπιν ἐσωτερικαὶ διαμάχαι τῆς χώρας δὲν ἐφείδοντο καὶ τῶν ἐλαιῶν. Εὔλογον ἄρα εἶναι ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐλαμβάνετο μείζων ἔτι φροντὶς περὶ τὴν

(1) Lysias' Reden gegen Eratosthenes und Über den Oelbaum (Leipzig 1903).

διάσωσιν τῆς ἐλαιοφυτείας. Τῇδε κἀκεῖσε ἐσῴζετο ἔτι κεκολοβωμένος κορμὸς (Stumpf) ἐλαίας καταστραφείσης διὰ πυρὸς ἢ ἄλλως πως, ὅστις ὑπῆρχεν ἐλπὶς διὰ τὴν μεγάλην ζωτικότητα τῆς ἐλαίας νὰ γίνῃ πάλιν καρποφόρος διὰ καταλλήλου περιθάλψεως. Ὅθεν οἱ τοιοῦτοι κορμοὶ τῶν μορίων περιεβάλλοντο διὰ περιφραγμάτων (σηκῶν) καὶ ἡ καλλιεργία τοῦ πλησίον αὐτῶν χώρου ἀπηγορεύθη. Ἡ λέξις «σηκὸς» ἐσήμαινεν ἐν τούτοις καὶ τὸν περιπεφραγμένον κορμὸν» κλ. Τὰ αὐτὰ λέγουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καὶ οἱ λοιποί. Ἐπικρατεῖ, ὡς βλέπομεν, ἡ γνώμη ὅτι μόνοι οἱ χθαμαλοὶ κορμοὶ κατεστραμμένων μορίων περιεφράσσοντο διὰ σηκοῦ, ὅτι δὲ ὡς ἐκ τούτου σηκὸς σημαίνει καὶ τοιοῦτον κορμόν, οὐχὶ δ' ὅμως ὅλον τὸ δένδρον ἐφ' ὅσον εἶναι ἀβλαβές. Φαίνεται ὅτι ἡ γνώμη αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῆς παρὰ Σουίδᾳ (ἐν λ.) σημειώσεως: «τῆς μορίας ὁ στέλεχος σηκὸς καλεῖται», ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀρθή.

Ὁ περὶ τοὺς κορμοὺς τούτους φραγμὸς βεβαίως δύο μόνον λόγους ἠδύνατο νὰ ἔχῃ, πρῶτον νὰ κωλύῃ τὴν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ φύτευσιν φυτῶν ἀφαιρούντων τὰ πρὸς πλήρη ἀνάπτυξιν τοῦ δένδρου ἀναγκαιότατα στοιχεῖα τοῦ ἐδάφους, δεύτερον δὲ νὰ ἀπείργῃ τὰ κτήνη καὶ δὴ τὰς αἶγας, αἵτινες κατατρώγουσαι τοὺς νεαροὺς βλαστοὺς ἠδύναντο νὰ βλάπτωσι τὰ δένδρα. Ἀμφότεροι δ' ὅμως οἱ λόγοι οὗτοι οὐδὲν ἀποδεικνύουσιν ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι οὐχὶ πᾶσαι αἱ μόριαι περιεβάλλοντο διὰ σηκοῦ, ἀλλὰ μόνοι οἱ κορμοὶ ἀποκεκομμένων. Διότι ὁ μὲν πρῶτος ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν ἰσχύει διὰ κεκολοβωμένον, ἀλλὰ μόνον δι' ἀβλαβὲς δένδρον, ὁ δὲ δεύτερος μάλιστα δὲν δύναται ἄνευ δυσκολιῶν νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς κορμοὺς οἵους φαντάζονται οἱ ἑρμηνευταί, ὡς θέλομεν ἴδει ἀμέσως. Πᾶσαι αἱ ἐλαῖαι, ἵνα φέρωσιν εὐγενῆ καρπόν, ἐγκεντρίζονται (ἢ ἐνοφθαλμίζονται), τὸ δὲ σημεῖον τοῦ ἐγκεντρισμοῦ παρ' ὡρίμῳ δένδρῳ εὑρίσκεται συνήθως ἐν ἱκανῷ ὕψει ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους. Ὅσοι βλαστοὶ ἐκπέμπονται ἐκ τῶν ῥιζῶν ἢ ἐκ τοῦ στελέχους κάτωθεν τοῦ σημείου τούτου, εἶναι ἄγριοι καὶ δὲν φέρουσι καθόλου εἰπεῖν καρπόν. Ἀφ' ἑτέρου δένδρα ὧν τὸ στέλεχος ἔσῳζεν ἔτι τὸ σημεῖον τοῦ ἐγκεντρισμοῦ εἶχον τοσοῦτον ὕψος, ὥστε ἡ ἀνάγκη τῆς περιφράξεως δι' αὐτὰ δὲν ἦτο μείζων ἢ διὰ δένδρα ὅλως ἀβλαβῆ.

Τὸ ἀπίθανον τῆς ῥηθείσης γνώμης ἀποδεικνύει, ὡς νομίζομεν, καὶ ἡ ἑξῆς παρατήρησις. Κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς ἡ περίφραξις τῶν

κορμῶν τῶν μορίων ἐγένετο μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως. Ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ τοῦ σηκοῦ λόγος ἀνήκει εἰς τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἔτη (397/6 π. Χ.)· πάντως μεταξὺ τῶν δύο τούτων γεγονότων μικρότατον μεσολαβεῖ χρονικὸν διάστημα. Παραδέχονται ἄρα ἐκεῖνοι λεληθότως ὅτι ἡ σημασία τῆς λέξεως σηκὸς ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου μετέβη ἀπὸ τοῦ περιφράγματος εἰς τὸ περιπεφραγμένον! Τοιοῦτο γλωσσικὸν φαινόμενον εἶναι ὅλως ἀσύνηθες, καθ' ὅσον μεταβολαὶ τῆς σημασίας μόνον διὰ βραδυτάτης κινήσεως ἐξελίσσονται.

Ἀλλὰ τὰ σπουδαιότατα ἐπιχειρήματα παρέχει ἡμῖν αὐτὸς ὁ περὶ τοῦ σηκοῦ λόγος τοῦ Λυσίου. Οὐδὲν ἐν αὐτῷ ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ περίφραξις περιωρίζετο εἰς κεκολοβωμένας μορίας, τοὐναντίον τινὰ χωρία μένουσιν ἀνεξήγητα, ἐὰν δὲν παραδεχθῶμεν ὅτι ἐξετείνετο καὶ εἰς τὰς ἀκμαζούσας. Οὕτω λ. χ. ἐν τῷ δευτέρῳ ἐδαφίῳ διηγεῖται ὁ φεύγων Νικόμαχος, ὅτι οἱ κατήγοροι ἐν μὲν τῇ γραπτῇ διατυπώσει τῆς κατηγορίας διισχυρίζοντο ὅτι ἠφάνισεν ἐλαίαν μορίαν, ἐπειδὴ δ' ὅμως παρὰ τῶν ἐωνημένων τοὺς καρποὺς τούτων οὐδὲν ἐπιβαρυντικὸν ἠδυνήθησαν νὰ μάθωσι, «μετέθεντο τὸ πρᾶγμα» (ὡς καλεῖ τὸ τέχνασμα τοῦτο ὁ Ἰσοκράτης ἐν 18,53) καὶ κατὰ τὴν προφορικὴν διαδικασίαν ἔλεγον ὅτι ἠφάνισε σηκόν, «οἰόμενοι, ὡς λέγει ὁ Νικόμαχος, ἐμοὶ μὲν ταύτην τὴν αἰτίαν ἀπορωτάτην εἶναι ἀπελέγξαι, αὐτοῖς δ' ἐξεῖναι μᾶλλον ὅ τι ἂν βούλωνται λέγειν». Ἐρωτῶμεν· πῶς ἡ νέα κατηγορία, ὅτι ἠφάνισεν ὁ καταγγελθεὶς σηκόν, ἦτο ἀπορωτέρα τῆς πρώτης, καθ' ἣν ἠφάνισε μορίαν ἐλαίαν; Ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην οἱ ἑρμηνευταὶ δὲν ἔχουσι, καὶ δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐφ' ὅσον παραδέχονται ὅτι μόνοι οἱ κορμοὶ κατεστραμμένων μορίων περιεβάλλοντο διὰ σηκοῦ καὶ ὅτι μόνοι οἱ κορμοὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο σηκοί. Ὅσα δὲ λέγουσιν ὁ Sewera καὶ ὁ Rauchenberger, ὅτι δῆλα δὴ ἡ ἀπορία ἔγκειται ἐν τῇ μεταβολῇ τῆς κατηγορίας, οὐδὲν σαφηνίζουσιν. Ἵνα κατανοηθῇ τὸ πρᾶγμα, ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν τὰ ἑξῆς. Περὶ τῶν μορίων ἐλαιῶν ἐτηρεῖτο βεβαίως ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ἐπίσημος κατάλογος, ἐφ' οὗ βασιζόμενοι οἱ ἐωνημένοι τοὺς καρπούς, ἐρωτηθέντες ὑπὸ τῶν κατηγόρων, ἂν ὁ Νικόμαχος ἠφάνισε τοιοῦτο δένδρον, ἠρνοῦντο τὴν ἐνοχὴν αὐτοῦ. Δὲν δύνανται δὲ οἱ ὀπαδοὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος γνώμης νὰ ὑπολάβωσιν ὅτι περὶ τῶν κεκολοβωμένων δένδρων ἐλαμβάνετο ὀλιγωτέρα φροντίς, ἀφοῦ ἀκρι-

δῶς αὐτὴ ἡ περίφραξις αὐτῶν ἀποδεικνύει ἰδίαν ὑπὲρ αὐτῶν πρόνοιαν τῆς ἀρχῆς· ἄρα καὶ περὶ αὐτῶν ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχεν ἐπίσημός τις κατάλογος. Πάντως δὲν δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν ὅτι ἡ ἁρμόδιος ἀρχή, ὁ Ἄρειος πάγος, τὰ περὶ τῶν κεκολοβωμένων δένδρων ἐγίνωσκεν ἐξ ἴσου καλῶς ὡς τὰ περὶ τῶν ἀβλαβῶν. Ὅθεν ἡ νέα κατηγορία ὅτι ὁ Νικόμαχος ἠφάνισε κεκολοβωμένην μορίαν θὰ ἠλέγχετο ὡς ψευδὴς ἀμέσως ὑπ' αὐτῶν τῶν δικαστῶν, τῶν ἀρεοπαγιτῶν, καὶ περὶ ἀπορίας, καὶ μάλιστα μείζονος, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ λογος. Ὅλως ἄλλως δ' ὅμως ἔχουσι τὰ πράγματα, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι πᾶσαι αἱ μόριαι ἐλαῖαι περιεφράσσοντο διὰ σηκοῦ. Κατὰ τοὺς ἀνωμάλους χρόνους, οὓς διῆλθεν ἡ χώρα, κατεστράφησαν καί τινες μόριαι, ἠδύνατο δὲ κάλλιστα νὰ σῴζηται τῆδε κἀκεῖσε μόνον τὸ περίφραγμα (σηκὸς) τοιαύτης. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐπελαμβάνοντο οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς χώρας, ἦτο ἀνάγκη μεταξὺ ἄλλων νὰ ἀπογραφῶσιν ἐκ νέου καὶ αἱ μόριαι, δυνάμεθα δὲ νὰ ὑποθέσωμεν εὐλόγως ὅτι ἁπλοῦς τις σηκὸς μορίας, ἀφοῦ δὲν περιεῖχε πλέον δένδρον, παρελείπετο ἐκ τοῦ καταλόγου. Πρᾶγμα δὲ περὶ οὗ ἐπίσημος σημείωσις δὲν ὑπῆρχεν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἀποτελέσῃ ὑποκείμενον συκοφαντίας ἀπορωτάτης καθισταμένης διὰ τὸν κατηγορούμενον, διότι ἔλειπεν ὁ παρὰ τῆς ἀρχῆς ἔλεγχος αὐτῆς ὁ ἀμέσως ἀποδεικνύων τὴν ἀθωότητα αὐτοῦ.

Περὶ τοιούτου ἄρα σηκοῦ, παλαιοῦ περιφράγματος μορίας ἥτις εἶχε καταστραφῆ, πρόκειται ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Λυσίου, ἐπαναλαμβάνομεν δὲ ὅτι οὐδεμία ἐν αὐτῷ ἀπόδειξις εὑρίσκεται ἀναιροῦσα τὴν γνώμην ταύτην, πολλαὶ δὲ πλὴν τῆς εἰρημένης συνηγοροῦσαι ὑπὲρ αὐτῆς. Οὕτως ἡ διαστολὴ τοῦ σηκοῦ ἀπὸ τῆς ἐλαίας (ἐδ. 5: οὔτε ἐλάα οὔτε σηκὸς ἐνῆν) καὶ ἀπὸ τῆς ἐλαίας καὶ τῆς μορίας (ἐδ. 9: οὔτ' ἰδίαν ἐλάαν οὔτε μορίαν οὔτε σηκὸν παραλαβών), ἥτις μόνον μετὰ βίας δικαιολογεῖται ἐφαρμοζομένη εἰς κεκολοβωμένον δένδρον, οὐδαμοῦ ὑπαρχούσης νύξεως περὶ τούτου· εἶτα ἡ φράσις (ἐδ. 14): «οὗτος οὐκ ἂν ἔχοι ἀποδεῖξαι... οὔθ' ὡς τὸ χωρίον μοι διεφθείρετο τοῦ σηκοῦ ὄντος οὔθ' ὡς ἀμπέλοις ἐμποδὼν ἦν» κλ., ἐξ ἧς μετὰ πιθανότητος ἐξάγεται ὅτι πρόκειται περὶ ἐκτεταμένου πως χώρου, οὐχὶ δὲ περὶ κορμοῦ τινος ὀλίγιστον τόπον καταλαμβάνοντος.

Πᾶσα ἄρα ἡ θεωρία ὅτι ἐν τῷ λόγῳ τὸ «σηκὸς» σημαίνει τοιοῦ-

τον κορμόν, ὅστις ἐκ τοῦ φραγμοῦ ἐκαλεῖτο οὕτως, ἵσταται ἐπὶ ἐπισφαλῶν βάσεων, ἢ μᾶλλον ἐπὶ μιᾶς καὶ μόνης, τοῦ χωρίου τοῦ Σουίδα, ἔνθα λέγει ὅτι «τῆς μορίας ὁ στέλεχος σηκὸς καλεῖται». Ἐξ αὐτοῦ κατεσκευάσθη ὅλον τὸ μύθευμα ὅπερ μέχρι τοῦδε ἐκώλυε τὴν ἀκριβῆ ἑρμηνείαν τοῦ λόγου. Βεβαίως θὰ ἦτο τολμηρὸν νὰ μὴ σεβώμεθα τὰς εἰδήσεις τοῦ Σουίδα καὶ ἄνευ λόγου ῥίψωμεν εἰς τὰ ἄχρηστα. Ἀλλὰ μήπως εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ὁ Σουίδας λέγει ὄντως ὅ,τι ἐννοοῦσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας ἐκείνης; Τὸ «στέλεχος» πολλάκις τίθεται ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ «δένδρον», ὡς βλέπομεν καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρω ἀντιγεγραμμένῳ χωρίῳ τῆς Πολ. Ἀθ. («τὸ γὰρ ἔλαιον ἐκ τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἐστιν τῇ πόλει» κτλ.). Τί κωλύει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ ἐνταῦθα: Δυνάμεθα δὲ τοῦτο τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον μορία (τ. ἔ. ἐλαία) ἐκαλεῖτο καὶ ὁ καρπὸς τοῦ ἱεροῦ δένδρου, ὡς γινώσκομεν ἐκ τοῦ Διογ. Λαερτ. (Γ' 24), ἀναφέροντος στίχον τοῦ Ἀνεξανδρίδου: «ὅτε τὰς μορίας ἔτρωγεν ὥσπερ ⟨καὶ⟩ Πλάτων». Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ὁ Σουίδας θέλει νὰ διαστείλῃ τὸ δένδρον ἀπὸ τοῦ καρποῦ καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν οὐδὲν ἄλλο λέγει ἢ «τὸ μορία καλούμενον δένδρον καλεῖται καὶ σηκός». Ἀλλὰ καὶ ἂν ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἦτο βάσιμος, τὸ τοιοῦτον ἀπέναντι τοσούτων ἀποδείξεων οὐδὲν θὰ ἐσήμαινε. Καταστρέφοντες δὲ τὸν λόγον παρατιθέμεθα τὸ ἐν λ. σηκὸς χωρίον τοῦ Ἁρποκρατίωνος, ὅπερ διωρθωμένης τῆς ἐν τῇ Βεκκερείῳ ἐκδόσει (1833) ὅλως ἀνοήτου στίξεως ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἐπιγράφεταί τις λόγος Λυσίου ἐν τῇ τῆς εὐσεβείας περὶ τοῦ σηκοῦ ἀπολογίᾳ, ἐν ᾧ δῆλόν ἐστιν ὡς περὶ ἐλαίας ἐκκοπείσης ὁ λόγος ἐστί· γράφει δὲ καὶ ταῦτα ὁ ῥήτωρ 'ὃς δύο ἔτη ἐγεώργησεν οὔτε ἰδίαν ἐλαίαν οὔτε μορίαν οὔτε σηκὸν παραλαβών'· μή ποτε οὖν τὰς μὲν ἰδιωτικὰς ἐλαίας καλοῦσι, τὰς δὲ δημοσίας μορίας, σηκὸν δέ, ὡς ἔοικε, καὶ μορίαν ὀνομάζουσι τὴν αὐτήν;» Ἡ ἀπάντησις κατὰ τὰ ἐκτεθέντα πρέπει νὰ εἶναι καταφατική, ἡ μορία ἐλαία ἐλέγετο καὶ σηκός, διότι ὡς ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς κτῆμα ἀρχαιόθεν περιεφράσσετο ὑπὸ σηκοῦ· αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ ἀόριστον τῆς λέξεως σηκός, δυναμένης νὰ σημαίνῃ καὶ τὸ ἱερὸν δένδρον καὶ τὸ περὶ αὐτὸ περίφραγμα, τοῖς ἐν τῷ μέχρι τοῦδε παρερμηνευομένῳ λόγῳ συκοφάνταις τοῦ Νικομάχου παρέσχε «μᾶλλον ὅ,τι ἂν βούλωνται λέγειν».

Γ. ΜΠΑΡΤ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Α'.

Πόθεν ἦλθον αἱ συγκροτοῦσαι τὸν χορὸν τῶν Φοινισσῶν τοῦ Εὐριπίδου παρθένοι καὶ ὑπὸ τίνων ἀπεστάλησαν.

Ὀλίγα φιλολογικὰ ζητήματα θὰ εἶχέ τις ν' ἀπαριθμήσῃ οὕτως ἐμβριθῆ, οἷον τὸ προκείμενον· πόθεν ἦλθον αἱ Φοίνισσαι παρθένοι; τίς ἀπέστειλεν αὐτάς; Πηγὴ γνώσεως καὶ ἀφετηρία ζητήσεώς εἰσιν αὐτὰ τοῦ χοροῦ τὰ ῥήματα, ἔχοντα ὧδε·

Στιχ. 202-221. Τύριον οἶδμα λιποῦσ' ἔβαν
ἀκροθίνια Λοξίᾳ
Φοινίσσας ἀπὸ νάσου
Φοίβῳ δούλα μελάθρων
ἵν' ὑπὸ δειράσι νιφοβόλοις
Παρνασοῦ κατενάσθην
Ἰόνιον κατὰ πόντον ἐ-
λάτᾳ πλεύσασα περιρρύτων
ὑπὲρ ἀκαρπίστων πεδίων
Σικελίας Ζεφύρου πνοαῖς
ἱππεύσαντος ἐν οὐρανῷ
κάλλιστον κελάδημα
πόλεος ἐκπροκριθεῖσ' ἐμᾶς
καλλιστεύματα Λοξίᾳ
Καδμείων δ' ἔμολον γᾶν
κλεινῶν Ἀγηνοριδᾶν
ὁμογενεῖς ἐπὶ Λαΐου
πεμφθεῖσ' ἐνθάδε πύργους
ἴσα δ' ἀγάλμασι χρυσεο-
τεύκτοις Φοίβῳ λάτρις γενόμαν.

Κατέλιπον ἐπίτηδες ἄστικτον τὴν περικοπήν, ἵνα μὴ προκαταλάβω τὴν γνώμην τῶν ἀναγνωστῶν, ὑποσημαίνων τὴν ἐμήν.

Πάντες οἱ ἑρμηνευταί, πλὴν τοῦ Βυργεσίου καί τινων πρὸ αὐτοῦ, καὶ πλὴν τοῦ Ἀρτούγγου, συνάγουσιν ἐκ τούτων, ὅτι αἱ παρθένοι ἦλθον ἐκ Τύρου, ἥτις, ὡς γνωστόν, ἔκειτο ἐπὶ νησῖδος ἐγγύτατα τῆς ἠπείρου, ἔχοντες ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰ σαφῆ, ὡς νομίζουσι, ῥήματα «Τύριον οἶδμα» καὶ «Φοινίσσας ἀπὸ νάσου». Ἀλλὰ προβαίνων ὁ ἀναγνώστης πορρωτέρω συναντᾷ οὕτω σφοδρὸν τὸν ἀντιπνέοντα ἄνεμον, ὥστε ἀνάγκη πᾶσα νὰ παλινδρομήσῃ, ἂν δὲν θέλῃ νὰ ὑποστῇ διανοητικὸν ναυάγιον. Διότι ἡ Φοίνισσα τοῦ χοροῦ λέγει ἐπίσης σαφῶς ὅτι ἔπλευσε κατὰ τὸν Ἰόνιον πόντον «Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος». Ὁ Ζέφυρος εἶνε δυτικὸς ἄνεμος, ἀντίπνους ἄρα τοῖς ἐκ Τύρου πρὸς τὴν Ἑλλάδα πλέουσι. Πῶς κατωρθώθη τὸ θαῦμα τοῦτο; Οἱ μὲν τῶν ἑρμηνευτῶν ἐκδεχόμενοι τὸ ἐλάτᾳ = κώπῃ, αἰτιολογοῦσιν, ὡς νομίζουσι, τὸ πρᾶγμα «Διότι, λέγουσιν, ἦτο ἐναντίος ὁ ἄνεμος, διὰ τοῦτο ἔπλευσαν κώπῃ». Ἄλλοι δὲ ἐπιμένουσιν ὅτι τὸ ἐλάτᾳ = νηΐ, καὶ ὅτι ὁ πλοῦς ἄρα ἐγένετο διὰ τῶν ἱστίων καίπερ ἀντιπνέοντος τοῦ ἀνέμου.

Ἀλλ' οὐδετέρα τῶν ὑποθέσεων τούτων δύναται νὰ ὀρθοστατήσῃ· οὐχὶ διότι εἶνε πράγματι ἀδύνατον νὰ πλεύσῃ τις καὶ διὰ τῶν ἱστίων καὶ διὰ τῆς κώπης πρὸς προσήνεμον τόπον· ἀλλὰ διότι ὁ Εὐριπίδης δὲν εἶνε ἱστοριογράφος ἀλλὰ ποιητής. Ὡς ἱστοριογράφος θὰ ἠδύνατο νὰ διηγηθῇ καί τι σπάνιον μὲν καὶ παράδοξον, γεγονὸς δέ· ὡς ποιητὴς δὲν ἠδύνατο νὰ πλάσῃ πράγματα ἀπίθανα, μηδὲν συμβαλλόμενα εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ ποιήματος. Τῷ ὄντι, διατί νὰ μὴ τὰς κατευοδώσῃ μὲ οὔριον ἄνεμον, ἀλλὰ μὲ ἐναντίον; καὶ ὁ ἐναντίος οὗτος ἄνεμος, ἀντὶ νὰ προξενήσῃ αὐταῖς ναυτίαν καὶ ἄλλην ταλαιπωρίαν, καὶ νὰ εἶνε ἐπάρατος, ἦτο κάλλιστον κελάδημα! Ὁ Ὅμηρος ὁσάκις ἀποστέλλει πλοῖον χάριν τινὸς ὑπηρεσίας κατευοδοῖ μὲ οὔριον ἄνεμον·

Τοῖσιν δ' ἴκμενον οὖρον ἵει ἑκάεργος Ἀπόλλων·

ἤ, ἂν ὁ πλοῦς γίνεται διὰ τῆς κώπης, καθιστᾷ νηνεμίαν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Αἰσχύλος κατευοδοῖ εἰς τὸ Ἄργος τὰς ἐξ Αἰγύπτου φυγούσας Δαναΐδας. (Ἱκετ. 140). Ὅτε ὁ Ὀδυσσεὺς διακληροῦται τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ ἐκτυφλώσοντας τὸν Κύκλωπα, λαγχάνουσι «τοὺς ἄν κε καὶ

ἤθελον αὐτὸς ἑλέσθαι». Ὀρθότατα! πρὸς τί τὸ ἐμπόδισμα; τί θὰ συνέφερεν εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ ποιήματος, ἂν ἔλεγεν ὅτι ἔλαχον πάντες ἤ τινες τῶν ἀτολμοτέρων;

Ἔπειτα λέγει ὅτι ἔπλευσε κατὰ τὸν Ἰόνιον πόντον. Ὁ πλοῦς ἐκ Τύρου πρὸς τὴν ἀνατολ. Ἑλλάδα θὰ ἐγίνετο διὰ τῆς Μεσογείου, τοῦ Καρπαθίου πελάγους, τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Εὐβοϊκοῦ εἰς τὴν Αὐλίδα· πρὸς δὲ τὴν δυτ. Ἑλλάδα διὰ τῆς Μεσογείου, τοῦ Καρπαθίου (1), τοῦ Κρητικοῦ, τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ. Διατί μόνον τὸ Ἰόνιον πέλαγος ὠνόμασε; καὶ τί ἐζήτουν κατὰ τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ἀφ' οὗ ἡ πρὸς τὰς Θήβας συντομωτέρα ὁδὸς ἦτο ἡ διὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Εὐβοϊκοῦ; Ἐνταῦθα οἱ ἑρμηνευταὶ πάντες, πλὴν Βυργεσίου καὶ Ἀρτούγγου καὶ Βερναρδάκη, καταφεύγουσιν εἰς ἐκδοχὰς ἐπιβεβλημένας ὑπὸ τῆς ἀνάγκης νὰ εὕρωσί τινα πόρον ἐν ᾗ συνέχονται ἀπορίᾳ. Οἱ μὲν λοιπὸν εἰκάζουσιν ὅτι Ἰόνιον πόντον ὀνομάζει τὸ κατὰ τὴν Ἰωνίαν πέλαγος, οἱ δὲ καὶ ὅλην τὴν Μεσόγειον.

Ἐπιλαμβάνομαι ἤδη τῆς ἑρμηνείας τοῦ Βερναρδάκη, ἀξίας ἰδίου λόγου διὰ τὸ παράδοξον καὶ τὸ ἀπροσδόκητον ἔν τε τοῖς καθόλου καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ὑπομιμνήσκει τὸ τοῦ Δημοσθένους «Ὃ βούλεται ἕκαστος, τοῦτο καὶ οἴεται, τὰ δὲ πράγματα πολλάκις οὐχ οὕτω πέφυκεν». Ὁ Βερναρδάκης ἐκδέχεται τὰ ῥήματα τάδε: «περιρρύτων ὑπὲρ ἀκαρπίστων πεδίων Σικελίας Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος», ὡς νοοῦντα ὅτι ὁ Ζέφυρος ἵππευσεν ὑπὲρ τῶν πεδίων τῆς Σικελίας, οὐχὶ ἐπίταδε, ἀλλ' ἐπέκεινα τῆς Σικελίας, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ζέφυρος ἔπνευσεν οὐχὶ ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ὡς γινώσκει πᾶς τις, ἀλλ' ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, καὶ ὅτι ἄρα αἱ Φοίνισσαι κατευωδώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐριοδρομοῦσαι. Οὕτω δὲ παρακεκινδυνευμένην ὑπόθεσιν ἐστήριξεν ἐπὶ ἑνὸς καὶ μόνου στύλου, καὶ τούτου λίαν ἀκροσφαλοῦς, ἐπὶ τῆς προθέσεως ὑπέρ. Ὁ Βερναρδάκης διδάσκει ὅτι ἡ πρόθεσις ὑπὲρ «ἐκφράζει ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσσῃ κίνησιν κατευθυνομένην οὐχὶ πρὸς τὸν λέγοντα, ἀλλὰ τὸ ἐκ διαμέτρου ἐναντίον· ἵνα δὲ δηλώσῃ κατεύθυνσιν πρὸς τὸν λέγοντα, πρέπει νὰ τεθῇ λέξις ἢ φράσις δηλοῦσα σαφῶς καὶ ἀναμφισβητήτως, ὅτι ὁ λέγων φαντάζεται τὴν διεύθυνσιν ἀντί-

(1) Νομίζω ὅτι ἐκ παραδρομῆς ὁ Βερναρδάκης τρὶς γράφει «Ἰκάριον» ἀντὶ «Καρπάθιον πέλαγος».

θετον πρὸς τὴν φυσικήν· τοιαύτης δὲ λέξεως ἢ φράσεως οὐδὲ σκιὰ ὑπάρχει ἐν τῷ ἡμετέρῳ χωρίῳ».

Οὐδὲν τούτων ὁμολογῶ τῷ Βερναρδάκῃ. Ἡ ὑπὲρ ἐπὶ τοπικῆς σημασίας συντάσσεται γενικῇ καὶ αἰτιατικῇ· γενικῇ μὲν συντασσομένη σημαίνῃ στάσιν ἢ κίνησιν ὑπεράνω ἢ πέραν τοῦ διὰ τῆς γενικῆς δηλουμένου τόπου. Τὸ δὲ ποῖ τῆς κινήσεως δὲν τὸ σημαίνει ἡ ὑπέρ, ἀλλὰ τὸ νοεῖ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν συμφραζομένων. Οὐδὲ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ λαμβάνεται ἡ στάσις τοῦ λέγοντος ὡς ἀφετηρία πρὸς ὁρισμὸν τοῦ ποῖ τῆς κινήσεως· τὸ μὲν διότι ὁ λέγων ὁσάκις εἶνε αὐτὸς ὁ ποιητής, ἀγνοεῖται τίνα στάσιν λαμβάνει· οἷον ἐν Ὀδ. Η 134-135 λέγει ὁ ποιητὴς περὶ τοῦ Ὀδυσσέως:

> Αὐτὰρ ἐπειδὴ πάντα ἑῷ θηήσατο θυμῷ,
> καρπαλίμως ὑπὲρ οὐδὸν ἐβήσετο δώματος εἴσω·

ἐκ τῶν προειρημένων γινώσκομεν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἤρχετο ἔξωθεν, ἐκ δὲ τούτων καὶ ἐκ τοῦ δώματος εἴσω, νοοῦμεν ὅτι ἔξωθεν εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον ὑπερβὰς τὸν οὐδόν· ἂν δὲ ἡ κίνησις ἐγένετο πρὸς τὸν λέγοντα, πόθεν θὰ τὸ ἠξεύρομεν, ἀφοῦ ἀγνοοῦμεν ποῦ ἵστατο ὁ λέγων ποιητής; Κατωτέρω Ν 63 λέγει πάλιν· «Ὣς εἰπών, ὑπὲρ οὐδὸν ἐβήσετο δῖος Ὀδυσσεύς». Ἐνταῦθα ἡ ὑπὲρ σημαίνει τοὐναντίον ἐκ τῶν ἔνδοθεν πρὸς τὰ ἔξω. Ἂν λοιπὸν ὁ ποιητὴς δὲν μετέβαλλε καὶ αὐτὸς τὴν θέσιν του, ὅπως θὰ συνέφερεν εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ Βερναρδάκη, ἀλλ' ἵστατο ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἀνάγκη πᾶσα, τὸ μὲν ἕτερον τῶν δύο τούτων ὑπὲρ οὐδὸν νὰ σημαίνῃ κίνησιν πρὸς τὸν ποιητήν, τὸ δὲ ἕτερον ἀπὸ τοῦ ποιητοῦ. Ἄλλοτε πάλιν ἠξεύρομεν ποῦ ἵσταται ὁ λεγων, ἡ δὲ ὑπὲρ σημαίνει κίνησιν πρὸς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἵσταται ὁ λέγων ἐν τῷ λέγειν, καὶ ὅμως ὁ λέγων λαμβάνει τὴν στάσιν ἣν εἶχεν ὅτε συνέβαινε τὸ λεγόμενον· οἷον Ὀδ. Ν 256 ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπιβὰς τῆς Ἰθάκης καὶ ἀγνοήσας αὐτήν, ἐρωτήσας τινὰ νεανίαν (ἦτο δ' ἡ Ἀθηνᾶ) ἔμαθεν ὅτι εὑρίσκεται ἐν τῇ Ἰθάκῃ· μὴ θέλων δὲ νὰ ἀποκαλυφθῇ, ψευδολογεῖ τάδε·

> Πυνθανόμην Ἰθάκης γε καὶ ἐν Κρήτῃ εὐρείῃ,
> τηλοῦ ὑπὲρ πόντου· νῦν δ' εἰλήλουθα καὶ αὐτὸς κτλ.

Πάντα τὰ παραδείγματα ὅσα παραθέτει ὁ Βερναρδάκης πρὸς πί-

στωσιν, σημαίνουσι τῷ ὄντι κίνησιν (τινὰ δὲ στάσιν) ἐπέκεινα τοῦ διὰ τοῦ προθετοπτώτου δηλουμένου τόπου ὡς πρὸς τὴν στάσιν τοῦ λέγοντος· ἀλλὰ τὸ ἐπέκεινα τοῦτο δὲν τὸ σημαίνει ἡ ὑπέρ, ἀλλὰ τὰ συμφραζόμενα. Θὰ ἠδυνάμην δὲ νὰ παραθέσω ἄλλα δεκαπλάσια τὸν ἀριθμόν, ἐν οἷς ἡ ὑπὲρ σημαίνει τοὐναντίον. Ἀρκοῦμαι εἰς ὀλίγα. Ἐν Ἰλ. Π 406 ὁ Πάτροκλος ἠκόντισε τὸν Θέστορα ἐν τῷ δίφρῳ, «ἕλκε δὲ δουρὸς ἑλὼν ὑπὲρ ἄντυγος», πρὸς ἑαυτὸν δηλονότι. Ἰλ. Ο, 381 «ὥς τε μέγα κῦμα θαλάσσης εὐρυπόροιο νηὸς ὑπὲρ τοίχων καταβήσεται» πρὸς τὰ ἔνδον δηλονότι. Αἰσχ. Ἑπτ. Θ. 88 λέγει ὁ Χορὸς τῶν ἐν τῇ πόλει γυναικῶν «ὑπὲρ τειχέων ὁ λεύκασπις ὄρνυται λαός, εὐτρεπὴ ἐπὶ πτόλιν διώκων πόδα» πρὸς τὰ ἔνδον δηλονότι τῆς πόλεως ἔνθα ἵσταται ὁ χορός. Εὐμεν. 250 λέγει ὁ χορὸς τῶν Ἐρινύων «Ὑπέρ τε πόντον ἀπτέροις ποτήμασιν ἦλθον διώκουσα» ἐνθάδε δηλ. ἔνθα καὶ ἵσταται ἡ λέγουσα. Σοφ. Ἀντιγ 105 «Ἀκτὶς ἀελίου . . . Διρκαίων ὑπὲρ ῥεέθρων μολοῦσα» πρὸς τὴν πόλιν δηλονότι ἔνθα ἵσταται ὁ ᾄδων χορός. Ἂν καὶ ἡ Δίρκη ἔρρεε πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως, ὅμως προτιμᾷ ὁ ἀναγνώστης νὰ καταλογίσῃ ἄγνοιαν ἢ ἀνακρίβειαν εἰς τὸν ποιητήν, παρὰ νὰ δεχθῇ ὅτι ἡ κίνησις τοῦ ἡλίου δὲν ἐγίνετο ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ὁρίζοντος πρὸς τὰς Θήβας, ἀλλὰ πέραν τῶν Θηβῶν πρὸς δυσμάς. Ἀντιγ. 1144 ὁ χορὸς εὔχεται τῷ Διονύσῳ «μολεῖν καθαρσίῳ ποδὶ Παρνασίαν ὑπὲρ κλιτύν, ἢ στονόεντα πορθμόν», νὰ ἔλθῃ πρὸς τὰς Θήβας ἔνθα ὁ χορός ὑπὲρ τὴν κλιτὺν τοῦ Παρνασοῦ ἢ ὑπὲρ τὸν εὔριπον τῆς Εὐβοίας.

Παρ' Ὁμ. Ἰλ. Σ 228 ὁ Ἀχιλλεὺς μεγάλ' ἴαχεν ὑπὲρ τάφρου, πρὸς τὰ ἔξω δηλονότι, φοβῶν τοὺς Τρῶας· παρὰ Σοφ. Αἴ. 1258, ὁ Ἕκτωρ πηδᾷ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς τάφρου, πρὸς τὰ ἔνδον δηλονότι· τίνα δὲ στάσιν κατελάμβανον οἱ ταῦτα λέγοντες ποιηταί, ἄδηλον. Ἔστω τελευταῖον τὸ πρὸς τὸ προκείμενον ὁμοιότατον Ὀδ Ι 260. «Ἡμεῖς τοι Τροίηθεν ἀποπλαγχθέντες Ἀχαιοὶ παντοίοις ἀνέμοισιν ὑπὲρ μέγα λαῖτμα θαλάσσης, οἴκαδε ἱέμενοι, ἄλλην ὁδόν, ἄλλα κέλευθα ἤλθομεν». Ταῦτα λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὸν Κύκλωπα· ἡ ὑπὲρ ἄρα σαφῶς καὶ ἀναμφισβητήτως σημαίνει τὴν ἀπὸ Τροίας πρὸς τὴν Ἰθάκην καὶ πρὸς τὴν γῆν τῶν Κυκλώπων κίνησιν, ἔνθα ἵσταται ὁ λέγων ταῦτα.

Ὁ Βερναρδάκης ἀξιοῖ νὰ ὑπάρχῃ λέξις ἢ φράσις δηλοῦσα σαφῶς

καὶ ἀναμφισβητήτως ὅτι ὁ λέγων φαντάζεται τὴν διεύθυνσιν ἀντίθετον πρὸς τὴν (κατὰ Βερν.) φυσικήν. Καὶ ἡμεῖς ἀξιοῦμεν ἐν γένει, νὰ ὑπάρχῃ τὸ δηλοῦν τὸ ποῖ τῆς κινήσεως, μὴ δηλούμενον ὑπὸ μόνης τῆς ὑπέρ.

Ἀλλ' ὁ Βερν. νομίζει ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ οὐδὲ σκιὰ ὑπάρχει τοιαύτης λέξεως ἢ φράσεως. Ἐγὼ δ' ἐρωτῶ, πρὸς τί ἡ σκιά, ἀφ' οὗ ὑπάρχει αὐτόσωμος ὁ Ζέφυρος, ὁ ἄλλοτε μὲν δυσαής, νῦν δὲ καλλικέλαδος, ἐλαύνων τὴν ναῦν; Τὴν οὐσίαν τοῦ ζεφύρου, ἥτις ποιεῖ αὐτὸν νὰ εἶνε ζέφυρος, δηλοῖ ὁ ὁρισμός του· οὗτος δὲ εἶνε «ἄνεμος πνέων ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς». Ἂν ἠθέλομεν ἀντιστρέψει τὴν εἰδοποιὸν διαφοράν, «ἄνεμος πνέων ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς», νομίζει ὁ Βερναρδάκης ὅτι ὁ ζέφυρος θὰ ἦτο ἀκόμη ζέφυρος; ἐπῆλθέ τινί ποτε νὰ εἴπῃ «Σήμερον ὁ ζέφυρος δὲν μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὸ Δαφνί, ὅπως χθές, ἀλλ' ἀπὸ τὸν Ὑμηττόν;»

Γλιχόμενος μᾶλλον τῆς εὑρέσεως τοῦ ὀρθῶς ἢ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ πλημμελῶς ἔχοντος, δὲν διστάζω νὰ ἐκθέσω καὶ ὅ,τι εὑρίσκω ἀποφαῖνόν πως εὔλογον τὴν περὶ Ζεφύρου γνώμην τοῦ Βερναρδάκη. Ὅτι μὲν ἡ ἔννοια τοῦ πνέοντος ζεφύρου δὲν συμβιβάζεται οὔτε πρὸς τὴν τῆς νηνεμίας, οὔτε πρὸς τὴν τῆς ἀντιπνοίας, τοῦτο ὑποκείσθω ἔμπεδον. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς προσωποποιεῖ ἐνταῦθα τὸν Ζέφυρον· ὅτι δὲ ἐν τῷ προσηγορικῷ ζεφύρῳ εἶνε οὐσία, ἧς ἀναιρουμένης συναναιρεῖται καὶ ἡ ἔννοια καὶ τὸ ὄνομα, τοῦτο ἐν τῷ προσωπικῷ Ζεφύρῳ ἀποβαίνει μόνον ἡ κυρία ἰδιότης, τὸ κύριον ἔργον, αὐτὸς δὲ εἶνέ τι ἄλλο καὶ ἐνδέχεται νὰ πράττῃ τι ἄλλο, οἷον νὰ εἰλαπινάζῃ ἔνδον καθήμενος, νὰ καθεύδῃ, ἢ νὰ ἀπονοστῇ οἴκαδε, ἀφ' οὗ ἐπετέλεσε τὸ κύριον ἔργον του. Καὶ τοιαῦτα ἀλλότρια τοῦ κυρίου ἔργου του πράττοντα ποιεῖ αὐτὸν τὸν Ζέφυρον ὁ Ὅμηρος Ἰλ. Ψ 192 κἑξ. καὶ ἀπορῶ πῶς παρημέλησεν ὁ Βερναρδάκης νὰ ἐπικαλεσθῇ τοιοῦτον ἔρεισμα τῆς παραδόξου ἐκδοχῆς του. Ἐκεῖ ὁ Ἀχιλλεὺς ἱκετεύει τὸν Βορρᾶν καὶ τὸν Ζέφυρον νὰ πνεύσωσιν, ἵνα κατακαῇ τοῦ Πατρόκλου ἡ πυρά. Ἡ Ἶρις ἔρχεται ἄγγελος πρὸς τοὺς ἀνέμους· εὑρίσκει δὲ πάντας συνηγμένους ἐν τῷ δόμῳ τοῦ Ζεφύρου εἰλαπινάζοντας. Ἀνέστησαν πάραυτα ὁ Βορρᾶς καὶ ὁ Ζέφυρος, ἐνέπεσον εἰς τὸν Θρᾳκικὸν πόντον, ἦλθον εἰς τὴν Τροίαν καὶ φυσῶντες διὰ πάσης τῆς νυκτὸς κατέκαυσαν τὴν πυράν. Μετὰ ταῦτα

οἱ δ' ἄνεμοι πάλιν αὖτις ἔβαν οἶκόνδε νέεσθαι.
Θρηΐκιον κατὰ πόντον· ὁ δ' ἔστενεν οἴδματι θύων.

Ταῦτα μὲν οὕτω καθ' Ὅμηρον. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἔπνευσαν ὡς ζέφυρος καὶ ὡς βορρᾶς, μετὰ δὲ τὴν ἀπονόστησίν των ἐπῆλθεν ἐν Τροίᾳ οὐχὶ πνοὴ Εὔρου καὶ Νότου, ἀλλὰ νηνεμία. Οὕτω καὶ Ὀδ. Κ 20 ὁ Αἴολος καταδήσας τοὺς ἄλλους ἀνέμους ἀφῆκε τὸν Ζέφυρον ἀπόλυτον ἵνα κατευοδώσῃ τὸν Ὀδυσσέα. Καθ' Ὅμηρον δὲν ἐξήρκει ἡ κατάδεσίς τινος ἀνέμου, ἵνα δηλωθῇ ἡ τοῦ ἐναντίου πνοή. Ὁ Βερναρδάκης ὅμως τοῦτο ἰσχυρίζεται.

Τοιαύτην τινὰ ὑπόληψιν τοῦ πράγματος, ὅτι τοῦ Ζεφύρου ἱππεύσαντος πέραν τῶν Σικελικῶν πεδίων, τρόπον τινὰ ἀπονοστήσαντος οἴκαδε, καὶ καταστάσης νηνεμίας, αἱ Φοίνισσαι διέπλευσαν τὴν Μεσόγειον (ἂν πιστεύσωμεν Ἕρμαννον καὶ Κλότσιον καὶ Κίγγελον ὅτι ταύτην νοεῖ λέγων Ἰόνιον πόντον!) ἐλάτᾳ, ἤτοι διὰ κωπηλασίας — τοιαύτην λέγω ἐκδοχὴν τοῦ χωρίου θὰ συνεχώρουν αἱ λέξεις τοῦ κειμένου. Ἀλλὰ πλὴν τῆς προειρημένης ἀτοπίας, ὅτι ὁ ποιητὴς Εὐριπίδης οὐδένα εἶχε λόγον νὰ ποιήσῃ τὰς Φοινίσσας πλεούσας δι' ἐπιπόνου κωπηλασίας τόσον μακρὸν πλοῦν, ἐπιπροστίθεται καὶ ἄλλη ἰσχυροτέρα. Ἀφ' οὗ προετίθετο νὰ ποιήσῃ αὐτὰς πλεούσας ἐν νηνεμίᾳ διὰ κωπηλασίας, πρὸς τί νὰ μνημονεύσῃ τὸν Ζέφυρον καὶ νὰ ἐπαινῇ μάλιστα τὸ κάλλιστον κελάδημα τοῦ μὴ πνέοντος καὶ μὴ ἀκουομένου ἀνέμου, καὶ διατί τὸν Ζέφυρον μᾶλλον ἢ πάντα ἄλλον ἄνεμον; Τοῦτο θὰ εἶχε λόγον εὔλογον, ἂν ὁ Ζέφυρος ἔπνεε συνεχῶς ἐπί τινα μακρὰν χρόνου περίοδον, καὶ ἔπειτα κατευναζομένου αὐτοῦ ἐπήρχετο νηνεμία ἢ καὶ ἐναντίος ἄνεμος· ὅπως θὰ ἠδυνάμην ὀρθῶς νὰ εἴπω ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔπλευσαν ἐπὶ Θρᾴκης, κατευνασθέντων τῶν ἐτησίων· διότι πᾶς τις γινώσκει τὸ συνεχὲς τῆς πνοῆς τῶν ἐτησίων ἐπὶ μακράν τινα χρόνου περίοδον. Γινώσκει τις τοιοῦτό τι περὶ τοῦ Ζεφύρου ὅτι ἐν Φοινίκῃ πνέει συνεχῶς ἐπὶ μακράς τινας χρόνου περιόδους, καὶ πάλιν ἀποπαύεται ἐπ' ἄλλην ἐπίσης μακράν, ὥστε νὰ λέγωσιν εὐλόγως αἱ Φοίνισσαι ὅτι ἔπλευσαν, ἀφ' οὗ ἔπαυσεν ὁ γνωστὸς ὡς συνεχῶς πνέων Ζέφυρος; Ἐγὼ ἀγνοῶ. Καὶ ἂν τοῦτο συνεχωρεῖτο, δὲν θὰ ἠδυνάμεθα ἐκ τούτου νὰ συμπεράνωμεν καὶ ὅτι ἔπνευσεν οὔριος ἐξ ἀνατολῶν. Τοσαῦτα μὲν λοιπὸν τὰ περὶ τῆς τοῦ Ζεφύρου πνοῆς.

Ἔπειτα ὁ Βερναρδάκης ἔχεται ἀπρὶξ τῆς ἀρχικῆς σημασίας τοῦ

βαίνειν, δηλοῦντος τὸ πρῶτον βῆμα, τὴν ἔναρξιν τῆς πορείας καὶ ἀντεπεξέρχεται δριμὺς κατὰ τῶν ἐκδεχομένων τὸ ἔβην = ἦλθον, καὶ θεωρεῖ ὡς ταυτολογίαν ἀφόρητον τὸ νὰ λέγῃ κατωτέρω πάλιν «Καδμείων δ' ἔμολον γᾶν». Ἂν τοῦτο οὕτως ἔχῃ, τότε ὀρθῶς ἐρωτᾷ πῶς ἠδύνατο ὁ χορὸς νὰ βῇ, ἀφ' οὗ κατέπλευσε τὸν Ἰόνιον πόντον· καὶ συμπεραίνει ὀρθῶς κατὰ ταῦτα ὅτι ἡ μετοχὴ πλεύσασα δὲν δύναται νὰ εἶνε χρονικὴ τοῦ ἔβαν. Ἀλλὰ ποῦ λοιπὸν ἀναφέρεται; Εἰς τὸ κατενάσθην ἀποκρίνεται ὁ Βερναρδάκης. Ἃς ἴδωμεν τίνα νοῦν ἔχει ἡ τοιαύτη σύνταξις. Ὁ χορὸς κατὰ Βερναρδάκην λέγει· «Λιποῦσα τὸ Τύριον οἶδμα ἔβαν, ἵνα, ἐλάτᾳ τὸν Ἰόνιον πόντον καταπλεύσασα, κατενάσθην ὑπὸ ταῖς νιφοβόλαις Παρνασσοῦ δειράσι». Τὸ «ἵνα κατενάσθην» εἶνε τελ. πρότασις, σημαίνουσα τὸ τέλος πρὸς ὃ ἀπεστάλησαν· καὶ ἡ χρονικὴ ἄρα μετοχὴ καταπλεύσασα, ἡ σημαίνουσα τὸ προτερόχρονον μὲν τοῦ κατενάσθην, ὑστερόχρονον δὲ τοῦ ἔβην, μετέχει τῆς τελικῆς ἰδιότητος τῆς κυρίας προτάσεώς της, καὶ θὰ ἠδύνατο καὶ αὐτὴ νὰ ἐξενεχθῇ ὡς τελικὴ πρότασις ὡδέ πως: «Ἔβην ἵνα καταπλεύσω τὸν Ἰόνιον πόντον ἐλάτῃ (ὅ ἐστι κατὰ Βερναρδάκην, κώπῃ), καὶ καταπλεύσασα κατενασθῶ κ.τ.λ.». Ἀλλ' ἦτο δυνατὸν ἐκ τῶν προτέρων νὰ διενοεῖτο νὰ καταπλεύσῃ τὸν Ἰόνιον πόντον κώπῃ; Ἀδύνατον· καὶ ὁ Βερναρδάκης δὲν ἐκλαμβάνει τὴν πρότασιν ταύτην ὡς ἐν τῇ διανοίᾳ μόνον τοῦ λέγοντος, ἀλλ' ὡς τετελεσμένον γεγονός. Πῶς οἰκονομεῖ ταῦτα δὲν βλέπω.

Ἔπειτα ὁ Βερναρδάκης δὲν συμπλέκει «πλεύσασα κατὰ τὸν Ἰόνιον πόντον» ὅπως πάντες οἱ ἄλλοι ἑρμηνευταί, ἀλλὰ «καταπλεύσασα τὸν Ἰόνιον πόντον». Ἡ ἐπείγουσα αὐτὸν ἀνάγκη εἶνε προφανής· ὁ ἐξ ἀνατολῶν πνέων Ζέφυρος ἀπέβαινεν ἀντίπνους κυρίως κατὰ τὸν πλοῦν τοῦ Κορινθιακοῦ. Εἰσάγει λοιπὸν τὴν ἔννοιαν τοῦ κατάπλου, ἵνα σημαίνηται τὸ τελευταῖον στάδιον τοῦ κατὰ τὸν Ἰόνιον πλοῦ, ὁ Κορινθιακός, καὶ ὅτι τούτου ἔπλευσαν κώπῃ διὰ τὴν τοῦ ἀνέμου ἀντίπνοιαν. Ἃς ἴδωμεν ἂν καὶ αἱ λέξεις τοῦ κειμένου συγχωρῶσι τοιαύτην ἐκδοχήν. Ὁ Βερναρδάκης διδάσκει ἁπλῶς: «Φέρεται δὲ πρὸς αἰτιατικὴν δηλωτικὴν ὑδάτων τὸ καταπλέω, ὅπως καὶ τὸ ἀναπλέω καὶ τὸ ἁπλοῦν πλέω· καὶ σημαίνει ἀπὸ τὰ ἀνοικτὰ πλησιάζω εἰς τὴν ξηράν». Ὅτι τὸ ἁπλοῦν πλέω συντάσσεται αἰτιατικῇ δηλωτικῇ ὑδάτων εἶνε ἔξω ἀμφισβητήσεως καὶ ἔξω τοῦ

προκειμένου· ὅτι δὲ καὶ τὸ καταπλέω συντάσσεται τοιαύτῃ αἰτιατικῇ, ἀμφισβητῶ, ἀντισχυριζόμενος ὅτι οὔτε ἁπλῇ αἰτιατικῇ συντάσσεται ἀλλ' ἐμπροθέτῳ, οὔτε δηλωτικῇ ὑδάτων, ἀλλὰ γῆς ἢ καὶ λιμένος ἐν ᾧ τὸ τέρμα τοῦ πλοῦ. Τὸ τοῦ Ἡροδότου Α. 185 «καταπλώοντες τὸν ποταμόν» δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα· διότι δὲν σημαίνει κατάπλουν ἐκ τῆς θαλάσσης εἰς τὸν ποταμὸν ὡς τὸ τέρμα τοῦ πλοῦ, ἀλλὰ πλοῦν κάτω τοῦ ποταμοῦ· ἡ δὲ αἰτιατικὴ κεῖται ὅπως καὶ ἐν τῷ καταβαίνειν τὴν κλίμακα.

Ἐν τῇ ῥήσει «περιρρύτων ὑπὲρ ἀκαρπίστων πεδίων Σικελίας Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος» ἅπαξάπαντες οἱ ἑρμηνευταὶ συνάπτουσι τὴν γενικὴν Σικελίας μετὰ τοῦ πεδίων, ὡς κτητικήν, διχογνωμοῦσι δὲ περὶ τοῦ πεδίων ἂν σημαίνει γῆς ἢ θαλάσσης πεδία κατὰ μεταφοράν. Οἱ ἐκδεχόμενοι τὰ πεδία μεταφορικῶς ἐκλαμβάνουσι καὶ τὸ ἀκάρπιστα ὡς εἰρημένον κατὰ τὸ Ὁμηρικὸν πόντος ἀτρύγετος, τὰ μὴ καρποφόρα, ἐξ ὧν οὐδεὶς καρπὸς συγκομίζεται· οἱ δ' ἐκδεχόμενοι αὐτὰ κυριολεκτικῶς ἢ τρέπουσι τὰ ἀκάρπιστα εἰς εὐκάρπιστα, ἢ ἑρμηνεύουσιν, οἱ μὲν ἀκαλλιέργητα, οἱ δὲ ἀνεξαντλήτως καρποφόρα. Οὕτω καὶ ὁ Βερναρδάκης, ὅςτις, ὁδοῦ πάρεργον, διορθοῖ καὶ τὴν κοινῇ παραδεδεγμένην ἔννοιαν τοῦ ἀτρύγετος=ἄκαρπος, πρὸς τὴν γνώμην τοῦ λογίου Μ. Λελέκου ὅτι τὸ ἀτρύγετος σημαίνει «θάλασσα π^ο^ῦ δὲν ἔχει τρυγημόν», ἤτοι ἀνεξάντλητος, διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν θαλασσίων προϊόντων». Ἀλλ' οὔτε τότε ὁ Ὅμηρος οὔτε σήμερον οὐδεὶς ἔχει τινὰ εἴδησιν τῆς ἀνεξαντλήτου ταύτης ἀφθονίας τῶν προϊόντων τοῦ πόντου· ὅσα καρποῦται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἶνε πενιχρὰ πρὸς τὰ ἀπὸ τῆς γῆς προϊόντα, καὶ ταῦτα δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὰς ἀκτάς, ἐν ᾧ ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει ἀτρύγετον τὸν εὐρὺν, τὸν ἀχανῆ πόντον. Ἔτι δ' ὀνομάζει καὶ τὸν αἰθέρα ἀτρύγετον· ἆρά γε καὶ τοῦτον διὰ τὸ ἀνεξάντλητον τῶν προϊόντων αὐτοῦ ;

Ἔπειτα δέ, διατί ὁ Εὐριπίδης νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Ζέφυρος ἵππευσεν ὑπὲρ τῶν πεδίων μᾶλλον ἢ ὑπὲρ τῶν ὀρέων τῆς Σικελίας; Ἡ Σικελία δὲν εἶνε συνεχὴς πεδιάς, ἀλλὰ διειλημμένη ὑπὸ ὀρέων πολλῶν καὶ μεγάλων, ὥςτε ἐμποιεῖ φαντασίαν ὀρεινῆς μᾶλλον ἢ πεδινῆς χώρας Καὶ τοιαύτη ἐφαντάσθη αὐτῷ τῷ ποιητῇ ἐν Τρῳ. 220-223 λέγοντι

Καὶ τὴν Αἰτναίαν Ἡφαίστου
Φοινίκας ἀντήρη χώραν,
Σικελῶν ὀρέων ματέρ', ἀκούω
Καρύσσεσθαι στεφάνοις ἀρετᾶς.

Δὲν θὰ ἦτο μεγαλοπρεπέστερον καὶ ποιητικώτερον, νὰ ποιήσῃ τὸν Ζέφυρον φερόμενον ὑπὲρ τὰ ὄρη μᾶλλον, ὡς ἀετόν, ἢ ὑπὲρ τὰ πεδία, ὡς κορυδαλλόν; ἄλλως τε καὶ ἀφ' οὗ κατωτέρω χαρακτηρίζει τὴν πνοήν του ὡς τὸ κάλλιστον κελάδημα ἐν οὐρανῷ;

Ὁμολογῶ ὅτι ἐφ' ὅσον συνάπτεται ἡ γενικὴ Σικελίας μετὰ τοῦ πεδίων, εὐλόγως ῥέπει ἡ γνώμη τῶν ἑρμηνευτῶν ὑπὲρ τῆς κυριολεκτικῆς ἐκδοχῆς· καὶ εἰς ἐμὲ φαίνεται ἀπίθανον ὅτι ὁ Εὐριπίδης ὠνόμασε τὴν περὶ τὴν Σικελίαν θάλασσαν, περίρρυτα πεδία Σικελίας. Ἂν δ' ὅμως ἦτο δυνατὸν ν' ἀποσπασθῇ ἡ γενικὴ αὕτη, καὶ νὰ ἀναγινώσκηται «περιρρύτων ὑπὲρ ἀκαρπίστων πεδίων» (πλεύσασα), νομίζω ὅτι πολλῶν ἡ γνώμη θὰ ἔρρεπε πρὸς τὴν μεταφορικὴν ἐκδοχὴν τοῦ πεδίων.

Κατωτέρω ὁ Βερναρδάκης συμπλέκει «ἐκπροκριθεῖσα πόλεος ἐμᾶς, Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος», ἀναφέρων τὴν μετοχὴν ἱππεύσαντος οὐχὶ εἰς τὸ προηγούμενον πλεύσασα, ἀλλ' εἰς τὸ ἑπόμενον ἐκπροκριθεῖσα, ὡς σημαίνουσαν τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐκπροεκρίθησαν. Οἱ ἄρχοντες δηλαδὴ τῆς πόλεως ἀνέμενον, κατὰ Βερναρδάκην, πότε θὰ παύσῃ ὁ πνέων Ζέφυρος, καὶ πότε θὰ πνεύσῃ ὁ Εὖρος, ἵνα προβῶσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀποσταλησομένων παρθένων! Πῶς ἐπῆλθεν εἰς τὸν Βερναρδάκην τοιοῦτόν τι ἐννόημα, μοὶ εἶνε ἄπορον· καὶ ταῦτα οὐδεμιᾶς παρούσης ἀνάγκης, διότι τί ἐκώλυε τάχα νὰ λέγῃ ἡ Φοίνισσα ὅτι κατέπλευσε τὸν Ἰόνιον πόντον, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Ζέφυρος ἵππευσε πέραν τῆς Σικελίας; Τὰ ἐπιχειρήματα ἅτινα φέρει ὁ Βερν. ἐν τῇ πρὸς τὸν Οὐεκλεῖνον ἀπαντήσει, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὀρθῶς ὁ Εὐριπίδης «ἐκπροκριθεῖσα τῆς ἐμῆς πόλεως», ἐμὲ τοὐλάχιστον δὲν ἔπεισαν· ἀλλ' ὁ τούτων ἔλεγχος θὰ ἦτο ἄκαιρος ἐν τῷ παρόντι· διότι καὶ ἐγὼ παρέργως ἔθιξα τὸ χωρίον τοῦτο. Τόσον μόνον ἀρκεῖ· ἀφ' οὗ ὁ Βερν. κρίνει ὅτι ὁ Εὐριπίδης ὀρθῶς θὰ ἔλεγεν «ἐξ ἐμᾶς προκριθεῖσα πόλεως», τί ἐκώλυε νὰ γράψῃ ἐν τῷ κειμένῳ «πόλεως ἔκ προκριθεῖσ' ἐμᾶς;» Μήπως δὲν εἶχε πρόχειρα παραδεί-

γματα ἀναστροφῆς τῆς προθέσεως παρ' Εὐριπίδῃ; Ἰδοὺ δύο ἐν δυσὶν ἰαμβείοις προλόγου (Ἑκάβ. 23-24)

αὐτὸς δὲ βωμῷ πρὸς θεοδμήτῳ πιτνεῖ,
σφαγεὶς Ἀχιλλέως παιδὸς **ἐκ** μιαιφόνου.

Ἔπειτα συμπλέκει ὁ Βερναρδάκης «ἐν οὐρανῷ πόλεως ἐμᾶς», ἵνα λέγῃ ὅτι ὁ Ζέφυρός ἐστι κάλλιστον κελάδημα ἐν τῷ οὐρανῷ, τουτέστιν ἐν τῷ κλίματι τῆς ἐμῆς πόλεως. Ὅτι μὲν λέγεται ὀρθῶς ἑλληνιστὶ ὁ οὐρανός τινος πόλεως, ἀποχρώντως ἀποδεικνύει ὁ Βερναρδάκης καὶ ἐγὼ πείθομαι. Ἀλλά, Θεέ μου! τί ταραγμός λέξεων καὶ προτάσεων! τί ὑπερβατὰ ὑπερβαίνοντα πάντα λόγον καὶ ἔννοιαν! Ἂς τὸ ἀποσπάσωμεν ἐκ τῆς σειρᾶς του, ὥς τι αὐτοτελές, καὶ ἂς πειραθῶμεν νὰ τὸ ἀναγνώσωμεν κατὰ τὴν ἔννοιάν του: «Ἐπεὶ ὁ Ζέφυρος ἵππευσε πνοαῖς ὑπὲρ τῶν περιρρύτων, τῶν ἀκαρπίστων πεδίων Σικελίας, (ὅς τυγχάνει ὢν κάλλιστον κελάδημα ἐν τῷ οὐρανῷ τῆς πόλεως), ἐκπροεκρίθην (τῆς ἐμῆς) καλλιστεύματα τῷ Λοξίᾳ». Εἶνε ἐπιδεκτικὴ ἀνθρωπίνη γλῶσσα τοιούτων ὑπερβάσεων; Ἐγὼ μὲν νομίζω ὄχι. Ἔπειτα δὲ ἐπὶ τῷ κελάδημα περατοῦται ἡ στροφή, ἀπὸ δὲ τοῦ πόλεος ἄρχεται ἡ ἀντιστροφή, συμβαίνει ἄρα ἡ μὲν κτητικὴ γενικὴ νὰ κῆται ἐν τῇ ἀντιστροφῇ, τὸ δὲ κτῆμα, τὸ ἐν οὐρανῷ, ἐν τῇ στροφῇ· ἀλλ' εἶνε δυνατὸν δύο οὕτω στενῶς συνδεδεμέναι ἔννοιαι, οἷαι ἡ τοῦ κτήτορος καὶ ἡ τοῦ κτήματος νὰ διϊστῶνται διὰ τοιούτου χάσματος· ὁποῖον πάντοτε χωρίζει τὴν στροφὴν ἀπὸ τῆς ἀντιστροφῆς; Ἐγὼ γοῦν δὲν γνωρίζω χορικὸν ᾆσμα, οὗ ἐπὶ τῷ πέρατι τῆς στροφῆς νὰ μὴ περατοῦται ἅμα καὶ πρότασις τελεία. Πρὸς τί δὲ οἱ περίδρομοι οὗτοι λέξεων καὶ ἐννοιῶν, ἀφ' οὗ ῥέει ὁμαλῶς τὸ «ἐκπροκριθεῖσα τῆς ἐμῆς πόλεως καλλιστεύματα Λοξίᾳ;»

Τὰ κατωτέρω

Καδμείων δ' ἔμολον γᾶν
κλεινῶν Ἀγηνοριδᾶν,
ὁμογενεῖς ἐπὶ Λαΐου
πεμφθεῖσ' ἐνθάδε πύργους

πᾶς τις ὁμαλῶς καὶ ἀπροσκόπτως ἀναγινώσκει καὶ νοεῖ κατὰ τὰς

στίξεις. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὁ Βερναρδάκης τρέπεται μονήρη ὁδόν. Ἂν καὶ παραθέτῃ ἐπιδοκιμάζων τὰ τοῦ Σχολιαστοῦ λέγοντος «οἱ αὐτοὶ Καδμεῖοι καὶ Ἀγηνορίδαι, ἐπεὶ πατὴρ τοῦ Κάδμου ὁ Ἀγήνωρ», ἐξ ὧν δῆλον ὅτι ὁ Σχολιαστὴς ἐκλαμβάνει τὸ κλεινῶν Ἀγηνοριδῶν, ὡς ἐπεξήγησιν τοῦ Καδμείων, ὅμως ἀφαιρεῖ τὸ ἐπὶ τῷ Ἀγηνοριδᾶν κόμμα καὶ συνάπτει τὸ Ἀγηνοριδᾶν μετὰ τοῦ ὁμογενεῖς. ὧδε· «πεμφθεῖσα ἐνθάδε ἐπὶ τοὺς ὁμογενεῖς τῶν Ἀγηνοριδῶν πύργους τοῦ Λαΐου». Νομίζω ὅτι ἀπατᾶται ὁ Βερναρδάκης· τοῦ ὁμογενεῖς ἡ συντακτικὴ πτῶσις εἶνε ἐμοί. Τοῦτο δ' εἶνε οὐσιῶδες· ὁ ποιητὴς σπεύδει νὰ διαλύσῃ τὴν ἀπορίαν τῶν θεατῶν καὶ νὰ δηλώσῃ, κατὰ τίνα λόγον αἱ εἰς τοὺς Δελφοὺς ἀποστελλόμεναι Φοίνισσαι παρθένοι κατήντησαν εἰς τὰς Θήβας, ἀφ' οὗ ἡ ὁδός των δὲν ἦγε διὰ τῶν Θηβῶν. Κατὰ τὴν ὁμογένειαν λοιπόν.

Πάντες οἱ ἑρμηνευταί, ὅσοι πείθονται ὅτι ὁ χορὸς ἦλθεν ἀπὸ τῆς Τύρου, καταγινώσκουσι τοῦ Εὐριπίδου τοιαύτην ἀδεξιότητα περὶ τὴν παράστασιν τῶν πραγμάτων, οἵαν δὲν θὰ συνεγίνωσκέ τις οὐδ' εἰς γ'. τάξεως ποιητήν. Ἵνα παραστήσῃ πλοῦν γενόμενον ἀπὸ Φοινίκης εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰσάγει τὸν Ζέφυρον καὶ τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Ἰόνιον! Καὶ ὅμως πᾶς τις ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ὑπάτη τῶν ἀρετῶν τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ εἶνε ἡ δαιμονία παραστατικὴ δύναμις τῶν τε ἐκτὸς ἐν τῇ φύσει ὄντων καὶ γινομένων καὶ τῶν ἐν τῷ βάθει τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ὁρμαινομένων, καὶ ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ ἐνάργεια τῶν εἰκόνων του, καὶ κατὰ τοῦτο φέρει μεθ' Ὅμηρον τὰ πρῶτα. Εὐλαβητέον μήπως τὴν ἡμετέραν ἀνεπάρκειαν ἀπονέμομεν εἰς τὸν ποιητήν!

Πᾶσα τέχνη ἔχει τὰ ἀντιπίπτοντα καὶ τὰ δυσχερῆ, ἅτινα ὀφείλει νὰ κατανικήσῃ ὁ τεχνίτης, πολλάκις μετὰ μεγάλης ἀγωνίας καὶ πολλοῦ ἱδρῶτος. Τεχνικώτατον ἔργον εἶνε ἐκεῖνο, οὗ ἡ τελειότης εἶνε τοιαύτη, ὥςτε νὰ μὴ διαφαίνηται παντάπασιν ὁ μόχθος ὃν ἐμόχθησεν ὁ τεχνίτης εἰς τὴν ἀπεργασίαν του, ἀλλ' ἐμποιεῖ φαντασίαν προϊόντος φυσικῆς δυνάμεως ἀπόνως καὶ οἱονεὶ ἀναισθήτως ἐργαζομένης, ὅπως φύονται τὰ ἄνθη τοῦ ἀγροῦ ἀπόνως καὶ ἀναισθήτως ὑπὸ τῆς φυσικῆς δυνάμεως. Τοιαύτην φαντασίαν ἐμποιεῖ ἐξαιρέτως ἡ Ὁμηρικὴ ποίησις. Τὰ δραματικὰ προϊόντα δὲν ἐξικνοῦνται εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τελειότητος, οὐχὶ τόσον διότι οἱ δραματικοὶ ὑπολείπονται τοῦ Ὁμή-

ρου κατὰ τὴν μεγαλοφυΐαν, ὅσον διὰ τὰς μείζονας τεχνικὰς δυσχερείας τοῦ δράματος.

Μία τῶν μεγάλων δυσχερειῶν, πρὸς ἃς ἔχουσι νὰ ἀντιπαλαίσωσιν οἱ δραματικοί, εἶνε ἡ γνώρισις τοῖς θεαταῖς τῶν δρώντων προσώπων. Ὁ Ὅμηρος εἶνε ἀπηλλαγμένος τῆς δυσχερείας ταύτης· διότι ἢ τὰ περιγράφει αὐτός, ἢ εἰσάγει πρόσωπα διαλεγόμενα καὶ ἐρωτῶντα ἄλληλα «Τίς ποτε εἶς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες;».

Ἀλλ' ὁ δραματικός, αὐτὸς μὲν δὲν δύναται νὰ λαλήσῃ ἐξ ἑαυτοῦ, τὰ δὲ δρῶντα πρόσωπα σπανίως λαμβάνουσιν ἀφορμὴν νὰ ἀνερωτῶσιν ἄλληλα περὶ τῶν τοιούτων, διότι ὑπόκεινται ἀλλήλοις γνώριμα· ἄνευ δ' ἀφορμῆς νὰ διηγῆταί τις τὰ καθ' ἑαυτὸν εἶνε ἀνιαρόν, καὶ ἐν τῇ ποιήσει κακότεχνον.

Οἱ νεώτεροι δραματικοὶ θεραπεύουσι τὸ πρᾶγμα διὰ προδημοσιεύσεως προγραμμάτων καὶ εἰσαγωγῶν εἰς τὸ παρασταθησομενον δρᾶμα, ἅτινα προαναγινώσκει ὁ θεατὴς καὶ οὕτω παρακολουθεῖ τὴν παράστασιν ἐν γνώσει ὧν τῶν ἐξυπακουομένων. Αἰσχύλος καὶ Σοφοκλῆς μηχανῶνται ὅπως παρεμβάλλωσιν ὡς οἷόν τε πρεπωδέστερον ἐν τῷ διαλόγῳ τῶν προσώπων τὰς ἀναγκαίας προσωπικὰς εἰδήσεις, καὶ προχωρεῖ αὐτοῖς ποῦ μὲν κάλλιον, ποῦ δ' ἧττον· οἷον καλῶς μὲν ἐν τῷ Οἰδ. Κ. 1. «Τέκνον τυφλοῦ γέροντος Ἀντιγόνη», καὶ ὀλίγον κατωτέρω «τίς τὸν πλανήτην Οἰδίπουν . . . τοῖς νῦν σπανιστοῖς δέξεται δωρήμασιν κ.τ.λ.» ἡ περιαυτολογία πρέπει εἰς τὸν ἄθλιον τὸν τὰς ἑαυτοῦ συμφορὰς ἀποδυρόμενον γέροντα· ἧττον δὲ καλῶς ἐν Οἰδ. Τ. 8 «ὁ πᾶσι κλεινὸς Οἰδίπους καλούμενος»· καὶ πάντα δὲ ὅσα ἐκεῖ ὁ Οἰδίπους ζητεῖ δῆθεν νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ ἱκετεύοντος ἱερέως, οὐ μόνον τὰ γνωρίζει, ἀλλὰ καὶ προεμερίμνησεν ἤδη ὑπὲρ ἀποτροπῆς· ὥστε ἐκτίθενται ἐκεῖ μόνον καὶ μόνον χάριν τῶν θεατῶν, ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὸ δρᾶμα.

Τέλος ὁ Εὐριπίδης εἰσήγαγε τοὺς μονολογικοὺς προλόγους, οἵτινες κατ' οὐσίαν οὐδὲν διαφέρουσι τῶν σημερινῶν ἐντύπων εἰσαγωγῶν· διότι δὲν εἶνε ὀργανικὸν μέλος τοῦ δράματος. Ὁ πρόλογος τῶν Φοινισσῶν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποσπασθῇ καὶ νὰ ἀρχίζῃ τὸ δρᾶμα ἀπὸ τοῦ διαλόγου τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ τῆς Ἀντιγόνης (στιχ. 88), χωρὶς νὰ ὑποπτεύσῃ οὔτε τότε ὁ θεατὴς οὔτε νῦν ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἐλλείπει τι, πλὴν τινος ἀσαφείας περὶ τὰ δρῶντα πρόσωπα.

Ὁ χορὸς εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὔγνωστος ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς του παραστάσεως, ἂν εἶνε νέων ἢ γερόντων, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν· σύγκειται δὲ συνηθέστατα ἐξ ἐπιχωρίων προσώπων· ὥςτε βραχέων δεῖται δηλωμάτων τῶν καθ' ἑαυτόν. Κατ' ἐξαίρεσιν ὁ χορὸς τῶν Φοινισσῶν συγκροτεῖται ὑπὸ παρθένων ἀλλοφύλων. Τίνες ἦσαν; Πόθεν ἦλθον; ὑπὸ τίνος ἀπεστάλησαν; τίς ὁ σκοπὸς τῆς πορείας; πῶς κατήντησαν εἰς τὰς Θήβας; τόσα πολλὰ εἶχε νὰ δηλώσῃ αὐτὸς ὁ χορὸς ἅμα τῇ παρόδῳ αὐτοῦ! καὶ ταῦτα ὡς οἷόν τε διὰ βραχυτάτων, ἵνα ὑπολειφθῇ χῶρος ἐν τῷ ᾄσματι καὶ διὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων καὶ παθῶν, ἅτινα ἐδάϊζον τὸν θυμὸν ἐν τοῖς στήθεσι τῶν παρθένων ἐπὶ τοῖς διαδραματιζομένοις ὑπὸ δύο ἀραίων ἀδελφῶν ὁμογενῶν. Πᾶσα λοιπὸν λέξις τοῦ χοροῦ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱκανῶς ἐρριπτασμένη καὶ βεβασανισμένη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, οὐχὶ ὡς ἀνεμώλια πτερυγίσματα τῆς φαντασίας του. Ὁ ποιητὴς ἐπεμελήθη νὰ εἴπῃ πᾶν ὅ τι συνέφερεν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ σαφῆ τὰ κατὰ τὸν χορὸν εἰς τὸ θέατρόν του, ἢ καὶ τοιαῦτα ἅτινα δὲν ὑπώπτευεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ παρανοηθῶσιν ὑπὸ τῶν θεατῶν του. Ἂν ἐμνημόνευσε Σικελίαν καὶ Ἰόνιον καὶ Ζέφυρον καλλικέλαδον, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἤθελε νὰ ἐμποιήσῃ τοῖς θεαταῖς ἔννοιαν οὐρίου καὶ εὐσταλοῦς πλοῦ ἀπὸ Σικελίας διὰ τοῦ Ἰονίου εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἂν συνεχώρησεν ἑαυτῷ νὰ εἴπῃ Τύριον οἶδμα καὶ Φοινίσσας ἀπὸ νάσου, ἦτο πεπεισμένος ὅτι τὰ συμφραζόμενα, τὸ ὅτι ἀπεστάλη εἰς τὸν Ἑλληνικὸν θεὸν λάτρις, καὶ ὅτι οἱ ἀποστείλαντες αὐτὴν τύραννοι ἦσαν συγγενεῖς τοῦ ἐν Θήβαις δυναστεύοντος οἴκου, οὐδεμίαν θὰ κατέλιπον τοῖς τότε θεαταῖς ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ τί νοεῖ λέγων Τύριον οἶδμα, καὶ τί Φοίνισσαν νῆσον.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ τοῦ Βυργεσίου καὶ τοῦ Ἀρτούγγου ὑπόθεσις, ὅτι αἱ Φοίνισσαι προῆλθον ἐκ Καρχηδόνος ἔχει, ἐπιπολῆς θεωρουμένη, ἰσχυρὰ πειστήρια· τὸ μὲν δρομολόγιον τοῦ Εὐριπίδου κατευοδοῖ αὐτὴν πλησίστιον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου· τὰ δὲ προσάντη ἐκεῖνα, Τύριον οἶδμα καὶ Φοινίσσας ἀπὸ νάσου, ἅτινα οἱ ἑρμηνευταὶ θεωροῦσιν ὡς Ἄλπεις ἀνυπερβλήτους, εἰς ἐμὲ φαντάζονται οὐδὲν ἀλλ' ἢ γήλοφοι ἠρέμα ἀναβαίνοντες. Οἱ ἀρχαῖοι οὐδεμίαν ἔκαμνον ὀνοματικὴν διαστολὴν τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ τῶν κατὰ τὴν δύσιν Φοινίκων, πάντας ἐκάλουν Φοίνικας καὶ τὰς κατα

Λιβύην καὶ Σικελίαν πόλεις Φοινικικάς. Ὁ Πίνδαρος Νεμ. Θ' 28 λέγων «Φοινικόστολα ἔγχη», νοεῖ τὰ Καρχηδονικά. Ὁ Διόδωρος ΙΓ' 80 λέγει «Φοινίσσας ναῦς», νοῶν ναῦς Καρχηδονίων. Οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς ὀνομάζουσιν, ὡς γνωστόν, τοὺς Καρχηδονικοὺς πολέμους Φοινικικούς. Ῥωμαῖοι δὲ ποιηταὶ καὶ Τυρίους συνείθιζον νὰ ὀνομάζωσι τοὺς κατὰ τὴν δύσιν Φοίνικας, προφανῶς ἐπακολουθοῦντες Ἕλλησι καθηγηταῖς, ὧν ὁ κορυφαῖος πιθανώτατα, ἐλέγετο, εἶνε αὐτὸς ὁ Εὐριπίδης διὰ τοῦ προκειμένου «Τύριον οἶδμα». Οὕτω ὁ Βιργίλιος Αἰν. I, 336 καὶ 338

Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram· καὶ

. . . .

Punica regna vides et Agenoris urbem.

Ὁ δὲ Παπίνιος Στάτιος ἐν τῇ Θηβαΐδι ὀνομάζει κατὰ κανόνα Tyrios τοὺς Θηβαίους, Tyriam urbe τὰς Θήβας, Tyrium ductorem τὸν Ἐτεοκλέα, Tyrium exsulem τὸν Πολυνείκην.

Πασῶν δὲ διαγνωστικωτάτη εἶνε ἡ μαρτυρία αὐτοῦ τοῦ Εὐριπίδου, ὀνομάσαντος ἐν τῷ ἔμπροσθεν παρατεθέντι ἀποσπάσματι τῶν Τρῳάδων τὴν Σικελίαν «Φοινίκας ἀντήρη χώραν». Ὅτι ἐκεῖ Φοινίκην λέγων ὁ ποιητὴς νοεῖ τὴν Καρχηδονίαν χώραν, πείθεται μὲν ὁ Οὐαλκενάριος, καί περ μὴ δεχόμενος ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ τῶν Φοινισσῶν νοεῖ ταύτην, πείθεται δ' ὁ Ἄγγλος ἑρμηνευτὴς Βυργέσιος, καὶ ἐλέγχων τὸν Οὐαλκενάριον στηρίζει ἐπὶ τούτου τὴν ὑπόθεσίν του ὅτι καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ὁ ποιητὴς ἄγει τὸν χορὸν ἐκ Καρχηδόνος, ἀναλαμβάνει δὲ τὰ τοῦ Βυργεσίου ὁ Ἀρτοῦγγος, ὡς ἰδίας ἐπινοίας, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Βυργεσίου. Πάντων δὲ παραδοξότατα πράττει ὁ Βερναρδάκης· ὥςπερ ἀγνοῶν ὅτι ὑπάρχουσιν οἱ ἐκδεχόμενοι τὸ τῶν Τρῳάδων ὡς νοοῦν τὴν Καρχηδόνα, ὥςπερ ὂν ἀναμφισβήτητον καὶ πασιφανὲς ὅτι ὁ Εὐριπίδης νοεῖ τὴν Συριακὴν Φοινίκην, ἐπιβαίνει ἐπ' αὐτοῦ τούτου, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ χορὸς τῶν Φοινισσῶν ἦλθεν ἐκ τῆς Φοινίκης ταύτης. Ἀλλὰ πῶς εἶνε νοητὸν ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐξέτεινε τόσον μακρὰν τὴν δημιουργόν του χεῖρα, ἵνα λάβῃ τὸν ὁρισμὸν τῆς Σικελίας; Διότι, λέγει ὁ Βερναρδάκης, «ἡ Σικελία ἦτο τὸ ἀντίθετον πρὸς τὴν Φοινίκην ἄκρον τῆς

Μεσογείου, τοῦτο δὲ ῥητῶς λέγει ἐν ταῖς Τρῳάσιν». Ἀλλ' οὔτε ἦτό ποτε, οὔτε ὑπελήφθη ποτέ, οὐδ' ἐπὶ Ὁμήρου, ἡ Σικελία ὡς τοιοῦτον ἄκρον, οὐδὲ λέγει αὐτὸ ὁ Εὐριπίδης ἐν ταῖς Τρῳάσιν οὔτε ῥητῶς οὔτε αἰνικτῶς· ἁπλῶς καὶ σαφῶς τὴν ὀνομάζει ἀντήρη τῆς Καρχηδονίας χώρας, ἀφ' ἧς τὴν ἐχώριζε τὸ Τύριον οἶδμα. Ἠδύνατο μὲν νὰ εἴπῃ ἔτι σαφέστερον Καρχηδονίαν χώραν καὶ Καρχηδόνιον οἶδμα, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο ποιητὴς οὔτε πρώτης οὔτε τρίτης τάξεως ὁ Εὐριπίδης. Κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ ποιητὴς ἀναβιβάζει τὴν πρᾶξιν, ἡ Καρχηδὼν δὲν ἦτο ἐκτισμένη· καὶ ἄλλως δὲ τὸ ὄνομα Καρχηδὼν ἦτο καινοπρεπές, ὁ δὲ ποιητὴς ὁ πραγματευόμενος ἀρχαίαν ὑπόθεσιν, ἂν καὶ ἐν τοῖς πράγμασι συγχωρεῖ ἑαυτῷ πολλοὺς ἀναχρονισμούς, ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἔχεται ἀπρὶξ τῶν ἀρχαιοπρεπεστέρων, ὡς σεμνοτέρων, ὅπως καὶ τὸ ἀρχαιοπρεπὲς ξόανον τῆς Πολιάδος ἦτο σεμνότερον και ἁγιώτερον τῆς κεκαινουργημένης Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Τί ἄλλο ὄνομα εἶχε λοιπὸν νὰ ὀνομάσῃ τὴν κατὰ Καρχηδόνα χώραν καὶ θάλασσαν, ἀφ' οὗ τὸ ὄνομα τῆς Καρχηδόνος δὲν ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ;

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη, Βυργεσίου καὶ Ἀρτούγγου, καίπερ εὐοδουμένη κατὰ τὸ δρομολόγιον, ἔχει ἴδιον μὲν ἔγκλημα τὸ ὅτι ἡ Καρχηδὼν δὲν ἔκειτο ἐπὶ νήσου, κοινὰ δὲ μετὰ πασῶν τῶν ἄλλων τάδε·

Α΄. Ὁ χορὸς λέγει (στιχ. 281) ὅτι ἔπεμψαν αὐτὰς Ἀγήνορος παῖδες ἐκ παίδων (Ἀγήνορος δηλονότι) δορὸς ἀκροθίνιον. Τοῦτο ὑπονοεῖ ἔμφυλόν τινα Φοινικικὸν πόλεμον· ἀλλὰ τοιοῦτον πόλεμον ἀγνοεῖ ἡ ἱστορία. Οἱ ἑρμηνευταὶ λοιπὸν καταφεύγουσιν εἰς ὑποθέσεις, αἵτινες ὅμως ἀναιροῦσιν ἀλλήλας. Καὶ ὁ μὲν ἀρχαῖος Σχολιαστὴς λέγει «Φοίνισσαί εἰσιν αἰχμαλώτιδες, Ἀγηνοριδῶν ἐκπεπορθηκότων Τύρον καὶ τὰς ἐκκρίτους αὐτῶν τῷ Ἀπόλλωνι πεπομφότων». Ὁ δὲ Οὐαλκενάριος, ὅτι ἀγνοεῖται ἡ πόλις, ἐξ ἧς ἁλούσης ἐλήφθησαν αἱ παρθένοι. Ὁ δὲ Ἕρμαννος, ὅτι αἱ μὲν παρθένοι βεβαίως εἰσὶ Τύριαι, ἀλλ' οἱ Ἀγηνορίδαι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκπορθήσωσι τὴν ἑαυτῶν πόλιν· τὰς παρθένους λοιπὸν θὰ ἀπέστειλαν οἱ Τύριοι ἐκ τῆς ἑαυτῶν πόλεως, ὡς εὐχαριστήριον δῶρον διά τινα νίκην. Ὁ δὲ Κλότσιος, ὅτι θὰ ἐστάλησαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγηνοριδῶν ἁλώσεως τῆς ἀρχαίας Τύρου, πολὺν ἄρα χρόνον μετὰ τὴν ἅλωσιν. Ὁ δὲ Γεέλιος ἐπεκρίνων Ἕρμαννον καὶ Κλότσιον, ὅτι τοιοῦτον ἀνάθημα δὲν ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ δορὸς ἀκροθίνιον, καταλήγει ὅμως ἀποφαινόμενος περίπου τὰ

αὐτά! Τὰ αὐτὰ περίπου δοξάζουσι καὶ ὁ Ἀρτοῦγγος καὶ ὁ Βερναρδάκης.

Τῶν ὑποθέσεων τούτων μόνη ἡ τοῦ Σχολιαστοῦ συμβιβάζεται πρὸς τὸ «δορὸς ἀκροθίνιον,» καὶ ἡ τοῦ Οὐαλκεναρίου δὲν προσκόπτει. Ὅτι δὲ ἄνδρες οὕτως ἑλληνομαθεῖς καὶ οὕτω κριτικοί, οἷοι οἱ λοιποὶ ἑρμηνευταί, ἠναγκάσθησαν νὰ στέρξωσιν, ὅτι ἐνδέχεται νὰ ὠνόμασεν ὁ Εὐριπίδης «δορὸς ἀκροθίνιον» παρθένους πολίτιδας τῶν ἀποστελλόντων, τοῦτο μαρτυρεῖ οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν στενοχωρίαν καὶ ἀπορίαν, εἰς ἣν ἐμβάλλει αὐτοὺς ἡ πίστις ὅτι αἱ Φοίνισσαι ἐστάλησαν ἢ ἐκ Τύρου ἢ ἐκ Καρχηδόνος, καὶ ἐλαύνει τὸν φιλεπιστήμονα ἀναγνώστην εἰς περαιτέρω ζήτησιν. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο· ὅ,τι εἰς ἡμᾶς σήμερον εἶνε οὕτω δυσκαταμάθητον, θὰ ἦτο ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς θεατὰς τοῦ Εὐριπίδου· διότι δὲν εἶνε ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ἦσαν τότε μὲν γνωστὰ καὶ δεδημευμένα, ὁ δὲ χρόνος τὰ ἐξηφάνισε δι' ἡμᾶς τοὺς σήμερον ζῶντας. Ὁ δὲ Εὐριπίδης, ὅστις, ὡς προεῖπον, δὲν εἶνε ἱστορικὸς ἀλλὰ ποιητής, δὲν ἠδύνατο νὰ πλάσῃ γεγονότα ἄγνωστα καὶ ἀκατάληπτα τοῖς θεαταῖς.

Β΄. Πῶς ἀνῆλθεν εἰς τὸν νοῦν τῶν Τυρίων ἢ τῶν Καρχηδονίων νὰ πέμψωσι παρθένους ἑαυτῶν ἢ ὁμοφύλων, προκρίτους, καλλιστευούσας, πρὸς χρυσὸν ἰσοστασίους, ἀνάθημα εἰς Ἑλληνικὸν θεόν, ὃν αὐτοὶ οὔτε ἐσέβιζον οὐδ' ἐνόμιζον θεόν, καὶ εἰς χώραν ἀλλόφυλον καὶ ἀνέκαθεν ἐχθράν; Ὁ Ἀρτοῦγγος ὑπομιμνήσκει τὰ πλούσια δῶρα, ἅτινα ἔπεμψεν ὁ Κροῖσος εἰς τοὺς Δελφούς. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει πάμπολυ. Ὁ Κροῖσος ἔζη ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἦν φιλέλλην καὶ θαυμαστὴς Ἑλληνικῶν ἠθῶν καὶ νομίμων· ἀπέστειλε δὲ εἰς Δελφοὺς οὐχὶ δορὸς ἀκροθίνια οὐδὲ Λυδίας παρθένους, ἀλλὰ προτέλεια, ἱλασκόμενος, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τὸν θεόν, ἀφ' οὗ ὅμως πρότερον δυσπιστῶν ὑπέβαλε καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο Ἑλληνικόν τε καὶ βαρβαρικόν, ὑπὸ αὐστηρὰν δοκιμασίαν, καὶ εὗρε τὸ τῶν Δελφῶν τὸ ἀληθέστατον· τοὐναντίον δὲ Φοίνικες καὶ Ἕλληνες, πλὴν τῆς ἐμπορικῆς, οὐδεμίαν ἄλλην εἶχον μετ' ἀλλήλων κοινωνίαν.

Γ΄. Ἵνα συστήσωσι τὰς παρθένους εἰς τὸν δυναστεύοντα τῶν Θηβῶν οἶκον, δὲν ἤρκει ὁ περὶ τῆς συγγενείας μῦθος, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ διασῴζωνται διὰ τῶν αἰώνων καὶ αἱ συγγενικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν

δύο λαῶν, καὶ νὰ ἀνακαινίζωνται ἑκάστοτε διὰ πρεσβειῶν, θεωριῶν, ἀνταλλαγῆς δώρων κ.τ.τ. τοιούτων δὲ σχέσεων οὐδεμίαν εἶχον εἴδησιν οὔτε οἱ θεαταὶ τοῦ Εὐριπίδου, οὔτε ἡμεῖς σήμερον.

Ἐπέρανα τὸ πρῶτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας μου, τὸ καθαιρετικόν. Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὸ δεύτερον, τὸ οἰκοδομητικόν, ὅπερ καὶ τὸ κύριον· διότι εἶνε ἀπόπειρα λύσεως τοῦ προβλήματος: Πόθεν ἦλθον αἱ παρθένοι τοῦ χοροῦ τῶν Φοινισσῶν καὶ ὑπὸ τίνων ἀπεστάλησαν;

Μετὰ τὴν ἀλληλοκτονίαν τῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς κατηραμένων ἀδελφῶν Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους, ὑπελείφθη μόνος γόνος τοῦ Θηβαϊκοῦ οἴκου τῶν Ἀγηνοριδῶν Θέρσανδρος ὁ τοῦ Πολυνείκους ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀδράστου. (1) Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἐπιγόνων ἅλωσιν τῶν Θηβῶν κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ Θέρσανδρος οὗτος, συνεξεστράτευσε δὲ καὶ αὐτὸς εἰς Τροίαν καὶ διεφθάρη ἐν Μυσίᾳ ὑπὸ Τηλέφου. Θερσάνδρου καὶ Δημωνάσσης τῆς Ἀμφιαράου ἐγένετο Τισαμενός, ὅστις καὶ ἐβασίλευσεν ἐν Θήβαις. Τισαμενοῦ δὲ Αὐτεσίων, ὃν πάλιν κατεδίωξε τὸ μήνιμα τῶν Ἐρινύων Λαΐου καὶ Οἰδίποδος, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, καὶ μετῴκησεν εἰς τοὺς Δωριέας κατὰ χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ὁ Αὐτεσίων οὗτος ἐγένετο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν, καὶ ἦν συστράτηγος αὐτῶν καὶ ἰσότιμος. Τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, Ἀργείαν, ἔγημεν Ἀριστόδημος ὁ γενάρχης τῶν βασιλικῶν οἴκων τῆς Σπάρτης, ἐξ ἧς οἱ δύο τούτου υἱοὶ Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς· Θήρας δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Αὐτεσίωνος ἐπιτροπεύων τοὺς ἀνήλικους τούτους ἀνεψιούς του, ἐβασίλευεν ἐν Σπάρτῃ, καὶ διεκόσμησε τὴν Δωρικὴν πολιτείαν, γενόμενος ὁ πρὸ Λυκούργου νομοθέτης Σπάρτης. Ἐγκατέστησε δ' ἐν αὐτῇ καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος, ὅστις ἦτο πατρῷος θεὸς τῆς γενεᾶς ταύτης. Ἐνηλίκων δὲ γενομένων τῶν βασιλέων, ὁ Θήρας γευσάμενος τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς καὶ μὴ στέργων τοῦ λοιποῦ νὰ ἄρχηται, ἐξήγαγεν ἀποικίαν εἰς τὴν νῆσον Θήραν παρὰ συγγενῆ λαόν· διοτι ἤδη πρότερον εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν αὐτῇ Φοίνικες τοῦ Κάδμου συγγενεῖς (Ἡρόδ Δ΄. 147).

Τοῦ Θήρα υἱὸς ἐγένετο Οἰόλυκος, ὅστις κατέμεινεν ἐν Σπάρτῃ·

(1) Ὁ Παυσανίας Β΄. 205 ὀνομάζει καί τινα Ἄδραστον υἱὸν Πολυνείκους, περὶ οὗ οὐδεὶς γίνεται περαιτέρω λόγος.

τούτου δὲ Αἰγεύς, ἐξ οὗ ἔλαβεν ἡ φυλὴ αὕτη τὸ ὄνομα Αἰγεῖδαι, καθ' Ἡρόδοτον· τούτου δὲ Εὐρυλέων ὁ κατὰ τὸν Μεσσηνιακὸν πόλεμον συστρατηγῶν μετὰ τῶν βασιλέων Θεοπόμπου καὶ Πολυδώρου, καὶ ἄγων τὸ κέντρον τοῦ στρατεύματος. Κατὰ τὴν μάχην ὀργῶντος τοῦ Θεοπόμπου νὰ μονομαχήσῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Μεσσηνίων Εὐφάη, Ἡρακλείδην καὶ αὐτὸν ὄντα, οὗτος μαθὼν τὸ πρᾶγμα εἶπεν « Ὁ Θεόπομπος ὀρέγεται τῶν αὐτῶν, ὧν καὶ ὁ πρόγονός του Πολυνείκης, νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸ μίασμα τῆς ἀδελφοκτονίας καὶ εἰς τὸ τῶν Ἡρακλειδῶν γένος», ἐξ οὗ δῆλον ὅτι ἦτο δεδημευμένον ὅτι αἷμα Θηβαϊκὸν ἔσφυζεν ἐν ταῖς ἀρτηρίαις τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης. Ἐτιμῶντο δὲ ἐν Σπάρτῃ ὡς ἥρωες οἱ πρὸς μητρὸς πρόγονοι τῶν βασιλέων, καθ' ἃ διηγεῖται Παυσανίας Γ'. 15.8 « Ἐν Σπάρτῃ δὲ λέσχη τέ ἐστι καλουμένη ποικίλη, καὶ ἡρῷα πρὸς αὐτῇ Κάδμου τοῦ Ἀγήνορος, τῶν τε ἀπογόνων Οἰολύκου τοῦ Θήρα καὶ Αἰγέως τοῦ Οἰολύκου » Ταῦτα τὰ εὐεργετήματα προφέρων τοῖς Σπαρτιάταις ὁ Πίνδαρος μέμφεται αὐτοὺς ἐπὶ ἀχαριστίᾳ ἐν Ἰσθμ. Ζ 12 κ. ἑξ. Προσαγορεύων τὰς Θήβας λέγει ἐν ἄλλοις.

ἢ Δωρίδ' ἀποικίαν οὕνεκεν ὀρθῷ
ἔστασας ἐπὶ σφυρῷ
Λακεδαιμονίων, ἕλον δ' Ἀμύκλας
Αἰγεῖδαι, σέθεν ἔγκονοι, μαντεύμασι Πυθίοις;
Ἀλλ' ἁ παλαιὰ γὰρ
εὕδει χάρις, ἀμνάμονες δὲ βροτοί.

Ἡ μεγαλόφρων καὶ ἀρχικὴ αὕτη φυλὴ τῶν Αἰγειδῶν διεκλαδώθη μετὰ Δωριέων ἀποίκων ἐκ Σπάρτης καὶ Θήρας ἀνὰ τὴν Ῥόδον καὶ τὰς πέριξ νήσους· ἐκεῖθεν δὲ εἰς Γέλαν τῆς Σικελίας καὶ τὸν Ἀκράγαντα, πόλεις κτισθείσας ὑπὸ Ῥοδίων.

Περὶ τὸ 490 π. Χ. ἀποθανόντος τοῦ φιλοπολέμου τυράννου Γέλας Ἱπποκράτους, κατελείφθησαν κορυφαῖοι τοῦ στρατεύματος δύο μεγαλεπήβολοι στρατηγοί, Γέλων ὁ Δεινομένους, ἐξ εὐγενοῦς οἴκου τῆς νήσου Τήλου, καὶ Αἰνεσίδημος ὁ Ἐμμενίδης, βλαστὸς τῆς ἐνδόξου γενεᾶς τῶν Αἰγειδῶν. Τούτων ὁ μὲν Γέλων κατέλαβε τὴν Γέλαν καὶ μετ' οὐ πολὺ τὰς Συρακούσας, καὶ ἀνεγνωρίσθη τύραννος τῶν ἡνωμένων πόλεων· ὁ δ' Αἰνεσίδημος ἀνεχώρησεν εἰς τὸν Ἀκράγαντα

τὴν γενέτειράν του, ἔνθα ὁ πάππος του Τηλέμαχος εἶχε καταλύσει τὴν τυραννίαν τοῦ διαβοήτου Φαλάριδος. Τοῦ Αἰνεσιδήμου ὁ υἱὸς Θήρων στρατηγὸς γενόμενος κατέσχε τὴν ὑπάτην ἀρχὴν καὶ ἐκυβέρνα ἠπίως καὶ συνετῶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ξενοκράτους.

Ὁ Θήρων ἐπιμελούμενος νὰ διάγῃ ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ πρὸς τὸν κραταιότερον καὶ θυμοειδέστερον γείτονα, τὸν Γέλωνα, ἔδωκεν αὐτῷ γυναῖκα τὴν θυγατέρα του Δημαρέτην. Ἡ Δημαρέτη κατεῖχε καὶ ἡνιόχει διὰ παντὸς τοῦ βίου των τοὺς δύο φιλοτίμους ἄνδρας, πατέρα καὶ πόσιν, ἐπιβάλλουσα αὐτοῖς τὸν γλυκύν, τὸν ἤπιον, τὸν θεάρεστον συγγενικὸν ζυγὸν γυναικείας ἀρετῆς.

Οἱ δύο τύραννοι συμπνέοντες καὶ ὁμορρύθμως βαίνοντες ἐξέτειναν τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν ἐπὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐρατεινῆς νήσου· ὁ μὲν Γέλων ἐπὶ μέγα τμῆμα τῆς μεσημβρινῆς καὶ ἀνατολικῆς, ὁ δὲ Θήρων ἐπὶ ἄλλο μέγα τμῆμα ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς ἐπὶ τὴν βόρειον θάλασσαν, κατασχὼν ἐπ' αὐτῇ τὴν Ἱμέραν· μικρὸν δὲ τμῆμα τῆς νήσου πρὸς δυσμὰς κατελείφθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Φοινίκων.

Οἱ Φοίνικες, προγενόμενοι τῶν Ἑλλήνων, εἶχον καταλάβει πάσας τὰς περὶ τὴν Σικελίαν ἐπικαίρους ἐμπορικὰς θέσεις καὶ τὰς ἐπικειμένας νήσους· ὕστερον δὲ ἐπεισπλέοντες οἱ Ἕλληνες ἐξέβαλλον αὐτούς, καὶ τελος συνεώσθησαν ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν τῆς νήσου καὶ ἐκεῖ ἀντέσχον διά τε τὴν συμμαχίαν τῶν ἐγχωρίων Ἐλύμων καὶ διότι ἐκεῖθεν ἐλάχιστον πλοῦν ἀπέχει τῆς Σικελίας ἡ Καρχηδών. Συνῴκησαν δὲ ἐκεῖ τρεῖς πόλεις, Μοτύην κατὰ τὸ μέσον, Σολόεντα πρὸς νότον καὶ Πάνορμον πρὸς βορρᾶν. (Θουδ. Ζ. 2).

Τῶν πόλεων τούτων ἀξιολογωτάτη διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν ἦτο ἡ Μοτύη κειμένη ἐπὶ νήσου μικρὸν ἀφισταμένης τῆς ἠπείρου.

Καταλαβόντος τοῦ Θήρωνος τὴν Ἱμέραν, ὁ ἐκπεσὼν τύραννος Τέριλλος καὶ οἱ ἐν Σικελίᾳ Φοίνικες κινδυνεύοντες ἐπεκαλέσθησαν τὴν τὴν βοήθειαν τῶν Καρχηδονίων. Ἡ ἐν Ἱμέρᾳ νίκη τῶν συνησπισμένων Ἑλλήνων ἐγένετο κατὰ τοῦτο λαμπροτέρα τῆς ἐν Σαλαμῖνι αὐθημερόν, ὡς παραδίδεται, κατορθωθείσης, καθ' ὅτι ὁ μὲν Ξέρξης δὲν ὡμολόγησεν τὴν ἧτταν του οὐδ' ἀπήλπισε τὴν καταπολέμησιν τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι συντριβέντες ἐξελιπάρησαν τὴν εἰρήνην.

Ἡ εἰρήνη παρεχωρήθη αὐτοῖς ὑπὸ ὅρους μεγαλοψύχους παρὰ τῶν

Ἑλλήνων, ὧν οὐδαμῶς ἀπέδειξαν ἑαυτοὺς ἀξίους οἱ Καρχηδόνιοι εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον. Πλὴν τῶν μυριάδων αἰχμαλώτων οἵτινες κατεπλημμύρισαν τὴν Σικελίαν, δι' ὧν ἐπετέλεσεν ὁ Ἀκράγας τὰ τεράστια δημόσια κατασκευάσματα, πλὴν τῶν πολλῶν ἄλλων λαφύρων, οἱ Καρχηδόνιοι ἀπέτισαν εἰς τὸν Γέλωνα 2000 τάλαντα (περίπου 12 ἑκατομ. δρχ.), καὶ ἐπεβλήθη τοῖς βαρβάροις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὅρος νὰ ἀπέχωσι τοῦ λοιποῦ ἀνθρωποθυσιῶν

Ἀντὶ τούτων οὐ μόνον δὲν ἐπέπλευσε κατὰ τῆς Καρχηδόνος ὁ Γέλων, ὅπερ περιδεεῖς προσεδόκων οἱ Καρχηδόνιοι, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἐκ Σικελίας ἐξέβαλε Φοίνικας. Ἠρκέσθη νὰ περικείρῃ μόνον τὴν χαίτην τοῦ Λιβυκοῦ λέοντος· οὔτε τοὺς ὀδόντας ἐξέκοψεν, οὔτε τοὺς ὄνυχας ἀπέσπασεν!

Πρὸς οὕτω ἐπιεικεῖς ὅρους φαίνεται ὅτι μεγάλως συνετέλεσε καὶ ἡ φιλάνθρωπος ψυχὴ τῆς Δημαρέτης· καὶ οἱ Καρχηδόνιοι εὐγνωμονοῦντες ἔπεμψαν αὐτῇ βαρύτιμον χρυσοῦν στέφανον.

Ἀπὸ τῶν λαφύρων ἀνέθηκεν ὁ Γέλων εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα χρυσοῦν ἄγαλμα Νίκης καὶ χρυσοῦν τρίποδα, ἀμφότερα βαρύτιμα.

Διηγεῖται ὁ Παυσανίας ἐν Ε'. 25,5, «Τούτοις τοῖς ἐν Μοτύῃ βαρβάροις Ἀκραγαντῖνοι καταστάντες εἰς πόλεμον καὶ λείαν τε καὶ λάφυρα παρ' αὐτῶν λαβόντες, ἀνέθεσαν τοὺς παῖδας εἰς Ὀλυμπίαν τοὺς χαλκοῦς, προτείνοντάς τε τὰς δεξιὰς καὶ εἰκασμένους εὐχομένοις τῷ θεῷ. Κεῖνται δὲ ἐπὶ τοῦ τείχους οὗτοι τῆς Ἄλτεως». Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐν Ἱμέρᾳ νίκην, ἐπὶ πολλὰς γενεὰς οὐδεὶς ἱστορεῖται πόλεμος Ἀκραγαντίνων καὶ Φοινίκων τῶν ἐν Σικελίᾳ, εἰκάζεται ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην καὶ πρὸ τῆς εἰρήνης, ὁ Θήρων προσέβαλε καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Μοτύην, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς Ἄλτεως εὐχόμενοι παῖδες, ᾐνίττοντο πιθανώτατα παῖδας τῶν Μοτυηνῶν τείνοντας ἀπὸ τοῦ τείχους χεῖρας ἱκέτιδας πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολιορκοῦντας, ὡς σημεῖον ἐνδόσεως τῆς πόλεως.

Ἀπὸ τῆς ἐν Ἱμέρᾳ νίκης ἅπασα ἡ Ἑλλὰς ἀπέβλεπε πρὸς τὴν Σικελίαν· μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ὑπερηφανίας ἐπυνθάνοντο τὴν ἐπίδοσιν καὶ τὸ κράτος τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν ἐπὶ ἀλλοτρίας γῆς μεταφυτευθεισῶν, καὶ μεθ' ἡδονῆς πατριωτικῆς ἔβλεπον τῶν ἐκεῖ δυναστῶν τὴν πρὸς τὴν μητρικὴν χώραν φιλοστοργίαν, τὴν πρὸς τοὺς

ὁμογενεῖς θεοὺς εὐσέβειαν, τὴν πρὸς τὰς ἱερὰς αὐτῶν ἕδρας γενναιοδωρίαν, ἣν καὶ ἰδίοις ὄμμασιν ἀντελαμβάνοντο οἱ κατὰ τοὺς μεγάλους πανελληνίους ἀγῶνας ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης συντρέχοντες Ἕλληνες θεωροί.

Ἡ δὲ Μοῦσα τοῦ Πινδάρου ὕμνησεν ἐν μὲν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἱέρωνος τὴν ἔνδοξον γενεὰν τῶν Δεινομενιδῶν, ἐν δὲ τῷ προσώπῳ τοῦ Θήρωνος καὶ τοῦ Ξενοκράτους τὴν ἔτι ἐνδοξοτέραν τῶν Ἐμμενιδῶν, μὴ ἀμελήσας νὰ καταστήσῃ γνώριμον καὶ τὴν γενεαλογίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐκ τῶν Καδμείων καὶ τῶν Ἀγηνοριδῶν καταγωγήν. Ἐν τῇ Β΄. Ὀλυμπιακῇ ᾠδῇ, τῇ εἰς τὸν Θήρωνα, λέγει τάδε.

ἐξ οὗπερ ἔκτανε Λᾷον μόριμος υἱὸς
συναντόμενος, ἐν δὲ Πυθῶνι χρησθὲν
παλαίφατον τέλεσεν.
Ἰδοῖσα δ' ὀξεῖ' Ἐριννύς,
ἔπεφνέ οἱ σὺν ἀλλαλοφονίᾳ γένος ἀρήϊον.
Λείφθη δὲ Θέρσανδρος ἐριπέντι Πολυνείκει νέοις ἐν ἀέθλοις,
ἐν μάχαις τε πολέμου
τιμώμενος, Ἀδραστιδᾶν θάλος ἀρωγὸν δόμοις·
ὅθεν σπέρματος ἔχοντα ῥίζας πρέπει τὸν Αἰνησιδάμου
ἐγκωμίων τε μελέων λυρᾶν τε τυγχανέμεν.
Ὀλυμπίᾳ μὲν γὰρ αὐτὸς
γέρας ἔδεκτο, Πυθῶνι δ' ὁμόκλαρον ἐς ἀδελφεὸν
Ἰσθμοῖ τε κοιναὶ χάριτες ἄνθεα τεθρίππων δυοδεκαδρόμων
ἄγαγον. (1)

Ἀπὸ τῆς ἐν Συρακούσαις πανωλεθρίας τῶν Ἀθηναίων οὐδὲν ὠφελήθησαν οἱ Σικελιῶται· τοὐναντίον ἐγκατελείφθησαν ἄνευ τινὸς βοηθείας παρὰ τῆς μητρικῆς χώρας, καθ' ὃν καιρὸν ὁ ἀείποτε ἀγρύπνως ἐλλοχῶν Λιβυκὸς λέων ᾐσθάνθη καὶ πάλιν ἐν ἑαυτῷ ἱκανὴν δύναμιν, ὅπως ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ θύματός του. Τὸ 409 π. Χ. κατέδραμε τὴν Σικελίαν στρατὸς Καρχηδονίων ὑπὸ τὸν θηριώδη Ἀννίβαν· καὶ ἐν βραχεῖ δύο ἀξιόλογοι Ἑλληνικαὶ πόλεις, Σελινοῦς καὶ Ἱμέρα, ἠφανίσθησαν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ἀπελθόντων τῶν Καρχηδονίων ὁ εὐγενὴς Ἑρμοκράτης ὁ Συρακόσιος ὁ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα εὐεργετήσας τὴν πατρίδα του κατὰ τὴν τῶν Ἀθηναίων ἐπιδρομήν, νῦν δ'

(1) Νοεῖ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Θήρωνος Ξενοκράτην, εἰς ὃν ἐποίησε τὴν Στ΄. τῶν Πυθιῶν καὶ τὴν Β΄. τῶν Ἰσθμίων ἐπ' ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Θρασυβούλου.

ἔκπτωτος ὑπ' αὐτῆς, συναγαγὼν περὶ ἑαυτὸν τοὺς περισωθέντας τῶν Σελινουντίων καὶ τῶν Ἱμεραίων καὶ ἄλλους μισθωτούς, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Μοτύης, καὶ νικήσας τοὺς ἀντεπεξελθόντας, πολλοὺς μὲν ἐφόνευσε, τοὺς δ' ἄλλους ἔτρεψεν ἐντὸς τοῦ τείχους. Μετὰ τοῦτο ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Πανόρμου καὶ κατώρθωσε τὰ αὐτά, καὶ συνήγαγεν ἀναρίθμητον λεία̣ν.

Ταῦτα συνέβαινον ἐν Σικελίᾳ περὶ τοὺς χρόνους τῆς καθόδου τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς Ἀθήνας· αἱ δὲ Φοίνισσαι ἐποιήθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν κάθοδον, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην· ἐν χρόνῳ ἄρα, καθ' ὃν ἡ Ἑλλὰς πάλιν, περιπαθῶς ἀπέβλεπε πρὸς τὴν Σικελίαν καὶ ἐναγωνίως παρηκολούθει τὰς παλιντρόπους τύχας τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν

Οὕτω προσφάτων καὶ ἐναύλων ὄντων τῶν κατὰ Σικελίαν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φοινίκων διαδραματιζομένων, ὁ Εὐριπίδης, ὅστις ὑπὲρ πάντα ἄλλον ποιητὴν φιλεῖ ἐν τοῖς δράμασι νὰ ἐπιλαμβάνηται συγχρόνων πολιτικῶν γεγονότων καὶ νὰ συζητῇ αὐτά, ἐμβάλλων οὐ μόνον ἀναχρονιστικῶς ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ἀπροσδιονύσως εἰς τὸ στόμα μυθικῶν ἡρώων, ἐπενόησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ δρᾶμά του χορὸν παρθένων Φοινισσῶν. Ποίαν ἀνάγκην εἶχε πρὸς τοῦτο; διατί νὰ μὴ εἰσαγάγῃ χορὸν ἐγχωρίων παρθένων, ὅπως ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς Ἑπτά; Ταύτην ὁ Εὐριπίδης δὲν προετίθετο νὰ ποιήσῃ ἐγκώμιον τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος Θηβαίων, ὅπως ὁ Αἰσχύλος, διόπερ καὶ ἐπιτιμᾶται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Διονύσου παρ' Ἀριστφ. Βατρ. 1022. Αἰσχ. Δρᾶμα ποιήσας Ἄρεως μεστόν. — Διογ. Ποῖον; — Αἰσχ. Τοὺς ἕπτ' ἐπὶ Θήβας, ὃ θεασάμενος πᾶς ἄν τις ἀνὴρ ἠράσθη δάϊος εἶναι.

Διον. Τουτὶ μέν σοι κακὸν εἴργασται· Θηβαίους γὰρ πεποίηκας ἀνδρειοτέρους ἐς τὸν πόλεμον· καὶ τούτου γ' οὕνεκα τύπτου.

Ὁ Θηβαῖος Ἐτεοκλῆς, ὁ καὶ αἴτιος τῶν συμφορῶν, δὲν εἶνε παρ' Εὐριπίδῃ, οὔτε θεοσεβής, οὔτε φιλόπατρις, οὔτω μεγαλόφρων οὕτως, ὡς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ δοξομανὴς καὶ πλεονέκτης, σοφιστικῶς ἐπιψιμμυθιῶν τὴν κακίαν του· καὶ ἡ νίκη τῶν Θηβαίων δὲν ὀφείλεται τόσον εἰς τὴν ἀνδρείαν των, ὅσον εἰς τὴν τοῦ Μενοικέως ἐθελοθυσίαν. Πολὺ εὐγενέστερον καὶ συμπαθέστερον διατυποῦται τὸ τοῦ Πολυνείκους πρόσωπον. Τὴν πρὸς τὸν Πολυνείκην συμπάθειαν ταύτην δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκφράζῃ χορὸς ἐγχωρίων παρθένων, κινδυνευούσης τῆς

πόλεως καὶ αὐτῶν διὰ τὸν Πολυνείκην. Μόνον χορὸς ἀλλοδαπῶν ἠδύνατο νὰ ἐξενέγκῃ τάδε·

Ἄργος ὦ Πελασγικόν,
δειμαίνω τὰν σὰν ἀλκὰν
καὶ τὸ θεόθεν· οὐ γὰρ ἄδικον
ἐς ἀγῶνα τόνδ' ἔνοπλον ὁρμᾷ
ὃς μετέρχεται δόμους·

δι' ὧν ἐν ταὐτῷ ὁ ποιητὴς θεραπεύει τὴν φιλοτιμίαν τῶν συμμάχων καὶ φίλων Ἀργείων.

Ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐκράτησεν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ ἡ γνώμη νὰ εἰσαγάγῃ χορὸν ἀλλοδαπῶν προσώπων, εὕρισκεν ἐν τῇ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐν Ἀθήναις πανταχόθεν ἀναζητουμένῃ καὶ διαθρυλουμένῃ ἱστορίᾳ τῶν ἀνέκαθεν ἕως τότε σχέσεων Ἑλλήνων καὶ Φοινίκων ἱκανὰ γεγονότα, ἐφ' ὧν ἠδύνατο νὰ στηρίξῃ πλάσμα χοροῦ Φοινισσῶν παρθένων παρουσῶν ἐν Θήβαις κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀδελφοκτόνου δράματος. Ἡ ἐκ Φοινίκων καταγωγὴ τῶν δυναστῶν τῶν Θηβῶν ἦτο πασίγνωστος· καὶ ἡ τῶν Ἐμμενιδῶν δὲ γενεά ἡ δυναστεύουσα ἐν τῷ Ἀκράγαντι, ὅτι κατήγετο ἐκ τοῦ Θερσάνδρου τοῦ Πολυνείκους, ὅτι ἄρα ἦσαν Ἀγηνορίδαι καὶ αὐτοί, πρέπει νὰ ἦτο ἐπίσης διατεθρυλημένον, ἄλλως τε καὶ οὕτω σαφῶς ὑμνηθὲν ὑπὸ Πινδάρου. Τὰ τῶν Σικελῶν τυράννων πολύτιμα εἰς Ὀλυμπίαν καὶ εἰς Δελφοὺς ἀναθήματα, ἰδίως δὲ τοῦ Θήρωνος οἱ ἐκ Μοτύης Φοίνικες παῖδες, τὰ δορὸς ἀκροθίνια, θὰ ἦσαν πρὸ ὀμμάτων καὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ τῶν πολιτῶν. Ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ εἶχε μικρὰ πράγματα νὰ μετασκευάσῃ· ἀντὶ τῶν πραγματικῶν ἐκ χαλκοῦ Φοινίκων παίδων. τῶν λιτανευόντων ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς Ἄλτεως, ἔπλασε ζώσας Φοινίσσας παρθένους «ἴσα ἀγάλμασι χρυσεοτεύκτοις» ἀποσταλείσας λάτρεις τῷ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνι ὑπὸ παίδων Ἀγήνορος, τῶν δυναστῶν τοῦ Ἀκράγαντος, ἀκροθίνια δορὸς ἐκ παίδων Ἀγήνορος ἀπὸ τῆς Φοινίσσης νήσου Μοτύης. Οὕτω ἔχει μὲν ἄριστα τὸ δρομολόγιόν των, διαλύεται δ' ἡ πυκνὴ ὁμίχλη ἡ τέως μὴ συγχωροῦσα νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης πῶς οἱ Ἀγηνορίδαι ἔπεμψαν ὁμογενεῖς παρθένους, καὶ τί κοινὸν μεταξὺ Φοινοίκων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ κατὰ

τίνα λόγον εὔλογον συνεστάθησαν αἱ παρθένοι εἰς τὸν δυναστεύοντα τῶν Θηβῶν οἶκον.

Καὶ ἄλλο δέ τι ἄπορον λύεται διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ἡ τύχη τῶν αἰχμαλωτιζομένων, ἢ τῶν προκρινομένων ἐξ ἁλούσης ἐχθρικῆς πόλεως, εἶνε κατὰ κανόνα βαρυδότειρα καὶ μογερά, ὡς ἡ τῶν αἰχμαλωτίδων Τρῳάδων, ὡς ἡ τῶν παίδων τῶν ἀποστελλομένων ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Κρήτην· διότι ἀναμένει αὐτοὺς ἡ δουλεία καὶ ταύτῃ παρεπόμενα δεινά· καὶ οἱ οὕτω δυστυχήσαντες συνήθως καταρῶνται τὴν τύχην των καὶ τοὺς αἰτίους αὐτῆς. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου αἱ Φοίνισσαι παρθένοι, παρὰ τὸ σύνηθες καὶ τὸ προσδοκητόν, δὲν ἀποστέλλονται πρὸς ταπεινὴν δουλείαν, ἀλλὰ πρὸς ἔντιμον τοῦ θεοῦ λατρείαν, καὶ σεμνύνονται ἐπὶ τούτῳ καὶ μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ στοργῆς λαλοῦσι περὶ τῶν ἀποστειλάντων αὐτὰς τυράννων. Τούτων τὸν ἀποχρῶντα λόγον θὰ εὕρωμεν, ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Μοτύης ὑπὸ τῶν Ἀκραγαντίνων σχέσεις τῶν δύο τούτων πόλεων. Ἡ πατρὶς τοῦ Ἐμπεδοκλέους καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φιλανθρώπου Θήρωνος διετέλεσεν ἐπιβάλλουσα ἤπιον καὶ εὐεργετικὸν ζυγὸν ἐπὶ τοὺς ὑπηκόους αὐτῆς. Ἰδίως οἱ Μοτυηνοὶ φαίνεται ὅτι ἀπήλαυον αὐτονομίας καὶ ἐλευθέρας ἐπιμιξίας πρὸς τὴν ἡγεμονίδα πόλιν, ὥστε σχεδὸν ἐξηλληνίσθησαν. Σώζονται νομίσματα φέροντα ἔνθεν μὲν τὸν ἀετόν, τὸ σύμβολον τοῦ Ἀκράγαντος, ἔνθεν δέ, τὰ μὲν φοινικιστί, τὰ δὲ ἑλληνιστί, τὴν λέξιν ΜΟΤΥΗ ἢ ΜΟΤΥΑΙΟΝ (=Μοτυαίων). Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἔντιμος θέσις τοῦ χοροῦ, καὶ ἡ στοργὴ πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτὸν τυράννους.

Δύο ἄλλας ἐνδείξεις εὑρίσκω ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης, καθ' ἑαυτὰς μὲν ὁμολογουμένως ἀσθενεῖς, ἐν προσθήκης δὲ μέρει βαρυνούσας καὶ αὐτὰς κατά τι.

Α'. Ἐν στιχ. 291 ἡ Φοίνισσα τοῦ χοροῦ μαθοῦσα ὅτι ὁ διαλεγόμενος πρὸς αὐτὴν εἶνε ὁ Πολυνείκης, ἀναβοᾷ·

> Ὦ συγγένεια τῶν Ἀγήνορος τέκνων,
> ἐμῶν τυράννων, ὧν ἀπεστάλην ὕπο·
> γονυπετεῖς ἕδρας προσπίτνω σ', ἄναξ.

Ἐνταῦθα ἐξαίρει ἡ Φοίνισσα τὴν συγγένειαν τοῦ Πολυνείκους πρὸς

τοὺς τυράννους, ὑφ' ὧν ἀπεστάλη, καὶ τὸν προσκυνεῖ ὡς κύριόν της· οὐδὲν δὲ λέγει περὶ τῆς πρὸς ἑαυτὴν συγγενείας αὐτοῦ. Ἂν εἶχεν ἀποσταλῆ ὑπὸ Τυρίων, δὲν ἦσαν συγγενέστεροι τοῦ Πολυνείκους οἱ ἀποστείλαντες τῶν ἀποσταλεισῶν. Δὲν εἶνε ἱκανῶς διαφανὲς ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν νῷ τὸν Θήρωνα καὶ Ξενοκράτην, τοὺς ἀπὸ Πολυνείκους καταγομένους, ὅτε ἐποίει τοὺς στίχους τούτους;

Β΄. Ὁ Πίνδαρος ἐν τῇ προμνησθείσῃ Ζ΄ ᾠδῇ τῶν Ἰσθμίων ἀπαριθμεῖ τὰ ἀγαθὰ ὧν ἠξιώθησαν αἱ Θῆβαι παρὰ τῶν θεῶν, τὰ κατορθώματα τῆς πόλεως καὶ τὰς εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εὐεργεσίας, ὀνομαστὶ δὲ τὰς εἰς τὴν Σπάρτην τῆς γενεᾶς τῶν Αἰγειδῶν· καὶ καταλήγει παραπονούμενος ὅτι ἀντὶ τούτων ἀπολαμβάνει καρπὸν ἀχαριστίας. Καὶ παρ' Εὐριπίδῃ ἡ τοῦ β΄ στασίμου ἐπῳδὸς (στιχ. 826-841) εἶνε παρεμφερὴς τῇ Πινδαρείῳ ᾠδῇ. Ὁ παρ' Εὐριπίδῃ χορὸς ἀπαριθμεῖ τὰ ἀγαθὰ ὧν ἠξιώθησαν αἱ Θῆβαι (ὧν ἓν κοινὸν ἀμφοτέροις, τὸ περὶ τῶν Σπαρτῶν), τὰ κατορθώματα καὶ τὰς εἰς τοὺς ἄλλους εὐεργεσίας διὰ τῶνδε

Ἰώ θ' ἁ κερόεσσα προμάτωρ
Καδμείων βασιλῆας ἐγείνατο
Μυριάδας δ' ἀγαθῶν
ἑτέρας ἑτέροις(1) μεταμειβομένα.

---

(1) Οἱ ἑρμηνευταὶ συμπληροῦσιν «ἑτέροις ἀγαθοῖς», καὶ ἑρμηνεύουσι κατὰ Βερναρδάκην «ἀμείβουσα μυρία ἀγαθὰ ἕτερα ἐξ ἑτέρων, ἄλλ' ἐπ' ἄλλαις, καὶ ὅτι σημαίνει τὸ ἀλλεπάλληλον πλῆθος τῶν ἀγαθῶν, ὧν τέως ἀπήλαυεν ἡ πόλις». Νομίζω ὅτι τοῦτο τὸ ἄλλ' ἐπ' ἄλλοις μόνον διὰ γενικῆς ἁπλῆς ἢ μετὰ τῆς ἀντὶ θὰ ἠδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ ἐκφράσῃ, οὐχὶ διὰ δοτικῆς. Ἐγὼ συμπληρῶ «ἑτέροις ἀνθρώποις» καὶ ἑρμηνεύω τὸ μεταμειβομένα = μεταδίδουσα, ἀμοιβαδὸν παρέχουσα. Οὕτω δὲ νοούμενον ἀντιστοιχεῖ κατὰ τὸ νόημα πρὸς τὰ περὶ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν Αἰγειδῶν ὑπὸ Πινδάρου λεγόμενα.

Β΄.

Πῶς διέκειτο ὁ ἐν ταῖς Φοινίσσαις τοῦ Εὐριπίδου Οἰδίπους πρὸς τὰ τέκνα του; ἆρα διετέλει καταρώμενος αὐτοῖς, ἢ μετενόησεν;

Ἑρμηνεία καὶ διόρθωσις σχετικοῦ χωρίου.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶνε μὲν καὶ καθ' αὐτὸ ζητήσεως ἐμβριθοῦς ἄξιον, ἐξαρτᾶται δ' ἐκ τῆς ὀρθῆς αὐτοῦ λύσεως πολλῶν χωρίων τῶν Φοινισσῶν ἡ ὀρθὴ κατανόησις, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἡ διόρθωσις.

Οἱ ἑρμηνευταὶ τοῦ Εὐριπίδου διχογνωμοῦσι περὶ τούτου· τὴν δὲ διχογνωμίαν των ἐξεδήλωσαν μάλιστα ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ ἐκείνου τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς προὐτίθετο νὰ ἀποκαλύψῃ διαρρήδην τὴν περὶ τούτου διάνοιάν του, ἐν τῷ στίχῳ 336 λέγοντι: «στενάζων ἀρὰς τέκνοις». Ὁ μὲν ποιητὴς ἤλπισεν ὅτι σαφέστατα εἶπε καὶ σαφέστατα κατενοήθη ὑπὸ τῶν θεατῶν του. Ἀλλ' οἱ ἐπιγενόμενοι ἀναγνῶσται αὐτοῦ μέχρι σήμερον ἀμφιγνοοῦσιν περὶ τῆς σημασίας τοῦ στενάζειν ἐν τῷ προκειμένῳ. Τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν ὁ μὲν ἕτερος ἑρμηνεύει «μετὰ στεναγμῶν ἀρώμενος», ὁ δ' ἕτερος «στενάζων διὰ τὰς ἀράς, ἃς ἐποιήσατο κατὰ τῶν τέκνων· μετέγνω γὰρ ἐπὶ τῷ καταράσασθαι τοῖς παισίν· τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ χωρισμοῦ αἴτιον γέγονεν». Οὕτω καὶ τῶν νεωτέρων ἑρμηνευτῶν οἱ μὲν στοιχοῦσι τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Α΄. σχολιαστοῦ, Ματθίας, Δινδόρφιος, Κλότσιος, Γεέλιος, Οὐεκλεῖνος, Βερναρδάκης· οἱ δὲ τῇ τοῦ Β΄. Ἑάθιος, Σίλβερος, Φίξιος, Ἁρτοῦγγος, καὶ Γοδ. Ἕρμαννος. Ὁ δὲ Οὐαλκενάριος μεταφράσας κατὰ λέξιν «Vota in natos horrenda gemens», οὐδὲν ἐπήνεγκε πρὸς διασάφησιν, πῶς νοεῖ τὸ gemens.

Θὰ κωδωνίσω πρῶτον μὲν τοὺς λόγους, ἐφ' ὧν στηριχθέντες οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Α΄. σχολιαστοῦ ἑρμηνεύουσιν κατ' ἐκεῖνον· ἔπειτα δὲ θὰ ἐκθέσω τοὺς λόγους καὶ τὰς μαρτυρίας, ἃς ἐξεῦρον ἀποδεικνυούσας τὴν ἐναντίαν ἐκδοχὴν μόνην ὀρθήν.

Ὁ Βερναρδάκης ἐν ὑποσημειώσει εἰς τὸν στιχ. 336 διδάσκει ὅτι «ἡ δοτ. τέκνοις ἐτέθη διὰ τὸ ἀράς, τηροῦν τὴν σύνταξιν τοῦ οἰκείου ῥήματος· ὅπως λέγεται ἀρῶμαι τέκνοις, οὕτω καὶ ἀρὰ τέκνοις». Οὕτω ὁ Βερναρδάκης μοι προλεαίνει αὐτὸς τὴν ὁδόν, αἴρων

τὴν μόνην ἀντίρρησιν, ἥτις μοι ἦτο παρὰ τῶν ἀντιδοξούντων προσδόκιμος, διότι ἡ δοτ. ἐτέθη δυνάμει τῆς ῥηματικῆς ἐννοίας τῆς ἀράς, οὐχὶ δυνάμει τῆς τοῦ στενάζειν=μετὰ στεναγμῶν προφέρειν τινὶ ἀράς. κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Α′ σχολιαστοῦ. Καὶ εἶνε τοσούτῳ πιθανώτερον ὅτι ὁ Εὐριπίδης μετεχειρίσθη τὴν δοτικὴν ἀντὶ τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον σαφεστέρας γενικῆς, ὅσον ἡ γενικὴ τοῦ ἀρὰ ἦτο πάντοτε ἐξ ὑποκειμένου (ἀρὰ πατρός, ἀρὰ θεῶν κ τ λ)· ἂν δὲ ἔθετε γενικὴν ἐξ ἀντικειμένου (ἀρὰ τέκνων) θὰ ἦτό τι ὅλως ἄηθες καὶ ἀμφίβολον. Δι' ὅμοιον λόγον καὶ ὁ Πλάτων ἐν Εὐθυφ. 14, θ λέγει «δόσις θεοῖς, δῶρα θεοῖς, ὑπηρεσία θεοῖς». διότι τῶν τοιούτων ἡ γενικὴ εἶνε συνήθως ἐξ ὑποκειμένου.

Μεταβαίνω εἰς ἔρευναν τῆς σημασίας καὶ τῆς χρήσεως τοῦ στενάζειν.

Ἐν πάσαις ἀνεξαιρέτως ταῖς ῥήσεσιν, ἐν αἷς κεῖται τὸ στενάζω, ἢ τὰ ἐντελῶς ταὐτόσημα, στένω, καταστένω, ἀναστένω, μεταστένω, σημαίνει ὅτι ὁ στενάζων ὑπολαμβάνει τὸ ἐφ' ᾧ στενάζει ὡς κακόν τι ἢ ἑαυτοῦ ἢ φίλων προσώπων, καὶ ἑπομένως ἀπεύχεται αὐτό· οὐδὲν δὲ εὗρον χωρίον, ἐν ᾧ ὁ στενάζων ἐν τῷ στενάζειν εὔχεταί τι κακὸν κατὰ μισουμένων ὑπ' αὐτοῦ προσώπων. Συντάσσεται δέ, πρὸς ἄλλοις διαφόροις τρόποις, καὶ ἁπλῇ αἰτιατικῇ σημαινούσῃ ἢ τὸ κακοπαθοῦν φίλον πρόσωπον, ἐφ' ᾧ στενάζει, ἢ αὐτὸ τὸ κακὸν ἐφ' ᾧ στενάζει καὶ ὃ ἀπεύχεται. Παραθέτω τὰ λυτικώτατα τῶν χωρίων, ὡς παραδείγματα.

Α′. Αἰτιατ. προσώπου. Εὐρ. Φοίν. 1645 λέγει Ἀντιγ. πρὸς Οἰδ. «Ὥς σε στενάζω τῶν τεθνηκότων πλέον». Αὐτ. 1322. «Πότερ' ἐμαυτὸν ἢ πόλιν στένω δακρύσας; Ἡρ. Μαιν. «στενάζων τοὺς Ἡρακλείους παῖδας». Αὐτ. 1045 «καί σε δακρύοις στένω». Ὀρ. 1383 «Ἴλιον. . . ὥς σ' οὐλόμενον στένω». Σοφ. Οἰδ. Κ 1710 «Ἀεὶ γὰρ ὄμμα σε τόδ' ἐμὸν στένει δακρῦον». Αἰσχ. Πρ. 398 Στένω σε τὰς οὐλομένας τύχας.

Β′. Αἰτιατ. πράγματος. Φοιν. 1557 «Πάρα γὰρ στένειν τάδε»· Τρῳ. 578 «Τί παιᾶν' ἐμὸν στενάζεις;» Αἰσχ. Περσ. 730 «Ἄστυ πᾶν κενανδρίαν στένει». Προμ. 99 «Τὸ παρὸν τό τ' ἐπερχόμενον κῦμα στενάχω». Ὁμ. Ὀδ. Δ 261 λέγει ἡ Ἑλένη. «Ἄτην δὲ μετέστενον, ἣν Ἀφροδίτη δῶκε». Εὐρ. Ἡρ. Μαιν. 1065 «Στέναζε

νῦν τέκνων ὄλεθρον». Ἔταξα τοῦτο τελευταῖον, δι' ἣν ἔχει παρεμφέρειαν πρὸς τὸ προκείμενον.

Τοιαύτη ἀποφαίνεται ἐξ αὐτῆς τῆς χρήσεως ἡ σημασία τοῦ στενάζειν ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσσῃ. Ἀλλ' ὁ μὲν Κλότσιος ἰσχυρίζεται ὅτι εἶνε γραμματικῶς ἀδύνατον νὰ σημαίνῃ τὸ στενάζειν ἀράς, μετανοεῖν ἐπὶ ταῖς ἀραῖς, ἐπὶ ποίας δὲ γραμματικῆς ἐπιβαίνων ἰσχυρίζεται ταῦτα, δὲν ἐδήλωσεν· ὁ δὲ Βερναρδάκης, ἐπιλαθόμενος τῶν ἐν τῇ ὑποσημειώσει, λέγει ἐν ταῖς παρεμβολαῖς ὅτι ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ ἡ δοτικὴ τέκνοις δὲν θὰ εἶχεν ὀρθῶς, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε νὰ εἴπῃ «τέκνων». Διατί εἶνε τέκνοις καὶ οὐχὶ τέκνον, νομίζω ὅτι ἀποχρώντως ἔδειξα ἔμπροσθεν· ὡσαύτως καὶ ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν Βερναρδάκην ἡ δοτικὴ κεῖται ὀρθῶς ἐπὶ τῷ ἀράς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἦτο ἀνοικονόμητος ἡ δοτική, οἱ λόγοι οἱ ἀναγκάζοντες νὰ δεχθῶμεν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Β΄. σχολιαστοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἶνε τόσον ἰσχυροί, ὥστε θὰ προετιμῶμεν τὴν ἀνωδυνωτέραν θεραπείαν, τὴν τροπὴν τοῦ τέκνοις εἰς τέκνων.

Ὁ Βερναρδάκης ἀναφέρει ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ δόξης καὶ τὰ μαρτύρια τάδε. Ἐν στίχ. 63-68 λέγει ἡ Ἰοκάστη:

Ἐπεὶ δὲ τέκνων γένυς ἐμῶν σκιάζεται,
κλῄθροις ἔκρυψαν πατέρ', ἵν' ἀμνήμων τύχη
γένοιτο, πολλῶν δεομένη σοφισμάτων.
Ζῶν δ' ἔστ' ἐν οἴκοις, πρὸς δὲ τῆς τύχης νοσῶν,
ἀρὰς ἀρᾶται παισὶν ἀνοσιωτάτας,
θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Ὁ Βερναρδάκης ἐκλαμβάνει τὸ ἀρᾶται ὡς γνήσιον ἐνεστῶτα, μὴ ὑποπτεύων ὅτι ἐνδέχεται νὰ εἶνε ἱστορικός. Καὶ ὅμως ὅλη ἡ ἱστορικὴ διήγησις τῆς Ἰοκάστης γίνεται κατὰ τὸ πλεῖστον δι' ἱστορικῶν ἐνεστώτων· ἠρίθμησα ἐν αὐτῇ εἴκοσι πέντε μὲν ἱστορικοὺς ἐνεστῶτας ὁριστικῆς ἐγκλίσεως, δεκαοκτὼ δὲ μόνον ἀορίστους καὶ παρατατικούς. Ἐλαφρὰν ἀμφιβολίαν ἐμποιεῖ ἡ προηγηθεῖσα πρότασις «ζῶν δ' ἔστ' ἐν οἴκοις», ἧς ὁ ἐνεστὼς προφανῶς δὲν εἶνε ἱστορικός, διότι λέγει τι νῦν συμβαῖνον ἐν τῷ λέγειν, καὶ παράγει τὸν ἀναγνώστην νὰ ὑπολαμβάνῃ ὅτι καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα πρότασις λέγει ὡσαύτως τι νῦν συμβαῖνον. Ἀλλὰ τὸ ὀρθὸν ἔχει ὧδε· ἡ πρότασις «ζῶν δ' ἔστ' ἐν οἴκοις» ἐκληπτέα ὡς παρένθεσις, ἀναγκαία μὲν πρὸς σαφήνειαν, διακόπτουσα

δὲ τὴν σειρὰν τῆς διηγήσεως. Ἂν ταῦτα δὲν πείθουσι τελείως τὸν ἀναγνώστην, ἔστω προσωρινῶς τὸ ζήτημα ἄκριτον!

Τὰ ἐν στίχ. 880 - 885 δὲν καταλαμβάνω πῶς ἐπικαλεῖται ὁ Βερναρδάκης μαρτύρια ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς του. Ἐκεῖ λέγει ὁ Τειρεσίας:

Ἃ (κακὰ τοῦ Οἰδίποδος) συγκαλύψαι παῖδες Οἰδίπου χρόνῳ
χρῄζοντες, ὡς δὴ θεοὺς ὑπεκδραμούμενοι,
ἥμαρτον ἀμαθῶς· οὔτε γὰρ γέρα πατρὶ
οὔτ' ἔξοδον διδόντες ἄνδρα δυστυχῆ
ἐξηγρίωσαν· ἐκ δ' ἔπνευσεν αὐτοῖς ἀρὰς
δεινὰς νοσῶν τε καὶ πρὸς ἠτιμασμένος.
ἁγὼ τί δρῶν οὔ, ποῖα δ' οὐ λέγων ἔπη
εἰς ἔχθος ἦλθον παισὶ τοῖσιν Οἰδίπου.

Διαφαίνεταί που ἐν τούτοις ἴχνος ὑποσημαῖνον ὅτι ὁ πατὴρ διατελεῖ καὶ νῦν καταρώμενος; δὲν εἶνε ἡλίου φαεινότερον ὅτι ὁ Τειρεσίας διηγεῖται παρῳχημένα πράγματα; Ὁμοίως ὁ χορὸς (στίχ. 1027-1067, ἐκτραγῳδεῖ τὰ κακὰ τὰ συμβάντα εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸν δυναστεύοντα οἶκον ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς Σφιγγός, ἐν δὲ στίχ. 1065 λέγει ὅτι ὁ Οἰδίπους διὰ τῶν ἀρῶν του κατέβαλε τὰ τέκνα του εἰς μυσαρὸν ἀγῶνα καὶ οὐδὲν πλέον. Ἄλλον τινὰ λόγον ἢ μαρτυρίαν ὑπὲρ τῆς δόξης του δὲν προσάγει ὁ Βερναρδάκης οὐδ' οἱ ὁμόδοξοί του ἑρμηνευταί.

Μεταβαίνω λοιπὸν εἰς ἔκθεσιν τῶν ἐναντίων λόγων, ὅπως ἐγὼ ἠδυνήθην νὰ ἐξεύρω.

Ἀφ' οὗ ἡ Ἰοκάστη διηγήθη πρὸς τὸν Πολυνείκην τὰ τοῦ οἴκου, πῶς εἶχον κατὰ τὸν χρόνον τῆς φυγῆς του, ἐν οἷς καὶ τὸ ὅτι ὁ πατὴρ «στενάζει ἀρὰς τέκνοις», ὁ Πολυνείκης ἀπομειβόμενος αὐτὴν λέγει πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καὶ τάδε· (στίχ. 379 - 381).

Τί γὰρ πατήρ μοι πρέσβυς ἐν δόμοισι δρᾷ,
σκότον δεδορκώς; τί δὲ κασίγνηται δύο;
ἢ που στένουσι τλήμονες φυγὰς ἐμάς.

Ἐν στίχ. 614 ὁ Πολυνείκης ἐξωθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἐτεοκλέους, ἀναβοᾷ «Ὦ πάτερ, κλύεις, ἃ πάσχω;» καὶ κατωτέρω στίχ. 618) ἀναγκαζόμενος νὰ ἐνδώσῃ, λέγει·

Πολ. Ἔξιμεν πατέρα δέ μοι δὸς εἰσιδεῖν. Ἐτ. Οὐκ ἂν τύχοις.
Πολ. Ἀλλὰ παρθένους ἀδελφάς. Ἐτ. Οὐδὲ τάς δ' ὄψει.

Ἐρωτῶ λοιπόν, ἂν ὁ Πολυνείκης εἶχεν ἀκούσει παρὰ τῆς μητρὸς ὅτι ὁ πατὴρ στενάζων ἐκπνέει ἀρὰς κατ' αὐτοῦ, ἦτο δυνατὸν ἔπειτα νὰ αἰσθάνηται καὶ ἐπιδεικνύῃ ὁ Πολυνείκης τοιαύτην στοργὴν καὶ πόθον νὰ ἴδῃ τὸν καταρώμενον αὐτὸν πατέρα; Εἶνε δυνατὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἦτο ἱκανὸς νὰ διαπράξῃ τοιαύτην παράκρουσιν; Ἀδύνατον· οὐδ' αὐτὸς ὁ Βερναρδάκης τὸ πιστεύει· ἰδοὺ καὶ ἡ ἀπόδειξις. Ἐν ταῖς εἰς τὸν στίχ. 381 παρεκβολαῖς ἐλέγχων τὸν Βρύγκιον γράφει τάδε· «Ἀφ' οὗ ἡ μήτηρ καὶ ὁ πατὴρ ἐπένθουν διὰ τὴν φυγὴν ταύτην (τοῦ Πολυν.), ἀπενθεῖς θὰ ἔμειναν μόναι αἱ ἀδελφαί;» Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐνταῦθα ὁ Βερναρδάκης ἐπὶ τέλους ἐπείσθη ὅτι ἡ πατὴρ ἐπένθει διὰ τὴν φυγὴν τοῦ υἱοῦ, δικαιούμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ ἐπείσθη καὶ ὅτι ὁ πατὴρ δὲν τὸν κατηρᾶτο πλέον. Ἐκτὸς ἂν καὶ ὁ Βερναρδάκης εἶνε ὁμόφρων τοῦ Κλοτσίου, ὅστις σπουδαιολογεῖ τοιάδε, ὅτι ὁ Οἰδίπους δι' αὐτὸν τὸν πόθον τῶν τέκνων του καὶ τὸ ἐπὶ τῇ ἀποζεύξει αὐτῶν ἐκ τῶν δόμων πένθος καταρᾶται αὐτά, accaecata mente, id quod ipso filiorum desiderio factum esse potuit!!

Παραθέτω ἔτι ταῦτα τὰ μαρτύρια. Ἐν στίχ. 478-479, μετὰ τὸν λόγον τῆς μητρὸς τὸν περὶ τοῦ στενάζειν ἀράς, λέγει ὁ Πολυνείκης.

Ἐγὼ δὲ πατρὸς δωμάτων προὐσκεψάμην
τοὐμόν τε καὶ τοῦ ϱ' ἐκφυγεῖν χρῄζων ἀράς,
ἃς Οἰδίπους ἐφθέγξατ' εἰς ἡμᾶς **ποτε,**
ἐξῆλθον ἔξω τῆσδ' ἑκὼν αὐτὸς χθονός

Παραπέμπω καὶ εἰς τὰ ἐν στίχ. 1702 καὶ 1706. Καταλείπω δὲ ταῦτα ἀσχολίαστα, ὡς αὐτόδηλα. Ἀλλὰ καὶ αὐτόθεν, ἄνευ τῶν σαφῶν τούτων μαρτυρίων, θὰ ἠδύνατό τις νὰ πεισθῇ ὅτι, ὅπου ἔφθασε τὸ κακόν, ἦτο ἀδύνατον ποιητὴς οἷος ὁ Εὐριπίδης νὰ παραστήσῃ τὸν Οἰδίποδα ἔτι καταρώμενον. Ὁ Οἰδίπους παρίσταται ὑπὸ πάντων τῶν τραγικῶν ὡς ψυχὴ ἐξόχως εὐγενὴς καὶ εὐσεβὴς καὶ φιλάνθρωπος καὶ φιλόστοργος, δυστυχήσασα δι' ἁμαρτίας γονέων. Πᾶς ἀνήρ, καὶ φαυλότερος τοῦ Οἰδίποδος, ἐξωργισμένος ὑπὸ δεινῆς τινος συμφορᾶς θεηλάτου, μὴ τολμῶν νὰ ἐκπνεύσῃ ἀρὰς κατὰ τῶν θεῶν, ἐπιλαμβά-

νεται τῆς παραμικρᾶς ἀφορμῆς ὅπως καταρασθῇ τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἥκιστα αἰτίους τῆς συμφορᾶς. Δὲν βλέπεις πῶς ὁ ἄθλιος Πρίαμος (Ἰλ. Ω 247 καὶ ἑξ.) ὀνειδίζει πάντας τοὺς ἐπιζῶντας υἱούς του, ὧν πάντες οἱ λοιποί, πλὴν Πάριδος, οὐδὲν αἴτιοι ἐγένοντο τῆς συμφορᾶς του;

«Σπεύσατέ μοι, κακὰ τέκνα, κατηφόνες, αἴθ' ἅμα πάντες Ἕκτορος ὠφέλετ' ἀντὶ θοῇς ἐπὶ νηυσὶ πεφάσθαι! κ.τ.λ.». Οὕτω καὶ σήμερον πολλάκις πατέρες ἐκπνέουσιν ἀρὰς τέκνοις «κομμάτια νὰ γίνετε! νὰ μὴ ἐξημερώσητε! μὲ τὸ μαχαῖρι νὰ τὰ μοιράσετε! νὰ τὰ φάγῃ τὸ χῶμα! κ.τ τ.». Ἀλλ' ἂν μετ' οὐ πολὺ παρίστατο αὐτῷ ἄγγελος ἐν πυρίνῃ ῥομφαίᾳ ἕτοιμος νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἀρὰς τοῦ πατρός, καὶ ἀνηρώτα αὐτόν, θὰ ἦτο πρόθυμος νὰ τὰς ἐπαναλάβῃ; Κατ' ἐμὲ μόνον τις θηριώδης πατὴρ θὰ τὸ ἔκαμνεν. Θὰ ἠδύνατό τις ἴσως νὰ μοὶ ἀντείπῃ, προβάλλων τὰ καθ' Ἱππόλυτον, ἔνθα ὁ Θησεὺς δὲν φαίνεται μετανοῶν, ὅτε τῷ ἀπηγγέλθη ἡ πλήρωσις τῆς ἀρᾶς του. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει πάμπολυ· ἐκεῖ τὸ ὑποτιθέμενον κακούργημα τοῦ υἱοῦ ἦτο οὕτω μυσαρὸν καὶ δεινόν, ὥστε καὶ πᾶς ἀλλότριος κριτὴς νηφαλίως λογιζόμενος θὰ ἔκρινε τὸν Ἱππόλυτον πολλῶν θανάτων ἄξιον. Ἐνταῦθα δὲ τὸ ἔγκλημα τῶν υἱῶν εἶνε ἀκοινωνησία τοῦ πατρὸς μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου λίαν εὔλογος καί τις ὀλιγωρία περὶ αὐτόν. Δύναταί τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι καὶ μετὰ μακροῦ χρόνου πάροδον, καὶ ἀφ' οὗ πᾶς τις ἔβλεπεν ἐπικειμένην τὴν τῶν ἀρῶν πλήρωσιν, θὰ διετέλει ὁ πατὴρ ἀρώμενος; Τοῦτο θὰ ἦτο οὐχὶ ἐλεεινόν, ἀλλὰ μιαρόν, κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Ἀριστοτέλους. Καὶ ἂν δὲ διετέλει ἀσχημονῶν καὶ παραπαίων οὕτως ὁ Οἰδίπους, δὲν θὰ εὑρίσκετό τις ἐν τῷ οἴκῳ νὰ τὸν ἐπιστομίσῃ; καὶ θὰ ἦτο ἔτι ἐλεεινὸς μετὰ τὴν καταστροφὴν (στίχ. 1437, 1539 κ. ἑξ.), οὐχὶ δὲ μᾶλλον μισητὸς ὡς αὐτόχειρ ἑκούσιος τῆς ἀδελφοκτονίας; Σπεύδω ἤδη νὰ παραθέσω καὶ νὰ διαλευκάνω τὸ μέγιστον μαρτύριον τῶν πρὸς τὰ τέκνα διαθέσεων τοῦ Οἰδίποδος, ὅπερ κατέλιπον τελευταῖον, ὡς χρῇζον μακροῦ λόγου διά τε τὰς δυσχερείας, ἃς παρέχουσι τὰ ἐπὶ μέρους πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν, καὶ διὰ τὰς τερατώδεις ἑρμηνείας, ὧν ἠξιώθη.

Στίχ. 329-336. Ὁ δ' ἐν δόμοισι πρέσβυς ὀμματοστερὴς
ἀπήνας ὁμοπτέρου τὰς απο-

ζυγείσας δόμων
πόθον ἀμφιδάκρυτον ἀεὶ κατέχων,
ἀνῇξε μὲν ξίφους
ἐπ' αὐτόχειρά τε σφαγὰν
ὑπὲρ τέρεμνα τ' ἀγχόνας,
στενάζων ἀρὰς τέκνοις κ.τ.λ.

Ὑπερτιθέμεθα τὴν τῶν καθ' ἕκαστον ἐξέτασιν, καὶ ἐν κεφαλαίῳ προβάλλομεν τόδε· τί νοεῖ ὁ ποιητὴς λέγων ἀπήνην ὁμόπτερον ἀποζυγεῖσαν δόμων; Οἱ ἀρχαῖοι σχολιασταὶ καί, πλὴν Βερναρδάκη, πάντες οἱ νεώτεροι, καὶ ἐκεῖνοι ἄρα, οἵτινες τὸ στενάζειν ἀρὰς ἐκδέχονται ὡς σημαῖνον ἀρᾶσθαι, ἀποφαίνονται ὁμοφώνως ὅτι ὁ ποιητὴς νοεῖ τοὺς δύο ἀδελφούς. (Μόνος δὲ ὁ Ἀρτοῦγγος νοεῖ μόνον τὸν Πολυνείκην· ὁ αὐτὸς δὲ ἀκολούθως ἐκδέχεται καὶ τὸ στενάζων ἀρὰς=μετανοῶν ἐπὶ ταῖς ἀραῖς). Καὶ ὅσοι μὲν τὸ στενάζειν ἀρὰς ἐκδέχονται ὡς σημαῖνον μετανοεῖν, τοιαύτη ἐκδοχὴ τῆς ὁμοπτέρου ἀπήνης οὐδεμίαν ἔχει λογικὴν ἀτοπίαν. Ὅσοι δὲ τοὐναντίον, τούτων δὲν εἶνέ τι τερατῶδες ἡ ὑπόληψις ὅτι ἡ Ἰοκάστη ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ λόγου περιόδῳ λέγει ὅτι ὁ πατὴρ μὴ φέρων τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν τέκνων ἐπεχείρησε πλεονάκις νὰ αὐτοκτονήσῃ, ἅμα δὲ τῷ ἐπιχειρεῖν καὶ ἀρὰς ἐξέπνεεν αὐτοῖς τούτοις τοῖς ποθεινοῖς τέκνοις; Ἔστω καὶ τοῦτο τεκμήριον, πόσον μέγα καὶ ὑπερφυὲς ἔργον εἶνε ἡ ἑρμηνεία καὶ διόρθωσις μεγαλωνύμων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὅπου καὶ φύσει εὔρωστοι καὶ μαθήσει τετελειωμέναι σοφῶν ἀνδρῶν διάνοιαι πολλάκις ὀλιγοδρανοῦσαι ἐκφέρονται εἰς τοιαῦτα παρακρούματα!

Ὁ Βερναρδάκης ἐπειράθη νὰ ἐκκλίνῃ τὸν σκόπελον τῆς λογικῆς ταύτης ἀνακολουθίας· ἀλλὰ προσήραξεν ἐπὶ τραχυτέρων καὶ κινδυνωδεστέρων βράχων. Ἀφ' οὗ λέγει, ὁ πατὴρ καταρᾶται τὰ τέκνα του, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ θέλῃ νὰ ἀποθάνῃ ὑπὸ τοῦ πόθου τούτων· ἀδύνατον ἄρα νὰ νοῇ ὁ ποιητὴς διὰ τῆς ὁμοπτέρου ἀπήνης τοὺς υἱοὺς ἀμφοτέρους ἢ τὸν ἕτερον τοῦ Οἰδίποδος. Καὶ ταῦτα μὲν πάνυ ἀκόλουθα ἑαυτῷ· ἀλλὰ τίνα νοεῖ λοιπόν; Τὴν σύζυγόν του, ἀποκρίνεται ὁ Βερναρδάκης, αὐτὴν τὴν Ἰοκάστην τὴν περιαυτολογοῦσαν ταῦτα! Κρίνω ἀξίαν παραθέσεως ὅλην τὴν περικοπὴν τοῦ λογίου ἀνδρός. Ἀφ' οὗ προαπέδειξεν, ὡς πείθει ἑαυτόν, ὅτι ὁ Οἰδίπους διατελεῖ κα-

ταρώμενος τὰ τέκνα του, ἐπιφέρει τάδε· «Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, αἴφνης καὶ ἀπροσδοκήτως ἐν τῷ ἡμετέρῳ στίχῳ παρίσταται ὁ ὑπὸ τῶν υἱῶν κατάκλειστος καὶ ἠτιμασμένος καὶ ἐξηγριωμένος Οἰδίπους ὡς τόσον λυπούμενος διὰ τοὺς ἀποζυγέντας τῶν δόμων (πρᾶγμα ἀνύπαρκτον ἄλλως) υἱούς του, (ἢ κατὰ Ἀρτοῦγγον διὰ τὸν ἀποζυγέντα τῶν δόμων υἱόν του), καὶ τόσον ποθῶν αὐτούς, ὥστε μὴ δυνάμενος νὰ καταστείλῃ τὸν ἀμφιδάκρυτον τοῦτον πόθον, δοκιμάζει ὄχι ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις νὰ ἀπαγχονισθῇ! Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἅπαξ ἅπαντα ταῦτα εἶνε ἀτοπώτατα καὶ παραλογώτατα. Ἐξ ἐναντίας εὐκόλως θέλει συνομολογήσῃ πᾶς τις μεθ' ὅσα εἴπομεν, ὅτι καὶ αἱ λέξεις καὶ ἡ συνέπεια τοῦ λόγου καὶ τὰ πράγματα μίαν μόνην ἑρμηνείαν ἐπιβάλλουσιν εἰς ἡμᾶς, τὸ ὅτι ἡ ὁμόπτερος ἀπήνη, περὶ ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος, εἶνε οὐδεὶς ἄλλος παρὰ ἡ σύζυγος τοῦ Οἰδίποδος, αὐτὴ ἡ λαλοῦσα Ἰοκάστη, καὶ ὅτι μόνη ἡ ἑρμηνεία αὕτη συνᾴδει πληρέστατα καὶ μὲ τὰς λέξεις καὶ μὲ τὰ πράγματα, καθ' ἃ προείπομεν καὶ διεσαφήσαμεν ἐν τῇ εἰς τὸν στίχον ὑποσημειώσει».

Ἡ ὑποσημείωσις αὕτη ἔχει ὧδε· Ἡ συνθήκη τῶν λέξεων αὕτη: ἀμφιδάκρυτον ἀεὶ κατέχων τὸν πόθον τῆς ὁμοπτέρου (τῷ Οἰδίποδι) ἀπήνης τῆς ἀποζυγείσης τῶν δόμων. Οἱ βασιλικοὶ δόμοι τῶν Θηβῶν παριστῶνται ὡς συρόμενοι ὑπὸ δύο ὁμοπτέρων ἀπηνῶν (ἀπῆναι σύρουσαι! Μ.), ἤτοι ὡς κυβερνώμενοι ὑπὸ δύο ὁμοτρίχων (κατὰ τί ὁμοτρίχων; Μ.) καὶ ὁμηλίκων (πῶς συμβαίνει μήτηρ καὶ υἱὸς νὰ εἶνε ὁμήλικες; Μ.), τοῦ Οἰδίποδος καὶ τῆς Ἰοκάστης. Ἐκάλεσε δ' ὁμόπτερον ἤτοι ὁμότριχα τῷ Οἰδίποδι ἀπήνην ὁ ποιητὴς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἰοκάστην κατὰ μεταφορὰν συνήθη εἰς αὐτόν. (ποῦ ἀλλοῦ συνειθίζει; Μ.)»

Ὁ Βερναρδάκης λοιπὸν διδάσκει ὅτι ὁ Οἰδίπους μὴ φέρων τὸν χωρισμὸν τῆς γυναικός του καὶ ὑπὸ τοῦ πόθου αὐτῆς ἐλαυνόμενος ἐμπίπτει εἰς ξίφη καὶ ἀγχόνας. Ταῦτα δὲ δογματίζων εὐελπιστεῖ ὅτι εὐκόλως θέλει συνομολογήσῃ πᾶς τις. Εἶμαι πολὺ περίεργος νὰ μάθω, ἂν ὑπῆρξεν ἢ θὰ ὑπάρξῃ ποτὲ εἷς τις τούτων συνομολογητής· ἀλλὰ προὐργιαίτερον τούτου μάθημά μοι εἶνε τόδε· ποῖον νοεῖ ὁ Βερναρδάκης τὸν ἀμφιδάκρυτον πόθον τοῦ Οἰδίποδος; ἆρά γε ἐρωτικόν; Ἀλλ' ἡ Ἰοκάστη εἶνε ὑπερεβδομηκοντοῦτις (ὁ δ' ἐκλογισμὸς τοῦ πράγμα-

τος παντὶ πρόχειρος!), ὁ δ' ὀμματοστερὴς πρέσβυς Οἰδίπους ὑπερπεντηκοντούτης· τηλικοῦτος δ' ὢν καὶ ὧδε διακείμενος, θὰ εἶχεν ἔτι νυγμοὺς σαρκικοῦ ἔρωτος; καὶ ταῦτα μετὰ τὸ ἀναγνωρίσαι ὅτι σύζυγός του ἦτο αὐτὴ ἡ μήτηρ του; Καὶ ἂν δὲ συνέβαινε τὸ ἄπιστον καὶ ἄρρητον τοῦτο, θὰ τὸ διηγεῖτο ἡ Ἰοκάστη πρὸς τὸν υἱόν; θὰ τὸ εἰσῆγεν ὁ Εὐριπίδης εἰς τὴν ποίησιν; Ὁμοπτέρους δὲ ἤτοι ὁμότριχας ἂν ἐκάλεσεν ὁ ποιητὴς τὴν Ἰοκάστην καὶ τὸν Οἰδίπουν, ὡς διδάσκει ὁ Βερναρδάκης, θὰ ἐκάλεσεν αὐτοὺς οὐχὶ βέβαια κατὰ τὴν συζυγίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὅμαιμον μητρὸς καὶ υἱοῦ. Ἀλλ' ἠδύνατο ποιητής, υἱὸς ὁ Εὐριπίδης, νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὸ στόμα τῆς Ἰοκάστης ὑπόμνησιν πρὸς τὸν υἱόν της τῆς μυσαρᾶς καὶ θεοστυγοῦς αἱμομιξίας, τῆς αἰτίας πασῶν τῶν συμφορῶν; καὶ νὰ λέγῃ τοῦτο ἡ Ἰοκάστη οὐδεμιᾶς παρούσης ἀνάγκης οὐδὲ διὰ λιτῶν λέξεων, ἀλλ' ἐν περισσολόγῳ εἰκόνι οἱονεὶ ἐγκαλλωπιζομένη;

Τὰ περὶ συνήθους τῷ Εὐριπίδι μεταφορᾶς λεγόμενα διετυπώθησαν λίαν ἀσαφῶς. Ὁ ἀναγνώστης θὰ ὑπελάμβανεν ὅτι συνειθίζει ὁ Εὐριπίδης νὰ παρομοιάζῃ τὴν Ἰοκάστην πρὸς ὁμόπτερον ἤτοι ὁμότριχα τῷ Οἰδίποδι ἀπήνην. Τοῦτο βέβαια δὲν θέλει νὰ εἴπῃ ὁ Βερναρδάκης· ἀλλ' ἴσως ὅτι συνειθίζει νὰ ὀνομάζῃ τοὺς συζύγους ὁμοπτέρους ἢ ὁμότριχας ἀπήνας. Ἀλλ' οὐδὲ τούτου οὐδὲν ὑπάρχει δεύτερον παράδειγμα οὔτε παρ' Εὐριπίδῃ οὔτε παρ' ἄλλῳ ποιητῇ· οὐδὲ θὰ ἦτο δυνατόν, διότι καθ' ἃ προεδείξαμεν ἡ ταὐτότης τῆς τριχὸς θὰ ληφθῇ μόνον πρὸς σήμανσιν συγγενείας, οὐχὶ συζυγίας. Μόνον ἅπαξ εἶπεν ὁ Εὐριπίδης ἐν Ἠλ. «βοστρύχους ὁμοπτέρους» ἀντὶ τοῦ κυριολεκτικοῦ, οὐχὶ δὲ πλέον καὶ αὐτοῦ τροπικοῦ ὁμότριχας.

Ἀλλ' ἴσως ὁ Βερναρδάκης δὲν νοεῖ ἐρωτικὸν πόθον τοῦ Οἰδίποδος, ἀλλὰ τὸν τῆς συνδιαιτήσεως καὶ ὁμιλίας μετὰ τῆς Ἰοκάστης, ἀποχωρισθείσης ἀπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀστόργων υἱῶν. Πρὸς ταῦτα ἀνθυποβάλλω τάδε. Πρῶτον μὲν τοιοῦτος ἀποχωρισμός, ἂν πράγματι ἐγένετο, δὲν ἦτο ἀποχρῶσα αἰτία, ὥστε νὰ προβῇ ὁ Οἰδίπους μέχρι ξίφους καὶ ἀγχόνης. Ἔπειτα δὲ ποῦ εὗρεν ὁ Βερναρδάκης ἐν αὐτῷ τῷ δράματι ἴχνος τι τοιούτου ἀποχωρισμοῦ; «Οἱ παῖδες τοῦ Οἰδίποδος, ἐξακολουθεῖ λέγων ἐν τῇ ὑποσημειώσει, ἀποκαλυφθείσης τῆς αἱμομιξίας τοῦ πατρός, καθεῖρξαν αὐτὸν ἐντὸς ἰδίου τῶν ἀνακτόρων θαλάμου, ἀποκλείσαντες ἀπὸ πάσης πρὸς τοὺς ἐκτὸς συγκοινωνίας

καὶ ἀποκρύψαντες ἀπὸ τῆς θέας πάντων, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔμελλε νὰ λησμονηθῇ. Ταῦτα δὲ πράττοντες οἴκοθεν δῆλον ὅτι καὶ ἀπέζευξαν ἀπὸ τῶν δόμων, ἤτοι ἐξέβαλον τῆς βασιλείας τὰς δύο ὁμοπτέρους ἀπήνας, τὸν Οἰδίπουν καὶ Ἰοκάστην. Οἴκοθεν δ' ὁμοίως δῆλον καὶ ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου οἱ υἱοὶ τοῦ Οἰδίποδος ἀπεχώρισαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἰοκάστης, ὅπως ἐξαφανισθῇ πᾶσα ὑπόνοια ὅτι ἐξακολουθεῖ ἀκόμη ἡ συζυγικὴ σχέσις τῶν δύο αἱμομίκτων. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἐξώργισεν ἔτι μᾶλλον τὸν γέροντα, ὅςτις καὶ ἐξήνεγκε κατ' αὐτῶν τὴν φοβερὰν ἀράν». Οὐδὲν τούτων ὁμολογῶ τῷ Βερναρδάκῃ· οὔτε ὅτι καθεῖρξαν τὸν πατέρα ἐντὸς ἰδίου θαλάμου, οὔτε οἴκοθέν μοι εἶνε δῆλον, οὐδὲ θύραθεν, ὅτι ἐκβολὴ ἀπὸ τῆς βασιλείας καὶ ἀπόζευξις ἀπὸ τῶν δόμων εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, οὐδέτερος δὲ τούτων ἀπεζύγη τῶν δόμων. Πάντων δ' ἥκιστα δύναται νὰ χωρήσῃ ὁ νοῦς μου, ὅτι τὸν ἀπεχώρισαν τῆς Ἰοκάστης, ὅπως ἐξαφανισθῇ ἡ ὑπόνοια ὅτι ἐξακολουθεῖ συζυγικὴ σχέσις τῶν δύο αἱμομίκτων!

Πάντες οἱ πολυέλικτοι οὗτοι κόμβοι συλλύονται εὐθὺς ἑνὸς μόνου λυομένου, τοῦδε· Ἦτο ἀποκεχωρισμένη ἡ Ἰοκάστη τοῦ Οἰδίποδος;

Ἐν στίχ. 63-65 λέγει ἡ Ἰοκάστη.

Ἐπεὶ δὲ τέκνων γένυς ἐμῶν σκιάζεται,
κλῄθροις ἔκρυψαν πατέρ', ἵν' ἀμνήμων τύχη
γένοιτο, πολλῶν δεομένη σοφισμάτων.

Τὸ κλῄθροις ἐκεῖνο ἐξέλαβεν ὁ Βερναρδάκης ὡς παρέχον μεγάλην τινὰ ῥοπὴν εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς γνώμης ἣν ἠσπάσθη. Ἂς ἴδωμεν δ' ὅμως καὶ κατωτέρω. Ἐν στίχ. 882-883 λέγει ὁ Τειρεσίας·

Οὔτε γὰρ γέρα πατρὶ
οὔτ' ἔξοδον διδόντες, ἄνδρα δυστυχῆ
ἐξηγρίωσαν.

Παρὰ τούτοις ὑποσημειοῖ ὁ Βερναρδάκης· «Ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἐγέραιρον αὐτόν, ὡς ἔδει, ἀπεκώλυον αὐτὸν καὶ ἀπὸ πάσης ἐκ τῆς οἰκίας ἐξόδου, ἀπὸ πάσης πρὸς τοὺς ἐκτὸς συνεπιμιξίας καὶ συγκοινωνίας». Διὰ τούτων χαλᾷ αὐτόχειρ ὁ Βερναρδάκης τὰ κλεῖθρα τοῦ ἰδιαιτέρου θαλάμου, καὶ ἐπιβάλλει αὐτὰ ἐπὶ τὰς ἐκ τῆς οἰκίας ἐξόδους, εὖγε ποιῶν, ὡς ἔσται δῆλον παραχρῆμα.

Ἐν στίχ. 1038 καὶ ἑξ. ἡ Ἀντιγόνη ἐκκαλοῦσα τὸν Οἰδίπουν λέγει·

Λίπε σοὺς δόμους... πάτερ γεραιέ....
Κλύεις, ὦ κατ' αὐλὴν ἀλαίνων γεραιὸν
πόδ', ἢ δεμνίοις, δύσταν', ἐνιαύων;

Ἐξ οὗ δῆλον ὅτι ὁ Οἰδίπους ἐνδέχεται νὰ περιεπάτει καὶ ἐν τῇ αὐλῇ. Ἐξέρχεται δὲ πάραυτα ἐπὶ τῆς σκηνῆς, οὐδενὸς κωλύοντος, οὐδὲ χαλῶντος κλεῖθρα.

Ἐν στίχ. 1102-1103 λέγει ἡ Ἰοκάστη πρὸς τὸν ἄγγελον·

Λέξον, γέροντα τυφλὸν ὡς κατὰ στέγας
ἐλθοῦσα τέρψω τῆςδε γῆς σεσῳσμένης.

Ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι ἡ Ἰοκάστη συνήρχετο ἀκωλύτως μετὰ τοῦ Οἰδίποδος καὶ ἔτερπεν αὐτὸν ἀνακοινοῦσα ὅ,τι εἶχε τερπνόν.

Ἐν στίχ. 1554-1555 λέγει ἡ Ἀντιγόνη·

οὐδ' ἄλοχος, παρὰ βάκτροις
ἃ πόδα σὸν τυφλόπουν θεραπεύμασιν αἰὲν ἐμόχθει.

Ἐξ οὗ δῆλον ὅτι ἡ Ἰοκάστη ἀεὶ παρίστατο καὶ ἐθεράπευε καὶ ἐχειραγώγει τὸν τυφλὸν Οἰδίπουν. Ἐν στίχ. 1621-1622 λέγει ὁ Οἰδίπους

Τίς ἡγεμών μοι ποδὸς ὁμαρτήσει τυφλοῦ;
ἥδ' ἡ θανοῦσα; ζῶσα γὰρ ἂν σάφ' οἶδ' ὅτι.

Ἐξ οὗ δῆλον τὸ αὐτό. Πῶς λοιπὸν μετὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα τοῦ ἐναντίου μαρτύρια καὶ μετὰ τοσούτους καὶ τοιούτους λόγους μὴ συγχωροῦντας οὐδὲ ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ διανοηθῇ τίς τι τοιοῦτον, ὁ Βερναρδάκης θαρρεῖ ὅτι πᾶς τις εὐκόλως θέλει συνομολογήση αὐτῇ; Ἐγὼ τοὐναντίον ἐλπίζω ὅτι μετὰ τὰ εἰρημένα ὁ Βερναρδάκης θέλει συνομολογήσει μοι ὅτι οὐδεὶς πλέον ἐγχωρεῖ νὰ γίνεται λόγος περὶ Ἰοκάστης, ὡς ἀπήνης ἀποζυγείσης δόμων, ἄλλως τε καὶ ἀφ' οὗ ἤδη μετεπείσθη ὅτι ὁ Οἰδίπους ἐπένθει διὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πολυνείκους, ὡς εἴδομεν ἔμπροσθεν.

Ἐξαιρουμένης τῆς Ἰοκάστης, ὑπολείπονται, ἢ οἱ δύο υἱοὶ κατὰ τὴν ἐκδοχὴν πάντων τῶν ἑρμηνευτῶν, ἢ ὁ Πολυνείκης μόνος κατὰ

τὴν τοῦ Ἀρτούγγου. Οἱ ἐκδεχόμενοι ὅτι νοεῖ τοὺς δύο υἱοὺς ἐπακολουθοῦσι πάντες τῷ Οὐαλκεναρίῳ, ὅστις παραβάλλων πρὸς τὴν ἀπήνην τὴν ἐν στίχ. 1623 «εὔτεκνον ξυνωρίδα», ἀπεφάνθη ὅτι ὅπως ἐκεῖ ὁ ποιητὴς ξυνωρίδα λέγων νοεῖ τοὺς δύο ἀδελφούς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπήνην. Ἀλλὰ συνωρὶς ὀνομάζεται κυρίως μὲν τὸ ζεῦγος τῶν ἵππων, συνεκδοχικῶς δὲ καὶ τὸ ὄχημα· ἀπήνη δὲ εἶνε αὐτὸ τὸ ὄχημα· ὅθεν λέγεται συνωρὶς ἵππων, ἐλεφάντων, πωλικὴ συνωρίς, καὶ μεταφορικῶς εὔτεκνος συνωρίς, συνωρὶς τέκνων (Σοφ. Οἰδ. Κ.), συνωρίδες λόχων (Φοίνισ. 451)· οὐδεὶς δὲ θὰ ἔλεγεν, οὐδὲ θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ οὔτε κυριολεκτικῶς, ἀπήνη βοῶν, ἡμιόνων, εἰ μὴ κατὰ βραχυλογίαν, (=ἀπήνη συρομένη ὑπὸ βοῶν κ.τ.λ.), οὔτε μεταφορικῶς, ἀπήνη τέκνων, εὔτεκνος ἀπήνη, ἀπήνη λόχων κ.τ.τ. Ἔπειτα δὲ ἡ ἀπήνη δὲν ἀποζεύγνυται, ἀλλὰ τὰ ζῷα τὰ ἕλκοντα αὐτὴν ἀποζεύγνυνται ὑπ' αὐτῆς. Καὶ ἂν δὲ ἠθέλομεν στέρξει ὅτι καταχρηστικῶς εἶπεν ἀπόζευξιν ἀπήνης ἀντὶ τῶν ζώων ἀπὸ τῆς ἀπήνης, (ὡς θὰ ἔλεγέ τις καὶ σήμερον «ἐξέζευξα τὸ ἁμάξι» ἀντὶ «τοὺς ἵππους») πάλιν προσκόπτομεν εἰς τὸ ὅτι ἡ οὕτω ἀποζευγνυμένη ἀπήνη δὲν ἀπέρχεται ἀλλὰ μένει· ὥςτε λογικῶς ἀδύνατον νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἡ ἀπήνη ἀπεζύγη τῶν δόμων. Ἔπειτα δὲ ὁ Ἐτεοκλῆς δὲν ἀπεζεύχθη τῶν δόμων, ἀλλὰ μόνος ὁ Πολυνείκης.

Οὕτω ὑπολείπεται ἡμῖν μόνος ὁ Πολυνείκης· καὶ κινδυνεύει ὁ Ἀρτοῦγγος νὰ μὴ εἶπε τόσον κάκιστα ὡς ἐκ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν πραγμάτων, ὅσον ὑπέλαβεν ὁ Βερναρδάκης. Ἴσα ἴσα ὡς ἐκ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς τοῦ λόγου συνεπείας οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ νοηθῇ ἐνταῦθα ἢ ὁ Πολυνείκης. Καὶ τὸ μὲν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐδείχθη ἤδη ἀποχρώντως. Ἔρχομαι νῦν νὰ δείξω τὸ ἐκ τῆς τοῦ λόγου συνεπείας, τελευτῶν δὲ θὰ ἐπιληφθῶ τοῦ ἐκ τῆς ἐννοίας ἐξαγομένου.

Λέγει ἡ Ἰοκάστη πρὸς τὸν Πολυνείκην (στίχ. 319 κ. ἑξ.) μετὰ στοργῆς περιπαθοῦς τάδε·

Ἰὼ τέκος,
ἔρημον πατρῷον ἔλιπες δόμον,
φυγὰς ἀποσταλεὶς ὁμαίμου λώβᾳ,
ἦ ποθεινὸς φίλοις,

ἢ ποθεινὸς Θήβαις·
ὅθεν ἐμάν τε λευκόχροα κείρομαι
δακρυόεσσ' αἰεὶ σῷ πένθει κόμαν . .
ὁ δ' ἐν δόμοισι πρέσβυς ὀμματοστερής,
ἀπήνας ὁμοπτέρου κ.τ.λ.

Ὁ Βερναρδάκης καὶ ἐνταῦθα προλεαίνει ἡμὶν τὸ ἔδαφος, διδάσκων ὅτι τὸ μὲν ἐμάν τε κεῖται ἀντὶ τοῦ ἐγώ τε, τὸ δὲ ὁ δ' ἐν δόμοισι ἀντὶ τοῦ ὅ τ' ἐν δόμοισι πρέσβυς. Ἐγὼ δ' ἐπισημειῶ ὅτι ἀνευλαβέστερός τις τοῦ Βερναρδάκη κινητὴς τῶν κειμένων καὶ θὰ μετέτρεπεν αὐτά, ἀφ' οὗ οὔτε τὸ μέτρον κωλύει καὶ ὁμαλώτερος ἀποβαίνει ὁ λόγος. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁδοῦ πάρεργον· ὡς δὲ ἔχει ὁ λόγος, μετὰ τὸ ὅθεν τὸ σημαῖνον τὸ κοινὸν αἴτιον τῶν ἐπιφερομένων, ἐπακολουθοῦσι δύο κῶλα συνδεόμενα μετ' ἀλλήλων διὰ τοῦ τε-δὲ (=τε-τε), ἐκφράζοντα τὰ παθήματα τῶν δύο ἀθλίων, (τὰ τῆς Ἰοκάστης καὶ τὰ τοῦ Οἰδίποδος), ἅτινα ἔπασχον καὶ πάσχουσιν ἔτι καὶ νῦν διὰ τὴν κοινὴν αἰτίαν τὴν σημαινομένην διὰ τοῦ ὅθεν. Τις δὲ ἡ κοινὴ αὕτη αἰτία τῶν παθημάτων των; Ἡ φυγὴ τοῦ Πολυνείκους. Καὶ ἵνα δηλώσω τὸ πρᾶγμα συνοπτικώτερον, ἡ Ἰοκάστη, λέγει πρὸς τὸν Πολυνείκην. «Διὰ τὴν φυγήν σου, καὶ ἐγὼ πάσχω τὸ καὶ τό, καὶ ὁ πατήρ σου τὸ καὶ τό». Τούτων οὕτω διακειμένων, ἐπιδέχεται ἀμφισβήτησιν ὅτι πᾶν ὅ τι λέγει ἡ Ἰοκάστη ὅτι πάσχει ὁ Οἰδίπους, τὸ πάσχει διὰ τὸν Πολυνείκην; καὶ ὁ ἀμφιδάκρυτος ἄρα πόθος τοῦ ἀποζυγέντος τῶν δόμων ἀγνώστου προσώπου δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλος, ἢ πόθος τοῦ Πολυνείκους; Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πικρὰ μομφή, ἣν παρενεῖρεν εἰς τὸν λόγον της ἡ Ἰοκάστη «ὁμαίμου λώβα», σημαίνει ὅτι αὕτη δὲν εἶχε διάθεσιν νὰ εἴπῃ τι φιλόφρον ὑπὲρ τοῦ Ἐτεοκλέους.

Εὕρομεν λοιπὸν καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ἐκ τῆς τοῦ λόγου συνεπείας καὶ ἐκ τῶν δευτέρων φροντίδων τοῦ Βερναρδάκη, ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ δὲν δύναται ἡ Ἰοκάστη νὰ νοῇ ἄλλον τινὰ ἢ μόνον τὸν Πολυνείκην, καὶ θὰ ἐδικαιούμεθα, ἐνθάδε τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ὁδοῦ γενόμενοι, νὰ ἀναφωνήσωμεν τὸ τῶν Μυρίων «θάλαττα, θάλαττα!» ἂν δὲν εἴχομεν ἔτι νὰ κατανικήσωμεν πολλὰς καὶ μεγάλας δυσχερείας, ὡς καὶ ἐκεῖνοι, πρὶν φθάσωμεν εἰς τὴν ποθητὴν ἀκτήν.

Ἀπήνη ὁμόπτερος! Ὁ τολμῶν νὰ συνάψῃ τὰς δύο ταύτας ἐννοίας εἰς ἓν νόημα, θὰ ἐτόλμα νὰ εἴπῃ καὶ ἀπήνη πτερόεσσα· ἐπειδὴ δὲ τὰ πτερὰ μεταφορικῶς ἁρμόζουσι μᾶλλον εἰς τὰ ἐζευγμένα ζῷα τὰ σύροντα τὸ πτερόεν ἅρμα ἢ εἰς αὐτὸ τὸ ἅρμα, τὰ δὲ ζῷα τὰ σύροντα τὴν ἀπήνην ἦσαν βόες, ἢ ἡμίονοι, ἢ ὄνοι, οὐχὶ δὲ ἵπποι, θὰ ἠδύνατο ὁ αὐτὸς ποιητὴς μετ' ἴσης χάριτος νὰ προσφύσῃ πτερὰ καὶ εἰς τοὺς βοῦς καὶ εἰς τοὺς ὄνους! Εἶνε ταῦτα φαντασία Εὐριπίδου;

Τὸ ὁμόπτερος λέγουσιν, ἐλέχθη μεταφορικῶς ἀντὶ τοῦ ὁμόθριξ. Τίνος ὁμόθριξ λέγεται ὁ Πολυνείκης; Τοῦ Οἰδίποδος, ἀποκρίνεται ὁ Ἀρτοῦγγος, ὡς ὄντος οὐ μόνον υἱοῦ ἀλλὰ καὶ ἀδελφοῦ. Τοῦ Ἐτεοκλέους ἀποκρίνονται οἱ λοιποί, διὰ τὴν ἀδελφότητα. Πρὸς μὲν τὸν Ἀρτοῦγγον ἀντιλέγομεν ὅτι καὶ πρὸς τὸν Βερναρδάκην ἀνωτέρω, ὅτι ἡ Ἰοκάστη οὐδεμιᾶς παρούσης ἀνάγκης θὰ ἀπέφευγε νὰ ὑπομνήσῃ τὴν ἀποτρόπαιον ἄτην εἰς ἣν ἐν ἀγνοίᾳ ἐνέπεσεν· πρὸς πάντας δέ, οὐδεὶς ποιητὴς ἠξίωσε νὰ σημάνῃ τὸ κοινόν, τὸ συνάπτον δύο ἀδελφούς, διὰ τῆς τῶν τριχῶν ταὐτότητος· διότι τοῦτο ἰδιάζει μᾶλλον εἰς τὰ ζῷα· ἀλλ' οἱ ἀδελφοὶ εἶνε ἢ αὐτὸ τοῦτο, ἢ κασίγνητοι, ἢ ὁμαίμονες ἀπὸ τῆς τοῦ αἵματος ταὐτότητος, ἢ ὁμόσπλαγχνα πλευρώματα, ἀντὶ ὁμοσπλάγχνων, κατὰ τὸν Αἰσχύλον, ἢ τέλος ὁμόσποροι κατὰ τὸν αὐτὸν ποιητήν.

Ἀπήνη ὁμόπτερος, τουτέστι πτερόεσσα, καθ' ἑαυτὴν ἐξετασθεῖσα, εὑρέθη οὖσα διεστραμμένη εἰκὼν (ein Zerrbild), ἀναξία τῆς φαντασίας τοῦ Εὐριπίδου. Μήπως εὐαρμοστεῖ πρὸς τὸ ἀπεικαζόμενον; Ἀλλὰ κατὰ τί ὁ Πολυνείκης ἐκρίθη ἄξιος νὰ ὁμοιωθῇ πρὸς ἀπήνην; νεανίας ἀκμαῖος, εὔτονος, σφριγῶν, πρὸς τετράκυκλον, βαρύ, δυσκίνητον ὄχημα ὑπὸ ἡμιόνων συρόμενον. Θαυμασίως εὐαρμοστεῖ ἡ παρομοίωσις τοῦ ποδὸς τοῦ γέροντος καὶ τυφλοῦ Τειρεσίου πρὸς ἀπήνην (στιχ. 855-856).

Ὡς στᾶσ' ἀπήνη πούς τε πρεσβύτου φιλεῖ
χειρὸς θυραίας ἀναμένειν κουφίσματα·

ἀλλ' ὁ Πολυνείκης ἀπήνη! Κατὰ πᾶσαν ἄρα ὄψιν ἐξεταζόμενον τὸ χωρίον μηνύει δυοῖν θάτερον, ἢ φαντασίαν ποιητοῦ νοσοῦσαν ἢ ἑαυτὸ νοσοῦν.

Ὑποπτεύω ἰσχυρῶς τὴν λέξιν ἀπήνη ὅτι εἶνε παρεφθαρμένη. Ἄς ζητήσωμεν, μήπως εὕρωμεν ἄλλην τινὰ μᾶλλον πρέπουσαν καὶ πιθανωτέραν τῆς παραδεδομένης. Ὁ Ὅμηρος Ἰλ. Ω 348 ἐποίησε τὸν Ἑρμῆν κούρῳ αἰσυμνητῆρι ἐοικότα

πρῶτον ὑπηνήτῃ, τοῦ περ χαριεστάτη ἥβη.

Τοιαύτη χαριεστάτη ἀντίληψις καὶ παράστασις τῆς χάριτος καὶ ἀγλαΐας ἣν ἔχει ἡ ἄρτι χνοάζουσα ἡλικία, ἡ εἰς τοὺς ἄνδρας εἴσοδος, δὲν παρῆλθεν ἀπαρατήρητος ὑπὸ τῶν ἐπίσης φιλοκάλων καὶ εὐαισθήτων ἀπογόνων τοῦ ποιητοῦ. Καὶ ὁ μὲν Πλάτων αὐτὴν τὴν Ὁμηρικὴν ῥῆσιν θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Σωκράτους, οὐ ὑποπτεύεται ἡ περὶ τὸν ἤδη γενειῶντα Ἀλκιβιάδην πολυωρία (Πρωταγ. ἐν ἀρχῇ). Ὁ δὲ Πίνδαρος ὡσαύτως ἐπέστησεν ἐπὶ τὴν ἡλικίαν ταύτην τοῦ Πέλοπος, «ὅτε λάχναι νιν μέλαν γένειον ἔρεφον» (Ὀλύμπ. Α΄ 68). Καὶ οἱ μεταγενέστεροι δὲ συχνάκις χαρακτηρίζουσι τὴν ἡλικίαν ταύτην, ἄλλος ἄλλως, οἷον «νεανίας ἐν ὑπήνῃ πρώτῃ» (Φιλοστρ. σ. 552), καὶ «ἄχνους ὑπήνη» ἔν τινι ἐπιγράμματι. Ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης δὶς ἤδη πρότερον ἐν ταῖς Φοινίσσαις μᾶς παρέστησεν εἰκονικῶς τὴν ἡλικίαν ταύτην· ἐν μὲν στίχ. 32 λέγει ἡ Ἰοκάστη περὶ τοῦ νεαροῦ υἱοῦ της Οἰδίποδος· «Ἤδη δὲ πυρσαῖς γένυσιν ἐξανδρούμενος παῖς οὑμός», καὶ πάλιν κατωτέρω (στιχ. 63) περὶ Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους, «Ἐπεὶ δὲ τέκνων γένυς ἐμῶν σκιάζεται». Καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ δὲ ψυχῇ δύναται πᾶς πατὴρ καὶ πᾶσα μήτηρ νὰ ἀναγνώσῃ, ὅτι τὸ τιμιώτατον σέμνωμα καὶ τὸ προσφιλέστατον μέλημα εἶνε αὐτῷ υἱὸς ἄρτι γενειάζων.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, θὰ ἦτο ἆρά γε μέγα τόλμημα νὰ μετακινήσωμεν τὸ «ἀπήνας» εἰς «ὑπήνας», καὶ ἀντὶ τῆς παχυλῆς, ἀπειροκάλου, σολοίκου μὲν ἐν ἑαυτῇ, ἀπροσδιονύσου δὲ πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον εἰκόνος ἀπήνης ὁμοπτέρου, νὰ λάβωμεν τὴν εἰκόνα φιλοστόργου πατρὸς συναισθανομένου, ἐξ ὧν βλέπει ἐκτολυπευομένων, ὅτι ἐγένετο διὰ τῶν ἀρῶν του αἴτιος τοῦ ὀλέθρου τῶν τέκνων του, μετανοοῦντος καὶ στενάζοντος, καὶ διὰ τὸν πόθον τῆς ὁμοπτέρου ὑπήνης τῆς ἀποζυγείσης τῶν δόμων φερομένου ἐπὶ ξίφη καὶ ἀγχόνας; Ὑποβάλλω τὸ ζήτημα ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν

φιλεπιστημόνων ἀναγνωστῶν μου· ἐγὼ δὲ προβαίνω καταδεικνύων τὴν τελείαν ἁρμονίαν πάντων τῶν ἐπὶ μέρους πρὸς τὴν νέαν ταύτην εἰκόνα.

Ὅλος ὁ λόγος τῆς Ἰοκάστης ἀποπνέει στοργὴν καὶ περιπάθειαν πρὸς τὸν φυγαδευθέντα υἱὸν καὶ διὰ χρόνου πάλιν ὁρώμενον ὑπὸ τὴν πατρικὴν στέγην. Συμπνέοντα δὲ προφανῶς βούλεται ὁ ποιητὴς νὰ παραστήσῃ μετ' αὐτῆς καὶ τὸν πατέρα· ἄλλως θὰ τὸ ὑπεσήμαινεν ἡ Ἰοκάστη. Τίνα εὐστοχωτέραν ἅμα καὶ τρυφερωτέραν ἔκφρασιν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἡ Ἰοκάστη, ὅπως διὰ βραχέων ἐκφράσῃ τὸ πέλαγος τῶν παθῶν καὶ διανοημάτων ἅτινα πλημμυροῦσιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀθλίου πατρός, ἢ ταύτην, ὅτι ἀπώλεσαν τὴν ὁμόπτερον ὑπήνην. Ἡ μὲν λέξις ὑπήνη ὑπομιμνήσκει τὸν ὑπηνήτην κοῦρον τοῦ Ὁμήρου, «τοῦπερ χαριεστάτη ἥβη»· ἡ δὲ ὁμόπτερος σημαίνουσα μεταφορικῶς τὴν ὁμότριχα τῇ τοῦ Ἐτεοκλέους ὑπήνῃ, ἔχει καὶ κατὰ τοῦτο κάλλιστα, διότι ἡ ὑπήνη εἶνε τριχώδης, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα, ἐξ ἧς ἐλήφθη ἡ μεταφορά· διότι ἐγὼ νομίζω ὅτι ὁ Εὐριπίδης εἶχεν ἐν τῷ νῷ ζεῦγος νεοσσῶν συνεκκολαπτομένων, συναναστρεφομένων ἐν τῷ αὐτῷ καὶ συμπτερουμένων, οἷα τὰ τῶν περιστερῶν ζεύγη καὶ ἄλλων διδυμοτόκων ὀρνίθων. Ἂν καὶ ὁ μὲν Εὐριπίδης ἐποίησε τὸν Πολυνείκην νεώτερον (στίχ. 71), ὁ δὲ Σοφοκλῆς πρεσβύτερον (Οἰδ. Κ. στιχ. 375), ὅμως μικρὰν ἡλικίας διαφορὰν ὑποθέτουσιν ἀμφότεροι, καὶ πολλάκις τοὺς μεταχειρίζονται τῷ λόγῳ ὡς διδύμους. Ὡσαύτως καὶ ὅτι ἡ ὁμόπτερος ὑπήνη ἀπεζύγη τῶν δόμων, ἔχει κάλλιστα καὶ ἐν τῇ εἰκόνι τῶν νεοσσῶν καὶ ἐν τῇ μεταφορᾷ ἐπὶ τὸν Πολυνείκην. Τοιαύτην δ' ἀπὸ μέρους ὀνομασίαν τοῦ ὅλου, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους, διὰ συνωνύμου λέξεως ἐκπεφρασμένου, ἔχομεν παρ' αὐτῷ τῷ Εὐριπίδῃ ἐν Ἑκ. 286, ἔνθα λέγει ἡ Ἑκάβη πρὸς τὸν Ὀδυσσέα·

«Ἀλλ', ὦ φίλον γένειον, αἰδέσθητί με, οἴκτειρον· ἐλθὼν δ' εἰς Ἀχαϊκὸν στρατὸν κ.τ.λ.». Ὑπήνη καὶ γένειον εἶνε συνώνυμα.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΩΡΑΪΤΗΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

'Εν τῷδε τῷ τόμῳ (ΙΖ' 1905) σελ. 9 στίχ. 4, μετὰ τὰς λλ: ὡς ἐν ὑπογραφῇ, πρόσθες ἐν παρενθέσει πρὸς ἐπεξήγησιν: (γαλλ. esquisse ἢ ἀγγλ. sketch).

Αὐτόθ. σελ. 22 στίχ. 25 ἀντὶ: τῷ παρόντι θέματι διόρθου: τοῦ παρόντος θέματος.

'Εν τῇ αὐτῇ σελ. 22 στίχ. 28, ἔνθα παρατέθειται ἀποσπασμάτιον σολωνείου νόμου κατὰ Γάϊον, ἀντὶ μέν: ἱερῶν ὀργίων [...] ἀνάγνωθι: ἱερῶν ὀργεῶν[ες], ἐν δὲ τῷ εὐθὺς ἑπομένῳ στίχῳ ἀντί: ὅ τι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους διόρθου: ὅ τι ἂν (τινες) τούτων κτέ. Εὐγνωμόνως δηλοῦμεν ὅτι ἀμφοτέρας τὰς διορθώσεις ταύτας ὀφείλομεν τῷ σοφωτάτῳ καὶ κριτικωτάτῳ Blass, εὐμενέστατα γνωρίσαντι ἡμῖν αὐτὰς μετὰ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐλαβῆ ἀνακοίνωσιν τῆς εἰς ἣν αἱ Προσθῆκαι αὗται ἀφορῶσιν ἡμετέρας πραγματείας. Τὸ δ' ἐν τῷ αὐτῷ σολωνείῳ νόμῳ κείμενον φράτορες ἀντὶ φράτερες, καίπερ νεωτερικὸν ὄν, ὅμως ἐτηρήσαμεν καὶ τηροῦμεν, νομίζοντες ὅτι τούτῳ τῷ τύπῳ ὁ Γάϊος ἐχρήσατο. Ὅσον δ' εἰς τὸ κείμενον ἀφορᾷ τῶν παρὰ τοῖς ῥήτορσι φερομένων σολωνείων νομων ὅρα αὐτόθ. σ. 22 σημ. 3.

Αὐτόθ. σελ. 39 σημ. 2 παρατιθέμενοι τὸ ἐκ τῶν Πλάτωνος Νόμ. ΙΒ' σελ. 951 χωρίον: ἄν τινες ἐπιθυμῶσι τῶν πολιτῶν τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πράγματα θεωρῆσαι κτέ., ἄνευ γὰρ ταύτης τῆς θεωρίας καὶ ζητήσεως οὐ μένει ποτὲ τελέως πόλις οὐδ' ἂν ΚΑΚΩC αὐτὴν θεωρῶσιν», ἐξηνέγκομεν ἅμα τὴν γνώμην, ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ προτάσει, ἀντὶ κακῶς μᾶλλον ἴσως ἀναγνωστέον: οὐδ' ἂν ΚΑΛΩC αὐτὴν θεωρῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ τότε οὐδένα λόγον ὑπὲρ τῆς εἰκασίας ἡμῶν ταύτης παρεθέμεθα, προσῆκον νομίζομεν ἵνα νῦν δικαιολογήσωμεν αὐτήν.

Καθὰ τῷ ὄντι ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ διαρρήδην λέγεται « οὔτε γὰρ ἄπειρος οὖσα πόλις ἀνθρώπων κακῶν καὶ ἀγαθῶν δύναιτ' ἄν ποτε, ἀνομίλητος οὖσα, ἥμερος ἱκανῶς εἶναι καὶ τέλεος, οὐδ' αὖ τοὺς νόμους διαφυλάττειν ἄνευ τοῦ γνώμῃ λαβεῖν αὐτοὺς ἀλλὰ μὴ μόνον ἔθεσιν ». Κατὰ ταῦτ' ἄρα ἡ τοῦ Πλάτωνος διάνοια σαφῶς φαίνεται οὖσα ἡ ἑξῆς, ὅτι δῆλα δὴ πάντως

ἀναγκαῖον ὄν τυγχάνει ἵνα οἱ τῆς πόλεως νόμοι συνεχῶς παρεξετάζωνται καὶ παραβάλλωνται πρὸς τοὺς τῶν ἄλλων πόλεων νόμους (ἢ τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πράγματα)· διότι ἄλλως, ἂν ἡ θεωρία αὕτη καὶ ζήτησις παραμελῆται, δύο τινά, ἐπ' ἴσης κακὰ θὰ συμβαίνωσιν, ἡ μὲν πόλις, ἀνομίλητος οὖσα καὶ ἄπειρος ἀνθρώπων κακῶν καὶ ἀγαθῶν, δι' αὐτὸ τοῦτο οὐδέποτ' ἔσται ἥμερος ἱκανῶς καὶ τέλεος, οἱ δὲ πολῖται, παλαιουμένων ὁσημέραι τῶν ἅπαξ τεθέντων νόμων, βαθμηδὸν δ' ἐκλειπόντων τῶν γνώμῃ ποτὲ λαβόντων αὐτούς, ἐπὶ τέλους θὰ παύσωνται διαφυλάττοντες τοὺς νόμους τούτους, καὶ ταῦτα δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ διότι οὐ γνώμῃ ἀλλ' ἔθεσι μόνον αὐτοὺς ἔλαβον.

Πρὸς ἀποφυγὴν ἄρα τῶν κακῶν τούτων ὁ Πλάτων ἀναγκαῖον νομίζει ἵνα συνεχῶς θεωρῶνται τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πράγματα ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν οἰκούντων, ὥστε τὰ μὲν νὰ βεβαιῶνται τῶν νομίμων, «ὅσα καλῶς αὐτοῖς κεῖται», τὰ δὲ νὰ ἐπανορθῶνται, «εἴ τι παραλείπεται». Δοξάζει δῆλα δὴ ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος, ὅτι πόλις τις καὶ εὐνομουμένη ἂν ᾖ, καὶ δὴ καὶ καλῶς ἂν καθ' ἑαυτὴν θεωρῆται, ὅμως δὲ ἂν στερῆται τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρίας καὶ τῆς ἐκ ταύτης διδασκαλίας πρὸς συνεχῆ βεβαίωσιν καὶ ἐπανόρθωσιν τῶν νομίμων αὐτῆς, ἐπὶ τέλους ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ περιέλθῃ εἰς παρακμήν, διότι ἄπειρος καὶ ἀνομίλητος οὖσα, οὐ δύναιτ' ἄν ποτε κτέ.

Τοιαύτης δ' οὔσης, ἐὰν μὴ ὅλως πλανώμεθα, τῆς τοῦ Πλάτωνος διανοίας, προσῆκον ἡμῖν φαίνεται ἵνα διορθούμενοι ἀναγνῶμεν: «ἄνευ γὰρ ταύτης τῆς θεωρίας καὶ ζητήσεως οὐ μένει ποτὲ τελέως πόλις, οὐδ' ἂν ΚΑΛΩC αὐτὴν θεωρῶσιν».

Εἶνε δὲ ὀρθοτάτη ἡ πλατωνικὴ αὕτη διδασκαλία, ἴσως δὲ καὶ σοφωτέρα τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος, ἀφ' οὗ οὐ πρὸ πολλοῦ, ἀλλὰ μόλις ἀπό τινων δεκάδων ἐτῶν, καὶ ἡμεῖς οἱ νεώτεροι κατανοήσαντες τὴν ἐκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν νόμων μεγίστην ὠφέλειαν, ἠρξάμεθα συστηματικῶς μελετῶντες αὐτοὺς κατὰ ταύτην τὴν μέθοδον, διὸ καὶ ἴδιος κλάδος συνέστη, ὁ λεγόμενος τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας (droit comparé), γενναιότατα συμβαλλόμενος πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

Π. Σ. Φ.

Μάνθος Μάνθα, Σαμφώ.

Εἶναι γνωστὸν εἰς τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν ὅτι, ὅπου τὸ πάλαι ἐξεφωνοῦντο τὰ συμφωνικὰ συμπλέγματα νθ, γχ, μφ, ἡμεῖς ἐν τῇ συνήθει γλώσσῃ ἐκφωνοῦμεν ἁπλῶς θ, χ, φ. Οὕτω λέγομεν σήμερον ἐγλυκάθηκα, ἐμαράθηκα, ἐξεράθηκα, ἐγράθηκα, πεθερός, συμπέθερος, γρόθος, ἀγκάθι, ῥεβίθι, κολοκύθι, ξελέχω, κοχύλια, συνάχι, ἀχέλι, λόχη, σπλαχνικός, βραχνός, ὀφαλός, ζοφός, γουφάρι, μέφεται, στράφυλα, φύλλιο κττ. κττ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι παρὰ ταῦτα πολλάκις ὑπὸ πολλῶν λέγεται ἄνθρωπος, καὶ ξανθὸς ξανθή, ἄνθος, ἀνθός ἀνθῶ, ἀνθίζω· ἀλλά μοι φαίνεται ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας, ὅτι οἱ γνήσιοι, ἤτοι οἱ φθογγικῶς ὁμαλοὶ τύποι εἶναι οἱ λεγόμενοι ἄνευ τοῦ ν, οἷον ἄθρωπος, ξαθός, ἀθὸς ἀθῶ ἀθίζω, τὰ δὲ μετ' αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐπίδρασις τῆς λογίας παραδόσεως, ἥτις ἐπὶ ταύτας μὲν τὰς λέξεις, ἅτε συχνότατα ἀπαντώσας ἐν αὐτῇ, ἠδυνήθη νὰ ἐπιδράσῃ, ἐπὶ τὰς ἄλλας δέ, ἅτε σπανίας ἢ καὶ ἀχρήστους καθόλου ἐν αὐτῇ, οὐχί. Δυνάμεθα ἄρα νὰ διατυπώσωμεν ὡς φωνητικὸν νόμον γενικῶς, ὅτι τὰ συμπλέγματα ταῦτα νθ, χγ, μφ, ἡπλοποιήθησαν ἐν τῇ συνήθει νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ εἰς θ, χ, φ.

Καὶ ὅμως δημῶδες εἶναι πολλαχοῦ ὁ Μάνθος καὶ τὸ θηλ. ἡ Μάνθα, ἔμαθον δ' ὅτι ἐλέχθη ποτὲ ὑπὸ ἀμαθοῦς ἱερέως καὶ ἐκ τοῦ **Μανθαῖον** ἁγίου Εὐαγγελίου. Ὁμοίως ἤκουσα ἐν Χίῳ κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος τὸ ὄνομα ἡ Σαμφώ, ἔμαθον δὲ ὅτι πολλάκις ἐκφωνεῖται οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις. Ἀπορεῖται ἄρα πῶς συνέβη νὰ ἐκβληθῶσι μὲν ἐκ τῆς χρήσεως τἀρχαῖα συμπλέγματα νθ, μφ ὅπου ταῦτα ἀρχαιόθεν ὑπῆρχον, ν' ἀναφανῶσι δὲ πάλιν ἐκ νέου καὶ νὰ λέγωνται ὑπὸ τῶν ἀπαιδεύτων. Ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἐπαναφορᾶς ἀρχαίων στοιχείων διὰ τῆς λογίας παραδόσεως, ἤτοι διὰ τῶν σχολείων καὶ βιβλίων, ὅπως ἐν τῷ ἄνθρωπος, ξανθὸς κλπ., ἀλλὰ περὶ γνησίας λαϊκῆς χρήσεως, νοεῖ ἕκαστος παρατηρῶν ὅτι ἐν τῷ Μάνθος καὶ Σαμφὼ τὸ νθ καὶ μφ δὲν λέγεται ἀντὶ ἀρχαίων νθ, μφ, ἀλλ' ἀντὶ ἀρχαίων τθ, πφ· γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι οἱ λόγιοι μόνον

ὅσα κρίνουσιν ὅτι προῆλθον ἐκ παλαιοτέρων κατά τινα παραφθοράν, μέτασχηματίζουσι κατ' ἐκεῖνα, οὐχὶ δὲ καὶ ὅσα εὑρίσκουσιν ἄλλοθεν πηγάζοντα· τ. ἔ. τὸ πεθερός, πεθερά, θυμοῦμαι, ὀφαλὸς κττ. ἀνάγομεν ἐπίτηδες εἰς τὸ γνωστὸν πενθερὸς πενθερά, ἐνθυμοῦμαι, ὀμφαλὸς κττ., καὶ τὸ Μαθαι̯ὸς (ὅθεν τὸ Μάνθος) καὶ Σαφὼ εἰς τὸ Ματθαῖος, Σαπφώ, οὐχὶ εἰς τὸ Μανθαῖος, Σαμφώ, ἐπειδὴ ἠξεύρομεν ὅτι ἐν τούτοις οὐδέποτε ὑπῆρχε νθ, μφ,. Πρόκειται ἄρα περὶ γνησίας δημοτικῆς προφορᾶς, καὶ ταύτης ἀνάγκη νὰ εὑρεθῇ ἡ αἰτία.

Εἴδομεν ὅτι εἰς τὴν προφορὰν ταύτην ἦλθον οὐχὶ ἀπὸ ἀρχαίου νθ, μφ, ἀλλ'ἀπὸ τοῦ τθ (Ματθαῖος), πφ (Σαπφώ)· ἐν τῷ τθ, πφ ἄρα κεῖται ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ. Πρὸς τούτοις παρατηροῦμεν ὅτι τῶν λέξεων τούτων ἡ μὲν ἑτέρα, ἡ Σαπφώ, δὲν διεσώθη διὰ πάντων τῶν αἰώνων ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ, δὲν εἶναι ἄρα γνησία δημοτική, ἀλλ' ἀπὸ ἑνὸς περίπου αἰῶνος ἐκ τῆς ἐνισχυθείσης λογίας παραδόσεως ἐπανῆλθεν ὡς ὄνομα γυναικῶν ἢ πλοίων καὶ ἐγνώσθη εἰς τὸν λαόν· οὗτος δὲ ἀδυνατῶν νὰ ἐκφωνήσῃ τὸ πφ, μετέβαλεν αὐτὸ εἰς μφ. Περὶ δὲ τοῦ Ματθαῖος-Μαθαι̯ὸς-Μάνθος δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτό, διότι τοῦτο ἦτο διὰ πάντων τῶν αἰώνων γνωστὸν ὡς ὄνομα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου καὶ ἀδιαλείπτως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἠκούετο ἐκ τοῦ Ματθαῖον ἁγίου Εὐαγγελίου, καὶ κατ' αὐτὸν πάμπολλοι ἐλάμβανον τὸ ὄνομα Ματθαῖος, καὶ ὠνομάζοντο οὕτω, τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ βαπτιζόμενοι, στεφανούμενοι, κηδευόμενοι καὶ μνημονευόμενοι, καὶ πρὸς τούτοις ἐγράφοντο ὅσοι τούτων ἠπίσταντο τὴν τέχνην τοῦ γράφειν. Τὸ ὄνομα ἄρα τοῦτο ἐλέγετο μὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ διαρκῶς ἠλλοιωμένον κατὰ τὴν φωνητικὴν αὐτοῦ Μαθαι̯ός, ἀλλ' ἅμα καὶ ἠκούετο διαρκῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πολλάκις δὲ καὶ ἐν ἐπισήμοις πράξεσι τοῦ βίου πληρέστερον, Ματθαῖος. Δυνάμεθα ἄρα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι καθ' ὃν τρόπον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀπὸ τοῦ ἐπανελθόντος καὶ γνωσθέντος Σαπφὼ ἐσχηματίσθη ὑπὸ τῶν ἀμαθεστέρων τὸ Σαμφώ, οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ διασῳζομένου διαρκῶς καὶ ἀκουομένου Ματθαῖος ἐγένετο τὸ Μανθαῖος-Μάνθος κατά τινα τῶν παρελθόντων αἰώνων. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐπιβάλλεται ἡμῖν, διότι ἀπὸ τῶν ἠλλοιωμένων τύπων Μαθαι̯ός, Σαφὼ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοήσωμεν πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθῃ τὸ Μάν-

θος καὶ Σαμφώ, ἀφοῦ ἐκ τοῦ ἁπλοῦ θ, φ δὲν προῆλθον οὐδαμοῦ νθ, μφ· οὐδεὶς λ.χ. εἶδεν ἀμφέντης, ἀμφίνω, ἀνθέρας, ἀνθερίνα (Ἀνθήνα ἐλέχθη ἀλλὰ κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ ἄνθος ἀνθῶ ἀνθίζω κλπ.)

Καὶ νῦν ἐρωτᾶται, πῶς ἠδυνήθησαν οἱ ἁπλοὶ ἄνθρωποι νὰ ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἐξαλλοίωσιν τῆς προφορᾶς ταύτην; Πρὸς τοῦτο λέγομεν ὅτι ἡ παραφθορὰ αὕτη δὲν εἶναι ἁπλῆ τις, τ.ἔ. δὲν εἶναι τῶν ἀνεπιγνώστως καὶ ἀνεπαισθήτως, τῶν ἁπλῶς φυσιολογικῶς τελουμένων φωνητικῶν μεταβολῶν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῶν ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἐπίτηδες, τοῦτο δὲ τῶν φυσιολογικῶς, ἤτοι εἶναι σύνθετός τις. Γνωστὸν δηλ. εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀκούοντες παρ' ἄλλων τοὺς φθόγγους τῆς γλώσσης μανθάνομεν νὰ ἐκφωνῶμεν αὐτοὺς καθόλου ὁμοίως τοῖς ἀκουομένοις· τοῦτο συμβαίνει κανονικῶς ἐν τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ πολλάκις· συμβαίνει δηλ. διὰ λόγον οἱονδήποτε ἄνθρωποι ἐν ἡλικίᾳ ν' ἀκούωσι παρ' ἄλλων φθόγγους ἢ συμπλέγματα φθόγγων καί, ἐπειδὴ κρίνουσιν ὅτι ἡ προφορὰ ἐκείνων, ὑπερεχόντων διὰ τὴν κοινωνικὴν θέσιν, εἶναι προτιμοτέρα τῆς ἰδίας αὐτῶν, νὰ σπεύδωσι νὰ μιμῶνται αὐτήν· τότε, ὡς εἰκός, μεταβάλλουσι τὴν ἰδίαν προφοράν, ἀντὶ τῶν παλαιοτέρων φθόγγων αὐτῶν σχηματίζουσι καὶ προφέρουσιν ἄλλους καὶ ποιοῦσι τοῦτο ἐπίτηδες, ἐν γνώσει. Ὅπως δὲ κατὰ πᾶσαν μίμησιν οὕτω καὶ κατὰ ταύτην δύναται μὲν νὰ παραχθῇ τι ὅμοιον τῷ προτύπῳ, δύναται δ' ὅμως καὶ οὐχί, δύναται νὰ γίνῃ καὶ ὑπερβολὴ κττ. Οὕτω λ. χ. οἱ κάτοικοι τῆς Πάρου λέγοντες μὲν παιδάτσι, τσαί, τσεφάλι, κατσὴ κττ. ἀκούοντες δὲ ἡμῶν νὰ λέγωμεν παιδάκι, καί, κεφάλι, κακὴ κττ. ἀγωνίζονται νὰ ἐπανορθῶσι ταῦτα κατὰ τὴν προφορὰν ἡμῶν, τοῦτο δὲ ποιοῦντες ἔρχονται κατὰ μικρὸν καὶ εἰς παράδοξά τινα, οἷον κικάλι, ἔκι, παπούκια, νεράγγια, γκιάμι κττ., τ. ἔ. ἐκτείνουσιν ἀναλογικῶς τὴν ἐν γνώσει μίμησιν ταύτην καὶ ἐφ' ἃ οὐ δεῖ.

Τοιαύτην τινὰ σκόπιμον μίμησιν προφορᾶς ἀνάγκη νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἔχομεν κατὰ πρῶτον καὶ ἐν τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος ὀνόμασι Μάνθος, Σαμφώ. Ἀκούοντες δηλ. τοὺς ἀκεραίους τύπους Ματθαῖος, Σαπφὼ ἠγωνίζοντο νὰ φεύγωσι τοὺς ἠλλοιωμένους Μαθαῖος, Σαφώ, καὶ νὰ ἐκφωνῶσι τοὺς ἀπαθεῖς, ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἐσχημάτισαν φυσιολογικῶς τοὺς μετὰ τοῦ νθ, μφ, Μανθαῖος (ὅθεν Μάνθος), Σαμφώ. Νοεῖται δὲ φυσιολογικῶς ὁ σχηματισμὸς αὐτῶν

κατὰ τὸν τῆς φωνητικῆς νόμον, καθ' ὃν ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἑτέρου φθόγγου εἰς τὴν τοῦ ἑτέρου γίνεται ὅσον ἔνεστι συντομωτάτη καὶ ἁπλουστάτη ('Ακαδ. 'Αναγν. Α', 146-7). Οὕτως ἂν λάβωμεν καὶ ἐκφωνήσωμεν τὸ Ματθαῖος, βλέπομεν ὅτι πρὸς σχηματισμὸν τοῦ τθ πρῶτον φέρομεν τὴν ἄκραν γλῶσσαν εἰς τὸ μέσον τῶν προσθίων ὀδόντων, πλησιαζουσῶν τῶν σιαγόνων ἀλλήλαις, καὶ αὐτόθι κατασκευάζομεν πλήρη φραγμόν, ἔπειτα δὲ ἀποσπῶμεν αἰφνιδίως αὐτὴν ἐντεῦθεν, ὅτε παράγομεν τὸ τ μετὰ ταῦτα προσεγγίζομέν πως τὴν γλῶσσαν πρὸς τὰ ἄνω οὖλα καὶ τοὺς ἄνω ὀδόντας καὶ ἅμα ἐπιτρέπομεν νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ μεταξὺ στενοῦ ἀήρ, ὅτε σχηματίζομεν τὸ θ. Πᾶσαι αἱ κινήσεις αὗται ὀφείλουσι νὰ γένωνται εὐθὺς ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἄνευ διακοπῆς ἢ ἀνοίγματός τινος (διότι ἄλλως ἀναπτύσσεταί τι φωνῆεν, ἀνάπτυξις), καὶ ὅμως εἶναι ἱκανῶς διάφοροι ἀλλήλων, ἐκτελοῦνται δηλ. ἐν χώραις ἱκανῶς ἀπεχούσαις (ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀδόντων ἀμφοτέρων τῶν σιαγόνων — ἐν τοῖς ἄνω οὔλοις) καὶ διὰ τρόπου διαφόρου (διὰ φραγμοῦ καὶ ἀνοίγματος — διὰ προσεγγίσεως καὶ σχηματισμοῦ στενοῦ τινος, καὶ δι' ἐκπομπῆς ἀέρος)· ταῦτα δὲ παρέχουσι τοῖς πολλοῖς δυσκολίαν ἱκανὴν καὶ διὰ τοῦτο ἐφαρμόζοντες τὸν προειρημένον νόμον ἤτοι σπεύδοντες νὰ ἐλαττώσωσι τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀρθρώσεων ἀπόστασιν, ἀντὶ τῶν δύο τοσοῦτο ἀπεχουσῶν κινήσεων σχηματίζουσιν ἄλλας ὀλιγώτερον ἀπεχούσας, ἤτοι ἀντὶ φραγμοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀδόντων φραγμὸν διὰ τῆς ἄκρας γλώσσης προσκολλωμένης ἐπὶ τῶν ἄνω φατνίων ἢ ὀδόντων, ὅπου σχηματίζεται τὸ ν, ὅθεν ἐγγυτέρα ἡ προσέγγισις τῆς γλώσσης εἰς τὰ ἄνω οὖλα, ὅπου σχηματίζεται τὸ θ, οὕτω δὲ ἀντὶ τθ ἐκφωνεῖται νθ, ἀντὶ Ματθαῖος Μανθαῖος.

'Ανάλογόν τι συμβαίνει καὶ εἰς τὸ Σαπφὼ - Σαμφώ. Θέλοντες δηλ. νὰ ἐκφωνήσωμεν τὸ πφ, ἀνάγκη πρῶτον νὰ συγκλείσωμεν τὰ ἀκρότατα χείλη καὶ ἔπειτα διὰ μιᾶς ν' ἀνοίξωμεν αὐτά, π πρὸς σχηματισμὸν δὲ τοῦ φ ὀφείλομεν πρῶτον νὰ κατασκευάσωμεν στενόν τι μεταξὺ τοῦ κάτω χείλους καὶ τῶν ἄνω ὀδόντων καὶ ἔπειτα διὰ τοῦ στενοῦ τούτου νὰ ἐκβάλωμεν πνεῦμα, φ· καὶ πάλιν ῥητέον ὅτι αἱ κινήσεις αὗται ἀναγκαίως ἔχει ἵνα τελεσθῶσιν εὐθὺς ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἄνευ διακοπῆς ἢ χάσματός τινος. 'Αλλ' ἐπειδὴ αἱ κινήσεις αὗται εἶναι ἱκανῶς διάφοροι ἀλλήλων, ἤτοι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ φραγμοῦ τῶν ἄκρων χειλέων μέχρι τοῦ στενοῦ τοῦ μεταξὺ τῶν ὀδόν-

των καὶ τοῦ κάτω χείλους εἶναι μεγάλη, διὰ τοῦτο ἀντὶ τοῦ φραγμοῦ ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων χειλέων καὶ τοῦ ἀνοίγματος αὐτοῦ εἰς σχηματισμὸν τοῦ π κατασκευάζομεν ἄλλον φραγμὸν ὀλίγον ἐνδοτέρω, ὅτε παράγεται μ, καὶ ἐκ τῆς χώρας ταύτης σπεύδομεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ φ, καὶ οὕτως ἀντὶ Σαπφὼ ἐκφωνοῦμεν Σαμφώ.

Διὰ τοῦ εἰρημένου φωνητικοῦ νόμου ἑρμηνεύονται πολλὰ φαινόμενα τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης· οὕτω λ. χ. λέγεται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος σόχω, μόδωκες, σόδωκα, τόλεγα κττ., ἀντὶ σοῦ ἔχω, μοῦ ἔδωκε, σοῦ ἔδωκα, τοῦ ἔλεγα κττ., ἤτοι ἀντὶ ου + ε ἐκφωνεῖται ο, ἀλλ' ἀεὶ σοῦ εἶχα ἢ σούϊχα ἢ σοῦ 'χα, οὐχὶ σόχα, σοῦ εἶπα - τοῦ εἶπα, σοῦ 'πα, οὐχὶ σόπα, ὅπως σόλεγα. Καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἑρμηνεύεται ὁμοίως· ἤτοι ἀντὶ τῶν δύο σφόδρα διαφερουσῶν ἀρθρώσεων, ὁποίας ἀπαιτοῦσιν ὁ σχηματισμὸς τοῦ ου καὶ τοῦ ε, σπεύδοντες νὰ ἐλαττώσωσι τὴν μακρὰν μεταξὺ τούτων ἀπόστασιν ἔρχονται εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέρων καὶ σχηματίζουσιν ἕνα μόνον φθόγγον μεταξὺ ἀμφοτέρων κείμενον, τὸν ο. Ὁ ταῦτα ἐνθυμούμενος νοεῖ πῶς ἐκ τῶν δύο φθόγγων τῆς διφθόγγου αι προῆλθε τὸ πάλαι αει αϵι καὶ τέλος ϵ. Πρβλ. Ἀκαδημ. Ἀναγν. Α', σελ. 306-7 καὶ 404-6.

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

Ἀντιλεγόμενα.

Α'

Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ ποιούμενοι κριτικὰς εἰκασίας πρὸς διόρθωσιν τῶν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι κακῶς παραδοθέντων ἡμῖν ἄλλοτε μὲν ἀντὶ λέξεως οὐδὲν κατάλληλον παρεχούσης νόημα προτείνουσιν ἄλλην μᾶλλον εὐαρμοστοῦσαν τῇ διανοίᾳ τοῦ συγγραφέως, ἄλλοτε δὲ ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς καθολικῆς χρήσεως τῆς γλώσσης ἀποφαίνονται περὶ τῆς πλημμελείας τῆς παραδόσεως, ἀδιάφορον ἂν παρέχῃ νόημα ἢ μή, καὶ ἅμα περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὀφείλει νὰ διορθωθῇ, πρβλ. ὁ λυμεὼν ἐμός, ἀνθ' οὗ ὁ Κόντος ᾔκασεν ὁ λυμεὼν ἐμοῦ. Ὁμοίως ἐργάζονται καὶ οἱ περὶ τὰς γλωσσολογικὰς μελέτας ἀσχολούμενοι, καὶ δὴ ἄλλοτε μὲν συνάπτουσιν ἁπλῶς δύο λέξεις ἢ ἀνάγουσί τινα εἰς ἄλλην τῆς αὐτῆς ἢ καὶ ἄλλης γλώσσης, ἄλλοτε δὲ ὁρμώμενοι ἀπὸ

γενικῶν τινων ἀρχῶν, ἢ ζητοῦντες νὰ ἀνεύρωσι γενικόν τινα γλωσσικὸν νόμον, ἀποφαίνονται περὶ τῆς πλημμελείας ἐτύμου τινὸς καὶ ἅμα περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀνάγκη νὰ χωρήσωμεν εἰς τὴν εὕρεσιν τοῦ ἀληθοῦς. Κατὰ τὴν πρώτην ἐργασίαν ἱκανοποιεῖται ἁπλῶς ἡ περιεργία ἡμῶν, λ. χ. τὸ ζιμιὸ παράγεται ἐκ τοῦ εἰς μίον, τὸ μαζὶ ἐκ τοῦ ὑποκοριστικοῦ μαζίον-μᾶζα, τὸ ἔτσι ἐκ τοῦ οὕτως κλπ. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν σκοπὸς κύριος ἡμῶν δὲν εἶναι ἡ εὕρεσις τοῦ ἐτύμου, ἀλλ' ἡ εὕρεσις καὶ ἀπόδειξις τοῦ ὅτι τὰ ὡς ἀνώμαλα ἐμφανιζόμενα δὲν εἶναι ἀληθῶς τοιαῦτα, ἀλλ' ἔχουσι λόγον, ἢ ὅτι τι ἄγνωστον πρότερον καὶ ἀκανόνιστον ὑπάγεται ὑπό τινα νόμον, εἶναι κανονικόν. Δι' αὐτῆς ἄρα ἐπιζητεῖται καὶ κατὰ δύναμιν ἐπιτυγχάνεται κόσμος καὶ τάξις ἐν τοῖς γλωσσικοῖς φαινομένοις, διὸ καὶ οἱ γνήσιοι ἐπιστήμονες περὶ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ἐτυμολογίας μάλιστα ἀσχολοῦνται. Ὅτι οὕτω μεθοδικῶς προβαίνοντες ἔρχονται πολλάκις ἐκ τῶν προτέρων εἰς δοξασίας ἀποδεικνυομένας ἔπειτα ἐκ τῶν ὑστέρων, τοῦτο εἶναι γνωστότατον, καθ' ὃν τρόπον τὰ ὑπὸ δεξιῶν κριτικῶν εἰκασθέντα πιστοῦνται ἔπειτα πολλάκις δι' ἀντιγράφων.

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ὅτε ἡ ἐπιστήμη ἦτο ἐν τοῖς σπαργάνοις καὶ ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ἐτύμου τῶν λέξεων ἐνομίζετο ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῆς, πολλοὶ ἐπιστήμονες εἰργάζοντο κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον· τότε ἐφυλλομετροῦντο τὰ λεξικά, ἐζητοῦντο λέξεις ὅμοιαί πως κατὰ τὴν σημασίαν καὶ τοὺς φθόγγους καὶ παρεβάλλοντο, πολλάκις δὲ ἐν ἐλλείψει λέξεων αὐτοτελῶν παρελαμβάνοντο καὶ ῥίζαι αὐτῶν· καὶ ἡ ἐργασία αὕτη τότε ὑπελαμβάνετο ὡς τὸ κορύφωμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ἀλλ' ἀπὸ τριακονταετίας περίπου καὶ ἑξῆς τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ὡς πρὸς τοῦτο μεγάλως, καὶ τὸ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐξετάζειν τὰς λεξεις ἐγκατελείφθη. Τὸ ἔργον τῆς γλωσσολογίας σήμερον δὲν εἶναι νὰ ἀνεύρῃ τὸ ἔτυμον τῶν λεξεων, ἀλλὰ τοὺς νόμους τοὺς διέποντας πάντα τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα εἴτε φωνητικὰ εἴτε τυπικὰ εἴτε συντακτικὰ εἴτε σημασιολογικὰ εἶναι, καὶ οὕτω νὰ νοήσῃ αὐτά. Ὁ πολὺς Paul ἐν τῷ πολυτίμῳ βιβλίῳ αὐτοῦ Prinzipien, τῷ δικαίως ὀνομασθέντι νομοθεσίᾳ τῆς γλωσσολογίας οὐδένα λόγον κάμνει περὶ τοῦ ἐτύμου τῶν λέξεων καὶ περὶ τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ, καίτοι ἐκτενῶς διαλαμβάνει περὶ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε κινηθέντων γλωσσικῶν ζητημάτων. Οὕτως ἐργάζονται σήμερον πάντες οἱ λόγου ἄξιοι ἐπιστήμονες καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐκ λεξικῶν λεξιθηρία,

ἣν τοσοῦτο πικρῶς ἤλεγξεν ἄλλοτε ὁ Lobeck, δὲν θεωρεῖται πλέον σπουδαιολογία. Πάντες φρονοῦσιν ὅτι οὐχὶ ἀπὸ τῆς λέξεως ταύτης ἢ ἐκείνης καὶ χάριν αὐτῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γνώσεως πάντων, εἰ δυνατόν, τῶν γλωσσικῶν φαινομένων ὀφείλομεν ἑκάστοτε νὰ ὁρμώμεθα εἰς ἐξεύρεσιν τῆς τε ἄλλης περὶ τὴν γλῶσσαν ἀληθείας καὶ δὴ καὶ τῆς περὶ τὰ ἔτυμα.

Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἐργαζόμενος ἔγραψα πρὸ ἐτῶν (τῷ 1881) ἐν Ἀθηναίῳ Τόμ. Ι', σελ. 481 ὅτι «κατὰ τῆς ἐκ τοῦ γάδος παραγωγῆς τῆς λέξεως γάιδαρος, ἣν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς προέτεινεν, ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἀμφιβολία: πολλοὶ ἰχθύες ὀνομάζονται δι' ὀνομάτων ζῴων τῆς ξηρᾶς, καὶ τοῦτο δῆλον τίνος ἕνεκα· ἀλλ' ἆρά γε γίνεται καὶ τὸ ἀντίστροφον; Ὀνομάζονται καὶ ζῷα χερσαῖα μάλιστα ἐν τοσαύτῃ χρήσει, ὅπως ὁ ὄνος, δι' ὀνομάτων ἰχθύων, καὶ μάλιστα ἰχθύος οὔτε συχνοῦ οὔτε ὀνομαστοῦ; ἀγνοῶ, εἰ δέ τις ἄλλος γινώσκει, μὴ φθονείτω». Ἀλλ' οὐδεὶς ἐνεφανίσθη νὰ λύσῃ τὴν ἀπορίαν, ὁ δὲ μακαρίτης G. Meyer ἐν ταῖς Ἰαπετικαῖς Ἐρεύναις Τόμ. Α', σελ. 321 καὶ διαρρήδην ἐπῄνεσε τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Κοραῆ ταύτην παρὰ τὴν ἐμὴν ἀπορίαν. Καὶ ὅμως διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς ἐτυμολογίας ταύτης τοῦ Κοραῆ ἐγεννᾶτό τι παρὰ τὴν καθ' ἑκάστην πεῖραν, ἀσύνηθες, ἀνώμαλον, διὸ καὶ ἐκρίνετο αὕτη ὑπ' ἐμοῦ τότε ἀμφίβολος.

Βραδύτερον παρετήρησα ὅτι καὶ ἄλλαι ἐνυπῆρχον αὐτῇ ἀνωμαλίαι φωνητικαὶ καὶ τεχνολογικαί· οὕτω λ. χ. εἶπον ὅτι τὸ φωνῆεν α οὐδέποτε παρ' ἡμῖν διασχίζεται εἰς δίφθογγον αι̯, ἐκτὸς ὅπου πρόκειται παρετυμολογία τις, οἷον κελαη̯δῶ διὰ τὸ ἀη̯δόνι, καη̯μὸς καη̯μένος διὰ τὸ ἐκάηκα κλπ. κλπ. Ἀλλὰ τοιοῦτό τι δὲν ἠδύνατο ν' ἀποδειχθῇ περὶ τῆς λέξεως περὶ ἧς ὁ λόγος. Καὶ κατὰ τοῦτο ἄρα ἐγέννα ἡμῖν ἀπορίας, γάδος - γάι̯δαρος. Τρίτον παρετήρησα ὅτι, ἂν κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ τὸ γάι̯δαρος ἐξελαμβάνετο μεγεθυντικὸν τοῦ γάδος, ὅπως τὸ πόδαρος, κοίλαρος, γόμαρος κλπ. τοῦ πόδας, κοιλία, γόμος κλπ., ἐπειδὴ ἐκ τούτων σχηματίζεται καὶ ὁ θηλ. καὶ ὁ οὐδ. τύπος ὁμοίως εἰς -άρα -άρι, οἷον ποδάρα ποδάρι, γομάρα γομάρι, κοιλάρα κττ., οὐχὶ δὲ εἰς -ούρα -ούρι (οὗτοι μόνον ἐκ τῶν ἐχόντων καὶ τὸ ἀρσενικὸν εἰς -ουρος, κούντουρος κουντούρα κουντούρι, πλάκουρος πλακούρα πλακούρι κλπ.), διὰ τοῦτο καὶ ὡς πρὸς τὴν τεχνολογικὴν παραγωγὴν τῶν λέξεων ἡ ἐτυμολογία αὕτη παρ-

εἶχε δυσκολίας καὶ ἀνωμαλίας, διότι, ὡς γνωστόν, τὸ θηλ. λέγεται γαιδούρα καὶ τὸ οὐδ. γαιδούρι, καθὼς καὶ τὸ ἐκ τούτων ἀφῃρημένον γαϊδουρῆὰ καὶ τὸ ῥῆμα γαιδουρίζει. Ἐτυμολογία ἄρα, εἶπον, παράγουσα τρεῖς μεγάλας ἀνωμαλίας, ἤτοι σημασιολογικάς, φωνητικὰς καὶ τεχνολογικάς, δὲν δύναται ν' ἀληθεύῃ, ἐντεῦθεν ἀπέβαλον αὐτὴν ἁπλῶς καὶ μόνον χάριν τῆς τάξεως καὶ τοῦ κόσμου ἐν τοῖς γλωσσικοῖς φαινομένοις. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐργασίας μου ἐκείνης

Μετὰ δὲ ταῦτα ἁπλῶς καὶ μόνον, ἵνα κατὰ τὸ ἐνὸν παράσχω τι εἰς τὴν περιεργίαν τῶν ἀναγνωστῶν μου, ἐξέφρασα τὴν ἑξῆς εἰκασίαν: Ἡ πεῖρα διδάσκει ὅτι κατὰ τὴν ἐκβολὴν συνήθους τινὸς ὀνόματος καὶ τὴν ἐπικράτησιν ἄλλου συνήθως κατισχύει τὸ σημαῖνον τὸ σπουδαιότατον, τὸ ἄριστον εἶδος, οὐχὶ δὲ τὸ κάκιστον ἢ τὸ ἀσήμαντον. πρβλ. Θάσια ἀμύγδαλα -θάσια, μύες Ποντικοὶ -ποντικοὶ κλπ. Λοιπόν, εἶπον κατ' ἐμαυτόν, ἐπειδὴ οἱ ἄριστοι ὄνοι εὑρίσκονται ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ Κύπρῳ, οὐχὶ δὲ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἴσως ἡ λέξις εἶνε Συριακή· καὶ ἐπειδὴ πρὸς τούτοις ἐγίνωσκον ὅτι ἡ τοιαύτη ποικιλία τῶν φωνηέντων ἐντὸς τῆς αὐτῆς λέξεως, ἡ ἄγνωστος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶναι κανονικωτάτη ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις, καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ Ἀραβικῇ, (περὶ τούτου ἰδὲ κατωτ. σ. 238), δυνατὸν ἡ λέξις νὰ εἶναι Ἀραβική. Ταῦτα ἐξέφρασα, ἐπαναλαμβάνω, ἁπλῶς κατ' εἰκασίαν, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ εἶπον ὅτι τυγχάνω ἄπειρος τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν. Εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι πᾶσαν μαρτυρίαν ἐμπείρων τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης ἀνδρῶν ὅτι εὑρίσκεται ἀληθῶς ἐν τῇ Ἀραβικῇ γλώσσῃ λέξις ὁμοία μεθ' ὁμοίας σημασίας, προθύμως ἔμελλον ν' ἀποδεχθῶ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο ἀληθῶς, ὅπως ἤδη ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Τόμ. Η' σελ. 142 καὶ 368 ἐδείχθη.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε τῷ 1898 μετέφραζον τὰ Ἀναγνώσματα περὶ τῶν Γενικῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας ὑπὸ Whitney καὶ Jolly, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ δείξω τοῖς Ἕλλησιν ἀναγνώσταις διά τινος παραδείγματος τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὅτι, «ὡς πρὸς τὰς ἀληθεῖς ἰδιότητας τῆς ἐπιστήμης ἡ γλωσσικὴ δύναται κάλλιστα νὰ παραβληθῇ πρὸς οἱανδήποτε τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν» (σελ. 90), ἐνόμισα ὅτι ἠδυνάμην ἄνευ τινὸς κόμπου καὶ ἀλαζονείας ἀλλ' ἁπλούστατα καὶ ἀφελέστατα νὰ δείξω ὅτι ἡ βεβαιότης τῶν πορισμάτων τῆς γλωσ-

σικῆς εἶναι μεγάλη, καὶ δὴ καὶ καθ' ὃν τρόπον οἱ καλλιεργοῦντες ἄλλας ἐπιστήμας, λ.χ. τὴν ἀστρονομίαν, δύνανται δι' ὑπολογισμῶν νὰ ὁρίζωσι τὴν θέσιν, τὴν τροχιάν, τὸν ὄγκον κλπ. πλανήτου τινός, προτοῦ οὗτος παρατηρηθῇ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου (τοῦτο εἶχε πρότερον διὰ τῶν αὐτῶν σχεδὸν λέξεων ἐκφράσει ὁ μακαρίτης Ῥοΐδης ἐν τοῖς Εἰδώλοις αὐτοῦ σελ. 8-9 θέλων νὰ δείξῃ τὸ ἀσφαλὲς τῶν φθογγικῶν νόμων καὶ εἶχε μάλιστα ὀνομάσει τοιοῦτον ἀστρονόμον τὸν Γάλλον Λεβεριέ), οὕτω δύνανται καὶ οἱ γλωσσικοὶ δι' ἀσφαλεστάτης μεθόδου νὰ ὁρίζωσιν ἐκ τῶν προτέρων πολλά, ἅτινα ἐκ τῶν ὑστέρων πιστοῦνται ἀληθέστατα. Καὶ ὡς παράδειγμα τούτου ἐξέθηκα διὰ συντόμων ἐν ὑποσημειώσει τὰ κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς λέξεως ταύτης. Ἠδυνάμην νὰ φέρω καὶ ἄλλα παραδείγματα τούτου, ἀλλ' ἠρκέσθην εἰς τὸ ἕν· (ὁ βουλόμενος παραβαλέτω καὶ Ἀθηνᾶς Τόμ. Γ' σελ. 102, ὅπου ἄλλος ἀνήρ, ὁ κ. Thumb ἀποδεικνύει ὅτι δισχύρισίς τις ἐμοῦ ἐκ τῶν προτέρων ἕνεκα μορφολογικῶν λόγων ἐξενεχθεῖσα ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἀληθής) Ταῦτα εἶπον καὶ οὐδὲν ἄλλο. Τώρα ποῦ εὗρεν ἀξιότιμος συνάδελφος τὰ μεγάλα καὶ φοβερὰ ὅσα κατηγόρησέ μου «τοσοῦτος ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς φιλολογικῷ κόσμῳ παρήχθη τάραχος καὶ ταραγμὸς ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νέου ἡμῶν, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐκάλεσε, Κοπερνίκου τῆς φιλολογίας, ὥστε δὲν εἶνε ἄπορον ὅτι ἐν τῇ τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων γράφει τις εἴτε οἴκοθεν εἴτε καὶ καθ' ὑποβολὴν ὅτι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν διάνοιαν ἔλθοι (sic) ἂν (sic)....»; Ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν ἔλαβον γνῶσιν τοῦ ταράχου καὶ ταραγμοῦ τούτου, ἴσως διότι φύσει ἀποστρέφομαι ταῦτα, ἴσως καὶ διότι κατ' ἀλήθειαν δὲν ὑπῆρξαν· ἐπ' ἴσης ἐγὼ οὔτε ἐφαντάσθην οὔτε ὠνόμασά ποτε ἐμαυτὸν Κοπέρνικον τῆς φιλολογίας, οὔτε, ὅσον ἐμοὶ γνωστόν, ἠθέλησα ἢ συνετέλεσα εἰς τὸ νὰ ἐπέλθῃ παρ' ἡμῖν ἀκολασία περὶ τὸ γράφειν ὅ τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶσσαν ἔλθῃ. Λοιπὸν ποῦ εὗρεν αὐτά, ὁμολογῶ ὅτι δὲν δύναμαι νὰ νοήσω. Ἐπ' ἴσης δὲν δύναμαι νὰ νοήσω ποῖός τις καθόλου ὁ νοῦς τῶν ἑξῆς: «Ἀλλὰ περὶ τῶν μεγάλων τούτων ἀνακαλύψεων, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ νέαν ἐπαναστατικὴν ἢ μᾶλλον δεσποτικὴν αὐτόχρημα (οὐχὶ ἀναρχικήν!) περίοδον φιλολογικῆς ἐπιστήμης, θέλομεν πραγματευθῇ προσεχῶς ἐκτενέστερον καὶ συστηματικώτερον». Ταῦτα ἐγὼ δὲν νοῶ, ἂς ἐλπίσωμεν μόνον ὅτι θὰ ἐξενεχθῶσι σαφέστερον ὅταν, ὡς ἀπειλεῖ, θὰ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτὰ ὁ ἐλέγχων.

Εἶπον ὅτι ὁρμώμενος ἐκ χαρακτήρων τινῶν εἴκασα ὅτι ἡ λέξις γάϊδαρος εἶναι Ἀραβικὴ καὶ ὅτι ὑπῆρξαν ἄνδρες εἰδήμονες τῆς Ἀραβικῆς, οἵτινες διεβεβαίωσαν ὅτι ἀληθῶς ἡ λέξις ὑπῆρχεν ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἡ λέξις ἀνεγνώσθη καὶ ἐν Αἰγυπτιακοῖς παπύροις, καὶ ἐντεῦθεν ἀπεθησαυρίσθη καὶ ἐν λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Οὕτω λ. χ. ὁ Van Herwerden ἐν σελ. 937 τοῦ Lexicon Graecum suppletorium et dialecticum (1902) γράφει τάδε: γαιδάριον (neogr. γαιδάρι), asellus. (Cf. Berl Phil Woch. 1902 p. 62). Legitur Amh. pap. II 153, 4 in epistula saec. VI vel. VII· τὰ δὲ **γαιδάρια** παρασκεύασον δοθῆναι τῷ πλ[ ]τικῷ ὑπὲρ ἀποτροφῆς ἑκάστου **γαιδαρίου** τριμήσιν (=τριμήσιον trimense) ἐν κτε. Cf ll. 9 10». Καὶ ἐν σελ. 243 τοῦ Appendix Lexici Graeci suppletorii et dialectici (1904) τάδε: Ad γαιδάριον. «Neograecae sunt formae γα(ΐ)δαρος, γα(ί)δούρα, γα(ί)δοῦρι. In Talmude Hierolymitano legimus duos rabinos, qui saeculo III vixerunt, voce *gajdor* (sive gaidewar) asinum parvae staturae indicare». Haec et alia plura scripsit Hesseling in oblato mihi Albo gratulatorio, pag. 103, sqq.».

Ἡ λέξις ἄρα ἀπαντῶσα κατὰ πρῶτον ἐν τῷ γʹ μ. Χ. αἰῶνι καὶ μάλιστα ἐν τῷ Talmud, ἔπειτα δὲ ἐν Αἰγύπτῳ ὑφ' ὃν καὶ σήμερον τύπον, δὲν δύναται προδήλως νὰ ἦναι οὔτε Ἑλληνικὴ οὔτε Τουρανο-ταταρικὴ εἰσελθοῦσα εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν μετὰ τὸν 10ον αἰῶνα, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ, καθ' ἃ ἐδείχθη ἐν Kuhn Περιοδικῷ Τόμ. ΛΔʹ σελ. 142 (=Γλωσσολογ. Μελετ. σελ 232-3) ἡ λέξις κεῖται σαφέστατα καὶ μάλιστα ὡς ἑρμήνευμα ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ Κυρίλλου, οὗ ὁ Οὐαλλεκιλλιανὸς κῶδιξ ἀνέρχεται εἰς τὸν 10ον αἰῶνα, οἷον, ὀνίδιον ἀειδούριον, γαιδούριον· ὀλίγον δὲ βραδύτερον τῷ 1131 ἀπαντᾷ ὡς ὄνομα τοπωνυμικὸν «Εἰς τὴν Ῥάχιν τοῦ γαιδάρου» Σπάτᾳ 98, καὶ τῷ 1156 εὕρηται καὶ ἐν παροιμίᾳ παρὰ Γλυκᾷ στ. 274 ἐλάκτισεν ὁ γαίδαρος καὶ δέρουσι τὸ σάγμα. Εἶναι δὲ πρόδηλον, ὅτι ἵνα ἡ λέξις αὕτη κατὰ τὸν Ιʹ αἰῶνα χρησιμεύῃ εἰς ἑρμηνείαν ἄλλων ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, ἵνα γένηται κύριον ὄνομα τόπου κατὰ τὸν ΙΒʹ καὶ χρῆσις αὐτῆς ἐν παροιμίᾳ, ἀνάγκη ἀπόλυτος νὰ ὑποληφθῇ ὅτι πολὺ πρότερον εἶχεν εἰσαχθῇ καὶ γνωσθῇ παρ' ἡμῖν. Ἐντεῦθεν εἰκάζεται ὅτι καὶ τὸ παρὰ Προκοπίῳ Ἀνεκδ.

8 ἐπιορκεῖς σγαύδαρι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ φθορὰ τοῦ ἐπιορκεῖς [σ] γάϋδαρε, ἤτοι ὅτι ἡ λέξις ἐγνωρίζετο παρ' ἡμῖν ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος, ὅπως ἤδη ἐπιστώθη καὶ διὰ τῶν παπύρων.

Δὲν εἶναι ἄρα ἀληθὲς τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ κ. συναδέλφου, ὅτι «τὸ Τουρανοταρταρικὸν (sic) γκατὶρ εἰσῆλθε μετὰ τὸν 10 αἰῶνα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τοῦτο τυγχάνει γνωστὸν οὐ μόνον ἐν ταῖς τριόδοις τῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀσημοτάτοις τῶν Ἑλλήνων», καὶ ὅτι «ἡ ἔρευνα τούτου, τοῦ καὶ τοῖς ἀσημοτάτοις γνωστοῦ πράγματος, παρέσχε πάλιν μυρία πράγματα εἰς τοὺς εὐσυνειδήτους λογίους ἡμῶν . . .».

Σημειωτέον δ' ὅτι περὶ τοῦ Τουρκικοῦ kater=ἡμιόνος ὁ G. Meyer ἐδίδαξεν ἐν Ἰαπετικαῖς Ἐρεύναις Τόμ. Α' σελ. 320-1 ὅτι «Οἱ Bianchi - Kieffer ἐν Dictionnaire turc - français Β' 337 ἀναφέρουσι Τουρκ. gaizar=ὄνος καὶ ὁ Passow ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ τῶν Carmina popularia ὑπολαμβάνει τοῦτο ὡς τὴν πηγὴν τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως γαίδαρος. Ἀλλ' ἀκριβῶς τοὐναντίον ἀληθεύει, gaizar προῆλθεν ἐκ τοῦ γάιδαρος καὶ τὸ Ἀραβικὸν z ἀποδίδει ἀκριβῶς τὸ μεσοδοντικὸν Ἑλλ. δ. Ἀκόμη στρεβλοτέρα (noch verkehrter) εἶναι ἡ παραγωγὴ τοῦ γάιδαρος ἐκ τοῦ Τουρκ. kater=ἡμιόνος παρὰ Cihac, Dictionnaire d'étymologie Daco - romane Β' 181». Καὶ τέλος ὅτι τὸ παράγωγον ἐκ τῆς Τουρκικῆς λέξεως κατίρ λέγεται ἐν Κρήτῃ κατριτζῆς=ὁ ἐπὶ τῶν ἡμιόνων, μετὰ τοῦ κ καὶ τ ἀπαθῶν, δῆλον ἄρα ὅτι οὐδὲν ἔχει κοινὸν τῷ μτγν. γαιδάριον.

Β'

Μετανάστης μεταναστεύω.

Περὶ τοῦ μετανάστης διέλαβεν ὁ ἀείμνηστος Joh. Schmidt, Pluralbild. der Indogerm. Neutra (τῷ 1889) σελ. 355-7 εἰπὼν τάδε: Παρατηρῶν τις τὰ δύο χωρία, οὐ γὰρ ὀΐω ἀνδρῶν δυσμενέων ἑκὰς ἱστάμενος πολεμίζειν Ν 263, καὶ μηκέτι νῦν Τρώων ἑκὰς ἕστατε, δῖοι Ἀχαιοὶ Υ 354, θὰ ὁμολογήσῃ πάντως ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνάλυσις τοῦ ἕκαστος εἰς *ἑκασ-στος ἢ *ἑκα-στος=καθ' ἑαυτὸν ἱστάμενος, ἤτοι ἀνὰ ἕνα. Οὕτω τὸ σύνθετον τοῦτο συνάπτεται τοῖς

Ἰνδ. συνθέτοις εἰς -stha-, ὧν ἀντίστοιχα εὑρίσκονται καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Pott (ἐν Τόμῳ Α´ 1, 326 τοῦ τῶν ῥιζῶν λεξικοῦ αὐτοῦ) ἡρμήνευσεν οὕτω τὸ ἀρχ. Γερμ. ewi-st παραβαλὼν πρὸς τὸ Ἰνδ. gô-stha´-; τὸ Λατ. caele-stis= in caelo stans, τὸ ἀρχ. Βουλγ. pro-stu=εὐθύς, ἁπλοῦς. Ὁ δὲ Bezzenberger ἡρμήνευσε πιθανῶς τὸ ἀρχ. Σκανδ. nau-st=νεώσοικος, (Kuhn Περιοδ. ΚΓ´ 278), καὶ τέλος ὁ Γουλιέλμος Schulze ἐξέλαβεν ἐν Quaestionum Homericarum specimen 1887 σ. 4 καὶ 9 τὸ συγγενεῦον πρὸς τὸ δύστηνος (ἐκ τοῦ *δυσ-στηνος) ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ Α´ 217, 24 μνημονευόμενον δύστος ὡς *δυσ-στος; πρβλ. Ἰνδ. duh- stha- duhkha- (Jacobi, Kuhn Περιοδ. ΚΕ´ 438)... Βέβαιον ἐκ τῆς Ἑλλην. παράδειγμά εἶναι τὸ μετανάστης. Τὸν ἀτίμητον **μετανάστην** ἐν Ι´ 648; Π, 59 ἡρμήνευσεν ἤδη ὁ Εὐστάθιος ὡς «τὸν μετὰ τὸ γεννηθῆναί που ἀναστατωθέντα ἐκεῖθεν» καὶ ὁ Ἑρρ. Στέφανος συνῆψε πρὸς τὸ μεταστῆναι. Ἡ νέα ἔκδοσις τοῦ Θησαυροῦ ἀπορρίπτει τοῦτο ἄνευ τινὸς λόγου καὶ παράγει τὴν λέξιν ἔκ τινος οὐχ ὑπάρχοντος μεταναίω, τὰ λοιπὰ δὲ λεξικὰ καὶ ὁ L. Meyer (Συγκριτ. Γραμματ.[2] Α´ 717) ἀκολουθοῦσιν. Στηρίζονται δὲ ἐπὶ τοῦ παρ' Ἡσιόδῳ Θεογον. 401 μεταναιέτης, ἀλλὰ τοῦτο οὐ μόνον δὲν ὑποστηρίζει τὴν παραγωγὴν ταύτην ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἀναιρεῖ αὐτὴν προφανέστατα. Τυπικῶς φαίνεται ἀπίθανον ὅτι παρὰ τὸ μεταναιέτης περιναιέτης, Ω 488, καὶ ναιετάω θὰ ἐσχηματίζετο καθόλου ὄνομα *νάσ-της. Ἔπειτα σημασιολογικῶς οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι τὸ μεταναιέτης καὶ μετανάστης. Τὸ μεταναιέτης δηλοῖ ἁπλῶς τὸν μετ' ἄλλων οἰκοῦντα, «Αὐτὴν μὲν γὰρ ἔθηκε θεῶν μέγαν ἔμμεναι ὅρκον, παῖδας δ' ἤματα πάντα ἑοὺς μεταναιέτας εἶναι». Τοὐναντίον δὲ τὸ μετανάστης σημαίνει ἐκεῖνον ὅστις τὴν πρώτην κατοικίαν αὐτοῦ μετέβαλε δι' ἀναστάσεως, τὸν ἀνάστατον, ὅστις κατέλαβε πάλιν θέσιν, ἀλλ' ἄλλην, διάφορον τῆς πρώτης, ὅπως ἄνευ τινὸς ἀμφιβολίας διδάσκει τὸ μόνον χωρίον ἐν ᾧ ἐν τῇ μεθ' Ὅμηρον δοκίμῳ γραμματείᾳ κεῖται. Ὁ πρέσβυς τῶν Ἀθηναίων λέγει παρ' Ἡροδ Ζ´ 161 «Ἀθηναῖοι...ἀρχαιότατον μὲν ἔθνος παρεχόμενοι, μοῦνοι δὲ ἐόντες οὐ **μετανάσται** Ἑλλήνων...» Πρὸς ταῦτα πρβλ. «Τοιγαροῦν πολλῶν μὲν **μεταναστάσεων** ἐν τῇ Ἑλλάδι γεγονυιῶν διέμειναν (δηλ. οἱ Ἀθηναῖοι) ἐν τῇ ἑαυτῶν» Ξενοφωντ. Ἀπομνημ. Γ´ 5,12. Καὶ «Φαίνεται γὰρ ἡ νῦν

Ἑλλὰς καλουμένη οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη, ἀλλὰ **μετανάστάσεις** τε οὖσαι τὰ πρότερα καὶ ῥαδίως ἕκαστοι τὴν ἑαυτῶν ἀπολείποντες, βιαζόμενοι ὑπό τινων ἀεὶ πλειόνων» Θουκυδ. Α' 2. «Οἱ Ἀθηναῖοι... πανοικησίᾳ γενόμενοί τε καὶ οἰκήσαντες οὐ ῥᾳδίως τὰς **μεταναστάσεις** ἐποιοῦντο» Β' 16. «Ἐπεὶ καὶ μετὰ τὰ Τρωικὰ ἡ Ἑλλὰς ἔτι **μετανίστατό** τε καὶ κατῳκίζετο» Α' 12., πρβλ. ἔτι Θουκυδ. Γ' 114, Πλατων. Συμποσ. σελ. 223 Α'. Λοιπὸν μετανάστης εἶναι προδήλως ὄνομα τοῦ δρῶντος καὶ συνδέεται πρὸς τὸ μετανάστασις καὶ μετανίστασθαι, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς Ἰνδικοὺς σχηματισμοὺς οἷον nishthā'-parishthā'-.»

Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Schmidt συνετάχθη καὶ ὁ διάσημος καθηγητὴς Wilh. Schulze τῷ 1892 ἐν Kuhn Περιοδικῷ Τόμ. ΛΓ' σελ. 137 εἰπὼν «Τὴν ἐτυμολογικὴν σύναψιν τῆς λέξεως **μετανάστης** πρὸς τὸ **μεταναστῆναι**, περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς ὁποίας μετὰ τὴν πειστικὴν ἑρμηνείαν τοῦ Joh. Schmidt οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία, δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν καὶ εἰς πηγὴν πολὺ ἀρχαιοτέραν τοῦ Εὐσταθίου, ὅστις πρῶτος ὠνομάσθη πατὴρ αὐτῆς. Ἐν τῷ λεγομένῳ «Κυρίλλῳ» (Συλλογῇ Λατ. Γλωσσαρ. Β' 369, 20) κεῖνται παρ' ἀλλήλας αἱ γλῶσσαι: **μεταναστεύω** demigro, **μετανάστης** transfuga, migrator, **μετανίσταμαι** transfugio. Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ συντάξας τὰ ἑρμηνεύματα παρῆγε τὸ **μετανάστης** ἀπὸ τοῦ **μετανίσταμαι**». Ὁμοίως γράφει καὶ ὁ Prellwitz τῷ 1892 ἐν τῷ Ἐτυμολογ. Λεξ. τῆς Ἑλλην. σελ. 81 ἐν λέξει δύστηνος τάδε: «δύστηνος, Δωρ. δύστᾱνος καὶ δύστος = δυστυχής, ἐκ τοῦ δυς + στηνο- Ἰνδ. sthāna- οὐδ., ἀρχ. Βακτρ. καὶ ἀρχ. Περσ. çtāna οὐδ. τόπος, σταθμός, σηκός, ἀρχ. Σλαυ. stanŭ, Λιθουαν. stónas = σταθμός, θέσις, ἕδρα· ὁμοίως ἄστηνος = ἄνευ θέσεως, ἕδρας· βραχυτάτην μορφὴν τῆς ῥίζης τοῦ ἵστημι ἐμφαίνει τὸ δύστος = Ἰνδ. duh-sthá-s- πρβλ. Λατ. caele-stis, μετ-ανά-στης = μετ-ανά-στατος» Ὡσαύτως καὶ τῷ 1897 ἐν ταῖς Συμβολαῖς Bezzenberger Τόμ. ΚΒ' σελ. 95 παραδέχεται τὴν ἑρμηνείαν ταύτην.

Ἀλλὰ τῇ ἀρχαίᾳ ἐκ τοῦ ναίω ἔνασσα ἀπ-ενάσσατο, ἐνάσθη ἐτυμολογίᾳ ἐμμένει ὁ G. Meyer, Ἑλλην. Γραμματ.[3] σ. 169, Leo

Meyer, Ἐτυμολ. Λεξ. Δ' 265, καὶ ὁ κ. Γ. Τσερέπης, Συνθέτ. 572. Καὶ ἀληθῶς, ἄν τις παραβάλῃ τὸ μετανάστης πρὸς τὸ μετοικίζω-ομαι, μετοικισμός, μετοίκησις, μετοικεσία, μετοικέω μετοίκησις κττ. καὶ ἐνθυμηθῇ ὅτι παρ' Ὁμ. φέρεται κύριον ὄνομα Νάστης, ὅπερ προϋποτίθησι τὴν ὕπαρξιν προσηγορικοῦ *νάστης παρὰ τὸ ναιέτης, μανθάνει ὅτι κατ' ἀρχὴν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῇ καὶ ἐν τῷ συνθέτῳ μετανάστης (ἐκ τοῦ μετα + νάστης) ἡ ἔννοια τοῦ ἄλλοθεν ἐλθόντος καὶ κατοικήσαντος μετ' ἄλλων, καὶ περαιτέρω ἁπλῶς, ἡ τοῦ ἄλλοθεν ἐλθόντος, τοῦ οὐκ αὐτόχθονος, τοῦ μετοίκου, καὶ ὅτι ἡ ἑρμηνεία τοῦ Schmidt δυνατὴ βεβαίως πάντοτε κατ' ἀρχήν, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀναγκαία

Ἐγὼ λαβὼν γνῶσιν τῆς ἐτυμολογίας τοῦ Schmidt καὶ τῆς ἐγκρίσεως αὐτῆς καὶ ὑπ' ἄλλων ἐτάχθην μετ' αὐτῶν. Ὁμολογήσας δὲ τούτοις ἐζήτασα νὰ μάθω πῶς ἐσχηματίζοντο οἱ παρῳχημένοι τοῦ ἐκ τοῦ μετ-ανά-στης σχηματισθέντος μτγν. μεταναστεύω· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν εὗρόν που παράδειγμα, ἐνόμισα ὅτι ἡ ὁμαλή, ἐσωτερικὴ αὔξησις, μετ-αν-έ-στευσα (πρβλ. μεταν έστησα), θὰ μετέβαλε μεγάλως τὸ ῥῆμα, διὸ προετίμησα νὰ γράψω μετ-ηνάστευσα κατὰ τὸ δόκιμον ἐπ-ηνώρθωσα, τὸ μτγν. κατηνάλωσα κτλ. Δὲν ἐπίστευον ὅτι τοῦτο γράφων ἐποίουν παράλογον ἢ κακόν τι. Καὶ ὅμως ἐγράφη ὅτι ὑπ' ἐμοῦ «αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ γραμματικὴ ἀνετράπη ἐν ταῖς κυριωδεστάταις αὐτῆς ἀρχαῖς καὶ βάσεσι...» καὶ ὡς τεκμήριον τοῦ δεινοῦ τούτου προσηνέχθη τὸ μετηνάστευσα. Ἀλλ' εἶναι, νομίζω, πρόδηλον, ὅτι ταῦτα περὶ τοῦ μετηνάστευσα δύναται νὰ διδάσκῃ προδήλως μόνος ὅστις ἀγνοεῖ ὅτι πλὴν τῆς ἀρχαιοτέρας ἐκ τοῦ μετα-νάστης παραγωγῆς τοῦ μετανάστης ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐκ τοῦ μετ-ανάστης, καὶ ὅτι οὐχὶ τυχαῖοί τινες ἀλλ' ἄνδρες πρῶτοι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς γλώσσης ἀποδέχονται αὐτήν, καὶ τέλος ὅτι ὅταν τις συναμαρτάνῃ μετ' ἀνδρῶν πρώτων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ἐὰν ἀκόμη πράγματι ἁμαρτάνῃ, δὲν εἶναι ἄξιος μεγάλης κατακρίσεως.

Ταῦτα ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ γράψω οὐχὶ πρὸς ἔλεγχον τοῦ παντάπασιν ἀναιτίως καὶ ἀτόπως ἐπιχειρήσαντος, καὶ μάλιστα ὅπως ἐπεχείρησε νά με ἐλέγξῃ· ἀλλ' ἁπλῶς καὶ μόνον, ἐπειδὴ κατηγορήθη ὡς σφαλερὰ καὶ ἀλλόκοτος πᾶσα ἡ διδασκαλία μου καὶ αὐτὴ ἡ προφορικὴ ἀπὸ τῆς ἕδρας — πρᾶγμα, νομίζω, οὐχὶ σύνηθες οὐδ' ἐπιτετραμμένον —. Ἐντεῦθεν ὑπέλαβον ὅτι εἶχον καθῆκον ἀπαραί-

τητον καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς μου καὶ πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς 'Αθηνᾶς καὶ πρὸς πάντα ἄλλον λαμβάνοντά ποτε γνῶσιν τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων. εἶχον, λέγω, καθῆκον νὰ δείξω ὅτι αἱ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ σφαλεροῦ τῆς πάσης διδασκαλίας μου προσαχθεῖσαι ἀποδείξεις αὗται οὐδὲν ἐμοῦ σφάλμα κατ' ἀλήθειαν ἀποδεικνύουσιν. Περὶ δὲ τῶν ἀπειλουμένων ἐκτενεστέρων καὶ συστηματικωτέρων θὰ φροντίσωμεν, ὅταν αὗται ἴδωσι τὸ φῶς.

Γ'.

Ἄτοπος παραβολή.

Μετὰ πολλῆς ἀπορίας ἔμαθον ἐπ' ἐσχάτων ὅτι ὁ κ. Ψυχάρις ἥρπασεν, ὡς ναυαγὸς τὴν τυχοῦσαν σανίδα, τοῦτο μὲν τὴν φράσιν μου ὅτι ἐν τῇ 'Αραβικῇ γλώσσῃ εἶναι γνωστὴ ἡ ποικιλία τῶν φωνηέντων ἐντὸς τῆς λέξεως, τοῦτο δὲ τὴν παρατήρησίν μου ἐν Γλωσσολ. Μελ. Α' 222 σημ. 2 ὅτι τὸ Τουρκ. taxirat ὑποληφθὲν ὡς ἔναρθρον ὄνομα ἐλέχθη ἐν 'Αμφίσσῃ τὰ ξεράτια, ὅθεν τὸ ξεράτι ἀντὶ τὸ ταξεράτι, καὶ οὕτω προσεπάθησε νὰ καλύψῃ τὸν σφετερισμόν, ἐφ' ᾧ πρὸ ἐτῶν κατηγορήθη ἐμμαρτύρως ὑπ' ἐμοῦ· πρβλ. 'Αθηνᾶς Τόμ. Ε' 533. 550 Καθ' ὃν τρόπον, διατείνεται, ὁ Χατζιδάκις ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν γάϊδαρος ἐκ τῆς 'Αραβικῆς καὶ κάμνει λόγον περὶ ποικιλίας τῶν φωνηέντων ἐντὸς λέξεως τῆς 'Αραβ. γλώσσης καὶ περὶ ἀφομοιώσεως μάλιστα τοῦ ἐν ἀρχῇ k πρὸς τὸ ἑξῆς d ἐν τῷ kadurgadur, καίτοι ἀγνοεῖ, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, τὴν 'Αραβικήν· καὶ καθ' ὃν τρόπον, εἰ καὶ δὲν εἶναι κάτοχος τῆς Τουρκικῆς, παράγει τὰ ξεράτια ἐκ τοῦ Τουρκ. taxirat, οὕτως εὗρεν, λέγει, καὶ αὐτὸς τὸν νόμον περὶ ἀφομοιώσεως τῶν φωνηέντων τῆς Τουρκικῆς γλώσσης, καίτοι ἦτο ἄπειρος τῆς γλώσσης ταύτης. 'Αλλὰ τὸ τῆς παροιμίας οὐχ ὅμοιος ὁ ψόφος. Πρῶτον μὲν διότι τὰ περὶ τῆς ποικιλίας τῶν φωνηέντων ἐν τῇ 'Αραβικῇ γλώσσῃ γινώσκει πᾶς ὅστις διῆλθε καὶ αὐτὰ τὰ στοιχειωδέστατα βιβλία περὶ τῆς γενικῆς γλωσσολογίας καὶ περὶ τῶν γενικῶν χαρακτήρων τῶν διαφόρων γλωσσῶν. 'Εγὼ ἐν ᾧ χρόνῳ διέμενον ἔτι ἐν Γερμανίᾳ, ἔμαθον τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Whitney-Jolly, ὅπερ κατόπιν με-

τερρύθμισα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (σελ. 436-7 = 450-1) καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου βιβλίου τοῦ αὐτοῦ Whitney (Leskien). Leben und Wachsthum der Sprache (σελ. 263-5).

Βραδύτερον τῷ 1884 ἀνέγνων τοῦτο καὶ ἐν τῷ Grundriss der Sprachwissenschaft τοῦ Fr. Müller (Τόμ. Γ' σελ. 328), τῷ 1891 ἐν τῇ Sprachwissenschaft τοῦ Gabelenz (σελ. 129, 290), τῷ 1893 ἐν τῇ Characteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues τοῦ Fr. Misteli (σελ. 427) καὶ ἀλλαχοῦ. Δὲν ἦτο ἄρα ἀναγκαῖον νὰ εἶμαι κάτοχος τῆς Ἀραβικῆς, ἵνα ἠξεύρω ὅτι τὰ φωνήεντα a, i, u κτλ. ἐναλλάσσονται ἐν τῇ Ἀραβικῇ γλώσσῃ ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως (πρβλ qatl-u=φόνος, qitl-u=ἐχθρὸς προσβάλλων, qutl-u καὶ qatūl-u=ὁ πολλοὺς φονεύων, qitūl-u=μάχη, qatīl-u=πεφονευμένος, qātil-u=φονεὺς καὶ φονεύων κττ., cetap=βίβλος, catip=ὁ γραφεύς, maktab-u=σχολὴ κττ.)· ὁμοίως δὲν ἦτο οὐδεμία ἀνάγκη νὰ εἶμαι κάτοχος τῆς Τουρκικῆς, ἵνα ἠξεύρω ὅτι τὸ taxirat, ὅπερ ἐν Κρήτῃ λέγεται τὸ ταξιράτι, εἶναι Τουρκ., διότι τὸ πρῶτον τυχὸν Τουρκ. Λεξικὸν ἠδύνατο νά με διδάξῃ. Ὁμοίως οὐδ' ἡ εἰκασία μου ὅτι ἐν τῷ kadur θὰ ἔγινεν ἀφομοίωσις τοῦ ἀρκτικοῦ ἤχου k πρὸς τὸ d τῆς ἑξῆς συλλαβῆς kadur-gadur, οὐδ' αὕτη προϋπετίθει γνῶσιν τῆς Ἀραβικῆς, διότι πρῶτον προέκειτο περὶ ἑρμηνείας τοῦ γ ἀντὶ κ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ τύπῳ τῆς λέξεως, οὐχὶ δὲ περὶ Ἀραβικοῦ φαινομένου, καὶ δεύτερον διότι μόνον περὶ μιᾶς λέξεως ἦν ὁ λόγος· οὐδεὶς δὲ νοῦν ἔχων ἄνθρωπος συνάγει φωνητικὸν νόμον ἐκ μιᾶς λέξεως. Τοὐναντίον δὲ ἡ ἀνακάλυψις καὶ διατύπωσις φωνητικοῦ νόμου γλώσσης τινὸς προϋποτίθησι πάντοτε γνῶσιν ἐκτενῆ τῆς γλώσσης ταύτης. Τοιαύτην ἄρα τῆς Τουρκ. γλώσσης γνῶσιν ὤφειλε κατ' ἀνάγκην νὰ ἔχῃ ἤδη πρότερον καὶ ὁ κ. Ψυχάρις, ἵνα δύνηται νὰ διισχυρίζηται ὅτι ἀνεκάλυψε φωνητικόν τινα νόμον αὐτῆς καὶ ἅμα νὰ κρίνηται ἄξιος πίστεως. Ἀλλ' ὅταν καὶ αὐτὸς ὁμολογῇ ὅτι ἠγνόει τὴν γλῶσσαν ταύτην, ὅταν ἡ ἄγνοια αὐτοῦ αὕτη ἀποδεικνύηται τρανῶς καὶ ἐκ τῆς γελοίας παραγωγῆς τοῦ Τουρκ. σελάχι ἐκ τοῦ θύλακος, τότε οὐδὲν ὠφελεῖ αὐτὸν ἡ ἀλλόκοτος παραβολή, ἣν μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν ἐφεῦρεν. Ἡ κατηγορία ἐπὶ καταχρήσει μένει ἀτυχῶς δι' αὐτὸν πάντοτε ἀληθεστάτη.

Γ. Ν. Χ.

ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΟΦΟΚΛΕΑ

ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ

Στιχ. 142 κἑξ.
Ἀλλ' ὡς τάχιστα, παῖδες, ὑμεῖς μὲν βάθρων
ἵστασθε, τούσδ' ἄραντες ἱκτῆρας κλάδους·
ἄλλος δὲ Κάδμου λαοῦ ὧδ' ἀθροιζέτω.

Πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ 144 στίχου οἱ ἐξηγηταὶ συνήθως ἀνύποπτοι ὄντες τῆς παραδεδομένης γραφῆς ἀρκοῦνται ὑποσημειούμενοι: «ὑπηρέτης ἀπέρχεται δεξιόθεν ἵνα ἐπιτελέσῃ τὸ κέλευσμα τοῦτο» Μόνος δ' ὁ Schneidewin-Nauck[9], ὅσον ἐμοὶ γνωστόν, προσκρούων τῇ λέξει ἄλλος ὑποπτεύει αὐτήν· εἰκότως, ὡς νομίζω. Ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος προσταττόμενος ν' ἀθροίζῃ τὸν τοῦ Κάδμου λαὸν καὶ οὐχὶ οἱ περὶ τὸν ἱερέα ἱκετεύοντες παῖδες, τοῦτο δέν μοι φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἔγραψεν ὁ ποιητής, ὡς παντάπασι περιττόν· ἀναγκαιότατον δ' ὅμως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀποπεμπομένους ἱκέτας ἦτο ρητῶς νὰ δηλωθῇ καὶ ὀνομασθῇ ὁ τὸ τοῦ τυράννου ἐπιτελέσων πρόσταγμα. Ὁ Nauck ἄρα ἀντὶ τοῦ ἄλλος εἰκάζει πομπός, παραπέμπων εἰς τὸν 288ἑ. στίχον τοῦδε τοῦ δράματος «ἔπεμψα διπλοῦς πομπούς», Ἀντιγ. 164 καὶ Οἰδ. Κολ. 70. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὕτως οὐδόλως νοεῖται, πῶς ποτε τὸ πομπός, ὄνομα οὐχὶ σπάνιον, μετεβλήθη ὑπὸ τῶν βιβλιαγράφων εἰς τὸ παλαιογραφικῶς σφόδρα διάφορον ἄλλος, μὴ ἀποδεχόμενος τὴν εἰκασίαν ταύτην νομίζω ζητητέον ἄλλο τι ὄνομα ἐγκρυπτόμενον ἐν τῇ λέξει ἄλλος. Ἐνθυμουμένῳ δέ μοι ὅτι οἱ εἰς τὴν σκηνὴν εἰσιόντες τύραννοι ἀκολουθοῦνται ὑπὸ δύο δορυφόρων δμώων καλουμένων, ἑτοίμων νὰ ἐπιτελῶσι πᾶν τὸ προσταττόμενον (1), πιθανώτατον φαίνεται, ὅτι ὁ Οἰδίπους εἰπὼν τοῖς

(1) Οὕτως ἐν Ἀντιγ. 577 ὁ βασιλεὺς Κρέων κελεύει τοὺς περὶ ἑαυτὸν δορυφόρους ν' ἀπαγάγωσι τὴν Ἀντιγόνην «κομίζετε εἴσω νιν, δμῶες. Κατωτέρω δὲ ἐν στιχ. 1107 τοὺς αὐτοὺς καλεῖ ὀπάονας.

παισὶν «ὑμεῖς μὲν βάθρων ἵστασθε κτλ.», βλέψας πρὸς τοὺς περὶ ἑαυτὸν δορυφόρους ἐκέλευσεν,

δμωὸς δὲ Κάδμου λαὸν ὧδ' ἀθροιζέτω.

Ἡ ὀνομαστ. δμωὸς (ἢ δμῶος) οὐκ ἀπαντῶσα παρὰ Σοφοκλεῖ οὐδὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις τραγικοῖς, εὕρηται παρ' Ἡσιόδῳ Ἔργ. καὶ Ἡμέρ. 400 εὖτ' ἂν Ἀθηναίης δμωός, ἐν ἐλύματι πήξας, γόμφοισιν πελάσας προσαρήρεται ἱστοβοῆι 439. Ὁ δὲ τυτθὸς ὄπισθεν δμωός, ἔχων μακέλην, πόνον ὀρνίθεσσι τιθείη. (πρβλ. Herwerden, Lexicon Graecum suppletorium et dialecticum σελ. 220). Παντὶ δὲ δῆλον ὅτι αἱ λέξεις δμωὸς καὶ ἄλλος εὐπετῶς πάνυ ἐδύναντο νὰ ἐναλλαγῶσιν ἅτε παλαιογραφικῶς οὐχὶ σφόδρα διαφέρουσαι ἀλλήλων.

Στχ. 254.

Γῆς ὧδ' ἀκάρπως κἀθέως ἐφθαρμένης.

Ὀρθῶς λέγει ὁ Blaydes (Adversaria critica in Sophoclem σελ. 16) Ἀκάρπως et ἀθέως manifesto consociari nequeunt. Τὸ ἐπίρρημα ἀθέως εὕρηται παρὰ Σοφοκλεῖ ἐν Ἠλέκτρᾳ 1181 συνημμένον τῷ ἀτίμως, ὦ σῶμ' ἀτίμως κἀθέως ἐφθαρμένον, οὗ χωρίου ὁ νοῦς κάλλιστος καὶ σαφέστατος. Ἐρωτῶν δ' ὁ Blaydes μὴ καὶ ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος στίχῳ ἀναγνωστέον ἀτίμως κἀθέως, ἐπάγεται, non credo. Ὁ Schmidt ἀντὶ τοῦ ἀκάρπως εἰκάζει κἀτέκνως, ὁ Quicala κἀτόκως ἢ κἀγόνως ἢ γῆς ὧδε καρποῖς ἀθλίως ἐφθαρμένης. Ἐμοὶ δ' ἐχομένῳ τῆς παραδόσεως πιθανώτατον φαίνεται ὅτι ἐν τῇ ἐφθαρμένῃ γραφῇ ἀκάρπως ἐγκρύπτεται ἡ γνησία κατάκρας. Τὸ ἐπίρρημα τοῦτο συναπτόμενον τῷ κἀθέως παρέχει νοῦν κάλλιστον καὶ μάλιστα ἁρμόττοντα πρὸς τὴν ἀνωτέρω (στιχ. 22 κέ.) γινομένην ὑπὸ τοῦ ἱερέως περιγραφὴν τοῦ τὴν πόλιν ἐλαύνοντος πυρφόρου θεοῦ, τοῦ λοιμοῦ. Ἡ λέξις κατάκρας (ἢ κατ' ἄκρας) εὕρηται ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου (κατάκρας καὶ κατάκρηθεν, πρβλ. Delbrück. Syntax der Indogermanischen Sprachen Μέρ. 1ον σελ. 636) ἔν τε τῷ ποιητικῷ καὶ πεζῷ λόγῳ συνημμένη πρὸς τὰ ῥήματα ὄλλυσθαι, αἱρεῖν, πέρθειν καὶ τὰ τούτων συνώνυμα,

ὁσάκις μάλιστα ὁ λόγος εἶναι περὶ καταστροφῆς πόλεων. Ν 772 ὤλετο πᾶσα κατάκρης Ἴλιος, Ω 728 πρὶν γὰρ πόλις ἥδε κατάκρης πέρσεται. Ἄλλα παραδείγματα ὅρα παρὰ Kühner-Gerth, Ausführl. Gramm.[3] Μέρ. 2ον, Τόμῳ 1ῳ σελ. 475. Εἶπε δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐν Ἀντιγ. 199 κέ. ὃς γῆν πατρῴαν . . . ἠθέλησε πυρὶ πρῆσαι κατάκρας.

Στιχ. 567.

παρέσχομεν, πῶς δ' οὐχί; κοὐκ ἠκούσαμεν.

Ἐρωτῶντος τοῦ Οἰδίποδος ἐὰν ἐγένετο ζήτησις τοῦ φονέως τοῦ Λαΐου, ἐποιήσαμεθα αὐτήν, πῶς δ' οὐχί, ἀποκρίνεται ὁ Κρέων, καὶ δὲν ἠκούσαμεν. Ἀλλ' εἴπερ ἀληθὲς ὅτι ὁ ζητῶν κατορθοῖ τὸ ζητούμενον εὑρίσκων αὐτὸ καὶ οὐχὶ ἀκούων, εὐλόγως ὁ Nauck ὑπώπτευσε τὴν γραφὴν ἠκούσαμεν, ἀνθ' ἧς εἰκάζει ἐξεύρομεν ἢ κοὐκ ἤνομεν. Κατ' ἐμὲ πιθανώτερον γραπτέον κοὐχ ἠνυσάμεθα. Πρὸς τὸν μέσον τύπον ἠνυσάμην πρβλ. Ὁμηρ. π. 373 ἀνύσσεσθαι, Αἰσχυλ. Προμ. 700 ἠνυσάμην, Σοφ. Τραχ. 996 ἠνύσω (ἀνθ' οὗ ἄλλοι τῷ Brunck ἀκολουθοῦντες γράφουσιν ἤνυσας), Ἀριστοφ. Πλουτ. 196 ἀνύσηται, Ξενοφ. Ἀναβ. Ζ', 7, 24 ἀνύσασθαι. Περὶ δὲ τῆς ἐν ἰαμβικῷ τριμέτρῳ λύσεως τῆς ἄρσεως τοῦ πέμπτου ποδὸς παραβλητέοι οἱ ἑξῆς ἐν Οἰδ. Τυρ. στίχοι, 719 (εἰς ἄβατον ὄρος), 967 (πατέρα τὸν ἐμόν; ὁ δὲ θανών), 1496 (πατέρα πατὴρ) καὶ 1505 (σφε περιίδῃς), ἄλλα παραδείγματα ὅρα παρὰ Blaydes (ἔνθ' ἀν. σελ. 37).

Στιχ. 702.

λέγ' εἰ σαφῶς τὸ νεῖκος ἐγκαλῶν ἐρεῖς.

Οἱ ἑρμηνευταὶ συνήθως ἀκούουσι τὸν στίχον τοῦτον ὧδε· «λέγε, εἰ σαφῶς ἐρεῖς, ἐγκαλῶν τὸ νεῖκος τῷ Κρεόντι, τ. ἔ. λέγε, ἐὰν μέλλῃς σαφῶς νὰ εἴπῃς αἰτιώμενος τὸν Κρέοντα ὡς προκαλέσαντα τὴν ἔριν», παραπέμποντες εἰς Φιλοκτ. 327 τὸν μέγαν χόλον κατ' αὐτῶν ἐγκαλῶν, οὗπερ χωρίου σημειωτέον ὅτι ἡ παραδεδομένη γραφὴ φαίνεται οὐχὶ ὑγιῶς ἔχουσα (Blaydes ἔνθ' ἀν. σελ. 228). Ἀλλ' ὁ Σχολιαστής, ἐξ ὧν λέγει· «λέγ' εἰ σαφῆ ἐστιν, ἃ μέλλεις ἐγκαλεῖν οἷον ὡμολογημένα», εἶναι φανερὸς ὅτι ἄλλως πως ἀνεγίνωσκε τὸν

περὶ οὗ λόγος στίχον. Διὸ καὶ ἄλλοι ἄλλα εἰσηγοῦνται. Ὁ μὲν Brunck ἀντὶ τοῦ σαφῶς εἰκάζει σαφῆ, ὁ δὲ Quicala σαφές, οἱ δὲ Heimsöth καὶ Seyffert ἀντὶ τοῦ ἐγκαλῶν ἐρεῖς γράφουσιν ἐγκαλεῖν ἔχεις. Ὅτι τὸ σαφῶς συναπτέον μᾶλλον πρὸς τὸ νεῖκος ἐγκαλῶν ἢ πρὸς τὸ ἐρεῖς, τοῦτο καὶ ἡ τῶν λέξεων θέσις ἀπαιτεῖ καὶ ἐκ τῆς τοῦ Σχολιαστοῦ ἑρμηνείας συνάγεται. Οὐχὶ δ' ἀπιθάνως ὁ Quiçala, τὸ σαφῶς μεταβάλλει εἰς σαφές. Ἀλλὰ τότε τίνα ποτὲ νοῦν ἔχει ἡ πρότασις: εἰ σαφὲς τὸ νεῖκος ἐγκαλῶν ἐρεῖς; Ὁ Qu. ἵνα πορίσῃ τῷ χωρίῳ νοῦν τινα, μετέβαλεν αὐθαιρέτως τὸ ἐγκαλῶν εἰς ἱστορῶν. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ οὐδὲ τῆς λέξεως νεῖκος εἶμαι ἀνύποπτος. Πρῶτον μὲν δὲν ἐδύνατο, νομίζω, ἡ Ἰοκάστη νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Οἰδίπους ἐγκαλεῖ τῷ Κρέοντι τὸ νεῖκος, ἀφ' οὗ ἔχει ἤδη καταμαθοῦσα ὅτι ὁ Οἰδίπους αὐτὸς μὲν ἦρξε πρῶτος τῆς ἔριδος, τῷ δὲ Κρέοντι ὠνείδισεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς δρῶντι κακῶς καὶ ἐπιβουλεύοντι αὐτῷ. Ἔπειτα ἐὰν ὄντως ὑπῆρχεν ἐν τῷ στίχῳ ἡ λέξις νεῖκος, ὡς οὐ σμικρὰν ἔχουσα ἐπὶ τοῦ νοήματος ῥοπήν, δὲν θὰ κατελείπετο ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ ἀνερμήνευτος. Ὧν ἕνεκα εἰκάζω ὅτι ἀντὶ ΤΟΝΕΙΚΟΣ ἐγέγραπτο ΤΟΝΕΙΔΟΣ ἤγουν τοὔνειδος. Τοῦ στίχου δ' ὁ νοῦς ὀρθοῦται καὶ πρὸς τὴν τοῦ Σχολιαστοῦ ἑρμηνείαν μάλιστα συνᾴδει, ἐὰν γράψωμεν

λέγ' εἰ σαφὲς τοὔνειδος ἐγκαλῶν ἔσει,

τ.ἔ. λέγε, εἰ σαφὲς καὶ ὡμολογημένον ἐστὶ τὸ ὄνειδος (=τὸ ἔγκλημα) ὃ μέλλεις τῷ Κρέοντι ἐγκαλεῖν. Καὶ ὁ χορὸς δὲ ἐν στίχῳ 523 κ.ἑ. παραμυθούμενος καὶ πραΰνων τὸν ἐπὶ ταῖς τοῦ Οἰδίποδος κατηγορίαις θυμούμενον Κρέοντα χρῆται τῇ λέξει τὸ ὄνειδος. Περὶ δὲ τῆς ἐν τοῖς χειρογράφοις ἐναλλαγῆς τῶν ὀνομάτων νεῖκος καὶ ὄνειδος παράβαλέ μοι ἅπερ ὁ F. W. Schmidt (Kritische Studien in den Griech. Dramatikern, τομ. 1 σελ. 147) εἰκάζει περὶ τῶν ἐν Σοφ. Ἠλεκτ. 1069 ἀχόρευτα φέρουσ' ὀνείδη καὶ Εὐριπ. Ἀνδρ. 1165 παλαιὰ νείκη.

Στιχ. 707.

Σὺ νῦν ἀφεὶς σεαυτὸν ὧν λέγεις πέρι,
ἐμοῦ 'πάκουσον κ.τ.λ.

Ἡ ἀναφορ. πρότασις «ὧν λέγεις πέρι» ποτέρῳ συναπτέα τῷ ἀφεὶς σεαυτὸν ἢ τῷ ἐμοῦ 'πάκουσον; Πολλοὶ τῶν ὑπομνηματιστῶν ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρχαίῳ Σχολιαστῇ ἑρμηνεύοντι «ἀπολύσας τοὺς λογισμοὺς οὓς ἔχεις εἰς ἐκεῖνα περὶ ὧν λέγεις», συνάπτοντες τὴν ἀναφ. πρότασιν τοῖς ἡγουμένοις ἐξηγοῦνται, mache dich los von den Gedanken in Betreff dessen was du sagst (Wolf-Bellermann[4]) ἢ mache dich frei von den Sorgen die dich fesseln und beklemmen bezüglich dessen was du sagst (Schneidwin-Nauck[9]). Ἀλλ' αἱ ἐξηγήσεις αὗται φαίνονταί μοι περιεργότεραι καὶ σφόδρα βεβιασμέναι ἅτε τῇ φράσει ἀφεὶς σεαυτὸν προσποιοῦσαι σημασίαν ἣν δὲν ἔχει. Πολλῷ ὀρθότερον φαίνεται ἐκδεχόμενος τὸ χωρίον ὁ Μυστριώτης μεταφράζων «ἀπαλλαγεὶς ἐκείνων περὶ ὧν λέγεις· ἀλλὰ τί ποτε βούλεται ἡ πρόθεσις περί; Διότι ὁ νοῦς τοῦ στίχου θὰ παρείχετο ἡμῖν, ἐὰν ἁπλῶς ἔκειτο «ἀφεὶς σεαυτὸν ὧν λέγεις». Ἔπειτα δὲ συνάπτει ὁ Μυστριώτης τὴν ἑρμηνείαν ταύτην πρὸς ἃ ἔχει διαλαβὼν ἐν τῇ τῶν δύο προηγουμένων στίχων ἐξηγήσει, ἅπερ εὑρίσκω ἥκιστα ἀποδεκτά. Οἱ Ellendt-Certhe (Lexicon Soph. σελ. 111 ἐν λ. ἀφίημι) συνάπτουσι τὴν ἀναφορ. πρότασιν τοῖς ἑπομένοις ἐμοῦ 'πάκουσον, ἥπερ ἐκδοχὴ κατ' ἐμὲ εἶναι καὶ ἡ μόνη ὀρθή. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι Προκρούστου ἔργον τελοῦντες καὶ παραβιαζόμεοι τὴν φράσιν ἀφεὶς σεαυτὸν μεταφράζουσι διὰ τοῦ securus. Αὗται αἱ τοῦ προκειμένου χωρίου ἑρμηνεῖαι πᾶσαι μὲν εἶναι ἄστοχοι, ἀλλὰ καὶ οὐδεμία ἄλλη πλὴν τούτων εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ. Ὁ στίχος ἄρα, ὡς πείθω ἐμαυτόν, εἶναι οὐχὶ ὑγιῶς παραδεδομένος, ἡ δὲ φθορὰ ὑποπτεύω ὅτι κεῖται μεταξὺ τῶν λέξεων ἀφεὶς σεαυτὸν (ἀνθ' οὗ ὁ κῶδιξ L ἔχει γραφὴν ἐκ πρώτης χειρὸς ἑαυτόν). Λέγουσα τῷ Οἰδίποδι ἡ Ἰοκάστη ἐμοῦ ἐπάκουσον, πάντως θὰ ἀντετίθει ἑαυτὴν πρὸς τὸν μάντιν Τειρεσίαν, τὸν εἰπόντα ὅσα εἶπεν. Οὐδεμία ἄρα ἀμφιβολία ὅτι ἡ Ἰοκάστη παρήνεσε τῷ Οἰδίποδι νὰ ἀφῇ καὶ ἐᾷ χαίρειν οὐχὶ ἑαυτόν, ἀλλὰ τὸν ἱερέα, χρησαμένη πρὸς τοῦτο ἀντωνυμίᾳ τινὶ ἀναφερομένῃ εἰς τοῦτον. Εἰκάζω ἄρα ὅτι μετὰ τὸ ἀφεὶς ἔκειτο ἡ ἀντωνυμία σφέ. Ὁ δὲ στίχος ἀποκαθίσταται ἄμεμπτος τὸν νοῦν καὶ τὴν φράσιν, ἐὰν γράψωμεν,

Σὺ νῦν ἀφεὶς σφε γ' αὐτός, ὧν λέγεις πέρι
ἐμοῦ 'πάκουσον

τ. ἔ. σὺ νῦν αὐτὸς ἀφεὶς σφε (τὸν Τειρεσίαν), ἐμοῦ ἐπάκουσον περὶ ὧν λέγεις. Συγχεομένης τῆς λέξεως σφὲ πρὸς τὴν λήγουσαν τῆς μετοχῆς ἀφείς, εὐπετέστατα ἐδύναντο νὰ παραχθῶσιν αἱ δύο γραφαί, ἑαυτὸν τοῦ λαυρεντιακοῦ κώδικος καὶ σεαυτὸν τῶν ἄλλων χειρογράφων. Περὶ δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἐφεξῆς χρήσεως παρὰ τοῖς τραγικοῖς τῆς ἀντων. σφὲ ὡς αἰτιατικῆς ἑνικοῦ ἀριθμοῦ πρβλ. A. Dyroff, Geschichte des Pronomen Reflexivum, Würzburg 1892 Μέρ. 1ον σελ. 90 κέ.

Στιχ. 767.

δέδοικ' ἐμαυτὸν μὴ πόλλ' ἄγαν
εἰρημέν' ᾖ μοι, δι' ἅ νιν εἰσιδεῖν θέλω.

Ἐρωτώμενος ὁ Οἰδίπους παρὰ τῆς Ἰοκάστης πρὸς τί ἐφίεται νὰ ἔλθῃ τάχιστα ἐκ τῶν ἀγρῶν ὁ οἰκεύς, φοβοῦμαι, ἀποκρίνεται, μὴ ἄγαν πολλὰ εἰρηκὼς ὦ. Ἀλλὰ τίνα τὰ ἄγαν πολλὰ ταῦτα, οἱ ἑρμηνευταὶ συνήθως ὀλιγωροῦσι νὰ μνημονεύσωσι πλὴν τοῦ Bellermann, ὅσπερ ἀρνητικῶς αὐτὰ ὁριζόμενος λέγει ὅτι διὰ τοῦ ἄγαν πολλὰ δὲν ὀφείλομεν νὰ νοῶμεν τὰς κατὰ τοῦ φονέως διατάξεις τοῦ Οἰδίποδος οὐδὲ τὰς ἀρὰς αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐὰν μέλλῃ ὁ Οἰδίπους νὰ μὴ φωρᾶται ἀκαίρως πολυρρημονῶν, νομίζω ὅτι δέον ταῦτα νὰ ὁρισθῶσι καὶ καταλεχθῶσιν, ἄλλως τε καὶ ἄγαν πολλὰ ὄντα. Ἄρχονται λοιπὸν ταῦτα, φρονῶ, ἀπὸ τοῦ πρὸς τὴν Ἰοκάστην διαλόγου τοῦ Οἰδίποδος (στιχ. 707). Ἀκούων τῆς Ἰοκάστης λεγούσης, ὅτι λῃσταὶ φονεύουσι τὸν Λάϊον ἐν τριπλαῖς ἁμαξιτοῖς, ἀναφωνεῖ (726-727) «οἷόν μ' ἀκούσαντ' ἀρτίως ἔχει, γύναι, ψυχῆς πλάνημα κἀνακίνησις φρενῶν»· μανθάνων τόν τε χῶρον καὶ χρόνον τοῦ φόνου, «ὦ Ζεῦ, ἀνακράζει, τί μου δρᾶσαι βεβούλευσαι πέρι;» (738)· περιγραφούσης τῆς Ἰοκάστης τὴν φυὴν καὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ Λαΐου, «δεινῶς ἀθυμῶ, λέγει, μὴ βλέπων ὁ μάντις ᾖ» (747)· μανθάνων τέλος τὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Λαΐου, ἐπιφωνεῖ, «αἰαῖ τάδ' ἤδη διαφανῆ». Ἅπερ λοιπὸν ὁ Οἰδίπους εἰρηκώς ἐστι ἐν τῷ πρὸς τὴν Ἰοκάστην διαλόγῳ οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ὡς βλέπει πᾶς ἕκαστος, ἀλλ' ἢ ἀδημονίας, ἀγωνίας, φρίκης, φοβου ἐκδηλώσεις ἐφ' οἷς ἀνευρίσκει ἀκούων καὶ ἐρωτῶν τὴν συζυγον. Ἀλλ' ἆρά γε ὤφειλε νὰ φοβῆται μὴ ἐκφαίνων ταύτην τὴν ἑαυτοῦ ψυχικὴν κατάστασιν ἄγαν πολλὰ εἰρηκὼς ᾖ ἢ μᾶλλον μὴ

ἄγαν πολλὰ εὑρηκὼς ᾖ, ὧν πολλῶν εὑρημάτων ἐπακολούθημα εἶναι ἡ κατάστασις ἐκείνη; Μὴ λοιπὸν ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου εἰρημένα γραπτέον εὑρημένα (ἢ ηὑρημένα);

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Στιχ. 61 κέ.

'Αλλ' ἐννοεῖν χρὴ τοῦτο μὲν γυναῖχ' ὅτι
ἔφυμεν ὡς πρὸς ἄνδρας οὐ μαχουμένα·
ἔπειτα δ' οὕνεκ' ἀρχόμεσθ' ἐκ κρεισσόνων
καὶ ταῦτ' ἀκούειν κἄτι τῶνδ' ἀλγίονα.

Κατὰ τὴν συνήθη τῶν ὑπομνηματιστῶν ἐκδοχὴν αἱ μὲν δύο προτάσεις γυναῖχ' ὅτι ἔφυμεν καὶ οὕνεκ' ἀρχόμεσθ' ἐκ κρεισσόνων ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ ἐννοεῖν (1) (οὕνεκα = ὅτι), τὸ δὲ ἐν τῷ τρίτῳ στ. καὶ ταῦτ' ἀκούειν κ.τ.λ. = ὥστε καὶ ταῦτ' ἀκούειν. Τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς προκύπτουσαν ἀτοπίαν τοῦ νοήματος τῶν δύο πρώτων στίχων καὶ τὴν περὶ τὴν σύνταξιν τραχύτητα τῶν δύο τελευταίων κατέδειξεν ὁ μακαρίτης Δ. Σεμιτέλος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ δράματος σελ. 410, ὅστις αἴρει τὴν ἀτοπίαν ταύτην ἐκδεχόμενος τὰς ὅτι — καὶ οὕνεκα — προτάσεις οὐχὶ ἀπὸ τοῦ ἐννοεῖν κρεμαμένας, ἀλλ' αἰτιολογούσας τὴν μὲν ὅτι — τὰ ἑπόμενα «ὡς πρὸς ἄνδρας οὐ μαχουμένα», τὴν δὲ οὕνεκα ὡσαύτως τὰ ἐπιφερόμενα. 'Επειδὴ δ' ὅμως φαίνεται αὐτῷ ἀμφίβολον ἐὰν οἱ παλαιοὶ μετεχειρίζοντο τό ὅτι καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπεί, αἰτιολογοῦντες τὰ ἐπιφερόμενα, νομίζει ἀντὶ τοῦ γυναῖχ' ὅτι γραπτέον γυναῖκ' ἐπεί, τῆς δὲ συμμετρίας ἕνεκα μεταβλητέον καὶ τὸ «ἐκ κρεισσόνων ταῦτ' ἄκουειν» εἰς «κρεῖσσον ὂν καί» κτλ. 'Αποδεχόμενος τὴν ἐκδοχὴν τοῦ ὅτι καὶ οὕνεκα ὡς αἰτιολογικῶν, οὐδόλως συναποδέχομαι καὶ τὰς προτεινομένας μεταβολάς. Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι κανονικῶς ὁ σύνδεσμος ὅτι αἰτιολογεῖ τὰ ἡγούμενα, εἶναι ἀληθές,

(1) Οὕτως ἐκδέχεται τὸ χωρίον καὶ ὁ W. Goodwin (Syntax of the moods and tenses of the Greek Verb.[2] σελ. 258).

δὲν εἶναι δ' ὅμως ἀνήκουστος καὶ ἡ δι' αὐτοῦ αἰτιολογία τῶν ἐπιφερομένων. Παράδειγμα δὲ τοιοῦτον ἤδη εὕρηται παρ' Ὁμήρῳ Ὀδ. ψ 115 νῦν δ' ὅττι ῥυπόω, κακὰ δὲ χροῒ εἵματα εἷμαι, τοὔνεκ' ἀτιμάζει με καὶ οὔπω φησὶ τὸν εἶναι. Ἔπειτα δὲ ἐὰν διὰ τὸν λόγον τοῦτον φαίνεται ὕποπτον τὸ ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ, διὰ τί δὲν φαίνεται ὕποπτον καὶ τὸ οὕνεκα, ὅπερ ἐπ' ἴσης κανονικῶς αἰτιολογεῖ τὰ ἡγούμενα, ἓν δὲ μόνον ἀσφαλὲς παράδειγμα αὐτοῦ ὡς αἰτιολογικοῦ τῶν ἐπιφερομένων εὕρηται παρ' Ὁμήρῳ Ν 728 κέ. οὕνεκά τοι πέρι δῶκε θεὸς πολεμήια ἔργα, τοὔνεκα καὶ βουλῇ ἐθέλεις περιίδμεναι ἄλλων (1) (πρβλ. P. Schmitt, Über den Ursprung des Substantivsatzes mit Relativpartikeln im Griechischen, Würzburg 1889, σελ. 61). Ἀλλὰ πρὸς τούτοις παρατηρητέον ὅτι ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίῳ τοῦ Σοφοκλέους αἱ ὅτι — καὶ οὕνεκα — προτάσεις ἀληθῶς εἰπεῖν αἰτιολογοῦσιν οὐχὶ τὰ ἑπόμενα, διότι προηγοῦνται αὐτῶν οἱ διορισμοὶ τοῦτο μὲν — ἔπειτα δέ, οἵπερ ἀνήκοντες κυρίως εἰς τὰς αἰτιολογουμένας προτάσεις προεξαγγέλλουσιν αὐτὰς ἐκ τοῦ προτέρου. Ἀρχομένη δῆλον ὅτι ἡ Ἰσμήνη ἀπὸ τοῦ τοῦτο μὲν ἔχει σαφὲς καὶ ἕτοιμον ἐν τῇ ψυχῇ ὅπερ μέλλει νὰ ἐξαγγείλῃ, διακόπτει δ' αὐτὸ ὅπως αἰτιολογήσῃ, οὗ περ ἕνεκα παραφύεται ἡ δόξα ὅτι τὸ ὅτι καὶ οὕνεκα αἰτιολογοῦσι τὰ ἐπιφερόμενα. Ἐν ἄλλαις λέξεσι ἐπὶ τῶν αἰτιολογ. τούτων συνδέσμων συμβαίνει ἐνταῦθα αὐτὸ τοῦτο ὅπερ συχνὰ πυκνὰ καὶ ἐπὶ τοῦ τὰ ἡγούμενα κανονικῶς αἰτιολογοῦντος γάρ, οἷον Ὁμ. ξ 355 ἀλλ' — οὐ γάρ σφιν ἐφαίνετο κέρδιον εἶναι μαίεσθαι προτέρω — τοὶ μὲν πάλιν αὖτις ἔβαινον. Πλατ. Γοργ. 449 c. Φέρε δή — ῥητορικῆς γὰρ φῄς ἐπιστήμων τέχνης εἶναι καὶ ποιῆσαι ἂν καὶ ἄλλον ῥήτορα — ἡ ῥητορικὴ περὶ τί τῶν ὄντων τυγχάνει οὖσα; Τὸ δ' ἀπαρέμφατον ἀκούειν, ὅπερ κατὰ τὴν συνήθη ἐκδοχὴν θεωρεῖται ὡς διορίζον τὸ ἀρχόμεσθ' ἐκ κρεισσόνων (=ὥστε ἀκούειν) νομίζω ὀρθότερον μετὰ τοῦ Πέτρου Παπαγεωργίου (Beiträge zur Erklärung und Kritik des Sophocles Μερ. 1ον σελ. 32) νὰ ἐξαρτῶμεν ἐκ τοῦ ἐννοεῖν. Οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ ἐννοῶ κρέμαται ἥ τε μετοχικὴ πρότασις ὡς οὐ μαχουμένα καὶ ἡ ἀπαρεμφατικὴ καὶ ταὖτ' ἀκούειν

(1) Περὶ τοῦ Ἰλιαδ. Γ. 403 οὕνεκα δὴ νῦν δῖον Ἀλέξανδρον Μενέλαος νικήσας ἐθέλει στυγερὴν ἐμὲ οἴκαδ' ἄγεσθαι παραβλητέος ὁ Ameis-Hentze[5] ἔν τε τοῖς ὑπομνήμασι καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ παραρτήματι.

κτλ. Τὸ δ' ὅλον χωρίον ἑρμηνευτέον ὧδε: «Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐν νῷ πρῶτον μὲν ὅτι, ἐπειδὴ εἴμεθα γυναῖκες, δὲν θὰ ἀντεπεξέλθωμεν πρὸς ἄνδρας· δεύτερον δέ, ἐπειδὴ ἐξουσιαζόμεθα ὑπ' ἀνωτέρων, καὶ εἰς ταῦτα νὰ ὑπακούωμεν καὶ εἰς ἔτι ἀλγεινότερα τούτων.

Στίχ. 569.

Ἀρώσιμοι γὰρ χατέρων εἰσὶν γύαι.

Διὰ τὴν γραφὴν ἀρώσιμοι, ἣν τὸ μέτρον ἀπαιτεῖ, ὁ στίχος ὑπωπτεύθη ὑπὸ τῶν κριτικῶν, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς χρόνοις καὶ τοῖς παραγώγοις τοῦ ῥήματος ἀροῦν τηρεῖται τὸ ο τοῦ θέματος. Διὸ καὶ ἄλλοι ἄλλα ἤκασαν πρὸς διόρθωσιν, ὁ μὲν Herwerden ἀλλ' ἀρόσιμοι, ὁ δὲ M. Schmidt φαρώσιμοι, ὁ δὲ Weidner οὐκ ἀρόσιμοι, μεταβάλλων τὴν πρότασιν ὡς ἐρωτηματικήν. Τολμηρότατος πάντων ἐγένετο ὁ Σεμιτέλος, ὅστις καὶ περὶ τὸ τῆς φράσεως ἄσεμνον προσκρούων διώρθωσεν.

ἀλώσιμοι γὰρ χατέρων εἰσ' ἐγγύαι.

Ἀλλ' ὅμως ὁ τύπος ἀρώσιμοι ἔχει κάλλιστα οὐδ' ἔχομεν χρείαν διορθώσεως οὐδεμιᾶς ἐνθυμούμενοι ἅπερ νῦν περί τε τούτου καὶ ἄλλων ἐκτεταμένων τύπων διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ νεώτεραι γλωσσικαὶ καὶ μετρικαὶ ἔρευναι. Σημειωτέον ὅτι ἤδη παρ' Ἡσιόδῳ εὕρηται ὁ τύπος ἀρόμμεναι (Ἔργ. καὶ Ἡμέρ. 22), ἔν τισι δὲ τῶν χειρογράχων ἀρώμεναι. Περί τε τοῦ ἡσιοδείου τούτου τύπου καὶ περὶ τῶν ὁμηρικῶν φορήμεναι, πενθήμεναι, φιλήμεναι, γοήμεναι, πεινήμεναι καὶ ἀρήμεναι πραγματευόμενος ὁ W. Schulze ἐν Quaestiones Epicae σελ. 16 ἑ. γράφει τάδε: Neque tamen, ἀρόμμεναι cum Fickio (II p. 234 ad Ψ 247) καλέμμεναι genuina esse crediderim-poetas in talibus primam syllabam ictu producturos fuisse modo admonui-sed malim putare illos metri necessitate coactos καλέμεναι ποθέμεναι ἀρόμεναι in analogiam verborum quae fut, aor. εἰς -ήσω ώσω habent deflexisse, cui suspicioni adminiculum repetere licet ex Antigona Sophoclis 569 Δ. ἀρώσιμος; tueor igitur tradita καλήμεναι cett. et variam lectionem ἀρώμεναι.

Περαιτέρω δὲ χωρῶν καὶ τὰ τοῦ W. Schulze συμπληρῶν καὶ ἐπανορθούμενος ὁ Felix Solmsen (Untersuchungen zur Griech Laut-und Verslehre, Strassburg 1901, σελ. 17) ἀναγνωρίζει ἐν τοῖς τύποις ἀρώμενος καὶ ἀρώσιμος οὐχὶ ἀναλογικὸν σχηματισμόν, ἀλλ' ἁπλῆν μετρικὴν ἔκτασιν, τὴν ποιητικὴν δηλ. ἄδειαν τοῦ ἐκτείνειν τοῦ μέτρου ἕνεκα τὴν βραχεῖαν συλλαβὴν ἐν τῇ θέσει τοῦ ποδός (1).

Στίχ. 929.
Ἔτι τῶν αὐτῶν ἀνέμων αὐταὶ
ψυχῆς ῥιπαὶ τήνδε γ' ἔχουσιν.

Τὸ αὐταὶ ἀντὶ τοῦ τῶν χειρογράφων αὗται εἶναι διόρθωσις τοῦ Erfurdt ὑπὸ πάντων ἀποδεκτὴ γενομένη. Ἀλλ' ὅπερ μάλιστα δυσαρεστεῖ ἐν τῇ παραδεδομένῃ γραφῇ εἶναι ἡ τολμηροτέρα καὶ μονονοὺκ ἀδιανόητος σύνδεσις ῥιπαὶ ἀνέμων ψυχῆς. Ἃ δὲ παραδείγματα παραβάλλουσιν οἱ ὑπὲρ αὐτῆς ὑπερμαχοῦντες οἷον Ἀντιγ. 759 βλεφάρων ἵμερος εὐλέκτρου νύμφας, Αἴ. 628 τὰ πρὶν ἔργα χεροῖν μεγίστας ἀρετᾶς οὐδὲν βοηθοῦσιν, ἅτε παντάπασι διάφορα ὄντα. Διὰ ταῦτα ὁ Διvδόρφιος καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Erfurdt διορθοῦντες τὸ χωρίον ὀβελίζουσι τὰς λέξεις αὐταὶ ψυχῆς καὶ γράφουσιν.

Ἔτι τῶν αὐτῶν ἀνέμων ῥιπαὶ
τήνδε γ' ἔχουσιν.

Ὁ δὲ Blaydes (ἔνθ' ἀν. σελ. 192) ἀντὶ τοῦ τήνδε γ' ἔχουσιν ἀναγινώσκει τῇδε πνέουσιν. Ἑτέραν ὁδὸν βαδίζων ἐν τῇ διορθώσει τοῦ χωρίου ὁ Σεμιτέλος, τολμηρότερον φερόμενος γράφει,

ἔτι τῶν αὐτῶν ἀνέμων αὐταὶ
ψύχειν ῥιπαὶ τήνδε δοκοῦσιν.

Ἐμοὶ δὲ φαίνεται ὅτι ἀπαλλασσόμεθα τῆς ἀδιανοήτου ἐκείνης

(1) Πλὴν τοῦ Schulze καὶ Solmsen περὶ μετρικῆς ἐκτάσεως διέλαβε καὶ ὁ O. A. Danielson, Zur metrischen Dehnurg im älteren Griech. Epos, Upsala 1897. Πρβλ. καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι Ἀκαδημ. Ἀναγνωσμ. Τόμ. 2 σελ. 427 κέ.

συνδέσεως (ἀνέμων ψυχῆς ριπαὶ) καὶ ὁ νοῦς ἀποβαίνει κάλλιστος, ἐὰν διὰ μικρᾶς μεταβολῆς γράψωμεν ὧδε

ἔτι τῶν αὐτῶν ἀνέμων αὐταὶ
ψυχὴν ριπαὶ τῆςδε γ' ἔχουσιν

Ὁμολογητέον δὲ ὅτι οὕτως εἶχον πάλαι εἰκάσας ἐν τῇ τοῦ δράματος ἑρμηνείᾳ, ὕστερον δὲ παρετήρησα ὅτι τὴν αὐτὴν εἰκασίαν ἐξήνεγκεν ὁ Herwerden ἐπιδοκιμάζων τοῦ Blaydes (Advers crit. σελ. 192).

Στίχ. 1105.

Οἴμοι· μόλις μέν, καρδίας δ' ἐξίσταμαι
τὸ δρᾶν, ἀνάγκῃ δ' οὐχὶ δυσμαχητέον.

Οὕτως ἡ κοινὴ γραφή, ὁ δὲ Λαυρεντιακὸς κῶδιξ ἀντὶ τοῦ καρδίας δ' ἐξίσταμαι ἔχει καρδίᾳ 'ξεπίσταμαι, ὅπερ ἐδέξατο ὁ Seyffert. Ὁ Quicata εἰκάζει καρδίᾳ μεθίσταμαι, ὁ δὲ Blaydes (ἔνθ' ἀν. σελ. 202) ἀλλ' ὅμως ἐξίσταμαι τὸ δρᾶν ἢ καρδίᾳ δὴ 'ξίσταμαι τὸ δρᾶν ἢ ἀλλ' ὅμως μεθίσταμαι τὸ δρᾶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκδοτῶν ἐμμένοντες εἰς τὴν κοινὴν γραφὴν καρδίᾳ δ' ἐξίσταμαι τὸ δρᾶν ἀσπάζονται τὴν τοῦ Σχολιαστοῦ ἑρμηνείαν «μόλις μεθίσταμαι τῆς προτέρας γνώμης» ἐκδεχόμενοι τὸ ἀπαρέμφατ. τὸ δρᾶν= ὥστε δρᾶν. Οὕτω δ' ἐξηγοῦνται τὸ ἀπαρέμφατον ὅ τε Fr. Birklein ὁ κατὰ διέξοδον διαλαβὼν περὶ τοῦ συνάρθρου ἀπαρεμφάτου (Entwikelungsgeschichte des substantiviertes Jnfinitivs σελ 25) καὶ ὁ W. Goodwin (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 317), ὅστις τὸ χωρίον μεταφράζει ὧδε· I withdraw from my resolution (i. e. I consent) to do it. 'Αλλ' ὅμως οὐχὶ ἀτόπως, νομίζω, ὁ Σεμιτέλος προσκρούων τῇ φράσει «καρδίας δ' ἐξίσταμαι τὸ δρᾶν» εὑρίσκει αὐτὴν δυσπαραμύθητον, ὡς ἀδύνατον ὂν νὰ ληφθῇ τὸ καρδίας ἀντὶ τοῦ τῆς προτέρας γνώμης, μεταβάλει δὲ τὸ καρδίας δ' ἐξίσταμαι εἰς καὶ βίᾳ 'ξεπίσταμαι. Ἐμοὶ δὲ φαίνεται πιθανώτερον γραπτέον

οἴμοι· μόλις μέν, καίριος δ' ἐπίσταμαι
τὸ δρᾶν

Τὸ ἐπίθετον καίριος (πρβλ. Οἰδ. Τυρ. 631 καιρίαν δ' ἡμῖν ὁρῶ στείχουσαν Ἰοκάστην) οὐ μόνον εὐαρμοστεῖ μάλιστα πρὸς ἃ ὁ χορὸς ὀλίγῳ ἀνωτέρω παρακελεύεται τῷ Κρέοντι, ὅπως «ἀνῇ τὴν κόρην ἐκ τῆς κατώρυχος στέγης ὅσον τάχιστα, συντέμνουσι γὰρ θεῶν ποδώκας τοὺς κακόφρονας Βλάβαι», ἀλλὰ καὶ μετέχει πως καί τινος τραγικῆς εἰρωνείας ἅτε ἀκαίρως ἐπιχειροῦντος τοῦ Κρέοντος νὰ σώζῃ τὴν Ἀντιγόνην.

ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ

Στίχ. 319 κέ.

Ἐγὼ δὲ καὐτὸς τοῖςδε μάρτυς ἐν λόγοις
ὡς εἴσ' ἀληθεῖς οἶδα, συντυχὼν κακῶν
ἀνδρῶν Ἀτρειδῶν τῆς τ' Ὀδυσσέως βίας.

Δύο καὶ πονηρὰ λυμαίνονται τὸ χωρίον τοῦτο, ὁ διορισμὸς τοῖςδε ἐν λόγοις, γνωστοῦ ὄντος ὅτι τὸ μάρτυς καὶ τὸ μαρτυρεῖν συντάσσονται ἀείποτε ἁπλῇ δοτικῇ, καὶ ἡ πρὸς γενικὴν σύνταξις τοῦ συντυχών, ἔνθα περιεμένομεν δοτικήν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου πιθανωτάτην νομίζω τὴν εἰκασίαν τοῦ Cerrhard ἀντὶ ἐν γράφοντος ὧν (τοῖς δε μάρτυς ὧν λόγοις). Περὶ δὲ τοῦ συντυχὼν κακῶν ἀνδρῶν Ἀτρειδῶν κτλ. σημειωτέον ὅτι μόνον ἐνταῦθα εὕρηται τὸ ῥῆμα τοῦτο συντεταγμένον γενικῇ, διότι τὸ τοῦ Οἰδ. Κολ. 1448 ἐναισίου συντύχοιμι διωρθώθη ἤδη εὐστοχώτατα ὑπὸ τοῦ Κοβητοῦ ἐναισίου σοῦ τύχοιμι. Οἱ ὑπερμαχοῦντες τῆς παραδόσεως ποικίλα, ὡς εἰκός, μηχανῶνται ὅπως ἑρμηνεύσωσι τὸ χωρίον. Ὁ Μυστριώτης λέγει ὅτι τὸ συντυχὼν συντάσσεται γενικῇ ὡς σημαῖνον πειραθείς, ὁ δὲ R. Jebb ἐν τῇ 2ᾳ ἐκδόσει τοῦ δράματος τούτου (ἐν Λονδίνῳ 1898) λέγει ὅτι τὸ σημαινόμενον τοῦ ἁπλοῦ τυχὼν ἐπικρατεῖ ἐνταῦθα τοῦ τῆς προθέσεως, οὗ ἕνεκα ἀντὶ τῆς κανονικῆς δοτικῆς κεῖται γενική, περιεργότερον δέ πως μεταφράζει «having found them bad . . . in my intercourse with them (σύν-). Οἱ δὲ ὑποπτεύοντες τὴν παράδοσιν

ἄλλοι ἄλλα εἰκάζουσιν. Ὁ O. Hense (Studien zu Sopocles σελ. 185), ἐπειδὴ ὑποπτεύει τὸ χωρίον ὡς διεσκευασμένον, ὀβελίζων τὰς λέξεις τοῖςδε μάρτυς ...... ἀληθεῖς, στίζει ἄνω στιγμὴν μετὰ τὸ καὐτὸς ὑπονοῶν ἐκ τῶν ἡγουμένων τὸ ῥῆμα ἐποικτίρω· γράφει δὲ τὸ ὅλον χωρίον ὧδε·

ἐγὼ δὲ καὐτός· οἶδα συντυχὼν κάκῃ
ἀμφοῖν Ἀτρείδαιν τῇ τ' Ὀδυσσέως βίᾳ.

Ἀλλ' οὔτε εἶναι ἀνάγκη οὐδεμία ν' ἀναφέρωμεν τοῦ Νεοπτολέμου τὸν λόγον πρὸς τὸν τοῦ χοροῦ καὶ νὰ νοῶμεν τὸ ἐποικτίρω, ὅ τε ὀβελισμὸς καὶ αἱ λοιπαὶ μεταβολαὶ εἶναι βίαιαι καὶ αὐθαίρετοι. Ὁ Quicala στίζων ἄνω στιγμὴν μετὰ τὸ ἀληθεῖς γράφει, ὡς εἴσ' ἀληθεῖς· οἶδα γὰρ τυχὸν κτλ. Πειθόμενος τῷ Blaydes (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 228) ἀποφαινομένῳ requiritur, ni fallor, simplex τυχὼν καὶ παραβάλλοντι τὸ τοῦ Οἰδ. Τ. 677 σοῦ μὲν τυχὼν ἀγνῶτος κτλ.· νομίζω ὅτι ἀπαλλασσόμεθα τοῦ συντυχὼν καὶ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου εὐοδοῦται διὰ μικρᾶς μεταβολῆς τῆςδε

ὡς εἴσ' ἀληθεῖς οἶδα γ' εὖ, τυχὼν κακῶν
ἀνδρῶν κτλ.

Στίχ. 567.

Ὡς ταῦτ' ἐπίστω δρῶμεν' οὐ μέλλοντ' ἔτι

Τὸ ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ μάλιστα δυσαρεστοῦν εἶναι ἡ ἣν ἡ μετοχὴ δρώμενα κεῖται θέσις ἀνθ' ἧς περιεμένομεν ὡς δρώμενα ταῦτ' ἐπίστω. Particula ὡς in hujusmodi locis semper proxime participium praecedit, nisi quando negatio intercedit (Blaydes ἔνθ' ἀν. σελ. 231) πρβλ. Φιλοκτ. 253 ὡς μηδὲν εἰδότ' ἴσθι, 415 ὡς μηκέτ' ὄντα κεῖνον ἐν φάει νόει. Οὗ ἕνεκα οἱ κριτικοὶ ὑποπτεύοντες τὴν παράδοσιν ἐπεχείρησαν νὰ διορθώσωσι τὸν στίχον. Ὁ μὲν Nauck ἀντὶ ὡς ἀναγινώσκει σύ, ὁ δὲ Herwerden γράφει ταῦτ' αὔτ' ἐπίστω καὶ ὁ Blaydes ὡς δρῶμεν' ἴσθι ταῦτα κοὐ μέλλοντ' ἔτι. Καὶ ἐμοὶ δὲ προσκρούοντι πρὸς τὴν τῆς μετοχῆς δρώμενα θέσιν ἐπῆλθε κατ' ἀρχὰς νὰ διορθώσω οὕτως;

ὡς ταῦτά γ' ἔστι δρῶμεν' οὐ μέλλοντ' ἔτι

εἰκάζων ὅτι ὁ ποιητὴς μετεχειρίσατο τὴν ὡς- πρότασιν ἀνεξάρτητον κατὰ τὴν γνωστὴν χρῆσιν περὶ ἧς κατωτέρω μακρότερον θὰ κατατείνω τὸν λόγον. Ὕστερον δ' ὅμως ἑπόμενος τῷ Jebb ἐπείσθην ὅτι ἡ παράδοσις ἔχει ὑγιῶς, ἡ δὲ τῆς μετοχῆς δρώμενος ἀκανόνιστος θέσις εἶναι ἐπακολούθημα συντακτικῆς συμφύρσεως, ἤτοι τοῦ ψυχολογικοῦ φαινομένου, καθ' ὃ δύο ἰσοδύναμοι καὶ συγγενεῖς συντακτικοὶ τύποι συνεπείγονται καὶ συσπεύδουσιν εἰς τὴν συνείδησιν, οὗ ἕνεκα οὐδέτερος ὑπερισχύει, ἀλλὰ παραβλαστάνει νέος τύπος, ἐν ᾧ μείγνυνται καὶ συμφύρονται στοιχεῖα ἑκατέρου (H. Paul, Prinzipien der Sprachgeschichte[3] σελ. 143). Τοιοῦτοι σύμφυρτοι τύποι ἔν τε τῇ φθογγικῇ τῶν καθ' ἑκάστας λέξεων κατασκευῇ καὶ ἐν τῇ συντακτικῇ αὐτῶν ἐκφορᾷ ὑπάρχουσι πλεῖστοι ἔν τε ταῖς ἄλλαις γλώσσαις καὶ ἐν ταῖς δοκίμοις(1). Καὶ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος στίχος οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι εἶναι σύμφυρτος σχηματισμὸς ἐκ τῶν ἑξῆς δύο κανονικῶν καὶ ὁμαλῶν προτάσεων

1. ταῦτ' ἐπίστω δρῶμεν' οὐ μέλλοντ' ἔτι
2. ὡς ταῦτα ⟨ἔστι⟩ δρώμεν' οὐ μέλλοντ' ἔτι
   ὡς ταῦτ' ἐπίστω δρῶμεν' οὐ μέλλοντ' ἔτι·

Συχνοτάτη εἶναι παρ' Εὐριπίδῃ ἡ χρῆσις μετὰ τῶν ὡς- αὐτοτελῶν προτάσεων ἐν τῇ στιχομυθίᾳ ἢ ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ μακρᾶς ῥήσεως, οἷον Ἑκαβ. 400 ὡς τῆς δ' ἑκοῦσα παιδὸς οὐ μεθήσομαι, Μηδ. 609 ὡς οὐ κρινοῦμαι τῶνδε σοι τὰ πλείονα (πρβλ. Φοιν. 628, 726, 994, 1669. Ἀνδρ. 255). Παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ οὐδόλως ἀπαντᾷ ἡ χρῆσις αὕτη, παρὰ δὲ Σοφοκλεῖ εὕρηται μόνον δὶς ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ στιχ. 117 ὡς τοῦτο γ' ἔρξας δύο φέρει δωρήματα, καὶ 812 ὡς οὐ θέμις γ' ἐμοῦστι σοῦ μολεῖν ἄτερ, ἐν οὐδενὶ δὲ τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτοῦ δραμάτων(2), ἐξ οὗ ἀποδείκνυται ὅτι ὁ Σοφοκλῆς, καθ' ἅπερ

(1) Πρβλ. H. Ziemer, Junggrammatische Streifzüge im Gebiete der Syntax[2] σελ. 58 κέ.

(2) Τὸ Αἴ. 39 ὡς ἔστιν ἀνδρὸς τοῦδε τἄργα ταῦτά σοι, ὅπερ ὁ Jebb καταλέγει ἐν

καὶ περὶ ἄλλα, καὶ περὶ τὴν τῶν τοιούτων προτάσεων ἐν τῇ στιχομυθίᾳ χρῆσιν ἄρχεται ἐν τοῖς μεταγενεστέροις αὐτοῦ ἔργοις νὰ μεθαρμόζηται πρὸς τοὺς τοῦ Εὐριπίδου νεωτερισμούς. Πρὸς ἐξήγησιν δὲ τῶν τοιούτων διὰ τοῦ ὡς εἰσαγομένων αὐτοτελῶν προτάσεων οἱ ἑρμηνευταὶ συνήθως ἀρκοῦνται λέγοντες ὅτι ὑπακούεται ἔξωθεν τὸ ῥῆμα ἴσθι ἢ ἐπίστω ἢ τι τοιοῦτον. Τὸ δ' ἀληθὲς εἶναι ὅτι καὶ ἐπὶ τούτων συνέβη ὅπερ καὶ ἐπὶ ἄλλων πολλῶν ὑποτελῶν προτάσεων. «Ὅπως πρότασις, ἧς ἡ ἐξάρτησις γραμματικῶς δὲν δηλοῦται, κατὰ μικρὸν ἐξ αὐτοτελοῦς γίνεται ὑποτελής, οὕτω τοὐναντίον δυνατὸν ἡ γραμματικῶς ἐξηρτημένη βαθμηδὸν νὰ προσπελάσῃ πρὸς τὴν αὐτοτελειαν» (H. Paul ἔνθ' ἀν. σελ. 274) Ἡ ἀνάκαμψις δ' οὕτως εἰπεῖν αὐτη τῶν ὑποτελῶν προτάσεων εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν φύσιν. τὴν αὐτοτέλειαν, γίνεται καὶ δι' ἄλλους λόγους (πρβλ. τὰς ἀνεξαρτήτους τὰς διὰ τῶν ἀναφ. ὅς καὶ ὥστε, ἐν δὲ τῇ Λατινικῇ συνηθέστατα διὰ τοῦ qui εἰσαγομένας προτάσεις, τὰς διὰ τῶν αἰτιολογ. ὡς, ἐπεί, τὰς ὑποθετικὰς εἰ μὴ ἄρα, nisi vero, nisi forte) καὶ διότι ἐλλείπει ἡ κυρία πρότασις. Αἰτία δὲ τῆς ἐλλείψεως ταύτης εἶναι μάλιστα ὅτι ἡ κυρία δηλοῦται ἀποχρώντως ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τῆς ὑποτελοῦς προτάσεως (1). Τοιαῦται λ. χ. προτάσεις εἶναι αἱ ἐν αἷς ὑπόκειται ἡ ἔννοια τῆς προτροπῆς, Πλατ. Πρωτ. 313 C. καὶ ὅπως γε μὴ ὁ σοφιστὴς ἐπαινῶν ἃ πωλεῖ ἐξαπατήσει ἡμᾶς (σκόπει), ἢ αἱ σημαίνουσαι θαυμασμόν, ἔκπληξιν ἢ ἄλλο τι ψυχικὸν πάθημα, οἷον αἱ κατ' ἀπαρέμφατον μετ' αἰτιατικῆς προτάσεις, Αἰσχυλ. Εὐμ. 837 ἐμὲ παθεῖν τάδε, φεῦ! (δεινόν ἐστι), Οὐεργιλ. Αἰν. 1, 37 mene incepto desistere victam! (indignum est). Καὶ ἐν ταῖς περὶ ὧν ὁ λόγος προτάσεσι ταῖς διὰ τοῦ ὡς ἐκφερομέναις, αἵτινες ὡς προερρήθη ἐξαγγέλλονται ἐν τῷ ζωηροτέρῳ καὶ σφόδρα κεκινημένῳ τῆς στιχομυθίας λόγῳ, ἐν ᾧ ῥᾳδίως ἐκ τῶν συμφραζομένων παραφύεται ἡ ἔννοια τῆς ἀπολύτου διαβεβαιώσεως πρὸς τὸν πρὸς ὃν διαλέγεταί τις, ἐξέπιπτεν ὡς εἰκὸς τὸ τὴν διαβεβαίωσιν δηλοῦν ῥῆμα ἴσθι ἢ ἐπίστω, και αἱ προτάσεις αὐται ἀπολυόμεναι ἐγίνοντο αὐτο-

ταῖς τοιαύταις ἀνεξαρτήτοις προτάσεσι, ἐκδεκτέον μᾶλλον μετὰ τοῦ Wolf Bellermann[5] ὡς αἰτιολογικὴν πρότασιν.

(1) Πρβλ. K. Brugmann, Kurze vergleichende Grammetik der indog. Sprachen σελ. 694. κέ. καὶ Grieéh Gramm.[3] § 634.

τελεῖς. Ἡ τοιαύτη δὲ χρῆσις, ἣν πάντως ἡ τραγῳδία ἐκ τοῦ καθ'ἡμέραν λόγου παρέλαβε, δὲν ἐπέδωκε σφόδρα οὐδ' εὕρηται ἐν τῷ δοκίμῳ πεζῷ λόγῳ, ὡς λ.χ. αἱ ἀνεξάρτητοι μετὰ τοῦ ὅπως προτάσεις. Καὶ ὁ λόγος ἀμαθής. Πρῶτον μὲν ἡ τοιαύτη χρῆσις ἀπῄτει λόγον ζωηρὸν καὶ ὑποθετικώτερον, οἷον ἐφιλοτέχνει μάλιστα ὁ Εὐριπίδης, ἔπειτα ἡ ἔννοια τῆς διαβεβαιώσεως δὲν παραφύεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τῶν προτάσεων τούτων, καθάπερ ἐν ταῖς μετὰ τοῦ ὅπως ἢ μὴ προτάσεσιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν παραβλαστάνει ἡ ἔννοια τῆς μερίμνης, τῆς σκέψεως καὶ τοῦ φόβου (1). Ἐν τέλει δὲ παρατηρητέον ὅτι, ἐπειδὴ πολλαὶ τῶν ἐλλείψεων τούτων ἐγένοντο συνήθεις, δυνάμεθα νὰ ποιώμεθα λόγον περὶ αὐτῶν ὡς πρὸς τὸν χρόνον καθ' ὃν αἱ πρῶται ἐλλειπτικαὶ προτάσεις κατεσκευάσθησαν, διότι αἱ κατόπιν προτάσεις εἶναι ἁπλῆ τις μίμησις παραδεδομένων προτύπων. Λέγοντες ἄρα ὅτι ἐν ταῖς ὡς ἀνεξαρτήτοις προτάσεσιν ἐξυπακούεται τὸ ἴσθι ὡς κυρία πρότασις, ἐξηγούμεθα μὲν ὁπωσδήποτε τὸ συντακτικὸν φαινόμενον, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ αὐτὴν τὴν ἀληθινὴν χρῆσιν οἵα ἦτο ζῶσα ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παλαιοῦ Ἕλληνος, ὅστις ἐξαγγέλλων τὰς προτάσεις ταύτας οὐδεμίαν ᾐσθάνετο ἔλλειψιν, καθάπερ οὐδ' ἡμεῖς οὐδεμίαν αἰσθανόμεθα ἔλλειψιν ἐξαγγέλλοντες τὰς προτάσεις, νὰ μή σε ἀπατήσῃ! νὰ μὴ χαρῶ τὰ παιδιά μου! μή σε συλλάβω! κτλ.

(1) Περὶ τούτου πρβλ. E. Morris, On the principles and methods in latin Syntax New York 1901, σελ. 136 κέ., 158 κέ., ἔνθα μετὰ ψυχολογικῆς βαθύτητος ἑρμηνεύεται ἡ γένεσις ἐν τῇ Λατινικῇ τῶν τε ἄλλων ὑποτελῶν προτάσεων καὶ τῶν διὰ τοῦ ut καὶ ne ἐκφερομένων. Εὐδοκιμεῖ δὲ μάλιστα ὁ Morris ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἑρμηνείᾳ ἅτε ὁρμώμενος ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ Wundt (Völkerpsychologie² τομ. (Σελ. 599 ἑ.) ὁρισμοῦ τῆς προτάσεως, καθ' ὃν πρότασις εἶναι οὐχὶ ἡ ἕνωσις χωριστῶν παραστάσεων εἰς ἓν ὁλικὸν νόημα, ἀλλ' ἡ διαίρεσις καθολικοῦ νοήματος εἰς τὰ μέρη αὐτοῦ, ἤτοι τὰς ἐπὶ μέρους παραστάσεις.

ΕΙΣ ΕΥΡΙΠΙΔΗΝ

ΜΗΔΕΙΑ

Στίχ. 529.

Σοὶ δ' ἔστι μὲν νοῦς λεπτός, ἀλλ' ἐπίφθονος
λόγος διελθεῖν ὡς Ἔρως σ' ἠνάγκασε
τόξοις ἀφύκτοις τοὐμὸν ἐκσῶσαι δέμας.

Τῶν περὶ τοῦ χωρίου τούτου σωζομένων ἀρχαίων σχολίων τὸ ὀρθότατον, ὅπερ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἑρμηνευτῶν ἀποδέχονται, εἶναι τόδε: «καὶ σύ μέν, φησι, συνορᾷς ἅτε δὴ λεπτὸν καὶ ὀξὺν ἔχουσα νοῦν, ὅτι ἡ Ἀφροδίτη με ἔσωσεν, ἀλλ' ὑπὸ φθόνου ὁ λόγος σοι ὑποφέρεται (ἑτέρα γρ. οὐ προφέρεται), ὅς ἐστιν ἀληθής, τὸ τὸν ἔρωτά με σεσωκέναι». Καθάπερ παραδέδοται τὸ χωρίον, ἀνάγκη πᾶσα ἡ πρότασις ὡς Ἔρως σ' ἠνάγκασε κτλ. ν' ἀναφέρεται οὐ μόνον εἰς τὸ ἐπίφθονος λόγος διελθεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νοῦς λεπτός. Ἀλλὰ τῇ προτάσει σοὶ δ' ἔστι νοῦς λεπτὸς ὡς ἔρως σ' ἠνάγκασε κτλ. τίς ποτε νοῦς ἔστιν; Αὐτὸ τοῦτο δὴ ἀναγκάζει πολλοὺς τῶν ἑρμηνευτῶν, ὡς τὸν Schöne, νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὸ σχῆμα τὸ καλούμενον ζεῦγμα, ἐκδεχόμενοι τὸ διελθεῖν ὡς ἀναφερόμενον καὶ εἰς τὸ νοῦς λεπτὸς ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ διιδεῖν, διαγνῶναι. Ὁ Δ. Βερναρδάκης ἀδύνατον ὑπολαμβάνει τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, ὡς ὄντος τοῦ ἔστι ὑπαρκτικοῦ, ἄλλως πως ἐκδέχεται τὸ χωρίον λέγων τάδε «Ἐκδεκτέον: τὸ μὲν «ἔστι» ὑπαρκτικῶς, ἤτοι τὸ «σοὶ δ' ἔστι μὲν νοῦς λεπτός» σὺ δ' ἔχεις μὲν νοῦν λεπτόν· καὶ τὸ μὲν «νοῦς λεπτός» ὡς καὶ τὸ «ἐπίφθονος» ἀνάρθρως, ἀλλὰ τὸ «λόγος» ἐνάρθρως, ἅμα δὲ ἐν τῷ «ἐπίφθονος λόγος διελθεῖν» νοητέον ἀπὸ κοινοῦ μὲν τὸ «σοὶ» ἔξωθεν δὲ τὸ συνδετικόν ἐστιν, ἤτοι: σοὶ δ' ἔστι μὲν νοῦς λεπτὸς (νοῆσαι δηλ. ἢ ὥστε νοῆσαι τοῦτο, ὡς ἔρως κτλ.), ἀλλ' ἐπίφθονος διελθεῖν

(ὁ) λόγος κτλ.». Ἡ μὲν πρώτη ἐκδοχή, καθ' ἣν οἱ ἐξηγηταὶ καταφεύγουσιν εἰς τὸ σχῆμα τοῦ ζεύγματος φαίνεταί μοι πάνυ βεβιασμένη, τὰ δὲ τοῦ Βερναρδάκη αὐθαίρετα καὶ πως argutius quam verius εἰρημένα. Οὐδ' ἡ τοῦ Weit ἄλλῳ τινὶ ἀκολουθοῦντος σχολίῳ διόρθωσις «σοὶ δ' ἔστι λεπτὸς μὲν ἐμός, ἀλλ' ἐπίφθονος λόγος διελθεῖν κτλ.» εἶναι ἀποδεκτὴ δι' ὃν κατωτέρω θὰ εἴπω λόγον (1). Περὶ ἓν δὲ μόνον φαίνεταί μοι εὐστοχῶν ὁ Γάλλος κριτικός, ὅτι ἀποδίδει τὸ αὐτὸ οὐσιαστικὸν λόγος εἰς ἑκάτερον ἐπίθετον (λεπτὸς - ἐπίφθονος). Ἄλλα τινὰ μεθοδεύει πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ χωρίου ὁ Ἄγγλος ἐκδότης Werrall. Παρατίθεμαι ἐν μεταφράσει ἃ λέγει διὰ βραχέων ἐν τῇ μικρᾷ τοῦ δράματος ἐκδόσει (ἐν Λονδίνῳ 1901): «ἐν τῇ λέξει λεπτὸς ὁ Ἰάσων διακόπτει ἑαυτὸν καὶ ἡ πρὸς τὸ μὲν ἀντίθεσις μένει ἀνέκφραστος ὑπονοουμένη: «Εἶσαι μὲν σοφωτάτη, ἀλλ' ἔχεις, ἦτο ἕτοιμος νὰ εἴπῃ, σφοδρὰ πάθη, ὥστε καὶ ἐμὲ ἀπλῶς ἐξ ἔρωτος ἠναγκάσθης νὰ σώσῃς». Ἀλλὰ γενναιότερον ἀναλαμβάνων ἦθος (ἐπίφθονος λόγος διελθεῖν) διακόπτει αἴφνης τὸν λόγον». Ὁ Werrall φαίνεται ὑπονοῶν ὡς δοτικὴν πρὸς τὸ ἐπίφθονος λόγος διελθεῖν οὐχὶ σοί, ἀλλὰ μοί. Ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι ἡ κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην διακοπὴ τοῦ λόγου τοῦ Ἰάσονος καὶ τὸ ὑπονοεῖν, ἅπερ αὐτὸς ὁ Ἄγγλος νομίζει ὑπονοητέα, ταῦτα προσήκουσι μᾶλλον αἰνιγματώδει Σαιξπήρου ἐνθυμήματι ἢ διαυγεῖ Εὐριπίδου διανοήματι. Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται ὅτι οὐδεμία ἑρμηνεία θὰ εὐστοχῇ οὐδὲ θὰ εἶναι φυσικὴ καὶ ἀβίαστος, ἐφ' ὅσον ἐμμένομεν ἐν τῇ παραδόσει καὶ δὲν πειρώμεθα δι' αὐτῆς νὰ ἐξιχνεύσωμεν τοῦ ποιητοῦ τὴν γνησίαν χεῖρα. Πρῶτον μὲν ἐκ τῆς ἐν ᾗ κεῖνται θέσεως τὰ ἐπίθετα λεπτὸς-ἐπίφθονος καὶ ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα ἀντιθέσεως, γίνεται συμφανὲς ὅτι ταῦτα ἀποδίδονται ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ οὐσιαστικῷ, οὐχὶ διαφόροις (νοῦς - λόγος), καὶ κατὰ τοῦτο εὐστοχεῖ, ὡς προείρηται, ἡ διόρθωσις τοῦ Weil. Ἔπειτα δὲ φαίνεταί μοι ὕποπτον τὸ ἐπίθετον λεπτός.

(1) Ἅπερ ὁ Βερναρδάκης ἐκ τοῦ προχείρου δογματίζει περὶ τοῦ διαφόρου τονισμοῦ τοῦ ὑπαρκτικοῦ ἔστι καὶ τοῦ συνδετικοῦ ἐστὶ ἀποκρούων τὴν τοῦ Weil διόρθωσιν καὶ τοῦ Schöne τὴν ἑρμηνείαν, εἶναι πλημμελῆ. Ὀρθὴν τοῦ πράγματος διδασκαλίαν ὅρα περὶ Kühner-Blass σελ. 344, 2. Χατζιδάκι, Ἀκαδημεικ. Ἀναγνωσμ. Τόμ. 1, σελ. 570. Σημ.

Ἵνα τί ὁ Ἰάσων τὸν λόγον, ὅτι ὁ Ἔρως εἶναι ὁ αἴτιος τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, παριστᾷ τοιοῦτον ὥστε πρὸς κατανόησιν αὐτοῦ νὰ ἀπαιτῆται τῆς Μηδείας ἡ λεπτόνοια; Δὲν ἦτο πρεπωδέστερον καὶ φυσικώτερον νὰ λέγῃ ὅτι ὁ λόγος οὗτος εἶναι μὲν εὔληπτος καὶ ἐν τῷ νῷ τῆς Μηδείας πρόχειρος, ἀλλ' ὑπὸ φθόνου κατεσιγήθη; Κατ' ἐμὲ ὁ στίχος ἀποκαθίσταται τὸν νοῦν καὶ τὴν σύνταξιν ἄψογος, ἐὰν ἀντὶ λεπτὸς ἀναγνῶμεν ληπτὸς καὶ γράψωμεν ὧδε:

σοὶ δ' ἐστὶ μὲν νῷ ληπτός, ἀλλ' ἐπίφθονος
λόγος διελθεῖν, ὡς Ἔρως σ' ἠνάγκασε κτλ.

Στίχ. 584,
Ὡς καὶ σὺ μὴ νῦν εἰς ἔμ' εὐσχήμων γένῃ
λέγειν τε δεινός· ἓν γὰρ ἐκτενεῖ σ' ἔπος.

Ὁ Kirchhoff καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλοι, ὡς ὁ Werrall, στίζουσι ἄνω στιγμὴν μετὰ τὸ σὺ μεταβάλλοντες τὸ νῦν εἰς νυν. Πολλοὶ δὲ τῶν ἑρμηνευτῶν ἐρίζουσιν ἐὰν ἡ ὡς-πρότασις ἐνταῦθα εἶναι ἀνεξάρτητος ἀναφορικὴ (Βερναρδάκης) ἢ ἐὰν γραπτέον ὧς (ἢ ὥς). Ἐμοὶ δὲ προσκρούοντι πρὸς τὴν ἀπαγόρευσιν μὴ ... γένῃ φαίνεται τὸ χωρίον οὐχὶ ὀρθῶς παραδεδομένον. Ἡ Μήδεια ἀπαγορεύουσα τῷ Ἰάσονι «μὴ φανῇς εἰς ἐμὲ εὐσχήμων καὶ δεινὸς λέγειν», ἀργὰ νομίζω καὶ κατόπιν ἑορτῆς ἐπιφέρει τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην, διότι ὁ Ἰάσων ἔχει ἤδη τοῦτο ποιήσας ἐν τῷ πρόσθεν αὐτοῦ μακρῷ λόγῳ (στίχ. 523 κέ), πειραθείς, μὴ κακὸν φῦναι λέγειν, ἀλλ' ὥστε ναὸς κεδνὸς οἰακοστρόφος ἄκροισι λαίφους κρασπέδοις ὑπεκδραμεῖν τὴν στόμαργον τῆς γυναικὸς γλωσσαλγίαν. Ὁ ὀρθὸς ἄρα λόγος ἀπαιτεῖ ἐνταῦθα οὐχὶ ἀπαγόρευσιν, ἀλλ' ἀποφαντικὴν πρότασιν, ἣν πορίζόμεθα, ἐὰν γράψωμεν.

οὐ καὶ σὺ μὴ νῦν εἰς ἔμ' εὐσχήμων γένῃ.

Ὅπερ εἶναι πολλῷ ἐντονώτερον τοῦ συνήθους, καὶ σὺ νῦν οὐ γενήσει εἰς ἐμὲ εὐσχήμων κτλ. Ὁ δὲ νοῦς· καθάπερ οἱ αὐχοῦντες τἄδικα γλώσσῃ εὖ περιστελεῖν καὶ τολμῶντες πανουργεῖν ἐλέγχονται οὐ διὰ

τέλους σοφοί, οὕτω καὶ σὺ νῦν καίπερ πειραθεὶς νὰ φανῇς εἰς ἐμὲ εὐσχήμων καὶ δεινὸς λέγειν, δὲν θὰ κατορθώσῃς τοῦτο, διότι εἷς μόνος λόγος μου θά σε καταβάλῃ ἐκτάδην. Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ οὐ μὴ μετ' ἀορ. ὑποτ. πρβλ. Goodwin, Syntax of Greek mods and tenses[2] σελ. 102 § 285, ὀρθότατα δὲ ἑρμηνεύεται ἡ γένεσις τῆς χρήσεως ταύτης ἐν σελ. 389 κέ. Brugmann Griech. Gramm[3] σελ. 502 § 555.

ΕΚΑΒΗ

Στίχ. 697.
Ἔκβλητον, ἢ πέσημα φοινίου δορός,
ἐν ψαμάθῳ λευρᾷ;

Οὕτω στίζουσιν ὁ Weil, Nauck καὶ Βερναρδάκης, ἐγκλείοντες μεταξὺ κομμάτων τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐρωτήσεως· ὁ δὲ τελευταῖος κελεύει ῥητῶς νὰ συνάπτωμεν τὸ ἐν ψαμάθῳ λευρᾷ πρὸς τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐρωτήσεως, πρὸς τὸ ἔκβλητον. Ἀλλὰ διατί οὐχὶ καὶ πρὸς τὸ πέσημα φοινίου δορός, τὸ δεύτερον δηλ. μέρος τῆς ἐρωτήσεως; Τῆς θεραπαίνης εἰπούσης ὅτι περιέτυχε τῷ τοῦ Πολυδώρου πτώματι ἐπ' ἀκταῖς θαλασσίαις, ἡ Ἑκάβη θέλει νὰ μάθῃ πότερον ἐξ ἄλλης τινὸς ἀκτῆς ῥιφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν ὁ υἱὸς εὑρέθη ἔκβλητος ἐν ψαμάθῳ λευρᾷ ἢ ἐπὶ τοῦ ἐν ᾧ εὑρέθη χώρου, ἐπὶ τούτου (ἐν τῇ λευρᾷ ψαμάθῳ) καὶ ἐφονεύθη δορυπετής. Τοῦτο δὲ ῥᾳδίως ἐδύνατο νὰ εἰκάζῃ ἡ θεράπαινα, ἐὰν τῷ πτώματι περιετύγχανε καθημαγμένῳ(1)· διὸ καὶ παραυτίκα σαφῶς ἀποκρίνεται «πόντου νιν ἐξήνεγκε πελάγιος κλύδων». Ἐντεῦθεν δὲ πάλιν ἡ Ἑκάβη καταμανθάνουσα ἤδη τὴν ἐνύπνιον ὄψιν, τεκμαίρεται ἀσφαλῶς ποῦ μὲν ἐφονεύθη ὁ υἱός, τίς δὲ ὁ φονεὺς αὐτοῦ. Ἵνα ἄρα τοῦ χωρίου ὁ νοῦς ὀρθῶται, ἀφαίρει τὰ κόμματα καὶ τὸ ἐν ψαμάθῳ λευρᾷ σύναπτε καὶ πρὸς τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐρωτήσεως.

(1) Τούτου ἕνεκα καὶ τὸ ἐπίθετον φοινίου οὐδόλως εἶναι ἀργὸν οὐδ' ὀφείλομεν νὰ μεταβάλωμεν αὐτὸ μετὰ τοῦ Weil εἰς φονίου κατά τινα τῶν ἀντιγράφων.

ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ

Στίχ. 323 κέ.

Φαίδρα. Ἔα μ' ἁμαρτεῖν· οὐ γὰρ εἰς σ' ἁμαρτάνω
Τροφός. Οὐ δῆθ' ἑκοῦσά γ', ἐν δὲ σοὶ λελείψομαι.

Πάμπολλαι εἶναι αἱ τοῦ 324 στίχου ἑρμηνεῖαι. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου ἄλλοι μὲν τῶν ἐξηγητῶν ἀναφέρουσι τὸ ἐπίθετον ἑκοῦσα εἰς τὴν τροφὸν ἐξυπακούοντες τὸ ἐάσω σ' ἁμαρτεῖν, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν Φαίδραν ὑπονοοῦντες τὸ εἰς ἔμ' ἁμαρτάνεις. Τὸ δὲ δεύτερον ἡμιστίχιον ἄλλοι ἄλλως ἐξηγοῦνται ἢ καὶ διορθοῦσιν. Ὁ Βαλκενάριος ἑρμηνεύει «ἐν δὲ σοὶ κριτῇ λελείψομαι» ἢ «ἐν τέλει θὰ ὑποχωρήσω σοι», ὅπερ ἀτοπώτατον ἅτε ἀντιμαχόμενον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Matthiae, πρὸς τὸν εὐθὺς ἐπιφερόμενον στίχον, ἐν ᾧ οὐ μόνον δὲν ὑποχωρεῖ ἡ τροφός, ἀλλὰ καὶ βιάζεται τὴν Φαίδραν τῆς χειρὸς ἐξαρτωμένη. Ὁ δὲ Weil ἐκδέχεται τὸ χωρίον ὧδε· «si je n'arive pas au but, cela ne tiendra pas à moi, mais à toi» ἥπερ ἐκδοχὴ ἤ τι ἢ οὐδὲν διαφέρει τῆς τοῦ Βαλκεναρίου. Ὁ Barthold, ᾧ φαίνεται καὶ ὁ Μυστριώτης ἀκολουθῶν, τὸ ἐν σοὶ ἐκδέχεται ἀντὶ τοῦ παρὰ σοὶ κατὰ τὸ Θουκυδίδειον (1, 57) «ἡ ἐν Κερκύρᾳ ναυμαχία» καὶ ἑρμηνεύει «θὰ μείνω πλησίον σου». Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐν κεῖται ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς παρά, ἅτε συντεταγμένη πρὸς προσωπικὴν ἀντωνυμίαν, ἰσοδυναμεῖ δὲ ἡ ἐν τῇ παρὰ προθέσει συναπτομένη ὀνόμασι τοπωνυμικοῖς (πρβλ. Kühner-Gerth, Ausführl. Gramm.[3] Μερ. 2ον Τόμ. 1, σελ. 464), οὔτε λέγουσα ἡ τροφὸς θὰ μείνω πλησίον σου λέγει τὸ πᾶν, διότι ἐν τῷ ἑπομένῳ στίχῳ, ὡς προερρήθη, ποιεῖ τι πλέον καὶ βιαιότερον. Ἐν τέλει δ' ὁμολογητέον ὅτι ὁ νοῦς ὃν ὁ Δ. Βερναρδάκης πειρᾶται νὰ πορισθῇ «ἐμμόνως ἔξομαί σου, θὰ μείνω στὰ χέρια σου, δὲν θὰ 'ξεκολλήσω ἀπὸ πάνω σου» εἶναι ὁ μόνος ἐνταῦθα εὐαρμοστῶν, τὸν ὀρθὸν δ' ὅμως τοῦτον νοῦν ἀπαναίνεται αὐτῷ ἰσχυρῶς ἡ παραδεδομένη γραφὴ «ἐν δὲ σοὶ λελείψομαι» ἡ οὐδὲν ἄλλο δυναμένη νὰ σημαίνῃ ἀλλ' ἢ θὰ μείνω ἐντός σου, ὅπερ ὅλως ἀδιανόητον. Ἄλλοι δὲ πάλιν ὑποπτεύοντες τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον διορθοῦσιν ὁ

Σκαλίγερος καὶ Quicala οὐδέ σου, ὁ δὲ Merger οὐδὲ σοῦ, ὁ δὲ Wecklein ἐνδεὴς λελείψομαι. Ὁ Willamowitz ἐν τῇ 2ᾳ ἐκδόσει τῆς καλλιτέχνου μεταφράσεως τοῦ δράματος τούτου (ἐν Βερολίνῳ 1890) τοὺς δύο στίχους μεθερμηνεύει ὧδε·

Φαίδρα. Lass meine Sünde mir. Dich trifft sie nicht.
Τροφός. Absichtlich nicht, doch willst du mich verlassen.

Ἐκ τῆς ἑρμηνείας ταύτης δῆλος ὁ μεταφράστης ὅτι τὸ μὲν οὐ δῆθ' ἑκοῦσα ἀναφέρει εἰς τὴν Φαίδραν (ἁμαρτάνεις), ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου τῆς μεταφράσεως δὲν δύναμαι νὰ εἰκάσω πῶς ἀναγινώσκει αὐτὸ ἐν τῷ πρωτύπῳ, πάντως δ' ὅμως τὸ ἐν δὲ σοὶ λελείψομαι δὲν ἀποδίδοται διὰ τοῦ doch willst du mich verlassen. Τοσοῦτος καὶ τοιοῦτος ὁ θερισμὸς πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ στίχου τούτου, ὅστις ἀναμφιβόλως νοσεῖ καὶ δεῖται θεραπείας. Καὶ ἡμεῖς δὲ ὀπίσω θεριστῶν οὐκ ἀποκνοῦντες καλαμᾶσθαι νομίζομεν ὅτι πρὸς εὔστοχον τοῦ χωρίου διόρθωσιν δύο τινὰ ὀφείλομεν νὰ ἐνθυμώμεθα. Πρῶτον μὲν τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον οὐ δῆθ' ἑκοῦσά γε δὲν ἀποτελεῖ ἰδίαν πρότασιν ἀντικειμένην πρὸς τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον ἐν δὲ σοὶ λελείψομαι καὶ δεομένην συμπληρώσεως ἐκ τοῦ ἀμέσως προηγουμένου στίχου, ἀλλ' ἅπας ὁ στίχος εἶναι μία καὶ μόνη πρότασις. Ἐφ' ὅσον δ' ὁ στίχος νομίζεται συγκείμενος ἐκ δύο προτάσεων, ἡ πρώτη θὰ εἶναι ἀεὶ σκοτεινὴ καὶ ἀσαφὴς καὶ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῆς θὰ ὑπάρχῃ ἀσάφεια καὶ ἀμφιβολία ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐνάργειαν ἐκείνην καὶ σαφήνειαν μεθ' ἧς οἱ τραγικοὶ οὕτως εὐστόχως τὸν λόγον τῆς στιχομυθίας λαξεύουσιν, ὥστε τὰ ἀναγκαῖα συμπληρώματα αὐτὰ ἀφ' ἑαυτῶν καὶ αὐτόματα νὰ ἐπέρχωνται τῷ ἀκούοντι ἢ ἀναγινώσκοντι. Ἔπειτα δὲ ἵνα ὁ στίχος παρέχῃ ἡμῖν νοῦν τὸν προσήκοντα, ἀνάγκη πᾶσα νὰ εἶναι συμφωνότατος πρὸς τὸ διὰ τοῦ ἐπιφερομένου στίχου δηλούμενον κίνημα τῆς τροφοῦ. Τούτων ἄρα στοχαζόμενοι νομίρομεν ὅτι διὰ τῆς ἐφθαρμένης γραφῆς ἐξιχνεύοντες τὴν γνησίαν τοῦ ποιητοῦ χεῖρα ἀνευρίσκομεν αὐτήν, ἐὰν ἀναγνῶμεν

οὐ δηθ ἑκοῦσ εἶναί γε σοῦ λελείψομαι.

Οὕτως ἀναγινώσκοντες ἀμφοτέρων εὐστοχοῦμεν, καὶ ὁ στίχος ὅλος

εἶναι πρότασις μία καὶ νοῦν παρέχει μάλιστα συνᾴδοντα πρὸς τὸν ἑπόμενον στίχον. Βλέπουσα ἡ τροφὸς τῆς βασιλίσσης τὴν ἀμετάτρεπτον γνώμην ὅπως ἀποθάνῃ, «τό γ' ἐπ' ἐμοί, λέγει, οὐδόλως θ' ἀποσπασθῶ ἀπὸ σοῦ» καὶ ἅμα ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς χειρὸς τῆς Φαίδρας, χωροῦσα δὲ περαιτέρω ἐν τῷ ἐφεξῆς στίχῳ ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῶν γονάτων αὐτῆς, ἐπιφέρουσα πρὸς τὸ οὔ. . . . σοῦ λελείψομαι ἐκ παραλλήλου κοὔ μεθήσομαι. Ἐπὶ ἀναλόγου περιπτώσεως παραβλητέον τὸ Ἑκαβ. 400, ἔνθα Ἑκάβης καὶ Ὀδυσσέως ἐριζόντων ὁπότερος νὰ λάβῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν Πολυξένην, ἡ Ἑκάβη λέγει ὡς οὐχ ἑκοῦσ' αὐτῆς μεθήσομαι. Περὶ τῆς μετὰ γενικῆς συντάξεως τοῦ λείπομαι (=ἀποχωρίζομαι ἢ ἀποσπῶμαί τινος) ὅρα τὰ λεξικά, ἰδίᾳ δὲ ὡς πρὸς τὸν μετ' ὀλίγον μέλλ. πρβλ. Εὐρ. Ὀρ. 1040 οὐδὲ σοῦ ξίφους λελείψομαι. — Γνωσταὶ εἶναι αἱ φράσεις ἑκὼν εἶναι, ἑκόντες εἶναι καὶ ἑκοῦσα εἶναι αἱ χρησιμεύουσαι εἰς περιορισμὸν ὅλης προτάσεως καὶ ἐν ἀποφατικῷ ἀπαντῶσαι λόγῳ, ἅπαξ δὲ μόνον ἐν καταφατικῷ (Ἡροδ. Ζ', 164, 3). Ὁ δὲ Κάδμος — ἑκών τε εἶναι καὶ δεινοῦ ἐπιόντος οὐδενὸς — καταθεὶς τὴν ἀρχὴν οἴχετο εἰς Σικελίην (1). Πρὸς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος στίχον ὥσπερ ἡμεῖς διορθοῦμεν παραβλητέον μάλιστα τὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν Φαίδρῳ 252 a «ὅθεν δὴ (τ. ἔ. τοῦ ἔχοντος τὸ κάλλος) ἑκοῦσα εἶναι οὐκ ἀπολείπεται (ἡ ψυχή)». Κρίνω δ' ἐπάναγκες νὰ σημειώσωμαι τόδε, ὅτι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος φράσεις ἀπαντῶσι μὲν παρ' Ἡροδότῳ καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ πεζογραφίᾳ παρὰ Πλάτωνι, Θουκυδίδῃ καὶ Ξενοφῶντι, παρ' οὐδενὶ δ' ὅμως τῶν τραγικῶν ποιητῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι τὴν φράσιν ταύτην μετεχειρίσατο ὁ Εὐριπίδης, ὅςπερ φωρᾶται καὶ ἄλλα πολλὰ τοῦ πεζοῦ λόγου μιμούμενος. Ἀλλ' ἐὰν διὰ τοῦτο ἡ ἐμὴ διόρθωσις ὑποληφθῇ ὕποπτος καὶ ἀναξία ἀποδοχῆς, ὁ στίχος γραφήτω ὧδε·

οὐ δηθ' ἑκοῦσ' ἔγωγε σοῦ λελείψομαι,

Ὁ αὐτὸς τοῦ χωρίου νοῦς διαμένει, ὁ δὲ στίχος κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην γραφὴν εἶναι καὶ ὁμοιότατος τῷ τῆς Ἑκάβ. 400, τῷ

(1) Πρβλ. L. Grünenwald, Der freie formelhafte Infinitiv der Limitation im Griechischen, σελ. 2 κέ., Würzburg 1888. W. Goodwin ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 312. § 780.

ἀνωτέρω παρατεθειμένῳ. Ἀλλὰ διὰ τῆς πρώτης διορθώσεως ἑκοῦσ' εἶναί γε σοῦ κτλ. νοεῖται κάλλιον ἡ τοῦ στίχου φθορὰ ἑκοῦσά γ' ἐν δὲ σοὶ κτλ.

ΕΙΣ ΠΛΑΤΩΝΑ

ΦΑΙΔΩΝΙ

62 α.

Ἴσως μέντοι θαυμαστόν σοι φανεῖται, εἰ τοῦτο μόνον τῶν ἄλλων ἁπάντων ἁπλοῦν ἐστι καὶ οὐδέποτε τυγχάνει τῷ ἀνθρώπῳ, ὥστερ καὶ τἆλλα, ἔστιν ὅτε καὶ οἷς βέλτιον τεθνάναι ἢ ζῆν· οἷς δὲ βέλτιον τεθνάναι, θαυμαστὸν ἴσως σοι φαίνεται εἰ τούτοις τοῖς ἀνθρώποις μὴ ὅσιόν ἐστι αὐτοὺς ἑαυτοὺς εὖ ποιεῖν, ἀλλ' ἄλλον δεῖ περιμένειν εὐεργέτην.

Τοῦ πολυθρυλήτου τούτου χωρίου ἐπιλαμβανόμενος καὶ ὁ ἡμέτερος Γ. Παπαβασιλείου ἐν τῷδε τῷ Περιοδικῷ (Τομ. 12ου τευχ. 3ον σελ 312 κέ.) τρία τινὰ νομίζει ἀναγκαῖα πρὸς ὀρθὴν αὐτοῦ ἑρμηνείαν. νὰ προστεθῇ μετὰ τὸ βέλτιον ἡ ἐκπεσοῦσα μετοχὴ ὄν, δι' ἧς προσθήκης αἴρεται τὸ ἀνελλήνιστον τῆς πρὸς δοτικὴν συντάξεως τοῦ ῥήματος τυγχάνω, νὰ ἐγκλεισθῇ μεταξὺ κομμάτων ἡ πρότασις ὥσπερ καὶ τἆλλα, καὶ δεκτοῦ γενομένου ὅτι διὰ τοῦ τοῦτο νοεῖται τὸ τεθνάναι, νὰ ὀβελισθῶσιν αἱ λέξεις τεθνάναι ἢ ζῆν, ὡς ἀλλότριον ἑρμήνευμα. Ἐξηγεῖται δὲ τὸ χωρίον ὧδε: «Ἴσως μέντοι θαυμαστόν σοι φανεῖται, εἰ τοῦτο (τὸ τεθνάναι) μόνον τῶν ἄλλων ἁπάντων ἁπλοῦν (ἀεὶ τὸ αὐτό, ἀγαθὸν δῆλον ὅτι) ἐστι, καὶ οὐδέποτε τυγχάνει τῷ ἀνθρώπῳ ὥσπερ καὶ τἆλλα (=ὅμοιον τοῖς ἄλλοις), ἔστιν ὅτε καὶ οἷς (=ἔστιν οἷς) βέλτιον ⟨ὂν⟩ [τεθνάναι ἢ ζῆν]».

Ἐν πρώτοις σημειωτέον τόδε, περὶ οὗ καὶ πάντες οἱ ἑρμηνευταὶ μογόνωμονοῦσιν, ὅτι ἡ πρότασις «καὶ οὐδέποτε...... βέλτιον ὂν τεθνάναι ἢ ζῆν» οὐδὲν ἄλλο ἢ ἑρμηνεύει ἀρνητικῶς τὴν προτέραν «εἰ

τοῦτο ἁπλοῦν(1) ἐστιν. Ἀλλ' ἐὰν ἐν τῇ πρώτῃ προτάσει δηλῶται ὅτι τὸ τεθνάναι ἁπλοῦν ἐστι (ἀεὶ τὸ αὐτό, ἀγαθὸν δηλονότι) ἐν τῇ δευτέρᾳ, τῇ ἀρνητικῇ, δέον νὰ δηλῶται τὸ ἐναντίον, ὅτι τὸ τεθνάναι ἐστιν οὐχ ἁπλοῦν (οὐκ ἀεὶ τὸ αὐτό, κακὸν δῆλον ὅτι). Κατὰ λογικὴν ἄρα ἀνάγκην κατὰ τὴν τοῦ Παπαβασιλείου ἐκδοχὴν ὤφειλεν ἀντὶ τοῦ καὶ οὐδέποτε τυγχάνει βέλτιον ὂν ν' ἀκολουθῇ καὶ οὐδέποτε τυγχάνει κάκιον ὄν. Διότι τὸ τεθνάναι εἰ ἀγαθόν ἐστι, καὶ βέλτιον γιγνόμενον, ἀεὶ τὸ αὐτό ἐστι, ἀγαθόν, μεταβαλλόμενον μόνον κατὰ ποσόν, εἶναι δὲ οὐκ ἀεὶ τὸ αὐτό, ἀλλὰ γίνεται διάφορον γιγνόμενον κάκιον ἤτοι κατὰ ποιὸν μεταβαλλόμενον. Ἡ τοῦ νοήματος ἀτοπία γίνεται μάλιστα κατάδηλος, ἐὰν λόγῳ παρασταθῇ τί εἶναι οὐχὶ τὸ θαυμαστόν, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον· «οὐχὶ θαυμαστόν, ἀλλὰ φυσικώτατον εἶναι τὸ τεθνάναι νὰ μὴ εἶναι ἁπλοῦν (ἀεὶ τὸ αὐτό, ἀγαθόν), ἀλλ' ἐνίοτε καὶ πρὸς ἐνίους ἀνθρώπους, ὅπως καὶ ἄλλα πράγματα, νὰ εἶναι κάκιον». Τοῦτο δ' ὅμως ἄντικρυς ἀντιμάχεται πρὸς τὰ εὐθὺς ἐπιφερόμενα οἷς δὲ βέλτιον τεθνάναι. Ὁ ὀρθὸς ἄρα λόγος ἀπαιτεῖ ὅπως τὸ εἰ τοῦτο ... ἁπλοῦν ἐστιν ἑρμηνεύσωμεν εἰ τοῦτο.... ἀεὶ τὸ αὐτό ἐστι (δηλ. κακόν). Ἀλλ' ἆρά γε διὰ τοῦτο νοεῖται πάντως τὸ τεθνάναι; Ἐνταῦθα δὴ διαφέρονται οἱ ἑρμηνευταί, ὧν ἄλλοι μὲν νομίζουσι ὅτι διὰ τοῦτο νοητέον τὸ τεθνάναι, οἷον ὁ H. Bonitz ἐν Platonischen Studien[2] 1875, ἄλλοι δὲ τὸ οὐ θεμιτὸν εἶναι αὐτὸν ἑαυτὸν ἀποκτεινύναι καὶ ἄλλοι ἄλλα. Ὁ Γ. Παπαβασιλείου ἀναφέρει τὸ τοῦτο εἰς τὸ τεθνάναι ἐπαγόμενος ὅτι τοῦτο εὖ τε καὶ καλῶς ποιοῦντες ἀπεδέξαντο ὁ Bonitz καὶ ὁ Μυστριώτης. Εἴπερ δὲ τὸ τεθνάναι εἶναι ὑποκείμενον ἀμφοτέρων τῶν προτάσεων, ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα εἶναι ὁ ὀβελισμὸς τῶν λέξεων τεθνάναι ἢ ζῆν. Ὅτι ὁ Bonitz διὰ τοῦ τοῦτο νοεῖ τὸ τεθνάναι, λέγει καὶ ὁ Μυστριώτης ἐν τῇ τοῦ Φαίδωνος ἐκδόσει (σελ. 124). Ἀλλ' οὐδέτερος αὐτῶν ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν ἅπερ ὁ σοφὸς Γερμανὸς ἀποφαίνεται πραγματευόμενος περὶ τοῦ προκειμένου χωρίου ἐν τῇ 3ῃ ἐκδόσει (1886) τοῦ ἑαυτοῦ ἔργου. Ἐν σελ. 320 κέ. γενναίως ἀναμαχόμενος τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει εἰρημένα καὶ ἐπανορθῶν ἑαυτὸν λέγει ὅτι διὰ τοῦ τοῦτο οὐκέτι νοη-

(1) Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἁπλοῦν πρβλ. Πρωταγ. 331 C οὐχ οὕτως ἁπλοῦν.... ἀλλὰ τί μοι δοκεῖ ἐν αὐτῷ διάφορον εἶναι, Πολιτ. 306 C πότερον οὕτως ἁπλοῦν ἐστιν ἢ παντὸς μᾶλλον ἔχει διαφοράν.

τέον τὸ τεθνάναι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸν ἑαυτὸν ἀποκτεινύναι. Αὕτη δὲ νομίζω εἶναι καὶ ἡ μόνη ὀρθὴ ἐκδοχή. Περιττὸν νὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα, ἅπερ ὁ Bonitz πραγματευόμενος τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον (σελ. 313 κέ.) προφέρεται εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἑαυτοῦ γνώμης. Ἀλλὰ δεκτοῦ γενομένου ὅτι διὰ τοῦτο νοεῖται τὸ αὐτὸν ἑαυτὸν ἀποκτεινύναι, αἱ λέξεις τεθνάναι ἢ ζῆν εἶναι ἀναγκαιόταται καὶ οὐδόλως ὀβελιστέαι. Κατὰ ταῦτα ἑρμηνευτέον τὸ χωρίον ὧδε·

«Ἴσως δ' ὅμως θά σοι φανῇ παράδοξον ἐὰν τοῦτο μόνον (ἡ αὐτοκτονία) ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων εἶναι ἁπλοῦν καὶ ἀνεξαίρετον (ἀεὶ δηλ. κακόν) καὶ δὲν εἶναι, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα, καὶ ὁ θάνατος ἐνίοτε καὶ πρὸς ἐνίους ἀνθρώπους βελτίων τῆς ζωῆς· ἐὰν δὲ πρός τινας εἶναι βελτίων, ἴσως σοι φαίνεται παράδοξον ἐὰν τούτοις τοῖς ἀνθρώποις δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον αὐτοὶ ἑαυτοὺς νὰ εὐεργετῶσι τὴν εὐεργεσίαν ταύτην, ἀλλὰ πρέπει νὰ περιμένωσιν ἄλλον εὐεργέτην».

Ὀρθῶς ὁ Παπαβασιλείου ἐγκλείει μεταξὺ κομμάτων τὴν πρότασιν ὥσπερ τἆλλα, ἀλλ' οὐχὶ δι' ὃν αὐτὸς νομίζει λόγον, ἵνα δηλ. τὰ ἐπιφερόμενα ἔστιν ὅτε καὶ οἷς κτλ. σαφηνίζωσι τὴν ὁμοιωματικὴν ταύτην πρότασιν, διότι αἱ τοιαῦται προτάσεις παρενείρονται ἀκριβῶς ἐν τῷ λόγῳ ὅπως αὐταὶ σαφηνίζωσιν ἄλλας, ἀλλ' ἵνα τὸ ἔστιν ὅτε καὶ οἷς ἐπιφέρηται ὡς περιοριστικὴ παράθεσις τοῦ οὐδέποτε τυγχάνει τῷ ἀνθρώπῳ (=τοῖς ἀνθρώποις). Καὶ ὁ Bonitz πρότερον οὕτως ἔστιζεν, ἀλλ' ἐν τῇ 3ῃ ἐκδόσει τῶν ἑαυτοῦ μελετῶν ἀκολουθῶν τῇ συνήθει στίξει διστάζει ν' ἀποδεχθῇ ταύτην, ἅτε μὴ συμβιβαζομένων τῶν δύο χρονικῶν διορισμῶν ἔστιν ὅτε καὶ οὐδέποτε. Ὁ λόγος οὗτος εἶναι ὀρθος, ἀλλ' οὐχ ἧττον ὀρθὴ εἶναι καὶ ἡ ἀποκρουομένη στίξις. Ἡ μετὰ τὸ οὐδέποτε ἐπιφορὰ τοῦ ἔστιν ὅτε ἔχει λόγον ψυχολογικόν· ἐχρήσατο δηλ. τῷ ἔστιν ὅτε ὁ Πλάτων παραχθεὶς τὸ μὲν ὑπὸ τῆς καταφατικῆς προτάσεως ὥσπερ τἆλλα, ἔνθα ὑπονοεῖται τὸ ἔστιν ὅτε καὶ οἷς, τὸ δὲ καὶ διότι ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ τὸ ἔστιν οἷς. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ἡ τοιάδε ἢ τοιάδε στίξις ἤ τινα ἢ οὐδεμίαν ἔχει ῥοπὴν ἐπὶ τοῦ ὅλου νοήματος τοῦ χωρίου.

Συνέπαινος δ' ὢν ἐν τέλει τῷ Παπαβασιλείου προστιθέντι μετὰ τὸ βέλτιον τὴν μετοχὴν ὄν, ἥπερ εὐχερέστατα ἠδύνατο νὰ ἐκπέσῃ, νομίζω καλὸν νὰ παρατηρήσω ὅτι θεωρῶ ἀναγκαίαν τὴν προσθήκην ταύτην οὐχὶ διότι ἡ πρὸς δοτικὴν σύνταξις τοῦ τυγχάνειν εἶναι, ὡς

νομίζει ὁ Π., ἀνελλήνιστος(1), ἀλλὰ μᾶλλον ἀλλοτρία τοῦ πεζοῦ λόγου. Τοὐλάχιστον διὰ προχείρου τοῦ πράγματος ἐξετάσεως εὗρον παραδείγματα τῆς τοιαύτης συντάξεως μόνον παρὰ ποιηταῖς οἷον παρὰ Σοφοκλεῖ δὶς μετὰ κατηγορουμένου (Ἠλ. 46 ὁ γὰρ μέγιστος αὐτοῖς τυγχάνει δορυξένων, 1457 εἴ σοι χαρτὰ τυγχάνει τάδε) καὶ ἅπαξ ἄνευ κατηγορουμένου Φιλ. 275 οἷα αὐτοῖς τύχοι.

Σελ. 76 e.

Ἆρ᾽ οὖν οὕτως ἔχει, ἔφη, ἡμῖν, ὦ Σιμμία, εἰ μὲν ἔστιν ἃ θρυλοῦμεν ἀεί, καλόν τε καὶ ἀγαθὸν καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη οὐσία, καὶ ἐπὶ ταύτην τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων πάντα ἀναφέρομεν ὑπάρχουσαν πρότερον ἀνευρίσκοντες ἡμετέραν οὖσαν, καὶ ταῦτα ἐκείνῃ ἀπεικάζομεν, ἀναγκαῖον οὕτως ὥσπερ καὶ ταῦτα ἔστιν, οὕτως καὶ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν εἶναι καὶ πρὶν γεγονέναι ἡμᾶς· εἰ δὲ μὴ ἔστι ταῦτα ἄλλως ἂν ὁ λόγος οὗτος εἰρημένος εἴη;

Ἀποδειχθέντος ἀνωτέρω (72 Ε κέ.) ὅτι πᾶσα μάθησις εἶναι ἀνάμνησις, Σωκράτης καὶ Σιμμίας συνομολογοῦσιν (76 Β-Δ) ὅτι, ἐπειδὴ αἱ ψυχαὶ ἡμῶν ἀναμιμνήσκονται ὧν ποτε ἔμαθον, ἦσαν αὗται καὶ πρότερον, πρὶν ἐν ἀνθρώπου εἴδει εἶναι, χωρὶς σωμάτων καὶ φρόνησιν εἶχον. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐρωτᾷ ὁ Σωκράτης ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ, ἐὰν ὑπάρχωσιν ἅπερ πάντοτε ἔχομεν ἀνὰ στόμα, ἤτοι τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ καθ᾽ ὅλου πᾶσα ἡ τοιαύτη οὐσία, καὶ ἐὰν πρὸς ταύτην ἀναφέρωμεν πάντα τὰ αἰσθητά, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον, ὥσπερ καὶ ταῦτα τὰ νοητὰ εἴδη ὑπάρχουσιν, οὕτω νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ ἡμετέρα ψυχὴ καὶ πρὶν γεννηθῶμεν; Τὸν σαφῆ τοῦτον καὶ εὔκοσμον νοῦν τοῦ χωρίου ἐπισκοτοῦσι, νομίζω, καὶ ἐπιταράττουσι αἱ λέξεις πρότερον ὑπάρχουσαν ἀνευρίσκοντες ἡμετέραν οὖσαν, ἃς ὁ μὲν

(1) Οὐδ᾽ ὁ Bonitz λέγει τὴν τοιαύτην σύνταξιν ἀνελλήνιστον, ὡς νομίζει ὁ Π., τοὐναντίον μάλιστα θεωρεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ χωρίου ὑγιεστάτην καὶ οὐδεμιᾶς χρήζουσαν διορθώσεως· ὡς ἀνελλήνιστον ἀληθῶς κατά τε τὸν νοῦν καὶ τὴν σύνταξιν ἀποκρούει τὴν ἐκ τῆς τοῦ Schanz διορθώσεως, στίζοντος τελείαν στιγμὴν μετὰ τὸ τἆλλα καὶ παρεμβάλλοντος τὸν σύνδεσμον ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἔστιν ὅτε, προκύπτουσαν φράσιν «καὶ οὐδέποτε τυγχάνει τῷ ἀνθρώπῳ, ὥσπερ καὶ τἆλλα (Platon. Studien[3] σελ. 230).

Μυστριώτης ἑρμηνεύει ὧδε· «ἀνευρίσκοντες ὅτι αὕτη ἡ οὐσία εἶναι ἡμετέρα· διότι ἡ οὐσία ἤτοι αἱ ἰδέαι εἶναι κτῆμα τῆς ψυχῆς ἐν τῷ βίῳ τῷ προηγηθέντι τῆς γεννήσεως»· ὁ δὲ Schmelzer ὧδε· «ἀνευρίσκομεν τὴν οὐσίαν ἣ ἡμετέρα ἐστίν, ὅτι πρότερον ἡμῶν ὑπῆρχεν τ. ἔ. πρὸ τῆς γενέσεως ἢ ἐκ τοῦ πρὸ τῆς γενέσεως χρόνου ἡμῖν ὑπῆρχεν». Ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐδαμοῦ ὁ Πλάτων παραβάλλων τὰς ἰδέας πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἡμετέρας γενέσεως συμπεραίνει τὴν προΰπαρξιν αὐτῶν οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ ποιήσῃ τοῦτο, ἀφ' οὗ ὁμολογεῖται ὅτι αἱ ἰδέαι εἶναι ἀΐδιοι καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσαι. Ἔπειτα τί ποτε βούλεται τὸ ὅτι ἡ οὐσία ἐκείνη εἶναι ἡμετέρα; Ἀνωτέρω διὰ μακρῶν κατεδείχθη ὅτι οὐχὶ αἱ ἰδέαι εἶναι ἡμέτεραι, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ λέξεις αὗται διά τε τὴν ἐπαλληλίαν τῶν δύο μετοχῶν καὶ τὴν ἀσαφῆ πρὸς ἀλλήλας σχέσιν αὐτῶν ἐλέγχονται οὖσαι οὐχὶ τῆς Πλάτωνος χειρός, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκόμψου τινὸς ἑρμηνευτοῦ. Ὕποπτος φαίνεταί μοι καὶ ἡ πρότασις «καὶ ταῦτα ἐκείνῃ ἀπεικάζομεν» σχόλιον μᾶλλον οὖσα τῆς προηγουμένης «καὶ ἐπὶ ταύτην — ἀναφέρομεν». Διότι διὰ τοῦ ταῦτα ἐν ταύτῃ μὲν τῇ προτάσει νοοῦνται τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων πάντα, τρισὶ δὲ λέξεσιν ὕστερον ἐν τῇ προτάσει «ὥσπερ καὶ ταῦτα ἔστιν» καὶ δὶς ἔτι ὀλίγον κατωτέρω, οὐκέτι τὰ τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ αἱ ἰδέαι· τοιαύτη δὲ ἀσάφεια καὶ σύγχυσις εἶναι ἀλλοτρία τοῦ Πλάτωνος. Ἀλλὰ καὶ τὸ διπλοῦν οὕτως οὐκ ὀλίγον δυσαρεστεῖ. Τὸ παρὰ Wohlarb[3] παράδειγμα ἐκ τοῦ Δημοσθένους Ὀλ. 1, 25 μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὥσπερ οἱ δανειζόμενοι — οὕτω καὶ ἡμεῖς εἶναι παντελῶς διάφορον, διότι τὸ οὕτως ἐνταῦθα ἀπεσχοινίσθη μακρὰν τῆς προτάσεως τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ, ἔπειτα δὲ ἡ μὲν αἰτιατ. τὸν αὐτὸν τρόπον προστίθησι τι καὶ ἐμφαντικόν, τὸ δὲ ἐπίρρημα οὕτως ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ οὐδὲν οὐδαμῶς. Πάντα ταῦτα πείθουσί με ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ τοῖς γνησίοις Πλατωνικοῖς εἶναι ἀναμεμειγμένα καί τινα ὀθνεῖα συγχέοντα τὸν νοῦν αὐτοῦ. Ἀποδοτέον ἄρα τῷ Πλάτωνι τὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ γραπτέον ὧδε· «..... εἰ μὲν ἔστιν ἃ θρυλοῦμεν ἀεί, καλόν τε καὶ ἀγαθὸν καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη οὐσία καὶ ἐπὶ ταύτην τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων πάντα ἀναφέρομεν, ἀναγκαῖον, ὥσπερ καὶ ταῦτα ἔστιν, οὕτως καὶ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν εἶναι καὶ πρὶν γεγονέναι ἡμᾶς».

ΓΟΡΓΙΑΣ

457 B,

Ἀλλ' οὐδέν τι μᾶλλον τούτου ἕνεκα δεῖ.... ἀλλὰ δίκαιον καὶ τῇ ρητορικῇ χρῆσθαι, ὥσπερ καὶ τῇ ἀγωνίᾳ.

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν παραδεδομένην ταύτην γραφὴν τῇ ρητορικῇ ἀντίκειται ἡ ἀγωνία, ἐν ᾧ ὀλίγον ἀνωτέρω ἡ ρητορικὴ θεωρεῖται ἀνήκουσα εἰς τὴν ἀγωνίαν, εὐλόγως ὁ Sauppe-Gercke ὑποπτεύουσι τὸ χωρίον νομίζοντες ὅτι ἢ γραπτέον ὥσπερ καὶ ⟨τῇ ἄλλῃ ἀγωνίᾳ⟩ ἢ ἐξαλειπτέαι αἱ λέξεις ὥσπερ καὶ τῇ ἀγωνίᾳ. Ὑπὲρ τοῦ δευτέρου συνηγορεῖ, λέγουσι, καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ἄλλῃ. Ἀλλ' ἐὰν ἀφαιρεθῇ ἡ πρότασις ὥσπερ κτλ., ἀνάγκη νὰ συναφαιρεθῇ καὶ ὁ ἐν τῇ κυρίᾳ προτάσει καὶ (καὶ τῇ ρητορικῇ). Τούτου δ' ὅμως ὑπάρχοντος γραπτέον μᾶλλον ὥσπερ καὶ ⟨τῇ ἄλλῃ⟩ ἀγωνίᾳ. Καθ' ὃν δηλ. τρόπον ἤρξατο ὁ Γοργίας τοῦ λόγου «δεῖ μέντοι, ὦ Σ., τῇ ρητορικῇ χρῆσθαι ὥσπερ τῇ ἄλλῃ ἀγωνίᾳ (456 C.), κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ τελευτᾷ αὐτόν.

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

323 C.

Ὅτι δὲ αὐτὴν οὐ φύσει ἡγοῦνται εἶναι οὐδ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀλλὰ διδακτόν τε καὶ ἐξ ἐπιμελείας παραγίγνεσθαι ᾧ ἂν παραγίγνηται, τοῦτό σοι μετὰ τοῦτο πειράσομαι ἀποδεῖξαι.

Οἱ διορισμοὶ διδακτόν τε καὶ ἐξ ἐπιμελείας ἀντιστοιχοῦσι συμμετρικῶς τοῖς προηγουμένοις οὐ φύσει οὐδ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου. Ἀλλὰ ποτέρῳ ἀποδοτέος ὁ διορισμὸς ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, τῷ ἀπαρ. εἶναι ἢ τῷ παραγίγνεσθαι; Ἐμοὶ φαίνεται τῷ δευτέρῳ. Διότι τό τε ἐπίθετον αὐτόματος καὶ τὸ ἐπίρρημα ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἐν πᾶσι τοῖς παραδείγμασιν, ὅσα ἐμοὶ τοὐλάχιστον γνωστά, εὕρηνται συνημμένα ἢ τῷ γίγνεσθαι ἢ ἄλλῳ τινὶ ρήματι κίνησίν τινα σημαίνοντι, οὐχὶ δὲ τῷ εἶναι. Πρβλ. Ὁμ. B. 408 αὐτόματοι ἦλθον, E 749 (Θ 393) πύλαι αὐτόματοι μύκον, Σ. 376 αὐτόματοι δυσαίατο-

νεοίατο. Ἡσιοδ. Ἔργ. 102 118. Ὀλίγον ἀνωτέρω (Πρωτ. 320 Α. αὐτὸ, ὁ Πλάτων εἶπεν «ἐάν που αὐτόματοι περιτύχωσιν» Συμποσ. 174 Β. ἀγαθῶν ἐπὶ δαῖτας αὐτόματοι ἀγαθοὶ ἴασιν κτλ. Περὶ δὲ τοῦ ἐπιρρήματος πρβλ. Μεν. 92 Ε· οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἐγένοντο τοιοῦτοι, Ξενοφ. Ἀπομν. 4, 2, 4 ὅ τι ἂν ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἐπίῃ μοι. 2, 77 ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου-ἀνῆκεν. Εἴπερ ἄρα ἀληθὲς ὅτι ὁ διορισμὸς ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ δέον ν' ἀνήκῃ εἰς τὸ παραγίγνεσθαι, ἡ ἀνωτέρω παρατηρηθεῖσα συμμετρικὴ ἀντιστοιχία τῶν ἐπιρρηματικῶν διορισμῶν φθείρεται. Ἔξελε τὸ παρείσακτον εἶναι καὶ ἡ συμμετρία πάραυτα ἀποκαθίσταται. Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ διορισμὸς οὐ φύσει ἀνήκει εἰς τὸ παραγίγνεσθαι, ὑπὲρ οὗ μαρτυρεῖ οὐ μόνον τὸ εὐθὺς (323 C.) «ταῦτα φύσει καὶ τύχῃ (=ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου) τοῖς ἀνθρώποις γίγνεται», ἀλλὰ καὶ τάδε τὰ χωρία τοῦ διαλόγου Μένωνος, ἔνθα ὁ λόγος εἶναι ἀκριβῶς περὶ τοῦ διδακτοῦ τῆς ἀρετῆς· 70 Α «ἢ οὔτε ἀσκητὸν οὔτε μαθητόν, ἀλλὰ φύσει παραγίγνεται (ἡ ἀρετὴ) τοῖς ἀνθρώποις ἢ ἄλλῳ τῳ τρόπῳ;» 71 Α. ἀρετὴν γοῦν εἴτε διδακτὸν εἴθ' ὅτῳ τρόπῳ (τ.ἔ. φύσει ἢ ἄλλῳ τῳ τρόπῳ) παραγίγνεται εἰδέναι· 86 C. πότερον ὡς διδακτῷ ὄντι αὐτῷ δεῖ ἐπιχειρεῖν ἢ ὡς φύσει ἢ ὡς τίνι ποτὲ τρόπῳ παραγιγνομένης τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀρετῆς; 99 Ε. «ἀρετὴ ἂν εἴη οὔτε φύσει οὔτε διδακτόν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγιγνομένη (=ἂν παραγίγνοιτο) ἄνευ νοῦ, οἷς ἂν παραγίγνηται». Τὸ τελευταῖον τοῦτο παράδειγμα εἶναι διδασκαλικώτατον καὶ πρὸς το περὶ οὗ ὁ λόγος παραπλήσιον, ἅτε συναπτομένων πρὸς τὸ παραγίγνεσθαι τῶν δύο ἀντιθέτων διορισμῶν φύσει καὶ διδακτόν. Μὴ ἄρα κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο τοῦ Μένωνος χωρίον καὶ ἐν τῷ τοῦ Πρωταγόρου διατηρητέον μὲν τὸ ἀπαρέμφατον εἶναι, τρεπτέον δὲ τὸ παραγίγνεσθαι εἰς μετοχὴν παραγιγνομένην;

Γ. Κ. ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΣ.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σελ. 247 στ. 12 ἄνωθ. ἀντὶ ὡς ἐρωτηματικὴν γρ. εἰς ἐρωτηματικήν, σελ. 249 στ. 7 ἄνωθ. ἀντὶ ἐπιδοκιμάζων τοῦ Blaydes γρ. ἐπιδοκιμάζοντος τοῦ Blaydes, σελ. 151 στ. 12 ἄνωθ. ἀντὶ οἶγα γὰρ τυχὸν γρ. οἶδα γὰρ τυχών, σελ. 254 στ. 4 ἄνωθ. ἀντὶ λόγος ἀμαθὴς γρ. λόγος εὐμαθής.

ΠΑΝΤΟΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

("Ο,τι εἴπομεν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Τόμ. ΙϚʹ, σελ. 433 ἀρχ. περὶ τῆς συντάξεως τῶν Κριτικῶν καὶ Γραμματικῶν, *τοῦτ' αὐτὸ λέγομεν καὶ περὶ τῆς συντάξεως τῶν* Παντοίων Φιλολογικῶν. *Κ. Σ. Κ.).*

ΚΕΦ. Αʹ.

Τιτρῶντες - τιτρώσκοντες.

Παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ σελ. 169, 1 Βεκκ. φέρεται «Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐστίχθαι παρ' ἡμῖν μὲν αἰσχρὸν καὶ ἄτιμον εἶναι δοκεῖ, πολλοὶ δὲ Αἰγυπτίων καὶ Σαρματῶν στίζουσι τὰ γεννώμενα· τό τε ἐλλόβια ἔχειν τοὺς ἄρρενας παρ' ἡμῖν μὲν αἰσχρόν ἐστι, παρ' ἐνίοις δὲ τῶν βαρβάρων, ὥσπερ καὶ Σύροις, εὐγενείας ἐστὶ σύνθημα. Τινὲς δὲ ἐπιτείνοντες τὸ σύνθημα τῆς εὐγενείας καὶ τὰς ῥῖνας τῶν παίδων τιτρώσκοντες κρίκους ἀπ' αὐτῶν ἀργυρέους ἢ χρυσοῦς ἀπαρτῶσιν, ὃ παρ' ἡμῖν οὐκ ἂν ποιήσειέ τις, ὥσπερ οὐδὲ ἀνθοβαφῆ καὶ ποδήρη τις ἄρρην ἐνταῦθα ἂν ἀμφιέσαιτο ἐσθῆτα».

Ἐπειδὴ προφανῶς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Σέξτου δὲν πρόκειται περὶ τρώσεως ἀλλὰ περὶ τρήσεως μετατυποῦντες τὸ τιτρώσκοντες εἰς τὸ τιτρῶντες ἀναγινώσκομεν «καὶ τὰς ῥῖνας τῶν παίδων τιτρῶντες κρίκους ἀπ' αὐτῶν ἀργυροῦς ἢ χρυσοῦς ἀπαρτῶσιν». Πρβ. σελ. 657, 16 «οἷον ὅτι Πλάτων μὲν ὁ φιλόσοφος Ἀριστοκλῆς πρότερον ἐκαλεῖτο καὶ ἐτέτρητο τὸ οὖς ἐλλόβιον φορήσας ὅτ' ἦν μειρακίσκος» καὶ Κλήμ. Ἀλεξανδρ. Τόμ. Αʹ, σελ. 323,7 Δινδ. «τὰ δὲ ὦτα αὐταῖς παρὰ φύσιν μὴ τιτράσθω εἰς ἀπάρτησιν ἐλλοβίων καὶ πλάστρων» καὶ σελ. 371, 24 «κωλύει δὲ βιαζομένους τὴν φύσιν ὁ λόγος τοὺς λοβοὺς τῶν ὠτίων τιτράναι». Καλῶς κεῖται τὸ τρῶσις παρὰ

Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ σελ. 747, 22 «ὃν τρόπον ἐν τῇ ἰατρικῇ ἐτηρήσαμεν ὅτι ἡ τῆς καρδίας τρῶσις αἴτιόν ἐστι θανάτου».

Τῷ ῥήματι τιτρῶ ἢ τίτρημι συνωνυμεῖ τὸ τρυπῶ· ὅθεν λέγεται ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος Ἀναβ. Γ', α', 31 «ἐπεὶ ἐγὼ αὐτὸν εἶδον ὥσπερ Λυδὸν ἀμφότερα τὰ ὦτα τετρυπημένον». Ἐρρήθη δὲ καὶ οὖς ἀτρύπητον. Ὁ Πλούταρχος εἶπεν ἐν μὲν τοῖς Ἠθικοῖς σελ. 631, Δ' «Κικέρων πρὸς Ὀκταούιον ἐκ Λιβύης εἶναι δοκοῦντα, λέγοντος δ' αὐτοῦ, φάσκοντα μὴ ἀκούειν, καὶ μὴν τετρυπημένον, ἔφη, ἔχεις τὸ οὖς», ἐν δὲ τῷ Κικέρωνι ΚϚ' «ἦν δέ τις Ὀκταούιος αἰτίαν ἔχων ἐκ Λιβύης γεγονέναι· πρὸς τοῦτον ἔν τινι δίκῃ λέγοντα τοῦ Κικέρωνος μὴ ἐξακούειν· καὶ μὴν οὐκ ἔχεις, εἶπε, τὸ οὖς ἀτρύπητον». Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου Μέρ. Ε', σελ. 417 «Δοῦλον γεγονέναι τὸν Ὀκταούιον αἰνίττεται, καὶ ἐπὶ δουλείᾳ σκώπτει, ὡς ἐσημειώσατό τις τῶν ΠΡ. Ἔθος γὰρ ἦν ἴσως καὶ παρὰ Λίβυσι τρυπᾶν τὰ τῶν δούλων ὦτα, καθάπερ καὶ παρ' Ἑβραίοις. Παρὰ μέντοι τούτοις οὐ παντὸς δούλου, ἀλλὰ τοῦ ἀναινομένου τὴν παρὰ τοῦ δεσπότου διδομένην ἐλευθερίαν, καὶ μένειν παρ' αὐτῷ τὸν βίον ἅπαντα προαιρουμένου, ἐτρυπᾶτο τὸ οὖς, ἢ δῆλον ἐξ αὐτῆς τῆς γραφῆς (Ἐξόδ. κα', 5), «Ἐὰν δὲ ἀποκριθεὶς εἴπῃ ὁ παῖς, Ἠγάπηκα τὸν κύριόν μου καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία· οὐκ ἀποτρέχω ἐλεύθερος, προσάξει αὐτὸν ὁ κύριος . . . ἐπὶ τὴν θύραν, ἐπὶ τὸν σταθμόν, καὶ τρυπήσει ὁ κύριος αὐτοῦ τὸ οὖς τῷ ὀπητίῳ, καὶ δουλεύσει αὐτῷ εἰς τὸν αἰῶνα».

Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Δημητρίου περὶ Ἑρμην. κεφ. 137· σημειοῦται δ' ὁ Γοιλῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Δημητρίου σελ. 174 Mox Ald. Vind. τετριμμένον. m. l. b. n. τετρημένον. Vict. γρ. τετρυπημένον, ut Edd. sqq.». Ἐνδεχόμενον δ' εἶνε νὰ ὑποληφθῇ ὑπό τινος ὅτι εὗρεν ὁ Δημήτριος παρὰ τῷ Ξενοφῶντι γεγραμμένον «ἀμφότερα τὰ ὦτα τετρημένον» ἀντὶ τοῦ τετρυπημένον.

Καὶ τοῦτο δ' εἶνε ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι πλημμελῶς ἐγράφη τηρήσαντες ἀντὶ τοῦ τρήσαντες παρὰ Δίωνι τῷ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Α', σελ. 400, 21 Δινδ. «τοῦ γὰρ Ἀπόλλωνος εἰπόντος, εἰ θέλουσιν ἄνδρας ἀγαθοὺς ἐν τῇ πόλει γενέσθαι, τὸ κάλλιστον ἐμβάλλειν τοῖς ὠσὶ τῶν παίδων, οἱ δὲ τηρήσαντες τὸ ἕτερον χρυσίον ἐνέ-

βαλον, οὐ συνέντες τοῦ θεοῦ· τοῦτο μὲν γὰρ κόραις μᾶλλον ἔπρεπε καὶ παισὶ Λυδῶν ἢ Φρυγῶν». Ἀποκατέστησε δὲ τὴν γνησίαν γραφὴν παρὰ τῷ Δίωνι ὁ Κασαυβών. Πρβ. Τόμ. Β΄. σελ. 40, 17 «οὐδ' ἂν τὰς γνάθους τρήσαντες αὐτῶν ψάλιον ἐμβάλωσιν».

Μετετυπώσαμεν τὸ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ κείμενον «τὰς ῥῖνας τῶν παίδων τιτρώσκοντες» εἰς τὸ «τὰς ῥῖνας τῶν παίδων τιτρῶντες», πεπεισμένοι ὅτι ἀποκαθίσταται οὕτως ἡ ὑγιῶς ἔχουσα γραφή. Διάφορον εἶνε τὸ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἀπαντῶν περὶ τὰ Ζῷ. Ἱστορ. ϛ΄, δ΄, 2 (Τόμ. Γ΄ σελ. 108, 49 Διδ.) «ἐκπέττεταί τε καὶ ἐκλέπεται ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν τὸ γενόμενον πρότερον τῶν ᾠῶν· τιτρώσκει δὲ τὸ ᾠὸν τῇ προτεραίᾳ ἢ ἐκλέπει». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λέγεται Τόμ. Ζ΄, σελ. 2242, Δ΄ «Forma vitiosa ap. Theophr. C. Pl. 5, 16, 3: "Οσα δὲ καὶ τετρωμένα καὶ κολαζόμενα βελτίω γίνεται, ubi al. τετρωσμένα vel τετρωμμένα, sed hoc verbum monstrat additum κολάζειν, alibi cum διατιτραίνω vel τετραίνω ab eo conjunctum. Nisi τετρωμένος defenditur exemplo Aristot. in Τιτρώσκω de ovo perforando» Παρὰ τῷ Θεοφράστῳ φέρεται σελ. 578 Σνειδ. «"Οσα δὲ καὶ τετρωμένα καὶ κολαζόμενα βελτίω γίνεται καὶ καρπιμώτερα δῆλον καὶ ταῦθ' ὑπομένειν. Πληγὴν μὲν οὖν καὶ διαίρεσιν καὶ τὰ τοιαῦτα δέχεται· σχίσιν δὲ τοῦ στελέχους πρὸς τούτοις ἄμπελος καὶ συκῆ καὶ ῥόα καὶ μηλέα· τὰ δ' ἄλλα ἀπόλλυται· ὅσα γὰρ αὖ πληγέντα καὶ σχισθέντα συμμύει πάλιν καὶ συμφύεται, ταῦθ' ὥσπερ ὑγιασθέντα ζῇ καὶ οὐχ ὥσπερ ἐκεῖνα διεσχισμένα». Ὅτι καλῶς ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ τοῦ Θεοφράστου κεῖται τὸ τετρωμένα ἱκανῶς νομίζομεν μηνύεται ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἑξῆς εἰρημένων πληγήν καὶ πληγέντα. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲ λέγων «τιτρώσκει δὲ τὸ ᾠόν» τοιόνδε τι λέγει, πλήττει διὰ τοῦ ῥάμφους τὸ ᾠὸν ἤτοι τὸ κέλυφος τοῦ ᾠοῦ καὶ θραύει αὐτό. Πρβ. καὶ ἐκκολάπτειν ᾠόν καὶ ἐκγλύφειν ᾠόν.

Εὔκολον δ' ὑπῆρχε νὰ μεταπέσῃ τὸ τιτρῶντες εἰς τὸ τιτρώσκοντες. Ἀνεγνώσθη δὲ πλημμελῶς καὶ ἀναπληρῶσαι ἀντὶ τοῦ ἀναπλῶσαι καὶ ἀναδέχεσθαι ἀντὶ τοῦ ἀνέχεσθαι καὶ κατακεράσας ἀντὶ τοῦ κατεράσας καὶ καταγελάσας ἀντὶ τοῦ κατελάσας καὶ μεταθεὶς ἀντὶ τοῦ μεθείς καὶ Μιλήσιος ἀντὶ τοῦ Μήλιος, κτλ. (Ἴδε Περιοδ. Σύγγρ. Ἀθήναιον 1876, σελ. 496 κέ. καὶ

Δελτ. Ἑλλην. Ἀλληλογρ. 1877, σελ. 61 καὶ Ἀθηνᾶν 1904, σελ. 501.

Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ ἄνδρες σοφώτατοι ὑπὸ πολλῶν νομιζόμενοι, ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ Ἀσώπιος, ἔγραψαν ὁ μὲν τελειότητος ἀντὶ τοῦ λειότητος ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σύνταξιν σελ. 553 § 142 «φέρει πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τοιαύτης χρήσεως μάρτυρα τὸν Εὐστάθιον ὅστις — λέγει ἐν τέλει «προτιμῶνται γὰρ οἱ σοφοὶ τὴν καίριον τραχυφωνίαν τῆς ἀκαίρου τελειότητος», ὁ δὲ ἐμαθήτευσεν ἀντὶ τοῦ ἐθήτευσεν ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν Κυρίων Ὀνομάτων σελ. 4 «Ἄδμητος — Παρ' αὐτῷ ἐμαθήτευσεν, ἐξορισθεὶς τοῦ Οὐρανοῦ διὰ τὸν φόνον τῶν Κυκλώπων, ὁ Ἀπόλλων». Φανερώτατον ὑπάρχει ὅτι ἡ καίριος τραχυφωνία εἶνε ἐναντία οὐχὶ τῆς ἀκαίρου τελειότητος ἀλλὰ τῆς ἀκαίρου λειότητος, ὡς εἶνε γεγραμμένον ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 519, 41. Οὐδεὶς δὲ παιδείας ἡμμένος ἀγνοεῖ τὴν παρὰ τῷ Ἀδμήτῳ θητείαν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ Εὐριπίδης ποιεῖ τὸν Ἀπόλλωνα λέγοντα ἐν τῇ Ἀλκήστιδι στ. 6 «καί με θητεύειν πατὴρ θνητῷ παρ' ἀνδρὶ τῶνδ' ἄποιν' ἠνάγκασεν»· λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ σελ. 106, 11 Ἑρχ. «δεηθείσης δὲ τῆς Λητοῦς ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐνιαυτὸν ἀνδρὶ θητεῦσαι». Πρβ. καὶ Σχολ. Εὐρ. Τόμ. Δ', σελ. 88, 3 «ἡ διὰ στόματος καὶ δημώδης ἱστορία περὶ τῆς Ἀπόλλωνος θητείας παρ' Ἀδμήτῳ αὕτη ἐστίν» καὶ 7 «παρ' αὐτὸν τὸν Ἄδμητον ἔρχεται Ἀπόλλων θητεύσων εἰς ἐνιαυτόν κτέ».

Κεφ. Β'

Τέτρημι-τετρῶ καὶ τετραίνω

Ὁ Φρασικλῆς γράφει ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ Τόμ. Α', σελ. 232 «τιτράω (τρυπῶ), Μέλλ. τρήσω, Ἀόρ. ἔτρησα. Εὐχρηστότερος δὲ εἰς τοὺς Ἀττικοὺς εἶναι ὁ ἐπιτεινόμενος σχηματισμὸς τετραίνω, διατετραίνω, Μέλλ. διατετρανῶ, Ἀόρ. διετέτρηνα ὕστερον διετέτρανα (Θεόφρ.), καὶ Μέσ. διετετρηνάμην, οἷον δίκην δὲ χοάνης ὦτα

διετετρήνατο (Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 18.), Παρακ. τέτρηκα, Παθ. τέτρημαι».

Περὶ τοῦ μέσου ἀορίστου διετετρηνάμην ἐποιήσατο λόγον ὁ Ῥουθερφόρδιος ἐν τῷ *The New Phryn.* σελ. 77. Ἐγένετο δὲ χρῆσις τοῦ χρόνου τούτου καὶ ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ Τόμ. Γ' σελ. 686 «τοὺς δ' ἑτέρους αὖ πάλιν οἷον ὀπάς τινας λεπτὰς διετετρήνατο τῇ λεπτότητι τῶν περιττωμάτων ἀναλόγως». Παρὰ τῷ Καλλιμάχῳ Ὕμν. εἰς Ἄρτ. 242 κεῖται «ὑπήεισαν δὲ λίγειαι λεπταλέον σύριγγες, ἵνα πλίσσωσιν ὁμαρτῇ, οὐ γάρ πω νέβρεια δι' ὀστέα τετρήναντο, ἔργον Ἀθηναίης, ἐλάφῳ κακόν»· σημειοῦται δ' ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Καλλιμάχου σελ. 39 «τετρήναντο: vulgo τετρήνοντο, recte codd τετρήναντο, quod plusquamperfecti significationem habet *nec dum perforaverant.* frustra Blomfieldus cum anonymo τετραίνοντο». Λέγει δὲ καὶ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1861, σελ. 436 «Nondum erant tibiae, inquit, vs. 244. οὐ γάρ πω νέβρεια δι' ὀστέα τετρήναντο. fuerunt quos aoristus τετρήναντο offenderet. Respondet Meinekius τετρήναντο «*plusquamperfecti significationem habere*». Callimachus hanc sibi licentiam sumsit, quod in vocabulo prisco et obsoleto melius latebat, sed tamen vitiosum est». Ἂν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τετρήναντο εἶνε χρόνου ὑπερσυντελίκου, ἀναγκαίως καθ' ἡμᾶς ἔχει νὰ νομισθῇ τρίτον ἑνικὸν πρόσωπον ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας τεθειμένον καὶ ἔχον ὑποκείμενον τὸ οὐδέτερον πληθυντικὸν νέβρεία ὀστέα.

Ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος ἐτέτρηνα ἀπαντᾷ μὲν παρὰ τῷ Ὁμήρῳ καὶ τῷ Ἱππώνακτι, ἀλλὰ παρ' οὐδενὶ τῶν Ἀττικῶν εὑρέθη. Παρὰ τῷ Θεοφράστῳ κεῖται σελ. 63 Συειδ. «ἀμυγδαλῇ δὲ καὶ πάτταλον ἐγκόψαντες σιδηροῦν, ὅταν τΕτράνωσιν, ἄλλον ἀντεμβάλλουσι δρύϊνον» καὶ «ἐάν τις, περιορύξας τὸ στέλεχος ὅσον τε παλαιστιαῖον πανταχόθεν καὶ τΙτράνας, τὸ ἀπορρέον δάκρυον ἐπὶ ταὐτὸ ἐᾷ καταρρεῖν» καὶ σελ. 185 «ὅταν τΙτράνῃ καὶ κοιλάνῃ περιστραφείς, ὥσπερ οἱ μυόχοδοι» καὶ «διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τΙτρᾶναι» καὶ σελ. 373 «καὶ ὅλως τῶν διατΙτραινομένων καὶ κολαζομένων». Σημειωτέον δ' ὅτι ἀντὶ τοῦ ἐν σελ. 184 «οἱ δὲ θρῖπες ὅμοιοι τοῖς σκώληξιν, ὑφ' ὧν περαίνεται κατὰ μικρὸν τὰ ξύλα» εἶνε ὑπὸ τοῦ Οὐϊμήρου ἐκ κώδικος γεγραμμένον Τόμ. Α', σελ. 147 τΙτραίνεται. Ἀλ-

λότριον ἡμεῖς τοῦ γνησίου ἑλληνισμοῦ νομίζοντες τὸν τύπον τιτραίνω-τιτραίνομαι καὶ ἐτίτρανα ἀποφαινόμεθα ὅτι οὐχὶ τΙτράνας, κτλ. ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ἀλλὰ τΕτράνας, κτλ. Μνημονεύομεν ἣν ἐποιησάμεθα παρατήρησιν ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Ἀθηναίῳ 1878, σελ. 364 «Τὸ ὡσπερεί, ᾧ φέρονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὅμοια τὸ ὡσεί καὶ ὡσανεί καὶ ὡσπερανεί καὶ καθαπερανεί καὶ οἱονεί, μετέπεσε κατ' ἐσφαλμένην ἀνάγνωσιν εἰς τὸ ὥσπερ οἱ καὶ παρὰ Θεοφράστῳ π. Φυτ. Ἱστορ. Ε' δ', 5 «ἐντίκτει γὰρ ὥσπερ καὶ τοῖς δένδροις ὁ κεράστης καλούμενος, ὅταν τιτράνῃ (Γρ. τΕτράνῃ) καὶ κοιλάνῃ περιστραφείς, ὥσπερ οἱ μυόχοδοι». Γραπτέον ὡσπερεὶ μυόχοδα. Ὁ Οὐΐμηρος ἐξέδωκεν «ὅταν τιτράνῃ καὶ κοιλάνῃ περιστραφεὶς ὡσπερεὶ μυοδόχον». Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ε', σελ. 1276 λέγεται «ὥσπερ οἱ μυόχοδοι: Sunt qui corrigant μυοδόκοι». Ὁ Ῥιμαννὸς γράφει ἐν *Rev. de Philol.* 1885, σελ. 88 «On admet que l' aor. de τετραίνω est ἐτέτρηνα (forme donnée par les mss. d' Aristophane, *Thesm.* 18) et que ἐτέτρανα est une forme postérieure (voy. Veitch, Krüger). Toutefois la forme régulière ἐντετρά(ν)αντι se lit *Add.* 834 *b*, II, 40 (329/8). Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν Ἐπιγρ. Ἀττικ. Τόμ. Δ', β', σελ. 237 «τετρᾶναι δὲ καὶ τοῖς ἐμπολίοις καὶ μολυβδοχοῆσαι». Βάρβαρον εἶνε τὸ παρὰ τῷ Συνεσίῳ φερόμενον σελ. 77, Α' «καὶ γὰρ ἂν ψηφῖδι, φησί (δηλαδὴ ὁ Ἡρόδοτος), διατετραναίης βαλών». Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ Γ', 12 κεῖται «ὥστε, εἰ ἐθέλεις ψήφῳ μούνῃ βαλεῖν, διατετρανέεις» Ἐσχηματίσθη δὲ τὸ ἐτέτρανα ἐκ τοῦ τετραίνω, ὡς τὸ ἔρρανα ἐκ τοῦ ῥαίνω καὶ τὸ ἔχρανα ἐκ τοῦ χραίνω καὶ τὸ εὔφρανα-ηὔφρανα ἐκ τοῦ εὐφραίνω καὶ τὸ ἐμάρανα ἐκ τοῦ μαραίνω καὶ τὸ ἐξήρανα ἐκ τοῦ ξηραίνω καὶ τὸ ὕγρανα ἐκ τοῦ ὑγραίνω καὶ τὸ ἐπέρανα ἐκ τοῦ περαίνω καὶ τὸ ἐδυσχέρανα ἐκ τοῦ δυσχεραίνω καὶ τὸ ἐμώρανα ἐκ τοῦ μωραίνω.

Ὁ Δ. Βερναρδάκης γράφει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ σελ. 151 «τι-τρά-ω **καὶ τίτρημι παρὰ τοῖς μτγνστρ.** ὁμαλῶς ἐκ τοῦ θέματος. Ἀντὶ τοῦ τιτράω καὶ: τετραίνω, ἀόρ. ἐτέτρηνα **ἐτέτρανα»**. Πρβ Κρυγήρου Ἑλλην. Γραμματικὴν Μέρ. Α', σελ. 183 (1848)

«τιτράω (bei Spätern auch τίτρημι) — dazu die Nebenform τετραίνω, Ao. ἐτέτρηνα, später ἐτέτρανα».

Οὐδὲν ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἑλληνισμοῦ ἔχομεν μαρτύριον οὔτε τοῦ τύπου τιτράω-τιτρῶ οὔτε τοῦ τίτρημι. Ὁ Ναβῆρος ἀπεφήνατο ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1882, σελ. 263 ὅτι δὲν ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ἐν τῷ Ἴωνι στ. 527 «κτεῖνε καὶ πίμπρη· πατρὸς γάρ, ἢν κτάνῃς, ἔσει φονεύς» ἀλλὰ «κτεῖνε καὶ τίτρη»· ἐποιήσατο δὲ περὶ αὐτοῦ τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Verbum est τιτράναι, quod apud Galenum aliquoties invenitur, ex quo Buttmannus, vel potius Lobeckius, enotavit τιτράναι, τιτρᾶσα, τίτρασθαι et τίτραται. Apud Dionem Cassium est 69. 12: διατιτράντες ἄνω τὰς ὑπογείους ὁδούς. Etiam apud Appianum invenitur διετίτρη et ἀνατιτρῶντες vel quod verius, ἀνατιτράντες. Alios locos Henricus Stephanus dabit, sed haec jam sufficiunt ad stabiliendam conjecturam: κτεῖνε καὶ τίτρη». Πολλάκις ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Γαληνῷ ὅ τε ἐνεργητικὸς καὶ παθητικὸς ἐνεστώς, οἷον

Τόμ. Α΄, σελ. 614 «κατατίτραται μὲν ὑπὸ τῆς ῥύμης τῶν ἐξιόντων».

Τόμ. Β΄, σελ. 710 «καθάπερ ἐπὶ τῶν κάταγμα ἐχόντων εἰώθαμεν κατατιτρᾶν τὸ κρανίον».

Τόμ. Γ΄, σελ. 645 «ὀστοῦν πυκνὸν καὶ σκληρὸν προσθεῖσα διατίτρησιν αὐτὸ λοξαῖς ἕλιξι δίκην λαβυρίνθου» καὶ σελ. 690 κατατιτράναι καὶ σελ. 717 διατιτράναι καὶ σελ. 719 διατιτρωμένων καὶ σελ. 720 διατιτράμενα καὶ σελ. 864 καὶ 867 διατιτραμένων.

Τόμ. Δ΄, σελ. 86 «κατὰ τοῦτο διατίτρασθαι» καὶ σελ. 89 διατιτράναι καὶ σελ. 98 διατιτραμένου καὶ σελ. 298 διατίτρησιν καὶ σελ. 300 τιτρᾶσα καὶ σελ. 532 τιτρᾶται.

Τόμ. Ε΄, σελ. 185 «οὕτω δὲ κἀπὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἀνατιτραμένων φαίνεται συμπῖπτον» καὶ σελ. 238 συντιτράναι καὶ σελ. 605 ἀνατιτρωμένων.

Τόμ. Ϛ΄, σελ. 268 «τάχιστα γὰρ ἀμφότερα τιτρᾶται».

Τόμ. Η΄, σελ. 23 «καὶ οἷον διατιτρῶντι» καὶ σελ. 81 διατιτρᾶσθαι καὶ σελ. 82 τιτρᾶσθαι καὶ σελ. 83 διατιτρᾶσθαι καὶ σελ. 116 τιτρᾶσθαι καὶ σελ. 128 ἀνατιτραμένων καὶ σελ. 232 ἀνατιτραμένου.

Τόμ. Ι', σελ. 446 «ἤτοι διὰ τρυπάνων ἐν κύκλῳ πρότερον κατατιτρῶντα». Κακῶς ἐν σελ. 447 εἶνε γεγραμμένον «ἰσχυρῶν δὲ κατὰ τὰ πλεῖστα τῶν ὀστῶν ὑπαρχόντων κατατιτρῶναι τοῖς τρυπάνοις αὐτά» ἀντὶ τοῦ κατατιτράναι.

Τόμ. ΙΑ', σελ. 402 «ἐν χρόνῳ δὲ κατατιτρᾶσθαί τε καὶ πόρους ἔχειν παμπόλλους ὁμοίως τοῖς κοσκίνοις» καὶ σελ. 880 τιτρᾶται.

Τόμ. ΙΒ', σελ. 239 «ἐκ τοῦ διατιτραμένου λόφου καταφερόμενον» καὶ σελ. 464 κατατιτρᾶται καὶ σελ. 821 «διαστήσας κατατίτρα». Γραφικὸν πταῖσμα εἶνε τὸ ἐν σελ. 97 «σημεῖον δὲ τῆς ὑγρότητος αὐτοῦ τό τε ῥᾳδίως ἀποτιθέμενον τιτρῶσθαι καὶ τὸ μὴ παραχρῆμα δάκνειν» ἀντὶ τοῦ τιτρᾶσθαι ἢ μᾶλλον τίτρασθαι.

Τόμ. ΙΓ', σελ. 883 «κατατίτρησίν τε καὶ φύματα καὶ ἐξιποῦσα παρακολλᾷ» καὶ σελ. 937 κατατίτρησι.

Τόμ. ΙΔ', σελ. 18 «τὸν ἕνα τοῖχον διετίτρα τρήμασιν ἀξιολόγοις» καὶ σελ. 49 διατίτρησιν καὶ σελ. 76 τίτραται καὶ σελ. 785 τιτρῶσι.

Τόμ. ΙΕ', σελ. 310 «τὰ δὲ διατιτρῶσα καὶ ἀνευρύνουσα» καὶ σελ. 348 «οὗτος γὰρ λεπτοῖς πάνυ τρήμασι κατατιτρᾶται».

Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 335 «ἄλλοι δὲ ὡς ἀπὸ τρυπάνου τιτρᾶσθαι».

Πᾶς τις βλέπει ὅτι πρὸς τοῖς τύποις διατιτράναι καὶ κατατιτράναι, διατίτρησι(ν) καὶ κατατίτρησι, τιτρᾶσα, τίτραται καὶ κατατίτραται, κτλ. φέρονται παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ οἱ κατὰ τὴν δευτέραν συζυγίαν τῶν περισπωμένων ἐσχηματισμένοι κατατίτρα καὶ διετίτρα καὶ τιτρῶσι καὶ κατατιτρᾶν κατατιτρῶντα καὶ διατιτρῶσα καὶ διατιτρῶντι καὶ ἀνατιτρωμένων καὶ διατιτρωμένων καὶ τιτρᾶσθαι καὶ διατιτρᾶσθαι, κτλ. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται ἀπίθανον ὅτι τὸ τιτρᾶσθαι καὶ διατιτρᾶσθαι, κτλ. εἶνε ἡμαρτημέναι γραφαὶ τοῦ τίτρασθαι καὶ διατίτρασθαι, κτλ.· μετατυπωτέον δ' ἴσως καὶ τὸ ἀνατιτρωμένων εἰς τὸ ἀνατιτραμένων καὶ τὸ διατιτρωμένων εἰς τὸ διατιτραμένων. Ἄξια παραθέσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Kalbfleisch γεγραμμένα ἐν *Observat. Crit. in Calen. de Placit. Hippocr. et Plat. Libr.* σελ. 40 (1892) (Galen. Vol. A', p. 602, 5 Muell.) «τὰ δ' αὐτὰ ταῖς εἰς τὰς (τοῦ ἐγκεφάλου) κοιλίας τομαῖς αἱ κατ' αὐτῶν ἐργάζονται θλίψεις, ἃς οὐδ' ἐπιτηδευόντων, ἀλλὰ καὶ πάνυ φυλαττομένων ὁρῶμεν ἐνίοτε γινομένας ἐπὶ τῶν

ἀνατιτραμένων (sic H; ἀνατετραμένων M; ἀνατιτρωμένων A) ἀνθρώπων, ὅταν τὰ τῆς κεφαλῆς ὀστᾶ καταγῶσιν». Rectissime in H legitur ἀνατιτραμένων; neque enim vulnerati homines sensu et motu privari dicuntur (id quod putavit Muellerus, qui scripsit ἀνατετρωμένων), sed ei quorum calvariam medici terebrant, ut ossa fracta excidant; cf. 141, 16 οὕτω δὲ κἀπὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἀνατιτραμένων φαίνεται συμπῖπτον· ἐν γὰρ τῷ τὰ κατεαγότα τῶν ὀστῶν ἐκκόπτειν ὑποβάλλειν ἀναγκαζομένων ἡμῶν (id est τῶν ἰατρῶν) ἀσφαλείας ἕνεκα τοὺς καλουμένους μηνιγγοφύλακας, εἰ βραχεῖ βιαιότερον ἐπιθλίψει τις αὐτοῖς τὸν ἐγκέφαλον, ἀναίσθητός τε καὶ ἀκίνητος ἁπασῶν τῶν καθ' ὁρμὴν κινήσεων ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται; Orib. IV 157, 10 edit. Parsinae ἀεὶ δὲ ἀνατιτραμένου τοῦ κρανίου στέατι τὰ ψήγματα ἀναλαμβανέσθω; ib. 170 ss.». Παρασημειωτέον δ' ὅτι κατ' ἐσφαλμένην ἀνάγνωσιν φέρεται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 85 «τοὺς δ' ἰσχνοὺς οὕτως χαλαρόν, ὥστ' ἐπὶ πλεῖστον ἀνατείνας τις αὐτὸ διεκβάλλειν δύναται βελόνην ἄνευ τιτρῶσαί τι τῶν ὑποκειμένων» ἀντὶ τοῦ «ἄνευ τοῦ τρῶσαί τι τῶν ὑποκειμένων». Ἀναγνωστέον δὲ καὶ Τομ. Δ' σελ. 715 τρώσεις ἀντὶ τοῦ τιτρώσεις.

Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ὀρειβασίῳ Τόμ. Β' σελ. 635 «διὰ τοῦτό γέ τοι καὶ τιτρᾶται ῥᾳδίως» καὶ σελ. 673 τιτρᾶται. Τόμ. Γ' σελ. 73 «τιτραμένου τοῦ ὑμένος» καὶ σελ. 308 ἀνατιτραμένοις καὶ σελ. 487 διατιτραμένων καὶ σελ. 496 διατιτραμένου καὶ σελ. 583 τιτράσθω καὶ σελ. 629 δὶς συντιτράσθω. Τόμ. Δ' σελ. 157 «ἀεὶ δὲ ἀνατιτραμένου τοῦ κρανίου, στέατι τὰ ψήγματα ἀναλαμβανέσθω» καὶ σελ. 162 περιτιτράσθω καὶ περιτιτραμένου καὶ ἐκτιτράσθω καὶ σελ. 165 περιτιτράσθω καὶ σελ. 167 περιτιτρᾶν καὶ σελ. 169 δὶς περιτιτράσθω καὶ σελ. 175 ἐκτιτραμένου καὶ σελ. 180 ἀνατιτραμένων.

Φέρεται δὲ καὶ παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ Τόμ. Δ' σελ. 159 Δινδ. «διατιτράντες ἄνω τὰς ὑπογείους ὁδούς» καὶ παρὰ τῷ Ἀππιανῷ σελ. 125, 2 Μενδ. «οἱ δὲ τὰς ναῦς ἐν τῷ διάπλῳ διετίτρων» καὶ σελ. 309, 24 «διετίτρη πρύμνας καὶ ἐξέκοπτε πηδάλια καὶ κώπας» καὶ σελ. 464, 14 «περιπλεόντων τε καὶ ἀνατιτρώντων» καὶ παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ Τόμ. Α', σελ. 82 Σπρεγγ. «ἅπερ ὑπὸ τῶν σκωλή-

κων ἀνατιτρᾶται» καὶ σελ. 743 «τιτρᾶται λεπτῷ τρήματι» καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 122 «δεῖ δὲ πωμάσαντα τὴν χύτραν καὶ περιπλάσαντα πηλῷ τιτράναι κατὰ μέσον τὸ πῶμα» καὶ παρὰ Ῥούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ σελ. 20, 8 Δαρ. «τῷ τέμνοντι τὸν θώρακα ἐν τῇ φθινάδι νόσῳ παρὰ τὰς ἐσχάτας πλευρὰς καὶ διατιτράντι» καὶ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ Τόμ. Α΄, σελ. 323,7 «τὰ δὲ ὦτα αὐταῖς παρὰ φύσιν μὴ τιτράσθω εἰς ἀπάρτησιν ἐλλοβίων καὶ πλάστρων» καὶ σελ. 371, 24 «κωλύει δὲ βιαζομένους τὴν φύσιν ὁ λόγος τοὺς λοβοὺς τῶν ὠτίων τιτράναι» καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 219,12 «καὶ γὰρ ἐκεῖνο κατατιτρᾶταί τε καὶ ὀρύττεται» καὶ παρ' Ἰωάννῃ τῷ Φιλοπόνῳ Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΙΖ΄, σελ. 570, 12 «εἰώθασι τιτρᾶν» καὶ παρὰ Μενάνδρῳ τῷ ἱστορικῷ Ἀποσπ. Ἱστορ. Ἑλλ. Τόμ. Δ΄, σελ. 262 Μυλλ. «διατιτρᾶν τὰς λαπάρας» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἱπποκρ. καὶ Γαλην. Σχολίοις Τόμ. Β΄, σ. 374 Δειτζ. «τιτρᾶσθαι τότε τὰ οὖλα» καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου Τόμ. Β΄, σελ. 220 Ναβ. «τορεύει· γλύφει, τιτρᾷ»· σημειοῦται δ' ὁ ἐκδοτης «Hesychius τορνεύει, sed recte Photius. Sed τιτρᾷ non ad τορεύει pertinet sed ad τορεῖ».

Μνημονεύομεν καὶ τὰ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα γεγραμμένα σελ. 285 Βεκκ. «Διατιτρᾶν: διατρυπᾶν· ἐς τὰ ἀποκρημνότατα ἄνω διατιτράντες· καὶ αὖθις· μαχαιριδίοις διατιτρᾶν τοὺς ἀσκούς». Πρβ. καὶ σελ. 39 λ. αἰθάλη «ἐκέλευσε τὰ ταμιεῖα τῆς αἰθάλης μαχαιριδίοις διατιτρᾶν· ἤγουν διατορεῖν, διακόπτειν».

Τοῦ ἑνικοῦ τρίτου προσώπου τοῦ παθητικοῦ ἐνεστῶτος γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου «Τιτρᾶται: τρυπᾶται διανοίγεται».

Ὁ Κούρτιος γράφει ἐν τῷ *Das Verbum* Τόμ. Α΄ σελ. 160 ἐκδ. β΄ «τί-τρη-μι bohre, erst bei Galen und Appian nachweisbar (διατίτρησι, διατιτράναι) für τιτράω oder τετραίνω. Vgl. Lobeck zu Buttm. II 304».

Ἀνενδοιάστως ἡμεῖς εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι παλαιότερος μὲν εἶνε ὁ τύπος τίτρημι, διατίτρημι, κτλ. καὶ τίτραμαι, διατίτραμαι, κτλ., νεώτερος δὲ ὁ τιτρῶ, διατιτρῶ, κτλ. καὶ τιτρῶμαι, διατιτρῶμαι, κτλ. Ἀναγνωστέον δ' ἴσως παρ' Ἥρωνι τῷ Ἀλεξανδρεῖ Τόμ. Α΄, σελ. 318, 4 (1898) «τοῦτο δὲ τίτραται εἰς τρία τρήματα κατὰ τὰ Μ, Ν, Ξ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ΦΕ σωλὴν τίτραται εἰς τρία τρήματα κατάλληλα τοῖς Μ, Ν, Ξ, καὶ πρὸς μὲν τῷ Ξ τίτραται βάσις

τις» ἀντὶ τοῦ τιτρᾶται. Εἶνε δὲ ὁ τύπος τίτρημι ὅμοιος τῷ πίμπρημι-ἐμπίμπρημι καὶ πίμπλημι-ἐμπίμπλημι καὶ κίχρημι, ἀνθ' ὧν ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ γίνεται χρῆσις καὶ τῶν περισπωμένων πιμπρῶ-ἐμπιμπρῶ καὶ πιμπλῶ-ἐμπιμπλῶ καὶ κιχρῶ. Ἀκριβῶς περὶ τῶν τοιούτων θὰ διαλάβωμεν ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ (Πρβ. Ἀθηνᾶν 1902, σελ. 495).

Κεφ. Γ'

Τετρῆσθαι καὶ τετρυπῆσθαι.

Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος ἀποφαίνεται σελ. 348, 13 Ῥισχ. «Τετρημένον, οὐ τετρυπημένον· ὅθεν καὶ ἡ παροιμία εἰς τετρημένον πίθον ἀντλεῖ ἐπὶ τῶν ἀνηνύτοις ἐπιχειρούντων λεγομένη».

Πολλὰ μαρτύρια τοῦ τετρῆσθαι ἔχει τις νὰ καταλέξῃ ἔκ τε τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ.

Ἡρόδ. Δ', 158 «ἐνθαῦτα γὰρ ὁ οὐρανὸς τέτρηται».

Ἐμπεδοκλ. παρ' Ἀριστοτέλ. περὶ Ἀναπν. Ζ' (Τόμ. Γ', σελ. 541, 26 Διδ.) καί σφιν ἐπὶ στομίοις πυκναῖς τέτρηνται ἄλοξιν ῥινῶν ἔσχατα τέρθρα διαμπερές».

Ἀριστοφ. Εἰρ. 21 «πόθεν ἂν πριαίμην ῥῖνα μὴ τετρημένην» καὶ Σφ. 127 «ὅσ' ἦν τετρημένα» καὶ Λυσ. 680 «ἐς τετρημένον ξύλον ἐγκαθαρμόσαι» καὶ ἀποσπ. 480 Κοκκ. «ὥσπερ κόσκινον αἰρόπινον τέτρηται». Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ Κόκκιος περιέγραψε μὲν τὴν λέξιν κόσκινον ὡς ἐξήγησιν οὖσαν τοῦ αἰρόπινον, εἴκασε δὲ «ὁ δ' ὥσπερ αἰρόπινον τέτρηται τὰς γνάθους».

Εὔβουλ. ἀποσπ. 107, 24 Κοκκ. «εἰς πόδας ἐκ κεφαλῆς τετρημένον».

Διοκλ. ἀποσπ. 7 «καὶ διὰ τετρημένων ἀθέλδεται τύπων». Ἔγραψε δὲ διὰ τετρημένων ὁ Βεκκῆρος ἀντὶ τοῦ διατετριμμένον. (Πρβ. καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν *Mnemos*. 1882, σελ. 80).

Φιλέτ. ἀποσπ. 18 «εἰς τὸν πίθον φέρουσι τὸν τετρημένον».

Ἀνθολ. Παλατ. Δ', 3 (Τόμ. Α', σελ. 51, 14 Διδ.) «εἰ μὴ φέροι πως ὦτα μὴ τετρημένα».

Ἡρῴδ. (ἢ Ἡρώνδ.) Γ', 33 (σελ. 20 Κρουσ.) «ἐνταῦθ' ὅπως νιν ἐκ τετρημένης ἠθεῖ». Ἴδε Μειστῆρον ἐν τῷ *Die Mim. des Herod.* σελ. 82. Πρβ. καὶ Ἐρουερδῆνα ἐν *Mnemos.* 1892, σελ. 62.

Ξενοφ. Οἰκον. Ζ', 40 «οὐχ ὁρᾷς — οἱ εἰς τὸν τετρημένον πίθον ἀντλεῖν λεγόμενοι ὡς οἰκτίρονται ὅτι μάτην πονεῖν δοκοῦσι;».

Πλάτ. Γοργ. σελ. 493, Β' «Οὗτοι ἀθλιώτατοι ἂν εἶεν — καὶ φοροῖεν εἰς τὸν τετρημένον πίθον ὕδωρ ἑτέρῳ τοιούτῳ ***τετρημένῳ*** κοσκίνῳ. Τὸ δὲ κόσκινον ἄρα λέγει, ὡς ἔφη ὁ πρὸς ἐμὲ λέγων, τὴν ψυχὴν εἶναι· τὴν δὲ ψυχὴν κοσκίνῳ ἀπῄκασε τὴν τῶν ἀνοήτων ὡς τετρημένην, ἅτε οὐ δυναμένην στέγειν δι' ἀπιστίαν τε καὶ λήθην». Ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 138 ἐξαλείφει τό τε τετρημένῳ καὶ τὸ ὡς τετρημένην παρέγγραπτα αὐτὰ ὑπολαμβάνων.

Ἀριστοτ. περὶ τὰ Ζῷ Ἱστορ. Α', ιζ', 2 (Τόμ. Γ', σελ. 15, 35 Διδ.) «ἔχει δὲ τὰς δύο μικρὰς καὶ εἰς τὸν πλεύμονα τετρημένας ἁπάσας» καὶ Γ', ζ', 1 (σελ. 44, 44) «οἱ μὲν οὖν σφόνδυλοι πάντες τετρημένοι εἰσίν» καὶ Πολιτ. Ϛ', γ', 4 (Τόμ. Α', σελ. 596, 1) «ὁ τετρημένος γάρ ἐστι πίθος ἡ τοιαύτη βοήθεια τοῖς ἀπόροις» (καὶ Οἰκον. Α', ϛ', 1 σελ. 638, 4 «τῷ γὰρ ἠθμῷ ἀντλεῖν τοῦτ' ἐστί, καὶ ὁ λεγόμενος τετρημένος πίθος»). Περὶ τοῦ τετρημένου πίθου ἴδε Σνειδεβῖνον εἰς Παροιμιογρ. Ἑλλ. Τόμ. Α', σελ. 343 Γοττ.

Ἥρ. Ἀλεξ. Τόμ. Α' σελ. 78, 6 (1899) «ἓν δὲ αὐτῶν τὸ ΕΖΗΘ τέτρηται κατὰ μέσον στρογγύλῳ τρήματι» καὶ σελ. 104, 5 «ὁ δὲ τοῦ ἀγγείου πυθμὴν τετρήσθω» καὶ σελ. 106, 14 «δεήσει δὲ καὶ τὴν ΜΝΞΟ βάσιν τετρῆσθαι τρηματίῳ» σελ. 148, 9 «κρυπτὸν ἀγγεῖον ὕδατος — τετρημένον τὸν πυθμένα» καὶ σελ. 312, 7 «εἰς ἣν τετρήσθω τὸ εἰρημένον σωληνάριον τὸ ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τετρημένον» καὶ σελ. 316, 2 «κατασκευάζεται τὸ χασμάτιον τετρημένον διόλου».

Πλούτ. Λυκ. ΙΒ' «ἡ γὰρ πεπιεσμένη τὴν τῆς τετρημένης ἔχει δύναμιν». Ἴδε Βυττεμβάχιον ἐν τῷ Πλουταρχείῳ Λεξικῷ σελ. 1544.

Γαλην. Τόμ. Δ', σελ. 491 «ἡ μὲν τετρημένη σικύα σβεννύειν οὐ δύναται τὴν ἐντὸς φλόγα διὰ τοῦ τρήματος ἀναπνέουσαν» καὶ «ὁ τετρημένος δέ, οἷος ὁ κατὰ τὰς ἀναπνοάς, διασῴζει τὴν ἔμφυτον θερμότητα».

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 732, 15 Βεκκ. «ἀμφορέα τετρημένον πληρώσαντες ὕδατος».

Ἀλέξ. Ἀφροδ. Προβλ. Β', 72 (Φυσ. καὶ Ἰατρ Ἑλλ. Μικρ. Τόμ. Α', σελ. 72, 29 Ἰδ.) «τὸ μὲν γὰρ ὀπτικὸν τέτρηται νεῦρον».

Θεόφιλ. Πρωτοσπ. περὶ τῆς τοῦ ἀνθρ. κατασκ. σελ. 135, 13 Γρ. «τέτρηται γὰρ εἰς τὸ κάταντες» καὶ σελ. 142, 14 «ἔνθα τέτρηται ἡ ῥίς» καὶ σελ. 163, 6 «τέτρηται γὰρ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος».

Χοιροβοσκ. σελ. 359, 20 Γαισφ. «Ἀγνῦθες δὲ λέγονται οἱ λίθοι οἱ περιφερεῖς καὶ τετρημένοι οἱ κρεμάμενοι ἐν τοῖς μιταρίοις»

Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 1111, 23 «δοκὸς ἀνδρομήκης ἵστατο τετρημένη κατὰ μέσον».

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 15, 51 Διδ «ἢ τετρημένον ἁπανταχοῦ ὥσπερ οἱ σπόγγοι».

Ἐν τοῖς τοῦ Ὀρειβασίου ἅπαντᾳ Τόμ. Β', σελ. 72 Δαρ. «καλάμου στενοῦ μὴ διανταίως τετρημένου» καὶ σελ. 426 «πῶμα δὲ ξύλινον ἐπιθέντες τῇ χύτρᾳ τετρημένον κατὰ μέσον» Τόμ. Γ', σελ. 583 «τὸ ἔλασμα τῆς μήλης παραγαγέτω ὑπὸ τὸ τετρημένον μέρος». Τόμ. Δ'. σελ. 359 «τὰ διαπήγματα εἶναι τετρημένα στρογγύλοις τρήμασι» καὶ σελ. 400 καὶ σελ. 410 «διὰ τοῦ ἐμπροσθίου διαπήγματος τετρημένου ἔσωθεν» καὶ σελ. 408 «ἑκάτερος δὲ τροχὸς τέτρηται τρήματι διαμπερεῖ». Παρατηρητέον δ' ὅτι φέρεται ἐν τοῖς κώδιξι καὶ ἡμαρτημένη γραφὴ τετριμένον-τετριμμένον.

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα, σελ. 1024 Βεκκ. κεῖται «τὴν θύραν ἔχων τετρημένην ὥσπερ αἱ ποῖμναι ἐπὶ τοῦ ἀπανθρώπου καὶ ἀπροσπελάστου» (Πρβ. καὶ Παροιμιογρ. Τόμ. Α', σελ. 316 καὶ Τόμ. Β' σελ. 672 Γοττ.). Ποιούμενος δὲ περὶ αὐτοῦ λόγον ὁ Κόβητος ἐν *Collect. Crit.* σελ. 158 γράφει «Quid tandem animi haec legentibus esse putemus? Locus duplici tralaticio errore sic liberandus est ut scribatur τὴν Οὐρὰν ἔχων τετριΜμένην».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου εἶνε πλημμελῶς γεγραμμένον «Τετρημένος: τὴν ψυχὴν τετιμωρημένος» ἀντὶ τοῦ τετιημένος, ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπ' ἄλλων. Ἴδε Περιοδ. Σύγγρ. Ἀθήν. 1878, σελ. 233.

Παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Α', σελ. 135 ἅπαντᾳ «(ἐὰν) εὑρεθῇ ἐν τῷ διορύγματι, τουτέστιν ἐν τῷ τετρωμένῳ καὶ διῃρημένῳ».

ἀλλ' ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ Φίλωνος Τόμ. Α', σελ. 120 ἐγράφη τετρημένῳ καὶ ἐσημειώθη «τετρημένῳ Mang.: τετρωμένῳ codd.». Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ναβήρου γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ. 203 «Deinde exclamarunt: φεῖσαι, κατάβηθι, μὴ τρώσῃς, ἄφες. Carnitex adscenderat in crucem non τρώσων τὸν Χαιρέαν sed τρήσων nec pendet quis τετρωμένος τὼ χεῖρε καὶ τὼ πόδε, sed τετρημένος. Legitur apud Homerum ἀμφοτέρων μετόπισθε ποδῶν τέτρηνε τένοντε. Apollonides ille apud Xenophontem in Anabasi non erat τετρωμένος τὰ ὦτα, sed τετρυπημένος vel, quod eodem redit, τετρημένος, sicuti apud Aristophanem est Thesm. 18: δίκην δὲ χοάνης ὦτα διετετρήνατο. Legendum igitur: μὴ τρήσῃς. non τρώσῃς» καὶ «Quo hic modo apud Charitonem erratum est, eodem modo olim apud Aeschylum errabatur. Editur hodie in Agamemnone vs. 848: ἀνὴρ ὅδε — τέτρηται δικτύου πλέον, quae est Ahrensii emendatio, nam in Codicibus legitur τέτρωται. Eiusdem poetae notissimum fragmentum est 41: ἐρᾷ μὲν ἁγνὸς οὐρανὸς τρῶσαι χθόνα, ἔρως δὲ γαῖαν λαμβάνει γάμου τυχεῖν. Displicuit illud τρῶσαι viris doctis: Heathius χρῶσαι reponit, πλῆσαι Meinekius: equidem cogitavi de τρῆσαι, sicuti de ipso coelo legitur apud Herodotum IV. 158: ἐνθαῦτα ὁ οὐρανὸς τέτρηται. Verum esse τρῆσαι ostendet quod de tellure legitur, quae ἐρᾷ γάμου τυχεῖν, nam quo sensu dicantur τρύπημα et τρυμαλιή et εἰς οὐχ ὁσίην τρυμαλιὴν τὸ κέντρον ὠθεῖς, notum esse arbitror» (Πρβ. καὶ Ναύκιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήν. Τραγικῶν σελ. 16 ἐκδ. β'). Περὶ τοῦ Αἰσχυλείου χωρίου Ἀγαμ. 848 ἐποιήσατο καὶ πάλιν λόγον ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1881, σελ. 90. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 699, Δ' φέρεται «τῆς γὰρ ἀρτηρίας τρωθείσης, οὐ καταπίνεται τὸ ὑγρόν, ἀλλ' ὥσπερ ὀχετοῦ διακοπέντος ἐκπῖπτον ἔξω καὶ ἀποκρουνίζον ὁρᾶται»· ποιεῖται δ' ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1900, σελ. 340 τὴν παρατήρησιν τήνδε «Rectius videtur: τρηθείσης». Ὁ Σμιδίτιος ἐξέδωκε παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ Τόμ. Α', σελ. 506 Διεκπαίσαντες: διεκτρήσαντες» καὶ ἐσημειώσατο «διεκπέσαντες· διεκτρώσαντες cod., em. Heinsius Pierso Veris. p. 243 et Lobeck. Parerg. p. 725 coll. Sui-

da διεκπαίσαντες· διεκτρυπήσαντες, διεκδραμόντες». Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Β', σελ. 1433.

Εὑρίσκεται δὲ τὸ τετρῆσθαι καὶ προθέσεσι συντεθειμένον, οἷον διατετρῆσθαι καὶ ἐκτετρῆσθαι καὶ κατατετρῆσθαι καὶ συντετρῆσθαι.

διατετρῆσθαι. Ἡρ. Ἀλεξ. Τόμ. Α', σελ. 312, 2 «διατετρήσθωσαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξ ἑκατέρου μέρους. Γαλην, Τόμ. Δ', σελ. 534 «μόνα δ' ἐκεῖνα διετέτρητο» Κλήμ. Ἀλεξ. Τόμ. Α', σελ. 323, 13 Δινδ. «ὦτα εἰς αἴσθησιν διατετρημένα». Ὀρειβάσ. Τόμ. Δ', σελ. 418 «πτερώσεσι διατετρημέναις διανταίοις τρήμασιν». Ἀθήν. σελ. 497, Ε' «Δωρόθεος δ' ὁ Σιδώνιός φησιν τὰ ῥυτὰ κέρασιν ὅμοια εἶναι, διατετρημένα δ' εἶναι». Θεόφιλ. Πρωτοσπαθ. σελ. 146, 1 Γρ. «διατέτρηται δίκην ἠθμοῦ» καὶ σελ. 245, 2 «καὶ ἡ ῥὶς καὶ τὰ ὦτα ἀφίστανται ἐν ταῖς σαρξὶ καὶ διατέτρηνται. Φώτ. Λεξ. Τόμ. Α', σελ. 399 Ναβ. «καὶ κεραμεοῖ διατετρημένοι, ὥστε διαφαίνειν». Σχολ. Ἱπποκρ. καὶ Γαλην. Τομ. Β', σελ. 375 Δειτζ. «τῶν οὔλων διατετρημένων». Ὁ Κοβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1877, σελ. 56 (Di. Chrysost.). Τόμ. I. pag. 69 Reiskii. κύκλῳ πᾶς ὑπόνομος ὁ τόπος καὶ διατετΜημένος, non erat *dissectus* locus (quod absurdum est), sed *perforatus* διατετΡημένος. Rarior forma in compositis quidem scribam fefellit. Τετρηται passim legitur. Herodotus IV. 158· ἐνθαῦτα ὁ οὐρανὸς τέτρηται *foramina habet.* In Platonis *Gorgia* pag. 493. *b.* οὗτοι ἀθλιώτατοι ἂν εἶεν — καὶ φοροῖεν εἰς τὸν τετρημένον πίθον ὕδωρ ἑτέρῳ τοιούτῳ [τετρημένῳ] κοσκίνῳ, ineptum emblema vides». Πρβ. καὶ Ναβῆρον ἐν Μνημοσ. 1900, σελ. 332.

Ἐκτετρῆσθαι. Ὀρειβ. Τόμ. Β', σελ. 462 Δαρ. «ἐπὶ οὗ ἐνδρομὶς κείσθω ἐκ τετραδακτυλιαίων διαστημάτων ἐκτετρημένη». Σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «ἐκτετρημένη ex em. Matth.; ἐκτετηρημένη ACM; ἐκτετρημένους BV».

κατατετρῆσθαι. Πλάτ. Τιμ. σελ. 70, Γ' «εἶτα σήραγγας ἐντὸς ἔχουσαν οἷον σπόγγου κατατετρημένας». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 699, Α' «εἶδε γὰρ ὅτι σήραγγας ὁ πλεύμων ἔχει καὶ πόροις κατατέτρηται» καὶ σελ. 1087, Ε' «καὶ πρὸς ἀλγηδόνας ὁμοίως κατατετρημένον». Στράβ. σελ. 978, 26 Μειν. «ξύλινον περίβολον ἔχουσαν

κατατετρημένον». Γαλην. Τόμ. Γ', σελ. 651 «προστίθησιν αὐτῷ ἡ φύσις ὀστοῦν ποικίλως κατατετρημένον». Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Α' σ. 63 «τό γε ἡγεμονικώτατον τοῦ ζῴου πρόσωπον ἑπταχῇ κατατέτρηται δυσὶν ὀφθαλμοῖς καὶ ὠσὶ δυσίν, ἴσοις μυκτῆρσιν, ἑβδόμῳ στόματι». Ἐρωτιαν. σελ. 7 Κλ. «καὶ ἡ ὑποκειμένη σὰρξ κατατετρημένη φαίνεται». Μνημονεύονται δὲ καὶ ἐκ τοῦ Διοσκορίδου παραδείγματα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1271. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ χωρίῳ τοῦ Πλουτάρχου ἀνεγινώσκετο ἄλλοτε κατατετριμμένον· ἐπηνωρθώθη δὲ πρὸ πολλοῦ τὸ γραφικὸν τοῦτο πταῖσμα.

συνετρῆσθαι. Πολλὰ τούτου μαρτύρια εἶνε παρατεθειμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ζ', σελ. 1477. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Στράβωνι σελ. 435, 29 Μειν. «τό τε συντετρῆσθαι τὰ πελάγη» καὶ παρ' Ἥρωνι τῷ Ἀλεξανδρεῖ Τόμ. Α' σελ. 56, 19 (1898) «σωλῆνα ἔχον τὸν ΓΔ συντετρημένον» καὶ σελ. 60, 11 «ἄνωθεν ὁμοίως σωλῆνα τὸν ΕΖ συντετρημένον» καὶ σελ. 72, 6 «σωλῆνες δύο πλάγιοι — συντετρημένοι» καὶ 10 «ἔχων σωληνάριον προκείμενον ὄρθιον τὸ ΡΣ συντετρημένον» καὶ σελ. 68, 1 «τὸ δὲ ἕτερον αὐτοῦ στόμιον συντετρήσθω» καὶ σελ. 80, 11 «συντετρημένος δὲ τῷ φιαλίῳ» καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 277 «Λέγει δὲ καὶ διὰ Ἱερεμίου· — καὶ ὤρυξαν λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται συσχεῖν ὕδωρ»· σελ. 144. Ἀνεζήτησα τὰ τοῦ προφήτου, εἴπως ἡ γραφὴ ἐκεῖ ὀρθῶς ἔχοι. Γέγραπται Β. 13 «καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν». Ὁρᾷς τὸ ἐσφαλμένον; Συντρίβει τις χύτραν ἢ κέραμον ἢ τὸ σκέλος, ἰσοδυναμεῖ γάρ πως τὸ συντρίβειν τῷ καταγνύναι, λάκκον δὲ πῶς ἄν τις συντρίψειεν ἢ κατάξειεν; Ἤδη συνεόρακας ὅτι γραπτέον συντετρημένους, τουτέστι τρήματα καὶ ὀπὰς ἔχοντας δι' ὧν ὑπεκρεῖ τὸ ὕδωρ». Παρατηρητέον δ' ὅμως ὅτι καὶ παρὰ τῷ Ὠριγένει φέρεται Τόμ. ΙΓ', σελ. 206 «γεγονότες δὲ λάκκοι συντετριμμένοι, οἳ οὐ δύνανται στέγειν». Εἶνε δὲ γεγραμμένον λάκκους συντετριμμένους καὶ ὑπὸ τοῦ Φίλωνος, ὅστις καὶ ἐξηγεῖται τὸ λάκκοι συντετριμμένοι διὰ τοῦ τεθραυσμένοι Τόμ. Γ', σ. 152 «Λεκτέον δ' ἤδη καὶ περὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ ἀρίστης πηγῆς, ἣν ὁ πατὴρ τῶν ὅλων διὰ προφητικῶν ἐθέσπισε

στομάτων· εἶπε γάρ που· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται συσχεῖν ὕδωρ» καὶ «νυνὶ δ' εἰσὶν οἱ λάκκοι συντετριμμένοι, τουτέστι πᾶσαι τῆς ἀναγώγου ψυχῆς αἱ δεξαμεναὶ τεθραυσμέναι καὶ διαρρέουσαι, μὴ δυνάμεναι συσχεῖν καὶ φυλάξαι τὴν τῶν οἴων τε ὠφελεῖν ἐπιρροήν».

Ὡς δὲ λέγεται τετρῆσθαι, διατετρῆσθαι, κτλ., οὕτω καὶ τρηθῆναι, διατρηθῆναι, κτλ. Γαλην. Τόμ. Γ', σελ. 865 «μηδὲ διατρηθῆναι τὴν ἀρχὴν ὀπαῖς πολλαῖς καὶ πυκναῖς» καὶ σελ. 868 «πῶς οἱ πόροι τῆς ῥινὸς εἰς ταὐτὸ συνετρήθησαν» καὶ Τόμ. Δ' σελ. 95 «διατρηθεὶς ὀπαῖς ἐσχάτως λεπταῖς» καὶ σελ. 96 «διὰ τοῦτο τρηθεὶς αὐτὸς ὅτι τε κίνδυνος ἦν τρηθῆναι λεπτῷ σπονδύλῳ» καὶ «ἵνα τρηθείη κατὰ τοῦτ' ἀσφαλῶς» καὶ σελ. 429 «εἰ δέ γε διετρήθη, κάμπτειν μὲν ἂν εἰς τοὐπίσω τὴν χεῖρα δυνατὸν ἦν». Ἀθήν. σελ. 182, Ε' «ὁ δὲ Τρύφων φησὶ καὶ τοὺς καλουμένους ἐλεφαντίνους αὐλοὺς παρὰ Φοίνιξιν ἀνατρηθῆναι». Γεωπον. σελ. 392 Νικλ. «ἐὰν κοσκίνῳ φώκης δορὰ περιταθῇ τρηθεῖσα» καὶ σελ. 883 «εἰ ὁλόκληρα κριῶν κέρατα τρηθείη». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα μνημονεύεται ῥῆσις, ἐν ᾗ κεῖται ὁ ἀόριστος διατορηθῆναι· ἐπιφέρεται δὲ «διατορηθῆναι οὖν ἀντὶ τοῦ διακοπῆναι, τρυπηθῆναι». Ὁ Κόβητος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1877, σελ. 223 «Διατορηθῆναι nihil est; exempta literula διατρηθῆναι fuerat scribendum». Σφόδρ' ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ἂν εἶνε ἀναγκαία ἡ μεταβολὴ τοῦ διατορηθῆναι εἰς τὸ διατρηθῆναι. Πρβ. Σουίδ. σελ. 39 λ. αἰθάλη «ἐκέλευσε — διατιτρᾶν· ἤγουν διατορεῖν διακόπτειν». Ἀπαντᾷ δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος διέτρησα, πλημμελῶς δ' εἶνε παρὰ τῷ Γαληνῷ γεγραμμένον Τόμ. Δ' σελ. 708 «εἰ τῇ λεπτοτάτῃ βελόνῃ διατρήσαιο ἀρτηρίαν». Πρβ. σελ. 86 «εἰ καὶ τεῖχος ὀπαῖς εὐρείαις τε καὶ πολλαῖς διατρήσειας» καὶ σελ. 90 «τὸ μὴ διατρῆσαι τὰ σώματ' αὐτῶν» καὶ σελ. 95 «ἐνταῦθα διέτρησεν ἡ φύσις αὐτόν» καὶ σελ. 429 «οὐ μὴν διέτρησέ γε αὐτό».

Φέρονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ὀνόματα τρῆμα, διάτρημα, τρήμη, τρῆσις, ἀνάτρησις, διάτρησις, διέκτρησις, ἔκτρησις, κατάτρησις, περίτρησις, σύντρησις, τρητός, ἄτρητος, ἀσύντρητος, παράτρητος, περίτρητος, (ὑπότρητος), εὐθύτρητος εὔτρητος (ἐύτρητος Ἰλ. Ξ, 182 «ἐν δ' ἄρα ἕρματα ἧκεν ἐυτρή-

τοισι λοβοῖσιν τρίγληνα μορόεντα»), εὐρύτρητος, λεπτότρητος, ὁμότρητος. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα σελ. 316 Βεκκ. ἀνεγνώσθη ἐκ κωδίκων «Δύστρητος: ὁ ἄχρηστος μαργαρίτης» ἀντὶ τοῦ δύστροπος. Φέρεται δ' ἐν τῇ Λεξικῷ τούτῳ καὶ «Ἀνατρητοὺς (ἀνατρήτους) ἐμβάδας: τὰ διακεκομμένα καὶ τετρυπημένα ὑποδήματα (σελ. 100) καὶ «Ἀμφίτρητον: τὸ ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τετρημένον ἄντρον. Ἀμφιτρίτη δὲ ἡ θάλασσα» (σελ. 84). Πρβ. ἀμφιτρής-ἀμφιτρῆτος καὶ ἡμιτρής-ἡμιτρῆτος (Χοιροβοσκ. σελ. 54, 17 καὶ σελ. 55, 27 καὶ σελ. 174, 7. Ἴδε καὶ Λοβέκκιον ἐν Παραλειπομ. σελ. 237. Πρβ. καὶ Λέρσιον ἐν *Beitr. zur Krit. des Nonn. von Panop.* σελ. 127). Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ζωναρᾶ φέρεται ἡ γραφὴ «ἀνατρητὰς ἐμβάδας». Ἐν τοῖς Κανόσι τοῦ Θεογνώστου σελ. 79,16 κεῖται «Εἰς ΩΝ μέγα οὐδέτερον μονογενὲς ἢ εἰς ΗΝ ἢ εἰς ΑΝ ἢ εἰς ΕΝ ἢ εἰς ΙΝ ἢ εἰς ΥΝ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν· τὸ γὰρ ἰθύτρην παρὰ Δημοκρίτῳ βεβίασται· οὕτως Ἡρωδιανὸς ἐν τῇ Καθόλου». Ὁ Ἑρουερδῆν γράφει ἐν *Lex. Graec. Suppl. et Dialect.* σελ. 389 «ἰθύτρην, *recta perforatum?* Democritus ap. Herodianum sec. Theognostum ap. *BA* 1383, heteroclitice pro ἰθυτρῆτα. Cf. ἡμιθνής, ἡμιβρώς, sim. Scribendum igitur ἰθυτρήν». Ὑπάρχει κύριον ὄνομα Εὔτρησις. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 268, 4 «Ἐκλήθη δὲ οὕτω (Εὔτρησις) διὰ τὸ πολλαῖς αὐτὴν ῥυμοτομίαις οἱονεὶ συντετρῆσθαι τεμνομένην εἰς ἀμφόδους συχνάς» (Ἴδε Μεινέκιον εἰς Στέφ. Βυζ. σελ. 287. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. λ. Εὔτρησις). Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 399, 16 κεῖται «Εὐτρήσιος: παρὰ τὸ τετρῆσθαι τὸν Αὐτόλυκον ὁ Εὔπολις σκώπτει» (Ἴδε Μεινέκιον ἐν *Histor. Crit. Com. Graec.* σελ. 117). Ἐφ' ὁμοίας ἐννοίας εἶνε τεθειμένον τὸ ἄτρητος παρὰ τῷ Προκοπίῳ Τόμ. Γ', σελ. 104, 21 Βόνν. «ξυγκαταδαρθὼν δὲ ὁ Σατορνῖνος τῇ νύμφῃ καὶ διαπεπαρθενευμένην εὑρὼν ἔς τινα τῶν ἐπιτηδείων ἐξήνεγκεν ὅτι δὴ οὐκ ἄτρητον γῆμαι».

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι ἐν τοῖς Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἱστορ. Ἑλλ. Μικρ. Τόμ. Α', σελ. 39, 10 Δινδ. ἀπαντᾷ «οἱ δὲ περὶ Ἀμφίτρην ὑπαντιάσαντες» καὶ 14 «Ἀμφίτρην δ' οἱ Λεωδάμαντος παῖδες κτείνουσι» καὶ 18 «ὃς τῶν μὲν παίδων Ἀμφίτρητος

οὐδενὸς οἷός τ' ἦν ἐγκρατὴς γενέσθαι». Θὰ γραφῶσι δὲ τὰ δέοντα περὶ τῆς αἰτιατικῆς Ἀμφίτρην ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ νέων Ἑλλήνων καὶ ἀδιάτρητος Κουμαν. Συναγ. Νέ. Λεξ. σελ. 13 «ἀδιάτρητος, 2. Σκαρλ. λ. 56. Αἰών—Ν. Κοντ. λεξ. 89.— Ἀγ. Βλ. λεξ. 97» καὶ γεώτρησις σελ. 242 «γεώτρησις, ἡ. Προμ. 8 Σεπτεμβ. 90». Πρβ. καὶ σελ. 176 «=ἀτρησία, ἡ. Ῥ. Σ. Λ. 42».

Οὐκ ὀλίγα παραδείγματα παρετέθησαν ἐν τοῖς ἄνω τοῦ τετρῆσθαι καὶ ἁπλοῦ καὶ συνθέτου, τὸ δὲ συνωνυμοῦν αὐτῷ τετρυπῆσθαι ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Ἀναβ. Γ', α', 31 «ἐπεὶ ἐγὼ αὐτὸν εἶδον ὥσπερ Λυδὸν ἀμφότερα τὰ ὦτα τετρυπημένον» καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει Ἀναλυτ. Ὕστ. Α', λα', 7 (Τόμ. Α' σελ. 150, 47 Διδ.) «εἰ τὴν ὕελον τετρυπημένην ἑωρῶμεν» καὶ περὶ τὰ Ζῷ. Ἱστορ. Δ', δ', 13 (Τόμ. Γ', σελ. 64,14) «τετρύπηται γὰρ τὸ ὄστρακον» καὶ ε', 5 (σελ. 65,45) «ᾗ τετρύπηται τὸ ὄστρακον» καὶ περὶ Ἀναπν. Θ', (σελ. 543,22) «διὰ τῶν καλάμων τῶν τετρυπημένων» καὶ παρὰ τῷ Ἱπποκράτει (ἢ Ψευδιπποκράτει) Τόμ. Β', σελ. 667 Ἑρμ. «καὶ παρ' αὐτὸ τετρυπήσθω ἀπολεῖπον ὀλίγον τὸ τρῆμα» καὶ ἐν ἐπιγραφῇ (Συλλογ. Ἐπιγρ. Ἑλλην. Διττεμβ. σελ. 526,3) «λέβης συντετριμμένος, χαλκίον τετρυπημένον, ἄλλο χαλκίον τετρυπημένον». Ἐρρήθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου Ἠθικ. σελ. 631, Δ' «καὶ μὴν τετρυπημένον ἔχεις τὸ οὖς» καὶ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ Τίμ. 18 «ὥσπερ ἐκ κοφίνου τετρυπημένου» καὶ Ἀλεξάνδρ. 16 «ἐτετρύπητο δὲ κατὰ τὸ ἀντίθυρον ἄλλη ἔξοδος» καὶ Ἡρακλ. 5 «εἰ ταύτην τετρύπηται» καὶ Ἐπιστολ. Κρον. 24 «κοσκινηδὸν ΔΙΑτετρυπῆσθαι ὑπὸ τῶν βελτίστων μυῶν». Ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 436,20 Δινδ. λέγεται «φασὶ δὲ οἱ ποιηταὶ ταύτας ἐν Ἅδου διὰ τὸν φόνον τῶν ἰδίων ἀνδρῶν κολάζεσθαι, ὑδροφορεῖν καταδικασθείσας ἐν τετρυπημένῳ πίθῳ· ὅθεν καὶ παροιμίαν ἐπὶ τῶν ἀνήνυτα μοχθούντων εἰς τετρυπημένον πίθον ἀντλεῖν λέγομεν».

Ὑπομιμνήσκομεν δ' ὅτι λέγεται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τετρυπημένη ψῆφος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πλήρη. Αἰσχίν. κατὰ Τιμάρχ. 79 «τῶν ψήφων ἡ τετρυπημένη ὅτῳ δοκεῖ πεπορνεῦσθαι Τίμαρχος, ἡ δὲ πλήρης ὅτῳ μή». Ἁρποκρατ. σελ. 288,5 Δινδ. «Τετρυπημένη: Αἰσχίνης κατὰ Τιμάρχου. Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων Πολιτείᾳ γρά-

φει ταυτί· ψῆφοι δὲ εἰσὶ χαλκαῖ, αὐλίσκον ἔχουσαι ἐν τῷ μέσῳ, αἱ μὲν ἡμίσειαι τετρυπημέναι, αἱ δὲ ἡμίσειαι πλήρεις. Οἱ δὲ λαχόντες ἐπὶ τὰς ψήφους, ἐπειδὰν εἰρημένοι ὦσιν οἱ λόγοι, παραδιδόασιν ἑκάστῳ τῶν δικαστῶν δύο ψήφους, τετρυπημένην καὶ πλήρη, φανερὰς ὁρᾶν τοῖς ἀντιδίκοις, ἵνα μήτε πλήρεις μήτε πάντη τετρυπημένας λαμβάνωσιν» (Πρβ. Λεξ. Ῥητ. ἐν Βεκκ. Ἑλλ. Ἀνεκδ. σελ. 307, 18 καὶ Λεξ. Ῥητ. Κανταβρ. σελ. 345,5 Ναυκ. καὶ Λεξ. Φωτ. Τόμ. Β', σελ. 208 Ναβ. καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 157,48 Διδ.). Ἄξια μνείας εἶνε τὰ φερόμενα ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Βλασσίου γενομένῃ τετάρτῃ ἐκδόσει τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας τοῦ Ἀριστοτέλους σελ. 113 καὶ σελ. 114. Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους Η', 123 κεῖται «ψήφους δ' εἶχον χαλκᾶς δύο, τετρυπημένην καὶ **ἀτρύπητον**». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐγένετο τοῦ τετρυπημένη (ψῆφος) χρῆσις καὶ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ Δὶς Κατηγορ. 35 «βαβαί, δέκα ὅλαις κρατεῖς· ὁ γὰρ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πάλαι οὐδὲ νῦν ὁμόψηφός ἐστι· ἀμέλει τούτῳ ἔθος ἐστὶ καὶ πᾶσι τὴν τετρυπημένην οὕτω φέρειν, μὴ παύσαιτο φθονῶν τοῖς ἀρίστοις».

ΚΕΦ. Δ'

Οὐχὶ **ἡ ζυγός** ἀλλ' **ὁ ζυγός** ἐλέγετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς κοινῶς λεγομένης **ζυγαριᾶς**.

Ὁ Δ. Σ. Στροῦμπος ἔγραψεν ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Ἀθηναίῳ 1874, σελ. 472.

Ἡ ζυγός. ***Τὸ ὄργανον δι' οὗ προσδιορίζονται τὰ βάρη τῶν σωμάτων καλεῖται κοινῶς μὲν ἡ ζυγαριά, ἑλληνιστὶ δὲ ἡ ζυγὸς*** θηλυκῶς· ***ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, ἀναγινώσκομεν:***

α'. «Ζυγὸς ἀρσενικῶς μὲν ἐπὶ τῶν βοῶν· θηλυκῶς δὲ ἐπὶ τῶν σταθμῶν». (Ἀμμωνίου περὶ διαφορῶν λέξεων).

β'. Ζυγὸς (ὁ) ἐπὶ τῶν βοῶν, θηλ. (ἡ) ἐπὶ τῶν σταθμῶν. Thomas. *Ζυγὸς (ἀρσ.) ἐπὶ ἁμάξης· ἐπὶ δὲ σταθμοῦ οὐ ζυγὸς (ἀρσ.) ἀλλὰ τὰ ζυγά. (Λεξ. Ἑρρίκου Στεφάνου).*

γ'. Τινὰ οὐσιαστικὰ β' κλίσεως μετὰ τοῦ γένους συμμεταβάλλουσι καὶ τὴν ἔννοιαν. οἷον ὁ ζυγὸς ἡ ζυγὸς (ἡ ζυγαριὰ) (Γραμμ. Βερναρδάκη § 168. Σημ. δ' σελ. 32).

Οὐδεὶς ἀναιρεῖ τὴν ῥηθεῖσαν διάκρισιν ὁ ζυγὸς καὶ ἡ ζυγὸς· συμφέρει δὲ αὕτη τοῖς ἐπιστήμοσι πρὸς διάκρισιν τῶν ἐννοιῶν».

Ἀποφαίνεται μὲν ὁ Στροῦμπος ὅτι οὐδεὶς ἀναιρεῖ τὴν ῥηθεῖσαν διάκρισιν ὁ ζυγός καὶ ἡ ζυγός· ἀλλ' οὐδέποτε τοιαύτη διάκρισις ὑπῆρξε· διότι οὐδεὶς οὔτε τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων οὔτε τῶν μεταγενεστέρων ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ ὀνόματος ζυγός κατὰ θηλυκὸν γένος πρὸς δήλωσιν τῆς ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ καλουμένης ζυγαριᾶς, μόνης δὲ τῆς κατ' ἀρσενικὸν γένος ἐκφορᾶς αὐτοῦ παρέχουσιν ἡμῖν μαρτύρια ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀρχιμήδης καὶ ἄλλοι.

Πλάτ. Τιμ. σελ. 63, Β' «εἴ τις ἐν τῷ τοῦ παντὸς τόπῳ καθ' ὃν ἡ τοῦ πυρὸς εἴληχε μάλιστα φύσις, οὗ καὶ πλεῖστον ἂν ἠθροισμένον εἴη πρὸς ὃ φέρεται, ἐπαναβὰς ἐπ' ἐκεῖνο καὶ δύναμιν εἰς τοῦτο ἔχων, μέρη τοῦ πυρὸς ἀφαιρῶν ἱσταίη, τιθεὶς εἰς πλάστιγγας, αἴρων τὸν ζυγὸν καὶ τὸ πῦρ ἕλκων εἰς ἀνόμοιον ἀέρα βιαζόμενος, δῆλον ὡς τοὔλαττόν που τοῦ μείζονος ῥᾷον βιᾶται». Πρβ. Πρωταγ. σελ. 356, Β' «καὶ τὸ ἐγγὺς καὶ τὸ πόρρω στήσας ἐν τῷ ζυγῷ» (καὶ περὶ Δικαί. σελ. 373, Ε' «τὸ μὲν κάτω ῥέπον ἐν τοῖς ζυγοῖς βαρύ, τὸ δὲ ἄνω κοῦφον»). Ὁ Σιμπλίκιος Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ', σελ. 717,4 μνημονεύσας ἣν παρεθέμεθα ἐκ τοῦ Τιμαίου τοῦ Πλάτωνος ῥῆσιν ἐπιφέρει «εἰ δὲ ἐν γῇ ἑστῶτες γεώδη σώματα ἄνισα θέντες εἰς τὰς πλάστιγγας εἵλκομεν τὸν ζυγὸν εἰς ἀνόμοιον ἀέρα βιαζόμενοι, τὸ σμικρότερον ῥᾷον τοῦ μείζονος συνέπεται».

Ἀρχιμήδ. Τόμ. Β', σελ. 306,8 Τευβν. «ἐπεὶ γὰρ ὑποκεῖται ἰσορροπέων ὁ ζυγός» καὶ σ. 308,1 «ἐπεὶ οὖν τὰν αὐτὰν ἕξει κατάστασιν τὸ ΒΓΔ τρίγωνον ποτὶ τὸν ζυγόν» καὶ σελ. 310,5 «ἔστω ζυγὸς ὁ ΑΓ». Ἐν ἄλλοις τοῦ Ἀρχιμήδους τόποις κεῖται ἡ γενικὴ τοῦ ζυγοῦ σελ. 306,1 καὶ 3 καὶ σελ. 308,16 καὶ σελ. 310,8 καὶ σελ. 312,6 καὶ 21 καὶ σελ. 316,2 καὶ 16 καὶ 28 καὶ σελ. 318,12 καὶ σελ. 320,17 καὶ 18 καὶ σελ. 322,14 καὶ σελ. 324,5 καὶ σελ. 328,1 καὶ 2. Ἐγένετο δὲ χρῆσις τοῦ ὁ ζυγὸς καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐτοκίου ἐν Ὑπομν. εἰς Ἀρχιμ. Τόμ. Γ', σελ. 306, 14 «ἀφ' οὗ ἀρτώμενος ὁ ζυγὸς παράλληλός ἐστι τῷ ὁρίζοντι».

Πλούταρχ. Καμίλλ. ΚΘ' «τὸ μὲν χρυσίον ἄρας ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῖς ὑπηρέταις ἔδωκε, τὸν δὲ ζυγὸν καὶ τὰ σταθμὰ τοὺς Κελτοὺς λαβόντας ἀποχωρεῖν ἐκέλευσεν εἰπὼν κτέ.» καὶ Ἠθικ σελ. 580, Ϛ' «ὡς γὰρ ὁλκὴ μία καθ' αὑτὴν οὐκ ἄγει τὸν ζυγόν, ἰσορροποῦντι δὲ βάρει προστιθεμένη κλίνει τὸ σύμπαν ἐφ' ἑαυτήν». Πρβ. σελ. 582, Γ' «μεμετρῆσθαι δ' αὖ τὸ βάρος ὑπὸ τοῦ ζυγοῦ μὴ τῷ ζυγῷ ὑπὸ τοῦ ἱστάντος». Ἐν σελ. 1045, Γ' μνημονεύεται ῥῆσις τοῦ Χρυσίππου ἐν ᾗ κεῖται «τὸν ἀστράγαλον καὶ τὸν ζυγὸν καὶ πολλὰ τῶν μὴ δυναμένων ἄλλοτ' ἄλλας λαμβάνειν πτώσεις καὶ ῥοπάς».

Ἐπίκτητ. Διατρ. Β', α', 13 «οἷον ἐπὶ βαρῶν τὸν ζυγὸν εὕρομεν, οἷον ἐπὶ εὐθέων καὶ στρεβλῶν τὴν στάθμην» καὶ § 19 «ὕπαγε αὐτὴν τῷ κανόνι, βάλε εἰς τὸν ζυγόν» καὶ Γ', κϛ', 17 «Δεῖξόν μοι πρῶτον τί τηρεῖς, τί μετρεῖς ἢ τί ἱστάνεις· εἶθ' οὕτως ἐπιδείκνυε τὸν ζυγὸν ἢ τὸν μέδιμνον».

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 197, 21 «ὃν γὰρ τρόπον ἐν τῇ τῶν βαρέων καὶ κούφων ἐξετάσει τρία ἐστὶ κριτήρια, ὅ τε ζυγοστάτης καὶ ὁ ζυγὸς καὶ ἡ τοῦ ζυγοῦ θέσις· τούτων δὲ ὁ μὲν ζυγοστάτης κριτήριον ἦν τὸ ὑφ' οὗ, ὁ δὲ ζυγὸς τὸ δι' οὗ, ἡ δὲ θέσις τοῦ ζυγοῦ ὡς σχέσις» καὶ σελ. 287, 30 «καὶ ὁ ζυγὸς τῆς τε τῶν ἄλλων ἰσότητος καὶ τῆς ἰδίας σταθμητικὸς ὑπῆρχεν». Πρβ. καὶ σελ. 197, 31 «τῷ δὲ ζυγῷ καὶ κανόνι ἡ αἴσθησις καὶ ἡ διάνοια» καὶ σελ. 289, 18 «μηδενὸς ὄντος βαρέος καὶ κούφου σώματος συναναιρεῖται ἡ τοῦ ζυγοῦ κατασκευή».

Θεμίστ. Λόγ. σελ. 286, 22 Δινδ. «καὶ μὴ τὸν μὲν ἐφ' ὕψος ἕλκειν, τὸν δὲ κάτω βρίθειν τὸν ζυγόν». Πρβ. καὶ σελ. 334, 12 «συμβαίνει γὰρ ὥσπερ πλάστιγγος ἐπὶ θάτερα κουφισθείσης τὴν ἰσορροπίαν τοῦ ζυγοῦ μὴ διαμένειν».

Ἰουλιαν. σελ. 152,28 Ἑρτλ. «ἀνδρῶν γὰρ ἀγαθῶν φημι ξυντυχίαν πρὸς χρυσίου πλῆθος ὁσονδηοῦν ἐξεταζομένην καθέλκειν τὸν ζυγὸν καὶ οὐκ ἐπιτρέπειν τῷ σώφρονι κριτῇ οὐδὲ ἐπ' ὀλίγον ῥοπῆς ἐπιστῆσαι». Ἐρρήθη δ' ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ «ἀγαπήσας καὶ φιληθεὶς τὸ λεγόμενον ἴσῳ ζυγῷ παρ' ἐκείνου πάλιν» (σελ. 316, 23), οὗ γίνεται μνεία ὑπὸ τοῦ Σουΐδα σελ. 543 Βεκκ. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν Μνημοσ. 1883, σελ. 361 «(Iulian.) pag. 244. c: ἀγαπήσας καὶ φιληθεὶς τὸ λεγόμενον ἴσῳ ζυγῷ. Ex Theocrito, quo Iulianus delectaba-

tur, sumtum XII. 15. ἀλλήλους δ' ἐφίλησαν ἴσῳ ζυγῷ». Ἐν τοῖς εἰς Θεόκριτον Σχολίοις σελ. 348, 15 Ἀρ. λέγεται «Ἴσῳ ζυγῷ· ἀντὶ τοῦ ὁμοίως, ὡς μήτι γεγονέναι ἑτερόρροπον [τινὰ] ὑπὸ τοῦ σταθμοῦ· ἀπὸ δὲ τοῦ ζυγοῦ μετήνεκται, εἴ τι ἴσον ἐστὶ καὶ μὴ ἑτερορρεπές». Ἴδε καὶ Τούπιον ἐν *Emendat.* Τόμ. Α', σελ. 279. Πρβ. καὶ Βασιλικ. Τόμ. Δ', σελ. 389 Εἰμβ. «ἑκάτεροι ἐρχέσθωσαν ἴσῳ ζυγῷ πρὸς τὴν κληρονομίαν».

Ἰω. Χρυσόστ. περὶ Ἱερωσ. Λόγ. Α', 1 «οὐκέτι ἡμῖν ὁ ζυγὸς οὗτος ἴσος ἦν, ἀλλ' ἡ μὲν ἐκείνου πλάστιγξ ἐκουφίζετο μετέωρος κτέ.». Ἐρρήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου καὶ «κἂν τὸν κόσμον ἀντιστήσῃς ὅλον, ἐκείνους εὑρίσκω καθέλκοντας τὸν ζυγὸν καὶ τιμιωτέρους ὄντας», ὃ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Κασαυβῶνος ἐν ταῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίου Δειπνοσοφιστὰς Παρατηρήσεσι σελ. 94.

Μιχ. Ψελλ. σελ. 172 Βοισσον. «εἰ μὴ ἡ σὴ χρυσῆ πλάστιγξ τὸν τοῦ βίου μου ζυγὸν ἴσαζε» καὶ σελ. 173 «ἔστι καὶ ἡ τρυτάνη καὶ ὁ ταύτης κανών· τί οὖν, ἵνα πληρώσῃς ἡμῖν τὸν ζυγόν, κτέ.».

Τζέτζ. Ἱστορ. Χιλ. Ϛ', 885 (σελ. 232 Κισλ.) «τῷ συμποσίῳ ἵστατο ζυγὸς καὶ λεκανίσκαι παρ' ἑκατέρῳ τοῦ ζυγοῦ κάτωθεν τῶν πλαστίγγων».

Πολυδεύκ. Ι', 108 «ἰστέον ὅτι τὸ σπαρτίον οὗ λαβόμενός τις ἀνέλκει τὸν ζυγὸν ἀρτάνην ὠνόμαζον». Πρβ. καὶ 177 «Δεινόλοχος δ' ἐν Ἀμαζόσιν ἔφη καπηλικοῦ ζυγοῦ», περὶ οὗ ἴδε τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ τοῦ Δινδορφίου ἐκδόσει τοῦ Πολυδεύκους Τόμ. Ε' σελ. 1846.

Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 196, 42 «κυρίως δὲ μέρος τι τοῦ ζυγοῦ ἡ τρυτάνη· οὕτω δὲ καὶ πλάστιγξ λέγεται ὁ σταθμὸς ἐκ μέρους, ἤτοι ἐκ τῶν πλαστίγγων, τουτέστι τῶν κάτω πλατέων, οἷς τὰ βάρη ἐπίκεινται· καὶ ζυγὸς δὲ ὁ αὐτὸς ἀπὸ μέρους, οὗ αἱ ῥηθεῖσαι πλάστιγγες ἐξήρτηνται· πρὸς ὃν παροιμιάζεται τὸ ζυγὸς δόλιος» καὶ σελ. 912, 45 «καὶ ὑπάγεται λόγῳ πολυωνυμίας τὸ τάλαντον καὶ ὁ σταθμὸς καὶ τὰ παρὰ τοῖς ὕστερον ἡ τρυτάνη καὶ ὁ ζυγός» καὶ σελ. 1307,38 «ἰστέον δὲ ὅτι ζυγὸν μὲν ἵππειον λέγει πρὸς διαστολὴν βοείου καὶ λοιπῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ σταθμητικός» καὶ σελ. 1602,61 «ζυγός τε γὰρ ὃν στατῆρα καλοῦμεν» (Πρβ. καὶ σελ. 912, 40 «ἐπαινεῖται δὲ ἡ τοῦ ζυγοῦ παραβολὴ ἐνταῦθα ἐπὶ ἰσότητι» καὶ σελ. 958, 22 «γίνεται δὲ ἡ λέξις παρὰ τὸ ἱστᾶν τὸ ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ λεγόμενον,

ἐξ οὗ καὶ στατὴρ τὸ νόμισμα». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν σελ. 665,32 φέρεται «καὶ ὅμως οἱ μεθ' Ὅμηρον οἴδασι ζυγὸν καὶ ἐπὶ σταθμοῦ, καὶ **αὐτὸν** παρὰ τὸ δύο ἄγειν ἐτυμολογικῶς, τὰς ἑκατέρωθεν δηλαδὴ πλάστιγγας, ἀφ' οὗ καὶ παροιμία τὸ ζυγοῦ πρὸς δίκην εὐθέστερος», ἀνθ' οὗ ἐν τῇ Ἰωνιᾷ τῆς Εὐδοκίας σελ. 314,6 Φλαχ. εἶνε γεγραμμένον «καὶ **αὐτοὶ** παρὰ τὸ δύο ἄγειν ἐτυμολογικῶς».

Φώτ. Λεξ. Τόμ. Β', σελ. 231 Ναб. «Τρυτάνη: ὁ ζυγός». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «Τρυτάνη: ὁ ζυγός». Πρб. καὶ «Ἐπιλίτραις: τὸ μέσον τοῦ ζυγοῦ» καὶ «Οἰλάωμα: τὸ προστιθέμενον τῇ πλάστιγγι τοῦ ζυγοῦ» καὶ «Πλάστιγξ: — ἢ τοῦ ζυγοῦ τὸ ἀντίρροπον» καὶ «Σηκωτήρ: ὁ ἀναφορεὺς τοῦ ζυγοῦ» καὶ «Σταφύλη: — — τινὲς δὲ τοῦ ζυγοῦ τὸ μέσον».

Σουίδ. σελ. 1048 Βεκκ. «Τρυτάνη: ὁ ζυγός· ταύτην οἱ Δωριεῖς σταχάνην καλοῦσιν, ἔνθεν καὶ παροιμία δικαιότερος σταχάνης» καὶ «Τρυτοδόκη: ἡ θήκη τῆς τρυτάνης· ἐν ἐπιγράμματι· καὶ τὴν τρυτοδόκην κοιτίδα παμβακίδων· τὸν ζυγὸν τῆς παμβακίδος». Πρб. καὶ σελ. 859 «Πλάστιγξ: τοῦ ζυγοῦ τὸ ἀντίρροπον καὶ τὸ κατηρτημένον τοῦ ζυγοῦ μέρος, ᾧ ἐπεντίθεται τὰ ζυγά» καὶ «Πλάστιγξ: τὸ κοῖλον τοῦ κοττάβου καὶ τοῦ ζυγοῦ» καὶ σελ. 973 «Στάθμια καὶ σταθμά: διχῶς λέγονται· εἰσὶ δὲ τὰ ἐμβαλλόμενα ταῖς πλάστιγξι τοῦ ζυγοῦ». Παρατηρητέον δ' ὅτι πλημμελῶς ἔχει τὸ ὄνομα τρυτοδόκη· ἐγνώσθη δὲ πρὸ πολλοῦ ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ γραφὴ οὖσα γρυτοδόκη (Τρυτοδόκη — Γρυτοδόκη).

Σχολ. Θεοκρ. σελ. 295,20 Ἀρ. «Τάλαντον δὲ ὁ ζυγός· χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα· τάλαντα καὶ τὰ τῷ ζυγῷ σταθμιζόμενα» Πρб. καὶ Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Α', σελ. 272,7 «ὁ δὲ Αἰσχύλος νομίσας λέγεσθαι τὰς ψυχάς, ἐποίησε τὴν Ψυχοστασίαν, ἐν ᾗ ἐστὶν ὁ Ζεὺς ἱστὰς ἐν τῷ ζυγῷ τὴν τοῦ Μέμνονος καὶ Ἀχιλλέως ψυχήν» καὶ Τζέτζ. Σχολ. εἰς Λυκόφρ. σελ. 516 Μυλλ. «Τάλαντον νῦν τὸ πλατὺ καὶ πεταλῶδες τοῦ ζυγοῦ, ἐν ᾧ τίθενται τὰ σταθμώμενα» καὶ «Τρυτάνης: τοῦ ζυγοῦ. Τρυτάνη δὲ καὶ ἡ σταχάνη λεγομένη· λέγεται δὲ καὶ ἡ ὅλη ῥάβδος τοῦ ζυγοῦ, ἧς ἑκατέρωθεν τὰ τάλαντα, αἱ καὶ πλάστιγγες. Κυρίως δὲ τρυτάνη ἡ γλωσσὶς τῆς ῥάβδου τοῦ ζυγοῦ». Λέγεται δὲ καὶ ἐν Κραμ. Παρ. Ἀνεκδ. Τομ. Δ', σελ. 158,21 «Τάλαντον: καὶ ὁ ζυγὸς ἤτοι ὁ σταθμός». Πρб. καὶ Τόμ. Γ', σελ. 193,1 «λέγεται

δέ ποτε καὶ ἐπὶ ζυγοῦ τοῦ τὰ βάρη ταλαντεύοντος» καὶ Εὐδοκ. Ἰων. σελ. 144, 18 Φλαχ.

Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 298, 16 Διδ. «ὅτε δὲ ἐντεθείη τὸ ἱερεῖον εἰς τὸν ζυγόν, περιεστῶτες (Βλαϋδ. οἱ περιεστῶτες) ἐβόων μεῖον μεῖον· τοῦτο δηλονότι ἔλαττόν ἐστι· παρὰ τοῦτο οὖν λέγει καὶ μειαγωγεῖν τὴν τραγῳδίαν, τουτέστι πρὸς τὸν ζυγὸν προσάξουσι καὶ στήσουσιν». Πρβ. σελ. 328, 28 «ρέπει: φέρεται, ἀποβλέπει, ἐκ μεταφορᾶς τοῦ ζυγοῦ». Ἐν σελ. 298, 3 κεῖται «καθάπερ αὐτός φησιν Ἀριστοφάνης· ἀλλ' εὔχομαι 'γωγ' (εὔχομ' ἔγωγ') ἑλκύσαι σε τὸν σταθμόν, ἵνα μή με προσπράττωσι γραῦν οἱ φράτορες (φράτερες)». Εἶνε δὲ τὸ σταθμόν γραφὴ τοῦ Βρουγκίου ἀντὶ τοῦ σφυγμόν, ἀνθ' οὗ ὑπ' ἄλλων ἀνεγνώσθη ζυγόν, «ἑλκύσαι σε τὸν ζυγόν» (Ἴδε Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ἀποσπασμάτων σελ. 145 καὶ σελ. 421).

Εὐχολόγ. τὸ μέγ.— Ἁγιασματάρ. τὸ μέγ σελ. 178-179 (1868) «τὰς ἐμὰς καθορῶντες πράξεις ἐλεγχομένας ἐν τῇ στάθμῃ τοῦ ζυγοῦ» καὶ «οὐκ ἔχω γὰρ ἔργον ἀγαθὸν ἀντισταθμίζειν τῷ ζυγῷ τῶν φαύλων πράξεων».

Φέρεται δὲ καὶ ἐν ταῖς μονοστίχοις γνώμαις 465 Μειν. (Ἀποσπ. Ἑλλην. Κωμ. σελ. 1057 ἐκδ. μικρ.) «ροπὴ 'στιν ἡμῶν ὁ βίος, ὥσπερ ὁ ζυγός» καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σ. 192, 27 «ὁ δὲ ζυγὸς ἰσότητος ἔργον ἅμα καὶ σύμβολον» καὶ σελ. 196, 1 «σκόπει τῆς θεουργοῦ προνοίας τὸν πάνσοφόν τε καὶ ἀρρεπῆ ζυγόν». Πρβ. καὶ σελ. 190, 15 «ἐπειδὴ δικαιοσύνης ζυγὸς λέγεται ὁ θεός, ἀναλόγως τῷ παρ' ἡμῖν ζυγῷ καὶ ἡ ἐν τῇ θείᾳ φύσει τάξις ἐπινενόηται» καὶ 20 «καὶ τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ ζυγοῦ τὸ ἰσόρροπόν τε καὶ ἰσοδύναμον τῆς ἀπειροδυνάμου τριάδος αἰνίττεται».

Ἐν ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ ἡ γενικὴ τοῦ ζυγοῦ καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἡ δοτικὴ τῷ ζυγῷ, οἷον «ἱστάντες τὸν πῆχυν τοῦ ζυγοῦ ἰσόρροπον ἄγοντα τὰς ἑκατὸν πεντήκοντα δραχμὰς» (Ἐπιγρ. Ἀττικ. Τόμ. Β', α', σελ. 284) καὶ «ρυτόν, οὗ ὁλκὴ ἐν μικρῷ ζυγῷ μναῖ κτέ.» (Συλλογ. Ἑλλην Ἐπιγρ. Διττεμβ. σελ. 511). Οὐδαμῶς δ' εὔλογον φαίνεται νὰ ὑποληφθῇ ὀνομαστικὴ τῶν πτώσεων τούτων τὸ οὐδέτερον ζυγόν μᾶλλον ἢ τὸ ἀρσενικὸν ζυγός.

Μνημονεύομεν δὲ μαρτύρια καὶ τοῦ κυρίου ὀνόματος Ζυγός. Θέων Σμυρν. σελ. 152, 15 Τευβν. «πάλιν δὲ τὸ μὲν γ τοῦ Ζυγοῦ, τὸ δὲ δ

Αἰγόκερω» καὶ Σιμπλίκ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ', σελ. 181, 28 «οἷον Κριὸς καὶ Ζυγός» καὶ 34 «διέστηκε Κριὸς καὶ Ζυγός» καὶ σελ. 182, 3 «καὶ ὁ τοῦ Κριοῦ τόπος μᾶλλον ἐναντίος τῷ τοῦ Τοξότου κατὰ τὴν μείζονα περιφέρειαν ἤπερ τῷ τοῦ Ζυγοῦ» καὶ 7 «τὴν πλείστην διάστασιν διέστηκε Κριὸς καὶ Ζυγός» καὶ σελ. 185, 29 «ὡς ἡ τοῦ Κριοῦ πρὸς τὸν Ζυγόν» καὶ 31 «ἡ ἀπὸ τοῦ Κριοῦ διὰ τοῦ Ζυγοῦ φερομένη ἄχρι τοῦ Τοξότου διάστασις ἐπὶ τῆς περιφερείας λαμβανομένη μείζων ἐστὶ τῆς ἄχρι τοῦ Ζυγοῦ» καὶ σελ. 186, 3 «πλείστη ἐστὶν ἡ ἀπὸ Κριοῦ ἐπὶ Ζυγόν» καὶ σελ. 421, 24 «ἀλλὰ μετόπωρον ἐγίνετο καὶ θέρος μετὰ τὸν Ζυγόν» καὶ Γεωπον. σελ. 54 «ἐν δὲ τῷ οἴκῳ τῆς Ἀφροδίτης τῷ Ζυγῷ γενομένου τοῦ Διός, ὁ χειμὼν ἀρχόμενος μὲν ἔσται ὑδατώδης κτέ.» καὶ Σχολ. Ἡσ. σελ. 245 Λιψ. «ιϐ' δὲ ὥρας τῆς νυκτὸς πρωιναὶ δύσεις ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Ζυγοῦ καὶ τοῦ Σκορπίου» καὶ Μιχ. Ἀκομιν. Τόμ. Β', σελ. 343, 14 Λάμπρ. «αἱ γὰρ χηλαὶ τοῦ Σκορπίου εἰς ἕνα τὸν Ζυγὸν συνάγονται» Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται τὸ κείμενον παρά τινι «Ζῷον ἕβδομον **ὁ Ζυγός**· καλλίστην τινὰ καὶ ταύτην ἀπεδώκασι τὴν ἐτυμολογίαν **τῷ Ζυγῷ**· φασὶ γὰρ **ζυγὸς** οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ **διαιρετικὴ** τῶν ἀνίσων σταθμῶν καὶ βαρῶν» (Ἴδε *Philolog. Untersuch.* Τόμ. ϛ', σελ. 144) Ἀνελλήνιστος δ' εἶνε ὁ τύπος ἀπεδώκασι ἀντὶ τοῦ ἀποδεδώκασι.

Οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς ζυγαριᾶς εὑρίσκεται τὸ θηλυκὸν ἡ ζυγός τεθειμένον παρ' Ἰωάννῃ τῷ Μαλαλᾷ σελ. 182, 20 Βόνν. «ἀποτιναξάμενος τὴν τῆς σῆς δουλείας τύχην, ὦ Βινδίκιε, καὶ τὴν ταύτης ἐκδυσάμενος ζυγὸν ἔνδυσαι Ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας θώρακα», περὶ οὗ εὐλόγως ἐπέρχεταί τινι ν' ἀμφιβάλλῃ ἂν εἶνε ἀδιάφθορον.

Οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ὅτι ἀλλοτρία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶνε ἡ κατὰ θηλυκὸν γένος ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος ζυγός πρὸς δήλωσιν τῆς κοινῶς λεγομένης ζυγαριᾶς. Ἀνάληθες δ' ἐξελέγχεται ὂν τὸ δίδαγμα τοῦ Ἀμμωνίου λέγοντος σελ. 65 Βαλκ. «Ζυγός: ἀρσενικῶς μὲν ἐπὶ τῶν βοῶν, θηλυκῶς δὲ ἐπὶ τῶν σταθμῶν». Ἀλλ' ὁ Βαλκενάριος δοξάζει ὅτι παρεφθάρη τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀμμωνίου γραφέν. Παρατιθέμεθα τὴν παρατήρησιν τοῦ διαπρεποῦς φιλολόγου «Θηλυκῶς δέ: Quinimo οὐδετέρως δὲ, atque ita, ut opinor, scripserat *Ammonius*. ΟΥΔ. et ΘΗΛ. facile a librario permutari

potuerunt huiusce moduli vocabula nunquam in scriptis libris nisi decurtata occurrunt. *Moschop.* Ζυγὸς, ὁ τῶν βοῶν· Ζυγὸν δὲ, οὐδετέρως, τὸ ζύγιον» adde *Etymolog.* p. 412, v. 9. *Thomas* M. Ζυγὸς, ἀρσενικῶς ἐπὶ ἁμάξης· ἐπὶ δὲ σταθμοῦ οὐ ζυγὸς ἀλλὰ τὰ ζυγά, atque ita *Poll.* IV. 171. Ζυγὰ, τρυτάνη. Vulgatam libelli nostri lectionem sequutus videtur *Auctor* voc. acc. dist. Ζυγὸς, ζυγοῦ, ὁ, *iugum bovum.* Ζυγὸς, Ζυγοῦ, ἡ *iugum librae*» Πρβ. καὶ Βαχμ. Ἀνέκδ. Ἑλλην. Τόμ. Β', σελ. 378, 6 «Ζυγός: ὁ τῶν βοῶν· ζυγὸν δὲ οὐδέτερον τὸ ζύγιον, ὃ καὶ πληθυντικῶς εὑρίσκεται». Ἐν τοῖς τοῦ Ἑλλαδίου παρὰ Φωτ. Βιβλ. σελ. 532, 9 φέρεται «ὅτι τὸ κύρβεις οἱ μὲν Ἀττικοὶ ἀρρενικῶς ἐκφωνοῦσι, Καλλίμαχος δὲ οὐδετέρως». Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Ἑλλαδίου «Καλλίμαχος δὲ θηλυκῶς». Πρβλ. Μοσχόπουλον περὶ Σχεδ. σελ. 4 «κύρβεις ἀρσενικῶς ἔστιν ὅπου καὶ θηλυκῶς» (Ἴδε καὶ Ἀθηνᾶν 1891, σελ. 319).

Ὁ Κοραῆς σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν σελ. 344 «Ἔν σοι ζυγόν: Ἀνωτέρω δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος κεφαλαίου § 13 τὸν ζυγὸν. ἀρσενικῶς εἴρηκε. Λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως· τὸ δὲ οὐδέτερον τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ μᾶλλόν ἐστιν, οἷον καὶ τὸ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα (Λευιτ. ιθ' 36) Ζυγὰ δίκαια, καὶ στάθμια δίκαια. Παρὰ τὸ ὑποκοριστικὸν Ζυγάριον ἔπλασεν ἡ παρ' ἡμῖν συνήθεια τὸ θηλυκὸν Ζυγαρία (balance)· τὸ δὲ καθιέμενον εἰς θάτερον τοῦ ζυγοῦ μέρος βαρύ τι σῶμα ἐκ μετάλλου ἢ τινος ἑτέρας ὕλης, ᾧ παραβάλλεται τὸ σταθμώμενον, δι' ἑτέρου ὑποκοριστικοῦ σημαίνει, τοῦ Ζύγιον (poids)». Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 48 ἀπαντᾷ «ὁ μὲν γὰρ κιρκίνος γράφει τὸν κύκλον, ὁ δὲ πῆχυς διακρίνει τὰ μήκη, καθάπερ ὁ ζυγὸς τὰ βάρη»· ἀλλ' ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει Μικρῶν τοῦ Γαληνοῦ Συγγραμμάτων Τόμ. Α', σελ. 89, 5 φέρεται «ὁ μὲν γὰρ καρκίνος γράφει τὸν κύκλον, ὁ δὲ πῆχυς διακρίνει τὰ μήκη καθάπερ τὸ ζυγὸν τὰ βάρη». Πρβ. Ἀρχύτ. παρὰ Στοβ. Ἐκλογ. Α', 40 (Τόμ. Α', σελ. 315, 6 Οὐαξμ.) «πλάθεος μὲν γὰρ μέτρον ἀριθμός, μάκεος δὲ πούς, ῥοπᾶς δὲ καὶ σταθμῶ ζυγόν, ὀρθότατος δὲ καὶ εὐθύτατος κανὼν καὶ στάθμα ὀρθὰ γωνία». Λέγεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Φωτίου Λεξ. Τόμ. Β', σελ. 198 καὶ ὑπὸ τοῦ Σουίδα σ. 1007 «μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν ζυγῶν, ἐπεὶ τὸ ζυγὸν τά-

λαντον λέγεται καὶ ὑπερταλαντᾶν τὸ ὑπερβαρεῖν». Πρβ. καὶ Πολυδεύκ. Γ', 177 (σελ. 447,17 Βεκκ.). Ὁ Βλαϋδέσιος ἐποιήσατο ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ἀποσπασμάτων σελ. 421 παρατήρησιν περὶ τοῦ οὐδετέρου ὀνόματος ζυγόν, ἐν ᾗ ἐμνημόνευσε τὸ χωρίον τοῦ Αἰσχύλου Ἱκέτ. 822 «τὸν δ' ἐπίπαν ζυγὸν ταλάντου»· ἀλλὰ προχείρως καὶ ἀνεπιστάτως εἶνε ἡ παρατήρησις αὕτη γεγραμμένη. Ἄξιον σημειώσεως προσέτι κρίνομεν ὅτι κεῖται παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 47 «ὅμοιόν τι ποιεῖ τέκτονι κελεύοντι τῷ μαθητῇ μετρῆσαί τι καὶ στῆσαι καὶ ἀποτεῖναι καὶ κύκλον γράψαι χωρὶς τοῦ πῆχυν δοῦναι καὶ ξυστὸν καὶ κανόνα καὶ κιρκίνον», ἀνθ' οὗ ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει Μικρῶν τοῦ Γαληνοῦ Συγγραμμάτων Τόμ. Α', σελ. 87, 20 φέρεται «χωρὶς τοῦ πῆχυν δοῦναι καὶ ζυγὸν καὶ κανόνα καὶ καρκίνον». Πρβ. Ε. Α. Σοφοκλῇ ἐν *Greek Lex. of the Rom. and Byz. Per.* σελ. 665 «κιρκίνος, ου, ὁ, the Latin *circĭnus* = διαβήτης, *pair of compasses. Galen.* II, 19 B». Ὀρθότερον δ' ἴσως ἔχει τὸ προπαροξύτονον κίρκινος.

Τοῦ οὐδετέρου πληθυντικοῦ ζυγά ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους (ἢ τοῦ Ὑπερείδου) κατὰ Ἀριστογείτ. Α' 46, σελ. 784 «καὶ μόνον οὐ ζυγὰ καὶ σταθμὰ ἔχων πάνθ' ὅσα πώποτ' ἔπραξεν ἐπώλει» καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου Τόμ. Α', σελ. 41 Δινδ. «τοὺς ἐξευρόντας σταθμά τε καὶ ζυγὰ καὶ μέτρα» καὶ ὑπὸ Πρόκλου τοῦ Διαδόχου εἰς Εὐκλείδ. σελ. 63, 14 Τευβν. «ζυγά τε καὶ τρυτάνας ἐδημιούργησεν». Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Πολυδεύκει Δ' 171 «ζυγά, τρυτάνη, πλάστιγγες, σταθμοί, τάλαντα, ζυγός, ὁλκή, κτέ.» καὶ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ «Τάλαντα: ζυγά, σταθμοί» καὶ παρὰ τῷ Φωτίῳ καὶ τῷ Σουίδᾳ «Τάλαντα: τὰ ζυγὰ καὶ τὰ ἱστάμενα». Πρβ. καὶ Γεώργ. Παχυμέρ. Τόμ. Β', σελ. 139, 19 Βόνν. «καὶ τὰ ζυγὰ τῆς ἀρεσκείας ὑπὲρ τὸν δεύτερον πρὸς τὸν τρίτον ἔκλιναν». Ἡ δοτικὴ πληθυντικὴ ζυγοῖς εὑρίσκεται παρὰ Πάππῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ σελ. 1042, 20 Οὐλσχ. «κατὰ τὸν ἀντιπεπονθότα τῶν βαρῶν ἐν τοῖς ζυγοῖς λόγον» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Γ', σελ. 357, 25 Δινδ. «ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἐν τοῖς ζυγοῖς ἱσταμένων τε καὶ πιπρασκομένων εἴρηται» καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 652, 50 «ἢ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ζυγοῖς ἱστώντων, οἳ τοῖς σταθμοῖς παρακρούουσιν» καὶ παρὰ Γεωργίῳ τῷ Κωδίνῳ σελ. 39,10 Βόνν. «ἔμενε δὲ ἐκεῖσε ἀργυροκόπος

ἐναντίοις ζυγοῖς τὴν πρᾶσιν ποιούμενος», ἀνθ' οὗ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα σελ. 215 ἀναγινώσκεται «ἐν πλαστοῖς ζυγοῖς τὴν πρᾶσιν ποιούμενος». (Πρβ. καὶ Ἀνώνυμ. ἐκδεδομ. μετὰ Κωδ. σελ. 167, 13). Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Παροιμ. ΙΑ', 1 (Τόμ. Β', σελ. 211) ἀπαντᾷ «ζυγοὶ δόλιοι βδέλυγμα ἐνώπιον κυρίου, στάθμιον δὲ δίκαιον δεκτὸν αὐτῷ», παρὰ δὲ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ Τόμ. Β', σελ. 197,10 Δινδ. «ζυγὰ δόλια βδέλυγμα ἔναντι θεοῦ, στάθμιον δὲ δίκαιον δεκτὸν αὐτῷ». Πρβ. καὶ Γρηγόρ. Παλαμ. Ὁμιλ. σελ. 276 Οἰκ. «ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ τῆς πόλεως ἄδικα σταθμὰ καὶ ζυγοὶ δόλιοι καὶ μέτρα δισσά».

Ἐν τοῖς Μηχανικοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπαντᾷ τό τε ἀρσενικὸν ὄνομα ὁ ζυγός καὶ τὸ οὐδέτερον τὸ ζυγόν καὶ τὸ πληθυντικὸν αὐτοῦ τὰ ζυγά, οἷον Α' (Τόμ. Δ', σελ. 55,5 Διδ.) «τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν ζυγὸν γινόμενα εἰς τὸν κύκλον ἀνάγεται, τὰ δὲ περὶ τὸν μοχλὸν εἰς τὸν ζυγόν» καὶ Β' (σελ. 55,34) «πρῶτον μὲν οὖν τὰ συμβαίνοντα περὶ τὸν ζυγὸν ἀπορεῖται διὰ τίνα αἰτίαν ἀκριβέστερά ἐστι τὰ ζυγά τὰ μείζω τῶν ἐλαττόνων» καὶ (σελ. 57, 34) «διότι τὰ μὲν μείζω ζυγὰ ἀκριβέστερά ἐστι τῶν ἐλαττόνων, φανερὸν ἐκ τούτων» καὶ «ἔνια μὲν μὴ δῆλα εἶναι ἐν τοῖς μικροῖς ζυγοῖς πρὸς τὴν αἴσθησιν ἐπιτιθέμενα βάρη, ἐν δὲ τοῖς μεγάλοις δῆλα» καὶ Γ' (σ. 58,9) «ἔστω ζυγὸν ὀρθὸν ἐφ' οὗ ΒΓ, σπαρτίον δὲ τὸ ΑΔ» καὶ «ὥστε ἡ δίχα διαιροῦσα τὸ ζυγὸν πρῶτον μὲν ἦν ἡ ΔΜ τῆς καθέτου αὐτῆς» καὶ «ἐὰν μὲν οὖν ἄνω τὸ σπαρτίον ἔχῃ, πάλιν διὰ τοῦτο ἀναφέρεται τὸ ζυγόν» καὶ «ἔστω ζυγὸν τὸ ἐφ' οὗ ΝΞ, τὸ ὀρθόν, κάθετος δὲ ἡ ΚΛΜ καὶ Δ» καὶ «ἢ ὅτι αἴτιόν ἐστιν ὁ μοχλός, ζυγὸν ὢν κάτωθεν ἔχον τὸ σπαρτίον καὶ εἰς ἄνισα διῃρημένον» καὶ Ι' (σελ. 62,7) «ὥσπερ εἴπομεν καὶ τὰ μείζω ζυγὰ τῶν ἐλαττόνων ἀκριβέστερα εἶναι;» καὶ ΚΑ' (σελ. 65, 31) «ἢ ὅτι ἅμα συμβαίνει ζυγὸν καὶ μοχλὸν εἶναι τὴν φάλαγγα· ζυγὸν μὲν γάρ, ᾗ τῶν σπαρτίων ἕκαστον γίνεται τὸ κέντρον τῆς φάλαγγος» καὶ «ὅπως δὲ τὸ ἓν ζυγὸν πολλὰ ᾖ ζυγά, τοιαῦτα τὰ σπαρτία πολλὰ ἔγκειται ἐν τῷ τοιούτῳ ζυγῷ» καὶ «ὅλως μέν ἐστι τοῦτο ζυγόν, ἔχον μίαν μὲν πλάστιγγα, ἐν ᾗ ἵσταται τὸ βάρος, τὴν δ' ἑτέραν, ἐν ᾗ τὸ σταθμόν, ἐν τῇ φάλαγγι» καὶ (σελ. 66, 2) «τοιοῦτον δ' ὂν πολλὰ ζυγά ἐστι, καὶ τοσαῦτα ὅσα πέρ ἐστι τὰ

σπαρτία» Πρβ. ΙΑ' (σελ. 62,17) «ξύλινος ἄλλος ζυγός» καὶ «ὁ σιδηροῦς ζυγός».

Περὶ τοῦ τρισυλλάβου οὐδετέρου ζύγιον λέγεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 43 «Ζύγιον, τὸ, Statera, Jugulum, Libella, Gl. Vid. Schleusner. Lex. in V. T. Angl. Achmes Onirocr. p. 18, 6: Τὸ ζύγιον ἐπιδέξιον καὶ καθαρὸν, Stateram aequam. Pseudochrys t. 7, p. 497,33: Ζύγια καὶ μέτρα. Hase». Βλέπει δέ τις τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ παρὰ τῷ Ἀρχιμήδει Τόμ. Β', σελ. 312,1 «ἔστω πάλιν τὸ μὲν ΑΓ ζύγιον» καὶ σελ. 314,20 καὶ σελ. 316, 7 καὶ σελ. 318, 9 καὶ σελ. 320, 15 καὶ σελ. 326, 25 καὶ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς Τόμ. Ε', σελ. 646 «περὶ τῶν νενοθευμένων στατήρων ἤτοι ζυγίων ἀδίκων ἔδικτον προτέθεικε» καὶ σελ. 777 «καὶ ὅταν τις ἔχῃ ἄδικα ζύγια» καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα σελ. 974 «Στατήρ: τετράγραμμον νόμισμα καὶ τὸ ἑξάγιον καὶ τὸ ζύγιον» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 181,19 Διδ. «ῥάβδος ἦν μακρὰ πεπηγμένη ἐν τῇ γῇ καὶ ἑτέρα ἐπάνω αὐτῆς κινουμένη ἐπὶ ζυγίου». Ἐν τοῖς εἰς Δημοσθένη Σχολίοις σελ. 163, 8 Δινδ. φέρεται. «Τρυτάνη μέν ἐστι τὸ πᾶν ζύγιον, πλάστιγγες δὲ αὐτὰ τὰ πλατέα εἰς ἃ ἐμβάλλομεν τὸ σταθμώμενον». Τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Χοιροβοσκοῦ ἐν τῇ Ὀρθογραφίᾳ (Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Β', σ. 216,1) λέγοντος «ζύγιον: Ι· τὸ ὑποκοριστικὸν γὰρ τοῦ ζυγοῦ». Ἐν τοῖς κατὰ Λίβυστρον καὶ Ῥοδάμνην 832 (Trois Poèmes Grecs Οὐαγν. σελ. 265) κεῖται «τὸ ἕναν της χέριν νὰ κρατῇ ζυγὶν νὰ καμπανίζῃ, καὶ τὸ ἄλλο φίλε μου, χαρτὶν μετὰ γραμμάτων». Περὶ τοῦ τρισυλλάβου οὐδετέρου τοῦ παρηγμένου ἐκ τοῦ σταθμός (ἢ σταθμόν) παρατηροῦμεν ὅτι εὑρίσκεται καὶ παροξυτόνως προενηνεγμένον σταθμίον - σταθμία καὶ προπαροξυτόνως στάθμιον - στάθμια. Κανονικῶς δ' ἔχει ἡ παροξύτονος ἐκφορὰ καὶ ταύτην ἡμεῖς προκρίνομεν.

Ἱκανῶς δ' ἑκάστοτε ἐκ τῶν συμφραζομένων μηνύεται ἂν τὸ ἀρσενικὸν ὄνομα ὁ ζυγός εἶνε δηλωτικὸν τῆς ἐν τῇ ἰδιωτικῇ ἡμῶν συνηθείᾳ ὀνομαζομένης ζυγαριᾶς, ὡς συμβαίνει καὶ ὅταν ἄνευ ἄρθρου ἐκφέρηται τὸ ὄνομα τοῦτο, οἷον ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν, καὶ ζυγῷ ἱστάναι, κτλ. Διογέν. Λαέρτ. Η', 18 «τὸ δὲ ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν τὸ ἴσον καὶ δίκαιον μὴ ὑπερβαίνειν». Κλήμ. Ἀλεξ. Τόμ. Β', σελ.

197,12 Διν δ. «ἐντεῦθεν ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν. Πυθαγόρας παραινεῖ» (Ἴδε Βυττεμβάχιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. ϛ', σελ. 139). Λυσ. κατὰ Θεομν. Α', 18 «τὸ στάσιμον τοῦτό ἐστιν, ὦ βέλτιστε, οὐ ζυγῷ ἱστάναι ἀλλὰ τόκον πράττεσθαι ὁπόσον ἂν βούληται». Γαλην. Τόμ. ΙΓ', σελ. 616 «τὰ μὲν οὖν μεταλλικὰ καὶ ὁ κηρὸς ἐπὶ ζυγοῦ δι' ἑτέρας οὐγγίας ἵσταται». Ἀθήν. σελ. 552, Γ' «Πολέμων δ' ὁ περιηγητὴς ἐν τῷ περὶ θαυμασίων Ἀρχέστρατόν φησι τὸν μάντιν ἁλόντα ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ ἐπὶ ζυγὸν ἀναβληθέντα ὀβολοῦ ὁλκὴν εὑρεθῆναι ἔχοντα, οὕτως ἦν ἰσχνός». Πολυδεύκ. Α', 41 «ἀκριβέστερος περὶ τὸ δίκαιον ζυγοῦ» καὶ Η' 10 «ἀκριβέστερος ζυγοῦ τὴν ῥοπήν». Νικήτ. Χων. σελ. 844,19 «καὶ πολλάκις ἑκάτερον καὶ ὡς ἐπὶ τρυτάνης ζυγοῦ καὶ μετὰ συνοχῆς ἐταλάντευεν». Μιχ. Ψελλ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 366 «εἰ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ τῇ μιᾷ τῶν πλαστίγγων ἔθετο, θατέρα ἂν ἀπολώλει παντάπασιν», κτλ.

Ὡσαύτως ἐκ τῶν συμφραζομένων γίνεται φανερὸν πότε μὲν τὸ ὄνομα ἱστός σημαίνει τὸ κοινῶς λεγόμενον κατάρτι, πότε δὲ τὸ ὑφαντικὸν ἐργαλεῖον, οἷον Ἰλ. Α, 434 «ἱστὸν δ' ἱστοδόκῃ πέλασαν προτόνοισιν ὑφέντες καρπαλίμως» καὶ Ὀδ. Φ, 350 «ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα τὰ σ' αὐτῆς ἔργα κόμιζε, ἱστόν τ' ἠλακάτην τε». Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1760,23 «Τὸ δέ γε ἱστὸν νηός πρὸς διαστολὴν εἰρῆσθαι δοκεῖ τοῦ ὑφαντικοῦ ἱστοῦ χάριν σαφηνείας· ὡς τό γε μὴ οὕτως ἑρμηνεύειν δώσοι ἄν ποτε λαβὰς λόγων τοῖς σκώπτουσιν. Ἐπεί τοι ἐκ τοιούτου τρόπου λόγος ἀστεῖος ἐξέπεσε παρὰ τοῖς παλαιοῖς διὰ τὸ ἐξ ὁμωνυμίας τῆς λέξεως ταύτης ἀσαφές. Λέγεται γὰρ ἐν Κορίνθῳ ἑταίρας τινὸς ἐπαινουμένης ὡς ἐργατικῆς εἰπεῖν τὸν ἀκούοντα ὅτι καὶ πῶς οὐκ ἂν εἴη ἐργατική, ἥτις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ δύο ἱστοὺς καθεῖλε; Καὶ δοκεῖ μὲν ὁ λόγος δηλοῦν δύο ἱστάρια, τὸ δ' ἦν ἄλλως, ὅτι ταχὺ δύο ναυκλήρους ἀπήγαγεν ἐκείνη τοῦ εὐπορεῖν φοιτῶντας ἐπ' αὐτήν» (Ἴδε Ἀθηνᾶν 1894, σελ. 209 κέ.).

Οὐδεὶς δὲ κίνδυνος ὑπάρχει μὴ σφαλῇ τις περὶ τὴν ἐκδοχὴν τῶν ὀνομάτων πῆχυς καὶ πούς, σαφῶς ἑκάστοτε ἐκ τῆς ὅλης φράσεως ἢ ἐκ τῆς ὑποθέσεως τοῦ λόγου ὁριζομένων τῶν ἐννοιῶν ἑκατέρου. Πᾶς δέ τις εὐκόλως νοεῖ τί μὲν δηλοῖ τὸ λευκόπηχυς, τί δὲ τὸ τετρά-

πηχυς (ἄνδρες μεγάλοι καὶ τετραπήχεις). καὶ τί μὲν τὸ ζῷον δίπουν, τί δὲ τὸ επτάπους σκιά.

Διὰ τοῦ ὀνόματος τάλαντον σημαίνεται ἄλλοτε μὲν βάρος, ὡς ἐν τῷ Ξενοφωντείῳ Ἀπομν. Γ', ς', 14 «ὥσπερ, εἴ τις ἓν τάλαντον μὴ δύναιτο φέρειν, πῶς οὐ φανερὸν ὅτι πλείω γε φέρειν οὐδ' ἐπιχειρητέον αὐτῷ;», ἄλλοτε δὲ νόμισμα, ὡς ἐν τῷ ἀποσπάσματι ἀνωνύμου κωμικοῦ (Ἀπόσπ. Ἀττικ. Κωμ. Τόμ. Γ', σελ 430,117 Κοκκ.) «τάλαντον ἡ προίξ· μὴ λάβω; ζῆν δ' ἔστι μοι τάλαντον ὑπεριδόντι;». Πρβ. καὶ ταλαντιαῖος λίθος, κτλ. καὶ ταλαντιαῖος οἶκος. κτλ. Ὅ,τι εἴπομεν περὶ τοῦ τάλαντον ἰσχύει λεγόμενον καὶ περὶ τοῦ μνᾶ. Εὐκόλως δὲ κατανοεῖται ὑπὸ τῶν συνετῶν ἀνθρώπων πῶς εἶνε προσῆκον τὸ ὄνομα τοῦτο ἑκάστοτε νὰ ἐκλαμβάνηται. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν ἂν ἐγένετό ποτε παρεκδοχὴ τοῦ ὀνόματος μνᾶ, ὡς διδασκόμεθα ἐξ ὧν λέγει ὁ Ἀσώπιος ἐν τῇ εἰς Πίνδαρον Εἰσαγωγῇ σελ. 57, § 155 «Ἀναγινώσκων τις παρὰ Λουκιανῷ (Νεκρ. Διάλ. Ι') «Καὶ τὸν πώγωνα τοῦτον ἀποθέσθω, ὦ Ἑρμῆ, βαρύν τε ὄντα καὶ λάσιον, ὡς ὁρᾷς· πέντε μνῶν τρίχες εἰσὶ τοὐλάχιστον», θέλει στερηθῇ τὴν ἡδύτητα τῆς ἀστειότητος, μὴ γνωρίζων ἂν αἱ πέντε μναῖ ἠδύναντο πέντε λίτρας, πέντε ὀκκάδας, ἢ ἄλλο τι περισσότερον. Ἐπὶ τῆς παρελθούσης ἀτυχοῦς ἐποχῆς εὑρέθησαν διδάσκαλοι, οἵτινες συγχέοντες τὰ νομίσματα μὲ τὰ σταθμά, καὶ ἐκτιμήσαντες τὴν μνᾶν ὡς νόμισμα, κύριος οἶδε πόθεν κινούμενοι, κατὰ τὴν γνώμην των, ἡρμήνευσαν τὸ πέντε μνῶν τρίχας διὰ τοῦ πέντε δεκοχτάρια γένεια». Πολλῷ δὲ παραδοξότερον φαίνεται ὅτι τὸ ἐν τῇ Ἀναβάσει τοῦ Ξενοφῶντος Α', ε', 5 ὄνους ἀλέτας ἐξηγήσατο διδάσκαλός τις τῶν παλαιοτέρων διὰ τοῦ γαδάρους ἀλατισμένους.

Περὶ τοῦ πράγματος τούτου μέλλομεν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας νὰ διαλάβωμεν ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ.

Τὴν ὑπὸ τοῦ Στρούμπου γενομένην ἐν τῷ Ἀθηναίῳ παρατήρησιν καθ' ἣν τὸ ὄνομα ζυγός θηλυκῶς ἐκφέρεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ὀνομαζομένης ζυγαριᾶς ἠλέγξαμεν ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1876, σελ. 49-50. Οὐδαμῶς δ' ὤκνησεν ὁ Στροῦμπος ν' ἀπαντήσῃ πρὸς τὸν ἔλεγχον ἡμῶν ἐν τῷ Ἀθηναίῳ 1877, σελ. 55 γράφων τὰ χαριέστατα καὶ πολλὴν παρέχοντα θυμηδίαν τάδε.

Ταῦτα γράφων ὁ κ. Κόντος εἰρωνικῶς, ὑπολαμβάνει ἡμᾶς ζηλοῦντας τὴν δόξαν τοῦ Ἀριστάρχου, τοῦθ' ὅπερ, ὀφείλομεν εἰπεῖν, οὐδέποτε ἦν δυνατὸν νὰ λάβωμεν κατὰ νοῦν οἱ μὴ γραμματικοὶ ὄντες ἡμεῖς. *Ἄλλως δέ, εἰ τοῦτο ἐφρονοῦμεν, ἠθέλομεν ἀποδείξῃ ὅτι μικρὰν ἰσχὺν ἀποδίδομεν τῇ λογικῇ. Ἐν τούτοις οἱ λογικῶς σκεπτόμενοι σοφοὶ καὶ μέλλοντες ἀκαδημαϊκοὶ τῆς Ἑλλάδος ὀφείλουσι, καθ' ἡμᾶς, νὰ μὴ ἀπορρίψωσι τὴν χρῆσιν τῆς ὀνομασίας ἡ ζυγός, καὶ ἰδοὺ οἱ λόγοι, οἵτινες ὑπαγορεύουσι τοῦτο καὶ οὓς συνιστῶμεν τοῖς ἀναγνώσταις,* μάλιστα δὲ τοῖς ἐπιστήμοσιν.

α'. Λογικώτερον εἶναι τὸ νὰ ἔχῃ τελειοποιημένη τις γλῶσσα ἴδιον ὄνομα δι' ἕκαστον διάφορον πρᾶγμα· *ἤδη δὲ διάφορα ἀπ' ἀλλήλων εἰσὶν ὁ ζυγὸς τῶν βοῶν καὶ τὸ ὄργανον δι' οὗ ὁρίζομεν τὰ βάρη τῶν σωμάτων· ταῦτα διάφορον ἔχουσι τὸ σχῆμα καὶ τὴν χρῆσιν διαφόρου ὑπάρχοντος τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, διάφορον πρέπει νὰ ἔχωσι καὶ τὸ ὄνομα.*

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι μεταξὺ τῶν ὀνοματολογιῶν ἡ τῆς χημείας θεωρεῖται δικαίως ἡ ἐπιστημονικωτέρα, διότι ἐλαχίστη διαφορὰ σωμάτων διὰ διαφόρου ὀνομασίας δηλοῦται· *τοῦτο δέ, ὡς γνωστόν, ἐπιτυγχάνομεν θαυμασίως διὰ τῆς χρήσεως καταλλήλων πρὸς τὸν σκοπὸν προθέσεων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ διὰ τῶν λέξεων πρῶτος, δεύτερος, τρίτος κτλ. Τοῦτο δέ ἐστιν* ὑπηρετεῖν *τὴν ἐπιστήμην.*

β'. Ὁ κ. Κόντος βεβαιοῖ, ὅτι ἀνέγνωσεν αὐτὸς ἀττικοὺς *συγγραφεῖς ἐκ τῶν περισωθέντων καὶ δὲν ἀπήντησε τὴν ὀνομασίαν* ἡ ζυγός· *ὁ λόγος οὗτος καταφανῶς* δὲν εἶναι ἰσχυρὸς *πρὸς ἀπόρριψιν τῆς ὀνομασίας* ἡ ζυγός· *φρονοῦμεν μάλιστα ὅτι καὶ μὴ ὑπαρχούσης ἔπρεπε νὰ ποθήσωμεν τὴν ὕπαρξίν της· εὐτυχῶς ὅμως δὲν εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τὴν πλάσωμεν· λεξικογράφος* ἀξιόπιστος, *ὅν τινα πάντες οἱ γραμματικοὶ ἠκολούθησαν, ὁ ΑΜΜΩΝΙΟΣ, βεβαιοῖ ἡμᾶς ὅτι* ὑπῆρχεν ἐν χρήσει ὀνομασία ἡ ζυγός, ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ Ἑλληνικῷ.

Ὁμολογητέον χάριτας τῷ ΑΜΜΩΝΙῼ διαφυλάξαντι τὴν ὑπάρξασαν διάκρισιν ὁ ζυγὸς *καὶ* ἡ ζυγός· *τοῦτο θεωροῦμεν ἡμεῖς λογικώτερον,* ἐπιστημονικώτερον *καὶ ἐντελεστέρας γλώσσης χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, τοσούτῳ δὲ* ἀσπαστόν, *ὅσῳ ἐπίζηλον παρά-*

δειγμα πρόκειται ἡμῖν, ἡ ἀπόφασις ἀκαδημαϊκῶν τῆς Γαλλίας περὶ ὀνομασίας διακριτικῆς πραγμάτων, ἐλαχίστην διαφορὰν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, τῶν ἑξῆς.

Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἔχει τὴν λέξιν bain *(λουτρὸν), τὸ τουρκικὸν λουτρὸν ὅμως, καί περ ὀλίγον διαφέρον τῶν κοινῶν λουτρῶν, καὶ ὅπερ οἱ Ὀθωμανοὶ καλοῦσι* χαμάμ, *δὲν ἐνέκριναν οἱ ἀκαδημαϊκοὶ νὰ ὀνομάσωσι καὶ τοῦτο διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως* bain· *τί ἔπραξε δὲ ἡ γαλλικὴ Ἀκαδημία; τὴν διάκρισιν τῶν διαφόρων πραγμάτων διὰ λέξεων διαφόρων θεωροῦσα ἀναγκαίαν καὶ λογικωτέραν, δὲν ἐδίστασε νὰ παραλάβῃ ξένην ὀνομασίαν καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως* hamam. *Ἐπὶ παραπλησίας περιστάσεως τὴν αὐτὴν ἀρχὴν παραδεχόμενοι ἡμεῖς, εὐτυχῶς δὲ μὴ χρώμενοι λεξικῷ ξένῳ καὶ τούτῳ τουρκικῷ ἢ ἀραβικῷ, προσετρέξαμεν εἰς τὸν μνημονευθέντα ἀνωτέρω λεξικογράφον, τὸν κῦρος ἔχοντα ΑΜΜΩΝΙΟΝ, ἐν ᾧ εὕρομεν καταλλήλως ἐκπληρουμένην τὴν διὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ λόγου καὶ τὸ ἐντελέστερον τῆς γλώσσης ὑπάρχουσαν ἀνάγκην.*

Συνελόντι λέγω, ὅτι ἔχοντες δύο ὄργανα διάφορα, τὸ μέν, χρήσιμον ἵνα δαμάζῃ τοὺς βόας, καλοῦμεν ὁ ζυγός, *συμφώνως πρὸς πάντας, τὸ δὲ ὅλως διάφορον τὸ σχῆμα καὶ τὴν χρῆσιν, σκοπὸν ἔχον τὴν μέτρησιν τῶν βαρῶν τῶν σωμάτων, καλοῦμεν, μετὰ τοῦ ΑΜΜΩΝΙΟΥ καὶ τῶν γραμματικῶν,* ἡ ζυγός, *δι' ὀνομασίας, ἣν, ΩΣ ΕΚ ΠΕΡΙΣΣΟΥ, διεφύλαξεν ἡ κοινὴ γλῶσσα θηλυκῶς,* ἡ ζυγαριά *τοῦτο δὲ καταλλήλως ποιοῦμεν πρὸς τὸν σκοπόν,* ὃν προβάλλει ἡ λογικὴ εἰς πάντα ἐπιστήμονα.

Καί τοι εἴπομεν «ἀκαδημαϊκῶν μὴ ὑπαρχόντων, εἰς οὐδένα ἐπιβάλλεται ἡ ὀνοματολογία, ἣν ἐλλόγως μεταχειριζόμεθα εἰς τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν» ἀσμένως θέλομεν συζητεῖ ἀείποτε μετὰ τῶν εἰθισμένων πρὸς συζητήσεις εἰλικρινεῖς, διὰ γλώσσης ἐμπρεπούσης τῇ ἐπιστήμῃ.

Δ. Σ. ΣΤΡΟΥΜΠΟΣ.

Ἀναγκαῖον ἡμῖν φαίνεται νὰ δηλωθῇ ὅτι ὁ Δ. Βερναρδάκης οὐ μόνον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ σελ. 32 § 168 ἐδίδαξε «Τινὰ οὐσιαστικὰ τῆς β΄ κλίσεως μετὰ τοῦ γένους συμμεταβάλλουσι καὶ τὴν ἔννοιαν, οἷον ὁ ζυγός, ἡ ζυγὸς (ἡ ζυγαρεά)», ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δρα-

μάτων τοῦ Εὐριπίδου Τόμ. Β΄ σελ. 385 (1894) ἔγραψεν «ἐπὶ σμικρᾶς ῥοπῆς: Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τῆς ἐπὶ θάτερα ῥοπῆς τῆς ζυγοῦ». Ἐν τόμῳ Γ΄, σελ. 300 εἶνε ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη γεγραμμένον «ὅπου ἑκάστη λέξις σταθμᾶται διὰ χρυσοχοϊκῆς τρυτάνης, ὡς κρίκος ἀλύσεως κτέ.».

Ὁ Ἰω. Πανταζίδης ἐποιήσατο χρῆσιν ἐν τῷ Ὁμηρικῷ Λεξικῷ τοῦ τ' ὀρθοῦ τὸν ζυγόν καὶ τῶν ἐσφαλμένων τῆς ζυγοῦ καὶ ἡ ἡ ζυγός, σελ. 68 (λ. ἀνέλκω) «ἀνασηκώνω τὸν ζυγὸν, τὴν ζυγαριάν» καὶ σελ. 593 (λ. σταθμός) «τὸ εἰς τὴν ἑτέραν πλάστιγγα τῆς ζυγοῦ τιθέμενον» καὶ σελ. 609 «πληθ. τάλαντα αἱ πλάστιγγες, ἡ τρυτάνη, ἡ ζυγός, ζυγαριά».

Ὑπὸ τοῦ Ἀθανασ. Ῥουσοπούλου ἐγράφη ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας σελ. 266 ἐκδ. γ΄ «καὶ ἐζύγισα αὐτὰ ἀκριβέστατα μέχρι τοῦ χιλιοστοῦ τοῦ γράμματος ἤτοι μέχρι τοῦ δυνατοῦ ἐλαχίστου βάρους ἐν τῇ ἐμῇ ἀρίστῃ οὔσῃ ζυγαριᾷ». Πολλῷ δὲ τῇ ἀληθείᾳ ἀνεκτότερον καὶ ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ εἶνε τὸ κοινολεκτούμενον ζυγαριά ἢ τὸ ἐκ τῆς παλαιᾶς γλώσσης εἰς τὴν νέαν εἰσηγμένον ζυγός ἐκφερόμενον κατὰ θηλυκὸν γένος παρὰ τὴν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ νενομισμένην καὶ ἀεὶ κρατοῦσαν συνήθειαν. Ὅμοιον τῷ ζυγαριά εἶνε τὸ κλειδαριά, ἀνθ' οὗ λέγεται καὶ κλειδωνιά. Πρβ. καὶ κλειδαρότρυπα ἢ κλειδαρότρουπα.

Παρατηροῦμεν ἐν προσθήκης μέρει ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Πανταζίδου ἐν τῷ Ὁμηρικῷ Λεξικῷ οὐ μόνον ἡ ζυγός καὶ τῆς ζυγοῦ ἀλλὰ καὶ τὴν ἄτρακτον σελ. 607 λ. σφόνδυλος. «Ἡ καθομιλουμένη ἔχει τὸν τύπον σφονδύλι εἰς τὴν σημασίαν τοῦ σφονδύλου τοῦ κατὰ τὴν ἄτρακτον». Ἐν τῇ ἰδιωτικῇ ἡμῶν γλώσσῃ δὲν ἐσώθη ἀλώβητον τὸ ὄνομα ἄτρακτος, ἀλλὰ κυκλεῖται ἐν αὐτῇ τὸ ἀδράκτι γενόμενον ἐκ τοῦ ἐν τῷ Βυζαντιακῷ ἑλληνισμῷ ἀπαντῶντος ἄδρακτος-ἄδραχθος (Πρβ. καὶ ἀδρακτᾶς). Ἐλέγετο δ' ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρσενικῶς ὁ ἄτρακτος· τῆς δὲ κατὰ θηλυκὸν γένος ἐκφορᾶς ἓν μόνον μαρτύριον μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λ. ἄτρακτος, ἔνθα φέρεται «Plut. Probl. Rom. (p. 271 F) de sponsa, Εἰσφέρει μὲν ἠλακάτην καὶ τὴν ἄτρακτον, ἐρίῳ δὲ περιστέφει τὴν θύραν τοῦ ἀνδρός» Ubi nota fem. usurpatum». Εἶνε δὲ τούτοις ὑπὸ τοῦ Λ. Δινδορφίου τάδε προστεθειμένα· «Loco Plutarchi non multum

tribuendum, quum delendum videatur τήν. Sed Constantinus Adm. imp. p. 83, B: Κλῶσαι ἔχω νήματα μετὰ τῆς ἀτράκτου καὶ ἠλακάτης». Ἀπαντᾷ δὲ παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ καὶ «ἐγένετο τὸ σφοντύλιν τῆς ἀτράκτου πεσεῖν» καὶ «ὅτι ἐκ θελήματος θεοῦ ἔπεσε τὸ σφοντύλιν ἐκ τῆς ἀτράκτου» (Τόμ. Γ', σελ. 260, 11 καὶ σελ. 261, 13 Βόνν.) καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ «ἀλλὰ καὶ αὗται οὐ τὴν ἄτρακτον μάτην ἑλίττουσιν» (Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Ε', σελ. 530). Ἐν τῇ Παραφράσει τοῦ Λυκόφρονος σελ. 301 Βαχμ. κεῖται τρισσαῖς ἀτράκτοις, ἀλλ' ἐν τοῖς τοῦ Τζέτζου εἰς τὸν Λυκόφρονα Σχολίοις σελ. 405 Μυλλ. φέρεται τοῖς τρισὶν ἀτράκτοις. Πρβ. καὶ Λυκόφρ. Τευβν. σελ. 78, 11.

Οὐδείς, νομίζομεν, δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι, ἂν τις ποιῆται χρῆσιν τοῦ παλαιοῦ ὀνόματος ἄτρακτος, ὅλως ἀχρήστου ὄντος ἐν τῇ κοινῇ ἡμῶν λαλιᾷ, ὀφείλει νὰ ἐγκρίνῃ τὴν συνήθη τοῖς Ἕλλησιν ἐκφοράν, ἀποστέργων τὴν σπανίαν καὶ ἀλλοτρίαν τοῦ γνησίου ἑλληνισμοῦ οὖσαν.

Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη φιλοπονηθείσῃ Συναγωγῇ Νέων Λέξεων σελ. 118 φέρεται «ἀπαρσενίκωσις τῆς λέμβου ὑπὸ τῶν Ἀττικιστῶν» Ἐμ. Σ. Λυκούδ. ἐν Ἑστ. 10 Ὀκτ. 93». Ἐνδεχόμενον δ' εἶνε νὰ γραφῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ «ἀπαρσενίκωσις τῆς ζυγοῦ ὑπὸ τῶν Ἀττικιστῶν». Λέγων ὁ Λυκούδης «ἀπαρσενίκωσις τῆς λέμβου ὑπὸ τῶν Ἀττικιστῶν» δοξάζει πάντως ὅτι θηλυκὸν ὂν τὸ ὄνομα λέμβος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ **ἀπηρσενικώθη** ὑπὸ τῶν Ἀττικιστῶν, ἵν' Ἀττικὸν οὕτω γένηται. Σαφέστατα δ' ὅμως καὶ ἐναργέστατα εἶνε ἀποδεδειγμένον ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λογος ὄνομα οὐ μόνον ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ ἐξεφέρετο κατ' ἀρσενικὸν γένος ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λεγομένῃ κοινῇ· τῆς δὲ κατὰ θηλυκὸν γένος ἐκφορᾶς αὐτοῦ ἐν μόνῳ τῷ ἐσχάτως παρεφθαρμένῳ καὶ ἐπικήρως διακειμένῳ ἑλληνισμῷ ἀπαντῶσιν ὀλίγιστα μαρτύρια. (Ἴδε Γλωσσικὰς Παρατηρήσεις σελ. 367 καὶ Ἀθηνᾶν 1897, σελ. 71 κἑ.).

Σύνηθες ἄλλοτε τοῖς νέοις Ἕλλησιν ὑπῆρχε τὸ ἀρσενικὸν ὄνομα ὁ παράγραφος· ἀλλά, παρατηρήσεως γενομένης ὅτι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐλέγετο οὐχὶ ὁ παράγραφος ἀλλ' ἡ παράγραφος, ἐξέλιπε μὲν ἡ κατ' ἀρσενικὸν γένος ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος τούτου, ἐπε-

κράτησε δ' ἡ κατὰ θηλυκόν. Ὑπ' οὐδενὸς δέ, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἐγράφη «**ἀποθηλύκωσις** τοῦ παραγράφου ὑπὸ τῶν Ἀττικιστῶν».

Κεφ. Ε'.

Ἰ**Σ**χνομυθῆσαι - ἰχνομυθῆσαι.

Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη φιλοπονηθείσῃ Συναγωγῇ Ἀθησαυ. Λέξεων σελ. 168 φέρεται «ἰχνομυθέω, ὦ· ἰχνομυθῆσαι ὅλην τὴν τῆς κακώσεως ὑπόθεσιν». Θ. Στουδ. σελ. 492. ἔ. ΜΙ.

Ἐκ γραφικοῦ πταίσματος ἀπατηθεὶς ὁ Κουμανούδης ὑπέλαβεν ὅτι ἐλέχθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἰχνομυθῶ· ἀλλ' ἡμεῖς ἀνενδοιάστως ἀποφαινόμεθα ὅτι παντελῶς ἀσύστατον ὑπάρχει τὸ ῥῆμα τοῦτο, ἀναγκαίως δ' ἔχει νὰ μεταβληθῇ τὸ ἰχνομυθῆσαι εἰς τὸ ἰΣχνομυθῆσαι. Ἐποιήσατο δ' ὁ Στουδίτης χρῆσιν καὶ τοῦ ὀνόματος ἰσχνομυθία σελ. 273 «καὶ φιλοσοφίας δὲ τεχνολογία καὶ δογμάτων πατερικῶν ἀποστήθισις, δι' ὧν πάσης αἱρέσεως φληνάφους ἀνατρέπειν εἶχον, ἰσχνομυθίας (γρ. ἰσχνομυθίΑΙΣ), συλλογισμοῖς ἀληθείας καὶ συμπεράσμασι χρώμενοι». Πρβ. Σουίδ. σελ. 543 Βεκκ. «Ἰσχνομυθίας: λεπτολογίας» καὶ «Ἰσχνομυθοῦντες: ἀκριβολογοῦντες». Εἶνε δὲ τὸ ἰσχνομυθῶ - ἰσχνομυθία ἴδιον τοῦ παρηκμακότος ἑλληνισμοῦ, καθάπερ καὶ τὸ ἰσχνολέσχης καὶ τὸ ἰσχνολόγος - ἰσχνολογῶ - ἰσχνολογία καὶ τὸ ἰσχνοεπέω. Πρβ. καὶ λεπτομυθῶ καὶ λεπτοεπῶ (=λεπτολογῶ). Ὁ Κουμανούδης γράφει ἐν τῇ μνημονευθείσῃ Συναγωγῇ σελ. 168 «ἰσχνοεπής, 2. Θεόδ. Στουδ. σελ. 748 ἔ. Μι» καὶ σελ. 202 «λεπτολεκτέω. ὦ. Μ. Φιλῆς τ. Β', σελ. 416. ἔ. Mil » καὶ «λεπτολεσχέω, ὦ. Μ. Ἀκομ. τ. Α', σελ. 80,22 ἔ. Λ».

Ἐν τῷ παλαιῷ ἑλληνισμῷ ἐγίνετο χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου λεπτολόγος καὶ τοῦ ῥήματος λεπτολογεῖν, οἷον Ἀριστοφ. Βατρ. 876 «Μοῦσαι, λεπτολόγους ξυνετὰς φρένας αἳ καθορᾶτε ἀνδρῶν γνωμοτύπων» καὶ Νεφ. 319 «καὶ λεπτολογεῖν ἤδη ζητεῖ καὶ περὶ καπνοῦ στενολεσχεῖν». Πρβ. καὶ στ. 1496 «τί δ' ἄλλο γ' ἢ διαλε-

πτολογοῦμαι ταῖς δοκοῖς τῆς οἰκίας;» καὶ Κρατῖν. ἀποσπ. 307 Κοκκ. «ὑπολεπτολόγος, γνωμοδιώκτης, εὐριπιδαριστοφανίζων» (Ἴδε Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Βατράχων σελ. 376 καὶ ἐν τῇ τῶν Νεφελῶν σελ. 306. Πρβ. καὶ σελ. 577). Ὁ Φρύνιχος λέγει ἐν τῇ Σοφιστικῇ Προπαρασκευῇ σελ. 49,25 «Λεπτοσχιδής: οἷον λεπτῶς ἐσχισμένος καὶ λεπτῶς πεφροντισμένος» καὶ σελ. 48,16 «Καταλεπτολογεῖν: τὸ κατὰ λεπτὸν καὶ ἀκριβῶς περὶ ὁτουοῦν πράγματος διαλέγεσθαι» (Πρβ. Γλωσσ. Παρατ. σελ. 47 κέ) Περὶ τοῦ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει ἀπαντῶντος στενολεσχεῖν γράφει ὁ Σουΐδας σελ. 975 Βεκκ. «Στενολεσχεῖν περὶ καπνοῦ: τὸ λεπτολογεῖν· στενὸς γὰρ καὶ ἀμενηνὸς ὁ καπνός· παρὰ δὲ τὸ στενὸν εἴληπται τὸ στενολεσχεῖν»· ἐπιφέρει δὲ «Στενολέσχης: λεπτολόγος· καὶ στενολεσχία τὸ αὐτό» (Πρβ. καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. σελ. 97,35 Διδ. Ἴδε Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Νεφελῶν σελ. 308). Ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου γίνεται χρῆσις τοῦ στενολεσχεῖν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ εὐρυλογεῖν ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 219,42 «καὶ δείκνυσι καὶ ἐνταῦθα ὅπως καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς καὶ εὐρυλογεῖν δύναται καὶ στενολεσχεῖν». Πρβ. καὶ σελ. 805,51 «καὶ οὕτω μὲν ὁ ποιητὴς τὴν ῥηθεῖσαν ἱστορίαν ἐστενολέσχησεν» καὶ σελ. 807,1 «οὕτω καὶ τὸ τῆς τιμῆς κεφάλαιον Νέστωρ μὲν πλατύτερον ἔφρασεν — Ἕκτωρ δὲ ἐστενολέσχησεν» καὶ σελ. 894,1 «οὓς καὶ ὀνομάζει ὁ ποιητὴς κατὰ λόγον τινὰ ἡρωικὸν καὶ ἐνταῦθα στενολεσχῶν ὡς ἐπὶ νεαρῷ μάχης ἐγχειρήματι» καὶ σελ. 1082,45 «στενολεσχεῖ δὲ τὴν παραβολήν, ἐπεὶ μὴ ἔστιν αἰσθητῶς διασκευάσαι νοητὴν οὖσαν αὐτήν» καὶ σελ. 1552,51 «τὰ μέντοι ἐφεξῆς στενολεσχῶν ἐπάγει κτέ.» καὶ σελ. 1634,60 «σημείωσαι δὲ ὅτι ἐστενολέσχησε μὲν ἐνταῦθα καὶ ὁ ῥήτωρ Ὀδυσσεὺς ἐφ' οἷς ἠρωτήθη» καὶ σελ. 1680,32 «πῇ δὲ ἐπιτρέχοντα τὰ πολλὰ καὶ στενολεσχοῦντα καὶ τὴν πολυλογίαν ἐπιτέμνοντα» καὶ σελ. 1737,57 «εἴωθε γὰρ ὁ ποιητὴς — στενολεσχεῖν τὰς ἐκ κοινοῦ ἠθοποιίας κατὰ τὸ εἰκός». Ἐλέχθη δὲ καὶ στενολεσχίας σελ. 1009,61 καὶ στενολεσχία σελ. 1125,29 καὶ στενολεσχεῖσθαι σελ. 1112,23. Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ῥηθὲν Ἱππολ. 923 «ἀλλ' οὐ γὰρ ἐν δέοντι λεπτουργεῖς» ἐκλαμβάνεται ἀντὶ τοῦ λεπτολογεῖς. Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Ε' σελ. 204.

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη πλημμελῶς ἰχνομυθῆσαι ἀντὶ τοῦ ἰσχνομυθῆσαι παρὰ Θεοδώρῳ τῷ Στουδίτῃ, οὕτω καὶ ἰχνολογεῖ ἀντὶ τοῦ ἰσχνολογεῖ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ Παρεκϐ. εἰς Ὅμ. σελ. 226,24 «τὰ δὲ κατὰ τὸν δράκοντα καὶ τοὺς στρουθοὺς καὶ τὴν πλάτανον ὁ μὲν ποιητὴς οὐκ ἰχνολογεῖ· ἔθος γὰρ αὐτῷ ἐν ταῖς τῶν σημείων λύσεσι τὰ καιριώτερα μόνα ἐπιλέγεσθαι».

Ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Γ', σελ. 21 Ἑρμ. κεῖται «τὸν δὲ ἰσχνασμὸν τοῦ σώματος οὕτω ποιέεσθαι ὁκοίην τινὰ δύναμιν ἔχει καὶ τὸ ὀλίσθημα», παρὰ δὲ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 491 ἀντὶ τοῦ ἰσχνασμὸν εἶνε γεγραμμένον κακῶς ἰχνασμόν.

Τὸ παρ' Ἡσυχίῳ φερόμενον «Ἰσομυθοῦντες: ἀκριϐολογοῦντες» ὀρθῶς ἐνομίσθη ὑπὸ τοῦ Ῥουγκενίου ἡμαρτημένη γραφὴ τοῦ ἰσχνομυθοῦντες (Πρϐ. καὶ Εὔδηνα ἐν *Leipz. Stud.* 1885, σελ. 185).

Παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε ὅτι ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκϐολαῖς τοῦ Εὐσταθίου οὐ μόνον τὸ ἰσχνολογεῖ μετέπεσεν εἰς τὸ ἰχνολογεῖ ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον τὸ ἴχνος-ἴχνιον εἰς τὸ ἴσχνος-ἴσχνιον σελ. 1897, 31 «τὸ δὲ ἀέθλιον οὐχ ὑποκοριστικὸν ἀλλὰ παράγωγον ὁμοίως τῷ ἴσχνος ἴσχνιον». Πρϐ. σελ. 678,24 «τοῦ δὲ οἰκία, ὅ ἐστιν οἴκους, εὐθεῖα μὲν τὸ οἰκίον· ὥσπερ δὲ οὔτε τὸ θηρός θηρίον οὔτε τὸ ἴχνος ἴχνιον ὑποκοριστικῶς ἔχει παρὰ τῷ ποιητῇ, ἀλλὰ παρώνυμά εἰσι κατὰ τοὺς παλαιούς, οὕτως οὐδὲ τὸ οἶκος οἰκίον» καὶ σελ. 233,37 καὶ σελ. 385, 28.

Γνωστότατον ὑπάρχει ὅτι πολλάκις ὑπὸ τῶν βιϐλιογράφων δι' ἀμαθίαν ἢ ἀπροσεξίαν παραλείπεται ἓν γράμμα, οἷον πταρών-παρών, ῥιπτασμός-ῥιπασμός-ῥυπασμός, κτλ. Ἴδε Ἀθηνᾶν 1889, σελ. 316 καὶ 1894, σελ. 534.

Παρατηροῦμεν ἐν τέλει ὅτι εὑρέθη ῥῆμα ἰχνολογέω παρὰ τῷ Ψευδεπιφανίῳ (Πατρολ. Ἑλλ. Τόμ. ΜΓ', γ', σελ. 520). Οὕτω καὶ σύ, νοητὲ ἄνθρωπε, ποιοῦντος σοῦ ἐλεημοσύνην, μὴ ἐπιγνώτω ἡ ἀριστερά σου τῆς δεξιᾶς σου τὸ ἔργον, μήπως ἰχνολογήσῃ σε ὁ διάϐολος τὸ ἔργον σου τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐγκλίνῃ σε ἐπὶ τὰ πονηρά».

ΚΕΦ. Ϛ′

Ἀκείσθων - ἀρκείσθων καὶ ἀρκέουσι - ἀκέουσι.

Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 283 «*Περὶ τῆς τῶν ἀκμαζόντων τροφῆς ὁ Κλήμης σελ. 179 τάδε ὑποτίθεται: «οἱ δὲ ἀκμάζοντες — ἀπεχέσθων πάμπαν τοῦ ποτοῦ —, εἰ δὲ καὶ ἐπιγίνοιτο δίψα* ἀρκείσθω *ὕδατι τὸ πάθος οὐ πολλῷ». Ἐν τούτοις ἓν μὲν γράμμα πλεονάζει ἕτερον δ' ἐλλείπει. Μεμνημένος τοῦ Ὁμηρικοῦ «πίον τ'* ἀκέοντό *τε δίψαν», καὶ τοῦ τῷ Κλήμεντι εἰρημένου σελ. 281: «διψήσαντες πολλάκις ἔπειτα ἐμβάντες εἰς τὰ ὕδατα* τὴν δίψαν ἠκέσαντο» *παραχρῆμα διορθώσεις* «ἀκείσθων *ὕδατι τὸ πάθος*». Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Κοβήτου, εὐλογωτάτην οὖσαν, ἐνέκρινεν ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐν τῇ ἐκδόσει Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως Τόμ. Α′, σελ. μζ′. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ Κύρου Παιδείᾳ τοῦ Ξενοφῶντος Η′, β′, 22 πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ «τούτοις τάς τ' ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι καὶ πλουτίζων καὶ εὐεργετῶν ἀνθρώπους εὔνοιαν ἐξ αὐτῶν κτῶμαι καὶ φιλίαν» φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη ἐξαΡκοῦμαι.

Ὡς δ' ἀνεγνώσθη πλημμελῶς ἀΡκείσθων ἀντὶ τοῦ ἀκείσθων, οὕτω καὶ τοὐναντίον ἀκέουσι ἀντὶ τοῦ ἀρκέουσι. Ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις περὶ Τόπ. τῶν κατὰ ἄνθρ. Ι′ (Τόμ. Β′, σελ. 406 Ἑρμ.) φέρεται «ὥστε δὲ λεπταὶ ἐοῦσαι ξυμπιλέονται καὶ ἀκέουσι αὗται σφίσι ἑωυταῖς» Οὐ μόνον ὁ τύπος τοῦ ῥήματος ἀκέουσι εἶνε βάρβαρος ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ δοτικῆς πτώσεως σύνταξις αὐτοῦ σόλοικος. Ἓν μόνον γράμμα, παραλειφθὲν ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων, ἐνθεὶς ὁ ἔνδοξος φιλόλογος Λοβέκκιος (ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βουτμανείου Γραμματικῆς Τόμ. Β′, σελ. 104, 1839) καθαρὰν τὴν ῥῆσιν τοῦ τε βαρβαρισμοῦ καὶ τοῦ σολοικισμοῦ ἀπέφηνεν, οἷον «καὶ ἀΡκέουσιν ἑαυταῖς». Γραπτέον δὲ «καὶ ἀρκέουσι αὗται σφίσι αὐτῇσι», ᾧ ὅμοιον τὸ Ξενοφώντειον Κύρ. Παιδ. Δ′, γ′, 7 «καὶ γὰρ ἂν ἄνευ τούτων ἀρκοῖμεν ἡμῖν αὐτοῖς». Πρβ. καὶ Μένανδρ. ἀποσπ. 886 Κοκκ., περὶ οὗ ἴδε Ναύκιον ἐν ***Mél. Gréco - Rom.*** Τόμ. Ϛ′, σελ. 127.

Ἐν Ἰλιάδος Π, 523 φέρεται «ἀλλὰ σύ πέρ μοι ἄναξ τόδε καρτερὸν ἕλκος ἄκεσσαι». Λέγεται δ' ἐν τοῖς Σχολίοις σελ. 459, 48

Βεκκ. «Ἄκεσσαι: Ἀρίσταρχος ἀπαρέμφατόν φησιν ἀγνοῶν ὅτι τὸ ἀκῶ ἐνεργητικῶς οὐδέποτε ἔκλινεν ὁ ποιητής, ἀλλ' ἢ παθητικῶς ἢ μέσως· ἔστιν οὖν προστακτικόν». Οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἁπάντων μόνου τοῦ ἀκέομαι-ἀκοῦμαι καὶ ἠκεσ(σ)άμην ἐγίνετο χρῆσις, ὅλως δ' ἀλλότριον τοῦ δοκίμου ἑλληνισμοῦ ὑπῆρχε τὸ ἀκῶ καὶ ἤκεσα, ἐξάμβλωμα ὂν τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἐμμελέστατ' ἔχει ἡ Ὁμηρικὴ ῥῆσις διὰ τοῦ ἄκεσσαι ἐκφερομένη, παραδοξότατον ἡμῖν προσπίπτει ὅτι προεκρίθη ποτὲ τῆς δοκιμωτάτης προστακτικῆς ἄκεσσαι ἡ ὅλως ἀδόκιμος καὶ μοχθηρὰ ἀπαρέμφατος ἀκέσσαι· δυσκόλως δὲ πειθόμεθα ὅτι ὁ Ἀρίσταρχος, οἴνου παρόντος, ὄξους ἠράσθη λαβεῖν.

Ὁ Κόβητος γράφει ἐν *Collect. Crit.* σελ 468 «Praeterea foedissimum vitium est in ἐξακέσας. Ridetur Datis cum suo χαίρομαι, sed μέμφω dicere pro μέμφομαι, aut φείδω pro φείδομαι, an minus ridiculum est? Cur igitur non rident ac fastidiunt ἐξακεῖν pro ἐξακεῖσθαι dictum? Nauseam moverit qui Latine pro *utor*, *fruor*, *medeor*, vellet *uto*, *fruo*, *medeo* dicere, an minus taediosum est ἐξακῶ pro ἐξακοῦμαι? Sero nati Graeculi sic labi solent quum omnia in Graecia veterno et senio confecta iacerent».

Λέγει δὲ καὶ ὁ Ναύκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἰαμβλίχου περὶ τοῦ Πυθαγορ. βίου σελ. 209 «Inaudita propemodum est quae v. 66 extat forma ἐξακέσας, cui tutandae non habeo quod afferam praeter Marcell. Sid. de piscibus 98: σμαρίδες αὖ λεῖαι μυρμηκώεντα (l. μυρμηκιόωντα) κάρηνα ῥηιδίως θαμινάς τ' ἀκροχορδόνας ἐξακέουσιν, et Hesych.: ἀκέουσι θεραπεύουσι Nam quod ex Hippocrate (vol 2 p. 406 ed. Erm.) affertur ἀκέουσι mutandum esse in ἀρκέουσι dudum docuit Lobeck in Buttm. Gramm. II p. 104».

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἀποροῦμεν τί νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ Δημ. Χ. Σεμιτέλου, ὅστις καθηγητὴς ὢν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐν αὐτῷ διδάσκων ἀνέγνω ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ τοῦ Σοφοκλέους στ. 1098, σελ. 338. (1887) «δυσβουλίας δεῖ, παῖ Μενοικέως, **ἀκεῖν**» καὶ ἐσημειώσατο «*Ὁ δὲ ἐνεργητικὸς τύπος* ἀκεῖν ***ἀντὶ τοῦ συνήθους μέσου*** ἀκεῖσθαι ***κεῖται παρ' Ἱπποκράτει 6, 294 Lit. Μνημονεύουσι δ' αὐτοῦ καὶ ὁ Ἡσύχιος, ὅστις τὸ*** ἀκέουσι ***ἐξη-***

γεῖται διὰ τοῦ θεραπεύουσι, *καὶ ὁ Εὐστάθιος 1074 καὶ ὁ Σουΐδας ὧδε λέγων* «ἀκέσασθαι *καὶ* ἀκέσαι *ἰάσασθαι*»· ἐξακέσας *δὲ κεῖται ἐν Πυθαγορ. χρυσ. ἔπ. 68*». Ἔγραψε δὲ καὶ ἐν σελ. 646 «*Ἐκ τούτων εἰκάζω ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἔγραψεν* ἀκεῖν, *ὅπερ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ φθαρῇ εἰς τὸ* λακεῖν *διὰ τὸν σπανιώτερον τύπον, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ στίχου* δυσβουλίας, *ὅπερ οἱ ὕστερον ἀναγινώσκοντες* λακεῖν *βλέποντες ὅτι οὐδαμῶς ἥρμοζε τῷ λόγῳ μετέβαλον κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ ἀντίθετον* εὐβουλίας. *Οἱ δὲ προσκρούοντες τῷ ἐνεργητικῷ τύπῳ* ἀκεῖν *δύνανται νὰ γράφωσι* δυσβουλίας δή, παῖ Μενοικέως, ἀκοῦ. *Ἀλλ' ἐμοὶ καὶ πιθανώτερον φαίνεται καὶ μᾶλλον ἀρέσκει τὸ* δυσβουλίας δεῖ, παῖ Μενοικέως, ἀκεῖν».

Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ ἀκοῦμαι ἦτο παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς οὐ μόνον ἐνεστὼς ἀλλὰ καὶ μέλλων (Ἴδε Κόβητον ἐν *Observ in Dion. Halicarn.* σελ. 204).

Ὡς δὲ λέγεται ἀκοῦμαι-ἠκεσάμην, οὕτω καὶ ἰῶμαι-ἰάσομαι-ἰασάμην. Ἐν μόνῳ δὲ τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ ἀπαντᾷ ἐνίοτε ὁ ἐνεργητικὸς τύπος ἰῶ-ἰάσω-ἴασα.

Τζέτζ. Ἱστορ. Χιλ. Ι', 718 (σελ. 392 Κισλ.) «ὡς ἰατρὸν οὖν ἄριστον ἰῶντα δεινὰς νόσους νεκροὺς ἀνέπλασαν αὐτόν τινας ἀναζωῶσαι».

Ἱερακοσόφ. σελ. 449,17 Τευβν. «μῦν λαβὼν περισσότερον δίδου φαγεῖν, καὶ ἰάσεις».

Νικήτ. Εὐγενιαν. ἐν τοῖς κατὰ Δρόσιλλ. καὶ Χαρικλ. Γ', 148 «πέμπει με πρὸς σὲ τὴν ἰάσουσαν μόνην τὸ τραῦμα καὶ τὸ δῆγμα». Ὁ Βοισσονάδης γράφει ἐν ταῖς εἰς Νικήταν τὸν Εὐγενιανὸν καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Μανασσῆν Σημειώσεσι σελ. 147 «Infra v. 235 forma media utitur ἐξιάομαι. Activum ἰάω tales scriptores decet. Ineptiebam vel aliud agebam, cum in notis ad Diogenem p.243. Platoni Phaedon. § 60, activam formam, ἕως ἂν ἐξιάσητε, restituere conabar: ibi Heindorfius felix fuit conjector». Εὐστοχώτατα ὁ Εἰνδόρφιος ἀνέγνω ἐν τῷ Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 77, Ε' «ἀλλὰ χρή, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπᾴδειν αὐτῷ ἑκάστης ἡμέρας, ἕως ἂν ἐξεπᾴσητε». Ἴδε Ἄστιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΑ', σελ. 613.

Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Α', σελ. 505,10 Δινδ. «τινὲς δὲ ἰάσαντες τὸ ῥητὸν οὕτως ἤκουσαν».

Παρὰ τῷ Γαληνῷ φέρεται Τόμ. Ι', σελ. 453 «μόνον δὲ ἐκκόψαντες τὸ τοῦ βρέγματος ἰάσαμεν τὸν ἄνθρωπον» καὶ Τόμ. ΙΔ', σελ. 754 «διὸ καὶ ἀνίατος ἡ τοιαύτη λειεντερία· οὐλὰς γὰρ οὐκ ἔστιν ἰᾶν» καὶ Τόμ. ΙϚ', σελ. 142 «καὶ τοῖς ἔξωθεν ἐπιτιθεμένοις φαρμάκοις ῥωννύντες αὐτὴν ἰάσωμεν» καὶ σελ. 223 «δεῖ οὖν θεάσασθαι ἀκριβῶς τὰ ἐνύπνια καὶ οἷα ὁρᾶται καὶ τί ἐν ὕπνοις ποιεῖται, ἵνα προγνΩΣῌΣ καὶ ἰάσῃς καλῶς» καὶ σελ. 462 «εἴ τις ἰᾶσαι ἐθέλοι» καὶ σελ. 482 «ἄλλοις δὲ τοῖς τῆς πλευρίτιδος βοηθήμασιν ἰᾶσαι συμφέρει». Δὲν φαίνεται δ' ἀπίθανον ὅτι πάντα ταῦτα εἶνε γραφικὰ σφάλματα. Συχνάκις δ' ὁ Γαληνὸς ποιεῖται χρῆσιν τῶν δοκίμων τύπων ἰῶμαι - ἰάσομαι-ἰασάμην.

Οὐδαμῶς δ' ἀμφιβάλλομεν ὅτι τὸ ἐν τοῖς τοῦ Ἀνδρομάχου παρὰ Γαλην. Τόμ. ΙΔ' σελ. 34 κείμενον «καὶ θοὸν ἰῄσαις ἆσθμα κυλινδόμενον» εἶνε ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ «καὶ θοὸν ἰῄσαι' ἆσθμα κυλινδόμενον».

Τῷ ἀκέσασθαι καὶ ἰάσασθαι συνωνυμεῖ τὸ ἠπήσασθαι, ὃ ὑπελάμβανεν ὁ Αἴλιος Διονύσιος παντελῶς βάρβαρον, ὡς λέγει ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1647,59· ἀλλ' ὁ Φρύνιχος γράφει ἐν ταῖς Ἐκλογαῖς σελ. 91 Λοβ. «Ἀκεστὴς λέγουσιν οἱ παλαιοί, οὐκ ἠπητής. Ἔστι μὲν ἠπήσασθαι ἅπαξ παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Δαιταλεῦσι παίζοντι τὰς Ἡσιόδου ὑποθήκας καὶ κόσκινον ἠπήσασθαι· σὺ δὲ λέγε ἀκέσασθαι τὸ ἱμάτιον» καὶ Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος σελ. 2 Ῥισχ. «Ἀκεστὴς ἱματίου καὶ ἀκούμενος ἱμάτια λογογραφικόν. Λουκιανὸς ἐν Νεκυομαντείᾳ· μισθοῦ ἀκούμενος τὰ σαθρὰ τῶν ὑποδημάτων. Ἠπητὴς δὲ ποιητικώτερον· Ὅμηρος ἐν μυοβατραχομαχίᾳ· ὁ δὲ ἠπητὴς ἐπέστη. Τὸ δὲ ῥάπτης κοινόν. Καὶ ἀκέσασθαι μέντοι καὶ ἠπήσασθαι Ἀττικόν· Ἀριστοφάνης ἐν Δαιταλεῦσι· καὶ κόσκινον ἠπήσασθαι: Καὶ Ἀριστείδης ἐν τῇ κοινῇ ἀπολογίᾳ· τῶν ἱματίων τῶν ἠπημένων οὐδὲν διαφέροντες» (Πρβ. Κόβητον ἐν *Mnemos*. 1875, σελ. 381 κέ.).

ΚΕΦ. Ζ΄.

Βελτιῶ - βελτιοῦμαι, βελτίωσις, βελτιωτής, βελτιωτικός.

Ἐν τῷ παρῳχηκότι ἑλληνισμῷ ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ ἐπιθέτου βελτίων ἐσχηματίσθη τὸ ῥῆμα βελτιῶ - βελτιοῦμαι, ἐξ οὗ παρήχθησαν τὰ ὀνόματα βελτίωσις, βελτιωτής καὶ βελτιωτικός.

Πολλὰ μαρτύρια τοῦ τε ῥήματος καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ ὀνόματος ἔχομεν ἐκ τῶν συγγραμμάτων Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου νὰ μνημονεύσωμεν.

Τόμ. Α΄, σελ. 33 «οἷς τὰ ἐπίγεια πάντα πέφυκε βελτιοῦσθαι» καὶ σελ. 149 «ἀλλὰ μετοικίαν ζητεῖ βελτιούμενος ἀμείνω» καὶ σελ 199 βελτιούμενοι καὶ σελ. 239 βελτιούμενος καὶ σελ. 283 βελτιῶσαι καὶ σελ. 292 βελτιωθήσεται.

Τόμ. Β΄, σελ. 21 «τοῖς μὲν γὰρ ἀσκηταῖς προκόπτουσι καὶ βελτιουμένοις» καὶ σελ. 55 «τοῦ διενεγκεῖν ἑτέρων καὶ βελτιωθῆναι χάριν» καὶ σελ. 63 βελτιωθείς καὶ σελ. 93 βελτιοῦσθαι καὶ σελ. 106 βελτιοῦν καὶ σελ. 140 καὶ σελ. 308 καὶ σελ. 325 βελτιωθῆναι.

Τόμ. Γ΄, σελ. 93 «ἵν᾽, εἰ μὴ δύναιτο διὰ τῶν πρεσβυτέρων τάξεων βελτιοῦσθαι ὁ νοῦς, ἀλλά τοι διὰ τῶν ὑστάτων καθαίρηται» καὶ σελ. 116 «βελτιῶν δὲ τοὺς χείρους νουθεσίᾳ» καὶ σελ. 145 ἐβελτιώθη καὶ σελ. 162 βελτιουμένων καὶ σελ. 172 βελτιοῦται καὶ σελ. 173 βελτιωθείς καὶ σελ. 236 βελτιῶν καὶ σελ. 248 ἐβελτιώθη καὶ σελ. 250 βελτιωθείς καὶ σελ. 252 βελτιοῦνται καὶ σελ 265 βελτιοῦσθαι.

Τόμ. Δ΄ σελ. 9 «οἷς ἡ ψυχὴ πέφυκε βελτιοῦσθαι» καὶ σελ. 76 «ὥσπερ οἱ τῶν ἀγαθῶν ὁμιληταὶ βελτιοῦνται τοὺς τρόπους» καὶ σελ 77 βελτιουμένων καὶ σελ. 119 βελτιούμενα καὶ σελ. 128 καὶ σελ. 183 βελτιοῦσθαι καὶ σελ. 200 ἐβελτίωσε καὶ σελ. 201 ἐβελτιοῦτο καὶ σελ. 229 βελτιουμένων καὶ σελ. 250 βελτιοῦσθαι.

Τόμ. Ε΄, σελ. 26 «προτρέπει γὰρ φιλοσοφεῖν τότε βελτιοῦντας

τὴν ψυχὴν καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν» καὶ σελ. 110 «καὶ γὰρ κατὰ τὸ ἐναντίον αἱ πράξεις τῶν ἀγαθῶν ἐπαινεταὶ βελτιούμεναι ταῖς τῶν ἐνεργούντων ἀρεταῖς» καὶ σελ. 281 βελτιωθησομένῳ καὶ σελ. 290 βελτιοῦνται καὶ σελ. 304 βελτιῶσαι.

Τόμ. Ϛ', σελ. 78 «αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς πολλούς» καὶ σελ. 87 «τοιούτοις κατεπήδησεν ὁ δυστυχής, ὥστε βελτιῶσαι τὸν Γάϊον» καὶ σελ. 208 καὶ σελ. 214 βελτιοῦσι.

Τόμ. Α', σελ. 34 «τῇ δὲ ἑβδόμῃ βελτίωσις ἀμφοῖν καὶ συναύξησις νοῦ καὶ λόγου» καὶ σελ. 41 «ἐνὶ μόνῳ σχολάζοντας τῷ φιλοσοφεῖν εἰς βελτίωσιν ἠθῶν» καὶ σελ. 219 καὶ σελ. 234 βελτίωσιν καὶ σελ. 245 βελτιώσεως καὶ σελ. 259 βελτίωσιν καὶ βελτιώσεσι.

Τόμ. Β', σελ. 46 «σκόπει δὲ τάς τε πρὸς βελτίωσιν ἐπιτάσεις τοῦ ἀπλήστου καὶ ἀκορέστου τῶν καλῶν ψυχῆς, κτέ.» καὶ σελ. 139 βελτιώσεως.

Τόμ. Γ', σελ. 78 «οὐδὲν τῶν εἰς βελτίωσιν» καὶ σελ. 161 «ἐν προκοπαῖς καὶ βελτιώσεσι» καὶ σελ. 174 βελτίωσιν καὶ σελ. 181 βελτιώσεσι καὶ σελ. 227 βελτιώσεις καὶ σελ. 288 βελτιώσεσιν καὶ σελ. 323 βελτιώσεως.

Τόμ Δ', σελ. 7 «ἡ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις μετάνοια καὶ βελτίωσις καὶ σελ. 9 «ἡ δ' ἀπό τινος χρόνου βελτίωσις ἴδιον ἀγαθὸν εὐφυοῦς ψυχῆς ἐστι» καὶ σελ. 56 βελτίωσις καὶ σελ. 75 βελτιώσεσιν καὶ σελ. 197 βελτίωσιν καὶ σελ. 270 βελτιώσεως καὶ σελ. 325 βελτιώσει καὶ σελ. 349 βελτίωσιν.

Τόμ. Ε', σελ. 199 «ἣ νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πρὸς βελτίωσιν» καὶ σελ. 232 «πρὸς τὴν τῶν ἐνταῦθα βελτίωσιν» καὶ σελ. 243 καὶ σελ. 255 βελτίωσιν καὶ σελ. 256 βελτίωσις καὶ σελ. 260 βελτίωσιν καὶ σελ. 283 βελτιώσεως καὶ σελ. 297 βελτίωσιν.

Τόμ. Ϛ', σελ. 18 «αὐξήσεσι καὶ προκοπαῖς καὶ βελτιώσεσι καὶ πᾶσι τοῖς ἐναντίοις εἰωθότες χρῆσθαι» καὶ σελ. 85 «τὰ πρὸς βελτίωσιν» καὶ σελ. 89 καὶ σελ. 208 βελτίωσιν.

Περὶ τῆς παρὰ τῷ Φίλωνι χρήσεως τοῦ τε ῥήματος βελτιῶ - βελτιοῦμαι καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ παρηγμένου βελτίωσις ἐγένετο λόγος ὑπὸ τοῦ Βυττεμβαχίου ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. Ϛ, σελ. 553.

Ἀπαντᾷ δὲ τὸ ῥῆμα καὶ παρὰ τῷ Ὠριγένει πολλάκις, οἷον Τόμ. Α΄, σελ. 21 «οὐκ ἔστι διὰ τοῦ ἐν κρυπτῷ χριστιανισμοῦ μόνον δυνατὸν τοὺς στοιχειουμένους ἐν τῷ φανερῷ χριστιανισμῷ βελτιῶσαι καὶ προσαγαγεῖν ἐπὶ τὰ κρείττονα καὶ ἀνωτέρω» καὶ σελ. 308 βελτιουμένη. Τόμ. Β΄, σελ. 126 «τῶν ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ σωτῆρος βελτιωθέντων». Τόμ. ΙΑ΄, σελ. 405 «τοῖς ἐπιπονωτάτοις καὶ βελτιῶσαι δυναμένοις». Τόμ. ΙΒ΄, σελ. 350 «καὶ τοῦ τυχόντος ἤθους μετρίως βελτιωθέντος». Τόμ. ΙΓ΄, σελ. 92 «ὡς ἂν αὐτοὺς ἐπιστρέψωμεν βελτιούμενοι τῷ μὴ τούτοις ὁμοιωθῆναι». Τόμ. ΙΕ΄, σελ. 238 «τὸ δὲ κοινὸν βελτιωθήσεται» καὶ σελ. 250 βελτιῶσαι καὶ σελ. 258 βελτιουμένων καὶ σελ. 329 βελτιωθῆναι καὶ βελτιωθῇς. Τόμ. ΙΗ΄, σελ. 57 «βελτιωθέντας τὸν ἀριθμὸν ἑκατόν» καὶ σελ. 269 βελτιώσαντι καὶ σελ. 307 βελτιωθέντας καὶ σελ. 319 βελτιώσῃ καὶ σελ. 351 βελτιοῦν. Τόμ. ΙΘ΄, σελ. 84 «ἐπιστρέφουσαν ἅμα καὶ βελτιοῦσαν οὐ μόνον κτέ.». Τόμ. Κ΄, σελ. 159 «καὶ τοὺς ὑβρίζοντας ἐπιστρέφειν καὶ βελτιοῦν». Τόμ. ΚΑ΄, σελ. 390 «ἀλλ' ὡς ἐπαγγελλόμενος βελτιώσειν τὸν βουλόμενον» καὶ σελ. 508 βελτιοῦν. Τόμ. ΚΕ΄, σελ. 18 «δυνάμενόν τε τοὺς πολλούς, ὡς χωροῦσι, βελτιοῦν» καὶ σελ. 104 βελτιώσας καὶ σελ. 130 βελτιοῦν καὶ σελ. 179 βελτιώσειν. Εὑρίσκεται δὲ παρὰ τῷ Ὠριγένει καὶ τὸ ὄνομα βελτίωσις, οἷον Τόμ. ΙΗ΄, σελ. 83 «ἐνεργοῦσα τὴν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν βελτίωσιν» καὶ σελ. 358 «εἰς βελτίωσιν ἠθῶν» καὶ Τόμ. ΚΕ΄, σελ. 82 «βαρβαρίζειν μᾶλλον ὑπὲρ τῆς Αἰγυπτίων καὶ Σύρων βελτιώσεως».

Ἐχρήσαντο δὲ τῷ ἐκ τοῦ ἐπιθέτου βελτίων παρηγμένῳ ῥήματι καὶ ὁ Ψευδαριστοτέλης καὶ ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Διοσκορίδης καὶ ὁ Γαληνὸς καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι.

Ψευδαριστ. περὶ Φυτ. Α΄, 17 (Τόμ. Δ΄, σελ. 28, 44 Διδ.) «ἀλλ' αἱ ῥοιαὶ μέν, χοιρείας κόπρου ἐμβεβλημένης ταῖς ῥίζαις καὶ δι' ὕδατος γλυκέος καὶ ψυχροῦ ποτιζόμεναι, βελτιοῦνται».

Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 75, Β΄ «τίς τῶν λόγων — σώσει τὴν ἑαυτοῦ βελτιουμένου πρὸς ἀρετὴν συναίσθησιν» καὶ σελ. 85, Γ΄ «νέῳ δ' ἀνδρὶ βελτιουμένῳ τὸ ἦθος οὐδενὸς ἔρως ἐμφύεται μᾶλλον ἢ καλοῖς κἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἐγκαλλωπίσασθαι». Πρβ. καὶ σελ. 702, Β΄ «εἶτα τῷ ἀέρι τὴν αἰτίαν τῆς βελτιώσεως ἀνατίθησι».

Διοσκορ. Τόμ. Α', σελ. 743 Σπρεγγ. «βελτιοῦν αὐτὴν βουλόμενοι».

Γαλην. Τόμ. Ε', σελ. 469 «οὔτ' ἐν τούτοις βελτιοῦσι τὴν αἰτίαν τῶν παθῶν οὔτ' ἐν τοῖς περὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ ὁμολογίας ὀρθοδοξοῦσιν».

Ἄντυλλ. παρ' Ὀρειβασίῳ Τόμ. Β', σελ. 435 Δαρ. «βελτιοῦται γὰρ ὑπὸ τοῦ χαλκοῦ τὰ ὀφθαλμικά».

Ἱεροκλ. Ὑπομν. εἰς Χρυσ. Ἔπ. σελ. 20,8 Γαισφ. «οὔτε προκοπῇ βελτιωθὲν ἐξ ἀνθρώπου οὔτε ἀμελείᾳ ὑποβὰν ἐκ θεοῦ εἰς τὴν μέσην τάξιν».

Κλήμ. Ἀλεξ. Τόμ. Α', σελ. 126,1 Δινδ. «ᾗ καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ βελτιῶσαι τὴν ψυχήν ἐστιν, οὐ διδάξαι» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 258,14 «πάλιν τε αὖ τὴν βελτιουμένην ἑκάστοτε ψυχὴν εἰς ἀρετῆς ἐπίδοσιν καὶ δικαιοσύνης αὔξησιν βελτίονα ἀπολαμβάνειν».

Εὐσέβ. Προπαρ. Εὐαγγελ. Τόμ. Α', σελ. 284,7 Δινδ. «ὥσπερ οὖν σῴζουσι βελτιοῦσαι τῶν ἀγαθῶν αἱ συνουσίαι» καὶ 16 «ὥσπερ οὖν καὶ βελτιοῦται τῆς ἔξωθεν τυγχάνουσα ἐπιμελείας» καὶ σελ. 311,5 «ἀπὸ μαθημάτων καὶ λόγων κρειττόνων βελτιουμένων».

Σωκράτ. Σχολ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 332 Οὔσσ. «καὶ βελτιώσαντες Ἀναστασίαν καλεῖσθαι φερωνύμως ἠξίωσαν».

Ζωναρ. Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Α', σελ. 130,26 Δινδ. «ὁ δ' οὐδὲν ἐξ ἐκείνων ἐβελτιώθη».

Ψελλ. Βοισσον. σελ. 17 «ἐκ μεταμελείας δ' αὖ βελτιούμενον» καὶ σελ. 145 «οἷον μὴ βελτιοῦν λογισμόν».

Φώτ. Ἐπιστολ. σελ. 236 Βαλ. «ὡς ἂν βελτιωθῶσι τὰς γνώμας» καὶ σελ. 272 «ἀλλ' ἵνα τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς αὐτοψίας βελτιώσῃ» καὶ σελ. 478 «οὐ γὰρ τὰ ῥήματα βελτιοῖ τὰς πράξεις». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 112,22 «ἐπὶ τῷ ῥυθμίσαι καὶ βελτιῶσαι τῷ παιδὶ τὴν φύσιν» καὶ σελ. 183,1 «ὥστε τὸ ὑπερφυὲς δι' αὐτῶν οὐ βελτιουμένης ἐτελειοῦτο τῆς φύσεως» καὶ σελ. 226,9 «κακὸν δὲ ἄρα αἱ εὐεργεσίαι οὐδὲν ἐβελτίουν» καὶ σελ. 439,18 «πολλῷ μᾶλλον βελτιοῦται».

Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 701,57 «σημείωσαι δὲ ὅτι τοῦτο καὶ εἰς παράδειγμα κείσεται ἀναγκαίας διαστολῆς βελτιούσης λόγου διάνοιαν» καὶ σελ. 762,4 «τὸ δὲ πέμπε δέεται πάντως ὑποδια-

στολῆς βελτιούσης διάνοιαν ἐν τῷ πέμπε νήπιον κτέ.» καὶ σελ. 957,23 «ἔστι δὲ ἡ ῥηθεῖσα προσθήκη ἀναγκαιοτέρα πάνυ τῆς τοῦ Ζηνοδότου ὡς βελτιοῦσα διάνοιαν».

Ἀρμενόπ. σελ.208 Εἰμβ. «ὅτε δέ τις πολλὰ δεδαπανηκὼς ὀλίγα ἐβελτίωσε, τοῦ βελτιωθέντος βραχέος μόνον τὸ τίμημα δίδοσθαι». Φέρεται δ' ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι καὶ τὸ ὄνομα «ὅτε τοῖς ἀγαθῇ πίστει νεμηθεῖσι παρέχεταί τι τίμημα βελτιώσεως».

Νικηφ. Γρηγ. Τόμ. Α', σελ. 274,8 Βόνν. «ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος οὗτος πολλῷ βέλτιον κρίνας τοὺς προϋπάρξαντας βελτιοῦν τε καὶ συνιστᾶν κατὰ τὸ εἰκὸς κτέ».

Γεώργ. Κεδρην. Τόμ. Β', σελ. 178, 5 Βόνν. «ἀλλ' οὐκ ἦν τὸν ἅπαξ παρατραπέντα τῆς εὐθείας ὁδοῦ βελτιωθῆναι».

Θεόδωρ. Στουδ. Πατρολ. Ἑλλην. Τόμ. ϞΘ', σελ. 228 Μιγν. «ἐξ ὧν βελτιοῦσθαι οἱ μεθ' ἡμῶν ἔμελλον» καὶ σελ. 273 «τὸ στῖφος τῶν μαθητῶν ἐβελτιοῦτο αὐξανόμενον σφόδρα» καὶ σελ. 1064 «φυλαχθείης ἂν προσευχομένη τὰ δέοντα καὶ βελτιουμένη ἑκάστοτε» καὶ σελ. 1453 «ἐλπίζοντες τῇ ἀναστάσει βελτιωθῆναι».

Ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀπαντᾷ οὐ μόνον τὸ ἁπλοῦν βελτιωθῆναι ἀλλὰ καὶ τὸ σύνθετον ἐπιβελτιῶσαι, Τόμ. Γ', σελ. 768 «καὶ τὰ δαπανήματα τοῦ βελτιωθέντος κτήματος» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 174 «οὐδὲ ἅπερ ἐδαπάνησεν ἢ ἐπεβελτίωσε λήψεται». Πρβ. καὶ Θεοφάν. Χρονογρ. σελ. 129,15 Λιψ. «ὥστε τὸ ὑπήκοον ἐπιβελτιωθῆναι». Ἐγένετο δὲ καὶ τοῦ συμβελτιοῦσθαι χρῆσις ὑπὸ τοῦ Φωτίου Βιβλιοθ. σελ. 94,14 «εἰ καὶ τῶν ῥημάτων αὐτῷ καὶ τῆς συντάξεως οὐδὲν τὸ ἰδίωμα συμβελτιοῦται».

Τὸ ὄνομα βελτιωτής εὑρίσκεται παρὰ τῷ Ἐπιφανίῳ Τόμ. Α'. σελ. 177,13 «αὐτὸς τοῦ νοῦ κοσμήτωρ καὶ ὀρθωτὴς καὶ βελτιωτὴς ἐγίνετο», τὸ δ' ἐπίθετον βελτιωτικός παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ Τόμ. Γ', σελ. 252,28 «τῆς γὰρ περὶ τοὺς ἀνθρώπους θεραπείας ἡ μὲν βελτιωτική, ἡ δὲ ὑπηρετική· ἰατρικὴ μὲν σώματος, φιλοσοφία δὲ ψυχῆς βελτιωτική» καὶ «ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τὴν μὲν βελτιωτικὴν οἱ πρεσβύτεροι σώζουσιν εἰκόνα, τὴν ὑπηρετικὴν δὲ οἱ διάκονοι» καὶ σελ. 253 «ἀνθρώποις δὲ τὴν βελτιωτικὴν ἐνδεικνύμενος θεωρίαν».

Παρ' οὐδενὶ τῶν δοκίμων οὔτε τὸ *βελτιοῦν* οὔτε τὸ *βελτιοῦ-*

σθαι εὑρέθη· ἀλλ' ἐλέγετο ὑπ' αὐτῶν ποιεῖν τι βέλτιον ἀντὶ τοῦ βελτιοῦν καὶ γί(γ)νεσθαί τι βέλτιον ἀντὶ τοῦ βελτιοῦσθαί τι. Ξενοφ. Ἀπ. Α', β, 61 «βελτίους γὰρ ποιῶν τοὺς συγγιγνομένους ἀπέπεμπεν» καὶ δ', 1 «εἰ ἱκανὸς ἦν βελτίους ποιεῖν τοὺς συνόντας» καὶ Γ', γ', 2 «ἀλλ' ἄρα ὅτι τὸ ἱππικὸν οἴει ἂν τῇ πόλει βέλτιον ποιήσας παραδοῦναι» καὶ 3 «ἴθι δὴ λέξον ἡμῖν τοῦτο πρῶτον ὅπως διανοεῖ τοὺς ἵππους βελτίους ποιῆσαι;» καὶ 5 «τοὺς ἱππέας οὐκ ἐπιχειρήσεις, ἔφη, βελτίονας ποιῆσαι;» καὶ Δ', η', 10 «βελτίους δὲ ποιεῖν ἐπειρώμην ἀεὶ τοὺς ἐμοὶ συνόντας». Πλάτ. Πρωταγ. σελ. 320, Β' «οἳ αὐτοὶ ἀγαθοὶ ὄντες οὐδένα πώποτε βελτίω ἐποίησαν οὔτε τῶν οἰκείων οὔτε τῶν ἀλλοτρίων» καὶ Γοργ. σελ. 503, Γ' «αἱ μὲν τῶν ἐπιθυμιῶν πληρούμεναι βελτίω ποιοῦσι τὸν ἄνθρωπον» καὶ Κρίτ. σελ. 47, Δ' «ὃ τῷ μὲν δικαίῳ βέλτιον ἐγίγνετο, τῷ δὲ ἀδίκῳ ἀπώλλυτο» καὶ Συμπ. σελ 185, Β' «ὅτι ἀρετῆς γ' ἕνεκα καὶ τοῦ βελτίων γενέσθαι πᾶν ἂν παντὶ προθυμηθείη». Ἰσοκρ. Εἰρ. 133 «ἔστι δ' ἐξ ὧν ἂν ἐπανορθώσαιμεν τὰ τῆς πόλεως καὶ βελτίω ποιήσαιμεν, πρῶτον μὲν κτέ.». Ἄλλα παραδείγματα κρίνομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν. Παρατηροῦμεν δ' ὅτι ἐν τῇ πρὸς Δημόνικον Παραινέσει § 19 κεῖται «τοὺς δὲ νεωτέρους μηδὲ τὰς κατὰ γῆν πορείας ὑπομένειν ἐπὶ τῷ βελτίω καταστῆσαι τὴν αὐτῶν διάνοιαν».

ΚΕΦ. Η'.

Ῥήματα παρηγμένα ἐκ παραθετικῶν ἐπιθέτων.

Ὁ Κοραῆς σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου Μέρ. Ϛ', σελ. 350 (1814) «Ῥαίσας: «Ῥαίσαι, τρισυλλάβως Ἀττικοί, τὸ ἐκ νόσου ἀναλαβεῖν· Ἡσύχιος. Ἔστι δὲ κυρίως τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ Καλητερεύω ἢ Καλητερίζω, ἐπὶ τῶν ἐκ νόσου ἀνασφαλλόντων λεγόμενον, οὗ τὸ ἐναντίον Κακοτερεύω καὶ Κακοτερίζω, ἢ Χειροτερεύω, καὶ Χειροτερίζω, τὸν ἤδη νοσοῦντα, ἐπὶ τὸ νοσερώτερον μεταβάλλειν σημαίνει. Σημειούσθω καὶ τὸ σπανιώτατον τῶν ἀπὸ συγκριτικοῦ ῥημάτων· οὐ γάρ, ὥσπερ παρὰ τὸ Καλήτερος, Κα-

λητερεύω, κ.τ.λ. οὕτως καὶ παρὰ τὸ Σοφώτερος, λέγειν ἔξεστι Σοφωτερεύω. Καὶ ἔοικε μὲν εἶναι ξενικὸς ὁ τύπος, κατὰ τὰ παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς megliorare καὶ peggiorare, ἐπὶ νόσου καὶ ταῦτα λεγόμενα, παρὰ τὰ συγκριτικὰ megliore καὶ peggiore· οὐκ ἔστι δέ. Ἰδοὺ γὰρ καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, αὐτὸ τοῦτο τό, Ῥαΐζειν, παρὰ τὸ συγκριτικὸν Ῥᾴων καὶ τὸ Βελτιοῦσθαι παρὰ τὸ Βέλτιον, προδήλως ἐσχημάτισται. Προσσημειούσθω καὶ ἕτερα δύο ῥήματα τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης, τὸ Καλοσυνεύω καὶ Κακοσυνεύω, σύγκρισιν μέν πως καὶ αὐτὰ δηλοῦντα, οὐκέτι δὲ καὶ ἀπὸ συγκριτικῶν παραγόμενα· ἀλλὰ παρὰ τὸ Καλοσύνη καὶ Κακοσύνη. Χρηστὰ γὰρ καὶ ταῦτα, παρὰ τὸ Καλὸς καὶ Κακός, ὥσπερ καὶ ἡ παρὰ τὸ Δίκαιος, Δικαιοσύνη· καὶ σημαίνει οὐ μόνον τὴν ἠθικὴν τοῦ καλοῦ ἢ κακοῦ διάθεσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ περιέχοντος κατάστασιν, κατὰ τὸν εἰπόντα καλῶς μὲν τοῖς ὀνόμασι, βαρβάρως δὲ τῇ φράσει ποιητήν,

Ὡς ἤτονε καλὸς καιρὸς μὲ τόση καλοσύνη,
Ἐγέρθηκε πολλὴ σκληρία, μὲ πλῆσα κακοσύνη.

Καὶ ἐπαναλαμβανέσθω εἰς τὴν γλῶσσαν, τὸ ἴσως ἀπηρχαιωμένον, Σκληρία ἐπὶ τοῦ χειμῶνος, ἐπειδὴ καί, Μαλακὸν καιρὸν ὀνομάζομεν τὸν ἀπεναντίον τῷ χειμερίῳ. Τῶν δὲ ῥημάτων, τὸ μὲν Καλοσυνεύω ἐφ' οἵας δή ποτε νόσου χρηστόν, τὸ Κακοσυνεύω δ' ἔοικεν ἐφ' ἑλκῶν ἢ τραυμάτων ἄμεινον λέγεσθαι, οἷον Ἐκακοσύνευσεν ἡ πληγή». Ὁ Εὐστάθιος λέγει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1509, 45 «Ἐκ μέντοι τοῦ ῥᾴδιον ῥᾳδιουργὸς κατὰ Αἴλιον Διονύσιον ὁ κακοῦργος καὶ ῥᾳδιουργία, φησίν, ἡ περὶ πᾶν ὀλιγωρία καὶ θρασύτης· Ξενοφῶν δὲ καὶ ἐπὶ εὐκολίας ἐχρήσατο τῇ λέξει. Λέγεται δὲ καὶ ῥᾴων ὁ ἐκ νόσου ὑγιὴς καὶ ῥαΐζειν τὸ ἀπὸ νόσου ἀνασφάλλειν.» Περὶ τῶν ῥημάτων ῥαΐζω καὶ ἀνασφάλλω ἐγένετο λόγος ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1898, σελ. 262-266 (Πρβ. καὶ Ναβῆρον ἐν *Mnemos.* 1899, σελ. 309). Περὶ δὲ τῶν ὀνομάτων καλΩσύνη καὶ κακΩσύνη καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν παρηγμένων ῥημάτων καλΩσυνεύω καὶ κακΩσυνεύω θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ.

Γράφει δ' ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ καὶ ἐν τοῖς Ἀτάκτοις Τόμ. Δ', σελ. 211 (1832) «ΚΑΛΗΤΕΡΕΥΩ, Σ. Καλοτερεύω, Σ. ῥῆμ. ἀμετάβ. Προβαίνω ἀπὸ τὸ κακὸν εἰς τὸ καλὸν (s'améliorer). Λέγεται περὶ ἀρρώστου, οἷον Ἐκαλητέρευσεν (aller mieux), Ῥαΐζω, Ἑλλ.,

ἢ Δὲν ἐκαλητέρευσεν ἀκόμη. Ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ συγκριτικὸν Καλήτερος (meilleur), καθὼς καὶ ἀπὸ Χειρότερος (pire) τὸ Χειροτερεύω (empirer). Οὕτως οἱ παλαιοὶ ἀπὸ τὸ Βελτίων ἔπλασαν τὸ Βελτιόω (Ἴδε τὰς εἰς τὸν Πλούταρχ. σημ. Μέρ. VI, Δημητρ. σελ. 350)» καὶ «ΚΑΛΗΤΕΡΙΖΩ, Σ. Καλοτερίζω, Σ. ῥῆμ. ἐνεργ. μεταβάλλω τι εἰς τὸ κάλλιον (améliorer)». Πρβ. καὶ Ἀδαμ. Κοραῆ τὰ μετὰ θάν. εὑρεθ. συγγράμμ. Τόμ. Α΄ σελ. 208.

Ὁ δὲ Δημ. Βερναρδάκης ποιησάμενος λόγον ἐν τῇ Νέᾳ Πανδώρᾳ, Τόμ. ΙΒ΄, σελ. 92 (1861) περὶ τῶν κοινολεκτουμένων ῥημάτων χειροτερεύω καὶ καλλιτερεύω καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν παρηγμένων ὀνομάτων χειροτέρευσις καὶ καλλιτέρευσις ἐπιφέρει «***Τοιοῦτον ἐκ παραθετικοῦ παράγωγον ῥῆμα δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἕτερον, ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον γνωρίζομεν, εἰμὴ τὸ*** βελτιῶ, ***ὅπερ καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς. Πρῶτος τὸ μετεχειρίσθη ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις, ὡς γνωστόν, δὲν εἶναι τύπος καὶ ὑπογραμμὸς καλλιεπείας, οὐδ᾽ αἱ λέξεις καὶ φράσεις, ὅσας ἔπλασεν, εἰσὶν ἐκ γῆς Κωλιάδος. Ἡ ἐκ παραθετικοῦ παραγωγὴ ῥήματος εἶναι φαινόμενον ἐτυμολογικὸν σπάνιον καὶ ξένον πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, σχεδὸν ὅσον καὶ ἡ ἐκ μετοχῆς π.χ. παραγωγὴ ὀνόματος ἢ ἐξ ἐπιθέτου εἰς*** ικὸς ***παραγωγὴ ῥήματος, οἷα τά: οἰκουμενικός, φυσικεύομαι, κτλ. Καὶ εἰκότως τοῦτο, διότι τίς ἡ ἀνάγκη νὰ πλάσῃ τις τὴν λέξιν π.χ. βραχυτερόω-ῶ, ἢ βραχυτερεύω, ἐν ᾧ τὸ*** βραχύνω ***ἀρκεῖ; Οὕτω καὶ ἀντὶ τοῦ:*** βελτιῶ ***θὰ ἤρκει ἄλλη τις ἐκ θετικοῦ παράγωγος λέξις***».

Οὐκ ὀλίγα ῥήματα φέρονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ παρηγμένα ἐκ παραθετικῶν ἤτοι ἐκ συγκριτικῶν καὶ ὑπερθετικῶν ἐπιθέτων, οἷον ἐλασσ(ττ)οῦν-ἐλασσ(ττ)οῦσθαι, μειοῦν-μειοῦσθαι, ἑσσοῦσθαι, πλεονάζειν, νεωτερίζειν, προτερεῖν, ὑστερεῖν καὶ ὑστερίζειν· ἀριστεύειν, καλλιστεύειν, κρατιστεύειν, πρωτεύειν, ἀγχιστεύειν.

ἐλασσ(ττ)οῦν - ἐλασσ(ττ)οῦσθαι. Μαρτύρια τοῦ τε ἐλασσ(ττ)οῦν καὶ τοῦ ἐλασσ(ττ)οῦσθαι, οὗ ὁ ἀόριστος ἐλασσ(ττ)ωθῆναι βλέπει τις ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου. Παρὰ τῷ Ἰουλιανῷ σελ. 438, 10 Ἑρτλ. ἀπαντᾷ «καὶ ὀλιγάκις ὁ ποταμὸς ἐλαττοῦται καὶ μείζων γίνεται». Παρήχθησαν δ᾽ ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥήματος τὰ ὀνόματα ἐλάττωμα, ἐλάττωσις καὶ ἐλαττωτικός.

μειοῦν-μειοῦσθαι. Τοῦ τε ἐνεργητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ ποιεῖται χρῆσιν ὁ Ξενοφῶν· εἶνε δ' ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον ἐν τῇ Κύρου Παιδείᾳ Ϛ', γ', 17 «καὶ μηδὲν ἔλαττον τοῦ ἀληθοῦς μηδὲ μείου τὰ τῶν πολεμίων». Παρὰ τῷ Πλάτωνι Κρατύλ. σελ. 409, Γ' ἀπαντᾷ «ὁ μὲν μεὶς ἀπὸ τοῦ μειοῦσθαι εἴη ἂν μείης ὀρθῶς κεκλημένος». Πρβ. Ἱπποκρ. Τόμ. Α' σελ. 187 Ἑρμ. «μετὰ δὲ τὴν ὑποστροφὴν τρίτῃ σπλὴν ἐμειοῦτο» καὶ Τόμ. Β', σελ. 282 «ἕως ἂν ὁ πυρετὸς μειωθῇ». Πάμπολλα παραδείγματα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥήματος δύναταί τις νὰ καταλέξῃ ἐκ τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ, ἐν ᾧ γίνεται χρῆσις καὶ τῶν συνθέτων ἀπομειοῦν-ἀπομειοῦσθαι καὶ ἐκμειοῦν καὶ συμμειοῦσθαι καὶ ὑπομειοῦσθαι. Ὁ Κουμανούδης γράφει ἐν τῇ Συναγωγῇ Ἀθησαυ. Λέξεων σελ. 324 «συναπομειόω, ῶ. ΙΟΥΣΤΙΝ. νεαρὰ ΡΞΓ, α'.— Ὄχι ὀρθῶς ἀμφιβάλλεται ἡ γραφὴ τῆς λέξ. ἐν τῷ ΘΣ καὶ τῷ λεξ. τοῦ Passow-Rost.». Ὀνόματα παράγωγα τοῦ ῥήματος μειοῦν-μειοῦσθαι εἶνε τὸ μείωμα καὶ μείωσις καὶ μειωτικός, ὅθεν τὸ ἐπίρρημα μειωτικῶς, καὶ μειωτός καὶ μετὰ τοῦ ἀποφατικοῦ Α ἀμείωτος. Πρβ. καὶ ἀπομείωσις. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ φέρεται καὶ ῥῆμα αὐξομειοῦν, ἐξ οὗ τὸ αὐξομείωσις· ἐλέχθη δὲ καὶ συναυξομειοῦσθαι. Ἴδε Γλωσσ. Παρατ. σελ. 301. Καὶ τοῦτο δ' εἶνε ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὑπ' Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἀντὶ τοῦ αὐξομειώσεις ἐρρήθη μειαυξήσεις, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς τοῦ Κουμανούδη Συναγωγῆς Νέων Λέξεων σελ. 633.

ἑσσοῦσθαι. Περὶ τοῦ ῥήματος τούτου καὶ τοῦ ἰσοδυναμοῦντος αὐτῷ ἡσσ(ττ)ᾶσθαι θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν τῷ ἑπομένῳ κεφαλαίῳ.

πλεονάζειν. Τίμ. Λοκρ. σελ. 102, Β' «αἴκα πλεονάζοιεν ἢ ἐλλείποιεν ταὶ ἁπλαῖ δυνάμιες» (Πρβ. καὶ σελ. 103, Α'). Ἰσοκρ. πρὸς Νικοκλ. 33 «ἐλλείπειν αἱροῦ καὶ μὴ πλεονάζειν» καὶ Παναθ. 85 «ἐγὼ δ' εἰ μὲν ἔλαθον ἐμαυτὸν πλεονάζων κτέ.» καὶ Δημοσθ. σελ. 117, 24 «ἐπειδὴ πλεονάζειν ἐπεχείρουν καὶ πέρα τοῦ μετρίου τὰ καθεστηκότα ἐκίνουν» καὶ σελ. 998, 14 «καὶ τοὺς πάνυ δεινοὺς ἑκάστοτε, ὅταν πλεονάζωσιν, ἐπίστασθ' ὑμεῖς κοσμίους ποιεῖν» καὶ Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. Β', ς', 5 (Τόμ. Β', σελ. 19, 20 Διδ.) «ὃ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει» καὶ ἀλλαχοῦ. Πολλὰ τοῦ ῥήματος τούτου μαρτύρια παρέχουσιν ἡμῖν συγγραφεῖς τοῦ μεταγενεστέρου ἑλ-

ληνισμοῦ, ἐν ᾧ ἀπαντᾷ καὶ τὸ σύνθετον ὑπερπλεονάζειν. Παρήχθησαν δὲ ἐκ τοῦ πλεονάζειν τὰ ὀνόματα πλεονασμός, πλεόνασμα, πλεόνασις καὶ πλεοναστός.

νεωτερίζειν. Τοῦ ῥήματος τούτου ποιοῦνται χρῆσιν καὶ παλαιοί, Θουκυδίδης καὶ ἄλλοι, καὶ μεταγενέστεροι, Λουκιανὸς καὶ ἕτεροι. Εὑρίσκεται δ' ἐνίοτε καὶ τὸ παθητικόν, οἷον Θουκυδ. Δ', 41,3 «φοβούμενοι μὴ καὶ ἐπὶ μακρότερον σφίσι τι νεωτερισθῇ τῶν κατὰ τὴν χώραν» καὶ 76,5 «εἰ καὶ μὴ παραυτίκα νεωτερίζοιτό τι τῶν κατὰ τὰς πολιτείας τοῖς Βοιωτοῖς» καὶ Η', 73 «ἐν γὰρ τῇ Σάμῳ ἐνεωτερίζετο ἤδη τὰ περὶ τὴν ὀλιγαρχίαν». Ἱπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 120 Ἑρμ. «ἄλλου τέ τινος μὴ νεωτερισθέντος». Διονύσ. Ἁλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχαιολ. σελ. 984 «μή τις ἑτέρα νεωτερισθῇ πρᾶξις ἐκ τῶν πενήτων». Στράβ. σελ. 723, 13 Μειν. «νεωτερισθέντων δὲ τῶν ἔξω τοῦ Ταύρου». Φώτ. Βιβλιοθ. σελ. 73,8 «καὶ ἡ καινότης τῶν λέξεων οὐχὶ εἰς τὸ πόρρω νεωτερίζεται». Ἐσχηματίσθησαν δὲ καὶ τὰ ὀνόματα νεωτέρισμα, νεωτερισμός, νεωτέρισις καὶ νεωτεριστικός. Τῷ ῥήματι νεωτερίζειν συνωνυμεῖ τὸ νεοχμοῦν, ᾧ ἐχρήσατο ὁ Ἡρόδοτος βιβλ. Ε', 19 «ὅτι ἐθέλεις ἐμὲ ἐκπέμψας ποιέειν τι νεώτερον· ἐγὼ ὦν σευ χρηΐζω μηδὲν νεοχμῶσαι κατ' ἄνδρας τούτους» καὶ ὁ Θουκυδίδης βιβλ. Α', 12,2 «ἥ τε γὰρ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἰλίου χρονία γενομένη πολλὰ ἐνεόχμωσε» καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι. Ὁ Σουΐδας λέγει «Νεοχμοῦν· καινοτομεῖν, νεώτερα ἐργάζεσθαι· ὁ δὲ φυλάσσειν τῶν καθεστώτων οὐδὲν ἠξίου, πάντα δὲ νεοχμοῦν ἐσαεὶ ἤθελε» (Ἴδε Πόππον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου Μέρ. Γ', α', σελ. 128). Πρβ. καὶ νεωτεροποιός, νεωτεροποιεῖν.

προτερεῖν. Ἡρόδ. Θ', 57 «προτερεόντων δὲ τῶν σὺν Παυσανίῃ» καὶ 66 «προτερέων δὲ τῆς ὁδοῦ ὥρα». Θουκυδ. Α', 33, 4 «ἡμέτερον δ' αὖ ἔργον προτερῆσαι». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1880, σελ. 127 «Thucyd. III. 13. μὴ αὐτοὶ διαφθαρῆναι ὑπ' ἐκείνων ἐν ὑστέρῳ ἀλλὰ προΠΟΙῆσαι. Mendosum est προποιῆσαι, sed quod Badham coniecit προαπολέσαι non multum arridet. Videor mihi repperisse Thucydidis manum e libro I. 33.4 ἡμέτερον δ' αὖ ἔργον προτερῆσαι — καὶ προεπιβουλεύειν αὐτοῖς μᾶλλον ἢ ἀντεπιβουλεύειν. Reponendum enim arbitror ἀλλὰ προ-

ΤΕΡῆσαι, id est φθάσαι διαφθείραντες». Πολλὰ μαρτύρια τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥήματος ἐκ συγγραφέων τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ εἶνε κατειλεγμένα ἐν τῷ Θησ. τοῦ Στεφάνου. Παράγωγα τοῦ προτερεῖν ὑπάρχουσι τὸ προτέρημα, προτέρησις καὶ προτερητέον. Παρὰ τῷ Σουΐδᾳ σελ. 484 Βεκκ. φέρεται «ὡς λβ' μόνους ἐνιαυτοὺς ΣΥΜπροτερεῖν τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος». Ἐλέχθη δὲ καὶ τὸ καταπροτερεῖν ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ΙΖ', 33, 5 «σπεύδων οὐχ οὕτω καταπροτερῆσαι τὸν Πέρσην» καὶ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Μενάνδρου (Ἱστορ. Ἑλλ. Μικρ. Τόμ. Β', σελ. 102,9 Δινδ.) «εἴ γε καταπροτερήσοι τὸν τῆς ἐφόδου καιρόν» καὶ παθητικῶς καταπροτερεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Πολυβίου σελ. 57, 29 Οὐλσχ. «καταπροτερούμενος δὲ τοῖς ἐπιβατικοῖς διά τε τὸ πλῆθος καὶ διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀνδρῶν ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριος» καὶ σελ. 946,29 «καταπροτερουμένην τὴν φάλαγγα ταῖς εὐχειρίαις καὶ πιεζομένην ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν». Ἀδόκιμος εἶνε ὁ τύπος προτερεύω, οὗ ποιοῦνται χρῆσιν καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι καὶ ὁ Χοιροβοσκὸς πολλάκις. Πρβ. δευτερεύω καὶ πρωτεύω.

ὑστερεῖν. Σύνηθες τὸ ῥῆμα τοῦτο ὑπάρχει τοῖς τε παλαιοῖς καὶ τοῖς μεταγενεστέροις. Ὑπὸ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ εἶνε εἰρημένον σελ. 508,7 «τινῶν μὲν αὐτοῦ μερῶν προκαταταχούντων, τινῶν δὲ ὑστερούντων». Ἐν τῷ Γοργίᾳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 447, Α' κεῖται «Α. ἀλλ' ἦ τὸ λεγόμενον κατόπιν ἑορτῆς ἥκομεν καὶ ὑστεροῦμεν; Β. Καὶ μάλα γε ἀστείας ἑορτῆς». Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Κόβητος ἐν *Orat. de Art. Interpret.* etc. σελ. 141 «Mirum quod tamdiu in Platonis Gorgiae initio simile vitium latere potuit in his: ἀλλ' ἦ τὸ λεγόμενον κατόπιν ἑορτῆς ἥκομεν; [**καὶ ὑστεροῦμεν**] — καὶ μάλα γ' ἀστείας ἑορτῆς. Quis umquam trito proverbio inutilem et putidam explicationem addit?». Τῷ Κοβήτῳ συνεφώνησε καὶ ὁ Σχάνζιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Η', σελ. 1. Εὑρίσκονται δὲ καὶ τὰ σύνθετα ἀφυστερεῖν καὶ καθυστερεῖν. Παρατηρητέον δ' ὅτι πλημμελῶς ἄλλοτ' ἀνεγινώσκετο παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ Ἰφιγ. Αὐλ. 1202 «νῦν δ' ἐγὼ μὲν ἡ τὸ σὸν σῴζουσα λέκτρον παιδὸς Ὑστερήσομαι» ἀντὶ τοῦ Ἐστερήσομαι. Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν *Nov. Lect.* σελ. 243 «Verissime Porsonus formam ἐστερήσομαι Euripidi reddidit in Iphig. Aulid.

1202. νῦν δ' ἐγὼ μὲν ἡ τὸ σὸν σώζουσα λέκτρον παιδὸς ὑστερήσομαι. barbarum est ὑστερήσομαι: quod sententia requirit ἐστερημένη ἔσομαι Attice dicebatur ἐστερήσομαι». Ὅμοιον τῷ ἐστερήσομαι ὑπάρχει τὸ ἐσκέψομαι, περὶ οὗ ἴδε Λόγιον Ἑρμῆν 1867, σελ. 573. Περὶ τῆς ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ χρήσεως τοῦ ὑστερεῖν-ὑστερεῖσθαι ἀντὶ τοῦ στερεῖν-στερεῖσθαι οὐδένα λόγον νῦν ποιούμεθα.

ὑστερίζειν. Πρὸς τῷ περισπωμένῳ ῥήματι ὑστερεῖν ἀπαντᾷ καὶ τὸ βαρύτονον ὑστερίζειν οὐχὶ ὀλιγάκις. Εὑρίσκεται δ' ἐνίοτε καὶ τὸ σύνθετον ἐφυστερίζειν.

ἀριστεύειν. Τὸ ῥῆμα τοῦτο εἶνε παλαιότατον καὶ πολλάκις αὐτοῦ γίνεται χρῆσις ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου· ἀρκούμεθα δὲ μνημονεύοντες μόνον τὸ «αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων» (Ἰλ. Ζ, 208 καὶ Λ, 784). Ὁ Πίνδαρος ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τῶν Ὀλυμπιονικῶν στ. 1 εἶπεν «ἄριστον μὲν ὕδωρ, ὁ δὲ χρυσὸς αἰθόμενον πῦρ ἅτε διαπρέπει νυκτὶ μεγάνορος ἔξοχα πλούτου», ἐν δὲ τῷ τρίτῳ στ. 42 (74) «εἰ δ' ἀριστεύει μὲν ὕδωρ, κτεάνων δὲ χρυσὸς αἰδοιέστατον». Ἐκ τοῦ ῥήματος ἀριστεύειν παρήχθη τὸ ὄνομα ἀριστεία· γνωστὸν δ' ὑπάρχει ὅτι ῥαψῳδία τοῦ Ὁμήρου ἐπεγράφετο Διομήδους ἀριστεία (Ἴδε Εὐστάθ. σελ. 511,1).

καλλιστεύειν. Τῷ ῥήματι τούτῳ ἐχρήσατο πολλάκις ὁ Ἡρόδοτος. Ὁ Κοβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1884, σελ. 94 «IV. 72: ἵππους τοὺς καλλίστΟΥΣ πεντήκοντα». Herodoti manus servata est in solo R καλλιστΕΥΟΝΤΑΣ. Sic enim Herodotus scribere solet IV. 163: ταῦρος ὁ καλλιστεύων. IV. 180: παρθένον τὴν καλλιστεύουσαν. I. 196: ἐξωνέοντο τὰς καλλιστευούσας. VI. 61: καλλιστεύσει πασέων τῶν ἐν Σπάρτῃ γυναικῶν. VII. 180: τῶν ἐπιβατέων τὸν καλλιστεύοντα. VIII. 124: ὄχῳ τῷ ἐν Σπάρτῃ καλλιστεύσαντι, ubi pro inepto aoristo repone ex R καλλιστεύοντι». Πρβ. καὶ σελ. 281 «VIII. 124: ἀριστήϊα μέν νυν ἔδοσαν** Εὐρυβιάδῃ ἐλαίας στέφανον, σοφίης ΔΕ καὶ δεξιότητος Θεμιστοκλέϊ.— ἐδωρήσαντό τέ μιν ὄχῳ τῷ ἐν Σπάρτῃ καλλιστεύοντι. Descripsit hunc locum Plutarchus in *Themistocle* cap. XVII: Λακεδαιμόνιοι δὲ — Εὐρυβιάδῃ μὲν ἀνδρείας, ἐκείνῳ δὲ σοφίας ἀριστεῖον ἔδοσαν — καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἁρμάτων τὸ πρωτεῦον ἐδωρήσαντο. Hinc apud Herodotum lacuna sic explenda est: ἔδοσαν (ἀνδρηΐης ΜΕΝ)

Εὐρυβιάδῃ. Pro καλλιστεύειν, quod non erat aplius in usu, substituit πρωτεύειν et eadem de causa ἅρμα pro ὄχος». Ἐρρήθη δ' ὅμως ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου Ἀντων. ΚϚ' «ὁμοίως δὲ καὶ θεραπαινίδες αἱ καλλιστεύουσαι Νηρηίδων». Φέρεται δὲ τὸ ῥῆμα καλλιστεύειν καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων (*Sylloge Inscript. Graec.* Dittenb. σελ. 546 καὶ σελ. 547) «κριὸς καλλιστεύων λευκὸς ἐνόρχης» καὶ «ὕες δύο καλλιστεύουσαι» καὶ «χίμαρος καλλιστεύων» καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Α', σελ. 210 «τῶν ὄντων κτημάτων τὸ καλλιστεῦον» καὶ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 298,39 «οὗτος ἐν ἀοιδῇ καλλιστεύων ἤρισε Μούσαις» καὶ σελ. 1470, 52 «ὅπερ αἴνιγμα ἦν τοῦ πολλοὺς τῇ γλώσσῃ καὶ ὠφελεῖν καλλιστεύοντας» καὶ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς Τόμ. Γ', σελ. 752 Εἰμβ. «ὅτε προσδίδονται οὐ τὰ καλλιστεύοντα ἀλλὰ τὰ μέσης ὄντα ποιότητος δίδονται» καὶ ἐν τοῖς εἰς Εὐκλείδην Σχολίοις Τόμ. Ε', σελ. 697, 8 Εἰβ. «τὸ μὲν ὀρθογώνιον ἀπὸ τοῦ καλλιστεύοντος εἴδους, τὸ δὲ ἀμβλυγώνιον ἀπὸ τοῦ τῷ μεγέθει καὶ αὐτὸ καλλιστεύοντος ὑπάρχειν». Παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ἀπαντᾷ οὐ μόνον τὸ καλλιστεύειν ἀλλὰ καὶ τὸ καλλιστεύεσθαι, οἷον Τρῳ. 226 «ἂν ὑγραίνει καλλιστεύων ὁ ξανθὰν χαίταν πυρσαίνων Κρᾶθις» καὶ Βάκχ. 409 «ποῦ δ' ἁ καλλιστευομένα Πιερία μούσειος ἕδρα, σεμνὰ κλιτὺς Ὀλύμπου;» καὶ Ἱππολ. 1009 «πότερα τὸ τῆσδε σῶμ' ἐκαλλιστεύετο πασῶν γυναικῶν;» καὶ Μηδ. 947 «πέμψω γὰρ αὐτῇ δῶρ' ἃ καλλιστεύεται τῶν νῦν ἐν ἀνθρώποισιν, οἶδ' ἐγώ, πολύ» (Σχολ. «ἃ προτιμᾶται καὶ κάλλιστα νομίζεται τῶν νῦν δώρων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις· τὸ δὲ πολύ πρὸς τὸ καλλιστεύεται»). Πρβ. Προκόπιον Τόμ. Γ', σελ. 174,14 «θέαμα οὖν ἡ ἐκκλησία κεκαλλιστευμένον γεγένηται» καὶ σελ. 289,24 «φρούριον διεσκευάσατο κεκαλλιστευμένον καλεῖσθαί τε καὶ εἶναι».

κρατιστεύειν. Μαρτύρια τοῦ ῥήματος τούτου ἔκ τε δοκίμων καὶ ἀδοκίμων μνημονεύονται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1929. Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ σελ. 411,20 «πάντων δὲ σχεδὸν τῶν ἐπιγείων ζῴων καὶ σωματικῇ καὶ ψυχικῇ διαθέσει προέχει τε καὶ κρατιστεύει ὁ ἄνθρωπος» καὶ παρὰ τῷ Θεμιστίῳ Λόγ. σελ. 445,12 «καὶ διὰ τί τῶν ἄλλων ζῴων ἄρχει τε καὶ κρατιστεύει» καὶ παρὰ τῷ Ἐπιφανίῳ Τόμ. Β', σελ. 626, 9 Δινδ.

αἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἁμαρτίαν κρατιστεύουσαν» καὶ παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ εἰς τὸν Βί. τοῦ μακαρ. Κωνστ. τοῦ Βασιλ. Γ, ν', 1 «καὶ τῶν λοιπῶν δ' ἐθνῶν τὰς μάλιστα κρατιστευούσας πόλεις» καὶ εἰς Κωνστ. τὸν βασιλ. Τριακονταετ. Η', 15 «τῶν δὲ λοιπῶν ἐθνῶν τὰς μάλιστα κρατιστευούσας τοῖς ὁμοίοις ἐκόσμει» καὶ παρ' Ἰω. τῷ Κιννάμῳ σελ. 27,13 «λέγω δὲ μήποτε ἀδελφοῦ μὲν κρατιστεύειν δήπου τὸν παῖδα συμβαίνῃ». Πρβ. καὶ Πολυδ. Α', 176 «ἄριστοι, ἀριστεῖς ἀριστεύοντες, κρατιστεύοντες». Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν *Nov. Lect.* σελ. 598 «Denique in (Xen. Oecon.) § 10 ὃν ἂν ἰδόντες κινηθῶσι καὶ μένος ἑκάστῳ ἐμπέσῃ τῶν ἐργατῶν καὶ φιλονικία πρὸς ἀλλήλους καὶ φιλοτιμία κρατίστη οὖσα ἑκάστῳ, emendandum esse censeo καὶ φιλοτιμία κρατιστεῦσαι ἑκάστῳ (ἐμπέσῃ), id est καὶ ἕκαστος κρατιστεῦσαι φιλοτιμηθῇ, planissime ut supra § 6 ὅλῳ τῷ στρατεύματι ἐγγίγνεται τὸ φιλοτιμεῖσθαι ὀφθῆναι καλόν τι ποιοῦντας ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος. Κρατιστεύειν, *caeteris ommibus praestare*, saepissime apud Xenophontem legitur, praesertim in Memorabilibus Socratis et in Cyropaedia». Παρατηρητέον δ' ὅτι εἰς τὸ τοῦ Ἰσοκράτους Εὐαγ. 23 ἐκρατίστευσεν φέρεται τὸ σχόλιον τόδε· «Σημείωσαι ὡς γράψει τις κρατιστείαν ἀπὸ τοῦ κρατιστεύω, ὡς ἀπὸ τοῦ ἀριστεύω ἀριστείαν». Ἐσχηματίσθη μὲν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐκ τοῦ ῥήματος ἀριστεύειν τὸ ὄνομα ἀριστεία, ἀλλ' οὔτε καλλιστεία ἐν αὐτῇ ἐλέχθη ποτὲ οὔτε κρατιστεία.

πρωτεύειν. Οὐκ ὀλίγα τοῦ ῥήματος τούτου μαρτύρια παρέχουσιν ἡμῖν παλαιοί τε καὶ μεταγενέστεροι. Ἐν ἐπιγραφῇ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων φέρεται «ἄνδρα ἐκ τῶν πρωτευόντων ἐν τῷ ἔθνει, γένει δὲ μεγαλόφρονα, δέκα πρωτεύσαντα ἀπὸ ἐτῶν ιη', ἐξ οὗ δὲ κατεστάθησαν εἰκοσάπρωτοι, εἰκοσαπρωτεύσαντα (Ἴδε Ἐρουερδῆνα ἐν *Append. Lex. Graec.* σελ. 64). Ὡς δὲ ἐκ τοῦ πρῶτος ἐσχηματίσθη τὸ πρωτεύειν, οὕτως ἐκ τοῦ πρώτιστος τὸ πρωτιστεύειν. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λέγεται Τόμ. ϛ', σελ. 2139 «Πρωτιστεύω, Primas partes teneo, Principatum obtineo. Marc. Anton. 7, 55. Kall. Inscr. Olb. ap. Boeckh. vol. 2, p. 129, n. 2060,5: Ἀνδρὸς σύνπαντος τοῦ Ποντικοῦ πρωτιστεύσαντος ἔθνεος. Hase. Const. Manass. Chron. 2497». Πρβ. καὶ Νι-

κήταν Χωνιάτην σελ. 667, 20 «ὧν ἐπρωτίστευσεν ὁ Οἰναιώτης Γεώργιος» καὶ σελ. 842,21 «κἂν τῇ Ῥόδῳ τῇ νήσῳ ἄλλος τις ἐπρωτίστευε».

ἀγχιστεύειν. Εὐριπ. Τρῳ. 225 «τάν τ' ἀγχιστεύουσαν γᾶν Ἰονίῳ — πόντῳ». Ἰσαῖ. περὶ τοῦ Ἁγν. Κλήρ. 11 «τῷ δὲ γνώσεσθε τοῦθ', ὅτι ἐμοὶ μὲν ἀγχιστεύειν, τοῖς δ' ἐξ ἐκείνων γεγονόσιν οὐκ ἦν, ἐν οἷς οὗτος ὁ παῖς ἦν». Πρβ. Σοφοκλ. Ἠλ. 1105 «εἰ τὸν ἄγχιστόν γε κηρύσσειν χρεών» καὶ Εὐριπ. Τρῳ. 48 «ἔξεστι τὸν γένει μὲν ἄγχιστον πατρὸς μέγαν δὲ δαίμον' ἐν θεοῖς τε τίμιον κτέ.». Ὑπὸ τοῦ Ἁρποκρατίωνος σελ. 124, 8 Δινδ. λέγεται «ἐν δὲ τούτῳ τῷ λόγῳ δείκνυται καὶ ὅτι τὰς ἀπορουμένας κόρας ἐξεδίδοσαν οἱ ἄγχιστα γένους πέντε μνᾶς ἐπιδιδόντες». Πρβ. καὶ σελ. 155,22 «ἐπάναγγες δὲ ἦν τοῖς ἔγγιστα γένους τὰς θήσσας ἢ λαμβάνειν πρὸς γάμον ἢ ε' μνᾶς διδόναι» καὶ σελ. 195,7 «ἔπεμπον δ' ἐπὶ ταῦτα τὸν ἐγγύτατα γένους παῖδα ἄρρενα». Πολλὰ τοιαῦτα παραδείγματα κατέλεξεν ὁ Βλαϋδέσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ὀρνίθων σελ. 441 κέ. (Πρβ. καὶ Σλουϊτῆρον ἐν *Lect. Andocid.* σελ. 87 κέ.). Περὶ τοῦ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ Σόλων. Κ', 9 ἀπαντῶντος «(ὁ νόμος) ὁ τῇ ἐπικλήρῳ διδοὺς — ὑπὸ τῶν ἔγγιστα τοῦ ἀνδρὸς ὀπυίεσθαι» ἀποφαίνεται ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1878, σελ. 135 «Graecum et Atticun est ὑπὸ τῶν ΑΓΧΙΣΤΕΩΝ τοῦ ἀνδρός». Ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου εἶνε εἰρημένον οἱ ἀγχοτάτω προσήκοντες βιβλ. Δ', 73 «οὕτω μὲν τοὺς βασιλέας θάπτουσι, τοὺς δὲ ἄλλους Σκύθας, ἐπεὰν ἀποθάνωσι, περιάγουσι οἱ ἀγχοτάτω προσήκοντες κατὰ τοὺς φίλους ἐν ἁμάξῃσι κειμένους (Ἴδε Σμιδίτιον ἐν *Synonynik der Griech. Spr.* Τόμ. Γ', σελ. 37). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα σελ. 20 Βεκκ. φέρεται «Ἀγχιστεύς· καὶ ἀγχιστεία συγγένεια. Καὶ ἀγχιστεῖς οἱ ἀπὸ ἀδελφῶν καὶ ἀνεψιῶν καὶ θείων κατὰ πατέρα καὶ μητέρα ἐγγυτάτω τοῦ τελευτήσαντος. Οἱ δὲ ἔξω τούτων συγγενεῖς μόνον· οἱ δὲ κατ' ἐπιγαμίαν μιχθέντες τοῖς οἴκοις οἰκεῖοι λέγονται». Ἴδε Βαλκενάριον ἐν ταῖς εἰς Ἀμμώνιον Παρατηρήσεσι σελ. 4 κέ. Περὶ τοῦ ἐν τῷ Τίμωνι τοῦ Λουκιανοῦ § 51 φερομένου συγγενὴς αὐτοῦ ἀγχιστεύς γράφει ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 346 «Eiusdemmodi est § 51. εἶπε τὴν γνώμην Δημέας ὁ ῥήτωρ συγγενὴς αὐτοῦ ἀγχιστεὺς καὶ μαθητὴς ὤν, ubi συγγενὴς praepostere additum est, nam noto dis-

crimine ἀγχιστεῖς καὶ συγγενεῖς διαφέρουσιν, AMMONIO teste etc multis aliis». Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι ἰσχυρῶς τῆς παραδεδομένης γραφῆς ὑπερμαχεῖ ὁ Φρίσχιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λουκιανοῦ Τόμ. Γ', α', σελ. 184. Τὸ ἀγχιστεύς εἶνε ὁμοίως ἐσχηματισμένον τῷ ἀριστεύς. Παρήχθη δ' ἐκ τοῦ ῥήματος ἀγχιστεύειν τὸ ὄνομα ἀγχιστεία, οὗ ποιοῦνται χρῆσιν ἄλλοι τε καὶ ὁ Ἰσαῖος πολλάκις· λέγει δ' οὗτος περὶ τοῦ Ἀγν. Κλήρ. 11 «τὸ μὲν γὰρ εἶναι τὴν ἀγχιστείαν ἀνεψιοῖς πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιῶν παίδων ὁμολογεῖται παρὰ πάντων» καὶ περὶ τοῦ Κλεων. Κλήρ. 36 «εἴ τε γὰρ διὰ τὴν τοῦ γένους ἀγχιστείαν δεῖ γενέσθαι τινὰς κληρονόμους, ἡμεῖς ἐγγυτέρω γένει προσήκομεν» (Ἴδε Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ὀρνίθων σελ. 441). Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 15 «Ἀγχιστεία (ἡ) ἐκ τοῦ πλησίον (κατὰ μὲν τοὺς παλαιούς, ἐξ αἵματος καὶ ἐκ πλαγίου· κατὰ δὲ τοὺς μτγν., ἐξ ἐπιγαμβρίας) συγγένεια καὶ τὸ κατ' αὐτὴν δικαίωμα πρὸς κληρονομίαν». Πρβ. Ἀρμενόπουλον σελ. 500 Εἰμβ. «Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι οὐ διὰ θεσμὸν συγγενείας, διὰ δὲ ἀγχιστείαν οὐ προβαίνοντες· ἀγχιστεία δέ ἐστιν οἰκειότης προσώπων ἐκ γάμων ἡμῖν συνημμένη συγγενείας ἐκτός, οἷον οὐ δύναμαι λαβεῖν τὴν ἐμὴν προγόνην ἢ νύμφην· καὶ προγόνη μέν ἐστιν ἡ ἐξ ἄλλου θυγάτηρ καὶ ἐκγόνη καὶ προεκγόνη τῆς γαμετῆς μου. Νύμφη δὲ ἡ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐκγόνου καὶ προεκγόνου γαμετή». Ἴδε καὶ Εὐστάθιον Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 648,30.

Ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου μνημονεύεται ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς ῥῆμα κρεισσοῦν παρηγμένον ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ ἐπιθέτου κρείσσων σελ. 55,19 «ὁ δὲ τοιοῦτος κρείσσων, οὗ καὶ ῥῆμα τὸ κρεισσῶ παραδιδόασιν οἱ παλαιοί, λέγοιτ' ἂν μάλα καιρίως καὶ ἀρείων» καὶ σελ. 64,15 «εἰ καὶ ἄλλως οὐδέποτε πρὸ τῶν δύο ΣΣ εὑρίσκεται δίφθογγος πλὴν τούτου (τοῦ λεύσσω) καὶ πλὴν τοῦ κρείσσων καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ ῥήματος τοῦ κρεισσῶ». Λέγεται δὲ καὶ ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τῆς Καθολικῆς Προσῳδίας τοῦ Ἡρῳδιανοῦ σελ. 180, 17 Σμιδ. «τὰ δὲ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων περισπᾶται· θάλασσα θαλασσῶ, ἥσσων ἡσσῶ, κρείσσων κρεισσῶ, κισσός κισσῶ, λύσσα λυσσῶ». Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 299,22. Ὁ Ε. Α. Σοφοκλῆς γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ (Greek Lex. of The Rom. and Byz. Per.) σελ. 690 «κρειττόω ώσω = βελτιόω *Leont.* II 1796 B» καὶ κρείττωσις, εως, ἡ = βελτίωσις·

Ibid.». Περὶ τοῦ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ ἀπαντῶντος κρειττωθῇ-κρείττωσις ἴδε Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θεοφράστου Τόμ. Γ', σελ. 397 κέ. (Πρβ. καὶ Θησαυ. Στεφ. Τόμ. Δ', σελ. 1940).

Ὅμοιον τῷ κρεισσοῦν εἶνε τὸ ἐκ τοῦ μείζων παραχθὲν μειζοῦν, οὗ γίνεται μνεία ἐν τοῖς Κραμήρου Ὀξ. Ἀνεκδότοις Τόμ. Β', σελ. 312,20 «Τὰ διὰ τοῦ ΙΖΩ ῥήματα διὰ τοῦ Ι γράφεται— πλὴν τοῦ δανείζω, χρῄζω, μείζω— —τὸ δὲ μείζω διὰ τῆς ΕΙ διφθόγγου, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ μείζω συγκριτικοῦ γέγονεν». Προφανέστατον δ' ὑπάρχει ὅτι τὸ μείζω εἶνε ἡμαρτημένη γραφὴ τοῦ μειζῶ Πρβ. Λοβέκκιον ἐν Ῥηματ. σελ. 160.

Ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τῆς Καθολικῆς Προσῳδίας τοῦ Ἡρῳδιανοῦ σελ. 188,3 φέρεται «τὸ μέντοι μειῶ ἔχει τὸ μεῖος καὶ τὸ τελειῶ τὸ τέλειος καὶ τὸ ἀρειῶ τὸ ἀρείων καὶ τὸ ἀχρειῶ τὸ ἀχρεῖος». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Ἀρειούσει· αὐξήσει»· ἀποφαίνεται δ' ὁ Λοβέκκιος ἐν τῷ Ῥηματικῷ σελ. 160 «Pro Ἀρειούσει αὐξήσει Hes. Pergerus recte ἀρειώσει scribit». Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Α', β', σελ. 1916.

Τοῦ παθητικοῦ ῥήματος καλλιοῦσθαι, γενομένου ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ ἐπιθέτου καλλίων, ὁ παθητικὸς ἀόριστος εὑρίσκεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Ἆσμ. Δ', 10 (Τόμ Β', σελ. 250 Διδ.) «τί ἐκαλλιώθησαν μαστοί σου, ἀδελφή μου, νύμφη, τί ἐκαλλιώθησαν μαστοί σου ἀπὸ οἴνου καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα ἀρώματα». Πρβ. Θησ. Στεφ. Τόμ. Δ', σελ. 885 «Achmes Onirocr. p. 198,35: Ἐκαλλιώθη. Apud eundem ἐκαλλιώθησαν, p. 43,25; 47,5; 48,12; 197,11. Id. p. 37,26: Ἐκαλλ. τὰ ὦτα αὐτοῦ». Ὁ Βαλκενάριος γράφει ἐν *Select.* Τόμ. Α', σελ. 245 «*Psalm.* XLIV, 3. eleganter, pro more suo *Symmachus* posuit καλὸς εἶ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ibi *Aquila*: ἐκαλλιώθης ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων».

Περὶ τοῦ ῥήματος ὀλιζοῦν, παρηγμένου ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ ἐπιθέτου ὀλίζων, εἶνε ὑπὸ τοῦ Ἐρουερδῆνος ἐν *Lex. Graec. Suppl. et Dialect.* σελ. 580 τάδε γεγραμμένα «ὀλιζοῦν. Elei IA 119,8 =μειοῦν, ἐλαττοῦν. Hes. ὀλίζονται (l.-οῦνται)· μειοῦνται, et eodem errore Olympiodorus in Phaed. BA 1405 ὀλίζουσα (l -οῦσα). Verbo utitur etiam Eusebius Praep. Ev. V 22» (Πρβ. καὶ Θησ.

Στεφ. Τόμ. Ε', σελ. 1885). Μνημονεύομεν καὶ ἃ ὁ φιλόλογος οὗτος ἔγραψεν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1895, σελ. 373 «(Hesych.) πεπάσωται: πιότητος γέμει. Certam existimo Vossii correctionem πεπάσσωται (cf. ἑσσοῦν, μειοῦν, ἐλασσοῦν), cui non addere debuerat editor infelix suum πεπόσωται» (Πρβ. καὶ *Append. Lex. Graec.* σελ. 166). Ἀβλέπτημα τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς εἶνε τὸ ἑσσοῦν ἀντὶ τοῦ ἑσσοῦσθαι.

Ὡς ἐλέχθη προτερεῖν ἐκ τοῦ πρότερος καὶ ὑστερεῖν ἐκ τοῦ ὕστερος, οὕτω καὶ ὑπερτερεῖν ἐκ τοῦ ὑπέρτερος. Πρβ. καὶ καθυπέρτερος-καθυπερτερεῖν, ὅθεν τὸ καθυπερτέρησις. Ἀμφότερα δὲ τό τε ὑπερτερεῖν καὶ τὸ καθυπερτερεῖν ἀπαντῶσιν ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ. Ὅλως δ' ἀδόκιμος εἶνε ὁ τύπος ὑπερτερεύω. Πρβ. προτερεύω.

Ὁμοίως τῷ ἀριστεύειν ἐκ τοῦ ἄριστος καὶ καλλιστεύειν ἐκ τοῦ κάλλιστος καὶ κρατιστεύειν ἐκ τοῦ κράτιστος ἐσχηματίσθη τὸ πρηγιστεύω ἐκ τοῦ πρήγιστος. Ὁ Ἑρουερδὴν γράφει ἐν *Lex. Graec. Suppl. et Dialect.* σελ. 686 «*CIG* 256, 2 (Post. Chr.) πρήγιστος βουλῆς.—Coi IC 417 πρηγιστεύειν».

Ἐρρήθη δὲ καὶ μεγιστεύειν ἐκ τοῦ ὑπερθετικοῦ ἐπιθέτου μέγιστος ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ σελ. 430,18 Μενδ. «ἡ μὲν δὴ πόλις σοι γέγονε σὺν τύχῃ καὶ μεγιστεύσει καὶ χρόνιος ἔσται».

Ὡς ἐκ τοῦ πρῶτος ἐσχηματίσθη τὸ πρωτεύω, οὕτως ἐκ τοῦ ἔσχατος τὸ ἐσχατεύω. Θεόφρ. σελ. 535 Σνειδ. «οἱ κλῶνες ἢ πτόρθοι ἢ ἀκρεμόνες ἢ ὅ,τι χρὴ καλεῖν τὰ ἐσχατεύοντα τῶν δένδρων». Πολύβ. σελ. 405,8 Οὔλσχ. «ἐσχατεύουσα τῆς Ἀρκαδίας ὡς πρὸς χειμερινὰς δύσεις». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 366, Β' «ὅταν δ' ὑπερβαλὼν καὶ πλεονάσας ὁ Νεῖλος ἐπέκεινα πλησιάσῃ τοῖς ἐσχατεύουσι». Ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἀπαντῶσιν αἱ μετοχαὶ ἐσχατόωντα, ἐσχατόωσαν καὶ ἐσχατόωσα, Ἰλ. Κ, 206 «εἴ τινά που δηίων ἕλοι ἐσχατόωντα» καὶ Β, 508 «Ἀνθηδόνα τ' ἐσχατόωσαν» καὶ 616 «καὶ Μύρσινος ἐσχατόωσα». Πρβ. Ἄρατ. Φαινομ. 207 «ἐσχατόωντι καρήνῳ», κτλ. (Ἴδε Ὄθ. Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων Τόμ. Α' σελ. 293). Ἀναφέρονται δ' αἱ μετοχαὶ αὗται ὑπό τινων μὲν εἰς τὸ ῥῆμα ἐσχατόω, ὑφ' ἑτέρων δὲ εἰς τὸ ῥῆμα ἐσχατάω (Ἴδε Λοβέκκιον ἐν Ῥηματ. σελ. 185. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Γ', σελ.

2111). Ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ ἀπαντᾷ καὶ ῥῆμα ἐσχατίζω, οὐ βλέπει τις μαρτύρια ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ', σελ. 2111.

Ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ ἐπιθέτου ἐλάττων ἐσχηματίσθη ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ ῥῆμα ἐλαττονεῖν-ἐλαττονεῖσθαι. Πολλὰ τούτου μαρτύρια μνημονεύονται ἐν τῷ Θησ. τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ', σελ. 677 (Πρβ. καὶ *Dissert. Phil. Hal.* 1894, σελ. 377). Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ψευδαριστοτέλει περὶ Φυτ. Β', 5 (Τόμ. Δ', σελ. 35,35 Διδ.) «ἐλαττονεῖται γὰρ ἡ γῆ, ἐξ ἧς μακράν εἰσιν ὑγρότης καὶ θερμότης» καὶ παρὰ Σωκράτει τῷ Σχολαστικῷ Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 806 Οὐσσ. «οὔτε χαριζόμενός τισιν ἐλαττονοῦντι ὧν ἐφεῦρον ἐκθήσομαι» καὶ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς Τόμ. Α', σελ. 786 Εἰμβ. «ποτὲ μὲν ἡ προτέρα προὶξ δίδοται εἰς τὸν δεύτερον, ποτὲ δὲ ἐλαττονεῖται». Πρβ. καὶ Ζωναρ. Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Α', σελ. 20,19 «καὶ τοῦ ὕδατος ἐλαττονουμένου μεθ' ἡμέρας ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 201,8 «καθ' ὅσον τὰ τῆς κόμης ηὐξάνετο, ἠλαττονοῦτο τὸ μέγεθος».

Τοῦ πονηροῦ κόμματος εἶνε καὶ τὸ ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ ἐπιθέτου κρείττων παρηγμένον ῥῆμα κρειττονεύειν. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λέγεται Τόμ. Δ' σελ. 1938 «Κρεισσονεύω s. Κρειττονεύω, i. q. κρείττων εἰμί, Melior s. Praestantior sum. Herodian. Epimer. p. 69 Tzetz. Educ. fil. 263». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Ζωναρᾷ Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Α', σελ. 269,20 «ὁ δέ γε Ζοροβάβελ τὰς γυναῖκας κρειττονεύειν τὴν ἰσχὺν ἀπεφήνατο» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 26,7 «ὡς δ' ἕκαστοι ἑαυτοὺς κρειττονεύειν τῶν ἄλλων ἐμεγαλαύχουν» καὶ σελ. 294,3 «ὁ Ζοροβάβελ ἐν τούτοις ἠρίστευσε, τοῦ οἴνου καὶ τῶν βασιλέων τὴν γυναῖκα κρειττονεύειν εἰπών».

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου γεγραμμένα Τόμ. Β', σελ. 206 «Βεβαιοτερέω, si scriptura sana, Anastas. Sinait. Hodeg. p. 348,21: Τὰ πράγματα πιστοτεροῦσι τῶν ῥημάτων; ἢ τὰ ῥήματα βεβαιοτεροῦσι τῶν πραγμάτων».

Διάφορα τῶν κατειλεγμένων ῥημάτων εἶνε τὸ ὑπατεύειν ἐκ τοῦ ὕπατος (ὑπατεύειν τὴν πρώτην ὑπατείαν) καὶ τὸ πρεσβυτερεύειν ἐκ τοῦ πρεσβύτερος.

Ἐξ ὧν ἐν τοῖς ἄνω ἐγράψαμεν ἀνάληθες ἀποδείκνυται τὸ ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη ἐν τῇ Νέᾳ Πανδώρᾳ εἰρημένον «Ἡ ἐκ παραθετικοῦ παραγωγὴ ῥήματος εἶνε φαινόμενον ἐτυμολογικὸν σπάνιον καὶ ξένον πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης». Χαριέστατα δ'εἶνε ἃ μετ' ὀλίγα ἐπιφέρει ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ φιλοσοφῶν «Καὶ εἰκότως τοῦτο, διότι τίς ἡ ἀνάγκη νὰ πλάσῃ τις τὴν λέξιν π. χ. βραχυτερόω ἢ βραχυτερεύω, ἐν ᾧ τὸ βραχύνω ἀρκεῖ; Οὕτω καὶ ἀντὶ τοῦ βελτιῶ θὰ ἤρκει ἄλλη τις ἐκ θετικοῦ παράγωγος λέξις».

Ὁ Βερναρδάκης δοξάζει ὅτι ἥκιστ' ἀναγκαία καθίστατο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἡ παραγωγὴ ῥημάτων ἐκ συγκριτικῶν ἐπιθέτων· διότι κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἡ διὰ τοιούτων ῥημάτων μέλλουσα νὰ δηλωθῇ ἔννοια ἐμηνύετο ἢ ἠδύνατο νὰ μηνυθῇ δι' ἄλλων ἐξ ἀπολύτων ἐπιθέτων παρηγμένων. Ἂν ἡ δοξασία αὕτη τοῦ Βερναρδάκη ἦτο ἀληθής, ἐκ μόνου τοῦ ἀπολύτου ἐπιθέτου σμικρός θὰ ἐσχηματίζετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ῥῆμα, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ συγκριτικοῦ ἐλάσσ(ττ)ων· ἀλλ' ἐσχηματίσθη μὲν τὸ ῥῆμα ἐλασσ(ττ)ῶ, πολλῷ δὲ προγενέστερον τοῦτο ὑπῆρξε τοῦ σμικρύνω (ἀποσμικρύνω, κατασμικρύνω). Ὑπομνηστέον δ' ὅτι ἐν τῇ φράσει ἐλασσ(ττ)οῦμαί τινος ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ χρῆσις τοῦ σμικρύνομαι. Οὐδένα τῶν μαθόντων γράμματα λανθάνει ὅτι τὸ ἀπόλυτον ἐπίθετον τὸ συστοιχοῦν τῷ συγκριτικῷ βελτίων εἶνε τὸ ἀγαθός· ἐγένετο δὲ παρ' αὐτὸ τὸ ῥῆμα ἀγαθύνω, ἀλλ' οὔτε δόκιμον εἶνε οὔτ' ἰσοδυναμεῖ τῷ βελτιῶ. Παρετηρήσαμεν δ' ἐν κεφαλαίῳ Ζ' σελ. 317 ὅτι ἐν τῷ δοκίμῳ ἑλληνισμῷ ἐλέγετο περιφραστικῶς βέλτιον ποιῶ, ᾧ ὅμοιον τὸ μεῖζον ποιῶ, οἷον Πλάτ. Πρωταγ. σελ. 340, Ε' «ἰώμενος μεῖζον τὸ νόσημα ποιῶ». Πρβ. Ὀδύσσ. Σ, 195 «καί μιν μακροτέρην καὶ πάσσονα θῆκεν ἰδέσθαι (θῆκε Fιδέσθαι)» καὶ Ω, 369 «μείζονα δ' ἠὲ πάρος καὶ πάσσονα θῆκεν ἰδέσθαι (θῆκε Fιδέσθαι)», κτλ. Οὐδαμῶς ὁ Βερναρδάκης ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι προχειροτάτη τοῖς Ἕλλησιν ὑπῆρχεν ἡ κατὰ περίφρασιν ἐκφορὰ καὶ ὅτι κάλλιστ' ἠδύνατο νὰ ῥηθῇ βραχύτερον ποιῶ. Ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 334, Δ' ἀπαντᾷ «σύντεμνέ μοι τὰς ἀποκρίσεις καὶ βραχυτέρας ποίει, εἰ μέλλω σοι ἕπεσθαι». Γράφει δ' ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1880, σελ. 341 «Ecquid interest inter σύντεμνε et βραχυτέρας ποίει? Nihil prorsus. Ecquid ea verba sententiae addunt? Ecquit his additis oratio numero

sior accidit ad aures? Minime; igitur ablega mihi καὶ βραχυτέρας ποίει in marginem, unde huc male pedem intulit. Eleganter Euripides in Aristophanis *Thesmoph*. vs. 177: 'Αγάθων, σοφοῦ πρὸς ἀνδρὸς ὅστις ἐν βραχεῖ πολλοὺς καλῶς οἷός τε συντέμνειν λόγους». Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ φράσις βραχυτέρας ποίει εἶνε ἑλληνικωτάτη.

Ἂν ὁ Βερναρδάκης ἦτο μελετηρὸς καὶ προεθυμεῖτο νὰ μανθάνῃ τὰ ὑπ' ἐνδόξων φιλολόγων δεδιδαγμένα, θὰ ἐγίνωσκεν ἃ ὁ Λοβέκκιος ἔγραψεν ἐν τῷ εἰς τὸν Σοφοκλέους Αἴαντα Ὑπομνήματι σελ 257 ἐκδ. β' (1835) «Verba ab utroque gradu composita, ἀριστεύειν, καλλιστεύειν, κρατιστεύειν, μειοῦν, ἐλαττοῦν, ἡττᾶσθαι, νεωτερίζειν antiquitatis auctoritatem habent, alia dubiae aetatis sunt: πρωτιστεύειν M. Anton. VII. 55· ἀρειοῦν Arcad. p. 164. Hesych. s. 'Αρειούσει (ἀρειώσει) βελτιοῦν v. Wyttenbach. ad Plut. T. I. 553. μεγιστεύειν, καλλιοῦν, κρεισσοῦν, ὀλιζοῦν, ἐλαττονεῖν κρειττονεύειν Herodian. Epim. p. 69. Non meliore jure sunt latina *certiorare*, *deminorare*, *meliorare*, *pejorare*, *infimare*, *intimare*, *proximare*, *postumare*, cum snbstantivis *summitas*, *proximitas*, *maximitas*, *postremitas*, quibus in graeco sermone unicum est quod conferri possit, ῥᾳστώνη».

Οὐδεὶς νομίζομεν δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ἥκιστα προσήκει νὰ τυγχάνῃ συγγνώμης, ἄν τις τῶν καθ' ἡμᾶς λογίων δοξάζῃ ὅτι ἀλλότριος τοῦ γνησίου ἑλληνισμοῦ εἶνε ὁ σχηματισμὸς ῥημάτων ἐκ παραθετικῶν ἐπιθέτων. Πᾶς νῦν καὶ μετρίως πεπαιδευμένος ἐπίσταται τἀληθές, ἄλλως τε καὶ διότι πολλὰ ῥήματα ἐκ παραθετικῶν ἐπιθέτων παρηγμένα πάλαι ἤδη ἀπέβησαν συνήθη τοῖς νέοις Ἕλλησιν ἐν τῷ ἀστείῳ λόγῳ ἢ τῇ φιλολόγῳ συνηθείᾳ, ἐκ τῆς παλαιᾶς ληφθέντα γλώσσης, οἷον ἐλαττῶ - ἠλάττωσα, καὶ ἐλαττοῦμαι - ἠλαττώθην - ἠλαττωμένος. Πρβ. καὶ ἐλάττωσις, ἐλάττωμα, ἐλαττωτικῶς.

μειῶ - ἐμείωσα καὶ μειοῦμαι - ἐμειώθην. Πρβ. καὶ μείωσις - μειωτικός - ἀμείωτος.

πλεονάζω-ἐπλεόνασα (καὶ ὑπερπλεονάζω-ὑπερεπλεόνασα). Πρβ. καὶ πλεονασμός, πλεόνασμα, πλεοναστικός.

νεωτερίζω - ἐνεωτέρισα. Πρβ. νεωτεριστής, νεωτερισμός, νεωτεριστικός.

προτερῶ - ἐπροτέρησα. Πρβ. καὶ προτέρημα, ὅ πολλάκις λέγεται ὑπὸ τῶν νέων Ἑλλήνων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐλάττωμα.

ὑστερῶ-ὑστέρησα (καὶ καθυστερῶ-καθυστέρησα). Πρβ. καὶ ὑστέρησις, (καθυστέρησις).

ἀριστεύω - ἠρίστευσα καὶ πρωτεύω - ἐπρώτευσα.

Ἄξιον παρατηρήσεως ὑπάρχει ὅτι ἐν βιβλίῳ ἐκδοθέντι τῷ 1858 εἶνε ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη γεγραμμένον «ἡ ἀπομόνωσις καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς κίνδυνος καὶ φόβος οὐδαμῶς διὰ τοῦτο ΠΑΡΑμειοῦται» (Μαρ. Δοξαπατρ. Προλεγ. σελ. κδ'). Ἐπίθετον ἀΠΑΡΑμείωτος καὶ ἐπίρρημα ἀπαραμειώτως μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη ἐν τῇ Συναγωγῇ Νέων Λέξεων σελ. 118.

Κεφ. Ε'.

Ἑσσοῦσθαι καὶ ἡσσ(ττ)ᾶσθαι.

Ἐκ παραβολικοῦ ἐπιθέτου εἶνε παρηγμένον τὸ ῥῆμα ἑσσοῦσθαι, οὗ ποιεῖται χρῆσιν πολλάκις ὁ Ἡρόδοτος, οἷον Α', 67 «ἐπειδὴ αἰεὶ τῷ πολέμῳ ἑσσοῦντο ὑπὸ Τεγεητέων» καὶ 82 «ἵνα μὴ παρεόντων τῶν στρατοπέδων ὁρέοντες οἱ ἕτεροι ἑσσουμένους τοὺς σφετέρους ἐπαμύνοιεν» καὶ 145 «ἐς τὴν κατέφυγον Ἴωνες ὑπ' Ἀχαιῶν μάχῃ ἑσσωθέντες» καὶ Β', 122 «τὰ μὲν νικᾶν αὐτήν, τὰ δὲ ἑσσοῦσθαι ὑπ' αὐτῆς» καὶ 169 «πλήθεϊ δὲ πολλῷ ἐλάσσονες ἐόντες κατὰ τοῦτο ἑσσώθησαν» καὶ «καὶ δὴ τότε συμβαλὼν ἑσσώθη καὶ ζωγρηθεὶς ἀπήχθη» καὶ Γ', 22 «τοῦτο γὰρ ἑωυτοὺς ὑπὸ Περσέων ἑσσοῦσθαι» καὶ 45 «πεζομαχήσαντες δὲ ἐν αὐτῇ ἑσσώθησαν» καὶ «τοῦτον ὑπὸ τῶν κατιόντων Σαμίων ἐόντων ὀλίγων ἑσσωθῆναι» καὶ 83 «ὡς δὲ ἑσσώθη τῇ γνώμῃ ὁ Ὀτάνης» καὶ 106 «οὗτοι δὲ ἑσσοῦνται ὑπὸ τῶν Μηδικῶν, Νισαίων δὲ καλεομένων ἵππων» καὶ 132 «μέλλοντας ἀνασκολοπιεῖσθαι διότι ὑπὸ Ἕλληνος ἰητροῦ ἑσσώθησαν» καὶ Δ', 97 «οὐ γὰρ ἔδεισά κως μὴ ἑσσωθέωμεν ὑπὸ Σκυθέων

μάχῃ» καὶ Ε', 46 «ἀπέθανον μάχῃ ἑσσωθέντες ὑπό τε Φοινίκων καὶ Ἐγεσταίων» καὶ 66 «ἑσσούμενος δὲ ὁ Κλεισθένης τὸν δῆμον προσεταιρίζεται» καὶ 70 «ἐν τῷ μέρεϊ δὲ ἑσσούμενος ὁ Ἰσαγόρης ἀντιτεχνᾶται τάδε» καὶ ϛ', 9 «ὡς ἑσσωθέντες τῇ μάχῃ ἐξανδραποδιεῦνται» καὶ 108 «ἐπιθέμενοι δὲ ἑσσώθησαν τῇ μάχῃ» καὶ Ζ', 10, β' κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλασσαν ἑσσωθῆναι ἢ καὶ κατ' ἀμφότερα» καὶ δ' «ἕσσωται δὲ ὑπὸ τῆς τύχης τὸ βούλευμα» καὶ 237 «γνώμῃ μέντοι ἑσσοῦται ὑπὸ σεῦ» καὶ Η', 27 «οὐ πολλοῖσι ἔτεσ πρότερον ταύτης τῆς βασιλέος στρατηλασίης ἑσσώθησαν ὑπὸ τῶν Φωκέων» καὶ 75 «ἐνθαῦτα Θεμιστοκλέης ὡς ἑσσοῦτο τῇ γνώμῃ ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων κτέ.» καὶ 130 «κατὰ μέν νυν τὴν θάλασσαν ἑσσωμένοι ἦσαν τῷ θυμῷ» καὶ Θ', 122 «ἑσσωθέντες τῇ γνώμῃ πρὸς Κύρου» (Ἴδε Βρεδόβιον ἐν *Quaest. Crit. de Dial. Herodot.* σελ. 144). Περὶ τοῦ ἐν βιβλ. Ζ', 9, β' ἑσσουμένων γράφει ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1884, σελ. 247 «VII. 9. β: σὺν κακῷ μεγάλῳ οἱ νικῶντες ἀπαλλάσσονται, περὶ δὲ τῶν ἑσσΟΥμένων οὐδὲ λέγω ἀρχήν. Vitium est in ἑσσουμένων. *Victor* recte appellatur ὁ νικῶν, sed *victi* οἱ ἑσσωμένοι. Confundunt librarii ἑσσῶσθαι et ἑσσοῦσθαι, et quod multo peius est, pro ἑσσώθη et ἑσσωθῆναι nihil cogitantes substituunt ἐσώθη et ἐσώθησαν. Emendata lectio est in R ἑσσωμένων, sed reiicitur, mendosa in AB ἑσσουμένων probatur». Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ μέγας κριτικὸς ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Καινῆς Διαθήκης σελ. ϟ'. «Similiter sensu vacua oratio est II Cor. 12,13, ubi in Vaticano legitur: τί γάρ ἐστιν ὃ ἥσσω θῆτε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας; Nihili vocabula sunt ἥσσω θῆτε. Coalescant in unum ΗCCΩΘΗΤЄ, id est ἡσσώθητε, quod ipsum requirit sententia, quae manifesto haec fuit: τί ἐστιν ὅ ἔλασσον ἔσχετε, sive ἠλασσώθητε; Itaque leviter adiuvanda lectio est scribendumque ἡσσήθητε, nisi forte Ionicum ἑσσοῦσθαι, ἑσσωθῆναι (Herod. V. 46 μάχῃ ἑσσωθέντες, et saepe alibi) in Asia usu retentum est et augmentum assumsit ut ἡσσώθην pro ἑσσώθην diceretur, quemadmodum paulo ante vidimus Ionicum ἐδυνάσθην addita αὐξήσει Attica semel ἠδυνάσθησαν scriptum esse Marc. 7,23».

Ὁ Ἑρουερδὴν λέγει ἐν *Lex. Graec. Suppl. et Dialect.* σελ.

323 «ἑσσῶμαι=ἡττῶμαι Herond VIII. 19. De hoc verbo ionico et herodoteo pro att. ἡττᾶσθαι iuxta ἥσσων vid. Hoffm. III 264 sqq». Ἀναγνωστέον δ' ἴσως ἕσσωμαι κατὰ χρόνον παρακείμενον ἰωνιστὶ ἐσχηματισμένον.

Περὶ τῆς ἐκφορᾶς τοῦ παραβολικοῦ ἐπιθέτου, οὗ παράγωγον εἶνε τὸ ῥῆμα ἑσσοῦσθαι, ποιεῖται ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 59 τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Contendit Steinius I, 98 et alibi perpetuo, ἑσσοῦσθαι Ionum esse, sed adjectivum ἥσσων esse scribendum, quum ἕσσων in codicibus nusquam compareat. Fieri potest ut contra omnium codicum consensum nihil mutandum sit, quamquam mirum sit ἥσσων iis potuisse placere, qui tamen pronunciarent ἑσσοῦσθαι, sed confiteor multa esse ejusmodi, quorum rationem haud ita facile perspicere possis. Velimus nolimus interdum analogiam fidam ducem deserimus et inviti paremus caeco auctoritatis imperio». Ἀλλ' ὑπῆρξαν φιλόλογοι, οἵτινες πεπεισμένοι ὅτι δὲν δύνανται νὰ διαφέρωσι κατὰ τὴν πρώτην συλλαβὴν τὸ ῥῆμα καὶ τὸ ἐπίθετον, ἐξ οὗ τοῦτο παρήχθη, ἐδόξαζον ὅτι ἀναγκαίως ἔχει ὁμοίως τῷ ἑσσοῦσθαι νὰ γράφηται καὶ ἕσσων (Ἴδε Βρεδόβιον ἐν *Quaest. Crit. de Dialect. Herodot.* σελ. 144. Πρβ. καὶ Γ. Διvδόρφιον ἐν *Comment. de Dialect. Herodot.* σελ. λϛ').

Τῷ Ἰωνικῷ ῥήματι ἑσσοῦσθαι ἰσοδυναμεῖ τὸ τοῖς Ἀττικοῖς σύνηθες ὂν ἡσσ(ττ)ᾶσθαι. Λέγεται δ' οὐ μόνον ἡσσ(ττ)ᾶσθαί τινος ἀλλὰ καὶ ἡσσ(ττ)ᾶσθαι ὑπό τινος. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα Παρατηρήσεσι σελ. 119 «Post pauca in verbis ἡττῶντο δὲ **ὑπὸ** τῶν νεωτέρων optime Urbinas ὑπὸ omittit. Fere semper ἡττᾶσθαι (ut ἥττω εἶναι) cum genitivo componitur, veluti pag. 1167. ἡττᾶσθαι τοῦ ἀντιπάλου. pag. 1214. ἡττηθέντες τῶν δεήσεων».

Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι εἶνε εἰρημένον ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ σελ. 913 «ὥσπερ ἡττημένος ὑπὸ τῶν νενικημένων καὶ πεφευγὼς τοὺς μηδ' ἐκ τῶν πυλῶν ὑπομένοντας ἔτι προελθεῖν».

Οὐχὶ ὀλιγάκις εὑρίσκεται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥῆμα γενικῇ συντεταγμένον μετὰ τῆς προθέσεως ὑπό. Ὑπὸ τοῦ Σαυπίου ἐγένετο ἐν τῇ πρὸς

τὸν Γ. Ἑρμαννὸν Κριτικῇ Ἐπιστολῇ σελ. 15 (1841) ἡ παρατήρησις ἥδε· «(Lys.) Or. 21 § 19: δέομαι οὖν ὑμῶν — ταύτην εἶναι τὴν λειτουργίαν ἐπιπονωτάτην, διὰ τέλους — μήθ' ὑφ' ἡδονῆς ἡττηθῆναι μήθ' ὑπὸ κέρδους ἐπαρθῆναι. Florentino placuit scribere μήθ' ἡδονῆς ἡττηθῆναι, omissa particula ὑφ'. Atque persuasit quidem Bekkero, sed cf. Thucyd. 2, 39: κρατήσαντές τέ τινας ἡμῶν πάντας αὐχοῦσιν ἀπεῶσθαι καὶ νικηθέντες ὑφ' ἁπάντων ἡσσῆσθαι. Platon. Phaedr. p. 233. C: οὐχ ὑπ' ἔρωτος ἡττώμενος ἀλλ' ἐμαυτοῦ κρατῶν. Protag. p. 352 D: ὑφ' ἡδονῆς φασιν ἡττωμένους — ταῦτα ποιεῖν τοὺς ποιοῦντας. 353 A: ὃ φασιν ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. Addo p. 355. B. Politic. p. 305. C».

Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου καὶ «τὸ δὲ ἄλλο στρατόπεδον τῶν Ποτειδαιατῶν καὶ τῶν Πελοποννησίων ἡσσᾶτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων» καὶ «τὸ μὲν εὐώνυμον τῶν Βοιωτῶν καὶ μέχρι μέσου ἡσσᾶτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (Α΄, 62,6 καὶ Δ΄, 96,3), ὑπὸ δὲ τοῦ Πλάτωνος καὶ «τὸ νικᾶν αὐτὸν αὑτὸν πασῶν νικῶν πρώτη τε καὶ ἀρίστη, τὸ δὲ ἡττᾶσθαι αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ πάντων αἴσχιστόν τε ἅμα καὶ κάκιστον» (Νόμ. σελ. 626, Ε΄. Πρβ. καὶ Πρωταγ. σελ. 355, Γ΄ καὶ Δ΄ καὶ Ε΄).

Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Νεφ. 524 «εἶτ' ἀνεχώρουν ὑπ' ἀνδρῶν φορτικῶν ἡττηθεὶς οὐκ ἄξιος ὤν» καὶ Ἱππ 1229 «ἐπεί μοι χρησμός ἐστι Πυθικὸς ὑφ' οὗ δεήσει μ' ἀνδρὸς ἡττᾶσθαι μόνου» (περὶ οὗ ἴδε Μεινέκιον ἐν *Vindic. Aristoph.* σελ. 66. Πρβ. καὶ Κωμ. Ἀττ. Ἀποσπ. Τόμ. Α΄, σελ. 257, 16 Κοκκ.) καὶ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι Ἀναβ. Γ΄, ϐ΄, 17 (σελ. 91-2 Κοϐ.) «ἔτι γὰρ οὗτοι κακίονές εἰσι τῶν ὑφ' ἡμῶν ἡττημένων» καὶ Ἑλλ. Β΄, ϐ΄, 24 (σελ. 44 Κοϐ.) «μάχῃ μὲν πρότερον ἡττηθέντων ὑπὸ Συρακοσίων Καρχηδονίων» καὶ γ΄, 5 (σελ. 45) «ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ Διονύσιος ὁ Συρακοσίων τύραννος μάχῃ ἡττηθεὶς ὑπὸ Καρχηδονίων Γέλαν καὶ Καμάριναν ἀπώλεσεν» καὶ Ζ΄, α΄, 35 (σελ. 255) «ἔλεγε δ' ὁ Πελοπίδας ὅτι Ἀργεῖοι καὶ Ἀρκάδες μάχῃ ἡττημένοι εἶεν ὑπὸ Λακεδαιμονίων» καὶ ε΄, 18 (σελ. 287) «ἡττημένος μὲν ἐν Λακεδαίμονι σὺν πολλῷ ὁπλιτικῷ ὑπ' ὀλίγων, ἡττημένος δ' ἐν Μαντινείᾳ ἱππομαχίᾳ» καὶ Κύρ. Παιδ. Ε΄, β΄, 36 «οἱ μὲν γὰρ πολέμιοι πολὺ μὲν ἐλάττονές εἰσι νῦν ἢ πρὶν ἡττηθῆναι ὑφ' ἡμῶν» καὶ παρὰ τῷ Ἀντιφῶντι σελ. 139 Βλασσ. «μήτε φιλοπότην κληθῆναι καὶ δοκεῖν τὰ πράγματα

καταμελεῖν ὑπὸ οἴνου ἡσσώμενον» καὶ παρὰ τῷ Ἀνδοκίδῃ (Ψευδανδοκίδῃ) κατ' Ἀλκιϐ. 28 «ὥστ' ἐκεῖνοι μὲν καὶ ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀνταγωνιζομένων ἀνέχονται ἡττώμενοι, οὗτος δὲ οὐδ' ὑπὸ τῶν πολιτῶν» καὶ παρὰ τῷ Λυσίᾳ κατὰ Εὐανδρ. 19 «ὅπως ποτὲ πολλοὶ ὄντες ὑπ' ὀλίγων τῶν ἐν Πειραιεῖ ἡττήθησαν» καὶ παρὰ τῷ Ἰσοκράτει Ἀρχιδ. 46 «ἡττηθεὶς γὰρ ὑπὸ τῶν βαρϐάρων τῶν προσοικούντων μάχῃ κτέ.» καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει Ἠθικ Νικομ. Ζ', ζ', 8 (Τόμ. Β', σελ. 84.26 Διδ.) «καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους» καὶ η', 2 (σελ. 84,43) «ὑπ' ἐλάττονος γὰρ πάθους ἡττῶνται» (καὶ Ἠθικ. Μεγ. Β', ς', 4 σελ. 162, 40 «ἀλλὰ πάλιν ἂν δόξειεν ἄτοπον τὸ κράτιστον καὶ βεϐαιότατον τῶν ἐν ἡμῖν ἡττᾶσθαι ὑπό τινος»). Παρὰ τῷ Δημοσθένει σελ. 197,23 κεῖται «καὶ μὴν οἱ μὲν ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν ὅτι πολλάκις ἥττηνται ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ὑμεῖς δὲ νενικήκατε μὲν πολλάκις βασιλέα, ἥττησθε δ' οὐδ' ἅπαξ οὔθ' ὑπὸ τῶν δούλων τῶν βασιλέως οὔτ' αὐτοῦ ἐκείνου». Σημειοῦται δ' ὁ Βοιμέλιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δημοσθένους Δημηγοριῶν σελ. 833 «ὑπὸ delere vult Benseler. Hiat. p. 86 auctoritate AnecdBkk. p 147, quae ut vulgo in sequentibus ὑπὸ omittunt. At hic grammaticus ubique vulgatam lectionem habet, nec antle Λακεδαιμονίων omissam praepositionem in suo libro invenit, alias etiam hoc initium loci adscripsisset. Hiatus autem evitavit orator voce inhibita post ἥττηνται, quo fiat comma gravitatis, ut paulo inferjus ἥττησθε δ' οὐδ' ἅπαξ — οὔτε sine ὑπὸ vulg. AnecdBekk. p. 147 — οὔθ' ὑπὸ Aug. 1. α. Υ. AldT. Rehd. Vind 6». Ὁ Βλάσσιος ἐξέδωκε παρὰ τῷ Δημοσθένει Τόμ. Α', α', σελ. 222 «καὶ μὴν οἱ μὲν ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν ὅτι πολλάκις ἥττηνται Λακεδαιμονίων, ὑμεῖς δὲ νενικήκατε μὲν πολλάκις βασιλέα, ἥττησθε δ' οὐδ' ἅπαξ οὔτε τῶν δούλων τῶν βασιλέως οὔτ' αὐτοῦ κείνου».

Ἐρρήθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυϐίου σελ. 1076,23 Οὔλσχ. «ἡττήθη δὲ ὅμως ὑπὸ τῆς φιλαργυρίας» (καὶ σελ. 44, 1 «οἱ δὲ ξένοι ταχέως ὑφ' ἑκατέρων τούτων ἡττῶνται καὶ κινδυνεύουσιν»). Πρϐ. Δίων Κάσσ. Τόμ. Γ', σελ. 253 Δινδ. «καὶ αὐτὴ ὑπὸ τοῦ δημάρχου ἡττήθη» καὶ Μᾶρκ. Ἀντων. Β', 10 «ὁ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν ἁμαρτάνων, ὑφ' ἡδονῆς ἡττώμενος, ἀκολαστότερός πως φαίνεται καὶ θηλύτερος ἐν

ταῖς ἁμαρτίαις» καὶ Ἰουλιαν. σελ. 506, 18 Ἑρτλ. «καὶ νικᾶν μὲν αὐτὸ τῶν ἄλλων τὴν γένεσιν, αὖθις δ' ὑπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν ἡττᾶσθαι» καὶ Ὡραπόλλ. σελ. 89 Λεεμ. «ἄνθρωπον δὲ ἡττώμενον ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων βουλόμενοι σημῆναι δύο δέρματα ζωγραφοῦσιν» καὶ Ἐπιφάν. Τόμ. Α', σελ. 177, 13 Δινδ. «ὡς γὰρ τὴν σάρκα ἔλαβε μὴ ὑπὸ σαρκός, οὕτω καὶ τὸν νοῦν εἰληφὼς οὐχ ὑπὸ νοὸς ἥττηται».

Διεξερχόμενος δέ τις ἃ ἐν τοῖς ἄνω παρεθέμεθα ἐκ τοῦ Ἡροδότου μαρτύρια τοῦ ῥήματος ἑσσοῦσθαι βλέπει ὅτι εἶνε καὶ αὐτὸ συντεταγμένον γενικῇ μετὰ τῆς ΥΠΟ ἢ ΠΡΟΣ προθέσεως. Ὁ Βχίριος γράφει ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου Τόμ. Β', σελ. 48. Cobeto et Mehlero in Mnemosyn. V. p. 65 displicet praepositio ὑπό genitivo Περσέων addita, quem ab ἑσσοῦσθαι pendere vult, quamquam eiusdem perissologiae quam dicit exempla extant III, 106. IV, 197 (vel potius IV, 97). Mihi horum locorum alia videtur esse ratio, quae praepositionem utique admittit eamque adeo requirit: quod idem factum video III, 45, ubi Mehler. l. l. p. 66 itidem praepositionem eiici vult». Οὐδαμῶς ὀκνοῦμεν νὰ συμφωνήσωμεν τῷ Βαιρίῳ πεπεισμένοι ὅτι ὀρθότατ' ἔχει ἡ ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Ἡροδότου παραδεδομένη γραφή.

Ὡς δὲ λέγεται ἡσσ(ττ)ᾶσθαι ὑπό τινος κατὰ τὸ νικᾶσθαι ὑπό τινος, οὕτω καὶ τοὐναντίον νικᾶσθαί τινος κατὰ τὸ ἡσσ(ττ)ᾶσθαί τινος· οὐκ ὀλίγα δὲ μαρτύρια τῆς τοιαύτης συντάξεως ἔχομεν νὰ μνημονεύσωμεν ἐκ τῆς δραματικῆς ποιήσεως.

Αἰσχύλ. Ἑπτ. Θήβ. 501 «κοὔπω τις εἶδε Ζῆνά του νικώμενον» καὶ Ἱκέτ. 1005 «ἱμέρου νικώμενος» καὶ Χοηφ. 1052 «ἴσχε, μὴ φόβου νικῶ πολύ».

Σοφοκλ. Αἴ. 1353 «παῦσαι· κρατεῖς τοι τῶν φίλων νικώμενος». Ὁ Πόρσων γράφει ἐν *Adversar*. σελ. 198 «Lege ἡττώμενος ex Aristid. I. p. 536. (*Vid. ad Eurip. Med.* 1011)». Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ τύπος ἡΤΤώμενος εἶνε ἀλλότριος τοῦ Σοφοκλέους. Παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ Τόμ. Α', σελ. 792 ἀποκατέστησεν ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐξ ἀντιγράφου τὸ «κρατεῖς τοι τῶν φίλων ἡΣΣώμενος». Ὁ Ναβῆρος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1880 σελ. 422 «Eandem corruptelam odoratus sum Soph. Ai. 1353: παῦσαι κρατεῖς τοι τῶν φίλων

νικώμενος, ubi ἡσσώμενος praetulerim; recte tamen Eur. Hipp. 458: στέργουσι δ', οἶμαι, ξυμφορᾷ νικώμενοι».

Εὐριπ. Μηδ. 315 «σιγησόμεσθα κρεισσόνων νικώμενοι» καὶ Ἰφιγ. Α. 1357 «ἀλλ' ἐνικώμην κεκραγμοῦ» καὶ Ἡρακλείδ. 233 «τὴν δ' εὐγένειαν τῆς τύχης νικωμένην» καὶ Τρῳ. 23 «νικῶμαι γὰρ Ἀργείας θεᾶς Ἥρας» καὶ Κύκλ. 454 «ὅταν δ' ὑπνώσσῃ Βακχίου νικώμενος» καὶ Ἀποσπ. 341 Ναυκ. «μή μοί ποτ' εἴη χρημάτων νικωμένῳ κακῷ γενέσθαι μηδ' ὁμιλοίην κακοῖς».

Ἀριστοφ. Νεφ. 1087 «τί δῆτ' ἐρεῖς, ἢν τοῦτο νικηθῇς ἐμοῦ;». Ἐν τοῖς Σχολίοις σελ. 125, 18 Διδ. λέγεται «Εἰς τοῦτο· ἐὰν εἰς τοῦτο νικηθῇς παρ' ἐμοῦ — τοῦτο: εἰς τοῦτο· ἐμοῦ: ὑπό». Πρβ. καὶ Σχολ. Σοφοκλ. σελ. 94, 10 Τευβν. «τῶν φίλων νικώμενος: λείπει ἡ ὑπό». Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν τῷ Προδρόμῳ τῆς Ἑλλην. Βιβλιοθήκης σελ. ξγ' «Εἶπε καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Α' ϟα'), «Ἀρχόμενος ὑπ' ἐκείνοισι». Ἐὰν ἔπρεπε νὰ ὀνομάζωνται αὗται δοτικαὶ παθητικαί, ὁσάκις λείπει ἀπ' αὐτὰς ἡ πρόθεσις, πολὺ προσφυέστερον ἤθελεν ἁρμόσει τὸ τοιοῦτον ὄνομα εἰς τὴν γενικήν, ἥτις εὑρίσκεται καὶ αὐτὴ ὄχι σπανίως χωρὶς τὴν Ὑπό. Εἰς ταύτην τοῦ Ἀριστοφάνους τὴν ῥῆσιν (Νεφ. 1087), τί δῆτ' ἐρεῖς, ἢν τοῦτο νικηθῇς ἐμοῦ, λέγει ὁ Σχολιαστής, Δύο προθέσεων ἐλλείψεις, ἀντὶ τοῦ, «ΕΙΣ τοῦτο νικηθῇς ΥΠ' ἐμοῦ». (Ἴδε καὶ Βοσίου Ἐλλείψεις σελ. 749 καὶ σελ. 683 Σχαιφ.). Τὸ «ἢν τοῦτο νικηθῇς ἐμοῦ» ἰσοδυναμεῖ τῷ «ἢν τοῦτο ἡττηθῇς ἐμοῦ»· οὐδαμῶς δ' ἡμῖν εὔλογον φαίνεται νὰ ὑπολαμβάνηται ὅτι κεῖται ἡ γενικὴ ἐμοῦ κατ' ἔλλειψιν τῆς προθέσεως ὑπό. Ὁ Κυνῆρος λέγει ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Τόμ. Β', α', σελ. 336 ἐκδ. β'. «Nach Analogie von ἡττᾶσθαί τινος wird auch νικᾶσθαί τινος zuweilen in der Dichtersprache, höchst selten in der Prosa gesagt. Pind. N. 9, 2 ἀναπεπταμέναι ξείνων νενίκανται θύραι (*hospitibus cedunt*), ubi v. Dissen.— Antiph. 5, 87 «τῆς δίκης νικᾶσθαι παρὰ τὸ ἀληθὲς αὑτοῦ τε τοῦ ἀληθοῦς, ubi v. *Maetzner*. Ps. Isocr. 1, 26 αἰσχρὸν εἶναι νόμιζε τῶν ἐχθρῶν νικᾶσθαι ταῖς κακοποιίαις καὶ τῶν φίλων ἡττᾶσθαι ταῖς εὐεργεσίαις».

Ἀντιφῶν Τραγ. ἀποσπ. 4 (σελ. 793 Ναυκ.) «τέχνῃ κρατοῦμεν ὧν φύσει νικώμεθα».

Ἴδε Γ. Δινδόρφιον ἐν τῷ Σοφοκλείῳ Λεξικῷ σελ. 313 καὶ Βλαϋ-

δέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σοφοκλέους Αἴαντος σελ. 295 καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀριστοφάνους Νεφελῶν σελ. 498 καὶ ἐν *Adversar. in Trag. Graec. Fragm* σελ. 124.

Ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἑλλ. Ἀνεκδότοις σελ. 158,18 φέρεται «Νικῶμαι: γενικῇ Δίων τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ βιβλίῳ· τὸ γάρ τοι τῶν τε παρόντων νικᾶσθαι, μήτε ἑαυτοὺς κατέχειν, τοῖς τε παρὰ τῆς τύχης δοθεῖσι μὴ καλῶς χρῆσθαι πολὺ χεῖρόν ἐστι τοῦ ἐκ κακοπραγίας ἀδικεῖν». Ἐλέχθη δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ὑπὸ τοῦ Δίωνος «ἄν γε δουλεύσω τινὶ ὑμῶν καὶ νικηθῶ τινος ὑμῶν ἐνταῦθα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ» (Τόμ. Β', σελ. 24, 3 Δινδ.). Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Αἰλιανῷ περὶ Ζῴ. ΙΑ', 22 «καὶ πάλιν ἐς ὕπνον ὑπαχθεὶς καὶ νικώμενος τοῦ θεοῦ κατολισθάνει» (Ἴδε Σμιδίτιον ἐν *Atticism*. Τόμ. Γ', σελ. 52).

Ἄξια παραθέσεως νομίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν *Var. Lect.* σελ. 552. ἐκδ. β' «Post pauca editur: ποίᾳ κρατηθεὶς ἡδονῇ ἢ τί πώποτε ἄσχημον ἕνεκα χρημάτων πράξας; In melioribus est ποίων κρατηθεὶς ἡδονῶν sed quia κρατηθεὶς cum genitivo soloecum est correxit aliquis ποίᾳ—ἡδονῇ, infeliciter admodum. Supererat ποίων **ΤΗΘΕΙϹ ἡδονῶν, in quo non κραΤΗΘΕΙϹ latebat sed ἩΤΤηθεὶς ἡττηθείς». Ὁ Βλάσσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Αἰσχίνου σελ. 157, 21 ἐνέκρινε τὴν γραφὴν «ποίᾳ κρατηθεὶς ἡδονῇ».

Ἐπίμετρον εἰς τὸ Η' κεφάλαιον.

Ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (κεφ. Ζ', σελ. 312 κέ.) περὶ τοῦ ῥήματος βελτιοῦν-βελτιοῦσθαι καὶ παρετηρήσαμεν ὅτι εἶνε ἴδιον τοῦ παρηκμακότος ἑλληνισμοῦ ἀπαντῶν παρά τ' ἄλλοις μεταγενεστέροις καὶ παρὰ τῷ Ψευδαριστοτέλει.

Ὁ Δημ. Ν. Βερναρδάκης εἰπὼν ἐν τῇ Νέᾳ Πανδώρᾳ Τόμ. ΙΒ' σελ. 92 (1861) «***Τοιοῦτον ἐκ παραθετικοῦ παράγωγον ῥῆμα δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἕτερον, ὅσον ἡμεῖς τουλάχιστον γνωρίζομεν, εἰμὴ τὸ*** βελτιῶ, ***ὅπερ καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς***» ἐπήνεγκε «***Πρῶτος τὸ μετεχειρίσθη ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις, ὡς γνωστόν, δὲν εἶναι τύπος καὶ ὑπογραμμὸς καλλιεπείας. οὐδ' αἱ λέξεις καὶ φράσεις, ὅσας ἔπλασεν, εἰσὶν ἐκ γῆς Κωλιάδος***».

Μεγάλως πᾶς τις μέλλει νὰ ἐκπλαγῇ ὅταν μάθῃ ὅτι ὁ τοιαῦτα περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους γράψας σφοδρότατα ἡμᾶς ἐκάκισεν ἀποφηναμένους ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 572 «Ἀλλ' οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης οὔτε ὁ Μένανδρος εἶνε νομοθέται τοῦ ἀκριβοῦς ἀττικισμοῦ». Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη εἰρημένα ἐν τῇ Συντόμῳ Ἀπαντήσει κτέ. σελ. 69 (1868) «*Διὰ τί π. χ. ὑβρίζεται ὡς ἀμαθὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὁ Μένανδρος ὁ μελίρρυτος μύστης τῆς Ἀττικῆς Θαλείας; Διότι ἔγραψεν* «. . . *αὐτὸς τὰ σαυτοῦ πρῶτον* ἐπισκέπτου *κακά*», *ὅπως ἔλεγε καὶ ἔγραφεν αὐτός, ὁ Ἀθηναῖος, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ καιροῦ του, καὶ ὄχι* «*ἐπισκόπει*», *ὅπως διατάσσει ὁ Κόβετ, καὶ ἀναμαΣΣᾷ ὁ Κόντος*».

Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἐκακολογήσαμεν τὸν Μένανδρον, ἀλλ' ἁπλῶς εἴπομεν ὅτι δὲν εἶνε νομοθέτης τοῦ ἀκριβοῦς ἀττικισμοῦ. Εὐλογωτάτην δ' οὖσαν καὶ δικαιοτάτην τὴν παρατήρησιν ἡμῶν ταύτην οὐδείς ποτε θὰ ἐτόλμα, μὴ ὅλως τὴν ψυχὴν διεφθαρμένος, ν' ἀποκαλέσῃ ὕβριν. Ὑφ' ἁπάντων ὁμολογεῖται ὅτι ἡ λέξις τοῦ Μενάνδρου δὲν καθαρεύει ἀναττίκων ἢ ἀδοκίμων καθόλου χρήσεων· σχετλιώτατον δὲ πάντων θὰ ἦτο, ἂν ἀποφαινόμενός τις τοιαύτην περὶ τῆς λέξεως αὐτοῦ γνώμην ὑπελαμβάνετο ὑβριστής.

Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι καὶ περὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἐλέχθη ὅτι «νομοθέτην αὐτὸν οὐκ ἄν τις ἀττικισμοῦ παραλάβοι» ὑπὸ τοῦ Ἑλλαδίου παρὰ Φωτ. Βιβλιοθ. σελ. 533,25 «εἰ δὲ καὶ Ξενοφῶν εἴρηκε τοὺς νομεῖς οὐδὲν θαυμαστὸν ἀνὴρ ἐν στρατείαις σχολάζων καὶ ξένων συνουσίαις εἴ τινα παρακόπτει τῆς πατρίου φωνῆς· διὸ νομοθέτην αὐτὸν οὐκ ἄν τις ἀττικισμοῦ παραλάβοι». Πρβ. Κόβητον ἐν *Nov. Lect.* σελ. 389 καὶ ἐν *Mnemos.* 1875, σελ. 214 κέ.

Ἐν τέλει μνημονεύομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀσωπίου γεγραμμένα ἐν τῇ Β' Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. κη' ἐκδ. β'. «Ἐνθυμοῦμαι ὅμως ὅτι ὁ Οὐόλφιος ἐν πολλαῖς γλωσσικαῖς συζητήσεσιν, ὁσάκις περὶ σημασίας καὶ χρήσεως ἀρχαίας λέξεως ἐφέρετο μαρτυρία ἐκ τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης, ἀπεκάλει αὐτὴν βάρβαρον· εἰ δὲ αὐτὴ καὶ δι' Ἀριστοτέλους ἐπεκυροῦτο, δὲν ἐδίσταζε νὰ ἀποκαλέσῃ καὶ αὐτόν, ὡς Μακεδόνα, halbbarbar».

ΚΕΦ. Ι΄.

Σίραιον - ἐραῖον.

Ἐν τοῖς εἰς Πλάτ. Σχολίοις Πολιτ. Ε΄, σελ. 455, Γ΄ κεῖται «Ἕψημα δέ ἐστιν ὅ ἔνιοι ἐραῖον καλοῦσιν, οἱ δὲ γλυκύ».

Γνωστότατον ὑπάρχει ὅτι ἕψημα κατ' ἐξοχὴν ὠνομάζετο παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ σίραιον, θαυμαστὸν δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι οὔτ' ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει τῶν εἰς Πλάτωνα Σχολίων (σελ. 342) οὔτ' ἐν τῇ Διδωτείῳ (σελ. 325) ἐπηνωρθώθη τὸ προφανῶς ἐσφαλμένον ἐραῖον.

Ὁ Ναβῆρος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Φωτίου Τόμ. Α΄, σελ. 117 «Timaeus explicat quid sit πόπανα. Respicit Plat. Rep. V. 455 C., ubi Scholiasta: ποπάνων· πλακουντίων πλατέων καὶ λεπτῶν καὶ περιφερῶν· ἕψημα δ' ἐστὶν ὅ ἔνιοι ἐραῖον καλοῦσιν, οἱ δὲ γλυκύ. Si mecum nescis quid sit ἐραῖον, probabis σίραιον, cf. Paus. apud Eust. p. 1385. 13».

Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «Ἕψημα: ὅπερ ἔνιοι σειραῖον καλοῦσιν, ἄλλοι γλυκύ» ἀντὶ τοῦ σείραιον ἤτοι σίραιον. Εἶνε δ' ἐν αὐτῷ καὶ ὀξυτόνως γεγραμμένον σιραιόν ἀντὶ τοῦ σίραιον «Σιραιόν: τὸ ἀπὸ τῆς σταφίδος ἕψημα· οἱ δὲ τὸ γλυκύ, καὶ ἑψημένον οἶνον». Ὀρθῶς δ' ἴσως ὁ Κοραῆς εἴκασεν ἐν Ἀτάκτ. Τόμ. Δ΄, σελ. 501 «οἱ δὲ τὸν γλυκὺν καὶ ἑψημένον οἶνον». Πρβ. Φώτ. Λεξ. σελ. 513,7 «Σίραιον: τὸν ἑψημένον οἶνον καὶ γλυκύν».

Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 322,15 Διδ. ἀναγινώσκεται «Σιραίῳ βαφέντα, ὅ ἐστιν ἑψήματι, ὅ ἡμεῖς γλυκιδίῳ». Πρβ. Σουίδ. σελ. 244 Βεκκ. «Γλυκίδιον: τὸ γλυκύ· καὶ γλύκιον τὸ γλυκύτερον», ἔνθα ὁ Βερνάρδυς (Τόμ. Α΄, σελ. 1118) σημειοῦται «γλυκείδιον praecepit Zon. p. 441. et Choeroboscus qui fertur in Cram. Anecd. II. p. 189» (Πρβ. καὶ Κραμ. Ἀνεκδ. Παρ. Τόμ. Δ΄, σελ. 125,16). Ὁ Ἐρουερδὴν γράφει ἐν *Lex. Graec Suppl. et Dialect.* σελ. 175 «γλυκείδιον PB΄ 417, 8 epistula saec. p. C. II vel. III : περὶ τῶν γλυκειδίων μελησάτω σοι αἰσθομένῳ ὅτι τρυγίᾳ χρῶμαι. Cf. γλυκέον in lexicis.». Ἀναγνωστέον δ' ἴσως ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις «ὃ ἡμεῖς γλυκὺ ἰδίως».

Γελοιότατον γραφικὸν πταῖσμα εὕρομεν παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΒ΄, σελ. 915 «ἀναζέσας ὄργανον ἐν σιρκίῳ, καλοῦσι δὲ αὐτὸ παρ' ἡμῖν πάντες ἕψημα, κτέ.». Πολλάκις δ' ὁ συγγραφεὺς οὗτος ποιεῖται μνείαν τῆς ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων γινομένης χρήσεως τῆς λέξεως ἕψημα ἀντὶ τῆς σίραιον, οἷον

Τόμ. Ϛ΄, σελ. 519 «ἐμβαλλομένου τοῦ πρὸς ἡμῶν μὲν ἑψήματος, ὑπ' ἐνίων δὲ σιραίου καλουμένου». σελ. 801 «ὡς τὸ καλούμενον ἐργάσασθαι σίραιον, ὅπερ ἕψημα παρ' ἡμῖν ὀνομάζεται»..Πρβ. καὶ σελ. 503 «ἐμβάλλουσι τὸ καλούμενον ἕψημά τε καὶ σίραιον» καὶ σελ. 667 «σίραιον ἔχοντα πλέον, ὃ τινες ἕψημα καλοῦσιν».

Τόμ. Ι΄, σελ. 404 «ἀρκέσει τὸ σίραιον, ὅπερ καὶ ἕψημα καλοῦσι παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῆς Ἀσίας συνήθως» σελ. 833 «καθάπερ τὸ σίραιον, ὃ παρ' ἡμῖν ὀνομάζουσιν ἕψημα». σελ. 868 «τὸ παρ' ἡμῖν καλούμενον ἕψημά ἐστιν· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἰατρῶν ὀνομάζουσιν αὐτὸ σίραιον». σελ. 982 «ὧν μὴ παρόντων, σιραίῳ χρηστέον, ὃ καλεῖται παρ' ἡμῖν ἕψημα».

Τομ. ΙΓ΄, σελ. 11 «μῖξαι τὸ ἀφέψημα τῷ ἐκ τοῦ γλεύκους γεγονότι σιραίῳ, καλουμένῳ δ' ὑφ' ἡμῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν (τὴν) ἡμετέραν ἑψήματι». σελ. 25 «ἢ τὸ ἐκ τοῦ γλεύκους ἑψηθέντος γινόμενον, ὃ καλοῦμεν ἡμεῖς, ὡς ἔφην, ἕψημα». σελ. 45 «λέλεκται δέ μοι πρόσθεν ἕψημα καλεῖσθαι πρὸς ἡμῶν τὸ ἑψημένον (γρ. ἡψημένον) γλεύκος, ὅπερ καὶ σίραιον ὀνομάζουσί τινες τῶν ἰατρῶν». σελ. 612 «Ὀνομάζουσι δὲ νῦν καὶ (Γρ. τὸ) σίραιον τοῦτο παρ' ἡμῖν ἅπαντες ἕψημα, τοῦ γλεύκους ἑψομένου γινόμενον». Πρβ. καὶ σελ. 577 «δι' ἑψήματος ἢ σιραίου· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο καλεῖν ὡς ἂν αὐτὸς βουληθῇς ἐξέστω σοι» καὶ Τόμ. ΙΕ΄, σελ. 632 «καὶ μέντοι καὶ τὸ καλούμενον ἕψημα καὶ σίραιον ἐκ τοῦ γλεύκους ἑψομένου γιγνόμενον».

Τόμ. ΙΖ΄, β΄, σελ. 322 «ὡς περιλαμβάνεσθαι τῷ λόγῳ καὶ τὸ μέλι καὶ τὸ σίραιον, ὅπερ ἕψημα καλοῦσιν οἱ κατὰ τὴν ἡμετέραν Ἀσίαν Ἕλληνες». Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΘ΄, σελ. 102 «Ἕψημα: ὅπερ καὶ σίραιον» καὶ σελ. 138 «Σιραίῳ: τῷ γλυκεῖ (ἢ) ἑψήματι». Ἔτι δὲ Πολυδ. Ϛ΄ 17 «ἤ που δὲ καὶ τὸ νῦν ἕψημα ὀνομαζόμενον, ὅπερ ἐστὶν οἶνος ἐξηψημένος εἰς γλυκύτητα».

Ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς σελ. 303 Νικλ. λέγεται «τινὲς δὲ εἰς σίραιον, τουτέστιν εἰς ἕψημα, πρὸς ὀλίγον κατατίθενται τοὺς βότρυας». Πρβ.

καὶ σελ. 542 «παρεγχέομεν ἑψήματος εἰκοστόπεμπτον μέρος» καὶ σελ. 628 «εἰ μὲν ἐγχωρεῖ, μέλι, εἰ δὲ μή, ἕψημα» καὶ σελ. 691 «ἐπιχέουσιν ἕψημα ἢ γλεῦκος».

Ἐγένετο δὲ τοῦ ὀνόματος ἕψημα χρῆσις καὶ ὑπὸ Ῥούφου τοῦ Ἐφεσίου σελ. 409 Δαρ. «ἀψινθίου καὶ ἀλθαίας καὶ ὀλίγου ἑψήματος». Πρβ. Ἡσύχ. «Γλεῦξις: οἶνος, ἕψημα» καὶ Σχολ. Νικανδρ. σελ. 86,12 Κειλ. «καὶ σὺν τῷ ἑψήματι πηγανίου κλῶνας».

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ κείμενα ἐν οἷς ὁ Ἰδελῆρος κατεχώρισεν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοτέλους Μετεωρολογικῶν ἐκ τῶν εἰς αὐτὰ Ὑπομνημάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ὀλυμπιοδώρου Τόμ. Β΄, σελ. 212 «τὰ δὲ ἐκ τῶν συνθέτων γῆς καὶ ὕδατος πάσχει ὁ νέος οἶνος ὁ γλευκίτης· οὗτος γὰρ καὶ διὰ τὸ πολὺ ἔχειν τὸ γεῶδες ἔτι καὶ τὸ βρῖθον παχύνεται ἑψόμενος ὑπὸ θερμοῦ μὴ πηγνύμενος καθάπερ τὸ μέλι, ὅθεν καὶ ὁ τοιοῦτος ἕψημα προσαγορεύεται διὰ τὸ ἑψόμενος παχύνεσθαι».

Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ξενοκρ. καὶ Γαλην. περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρ. τροφῆς σελ. 211 «Μετὰ γλυκέος δὲ ἢ οἰνομέλιτος· Τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Γλυκὺ, ὃ καὶ Σίραιον ἐκάλουν, καὶ Ἕψημα, ἐστὶ τὸ παρ' ἡμῖν τουρκοχυδαϊστὶ καλούμενον Πετιμέζι «Ἕψημα, ὅπερ ἔνιοι Σίραιον καλοῦσιν· ἄλλοι Γλυκύ», φησὶν Ἡσύχιος. Καὶ Σίραιον μὲν ἐλέγετο τοῖς Ἀττικοῖς, ἕψημα δὲ τοῖς Ἀσιανοῖς τῶν Ἑλλήνων, ὥς φησιν ὁ Γαληνὸς (Φοεσ. Οἰκονομ. Ἱπποκράτ. λέξ. Σίραιον). Ἦν δὲ γλεῦκος ἑψημένον, ὃ διαφόρως ὠνομάζετο παρὰ Ῥωμαίοις, κατὰ τὸν διάφορον τῆς ἑψήσεως βαθμόν, Sapa μὲν, ἡνίκα ἥψετο εἰς τρίτον, τουτέστιν ἕως κατελείπετο τὸ τρίτον τοῦ ἐμβληθέντος εἰς τὸν λέβητα γλεύκους μέρος, Defrutum δὲ, ἡνίκα εἰς ἥμισυ, ὡς διδάσκει ὁ Πλίνιος, *Siraeum* quod alii *Hepsema*, nostri *sapam* appellant, ingenii non naturae opus est, musto ad tertiam partem mensurae decocto: quod ubi factum ad dimidiam est, *Defrutum* vocamus» *(Plin. lib. XIV, cap. 9)*· καὶ ἀλλαχοῦ, Vino cognata res *Sapa* est, musto decocto, donec tertia pars supersit *(Idem, lib. XXIII, cap. 2)*. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Γλυκέος. Τὸ δ' οἰνόμελι, ὡς καὶ τοὔνομα δηλοῖ, οἶνος μέλιτι μεμιγμένος ἦν, ὁτὲ μὲν ἁπλῶς οὕτως, ὁτὲ δὲ καὶ μετ' ἀρωμάτων (ἴδ. Διοσκορίδ. ε΄, 16, καὶ Γεωπον. η΄, 25). Ἦν δὲ καὶ ἕτερον, Οἰνόμελι ἀπὸ γλεύκους, καλούμενον, ἡνίκα δηλονότι ἀντὶ οἴνου γλεῦ-

κος, ἢ σίραιον ἴσως, τουτέστι γλεῦκος ἡψημένον, συνέμισγον τῷ μέλιτι. Ἴσως δὲ λέγω, διὰ τὸ ὕποπτον τῆς ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς (η', 26) φράσεως ταύτης «ΣΤΗΣΟΝ τὸ γλεῦκος ἕως οὗ καταστῇ εἰς ἥμισυ· καὶ μῖξον εἰς τοὺς δέκα ξέστας μέλιτος Ἀττικοῦ ξέστην ἕνα· καὶ βαλὼν εἰς τὸ κεράμιον, καὶ γυψώσας ἀπόθου εἰς σκιάν». ἝΨΗΣΟΝ γὰρ μᾶλλον ὑπονοήσειεν ἄν τις εἶναι γραπτέον» (Πρβ. καὶ Ἀδαμ. Κορ. Τὰ μετὰ θάν. εὑρεθέντα Συγγρ. Τόμ. Α', σελ. 229 καὶ σελ. 321. Ἴδε καὶ Νικλάσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Γεωπονικῶν σελ. 303).

Κατὰ τὸν Μοῖριν (σελ. 340) ἐλέγετο «Σίραιον Ἀττικῶς, ἕψημα Ἑλληνικῶς». Καὶ ὁ Γαληνὸς δὲ διδάσκει ὅτι τὸ ὄνομα σίραιον ἐνεκρίνετο ὑπὸ τῶν Ἀττικιζόντων Τόμ. ΙΓ', σελ. 8 «τὸ καλούμενον ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν ἡμετέραν Ἀσίαν Ἑλλήνων ἕψημα· προσαγορεύουσι δὲ αὐτὸ σίραιον οἱ Ἀττικίζοντες καὶ λέγουσιν, ὥσπερ ἕτεροι τὸ τῶν ἰσχάδων ἀφέψημα, καὶ μάχη αὐτοῖς τε ἐστὶν ὁπότερον αὐτῶν χρὴ καλεῖν τὸ σίραιον». Πιθανώτατον δ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ «προαγορεύΕΙΝ δὲ αὐτὸ σίραιον οἱ ἀττικίζοντες κΕλεΥουσιν — καὶ μάχη αὐτοῖς Γε ἐστὶν ὁπότερον αὐτῶν χρὴ καλεῖΣΘΑΙ σίραιον».

Ἐλέγετο καὶ οἶνος σίραιος, ἀνθ' οὗ κακῶς γράφεται παρὰ μὲν τῷ Διοσκορίδῃ σείριος Τόμ. Α', σ. 694 Σπρεγγ. «καὶ ὁ καθεψομένου τοῦ γλεύκους, σείριος ἢ ἕψημα καλούμενος», παρὰ δὲ τῷ Εὐσταθίῳ σίρινος σελ. 1385, 14 «Ὅθεν καὶ γλεῦξις κατὰ Παυσανίαν οἶνος πολὺ ἕψημα ἔχων, ὁ νῦν, φησί, σίρινος· ὁ δ' αὐτὸς καὶ σίραιον οὐδετέρως». Πρβ. Ἐρωτιαν. σελ. 103, 15 Κλ. «Οἴνῳ σιραίῳ: τῷ ἑψήματι λεγομένῳ» καὶ Ζωναρ. Λεξ. σελ. 1633 «Σείραιος οἶνος: ὁ ἐκ γλεύκους ἑψημένος ἢ γλυκύς» (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Ζ', σελ. 129). Τὸ ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους «Καὶ σίραιον δὲ ἐκάλουν τὸν ἐκ γλεύκους ἡψημένον γλυκύν» (ϛ', 16) δύναται καὶ ὡς οὐδέτερον νὰ ἐκληφθῇ. Ἀναγνωστέον δ' ἴσως «τὸν ἐκ γλεύκους ἡψημένον Ἢ γλυκύν».

Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι καὶ νῦν ἔτι ἐν τῇ Μεγίστῃ τὸ σίραιον ὀνομάζεται ἕψημα, ἀνθ' οὗ ἐν τῇ Λέσβῳ γίνεται χρῆσις τοῦ συνωνυμοῦντος αὐτῷ βράσμα. Ὁ Μ. Ι. Μουσαῖος γράφει ἐν Βατταρισμοῖς ἤτοι Λεξιλ. τῆς Λειβησιαν. Διαλέκτου σελ. 51 «Ἕψημαν τὸ [= ***γλεῦκος***], σίραιον, τουρκιστὶ πετμέζι».

Ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐν τέλει φαίνεται νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ διὰ τῆς διφθόγγου ΕΙ γραφὴ σείραιον ἐλέγχεται πλημμελὴς ἐκ τῆς τῶν παλαιῶν ποιητῶν χρήσεως, παρ' οἷς σαφῶς τὸ μέτρον μηνύει ὅτι βραχεῖα εἶνε ἡ πρώτη τῆς λέξεως συλλαβή. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ζ', σελ. 129 λέγεται «Extat et ap. Aristoph. haec scriptura, Vesp. 878. Ubi σίραιον prima brevi, ut ap. Antiphanem Athen. 2 p. 68 A, Alexin 4, p. 170, B. Producto Nicandr. Alex. 153: ἢ καὶ σιραίοιο πόσιν διπληθέα τεύξαις». Κεῖται δὲ ἐν τοῖς Βαχμαννοῦ Ἑλλην. Ἀνεκδότοις Τόμ. Α', σελ. 365,1 «Σιραῖον (σίραιον): τὸν ἑψημένον οἶνον καὶ γλυκὺν καὶ τὸ ἕψημα βραχεῖα ἡ πρώτη συλλαβή. Ἀριστοφάνης».

ΚΕΦ. ΙΑ'.

Ἀκαδήμεια ἐλέγετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, οὐχὶ **Ἀκαδημία**.

Ὁ Δημ. Ν. Βερναρδάκης ἔγραψεν Ἀκαδημία καὶ Ἀκαδημίας καὶ Ἀκαδημίᾳ καὶ Ἀκαδημίαν ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ τῆς Γενικῆς Ἱστορίας σελ. 309 (1867) «ὁ δαιμόνιος ἱδρυτὴς τῆς Ἀκαδημίας» καὶ σελ. 311 «Ἐδίδασκε δ' ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἀθήνησιν Ἀκαδημίας, ὅθεν καὶ ἡ κατ' αὐτὸν σχολὴ ἐπωνομάσθη Ἀκαδημία, καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ Ἀκαδημαϊκοί. Μαθηταὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Πλάτωνος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐγένοντο Σπεύσιππος, Ξενοκράτης κτἑ.» καὶ «οὗτοι συναποτελοῦσι τὴν λεγομένην ἀρχαίαν Ἀκαδημίαν. Ἀπὸ τοῦ Ἀρκεσιλάου καὶ ἑφεξῆς ἄρχεται ἡ μέση Ἀκαδημία».

Ἐγένετο δὲ περὶ τοῦ πράγματος ἐν τῇ ἐφημερίδι Μερίμνῃ (ἀριθ. 659, 1867, 5 Δεκεμβρ.) ἡ παρατήρησις ἥδε «***Περὶ τοῦ ἐν σελ. 311 «Ἐδίδασκε δ' ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἀθήνησιν*** Ἀκαδημίας, ***ὅθεν καὶ ἡ κατ' αὐτὸν σχολὴ ὠνομάσθη*** Ἀκαδημία» ***παρατηροῦμεν ὅτι ἐλέγετο μὲν ὑπὸ τῶν παλαιῶν*** Ἀκαδήμεια, ***τοσοῦτον ὅμως παρὰ τοῖς ἔπειτα κατίσχυσε τὸ*** Ἀκαδημία, ***ὥστε δὲν φαίνεται ἐπιτιμήσεως ἄξιος ὁ Βερναρδάκης διὰ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ»***.

Τὴν ἐπιεικῆ ταύτην καὶ ἥκιστα ψεκτὴν παρατήρησιν διεχλεύασεν ὁ τωθαστικώτατος Βερναρδάκης ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι βιβλίῳ τῷ 1868ῳ ἔτει. οὗ ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε Σύντομος Ἀπάντησις κτέ. Ἐτόλμησε δὲ νὰ εἴπῃ ἐν αὐτῷ σελ. 18 «*Υπάρχουσι καὶ ἄλλα, ὧν τὴν ὀρθότητα ἀρνεῖται ἢ διαφιλονεικεῖ ὁ Κόβετ, ἢ ἕτερός τις φιλόλογος. Ὁ Κόβετ π.χ. νομίζει, ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν* φιλόνικος *καὶ ὄχι* φιλόνεικος, Ἀκαδήμεια *καὶ ὄχι* Ἀκαδημία, καθάρειος *καὶ ὄχι* καθάριος *κτλ. κτλ. κτλ. Πόσον σφάλλεται ὁ Κόβετ τοιαῦτα παράδοξα δογματίζων μόνον ἐκεῖνοι δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν, ὅσοι εἶνε ἐνήμεροι εἰς τὴν περὶ τὰ γραμματικὰ καὶ γλωσσικὰ ζητήματα πρόοδον τῶν σημερινῶν χρόνων, ἧς πόρρω ἀπέχει ὁ ἄλλως ἀξιόλογος οὗτος ἑλληνιστής. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται τώρα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ἡ πλειοψηφία τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου οὔτε τοῦ Κόβετ ταύτας οὔτε ἄλλων φιλολόγων τοιαύτας τινὰς παραδοξολογίας ἀπεδέχθη*» (Πρβ. καὶ σελ. 23).

Οὐχὶ ἅπαξ ὁ Κόβητος ἐποιήσατο λόγον περὶ τῆς ἐκφορᾶς τοῦ προκειμένου ὀνόματος. Παρατιθέμεθα ἃ ἔγραψεν ὁ ἀνὴρ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Βερναρδάκη καὶ ἃ μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ.

Orat. de art. interpr. σελ. 92 (1857) «neque Ἀκαδημίαν pro Ἀκαδήμειαν, quae sola forma Graeca est» (Πρβ. καὶ Σχείβιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λυσίου σελ. μδ' καὶ ϛ').

Nov. Lect. σελ. 77 (1858) «Periit propemodum in Codd. proba forma Ἀκαδήμεια scribis fere omnibus fideli concordia in Ἀκαδημία conspirantibus. Si in poëta legitur metrum pessumdant sed nihil mali suspicantur. Alexis apud Athen. XIII. 610. E.

τοῦτ' ἔστιν Ἀκαδημία, τοῦτο Ξενοκράτης,

dixisse putabatur et Sotion ibid. VIII. 336. E.

Λύκειον, Ἀκαδημίαν, Ὠδείου πύλας.

et Epicrates ibid. II. 59. D. in anapaestis:

ἐν γυμνασίοις Ἀκαδημίας.

et sic in Nubibus 1002 optimi Codices ἀλλ' εἰς Ἀκαδημίαν κατιὼν exhibent contra metrum. Nonnumquam Critici in eodem vocabulo corrigunt hoc vitium ubi metri necessitas cogit, negligunt ubi nulla est huiusmodi πειθανάγκη» καὶ σελ. 329

«More Attico II. iv. 11. scribendum est εἰς τὴν Ἱπποδάμειαν ἀγοράν, non Ἱπποδάμειον. Sic enim loquebantur Athenienses, quemadmodum et Διομήδεια ἀνάγκη dicebant et Ἀκαδήμεια. Tralaticio errore Ἱπποδαμία ἀγορὰ appellatur in Andocidis oratione I. 45. (sicuti omnes propemodum constanter errare solent in Ἀκαδημία pro Ἀκαδήμεια, etiam in Poëtarum locis iugulato metro) et Ἱπποδαμία male omisso ἀγορά apud Demosthenem pag. 1190, ubi nunc recte Dindorfius ἐν τῇ Ἱπποδαμείᾳ reposuit sed ἀγορᾷ de more additum oportebat idque in suo Codice Harpocration legerat, qui v. Ἱπποδάμεια annotavit: Δημοσθένης ἐν τῷ πρὸς Τιμόθεον ἀγοράν φησιν εἶναι ἐν Πειραιεῖ καλουμένην Ἱπποδάμειαν».

Mnemos. 1876, σελ. 220 (*Miscel. Crit*. σελ. 213). Fere constanter in — IA depravantur, ut ἀκαδημία pro Ἀκαδήμεια. Emendate igitur ubique rescribendum: Αἰγιάλεια, Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιγόνεια, Ἀντιόχεια, Ἀπάμεια, Ἀρσάκεια, Ἀττάλεια, Βουκεφάλεια, Εὐκρατίδεια, Εὐμένεια, Εὐπατόρεια, Θεσσαλονίκεια, Καισάρεια, Κασσάνδρεια, Λυσιμάχεια, Σελεύκεια, Φαρνάκεια, Φιγάλεια, Φιλαδέλφεια, Ψυττάλεια.

Tantum non ubique libri et veteres et nostri in his formis -IA pro -εια substituunt. Arguunt vitium et loci poëtarum et analogia tam certa quam evidens. Ostendam in uno: sola forma Ἀκαδήμεια penultima producta et ultima brevi usitata Graecis est: librarii contra tantum non ubique locorum substituunt Ἀκαδημία, quod exit in iambum. Itaque saepe metrum iugulant, ut apud Aristophanem in *Nub*. 992.

ἀλλ' εἰς Ἀκαδημίαν κατιὼν κτέ.

et Epicratem Athenaei pag. 59. D.

ἐν γυμνασίοις Ἀκαδημίας
ἤκουσα λόγων ἀφάτων ἀτόπων.

et Alexidem Athen. pag. 336. D.

τί ταῦτα ληρεῖς φληναφῶν ἄνω κάτω
Λύκειον, Ἀκαδημίαν, Ὠδείου πύλας;

et eundem apud Athenaeum pag. 610. E.

τοῦτ' ἔστιν Ἀκαδημία, τοῦτο Ξενοκράτης.

Ut stultum est in his librorum scripturam curare in tanta verae lectionis evidentia, sic semel statuendum nostri esse ubique iudicii definire quae sit scriptura verior, et non esse opus testibus praeter analogiam et metrum ut Alexidi reddatur suum: τοῦτ' ἔστιν 'ΑκαδήμΕΙΑ, τοῦτο Ξενοκράτης.

Itaque Straboni quoque reddendum pag. 396. ἡ 'Ακαδήμεια καὶ οἱ κῆποι τῶν φιλοσόφων. et pag. 614. προσποιούμενος τῶν ἐξ 'Ακαδημείας φιλοσόφων εἶναι. et pag 838. Καρνεάδης τῶν ἐξ 'Ακαδημείας ἄριστος φιλοσόφων. similiterque in omnibus similibus».

Οὐ μόνον δ' ὁ Κόβητος ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ὑγιῶς ἔχων τύπος εἶνε 'Ακαδήμεια, διὰ διφθόγγου τῆς παραληγούσης ἐκφερομένης καὶ τοῦ τόνου ἐπὶ τῆς προπαραληγούσης τιθεμένου, ἀλλὰ καὶ ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λουκιανοῦ Τόμ. Α', σελ. κϐ' λέγων· « 'Ακαδημείας nomen apud Lucianum et apud alios scriptores omnes in codicibus 'Ακαδημία scribitur: vide XV, 13. XXXVII, 14. XXXVIII, 31. XLVI, 21. LXII, 20. LXXIII, 23. quam scripturam poetarum loci convellunt, inter quos nullus est cujus metrum 'Ακαδημία postulet, plures vero, collecti in Thesauri editione Parisina, qui hanc scripturam excludant, alteram autem, 'Ακαδήμεια, postulent Itaque non dubium est quin in poesi pariter atque 'Ακαδήμεια scribi oporteat, quod Luciano quoque locis omnibus restitui, etiam in composito Νεκρακαδήμεια, quod Νεκρακαδημία scribebatur XXVII, 23. Nam quod Latini *Academiam* correpta syllaba penultima dixerunt, suae dixerunt linguae proprietatem secuti, de qua exposuit Lachmannus in annotationibus ad Lucretium 3,374. p. 159» (Πρϐ. καὶ 'Ερουερδῆνα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1879, σ. 320 καὶ Φρίσχιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λουκιανοῦ Τόμ. Β', α', σελ. 20 καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν 'Αριστοφάνους Νεφελῶν σελ. 135-6 καὶ σελ. 481). 'Εξέδωκε δ' ὁ Γ. Δινδόρφιος καὶ παρὰ τῷ 'Αρποκρατίωνι σελ. 18,6 (1853) « 'Ακαδήμεια: τρία ὑπῆρχον γυμνάσια, Λύκειον, Κυνόσαργες 'Ακαδήμεια» ἀντὶ τοῦ 'Ακαδημία καὶ ἐν τοῖς εἰς 'Ιλιάδα Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 196,12 (1875) «κατὰ τοὺς ἐξ 'Ακαδημείας καὶ τοὺς 'Ερετρικοὺς ἐπίτασις θαρραλέα» ἀντὶ τοῦ 'Ακαδημίας. 'Εποιήσατο δ' ἐν τῇ ἐκδόσει Κλήμεντος τοῦ 'Αλεξανδρέους Τόμ. Β', σελ. 52 (1869) τὴν

παρατήρησιν τήνδε· «Ἀκαδημίαν: Eadem forma paullo post. Recta scriptura est Ἀκαδήμεια, qua sola usi sunt Attici veteres».

Γράφει δὲ καὶ ὁ Λ. Δινδόρφιος ἐν τῇ ἐκδόσει Μικρῶν τοῦ Ξενοφῶντος Συγγραμμάτων σελ. 102 (1866) «Ἀκαδημείᾳ: Aegre s. 14 servatam diphthongum jam antiquitus abolitam ostendit codex Hyperidis Contra Demosth. col. XIV, c. 24, qui Ἀκαδημίας. Eam Atticis constanter esse restituendam ostendunt loci Comicorum, qui saepius postulant, semper admittunt ει, nunquam poscunt ι. Etym. Sorbon. p. 119 C ed. Gaisf: Ἀκαδη-ε-μιας· οἱ μὲν παλαιοὶ ἐξ Ἀκαδήμου τινὸς τοῦ δομησαμένου τὴν Ἀκαδημίαν, ὡς μετουσιαστικὸν διὰ τῆς ει· οἱ δὲ νυνὶ διὰ τοῦ ι, ὡς κύριον ὄνομα. Per ιει supra scripto ει codex Dorv» (Πρβ. καὶ σελ. 108) καὶ ὁ Σαύπιος ἐν τῷ Ξενοφωντείῳ Λεξιλόγῳ σελ. 3 (1869) «Ἀκαδήμεια attica forma, v. Herm. Plat. III, p. VII, Cob. De arte interpr. 92. Scheib. Lys. 41. Alteram Ἀκαδημία tuetur Breit. Hell. 2, 2, 8. n.». (Πρβ. καὶ Κελλῆρον εἰς Ξενοφ. Ἑλλην. σελ. 41 καὶ σελ. 246) καὶ ὁ Σχάνζιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Ζ΄, σελ. θ΄ (1880) «Ἀκαδήμεια (Cf. G. Hermann ad Aristoph. Nub. 1005 Cobet nov. lect. 77) Lys. 203 a ἀκαδημίας B, sed ί in ras., ἀκαδημίας T [*Axioch. 367 a ἀκαδημία A*]. Vera scriptura est ἀκαδημείας eaque fuit in B; cf. Arist. Nub. 1005 ἀλλ' εἰς Ἀκαδήμειαν κατιών, ὑπὸ ταῖς μορίαις ἀποθρέξει» καὶ ὁ Βλαϋδέσιος ἐν *Advers. in Com. Graec. Fragm.* Μέρ. Α΄, σελ. 66 Ἀκαδημίαν: Scribe Ἀκαδήμειαν cum Dind. Mein. V. Cobet. N. Lect. p. 77. et ad Arist. Nub. 1005 (Πρβ. καὶ σελ. 98 καὶ σελ. 102).

Καὶ παρὰ τῷ Στοβαίῳ Ἀνθολ. ϛ΄, ζ΄, 31 εἶνε ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου Τόμ. Γ΄, σ. 214,21 (1856) «ἀλλ' εἰς Ἀκαδήμειαν πρὸς Κράτητα» ἀντὶ τοῦ Ἀκαδημίαν (Πρβ. *Leipz. Stud.* 1887, σελ. 214) καὶ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ Τόμ. Α΄, σελ. 322,32 (1858) καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 260,6 καὶ Τόμ. Γ΄, σελ. 98,8 Ἀκαδημείᾳ καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 230, 6 καὶ σελ. 432, 16 καὶ Τόμ. Γ΄, σελ. 12, 20 Ἀκαδημείας καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ ὑπὸ τοῦ Ἐρχήρου Ἠθικ. Τόμ. Α΄, σελ. 76, 14 (1872) «καταβαίνουσιν εἰς Ἀκαδήμειαν» καὶ σελ. 121,1 «οἷος ἐν Ἀκαδημείᾳ» καὶ σελ. 159,1 «εὐκλεᾶ θήσει τὴν Ἀκαδή-

μειαν» καὶ σελ. 291, 2 «δεδειπνηκότα ἐν Ἀκαδημείᾳ» ἀντὶ τοῦ Ἀκαδημίαν καὶ Ἀκαδημίᾳ καὶ παρὰ τῷ Ἰουλιανῷ ὑπὸ τοῦ Ἑρτλίνου σελ. 291,13 (1875) «ὥστε ὑμῖν Ἀκαδήμεια καὶ Λύκειον ἀντὶ τῆς Ποικίλης τε ἦν τῶν βασιλείων τὰ πρόθυρα» καὶ σελ. 342, 14 «τὸ Λύκειον, τὴν Στοάν, τὰς Ἀκαδημείας» ἀντὶ τοῦ Ἀκαδημία καὶ Ἀκαδημίας καὶ παρὰ τῷ Πορφυρίῳ περὶ Ἀποχ. Ἐμψ. Α', 36 ὑπὸ τοῦ Ναυκίου σελ. 112, 24 (1886) «Πλάτων δὲ τὴν Ἀκαδήμειαν οἰκεῖν εἵλετο» ἀντὶ τοῦ Ἀκαδημίαν. Πρβ. καὶ Ἐπιστολογρ. Ἑρχ. σελ. 662 «διότι τεθέανται τὴν Ἀκαδήμειάν τε καὶ τὸ Λύκειον» καὶ σελ. 722 «θαυμάζειν τὴν Ἀκαδήμειάν τε καὶ το Λύκειον» καὶ Στοβ. Ἐκλ. Τόμ. Β', σελ. 219 Οὐαξ. (1884) καὶ Ἀππιανὸν σελ. 470,4 Μενδ. (Ἴδε καὶ Μουλλάχιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήν. Φιλοσόφων Τόμ. Γ', σελ. 90).

Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῇ Βεκκηρείῳ ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Σουΐδα σελ. 170 (1854) «διὰ τὸ ἐν περιπάτῳ ἤτοι κήπῳ διδάξαι ἀναχωρήσαντα τῆς Ἀκαδημείας» καὶ σελ. 348 καὶ σ. 868 «τὸν πολιτισμὸν ἐκτοπίζων ἐν Ἀκαδημείᾳ διέτριβεν» καὶ σ. 388 καὶ σ. 604 «ἄπιθι τῆς Ἀκαδημείας καὶ φεῦγε φιλοσοφίαν» καὶ σελ. 567 «ἀφ' οὗπερ ἡ νέα Ἀκαδήμεια ἤρξατο» καὶ σελ. 647 «ὃς τῆς νέας Ἀκαδημείας κατῆρξεν» καὶ σελ. 860 «πένης ἦν καὶ μόνον τὸν ἐν Ἀκαδημείᾳ ἐκέκτητο κῆπον» καὶ σελ. 868 «αὐτὸς ἡγησάμενος τῆς Ἀκαδημείας» καὶ σελ. 971 «διάδοχος γενόμενος τῆς Ἀκαδημείας» καὶ σελ. 1001 «μετήγαγε τὴν σχολὴν ἐν προαστείῳ (ὀρθότ. προαστίῳ), τῇ Ἀκαδημείᾳ προσαγορευομένῃ, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ἀκαδημαϊκοὶ προσηγορεύθησαν» καὶ σελ. 1035 «Ἵππαρχος ὁ Πεισιστράτου περὶ τὴν Ἀκαδήμειαν τεῖχος ᾠκοδόμησεν» (Πρβ. καὶ Ἡσύχ. Μιλήσ. σελ. 27, 26 καὶ σελ. 118,8 καὶ σελ. 126,15 καὶ σελ. 170,24 καὶ σελ. 172,13 καὶ σ. 204,24 καὶ σ. 252,29 Φλαχ.· ἔτι δὲ Εὐδοκ. Ἰων. σ. 446,2 καὶ σελ. 608,7 Φλαχ.). Ὁ Στερνοβάχιος γράφει ἐν *Melet. Graec.* Μέρ. Α', σελ. 106 «Tantum v. 3 parvi momenti cernitur discrimen nec tamen in Suidae archetypo refingendo spernendum: Ἀκαδημίαν grammaticus, codex P utroque loco Ἀκαδημείαν adgnoscit, unde Ἀκαδήμειαν cum Bergkio est eliciendum, cum haec forma poetis magis in usu fuisse videatur cf. Dindorf. ad Aristoph. Nubb. 1005» (Ἴδε καὶ Βέργκιον ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκ-

δόσει τῶν Ἑλλην. Λυρικ. Ποιητῶν Τόμ. Γ΄, σελ. 499). Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἑλλην. Ἀνεκδότοις κεῖται σελ. 212, 18 «Ἀκαδημία: τόπος λέγεται διὰ τοῦ Α, ἀπό τινος Ἑκαδήμου· ἔστι δὲ γυμνάσιον», ἀλλὰ σελ. 262,25 «ἨετιώνΕΙα: μέρος τι τοῦ Πειραιῶς, ἀπό τινος Ἠετίωνος κατασκευάσαντος». Εὑρίσκεται δ' ἐν τοῖς ἀντιγράφοις κατὰ πλημμελῆ ἀνάγνωσιν καὶ ἡ διὰ τοῦ Ι ἐκφορὰ Ἠετιωνία (Ἴδε Πόππον εἰς Θουκυδ. Τόμ. Δ΄, ϐ΄, σελ. 182 ἐκδ. μικρ. Πρϐ καὶ Στάλιον ἐν *Quaest. Grammat. ad Thucyd. Pert.* σ. 38 ἐκδ. ϐ΄). Τὸν ὑγιῶς ἔχοντα τύπον βλέπει τις καὶ ἐν ἐπιγραφῇ κατακεχωρισμένῃ ἐν τῇ Ἀρχαιολικῇ Ἐφημερίδι 1900, σελ. 91 «τὰ περὶ τὴν ἨτιώνΕΙαν».

Φανερώτατον νομίζομεν, ἐξ ὧν ἐγράψαμεν κατέστη ὅτι ἀληθέστατον δίδαγμα ἐδίδαξεν ὁ Κόϐητος ἀποφηνάμενος ὅτι ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ἀκαδήμεια, οὐχὶ Ἀκαδημία· οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι θρασύτατα ὁ Βερναρδάκης προπετεύεται λέγων· «Ὁ ***Κόϐετ π. χ. νομίζει ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν*** φιλόνικος ***καὶ ὄχι*** φιλόνεικος, Ἀκαδήμεια ***καὶ ὄχι*** Ἀκαδημία, καθάρειος ***καὶ ὄχι*** καθάριος ***κτλ. κτλ. κτλ Πόσον σφάλλεται ὁ Κόϐετ τοιαῦτα παράδοξα δογματίζων μόνον ἐκεῖνοι δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν, ὅσοι εἶνε ἐνήμεροι εἰς τὴν περὶ τὰ γραμματικὰ καὶ γλωσσικὰ ζητήματα πρόοδον τῶν σημερινῶν χρόνων, ἧς πόρρω ἀπέχει ὁ ἄλλως ἀξιόλογος οὗτος ἑλληνιστής. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται τώρα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Τὸ βέϐαιον εἶνε, ὅτι ἡ πλειοψηφία τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου οὔτε τοῦ Κόϐετ ταύτας οὔτε ἄλλων φιλολόγων τοιαύτας τινὰς παραδοξολογίας ἀπεδέχθη***». Ὅτι τὸ ἐκ τοῦ καθαρὸς παρηγμένον ἐπίθετον ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς ΕΙ διφθόγγου, καθάρειος, ἀπεδείχθη τρανῶς ἐν τῇ Ἀθηνᾷ Τόμ. Ι΄, σελ. 499 κἑ., περὶ δὲ τοῦ φιλόνικος θὰ διαλάϐωμεν ἀκριϐῶς ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ.

Μηδένα δὲ λανθανέτω ὅτι πρὸ τοῦ Κοϐήτου ἔγραψεν ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοφάνους Τόμ. Γ΄, σελ. 179 (1837) «Ἀκαδήμειαν: Libri Ἀκαδημίαν. Alexis apud Athenaeum 8 p. 336 e. Λύκειον, Ἀκαδήμειαν, Ὠδείου πύλας. Hic quoque codex. ἀκαδημίαν. Diogen. Laert. 4,27 ἕστηκεν Ἀκαδήμεια χήρη. Epigr. in Anth. Pal. 6,44 οὐδ' Ἀκαδήμειαν (ἀκαδημείαν codex) πολυγαθέα. Ἀκαδήμεια recto accentu apud schol. Augustanum De-

mosth. p. 736,6. In loco Aristophanis Ἑκαδημίαν, quae antiquior est nominis forma, posuerunt Suidas in Ἀκαδημία et scholiasta codicis Bavarici Demosthenis p. 736,6» (Ἴδε καὶ Γ. Ἑρμαννὸν ἐν τῇ β´ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Νεφελῶν σελ. 136, 1830). Ἐξέδωκε δ' ὁ Γ. Δινδόρφιος καὶ ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 885.3 (1827) «οὐδενὸς δεύτερος τῶν ἀπὸ τῆς νέας Ἀκαδημείας κατὰ τὴν θεωρίαν ὢν» καὶ σελ. 926 «παραληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸ ἐν Ἀκαδημείᾳ συμπόσιον» καὶ ἐσημειώσατο «ἀκαδημείας AB. ἀκαδημίας PVL» καὶ «ἀκαδημείᾳ A. Scribebatur Ἀκαδημίᾳ». Ὑπὸ τοῦ Ἐλμσληίου εἶνε γεγραμμένον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν εἰς Σοφοκλέα Σχολίων σελ. 44 (1825) «περὶ τὴν Ἀκαδήμειαν καὶ τὸν Κολωνὸν ἱδρῦσθαι» ἀλλὰ σελ. 45 «συντιμᾶται δὲ καὶ ἐν Ἀκαδημίᾳ τῇ Ἀθηνᾷ» (Πρβ. καὶ Πρόκλ. Διάδ. Ὑπομν. εἰς Εὐκλ. σελ. 67, 19 Τευβν.)

Ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Παρνασσῷ 1877, σελ. 959 ἐγράψαμεν. «*Ἐν τοῖς* Φιλολογικοῖς Παρέργοις *τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου εἶνε γεγραμμένον (σελ. 409) «Περὶ τῆς μηκύνσεως τοῦ ἰῶτα ἐν τῇ λέξει Ἀκαδημίᾳ ἴδε Passow Lehre vom Zeitmass, Taf. 6. καὶ στ. 3 ἐπιγραμ. Ἀνακρέοντος». Μεγάλως τιμῶμεν καὶ σεβόμεθα τὸν σοφὸν τοῦ πανεπιστημίου καθηγητήν. παρατηροῦμεν δ' ὅμως ὅτι* Ἀκαδήμεια *ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐλέγετο, οὐχὶ* Ἀκαδημία. *Ἐν κώδικι τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ σελ. 44,8 φέρεται «Οἱ μὲν παλαιοὶ ἐξ Ἀκαδήμου τινὸς τοῦ δομησαμένου τὴν Ἀκαδημίαν ὡς μετουσιαστικὸν διὰ τῆς ΕΙ, οἱ δὲ νυνὶ διὰ τοῦ Ι ὡς κύριον ὄνομα», ἐν δὲ τοῖς εἰς Δημοσθένη Σχολίοις σελ. 777, 21 «Ἡ μὲν Ἀκαδήμεια ἀπὸ ἥρωός τινος Ἀκαδήμου κτίσαντος τὸν τόπον, ἔνθα καὶ διατριβὴν εἶχεν ὁ Πλάτων. Ὁ δὲ τόνος τῆς εὐθείας τῆς Ἀκαδημείας προπαροξύνεται, ἐπειδὴ καὶ ἡ εὐθεῖα τοῦ Ἀκαδήμου, ἐξ οὗ ἐκλήθη, προπαροξύνεται». Πρβ. καὶ Στέφ. Βυζ. σελ. 56,1 καὶ σελ. 261,22 Μειν.»* Ὁ Δοβραῖος, φιλόλογος τῶν παλαιοτέρων, ὑπελάμβανε ἐν *Advers. Crit.* Τομ. Β´, σ. 160 ὅτι ὑπῆρξεν ἐκφορὰ Ἀκαδημία κατ' ἔκτασιν τῆς συλλαβῆς ΜΙ (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον εἰς Ἀριστοφ. Νεφ. σελ. 135-6). Ἀλλ' ἓν τοῦτο τῶν βεβαιοτάτων τυγχάνει ὄν, ὅτι ὁ ὀρθῶς ἔχων τύπος εἶνε Ἀκαδήμεια.

Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς εὑρίσκεται ἡ διὰ διφθόγ-

γου ἐκφορὰ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος. Ἴδε Μειστεράνσιον ἐν *Gramm. der Attisch. Inschrif.* σελ. 41 καὶ σελ. 50 ἐκδ. γ'.

Πᾶς τις ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα πείθεται ἀνενδοιάστως ὅτι ὁ νενομισμένος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τύπος ἦτο ὁ τῇ ΕΙ διφθόγγῳ παραληγόμενος καὶ εἰς Α βραχὺ περατούμενος. Καὶ οὐδαμῶς μὲν σφάλλεταί τις, ἂν δοξάζῃ ὅτι ὑπὸ μὲν τῶν δοκίμων ἐλέγετο ἀείποτε Ἀκαδήμεια, ὑπὸ δὲ τῶν ἀδοκίμων ἐγίνετο χρῆσις καὶ τοῦ Ἀκαδημία· ἀλλὰ δεινῶς ἁμαρτάνει, ἂν τις ὑπολαμβάνῃ μὲν ὀρθὸν τὸν τύπον Ἀκαδημία, ἀποδοκιμάζῃ δ' ὡς ὅλως ἀνελλήνιστον καὶ ἀσύστατον τὸν Ἀκαδήμεια. Ὁ Βέργκιος γράφει ἐν *Kleine Phil. Schrif.* Τόμ. Β', σελ. 290 «Insigne exemplum est v. Ἀκαδήμεια· γυμνάσιον Ἀθήνησιν, οὗ οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ φιλόσοφοι. κέκληται ἀπὸ Ἀκαδήμου. γράφεται καὶ διὰ τοῦ ε Ἑκαδήμεια, περὶ οὗ ἐν τῷ ε' λέξομεν· διὸ καὶ ἡ πλείων χρῆσις οὕτως. Primum grammaticus non οὐ, sed ἀφ' οὗ videtur scripsisse: deinde autem verba διὸ καὶ ἡ πλείων χρῆσις οὕτως ineptissima sunt, nam quis tandem credat frequentius *Hecademiam* quam *Academiam* dictum esse. Immo pertinent haec ad aliam observationem, quae excidit: etenim etiam de penultimae syllabae scriptura videtur grammaticus disseruisse, utrum per ει an per ι scribenda sit, de qua re etiamnunc fluctuant doctorum hominum iudicia, et haud dubie commendaverat doctus grammaticus diphthongum, quam etiam λῆμμα exhibet, improbaverat autem formam Ἀκαδημία: huc igitur pertinet illa nota: διὸ καὶ ἡ πλείων χρῆσις οὕτως. Et verissime quidem haec praecepit, nam optimi et antiqui scriptores ubique Ἀκαδήμεια dixisse videntur, *verum posterioribus non est abiudicandum* Ἀκαδημία» (Πρβ. καὶ Φίξιον ἐν Θησ. Στεφ. Τόμ. Α', α', σελ. 1134). Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου σελ. 262.

Ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ δηλωθῇ ἐνθάδε ὅτι ὁ Βερναδάκης ἔγραψεν ἐν τῇ Συντόμῳ Ἀπαντήσει οὐ μόνον «*Πόσον σφάλλεται ὁ Κόβετ τοιαῦτα παράδοξα δογματίζων μόνον ἐκεῖνοι δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν, ὅσοι εἶνε ἐνήμεροι εἰς τὴν περὶ τὰ γραμματικὰ καὶ γλωσσικὰ ζητήματα πρόοδον τῶν σημερινῶν χρόνων*, **ἧς πόρρω ἀπέχει** *ὁ ἄλλως*

ἀξιόλογος οὗτος ἑλληνιστής» ἀλλὰ καὶ *«Ὁ Ὁλλανδὸς* Cobet, *ἑλληνιστὴς ἔμπειρος,* **ἀλλ' ἥκιστα ἐπιστήμων περὶ τὰ τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς,** *ἧς ἀγνοεῖ ὅλην τὴν γιγαντιαίαν κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐν Γερμανίᾳ πρόοδον, ἐπάσχισε κτέ.»* (σελ. 14). Παράδοξον τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται ὅτι ὁ μὲν Κόβητος ἠκρίβου τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν **ἀνεπιστημόνως**, ὁ δὲ Βερναρδάκης ἠγνόει τε καὶ ἀγνοεῖ αὐτὴν **ἐπιστημονικῶς**, καὶ οὐδέποτε μὲν οὐδὲν γενναῖον ἢ ἀξιόλογον ἐδίδαξε, χαίρει δ' ὑπερφυῶς πολεμῶν ὑγιεστάτοις καὶ ὀρθοτάτοις διδάγμασιν. Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι ὁ Βερναρδάκης ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου οὐ μόνον τὸν Κόβητον ἀτιμάζει καὶ διασύρει, περὶ οὗ εἶνε ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Κοκκίου εἰρημένον «**divinum** Cobeti inprimis **acumen**», ἀλλὰ καὶ τὸν Πόρσωνα καὶ τὸν Ἐλμσλήιον καὶ τὸν Ναύκιον, ὃν καὶ Βυζαντινομάστιγα χλευαστικῶς προσαγορεύει, καὶ ἄλλους ἐνδόξους φιλολόγους, οἷς μεγίστας οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν χάριτας, ἀνθ' ὧν ποριζόμεθα ἀεὶ ὠφελειῶν ἐκ τῶν σοφῶν παρατηρημάτων καὶ ὑπομνημάτων αὐτῶν εἰς τὰς παντοίας περὶ τῆς θείας τῶν προγόνων ἡμῶν γλώσσης μελέτας. Ἀναγωγότατος δὲ καὶ σκαιότατος ὢν ἐβλασφήμησεν ἄλλας τε πολλὰς βλασφημίας καὶ δὴ καὶ τήνδε (Τόμ. Γ', σελ. 354) *«Καὶ τί ὑπάρχει ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ τοῦ Γοιθίου,* **ἀσεβεῖς τυμβωρύχοι,** *ὅπερ δὲν ὀφείλεται εἰς την Ἰφιγένειαν τοῦ Εὐριπίδου;»*. Θαυμάσια δ' εἶνε ἃ ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ ἐφιλοτέχνησεν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ περὶ Ἐπιστολῆς Ὑστερογρ. σελ. 97 «*Τὸ ἰσλαμιτικὸν τῆς πίστεως σύμβολον περιλαμβάνεται εἰς ὀλίγας λέξεις:* Λαϊλὰχ *ἰλλαλλὰχ Μωχάμεδ ρουσουλουλλὰχ (Οὐδεὶς θεὸς ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ ἀπόστολος αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ) Καὶ τῆς Ἀττικῆς πίστεως τὸ δόγμα περιλαμβάνεται εἰς τὰς ὀλίγας καὶ ἁπλᾶς λέξεις: Οὐδεὶς Κόβετ ἐκτὸς τοῦ Κόβετ καὶ ὁ Κόντος ἀπόστολος τοῦ Κόβετ.* Λὰ Κομπὲτ ἴλλα Κομπὲτ Κόντος ρουσουλουλκομπέτ. *Ὅσας* opinions *καὶ ἰδέας ἐδημοσίευσε περὶ τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὁ Κόβετ, ἄλλας τόσας ἐδημοσίευσε καὶ ὁ Κόντος. Ὅσην σχολὴν νεοελληνικὴν ἔχει ὁ Κόβετ ἄλλην τόσην ἔχει καὶ ὁ Κόντος».*

ΚΕΦ. ΙΒ'.

Ἀκαδημαϊκός - Ἀκαδημαϊκοί καὶ Ἀκαδημιακός Ἀκαδημιακοί.

Ὁ Ἀσώπιος ἐλέγχων ἐν τοῖς Σουτσείοις σελ. 74 τὸν Παν. Σοῦτσον εἰπόντα «οἱ πανεπιστήμιοι καθηγηταὶ τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Βερολίνου» γράφει «*Ἡ ἀναλογία τῆς γλώσσης ἀπαιτεῖ ἵνα οἱ καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων ὀνομάζωνται* πανεπιστημιακοί, *ὡς οἱ ἐκ τῶν ἀκαδημιῶν καλοῦνται* ἀκαδημαϊκοί. *Οὐδὲ νομίζομεν ὅτι ὁ νέος σχολάρχης ἤθελεν εἰπεῖ* πανεπιστήμιον *ἔγγραφον ἢ πρᾶγμα εἰς πανεπιστήμιον ἀναφερόμενον*, *ἀλλὰ* πανεπιστημιακόν, *ὡς* ἀκαδημαϊκὸν *τὸ εἰς ἀκαδημίαν ἀνῆκον. Ἀλλ' ὁ κ. Π. Σοῦτσος, σφόδρα φιλόπολις ὤν, ὡδηγήθη, ὡς φαίνεται, εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ Βυζαντίου, οὗτινος οἱ κάτοικοι καλοῦνται* Βυζάντιοι».

Σφάλλεται ὁ Ἀσώπιος ὑπολαμβάνων ὅμοια τὸ πανεπιστήμιον-πανεπιστημΙΑΚΟΣ καὶ τὸ ἀκαδημία - ἈκαδημΑΪΚΟΣ, ἀνόμοια προφανῶς ὄντα. Φέρονται δ' οὐκ ὀλίγα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καθόλου γλώσσῃ ἐμφερῆ τῷ πανεπιστήμιον - πανεπιστημιακός, οἷον πεδίον - πεδιακός, βιβλίον - βιβλιακός, ἰσχίον - ἰσχιακός, θηρίον - θηριακός, ζῴδιον - ζῳδιακός, συμπόσιον - συμποσιακός, προσόδιον - προσοδιακός, προοίμιον - προοιμιακός, ἐργαστήριον-ἐργαστηριακός, δικαστήριον-δικαστηριακός, μοναστήριον - μοναστηριακός, Ἄκτιον - Ἀκτιακός, Σούνιον - Σουνιακός, Ἴλιον - Ἰλιακός, Δῖον - Διακός, Πηλούσιον-Πηλουσιακός, (Βαργύλια Βαργυλιακός). Τῷ ἰσχιακός συνωνυμεῖ τὸ ἰσχιδιακός. Πρβ. Γαλην. Τόμ. ΙΒ', σ. 538 «καὶ στομαχικούς τινας εἶναί φασιν ἀπό τινος τῶν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ γιγνομένων παθῶν οὕτως ὀνομάζοντες, ὡς ἡπατικοὺς τοὺς ἀφ' ἥπατος καὶ κωλικοὺς τοὺς ἀπὸ κώλου καὶ νεφριτικοὺς τοὺς ἀπὸ νεφρῶν καὶ σπληνικοὺς τοὺς ἀπὸ σπληνὸς πάσχοντας». Ἐν τοῖς Βασιλικοῖς Τόμ. Ε' σ. 764 ἀπαντᾷ «ὁ ἐργαστηρικὸς ὁ τὰ βοηθήματα πωλῶν». Ἀλλ' ἐν Τόμ. Β', σελ. 227 (καὶ Συμπληρ. σελ. 167) κεῖται «ὁ παρὰ τοῦ ἐργαστηριακοῦ πεμφθείς» καὶ σελ. 731 «πᾶς ἔμπορος καὶ ἐργαστηριακός». Καὶ

ὁ Πολύβιος εἶπεν ἐργαστηριακῶν καὶ βαναύσων ἀνθρώπων καὶ ἄλλοι τοῦ εἰς ΙΑΚΟΣ λήγοντος τύπου χρῆσιν ἐποιήσαντο. Τὸ ἐκ τοῦ μυστήριον παρηγμένον ἐπίθετον περατοῦται εἰς ΙΚΟΣ, οὐχὶ εἰς ΙΑΚΟΣ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 747 «χοιρίων μυστηρικῶν». Πρβ. στίχ. 764 «χοίρως ἐγώνγα μυστικάς». Δοξάζουσι δέ τινες ὅτι τὸ μυστηρικός συνεκόπη ἐκ τοῦ μυστηριΑκὸς (Ἴδε Λοβέκκιον ἐν *Elem*. Τόμ. Α', σελ. 226 καὶ Φρίσχιον ἐν *Curt. Stud.* Τόμ. Ϛ', σελ. 137). Ἐσχηματίσθη δ' ὑπὸ τῶν νέων Ἑλλήνων καὶ γυμνασιακός ἐκ τοῦ γυμνάσιον καὶ εἰδυλλιακός ἐκ τοῦ εἰδύλλιον καὶ ἐπεισοδιακός ἐκ τοῦ ἐπεισόδιον καὶ ἐργοστασιακός ἐκ τοῦ ἐργοστάσιον καὶ κορασιακός ἐκ τοῦ κοράσιον καὶ φροντιστηριακὸς ἐκ τοῦ φροντιστήριον καὶ μοριακός ἐκ τοῦ μόριον καὶ φρουριακός ἐκ τοῦ φρούριον (καὶ ἠλυσιακός ἐκ τοῦ ἠλύσια). Πάντα ταῦτα μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη ἐν τῇ Συναγωγῇ Νέων Λέξεων. Ὑπὸ τοῦ Ἀσωπίου ἐλέχθη ἐπεισοδικόν ἀντὶ τοῦ ἐπεισοδιακόν ἐν τῇ Δευτέρᾳ Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 138 § 14 ἐκδ. β' «κατὰ τὸ ἐπεισοδικὸν τῆς συνθέσεως τῶν ἱστορικῶν».

Ὁμοίως τῷ Ἀσωπείῳ ἥμαρτεν ἀλλοδαπὸς φιλόλογος παραβαλὼν τὸ ἐπίθετον ΚαρχηδονΙΑΚΟΝ τῷ ἈκαδημΑΪΚΟΝ. Ἴδε τὴν ὑπὸ τοῦ Πόππου γενομένην μεγάλην ἔκδοσιν τοῦ Θουκυδίδου Μέρ. Α', β', σελ. 497 καὶ Μέρ. Β', δ', σελ. 346.

Τοῦ Ἀσωπίου σφαλέντος ἐν τοῖς Σουτσείοις καθήψατο ὁ Χρυσοβέργης ἐν τῷ Ἐπιδορπίῳ σελ. 74· ἐγράφησαν δ' ὑπ' αὐτοῦ τάδε· «*Ἐπικρίνεται εὐμενῶς ὁ Κ. Σοῦτσος (σελ. 74) ὅτι ἐδημιούργησεν ἐναντίον τῶν γραμματικῶν κανόνων τὴν λέξιν* Πανεπιστήμιος *(καθηγητής), ἐν ᾧ ἡ ἀναλογία τῆς γλώσσης ἀπαιτεῖ νὰ ὀνομάζωνται* Πανεπιστημιακοί. *Ναί· ἀλλ' ἡ εἰς μαρτυρίαν ἐπιφερομένη κατὰ παρομοίωσιν λέξις καὶ φράσις*, ὡς οἱ ἐκ τῶν ἀκαδημΙῶν καλοῦνται ἈκαδημαΙκοί, *ἀντίθετον ἔχει σχέσιν καὶ ἀναλογίαν· παραλείπομεν ὅτι οὕτω μεταχειρίζεται τὴν λέξιν καὶ ἐν σελ. 3, 4 καὶ 25 καταφρονήσας καὶ τοῦ ὀρθοεπήσαντος ψευδαρταβείου ἑλληνιστοῦ «καὶ δέκατον τρίτον ἤδη συνερχόμενοι ἑορτάζομεν τὴν ἈκαδημιΑκὴν ταύτην ἑορτήν», ὅστις ἐνταῦθα ἐπεκύρωσε τὴν παροιμίαν «Καὶ μέσ' τὰ γαϊδουράγκαθα βγαίνουν καὶ μανουσάκια» Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Λουκιανὸς μεταχειρίζεται δὶς ἐν τῷ Ἰκαρομενίππῳ (§ 25 καὶ § 29) τὴν λέξιν* ἀκα-

δημαϊκός. *ἀλλὰ τὴν τοιαύτην παραγωγὴν ἡ ἀναλογία ὑπαγορεύει νὰ γίνηται. (ὡς τό, Πλαταϊκὸς καὶ Ἀχαϊκὸς κτλ. ἐκ τοῦ Πλαταιαί, Ἀχαιός) ἐκ τοῦ ἀκαδημαῖος ἢ ἀκαδημαία*».

Παρὰ τῷ Λουκιανῷ κεῖται Ἀλ. 43 «δείξομεν γὰρ οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ ὅσον τῶν ἄλλων ἐσμὲν ἐριστικώτεροι» καὶ Ἀληθ. Ἱστορ. 18 «τοὺς δὲ Ἀκαδημαϊκοὺς ἔλεγον ἐθέλειν μὲν ἐλθεῖν» καὶ Εὐν. 7 «καί τις Ἀκαδημαϊκὸς εὐνοῦχος ἐκ Κελτῶν» καὶ Ἰκαρομ. 25 «ὥστε δὴ τὸ Ἀκαδημαϊκὸν ἐκεῖνο ἐπεπόνθει» καὶ 29 «οἱ μὲν Στωικοὺς ὠνομάκασιν, οἱ δὲ Ἀκαδημαϊκούς, οἱ δὲ Ἐπικουρείους, οἱ δὲ Περιπατητικούς».

Φέρεται δὲ τὸ ἐπίθετον τοῦτο καὶ παρὰ τῷ Στράβωνι, καὶ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ καὶ παρ' ἄλλοις μεταγενεστέροις.

Στράβ. σελ. 941. 10 Μειν. «Ἀκαδημαϊκὸς δὲ Νέστωρ ὁ καθ' ἡμᾶς» καὶ σελ. 1111, 1 «τούτων δ' ἦν καὶ Δίων ὁ Ἀκαδημαϊκὸς ἀρχιπρεσβευτὴς γεγονώς».

Διογέν. Λαέρτ. Προοιμ. 17 (σελ. 4 Κοβ.) «οἱ δὲ ἀπὸ τόπων, ὡς οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ καὶ Στωικοὶ» καὶ 18 «τοῦ δὲ ἠθικοῦ γεγόνασιν αἱρέσεις δέκα, Ἀκαδημαϊκή, Κυρηναϊκὴ κτέ.» καὶ 19 (σελ. 5) «Ἀκαδημαϊκῆς μὲν οὖν τῆς ἀρχαίας προέστη Πλάτων» καὶ «ὀγδόην Ἀκαδημαϊκὴν τὴν ἀρχαίαν» καὶ Β', 64 (σελ. 48) «ἕκτος Νεαπολίτης, φιλόσοφος Ἀκαδημαϊκός» καὶ Γ', 41 (σελ. 78) «ὅθεν καὶ Ἀκαδημαϊκὴ προσηγορεύθη ἡ ἀπ' αὐτοῦ αἵρεσις» καὶ Δ', 23 (σελ. 99) «ἕκτος Ἀκαδημαϊκὸς ὁ προειρημένος» καὶ «δέκατος Ταρσεὺς φιλόσοφος Ἀκαδημαϊκὸς» καὶ 51 (σελ. 106) «οὗτος τὴν ἀρχὴν μὲν παρῃτεῖτο τὰ Ἀκαδημαϊκά» καὶ Ζ', 163 (σελ. 194) «πρὸς δὲ τὸν φάμενον Ἀκαδημαϊκὸν οὐδὲν καταλαμβάνειν, κτέ.» καὶ 184 (σελ. 200) «τῇ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν συστάσει χρησάμενος». Πρβ. καὶ Δ', 67 (σελ. 110) «ἀνὴρ ἐν ταῖς τρισὶν αἱρέσεσι διαπρέψας, ἔν τε τῇ Ἀκαδημαϊκῇ καὶ Περιπατητικῇ καὶ Στωικῇ. Καθόλου δὲ τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς ὁ Τίμων οὑτωσὶ διασύρει· οὐδ' Ἀκαδημαϊκῶν πλατυρημοσύνης ἀναλίστου. Ἡμεῖς δὲ τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς τοὺς ἀπὸ Πλάτωνος διεληλυθότες ἔλθωμεν ἐπὶ τοὺς Περιπατητικούς, ὧν ἦρξεν Ἀριστοτέλης».

Πλούταρχ. Ἠθικ. σελ. 102, Δ' (σελ. 122 Δυβν.) «μὴ γὰρ νοσοῖ-

μεν, φησὶν ὁ 'Ακαδημαϊκὸς Κράντωρ» καὶ σ. 621, Ϛ' (σελ. 752) «ὥσπερ 'Αγαπήστορι τῷ 'Ακαδημαϊκῷ λεπτὸν ἔχοντι καὶ κατεφθινηκὸς τὸ σκέλος» καὶ σελ. 741, Γ' (σελ. 905) «τοὺς δ' 'Ακαδημαϊκοὺς (ὁρῶ) λόγοις ἀρτιάζοντας» καὶ σελ. 791, Α' (σελ. 966) «ὁ μὲν οὖν 'Ακαδημαϊκὸς Αἰσχίνης κτέ.» καὶ σελ. 1057, Α' (σελ. 1293) «ἔν γε τοῖς πρὸς τοὺς 'Ακαδημαϊκοὺς ἀγῶσιν» καὶ σελ. 1059, Β' (σελ. 1295) «ὁ δ' ἤνθησε μάλιστα τῶν 'Ακαδημαϊκῶν» καὶ σελ. 1077, Γ' (σελ. 1318) «πρὸς τοὺς 'Ακαδημαϊκοὺς διαφερομένων» καὶ σελ. 1120, Γ' (σελ. 1370) «δευτέρους δὲ τοὺς περὶ 'Αρκεσίλαον 'Ακαδημαϊκούς» καὶ σελ. 1122, Α' (σελ. 1372) «παντὶ τῷ τὸν 'Ακαδημαϊκὸν λόγον ἄνωθεν ἥκειν εἰς 'Αρκεσίλαον ἀποφαίνοντι». Ὁ Βυττεμβάχιος γράφει ἐν τῷ Πλουταρχείῳ Λεξικῷ σ. 49 «'Ακαδημαϊκός II. 741 C. 791 A. 1036 C 1077 C. — ἀκαδημιακὸς II. 102 D (al. ἀκαδημαϊκὸς) 1057 A».

'Αθήν. σελ. 1, Ε' «τῶν 'Ακαδημαϊκῶν λόγων οὐ παρέργως ἁπτόμενος» καὶ σελ. 3, Ϛ' «Σπεύσιππος ὁ 'Ακαδημαϊκός» καὶ σελ. 419, Γ' «Πολέμωνά φησι τὸν 'Ακαδημαϊκὸν παραινεῖν» καὶ σελ. 506, Γ' «Λέοντος τοῦ 'Ακαδημαϊκοῦ» καὶ σελ. 509, Α' «τοιοῦτοι δ' εἰσὶ καὶ νῦν τῶν 'Ακαδημαϊκῶν τινες» καὶ σελ. 602, Δ' «ὡς Ἅγνων φησὶν ὁ 'Ακαδημαϊκός».

'Επικτ. Διατρ. Α', κζ', 15 «ἐρχέσθω καὶ ἀπαντάτω Πυρρώνειος καὶ 'Ακαδημαϊκός».

Στοβ. 'Εκλογ. Τόμ. Α' σελ. 474, 20 Οὐαξμ. «οἱ 'Ακαδημαϊκοὶ μὴ εἶναι τὰς αἰσθήσεις μήτε καταλήψεις μήτε συγκαταθέσεις» καὶ σελ. 477,15 «Οἱ 'Ακαδημαϊκοὶ λόγῳ γνώριμον» καὶ σελ. 484, 23 «τῶν 'Ακαδημαϊκῶν τινες».

Γαλην. Τόμ. Ε', σελ 60 «κατὰ μὲν τοὺς 'Ακαδημαϊκούς τε καὶ Πυρρωνείους κτέ.» καὶ σελ. 92 'Ακαδημαϊκούς καὶ σελ 94 καὶ σελ. 778 'Ακαδημαϊκῶν καὶ σελ. 802 'Ακαδημαϊκοῖς.

Σέξτ. 'Εμπειρ. σελ. 3,10 Βεκ. «οἱ περὶ Κλειτόμαχον καὶ Καρνεάδην καὶ ἄλλοι 'Ακαδημαϊκοί» καὶ 12 «ὅθεν εὐλόγως δοκοῦσιν αἱ ἀνωτάτω φιλοσοφίας τρεῖς εἶναι, δογματική, 'Ακαδημαϊκή, σκεπτική» καὶ σελ. 50,5 «ἡ 'Ακαδημαϊκὴ φιλοσοφία ἡ αὐτή ἐστι τῇ σκέψει» καὶ σελ. 52,16 οἱ 'Ακαδημαϊκοί καὶ σελ. 227, 29 «τοῖς 'Ακαδημαϊκοῖς καὶ σελ 232,14 «τῆς 'Ακαδημαϊκῆς ἱστορίας»

καὶ σελ. 391, 26 «ὁ λοιπὸς τῶν Ἀκαδημαϊκῶν χορός» καὶ σελ. 683,16 «τοῖς Ἀκαδημαϊκοῖς».

Ὠριγέν. Τόμ. ΚΕ', σελ. 330 «ἄλλη δὲ αἵρεσις φιλοσόφων ἐκλήθη Ἀκαδημαϊκή» καὶ «οἱ μὲν οὖν τῶν Ἀκαδημαϊκῶν λέγουσι κτέ.».

Εὐσέβ. Προπαρ. Εὐαγγελ. Τόμ. Β', σελ. 262, 26 Δινδ. «Πλάτωνά φασιν ἐν Ἀκαδημίᾳ συστησάμενον τὴν διατριβὴν πρῶτον Ἀκαδημαϊκὸν κληθῆναι καὶ τὴν ὀνομασθεῖσαν Ἀκαδημαϊκὴν φιλοσοφίαν συστήσασθαι». Πρβ. καὶ σελ. 264,4 «λαβὼν ἀνάγνωθι τὰς ὧδε ἐχούσας Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορείου φωνάς, ἃς τέθειται ἐν τῷ πρώτῳ ὧν ἐπέγραψε· Περὶ τῆς τῶν Ἀκαδημαϊκῶν πρὸς Πλάτωνα διαστάσεως» καὶ σελ. 268,23 «τυχὼν ἐραστοῦ Κράντορος τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ» καὶ σελ. 269,3 «αἰδοῖ τοῦ ἐραστοῦ ὑπέμεινε λέγεσθαι Ἀκαδημαϊκὸς ἔτι· ἦν μὲν τοίνυν Πυρρώνειος, πλὴν τοῦ ὀνόματος· Ἀκαδημαϊκὸς δ' οὐκ ἦν, πλὴν τοῦ λέγεσθαι» καὶ 26 «οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ γὰρ οὐκ ἐβάλλοντο ὑπ' αὐτῶν» καὶ σελ. 274,19 Ἀκαδημαϊκά καὶ 22 Ἀκαδημαϊκοί καὶ σελ. 275,7 Ἀκαδημαϊκά.

Ὀλυμπιόδ. Προλεγ. τῆς Πλάτ. Φιλοσοφ. Ι' (Πλάτ. Τόμ. Ϛ', σελ 204 Τευβν.) «ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν νέων Ἀκαδημαϊκῶν ὑπερέβαλεν φιλοσοφίαν». Πρβ. καὶ σελ. 205.

Στέφαν. Βυζάντ. σελ. 56,1 Μειν. «οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ φιλόσοφοι» καὶ σελ. 262,5 «ὁ δημότης Ἀκαδημαϊκός» καὶ σελ. 363,15 «φιλόσοφος Ἀκαδημαϊκός».

Σουίδ. σελ. 288 Βεκκ. «Δίδυμος — χρηματίσας φιλόσοφος Ἀκαδημαϊκός» καὶ σελ. 1001 «καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ἀκαδημαϊκοὶ προσηγορεύθησαν». Ἐν σελ. 420 λέγεται «Ἑρμαγόρας — διάλογοι αὐτοῦ — περὶ σοφιστείας πρὸς τοὺς Ἀκαδημαϊκούς». Πρβ. Ἡσύχ. Μιλήσ. σελ. 50,16 καὶ σελ. 69,10 καὶ σελ. 204,25 Φλαχ.

Ἀνών. Τεχν. Ῥητορ. (Ῥητ. Ἑλλ. Σπεγγ. Τόμ. Α', σελ 448, 30) «συμφωνῶν καὶ αὐτὸς Εὐδήμῳ τῷ Ἀκαδημαϊκῷ».

Φώτ. Βιβλιοθ. σελ. 169, 37 «διαφορὰν τῶν τε Πυρρωνείων καὶ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν εἰσάγων».

Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 325,45 «καὶ Σκύθης ὁ Ἀκαδημαϊκὸς σοφὸς κατὰ φωνὴν ἐθνικήν».

Γεώργ. Κεδρην. Τόμ. Α', σελ. 283,22 «Ἀκαδημαϊκοὶ καὶ Πυρ-

ρώνειοι ἄλλη αἵρεσις φιλοσόφων· ἐκλήθησαν δὲ Ἀκαδημαϊκοὶ διὰ τὸ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τὰς διατριβὰς αὐτοὺς ποιεῖσθαι».

Τὸ ἐπίθετον Ἀκαδημιακός εὑρίσκεται ἐν ἐπιγράμματι μνημονευομένῳ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου Ἠθικ. σελ. 1033, Ε΄ «Ἀριστοκρέων γοῦν ὁ Χρυσίππου μαθητὴς καὶ οἰκεῖος εἰκόνα χαλκῆν ἀναστηλώσας ἐπέγραψε τόδε τὸ ἐλεγεῖον·

τόνδε νέον Χρύσιππον Ἀριστοκρέων ἀνέθηκε,
τῶν Ἀκαδημιακῶν στραγγαλίδων κοπίδα».

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α΄, σ. 40 «ὀνομάζουσι δ' οὕτως οἱ Ἀκαδημιακοί» καὶ σελ. 41 «ὁ Φαβωρῖνος εἴρηκεν ἐν τῷ περὶ τῆς Ἀκαδημιακῆς διαθέσεως» καὶ «τοὺς ἄλλους τοὺς Ἀκαδημιακοὺς ἐπαινεῖ» καὶ σελ. 42 «πλὴν Ἀκαδημιακῶν τε καὶ Πυρρωνείων» καὶ σ. 43 «οὔτ' αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ὁ Ἀκαδημιακὸς οὔθ' ὁ μαθητὴς αὐτοῦ δυνήσεται κρῖναι» καὶ «οὐδὲν ἧττον τῶν Ἀκαδημιακῶν εἰδέναι» καὶ «ὥστ' οὐδὲν ἄν τι λείποιτο πρὸς διδασκαλίαν τοῖς Ἀκαδημιακοῖς» καὶ σελ. 45 «αἱ λύσεις δ' οὔθ' ὑπ' ἐκείνων, οὔθ' ὑπ' ἄλλου τινὸς εἴρηνται τῶν μετ' αὐτὸν Ἀκαδημιακῶν» καὶ σελ. 46 «εἰ μὲν οὖν ἔγραψέ τις τῶν Ἀκαδημιακῶν κτέ.» καὶ «ἐδίδασκεν ὁ Ἀκαδημιακὸς ἕκαστον τῶν εἰρημένων» καὶ σελ. 47 «μηδ' ἀποδιδράσκε τὴν ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων Ἀκαδημιακῶν εἰσαγομένην ἐποχήν» καὶ σελ. 48 «ὅθεν ὑπάρχειν οἱ πρόσθεν ἔλεγον Ἀκαδημιακοί τε καὶ Πυρρώνειοι». Ἀλλ' ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει Μικρῶν τοῦ Γαληνοῦ Συγγραμμάτων Τόμ. Α΄, σελ. 82 κέ. εἶνε παρειλημμέναι ἐκ τοῦ Λαυρεντιανοῦ κώδικος αἱ γραφαὶ Ἀκαδημαϊκός καὶ Ἀκαδημαϊκοί καὶ Ἀκαδημαϊκῶν καὶ Ἀκαδημαϊκοῖς καὶ Ἀκαδημαϊκούς καὶ Ἀκαδημαϊκοῖς καὶ Ἀκαδημαϊκῆς.

Ἐν τῷ Ἀνθολογίῳ τοῦ Στοβαίου ΙΘ΄, 17 ἐξέδωκεν ὁ Γαισφόρδος Τόμ. Α΄, σελ. 330 Λιψ. «Δίωνι τῷ Ἀκαδημιακῷ ἀπὸ συμποσίου ἀναστρέφοντι» καὶ ἐσημειώσατο «Ἀκαδημαϊκῷ: Ἀκαδημιακῷ A. Voss. Trinc.». Πρβ. καὶ Θεοφύλ. Σιμόκ. Βοισσον. σελ. 6 καὶ σελ. 174.

Περὶ τῶν ἐπιθέτων Ἀκαδημαϊκός καὶ Ἀκαδημιακός ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λουκιανοῦ Τόμ. Α΄, σελ.

κϐ' μακρὰ παρατήρησις, ἣν οὐδαμῶς ὀκνοῦμεν νὰ μνημονεύσωμεν ὅλην. «De substantivi igitur forma Graeca quum hodie satis constet, mirandum est nemini unquam adjectivi Ἀκαδημαϊκός formam suspectam fuisse, quod sic non solum in Luciani locis omnibus (XV, 43. XXVII, 18. XXXV, 7. XLVI, 25. 29.), sed etiam apud alios scriptores multos scribitur, etsi ejus nec ratio reddi potest neque auctoritas ulla est, si a codicibus discesseris, quorum in hoc genere fides prorsus nulla est, et qui simili errore etiam δοχμαϊκός et πυρριχαϊκός pro δοχμιακός et πυρριχιακός scriptum exhibent, de quibus vitiis dixi in Thesauro. Adjectivum autem ab Ἀκαδήμεια formatum non potest aliud esse quam Ἀκαδημειακός, quod commodioris pronunciationis caussa et invitante adjectivorum plurimorum, quae in ιακος terminantur, similitudine Ἀκαδημιακός Graeci dixisse videntur, ut constanter scribitur apud Galenum in libro de optima doctrina vol. 2 p. 16 seqq. et passim apud Plutarchum aliosque. Ac syllabam quartam correptam metrum postulat in versu Aristocreontis apud Plutarchum Moral. p. 1033. Ε τῶν Ἀκαδημιακῶν στραγγαλίδων κοπίδα. et Timonis apud Diogen. L. 4,67. (ubi in libris Ἀκαδημαϊκῶν scriptum, ut Ἀκαδημαϊκούς in praecedentibus Diogenis verbis) οὐδ' Ἀκαδημιακῶν πλατυρημοσύνης ἀναλίστου. Hoc igitur Luciano quoque restitui et ubique restituendum puto. Nam quod Stephanus Byzantius duobus in locis (s.v. Ἀκαδήμεια et Ἑκαδήμεια) adjectivum Ἀκαδημαϊκός agnoscere creditur, vereor ne injuria fiat grammatico, cujus in verbis nihil est ex quo colligi possit non librariorum, sed ipsius hunc errorem esse. Latinis *Academicus* dicere placuit, cujus formae apud Graecos exempla vix ulla sunt praeter φιλόσοφος Ἀκαδημικός apud Stobaeum in Eclog. Eth. vol. 2. p. 38 et 46 ed. Heer., libro ex recentissimis et vitiosissimis codicibus edito. Ceterum origo formarum vitiosarum tam constanter ab librariis illatarum inde repetenda quod recentiores Graeci Ἀκαδημία et Ἀκαδημαϊκος dixerunt, quae formae etiam hodie in Graecia usitatae sunt».

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδό-

σει τῶν Ἐκλογῶν τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ. ρνς' «Ἀκαδημικός: expectes ἀκαδημιακός vel ἀκαδημαϊκός, de quibus formis disputavit Dindorfius Praef. ad Lucianum p. XXII. Retinui tamen ἀκαδημικός, quam formam Didymus Romae docens ex latino sermone assumpsisse videtur. Eadem usus est noster p. 16,6» καὶ τὰ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀθηναίου Τόμ. Δ' σελ. 9. «Inter alia saltationum genera memorantur etiam ὀρχήσεις Μαντινιακαί, quod Μαντινικαί scribi et usus postulat et ratio. Quae enim a primitivis in ευς vel εια exeuntibus formantur possessiva, non in ιακος exeunt (quae poetis relinquenda sunt), sed extrita ε terminantur in ικος, Πειραϊκός Χαιρωνικός Δεκελικός (de quo non recte statui ad Com. III p. 514) Ἀκαδημικός, alia apud Lobeckium Pathol. Prol. p. 322, quibus adde Τρομιλικός, non recte, ut videtur, Τρομίλιος scriptum in Simonidis versu apud Athen. XIV p. 658 c, Κορωνικὸς apud Strab. IX p. 407. in Κορωνιακός corruptum, et quod duplicem ecthlipsin passum est Φενικός a Φενεεύς apud Stephanum Byz. v. Φενεός. Ad genuinam formam proxime accedit quod cod. B habet Μαντικαί, quemadmodum apud Themistium Or. XIII p. 199, 7. olim legebatur Μαντικὴ ξένη pro Μαντινική» καὶ «Haec enim (Ἀκαδημικός) genuina etsi ubique fere obliterata forma esse videtur, non Ἀκαδημιακός, qua poetae utuntur, multo minus Ἀκαδημαϊκός. V. Dindorf. Praef. Luciani I p. XXIII» (Πρβ. καὶ σελ. 186 καὶ σελ. 234 καὶ σελ. 235). Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ κεῖται Τόμ. ΙΗ', Β', σελ. 658 «τὴν Πυρρωνείαν αἵρεσιν ἢ Ἀκαδημικὴν ἢ Στωϊκήν». Ἴδε Λοβέκκιον ἐν Προλεγομ. σελ. 481.

Ὁ Οὐαξμούθιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐκλογῶν τοῦ Στοβαίου Τόμ. Β', σελ. 39,20 «Ἀκαδημιακὸς scripsi pro ἀκαδημικὸς Dindorfium praef. Lucian. I p. XXIII secutus» Πρβ. καὶ σελ. 42, 7.

Πᾶς τις βλέπει ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἐπιφανεῖς φιλόλογοι Δινδόρφιος καὶ Μεινέκιος ἀποδοκιμάζουσι τὸ ἐπίθετον Ἀκαδημαϊκός· ἀλλ' ὁ μὲν Δινδόρφιος ἐγκρίνει τὸ ἐπίθετον Ἀκαδημιακός, ὁ δὲ Μεινέκιος τὸ Ἀκαδημικός, ποιητικὸν ὑπολαμβάνων τὸν τύπον Ἀκαδημιακός.

Ὁ Λοβέκκιος γράφει ἐν *Element.* Τόμ. Α', σελ. 405 «Duorum possessivorum Ἀκαδημικός et Ὀρφικός alteri consuetudo graeca praetulit Ἀκαδημαϊκός. alteri accessit ignobilius Ὀρφαϊκός» καὶ σελ. 516 «Crebra est vicissitudo literarum α et ι in terminatione adjectivorum quae strictim attigi in Proll. 481. ἀκαδημαϊκός et quod minus auctoritatis habet ἀκαδημιακός (ut κοιλιακός), Ἀννιβαϊκός et deterius Ἀννιβιακός in cod. Vat. Dionys Antt. II. 17. πυῤῥιχιακός et πυῤῥιχαϊκός aput Hephaest. ejusque Schol. et quod non magis probatur δοχμαϊκός pro δοχμιακός. Sed a diverso themate Πυθία πυθιάζειν καὶ ἀπὸ τοῦ πυθαῖος διαλύσεως γενομένης Πυθαϊστής».

Ἐπίθετον παράγωγον ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἀκαδήμεια οὐδεὶς εἶδέ ποτε οὔτ' ἐν τῷ πολιτικῷ λόγῳ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων οὔτ' ἐν τῷ ποιητικῷ. Περὶ δὲ τοῦ Ἀκαδημαϊκός ὁμολογοῦμεν μὲν ὅτι δὲν εἶνε κανονικῶς ἐσχηματισμένον ἀλλ' οὐδαμῶς πειθόμεθα ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀποβλέποντες εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐν τοῖς ἄνω κατειλεγμένων μαρτυρίων αὐτοῦ ἐκ συγγραφέων τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ.

Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 22, Β' φέρεται «ὀρχήσεις δὲ ἐθνικαὶ αἵδε, Λακωνικαὶ — Ἰωνικαί, ΜαντινΙακαί», παρὰ δὲ τῷ Εὐσταθίῳ μνημονεύοντι τὰ τοῦ Ἀθηναίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1602, 29 κεῖται «Λακωνικαί — Ἰωνικαί, ΜαντινΕΙακαί». Ἀλλ' ἡ γνησία ἢ δόκιμος ἐκφορὰ εἶνε Μαντινικός — Μαντινική, καθὰ διδάσκει καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγων σελ. 431, 10 Μειν. «Τὸ ἐθνικὸν Μαντινεύς καὶ Μαντινίς τὸ κτητικὸν Μαντινικός». Περίφημος εἶνε ἡ Μαντινικὴ Διοτίμα. Πρβ. καὶ Λασθένεια Μαντινική (Διογ. Λαέρτ. Γ', 46). Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται καὶ Χαιρωνικός. Στέφ. Βυζ. σελ. 678, 13 «Καὶ κτητικὸν Χαιρωνικός καὶ Χαιρωνική. Ἀπολλόδωρος ἐν Χρονικῶν δευτέρῳ· κατὰ μάχην, ὥς φασι, τὴν Χαιρωνικήν. Μάτην δὲ τοῦτο διὰ τῆς ΕΙ διφθόγγου γράφει Ἀρκάδιος».

Ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου σελ. 350, Α' κατὰ μὲν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Βυττεμβαχίου εἶνε γεγραμμένον «ὁ ΜαντινΙακὸς ἀγών», κατὰ δὲ τὴν τοῦ Δυβνήρου «ὁ ΜαντινΕΙακὸς ἀγών»· ἀλλὰ σελ. 346, Ε' ἀπαντᾷ «κατέβαινον ἀπὸ τῶν ἄκρων εἰς τὴν Μαντινικήν» καὶ σελ. 804, ς' «οὕτως Ἀλκιβιάδης, τὰ Μαντινικὰ συστήσας ἐπὶ

Λακεδαιμονίους». Πρβ. καὶ σελ. 803, Δ' «ἐν δὲ τοῖς Χαιρωνικοῖς παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον κτέ.».

Ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος ἀναγινώσκεται σελ. 407 «διὰ τῆς Ὀρχομενίας καὶ τῆς Κορωνειακῆς» καὶ σελ. 411 «ὅμορον Θεσπιεῦσι τὸ χωρίον καὶ τῇ Κορωνειακῇ». Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ γραφὴ διὰ τοῦ Ι. Παρ' Ἀντιγόνῳ τῷ Καρυστίῳ εὑρίσκεται ὁ ἄνευ τοῦ Α τύπος σελ. 18 «ἐν τῇ Κορωνικῇ μόνῃ». Δὲν φαίνεται δ' ἀπίθανον ὅτι ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κορωνικός - Κορωνική, ὡς Μαντινικός - Μαντινική καὶ Χαιρωνικός - Χαιρωνική.

Ἐν τοῖς Ἐπιμερισμοῖς τοῦ Ψευδηρῳδιανοῦ φέρεται σελ. 180 «Πλὴν τοῦ βοεικός, Δαρεικός, Κεραμεικός, Δεκελεικός καὶ ἈντιοχΕΙκός». Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ ἐκφορὰ εἶνε ἈντιοχΙκός, ὡς ἐδίδαξεν ὁ Λοβέκκιος ἐν τοῖς Προλεγομένοις σελ. 322.

Παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει περὶ τὰ Ζῷ. Ἱστορ. Η', κη', 2 (Τόμ. Γ', σελ. 168, 47) κεῖται «ἐν δὲ τῇ Λεβαδιακῇ γειτνιώσῃ οὐκ εἰσίν»· ἀλλὰ τῶν ἀντιγράφων ἔνια ἔχουσι Λεβαδικῇ. Ἐν ἐπιγραφῇ κατακεχωρισμένῃ ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Δ', σελ. 372,96 εὑρίσκεται «πέτρας τῆς σκληρᾶς τῆς Λεβαδειικῆς».

Περὶ τοῦ Δεκελεικός εἶνε ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ γεγραμμένον σελ. 254, 39 «Δεκελικὸς πόλεμος — Τὸ ΛΕΙ δίφθογγον. Διὰ τί; Ἀπὸ τοῦ Δεκέλεια Δεκελειακός καὶ Δεκελεικός, ὡς βοῦς βοός βόειος βοειακός· βοεικὰ ζεύγη». Ἀλλὰ πλημμελῶς ἔχει τὸ τελευταῖον μέρος τῆς ῥήσεως ταύτης, καθίσταται δ' ὑγιές, ἂν ἀναγνωσθῇ «βόειος βοειακός (καὶ βοεικός)· βοεικὰ ζεύγη». Ἐν τῇ Ὀρθογραφίᾳ τοῦ Χοιροβοσκοῦ κεῖται σελ. 196, 6 «Δεκελεικός: Διὰ τῆς ΕΙ διφθόγγου· ἀπὸ γὰρ τοῦ Δεκέλεια γέγονε Δεκελειακὸς καὶ κατὰ συγκοπὴν Δεκελεικός» καὶ σελ. 186,5 «Βοεικός: Δίφθογγος· ἐκ τοῦ βοῦς βοός γέγονε βόειος καὶ ἐκεῖθεν βοειακὸς καὶ κατὰ συγκοπὴν τοῦ Α βοεικός» (Πρβ. καὶ σελ. 183,21). Λέγει δὲ καὶ περὶ τοῦ Δαρεικός ὁ Χοιροβοσκὸς σελ. 193,13 «Δαρεικός: Δίφθογγος· καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ Δαρεῖος γέγονε Δαρειακός καὶ κατὰ συγκοπὴν τοῦ Α Δαρεικός διὰ τῆς ΕΙ διφθόγγου» (Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 248,40). Ὁ Θεόγνωστος ἐν τοῖς Κανόσι γράφει σελ. 59,7 «Τὰ εἰς ΚΟΣ ὀξύτονα κτητικὰ διὰ τοῦ Ι γράφονται — πλὴν τοῦ βοεικός, Δαρεικός, Δεκελεικός, Κεραμεικός διὰ τῆς ΕΙ διφθόγγου γραφομένων (Πρβ. καὶ Ἀρκάδ. περὶ Τόν. σελ.

52,1). Τῶν ὀνομάτων βοεικός καὶ κεραμεικός ἐποιήσατο μνείαν καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν τῷ περὶ Ἐπιρρημάτων σελ. 577,30. Πρβ. Λοβέκκιον ἐν Προλεγομ. σελ. 320 κέ. Περὶ τῆς ἐκφορᾶς ΔαρΙκός ἴδε Μειστῆρον ἐν τῷ *Die Mim des Herond.* σελ. 136 κέ.

Εὑρέθη καὶ τύπος ΔεκελΙκός, ὄξους Δεκελικοῦ, ὃν ὑπώπτευσε μὲν ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήνων Κωμικῶν (Τόμ. Γ΄, σελ. 514), ἐνέκρινε δ' ἔπειτα μεταδοξάσας ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀθηναίου Τόμ. Δ΄, σελ. 9.

Παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε ὅτι ἐν Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀπαντᾷ ἐπίθετον Πεντελnικός-Πεντελεικός. Ἴδε Μειστεράνσιον ἐν *Gramm. der Attisch. Inschrif.* σελ. 37 καὶ σελ. 52 ἐκδ. γ΄ (Πρβ. καὶ Λοβέκκιον ἐν Προλεγομ. σελ. 322). Ὁ Ἑρουερδὴν ποιούμενος περὶ τοῦ Πεντελεικός λόγον ἐν *Lapid. de Dial. Attic. Testim.* σελ. 31 ἀποφαίνεται ὅτι, ὡς ἐκ τοῦ Δεκέλεια Δεκελεύς ἐσχηματίσθη τὸ Δεκελεικός, οὕτως ἐκ τοῦ Πεντελεύς τὸ Πεντελεικός· ἐπιφέρει δ' ὅτι «ἴσως ποτὲ ὑπῆρξε πρὸς τῷ τύπῳ Πεντέλn καὶ ἕτερος Πεντέλεια». Τὸ ἐθνικὸν Πεντελεύς ἔλαβεν ὁ Ἑρουερδὴν παρὰ τοῦ Σαλμασίου, ὅστις εὑρὼν ἐν τῇ Ἀλδείῳ ἐκδόσει Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου «Πεντελή: — ὁ δημότης Πεντεληθεύς» ἀνέγνω «ὁ δημότης Πεντελῆθεν ἢ Πεντελεύς». Ἀλλ' οὐδαμῶς ἀποδεκτὴ εἶνε ἡ ἀνάγνωσις αὕτη. Ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Στεφάνου φέρεται «ὁ δημότης Πεντελῆθεν (ἢ Πεντέληθεν)».

Ἐκ τοῦ Ὀδύσσεια ἐσχηματίσθη ἐπίθετον Ὀδυσσειακός, οἷον Ὀδυσσειακὴ προσῳδία Λέγεται δὲ καὶ Ἰλιακὴ προσῳδία ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν Ἰλιάδα. Ἴδε Λέντζιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Λειψάνων τοῦ Ἡρῳδιανοῦ Τόμ. Α΄, σελ. οδ΄. Ὅμοιον τῷ Ὀδυσσειακός εἶνε τὸ ἐκ τοῦ Ἀμάλθεια παρηγμένον Ἀμαλθειακός, ὃ κεῖται ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1078,60 «κατὰ τὸ ὑμνούμενον Ἀμαλθειακὸν κέρας».

Ὁ Οὐϊλαμοβίτζιος ἐν *Philol. Untersuch.* 1881, σελ. 196 μνημονεύων τὸ χωρίον τοῦ Ἀθηναίου σελ. 509, Α΄ γράφει «τοιοῦτοι δ' εἰσὶ καὶ νῦν τῶν ἀκαδnμΕΙκῶν τινές». Πρβ. σελ. 62 «Philod. col. XVIII. — — εἶτα μετάγων τὸν λόγον παρεξέβη τῆς ἈκαδημΕΙκῆς

ἀγωγῆς». Ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν Ἑλληνικῶν Ἐπιγραφῶν Τόμ. Γ', σελ. 1256 εἶνε κατακεχωρισμένη ἐπιγραφὴ τελευτῶσα εἰς τὰς λέξεις «φιλόσοφος ἈκαδημΕΙκός». Ἀλλ' ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Καιβελίου γενομένῃ ἐκδόσει τῶν Ἑλλην. Ἐπιγραφῶν Σικελίας καὶ Ἰταλίας σελ. 8 δὲν φερονται αἱ δύο αὗται λέξεις.

Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται τὸ ἀπαντῶν παρὰ τῷ Φιλοστράτῳ Τόμ. Α', σελ. 255,9 Καυσ. «τὰς δὲ Ἀκαδημίους διατριβὰς ἐπαινοῦντες σοφώ τε ἐγενέσθην καὶ οὕτως ἐλευθέρω». Πρβ. Θησ. Στεφ. Τόμ. Α', α', σελ. 1132, Δ'.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Πάντα κινοῦντα κάλων — πάντα κινεῖν τὰ καλῶς.

Παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Τραλλιανῷ Τόμ. Α', σελ. 571 Puschm. κεῖται «Καὶ δεῖ πανταχόθεν βοηθεῖν τὸν ἐπιστήμονα καὶ φυσικοῖς χρώμενον ἐπιστημονικῷ λόγῳ καὶ μεθόδῳ τεχνικῇ καὶ τὸ λεγόμενον πάντα κινεῖν τὰ καλῶς σπεύδοντα μακρᾶς νόσου καὶ μοχθηρᾶς ἀπαλλάξαι τὸν κάμνοντα».

Παντί, νομίζομεν, φανερὸν ὑπάρχει ὅτι νοσεῖ ἡ προκειμένη ῥῆσις κακῶς διατεθεῖσα ὑπ' ἀναισθήτου βιβλιογράφου· οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὑγιὴς ἀποκαθίσταται ἐκφερομένη ὧδε: «καὶ φυσικοῖς χρώμενον ἐπιστημονικῷ λόγῳ καὶ μεθόδῳ τεχνικῇ καὶ τὸ λεγόμενον πάντα κινΟΥντα κάλων, σπεύδοντα κτέ.». Ποιοῦμεν δὲ γνωστὸν ὅτι πάλαι ἤδη ἡ διόρθωσις αὕτη ἐγένετο ὑφ' ἡμῶν ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Πλάτωνι 1884, σελ. 4

Τοῦ παροιμιώδους ἀποβάντος πάντα κάλων κινεῖν, δι' οὗ ἐμφαίνεται τὸ πάντα τρόπον πειρᾶσθαι καὶ προθυμίας μηδὲν ἐλλείπειν ἢ τὸ πᾶν τι μηχανᾶσθαι καὶ μηδενὸς ἀπέχεσθαι, ποιεῖται χρῆσιν ὁ Λουκιανὸς καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ Ὠριγένης καὶ ἄλλοι.

Λουκιαν. Σκύθ. 11 «ἀλλὰ χρὴ πάντα μὲν κάλων κινεῖν πάντα δὲ πράττειν καὶ λέγειν» καὶ Ἀλεξ. 57 «πάντα κάλων ἐκί-

νουν ἀμύνασθαι βουλόμενος». Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Schwartz ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 448 περιέγραψε τὸ μέν καὶ τὸ πάντα δὲ πράττειν καὶ λέγειν, καθάπερ καὶ ὁ Sommerbrodt ἐν τῇ ἐκδόσει συγγραμμάτων τοῦ Λουκιανοῦ Τόμ. Α', β', σελ 183 (1889). Πρβ. καὶ Κοινένιον ἐν *Dissert. Lit. de Compar. et Metaphor.* σελ. 149.

Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 892 Ποττ. «πάντα μᾶλλον ὑπομένουσι καὶ πάντα, φασί, κάλων κινοῦσι».

Ὠριγέν. Τόμ. ΙΘ', σελ. 47 «καίτοι γε πάντα κάλον (κάλων) κινήσαντες» (Πρβ καὶ Τόμ. ΚΕ', σελ. 354 «πάντας λόγους στρέφων καὶ πάντα κάλων, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου, κινῶν».

Ἰγνάτ. Ἐπιστ. πρὸς Φιλιππ. 4 «ὁ πάντα κάλων κινῶν εἰς τὴν αὐτοῦ κατασκευήν».

Ἰουλιαν. σελ. 561, 4 Ἑρτλ. «πάντα κινοῦσιν ἀκοσμίας κάλων καὶ τὸ λεγόμενον πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύουσι».

Θεοδώρητ. Τόμ. Δ' σελ. 929 «πάντα κάλων οἱ Ῥωμαῖοι κινήσαντες ὥστε τῶν ἁλιέων καὶ τοῦ σκυτοτόμου καταλῦσαι τὴν μνήμην».

Δαμάσκ. παρὰ Φωτ. Βιβλιοθ. σελ. 339, 14 «πάντα οὖν κάλων ἐκίνει καὶ πάντα ἔπραττε καὶ ἔλεγε».

Ἄνν. Κομν. Τόμ. Α', σελ. 111,3 «πάντα κάλων, ὅ φασι, κινοῦντες καὶ πᾶσαν μηχανὴν εὐφυῶς τεχναζόμενοι».

Μιχ. Γλυκ. σελ. 74,20 Βόνν. «εἰ μὴ πάντα κάλων κινήσας ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀποσπάσειε».

Ἴδε καὶ Βοισσονάδην ἐν τῇ ἐκδόσει Γεωργίου τοῦ Παχυμέρους κτλ. σελ. 29 καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ἱππέων σελ. 351.

Παρὰ τῷ Ἐπιφανίῳ Τόμ. Γ', σελ. 148, 20 φέρεται «ὅτι μεγάλως ἡμᾶς ἐκπορθεῖ καὶ διώκει καὶ πᾶν κακὸν κινεῖ καθ' ἡμῶν ὁ ἐπίσκοπος»· σημειοῦται δ' ὁ Γ. Δινδόρφιος σελ. 830 «πᾶν κακον: Lege πάντα κάλων ex Theodoreto 1,5. ubi haec eadem epistola continetur. PET.».

Τῆς παροιμίας πάντα κάλων κινεῖν γίνεται μνεία καὶ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα γράφοντος σελ. 562 Βεκκ. «Κάλως: σχοινίον. Καὶ παροιμία· πάντα κάλων κινεῖν· τροπικῶς ἀπὸ τοῦ ἱστοῦ λέγει· ἁπλοῦν σε δεῖ τὰ ἄρμενα, τουτέστι πάντα κινεῖν ὑπὲρ τοῦ περιγενέσθαι αὐτοῦ». Ὁ Τζέτζης γράφει ἐν ταῖς Ἱστορίαις Χιλ. ΙΒ', 782 (σελ. 471 Κισλ.)

«Περὶ τοῦ πάντα κάλων κινεῖς, ὡς πάντα λίθον κινεῖ. Μετὰ Περσῶν τὸν πόλεμον τὸν περὶ Μαραθῶνα ἀνδρὶ χρησμὸς ἐκέχρηστό τινι τῶν Ἀθηναίων, τὴν μνήμην δ' ἀποδέδρακεν ἐμοῦ ἡ τούτου κλῆσις, ὡς πάντα κάλων δὲ (γρ. δεῖ) κινεῖν καὶ πάντας δὲ τοὺς λίθους. Τοῦτο ποιῶν ἐκεῖνος δὲ καὶ πᾶν ἀναμοχλεύων ὑπέρπλουτος ἐγένετο πλοῦτον εὑρὼν ἐκ Μήδων».

Ἐρρήθη δὲ καὶ ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Κυπρίου «Ἀντλεῖν ἀμφοτέραις: ἐπὶ τῶν σπουδῇ τι ποιούντων. Ὁμοία τῇ πάντα κάλων κινεῖς» (Παροιμιογρ. Τόμ. Β', σελ. 104 Γοττ. Πρβ. καὶ σελ. 287).

Ἄξια μνείας νομίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ναβήρου γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1901, σελ. 99 «Alter locus legitur col. III vs. 4: Μεγαμήδης τε προσδόκιμός ἐστιν, ἡμεῖς δὲ μέχρι νῦν πάντα καλον (?) κεινοῦντες ὡς εἶπεν οὐδὲν ἐπὶ σωτηρίαν νενοήκαμεν. Quam miror Wilckenium p. 262 multa molitum haec tamen expedire non potuisse Nihil admodum hic corruptum est sed emendandum: πάντα κάλων κινοῦντες ὡς εἰπεῖν».

Τὴν αὐτὴν ἢ παραπλησίαν δύναμιν ἔχει τὸ πάντα κάλων ἢ πάντας κάλως σείειν, οὗ φέρομεν παραδείγματα τὸ ἐκ τῆς Παλατίνης Ἀνθολογίας «δὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ὡνὴρ τοὺς Μουσέων πάντας ἔσεισε κάλΟΥς» (Θ', 545) καὶ τὸ ἐκ τῶν Ἐπιστολῶν Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως «πάντα φασὶ δεῖν τὸν ἔμπορον κάλων σείειν» (Ἐπιστολογρ. σελ. 111 Διδ. Ἴδε Τούπιον ἐν *Emendat*. Τόμ. Β', σελ. 20. Πρβ. καὶ Τόμ. Δ', σελ. 153). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Πάντα κάλων σείει: παροιμία ἐπὶ τῶν πάσῃ προθυμίᾳ χρωμένων», ἐν δὲ τῷ τοῦ Φωτίου «Πάντα κάλων σείειΝ: παροιμία ἐπὶ τῶν πάσῃ προθυμίᾳ χρωμένων· παρῆκται δὲ ἀπὸ τῶν τὰ ἄρμενα χαλώντων». Τὰ αὐτὰ εὑρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ Ζηνοβίῳ γεγραμμένα πλὴν ὅτι προστακτικῶς ὁ λόγος αὐτοῦ εἶνε προενηνεγμένος, οἷον «πάντα κάλων σεῖε» (Παροιμιογρ. Τόμ. Α', σελ. 145. Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 600 καὶ Σουίδαν σελ. 814 Βεκκ.). Εὐστόχως ὁ Βοισσονάδης ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις Τόμ. Α', σελ. 98 ἔγραψε «χρὴ μᾶλλον ζηλοῦντας ἑλέσθαι τὸ ἄμεινον καὶ πάντα σείοντας κάλον (κάλων) ἁμιλλᾶσθαι φιλεῖν τοῖς ὧδε λαμπροῖς» ἀντὶ τοῦ φερομένου ἐν τῷ κώδικι πάντας ἰόντας καλόν.

Παραλαμβάνεται δ' ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος παροιμιώδει φράσει καὶ

τὸ σύνθετον ῥῆμα ἀνασείειν, ὡς παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ «πάντα κάλων εὐσεβείας ἀνασείσαντες» καὶ «πάντα κάλων ἀνασείσαντες ἐριστικῶν δογμάτων» (Τόμ. Β', σελ. 141 καὶ σελ. 256) καὶ «πάντα κάλων ἀνασείσαντες λαμπρὰ φυσῶμεν» καὶ «πάντα μὲν οὖν ἀνασείων κάλων ἀχαλίνου στόματος καὶ κατηγόρου γλώσσης» (Τόμ. Γ', σελ. 201 καὶ σελ. 292) καὶ «πάντα δὴ κάλων ἀνασείων, ὡς οἱ πνεῦμα δεξιὸν κατ' οἰάκων ἔχοντες» (Τόμ. Ϛ', σελ. 111) καὶ «ὅταν μὲν πνεῦμα οὔριον κατ' οἰάκων ἐπιγένηται, παντὸς ἀνασεισθέντος κάλου, πλησίστιοι μέχρι λιμένων αἱ νῆες κατάγουσιν (καταίρουσιν)» (Τόμ. Α', σελ. 207). Τὸ καΤηγόρου γλώσσης μετεβάλομεν εἰς τὸ καΚηγόρου ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Πλάτωνι 1883, σελ. 5. Ἐγράφη δὲ καὶ ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ Φίλωνος Τόμ. Γ', σελ. 279,26 (1898) κακηγόρου καὶ ἐσημειώθη «κακηγόρου Mang.: κατηγόρου A». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους «ἐπλέομεν πάντα ἀνασείσαντες κάλων» (Α', 107). Πρβ. καὶ 214 «πάσας ἀνασεῖσαι τὰς ἡνίας».

Ὁμοίας ἐννοίας ἔχεται τὸ πάντα κάλων ἐξιέναι, οὗ ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἐλέχθη δ' ὑπὸ μὲν τοῦ τραγικοῦ «ἐχθροὶ γὰρ ἐξιᾶσι πάντα δὴ κάλων» (Μηδ. 278), ὑπὸ δὲ τοῦ κωμικοῦ «νῦν δή σε πάντα δεῖ κάλων ἐξιέναι σεαυτοῦ» (Ἱππ. 756. Πρβ. Ἐλμσλήιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Εὐριπίδου Μηδείας σελ. 123 Λιψ. καὶ Κόβητον ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 357).

Ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ τοῦ Πλάτωνος κεῖται «μήτ' αὖ Πρωταγόραν πάντα κάλων ἐκτείναντα, οὐρίᾳ ἐφέντα, φεύγειν εἰς τὸ πέλαγος τῶν λόγων» (σελ. 338, Α'), ἐν δὲ τῷ Σισύφῳ τοῦ Ψευδοπλάτωνος εὑρίσκεται «τὸ λεγόμενόν γε πάντα κάλων ἐφέντες καὶ πᾶσαν φωνὴν ἀφιέντες» (σελ. 389, Γ'), εἰς ὃ φέρεται τὸ σχόλιον τόδε· «Πάντα κάλων ἐφέντες: ἐπιτείναντες ἢ κινήσαντες ἢ σείσαντες. Παροιμία ἐπὶ τῶν πάσῃ προθυμίᾳ χρωμένων· παρῆκται δὲ ἀπὸ τῶν τὰ σχοινία ἢ τὰ ἄρμενα χαλώντων ναυτῶν» (Πρβ. καὶ Παροιμιογρ. Τόμ. Β', σελ. 86). Ὁ Κ. Φ. Ἑρμαννὸς ἐξέδωκε «πάντα κάλων ἐξιέντες» ἀντὶ τοῦ ἐφέντες, ὁ δ' Ὀσαννὸς ἐτόπασε «πάντα κάλων ἐντείναντα» ἀντὶ τοῦ ἐκτείναντα, ᾧ εὖ ποιῶν συνηγορεῖ ὁ Σταλβαύμιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Β', β', σελ. 132). Ὁμοίως τῷ κάλων ἐκτείνειν λέγεται κάλων τείνειν ἐν ἐπιγράμματι, οἷον

«καὶ γνοὺς ὡς θνατοῖς οὐδὲν γλυκερώτερον αὐγᾶς ζῆθι κάλων τείνας οὔριον εὐφροσυνᾶν» (Ἴδε Βαλκενάριον ἐν τῇ Διατριβῇ σελ. 241 Λιψ. καὶ Ἄττιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. Ι΄, σελ. 146. Πρβ. καὶ Καιβέλιον ἐν τῇ Συλλογῇ Ἑλλ. Ἐπιγραμμάτων σελ. 227).

Εὕρομεν δὲ καὶ τοῦ πάντα κάλων καθεῖναι χρῆσιν ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «Κατουρίσας: ἀθρόως, πάντα κάλων καθεὶς καὶ μὴ διαμελλήσας» καὶ τοῦ πάντα κάλων ἀνεῖναι παρὰ Δίωνι τῷ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Α΄, σελ. 78, 29 «Δινδ. ἐνταῦθα δὴ πάντα ἀνεὶς κάλων μάλα ὑψηλῶς καὶ ἀδεῶς τὸν ἑξῆς διεπέραινε λόγον». Πρβ. καὶ Ὀνομαστικὸν Πολυδεύκους ϛ΄, 144 «ἀνέδην, χύδην, ῥύδην· πάντα κάλων ἀνείς».

Ἄξιον μνείας ὑπάρχει καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀππιανοῦ ῥηθὲν ἐν τοῖς Ἁλιευτικοῖς Β΄, 222 «οἷσι λελυνται ἡνία, γαστρὶ δὲ πάντας ἐπιτρωπῶσι κάλωας», περὶ οὗ εἶνε τάδε ἐν τοῖς παλαιοῖς σχολίοις σεσημειωμένα· «Τὸ δὲ ἐπιτρέπει τοὺς κάλωας ἀπὸ τῶν ναυτῶν, οἳ ἐν καιρῷ εὐπλοίας ἢ καὶ κινδύνου ἀμεταχειρίστους ἐῶσι τοὺς κάλωας».

Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 654 (1852) «Κάλως, κάλω καὶ (σπανιώτατα κάλωος (ὁ). σχοινί, (κυρ.) καραβόσχοινον. παλαμάρι — Πάντα κάλω κινεῖν (ἘΝτείνειν, ἀφιέναι, ἀνασείειν κτλ.). Παροιμ., μεταχειρίζεσθαι κάθε τρόπον». Σφοδρᾶς ἐπιτιμήσεως ἄξιος εἶνε ὁ περιδέξιος λεξικογράφος ἐκφέρων τὴν αἰτιατικὴν τοῦ κάλως ἄνευ τοῦ Ν, οἷον πάντα κάλω κινεῖν. Δίκαιον δὲ νομίζομεν νὰ μεμφθῇ τις αὐτὸν καὶ διότι ἀμνημονήσας τοῦ ἐξιέναι, οὗ ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, παρέθετο τὸ ἀφιέναι. Ὀρθῶς ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Γαζῆ Τόμ. Β΄, σελ. 124 (1836) εἶνε γεγραμμένον «Κάλως, γεν. κάλω, αἰτ. κάλωΝ» καὶ «Παροιμιωδῶς πάντα κάλωΝ κινεῖν, ἐντείνειν, ἐξιέναι, ἀνασείειν». Καὶ ἐν τῇ λέξει δὲ ἐξίημι (σελ. 455) οὐδαμῶς ὁ Σκαρλᾶτος οὔτε τὴν φράσιν πάντα κάλων ἐξιέναι ἐμνημόνευσεν οὔτε τὴν καθόλου ἐκφορὰν κάλων ἢ κάλως ἐξιέναι. Εἶπε δὲ ὁ Εὐριπίδης ἐν Τρῳάσι στ. 94 «ὅταν στράτευμ' Ἀργεῖον ἐξιῇ κάλως» καὶ ἐν Ἡρακλεῖ Μαινομένῳ στ. 837 «φόνιον ἐξίει κάλων». Πρβ. καὶ Πίνδαρ. Πυθιον. Α΄, 176 «ἐξίει δ' ὥσπερ κυβερνάτας ἀνὴρ ἱστίον ἀνεμόεν». Ἠδύνατο δ' ὁ Βυζάντιος νὰ γινώσκῃ τὰ χωρία ταῦτα ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Πασσοβίου λ. ἐξίημι, Τόμ. Α΄, σελ.

982 (1841). Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἐπικράτους παρ' Ἀθην. σελ. 782, ϛ' κεῖται «καὶ τοὺς κάλους (κάλως) ἔκλυε καὶ χάλα πόδα».

Παρετηρήσαμεν ὅτι κακῶς ἔγραψεν ὁ Βυζάντιος πάντα κάλω κινεῖν ἀντὶ τοῦ κάλωΝ, οὗ μόνου ἐγίνετο χρῆσις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Πρβ. καὶ Χοιροβοσκ. σελ. 260, 30 Γαισφ. «Ἐπὶ πάσης πτώσεως τὰ εἰς ΩΣ Ἀττικὰ τῆς ἰδίας εὐθείας τὸν τόνον φυλάττουσιν· εἴτε γὰρ προπαροξύνεται ἡ εὐθεῖα εἴτε παροξύνεται εἴτε ὀξύνεται, ὁ αὐτὸς τόνος φυλάττεται καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πτώσεσιν, οἷον ὁ Μενέλεως τοῦ Μενέλεω τῷ Μενέλεω τὸν Μενέλεων ὦ Μενέλεως, ὁ κάλως τοῦ κάλω τῷ κάλῳ τὸν κάλων ὦ κάλως, ὁ λεώς τοῦ λεώ τῷ λεῴ τὸν λεών ὦ λεώς». Σφάλλεται ὁ Σουίδας λέγων σελ. 561 Βεκκ. «Κᾶλον: τὸ ξύλον· τὸν κάλω δὲ Ἀττικῶς», ἂν μὴ ὑποληφθῇ ὅτι γραφικὸν πταῖσμα εἶνε τὸ κάλω ἀντὶ τοῦ κάλων.

Ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τοῖς ἄνω περὶ τῆς παροιμιώδους φράσεως πάντα κάλων κινεῖν. Λέγεται δ' ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ πάντα πέτρον κινεῖν ἢ πάντα λίθον κινεῖν.

Εὐριπ. Ἡρακλεἰδ. 1000 «κείνου δ' ἀπαλλαχθέντος, οὐκ ἐχρῆν μ' ἄρα μισούμενον πρὸς τῶνδε καὶ ξυνειδότα ἔχθραν πατρῴαν πάντα κινῆσαι πέτρον, κτείνοντα κἀκβάλλοντα καὶ τεχνώμενον;». Διογενιαν. Ζ', 42 (Παροιμιογρ. Τόμ. Α', σελ. 293 Γοττ.) «Πάντα κινήσω πέτρον: Ὁμοία τῇ πάντα λίθον κινήσω. Ἐπὶ οὖν τῶν πάντα τρόπον ἐπινοούντων ὥστε ποιῆσαι ὃ βούλονται ἡ παροιμία λέγεται».

Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Α', σελ. 277 «πάντα γάρ, τὸ τοῦ λόγου δή τοῦτο, κινοῦσι λίθον, φάσκοντες οὐκ οἰκία ψυχῆς τὸ σῶμα;».

Βασίλ. πρὸς τοὺς νε'. Ι' «πρὸς ὅνπερ κτᾶσθαι παραινέσαιμ' ἂν τὰ ἐφόδια, πάντα λίθον κατὰ τὴν παροιμίαν κινοῦντας».

Εὐσέβ. Προπαρ. Εὐαγγελ. Τομ. Β', σελ. 377,1 Δινδ. (Λογγῖν. περὶ Ὕψ. σελ. 188 Οὐεισκ.) «κἂν εἰ φιλοτιμοῖτό τις, ὡς Ἐπίκουρος καὶ Χρύσιππος, ἅπαντα λίθον κινεῖν καὶ πᾶσαν ἐρευνᾶν δύναμιν σώματος εἰς γένεσιν τῶν περὶ ψυχῆς πράξεων».

Ζωναρ. Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Β', σελ. 419,20 Δινδ «Ἀντώνιος δὲ τὸν Ἀρμένιον τιμωρήσασθαι μηχανώμενος οὐκ ἐνέλιπε πάντα λίθον κινῶν, τὸ τῆς παροιμίας, ἕως αὐτον ὑπηγάγετο εἰς τὸ στρατόπεδον εἰσελθεῖν».

Ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐρρήθη Ἀντων. ΜΕ' «ἓν δ' ἔργον εἶχεν κι-

νεῖν καὶ στρέφειν πάντα λίθον». Πρβ. Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ἱππέων σελ. 352.

Μνημονεύεται δὲ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος παροιμία καὶ ὑπὸ τοῦ Σουίδα σελ. 814 «Πάντα λίθον κινεῖν Πολυκράτει τῷ Θηβαίῳ χρησμὸς ἐξέπεσε, πριαμένῳ τόπον, ἔνθα Μαρδόνιος ἐσκήνωσεν, ὅτε Πέρσαι ἔφυγον, καὶ εὗρε χρυσόν· οἱ δὲ εἰρῆσθαί φασιν ἀπὸ τῶν τοὺς καρκίνους θηρευόντων». Πρβ. καὶ Παροιμιογρ. Τόμ. Α', σελ. 146 καὶ σελ. 293 καὶ Τόμ. Β', σελ. 201. Ἴδε Ἐλμσλήιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Εὐριπίδου Ἡρακλειδῶν σελ. 162. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τοῖς εἰς Θεόκριτον Σχολίοις Εἰδυλλ. Ϛ', 19 λέγεται «καὶ τὸν ἀπὸ γραμμᾶς κινεῖ λίθον — Καὶ ὅταν προσποιῇ σὺ μὴ φιλεῖν αὐτήν, πάντα κάλων κινεῖ καθελκύσαι σε πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἔρωτα. Ἡ δὲ λέξις μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν παιζόντων τὸ κοινολέκτως λεγόμενον ζατρίκιον». Φέρεται δὲ καὶ γραφὴ λίθον. Ὁ Ἀρήνσιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν εἰς Θεόκριτον Σχολίων σελ. 512 «Koehlerus volebat πάντα λίθον κινεῖ, ut postea in E. repertum est et supra lin. 11. in Gen.ª Utrumque probum; nam proverbialiter non solum πάντα λιθον κινεῖν dicitur, sed etiam πάντα κάλων κινεῖν, vid. Paroemiogr. II p. 104. 287. Quo proverbio universa loci Theocritei sententia illustratur».

Γίνεται δὲ χρῆσις καὶ τοῦ πάντα πόρον κινεῖν ἢ κινῆσαι ὑπὸ τοῦ Θεοδωρήτου Τόμ. Α', σελ. 90 «πάντα ἐκίνησε πόρον, ὡς τὸν Ἰακὼβ τὴν πατρικὴν εὐλογίαν λαβεῖν» καὶ «ὡς γὰρ πάντα πόρον ἐκίνησε καὶ ἀπέστειλε τὸν Ἡσαῦ ἐπὶ τὴν θήραν» καὶ σελ. 284 «πάντα κινεῖ πόρον εἰς τὴν τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἰατρείαν» καὶ σελ. 285 «καὶ μὴν πάντα πόρον ἐκίνησεν, ὥστε αὐτοὺς ἀπολαῦσαι τῆς σωτηρίας» καὶ Τόμ. Β', σελ. 212 «πάντα κινοῦσι πόρον, ἵνα μὴ τύχωσι σωτηρίας» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 670 «πάντα πόρον εἰς τὴν τούτου κτίσιν (γρ. κτῆσιν) κινῶν» καὶ σελ. 916 «πάντα πόρον κινήσας καὶ πᾶσαν ὑπὲρ τῆς ὁμονοίας εἰσενέγκας σπουδήν τε καὶ προθυμίαν». Πρβ. καὶ πάντα κινεῖν λόγον (Ἴδε Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Νεφελῶν σελ. 561).

Παρὰ τῷ Λουκιανῷ περὶ τῆς Περεγρ. τελευτ. 12 κεῖται «οἱ χριστιανοὶ συμφορὰν ποιούμενοι τὸ πρᾶγμα πάντα ἐκίνουν ἐξαρπάσαι πειρώμενοι αὐτόν». Δοξάζει δ' ὁ μὲν Κόβητος ὅτι εἶπεν ὁ Λουκιανὸς

«πάντα λίθον ἐκίνουν», ὁ δὲ Φρίσχιος ὅτι ἐρρήθη ὑπ' αὐτοῦ «πάντα κάλων ἐκίνουν». Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Φρισχίου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λουκιανοῦ Τόμ. Α', Ϭ', σελ. 76. «Libri πάντα ἐκίνουν. ad Aristoph. Thesmoph. p. 192 recte haec ita supplevi: πάντα κάλων ἐκίνουν, praefatus locutione πάντα κάλων κινεῖν Lucianum in Alexandr. c. 57 et in Scytha c. 11 usum esse. bene enim Hemsterhusius in Anecdot. p. (124) etiam πάντα κάλων κινεῖν dictum esse judicavit, licet Graeci vulgo ita potius loquantur, πάντα κάλων σείειν vel ἀνασείειν vel ἐξιέναι quam emendationem probavi Jacobitio, non item Cobeto V. L. p. 207, suspicanti legendum esse πάντα λίθον ἐκίνουν, ut Graecis solemne sit dicere. etsi, ut ad Thesmoph. l. l. ostendi, proverbium πάντα λίθον κίνει longe aliam vim habere solet a vipera quae sub lapide lateat petitam, «prudenter age»: interdum tamen πάντα λίθον κινεῖν ut latine «omnem lapidem movere» sane est «nullum non laborem exantlare», velut in C. Plinii Epist. I. 20 § 15, ut tum quidem πάντα κάλων κινεῖν et πάντα λίθον κινεῖν nihil ad rem differant. at vel sic manet, Lucianeum esse nostrum supplementum, non item Cobeti».

Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Λιβανίῳ Ἐπιστολ. 261 (σελ. 130 Οὐολφ.) «ὑπὲρ δὲ τοῦ σίτου πάντα μὲν οἶμαι κινήσειν τὸν χρηστὸν Ὀλύμπιον, πράξειν δὲ ἢ οὐδὲν ἢ μικρόν» καὶ 412 (σελ. 211) «ἣν πάντα κινῶν εὑρεῖν οὐκ εἶχον» καὶ παρὰ τῷ Προκοπίῳ Τόμ. Β', σελ. 399, 20 «ἐβιάζετο μὲν καὶ πάντα ἐκίνει, ὅπως δὴ ἐνθένδε ὅ,τι τάχιστα ἀπαλλάσσοιτο» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 19,3 «αὐτή τε γράφουσα ἐς ἡμέραν σχεδόν τι ἑκάστην διέβαλλέ τε διηνεκὲς καὶ ἐπὶ τῷ παιδὶ πάντα ἐκίνει» καὶ παρὰ τῷ Φωτίῳ Ἐπιστολ. σελ. 417 Βαλ. «ἀλλ' ἀεὶ προφάσεις ἐπιζητεῖ καὶ πάντα κινεῖ καὶ μεθοδεύει».

Ὑπολαμβάνεται δ' ὑπό τινων ὅτι τὸ πάντα κινεῖν εἶνε εἰρημένον κατ' ἔλλειψιν τοῦ λίθον ἢ κάλων (Ἴδε τὴν Σχαιφήρειον ἔκδοσιν τῶν Ἐλλείψεων τοῦ Βοσίου σελ. 249 κέ.). Δύναται δ' ὅμως τὸ πάντα νὰ ἐκληφθῇ πληθυντικὴ αἰτιατικὴ τοῦ οὐδετέρου γένους. Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 60, 52 Διδ. φέρεται «φησὶν οὖν· πάντα κίνει πράγματα καὶ πάντα μηχανῶ κατὰ τοῦ Κλέωνος», ἐν δὲ τοῖς τοῦ Κόνωνος παρὰ Φωτίῳ Βιβλιοθ. σελ. 131, 10 (Μυθογρ. Ἑλλ.

Οὐεστερμ. σελ. 125,7) ἀπαντᾷ «ὡς δ' ἀπετύγχανε πολλὰ κινήσας, ἔξεισι τῆς γῆς». Πρβ. καὶ Ἡρόδ. Ε', 96 «Ἱππίης δέ, ἐπεί τε ἀπίκετο ἐκ τῆς Λακεδαίμονος ἐς τὴν Ἀσίην, πᾶν χρῆμα ἐκίνεε (ἐκίνει), διαβάλλων τε τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τὸν Ἀρταφέρνεα καὶ ποιέων ἅπαντα ὅκως κτέ.». Ὁ Βαίριος ποιεῖται ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου Τόμ. Γ', σελ. 195 τὴν παρατήρησιν τήνδε· «πᾶν χρῆμα ἐκίνεε: i. e. *omnem lapidem movebat*, ut Romani loqui solent. Haud multum differt πᾶν. s. πάντα ποιεῖν, ut mox Noster, qui IV, 154 dixerat πᾶν μηχανᾶσθαι». Σημειωτέον δ' ὅτι κεῖται παρὰ τῷ Ἡροδότῳ Ϛ', 134 «ὑπερθορόντα δὲ ἰέναι ἐπὶ τὸ μέγαρον ὁτιδὴ ποιήσοντα ἐντὸς εἴτε κινήσοντά τι τῶν ἀκινήτων εἴτε ὁτιδήκοτε πρήξοντα». Ἐξαλείφει δ' ὁ Ἑρουερδὴν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1885, σελ. 41 τὸ ὁτιδὴ ποιήσοντα ἐντός ὡς παρέγγραπτον ὄν (Περὶ τῆς φράσεως τὰ ἀκίνητα κινεῖν ἴδε Βυττεμβάχιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. Ζ', σελ. 201 κέ.).

ΚΕΦ. ΙΔ'.

Τὸ ὄνομα **κάλως** παρὰ μὲν τοῖς παλαιοῖς ἀείποτε ἰσοσυλλάβως ἐκλίνετο, παρὰ δὲ τοῖς μεταγενεστέροις ἐνίοτε καὶ περιττοσυλλάβως.

Οὐδὲν σαφὲς διδάσκει Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος ἀποφαινόμενος ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὅτι ἡ γενικὴ τοῦ κάλως σχηματίζεται σπανιώτατα κάλωος. Ὤφειλε νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ περιττοσυλλάβως προενηνεγμένος τύπος εἶνε ἴδιος τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Γαζῆ Τόμ. Β', σελ. 124 κεῖται «ὁ δὲ Ἀπολλώνιος Ῥόδιος ἔχει καὶ τὸ πληθυντικὸν κάλωες».

Παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ ἀπαντᾷ ἥ τ' ὀνομαστικὴ κάλωες καὶ ἡ αἰτιατικὴ κάλωας, οἷον Β', 725 «ὑπὸ πνοιῇ δὲ κάλωες ὅπλα τε νήια πάντα τινάσσετο νισσομένοισιν» καὶ Α', 566 «ἐπ' ἰκριόφιν δὲ κάλωας ξεστῇσιν περόνῃσι διακριδὸν ἀμφιβαλόντες» καὶ 1277 «ὕψι δὲ νηὸς εὐναίας ἐρύσαντες ἀνεκρούσαντο κάλωας». Εἰς τὴν πρώτην

αἰτιατικὴν φέρεται σχόλιον ἔχον ὧδε· «Κάλωας: ἀπ' εὐθείας τῆς κάλως κατὰ Ἀττικούς». Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν Ἀττικῶν εἶπε κάλωες ἢ κάλωας. Ὁ Χοιροβοσκὸς γράφει σελ. 255, 35 Γαισφ. «Καὶ ἀποροῦσί τινες λέγοντες καὶ πῶς τὸ κάλως, ὃ σημαίνει τὸν σχοῖνον, βαρύτονον ὂν καὶ βραχείᾳ παραληγόμενον οὐ κλίνεται διὰ τοῦ ΤΟΣ ἀλλὰ διὰ καθαροῦ τοῦ ΟΣ, οἷον κάλως κάλωος, ὡς μαρτυρεῖ Ἀπολλώνιος ὁ τὰ Ἀργοναυτικὰ γράψας κάλωας εἰπὼν τὴν αἰτιατικὴν τῶν πληθυντικῶν, οἷον εὐναίας ἐρύσαντες ἀνεκρούσαντο κάλωας, ἐν τῷ τέλει τοῦ πρώτου λόγου. Ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ κάλως κάλωος ἐστὶν ἡ εὐθεῖα τῶν πληθυντικῶν κάλωες, ὥσπερ ἥρως ἥρωος ἥρωες, καὶ ἐκεῖθεν ἡ αἰτιατικὴ τῶν πληθυντικῶν κάλωας ὥσπερ ἥρωας. Καὶ τῇ εὐθείᾳ τῶν πληθυντικῶν ἐχρήσατο ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ λέγων δερκόμενοι παράμειβον, ὑπὸ πνοιῇ δὲ κάλωες. Οὐδὲ γὰρ δυνάμεθα εἰπεῖν ὡς Ἀττική ἐστιν ἡ κλίσις· οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι κατὰ ἀποβολὴν τοῦ Σ κλίνουσιν, οἷον ὁ κάλως τοῦ κάλω, ὥσπερ ὁ Μενέλεως τοῦ Μενέλεω. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ τοῦ κάλως κάλωος κλίσις ἀλλ' ἐπέκτασις, κτέ.» (Πρβ. καὶ Ἐτυμολογ. Μέγ. σελ. 74,6 καὶ Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Β', σελ. 375,22). Γελοιοτάτη εἶνε ἡ γνώμη, καθ' ἣν τὸ κάλωος ἐσχηματίσθη κατ' ἐπέκτασιν. Πρβ. καὶ ἅλως-ἅλωος κτλ. (ἀντὶ τοῦ ἅλως-ἅλω, κτλ.), περὶ οὗ ἀλλαχοῦ.

Εὑρίσκεται καὶ ἐν τοῖς Ἁλιευτικοῖς τοῦ Ὀππιανοῦ Α', 228 «ῥοχθεῦσιν δὲ κάλωες» καὶ 345 «δοιοὺς μὲν ἄνω πόδας ὥστε κάλωας ἀντανύει» καὶ Β', 223 «γαστρὶ δὲ πάντας ἐπιτρωπῶσι κάλωας» καὶ ἐν τοῖς Ἀργοναυτικοῖς τοῦ Ψευδορφέως 626 «στρεπτοὶ λύοντο κάλωες» καὶ 257 «κάλωας βρίσαθ' ὁμορροθέοντες» καὶ 241 «εὐστρέπτοισι κάλωσιν» καὶ ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς τοῦ Νόννου Γ', 27 «συμπλεκέες δὲ κάλωες ἐσύρισαν» καὶ Δ', 229 «διχθαδίους δὲ κάλωας ἐφαψάμενος τινι γόμφῳ κτέ.» καὶ παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Μανασσῇ 426 (σελ. 21 Βονν.) «οὐ κώπας ἐπαγόμενος οὐ κάλωας οὐ λαίφη».

Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ τῶν νέων Ἑλλήνων ὁ μὲν Βυζάντιος ἔγραψε κάλωος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Τόμ. Γ', σελ. 464 «σχοινίον προσηρτημένον ἀπὸ τοῦ διατεταμένου κάλωος», ὁ δὲ Φίλιππος

Ἰωάννου κάλωσιν ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς Παρέργοις σελ. 173 ἐκδ. β' «αἶψα δ' ἀερθήτω στρεπτοῖς λίνα λευκὰ κάλωσιν».

Περὶ τῆς περιττοσυλλάβου κλίσεως τοῦ κάλως ποιεῖται λόγον καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς γράφων σελ. 136,42 «ὡς καὶ ὁ παρ' Ὁμήρῳ κάλος ἤγουν σχοῖνος ἐκταθεὶς παρὰ Ἀττικοῖς τοὺς κάλωας ἔκλινεν» καὶ σελ. 1271, 4 «ὡς γὰρ κάλος κάλου τὸ σχοινίον, ὁ δ' αὐτὸς καὶ κάλως κάλωος παρ' Ἀττικοῖς ὕστερον ἢ κάλως κάλω, οὕτω καὶ λαγός λαγοῦ — καὶ λαγώς λαγώ» καὶ σελ. 1534,10 «καὶ ὅρα ὅτι ὁ κάλος οὐκ ἐκτείνει τὴν λήγουσαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς, εἰ καὶ ὕστερον Ἀττικῶς μεγεθύνεται καὶ περιττοσυλλάβως δὲ ὡς τὰ πολλὰ κλίνεται». Λέγει δὲ καὶ ἐν σελ. 1452,58 «οἱ δὲ παλαιοὶ προτόνους φασὶ κάλωας ἀπὸ τοῦ καρχησίου εἰς πρώραν καὶ πρύμναν διατείνοντας» καὶ σελ. 1453, 2 «λέγει δὲ βοέας καὶ ἐν συναιρέσει βοεῖς τοὺς ἐκ βοείων ἱμάντων κάλωας, οὓς καὶ κάλους οἱ ὕστερόν φασιν οἱ καὶ τὸν λαγών συστέλλοντες καὶ τὸ πληθυντικὸν λαγοὺς λέγοντες». Τῆς διὰ τοῦ Ο ἐκφορᾶς κάλος γίνεται μνεία ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου καὶ ἐν σελ. 1720,48 «ὅτι τῶν εἰρημένων ὀρφῶν ἡ εὐθεῖα ἡ κατὰ τὰ ἑνικὰ διφορεῖται, καθὰ καὶ ὁ λαγός, κατὰ δέ τινας καὶ ὁ ταὼς ἔτι δὲ καὶ ὁ κάλος καὶ ὅτι τοῦ ὀρφός, ὃ γράφεται διὰ τοῦ Ο μικροῦ, χρῆσις ἐν τῷ ὀρφοῖσι σελαχίοις τε καὶ φάγροις βοράν». Πρβ. καὶ Ἀθήν. σελ. 400, Γ' «δεῖ δὲ ὀξυτονεῖν τὴν λέξιν (λαγώς), ἐπειδὴ τὰ εἰς ΟΣ λήγοντα τῶν ὀνομάτων ὁμοτονά ἐστι, κἂν μεταληφθῇ εἰς τὸ Ω παρ' Ἀττικοῖς· ναός νεώς, κάλος κάλως». Σημειωτέον δ' ἐν παρόδῳ ὅτι ἔγραψεν ὁ Εὐστάθιος πρώραν (Πρβ. σελ. 482,25 καὶ σελ. 500, 3 καὶ σελ. 540, 43), ἀλλ' ἡ ὀρθῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε πρῷρα - πρῷραν

Γράφει δὲ καὶ ὁ Φρασικλῆς ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ Τόμ. Α', σελ. 25 «Ἕτερα κλίνονται καὶ κατὰ τὴν τρίτην κλίσιν, οἷον κάλως, γενικῇ κάλω καὶ κάλωος, καὶ ἄλλα τοτὲ μὲν κατὰ τοῦτον, τοτὲ δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν σχηματισμόν» καὶ σελ. 47 «κάλως (ὁ), γεν. κάλω, αἰτ. κάλων. Πληθ. καὶ κάλωες καὶ κάλως καὶ κάλοι, αἰτ. κάλους» καὶ ὁ Δ. Ν. Βερναρδάκης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ σελ. 35. «Πολλῶν ἐκ τῶν οὐσιαστικῶν τούτων πτώσεις τινὲς κλίνονται καὶ ἑτεροκλίτως κατὰ τὴν τρίτην κρίσιν, οἷον τὸν λαγώ, τὸν Μίνω, τοῦ Μίνωος, τοῦ Ἄθωνος, τοῦ κάλωος, κτλ».

Πρῶτον μὲν ὑπομιμνήσκομεν ὅτι ἄγνωστος τοῖς ἐνδόξοις τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρχεν ἡ περιττοσύλλαβος κλίσις τοῦ ὀνόματος κάλως· εὔλογον δὲ φαίνεται, ἂν ἐν Ἑλληνικῇ γραμματικῇ μνημονεύωνται ἀδόκιμοι τύποι, νὰ γίνηται δήλωσις τοῦ ἀδοκίμου αὐτῶν. Ἔπειτα δὲ παρατηροῦμεν ὅτι ἐν μόνῳ μὲν τῷ παρηκματότι ἑλληνισμῷ εὑρίσκεται τὸ Ἄθωνος, κακῶς δ' ὑπολαμβάνεται ὅτι εἶνε ἐσχηματισμένον κατὰ τὴν περιττοσύλλαβον κλίσιν ἐκ τοῦ Ἄθως· διότι ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς Ἄθως ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ σχηματισθῇ ἡ γενικὴ Ἄθωνος μετὰ τοῦ Ν.

Περὶ τοῦ παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντῶντος κάλους γράφει ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 357 «Credo Homerum Atheniensem forma Attica usum fuisse Odyss. E. 260. ubi nunc editur: ἐν δ' ὑπέρας τε κάλΟΥС τε πόδας τ' ἐνέδησεν ἐν αὐτῇ. toties enim vidi κάλῳ, κάλῳς, κάλως male in κάλοι, κάλοις, κάλους depravata, ut mihi subnata sit olim suspicio perantiquam scripturam ΚΑΛΟC male descriptam fuisse in κάλους quum κάλως oportuisset In Epicratis fragmento apud Athen. p. 782. F. in Codice Marciano est: καὶ τοὺς κάλους ἔκλυε καὶ χάλα πόδα. recte recepta est Valckenarii emendatio κάλΩC». Τήν τε πληθυντικὴν αἰτιατικὴν κάλους καὶ τὴν ἑνικὴν κάλον βλέπει τις παρὰ τῷ Ἡροδότῳ Β', 36 «τῶν ἱστίων τοὺς κρίκους καὶ τοὺς κάλους» καὶ Β', 28 «πλεξάμενον κάλον κατεῖναι ταύτῃ καὶ οὐκ ἐξικέσθαι ἐς βυσσόν». Ἔχουσι δέ τινα τῶν ἀντιγράφων κάλων ἀντὶ τοῦ κάλον. Ποιεῖται δ' ὁ Ἡρόδοτος χρῆσιν καὶ τοῦ τύπου λαγός.

Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Λυκόφρονι 752 «βαλεῖ πρὸς κῦμα δύπτην ἐμπεπλεγμένον κάλοις» καὶ παρὰ τῷ Βαβρίῳ Μυθ. 129, 12 (σελ. 71 Γιτλ.) «δεσμὰ καὶ κάλους ῥήξας» καὶ ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ Θ', 545 «δὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ὠνὴρ τοὺς Μουσέων πάντας ἔσεισε κάλους» καὶ Ι', 5 «ἀγκύρας καὶ πᾶν λαῖφος ἔφεσθε κάλοις».

Ἀπαντᾷ δὲ ὁ κατὰ τὴν κοινὴν ὀνομαζομένην δευτέραν κλίσιν σχηματισμὸς καὶ παρὰ τῷ Εὐκλείδῃ καὶ παρὰ τῷ Πολυβίῳ καὶ παρ' ἄλλοις μεταγενεστέροις, ὡς καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ.

Εὐκλείδ. Τόμ. Ζ', σελ. 34,28 Τευβν. «διὰ τοῦτο καὶ οἱ μὴ πάνυ ἀποτεταμένοι κάλοι ἐκ πλαγίου μὲν ὁρώμενοι ἐγχάλασμα ἔχειν δοκοῦσιν» (Πρβ. καὶ σελ. 266,21).

Πολύβ. σελ. 585,22 Οὔλσχ. «τῶν μὲν ἐκσειόντων τοὺς κάλους» καὶ σελ. 625, 16 «τροχιλίαι προσήρτηνται σὺν κάλοις» καὶ σελ. 626,10 «ἀσφαλῶς τοῖς κάλοις βεβηκυίας τῆς κλίμακος εἰς ἀμφοτέρας τὰς ναῦς».

Παλ. Διαθ. Ἀριθ. Γ', 37 καὶ Δ', 32 (Τόμ. Α' σελ. 200 καὶ σελ. 203 Διδ.) «καὶ τὰς βάσεις αὐτῶν καὶ τοὺς πασσάλους (αὐτῶν) καὶ τοὺς κάλους αὐτῶν».

Αἰν. Πολιορκητ. σελ. 26, 3 Ἑρχ. «ἱστία ἔξω τοὺς κάλους ἔχοντα».

Πλούτ. Ἀντων. ΚϚ' «αἱ μὲν πρὸς οἴαξιν, αἱ δὲ πρὸς κάλοις ἦσαν».

Διόδ. Σικελ. ΙΖ', μγ', 8 «καὶ κάλους ἐχόντων προσδεδεμένους». Πρβ. καὶ Σχαιφῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐλλείψεων τοῦ Βοσίου σελ. 250.

Πολύαιν. Στρατηγ. σελ 179,20 Μελβ. «λεπτοῖς κάλοις ἀνιμᾶν ἀλλήλους» καὶ σελ. 334, 22 «ἀπὸ κάλου διανήξασθαι προσέταξεν» καὶ σελ. 376,18 «τὰς ἄλλας κάλοις ἐξηρτημένας».

Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Α', σελ 207 «παντὸς ἀνασεισθέντος κάλου».

Ἰώσηπ. Τόμ Α', σελ. 352, 11 Νισ. «ἑπτὰ κάλοις δεθέντα».

Ὀρειβάσ. Τόμ Δ', σελ. 374 Δαρ. «αἱ δὲ τοῦ κάλου ἀρχαὶ κατὰ μετάληψιν» καὶ σελ. 385 κάλου καὶ σελ. 386 κάλον καὶ σελ. 406 κάλοις καὶ σελ. 409 κάλος - κάλου-κάλοι καὶ σελ. 410 κάλοι - κάλου καὶ σελ. 411 κάλου καὶ σελ. 413 κάλος - κάλοι - κάλον καὶ σελ. 414 καὶ σελ. 418 κάλου καὶ σελ. 419 κάλου - κάλος καὶ σελ. 420 καὶ σελ. 422 καὶ σελ. 423 κάλου καὶ σελ. 427 κάλος καὶ σελ. 428 κάλου καὶ σελ. 430 κάλος - κάλου καὶ σελ. 431 κάλου.

Θεμίστ. Λόγ. σελ. 239, 31 Δινδ. «κεῖνται δὲ οἱ κάλοι καὶ οἱ πρότονοι καὶ οἱ πόδες εὖ καὶ ἐπισταμένως διακεκριμένοι».

Λιβάν Λογ. Κ', 4 «χερσί τε καὶ κάλοις ταῦτα δείξαντες χαμαί».

Ἀχιλλ. Τάτ. Γ', Β', 3 (Ἐρωτ. Συγγρ. Τόμ. Α', σελ 89, 21 Ἑρχ.) «οἱ δὲ κάλοι περὶ τὴν ὀθόνην πίπτουσιν» καὶ Γ', ι', 5 (σελ. 98, 7) «ὅρμοι δὲ καὶ ψέλια κάλοι καὶ βρόχος».

Σιμπλίκ. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ', σελ. 373,10 «οἱ δὲ κάλοι τοιοῦτον πάσχουσιν οὐδέν».

Ἐρωτιαν. σελ. 127,2 Κλ. «τερθρίους κάλους ὀνομάζουσι τοὺς ἐπὶ τέλει τοῦ ἱστοῦ».

Θεοφύλ. Σιμόκ. σελ. 108,21 Βόνν. (Σουίδ. σελ. 935,12 Βεκκ.) «κάλοις γὰρ λοιπὸν ἀνεδύοντο οἱ προκατειληφότες τὸ ἐχύρωμα». Πρβ. καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν Μνημοσ. 1889, σελ. 28.

Ἡσύχ. (Σχολ. Καλλιμ. Ὕμν. εἰς Δῆλ. στ. 315) «Τοπήια: ὅπλα νεώς, σχοινία, τοπεῖα, κάλοι». Πρβ. καὶ λ. ἀνηρεοί.

Σχολ. Ὀδυσσ. σελ. 117,11 Δινδ. «ὕστερον δὲ οἱ κάλοι ἐπενοήθησαν» καὶ «τούτοις γὰρ ἐχρῶντο τὸ πρότερον, νῦν δὲ τοῖς ὀνομαζομένοις κάλοις».

Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους φέρεται Α΄, 84 «στυππεῖον, κάλοι, κηρός» καὶ 93 «σχοινία, κάλοι, πρότονοι» καὶ 107 «πᾶσι κάλοις» καὶ Ι΄, 31 «ἱμάντος, κάλου, σχοινίου» καὶ 36 «τάχα δὲ καὶ σχοῖνος καὶ σχοινία καὶ κάλοι» καὶ 133 «ναυτικὰ δὲ σκεύη κάλοι, ἱστία, κρίκοι» καὶ 134 «κοντοί, κάλοι ἀντλία» καὶ 141 «κάλοι, ἱμάντες» καὶ 146 «μακέλλας, κάλους, ἱμάντας». Σφόδρα ἡμεῖς ἀποδοκιμάζομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Βλαϋδεσίου γενομένην μεταβολὴν ἐν *Advers. in Trag. Graec. Fragm.* σελ. 35 τοῦ «ναυτικὰ δὲ σκεύη κάλοι» εἰς τὸ κάλως.

Λέγεται δὲ καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «Κάλοι: τὰ σχοινία» καὶ «Κάλοι δὲ ἐρόχθουν: σχοινία δὲ ἐτίνασσον» καὶ «Κάλος: σχοινίον» καὶ «Κάλων: κάλον· ἀπ᾽ εὐθείας τῆς κάλως λάμβανε καὶ τὸ σύνηθες (γρ. ἴσ. κατὰ τὸ σύνηθες)». Ὁ Σμιδίτιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Δ΄, Β΄, σελ. ρλδ΄ «Vol. II. p. 400, 409: κάλοι δ᾽ ἐρόχθουν (ὀρόχθουν cod.)· σχοινία δὲ ἐτίνασσον legimus explicatum. Non debebat haec Archilocho vindicare Th. Bergk. P. L. Gr. p. 1085; sunt enim Gregorii Naz. de vita sua v. 135, ut a Benedicto Hasio in Thes. L. Gr. s. v. ῥοχθέω col. 2428 D animadversum est».

Ὁ Μενδελσὼν ἐκδοὺς παρὰ τῷ Ἀππιανῷ σελ. 310, 26 «ἀψάμεναι δ᾽ ἀπ᾽ αὐτῶν κάλους μακροὺς εἰρεσίᾳ τοῖς Καρχηδονίοις ἐπέπλεον» ἐσημειώσατο «κάλους forma hic et pag. 311, 1 mihi suspecta, κάλως servatum Mithrid. c. 95». Πρβ. καὶ σελ. 517, 11 «ὁ μὲν ἐς Ἀμισὸν ἀπὸ κάλω διαπλέων» (Ἴδε καὶ Πόππον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τοῦ Θουκυδίδου Μέρ. Γ΄, γ΄, σελ. 88 κέ.). Ὁ Βλαϋ-

δέσιος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Βατράχων σελ. 215 «Solemnis locutio erat ἀπὸ κάλω (κάλων) πλεῖν aut τὰς ναῦς ἕλκειν. V. Poll. I. 113. Thuc. IV, 25. παραπλεόντων ἀπὸ κάλω ἐς τὴν Μεσσήνην».

Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Schubart καὶ τοῦ Waltz γενομένῃ ἐκδόσει τοῦ Παυσανίου Τόμ. Γ΄, σελ. 535 λέγεται «κάλους Va Ag Lab; κάλλους M; καλλοὺς Vb; forma κάλους Pausaniae reddenda videtur» (Πρβ. καὶ Τόμ. Α΄, σελ. 422). Ὅθεν εἶνε γεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Schubart ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει τοῦ Παυσανίου Τόμ. Α΄, σελ. 190 «Νέρων σταδίων πολλῶν κάλους ποιησάμενος» καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 13 «τοὺς ἄνδρας πλεξαμένους κάλον ἐκ τῶν τριχῶν» καὶ σελ. 299 «ἐξάψαντος ἀπὸ τῆς νεὼς πρός τινα ἢ πέτραν ἢ δένδρον τοὺς κάλους» καὶ σελ. 337 «καὶ ἔστιν ἐνταῦθα ὁ κάλος».

Παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ ἐξέδωκεν ὁ Λ. Δινδόρφιος ἐξ ἀντιγράφων Τόμ. Α΄, σελ. 190 «ἐντεῦθεν δὲ ἤδη πάντα, ὥσπερ κάλω ῥαγέντος, ἐχώρησεν ὀπίσω» ἀντὶ τοῦ κάλου (Πρβ. καὶ Φώτ. Βιβλιοθ. σελ. 401,16 καὶ Θωμ. Μάγ. σελ. 197,8 Ῥισχ.). Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστείδην Σχολίοις σελ. 109,14 Δινδ. γίνεται ἡ παρατήρησις ἥδε «ὥσπερ κάλου ῥαγέντος: γράφεται καὶ κάλω Ἀττικῶς, ἀπὸ εὐθείας τῆς ὁ κάλως».

Ἐν τῇ Εἰρήνῃ τοῦ Ἀριστοφάνους στ. 459 πρὸς τῇ γραφῇ κάλως φέρεται καὶ ἡ κάλοις, ἥτις εἶνε πάντως ἀλλοτρία τοῦ Ἀριστοφάνους. Εὐλόγως ὁ Βρούγκιος ὑπερεμάχησε τῆς γραφῆς κάλως λέγων «Nescio cur Kusterus placuerit κάλοις. Et hoc quidem in binis codd., sed praeferri debuit Attica forma. In Ran. 121. ἀπὸ κάλω. non κάλου. Eq. 756 πάντα κάλων ἐξιέναι» (Ἴδε τὴν Βεκκήρειον ἔκδοσιν τοῦ Ἀριστοφάνους Τόμ. Δ΄, σελ. 38).

Παρατιθέμεθα νῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἑρουερδῆνος γεγραμμένα ἐν *Lex. Graec. Suppl. et Dialect.* σελ. 416 «κάλος Herodotus pro κάλως. Cf. Hoffm. III 511. Vid. λαγός. Eadem forma iuxta κάλως occurrit in titulis atticis. Cf. Meisterh.[2] 101,19 κάλοι χαλκοῖ CIA II 689, 6 medii saec. a. C. IV — Notae formulae πάντα κάλων κινεῖν novum exemplum legitur in fabula romanensis fr. III (Arch. f. Papyrusf. I p. 256), μέχρι νῦν πάντα κάλον κεινοῦντες, iniuria ibi sollicitatum a Wilckenio». Πρβ. καὶ

τὴν τρίτην ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματος τοῦ Meisterhans σελ. 128,19.
Ὀνομαστικὴ πληθυντικὴ οὐδὲν τῆς αἰτιατικῆς κατὰ τὸν τύπον διαφέρουσα κεῖται ἐν τοῖς Προγυμνάσμασι τοῦ Νικηφόρου (Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α΄, σελ. 489,3). Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς, ὡς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Ῥιμαννοῦ ἐν *Revue de Philol.* 1885, σελ. 80. Πρβ. ἥρως=ἥρωες, περὶ οὗ ἴδε Σύγγρ. Περιοδ. Σωκρ. 1875, σελ. 26. Κεῖται δὲ καὶ ἐν Βίῳ καὶ Πολιτείᾳ τοῦ Ἁγίου Θεοδοσίου, σελ. 78 Οὐσ. «πάντων οὖν ἀποκλαιομένων ὡς ἐπὶ νεκρῷ τῷ παιδί, ἐχαλῶντο οἱ πρὸς τοῦτο πείρας ἐπιτήδειοι κάλως, τὸ λείψανον ἀνιμᾶσθαι σπεύδοντες πρὸ τῆς ἐκ τῶν ὑδάτων διαφθορᾶς», ἀλλὰ προφανέστατον ὑπάρχει ὅτι μόνη ἡ δοτικὴ εὐαρμοστεῖ τῷ προκειμένῳ χωρίῳ, οὗ ἡ ἔννοια εἶνε «ἐχαλῶντο οἱ πρὸς τοῦτο ἐπιτήδειοι διὰ κάλων»· ὅθεν καὶ ἀναγνωστέον κάλῳς ἢ κάλοις.

ΚΕΦ. ΙΕ΄

Ὁ **κάλως**, οὐχὶ ἡ **κάλως**, καὶ τὸ **καλῴδιον**, οὐχὶ τὸ **καλώδιον**.

Ἐν τῇ Ἑβδομάδι 1884, Δελτ. 28, σελ. 2 ἐγράψαμεν τάδε· «*Πρό τινος χρόνου χρηστὸς νεανίσκος οὐχὶ μικρὰν περὶ τὰ γράμματα προθυμίαν ἐνδεικνύμενος ἐκόμισεν ἡμῖν, ἐν μιᾷ τῶν πλησίων τῶν Ἀθηνῶν κειμένων ἀγροικιῶν τὸ θέρος διάγουσι, τὸ ὑπὸ τοῦ ἀξιολόγου διδασκάλου τῆς γυμναστικῆς Ἰ. Γ. Φωκιανοῦ συνταχθὲν βιβλίον, ὃ ἔχει ἐπιγραφήν:* Ἐγχειρίδιον Γυμναστικῆς. *Ἀναγινώσκοντες δ' αὐτοῦ μέρη τινὰ ἐπιτροχάδην ἐνεπέσομεν τοῖς ἐν σελ. 188 γεγραμμένοις, ἐν οἷς δὶς τὸ ὄνομα* κάλως *εἶνε θηλυκῶς προενηνεγμένον, οἷον «ὁ μαθητὴς ἀντιλαμβάνεται* τῆς κάλω *ὅσον τὸ δυνατὸν ὑψηλότερα» καὶ «ἑκατέρας χειρὸς ἀναβιβαζομένης ἐναλλὰξ εἰς* τὴν *ἀντίστοιχον* κάλων».

Ἐπειδὴ πάμπολλοι ὑπὸ τοῦ Φωκιανοῦ παῖδές τε καὶ μειρακίσκοι διδάσκονται τὴν γυμναστικήν, φόβος δ', ὡς εἰκός, μέγας ἡμᾶς ἔχει μὴ διαδιδομένη ὑπ' αὐτῶν ἡ κατὰ θηλυκὸν γένος ἐκφορὰ τοῦ ὀνό-

ματος κάλως *καταστῇ ποτε κοινή, ὡς συνέβη ἐπ' ἄλλων ὀνομάτων, ἅτινα ἐκ τῆς παλαιᾶς γλώσσης εἰς τὴν νέαν παραληφθέντα ἐγένοντο ἐξ ἀρσενικῶν θηλυκά, οὐδενὸς ἐναντιωθέντος τῇ βιαίᾳ τοῦ γένους μεταβολῇ· διὰ τοῦτο νομίζομεν ἐπάναγκες πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου νὰ ἐλέγξωμεν τὴν πλημμελῶς ἔχουσαν χρῆσιν παρατηροῦντες ὅτι ὤφειλεν ὁ Φωκιανὸς νὰ γράψῃ κατ' ἀρσενικὸν γένος* τοῦ κάλω *καὶ* τὸν κάλων.

Ἠπάτησε δὲ τὸν ἄνδρα ἢ ὁ Παπασλιώτης κλίνων ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ διασκευασθείσῃ Γραμματικῇ τοῦ Γενναδίου (σελ. 8,41) τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα μετὰ θηλυκοῦ ἄρθρου «ἡ κάλως, τῆς κάλω, τῇ κάλω, κτέ» ἢ ὁ Βερναρδάκης γράφων καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Γραμματικῇ (σελ. 34, § 173) «ἡ κάλως» καὶ (σελ. 35, § 174, σημ. α') «Ταῦτα εἶνε τά: ὁ νεὼς (ναός) — ἡ κάλως, ὁ ταώς, ἡ ἅλως, κτέ».

Οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων οὐδέποτ' εἶπεν ἡ κάλως, *πάντες δ' οἵ τε παλαιοὶ καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἔλεγον* ὁ κάλως. *Εἶνε δ' οὕτω σύνηθες τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φωνῇ, ὥστε δεινὸν τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται ν' ἀγνοῇ τὸ γένος αὐτοῦ καὶ ὁ μετρίως γραμμάτων ἡμμένος. Τίνι μὴ τελέως ἀπαιδεύτῳ ὄντι μηδὲ Βερναρδακικῆς κορύζης γέμοντι δὲν ὑπάρχουσιν ἔναυλα τὸ* πάντα κάλων ἐξιέναι *καὶ* πάντα κάλων κινεῖν *καὶ* πάντα κάλων σείειν *ἢ* πάντα κάλων ἀνασείειν;

Ἐκ τοῦ κάλως *ἐσχηματίσθη ὑποκοριστικὸν γραφόμενον συνήθως* καλώδιον. *Ἀλλ' ἐπειδὴ συνηλείφθη τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ* καλωΐδιον, *ἀναγκαίως ἔχει νὰ ἐκφέρηται μεθ' ὑπογεγραμμένου Ι. Ἐμφερὲς τῷ* καλῴδιον *ὑπάρχει τὸ ἐκ τοῦ* λαγώς *ἢ* λαγῶς *παραχθὲν* λαγῴδιον (=*λαγωΐδιον*). *Πρβ. καὶ* κῴδιον. *Σφάλλονται οἱ γράφοντες* λαγώδιον *καὶ* κώδιον.

Ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν Ἀττικῶν Ἐπιγραφῶν ἁπαντᾷ Τόμ. Β', β', σελ. 226 «καλῴδια *ἀδόκιμα» καὶ σελ. 234 «πλὴν μηρυμάτων* καλῳδίων» *καὶ* «καλῳδίων *μηρύματα» καὶ σελ. 246* «καλῳδίων *μηρύματα». Πρβλ. καὶ σελ. 86:* καλῴδια *καὶ σελ. 225:* καλῳδίων, *κτλ.*

Ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε ἡμῖν παραδεδομένη καὶ ὑπὸ παλαιῶν γραμματικῶν. Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 486.15 «Καλῴδιον: *τὸ σχοινίον σὺν τῷ Ι γράφεται» (Πρβ. καὶ σελ. 550,26). Θεόγνωστ. Καν. σελ.*

124 1 «Τὰ διὰ τοῦ ΩΙΔΙΟΝ οὐδέτερα μονογενῆ προπαροξύτονα διὰ τοῦ Ι γράφει τὴν πρὸ τέλους καὶ τὴν πρὸ αὐτῆς διὰ τῆς ΩΙ διφθόγγου, οἷον ζῴδιον, κῴδιον, καλῴδιον, στῴδιον». Ἐπιμελῶς τὰ μαρτύρια τῶν παλαιῶν γραμματικῶν συνέλεξεν ὁ Λαρόχης ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ Homerische Untersuchungen σελ. 209 κέξ. Πρβ. καὶ Λέντζιον Ἡρῳδ. Τόμ Β', σελ. 529 καὶ 540. Δικαίως ὁ Ἑρουερδὴν καθάπτεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1879, σελ. 370 τοῦ Φρισχίου ἐκδόντος παρὰ τῷ Λουκιανῷ κώδιον καὶ καλώδιον ἀντὶ τοῦ κῴδιον καὶ καλῴδιον.

Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ὁ μὲν Γεννάδιος καταλέγει ἐν τοῖς συναληλιμμένοις ὑποκοριστικοῖς καὶ ὄνομα εἰς ῴδιον, ὁ δὲ Βερναρδάκης, ὁ πάντων σχεδὸν τῶν τε ἡμεδαπῶν καὶ τῶν ἀλλοδαπῶν γραμματικῶν καὶ φιλολόγων καθόλου κατασοβαρευόμενος, τελέως ἀμνημονεῖ τοῦ οὕτως ἐσχηματισμένου ὑποκοριστικοῦ Παρατιθέμεθα κατὰ λέξιν τά τε ὑπὸ τοῦ Γενναδίου καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη γεγραμμένα.

Γραμματ. Γενναδ. σελ. 140 (606, σημ. α') «Τῆς ιδιον τὸ ι συναιρεῖται πολλάκις μετὰ τοῦ ληκτικοῦ τῆς ῥίζης φωνήεντος· οἷον, γῄδιον, λαγῴδιον, προσκεφαλᾴδιον, ἐλᾴδιον (τὰ ὁποῖα καὶ δίχως τοῦ ὑπογεγραμμένου ι ἀπαντῶνται),(ὗς) ὕδιον, ἱματίδιον».

Γραμματ. Βερναρδ. σελ. 175 (§ 500, 6', σημ. α') «Μετὰ προηγουμένου ο, υ, ι, ἡ κατάληξις ίδιον συναιρεῖται εἰς -οίδιον, -ύδιον, -ιδιον, οἷον: βοῦς βο-ὸς βο-ίδιον βοίδιον, ἰχθὺς ἰχθύ-ος ἰχθυ-ίδιον ἰχθύδιον, ἀφύη ἀφυ-ίδιον ἀφύδιον, οὐσία οὐσι-ίδιον οὐσίδιον, ἱμάτιον ἱματι-ίδιον ἱματίδιον, οἰκία οἰκι-ίδιον οἰκίδιον κτλ. Μετὰ προηγουμένου α ἢ αι συναιρεῖται τὸ ι εἰς ᾳ, ὅπερ ὅμως συνήθως γράφεται α, οἷον: γραῦς γρα-ὸς γρα-ίδιον γράδιον ἀντὶ: γρᾴδιον· ὁμοίως ἔλαιον ἐλάδιον, σπήλαιον σπηλάδιον, ἀντὶ ἐλᾴδιον, σπηλᾴδιον κτλ.».

Οὐδὲν ὑποκοριστικὸν ὑπάρχει ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ λῆγον εἰς άδιον ἢ ώδιον· ὅσα δὲ ἔχουσιν Α ἢ Ω ἐν τῇ προπαραληγούσῃ, ἐκφέρονται μεθ' ὑπογεγραμμένου Ι, οἷον γρᾴδιον, κρεᾴδιον, κτλ. καὶ καλῴδιον κτλ. (Ἴδε καὶ Κόβητον ἐν Μνημοσ. 1874, σελ. 357). Καὶ τοῦ ἐκ τοῦ γῆ παρηγμένου ὑποκοριστικοῦ, ὅπερ μάτην ζητοῦμεν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη γεγραμμένοις, ἡ ὀρθὴ ἐκφορὰ εἶνε γῄδιον, οὐχὶ γήδιον (Ἴδε Λοβέκκιον ἐν Elem.

Τόμ. Α', σελ. 463. Πρβ. καὶ Κόβητον ἐν Μνημοσ. *1859, σελ. 121 καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀριστοφάνους Εἰρήνης σελ. 121*).

Τὰ ὀνόματα λεμβάδιον *καὶ* μνημάδιον, *κτλ. εἶνε ἀλλότρια τοῦ δοκίμου ἑλληνισμοῦ* (*Πρβ. Λοβέκκιον εἰς* Φρύν. *σελ. 74 καὶ ἐν* Προλεγομ. *σελ 353 καὶ Φράντζιον ἐν* Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλ. *Τόμ. Γ', σελ. 249*).

Περὶ τῶν ὑποκοριστικῶν καλῴδιον καὶ κῴδιον καὶ γήδιον ἐγένετο λόγος καὶ ἐν τοῖς Ποικίλοις Φιλολογικοῖς τοῦ Χαρίτωνος Χ. Χαριτωνίδου σελ. 505-511. Περὶ δὲ τοῦ λεμβάδιον καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ διελάβομεν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1897, σελ. 76 κέ.

Παρὰ Θωμᾷ τῷ Μαγίστρῳ φέρεται. «Ὁ κάλως τοῦ κάλω, οὐχ ἡ κάλως τῆς κάλω. Ἀριστείδης ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ· ὥσπερ κάλω ῥαγέντος ἀνεχώρησεν ὀπίσω. Γράφεται δὲ καὶ καλώδιον. Συνέσιος ἐν τῇ Λύσαντες ἐκ Βενδιδείου ἐπιστολῇ· παρεῖχεν ἡμῖν κεχρῆσθαι τοῖς καλωδίοις». Ὁ Ῥισχέλιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Θωμᾶ σελ. 197 περιγράψας τὸ τῆς κάλω ἐσημειώσατο «τῆς κάλω om. A L L R R G B, Phav. p. 400 c».

Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ μὲν τῷ Εὐριπίδῃ Μηδ. 770 κεῖται «ἐκ τοῦδ' ἀναψόμεσθα πρυμνΗτην κάλων», παρὰ δὲ Κωνσταντίνῳ τῷ Μανασσῇ 6731 (σελ. 286 Βόνν.) «καὶ τοίνυν ἀναψώμεθα κάλων πρυμνΙτην ὧδε». Ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε πρυμνήτην, ὡς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Ἐλμσλήίου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Μηδείας σελ. 206 Λιψ. (Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ϛ', σελ. 2120, Δ').

Ἡ ἐν τῇ Ἑβδομάδι γενομένη ὑφ' ἡμῶν παρατήρησις περὶ τοῦ γένους τοῦ ὀνόματος κάλως ἀπεδοκιμάσθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει (1884, 11 Σεπτεμβρίου ἀριθ. 872) διὰ λόγου θαυμασίου, ὃν μνημονεύομεν κατὰ λέξιν.

Ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τῆς «Ἑβδομάδος» ὁ ἀξιότιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Κόντος, ἐξακολουθῶν τὰς πρὸς διόρθωσιν τῆς γλώσσης διασκεδαστικὰς καὶ ἀποτελεσματικὰς αὐτοῦ γραμματικὰς παρατηρήσεις καταγγέλλει εἰς τὸ πανελλήνιον νέον μέγα ἔγκλημα τῆς χρήσεως λέξεώς τινος εἰς θηλυκὸν γένος ἀντὶ εἰς ἀρσενικόν, ὅπως πρέπει. Ὡς ὑπαίτιον δὲ αὐτοῦ ἐγκαλεῖ, ἐκτὸς τοῦ ἀπαραιτήτου Βερναρδάκη, τοῦ Παπασλιώτου καὶ τῶν ἄλλων γραμματικῶν, καὶ τὸν

κ. Ἰωάννην Φωκιανὸν, τὸν δημοφιλῆ γυμναστικόν μας, ὃν ἐλπίζομεν πρὸ πολλοῦ ἀπαλλαχθέντα τῶν στρεβλωτικῶν του σχέσεων πρὸς τὴν φιλολογίαν, ὡς βλακωδῶς ἐν τῇ στενῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως θεωρεῖται παρ' ἡμῖν, καὶ ἀφιερωθέντα πλέον μὲ ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τῆς διανοίας καὶ τῶν γνώσεών του εἰς τὴν ἀναπλάττουσαν τὰ νεῦρα καὶ τονοῦσαν τὸ σῶμα καὶ βελτιοῦσαν τὸ πνεῦμα ἀνδρικὴν ἄσκησιν, ἣν μετὰ τόσης ζέσεως ἀσχολεῖται νὰ διαδώσῃ εἰς ὅλην τὴν ἐξηντλημένην σύγχρονον ἑλληνικὴν γενεάν. Ἀλλ' ὁ κ. Κόντος ἀποδίδει περισσοτέραν ἀξίαν εἰς τὰς λέξεις ἢ εἰς τοὺς μῦς· καὶ ἐκάθΗσε καὶ εὗρεν ὅτι ὁ κ. Φωκιανὸς μετεχειρίσθη εἰς τὸ πρό τινος χρόνου ἐκδοθὲν Ἐγχειρίδιόν του τῆς Γυμναστικῆς τὸ θηλυκὸν ἡ κάλως *ἀντὶ* ὁ κάλως.

Ἀκούσατε τὴν καταγγελίαν τοῦ φρικτοῦ παραπτώματος: «Ἐπειδὴ δὲ ὁ Φωκιανὸς πολλοὺς νεανίσκους τε ἐν τῇ γυμναστικῇ καὶ ἄλλους διδάσκει, μέγας φόβος κατέλαβεν ἡμᾶς *μή τοι διαδοθῇ τυχΩΝ ἡ ἐσφαλμένη αὕτη χρῆσις τῆς λέξεως . . .*

Συμμεριζόμεθα ἐξ ὅλης καρδίας τοὺς φόβους τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ. Ὁμολογουμένως ὁ ἑλληνισμὸς θὰ ὑποστῇ ἀνυπολόγιστον ζημίαν ἐάν, ὃ μὴ γένοιτο, ἐξακολουθήσῃ λέγων ὡς μέχρι τοῦδε ἔμαθε νὰ λέγῃ ἡ κάλως *ἀντὶ* ὁ κάλως. *Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία ὅτι πράγματι, ὡς προεῖδεν ὁ κ. Κόντος, εἰς τὸ ἀπαίσιον τοῦτο ἀποτέλεσμα μεγάλως θὰ συνετέλει ὁ κ. Φωκιανὸς ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ὡς γυμναστικοῦ. Ὅπως ἀποτρέψῃ ὅμως τοῦτο καταλληλότερον τρόπον ἡμεῖς νομίζομεν ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς ὁ κ. Κόντος νὰ διδάσκῃ εἰς τὸ ἑξῆς τοὺς* ἘΝ τῷ γυμναστηρίῳ *φοιτῶντας νέους, πῶς νὰ ἐκτελῶσι τὰς ἐπὶ τοῦ διζύγου καὶ μονοζύγου ἀσκήσεις εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἑνόνων οὕτως καὶ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πρᾶξιν.*

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει περιμένομεν ὁ κ. Φωκιανὸς ν' ἀρχίσῃ δημοσιεύων γλωσσικὰς παρατηρήσεις *εἰς τὴν «Ἑστίαν».*

Οὐδεὶς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι μελιχρότατος μὲν καὶ ἐπαφροδιτότατος εἶνε ὁ λόγος οὗτος, γενναιότατα δὲ καὶ ἀδρότατα τὰ δι' αὐτοῦ ἐκφερόμενα νοήματα. Εὐφυέστατα δὲ πάντως καὶ χαριέστατα εἶνε τὰ ἐν τῷ Ἀσμοδαίῳ γεγραμμένα 1884, 16 Σεπτεμβρίου, ἀριθ. 292.

Ὁ κ. Κόντος ἐν τῇ «Ἑβδομάδι» διδάσκει ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς ἂν θέ-

λωμεν νὰ ὁμιλῶμεν ὀρθῶς πρέπει νὰ λέγωμεν ἡ κάλως ἀντὶ ὁ κάλως. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἠκούσαμεν μεταξὺ δύο τελειοφοίτων τῆς φιλολογίας τὸν ἑξῆς διάλογον:

— *Ἔχω* μίαν *κάλο 'στὸ πόδι!*

Ὁ δὲ ἄλλος ἀποβλέπων πρὸς διερχομένην ὡραίαν:

— *Κόσμον γυναιξὶ φέρει ἡ κάλλος!* καὶ «*Ἂν γενικευθῇ ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ θηλυκοῦ τοῦ κ Κόντου πρέπει εἰς τὸ ἑξῆς νὰ λέγωμεν καὶ τὰ κύρια ὀνόματα ἡ Καλοποθάκη, ἀντὶ ὁ Καλαποθάκης, ἡ Καλοστύπη, ἡ Καλομοίρης κτλ*».

Ἐγὼ μὲν ποιούμενος λόγον ἐν τῇ Ἑβδομάδι περὶ τοῦ παλαιοῦ ὀνόματος κάλως τοῦ συνωνυμοῦντος τῷ σχοινίον ἀπεφηνάμην ὅτι ἀρσενικῶς ἀείποτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγετο, ὁ κάλως, οὐδέποτε δὲ θηλυκῶς, ἡ κάλως, ἐν δὲ τῷ Ἀσμοδαίῳ χλευάζομαι καὶ διασύρομαι ὡς διδάξας νὰ ἐκφέρηται κατὰ θηλυκὸν γένος τὸ κοινολεκτούμενον κάλως· νομίζεται δ' ὑπὸ τοῦ κομψοῦ γελοιαστοῦ ὅτι ἐκ τοῦ κάλως σύγκεινται τὰ κύρια ὀνόματα Καλοστύππης καὶ Καλοποθάκης καὶ Καλομοίρης καὶ ὅτι, θηλυκοῦ ὄντος τοῦ πρώτου συνθετικοῦ μέρους κυρίου ὀνόματος, ὀφείλει καὶ αὐτὸ νὰ εἶνε θηλυκόν. Ἡμάρτανον ἄρα οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες λέγοντες ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Ἀθηνόδωρος καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος, κτλ.

Οὐδεμία εὔλογος ἀντιλογία ἦτο δυνατὴ πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἑβδομάδι γενόμενον ἔλεγχον τοῦ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ τοῦ Βερναρδάκη φερομένου κιβδήλου διδάγματος. Ἀπήντησε μὲν πρὸς τὸν ἔλεγχον τοῦτον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ συνήθειαν ὁ Βερναρδάκης ἐν τῇ Νέα Ἡμέρᾳ, ἀλλὰ σαθροτάτη ἡ ἀπάντησις αὕτη ἀπεδείχθη οὖσα ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1890, σελ. 596 γραψάντων τάδε:

«σελ. 34 «ἡ κάλως κάλω *κτέ.» καὶ σελ. 35 «ἡ* κάλως, ὁ ταώς, ἡ ἅλως».

Τίς ἀγνοεῖ ὅτι λέγεται ἑλληνιστὶ ἀρσενικῶς ὁ κάλως τὸν κάλων πάντα κάλων ἐξιέναι, πάντα κάλων σείειν *ἢ* κινεῖν, *κτλ.; Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου σελ. 197, 8 «Ὁ κάλως τοῦ κάλω, οὐχ ἡ κάλως», περὶ οὗ ἀλλαχοῦ.*

Τῆς ἐν τῇ Γραμματικῇ τοῦ Βερναρδάκη μετὰ θηλυκοῦ ἄρθρου ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος κάλως *ἐμνήσθην ἐν τῇ Ἑβδομάδι (1884, 9 Σεπτεμβρίου), ἧς συντάκτης ἦτο τότε ὁ Δημήτριος Καμπούρογλους,*

ἀνὴρ λογιώτατος καὶ λίαν φιλόκαλος. Ἀπολογούμενος δ' ὁ Βερναρδάκης ἐν τῇ Νέᾳ Ἡμέρᾳ ἔγραψε τὰ θαυμάσια τάδε· «Μετὰ θηλυκοῦ ἄρθρου ἐκφέρει ὁ Κύνερος ἐν τῇ α'. ἐκδόσει τῆς γραμματικῆς του τὸ οὐσιαστικὸν κάλως. ὁπόθεν παρέλαβον αὐτὸ καλῇ τῇ πίστει ἄλλοι τε καὶ ὁ κ. Βερναρδάκης, ἐξ ἀνάγκης, διότι οὐδὲν ἄλλο θηλυκὸν τοιοῦτον ὑπάρχει».

Ἡ λέξις κάλως ἐγένετο καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ συνήθης· ἀναιδέστατος δὲ μόνον ἄνθρωπος δύναται νὰ προφασίζηται λέγων ὅτι ὡς πρὸς τὸ γένος ὀνόματος παντὶ Ἕλληνι προχείρου ἠκολούθησε καλῇ τῇ πίστει ξένῳ γραμματικῷ. Ἔκπληξιν δ', ὡς εἰκός, ὑπερβάλλουσαν ἐμποιεῖ ὅτι παραλαμβάνει μὲν ἄνευ ὄκνου, πολλάκις δὲ καὶ ἄνευ βασάνου, ὁ Βερναρδάκης διδάγματα ἐκ βιβλίων ἀλλοδαπῶν φιλολόγων, ψέγει δὲ δεινῶς ἑκάστοτε τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐκ Γερμανικῶν χυτρῶν ἀρυομένους. Ἀλλ' εἶνε, νομίζω, πολλῷ κάλλιον διψῶν τις μαθήσεως νὰ προσέρχηται ταῖς Γερμανικαῖς χύτραις ἢ τοῖς Βερναρδακείοις λασάνοις.

Γέλωτα δὲ πολὺν κινεῖ ὁ Βερναρδάκης γράφων ὅτι ἐξ ἀνάγκης παρέλαβε τὸ μετὰ θηλυκοῦ ἄρθρου προενηνεγμένον κάλως, διότι οὐδὲν ἄλλο θηλυκὸν τοιοῦτον ὑπάρχει. Πρῶτον μὲν αὐτὸς οὗτος μνημονεύει ἐν τῇ Γραμματικῇ αὐτοῦ (σελ. 35, § 174, σημ. α'.), ἐκ Γερμανικῆς χύτρας εἰς αὐτὴν μετενεγκών, τὸ θηλυκὸν ἡ ἅλως. Ἔπειτα δ' εἶνε δυνατόν ποτε νὰ ἐπιτραπῇ μεταβολὴ ἀρσενικοῦ ὀνόματος εἰς θηλυκόν, διότι δὲν εὑρίσκεται τυχὸν θηλυκὸν ὅμοιον τῷ ἀρσενικῷ κατὰ τὸν τύπον; Ἴσως θεμιτὸν τῷ Βερναρδάκῃ φαίνεται νὰ μεταβάλληται, ἀνάγκης ὑπαρχούσης, τὸ ἄρρεν γένος εἰς τὸ θῆλυ, ἀλλ' ἡμεῖς βδελυττόμεθα πᾶσαν ἄθεσμον χρῆσιν καὶ κολάζομεν ἀνηλεῶς τοὺς τολμῶντας νὰ διδάσκωσι τὰ παρὰ φύσιν. Λέγει δ' ὁ Βερναρδάκης, τυφλῶς ξένοις πειθόμενος, καὶ «ὁ καὶ ἡ πόρτις, ὁ καὶ ἡ πόσις, ὁ Συέννεσις» (ἐν Ἑλλην. Γραμμ. σελ. 52). Τὸ ὄνομα πόσις εἶνε ἀείποτ' ἀρσενικόν, ὡς καὶ τὸ ἀνήρ· θηλυκὰ δ' αὐτῶν ὑπάρχουσι τὸ γυνή, δάμαρ καὶ ἄλοχος. Τί διαφέρει τὸ πόσις τοῦ ἀνήρ καὶ τὸ δάμαρ καὶ ἄλοχος τοῦ γυνή θὰ παραστήσω ἀλλαχοῦ.

Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ Βερναρδάκης ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Νέας Ἡμέρας, ἐν ᾧ ἀπολογεῖται περὶ τῆς μετὰ τοῦ θηλυκοῦ ἄρθρου ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος κάλως, ἀποφαίνεται ὅτι ἡ γραμματικὴ αὐτοῦ ὑπερέχει

πασῶν τῶν τε παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τῶν παρὰ τοῖς Γερμανοῖς ἐν χρήσει οὐσῶν

Δὲν ἠρκέσθη ὁ Βερναρδάκης τῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀπολογίᾳ, ἀλλ' ἐτόλμησε καὶ νὰ κακίσῃ τι ὑφ' ἡμῶν γεγραμμένον ἐν τῇ Ἑβδομάδι, κάλλιστ' ἔχον καὶ ὅλως ἀνέγκλητον ὄν. Προσηκόντως τὸν Βερναρδάκην ἀσχημονοῦντα ἐμαστίγωσεν ὁ Γεώργιος Ν. Χατζιδάκης ἐν τῇ Γλωσσικῶν Ἀτοπημάτων Ἀναιρέσει σελ. 7. Μνημονεύομεν κατὰ λέξιν τὰ ὑπὸ τοῦ Χατζιδάκη γεγραμμένα.

Ὁ κ. Κόντος ἔψεξε τὸν κ. Βερναρδάκην ὅτι οὐδὲν ὑποκοριστικὸν λῆγον *εἰς* -ώδιον *ἀναφέρει ἐν τῇ γραμματικῇ του, ἐν ᾧ ὁ Γεννάδιος ἐμνημόνευεν αὐτά. Ὁ κ. Βερναρδάκης κατὰ τὸ ἔθος διαστρέφων καὶ σοβαρευόμενος ἀπαντᾷ: «Κατὰ τὸν σοφὸν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴν τῆς Γραμματικῆς φαίνεται ὅτι ἡ Ἑλλην. γλῶσσα ἔχει καὶ* ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -ώδιον, *τὴν ὁποίαν ὁ κ. Β. παρεσιώπησε! Μὴ χειρότερα! Ἀγνοεῖ λοιπὸν* **ὁ ἀπὸ βοῆς σοφὸς** *ὅτι τὸ ω ἐκεῖνο ἀνήκει εἰς τὴν ῥίζαν καὶ ὄχι εἰς τὴν κατάληξιν τοῦ ὑποκοριστικοῦ!» Ἀλλὰ ποῦ εἶπεν ὁ κ. Κόντος ὅτι ὑπάρχει κατάληξις* -ώδιον *καὶ ὅτι τὸ ω ἀνήκει τῇ καταλήξει; Ὅτι ἡ φράσις τὰ λήγοντα εἰς -ώδιον δὲν σημαίνει τὰ ἔχοντα τὴν κατάληξιν -ώδιον, ὤφειλε νὰ ἠξεύρῃ ὁ κ. Βερν. ὁ συγγραφεὺς γραμματικῆς. διότι οἱ παλαιοὶ γραμματικοὶ συχνότατα λέγουσι «τὰ λήγοντα εἰς* -νικος *οἷον φιλόνικος ἀξιόνικος ἢ τὰ λήγοντα εἰς ωξ οἷον πτὼξ ῥὼξ κττ.» ἐν οἷς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ -ωξ οὐδὲν φωνῆεν ὑπολείπεται».*

Μηδεὶς δ' ἀγνοείτω ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Βερναρδάκης ἔγραψεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ σ. 51, § 205 «Κατὰ **τὸ**: Διογένης, κλίνεται καὶ τὸ: Ἄρης, καὶ ἅπαντα τὰ κύρια ὀνόματα τὰ λήγοντα εἰς-νης-λης -γένης-κράτης-μήδης-πείθης-σθένης-κλέης» καὶ σελ. 70 § 254 σημ. α' «ἢ λήγοντα εἰς αλγὴς, αχθὴς, ειδὴς, ουργὴς, πληθὴς», κτλ.

Παρατηροῦμεν ἐν τέλει ὅτι, εἰ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐδιδάχθη καὶ ὑπὸ πάντων γινώσκεται ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ὀνόματος κάλως παρηγμένον ὑποκοριστικὸν ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ ὑπογεγραμμένου Ι, ἄνευ αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Βερναρδάκης καλώδιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Εὐριπίδου Δραμάτων Τόμ. Β', σελ. 519 «ἕως ποῦ ἔπρεπε να ταθῇ τὸ καλώδιον». Τοὐναντίον δ' ἀγνοῶν ὅτι δίχα τοῦ ὑπογεγραμμένου Ι ἐξεφέροντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὰ ὀνόματα Τρὼς-Τρωός,

κτλ. καὶ χασμωδία-χασμωδίας, κτλ. ἔγραψεν αὐτὰ πολλάκις σὺν τῷ Ι.

ΚΕΦ. Ις′.

Πέφανται καὶ προπέφανται.

Ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεθέντι κεῖται σελ. 1072 «Πέφανται, Ποιητ. γ′ πληθ. πρόσ. τοῦ παρακειμ. τοῦ Φαίνομαι» καὶ σελ. 1166 «Προπέφανται, γ′ πληθ. πρόσ. τοῦ παθητ. παρακειμ. τοῦ Προφαίνω».

Σφάλλεται μὲν ὁ Βυζάντιος νομίζων ποιητικὸν τὸν παθητικὸν παρακείμενον πέφανται, σφάλλεται δὲ δοξάζων ὅτι πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ εἶνε ὁ τύπος οὗτος, ὡς καὶ ὁ μετὰ τῆς προθέσεως ΠΡΟ συγκείμενος. Οἱ μὴ ἀμελῶς περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀναστρεφόμενοι γινώσκουσιν ὅτι οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῶν τε δοκίμων καὶ τῶν ἀδοκίμων πολλάκις γίνεται χρῆσις τοῦ τύπου πέφανται, ὅστις καὶ ἁπλοῦς καὶ σύνθετος ἐκφερόμενος εἶνε ἀείποτε ἑνικοῦ ἀριθμοῦ, οὐδέποτε δὲ πληθυντικοῦ.

Ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἀπαντᾷ Ἰλ. Β, 122 «τέλος δ' οὔ πώ τι πέφανται» καὶ Π, 207 «νῦν δὲ πέφανται φιλόπιδος μέγα ἔργον» καὶ Ξ, 332 «τὰ δὲ προπέφανται ἅπαντα». Ἡσύχ. «Προπέφανται: φανερόν ἐστι», ἀνθ' οὗ ὁ Ἑύνιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἰλιάδος Τόμ. ς′, σελ. 592 εἴκασε «Προπέφανται: φανερά ἐστι». Ἐν τῷ ὑπὸ Ἰω. Πανταζίδου μεταπεφρασμένῳ καὶ διεσκευασμένῳ Ὁμηρικῷ Λεξικῷ τὸ μὲν ἁπλοῦν πέφανται ἐξελήφθη ἑνικόν, τὸ δὲ σύνθετον προπέφανται πληθυντικόν, σελ. 660 (λ. φαίνω) «πέφασμαι γ′ ἑνικ. πέφανται» καὶ σελ. 562 (λ. προφαίνω) «παθ. παρακ. γ′ πληθ. προπέφανται». Φαίνεται δ' ὅτι τοιαύτη ἐκδοχὴ τοῦ προπέφανται ἐγένετο διὰ τὸ ὑποκείμενον αὐτοῦ πληθυντικὸν ὄν, «τὰ δὲ προπέφανται ἅπαντα»· ἀλλὰ πᾶς καὶ μετρίως πεπαιδευμένος ἐπίσταται ὅτι ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ποιήμασιν ἐπὶ οὐδετέρου πληθυντικοῦ ὑποκειμένου ἄλλοτε μὲν τίθεται πληθυντικὸν ῥῆμα, ἄλλοτε δ' ἑνικόν Ἴδε Ἀθηνᾶν 1898, σελ. 397).

Λέγει δὲ καὶ ὁ Πίνδαρος Πυθ. Ε', 115 «πέφανταί θ' ἁρματηλάτας σοφός» καὶ Νεμ. Ϛ', 14 «ὃς ταύταν μεθέπων Διόθεν αἶσαν νῦν πέφαντ' οὐκ ἄμμορος ἀμφὶ πάλᾳ» Βεργκ. καὶ ὁ Σοφοκλῆς 'Αντιγ. 621 «σοφίᾳ γὰρ ἔκ του κλεινὸν ἔπος πέφανται» καὶ ὁ Εὐριπίδης Μηδ. 767 «οὗτος γὰρ ἀνὴρ—λιμὴν πέφανται τῶν ἐμῶν βουλευμάτων» καὶ ὁ 'Αρίφρων παρ' 'Αθην. σελ. 702, Β' «ἢ εἴ τις ἄλλα θεόθεν ἀνθρώποισι τέρψις ἢ πόνων ἀμπνοὰ πέφανται» καὶ ὁ Θεόκριτος Εἰδυλλ. Ϛ' 19 «πολλάκις, ὦ Πολύφαμε, τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται» (Πρβ. Μεινέκιον ἐν τῇ Γ' ἐκδόσει τῶν Βουκολικῶν Ποιητῶν σελ. 209) καὶ ὁ Νίκανδρος Θηρ. 379 «τὴν μὲν—ἐσκύλευσαν, ὅτε πρώτιστα πέφανται» καὶ 891 «πιστάκι' ἀκρεμόνεσσιν ἀμυγδαλόεντα πέφανται» (Πρβ. Ὄθ. Σνειδῆρον εἰς Νίκανδρ. σελ. 150).

'Ο Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1728, 19 «Τοῦ δὲ φῶ ἤτοι λέγω πρόεισι καὶ τὸ φαίνω τὸ ἁπλοῦν τοῦ ἀποφαίνω καὶ τῆς ἀποφάνσεως, ἕτερον ὂν αὐτὸ παρὰ τὸ φαίνω τὸ λάμπω, οὗ τρίτον ἑνικὸν παθητικοῦ παρακειμένου τὸ τέλος δ' οὔ πώ τι πέφανται, ἤγουν ἐφάνη, ἐξέλαμψεν· οὐ διαφέρει πάντως τὸ κλεινὸν ἔπος πέφανται παρὰ Σοφοκλεῖ ἀντὶ τοῦ ἀπεφάνθη, ἐγνωματεύθη». Γελοῖον, νομίζομεν, εἶνε νὰ ὑπολαμβάνηται ὅτι τοῦ ῥήματος φαίνω, ἐξ οὗ τὸ 'Ομηρικὸν τέλος δ' οὔ πώ τι πέφανται, διάφορον εἶνε τὸ φαίνω, ἐξ οὗ τὸ Σοφόκλειον κλεινὸν ἔπος πέφανται.

Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος παρακείμενος εὑρίσκεται καὶ ἐν χωρίῳ τοῦ Αἰσχύλου 'Αγαμέμνονος (στίχ. 374) διεφθαρμένῳ, εἰς ὃ φέρεται τὸ σχόλιον τόδε· Πέφανται: οἱ θεοί, φησί, πέφανται καὶ φανεροὺς ποιοῦσι τοὺς ἐκγόνους τῶν ἀσεβῶν τῶν πνεόντων Ἄρη κτέ.» (Πρβ. Ott. Schwab ἐν *Beitr. zur Histor. Synt.* etc. Τόμ. Δ', σελ. 137). 'Εν τοῖς Βατράχοις τοῦ 'Αριστοφάνους (στίχ. 1427) ἀντὶ τοῦ «μισῶ πολίτην, ὅστις ὠφελεῖν πάτραν βραδὺς πέφυκε, μεγάλα δὲ βλάπτειν ταχύς» ἐξέδωκεν ὁ Δινδόρφιος ἐκ τοῦ ἀρίστου κώδικος καὶ τοῦ Σουίδα «ὅστις ὠφελεῖν πάτραν βραδὺς φανεῖται», ὅπερ καὶ ὁ Φρίσχιος ἠξίωσεν ἀποδοχῆς· ἀλλ' ὁ 'Αμακῆρος ἀπεφήνατο ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (1857, σελ. 224) ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε πέφανται». 'Ανεγνώσθη δ' ὑπό τινων κατ' εἰκασίαν καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ κωμικοῦ Θεοπόμπου «εὔχρως πέφανται ἀντὶ τοῦ εὔχρως τε φάναι» (Ἴδε Κόκκιον ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν 'Αποσπασμάτων τῶν 'Αττικ. Κωμικῶν Τόμ. Α', σελ.

739. Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ὀρνίθων σελ. 408). Ποιούμεθα ἁπλῶς μνείαν τῶν ἀναγνώσεων τούτων οὐδὲν ἕτερον περὶ αὐτῶν λέγοντες.

Πολλὰ παραδείγματα τοῦ πέφανται ἔχομεν ἐκ τῶν Πλατωνικῶν Διαλόγων νὰ καταλέξωμεν, οἷον ἐκ τοῦ Σοφιστοῦ σελ. 264, Β΄ «ἐπειδὴ γὰρ πέφανται ταῦτα» καὶ σελ. 264, Δ΄ «ἐπειδὴ πέφανται μὲν λόγος, πέφανται δ᾿ οὖσα δόξα ψευδής» καὶ ἐκ τοῦ Φιλήβου σελ. 67, Α΄ «μυρίῳ γ᾿ αὖ νοῦς ἡδονῆς οἰκειότερον καὶ προσφυέστερον πέφανται νῦν τῇ τοῦ νικῶντος ἰδέᾳ» καὶ ἐκ τοῦ Χαρμίδου σελ. 160, Δ΄ «καλὰ δὲ οὐχ ἧττον τὰ ταχέα τῶν ἡσυχίων πέφανται» καὶ σελ. 172, Α΄ «οὐδαμοῦ ἐπιστήμη οὐδεμία τοιαύτη οὖσα πέφανται» καὶ ἐκ τοῦ Λύσιδος σελ. 222, Α΄ «τὸ μὲν δὴ φύσει οἰκεῖον ἀναγκαῖον ἡμῖν πέφανται φιλεῖν» καὶ ἐκ τοῦ Παρμενίδου σελ. 162, Γ΄ «καὶ κινούμενον ἄρα τὸ οὐκ ὂν ἓν πέφανται» καὶ ἐκ τῆς Πολιτείας σελ. 410, Α΄ «τὸ γοῦν ἄριστον, ἔφη, αὐτοῖς τε τοῖς πάσχουσι καὶ τῇ πόλει οὕτω πέφανται» καὶ σελ. 464, Β΄ «τοῦ μεγίστου ἄρα ἀγαθοῦ τῇ πόλει αἰτία ἡμῖν πέφανται ἡ κοινωνία τοῖς ἐπικούροις τῶν τε παίδων καὶ τῶν γυναικῶν» καὶ σελ. 478, Δ΄ «νῦν δέ γε πέφανται μεταξὺ τούτοιν ὃ δὴ καλοῦμεν δόξαν». Ποιεῖται δὲ χρῆσιν ὁ Πλάτων καὶ τοῦ συνθέτου ἀναπέφανται λέγων Σοφιστ. σελ. 233, Γ΄ «δοξαστικὴν ἄρα τινὰ περὶ πάντων ἐπιστήμην ὁ σοφιστὴς ἡμῖν ἀλλ᾿ οὐκ ἀλήθειαν ἔχων ἀναπέφανται» καὶ Πολιτ. σελ. 334, Α΄ «κλέπτης ἄρα τις ὁ δίκαιος — ἀναπέφανται» καὶ σ. 350, Γ΄ «ὁ μὲν ἄρα δίκαιος ἡμῖν ἀναπέφανται ὢν ἀγαθός τε καὶ σοφός». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῷ Ἱππίᾳ τῷ Ἐλάττονι σελ. 369, Β΄ «νῦν οὐκ αἰσθάνει ὅτι ἀναπέφανται ὁ αὐτὸς ὢν ψευδής τε καὶ ἀληθής;». Παρατηρητέον δ᾿ ὅτι καθ᾿ ἣν ἀπεφήνατο γνώμην ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ ἐξεφέρετο τὸ ἀναπέφανται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ κατηγορουμένου ἄνευ τῆς μετοχῆς ὤν. Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ μεγάλου κριτικοῦ γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1883, σελ. 292 «(Herodot.) III. 82: Θαυμαζόμενος ἀν᾿ ὧν ἐφάνη μούναρχος ἐών. Variant libri μούναρχος ἐών R. ἐὼν μούναρχος Stobaeus, ἀν᾿ ὧν ἐφάνη ὁ μούναρχος AB. Legendum est expuncto participio ἀν᾿ ὧν ἐφάνη μούναρχος. Plato in *Gorgia* pag. 484. a: ἐπαναστὰς ἀνεφάνη δεσπότης, et *de Rep.* I. pag. 334. a: κλέπτης ἄρα τις ὁ δίκαιος ἀναπέφανται. et sic

semper sine participio. vid. Stallbaum ad *Ionem* pag. 541. *e*: στρατηγὸς ἀνεφάνης». Ἡμεῖς ὀκνοῦμεν νὰ ἐξαλείψωμεν τὴν μετοχὴν ὧν ἐξ ὧν ἀρτίως ἐμνημονεύσαμεν χωρίων.

Παρὰ τῷ Δημοσθένει φέρεται σελ. 381,131 «ἐλθὼν δ' ἐκεῖσε ἑτέρων θανάτων ἄξια ποιῶν πέφανται», παρὰ δὲ τῷ Δεινάρχῳ ἀπαντᾷ σελ. 90,6 «ἐπειδὴ οὗτος ἈΠΟπέφανται εἴκοσι τάλαντα ἔχων χρυσίου» καὶ σελ. 92,15 «ὃς ἈΠΟπέφανται μισθαρνῶν καὶ δωροδοκῶν κατὰ τῆς πόλεως» καὶ σελ. 110,16 «ὃς μόνος τῶν πονηρῶν πάντων τρίς, οὐχ ἅπαξ, ἈΠΟπέφανται». Τὸ σύνθετον ἀποπέφανται εὑρίσκεται καὶ ἐν τῷ περὶ ψυχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλ. Α΄, 6΄, 19 (Τόμ. Γ΄, σελ. 435,36 Διδ.) «πάντα γὰρ τὰ στοιχεῖα κριτὴν εἴληφε, πλὴν τῆς γῆς· ταύτην δ' οὐθεὶς ἀποπέφανται, πλὴν εἴ τις αὐτὴν εἴρηκεν ἐκ πάντων εἶναι τῶν στοιχείων ἢ πάντα»· ὑπάρχει δ' ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ὡς πᾶς τις βλέπει, παρακείμενος οὐχὶ τοῦ παθητικοῦ ῥήματος ἀλλὰ τοῦ μέσου.

Ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις κεῖται Τόμ. Γ΄, σελ. 203 «περὶ ὧν ἤδη μοι πέφανται» καὶ σελ. 241 «ἀνακέκαμπται καὶ πέφανται παχυνθεῖσα παρὰ τὸ ἐκτὸς τοῦ σφυροῦ». Ἀλλ' ἀναγνωστέον ἴσως ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ἈΠΟπέφανται, ὡς εἶνε γεγραμμένον ἐν Τόμ. Β΄, σελ. 478 «ἀποπέφανται δέ μοι ἐν τοῖσι γυναικείοισι νοσήμασι περὶ αὐτοῦ». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν σελ. 440 «ἐν τούτῳ μὲν οὖν τῷ λόγῳ ἀποπέφανται ὅκως ἡ κεφαλὴ ἐκ τῆς κοιλίης φλέγμα ἕλκει» καὶ ἐν σελ. 443 «ἀποπέφανται ταῦτα πάντα ὅκως τε καὶ διότι πλείονα γίγνεται ἐν τῷ σώματι» καὶ ἐν σελ. 483 «ταῦτα δέ μοι οὕτως ἀποπέφανται» καὶ ἐν σελ. 516 «ὅκως μοι ἐν τοῖσι λόγοισι ἀποπέφανται». Πρβ. σελ. 435 «ἀποφανέω δὲ ὅκως ἑκάστη τούτων τῶν ἰδεῶν καὶ πλείων καὶ ἐλάσσων ἐν τῷ σώματι γίγνεται» καὶ σελ. 436 «ἐθέλω δὲ ἀποφῆναι πρῶτον, κτέ.» καὶ σελ. 438 «σημήιον δὲ ἀποφανέω ἕτερον τόδε» καὶ σελ. 447 «ἐθέλω δὲ ἀποφῆναι κάλλιον ὅκως κτέ.» καὶ σελ. 451 ἀποφῆναι καὶ σελ. 452 καὶ σελ. 453 ἀποφανέω.

Τὸ ἁπλοῦν πέφανται φέρεται καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ Ἠθικ. σελ. 657, Α΄ «πέφανται, εἶπεν, εἰς τὰ συμπόσια τῷ δικαιοτάτῳ καὶ δημοκρατικωτάτῳ τῶν μέτρων κάθοδος». Παρέχει δ' αὐτοῦ μαρτύρια καὶ ὁ Γαληνὸς λέγων Τόμ. Δ΄, σελ. 731 «ἀτὰρ οὐχ ἥκιστα καὶ νῦν πέφανται τὸ διαστελλομένας αὐτὰς ἕλκειν κτέ.» καὶ Τόμ. Ε΄,

σελ. 860 «οὐ μὴν ὅ τι γε προσῆκεν ὀνομάζειν αὐτὴν ἤδη πω πέφανται» καὶ Τόμ. Ζ΄, σελ. 184 «ὅτι μὲν οὖν οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς ψυχροῖς αἰτίοις ῥιγῶσιν ἀλλὰ κἀπὶ τοῖς θερμοῖς ἤδη πέφανται» καὶ Τόμ. ΙΑ΄, σελ. 667 «ὥστ' οὐ μόνον ὅτι ψυχρὸς ὁ ὀξὺς χυμὸς ἀλλὰ καὶ εἰς ὅσα (γρ. εἰς ὅσΟΝ) ψυχρὸς ἤδη πέφανται».

Ἐν τοῖς τοῦ Εὐσεβίου συγγράμμασιν ἀπαντᾷ μὲν τὸ ἁπλοῦν πέφανται, οἷον Εὐαγγ. Προπ. Α΄, θ΄, 19 «ἡ γοῦν τῶν ἐθνῶν ἁπάντων πολύθεος πλάνη μακροῖς ὕστερον αἰῶσι πέφανται» καὶ ΙΓ΄, ιϛ΄, 18 «τὸ μὲν πρῶτον ὀλίσθημα τῆς τοῦ Πλάτωνος περὶ τῶνδε δόξης ταύτῃ πῃ πέφανται» καὶ Εὐαγγ. Ἀποδ. Γ΄, α΄, 6 «πλὴν ἀλλὰ πέφανται τὸ εὐαγγέλιον — διὰ τῶν προφητικῶν φανῶν μεμαρτυρημένον» καὶ Γ΄, ϛ΄, 13 «ἀλλὰ οὐδεὶς πω τοσούτων ἐτῶν γόης πέφανται τοῦ Ἰησοῦ μαθητής» καὶ Ε΄, Προοιμ. 1 «διττὸς ὁ τρόπος ὁ περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πέφανται», ἀπαντῶσι δὲ καὶ τὰ σύνθετα ἀναπέφανται καὶ ἀποπέφανται, οἷον Εὐαγγ. Προπ. Γ΄, ι΄, 22 «ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς νοῦς ἀναπέφανται» καὶ Ϛ΄, ϛ΄ 30 «δημιουργὸς ὢν ἀναπέφανται» καὶ Εὐαγγ. Ἀποδ. Β΄, α΄, 5 «νυνὶ δὲ τοῦτο καθ' ἡμᾶς ἀναπέφανται» καὶ Γ΄, β΄, 38 «ὁ δὲ προσδοκία τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐθνῶν — ἀναπέφανται» καὶ Δ΄, ιϛ΄, 56 «αἰώνιος ἀρχιερεὺς ἀναπέφανται» καὶ Δ΄ ιϛ΄, 62 «ὁ δηλούμενος Χριστὸς ἀποπέφανται» καὶ Ἐκκλησ. Ἱστορ. Ι΄, δ΄, 30 «ἀληθὲς ὑπ' ὀφθαλμοῖς πάντων ἀναπέφανται» καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν Μαρτ. ΙΑ΄, 22 «πατρὸς καὶ κηδεμόνος δίκην ἀναπέφανται» καὶ εἰς Κωνστ. Τριακονταετηρ. Ι΄, 3 «τὸ μέγα τουτὶ καὶ παράδοξον ἀναπέφανται σημεῖον» καὶ ΙϚ΄ 12 «εἴγε τὸ μὴ ὂν πάσαις ψήφοις ἀποπέφανται οὐδὲ δύνασθαί τι» καὶ Ἐκλ. Προφ. Α΄, 15 «νομοθέτης ἅπασιν ἀναπέφανται τοῖς ἔθνεσιν» καὶ Δ΄, 20 «εἶπε γὰρ ὁ κύριος καὶ ἀποπέφανται» καὶ Ἀντιρρητ. πρὸς τὰ Ἱεροκλ. 38 «σαφῶς ἀναπέφανται γόης».

Πρὸς τοῖς παρατεθεῖσι παραδείγμασι τοῦ συνθέτου ἀναπέφανται μνημονεύομεν ἔτι τρία ἐκ τοῦ Πλωτίνου, «ἡ ποίησις ἄρα θεωρία ἡμῖν ἀναπέφανται» καὶ «ἀναπέφανται ἡμῖν καὶ μόνον ἀγαθὸν καὶ οὐδὲν ἔχον ἐν ἑαυτῷ» καὶ «ὥστε ἡμῖν ἀναπέφανται τὸ μὴ πανταχοῦ οὐσίᾳ μηδὲν εἶναι ἐναντίον» (Τόμ. Α΄, σελ. 335,29 καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 33,1 καὶ σελ. 395,5 Τευβν.).

Καὶ ἄλλοι δὲ μεταγενέστεροι ποιοῦνται χρῆσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος τρίτου ἑνικοῦ προσώπου.

Ἀριστείδ. Τόμ. Α΄, σελ. 763 Δινδ. «ἡ δὲ πρὸς θέαν ὡραιοτάτη πόλεων καὶ τοῦ κάλλους ἐπώνυμος ἀνθρώποις ἅπασιν ἀωρότατον θεαμάτων ἀποπέφανται, κολωνὸς ἐρειπίων καὶ νεκρῶν». Ἀντὶ τοῦ ἀποπεφαΝται ἐν ἑνὶ τῶν κωδίκων εἶνε πλημμελῶς γεγραμμένον ἀποπέφαται.

Σιμπλίκ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ΄, σελ. 774, 16 «ἡ δὲ ἐκεῖ συμφυὴς ὁλότης ἐνταῦθα διεστῶσα συνεχῶς ποσότης ἔνυλος ἀναπέφανται».

Θεοδώρητ. Τόμ. Δ΄, σελ. 96 «διὰ δὲ τούτων πέφανται θεὸς καλεῖσθαι βουλόμενος ἀλλ' οὐκ ἄνθρωπος» καὶ σελ. 180 «Α. ἀδύνατον ἄρα θάνατον ὑπομεῖναι τὴν ἀθάνατον φύσιν. Β. οὕτω πέφανται».

Ἰουστῖν. Τόμ. Α΄, Β΄, σελ. 208 Ὄθ. «ἐν πυρὶ φλογὸς ἐκ βάτου πέφανται καὶ ὡμίλησε τῷ Μωϋσεῖ» καὶ σελ. 250 «ὃς καὶ ἐν τῷ γένει ὑμῶν πέφανται».

Πρόκλ. Διάδ. εἰς τὸν Τίμ. Πλάτ. σελ. 330 Σνειδ. «ἐπειδὴ γὰρ ζῷον ἔμψυχον ἔννουν ὁ κόσμος ἀποπέφανται» καὶ σελ. 525 «ὁ μὲν ἐντός, ὁ δὲ ἐκτὸς ἀποπέφανται».

Ἐφραίμ. 4259 (σελ. 179 Βόνν.) «καὶ μὴν περιώνυμον ἔργον καὶ τόδε ἀναπέφανται τοῦ καλοῦ στεφηφόρου» καὶ 8666 (σελ. 347) «συμφωνίας γὰρ ἠθετηκὼς συμβάσεις ἀναπέφανται δυσμενὴς ἀποστάτης».

Φώτ. Ἐπιστολ. σελ. 431 Βαλ. «ἐπείπερ ἐν αὐτῇ τὸ ἀρχέτυπον ἘΚπέφανται, ὥσπερ φησὶν ὁ Θεόφαντος Διονύσιος». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 144,25 «καὶ γὰρ κατὰ μὲν τὴν μονάδα ὁ κόσμος ἐρρίζωται, ἤνυσται δὲ καὶ πέφανται κατὰ τὴν δεκάδα».

Νικηφ. Γρηγ. Τόμ. Β΄, σελ. 931,22 Βόνν. «ὡς γὰρ τῶν εἰρημένων οὐδὲν οὐδαμῇ ποικίλον καὶ πολυσχιδὲς ἀποπέφανται» καὶ σελ. 1000,7 «οὕτω καὶ πάντ' ἐκεῖνα τἀνδρὸς τουτουὶ συγγράμματα τῶν αὐτῶν ἐκπέφανται βλασφημιῶν ἐχόμενα» καὶ Τόμ. Γ΄, σελ. 125,9 «προσειληφότα δὲ καὶ τὴν μεθ' ἧς γεγένηται πρόφασιν μυρίων ἀρῶν ὑπεύθυνα ἀποπέφανται» καὶ σελ. 305, 9 «καὶ οὕτω σοι τὸ σοφὸν ἠλίθιον ἀναπέφανται» καὶ σελ. 307,10 «ὥστε σου βοσκημα-

τώδης ἡ σοφία κἀνταῦθα ἀναπέφανται» καὶ σελ. 539, 5 «τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς ἐπισκόποις ἀκουσθὲν καὶ αὐτῷ βασιλεῖ δέδοκταί τε καὶ ἀποπέφανται».

Γεώργ. Σύγκελλ. Τόμ. Α', σελ. 254.1 Βόνν. «καὶ ὁ τῶν κρυφίων κόσμος καὶ ὅσα ἄλλα περὶ ἱερατικῆς ἐκπέφανται δι' αἰνιγμάτων ἀρετῆς ἐν περιβολῇ σχήματος».

Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Γ', σελ. 52, 22 Δινδ. «ἐναργῶς δὲ πέφανται τὸ περὶ τὸ δόρυ μεθ' ὁρμῆς ἐκχεόμενον αἷμα».

Ὁ Βεκκῆρος ἐκδοὺς ἐν τῷ περὶ Ἀντωνυμίας συγγράματι Ἀπολλωνίου τοῦ Ἀλεξανδρέως σελ. 95, Γ' «Ἔτι τῇ ἐμέος ἡ ΤΕΟΣ κατ' ἔγκλισιν σύζυγος, ἐκπεφήναντί τεος αἱ δυσθαλίαι, Σώφρων», ἐσημειώσατο σελ. 191 «ἐκπεφήναντί τεος: Cod. εκπεφαντι τεος. Valckenarius l.l. correxit ἐκπέφανται». Οὐδαμῶς ἀποδεκτὴ φαίνεται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Βαλκεναρίου, διότι ἀναγκάζεται κατ' αὐτὴν τὸ τρίτον ἑνικὸν πρόσωπον πέφανται νὰ τελῇ τὰ τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ. Ὁ Ἀρήνσιος ἐν τῷ περὶ Δωρικῆς Διαλέκτου σελ. 473 ἔγραψεν «ἐκπεφάναντί τεος ταὶ δυσθαλίαι».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Προπέφανται: φανερόν ἐστι», ἀνθ' οὗ ὁ Εὔνιος, ὡς παρετηρήθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 390), εἴκασε «φανερά ἐστιν» καὶ «Πέφανται: πεφανέρωνται ἢ πεφονευμένοι εἰσίν». Φέρεται δὲ καὶ σχόλιον εἰς Ἰλιάδος Ε, στίχ. 531 ἔχον ὧδε· «Πέφανται: πεφονευμένοι εἰσὶν ἢ ἀναιροῦνται (ἀνῄρηνται)· σημαίνει δὲ καὶ τὸ γεγένηνται φανεροί, πεφανέρωνται». Ἀλλὰ τὸ μὲν σχόλιον δὲν εἶνε ἐκ τῶν παλαιῶν, παρὰ δὲ τῷ Ἡσυχίῳ ἀναγνωστέον ἴσως «Πέφανται: πεφανέρωται ἢ πεφονευμένοι εἰσίν». Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1123,18 «Ὅρα δὲ ὅτι τὸ πέφανται μὲν μετὰ τοῦ Ν τὸ πεφανέρωται ἀπὸ τοῦ φαίνω, πέφαται δὲ δίχα τοῦ Ν τὸ πεφόνευται ἀπὸ τοῦ φάω φῶ». Πρβ. καὶ Ἡσύχ. «Πέφαται: εἴρηται, τέθνηκεν, ἀνῄρηται, πεφόνευται» καὶ «Ἢ πέφαται: ἢ πεφόνευται» καὶ «Πεφάσθαι: πεφονεῦσθαι καὶ ἀνῃρῆσθαι· ὅθεν καὶ φάσγανον».

Δύο ῥήματα οὐδὲν ἀλλήλων κατὰ τὸ σχῆμα διαφέροντα βλέπει τις ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσι, τὸ ἑνικὸν πέφανται, τουτέστι πεφανέρωται, οὗ τὸ ἀπαρέμφατον ἀπαντῶν παρὰ τοῖς μεθ' Ὅμηρον εἶνε πεφάνθαι, καὶ τὸ πληθυντικὸν πέφανται, ἤγουν πεφόνευνται ἢ

ἀνήρηνται, οὗ τὸ ἑνικὸν εἶνε πέφαται καὶ ἀπαρέμφατον πεφάσθαι, εὑρισκόμενα ἀμφότερα παρ' Ὁμήρῳ. Δὶς ἐν τῇ Ἰλιάδι (Ε, 531 καὶ Ο, 563) ἐγένετο χρῆσις τοῦ στίχου «αἰδομένων δ' ἀνδρῶν πλέονες σόοι ἠὲ πέφανται». Κεῖται δ' ἐν αὐτῇ καὶ «ἢ πέφατ' ἢ καὶ ἔπειτα πεφήσεται» καὶ «τοίου γὰρ θεράπων πέφατ' ἀνέρος» καὶ «πέφαται δ' ἄριστος (ὤριστος) Ἀχαιῶν» καὶ «ἐκ δ' αἰὼν πέφαται» (Ο, 140 καὶ Ρ, 164 καὶ 689 καὶ Τ, 27) καὶ «ἦ ἄρα δή τι ἐίσκομεν ἄξιον εἶναι τρεῖς ἑνὸς ἀντὶ πεφάσθαι;» «καὶ ἦ ρ' οὐχ οὗτος ἀνὴρ Προθοήνορος ἀντὶ πεφάσθαι ἄξιος;» καὶ «αἶθ' ἅμα πάντες Ἕκτορος ὠφέλετ' ἀντὶ θοῆσ' ἐπὶ νηυσὶ πεφάσθαι» (Ν, 447 καὶ Ξ, 471 καὶ Ω, 254). Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ «νῦν δ' ὁ μὲν ἐν μοίρῃ πέφαται» (Χ, 54). Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1728,13 «Τοῦ δ' αὐτοῦ φῶ παράγωγον τὸ φάζω, ἐξ οὗ ἀρηίφατος ὁ ἐν μάχῃ φονευθεὶς καὶ ἐπίσφατος πλεονασμῷ συνήθει τοῦ Σ ὁ ὀλέθριος παρὰ τὸ πεφάσθαι, οὗ χρῆσις ἐν τῷ τρεῖς ἑνὸς ἀντιπεφάσθαι, καὶ νεκρὸς πρόσφατος ὁ ἐγγὺς χρόνῳ ἤγουν ἐκ νέου πεφονευμένος. Αὐτοῦ δὲ καὶ δύο παθητικοὶ παρακείμενοι, ὁ μὲν εἷς μετὰ τοῦ Σ, οὗ μετοχὴ πεφασμένος ταῦρος ὁ παρὰ Λυκόφρονι, καὶ ἕτερος δίχα τοῦ Σ ἔχων τρίτον πληθυντικὸν τὸ πέφανται, οἷον πλέονες σόοι ἠὲ πέφανται ἤγουν ἐφονεύθησαν» (Πρβ. καὶ σελ. 962,47 καὶ σελ. 1100,31. Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Η΄, σελ. 688 καὶ Λεξ. Ὁμηρ. Ἐβελ. Τόμ. Β΄, σελ. 409). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Ἀντιπεφάσθαι: τεθνάναι, ἀναιρεῖσθαι (γρ. ἀνῃρῆσθαι)». Σημειωτέον δ' ὅτι ὑπὸ πλημμελοῦς ἀναγνώσεως εἶνε μεταβεβλημένον τὸ ἀντιπεφάσθαι εἰς τὸ ἀντιπέφρασται ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1145,64 «Ἡ δὲ τῶν δώδεκα λαμπρῶν Τρώων ἀποδειροτόμησις ἀντίτισιν ἔχει ὁμοίαν μέν τινα, μείζω δὲ ἄλλως τοῦ τρεῖς ἑνὸς ἀντιπέφρασται, ὅπερ ἀλλαχοῦ κεῖται». Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου καὶ ἐν τοῖς Μικροῖς Συγγράμμασι σελ. 177,94 «καὶ ἐξεδίκει μὲν δὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ καί που καὶ ἀγαπητὸν ἔλεγε καὶ αὐτὸς δύο ἑνὸς ἀντιπεφάσθαι» (Πρβ. καὶ Στερνοβάχιον ἐν *Melet. Graec.* Μέρ. Α΄, σελ. 72). Περὶ τοῦ ἐπίσφατος ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Γ΄, σελ. 1821.

Τὸ πέφαται - πέφανται - πεφάσθαι ἔχει ἀνάλογα τὸ τέταται - τέτανται - τετάσθαι καὶ τὸ κέκλιται - κέκλινται - κεκλίσθαι καὶ τὸ κέκριται - κέκρινται - κεκρίσθαι καὶ τὸ πέπλυται - πέ-

πλυνται-πεπλύσθαι. Περὶ τοῦ μεταγενεστέρου ἀπέκτανται-ἀπεκτάνθαι ἴδε Ἐφημ. Φιλομαθ. 1879, σελ. 100.

Τοῦ παρακειμένου πέφαται τοῦ συνωνυμοῦντος τῷ εἴρηται φέρομεν παραδείγματα ἐκ τῶν Ἀργοναυτικῶν Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου τὸ «ἥδε δ' Ἰησονίη πέφαται ὁδός, ἥνπερ ἔβησαν» καὶ τὸ «Ἀργῴης περιώσια σήματα νηὸς νημερτὲς πέφαται;» (Α', 988 καὶ Δ', 555) καὶ ἐξ ἀποσπάσματος τοῦ Νικάνδρου τὸ «σαύρην θ', ἢ χθονίου πέφαται στέφος Ἡγεσιλάου» (παρ' Ἀθην. σελ. 684, Δ'). Ἀναγινώσκεται δὲ καὶ ἐν ἀποσπάσματι τῆς Πυθαγορείας Περικτιόνης «βρωτῆρας δὲ εἶναι τῶν τηλόθεν ἢ τῶν πολλοῦ πωλεομένων ἢ τῶν ἐνδόξων κακίη οὐχὶ μικρὴ πέφαται» (παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΠΕ', 19), ὅπερ, ἂν ἔχῃ ὑγιῶς, ὀφείλει νὰ ἐκληφθῇ ἀντὶ τοῦ εἴρηται ἢ λέλεκται, οὐχὶ δ' ἀντὶ τοῦ πέφανται, ὡς ἐγένετο ὑπό τινος. Ἀλλ' ἴσως ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «κακίη οὐχὶ μικρὴ πέφανται». Παρατηρητέον δ' ὅτι ὑποψία ἐγένετο τῷ Λοβεκκίῳ ἐν τῷ Ῥηματικῷ (σελ. 9) μὴ τὸ ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις φερόμενον «περὶ ὧν ἤδη μοι πέφανται», περὶ οὗ ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 393, εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ πέφαται, ἤγουν εἴρηται.

Τὸν τύπον πέφανται τὸν ἐκ τοῦ φαίνεσθαι ἐσχηματισμένον κατ' οὐδένα τρόπον ἠδύνατο Ἑλληνικὸν στόμα νὰ προενέγκῃ ἄνευ τοῦ Ν· ὅθεν βάρβαρον εἶνε τὸ παρὰ τῷ Φιλοστράτῳ κείμενον Τόμ. Β', σελ. 6,25 Καυσ. «παρῴδουν τινὲς ἐπ' αὐτῷ τόδε τὸ ἐλεγεῖον·

πανσόφου ὀργὴν ἴσχε Φιλοστράτου, ὃς Κλεοπάτρᾳ
νῦν προσομιλήσας τοῖος ἰδεῖν πέφαται».

Ἐπειδὴ προφανῶς παρῳδία ἐν τῷ ἐλεγείῳ τούτῳ γίνεται τῶν τοῦ Θεόγνιδος στίχων:

πουλύπου ὀργὴν ἴσχε πολυπλόκου, ὃς ποτὶ πέτρῃ,
τῇ προσομιλήσῃ, τοῖος ἰδεῖν ἐφάνη.

μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1873, σελ. 228 τὸ πέφαται εἰς τὸ ἐφάνη. Οὐχὶ ἀποδεκτὴ ἡμῖν φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Λοβεκκίου δοξάζοντος ἐν τῷ Ῥηματικῷ σελ. 9 ὅτι ἐρρήθη πέφαται ἀντὶ τοῦ πέφανται.

Πλημμελῶς εἶνε γεγραμμένον προαποπέφαται ἀντὶ τοῦ προαποπέφανται καὶ ἀποπέφαται ἀντὶ τοῦ ἀποπέφανται παρὰ Πρόκλῳ τῷ Διαδόχῳ Τόμ. Ϛ', σελ. 137 Κουζ. «προαποπέφαται δὲ

τὸ μέρη ἔχειν τοῦ ἑνός. εἰ καὶ μὴ καθ' αὑτὸ ἄρα προυδέδεικτο τὸ δυάδος μετέχειν τὸ ἓν» καὶ σελ. 155 «ἀποπέφαται γὰρ ἡμῖν τοῦ ἑνὸς τὸ ἔν τινι καὶ δέδεικται ὡς ἐν οὐδενὶ τὸ ἕν». Πρβ. Τόμ. Β', σελ. 249 «καὶ ὁ μηδενὸς ἐνδεὴς ἀναπέφαΝται πολυδεής» καὶ Τόμ Γ', σελ. 8 «καὶ ἀναπέφαΝται πάλιν ἐν τούτοις Ἀλκιβιάδης ὁ τοῖς φίλοις πᾶσι τοῖς ἀρίστοις ὑπηρέταις χρώμενος νυνὶ Σωκράτους ὑπηρέτης». Ἀναγνωστέον δ' ἴσως καὶ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς Τόμ. Ε', σελ. 412 «ἀλλὰ πρὸς σύγκρισιν ἀποπέφαΝται» ἀντὶ τοῦ ἀποπέφαται.

ΚΕΦ. ΙΖ'.

Ἐξήρανται, μεμίανται, κτλ. ἤμβλυνται, λελάμπρυνται, κτλ.

Ὡς τὸ πέφανται τὸ ἐκ τοῦ φαίνομαι παρηγμένον εἶνε ἑνικοῦ ἀριθμοῦ, οὕτω καὶ ἄλλα πολλὰ ὁμοίως αὐτῷ ἐσχηματισμένα, οἷον βεβάθυνται, βεβάρυνται, δεδάσυνται, ἔξανται (κατέξανται), ἐξήρανται, ἔρρανται, (διέρρανται), ἐσκλήρυνται, ἤμβλυνται, ἠπάλυνται, ᾔσχυνται (κατῄσχυνται), ἴθυνται (ἀπίθυνται, ἐξίθυνται), κεκοίλανται, κέκρανται, λελάμπρυνται, λελέπτυνται, λελέκαυνται, λελύμανται, μεμάκρυνται, μεμάρανται, μεμεγάλυνται, μεμήκυνται, μεμίανται, μεμόλυνται, πεπάχυνται, πεπείρανται καὶ πεπέρανται, πεπλάτυνται, πεπλήθυνται, πεποίμανται, πεπράϋνται, σεσήμανται, τεθέρμανται, τεθήλυνται, τετράχυνται, ὕγρανται, ὕφανται, ὤξυνται (παρώξυνται).

βεβάθυνται. Στράβ. σελ. 629 «στόμιόν ἐστι σύμμετρον ὅσον ἄνθρωπον δέξασθαι δυνάμενον, βεβάθυνται δ' ἐπὶ πολύ». Κακῶς ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει τοῦ Στράβωνος σελ. 538,21 εἶνε γεγραμμένον βεβάθυται ἄνευ τοῦ Ν.

βεβάρυνται, συμβεβάρυνται. Σχολ. Ἰλιάδ. Τόμ. Α', σελ. 210,22 Δινδ. «ἔνθεν καὶ συνέσταλται τὸ Α καὶ βεβάρυνται» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 243,33 «ἔνθεν καὶ συνεστάλη τὸ Α καὶ βεβάρυνται». Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Β', σελ. 82,1 «ὁ γὰρ ἀλεξήσω μέλλων δείκνυσι τὸν

ἐνεστῶτα περισπώμενον, εἰ καὶ Ἀττικῶς βεβάρυνται». Βεκκ. Ἑλλ. Ἀν. σελ. 1006,5 «οἷον Ῥόδιοι Ῥοδίων καὶ Ῥόδιαι Ῥοδίων· συμβεβάρυνται τῷ ἀρσενικῷ (δηλ. τὸ θηλυκόν), ἐπεὶ καὶ μία φωνὴ ἐπ' ἀμφοῖν». Παρ' Ὠριγένει Τόμ. Η', σελ. 318 εἶνε δὶς γεγραμμένον «βεβάρυται ἡ καρδία Φαραώ», ἀλλ' ἐν τῇ Ἐξόδῳ Ζ', 14 (Παλ. Διαθ. Τόμ. Α', σελ. 90 Διδ.) φέρεται τὸ ὀρθῶς ἔχον «βεβάρηται ἡ καρδία Φαραώ». Ἀναγνωστέον δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΘ', σελ. 295 «ὅθεν κατὰ τοῦτο βεβάρηται» ἀντὶ τοῦ βεβάρυται. Ἴδε καὶ Γλωσσ. Παρατηρήσεις σελ. 303 - 304.

δεδάσυνται. Ἀριστοτέλ. περὶ Ζῴ. Μορ. Β', 14 (Τόμ. Γ', σελ. 247,15 Διδ.) «τὰ μὲν καθ' ὅλον τὸ σῶμα πρανὲς δεδάσυνται ταῖς θριξίν». Ψελλ. Βοισσον σελ. 71 «δεδάσυνται γὰρ καὶ ἤδη καὶ ἡγεμὼν καὶ Ἄδωνις». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν ἑνὶ τῶν κωδίκων τοῦ Ἀριστοτέλους φέρεται ἡ ἡμαρτημένη γραφὴ δεδάσυται.

ἔξανται, κατέξανται. Εὐριπ. Ἱππολ. 274 «ὡς ἀσθενεῖ τε καὶ κατέξανται δέμας». Ἀριστοφ. τῶν Ἀριστ. περὶ Ζῴ. Ἐπιτομ. Β', 431 (Συμπληρ. Ἀριστοτέλ. Τόμ. Α', α', σελ. 119,22) «ἀλλ' ὅδε μᾶλλον εἴσω τοῦ κακοῦ γενόμενος κατέξανται ταῖς ἀκάνθαις». Τῆς παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ χρήσεως τοῦ κατέξανται ποιεῖται μνείαν ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 189,24 λέγων «Καὶ ὅτι τὸ τέλος οὔ πώ τι πέφανται ἀντὶ τοῦ πέφηνεν ἀπὸ τοῦ φαίνω, ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ ξηραίνω ἐξήρανται, οἷον ἐξήρανται ἡ χείρ. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα τοιαῦτα, ἐν οἷς καὶ τὸ κατέξανται δέμας παρ' Εὐριπίδῃ καὶ πέφανται λιμὴν καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ κλεινὸν ἔπος πέφανται».

ἐξήρανται, ἀπεξήρανται, ἀνεξήρανται, ἐνεξήρανται. Θεόφραστ. περὶ Φυτ. Αἰτ. Ε', ιδ', 5 «καταποθεὶς ἐξήρανται τὸ πλεῖστον». Ἀρεταῖ. σελ. 37 Ἑρμ. «ἐξήρανται γὰρ τά γ' ἄλλα» Γαλην. Τόμ. Ϛ', σελ. 55 «ὅσ' ἀμέτρως ἐξήρανται». Μᾶρκ. Εὐαγγ. ΙΑ', 22 «ἴδε ἡ συκῆ, ἣν κατηράσω, ἐξήρανται». Τζέτζ. Ἱστορ. Χιλ. Α', 956 «πᾶς ποταμὸς ἐξήρανται, πᾶν δένδρον κατεβρώθη». Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 576,13 «ἐξήρανται γὰρ (ὁ καρπός), ἐπιλιπόντος τοῦ ἀναβαίνοντος ὑγροῦ ἐν τῇ χλωρότητι». Σχολ. Ἱπποκρ. καὶ Γαλ. Τόμ. Α', σελ. 263 Διτζ. «τό τε ὅλον σῶμα ἐξήρανται» καὶ Τόμ. Β', σελ. 148 «εἰ γὰρ ἔξω ἐξήρανται τὸ σῶμα»

(Πρβ. καὶ Σχολ. Νικάνδρ. Θηρ. 718). Μιχ. Δούκ. σελ. 236,6 Βόνν. «καὶ εἰ δυνατὸν εἰπεῖν, τὰ γεγραμμένα οὔπω ἐξήρανται». Ἀθήν. σελ. 22, ϛ´ «ἡμῖν δ' οὐ μόνον ὁ πνεύμων ἀπεξήρανται». Ῥοῦφ. Ἐφέσ. παρ' Ὀρειβασ. Τόμ. Β´, σελ. 207 Δαρ. «ἐγκατέχεται τὰ κόπρια καὶ ἀνεξήρανται». Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Β´, σελ. 223,21 «πρῶτον τὸ πεδίον ἀνεξήρανται τῇ φλογί». Σχολ. Νικ. Θηριακ. 784 «ἐνέσκληκεν ἤγουν ἐνεξήρανται ἢ ἐνεστήρικται». Σημειωτέον δ' ὅτι ἀντὶ τοῦ «ὅσ' ἀμέτρως ἐξήρανται» εἶνε παρὰ τῷ Ὀρειβασίῳ γεγραμμένον Τόμ. Γ´, σελ. 141 «ὅσον ἀμέτρως ἐξήρανται»· ἔτι δ' ὅτι παρὰ μὲν τῷ Ἱπποκράτει Τόμ. Α´, σελ. 265 Ἑρμ. ἀναγινώσκεται «οὔτε γὰρ ὑπὸ θερμοῦ ἐκκέκαυται λίην οὔτε ὑπὸ αὐχμῶν καὶ ἀνυδρίης ἀναξηραίνεται», παρὰ δὲ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Δ´, σελ. 799 μνημονεύοντι τὰ τοῦ Ἱπποκράτους φέρεται «οὔτε ὑπὸ τῶν αὐχμῶν καὶ ἀνυδρίης ἀνεξήρανται», ὅπερ πάντως εἶνε ἡ γνησία γραφή. Περὶ τῆς ἄνευ τοῦ Ν ἐκφορᾶς ἐξήραται ἴδε Λοβέκκιον ἐν τοῖς εἰς Φρύνιχον Παρέργοις σελ. 502.

ἔρρανται, διέρρανται. Φιλόστρ. Τόμ. Β´, σελ. 332,19 Καυσ. «ἀφρῷ δὲ ἡ γῆ διέρρανται καὶ ἡ χαίτη μετακλίνεται» καὶ σελ. 354,4 «ἔστι δ' ὃ καὶ διέρρανται κατὰ τοῦ λόφου». Πρβ. Θωμ. Μάγ. σελ. 135,4 Ῥισχ. «Ἔρρανται, οὐ ῥέρανται, διὰ τὸ εὐφωνότερον. Ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἔρρευκε καὶ ἐρρητόρευκε καὶ τῶν ὁμοίων».

ἐσκλήρυνται, κατεσκλήρυνται. Γαλην. Τόμ. Θ´, σελ 379 «οὐ μὴν ἐσκλήρυνταί γε κατὰ τὸν ἑαυτῆς λόγον ἡ ἀρτηρία» καὶ Τόμ. ΙΑ´, σελ. 721 «ὅσα δ' ὑπὸ ψύξεώς τε ἅμα καὶ ξηρότητος ἐσκλήρυνται» καὶ Τόμ. ΙΖ´, β´, σελ. 297 «εἴ πού τι συντέταται καὶ κατεσκλήρυνται τὸ σῶμα».

(ἐσμίκρυνται, κατεσμίκρυνται. Θεοδώρητ. Τόμ. Α´, σελ. 420 «καὶ κατεσμίκρυνται σμικρὰ ταῦτα ἐνώπιόν σου Κύριέ μου Κύριε». Ἀλλ' ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Βασιλ. Β´, ζ´, 19 κεῖται «καὶ κατεσμικρύνθην μικρὸν ἐνώπιόν σου, Κύριέ μου Κύριε»).

ἤμβλυνται, ἀπήμβλυνται. Γαλην. Τόμ. Δ´, σελ. 374 «εἰς τοσοῦτον ἤμβλυνται τὸ τῆς αἰσθήσεως ἀκριβές». Ὠριγέν. Τόμ. Α´, σελ. 176 «ὅτε τὰ καθ' ἡμῶν πεπυρωμένα πολλά, σβεννύντος θεοῦ, βέλη ἤμβλυνται». Σχολ. Ἰλ Τόμ. Δ´, σελ. 238,26 Διvδ. «πῶς

γὰρ ὁ τοσοῦτον σπεύδων κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἤμβλυνται τοσοῦτον;». Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 1298,60 «ἤμβλυνται γὰρ τῇ τοῦ Ἕκτορος ἀναιρέσει ἡ τοῦ πολέμου ἀκμή». Ἐσφαλμένον εἶνε τὸ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ κείμενον σελ. 230,24 «μὴ ἡ ὄψις ἤμβλυται» καὶ τὸ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ σελ. 321 Ποττ. «ὅτῳ δὲ ἀπήμβλυται κακῇ τροφῇ τε καὶ διδασκαλίᾳ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα», μεταγραπτέον δ' ἤμβλυνται καὶ ἀπήμβλυνται. Εὐστόχως ὁ Σαλμάσιος ἐν τοῖς παρὰ τῷ Στοβαίῳ (Ἀνθολ. ΡΙϚ', 21) φερομένοις μιμιάμβοις τοῦ Ἡρώδου:

ὡς τυφλὸς ὁ ὑπὲρ ἐκεῖνο τοῦ βίου καμπτήρ·
ἤδη γὰρ αὔτη τῆς ζωῆς ἀπήμβλυτο

ἐπηνώρθωσε δύο πταίσματα τῶν βιβλιογράφων ἀναγνούς:

ἤδη γὰρ αὐγὴ τῆς ζωῆς ἀπήμβλυνται.

Εὖ ποιῶν δ' ὁ Πόρσων ἔτρεψε τὸ ὁ ὑπὲρ ἐκεῖνο εἰς τὸ οὐπέκεινα καὶ τὸ ζωῆς εἰς τὸ ζόης ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Εὐριπίδου Ἑκάβης σελ. 79 Λιψ. Περὶ τῆς ἐκφορᾶς ζόη - ζοή ἴδε Μειστῆρον ἐν τῷ *Die Mimiamb. des Herod.* σελ. 116 καὶ σελ. 209.

ἠπάλυνται. Σοφ. Μανασσ. Ζ', 7 «τὸ τόξον ἀνενέργητον ἠπάλυνται τὸ κέρας».

ᾔσχυνται, κατῄσχυνται, ἐνῄσχυνται. Βασιλ. Α', κζ', 12 (Παλ. Διαθ. Τόμ. Α', σελ. 441) «ᾔσχυνται αἰσχυνόμενος ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ ἐν Ἰσραήλ». Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 1055, 9 «ὡς καὶ τὸ ἐξήρανται (ἡ) χεὶρ καὶ κατῄσχυνται ὁ δεῖνα ἢ μεμίανται». Σχολ. Σοφοκλ. Τόμ. Α', σελ. 180 «ἐνῄσχυνται γὰρ αὐτοῦ θανεῖν μὴ ἐγγελασθῇ ὑπὸ τῶν Οἰχαλιέων» (Πρβ. καὶ Τόμ. Β', σελ. 72).

ἴθυνται, ἀπίθυνται, ἐξίθυνται. Ἱπποκρ. Τόμ. Γ', σελ. 7 «ὡς μὴ λάθῃ τὸν χειρίζοντα ἐν τῇ κατατάσι εἰ ἱκανῶς ἐξίθυνται» καὶ σελ. 11 «ἱκανῶς τὰ ὀστέα ἀπίθυνται». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν σελ. 242 φέρεται «ἡ δὲ ἀφιγμένη παρὰ τοῦ γούνατος τὸ ἐντὸς ἄνω παρὰ τοῦ μηροῦ τὸ ἐντὸς ἀνιοῦται ἐς τὸν βουβῶνα», ὅπερ πλημμελὲς ὂν ἐπεχείρησαν οἱ ἐκδόται νὰ ἐπανορθώσωσιν. Ἀλλὰ τῶν γενομένων ὑπ' αὐτῶν μεταβολῶν, ἀνίεται καὶ ἀνῖκται καὶ ἀνῆκται, οὐδεμία ἡμῖν ἀρέσκει. Δοξάζομεν δ' ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε ἀνίθυνται, τουτέστιν ἀνεύθυνται. Κεῖται δὲ καὶ ἐν σελ. 236 «αὔτη δὲ ἀπίθυνται (ἢ ἀπιθύνεται) ἐς τοὔπισθεν τῆς κεφαλῆς». Πρβ. καὶ

σελ. 240 «ἐντεῦθεν δὲ ἰθυπόρηκε». Τὸ γράμμα Ν συχνάκις ἀφανίζεται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις, οὐχὶ δὲ σπανίως μεταπίπτουσιν εἰς ἄλληλα τὰ στοιχεῖα Θ καὶ Ο, ΑΝΙΘΥΝΤΑΙ-ΑΝΙΘΥΤΑΙ-ΑΝΙΟΥΤΑΙ. Ἂν ἡ γνώμη ἡμῶν αὕτη εἶνε ὀρθή, ἀναγκαίως ἔχει τὸ φερόμενον παρὰ τῷ Γαληνῷ ἐν τῇ Ἱπποκράτους Γλωσσῶν Ἐξηγήσει (Τόμ. ΙΘ', σελ. 82) «Ἀνεύθυντο: ἤγουν εἰς τὸ ἄνω ἀπεύθυντο» ἢ ἀνίθυντο νὰ τραπῇ εἰς τὸ «ἈνίθυντΑΙ: ἤγουν εἰς τὸ ἄνω ἀπεύθυντΑΙ».

κεκοίλανται. Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 185. Δαρ. «τῶν μὲν αἰσθητικῶν ἃ κεκοίλανται ἀρχὰς εὕροις ἂν ἐν μήνιγξι». Σιμπλίκ. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ι', σελ. 1198,5 «οὕτω γὰρ ὁ Ἀλέξανδρος ἀκούσας φαίνεται τοῦ λόγου· τῇ γὰρ λεγούσῃ, φησί, δόξῃ, ἐπεὶ ὑπὸ τοῦ τοσοῦδε ὕδατος τοῦ καταράξαντος ἐπὶ τὴν πέτραν ἡ πέτρα κεκοίλανται». Εὐστάθ. Μικρ. Συγγρ. σελ. 360, 60 «ὁπόσα τέ σοι κατὰ πετρῶν ὤρυκται ἢ αὐτομάτως κεκοίλανται». Βάρβαρος εἶνε ὁ τύπος κεκοίλαται ὁ ἀπαντῶν ἐν Κραμ. Ἀν. Ὀξ. Τόμ. Δ', σελ. 257, 10 «ὧν ἡ ῥάχις μετρίως κεκοίλαται». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «Γέγλανται: κεκοίλανται», ὅπερ, ἂν μὴ εἶνε ἐξ ἐνεστῶτος γλαίνομαι (Ἡσύχ. «Διαγλαίνειν: διαλυμαίνεσθαι» *), μεταβλητέον εἰς τὸ γέγλαπται, οὐχὶ δ', ὡς δοξάζει ὁ Σμιδίτιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Α', σελ. 419, εἰς τὸ γεγλάφαται.

κέκρανται. Αἰσχύλ. Ἱκέτ. 943 «τοιάδε δημόπρακτος ἐκ πόλεως μία ψῆφος κέκρανται» καὶ Χοηφ. 871 «πῶς ἔχει; πῶς κέκρανται δόμοις;». Εὐριπ. Ἀνδρομ. 1272 «ἥδε πρὸς θεῶν ψῆφος κέκρανται» καὶ Ἴων. 1010 «πῶς οὖν κέκρανται δίπτυχον δῶρον θεᾶς;» καὶ Μηδ. 136 «ἐπεί μοι φίλον κέκρανται» (Πρβ. καὶ Βάδαμον ἐν Μνημοσ. 1879, σελ. 183). Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ παρ' Ἀριστοφάνει ἀπαντῶν Ἱππ. 1248 «οἴμοι, πέπρακται τοῦ θεοῦ τὸ θέσφατον» μετετυπώθη ὑπὸ μὲν τοῦ Κοκκίου εἰς τὸ κέκρανται, ὑπὸ δὲ τοῦ Μεινεκίου εἰς τὸ πεπέρανται. Ἀλλ' οὐδαμῶς εὔλογον φαίνεται νὰ κινηθῇ ἡ παραδεδομένη γραφὴ ὑγιῶς ἔχουσα (Ἴδε Βαχμαννὸν ἐν *Conject. Observ. Aristoph.* etc. Μέρ. Α', σελ. 63. Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἱππέων σελ. 148 καὶ σελ.

* Ἴδε Λοβέκκιον ἐν Ῥηματ. σελ. 124 καὶ Σμιδίτιον εἰς Ἡσύχ. Τόμ. Β', σελ. 421,34.

457). Ὁ Ἡσύχιος γράφει «Κέκρανται: τετέλεσται» καὶ «Κεκράανται: ἐπιτετέλεσται». Τὸ τετρασύλλαβον κεκράανται φέρεται ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν, ὡς καὶ τὸ κεκράαντο, οἷον Ὀδυσσ Δ, 132 «χρυσῷ δ' ἐπὶ χείλεα κεκράαντο» καὶ Δ, 616 «χρυσῷ δ' ἐπὶ χείλεα κεκράανται». Ὁ Κόβητος νομίζει ἐν *Var. Lect.* σελ. 227 ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος τύποι εἶνε πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ παρηγμένοι ἐκ τοῦ κεράννυμι. Πρβ. καὶ Σχολ. Ὀδυσσ. σελ. 187,3 Δινδ. «ἐπὶ χείλεα κεκράαντο: ἀντὶ τοῦ ἀπήρτιστο ἢ κεκέραστο» καὶ Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 1487,60 «χρυσῷ δ' ἐπὶ χείλεα κεκράαντο, ἤγουν ἐπὶ χρυσῷ τὰ χείλη ἀπήρτιστο καὶ τετελείωτο ἐκ τοῦ κραιαίνω ἢ τὰ χείλη χρυσῷ ἐκέκρατο» (Ἴδε καὶ Ἀμείσιον εἰς Ὀδύσσ. Δ, 132). Τοῦ κεκράανται ἐγένετο χρῆσις καὶ ὑπ' Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου Δ', 193 «ἤδη γὰρ χρειὼ — εὐπαλέως κούρης ὑπὸ δήνεσι κεκράανται», ὅπερ προφανέστατα εἶνε ἑνικοῦ ἀριθμοῦ ἐκ τοῦ κραίνομαι ἐσχηματισμένον. Σχολ. «Ἡ γὰρ χρεία, φησίν, ἧς χάριν τοῦτον τὸν πλοῦν ὑπέστημεν τὸν χαλεπόν, εὐκόλως ταῖς βουλαῖς τῆς κόρης τετέλεσται». Πλείονα περὶ τοῦ πράγματος εἶνε γεγραμμένα ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1898, σελ. 410-412.

λελάμπρυνται. Ἀριστοφ. Πλ. 635 «ἀντὶ γὰρ τυφλοῦ ἐξωμμάτωται καὶ λελάμπρυνται κόρας» (Πρβ. Κόβητον ἐν *Mnemos.* 1877, σελ. 239). Μιχ. Ἀκομ. Τόμ. Α', σελ. 328,6 «ἐμπέπλησται τοῦ φωτοειδοῦς καὶ αὐτὸς χύματος καὶ λελάμπρυνται». Πλημμελῶς ἔχει τὸ ἐν τοῖς εἰς Πίνδαρον Σχολίοις σελ. 449 Βοικκ. ἁπαντῶν «λελάμπρυται ἡ δόξα τοῦ νενικηκότος καὶ ἐν Νεμέᾳ». Τὴν βάρβαρον ταύτην ἐκφορὰν βλέπει τις καὶ ἐν τοῖς τοῦ Αἰλιανοῦ περὶ Ζῴ. ΙΖ', 20 (Ἴδε Σχαιφῆρον εἰς Διον. Ἁλικ. περὶ Συνθ. Ὀνομ. σελ. 357 καὶ Λοβέκκιον εἰς Φρύν. σελ. 34 καὶ Ἰακώψιον εἰς Αἰλ. περὶ Ζῴ. Τόμ. Β', σελ. 573). Καλὸν ἡμῖν φαίνεται νὰ παρατεθῶσιν ἐνθάδε τὰ ἐν τῇ Ἀθηνᾷ γεγραμμένα 1889, σελ. 376. «*Ὁ Ἄγγλος Βλαϋδέσιος ποιεῖται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλούτου τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 635, σελ. 70 τὴν παρατήρησιν τήνδε* «*Nescio an recte*, *λελάμπρυμαι, -υσαι, -υται». Παντάπασιν ἀλλότριος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶνε ὁ τύπος* λελάμπρυμαι. *Ὡς οὐδέποτ' ἐσχηματίσθη* ἥδυμαι *ἐκ τοῦ* ἡδύνομαι *καὶ* λελέπτυμαι *ἐκ τοῦ* λεπτύνομαι *καὶ* μεμόλυμαι *ἐκ τοῦ* μολύνομαι, *οὕτως ἀδύνατον ἦτο νὰ σχηματισθῇ* λελάμπρυμαι *ἐκ*

τοῦ λαμπρύνομαι. *Ἀείποτε δὲ μετὰ τοῦ N ἐξεφέρετο τὸ τρίτον ἑνικὸν πρόσωπον τοῦ τε παρακειμένου καὶ τοῦ ὑπερσυντελίκου τῶν εἰς ΑΙΝΟΜΑΙ καὶ ΥΝΟΜΑΙ ῥημάτων, οἷον* πέφαΝται - ἐπέφαΝτο, ἐξήραΝται - ἐξήραΝτο, παρώξυΝται - παρώξυΝτο, λελέπτυΝται - ἐλελέπτυΝτο, *κτλ. Διάφορον εἶνε τὸ* πέπλυται *ὁμοίως ἐσχηματισμένον τῷ* κέκλιται *καὶ* κέκριται (*Πρβ. καὶ* τέταται *καὶ* πέφαται = *πεφόνευται*). *Ἐσῴζετο δὲ τὸ N καὶ πρὸ τοῦ Θ, οἷον* πεπέραΝται - πεπεράΝθω - πεπεράΝθαι - ἐπεράΝθην, τεθήλυΝται - τεθηλύΝθαι - ἐθηλύΝθην. *κτλ. Οὐδαμῶς δὲ παράδοξον ἡμῖν προσπίπτει ὅτι εἶνε ἠφανισμένον ἐνίοτ' ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τὸ N, οἷον* λελάμπρυται *καὶ* πεπλάτυται *καὶ* ἐπεπάχυτο, *κτλ. καὶ* ξηραθέντα, *καὶ* ἐπιρραθέντα, *κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Ἐν τῇ τοῦ Κοραῆ ἐκδόσει τοῦ Στράβωνος Τόμ. Δ', σελ. 286 φέρεται «Βεβάθυται: Δ.Γ (μόνη ὀρθὴ)* Βεβάθυνται». *Καλῶς ἔχει ἡ σημείωσις αὕτη τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός, καθ' ἣν μόνη ἡ μετὰ τοῦ N ἐκφορὰ* βεβάθυΝται *εἶνε ὀρθή. Γράφει δὲ καὶ ὁ Ἀσώπιος ἐν τῇ Δευτέρᾳ Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 853, § 88 ἐκδ. β' «Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ὁ Κοραῆς παρέλαβεν ἐν ταῖς σημειώσεσι τὴν ὀρθὴν γραφὴν* βεβάθυνται, *ἀντὶ τοῦ βαρβάρου* βεβάθυται (*Στράβ. 629*)». Παρατηρητέον δ' ὅτι, ὡς ἀνεγνώσθη πλημμελῶς λελάμπρυται ἀντὶ τοῦ λελάμπρυνται, κτλ., οὕτω καὶ πεπάχυται ἀντὶ τοῦ πεπάχυνται παρὰ τῷ Ἰουστίνῳ Τόμ. Α', β', σελ. 46 Ὅθ. «ἔτι γὰρ τὰ ὦτα ὑμῶν πέφρακται, οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν πεπήρωνται καὶ πεπάχυται ἡ καρδία». Παράδοξος δ' ἡμῖν φαίνεται ἡ σημείωσις τοῦ ἐκδότου «Quod olim conieci πεπάχυνται pro πεπάχυται, id video Migneum nunc tacite textui inseruisse. **Sed praestat non mutare.** Cf. Kühner *Gramm. d. gr. Spr.* ed. 2. P. I. p. 622 s». Ἴδε Ἀθηνᾶν 1889 σελ. 368 κέ.

λελέπτυνται, καταλελέπτυνται, προλελέπτυνται. Γαλην. Τόμ. ΙΓ', σελ. 687 «καθήρηταί τι τῶν χειλέων ἢ μεμάλακταί πως ἢ λελέπτυνται» καὶ Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 422 «ὅσα μὲν ἀκριβῶς λελέπτυνται» (Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 41) καὶ Τόμ. Β', σελ. 103 «τὰ νεῦρα τὰ στοιχειώδη καταλελέπτυνται» καὶ Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 219 «οὐδὲ προλελέπτυνται τοῖς οὕτως ἔχουσι τὰ ὑγρά». Λέγει δὲ καὶ ὁ Φιλάγριος παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Α', σελ. 366 Δαρ. «λελέ-

πτυνται μὲν τὰ αἴτια ». Ἐν τοῖς εἰς Εὐριπίδην Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 40,16 Schw. γίνεται ἐξήγησις τοῦ κατέξανται διὰ τοῦ λελέπτυνται.

λελεύκανται. Ἀριστοτ. Φυσ. Ἀκροάσ Ζ', δ', 13 (Τόμ. Β', σελ. 340,46) «οἷον εἰ τοῦ μὲν τοιονδὶ λελεύκανται, τοῦ δὲ τοσονδί».

λελύμανται, προσλελύμανται, διαλελύμανται. Δημοσθ. σελ. 120, 36 «νῦν δ' ἀπολωλὸς ἅπαντα λελύμανται καὶ ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα» καὶ σελ. 570,173 «ἵππαρχος δὲ χειροτονηθεὶς λελύμανται τὸ ἱππικὸν ὑμῶν». Διονύσ. Ἁλικαρν. περὶ Λέξ. Δημοσθ. 24 «πᾶν μὲν οὖν τοὐναντίον ἠφάνικεν αὐτῆς τὸ σεμνὸν καὶ λελύμανται». Ἀριστείδ. Τόμ. Α' σελ. 739 Δινδ. «ὡς εὐεργέτης στεφανώσεται καὶ ταῦθ' ὑφ' ὑμῶν, ὧν τῇ τάξει λελύμανται» καὶ σελ. 800 «ταῦτα ἀπὸ μὲν τῶν πολεμίων δεῦρο ἐκομίσθη, ἐν δὲ τοῖς κακοῖς ἐνταῦθα προσλελύμανται τοὺς παραπίπτοντας». Πλούταρχ. Ἠθικ. σελ. 858, Γ' «τὸν ἐν αὐτοῖς μάλιστα θαυμαζόμενον καὶ τιμώμενον ὅρα πῶς (ὁ Ἡρόδοτος) διαλελύμανται». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου σελ. 363,8 «τίς τὰ σώματα τῶν πεσόντων (ἀναστήσει), οἷς οὗτος κατὰ τοὺς πολέμους λελύμανται;».

μεμάκρυνται. Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Δ', σελ. 128,16 Δινδ. «μεμάκρυνται δὲ τὸ ΚΛΙ καὶ περισπᾶται τὸ ΤΥΣ». Πρβ. καὶ Σμιδίτιον εἰς Ἡσύχ. λ. ἀπῴκισται. Ἐν τοῖς εἰς Ὀππιανὸν Σχολίοις Ἁλ. Ε', 134 κεῖται «τιταίνεται: μεμάκρυται», ὅπερ βάρβαρον.

μεμάρανται συμμεμάρανται. Ἐπίγρ. παρὰ Καιβελ. 368, 4 (σελ. 144) «κάλλος δὲ τὸ σὸν μεμάρανται». Φίλων Ἰουδ. Τόμ. Β', σελ. 323 «τὰ μὲν ὅσα αἰσθητὰ καὶ θνητὰ μεμάρανται, τὰ δὲ νοητὰ καὶ ἀθάνατα ἀνήβηκεν». Λιβάν. Ἐπιστ. σελ. 670 Οὐολφ. «τὸ πρὶν αὐτοῦ περὶ σὲ θαῦμα μεμάρανται». Σουίδ. σελ. 1032. Βεκκ. λ. τίτθη «ὅσα δὲ ἀργίᾳ μεμάρανται καὶ ῥαθυμίᾳ διέφθαρται μειράκια». Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Γ', σελ. 482, 13 «εἰ γὰρ παράμονος ἡ ἰσχὺς καὶ οὐχ ὑπὸ γήρως μεμάρανται». Σχολ. Πινδ. σελ. 552 Βοικκ. «πᾶσα χάρις πεπαλαιωμένη καθεύδει καὶ μεμάρανται» (Πρβ. καὶ Πινδ. Σχόλ. Πατμ. σελ. 131). Φλέγ Τραλλ. π. Θαυμασ. 15 «μαραινομένου δὲ τοῦ χρόνου, συμμεμάρανται καὶ τὰ μεγέθη τῶν φύσεων».

μεμεγάλυνται. Ἰεζεκ. Θ', 9 (Παλ. Διαθ. Τόμ. Β', σελ. 570) «ἀδικία τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα μεμεγάλυνται σφόδρα». Πρβ. καὶ Ὠριγέν. Τόμ. ΙΔ', σελ. 210.

μεμέλανται. Σιμπλίκ. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ', σελ. 290, 24 «ἀλλ' ὅτι μὲν μεμέλανται τὸ ῥητόν, πρόδηλον».

μεμήκυνται, ἀπομεμήκυνται. Γαλην. Τόμ. ΙΖ', σελ. 514 «ἱκανῶς γὰρ ἤδη μοι καὶ τὰ περὶ τοῦ τρόμου μεμήκυνται». Πλούτ. Ἠθικ. σελ. 389, Γ' «ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἱκανοῦ καιροῦ μᾶλλον ἀπομεμήκυνται». Ὁ Βοισσονάδης γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ψελλοῦ περὶ Ἐνεργ. Δαιμ. σελ. 266 «Psellus Anag. de Circe: ἐγκαλωπίσατο δὲ ἐπ' αὐτοῖς ἡ τέχνη . . . τούτῳ μὲν ὁ μυκτὴρ ἀπομεμήκηται καὶ ὕειος αὐτῷ ἀτεχνῶς ἡ μορφή. Codex 1182: ἐκαλλωπίσατο . . . ἀπομεμήκυται· illud recte; hoc vitio vitium mutat. Rescribo, ἀπομεμήκυνται».

μεμίανται. Ψευδοφάλαρ. Ἐπιστ. σελ. 42 «πέφυρται γὰρ ἤδη τἀμὰ καὶ μεμίανται». Λιβάν. Λόγ. Τόμ. Δ', σελ. 361,27 Ῥεισκ. «ποῖα μὲν ἀγάλματα ἡμῖν ἐστὶν ἃ μὴ μεμίανται;». Ἀριθμ. Ε', 13 (Παλ. Διαθ. Τόμ. Α', σελ. 204) «αὐτὴ δὲ μεμίανται» καὶ Ἰεζεκ. Δ', 14 (Τόμ. Β', σελ. 592) «εἰ ἡ ψυχή μου οὐ μεμίανται ἐν ἀκαθαρσίᾳ» καὶ ΚΓ', 13 (σελ. 575) «μεμίανται ὁδὸς μία τῶν δύο». Ἰγνάτ. Ἐπιστολ. πρὸς Τραλλ. 7 (Πατέρ. Ἀποστολ. Τόμ. Β', σελ. 188 Λιψ.) «ὁ τοιοῦτος μεμίανται τῇ συνειδήσει» (Πρβ. καὶ Εὐσέβ. Εὐαγγ. Ἀποδ. Α', γ', 31). Εὑρίσκεται δὲ καὶ παρὰ Πορφυρίῳ περὶ Ἀποχ. Ἐμψ. Δ', 16 «ἐπίσης μεμίανται οὐ στελέχους ἅψασθαι ὡς τὸ θνησειδίων». Εἶνε δὲ τὸ χωρίον τοῦτο παρεφθαρμένον· καὶ ὁ μὲν Ἀβρέσχιος μετέγραψεν «ἐπίσης μεμίανται τό τε λεχοῦς ἅψασθαι κτέ.», ὁ δὲ Κόβητος (ἐν *Var. Lect.* σελ. 227 καὶ ἐν *Collect. Crit.* σελ. 452 καὶ ἐν *Mnemos.* 1883, σελ. 431) «ἐπίσης μεμίανται ὅ τε λεχοῦς ἀψάμενος καὶ ὁ θνησειδίων» (Ἴδε καὶ Λοβέκκιον ἐν Ἀγλαοφ. σελ. 190). Κατὰ βάρβαρον ἐκφορὰν ἀναγινώσκεται ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου. «Πέφυρται: μεμίαται» (Ἴδε Κόβητον ἐν *Nov. Lect.* σελ. 582). Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν μὲν τῇ πρὸς Τίτον Ἐπιστολῇ Α', 15 κεῖται «τοῖς δὲ μεμιαΜΜένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις», ἐν δὲ τοῖς Στρωματεῦσι τοῦ Κλήμεντος σελ. 562 ἀπαντᾷ «τοῖς δὲ μεμιαΜένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν, ἀλλὰ μεμίαται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις»

(Πρβ. Κόβητον ἐν Λογ. Ἑρμ. 1867, σελ. 512 καὶ Δινδόρφιον εἰς Κλήμ. Ἀλεξ. Τομ. Γ', σελ. 670). Παρὰ τῷ Θεοδωρήτῳ Τόμ. Β', σελ. 714 εἶνε ἐκδεδομένον μὲν «ἰδοὺ ἡ ψυχή μου οὐ μεμίαται ἐν ἀκαθαρσίᾳ», σεσημειωμένον δὲ «A et B μεμίανται, iuxta rec. lect.». Ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε μεμίανται, ἣν βλέπει τις καὶ ἐν Τόμῳ Γ', σελ. 702 «τοῖς δὲ μεμιαΣΜένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις».

μεμόλυνται. Σχολ. Θεοκρ. σελ. 166,7 Ἀρ. «οὐκ ἐφθάρη, φησίν, ἡ σῦριγξ οὐδὲ μεμόλυνται». Ὁ Χοιροβοσκὸς γράφει σελ. 691, 27 Γαισφ. «Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ μεμίαμμαι μεμίανται καὶ μεμόλυμμαι μεμόλυνται μηδεὶς οἰέσθω τροπὴν πεπονθέναι τοῦ Μ εἰς τὸ Ν· τὸ γὰρ Ν τοῦτο θεματικόν ἐστιν· μιαίνω γὰρ καὶ μολύνω τὸ θέμα διὰ τοῦ Ν, ὅπερ πῇ μὲν εἰς τὸ Γ τρέπεται, ὡς ἐν τῷ μεμίαγκα καὶ μεμόλυγκα ἐνεργητικῷ παρακειμένῳ, διὰ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ Κ, πῇ δὲ εἰς τὸ Μ, ὡς ἐν τῷ μεμίαμμαι καὶ μεμόλυμμαι παθητικῷ παρακειμένῳ, διὰ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ Μ· ἐν δὲ τῷ μεμίανται καὶ μεμόλυνται τρίτῳ προσώπῳ, ἐπειδὴ οὐκ ἐπιφέρεται σύμφωνον τὸ ὀφεῖλον τρέψαι αὐτό, τούτου χάριν ἐφυλάχθη τὸ Ν· τὸ γὰρ Τ ἐπιφέρεται· τὸ δὲ Ν, ἐπιφερομένου τοῦ Δ ἢ Θ ἢ Τ, φυλάττεται, οἷον ἔνδον, ἔνθα, ἔντευξις».

πεπάχυνται. Γαλην. Τόμ. Ϛ', σελ. 769 «ὅτε μήπω πεπάχυνταί τε καὶ συνῆκται τὸ ἐν αὐτοῖς ὑγρόν». Ἀέτ. Ζ', 80 «ἐπὶ δὲ τῶν πτίλων καλουμένων καὶ πεπάχυνται καὶ τετύλωται τὰ μέρη ταῦτα».

πεπείρανται. Ὀδ. Μ, 37 «ταῦτα μὲν οὕτω πάντα πεπείρανται». Ἐν ταῖς Τραχινίαις τοῦ Σοφοκλέους στίχ. 581 ἄλλα μὲν τῶν ἀντιγράφων ἔχουσι «πεπείρανται τάδε», εἰς ὃ φέρεται σχόλιον «πεπείρανται: κατείργασται, τετελείωται καὶ ἤνυσται», ἄλλα δὲ «πεπείραται τάδε» (Ἴδε Ἀπίτζιον εἰς Τραχιν. σελ. 225 καὶ Βλαϋδέσιον εἰς Τραχιν. σελ. 127 καὶ σελ. 300 καὶ Δινδόρφιον ἐν Λεξ. Σοφοκλ. σελ. 397).

πεπέρανται, διαπεπέρανται. Πλάτ. Ἀλκιβ. Α', σελ. 132, Β' «τοσοῦτον μὲν ἡμῖν εἰς τὸ πρόσθεν πεπέρανται» καὶ Πολιτ. σελ. 502, Ε' «τὰ μὲν δὴ τῶν γυναικῶν τε καὶ παίδων πεπέρανται» καὶ Σοφιστ. σελ. 261. Γ' «τοῦτο, ὃ λέγεις διαπεπέρανται» (Πρβ. καὶ Νόμ. σελ. 816, Δ' καὶ σελ. 834, Ε'). Ἀριστοτέλ. Φυσ. Ἀκροάσ.

Γ', ε', 8 (Τόμ. Β', σελ. 279,21 Διδ.) «εἰ τὸ πῦρ πεπέρανται» καὶ περὶ Οὐραν. Α', δ', 4 (σελ. 371,29) «αὕτη γὰρ πεπέρανται» (Πρβ. καὶ ε', 2 καὶ 10 καὶ Γ', δ', 4, σελ. 372,27 καὶ σελ. 374, 7 καὶ σελ. 416,41) καὶ Μετὰ τὰ Φυσ. Ι', ι', 8 (σελ. 596,34) «ἐπείπερ πεπέρανται τῷ πλήθει τὰ στοιχεῖα» καὶ περὶ Αἰσθήσ. καὶ αἰσθητ. ϛ' (Τόμ Γ', σελ. 488,21 «διὰ τί πεπέρανται τὰ εἴδη» (Πρβ. καὶ Θεμίστ. Μεταφρ. Τόμ. Α', σελ. 233,13 καὶ σελ. 238,8 Σπεγγ.) καὶ Περὶ Σοφιστ. Ἐλέγχ. Α', 5 (Τόμ. Α', σελ. 276,30) «τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα πεπέρανται καὶ τὸ τῶν λόγων πλῆθος, τὰ δὲ πράγματα τὸν ἀριθμὸν ἄπειρά ἐστιν». Γαλην. Τόμ. Ζ', σελ. 796 «ἅπαντα ταῦτα πεπέρανται» καὶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 890 «τὰ τῆς ἐξηγήσεως αὐτάρκως πεπέρανται». Πλωτῖν. Τόμ. Β', σελ. 29,17 Τευβν. «οὔτ' οὖν πρὸς ἄλλο οὔτε πρὸς αὐτὸ πεπέρανται». Σιμπλίκ. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Ζ', σελ. 201,17 «εἴτε ἄπειρός ἐστι κατὰ τὸ μέγεθος εἴτε πεπέρανται τὸν σύνολον ὄγκον» καὶ 24 «τῷ ἀριθμῷ πεπέρανται τὰ ἁπλᾶ πέντε ὄντα» καὶ σελ. 202,8 «ὅτι καὶ τὸ σύνθετον ὅλον πεπέρανται» καὶ σελ. 207,2 «τὰ δὲ ἴσων ὄντα μέτρων μεμέτρηται καὶ πεπέρανται» καὶ 4 «ἀλλὰ τὸ ὑπερεχόμενον πᾶν, καθὸ ὑπερέχεται, πεπέρανται» καὶ 11 «εἰ δὲ ἄμφω πεπέρανται καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ἔσται πεπερασμένον» καὶ σελ. 211,15 καὶ σελ. 213,16 καὶ 19 καὶ σελ. 216,8 καὶ σελ. 227,10 καὶ σελ. 608, 5 καὶ Τόμ. Θ', σελ. 497,30 «καθόσον δὲ πᾶν τὸ ληφθὲν ἐνεργείᾳ ἐστί, κατὰ τοῦτο πεπέρανται» καὶ σελ. 498, 9 «εἴπερ ὁ κόσμος πεπέρανται» καὶ σελ. 516,25 καὶ 26 καὶ 29 καὶ 30 καὶ Τόμ. Ι', σελ. 1180, 9 «πεπέρανται γοῦν ἡ μέχρι νῦν τῷ νῦν τούτῳ» καὶ 28 «πεπέρανται γοῦν τέως εἰς ἐμὲ ἀλλ' οὐκ ἔστη». Θεόδ. Μετοχ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Α', σελ. 175 «καὶ τό γ' ἐπ' αὐτῷ δὴ βασιλεῖ καὶ πεπέρανται» καὶ σελ. 183 «ὡς ἤνυσταί τε καὶ πεπέρανται» καὶ σελ. 192. Σχολ. Ἰλ. Τόμ. ϛ', σελ. 376,4 «ἐφ' ᾧ ἤδη πεπέρανται ὁ βίος». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1883, σελ. 373 «Iulian. Epist. Pag. 446 b: τὰ γὰρ τῆς ἡμετέρας φιλίας ἐπέπραταί σοι. Nihil est ἐπέπραται, sed non multo melior est coniectura in textum recepta: πέπραταί σοι. Corrigendum censeo: πεπέρανταί σοι, id est πέρας ἔχει σοι» (Πρβ. καὶ 1882, σελ. 57). Κακῶς εἶνε παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΖ', β',

σελ. 44 γεγραμμένον «ἡ μὲν ἐξήγησις ἤδη πεπέραται» ἀντὶ τοῦ πεπέραΝται. Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Σιμπλικίῳ Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 141,28 καὶ σελ. 488,20 καὶ 34 καὶ 37 καὶ σελ. 492,33 καὶ σελ. 495,4 καὶ σελ. 497,27 καὶ σελ. 502,25 πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ πεπέρανται φέρεται καὶ ἡ ἡμαρτημένη πεπέραται ἢ πεπέρασται ἢ καὶ ἀμφότεραι αὗται. Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Βιτελλίου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἰωάννου τοῦ Φιλοπόνου εἰς Ἀριστοτ. Ὑπομνημάτων Τόμ. ΙΖ', σελ. 963 «ubique scripsi πεπέρανται et πεπεράνθαι, quamvis libri saepius πεπέρασται et πεπεράσθαι praebeant. servarunt tamen omnes περανθήσεται 405,11 πεπεράνθαι 39,18 447,20 448,11 452,8 462,24 475,3 481,1 484,25 486,28 572,11 765,12. cf. etiam adn. ad 447,18 484,23 πεπέρανται comparet interdum in codice L, velut 428,16 430,21 447,18 487,3; in ceteris (etiam in E 813,27) constanter πεπέρασται». Ὁ τύπος πεπέραται εἶνε παντελῶς βάρβαρος καὶ ἀνελλήνιστος, ὁ δὲ πεπέρασται ἀδόκιμος, ἐσχηματισμένος κατὰ ψευδῆ ἀναλογίαν ἐκ τοῦ πρώτου προσώπου πεπέρασμαι. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐλέχθη καὶ ΣΥΜπεπέρανται ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 441 «πάντα αὐτῷ μεθισταμένῳ συμπεπέρανται τὰ καλά».

πεπλάτυνται. Β' πρὸς Κορινθ. ϛ', 11 «ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται». Ἐπιφάν. Τόμ. Β', σελ. 286,32 Δινδ. «οὕτως ἑκάστης γλώσσης ἡ διαδοχὴ ἐν τῷ κόσμῳ πεπλάτυνται» Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 307,46 «ἡ δὲ μεθ' Ὅμηρον Ἤπειρος πάνυ πεπλάτυνται» καὶ σελ. 399,8 «οὐκουν ὁ Ἀγαμέμνων πεπλάτυνται ἢ ὑπερῆρται εἰς μέγεθος» καὶ σελ. 1194,62 «ὃ δὴ νοητὴ καὶ αὐτὸ οὖσα παραβολὴ εὐλόγως οὐ πεπλάτυνται». Ἀνελλήνιστον εἶνε τὸ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 559,43 «ἧς τὸ χάσμα ἐστὶ λεῖον· πεπλάτυται γάρ» (Πρβ. σελ. ζ' Γαισφ.). Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἐρωτιανῷ σελ. 124,15 Κλ. «Τετάρσωται: πεπλάτυται, ἐκτέταται», ἀλλ' ὀρθῶς παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΘ', σελ. 146 εἶνε γεγραμμένον «Τετάρσωνται (Γρ. τετάρσωται): πεπλάτυΝται· ταρσὸς γὰρ πᾶν τὸ πεπλατυσμένον» (Πρβ. Ἱπποκρ. Τόμ. Γ', σελ. 236 «περὶ τὴν ὅλην κεφαλὴν ἘΚτετάρσωται μέχρι τοῦ μετώπου καὶ τοῦ κροτάφου» (Ἴδε καὶ Λοβέκκιον ἐν Παραλειπ. σελ. 421). Παρὰ

Παύλῳ τῷ Αἰγινήτῃ σελ. 426 Βρι. ἀπαντᾷ «καὶ γὰρ εἰς τούτους φυσικῶς πεπλάτυνται»· σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «πεπλάτυται MBa., παραπλατύνεται GLP».

πεπλήθυνται. Παλ. Διαθ. Γεν. ΙΗ', 20 (Τόμ. Α', σελ. 23 Διδ.) «κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται πρός με» (Πρβ. Φωτ. Βιβλιοθ. σελ. 284,15). Σιμπλίκ. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 95,7 «οὐ γὰρ πεπλήθυνται ἐκ τοιούτων ἑνάδων» καὶ σελ. 102,3 «οὐ γὰρ πεπλήθυνται ἐκ τοιούτων ἑνάδων ἡ οὐσία». Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 135,32 «τὸ δὲ πρῶτα πεπλήθυνται κἀνταῦθα κείμενον ἐπιρρηματικῶς» καὶ σελ. 713,45 «εἰ καὶ συνήθως Ἀττικῷ ἔθει πεπλήθυνται καὶ νῦν τὸ ὄχεσφι» καὶ σελ. 792,10 «τὸ δὲ στηθέων πεπλήθυνται ἡρωικῶς» καὶ Μικρ. Συγγρ. σελ. 200, 22 «ἐνταῦθα δὲ καὶ τοῦτο πεπλήθυνται τὸ καλόν» καὶ σελ. 311, 8 «ἥτις ὑμῖν μὲν ἀπερρύη τοῖς ἀστικοῖς, ἡμῖν δὲ τοῖς ἐρημάζουσι καὶ ὑπὲρ τὰ Ῥιπαῖα πεπλήθυνται». Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Δ', σελ. 276,18 Διν δ. «Ἐφῆπται: ἀντὶ τοῦ ἐπισυνδέδεται καὶ ηὔξηται καὶ πεπλήθυνται». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ χωρίῳ τοῦ Σιμπλικίου φέρεται καὶ ἐσφαλμένη γραφὴ πεπλήθυται, ἣν βλέπει τις καὶ παρὰ Πρόκλῳ τῷ Διαδόχῳ Τόμ. Δ', σελ. 198 Κουζ. «καθ' ὃ καὶ ὁ ὅλος πεπλήθυται νοῦς» καὶ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 428 «καὶ τὸ μὲν πεπλήθυται καὶ ἀοριστaίνει, τὸ δὲ ὥρισται καὶ μεμέτρηται». Τῆς ὀρθῆς ἐκφορᾶς φέρομεν παράδειγμα καὶ ἐκ τῶν τοῦ Θεοδωρήτου τῶν ἐκδεδομένων ὑπὸ τοῦ Παπαδ. Κεραμέως σελ. 41,11 «τὰ μὲν ζιζάνια πεπλήθυνται». Πρβ. καὶ Ἰουστῖν. (Ψευδιουστῖν.) Τόμ. Γ', β', σελ. 32 Ὄθ.

πεποίμανται. Αἰσχύλ. Εὐμεν. 249 «χθονὸς γὰρ πᾶς πεποίμανται τόπος».

πεπράϋνται. Αἰλιαν. περὶ Ζῴ. ΙϚ', 20 «ὥρᾳ δὲ ἀφροδίτης τῆς σφετέρας συνδυασθεὶς πρὸς τὴν θήλειαν πεπράϋνται». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Πέπαυται: πεπράϋται» ἀντὶ τοῦ πεπράϋνται. Ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lect.* σελ. 582 ἀνέγνω «Πεπέπανται: πεπράϋνται». Παράδοξος φαίνεται ἡ ὑπὸ τοῦ Τουπίου γενομένη μεταβολὴ τοῦ πέπαυται εἰς τὸ παντελῶς ἀνύπαρκτον πεπάνται (ἐν Emendat. Τόμ. Δ', σελ. 217).

σεσήμανται, κατασεσήμανται. Ἡρόδ. Β', 125 «σεσήμαν-

ται δὲ διὰ γραμμάτων Αἰγυπτίων ἐν τῇ πυραμίδι ὅσα ἔς τε συρμαίην καὶ κρόμμυα καὶ σκόροδα ἀναισιμώθη». Ἐπιγρ. Ἀττ. Τόμ. Β', β', σελ. 21 καὶ σελ. 22 «σεσήμανται τῇ δημοσίᾳ σφραγῖδι». Πρβ. καὶ σελ. 104 (Ἐφημερ. Ἀρχαιολ. 1903, σελ. 145 «ἵνα τὸ ἄλφα παρασεσήμανται» καὶ «ἵνα τὸ βῆτα παρασεσήμανται»). Θεόφραστ. Χαρακτ. ΙΗ' (σελ. 20,5 Τευβν.) «εἰ σεσήμανται τὸ κυλικούχιον». Ψευδολουκιαν. Περὶ τῆς Συρ. Θεοῦ 48 «κηρῷ δὲ τάδε σεσήμανται». Εὐσέβ. Εὐαγγ. Προπαρ. Η', γ', 2 «τυγχάνει γὰρ Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ φωνῇ λεγόμενα· ἀμελέστερον δὲ καὶ οὐχ ὡς ὑπάρχει σεσήμανται» (Πρβ. Βαλκενάριον ἐν τῇ περὶ Ἀριστοβούλου τοῦ Ἰουδαίου Διατριβῇ σελ. 63). Σχολ. Ἱππ. καὶ Γαλ. Τόμ. Α', σελ. 33 «ἡ μὲν οὖν — ἐπίνοια διὰ τούτων σεσήμανται». Θεμίστ. Λόγ. σελ. 192, Α' «ἅπασιν αὐτοῖς ὥσπερ νομίσμασιν ἡ σὴ εἰκὼν σεσήμανται» καὶ σελ. 194, Γ' «τὰ μὲν καθειργμένα κατασεσήμανται δεσμοῖς ἀλύτοις». Ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ Ἰακωψίου ἐν *Lect. Stob.* σελ. 41 καὶ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν *Mnemos.* 1875, σελ. 308 ἀνεγνώσθη «ἡ σὴ εἰκὼν ἘΝσεσήμανται». Παρὰ τῷ Θεοφάνει Χρονογρ. σελ. 400,9 Λιψ. κεῖται «δεινόν τι καὶ δυσῶδες ἐκ νηπιότητος αὐτοῦ προεσήμανται τεκμήριον». Τὸν τύπον τοῦτον βλέπει τις καὶ παρὰ Γεωργίῳ τῷ Συγκέλλῳ Τόμ. Α', σελ. 684,6 «ὡς προεσήμανται», ἀλλ' εἶνε κατὰ τὴν δόκιμον ἐκφορὰν εἰρημένον σελ. 183,14 «καθὼς καὶ προσεσήμανται». Πρβ. καὶ σελ. 223,15 «καὶ ταῦτα μὲν ἐν βραχεῖ τῷ πέρατι τῆς Γενέσεως ἐπισεσήμανται». Σημειωτέον δ' ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Θεοφράστου κοιλιούχιον, ἀνθ' οὗ ὑπὸ τοῦ Κασαυβῶνος καὶ ἄλλων ἐγράφη κυλικούχιον. Ἀλλ' ἀμφιβάλλεται ἂν ὑπῆρξεν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Μακρὸς περὶ τοῦ πράγματος λόγος γίνεται ὑπὸ τοῦ Ἀστίου ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Χαρακτήρων τοῦ Θεοφράστου σελ. 160· νομίζει δ' ὁ φιλόλογος οὗτος ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε κυλικεῖον. Μνημονεύομεν καὶ ἃ ὁ Ναβῆρος ἔγραψεν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1892, σελ. 332 «Vere mihi correxisse videor κλειδούχιον, sed sero comperi diu ante me iam Sylburgium in eandem suspicionem incidisse».

τεθέρμανται, ἐκτεθέρμανται, παρατεθέρμανται. Φιλότιμ. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Α', σελ. 182 «μέμικται τοῖς ὑγροῖς καὶ τέτηκε καὶ τεθέρμανται». Γαλην. Τόμ. Α', σελ. 672 «ἤ, εἰ μήπω τε-

θέρμανται, πῶς φαίνεται θερμά;» καὶ Τόμ. Ϛ΄, σελ. 706 «τὰ μὲν ἐπὶ πλέον ἥψηται — τὰ δὲ μόνον τεθέρμανται» καὶ Τόμ. Θ΄, σελ. 336 «τεθέρμανται μὲν ἤδη τηνικαῦτα καὶ οὐκέτι μόνον θερμαίνεται» καὶ σελ. 362 «ἐφ' ὅσον τεθέρμανται τὰ ψαύοντα» καὶ Τόμ. ΙΑ΄, σελ. 362 «ἐκτεθέρμανται δὲ ἱκανῶς ἤδη τὸ σῶμα». Παλ. Διαθ. Δευτερον. ΙΘ΄, 6 (Τόμ. Α΄, σελ. 289) «ὅτι παρατεθέρμανται τῇ καρδίᾳ». Ἐν ταῖς Τραχινίαις τοῦ Σοφοκλέους στίχ. 368 ἔχουσι τἀντίγραφα «εἴπερ ἐντεθέρμανται πόθῳ», εἰς ὃ φέρεται σχόλιον «Ἐντεθέρμανται: ἐκκέκαυται». Ἀλλ' ἐπιφανεῖς φιλόλογοι δοξάζουσιν ὅτι ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους ἐΚτεθέρμανται. Ὁ Βλαϋδέσιος σημειοῦται εἰς Τραχιν. σελ. 88 «ἐντεθέρμανται: ἐκτεθέρμανται Herw., coll. Timaeo Athen. II. 37 B. Which I have received with Dind. and Nauck», ὁ δὲ Ναύκιος γράφει ἐν *Mél. Gréco-Rom.* Τόμ. Ϛ΄, σελ. 41 «Trach. 368 p. 301,25: ἐντεθέρμανται: ἐκκέκαυται. scripsisse Sophoclem non ἐντεθέρμανται sed ἐκτεθέρμανται coniecit Dindorf, quae suspicio scholii interpretatione stabilitur. accedit quod formae ἐντεθέρμανται prius ν puncto in codice L notatum esse testatur Vlad. Subkoff, qui Sophoclis Trachinias edidit Mosquae a. 1877» (Πρβ. καὶ Γ. Δινδόρφιον ἐν Λεξ. Σοφοκλ. λ. ἐκθάλπω. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «Λελήιται: τεθέρμανται». Γράφει δ' ὁ Λοβέκκιος ἐν τῷ Ῥηματικῷ σελ. 30 «Α χλιαρός oriri potuisse λιαρὸς demonstrant verba ab Hesychio relata Ἐλιάνθη ἐχλιάνθη. Λελίηται τεθέρμανται». Πρβ. καὶ Σμιδίτιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Γ΄, σελ. 24.

τεθήλυνται, ἐκτεθήλυνται. Ἀριστείδ. Κοϊντιλ. περὶ Μουσ. σελ. 92 «τεθήλυνται δὲ τὸ Ε». Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 1208,38 «Ἰωνικῶς δὲ κἀνταῦθα τεθήλυνται ἡ ῥινός». Εἶνε δὲ πλημμελῶς παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ γεγραμμένον σελ. 976,7 «τοσοῦτον δὲ μόνον δῆλον, ὅτι οὐ τεθήλυται» ἀντὶ τοῦ τεθήλυΝται, ὡς παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ Ν΄, κζ΄, 6 «ἀλλὰ παρήβηκε καὶ ἐκτεθήλυται» ἀντὶ τοῦ ἐκτεθήλυΝται, ὃ ἀποκατέστησεν ὁ Βεκκῆρος».

τετράχυνται, ἐκτετράχυνται. Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Α΄, σελ. 91, 11 «συμφυῶς τῷ ὑποκειμένῳ τετράχυνται τὸ ἔπος ταῖς ὀνοματοποιίαις». Εὐστάθ. Παρεκβολ. εἰς Διονύσ. Περιηγ. σελ. 331,24 Διδ.

«τέτρηχεν, ὅ ἐστι τετράχυνται» καὶ σελ. 332,1 «σημείωσαι δὲ ὅτι οὗτος μὲν τὸ τέτρηχεν ἀντὶ τοῦ τετράχυνται εἶπε» καὶ Μικρ. Συγγρ. σελ. 353,54 «ἀλλὰ κατατέτμηται καὶ ἐκτετράχυνται». Στράβ. σελ. 317 «πλὴν εἴ τί που σπάνιον ἐκτετράχυνται τελέως» καὶ σελ. 769 «ὄντως δὲ ἀκάθαρτον· καὶ γὰρ ὑφάλοις χοιράσι καὶ ῥαχίαις ἐκτετράχυνται». Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐκτετράχυνται μετέβαλεν ὁ Ἑρουερδὴν ἐν *Mnemos*. 1887, σελ. 456 εἰς τὸ ἀπαρέμφατον ἐκτετραχύνθαι, ὡς τοῦ λόγου ἐκφερομένου ὑπὸ τοῦ γεωγράφου κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀπολλοδώρου εἰρημένα. Τὸ ἁπλοῦν τετράχυνται ἀπαντᾷ καὶ ἐν τοῖς Προβλήμασι τοῦ Ψευδαριστοτέλους ΙΑ', 22 (Τόμ. Δ', σελ. 178,21 Διδ.). Ἐν τοῖς εἰς Νίκανδρον Σχολίοις Θηρ. 297 «τουτέστι τραχύνεται τῇ φολίδι ἡ γαστὴρ» ὑπάρχει καὶ γραφὴ τετράχυται». Ἐν τοῖς Φαινομένοις τοῦ Ἀράτου στίχ. 276 εἶνε ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Βεκκήρου σελ. 12 «τὰ δέ οἱ πτερὰ τετρήχυνται» (Πρβ. καὶ Σχολ. σελ. 76,23). φέρεται δὲ καὶ γραφὴ οἱ παρατετρήχυνται καὶ οἱ ἐπιτετρήχυνται. Ἀνεγνώσθη δ' ὑπὸ τοῦ Βοσσίου «τα δέ οἱ ἔπι τετρήχυνται», ὅ ἀπεδέξατο καὶ ὁ Μαάσσιος ἐν *Philolog. Untersuch* 1892, σελ. 87.

ὕγρανται. Γαλην. Τόμ. Ι', σελ. 103 «εἰ μὲν γὰρ ἔψυκται, θερμαντέον, εἰ δ' ὕγρανται, ξηραντέον, ὡσαύτως δὲ καὶ εἰ μὲν ἀμέτρως τεθέρμανται, ψυκτέον, εἰ δ' ἐξήρανται, ὑγραντέον».

ὕφανται, ἐνύφανται, ἐξύφανται, παρύφανται, προσύφανται, συνύφανται. Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 315,31 Βεκκ. «οὐχ ὑφαίνεται ἀλλ' ὕφανται». Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Α', σελ. 531, 13 «ἐξ ἴσου γὰρ ὁ χρυσὸς ὕφανται τῇ πορφύρᾳ». Ἡσύχ. «Ἀσπάθητον χλαῖναν: τὴν δοράν, παρόσον οὐχ ὕφανται». Δημήτρ. περὶ Ἑρμην. 166 «ἅπαν καλὸν ὄνομα ἐνύφανται αὐτῆς τῇ ποιήσει». Ἰώσηπ. Τόμ. Α', σελ. 189,6 Νισ. «ἄνθη δ' εἰς αὐτὴν ἐνύφανται φοίνικι καὶ πορφύρᾳ μετὰ ὑακίνθου καὶ βύσσου πεποικιλμένα» (Πρβ. καὶ Γ. Δινδορφιον ἐν τῇ ἐκδοσει τῶν εἰς Εὐριπίδην Σχολίων Τομ. Β', σελ. 347). Ἀρεταῖ. σελ. 43 Ἑρμ. «φλεψὶ μεγάλῃσι ἐξύφανται τάδε τὰ μέρεα». Θεμίστ. Λόγ. σελ. 222, Γ' «ἐμπέπλησται ἅπας καὶ ἐξύφανται οἷον πέπλος». Ἀριστοτ. περὶ Ζῳ. Ἱστορ. Δ', δ', 10 (Τόμ. Γ', σελ. 63,30 Διδ.) «παρύφανται δ' ἀπὸ τῆς κοιλίας τῷ στομάχῳ — μακρὸς πόρος καὶ λευκός». Ὠριγέν. Τόμ ΚΑ',

σελ. 514 καὶ Τόμ. ΚΕ΄, σελ. 24 «προσύφανταί τινα τῇ γενομένῃ ἱστορίᾳ». Λιβάν. Λόγ. Τόμ. Α΄, σελ. 344,15 Ῥεισκ. «αἷς ἱππόδρομός τε προσύφανται καὶ θέατρον καὶ λουτρόν». Διονύσ. Ἁλικ. Ῥωμ. Ἀρχαιολ. σελ. 669 «οὕτω συνύφανται τὸ ἄστυ τῇ χώρᾳ» καὶ περὶ Συνθ. Ὀνομ. σελ. 354 Σχαιφ. «παράκειται γὰρ ἀλλήλοις τὰ ὀνόματα καὶ συνύφανται κατά τινας οἰκειότητας». Φίλ. Ἰουδ. Τόμ. Δ΄, σελ. 228 «ὅπερ ἐκ τριῶν συνύφανται» καὶ Τόμ. Ε΄, σελ. 130 «τοιαῦτα τοῖς νόμοις ἀγάλματα συνύφανται καὶ πεποίκιλται πρὸς εὐπορίαν ἀπόρων». Εὐσέβ. Εὐαγγ. Ἀποδ. Δ΄, ϐ΄, 2 «εἴ τι τούτοις ἕτερον συνυφέστηκέ τε καὶ συνύφανται». Ὁ Φρύνιχος γράφει ἐν Βεκκ. Ἑλλ. Ἀνεκδότοις σελ. 20,1 «Ἀληλιμμένον: ἀναδιπλοῦντες λέγουσιν ἀντὶ τοῦ ἠλειμμένον· οὕτω καὶ τὸ κατορώρυκτο καὶ τὸ κατορωρυγμένον καὶ ὑφήφανται ἀντὶ τοῦ ὕφανται». Ὁ ὑπὸ τοῦ Φρυνίχου καὶ ἄλλων γραμματικῶν μνημονευόμενος παρακείμενος ὑφήφασμαι - ὑφήφανται παρ᾽ οὐδενὶ τῶν παλαιῶν εὑρέθη (Ἴδε Λοϐέκκιον εἰς Φρύν. σελ. 33. Πρβ. καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Η΄, σελ. 525).

ὤξυνται, παρώξυνται. Δημοσθέν. σελ. 70.18 «παρώξυνται πείσεσθαί τι προσδοκῶν» (Πρϐ. Μελῆρον ἐν Μνημοσ. 1856, σελ. 73 καὶ Κόϐητον ἐν Συμμ. Κριτ. σελ. 461). Ἀλκίφρ. Ἐπιστ. Α΄, λα΄, 3 «ὁ δὲ τῷ ἀποτεύγματι τῆς δίκης παρώξυνται». Ἰώσηπ. περὶ τοῦ Ἰουδ. Πολ. Α΄, ι΄, 9 «εἰ κληθεὶς ἐπὶ δίκην παρώξυνται». Γρηγ. Κορίνθ. Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Ζ΄, σελ. 1323,9» «ὡς οὐκ ἀλόγως λελύπηται ἢ πεφόϐηται ἢ πρὸς θυμὸν παρώξυνται». Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Γ΄, σελ 259, 22 «ἐπεὶ καὶ ἀριστεὺς καὶ παρώξυνται διὰ τὸν ἑταῖρον». Εὐστάθ. Παρεκϐ. εἰς Ὅμ. σελ. 511, 29 «ὅτι ἀρετῇ καὶ θυμῷ καὶ φιλοδοξίᾳ παρώξυνται ὁ Διομήδης» καὶ σελ. 733,26 «παρώξυνται γὰρ (ὁ Διομήδης) οὐ μόνον φιλοτιμίᾳ καὶ θυμῷ ἀλλὰ καὶ ἀρετῇ». Παρατηρητέον δ᾽ ὅτι καὶ ἐν τοῖς εἰς Δημοσθένη Σχολίοις ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Οὐολφίου «διὸ καὶ παρώξυνται καὶ προαπαντᾶν αὐτῷ περὶ τὴν Λυδίαν κέκρικε» (σελ. 225,4 Δινδ.) ἀντὶ τοῦ παροξύνεται.

ΚΕΦ. ΙΗ΄.

Ἐπέφαντο, **ἐξήραντο**, κτλ.

Καὶ περὶ τοῦ ἐπέφαντο γράφει ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 476 «Ἐπέφαντο, γ΄ πληθ. πρόσ. τοῦ παθητ. ὑπερσυντ. τοῦ Φαίνω».

Ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Ἡσιόδου Ἀσπίδι Ἡρακλέους φέρεται στίχ. 166 «στίγματα δ' ὡς ἐπέφαντο ἰδεῖν δεινοῖσι δράκουσι», ἐν δὲ τῷ εἰς Ἀπόλλωνα Ὁμηρικῷ Ὕμνῳ κεῖται στίχ. 428 «καί σφιν ὑπὲκ νεφέων Ἰθάκης τ' ὄρος αἰπὺ πέφαντο»· οὐδὲν δ' ἡμεῖς παρ' οὐδενὶ εὕρομεν παράδειγμα τοῦ ἐπέφαντο εἰλημμένου ὡς πληθυντικοῦ τρίτου προσώπου.

Ἑνικοῦ ἀριθμοῦ εἶνε καὶ τὸ ἐξήραντο καὶ τὸ ἐμεμάραντο καὶ τὸ ἐκεκράτυντο κατὰ τὸν αὐτὸν ἐσχηματισμένα τρόπον.

ἐξήραντο. Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Β΄, 45 «εἰ γάρ τι καὶ νᾶμα χειμέριον ἦν, ἐξήραντο ὑπὸ τῆς φλογὸς τοῦ ἡλίου». Παυσαν. Ἀρκαδ. ΚΒ΄, 9 «ἐξήραντο ἅπαν τοῦ πεδίου τὸ λιμνάζον». Ἀνεγνώσθη δ' ὑπό τινων καὶ ἐν ταῖς περὶ τὰ Ζῷα Ἱστορίαις τοῦ Ἀριστοτέλους Ϛ΄. ιε΄, 1 (Τόμ. Γ΄. σελ. 117,37 Διδ.) «ὃ ἐξηραίνετο μὲν ὑπὸ κύνα καὶ ἡ ἰλὺς ἅπασα ἐξήραντο» ἀντὶ τοῦ ἐξηρεῖτο».

ἐμεμάραντο. Κοΐντ. Σμυρν. Θ΄. 371 «καὶ οἱ πᾶν μεμάραντο δέμας». Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Δ΄, σελ. 357.7 Δινδ. «ἐμεμάραντο γὰρ ὁ θυμός».

ἐσεσήμαντο. Ἰουλιαν. σελ. 580,11 Ἑρτλ. «ἡ χειρὶ σῇ καθάπερ ἐναργεῖ σφραγῖδι ἐσεσήμαντο». Πρβ. καὶ Δίωνα Κάσσιον ΟΗ΄, λδ΄. 4 «καὶ γὰρ τῷ τοῦ Ἰουλιανοῦ δακτυλίῳ ἐσεσήμαντο».

ἐλελύμαντο. Δί. Κάσσ. ΛΘ΄, ια΄, 3 «καὶ εἰ δή τι ἄλλο τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐλελύμαντο» καὶ ΞΕ΄, κ΄, 2 «συνέλαβον φορυτοῦ καὶ αἵματος ἀναπεπλησμένον· ὑπὸ γὰρ τῶν κυνῶν ἐλελύμαντο» (Πρβ. καὶ Ζωναρ. Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Γ΄, σελ. 51,17 Δινδ.). Λιβάν. Λόγ. Τόμ. Β΄, σελ. 397,8 «καίτοι καὶ εἰ τοῖς ἄλλοις αὐτὴν βελτίω πεποιηκὼς ἐν τούτῳ μονῳ λελύμαντο». Ὁ Κόβητος ἀντὶ τοῦ «ἐν τούτῳ μόνῳ» ἔγραψεν «ἐνὶ τούτῳ μόνῳ» ἐν *Collect. Crit.* σελ. 134.

εὔθυντο, κατεύθυντο. Πλάτ. Κριτ. σελ. 118, Γ' «ὅ,τι δὲ ἐνέλειπε, κατεύθυντο (κατηύθυντο), τάφρου κύκλῳ περιορυχθείσης».

ὕφαντο, ἐνύφαντο, συνύφαντο. Δοῦρ. παρ' Ἀθην. σελ. 535, Ϛ' «τὸ δὲ πᾶν ὁ πόλος ἐνύφαντο». Πολυδεύκ. Ι', 43 «ζῷα ἐνύφαντο» καὶ Ζ', 48 «ᾗ συνύφαντο ἡ πορφύρα».

ἐλελέπτυντο Γαλην. Τόμ. ΙΗ', Ϭ', σελ. 901 «τουτέστι καταλεπτυνθέντα πλέον αὐτὰ ἢ πρόσθεν ἐλελέπτυντο» Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΖ', Ϭ', σελ. 50 «ἀλλ' οὐδ' ὅτι κνήμας μέντοι γε ἀμφοτέρας ἢ τὴν ἑτέραν ἥκιστα λελέπτυντο».

ἐκεκράτυντο. Δί. Κάσσ. Μ', λϚ', 1 «τό τε γὰρ φρούριον ἐπί τε λόφου καρτεροῦ ἦν καὶ τείχεσιν ἰσχυρῶς ἐκεκράτυντο».

(ἐ)μεμίαντο. Εὐστάθ. Μικρ. Συγγρ. σελ. 293,68 «οἷς τὸ περιέχον μεμίαντο».

ἤμβλυντο, ἐξήμβλυντο. Πλούτ. Φαβ. Μαξ. ΚΓ', 3 «ἡ δ' ὥσπερ ἐξήμβλυντο καὶ κατετέτριπτο τοῖς ἀλωφήτοις ἀγῶσιν».

(ἐ)τετράχυντο. Εὐστάθ. Παρεκβ. εἰς Ὅμ. σελ. 180,6 «ἔστι δὲ τετρήχει μὲν κατὰ ὀνοματοποιίαν τὸ τετάρακτο ἢ τετράχυντο». Ἡσύχ. «Τετρήχει: τετράχυντο, πεπύκνωτο, τετάρακτο». Ἴδε καὶ Λοβέκκιον εἰς Φρύν. σελ. 34.

ὤξυντο, παρώξυντο. Δημοσθέν. σελ. 1314,49 «ἡ πόλις πᾶσα τοῖς ἀσελγῶς εἰσπεπηδηκόσιν εἰς τοὺς δήμους ὀργιζομένη παρώξυντο». Ζωναρ. Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Γ', σελ. 96, 17 «ὁ δῆμος ἔτι παρώξυντο». Συνέσ. σελ. 58, Α' «Σωκράτης δὲ οὐδὲ πρὸς τοῦτο παρώξυντο». Ἄνν. Κομν. Τόμ. Α', σελ. 65,19 Βόνν. «ὅ τε γὰρ πάπας κατὰ τοῦ ῥηγὸς εὖ μάλα παρώξυντο». Παρατηρητέον δ' ὅτι παρά τε τῷ Δημοσθένει καὶ παρ' Ἄννῃ τῇ Κομνηνῇ φέρεται καὶ γραφὴ παρωξύνετο. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1886, σελ. 17. Thucyd. VI 56. 2. χαλεπῶς δὲ ἐνεγκόντος τοῦ Ἁρμοδίου πολλῷ δὴ μᾶλλον δι' ἐκεῖνον καὶ ὁ Ἀριστογείτων παρωξύνΕΤΟ. Non est hic imperfecto locus. Una literula exempta scribe παρώξΥΝτο» (Πρβ. καὶ *Nov. Lect.* σελ. 582 κέ.).

Πλημμελῶς ἔχει τὸ ἐν τοῖς εἰς Ἄρατον Σχολίοις ἁπαντῶν σελ. 126,21 Βεκκ. «εἰ μὴ ἐπεπάχυτο ὁ ἀήρ». Ἡ ὀρθὴ ἐκφορὰ εἶνε ἐπεπάχυντο. Ὁ Βερνάρδυς σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σουΐδα Τόμ. Α', Ϭ', σελ. 572 «Ἐτετρήχει: ἐτετράχυτο. Homerus Il. Β'.

95. Τετρήχει δ' ἀγορή, ὑπὸ δ' ἐστοναχίζετο γαῖα. Scholiasta: τετρήχει. ἐτετράχυντο ὑπὸ θορύβου, θορυβώδης ἦν. Huc respexit Suidas: apud quem pro ἐτετράχυτο scribendum est ἐτετράχυντο, ut habet Scholiasta. *Küst.* Nihil mutandum esse vincit grammaticorum usus, velut Schol. in Pind. I. VI, 58. et in Nicand. Ther. 297 coll. Lobeck in Phryn. p. 34».

ΚΕΦ. ΙΘ΄.

Κέκρανται συμφορά — κέκρανται συμφοραί

Ἐν τῷ Ἱππολύτῳ τοῦ Εὐριπίδου στίχ. 1255 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «αἰαῖ· κέκρανται συμφοραὶ νέων κακῶν». Ἀλλὰ πιθανώτατον ὑπάρχει, ἵνα μὴ εἴπωμεν βέβαιον, ὅτι ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου ἐλέχθη «κέκρανται συμφορὰ νέων κακῶν».

Καλὸν ἡμῖν φαίνεται νὰ μνημονευθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀσωπίου γεγραμμένα ἐν τῇ Β΄ ἐκδόσει τῆς Δευτέρας Περιόδου τοῦ Συντακτικοῦ.

σελ. 846 § 68 καὶ § 69 «*Πληθυντικοῦ ὑποκειμένου προτασσομένου, δὲν ἤθελεν ἁρμόσει ἐν τούτοις ἑνικὸν ῥῆμα* (κλίμακες ἐνῆν), *ἀλλὰ ἑνικὸν ῥῆμα ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου τιθέμενον καὶ πολλὰ ὁμοῦ περιλαμβάνον ἅπερ ἐφεξῆς σαφέστερον ἐξηγοῦνται καὶ διὰ πληθυντικοῦ ὑποκειμένου οὐδὲν ἔχει τὸ ἀντιπίπτον. Οὕτω προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς συντάξεως ὁ Ἑρμᾶννος, κατὰ ταῦτα ῥυθμίζων ἐν γένει τὴν φύσιν τοῦ* πινδαρικοῦ σχήματος, *ἐπεκτεινομένου, κατ᾽ αὐτόν, ἐκτὸς τοῦ* εἶναι *καὶ* γίγνεσθαι, *εἰς παντοῖα ἄλλα ῥήματα, πάντοτε προτασσόμενα τῶν ὑποκειμένων. Τούτου τεθέντος εὐκόλως παραλαμβάνεται εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο καὶ τὸ* αἶ αἶ· δέδοκται, πρέσβυ, τλήμονες φυγαί *(Εὐρ.* Βάκχ. *1348). ἐν ᾧ ἄλλοι, μετὰ τοῦ ἀρχαιοτέρου Βαρνεσίου, ὀρθότερον ἴσως, χωρίζουσι τὸ* δέδοκται, *ἐννοοῦντες τὸ ἑπόμενον ὡς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν = δεδογμένον ἐστὶ τοῦτο, τλήμονες δηλ. φυγαί. Ὡσαύτως τὸ* κέκρανται συμφοραί *(Εὐρ. Ἱππολ. 1255), ὡς καὶ τὸ* κεχείμανται φρένες *(Πίνδ.* Πυθ. *Θ΄, 32), ἅπερ τινὲς μέν, ἑνικὸν ἐκλαμβά-*

νοντες τὸ ῥῆμα, *κατὰ τὸ* λελάμπρυνται (*Ἀρφ.* Πλ. *635*), *ἀνάγουσιν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχῆμα, τινὲς δὲ καὶ τὸ* κέκρανται *καὶ τὸ* κεχείμανται *πληθυντικὰ ἐκλαμβάνουσιν. ὁ δὲ Σχαίφερος τὸ δεύτερον τῶν εὐριπιδείων εἰς τὸ* κέκρανται συμφορὰ *προτείνει τρεπτέον* (*εἰς Σχόλ.* Ἀπολλων. Ῥοδ. *Β', σ. 208*), *κατὰ τὸ* κέκρανται ψῆφος (*Εὐρ.* *Ἀνδρ. 1273 καὶ* Αἰσχ. Ἱκέτ. *906*) *καὶ κατὰ τὸ* κέκρανται δίπτυχον δῶρον θεᾶς (*Εὐρ.* Ἴωνι *1010*). *Ὁμοίως ἤθελεν ἀναχθῇ εἰς τὸ* πινδαρικὸν σχῆμα *κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἑρμάννου* τὸ προσξυνελάβετο αἱ Πελοποννησίων νῆες (*Θ. Γ'. 36*) *ὅπερ ἔχουσι τὰ καλλιώτερα ἀντίγραφα*»

σελ. 852 § 87 καὶ § 88 «*Τὸ ἀκατέργαστον τῆς ἀρχαιοτάτης γλώσσης συνίστατο ἴσως καὶ εἰς τοῦτο ὅτι ἐν πολλοῖς εἶχε τὸν αὐτὸν τύπον ἐπὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ* (*γρ. ἑνικοῦ*) *καὶ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ. Μετέπειτα δέ, ἐπὶ τὸ τελειότερον ἀναπτυχθείσης τῆς γλώσσης, ἡ περὶ τὴν σύνταξιν αὕτη ἀνωμαλία ἔμεινεν ἐντὸς ὁρίων στενωτέρων, ἐπὶ τῆς δεῖνος ἢ δεῖνος περιστάσεως. Βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι οἱ Ἀττικοί, συνειθισμένοι ὄντες εἰς τὴν* ἀττικὴν σύνταξιν, *εὐκόλως παρεδέχθησαν ἐν μέρει καὶ τὸ* πινδαρικὸν σχῆμα, *ὅπερ ὅμως εἶναι πολὺ σπανιώτερον παρὰ τὴν* ἀττικὴν σύνταξιν. *Τὸ ὁμόφωνον τοῦ ἑνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ, μεῖναν καὶ μετέπειτα ἐπί τινων, κατὰ σύμπτωσιν τοῦ* νῦ *πρὸς τὸ* ταῦ, *ἐγέννησεν ἀμφιβολίας καὶ διαφωνίας παρὰ τοῖς λογίοις. Ὁ σχολιαστής, ἑρμηνεύων τὸ ἀνωτέρω τοῦ Ἀριστοφάνους* (*Πλ. 635*) λελάμπρυνται *λέγει* «*ἔχει δὲ τὸ* λελάμπρυνται *τρίτον πρόσωπον τῶν ἑνικῶν ὁμόφωνον τῷ τρίτῳ τῶν πληθυντικῶν, ὡς τὸ* ἐξήρανται *καὶ* κατῄσχυνται *καὶ ὅσα τοιαῦτα*». *Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Σοφοκλέους ἑρμηνεύει ὀρθῶς τό, ἐκ τοῦ* περαίνειν, πεπείρανται (*Τρ. 581*) *διὰ τοῦ* κατείργασται, τετελείωται *καὶ* ἤνυσται, *ὅπερ ὁ Φίσχερος ὡς τρίτον πληθυντικὸν ἐξέλαβεν. Κλαύδιος Σαρραῦϊος* (*Sarrau*), *γράφων πρὸς Σαλμάσιον, λέγει*· «*Quant à* ἐξήρανται, *je le crois seulement plurier, et il est aussi singulier. La difficulté en a été meuë par les anciens grammairiens grecs, qui la résolvent par là que* ἐξήρανται πέφανται, *etc. sont de la 3 personne du singulier et du plurier.*» *Μόνον ἑνικὰ δέχεται πάντα ταῦτα ὁ Σχαίφερος, ὡς καὶ τὸ* κέκρανται *καὶ* κεχείμανται, *ἅπερ πληθυντικὰ ὁ Βουττμάννος* (*§ 69*). *Κατὰ ταῦτα δὲ*

καὶ ὁ Κοραῆς παρέλαβεν ἐν ταῖς σημειώσεσι τὴν ὀρθὴν γραφὴν βεβάθυνται, *ἀντὶ τοῦ βαρβάρου* βεβάθυται (*Στράβ. 629*)». Περὶ τοῦ καλουμένου Πινδαρικοῦ ἢ Βοιωτίου σχήματος οὐδὲν νῦν λέγομεν (Ἴδε Λόγ. Ἑρμ. 1867, σελ. 328).

Ἄξια μνείας νομίζομεν καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Ἑρμαννοῦ διειλημμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Αἰσχύλου Τόμ. Β΄, σελ. 222 «Equidem non dubitavi ἔρρανται hic ponere, quod verbum in libris v. 582. post ἄπαιδες temere insertum est. Dixi de hac emendatione in diss. de versibus spuriis apud Aesch. p. 8. Opusc II. p. 81. seq. Est autem ἔρρανται forma numeri pluralis, cuius generis exempla sunt rarissima. Suspectas habuit eiusmodi formas Schaeferus ad Dionysium Hal. de struct. or. p. 355 et ad schol. Apollonii Rhodii p. 208. Negat quidem Lascaris, qui sua ex antiquioribus hausit, ita tertiam personam pluralis flecti, τὸ τρίτον κοινῶς μὲν οὐ γίνεται διὰ τὴν ἀσυνταξίαν, ὅτε πρὸ τοῦ τ τοῦ τρίτου προσώπου ἑνικοῦ ἄλλο σύμφωνον εἴη, ἤγουν π, οἷον τέτυπται· κ, οἷον λέλεκται· σ, οἷον εἴργασται· ἔτι καὶ τὰ ἀμετάβολα, λ, οἷον ἔψαλται· ν, οἷον μεμόλυνται· ρ, οἷον ἔσπαρται· ἐν τούτοις γὰρ τρίτον πρόσωπον πληθυντικὸν γενέσθαι οὐχ οἷόν τε· ἡ χρῆσις δὲ αὐτὸ ἀναπληροῖ διὰ μετοχῆς καὶ ὑπαρκτικοῦ ῥήματος· sed multa sunt, quae quod rarissime inveniebantur, in vulgaribus praeceptis solebant praeteriri. Suo schemate usus esse videtur Pindarus quum dixit Pyth. IX. 32. (56.) φόβῳ δ' οὐ κεχείμανται φρένες. Apud Euripidem Hipp. v. 1255. αἰαῖ, κέκρανται συμφοραὶ νέων κακῶν, singularem συμφορὰ restituendum putarunt Schaeferus ad schol. Apollonii et Elmsleius ad Med. v. 34. In tanta certorum exemplorum raritate non spernendum est scholion ad Nicandri Ther. 789. αἱ χηλαὶ δὲ τῶν σκορπίων, ἃς βορεὰς καλεῖ, οἱονεὶ πολυφάγους, ἐξήρανται. Addi potest Tzetzes, qui in scholiis mss. ad Hesiodi Scutum Herculis v. 245. ἄνδρες δ' οἳ πρεσβῆες ἔσαν γῆράς τε μέμαρπον, haec habet, γῆράς τ' ἐμέμαρπτον. τὸ γῆρας κατέλαβον γρ. γήρᾳ τε μέμαρται ἤγουν μεμάρανται ὑπὸ τοῦ γήρως. Illud vero manifestum est, non potuisse tertiam pluralis ad hunc modum formari nisi in verbis in νω desinentibus. Ac nisi magnopere fallor, pronuntiatione quoque

pluralis tertia a tertia singularis differebat. quandoquidem ut ex τύπτοντι et τετύφαντι exstiterunt τύπτουσι et τετύφασι, ita quod proprie in plurali erat κέκραννται, coalescente priore ν cum praegressa vocali eam vocalem produxisse videtur, ut, quum in singulari diceretur brevi vocali κέκρανται, idem verbum in plurali longam vocalem habuerit» (Πρβ. καὶ Γ. Κούρτιον ἐν τῷ *Das Verbum* Τόμ. Β', σελ. 244 ἐκδ. β'). Λέγει δὲ ὁ Ἑρμαννὸς καὶ ἐν *Opusc* Τόμ. Γ', σελ. 162 «(Eurip. Med.) V. 34. Observat (Elmsleius) nominis συμφορὰ singularem et pluralem saepe a librariis permutatos esse. Sed quod ait de Hippolyti v. 1255. αἶ αἶ, κέκρανται συμφοραὶ νέων κακῶν, «ita olim soloece legebatur», veremur, ne hic quoque cautius loqui debuerit. Nam primo dubitatur adhuc, an κέκρανται etiam pluralis esse possit. Deinde verbum singulare, praepositum illud nomini plurali, certa conditione nec soloecum, nec schema Pindarium, sed usitatum etiam Atticis est. Non fugit hoc Buttmannum in gramm. Gr. § 116 not 2 6». Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ Παλήιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Αἰσχύλου σελ. 208 (1861) ποιεῖται μνείαν τῶν ὅλως διαφόρων τύπων ἐξέφθινται καὶ δέδμανται.

Παρατιθέμεθα καὶ ἃ ὁ Κόβητος ἔγραψεν ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 512. *Δύο τύποι τελέως βάρβαροι ἐν τοῖς τοῦ Κλήμεντος φαίνονται σελ. 321: «ὅτῳ δὲ* ἀπήμβλυται *κακὴ τροφή τε καὶ διδασκαλία τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα» καὶ σελ. 562: «τοῖς δὲ μεμιασμένοις οὐδὲν καθαρὸν ἀλλὰ* μεμίαται *αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς». ἀλλ' ἐκεῖ μὲν γραπτέον «*ἀπήμβλυνται *κακῇ τροφῇ τε καὶ διδασκαλίᾳ». ἐν δὲ τῷ θατέρῳ ὀρθῶς* μεμίανται *γράφεται ἐν τῇ τοῦ Παύλου πρὸς Τίτον ἐπιστολῇ, ὅθεν ταῦτα Α. 15. Οὐκ εἰδότες γὰρ οἱ ἀμαθέστεροι τῶν μεταγενεστέρων ὅ,τι ποτὲ εἴη τὸ «ὄμμα* ἀπήμβλυνται» *καὶ «ὁ νοῦς* μεμίανται» *καὶ πληθυντικὰ εἶναι οἰόμενοι ὡς* κέχυνται, πέπλυνται *καὶ* τέτανται *καὶ τὸ Ὁμηρικὸν* πέφανται *ἐν τῷ*

πλέονες σόοι ἠὲ πέφανται,

ἀνοήτως πάνυ τὸ N ὑπεξεῖλον, ἀπήμβλυται *καὶ* μεμίαται *γράφοντες. Τὴν δὲ τηλικαύτην αὐτῶν ἀμαθίαν διὰ πλειόνων ἐλέγξαι*

ἄξιον. Ἐν τῷ Ἀριστοφάνους Πλούτῳ στίχ. 635 ἐν πᾶσι τοῖς ἀντιγράφοις φέρεται ἡ βαρβαρικὴ γραφὴ ἥδε·

ἐξωμμάτωται καὶ λελάμπρυνται *κόρας.*

ἀντὶ τοῦ λελάμπρυνται *ὁ δὲ μόνος διασώσας τἀληθὲς ἐν τοῖς σχολίοις ᾠήθη ἐν τούτοις τὰ* ἑνικὰ *τῶν* πληθυντικῶν *οὐδὲν διαφέρειν! Ἐν δὲ τῷ εἰς Σοφοκλέα ἀναφερομένῳ στίχῳ περὶ τῶν ἀκολασταινόντων γερόντων,*

ὧν ἰσχὺς μὲν ἀπήμβλυνται, *θυμὸς δὲ μενοινᾷ.*

παρὰ τῷ Δειπνοσοφιστῇ σελ. 592 Α. τῶν μεταγενεστέρων τινὲς διὰ τὸ πληθυντικὸν εἶναι δοκεῖν τὸ ἀπήμβλυνται *μετέγραψαν ὧδε·*

ὧν οὐραὶ *μὲν* ἀπήμβλυνται, *θυμὸς δὲ μενοινᾷ.*

ὡς ὁ Εὐστάθιος μαρτυρεῖ σελ. 1968,41 ἀναφαίνεται δ' ἐκ τούτων ἡ ἀρχαία γραφὴ ἥδε «ὧν οὐρὴ *μὲν* ἀπήμβλυνται», *ἥν τινες εἰς τὸ εὐσχημονέστερον μετέπλασαν* ἰσχύς *γράφοντες. Ἡρώδου τοῦ μιμιάμβων ποιητοῦ φέρονται ἐν τῷ τοῦ Στοβαίου Ἀνθολογίῳ (ΡΙϚ'. 21) στίχοι οἵδε·*

ὡς τυφλὸς οὑπέκεινα τοῦ βίου καμπτήρ·

ἤδη γὰρ αὔτη *τῆς ζόης* ἀπήμβλυτο.

ὁ δὲ Σαλμάσιος ἐξεῦρε τἀληθές·

ἤδη γὰρ αὐγὴ *τῆς ζόης* ἀπήμβλυνται.

*Παράβαλλε τούτοις τὰ τῷ Σχαιφέρῳ παρατετηρημένα ἐν τοῖς εἰς Ἀπολλώνιον σχολίοις σελ. 208. Πολλάκις ἑόρακα τοὺς μεταγενεστέρους ἐν τοῖς τοιούτοις ἐξολισθόντας. Ἐνίοτε γὰρ τὸ Ν ἀφανίζουσιν ὡς ἐν τῇ τοῦ Ἡσυχίου λέξει «*Πέπαυται: *πεπράϋται» καὶ «*Πέφυρται *μεμίαται», καὶ ἐν ἄλλοις, ἄλλοτε δὲ τοῖς τοιούτοις ἀντὶ πληθυντικῶν χρῶνται. ὡς ὁ γράψας εἰς τοὺς* Αἰσχύλου *Πέρσας τὸ σχόλιον τοῦτο στίχ. 580: «οἱ γέροντες* ἔρρανται *καὶ βρέχονται τοῖς δάκρυσιν». Ἐν πᾶσι τούτοις τἀληθὲς πάλαι δὴ ἀναπέφανται καὶ ἡ τῶν γραμματικῶν ψῆφος κέκρανται καὶ πεπέρανται. ἡ κρίσις, διὸ τοὺς ἀπαιδεύτους τούτους καὶ ἀμαθεῖς μετὰ γέλωτος ἀποπέμψομεν, οὐδένα γὰρ ἔτι τοῦ λοιποῦ ἐξαπατήσουσι».* Παρὰ τῷ Ψευδηροδότῳ περὶ τῆς τοῦ Ὁμήρου Γενέσ. καὶ Βιοτῆς Λ' (Βιογρ. Οὐεστερμ. σελ. 15,101) κεῖται «κλῦθί μοι εὐχομένῳ, Κουροτρόφε, δὸς δὲ γυναῖκα τήνδε νέων μὲν ἀνήνασθαι φιλότητα καὶ εὐνήν· ἡ δ' ἐπιτερπέσθω πολιοκροτάφοισι γέρουσιν, ὧν **ὥρη** μὲν ἀπήμβλυνται, θυμὸς δὲ μενοινᾷ». Εὐ-

λόγως δὲ δύναται νὰ ὑποληφθῇ τὸ ὤρη διάφορος γραφὴ τοῦ οὐρή.

Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1968,40 φέρεται «ὅτι ἀναγκαῖον δίχα τῶν ἄλλων αὐτοῦ σημαινομένων εὑρίσκεται καὶ τὸ αἰδοῖον καλούμενον ὥς τινος ἀνάγκης σύμβολον· ἀλλαχοῦ δὲ καὶ οὐρά τὸ αὐτὸ ἐφάνη λέγεσθαι· δηλοῖ δ' αὐτὸ καὶ ὁ εἰπὼν ὡς τῶν γερόντων οὐραὶ μὲν ἀπήμβλυνται, θυμὸς δὲ μενοινᾷ» (Πρβ. Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ἀχαρνέων σελ. 372). Εἶνε δὲ καὶ παρὰ τῷ Σουίδᾳ γεγραμμένον σελ. 772 Βεκκ. «ὧν οὐραὶ μὲν ἀπήμβλυνται θυμὸς δὲ μενοινᾷ».

Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ Εὐστάθιος λέγει σελ. 989,62 «τὰ δὲ προπέφανται ἅπαντα, ἤγουν προφανῆ εἰσι». Καὶ ἐνδέχεται μέν τις νὰ νομίσῃ ὅτι ἠμέλησεν ὁ Εὐστάθιος τῆς Ἀττικῆς καλουμένης συντάξεως ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ ῥήματος προπέφανται, ἀλλ' ὅτι οἱ τοιοῦτοι τύποι ὑπελαμβάνοντο ὑπ' αὐτοῦ ἑνικοί τε καὶ πληθυντικοὶ δηλοῦται σαφῶς ἐκ τῶν εἰρημένων σελ. 1055,8 «Τὸ δὲ νῦν πέφανται ὁμοφωνεῖ μὲν τρίτῳ πληθυντικῷ, ἔστι δὲ ἑνικὸν ἀπὸ τοῦ φαίνω, φυλάσσον τὸ νῦ, ὡς καὶ τὸ ἐξήρανται (ἡ) χεὶρ καὶ κατῄσχυνται ὁ δεῖνα ἢ μεμίανται καὶ ὅσα τοιαῦτα, οἷς πᾶσι συμβέβηκεν ὁμοφωνεῖν τοῖς αὐτῶν πληθυντικοῖς τρίτοις προσώποις διὰ τὸ φυσικῶς ἔχειν ἐγκείμενον τὸ νῦ ἀμετάβολον». Πρβ. καὶ σελ. 1706,20 «Ταῦτα μὲν οὕτω πάντα πεπείρανται, σὺ δ' ἄκουσον ὥς τοι ἐγὼν ἐρέω, μνήσει δέ σε καὶ θεὸς αὐτός. Ἔστι δὲ τὸ πεπείρανται ἀντὶ τοῦ τετελείωΝται ἀπὸ τοῦ πειραίνω, ὡς ἐκ τοῦ φαίνω τὸ πέφανται». Ἀπαντᾷ δὲ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ σελ. 598,41 «οὗ τὰ μὲν περὶ γῆν πεπάχυνται καὶ οὐ πολὺ μὲν ἔχουσι τὸ λαμπρόν, ὡς οὐδὲ ὁ χαλκὸς οὐδὲ ὁ σίδηρος, ἔχουσι δ' ὅμως καί τι φαεινόν». Ἑνικὸν εἶνε τό τε ἁπλοῦν πέφανται καὶ τὸ σύνθετον προπέφανται σελ. 728,55 «ἔθος γὰρ εἶναι Ἀττικοῖς πέφανται συνεκλαλεῖν ποτε τῷ ῥήματι περιττῶς καὶ τὸ ἐκεῖθεν ὄνομα» καὶ σελ. 852,11 «ἐκ δὲ τοῦ γράφειν καὶ ἄλλα μὲν παράγονται, ὡς καὶ προπέφανται» καὶ σελ. 1309,62 «τὸ γὰρ φθάσαν γενέσθαι πέφανται καὶ τέθειται» καὶ σελ. 1366,39 «τὸ δὲ ἐξονομάζειν ἑτεροῖον ἐστιν, ὡς πολλαχοῦ πέφανται». Πρβ. καὶ Μικρ. Συγγρ. σελ. 143,22 «διὸ καλῶς ἈΠΟπέφανται ὡς οἱ ταχεῖς φρονεῖν οὐκ ἀσφαλεῖς ἀποβαίνουσιν» καὶ σελ. 145,77 «εἴ τί που μὴ ἐντελῶς ἀποπέ-

φανται» (καὶ σελ. 303,74 «ἔνθα ἐκείνῳ τὰ καθ' ἡμῶν ἀποπέφανται»).

Παράδοξα εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Μαξίμου Πλανούδη γεγραμμένα ἐν τοῖς Βαχμ. Ἑλλην. Ἀνεκδότοις Τόμ. Β', σελ. 24,33 «Καὶ τίνι καθαρωτέρῳ, Νεόφρον, ἢ τούτῳ, ὅτι πολλοὶ τῶν παλαιῶν κατά τινα τρίτα τῶν τοιούτων παρακειμένων πρόσωπα, ἔνθα μὴ τὸ Μ πρόσκειται τῷ Ν διωθουμένῳ, ἀλλὰ τὸ Τ καὶ τὸ Ν προσέθεντο φανερῶς, ὡς ἐν τῷ πέπλυνται καὶ ὤξυνται καὶ τισιν ἄλλοις».

Ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ εὑρίσκονται δίκην πληθυντικῶν τεθειμένα τὸ μεμίανται καὶ ἐνύφανται, κτλ. καὶ τὸ μεμίαντο, κτλ.

Παλ. Διαθ. Ἐξόδ. Κ', 25 (Τομ. Α', σελ. 111 Διδ.) «ἐὰν δὲ θυσιαστήριον ἐκ λίθων ποιῇς μοι, οὐκ οἰκοδομήσεις αὐτοὺς τμητούς· τὸ γὰρ ἐγχειρίδιόν σου ἐπιβέβληκας ἐπ' αὐτοὺς καὶ μεμίανται». Πρβ καὶ Φώτ. Ἐπιστολ. σελ 386 Βαλ. «Ἔτι δὲ τὸ προστάσσειν ἐκ λίθων τμητῶν μὴ κατασκευάζειν θυσιαστήρια, ὅτι μεμίανται καὶ τοῦ μεμιάνθαι τὴν αἰτίαν ἐπάγειν τὸ ἐγχειρίδιον, ὅτι περ αὐτοῖς τοῦτο ξυομένοις ἐπιβέβληται».

Φιλόστρ. Τόμ. Β', σελ. 323,3 Καυσ. «χρυσαῖ δὲ ἐνύφανται Βάκχαι ἐν Τμώλῳ καὶ Διονύσου τὰ ἐν Λυδίᾳ». Σχολ. Ἀριστείδ. σελ. 729,12 Δινδ. «καὶ γὰρ καὶ οὗτοι πολλαῖς δολιότησι καὶ ποικίλαις συνύφανται».

Γρηγ. Νύσσ. Τόμ. Β', σελ. 43, Γ' «ἐσκλήρυνται καρδίαι τῶν ἀδελφῶν καὶ ἀντιτύπως ἔχουσι».

Σοφον. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΚΓ', α', σελ. 23,37 «πεπέρανται δὲ καὶ οἱ ὁρισμοί» (Πρβ. καὶ 26). Ἀνών. Ὑπομνήμ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. ΚΓ', δ', σελ. 2, 6 «περὶ μέντοι τῶν σοφιστικῶν καὶ τῶν φαινομένων μὲν ἐλέγχων, ὄντων δὲ παραλογισμῶν καὶ οὐκ ἐλέγχων. ἐπεὶ κατ' εἴδη πεπέρανται καὶ μίαν ἐπιστήμην τὴν διαλεκτικὴν ὑποδύονται, λέγομεν κτέ.» (Πρβ. καὶ 34) καὶ σελ. 24,25 «πολλαὶ δὲ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ οὔπω πεπέρανται».

Ἀριστοφ. τῶν Ἀριστοτ. περὶ Ζῳ Ἐπιτ. Β', 605 (Συμπληρ. Ἀριστοτ. Τόμ. Α', α', σελ. 148,28) «ὧν αἱ ῥάχεις μετρίως κεκοίλανται».

Σχολ. Νικάνδρ. Θηρ. 789 (σελ. 197,29 Διδ.) «αἱ χηλαὶ τῶν σκορ-

πίων, ἃς βορεὰς καλεῖ, οἱονεὶ πολυφάγους, ἐξήρανται». Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Θ΄, σελ. 378 «σκληρύνονται μὲν οὖν ἐπὶ ταῖς βλαψάσαις ψυχροποσίαις οἱ χιτῶνες τῶν ἀρτηριῶν, ἐξήρανται δὲ ἐπὶ ταῖς τοῦ πλείονος οἴνου πόσεσιν»· ἀλλ' ἴσως τὸ ἐξήρανται εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ ξηραίνονται.

Ἰω. Κίνναμ. σελ. 205,12 Μειν. «καθ' ἕνα γὰρ τῶν ἠρέμα κατὰ διέχειαν πεπηγότων λίθων περιέθεον ἱκανοί· ἐσφαίρωντο μὲν ἐς τὸ ἀκριβές, λελεύκανται δὲ ὑπὲρ χιόνα». Σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «Malim λελεύκαντο»· ἀλλὰ μεταγνοὺς ἔγραψε σελ. 410,17 «recte habet λελεύκανται». Πρβ. σελ. 294,22 «ἐνταῦθα Μελισσηνῶν ποτε καίσαρι οἰκίαι τε ἐξῳκοδόμηνται λαμπραὶ καὶ κῶμαι πολυάνθρωποι ἦσαν».

Σουίδ. λ. ψαφαρῇ (σελ. 1140 Βεκκ.) «καὶ αὖθις ἐν Μύθοις· ἔστασαν, οὐδὲ κόμας ψαφαρῇ μεμίαντο κονίῃ» Ὑπὸ τοῦ Βαλκεναρίου ἀνεγνώσθη «οὐδὲ κόμαι ψαφαρῇ μεμίαντο κονίῃ».

(Ἰώσηπ. περὶ τοῦ Ἰουδ. Πολ. Ζ΄, ε΄, 5 «λεπτοὶ δ' ἀπ' αὐτοῦ μεμήκυντο καυλίσκοι». Ὁ Ναβῆρος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἰωσήπου Τόμ. ϛ΄, σελ. κε΄, «μεμήκυντο: μεμήκυντο PL. Quid tandem latet? An forte μεμηχάνηντο?»).

Μιχ. Ψελλ. Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ΄, σελ. 417 «συμπεπτώκασί τε γὰρ αὐτῷ οἱ κρόταφοι καὶ ἡ ῥὶς δεδαπάνητο καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκεκοίλαντο».

Ἐν Ἰλιάδος Χ, 401 κεῖται «ἀμφὶ δὲ χαῖται κυάνεαι πίτναντο». Ποιεῖται δ' ὁ Ἑύνιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἰλιάδος Τόμ. Η΄, σελ. 329 τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Apud Synesium Laud. Caluit. p. 82 C. D. Dio Chrys. reprehenditur, quod Homeri loca excitaverit, quae nusquam reperiantur; in his de Hectore: ἀμφὶ δὲ χαῖται κυάνεαι πεφόρηντο. commodam lectionem esse censet Valkenar. suspicatur tamen fuisse πεφόρυντο, *foedabantur* comae. Verum recte monet Ernesti πεφόρηντο ap. Synes. nihil aliud esse, quam interpretamentum». Κατ' οὐδένα τρόπον ἡμεῖς πειθόμεθα ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ λεχθῇ ὑπὸ παλαιοῦ ποιητοῦ «ἀμφὶ δὲ χαῖται κυάνεαι πεφόρυντο».

Ἐν τῷ τοῦ Παπίου Λεξικῷ τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Τόμ. Α΄, σελ. 227 (1880) εἶνε γεγραμμένον «ἀνευρύνω — ὁδοὶ ἀνεύρυνται Luc.

Nigr. 16»· ἀλλ' ἐν τῷ Νιγρίνῳ τοῦ Λουκιανοῦ § 16 ἀπαντᾷ «πᾶσαι μὲν ἀνευρύνονται ὁδοί», οὐχὶ ἀνεύρυνται.

Οὐδαμῶς ἐγκρίνομεν τὴν γνώμην τῶν δοξαζόντων ὅτι πληθυντικὸν εἶνε τὸ μεμίανται τὸ κείμενον ἐν τῇ πρὸς Τίτον Ἐπιστολῇ Α', 15 «ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις» (Ἴδε Γρίμμιον ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Καιν. Διαθήκης σελ. 287, 1879).

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου ἐγράφη ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς Παρέργοις σελ. 322.50 ἐκδ. β' «σκιαὶ ἐσμίκρυντο» καὶ σελ. 482.50 «σταθμοὶ δὲ θυρᾶν μεμέλανται λιγνύϊ πυκνᾷ».

ΚΕΦ. Κ'.

Δημητρίου Ν. Βερναρδάκη παραδοξολογίαι.

Ὁ Δημ. Ν. Βερναρδάκης γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου Τόμ. Α', σελ 385 (1888) *«Ἀλλ' ἡμεῖς ἀφίνομεν τοῦτο, ὡς καὶ τὸ ἐν τῷ παρὰ Διο·υσίῳ περὶ συνθ ὀνομ. σελ. 152 Ῥεϊσκ. λειψάνῳ στ. 17 - 18. καὶ ἐρχόμεθα εἰς τά: «κεχείμανται φρένες» (Πινδ Πυθ θ'. 57). «κέκρανται συμφοραὶ» (Εὐριπ Ἱππολ. 1255), καὶ «δέδοκται πρέσβυ. τλήμονες φυγαὶ» (Εὐρ. Βάκχ. 1350), ἅτινα ἀνακηρύττουσί τινες ὡς κατα τὸ Πινδαρικὸν σχῆμα εἰρημένα. Τοῦτο εἶνε ὅλως ἐσφαλμένον, διότι τὸ μὲν «κεχείμανται». καὶ «κέκρανται» ὀρθῶς ὁ Βουτμάννος. ὁ πάντων μάλιστα καὶ ἄριστα ἐμβαθύνας εἰς τὰ τῶν γραμματικῶν τύπων ἐκδέχεται ὡς τρίτα πληθυντικὰ (Γραμματ. Α'. σελ. 442. σημ 13). τούτῳ δὲ κατηκολούθησε καὶ ὁ Κύνερος (Α'. σελ 546), ὀρθῶς δ' οὗτος καὶ τὸ «δέδοκται» ἐξέλαβεν ὡς τρίτον πληθυντικόν. Καὶ ἀληθῶς ὁ σχηματισμὸς τοῦ γ' πληθ. προσώπου τοῦ παθητ. παρακειμένου ἦτο πάντοτε ἀκανθώδης Ἡ κατάληξις ἦτο -νται, ἥτις. ὁσάκις τὸ ῥῆμα ἦτο καθαρόληκτον, εὐωδοῦτο θαυμασίως. ἀλλ' ὁσάκις τὸ ῥῆμα ἦτο ὑγρόληκτον ἢ ἀφωνόληκτον, ὁ καταρτισμὸς τοῦ προσώπου τούτου ἀπέβαινεν ὅλως δυσέκφορος. Ἡ διὰ τοῦ ἄλφα ἀντικατάστασις τοῦ νῦ ἰωνικῷ τῷ τρόπῳ δὲν ἤρεσκε πλέον εἰς τὰ ἀττικὰ ὦτα· ἡ δὲ διὰ μετοχῆς καὶ τοῦ συνδετικοῦ περι-*

φραστικὴ ἐκφορὰ καὶ παρὰ τοῖς πεζογράφοις εἶχε τὰς ἀτοπίας της, ἀλλ' ἐν τῇ ποιήσει θ' ἀπέβαινε γελοία ἄντικρυς. Ἐν τοιαύτῃ στενοχώρῳ θέσει εὑρισκόμενοι οἱ ποιηταί, ἐξέκρουον τὸ νῦ *εἴτε τὸ τῆς καταλήξεως εἴτε τὸ τοῦ ῥηματικοῦ θέματος, καὶ ἄφιναν νὰ δηλώσῃ τὸ πρόσωπον αὐτὴ ἡ σύνταξις, ἀφ' οὗ καὶ εἰς ἄλλους χρόνους συνέβαινεν ἡ σύμπτωσις αὕτη τῶν προσώπων. Τῆς στενοχωρίας ταύτης ἐπεκταθείσης καὶ πολὺ ἐπέκεινα τῶν κατ' Εὐριπίδην χρόνων μάρτυς ὁ Ἀρχιμήδης, ὅστις ἔνθεν μὲν θέλων ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀτοπίαν τῆς μετοχικῆς περιφράσεως, ἔνθεν δὲ μὴ δυνάμενος νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἀπηρχαιωμένον καὶ λησμονημένον ἰωνικὸν ἄλφα, λέγει συχνότατα «ἀναγεγράφονται», ἅπαξ δὲ καὶ «ἀναγέγραπται τομέες» (ἑλικ. 244), μὴ ἔχων πῶς ἄλλως νὰ ἐξενέγκῃ τὸ* γέ - γραφ - νται· *τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα* δέδοκται *(= δέδοκ - νται)* κέκρανται *καὶ* κεχείμανται. *Ο δὲ Κύνερος ὀρθῶς μὲν (Α΄. ἔνθα ἀνωτ.) παραθέτει τὰ χωρία ταῦτα, ἐσφαλμένως ὅμως λίαν συμπαραθέτει ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ Εὐριπίδειον* δέδοκται, *καὶ τὸ «κέκλινται (τρίχες)» τοῦ Ξενοφῶντος περὶ ἱππικ. ε΄. 5) καὶ τὸ «οἳ κέκρινται» τοῦ Δημοσθ. 22 § 66, καὶ 24 § 173, ἐκλαμβάνων αὐτὰ ὡς ἑνικὰ μὲν κατὰ τύπον, πληθυντικὰ δὲ κατὰ νόημα. ἐν ᾧ ἀμφότερα εἶνε πληθυντικὰ καὶ μόνον πληθυντικά, κατά τε τὸν τύπον καὶ κατὰ νόημα, τῶν ἑνικῶν ὄντων* κέκλιται *καὶ* κέκριται. *Ἀλλ' ἀπαλλαγεὶς τῆς ἐν τῷ α΄ τόμῳ χειραγωγίας τοῦ Βουτμάννου ὁ Κύνερος, γνωματεύει ἄλλα ἐν τῷ β΄ (σελ. 61. σημειωτέον δ' ὅτι πολλῶν τοιούτων ἀντιφάσεων γέμει δυστυχῶς τὸ βιβλίον τοῦτο), λέγων ὅτι τὸ Εὐριπ. «δέδοκται» κεῖται ἀπολύτως =* decretum est, *εἰς ὃ ἐπάγεται ὡς ἐπιφώνημα τὸ «φυγάς». Ἀλλ' ἡ γνώμη ὅμως αὕτη εἶνε ὡς ἐξ ὧν προείπαμεν ὅλως ἀσύστατος καὶ ἀπόβλητος»* καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 397 *«συμφοραί: Αὕτη ἦτο ἡ κοινὴ πρὸ τοῦ Μογκ., ὅστις ἐκ διορθ. Ἕλμσ. ἐξέδωκε «συμφορά», καὶ ἔκτοτε ὁ ἑνικὸς τοῦ ὀνόματος ἀπέβη ἡ κοινή. Ἀλλὰ τὸ «κέκρανται», καθ' ἃ εἴπομεν εἰς Φοιν. σελ. 385 91 εἶνε καὶ πληθυντικόν, ὥστε ἡ διόρθ. εἶνε περιττή. Τὸ πληθ. κατωτέρω 1267».*

Διδάσκει ὁ Βερναρδάκης ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἔζη ὁ Εὐριπίδης κατηργεῖτο καὶ ἠφανίζετο ἐκ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ὅ τε εἰς ΑΤΑΙ λήγων τύπος τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, ἀπαρέσκων τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ἡ κατὰ περίφρασιν ἐκφορὰ τοῦ

προσώπου τούτου δι' ἃς εἶχεν ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἀτοπίας καὶ διότι γελοία ἄντικρυς ἐν τῇ ποιήσει θ' ἀπέβαινεν· ***ἐν τοιαύτῃ στενοχώρῳ θέσει εὑρισκόμενοι οἱ ποιηταί, ἐξέκρουον τὸ νῦ εἴτε τὸ τῆς καταλήξεως εἴτε τὸ τοῦ ῥηματικοῦ θέματος, καὶ ἄφιναν νὰ δηλώσῃ τὸ πρόσωπον αὐτὴ ἡ σύνταξις***. Παραδοξότατον ἀληθῶς φαίνεται ὅτι τοῦ τύπου τοῦ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Βερναρδάκη ὑπ' ἰσχυρᾶς ἀνάγκης πεπλασμένου καὶ μόνου ἐν τῇ Ἀττικῇ ποιήσει ἐγκεκριμένου δὲν ἔχει τις ἄλλα μαρτύρια νὰ μνημονεύσῃ ἢ τὰ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ κείμενα «κέκρανται συμφοραὶ νέων κακῶν» καὶ «δέδοκται, πρέσβυ, τλήμονες φυγαί». Πῶς δὲ δὲν εἶνε ἀτοπώτατον νὰ ὑπολαμβάνηται μὲν ὅτι ἦσαν ἠναγκασμένοι οἱ Ἀττικοὶ ποιηταὶ νὰ ποιῶνται χρῆσιν τύπου τινός, δύο δὲ μόνα αὐτοῦ παραδείγματα νὰ φέρωνται;

Ἀποφαίνεται ὁ Βερναρδάκης ὅτι ἐκ παλαιοῦ ἤδη χρόνου ἀπηρέσκοντο οἱ Ἀθηναῖοι τῷ εἰς ΑΤΑΙ περατουμένῳ τύπῳ τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου. Ἀλλ' οὔτε ὁ Θουκυδίδης ἀπέστεργε τὸν τύπον τοῦτον οὔτε ὁ Ξενοφῶν οὔτε ὁ Πλάτων· φέρεται δὲ καὶ ἐν Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς (Ἴδε Ἀθηνᾶν 1898, σελ. 289-292).

Λέγει ὁ Βερναρδάκης «*ἡ δὲ διὰ μετοχῆς καὶ τοῦ συνδετικοῦ περιφραστικὴ ἐκφορὰ καὶ παρὰ τοῖς πεζογράφοις* **εἶχε τὰς ἀτοπίας της,** *ἀλλ' ἐν τῇ ποιήσει* **θ' ἀπέβαινε γελοία ἄντικρυς**». Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν γράμματα μαθόντων ἀγνοεῖ ὅτι ἠσμένιζον οἱ Ἀθηναῖοι ἔν τε τῷ ποιητικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ λόγῳ τῇ διὰ περιφράσεως ἐκφορᾷ οὐ μόνον τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων προσώπων τοῦ τε παθητικοῦ καὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελίκου (Ἴδε Ἀθηνᾶν 1898, σελ. 269 - 324). Γνωστὸν δὲ παντὶ ὑπάρχει ὅτι περιφραστικῶς πολλάκις ἐξεφέρετο ὁ μετ' ὀλίγον μέλλων καὶ ἡ ὑποτακτικὴ καὶ ἡ εὐκτικὴ τοῦ τε παθητικοῦ καὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ παρακειμένου. Παρατιθέμεθα μαρτύρια τῆς κατὰ περίφρασιν ἐκφορᾶς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελίκου ἐκ τῶν Δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου, λελογισμένοι εἰσίν Ἰφ. Α. 922, κατεστηριγμέναι εἰσίν Ἀποσπ. 382,9 Ναυκ. (σελ. 477 ἐκδ. β'), ἐστὶ δεδογμένον Ἡρακλ. 1, ἐστὶν ἐξημελγμένον Κύκλ. 209, ἐστὶν ηὑρημένα (ἔσθ' ηὑρημένα) Τρῳ. 645, ἐστὶ λελεγμένα Μηδ. 453, ἐστὶ παρεσκευασμένον Κύκλ. 214, πεπραγμέν' ἐστίν Ἑκ. 732, ἦν ἀφιγμένος

Ἱππολ. 1164, ἦν κεκρυμμένα Ἴων. 1362, ἦν πεπρωμένος Ἰφιγ. Αὐλ. 882, ἦν ὡρμισμένη Ἰφιγ. Τ. 1328, ἦσθ' ὠργισμένος Ἱππολ. 1413, ἦμεν ἐσφαλμένοι Ἱππολ. 1414, ἦμεν ἠπατημένοι Ἑλ. 704. Πρβ. καὶ εἶ γεγώς Ἰφιγ. Τ. 509, ἔστι βεβακώς Ἡρακλ. 910, ἦν δεδορκώς Ἀλκ. 122· ἔτι δὲ ἦμεν ἥμενοι Ἰφ. Τ. 1339. Πρβ. καὶ εἶμεν κεχρημένοι Ἱππολ. 343. Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου καὶ προσκείμενον ἦν Ἀλκ. 1039 καὶ ἦν μέλον Ἰφ. Α. 1563 καὶ ἦσαν ἐγκροτούμεναι Ἰφ. Τ. 1368 καὶ ἔστιν διδοῦσα 721, κτλ. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶνε ὅτι κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Βερναρδάκη ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου τῆς μετοχῆς λελεγμένα κατ' ἔλλειψιν τοῦ συνδετικοῦ καλουμένου ῥήματος. Ἐκδοὺς ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ τῇ ἐν Αὐλίδι στίχ. 1425 (Εὐριπ. Δραμ. Τόμ. Γ', σελ. 189, 1903) «ὡς οὖν ἂν εἰδῇς τἄπ' ἐμοῦ, λελεγμένα» ἐσημειώσατο «ἡμαρτημένως οἱ περὶ Ἑρμ. ἐνόμισαν ὅτι τὸ τἄπεμοῦ εἶνε τὰ ὑπ' ἐμοῦ, διότι ἀπέδιδον αὐτὸ εἰς τὸ λελεγμένα, ἐν ᾧ ὀρθῶς ἀποδοτέον εἰς τὰς ἔξωθεν ὑπακουστέας εἰς τὸ εἰδῇς λέξεις (ἤτοι: ἵν' οὖν εἰδῇς τὰ ἀπ' ἐμοῦ (ἐσόμενα ἢ παρασχετά, ἢ ποριστά σοι, ἤτοι: διὰ νὰ γνωρίζῃς τί ἐμπορεῖς νὰ ἔχῃς νὰ περιμένῃς ἀπὸ ἐμέ). Τὸ δὲ λελεγμένα = λελεγμένα (ἐστὶν ἤ: ἔστω ἤ: ἔσται), ὥστε εἰς μάτην ὁ Οὐέϊλ. διώρθ. λελέξεται. Ἄλλως εἰς τὸ λελεγμένα προσνέμει ἔμφασιν ἀσύγκριτον ἡ ἔλλειψις τοῦ συνδετικοῦ (=(εἶνε) πωμένα!)».

Θαυμάσια εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη περὶ τοῦ Ἀρχιμήδους εἰρημένα «*Τῆς στενοχωρίας ταύτης ἐπεκταθείσης καὶ πολὺ ἐπέκεινα τῶν κατ' Εὐριπίδην χρόνων μάρτυς ὁ Ἀρχιμήδης, ὅστις ἔνθεν μὲν θέλων ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀτοπίαν τῆς μετοχικῆς περιφράσεως, ἔνθεν δὲ μὴ δυνάμενος νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἀπηρχαιωμένον καὶ λησμονημένον ἰωνικὸν ἄλφα, λέγει* **συχνότατα** *«ἀναγεγράφονται», ἅπαξ δὲ καὶ ἀναγέγραπται τομέες, μὴ ἔχων πῶς ἄλλως νὰ ἐξενέγκῃ* τὸ γέγραφ--νται». Περὶ τοῦ πράγματος ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1898, σελ. 344 ἐγράψαμεν δὲ τάδε· «*Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐν δωριστὶ γεγραμμένῳ λόγῳ ἐγένετο χρῆσις τοῦ παρακειμένου* γεγράφαται. *Παρὰ τῷ Ἀρχιμήδει ἁπαντᾷ Τόμ. Β', σελ. 110,8 καὶ σελ. 114.4 καὶ σελ. 120,17 Τευβν.* «ἀναγεγραφάται *ὁμοίοι τομέες» Ἐν σελ. 124,6 ὑπάρχει καὶ γραφὴ* ἀναγεγραφΕται — *ὁμοίοι τομέες». Ἐν*

πᾶσι τοῖς χωρίοις τούτοις ἀνέγνω ὁ Τορέλλιος ἀναγεγράφΟΝται, *ὡς ἔχουσι τἀντίγραφα ἐν σελ. 104,17* «ἀναγεγράφονται — *ὁμοίοι τομέες» πλὴν ἑνός, ἐν ᾧ κεῖται ὁ εἰς ATAI λήγων τύπος ὁ γνήσιος πάντως ὤν. Εἶνε δὲ καὶ ἐν σελ. 102,5 ἐκδεδομένον* ἀναγεγραφάται — *ὁμοίοι τομέες» ἀντὶ τοῦ πρότερον φερομένου* ἀναγέγραπται. *Ὁ Κούρτιος γράφει ἐν τῷ Das. Verb. Τόμ. Β', σελ. 238 ἐκδ. β'* «Ein unzweifelhafter Uebergang in die thematische Conjugation ist ferner in ἀναγεγράφονται bei Archimedes (Ahrens dor. 333 anzuerkennen, falls die Form, neben der vereinzelt auch *ἀναγεγράφαται* überliefert ist, Vertrauen verdient». *Ἐκ τῆς Τενβνηρείου τοῦ Ἀρχιμήδους ἐκδόσεως διδασκόμεθα ὅτι ἐν ἑνὶ μόνῳ χωρίῳ ἔχουσι πάντα σχεδὸν τἀντίγραφα τὸν εἰς ONTAI τελευτῶντα τύπον, ἐν δὲ τρισὶ μόνος ὁ εἰς ATAI περατούμενος φέρεται. Ὅθεν ἀδιστάκτως ἀποφαινόμεθα ὅτι τούτου χρῆσις ἐν πᾶσιν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους ἐγένετο».* Πᾶς τις ἐκ τούτων πείθεται ὅτι προχειρότατα μὲν ὁ Βερναρδάκης ἔγραψεν ἃ περὶ τοῦ Ἀρχιμήδους ἔγραψεν, εἰκαιότατα δ' εἶνε ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον· «*λέγει (ὁ Ἀρχιμήδης)* **συχνότατα** ἀναγεγράφονται». Ἐπίστανται δ' οἱ ἀναγνόντες τὰ τοῦ Ἀρχιμήδους ὅτι ἥκιστα ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἀπεστρέφετο τὴν κατὰ περίφρασιν ἐκφορὰν τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου τε καὶ ὑπερσυντελίκου. Κεῖται παρ' αὐτῷ Τόμ. Α', σελ. 274,10 Εἰβ. «ἦν δὲ τὰ μὲν λοιπὰ τῶν προτέρων θεωρημάτων περὶ τοῦ ὀρθογωνίου κωνοειδέος προβεβλημένα· τὰ δὲ νῦν ἐντὶ ποτεξευρημένα περί τε ἀμβλυγωνίου κωνοειδέος κτἑ.» καὶ σελ. 434,27 «ἐπεί ἐστιν ἁ μὲν ΖΔ ἀγμένα διὰ τοῦ Θ» καὶ Τόμ. Β', σελ. 8,9 «μετὰ δὲ ταῦτα περὶ τοῦ κώνου προβεβλημένα ἐστὶ τάδε» καὶ σελ. 10,5 «μετὰ δὲ ταῦτα περὶ τᾶς ἕλικος ἦν προβεβλημένα ταῦτα » καὶ σελ. 230,21 «αἱ δὲ ΑΖ, ΔΗ εἰς αὐτὰν τεταγμένως ἐντὶ καταγμέναι» (Ἴδε καὶ Ἀθηνᾶν 1897, σελ. 276). Πρβ. καὶ σελ. 294,9 «ὡς Κόνωνι γράφειν ἐγνωκότες ἦμες». Ἐκφέρεται δ' ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ ἡ προστακτικὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου περιφραστικῶς, οἷον Τόμ. Α', σελ. 370,16 «ἀλλ' ἔστω μὴ διὰ τοῦ ἄξονος τετμαμένον μηδὲ ποτ' ὀρθὰς τῷ ἄξονι» καὶ σελ. 386, 11 «ἔστω γὰρ τμᾶμα ὀρθογωνίου κωνοειδέος ἀποτετμαμένον ὀρθῷ ἐπιπέδῳ ποτὶ τὸν ἄξονα» καὶ σελ. 396,25 καὶ σελ. 416, 10 καὶ σελ. 428,23 καὶ σελ. 440,6 καὶ σελ. 460,3 καὶ Τόμ. Β', σελ. 18,

8 «ἔστω κατὰ τᾶς ΑΒ γραμμᾶς ἐνηνεγμένον τι σαμεῖον» καὶ σελ. 26,15 «δεδόσθω τὰ αὐτὰ καὶ ἔστω ἁ ἐν τῷ κύκλῳ γραμμὰ ἐκβεβλημένα» καὶ σελ. 28,15 «ἔστω κύκλος δεδομένος ὁ ΑΒΓΔ καὶ ἐν τῷ κύκλῳ εὐθεῖα δεδόσθω ἐλάσσων τᾶς διαμέτρου ἁ ΓΑ» καὶ σελ. 58, 14 «ἔστω ἕλιξ ἁ ΑΒΓΔΕΘ ἐν τᾷ πρώτᾳ περιφορᾷ γεγραμμένα» καὶ σελ. 62,25 καὶ σελ. 78,10 καὶ σελ. 94,1 «ἔστω ἕλιξ, ἐφ' ἆς ἁ ΑΒ ΓΔΕ, ἐν τᾷ δευτέρᾳ περιφορᾷ γεγραμμένα» καὶ 10 «ἔστω γεγενημένος ὁ ΘΚΑ τομεὺς ἐλάσσων τοῦ προτεθέντος» καὶ σελ. 100,1 καὶ σελ. 106,22 καὶ σελ. 126,3 καὶ σελ. 134,12. Πρβ. καὶ Τόμ. Α', σελ. 372,8 «ἀπὸ δὲ τᾶς ΖΝ ἐπίπεδον ἔστω ἀνεστακὸς ὀρθὸν ποτὶ τὸ ἐπίπεδον». Μνημονεύομεν καὶ τοῦ κατὰ περίφρασιν ἐσχηματισμένου μετ' ὀλίγον μέλλοντος μαρτύρια ἐκ τοῦ Ἀρχιμήδους Τόμ. Α', σελ. 310,4 «ἐσσείται δή τι ἐν τᾷ τοῦ ὀξυγωνίου κώνου τομᾷ ἐγγεγραμμένον εὐθύγραμμον» καὶ σελ. 312,6 καὶ σελ. 358,21 «ἢ παρὰ τὸν ἄξονα ἐσσείται ἀγμένον» καὶ σελ. 368,11 «ἐσσείται δὲ αὐτὰ διὰ τοῦ κέντρου ἀγμένα» καὶ σελ. 370,9 «ἤτοι δὴ καὶ διὰ τοῦ ἄξονος ἐσσείται τετμαμένον» καὶ σελ. 390,7 «ἐσσείται δὴ ὁ ὅλος κύλινδρος διῃρημένος (διαιρημένος) εἰς κυλίνδρους» καὶ σελ. 418,16 καὶ σελ. 444,11 καὶ σελ. 466,3 καὶ Τόμ. Β', σελ. 46,13 «δεδειγμένον ἐσσείται τὸ προτεθέν» καὶ σελ. 90,20 «ἐσσείται δή τι περὶ τὸ λαφθὲν χωρίον περιγεγραμμένον κτέ». Πρβ. καὶ Τόμ. Α', σελ. 366,7 «καὶ τετμακὸς ἐσσείται τὸ σφαιροειδὲς διὰ τοῦ ἄξονος». Περιττὸν δ' ἴσως εἶνε νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι κατ' ἀνάγκην πολλάκις ἐγίνετο χρῆσις τῆς περιφραστικῆς ἐκφορᾶς, μονης ταύτης δυνατῆς οὔσης.

Ἥκιστα πιθανὸν ἡμεῖς εὑρίσκομεν ὅτι ἐν τῷ δοκίμῳ ἑλληνισμῷ ἐσχηματίζετο τὸ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελίκου ὁμόφωνον τῷ τρίτῳ ἑνικῷ, οἷον οἱ λόγοι πεπέρανται — οἱ λόγοι ἐπεπέραντο, κτλ., αἱ ὁδοὶ κεκάθαρται — αἱ ὁδοὶ ἐκεκάθαρτο, αἱ γυναῖκες τὴν κόμην κέκαρται — αἱ γυναῖκες τὴν κόμην ἐκέκαρτο, κτλ., φόροι τέτακται — φόροι ἐτέτακτο, βίβλοι γέγραπται — βίβλοι ἐγέγραπτο, γνῶμαι πολλαὶ λέλεκται — γνῶμαι πολλαὶ ἐλέλεκτο, αἱ χύτραι συντέτριπται — αἱ χύτραι συνετέτριπτο, τρεῖς αἶγες ἔσφακται — τρεῖς αἶγες ἔσφακτο, οἱ βόες ἔζευκται — οἱ βόες ἔζευκτο, ξένοι εἰς τὴν πόλιν ἀφῖκται — ξένοι εἰς τὴν

πόλιν ἀφῖκτο, φωναὶ παντοδαπαὶ μέμεικται — φωναὶ παντοδαπαὶ ἐμέμεικτο, κτλ., οἰκίαι ἔκτισται — οἰκίαι ἔκτιστο, κτλ.

Ἀδυνατοῦντες δὲ νὰ πεισθῶμεν ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου «κέκρανται συμφοραὶ νέων κακῶν» ἐγκρίνομεν τὴν γενομένην μεταβολὴν τοῦ πληθυντικοῦ συμφοραί εἰς τὸ ἑνικὸν συμφορά. Εὔκολον δ' ἦτο νὰ γραφῇ ὑπ' ἀμαθῶν βιβλιογράφων κέκρανται συμφοραί ἀντὶ τοῦ κέκρανται συμφορά, ὡς ἐγράφη οὐραὶ ἀπήμβλυνται ἀντὶ τοῦ οὐρὰ ἀπήμβλυνται.

Τῷ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ φερομένῳ κέκρανται συμφοραί ὅμοιον εἶνε τὸ παρὰ τῷ Πινδάρῳ ἁπαντῶν κεχείμανται φρένες (Πυθ. Θ', 32,55) «σεμνὸν ἄντρον, Φιλυρίδα, προλιπὼν θυμὸν γυναικὸς καὶ μεγάλαν δύνασιν θαύμασον, οἷον ἀταρβεῖ νεῖκος ἄγει κεφαλᾷ, μόχθου καθύπερθε νεᾶνις ἦτορ ἔχοισα· φόβῳ δ' οὐ κεχείμανται φρένες» Ποιεῖται δ' ὁ διαπρεπὴς κριτικὸς Βέργκιος ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει τῶν Ἑλλην. Λυρ. Ποιητῶν Τόμ. Α', σελ. 220 τὴν παρατήρησιν τήνδε· «φρένες libri et schol., conieci φρένας, ut κεχείμανται singularis numeri sit». Παρατιθέμεθα δὲ καὶ ἃ ὁ λογιώτατος Ναβῆρος ἔγραψεν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1884, σελ. 38 «Phyth. IX. 32: φόβῳ δ' οὐ κεχείμανται φρένες, admirabilis est Bergkii adnotatio: conieci φρένας, ut κεχείμανται singularis numeri sit». Non tamen ausus est illud φρένας, quae evidens correctio est, in textum recipere, nam κεχείμανται certe non potest esse pluralis numeri. Qui φρένες tueri volent, provocare debebunt ad Pindaricum schema, quod Contus ἐν τῷ λογίῳ Ἑρμῇ p. 328 pronunciat esse ἀλλόκοτον καὶ πλάσμα ἴσως τῶν ἀγαθῶν γραμματικῶν. Quam stultum est credere in brevi ac perspicua sententia singularem cum plurali numero coniungi posse! In longa periodo omne genus ἀνακολούθων ferre debemus, sed absurdum est κεχείμανται φρένες, quam scripturam excogitavit, uti vides, librarius qui putabat κεχείμανται plurale esse. Scribae inepte mirantur nec sibi persuadent τετράχυνται et μεμίανται et ἰσχὺς μὲν ἀπήμβλυνται et sim. singularis numeri esse, deinde ex ignoratione illarum formarum incidunt in mirificas suspiciones, a quibus etiam hodie multi non satis didicerunt cavere. Aperta

res est. Miraculo non est Bergkium in clara luce ancipitem haesisse, nam Isthm. VII 34 stultam et inauditam formam ἐσυνῆκαν etiam per coniecturam ultro in textum intulit».

Οὐδαμῶς ἀποδεκτὴ εἶνε ἡ γνώμη τῶν δοξαζόντων ὅτι πληθυντικὸν εἶνε τὸ ῥῆμα δέδοκται ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Εὐριπίδου Βάκχ. 1350 «αἰαῖ, δέδοκται, πρέσβυ, τλήμονες φυγαί». Ὀκνοῦμεν δὲ νὰ συμφωνήσωμεν τῷ Ἐλμσληίῳ ἀποφαινομένῳ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Βακχῶν σελ. 160 Λιψ. «τλήμονες φυγαί: Supplendum μένουσιν ἡμᾶς aut aliquid ejusmodi». Τὸ δέδοκται εἶνε πάντως ἑνικόν· εὐοδοῦται δέ, νομίζομεν, ἡ Εὐριπίδειος ῥῆσις ἀπαλλαττομένη πάσης δυσκολίας, ἂν μεταγραφῇ ὧδε· «αἰαῖ δέδοκται, πρέσβυ, τλήμονΑΣ φυγΕΙν».

Περὶ τοῦ παρὰ τῷ Ἀρχιμήδει φερομένου ἀναγέγραπται τομέες λέγει ὁ Ἀρήνσιος ἐν τῷ περὶ τῆς Δωρικῆς Διαλέκτου συγγράμματι σελ. 333 (1843) «Contra p. 244 sine varia lectione editum est ἀναγέγραπται τομέες, quod damnare non audemus; nam non solum κέκρανται Eurip. Hippol. 1255 cum Buttmanno § 101 not. 13, sed etiam δέδοκται Bacch. 1348 pro plurali habuerim, quae formae ν ejecto natae sunt». Τί ἡμεῖς δοξάζομεν περὶ τῶν παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ἀπαντώντων κέκρανται συμφοραί καὶ δέδοκται τλήμονες φυγαί ἐδηλώθη ἐν τοῖς ἄνω. Καὶ τοῦτο δ' ἐδηλώθη ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1898, σελ. 344 ὅτι εἶνε ὑπὸ τοῦ Εἰβέργου ἐκδεδομένον παρὰ τῷ Ἀρχιμήδει Τόμ. Β', σελ. 102,5 «ἀναγεγραφάται — ὁμοίοι τομέες» ἀντὶ τοῦ πρότερον φερομένου ἀναγέγραπται.

Ἐμφερὲς τῷ ἀναγέγραπται — ὁμοίοι τομέες ὑπάρχει τὸ ὦπται — νεοττίδες, ὃ ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἐν ταῖς περὶ τὰ Ζῷα Ἱστορίαις Ϛ', ϐ', 5 (Τόμ. Γ', σελ. 105,8 Διδ.) «ὦπται γὰρ ἱκανῶς ἤδη ἀνόχευτοι νεοττίδες ἀλεκτορίδων καὶ χηνῶν τίκτουσαι ὑπηνέμια». Ἐν ἄλλοις τόποις τοῦ συγγράμματος τούτου εἶνε εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὠμμένοι εἰσίν καὶ ὠμμέναι εἰσίν ἢ εἰσὶν ὠμμέναι, βιβλ. Ϛ', ϛ', 1 (σελ. 109,33) «καὶ τρεῖς νεοττοὶ ὠμμένοι εἰσίν» καὶ ζ', 2 (σελ. 110,25) «ὠμμένοι εἰσὶν ἄμφω» καὶ ιϛ', 2 (σελ. 119,3) «ἤδη εἰσὶν ὠμμέναι» καὶ κθ', 2 (σελ. 130,44) «ἤδη δέ τινες ὠμμέναι εἰσὶν ὀλίγαι καὶ δύο» καὶ Θ', ζ', 4 (σελ. 179,15) «εἴκοσιν ἔτη — ὠμμέναι εἰσίν». Προηνέχθη δὲ περιφραστικῶς ὑπὸ τοῦ Σταγιρίτου καὶ τὸ τρίτον ἑνικὸν πρόσωπον τοῦ παθητικοῦ παρακει-

μένου ὦμμαι ἐν βιβλ. Α΄, ζ΄ (σελ. 8,35) «ἤδη δ' ὠμμένη ἐστὶ κεφαλὴ ἀνδρὸς οὐδεμίαν ἔχουσα ῥαφήν». Εὐλόγως δὲ δύναταί τις ν' ἀμφιβάλλῃ ἂν ἀδιάφθορος εἶνε ἡ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Φιλοσόφου παραδεδομένη γραφὴ «ὦπται γὰρ — νεοττίδες — τίκτουσαι» (Πρβ. Χαρίτων. Χαριτων. Ποικίλ. Φιλολογ. Τόμ. Α΄, σελ. 40).

Παρὰ τῷ Ζωναρᾷ Ἐπιτομ. Ἱστορ. Τόμ. Β΄, σελ. 417,21 Δινδ. κεῖται «τὰ μὲν σκευοφόρα καὶ οἱ ψιλοὶ ἐν μέσῳ τοῦ στρατεύματος τέτακται, τῶν δ' ὁπλιτῶν οἱ μὲν ταῖς προμήκεσιν ἀσπίσι ταῖς κοίλαις χρώμενοι περὶ τὰ ἔσχατα τάσσονται». Δὲν εἶνε δ' ἀπίθανον νὰ νομίζηται ὅτι ἐγένετο χρῆσις τοῦ τέτακται διὰ τὸ οὐδέτερον τὰ σκευοφόρα. Ὁ Ἀσώπιος γράφει ἐν τῇ Β΄ Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 847 § 71 ἐκδ. β΄ «Μενούσης λοιπὸν τῆς τοιαύτης ἀνωμάλου συντάξεως, ὡς οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ παρέδωκαν, διασταλτέαι ἀπ' αὐτῆς αἱ ἑπόμεναι μάλιστα περιστάσεις· α΄. ὅταν μεταξὺ τῶν ὑποκειμένων ὑπάρχῃ καὶ οὐδέτερον πληθυντικόν, προσεχέστερον μὲν εἰς τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ καὶ ἀπωτέρω ἐνίοτε· αἱ τιμαὶ γὰρ αὐτοῖς καὶ τὰ ἱερὰ τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἠφανίζετο (Πλ. Συμπ. 190). — οὐ τριήρεις τριακόσιαι καὶ σκεύη ταύταις καὶ κτήμαθ' ὑμῖν περίεστι καὶ περιέσται διὰ τὴν εἰρήνην; (Δημ. Παραπρ. 369. Ἴδε καὶ Ἰλ. Β, 339. Ὀδ. Ξ, 291 Τ, 337). Ἐν πᾶσι τούτοις τὸ πληθυντικὸν οὐδέτερον, τῷ ῥήματι παρακείμενον, ἐπενεργεῖ ὡς ἐπὶ τῆς ἀττικῆς συντάξεως. Παράδειγμα δὲ ἐν ᾧ τὸ πληθυντικὸν οὐδέτερον κεῖται ἀπωτέρω τοῦ ῥήματος παρὰ τὰ λοιπὰ ὑποκείμενα εἶναι τὸ γούνατά τε κνῆμαί τε, πόδες θ' ὑπένερθεν ἑκάστου, χεῖρές τ' ὀφθαλμοί τε παλάσσετο (Ἰλ. Ρ, 386). Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἧττον ἐπενεργεῖ τὸ οὐδέτερον». Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου γεγραμμένα ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1110,50 «Καὶ ὅρα ὅτι τε κατὰ ἰδέαν γλυκύτητος ἐπεξῆλθε τοῖς κατὰ σῶμα μέρεσι καὶ ὡς ἐπήγαγε τοῖς τῶν διαφόρων γενῶν πληθυντικοῖς ὀνόμασι τὸ παλάσσετο ῥῆμα ἑνικόν. Καί φασι Πινδαρικὸν τὸ σχῆμα οἱ παλαιοὶ οὐχ ὅτι Πίνδαρος εὗρεν αὐτό, τῆς γὰρ Ὁμήρου μεταλλείας καὶ τοῦτο ἐκεῖνος ἐκέρδανεν, ἀλλ' ὅτι διαδεξάμενος καὶ ζηλώσας κατεχρήσατο. Ἔχει δ' ἀφορμὴν ἡ σύνταξις τὸ γούνατα οὐδέτερον ὡς πρὸς αὐτὸ μὲν ἀσφαλτως ἀποδοθεῖσα, ἐκεῖθεν δὲ ἀναλόγως ἀπὸ κοινοῦ συμβιβαζομένη καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ δύο γένη. Καὶ εἰσὶ μὲν καὶ ἄλλα τοιαῦτα εὐαφόρμως

ἑνικὸν ῥῆμα συντάσσοντα πληθυντικοῖς ὀνόμασιν, οὐκ ὀλίγα δὲ ὅμως καὶ ἀθεράπευτα διαλέκτου νόμῳ. Τοιοῦτον καὶ παρ' Ἡσιόδῳ τὸ τῆς δ' ἦν τρεῖς κεφαλαί· καὶ παρ' Ἐπιχάρμῳ· ἦν δ' ἐρῳδιοὶ μακροκαμπυλαύχενες· καὶ ἦν δὲ νάρκαι, ἦν δὲ ζύγαιναι, τέτρακές τε σπερματολόγοι κἄγλααὶ συκαλλίδες» (Πρβ. Λόγ. Ἑρμῆν 1867, σελ. 328).

Περὶ τῆς ῥήσεως τοῦ Γαληνοῦ Τόμ. Ζ΄, σελ. 894, ἐν ᾗ ἀναγκαίως ἔχει κατὰ τὴν παραδεδομένην γραφὴν τὸ ῥῆμα γέγραπται νὰ ἐκληφθῇ πληθυντικόν, ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1894, σελ. 515 κέ. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ παρὰ τῷ Σουίδᾳ κεῖται σελ. 298 Βεκκ. «καὶ γέγραπται αὐτῷ μεταξὺ ἄλλων καὶ Χαρακτῆρες ἢ Φιλοκώμῳδοι», ὃ δύναται ἴσως ὑπό τινος νὰ παραβληθῇ τῷ σελ. 437 «τῶν δραμάτων αὐτοῦ ἐστὶν Ἄσωτοι ἢ Ἐπιστολή».

Ἐν τοῖς Βασιλικοῖς Τόμ. Γ΄, σελ. 740 Εἱμβ. ἀπαντᾷ «αἱ σήμερον τοῖς ἐκδίκοις τῶν πόλεων ἐπιτέτραπται»· σημειοῦται δ' ὁ ἐκδότης «Malim ἐπιτετραμμέναι εἰσί». Ἀλλ' οὐδαμῶς ἡμῖν εὔλογον φαίνεται νὰ μεταβληθῇ ἡ γραφή.

Εὑρίσκεται δὲ καὶ ὁ ὑπερσυντέλικος ἐγέγραπτο ἐπὶ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ τεθειμένος ἐν τῷ Δευτερονομίῳ Θ΄, 10 (Παλ. Διαθ. Τόμ. Α΄, σελ. 274 Διδ.) «καὶ ἐπ' αὐταῖς ἐγέγραπτο πάντες οἱ λόγοι». Πρβ. καὶ Λέ. Διάκ. σελ. 117,16 Βόνν. «οἷς ἐνεγέγραπτο ταξιάρχων καὶ στρατηγῶν καὶ πατρικίων τιμαί» (καὶ Ἀριστείδ. Τόμ. Α΄, σελ. 805 Δινδ. «συνενήνεκτό τε εἰς ταὐτὸν νεκροί, βωμοί, στέγαι, κόνις, αἷμα, ἔπιπλα, ὄροφοι, θεμέλια, οἰκέται, δεσπόται, μέλη σωμάτων, εἰκόνες, σφαγαί, τάφοι, δεῖπνα»)

Ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων φέρεται «εἰς δὲ τὴν ἑορτὴν θυέτω Μυκονιάδων ἡ βουλομένη καὶ τῶν οἰκουσῶν ἐμ Μυκόνῳ ὅσαι ἐπὶ Δήμητρα τετέλεσται» (Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλην. Διττεμβ. 373,21, σελ. 546). Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου Τόμ. Β΄, σελ. 99 «τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ῥητορικὴ καὶ τυραννὶς τοσοῦτον ἀλλήλων κεχώρισται ὅσον τὸ πείθειν τοῦ βιάζεσθαι;», περὶ οὗ ὁ Ῥείσκιος ἐποιήσατο τὴν παρατήρησιν τήνδε· «Notabile κεχώρισται ἀλλήλων pro κεχωρίδαται vel κεχωρισμέναι εἰσὶν ἀλλήλων». Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου εἰρημένον ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος λόγῳ § 133 «Θῆβαι δέ, Θῆβαι, πόλις ἀστυγείτων, μεθ' ἡμέραν μίαν ἐκ μέσης τῆς Ἑλλάδος ἀνήρπασται» εἶνε γεγραμμένον τὸ σχόλιον τόδε· «Θη-

6αι: παθητικὸς ὁ τῆς ἀναδιπλώσεως τρόπος. Τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἔστι σολοικισμὸς ἀλλὰ σχῆμα· Θῆβαι ἀνήρπασται». Ἀλλ' οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ συμφωνία τοῦ ῥήματος ἐγένετο οὐχὶ πρὸς τὸ Θῆβαι ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀστυγείτων πόλις. Πρβ. Ἀγαθαρχ. ἐν Φωτ. Βιβλ. σελ. 447,25 «μετὰ Στρατοκλέα ὁμοίως Αἰσχίνην εἰσάγει λέγοντα· πόλις ἀστυγείτων ἐκ μέσης τῆς Ἑλλάδος ἠφάνισται».

Ἡμαρτημένον πάντως εἶνε τὸ παρὰ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ Μεσαιων. Βιβλιοθ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 86 «οἱ δὲ ἐξῆρτό γε ἐκείνου καί τισι φαινομέναις εὐνοίαις τὰς γνώμας ἐγνώριζον»· ἀναγνωστέον δ' ἴσως «οἱ δὲ ἐξηρτ(ῶντ)ό γε ἐκείνου ἢ ἐξήρτ(ηντ)ο.

Παρατιθέμεθα ἐν τέλει τὰ ὑπὸ τοῦ Σμιδιτίου γεγραμμένα ἐν τῷ Ἀττικισμῷ Τόμ. Δ', σελ. 112 «Umgekehrt tritt zu *einem Femininum plur. das Verbum im Singular* I. 323,3 χρυσαῖ ἐνύφανται Βάκχαι; s. Bd. II, 66 mit Zusatz und die Inschrift bei Bechtel, Inschr. des ion. Dialekts nr. 18 Z. 16 f. ἠχοῖ ἑκάστοις δίκαι ἐν τοῖς νόμοις εἴρηται, wo freilich v. Wilamowitz (Herm. XXI, 98) εἴρηται als Kontraktionsform für εἰρέαται erklären will; Schol. Aeschin. III, 133 sagt über diese Ausdrucksweise: τοῦτο οὐκ ἔστι σολοικισμός, ἀλλὰ σχῆμα; auch Longin. rhet. p. 308,18 notiert sie als Eleganz; s. a. Maass, praefat. Arat. p. XXXI; Ägypt. Urk. aus Berlin N. 90 (161 p. Chr.), 15 ὑπάρχι δὲ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκίαι δύο» (Πρβ. καὶ σελ. 632-3). Ὑπὸ τοῦ Λογγίνου εἶνε εἰρημένον: ἐκλέλειπται γὰρ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τοὺς ἀριθμούς, οἷον «καὶ οὔπω εἶχον διὰ πάσης τὰ καταστρώματα» καὶ «εἰπέ μοι, ταῦτα δ' ἂν λέγωσι» καὶ «αἱ ἅμαξαι, ἵνα ἀντὶ τείχους ᾖ». Σόλοικον ἡμεῖς νομίζομεν τὸ «ὑπάρχι (ὑπάρχει) δὲ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκίαι δύο», ὡς καὶ τὸ ἐν Ἐπιγραφ. Ἀττικ. Τόμ. Β', α', σελ. 11,31 «ἐὰν δὲ τυγχάνῃ τῶν πόλεων τῶν ποιουμένων τὴν συμμαχίαν πρὸς Ἀθηναίους στῆλαι οὖσαι Ἀθήνησιν ἀνεπιτήδειοι, τὴμ βουλὴν τὴν ἀεὶ βουλεύουσαν κυρίαν εἶναι καθαιρεῖν».

ΚΕΦ. Κ΄.

Ἐνέπληντο — ἐνεπέπληντο

Ἐν τῷ κατὰ Ἐργοκλέους λόγῳ τοῦ Λυσίου § 6 φέρεται «ἐπειδὴ τάχιστα ἐνεπέπληντο καὶ τῶν ὑμετέρων ἀπέλαυσαν, ἀλλοτρίους τῆς πόλεως ἑαυτοὺς ἡγήσαντο».

Τὸ ἐνεπέπληντο εἶνε πάντως ἡμαρτημένον· διότι ἐκ τοῦ ὑπερσυντελίκου ἐνεπεπλήσμην ἀδύνατον ὑπῆρχε νὰ σχηματισθῇ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον ἐνεπέπληντο.

Ὁ Κόβητος γράφει ἐν *Orat. de Arte Interpret.* etc. σελ. 91 (1847) «In Lysiae oratione κατ' Ἐργοκλέους p. 180 (440 B) ἐπειδὴ τάχιστα ἐνεπέπληντο καὶ τῶν ὑμετέρων ἀπέλαυσαν ad hunc diem sine suspicione legitur. At barbarum est ἐνεπέπληντο, quia πέπλημαι non magis potuit Graece dici quam πέπειμαι, ut hoc utar. scribe: ἐνέπληντο, ut solebant Lysiae aequales in Attica loqui. Aristophanes in Vespis 1304 sq. εὐθὺς γὰρ ὡς ἐνεπλητο πολλῶν κἀγαθῶν ἐνήλλετ', ἐσκίρτα. et alibi passim» καὶ ἐν *Mnemos.* 1875, σελ. 265 (*Miscell. Crit.* σελ. 325) «Ex hac Homericae linguae copia, ut in aliis multis, videbis paucas quasdam reliquias in sermone Attico remansisse. Ἐμπίμπλημι et ἐνεπλήμην Atticis cum Homero communia sunt. Aristophanes habet ἔμπλησο, ἐμπλήμην, ἐμπλῆτο, (ex palmaria Dawesii emendatione in *Lysistrata* vs. 235. εἰ δὲ παραβαίην ὕδατος ἐμπλῆθ' ἡ κύλιξ pro ἐμπλησθῇ κύλιξ.) ἐμπλῆσθαι, ἐμπλήμενος. Ἐνεπλήμην apud multos legitur, unde Lysiae reddidimus: ἐπειδὴ τάχιστα ἐνέπληντο pro ἐνεπέπληντο in *Nov. Lectt.* pag. 226. ut apud Homerum Φ. 607. πύλαι δ' ἔμπληντο Ϝαλέντων» (Πρβ. καὶ 1873, σελ 38). Παρασημειωτέον δ' ὅτι ὁ Κόβητος ἐν *Nov. Lectt.* σελ. 232 ἐξαλείφων ἐκ τῆς ῥήσεως τοῦ Λυσίου τὸν σύνδεσμον καὶ καὶ τὸ ῥῆμα ἀπέλαυσαν ἐκφέρει αὐτὴν ὧδε «ἐπειδὴ τάχιστα ἐνέπληντο τῶν ὑμετέρων, ἀλλοτρίους τῆς πόλεως ἑαυτοὺς ἡγήσαντο».

Ἡ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γενομένη μεταβολὴ τοῦ ἐνεπέπληντο εἰς τὸ ἐνέπληντο ἐνεκρίθη ὑπό τ' ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Ῥουθερφορδίου

ἐν τῷ *The New Phryn*. σελ. 63 καὶ ὑπὸ τοῦ Βλασσίου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Δεξιοδικῆς τοῦ Κυνήρου Γραμματικῆς Τόμ. Β', σελ. 518.

Κακὴ ἐξήγησις τοῦ Ὁμηρικοῦ πλῆντο γίνεται ὑπὸ τοῦ Σοφιστοῦ Ἀπολλωνίου ἐν τῷ Ὁμηρικῷ Λεξικῷ σελ. 132,22 Βεκκ. «Πλῆντο: προσεπέλασαν· σημαίνει δὲ καὶ τὸ ἐπληροῦντο». Τὸ πλῆντο κεῖται ἐν Ὀδυσσ. Θ, 57 «πλῆντο δ' ἄρ' αἴθουσαί τε καὶ ἕρκεα καὶ δόμοι ἀνδρῶν», ὀρθῶς δ' ἐν τοῖς Σχολίοις λέγεται σελ. 360, 14 Δινδ. «πλῆντο: ἐπληρώθησαν».

Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ κάμπιμπλάμενος τὸ κείμενον ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Φερεκράτους παρ' Ἀθην. σελ. 75, Β' «ὦ δαιμόνιε, πύρεττε μηδὲν φροντίσας Καὶ τῶν φιβάλεων τρῶγε σύκων τοῦ θέρους Κάμπιμπλάμενος κάθευδε τῆς μεσημβρίας. Κᾆτα σφακέλιζε καὶ πέπρησο καὶ βόα» μετετυπώθη ὑπὸ τοῦ Ἑρουερδῆνος εἰς τὸ κάμπλήμενος ἐν *Mnemos*. 1876, σελ. 297. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ Ἑρουερδῆνος ἐποιήσατο τὴν μεταβολὴν ταύτην ὁ Ναύκιος ἐν *Mél. Gréco-Rom*. Τόμ. Γ', σελ. 56, ἔνθα εἶνε τάδε γεγραμμένα «Ohne Zweifel schrieb der Dichter κάμπλήμενος κάθευδε. In Betreff der Form vgl. ἐνέπλητο Ar. Vesp. 911. 1304. ἐνέπληντο Lysias 28,6 ἐμπλήμην Ar. Ach. 236. ἐμπλῆτο Lysistr. 235. ἔμπλησο Vesp. 603. ἐμπλήμενοι Eq. 935. Vesp. 424 Eccl. 51. Plut. 892». Πρβ. καὶ Τόμ. Ε', σελ. 223 (Ἴδε καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοφάνους Πλούτου σελ. 95 καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀχαρνέων σελ. 39 καὶ σελ. 253 καὶ ἐν τῇ τῶν Νεφελῶν σελ. 57). Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ κείμενον «Ἐμπλησμένην: πεπλησμένην» μετεβλήθη εἰς τὸ ἐμπλημένην ὑπὸ τοῦ Ἑρουερδῆνος ἐν *Append. Lex. Graec*. σελ. 74. Ὁ Σμιδίτιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Β', σελ. 80 κελεύει ν' ἀναγνωσθῇ ἐμπλημένην ἢ ἐμπεπλημένην. Ἀλλὰ τὸ ἐμπεπλημένην εἶνε ἀσύστατον καὶ ἀπόβλητον. Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Βλαϋδεσίου ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἱππέων σελ. 400 «Est autem ἐμπλήμενος praesens tempus».

Ἐν τῷ περὶ Φυσῶν συγγραμματίῳ τοῦ Ἱπποκράτους ἢ Ψευδιπποκράτους κεφ. Η' ἀνεγινώσκετο ἄλλοτε «Πόνοι δὲ τῆς κεφαλῆς ἅμα τῷ πυρετῷ γίγνονται διὰ τόδε· στενοχωρίη τῇσι διεξόδοισι ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ αἵματος γίγνεται· πεπλήρωνται γὰρ αἱ φλέβες ἠέρος,

πλησθεῖσαι δὲ καὶ πρησθεῖσαι τὸν πόνον ἐμποιέουσι τῇ κεφαλῇ». Φέρεται δὲ καὶ γραφὴ πέπληνται, ἣν προέκριναν ὅ τε Λιτραῖος καὶ ὁ Ἑρμερίνσιος· γράφει δ' οὗτος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἱπποκρ. καὶ ἄλλ. Ἰατρ. Λειψάνων Τόμ. Β', σελ. 131 «πέπληνται A. Littr., Marc.; πεπλήρωνται vulgo. In Marc. in marg. m. pr γρ. καὶ πληρῶνται». Ἀλλὰ τὸ μὲν πεπλήρωνται εἶνε ἑλληνικώτατον, τὸ δὲ πέπληνται ἀσύστατον ἢ ἀνελλήνιστον· διότι ἀναγκαίως ἔχει νὰ ὑποληφθῇ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ παρακειμένου πέπλημαι, ὅστις οὐδέποτε ὑπῆρξε. Δὲν φαίνεται δ' ἀπίθανον ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «πίμπλανται γὰρ αἱ φλέβες ἠέρος, πλησθεῖσαι δὲ καὶ πρησθεῖσαι τὸν πόνον ἐμποιέουσι τῇ κεφαλῇ».

Βάρβαρον εἶνε τὸ πέπλητο τὸ ἀπαντῶν παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Μανασσῇ 1949 (σελ. 85 Βόνν.) «αἰχώρων πέπλητο πολλῶν δυσόδμων δυσιάτων».

Ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐλέγετο ἀείποτε μετὰ τοῦ Σ πέπλησμαι καὶ ἐπεπλήσμην καὶ ἐπλήσθην. Κακῶς εἶνε γεγραμμένον παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ Τόμ. Β', σ. 114 «ὡς μὴ τῆς φαυλοτάτης τῶν κακοπολιτειῶν ὀχλοκρατίας—ἀναπληθέντες θορύβοις καὶ ταραχαῖς καὶ ἐμφυλίοις στάσεσιν ἀεὶ χρώμενοι διατελῶμεν;» ἀντὶ τοῦ ἀναπληΣθέντες, ὃ βλέπει τις ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ Φίλωνος Τόμ. Β', σελ. 104,14. Γραφικὰ πταίσματα πληθείη ἀντὶ τοῦ πληΣθείη καὶ ἐπλήθη ἀντὶ τοῦ ἐπλήσθη καὶ ἀναπληθήσονται ἀντὶ τοῦ ἀναπλησθήσονται ἐμνημονεύθησαν ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου ἐν τῷ εἰς Αἴαντα Ὑπομνήματι σελ. 318 ἐκδ. β'. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ Ῥούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ σελ. 323 Δαρ. «κάλλιστον δὲ τὸ μισγόμενον ἐπὶ σιτίοις μίσγεσθαι, μὴ ἐμπληθέντα» ἀντὶ τοῦ ἐμπληΣθέντα.

ΚΕΦ. ΚΑ'.

Περιέζωνται.

Ἐν τοῖς Σήμου τοῦ Δηλίου παρ' Ἀθην. σελ. 622, Β' φέρεται «χιτῶσι δὲ χρῶνται μεσολεύκοις καὶ περιέζωνται ταραντῖνον καλύπτον αὐτοὺς μέχρι τῶν σφυρῶν».

Εἶνε δὲ τὸ περιέζωνται τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον τοῦ παρακειμένου περιέζωμαι, οὐχὶ τοῦ περιέζωΣμαι, ἐξ οὗ μόνος ὁ περιφραστικὸς τύπος περιεζωσμένοι εἰσίν ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ.

Περὶ τῆς ἐκφορᾶς τοῦ παρακειμένου τοῦ ῥήματος ζώννυμαι, διαζώννυμαι, κτλ. ποιεῖται λόγον ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1862. Γράφει δὲ σελ. 340· «Quod post pauca sequitur καὶ διεζωσμένοι τοῦτο δρῶσι, multum me movet Aelii Dionysii auctoritas ἐν τοῖς 'Αττικοῖς 'Ονόμασιν ita annotantis (apud Photium in v. Σέσωται) Σέσωται: καὶ σεσωμένος οἱ παλαιοὶ ἄνευ τοῦ σ· καὶ διεζωμένοι φησὶ Θουκυδίδης· οἱ δὲ νεώτεροι σέσωσμαι· ἐπ' ἐνίων ἁπλῶς παραλείπουσι τὸ σ, κεκλειμένον, πεπρημένον. Rectissime haec ab erudito ἀττικιστῇ observata esse arbitror, nisi quod κεκλημένον dederat pro κεκλειμένον. Quemadmodum ῥώννυμι ex se format ἔρρωμαι et στρώννυμι ἔστρωμαι, sic ex ζώννυμι nascitur ἔζωμαι διέζωμαι. Hinc ζῶμα fit ut στρῶμα, χρῶμα, χῶμα, et contra ἄζωστος ut ἄρρωστος. In hisce omnibus utrum σ addendum sit an non sit ex analogia definiri et sciri non potest, dominatur usus, qui quum diversus fuerit standum est veterum Criticorum testimoniis, ubi scribae formas sibi inauditas ad pervulgatam aequalium consuetudinem accommodaverunt» καὶ 1883, σελ. 137 «(Herodot.) II. 85: τύπτονται ἐπεζωσμέναι et post pauca τύπτονται ἐπεζωσμένοι καὶ οὗτοι. Non est antiqua et proba forma ἔζωσμαι, ἐπέζωσμαι, ὑπέζωσμαι cet. sed ἔζωμαι. Itaque reponendum ἐπεζωμέναι et ἐπεζωμένοι. Sed forma vetus, ut σέσωμαι, semper in magno periculo versatur quia recentiores omnes constanter ἔζωσμαι et σέσωσμαι dicebant. Sunt tamen hic illic apud grammaticos et in libris Mss. antiquae formae vestigia. In Codice Romano diserte scriptum est ὑπεζωμέναι (pro ἐπεζωμέναι) et ἐπεζωμένοι, nisi quod sciolus super ω posuit ο quasi esset a verbo ἐπέζεσθαι. Contra VII. 69 Codices AB exhibent veterem formam ὑπεζωμένοι ἦσαν, sed Vaticanus recentiorem ὑπεζωσμένοι. Thucydidi I. 6. nunc redditum est διεζωμένοι τοῦτο δρῶσιν et reddendum est Aristophani in *Avibus* 1148 περιεζωμέναι. Semus Delius apud Athen. p. 622 b: χιτῶσι δὲ χρῶνται μεσολεύκοις καὶ περιέζωνται ταραντῖ-

νον. Emendate apud Hesychium scribitur: Ἐζωμένοι παρόντες: ἕτοιμοι. Hinc περίζωμα, διάζωμα, cet. nata sunt et dicitur περίζωμα ἔχων pro περιεζωμένος *de coquo* et διαζώματα ἔχοντες pro διεζωμένοι de *athletis*» καὶ 1884, σελ. 254 «Ut vulgo peccatur in forma ἀληλεσμένος pro ἀληλεμένος, eodem modo in ἐζωσμένοι et ὑπεζωσμένοι pro ἐζωμένοι et ὑπεζωμένοι scribas peccantes videbis. VII. 69 AB habent antiquam formam ὑπεζωμένοι ἦσαν, R. noviciam ὑπεζωσμένοι. Eadem plane ratio est in forma antiqua σέσωμαι et minus vetere σέσωσμαι. Cf. *Mnemosyne* 1875, pag 190 et *Miscellan. Crit.* pag. 85» (Πρβ. 1875 σελ. 226 κέ. καὶ σελ. 294 καὶ 1881, σελ. 379). Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ἑρουερδὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡροδότου Τόμ. Α', σελ. 226,8 ἔγραψεν «Ὑπεζωμένοι καὶ οὗτοι».

Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Σταλίου γεγραμμένα ἐν *Quaest. Grammat. ad. Thucyd. Pert.* σελ. 65 «Pro διεζωσμένοι, quod I 6,5 omnes libri praebent, διεζωμένοι a Th. scriptum esse et Suid. s. v. σέσωται testatur et inscriptiones confirmant (cf. Meisterh. § 43,12)» (Ἴδε καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν *Stud. Thucyd.* σελ. 111 καὶ Ῥουθερφόρδιον ἐν *The New Phryn.* σελ. 99). Ὁ Σαύπιος λέγει ἐν *Lexil. Xenoph.* σελ. 61 «ζωννύναι: Perfectum pass. Dindorfius Comm. 3,5,21 mavult littera σ carere, ut verbi σώζειν». Πολὺς περὶ τοῦ πράγματος γίνεται λόγος ὑπὸ τοῦ Δινδορφίου ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ξενοφῶντος Ἀπομνημονευμάτων σελ. 120-121 καὶ ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει τῆς Κύρου Παιδείας σελ. θ' (1871).

Γρηγόριος ὁ Κορίνθου (Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Ζ', σελ. 1137,8) ἀποφαίνεται «Παραφθορὰ δέ ἐστι προσθήκη στοιχείου ἢ ἐναλλαγὴ ἢ τὸ συναμφότερον, ὡς τὸ διαζώστρα· διάζωμα γὰρ λέγεται τὸ λέντιον καὶ ἡ πολεμικὴ ζώνη· ἔζωμαι χωρὶς τοῦ Σ ὁ παρεληλυθώς, ἡ δὲ προσθήκη τοῦ Σ παραφθορά ἐστιν». Γελοῖα εἶνε τὰ γεγραμμένα ἐν Κραμ. Ἑλλ. Ἀνεκδ. Ὀξ. Τόμ. Β', σελ. 372,1 «τὸ δὲ περιεζωσμένον ἐκ τοῦ ζώω βαρυτόνου· εἰ γὰρ ἦν ἀπὸ τοῦ ζῶ ζώσω, οὐκ ὤφειλεν προσλαμβάνειν τὸ Σ».

Τοῦ ἄνευ Σ προενηνεγμένου τύπου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος παρακειμένου ἐμνημονεύθη καὶ ἐξ Ἀττικῆς ἐπιγραφῆς μαρτύριον ὑπὸ τοῦ Λ. Δινδορφίου ἐν τοῖς ἀρτίως μνημονευθεῖσι βιβλίοις. Γράφει δὲ καὶ ὁ

Οὐεκλῖνος ἐν *Cur. Epigr.* σελ. 60 «Eph. A. 42 (Ol. 95, 3 ut videtur) διεζωμέναι, διέζωται. Tab. nav. IX b 26 ὑπέζωται». Πρβ. καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν *Lap. Testim.* σελ. 64 καὶ ἐν *Append. Lex. Graec.* σελ. 97 καὶ Μειστεράνσιον ἐν *Grammat. Att. Inschr.* σελ. 185 ἐκδ. γ'.

Τρανότατα ἐκ τῶν διειλημμένων ἀποδείκνυται ὅτι ὁ παρακείμενος τοῦ ῥήματος ζώννυμαι, διαζώννυμαι, κτλ. ἄνευ τοῦ Σ ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἐξεφέρετο ἔζωμαι, διέζωμαι, κτλ. Νομίζομεν δ' ὅτι καὶ ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Ἀλέξιδος παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 170, Γ' «διακενῆς δ' ἕστηκ' ἐγὼ ἔχων μάχαιραν, προσέτι περιεζωΣμένος» ἀναγκαίως ἔχει ν' ἀναγνωσθῇ περιεζωμένος, ἐξαλειφομένου τοῦ Σ. (Ἴδε καὶ Βλαϋδέσιον ἐν *Adversar in Com. Graec. Fragm.* Μέρ. Α', σελ. 113).

Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 220, Α' λέγεται «πεφύκασι δ' οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων τῶν κωμικῶν κατήγοροι μᾶλλον εἶναι, εἴ γε καὶ Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικὸς ἐν μὲν τῷ Τηλαύγει Κριτόβουλον τὸν Κρίτωνος ἐπ' ἀμαθίᾳ καὶ ῥυπαρότητι βίου κωμῳδεῖ, τὸν δὲ Τηλαύγην αὐτὸν ἱματίου μὲν φορήσεως καθ' ἡμέραν ἡμιωβέλιον κναφεῖ τελοῦντα μισθόν, κῳδίῳ δὲ ἐζωΣμένον καὶ τὰ ὑποδήματα σπαρτίοις ἐνημμένον σαπροῖς». Πᾶς τις, νομίζομεν, θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ ῥηθῇ ὑπὸ τοῦ Σωκρατικοῦ Αἰσχίνου «κῳδίῳ ἐζωΣμένον».

Παρὰ τῷ Θεοφράστῳ φέρεται περὶ Φυτ. Ἱστορ. Δ', η', 10 «τῆς δὲ κωδύας τὸ μέγεθος ἡλίκον μήκωνος τῆς μεγίστης, καὶ διέζωΣται ταῖς κατατομαῖς τὸν αὐτὸν τρόπον τῇ μήκωνι» καὶ περὶ Σημ. Ὑδ. καὶ Πνευμ. Β', 9 «καὶ ὅλως τὰ ὄρη διεζωΣμένα νότια ὡς τὰ πολλὰ» καὶ παρὰ τῷ Ψευδιπποκράτει Τόμ. Γ', σελ. 75 Ἑρμ. (Γαλην. Τόμ. ΙΗ', α', 410) «οὐχ οὕτως ἰσχυρῶς ἔζωΣται» καὶ ἐν τοῖς τοῦ Πολυκράτους παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 139, Ε' «παῖδές τε γὰρ κιθαρίζουσιν ἐν χιτῶσιν ἀνεζωσμένοις καὶ πρὸς αὐλὸν ᾄδοντες» καὶ ἐν τοῖς Καλλιξένου τοῦ Ῥοδίου σελ. 200, Ε' «ἠκολούθουν δὲ τούτῳ παιδίσκαι πεντακόσιαι κεκοσμημέναι χιτῶσι πορφυροῖς, χρυσῷ διεζωσμέναι» καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἡγησάνδρου σελ. 340, ϛ' «ἐν δὲ τῷ στρατοπέδῳ ἕψοντι αὐτῷ γόγγρων λοπάδα καὶ περιεζωσμένῳ Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς παραστάς, κτέ.». Κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ

Πλουτάρχῳ Νομ. ΙΓ' «μίτραις δὲ χαλκαῖς ἐπεζωσμένοι πλατείαις καὶ κράνη χαλκᾶ φοροῦντες» καὶ Γ. Γράγχ. ΙΕ' «εἰς ἀγορὰν ἐν τηβέννῳ προήει μικρὸν ὑπεζωσμένος ἐγχειρίδιον» καὶ Ἀντων. Δ' «χιτῶνα εἰς μηρὸν ἔζωστο» καὶ Ῥωμύλ. ΚϚ' «ὑπεζωσμένοι δὲ ἱμάντας» καὶ Λουκούλλ. ΙΖ' «οἱ δ' ἄγοντες αἰσθόμενοι πεντακοσίους χρυσοῦς ὑπεζωσμένον ἀπέκτειναν» καὶ Πομπ. Ι' «οὐ παύσεσθε, εἶπεν, ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες;» καὶ Ἠθικ. σελ. 168, Δ' «περιεζωσμένος ῥάκεσι ῥυπαροῖς» καὶ σελ. 665, Β' «ζώνην δὲ χαλκοῦς ἔχουσαν ὑπεζωσμένου διέτηξε τὸ νόμισμα πᾶν καὶ συνέχεε» καὶ παρὰ τῷ Λουκιανῷ Ἀναχάρ. 7 «εἴσεται ὡς οὐ μάτην παρεζώσμεθα τὸν ἀκινάκην» καὶ Ἐνυπν. 6 «διεζωσμένη τὴν ἐσθῆτα» καὶ παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ Ῥωμ. Ἀρχαιολ. σελ. 385 «χιτῶνας ποικίλους χαλκαῖς μίτραις κατεζωσμένοι» καὶ «παρέζωσται δ' ἕκαστος αὐτῶν ξίφος» καὶ παρὰ τῷ Ἀππιανῷ σελ. 171,26 Μενδ. «θώρακας ἔνδοθεν ὑπεζωσμένους καὶ ξίφη» καὶ παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ ΜΒ', κζ', 2 «τῷ δὲ δὴ ξίφει, ὃ παρέζωστο, κτέ.» καὶ παρὰ τῷ Αἰλιανῷ Ποικίλ. Ἱστορ. Ι', 22 «τὴν μάχαιραν, ἣν ὑπέζωστο ὑφαρπάσας ἀπέκτεινε τὸν ὁπλίτην» καὶ παρὰ Δίωνι τῷ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Β', σελ. 245,19 Δινδ. «τούς γε μὴν καπήλους ἑκάστοτε ὁρῶντες πρὸ τῶν καπηλείων ἀνεζωσμένους οὐδέποτε τωθάζουσι» καὶ παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ Α', οϐ', 2 «περιεζωσμένοι σινδόνας ὑποκάτω τῶν μαστῶν» καὶ Ε'. κθ', 2 «ὥστε γυμνοὺς καὶ περιεζωσμένους καταβαίνειν εἰς τὸν κίνδυνον» καὶ παρὰ τῷ Παυσανίᾳ Ἀττικ. ΜΔ', 1 «ὃς περιεζωσμένων ἐν τοῖς ἀγῶσι κατὰ δὴ παλαιὸν ἔθος τῶν ἀθλητῶν Ὀλύμπια ἐνίκα στάδιον δραμὼν γυμνός» καὶ «γνόντι ὡς ἀνδρὸς περιεζωσμένου δραμεῖν ῥᾴων ἐστὶν ἀνὴρ γυμνός» καὶ παρὰ τῷ Ἡρῳδιανῷ Ἱστορ. σελ. 71,16 Μενδ. «τοὺς ἀκμαιοτάτους ἐπιλεξάμενος ἐς τὸ δορυφόρους εἶναι τῆς βασιλείας τόπῳ τῶν ἀπεζωσμένων» καὶ παρὰ τῷ Χαρίτωνι Ϛ', δ', 5 (Ἐρωτ. Συγγρ. Τόμ. Β', σελ. 112,11 Ἑρχ.) «κνήμας ἀνεζωσμένην καὶ βραχίονας γεγυμνωμένην» καὶ παρὰ τῷ Πολυδεύκει βιϐλ. Α', 154 «χιτῶνι μόνῳ ὑπεζωσμένῳ λευκῷ χρώμενον» καὶ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ Παρεκϐ. εἰς Ὅμ. σελ. 897,59 «σφηκώδεις οἱ λαγαροὶ τοῖς σώμασι καὶ συνεζωσμένοι». Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ ΙΒ', 35 «ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες

περιεζωσμέναι» καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Α', 13 «περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μαζοῖς ζώνην χρυσῆν». Πρβ. καὶ Ὠριγέν. Τόμ. ΚΕ', σελ. 257 «δέρματι περιεζωσμένος τὴν ὀσφύν» καὶ Εὐσέβ. Ἐκλογ. Προφητ. σελ. 184 Γαισφ. «καὶ ἔσται δικαιοσύνῃ ἐζωσμένος τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ». Πολλὰ παραδείγματα τῆς μετὰ τοῦ Σ ἐκφορᾶς ἐμνημόνευσεν ἐκ τοῦ Ἰωσήπου ὁ Γ. Σμιδίτιος ἐν τῷ *De Flav. Ioseph. Elocut.* σελ. 471.

Ὁ Στράβων ἐχρήσατο τῷ τρίτῳ πληθυντικῷ προσώπῳ περιέζωνται σελ. 822 «οἳ καὶ περιέζωνται μικρὰ κῴδια ἢ τρίχινα πλέγματα εὐυφῆ». Ἐρρήθη δὲ καὶ ὑπὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου Ε', λ', 3 «τινὲς δὲ τοὺς χιτῶνας ἐπιχρύσοις ἢ καταργύροις ζωστῆρσι συνέζωνται». Εἶνε δὲ ταῦτα ἐσχηματισμένα ἐκ τῶν παρακειμένων περιέζωμαι καὶ συνέζωμαι, οὐχὶ ἐκ τῶν Σ ἐχόντων περιέζωσμαι καὶ συνέζωσμαι. Πρβ. καὶ Λ. Δινδόρφιον ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου Τόμ. Α', σελ. :ϛ'.

Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐλέγετο μὲν ἄνευ τοῦ Σ ζῶμα, διάζωμα, κτλ., ἀλλὰ μετὰ τοῦ Σ ζωστήρ, ζωστός, ἄζωστος, κτλ. ἀνυπόζωστος, περὶ οὗ ἴδε Μειστεράνσιον ἐν *Gramm. der. Att. Inschr.* σελ. 186, 1 ἐκδ. γ' Ἔχει δὲ τὸ ἄζωστος πρὸς τὸ ἔζωμαι ὡς τὸ ἄρρωστος πρὸς τὸ ἔρρωμαι καὶ τὸ ἄκληστος πρὸς τὸ κέκλῃμαι. Πρβ. ἐρρώΣθην καὶ ἐκλῄΣθην. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐσχηματίσθη καὶ ἀόριστος ἐζώΣθην—διεζώΣθην, οὗ ἔχομεν μαρτύριον τὸ ὑπὸ Θεοφράστου εἰρημένον σελ. 788 Σνειδ. «ἡ Εὔβοια ὅταν διαζωσθῇ μέσῃ, ὕδωρ διὰ ταχέων». Πρβ. καὶ Νόνν. Μεταβ. τοῦ κατὰ Ἰω. Ἁγ. Εὐαγγ. Ε', 5 «δαιδαλέων ζωΣθεῖσα λίθων ὑφάντυγι μίτρῃ εὐρυτενὴς ἀσάμινθος». Ὡς δὲ λέγεται ζῶμα-ζωστήρ, οὕτω χρῶμα-χρωστήρ.

Ὁ Μοῖρις ἀποφαίνεται σελ. 168 «Ζῶμα Ἀττικῶς, ζῶσμα Ἑλληνικῶς». Λέγει δὲ καὶ Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος σελ. 165 Ῥισχ. «Ζῶμα ἡ ζώνη, οὐ ζῶσμα. Σοφοκλῆς ἐν Ἠλέκτρᾳ· καὶ ζῶμα τοὐμὸν οὐ χλιδαῖς ἠσκημένον· καὶ Θουκυδίδης διαζώματ' ἔχοντες περὶ τὰ αἰδοῖα οἱ ἀθληταὶ ἠγωνίζοντο». Πρβ. καὶ περίζωμα καὶ ὑπόζωμα (Ἴδε Πιερσῶνα εἰς Μοῖρ. σελ. 186).

Φέρονται δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἄλλα ὅμοια ὄντα τῷ ζῶμα: ἄζωστος, οἷον

χρῆμα: χρηστός, ἄχρηστος, κτλ. Πρβ. καὶ χρηστέον.

μνῆμα: ἄμνηστος (ἀμνηστῶ, ἀμνηστία), ἀείμνηστος, κτλ. Πρβ. καὶ μνηστέον, ἀναμνηστέον, ὑπομνηστέον, κτλ.

χρῖμα: χριστός, ἐπίχριστος, κτλ. Πρβ. καὶ χριστέον, κτλ. Ἐλέχθη δὲ καὶ ἐλαιοχριστία. Ὁ μετὰ τοῦ Σ προενηνεγμένος τύπος χρῖσμα εἶνε ἀδόκιμος (Ἴδε Ἀθηνᾶν 1897, σελ. 422).

κατάπαυμα, ἀνάπαυμα - ἄμπαυμα: ἄπαυστος, κτλ. Πρβ. καὶ παυστέον.

γεῦμα: γευστός, ἄγευστος. Πρβ. καὶ γευστέον, γευστικός, κτλ. Τοῦ πονηροῦ κόμματος εἶνε ὁ τύπος γεῦσμα.

πνεῦμα: πνευστός, ἄπνευστος (ἀπνευστί, ἀπνευστία). Πρβ. καὶ πνευστέον, κτλ.

ῥεῦμα: ῥευστός, ἄρρευστος. Ἐν τῷ παλαιῷ ἑλληνισμῷ ἦσαν συνήθη τὰ ἐπίθετα ῥυτός, ἐπίρρυτος, περίρρυτος, κτλ. Πρβ. καὶ ῥύσις, κτλ.

χῶμα: χωστός, ἄχωστος, ποταμόχωστος. Πλημμελῶς ἔχουσι τὸ χῶΣμα καὶ τὸ ἀνάχωΣμα. Παρατηρητέον δ' ὅτι εὑρίσκεται καὶ παθητικὸς παρακείμενος ἄνευ τοῦ Σ ἐσχηματισμένος ἐν ἐπιγραφῇ κατακεχωρισμένῃ ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1900, σελ. 94 ἐγκεχωμένην.

ἀπόψημα, περίψημα: ἀπόψηστος, παλίμψηστος. Πρβ. καὶ ποδόψηστρον, περὶ οὗ ἴδε Ἐρουερδῆνα ἐν *Lex. Graec. Supplet. et Dialect.* σελ. 668. Περὶ τῆς ἄνευ τοῦ Μ ἐκφορᾶς παλίψηστος ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. ϛʹ, σελ. 87.

κροῦμα (κρουματοποιός, κτλ): κρουστός, ἀνάκρουστος, κτλ. Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος λέγει σελ. 317,15 Ῥισχ «Πρόσκρουμα ἡ μέμψις, οὐ πρόσκρουσμα. Ἀριστείδης ἐν τρίτῳ τῶν Λευκτρικῶν· καὶ πρὸς ἐκείνους ἐν προσκρούμασι καὶ μέμψεσιν εἶναι» (Πρβ. καὶ Βυττεμβάχιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. ϛʹ, σελ. 865). Ὑπάρχει δὲ καὶ ὄνομα σύγκρουμα, περὶ οὗ γράφει ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στράβωνος Τόμ. Δʹ, σελ. 242-3 «Συγκρούειν: Συμφύρειν καὶ συνάγειν εἰς ἓν, μηδὲν δέον. Τοῦτο γὰρ βούλεται ἐνθάδε τὸ Συγκρούειν· ὅθεν καὶ Σύγκρουμα ἐκάλουν τινὲς (παρ' Ἡσυχ.) τὴν σύμμικτον λοπάδα, τουτέστι τὴν ἐκ διαφόρων

μηδὲν ἀλλήλοις ὁμοίων ὄψων σκευαζομένην τροφήν, ἣν οἱ Γάλλοι Pot pourri καλοῦσι».

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι φέρεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ οὐσιαστικὸν μὲν ὄνομα γνῶμα (ἐξ οὗ τὸ ῥῆμα γνωματεύω), ἐπίθετον δὲ γνωΣτός, ἄγνωΣτος, κτλ. καὶ γνωτός, ἄγνωτος, κτλ. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 400,24 «Γνωτοὶ δὲ οἱ ἀδελφοὶ δίχα τοῦ Σ καλῶς· οὕτω γὰρ καὶ ἀλλόγνωτοι λέγονται, τινὲς δὲ καὶ πολύγνωτοι, καθ' ὁμοιότητα δὲ καὶ τὸ γνωτὰ κοὐκ ἄγνωτά μοι τὸ τραγικόν· τὸ γὰρ μετὰ τοῦ Σ λέγειν γνωστοὺς καὶ τὰ κατ' αὐτὸ οὐκ ἀπὸ τοῦ γνῶ γνώσω γίνεται ἀπαθῶς, ἀλλὰ ἐπένθεσιν ἔχει τοῦ Σ, ἢ καὶ ἀπὸ ἐνεστώτων ἀρρήτων δοκεῖ γίνεσθαι τοῦ γνώθω ἢ γνώζω, οὓς οὐδὲ ἤκουσέ τις. Ἀναλογώτερον οὖν τὸ γνωτούς καὶ τὰ κατ' αὐτὸ τοῦ γνωστούς καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ. Χρήσιμον δὲ ὧδε καὶ τὸ ἄσωτος καὶ τὸ θαυματά ἤγουν θαυμαστά παρὰ Πινδάρῳ» (Πρβ. καὶ σελ. 1450,62 καὶ σελ. 923,24). Πολλὰ περὶ τοῦ πράγματος ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, ἀλλὰ δὲν κρίνομεν εὔλογον νὰ μηκύνωμεν νῦν τὸν λόγον (Ἴδε Γ. Δινδόρφιον ἐν Λεξ. Σοφοκλ. σελ. 102 καὶ Οὐεκλῖνον ἐν *Cur. Epigr.* σελ. 61). Σημειωτέον δ' ὅτι μνημονεύεται καὶ ὄνομα ῥῶμα ὑπὸ τοῦ Φωτίου Τόμ. Β', σελ. 138 Ναβ. Ῥῶμα: τὴν ῥώμην· ὡς γνῶμα τὴν γνώμην» καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου «Ῥῶμα: ῥώμην, ἰσχύν, ὅρμημα, ὡς γνῶμα γνώμην». Πρβ. Λοβέκκιον ἐν Ῥηματ. σελ. 26.

Ἐκ τοῦ ῥήματος δράω-ῶ παρήχθη μὲν τὸ δρᾶμα, παρήχθη δὲ καὶ τὸ δραστέον καὶ τὸ δράστης, δραστήρ, δραστήριος, δραστικός. Πρβ. καὶ ὑποδρηστήρ.

Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου διειλημμένα ἐν τῷ εἰς Σοφοκλέους Αἴαντα Ὑπομνήματι σελ. 315-326 ἐκδ. Β'.

ΚΕΦ. ΚΒ'.

Ἐκεχρίμην-ἐκέχριντο. Περὶ τοῦ παρακειμένου τοῦ ῥήματος **χρούομαι.**

Δεινῶς σφάλλεται ὁ Εὐστάθιος λέγων ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 1570,1 «Ἐνταῦθα δὲ σημειωτέον κείμενον παρὰ τῷ

Ἀθηναίῳ τὸ τὰ σώματα ἐκέχριντο μίλτῳ καὶ χρώμασιν ἑτέροις· δοκεῖ γὰρ αὐτὸ καινότερον διὰ τοῦ Ν προφέρεσθαι, ὡς ἀναλογώτερον ὂν ἢ ἐκέχριστο εἶναι ἢ κεχρίδατο Ἰωνικῶς». Ἐν τοῖς Καλλιξένου τοῦ Ῥοδίου παρ' Ἀθην. σελ. 197, ϛ' δὲν κεῖται «τὰ σώματα ἐκέχριντο μίλτῳ καὶ χρώμασιν ἑτέροις», ἀλλὰ «τὰ δὲ σώματα ΟΙ μὲν ἐκέχριντο ὀστρείῳ, ΤΙΝΕΣ δὲ μίλτῳ καὶ χρώμασιν ἑτέροις». Ἔχει δὲ κάλλιστα τὸ ἐκέχριντο· διότι τοῦ ῥήματος χρίομαι ὁ παρακείμενος ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν ἀμέμπτως ἑλληνιζόντων ἄνευ τοῦ Σ, κέχριμαι, οὗ ὁ ὑπερσυντέλικος ἐκεχρίμην καὶ τὸ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον ἐκέχριντο ἤτοι κεχριμένοι ἦσαν. Ἀγνοῶν δὲ τὴν τῶν παλαιῶν συνήθειαν ὁ Εὐστάθιος ἀπεφήνατο ὅτι ἀναλογώτερον τοῦ ἐκέχριντο ὑπάρχει τὸ ἐκέχριστο ἢ τὸ Ἰωνικὸν κεχρίδατο, ὅπερ τελέως ἀσύστατον· διότι ἀδύνατον εἶνε νὰ συνυπάρχωσιν οἱ τύποι ἐκέχριστο καὶ ἐκεχρίδατο ἢ ἄνευ αὐξήσεως κεχρίδατο. Ὅτι δ' ἡ δόκιμος ἐκφορὰ εἶνε κέχριμαι (χρῖμα), οὐχὶ κέχριΣμαι (χρῖΣμα, χρίσμα) ἐδίδαξε μάλιστα ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 126 κἑξ. καὶ ἐν *Nov. Lect.* σελ. 175-6 καὶ σελ. 608 (Πρβ. καὶ σελ. 455). Ἴδε καὶ Μελῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ξενοφῶντος Συμποσίου σελ. 58 κἑ. καὶ Βαίριον εἰς Ἡρόδ. Τόμ. Β', σελ. 642 ἐκδ. β' καὶ Γ. Δινδόρφιον ἐν Θησ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 1690-1 Πρβ. καὶ Ὄθ. Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων Τόμ. Α', σελ. 50.

Ὅμοιοι τῷ παρακειμένῳ κέχριμαι εἶνε οἱ ἐκ τῶν ῥημάτων κονίομαι καὶ τίομαι ἐσχηματισμένοι κεκόνιμαι καὶ τέτιμαι. Παρατηρητέον δ' ὅτι τοῦ μὲν πρίομαι ὅ τε ἀόριστος καὶ ὁ παρακείμενος ἐξεφέροντο μετὰ τοῦ Σ ἐπρίσθην καὶ πέπρισμαι, τοῦ δὲ χρίομαι ὁ μὲν ἀόριστος μετὰ τοῦ Σ, ἐχρίσθην, ὁ δὲ παρακείμενος ἄνευ αὐτοῦ, κέχριμαι. Πρβ. ἐμνήσθην - μέμνημαι, ἐχρίσθην - κέχριμαι, ἐκληΐσθην - κεκλήϊμαι καὶ ἐκλήσθην - κέκλημαι καὶ ἐδράσθην-δέδραμαι. Ὁ Φρύνιχος ἐν Βεκκ. Ἑλλ. Ἀνεκδότοις σελ. 46, 17 λέγει «Κεχρῖσθαι σκορπίῳ: ἀντὶ τοῦ πεπληγέναι ὑπὸ σκορπίου, καὶ σὺν τῇ προθέσει ἐγκεχρῖσθαι. Διαφέρει τῇ γραφῇ τὸ πεπλῆχθαί τε καὶ ὑπ' ἐλαίου κεχρεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ ἐλαίου διὰ τῆς ΕΙ διφθόγγου· τὸ δὲ κεχρῖσθαι σημαῖνον τὸ πεπλῆχθαι διὰ τοῦ Ι πανταχοῦ». Περὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης τοῦ κεχρῖσθαι καὶ κεχρεῖσθαι ἀποφαίνεται ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 128 «Caeterum discrimen

inter κεχρῖσθαι et κεχρεῖσθαι, quod Phrynichus commemorat in Bekkeri *Anecd.* I. p. 46, commenticiun est». Περὶ τῆς διὰ τῆς ΕΙ διφθόγγου ἐκφορᾶς χρείω, κτλ. ἐγένετο λόγος ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ ἐκδόσει της Καινῆς Διαθήκης σελ. νγ' κέ.

Περὶ τοῦ παρακειμένου τοῦ ῥήματος κρούομαι ἁπλοῦ τε καὶ συνθέτου γράφει ὁ Βοιμέλιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δημοσθένους Δημηγοριῶν σελ. 96 «Phil. II § 23: παρακεκρουμένον Σ, sed σ pallido atramento et Saeculi XIIi ductu supra scriptum est, ut sit παρακεκρουσμένον, ut vulgo. Illam formam Vind4 quoque exhibet, de qua vid. Fritzsch. in Jahn. Ann. X, 1 p. 10. Buttm. et Lobeck. Gramm. T. II. p. 225 ed. 2ae Aristoph. Rav. Acharn. vs. 458: ἀποκεκρουμένον.— Theophr. βδελυρ. et αἰσχροκερδ. in codd κεκρουμένῳ Ammonius autem temere discernit: Παρακέκρουσται — σὺν τῷ σ ἐνεργητικόν ἐστι καὶ σημαίνει τὸ ἐξηπάτηκε, τὸ δὲ χωρὶς τοῦ σ παθητικὸν καὶ σημαίνει τὸ ἐξηπάτηται.— Anecd. Bekk. p. 59: Παρακεκροῦσθαι τῶν φρενῶν ἢ τοῦ νοῦ — ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν κεκρουμένων μέτρων καὶ δεδολωμένων.— Etymol. M. p. 541,41: ὁ παθητικὸς παρακείμενος Κέκρουμαι κέκρουται. Cf. Lobeck ad Aiac. p. 374 ed. 2ae». Πρβ. καὶ Ξενοφ. Ἑλλην. Ζ', δ', 26 «περιτυγχάνουσι τοῖς Πυλίοις ἀποκεκρουμένοις ἐκ τῶν Θαλαμῶν» (Ἴδε καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Ἀχαρνέων σελ. 64). Φέρεται δὲ καὶ ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ προσκεκρουμέναι (δίς) (Ἴδε Μειστεράνσιον ἐν *Gramm. der Attisch. Inschrif.* σελ. 185 ἐκδ. γ'). Εὐλόγως δέ, νομίζομεν, δύναταί τις νὰ δοξάζῃ ὅτι πλημμελῶς ἔχει τὸ ἐν τῷ Θεαιτήτῳ τοῦ Πλάτωνος ἁπαντῶν σελ. 168 Α' (Πλάτ. Τόμ. Β', σελ. 37,29 Σχανζ.) «ἃ αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν προτέρων συνουσιῶν παρεκέκρουΣτο».

Ὁ Ῥιμαννὸς ποιεῖται ἐν *Revue de Philologie* 1885, σελ. 89 τὴν παρατήρησιν τήνδε. «Προσκεκρουμέναι se lit 720, B', 14 et 20; d' après cela, chez Aristophane, *Ach.* 459, on a eu raison de rétablir ἀποκεκρουμένον (ἀποκεκρουσμένον *mss.*); dans un passage de Choeroboscos cité chez Lentz, II, p. 811, en note (à la fin de la page), κέκρουσμαι figure, dans une liste de parfaits passifs, entre κέκλειμαι et ἵππευμαι, βεβασίλευμαι, τετόξευμαι: il faut

sans doute corriger κέκρουμαι» (Πρβ. καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Βλασσίου γενομένην ἔκδοσιν τῆς Διεξοδ. Γραμματικῆς τοῦ Κυνήρου Τόμ. Β', σελ. 467). Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Χοιροβοσκοῦ γεγραμμένα ἐν σελ. 683,30, ἵνα καταστῇ φανερὸν ὅτι οὐχὶ κέκρουμαι ὑπ' αὐτοῦ ἐγράφη ἀλλὰ κέκρουσμαι. «Καὶ γὰρ τὰ τῆς ἕκτης συζυγίας πῇ μὲν προσλαμβάνουσιν τὸ Σ κατὰ τὸν παθητικὸν παρακείμενον, πῇ δὲ οὐ προσλαμβάνουσιν αὐτό, οἷον σβέω σβέσω ἔσβεκα ἔσβεσμαι, ξέω ξέσω ἔξεκα ἔξεσμαι, κελεύω κελεύσω κεκέλευκα κεκέλευσμαι (ἀφ' οὗ τὸ ἐκελεύσθην), κρούω κρούσω κέκρουκα κέκρουσμαι, ἱππεύω ἱππεύσω ἵππευκα ἵππευμαι, βασιλεύω βασιλεύσω βεβασίλευκα βεβασίλευμαι, τοξεύω τοξεύσω τετόξευκα τετόξευμαι. Ἰστέον δὲ ὅτι πότε προσλαμβάνει ἡ ἕκτη συζυγία τὸ Σ κατὰ τὸν παθητικὸν παρακείμενον καὶ πότε οὐ προσλαμβάνει οὐκ ἔστιν ἀπὸ κανόνος γνῶναι ἀλλ' ἀπὸ τῆς χρήσεως· οὐδὲ γὰρ δυνάμεθα ἐπὶ τῆς ἕκτης συζυγίας πρὸς τὴν παραλήγουσαν κανονίσαι, ὥσπερ ἐπὶ τῶν συζυγιῶν τῶν περισπωμένων, ὅτι, εἰ μὲν μακρᾷ παραλήγεται, οὐ προσλαμβάνει τὸ Σ, εἰ δὲ βραχείᾳ παραλήγεται, προσλαμβάνει τὸ Σ· ἰδοὺ γὰρ τὸ μὲν κεκέλευκα καὶ κέκρουκα μακρᾷ παραληγόμενα προσλαμβάνουσι τὸ Σ, οἷον κεκέλευσμαι, **κέκρουσμαι** κτέ.». Ὁ Χοιροβοσκὸς ἐμνήσθη τοῦ τύπου τοῦ συνήθους ὄντος καθ' οὓς αὐτὸς ἔζη χρόνους. Ἀνελλήνιστος δ' εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ γραμματικοῦ τούτου μνημονευόμενος παρακείμενος ἔσβεκα. Ἐλέγετο μὲν σβέσω καὶ ἔσβεσα καὶ ἐσβέσθην καὶ ἔσβεσμαι, ἀλλ' ὁ ἐνεργητικὸς παρακείμενος ἐξεφέρετο οὐχὶ διὰ τοῦ Ε ἀλλὰ διὰ τοῦ Η, ἔσβηκα ἀπέσβηκα.

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου Τόμ. Β' σελ. 459 Σμιδ. κεῖται «Κεκρουμένῳ: ἐνδεεῖ καὶ οὐ πλήρει». Ἐν Τόμῳ τρίτῳ σελ. 272 ἀναγνοὺς ὁ Σμιδίτιος «Παρακέκρουνται τῶν φρενῶν: παρηλλάττοντο» ἐσημειώσατο «παρακέκρονται· τῶν φρενῶν ἠλλάττοντο cod., παρακεκρόαται· τ. φρ. ἠλλαττῶντο Mus., em. Meinek. Philol. XIII p. 549».

Παρατηρητέον δ' ὅτι, ὡς λέγεται κέκλῃμαι - ἐκλῄσθην καὶ κέχριμαι - ἐχρίσθην, κτλ., οὕτω καὶ κέκρουμαι - ἐκρούσθην, παρακέκρουμαι - παρεκρούσθην, κτλ.

ΚΕΦ. ΚΓ'.

Ἐκέκλειντο καὶ **κατεκέκλειντο**.

Ἐν τῇ Ἀναβάσει τοῦ Ξενοφῶντος εἶνε ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Πανταζίδου βιβλ. Γ', γ', 7 (σελ. 252) «καὶ ἅμα ψιλοὶ ὄντες εἴσω τῶν ὅπλων κατεκέκλειντο» καὶ Ϛ', β', 8 (σελ. 410) «καὶ αἱ πύλαι ἐκέκλειντο καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν ὅπλα ἐφαίνετο».

Ὁ Στούρζιος γράφει ἐν τῷ Ξενοφωντείῳ Λεξικῷ Τόμ. Β', σελ. 750 «αἱ πύλαι ἐκέκλειντο: Usitatius esset κεκλεισμέναι ἦσαν. Sed Thomas Mag. p. 521. et Lascaris p. 521. annotarunt etiam formam perfecti κέκλειμαι». Ὁ δὲ Λ. Δινδόρφιος σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀναβάσεως σελ. 141 «κατεκέκλειντο: Diphthongum in η mutat A. etiam infra 6,6,13; 7,2,15. Cuiusmodi libro usus gramm. Crameri Anecd. vol. I, p. 224,24, etiam Xenophonti tribuit formam per η. Sed illi non plus tribuendum quam in ἐξῄοι 6,6,2 et aliis similibus».

Ἐπειδὴ κατ' οὐδένα τρόπον ἦτο δυνατὸν ἐκ τοῦ ὑπερσυντελίκου ἐκεκλείσμην καὶ κατεκεκλείσμην νὰ σχηματισθῇ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον ἐκέκλειντο καὶ κατεκέκλειντο, ἀναγκαίως ἔχει νὰ ὑποληφθῇ ὅτι οἱ τύποι οὗτοι ἐγένοντο ἐξ ὑπερσυντελίκου δίχα τοῦ Σ ἐκφερομένου, ἐκεκλείμην καὶ κατεκεκλείμην. Λέγεται δ' ὑπὸ παλαιῶν γραμματικῶν ὅτι ἐφέρετο ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ παρακείμενος κέκλειμαι.

Παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Βοιμελίου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δημοσθένους Δημηγοριῶν σελ. 96 § 86 «Theodosius in Bkk. Anecd. p. 1020,25: κέκλεικα ὀφείλων ἐν τῷ κέκλεισμαι προσλαμβάνειν τὸ σ, κέκλειμαι λέγεται παρὰ πᾶσιν Ἕλλησιν. Eadem Choeroboscus p. 685,2 ed. Gaisf., ubi lin. 3 κέκλεισμαι corrige in κέκλειμαι. Idem in Crameri Anecd. Ox. T. II. p. 234 et in Ind Bkk. Anecd. s. v Κεκλειμένος: ει δίφθογγος, ὡς κεκλειμένων τῶν ἐμπορείων (Dem. Olynth. II. § 16) καὶ κέκλειται (Hoc. f. ex Aristid. Aegypt. T. II. p. 470, ubi vulgo: συγκέκλειται — κέκλειται, nunc hoc κέκλιται). Epimerism. in Crameri Anecd. I.

c. p. 224: Κέκλειμαι πάντες Ἀττικοὶ ἄνευ τοῦ Σ λέγουσι, τὸ γοῦν κέκλεινται τὸ κοινόν, τὸ Ἰωνικὸν κεκλίαται. Ibid. p. 226: Οἱ Ἴωνες κλήω διὰ τοῦ η, καὶ Θουκυδίδης (Poppon Thuc. Prolegg. T. I. p. 212. intrr. ad Thuc.V, 7) καὶ τραγικοί (*veteres* attici κέκλημαι. Ellendt. Lex Soph. s. v. Elmsl. ad Eurip. Herc. vs. 729), οἱ κωμικοὶ δὲ διὰ διφθόγγου.—Ὁ μέντοι ἀόριστος ἐκλείσθην λέγεται, ὡς ἐπὶ τοῦ χρίω κέχριμαι ἐχρίσθην. κέκλειμαι οὖν καὶ ὑφέσει τοῦ ε κέκλιμαι κέκλινται κεκλίαται (Hom. Iliad. Π. vs. 68). Etymol. M. p. 500,13. Gudian p. 312,25. Thomas autem M.: Οὐ μόνον κέκλεισμαι, ἀλλὰ καὶ κέκλειμαι ἄνευ τοῦ σ. At sine σ Urbinas Isocrat. vid. interprr. ad Paneg. § 34. Cf. intrr. ad Aeschin. Ctes. § 87» καὶ «Reiskius Aristog II. l. c. καταχεκλημένης, ut olim Bkk. Olynth. II. κεκλημένων, de qua forma tanquam unice vera vide Elmsl. ad Eurip. Herc. fur. vs. 729. In talibus etiam optimus codex ad sui constantiam redigendus est» (Πρβ. καὶ Βασιάδην ἐν τῇ ἐκδόσει Λόγων τοῦ Δημοσθένους σελ. 76 καὶ Μ. Σνειδῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει Λόγων τοῦ Ἰσοκράτους Τόμ. Β', σελ. 162, 1886). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ζωναρᾶ σελ. 1220 κεῖται «Κλῆθρα, τὰ κλειδία. Ἀπὸ τοῦ κλεῖς γέγονε κλεῖθρα ἢ ἀπὸ τοῦ κλείσω. Τὸ δὲ κλήω οἱ Ἴωνες διὰ τοῦ Η καὶ Ι γράφουσιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ κλῆθρα διὰ τοῦ Η καὶ Ι γράφεται παρ' ἐκείνοις· ἡμεῖς δὲ τὸ κλῆθρα διφθογγογραφοῦμεν», τουτέστι διὰ τῆς ΕΙ διφθόγγου γράφομεν κλεῖθρα.

Μακρὸς περὶ τοῦ πράγματος λόγος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Γ. Δινδορφίου ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1615. Ἴδε καὶ Λ. Δινδόρφιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος σελ. 120-1 Ὀξ. καὶ ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει τῆς Κύρου Παιδείας σελ. θ' καὶ Κούρτιον ἐν τῷ *Das Verbum* Τόμ. Β', σελ. 403 ἐκδ. β'.

Ὁ Κόβητος ἀποδοκιμάζει ὡς ἀνελλήνιστον τὸν τύπον κέκλειμαι ἐν *Miscel. Crit.* σελ. 452, ἔνθα εἶνε τάδε γεγραμμένα· «Demosth. Pag. 22.27. κεκλΕΙμένων τῶν ἐμπορίων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ διὰ τὸν πολεμον. S cum plerisque aliis κεκλεισμένων exhibet. Bekkerus κεκλειμένων recepit auctoritate Theodosii *in Anecdotis* pag. 1020.25. Assentitur Dindorfius Choerobosco auctore fretus. Non multum credo Choerobosco, sed stolidiorem et ineptiorem hominem quam Theodosius est non facile reperias. Incredi-

bile dictu est quam sint hi grammaticastri, quos effoeta Constantinopolis tulit, Graece imperiti. Theodosius l. l. has formas ponit νένιφα (a νίζω), τέτυφα, λέλεχα, νένυχα, γεγέλακα, νένηκα, ἵππευκα et ἵππευμαι, ἔρραγκα quae numquam in rerum natura fuerunt, sed omnes in ludimagistrorum cerebris natae sunt. Huic igitur homini credemus dicenti: ὁ μέντοι κέκλεικα ὀφείλων ἐν τῷ κέκλεισμαι προσλαμβάνειν τὸ σ κέκλειμαι λέγεται παρὰ ΠΑCΙΝ Ἕλλησιν. Cave credas, nam contrarium verum παρ' οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων λέγεται. Antiquissima verbi forma Homerica et Ionica est κληΐω paenultima longa, κληῖσαι, κλήϊσεν δὲ θύρας, κληϊστός, ἀκλήϊστος. Antiqua forma Attica est κλῄω, κλῄσω, ἔκλῃσα, κέκλῃμαι, κεκλῄσομαι, ἐκλῄσθην, κλῃστός, et ἄκλῃστος. His formis *solis* utuntur Tragici, Comici veteres, Thucydides, Plato, Xenophon, et Demosthenes quoque. Attici sequiores et Comici novae Comoediae κλείω dicebant et κέκλεισμαι et κλειστός et ἄκλειστος et his similia, quae postea ἡ κοινὴ συνήθεια recepit. Itaque κέκλειμαι *nullius* dialecti est et forma nihili. Duae tantum formae in usu fuerunt: κέκλῃμαι veterum et κέκλεισμαι sequiorum. Itaque et Sophocles dixerat: ψυχῆς ἀνοῖξαι τὴν κεκλῃμένην πύλην. sic Demosthenes et h. l. et pag. 442. 26 κεκλῃμένων τῶν ἐμπορίων, similiter alibi ἀπεκεκλῄμην, ἀπεκλῄσθην et reliqua omnia ad eandem analogiam. Factum est autem quod in ea re assolet, ut nova loquendi συνήθεια antiquas formas expelleret. Luce clarius id in Aristophane apparet. In Ravennate Codice ubique nunc formae in —ЄΙ conspiciuntur praeter duos locos ubi felix mendum veterem lectionem fideliter servavit: in *Avibus* 1262 ἀποκεκλῄκαμεν διογενεῖς θεούς. quam formam ad ἀποκαλεῖν inepti referebant, et in *Eccles*. 420. ἢν δ' ἀποκλίνῃ τῇ θύρᾳ ubi ἀποΚΛΗΙΗΙ in ἀποΚΛΙΝΗΙ depravatum est. Quemadmodum autem in his ubique Aristophani sua manus est reddita, idem est et in caetesis et in Demosthene faciendum. Itaque pag. 778. 11 scribendum κεκλῃμένης σου τῆς ἐξουσίας, ubi S a pr. m. κεκλιμένης exhibet, et pag. 803. 30 κατακεκλῃμένης, ubi κατακεκλιμένης in nonnullis libris est. et pag. 1260.23 τῶν σιτίων ἀπεκεκλῄμην pro

ἀπεκεκλείμην et ἀπεκεκλείσμην» (Πρβ. καὶ *Var. Lect.* σελ. 159 καὶ *Nov. Lect.* σελ. 446 καὶ σελ. 485). Οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ διὰ τοῦ ῃ ἐκφερομένου τύπου, ἥκιστα δ' ἐπαινετὸς φαίνεται ὁ Βλαϋδέσιος λέγων ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Σφηκῶν σελ. η' «Si iterum mihi Comicum edere contingeret, semper εἰς (ut εἴσω), non ἐς, et in ipsa praepositione et in compositis scriberem. Praeterea κλείω, non κλῄω, in comoedia scribendum puto» (Πρβ. καὶ Οὐεκλῖνον ἐν *Cur. Epigr.* σελ. 65-6).

Ὁ Σχύπιος γράφει ἐν *Xenoph. Lexil.* σελ. 75 «κλῄειν, κλείειν. Cyr. 7,5,27 libri κεκλεισμένας, editores novissimi κεκλειμένας. Mutatae in ῃ diphthongi vestigia nulla in Cyropaedia, pauca in ceteris. In Anabasi Cobetus scripsit κατεκέκλῃντο 3, 3,7. n. ἀποκλῄσει 6,6,13. ubi A. K. ἀποκλήσει, Dind. ἀποκλείσει. συγκλῄσων 7,1.12 κατακλῃσθῆναι 7,2,15. Vid. V. L. 159 sq. N. 446 sq. 485. Thes. St. 4,1615, c. Postremo illius sententiam etiam Dindorfius secutus est in Commentariis: συγκλῄεται 1,4,6. ubi v. ann. κατακλῄω 2,1,13. ἀποκλῄοντες 16. ἀποκλῄηται 3,8,9. praeterea ἐπικλῄονται REq. 12,6. ἀποκλῃσθέντα Ven. 11,3. In Hellenicis vero 7,1,29. Cobetus neglecta sua correctione ἀποκλείσοντες non minus retinuit quam reliqui».

Παρὰ τῷ Ἀνδοκίδῃ περὶ Μυστηρ. 48 ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «ἐδεδέμεθα πάντες ἐν τῷ αὐτῷ καὶ νύξ τε ἦν καὶ τὸ δεσμωτήριον συνεκέκλειΣτο»· ἀλλ' ὁ Λίψιος ἐξέδωκε μὲν παρὰ τῷ ῥήτορι σελ. 12 «τὸ δεσμωτήριον συνεκέκλῃτο», ἔγραψε δὲ σελ. κ' «Sauppio (debetur) ψευδοκλητείας et συνεκέκλῃτο: ad cuius exemplum etiam κατεκλῄσαμεν scribendum erat».

Ἐν τῇ Ἀθηναίων Πολιτείᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους φέρεται κεφ. ΚΕ', 4 «κατακλῄσαντες εἰς τὰ πλησίον οἰκήματα τοῦ Θησείου»· εἶνε δὲ περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1891, σελ. 361 τάδε εἰρημένα. «*Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ἐνταῦθα μὲν φέρεται* κατακλῄσαντες, *ὡς ἐν κεφ. ΜΔ' κλῄς, ἐν δὲ κεφ. ΚΘ', 5 κατακλείσας. Ἐν κεφ. ΚΖ', 2 ἔχει ὁ κῶδιξ* κατακλΙσθείς, *ὃ ὅμοιον τῷ* ΠΙσίστρατος *καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς μνημονευθεῖσιν ἐν τοῖς ἄνω (σελ.*

351). *Ὑπὸ τῶν Ἰώνων ἐλέγετο* κληΐω *καὶ κληΐς, συναλειφθέντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐγένοντο* κλῄω *καὶ* κλῄς, *νεώτερα δ' αὐτῶν ὑπάρχουσι τὸ* κλείω *καὶ* κλείς». Ὁ Βλάσσιος γράφει ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας σελ. κζ' «Sed constanter scribitur λῃτουργία λῃτουργεῖν (c. XXVII. LVI), nisi quod semel ΛΕΙΤ. superscripta v. l. H, item semel ΛΗΙΤ. superscripto ΕΙ (c. LVI); κατακλῄσαντες adeo c. XV, 4, quamquam alibi κατακλείσας c. XIX, 5 et κατακλισθείς i. e - εισθείς XXVII, 2, quae correxi alios secutus. Substantivi accusativus pluralis est τὰς κλεῖς XLIV, 1; ita enim scriptum est, non κλῇς, neque ausus sum ignotam alioqui formam τὰς κλῇς, cuius loco κλῇδας est apud Aeschylum Aristophanemque, invita charta Aristoteli obtrudere». Πρβ. καὶ ἃ εἶνε ὑπὸ τοῦ Βλασσίου γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Αἰσχίνου σελ. ζ'. Ἐν τῷ περὶ Ζῴων Μορίων συγγράμματι τοῦ Ἀριστοτέλους Δ', 7 (Τόμ. Γ', σελ. 285,14 Διδ.) ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε «ἐπὶ θάτερα γὰρ συγκέκλειστα».

Ἐπανερχόμεθα νῦν εἰς τοὺς ἐν τῇ Ἀναβάσει τοῦ Ξενοφῶντος ἀπαντῶντας ὑπερσυντελίκους, ὧν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου τοῦδε ἐμνήσθημεν. Ἐπειδὴ ἐν τῇ παλαιᾷ Ἀτθίδι μόνος ὁ τύπος κλῄω - κλῄομαι, κτλ. καὶ κέκλῃμαι - ἐκεκλῄμην, κτλ. ἐφέρετο, πιθανώτατον δὲ φαίνεται ὅτι τοῦ τύπου τούτου ὁ Ξενοφῶν χρῆσιν ἐποιεῖτο, νομίζομεν ὅτι ἡ γνησία γραφὴ ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ἀναβάσεως εἶνε ἐκέκλῃντο καὶ κατεκέκλῃντο. Ὁμαλώτατα δ' ἐσχηματίσθη ἐκ μὲν τοῦ ἐκεκλῄμην τὸ ἐκέκλῃντο, ἐκ δὲ τοῦ κατεκεκλῄμην τὸ κατεκέκλῃντο. Ὁ Κόβητος γράφει ἐν *Nov. Lect.* σελ 446 «Attica forma ex optimis libris recipienda est III. III. 7. εἴσω τῶν ὅπλων κατεκέκλῃντο. nisi quod libri H. A. κατεκέκλῃντο de more exhibent: in aliis pervulgatus error κατεκέκλιντο eandem veterem et optimam scripturam intus continet. Veteres Attici dicebant κλῄω, ἔκλῃσα, κέκλῃμαι, sequiores κλείω, ἔκλεισα, et κέκλεισμαι. Hinc in libris perpetuum inter formas Veteres et novitias certamen est: saepe vetus lectio emergit, sat saepe in pervetustis scribendi vitiis κέκλημαι et κέκλιμαι vera scriptura pellucet, frequentissime nova forma irrepsit. Accedit his forma vitiosa, qua neque Veteres neque recentiores usi sunt um-

quam, κέκλειμαι, quam scribae, passim invexerunt, et, quamquam est plane nihili, tamem hodieque plurimis locis aut retinetur aut etiam reponitur, ut in hoc loco Xenophontis, ubi quum olim omnes κατεκέκλιντο haberent, duo infelices coniectores Abresch et Larcher correxerunt κατεκέκλειντο, idque et Zeune et Weiske receperunt, quos et ipsos parum idoneos iudices sequuntur caeteri, etiam quod miror, Dindorfius».

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Δωρικοῦ παρακειμένου κατακέκλᾳμαι (=κατακέκλῃμαι) ἐγένετο τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐπιχάρμου λεχθὲν τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον κατακέκλᾳνται, ὡς διδάσκεταί τις ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρηνσίου γεγραμμένων ἐν τῷ περὶ Δωρικῆς Διαλέκτου συγγράμματι σελ. 346 «κλάζω, claudo. Dorienses pro Ionico κληίω, Attico κλῄω primum κλαίω, κλᾴω dixisse videntur quo referendum est κατακέκλᾳνται, quod ex Epicharmo affertur in Ann. Oxx. I, 224,26 (ubi κατὰ κέκλανται scriptum est». Πρβ. καὶ Λωρέντζιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν τοῦ Ἐπιχάρμου σελ. 291 «Hier ist mit Ahrens p 140 u. 346 zu schreiben: κατακέκλᾳνται (altattisch κέκλῃνται, später κέκλεινται), κλᾴω ist dorisch für κλῄω» (Ἴδε καὶ Κούρτιον ἐν τῷ *Das Verbum* Τόμ. Β', σελ. 240 ἐκδ. 6').

Παρὰ Δίωνι τῷ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Β', σελ. 53,12 Δινδ. κεῖται «καὶ αἵ τε πύλαι συνεκέκλειντο καὶ τὸ σημεῖον ἦρτο ἐπὶ τοῦ τείχους τὸ πολεμικόν». Πρβ. καὶ Τόμ. Α', σελ. 140,26 «ὅπως ὑμῖν μὴ τὰ φανερὰ ταῦτα καὶ ἄκλειστα οἰκήματα τὰς κεκλειμένας οἰκίας καὶ τοὺς ἔνδοθεν θαλάμους ἀναπετάσῃ». Φέρεται δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀλκίφρονος Γ', ο', 4 «ὥστε αἱ μὲν οἰκίαι τῶν πλουσίων πᾶσαί μοι λοιπὸν ἀπεκέκλειντο»· σημειοῦται δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Βεργλῆρος «ἀπεκέκλειντο: ita scriptum, quod notabile pro ἀποκεκλεισμένοι ἦσαν». Ἐπειδὴ ἀπιθανώτατον μὲν φαίνεται ὅτι ἐγράφη συνεκέκλῃντο ὑπὸ τοῦ Δίωνος καὶ ἀπεκέκλῃντο ὑπὸ τοῦ Ἀλκίφρονος, ἀπιθανώτατον δ' ὅτι ἐξ ὑπερσυντελίκων συνεκεκλείΣμην καὶ ἀπεκεκλείΣμην ἐσχηματίσθησαν τρίτα πληθυντικὰ πρόσωπα συνεκέκλειντο καὶ ἀπεκέκλειντο, ἀναγκαίως ἔχει νὰ νομισθῇ ὅτι ἐγένοντο ταῦτα ἐξ ὑπερσυντελίκων ἄνευ τοῦ Σ προενηνεγμένων, συνεκεκλείμην καὶ ἀπεκεκλείμην.

Ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει τῶν Λόγων τοῦ Λιβανίου ἀναγινώσκεται Τόμ. Α', σελ. 88,25 «ἐγὼ δὲ εἰς τὴν θάλασσαν ἔβλεπον ἤδη κεκλεισμένην ὑπὸ τῆς ὥρας ναυτίλοις» καὶ σελ. 186,15 «αἳ (οὐκ) ἐκέκλειντο καὶ δι' ὧν ἦν τἄνδον ἰδεῖν»· εἶνε δὲ γεγραμμέναι αἱ σημειώσεις αἵδε· «κεκλειμένην PV et corr. in κεκλιμένην m. rec. (s) κεκλιμένην L» καὶ «οὐκ inserui auctore Re. γρ. ἐκέκληντο Mor. in marg». Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι, ὡς ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Λιβανίου ἐκέκλειντο ἐκ τοῦ ἐκεκλείμην, οὕτω καὶ κεκλειμένην οὐχὶ κεκλεισμένην. Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ Πρόκλῳ τῷ Διαδόχῳ εἰς τὸν Τίμ. Πλάτ. σελ. 110 Σνειδ. ἀπαντᾷ «τὸ γὰρ ἐνυλότατον καὶ παχύτατον ἐν μέσῳ παρὰ τῆς δημιουργίας κατακέκλιται» καὶ σελ. 113 «ἐν σώματι κατακεκλεισμένοις», ἀνθ' οὗ φέρεται καὶ γραφὴ κατακεκλιμένοις. Εὔλογον δ' ἡμῖν φαίνεται ν' ἀναγνωσθῇ κατακέκλειται καὶ κατακεκλειμένοις.

Εἶνε δὲ καὶ συγκέκλεινται εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου Τόμ. Α', σελ. 606 «πάντες δ' ὥσπερ ἐν δικτύῳ συγκέκλεινται». Δὲν ἠδύνατο δὲ τοιοῦτος τύπος τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου νὰ ὑπάρχῃ, ἂν μὴ τὸ πρῶτον ἑνικὸν ἐξεφέρετο ἄνευ τοῦ Σ, συγκέκλειμαι.

Καλὸν ἡμῖν φαίνεται νὰ παρατεθῶσι τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Σμιδιτίου γεγραμμένα ἐν τῷ *De Flav Joseph. Elocut.* σελ. 470 «A. VIII 81 συνεκέκλει(-ι-RO)το ROMP Niesius συνεκέκλειστο S Naberus. Vit. 419 ἐγκέκλειτο R, quod probat, sed ne in editionem minorem recepit Niesius, ἐγκέκλειστο PAM, ἐκέκλειστο W. qua de causa Naberus hoc loco a codice suo discedat lectione R recepta, cum idem A. VIII 81 scripturam unius codicis S praeferat, intellegi non potest sola forma κέκλεισμαι Iosephi usui dicendi respondet: περικεκλεισμένων A. II 328, ἐγκεκλεισμένος VII 322. VIII 255. XIII 221 XVI 374 (-ημένοE), κεκλεισμένα IV 283. ἀπεκέκλειστο B. V 5,6 (27,8), ἀποκεκλεισμένος A. XVII 255 B V 10,3 (52,14), συγκεκλεισμένους Vit. 74, (ἐγκεκλεισμένον A. XII 65 lectio perversa est, tum A VII 274. XII 68 ἀποκεκλεῖσθαι et ib. 337 ἐγκεκλεῖσθαι nihil probant). accedit, quod haec forma etiam aliis posteriorum exemplis permultis firmatur. Cf. Dionys. H. A. R. I 67,1 IX, 21,1,

Diodor. XIV 66,4, sed cf. Dindorf, qraef. p. XVI, Plut. moral. p. 223c, Philo de incorruptib. mundi 40,9 ed. Cumont. Io. 20,19, Lucian. Tox. 29 (II 538) ex Dindorfi coniectura. Heron. Alex. (vett mathem. ed. Thevenot) p. 268,37. 269, 15. 270,8. quare etiam Herwerdeni coniectura κεκλειμένην apud Plut. Pelop. 11 (II 93,26) pro κεκλεισμένην scribentis facile supersedemus. nihil ad rem pertinet, quod veterum exempla, quae huc spectant, nunc mutata sunt. Cf. etiam Cobet nov. lect. p. 447, Veitch p. 373».

Ἐν τοῖς Ἠθικοῖς τοῦ Πλουτάρχου ἀπαντᾷ σελ. 14, ϛ' (σελ. 17,10 Διδ.) «οὔτε γὰρ πόλιν αἱ κεκλειΣμέναι πύλαι τηροῦσιν ἀνάλωτον, κτέ.» καὶ σελ. 364, Γ' (σελ. 445,34) «μάλιστα ἐγκέκλεισται καὶ προσκεχώρηκεν» καὶ σελ. 426, Γ' (σελ. 518,24) «οὕτως ἐγκεκλεισμένους εἰς τὸ σωματικὸν καὶ συγκαταγεγομφωμένους» καὶ σελ. 691, ϛ' (σελ. 842,17) «τοῦτο γὰρ συνέχει τὴν πῆξιν αὐτῆς ἐγκατακεκλεισμένον». Πρβ. καὶ σελ. 775, Ε' (σελ. 948,7) «κεκλεισμένων τῶν εἰσόδων». Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ εἶνε ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Ἑρχήρου «κεκλειμέναι πύλαι». Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως σελ. 1798 ἀναγνοὺς ὁ Ἰάκωβυς «τὸ δὲ κράτιστον ἐν ὄρει πολιορκεῖται κατακεκλειΣμένον ἐρήμῳ» ἐσημειώσατο «κατακεκλειμένον B»· ἐν δὲ σελ. 483 ἀνέγνω μὲν «δι' ἣν οὐ μόνον ἔσωσε τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν εἰς προὖπτον κατακεκλειμένην ὄλεθρον», ἐσημειώσατο δὲ «κατακεκλιμένην AB κατακεκλημένην Stephanus». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν *Observat. in Dion. Halic.* σελ. 66. Pag. 483 «ἔσωσε τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν εἰς προὖπτον κατακεκλΕΙμένην ὄλεθρον». Saepe in Dionysii libris — κέκλειμαι et — κέκλΙμαι legitur pro forma antiqua et proba — κέκλημαι. Notavimus ad Demosthemem in *Miscell. Crit.* pag. 452» καὶ ἐν τῷ *De Philostr. Lib.* περὶ Γυμναστ. σελ. 54 «Pervulgati erroris novum exemplum est p. 48, 9: καὶ οἱ ξυγκεκλιμένοι τὰ πλευρὰ καὶ (οἱ inserendum) ἀναπεπταμένοι ὑπὲρ τὸ μέτριον πολλὰ τοῦ νοσώδους ἐπισημαίνουσιν. Mendosum est ξυγκεκλιμένοι. Scribae solent Atticam perfecti formam κέκλημαι passim in simplici verbo et in compositis deformare in κέκλειμαι et κέκλιμαι. Restitues locum in in-

tegrum scribendo: οἱ ξυγκεκλῃμένοι τὰ πλευρὰ, quibus e regione opponuntur οἱ ἀναπεπταμένοι ὑπὲρ τὸ μέτριον». Δοξάζει δ' ὁ Κόβητος ἐν *Var. Lect.* σελ. 159 ὅτι καὶ ὁ Λουκιανὸς ἐχρήσατο τῷ τύπῳ ἀποκέκλῃτο. Ἐν ταῖς Ἱστορίαις τοῦ Πολυβίου ὁ Οὔλσχιος ἀνέγνω μὲν σελ. 250,23 «παρηλλαχότων δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων ἤδη τοὺς πλείστους αὐτῶν καὶ διακεκλεικότων ἡσυχίαν ἦγον» καὶ σελ. 253,18 «εἰς παραπλήσιον γὰρ αὐτοὺς ἀγῶνα καὶ καιρὸν τὴν τύχην συγκεκλῃκέναι», ἐσημειώσατο δὲ «διακεκλικότων AR, corr. *Rei* (nisi forte olim fuit διακεκλῃκότων)» καὶ συγκεκληκέναι AFR, συγκεκλεικέναι C, corr. *Na* 118». Ἀλλὰ σελ. 85, 21 ἁπανταχῇ ἀποκεκλείκεσαν καὶ σελ. 228,6 συνέκλεισαν καὶ σελ. 315,18 συγκλειόμενοι καὶ σελ. 317,2 συνέκλεισε, κτλ.

Ὁ παρακείμενος κέκλειΣμαι ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος κλείομαι, ὡς ὁ σέσειΣμαι ἐκ τοῦ σείομαι. Ὁ δ' ἄνευ τοῦ Σ προενηνεγμένος κέκλειμαι εὐοδοῦται, ἂν ὑποληφθῇ ὅτι, ὡς τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ Ἀτθίδι φερόμενα κλῄομαι καὶ κλῄς μετεβλήθησαν ἔπειτα εἰς τὸ κλείομαι καὶ κλεῖς, οὕτω καὶ τὸ ἐκλῄσθην καὶ κέκλῃμαι εἰς τὸ ἐκλείσθην καὶ κέκλειμαι. Πρβ. καὶ κλῇθρον-κλεῖθρον. Ὁ Ἑρουερδὴν γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1893, σελ. 171 «Menandr. Fr. 670,2 εἰς χαλεπὸν ὅταν ᾖ συγκεκλεισμένος βίον. Non συγκεκλῃμένος edi debebat, sed συγκεκλειμένος, quae constans est huius aetatis orthographia. Cf Meisterhans. Itaque e Stobaei libris revocandum est κλείεθ' apud Apollodorum Carystium fr. 6,1, ubi Kock dedit κλῄεθ'».

Ὁ Ἑρμερίνσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἱπποκρ. καὶ ἄλλ. Ἰατρ. Λειψάνων Τόμ. Α', σελ. 296 γράψας «ὁκόσοισί τε γὰρ σῖτος αὐτίκα ἐγκατακέκλειται» ἐποιήσατο τὴν παρατήρησιν τήνδε· «ἐγκατακέκλειται: Vulg. ἐγκατακέκλεισται, quae forma recentior habetur; h. l. unus cod. Charterii veram formam integram praebet; latet autem in ἐγκατακέκλιται cod. Marciani 269. et unius Par. apud Littréum». Ἐν τῇ Τευβνηρείῳ τοῦ Ἱπποκράτους ἐκδόσει Τόμ. Α', σελ. 116,11 εἶνε ἐγκεκριμένη ἡ μετὰ τοῦ Σ γραφὴ ἐγκατακέκλειΣται. Ὁ γνήσιος Ἰωνικὸς τύπος θὰ ἦτο ἐγκατακεκλῄιται. Πρβ. Ἀθηνᾶν 1897, σελ. 317.

Ἐν τοῖς τοῦ Παρμενίδου ἀντὶ τῆς παραδεδομένης γραφῆς «αὐταὶ

δ' αἰθέριαι πλῆνται μεγάλοισι θυρέτροις» ἀνέγνω ὁ Μουλλάχιος ἐν Ἀποσπ. Φιλοσ. Ἑλλήν. Τόμ. Α΄, σελ. 115 «αὐταὶ δ' αἰθέρι κέκλεινται μεγάλοισι θυρέτροις»· μνημονεύει δὲ καὶ τὰς ὑπ' ἄλλων γενομένας μεταβολὰς τοῦ πλῆνται λέγων «Intactam reliquerunt Karstenius et Bekkerus membranarum scripturam αἰθέριαι πλῆνται, quam ob formae insolentiam et loci naturam, non defuerunt qui mutato etiam sequenti vel andecedenti vocabulo in πλῆντο converti vellent, vel qui aliud verbum in ejus locum substituerent. Itaque Lobeckius ad Buttmanni Gramm. Gr. II p. 17 αἰθέρι πεπτέαται μεγάλοισι poetam scripsisse suspicatus est, Seidlerus πλῆνται in πηκταί, Lachmannus in κλησταί correxit, Bergkius αἰθέριαι πλῆντ' εὐκελάδοισι ponendum esse conjectavit. Mihi Parmenides αἰθέρι κέκλεινται videtur exarasse». Ἥκιστα πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Παρμενίδου κέκλεινται. Ἐν τοῖς εὐθὺς ἑπομένοις εἶνε ὑπὸ τοῦ Παρμενίδου εἰρημένον «τῶν δὲ Δίκη πολύποινος ἔχει κληῖδας ἀμοιβούς».

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι οὐδαμῶς ὤκνησεν Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος νὰ σχηματίσῃ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον ἐρήρεινται καὶ ἠρήρειντο ἐκ τοῦ παρακειμένου ἠρήρεισμαι καὶ τοῦ ὑπερσυντελίκου ἠρηρείσμην, οἷον Β΄, 320 «οὐ γάρ τε ῥίζῃσιν ἐρήρεινται νεάτῃσιν, ἀλλὰ θαμὰ ξυνίασιν ἐναντίαι ἀλλήλῃσιν» καὶ Γ΄, 1398 «βριθόμενοι πλαδαροῖσι καρήασι ἠρήρειντο» (Ἴδε Κόβητον ἐν *Nov. Lect.* σελ. 467 καὶ Ἑρουερδῆνα ἐν *Mnemos.* 1883, σελ. 111). Ὅμοιον τῷ ἐρήρεινται εἶνε τὸ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ ἀπαντῶν ἐσκέδανται σελ. 33-4 «ἀλλ' οὖν γε Αἰγύπτιοι, ὧν νῦν δὴ ἐμνήσθην, κατὰ τὰς θρησκείας τὰς σφῶν ἐσκέδανται»· ἀλλὰ τοῦτο εἶνε πάντως γραφικὸν σφάλμα, ἐπηνωρθώθη δ' ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ μεταβληθὲν εἰς τὸ ἐσχίδαται (Ἴδε Ἀθηνᾶν 1897, σελ. 300 κἑ.). Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἐσχημάτισεν ἐκ τοῦ παρακειμένου μεμακάρισμαι τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον μεμακάρινται Ἑλλην. Πατρολ. Τόμ. ϞΘ΄, σελ. 1153 «καὶ μνημονεύονται καὶ μεμακάρινται» καὶ σελ. 1539 «ἐξ ὧν οἱ τοκεῖς μεμακάρΗνται».

ΚΕΦ. ΚΔ'.

ΜέλΗτος, οὐχὶ **ΜέλΙτος.**

Ὁ Δημ. Ν. Βερναρδάκης γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου Τόμ. Α', σελ. ξϐ' «τουτέστιν ὅ,τι ἔλεγεν ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὁ Ἄνυτος καὶ ΜέλΙτος, ὅτι σέϐει καινὰ δαιμόνια».

Λίαν ἐπίμεμπτος καὶ οὐδαμῶς συγγνώμης ἄξιος ὑπάρχει, ἄν τις ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀσχολούμενος ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε ΜέλΗτος διὰ τοῦ Η, οὐχὶ ΜέλΙτος διὰ τοῦ Ι.

Παράδοξα εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκϐολαῖς εἰρημένα σελ. 1735,48 «Μέλισσαι δὲ ὅτι παρὰ τὸ μήλοις ἐφιζάνειν ἤγουν ἄνθεσι γίνεται καὶ ἐν τοῖς εἰς τὴν Ἰλιάδα δεδήλωται· ὡς δὲ καὶ παρὰ τὸ μέλω καὶ αὐταὶ καὶ τὸ μέλι, ἀλλὰ τοῦτο κεκοίνωται. Λέγεται δὲ καὶ ὅτι Ἀλκμὰν κηρίνην ὀπώραν λέγει τὸ μέλι. Τούτου δὲ παράγωγον ὁ Μέλιτος τὸ κύριον καὶ ὁ ἐπὶ ἀφροσύνῃ ἐξάκουστος Μελιτίδης καὶ ἡ ἐντελῶς μὲν εἰπεῖν μελιτόεσσα, συναιρεθεῖσα δὲ ἰδίως ὑπὸ Ἀττικῶν εἰς τὸ μελιτοῦττα πρὸς ὁμοιότητα τοῦ οἰνόεσσα οἰνοῦττα». Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῶν ὀνομάτων μέλι καὶ μέλισσα οὐδὲν λέγομεν, παρατηροῦμεν δ' ὅτι τὸ μελιτόεσσα εἶνε θηλυκὸν τοῦ ἐπιθέτου μελιτόεις, ὅπερ παρήχθη ἐκ τοῦ μέλι-μέλιτος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν τὸ κυματόεις ἐκ τοῦ κῦμα-κύματος καὶ τὸ αἱματόεις ἐκ τοῦ αἷμα-αἵματος καὶ τὸ οὐατόεις ἐκ τοῦ οὖας-οὔατος, κτλ. Ἀλλ' ἀπιθανώτατον φαίνεται ὅτι ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ μέλι-μέλιτος κύριον ὄνομα Μέλιτος. Οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ ὅτι φέρονται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ κύρια ὀνόματα θηλυκὸν μὲν τὸ Μέλισσα, ἀρσενικὸν δὲ τὸ Μέλισσος.

Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ξενοφῶντος Ἀπομνημονευμάτων καὶ τοῦ Πλάτωνος Γοργίου σελ. 361 (1825) «Μελίτου: Τοῦ θεοῖς ἐχθροῦ τούτου τοὔνομα, διὰ τοῦ Ι τέως ὑφ' ἁπαξαπάντων γραφόμενον (Μέλιτος), διὰ τοῦ Η γραπτέον εἶναι (Μέλητος) ἀπέδειξεν ἔναγχος (1822) ὁ Βύτμαννος ἐκ πολλῶν ἀρχαίων ἀντιγράφων, ἐν ταῖς εἰς τὸν Μένωνα τοῦ Πλάτωνος σημειώσεσι (σελ.

48). Πιστῷτο δ' ἂν ἡ γραφὴ καὶ ἐξ ἑτέρων ὀνομάτων ἐπιθέτων, ἃ μετατιθέμενα εἰς κυριωνυμικὰ μετατίθησι καὶ τὸν τόνον· αὐτίκα ὁ συναίτιος τῆς πονηρίας Μελήτῳ, παρὰ τὸ ὀξυτονούμενον ῥηματικὸν, Ἀνυτὸς (ἐκ τοῦ Ἀνύω), ἐκλήθη Ἄνυτος· ὡσαύτως οὖν καὶ τὸ ῥηματικὸν Μελητὸς (ἐκ τοῦ Μέλω), τῇ τοῦ τόνου μεταθέσει, μετέβη εἰς τὸ κύριον Μέλητος». Παρατιθέμεθα καὶ ἃ ἔγραψεν ὁ Κοραῆς ἐν τῷ Ἱερατικῷ Συνεκδήμῳ σελ. 265 «ΦΙΛΗΤΟΣ: Ἄλλος οὗτος ἐχθρὸς τοῦ Παύλου, μόνον ἐδῶ ὀνομαζόμενος. Τὸ ὄνομα ἐγνωρίζετο ὡς κύριον καὶ ἀρχαιότερα, ἀλλ' ἐγράφετο Φιλητᾶς ἢ Φιλήτας· ὁ τύπος τοῦ Φίλητος εἶναι μεταγενέστερος, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀλόγως εἰς ἀντίγραφα τινὰ ὀξύνεται Φιλητός· ἐπειδὴ τὰ ἐπίθετα, ὁπόταν μεταβάλλωνται εἰς κύρια ὀνόματα, συνήθως ἀναβιβάζουν καὶ τὸν τόνον. Οὕτω κατωτέρω ὀνομάζεταί τις Ἔραστος ἀπὸ τὸ ἐπίθετον Ἐραστός· καὶ εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν Ἐπαίνετος εἰς διάκρισιν τοῦ ἐπιθέτου Ἐπαινετός». Πρβ. Νόητος, Πόθητος, Χρῆστος, Πίστος, Κρίτος, Ξύστος (Ξῦστος), Ὕβριστος, κτλ. (Ἴδε Ἀθηνᾶν 1894, σελ. 202). Παρατηρητέον δ' ὅτι πρὸς τῷ ἀρσενικῷ ὀνόματι Ἄνυτος ὑπάρχει καὶ θηλυκὸν Ἀνύτη. Ἄξια μνείας νομίζομεν τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου γεγραμμένα ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 384,5 «Χρήσιμον δὲ τὸ ἐρατὰ εἰς τὸ γνωτὰ κοὐκ ἄγνωτα καὶ εἰς τὸ ἀλλόγνωτος καὶ γνωστὸς ὁ ἀδελφὸς καὶ εἰς τὰ ἐκ τοῦ ἀνυστοῦ, ὁποῖον τὸ ἀνήνυτος καὶ Ἄνυτος κύριον καὶ δεσμὸς παρ' Εὐριπίδῃ δυσεξήνυτος καὶ εἰς τὸ κτίται παρὰ τῷ αὐτῷ, ὅ ἐστι κτίσται, κτέ» καὶ σελ. 1795,63 «Τὸ δὲ ἀνηνύστῳ ἐπὶ ἔργῳ ἀναλόγως ἔχει· εἰ γάρ ἐστι τὸ ἀνυστόν, ἔστι καὶ τὸ ἀνήνυστον· τὸ δὲ ἀνήνυτον ἀπέρριψε τὸ σίγμα ὁμοίως τῷ γνωτός καὶ ἀλλόγνωτος, ὧν προϋπάρχει τὸ γνωστός, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὸ ἐραστός ἐρατός, ὁ ἐπιθυμητός, ὅθεν καὶ ἡ Ἐρατὼ Μοῦσα — Δοκεῖ δὲ ὅμως καὶ τὸ ἀνήνυτος ἐκ τοῦ ἀνυτός γίνεσθαι, οὗ δίδωσιν ἔμφασιν ὁ Ἄνυτος, προπαροξυνθεὶς πρὸς σημασίαν διάφορον». Ὑπελάμβανεν ὁ Εὐστάθιος ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου δεσμὸς δυσεξήνυτος· ἀλλ' ἠπατήθη πάντως ἐξ ἡμαρτημένης ἀναγνώσεως· διότι σαφῶς τὸ μέτρον διδάσκει ὅτι τοῦ μετὰ τοῦ Σ προενηνεγμένου τύπου δυσεξήνυΣτος ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου Ἱππολ. 1237 «δεσμὸν δυσεξήνυΣτον ἕλκεται δεθείς». Τὴν γνησίαν ταύτην γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Ἑάθιος.

Ὅτι διὰ τοῦ Η ἐξεφέρετο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα διδάσκεται διὰ πολλῶν ἐν τῇ Βεκκηρείῳ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοφάνους Τόμ. Ε', σελ. 504-505, ἔνθα φέρονται καὶ τάδε· «Per η scribendum Μέλητος, utpote a μέλειν derivatum, censebat Porsonus». Ἴδε καὶ Κίδδιον εἰς Δαβεσ. Σύμμ. Κριτ. σελ. 508 (1827). Μνημονεύομεν καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου γεγραμμένα ἐν τοῖς Προλεγομένοις σελ. 378 «Μέλητος quod quum a Μέλιτος expulsum esset primus Bentleius in locum restituit v. Schneider. de Schol. Aristoph. p. 41» καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἐν τῇ Ξενοφωντείῳ Προσωπογραφίᾳ σελ. 84 (1836) «Est hominis nomen non Μέλιτος, ut olim semper scribebatur, et quod tuetur *Casaub.* ad *Athen.* p. 857. sed Μέλητος, ut ostendit *R. Bentleius* in *Respons. ad C Boyle* p. 167. Lennep. et hodie ab omnibus est usu receptum» καὶ ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1884, σελ 110 «(Aelian V. Hist.) XIII. 15: καὶ Κόροιβον δὲ καὶ Μελιτίδην ἀνοήτους φασίν. Tralaticium in libris mendum est Μέλιτος pro Μέλητος et Μελιτίδης pro Μελητίδης. Aristophanes in Ranis 987:

τέως δ' ἀβελτερώτατοι
κεχηνότες Μαμμάκυθοι
Μελητίδαι καθῆντο.

ubi Ravennas de more exhibet μελιτίδαι» (Πρβ. καὶ 1859, σελ. 34 καὶ *Orat. de Arte Interpr.* σελ. 127). Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε καὶ τὰ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου γεγραμμένα λ. Μελητίδης καὶ λ. Μέλητος (Τόμ. Ε', σελ. 736. Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀριστοφάνους Βατράχων σελ. 403).

Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν Κυρίων Ὀνομάτων σελ. 23 «Ἄνυτος (ὁ) — Ἀθηναῖος υἱὸς τοῦ Ἀνθεμίωνος, κατηγορήσας μετὰ τοῦ ΜεΛΙτου τὸν Σωκράτην ὡς ἄθεον» καὶ σελ. 116 «ΜέΛΗτος (ὁ), ὀρθότερον τοῦ ΜέΛΙτος» καὶ «ΜεΛΙτίδης, ου (ὁ), κωμικῶς πεπλασμένον ὄνομα βλακὸς ἀηδοῦς, (καθὼς κοινῶς λέγομεν, Γλύκα)» καὶ «ΜέΛΙτος (ὁ), τραγικός τις ποιητὴς ἐν Ἀθήναις κατηγορήσας μετὰ τοῦ Ἀνύτου τὸν Σωκράτην».

Συμφανές, νομίζομεν, ἐξ ὧν ἐγράψαμεν κατέστη ὅτι μόνη ἡ διὰ τοῦ Η ἐκφορὰ Μέλητος ἔχει ὑγιῶς, ἡμαρτημένη δ' εἶνε ἡ διὰ τοῦ Ι, Μέλιτος.

Ὑπομιμνήσκομεν δ' ὅτι ὑπάρχει καὶ κύριον ὄνομα Μελησίας, ᾧ ὅμοια τὸ Κινησίας καὶ Αἰνησίας καὶ Κτησίας. Πρβ. καὶ Πασίας, κτλ. (Ἴδε Λοβέκκιον ἐν Προλεγομ. σελ. 498 καὶ σελ. 490).

Καλὸν δ' ἡμῖν φαίνεται νὰ δηλωθῇ ἐνθάδε ὅτι κακῶς παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΔ', σελ. 597 ἀνεγνώσθη «οἱ μὲν γὰρ τῇ παραθέσει τῶν ὁμοίων πτώσεων γίγνονται, ὡς ἐν τῷ εἴη μέλλει τὸν Σωκράτην νικῆσαι» ἀντὶ τοῦ Μέλητον. Πρβ. καὶ Σωκράτ. 1875, σελ. 160.

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι πλημμελῶς ἔγραψεν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς «πιστῷτο δ' ἂν ἡ γραφὴ καὶ ἐξ ἑτέρων ὀνομάτων» ἀντὶ τοῦ πιστοῖτο. Ἴδε Λόγ. Ἑρμῆν 1867, σελ. 358.

ΚΕΦ. ΚΕ'.

Πέτεσθαι δόκιμον, **ἵπτασθαι** ἀδόκιμον. Ῥῆμα ἐκνεύω ἀντὶ τοῦ ἐκνέω οὐδέποτε ὑπῆρξεν.

Πρὸ πολλοῦ ἐδιδάχθη καὶ οὐδενὶ τῶν ἀκριβούντων πως τὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἄγνωστον ὑπάρχει ὅτι ἀείποτε ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἐλέγετο πέτεσθαι, οὐδέποτε δ' ὑπ' αὐτῶν ἐγένετο χρῆσις τοῦ ἵπτασθαι, ὅπερ εἶνε ἴδιόν τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ.

Περὶ τοῦ πράγματος διελάβομεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1867, σελ. 556. Μεταφέρομεν δ' εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τὰ γεγραμμένα ἐν σελ. 556 «*Οἱ γνησίως καὶ καθαρῶς ἑλληνίζοντες ἔλεγον* πέτομαι *ἐπὶ τοῦ ἐνεστῶτος καὶ* ἐπετόμην *ἐπὶ τοῦ παρατατικοῦ. Φρύνιχ. σελ. 325 Λοβ.* «Ἵπτασθαι *παραιτητέον. εἰ καὶ ἅπαξ που εἴη κείμενον ἢ δίς.* Πέτεσθαι *δὲ λέγε» Θωμ. Μάγιστρ. σελ. 188,11 Ῥισχ.* «Πέτομαι, *οὐχ* ἵπταμαι. Ἔπτη *δὲ καὶ* ἀπέπτη». *Λουκιαν. Λεξιφάν. 25 (Τόμ. Β', σελ. 256 Ἰακβ.) «καὶ ἄλλα πολὺ τούτων προφανέστερα, οἷον τὸ* ἵπτατο *καὶ τὸ* ἀπαντώμενος *καὶ τὸ* καθεσθείς *οὐδὲ μετοικικὰ τῆς Ἀθηναίων φωνῆς». Ψευδοσοφ. ἢ Σολοικ. 7 (Τόμ. Γ', σελ. 603)* «ἵπτασθαι *δὲ ἐπὶ τοῦ* πέτεσθαι *πολλῶν λεγόντων, ὅτι μὲν ἀπὸ τῆς πτήσεως τὸ ὄνομα σαφῶς ἴσμεν»* καὶ τὰ ἐν

σελ. 559 «*Τὸ παρ' Εὐριπίδῃ 'Ιφιγ. Αὐλ. 796 «ὡς ἔτυχεν Λήδα (Μουσγράβιος «ὥς σ' ἔτεκεν Λήδα») ὄρνιθ' ἱπταμένῳ» διώρθωσεν ὁ Μαρκλάνδος μεταβαλὼν εἰς «ὄρνιθι πταμένῳ». 'Εν ἀποσπάσματι αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πολυΐδου ἀναγινώσκεται:*

Εἰ μὲν γὰρ ἐκ γῆς ἐς θάλασσαν ἵπτατο
ὁ κύματ' οἰκῶν ὄρνις. ἡρμήνευσεν ἂν
τὸν παῖδ' ἐν ὑγροῖς κύμασιν τεθνηκέναι
νῦν δ' ἐκλιπὼν ἤθη τε καὶ νόμον βίου
δεῦρ' ἔπτατ'. Οὔκουν ἔσθ' ὁ παῖς ἐν οἴδμασιν.

'Αλλ' ὀρθῶς ὁ Ματθίας ἔγραψεν ἔπτατο *(Εὐριπ. Τόμ. Θ', σελ. 309. Πρβ. Πόρσωνα* Εὐριπ. Μηδ. *1, σελ. 14 Λιψ.). Εὐκολωτάτη τοῖς ἀντιγραφεῦσιν ἡ τοῦ* ἔπτατο *εἰς* ἵπτατο *παραφθορὰ ἦτο. Τὸ ἐκ τῆς 'Ηλέκτρας τοῦ Εὐριπίδου στίχ. 944* ἐξέπτατ' *οἴκων» γράφεται παρὰ Σέξτῳ τῷ 'Εμπειρικῷ πρὸς Μαθηματ. ΙΑ', 54 (σελ. 557,13 Βεκκ.)* «ἐξίπτατ' *οἴκων», τοῦ δ' ἐκ τῶν 'Ορνίθων τοῦ 'Αριστοφάνους στίχ. 35* «ἀνεπτόμεσθ' *ἐκ τῆς πατρίδος ἀμφοῖν τοῖν ποδοῖν» φέρεται παρὰ Σουΐδᾳ Τόμ. Α'. Μέρ. α'. σελ. 314 Βερν. γραφὴ* «ἀνιπτάμεσθ' *ἐκ τῆς πατρίδος ἀμφοῖν ποδοῖν» (ἐν ᾧ Τόμ. Β', Μέρ. α', σελ. 999 ἐτηρήθη ἡ γνησία* ἀνεπτόμεσθ'*). 'Ιδε Πόρσωνα ἔνθ. ἀνωτ. ποιούμενον λόγον καὶ περὶ τοῦ ἐν τοῖς νόθοις τῆς ἐν Αὐλίδι 'Ιφιγενείας στίχοις «ἡ παῖς σαφῶς σοι πρὸς θεοὺς* ἀφίπτατο» *(στίχ. 1608)*

Περὶ τοῦ παρὰ Λουκιανῷ φερομένου «ὅτι μὲν ἀπὸ τῆς πτήσεως ἴσμεν» ἴδε 'Ερουερδῆνα ἐν Μνημοσ. 1879, σελ. 208. 'Εν σκολίῳ τοῦ Πινδάρου ἀντὶ τοῦ «πολλάκι ματέρ' ἐρώτων οὐρανίαν ἱπτάμεναι νόημα ποττὰν 'Αφροδίταν» ἀνέγνω ὁ 'Ερμαννὸς πτάμεναι. 'Ο Βέργκιος γράφει ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει τῶν 'Ελλήνων Λυρικῶν Ποιητῶν Τόμ. Α', σελ. 419 «πτάμεναι Hermann, ἱπτάμεναι PVL, conieci οὐράνι' ἀμπτάμεναι».

Τὴν παραδεδομένην γραφὴν ἐν τῷ Εὐριπιδείῳ χωρίῳ 'Ιφιγ. Αὐλ. 796 ὄρνιθ' ἱπταμένῳ τηρήσας ὁ Δημ. Ν. Βερναρδάκης ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου Τόμ. Γ', σελ. 112 (1903) ἐπειράθη διὰ λόγου ἐντόνου ν' ἀποδείξῃ ὑγιέστατ' αὐτὴν ἔχουσαν· ἔγραψε δὲ «*'Εν τοῖς βιβλίοις «ἔτυχεν Λήδα ὄρνιθ' ἱπταμένῳ», ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ «ἔτυχεν» ἐκρίθη ἄνουν ὁ Μυσγρ. διώρθωσε «σ' ἔτεκεν», ὅπερ ἐπικρατεῖ μέχρι σήμερον ἐν ταῖς ἐκδ., τοῦ Ναυκίου μεταθέντος μόνον*

τὸ «σὲ» μετὰ τὸ «Λήδα». Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ι τῆς δοτικῆς τῶν τριτοκλίτων, παρὰ τοῖς ποιηταῖς σπανίως ἐκθλίβεται, καὶ ὁ ἐνεστὼς ἵπταμαι *δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς, ὁ Ἑλμσλεὺς διώρθωσε «ὄρνιθι πταμένῳ», ἢ «πετομένῳ», ὅπερ καὶ τοῦτο ἐπεκράτησε,* **παρὰ πάντα λόγον,** *διότι καὶ τὸ νόημα τοῦ λόγου ἀπαιτεῖ ἐνεστῶτα, ὄχι ἀόριστον, ἀφ' οὗ ὁ λόγος εἶνε ὄχι περὶ ὄρνιθος,* ὅπου ἐπέταξε τότε *(ὅτε δηλ. ἠλλάχθη τὸ δέμας κτλ.), ἀλλὰ ὄρνιθος ὅπου πετᾷ πάντοτε* (ἤτοι πουλὶ πετάμενο), *καὶ ἡ ἔκθλιψις τοῦ ἰῶτα τῆς δοτικῆς νόμιμος, εἰ καὶ σπανία, καὶ, ἀφ' οὗ ἔχομεν τὸν παρατατικὸν «ἀφίπτατο» κατωτέρω ἐν 1608,* **φανερὸν** *ὅτι καὶ ὁ ἁπλοῦς «ἱπτάμην» καὶ ὁ ἐνεστὼς «ἵπταμαι» ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς.*

(Ὁ Ναύκιος λέγει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Εὐριπίδου Τόμ. Β', σελ. ε' (1872) «ἔτεκεν Λήδα σ' Elmsleius, ἔτυχεν Λήδα libri, ὄρνιθι πταμένῳ Marklandus, ὄρνιθ' ἱπταμένῳ libri»).

Πᾶς τις βλέπει ὅτι σφοδρότατα ὁ Βερναρδάκης συνηγορεῖ τῷ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις φερομένῳ ὄρνιθ' ἱπταμένῳ· καὶ ἰσχυρίζεται μὲν ὅτι τὸ νόημα τοῦ λόγου ἀπαιτεῖ ἐνεστῶτα, οὐχὶ ἀόριστον, ἀποφαίνεται δ' ὅτι ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς τὸ ῥῆμα ἵπτασθαι τεκμαιρόμενος ἐκ τοῦ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ τοῦ Εὐριπίδου Ἰφιγ. Αὐλ. 1608 κειμένου «ἡ παῖς σαφῶς σοι πρὸς θεοὺς ἀφίπτατο». Ἀλλ' ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἐξέδωκε μὲν ὁ Βερναρδάκης ἀπέπτατο ἀντὶ τοῦ ἀφίπτατο σελ. 216, συνέταξε δὲ μακρὰν σημείωσιν προθυμούμενος νὰ παραστήσῃ ὅτι μόνος ὁ ἀόριστος εὐαρμοστεῖ τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίῳ. Ἐκ τῆς σημειώσεως ταύτης παραλαμβάνομεν τάδε· «*Ἐν τοῖς βιβλ.* «*ἀφίπτατο*», *ὅπερ μετὰ τοῦ Οὐέϊλ' ἔτρεψα εἰς* «*ἀπέπτατο*», *διότι τῶν παρὰ τοῖς ὀψιαιτέροις* ἵπταμαι ἱπτάμην, *ἄλλα μαρτύρια δὲν ἔχομεν παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς, εἰμὴ τὸ* ἀφ-ίπτατο» *παρ' Εὐριπ. ἐνταῦθα καὶ ἐν ἀποστ. 637. Ἀλλ' ὅπως ἐκεῖ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ ἔννοια ἀπαιτεῖ ὄχι παρατ., ἀλλ' ἀόριστον· ὅθεν τούτου κυρίως ἕνεκα μετέγραψα τὸ ῥῆμα*».

Ἐμνημόνευσε μὲν ὁ Βερναρδάκης τὸ ἵπτατο καὶ ἀφίπτατο, ἀλλ' ἐπελάθετο τοῦ ὄρνιθ' ἱπταμένῳ, οὗ ἰσχυρότατα ὑπερεμάχησε, προσφυέστατα μὲν αὐτὸ τῷ λόγῳ τοῦ ποιητοῦ εὑρίσκων, ἀναρμόστατον δὲ τὸ τοῦ Μαρκλάνδου διώρθωμα ὄρνιθι πταμένῳ, περὶ οὗ εἶπεν ὅτι παρὰ πάντα λόγον ἐπεκράτησε.

Ἀποροῦμεν τῇ ἀληθείᾳ τί νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ θαυμασιωτάτου τούτου ἀνθρώπου, ὅστις ἄνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ δύο ὅλως ἐναντίας γνώμας περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἐκφέρει, πρῶτον μέν, ὅτι ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς τὸ ῥῆμα ἵπτασθαι, ἔπειτα δ' ὅτι δύο μόνα μαρτύρια τοῦ ῥήματος τούτου ἐκ τῶν Ἀττικῶν ἔχομεν ἀμφότερα ἐσφαλμένα, ἤτοι ψευδῆ. Εὔκαιρον δὲ νομίζομεν εἶνε νὰ ἐπαναληφθῶσιν ἐνθάδε τὰ ῥηθέντα ἄλλοτε περὶ τοῦ Βερναρδάκη ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1890, σελ. 572 «***Εὐχερέστατος ὁ ἄνθρωπος οὗτος πρὸς πᾶν τι ὢν νομοθετεῖ μὲν περὶ φιλολογικῶν πραγμάτων τολμηρότατα, ἀθετεῖ δ' ἃ ἐδογμάτισε, καὶ ὀλιγίστου ἐνίοτε χρόνου διαγενομένου, εὐκολώτατα, ἥκιστα δ' αἰσχύνεται ἄντικρυς παλινῳδῶν καὶ τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις φανερῶς περιπίπτων***»

Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Παπασλιώτου διασκευασθείσῃ Γραμματικῇ τοῦ Γενναδίου φέρεται σελ. 188 (1857). «Πέτομαι· Μέλλ. πετήσομαι, ἀλλ' οἱ Ἀττικοὶ πτήσομαι, Ἀόρ. ἐπτόμην (καὶ ἐπτάμην), καὶ β'. ἔπτην, Ὑποτ. πτῶ, Εὐκτ. πταίην, πτῆναι, πτάς.— Πρκ. πεπότημαι (Ἀριστοφ.) ἐκ τοῦ ποτάομαι. Οἱ δὲ μεταγεν. ἔχουσι καὶ ἵπταμαι Ἐνεστ., προσέτι δὲ καὶ πέταμαι καὶ πετάομαι μετ' Ἀορ. ἐπετάσθην». Εἶνε δὲ ταῦτα μετωχετευμένα ἐκ τῆς τοῦ Κρυγήρου Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς Μέρ. Α', σελ. 177, 1848' «πέτομαι fliege, fu. πετήσομαι. gew. in der Att. Prosa wohl ausschliesslich, πτήσομαι, Ao. ἐπτόμην, der in der pros. und Com. Sprache vorherrscht ἐπτάμην [*Plato öfter*, *Xen. Cyr. 2,4,19*], bei Dichtern und Spätern ἔπτην (Conj. πτῶ Opt. πταίην, Inf. πτῆναι Part. πτάς. Das Pf. πεπότημαι *Aor.* ist won ποτάομαι; ein Pr. ἵπταμαι haben Spätere; ja selbst πέταμαι und πετάομαι mit einem Ao. ἐπετάσθην *schon Aristot.*». Τῷ Κρυγήρῳ ἀκολουθῶν καὶ ὁ Βερναρδάκης ἔγραψεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ 1865, σελ. 150 «πέτομαι, μέσ. ἀόρ. κατὰ συγκοπὴν ἐπτόμην καὶ ἐπτάμην παρὰ τοῖς μεταγνστρ. καὶ τοῖς ποιηταῖς ἀόρ. β' ἔπτην ὑποτ. πτῶ, εὐκτ. πταίην ἀπαρ. πτῆναι, μετοχ. πτάς.— πετε-πετήσομαι καὶ πτήσομαι — ποτα-πεπότημαι. *Ὁ ἐνεστὼς ἵπταμαι κατὰ τὸ ἵσταμαι ὑπάρχει παρὰ τοῖς μεταγ. ὡς καὶ τό: πέταμαι καὶ πετάομαι, ἐπετάσθην*»

Ἐν τέλει παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν *Mne-*

mos. 1881, σελ. 366 «Veteres dicebant lingua populari πέτομαι, πετήσομαι et πτήσομαι, ἐπτόμην (ἀνεπτόμην, κατεπτόμην, ἐπεπτόμην cet.). Poetarum est aoristus ἔπτην, πτῆναι, πτάς (διέπτην, προσέπτην) et in forma media ἐπτάμην, πτάσθαι, πτάμενος (διαπτάσθαι, διαπτάμενος, ἀναπτάμενος). Graeculi dicebant ἵπταμαι (ut ἵσταμαι) pro πέτομαι, et πέτΑμαι ut in: πόθεν, πόθεν πέτασσαι; et in aoristo ἐπέτασα et ἐπετάσθην, ut in Anacreonteis: δραμὼν τε καὶ πετασθεὶς πρὸς τὴν καλὴν Κυθήρην» (Πρβ. καὶ *Var. Lect.* σελ. 305 καὶ *Miscel. Crit.* σελ. 146).

Φέρεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ῥῆμα νέω, οὗ γνωστοτάτη εἶνε ἡ ἀπαρέμφατος διὰ τὸ παροιμιῶδες καταστὰν «μήτε γράμματα μήτε νεῖν ἐπίστασθαι». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1875, σελ. 252 «Superest ut in Eunapii loco de Maximi uxore: ἡ δὲ φιλοσοφίας ἕνεκεν Μάξιμον ΟΥΤΕ γράμματα εἰδότα ἀπέφαινεν, veram lectionem indagemus. Editores οὔτε in οὐδέ converti voluerunt, sed nihil est in iis verbis mendosi. Duo vocabula exciderunt sic supplenda: ΟΥΤΕ (ΝΕΙΝ ΟΥΤΕ) γράμματα εἰδότα ἀπέφαινεν. Noto proverbio Eunapius usus est. Suidas Μήτε νεῖν μήτε γράμματα ἐπίστασθαι: ἐπὶ τῶν παντάπασιν ἀμαθῶν. παρὰ γὰρ Ἀθηναίοις εὐθὺς ἐκ παιδὸς κολυμβᾶν καὶ γράμματα ἐδιδάσκοντο. Innotuit proverbium ex loco Platonis de *Legg.* III. 689. D. τοὺς δὲ τοὐναντίον ἔχοντας τούτων ὡς σοφούς τε προσρητέον ἂν καὶ τὸ λεγόμενον μήτε γράμματα μήτε νεῖν ἐπίστωνται, καὶ τὰς ἀρχὰς δοτέον ὡς ἔμφροσιν. Hinc sumsere alii: Dio Cassius 66. 13. in excerptis apud Bekkerum de Cynicis: ἄν τις τὸν πώγωνα καθῇ — πνεῖ ἐφ' ἑαυτῷ μέγα κἂν τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο μήτε γράμματα μήτε νεῖν ἐπίστηται. Aristides II. pag. 368. Dind ἀλλ' ὡς τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο οὔτε γράμματα οὔτε νεῖν εἰδότα ἐλέγχειν ἀξιῶν. Hinc certa medicina parata est Galeno Tom. VI. pag. 641. Kühn. οὐ γὰρ τοῖς ἀττικίζειν τῇ φωνῇ σπουδάζουσιν ἀλλὰ τοῖς ὑγιαίνειν ἐθέλουσι γράφεται ταῦτα, κἂν τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Πλάτωνος μήτε γράμματα μήτε νοῦν ἐπίστωνται. Interpres: «*qui videntur neque Platonis scripta neque ipsius mentem intelligere*» at tu subridens repone μήτε ΝΕΙΝ (Πρβ. καὶ 1880, σελ. 4 καὶ 1882,

σελ. 253) καὶ 1882, σελ. 432 «In sqq. pro οὐδΕΝΕΙΔΟτας felicissime Editor repperit veram scripturam οὐδΕ ΝΕΙΝ ΕΙδότας. Praecedit: οἱ μὲν ἔτι νηχόμενοι — ἐς βυθὸν κατεδύοντο».

Ὀλίγοι δ' ἴσως ἀγνοοῦσι τὸ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ἐν τοῖς Νεκρικοῖς Διαλόγοις (Ι', 1) ῥηθὲν «ἢν οὖν μετὰ τούτων ἐμβῆτε, δέδια μὴ ὕστερον μετανοήσητε καὶ μάλιστα ὁπόσοι νεῖν οὐκ ἐπίστασθε». Ἄλλα παραδείγματα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥήματος κρίνομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν πλὴν ἑνὸς μόνου, ἐν ᾧ κεῖται ὁ παρατατικὸς ἔνεον, Ἀριστοφ. Ἱππ. 321 «πρὶν γὰρ εἶναι Περγασῆσιν ἔνεον ἐν ταῖς ἐμβάσιν» (Σχολ. «ἔνεον ἐν ταῖς ἐμβάσιν. Ἐκολύμβων, ἐνηχόμην ἐν τοῖς ὑποδήμασιν»).

Ἐσχηματίσθη δ' ἐκ τοῦ ῥήματος νέω ἀόριστος ἔνευσα οὐδὲν κατὰ τὸν τύπον διαφέρων τοῦ γενομένου ἐκ τοῦ νεύω, ὅπερ σῴζεται καὶ παρ' ἡμῖν λεγόμενον ἰδιωτικῶς γνέφω. Πρβ. εἰμί-**ἔσθε** καὶ οἶδα-**ἔσθε**, πείθομαι-**πείσομαι** καὶ πάσχω-**πείσομαι**, ᾔδη-**ἦσαν** καὶ ἦα-**ἦσαν** καὶ ἦσα-**ἦσαν**, κτλ. Γνωστὸν δ' ὑπάρχει ὅτι καὶ ἄλλα δισύλλαβα ῥήματα τῆς πρώτης τῶν περισπωμένων ῥημάτων συζυγίας σχηματίζονται ὁμοίως τῷ νέω-ἔνευσα, οἷον πλέω-ἔπλευσα, κτλ. Εὑρίσκεται δὲ καὶ τῇ ἐκ προθέσει συντεθειμένον τὸ νέω-ἔνευσα, οἷον ἐκνέω-ἐξένευσα.

Ὁ Βερναρδάκης ἔγραψεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ σελ. 105 (1866) «Τὰ ἑξῆς εἰς -έω διΣΣύλλαβα (γρ. διΣύλλαβα) ῥήματα μεταβάλλουσι τὸν χαρακτῆρα ε εἰς ευ: θέω θεύσομαι θευσοῦμαι· νέω νεύσομαι νευσοῦμαι ἔνευσα· πλέω πλεύσομαι πλευσοῦμαι ἔπλευσα πέπλευσμαι ἐπλεύσθην· πνέω πνεύσομαι πνευσοῦμαι ἔπνευσα ἐπνεύσθην· ῥέω (ῥεύσομαι ἔρρευσα)». Ἀλλὰ μετὰ τριάκοντα σχεδὸν ἔτη, γέρων ἤδη ὤν, ἐδόξαζεν ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος γραμματικὸς ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ῥῆμα ἐκνεύω = ἐκνέω Τόμ. Β', σελ. 290 (1894) «Ὁ πρῶτος ὅρος τῆς ἐκ τοῦ πελάγους τούτου τῶν ἀτοπιῶν ἐκκολυμβήσεως εἶνε ν' ἀφήσωμεν τὸν Σχολ. εἰς τὸ πέλαγος, καὶ νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὸ ἐκνεῦσαι ἐνταῦθα εἶνε ἀόριστος ὄχι τοῦ **ἐκνεύω = ἐκνέω (= ἐκκολυμβῶ)** ἀλλὰ τοῦ ἐκνεύω (= ἐκκλίνω γέρνω)» καὶ «Τὸ δ' **ἐκνεύω**, ἐλλεῖπον ἀπὸ τῶν λοιπῶν σκηνικῶν, ἀπαντᾷ συχνάκις παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλὰ δὶς μόνον ἐν τῇ σημασίᾳ: ἐκκολυμβῶ (Ἱππολ. 823 καὶ Κύκλ.

576)». Ἐννέα δ' ἔπειτα ἐνιαυτῶν παρελθόντων ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη Τόμ. Γ', σελ. 376 (1903), «Τὸ δ' ἐξένευσας κάκιστα ἐξελήφθη ὑπό τινων ὡς ἀόριστος τοῦ ἐκνέω, ὅπως καὶ ὑπὸ πάντων ἐν Ἱππολ. 470 (ἴδε περὶ τῆς καὶ πολλαχῶς ἄλλως παρερμηνευομένης ἐκεῖ ῥήσεως εἰς Ἱππόλ. 469-70) δέον τοῦ ἐκνεύω = ἐκκλίνω».

Πάντες οἱ γράμματα μαθόντες ἐπίστανται ὅτι οὐδέποτ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ οὔτε πλεύω - ἐκπλεύω ἐρρήθη ἀντὶ τοῦ πλέω - ἐκπλέω οὔτε πνεύω - ἐκπνεύω ἀντὶ τοῦ πνέω - ἐκπνέω οὔτε νεύω - ἐκνεύω ἀντὶ τοῦ νέω - ἐκνέω. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Γ', σελ. 505 λέγεται «Ἐκνεύω [*Ἐκνέω ut Plut. Alcib. c. 27: Τῶν ἀνδρῶν ἐκνεόντων*]». Ὅτι ἐν παλαιοτέροις χρόνοις ἐπλάσθη ἐκ τοῦ ἀορίστου ἐξένευσα ἐνεστὼς ἐκνεύω, οὐδὲν τοῦτο θαυμαστόν· ἐκεῖνο εἶνε θαυμαστότατον, ὅτι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἄνθρωπος ἀσχολούμενος περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, πρεσβύτης ἤδη ὤν, ἐνόμιζεν ὅτι ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας οὐ μόνον ἐκνέω ἀλλὰ καὶ ἐκνεύω.

ΚΕΦ ΚϚ'.

Ἐν τῇ φράσει **θέσφατ' εἰ λύσω θεᾶς** τὸ **λύσω** εἶνε μέλλων τῆς ὁριστικῆς, οὐχὶ ἀόριστος τῆς ὑποτακτικῆς.

Παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ Ἰφ. Α. 1268 φέρεται «οἳ τὰς ἐν Ἄργει παρθένους κτενοῦσί μου ὑμᾶς τε κἀμέ, θέσφατ' εἰ λύσω θεᾶς». Πᾶς μὴ ὅλως ἄγευστος ἑλληνικῆς παιδείας ὢν κατανοεῖ παραχρῆμα ὅτι τὸ ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ λύσω εἶνε μέλλων τῆς ὁριστικῆς, οὐχὶ ἀόριστος τῆς ὑποτακτικῆς. Ἀλλ' ὁ Δημ. Ν. Βερναρδάκης ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου Τόμ. Γ', σελ. 170 (1903) ἔγραψε «τὸ δ' εἰ λύσω ἄνευ τοῦ ἂν (ἤτοι: ἀντὶ τοῦ ἤν, ἢ καί: ἐὰν), ὅπως πολλάκις παρὰ ποιηταῖς». Οὐδαμῶς τὴν παρατήρησιν ταύτην θὰ ἐποιεῖτο ὁ δαιμόνιος ἀνήρ, ἂν μὴ τὸν τύπον λύσω, μέλλοντα ὄντα τῆς ὁριστικῆς, ὑπελάμβανεν ὑποτακτικὴν τοῦ ἀορίστου ἔλυσα.

Οὐκ ὀλίγα μαρτύρια ἔκ τε τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ λόγου

ἔχει τις νὰ καταλέξῃ τῆς συντάξεως, καθ' ἣν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι τοῦ καλουμένου ὑποθετικοῦ λόγου, τῷ τε ἡγουμένῳ καὶ τῷ λήγοντι ἢ τῇ προτάσει καὶ τῇ ἀποδόσει, εἶνε τεθειμένη ἡ ὁριστικὴ τοῦ μέλλοντος.

Ἰλ. Β, 386 «οὐ γὰρ παυσωλή γε μετέσσεται οὐδ' ἠβαιόν, εἰ μὴ νὺξ ἐλθοῦσα διακρινέει μένος ἀνδρῶν» καὶ Ω, 206 «εἰ γάρ σ' αἱρήσει (ἀθρήσει) καὶ ἐσόψεται ὀφθαλμοῖσιν ὠμηστὴς καὶ ἄπιστος ἀνὴρ ὅ γε, οὔ σ' ἐλεήσει οὐδέ τί σ' αἰδέσεται». Ἴδε Κόβητον ἐν Μνημοσ. 1875. σελ. 372. Πρβ. καὶ 1862, σελ. 307.

Αἰσχύλ. Ἀποσπ. 281 Ναυκ. «εἰ γάρ τιν' ἑστιοῦχον ὄψομαι μόνον — στέγην πυρώσω καὶ κατανθρακώσομαι».

Σοφοκλ. Ἀντιγ. 93 «εἰ ταῦτα λέξεις, ἐχθαρεῖ μὲν ἐξ ἐμοῦ, ἐχθρὰ δὲ τῷ θανόντι προσκείσει δίκῃ» καὶ Φιλοκτ. 66 «εἰ δ' ἐργάσει μὴ ταῦτα, λύπην πᾶσιν Ἀργείοις βαλεῖς». Πρβ. καὶ Αἴ. 1313 (καὶ Ἀντιγ. 234).

Εὐριπ. Ἀποσπ. 5 Ναυκ. «εἰ μὴ καθέξεις γλῶσσαν, ἔσται σοι κακά».

Κρατῖν. Ἀποσπ. 186 Κοκκ. «εἰ μὴ γὰρ ἐπιβύσει τις αὐτοῦ τὸ στόμα, ἅπαντα ταῦτα κατακλύσει ποιήμασιν».

Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 65 «εἰ μὴ φράσεις γάρ, ἀπό σ' ὀλῶ κακὸν κακῶς» καὶ Ὄρν. 177 «ἀπολαύσομαί τί γ', εἰ διαστραφήσομαι» καὶ Λυσιστρ. 439 «εἰ τἄρα νὴ τὴν Πάνδροσον ταύτῃ μόνον τὴν χεῖρ' ἐπιβαλεῖς, ἐπιχεσεῖ πατούμενος» καὶ Σφ. 254 «εἰ νὴ Δί' αὖθις κονδύλοις νουθετήσεθ' ἡμᾶς, ἀποσβέσαντες τοὺς λύχνους ἄπιμεν οἴκαδ' αὐτοί». Ὀκνοῦμεν δέ πως νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι τὸ ἄπιμεν εἶνε μέλλων χρόνος. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ φέρεται καὶ ἡ γραφὴ «ἢν μὴ φράσῃς γάρ».

Ἀντιφάν. Ἀποσπ. 52,5 «ἀποκτενεῖς — μ', εἰ μὴ γνωρίμως μοι πάνυ φράσεις κρεῶν χύτραν».

Ἄλεξ. Ἀποσπ. 150 Κοκκ. «εἰ μὴ γὰρ ὢν ἄνθρωπος ἀνθρώπου τύχαις ὑπηρετήσω, ποῦ φανήσομαι φρονῶν;».

Θεόκρ. Εἰδυλλ. Ε΄, 148 «εἴ τιν' ὀχευσεῖς τᾶν αἰγῶν, φλασσῶ τυ».

Ἡρόδ. Β΄, 13 «εἰ μὴ ἐθελήσει σφι ὕειν ὁ θεὸς ἀλλ' αὐχμῷ διαχρᾶσθαι, λιμῷ οἱ Ἕλληνες αἱρεθήσονται» καὶ Γ΄, 143 «Μαιάνδριος δὲ νόῳ λαβὼν ὡς, εἰ μετήσει τὴν ἀρχήν, ἄλλος τις ἀντ' αὐτοῦ τύραννος καταστήσεται κτέ.». Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1884,

σελ. 274 «(Herodot) VIII. 62: εἰ δὲ ταῦτα μὴ ποιήσΗΙΣ, ἡμεῖς μὲν — κομιεύμεθα ἐς Σῖριν. Vera lectio est: εἰ δὲ ταῦτα μὴ ποιήσΕΙΣ. cf. VIII. 3: γνόντες εἰ στασιάσουσι περὶ τῆς ἡγεμονίης ὡς ἀπολέεται ἡ Ἑλλάς. Nihil interest inter εἰ μὴ ποιήσεις et ἢν μὴ ποιήσῃς, sed εἰ μὴ ποιήσῃς soloeca oratio est». Περὶ τῆς τοῦ ὑποθετικοῦ συνδέσμου ΕΙ μεθ' ὑποτακτικῆς συντάξεως θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ. Παρατηρητέον δ' ὅτι κεῖται παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βιβλ. Η', 62: σὺ εἰ μενέεις αὐτοῦ καὶ μένων ἔσεαι ἀνὴρ ἀγαθός· εἰ δὲ μή, ἀνατρέψεις τὴν Ἑλλάδα». Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου «εἰ (μὲν) μενέεις αὐτοῦ», ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπ' ἄλλων. Ἴδε Κόβητον ἐν *Mnemos*. 1884, σελ. 273.

Θουκυδ. Α', 40,6 «εἰ γὰρ τοὺς κακόν τι δρῶντας δεχόμενοι τιμωρήσετε, φανεῖται καὶ ἃ τῶν ὑμετέρων οὐκ ἐλάσσω ἡμῖν πρόσεισι, καὶ τὸν νόμον ἐφ' ὑμῖν αὐτοῖς μᾶλλον ἢ ἐφ' ἡμῖν θήσετε» καὶ 81 «εἰ μὴ γὰρ ἢ ναυσὶ κρατήσομεν ἢ τὰς προσόδους ἀφαιρήσομεν — βλαψόμεθα τὰ πλείω» καὶ Γ', 47 «εἰ δὲ διαφθερεῖτε τὸν δῆμον τῶν Μυτιληναίων — πρῶτον μὲν ἀδικήσετε τοὺς εὐεργέτας κτείνοντες, ἔπειτα καταστήσετε κτέ.». Πρβ. καὶ Ε', 26,2 καὶ ϛ', 91.

Λυσ. κατ' Ἐρατοσθ. 90 «εἰ μὲν γὰρ τούτου καταψηφιεῖσθε, δῆλοι ἔσεσθε ὡς ὀργιζόμενοι τοῖς πεπραγμένοις· εἰ δὲ ἀποψηφιεῖσθε, ὀφθήσεσθε τῶν αὐτῶν ἔργων ἐπιθυμηταὶ τούτοις ὄντες καὶ οὐχ ἕξετε λέγειν κτέ.». Πρβ. καὶ Ἐπιταφ. 22 «ὡς εἰ μὲν πρότερον ἐπ' ἄλλην πόλιν ἴασιν, ἐκείνοις καὶ Ἀθηναίοις πολεμήσουσιν — εἰ δ' ἐνθάδε πρῶτον ἀφίξονται, οὐδένας ἄλλους τῶν Ἑλλήνων τολμήσειν ἑτέρους σῴζοντας φανερὰν ἔχθραν πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ αὐτῶν καταθέσθαι».

Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Β', α', 8 «εἴ τι πείσονται Μῆδοι, εἰς Πέρσας τὸ δεινὸν ἥξει» καὶ Ζ', α', 19 «νῦν γὰρ εἰ φθάσομεν τοὺς πολεμίους κατακανόντες, οὐδεὶς ἡμῶν ἀποθανεῖται» (Ἴδε Κυνῆρον ἐν Διεξοδ. Γραμμ. τῆς Ἑλλην. Γλώσσ. Τόμ. Β', σελ. 969 ἐκδ. β'). Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ γραφὴ ἢν φθάσωμεν, ἣν εὐλόγως ἐγκρίνει ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1875, σελ. 400 λέγων «Rectissime Codex D. ἢν φθάσωμεν. Futurum est φθήσομαι». Ἴδε καὶ Ῥουθερφόρδιον εἰς Φρύν. σελ. 398 κέ καὶ Οὔγιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Κύρου Παιδείας σελ. ξθ' καὶ σελ. οϛ'.

Πλάτ. Ἀπολ. σελ. 28, Γ' «εἰ τιμωρήσεις Πατρόκλῳ τῷ ἑταίρῳ

τὸν φόνον καὶ Ἕκτορα ἀποκτενεῖς, αὐτὸς ἀποθανεῖ» καὶ Πολιτ. σελ. 361, Γ' «εἰ γὰρ δόξει δίκαιος εἶναι, ἔσονται αὐτῷ τιμαὶ καὶ δωρεαί» καὶ σελ. 610, Δ' «οὐκ ἄρα πάνδεινον φανεῖται ἡ ἀδικία, εἰ θανάσιμον ἔσται τῷ λαμβάνοντι». Πρβ. Κρίτ. σελ. 52, Α' «ταύταις δὴ φαμὲν καὶ σὲ — ταῖς αἰτίαις ἐνέξεσθαι, εἴπερ ποιήσεις ἃ ἐπινοεῖς». Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ Ναβῆρος ἐν *Quaest. Homer* σελ. 127 ἔγραψεν «αὐτίκ' ἀποθανεῖ» ἀντὶ τοῦ «αὐτὸς ἀποθανεῖ». Ἐν τῷ Γοργίᾳ σελ. 495, Α' φέρεται «διαφθείρεις, ὦ Καλλίκλεις, τοὺς πρώτους λόγους καὶ οὐκ ἂν ἔτι μετ' ἐμοῦ ἱκανῶς τὰ ὄντα ἐξετάζοις, εἴπερ παρὰ τὰ δοκοῦντα σαυτῷ ἐρεῖς». Μεταβάλλει δὲ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1874, σελ. 139 τὸν ἐνεστῶτα διαφθείρεις εἰς τὸν μέλλοντα διαφθερεῖς λέγων «Futurum in εἴπερ ἘΡΕΙΣ argumento est διαφθερεῖς non διαφθείρεις, a Platone esse scriptum. In eam compositionis legem Veteres non peccant. Nihil est autem in Codicibus Mss. tritius quam verborum liquidatorum *futuri* forma perperam in *praesentis* formam conversa».

Ἰσαῖ. περὶ τοῦ Δικαιογ. Κλήρ. 3 «εἰ οὖν ταῦτ' ἐρεῖ, ψεύσεται καὶ ῥᾳδίως ἐξελεγχθήσεται». Πρβ. καὶ περὶ τοῦ Ἁγν. Κλήρ. 4.

Ἰσοκρ. Ἀρχιδ. 107 «εἰ δὲ φοβησόμεθα τοὺς κινδύνους, εἰς πολλὰς ταραχὰς καταστήσομεν ἡμᾶς αὐτούς».

Δείναρ. κατὰ Δημοσθ. 88 «εἰ μὲν καθ' ὅσον ἐστὶ δυνατὸν ἐκβαλεῖτ' ἐκ τῆς πόλεως καὶ παύσετε τοὺς ῥᾳδίως καθ' ὑμῶν χρήματα λαμβάνοντας, σωθησόμεθα, θεῶν βουλομένων εἰ δ' ἐπιτρέψετε τοῖς ῥήτορσι πωλεῖν ὑμᾶς αὐτούς, περιόψεσθε τὴν πόλιν ἀνατραπεῖσαν ὑπὸ τούτων».

Δημοσθ. σελ. 627,23 «εἰ μὲν δὴ μέτοικον φήσομεν, οὐκ ἐροῦμεν ἀληθῆ· εἰ δ' αὖ ξένον, οὐχὶ δίκαια ποιήσομεν» καὶ σελ. 634,7 «οὐκοῦν, εἰ μὲν ἐάσομεν ὑμᾶς τούτων συμβάντων, οὐ καθαροῖς οὖσιν ὁμοῦ διατρίψομεν· εἰ δ' ἐπέξιμεν, οἷς ἐγνώκαμεν, αὐτοὶ τἀναντία πράττειν ἀναγκασθησόμεθα» (Πρβ. καὶ σελ. 1160,70)

Παντὶ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀσχολουμένῳ γνωστὴ ὑπάρχει ἡ ἐν ταῖς Φοινίσσαις τοῦ Εὐριπίδου ἀπαντῶσα ῥῆσις στίχ. 19 «εἰ γὰρ τεκνώσεις παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς». Ὀλίγοι δ' ἴσως ἀγνοοῦσι τὸ ὑπὸ τοῦ τραγικοῦ Ἀγάθωνος εἰρημένον παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 211, Ε' «εἰ μὲν φράσω τἀληθές, οὐχί σ' εὐφρανῶ· εἰ δ' εὐφρανῶ τί σ', οὐχὶ τἀληθὲς φράσω».

Τὸ ἐν τοῖς Μονοστίχοις Γνώμαις στίχ. 172 «εἰ μὴ φυλάσσεις μίκρ᾽, ἀπολεῖς τὰ μείζονα» μετετυπώθη ὑπὸ τοῦ Βρουγκίου εἰς τὸ φυλάξεις». Ἐν δὲ τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 275, Β΄ φέρεται διττὴ γραφὴ «εἰ χάριν ὁμολογήσειας μαθών, λέξω» καὶ ὁμολογήσεις, ἣν προέκρινεν ὁ Καιβέλιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀθηναίου Τόμ. Β΄, σελ. 111,3 (Ἴδε καὶ Κόβητον ἐν *Briev. van Cobet ann Geel* σελ. 570).

Ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Σπεγγέλου ἐκδεδομένοις Ῥήτορσι Τόμ. Β΄, σελ. 182,14 εἶνε γεγραμμένον «εἰ μὲν οὖν τοῖς κατηγόροις πειθόμενοι τὴν γυναῖκα ταύτην παιδοκτόνον ὑπολήψΑΙσθε, οὐκ ὀρθῶς ποιήσετε· εἰ δὲ τὰ πεπραγμένα σκοπήσΑΙτε, κτέ» ἀντὶ τοῦ ὑπολήψΕσθε καὶ σκοπήσΕτε (Ἴδε Ἀθηνᾶν 1890, σελ. 496).

Παρατηροῦμεν ἐν τέλει ὅτι ἐρρήθη μὲν ὑπὸ τοῦ Λυσίου κατ᾽ Ἐπικρ. 7 «ὥστ᾽, **εἰ** μὲν **ἀποψηφιεῖσθε** τούτων, οὐδὲν δεινὸν δόξει αὐτοῖς εἶναι ὑμᾶς ἐξαπατήσαντας ἐκ τῶν ὑμετέρων ὠφελεῖσθαι· **ἐὰν** δὲ καταψηφισάμενοι θανάτου **τιμήσητε,** τῇ αὐτῇ ψήφῳ τούς τ᾽ ἄλλους κοσμιωτέρους ποιήσετε καὶ παρὰ τούτων δίκην εἰληφότες ἔσεσθε», ἐρρήθη δ᾽ ὑπὸ τοῦ Ἰσαίου περὶ τοῦ Νικοστρ. Κλήρ. 25 «**εἰ** μὲν οἵδε κατὰ τὸ γένος ἀμφισβητοῦντες **λήψονται** τὸν κλῆρον, ἐξέσται καὶ τούτοις — **ἐὰν** δὲ Χαριάδης αὐτῶν **κληρονομήσῃ**, οὐκ ἔσται οὐδενὶ συγγενεῖ ἐπὶ τὰ Νικοστράτου ἐλθεῖν» (Πρβ. Ἀθηνᾶν 1890, σελ. 498).

ΚΕΦ. ΚΖ΄.

Ὀλβίζω καὶ παθητικῶς **ὀλβίζομαι**.

Ὁ Δημ. Ν. Βερναρδάκης γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου Τόμ. Γ΄, σελ. 218 «Τὸ ἕνεκα ἢ οὕνεκα προφανῶς ἦτο γλῶσσα ἐξηγητικὴ παρεμβλήματος· ὅθεν καὶ ἀπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Βαρνεσ. ὀρθότατα, καὶ ὑπὸ Μαρκλ. καὶ Πόρσων. παραβαλόντων τὸ Πλάτων. 58 Ε «εὐδαίμων μοι ὁ ἀνὴρ ἐφαίνετο καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν λόγων», ὅπου ἐξυπακούεται τὸ ἕνεκα καὶ ἐλλεῖπον, καὶ Ἰφ. Τ. 1490 - 1, κτλ. Ἐννοεῖται δ᾽ οἴκοθεν, ὅτι, ἀφ᾽ οὗ ἔτυχεν ἡ καλὴ εὐκαιρία, δὲν ἔλειψεν ὁ Ἑρμ. νὰ διορθ. «ὀλβιζοίμεθ᾽ ἄν» ἄνευ τῆς

ἐλαχίστης ἀνάγκης. Τοῦ «ὀλβίζω» δὲν ὑπάρχει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις παθητικὸς τύπος ἀλλ', ἐπειδὴ ἡ ἔλλειψις αὕτη ὁσάκις μὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κειμένῳ, εἶνε ἁμαρτία εἰς τὸ ὁμοούσιον. ὁσάκις ὅμως ἐν τοῖς διορθώμασιν, εἶνε πάντοτε τεκμήριον γνησίας Εὐριπιδείου χειρός, παρελήφθη εἰς τὸ κείμενον καὶ ὑπ' ἄλλων ἐκδοτῶν».

Αγροίκως ἑκάστοτε καὶ σκαιῶς ὁ Δ. Βερναρδάκης ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου δυσφημεῖ τοὺς κριτικοὺς ὡς ἀείποτε σχεδὸν μωρολογοῦντας καὶ οὐδὲν ὑγιὲς φθεγγομένους· καὶ νῦν δ' ἀμούσως καὶ ἀχαρίτως καθάπτεται αὐτῶν λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἑρμαννοῦ γενομένης ἐν τῷ Εὐριπιδείῳ χωρίῳ ἀναγνώσεως ὀλβιζοίμεθ' ἄν. Ἂν ἁπλῶς ἀπεδοκιμάζετο ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη, ἥκιστ' αὐτὴν ἀναγκαίαν ἢ εὔλογον εὑρίσκοντος, οὐδαμῶς ἡμεῖς θ' ἀντελέγομεν αὐτῷ. Ἀλλ' ὁ θαυμάσιος ἄνθρωπος δοξάζει τερατευόμενος καὶ φρυαττόμενος ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ἦτο δυνατὸν νὰ φέρηται παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ ὀλβιζοίμεθ' ἄν, ὡς ἀνυπάρκτου ὄντος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τοῦ παθητικοῦ τύπου τοῦ ῥήματος ὀλβίζω. Εὐκολώτατον παντὶ ἀποβαίνει νὰ γινώσκῃ ὅτι ἀπαντῶσιν ἐν τῇ τραγικῇ ποιήσει οἱ παθητικοὶ χρόνοι ὠλβιζόμην καὶ ὠλβίσθην καὶ ὤλβισμαι, οἷον Σοφ. Ἠλ. 693 «ἐνεγκὼν πάντων τἀπινίκια ὠλβίζετ', Ἀργεῖος μὲν ἀνακαλούμενος, κτέ» καὶ Ἀποσπ. 856 (σελ. 330 Ναυκ.) «τίς δ' οἶκος ἐν βροτοῖσιν ὠλβίσθη ποτὲ γυναικὸς ἐσθλῆς χωρὶς ὀγκωθεὶς χλιδῇ;» καὶ Εὐριπίδ. Τρῳ. 1253 «μέγα δ' ὀλβισθεὶς ὡς ἐκ πατέρων ἀγαθῶν ἐγένου» καὶ Ἰφιγ. Α. 51 «ταύτης οἱ τὰ πρῶτ' ὠλβισμένοι μνηστῆρες ἦλθον Ἑλλάδος νεανίαι». Οὐδεὶς δ' οὐδέποτε ὑγιαίνων τὸν νοῦν θὰ ἰσχυρίζετο ὅτι οὔτ' ἐρρήθη οὔτ' ἦτο δυνατὸν νὰ ῥηθῇ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὁ παθητικὸς ἐνεστὼς ὀλβίζομαι, ἐξ οὗ ἐσχηματίσθησαν οἱ παρῳχημένοι χρόνοι ὠλβιζόμην καὶ ὠλβίσθην καὶ ὤλβισμαι.

Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1558,49 φέρεται «ἰστέον δ' ὅτι τὸ ἐσθλοῖς ἠδὲ κακοῖς οἱ μὲν ἐπὶ ἀνθρώπων νοοῦσι τῶν ὀλβιζομένων, οἱ δὲ οὐδέτερα ταῦτα ὀνόματα ἐκδέχονται» καὶ σελ. 1835,1 «οἷα τοῦ μὲν Ἴρου Ἄρου μενοῦντος, αὐτοῦ δὲ ὀλβισθησομένου». Κεῖται δὲ καὶ παρὰ Νικήτᾳ τῷ Χωνιάτῃ σελ. 100,1 Βόνν. «πόλιν ἀφνειὸν καὶ κειμένην πρὸς τῷ Ἰσθμῷ καὶ ὀλβιζομένην ὑπὸ λιμένων δυοῖν». Πρβ. καὶ σελ.

267,21 «ἐλάνθανεν ἑαυτὸν ἐρασιχρημάτους ὀλβίζων βαρβάρους καὶ εὖ ποιῶν ἀνδράρια κακοδαίμονα» καὶ Κωνσταντ. Μανασσ. 6102 (σελ. 259 Βόνν.) «ψυχαγωγῶν τοὺς ἐνδεεῖς, ὀλβίζων τοὺς ἀπόρους». Εὑρέθη δὲ καὶ τὸ σύνθετον ἐξολβίζομαι καὶ ἐξωλβίσθην παρὰ Γεωργίῳ τῷ Παχυμέρει (Παχυμέρῃ) Τόμ. Β', σελ. 415,1 «αὐτὸς δὲ μυρίον πλοῦτον εὑρὼν ἐξολβίζεται» καὶ σελ. 568,15 «δέον παρ' ἐχθρῶν πλουτεῖν, ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐξωλβίσθητε».

Ὅμοια τῷ ῥήματι ὀλβίζω ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὸ μακαρίζω καὶ εὐδαιμονίζω καὶ ταλανίζω. Πρβ. κακίζω καὶ φαυλίζω - ἐκφαυλίζω καὶ εὐτελίζω - ἐξευτελίζω. Λέγεται δὲ καὶ παθητικῶς μακαρίζομαι καὶ εὐδαιμονίζομαι, οἷον Θουκυδ. Β', 51,6 «ἐμακαρίζοντό τε ὑπὸ τῶν ἄλλων καὶ αὐτοὶ κτέ.» καὶ Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Η', ζ', 9 «ὥστε πῶς οὐκ ἂν ἐγὼ δικαίως μακαριζόμενος τὸν ἀεὶ χρόνον μνήμης τυγχάνοιμι;» καὶ Κυνηγ. Α', 11 «σωφροσύνῃ δὲ καὶ ὁσιότητι μακαρισθεὶς ἐτελεύτησε» καὶ Πλάτ. Συμποσ. σελ. 216, Ε' «οὔτ' εἴ τις πλούσιος οὔτ' εἰ ἄλλην τινὰ τιμὴν ἔχων τῶν ὑπὸ πλήθους μακαριζομένων» καὶ Γοργ. σελ. 473, Γ' «ζηλωτὸς ὢν καὶ εὐδαιμονιζόμενος ὑπὸ τῶν πολλῶν» καὶ Θεαιτ. σελ. 174, Δ' «οἷον συβώτην ἢ ποιμένα ἤ τινα βουκόλον ἡγεῖται ἀκούειν εὐδαιμονιζόμενον πολὺ βδάλλοντα» καὶ Πολιτ. σελ. 465, Δ' «διὰ σμικρόν που μέρος εὐδαιμονίζονται ἐκεῖνοι ὧν τούτοις ὑπάρχει» καὶ Νόμ. σελ. 899, Ε' «δόξαις δὲ εὐδαιμονιζόμεναι». Ἐπ' ἐμφεροῦς ἐννοίας τῷ μακαρίζω ἢ εὐδαιμονίζω γίνεται χρῆσις ἐν τῇ κοινῇ ἡμῶν γλώσσῃ τοῦ καλοτυχίζω ἢ καλοτυχάω.

ΚΕΦ. ΚΗ'.

Εὐδαίμων τινός, κτλ. εὐδαιμονίζω τινά τινος, θαυμάζω τινά τινος, κτλ.

Ἐν τῷ Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος σελ. 58, Ε' φέρεται «εὐδαίμων μοι ἀνὴρ ἐφαίνετο καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν λόγων». Σημειοῦται δ' ὁ Ἄστιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΑ', σελ. 492 «De genitivis τοῦ τρόπου et τῶν λόγων cum adi. εὐδαίμων ceniunctis v. *El-*

msl. ad Eurip. Med. 996. *Matth* Gr. p. 685 et *Bernhardy* Synt. p. 171». Παρατιθέμεθα ἣν ὁ Ἐλμσλήιος ἐποιήσατο παρατήρησιν ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Μηδείας σελ. 252 Λιψ. «996 ὦ δυστάλαινα, τῆς ἐμῆς αὐθαδίας»: Sic pleraeque editiones. Nonnullae auctore Beckio, ni fallor, ὦ δυστάλαινα τῆς ἐμῆς αὐθαδίας. Quae ratio longe melior est. Noster Heracl. 448. ὦ δυστάλαινα τοῦ μακροῦ βίου σέθεν. Hipp. 570. ὦ δυστάλαινα τῶν ἐμῶν παθημάτων. Ibid. 1407. Ὦ δυστάλας σὺ τῆσδε συμφορᾶς, πάτερ. El. 1109. οἴμοι τάλαινα τῶν ἐμῶν βουλευμάτων. Plato Phaedone p. 58. E. εὐδαίμων μοι ὁ ἀνὴρ ἐφαίνετο, ὦ Ἐχέκρατες, καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν λόγων, ὡς ἀδεῶς καὶ γενναίως ἐτελεύτα. Hoc exemplum attulit Matthiae Gramm. Gr. § 348». Πρβ. καὶ Ἑκ. 157 «δειλαία δειλαίου γήρως» καὶ 783 «ὦ σχετλία σὺ τῶν ἀμετρήτων πόνων» καὶ Ἑλ. 240 «ὦ τάλαινα συμφορᾶς» καὶ Σοφοκλ. Οἰδ. Τ. 1347 «δείλαιε τοῦ νοῦ τῆς τε συμφορᾶς ἴσον» κτλ. (Ἴδε Σχαιφῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐλλείψεων τοῦ Βοσίου σελ. 706 καὶ Κυνῆρον ἐν τῇ Διεξοδικῇ Γραμματικῇ τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Τόμ. Β', α', σελ. 389 ἐκδ. Γερθ.) Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐρρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους Σφ. 1292 «ἰὼ χελῶναι μακάριαι τοῦ δέρματος» καὶ 1512 «ὦ μακάριε τῆς εὐπαιδίας» καὶ Ὄρν. 1423 «ὦ μακάριε τῆς τέχνης» καὶ Ἱππ. 186 «ὦ μακάριε τῆς τύχης» (Πρβ. καὶ Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀριστοφάνους Εἰρήνης σελ. 229).

Λέγεται δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ εὐδαιμονίζω τινά τινος καὶ θαυμάζω τινά τινος, κτλ. Ὁ Σχαιφῆρος γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἐλλείψεων τοῦ Βοσίου σελ. 706. «Ἦτ' ἐφάμην τίσασθαι Ἀλέξανδρον κακότητος». Ubi Eustathius: ἤγουν ἕνεκεν τῆς κακίας, Ἀττικὴν ἔχει ἔλλειψιν. Sic θαυμάζω σε τῆς ἀρετῆς: ζηλῶ, εὐδαιμονίζω, ἐπαινῶ σε τῆς τύχης. Demosthenes pro Ctesiph. Τίς οὐκ ἂν ἀγάσαιτο τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῆς ἀρετῆς; sc. ἕνεκα τῆς ἀρετῆς τῶν ἀνδρῶν — Φίλιππον εὐδαιμονίσας τῆς τύχης — Plato Criton. καὶ πολλάκις μὲν δή σε καὶ πρότερον ἐν παντὶ τῷ βίῳ εὐδαιμόνισα τοῦ τρόπου· ubi v. Fischer. Philostratus Her. p. 36 Boiss. Εὐδαιμονίζω σε τῆς ἱστορίας. Schol. μακαρίζω ἕνεκα. ἦρα addit Callimachus Fragm. XLI. τῖον δέ ἑ πάντες ὁδῖται Ἥρα φιλοξενίης. ubi fallitur Bentleius. Vid. Valckenar. in Aram Dosiadae Dieatr. in

Eurip. Fragm. p. 130. Euripides Iphig. Aul. v. 370. Ἑλλάδος μάλιστ' ἔγωγε τῆς ταλαιπώρου στένω. Marklandus: Ante Ἑλλάδος intellige ἕνεκα — Hunc versum respicit Eubulus Comicus ap. Athenae. XIII. 3 p. 569. A. Ἑλλάδος ἔγωγε τῆς ταλαιπώρου πέρι Στένω». quem conf. etiam ad v. 1246. ubi tamen nollem usus esset v. 1336 nam ibi genitivus regitur a participio τυχοῦσαν». Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀσώπιος ἐν τῇ Β' Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 258 § 14 ἐκδ.β' «Τὰ ἀγάπης, μίσους, ἐπαίνου, ψόγου, μακαρισμοῦ, θαυμασμοῦ, οἴκτου, κολάσεως καὶ τῶν τοιούτων σημαντικὰ ῥήματα, κατ' αἰτιατικὴν μὲν ἐκφέροντα τὸ ἀγαπώμενον, μισούμενον, κτλ. ὡς ἄμεσον ἀντικείμενον, κατὰ γενικὴν δὲ τὸ αἴτιον δι' ὃ γίνεται ἡ ἀγάπη, τὸ μῖσος κτλ., ἄνευ ἢ μετὰ τοῦ ἕνεκα ἢ χάριν — μακαρίζω ὑμᾶς τοῦ κτήματος (Πλ.) [Πλάτ. Εὐθυδ. σελ. 274. Α'] — τοῦτον ἀγασθεὶς τῆς ἐπιμελείας (Ξ) [Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Β', γ'. 21] — τοὺς θέλοντας θεραπεύειν τὰς τοιαύτας πόλεις καὶ προθυμουμένους οὐκ ἄγασαι τῆς ἀνδρίας (γρ. ἀνδρείας) τε καὶ εὐχερείας; (Πλ. Πολ. Δ'. 426) — τοὺς ἀγγέλλοντας τὰ τοιαῦτα καὶ περιφόβους ὑμᾶς ποιοῦντας τῆς μὲν τόλμης οὐ θαυμάζω, τῆς δὲ ἀξυνεσίας (Θ. Ϛ', 36). — τῆς εὐλαβείας καὶ καλοκἀγαθίας τὸν Κάμιλλον ἐθαύμασαν (Πλούτ.) [Πλούτ. Καμίλλ. ΚΔ'] — ὁ Κῦρος τοῦ πάθους ᾤκτειρεν αὐτόν (Ξ) [Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Ε', δ', 32] — στένω σὲ μᾶλλον ἢ μὲ (γρ. 'μὲ) τῆς ἁμαρτίας (Εὐρ.) [Εὐρ. Ἱππολ. 1409]. — Οἴαξ Παλαμήδους σε τιμωρεῖ φόνου (Εὐρ. Ὀρ. 433), κτλ. — τίσασθαι μνηστῆρας ὑπερβασίης (Ὀδ. Γ, 206)».

Ἔχει δέ τις καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα παραδείγματα τῆς τοιαύτης συντάξεως νὰ μνημονεύσῃ ἔκ τε ποιητῶν καὶ συγγραφέων τοῦ τε παλαιοῦ καὶ τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ, οἷον

Αἰσχύλ. Ἀγαμ. 1321 «ὦ τλῆμον, οἰκτίρω σε θεσφάτου μόρου» Πρβ. Ἱκέτ. 209.

Σοφ. Ἠλ. 1027 «ζηλῶ σε τοῦ νοῦ, τῆς δὲ δειλίας στυγῶ». Ἀποσπ. 525 (σελ. 258 Ναυκ. ἐκδ. β') «πολλά σε ζηλῶ βίου».

Εὐριπ. Ἰφ. Α. 677 «ζηλῶ σὲ μᾶλλον ἢ 'μὲ τοῦ μηδὲν φρονεῖν» καὶ 1371 «τὸν μὲν οὖν ξένον δίκαιον αἰνέσαι προθυμίας» καὶ 1407 «ζηλῶ δὲ σοῦ μὲν Ἑλλάδ', Ἑλλάδος δὲ σέ».

Ἀριστοφ. Σφ. 429 «εἰ δὲ μή, φήμ' ἐγὼ τὰς χελώνας μακαριεῖν σε τοῦ δέρματος» καὶ 1450 «ζηλῶ γε τῆς εὐτυχίας τὸν πρέσβυν». Ἱππ. 837 «ζηλῶ σε τῆς εὐγλωττίας». Ἀχαρν. 1008 «ζηλῶ σε τῆς εὐβουλίας, μᾶλλον δὲ τῆς εὐωχίας ὤνθρωπε».

Πλάτ. Ἴων. σελ. 530, Β' «καὶ μὴν πολλάκις γε ἐζήλωσα ὑμᾶς τοὺς ῥαψῳδούς, ὦ Ἴων, τῆς τέχνης» καὶ Συμπ. σελ. 194, Ε' «ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους εὐδαιμονίζειν τῶν ἀγαθῶν, ὧν ὁ θεὸς αὐτοῖς αἴτιος» καὶ Πολιτ. σελ. 561, Ε' «ὃν πολλοὶ ἂν καὶ πολλαὶ ζηλώσειαν τοῦ βίου».

Ξενοφ. Ἀν. Α', ζ', 3 «ὅπως οὖν ἔσεσθε ἄνδρες ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας ἧς κέκτησθε καὶ ἧς ὑμᾶς ἐγὼ εὐδαιμονίζω» καὶ Συμποσ. Δ', 45 «ζηλῶ σε τοῦ πλούτου».

Λυσ. Ἐπιταφ. 71 «ἄξιον τοῖς ζῶσι τούτους ποθεῖν καὶ σφᾶς αὐτοὺς ὀλοφύρεσθαι καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτῶν ἐλεεῖν τοῦ ἐπιλοίπου βίου» καὶ 81 «ἐγὼ μὲν οὖν αὐτοὺς καὶ μακαρίζω τοῦ θανάτου καὶ ζηλῶ». Πρβ. καὶ πρὸς Σίμ. 44 «θαυμάζω δὲ μάλιστα τούτου τῆς διανοίας».

Ἰσοκρ. Πανηγ. 91 «Λακεδαιμόνιοι μὲν ζηλοῦντες τὴν πόλιν τῆς Μαραθῶνι μάχης» καὶ Παναθ. 260 «νῦν δὲ ζηλῶ σε καὶ μακαρίζω τῆς εὐδαιμονίας» καὶ Ἐπιστ. ϛ', 14 «τοὺς μὲν οὖν ταύτην ἔχοντας τὴν διάνοιαν ζηλῶ τῆς ῥαθυμίας».

Δημοσθ. σελ. 550,109 «ἐν οἷς ἀδίκως ἐκβαλών τινα καὶ προπηλακίσας αὐτὸν εὐδαιμονιεῖ τῆς περιουσίας».

Ψευδαριστ. περὶ Κόσμ. Α' (Τόμ. Γ', σελ. 627,20 Διδ.) «διὸ καὶ τοὺς μετὰ σπουδῆς διαγράψαντας ἡμῖν ἑνὸς τόπου φύσιν -- οἰκτίσειεν ἄν τις τῆς μικροψυχίας».

Διονύσ. Ἁλικαρ. Ῥωμ. Ἀρχαιολ. σελ 102 «ἀγασθεὶς δὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς φιλοξενίας Ἡρακλῆς» καὶ σελ. 577 «ἀγάμενοι τὸν ἄνδρα τῆς τε περὶ τὰ πολιτικὰ καὶ τῆς περὶ τὰ πολέμια ἀρετῆς» καὶ σελ. 989 «ἐφ' οἷς ἀγασθέντες τὸν ἄνδρα τῆς πρὸς αὐτοὺς τιμῆς οἱ σύνεδροι» καὶ σελ. 1259 «οἱ δὲ στρατιῶται καὶ πρότερον ἀγάμενοι τὸν ἄνδρα τῆς γενναιότητος, ἔτι μᾶλλον ἐθαύμασαν τῆς ὑπεροψίας τοῦ πλούτου» καὶ σελ. 1780 «ἀγασθέντων δ' αὐτοὺς ἁπάντων τοῦ γενναίου τῆς προθυμίας» καὶ περὶ Ἐσχηματισμ. Α', 14 (σελ. 64, 19 Οὐσ.) «ἐπαινεῖ μὲν γὰρ τὸν Διομήδην τῶν εἰρημένων».

Λουκιαν. Δὶς Κατηγ. 1 «οὐκ ἂν ἡμᾶς τοῦ νέκταρος ἢ τῆς ἀμ-

βροσίας ἐμακάριζον». Ἐνυπν. 12 «θαυμάζοντες καὶ εὐδαιμονίζοντές σε τῶν λόγων τῆς δυνάμεως καὶ τὸν πατέρα τῆς εὐποτμίας». Ἑρμοτ. 42 «ἐπαινέσω σε τῆς συνέσεως». Νιγρίν. 21 «ἐπαινῶ δέ γε ταύτης αὐτοὺς τῆς ἀπανθρωπίας». Περὶ τῶν ἐπὶ μισθ. συν. 16 «καὶ ἄρτι μὲν εὐδαιμονίζεις τὸν πλούσιον τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἐλέφαντος καὶ τῆς τοσαύτης τρυφῆς, ἄρτι δὲ οἰκτίρεις σεαυτὸν κτέ.». Λεξιφ. 16 «ἠλέουν σε τῆς κακοδαιμονίας». Φαλ. Α', 10 «ἀπῆλθεν ἐπαινῶν με τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐλεῶν τῆς ἀναγκαίας ὠμότητος» Θε. Διαλ. Κ', 13 «ἐγὼ γὰρ πάλαι ὁρῶσά σε νέον ὄντα καὶ καλὸν — μακαρίζω μὲν τοῦ κάλλους, αἰτιῶμαι δὲ κτέ.». Ἀποκηρυττομ. 18 «ἐμὲ μιμεῖται καὶ ζηλοῖ τοῦ φίλτρου». Ἀλ. 6 «λόγῳ μὲν ἐμὲ ζηλοῦσι τῆς ἀνθολογίας, τὸ δ' ἀληθὲς ὑμᾶς καὶ τὸν λειμῶνα τὸν ὑμέτερον». Ψευδολουκ. Δημοσθ. Ἐγκωμ. 33 «Δημοσθένην δ' αὐτὸν ὑπερηγάμην τοῦ τε φρονήματος καὶ τῆς συνέσεως» καὶ 34 «θαυμάζω δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ μακαρίζω γε τοῦ κτήματος τὴν πόλιν».

Πλούτ. Ἀντων. ΟΖ' «αὐτὸν δὲ μὴ θρηνεῖν ἐπὶ ταῖς ὑστάταις μεταβολαῖς ἀλλὰ μακαρίζειν ὧν ἔτυχε καλῶν» καὶ Ἀγησ. ΙΕ' «πῶς οὐκ ἦν ἄξιον τὴν Σπάρτην μακαρίσαι τῆς Ἀγησιλάου τιμῆς πρὸς ταύτην καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς εὐλαβείας;» καὶ ΚΘ' «οὐδὲν ἄν τις ἧττον ἐζήλωσε τῆς ἀρετῆς καὶ ἠγάσθη τὴν ἡττημένην πόλιν ἢ τὴν νικῶσαν» καὶ Κράσσ. ΚΑ' «Κράσσον δὲ τῆς δυνάμεως μακαρίσας ἐμέμφετο τῆς διατριβῆς μέλλοντα καὶ παρασκευαζόμενον» καὶ Δημοσθ. ΚΖ' «ὅτε καί φησιν αὐτὸν ὁ Μάγνης Δημήτριος ἀνατείναντα τὰς χεῖρας μακαρίσαι τῆς ἡμέρας ἐκείνης αὐτόν» καὶ Ψευδοπλούτ. Ἠθικ. σελ. 1, Δ' «πάνυ δ' ἄξιον ἐπαινεῖν καὶ Λακεδαιμονίους τῆς μεγαλοφροσύνης».

Ἀππιαν. σελ. 549,17 Μενδ. «καὶ αὐτὴν ὁ πατὴρ ἀγάμενος τῆς εὐψυχίας» καὶ σελ. 556,3 «ἀγάμενος αὐτὸν τῆς μεγαλουργίας» καὶ σελ. 827,17 «ὅσα δὴ τῆς ἀρετῆς αὐτὸν ἡμεῖς ἀγάμενοι πάντες ὁμαλῶς — ἐψηφίσασθε».

Πολύαιν. Στρατηγ. Δ', 16 «μακαρίσαντες αὐτοὺς τῆς μετ' Ἀντιόχου στρατείας».

Φιλόστρ. Τόμ. Β', σελ. 166,14 Καυσ. «ὁ δὲ ἡσθεὶς τῇ τοῦ Ἀντιλόχου ὥρᾳ καὶ τῆς προθυμίας ἀγασθεὶς αὐτὸν κτέ.». Ὁ Βοισσονάδης γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Φιλοστράτου Ἡρωικῶν σελ. 380

«ἄγαμαί σε τοῦ ἑταίρου: Sch. μακαρίζω σε — Editiones σου. A B C E F G I σε, et sic Morellus invenerat, cujus in margine legitur, γρ. σε. Σου stare quidem potest; nam sic Euripides epist. 3. duobus genitivis cum ἄγαμαι usus est: οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἠγάσθη τέ σου τῆς φιλανθρωπίας. Sed hic σε praetuli a pluribus codicibus datum, et rationi quam saepius secutus est Philostratus magis adcommodatum. Infra p. 110. τῆς προθυμίας ἀγασθεὶς αὐτόν. Vit. Apoll. III. 2 ἄγασθαι αὐτὸ τῆς φύσεως. V. 4. Θεμιστοκλέα τὸν ναύαρχον σοφίας τε καὶ ἀνδρείας ἀγασθέντες. VI 11 Icon. I. 17 p. 789 αὐτὸν ἠγάσθη τῆς ὥρας Soph. I. 21 p. 521. ὁ πατὴρ δὲ ἠγάσθη τε αὐτὸν τῆς μιμήσεως: Apoll. vit. VI 11. p. 244. μειρακίῳ καλῷ ἐντυχὼν καὶ ἀγασθεὶς αὐτῷ τῆς ὥρας: ubi malim αὐτὸ, prout legitur in A. Attamen dativus αὐτῷ linguae non repugnat; et ipse Philostratus Soph. II. 25. § 5· ἠγάσθη αὐτῷ: sed ibi A e correctione αὐτόν: quod jam notavit Ruhnkenius ad Tim. p. 8. Fere animadverti Nostro accusativum magis placuisse; si quis tamen in adlatis binis locis dativum servare voluerit, me non invitum habebit. Auctor libelli de constructione verborum quem edidit Hermannus p. 409. Ἀπὸ δὲ αἰτιατικῆς εἰς γενικὴν ταῦτα. Ἄγαμαί σε τοῦ φρονήματος .... νοεῖται γὰρ ἐν ἅπασι τούτοις τὸ ἕνεκα, οἷον ἄγαμαί σε ἕνεκα τοῦ φρονήματος .... ταῦτα δὲ πάντα καὶ ἀντιστρόφως ἀπὸ γενικῆς εἰς αἰτιατικὴν συντάσσεται, οἷον ἄγαμαί σου τὸ σῶφρον .... Adde Ruhnkenium ad Timaei ἄγαμαι: Piersonum ad Moer. p. 1».

Γαλην. Τόμ. Ι', σελ. 286 «θαυμάζω γὰρ τῆς ἀκριβείας τὸν ἄνδρα». Τόμ. ΙΑ', σελ. 177 «ἐγὼ μὲν οὖν ἐλεῶ τῶν ἁμαρτημάτων τὸν ἄνδρα».

Ἰώσηπ. Τόμ. Β', σελ. 162,3 Νισ. «ὁ δὲ βασιλεὺς ἀγαπᾶν μὲν αὐτὸν τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς μεγαλοψυχίας ἔλεγε» καὶ σελ. 374,8 «τὸν Δανίηλον τῆς σοφίας ἀγασάμενος».

Θεμίστ. Λόγ. σελ. 106,15 Δινδ. «ἠγάσθη τὸν ἄνδρα τῆς ἀποκρίσεως».

Ἰουλιαν. σελ. 323,24 Ἑρτλ. «ἐπεὶ καὶ τὸν Ὀδυσσέα μόνον ἐν τῇ νήσῳ καθειργμένον ἑπτὰ τοὺς πάντας ἐνιαυτούς, εἶτ' ὀδυρόμενον, τῆς μὲν ἄλλης ἐπαινῶ καρτερίας, τῶν θρήνων δὲ οὐκ ἄγαμαι» καὶ σελ.

498,13 «ἐγὼ δὲ ἐκεῖνον μέν, εἰ καὶ τῆς τέχνης ἐπαινῶ, τῆς γνώμης οὐκ ἄγαμαι» καὶ σελ. 524,8 «τῆς μὲν φύσεως αὐτὸν ἐπαινῶ, τῆς γνώμης δ' οὐκ ἄγαμαι».

Κλήμ. Ἀλεξ. Τόμ. Γ' σελ. 388,10 Δινδ. «ὁ γοῦν Ἰησοῦς οὐκ ἐλέγχει μὲν αὐτὸν ὡς πάντα τὰ ἐκ νόμου μὴ πεπληρωκότα, ἀλλὰ καὶ ἀγαπᾷ καὶ ὑπερασπάζεται τῆς ἐν οἷς ἔμαθεν εὐπειθείας».

Εὐσέβ. εἰς Κωνστ. τὸν βασιλ. τριακοντ. Γ', 1 (Τόμ. Β', σελ. 246 Εἰν.) «τῆς σεμνῆς καὶ καλλιπρεποῦς θυσίας τὸν ἱεροφάντην ἀγάμενος».

Σωζομ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. σελ. 503,12 Οὐσσ. «ἄγασθαι δίκαιον ἀνδρείας καὶ παιδεύσεως τὸν γράψαντα» καὶ σελ. 704 «ἐγὼ δὲ καὶ τῆς παραιτήσεως ἐπαινῶ τὸν ἄνδρα» καὶ σελ. 768 «ὃν ἀγάμενοι τῆς ἀρετῆς οἱ περὶ τὸν Ἴστρον Οὖννοι βάρβαροι κτέ.».

Ξενοφ. Ἐφέσ. Ε', δ', 7 «ἅμα δὲ ἤρα τῆς Ἀνθείας καὶ τῆς τύχης αὐτὴν ἠλέει».

Προκόπ. Τόμ. Α', σελ. 315,10 «δηλῶν ὅτι ἀγασθείη μὲν αὐτοὺς τῆς ἐς τῶν σφῶν βασιλέα εὐνοίας».

Λιβάν Λόγ. Τόμ. Γ', σελ. 309,10 Ῥεισκ. «νῦν δὴ καὶ πλέον ἄγαμαι τῆς γνώμης τὸν ποιητήν». Ἐν Τόμ. Δ', σελ. 801,12 κεῖται «τὴν μὲν ἀπεκτονυῖαν οὐ μικρὰ τοῦ γενναίου τοῦτο λῆμμα ἄγαμαι», ἀνθ' οὗ ὁ Κόβητος ἐν *Collect. Crit.* σελ. 302 ἀνέγνω «τὴν μὲν ἀπεκτονυῖαν οὐ μικρὰ τοῦ γενναίου τούτου λήματος ἄγαμαι».

Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 218 Δαρ. «τοῦ μὲν σοφίσματος καὶ πάνυ ἄγαμαι τὸν ἄνδρα».

(Ἴδε καὶ τὴν τοῦ Ματθίου Διεξοδ. Ἑλλην. Γραμματικὴν σελ. 847-848 ἐκδ. γ' καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Βλασσίου καὶ τοῦ Γερθίου γενομένην ἔκδοσιν τῆς τοῦ Κυνήρου Διεξοδ. Γραμματικῆς τῆς Ἑλλην. Γλώσσης Τόμ. Β', α', σελ. 388 κ. ἑ.).

Παλαιὸς γραμματικὸς ἐκδεδομένος ὑπὸ τοῦ Ἑρμαννοῦ ἐν τῷ *De Emend. Rat.* etc. σελ. 409 λέγει «Ἀπὸ δὲ αἰτιατικῆς εἰς γενικὴν ταῦτα. Ἄγαμαί σε τοῦ φρονήματος καὶ θαυμάζω σε τῆς συνέσεως καὶ ἐκπλήττομαι καὶ ἐπαινῶ καὶ ἐγκωμιάζω καὶ ζηλῶ καὶ ὀλβίζω καὶ εὐδαιμονίζω καὶ φιλῶ καὶ ἀγαπῶ καὶ ἀποδέχομαι. Ὁμοίως καὶ μισῶ σε τῆς ἀναιδείας καὶ στυγῶ καὶ βδελύττομαι καὶ ἀποστρέφομαι καὶ ταλανίζω καὶ κακίζω καὶ μέμφομαι· νοεῖται γὰρ ἐν ἅπασι τούτοις τὸ ἕνεκα, οἷον ἄγαμαί σε ἕνεκα τοῦ φρονήματος. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ

αἰτιῶμαί σε τῆς ζημίας καὶ ἐλεῶ καὶ οἰκτείρω σε τῆς ταλαιπωρίας καὶ θρηνῶ καὶ κλαίω καὶ ὀλοφύρομαί σε τῆς συμφορᾶς καὶ δακρύω σε τῆς ἀναισθησίας. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ἀντιστρόφως ἀπὸ γενικῆς εἰς αἰτιατικὴν συντάσσεται, οἷον ἄγαμαί σου τὸ σῶφρον καὶ θαυμάζω καὶ ἀποδέχομαί σου τὸ γενναῖον» (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Α', α', σελ. 180-1). Πρβ. καὶ Δοξαπατρ. Ὁμιλ. εἰς Ἀφθόν. Ῥητ. Ἑλλ. Οὐαλζ. Τόμ. Β', σελ. 246,4 «ὁ τὸ ῥόδον θαυμάζων τοῦ κάλλους ἀντὶ τοῦ ἕνεκα τοῦ κάλλους Ἀττικῶς» καὶ σελ. 276,15 «Θαυμάσαι δίκαιον Ἰσοκράτην τῆς τέχνης: Διχῶς τοῦτο ἑρμηνεύουσιν· οἱ μὲν γὰρ ἀντὶ τοῦ κατὰ τὴν τέχνην φασίν, οἱ δὲ ἀντὶ ἕνεκα τῆς τέχνης Ἀττικῶς, ὡς εἶναι ὅμοιον τῷ ὁ τὸ ῥόδον θαυμάζων τοῦ κάλλους» καὶ σελ. 311,14 «Καὶ πολλῶν μὲν ἄν τις ἐπαινέσαι τὸν Θέογνιν, Ἀττικῶς ἀντὶ τοῦ ἕνεκα πολλῶν· καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅμοιον τῷ ὁ τὸ ῥόδον θαυμάζων τοῦ κάλλους καὶ τῷ πρὸς ἃ δεῖ βλέποντας Ἰσοκράτην θαυμάζειν τῆς τέχνης».

Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 424,36 λέγεται «Τὸ δὲ τίσασθαι Ἀλέξανδρον κακότητος, ἤγουν ἕνεκεν τῆς κακίας, Ἀττικὴν ἔχει ἔλλειψιν· πλεονάζουσι δὲ οἱ μεθ' Ὅμηρον τῷ τοιούτῳ σχήματι, ὁποῖον καὶ τὸ θαυμάσαι δίκαιον Ἰσοκράτην τῆς τέχνης». Ἄξια μνείας εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Κοβήτου γεγραμμένα ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1883, σελ. 90 «Herodotus in primis τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγει sibique in dicendo mirifice constat, quo certior et evidentior emendatio est ubi scribarum vitio sibi ipse dissimilis reperitur. Proferre iuvat unum exemplum, in quo consuetudo varia est. Perinde bene dicitur τίνυσθαι, τίσασθαι, ἀποτίνυσθαι, τιμωρέεσθαί τινος et τινὸς εἵνεκα (εἵνεκεν). III. 47: τίσασθαι βουλόμενοι τοῦ κρητῆρος τῆς ἁρπαγῆς. III. 127: τίσασθαι πάντων τῶν ἀδικημάτων εἵνεκεν. III. 145: καί σφεας ἐγὼ τιμωρήσομαι τῆς ἐνθάδε ἀπίξιος. IV. 4. τῶνδε εἵνεκα τίσασθαι βουλόμενος. IV. 118: τίσασθαι τῆς πρόσθε δουλοσύνης βουλόμενος. VI. 101: ἀποτινύμενος τῶν ἐν Σάρδισι κατακαυθέντων ἱρῶν. VII. 20: τῶν εἵνεκεν ὕστερον Δαρεῖος ἐτιμωρέετο». Πρβ. καὶ Σχαιφῆρον ἐν τῇ ἐκδόσει Γρηγορίου τοῦ Κορίνθου σελ. 118.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

σελ. 273, 2. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ δίκην δὲ χοάνης εἶνε ἀνάγνωσις τοῦ Ῥεισκίου ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις φερομένου ἀκοὴν δὲ χοάνης (Ἴδε Βλαϋδέσιον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Θεσμοφοριαζουσῶν σελ. 4. Πρβ. καὶ Ijzeren ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1900, σελ. 326.

σελ: 279, 12. καὶ Β', 96 «καὶ λίθος τετρημένος διτάλαντος μάλιστά κῃ σταθμόν».

σελ. 280, 12. Πρβ. καὶ σελ. 281 καὶ 1882, σελ. 300.

σελ. 280, 1 κάτ. καὶ σελ. 357 «πότερον εἰκῇ τέτρηται» καὶ «ἀλλαχόθι δὲ τέτρηται».

σελ. 280,7 (Σουΐδ. Τρητή: τετρημένη, ὀπὰς ἔχουσα).

σελ. 281, 14. Σχολ. Νικάνδρ. σελ. 63, 7 Κειλ. «παντὸς δὲ σκορπίου τὸ κέντρον τετρημένον ἐστίν».

σελ. 281, 29. Πρβ. καὶ *Mnemos*. 1875. σελ. 222.

σελ. 286, 1. Προσθετέα τὰ ἐπίθετα ἀκατάτρητος καὶ μυριότρητος. Ὁ Ε. Α. Σοφοκλῆς γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ (Greek Lex. of the Rom. and Byz. Per.) σελ. 781 «νεότρητος, ον.=νεότρωτος. *Diosc*. I, 142, τραῦμα, *recent* wound.». Παρὰ τῷ Διοσκορίδῃ Τόμ. Α', σελ. 136. Σπρεγγ. κεῖται «[τὰ δὲ φύλλα νεότρητα κολλᾷ τραύματα]». Οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ὅτι τὸ νεότρΗτα εἶνε ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ νεότρΩτα. Πρβ. σελ. 603 «τοῦτο τηρεῖ ἀφλέγμαντα τὰ νεότρωτα τῶν ἑλκῶν». Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ε', σελ. 1444.

σελ. 287, 7. Μνημονεύονται δὲ ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη ἐν τῇ Συναγωγῇ Νέων Λέξεων καὶ τάδε τὰ ἐπίθετα δωδεκάτρητος (σελ. 315) κατάτρητος (σελ. 531), νεφότρητος (σελ. 696), σφαιρότρητος (σελ. 971), χιλιότρητος (σελ. 1110). Πρβ. καὶ διατρητήρ, διατρητήριος, διατρητικός (σελ. 285) καὶ πυρηνοτρήτης (σελ. 874).

σελ. 298, 7 κάτ. Πρβ. ἀνδρίον, ἀρνίον, ἀσκίον, βιβλίον, βολβίον, γαστρίον, δελτίον, δενδρίον, θαμνίον, ἰγδίον, κορ-

μίον, κυμβίον (οὐχὶ κύμβιον), μοσχίον, μυστρίον, πλινθίον, ῥαβδίον, σαρκίον, σκυμνίον, σπαρτίον, σταμνίον, τεκνίον, τιτθίον, τυμβίον, φορτίον, χαρτίον, κισσίον, κοκκίον, μαλλίον, μαμμίον, ψαμμίον, ῥιζίον, πυξίον. Ἀκριβῶς περὶ τῶν τοιούτων θὰ διαλάβωμεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

σελ. 299,19: καὶ 31 «ἱστὸν ἐποιχομένην καὶ ἐμὸν λέχος ἀντιόωσαν».

σελ. 299, 29. Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ἱστός σημαίνει οὐ μόνον τὸ ὄργανον, δι' οὗ ὑφαίνει τις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὑφαινόμενον, οἷον Ἰλ. Γ, 125 «ἡ δὲ μέγαν ἱστὸν ὕφαινεν, δίπλακα πορφυρέην», κτλ. Πρβ. Πλάτ. Φαίδ. σελ. 84, Α' «Πηνελόπης τινὰ ἐναντίως ἱστὸν μεταχειριζομένην». Ὡς δ' εὐκόλως νοεῖ τις τί σημαίνει τὸ ἱστοδόκη, οὕτω καὶ τί δηλοῖ τὸ ἱστοπόνος - ἱστοπονῶ - ἱστοπονία. Πρβλ. καὶ Ἀθηνᾶν 1889, σελ. 428.

σελ. 300, 9. Παρατηρητέον δ' ὅτι ὑπὸ μὲν τοῦ Ἡροδότου εἶνε εἰρημένον Β', 96» λίθος τετρημένος διτάλαντος μάλιστά κῃ σταθμόν» (πρβ. καὶ Α', 50), ὑπὸ δὲ τοῦ Λουκιανοῦ Νεκρ. Διαλ. Ι, 3 «Χαρμόλεως ὁ Μεγαρικὸς ὁ ἐπέραστος, οὗ τὸ φίλημα διτάλαντον ἦν».

σελ. 311, 16. Ἀδιστάκτως ἡμεῖς εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ὁ τύπος ἰᾶν εἶνε τοῦ πονηροῦ κόμματος. Ὁ Ἑρουερδὴν γράφει ἐν *Lex. Graec. Suppl. et Dialect.* σελ. 379 «ἰάειν = ἰᾶσθαι. Inscr. trozenia ineuntis saec. a. C. IVti apud Michel 841: Εὐθυμίδας ἀνέθεκε hά κα ποῖον ποὶ τὸν θεὸν ἰοίει (= ἰῴη) λουσάμενος δαῆναι χρείζον. Θυσάμενον hΗρακλεῖ λαιὸς ἰδόντα ἐπὶ λαιὰ οἰονόν» Ἀλλ' ἄλλως ἐκδέχεται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥῆμα ὁ Διττεμβεργῆρος ἐν *Syllog. Inscr. Graec.* Τόμ. Β', σελ. 644 ἐκδ. β' λέγων . . Ab hoc δαῆναι χρῄζων pendet enuntiatum oblique interrogativum ἅ κα ποιῶν — ἰοίῃ = Euthymidas dedicavit cum cuperet comperire, quid ad deum **accedens** facere debere».

σελ. 322, 17. Περὶ τοῦ προτερίζω ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. ϛ', σ. 2062. Μνημονεύεται δ' ἐν τῷ Θησαυρῷ τούτῳ καὶ βάρβαρος τύπος πρωτερεύω (σελ. 2137, Δ').

σελ. 331,17. Μνημονεύεται δὲ καὶ ῥῆμα κατασμικρόω-ῶ ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη ἐν τῇ Συναγωγῇ Ἀθησαυ. Λέξεων σελ. 181 «κατασμικρόω, ῶ. ΑΝΔΡΟΝ. ΚΑΛΛΙΣΤ. ἐν Μι. Pa. gr. r. 160, σ. 1140». Πρβλ. καὶ Θησ. Στεφ. λ. ἀποσμικρόω Τόμ. Α', β', σελ.

1676. Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Ὁμήρῳ καὶ ἄλλοις ποιηταῖς φέρεται ῥῆμα μινύθω, ὅπερ ἐπὶ μεταβατικῆς καὶ ἀμεταβάτου διαθέσεως τιθέμενον ἰσοδυναμεῖ ἄλλοτε μὲν τῷ σμικρύνω ἢ ἐλαττῶ, ἄλλοτε δὲ τῷ σμικρύνομαι ἢ ἐλαττοῦμαι. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 106,36. «Προϋπάρχει δὲ ἀμφοῖν τὸ μινυόν — ἐξ οὗ καὶ μινύθω τὸ ἐλαττῶ καὶ σμικρύνω». Ὑπὸ δὲ τοῦ Ἡσυχίου λέγεται «Μινύθειν: ἐλαττοῦσθαι» καὶ «Μινύθει: ἐλαττοῦται, μειοῦται» καὶ «Μινύθουσιν: φθείρουσιν, ἐλαττοῦσι, μειοῦσιν, ἀφανίζουσιν». Ἀπαντᾷ δὲ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ῥῆμα καὶ ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις. Ἴδε Φοέσιον ἐν Οἰκονομ. Ἱπποκρ. σελ. 251.

σελ. 340, 22. Εἴπομεν ἐν τοῖς ἄνω σελ. 335 ὅτι τῷ Ἰωνικῷ ῥήματι ἑσσοῦσθαι ἰσοδυναμεῖ τὸ τοῖς Ἀττικοῖς σύνηθες ὂν ἡσσ(ττ)ᾶσθαι. Φέρεται δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ὄνομα ἧσσ(ττ)α, ὅπερ εἶνε πάθους δηλωτικὸν ἀντικείμενον τῷ νίκῃ. Ἄξιον μνείας νομίζομεν τὸ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰρημένον Νόμ. σελ. 648, Ε' «τὴν πάντων ἧτταν φοβούμενος ἀνθρώπων τοῦ πώματος» (Ἴδε Σωκρ. 1874, σελ. 426. Πρβ. καὶ σελ. 428). Παρασημειωτέον δ' ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπων ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Βαδάμου ἄνθρωπος ὤν. Ἴδε Σχάνζιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος Τόμ. ΙΒ', σελ. 32. Ὁ Λοβέκκιος γράφει ἐν τῷ Ῥηματικῷ σελ. 172 «Alia in diversis dialectis domicilium habent: ἰνᾶν et ἰνεῖν, ἡσσᾶσθαι et ἑσσοῦσθαι, ἀντιᾶν ἀντιᾶσθαι et ἀντιοῦσθαι, quae ionica sunt, doricum vero κοινᾶσαι v. Ahrens Dor. p. 182. Horum omnium in utraque conjugatione eadem est potestas etsi nonnulla a diversis partibus orta sunt, ἡσσᾶσθαι ab ἧσσα, ἑσσοῦσθαι ab ἔσσων ut ἐλαττοῦν, μειοῦν, caetera supra allata». Παλαιὸς γραμματικὸς ἐκδεδομένος ὑπὸ τοῦ Γ. Ἑρμαννοῦ ἐν τῷ *De Emendand. Rat.* etc. νομίζει τὸ ὄνομα ἧσσα παράγωγον τοῦ ῥήματος ἡσσῶ σελ. 425 « Ἁπλῶς ὅσα ἀπὸ ῥήματος γίνονται βραχὺ ἔχουσι τὸ Α καὶ προπερισπῶνται, εἰ μακρᾷ παραλήγονται, οἷόν ἐστι καὶ τὸ Μοῦσα ἐκ τοῦ μῶ γὰρ τὸ ζητῶ — καὶ ἧσσα ἐκ τοῦ ἡσσῶ — καὶ πεῖνα ἐκ τοῦ πεινῶ» (Πρβ. Λοβέκκιον ἐν Ῥηματ. σελ. 271. Ἴδε καὶ Χατζιδάκιν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1899, σελ. 383 καὶ ἐν τοῖς Ἀκαδ. Ἀναγνώσμασι Τόμ. Β', σελ. 22).

σελ. 342,13. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε ἃ ἔγραψεν ὁ Ναβῆρος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1900, σελ. 333-334. Παρατηρητέον δ' ὅτι παρὰ τῷ

Πλάτωνι Πολιτ. σελ. 373 Α΄ φέρεται «ἀλλὰ κλῖναί τε προσέσονται καὶ τράπεζαι καὶ τἆλλα σκεύη, καὶ ὄψα δὴ καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ ἑταῖραι καὶ πέμματα, ἕκαστα τούτων παντοδαπά» (Σχολ. «πέμματα: πλακούντια»). Ὁ Νάβηρος ἐποιήσατο ἐν ᾧ ἀρτίως ἐδηλώσαμεν τόπῳ τὴν παρατήρησιν τήνδε· «De hoc loco quaesivit Nitzschius in *Museo Rhenano* XII. p. 472 et recte demonstravit meretriculas hic non debuisse memorari, sed quod reposuit ἀθῆραι, est ea infelix suspicio. Verum erui debet ex Rep. 455 C: τὴν τῶν ποπάνων τε καὶ ἑψημάτων θεραπείαν, ubi Scholiasta: ποπάνων: πλακουντίων πλατέων καὶ λεπτῶν καὶ περιφερῶν· ἕψημα δ' ἐστὶν ὃ ἔνιοι ἔραιον καλοῦσιν, sed emendandum est σίραιον. Vere hoc traditur. etc». Ἀπεφήνατο δὲ «Itidem apud Platonem pro ΕΤΑΙΡΑΙ legendum ΣΙΡΑΙΑ et vides corruptelae causam». Παρατιθέμεθα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μαδβιγίου γεγραμμένα ἐν *Adversar. Crit.* Τόμ. Α΄, σελ. 75 «Nam in hac enumeratione rerum ad victum tantum pertinentium: καὶ ὄψα δὴ καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ ἑταῖραι καὶ πέμματα nihil loci esse ἑταίραις consentiunt Nitschius, Stallbaumius, alii; sed neque pervagatum vocabulum ἕτερα subest, quod frustra Stallbaumius commendat (nam neque, quod in ἄλλος fit, transferri ad ἕτερος potest neque Graecus homo dicturus erat θυμιάματα καὶ ἄλλα πέμματα), neque quod Nitschius voluit, sed nomen rei cum πέμμασι coniunctae et tale, quod similitudine aliqua litterarum ἑταίρας illas obiiceret, ἐσχαρῖται, hoc est, panes delicati» Ἡμεῖς πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀναγινώσκοντες τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος εἰκάσαμεν ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου «καὶ ὄψα δὴ καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ **ἴτρια** [καὶ πέμματα], ἕκαστα τούτων παντοδαπά» καὶ ὅτι τὸ σχόλιον εἶχε κατ' ἀρχὰς ὧδε· «(ἴτρια:) πέμματα, πλακούντια». Πρβ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 1092 «ἄμυλοι, πλακοῦντες, σησαμοῦντες, ἴτρια». Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου λέγεται σελ. 645, ϛ΄ «Γοῦρος ὅτι πλακοῦντος εἶδος ὁ Σόλων ἐν τοῖς Ἰάμβοις φησίν·

πίνουσι καὶ τρώγουσιν οἱ μὲν ἴτρια,
οἱ δ' ἄρτον αὐτῶν, οἱ δὲ συμμεμειγμένους
γούρους φακοῖσι κτέ.».

καὶ σελ. 646, Δ' «Ἴτριον πεμμάτιον λεπτὸν διὰ σησάμου καὶ μέλιτος γινόμενον. Μνημονεύει αὐτοῦ Ἀνακρέων οὕτως·

ἠρίστησα μὲν ἰτρίου λεπτοῦ μικρὸν ἀποκλάς,
οἴνου δ' ἐξέπιον κάδον.

Ἀριστοφάνης Ἀχαρνεῦσιν·

πλακοῦντες. σησαμοῦντες, ἴτρια.

Σοφοκλῆς Ἔριδι·

ἐγὼ δὲ πεινῶσ' αὖ πρὸς ἴτρια βλέπω».

καὶ σελ 648, Ϛ' (ἐν τοῖς ἐκ τοῦ Κλεάρχου) «ἄμης, πλακοῦς, ἔντιλτος, ἴτριον, ῥόα». Πρβ. σελ. 640, Ϛ' καὶ σελ. 642, Ε' καὶ Ἐτυμολ. Μέγ. σελ. 94,55 (Ἴδε Πιερσῶνα εἰς Μοῖρ. σελ. 203. Πρβ. καὶ Κώχιον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Μοίριδος σελ. ϞΑ'). Ἐγένετο δὲ χρῆσις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρεταίου σελ. 249 καὶ σελ. 259 καὶ σελ. 261 Ἑρμ. καὶ ὑπὸ Ῥούφου τοῦ Ἐφεσίου σελ. 16,10 Δαρ. καὶ ὑπὸ τοῦ Διεύχους καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀντύλλου παρ' Ὀρειβασ. Τόμ. Α', σελ. 292 καὶ σελ. 303 καὶ ὑπ' Ἀλεξάνδρου τοῦ Τραλλιανοῦ Τόμ. Α', σελ. 365 καὶ Τόμ. Β', σελ. 209 καὶ σελ. 217 καὶ σελ. 219 καὶ σελ. 383 καὶ σελ. 473 Πουσχ· καὶ ὑπὸ τοῦ Ζηνοβίου (Παροιμιογρ. Ἑλλ. Τόμ. Α', σελ. 149 Γοττ.) Πρβ. καὶ Ἡσύχ. λ. ἐρεικὰς «λέγουσι δὲ οὕτω καὶ τὰ ἴτρια, τὰ ὑπό τινων λάγανα» καὶ Πολυδεύκ. Ϛ', 78. Ὁ Λοβέκκιος γράφει ἐν τῷ Ἀγλαοφάμῳ σελ. 1061 «Galenus de Semin. I. 4. 190. T. III. (T. IV. 526 Kuehn.) ὥσπερ ὅσα δημιουργοῦσιν οἱ σιτοποιοὶ ἐπαλείφοντες ὑγρὸν ἀτρέμα σταῖς ὀνομάζεται δὲ ἴτριά τε καὶ ῥύμματα τὰ τοιαῦτα πάντα πλατύσματά τε καὶ πέμματα· pro ῥύμματα scribendum θρύμματα, unde θρυμματίς». Μεγάλως ἡμεῖς θαυμάζομεν πῶς ὁ Λοβέκκιος, ἀνὴρ λογιώτατος, δὲν ἐνόησεν ὅτι τὸ ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Γαληνοῦ ἁπαντῶν ῥύμματα εἶνε ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ ῥυήματα. Πρβ. Γαλην. Τόμ. Ϛ', σελ. 492 «διττὸν δὲ τῶν ἰτρίων τὸ εἶδος, ἄμεινον μὲν ὃ καλοῦσι ῥυήματα, φαυλότερα δὲ τὰ λάγανα» καὶ σελ. 687 «λάγανά τε καὶ ῥυήματα» καὶ σελ. 768 «ἢ λαγάνων τι καὶ ῥυημάτων προσλαμβάνων» καὶ «ὀνομάζειν δέ μοι δοκοῦσι ταυτὶ τὰ νῦν ὑφ' ἡμῶν καλούμενα λάγανά τε καὶ ῥυήματα κοινῇ προσηγορίᾳ τῇ τῶν ἰτρίων οἱ παλαιοί». Ἡ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Γαληνοῦ ἐσφαλμένη γραφὴ ῥύμματα ἐπηνωρθώθη ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου λ. ῥύ-

ημα (Τόμ. ς', σελ. 2431). Οὐ μόνον δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ εἶνε πλημμελῶς γεγραμμένον ῥύμματα ἀντὶ τοῦ ῥυήματα ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ Ὀρειβασίῳ Τόμ. Α', σελ 20 Δαρ. Ἐν Συλλογῇ Νεοφύτου μοναχοῦ κατακεχωρισμένῃ ἐν τῷ *Eran. Act. Phil. Suec.* 1903-1904 εἶνε κακῶς γεγραμμένον σελ 138 Ἰτρία καὶ ῥύμματα: τὰ πέμματα· ἔστι δὲ εἶδος πλακουντίων» καὶ σελ. 145 «Ῥύμμα: τὸ ἰτρίον». Ἀξιόλογον παρατήρησιν περὶ τοῦ ἴτριον-ἴτρια ἔγραψεν ὁ Δαρεμβέργης ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ὀρειβασίου Τόμ. Α', σελ. 562.

Νομίζομεν δ' ὅτι οὐδεὶς θὰ ὑπερμαχήσῃ τῆς ἐν τῇ Πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος παραδεδομένης γραφῆς «ἀλλὰ κλῖναί τε προσέσονται καὶ τράπεζαι καὶ τἆλλα σκεύη, καὶ ὄψα δὴ καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ **ἑταῖραι** καὶ πέμματα, ἕκαστα τούτων παντοδαπά» ὁρμώμενος ἐκ τοῦ εἰρημένου ὑπὸ τοῦ Κωμικοῦ ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι στ. 1090 «κλῖναι, τράπεζαι, προσκεφάλαια, στρώματα, στέφανοι, μύρον, τραγήμαθ', αἱ **πόρναι** πάρα, ἄμυλοι, πλακοῦντες, σησαμοῦντες, ἴτρια, ὀρχηστρίδες κτέ.».

σελ. 342, 2 κάτ. Πρβ. Ἀθηνᾶν 1897, σελ. 95.

σελ. 357, 15. Φέρονται δ' ἐν τῇ Συναγωγῇ ταύτῃ καὶ τάδε: δεσμωτηριακός, διαπυλιακός, κοραλλιακός, νομοσχεδιακός, τεκμηριακός. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι τὸ ἐκ τοῦ κρανίον παρηγμένον ἐπίθετον κρανιακός ἐμνημονεύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη ἐν τῇ Συναγωγῇ Ἀθησ. Λέξεων σελ. 196 «κρανιακὴ φλέψ. ΛΕΩΝ. ΦΙΛΟΣ. ἐν Bois. An. nov. σελ 368», κατεχωρίσθη δὲ καὶ ἐν τῇ Συναγωγῇ Νέων Λέξεων σελ. 570 «κρανιακός, 3. Χρ. Παπαδόπ. 90».

σελ. 361,8. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἀντὶ τοῦ τόνδε νέον ἀνεγνώσθη ὑπὸ μὲν τοῦ Ῥεισκίου τόνδ' ἐνεόν, ὑπὸ δὲ τοῦ Οὐϊλαμοβιτζίου τὸν θεῖον ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀδ Οὐϊλχέλμου τὸν νέννον (Ἴδε Περιοδ. Σύγγρ. Ἑρμῆν 1900, σελ. 670).

σελ. 393, 5 κάτ. καὶ παρὰ τῷ Ψευδαλκιδάμαντι Ὀδυσσ. 21 (σελ. 190 Βλασσ.) «ὃς ἐπὶ τοῖς φίλοις τα αἴσχιστα μηχανώμενος πέφανται».

σελ. 395, 20 Δαμάσκ Ἀπορ. καὶ Λύσ. Τόμ. Α', σελ. 84, 5 Ῥυελλ. «ἐπεὶ τοιοῦτον ἐκεῖνο ἀποπέφανται».

σελ. 397,23. Ὁ Ἑρουερδὴν ἀποφαίνεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1895,

σελ. 333 ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου «Ἀντιπεφάσθαι: ΑΝΤΙτεθνάναι, ΑΝΤαναιρεῖσθαι».

σελ. 427,21 «ὁ Κρυγῆρος γράφει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ Τόμ. Α΄, α΄, σελ. 115 (1848) «Auch vor τ bleibt das ν in der 3 P. Si. Pf. und Ppf πέφανται, ὤξυνται» καὶ «Von den nach. R. 3,2 das ν verlierenden Verben ist diese Form auf νται die dritte Person der Plurals κέκλινται Xen. Reitt. 5, 2, κέκρινται Dem. 22, 66, 24, 173». Ὡς λέγεται κέχρι-μαι: κέχρι-νται καὶ λέλυ-μαι: λέλυ-νται καὶ ἐλήλα-μαι: ἐλήλα-νται, οὕτω καὶ κέκρι-μαι: κέκρι-νται καὶ κέκλι-μαι: κέκλι-νται καὶ πέπλυ-μαι: πέπλυ-νται καὶ τέτα-μαι: τέτα-νται. Πρβλ. καὶ πέφα-ται: πέφα-νται.

σελ 459,13. Ὁ Βέργκιος γράφει ἐν *Kleine Phil Schrif* Τόμ. Β΄. σ. 67 «Omnino in verborum flexionibus peculiaria multa habet Parmenides, velut v. 13 [8]:

Αὐταὶ δ' αἰθέριαι πλῆνται μεγάλοισι θυρέτροις

novavit hoc, ut opinor, poeta, sed praeter rationem: cum πλῆτο esset in usu, quae est aoristi forma, ille plusquamperfectum geminatione viduatum esse ratus ad eundem modum etiam πλῆνται pro πέπληνται dicere ausus est. Geminationem etiam abiecit v. 126 [733 St. cf. Opusc. 54]:

Αἱ γὰρ στεινότεραι ποίηντο πυρὸς ἀκρίτοιο,

sed nescio an potius scribendum sit:

Αἱ γὰρ στεινότεραι πλῆνται πυρὸς ἀκρήτοιο,

ut πλῆνται quamvis ab alia stirpe descedens ad eundem modum pro πέπληνται sit dictum». Σφόδρ' ἡμεῖς ὀκνοῦμεν νὰ συμφωνήσωμεν τῷ ἐνδόξῳ κριτικῷ.

σελ. 468,14. Παρήχθη δὲ καὶ ὄνομα νεῦσις ἐκ τοῦ νεύω καὶ ἕτερον νεῦσις ἐκ τοῦ νέω.

σελ. 469,16. Ἀναγκαίως δ' ἔχει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁ ἀόριστος ἔνευσα ἔν τε τῷ παλαιῷ καὶ τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ εὑρίσκεται σύνθετος, οἷον διένευσα, ἐξένευσα, προσένευσα.

Πλάτ. Παρμεν. σελ. 137, Α΄ «κἀγώ μοι δοκῶ μεμνημένος μάλα φοβεῖσθαι πῶς χρὴ τηλικόνδ' ὄντα διανεῦσαι τοιοῦτόν τι καὶ τοσοῦτον πλῆθος λόγων» (Πρβ. Ῥουγκένιον εἰς Τίμ. Σοφ. σελ. 79).

Σουίδ. σελ. 282 Βεκκ. «Διανεῦσαι: διακολυμβῆσαι· διανεῦσαι ἐθελήσαντες ἐβαπτίζοντο ὑπὸ τῆς πανοπλίας» (Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Β΄, σελ. 1249).

Θουκυδ. Β΄, 98,5 «ὅσοι μὴ ἐξένευσαν αὐτῶν». Λουκιαν. Ἐναλ. Διαλ. Ζ΄, 2 «ἀλλ' ἤδη γὰρ διεπέρασε καὶ ἐξένευσεν εἰς τὴν γῆν». Ὁ Σουίδας γράφει σελ. 378 Βεκκ. «Ἐξένευσαν: ἐξεκολύμβησαν. Θουκυδίδης· τὰς δὲ ἄλλας ναῦς ἐπικαταλαβόντες ἐξέωσάν τε πρὸς τὴν γῆν καὶ πολλοὺς ἀπέκτειναν, ὅσοι μὴ ἐξένευσαν αὐτῶν». Μνημονεύει δ' ὁ Σουίδας καὶ ἀόριστον ἐξένευσα ἐκ τοῦ ἐκνεύω ἐσχηματισμένον λέγων «Ἐξένευσαν: παρῃτήσαντο, ἀπηρνήσαντο· οἱ δὲ μὴ θέλοντες βοηθεῖν αὐτοῖς, ὡς πρὸς ἄλλους πόλεμον ἔχοντες, ἐξένευσαν τὴν βοήθειαν».

Θουκυδ. Γ΄, 112,7 «ἐτράποντό τινες ἐς τὴν θάλασσαν οὐ πολὺ ἀπέχουσαν· καὶ ὡς εἶδον τὰς Ἀττικὰς ναῦς παραπλεούσας ἅμα τοῦ ἔργου τῇ ξυντυχίᾳ, προσένευσαν, ἡγησάμενοι ἐν τῷ αὐτίκα φόβῳ κρεῖσσον εἶναι σφίσιν ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ναυσίν, εἰ δεῖ, διαφθαρῆναι ἢ ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ ἐχθίστων Ἀμφιλόχων». Αἰλιαν. περὶ Ζῴ. Η΄, 14 «εἶτα εἷς αὐτῶν ὁ τελεώτατος, ἐμπηδήσας τῷ ὕδατι καὶ προσνεύσας, ἐλάβετο τῆς οὐρᾶς τοῦ βοὸς καὶ ἕλκει εἰς τὸ ἔξω» (Ἴδε Πόππον εἰς Θουκυδ. Μέρ. Γ΄, β΄, σελ. 986 κέ. ἐκδ. μεγ.).

Ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐλέχθη ἐν τῇ Πολιτείᾳ σελ. 453 Δ΄ «Α. ἄν τέ τις εἰς κολυμβήθραν μικρὰν ἐμπέσῃ ἄν τε εἰς τὸ μέγιστον πέλαγος μέσον, ὅμως γε νεῖ οὐδὲν ἧττον. Β. Πάνυ μὲν οὖν. Α. οὐκοῦν καὶ ἡμῖν νευστέον καὶ πειρατέον σῴζεσθαι ἐκ τοῦ λόγου». Τὸ δ' ὄνομα νεῦσις, οὗ ἐμνήσθημεν ἐν τοῖς ἄνω, κεῖται παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἐν ταῖς περὶ τὰ Ζῷα Ἱστορίαις Ε΄, ς΄, 2 (Τόμ. Γ΄, σελ. 80, 17 Διδ.) «Αἱ δὲ σηπίαι καὶ αἱ τευθίδες νέουσιν ἅμα συμπεπλεγμέναι, τὰ στόματα καὶ τὰς πλεκτάνας ἐφαρμόττουσαι καταντικρὺ ἀλλήλαις, νέουσαι ἐναντίως· ἐναρμόττουσι δὲ καὶ τὸν καλούμενον μυκτῆρα. Τὴν δὲ νεῦσιν ἡ μὲν ἐπὶ τὸ ὄπισθεν, ἡ δ' ἐπὶ τὸ στόμα ποιεῖται» καὶ ἀλλαχοῦ.

σελ. 470, 11. Πρβ. καὶ Ἱκέτ. 903 «εἰ μή τις ἐς ναῦν εἶσιν (=ἐλεύσεται) αἰνέσας τάδε, λακὶς χιτῶνος ἔργον οὐ κατοικτιεῖ».

σελ. 477,56. Λέγει δὲ καὶ ὁ Δ.Ν. Βερναρδάκης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ σελ. 217 § 658 Σημ. α΄ Τοιαύτη τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου δηλωτικὴ γενικὴ εἶνε συνήθης εἰς πολλὰ ῥήματα, καὶ ἰδίως τὰ

ἠθικοῦ πάθους ἢ αἰσθήματος σημαντικά: θαυμάζω, ἄγαμαι, ἐλεῶ, συγχαίρω, φθονῶ, ὀργίζομαι, μνησικακῶ κττ. οἷον: Τοὺς περιφόβους τῆς μὲν τόλμης οὐ θαυμάζει, τῆς δὲ ἀξυνεσίας. —Τῆς τύχης, ᾗ ἐχρησάμην δικαίως ἂν ὑπὸ πάντων ἐλεηθείην [Ἀνδοκ. περὶ τῶν Μυστηρ. 67]». Παράδοξος εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Βερναρδάκη μνημονευομένη ῥῆσις «τοὺς περιφόβους τῆς μὲν τόλμης οὐ θαυμάζει, τῆς δὲ ἀξυνεσίας», ὑφ' ἧς σημαίνεται ὅτι **οἱ περίφοβοι** δὲν θαυμάζονται διότι εἶνε **τολμηροί,** ἀλλὰ διότι εἶνε ἀσύνετοι. Ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἐρρήθη, ὡς εἶνε ὑπὸ τοῦ Ἀσωπίου γεγραμμένον, «τοὺς ἀγγελλοντας τὰ τοιαῦτα καὶ περιφόβους ὑμᾶς ποιοῦντας τῆς μὲν τόλμης οὐ θαυμάζω, τῆς δὲ ἀξυνεσίας».

σελ. 479,1. Ὁ Φρίσχιος ἰσχυρίζεται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Λουκιανοῦ Τόμ. Α', α', σελ. 12 ὅτι ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «θαυμάζοντές σε τῆς δυνάμεως τῶν λόγων καὶ εὐδαιμονίζοντες τὸν πατέρα τῆς εὐπαιδίας».

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ.

Εἰς τὰ Κριτικὰ καὶ Γραμματικὰ Ἀθην. 1904, σελ.

σελ. 509,17. Ἀναγκαῖον νομίζομεν ἐνθάδε νὰ δηλωθῇ ὅτι τοῦ ὀνόματος ὑπάλλαξις γίνεται μνεία ὑπὸ τοῦ Ε. Α. Σοφοκλέους ἐν τῷ Λεξικῷ (*Greek Lex. of the Rom. and Byz Periods*) σ. 1106.

σελ. 587, 1. Ποιοῦμεν δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ὁ Βεκκῆρος εἴκασε διαπεπραγμένοι, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Δόψωνος γενομένης ἐκδόσεως τῶν Ἀττικῶν Ῥητόρων Τόμ. Δ'. σελ. 537 «διαπεπραγμένοι malit Bekkerus».

σελ. 604,1 κάτ. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Ι. Μυλλήρου γεγραμμένα ἐν τῇ Τευβνηρείῳ ἐκδόσει Μικρῶν τοῦ Γαληνοῦ Συγγραμμάτων Τόμ. Β', σελ. ξε' κέ.

Πολλαὶ ἄλλαι εἰς τὰ Κριτικὰ καὶ Γραμματικὰ προσθῆκαι θὰ καταχωρισθῶσιν ἐν ἑτέρῳ τόμῳ τῆς Ἀθηνᾶς.

Κ. Σ. Κ.

Εἰς τὰ Ποικίλα Φιλολογικά.

σελ. 205,16. Τοῦ ἐπιθέτου ἀλληλομάχος παρέχει ἡμῖν μαρτύριον Θεόδωρος ὁ Στουδίτης λέγων Ἑλλην. Πατρολ. Τόμ. Ϟθ' σελ.

488, 4 «πολλοὺς θεούς τε καὶ θεὰς ἑτεροφυεῖς τε ὁμοῦ καὶ ἀλληλομάχους προστησάμενοι».

σελ: 401, 14. Ἐγράψαμεν «Ἐπλάσθησαν δ' ὑπὸ τῶν νέων Ἑλλήνων καὶ τὸ ἀρνησίπατρις καὶ **μισόπατρις** καὶ ψευδοφιλόπατρις πεισθέντες τῷ Κουμανούδῃ λέγοντι ἐν τῇ Συναγωγῇ Νέων Λέξεων σελ. 663 «μισόπατρις, 2. Σ. Α. Κ 51». Ἀλλ' εἶνε ὑπὸ τοῦ Ἐπικτήτου εἰρημένον Διατριβ. Γ', κ', 5 «Ἔα, ἄνθρωπε, οὐκ ἐτήρησε τὸν φιλόπατριν; τὸν μεγαλόφρονα; τὸν πιστόν; τὸν γενναῖον; Ἐπιζήσας δὲ οὐκ ἀπώλλυε ταῦτα πάντα; οὐ περιεποιεῖτο τὰ ἐναντία; τὸν δειλὸν οὐκ ἀνελάμβανε; τὸν ἀγεννῆ; τὸν μισόπατριν; τὸν φιλόψυχον;». Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα δὲν εἶνε μὲν κατακεχωρισμένον ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου, μνημονεύεται δ' ὑπὸ τοῦ Ε. Α. Σοφοκλέους ἐν τῷ Λεξικῷ (*Greek Lex. of the Rom. and Byz. Per.*). σελ. 762 (Πρβ. Περιοδ. Σύγγρ. Παρνασσ. 1877, σελ. 835). Κεῖται δὲ καὶ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 912,19 «παιδεύων μὴ δεῖν μισοπάτριδα εἶναί τινα». Πρβ. καὶ σελ. 676 9 «ὅρα δὲ ὡς οὐκ αἰδεῖται μικρόπατριν ἑαυτὸν ὁ Αἴας ὁμολογῶν». Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ ἐπίθετον μικρόπατρις οὔτ' ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύεται οὔτ' ἐν τῇ τοῦ Κουμανούδη Συναγωγῇ Ἀθησαυ. Λέξεων.

ΧΑΡΙΤΩΝ Χ ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

σελ. 270, 7 γρ. λέγοντος δ' αὐτοῦ φάσκοντα μὴ ἀκούειν. σελ. 277, 12 γρ. Par*i*sinae. σελ. 282, 4 γρ. Carni*f*ex. σελ. 307, 3 κάτ. γρ. ποιοῦντός σου ἐλεημοσύνην. σελ. 309, 11 γρ. ὄξΟΣ ἠράσθη ***πιεῖν*** (ἴδε Κωμ. Ἀττικ. Ἀποσπ. Τόμ. Α', σελ. 345 Κοκκ.) σελ. 324, 1 γρ. a*m*plius. σελ. 325, 27 γρ. δεκαπρωτεύσαντα. σελ. 326, 13 γρ. ἐπάναγκες. σελ. 332, 18 γρ. s*u*bstantivis. σελ. 345, 16 γρ. προσαγορεύΕΙΝ. σελ. 349, 21 γρ. atque *prosa ubique*. σελ. 381, 24 γρ. Kuster*o*. σελ. 414, 26 γρ. χλαῖναν. σελ. 421, 26 γρ. ἐν δὲ θατέρῳ ἀντὶ τοῦ ἐν δὲ τῷ θατέρῳ. σελ. 430, 33 ἐξαλειπτέον τὸ ἐκ τῆς σελ. 386,11 παρατεθὲν χωρίον «ἔστω γὰρ τμᾶμα—ποτὶ τὸν ἄξονα». σελ. 454, 1 γρ. συναλειφθέντα. σελ. 455, 1 γρ. quam scribae passim κτέ. σελ. 455, 7 γρ. etiam, quod κτέ. σελ. 455, 10 γρ. est)». σελ. 465,34 γρ. διόρθωμα. σελ. 470,2 γρ. τοῦ καλουμένου ὑποθετικοῦ λόγου, διὰ τοῦ ΕΙ συνδέσμου ἐκφερομένου, κτέ. σελ. 476 τέλ. γρ. Diatr.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1904

Πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἑταιρείαν ἐν Ἀθήναις

Ἡ ἐξελεγκτικὴ τῆς διαχειρίσεως τῶν πόρων τῆς ἑταιρείας ἐπιτροπεία λαμβάνει τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλῃ ὑμῖν συμφώνως πρὸς τὸ 17 ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἑταιρείας τὸ πόρισμα τῆς γενομένης ἐξελέγξεως

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος αἱ πρόσοδοι τῆς ἑταιρείας ἦσαν δραχμαὶ 3854,20 προερχόμεναι ἐκ τόκων, συμβολῶν τῶν ἑταίρων, πωλήσεως τοῦ περιοδικοῦ καὶ συνδρομῆς τοῦ Πανεπιστημίου· αἱ δαπάναι δὲ ἀνῆλθον εἰς δρ. 6923,75, διότι πλὴν τῶν τακτικῶν δαπανῶν ἐγένοντο καὶ ἄλλαι ἔκτακτοι· ὡς ἐν τῷ κατωτέρῳ ἀναλυτικῷ πίνακι φαίνεται· ἑπομένως ἡ περιουσία τῆς ἑταιρείας ἠλαττώθη κατὰ δρ. 3069,55 περιορισθεῖσα οὕτως εἰς δρ. 18,108 $^{15}/_{00}$, ἤτοι 100 ὁμολογίας ἠνοποιημένου δανείου (δρ. 10560,50), 7 λαχειοφόρους μετοχὰς τῆς ἐθνικῆς τραπέζης (δρ. 4322,50), 1200 δρ. διατεθειμένας εἰς δάνειον πρὸς 5 $^0/_0$, καὶ 2025,15 εἰς μετρητά.

Ἀναλυτικὸς πίναξ προσόδων καὶ δαπανῶν

Α΄ πρόσοδοι

Τόκοι β΄ ἑξαμήνου 1903	δρ.	306,—
» α΄ » 1904	»	331,—
1116 φρ. Χρ. ἐκ τριῶν κληρωθεισῶν εἰς τὸ ἄρτιον λαχειοφόρων μετοχῶν πρὸς 1,35 τὸ φράγκον.	»	1506,60
Εἰς μεταφορὰν	»	2143,60

Ἐκ μεταφορᾶς	»	2143,60
ἐκ πωλήσεως περιοδικοῦ	»	299,—
ἐκ συνδρομῆς τοῦ Πανεπιστημίου	»	475,—
ἐκ συμβολῶν παρελθόντων ἐτῶν	»	316.60
ἐκ συμβολῶν 1904	»	620.—
ἐν ὅλῳ . . .	δρ.	3854,20

Β΄ Δαπάναι

Τυπωτικὰ β΄, γ΄ καὶ δ΄ τεύχους τοῦ ΙΕ΄ τόμου τῆς Ἀθηνᾶς	δρ.	1357,—
τυπωτικὰ α΄ καὶ β΄ τεύχους τοῦ Ιϛ΄ τόμου τῆς Ἀθηνᾶς	»	944,—
» μεταφράσεως τοῦ Πινδάρου ὑπὸ Στ. Βάλβη	»	2237.—
» γ΄ καὶ δ΄ τεύχους τοῦ Ιϛ΄ τόμου τῆς Ἀθηνᾶς	»	1370,—
Δι᾽ ἀποστολὴν περιοδικοῦ, τὴν τακτικὴν τοῦ ΙΕ΄ καὶ Ιϛ΄ τόμου, καί τινας ἐκτάκτους	»	468.50
Μισθὸς ὑπαλλήλου πρὸς 35 δρ. κατὰ μῆνα	»	420.—
Εἰς ὑπηρέτην Ἀκαδημίας δι᾽ 11 συνεδρίας κατὰ τὸ 1903 καὶ 10 κατὰ τὸ 1904	»	42,—
Διὰ γραφικὴν ὕλην	»	26.25
Εἰς χαρτόσημον διὰ τὴν λῆψιν τῆς συνδρομῆς τοῦ Πανεπιστημίου	»	4,—
Δικαίωμα εἰσπράκτορος	»	55,—
ἐν ὅλῳ . . .	δρ.	6923,75

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ἰανουαρίου 1904

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

Ε. ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Συνεδρία ΡΚϚ΄. (19 Δεκεμβρίου 1904)

Ὁ μὲν κ. Γ. Παππαβασιλείου ἐποιήσατο λόγον περί τινων ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων ὀνομάτων πόλεων καὶ δήμων τῆς Ἐρετρικῆς, ἅτινα σῴζονται ὀλίγον τι παρεφθαρμένα. Ὁ δὲ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκης ἡρμήνευσε διὰ τῆς ἐν τῷ στόματι ἡμῶν φυσιολογικῆς τῶν φθόγγων ἀρθρώσεως τοὺς τύπους Μάνθος καὶ Σαμφὼ ἀντὶ Ματθαῖος καὶ Σαπφὼ εἰπὼν ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἕνεκα τῆς προσπαθείας πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ψιλοῦ τ, π πρὸ τῶν ἀντιστοίχων δασέων θ. φ, ὑπὸ τῶν ἀμαθῶν γενομένης, δι' ὃ παρήχθησαν τὰ ἀντίστοιχα ἔρρινα (ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 223 καὶ ἑξ).

Ὁ δὲ κ. Θ. Κακριδῆς ἐποιήσατο διόρθωσιν εἴς τι χωρίον τῆς Οὐεργιλίου Αἰνειάδος (II, 52) ἀντὶ νοῦ stetit *illa* tremens γράψας stetil *ille* tremens, ὅπερ πιθανώτατα ἔγραφεν ὁ Οὐεργίλιος, μεταγενέστερος δέ τις παρανοήσας τὸ χωρίον μετέβαλεν.

Συνεδρία ΦΚΖ΄ (9 Ἰανουαρίου 1905)

Πρῶτον ὁ κ. Σπ. Βάσης προέτεινε διορθώσεις εἰς τὰ ἑξῆς χωρία Λατίνων συγγραφέων Πλινίου ἐπιστολῶν VIII, 8, 4. IX, 24, 7. Ἀπολλιναρίου Σιδωνίου ἐπιστολῶν IV, 3, 2.

Ἔπειτα ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις ἀφορμὴν λαβὼν ἐξ ὧν ἔν τινι ἐφημερίδι ἐδημοσιεύθησαν περὶ τοῦ σφαλεροῦ τῆς τε γραπτῆς καὶ προφορικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἐπειράθη ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὰ περὶ τούτου προσενεχθέντα τεκμήρια δὲν εἶναι ἀληθῆ (ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 227 κ. ἑξ.).

Συνεδρία ΡΚΗ΄ (23 Ἰανουαρίου 1905)

Ὁ μὲν κ. Θ. Κακριδῆς ἀνεκοινώσατο περὶ τῶν παρὰ Πλαύτῳ λογοπαιγνίων καταδείξας διὰ παραδειγμάτων, ὅτι ὁ Πλαῦτος διετήρησε μὲν καί τινα τοῦ πρωτοτύπου ἀλλὰ καὶ ἴδια οὐκ ὀλίγα προσέθηκεν.

Ὁ δὲ κ. Ν. Ἐξαρχόπουλλος διέλαβε περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐν ἰσχύϊ οὔσης ἀγωγῆς κατὰ τὸν πέμπτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα· ἀντικρούσας τὴν γνώμην τῶν χαρακτηριζόντων αὐτὴν μὲν ὡς πολιτειακὴν (staatlich), τὸ δὲ παιδαγωγικὸν σύστημα ὡς κοινωνιστικὸν (sociale), καὶ ἀποδείξας δι' ἐξετάσεως τοῦ διὰ τῆς ἀγωγῆς ταύτης ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μέσων καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς, ὅτι ἦτο καθαρῶς ἀτομιστική, (individuel).

Συνεδρία ΡΚΘ' (6 Φεβρουαρίου 1905.

Πρῶτον μὲν ἀνεγνώσθη ὑπὸ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας ἡ περὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν πόρων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1904 ἔκθεσις (ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 493-4).

Εἶτα δ' ὁ μὲν κ. Δ. Παππαγεωργίου διέλαβε περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ 293 στίχου τοῦ Αἴαντος, ὁ δὲ κ. Γ. Παππαβασιλείου συνεπλήρωσε δύο ἐπιγράμματα, ἀτελῶς πρότερον ἐν τῷ Voyage Archéologique δημοσιευθέντα. Ἐν τέλει δὲ ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκης ἀνεκοινώσατο περὶ τῶν συγκεκομμένων τῆς ἐνεργητικῆς προστακτικῆς τύπων· διαστείλας δὲ τοὺς ἐπὶ τῶν νήσων λεγομένους ἀπὸ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι συγκοπτομένων ἡρμήνευσε τοὺς μὲν νησιωτικοὺς ὡς ἀρχαίαν κληρονομίαν ἢ κατ' ἀρχαῖα πρότυπα πλασθέντας, τοὺς δ' ἄλλους ὡς φωνητικῶς προελθόντας ἐν τῇ συνεκφορᾷ (ἰδὲ Μεσαιωνικῶν καὶ Νέων Ἑλληνικῶν Τόμ. Α' σελ. 255-7).

Συνεδρία ΡΛ' (3 Ἀπριλίου 1805).

Ὁ μὲν κ. Δ. Παππαγεωργίου ἀνεκοινώσατο μακρὰν αὐτοῦ πραγματείαν περὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων πειραθεὶς διὰ παραδειγμάτων νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἄντικρυς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντιμάχεται ὁ τρόπος, καθ' ὃν νῦν τὰς ἐννοίας πρὸς ἀλλήλας συνάπτομεν, συνδέοντες πρὸς τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ οὐσιαστικοῦ, ὡς ἀπὸ γνωστοῦ δεδομένου ὁρμώμενοι, τὰς ἄλλας ἐννοίας.

Ὁ δὲ κ. Ν. Ἐξαρχόπουλλος διέλαβε περὶ τοῦ ζητήματος τῆς μουσικῆς μορφώσεως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι γενικῶς, εἰδικῶς δὲ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ Σπαρτιάταις, ἐξετάζων τὸν παρ' ἑκατέροις διὰ ταύτης ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν καὶ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας αὐτῆς.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΑΝΤΑΛΛΑΣΣΟΜΕΝΑ

Ἐφημερὶς Ἀρχαιολογική. Ἀθῆναι.

Διεθνὴς ἐφημερὶς τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας. Ἀθῆναι.

Annales de l'Observatoire national. Ἀθῆναι.

Mitteilungen des kaiserlich deutschen archäologischen Instituts. Ἀθῆναι.

Bulletin de Correspondance Hellénique. Ἀθῆναι.

Revue des études Grecques. Παρίσιοι.

Analecta Bollandiana. Βρυξέλλαι.

Musée Belge. *Liège.*

Sitzungsberichte der königl. preussischen Akademie der Wissenschaften. Βερολῖνον.

Sitzungsberichte der königl. böhmishen Gesellschaft der Wissenschaften. Πράγα.

Nachrichten von der königl. Gesellschaft der Wissenschaften. Γοτίγγη.

Berichte über die Verhandlungen der königl. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften. Λιψία.

Sitzungsberichte der königl. bayer. Akademie der Wissenchaften. Μόναχον.

Βυζαντινὰ Χρονικά. Πετρούπολις.

Rivista di Storia antica. *Padova.*

Skrifter utgifna af Königl. humanistiska Wetenskaps-Samfundet. Und Eranos Acta philologica Suecana. *Upsala.*

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Προεδρεῖον

Πρόεδρος	Κ. ΚΟΝΤΟΣ
Ἀντιπρόεδροι	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
	ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
Γραμματεὺς	ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΒΑΛΒΗΣ

Σύμβουλοι

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ
ΡΗΓΑΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Δ. ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ

Ἐπιμεληταὶ τοῦ περιοδικοῦ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Εὐεργέται τῆς Ἑταιρείας

† ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Ι. ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΟΥ

Δωρηταὶ τῆς Ἑταιρείας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ
† ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΓΛΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
† ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΤΙΜΙΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

EDUARD ZELLER
† JOHANNES SCHMIDT
A. KIRCHHOFF
S. NABER
H. VAN HERVERDEN
† TH. MOMMSEN
IWAN VON MÜLLER
B. DELBRÜCK
WILH. WUNDT
MAX HEINZE
† FRANZ SUSEMIHL
HERMANN DIELS
ADOLF MICHAELIS
SALOMON REINACH
OTTO BENNDORF
C. M. FRANCKEN
J. J. HARTMANN
BERNHARD SCHMIDT
WILH. CHRIST
† G KAIBEL
U. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF
N. WECKLEIN
VAN LEEUWEN
J. VAHLEN
FR. BLASS
DOM. COMPARETTI
R. KEKULE V. STRADONITZ
A. CONZE
GEORG TREU
G. PERROT
† U. KOEHLER
R. DARESTE
HENRI WEIL
E. CAILLEMER
P. FOUCART
R. C. JEBB
W. G. RUTHERFORT
WILLIAM GOODWIN
BASIL D. GILDERLEEVE
C. JORDAN
ÉMILE PICARD
WILH. SCHULZE
KARL BRUGMANN
INGRAM BYWATER

ΣΥΝΕΔΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΟΙ

ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ Γ. Ν., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ ΔΗΜ., Καθηγ. τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διευθ. τοῦ Ἀστεροσκοπείου.
ΑΚΥΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Καθηγητής.
ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Καθηγητής.
ΑΜΑΝΤΟΣ Κ., Καθηγητής.
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Καθηγητής.
ΒΑΛΑΚΗΣ ΠΑΥΛΟΣ, καθηγ.
ΒΑΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθ. τῆς Λατ. φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΒΑΣΙΚΥΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητής.
ΒΙΤΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΑΣ, Διδάκτ. Μαθ.
ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης.
ΒΟΛΩΝΑΚΙΣ Μ., Γυμνασιάρχης.
ΒΟΡΕΑΣ Θ., Καθηγητής.
ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ.
ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΒΟΥΡΔΟΥΜΠΑΚΙΣ ΑΝΔΡ., Καθηγητής.
ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ ΕΜΜ.
ΓΑΖΕΠΗΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΓΑΡΔΙΚΑΣ ΓΕΩΡ., Ὑφηγητής.
ΓΕΝΕΡΑΛΗΣ ΕΜΜ., Καθηγητής.
ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΙΣ Δ.
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΕΥΣΤΡ., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΓΙΔΟΠΟΥΛΟΣ Ν., Καθηγητής
ΓΟΥΔΗΣ Δ., Καθηγητής.
ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ ΜΑΤΘΑΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης.
ΔΑΓΚΛΗΣ ΧΡ., Σχολάρχης.
ΔΕΛΛΙΟΣ Ι, Διευθυντὴς Λυκείου.
ΔΗΜΟΠΟΥΛΛΟΣ Ν., Γυμνασιάρχης.
ΔΡΑΚΟΝΤΙΔΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
Ὁ Σεβασμιώτατος Εὐρυτανίας ΣΕΡΑΦΕΙΜ.
ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ Γ., Ὑφηγητής.
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΩΡ., Καθηγητής.
ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚ.
ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΖΟΛΙΝΔΑΚΙΣ ΠΑΥΛΟΣ Μ., Καθηγητής.
ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ Π. Α., Γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ Καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ Ι., Σχολάρχης.
ΚΑΦΕΖΕΖΗΣ Σ.
ΚΑΨΑΛΗΣ ΓΕΡΑΣ., Σχολάρχης
ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ Α.
ΚΕΦΑΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ,
ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ἀρχιμ. διευθυντὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΚΟΙΚΙΛΙΔΗΣ ΚΛΕΟΠΑΣ, Καθ. τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ θεολογικῆς Σχολῆς.
ΚΟΚΑΛΗΣ Σ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΝΤΑΙΑΣ Π., Σχολάρχης.
ΚΟΝΤΑΡΑΚΙΣ Ι., Καθηγητής.
ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ Π., Καθηγητής.
ΚΟΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ., Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΟΣΜΑΣ Κ., Σχολάρχης.
ΚΟΥΣΗΣ ΕΛΕΥΘ. ΤΡΙΑΝΤ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ Ι., Καθηγητής.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Μ., Καθηγητής.
ΛΑΒΔΑΣ ΚΩΝΣΤ., Σχολάρχης.
ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.
ΛΑΜΨΑΣ ΔΗΜΗΤΡ.

ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.
ΛΙΒΑΔΑΣ Μ., Ὑφηγ. τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛ., Γραμ. τοῦ ὑπουργ. τῶν ἐσωτερικῶν, ὑφηγ. τοῦ Ρ. δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡ. Λ., Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορ. Σχολῆς.
ΛΥΚΟΥΡΕΖΟΣ ΗΛ., Καθηγητής.
ΛΩΡΕΝΤΖΑΤΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Κεφαλληνίᾳ.
ΜΑΝΔΑΛΟΣ Π.
ΜΑΡΑΣ Χ.
Martini Edgar, Dr Phil.
ΜΕΝΑΡΔΟΣ ΣΙΜΟΣ, Δικηγόρος.
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΜΙΧΕΛΗΣ Γ., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ.
ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ., Καθηγητής.
ΜΠΑΞΕΒΑΝΑΚΙΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ., Καθηγητής.
ΜΠΑΡΤ ΓΟΥΛ. διδ. φιλ., ἐν Ἀθήναις.
ΜΩΡΑΪΤΗΣ ΣΠ.
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΡΗΓΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἀνατομίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Π. Καθηγητής.
ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΑΚΙΣ Κ., Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ Δ., Ἔφορος ἀρχαιοτήτων ἐν Κρήτῃ.
ΞΥΛΙΝΑΚΙΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Καθηγητής.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ, Διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΘΩΜΑΣ, Καθηγητὴς ἐν Σμύρνῃ.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Π.
ΠΑΪΖΗΣ Π., Γυμνασιάρχης ἐν Λευκάδι.
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝ., Καθηγητής.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠ., Καθηγητής.
ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι., πρώην γυμνασιάρχης, νῦν δὲ Ὑφηγ. τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΠΑΝΤΕΛΑΚΙΣ ΕΜΜ.
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γυμνασιάρχης.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ., Καθηγητής.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΣ.
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ Ν.
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΑΘ., Σχολάρχης.
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Π., Πρόεδρος τοῦ μετοχικοῦ ταμείου.
ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑΣ, Καθηγητής.
ΠΑΠΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ Ι., Σχολάρχης.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΔΗΜ., ἐν Ἄνδρῳ.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΕΥΣΤ., Σχολάρχης ἐν Τεργέστῃ.
ΠΕΡΔΙΚΑΡΙΣ Ι. Γυμνασ. ἐν Κρήτῃ.
ΠΙΖΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητής.
ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ Γ. Μ., Καθηγητής.
ΡΑΛΛΗΣ ΜΑΛΛΙΑΚΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΡΕΝΤΙΦΗΣ Ι., Σχολάρχης.
ΡΩΜΑΙΟΣ Κ.
ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Καθηγητής.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, Διευθυντὴς τοῦ ἐν Λαρίσῃ Διδασκαλείου.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΤ., Σχολάρχης.
ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ Γ., Καθηγητής.
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ι., Διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ἐν Ἀθήναις.
ΣΕΡΤΣΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθηγητής.
ΣΙΔΕΡΗΣ Π., Καθ. ἐν Σάμῳ.

ΣΚΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Ὑφηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΣΟΥΛΟΣ Σ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Καθηγητής.
ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΝΙΚΟΛ. Σχολάρχης.
ΣΤΑΜΑΤΕΛΛΟΣ, Ἐπιθεωρητὴς δημοτικῶν Σχολείων.
ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Κ., Καθηγητὴς τοῦ ἐν Πάτραις Ἀρσακείου.
ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ ΜΙΧ., Καθηγητὴς ἐν Μυτιλήνῃ.
ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓ., Γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ.
ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Σχολάρχης.
ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου.
ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Γ., Καθηγητής.
ΦΑΒΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, σχολάρχης.
ΦΙΛΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡ., Καθηγητής.
ΦΟΥΝΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ.
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Π., Δικηγ. ἐν Σμύρνῃ.
ΧΑΪΝΑΣ Α., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΧΑΡΑΣΟΒΙΤΣ Γ.
ΧΑΡΔΑΒΕΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητής.
ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητής.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΧΟΥΛΟΥΒΑΙΑΣ Γ., Σχολάρχης.
ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ, Καθηγητής.
ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Καθηγητής.
ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.
ΨΑΛΤΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Ἐπιθεωρητὴς δημοτ. σχολείων.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΩΝ

Α

Λ

Μ

Ν

Ξ

INDEX LATINUS

INDEX LOCORUM LATINORUM

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1906

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Παρακαλοῦνται ὅσοι τῶν ἑταίρων ἢ συνδρομητῶν μετοικήσωσι, νὰ δηλώσωσι τὴν νέαν διεύθυνσιν αὐτῶν τῇ διευθύνσει τῆς «Ἀθηνᾶς», ὅπως μὴ ἐπέλθῃ βραδύτης ἢ καὶ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ περιοδικοῦ.

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1905

ΤΟΥ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΕΙΟΥ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΝΕΟΝ ΕΚ ΤΕΓΕΑΣ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Μελετῶν κατὰ τὴν τελευταίαν διετίαν τὰ ἀνὰ τὴν Τεγέαν πλαστικὰ καὶ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, εὗρον κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1905 παρερριμμένον μεταξὺ τῶν ποικίλων συντριμμάτων, ἅτινα διατηροῦνται ἐν τῷ Φυλακείῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς, καί τι τμῆμα πλακὸς ἐκ λευκοῦ καλοῦ μαρμάρου, τῶν Δολιανῶν πιθανῶς, ἀπὸ τῶν τριῶν πλευρῶν ἀκανονίστως ἀποκεκομμένης· ἡ ἀριστερὰ πλευρὰ σῴζεται ἀκεραία ἔχουσα ᾤαν ·015 — ·02. Τὸ μέγιστον σῳζόμενον πλάτος εἶναι ·29, τὸ ὕψος ·175 καὶ τὸ πάχος ·14. Ὄπισθεν ἡ πλὰξ ἔχει λειοτάτην ἐπιφάνειαν καὶ φαίνεταί μοι πιθανὸν ὅτι ἦτό ποτε μέλος ἀρχιτεκτονικὸν ἤ τι ὅμοιον, οὗτινος μετέπειτα ἐγένετο χρῆσις κατὰ τὴν ἑτέραν ὄψιν πρὸς γραφὴν τοῦ διαγράμματος τούτου. Πρὸς ἀριστερὰν διακρίνονται ἴχνη κονιάματος, δηλοῦντα ὅτι ἡ πλὰξ εἶχέ που ἐγκτισθῆ κατὰ μεταγενεστέρους χρόνους· τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν πλείστων ἐν Τεγέᾳ εὑρεθέντων πλαστικῶν καὶ ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἡ ἀριστερὰ ἐπιφάνεια τοῦ τμήματος τούτου φέρει πρὸς τὰ κάτω σκωρίαν ἐκ προσεγγίσεως πρὸς ὕδωρ ἢ δι' ἄλλον λόγον.

Τὰ γράμματα ἐχαράχθησαν μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας, οὐχὶ συνήθους κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἀφ' οὗ διὰ τοῦ κανόνος πρότερον ἐφρόντισεν ὁ χαράκτης νὰ διαγράψῃ κανονικῶς τὰς γραμμὰς πρὸς τήρησιν τῶν διαστημάτων τῶν στίχων· διακρίνονται δ' ἔτι ὀλίγον αἱ γραμμαὶ αὗται· πάντα τὰ γράμματα εἶναι ταυτοβαθῆ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὕψος διαφέρουσί τινα, καὶ δὴ τὸ Π, τὸ Ο καὶ τὸ Τ ἐνιαχοῦ ἐχαράχθησαν ταπεινότερα, ἐν ᾧ τὸ Φ, τὸ Ρ, τὸ Α καὶ τὸ Ε ὑψηλότερα· ἄξιον σημειώσεως εἶναι τὸ Ϲ ἁπαντῶν καὶ ἐπὶ ἄλλων οὐχὶ ὀλίγων ἐπιγραφικῶν μνημείων τῆς Τεγέας. Καὶ τὰς σελίδας ἐφρόντισεν ἐπί-

σης νὰ χωρίσῃ ὁ χαράκτης, διακρίνεται δὲ καλῶς (ἐπὶ διάστημα .115) ἡ κάθετος γραμμή, δι' ἧς ἀποχωρίζεται ἡ πληρέστερον σῳζομένη ἀριστερὰ ἀπὸ τῆς ἐλάχιστα διατηρηθείσης δεξιᾶς σελίδος. Ἡ ἀπόστασις τῶν στίχων εἶναι ·006 — ·01, ἕκαστος δὲ τούτων ἐν τῇ Ι σελ. κατὰ τὸ σῳζόμενον τμῆμα περιέχει ὅλον τι, ἀφινομένου κενοῦ τοῦ τυχὸν περιττεύοντος μέχρι τῆς ἀναγραφῆς τῶν τιμῶν διαστήματος.

Ὁ χρόνος, καθ' ὃν εὑρέθη τὸ τμῆμα τοῦτο, παραμένει ἄγνωστος· πάντως ὅμως φαίνεται τὸ μνημεῖον μετὰ τὸ 1886 εὑρεθέν, διότι ἔκτοτε εἶχεν ἀρχίσει ἡ συναγωγὴ ἀρχαιοτήτων καὶ ἡ διατήρησις αὐτῶν ἐν τῷ Φυλακείῳ τῆς Παλαιᾶς Ἐπισκοπῆς τῆς Τεγέας, τότε κτισθέντι τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ «Τεγεατικοῦ Συνδέσμου» πρὸς τοῦτον ἀκριβῶς τὸν σκοπόν. Ἐξ ἀνασκαφῶν δὲν φαίνεται προερχόμενον, διότι ζητήσας οὐδαμοῦ εὗρον αὐτὸ ἀναφερόμενον. Τὰ ἐν τῷ Φυλακείῳ τῆς Ἐπισκοπῆς εὑρισκόμενα σήμερον μνημεῖα, ἐν οἷς τὸ ἀνωτέρω, ἀνεκαλύπτοντο κατὰ καιροὺς ὑπὸ ἐργατῶν ἢ χωρικῶν εἰς τὰ πέριξ καὶ συνεκομίζοντο κατατιθέμενα ἐν τῷ μνημονευθέντι Φυλακείῳ. Ἐκεῖ δὲ διατηρεῖται ἔτι καὶ ἕτερον ἀπόσπασμα τοῦ αὐτοῦ Διοκλητιανείου διαγράμματος, λατινιστὶ ἐκεῖνο, ἐκδοθὲν μὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ V. Bérard ἐν τῷ Bulletin de Corr. Hellén. τόμ. 17ῳ (1893) σελ. 24η ὡς ἐκ τοῦ ἐγγὺς τῇ Ἐπισκοπῇ χωρίου Ἰμβραὴμ-Ἐφέντη προερχόμενον, ἀναγνωρισθὲν δὲ ὡς εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διαγράμματος ἀνῆκον καὶ ἐκ νέου συμπεπληρωμένον ἐκδοθὲν ἐν CIL III Suppl. pars poster. σελ. 2209η Nº TT.

Κατὰ ταῦτα ἐμφαίνεται ὅτι καὶ ἐν Τεγέᾳ ὑπῆρχε τό τε ἐπίσημον ἐν Λατινικῇ γλώσσῃ Διοκλητιάνειον διάγραμμα καὶ μετάφρασις αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιμελείᾳ τῆς πόλεως, κατὰ τὰ μέχρι τοῦ νῦν παραδεδεγμένα (πρβλ. Blümner, der Maximal-Tarif des Diocletian σελ. 56-57ης), γενομένη.

Τὸ νέον τοῦτο Τεγεατικὸν ἀπόσπασμα εἶναι σπουδαιότατον, διότι δι' αὐτοῦ συμπληροῦνται, ἐπανορθοῦνται καὶ ἐπαυξάνονται τὰ μέχρι τῆς σήμερον γνωστὰ ἐκ τοῦ 32ου κεφαλαίου, στίχων 52ου-57ου (=CIL III Suppl. pars prior σελ. 1953η, ὁπόθεν Blümner, der Maximal-Tarif des Diocletian σελ. 50ή), ἔνθα παρείχοντο τιμαὶ ἀρωμάτων, ἐλαίων καὶ ἐν γένει φαρμακευτικῶν καὶ ἰαματικῶν οὐσιῶν,

περιέχονται δ' ἐν αὐτῷ καὶ ἐντελῶς νέαι εἰδήσεις, ἴσως «ἀναμετρήσεων» ἢ «σταδιασμῶν» (βλ. κατωτέρω σελ. 18-19ης).

Τὰ ἐν τῇ I σελ. τοῦ ἡμετέρου ἀποσπάσματος περιεχόμενα εἶναι ἐν μέρει γνωστὰ ἐκ δύο ἑτέρων, τοῦ Γερονθραίου V σελίδος III (=CIL III Suppl. p. pr. σ. 1925η) (1), εὑρεθέντος καὶ ἑρμηνευθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ J. Schmidt ἐν Athen. Mittheil. τόμ. VII (1882) σελ. 22α κέ. καὶ ἐκεῖθεν ἐν Ephem. Epigr. τόμ. V (1884) σελ. 91η, καὶ ἐκ τοῦ Τροιζηνίου (=CIL III Suppl. pars post. σελίδι 2211η Nº YY καὶ σελ. 2328⁵⁷η ad YY), εὑρεθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ É. Legrand καὶ δημοσιευθέντος ἐν τῷ Bulletin de Corr. Hellén. τόμ. 17ῳ (1893) σελ. 112η μετά τινων σημειώσεων τοῦ εὑρετοῦ καὶ τοῦ Th. Homolle, ἔτι δὲ τοῦ Στεφ. Δραγούμη ἐν Ἐφημερίδι Ἀρχαιολ. 1893 σελ. 101η καὶ πλειόνων τοῦ H. Blümner ἐν Philologus N. F. τόμ. VII (=LIII-1894) σελ. 334η κέ.

Πρὸς ἀκριβεστέραν κατανόησιν τοῦ κειμένου παραθέτομεν πανομοιότυπον ἔκδοσιν ἀμφοτέρων τῶν ἤδη γνωστῶν ἀποσπασμάτων καὶ τοῦ νέου Τεγεατικοῦ, ἐξ ἧς συνάγεται ὅτι γενικῶς εἰπεῖν τὸ νέον τμῆμα ἡμῶν κατὰ τὴν I σελ. εἶναι πληρέστερον τῶν λοιπῶν, περιέχει δῆλον ὅτι εἴδη ἀποκοπέντα ἀπὸ τῶν ἑτέρων, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Γερονθραίου V. Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἕκαστον παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς, ἀναφερόμενοι εἰς τὰς σελίδας καὶ τοὺς στίχους τοῦ νέου ἀποσπάσματος.

Σελ. I στίχ. 1ος. Συμπληροῦμεν «βδ[έ]λλης λ(ίτρα) [α' ⟨δηνάρια⟩ ρ'.» κατὰ τὸ Γερονθραῖον στίχ. 5-6ου. Περὶ τῆς βδέλλης ἢ βδελλίου ἔγραψε τὰ δέοντα ὅ τε J. Schmidt ἔ. ἀ. σελ. 26η καὶ ὁ Blümner, der Maximal-Tarif usw. σελ. 180-181ης.

Σελ. I στίχ. 2ος. Τὸ νέον ἀπόσπασμα ἡμῶν παρέχει «βδέλλης Πετρα[ίας», ἐν ᾧ τὸ μὲν Γερονθραῖον (στίχ. 7-9ου) «βδέλλης | τετραετι|κῆς», τὸ δὲ Τροιζήνιον πιθανώτατα τὸ αὐτὸ (στίχ. 6-7ου) «βδέλλης τετραετικ]|ῆς»(2). Ἡ «τετραετικὴ αὕτη βδέλλα» (3) παρέσχε πράγματα τῷ τε J. Schmidt ἔ. ἀ. καὶ τῷ H. Blümner ἔ. ἀ., ὁπό-

(1) Τοῦτο θὰ ἀναφέρωμεν τοῦ λοιποῦ ὡς Γερονθραῖον ἁπλῶς.

(2) Τὸ CIGP Nº 836 στίχ. 7ῳ συμπληροῖ πάλιν διὰ τοῦ «βδέλλ]|ης».

(3) Συχνότατα ἀπαντᾷ οὐδετέρως τὸ «βδέλλιον», ἀλλ' εὕρηται καὶ «βδέλλα» παρὰ Γαληνῷ, Ἀρριανῷ, Ἡσυχίῳ κλ. Ἔν τινι ἐπιγραφῇ ἐξ Ἐπιδαύρου (=CIGP Nº 1511 στίχ. 9ῳ) γράφεται «βδελλίου»

Σελὶς I

ΒΔ...ΗC λ,
ΒΔΕΛΛΗC ΠΕΤΡΑ.
ΠΕΤΡΟCΕΛΕΙΝΟΥ
ΛΙΒΑΝΟΥ ΚΑΛΛΙCΤΟΥ λΑ..
CΤΥΡΑΚΟC ΚΙΛΙΚΙΟΥ λΑ* Φ
CΤΥΡΑΚΟC ΑΝΤΙΟΧΙΟΥ λΑ* C
ΘΥΜΙΑΜΑΤΟC λΑ *ΡΝ
ΚΡΟΚΟΥ ΑΡΑΒΙΚΟΥ λΑ *Β
.. ΚΟΥ ΦΕΙΛΙΚΙΟΥ λΑ *Δ
.ΡΟΥ λΑ *Χ
...ΓΧΕΙΑΓ λΑ *ρΕ

Σελὶς II

ΑΠC
ΜΕΧΡ
ΑΠΟΒΥ
ΑΠΟΗ
ΑΜΑC
ΧΡΙCΤ

1.

ΒΔΕΛΛΗC λΑ
*Ρ
ΒΔΕΛΛΗC
ΤΕΤΡΑΕΤΙ
ΚΗC λΑ *ΡΟ
ΠΕΤΡΟCΕΛ
λΑ *ΡΚ
λ ΒΑ..ΚΑΛ...

2.

ΑCΙΑCλΑ*ΡΚΕ..ΒΔ
ΗCλΑ*ΡΟΕ.Γ.ΤΡΟ
*Ρ.CΤΥΡΑΚΟ...Λ
ΥλΑ*C.ΘΥΜΟ
Β.ΚΡΟΚΟΥΚΙ
.ΜΑCΤΙΧΗC
Α*ΚΔ.ΑΨΙΝ

3.

Σχ. 1ον. — Πανομοιότυπον τοῦ νέου ἐκ Τεγέας ἀποσπάσματος τοῦ Διοκλητιανείου διαγράμματος ἑλληνιστί.

Σχ. 2ον. — Πανομοιότυπον τοῦ αὐτοῦ διαγράμματος ἐκ Γερονθρῶν (κατὰ τὰς Ath. Mitth. VII ⟨1882⟩ Beil. σελ. 22 - 23ης).

Σχ. 3ον. — Πανομοιότυπον τοῦ αὐτοῦ ἐκ Τροιζῆνος (κατὰ τὸ Bull. de Corr. Hellén. XVII ⟨1893⟩ σελ. 112η).

θεν ὁ J. H. Mordtmann (ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κ/πόλεως τόμ. XV-1884 παραρτ. σελ. 76η) προέτεινε τὴν διόρθωσιν τοῦ «τετραετικῆς» εἰς «περατικῆς» (βλ. κατωτέρω), ἣν ὁ Blümner δὲν θεωρεῖ ἀναγκαίαν, ἀποδεχόμενος τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Schmidt, καθ' ἣν δέον νὰ ἐννοήσωμεν ἐνταῦθα ὑπὸ μὲν τὸ πρῶτον βδέλλιον, τὸ νωπόν, ὑπὸ δὲ τὸ δεύτερον, τὸ ἀπεξηραμμένον καὶ ἐπὶ τετραετίαν φυλαχθέν, οὕτω δὲ τιμιώτερον γενόμενον. Εὐκόλως κατανοεῖ τις ὅτι ἡ ἑρμηνεία αὕτη οὐδαμοῦ στηρίζεται, ἀλλ' ὅτι ἐπλάσθη ὑπὸ τῆς ἀνάγκης. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ἡ γραφὴ τοῦ ἡμετέρου ἀποσπάσματος, καίπερ ἀντικειμένη πρὸς τὴν τῶν δύο ἄλλων, εἶναι λόγου ἀξία, οὐδὲ πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ἀβλέπτημα τοῦ χαράκτου τὸ γραφὲν Π ἀντὶ τοῦ Τ διότι εἴπομεν ἤδη ἀνωτέρω ὅτι ὁ τοῦ Τεγεατικοῦ τούτου ἀποσπάσματος χαράκτης ἀποδεικνύεται ἐπιμελέστατος.

Πετραία δὲ βδέλλα θὰ ἦτο ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εὐγενέστερόν τι καὶ ἐντεῦθεν τιμιώτερον εἶδος βδελλίου ἐκ τῆς Ἀραβικῆς πόλεως Πέτρας προερχόμενον. Ἀκριβῶς δὲ τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἐπικουροῦσι τὰ περὶ τοῦ βδελλίου λεγόμενα παρὰ Διοσκορίδῃ, «περὶ ὕλης ἰατρ.» I π´ «φέρεται δὲ (τὸ βδέλλιον) καὶ ἀπὸ τῆς Πέτρας ξηρόν, ῥητινῶδες κτλ.», οὗ τὰ πολλὰ ἀγαθὰ ὡς ἰατρικοῦ ἀναγράφει περαιτέρω ὁ Διοσκορ., καὶ τὰ παρὰ Πλινίῳ Natur. Hist. XII 19 (35-36) «*nascitur* (ἐνν. *bdellium*) *et in Arabia* - - - aliqui *peraticum* (1) vocant per Mediam advectum». Δυνάμεθα δὲ νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ «Πετραία βδέλλα» καὶ τὸ «περατικὸν βδέλλιον» ἦσαν ἴσως τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Εἶναι σημειώσεως ἄξιον ὅτι ὁ Πλίνιος ἀναφέρει brassicam ὑπὸ τὸ ἁπλοῦν ὄνομα petraeam, ἔ. ἀ. XX 36 (92-93) «hanc (ἐνν. brassicam) alii *petraeam* vocant». Καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων τοῦ Πλινίου (π.χ. ἔ. ἀ. XII 46 ⟨100-102⟩ μεταξὺ τῶν εἰδῶν μυροβαλάνου «longe autem optumam *Petraeam*, ex quo diximus oppido etc.», καὶ 54 ⟨119-120⟩ περὶ τοῦ ξυλοβαλσάμου «adulteratur *Petraeo* hyperico etc.») καταφαίνεται ἡ χρῆσις τῆς λέξεως «πετραία» καὶ «Πετραία» περὶ εἰδῶν ἀναλόγων τῇ βδέλλῃ.

(1) Τινὲς κώδικες παρέχουσι pyraticum, paraneum· ἡ μέχρι τῆς λέξεως «*Peraeum*» (πρβ. *peraticum*) ἀπόστασις δὲν εἶναι μακρὰ οὐδ' ἀήθης παλαιογραφικῶς.

Τιμὴν τοῦ δευτέρου εἴδους τοῦ βδελλίου ἀναγράφει τὸ Corpus καὶ ὁ Blümner δηνάρια ρο΄ κατὰ τὸ Γερονθραῖον στίχ. 9ον· δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ Τροιζήνιον στίχ. 7ῳ παρέχει ροε΄, ὅπερ ἴσως ἀνέγραφε καὶ τὸ Γερονθραῖον, διότι ἐν αὐτῷ ἡ τιμὴ κεῖται ἐν τέλει τοῦ στίχου, ὁπόθεν ἀπεκόπη ἡ πλὰξ καὶ ἴσως μετ' αὐτῆς τὸ Є. Δὲν εἶναι δὲ ἀσυνήθης ἐν τῷ διαγράμματι ἡ τιμὴ ροε΄

Σελ. I στίχ. 3ος. Συμπληροῦμεν κατὰ τὸ Γερονθραῖον στίχ. 10-11ου «πετροσελείνου [λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ ρκ΄», ὅπερ καὶ ἐκ τοῦ Τροιζηνίου (στίχ. 7ου) ἐλλείπει. Περὶ τοῦ πετροσελ(ε)ίνου ἔγραψε τὰ δέοντα ὁ Blümner ἔ. ἀ. σελ. 181ἑ.

Σελ. I στίχ. 4ος Τὸ νέον ἀπόσπασμα παρέχει «λιβάνου καλλίστου λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ (ἴχνη τοῦ ✱ σῴζονται) [ρ΄». Τὴν συμπλήρωσιν τῆς τιμῆς ρ΄ θεωρῶ βεβαίαν, τὸ μὲν διότι δύναται νὰ ὑποτεθῇ διὰ τῆς διασωθείσης ἐπὶ τοῦ λίθου κεραίας ι, διότι αὕτη εἶναι δυνατὸν ἐξ ἄλλου νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἴχνος τοῦ Ρ, τὸ δὲ σπουδαιότερον διότι ἐν στίχῳ 8ῳ τοῦ Τροιζηνίου σῴζεται πρὸ τοῦ «στύρακος» ἡ τιμὴ «⟨δηνάρια⟩ ρ΄»· ὅτι δὲ αὕτη πιθανώτατα ἀνήκει τῷ λιβάνῳ καλλίστῳ, μὴ διασωθέντι ἐπὶ τοῦ τμήματος τοῦ Τροιζηνίου, ἀποδεικνύει τὸ ὅτι ἐκ τῆς πρὸς δεξιὰν πλευρᾶς τοῦ Τροιζηνίου ἐλλείπουσι πολλά, ὡς ἐκ τοῦ ἀμέσως προηγουμένου στίχου (τοῦ 6ου) δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, συμπληροῦντες αὐτὸν κατὰ τὸ Γερονθραῖον καὶ τὸ νέον ἀπόσπασμα ἡμῶν ὡς ἑξῆς: (στ. 6ος) «ξυλοκ]|ασίας λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ ρκε΄ βδ[έλλης λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ ρ΄· βδέλλης τετραετικ| (στίχ. 7ος) ῆς κτλ.»· ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι ἐλλείπουσιν ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 7ου στίχ. τοῦ Τροιζηνίου γράμματα καὶ σημεῖα τὸ ὅλον 25 (βλ. ἐν τέλει σ. 20ἑ τὴν μεταγραφήν)· ὥστε ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 7ου στίχου μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 8ου ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπῆρχον σημεῖα καὶ γράμματα 30-31, ἐλλείποντα νῦν· μετὰ πολλῆς ἄρα πιθανότητος δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὸ Τροιζήνιον (στίχ. 7ος) «ῆς λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ ροε΄· π[ε]τρο[σελ(ε)ίνου λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ ρκ΄· λιβάνου καλλίστου λ(ίτρα) α΄ |(στίχ. 8ος) ⟨δηνάρια⟩ ρ΄.» (βλ. ἐν τέλει σελ. 20ἑ τὴν μεταγραφήν).

Τὰ μάλιστα χρήσιμος καθίσταται ἡμῖν ἡ καθαρὰ γραφὴ τοῦ νέου τούτου ἀποσπάσματος· διότι ἐκ τοῦ στίχ. 12ου τοῦ Γερονθραίου, ὅστις παρεῖχε «λβα////καλ////», περὶ οὗ δικαίως ὁ J. Schmidt ἔ. ἀ.

σελ. 27η έλεγεν ὅτι «Z. 12 ist mir leider noch nicht verständlich», ὁ Blümner ἔ. ἀ. συνήγαγε «χα]λβά[νου] καλ[λί]σ[του» ἀναγκασθεὶς νὰ παρενείρῃ δύο γράμματα (τὸ Χ καὶ Α), καίτοι οὐδαμοῦ, οὔτε ἐν τέλει τοῦ 11ου στίχου οὔτε ἐν ἀρχῇ τοῦ 12ου, δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐλλείπουσι γράμματα, συμφώνως τοὐλάχιστον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ J. Schmidt παρεχόμενον πανομοιότυπον, ὅπερ καὶ ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ ἐλάβομεν καὶ ἀποδίδομεν ἐν σχ. 2ῳ, ἔνθα μετὰ τὸ τέλος τοῦ 11ου στίχου δηλοῦται ὅτι ὑπάρχει χῶρος ἄγραφος, πρὸ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ 12ου οὐδὲν ἐλλείπει. Κατὰ ταῦτα ἡ συμπλήρωσις «χαλβάνου» καθίστατο μὲν ἤδη πρὸ τῆς εὑρέσεως τοῦ νέου τούτου ἀποσπάσματος ἀδύνατος, ἡ δὲ ἀνάγνωσις ἡμῶν ἐν τῷ Γερονθραίῳ τοῦ ἐκ παραδρομῆς ἢ βραχυγραφικῶς, ὡς τὸ «πετροσελίνου (στίχ. 10ῳ)», γραφέντος «λβα[ν]» ὡς «λιβάνου» εἶναι βεβαία. Δέον να σημειωθῇ δὲ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Γερονθραίου στ. 12-13ου εἰς τὸ Corpus μεταγραφὲν ὅλως ἀκατανόητον «καλ////ι|σιιο» ἀνέγνωσε λίαν ἐπιτυχῶς «καλλί|στου» ὁ Blümner ἔ. ἀ. καὶ βεβαιοῦται νῦν ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ νέου ἀποσπάσματος ἡμῶν.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ἐν τῷ καταλόγῳ ἀρωματικῶν οὐσιῶν, ὁμοίων ταῖς τοῦ Διοκλητιανείου διαγράμματος, αἵτινες παρεμπιπτόντως ἀναγράφονται ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἀνωτέρω (σελ. 5η σημ. 3η) ἐπιγραφῇ ἐξ Ἐπιδαύρου στίχ. 3ῳ πρέπει κατὰ τὸ νέον Τεγεατικὸν ἀπόσπασμα νὰ συμπληρώσωμεν μετὰ πλείονος πιθανότητος «ις λιβά[νου» οὐχὶ δὲ «ις λιβα[νωτοῦ», ὡς συμπληροῖ ὁ Fränkel.

Περὶ τοῦ λιβάνου παρατηροῦμεν ὅτι εἶναι τὸ γνώριμον δάκρυον τοῦ ὁμωνύμου δένδρου· ἡ χρῆσις τῆς λέξεως οὕτω ἀντὶ τοῦ λιβανωτοῦ ἄρχεται ἤδη ἀπὸ τῆς 5ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος (πρβλ. Φρυνίχ. 187 «λίβανον λέγε τὸ δένδρον, τὸ δὲ θυμιώμενον λιβανωτόν, εἰ καὶ διὰ τὴν ποιητικὴν ⟨ἄδειαν Lobeck⟩ λίβανον καὶ τοῦτο Σοφοκλῆς λέγει»), κατὰ δὲ τὸν λίαν μεταγενέστερον Ἑλληνισμὸν ἐλέγετο καὶ οὐδετέρως «τὸ λίβανον», ὅποθεν τὸ παρ' ἡμῖν σήμερον «λιβάνι». Παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις μόνον ἐν λίαν μεταγενεστεροις χρονοις ἀναγράφεται libanus ἴσον τῷ tus, ὡς σημειοῖ τὸ Λεξικὸν τοῦ Forcellini. Περὶ τῶν εἰδῶν καὶ τῆς χρήσεως τοῦ λιβάνου πραγματεύεται διὰ μακρῶν ὁ Διοσκορ. ἔ. ἀ. I πα', ἔνθα πολλὰ περὶ τῆς χρή-

σεως αὐτοῦ καὶ ὡς ἰατρικοῦ λέγει, ὡς καὶ ὁ Πλίνιος (πολλαχ.) καὶ ὁ Γαληνὸς (πολλαχ. ἐπίσης). Ἐννοεῖται δὲ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀποσπάσματι τὸ κάλλιστον τοῦτο λίβανον (ἢ ὁ κάλλιστος λίβανος) ὡς ἄρωμα καὶ ὡς ἰατρικόν· «κάλλιστον» (1) σημαίνει βεβαίως τὸ «πρώτης ποιότητος», ὡς λέγομεν· ἴσως ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἡμέτερον «μοσκολίβανο».

Σελ. I στίχ. 5ος καὶ 6ος. «στύρακος Κιλικίου λ(ίτρα) (2) α΄. ⟨δηνάρια⟩ ф΄| στύρακος Ἀντιοχίου λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ σ΄.» παρέχει τὸ νέον ἀπόσπασμα· τὸ Γερονθραῖον εἶναι ἐντεῦθεν ἀποκεκομμένον, ἐκ δὲ τοῦ Τροιζηνίου (στίχ. 8-9ου) ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστὸν μόνον «στύρακο[ς ---]λ[---|υ λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ σ΄», περὶ οὗ τὸ CIL III Suppl. p. post. σελ. 2211 Nº YY παρατηρεῖ «an [Κι]λ[ικίου]? Dioscorid. I, 79. In principio v 11 ectypum *id praebere* videtur etc.»· ὁ Fraenkel CIGP Nº 836 στίχ. 8ῳ μετέγραψε «✱ ρ΄. στύρακο[ς --]λ.» Νῦν ὅμως διὰ τοῦ Τεγεατικοῦ ἀποσπάσματος ἡμῶν εὑρίσκομεν ὅτι ἐλλείπουσι πολλὰ ἐκ τοῦ Τροιζηνίου, διότι ἡ ἐν στίχ. 9ῳ αὐτοῦ διασωθεῖσα τιμὴ σ΄ δὲν εἶναι τοῦ Κιλικίου ἀλλὰ τοῦ Ἀντιοχίου στύρακος. Κατὰ ταῦτα ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ Τροιζηνίου τὰ ἑξῆς: (βλ. ἐν τέλει σ. 20ὴ τὴν μεταγραφήν)· «(στ. 8ος) στύρακο[ς Κι]λ[ικίου λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ φ΄· στύρακος Ἀντιοχίο|(στ. 9ος)υ λ(ίτρα) α΄⟨δηνάρια⟩ σ΄», ἤτοι τὸ ὅλον ἐλλείπουσιν 25 γράμματα καὶ σημεῖα ἀπὸ τοῦ Λ τοῦ 8ου στίχου· τοῦτο δὲ ἀκριβῶς. ἡ ἔλλειψις δῆλον ὅτι πολλῶν γραμμάτων ἐκ τοῦ Τροιζηνίου, παρετηρήθη καὶ ἀνωτέρω σ. 8ῃ· ἀποδεικνύονται ἄρα πιθανώτατα καὶ ἐντεῦθεν ὅσα ἐκ τοῦ Τροιζηνίου συνηγάγομεν ἀνωτέρω εἰς στίχ. 4ον τοῦ νέου ἀποσπάσματος περὶ τῆς τιμῆς ρ΄ τοῦ καλλίστου λιβάνου.

Περὶ τοῦ «στύρακος» ἔγραψεν ὁ Blümner ἐν Philologus ἔ. ἀ. σελ. 339ῃ. Συμπληροῦντες ἕνεκα τῶν παρεχομένων ὑπὸ τοῦ ἡμετέ-

(1) Ὁμοίως εὕρηται ἐν τῷ διαγράμματι τὸ κάλλιστος, πολλαχοῦ π. χ. 19, 40 «βίρρος Ἀργολικὸς πρῶτός τε καὶ κάλλιστος κτλ.»· 18,9 «πτερὸν παόνιον κάλλιστον»· 19, 1. 5. 32. 51· ἀνάλογον εἶναι τὸ «πρωτεῖος» 7, 53. 8, 11. 13. 15. 33. 21, 5. Δελφ. 2, 6 κτλ.

(2) Ἐπὶ τοῦ λίθου γράφεται ἐξαιρετικῶς ἐνταῦθα παρηλλαγμένον τι σημεῖον, ἐν ᾧ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ ἁπλῶς τὸ κοινὸν σημεῖον τῶν λιτρῶν· τοῦτο περίπου (=Λ) παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τοῦ Αἰγειρατικοῦ I, ἐκδοθέντος ὑπὸ Β. Στάη ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1899 σελ. 147η κέ.

ρου ἀποσπάσματος νέων εἰδήσεων τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένα. παρατηροῦμεν ὅτι, ἐν ᾧ Κιλίκιος στύραξ μνημονεύεται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντιοχίου ζητήσας δὲν εὗρον ἀναφερόμενον στύρακα. Ἐκ τῆς λίαν κατωτέρας τιμῆς τοῦ Ἀντιοχίου δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὁ παρὰ Διοσκορ. ἔ. ἀ. I οθ' μετὰ τὸν καλὸν στύρακα (Γαβαλίτην, Πισιδιακὸν καὶ Κιλίκιον) μνημονευόμενος «φαῦλος» (1) εἶναι ἴσως ὁ αὐτὸς τῷ ἡμετέρῳ Ἀντιοχίῳ. Καὶ παρὰ Πλινίῳ ἔ. ἀ. XII 55 (124-126) ἀναφέρονται πολλαὶ χῶραι καὶ πόλεις παράγουσαι στύρακα καὶ εἶναι δυνατὸν ὑπό τι τῶν ἐθνικῶν ὀνομάτων νὰ κρύπτηται ὁ ἐν τῷ νέῳ ἀποσπάσματι «Ἀντιόχιος στύραξ».

Σελ. I στίχ. 7ος. «Θυμιάματος λ(ίτρα) α' ⟨δηνάρια⟩ ρν » παρέχει τὸ νέον Τεγεατικὸν ἀπόσπασμα· ἐκ τοῦ Τροιζηνίου στίχ. 9ου ἦτο γνωστὸν κατὰ τὴν μεταγραφὴν τοῦ Legrand ἔ. ἀ. «θυμο - - -», ὅπερ ὁ Στέφ. Δραγούμης ἔ. ἀ. συνεπλήρωσε «θύμο[υ - -» τοῦτο ὅμως ὁ Blümner, Philologus ἔ. ἀ. σελ. 339η θεωρεῖ ἀμφίβολον· διότι, λέγει, ὁ θύμος δὲν καταλέγεται μεταξὺ τῶν ἀρωμάτων καὶ ὁμοίων τοῖς ἐν τῷ καταλόγῳ εἰδῶν, ἐκτὸς ἂν ἐνταῦθα ὑπονοηθῇ ἴδιόν τι εἶδος θύμου ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, περὶ οὗ ποιεῖται λόγον ὁ Θεόφρ. Ἱστ φ. XI 2, 3. Τὸ ζήτημα ὅμως κεῖται νῦν ἐν τῷδε, ἂν δῆλον ὅτι ὁ Legrand μετέγραψε καλῶς τὸ Ο· ἐν τῷ CIL III Suppl. p. poster. σελ. 2211 Nο ΥΥ γράφεται ὅτι ὁ L. Pallat ἔλαβε νέον ἀπόγραφον καὶ δύο ἔκτυπα ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἔτη μετὰ τὸν Legrand καὶ ὅτι «quas litteras legit (ἐνν. ὁ Legrand) *nunc absumptas* (v. 7-9) cancellis discrevimus»· ἀκριβῶς δὲ τὸ «θυμο - -» σημειοῦται ἐν τῷ Corpus «θυμ[ο - -» (ἀλλ' ἐν CIGP Nο 836 ἐξέδωκεν ὁ Fraenkel στίχ. 9ῳ «θυμο[υ?»)· δυνάμεθα ἄρα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἢ κακῶς ἀνεγνώσθη τὸ Ο ὑπὸ τοῦ Legrand ἢ δὲν ὑπῆρχε τὸ παράπαν, ἀλλ' ὅτι μετεγράφη ὑπ' αὐτοῦ ἐξ ἀβλεψίας (2), ἢ ὅτι κακῶς ἔκειτο ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτῇ τὸ «θύμο[υ».

(1) Τριῶν εἰδῶν στύρακα ἀναφέρουσιν οἱ παλαιοί, καθ' ἃ λέγει ὁ Niclas εἰς Geopon. XIII η 8, ἄριστον μὲν τὸν «λιπαρὸν» (= Κιλίκιον), δευτερεύοντα δὲ τὸν «καλαμίτην» (πρβλ. Ἀλεξ. Τραλλ. 5 σελ. 561η) καὶ τελευταῖον πάντων τὸν «χυματίαν» (ἡ λέξις αὕτη δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ Thesaurus, ἀγνοῶ δὲ ποῦ εὗρεν αὐτὴν ὁ Niclas)· «φαῦλος» λοιπὸν στύραξ τοῦ Διοσκορίδου δύναται νὰ εἶναι ὁ β'. καὶ δὴ ὁ γ'.

(2) Καὶ ἄλλα ἀβλεπτήματα τοῦ Legrand ἐν τῇ μεταγραφῇ τοῦ Τροιζηνίου ση-

Πάντως κυροῦται διὰ τοῦ ἡμετέρου ἀποσπάσματος ὅτι καὶ τὸ Τροιζήνιον θὰ ἔγραφε «θυμ[ιάματος κτλ.».

Διὰ τῆς λέξεως «θυμίαμα» εἶναι βεβαίως ἀναγκαῖον νὰ ἐννοήσωμεν ἐνταῦθα εἶδός τι ἀνάλογον τοῖς ἄλλοις μνημονευομένοις ἀρώμασι καὶ ἰατρικοῖς· ἀκριβῶς ὑπὸ τοιαύτην σημασίαν εὕρηται τὸ λεγόμενον «ἀμμωνιακὸν θυμίαμα, thymiama ammoniacum» παρὰ Διοσκορ. ἔ. ἀ. III πη', παρὰ Γαλην. τόμ. X. σελ. 957η (ed. Kühn) καὶ 960ῃ· XI σελ. 728η καὶ 738η· XIV σελ. 113η, 160ῃ, 460ῃ· παρ' Ἀρεταίῳ «χρον. παθῶν θεραπευτ.» βιβλ. Β'. 135 34 (=334,13)· παρὰ τοῖς Γεωπον. XIII 7· παρὰ Θεοφάν. Νόννῳ τόμ. I σελ. 398ῃ (ed Bernard)· παρὰ Κέλσῳ V, xviii. 7· 9 10 13 καὶ VI, vi 18 κλ. Λέγεται δὲ τὸ αὐτὸ σπανιώτερον καὶ ἁπλῶς «θυμίαμα, thymiama» οἷον παρὰ Γαλην. τόμ. XIV σελ. 501η «ὀστέα φοινίκων καύσας καὶ τρίψας μετὰ ἅλατος καὶ θυμιάματος», ἀλλὰ συχνότερον ἐλέγετο ἁπλῶς «ἀμμωνιακόν, ammoniacum»· οἱ δὲ ἰατροὶ καὶ φαρμακολόγοι τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ τῶν σημερινῶν καλοῦσι τὸ αὐτὸ «ἀμμωνιακὸν κόμμι» ἢ ἁπλῶς «ἀμμωνιακόν».

Σελ I στ. 8ος καὶ 9ος «κρόκου Ἀραβικοῦ λ(ίτρα) α' ⟨δηνάρια⟩ λϐ' | κρό]κου Φειλικίου λ(ίτρα) α' ⟨δηνάρια⟩ λα'» παρέχει τὸ νέον ἀπόσπασμα ἡμῶν. Ἐν τῷ Τροιζηνίῳ στίχ. 10ῳ σῴζεται μόνον τὸ τελευταῖον γράμμα (τὸ Β) τῆς τιμῆς τοῦ Ἀραβικοῦ κρόκου καὶ μετ' αὐτὸ τὰ ἑξῆς: «κρόκου Κι[λικίου», τῆς συμπληρώσεως αὐτοῦ οὕτω γενομένης ὑπὸ τοῦ Blümner, Philologus ἔ. ἀ. σελ. 339η καὶ οὔσης βεβαίας. Ὁ Blümner αὐτόθι γράφει τὰ δέοντα περὶ τοῦ Κιλικίου κρόκου· ἐκ τοῦ νέου ὅμως ἀποσπάσματος ἔχομεν Ἀραβικὸν καὶ Φειλίκιον κρόκον· ἀλλ' οὐδαμοῦ εὗρον ἀναφερόμενον οὐδέτερον (1)· ὁ Διοσκορ. ἔ. ἀ. I κε' λέγει περὶ τοῦ κρόκου «ἀμείνων μέν ἐστιν ὁ Κωρύκιος ἐκ Κιλικίας, ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ Κωρύκου, δεύτερος ὁ Λυκιακὸς ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ Ὀλύμπου, τρίτος ὁ ἐξ Αἰγῶν τῆς Αἰολίδος· ὁ δὲ Κυρηναϊκὸς καὶ Σικελικὸς ἀσθενέστεροι κτλ.»· τὰ αὐτὰ περίπου λέγει καὶ ὁ Πλίν. ἔ. ἀ. XXI 17 (31-34). Καὶ ὁ μὲν Ἀραβικός, ὁ

μειοῖ τὸ CIL III Suppl. p. poster. σελ. 2328[57] Νο ad YY κατ' ἀντιβολὴν τοῦ λίθου γενομένην ἐκ νέου ὑπὸ Fraenkel (βλ. κατωτέρω σελ. 15ην σημ. 1ην).

(1) «Ἐνδρομὶς Ἀραβικὴ» εὕρηται ἐν τῷ διαγράμματι 19,6· ἀλλαχοῦ δ' αὐτοῦ οὐδαμοῦ μνημονεύεται τὸ ἐθνικὸν τοῦτο.

νῦν ὑπὸ τοῦ νέου ἀποσπάσματος παρεχόμενος, εἶναι εὐνόητος ὁπωσδήποτε, καίτοι δὲν μνημονεύεται διαρρήδην καὶ παρίσταται τιμιώτερος τοῦ περιφήμου « Κι[λικίου (κατὰ τὸ Τροιζήνιον)»

Ἀλλ' ὁ « Φειλίκιος » κρόκος τοῦ Τεγεατικοῦ τούτου ἀποσπάσματος παραμένει μοι ἀδιανόητος. Ὁ σεβαστός μοι διδάσκαλος καὶ φίλος Σπυρ. Βάσης, μεθ' οὗ συνεζήτησα ἐπὶ τινων σημείων πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ νέου ἀποσπάσματος καὶ ᾧ ὁμολογῶ καὶ ἐνταῦθα χάριτας, προθύμως ἐπικουρήσαντί μοι πρὸς ὅσον τὸ δυνατὸν τελειότατον ἀπαρτισμὸν τῆς ἐργασίας ταύτης, ἐξέφρασε τὴν ὑποψίαν μήπως ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο κρύπτηται Felicius (ἀρσ. ἐκ τῆς Arabia Felix)(1). Ἑτέραν ὑπόθεσιν δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν μήπως πρόκειται περὶ κρόκου « φειλικίου » (= « filicius » ἤτοι σχετικοῦ πρὸς τὴν « πτέριν » = filix πρβλ. Διοσκ. ἔ. ά. IV ρπγ', ρπε' καὶ ρπς', ἔνθα ἀναφέρονται εἴδη πτέριος καὶ τὰ ῥωμαϊκὰ ὀνόματα αὐτῶν « φίλις, φίλικεμ, φιλίκουλα, φιλίκλαμ », ἀναγράφονται δὲ ὡς ἰατρικά). Θὰ ἦτο βεβαίως εὔπορον νὰ ἀπαλλαγῶμεν τῶν ὑποθέσεων καὶ εἰκασιῶν παραδεχόμενοι τὴν γραφὴν τοῦ Τροιζηνίου. Ἐν τούτοις ἕνεκα λόγων, οὓς ἀναφέρομεν ἀνωτέρω (β. σ. 3ην καὶ 7ην), δὲν τολμῶμεν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τὸ φ ἐγράφη ἐκ πλάνης ὑπὸ τοῦ χαράκτου τοῦ Τεγεατικοῦ ἀντὶ τοῦ Κ (οὐ ἀποδεκτοῦ γινομένου τὸ « Κειλίκιος » καὶ « Κιλίκιος » δὲν παρέχουσί τινα μεγάλην δυσκολίαν· διότι εὕρηται, καίτοι σπανίως, ⟨ἀλλ' οὐχὶ ἐν τῷ διαγράμματι⟩ τοιαύτη σύγχυσις)(2), διότι πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἐπαινέσωμεν τὴν ἔκτακτον προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ χαράκτου ἐκείνου καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ Τεγεατικοῦ τούτου ἀποσπάσματος.

Σελ Ι στίχ. 10ος. Δυστυχῶς ἐντεῦθεν εἶναι τεθραυσμένον τὸ ἀπόσπασμα ἡμῶν παρέχον μόνον « - - - - (θέσιν διὰ 5-6 μεγάλα γράμματα ἢ 6-8 περίπου μικρὰ γράμματα) φρου λ(ίτρα) α' ⟨δηνάρια⟩ χ' »· καὶ

(1) Ἡ διὰ τοῦ ει (οὐχὶ διὰ τοῦ η) γραφὴ ἔχει ἀντίστοιχα τὸ « σει(η)ρικόν » καὶ τὰ ὅμοια ἄλλων ἀποσπασμάτων τοῦ διαγράμματος· καὶ ἑλληνιστὶ δὲ τὸ κύριον ὄνομα Felix ἐγράφετο οὐ μόνον Φῆλιξ, ἀλλὰ καὶ Φίληξ (Φῖλιξ) κατὰ τὸ λατινικὸν Fīlix.

(2) Πρβλ. τὸ ἄλλως κοινὸν καὶ σύνηθες « Ἐπαρχειας » καὶ Archiv f. Papyrusf. 17, 1901 σελ. 56η « λογείων προγόνων »· ὅτι τὸ πρῶτον ι τοῦ Κιλίκιος εἶναι βραχὺ πρβλ. ἐπὶ παραδείγμ. Lucret. II 416 « et cum scaena croco Cilici perfusa recens est ».

τὸ Τροιζήνιον εἶναι ἐπίσης ἀποκεκομμένον μηδὲν παρέχον πρὸ τῆς «μαστίχης (στ. 11ου)» πλὴν ἴχνους γράμματος, ὅπερ ὁ μὲν Legrand ἀποδίδει ὧδε ◡, ὁ δὲ Pallat διὰ στιγμῆς δηλῶν ὅτι οὐδὲν διέκρινεν, ὁ δὲ Fraenkel διὰ τοῦδε ⅂. Πάντως τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν τιμὴν οὐχὶ τοῦ «---Φρου» τοῦ νέου ἀποσπάσματος ἡμῶν, ἀλλ' ἄλλου τινὸς εἴδους, ὅπερ ἐν μὲν τῷ Τροιζηνίῳ ἔκειτο εἰς τὸ τέλος τοῦ 10ου στίχου, ἐν δὲ τῷ Τεγεατικῷ τούτῳ ἐν ἀρχῇ τοῦ 11ου (βλ. κατωτέρω), καὶ ὅπερ νῦν ἐλλείπει ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀποσπασμάτων.

Τὸ πρὸ τοῦ «--ρου» ἴχνος δὲν διακρίνεται ἀσφαλῶς· ἐν τῇ ἐμῇ μεταγραφῇ καὶ ἀντιβολῇ (1) ἐσημείωσα αὐτὸ ὡς κατ' εἰκασίαν Ο ἢ Θ ἢ Φ· τὸ τελευταῖον τοῦτο φαίνεταί μοι ἱκανῶς πιθανόν, καίτοι ἡ ἄνω κεραία τοῦ Φ δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι μᾶλλον σχισμὴ τυχαία. Κατὰ ταῦτα λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ διάστημα ἀναμένομεν εἶδός τι εἰς -όρου ἢ εἰς -θρου ἢ εἰς -φρου. Τοιαῦτα σχετικὰ τοῖς προηγουμένοις εἴδεσιν εἶναι π.χ. τὸ «ἀκόρου» (Διοσκ. ἔ. ἀ. I β'), «ἐλλεβόρου» κττ. (Διοσκ. ἔ. ἀ. IV ρμη' καὶ ρμθ') ἔτι δὲ τὸ «μαράθρου» (Διοσκ. ἔ. ἀ. III οδ'), «πυρέθρου» (Διοσκ. ἔ. ἀ. III οη'), «ἱππομαράθρου» (Διοσκ. ἔ. ἀ. III οε')» κτλ. καὶ δὴ τὸ «μαλαβάθρου» (Διοσκ. ἔ. ἀ. I ια'), ὅπερ κάλλιστα ἁρμόζει τῷ κενῷ διαστήματι. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ λίθος πείθει με ὅτι μᾶλλον φ ἦτο τὸ πρὸ τοῦ ρ γράμμα, διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν ἢ διὰ τοῦ *«νίτρου ἀφ]ροῦ» (2), ἢ διὰ τοῦ «---Ἄφ]ρου»· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἁρμόζει κάλλιστα τῷ κενῷ διαστήματι, ἀλλ' οὐδὲν πλέον, τὸ δὲ δεύτερον φαίνεται λίαν πιθανόν, ἂν λάβῃ τις πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι πολλάκις μὲν ἀπαντᾷ ἐν τοῖς γνωστοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ διαγράμματος τὸ ἐπίθετον Ἄφρος (3), ἦτο δὲ δυνατὸν νὰ ἐμνημονεύετο ἐν τῷ νέῳ τμήματι ἡμῶν εἶδός τι ὅμοιον τοῖς προηγουμένοις καὶ ἑπομέ-

(1) Ἐκφράζω καὶ ἐνταῦθα χάριτας τῷ εὐπαιδεύτῳ καθηγητῇ τοῦ ἐν Ἀνδριτσαίνῃ Γυμνασίου κ. Δημητρίῳ Γουδῇ, ἐμῷ δὲ φίλῳ, διότι ἐπεκούρησέ μοι ἐν τῇ ἀντιβολῇ καὶ τῇ λήψει ἐκτύπων συμμεταβὰς πολλάκις εἰς Τεγέαν.

(2) Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι «ἀφόνιτρον (=ἀφρόνιτρον)» ἀναγράφει τὸ Τροιζήνιον στίχ. 3ῳ ἤτοι πρὸ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ἐν τῷ νέῳ Τεγεατικῷ ἀποσπάσματι οὐσιῶν· τα μάλιστα ἀπίθανος ἄρα καθίσταται ἡ εἰκασία αὕτη· πρβλ. Διοσκορ. ἔ. ἀ. V ρλ'.

(3) Βλ. 19,24· 42· 56· 61 καὶ 22,26. Ὀρθῶς ὁ Thesaurus προπερισπᾷ τὸ Ἆφρος.

νοις ἐξ Αἰγύπτου ἢ Λιβύης προερχόμενον, τοσοῦτον σημαντικὸν ὄν. ὥστε νὰ τιμᾶται δηναρίων χ΄ κατὰ λίτραν. — Ὁ Σπυρ. Βάσης προέτεινε τὴν εἰκασίαν μὴ ἴσως ὑπῆρχεν ἐνταῦθα «ἐλαίου B (ἢ Οὐ-) ενα]φροῦ» (=oleum Venafrum, πρβλ. Varr. de r. r. I 2,6). Καὶ διαλαμβάνει μὲν τὸ διάγραμμα εἰδικῶς περὶ τῆς τιμῆς τῶν ποικίλων ἐλαίων ὀλίγῳ ἀνωτέρω 32, 39-51 (βλ. τὸ Δελφικὸν καὶ τὸ Κλειτόριον CIL ἔ. ἀ. p. post. σελ. 2328[61]η), ἀλλ' ἴσως ἠδύνατο ὡς ἰατρικὸν τὸ ἔλαιον τοῦτο νὰ ταχθῇ ἰδιαιτέρως μεταξὺ τῶν ἐν 32, 52-57 ὁμοίων.

Σελ. I στίχ. 11ος «- - - - (θέσις διὰ 11-12 γράμματα, μεθ' ἃ ✓ ⊔ Γ Χείας λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ ϙϙ(;)δ(;)» τὸ Τροιζήνιον στίχ. 11-12ου παρέχει «.μαστίχης (1) [- - - - | (στίχ. 12ος) λ(ίτρα) α΄ ⟨δηνάρια⟩ κδ΄». Κατὰ ταῦτα συμπληροῦσιν ἄλληλα τὰ ἀποσπάσματα· δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ἐν στίχ. 12ῳ τιμὴ τοῦ Τροιζηνίου κδ΄. δὲν ἀνήκει τῇ «μαστίχῃ», ἀλλ' ἄλλῳ τινὶ εἴδει μὴ διασωθέντι, κειμένῳ δ' εὐθὺς μετ' αὐτήν. Ἐπίσης ἐν ἀρχῇ τοῦ 11ου στίχ. τοῦ νέου ἀποσπάσματος ἡμῶν, ἤτοι πρὸ τῆς «μαστίχης», ἔκειτο ἕτερόν τι εἶδος, διότι, ἀφ' οὗ συμπληρώσωμεν τὸν στίχ. τοῦτον κατὰ τὸ Τροιζήνιον «- - - μαστίχη]ς Χείας κτλ.», πάλιν μένει κενόν τι διάστημα 6-7 γραμμάτων, ὅπερ θὰ κατεῖχεν ἡ ἑτέρα τις λέξις διοριστικὴ τῆς μαστίχης (π. χ. λευκῆς πρβλ. Γαλην. τόμ. XII σελ. 68-69ης «μαστίχη ἡ μὲν λευκή, καὶ Χία συνήθως ὀνομαζομένη, ἡ δὲ μελαινα, ἡ Αἰγυπτία προσαγορευομένη» καὶ Πλιν. ἔ.ἀ. XII 36 ⟨72⟩ «laudatissima autem Chia candida cuius pretium in libras XX, nigrae vero XII») ἢ ἐν γένει εἶδός τι ὀλίγων γραμμάτων (π.χ. «φοῦ ⟨πρβλ. Διοσκρ. ἔ.ἀ. I ι΄⟩ λ(ίτρα) α΄⟨δηνάρια⟩ -΄»), ἔνθα τὰ γράμματα καὶ σημεῖα εἶναι 7-8, ὅσα δῆλον ὅτι περίπου ἐλλείπουσι. Περὶ τῆς μαστίχης ἔγραψεν ὁ Blümner, Philologus ἔ.ἀ. σελ. 340ῆ· ἀναφέρει ὅμως τιμὰς μαστίχης (ἀκολουθῶν νεωτέρᾳ τινὶ ἴσως γραφῇ) ὡς ὑπὸ Πλινίου ἔ. ἀ. λεγομένας 10 μὲν δηναρίων διὰ τὴν λευκήν, 2 δὲ διὰ τὴν μέλαιναν κατὰ λίτραν.

Ἡ τιμὴ τῆς Χίας μαστίχης ἀπεδόθη ἐπὶ τοῦ λίθου ἡμῶν διά τινος

(1) Ὁ Legrand ἔ.ἀ. μετέγραφε «μαστίχης». Τὸ CIL III Suppl. p. poster. σελ. 2328[57] N° ad YY σημειοῖ κατὰ νέαν ἀντιβολὴν «⅂μαστΥχης».

συμπιλήματος δυσδιαγνώστου : ἐπὶ τοῦ σημείου τῶν δηναρίων * ἐχαράχθη πρὸς δεξιὰ ἄνω καμπύλη τις). ἵνα σχηματισθῇ P ὡς φαίνεται, κατόπιν δὲ ὑπάρχει αὐτοτελῶς τὸ γράμμα Ϙ (κόππα;) ὅπερ δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ ὥς τι ὑπόλοιπον ἄλλου γράμματος. μετ' αὐτὸ δὲ E (κλῖνον πρὸς τὸ B)καὶ μετ' αὐτὸ οὐδὲν ἐχαράχθη. Ὑπερέβη δὲ κατ' ἀνάγκην ὁ χαράκτης, παρὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν μέχρι τοῦδε συνήθειαν αὐτοῦ, τὴν χωρίζουσαν τὰς δύο σελίδας κάθετον γραμμήν, διότι δὲν ἐπήρκει τὸ διάστημα, ἵνα περιλάβῃ τὰ ἐν τῷ 11ῳ στίχῳ ἐπὶ τῆς α'. μόνον σελίδος περιεχόμενα. Ὥστε τὸ τελευταῖον γράμμα ἀνήκει τῇ τιμῇ τῆς μαστίχης οὐχὶ δὲ λέξει τινὶ τῆς β' σελίδος. Κατὰ ταῦτα ἡ λίαν πιθανὴ τιμὴ (1) εἶναι PϘE, ἤτοι ἀριθμὸς ἀσυνήθης ἐν τῷ διαγράμματι (οὐδαμοῦ εὗρον ἐν αὐτῷ Ϙ, ἐνῷ Ϛ' πολλάκις κα ϡ ἅπαξ). Πάντως ὅμως ἐκ τῶν ἰχνῶν τούτων συνάγεται ὅτι τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ 11ου στίχου τοῦ Τροιζηνίου ὑπὸ τοῦ Fraenkel διακρινόμενον σημεῖον ⅂ (ὅπερ ἐν CIGP Nº 836 στίχ. 11ῳ μεταγράφει ὡς βέβαιον «π'.»), δὲν ἀνήκει τῇ τιμῇ τῆς μαστίχης, ἀλλ' ἑτέρου εἴδους μὴ διασωθέντος μήτε ἐπὶ τοῦ νέου ἀποσπάσματος ἡμῶν μήτε ἀλλαχοῦ.

Μετὰ τὸν 11ον στίχ. ὑπῆρχε συνέχεια τῶν ἐλαίων, ἀρωμάτων, ἰατρικῶν καὶ λοιπῶν εἰδῶν, περὶ ὧν διαλαμβάνουσι τὸ Τροιζήνιον ἀπόσπασμα, τὸ Δελφικόν, τὸ Κλειτόριον (= CIL III Suppl. p. poster. σελ. 2328⁶¹ Nº EEE καὶ FFF), καὶ τὸ Θηβαϊκὸν II σ. 2α (= αὐτθ. p. prior Nº 1925 ΠΠ)· καίτοι δὲ πάντων ἐφθαρμένων καὶ κατεστραμμένων ἐξήχθησάν τινα εἴδη διὰ τοῦ συσχετισμοῦ αὐτῶν.

(1) Παρὰ Πλινίῳ ἔ. ά. (ὅπου πολλὰ εἴδη μαστίχης κατὰ τόπους ἀναφέρει) τιμὴ τῆς μαστίχης κατὰ λίτραν ἀναγράφεται τῆς μὲν λευκῆς 20 δηναρίων (κατὰ Blümner 10), τῆς δὲ μελαίνης 12 (κατὰ Blümner 2)· ἂν ἐκ τοῦ νέου ἀποσπάσματος ἡμῶν λάβωμεν PϘE = 195 δηνάρια, ἔχομεν τιμὴν τῆς λίτρας 3,51 Mk. συμφώνως τῇ τότε ἀξίᾳ τοῦ δηναρίου οὔσῃ 1 $^4/_5$ Pf. κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Mommsen (Hermes τόμ. XXV ⟨1890⟩ σελ. 25η κέ.). Ἐπειδὴ δὲ τὸ δηνάριον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πλινίου εἶχεν ἀξίαν 20 πλασίαν τῆς τοῦ διαγράμματος, ἤτοι 36 pf., συνάγεται ὅτι ἡ λίτρα τῆς μὲν λευκῆς Χίας μαστίχης ἦτο 7,20 Mk., (3,60 κατὰ Bl.), τῆς δὲ μελαίνης 4,32 Mk. (0.72 κατὰ Bl.)· ἡ κατὰ 0,81 Mk. ἐπὶ ἔλαττον διαφορὰ τῆς τιμῆς τῆς μελαίνης μαστίχης ἑρμηνεύεται εὐκόλως· ἀλλ' ἡ κατὰ 3,69 Mk. (κατὰ Bl. 0,09 μόνον) ἐπὶ ἔλαττον διαφορὰ τῆς τιμῆς τῆς λευκῆς Χίας μαστίχης δυσκόλως ἑρμηνεύεται καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἔκπτωσιν τῆς τιμῆς τῶν ἐν γένει ὠνίων ἐν τῷ διαγράμματι, δι' ἣν ἀκριβῶς τοσαύτη ἐξέγερσις ἐγένετο. Ἴσως ὅμως ἐν τῷ ἀποσπάσματι ἡμῶν δὲν πρόκειται περὶ τῆς λευκῆς Χίας μαστίχης, ἀλλὰ τῆς Χίας ἁπλῶς, ὁπόθεν ἡ παραβολὴ τῶν τιμῶν καθίσταται μᾶλλόν τι εὐνόητος.

Σελ. II. Ἀλλὰ τί εἵπετο τοῖς ἀνωτέρω ἀρώμασι καὶ ἰατρικοῖς, ἀγνοοῦμεν· καὶ δύναται μὲν νὰ ἁρμόζῃ τὸ νέον ἀπόσπασμα ἡμῶν κατὰ τὴν II σελ. πρὸς τὴν 3ην σελ. τοῦ Κλειτορίου, αὕτη ὅμως εἶναι τοσοῦτον κατεστραμμένη, ὥστε οὐδὲ λέξις μεταγράφεται ἐκεῖθεν ἀσφαλῶς· (πρβλ. CIL ἔ. ἀ. p. post. σελ. 2328[63] «pauca elementa quae legi potuerunt in Clitorensis paginis prima et *tertia* argumenti sunt plane incerti»). Ἐξ ἄλλου ἡ II σελὶς τοῦ νέου ἀποσπάσματος ἡμῶν εἶναι τοσοῦτον ἀτελής, ὥστε οὐδὲ λέξιν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐξ αὐτῆς ἀσφαλῶς· ὁμοίως οὐδεμίαν ἐπικουρίαν παρέχουσιν ἡμῖν τὰ μέχρι τοῦδε γνωστά, ἀλλ' ἀβεβαίου θέσεως (πρβλ. τὰ περὶ τῆς 1ης σελ. τοῦ IIου Θηβαϊκοῦ ἐν τῷ CIL p. pr. σελ. 1953η λεγόμενα ὅτι «sequitur ⟨δηλ. μετὰ τὸ «λιβάνου»⟩ fragmentum *sedis incertae*») ἀποσπάσματα, διότι δὲν δύναται νὰ προσαρμοσθῇ τι τούτων πρὸς τὸ νέον Τεγεατικόν.

Σελ. II στίχ. 1-6ου· ἡ μεταγραφὴ αὐτῶν ἔχει ὡς ἑξῆς (στίχ. 1ου) «ἀπὸ - - | (στίχ. 2ου) μέχ[ρι; - - | (στίχ. 3ου) ἀπὸ Βυ - - - | (στίχ. 4ου) ἀπὸ Η - - μέχρι | (στίχ. 5ου) Ἀμασ - - - - [μέ; | (στίχ. 6ου) χρι Σ[τ;(1)(ε;)» Ἐντεῦθεν βλέπομεν τὴν μὲν πρόθεσιν «ἀπὸ» πιθανωτάτην οὖσαν, διότι ἐπαναλαμβάνεται τρίς, ὅπερ εἶναι ἄξιον σημειώσεως· ἔτι δὲ ἡ «μέχρι» φαίνεται ἐπίσης ὑπάρχουσα δὶς ἐν τοῖς διασωθεῖσι γράμμασι καὶ ἐξ ἄλλου δύνανται νὰ παραβληθῶσι τὰ περιέχοντα αὐτὴν ἐνταῦθα τμήματα πρὸς τὸ ἐν κεφ. 31ῳ, στ. 8ῳ (ἐκ τοῦ Μεγαρικοῦ II σ. 2ας καὶ τοῦ Ἐλατειακοῦ σελ. 3ης ἀποσπάσματος) «- - - χρισε - -», ὅπερ ἴσως εἶναι «- μέ]χρι(ς)σε - -»(2) Ὅτι ἡ «ἀπὸ» δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς συμπεπλεγμένη λέξεσιν, οἷαι αἱ ἐν τῷ διαγράμματι «ἀπὸ βελόνης, ἀπὸ ἱστοῦ, ἀπὸ χρήσεως, ἀπὸ βύρσης, ἀπὸ δέρματος, ἀπὸ λίνου κτλ.» (βλ. 7, 53. 55. 56. 57 κλ. 15, 56α. 57. 26, 31 κλπ.), εἶναι φανερὸν τὸ μὲν ἐκ τοῦ πιθανοῦ ἑπομένου «μέχρι», τὸ δὲ σπουδαιότερον ἐκ τῆς θέσεως τῆς II σελ. τοῦ νέου ἀποσπάσματος ἡμῶν: διότι μετὰ τὰ ἀρώματα καὶ ἰατρικὰ

(1) Τὸ Τ μοὶ φαίνεται πιθανόν, ἀλλ' οὐχὶ βέβαιον ἕνεκα τῶν κατὰ τὴν ἀποκοπὴν σχισμῶν τοῦ λίθου· δύναται νὰ εἶναι καὶ Ε.

(2) Τὸ «χρισε» προέρχεται ἐκ τοῦ Μεγαρ. II σελ. 2ας· καὶ δὲν παρουσιάζουσι μὲν ἀποστάσεις τὰ ἴχνη, ἀλλὰ τὸ «χρισε» μεταγράφομεν κατ' εἰκασίαν, ὡς ἐκ τῶν διαφόρων ἰχνῶν δύναται νὰ ἐξαχθῇ, «μέ]χρις (σ)ε».

εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναμείνωμεν ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου διατάξεις ὑπαγομένας ὑπὸ κεφάλαια πολὺ προηγούμενα, ἐν οἷς ἀπαντῶσι τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω «ἀπὸ - - -» καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Τὸ αὐτὸ δὲ συμπεραίνομεν καὶ ἂν παρεμβάλωμεν τὸ ἀπόσπασμα ἡμῶν μετὰ τοῦ Γερονθραίου καὶ Τροιζηνίου καὶ τῶν λοιπῶν σχετικῶν μεταξὺ τῶν στίχων 30ου καὶ 31ου τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου, ὅπερ ὑποθέτει ὡς δυνατὸν τὸ CIL (III Suppl p. prior σ. 1953 «*potuerunt* ⟨ἐνν. Geronthr. V=32, 52-57⟩ item interponi inter 30 et 31»· καὶ p. post. σελ. 2328[63] «nihilo minus quem locum in edicto caput tenuerit nondum patefactum est etc.»)· συνάγομεν δῆλα δὴ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ περιέχωνται ἐν τοιαύτῃ θέσει πληροφορίαι «περὶ μισθῶν τεχνιτῶν, περὶ ξύλων τῶν εἰς τὰ ὀχήματα, περὶ λίνου κττ.», ἐν αἷς τὰ «ἀπὸ - - -» ἐκεῖνα.

Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων ἐκφράζομεν τὴν ὑποψίαν μήπως τὸ Διοκλητιάνειον διάγραμμα ἀνέγραφε περὶ τὸ τέλος ἀποστάσεις· καὶ ἔχομεν μὲν ἐν κεφ. 17ῳ στίχ. 1-5ου «περὶ τῶν μισθῶν τῆς βεκτούρης» ἀναγραφὴν ἀποστάσεων διὰ μεταφορᾶς κατὰ ξηρὰν ἐπὶ ὀχημάτων ἢ ζῴων καὶ τὰς τιμὰς αὐτῶν κατὰ μίλια π. χ. στίχ. 3ῳ «βεκτούρα κάρρου γεγομωμένου ἰς λείτρας ‚ασ' καθ' ἕκαστον μείλιον ✱ κ'.» καὶ δυνάμεθα εὐλόγως νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐκεῖ θὰ ἦτο ἁρμοδιωτέρα ἡ ἀναγραφὴ καὶ ἑτέρων ἀποστάσεων, μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι τὸ μὲν δὲν θὰ παρείχοντο ἐνταῦθα τιμαί, διότι οὐδὲν ἴχνος αὐτῶν διεσώθη, ἀλλὰ πληροφορίαι περὶ ἀποστάσεων λιμένων σπουδαίων ἢ πόλεων πρὸς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ, ἰδίᾳ τοῦ στρατιωτικοῦ κόσμου, αἵτινες θὰ ἦσαν πολύτιμοι καὶ σπουδαιόταται πρὸς διακανονισμὸν τῶν ὑποθέσεων ἑκάστου καὶ εὔπορον καθορισμὸν τῶν ναύλων, ὡς ἐκ τούτου δὲ θὰ ἦτο τὰ μάλιστα ἁρμόδιον νὰ τεθῶσι περὶ τὸ τέλος, εἰς μερος δῆλον ὅτι εὐκόλως ἀνευρισκόμενον, τὸ δὲ σπουδαιότερον ὅτι ἐκ τοῦ 17ου κεφ. οὐδὲν ἐλλείπει, τὰ δὲ ἴχνη τοῦ νέου ἀποσπάσματος ἡμῶν οὐδαμοῦ ἁρμόζουσι πρὸς τὰ διασωθέντα περὶ τῶν μισθῶν τῆς βεκτούρης.

Ὅτι δὲ ἡ ἀναγραφὴ ἀποστάσεων λιμένων ἢ πόλεων κττ. δὲν ἦτο ἄγνωστος οὐδὲ λόγου ἀναξία, ἀποδεικνύουσιν αἱ πολυάριθμοι ὅμοιαι εἰδικαὶ πληροφορίαι παρὰ τοῖς παλαιοῖς, αἱ ὑπὸ τὸν τύπον τῶν «ἀναμετρήσεων» ἢ «σταδιασμῶν» παρεχόμεναι, καὶ αἱ περὶ αὐτῶν

συγγραφαὶ (πρβλ. τὰ παρὰ Geogr. Graec. minor. σελ. 370η κέ., 402α κέ., 424η κέ. «ἀναμέτρησις τῆς Οἰκουμένης πάσης», 425η κέ. «σταδιασμὸς ἤτοι περίπλους τῆς Μεγάλης θαλάσσης», 515η κέ., 563η κέ. κτλ. βλ. καὶ Böckh ἐν τῷ CIG II σελ. 768η).

Κατὰ ταῦτα ἐκφράζομεν τὴν εἰκασίαν, μήπως ἐν τῇ II σ. τοῦ νέου Τεγεατικοῦ ἀποσπάσματος ἡμῶν τοιαῦτά τινα δυνάμεθα νὰ ἀναμένωμεν συμφώνως τοῖς διασωθεῖσιν ἴχνεσι· τούτου ἀποδεκτοῦ γινομένου, ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ ὑπονοήσωμεν ὑπὸ τὰ σῳζόμενα ἴχνη ὀνόματα πόλεων ἢ λιμένων σπουδαίων, π.χ. ἐν στίχ. 3ῳ «Βυ[ζαντίου; (ἤ τι τοιοῦτο) μέχρι - - - μίλια (ἢ στάδιοι) - -», στίχῳ 4ῳ «ἀπὸ Ἡ[λιουπόλεως; (ἤ τι ὅμοιον) μέχρι - - μίλια (ἢ στάδιοι) - - », στ. 4 καὶ 5ῳ «- -[μέχρι] Ἀμάσ[τριος; (ἤ τι ὅμοιον) μίλια (ἢ στάδιοι) - -» στίχ. 5 καὶ 6ῳ «[μέ]χρι Σ[τ (ἢ ε;) - - πόλεως; (ἤ τι τοιοῦτο) μίλια (ἢ στάδιοι) κτλ.».

Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ἡ 3η σελὶς τοῦ Κλειτορίου ἀποσπάσματος δὲν παρέχει οὐδεμίαν λέξιν ἀσφαλῶς ἀναγινωσκομένην, καίτοι μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας συνέλεξε τὰ ἐλάχιστα σῳζόμενα ἴχνη ὁ δεινὸς τὰ ἐπιγραφικὰ A. Wilhelm (βλ. CIL III Suppl. p. post. σελ. 2328[61]η Nº FFF)· μόνον ἐν στίχ. 4ῳ δυνάμεθα ἴσως νὰ εἰκάσωμεν «- - - Ἀ(ν)[δ]ρ[ιανουπόλεως;». ἢ «* - - Ἀλεξ;]αν[δ]ρ[είας;» ἤ τι ὅμοιον. Πιθανώτατα ἡ σελὶς αὕτη τοῦ Κλειτορίου περιεῖχε τὸ αὐτὸ κεφάλαιον, ὅπερ ἡ σελ. II τοῦ νέου Τεγεατικοῦ ἀποσπάσματος ἡμῶν, ὡς τοὐλάχιστον ἐκ τῆς θέσεως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ἣν ἀμφότερα κατέχουσι καὶ ἥτις εἶναι περίπου ἡ αὐτή.

Ἐν τοῖς σταδιασμοῖς γίνεται χρῆσις τῶν προθέσεων «ἀπὸ - - (σπανίως τῆς ἐκ) - - καὶ τῆς εἰς (ἐνίοτε ἐπὶ καὶ σπανιώτερον ἕως)· τῆς μέχρι δὲν εὗρον παραδείγματα ἐν τοῖς μνημονευθεῖσιν ἀνωτέρω συγγράμμασιν, ἀλλὰ παρὰ Πτολεμ. π. χ. I 14, II 7 (πολλάκις) κἀπ. προκειμένου ὅμως τοῦ λόγου περὶ μοιρῶν· ἴσως λατινιστὶ ἔκειτο usque.

Πρὸς εὐχερεστέραν μελέτην καὶ ἀντιβολὴν τῶν λεπτομερειῶν παραθέτομεν κατωτέρω μεταγραφὴν τοῦ νέου Τεγεατικοῦ ἀποσπάσματος ἡμῶν καὶ τοῦ Τροιζηνίου, σημειοῦντες τὰ μὲν σῳζόμενα δι' ἁδρῶν γραμμάτων τὰς δὲ συμπληρώσεις διὰ μικροτέρων.

Τεγεατικὸν ἑλληνιστί

Σελ. I

1 βδ[έ]λλης λ.[α' ✳ ρ'»
2 «βδέλλης Πετρα[ίας λ. α' ✳ ρο(ε;)».
3 «πετροσελείνου [λ. α' ✳ ρκ'.»
4 «λιβάνου καλλίστου λ. α' [✳ρ.'»
5 «στύρακος Κιλικίου λ. α' ✳ φ'.»
6 «στύρακος Ἀντιοχίου λ.α' ✳ σ'.»
7 «θυμιάματος λ. α' ✳ ρν'.»
8 «κρόκου Ἀραβικοῦ λ. α' ✳ λβ'.»
9 «κρό]κου Φειλικίου λ. α'. ✳ λα'.»
10 «δεῖνος "Αφ;]ρου λ. α' ✳ χ'.»
11 «δεῖνος λ. α' ✳ - μαστίχη]ς Χείας λ. α' ✳ ρο(;)ε(;)'.»

Σελ. II

1 «ἀπὸ [(δεῖνος πόλεως)».
2 «μέχ[ρι (δεῖνος πόλεως) μίλια ἢ στάδιοι-».
3 «ἀπὸ Βυ[ζαντίου; (ἤ τι ὅμοιον) μέχρι - - μίλια ἢ στάδιοι»
4 «ἀπὸ Ἡ[λιουπόλεως; (ἤ τι ὅμοιον) μέχρι»
5 «Ἀμάσ[τριος; (ἤ τι ὅμοιον) μίλια ἢ στάδιοι - - (ἀπὸ δεῖνος πόλεως) μέ-»
6 «χρι Σ[τ (ἢ ε;) βαστουπόλεως; (ἤ τι ὅμοιον) μίλια ἢ στάδιοι -»

Τροιζήνιον ἑλληνιστί

6 «ασίας λ. α' ✳ ρκε'. βδ[έλλης λ. α' ✳ ρ'. βδέλλης τετραετικ»
7 «ῆς λ. α' ✳ ροε'. π[ε]τρο[σελ]ε)ίνου λ. α' ✳ρκ'. λιβάνου καλλίστου λ. α'.»
8 «✳ ρ'. στύρακος [Κι]λ[ικίου λ. α' ✳ φ'. στύρακος Ἀντιοχίο»
9 «υ λ. α' ✳ σ'. θυμ[ιάματος λ. α' ✳ ρν'. κρόκου Ἀραβικοῦ λ. α' ✳ λ»
10 «β'. κρόκου Κι[λικίου λ. α' ✳ λα'.(δεῖνος "Αφ;)ρου λ. α'. ✳ χ'. (δεῖνος) λ.α' ✳»
11 «π;]μαστίχης [Χ(ε)ίας λ. α'. ✳ ρο(;)ε(;). - - - -»

Ἐν Ἀθήναις· κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1905.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

ΕΚ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

BONAEMEMORIAEMACCUSAE
MUCERISANN~XXII~ETUICTORIAE
SIUEUALERIOCAEANN~XIIII~QUAE
OBDESIDERIUMAUUNCULIEORUM
FL~CEMILLL~U~PCOMITISABULTIMA
CALLIAPERDIUERSALOCAPROUIN
CIARUMADPROUINCIAMMACEDO
NIAMUENERUNTIBIDEMQ·POSIAM
PLEXUMEIVSETCOMPLETACUPIDITATE
AMORISINCIUITATEIDISSENSITATIM UNUS
COMPLERUNTQUIBUSMEMORATUS
UIRLAUDABILISUTCOGNOSCERE
TURIUSSITEISMEMORIAMFIERI

Πλάξ, ὕψους 1,96 καὶ πλάτους 090 καὶ πάχους 007, νεωστὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ εὑρεθεῖσα. Μάρμαρον ἐγχώριον ὑπόλευκον. Τῶν γραμμάτων, ὧν τινα εἶναι ἀποτετριμμένα ἐκ τῆς ὑγρασίας, ὕψος 004. Ἡ πλὰξ μετακομιζομένη διερράγη εἰς δύο τεμάχια, ὡς ἐν τῷ σχήματι φαίνεται.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τῇ 5 Ἰουνίου 1905.

Π. Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ἡ ἔμπροσθεν ὑπὸ τοῦ δοκιμωτάτου φιλολόγου καὶ κρατίστου τῆς Ἀθηνᾶς φίλου Κου Πέτρου Παπαγεωργίου δημοσιευομένη ἐπιγραφὴ ἀναγνωστέα μὲν ὧδε:

Bonae memoriae Maccusae
mu(li)eris ann(orum) XXII et Victoriae
sive Valerio(l)ae ann(orum) XIV; quae
ob desiderium avunculi e(a)rum
Fl(avi) (G)em(e)lli V(iri) P(erfectissimi) comitis (ab ultima
(G)allia per diversa loca provin-
ciarum ad provinciam Macedo-
niam venerunt ibidemq(ue) pos(t) am-
plexum eius et completa cupiditate
amoris in civitate Idissensi (f)ati munus
complerunt. Quibus memoratus
Vir Laudabilis ut co(g)noscere(n)
tur iussit eis memoriam fieri.

Ἡ μεταγραφὴ αὕτη διαφέρει τοῦ ἐν τῷ λίθῳ κειμένου πλὴν τῆς συμπληρώσεως τῶν συντομίας χάριν συνήθως παραλειπομένων ἐλάχιστά τινα, οἷον ὅτι ἀντὶ τοῦ ἐν στ. 2 muCeris καὶ τοῦ ἐν στ. 3 ValerioCae ἐγράψαμεν mulieris καὶ Valeriolae (1), ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν στ. 4 eorum τὸ earum, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν στ. 5 Cemilli τὸ Gemelli, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν στ. 6 Callia τὸ Gallia, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν στ. 8 poslam- τὸ posTam, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν στ. 10 Tatimunus τὸ fati munus, καὶ τέλος ἀντὶ τοῦ ἐν 11, 12 στίχ. coCnosceretur τὸ coGnoscerentur. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα εἰσὶ πάντως τοῦ λιθοκόπου σφάλματα, τὸ δ' ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ περιττεῦον *eis* (2), ἴσως δὲ καὶ τὸ ἐν στ 4

(1) Ὁμοίως ἐν C. I. L. VI, 10695 κεῖται AeCius LVtVches ἤτοι Aelius Eutyches. Ὡσαύτως C ἀντὶ τοῦ L γέγραπται ἐν C. I. L. VI, 10718. Αὐτ. 16681 κεῖται HFCODOAVS ἀντὶ τοῦ HELIODORVS, δηλαδὴ C ἀντὶ τοῦ LI.

(2) Παραπλήσιόν πως τὸ ἐν C. I. L. VI, 1759· inter **omnes,** qui ad eum intrassent, parentem se . . . **his** . . praebuisset καὶ Αὐτ. 16372: Cornelia . . . *coniugi* sanctissimo et fidelissimo bene merenti fecit **ei**. (XIII, 1, 1, 2000 ex *quibus* **his** omnibus).

eorum ἀντὶ τοῦ earum (1) ἢ μᾶλλον τοῦ suis (2) θεωρητέα μᾶλλον αὐτοῦ τοῦ τὸ πρωτότυπον γράψαντος πλημμελήματα.

Ἐπὶ δὲ τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς χωροῦντες λέγομεν ὅτι αὕτη ἐστὶν ἐπιτύμβιος εἰς τὴν ἀγαθὴν μνήμην δύο ἀδελφῶν, ὧν ἡ μὲν πρεσβυτέρα ἐτῶν 23 Maccusa, ἡ δὲ νεωτέρα ἐτῶν 14 Victoria ἢ Valeriola ἐκαλεῖτο, αἵτινες διὰ πόθον τοῦ ἑαυτῶν θείου τοῦ κόμιτος Φλαουΐου Γεμέλλου ἀνδρὸς ἀξιολογωτάτου ἐκ τῶν ἐσχάτων τῆς Γαλατίας, ἔνθα φαίνεται ᾤκουν, διελθοῦσαι διαφόρους τόπους ἐν πλείοσιν Ῥωμαϊκαῖς ἐπαρχίαις κειμένους ἦλθον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μακεδονίαν, ἐνταῦθα δὲ γενόμεναι καὶ τὸν θεῖον ἀσπασάμεναι καὶ οὕτως ἀποπληρώσασαι ἣν εἶχον σφοδρὰν ἐπιθυμίαν τοῦ ἐντυχεῖν τῷ ἀγαπητῷ, ἐπλήρωσαν τὸ μοιραῖον χρέος ἤτοι ἐτελεύτησαν ἐν τῇ τῶν Ἐδεσσαίων πόλει. Ταύταις λοιπὸν ὁ προμνημονευθεὶς ἀξιέπαινος ἀνήρ, ἵνα γένωνται γνωσταί, ἐκέλευσεν ὅπως κατασκευασθῇ τὸ προκείμενον ἐνεπίγραφον μνημεῖον.

Τοιαύτη μὲν ἡ ὅλη τῆς ἐπιγραφῆς ἔννοια. Περὶ δὲ τῶν κατὰ μέρος παρατηρητέα τάδε:

Στ. 1. Bonae memoriae Maccusae κ. τ. ἑ. Ἐν ταῖς ἐπιτυμβίοις τῶν Ῥωμαίων ἐπιγραφαῖς τὸ τοῦ κειμένου ὄνομα, ὁσάκις μὴ ἦτο μέλος τῆς ὅλης προτάσεως, τὸ μὲν πάλαι ἐτίθετο κατ' ὀνομαστικήν, ὕστερον δὲ συνηθέστερον μὲν κατὰ δοτικήν, πολλάκις δ' ὅμως καὶ κατ' ὀνομαστικήν, ἐνίοτε δὲ κατὰ γενικὴν κτητικήν (3). Τῆς ὅλης δ' ἐπιγραφῆς ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις σύνηθες ἐγένετο νὰ προτάσσηται τὸ d(is) m(anibus) s(acrum), ὅπερ ἢ οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὰ ἑξῆς συντακτικὴν συνάφειαν ἢ συνάπτεται τῷ τοῦ κειμένου ὀνόματι κατὰ

(1) Ὅμοια τούτῳ σφάλματα εὕρηνται καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς, ὧν τινες μάλιστα δημόσιαι οἷον C. I. L. XI, 1147 (Tabula Veleias p. V. 94): Silvas... **qui** sunt in Placentino.

(2) Ἐν παλαιοτέραις ἐπιγραφαῖς διαστέλλονται τὰ τοιαῦτα οἷον C. I. L. VI, 8745 coniugi *suae* et fratri et coniugi eius (τ. ἐ. fratris) 13040 fratri suo et filis eius. Τοῦτο δ' ὅμως οὐχὶ πάντοτε συμβαίνει. Οὕτω CIL. VI, 12798 κεῖται: fecit .....posterisque *eius* = suis.

(3) Οἷον C. I. L. VI, 23506 D. Oppi Agathonis Marcia . . . fecit. Τὸ οὐσιαστικὸν εἰς ὃ ἀνήκει ἡ τοιαύτη γενικὴ εἶναι ossa cineres ἢ τοιοῦτο ἢ memoria ἢ τοιοῦτο, ὃ πολλάκις τίθεται.

γενικὴν τιθεμένῳ (1). Τούτῳ τῷ d. m. πρόςκειται πολλάκις ἑτέρα τις δοτική, καὶ δὴ συνήθως τὸ memoriae ἤτοι ἁπλῶς οὕτως ἡ μετ' ἐπιθέτου κείμενον (2). Ἡ τοιαύτη δοτικὴ ἐκβάλλει τῷ χρόνῳ πολλάκις τὸ d. m. (3) τιθεμένη ἀντ' αὐτοῦ εἴτε μετὰ γενικῆς (4) τοῦ τεθαμμένου εἴτε ἄνευ τινὸς πρὸς τὰ ἑξῆς συναφείας, καθάπερ ἐκεῖνο. Τοῦτο συμβαίνει μάλιστα ἐν Χριστιανικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν αἷς τὴν θέσιν τοῦ *d. m.* λαμβάνει τὸ *bonae memoriae* ἤτοι μετὰ γενικῆς συνημμένον, ὡς ἐνταῦθα (5) ἤ, ὡς τὰ πολλά, ἄνευ συναφείας πρὸς τὰ ἑξῆς κείμενον.

Ἐκ δὲ τῆς συνηθείας τοῦ ἀνατιθέναι μνημεῖα bonae memoriae τοῦ δεῖνος προέκυψεν τὸ θεωρεῖν τὸν κείμενον bonae memoriae hominem τ. ἔ. ἀείμνηστον. Ἐντεῦθεν ἐν τοῖς ὕστερον χριστιανικοῖς χρόνοις τὸ bonae memoriae γίνεται γενικὴ τῆς ἰδιότητος συναπτομένη τῷ τοῦ κειμένου ὀνόματι (6) καὶ δηλοῦσα τὸν ἀείμνηστον οἷον C. I. L. XII, 930, 931-933, 940, 941, 943, 945-948, 950-955, 957, 962, 963, 967, 969, 974, 986, 1501, 1504, 1530, 1553, 1695, 2058, 2180, 2188, 2309, 2310, 2312, 2313, 2485, 2644, 2654, 2661, 2701, 4084, 5340, 8341, 5346, 5351, 5353, 5354, 5355, 5401, 5407, 5819, 5861, 5868, 5869 IX, 4845· VI 20618 (memoriae optimae καὶ Ἑλλ. ἀρίστης μνήμης) 29235 (Marcellus bonae memoriae . . . notus Viminacio).

Ὡσαύτως ἐκ τοῦ ἱδρύειν μνημεῖα memoriae τοῦ δεῖνος προῆλθε καὶ τὸ καλεῖν αὐτὰ ταῦτα τὰ μνημεῖα memorias. Οὕτω κεῖται

(1) Ἀμφοτέρων τούτων πλεῖστα παραδείγματα.

(2) Συνηθέστατον τοῦτο ἐν ταῖς ἐκ Γαλατίας ἐπιγραφαῖς.

(3) Σημειωτέον τὸ ἐν C. I. L. VI, 20667 D. M. Juliae, Saturninae . . . et memoriae Iuliae.

(4) Οἷον VI. 9956: memoriae Athenaei, ὡσαύτως Αὐτ. 10751, 12957, 13205, 13600, 15503, 15518, 15594, 17855, 17928, 18004, 18050, 18301, 20596, 20970, 21521, 21571, 21812, 23029, 23563, 24916, 26977, 27028, 27698, 27827, 28672, XI 3823, 3894.

(5) Καὶ C. I. L. V, 624 bonae memoriae et domi (=domui πρβλ. C. I. L. XII 4722 d. m. et domui perpetuae) Martiniani. XIII, 1, 1, 1916 (ἐξ Ἀκυταυΐας) Bonae memoriae et spei aeternae . . . . . Feliciae Minnae feminae rarissimae castitatis exempli. Ὡσαύτως Revue Archéologique 1891 σελ. 415: Boni memor (=bonae memoriae) Aureli Ospitalis.

(6) Πολλάκις ἡ γενικὴ αὕτη δηλοῦται συντόμως διά τινων γραμμάτων, οἷον BM. Δύο ὄντων τῶν κειμένων εὕρηται ἐνίοτε διπλοῦν M, οἷον XII 2309 (B N M M).

πολλάκις ἐν ἀρχῇ ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς Memoria (τοῦ δεῖνος)=monumentum (VI, 13312, 20038 κ. ἄ. π.). Συχνότατα δ' εἶναι τὸ memoriam facere ἢ ponere καὶ memoriam fieri iubere. 'Αλλ' ἡ μεταφορικὴ αὕτη χρῆσις χωρεῖ ἔτι περαιτέρω. Λέγεται δηλ. οὐ μόνον memoriam dedicavit (C. I. L. VI. 13539), scripsit (VI, 7556). ἀλλὰ καὶ a solo coepit (C. I. L. X. 7657), a fundamentis extruxit (IX 5649), καὶ in memoria (=in sepulcro) positi sunt (X. 7657) καὶ memoriam vendere, donare, abalienare (VI, 13014) sibi comparare (Αὐτ. 1600, 26218), distrahere (αὐτ.) καὶ memoriae donum accipere (αὐτ. 13142) καὶ memoriola vetustate de (=di) lapsa (αὐτ. 13188) καὶ latus memoriae (αὐτ. 15163) καὶ ab aliena memoria recedere (αὐτ. 20116) κ. ἄ. τ.

Αὐτ. Maccusae. Πρὸς τὸ παράδοξον τοῦτο ὄνομα παραβλητέα τὰ γνωριμώτερα Maccus (1) καὶ Macco (2) καὶ τὸ Maccarius (3) (C. I. L. VI., 21756) κ. ἄ. πολλαχοῦ, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἐν C. I. L. VII 1336 Macco. a) ὅπερ ὁ μὲν ἐκδότης συμπληροῖ εἰς τὸ Maccoma, ἴσως δ' ὅμως συμπληρωτέον εἰς τὸ Maccosa), καὶ τὸ ἐν XIII, 1, 1, 2010 Macidula καὶ τὰ ἐν Rev. Archéol. 1898 XXXII σελ. 467,69 Macca I καὶ Maccono.

Στ. 2. Mulieris annorum κ. τ. ἑ. 'Ομοίως παράκειται κυρίῳ ὀνόματι κατὰ δοτικὴν κειμένῳ τὸ mulieri ἐν C. I. L. VI, 13412: Claudiae Primigeniae mulieri singularis adfectionis Αὐτ. 8503: Coeliae rarissimi exempli mulieri.

Στ. 2. 3. Victoriae sive Valeriolae. Πολλάκις ἐν ταῖς Λατινικαῖς ἐπιγραφαῖς δηλοῦνται πρόσωπα διὰ δύο ὀνομάτων, ὧν τὸ δεύτερον συνάπτεται τῷ προτέρῳ διὰ τοῦ sive, ὡς ἐνταῦθα (οὕτω C. I. L. II. 4242 Nepotianae sive Marcellinae. VI 8432 Ulpiae sive Aeliae. 15849 Victorinae sive Eupleti 22929 Rhoia sive Euresis 27991 Dromochetae sive Calliparthено IX. 1969 Spe-

(1) Πρὸς ὃ ἔχει πάντως τὸ Maccusa, ὡς ἔχει πρὸς τὸ Sumphorus τὸ Symphorusa (C. I. L. VI, 27060, ὅπερ οὐδένα λόγον ἔχομεν, ἵνα ὑπολάβωμεν παραφθορὰν τοῦ συνηθεστέρου Sympherusa) καὶ Luciosa (Αὐτ. 13343) πρὸς τὸ Lucius καὶ Coccusia (Αὐτ. 11721) πρὸς τὸ Coccius καὶ Carusa (XIII, 1, 1, 2377) πρὸς τὸ Carus.

(2) 'Εν ἐπιγραφῇ ἐξ 'Ακυληΐας (C. I. L. V, 1464) κεῖται: D. Publici Macconis.

(3) Ὅπερ gentilicium ὂν οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ 'Ελλ. μακάριος.

diae sive Cerriniae XI, 1118 Xanthippe sive laiae 2535 Iuliano sive Aeburio XII 9560 Optatinae Restitutae sive Paschasiae)· εἴτε διὰ τοῦ qui et(1), οἷον C. I. L. III. 656 Quarta quae et Polla 903. Bithus qui et Macer, VI 2694 Marcellinus qui et Diza . . . . . . **Eutyches qui et Fortunatus,** 3621 qui et Zosimus, 8464 Felix qui et Novellius, IX 5868 qui et Fortunatus, VI 12874 qui et Paris. Αὐτ. 15221 quae et Sophe, 16854 qui et Zenon, 10305 quae et Ianuaria, 27113 Tarquitius qui et Verrius Thallus· εἴτε διὰ τοῦ signo, οἷον C. I. L. XII. 421 Valeriae Atticae signo Amantiae. V. I. B, 033 Basileo *sig.* Eusebi κ. ἄ. π. (οἷς πρβλ. αὐτ. 13213: M. Aur. Sabinus, cui fuit et signum Vagulus (2)· εἴτε διὰ τοῦ idem (idemque), οἷον C. I. L. IX, 1854 Primitivo idemque (ἀντὶ τοῦ eidemque) Sotati, εἴτε διὰ τοῦ idem qui et, οἷον IX 1915.

Ὡς δ' ἐνταῦθα κεῖται Victoriae sive Valeriolae, οὕτως ἐν VI, 11230 εὕρηται Valeria Victoria. Αὐτ. 16645: Val. Victoria sivi (=sive) Zmurna Αὐτ. 2895 Val. Victoriae.

Πρὸς τὸ τοῦ Valeria ὑποκοριστικὸν Valeriola παραβλητέον ἕτερον τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ὑποκοριστικὸν τὸ Valerilla (κατὰ τὸ Livilla κ.τ.τ.) ἐν C. I. L. III 2596 (Ancharia V.) καὶ 3191 (Tatusia V.) XII 550 (Cornelia V.) 2818 (Atilia V.) 3939.

Σημειωτέον δὲ καὶ τόδε, ὅτι τὸ signum τοῦτο εἶναι ὑποκοριστικὸν ἤτοι θωπευτικόν, ὡς ἐν CIL. VI, 18400 (quae et Felicula).

Στ. 5 Fl avi) Gem(e)lli. Τὸ μὲν ἐπώνυμον Gemellus εἶναι οὕτω συχνὸν ἐν ταῖς ῥωμαϊκαῖς ἐπιγραφαῖς, ὥστε κρίνομεν ὅλως περιττὴν τὴν διὰ παραδειγμάτων βεβαίωσιν αὐτοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τῆς πληρεστέρας προσηγορίας Flavius Gemellus. Ἐνταῦθα δ' ὅμως παρατηρητέον ὅτι τὸ Flavius (Fl.) ἐπέχει τόπον προωνυμίου (3).

(1) Τὸ qui et τοῦτο, οὗ τὸ πλῆρες qui et . . . vocitatus est (CIL. VI, 15191 πρβλ. 24581), εὕρηται πολλάκις κείμενον καὶ ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ προτέρου ὀνόματος, οἷον CIL. VI, 2935 Ianuario cui et Constantio ἢ ὡς μόριον, οἷον VI, 3405, 7540, 7280, 11252, 13324, 15053, 15827, 17540 κ. ἄ. τ.

(2) Σημείωσαι τὸ ἐν C. I. L. VI, 2334: Octaviae Felicitati signu Leonti...· Aur. Felicissimus signu Leonti.

(3) Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ, οἷον V, 8341 Fl. Salvio VI, 1715 (399 μ. X.) Fl·

Ἡ διὰ τοῦ C γραφὴ τοῦ ὀνόματος Gemellus εὕρηται καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ (Hübner Exempla scripturae Lat. Epigraphicae n. 192 καὶ αὐτ. σελ. LVIII 6), ἀλλ' ἐκ τῆς συμπτώσεως ταύτης δὲν δικαιούμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τοῦτο τὸ ὄνομα ἐξεφέρετό ποτε διὰ τοῦ C γράμματος διότι καὶ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ τῆς νῦν προκειμένης ἐπιγραφῆς ἀντὶ τοῦ G κεῖται τὸ C (Callia coCnosceretur), ἐξ οὗ ὅμως πάλιν δὲν συνάγεται κατ' ἀνάγκην ὅτι ἐν τῷ ἀλφαβήτῳ, ᾧ ἐχρήσατο ὁ τὴν προκειμένην ἐπιγραφὴν χαράξας τὸ G γράμμα ἦτο ταυτόσχημον τῷ C, διότι καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς, περὶ ὧν τοιαύτη τις ὑπόνοια δὲν ἐγχωρεῖ, (διότι ἐν αὐταῖς εὕρηται καὶ τὸ G), κεῖται ἐνιαχοῦ τὸ C ἀντὶ τοῦ G. Οὕτως ἐν ἐπιγραφῇ (Hübner κ. 741) (1). ἐν ᾗ εὕρηται Ragonius κεῖται ὅμως auCur ἀντὶ τοῦ augur (2). Ὡςαύτως ἐν ἐπιγραφῇ (CIL. VI. 1789) κεῖται μὲν Cuber ἀντὶ τοῦ Guber καὶ LeCatio-, ἀλλὰ καὶ *Gloriam*. Ἐν ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ (CIL VI, 8871) κεῖται AstraCalus (=Astragalus), ἀλλὰ καὶ AGri(ppae). Ὡςαύτως sacari=sagari, ἀλλὰ καὶ agr(o) VI, 9870; Magni, ἀλλὰ καὶ

Mallio Theodoro 1719 (355-360 μ. Χ.) Fl. Eugenio 1725 Fl. Olbio Aurentio Drauco 1729 (363 μ Χ.) Fl. Sallustio.

Κατὰ ταῦτα ἠδύνατό τις εἰπεῖν ὅτι τὸ Gemelli ἐκληπτέον γενικὴν τοῦ Gemel**lius** (οἷον εὕρηται C. I. L. VI, 6596 κ. ἄ.), καίτοι ἡ παράλειψις τοῦ συγγενικοῦ ὀνόματος (gentilicii) οὐχὶ σπανία τυγχάνει (πρβ. C. I. L. VI, 727, 1728 κ. ἄ. π. ἐν VI, 9858 Fl. Magnus V. C.). — Τοῖς ἀνωτέρω λεγομένοις δύναταί τις ἀντειπεῖν ὅτι τὸ Fl. τοῦτο εὕρηται πολλάκις μετὰ προωνυμίου, οιον C. I. L. IIIS. 7060 (L. Fl. L. f. Quir. Iulianus κ. ἄ.) καὶ ἄλλα δὲ gentilicia εὕρηνται πολλάκις συντετμημένα, ὥςπερ τἀνάπαλιν εὕρηνται ἐνίοτε προωνύμια (praenomina) ὁλογράφως δεδηλωμένα, (οἷον XII, 3647 Lucio Iulio Nicandro κ. ἄ., ὧν παραδοξότερον τὸ ἐν VI, 1698 Lucio Aur. =Aurelio καὶ ἔτι παραδοξότερον τὸ αὐτ. 2670 Aur. Lucio). Ἀλλ' αἱ σποράδην ἐν ἰδιωτικαῖς μάλιστα ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶσαι ἐξαιρέσεις αὗται οὐδαμῶς ἀνατρέπουσι τὸν καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἰσχύοντα καὶ ἐν ταῖς ἐπιμελέστερον γεγραμμέναις ἐπιγραφαῖς τηρούμενον τῶν ῥωμαϊκῶν ὀνομάτων κανόνα καὶ τὸ ἐκ τούτου συναγόμενον συμπέρασμα ὅτι, ἔνθα τοὐναντίου τεκμήριον οὐδὲν ὑπάρχει, τὸ συντετμημένον Fl. ***ἐν ἀρχῇ ἀνδρικῆς ὀνομασίας κείμενον*** ἐπέχει θέσιν προωνυμίου.

(1) Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη οὐ μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Hübner Exempl. σελ. LVIIII b, ἔνθα περὶ τῆς τῶν γραμμάτων C καὶ G ἐξομοιώσεως γίνεται λόγος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσι παλαιαῖς ἐπιγραφαῖς εὕρηται τοιαύτη ἐξομοίωσις (CIL. XI, 2090 sinGuli sinC(illatim).

(2) Ἀντιστρόφως εὕρηται G ἀννὶ τοῦ C, οἷον C. I. L. IX, 3710 Atilie (=*iae*) Attigeni ἀντὶ τοῦ Atticeni ἐξ ὀνομαστικῆς Attice; VI, 9546. Coepurnia L. l. Egale (Ἐχάλη). αὐτ. 10834 G. f. (ἀντὶ τοῦ C. f.), XI, 2052 Jugundo. Ἀμοιβαία δὲ σύγχυσις γίνεται ἐν C. I. L. 15471 : Mamma feGit Claudiae HyCiae.

adsi C(navi) αὐτ. 14959, Augustam, Nigrinii, ἀλλὰ καὶ Ciminam XI, 3126, erga, ἀλλὰ MaCna Αὐτ. 3276. PrimiCenia, ἀλλὰ signo- Rev. Archéol. 1892, 66. Εἶναι ἄρα ταῦτα γραφικὰ σφάλματα, ἐξ ὧν οὐδὲν δύναταί τις νὰ συναγάγῃ περὶ τοῦ γραφικοῦ συστήματος, ᾧ ἠκολούθει ὁ τὴν ἐπιγραφὴν χαράττων.

Αὐτ. V(iri) p(erfectissimi) comitis. Ἡ τοῦ κόμιτος (1) προςηγορία ἄνευ τινὸς προςδιορισμοῦ εἴτε ἐπιθετικοῦ (2) εἴτε κατὰ γενικὴν (3) ἢ κατ' ἄλλην ἐκ προθέσεως ἠρτημένην (4) πτῶσιν ἐκφερομένου, εἴτε διὰ τοῦ et παρατακτικῶς συναπτομένου (5) τίθεται, ὁσάκις ὁ προςδιορισμὸς ἤτοι αὐτόδηλος εἶναι (οἷον ἔνθα ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος comes εἶναι αὐτὸς ὁ ἀναγινώσκων) ἢ ἐκ τῶν συμφραζομένων εὐκόλως προςυπακούεται. Ἐνταῦθα ἄρα πάντως ὁ προςδιορισμὸς παρελείφθη, ὡς ἀσφαλῶς καὶ εὐκόλως δυνάμενος ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν νὰ προσυπακουσθῇ. Τοιοῦτος δὲ προσδιορισμὸς οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ εἶναι

(1) Οὕτω γράφουσι διὰ τοῦ ι οἱ παλαιοὶ τὴν λέξιν, οἷον ὁ Λυδὸς πολλάκις, καθ' ἃ διδάσκει ὁ ἐν τῇ τοῦ Wünsch ἐκδόσει τοῦ περὶ ἀρχῶν Index glossarum, ἔνθα πρόςθες κόμιτα τῆς Ἀνατολῆς (σελ. 111,7) καὶ κόμισι καὶ στρατηγοῖς (129, 24). Φανερὸν δὲ ὅτι καὶ ἡ ὀνομαστικὴ ἀναλόγως σχηματιστέα, εἰς ις, οὐχὶ εἰς ης, ὡς ὁ Wünsch ἐν τῷ προειρημένῳ πίνακι γράφει καί περ παραπέμπων εἰς 82, 16 καὶ 18, ἔνθα κεῖται κόμιτα. Εἶναι δὲ ἡ γραφὴ αὕτη ἡ μόνη γραμματικῶς ὀρθή, τὸ δὲ παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν νέων Ἑλλήνων σύνηθες κόμΗς -ητος εἶναι ἐξ ἴσου παράλογον, ὥςπερ καὶ πρίγκΗψ πρίγκΗπος, ποντίφΗξ -Ηκος, κώδΗξ -Ηκος κ.τ.τ. Διὰ τοῦτο ἠπορήσαμεν ἰδόντες ἐν βιβλίῳ ἄρτι ἐκδεδομένῳ (David Magie de Romanorum iuris publici vocabulis sollemnibus in Graecum sermonem conversis) τὸν τύπον κόμης ἄνευ ἀσφαλοῦς μαρτυρίου προφερόμενον (σελ. 70 καὶ 105). Καὶ ἄλλα δ' ὑπάρχουσι ἐν τῷ ἄλλως ἀξιολόγῳ τούτῳ βιβλίῳ τἀμφισβητήσιμα, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ.

(2) οἷον domesticus, Flavialis κ.τ.τ.

(3) οἷον comes Augusti nostri, domini nostri Caesaris ἢ Caesarum (οἷς ἰσοδυναμεῖ τὸ ἐν τοῖς πρόσθεν Flavialis), sacrarum largitionum, sacrarum remunerationum, Orientis, metallorum Africae, sacri consistorii, domesticorum, stabuli sacri, rei privatae.

(4) οἷον comes per Africam, intra palatium.

(5) οἷον comes et amicus Augusti comes et magister utriusque militiae, comes et dux, comes et castrensis, comes et quaestor, comes et procurator domus divinae, comes et praeses provinciae Mauretaniae Caesariensis (C. I. L. II 2210) comes et adsessor proconsulis (ib. 2129) Τοιοῦτό τι εἶναι καὶ τὸ ἐν C. I. L. XI, 831 (Orelli 3764) corrector Apuliae et Calabriae, Venetiarum et Histriae comes ἀντὶ τοῦ comes et corrector A. et C. V. et Π. — Τοῦ λόγου τούτου ἐξαιρῶ τοῦτο μὲν τὴν φράσιν ex comitibus, τοῦτο δὲ τὰς ἀπὸ τοῦ 6ου μ. Χ. αἰῶνος ἐν ταῖς ἐκβαρβαρωθείσαις ῥωμαϊκαῖς χώραις γραφομένας ἐπιγραφάς.

ἡ Macedoniae. Ἦτο ἄρα ὁ Flavius Gemellus τότε comes Macedoniae. Τοῦτο τὸ ἀξίωμα μνημονεύεται μὲν ἅπαξ ἐν γράμματι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου πρὸς Ἀκάκιον κόμιτα Μακεδονίας (1), ἀνήκει δὲ πάντως εἰς τοὺς καλουμένους comites provinciarum, ὧν μνεία γίνεται ἐν τῷ Θεοδοσιανῷ (2): praefectis praetorio et *comitibus*, qui per provincias constituti sunt, provincialium nostrorum voces ad nostram sententiam perferentibus καί: cessent iam nunc rapaces officialium manus . . . Qui si de civilibus causis quicquam putaverint esse poscendum, aderit armata censura, quae nefariorum capita . . detruncet, data copia universis, qui concussi fuerint, ut praesidum instruant notionem. Qui si dissimulaverint, super eodem conquerendi vocem omnibus aperimus apud *comites* cunctos *provinciarum*, ... ut his referentibus edocti super talibus latrociniis supplicia proferamus. Οἱ τοιοῦτοι comites, ὥςπερ καὶ πάντες οἱ comites, οἷς ὡρισμένη προςέκειτο διοίκησις (comites, quibus adscribitur officium certum κατὰ Mommsen), δὲν εἶναι παλαιότεροι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, οἱ πλεῖστοι δὲ τούτων, ἐν οἷς καὶ ὁ comes Macedoniae, οὐδαμοῦ ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις μνημονεύονται, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ comitis provinciarum εἰ μὴ ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅπερ ὁ πολὺς Mommsen εἰκάζει (3), πάντως ὅμως οὐχὶ μακρῷ χρόνῳ ὕστερον κατελύθη. Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ προκειμένη ἐπιγραφὴ ἅτε κόμιτα τῆς Μακεδονίας μνημονεύουσα ἢ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐγράφη ἢ οὐ πολλῷ ὕστερον. Τοῦτο δὲ τὸ δεύτερον πιθανώτερον, διότι ὁ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἀνὴρ ἐγεννήθη μὲν κατὰ τὸ πιθανὸν διὰ τὸ τοῦ Φλαουίου προωνύμιον οὐχὶ πρὸ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου βασιλείας (306-33), ἦτο δέ, ὅτε ἡ ἐπιγραφὴ ἐγράφετο, κατὰ τὸν εἰκότα λόγον, ἅτε comes provinciae τυγχάνων, οὐχὶ πολὺ τοῦ τεσσαρακοστοῦ τῆς ἡλικίας ἔτους νεώτερος,

(1) Cod. Theod. XI, 3, 2.

(2) Cod Theod. I, 16. 6.

(3) Ἐν Memorie dell' instituto di corrispondenza Archeologica Vol. II. σελ. 305 κ.ἑ. Τὴν εἰκασίαν ὅ'ὅμως ταύτην ἀνασκευάζει ἀνὴρ λογιώτατος ὁ F. Grossi Gondi ἐν τῷ τοῦ De Ruggiero Dizionario Epigrafico delle antichità Romane ἐν λ. comes, παραφέρων τινὰς ἐλαχίστας τοιούτων κομίτων μνείας ἐκ τῶν μετὰ Κωνσταντῖνον χρόνων.

πάντως δὲ τοῦ τριακοστοῦ ἐπιεικῶς πρεσβύτερος. Κατὰ ταῦτα ἡ προκειμένη ἐπιγραχὴ ἐγράφη περὶ τὰ μέσα τοῦ δ' μ. Χ. αἰῶνος. Εἰς τούτους δὲ τοὺς χρόνους ἀνάγει τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὸ τῶν γραμμάτων σχῆμα παραβαλλομένων πρὸς τὰς παρὰ Chatelain: Paléographie des Classiques latins Pl. IX. LI. LXIII παλαιὰς γραφάς, ἐν αἷς μέσην τινὰ ἐπέχει θέσιν ἡ προκειμένη.

Ὅτι ὁ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἀνὴρ κατεῖχεν ὑψηλὸν ἐν Μακεδονίᾳ δημόσιον ἀξίωμα, διδάσκουσι μὲν αἱ προςηγορίαι, ἃς φέρει, περὶ ὧν κατωτέρω, ὑποδηλοῖ δὲ καὶ τὸ λεκτικὸν τῆς ὅλης ἐπιγραφῆς ὕφος, ὅπερ εἶναι ὅμοιον τῷ τῶν ἐπισήμων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων γραμμάτων, Οὕτως ἀντὶ τοῦ per diversa loca in Macedoniam venerunt λέγεται per diversa loca *provinciarum ad provinciam* Macedoniam venerunt (1) (πρβλ. transire ad Sardiniam cod Theod X. 19, 9), ἀντὶ δὲ τοῦ Edessae ἢ Idissae κεῖται in civitate Idissensi, λέγεται δὲ munus complere, ὡς ἐν Theodos. XII, 1, 30 (2) καὶ *memoratus* ὁ προμνημονευθείς, ὡς ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι VI, 30, 14, 15 (§ 1). 31, 20 XVI, (3). Εἶναι δὲ πιθανώτατον ὅτι τὴν ἐπιγραφὴν συνέταξέ τις τῶν εἰς τὸ officium τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κόμιτος ἀνηκόντων, διὸ καὶ ἐτήρησε τὸν λεκτικὸν τρόπον, ὅστις ἦν αὐτῷ συνήθης ἐξ ὧν καθ' ἑκάστην συνέταττεν ἐπισήμων ἐγγράφων.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος comes προςαγορεύεται Vir perfectissimus (V. P.) ἀνὴρ ἀξιολογώτατος, ὥςπερ ἐν τῷ Θεοδοσιανῷ ὁ comes dioeceseos Asianae (II, 26, 1) ἐν C. I. L. XII, 673 ὁ comes Ripae καὶ ὁ comes Mauretaniae Tingitanae καὶ ἐν Cod. Theo-

(1) Αὕτη ἰδίᾳ ἡ τῆς ἐπαρχίας μνεία δηλοῖ ὅτι ἡ τοῦ Γεμέλλου ἀρχὴ ἀνεφέρετο εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν, ὅτι δηλ. ἦτο οὗτος, καθ' ἃ προείρηται, Macedoniae comes.

(2) «satis est si civitatum *munera* per eos (τ.ἔ. decuriones) congrue *compleantur*. Ὡςαύτως κεῖται τὸ πληροῦν ἐν τῷ ἐπισήμῳ Βυζαντιακῷ ἑλληνισμῷ, οἷον παρα Λυδῷ (π. ἀρχῶν σ. 95, 18 Wünsch). «τὴν λειτουργίαν τοῦ δικαστηρίου πληροῦν» καὶ (αὐτ. 15, 12) «ἐπλήρουν τὰς εἰρημένας λειτουργίας ἐπὶ τοῦ σκρινίου». Κατὰ ταῦτα καὶ παρὰ Γεωργίῳ τῷ Ἀκροπολίτῃ σελ. 23, 31 Heisenberg ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου «τὰ Μωσαϊκὰ πληρῶνται στρατεύματα», ὅπερ οὔτε συντακτικῶς οὔτε ἄλλως ὑγιαίνει, γραπτέον «τὰ Μωσαϊκὰ **πληρῶν** (τ.ἔ. ἐπιτελῶν) **τε**ρατεύματα». **πληροῦν** πρεσβείαν=legationem gerere παρὰ Ζωναρᾷ XVII, 5.

(3) Ὁμοίως κεῖται memorati viri ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ τῆς Galliae Narbonensis C. I. L. XII, 1524.

dos. X, 8, 2 ὁ comes rei privatae (1) καὶ μέχρι τινὸς καὶ ὁ comes sacrarum largitionum (2) (C. Theod. XI, 7, 5). Ἦτο ἄρα καὶ ὁ τῆς Μακεδονίας comes, ὥςπερ καὶ ἐκεῖνοι, eques Romanus, οὐχὶ συγκλητικός, διότι οἱ εἰς τὴν συγκλητικὴν ἀνήκοντες τάξιν ἐκαλοῦντο clarissimi λαμπρότατοι (3). Ἐπεῖχε δ' ὅμως ὁ τοιοῦτος comes, ὥςπερ καὶ οἱ ἄλλοι perfectissimi, ὑψηλὸν ἐν τῇ ἱππάδι τάξει βαθμὸν (4) ταττόμενος εὐθὺς μετὰ τοὺς praefectos praetorio, οἵτινες καλοῦνται eminentissimi viri Ἐξοχώτατοι ἄνδρες (5), ἀπὸ δὲ τοῦ IV αἰῶνος καὶ clarissimi (C. I. L. V, 8987) (6).

Ἐὰν τὰ εἰρημένα ἀληθεύωσιν, ἡ προκειμένη ἐπιγραφὴ εἶναι λόγου ἀξία, ἅτε νέαν παρέχουσα μνείαν τοῦ ἀλλαχοῦ μόνον ἅπαξ μνημονευομένου κόμιτος Μακεδονίας.

Στ. 5-8. Ab ultima Gallia per diversa loca provinciarum ad.... Macedoniam venerunt. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξαίρεται ἡ μακρὰ πορεία γυναικός τινος, ἡ χάριν τῆς τοῦ ἀνδρὸς κηδείας γενομένη, ἐν C. I. L. V, 2108: Martina cara coniux, que (=quae) venit de Gallia per **mansiones** L, ut commemoraret memoriam du (*lcissi*) mi mariti. Ὡςαύτως ἐξαίρεται ἡ συζυγικὴ στοργὴ γυναικός, ἥτις τὸν ἄνδρα per omnes provincias secuta est. ἐν C. I. L. V, 1705 καὶ ἑτέρας, quae pietate coniugi(s) in provincia(m) peregrinata es (t) VI, 17690.

(1) Ἐν δὲ Cod. Theod. VI, 30, 7 καὶ Cod. Jus. XII, 24, 7 οἱ comites I, II, III ordinis καλοῦνται ἁπλῶς perfectissimi primi, secundi tertii ordinis.

(2) ᾧ ὅμως ὑπὸ τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τοῦ Ὀνωρίου ἀπονέμεται οὐ μόνον subblimitas, ἀλλὰ καὶ eminentia (C. Theod. VI, 36, 13, 15, 23).— Ὡςαύτως V. Perfectissimus καλεῖται καὶ ὁ magister sacrarum cognitionum (C. I. L. V, 8972) καὶ ὁ corrector Venetiae et Histriae (Αὐτ. V, 8987), οἵπερ εἰσὶν ἀμφότεροι comites.

(3) Τοιοῦτοι ἦσαν τινὲς comites primi ordinis (C. I. L. VI, 1765.

(4) Ἐν C. I. L. XI, 1839 κεῖται V. P. ex praesidibus.

(5) Πρβλ. excellentia tua Cod. Theod. VI, 30, 6. Ἐν C. I. L. XI, ὁ μὲν praef Praet. καλεῖται Em. ὁ δὲ Praef Vigul(um) P. V.

(6) Οὐδαμῶς ἀντίκειται τούτοις τὸ ὅτι ὁ ἐν ἔτει 327 comes Macedoniae Ἀκάκιος καλεῖται τῷ 330 παρ' Εὐσεβίῳ (β. Κωνσταντ. III, 62) ἀνὴρ διασημότατος, ὅπερ κατὰ τὸν Seek (ἐν PWREnc. I σ. 658) εἶναι μετάφρασις τοῦ clarissimus. Διότι ἡ προςηγορία αὕτη ἀντιστοιχεῖ πολλάκις τῷ Ρωμαϊκῷ Vir. Perfectissimus (Ὅρα David Magie ἔ. ἀ, σελ. 105, 106 Goetz C GL. II, 284, 8, 9. «perfectissimus διασημότατος»), δι' ἣν αἰτίαν καὶ procuratores ἐνίοτε διασημότατοι καλοῦνται (Magie ἐ. ἀ. σελ. 112).

Στ. 9 κ. ἑ. post amplexum eius . . fati munus complerunt. Ὅμοιόν τι λέγεται ἐν ἐπιτυμβίῳ ἐπιγράμματι C. I. L. 3968, οὗ ἡ διάνοια ἔχει κατὰ πιθανὴν τοῦ Bücheler εἰκασίαν ὧδε: morbi ⟨*sed fraudibus atri*⟩ post annos veniens visum *La⟨ris arva paterni*⟩ incidit infelixs . . . et tulit Elysium κ. τ. ἑ. Καὶ αἱ περὶ ὧν ἄρα νῦν ὁ λόγος ἅμα εἰς Μακεδονίαν ἐξ ἀπωτάτω κειμένης χώρας ἐπιδημήσασαι, ἀήθεις οὖσαι τοῦ τῆς χώρας κλίματος, ἐνέπεσόν τινι ἐνταῦθα ἴσως ἐνδήμῳ νοσήματι, ὑφ' οὗ καὶ ἀπέθανον.

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐκτίθενται αἱ τῆς τελευτῆς περιστάσεις ἐν C. I. L VI. 8490 : Receptus ad deum V. Non . . . . . regrediens in urbe (=em) ab expeditionibus κτἑ.

Στ. 10. *In civitate Idissensi*. Ὁμοία περίφρασις ἀπαντᾷ καὶ ἐν C. I. L VI, 10 κ. ἑ. corpus. . . ex civitate (???) sium Roma(m) mitt(endum) κ. τ. ἑ.

Αὐτ. Idissensi. Ὁ τύπος οὗτος ἀντὶ τοῦ Edessensi δὲν εἶναι ἐν τῷ παρηκμακότι Λατινισμῷ μονήρης. Διότι καὶ ἄλλα πολλὰ ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ἀπαντῶσι κύρια ὀνόματα (1), ἐν οἷς τοιαύτη ἐναλλαγὴ γίνεται. Οὕτως εὕρηται Ixupiria=Exuperia (C. I. L V, 6239) Artimidorus (VI. 8656), Simne (11107) Philiros (6311), Tichne (7516), Valirius (21872), Primicinia (24944), Iniphens ('Ενιπεὺς 28399), Parthinopaeus (28428) Stiphanus (28840) Vistilius (29051, 29052) Vistinius (29054, 29055). κ. ἄ. π. Ἴσως δὲ καὶ τὸ Gemillus ἀντὶ τοῦ Gemellus ἀποδοτέον οὐχὶ τῷ λιθοκόπῳ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ τῆς ἐπιγραφῆς συντάκτῃ τῇ τῶν ἑαυτοῦ χρόνων συνηθείᾳ στοιχοῦντι. Μάλιστα δὲ τὸ Gemellus ἠδύνατο εἰς τὸ Gemillus νὰ μεταβληθῇ διὰ τὸ ταυτοδύναμον τῶν καταλήξεων ellus καὶ illus.

Σημειωτέον δὲ ὅτι αἱ τοῦ κόμιτος τῆς Μακεδονίας ἀδελφιδαῖ διέτριβον ἐν Ἐδέσσῃ, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ τῆς ἐπαρχίας Μακεδο-

(1) Ἐν τῷ χυδαίῳ λόγῳ ἡ τοιαύτη τροπὴ ἐγχωρεῖ καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ λέξει, οἷον: muniribus (C.I.L.V, 8958) protictoribus (Αὐτ. 8282=ē), apirire (Αὐτ. 8758) molistavirit (Αὐτ. 8753) mancips (VI, 8455) ix (Αὐτ. 8656) iripuit (VI, 22804 i=ē) didit Αὐτ. 28978 ficernnt Rev. Arch. 1899 XXXIV σ. 314,5, i=ē). Πρβλ. δὲ καὶ libeirtabus (CLLVI. 22481). Ἐν δὲ C. I. L. XI. 1411 κεῖται: si quis voluerit alienum *puniri* (=ponere) confirit fisco soli(dos) quinquacinta.

νίας πρεσβευτοῦ γυνὴ Mulvia ('Επιγρ. 49. παρὰ Δήμιτσα Μακεδον. Πρβλ. Orelli Inscr. 365).

Αὐτ. fati munus complerunt. Πρβλ. τὸ ἐν C. I. L. XIII, 1, 1, 2016: Si fati condicionem reddidero.

Στ. 12 Vir Laudabilis. Ὥςπερ ἐνταῦθα ὁ comes Macedoniae προςαγορεύεται vir laudabilis, οὕτως ἐν Cod. Theod. X, 19, 3 ἀπονέμεται laudabilitas τῷ comiti metallorum, ἐν δὲ XII. I. 166 τοῦ αὐτοῦ κώδικος τῷ Proconsuli Africae. Πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ κώδικος I, 15, 9. Παρατηρητέον δ' ὅμως ὅτι ἡ εἰρημένη προςηγορία δὲν εἶχε νομικῶς ὡρισμένην σημασίαν, οἵαν ἡ προμνημονευθεῖσα vir perfectissimus καὶ αἱ ἄλλαι δι' ὧν ἐδηλοῦτο ὡρισμένη καὶ γνωστὴ ἐν τῇ τῶν ἀξιωμάτων κλίμακι βαθμίς (1). Διὰ τοῦτο δὲν παρηκολούθει ἐν τῷ ἐπισήμῳ λόγῳ ἡ προςηγορία αὕτη κανονικῶς τῇ μνείᾳ ὡρισμένων τινῶν ἀξιωμάτων, ἵνα τούτων δηλουμένων προςυπηκούετο ἡ εἰρημένη προςηγορία καὶ μὴ ἦτο ἀναγκαία ἡ ὁλόγραφος αὐτῆς δήλωσις (vir laudabilis)(2).

Αὐτ. ut cognoscere(n)tur. Τὸ ὑφ' ἡμῶν προςτεθὲν *n* ἀπαιτεῖ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου. Δῆλαδὴ διὰ τοῦ ut cognoscerentur σημαίνεται ὅτι τὸ ἐνεπίγραφον τοῦτο μνημεῖον (memoriam) ἐκέλευσεν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνὴρ ὅπως σταθῇ ταῖς προειρημέναις, ἵνα ***γένωνται γνωσταί,*** καθ' ὃν τρόπον ὁ Κικέρων ἠξίου ποτὲ παρά τινος ἱστοριογράφου, ὅπως ἱστορήσῃ τὰ κατὰ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνου ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ, ut et ceteri. . . . ex libris tuis *nos cognoscant* (Fam. V. 12, 9) (3). Ὡσαύτως ἐν C. I. L. IX, 5860 κεῖται debitum reddidi (=fati munus complevi) Nicomediae et hic translata a coniuge . . ut vos viatores *sciantis* (γρ. sciatis) qua . . . castitate hoc meruerim (=ut castitas mea cognosceretur) Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο το cognoscere ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ κεῖται ἐν C. I. L. IX, 1817:

non grave sit tenerae *cognoscere* fata puellae,

(1) Καὶ ἰατροὶ προςαγορεύονται ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις laudabilles viri οἷον C. I. L. XI, 2835: Aurelio Geniali Laudabili Viro medico.

(2) Εὕρηται δ' ὅμως καὶ τὸ V. L. (CIL. XI, 4078).

(3) Πρβλ. vita innocentiaque omnibus *cognitus* (C. I. L. VI, 9032); moribus bene *cognito* Rev. Arch. 1903 II σελ. 450. Καὶ ἐν C. I. L. XIII, 1, 1, n 2081 feminae . . . . moribus //////lae συμπληρωτέον **cognitae** οὐχὶ ὡς ὁ ἐκδότης, *pietat*(e).

ἀνθ' οὗ ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ εὕρηται πολλάκις τὸ ἁπλοῦν noscere, οἷον C I. L. XII, 533:

paulo siste gradum iuvenis pie, quaeso, viator.
ut mea per titulum *noris* sic invida fata.

Αὐτ. V, 6240:

Martyris ad frontem recubent quae membra sepulcro
ut lector *noscas* est operae pretium.

Αὐτ. IX, 4810:

Aspecto paulum tumulo subsiste viator,
noscis dum vitae tempora parva meae

(κατὰ τὴν ἀγχινουστάτην διόρθωσιν τοῦ ἐπιφανεστάτου φιλολόγου Fr Bücheler).

Τοιαύτην τινὰ διάνοιαν ἔχει καὶ τὸ ἐν C. I. L. 532, 2 στ. 23: statuam ei poni et hoc decretum inscribi, *uti* ad posteros quoque tam vol(tus) amplissimi viri quam facta per (m)aneant, καὶ τὸ ἐν C I. L. VI, 9659: hunc lapidem posuit.... per quem *testari posset* quam laboriose et non secure vixserit (=per quem *cognosceretur* quam laboriose eqs.) Αὐτ. 29580: haec ideo adieci ut legentes *intelligant* quantum nos dilexerimus. Αὐτ. 30131: dum (1) quaerit nomen multis *notescere* nostrum contentus *titulo* nummos mihi reddidit heres. XI, 2702 statuamque .... ponamus *ut* eius ... pietas .. publica etiam vision(e) *conspiciatur* (2).

Στ. 13. Memoriam eis fieri iussit. Περὶ τῆς ῥήσεως ταύτης ἰδὲ τὴν εἰς στίχον 1 σημείωσιν

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7ῃ Ὀκτωβρίου 1905.

Σ. ΒΑΣΗΣ

---

(1) Οὕτως ὁ Hagenbuch διώρθωσε τὸ ἐν τῷ λίθῳ *tum*.

(2) Ἐάν τις τὴν τοῦ λίθου γραφὴν ὀρθὴν ὑπολαμβάνων συντάξῃ τὸ κείμενον ὧδε: iussit fieri eis *memoriam* (*talem*) *ut cognosceretur* (memoria) καὶ ἑρμηνεύσῃ «μνημεῖον ἀρίγνωτον» (πρβλ. C. I. L. VI, 363: in hac area fecit sibi ubi poneretur), σφόδρα ἀμφιβάλλομεν εἰ πολλοὶ ἔσονται οἱ συμφωνήσοντες αὐτῷ.

ΤΩΝ ΛΑΪΝΩΝ ΕΝ ΤΗι ΜΑΚΕΔΟΝΙΑι

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ

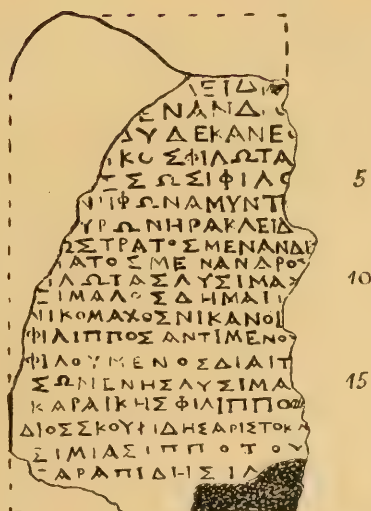

[Ἡρακλ]είδ[ης],
[Μ]ένανδ[ρος],
[Δ]υδεκάνε[ος],
[....ι]κὸς Φιλώτα,
[....ς] Σωσιφίλ[ου],
[Νή]φων Ἀμύντ[ου],
[Μ]ύρων Ἡρακλείδ[ου],
[Σώ]στρατος Μενάνδρ[ου],
[Ἄρ]ατος Μενάνδρο[υ],

[Φι]λώτας Λυσιμά[χου],
[Σ]ίμαλος Δημαι[νέτου],
[Ν]ικόμαχος Νικάνο[ρος],
Φίλιππος Ἀντιμένο[υς],
Φιλο[υμ]ενὸς Διαίτ[ου],
Σω[μέ]νης Λυσιμά[χου],
Καραίκης Φιλίππο[υ],
Διοσκου[ρ]ίδης Ἀριστοκ[λέους],
Σιμίας Ἱππότο[υ],
[Σ]αραπίδης Ιλ[...].

Βορειοανατολικῶς τῆς Θεσσαλονίκης τέσσαράς που ὥρας ἀπέχον κεῖται τὸ χωρίον Ἀιβάτι θέσιν, ὡς οἱ πλεῖστοι πιστεύουσι, τῆς ἀρχαίας πόλεως Λητῆς (ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων καὶ Λιτῆς ἢ Λίτης γραφομένης)· ἰδὲ τὰ τοῦ Tafel, De Thessalonica (Berolini 1839) σελ. 65-68 καὶ 284 καὶ τὰ τοῦ Duchesne. Mémoire sur une mission au mont Athos (Paris 1876) σελ. 88-90.

Ἐλάχιστοι μέχρι τοῦ νῦν ἐκ τῆς γῆς τοῦ χωρίου τούτου καὶ τῆς τῶν περὶ αὐτὸ τόπων κατὰ τύχην ἀνεδόθησαν ἐπιγραφὰς φέροντες λίθοι, πολυτιμοτάτη δ' αὐτῶν ἡ στήλη ἧς, πρώην μὲν ἐν τῇ τοῦ χωρίου ἐκκλησίᾳ (ὡς μανουαλίου!) ἀπὸ ὀκτὼ δ' ἐτῶν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένης, τὸ ψήφισμα (Μακεδονικοῦ «ἔτους Θ′ καὶ Κ′»=τῷ 148-29, εἴτ' οὖν τῷ 119 πρὸ Χριστοῦ) πρῶτος κατὰ ἔκτυπον τοῦ μακαρίτου Νικολάου Χατζῆ Θωμᾶ ἐξέδωκεν ὁ Duchesne ἐν σελ. 80-96. Πολὺ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τῷ μήκει καὶ τῇ ἀξίᾳ δευτέρα εἶναι ἡ ἐπιγραφὴ (Μακεδονικοῦ «ἔτους Ο′ καὶ Ρ′»=τῷ 170-148, εἴτ' οὖν τῷ 22 μετὰ Χριστὸν) ἣν ἐκ πλακὸς τοῦ αὐτοῦ χωρίου, πάλαι μὲν ἐν τῷ ζευγηλατείῳ Γιουνένα, ἀπὸ τριῶν δὲ ἐτῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ προξενείῳ Θεσσαλονίκης κειμένης, πρῶτος ἔτει τῷ 1890 ἐξέδωκα ἐν τῇ ἐφημερίδι «Κωνσταντινουπόλει» ἐν τῷ φύλλῳ 120.

Τῆς Θεσσαλονίκης ὀλίγῳ ἢ τὸ Ἀιβάτι βορειοανατολικώτερον τρεῖς που ὥρας ἀπέχον κεῖται τὸ χωρίον Λαϊνά, ἐν οὗ τῇ ἐκκλησίᾳ πρό τινων ἐτῶν ἐνῳκοδομημένην εὗρε καὶ τῇ 11 Ἰουνίου τοῦ 1905 ἔτους εἰς τὸ προξενεῖον μετεκόμισεν ὁ γραμματεὺς αὐτοῦ κ. Σωτήριος

Ἀστεριάδης πλάκα, ἀνωμάλως τὰς πλευρὰς αὐτῆς ἀποκεκρουσμένην, πάχους 032 καὶ μεγίστου ὕψους μὲν 040 πλάτους δὲ 021.

Οὐδὲ τὸ κολοβὸν παραδεδομένον τέμαχος τυγχάνει καθ' ἑαυτὸ ἀλώβητον ὄν· ἔπαθεν ἡ μὲν κάτω δεξιὰ τῷ ὁρῶντι γωνία ἐντομὴν βαθεῖάν πως, αἱ δὲ λοιπαὶ τρεῖς ἐγκαρσίαν ἀποκοπὴν πολλῷ βαθυτέραν. Τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ὀλίγον, ὡς δύναταί τις ἵνα καὶ τῆς εἰκόνος βοηθείᾳ ἐννοήσῃ, ἀπεκρούσθη μέρος ἐφ' οὗ ἐφέροντο τὰ τελευταῖα τῶν ὀνομάτων γράμματα. Ἡ ἄνω λεία πλευρὰ σῴζει κυκλοειδές τι κοίλωμα ἐν ᾧ πάλαι ἐστηρίζετο πρᾶγμά τι, πιθανώτατα ἡ προτομὴ ἀνδρὸς ὃν ἐτίμησαν οἱ ἀναγεγραμμένοι, ἔφηβοι οὗτοι ἢ ἑταῖροι ἢ ἀγωνισταὶ ἤ τινες ἄλλοι.

Τὰ γράμματα, ὧν ὁ ῥυθμὸς προσήκει τῷ Β´ πρὸ Χριστοῦ αἰῶνι, χαράκτην μαρτυροῦσιν οὐ πάνυ τι ἐπιμελῆ· αὐτῶν τινα εἶναι ἥκιστα καλά, ὅπως παραλίπω ὅτι ἄλλα μὲν εἶναι μείζονα ἄλλα δὲ μείζονά τε καὶ ἀραιότερα καὶ ἄλλα μὲν μικρότερα ἄλλα δὲ μικρότερά τε καὶ ἀραιότερα καὶ ὅτι γραμμάτων τινῶν, λόγου χάριν τοῦ Σ, οὐχὶ πανταχοῦ τὸ σχῆμα εἶναι τὸ αὐτό. Γραφῆς σφάλμα ἓν μόνον φέρεται, τὸ ἐν στίχῳ 17 Διοσσκουρίδης.

Τῆς ἐπιγραφῆς στίχοι πρὸ τοῦ νῦν στίχου 1 ἀπώλοντο πιθανώτατα μόνον δύο, ἐν οἷς ἴσως ἀνεγέγραπτο τοῦ τετιμημένου ἀνδρὸς τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμα. Τῶν ὀνομάτων τῶν τιμησάντων τινὰ διὰ τὴν ἀποτριβὴν καὶ ἄλλην τοῦ μαρμάρου φθορὰν μόνον μετὰ πόνου πολλοῦ καὶ δι' ἐπανειλημμένης ἐπιμόνου ἐξετάσεως κατώρθωσα νὰ καθορίσω, ἐγγυῶμαι δὲ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀναγνώσεως.

Ἀμφιβάλλω ὅτι ἐν τῷ στίχῳ 1, 2 καὶ 3 ἔκειντο δύο ὀνόματα. Εἰ καὶ ἐν πολλοῖς στίχοις ἀπώλετο ἡ ἀρχὴ τοῦ πρώτου καὶ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ὀνόματος, ἀλλ' ὅμως ἀσφαλὴς εἶναι τῶν λειπόντων γραμμάτων ἡ ἀναπλήρωσις πλὴν τῶν τοῦ πρώτου ὀνόματος ἐν στίχῳ 4 καὶ 5 καὶ τῶν τοῦ δευτέρου ἐν στίχῳ 19.

Ἑνὶ μόνῳ ὀνόματι οὐκ ἔχω ὅ τι χρήσωμαι, τῷ ἐν στίχῳ 3· τὸ Δεκάνεος ἀναμιμνήσκει με τὸ Δεκαίνεος ὄνομα (παρὰ τοῖς Γέταις, κατὰ τὸν Στράβωνα)· ἀλλὰ πρὸ τοῦ Δ γράμματος σῴζεται ἀκέραιον μὲν τὸ Υ, κολοβὸν δὲ τὸ Δ καὶ πρόκειται ἄρα, ἴσως μὲν ἀληθῶς ἴσως δ' οὔ, Δυδεκάνεος ὄνομα.

Ῥωμαϊκὸν ὄνομα οὐδὲ ἓν φέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, καὶ τοῦτο δὲ

τὸ πρᾶγμα διδάσκει ὅτι αὕτη κατάγεται ἐκ τῶν πρὸ τῆς Ῥωμαιοκρατίας χρόνων· ἁπαξάπαντα τὰ ὀνόματα εἶναι Ἑλληνικά, τινὰ δὲ κατ' ἐξοχὴν Μακεδονικά.

Κατακεχωρισμένα δὲν εὑρίσκω ἐν τῷ τοῦ Pape Λεξικῷ τὰ ὀνόματα τάδε:

Καραΐκης ἐν στ. 16· παράβαλε τὸ Καράιχος·

Σαραπίδης ἐν στ. 19· πρβλ. τὰ Σαραπίων, Σαραπόδωρος·

Σωμένης ἐν στ. 15· πρβλ. τὸ Σωσιμένης καὶ τὰ Σωγένης-Σωσιγένης, Σωσιτέλης-Σωτέλης, Σωσιφάνης-Σωφάνης·

Σωσίφιλος ἐν στ. 5· πρβλ. τὸ Σώφιλος.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τῇ 5 Ἰουλίου 1905.

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ

Ἐν τόμῳ ΙΕ'. σελ. 483 τοῦ περιοδικοῦ «Ἀθηνᾶ» κατεχωρίσθησαν νεκρικαί τινες ἐπιγραφαί, εὑρεθεῖσαι ἐν τῷ χωρίῳ Παλαιοκάστρῳ τοῦ δήμου Τυμφρηστίων τῆς Φθιώτιδος.

Ἐσχάτως ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλαι τέσσαρες αἱ ἑξῆς:

1) Ἐν τῇ ἀνοικοδομουμένῃ οἰκίᾳ τοῦ Κωνστ. Βορτσέλα ἐπὶ κοινοῦ λίθου:

ΑΓΕΜΑΧΑΣ
ΠΑΜΠΟΛΕΜΟΣ

2) Ἐν τῇ μεσημβρινῇ κλιτύϊ τοῦ λόφου, ἔνθα εἶναι τὰ ἐρείπια ἀρχαίου φρουρίου ἐπὶ μεγάλης πλακός:

ΑΜΟΙΤΑΣ
ΣΑΤΥΡΟ
ΝΙΚΑΣΙΠΟΛΙΣ

3) Ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ παρεκκλησίου «Ἁγία Κυριακή», ἔνθα ἀνευρέθη καὶ ἡ πρώτη τῶν δημοσιευθεισῶν ἐν σελ. 483 τοῦ ὡς εἴρηται ΙΕ' τόμου τῆς Ἀθηνᾶς:

ΛΙΚΥΛ
ΝΙΚΟΥΣ
ΙΙΛΕΡΤΑΣ
ΤΟΜΟΔΙΚΑ

καὶ 4) ἄλλη αὐτόθι.

ΔΑΜΟΝΙΚΟΣ
ΧΑΙΡΕ

Ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ τῆς 3 ἐπιγραφῆς φαίνονται ἐφθαρμέναι ἡ πρώτη συλλαβὴ καὶ ἡ τελευταία.

Ἡ 3 καὶ 4 τῶν ἐπιγραφῶν ἀπεστάλησάν μοι ἐκ Παλαιοκάστρου ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ δημοδιδασκάλου Ν. Βορτσέλα, ἡ δὲ 1 καὶ 2 ὑπὸ τοῦ φοιτητοῦ τῆς Νομικῆς Κωνστ. Βορτσέλα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12 Μαΐου 1905.

Ι. Γ. ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ

ΝΕΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Ἐν τῇ Ἀθηνᾷ τοῦ παρελθόντος ἔτους (1) ἐξέδωκα σημείωμα ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 48 κώδικος τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἐξ οὗ καθωρίζετο τὸ τέως ἀγνοούμενον ἔτος καθ' ὃ ἐτελεύτησεν ὁ περιώνυμος θεολόγος καὶ ἁγιώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (2).

(1) Τόμ. ιϛ' (1904) σ. 638.
(2) Κρουμβάχερ: Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου. Τόμ. Α', σ. 201.

Τὸ σημείωμα ἐκεῖνο ἀνεδημοσίευσε μετὰ σχετικοῦ μελετήματος ὁ κ. Πέτρος Παπαγεωργίου (1), ὅστις μάτην —λέγει— ἀνεζήτει ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ χειρογράφοις νἀνεύρῃ τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τοῦ θανάτου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνδρός.

Κατ' αὐτὰς ὅμως ηὐτύχησα νὰ ἀνεύρω καὶ ἕτερον σημείωμα ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 701 κώδικι τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ἐπιβεβαιοῦν τὴν ἐκ τοῦ Μεγαλοσπηλαιωτικοῦ χειρογράφου χρονολογίαν τῆς τελευτῆς τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ. Ὁ προμνημονευθεὶς κῶδιξ 701 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος — ὅστις σχετίζεται μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης περιέχων καὶ τὸν βίον τοῦ αὐτόθι ἀθλήσαντος τῷ ΖΝΒ' [=1543/1544] νεομάρτυρος Μιχαὴλ — ἐν φ. 248 ^{6} περιέχει σύντομον χρονικὸν «περὶ τῶν τουρκῶν τῶν βασιλέ(ων)· ἐν πίῳ χρόνῳ ἔλαβαν τὰ κάτωθεν ὑπογεγραμένα κάςροι». Μεταξὺ τῶν σημειωμάτων τοῦ συντόμου τούτου χρονικοῦ, ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ 248 ^{6}, ἀναγινώσκομεν: «Ἐν ἔτει ϛωξϛ ἐκοιμήθ(η) ὁ ἁγιώτ(α)τ(ος) μ(ητ)ροπολίτης Θεσσαλονίκης γρηγόριος ὁ παλαμᾶς». Τὸ ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου ἔτος ϚΩΞϚ' ἢ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως 1357/1358 εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ μνημονευόμενον ἐν τῷ σημειώματι τοῦ Μεγαλοσπηλαιωτικοῦ κώδικος ὡς χρόνος τῆς τελευτῆς τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ. Σημειωτέον ἐν τέλει ὅτι ἐν τῷ χειρογράφῳ τό: Θεσσαλονίκης σημειοῦται διὰ γραφῆς συμπιληματώδους.

Ἀθήνησι τῇ 14 Σεπτεμβρίου 1905.

Ν. Α. ΒΕΗΣ

---

(1) Ἀλήθεια (ἐφημερὶς Θεσσαλονίκης) ἔτος Β', ἀρ. 116, σ. 1.

ΕΙΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ (1)

[Κεφάλαιον ΜΕ΄ (XLV) 4η ἔκδοσις F. Blass, σ. 72, στίχοι τελευταῖοι, 24ος 25ος: «Κατ' αὐτὰ γὰρ ταῦτα ἔνοχός ἐστιν ὁ νικήσας γραφῇ παρανόμων»]

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ ΜΕ΄, οὗ τὴν κατακλεῖδα ἀποτελεῖ ἡ ἄνω βραχεῖα περίοδος, ὁ λόγος πρόκειται περὶ ἐκείνων, ὧν πρότερον ἦν κυρία ἡ βουλή, ἅτινα δ' ἔπειτα ὁ δῆμος ἀφείλετο αὐτῆς α΄) τὸ θανατοῦν καὶ δεῖν καὶ χρήμασι ζημιοῦν. Περὶ τούτων νόμος ἐτέθη ὑπὸ τοῦ δήμου «ἄν τινος ἀδικεῖν ἡ βουλὴ καταγνῷ ἢ ζημιώσῃ, τὰς καταγνώσεις καὶ τὰς ἐπιζημιώσεις εἰσάγειν τοὺς θεσμοθέτας εἰς τὸ δικαστηριον καὶ ὅ τι ἂν οἱ δικασταὶ ψηφίσωνται, τοῦτο κύριον εἶναι». β΄) τὸ κρίνειν ἀνεκκλήτως τὰς πλείστας ἀρχάς, «μάλισθ' ὅσαι χρήματα διαχειρίζουσιν»· ἔτι δὲ καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν εἰσαγγελλομένας «μὴ χρῆσθαι τοῖς νόμοις». Ἐπὶ τούτων ἀμφοτέρων οὐ κυρία ἡ κρίσις τῆς βουλῆς ἡ καταγινώσκουσα, «ἀλλ' ἐφέσιμος εἰς τὸ δικαστήριον», γ΄) τὸ ἀποδοκιμάζειν «τοὺς βουλευτὰς τοὺς τὸν ὕστερον ἐνιαυτὸν βουλεύσοντας καὶ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας». Περὶ τοιαύτης καταγνώσεως ἐν τῇ δοκιμασίᾳ ὁ συγγραφεὺς λέγει· «καὶ πρότερον μὲν ἦν ἀποδοκιμάσαι κυρία, νῦν δὲ τούτοις ἔφεσίς ἐστιν εἰς τὸ δικαστήριον».

«Τούτων μὲν οὖν ἄκυρός ἐστιν ἡ βουλή»·—ἐπάγεται ἡ τελευταία παράγραφος·—«προβουλεύει δ' εἰς τὸν δῆμον καὶ οὐκ ἔξεστιν οὐδὲν ἀπροβούλευτον οὐδ' ὅ τι ἂν μὴ προγράψωσιν οἱ πρυτάνεις ψηφίσασθαι τῷ δήμῳ· κατ' αὐτὰ γὰρ ταῦτα ἔνοχός ἐστιν **ὁ νικήσας** γραφῇ παρανόμων».—Ὅ ἐστιν: Ἐπὶ τούτων ἡ ψῆφος τῆς βουλῆς δὲν εἶναι κυρία· προβουλεύει δὲ εἰς τὸν δῆμον, ὅστις δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ψηφίσῃ ὅ τι δήποτε ἀπροβούλευτον ὑπ' αὐτῆς καὶ μὴ

(1) Ἴδε ἐν Ἀθηνᾶς τ. ΙΔ΄ σ. 376-386, τὰ περὶ πεντετηρίδων καὶ ἱεροποιῶν.

περιλαμβανόμενον εἰς τὸ ὑπὸ τῶν πρυτάνεων αὐτῆς καταρτιζόμενον πρόγραμμα. Διότι (ἂν πραχθῇ τι παρὰ ταῦτα) κατ' αὐτὸ τοῦτο ἐνέχεται «ὁ νικήσας» γραφῇ παρανόμων.

Ἐνταῦθα προφανῶς ἔνοχος ὁρίζεται τῇ τῶν παρανόμων γραφῇ ὁ, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ ψηφίζεσθαι τὸ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀπροβούλευτον καὶ ὑπὸ τῶν πρυτάνεων ἀπρόγραφον, προτείνας εἰς τὸν δῆμον τὸ ἀπηγορευμένον, ὁ τὸ ψήφισμα γράψας.

Ἀλλὰ διὰ τίνα λόγον οὗτος λέγεται «ὁ νικήσας;» Ὁ νικήσας τίνα; ἢ κατὰ τί; ἐν τίνι ἀγῶνι;

Τὸ ἐκ τούτου κατάδηλον ἐν τῇ μετοχῇ ταύτῃ πάθος ἀσφαλέστατα θεραπεύεται μεταλλασσομένης τῆς θέσεως δύο γραμμάτων τοῦ ν καὶ τοῦ κ (1) καὶ τῆς περιόδου ἀναγινωσκομένης οὕτως:—«Κατ' αὐτὰ γὰρ ταῦτα ἔνοχός ἐστιν ὁ κινήσας γραφῇ παρανομων».

Οὕτω καὶ ἐν Ἀριστοτέλους Πολιτικῶν Β' ε' 13: «Τὸ δ' ἐθίζειν εὐχερῶς λύειν τοὺς νόμους φαῦλον . . . οὐ γὰρ τοσοῦτον ὠφελήσεται κινήσας ὅσον βλαβήσεται κλπ.»(2).

Ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι, μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ ὀλεθρίαν ἧτταν, «ἠναγκάσθησαν κινήσαντες τὴν δημοκρατίαν, καταστῆσαι τὴν ἐπὶ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν» (3) γράψαντος ψήφισμα Πυθοδώρου τοῦ Ἀναφλυστίου, «τῶν πολλῶν συμπεισθέντων», ᾑρέθησαν συγγραφεῖς (4) πολιτείας ὀλιγαρχικῆς, ἐπετράπη δὲ «καὶ τῶν ἄλλων τῷ βουλομένῳ γράφειν, ἵν' ἐξ ἁπάντων αἱρῶνται τὸ ἄριστον». Ἐπὶ τούτοις, κατὰ γνώμην Κλειτοφῶντος, προσανεζητήθησαν καὶ οἱ ὑπὸ Κλεισθένους τεθέντες πάτριοι νόμοι, ὅπως καὶ τούτων ἀκουσθέντων ψηφισθῶσι τὰ ἄριστα. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκυρώθη ἡ πρότασις τῶν συγγραφέων ἡ περὶ τῆς σωτηρίας· ἔπειτα, πρὸ παντὸς ἄλλου μεριμνήσαντες ἀνεῖ-

(1) Καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀντιστρόφως, ὁ κατὰ τὸ ἔτος 370/369 π. Χ. ἐπώνυμος ἄρχων Δυσνίκητος ἐγένετο ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Παυσανίου (IV. 27, 5) Δυσκίνητος.

(2) Ἴδε Ἀριστοτέλους Πολιτικὰ πολλαχοῦ· ἰδίως δὲ τὰς §§ 10-14 τοῦ κεφ. ε' τοῦ βιβλίου Β' καὶ τας ἐν βιβλίῳ Ε' §§ 2-7 κεφ. ϛ' § 7. Ἀθ. Πολιτ. XXVI, 18-19. Νόμον, νόμιμα, νόμαια, πολιτείαν κινεῖν: Ἴδε τὰ λεξικά.

(3) Ἀριστ. Ἀθ. Πολιτείας, XXIX.

(4) Ἴδε Ἁρποκρατίωνα ἐν τῇ λέξει, ἔνθα τὸ κείμενον διορθωτέον ὧδε· εἰθισμένον ἦν παρ' Ἀθηναίοις, ὁπότε δέοι, [τὸ] πλῆθος τι[νὰς] αἱρεῖσθαι (οἵ)περ εἰς ῥητὴν ἡμέραν εἰσ[έ]φερον γνώμας εἰς τὸν δῆμον.

λον «τὰς τῶν παρανόμων γραφὰς καὶ τὰς εἰσαγγελίας καὶ τὰς προκλήσεις . . . , ὅπως ἂν οἱ ἐθέλοντες Ἀθηναίων συμβουλεύωσι περὶ τῶν προκειμένων· ἐὰν δέ τις τούτων χάριν ἢ ζημιοῖ ἢ προσκαλῆται ἢ εἰςάγῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ἔνδειξιν αὐτοῦ εἶναι καὶ ἀπαγωγὴν εἰς τοὺς στρατηγούς, τοὺς δὲ στρατηγοὺς παραδοῦναι τοῖς ἕνδεκα θανάτῳ ζημιῶσαι».

Ἐκ τούτου βλέπομεν ὅτι ἐν τῇ πρὸ τῆς τῶν τετρακοσίων καταστάσεως ἑβδόμῃ, κατ' Ἀριστοτέλην, πολιτείᾳ (1) γραφαὶ παρανόμων, μετὰ τῶν παρακολούθων, ἐκώλυον τὸ κινεῖν τοὺς νόμους, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ κατὰ νόμον δημοκρατεῖσθαι ἐν καταστάσει ἀσφαλιζούσῃ «τὸ πᾶσι μετεῖναι τῶν ἀρχῶν, ἐὰν μόνον ᾖ πολίτης, ἄρχειν δὲ τὸν νόμον» (2). Ὅπως μεταβληθῇ ἡ τοιαύτη κατάστασις ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικόν, ὑπῆρξεν ἀνάγκη καταλύσεως τοῦ αὐστηροῦ δημοκρατικοῦ φραγμοῦ τοῦ ἀσφαλίζοντος τὸ ἀμετακίνητον εἰς τοὺς πατρίους δημοκρατικοὺς νόμους, καὶ ἀπειλῆς παραδόσεως εἰς τοὺς ἕνδεκα παντὸς τολμήσοντος ἐπίκλησιν τοῦ φραγμοῦ τούτου.

Καὶ τοῦτον μὲν κατέλυσαν· ὅμως δ' ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ περιφρουρήσωσι τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν δι' ὁμοίας ἀπαγορεύσεως, ἧς ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ὁρίζει τὴν κύρωσιν, παραδιδοὺς ἡμῖν μόνα ταῦτα (3)· «τοῖς δὲ νόμοις οἳ ἂν τεθῶσι περὶ τῶν πολιτικῶν χρῆσθαι, καὶ μὴ ἐξεῖναι μετακινεῖν μηδ' ἑτέρους θέσθαι».

Ἐπανορθωθείσης δὲ τῆς δημοκρατίας μετὰ τὰς ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος διαλύσεις, κατὰ τὴν ἑνδεκάτην πολιτείαν, καθ' ἣν «ἁπάντων αὐτὸς αὑτὸν πεποίηκεν ὁ δῆμος κύριον, καὶ πάντα διοικεῖται ψηφίσμασιν καὶ δικαστηρίοις, ἐν οἷς ὁ δῆμός ἐστιν ὁ κρατῶν», τὰ περὶ κύρους τῆς βουλῆς ἀποκατεστάθησαν εἰς τὸ πρὸ τῶν τετρακοσίων καθεστὼς («καὶ γὰρ αἱ τῆς βουλῆς κρίσεις εἰς τὸν δῆμον ἐληλύθασι») μετὰ καὶ ἐπεκτάσεως τῆς ἐξουσίας τοῦ πλήθους (4). Καὶ κατὰ τὴν νέαν ταύτην κατάστασιν βλέπομεν ὅτι οἱ θεσμοθεται «τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον, καὶ τὰς καταχειροτονίας καὶ

(1) Ἀθην. Πολιτ. XLI.
(2) Ἀριστ. Πολιτικῶν, Δ' γ' 3-4.
(3) Ἀθ. Πολ. XXXI, 20 ἐπ.
(4) Ἀθ. Πολ. XLI, 6. ἐπ. Διὰ τοῦτο μαρτυρεῖται (αὐτ. XL, 1 ἐπ.) ὁ Ἀρχῖνος «γραψάμενος τὸ ψήφισμα τὸ Θρασυβούλου παρανόμων, ἐν ᾧ μετεδίδου τῆς πολιτείας πᾶσι τοῖς ἐκ Πειραιέως συγκατελθοῦσιν, ὧν ἔνιοι φανερῶς ἦσαν δοῦλοι».

τὰς προβολὰς ἁπάσας εἰσάγουσιν οὗτοι καὶ γραφὰς παρανόμων καὶ νόμον μὴ ἐπιτήδειον θεῖναι» (1).

Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν κατὰ τὴν δημοκρατικωτέραν ταύτην κατάστασιν τῆς πολιτείας νὰ μὴ ὁρίζηται ἔνοχος γραφῇ παρανόμων ὁ γράψας ψήφισμα καὶ κινήσας τοὺς ἀμετακινήτως τεθέντας δημοκρατικοὺς νόμους, καθ' οὓς «ἁπάντων αὐτὸς αὑτὸν πεποίηκεν ὁ δῆμος κύριον» ; Τοιαύτη παράλειψις προνοίας ἔμελλε νὰ γεννήσῃ κίνδυνον μέγαν τῆς δημοκρατίας καὶ ἄφευκτον. «Αἴτιον τῶν μεταβολῶν καὶ τὸ μικρόν ἐστιν· ὅταν γάρ τι πρόωνται τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, μετὰ τοῦτο καὶ ἄλλο μικρῷ μεῖζον εὐχερέστερον κινοῦσιν, ἕως ἂν πάντα κινήσωσι τὸν κόσμον» (2).

Ἐναντίον τοῦ τοιούτου κινδύνου πρόχωμα ἠγέρθη ὑπὸ τῆς πολιτικῆς περινοίας τῶν Ἀθηναίων ἡ κατὰ παντὸς τοῦ κινήσοντος ἀπειληθεῖσα παρανόμων γραφή.

[Κεφάλαιον ΝΖ' (LVII) τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως σ. 91 στ. 14-16 καὶ σ. 92 στ. 1-2 «Ἐὰν δὲ φεύγων φυγὴν ὧν ἄρεσίς ἐστιν, αἰτίαν ἔχῃ ἀποκτεῖναι ἢ τρῶσαί τινα, τούτῳ δ' ἐν Φρεάτου δικάζουσι, ὁ δ' ἀπολογεῖται προσορμισάμενος ἐν πλοίῳ. Δικάζουσι δ' οἱ λαχόντες..........., πλὴν τῶν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ γιγνομένων»].

Ἐν κεφαλαίῳ ΝΖ', ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας, ὁρίσας ἤδη ἐν τῷ ἀμέσως προηγουμένῳ τὰ ἔργα τοῦ Ἄρχοντος, εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν εἰς τὸν Βασιλέα ἀνηκόντων (3).

Ὁ Βασιλεὺς ἐπιμελεῖται τῶν πρὸς αὐτὸν λαγχανομένων γραφῶν ἀσεβείας καὶ τῶν ἀμφισβητήσεων ἱερωσύνης, διαδικάζει δὲ καὶ τοῖς γένεσι καὶ τοῖς ἱερεῦσι τὰς ἀμφισβητήσεις ἁπάσας ὑπὲρ τῶν γερῶν.

Ἀλλὰ πλὴν τουτων, πρὸς τὸν Βασιλέα λαγχάνονται «αἱ τοῦ φόνου δίκαι πᾶσαι», αἵτινες ὁρίζονται καὶ κατὰ δικαστήρια διακρίνονται ὧδε· α') φόνοι καὶ τραύματα ἐκ προνοίας, φαρμακεία, πυρκαϊά,— ταῦτα μόνα δικάζει ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ἡ φερώνυμος Βουλή.

(1) Ἀθ. Πολιτ. LIX, 10 ἐπ.
(2) Ἀριστ. Πολιτικῶν Ε', ς' 7.
(3) Παραλείπονται ὡς ἄχρηστα ἐνταῦθα τὰ ἀναγόμενα εἰς τὰ μυστήρια, τὰς πομπάς, τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς πατρίους θυσίας.

β΄) τῶν δ' ἀκουσίων (1) καὶ βουλεύσεως καὶ ἂν οἰκέτην ἀποκτείνῃ τις ἢ μέτοικον ἢ ξένον, δικασταὶ ὁρίζονται οἱ ἐπὶ Παλλαδίῳ. γ΄) ἂν δ' ὁμολογῶν τις ὅτι ἀπέκτεινεν ἰσχυρίζηται ὅτι κατὰ τοὺς νόμους ἀπέκτεινε, τούτῳ ἐπὶ Δελφινίῳ δικάζουσιν (2). δ΄) ἐάν τις φεύγων φυγὴν ἕνεκεν ἐγκλήματος ἐξ ἐκείνων, ὧν ἐστι συγχώρησις, συγγνώμη, αἰτίαν ἔχῃ ὅτι ἀπέκτεινεν ἢ ἔτρωσέ τινα (ἑκών), τούτῳ ἐν Φρεάτου δικάζουσιν ἀπὸ τοῦ πλοίου ἀπολογουμένῳ (3).

Ταύτας τὰς αἰτίας πάσας, πλὴν τῶν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ γιγνομένων (δηλονότι τῶν ἀνωτέρω ὑπ' ἐδάφιον α΄ διακριθεισῶν), εἰςάγει ὁ Βασιλεὺς πρὸς τοὺς λαχόντας δικαστάς, οἵτινες «δικάζουσιν ἐν ἱερῷ καὶ ὑπαίθριοι, καὶ ὁ Βασιλεὺς ὅταν δικάζῃ περιαιρεῖται τὸν στέφανον».

Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι τινὲς «δίκαι φόνου», εἰδικαί, αἱ κατὰ τοῦ «δράσαντος» (ὀργάνου), καθ' ἃς τὸ ὄργανον ἀντὶ τοῦ «ποιήσαντος», διὰ τὸ τοῦτον ἀγνοεῖσθαι, δικάζεται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως μετὰ τῶν Φυλοβασιλέων, αἱ τῶν ἀψύχων καὶ τῶν ἄλλων ζῴων (4).

(1) «Φόνων» προστίθησι, μετὰ τὸν Δημοσθένη, κατὰ Ἀριστοκράτους (643) 71, ὁ Πολυδεύκης (Η΄ 118-9), καθὼς καὶ ὁ Ἁρποκρατίων ἐν λ. «ἐπὶ Παλλαδίῳ», φαινόμενοι οὕτως ὅτι ἐξαιροῦσι τὰ τραύματα. Ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης, ἀρχόμενος τῆς κατὰ δικαστήρια ἀπαριθμήσεως τῶν «φόνου δικῶν πασῶν» καὶ ἐπαγόμενος γενικῶς περὶ ἁπασῶν ταῦτα· «εἰσὶ δὲ φόνου δίκαι καὶ τραύματος, ἂν μὲν κλπ.», σαφῶς δείκνυσιν ὅτι ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως «φόνου» συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ τραῦμα.

(2) Πολυδ. αὐτ. 120. Ἁρποκρ. «ἐπὶ Δελφινίῳ».

(3) Ἀριστ. Πολιτ. Δ΄ ιγ΄ 2. Πολυδ. αὐτοθ. Ἁρποκρ. ἐν Φρεαττοῖ». Πρβλ ἰδίως τὰ παρὰ Δημοσθένει κατὰ Ἀριστοκράτους (641 - 645) 65 - 80 περὶ τῶν φονικῶν αἰτιῶν εἰρημένα.

(4) Δημοσθένης, ἔνθα ἀνωτέρω. Πολυδ. αὐτόθι. Ἁρποκρ. «ἐπὶ Πρυτανείῳ. Αἱ τοιαῦται δίκαι ἐγίνοντο ἐπὶ Πρυτανείῳ, ὡς διδασκόμεθα ὑπὸ τῶν κειμένων τούτων. Ἀλλ' ὁ Πολυδεύκης παρέχει ἡμῖν τὴν μαρτυρίαν ὅτι οἱ δικάζοντες, ὡς εἴδομεν μετὰ τοῦ Βασιλέως αὐτάς, «οἱ Φυλοβασιλεῖς, ἐξ εὐπατριδῶν ὄντες, μάλιστα τῶν ἱερῶν ἐπεμελοῦντο, συνεδρεύοντες ἐν τῷ Βασιλείῳ τῷ παρὰ τὸ Βουκολεῖον». Πλὴν κατ' Ἀριστοτέλη (Ἀθ. Πολ. ΙΙΙ) Βασίλειον ἦν αὐτὸ τὸ Βουκόλιον «πλησίον τοῦ Πρυτανείου», κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους λαβὸν τὴν τοιαύτην ἐπίκλησιν («ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς εἶχε τὸ νῦν Βουκόλιον καλούμενον»). Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου τῆς Πολιτείας γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ Ἄρχων εἶχε τὸ Πρυτανεῖον», ἐπὶ Πρυτανείῳ δικαστήριον ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν τὸν πλησίον τοῦ Πρυτανείου καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Βουκολίου χῶρον. Παραπλησία ἔννοια ἐγγύτητος ἀποδοτέα πιθανῶς καὶ εἰς τὰ ἐπὶ Δελφινίῳ, ἐπὶ Παλλαδίῳ, τῶν δικῶν καὶ ἐκεῖ γινομένων ὑπαιθρίων ἐν ἱερῷ, παρὰ τοὺς ἐκεῖ ἱδρυμένους βωμοὺς «Ἀπόλλωνος Δελφινίου καὶ Ἀρτέμιδος Δελφινίας» καὶ «ἀγνώστων». Εἰς τὸ συμ-

Τούτων οὕτως σαφῶς ἐν τῷ κειμένῳ ἐχόντων, ἐξεταστέα τὰ τοῦ ἐν τῇ ἄνω προγεγραμμένῃ περιόδῳ κενοῦ.

Ἐν ὑποσημειώσει 1ῃ ὁ ἐκδότης σημειοῦται ὅτι αὐτὸς μὲν μετὰ τὰ γράμματα τα διακρίνει ἢ A ἢ E ἢ C, ὁ δὲ Wilcken κατὰ σειρὰν πάντα οὕτως ἔχοντα· TAI A....C.

Ἡ διπλῆ αὕτη παρατήρησις περὶ τῶν ἀσαφῶν γραμμάτων καθοδηγεῖ ἡμᾶς εἰς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ τοιαύτην· «τὰ(ς) α[ἰτία]ς», μετ' ἐπιπροσθήκης τῆς λέξεως «πάσας», οὕτως: «δικάζουσι δ' οἱ λαχόντες τὰς αἰτίας πάσας, πλὴν τῶν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ γιγνομένων».

Τὰς αἰτίας· τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως ζητητέον ἐν Πολυδεύκους Η΄ 30, ἔνθα εὕρηνται ταῦτα· «καὶ δίκης μὲν λῆξις εἴη ἂν ὁ νῦν καλούμενος τύπος, τὸ ἰδιωτικῶς ἀμφισβήτημα . . ., γραφῆς δὲ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἀδικημάτων . . ., κοινῇ δὲ ταῦτα πάντα φαίης ἂν ἐγκλήματα καί, ὡς Πλάτων, ἐπικλήματα καὶ ἐγκαλεῖν καὶ ἐπικαλεῖν. Καὶ κατηγορία δ' ἂν εἴη ταὐτὸ τοῦτο, καὶ αἰτία καὶ ὡς Πλάτων αἰτιάσεις καὶ διώξεις· κατηγορεῖν, αἰτιᾶσθαι, διώκειν»(1).

Ὅτι τοῦ ὅρου «αἰτία» ἐν αἰτιατικῇ πληθυντικῇ πτώσει χρῆσιν ἐποιήσατο ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς δεικνύει καὶ τὸ μικρῷ πρόσθεν, ἐν ἀρχῇ τῆς περὶ φυγάδων παραγράφου λεγόμενον: «ἐὰν δὲ φεύγων φυγὴν ὧν ἄρεσίς ἐστιν, αἰτίαν ἔχῃ ἀποκτεῖναι ἢ τρῶσαί τινα, τούτῳ δ' ἐν Φρεάτου δικάζουσι»· ἀλλὰ καὶ τὸ ὀλίγον κατωτέρω ἐπαγόμενον· «ὁ δὲ τὴν αἰτίαν ἔχων τὸν μὲν ἄλλον χρόνον εἴργεται τῶν ἱερῶν, καὶ οὐδ' εἰς τὴν ἀγορὰν ν[όμος] (2) ἐμβαλεῖν αὐτόν. «Τὴν τοιαύτην δὲ κρίσιν προσεπικυροῖ ἡ παρατήρησις ὅτι καὶ παρὰ Πολυδεύκει (Η΄ 120) ἐν τῷ θέματι τῷ περὶ τῶν ἐν Φρεαττοῖ δικαζομένων, οὗ συνέχειαν ἄμεσον ἐν τῷ κειμένῳ τῆς Πολιτείας ἀποτελοῦσι τὰ περὶ φονικῶν αἰτιῶν ἐν γένει λεγόμενα, τρὶς ἐν πέντε στίχοις γίνεται χρῆσις τῆς αὐτῆς λέξεως. «Ἐν Φρεαττοῖ· ἐν τούτῳ ἐκρίνετο εἴ τις τῶν φευγόντων ἐπ' ἀκουσίου φόνου αἰτίᾳ δευτέραν αἰτίαν ἐκου-

πέρασμα τοῦτο ἄγει ἡ γνῶσις ὅτι ὑπὸ στέγην δὲν ἐδίκαζον τὰς φονικὰς δίκας οἱ δικασταί, ἵνα μὴ γίνωνται ὁμωρόφιοι αὐτοί τε καὶ ὁ κατήγορος μετὰ τοῦ ἐναγοῦς φονέως. (Ἴδε Γ. Γίλβερτ [Ν, Γ. Πολίτου] Ἐγχειρ. Ἀρχαιολογ. κλπ. Α΄ σ 486).

(1) Ἴδε ἐν Μεγάλῳ Λεξικῷ τῆς Ἑλλ. γλώσσης (Ἀνέστη Κωνσταντινίδου) τὴν λ. αἰτία καὶ τὰ αὐτόθι πολλὰ παραδείγματα.

(2) Ἢ ν[όμιμον].

σίου προςλάβοι. Ἦν δ' ἐπὶ θαλάττῃ τὸ δικαστήριον, καὶ τὸν ἐν αἰτίᾳ προςπλεύσαντα, τῆς γῆς οὐ προςαπτόμενον ἀπὸ τῆς νεὼς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι». Ἐξ οὗ καὶ πιθανὸν ἀποβαίνει, ὅτι, παρὰ τὸ ὑπὸ Blass ἐν testim. 7 sqq. δογματιζόμενον (non ex Aristotele), ὁ γραμματικός, παραφράζων τὰ ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας φερόμενα, πιστῶς μετέγραψε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἰδίῳ κειμένῳ τὸν ὅρον, ᾧ σταθερῶς ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς τῆς Πολιτείας ἐχρήσατο (1).

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

Ἀλλ' εἰς τὸ ἄνω μεταγεγραμμένον κείμενον κατὰ τὴν δ' ἔκδοσιν ἀνεβιβάσθη, εἰς ἀντικατάστασιν τῆς ἐν ταῖς προτέραις ἐκδόσεσι κειμένης λέξεως «αἴδεσις», ἄλλο οὐσιαστικόν, ὑποσημειωθέντος ὅτι ὑπὲρ τὰ γράμματα ΙΔ τῆς λέξεως αἴδεσις ἐφαίνετο ὑπεργεγραμμένον Ρ, οὗ ἕνεκα ὁ μὲν Weil ἀνέγνω ἄρεσις, ὁ δὲ Kaibel ἐγκρίνας εἰςήγαγεν εἰς τὴν ἰδίαν ἔκδοσιν τὴν λέξιν, ἣν ἐπὶ τούτοις καὶ αὐτὸς ὁ Blass ἔκρινε παραληπτέαν.

Παρ' ὅλον τὸ φερέγγυον ὀνομάτων, οἷα τὸ τοῦ Weil γαλατικὸν καὶ τὰ δύο γερμανικά, εὔλογος βεβαίως θέλει κριθῇ ὁ δισταγμός, μήπως ἡ νέα αὕτη καὶ ἄγνωστος τέως εἰς ἡμᾶς, ἴσως δὲ καὶ μὴ ἔχουσα ὅλως ἄψογον τὴν κατασκευὴν λέξις, δὲν εἶναι ἡ ἀληθῶς ἐν δευτέρᾳ χειρὶ ἐπὶ τοῦ χειρογράφου ὑποκατασταθεῖσα εἰς τὴν τὸ πρῶτον γραφεῖσαν.

Καὶ εὐθὺς πρώτη ἐμφανίζεται ἡ ὑπόνοια μή τοι ἀντὶ Ρ ἄλλο τι προςόμοιον γράμμα ὑπεργεγραμμένον τοῦ ΙΔ ἐκ πλάνης ἀνεγνώσθη οὕτω. Ἔπειτα δ' αὐτομάτως ὁ νοῦς ἕλκεται ἐπὶ τὸ Φ ἕνεκα τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ μεταξὺ πάντων τῶν γραμμάτων τῆς ἀλφαβήτου ὁμοιότητος πρὸς τὸ Ρ. Καὶ διὰ παρεμβολῆς αὐτοῦ μεταξὺ τῶν στοιχείων Α καὶ ΕϹΙϹ ὁ ζητῶν ὄνομα μετὰ νοήματος ἀξιοχρέου εὑρίσκει τὴν λέξιν ἄφεσις.

Καὶ τῷ ὄντι ἄφεσις εἶναι ὁ δικανικὸς ὅρος, ᾧ ἐχρῶντο τὸ πάλαι εἰς δήλωσιν τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐν φονικαῖς δίκαις χωρούσης αἰδέσεως. «Καὶ τοῦθ' οὕτω τὸ δίκαιον ἐν πᾶσιν ἰσχύει, — λέγει ὁ Δημοσθένης (2), — ὥστε ἂν ἑλὼν τις ἀκουσίου φόνου καὶ σαφῶς ἐπιδεί-

(1) Παρατηρητέον ὅτι τῷ αὐτῷ ὅρῳ αἰτία ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ θέματος καὶ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀριστοκράτους (645-647) προσκαρτερεῖ.

(2) Πρὸς Ναυσίμαχον καὶ Ξενοπείθην Παραγραφὴ (990-1) 21-22, αὐτολεξεὶ δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Πανταίνετον (983) 58-60.

ξας μὴ καθαρὸν μετὰ ταῦτ' αἰδέσηται καὶ ἀφῇ, οὐκέτ' ἐκβαλεῖν κύριος τὸν αὐτόν ἐστιν. Οὐδὲ γ' ἂν ὁ παθὼν αὐτὸς ἀφῇ τοῦ φόνου, πρὶν τελευτῆσαι, τὸν δράσαντα, οὐδενὶ τῶν λοιπῶν συγγενῶν ἔξεστιν ἐπεξιέναι, ἀλλ' οὓς ἐκπίπτειν καὶ φεύγειν, ἂν ἁλίσκωνται, καὶ τεθνάναι προστάττουσιν οἱ νόμοι, τούτους, ἂν ἀφεθῶσιν, ἅπαξ ἁπάντων ἐκλύει τῶν δεινῶν τὸ ῥῆμα τοῦτο. Εἶθ' ὑπὲρ μὲν ψυχῆς καὶ τῶν μεγίστων οὕτως ἰσχύει καὶ μένει τὸ ἀφεῖναι, ὑπὲρ δὲ χρημάτων καὶ ἐλαττόνων ἐγκλημάτων ἄκυρον ἔσται ;» Ἐκ τούτου τὰ μεταγενέστερα σχόλια, καθ' ἃ τὸ μὲν «ἄφεσις», καθ' Ἡσύχιον «ἀπόλυσις, συγχώρησις», τὸ δ' «ἀφεὶς», καθ' Ἁρποκρατίωνα (καὶ Σουίδαν)(1) «ὅταν ἀπολύσῃ τίς τινα τῶν ἐγκλημάτων ὧν ἐνεκάλει αὐτῷ».

Καὶ ὁ Πλάτων δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ποιεῖται χρῆσιν ἐπανειλημένην οὐ μόνον τοῦ ῥήματος, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ἄφεσις ἐν τῇ φράσει ταύτῃ (2) «ὃ δὲ περὶ ἀφέσεως εἴρηται φόνου πατρί, ταυτὸν τοῦτο ἔστω περὶ ἁπάσης τῶν πάντων ἀφέσεως. Ἐὰν ὁστισοῦν ὁτῳοῦν ἀφίῃ τοῦτο ἑκών, ὡς ἀκουσίου γεγονότος τοῦ φόνου οἵ τε καθαρμοὶ γενέσθωσαν κλπ.».

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι λέξις ἄρεσις ὑπῆρχεν ἐν κοινῇ χρήσει τὸ πάλαι, δι' ὃν λόγον ἐξωβελίσθη τοῦ χειρογράφου ἐν δευτέρᾳ χειρὶ ἡ ἀρχικῶς ἐν αὐτῷ τεθεῖσα αἴδεσις, δι' αὐτὸν τοῦτον ἐξοριστέα φαίνεται καὶ ἡ ἄρεσις.

Ὁ γράψας αἴδεσις καὶ ἔπειτα θελήσας νὰ διορθώσῃ τὸ οὕτω γραφὲν προδήλως μετ' ἐξέτασιν καὶ ἀντιβολὴν προῆλθεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς δευτέρας λέξεως, διότι αὕτη ἔκειτο ἐν τῷ κειμένῳ ἐξ οὗ ἀντέγραφεν. Ὅτι δὲ ὁ ἀκριβολόγος συγγραφεὺς τῆς τῶν Ἀθηναίων Πολιτείας, τὸν λόγον φέρων ἐπὶ τὸ θέμα τῆς παρεχομένης συγγνώμης εἰς τοὺς ἀκουσίους φόνους, ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ εἰδικοῦ δικανικοῦ ὅρου τοῦ καθωρισμένου εἰς δήλωσιν λύσεως τῆς φονικῆς δίκης, τοῦτο εἰς πάντα εἶναι εὐνόητον. Λύσις δὲ οὐχὶ ἡ αἴδεσις, ἀλλ' ἡ ἄφεσις.

Αἰδέσασθαι, — ἐξ οὗ αἴδεσις, — τὸ «ἐξιλάσασθαι καὶ πεῖ-

(1) Ἡσύχιος, ἐν λ. «ἄφεσις». Ἁρποκρατίων (Σουίδας) ἐν ταῖς λ. «ἀφεὶς καὶ ἀπαλλάξας».

(2) Νόμων, 869.

σαι»(1), οὐχὶ τὸ ἀφεῖναι. Ἀρέσασαι, —ἐξ οὗ ἡ νεοφανὴς ἄρεσις, ἐν τῇ κοινῇ χρήσει (ὡς ὅρος δικανικὸς τὸ ῥῆμα τοῦτο εἰς ἡμᾶς εἶναι ἄγνωστον), — τὸ «ἱλάσασθαι. ἀρεστὸν ποιῆσαι» (2), οὐχί τὸ «ἀφεῖναι».

Ἀλλ' εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς τοῦτο τὸ ἀφεῖναι, τὴν ἄφεσιν, ὡς εἰς τὸ τέρμα τῆς δίκης τὸ συμβιβαστικὸν προφανῶς ἐσκόπει ὁ γράψας, ὅστις ἔγραψεν «ἄφεσις»· εἰς ταύτην δὲ τὴν λέξιν ἐπανῆλθε τοῦ χειρογράφου ὁ γραφεύς, ὅτε ἐξετάσας ἐκ νέου τὸ ἀντίγραφον καὶ ἀντιβαλὼν αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντιγραφόμενον, διέγνω ἐνταῦθα ὀλίσθημα ἀντιγραφικόν.

Τὸ ὅτι δὲ τὸ αἰδέσασθαι μεταπεσὸν ἔκπαλαι καὶ εἰς δευτέραν σημασίαν παθητικήν, τὴν τοῦ «μεταπεισθῆναι», εἰς ἣν παρέλαβον αὐτό, ὅτε Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Δημοσθένους ἐπιτροπῆς, εἰ γνήσιος, καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ἐν τῇ πρὸς Ναυσίμαχον καὶ Ξενοπείθην παραγραφῇ (3), εἰπὼν ὡς εἴδομεν, ἐν τῷ ἀνωτέρω μεταγραφέντι χωρίῳ «αἰδέσηται καὶ ἀφῇ», τοῦτο κατ' οὐδὲν μεταβάλλει τὴν κρίσιν· διότι καὶ τὸ «μεταπεισθῆναι» δὲν ἐμπεριέχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀποτελέσματος, τῆς συγγνώμης, ἀλλὰ μόνην τὴν τοῦ αἰτίου αὐτῆς. Καὶ ἀπόδειξις, ὅτι ὁ ῥήτωρ συνάπτει ἐπακόλουθον μετὰ τοῦ συνδέσμου καὶ τὸ δηλωτικὸν τῆς ἀφέσεως ῥῆμα «ἀφῇ».

Μάλιστα δὲ ἡ κρίσις ἡ περὶ τοῦ ἀναρμόστου τῆς λέξεως αἴδεσις, ἐν ᾗ ἔκειτο ἐν ἀρχῇ θέσει, κατ' οὐδένα λόγον ἐπιτρέπεται νὰ μεταβληθῇ. Διότι τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἀφέσεως χρῆσις παρ' οὐδενὶ τῶν ἀρχαίων ἀπαντᾷ (4).

(1) Ἁρποκρατίων, ἐν τῇ λέξει.

(2) Ἡσύχιος, ἐν τῇ λέξει.

(3) Ἁρποκρατίων, ἐν τῇ λέξει. Ἀνάλογον πάθος κατὰ τὸν Ἁρποκρατίωνα (ἐν λέξ. ἀφεὶς καὶ ἀπαλλάξας) παρατηρεῖται ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ ῥήματι· «τὸ δὲ ἀπαλλάξας ὅταν πείσῃ τὸν ἐγκαλοῦντα ἀποστῆναι καὶ μηκέτι ἐγκαλεῖν . . . Ἔστι δὲ καὶ οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἀφίησι μέν τις . . . ἀπαλλάττει δέ, ὅταν μηδὲ ἄλλον τινὰ λόγον ὑπολίπηται ἑαυτῷ πρὸς τὸν ἐγκαλούμενον». Διὰ τὰ ἄνω ἐκτεθειμένα οὐκ ὀρθῶς ἐν τοῖς λεξικοῖς ὑποδείκνυται ἡ εἰς «τὶς» μετατροπὴ τῆς αἰτιατικῆς «τινὰ» ἐν τῷ χωρίῳ 644,1 (Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκράτους) : «ἕως ἂν αἰδέσηταί τινα τῶν ἐν γένει πεπονθότων».

(4) Παρὰ Δημοσθένει, κατὰ Μειδίου (528) 44, εὕρηνται ταῦτα τὰ παντὸς ἄλλου κάλλιστα ἑρμηνεύοντα τὴν ἔννοιαν ἱλασμοῦ ἐν τῇ λέξει αἰδέσει. «Ἐπειθ' οἱ φονικοὶ (νόμοι) τοὺς μὲν ἐκ προνοίας ἀποκτεινύντας θανάτῳ, ἀειφυγίᾳ καὶ δημεύσει τῶν ὑπαρχόντων ζημιοῦσι, τοὺς δ' ἀκουσίως αἰδέσεως καὶ φιλανθρωπίας πολλῆς ἠξίωσαν».

Διὰ ταῦτα τὸ ὅλον χωρίον δεχόμεθα ἔχον ὧδε:

«Ἐὰν δὲ φεύγων φυγήν, ὧν ἄφεσίς ἐστιν, αἰτίαν ἔχῃ ἀποκτεῖναι ἢ τρῶσαί τινα, τούτῳ δ' ἐν Φρεάτου δικάζουσι, ὁ δ' ἀπολογεῖται προςορμισάμενος ἐν πλοίῳ. Δικάζουσι δ' οἱ λαχόντες τὰς αἰτίας πάσας, πλὴν τῶν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ γιγνομένων».

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 15 Αὐγούστου 1905.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΠΡΟΧΕΙΡΟΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΜΑΓΔΩΛΟΥ ΠΑΠΥΡΟΙ

Papyrus de Magdola (Pierre Jouguet et Gustave Lefebre).—Bull. de Corr. Hellénique, XXVI (1902) σ. 95-128 XXVII (1903 σ. 174-205 (1).

Σελ. 110. VIII, στ. 7: [προςκεφάλαι]ον μεστὸν γναφάλλων. στ. 9-10: ἀπαγ[γείλω] οὐχὶ ἀπαγ[γέλλω].

Σελ. 112-3, X, στ. 1-6: Βασιλεῖ Πτολεμαίωι χαίρειν. Τρύφων Ἀντιγ[όνου . . .] | ἀδικοῦμαι ὑπὸ Τεῶτός τινος ἐγλαβόντος μο[ίρας; . . . . ἀρουρῶν] | ἃς αὐτὸς ἐξειλήφη, ἐφ' ὧι κατωργώμεθα . . . | θήσεται δ' ἐμοὶ τὴν συγγραφὴν μισθώσεως κοι[νῆς] . . . . | τὴν χέρσον καὶ ἀξιοῦντός μου θ[έσθ]αι μοι α . . . . . [βουλόμενος] | ἐκκλεῖσαί με τῆς μετοχῆς καὶ τῶν ἔργω[ν . . . . . κλπ.

Ἀρουρῶν· Πρβ. VIII στ. 109 καὶ τὰ ἀλλαχοῦ (I, XXV, XXXI) τριακοντάρουρος, ἑβδομηκοντάρουρος, ἑκατοντάρουρος.

Ἐφ' ὧν κατωργώμεθα· La lecture est certaine, λέγουσιν οἱ ἐκδόται· ce verbe est un composé jusqu'ici inconnu de ὀργῶ. Καὶ ἑρμηνεύουσιν οὕτω· nous nous mîmes en colère l'un contre l'autre.

(1) Οἱ λατινικοὶ ἀριθμοὶ δηλοῦσι τοὺς παπύρους ἐν οἷς οἱ στίχοι εἰς οὓς αἱ παραπομπαί· ἐν [ ] αἱ συμπληρώσεις· ἐν ( ) αἱ ἐπανορθώσεις· κυρτοῖς γράμμασιν αἱ ἡμέτεραι ἀναγνώσεις. BCH XXVI (1102).

Περὶ τούτων ἄλλα φρονεῖ ὁ ἐκ Βόννης W. Crönert ἐν Revue des Études Grecques (t. XXVII), τὸ μὲν «ἀργώμεθα» συμπληρῶν καὶ διορθῶν εἰς κατεργώμεθα (σ. 194) περὶ δὲ τοῦ «ἐφ' ᾧ κατωργώμεθα» λέγων ταῦτα· «bien que M Jouguet ait donné la leçon κατωργώμεθα comme certaine, le papyrus offre sans doute κατεργώμεθα (=κατεργασόμεθα) comme le témoigne un papyrus de Tebtunis: ἐφ' ᾧ κατεργᾶται». Καὶ ἔχει μὲν καλῶς τὸ ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένῳ παπύρῳ «κατεργᾶται» κατὰ τὰ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ «ἐργᾷ»=ἐργάσῃ καὶ «ἐργᾶται»=ἐργάσεται· ἀλλ' ἕνεκα τούτου καὶ μόνου τοῦ λόγου δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀπορρίψῃ τις οὕτω ῥητὴν διαβεβαίωσιν τοῦ κ. Jouguet ὅτι τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀντιγραφὲν κείμενον ἔχει καθαρῶς κατωργώμεθα.

Ἡ ὁμοιότης τῆς ἐνταῦθα μνημονευομένης ἐπιχειρήσεως πρὸς τὴν ἐν V περιγραφομένην εἶναι κατάδηλος· μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ἐκεῖ μὲν ἡ διένεξις μεταξὺ ἐκμισθωτοῦ (Θεοκλέους) καὶ μισθωτοῦ (τοῦ ἐγκαλοῦντος), ἐνταῦθα δὲ περὶ ἀναγνωρίσεως κοινῆς μισθώσεως. Διέφυγε δὲ τὴν προςοχὴν τῶν ἐκδοτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐν σιγῇ παρῆλθον τὸ ἐν στ. 4 τοῦ V πρωτοφανὲς ῥῆμα ἀργώμεθα, ὅπερ τὸ ἐν X κατωργώμεθα διδάσκει ἡμᾶς νὰ ἐπανορθώσωμεν ὁμοιοτρόπως ἢ καὶ τῇ προςθήκῃ τῆς προθέσεως νὰ συμπληρώσωμεν ὡς ἐκεῖ: κατ|οργώμεθα, προτάσσοντες τὰ «ἐφ' ὧι» καὶ διορθοῦντες εἰς ο τὸ πρῶτον ω. Διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ «ἐφ' ᾧ» μετὰ ἐνεστῶτος ὑποτακτικῆς πρβ. τὰ ἐν REG 1904 σ. 205 «ἐφ' ᾧ διανέμηται».

Ὀργώμεθα ἢ κατοργώμεθα· τὰ καινότροπα ταῦτα οὐδόλως ξενίζουσι τὸν Ἕλληνα, ὅστις ἔχει ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ τὸ ῥῆμα ὀργώνω, μετὰ τοῦ παθητικοῦ ὀργώνομαι, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν παράγωγα ὄργωσις, ὄργωμα, ὅρους γεωργικοὺς χρησίμους εἰς ἑρμηνείαν τῶν ἐν τοῖς δυσὶ παπύροις ἀποκαλυπτομένων ῥημάτων. Ἐν τοῖς παπύροις ἔχομεν τὴν μέσην (περιποιητικὴν) διάθεσιν. Πρβ. καὶ τοὺς γνωστοὺς ἀρχαίους τύπους Ὀργάνη ἀντὶ Ἐργάνη, ὄργανον (Ἡσυχ. ἐν τῇ λέξει· «τὸ εἰργασμένον, τὸ ἐργαλεῖον») ὀργάζω, ὀργὰς (Ἡσ. ἐν λ. ὀργάδες «γεγεωργημένοι τόποι»).

Τὰ ἐπιχειρητέα ἔργα, κατὰ τὴν ἐν X μνημονευομένην προσυμφωνίαν, ἦσαν προπαρασκευὴ γαιῶν χέρσων πρὸς ἀροτρίασιν,—ἡ σήμερον λεγομένη ἐκχέρσωσις,—ὀργώματα, σπορὰ καὶ ἐν γένει

καλλιεργία, ἤ, ὡς ἡ συνήθεια λέγει, καλλιεργία τῶν γαιῶν ἐν κοινοπραξίᾳ (1). Ἡ δὲ ἀδικία δι' ἣν προςέφευγε τῷ Βασιλεῖ Πτολεμαίῳ ὁ Τρύφων ἦν ἄρνησις τοῦ Τεῶτος νὰ συμπράξῃ εἰς σύνταξιν γραπτοῦ συμβολαίου (θέσθαι μοι τὴν συγγραφὴν) ἀναγνωρίζοντος τὴν μίσθωσιν κοινὴν (θήσεται δ' ἐμοὶ τὴν συγγραφὴν μισθώσεως κοινῆς) καὶ ἡ προςπάθεια αὐτοῦ ν' ἀποκλείσῃ τὸν Τρύφωνα (ἐκκλεῖσαί με) τῆς μετοχῆς καὶ τῶν ἔργων. Εἰς πλήρωσιν ταύτης τῆς προφορικῶς συμπεφωνημένης ὑποχρεώσεως ἐνάγεται ὁ Τεώς.

Παρατηρητέα δ' ἐνταῦθα καὶ ἡ κατὰ πρώτην ὄψιν φαινομένη νεωτερικὴ χρῆσις τοῦ ἐκκλείω, ἐπὶ ἐννοίας ὁποία ἡ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀποκλείω = exclure. Πρβ. καὶ τὸ ἐν XXII (BCH XVI (1902) σ. 116): «ὑπὸ τῆς ὥρας ἐκκλεισθέντας». Ἐνταῦθα εὐστόχως ὁ W. Crönert ὑπομιμνήσκει (σ. 196) τὸ παρ' Ἡροδότῳ (Ι, 144) δὶς ἐπαναλαμβανόμενον· «ἐξεκλήϊσαν τῆς μετοχῆς».

Σελ. 113 - 4, XI: Τοὺς στίχους 2 - 3 συμπληρωτέον ὧδε· τὴν κεραίαν, ὥστε μηκέτι δυνατὸν εἶναί με [κ]α(τ)α[π]λ[εῦσαι καὶ καταχ]θῆναι οὗ τὰς ἐπισ|τολὰς ἐκόμιζον.

Σελ. 124 - 5, XX, στ. 5 - 6 : [σκο]λυθρίων. Εἰσὶ δὲ τὰ σκολύθρια «ταπεινὰ διφρία, ὑποπόδια», καθ' Ἡσύχιον, ἐκ τῶν ἐπίπλων τῆς οἰκίας, ἧς ἠρνοῦντο ν' ἀποχωρήσωσιν οἱ ἀδικοῦντες τὴν Τασύοκιν.

Σελ. 125 - 6. XXI, στ. 1 : θυροκοπήσαντ[α] ἢ —[ας]. — Ἐν στίχῳ 3 : ὑπὸ τῶν [γυπῶν καὶ τ]ῶν κοράκων. Ἀφ' οὗ τὰ ἄνω ἐγράφησαν εἶδον ἐν REG (XVI - 1903 - σ. 197) ὅτι κατὰ μὲν τὴν πρώτην συμπλήρωσιν προηγήθη ἐμοῦ ὁ Crönert, ἐν δὲ στίχῳ 3 ἀντὶ «γυπῶν» ἔθηκε «κυνῶν».

BCH. XXVII (1903).

Σελ. 176 - 7, XXIV, στ. 6 - 7 : Ψενόβαστις τῆι αὐτῆς δεξιᾶι χειρὶ ἐπισπασαμένη τῆς ἀ[μπεχόνης μου(;) τὸν χιτῶνα κατέρρηξεν]

(1) Οὕτω καὶ ἐν V : [ἐφ' ὧι] ὀργώμεθα, ἀγροῦ δὲ σπο[ρὰν] . . . | ἀλλὰ κατεσπείραμεν.—Πλεῖστα ἀρχαῖα διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν ἐν τοῖς γεωργικοῖς ὅροις τὰ μὲν ἀδιάφθορα, ἄλλα δὲ παρεφθαρμένα. Οὕτως αἱ λέξεις ῥογκίζω, ῥόγκισμα, ῥόγκι (=ὀρογχίζω, ὀρόγχισμα, ὀρόγχιον) σημαίνουσαι τὴν διὰ πυρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ χέρσου ἀγροῦ ἀπὸ τῶν θάμνων καὶ τὸν οὕτως ἀπηλλαγμένον αὐτῶν καὶ ἕτοιμον πρὸς ὄργωσιν διὰ τοῦ ἀρότρου τόπον. Τὸν τοιοῦτον ὁρισμὸν τῶν ὀρόγχων πλήρη παρέχει ἡμῖν ὁ Πολυδεύκης ἐν Ζ' 147 : «εἰ δέ τις καύσειε τὴν ὕλην, τὸ χωρίον διὰ τὸ ἔργον ὀρόγχους ἐρεῖς».

ὥστε καὶ ἀπογυμνωθῆναί μου τὸ στῆθος.—Ἐν στίχῳ 9: δέομαι οὖν σου, βασιλεῦ, εἴ σοι δοκεῖ [μὴ περιιδεῖν με ὑβρισμένον, ὄν]τα καὶ ξένον. Οὕτω καὶ ἐν BCH, XXVI (1902) σ. 109, VI, στ. 11: «μὴ περιιδεῖμ με ἀνόμως ὑβρισμένον».

Σελ. 183-5 XXVII, στ. 1 Ἡδίστη Νικάνορος Μακέτα, οὐχὶ Μάκετα. Τὸ Μακέτα ἐθνικὸν τοῦ Νικάνορος ἐν γεν. πτώσει.—Στ. 2 καὶ 3: ψιλοῦ τόπου, οὐχὶ ψίλου. Ἴδε καὶ κατωτέρω ἐν σ. 185. 189 (1).

Σελ. 185-8 XXVIII, στ, 3-4· ἐμοῦ γὰρ μισθωσαμένου ἀπὸ τῆς Χρ[υσ]έρμου δωρεᾶς [ἀγ](ρ)[ὸν] καὶ κατασπείραντός μου τὴν γῆν ἀράκωι.

Σελ. 194-5, XXXI στ. 4-5: συγγενῆ δέ με μηθέν[α ἄλλον πλὴν Δημητρίου . . . ἔχειν]. Οὕτως ἐκ τῶν ἐν στίχῳ 7 λεγομένων· «δοθῆναί μοι κύριον Δημήτριον».

Σελ. 195-8 XXXIII, στ. 7: καλῶς ἐν τῷ παπύρῳ κεῖται ἡ λέξις τετρομημένην ἡ εἰς τετρωμένην ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν διορθωθεῖσα. Οὕτω καὶ ἐν VI καὶ XXIV, ὡς πρὸ μικροῦ εἴδομεν, κεῖται ἡ μετοχὴ ὑβρισμένον, καίτοι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐγκλήσεσι καταγγέλλονται ἔργα βίαια χειρῶν ἀδίκων.

Σελ. 201-2, XXXVI, στ. 3: τὰ ἐ]νπολεῖα(;) Ἐξ οὗ καὶ κατωτέρω ἐν στ. 8. ἐμπολεῖα ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν τεθέντος ἐργαλεῖα. Ἡ λέξις νέα, τέως ὄντων μεμαρτυρημένων μόνου τοῦ ῥήματος ἐμπολάω καὶ τῶν ἐμπολή, ἐμπόλημα, ἐμπόλησις, Ἐμπολαῖος.

ΑΡΣΙΝΟΪΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΠΑΠΥΡΟΣ (TEMTUNIS)

Un sénateur romain en Egypte sous le règne de Ptolémée X. [P. Foucart. Mélanges Boissier 1903.

Πληρουμένων τῶν ἐν στίχοις 8-10 τοῦ παπύρου ἀσυμπληρώτων μεινάντων κενῶν, ἀναγινώσκω ὧδε: αἵ τε αὐλαὶ κατασκευασθήσονται καὶ αἱ ἀπὸ τούτων ἐγβατηρίαι ἐ[ς]ίε[ρὰν] | π[όλιν](2) συντελεσθήσονται κλπ.

Ἐν Κηφισιᾷ, κατ' Ἰούλιον 1904.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

(1) Τοιοῦτοι παρατονισμοὶ ἀπαντῶσι πολλοὶ σπιλοῦντες τὴν ἄλλως ἐπιμεμελημένην ἐργασίαν τῶν ἐκδοτῶν. Οὕτως ἐν BCH XXVI: οὐθένος—ἔτων—χάρποι (σ. 99), ἀρούρων (σ. 109) περὶξ (σ. 114) τυχῶμεν—ναυχλῆρος (σ. 115) ἐχῶ — ἀνάκαια—ἔλεοῦ (σ. 123), ἠξιοῦν (σ. 126). Ἐν δὲ BCH. XXVII: δεξίᾳ (σ. 177) δόχει (σ. 185) στένον (σ. 189), δοντός (σ. 191) γὰρ μοῦ—ἀρίστερον — πάροντος — ὑπὸ μοῦ (σ. 199) ἄγρον (σ. 203) καὶ εἴ τι ἄλλο.

(2) Ἢ π[ύλην].

ADNOTATIO CRITICA AD VV. 26-7

ID. XVIII THEOCRITI

Versus, quos nominavi in editione quam *Fritzscheus* (1) curavit hac forma leguntur:

Πότνι' ἅτ' ἀντέλλοισα καλὸν διέφανε πρόσωπον
'Αὼς ἢ ἅτε λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος.

In illa autem, quam Ahrensius (2) edidit, hanc formam habent:

'Αὼς ἀντέλλοισα καλὸν διέφανε πρόσωπον,
Πότνια νυκτὶ σελάνα, ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος.

In libris autem manuscriptis, inter se hoc loco haud discrepantibus haec legimus:

'Αὼς ἀντέλλοισα καλὸν διέφανε πρόσωπον,
Πότνια νὺξ ἅτε λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος.

Nec illa librorum manuscriptorum. neque Fritzscheae aut Ahrensiae editionis lectio probabilis mihi videtur. Quae in libris manuscriptis habemus, maxime disturbata atque inter se implicita esse—manifestum est. Mutanda igitur ea censeo; multo autem minore e parte mutanda quam editiones Germanicae mutant In editione enim Fritzschea duas res elatas video: imaginem Aurorae rubescentis atque veris reviviscentis. Quibus duabus editione Ahrensia additur tertia

(1) Theocriti Idyllia, commentariis criticis atque exegeticis instruxit Ad. Th. Arm. Frtizsche.

(2) Bucolicorum Graecorum Theocriti, Bionis, Moschi reliquiae.

Lunae obscura nocte fulgentis imago. Lectio prior, ea quae in libris manuscriptis leguntur haud minime mutans, sensum versuum pleniorem atque acriorem facit; coniectura autem altera complura quidem mutat, sed tamen recto a sensu-una ex parte-non minus distare videtur. Quae explicare sic velim. Duas res inter se collatas habemus: sicut atra nocte longe elucet vultu suo lucido sereno Luna oriens, sicuti labsis diebus brumae ver regio suo apparatu magnopere ornatum apparet; eodem modo etiam Helena pulchritudine sua inter puellas caeteras eminet. Quae omnia Theocritus ipse dicit. Aspice, quaeso, quam minima sit mutatio, quae necessaria dici possit.

Pro vocabulo Ἀὼ lectionem ἢ ὡς (quam Hauler primus proferebat, at lectio eius ceteris partibus a mea valde discrepat) probabilem dico. Notabilis etiam illa Bücheleri coniectura: ἀλλ/ὡς, quae sensu pulcherrima atque maxime apta dici potest. Aduersativam enim vim inter hos et inter priores versus video. Virgines canunt:

τᾶν οὐ Δᾶν τις ἄμωμος, ἐπεί χ' Ἑλένᾳ παρισωθῇ.
ἀλλ' . . ὡς ἀντέλλοισα καλὸν διέφανε πρόσωπον
πότνια νυκτὶ σελάνα . . . .

Sed tamen mihi recta non videtur: quae, sine causa, mutare velit, ab iis, quae libri manuscripti habent, vehementer abhorrent.

Lectione autem ἢ ὡς approbata v. 26 nihil aliud mutatur, v. que 27. illud tantum quod pro verbis νὺξ ἅτε — νυκτὸς ponitur (magis simplex esset lectio νυχθ' ἅτε, nisi elisio in casu dandi tam rara esset.). Quibus mutatis haec leguntur:

ἢ ὡς ἀντέλλοισα καλὸν διέφανε πρόσωπον
πότνια νυκτός, λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος.

Lectio illa libro manuscripto tradita cur mutanda mihi videatur, satis superque elucet: de nocte (νὺξ) dici non potest καλὸν προσώπον διέφανε. Lectionem autem Fritzscheae editionis — ommissis iis quae supra dicebam: quantopere ab-

horreret ea ab illa libri manuscripti lectione, eam ob rem accipere non potui, quia imago de orienti Aurora ficta huic loco non satis accommodari potest. Desiderantur enim quae pleniorem atque etiam in rebus huic adiunctis acrem faciant imaginem. Res ita se habet: sicuti elatum habemus de vere reviviscenti unde oriatur: χειμῶνος ἀνέντος; eodem modo fieri non potest, ut Aurora sola nominetur. Chorus enim virginum hoc cantat: Helena inter virgines eodem modo eminet, sicuti ver bruma soluta aut Luna atra nocte fulgens. Quibus lectio ἦ ὡς probari, illaque ἀὼς abiici videtur. Luna sola iam desideratur, quae in versibus duobus libro manu scripto prolatis investiganda est. Non opus est lectionem σελάναν versui interponere cum Ahrensio; sensus etiam e libris manu scriptis clarus fit: πότνια νυκτὸς ἀντέλλοισα nihil aliud, quam ipsa Σελάνα esse potest.

Non solum imago illa poetice ficta, sed etiam verba imaginem extollentia, ipsa igitur locutio compluribus in locis poeticorum operum invenitur. Quae cum ita sint, maxima e parte conservata lectione libri manu scripti haud amplius, quam syllabas duas mutamus, versusque Theocriteos poetae magis idoneo totique carmini magis accommodato modo interpretari possumus.

Pauca adhuc! Lectio Ahrensia nisi alias ob causas abiicienda esset tribus inter se cumulatis rebus: Aurora, Luna, vere haud minime probabilis fieret. Quae lectio strophae eiusdem posterioribus partibus pulcherrime respondet, cum sint etiam ibi res inter se tres comparatae:

Πιείρᾳ μέγα λᾷον ἀνέδραμε κόσμος ἀρούρᾳ,
ἢ κάπῳ κυπάρισσος ἢ ἅρματι Θεσσαλὶς ἵππος.

Quae vir summus favente Fortuna tam accurate polivit, cum simus nos ipsi locum aliter commentati, tamen laudibus extollere debemus.

D^r. D. Vertesy, Hungarus

ΤΟ ΕΙΣ ΤΙΜΟΚΡΑΤΗ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Ἐν τῷ ἄρτι ἐκδοθέντι Γ′ τεύχει τοῦ Γ′ τόμου τοῦ «Νέου Ἑλληνομνήμονος» δημοσιεύεται ἐπιτύμβιος στήλη ἀνάγλυπτον φέρουσα μορφὴν ὀρθίου νεανίου εἰς βιβλίον γράφοντος, περὶ ἧς διὰ μακρῶν διαλαμβάνει ὁ τοῦ περιοδικοῦ τούτου συντάκτης κ. Σ. Λάμπρος. Τῆς εἰκόνος ταύτης ὑπέρκειται ἐπιγραφὴ ἔχουσα ἐν τῷ λίθῳ ὧδε:

ΠΕ
ΣΤΗΛΗΤΙΣ ΣΕΣΤΗΣΕΝ ΑΡΙΠΡΕ ΩΣΕΣΟΡΑΣΘΑΙΜΗΤΗΡ
ΤΕΙΜΟΚΡΑΤΟΥΣΙΝΕΧΗΠΑΡΑΜΥΘΙΟΝΑΥΤΗΜΝΗΣΚΕ
ΣΘΑΙΖΩΣΑΕΟΥ ΤΕΚΝΟΙΟ ΠΡΟΣΩΠΟΝΕΝΚΕΧΑΡΑ
ΓΜΕΝΟΝ ΟΥΝΟΜΑΗΔΕΤΕΩΝΑΡΙΘΜΟΝ ΕΙΧΕΝ ΓΑΡ
ΕΙΚΟΣΤΟΝΤΕΚΑΙΕΝΑΤΟΝ ΟΡΘΟΓΡΑΦΩΝΤΟΠΑΡΟΣ

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι μὲν καταλογάδην κεχαραγμένη, ἀλλ' ὡς ἤδη ὁ ἐκδότης παρετήρησεν, ποιητικὴν ἔχει τὴν ὑφήν. Ἐντεῦθεν πειθόμεθα ὅτι ὁ τὴν ἐπιγραφὴν συντάξας ἐποίησεν ὄντως ἐπίγραμμα ἔμμετρον τόδε:

Στήλη, τίς σ' ἔστησεν ἀριπρεπέως ἐσορᾶσθαι;
Μήτηρ Τειμοκράτους, ἵν' ἔχῃ παραμύθιον αὐτῇ
(μι)μνήσκεσθαι ζῶσα ἑοῦ τέκνοιο πρόσωπον
ἐγκεχαραγμένον, οὔνομα ἠδ' ἐτέων (ἅμ') ἀριθμὸν
εἶχε γὰρ εἰκοστόν τε καὶ (εἷ)νατον
ὀρθογραφῶν τὸ πάρος.

Παρενθέσει περιέλαβον τὰς ὑπ' ἐμοῦ γενομένας μεταβολάς, ἤτοι

τὸ μι τὸ προτεθὲν τῆς ἀνυπάρκτου λέξεως μνήσκεσθαι, ὅπερ καὶ τὸ μέτρον ἀπαιτεῖ, τὸ ἄμ' τὸ πρὸ τοῦ ἀριθμὸν ἐμβληθέν, ὅπερ ἀναγκαιότατον μὲν εἶναι πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μέτρου, εὐκολώτατα δὲ διὰ τὸ ἐπακολουθοῦν ΑΡ ἠδύνατο ὑπὸ τοῦ λιθοκόπου νὰ παραλειφθῇ (ΑΜ-ΑΡ), ὡς παρελείφθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ ΠΕ τοῦ ἀριπρεπέως διὰ τὸ ἡγούμενον ΠΡΕ(1), τέλος δὲ τὸ εἴ(νατον) ἀντὶ τοῦ ἕ(νατον), ὅπερ καὶ τῷ μέτρῳ μόνον αὐτὸ εὐαρμοστεῖ καὶ ποιητικώτερον εἶναι.

Καθ' ἃ πᾶς τις βλέπει, οἱ μὲν τέσσαρες πρῶτοι στίχοι εἶναι τέλειοι ἑξάμετροι, ὁ δὲ 5ος εἶναι δακτυλικὴ τετραποδία ἡ βουκολικὴ καλουμένη, ὁ δὲ 6ος δακτυλικὸν πενθημιμερές, εἰς ὃ καταλήγει τὸ δακτυλικὸν τοῦτο ποίημα, ὥςπερ τὰ ἀναπαιστικὰ εἰς τὸν παροιμιακόν.

Πρὸς τὸ μετρικὸν σχῆμα τοῦ προκειμένου ποιήματος δύναται νὰ παραβληθῇ τὸ τῶν ἑξῆς τοῦ Ὁρατίου στροφῶν, αἵτινες εἰσὶν Ἀρχιλόχειοι.

Ἐπῳδ. XII

Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris
Munera cur mihi quidve tabellas

κ. τ. ἑ.

ἔνθα ἑξαμέτρῳ ἐπακολουθεῖ δακτυλικὴ τετραποδία (ὡσαύτως Ὠδ. I, 7 καὶ 28),

καὶ Ὠδ. IV, 7 :

Diffugere nives redeunt iam gramina campis
arboribusque comae ;

κ. τ. ἑ.

ἔνθα δακτυλικῷ ἑξαμέτρῳ ἐπακολουθεῖ δακτυλικὸν πενθημιμερές.

Σ. Β.

---

(1) Τοῦτο μὲν χώρου ὑπάρχοντος προσετέθη ὕστερον, ἐκεῖνο δὲ οὐχί, διότι καὶ χῶρος δὲν ὑπῆρχε καὶ ἡ ἔννοια δὲν ἀπήτει αὐτό.

ΠΕΡΙ ΝΙΚΛΙΑΝΩΝ ΚΑΙ ΦΑΜΕΓΙΩΝ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ

Ἐν γραπτοῖς γλωσσικοῖς μνημείοις, καθ' ὅσον ἐγὼ τοὐλάχιστον γνωρίζω, δὲν παρεδόθησαν ἡμῖν τὰ δύο ἐν Μάνῃ νῦν ἐπικρατοῦντα ὀνόματα τῶν Νικλιάνων καὶ Φαμέγιων, ἡ προφορικὴ δ' ὅμως παράδοσις διατηρεῖ μέχρι σήμερον αὐτά· ὡς δ' εἶναι γνωστόν, Νικλιᾶνοι ἐν Μάνῃ καλοῦνται πάντες οἱ οὐσίαν κεκτημένοι, οἱ προύχοντες, οἱ ἔχοντες πολιτικὴν ἐπιρροὴν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Φαμέγιους, τοὺς ἀκτήμονας, τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ τοὺς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀσήμους. Διὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην γλωσσικῶν μνημείων καθίσταται ἀδύνατον ἡμῖν νὰ ὁρίσωμεν χρονολογικῶς, πότε τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἀνεφάνησαν, πότε δηλ. τὸ πρῶτον ἐγένετο χρῆσις αὐτῶν καὶ τίς ἡ κυρία σημασία, ἐν ἄλλοις ἀδυνατοῦμεν νὰ συγκροτήσωμεν τὴν ἱστορίαν τῶν λέξεων· πρόδηλον ἄρα ὅτι ἀγνοοῦμεν, ἂν αἱ λέξεις εἶναι ἑλληνικαὶ διασωθεῖσαι διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἔστω καί πως μεταβεβλημέναι, ἢ ξενικαὶ ὑπὸ ξένου λαοῦ εἰς Ἑλλάδα εἰσαχθεῖσαι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν κατακτήσεων ἢ εἰσβολῶν. Ὁ ἡμέτερος ἔγκριτος μεσαιωνοδίφης Κ. Σάθας ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ δ' τόμου τῶν «Μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας» θέλων νἀποδείξῃ τὴν ὕπαρξιν τοῦ φεουδαλισμοῦ καθ' ἅπαντα τὸν μεσαιῶνα ἐν Ἑλληνικαῖς χώραις ὅπου τὸ Δωρικὸν φῦλον ἐπεκράτησεν, ὡς ἐν Κρήτῃ καὶ Λακωνικῇ, μεταξὺ ἄλλων προσθέτει καὶ τὰ ἑξῆς (1). «Εἶναι γνωστὸν ὅτι σήμερον ἀκόμη οἱ Μανιᾶται δὲν δύνανται νὰ λησμονήσωσι τὰς φεουδαλικὰς αὐτῶν ἕξεις· ἡ περὶ εἱλώτων παράδοσις διαμένει ἐρριζωμένη μεταξὺ τῶν ἀναμφισβητήτων τούτων ἀπογόνων τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτι δηλ. πᾶς ἄνθρωπος ἀνήκων εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις παραδέχεται ἑαυτὸν ὡς ὑπὸ τοῦ θεοῦ προωρισμένον νὰ εἶναι δοῦλος ἰθαγενοῦς τινος κυρίου, καὶ συνάμα ὅτι ἐδημιουργήθη διὰ

(1) Documents inedits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge. Tom. IV. préf. p. XL.

τὰ μᾶλλον βάναυσα ἐπαγγέλματα, ἅτινα πᾶς ἄλλος Ἕλλην καὶ ἐν τῇ μεγίστῃ πενίᾳ δὲν θέλει ποτὲ στέρξει νὰ ἐξασκήσῃ. Οἱ Μανιᾶται διαιροῦνται εἰς δύο κεχωρισμένα φῦλα τοὺς φεουδάρχας, καλουμένους Νικλιάνους, καὶ τοὺς ὑποτελεῖς οἵτινες φέρουσι τὸ ὄνομα Φαμέγιοι. Τὸ πρῶτον τῶν ὀνομάτων τούτων, ὀλίγον σκοτεινόν, φαίνεταί μοι νεολατινικῆς καταγωγῆς, incoliani (incolae) καὶ σημαίνει τὸν ἰθαγενῆ, τὸν κύριον φεούδου τινὸς ἤ τινος τῶν πολυαρίθμων πύργων, ὧν τὰ λείψανα καλύπτουσι πᾶσαν τὴν Μάνην ὡς σκελετὸς μυστηριώδους γίγαντος. Οἱ πύργοι οὗτοι ἐχρησίμευσαν μέχρι σήμερον διὰ τοὺς ἀπαύστους πολέμους μεταξὺ γειτόνων φεουδαρχῶν». Εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα περὶ φεουδαλικῶν σχέσεων ὑπαρχουσῶν μεταξὺ Νικλιάνων καὶ Φαμέγιων δὲν ἔχομεν νὰ ἀντείπωμεν, ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν δ' ὅμως τοῦ Νικλιάνοι ἀπὸ τοῦ incoliani ἀντιπαρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς. Ὅτι ἡ ἔννοια φεουδάρχης εἶναι ἀντίθετος τῆς ἰθαγενὴς (incolianus), διότι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκικῆς κατοχῆς οἱ φεουδάρχαι ἦσαν ξένοι καὶ οὐχὶ ἰθαγενεῖς, τοὐναντίον δὲ οἱ ἰθαγενεῖς ἐδουλοῦντο· ἂν δὲ πρέπῃ νὰ νοήσωμεν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα λεγομένοις, ὡς ἄλλως ἡ ὅλη σειρὰ τοῦ λόγου ὑποδεικνύει, ὅτι καθ' ἅπαντα τὸν μέσον αἰῶνα ὑπῆρχεν ἐν Μάνῃ φεουδαλικὸν σύστημα πρὸ τῆς ἐλεύσεως ἀκόμη τῶν Φράγκων εἰς Πελοπόννησον, ἑπομένως ὅτι ἰθαγενεῖς ἦσαν οἱ κύριοι (φεουδάρχαι) κληρονομικῶς λαβόντες τὴν κυριότητα, ἔδει τότε οἱ τοιοῦτοι κύριοι (φεουδάρχαι) νὰ καλῶνται δι' ἑλληνικοῦ τινος ὀνόματος καὶ οὐχὶ διὰ Φραγκικοῦ (incoliani), τὸ ὁποῖον μόνον ἐκ τῆς Φραγκικῆς κατοχῆς θὰ εἰσήγετο. Ἀποκρούομεν ἄρα πᾶσαν μεταξὺ τοῦ Νικλιᾶνοι καὶ τοῦ incoliani (incola, ἰθαγενὴς) σχέσιν (1), ἀφίνομεν δὲ εἰς τὴν λ. Νικλιᾶνοι τὴν ἔννοιαν τοῦ «εὔποροι», «προύχοντες», «σημαντικὰ πρόσωπα». Ζητητέον λοιπὸν ἀλλαχοῦ τὴν παραγωγὴν τῆς λ. Νικλιᾶνοι.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐν τῷ Μορέᾳ δύο ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας ἐπίσημοι πόλεις (χῶραι λεγόμεναι ἐν τοῖς μνημείοις), ἡ Βελιγοστὴ καὶ τὸ Νίκλι· δὲν θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα πάντα τὰ χωρία τῆς κουγκέστας, ὅσα ἀναφέρουσι τὴν σπουδαιότητα τοῦ Νικλίου τούτου ἐν Πελοποννήσῳ,

(1) Ἄλλως τε τίνα σημασίαν θὰ εἶχεν ἡ προστιθεμένη κατάληξις -ianus;

ἀρκούμενοι εἰς ἕν, τὸ κυριώτατον ἐν στίχῳ 1752-3 (1) λέγεται:

Νὰ ἀπέλθουν στὴν Βελίγρστην κι' ἀπέκει εἰς τὸ Νίκλι
διὰ τὸ εἶναι χῶρες προεστὲς εἰς ὅλον τὸν Μορέαν.

Τοῦ Νικλίου τούτου ὁ κάτοικος φυσικώτατα ἐκαλεῖτο τότε Νικλιᾶνος, τίς δὲ ἡ κατάληξις -ᾶνος δὲν εἶναι ἡμῖν ἄγνωστον. Τὸ νὰ συνδυάσῃ δέ τις τοὺς Νικλιάνους τοῦ Νικλίου πρὸς τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ σημερινοὺς Νικλιάνους τῆς Μάνης, δὲν εἶναι δύσκολον· οἰκογένειά τις ἢ οἰκογένειαί τινες φραγκικαί, εὔποροι, μεταναστεύσασαι κατὰ τοὺς χρονους ἐκείνους ἀπὸ Νικλίου, τοῦ ὀνομαστοῦ Νικλίου, καὶ ἐν Μάνῃ ἐγκαταστᾶσαι, ἄγνωστον βιβαίως διὰ τίνας λόγους, διεκρίνοντο μεταξὺ τῶν Μανιατῶν διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ τῆς πατρίδος αὐτῶν ὀνόματος Νικλιᾶνοι = οἱ ἀπὸ Νικλίου ἐλθόντες· (παραβλητέον ἐνταῦθα τὰ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὑποκοριζόμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων: «αὐτὸς εἶναι Παρισιᾶνος», «πρωτευουσιᾶνος καὶ «μεγαλουσιᾶνος»). Ἐννοεῖται ὅτι εἴτε οἱ ἀπὸ Νικλίου μονίμως ἐγκατέστησαν ἐκεῖ, εἴτε ἠναγκάσθησαν αὐτοὶ ἢ οἱ ἀπόγονοί των νἀποδημήσωσιν, οἱ Μανιᾶται δὲν ἔπαυσαν καὶ μεταξύ των τοὺς προύχοντας, τοὺς ἔχοντας ἐπιρροὴν νἀποκαλῶσι Νικλιάνους μέχρι σήμερον.

Περὶ τοῦ δευτέρου ὀνόματος τοῦ τῶν Φαμέγιων ὁ κ. Σάθας ἐν τῇ ῥηθείσῃ μελέτῃ αὐτοῦ ἐχόμενος τῆς γνώμης ὅτι ὁ φεουδαλισμὸς ἐπεκράτει ἐν Μάνῃ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, δεχθεὶς δὲ τὸ Νικλιᾶνοι ἐκ τοῦ incoliani (ἰθαγενεῖς) ἐσχέτισε τὴν λ. Φαμέγιοι πρὸς τὴν δωρικὴν «ἀφαμιώτης» παρὰ Κρησὶ σημαίνουσαν τὸν δοῦλον(2) γράφων(3) ἐπὶ λέξει: le second nom Φαμέγιοι n'est qu'une legère alteration de l'ancien mot dorien ἀφαμιώτης, qui designait chez les Crétois surtout, le φαμέγιος moderne». Ἐνισχύθη δὲ εἰς τὴν γνώμην του ταύτην ἐκ τοῦ ὅτι ἡ λ. φαμέγιος ἀπαντᾶται ἀκόμη ἐν Κρήτῃ δηλοῦσα τὸν ὑπηρέτην, ὡς ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Κρητὸς Γερασίμου

(1) Χρονικὸν τοῦ Μορέως ἔκδ. Iohn Schmitt.

(2) Ἀθήν. VI, 263 «καλοῦσι δὲ οἱ Κρῆτες τοὺς μὲν κατὰ πόλιν οἰκέτας χρυσωνήτους, ἀφαμιώτας δὲ τοὺς κατ' ἀγρόν, ἐγχωρίους μὲν ὄντας δουλωθέντας δὲ κατὰ πόλεμον».

(3) Ἔνθ' ἀνωτ p. XLI.

Βλάχου ἀναγινώσκεται: φαμεγεύω servire, φαμέγια serva, φαμεγικὴ servitù, φαμεγικὸς servile, φαμέγιος servitore». Ὁ κ. Σάθας ἀνευρίσκει ἐπίσης τὴν λ. Φαμέγια ἐν τῇ ἀλβανικῇ φαλμὲj = ὑπόδουλος, καὶ τῇ ἀλβανικῇ ρίζῃ φαλj, ἣν δὲν θεωρεῖ διάφορον τῆς ἀφαμιώτης· Καθ' ἡμᾶς ἡ λ. φαμέγιος δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν λατινικὴν *familia* προφερομένην ἑλληνιστὶ καὶ ἐν τῷ μεσαιῶνι (1) καὶ νῦν φαμέλια-φαμελιά, σημαίνουσα ἄνθρωπον τοῦ οἴκου, ὑπηρετοῦντα ἐν αὐτῷ, δοῦλον· καὶ ὡς παρὰ τὸ οἶκος-οἰκέτης, παρὰ τὸ domus-domesticus οὕτω καὶ παρὰ τὸ φαμέλια-φαμέγιος. [Ἰταλ. famiglio=θεράπων Σ Β.].

Ὥστε ἂν αἱ εἰκασίαι ἡμῶν εἶναι ὀρθαί, ἡ διαίρεσις τῶν Μανιατῶν εἰς φαμέγιους καὶ νικλιάνους, πρέπει νὰ μὴ θεωρηθῇ ἀρχαιοτέρα τῆς ἐν Ἑλλάδι φραγκοκρατίας, ἤτοι τοῦ 13ου αἰῶνος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ

ΦΩΝΗΤΙΚΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Πρὸ πολλοῦ ἤδη παρετηρήθη ὅτι αἱ τοσοῦτον συχναὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἑλληνικῇ ἀπώλειαι φωνηέντων εἶναι σπανιώταται ἐν τῇ μεσημβρινῇ (πρβλ. Μεσαιωνικῶν καὶ Νέων Ἑλληνικῶν Τόμ. Α' σελ. 257 - 8). Ἀλλ' ἀκριβῶς τούτου ἕνεκα φαίνεται παράδοξον, πῶς ἐν Χίῳ, νήσῳ τὴν μεσημβρινὴν ἀναντιλέκτως μεταχειριζομένῃ διάλεκτον, λέγονται ῥηματικοί τινες τύποι ἄνευ τοῦ τελικοῦ i, οἷον τρῶ, θέ, λέ, ἀκού, κρού, φά, πά, πνέ καὶ ἀναπνέ, κλαί, καί, φταί κττ., οἷον αὐτὸς δὲν τρῶ τίποτε, ἢ κάθεται καὶ τρῶ τὸ φαεῖν του, δὲν πά, δὲν ἀκοὺ τίποτε, ὅλη μέρα κλαὶ κλπ.· ὅτι δὲν

(1) Χρονικὸν τοῦ Μορέως στίχ. 2286 (ἔκδ. John Schmitt):

ἐκίνησε, ἐδιάβηκε μετὰ τὴν φαμελιά του.

πρόκειται ἁπλῶς ἀποκοπὴ τοῦ τελικοῦ ι. καὶ δὴ ὅτι δὲν δύναται τὸ φαινόμενον τοῦτο νὰ ἑρμηνευθῇ ἁπλῶς ὡς ἀπώλεια τοῦ τελικοῦ φθόγγου ι, πείθεται ἕκαστος μαθὼν ὅτι ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁμοίως εἰς ι περατούμεναις οὐδεμία τοιαύτη ἐμφανίζεται ἀπώλεια, οἷον ρωλόι, τὸ κατώει, τὸ ἀπόει, τὸ καλάι κττ., ὁμοίως οὐδ' ἐν ἄλλοις ῥηματικοῖς τύποις λήγουσιν εἰς ι, ἂν πρὸ τοῦ ι τούτων κεῖται σύμφωνόν τι, οἷον νὰ μπορέσῃ, θὰ φορέσῃ, θὰ γελάσῃ, νὰ κάνῃ, νὰ μείνῃ κτλ., ἅτινα κάλλιστα θὰ ἠδύναντο καὶ ἄνευ τελικοῦ ι νὰ ἐκφωνηθῶσιν, οἷον νὰ γελάσ', νὰ κάν' κλπ.

Ἐν μόνοις ἄρα ἐκείνοις συμβαίνει ὄντως ἀπώλεια τοῦ τελικοῦ φθόγγου ι, ἐν οἷς πρὸ τοῦ ι τούτου κεῖται φωνῆεν ἄλλο α, ο, ε· ἀλλ' ὡς γνωστὸν ἐπὶ τούτων ἡ ἀπώλεια τοῦ ι τῆς ληγούσης παρατηρεῖται κανονικῶς καὶ ἐν τῷ β' ἑνικῷ προσώπῳ, ἔνθα κατὰ τὰ εἰρημένα ἐν Μεσαιων. καὶ Νέων Ἑλλ. Τόμ. Α' σελ. 211 κέξ. 215-6, 242 ἡ ἀπώλεια τοῦ ι ἐν συμπλοκῇ πρὸς ἄλλο ἰσχυρότερον αὐτοῦ φωνῆεν εἶναι ὁμαλωτάτη, οἷον ἀκούεις - ἀκούς, κρούεις, κρούς, φάῃς-φάς, λέεις-λές, κλαίς, καίς, φταίς, πάεις-πὰς κλπ.

Ἐκ τούτων ἄρα τῶν β' ἑν. δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι μετεβιβάσθη ὁ ἄνευ τοῦ τελικοῦ ι τύπος οὗτος καὶ ἐπὶ τὸ γ' ἑνικόν, ἤτοι ὅπως λέγεται ἀγαπᾷ-ς: ἀγαπᾷ, ἀγάπας: ἀγάπα, ἤθελε-ς: ἤθελε, φέρει-ς: φέρει, μιλεῖ-ς: μιλεῖ, ζῇ-ς: ζῇ κττ. τὸ μὲν β' μετὰ τοῦ -ς, τὸ δὲ γ' ἄνευ αὐτοῦ, οὕτως ἐλέχθη καὶ πὰ-ς: πά, τρώ-ς: τρώ, φὰ-ς: φά, ἀκοὺ-ς: ἀκού, θὲς: θέ, πνὲ-ς: πνέ, ἀναπνὲ-ς: ἀναπνέ, λὲ-ς: λέ, κλαὶ-ς: κλαὶ κλπ. Ἡ εἰκασία αὕτη φαίνεται βεβαίως πιθανὴ λίαν, ἀλλ' ὅμως ἀνάγκη νὰ ἐρωτηθῇ μὴ τυχὸν οἱ βραχύτεροι οὗτοι ἄνευ τοῦ ι τύποι εἶναι οἱ φωνητικῶς ὁμαλοὶ καὶ δὴ οὐδεμιᾶς δεόμενοι κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλους ἑρμηνείας, τοὐναντίον δὲ οἱ παρ' ἡμῖν συνήθεις λέει, καίει, τρώει, ἀναπνέει, πνέει, πάει, νὰ φάῃ, ἀκούει, κρούει κλπ. εἶναι κατ' ἀλήθειαν οἱ φωνητικῶς ἀνώμαλοι καὶ δεόμενοι ἑρμηνείας κατ' ἀναλογίαν· τὸ ζήτημα ἴσως θὰ φανῇ εἴς τινας προσοχῆς ἀνάξιον, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιον, διότι, ἂν τοῦτο ἀποδειχθῇ, θὰ χρησιμεύσῃ ἴσως εἰς ὀρθὴν κατανόησιν ἄλλων ζητημάτων.

Καὶ ἀληθῶς πρῶτον οὐδεὶς νοεῖ τίνος ἕνεκα τὰ φωνήεντα a+i, e+i, o+i, u+i ἐν μὲν τῷ β΄ προσώπῳ ἔδει φωνητικῶς νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς ἓν *a*, *e*, *o*, *u* (πάς, λές, τρώς, ἀκούς), ἐν δὲ τῷ γ΄ οὐχί. Ἡ διάθεσις τῶν φωνηέντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ τελεῖται κατὰ τοὺς αὐτοὺς νόμους καὶ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν μέσῳ καὶ ἐν τέλει τῶν λέξεων, πρβλ. ὁ ἡγούμενος - ὁ γούμενος, ὁ ἐπίσκοπος - ὁ πίσκοπος, τὰ ὀμμάτια - τὰ 'μμάτια, ἀπὸ ἔξω - ἀπό 'ξω κλπ. καὶ ἀφένς - ἀφές, βοηθῶ - βοθῶ, ἐν τῷ ἅμα - ἐντάμα, Μιχάηλης - Μιχάλης, Ἰωάννης - Γιάννης, θεωρῶ - θωρῶ νεωπὰ-νωπά, ἀγριέλαιος ἀγρέλαιος, ἐχάωσα - ἐχάσα κττ. καὶ τέλος τί ἔχεις - τ' ἔχεις ; ὅτ' ἀγαπᾷς, παῖρν' ἀπ' ὅλα, λίγ' ἀπ' ὅλα, πήγαιν' ἀλλοῦ, ἂς πά(ῃ) ἀλλοῦ ἂς πά(ῃ) ὅπου θέλει κτλ.· πρβλ. ἔτι σεὶς-σεί, ξὺς-ξύ, μεθὺς'-μεθύ, κλεὶς - κλεί, λὺς - λὺ κλπ., ἐν οἷς ὁμοίως τὰ δύο i συγχωνεύονται εἰς ἓν καὶ ἐν τῷ β΄ καὶ ἐν τῷ γ΄ ἑν. προσώπῳ. Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι καὶ ἐν τῷ γ΄ ἑνικῷ προσώπῳ καθὼς καὶ ἐν τοῖς οὐδ. εἰς -i, ἂν πρὸ τοῦ i τούτου ἐκφωνῆται ἁδρότερον φωνῆεν, κατώει, ἀνώει, ἀπόει, καλάι κλπ. λέει, πάει, φάῃ, ἀκούει, τρώει, κτλ. τὸ i τοῦτο δὲν ἐσώθη κατ' ἀλήθειαν φωνητικῶς, ἀλλ' ἐπανῆλθεν ἐκ τῶν πολλῶν τρίτων ἑν. προσώπων καὶ ἐκ τῶν πολλῶν οὐδετέρων δευτεροκλίτων εἰς i, ἐν οἷς τὸ i κεῖται κατόπιν συμφώνου καὶ ἔνθα κατὰ τὴν φωνητικὴν τῆς μεσημβρινῆς ἑλληνικῆς ἔδει νὰ μείνῃ ἀπαθές, οἷον κάνει, φέρνει, παίρνει, σκίζει, νὰ γελάσῃ, κοφίνι, χωράφι, ξυράφι, καλάθι, σανίδι, σκαλίδι κλπ. κλπ. Ἡ ἐν τούτοις ὑποτιθεμένη κατ' ἀναλογίαν ἐπίδρασις αὕτη ἐν τῷ γ΄ ἑν. προσώπῳ τῶν ῥημάτων ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον καί πως λανθάνον στάδιον τῆς ἀναλογικῆς ταύτης ἐπιδόσεως. Τὸ δεύτερον δὲ καὶ τὸ καταφανέστερον εἶναι τὸ ἐν τῷ γ΄ ἑν. τῶν εἰς -ᾷ ληγόντων ῥηματικῶν τύπων, οἷον ἀγαπᾷ - ει, πετᾷ-ει, τιμᾷ-ει, περνᾷ-ει, ἀπατᾷ-ει, πλανᾷ-ει, μελετᾷ-ει κτλ. καθ' ἃ ἔπειτα καὶ ζητᾷει, πατᾷ-ει πουλᾷει κλπ. ὅθεν καὶ πουλᾷω, πατᾷω, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ πατᾷεις μιλᾷεις ἢ πατᾷομεν πατᾷετε πατᾷουσι κλπ. (πρβλ. Μεσαιων. καὶ Νέων Ἑλλ. Τόμ. Α΄ σελ. 47). Ὅτι ἐν Χίῳ, ἔνθα τοσοῦτοι ῥηματικοὶ τύποι ἄνευ τοῦ

τελικοῦ i λέγονται, οὐδέποτε ἀκούονται τύποι εἰς -ᾳει, νοεῖται οἴκοθεν, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει σαφῶς τὴν κατ' ἀναλογίαν δημιουργίαν αὐτῶν.

Γ. Ν ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

εἰς σελ. 22 κ. ἑ.

Σελ. 22 ὑποσημ. (1) πρόςθες: C. I. L. XI, 4871 Ce⊏ius (=Caelius). L=Li κεῖται ἐν ἐπιγρ. Rev. Arch. 1901 (XXXIX) σελ. 149 (Elloppotogeneti=Aelio Protogeneti).

Σελ. 23 ὑποσημ (2) πρόςθες: C. I. L. XIII, 6740 signiferi ob immunitatem eis concessam.

Σελ. 26 στίχ. 14 (κάτωθεν) πρόςθες: Εἰσὶ δὲ καθ' ὅλου τὰ ὑποκοριστικὰ κύρια ὀνόματα συνήθη ἐν ταῖς Γαλατικαῖς ἐπιγραφαῖς οἷον Luciola, Titiola κ.τ.τ.

Σελ. 28 ὑποσημ. (5) πρόςθες: Τὸ δ' ἐν C. I, L XIII, 5871 Comiti ἐκληπτέον cognomeń.

Σελ. 29 στίχ. 10 (κάτωθεν) γρ. 306-337.

Σελ 30 ὑποσημ. (3) πρόςθες: Καὶ ἐν Rescripto τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (C. I. L. XI 5265) κεῖται memorata celebritas.

Σελ. 33 στίχ. 19 γρ. memoria.

Αὐτ. ὑποσ.(1) πρόςθες: Viri laudabiles καλοῦνται οἱ omnibus honeribus (ὑπακ. municipalibus) functi ἐν C. I. L. XI. 4096. 4097

Αὐτ. ὑποσ.(2) πρόςθες: καὶ 4336.

Σ. ΒΑΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ εἰς Σελ. 21 κ. ἑ.

Ἐκτετυπωμένης ἤδη τῆς ἐν Σελ. 21 λατινικῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῶν εἰς αὐτὴν ἡμετέρων ὑπομνημάτων ἔγνωμεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἦτο πρώην ἐκδεδομένη ὑπὸ τοῦ κ. Perdrizet ἀνδρὸς ἐπιγραφικωτάτου ἐν Bulletin de Corr. Hellénique 1900 σελ. 542-544, (ὅθεν παρελήφθη τῷ 1902 εἰς τὸ C. I. L. III Suppl. poster. σελ. 2328[85] τὸ ἐπιγραφικὸν κείμενον ἁπλῶς ἄνευ μεταγραφῆς καὶ σχολίου τινός). Ἀλλ' ὅμως δὲν ἐνομίσαμεν ἀνωφελῆ τὴν ἡμετέραν ἔκδοσιν, τοῦτο μὲν διότι τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Παππαγεωργίου ἀποσταλὲν ἀπεικόνισμα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῆς φαίνεται ἡμῖν πιστότερον, τοῦτο δὲ διότι καὶ ἡ ἡμετέρα ἀνάγνωσις διαφέρει τι τῆς τοῦ Γαλάτου ἐκδότου (οἷον ὅτι ἡμεῖς μὲν ἀναγινώσκομεν mulier καὶ Valeriolae, ἐκεῖνος δὲ Mucer καὶ Valeriosae κ. ἄ.) καὶ τὰ ἡμέτερα ὑπομνήματα εἶνε πολὺ τῶν ἐκείνου ἐκτενέστερα.

Σ. Βασης

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

ΕΙΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Περὶ τῶν ἐλαιῶν μοριῶν καὶ τῶν οἰκείων νόμων, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν λυσιακὴν ἀπολογίαν π. τ. σηκοῦ. Τὸ δίκαιον ἐπιφανείας ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ.

Χαλεπώτατον, ἀδύνατον δὲ μᾶλλον εἶνε νὰ ἑρμηνεύσῃ τις ἱστορικῶς καὶ κατ' ἀκρίβειαν τὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἐν τῇ Ἀθην. πολιτείᾳ περί τε τῶν μοριῶν καὶ τοῦ ἐξ αὐτῶν ἐλαίου διειλημμένα, ἂν μὴ ἔχῃ ἀδιαλείπτως ὑπ' ὄψει τὴν περὶ τοῦ σηκοῦ ἀπολογίαν τοῦ Λυσίου, οὐδὲν ἧττον ἑρμηνείας δεομένην καὶ δι' ἄλλα μὲν ἱκανά, ἀλλὰ μάλιστα διά τινας ἀσαφείας (1), ὧν ἴσως ἕνεκα καὶ Παῦλος ὁ ἐκ Μυσίας, κατὰ τὴν τοῦ Φωτίου μαρτυρίαν (2), τὴν περὶ τοῦ σηκοῦ ἀπολογίαν ἐξέβαλλε τῆς γνησιότητος τῶν λυσιακῶν λόγων, ἅτε δή, ὡς ἔλεγεν, «οὐδὲν τῶν εἰρημένων συνιείς». Προσθῶμεν δ' ὅτι ὁ λόγος οὗτος τοσαύτας ὑπὸ τῶν μεταγραφέων ὑπέστη κακώσεις, ὥστε καὶ νῦν ἔτι, παρὰ πάσας τὰς ὑπὸ ἐνδοξοτάτων κριτικῶν ἐπενεχθείσας διορθώσεις και συμπληρώσεις, ἔν τισι χωρίοις τοὐλάχιστον μεγάλας ἐμφανίζει δυσχερείας καὶ ἀτελείας (3). Ὅθεν ἐπιχειροῦντες τῇ νομικῇ

(1) Περὶ ἑκάστης τούτων διαλαμβάνομεν ἐν τοῖς ἑξῆς, διδόντες ἅμα καὶ ἃς ἐνομίσαμεν ἱκανὰς ἐξηγήσεις.

(2) Κώδ. 262.

(3) Οὕτω λ. χ. πλὴν τινων ἄλλων τόπων, οὐχ ὅλως ὑγιῶς ἐχόντων, καὶ τὰ ἐν ταῖς §§ 24 - 25 χωρία τοσοῦτο τεταραγμένα εἰσίν, ὥστε μόνον ἂν τις πάνυ μαντικὸς ὑπάρχῃ, δύναται ἴσως νὰ συναγάγῃ πλήρη κατ' αὐτὸν ἔννοιαν. Ἡ ἐν § 24 παραδεδομένη γραφὴ ΠΥΡΚΑΙΑΣ (ὅρ. παρὰ Thalheim ἐν Λυσίου edit. maj. Lips. 1901 σελ. 80 τὰς ὑπὸ Sandys, Francken, Dobr. προταθείσας διορθώσεις) εἶνε σφόδρα ἀπίθα-

ἑρμηνείᾳ τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν ἀριστοτελικοῦ χωρίου, ἀεὶ πρὸς τὸν λυσιακὸν τοῦτον λόγον θ' ἀνατρέχωμεν, ἀντλοῦντες ὅ,τι ἂν ἐν αὐτῷ εὑρίσκωμεν συντελεστικὸν πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπόν.

Α'.

Ἐν Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολ. κεφ. 60. 2 ἀναγιγνώσκεται: «συλλέγεται δὲ τὸ ἔλαιον ἀπὸ τῶν μοριῶν· εἰσπράττει δὲ τοὺς τὰ χωρία κεκτημένους ἐν οἷς αἱ μορίαι εἰσὶν ὁ ἄρχων, τρί' ἡμικοτύλια ἀπὸ τοῦ στελέχους ἑκάστου. πρότερον δ' ἐπώλει τὸν καρπὸν ἡ πόλις· καὶ εἴ τις ἐξορύξειεν ἐλάαν μορίαν (1) ἢ κατάξειεν, ἔκρινεν ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου

νος, τὸ δὲ μικρὸν κατωτέρω (§ 25) ἀναγιγνωσκόμενον: «ἡγούμενος περὶ ἀμφοτέρων τούτων εἶναί μοι τὸν κίνδυνον», ἡμῖν τοὐλάχιστον εἶνε ὅλως ἀδιανόητον, κἂν ἔτι ἀποδοθῇ ταῖς τε μορίαις καὶ ταῖς ἀμαρτύροις πυρκαϊαῖς. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τοῦ λυσιακοῦ τούτου κειμένου ὁ λόγος, παρασημειούμεθα ὅτι καὶ ἐν § 12 ἀντὶ: καὶ τί ἂν λαθὼν διεπραξάμην ὀρθότερον ἴσως ἀναγνωστέον: καὶ τί[ν]' ἂν λαθὼν κτέ., προδήλου ὄντος, ὅτι ὁ λέγων κατὰ νοῦν εἶχεν ὅτι οὐδένα νὰ λάθῃ ἔμελλεν, «ἀλλὰ (ὡς εὐθὺς κατωτ. § 15 διαρρήδην λέγει) πάντας Ἀθηναίους εἰδέναι». Ἑτέραν τινὰ διόρθωσιν προτείνομεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

(1) Ἐνθάδε τὴν λ. μορίαν ὀβελίζουσιν οἱ Herw.-Leeuw, νῦν δὲ καὶ ὁ Βλάσσιος ἀθετεῖ, τάδε παρατηρῶν ἐν Append. τῆς δ' ἐκδ. σ. 149: «iamne ἐλάαν μορίαν pro ἐλάαν sive μορίαν ? An quia legis formula affertur ? Eo enim modo defendunt, praeterea Lysiae loco (7, 29), quo traditur τῶν μοριῶν ἐλαιῶν. Dubiam rem disceptent numeri: τις ἐξορύξειεν ἐλά-: -αν ἢ κατάξειεν, ἔκριν(ε). Fuit igitur falsa lectio μορίαν pro ἐλάαν, et ut fiebat coniuncta est utraque». Τοὐναντίον οἱ K.-W [3], ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Kenyon ἐν τῇ ἀκαδημεικῇ ἐκδόσει τηροῦσι τὴν παραδεδομένην γραφήν. Ἡμεῖς τῷ παπύρῳ πειθόμενοι ὡσαύτως νομίζομεν τηρητέαν τὴν λ. μορίαν· ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ κριτικωτάτου Βλασσίου γνώμη εἶνε πλείστης μελέτης ἀξία καὶ δὴ οὐδαμῶς ἀπίθανος, διότι ὥσπερ ὁ Λυσίας ἐν τῷ π. τ. σηκοῦ λόγῳ, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ τρὶς καὶ τετράκις (§§ 2, 5, 26, 28) εἶπεν ἐλάαν ἁπλῶς ἢ ἐλάας, σαφῶς διὰ τῶν συμφραζομένων νοῶν μορίας ἢ μορίαν, οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἀφ' οὗ προέταξεν ἤδη ὅτι τὸ ἔλαιον συλλέγεται «ἀπὸ τῶν μοριῶν», ἐμνημόνευσε δὲ τὰ χωρία, «ἐν οἷς αἱ μορίαι εἰσίν», ἐδύνατο κάλλιστα καὶ ἄνευ οὐδενὸς κινδύνου παρανοήσεως, τὸν λόγον ἐξακολουθῶν, νὰ εἴπῃ ἁπλῶς «εἴ τις ἐξορύξειεν ἐλάαν», τουτέστι τινὰ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μοριῶν. Οὐκ ὀρθῶς ἄρα ὁ Barth (Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΖ' σελ. 170 σημ. 2) ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀθετήσεως ταύτης ἐρωτᾷ: «ποῦ ὑπάρχει ὁ νόμος ὁ τιμωρῶν θανάτῳ τὸν ἐξορύξαντα ἐλαίαν μὴ μορίαν;» Ὁ νόμος καὶ ἡμῖν πιθανώτατον φαίνεται, ὅτι διελάμβανε πλήρως περὶ ἐλάας μορίας· ἀλλὰ τίς δύναται εὐλόγως νὰ ἰσχυρίσηται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐδύνατο νὰ παραλίπῃ τὴν δευτέραν λέξιν, ἀφ' οὗ ἀσφαλῶς αὐτὴ νοεῖται ἐκ τῶν συμφραζομένων;

βουλή, καὶ εἴ [τ]ου καταγνοίη, θανάτῳ τοῦτον ἐζημίουν. ἐξ οὗ δὲ τὸ ἔλαιον ὁ τὸ χωρίον κεκτημένος ἀποτίνει, ὁ μὲν νόμος ἐστίν, ἡ κρίσις δὲ (1) καταλέλυται. τὸ δὲ (2) ἔλα[ιον] ἐκ τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἐστιν τῇ πόλει. συλλέξας οὖν ὁ ἄρχων τὸ ἐφ' ἑαυ[τοῦ γιγνόμενον (3), τοῖς ταμίαις παραδίδωσιν εἰς ἀκρόπολιν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀναβῆναι πρότερον εἰς Ἄρειον πάγον, πρὶν ἂν ἅπαν παραδῷ τοῖς ταμίαις. οἱ δὲ ταμίαι τὸν μὲν ἄλλον χρόνον τηροῦσιν ἐν ἀκροπόλει, τοῖς δὲ Παναθηναίοις ἀπομετροῦσι τοῖς ἀθλοθέταις, οἱ δ' ἀθλοθέται τοῖς νικῶσι τῶν ἀγωνιστῶν».

Τὸ χωρίον τοῦτο ἑρμηνεύων ὁ φίλος φιλόλογος Barth ἐν ἀξιολόγῳ πραγματείᾳ δημοσιευθείσῃ ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΖ' σ. 166 - 178 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ΜΟΡΙΑ - ΣΗΚΟΣ, διδάσκει σὺν ἄλλοις καὶ τάδε περὶ τοῦ ἐπὶ Ἀριστοτέλους ἰσχύοντος νέου συστήματος καρπώσεως τῶν μοριῶν (σ. 171): «Αἱ μορίαι (4) εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν

(1) Οὕτω κατὰ τὸν Blass[4], ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ παπύρῳ: ἡ δὲ κρίσις· παρατηρεῖ δὲ τάδε ὁ λογιώτατος ἀνὴρ ἐν Append. σελ. 150: valde luculenti sunt numeri: -λαιον ὁ τὸ χωρίον | κεκτημένος ἀποτίνει: ὁ μὲν νόμος ἐστίν, ἡ ; κρίσις δὲ καταλέλυται: (prima syllaba omissa) τὸ γὰρ ἔλαιον ἐκ | τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν».

(2) Ὁ Blass αὖθις, ὥσπερ ἐν τῇ γ' ἐκδόσει, οὕτω καὶ ἐν τῇ δ', ἀντὶ τῆς τοῦ παπύρου γραφῆς: τὸ δὲ ἔλα[ιον], διορθούμενος ἀναγιγνώσκει: τὸ γαρ ἔλα[ιον], παρασημειοῦται δὲ τάδε πρὸς δικαιολογίαν ἐν Append. σελ. 150: «Etsi τὸ δ' ἔλαιον quod traditur per numeros et ipsum admittitur: erunt duae pro una syllabae demptae. Verum sensus causa iam pridem mutavi: ratio erat reddenda, cur ἡ κρίσις καταλέλυται».

Ἡμεῖς, ἐπειδὴ δοξάζομεν, δι' οὓς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐκτιθέμεθα νομικοὺς λόγους, ὅτι ἡ πρότασις: τὸ δὲ ἔλα[ιον] ἐκ τοῦ κτήματος κτέ. τέθειται ὅλως ἀνεξαρτήτως, ἄνευ ἀμέσου ἀναφορᾶς πρὸς τὴν ἡγουμένην πρότασιν: (ἡ κρίσις δὲ καταλέλυται), ἁπλῶς δὲ πρὸς κρείσσονα ἑρμηνείαν τοῦ ἐπὶ Ἀριστοτέλους ἰσχύοντος νεωτέρου νόμου περὶ τῶν μοριῶν, νομίζομεν ἀναγκαίαν τὴν τήρησιν τῆς παραδεδομένης γραφῆς.

(3) Καὶ ἐνθάδε ὁ Blass[4] ἀντὶ: γιγνόμενον ἀναγιγνώσκει κατὰ διόρθωσιν γεγενημένον, παρατηρεῖ δὲ τάδε ἐν Append. σελ. 150: «etiam γεγενημένον propter sensum pridem reposui: -τοῦ γεγενημένον τοῖς ταμίαις: παραδίδωσιν εἰς ἀκρόπολιν». Νομίζομεν ὅμως ὅτι καὶ ἡ τοῦ παπύρου γραφὴ προσηκόντως δικαιολογεῖται, ἂν τὸ γιγνόμενον νοηθῇ ὡς δηλοῦν τὸ κατ' ἔτος γιγνόμενον ἢ τὸ ἐπὶ τοῦ ἑκάστοτε ἐπωνύμου ἄρχοντος (ἐφ' ἑαυτοῦ) γιγνόμενον ἔλαιον, ἀφ' οὗ μάλιστα, ὡς μέλλομεν νὰ δείξωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς, διὰ τοῦ νεωτέρου περὶ τῶν μοριῶν νόμου, ἡ ὑπὲρ τῶν Παναθηναίων εἰδικὴ αὕτη πρόσοδος κατέστη, ὡς εἰπεῖν, παγία (un revenu fixe), ἡ αὐτὴ δῆλα δὴ κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἕκαστον.

(4) Παρατηροῦμεν ὅτι ὁ συγγραφεύς, ἐπειδὴ δοξάζει ὅτι ἡ λ. μορία ἐτήρησε τὸν

ἐκείνων εἰς οὓς ἀνῆκον τὰ χωρία ἔνθα εὑρίσκοντο, οὗτοι δὲ ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ καρποῦ αὐτῶν ἀπέτινον κατ' ἔτος ἀπὸ ἑκάστου στελέχους (ἐλαίας) ὅλου τοῦ χωρίου τοῦ περιλαμβάνοντος μίαν μορίαν τρία ἡμικοτύλια ἐλαίου (τ. ἔ. 0,81 λίτρας κατὰ Hultsch, Metrologie 101, 104 καὶ πίν. X)· φαίνεται ὅτι πρὸς κανονισμὸν τοῦ φόρου τούτου ἐσχηματίσθησαν χωρία («χωράφια»), περιέχοντα πλὴν μιᾶς μορίας ὡρισμένον ἀριθμὸν ἄλλων ἐλαιῶν ἀναλογοῦντά πως εἰς τὸν νέον φόρον, ὅτι δὲ μόνον ἀπὸ τούτων κατεβάλλετο ὁ φόρος, τῶν ἄλλων χωρίων, τῶν μὴ περιεχόντων μορίαν ἐλαίαν, ἐλευθέρων τούτου ὄντων».

Ἡμεῖς περὶ τούτων ἁπάντων ἄλλην ὅλως γνώμην ἔχομεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑποκείμενον ἡμῖν ἀριστοτελικὸν χωρίον, διὰ νομικοὺς λόγους μάλιστα, πλείστης προσοχῆς τυγχάνει ὂν ἄξιον, διὰ ταῦτα πρώτιστα μὲν καὶ ἰδίᾳ θὰ πειραθῶμεν ἵνα ἑρμηνεύσωμεν αὐτὸ νομικῶς, εἶτα δὲ καὶ πραγματικῶς, καθ' ὅσον, ὡς εἰκός, αἱ ὑπάρχουσαι εἰδήσεις, οὐ πάνυ πολλαὶ οὖσαι, συγχωροῦσιν ἡμῖν τοῦτο.

Ὡς γνωστόν, παλαιότατα ἤδη τὸ ἀττικὸν πεδίον ἦν κατάφυτον ἐλαιῶν, τῶν μὲν πλείστων ἀνηκουσῶν τοῖς ἰδιώταις καὶ διὰ τοῦτο ὀνομαζομένων ἰδίων (1), πολλῶν δ' ὅμως ἀνηκουσῶν κατα κυριότητα τῇ θεῷ, τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ νομιζομένων ἱερῶν. Αἱ τελευταῖαι αὗται, ὁσημέραι πλείονες γιγνόμεναι, εἰδικώτερον ἐκαλοῦντο μορίαι(2) ἢ ἐκ τοῦ πλήρους ἐλᾶαι μορίαι, τούτῳ δὲ φαίνεται τῷ ὀνόματι ὠνομάζοντο καὶ ἐν τοῖς νόμοις (1). Ἤδη ἀναγκαῖον νομίζομεν ἵν' ἐνθάδε παρατηρήσωμεν, πρὸς διαφώτισιν μάλιστα χωρίων τινῶν τοῦ

ἐπιθετικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, τονίζει ἀείποτε μόριαι-μορίων (ὅρα σελ. 170 σημ. 2) Ὡσαύτως ὁ Thalheim ἐν ἐκδόσ. Λυσίου π. τ. σηκοῦ §§ 2, 29. Τοὐναντίον οἱ ἐκδόται πάντες τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολ. (Blass, Kenyon, K.-W., Sandys, οὓς ὑπ' ὄψει ἔχομεν ἐτήρησαν τὸν κατὰ παράδοσιν τονισμόν.

(1) Λυσ. π. τ. σηκοῦ § 7 (Thalheim): «ἐπίστασθε δέ, ὦ βουλή, ὅσοι (Meutzner, Hartman: ὅσῳ) μάλιστα τῶν τοιούτων ἐπιμελεῖσθε, πολλὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ δασέα ὄντα ἰδίαις καὶ μορίαις ἐλάαις, ὧν νῦν τὰ πολλὰ ἐκκέκοπται κτέ.». Αὐτ. § 10: «ὃς δύο ἔτη ἐγεώργησεν, οὔτε ἰδίαν ἐλάαν οὔτε μορίαν οὔτε σηκὸν παραλαβών».

(2) Ὅρα ἡγουμένην σημείωσιν, πρὸς δὲ Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφέλ. 1005. Πρβλ. ἔτι Βεκκ. Ἀνέκδ. σελ. 183.5 καὶ 280.16.

(1) Τοῦτο συνάγομεν ἐξ ὧν διδάσκει ὁ Πολυδεύκης ἐν Ε 36: «Σόλων δὲ καὶ στοιχάδας τινάς ἐλάας ἐκάλεσε (βέλτιον: καὶ ἐλάας τινὰς στοιχ. ἐ.), ταῖς μορίαις ἀντιτιθείς, ἴσως τὰς κατα στοῖχον πεφυτευμένας». Ἀλλὰ ταὐτὸ προκύπτει νομίζομεν ἔκ τε τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολ. κεφ. 60.2 καὶ ἐκ τοῦ π. τ. σηκοῦ λόγου τοῦ Λυσίου.

λυσιακοῦ περὶ τοῦ σηκοῦ λόγου, ὅτι ἐν τούτῳ μορία καλεῖται οὐ μόνον ἡ ἔτι θάλλουσα καὶ καρποφοροῦσα ἐλαία, ἀλλὰ καὶ ἡ καταστραφεῖσα ἤδη ὅπως δή ποτε, ἧς δῆλον ὅτι μόνον αἱ ῥίζαι ἢ καὶ ὁ κορμὸς ἔτι περιεσῴζοντο (1).

Πιθανώτατον φαίνεται ὅτι ἐνωρίτατα ἤδη ἐπεκράτησεν ἵνα πᾶσα μορία περιβάλληται διὰ σηκοῦ, τουτέστι διὰ περιφράγματος ὡρισμένην ἔχοντος διάμετρον, περιλαμβάνοντος δὲ τὸν περὶ τὴν μορίαν χῶρον, ἀπαραβίαστον ὡσαύτως λογιζόμενον. Πᾶς ἄρα σηκὸς περιελάμβανεν ἐλαίαν μορίαν, εἴτε θάλλουσαν ἔτι καὶ καρποφοροῦσαν, εἴτε καὶ τέλεον ἤδη κατεστραμμένην, ἧς δὲ μόνον ἔτι αἱ ῥίζαι ἐσῴζοντο(2).

(1) Ὅρ. (ἔκδ. Thalh.) §§ 22: «καίτοι εἰ 〈ὅτε〉 φῄς μ' ἰδεῖν τὴν μορίαν ἀφανίζοντα τοὺς ἐννέα ἄρχοντας ἐπήγαγες κτέ.» 28: «Πῶς δ' ἂν...τὴν μορίαν ἀφανίζειν ἐπεχείρησα κτέ.» Πρβλ. ἔτι § 26 ἐν τέλ. Ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τούτοις μορίαν λέγων ὁ ῥήτωρ βεβαίως νοεῖ κατεστραμμένην ἤδη ἱερὰν ἐλαίαν ἢ μᾶλλον τὰς ῥίζας αὐτῆς, πλὴν ἂν ὑποτεθῇ ὅτι, κατὰ τὴν κατηγορίαν, ἐσῴζετο ἔτι καὶ μέρος τοῦ κορμοῦ. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα σαφῶς δείκνυται, δι' ὧν λέγει ὁ φεύγων ἐν § 19: «ὅς φησιν ὡς ἐγὼ μὲν παρειστήκειν, οἱ δ' οἰκέται ἐξέτεμνον τὰ πρέμνα, ἀναθέμενος δὲ ὁ βοηλάτης ᾤχετο ἀπάγων τὰ ξύλα». Αἱ λ. ἐκτέμνειν τὰ πρέμνα (=πρεμνίζειν-ἐκπρεμνίζειν) δὲν δύνανται ν' ἀναφέρωνται ἢ εἰς τὰς ῥίζας, ἴσως δὲ καὶ τὸ στέλεχος, κατεστραμμένης μορίας, ἀφ' οὗ ὁ φεύγων θάλλουσαν μὲν ἐλαίαν μορίαν οὐκέτι κατηγορεῖτο ὅτι ἐξώρυξεν (§ 2), περὶ σηκοῦ δὲ προκειμένου ἀδύνατον ἦν νὰ ῥηθῇ ἐκτέμνειν τὰ πρέμνα, τούτου μὴ ὄντος δένδρου καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐστερημένου στελέχους καὶ ῥιζῶν (Ὅρ. Δημοσθ. π. Μακάρτ. § 69. Πρβλ. Βekk. Ἀνέκδ. σ. 293, 21).

(2) Ἐὰν μὴ τοῦτο παραδέχηταί τις, ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ προσκόψῃ εἰς πλεῖστα χωρία (ὅρ. λ. χ. τὰς §§ 19, 22, 26, 28) τοῦ π. τ. σηκοῦ λόγου τοῦ Λυσίου, καὶ δὴ ἴσως νὰ μὴ πάθῃ τὸ τοῦ Ἁρποκρατίωνος, ὃς ἐν λ. σηκός, ἀκριβῶς τὸν λόγον τοῦτον ἔχων ὑπ' ὄψει ἐν πλείστῃ ἐρωτᾷ ἀπορίᾳ: «μήποτε οὖν τὰς μὲν ἰδιωτικὰς ἐλαίας καλοῦσι, τὰς δὲ δημοσίας μορίας, σηκὸν δέ, ὡς ἔοικε, καὶ μορίαν ὀνομάζουσι τὴν αὐτήν;» Τῷ ὄντι, ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος λυσιακῇ ἀπολογίᾳ, ἐν ᾧ ἡ κατηγορία σαφῶς φαίνεται οὖσα περὶ ἀφανισμοῦ ἢ ἐκκοπῆς σηκοῦ (ὅρ. §§ 2, 11, 12, 14, 15, 17), ἐδηλώθη δὲ ἤδη (§ 2) ὅτι οἱ κατήγοροι οὐδαμῶς ἔτι ὑποστηρίζουσιν ὅτι ὁ φεύγων θάλλουσαν ἔτι μορίαν ἠφάνισεν, οὗτος ὅμως ἀπολογούμενος ἐπανειλημμένως πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ, ὅτι οὐδεμίαν μορίαν ἐξώρυξεν, οὐδ' εἶνε ἀληθὲς ὅτι οἱ οἰκέται ἐξέτεμον τὰ πρέμνα αὐτῆς. Ἀλλ' ἤδη καθίσταται πρόδηλος ἡ ἀνάγκη τῆς τοιαύτης ἀπολογίας, ἀφ' οὗ ἐν τῇ κυρίᾳ κατηγορίᾳ περὶ ἀφανισμοῦ τοῦ σηκοῦ, κατ' ἀνάγκην, ὡς εἰπεῖν, περιελαμβάνετο καὶ ἡ περὶ ἐξορύξεως τῶν ῥιζῶν ἢ τοῦ κορμοῦ τῆς κατεστραμμένης μορίας, ἣν οὗτος περιέφρασσεν. Ἦν δ' ἴσως ἡ ἀπορία αὕτη ἐκ τῶν λόγων δι' οὓς Παῦλος ὁ ἐκ Μυσίας ἠθέτει τὸν λόγον τοῦτον «οὐδὲν τῶν εἰρημένων συνιείς».

Ὑπὸ τῆς ἄρτι μνημονευθείσης γλώσσης τοῦ Ἁρποκρατίωνος παραγόμενος, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ Σουίδας (λ. μορία) ἐπλάσατο καὶ αὐτὸς τὸ ψευδὲς δίδαγμα, ὅτι δῆθεν τὸ τῆς μορίας στέλεχος καλεῖται σηκός. Ταὐτὸ δὲ διδάσκει καὶ ὁ ἐν Ἀνεκδ. Βekk. σ.

Ὑπὲρ δὲ τοῦ σχήματος τοῦ σηκοῦ, ἐν εἴδει μάνδρας πεποιημένου, μαρτυρεῖ αὐτὸ τὸ ὄνομα (1).

Ἤδη περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ περιφράγματος τούτου εἰκάζοντες, νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας σχεδὸν ν' ἀποφηνώμεθα, ὅτι ὁ σηκὸς διττὸν εἶχε σκοπόν, δῆλα δὴ τοῦτο μὲν ἵνα σῴζῃ τὴν ἐν αὐτῷ ἐλαίαν, ἄν τε θάλλουσαν, ἄν τε κατεστραμμένην, καὶ ἅμα φυλάσσῃ τὸν περὶ ταύτην χῶρον ἀπὸ πάσης ἐπεργασίας (2), τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα ἵνα, ὥς τις ὅρος (3) περὶ ἑκάστην μορίαν τεθειμένος, ὑπάρχῃ ἀεὶ ὡς συμφανὴς τοῖς πᾶσι καὶ μόνιμος ἀπόδειξις περὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς κυριότητος τῆς θεοῦ (4)· ἣν δ' ἡ ἀπόδειξις αὕτη τοσούτῳ

183,5 γραμματικὸς ἐν σχολίῳ ἀναφερομένῳ πιθανώτατα εἰς στίχον τοῦ Ἀναξανδρίδου (παρὰ Λαερτ. Διογ. Γ' 24), οὑτωσὶ δ' ἔχοντι: «Αἰμορίαι (γράφ. Μορίαι): ἐλαιῶν καρπός. καὶ τῆς ἐλαίας τῆς λεγομένης αἱμορίας (γράφ. μορίας) τὸ στέλεχος σηκὸς λέγεται». Δικαίως ὁ Barth (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 174 ἐπ.) κατεξανίσταται κατὰ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος διδάγματος τοῦ Σουΐδα καὶ τῶν ἐκ τούτου προκυψασῶν νεωτέρων ἑρμηνειῶν, ὅτι δῆθεν ἡ λ. σηκὸς σημαίνει «τὸν μέχρι σχεδὸν τῶν ῥιζῶν ἀποκεκομμένον κορμὸν (Wurzelstock) μορίας ἐλαίας», ἤ, προστίθεμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς διδάσκουσιν οἱ Lidd. Scott ἐν τῷ Λεξικῷ λ. σηκός: «the hollow (τὸ σπηλαιῶδες κοῖλον, κοινῶς κουφάλα) of an old olive-tree» καὶ ἄλλοι ἄλλα. Καὶ ὁ Barth ὅμως, νομίζομεν, σφάλλεται ἀποφαινόμενος (αὐτόθ. σ. 178) ὅτι «ἡ μορία ἐλαία ἐλέγετο καὶ σηκός, διότι ὡς ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς κτῆμα ἀρχαιόθεν περιεφράσσετο ὑπὸ σηκοῦ». Τοῦτο οὐδαμόθεν τοῦ λυσιακοῦ λόγου προκύπτει, οὐδ' εἶνε ἀναγκαῖον πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν αὐτοῦ.

(1) Πρβλ. Πολυδεύκ. Ε 151: «ὁ μέντοι τὰς μάνδρας καθαίρων, εἴτε ἀνὴρ οὗτος εἴη εἴτε γυνή, σηκοκόρος λέγεται».

(2) Ἐπεργάζεσθαι καθόλου λέγεται τὸ ἐργάζεσθαι τὰ τοῦ γείτονος ὑπερβαίνοντα τοὺς ὅρους (Πλάτ. Νόμ. Η' 843) εἰδικώτερον δὲ περὶ μοριῶν προκειμένου, τὸ ἐργάζεσθαι τὰ περὶ τὰς μορίας χωρία (Λυσ. αὐτόθ. § 25 πρβλ. §§ 24, 29) ἀλλ', ἐννοεῖται, ἄνευ καταστροφῆς τοῦ σηκοῦ, δι' ἁπλῆς ἐπεργασίας τοῦ ἐν αὐτῷ χώρου.

(3) Ὅρ. ἡγουμένην σημείωσιν.

(4) Ἐπειδὴ δ' ἑκάστη μορία ἀνῆκε κατὰ κυριότητα τῇ Ἀθηνᾷ, ἦν ἄρα κτῆμα ἱερόν, σαφῶς ἕπεται ὅτι καὶ ὁ ταύτην περιφράσσων σηκός, ὥς τις ὅρος ἱερὰν ἀσφαλίζων οὐσίαν, ἔδει ὡσαύτως να μετέχῃ τοῦ ἱεροῦ χαρακτῆρος τῶν ἐλαιῶν μοριῶν. Ἐντεῦθεν ὁ ἀφανίζων σηκὸν καθίστατο ἔνοχος ἀσεβείας. Περὶ τοῦ ἱεροῦ χαρακτῆρος τῶν τὰς ἀκινήτους κτήσεις τῶν ναῶν ἀσφαλιζόντων ὅρων ὅρ. Beauchet αὐτόθ. τόμ. Γ' σελ. 71 ἐπ. καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ. Προσέτι R. I. J. Gr. σελ. 260 ἐπ. καὶ τὸ αὐτόθ. ἑρμηνευόμενον ἀττ. ψήφισμα, δεδημοσιευμένον ἐν τῇ Ἀρχαιολογ. Ἐφημ. 1884 σελ. 167 ἐπ.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ περὶ τοῦ σηκοῦ λυσιακὴ ἀπολογία ἐγράφη πρὸς γρ. ἀσεβείας· ἐντεῦθεν δὲ περιφανῶς δείκνυται ὅτι κακῶς παρ' Ἁρποκρ. λ. Σηκὸς ἔτι ἀναγιγνώσκεται: «ἐπιγράφεταί τις λόγος Λυσίου ἐν τῇ τῆς εὐσεβείας περὶ τοῦ

μᾶλλον ἀναγκαία, ὅσῳ, ὡς γνωστόν, αἱ περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος ἱεραὶ ἐλαῖαι ἦσαν πεφυτευμέναι οὐχὶ ἀθρόαι καὶ στοιχηδόν (1), ὡς συνήθως αἱ ἴδιαι, ἀλλὰ μεμονωμέναι καί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν ἀλλοτρίοις ἀγροῖς (2). Ἐντεῦθεν εὔκολον ἀποβαίνει παντὶ νὰ νοήσῃ διὰ τίνα ποτὲ λόγον ἐδέησεν ἵνα ὁ ἀθηναῖος νομοθέτης ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἀμφοτέρων προνοήσηται, τῆς τε μορίας δῆλα δὴ καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν σηκοῦ.

Πᾶς ἀφανίζων (3) ἢ ἐκκόπτων (4) σηκόν, δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι

σηκοῦ ἀπολογία». Ὀρθῶς ἤδη ὁ Οὐαλέζιος προύτεινεν ἵν' ἀναγνωσθῇ ἀσεβείας· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲ οὕτως ὑγιὲς τὸ χωρίον καθίσταται, βέλτιον μὲν ἴσως, ἀλλὰ καὶ τολμηρότερον ἀναγνωστέον: «ἐπιγράφεταί τις λόγος Λυσίου ⟨πρὸς γραφὴν⟩ ἀσεβείας περὶ τοῦ σηκοῦ ἀπολογία».

(1) Τούτου ἴσως ἕνεκα καὶ ὁ Σόλων, καθὰ διδάσκει ὁ Πολυδεύκ. Ε. 36 ἐλαίας τινὰς στοιχάδας ἐκάλεσε, «ταῖς μορίαις ἀντιτιθείς». Σφόδρα ταύτας πρὸς τὰς παρὰ Δημοσθ. πρ. Νικοστρ. § 15 περιστοίχους ἐλαίας συνέχεεν ὁ Ἁρποκρατίων ἐν λ. Περίστοιχοι, ἐρωτῶν καὶ πάλιν μετ' ἀπορίας: «μήποτε δὲ περιστοίχους κέκληκεν ὁ ῥήτωρ τὰς κύκλῳ περὶ τὸ χωρίον πεφυκυίας;» Ὁ Φιλόχορος, ὃν ὁ γραμματικὸς οὗτος μνημονεύει αὐτόθι, δὲν ἐδύνατο ἐν Ἀτθίδι στοιχάδας νὰ ὀνομάσῃ ἢ ἃς καὶ ὁ Σόλων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς μορίας, οὕτως ἐκάλεσε. Τὰ δὲ δημοσθενικά: φυτευτήρια ἐλαῶν περιστοίχων, ἃ ὁ Ἀρεθούσιος κατέκλασε, καλῶς ἤδη, νομίζομεν, ἡρμήνευσε γαλλιστὶ ὁ Dareste (Plaid. civ. Démosth. τόμ. Β' σ. 194): plants d'oliviers en haie, διότι, ὡς ἐκ τῶν συμφραζομένων δείκνυται, πιθανώτατα πρόκειται περὶ νεωτάτων ἐλαΐνων στελεχῶν, ἑκάστου κύκλῳ πρὸς φύλαξιν διὰ κλάδων ἢ ἀκανθῶν πεφραγμένου, καὶ οὑτωσὶ πάντων ἀναπτυσσομένων ὡς ἐν φυτευτηρίοις ἢ φυτωρίοις, ὡς σήμερον λέγομεν. Τὰ τοῦ Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 998 ἑπ. «καὶ περὶ τὸ χωρίον ἐλᾶδας ἅπαν ἐν κύκλῳ | ὥστ' ἀλείφεσθαί σ' ἀπ' αὐτῶν καμὲ ἐν ταῖς νουμηνίαις», οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς ταῦτα ἔχοντα, οὐκ ὀρθῶς ὑπελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Οὐαλεζίου ὡς κυροῦντα δῆθεν τὴν ἄρτι παρατεθεῖσαν ἄστοχον εἰκασίαν τοῦ Ἁρποκρατίωνος. Ὅρ. Dindorf ἐν ἐκδ. Ἁρποκρατ. τόμ. Β' σ. 388. — Ἀλλὰ καὶ ὁ Πετῖτος (Comm. Leg. Att. τόμ. Γ' σελ. 484 σημ. 1) οὐδὲν ἧττον ἐπλανήθη, συγχέας τὰς στοιχάδας πρὸς τὰς περιστοίχους ἐλαίας τοῦ ἄρτι μνημονευθέντος δημοσθενικοῦ χωρίου.

(2) Νομίζομεν μάλιστα ὅτι μόνον αἱ ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις μορίαι ἔδει νὰ περιφράσσωνται διὰ σηκοῦ, οὐδενὸς λόγου ὑπάρχοντος ὅπως αἱ ἐν ἀγροῖς τῇ θεῷ ἀνήκουσι πεφυκυῖαι περιβάλλωνται διὰ τοιούτου, τῆς ἱερότητος τῶν χωρίων τούτων ἀρκούντως σαφῶς δηλουμένης διὰ τῶν συνήθων περὶ αὐτὰ ὅρων.

(3) (4) Ὁ Λυσίας ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν λόγῳ, ἑκατέροις τοῖς ῥήμασι τούτοις καὶ δὴ ἀδιακρίτως φαίνεται χρώμενος, ὁτὲ μὲν λέγων ἀφανίζειν τὸν σηκὸν (§§ 2, 12, 17), ὁτὲ δὲ τὸν σηκὸν ἐκκόπτειν (§§ 11, 15). Τοῦτ' αὐτὸ δὲ ἐποίησε καὶ ἐπὶ μορίας, ὁτὲ μὲν λέγων ἐλάαν ἢ μορίαν ἐκ τῆς γῆς ἀφανίζειν = ἐξορύττειν (§§ 2, 29) ἢ ἀφανίζειν ἁπλῶς (§§ 22, 26, 28), ὁτὲ δὲ μορίαν ἐκκόπτειν (§ 7), ἐν δὲ § 24 καὶ ἀμφοτέροις τούτοις ἐχρήσατο κατὰ παράταξιν παραγαγών. Ἐκ τῆς

τελέως ἀφανὲς ἐποίει ἢ καθῄρει τὸ σαφὲς καὶ ἀναντίλεκτον ἐξωτερικὸν γνώρισμα (1) τῆς ἐν αὐτῷ πεφυκυίας μορίας, ἐνομίζετο ὅτι ἠδίκει κατ' αὐτῆς τῆς θεοῦ, διὸ ἐδιώκετο ὡς ἔνοχος ἀσεβείας. Ἦν δέ, ὡς ἤδη παρετηρήσαμεν, ὅλως ἀδιάφορον ἂν ἡ μορία ἦν κατεστραμμένη· διότι ἡ Ἀθηνᾶ οὐδὲν ἧττον διετήρει ἀπαράγραπτον τὸ ἑαυτῆς δικαίωμα κυριότητος, ἐκ δὲ τῶν ῥιζῶν τοῦ καταστραφέντος δένδρου ἔμελλον πάντως ν' ἀναβλαστήσωσιν νέοι βλαστοί, οὕτω δὲ νὰ σωθῇ τὸ ἐπ' ἀλλοτρίου χωρίου δικαίωμα τῆς θεοῦ (2).

Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολ. κεφ. 60, 2 ἐμφαίνεται, νομίζομεν, ἀρκούντως σαφῶς ὅτι ὁ νόμος, περὶ μορίας προκειμένου, διέκρινε τὸ ἐξορύξαι τοῦ κατᾶξαι, τούτου μὲν δηλοῦντος πᾶσαν καταστροφὴν τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν κλάδων, ἐκείνου δὲ τὸν ἐξ αὐτῶν τῶν ῥιζῶν ἀφανισμὸν τῆς μορίας.

Εἰς τὸν Λυσίαν ἐπανιόντες προσπαρατηροῦμεν ὅτι ἡ φράσις ἐκκόπτειν τὸν σηκὸν οὐδαμῶς ὠφελεῖ τοὺς ταυτίζοντας, ὥσπερ οἱ προμνημονευθέντες γραμματικοί, τὸν σηκὸν πρὸς τὴν μορίαν ἢ τὸ στέλεχος, διότι ἐκ τοῦ ῥήματος τούτου οὐδὲν ἄλλο εἶνε προσῆκον νὰ συναγάγωμεν ἢ ὅτι ὁ σηκὸς δι' οὗ τὸν ἀφανισμὸν κατηγορεῖτο ὁ φεύγων ἦν ἐξ ξύλων πεποιημένος, ὅπερ αὖθις οὐδαμῶς ἀναγκαῖον.

(1) Ἐξετάζων ὁ Barth (αὐτ. σελ. 174) τὴν παρὰ τῷ Σχολ. Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. 697 καὶ 701 παράδοσιν, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐμβαλόντες εἰς Ἀττικὴν ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον (π. Χ. 431) τὰς μὲν ἰδίας ἐλαίας ἐξέκοψαν, ἀπέσχοντο δὲ τῶν μοριῶν, εὐλόγως ἀποφαίνεται, ὅτι ἀσφαλέστατον γνώρισμα διακρίσεως μεταξὺ ἰδίων καὶ μοριῶν ἐλαιῶν ἐδύνατο νὰ ᾖ ὁ σηκός. Τὰ τῷ Λυσίᾳ ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ § 6 περὶ τῶν πολεμίων εἰρημένα, ἐπειδὴ παρεμβάλλει καὶ τοὺς φίλους (=πολίτας), δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὅλως ἀναιροῦντα τὴν παράδοσιν.

(2) Κατὰ ταῦτα, νομίζομεν, προσῆκον εἶνε νὰ νοηθῶσι καὶ τὰ ἐν τῇ π. τ. σηκοῦ ἀπολογίᾳ ὑπὸ τοῦ φεύγοντος λεγόμενα (§ 2), ὅτι δῆλα δὴ ἐν ᾧ τὸ πρῶτον ἀπεγράφη ἐλάαν ἐκ τῆς γῆς ἀφανίζειν, νῦν μεταβληθείσης τῆς κατηγορίας, κατηγορεῖτο σηκὸν ἀφανίζειν, ὅτι δ' οἱ κατήγοροι, ἐπειδὴ διεψεύδοντο ὑπὸ τῶν ἐωνημένων τοὺς καρποὺς τῶν μοριῶν, ἐπιτηδείως τὴν μεταβολὴν ταύτην ἐπήνεγκον, ἡγούμενοι αὐτῷ μὲν ταύτην τὴν αἰτίαν ἀπορωτάτην εἶναι ἀπελέγξαι, αὐτοῖς δὲ ἐξεῖναι μᾶλλον ὅ τι ἂν βούλωνται λέγειν.

Κατ' οὐσίαν βεβαίως ἡ κατηγορία μετεβλήθη, διότι ἄλλο ἐλαία καὶ ἄλλο σηκός. Ἀλλ' ἐν τῇ γραφῇ, φαίνεται, ἁπλῶς ἔκειτο ὅτι ὁ φεύγων μορίαν ἠφάνισεν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει οἱ κατήγοροι βεβαίως ἐδύναντο διασαφοῦντες δῆθεν τὸ πρᾶγμα, νὰ ἰσχυρίσωνται, ὅτι ἡ ὑπὲρ ἧς ἡ κατηγορία μορία οὐκέτι ἦν σῶα καὶ καρποφόρος ἀλλὰ κατεστραμμένη· ἐπειδὴ δ' ἡ μόνη ἐξωτερικὴ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως μορίας ἦν ὁ σηκός, οὐδεὶς δ' ὑπετίθετο τοσοῦτον βλάξ, ὥστε νὰ ἐξορύξῃ μὲν τὰς ῥίζας ἐλαίας μορίας, νὰ καταλίπῃ δὲ σῶον τὸν περὶ ταύτην σηκόν, ὥς τι ἀναντίλεκτον μαρτύριον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διαπραχθέντος ἀδικήματος, τούτῳ τῷ λόγῳ ἡ ὅλη κατηγορία μετετράπη εἰς ἀφανισμὸν σηκοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν ὅτι καὶ ὁ φεύγων ἐναλλὰξ ἀπολογεῖται ὁτὲ μὲν περὶ σηκοῦ (§§ 11, 12, 15, 17, 28, 42) ὁτὲ δὲ περὶ μορίας (§§ 22, 26, 28, 29) ὅτι οὐδέτερον τούτων ἠφάνισεν.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπὶ τὸ χαλεπώτερον μεταβολὴν τοῦ ἀγῶνος, τοῦτο ἰδίᾳ ἐγ-

Β΄.

Ἀλλ᾿ ἀκριβῶς τοῦτο νῦν ἐξεταστέον, ὁποῖον ἦν δῆλα δή, νομικῶς θεωρούμενον, τὸ ἐπὶ ἀλλοτρίου χωρίου δικαίωμα τῆς Ἀθηνᾶς, κυρίας οὔσης τῆς ἐν αὐτῷ πεφυκυίας μορίας. Νομίζομεν δ᾿ ὅτι τὰ νῦν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Τουρκίᾳ ἰσχύοντα, παραλλήλως, εἰ καὶ συντομώτατα παρεξεταζόμενα πρός τε τὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἐν Ῥώμῃ περὶ τούτων κρατήσαντα, ἔτι μᾶλλον θὰ διασαφήσωσι τὸν περὶ μοριῶν, καὶ δὴ μάλιστα τὸν περὶ σηκοῦ παλαιότατον τοῦτον ἀττικὸν θεσμόν.

Ὡς γνωστόν, περὶ τῆς κυριότητος τοῦ ἐδάφους προκειμένου, ἰσχύει ὁ τοῦ Ῥωμ. δικαίου κανών, ὅτι εἴκει τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις (superficies solo cedit)· ὁ κύριος δῆλον ὅτι τοῦ ἐδάφους εἶνε κύριος καὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, καὶ κατ᾿ ἀκολουθίαν πάντων τῶν πρὸς ταύτην στενῶς συνεχομένων, οἷον οἰκοδομημάτων, δένδρων κλπ. Οὑτωσὶ δ᾿ εὔλογος φαίνεται κατ᾿ ἀρχὴν ὁ κανὼν οὗτος, ὥστε, σχεδὸν εἰπεῖν, ἀδύνατον εἶνε νὰ νοήσωμεν τὴν τοῦ ἐδάφους κυριότητα, ὅλως κεχωρισμένην τοῦ τῆς ἐπιφανείας δικαιώματος, καὶ δὴ ἑκάτερον τούτων ἀνῆκον εἰς διάφορον πρόσωπον. Καὶ ὅμως τοσοῦτον ποικίλαι εἰσὶν αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, τηλικαύτη δὲ ἡ δύναμις τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν, ὥστε παλαιότατα ἤδη ἐδέησεν ἵνα γένωνται δεκταὶ ἐξαιρέσεις τινὲς τοῦ ἄρτι διαληφθέντος κανόνος, ἄχρις οὗ ἐπὶ τέλους κατήντησαν ἵνα παραδέξωνται, ὅτι νομικῶς οὐδὲν ὅλως κωλύει τὸν χωρισμὸν τῶν ἐπικειμένων ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων, τῆς ἐπιφανείας δῆλα δὴ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, οὑτωσὶ δὲ νὰ κατασκευάσωσι τὸ τῆς ἐπιφανείας (superficies) ἐπ᾿ ἀλλοτρίου ἐδάφους ἐμπράγματον δίκαιον, πρὸς προστασίαν τῆς οἰκοδομῆς, τῶν δένδρων ἢ τῆς φυ-

κειται εἰς τὴν στέρησιν τῆς ἀμέσου μαρτυρίας τῶν τοὺς καρποὺς τῶν μοριῶν ἐωνημένων, προκειμένου περὶ θαλλούσης μορίας, ἐν ᾧ περὶ κατεστραμμένης μορίας οὔσης τῆς κατηγορίας, βεβαίως οἱ κατήγοροι ἐδύναντο μᾶλλον ὅ τι ἂν βούλωνται λέγειν καὶ δὴ ὅτι ὑπῆρξέ ποτε θάλλουσα μορία, ἧς τὸν σηκὸν ὁ φεύγων ἐξέκοψεν, ὅτι δ᾿ ὅμως διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὰ χρήματα τοῦ κατηγορουμένου οὐδεὶς ἐθέλει αὐτοῖς μαρτυρεῖν (§ 21), διὸ καὶ οὐδένα παρέχονται μάρτυρα (§§ 23, 38, 43) καὶ τὰ τοιαῦτα, ὧν ἕνεκα ὁ φεύγων ἀναγκάζεται αὐτὸς ν᾿ ἀποδείξῃ ὅτι, ἐπειδὴ τὸ χωρίον ἐκτήσατο, οὔτ᾿ ἐλάα οὔτε σηκὸς ἐνῆν ἐν αὐτῷ (§§ 5, 10, κέ.).

τείας, ἃ τρίτος τις ἔχει ἐπ' αὐτοῦ, πάντως ὅμως σαφῶς διακεκριμένον τῆς τοῦ ἐδάφους κυριότητος.

Ἀλλά, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν, καὶ περαιτέρω ἔτι προέβησαν, παρεδέξαντο δῆλα δὴ ὅτι οὐ μόνον τὸ ἔδαφος δύναται ν' ἀνήκῃ ἑτέρῳ, ἑτέρῳ δὲ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ᾠκοδομημένη οἰκία, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς αὐτῆς οἰκίας ἡ μὲν ἄνω ὀροφὴ ἢ τὸ ὑπερῷον δύναται ν' ἀνήκῃ εἰς ἄλλον, εἰς ἄλλον δὲ τὸ ἰσόγειον ἢ κατώγειον αὐτῆς. Ἱστορικὸν δ' ἐν Ῥώμῃ περὶ τούτων μαρτύριον παρέχει ἡμῖν Διον. ὁ Ἁλικαρνασσεὺς (Ι' 32), λέγων, ὅτι κυρωθέντος τοῦ νόμου τοῦ ὑπὸ Ἰκιλίου τῷ 298 κτ. Ρ. εἰσαχθέντος (1), «συνελθόντες οἱ δημοτικοὶ τὰ οἰκόπεδα διελάγχανον καὶ κατῳκοδόμουν . . εἰσὶ δὲ οἳ σύνδυο καὶ σύντρεις καὶ ἔτι πλείονες συνιόντες οἰκίαν κατεσκευάζοντο μίαν, ἑτέρων μὲν τὰ κατώγεια λαγχανόντων, ἑτέρων δὲ τὰ ὑπερῷα». Παρετήρησε δ' ὁ μέγας ἱστορικὸς Niebuhr (ΙΙ σελ. 339), ὅτι τοιοῦτον ἔθος καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἔτι αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ ἐσῴζετο(2).

Πλείονα περὶ ἐπιφανείας ἐν τῷ Ῥωμ. δικαίῳ νομίζομεν περιττὸν νὰ διαλάβωμεν, τοῦτο δὲ μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι μαρτυρεῖται μὲν ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος ὑπῆρχεν ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν δοκίμων νομοδιδασκάλων, ὅτι δ' ὅμως ἐκ τῶν σῳζομένων ῥωμ. πηγῶν οὐδὲν ἀσφαλὲς συνάγεται περὶ τῆς ἱστορικῆς γενέσεως αὐτοῦ, τῶν νεωτέρων ἑρμηνευτῶν ἄλλων ἄλλα περὶ ταύτης διδασκόντων κατ' εἰκασίαν (2).

Εἴπομεν πρὸ μικροῦ ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἐπετρέπετο ἵνα ἄλλος μὲν ᾖ κύριος τοῦ ἐδάφους, ἄλλος δὲ τοῦ κατωγείου τῆς ἐπ' αὐτοῦ οἰκίας καὶ

(1) Liv. III. 30.

(2) Παρὰ Καλλιγᾶ, Σύστημ. Ῥωμ. Δικ. τόμ. Β' § 287 σελ. 372.

(3) Ὅρ. Windscheid-Kipp, Ῥωμ. Δίκ. τόμ. Β' § 218 σελ. 550 σημ. 5 ἑλλ. μτφρ. Α. Ἀργυροῦ.—Καλλιγᾶ ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Β' § 287 σελ. 372 ἑπ.—Παπαρρηγοπούλου. Ῥωμ. Δίκ. τόμ. Ζ' § 416 σελ. 521.—Δημαρᾶ, Ἱστορ. καὶ Εἰσηγ. Ῥωμ. Δικ. τόμ. Β' § 370 σελ. 136.

Εἶνε τολμηρὸν ἴσως, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι τὰ κατωτέρω περὶ ἐπιφανείας ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ἑλλ. δικαίῳ ῥηθησόμενα, δύνανται νὰ ἐμπνεύσωσι τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἡ ἐν τῷ Ῥωμ. δικαίῳ εἰσαγωγὴ τῆς superficies, ὥσπερ ἱκανοὶ ἄλλοι θεσμοί, δύναται ὡσαύτως νὰ ὀφείληται εἰς τὸ Ἑλλ. δίκαιον, εἰσαχθεῖσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ τοῦ jus gentium, πρωτίστην πηγὴν σχόντος τὸ Ἑλλ. δίκαιον. Περὶ τῆς ἐν γένει ἐπιδράσεως τοῦ ἑλλ. δικαίου ἐπὶ τὸ ῥωμ. δίκαιον, εἰδικώτερον δὲ ἐπὶ τὸν Δωδεκάδελτον νόμον, ὅρ. Hofmann, Beitr. z. Gesch. d. Griech. u. Röm. Rechts.- Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Α' Préf σελ. XXII ἑπ.

τρίτος τοῦ ὑπερῴου αὐτῆς (1), ταὐτὸ δὲ κατὰ τὸ ρωμ. δίκαιον παραδεχόμεθα ἐπί τε δένδρων καὶ φυτειῶν ἐπὶ ἀλλοτρίου ἐδάφους πεφυτευμένων. Ἤδη, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν Τουρκίᾳ ἰσχύουσαν Ὀθωμ. νομοθεσίαν, τοιοῦτον εἶνε τὸ κρατοῦν σύστημα τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, τοσοῦτον δὲ ποικίλαι αἱ μορφαί, ἃς αἱ γαῖαι καὶ τὰ ἐπὶ τούτων ἀκίνητα ὑποδύονται, μάλιστα ἕνεκα τοῦ πολυειδοῦς τῆς διακρίσεως τῶν κτημάτων, ὥστε μόνον ἐν εἰδικῇ πραγματείᾳ θὰ ἐδύναντο ταῦτα νὰ ἐκτεθῶσι, καὶ πάλιν ἄνευ τῆς προσηκούσης ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας· διότι δυστυχῶς ἡ νομοθεσία αὕτη οὔπω ἡρμηνεύθη ὅσον ἔδει συστηματικῶς, οὐδ' ἐξητάσθη ἱστορικῶς μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας, οὐδ' ἐν σχέσει πρὸς τὸ Βυζαντιακὸν δίκαιον, ὅπερ ὅμως ἀδύνατον εἶνε μηδεμίαν νὰ ἤσκησεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸ Ὀθωμ. δίκαιον, ἀφ' οὗ τοῦτο μὲν ἐκεῖνο ἐν αἷς χώραις ἴσχυε τὸ Βυζαντ. δίκαιον διεδέξατο, ἡ διαδοχὴ δ' αὕτη ἐγένετο κατὰ μικρόν, ὅπερ ὡσαύτως συνέτεινεν εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων. Διὰ ταῦτα ἁπλῶς θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἰσχύει μὲν κατ' ἀρχὴν καὶ ἐν τῷ Ὀθωμ. δικαίῳ ὁ διαληφθεὶς τοῦ Ῥωμ. δικαίου κανών, ὅτι εἴκει τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις (2), ὅτι δ' ὅμως ἐν τῇ πράξει τοσοῦτον γενικῶς ἐφηρμόσθη ἡ ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἐπιφανείας ἀπὸ τῆς κυριότητος τοῦ ἐδάφους, ὥστε δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἡ ἐξαίρεσις κατίσχυσε τοῦ κανόνος, τῆς Ὀθωμ. νομοθεσίας ἀναγνωριζούσης τὴν κυριότητα ἐπί τε κτιρίων καὶ δένδρων, ἀνεξαρτήτως ὅλως τῆς κυριότητος τοῦ ἐδάφους, καὶ δὴ διαρρήδην ἐπιτρεπούσης, κατὰ λόγον ὡς εἰκὸς τοῦ εἴδους τῶν κτημάτων, τοῦτο μὲν νὰ πωλῶνται μόνα τὰ δένδρα, αἱ φυτεῖαι καὶ τὰ οἰκοδομήματα, διατηρουμένης τῆς κυριότητος τοῦ ἐδάφους, τοῦτο δὲ νὰ πωλῆται μὲν τὸ κατὰ πλήρη κυριότητα ἀνῆκον τῷ πωλητῇ ἔδαφος, νὰ δύνηται δ' ὅμως οὗτος νὰ ἐπιφυλάσσῃ

(1) Τὴν κατ' ὀροφὰς διαίρεσιν ταύτην εὑρίσκομεν μαρτυρουμένην καὶ ἐν τῷ ἑξῆς ὁρισμῷ τοῦ βυζαντιακοῦ δικαίου: «ὁ ἔχων τὰ ἀνώγεα, τοῖς ἰδίοις ἐπικτίζει ὅσον θέλει, μὴ βαρῶν τὰ κατώγεα ὑπὲρ δύναμιν» L 24 D 8, 2 (de serv. praed. urb).— Βασιλ. ΝΗ' 2. 24.—Ἁρμεν. Β' δ' 68. Πρβλ. Γαλλ. Κώδ. ἄρθρ. 664, δι' οὗ προβλέπεται ἡ αὐτὴ περίπτωσις, ὅταν δῆλα δὴ «les différents étages d'une maison appartiennent à divers propriétaires etc.».

(2) Ὀθωμ. ἀστ. κώδ. ἄρθρ. 1194 (ἑλλ. μτφρ.): «Ὁ κύριος τῆς γῆς εἶνε ἐπίσης κύριος καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς καὶ τῶν ὑπ' αὐτήν».

ἑαυτῷ τὴν κυριότητα τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου κειμένων δένδρων καὶ οἰκοδομημάτων (1).

Ἀλλ' ὅπερ ὡσαύτως διαφέρει ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι θέματι εἶνε καὶ τόδε, ὅτι δῆλα δὴ ἐν Τουρκίᾳ, ἰδίᾳ μάλιστα ἔν τισι τῶν μεγάλων πόλεων, συμβαίνει συχνότατα ὥστε ἄλλῳ μὲν κυρίῳ ν' ἀνήκῃ τὸ ἔδαφος, ἄλλῳ δὲ τὸ κατώγειον τῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου ᾠκοδομημένης οἰκίας, ἄλλῳ δὲ τέλος τὸ ὑπερῷον αὐτῆς, τοῦ ὀθωμ. νόμου δι' εἰδικῶν διατάξεων ὁρίζοντος τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις ἑκάστου κυρίου (2). Ἀλλὰ καί τι πλέον πολλάκις ἐν Τουρκίᾳ συμβαίνει, τουτέστι τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος τὰ διάφορα δωμάτια, ἀδιαφόρως ἂν κεῖνται ἐπὶ τοῦ κατωγείου ἢ τοῦ ὑπερῴου, ν' ἀνήκωσι διαφόροις κυρίοις.

Περὶ δὲ τῶν δένδρων παρατηροῦμεν, ὅτι συνηθέστατα ἐν Τουρκίᾳ ἀπαντῶσι τοιαῦτα, πεφυκότα καθ' ὁμάδας ἢ μεμονωμένως ἐν ἀλλοτρίοις ἀγροῖς, ἀκριβῶς καθ' ὃν ἀνωτέρω διελάβομεν τρόπον καὶ αἱ μορίαι τῆς Ἀθηνᾶς. Σημειωτέον μόνον περὶ τῶν μεμονωμένως πεφυτευμένων δένδρων τούτων (εἰσὶ δὲ ταῦτα μάλιστα μὲν ἐλαῖαι, σπανιώτερον δὲ συκαῖ), ὅτι, κατὰ τὰ ἐν Τουρκίᾳ κρατοῦντα, καταστραφέντος ὅπως δή ποτέ τινος τῶν δένδρων τούτων, συνεκλείπει αὐτοδικαίως καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, κατ' οὐδένα τρόπον δικαιουμένου ἵνα φυτεύσῃ ἄλλο ἐν τῷ τόπῳ τοῦ ἐκλιπόντος, οὕτω δὲ τῆς ἐπιφανείας ἀπομενούσης ἐλευθέρας τελέως.

Παρ' ἡμῖν δ' ἐν Ἑλλάδι, ὡς γνωστόν, ἰσχύει σήμερον τὸ Ῥωμ. δίκαιον· κατ' ἀκολουθίαν κατ' ἐκεῖνο κρίνεται καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἐπιφανείας, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, δὲν ἐτροποποιήθη διὰ τῶν νεωτέρων νόμων. Περὶ τῶν δένδρων μόνον παρατηροῦμεν ὡσαύτως, ὅτι καὶ ἐν

(1) Σημειωτέον δ' ὅτι τὰ τοιαῦτα οἰκοδομήματα καὶ δένδρα, κατὰ πλάσμα τοῦ ὀθωμ. δικαίου, θεωροῦνται ὡς κινητά. Ὀθωμ. ἀστ. κώδ. ἄρθρ. 1019: «Τὰ τελείας ἰδιοκτησίας δένδρα καὶ κτίρια, τὰ κείμενα ἐπὶ βακουφικῶν (=τῷ Θεῷ ἀφιερωμένων) ἢ δημοσίων γαιῶν, θεωροῦνται ὡς κινητὰ καὶ δὲν χωρεῖ ἐπ' αὐτῶν δικαίωμα προτιμήσεως». Ὅρ. ἔτι ἄρθρ. 1020: «Ὅταν πωληθῇ γήπεδον τελείας ἰδιοκτησίας μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ δένδρων καὶ κτιρίων, ἰσχύει τὸ δικαίωμα τῆς προτιμήσεως καὶ ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ τῶν κτιρίων, παρακολουθούντων τὴν γῆν. Ἀλλ' ὅταν πωληθῶσι μόνον τὰ δένδρα καὶ τὰ κτίρια, δὲν χωρεῖ τὸ δικαίωμα τῆς προτιμήσεως ».

(1) Ὅρ. ὀθωμ. ἀστ. νόμου ἄρθρ 1011, 1150, 1192, 1193, 1315.

Ἑπτανήσῳ καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Σάμῳ καὶ ἀλλαχοῦ, πλειστάκις ἀπαντῶσιν ἐλαῖαι μάλιστα μεμονωμένως πεφυτευμέναι ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις, ὅτι δὲ καὶ περὶ τούτων ταὐτὰ περίπου, ἃ καὶ ἐν Τουρκίᾳ ἰσχύουσι, καταστραφέντος δῆλον ὅτι τοῦ δένδρου συνεκλείπει καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κυρίου αὐτοῦ.

Καὶ νῦν ἐρωτᾶται: πῶς ταῦτα ἔχουσι κατὰ τὸ ἀρχαῖον Ἑλλ. δίκαιον καὶ δὴ εἰδικώτερον κατὰ τὸ Ἀττικόν;

Ὅτι ἐν τῷ Ἑλλ. δικαίῳ ὡσαύτως ἴσχυεν ὁ κανὼν εἴκει τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, τοῦτο καὶ ἡμῖν φαίνεται ἀναντίλεκτον (1). Ἐπειδὴ δὲ τὸ τῆς ἐμφυτεύσεως δίκαιον σαφῶς ἀναγνωρίζεται ὑπ' αὐτοῦ (2), κατὰ δὲ κανόνα ἐν Ἀθήναις μεγίστη ἐν ταῖς συμβάσεσιν ἐπεκράτει ἐλευθερία (3), ἔκ τινων τεκμηρίων κρίνοντες, ὧν ἐπιφανέστατον καὶ παλαιότατον ὁ περὶ τῶν μοριῶν θεσμός, νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα ν' ἀποφηνώμεθα, ὅτι καὶ τὸ Ἀττ. δίκαιον ὡσαύτως ἐγίνωσκέ τε καὶ ἀνεγνώριζε καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἐπιφανείας.

Οὕτως ἐν τῇ γνωστῇ τῆς Τήνου ἐπιγραφῇ (4), τῇ περιεχούσῃ κατὰ τὰ ἐπιγεγραμμένα ἀναγραφὰς πράσεων χωρίων καὶ οἰκιῶν καὶ προικῶν δόσεις (5), σελ. 78 στίχ. 78 ἐπ. § 31 τοῦ R. Inscr. Jur. Grecq. ἀναγιγνώσκεται: «Κλυμενὶς μετὰ τοῦ κυρίου Κλεομήδους . . . παρὰ [τοῦ δεῖνος] . . . ἐπρίατο τῆς οἰκίας τῆς ἐν ἄ[στ]ει, ἣ ἦν πρότε[ρον τοῦ δεῖνος], τὸ μετέωρον καὶ ὑπότυπον δραχμῶν ἀργυρίου ἑκατόν, οἷς γείτων Φιλαρχίδης κτέ.». Κατωτέρω δὲ σελ. 86 στίχ. 126 ἐπ. § 47 κεῖται: «Ἀμφικλῆς . . . παρὰ Θεοκλείας . . . μετὰ κυρίου Θεαινέ-

(1) Πρβλ. Beauchet, Hist. Dt Rép. Athén. τόμ. Γ' σελ. 50 ἐπ.

(2) Ὁ αὐτός, αὐτόθ. σελ. 309 ἐπ.

(3) Πρβλ. Beauchet, τόμ. Α' Préface σελ. XXI.

(4) Ἡ τῷ ἀττ. δικαίῳ πολύτιμος ἐπιγραφὴ αὕτη, ἐν Τήνῳ μὲν εὑρεθεῖσα, νῦν δ' ἐν τῷ Βρεττ. Μουσείῳ ἀποκειμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Böckh ἐν CIG ὑπ' ἀρ. 2338, εἶτα δὲ τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ Newton ἐν Collection of Ancient Greek Inscriptions of the British Museum τόμ. Β' (1883) ὑπ' ἀρ. 377, τρίτον δὲ τέλος τῷ 1891 μετ' ἀξιολόγων παρατηρήσεων ὑπὸ τῶν Dareste, Haussoullier καὶ Reinach ἐν Σειρ. Α' σελ. 63 τοῦ Rec. Inscript. Jurid. Grecq. Καλλίστην δὲ μετάφρασιν αὐτῆς ἐδημοσίευσεν ἔτη τινὰ πρότερον μόνος ὁ Dareste ἐν Nouvelle Rev. Hist. de Droit ἔτ. Ι' (1884) σελ. 373 ἐπ.

(5) Ἀλλ' ὡς ἤδη παρετηρήθη, οὐδεμία δόσις προικὸς ἐν τῷ περισωθέντι μέρει μνημονεύεται, τῶν προικῶν, φαίνεται, ἀναγεγραμμένων ἐν ἑτέρᾳ μήπω ἀνευρεθείσῃ στήλῃ R. I. Gr. σελ. 89 σημ. 1.

του . . . ἐπρίατο ἐν τῷ ἄστει, ἐν τόνῳ ἑβδόμῳ, τὸ μετέωρον οἴκημα τὸ ἐπ[ὶ τῇ] εἰσόδῳ κα[ὶ κ]έραμον τὸν ἐπόντα καὶ θύρας τὰς ἐπούσας καὶ δίοδον εἰς τὴν οἰκίαν, ᾗ γείτονες Φάραξ κτέ.» Ἡμῖν, προδεδιδαγμένοις μάλιστα ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω διειλημμένων, σχεδὸν εἰπεῖν ἀναντίλεκτον φαίνεται, ὅτι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ὠναῖς καὶ πράσεσι ταύταις σαφῶς πρόκειται περὶ τοῦ ἐμπραγμάτου δικαίου ἐπιφανείας, καὶ δὴ ὅτι, ὥσπερ πάλαι ποτὲ ἐν Ῥώμῃ καὶ νῦν ἐν Τουρκίᾳ, οὕτω καὶ ἐν Τήνῳ, κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιγραφήν, ἐν ᾧ ἄλλος ἦν ὁ τοῦ ἐδάφους κύριος τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος δύο οἰκοδομημάτων (1), ἡ μὲν (δεῖνα τοῦ δεῖνος) Κλυμενὶς ἠγόρασε τό τε ὑπερῷον (μετέωρον) καὶ τὸ ὑπότυπον (κατώγειον) τῆς ὑπὲρ ἧς ἡ ἀναγραφὴ ἐν τῷ ἄστει οἰκίας, ὁ δ' Ἀμφικλῆς μόνον τὸ μετέωρον ἢ ἀνώγειον οἴκημα, ἄνευ τῆς ὑπὸ τοῦτο ᾠκοδομημένης οἰκίας, εἴτε τῇ πωλητρίᾳ ἀνηκούσῃ, εἴτε καὶ ἄλλῳ τινί. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀγοραστὴς ἔχρῃζε πάντως καὶ διόδου τινὸς ἵνα δύνηται ν' ἀνέρχηται εἰς τὸ ἑαυτοῦ μετέωρον οἴκημα, τούτου ἕνεκα προστίθεται ἐν τῇ τοῦ συμβολαίου περιλήψει, ὅτι οὗτος σὺν τῷ οἰκήματι ἐπρίατο . . . καὶ δίοδον εἰς τὴν οἰκίαν, ᾗ γείτονες κτέ. (2).

(1) Πρβλ. Beauchet, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ' σελ. 55 καὶ σημ. 4.

(2) Τοὐναντίον, οἱ Dareste, Haussoullier καὶ Reinach ἐν τῷ R. I. J. Gr. σελ. 79 καὶ 87, ἄλλως ἐνόησαν καὶ μετέφρασαν τὰς λλ: τὸ μετέωρον καὶ ὑπότυπον (τῆς οἰκίας) καὶ τὸ μετέωρον οἴκημα, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἀναγραφῇ γαλλιστὶ αὐτὰς ἀποδόντες διὰ τῶν λλ: a acheté de N . . . *la propriété incertaine et litigieuse* d'une maison, sise etc. ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ διὰ τῶν λλ: Amphiclès . . . a vendu à Théocléia (κατὰ μεταφραστικὸν προφανῶς παρόραμα, ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ a acheté de Théocléia, παρὰ Θεοκλείας . . . ἐπρίατο, ὡς κεῖται ἐν τῇ ἐν Nouv. Rev. Hist. de Droit, ἔτ. 1884, σελ. 390 μεταφράσει τοῦ περιφανοῦς νομοδιδασκάλου R. Dareste) le *droit éventuel de propriété* sur une construction sise etc. Παρατηροῦσι δ' οἱ σοφοὶ ἐκδόται περὶ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος λλ. μετέωρον καὶ ὑπότυπον καὶ μετέωρον οἴκημα (αὐτόθ. σελ. 103) ὅτι «les deux mots s'expliquent l'un par l'autre et nous pensons, avec Newton, qu'il faut traduire ici: un droit incertain et litigieux». Τὴν τοῦ Newton Συναγωγὴν τῶν ἐν τῷ Βρεττ. Μουσείῳ ἀρχαίων ἑλλ. ἐπιγραφῶν τόμ. Β' (1883) δυστυχῶς ἀδυνατοῦμεν νὰ ἔχωμεν, ἀλλ' εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ αὐτὸς ἐπλανήθη καὶ ἄλλους ἐν τούτῳ παρήγαγε. Τῷ ὄντι ἡ λ. μετέωρον ἐν τῇ φράσει ὅτι ἡ δεῖνα παρὰ τοῦ δεῖνος ἐπρίατο τῆς (δεῖνος) οἰκίας τὸ μετέωρον, οὐδεμίαν ἄλλην μᾶλλον πρόχειρον ἔννοιαν δύναται νὰ ἔχῃ ἢ ἣν σαφῶς ἐμφανίζει παρ' Ἡροδότῳ Β 148, ὃς ἀκριβῶς τὰ μετέωρα οἰκήματα πρὸς τὰ ὑπόγαια ἀντιτιθέμενος λέγει: «οἰκήματα δ' ἔνεστι διπλόα, τὰ μὲν

Ὡσαύτως ἐξ ὧν ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Μυλάσων ἀναγιγνώσκονται, ὅτι Θρασέας τις πωλεῖ διαφόρους γαίας αὐτοῦ «σὺν τοῖς ἐνοῦσιν ἀμπέλων ὄρχοις ἑξήκο[ντα] δυσὶν καὶ δένδρεσιν ἐλαΐνοις τρισὶν καὶ τοῖς ἄλλοις δένδρεσι πᾶσι, οὐθὲν ὑπολειπομένου ἑαυτῷ Θρασέου» (1), καὶ μικρὸν κατωτέρω, περὶ ἑτέρου χωρίου, ὅτι καὶ τοῦτο οὗτος πωλεῖ «σὺν τοῖς ἐνοῦσι δένδρεσιν ἐλαΐνοις πᾶσιν, οὐθὲν ὑπολειπομένου ἑαυτῷ»(2), ἐκ τούτων, λέγομεν, εὐλογως ἤδη συνήγαγον (3), ὅτι κατὰ τὸν ἐν Μυλάσοις τότε ἰσχύοντα νόμον, ἐδύνατό τις νὰ πωλήσῃ μὲν τὸ ἔδαφος, νὰ ἐπιφυλάξῃ δ' ἑαυτῷ

ὑπόγαια τὰ δὲ μετέωρα ἐπ' ἐκείνοισι, τρισχίλια ἀριθμόν, πεντακοσίων καὶ χιλίων ἑκάτερα». Πρβλ. ἔτι Α 187 περὶ τοῦ ὑπὸ τῆς Σεμιράμιδος κατασκευασθέντος τάφου: «ὑπὲρ τῶν μάλιστα λεωφόρων πυλέων τοῦ ἄστεος τάφον ἑωυτῇ κατεσκευάσατο μετέωρον ἐπιπολῆς αὐτέων πυλέων».

Ὅσον δ' εἰς τὴν λ. ὑπότυπον ἀφορᾷ, εἰ καὶ αὕτη εἶνε ἄγνωστος ἡμῖν, ἴσως δὲ καὶ μόλις νῦν τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῇ, ὅμως προσῆκον νομίζομεν ἵνα νοήσωμεν μὲν αὐτὴν κατ' ἀναλογίαν (ὑπότυπον-ὑπόγαιον, μετέωρον-ὑπερῷον-ἀνώγαιον), ἑρμηνεύσωμεν δὲ κατὰ τὰ συμφραζόμενα. Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα περὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκίας πρόκειται, ἡ δὲ λ. μετέωρον, ὡς ἤδη ἐδείχθη, σαφῶς ἐμφαίνει τὸ ἀνώγαιον ἢ ὑπερῷον αὐτῆς, ἀναγκαίως ἔχει νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι καὶ ἡ λ. ὑπότυπον, οὐδὲν μᾶλλον πιθανώτερον δύναται νὰ σημαίνῃ ἢ τὸ ὑπόγαιον τῆς αὐτῆς οἰκίας.

Ἀλλά, καὶ ἔξω τῶν ἤδη διειλημμένων, ὅτι αἱ λλ. μετέωρον καὶ ὑπότυπον, τῆς πρώτης τῶν ἀναγραφῶν τούτων, ἀναντιλέκτως δηλοῦσι δύο μέρη διάφορα τῆς αὐτῆς οἰκίας, μαρτυρεῖ κυρίως καὶ ἡ ἀντωνυμία οἷς («οἷς γείτων κτέ.»), προδήλως ἀναφερομένη οὐχὶ εἰς τὴν οἰκίαν (ὅτε ὤφειλε νὰ προενεχθῇ καθ' ἑν. δοτ. ᾗ), ἀλλ' εἴς τε τὸ μετέωρον καὶ τὸ ὑπότυπον αὐτῆς.

Τέλος παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἐν ἐφεσιακῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἔτ. 84 π. Χ. (R. I. J. Gr. σελ. 34 στίχ. 41 ἑπ.) γίγνεται χρῆσις τοῦ οὐδ. μετέωρον κατὰ πληθ. ἀριθμ. ἀλλ' ἐπ' ἄλλης ἐννοίας: «ἂν δὲ καὶ ἔγγυος ἧι, εἶναι τὴν ἐκ τοῦ ἐγγύου κομιδὴν καθάπερ ἐκ τῶν | [μετέ]ωρα ἐγγυωμένων». Ἐπειδὴ περὶ χρεῶν πρόκειται, μετέωρα, φαίνεται, ἐλέγοντο ἐν Ἐφέσῳ τὰ μὴ δι' ὑποθήκης ἐξησφαλισμένα χρέα, καὶ διὰ τοῦτο μή, ὡς εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἑδραζόμενα, ὥσπερ τὰ ἐπὶ κτήμασι δεδανεισμένα. Πρβλ. R. I. J. Gr. σελ. 35 καὶ 41. Σημειωτέον μόνον ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ βέλτιον ἴσως συμπληρωτέον τῇ προσθήκῃ τοῦ ἄρθρου: καθάπερ ἐκ τῶν [τὰ μετέ]ωρα ἐγγυωμένων· εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, τότε τὴν λ. μετέωρα ἐκληπτέον ἐπιρρηματικῶς. Ἀλλὰ περὶ τούτου οἱ φιλολόγων παῖδες κρινέτωσαν.

(1) R. I. J. Gr. σελ. 244 στίχ. 8 ἑπ. Εἰδικώτερον περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ὅρ. αὐτόθι σελ. 272 ἑπ. Κατὰ τὸν Judeich (Ath. Mittheil, XIV σελ. 395 ἑπ.) αὗται ἀνήκουσιν εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

(2) Αὐτόθ. στίχ. 11. Πρβλ. ἔτι κατωτ. Β στίχ. 1 ἑπ.

(3) Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Γ' σελ. 55 καὶ παρ' αὐτῷ Guiraud, La propr. fonc. en Grèce σελ. 167.

τὴν κυριότητα τῶν ἐπὶ τούτου πεφυτευμένων δένδρων καὶ φυτειῶν(1), καὶ δὴ οὕτω νὰ ἐπενέγκῃ τὸν χωρισμὸν τῆς ἐπιφανείας ἀπὸ τῆς κυριότητος τοῦ ἐδάφους.

Ἤδη, καθ' ὅσον εἰδικώτερον ἀφορᾷ εἰς τὸ Ἀττ. δίκαιον(2), ἐκ τῶν ἄρτι διειλημμένων ἐγένετο νομίζομεν φανερὸν ἱκανῶς, ὅτι καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, ὡς πρὸς τὰς μορίας αὐτῆς, τὰς ἐν ἀλλοτρίοις ἀγροῖς πεφυκυίας, ἦν ἐπιφανειοῦχος ἁπλῶς (superficiarius), σὺν τῇ διαφορᾷ μόνον ὅτι, πρὸς ἀΐδιον προστασίαν τῶν ἑαυτῆς μοριῶν, τὸ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας δικαίωμα αὐτῆς, ἀντὶ νὰ περιορίζηται ἐν μόνῳ τῷ ὑπὸ τῶν ῥιζῶν ἑκάστης ἐλαίας καταλαμβανομένῳ χώρῳ, ἐπεξετείνετο καὶ ἐπὶ τοῦ σηκοῦ. Καταστραφείσης δῆλον ὅτι μορίας τινός, οὐδαμῶς σὺν ταύτῃ συνεξέλειπε καὶ τὸ δικαίωμα τῆς θεοῦ, ἀλλ' ἐξηκολούθει ὑφιστάμενον, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον ἐσῴζετο καὶ ὁ σηκός(3). Τούτου ἄρα ἡ σωτηρία ἦν ἅμα σωτηρία τῆς τε θαλλούσης μορίας καὶ τῆς καταστραφείσης μὲν ὅπως δή ποτε, ὅμως δὲ μελλούσης ἵνα αὖθις ποτὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἀναθαλήσῃ καὶ δὴ καὶ καλλίων καταστῇ, ἂν ἐτύγχανεν, ὡς εἰκός, τῆς προσηκούσης φυλάξεως καὶ καλλιεργίας(4).

(1) Καθ' ὃν δῆλα δὴ τρόπον καὶ κατὰ τὸ ἄρθρ. 1020 τοῦ ὀθωμ. ἀστ. νόμου, ὃ ἀνωτέρω παρέθεμεν.

(2) Ἐνταῦθα παρέργως σχεδὸν ἐξεταζομένου τοῦ τῆς ἐπιφανείας δικαιώματος ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ, ἄκαιρον νομίζομεν ἵνα πολυπραγμονήσωμεν ἔτι μᾶλλον· ἁπλῶς δὲ θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι κατὰ τὸν Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σελ. 310 σημ. 1), καὶ ἐν ἀττ. ἐπιγραφῇ, τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐν ᾗ ἀναγιγνώσκεται ὅτι «Κυθηρίων οἱ μερῖται | (ἐμίσθωσαν) τὸ ἐργαστήριον τὸ ἐν Πειραιεῖ καὶ τ|ὴν οἴκησ[ιν] τὴν προσοῦσαν αὐτῷ | καὶ τὸ οἰκημάτιον τὸ ἐπὶ τοῦ κοπρῶνος εἰς τὸν ἅπαντ|α χρόνον Εὐκράτει (R. I. J. Gr. σελ. 240 στίχ. 8 ἑπ. CIA., II, ἀρ. 1058), ὡσαύτως πρόκειται οὐχὶ κυρίως περὶ μισθώσεως, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον περὶ νομικῆς σχέσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν superficies, ἀφ' οὗ παραμένουσι μὲν οἱ ἐκμισθωταὶ κύριοι τοῦ ἐδάφους, παραχωροῦσι δὲ τὰ ἐκμισθούμενα «εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον», βεβαιοῦσι δὲ τὴν μίσθωσιν (στίχ. 23) «Εὐκράτει καὶ το[ῖ]ς ἐγ|γόνοις] αὐτοῦ», καὶ ταῦτα ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς τακτικῆς καταβολῆς τοῦ μισθώματος δρ. 54 τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου. Καθ' ἡμᾶς ὅμως τὸ πρᾶγμα δεῖται μείζονος ἐπισκέψεως.

(3) Λυσ. π. τ. σηκ. § 17.

(4) Ὅτι δὲ τοῦτο ἠπίσταντο κάλλιστα οἱ παλαιοί, μαρτυρεῖ ἀττ. ἐπιγραφὴ τοῦ ἔτους 346/5 π.Χ. (R. I. J. Gr. σελ. 238. CIA., II., ἀρ. 2055), ἧς τὸ οἰκεῖον μέρος κατακωρίζομεν κατωτέρω.

Γ'

Τίς ἡ πρώτη ἀρχὴ τῶν μοριῶν ἐλαιῶν καὶ διατί οὕτως ἐκλήθησαν (1) δὲν εἶνε ἡμέτερον ἔργον νὰ ἐξετάσωμεν· ὅμως δὲ βέβαιον ὂν φαίνεται, ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἰδίᾳ ηὐξήθη διὰ δωρεῶν τῶν ἰδιωτῶν, εἴτ' ἐν ζωῇ εἴτε αἰτίᾳ θανάτου ἀφιερούντων ἢ δωρουμένων τῇ Ἀθηνᾷ μίαν ἢ πλείονας ἐλαίας ἑκάστοτε, πρὸς ἔνδειξιν εὐχαριστίας ἢ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν θεόν (2), ὡς ἄλλως οὐ σπανίως καὶ νῦν παρ' ἡμῖν συμβαίνει, ἄλλων μὲν παντὸς εἴδους ἀκίνητα κτήματα, ἄλλων δὲ δένδρα ἁπλῶς, ἐλαίας μάλιστα, ἀφιερούντων εἰς ναοὺς ἢ μονὰς κλ. Οὕτω δὲ καὶ μόνον ἐξηγεῖται, νομίζομεν, διὰ τίνα ποτὲ λόγον αἱ ἱεραὶ αὗται ἐλαῖαι εὕρηντο ἀτάκτως κατεσπαρμέναι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀττικήν(3), καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη ἐδείξαμεν.

Ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν ἀριστοτελικῷ χωρίῳ διαρρήδην λέγεται, ὅτι ἄλλη ἦν ἡ περὶ τῶν μοριῶν προτέρα νομοθεσία, ἄλλη δὲ ἡ ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς συντάξεως τοῦ πολυτίμου βιβλίου ἰσχύουσα, καίτοι δὲ ὁ Ἀριστοτέλης οὔτε τὰ αἴτια, οὔτε τὸν χρόνον τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐκτίθησιν, ὅμως προσδιορίζει μὲν ἱκανῶς τὰ κατὰ τὸν ἀρχαιότερον νόμον ἰσχύοντα, ἅμα δὲ διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῆς διὰ τοῦ νεωτέρου νόμου ἐπελθούσης νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων.

(1) Περὶ τῶν διαφόρων ἐτυμολογιῶν τῆς λ. μορία ὅρ. Barth ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 167 ἐπ., 172 ἐπ.

(2) Πρβλ. Beauchet ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ' σελ. 36 ἐπ. καθόλου διδάσκοντα ὅτι ἐκ τῶν κυριωτάτων πηγῶν τῶν ἱερῶν λεγομένων κτημάτων (res sacrae) ἦσαν αἱ τῶν ἰδιωτῶν προσφοραί.

(3) Πρβλ. Barth ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 173 ἐπ. Σημειωτέον μόνον ὅτι ὁ συγγραφεύς, πλὴν τῶν ἑκουσίων ἀφιερώσεων τούτων, πιθανὴν ὡσαύτως νομίζει καί τινα «φορολογίαν ἐπιβεβλημένην ὑπὸ τῆς πόλεως», χωρὶς ὅμως οὐδὲν ὑπὲρ ταύτης μαρτύριον νὰ προσάγηται. Εἶν' ἀληθὲς ὅτι παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 1005, περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λ. μορίαι ὄντος τοῦ λόγου, σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναγιγνώσκεται, ὅτι οὕτως ἴσως ἐκλήθησαν «διὰ τὸ πάντα ἄνθρωπον κεκτημένον ἐλαίας ἀναγκάζεσθαι μέρος τι παρέχειν εἰς τὰ Παναθήναια κτέ». Τὴν εἴδησιν ὅμως ταύτην νομίζομεν ἁπλοῦν αὐτοσχεδίασμα τοῦ γραμματικοῦ, πλασαμένου αὐτὴν χάριν τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος. Ἄλλως ἐμμέσως διαψεύδεται ὑπό τε τοῦ Ἀριστοτέλους, διακρίνοντος τὰ χωρία, «ἐν οἷς αἱ μορίαι εἰσὶν», πᾶς ἄρα ἐλαιὼν οὐ περιεῖχε κατ' ἀνάγκην μορίας, προσέτι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Λυσίου, ἀφ' οὗ ἡ ἐλαία ἢ ὁ σηκὸς περὶ οὗ ἡ κατηγορία, καὶ ἂν ὑπῆρξεν, ἦν μόνος ἐν τῷ χωρίῳ, οὐδεμίαν ἑτέραν ἐλαίαν περιέχοντι.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς προτέρας νομοθεσίας καὶ ὁ Λυσίας ὡσαύτως πραγματεύεται ἐν τῇ περὶ τοῦ Σηκοῦ ἀπολογίᾳ, καὶ δὴ εὐρυτέρως μάλιστα, προσῆκον νομίζομεν ἵν' ἀπὸ ταύτης ὡς ἀρχαιοτέρας (1) ἀρξώμεθα τῆς ἐξετάσεως τῶν κυριωτέρων τοὐλάχιστον νομικῶν ζητημάτων.

Κατὰ τὸν Λυσίαν ἡ τῶν μοριῶν ἐπιμέλεια ἦν καθόλου εἰπεῖν ἀνατεθειμένη τῇ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν βουλῇ, «οἷς ὑπὸ τῆς πόλεως τὸν ἅπαντα χρόνον προστέτακται τῶν μοριῶν ἐλαῶν ἐπιμελεῖσθαι» (2). Κατὰ τίνα ὡρισμένως τρόπον ἡ Ἀρεοπαγῖτις βουλὴ ἤσκει ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν, διαρρήδην δὲν λέγεται· ἐξ ὧν ὅμως παρὰ τῷ ῥήτορι τούτῳ ἀναγιγνώσκομεν, πιθανὸν ἡμῖν φαίνεται, ὅτι οἱ Ἀρεοπαγῖται, πρὸς κρείσσονα μάλιστα ἐπιτέλεσιν τῆς ἑαυτῶν ἐντολῆς, ᾑροῦντο ἑκάστοτε, ἴσως κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἕκαστον, ἐπιμελητάς τινας ἐξ ἑαυτῶν, οἷς εἰδικῶς πλέον ἀνετίθετο ἡ τῶν μοριῶν τακτικὴ ἐπιμέλεια(3). Πλὴν τούτων ὅμως, κατὰ ῥητὴν τοῦ νόμου διάταξιν, ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ ὡσαύτως ὑπεχρεοῦτο ἵνα τοῦ μηνὸς μὲν ἑκάστου ἐπισκέπτηται καὶ ἐπιθεωρῇ τὰς μορίας (4), ὅπως διατελῶσιν ὅσον οἷόν τε σῶαι καὶ ἀβλαβεῖς, κατὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν ἕκαστον πέμπῃ ἐπιγνώμονας (5), ἔργον ἴδιον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔχοντας ἵνα

(1) Κατὰ τὸν Βλάσσιον (Att. Bereds A. σ. 591), ᾧ πάντες σχεδὸν ἀκολουθοῦσιν, ὁ λυσιακὸς οὗτος λόγος δὲν φαίνεται γραφεὶς πρότερον τοῦ ἔτους 395 π. Χ., κατὰ δὲ τὴν ἀπολογίαν αὐτὴν (§ 11) ὁ τῷ φεύγοντι ἀποδιδόμενος ἀφανισμὸς τοῦ σηκοῦ διαρρήδην λέγεται γενόμενος ἐπὶ Σουνιάδου ἄρχοντος, τουτέστι τῷ δ' ἔτει τῆς 95 ὀλυμπ. ἢ τῷ 397/6 π. Χ.

(2) Π. τ. σηκ. § 29. Πρβλ. ἔτι § 28: «ὑμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων κτέ».

(3) Τοῦτο συνάγομεν ἔκ τε τῆς ἐν § 7 διακρίσεως: «ἐπίστασθε δέ, ὦ βουλή, ὅσοι μάλιστα τῶν τοιούτων ἐπιμελεῖσθε, πολλὰ κτέ.», καὶ ἐξ ὧν ἐν § 29 περὶ ἐπιμελείας τῶν μοριῶν ἀναγιγνώσκονται: «τοῦτον δ' ὃς οὔτε γεωργῶν ἐγγὺς τυγχάνει οὔτ' ἐπιμελητὴς ᾑρημένος οὔθ' ἡλικίαν ἔχων κτέ». Τῷ ὄντι, ἀφ' οὗ ἡ τῶν μοριῶν ἐπιμέλεια ἦν ἀνατεθειμένη τῇ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλῇ, τίς μᾶλλον τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἐδύνατο νὰ ἦ ἁρμοδιώτερος ἵν' αἱρῆται τοὺς ἐπιμελητάς, πάντως ὅμως ἐξ αὐτῆς τῆς βουλῆς, διότι ἄλλως θὰ παρεβιάζετο ἡ εἰδικῶς αὐτῇ ὑπὸ τῆς πόλεως πεπιστευμένη ἐπιμέλεια τῶν ἱερῶν ἐλαιῶν. Τοῦτ' αὐτό, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, δοξάζομεν καὶ περὶ τῶν ἐπιγνωμόνων, ὅτι δῆλα δὴ καὶ τούτους οἱ Ἀρεοπαγῖται ᾑροῦντο ἐξ ἑαυτῶν, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ οἱ βουλευταὶ τοὺς λογιστὰς τῆς βουλῆς. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 48, 3.

(4) Π. τ. σηκ. § 25: «ἐπιμελουμένους μὲν ἑκάστου μηνὸς κτέ.».

(5) Αὐτόθ. § 25. Σημειωτέον ὅτι ἡ παραδεδομένη γραφὴ (Κῶδ. Χ) εἶνε γνώμονας, ὅτι δὲ ταύτην καὶ ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σελ. 228, 23 κειμένην, ἐξεδέξαντο μὲν ὅ τε

προσδιορίζωσι τὸ ποσὸν τῶν ἔτι ἠρτημένων καρπῶν (1), οὑτωσὶ πωλουμένων καθ' ἕκαστον ἔτος ὑπὸ τῆς πόλεως (2).

Περὶ τῆς καλλιεργίας τῶν ἐλαιῶν τούτων οὐδὲν εἰδικώτερον παρεδόθη ἡμῖν· ἐπειδὴ ὅμως ἀνῆκον τῇ Ἀθηνᾷ κατὰ κυριότητα, οὐδαμόθεν δὲ συνάγεται ὅτι οἱ τῶν ἐν οἷς αὗται ἐφύοντο χωρίων κύριοι ἢ μισθωταὶ ἦσαν προσωπικῶς ἐπιπεφορτισμένοι τὴν καλλιεργίαν τῶν μοριῶν, μᾶλλον εὔλογον φαίνεται νὰ παραδεξώμεθα, ὅτι καὶ ταύτης ἐπεμελεῖτο ἡ Ἀρεοπαγῖτις βουλή, καὶ δὴ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ τῶν αἱρετῶν ἐπιμελητῶν, μισθουμένων ἑκάστοτε τοὺς ἀναγκαίους ἐργάτας ἢ καὶ τοῖς δημοσίοις δούλοις πρὸς ταύτην τὴν χρείαν χρωμένων (3).

Βεκκῆρος καὶ ὁ Κόβητος ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν, ὑπερασπίζει δὲ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος φιλόλογος Wilamowitz ἐν Arist. u. Athen. I. 241. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἣν κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Thalheim προειλόμεθα γραφή, μαρτυρεῖται μὲν ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Ἁρποκρατίωνος ἐν λ. ἐπιγνώμονας, ὅπερ πάντως ἐμφαίνει ὅτι ὁ γραμματικὸς οὗτος ταύτην εὗρε κειμένην ἐν οἷς ἀντιγράφοις τοῦ Λυσίου ἐχρῆτο, εἶνε δὲ καὶ κατὰ τοῦτο πιθανωτέρα, διότι κυροῦται μὲν διὰ τῆς παρὰ Πλάτωνι σταθερᾶς χρήσεως (Νόμ. Η΄ 843 D, 846 Β, πρβλ. ἔτι 828 Β, 847 C, 867 E), κεῖται δὲ καὶ παρὰ τῷ Δημοσθ. ἐν τῷ πρ. Πανταίν. λόγῳ § 40: («τὸν βασανιστὴν Μνησικλέα ἐπιγνώμονα εἶναι τῆς τιμῆς τοῦ παιδός»), ἐν ᾗ ἀκριβῶς ἐννοίᾳ καὶ ἡμεῖς αὐτὴν ἡρμηνεύσαμεν. Πρβλ. ἔτι Bull. Corr. Hell. Γ' 245 στίχ. 44.

(1) Διάφορον ὅλως ὑπολαμβάνει τὸ τῶν ἐπιγνωμόνων ἔργον ὁ ἐν Ἀνεκδ. Βεκκ. σελ. 228, 23 γραμματικός, τάδε διδάσκων: «Γνώμονας: ἄρχοντάς τινας εἶναι τοὺς ἐπισκεπτομένους καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν τὰ χωρία πάντα, μήπως τις ἐξέκοψε τὰς μορίας». Ἀλλὰ τότ' ἐρωτᾶται, εἰς τί ἐχρησίμευεν ἡ τὸν ἅπαντα χρόνον ἐπιμέλεια τῶν ἐλαιῶν μοριῶν ὑπὸ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, ὡσαύτως δὲ ἡ ὑπὸ τούτων τοῦ μηνὸς ἑκάστου ἐπιμέλεια, καὶ τέλος ἡ ἐκλογὴ ἰδίων ἐπιμελητῶν, ἂν οὗτοι ὅλον ἐνιαυτὸν ὤφειλον ν' ἀναμένωσιν ὅπως διὰ τῆς ἐπισκέψεως τῶν γνωμόνων ἢ ἐπιγνωμόνων ἐξακριβῶσιν ἑκάστοτε μήπως τις ἐξέκοψε τὰς μορίας; Οὐδεμιᾶς ἄρα πίστεως εἶνε ἄξιον τὸ δίδαγμα τοῦτο τοῦ γραμματικοῦ.

(2) Λυσ. π. τ. σηκ. § 2: «καὶ πρὸς τοὺς ἐωνημένους τοὺς καρποὺς τῶν μοριῶν πυνθανόμενοι προσῆσαν κτέ». Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 60, 2: «πρότερον δ' ἐπώλει τὸν καρπὸν ἡ πόλις». Εἰκάζομεν δῆλα δὴ ὅτι ἡ πόλις ἐπώλει κατ' ἀποκοπὴν καὶ ὁμαδὸν τὸν καρπόν, ἔτι ἠρτημένον, τοῦ κινδύνου ἀμέσως μετατιθεμένου ἐπὶ τοὺς ἀγοραστάς. Μικρὸν διάφορον ἀπεφήνατο γνώμην ὁ Schömann (Ant. Grecq. μτφρ. Galuski τόμ. Β΄ σελ. 249), διδάξας ὅτι ἡ πόλις ἐξεχώρει τὸν καρπόν, ὑπὸ τὸν ὅρον ἀντεχχωρήσεως ἢ ἐπιστροφῆς ποσοῦ τινος ἐλαίου, ἀντὶ ὡρισμένου τιμήματος. Ἀγνοοῦμεν τοὺς λόγους τῆς διδασκαλίας ταύτης τοῦ ἐπιφανεστάτου ἀνδρός, ἀλλ' ὅπως δήποτε ἀδυνατοῦμεν νὰ πεισθῶμεν αὐτῷ, δι' οὓς ἀκριβῶς λόγους ἐκτιθέμεθα ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ. Ἴσως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Schömann ἄλλην θ' ἀπεφαίνετο γνώμην, ἂν ἐγίνωσκε τὸ ἀριστοτελικὸν σύγγραμμα.

(3) Τοὐναντίον, ὁ Barth (αὐτόθ. σελ. 170 σημ. 3) δοξάζει ὅτι ἡ καλλιεργία τῶν

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λυσιακοῦ λόγου προκύπτει σαφέστατα, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης προσεπιμαρτυρεῖ διαρρήδην (1), ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος, σὺν τῇ ἐπιμελείᾳ, ἤσκει ὡσαύτως καὶ εἰδικὴν (2) δικαστικὴν δικαιοδοσίαν (jurisdict. extraordinariam) ἐπὶ πασῶν τῶν εἰς τὰς μορίας ἀφορωσῶν κολασίμων πράξεων, μηδ' αὐτῶν τῶν ἁπλῶν πταισμάτων ἐξαιρουμένων, οἷον ἦν λ. χ. ἡ ἐπεργασία τοῦ ὑπὸ τοῦ σηκοῦ περιλαμβανομένου ἐδάφους (3), κολαζομένη διὰ χρηματικῆς ζημίας, μικρᾶς μὲν οὔσης, ὡς φαίνεται, ἧς δ' ὅμως τὸ ποσὸν ἀγνοοῦμεν (4).

Τὸ κείμενον δυστυχῶς τοῦ νόμου δὲν περιῆλθεν ἡμῖν· κατ' ἀνάγκην ἄρα ἀγνοοῦμεν τὰς ἀκριβεῖς διατάξεις τοῦ νόμου, ὥσπερ ἄλλως συμβαίνει καὶ ἐπὶ πλείστων ἄλλων θεμάτων τοῦ ἀττ. δικαίου. Ὁ

μοριῶν ἦν ἔργον τῶν τὰ χωρία κεκτημένων, «διότι, λέγει, μόνοι οὗτοι, οὐχὶ δὲ ἐργάται ἀποστελλόμενοι ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, ἠδύναντο νὰ φροντίζωσι καλῶς περὶ αὐτῆς, πρὸς τούτοις δὲ ἡ συχνὴ ἐπίσκεψις ξένων ἐργατῶν εἰς τοὺς ἐλαιῶνας θὰ συνεπήγετο πολλὰ ἄτοπα». Βεβαίως τὸ τῆς ἐπιφανείας δ. εἶνε ἐπιζημιώτατον τῷ τοῦ ἐδάφους κυρίῳ· ἀλλ' ὅμως καὶ σήμερον ἔτι μόνος ὁ τῶν δένδρων κύριος, πολλάκις σπανίων καὶ ἐν ἀλλοτρίῳ χωρίῳ μεμονωμένως πεφυκότων, φροντίζει περί τε τῆς καλλιεργίας αὐτῶν καὶ περὶ τῆς συλλογῆς τῶν καρπῶν, οὐδέποτε δὲ ὁ τὸ χωρίον κεκτημένος, πλὴν κατ' ἐξαίρεσιν, ἐν περιπτώσει εἰδικῆς ἐντολῆς.

(1) Ἀθην Πολ. κεφ. 60, 2.

(2) Εἶνε παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι ὁ Λυσίας ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν λόγῳ § 22, περὶ τῆς δικαστ. ἁρμοδιότητος τῶν Ἀρεοπαγιτῶν λέγων, φαίνεται τούτοις συναριθμῶν καὶ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας, οἳ ὅμως, ὡς ἄλλοθεν μαρτυρεῖται, μόνον μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀρχῆς ἔξοδον, ἀφ' οὗ δὲ καὶ εὐθύνας ἐδίδοσαν, ἐδύναντο ἀναβῆναι εἰς Ἄρειον πάγον (Ἀριστ. Ἀθην. πολ. 60 3. Πρβλ. Δημ. κ. Τιμοκρ. § 22). Ταὐτὸ δέ πως φαίνεται ὁ Λυσίας ποιῶν καὶ ἐν τῷ κ. Εὐάνδρ. λόγῳ § 11, εἰ καὶ διὰ τῶν διορθώσεων τοῦ Thalheim, μεταβαλόντος τὰ ῥήματα κατὰ μέλλοντα χρόνον (ἄρξει ἀντὶ ἄρχειν, καὶ γενήσεται ἀντὶ γενέσθαι) ἀλλοιοῦται ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου. Ἡμεῖς τοσοῦτον μόνον νομίζομεν βέβαιον, ὅτι δῆλα δὴ ἕκαστος τῶν 9 ἀρχόντων, καθ' ὅσον μόνον γραφὰς ἁρμοδίως εἰς Ἄρειον πάγον εἰσῆγε, κατὰ τοσοῦτον ἐδύνατο νὰ συνεδρεύῃ ἐν αὐτῷ, ὡς λ. χ. ὁ βασιλεὺς εἰσάγων γρ. ἀσεβείας, οἵα ἦν ἡ π. τ. σηκοῦ κατηγορία. Ὅπως δήποτε οὐδὲν παράδοξον ἂν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος λυσιακὸν χωρίον, ἀκριβῶς λόγῳ τῶν ἀσαφειῶν ἢ ἀποριῶν τούτων, ὡσαύτως ἴσως ἐγένετο ἐκ τῶν αἰτίων, δι' ἃ Παῦλος ὁ ἐκ Μυσίας ἠμφεσβήτει τὸ γνήσιον τῆς π. τ. σηκοῦ ἀπολογίας.

(3) Ὀρθῶς ἐντεῦθεν συνάγει ὁ Barth (αὐτόθ. σελ. 174) ὅτι καὶ πρὸς τοῦτο ἔτι ἦν ὁ σηκὸς χρήσιμος, ἵνα τουτέστι δεικνὺς τὰ ὅρια τοῦ περὶ ἑκάστην μορίαν ἀπαραβιάστου χώρου, σῴζῃ μὲν τοῦτον ἀπὸ πάσης ἐπεργασίας, σῴζῃ δ' ἅμα καὶ τοὺς τῶν χωρίων κυρίους ἀπὸ ἐπικινδύνων δικῶν.

(4) Λυσ. π. τ. σηκ. § 25: «ὧν οὐδεὶς πώποτ' ἐζημίωσέ μ' ὡς ἐργαζόμενον τὰ περὶ τὰς μορίας χωρία. καίτοι οὐ δήπου τὰς μὲν μικρὰς ζημίας οὕτω περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι, τοὺς δὲ κτέ.».

Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθην. πολ. κεφ. 60. 2 ἱστορικῶς μόνον διδάσκει ὅτι «εἴ τις ἐξορύξειεν ἐλάαν μορίαν ἢ κατάξειεν, ἔκρινεν ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή, καὶ εἴ [τ]ου καταγνοίη, θανάτῳ τοῦτον ἐζημίουν», οὐδὲν ὅμως προστίθησι περὶ τοῦ ἀφανίζοντος ἢ ἐκκόπτοντος τὸν σηκόν, ἴσως διότι ἐνόμισε περιττὸν ἵνα ἔτι μᾶλλον πολυπραγμονήσῃ περὶ νόμον, οὐκέτι ἐφαρμοζόμενον ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ (1). Ἀλλ' ὅπως δή ποτε καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, προσῆκον εἶνε νὰ παρατηρηθῇ ἐνθάδε, ὅτι ὁ σοφώτατος ἀνὴρ δυσὶν ἐχρήσατο ῥήμασι, τῷ τε ἐξορύξαι δῆλα δὴ καὶ τῷ κατᾶξαι, διάφορον προφανῶς ἔχουσιν ἔννοιαν (2), καὶ ταῦτα, οὐχὶ βεβαίως ἄνευ λόγου τινὸς ἀλλὰ πιθανώτατα, διότι αὐτὰ ταῦτα ἦσαν τὰ ῥήματα οἷς καὶ ὁ νομοθέτης ἐχρήσατο (3).

Ἤδη περίεργον φαίνεται, ἐφάνη δ' ἴσως καὶ Παύλῳ τῷ ἐκ Μυσίας, ὅτι ὁ Λυσίας, ἀνὴρ εἴπερ τις καὶ ἄλλος εἰδήμων τῆς παλαιᾶς νομικῆς γλώσσης καὶ δὴ καὶ δεινὸς ἑρμηνευτὴς τῶν ὅρων αὐτῆς (4),

(1) Αὐτόθ. «ὁ μὲν νόμος ἐστίν, ἡ κρίσις δὲ καταλέλυται». Περὶ τῆς νομικῆς ἐννοίας τῆς ἐκφράσεως ταύτης διαλαμβάνομεν κατωτέρω.

(2) Ὅρ. ἀνωτέρ. σελ. 73 σημ. 3. 4.

(3) Πρβλ. τὸν περὶ τῶν ἰδίων ἐλαιῶν νόμον, ὃν ἡμεῖς τοὐλάχιστον οὐδένα λόγον ἔχομεν ἵν' ἀμφισβητῶμεν, ἐν τῷ Δημοσθ. ἢ ψ/δημ. πρ. Μακάρτ. § 71: «ἐάν τις ἐλάαν Ἀθήνησιν ἐξορύττῃ, ἐὰν μὴ εἰς ἱερὸν Ἀθηναίων δημόσιον ἢ δημοτικόν, ἢ ἑαυτῷ χρῆσθαι μέχρι δυοῖν ἐλάαιν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου, ἢ ἐπὶ ἀποθανόντα δέῃ χρήσασθαι, ὀφείλειν ἑκατὸν δραχμὰς κτέ». Ὡς πᾶς τις ἐντεῦθεν ὁρᾷ, ὁ περὶ τῶν ἰδίων ἐλαιῶν νόμος οὗτος μόνον τὸ ἐξορύττειν ἐκώλυεν, οὐδὲν διαλαμβάνων, καὶ τοῦτο πάνυ εὐλόγως, οὔτε κατὰ τοῦ κατάξαντος, οὔτε κατὰ τοῦ ἐκκόψαντος ἐλαίαν ἰδίαν. Πρβλ. αὐτόθ. § 69: «ταύτας (τὰς ἐλάας) ἐξώρυττον καὶ ἐξεπρέμνιζον κτέ.». Τοὐναντίον μάλιστα, ὡς προκύπτει σαφῶς ἐξ ἀττ. ἐπιγραφῆς τοῦ ἔτους 346/5 π. Χ. (R. I. J. Gr. σελ. 238 ἐπ. CIA., II ἀρ. 2055), δῆλα δὴ συγχρόνου σχεδὸν τῇ πρ. Μακάρτατον διαδικασίᾳ (περὶ τὸ 341 π. Χ.), τὸ ἐκκόπτειν ἐλαίας ἦν θεμιτόν· διότι οἱ Αἰξωνεῖς διδόντες εἰς μίσθωσιν Αὐτοκλεῖ τινι καὶ Αὐτέᾳ, ἐπὶ ἔτη 40, δημοτικόν τι χωρίον, Φελλεῖδα καλούμενον, διαρρήδην συνομολογοῦσιν ὅτι ἐπιφυλάσσονται «ἐκκόψαι τὰς ἐλάας», πωληθησομένας (στίχ. 33) «τῷ τὸ πλεῖστον διδόντι», εἶτα δὲ διορίζονται κατὰ λέξιν καὶ τάδε: (στίχ. 41 ἐπ.): «τὸν δὲ πριάμενον τὰς ἐλάας ἐκκόψαι ἐ|πειδὰν Ἀνθίας τὸν καρπον κομίσηται τὸν μετ' Ἀρχία|ν ἄρχοντα, πρὸ τοῦ ἀρότου· καὶ μύκητας καταλιπεῖν μὴ | ἔλαττον ἢ (π)αλα(σ)τιαίους ἐν τοῖς περιχυτρίσμασιν, ὅ|πως ἂν αἱ ἐλᾶαι ὡς κάλλισται καὶ μέγισται γένωνται ἐν τούτοις τοῖς ἔτεσι», τοῖς 40 δῆλα δὴ ἐφ' οἷς ἡ μίσθωσις συνωμολογήθη.

(4) Λυσ. κ. Θεομν. Α' § 16 ἐπ.

περὶ ἀφανισμοῦ τῶν μοριῶν λέγων, τῷ μὲν ρ. καταγνύναι οὐδ' ἅπαξ ἐχρήσατο, ἅπαξ δὲ μόνον τῷ ἐξορύττειν (1), φανερῶς προτιμήσας ἵνα ποιήσηται χρῆσιν τοῦ ρ. ἀφανίζειν (2) ἁπλῶς ἢ ἐκ τῆς γῆς ἀφανίζειν μορίαν (3), πλὴν δὲ τούτου καὶ τοῦ ἐκκόπτειν μορίαν (4), ὅπερ ὅμως οὐδαμῶς δύναται οὔτε τῷ ἐξορύττειν οὔτε τῷ ἀφανίζειν ὡς ἰσοδύναμον νὰ ὑπολαμβάνηται (5).

Ἀλλ' εἶνε πολλῷ περιεργότερον, ὅτι ὁ Λυσίας λέγει μέν πως γενικώτερον, ὅτι ὁ ἐκκόπτων σηκὸν κινδυνεύει περὶ τῆς μεγίστης ζημίας (6), ὅτι δ' ὁ ἀφανίζων ἢ ἐκκόπτων μορίαν κινδυνεύει περὶ τοῦ σώματος (7), ὅμως δὲ εἰδικώτερον τὴν ποινὴν ὁριζόμενος, ἐπανειλημμένως διδάσκει, ὅτι ὁ φεύγων ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ περὶ τῆς πατρίδος καὶ περὶ τῆς οὐσίας ἀγωνίζεται (8), καὶ δὴ ἄρα ὅτι ἡ νόμιμος ποινὴ ἦν φυγή τε καὶ δήμευσις (9). Τοσοῦτο δὲ στενῶς ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν λόγῳ συνάπτει τὰ περὶ ἀφανισμοῦ μοριῶν πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν περὶ τοῦ σηκοῦ κατηγορίαν, ὥστε σχεδὸν εἰπεῖν ἄγε-

(1) π. τ. σηκ. § 26.

(2) Αὐτόθ. §§ 5, 22, 24, 26, 28.

(3) Αὐτόθ. §§ 2, 29.

(4) Αὐτόθ. §§ 7, 24.

(5) Πρβλ. ἀνωτ. σελ. 86 σημ. 3. Καίτοι δικαιολογῶν τις τὸν Λυσίαν, ὡς πρὸς τὴν ἐν § 7 τρὶς ἀπαντῶσαν χρῆσιν τοῦ ἐκκόπτειν τὰς μορίας, δύναται ἴσως νὰ ἰσχυρίσηται, ὅτι ἐνταῦθα περὶ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον κακῶν ὄντος τοῦ λόγου, οὐκ ἀφυῶς ἐδύνατο νὰ ῥηθῇ περὶ τῶν πολεμίων ἐπὶ τὸ γενικώτερον, παραλειπομένου τοῦ ἐξορύττειν, ὅτι οὗτοι ἐξέκοπτον ἁπλῶς τὰς μορίας, ὥσπερ καὶ τἆλλα δένδρα. Τοιαύτη ὅμως δικαιολογία, νομίζομεν, ἐν τῇ § 24 κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ χωρήσῃ.

(6) Αὐτόθ. § 15: «καὶ εἰ μὲν αἰσχρὸν ἦν μόνον το πρᾶγμα (τὸ ἐκκόψαι τὸν σηκόν), ἴσως ἄν τις τῶν παριόντων ἠμέλησε· νῦν δ' οὐ περὶ αἰσχύνης ἀλλὰ τῆς μεγίστης ζημίας ἐκινδύνευον.

(7) Αὐτόθ. § 26: «καίτοι οὐ δήπου τὰς μὲν μικρὰς ζημίας οὕτω περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι, τοὺς δὲ περὶ τοῦ σώματος κινδύνους οὕτω περὶ οὐδενος ἡγοῦμαι». Πρβλ. § 32: «ταῦτα δὲ πράξας, ἃ οὗτός μου κατηγορεῖ, ἐκέρδαινον μὲν οὐδέν, ἐμαυτὸν δ' εἰς κίνδυνον καθίστην».

(8) Αὐτόθ. § 3: «καὶ δεῖ με, περὶ ὧν οὗτος ἐπιβεβουλευκὼς ἥκει . . . περὶ τῆς πατρίδος καὶ περὶ τῆς οὐσίας ἀγωνίσασθαι». Πρβλ. ἔτι §§ 25, 32 κλ.

(9) Αὐτόθ. § 32: «καίτοι ταῦτα μὲν μετρίως ποιῶν . . . οὔτ' ἂν περὶ φυγῆς οὔτ' ἂν περὶ τῆς ἄλλης οὐσίας ἠγωνιζόμην». Πρβλ. § 41: «πάντων γὰρ ἀθλιώτατος ἂν γενοίμην, εἰ φυγὰς ἀδίκως καταστήσομαι κτέ.».

ταί τις νὰ συναγάγῃ ὅτι, ὡς πρὸς τὴν ποινήν, οὐδεμία μεταξὺ τούτων ὑπῆρχεν ἐν τῷ νόμῳ διάκρισις (1).

Ἐντεῦθεν, συνεπικουροῦντος δ' ἀρχαιόθεν καὶ τοῦ ἀναλήθους διδάγματος, ὅτι ἡ μορία δῆθεν ὠνομάζετο καὶ σηκός, οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων συνήγαγον, ὅτι ὁ ἐξορύττων μορίαν ὑπέκειτο εἰς φυγὴν καὶ εἰς δήμευσιν (2), καίτοι δὲ ὁ ἀοίδιμος ἐκεῖνος Schömann, ἀνὴρ τὴν μὲν ἐπιστήμην φιλόλογος, ὅμως δὲ δαψιλέστατα διὰ νομικοῦ πνεύματος πεπροικισμένος, ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν, ἀγνοοῦμεν πόθεν πεισθείς, ἐδίδαξεν (3) ὅτι ὁ τοῦτο ποιήσας ὑπέκειτο εἰς τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ὅμως οὐδεὶς ἢ σχεδὸν οὐδεὶς ἠκολούθησεν αὐτῷ, πάντων πειθομένων μᾶλλον τῇ κρατούσῃ ἑρμηνείᾳ τοῦ π. τ. σηκοῦ λόγου τοῦ Λυσίου. Καὶ ὅμως ἰδοὺ ὅτι νῦν κυροῦται λαμπρῶς ἡ τοῦ Schömann διδασκαλία, τοῦ Ἀριστοτέλους διαρρήδην διδάσκοντος, ὅτι τὸν ἐξορύξαντα ἢ κατάξαντα ἐλάαν μορίαν ἔκρινεν ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή, «καὶ εἴ [τ]ου καταγνοίη,θανάτῳ τοῦτον ἐζημίουν(4)».

Ἄγαν τις σπεύδων, εὐθὺς παραχρῆμα θ' ἀπεφαίνετο ἴσως, ὅτι ἐνθάδε ὑπάρχει προφανὴς ἀντινομία μεταξὺ τῆς ἀριστοτελικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς τοῦ Λυσίου, ἴσως δέ, διὰ τοῦτον τὸν λόγον, καὶ θὰ ἠρνεῖτο τὸ γνήσιον τῆς π. τ. σηκοῦ ἀπολογίας, ἀφ' οὗ, ὡς γνωστόν,

(1) Πρβλ. λ. χ. τὰς §§ 24 - 27. —Παῦλος ἄρα ὁ ἐκ Μυσίας, ἂν μάλιστα ἐγίνωσκε τὴν Ἀριστοτέλους Ἀθην. πολιτείαν, καὶ διὰ τοῦτον ἔτι τὸν λόγον ἴσως ἠμφεσβήτει τὸ γνήσιον τῆς λυσιακῆς ταύτης ἀπολογίας.

(2) Ὅρ. λ. χ. Jebb, The Attic Orat. τόμ. Α' σ. 285.—Ὁ Beauchet, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ' σελ. 41, μάρτυρα τὸν Λυσίαν (§§ 3, 15) προσαγόμενος, ὡσαύτως διδάσκει, ὅτι ἡ ἁπλῆ μορίας ἐξόρυξις «entrainait l'exil et la confiscation des biens»· μικρὸν κατωτέρω ὅμως σελ. 55, περὶ τῶν αὐτῶν ἱερῶν δένδρων διδάσκει, εἴς τε τὸν Λυσίαν πάλιν καὶ τὴν Ἀριστοτέλ. Ἀθην. πολ. κεφ. 60 παραπέμπων, ὅτι ταῦτα «le maître du champ où ils étaient plantés ne pouvait, sous peine de mort, ni déraciner ni abattre». Πρβλ. ἔτι αὐτόθ. σελ. 83. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων ἀδυνατοῦμεν, ὡς εἰκός, νὰ νοήσωμεν ἣν ποιεῖται διάκρισιν ὁ σοφὸς νομοδιδάσκαλος, ἐν ταῖς διαφόροις περιπτώσεσι τελέσεως τοῦ ἀδικήματος, πρὸς ἐπιβολὴν διαφόρου ποινῆς, ἰδίᾳ δὲ ἂν ὑπολαμβάνῃ ὅτι, ὁ μὲν κύριος τοῦ ἀγροῦ, ἐξορύξας ἢ κατάξας μορίαν, ὑπέκειτο εἰς τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, πᾶς δ' ἄλλος, πλὴν τοῦ κυρίου, εἰς τὴν τῆς φυγῆς καὶ δημεύσεως, ὅπερ ὅμως ἀπίθανον. Τοῦτο μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι τοιαύτη τις θεωρία πάνυ δυσκόλως θὰ ἐδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ, πρώτου ἀντιτιθεμένου αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, δι' ὧν διδάσκει ἐν Ἀθην. Πολ. κεφ. 60 2, καὶ δὴ λέγοντος: εἴ **τις** ἐξορύξειεν κτέ., πᾶς τις ἄρα οἷος δή ποτε, εἴτε κύριος τοῦ χωρίου ἐτύγχανεν ὤν, εἴτε καὶ μὴ τοιοῦτος.

(3) Schömann, Antiqu. Grecq. γαλλ. μτφρ. Galuski, τόμ. Β' σελ. 249.

(4) Ἀριστ. Ἀθην. πολ. κεφ. 60. 2.

τὸ τῆς ἀριστοτελικῆς Ἀθην. πολιτείας γνήσιον εὐτυχῶς πλέον ἀπὸ χρόνου ἤδη ἱκανοῦ διατελεῖ ἀπηλλαγμένον πάσης ἀμφισβητήσεως. Ἄλλος δέ τις θὰ ἐπειρᾶτο ἴσως ἵνα κατὰ τρόπον τινὰ οἷον δή ποτε συμβιβάσῃ τὰ διεστῶτα, ἐπὶ τῇ προϋποθέσει δ' ὅμως ἀεί, ὅτι ἀμφότεραι αἱ περὶ τῆς ποινῆς μαρτυρίαι αὗται ὁρῶσιν εἰς τὰς μορίας(1), ἐν ᾧ τρίτος τις, ἡμῖν ἴσως πειθόμενος, ἄλλην θ' ἀπεφαίνετο γνώμην.

Καθ' ἡμᾶς οὐδεμία ἀμφιβολία νὰ χωρήσῃ δύναται, ὅτι ἡ νόμιμος ποινὴ κατὰ τοῦ ἐξορύξαντος ἢ κατάξαντος ἐλάαν μορίαν ἦν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μεμαρτυρημένη, τουτέστιν ὁ θάνατος. Ἤδη, ὅσον εἰς τὸν λυσιακὸν λόγον ἀφορᾷ, μίαν μόνην εὔλογον διάδυσιν βλέπομεν οὐχ ἁπλῶς δικαιολογουμένην, ἀλλὰ σχεδὸν εἰπεῖν ἐπιβεβλημένην ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἤδη διειλημμένων, νὰ παραδεξώμεθα δῆλα δὴ ὅτι ὁ ποινικὸς νόμος τῶν Ἀθηναίων διέκρινεν, ὡς πρὸς τὴν ποινήν, μεταξὺ ἐλάας μορίας καὶ σηκοῦ ἢ ἐλάας σηκοῦ, ὅτι δὲ ὁ μὲν ἐξορύσσων ἢ κατατέμνων ἐλάαν μορίαν, τουτέστι δένδρον ζῶν ἔτι καὶ φέρον καρπόν, ὑπέκειτο εἰς τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, ἐν ᾧ, τοὐναντίον, ὁ ἀφανίζων ἢ ἐκκόπτων εἴτε σηκὸν εἴτε καὶ μορίαν ἀλλὰ κατε-

(1) Οὕτως ὁ Sandys ἐν σημειώσει τῆς χρησιμωτάτης ἑρμηνευτικῆς ἐκδόσεως (1893) τῆς Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ., σελ. 224, ἑρμηνεύων τὰ τοῦ Λυσίου ῥήματα, τὰ ἐν §§ 3 καὶ 41, συνάγει ἐντεῦθεν ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐδικάσθη ἡ περὶ τοῦ σηκοῦ κατηγορία (περὶ τὸ 395 π. Χ.) ἡ ποινὴ ἦν οὐχὶ πλέον θάνατος, ἀλλὰ φυγὴ μετὰ δημεύσεως. Συνάγει δὲ προσέτι, ὅτι καὶ πρότερον ἔτι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἡ πόλις, ἀντὶ νὰ πωλῇ τὸν καρπόν, ἤρξατο εἰσπράττουσα ἔλαιον τοὺς τὰ χωρία κεκτημένους, ἡ περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου νομικὴ διάταξις εἶχεν ἤδη περιέλθει εἰς ἀχρηστίαν. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη τοῦ σοφοῦ βρεττανοῦ, παρ' ἡμῖν τοὐλάχιστον, δὲν δύναται νὰ τύχῃ ἀποδοχῆς, ἅτε δὴ ἄντικρυς προσκρούουσα πρὸς τὴν σαφεστάτην διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὑπὲρ ἧς τῆς ἀκριβείας οὐδένα πώποτε λόγον ἔσχομεν ν' ἀμφιβάλωμεν. Τῷ ὄντι, πλὴν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης κατ' οὐδένα τρόπον ἐδύνατο, σιωπῶν τὴν μεταγενεστέρως δῆθεν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν ἐν τῇ ποινῇ, νὰ μνημονεύσῃ μόνον τὴν ποινὴν τοῦ παλαιοτέρου νόμου, καὶ δὴ καὶ ἐμφαντικῶς νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἔτι ὁ νόμος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην προστίθησιν, ἀντιθέτως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Σάνδυος διδασκόμενα, ὅτι ἁπλῶς ἡ κατὰ τὸν νόμον τοῦτον κρίσις καταλέλυται, οὐχὶ οὐδαμῶς πρότερον, ἀλλὰ μόνον «ἐξ οὗ (χρόνου) τὸ ἔλαιον ὁ τὸ χωρίον κεκτημένος ἀποτίνει».

Ὁ δὲ Barth (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 172), πειρώμενος ἵνα ἐξεύρῃ τρόπον τινὰ συμβιβασμοῦ, δέχεται μὲν ὅτι ποινὴ νόμιμος ἦν ὁ θάνατος, ὅμως δὲ παρενθετικῶς πως προστίθησιν, ὅτι «ἐν περιπτώσει φυγῆς τοῦ ἐγκληματίου ἀειφυγία καὶ δήμευσις τῆς περιουσίας» ἠπείλει τὸν δράσαντα. Ἀλλὰ βεβαίως οὐδ' αὐτὸς εἶνε δυνατὸν νὰ παραδέχηται, ὅτι ὁ φεύγων λέγων παρὰ τῷ Λυσίᾳ, ὅτι περὶ τῆς πατρίδος καὶ περὶ τῆς οὐσίας ἀγωνίζεται, διὰ τούτων οὐδὲν ἄλλο ἐσκόπει ἢ νὰ δηλώσῃ ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι ἤδη ἦν ἕτοιμος ἵνα γένηται φυγάς, ὅπως φύγῃ τὸν θάνατον.

στραμμένην ἤδη, ἧς δὲ μόναι αἱ ῥίζαι ἐν τούτῳ ἔτι ἐσῴζοντο, οὗτος μόνον εἰς φυγὴν καὶ δήμευσιν τῶν ὄντων ὑπέκειτο.

Καὶ ἤδη δύναταί τις ἔτι μᾶλλον πολυπραγμονῶν νὰ ἐρωτήσῃ: ἆρά γε ὁ αὐτὸς νόμος περί τε ἐλάας μορίας καὶ περὶ σηκοῦ διελάμβανεν ἢ δύο διάφοροι ὑπῆρξαν νόμοι; Περὶ τούτου, ἡμεῖς τοὐλάχιστον, οὐδὲν γινώσκομεν μαρτύριον· ὅμως δὲ ἐκ τῶν εἰκότων κρίνοντες, νομίζομεν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης πρώτιστα μὲν προυνοήσατο περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς τῆς ἐλαίας, εἶτα δέ, ἀφ' οὗ περιέφραξεν αὐτὴν διὰ περιφράγματος, καὶ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ σηκοῦ, ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν, δύο ἴσως ὑπῆρξαν νόμοι, ὁ μὲν παλαιότατος, οὗ μνείαν ποιεῖται ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ δὲ νεώτερος, πάντως ὅμως ἐνωρίτατα τεθεὶς καὶ αὐτός, καθ' ὃν ἐδικάσθη ἡ π. τ. σηκοῦ λυσιακὴ ἀπολογία (1).

Ὡς ἤδη καὶ ὑπ' ἄλλων παρετηρήθη, τὸ τοῦ ἀφανισμοῦ σηκοῦ ἀδίκημα, βεβαίως δὲ καὶ τὸ τῆς ἐξορύξεως μορίας, ἦν ἀπαράγραπτον, προθεσμίας οὐδεμιᾶς οὔσης τῷ κινδύνῳ (2). Ὁ δὲ ἀγὼν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀδικημάτων τούτων ἦν ἀτίμητος (3) τῆς ποινῆς, κατὰ τὰ ἤδη παρατετηρημένα, οὔσης ἐν τῷ νόμῳ ὡρισμένης ἐφ' ἑκατέρῳ.

Εἶνε πλείστης προσοχῆς ἄξιον τὸ σύστημα τοῦ ποιν. νόμου τῶν Ἀθηναίων, καθὰ τοὐλάχιστον ἐκ τοῦ λυσιακοῦ τούτου λόγου δύναταί τις νὰ συναγάγῃ, ὡς πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ποιν. καταδίωξιν τῶν καταστρεφόντων μορίας ἢ σηκοὺς μοριῶν. Πλὴν τῶν δούλων, οἷς τὸν δεσπότην ἐπὶ τούτοις μηνύσασιν ὁ νόμος ὑπισχνεῖτο τὴν ἐλευ-

(1) Ὁμολογοῦμεν ἄλλως ὅτι οὐδὲν ἀνυπερβλήτως κωλύει ἵνα παραδέξηταί τις καὶ τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς μόνου νόμου, διὰ διαφόρων διατάξεων κανονίζοντος τὰ κατὰ τὰς μορίας καὶ τοὺς σηκούς, καὶ δὴ διάφορον ποινὴν ἐξαγγέλλοντος κατὰ τοῦ ἀφανίζοντος ἑκάτερον τούτων. Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ὅμως ὑπόθεσις φαίνεται ἡμῖν πιθανωτέρα, ἅτε δὴ μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὸν φυσικὸν ροῦν τῶν πραγμάτων.

(2) Λυσ. π. τ. σηκ. § 17.—Σημειωτέον δ' ὅτι οὐ μόνον ἡ ποιν. ἀγωγή, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀστικὴ δίκη κατὰ κανόνα ὡσαύτως ἦν ἀπαράγραπτος, ἔν τε τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ πάσῃ ἄλλῃ ἀφορώσῃ εἰς οὐσίαν ἱερὰν νομιζομένην κατὰ τὸ ἀττ. δίκαιον. Πρβλ. Beauchet καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Γ' σελ. 42 ἐπ.

(3) Ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ' σελ. 70 ἐπ., προσέτι δὲ τόμ. ΙϚ' σελ. 1 ἐπ. ἔνθα διὰ μακρῶν περὶ τιμητῶν καὶ ἀτιμήτων ἀγώνων διαλαμβάνομεν πραγματευόμενοι τὰ περὶ διαμεμετρ. ἡμέρας.

θερίαν (1), ἡ ποινικὴ εὐθύνη, φαίνεται, παραπλησίως πως πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν γάλλων νομοδιδασκάλων ὀνομαζόμενον σύστημα τῆς responsabilité par cascades, ὅτι ἐκ διαδοχῆς μετεφέρετο, κατά τινα ὡρισμένην τάξιν, ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον, ἄχρις οὗ εὑρεθῇ ὁ πράγματι δράστης τοῦ ἀδικήματος (2) Τὴν κατὰ διαδοχὴν τάξιν ταύτην τῶν ὑπευθύνων ἀσφαλῶς δὲν δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν, ὅμως δὲ πιθανὸν φαίνεται ὄν, ὅτι πρώτιστα μὲν ὑπεύθυνος ἐνομίζετο ὁ τὸ χωρίον κεκτημένος, ἐν ᾧ ἐνῆν ἡ μορία ἢ ὁ σηκός, τοῦ χωρίου δὲ μεμισθωμένου, κατὰ δεύτερον λόγον, ὁ ἐν ἐνεργείᾳ μισθωτής, ἑκατέρου τούτων ἀπαλλασσομένου πάσης εὐθύνης διὰ τῆς ἀποδείξεως ὅτι, ὅτε τὸ χωρίον παρέλαβεν, εἴτε ὡς κύριος εἴτε ὡς μισθωτής, ἡ ὑπὲρ ἧς ἡ κατηγορία μορία ἢ ὁ σηκός, ἂν περὶ τούτου ἡ δίωξις,

(1) Λυσ. π. τ. σηκ. § 16: «ὥστε εἰ καὶ τὰ μέγιστα εἰς ἐμὲ ἐξημάρτανον (οἱ ἐμοὶ θεράποντες), οὐκ ἂν οἷόν τε ἦν δίκην με παρ᾽ αὐτῶν λαμβάνειν. εὖ γαρ ἂν εἰδείην (Emper. Thalh; ᾔδειν) ὅτι ἐπ᾽ ἐκείνοις ἦν καὶ ἐμὲ τιμωρήσασθαι καὶ αὐτοῖς μηνύσασιν ἐλευθέροις γενέσθαι». Ὑπὸ τῶν κρατούντων νόμων βεβαίως καὶ ὁ Πλάτων ἀγόμενος, νομοθετεῖ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς Νόμ. ΙΑ' σελ. 914 περὶ τοῦ τὸν ἀλλότριον θησαυρὸν ἀδίκως ἀνελόμενον καταμηνύσαντος, ὅτι οὗτος, «ἐὰν μὲν ἐλεύθερος . . . ᾖ, δόξαν ἀρετῆς κεκτήσθω κτέ. δοῦλος δ' ἐὰν ᾖ, μηνύσας μὲν ἐλεύθερος ὑπὸ τῆς πόλεως ὀρθῶς γίγνοιτ' ἂν ἀποδιδούσης τῷ δεσπότῃ τὴν τιμήν, μὴ μηνύων δὲ θανάτῳ ζημιούσθω». Πρβλ. Gilbert. Ἐγχ. Ἀρχαιολ. μτφρ. Ν. Γ. Πολίτου σελ. 215.

(2) Τοῦτο ἰδίᾳ συνάγομεν ἐκ τῶν παρὰ τῷ Λυσ. π. τ. σηκ. § 17: «ἔτι τοίνυν . . . πῶς ἂν ἐτόλμησα τοσούτων μεμισθωμένων καὶ ἁπάντων συνειδότων ἀφανίσαι τὸν σηκὸν βραχέος μὲν κέρδους ἕνεκα, προθεσμίας δὲ οὐδεμιᾶς οὔσης τῷ κινδύνῳ τοῖς εἰργασμένοις ἅπασι τὸ χωρίον ὁμοίως προσῆκον εἶναι σῶν τὸν σηκόν; [ἵν' εἴ τις αὐτοὺς ᾐτιᾶτο, εἶχον ἀνενεγκεῖν ὅτῳ παρέδοσαν]. νῦν δὲ καὶ ἐμὲ ἀπολύσαντες φαίνονται, καὶ σφᾶς αὐτούς, εἴπερ ψεύδονται, μετόχους τῆς αἰτίας καθιστάντες». Τὰ διπλαῖς ἀγκύλαις περιειλημμένα πρῶτος ὁ Ἐμπέριος ἐξέβαλε, τούτῳ δὲ ἠκολούθησε καὶ ὁ Thalheim. Ἡμεῖς ἡδέως τούτοις πειθόμεθα, ἄλλως τε καὶ δοξάζοντες ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ νομικὴ ἑρμηνεία δείκνυσιν, ὅτι τὸ ἀθετούμενον χωρίον εἶνέ τι σχόλιον, καὶ δὴ πλημμελές, εἰσδεδυκὸς εἰς τὸ ἔδαφος ἐκ τοῦ μετωπίου τινὸς τῶν ἀντιγράφων. Τῷ ὄντι, ἡ φυσικὴ ὁδὸς εἶνε, ὅτι ἀφανισθέντος σηκοῦ, οὐδενὸς δ' ὅλως ἀλλοτρίου πρὸς τὸ χωρίον κατηγορουμένου, πρώτιστα ἔδει νὰ διωχθῇ ὡς ὑπεύθυνος ὁ ἐν ἐνεργείᾳ κύριος ἢ ὁ μισθωτής· ἀλλὰ περὶ οὐδετέρου τούτων νομίζομεν ἐδύνατο ὀρθῶς νὰ ῥηθῇ: «ἵν' εἴ τις αὐτοὺς ᾐτιᾶτο, εἶχον ἀνενεγκεῖν ὅτῳ παρέδοσαν». Τοὐναντίον ὅλως, ἵν' οὗτοι ἀπαλλαγῶσιν, ἀφ' οὗ ἦσαν οἱ κάτοχοι, ὤφειλον νὰ δηλώσωσι παρὰ τίνος παρέλαβον.

Περὶ τοῦ συστήματος τούτου τῆς εὐθύνης πρβλ. ἡμετέρου Νόμ. περὶ Ἐξυβρίσεων ἐν γένει καὶ περὶ τύπου ἄρθρ. 42 ἐπ.

οὐκέτι ἐνῆν ἐν αὐτῷ (1). Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει, ἐπειδὴ οὐδὲν οὐδένα προσήκει περὶ τῶν ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων ὡς ἀδικοῦντα κινδυνεύειν(2), ἡ εὐθύνη μετετίθετο ἐπὶ τὸν ἀμέσως ἡγούμενον κύριον ἢ μισθωτὴν τοῦ χωρίου καὶ οὕτως ἐφεξῆς, ἑκάστου ὀφείλοντος ν' ἀποδείξῃ, κατὰ λόγον τῶν περιστάσεων, ὅτι τὸν περὶ οὗ ἡ κατηγορία σηκὸν ἢ τὴν μορίαν οὐ παρέλαβεν (3), ἢ ὅτι, ὅτε τὸ χωρίον οὗτος παρέλαβε, σηκὸς ἢ μορία οὐκ ἦ οὐκέτι ἦν ἐν αὐτῷ (4).

Παρατηροῦμεν τέλος ὅτι ἡ δίωξις τοῦ ἀδικήματος ἐδύνατο νὰ κατάρξηται ἢ ἁπλῶς διὰ μηνύσεως, τῶν ἁρμοδίων ἀρεοπαγιτῶν ἀναλαμβανόντων τὴν περαιτέρω διεξαγωγὴν τῆς κατηγορίας, ἤ, ἂν ὁ καταγγέλλων προυτίμα αὐτὸς ν' ἀπογράψηταί τινα ὅτι σηκὸν ἢ μορίαν ἠφάνισε, δι' ἀπογραφῆς, ὅτε οὗτος ἀνελάμβανε τὸν ἀγῶνα(5).

(1) Λυσ. π. τ. σηκ. § 5: «ἡγοῦμαι τοίνυν, ὦ βουλή, ἐμὸν ἔργον ἀποδεῖξαι, ὡς, ἐπειδὴ τὸ χωρίον ἐκτησάμην, οὔτ' ἐλάα οὔτε σηκὸς ἐνῆν ἐν αὐτῷ. νομίζω γὰρ τοῦ μὲν προτέρου χρόνου, οὐδ' εἰ π[άμπο]λλαι ἐνῆσαν μορίαι, οὐκ ἂν δικαίως ζημιοῦσθαι κτέ». Οὕτω δὲ νομίζομεν διορθοῦται κάλλιον τὸ χωρίον τοῦτο, ὀρθότερον μὲν ἀναγιγνωσκομένης τῆς ἐν τῷ κώδικι, διὰ τὸ σύντομον ἴσως τῆς γραφῆς, πλημμελῶς ὑπὸ τοῦ μεταγραφέως ἀναγνωσθείσης λ. ΠΑΛΑΙ (ΠΛΛΑΙ-ΠΑΛΑΙ) ἀντὶ τοῦ Π[ΑΜΠΟ]ΛΛΑΙ, ἀπαλλασσομένου δ' ἅμα καὶ τοῦ Λυσίου τῆς ἀτόπου ἐπιδόσεως: «τοῦ μὲν προτέρου χρόνου, οὐδ' εἰ πάλαι κτέ». Σημειούσθω δ' ὅμως ὅτι ὁ ἀοίδιμος Κόβητος προυτίμησε ν' ἀναγνῷ: οὐδ' εἰ πάλαι ἐνῆσαν μυρίαι (κώδ. Χ: μΟρίαι), ὅτι δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ὅ τε Thalheim καὶ ἄλλοι προείλοντο πρὸ αὐτοῦ. Ὅτι τὸ μΟρίαι εὐκολώτατα ἐδύνατο νὰ καταφθαρῇ εἰς τὸ μΥρίαι καὶ τἀνάπαλιν, οὐδεὶς βεβαίως θ' ἀμφισβητήσῃ, ἄλλως μαρτυρεῖ περὶ τούτου καὶ ὁ ἐκ τοῦ κώδ. Χ καταγόμενος νεώτερος κῶδιξ Ο, ἐν ᾧ κεῖται: μΥρίαι. Ἀλλ' ἡ ἀνάγνωσις αὕτη: ἐνῆσαν μυρίαι καὶ διὰ τοῦτο ἔτι φαίνεται πάνυ ὕποπτος, ὅτι τὸ ἀριθμητικὸν ἐπίθετον μένει μὲν ὅλως ἐκκρεμὲς καὶ ἀόριστον, μάχεταί πως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἀμέσως ἡγούμενα: οὔτ' ἐλάα οὔτε σηκός, πρὸς ἃ οὐδὲ κατ' ἔννοιαν συμφωνεῖ. Περὶ τοῦ πάμπολλαι πρβλ. Λυσ. ὑ. τ. Ἀριστοφ. χρημ. § 48. ἔνθα ὅμως οἱ κώδ. ἐμφανίζουσι δύο γραφάς: πάμπολλα καὶ πάνυ πολλά.

(2) Λυσ. αὐτόθ. § 5: «εἰ γὰρ μὴ δι' ἡμᾶς εἰσιν ἠφανισμέναι, οὐδὲν προσήκει περὶ τῶν ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων ὡς ἀδικοῦντας κινδυνεύειν».

(3) Λυσ. αὐτόθ. § 10: «ὃς (μισθωτὴς Καλλίστρατος) δύο ἔτη ἐγεώργησεν. οὔτε ἰδίαν ἐλάαν οὔτε μορίαν οὔτε σηκὸν παραλαβών».

(4) Λυσ. αὐτόθ. § 11: «ὑμῖν δὲ μεμαρτυρήκασιν οἱ πρότερον ἐργαζόμενοι καὶ πολλὰ ἔτη παρ' ἐμοῦ μεμισθωμένοι μὴ εἶναι σηκὸν ἐν τῷ χωρίῳ. . . οὐ γὰρ οἷόν τε, ἃ πρότερον μὴ ἦν, ταῦτα τὸν ὕστερον ἐργαζόμενον ἀφανίζειν».

(5) Λυσ. αὐτόθ. § 2: «ὥστε ἀπεγράφην τὸ μὲν πρῶτον ἐλάαν ἐκ τῆς γῆς ἀφανίζειν κτέ.». Σημειωτέον ὅμως, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ὑφ' ἡμῶν ἤδη γενο-

Δ'

Ἐκ τῶν ἤδη περὶ τῆς καλλιεργίας καθόλου τῶν ἐλαιῶν μοριῶν ἐκτεθειμένων, πᾶς τις νομίζομεν παρετήρησε τὰς μεγίστας ἀτελείας τοῦ ἐπὶ Λυσίου ἰσχύοντος παλαιοῦ συστήματος, αὐτῆς τῆς πόλεως ἠναγκασμένης ἵνα σῴζῃ μὲν καὶ ἐπιτηρῇ τὰς μορίας διὰ τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλῆς, ἐπιμελῆται δὲ τῆς καλλιεργίας αὐτῶν δι' αἱρετῶν ἐπιμελητῶν, ἐξ αὐτῆς τῆς βουλῆς αὖθις ἐκλεγομένων, τέλος δὲ μεριμνᾷ περὶ τῆς καθ' ἕκαστον ἔτος πωλήσεως τοῦ καρποῦ, μετὰ προηγουμένην ὑπὸ ἐπιγνωμόνων ἐκτίμησιν, καὶ ταῦτα παμπόλλων μὲν οὐσῶν τῶν ἐλαιῶν τούτων, ἁπανταχοῦ δὲ μέχρις αὐτῶν τῶν ἐσχατιῶν τοῦ ἀττ. πεδίου κατεσπαρμένων, διηνεκῶς δ' αὐξομένων ἀριθμῷ, καὶ δὴ πιθανῶς τοσοῦτον ἐπὶ τέλους πληθυνθεισῶν, ὥστε ἡ ἐξ αὐτῶν πρόσοδος νὰ ὑπερβαίνῃ ἴσως τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως (1). Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον πολλαὶ τῶν μοριῶν τούτων ὑπό τε τῶν πολεμίων καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι τῶν πολιτῶν (2) ἐξεκόπησαν, ἀλλ' ἐπίσης βέβαιον ὂν φαίνεται, ὅτι τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἄκραν αὐστηρότητα τῶν περὶ μοριῶν καὶ σηκῶν νόμων, τοῦτο

μένην διάκρισιν, ὡς πρὸς τὴν ποινήν, μεταξὺ θαλλούσης ἢ κατεστραμμένης μορίας καὶ σηκοῦ, ὅτι τῆς ἀπογραφῆς ἁρμοζούσης ἰδίᾳ κατὰ τὰ παρὰ Λυσίᾳ ἐπὶ ἀφανισμοῦ σηκοῦ, τοὐναντίον, ἐπὶ ἐξορύξεως ἢ κατάξεως ἐλάας μορίας, πιθανῶς ἥρμοζεν ἄλλο τι εἶδος γραφῆς καὶ δὴ μᾶλλον ἴσως ἔνδειξις ἢ εἰσαγγελία. Ὁ Schömann (Antiqu. Grecq. μτφρ. Galuski τόμ. Α' σελ. 546) περὶ τῶν ἐξορυττόντων τὰς ἱερὰς ἐλαίας διδάσκει ὅτι οὗτοι ἐδιώκοντο διὰ φάσεως, τὴν αὐτὴν δὲ γνώμην ἀποφαίνεται, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν ἰδίων ἐλαιῶν καὶ ὁ Beauchet (ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Β' σελ. 299), οὗτος ὅμως στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ νόμου, ὃς κεῖται ἐν τῷ Δημοσθ. πρ. Μακαρτ. λόγῳ § 71. Ὅπως δή ποτε τὸ ζήτημα τοῦτο χρήζει κρείσσονος ἔτι ἐξετάσεως.

(1) Ἰδίᾳ τοῦτο συνάγομεν ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους φορολογίας τριῶν μόνον ἡμικοτυλίων ἐλαίου ὑπὲρ ἑκάστου στελέχους μορίας. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 60, 2.

(2) Οὕτως ἑρμηνεύομεν τὰ τοῦ Λυσίου ἐν τῇ π. τ. σηκ. § 6 ἀπολογίᾳ: «τὰ μὲν πόρρω ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐτέμνετο, τὰ δ' ἐγγὺς ὑπὸ τῶν φίλων διηρπάζετο», δοξάζοντες ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐπίτηδες, ἵνα δῆλα δὴ μὴ παροξύνῃ μὲν τοὺς ἀκροατάς, κινδυνεύσῃ δὲ νὰ καταστῇ καὶ ἔνοχος κακηγορίας κατὰ τῶν πολιτῶν (ὅρ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΓ' σελ. 144 ἑπ.) τὸ μὲν ῥ. τέμνειν σκοπίμως διὰ τοῦ διαρπάζειν ἀντικατέστησεν, ὅπερ πάντως σημαίνει πρᾶξιν ἧττον κακοῦργον, εἶπε δὲ σεμνῶς τε ἅμα καὶ φρονίμως «ὑπὸ τῶν φίλων», φεύγων οὕτω νὰ ὀνομάσῃ τοὺς πολί-

δὲ ἰσχυρῶς συνεπιλαμβανομένων καὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν, πολλαὶ μὲν τῶν τότε ἐκκοπεισῶν μοριῶν ἐδυνήθησαν ἵνα σὺν τῷ χρόνῳ μέγισται αὖθις καὶ κάλλισται γένωνται, πολλαὶ δ' ἄλλαι, ἰδίᾳ ἐκ δωρεῶν προερχόμεναι, ἔτι μᾶλλον ηὔξησαν τὸν μέγαν ἤδη ἱκανῶς ὄντα ἀριθμὸν τῶν ἱερῶν ἐλαιῶν.

Ὅτι ἡ δημοσία αὕτη καλλιεργία κατ' οὐδένα τρόπον ἐδύνατο τοσοῦτον νὰ ᾖ εὔωνος καὶ τελεία, ὅσον ἡ ἰδιωτική, τοῦτο οὐδὲ χρῄζει παρατηρήσεως. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον καὶ δὴ ἐπιζημιώτατον κακὸν τοῦ τοιούτου συστήματος ἦν αὐτὸ τὸ καταθλιπτικώτατον δικαίωμα ἐπιφανείας τῆς θεοῦ, οὗ ἕνεκα, διὰ τοὺς ἰσχύοντας νόμους μάλιστα, οἱ τὰ χωρία κεκτημένοι ἀνυπερβλήτως μὲν ἐν τῇ καλλιεργίᾳ τῶν ἀγρῶν αὐτῶν ἐκωλύοντο μὴ δυνάμενοι οὔτε νὰ σπείρωσιν, οὔτε νὰ φυτεύωσιν ὅ,τι ἤθελον ἐλευθέρως (1), διηνεκῶς δ' ἦσαν ἠναγκασμένοι ἵνα φρουρῶσι περί τε τὰς μορίας καὶ τοὺς σηκούς, ἵνα σῴζωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ πάσης συκοφαντικῆς κατηγορίας (2).

Οὕτως ὅμως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἑπόμενον ἦν ἵνα πάντες ἄρξωνται ἐπὶ τέλους αἰσθανόμενοι τὴν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως τοῦ ἰσχύοντος ἀπηρχαιωμένου συστήματος καὶ δὴ τὴν τῆς ῥιζικῆς ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ δι' ἑτέρου, μᾶλλον μὲν ἁρμόζοντος πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τῆς γεωργίας, σῴζοντος δ' ἅμα αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐπα-

τας, οἱ κακῶς ὑπὸ τοῦ λέγοντος ἀκούοντες, βεβαίως ἐδύναντο νὰ διατεθῶσι δυσμενῶς κατ' αὐτοῦ.

Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ὁ σοφὸς Naber ἐν ταῖς τελευταῖον ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθείσαις κριτικαῖς παρατηρήσεσιν εἰς τοὺς Λυσίου λόγους (Μνημοσύν. τόμ. ΛΓ', 1905, σ. 77) διδάσκει μὲν ὅτι ἡ ἀληθὴς ἀνάγνωσις ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ εἶνε: «ὑπὸ τῶν ψιλίων», περὶ δὲ τῆς συγχύσεως τῶν ὀνομάτων τούτων (φίλος-φίλιος, φίλαι-φίλιαι) παραπέμπει εἰς Κοβήτου Παρατηρ. εἰς Διον. Ἁλικαρν. σ. 139, 208 καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβλ. ἔτι Κοβήτου Var. Lectiones ἔκδ. Β' (1873) σ. 387, ὃς ὅμως Κόβητος ἐν τῇ τῶν λυσιακῶν λόγων ἐκδόσει ἀπέσχετο νὰ μετακινήσῃ τὴν παραδεδομένην γραφήν. Ὁ δὲ Hamaker ἀντὶ φίλων ἀνέγνω ψιλῶν, ὅπερ παλαιογραφικῶς μὲν οὐκ ἀπίθανον, διὰ τὴν συνήθη σύγχυσιν τοῦ Φ καὶ Ψ, ἀλλ' ἥκιστα δεδικαιολογημένον ὑπὸ τῶν συμφραζομένων.

(1) Λυσ. π. τ. σηκ. § 14: «οὗτος μέντοι οὐκ ἂν ἔχοι ἀποδεῖξαι οὔθ' ὡς ὑπὸ πενίας ἠναγκάσθην τοιούτοις ἔργοις ἐπιχειρεῖν, οὔθ' ὡς τὸ χωρίον μοι διεφθείρετο τοῦ σηκοῦ ὄντος, οὔθ' ὡς ἀμπέλοις ἐμποδὼν ἦν, οὔθ' ὡς οἰκίας ἐγγύς, οὔθ' ὡς ἐγὼ ἄπειρος τῶν παρ' ὑμῖν κινδύνων».

(2) Πρβλ. Λυσ. αὐτόθ. § 1.

χθεστάτου δικαιώματος ἐπιφανείας τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ταῦτα, ὡς εἰκός, ἄνευ βλάβης τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως.

Ταῦτα πάντα ἐπετεύχθησαν διὰ τοῦ νέου συστήματος, ὃ νῦν μόλις τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους διδασκόμεθα, διὰ βραχέων μὲν κατὰ τὸ αὐτῷ σύνηθες, ἀλλ' ὡς νομικώτατα ἐκτιθεμένου τὰ κατ' αὐτό, ἐν συνδυασμῷ μάλιστα πρὸς τὸν πρότερον ἰσχύοντα νόμον, οὕτως ὥστε νὰ καθιστῶνται μὲν συμφανέστεραι αἱ διὰ τοῦ νέου νόμου ἐπενεχθεῖσαι μεταβολαί, νὰ καταδεικνύωνται δὲ σαφῶς καὶ τὰ κυριώτατα τῶν ἐντεῦθεν ἐπελθόντων νομικῶν ἀποτελεσμάτων.

Κατὰ τὸ νέον τοῦτο σύστημα, ἀντὶ ἡ πόλις αὐτὴ διὰ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν νὰ ἐπιμελῆται τῶν ἐλαιῶν μοριῶν, νὰ πωλῇ δὲ τὸν καρπὸν αὐτῶν, ὡς πρότερον, ταύτας ἁπάσας παρέδωκε τοῖς κυρίοις τῶν ἐν οἷς ἐφύοντο χωρίων, ἐπιφυλαξαμένη τὸ δικαίωμα ἵνα, ἀντὶ τῆς παραχωρήσεως ταύτης, εἰσπράττῃ «τοὺς τὰ χωρία κεκτημένους ἐν οἷς αἱ μορίαι εἰσὶν ὁ ἄρχων, τρί' ἡμικοτύλια ἀπὸ τοῦ στελέχους (1) ἑκάστου». Κατὰ ταῦτ' ἄρα ἡ πόλις ἀπηλλάγη μὲν τῆς

(1) Ἡ λ. στέλεχος, ἀπαντῶσα καὶ μικρὸν κατωτέρω: «τὸ δὲ ἔλα[ιον] ἐκ τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἐστιν τῇ πόλει», ἐνθάδε εἰρημένη φαίνεται ἀντὶ τοῦ δένδρον ἁπλῶς, ἄνευ διακρίσεως μεταξὺ θαλλουσῶν ἢ κατεστραμμένων μοριῶν· κατ' ἀκολουθίαν ἀγνοοῦμεν ἂν αἱ οὐκέτι καρποφοροῦσαι μορίαι συνηριθμήθησαν ἐν τῇ ἐπιβολῇ τοῦ φόρου τῶν 3 ἡμικοτυλίων ἐλαίου. Πιθανώτερον ὅμως ἡμῖν φαίνεται, ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν πλήρη ἐπίτευξιν τοῦ ὑπὸ τοῦ νέου νόμου ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ὅτι αὗται ὅλως ἐν τῇ συναριθμήσει παρημελήθησαν, ὅτι δὲ τούτου ἕνεκα ὁ Ἀριστοτέλης ἐχρήσατο τῇ λ στέλεχος. Πρβλ. Δημοσθ. πρ. Μακάρτ. § 69: «ταύτας (τὰς ἐλάας) ἐξώρυττον καὶ ἐξεπρέμνιζον, πλεῖν ἢ χίλια στελέχη, ὅθεν ἔλαιον πολὺ ἐγίγνετο». Ἔπ. Sandys ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 224.

Ἀλλ' ὃ μάλιστ' ἄξιον παρατηρήσεως ἐνθάδε νομίζομεν εἶνε τόδε, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἰπὼν ἤδη ὅτι ὁ ἄρχων εἰσπράττει τοὺς τὰ χωρία κεκτημένους «τρί' ἡμικοτύλια ἀπὸ τοῦ στελέχους ἑκάστου», μικρὸν κατωτέρω, ὡσεὶ βουλόμενος ταῦτα νὰ ἑρμηνεύσῃ, ἢ μᾶλλον, ὡσεὶ φοβούμενος μὴ παρερμηνευθῶσι ταῦτα, ἐπήνεγκε: «τὸ δὲ ἔλα[ιον] ἐκ τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἐστιν τῇ πόλει». Κατ' ἀρχὰς ἐπῆλθεν ἡμῖν ἡ ὑπόνοια, ἕνεκα τῆς προφανοῦς ἀντιθέσεως ταύτης, ὅτι ἴσως ἔνεστι σφάλμα τι ἐν τῷ πρώτῳ τῶν χωρίων τούτων, ἕνεκα συγχύσεως τοῦ ἀντιγραφέως, ἀναγνόντος κακῶς: τρί' ἡμικοτύλιΑ (ΑΠὸ) ΤΟῦ στελέχους ἑκάστου» ἀντὶ τρί' ἡμικοτύλια τοῦ στελέχους ἑκάστου, ὅπερ καὶ μᾶλλον συνᾴδει πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν, ἀφ' οὗ τὸ ἔλαιον οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἦν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κτήματος. Ἐπειδὴ ὅμως χρῆται μὲν ὁ Ἀριστοτέλης διαφόρῳ ἐν ἑκατέρᾳ τῶν προτάσεων τούτων ῥήματι, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τῷ εἰσπράττειν, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τῷ εἶναι, εἶπε δὲ ἤδη καὶ ἀνωτέρω: συλλέγεται δὲ τὸ ἔλαιον **ἀπὸ** τῶν μοριῶν, μᾶλλον εὔλογον ἐφάνη ἡμῖν νὰ παραδεξώμεθα, ὅτι ὁ φιλόσοφος ἐν μὲν ταῖς δύο πρώταις προ-

καλλιεργίας τῶν μοριῶν, ἀφεθείσης τοῖς τὰ χωρία κεκτημένοις, ἅμα δ' ὅμως ἐστερήθη καὶ τοῦ καρποῦ αὐτῶν, ἐφεξῆς ἀνήκοντος κατὰ κυριότητα (1) τοῖς τῶν χωρίων τούτων κυρίοις, ἁπλῶς ὀφείλουσιν ἵνα καταβάλλωσι τρία ἡμικοτύλια ἐλαίου, ὑπὲρ ἑκάστης μορίας, τῷ ἐπωνύμῳ ἄρχοντι, ἑκάστου ἐνιαυτοῦ.

Ἀλλ' ἐντεῦθεν, πλὴν ἄλλων, ἐπῆλθε καὶ τόδε τὸ ἀποτέλεσμα, οἰκονομικῶς σπουδαιότατον, ὅτι δῆλα δή, ἀντὶ τῆς πρότερον ἀσαφείας, ἐπειδὴ γνωστὸς μὲν ἦν (ἤ, τοὐλάχιστον, γνωστὸς κατ' ἀνάγκην ἐγένετο, διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου συστήματος), ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ὑπαρχουσῶν μοριῶν, γνωστὸς δ' ὡσαύτως καὶ ὁ ὑπὲρ ἑκάστης μορίας ἀποτιστέος ἐνιαύσιος φόρος, ἡ ὅλη ἄρα εἰς ἔλαιον πρόσοδος τῆς πόλεως κατέστη, ὡς εἰπεῖν, παγία καὶ ἀμετάβλητος, ἑκάστου ἐπωνύμου ἄρχοντος ὀφείλοντος τοσαῦτα ἡμικοτύλια ἐλαίου νὰ συλλέγῃ, ἄχρις ἐξόδου αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅσος ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ἐλαιῶν μοριῶν πολλαπλασιαζόμενος ἐπὶ ἡμικοτύλια τρία (2). Διὰ

τάσεσιν ἐχρήσατο αὐταῖς ταῖς λέξεσι τοῦ νομοθέτου, βουληθέντος χάριν ἴσως τῆς παραδόσεως νὰ σημάνῃ, ὅτι τὸ τοῖς Παναθηναίοις δοτέον τοῖς νικῶσι τῶν ἀγωνιστῶν ἔλαιον ἐξηκολούθει δῆθεν συλλεγόμενον καὶ εἰσπραττόμενον ἀπὸ τῶν μοριῶν, ὅτι δ' ὅμως ἐν τῇ τρίτῃ περιπτώσει, οἴκοθεν πλέον ἑρμηνεύων τὸν νέον νόμον καὶ δεικνὺς κατ' ἀκρίβειαν τὰ νομικὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ, ἐμφαντικῶς ἐπήγαγεν, ὅτι τὸ ἔλαιον ἐκ τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἐστιν τῇ πόλει.

(1) Ὅτι ὁ τὸ χωρίον κεκτημένος ἐγίγνετο κύριος τοῦ ἐκ τῶν μοριῶν παραγομένου ἐλαίου, τοῦτο ἀναντιλέκτως προκύπτει ἐκ τῆς κατωτέρω ἑρμηνευομένης φράσεως: «τὸ δὲ ἔλα[ιον] ἐκ τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἐστιν τῇ πόλει».

(2) Περιεργίας χάριν παρασημειούμεθα, ὅτι δεδομένου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν τοῖς νικηταῖς κατὰ τὰ Παναθήναια παρεχομένων ἀμφορέων ἐλαίου, εὐκόλως τις δύναται νὰ προσδιορίσῃ ἐντεῦθεν τὸν κατ' ἐλάχιστον ὅρον ἀναγκαῖον ἀριθμὸν μοριῶν, ἐξ ὧν τὸ ἔλαιον τοῦτο ἐκ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια συνελέγετο. Ἡμεῖς, ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Gilbert (ὅρ. γερμ. πρωτοτύπ. τόμ. Α' σελ. 372 σημ. 3 ἢ μτφρ. Ν. Γ. Πολίτου σελ. 417 σημ. 2) παρατεθειμένων ἀριθμῶν ὑπολογίζοντες, ὅτι δῆλα δὴ ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἐδίδοντο τοῖς νικηταῖς ἀμφορεῖς ἐλαίου 1200, ὅτι δ' ἄρα οὗτοι ἀνελόγουν πρὸς κοτύλας ἐλαίου ($1200 \times 72 =$) 86400 ἢ ἡμικοτ. 172800, εὕρομεν ὅτι ὁ κατ' ἐλάχιστον ὅρον ἀναγκαῖος ἀριθμὸς ἐλαιῶν πρὸς παροχὴν τοῦ ποσοῦ τούτου ἦσαν μορίαι (172800 : 4 ἀριθμοῦ ἐτῶν = 43200 : 3 ἀριθμοῦ ἡμικοτυλίων =) 14400. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος, καίπερ μέγας ὢν καθ' ἑαυτόν, διὸ καὶ δικαιολογῶν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀνάγκην μεταβολῆς τοῦ ἀρχαίου συστήματος, ὅμως οὐδαμῶς εἶνε ὑπερβολικός, παραβαλλόμενος πρὸς τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐλαιῶν, αἳ βεβαίως ἦσαν πάμπολλαι, πάντως πλείονες τῶν 400000, ἀφ' οὗ τὸ ἐξ αὐτῶν ἔλαιον οὐ μόνον ἐπήρκει πρὸς τὰς χρείας τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ χάριν ἐμπορίας καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἔτι ἐξήγετο (ὅρ. Gilbert αὐτόθι).

ταῦτα ὁ Ἀριστοτέλης προστίθησι: «συλλέξας οὖν ὁ ἄρχων τὸ ἐφ' ἑαυ[τοῦ] γιγνόμενον (1) τοῖς ταμίαις παραδίδωσιν εἰς ἀκρόπολιν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀναβῆναι(2) πρότερον εἰς Ἄρειον πάγον, πρὶν ἂν ἅπαν παραδῷ τοῖς ταμίαις».

Ἀλλ' ὁ σοφώτατος Σταγιρίτης εἰπὼν ἤδη: «εἰσπράττει δὲ τοὺς τὰ χωρία κεκτημένους ἐν οἷς αἱ μορίαι εἰσὶν ὁ ἄρχων, τρι' ἡμικοτύλια ἀπὸ τοῦ στελέχους ἑκάστου», εὐλόγως δὲν ἠρκέσθη εἰς ταῦτα καὶ μόνα· διότι ἐκ τούτων οὐδὲν ἄλλο συνάγεται, ἀλλ' ἢ μόνον ὅτι, πρὸς παροχὴν τῶν 3 ἡμικοτυλίων ἐλαίου, δι' ἑκάστην μορίαν, προσωπικῶς ἦν ὑπεύθυνος ὁ τὸ χωρίον κεκτημένος (3), ὁ ἔχων δῆλον ὅτι τὴν νομικὴν τοῦ χωρίου κυριότητα (4), οὐχὶ δ' ἄρα ὁ μισθωτὴς ἢ πᾶς ἄλλος κάτοχος τοῦ χωρίου, καὶ δὴ

(1) Περὶ δημοσίας προσόδου ἢ φόρου προκειμένου ὁμοίως εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἐν κεφ. 16. 4: «ἅμα δὲ συνέβαινεν αὐτῷ (Πεισιστράτῳ) καὶ τὰς προσόδους γίγνεσθαι μείζους, ἐξεργαζομένης τῆς χώρας· ἐπράττετο γὰρ ἀπὸ τῶν γιγνομένων δεκάτην». Τῷ τῆς μετοχῆς δ' ἐνεστῶτι ὡσαύτως ἐχρήσατο καὶ ὁ Ξενοφ. Κύρ. Ἀναβ. Α' 1. 8: «καὶ γὰρ ὁ Κῦρος ἀπέπεμπε τοὺς γιγνομένους δασμοὺς βασιλεῖ ἐκ τῶν πόλεων κτέ.».

(2) Ὁμοίαν διάταξιν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς νόμοις Περὶ ἐπιχειροτονίας νόμων, παρὰ Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. § 22: «καὶ ἔνδειξις αὐτῶν (τῶν πρυτάνεων καὶ προέδρων) ἔστω πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, καθάπερ ἐάν τις ἀρχῇ ὀφείλων τῷ δημοσίῳ· οἱ δὲ θεσμοθέται τοὺς ἐνδειχθέντας εἰσαγόντων εἰς τὸ δικαστήριον κατὰ τὸν νόμον ἢ μὴ ἀνιόντων εἰς Ἄρειον πάγον, ὡς καταλύοντες τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν νόμων». Περὶ τοῦ ἀναβαίνειν πρβλ. ἔτι Ψ/Δημοσθ. κ. Νεαίρ. § 80: «ὡς γὰρ ἐγένετο τὰ ἱερὰ ταῦτα καὶ ἀνέβησαν εἰς Ἄρειον πάγον οἱ ἐννέα ἄρχοντες ταῖς καθηκούσαις ἡμέραις κτέ».

(3) (4) Πρβλ. Λυσ. π. τ. σηκ. § 7: «καὶ τῶν αὐτῶν καὶ ἐν τῇ εἰρήνῃ καὶ ἐν τῷ πολέμῳ κεκτημένων οὐκ ἀξιοῦτε παρ' αὐτῶν . . . δίκην λαμβάνειν. καίτοι εἰ τοὺς διὰ παντὸς τοῦ χρόνου γεωργοῦντας τῆς αἰτίας ἀφίετε, ἦ που χρὴ τοὺς γ' ἐν τῇ εἰρήνῃ πριαμένους ἀφ' ὑμῶν ἀζημίους γενέσθαι». Ἔτι § 4: «ἐγὼ δὲ παρ' Ἀντικλέους. . . ἐωνούμην. ἡγοῦμαι τοίνυν . . . ἀποδεῖξαι, ὡς, ἐπειδὴ τὸ χωρίον ἐκτησάμην κτέ.» Τὰ χωρία ταῦτα παρεθέμεθα ἵνα δειχθῇ ὅτι ὁ ῥήτωρ ἀναγκαῖον ἡγεῖται ἵνα δηλοῖ ἑκάστοτε τὸν νόμιμον τρόπον τῆς κτήσεως. Ἐπισφαλὲς φαίνεται ἡμῖν τὸ δίδαγμα, ὅτι ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ οὐ διασαφεῖται ἱκανῶς ἡ ἔννοια τῆς κυριότητος (dominium). Πρβλ. Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σελ. 45 ἐπ.) τοὐναντίον διδάσκοντα, ὅτι κατὰ τοὺς ἐνδόξους τοὐλάχιστον χρόνους τῶν Ἀθηνῶν, τὸ τῆς κυριότητος δικαίωμα ἐμφανίζει πάντα τὰ κυρίως συνιστῶντα αὐτὸ στοιχεῖα. Τοσοῦτον ἄρα εἶνε ἀληθὲς μόνον, ὅτι τὸ ἀττ. δίκαιον στερεῖται ἰδίου καὶ μοναδικῶς καθιερωμένου τεχνικοῦ ὅρου, ἀναλόγου πρὸς τὸν τοῦ ρωμ. δικαίου dominium, πρὸς δήλωσιν τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος. Ἡ νομικὴ ἔννοια τοῦ ἐν ἐφεσιακῇ ἐπιγραφῇ τοῦ ἔτους 84 π. Χ. ἀναγιγνωσκομένου ὅρου παγκτησία (R. I. J. Gr. σελ. 38 στίχ. 78), εἰ καὶ ἡ λέξις αὐτή, καθ' ἑαυτὴν ἐρ-

λ. χ. ὁ ἐπὶ ἀντιχρήσει (1) κατέχων ὑποθηκικὸς δανειστής, ὃς ὅμως δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἐπὶ ἀντιχρήσει κατέχει, δικαιοῦται εἰς ἀπόληψιν τῶν καρπῶν. Ἀλλὰ καὶ ἔξω τῶν περιπτώσεων τούτων, ὧν ἀναντιλέκτως ἡ τῆς μισθώσεως ἦν συνηθεστάτη ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐν ἄλλαις ἔτι πλείσταις περιπτώσεσι τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως ἐδύναντο πολλαχῶς νὰ κινδυνεύωσιν, ἂν αὕτη, ὡς ἐκ τοῦ νόμου, ἦν ὑπόχρεως ἵνα κατὰ τοῦ κεκτημένου καὶ μόνου ἐπιδιώκῃ ἀεὶ τὴν εἴσπραξιν τοῦ ὀφειλομένου αὐτῇ φόρου.

Βεβαίως ὅμως οὐχ οὕτως εἶχον τὰ πράγματα κατὰ τὸν νόμον· διὸ ὁ Ἀριστοτέλης σπεύδει σχεδὸν εἰπεῖν ἵνα προσθῇ, καὶ δὴ μετά τινος ἐμφάσεως: «τὸ δὲ ἔλα[ιον] ἐκ τοῦ κτήματος, οὐκ ἀπὸ τῶν στελεχῶν ἐστιν τῇ πόλει», δι' ὧν ἀναντιλέκτως μηνύεται, ὅτι ἡ πόλις παραδοῦσα τὰς μορίας τοῖς τὰ χωρία κεκτημένοις, ἀντὶ τριῶν ἡμικοτυλίων ἐλαίου, κατὰ τὴν μορίαν ἑκάστην, διαρρήδην ἐπεφύλαξεν ἑαυτῇ ἄμεσον καὶ ἐμπράγματον δικαίωμα (jus in re) ἐπ' αὐτῶν τῶν χωρίων, ἐν οἷς αἱ μορίαι ἦσαν, δικαιουμένη ἵνα, ἐν περιπτώσει ἀπροθυμίας ἢ ἀδυναμίας τοῦ κεκτημένου, ἀσκῇ τοῦτο ἀπ' εὐθείας κατὰ τοῦ κτήματος, ἀδιαφοροῦσα δὲ τελέως περὶ τῶν ὑπὸ οἵων δή ποτε τρίτων (οἷον μισθωτῶν, μεσεγγυούχων κλ.) ἀντιτασσομένων προσωπικῶν ἢ καὶ ἐμπραγμάτων ἔτι δικαιωμάτων.

Ὡς δ' ὅμως διατυποῦται ἡ ἀριστοτελικὴ αὕτη φράσις καὶ τόδ' ἔτι συνάγεται, ὅτι δῆλα δὴ τὸ μικρὸν ἀνωτέρω κατὰ τὴν φράσιν τοῦ νομοθέτου πιθανῶς εἰρημένον, ὅτι ὁ ἄρχων εἰσπράττει «τρί' ἡμικο-

μηνευομένη, φαίνεται δηλοῦσα τὴν πᾶσαν κτῆσιν (πρβλ. τὰς λλ. παμπησία παμπρασία κλ.) ἢ τὴν ὅλην κυριότητα, ὅμως εἰσέτι ἀμφιβάλλεται, μὴ δυναμένη νὰ ὁρισθῇ ἀναντιλέκτως ἐκ τῶν συμφραζομένων. Περὶ τῶν ἤδη ἐξενεχθεισῶν γνωμῶν ὅρ. Beauchet αὐτόθ. τόμ. Γ' σελ. 278, ἔτι δὲ πρβλ. τὰς σελ. 267, 268 καὶ 271.

(1) Τὴν ὕπαρξιν τοῦ θεσμοῦ τούτου, καίπερ μὴ διαρρήδην μαρτυρουμένην ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ, ὅμως νομίζομεν ἐμμέσως ἀποδεικνυμένην διὰ τῆς ἑρμηνείας διαφόρων χωρίων ἔν τε ἐπιγραφαῖς (R. I. J. G. σελ. 116 ἀρ. 62 καὶ 63) καὶ παρὰ τοῖς ῥήτορσιν ἀναγιγνωσκομένων. Ὁ δὲ Beauchet ἔτι μᾶλλον περὶ τούτου πείθεται, διότι λέγει τὴν ἀντίχρησιν εὑρίσκει οὖσαν ἐν χρήσει καὶ ἐν ἄλλαις τῶν ἑλλ. πόλεων. (Αὐτόθ. τόμ. Γ' σελ. 212 ἐπ. 214 σημ. 1). Πρβλ. πλουσιωτάτην κατὰ λόγον κρίσεων καὶ παραπομπῶν περὶ τούτων σημείωσιν τοῦ W. Wyse ἐν τῇ ἄρτι (1904, University Press, Cambridge 8ον σελ. I-LXIII καὶ 1-735) ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθείσῃ καλλίστῃ ὄντως κριτικῇ καὶ ἑρμηνευτικῇ ἐκδόσει τῶν τοῦ Ἰσαίου λόγων, σελ. 430 ἐπ. εἰς τὴν § 21 τοῦ λόγου π. τ. Δικαιογ κλήρου.

τύλια ἀπὸ τοῦ στελέχους ἑκάστου» κυρίως εἰπεῖν ἀφορᾷ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ποσοῦ ἐλαίου, ὃ «ὁ τὸ χωρίον κεκτημένος ἀποτίνει» δι' ἑκάστην μορίαν, ὅτι δ' ὅμως κατὰ νομικὴν ἀκρίβειαν τὸ ἀποτιστέον ἔλαιον ὀφείλεται οὐχὶ πλέον ἐκ τῆς προσόδου τῶν μοριῶν (ὧν ὁ καρπός, ὡς εἴρηται, ὥσπερ καὶ τῶν ἰδίων ἐλαιῶν, γίγνεται τοῦ τὸ χωρίον κεκτημένου) ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ὅλου κτήματος, ὥς τις ἔγγειος φόρος, βαρύνων ἕκαστον κτῆμα κατὰ λόγον τῶν ἐν αὐτῷ μοριῶν, λογιζόμενος δὲ ἐφ' ἑκάστην μορίαν πρὸς τρία ἡμικοτύλια (1) ἐλαίου·

Πολλῷ δυσδιαλυτώτερον εἶνε τὸ ζήτημα, ἆρά γε τί κατ' ἀκρίβειαν νοεῖ ὁ 'Αριστοτέλης ἐν οἷς ἐν τῷ μεταξὺ λέγει: «ἐξ οὗ δὲ τὸ ἔλαιον ὁ τὸ χωρίον κεκτημένος ἀποτίνει, ὁ μὲν νόμος ἐστίν, ἡ κρίσις δὲ καταλέλυται». Νόμον βεβαίως λέγων νοεῖ τὸν εὐθὺς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ μνημονευθέντα, ὅτι δῆλα δὴ «εἴ τις ἐξορύξειεν ἐλάαν μορίαν ἢ κατάξειεν, ἔκρινεν ἡ ἐξ 'Αρείου πάγου βουλή, καὶ εἰ [τ]ου καταγνοίη, θανάτῳ τοῦτον ἐζημίουν». 'Αλλ' ἐὰν ὁ παλαιὸς οὗτος νόμος μὴ ἐλύθη, ὅλως δὲ τοὐναντίον ἐξηκολούθει ὤν, ὡς διαρρήδην καὶ δὴ ἐμφαντικῶς ὁ 'Αριστοτέλης διδάσκει, βεβαίως οὐκ ἄνευ λόγου τινός, τότε πῶς κατελύθη μόνον ἡ κρίσις, τουτέστιν ἡ κατὰ τὸν νόμον τοῦτον δίωξις καὶ κρίσις ἐν δικαστηρίῳ τῶν ἐξορυττόντων ἢ κατατεμνόντων μορίας; Ἔπειτα, διατί νὰ καταργηθῇ ἡ κρίσις μόνον, οὐχὶ δ' ὁ νόμος αὐτός, ἀφ' οὗ τῆς κρίσεως καταλυομένης καὶ αὐτὸς ὁ νόμος ἔμελλε κατ' ἀνάγκην ν' ἀτονήσῃ; Σημειωτέον δ' ὅτι ἂν ἁπλῶς περὶ καταργήσεως νόμου δι' ἀχρηστίας προύκειτο, ὁ 'Αριστοτέλης μᾶλλον ἄλλως θὰ ἔλεγε τὸ πρᾶγμα καὶ δὴ ἴσως ὡδέ πως: (ἐξ οὗ δὲ τὸ ἔλαιον κτέ. ὁ μὲν νομος ἐστίν, οὐκέτι δὲ τούτῳ χρῶνται) (2).

'Ημεῖς περὶ πάντων τούτων συλλογιζόμεθα ὡς ἑξῆς:

(1) 'Εν Κεχρύρᾳ εὑρέθη ἀγγεῖον χορητικότητος ἡμικοτυλίου, ἔχον ἐπιγεγραμμένην τὴν λέξιν ΗΕΜΙΚΟΤΥΛΙΟΝ. Τοῦτο περιέγραψε πρῶτος ὁ Birch ἐν Ancient Pottery ἔκδ. Β' 1873 σελ. 375 (παρὰ Pottier ἐν Daremb.-Sagl. λ. Κοτύλη σελ. 1550).

(2) Οὕτως λ. χ. λέγει ὁ 'Αριστοτέλης περί τινων ἐκ τῶν σολωνείων νόμων, οἳ εἶχον ἤδη περιέλθει εἰς ἀχρηστίαν, ἐν 'Αθην. Πολ. κεφ. 83: «διὸ καὶ ἐν τοῖς νόμοις τοῖς Σόλωνος, οἷς οὐκέτι χρῶνται, πολλαχο[ῦ γέ]γραπται κτέ.». Νομίζομεν δ' ἀναγκαῖον τὸν δι' ὑποστιγμῶν χωρισμὸν τῆς προτάσεως «οἷς οὐκέτι χρῶνται» ἵνα ἔτι σαφέστερον δεικνύηται ἡ ἐνοῦσα διαστολή.

Ὁ περὶ τῶν μοριῶν νόμος, παλαιότατος ὤν, σολώνειος ἢ προσολώνειος ἴσως (1), ἀφεώρα εἰς κτήματα ἱερὰ τῇ θεῷ· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐκ τῶν μοριῶν ἔλαιον παρεδίδοτο μὲν τοῖς ταμίαις τῆς Ἀθηνᾶς, ἦν δὲ προωρισμένον ἵνα χρησιμεύῃ ὡς ἆθλον τοῖς νικηταῖς κατὰ τὴν μεγίστην καὶ παλαιοτάτην τῶν ἀττικῶν ἑορτῶν, τὰ Παναθήναια, παντὶ νομίζομεν πιθανώτατον θὰ φανῇ, ὅτι ὁ περὶ τῶν μοριῶν νόμος οὗτος, ἐμμέσως τοὐλάχιστον καὶ ἐν τῇ κοινῇ ὑπολήψει τῶν τότε ἀνθρώπων, δὲν ἐδύνατο ἢ νὰ συνδέηται πρός τε τὸν περὶ τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς νόμον τοῦ Σόλωνος, ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους ἰσχύοντα (2), καὶ δὴ μάλιστα πρὸς τοὺς περὶ τῶν Παναθηναίων παλαιοτάτους ἐκείνους θρησκευτικοὺς θεσμούς. Ἀλλὰ τοιούτου ὄντος τοῦ νόμου τούτου, ἐξόχως ἄρα σεβαστοῦ, συνεργουσῶν δὲ καὶ τῶν ἀκμαίων πάντοτε θρησκευτικῶν δοξασιῶν τῶν Ἀθηναίων, σχεδὸν εἰπεῖν ἀδύνατον φαίνεται, ὅτι ἐδύνατό ποτε νὰ τολμηθῇ ἄμεσος πρότασις περὶ λύσεως αὐτοῦ, ὅλως δὲ ἄπιστον ὅτι αὕτη καὶ τολμηθεῖσα ἐδύνατο νὰ γένηται δεκτὴ ὑπὸ τοῦ δήμου. Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον ἦν, ἔτι μᾶλλον ἀπαράδεκτον ὂν φαίνεται, ὅτι ὁ δῆμος ἐδύνατό ποτε νὰ ἐπιψηφίσηται τὴν προφανῶς ἀσεβῆ (3) πρότασιν περὶ τελείας καὶ πλήρους ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἱερῶν ἐλαιῶν. Οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ ὁπόσον ἦν χαλεπόν, πολλάκις δὲ καὶ ἐπικίνδυνον ἅμα, τὸ νὰ προτείνῃ τις τὴν ἀποχειροτονίαν ἤδη κειμένου νόμου, καὶ δὴ σολωνείου μάλιστα, οἷος πιθανώτατα ἦν τε καὶ ἐνομίζετο ὁ περὶ τῶν ἐλαιῶν μοριῶν, νὰ τολμήσῃ δὲ ν' ἀντιτιθῇ ἕτερον νόμον καινόν, μέλλοντα ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν παλαιόν (4).

(1) Ὅτι ὁ νόμος οὗτος ἦν παλαιότατος συνάγεται ἐκ πλείστων τεκμηρίων, καὶ δὴ λ. χ. ἐκ τῆς εἰδικῆς ἁρμοδιότητος τοῦ Ἀρείου πάγου, ἀσκοῦντος ταύτην γενικὴν καὶ πρὸ τῆς ἐπὶ Δράκοντος πολιτείας (Ἀριστοτ. Ἀθην. πολ. κεφ. 3. 6) εἶτα δὲ καὶ κατ' αὐτὴν (αὐτόθ. κεφ. 4. 4). Καὶ ἀγνοεῖται μὲν πάντως ἂν περὶ τῶν ἱερῶν ἐλαιῶν τούτων προύβλεπον ἤδη τὰ θέσμια, ἃ τὸ πρῶτον αἱρεθέντες οἱ Θεσμοθέται ἀνέγραφαν (αὐτόθ. κεφ. 3. 4), βέβαιον ὂν ὅμως φαίνεται, ὅτι ὁ Σόλων διέλαβε περὶ τῶν μοριῶν ἐν τοῖς νόμοις. Πρβλ. Πολυδεύκ. Ε. 36.

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 47. 1· πρβλ. ἔτι κεφ. 8. 1.

(3) Ταὐτὸ διδάσκει ὁ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σελ. 43 καὶ σημ. 5) περὶ τῆς ἐκποιήσεως τῶν ἱερῶν ἀκινήτων κτημάτων, ὁσάκις ταῦτα ἦσαν ἤδη ὁριστικῶς περιβεβλημένα ταύτην τὴν ἰδιότητα.

(4) Ὅρ. λ. χ. Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. §§ 20-23, 25, 33 ἑπ.—πρ. Λεπτίν. §§ 89 93.—Αἰσχ. κ. Κτησιφ. § 38 κλ. κλ.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἶχον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη ὡσαύτως εἶνε νόμος ἀπαράβατος, ἡ τῆς μεταρρυθμίσεως δὲ τοῦ ἐν ἰσχύϊ παμπαλαίου συστήματος, τοῖς γεωργοῦσι μάλιστα αἰσθητὴ γενομένη, ἀλλὰ βεβαίως ἀναγνωριζομένη καὶ ὑπὸ τῶν πολλῶν, ἔδει ἐπὶ τέλους νὰ τύχῃ θεραπείας τινός, καὶ δὴ τοιαύτης ὥστε, τηρουμένων μὲν πάντως τῶν ἱερῶν παραδόσεων, μηδαμῶς δὲ ἀποχειροτονουμένων τῶν παλαιῶν περί τε τῶν ἐλαιῶν μοριῶν καὶ περὶ τῶν σηκῶν νόμων, νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος τις, ὥστε καὶ τὰ χωρία ν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καταθλιπτικωτάτου δικαιώματος τῆς Ἀθηνᾶς, ἀποδιδομένης αὐτοῖς ἐφεξῆς τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ καλλιεργίᾳ, καὶ ἡ πόλις οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον ἀσφαλῶς νὰ συλλέγῃ τὸ τοῖς ἀθληταῖς δοτέον ἔλαιον.

Πράγματι δὲ ἐπενοήθη ἡ ἑξῆς θεραπεία αἱ μὲν μορίαι νὰ παραδοθῶσιν ἁπλῶς (1), ἄνευ οἵας δή ποτε ῥητῆς περὶ ἀποδόσεως προθεσμίας, τοῖς τὰ χωρία κεκτημένοις, ἐν οἷς αὗται εὑρίσκοντο, οὗτοι δὲ καλλιεργοῦντες αὐτὰς νὰ καρπῶνται πάντα τὸν καρπόν, ὑποχρεούμενοι μόνον ἵνα, καθ' ἕκαστον ἔτος καὶ δι' ἕκαστον στέλεχος, ἀντὶ τῆς προσκαίρου κατ' ἐπίφασιν παραχωρήσεως ταύτης, ἀποτίνωσι τῷ ἄρχοντι τρία ἡμικοτύλια ἐλαίου. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ πόλις, εἴ ποτε ἀπεφάσιζεν ἵν' ἐπανέλθῃ εἰς τὸ πρότερον σύστημα, οὐδὲν ἄλλο εἶχε νὰ πράξῃ ἢ ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπόδοσιν τῶν παραδοθεισῶν μοριῶν, μετὰ τῶν περὶ αὐτὰς σηκῶν, τοσούτων παρ' ἑκάστου κτήματος, ὅσα τρὶς ἡμικοτύλια ἐλαίου παρ' ἑκάστου εἰσέπραττε (2). Οὕτω λοιπόν, οὐχὶ μὲν διαρρήδην καὶ φανερῶς, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν αἱ ἐλαῖαι μορίαι σχεδὸν ἀφωμοιώθησαν πρὸς τὰς ἰδίας ἐλαίας καὶ κατ' ἐπακολούθημα

(1) Λέγομεν δὲ νὰ παραδοθῶσιν ἁπλῶς, ἀπεχόμενοι παντὸς προσδιορισμοῦ περὶ τῆς νομίμου αἰτίας τῆς παραδόσεως, διότι κατ' ἀλήθειαν, οὐδεμία μὲν τοιαύτη συνάγεται σαφῶς, μόνον δὲ ἡ ἔννοια τῆς ἐκποιήσεως (allienatio) ἀποκλείεται, ἀφ' οὗ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ὁ παλαιὸς περὶ τῶν μοριῶν νόμος ἀεὶ ἐξηκολούθει ὤν.

(2) Κατὰ νομικὴν ἀκρίβειαν κρίνοντες, ἀκολούθως δὲ καὶ τοῖς ἤδη ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθεῖσιν, ὠφείλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐν περιπτώσει ἀποδόσεως, οἱ τὰ χωρία κεκτημένοι ὤφειλον νὰ ἐπιστρέψωσιν αὐτὰς ταύτας τὰς παραχωρηθείσας μορίας, οὐχὶ δ' ἄλλας ἐλαίας. Καὶ τοῦτο μὲν ἴσως ἐλέχθη τότε ὑπὸ τοῦ τὸ νέον σύστημα εἰσαγαγόντος, χάριν μάλιστα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν πολλῶν· ὅμως δὲ μᾶλλον πιθανὸν φαίνεται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἑκόντες ἀπέφυγον ἵνα πολυπραγμονήσωσι περὶ τῶν ἀπωτέρων καὶ ἐνδεχομένων ἀποτελεσμάτων τῆς νέας καταστάσεως, ἀφέντες εἰς τὸ μέλλον ἵνα κρίνῃ ποτὲ καὶ ἀποφασίσῃ περὶ αὐτῶν.

ἐξέλιπεν ἢ μᾶλλον, ἐφ' ὅσον ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθει, ὤφειλε νὰ ἐκλίπῃ πᾶσα περίπτωσις ἐφαρμογῆς ἕνεκα παραβάσεως τῶν ὑπαρχόντων περὶ μοριῶν καὶ σηκῶν παλαιῶν νόμων.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρκει· διότι ὁ νομοθέτης, ὡς εἴρηται, οὔτε τὸν παλαιὸν νόμον νὰ λύσῃ ἐτόλμησεν, οὔτ' αὖθις διαρρήδην νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐλαῖαι μορίαι οὐκέτι ὑπάρχουσιν. Ὄντος δ' ἔτι τοῦ νόμου, τίς ἄρχων ἐδύνατο, δοθείσης αὐτῷ καταγγελίας κατά τινος περὶ ἐξορύξεως μορίας ἢ ἀφανισμοῦ σηκοῦ, ν' ἀρνηθῇ αὐθαιρέτως τὴν τῶν νομίμων ἐπιτέλεσιν, τουτέστιν οὔτε εἰς ἀνάκρισιν νὰ προβῇ, οὔτε τὴν κατηγορίαν πρὸς κρίσιν νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ταῦτα εἰδὼς κάλλιστα ὅτι αὐτὸς οὗτος ἐκινδύνευε νὰ εἰσαγγελθῇ πρὸς τὴν βουλὴν μὴ χρῆσθαι τοῖς νόμοις; (1).

Ἔδει λοιπὸν καὶ ὑπὲρ τούτου νὰ ζητηθῇ θεραπεία τις νόμιμος, ὡς τοιαύτη δ' εὑρέθη, διὰ ψηφίσματος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἡ κατάλυσις τῆς κατὰ τὸν ὑπάρχοντα παλαιὸν νόμον κρίσεως, καθ' ὃν δῆλα δὴ τρόπον καὶ ἄλλοτε ἐποίησαν, καὶ δή, ἵνα χρησώμεθά τινι παραδείγματι, ὅτε πρὸ τῆς καταστάσεως τῆς τῶν Τετρακοσίων πολιτείας (411 π. Χ.), καὶ πρὸς ἀκίνδυνον προκατασκευὴν αὐτῆς «τὰς τῶν παρανόμων γραφὰς καὶ τὰς εἰσαγγελίας καὶ τὰς προσκλήσεις ἀνεῖλον», προσωρινῶς ὡς εἰκός, «ὅπως ἂν οἱ ἐθέλοντες Ἀθηναίων συμβουλεύωσι περὶ τῶν προκειμένων» (2).

Πότε ἡ περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος μεταρρύθμισις αὕτη ἐπῆλθεν ὁ Ἀριστο-

(1) Ἀριστοτ. Ἀθην. πολ. κεφ. 45. 2: «ἔξεστι δὲ καὶ τοῖς ἰδιώταις εἰσαγγέλλειν ἣν ἂν βούλωνται τῶν ἀρχῶν ***μὴ χρῆσθαι τοῖς νόμοις***· ἔφεσις δὲ καὶ τούτοις ἐστὶν εἰς τὸ δικαστήριον ἐὰν αὐτῶν ἡ βουλὴ καταγνῷ». Τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν ἀκριβῆ ὁρισμὸν τοῦ ἀδικήματος τούτου ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἀγνοοῦμεν· ὅμως δὲ ὑπολαμβάνομεν ὅτι ἐν τούτῳ πάντως περιελαμβάνετο καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Ποιν. Νόμ. ἄρθρ. 480 (πρβλ. ἄρθρ. 57 Πολ. Δικ.) ὡς ἁπλοῦν πλημμέλημα χαρακτηριζόμενον ἀδίκημα τῆς ἀρνησιδικίας (déni de justice).

(2) Ἀριστοτ. Ἀθην. πολ. κεφ. 29. 4. Πρβλ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ (1899) σελ. 110-111 καὶ τὰς ὑπ' αὐτὰς σημ. Ἐνδεικτικωτάτη πρός τε τὴν ὀρθὴν καὶ δικαίαν κρίσιν τῶν ἀριστοτελικῶν πηγῶν εἶνε ἡ τοῦ σοφωτάτου Βλασσίου παρατήρησις περὶ τῆς ἐν τῷ ἄνωθι καταχεχωρισμένῳ χωρίῳ χρήσεως τῆς μετ. ἐθέλοντες: «Notetur usus verbi ἐθέλειν pro βούλεσθαι, qui per haec decreta (etiam c. 30) obtinet, ad imitationem veteris linguae, qua vel Solo (c. 35, 2; Demosth. 46, 14) vel Clisthenes usus erat». Εἶνε καὶ τοῦτο σαφὴς ἀπόδειξις ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἤντλει ἀμέσως ἐκ τῶν νόμων, ὁσάκις οὗτοι ἦσαν αὐτῷ προσιτοί.

τέλης παραλείπει ὅλως νὰ δηλώσῃ· ὅμως δὲ ἐκ τῶν λεπτομερειῶν, ἃς περὶ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἐκτίθησιν, ὡς ἐξ ἰδίας καὶ ἀμέσου ἀντιλήψεως, εὔλογον φαίνεται νὰ εἰκάσῃ τις, ὅτι αὕτη συνετελέσθη οὐ λίαν πολὺν χρόνον πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ ἀριστοτελικοῦ συγγράμματος. Ὡσαύτως δ' ἀγνοεῖται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ εἰσηγησαμένου τὸ ψήφισμα καὶ καθόλου εἰπεῖν γενομένου αἰτίου τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης. Ὁ Barth(1) ἐκ τῶν ἔργων ἐν γένει τοῦ Εὐβούλου κρίνων, νομίζει ὅτι οὗτος παντὸς ἄλλου μᾶλλον ἐγένετο εἰσηγητὴς καὶ τοῦ νέου περὶ τῶν μοριῶν συστήματος, τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην καὶ ἡμεῖς ἀποδεχόμεθα ὡς τὰ μάλιστα εὔλογον. Ἀλλ' ὅστις δή ποτε καὶ ἂν ᾖ ὁ τὸ νέον σύστημα εἰσενεγκών, ἡ μεταβολὴ αὕτη πάντως φαίνεται γενομένη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς Δ´ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ δὴ εἰδικώτερον, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 354-339 π. Χ., τοῦ Εὐβούλου ὄντος προστάτου τοῦ δήμου.

Ἐκ τῆς ἀποπείρας ἡμῶν ταύτης πρὸς ἱστορικὴν μελέτην τοῦ παρόντος νομικοῦ θέματος, δύναταί τις νὰ ἐλπίζῃ, νομίζομεν, ὅτι ὥσπερ ἐν τῷ ῥωμ. δικαίῳ, οὕτω καὶ ἐν τῷ δικαίῳ καθόλου τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας, ἐνίοτε τοὐλάχιστον, εἶνε ἡμῖν δυνατὸν νὰ παρακολουθῶμεν μὲν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει διαφόρων αὐτοῦ θεσμῶν, νὰ συνάγωμεν δὲ ἀσφαλῆ ἢ περίπου τοιαῦτα, ἀλλὰ πάντως διδακτικώτατα συμπεράσματα περί τε τοῦ πνεύματος τοῦ ἀθηναίου νομοθέτου καὶ τῶν τρόπων, οἷς οὗτος ἐχρῆτο, ὅπως βαθμηδὸν καὶ κατὰ τὰς ἑκάστοτε ἀνάγκας καὶ περιστάσεις τροποποιῇ ἢ μεταβάλλῃ τὸ ἐν ἰσχύϊ δίκαιον. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως εἶνε σφόδρα δυσχερές, καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἰδίᾳ δ' ὅμως διότι πολλάκις ἔτι συμβαίνει νὰ ἐλλείπωσιν ἡμῖν αἱ προσήκουσαι ἱστορικαὶ ἢ ἄλλαι εἰδήσεις. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡμεῖς οὐδαμῶς μὲν ἀπελπίζομεν, μάλιστα μετὰ τὴν θείᾳ τινὶ τύχῃ ἀνεύρεσιν τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας, ὅτι καὶ ἄλλαι, πλὴν τῶν ὁσημέραι πληθυνομένων ἐπιγραφῶν, θὰ εὑρεθῶσιν ἔτι πηγαὶ ἀξιόλογοι, ἑδραίως δὲ δοξάζομεν ὅτι, σὺν τῷ χρόνῳ, ἀεὶ δὲ βέλτιον καὶ ἐπιστατικώτερον ἐξεταζομένων καὶ κατὰ πάντα τρόπον μελετωμένων τῶν ἤδη ἐξευρημένων νομικῶν πηγῶν, βεβαίως θὰ καταλήξωμεν εἰς πολλῷ σαφέστερα καὶ σοφώτερα συμπεράσματα, κατὰ δὲ ποιόν, οὐ-

(1) Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 171.

δαμῶς ἴσως ἐλάσσονα τῶν ἐν τῷ ρωμ. δικαίῳ ἐπιτευχθέντων διὰ τῆς ἐξόχου ὄντως ἐξεργασίας τῶν μεγάλων νομοδιδασκάλων, τοῦ Κουιακίου, λέγομεν, τοῦ Οὔγου, τοῦ Savigny καὶ λοιπῶν.

Καὶ ἡμεῖς μὲν τοσαῦτα σὺν Θεῷ ἐδυνήθημεν νὰ διαλάβωμεν περί τε τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν ἀριστοτελικοῦ χωρίου καὶ περὶ τῆς λυσιακῆς ἀπολογίας περὶ τοῦ σηκοῦ· νῦν δὲ λαβέτω καὶ ἄλλος.

Ἐν Σμύρνῃ, τῇ 1 Ὀκτωβρίου, 1905.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Σελ. 40 στίχ. 5 τοῦ ἡγουμένου τόμου ΙΖ′ (1905), ἔνθα ἡ λέξις Ἀθηναίων, προστεθήτω ἡ ἑξῆς εἰς τὴν λέξιν ταύτην σημείωσις:

Παρετηρήσαμεν ἐν σελ. 632 σημ. 4 τοῦ τόμου ΙϚ′, ἐπανελάβομεν δὲ καὶ ἐν σελ. 40 σημ. 1 τοῦ ἑπομένου τόμ. ΙΖ′, ὅτι ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Σόλωνος κεφ. 23 κατακρίνει ὡς ἀτοπωτάτους τοὺς περὶ τῶν γυναικῶν σολωνείους νόμους, διότι ἐν ᾧ κατὰ τοῦ ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ ληφθέντος μοιχοῦ ἐπιτρέπουσι τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, τοὐναντίον, ἐπὶ βιασμοῦ ἢ βιαίων ἐπ᾽ ἀφροδισίοις, κατά τινα παράδοξον συγκατάβασιν (ἔτι μᾶλλον ἀκατανόητον εἰς τοὺς νεωτέρους ἡμᾶς, ὑφ᾽ ὧν ἡ μὲν μοιχεία χαρακτηρίζεται καὶ τιμωρεῖται ὡς ἁπλοῦν πλημμέλημα, ὡς κακούργημα δὲ ὁ βιασμὸς) ἐπιβάλλουσιν ἁπλῶς χρηματικὴν ποινὴν ἐκ δραχμῶν ἑκατὸν ἤ, κατὰ τὸν Λυσίαν, ἀποζημίωσιν τῆς βλάβης εἰς τὸ διπλάσιον.

Ὁ Λυσίας (ὑ. τ. Ἐρατοσθ. φόν. § 32) δικαιολογῶν τὴν νομικὴν ταύτην διάκρισιν, τάδ᾽ εὐθέως προστίθησιν, ἑρμηνεύων τὸ πνεῦμα τοῦ νομοθέτου: «τῶν μὲν γὰρ θάνατον κατέγνω, τοῖς δὲ διπλῆν ἐποίησε τὴν βλάβην, ἡγούμενος τοὺς μὲν διαπραττομένους βίᾳ ὑπὸ τῶν βιασθέντων μισεῖσθαι, τοὺς δὲ πείσαντας οὕτως

αὐτῶν τὰς ψυχὰς διαφθείρειν, ὥστ' οἰκειοτέρας αὐτοῖς ποιεῖν τὰς ἀλλοτρίας γυναῖκας ἢ τοῖς ἀνδράσι κτέ.».

Ἀλλ' ἤδη εὐλόγως πᾶς τις δύναται νὰ ἐρωτήσῃ: ἆρά γε αὐτὸς ὁ Λυσίας τὴν δικαιολογίαν ταύτην ἐξεῦρεν ἢ κατεσκεύασε χάριν τῆς δικαζομένης ὑποθέσεως, ἤ, τοὐναντίον, ἁπλῶς ταύτῃ ἐχρήσατο, ὑπαρχούσῃ τε ἤδη καὶ διδασκομένῃ ὑπὸ τῶν τότε ἑρμηνευτῶν τοῦ δικαίου;

Καθ' ἡμᾶς μόνον τὸ δεύτερον τοῦτο προσῆκον εἶνε νὰ θεωρῆται ἀποδεδειγμένον καὶ ἀσφαλές, διότι τὴν αὐτὴν θεωρίαν καὶ παρ' ἄλλοις μὲν τῶν παλαιῶν, μάλιστα δ' ὅμως παρὰ τῷ Ξενοφῶντι εὑρίσκομεν ἐκπεφρασμένην ὁμοιότατα. Οὕτως ἐν Ἱέρωνι κεφ. Γ' 3 ἐπ. κεῖται: «Μόνους γοῦν τοὺς μοιχοὺς νομίζουσι πολλαὶ τῶν πόλεων νηποινεὶ ἀποκτείνειν, δῆλον ὅτι διὰ ταῦτα ὅτι λυμαντῆρας αὐτοὺς νομίζουσι τῆς τῶν γυναικῶν φιλίας πρὸς τοὺς ἄνδρας εἶναι. Ἐπεὶ ὅταν γε ἀφροδισιασθῇ κατὰ συμφοράν τινα γυνή, οὐδὲν ἧττον τούτου ἕνεκεν τιμῶσιν αὐτὰς οἱ ἄνδρες, ἐάν περ ἡ φιλία δοκῇ αὐτοῖς ἀκήρατος διαμένειν κτέ.». Εἶνε δ' ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ἡ αὐτὴ ἀκριβῶς θεωρία ἴσχυε καὶ ἐπὶ βιαίων κατὰ παίδων, ὡς διδάσκει ἡμᾶς ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν Συμποσ. κεφ. Η' 20: «Καὶ μὴν ὅτι γε οὐ βιάζεται, ἀλλὰ πείθει, διὰ τοῦτο μᾶλλον μισητέος. ὁ μὲν γὰρ βιαζόμενος ἑαυτὸν πονηρὸν ἀποδεικνύει, ὁ δὲ πείθων τὴν τοῦ ἀναπειθομένου ψυχὴν διαφθείρει κτέ».

Καλὸν δ' ὅμως νομίζομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, καθ' ἡμᾶς, τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος διάκρισιν ἐν παλαιοτάτοις ἤδη χρόνοις, καὶ δὴ βεβαίως πρὸ τοῦ Σόλωνος, πλὴν τοῦ ἄρτι διαληφθέντος λόγου καὶ ἄλλοι λόγοι ἰσχυρότεροι ὑπηγόρευσαν, ἰδίως κοινωνικοί, εἰς τὰ ἤθη τῶν τότε ἀνθρώπων ἀναφερόμενοι, τοσοῦτο δὲ φυσικοὶ ὑπ' ἐκείνων νομιζόμενοι, ὥστε ὁ δι' ἁρπαγῆς γάμος, οὗ δῆλον ὅτι κατ' ἀνάγκην προηγοῦντο τὰ βίαια, οὗτος μάλιστα ὁ τρόπος ἁπάντων ἄριστος καὶ τιμιώτατος νὰ νομίζηται.

Ἀλλὰ περὶ τούτων μέλλομεν ἄλλοτε σὺν Θεῷ νὰ διαλάβωμεν εἰδικώτερον.

Π. Σ. Φ.

ΙΣΑΙΟΣ

ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

The Speeches *of* ISAEUS, *with critical and explanatory notes by* **William Wyse**, M. A., etc. *Cambridge*, at the University Press, 1904, σελ. I-LXIII καὶ σελ. 1-738, 8ον.

Ἐὰν ὄντως προσῆκον εἶνε μετὰ χαρᾶς ἀεὶ νὰ χαιρετίζωμεν τὴν ἐμφάνισιν παντὸς χρησίμου βιβλίου, χαρᾶς τοσούτῳ μᾶλλον ζωηροτέρας ἑκάστοτε, ὅσῳ μᾶλλον ὠφέλιμον καὶ βέλτιον εἶνε ἐξειργασμένον τὸ νέον βιβλίον, πρὸς ταῦτα προσφορωτάτην ἀληθῶς παρέχει ἡμῖν εὐκαιρίαν ἡ ὑπὸ τοῦ κ. *Γουλιέλμου Wyse* νεωτάτη ἔκδοσις τοῦ **Ἰσαίου**, μετὰ κριτικῶν καὶ ἑρμηνευτικῶν σημειώσεων.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἱκανοὶ μὲν ἤδη ἔκριναν, ἔτι δὲ πλείους μέλλουσι νὰ κρίνωσι τὸ ἔργον τοῦ σοφοῦ βρεττανοῦ Καθηγητοῦ. Καίτοι δὲ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐκτενῶς πως ἐξετάζομεν καὶ περιγράφομεν τὰ κατ' αὐτό, ὅμως ἐπιθυμοῦντες ἵν' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκδηλώσωμεν ἣν περὶ αὐτοῦ ἐσχηματίσαμεν γνώμην, θὰ τολμήσωμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐάν τις θέλῃ ἵνα ὡς συντομώτατα εἰκονίσῃ καὶ παραστήσῃ τὸ κάλλιστον τοῦτο σύγγραμμα, δικαίως δύναται νὰ ἐπαναλάβῃ περὶ αὐτοῦ ὅ τι ποτὲ ἀπεφήνατο ὁ ἐπιφανέστατος κριτικὸς Φρ. Βλάσσιος περὶ τῆς ὑπὸ Sandys ἐν ἔτει 1893 δημοσιευθείσης κριτικῆς ὡσαύτως καὶ ἑρμηνευτικῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. πολιτείας, ὅτι δῆλα δὴ εἰς ταύτην παραπέμπει eos, qui omnia quam accuratissime scire velint (1).

Ὁ κ. Wyse τῷ ὄντι οὐδὲν παρέλιπεν ἵνα λάβῃ ὑπ' ὄψιν, μελετήσῃ δὲ καὶ ἀκριβώσῃ κατὰ τὸ ἐνόν, οὔτε τὰ διάφορα Χ/φα, καὶ δὴ ἐκ τούτων δι' ἀμέσου καὶ ἐπιμελεστάτης ἐξετάσεως τὸν λεγόμενον Κριψιανὸν κώδικα (Α), οὔτε τὰς ὑπὸ τῶν προηγουμένων ἐκδοτῶν πεφιλοπονημένας ἐκδόσεις, οὔτε τὰς ἔν τε ἰδίοις βιβλίοις καὶ ἐν περιοδικοῖς ἔτι συγγράμμασι δεδημοσιευμένας κριτικάς, ἱστορικὰς ἢ ἁπλῶς ἑρμηνευτικὰς εἰς τὸν Ἰσαῖον μελέτας καὶ παρατηρήσεις, οὔτε τέλος

(1) Blass ἐν ἐκδ. δ' τῆς Ἀριστοτ. Ἀθην. πολ. σελ. praef XXVII § 9.

τὰς ἐν ἄλλαις γλώσσαις ἐκδεδομένας μεταφράσεις τοῦ ῥήτορος, τούτου, αἳ πολλάκις οὐκ ὀλίγον συντελοῦσι καὶ αὗται πρὸς τὴν τοῦ κειμένου ὀρθὴν ἑρμηνείαν καὶ διασάφησιν (1). Ὥστε εὐλόγως, νομίζομεν, δύναται καὶ τοῦτο ἔτι νὰ ῥηθῇ περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης, ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Schömann καλλίστην ἑρμηνευτικὴν ἔκδοσιν τῶν τοῦ Ἰσαίου λόγων, δημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1831, αὕτη νῦν ἔρχεται ἵν' ἐπαξίως συμπληρώσῃ ἐκείνην, δεικνῦσα πᾶν ὅ τι ἔκτοτε ἐπετεύχθη καθόλου τε καὶ ἐν μέρει, μάλιστα μὲν ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διορθώσει ὡσαύτως τοῦ ῥήτορος τούτου, διὰ τῆς ἐργασίας πολλῶν καὶ σοφωτάτων ἀνδρῶν.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ βρεττανοῦ φιλολόγου, πάντως πολλοῦ λόγου ἄξιον ὂν διὰ τὰς ἐν αὐτῷ πολλὰς καὶ καλάς, ἰδίας τε καὶ ἀλλοτρίας κριτικάς τε καὶ γραμματικὰς παρατηρήσεις, ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ὅλως ἴδιον, ὅτι δῆλα δὴ ὁ κ. Wyse, καθὰ διαρρήδην δηλοῖ ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ, ἐπειδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἦν ἤδη ὕποπτος ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἰσαίου, τοῦ μὲν Πυθέου εἰπόντος περὶ τοῦ Δημοσθένους ὅτι «τὸν Ἰσαῖον ὅλον καὶ τὰς τῶν λόγων ἐκείνου τέχνας σεσίτισται» (2), Διονυσίου δὲ τοῦ Ἁλικαρνασσέως διαλαβόντος ἐν τῇ περὶ τοῦ Ἰσαίου κρίσει αὐτοῦ, ὅτι «πρὸς μὲν τὸν ἀντίδικον διαπονηρεύεται, τοὺς δὲ δικαστὰς καταστρατηγεῖ, τοῖς δὲ πράγμασιν, ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος, ἐκ παντὸς πειρᾶται βοηθεῖν(3)»,

(1) Πλὴν τῆς ὑπὸ Ῥεϊσκίου λατινικῆς, πέντε ἔτι μεταφράσεις τοῦ Ἰσαίου ὑπάρχουσιν 1) ἡ ἀγγλικὴ ὑπὸ W. Jones, ἐν Ὀξφόρδῃ τῷ 1779, καταχεχωρισμένη ἐν τόμ. Θ' τῆς συλλογῆς τῶν ἔργων αὐτοῦ. 2) ἡ γερμανικὴ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Schömann, ἐν Στουτγάρτῃ τῷ 1830. 3) ἡ γαλλικὴ ὑπὸ τοῦ ἀββᾶ Αὐγήρου, ἐν Παρισίοις τῷ 1783. Παρατηρητέον ὅμως ὅτι αὕτη πολλαχῶς πλημμελὴς οὖσα, κατὰ τὸν Dareste ἐδημοσιεύθη ἔτη τινὰ βραδύτερον, τουτέστι τῷ 1792. 4) ἡ ὡσαύτως γαλλικὴ ὑπὸ τοῦ R. Dareste, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ B. Haussoullier, ἐν Παρισίοις τῷ 1898, μετὰ πολλῆς ὄντως ἐπιμελείας πεφιλοπονημένη ἐκ τῆς ὑπὸ Scheibe τῷ 1860 ἐν Λιψίᾳ δημοσιευθείσης στερεοτύπου ἐκδόσεως τοῦ κειμένου, καὶ 5) ἡ ἰταλικὴ ὑπὸ F. P. Caccialanza, μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων, ἐν Τορίνῳ τῷ 1901, ὑπὲρ ἧς ὅρ. διδακτικωτάτην κρίσιν τοῦ Blass ἐν Neue Jahrbücher. 1903, I σελ. 66 ἑπ.

Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ὁ Caillemer ἐδημοσίευσεν ἐν Ann. de l'Assoc. pour l'encourag. des Étud. Grecq. ἔτος Θ' (1875) σελ. 464 ἑπ. μετάφρασιν γαλλιστὶ μόνου τοῦ π. τ. Ἀστυφίλ. κλήρ. λόγου τοῦ Ἰσαίου, ὡσαύτως μετ' εἰσαγωγῆς καὶ σημειώσεων.

(2) Παρὰ Διον. Ἁλικαρν. De Isaeo Jud. 4.

(3) Αὐτόθ. 3.

ὅτι διὰ ταῦτα, ὡς λέγει, «ἡ ἔκδοσις αὕτη κύριον ἔχει σκοπὸν (leading purpose) ὅπως διὰ τῆς τῶν περισωθέντων λόγων ἀναλύσεως γένηται φανερόν, τοῦτο μὲν ὅτι οἱ παλαιοὶ λόγιοι ἔκρινον ὀρθότερον περὶ τῶν τοῦ ῥήτορος τεχνῶν ἢ οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς Ἑλληνικοῦ δικαίου, ὧν ἔνιοι μάλιστα τὰ ὑπὸ τούτου ἀστηρίκτως διδασκόμενα ἐκδέχονται ὡς περιβεβλημένα κῦρος ἀποφάσεων ἀνωτάτου τινὸς δικαστηρίου, τοῦτο δ' ὅτι τὸ νὰ ἐκλέξηταί τις τὴν ἀλήθειαν ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων δικηγόρου, ἐπειγομένου ν' ἀποσπάσηται εὐνοϊκὴν ἀπόφασιν παρὰ δικαστηρίου ἀμαθοῦς, εἶν' ἐγχείρημα χαλεπώτερον ἢ ὅσον πολλοὶ ὑπαλαμβάνουσιν».

Ὁ διττὸς οὗτος σκοπὸς τοῦ κ. Wyse κατ' ἀλήθειαν εἶνε πάνυ ἐπαινετός, ἡδέως δὲ καὶ ἡμεῖς συνομολογοῦμεν αὐτῷ, ἀλλ' οὐχὶ οὐδαμῶς περὶ τοῦ Ἰσαίου μόνου, ὅτι πράγματι τὸ νὰ διακρίνῃ τις, καὶ νομικὸς ἔτι ἂν ᾖ, τὸ ἀληθὲς τοῦ ψευδοῦς ἐν τοῖς νομικοῖς ἐπιχειρήμασι τῶν παλαιῶν ῥητόρων, ὁσάκις τοὐλάχιστον, συμβαίνει δὲ τοῦτο πάνυ συνήθως, ἀγνοεῖται τὸ οἰκεῖον κείμενον τοῦ νόμου, εἶν' ἔργον τὰ μάλιστα χαλεπόν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ οὐχ ὅλως ἀκίνδυνον, τοῦ κριτοῦ κινδυνεύοντος δεινῶς νὰ διαψευσθῇ διὰ τῆς ἀνευρέσεως ἀγνώστων ἔτι πηγῶν καὶ μνημείων. Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλοτε πολλάκις παρετηρήσαμεν, καὶ δὴ καὶ γενικώτερον μάλιστα περὶ τῶν ζητημάτων καθόλου τοῦ ἀρχαίου ἑλλ. δικαίου, πολλῷ δ' ἡμῶν πρότερον ἐδίδαξεν ὁ ἐπιφανὴς γάλλος νομοδιδάσκαλος R. Dareste, παρατηρήσας σὺν ἄλλοις ὅτι «il est dangereux de conclure précipitamment dans les questions de droit hellénique; aucune étude n'exige plus de prudence et de circonspection» (1).

Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὴν κυρίαν προϋπόθεσιν τοῦ κ. Wyse, ὅτι δῆλα δὴ οἱ παλαιοί, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἁλικαρνασσέως οἴκοθέν τε καὶ

(1) Nouv. Rev. Hist. de Droit etc. ἔτ. 1885 σελ. 9.—Ἀνομολογῶν δ' ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς τοῦ Ἰσαίου μεταφράσεως τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν ἵνα κρίνωμεν περὶ τῆς νομικῆς ἀξίας τῶν δικανικῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ ῥήτορος, ὀρθῶς ἐπιλέγει (σελ. X) : «Pourtant quels que soient les obstacles *il faut suivre les explications de l'orateur,* comme si nous étions ses juges». Βεβαίως ἐὰν εἴχομεν τὰς δικαιολογίας τῶν ἑκάστοτε ἀντιδίκων τῶν πελατῶν τοῦ ῥήτορος, θὰ ἐδυνάμεθα πολλῷ εὐκολώτερον νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ ὀρθοῦ ὅπως δή ποτε τῶν νομικῶν ἐπι-

ἐκ παραδόσεως (1) διδασκόμενα, ὄντως ὀρθότερον ἢ οἱ νεώτεροι ἔκρινον περὶ τοῦ Ἰσαίου, εὐλόγως δῆθεν τὸν ἄνδρα ὑπολαβόντες ὡς ὄντα δεινὸν τεχνιτεῦσαι λόγους ἐπὶ τὰ πονηρότερα, ὡς πρὸς τὴν προϋπόθεσιν ταύτην, λέγομεν, ἐπιτραπήτω ἡμῖν ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τοῦ ὀρθοῦ αὐτῆς κατ' ἀρχήν. Καὶ κατὰ πόσον μὲν ὁ σοφὸς τοῦ Ἰσαίου ἐκδότης κατώρθωσεν ἵν' ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτασσομένοις Ἑρμηνευτικοῖς ἀποδείξῃ ὀρθὴν πράγματι τὴν περὶ τοῦ ῥήτορος τούτου δυσμενῆ, καθ' ἡμᾶς δὲ καὶ ἑτερόρροπον(2) ὅλως, κρίσιν τοῦ Ἁλικαρνασσέως, τοῦτο

χειρημάτων αὐτοῦ, καίτοι κατ' ἀλήθειαν οὐδὲ τοῦτο θὰ ἤρκει, ἄνευ τῆς ὄντως γνώσεως τῶν κειμένων ἀττ. νόμων.

Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις χρήσεως τῶν νόμων ἐμνήσθημεν, καλὸν νομίζομεν ἵν' ἐκ παρόδου προσθῶμεν προσέτι, ὅτι καίτοι μαρτυρεῖται ὅτι ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης προυνόει δι' αὐστηρῶν διατάξεων ὑπὲρ τοῦ ἀνοθεύτου καὶ ἀκιβδήλου τῶν ἐπὶ δικαστηρίου προσαγομένων ἑκάστοτε ἀντιγράφων τοῦ νόμου, ὅμως, ἡμεῖς τοὐλάχιστον, σφόδρ' ἀμφιβάλλομεν ἂν μὴ ἐνίοτε καὶ ἐν τούτοις συνέβαινον καταχρήσεις, ἀφ' οὗ πολλῷ βραδύτερον, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ὅτε τὰ τῶν νόμων κείμενα ἦσαν μὲν πλείονα, βεβαίως δὲ καὶ πολλῷ κοινότερα ἢ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν Δ' π.Χ. ἑκ/ίδα, ὁ Αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη ἐπανειλημμένως καὶ αὐστηρότατα ν' ἀπαγορεύσῃ (ὅρ. Const. Deo auctore 13, μ. Χ. 530, Const. Omnem 8, καὶ Const. ΔΕΔΩΚΕΝ 22, ἀμφοτέρας τοῦ 533 μ. Χ.) τὴν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τῶν νόμων χρῆσιν σημείων καὶ συγκοπῶν, δι' ὧν, φαίνεται, κατὰ τὴν τότε μέθοδον, παρεποιοῦντο τὰ κείμενα τῶν νόμων. Ἀλλὰ περὶ τούτων μέλλομεν ἄλλοτε σὺν Θεῷ νὰ διαλάβωμεν εἰδικώτερον.

(1) Αὐτόθ. 4: «ἦν δὲ περὶ αὐτοῦ δόξα παρὰ τοῖς τότε γοητείας καὶ ἀπάτης, ὡς δεινὸς ἀνὴρ τεχνιτεῦσαι λόγους ἐπὶ τὰ πονηρότερα κτέ».

(2) Τὸ σφαλερὸν τῆς τοῦ παλαιοῦ φιλολόγου τούτου κρίσεως, διὰ τὸν πρὸς τὸν Λυσίαν μάλιστα μέγιστον αὐτοῦ θαυμασμόν, σαφῶς μηνύεται καθ' ἡμᾶς δι' ὧν αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ περὶ ἑαυτοῦ λέγων (αὐτόθ. 4): «ἐμοὶ γοῦν οἱ μὲν Ἰσαίου τε καὶ Δημοσθένους λόγοι, κἂν περὶ ἀληθεῖς καὶ δικαίας συνταχθῶσιν ὑποθέσεις, ὕποπτοι δοκοῦσιν εἶναι τῆς πολλῆς ἐπιτεχνήσεως ἕνεκα, οἱ δὲ Ἰσοκράτους καὶ Λυσίου παντὸς μάλιστα δίκαιοί τε καὶ ἀληθεῖς, κἂν μὴ τοιαῦτα τὰ πράγματα κτέ». Καὶ πάλιν αὖθις ἐν τοῖς ἑξῆς (αὐτόθ. 16): «τοῦ Λυσίου μὲν ἄν τις ἀναγινώσκων ἐν αὐτοῖς τὰς διηγήσεις οὐδὲν ἂν ὑπολάβοι λέγεσθαι κατὰ τέχνην ἢ πονηρίαν...ἐπὶ δὲ τῶν Ἰσαίου διηγημάτων τοὐναντίον ἂν πάθοι, μηδὲν ὑπολαβεῖν αὐτοφυῶς καὶ ἀπραγματεύτως λέγεσθαι...ἐκ κατασκευῆς δὲ πάντα καὶ μεμηχανημένα πρὸς ἀπάτην ἢ ἄλλην τινὰ κακουργίαν. καὶ τῷ μὲν ἂν καὶ τὰ ψευδῆ λέγοντι πιστεύσειεν ἄν, τῷ δέ, μηδ' ἂν ἀληθεύῃ, χωρὶς ὑποψίας προσέξει κτέ». Κριτὴς οὑτωσὶ φανερῶς ἑτερόρροπος καὶ ἄνισος ὤν, βεβαίως δὲν εἶνε ἄξιος πολλῆς πίστεως, καὶ ταῦτα οὐ μόνον ὡς πρὸς τὰς ἑαυτοῦ κρίσεις, ἀλλὰ καὶ ὡς μάρτυς ἁπλῶς περὶ τῆς δόξης τῶν πρὸ αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἰσαίου. Διὰ ταῦτα τὸν Jebb ὑπερβάλλοντες, οὐχ ἁπλῶς θὰ εἴπωμεν μετ' αὐτοῦ (Att. Orat. τόμ. Β' σελ. 301) ὅτι ὁ Ἁλικαρνασσεὺς τὸν Ἰσαῖον ὡς ῥήτορα κρίνων τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν περιώρισεν ἐν φιλολογικοῖς ὁρίοις λίαν στενοῖς, ἀλλ' ἔτι πλέον, ὅτι τὸν μὲν καλλιτέχνην τοῦ λόγου

βεβαίως κριθήσεται βραδύτερον, ἀφ' οὗ ἐπισταμένως μελετηθῶσι καὶ σταθμηθῶσι τά τ' ἐπιχειρήματα καὶ αἱ κρίσεις αὐτοῦ τοῦ κ. ἑρμηνευτοῦ. Ἡμεῖς ὅμως ἀπὸ τοῦδε δύο τινὰ θὰ παρατηρήσωμεν· πρῶτον μὲν ὅτι τὸ περὶ τοῦ Ἰσαίου, ὡς δικηγόρου, ὑπό τε τοῦ Διονυσίου καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Wyse λεγόμενον, ὅτι δῆλα δὴ οὗτος ἐκ παντὸς τρόπου ἐπειρᾶτο βοηθεῖν τοῖς πράγμασι κτέ., δίκαιον εἶνε, ἀλλ' ἐν μέτρῳ τινὶ, ὡς εἰκός, καὶ οὐχὶ ἀπολύτως, νὰ λέγηται περὶ πάντων σχεδὸν τῶν δικανικῶν ῥητόρων, καὶ δὴ μάλιστα τῶν παλαιῶν, οἵ, ὡς γνωστόν, σπανιώτατα μόνον αὐτοπροσώπως ἠγόρευον καὶ δὴ ἄρα ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην· (1) εἶτα δ' ὅτι ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν Ἁλικαρνασσέα κρατοῦσα δόξα γοητείας καὶ ἀπάτης περὶ τοῦ ῥήτορος, παρὰ τοῖς συγχρόνοις αὐτοῦ, κἂν ἀληθὴς ἔτι ὑποτεθῇ, πιθανὸν εἶνε νὰ ἐπεκράτησε τοῦτο μὲν ἕνεκα τῆς ἄκρας δεινότητος τοῦ Ἰσαίου περὶ τὸ δικανικῶς ἑρμηνεύειν τοὺς νόμους, ἀφ' οὗ μάλιστα, κατὰ τὸν αὐτὸν ἀεὶ Διονύσιον, γένους λόγων ἑνὸς ἀσκητὴς ἐγένετο, τοῦ δικανικοῦ, καὶ περὶ τοῦτο μάλιστα ἐσπούδασε (2)», τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα αὐ-

ἔκρινεν ἐκ προκαταλήψεως, ὅλως δὲ τὸν ἐπιφανέστατον τῶν ῥητόρων νομοδιδασκάλων παριδών, ἠρκέσθη πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς προπετοῦς αὐτοῦ κρίσεως νὰ παρατάξῃ ἐκ τῆς Πυθέου κατὰ Δημοσθένους κατηγορίας τὰ ψυχρότατα καὶ μικροχαρῆ ταῦτα, ὅτι οὗτος τὸν Ἰσαῖον ὅλον καὶ τὰς τῶν λόγων ἐκείνου τέχνας σεσίτισται.

Εἶνε περιεργίας ἄξιον ὅτι, κατὰ τὸν Λογγῖνον (Περὶ Ὕψους, κεφ. 32. 8 ἔκδ. Vahlen, 1887), καὶ ἕτερος παλαιὸς τεχνολόγος, ὁ Καικίλιος, ἄγαν ὡσαύτως φιλολυσίας ὤν, εἰς τοσοῦτον ὑπερβολῆς ἕνεκα τοῦ ἀμέτρου αὐτοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν Λυσίαν ἐξίκετο, ὥστε ν' ἀποφήνηται τοῦτον τῷ παντὶ ἀμείνω τοῦ Πλάτωνος. Παρατιθέμεθα δὲ αὐτὰ τὰ ῥήματα τοῦ Λογγίνου: «τοῖς τοιούτοις ἐλαττώμασιν ἐπιχειρῶν ὅμως αὐτὸ (βέλτιον ἴσως ἀναγνωστέον: ἐπιχειρῶν ὡσαύτως) καὶ ὁ Καικίλιος εν τοῖς ὑπὲρ Λυσίου συγγράμμασιν, ἀπεθάρρησε τῷ παντὶ Λυσίαν ἀμείνω Πλάτωνος ἀποφήνασθαι, δυσὶ πάθεσι χρησάμενος ἀκρίτοις· φιλῶν γὰρ τὸν Λυσίαν ὡς οὐδ' αὐτὸς αὑτόν, ὅμως μᾶλλον μισεῖ τῷ παντὶ Πλάτωνα ἢ Λυσίαν φιλεῖ· πλὴν οὗτος μὲν ὑπὸ φιλονικίας κτέ.».

(1) Τοῦτο δὲ οὐδαμῶς εἶνε πρέπον νὰ παροραται, προδήλου ὄντος ὅτι ὁ φανερῶς τινα ὑπερασπίζων ἐπὶ δικαστηρίου, ὥσπερ οἱ νῦν δικηγόροι ποιοῦμεν, ἐπειδὴ ἰδίας ὑπέχει εὐθύνας, κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τούτων περιορίζεται. Προστίθεμεν δὲ εἰδικώτερον περὶ τοῦ Ἰσαίου, ὅτι οὐδὲν ἔτι μαρτύριον ἔχομεν ὅτι ἠγόρευσέ ποτε ὑπὲρ συγγενοῦς ἢ φίλου αὐτοπροσώπως, ὅτι δὲ τὸ ἐν τῇ Ὑποθέσει τοῦ π. τ. Νικοστράτ. κλ. λόγου ἀναγιγνωσκόμενον, ὅτι ὁ Ἰσαῖος τὸν λόγον τοῦτον εἶπε τοῖς ἀμφισβητοῦσι τοῦ κλήρου συνηγορῶν ὑπό τε τοῦ Βλασσίου καὶ ἄλλων ἀποδοκιμάζεται ὡς ψευδές. Πρβλ. Wyse ἐν ἐκδ. Ἰσαί. σελ. 369.

(2) Αὐτόθ. 2. Ἐντεῦθεν κατανοεῖ ἕκαστος διὰ τίνα λόγον ὁ Ἰσαῖος, μόνος ἐκ τῶν

τοῦ τούτου ἕνεκα τοῦ εἴδους τῶν δικῶν, ἀεὶ σχεδὸν κληρονομικῶν, εἰς ἅς, φαίνεται, ὁ ῥήτωρ κατὰ προτίμησιν ἠρέσκετο, καὶ δι᾽ ἃς ἀναντιλέκτως ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτατος τῶν ἑρμηνευτῶν τοῦ ἀρχαίου κληρονομικοῦ δικαίου τῶν Ἀθηναίων. Διότι μὴ ἐπιλανθανώμεθα, ὅτι κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους (1), οἱ σολώνειοι νόμοι καὶ δὴ ἰδίᾳ ἐκ τούτων οἱ περὶ τῶν κλήρων καὶ τῶν ἐπικλήρων ἦσαν ποικίλοι καὶ ἀσαφεῖς, διὰ δὲ τοῦτο κατ᾽ ἀνάγκην δεκτικοὶ πολλῶν ἑρμηνειῶν καὶ ἀντιλήψεων, ὅτι δὲ κατ᾽ ἀκολουθίαν, συντελούσης καὶ τῆς ἀγνοίας τῶν πολλῶν, οὐδὲν παράδοξον ἂν αἱ ἑκάστοτε περὶ ζητημάτων τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου προφορικῶς ἢ ἐγγράφως ὑπὸ τοῦ Ἰσαίου διδασκόμεναι ἢ ὑποστηριζόμεναι λύσεις, καίπερ ὀρθόταται οὖσαι καὶ κατὰ νομικὴν δεδικαιολογημέναι ἀκρίβειαν, ὅμως δι᾽ ἀμαθίαν παράδοξοι ὅλως καὶ ἀνυπονόητοι προσέπιπτον τοῖς πολλοῖς, οἳ θαυμάζοντες καὶ ὡς εἰπεῖν ἐξεστηκότες, δεισιδαιμόνως ἐδόξαζόν τε καὶ διέσπειρον περὶ τοῦ ἄλλως μὲν ἀπράγμονος, ἀλλ᾽ ἐμπειροτάτου νομοδιδασκάλου, ὅτι ἦν γόης τις καὶ δεινὸς τεχνιτεῦσαι λόγους ἐπὶ τὰ πονηρότερα(2). Διὰ ταῦτα, ἡμῖν τοὐλάχιστον, τοσοῦτο μόνον φαίνεται προσῆκον περὶ τοῦ Ἰσαίου νὰ λέγηται, ὅτι ὁ ἀνὴρ ὡς δικανικὸς μὲν λογογράφος οὐδενὸς ἐγένετο δεύτερος, ὡς νομοδιδάσκαλος δὲ καὶ δικηγόρος(3),

δοκίμων ἀττ. ῥητόρων ἀποκλειστικῶς ἀσχοληθεὶς περὶ τὰ δικανικά, καὶ δὴ ἰδίᾳ περὶ τὸ ἰδιωτικὸν ἀστικὸν δίκαιον, ἀνεδείχθη ἀκριβέστερος καὶ τεχνικώτερος οὐ τοῦ Λυσίου μόνου, ἀλλ᾽ ἁπάντων τῶν ἄλλων ῥητόρων, ἐν τῷ δικανικῷ γένει τῶν λόγων, καὶ ἐν τοῖς μερισμοῖς τῶν πραγμάτων καὶ ἐν τῇ τάξει τῶν ἐνθυμημάτων καὶ ἐν ταῖς ἐξεργασίαις αὐτῶν. Πρβλ. Διον. Ἁλικαρν. αὐτόθ. 3.

(1) Ἀθην. Πολιτ. κεφ. 9. 2. Πρβλ. Πλούταρχ. β. Σόλ. 18.

(2) Μηδεὶς δ᾽ ἐν τούτοις καταγνώσῃ ἡμῖν ὑπερβολήν, διότι καὶ σήμερον ἔτι, ὅτε πᾶς τις δύναται εὐκόλως νὰ κτήσηται τὰ τῶν νόμων κείμενα, οὐ ποικίλως ἀλλ᾽ ἁπλῶς καὶ σαφῶς συντεταγμένα, πάνυ ὀλίγοι, πλὴν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος νομικῶν, δύνανται ἀσφαλῶς νὰ γινώσκωσι, περὶ κληρονομικῆς διαφορᾶς προκειμένου, καὶ τὰ ἁπλούστατα τῶν ζητημάτων καὶ δὴ λ. χ. τὰς τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμων τάξεις ἢ τὰ προσόντα ἐγκύρου διαθήκης κατὰ τὸν νόμον.

(3) Ἐπειδὴ πολλάκις ἤδη ἐδιδάχθη (ὅρ. λ. χ. Egger, mémoire lu à l'Académie d. Inscr. et Belles—Lettres sur la question: *Si les Athéniens ont connu la profession d'avocat*, 1860.—Dareste ἐν Προλόγ. μτφρ. Ἰσαίου σελ. VI) ὅτι δικηγόροι, κατά γε τὴν νῦν καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἔννοιαν, οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἐν Ἀθήναις, ἡμεῖς δ᾽ ὅμως καὶ ἄλλοτε ὠνομάσαμεν καὶ νῦν ἐπιμένομεν ὀνομάζοντες τὸν Ἰσαῖον δικηγόρον, καλὸν νομίζομεν πρὸς δικαιολογίαν τῆς γνώμης ἡμῶν ταύτης νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τάξις τῶν δικηγόρων, ἀνάλογος ὅμως πρὸς τὴν φύσιν τῆς Ἀθηναίων

ἐν ταῖς διαφοραῖς τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, καὶ δὴ εἰδικώτερον ἐν ταῖς δίκαις περὶ κλήρων καὶ ἐπικλήρων ὅτι πάντας ἀναντιλέκτως ὑπερέβαλε· διότι προυπαιδεύθη μὲν προσηκόντως παρὰ τῷ Ἰσοκράτει, τοῖς ἀρίστοις δὲ τῶν τότε φιλοσόφων συνεγένετο (1), δαψιλέστατα δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ νομικοῦ πνεύματος πεπροικισμένος, ἐπεδόθη ὅλως καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν θεραπείαν τῆς ἀττικῆς Θέμιδος, γενόμενος οὕτω κατὰ τὴν τοῦ Jebb ὡραίαν ἔκφρασιν : the earliest Athenian type of a professional man (2).

πολιτείας, δὲν ἐδύνατο ἢ κατ' ἀνάγκην νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἐν Ἀθήναις, προδήλου ὄντος ὅτι πᾶς μὲν πολίτης ἢ μέτοικος ἀεὶ ἐνδεχόμενον ἦν νὰ παραστῇ ποτε ἐπὶ δικαστηρίου, εἴτε ὡς φεύγων εἴτε ὡς διώκων, ὀλίγιστοι δ' ἦσαν οἱ τοὺς νόμους γινώσκοντες, δυνάμενοι δὲ νὰ πράξωσι τὰ κατ' αὐτοὺς καὶ δὴ τέλος καὶ νὰ συντάξωσι τὸν προσήκοντα δικανικὸν λόγον. Ἐδέησεν ἄρα ἵν' ἐνωρίτατα ἀναφανῶσιν ἄνδρες τινὲς τοῦτο τὸ ἔργον ἔχοντες, νὰ ἐξηγῶσι δῆλον ὅτι τοὺς νόμους εἰς τοὺς διαφερομένους, νὰ διδάσκωσιν αὐτοὺς περὶ τοῦ πρακτέου ἐν ἑκάστῃ διαφορᾷ, εἰσαγομένης δὲ τοιαύτης εἰς δικαστήριον, νὰ συντάσσωσιν αὐτοῖς τὰ τ' ἀναγκαῖα δικόγραφα (γραφήν, ἀντιγραφήν, διαμαρτυρίαν, πρόκλησιν κλ. κλ.) καὶ τὴν ἀπαράβατον ἀπολογίαν ἢ κατηγορίαν τοῦ ἀγωνιζομένου. Ὡς γνωστὸν ὅμως — ἐν τούτῳ δὲ μάλιστα κεῖται ἡ κυρία διαφορὰ μεταξὺ τῶν τότε καὶ νῦν δικηγόρων — οὗτοι ἐστεροῦντο τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐπαγγελματικῶς ὑπερασπίζειν ἐπὶ δικαστηρίου δίκας ὅλως ἀλλοτρίας καὶ δὴ ἐπὶ μισθῷ· κατ' ἀκολουθίαν ἐξωδίκως μόνον ἐδύναντο νὰ πράττωσι τὰ τοῦ δικηγόρου.

Καίτοι δ' ἐν τῇ τάξει τῶν ἀθηναίων δικηγόρων τούτων πολλάκις κατετάχθησαν ἄνδρες πεπαιδευμένοι καὶ καθόλου εἰπεῖν ἐπιφανέστατοι, οἷον ὁ Λυσίας, ὁ Ὑπερείδης, ὁ Δημοσθένης καὶ ἄλλοι, ὅμως τοῦτο μὲν διά τε τὴν συνήθη ἀκολασίαν τῶν πολιτικῶν ἠθῶν καὶ τὸ φιλόδικον τῶν ἀνθρώπων, τοῦτο δὲ καὶ διότι κατ' ἀρχὴν τὸ ἐπὶ μισθῷ δικηγορεῖν σφόδρ' ἀπεδοκιμάζετο, ἐνωρίτατα ἤδη συνέβη ὥστε οἱ πλεῖστοι τῶν τὸ ἔργον τοῦτο ἐπαγγελλομένων νὰ ὦσιν ἄνθρωποι ἀφανεῖς, μετριώτατα δὲ πεπαιδευμένοι, ἥκιστα δὲ χρηστοί, διὸ καὶ ταχέως κατεφρονήθησαν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐκλίπωσι διὰ τοῦτο. Τοὐναντίον, οἱ δικογράφοι ἢ δικορράφοι οὗτοι, ὡς ὠνόμαζον αὐτούς, ἐγένοντο ἐν Ἀθήναις πολυπληθέστατοι, δικαίως δ' ὁ Ἰσοκράτης (π. τ. Ἀντιδόσ. §§ 39 - 41 πρβλ. § 2) αὐτοὺς ἔχων ὑπ' ὄψει, ἀποτρίβεται μὲν ὡς δεινὴν βλασφημίαν τὸ ῥηθέν ποτε περὶ αὐτοῦ ὅτι διατρίβει περὶ τὴν δικογραφίαν, ζωηρῶς δ' εἰκονίζων τοὺς τότε παρασκευάζοντας τοὺς λόγους τοῖς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀγωνιζομένοις, ἤδη παμπληθεῖς γενομένους, οὐκ ἀναλήθως οὐδ' ἄνευ πολλῆς χάριτος λέγει περὶ αὐτῶν, ὅτι ἴδοι τις ἂν (αὐτοὺς) μόνον οὐκ ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἰκοῦντας, τούτοις δὲ πλησιάζοντας ἢ τοὺς ἐν κακοῖς αὐτοὺς ὄντας ἢ τοὺς ἑτέροις πράγματα παρέχειν βουλομένους. Οὐδὲν ἧττον δ' ὀρθῶς ὁ αὐτὸς ῥήτωρ (αὐτόθ. § 2) τοὺς δικογράφους τούτους πρὸς τοὺς ὄντως νομομαθεῖς ῥήτορας ἀντιβάλλων, ἀποκαλεῖ αὐτοὺς κοραπλάθους ὡς πρὸς Φειδίαν ἢ χειρώνακτας.

(1) Ἕρμιππος παρὰ Διον. Ἁλικαρν. ἔνθ' ἀνωτ. 1.

(2) Jebb, The Att. Orat. τόμ. Β' σελ. 273. Μετὰ τῆς αὐτῆς χάριτος ὁ συγγραφεὺς οὗτος (αὐτόθ. σελ. 264) τὸν Ἰσαῖον εἰκονίζων, παρίστησιν αὐτὸν ὡς εἰπόντα καθ'

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑποκειμένης ἡμῖν ἐκδόσεως· ἤδη δὲ φέρ' ἐπισκοπήσωμεν αὐτὴν ταύτην, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Κριτικῆς Εἰσαγωγῆς (σ. I-LXIII), διδακτικωτάτης μὲν ἀληθῶς οὔσης, μετὰ πλείστης δὲ κριτικῆς ἀκριβείας καὶ εὐλαβείας συντεταγμένης. Ὁ ἐκδότης ἐξετάζει ἐπιμελῶς πάντα τἀφορῶντα εἰς τοὺς οἰκείους κώδικας (ABLMPZ καὶ Q), ἀναφέρων ἀεὶ τὰς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐκδοτῶν καὶ ἄλλων φιλολόγων ἐργασίας καὶ γνώμας, ἀφ' οὗ δὲ διεσάφησεν ὅτι ὁ κῶδιξ B (Laurentianus) προῆλθεν ἐκ τοῦ κώδ. A, εἶτα δ' ὅτι ἐκ τοῦ κώδ. B κατὰ σειρὰν αὖθις ἐπήγασαν οἱ κώδ. L (Marcianus) M (Burneianus) Z (Vratislaviensis) καὶ P (Ambrosianus B 99), πλὴν τοῦ ὡσαύτως Ἀμβροσιανοῦ Q (D 42), τὰ περὶ οὗ ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ ἐκτίθησιν (σελ. XLVIII κέ.), εἶτα διὰ μακρῶν ἐπιλαμβάνεται τῆς τε περιγραφῆς καὶ τῆς κατὰ λεπτὸν ἐξετάσεως (σελ. VIII-XLVII) τοῦ ἀρίστου κώδ. A, γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Codex Crippsianus*, ὧν δὴ καὶ προτάσσει τὸ ἱστορικὸν τῆς τοῦ κώδικος τούτου ἐν τῷ Βρεττ. Μουσείῳ ἀποθησαυρίσεως.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἱστορικὸν τοῦτο, οὐ πάνυ μὲν παλαιὸν ὄν, νῦν δὲ τὸ πρῶτον μετ' ἐπιμελῆ ἔρευναν ὑπὸ τοῦ κ. Wyse ἐκτιθέμενον, οὐ μικρὸν ἔχει τὸ διαφέρον, ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν τύχην τοὐλάχιστον τῶν ἔτι καὶ νῦν πολλαχοῦ τῶν Ἑλλ. χωρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ (1), περιφερομένων παλαιῶν Χ/φων, καλὸν νομίζομεν ἵνα διὰ βραχυτέρων ἐπαναλάβωμεν τὰ κατ' αὐτό.

ἑαυτόν, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ δικηγορικοῦ αὐτοῦ σταδίου: Let the ecclesia be the care of the statesmen—my profession is to write for the courts.

Προσθήκη: Νῦν μόλις, κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν τυπογρ. δοκιμίων, μανθάνομεν ὅτι κρίσιν περὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἐδημοσίευσε καὶ ὁ πάντων περὶ τὰ τοιαῦτα ἐμπειρότατος Βλάσσιος ἐν Litt. Centralblatt τῆς 29 Ἀπριλίου 1905, τὸ μὲν ἔργον σφόδρα ἐπαινῶν ὡς πολυωφελὲς ὂν καὶ ἐπαίνου πολλοῦ ἄξιον, ὅμως δ' ὡσαύτως ὑπερμαχῶν τοῦ Ἰσαίου ἤθους ὡς δικηγόρου. Λέγει δὲ τοιάδε τινὰ ὁ ἔνδοξος κριτικός: «Καὶ παρ' ἡμῖν εἰ ὑπῆρχε νόμος οὕτως ἀσαφὴς (ὥσπερ ὁ περὶ κλήρων καὶ ἐπικλήρων τοῦ Σόλωνος), οὐ μόνον ἂν ἡμῶν οἱ δικηγόροι τὰ ἐναντιώτατα ἑαυτοῖς ἀπέφαινον, τῷ αὐτῷ νόμῳ πάντες ἰσχυριζόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ δικαστήρια ἄλλο ἄλλῃ ἡρμήνευεν· ὁ δικηγόρος δέ, εἰ μηδὲν ἄλλο ἁμαρτάνει ἢ ὅτι νόμον ἑρμηνεύει μὴ ὀρθῶς, οὐκ ἔστι πω στρεψοδικοπανοῦργος («dishonest») ἀποκλητέος».

(1) Ἵνα δὲ μηδεὶς ὑπολάβῃ ὅτι ὑπερβολὴν λέγομεν, σπεύδομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι πρό τινων μὲν ἐτῶν ὁ σεβάσμιος φίλος κ. Διον. Μαρκόπουλος, ἀνὴρ τὸ μὲν ἔργον ἔμπορος, πάνυ δὲ φιλογράμματος ὤν, τυχαίως ὅλως ἀνεῦρεν ἐν Φωκαίᾳ τῇ παλαιᾷ κάλλιστον ἐπὶ μεμβράνης χ/φον, περιέχον τὸν Φυσιολόγον, ὃ δὲ σώσας ἐκ τῶν χειρῶν

Ὡς γνωστὸν ὁ κῶδιξ οὗτος (Α) ὠνομάσθη Κρίψιανὸς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ John Marten *Cripps*, πλουσίου ἄγγλου, κυρίου ἐκτεταμένων γεῶν, μαθητοῦ δὲ καὶ συνοδοιπόρου τοῦ διασήμου περιηγητοῦ Clarke (1769-1822), συγγραφέως τοῦ ἐν Λονδίνῳ (1810-1823) ἐκδοθέντος ἑξατόμου συγγράμματος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Travels in various countries of Europe. Asia and Africa. Οὐδεμία δ' ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ Χ/φον τοῦτο, μικρὸν πρὶν περιέλθῃ εἰς ἰδιωτικὰς χεῖρας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀνῆκε τῇ μεγάλῃ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου, ὡς τοῦτο δηλοῦται σαφέστατα διὰ τῆς ἔξωθεν ἐπὶ τοῦ ἐπικαλύμματος τοῦ κώδικος ἀναγινωσκομένης ἐπιγραφῆς, διαγραφείσης βραδύτερον διὰ χειρὸς νεωτέρας:

ἐκ τῆς μεγάλης βιβλιοθήκης
τοῦ βατοπαιδίου.

Ὁ Clarke ἐπιστέλλων τῇ 29/10 Ἀπριλίου 1802 ἔκ τινος διόδου τοῦ ὄρους Αἵμου πρὸς τὸν φίλον, εἶτα δὲ καὶ βιογράφον αὐτοῦ W. Otter (1768-1840), μεταξὺ ἄλλων καὶ τάδ' ἔγραφε πρὸς αὐτόν: «Καὶ νῦν ὀφείλω νὰ εἴπω ὑμῖν ὅτι ἔσχον θαυμασίαν ἐπιτυχίαν ἐν τῇ *chasse de manuscrits*. Τὸν κατάλογον αὐτῶν θὰ εὕρητε ἐν τῇ πρὸς τὸν *Malthus* τελευταίᾳ ἐπιστολῇ μου· ἀλλ' ἀφ' οὗ ταύτην ἔγραψα, τῇ παραμονῇ δ' ἀκριβῶς τῆς ἐκ Κων/πόλεως ἀποδημίας μου (ἀπῆλθε δ' ἐκεῖθεν τῇ 19/31 Μαρτίου 1802) ἡ γνωριμία ἕλληνος πρίγκιπος, ἀνδρὸς λογίου, ὅς ἐγένετο φίλος μου καὶ ἔλαβε διαφέρον ὑπὲρ τῶν ἐμῶν ἔργων, ἀνέῳξέ μοι τὴν ὁδὸν πρὸς σχεδὸν πᾶν ὅ τι ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας εἰς χειρόγραφα ἔτι ὑπολείπεται ἐν τῇ ὀθωμ. αὐτοκρατορίᾳ. Ὀνομάζεται Πρῖγκιψ Ἀλέ-

παιδίων, οἷς πρὸς παιδιὰν ἐχρησίμευεν, ἔσπευσεν ἵν' ἀσφαλίσῃ ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγ. Σχολῆς, ὅτι δὲ πρὸ δύο μόλις ἐτῶν ὁ ἰατρὸς κ. Σκεῦος Γ. Ζερβός, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν περιηγούμενος, κατώρθωσεν ἵν' ἀνεύρῃ, ὡς εἶπεν ἡμῖν, ἱκανὰ ἑλλ. χειρόγραφα, οὐχὶ νεώτερα τῆς Ι' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἃ δ' ὅμως πάντα κατεσχέθησαν ἐν Σμύρνῃ, τοῦ συλλογέως συκοφαντηθέντος πρὸς τὰς Ἀρχάς. Τὰ περὶ τούτων μέλλει μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐκθῇ αὐτὸς ὁ κ. Ζερβὸς ἐν πραγματείᾳ τυπωθησομένῃ ἐν τῷ παρόντι περιοδικῷ συγγράμματι.

ξανδρος Μπάνος Χαντζερῆς (1), εἶνε δ' ἐκ τῶν λειψάνων τῶν ἐν Κων/πόλει ὑπολειφθέντων εὐγενῶν Ἑλλήνων, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν τούρκων ἅλωσιν τῆς πόλεως. Οὗτος ἤδη ἐπόρισέ μοι πεντεκαίδεκα τόμους ἑλληνικῶν χειρογράφων....... Ὑπέσχετο δὲ νὰ προσθῇ τούτοις ἑτέρους δέκα καὶ πέντε, περιπλέον δὲ νά μοι πορίσῃ χειρόγραφα ἐκ τοῦ ὄρους Ἄθω, ὅθεν ὡσαύτως ἐλπίζω νὰ κτήσωμαι ἀνὰ ἓν ἀντίγραφον τοῦ τε Ὁμήρου καὶ τοῦ Δημοσθένους (2).

Βραδύτερον δὲ ὁ Κλάρκιος περιγράφων ἐν τῷ ἤδη μνημονευθέντι συγγράμματι αὐτοῦ τὰ κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ διαμονὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει (ἀπὸ Νοεμβρ. 1800 - Φεβρ. 1801), λέγει αὖθις περὶ τοῦ γενναίου τούτου προμηθευτοῦ τῶν ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλλ. χειρογράφων: «Ὁ πρῖγκιψ Ἀλέξανδρος Μπάνος Χαντζερλῆς ἦν κάτοχος λαμπρᾶς συλλογῆς ἑλλ. Χειρογράφων, ἀφ' οὗ δ' ἐγὼ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐπὶ μακρὸν διετελέσαμεν ὄντες ἐν ἐπιστολικῇ κοινωνίᾳ πρὸς ἀλλήλους», εἶτα δ' ὑποσημειώσει προστίθησι τάδε: «Διὰ τούτου προσεπόρισα τῷ κ. *Cripps*, ἐπὶ τῇ ἰδιαιτέρᾳ συστάσει τοῦ μακαρίτου Καθηγητοῦ Πόρσωνος, ἀναγνόντος τὰς περὶ τούτου ἐπιστολὰς τοῦ Κριψίου, τὸ πάγκαλον ἀντίγραφον τῶν ῥητόρων, νῦν εὑρισκόμενον ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ Δρος *Burney*» (3). Ἐντεῦθεν ὁ κ. Wyse εὐλόγως πάνυ συνάγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Χαντζερλῆς τὸν λεγόμενον Κριψιανὸν κώδικα εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπέστειλεν, ἀφ' οὗ ἤδη

(1) Ἐνθάδε μόνον ὁ Κλάρκιος γράφει τὸ ὄνομα οὕτω, πανταχοῦ δ' ἀλλαχοῦ μετὰ τοῦ λ ἐν τῇ λῃγούσῃ, δῆλα δὴ Χαντζερλῆς.

(2) W. Otter, The Life and Remains of the Rev. E. D. Clarke, London, 1824 σελ. 525-6. Κατὰ παραπομπὴν τοῦ κ. Wyse.

(3) Travels etc. τόμ. Β' 1812, σελ. 55. Πρβλ. τόμ. Δ', 1816, σελ. 389. Μικρὸν δ' ἀνωτέρω (αὐτόθ. τόμ. Β'. σελ. 53) ὁ Κλάρκιος γράφει αὖθις ἐν ὑποσημειώσει περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Χαντζερλῆ: «Ἔπεμψα αὐτῷ ἐκ Παρισίων τὴν ἀρχέτυπον ἔκδοσιν τῆς Γαλλικῆς *Encyclopédie*..... Τινὰ τῶν νῦν ἐν τῇ Βοδλεϊανῇ Βιβλιοθήκῃ ἀποκειμένων Ἑλλ. Χ/φων ἀνῆκον εἰς αὐτὸν πρότερον, ἄξιον δ' ἰδιαιτέρας μνείας ἐκ τούτων εἶνε κάλλιστον ἐπὶ μεμβράνης ἀντίγραφον τῶν τεσσάρων Εὐαγγελλίων, τῆς Ι' ἢ ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, γεγραμμένον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διὰ τῆς αὐτῆς λεπτῆς καὶ ὡραίας γραφῆς».

πρότερον κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1802 ἐπανῆλθον ἐκεῖσε ὅ τε Κλάρκιος καὶ ὁ Κρίψιος (1).

Εὐθὺς ὡς τὸ πολύτιμον χειρόγραφον ἐκομίσθη εἰς Ἀγγλίαν, ἀμέσως παρεδόθη πρὸς μελέτην τῷ ἐπιφανεστάτῳ κριτικῷ Πόρσωνι (2), ἀποθανόντι κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1808. Οὗτος ὅμως, καθὰ ὁ κ. Wyse κατώρθωσε ν' ἀκριβώσῃ (σελ. IX ἑπ.), δὲν φαίνεται φθάσας· ἵν' ἀντιβάλῃ τὸν ὅλον κώδικα, ἁπλῶς δὲ μόνον ἐσημειώσατο ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Tyrwhitt ἐκδόσεως τοῦ Β' λόγου τοῦ Ἰσαίου, ἀλλὰ μετὰ πλείστης κατὰ τὸ αὐτῷ εἰωθὸς ἀκριβείας καὶ σαφηνείας, τὰς ὑπὸ τοῦ κώδικος τούτου διδασκομένας διαφόρους γραφάς. Κατά τινα δὲ λυπηρὰν συγκυρίαν, οὐδ' ὁ ἐπίσης ἔνδοξος βρεττανὸς φιλόλογος Δοβραῖος ἔφθασεν ἵνα χρήσηται τῷ Κριψιανῷ κώδικι, ὃ πάντως θὰ ἐποίει, ἐπὶ τῇ σκοπουμένῃ νέᾳ ἐκδόσει τῶν Ἀττ. Ῥητόρων, εἰ μὴ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1825 προώρως ἀπέθνησκεν, μόλις ἄγων τὸ 43 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ.

Ὁ Κρίψιος, ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Wyse, (σελ. X ἑπ.) μᾶλλον ὑπὲρ τῆς γεωργίας ἢ τῶν ἑλλ. γραμμάτων διαφερόμενος, ταχέως ἐξέθηκε

(1) Ὁ Κλάρκιος (αὐτόθ. τόμ. Β' σελ. 52) κατὰ τὴν πρώτην ἤδη διατριβὴν αὐτοῦ ἐν Κων/πόλει ἐφρόντισεν ἵνα ἐπισκέψηται τὸ Φανάριον καὶ δὴ καὶ νὰ πλησιάσῃ τοῖς ἐπισημοτάτοις τῶν τότε φαναριωτῶν, οἵ, λέγει, πεπαιδευμένοι ὄντες, πολλὰ μὲν κατεῖχον ἑλλ. Χ/φα, ἠρνοῦντο δ' ὅμως νὰ πωλῶσι ταῦτα ἀντὶ χρημάτων, προτιμῶντες ν' ἀνταλλάσσωσιν ἀντὶ καλῶς τετυπωμένων ἐκδόσεων τῶν δοκίμων Ἑλλήνων συγγραφέων. Εἶτα δ' αὖθις ἐν ὑποσημειώσει λέγει: «Αἱ ἐπισημόταται ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι τοῦ Φαναρίου εἰσὶν ἐξ . . . ἡ τοῦ Ὑψηλάντου, Μουρούζη, Καλλιμάχη, Σούτζου, Χαντζερλῆ καὶ Μαυροκορδάτου».

Ἡ οἰκογένεια Χαντζερλῆ εἶνε καὶ ἄλλοθεν γνωστή, ὅσον ὅμως εἰδικώτερον ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Μπάνον Χαντζερλῆν, ἡμεῖς τοὐλάχιστον καίπερ πολλὰ ἐρευνήσαντες, οὐδὲν ὅλως ἐδυνήθημεν νὰ μάθωμεν περὶ αὐτοῦ. Τοσοῦτο μόνον βέβαιον ὂν φαίνεται, καίτοι ὁ Clarke χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς λόγιον τὸ ἐπάγγελμα (a man of letters) ὅτι οὗτος ἠπίστατο μὲν τὰ τότ' ἐν Φαναρίῳ διδασκόμενα ἑλλ. γράμματα, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, ὅμως δὲ κατ' ἀλήθειαν ἦν μετριώτατα πεπαιδευμένος, ὡς δείκνυται ἔκ τινων σημειώσεων εἰς τοὺς Ἰσαίου λόγους, ἃς ἀπετόλμησε νὰ καταχωρίσῃ ἐν τοῖς μετωπίοις τοῦ κώδικος, ἃς δὲ ὁ κ. Wyse (σελ. XVI) χαρακτηρίζει διὰ μιᾶς λέξεως: hideous.

(2) Σχεδὸν δὲ συγχρόνως, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1802, ὁ Κλάρκιος παρέδωκε τῷ Πόρσωνι πρὸς μελέτην καὶ ἕτερον πολυτιμότατον Χ/φον, τὸν λεγόμενον Πάτμιον Πλάτωνα, ὃν ὁ Porson ἐτήρησε παρ' αὐτῷ ἄχρι τέλους τοῦ βίου. Εἶτα δ' ἐπώλησε τοῦτον ὁ Κλάρκιος πρὸς τὴν Βοδλεϊανὴν Βιβλιοθήκην, ἀφ' οὗ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον διεπραγματεύθη πρὸς αὐτὴν περὶ τοῦ τιμήματος, ζητῶν λίρ. ἀγγ. 450 (W. Otter, The life etc. σελ. 559, 563 παρὰ Wyse ἔνθ' ἀνωτ. σελ. IX καὶ X).

τὸ Χ/φον πρὸς πώλησιν. πράγματι δ' ἠγοράσθη τοῦτο κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1808, ἀντὶ λιρῶν ἀγγλ. 355 ὑπὸ τοῦ Nicol, πράκτορος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῦ Δρος Καρόλου Burney, τελευταίου ἰδιώτου κατόχου τοῦ Χ/φου τούτου, ἄχρις οὗ ἀποθανόντος καὶ τοῦ Burney κατὰ τὸ 1817, τά τε βιβλία αὐτοῦ καὶ ἃ Χ/φα ἐκέκτητο ἠγοράσθησαν πάντα ὑπὸ τοῦ ἀγγλ. δημοσίου ἀντὶ λιρ. ἀγγλ. 13500, οὕτω δὲ ὁ πολύτιμος κῶδιξ περιεσώθη μὲν ἐς ἀεί, ἠσφαλίσθη δὲ εὐτυχῶς ἐν τῷ Βρεττ. Μουσείῳ, ἀφ' οὗ ἀπεμποληθεὶς μὲν ὑπὸ τῶν τότε ἐν τῇ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου (1) ἀμαθῶν φυλάκων αὐτοῦ, τίς οἶδε δ' ἐπὶ πόσα ἔτη παρανόμως κοσμήσας τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἐν Κων/πόλει φαναριώτου πρίγκιπος, ἐπὶ τέλους ἐκινδύνευσε καὶ τέλεον ν' ἀφανισθῇ, ἐπὶ μεγάλῃ ζημίᾳ τῶν Ἑλλ. γραμμάτων.

Ὁ κῶδιξ, γεγραμμένος ἐπὶ μεμβράνης, κατὰ τὸν κ. Wyse, ἔχοντα ὁμογνώμονας καὶ τοὺς ἐμπειροτάτους περὶ τὰ παλαιογραφικὰ κκ. Kenyon καὶ Warner τοῦ Βρεττ. Μουσείου, ἀνήκει ὡρισμένως εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος, τὴν αὐτὴν δὲ σχεδὸν γνώμην ἐξήνεγκον πρότερον ὅ τε Buermann, ὁ Thalheim καὶ ἄλλοι περὶ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους τάξαντες αὐτόν (2).

Τοσαῦτα καὶ πλεῖστ' ἄλλα πάνυ διαφέροντα διαλαβὼν ὁ ἐκδότης περί τε τοῦ Χ/φου αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν ὑπὸ διαφόρων λογίων, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1817 καὶ ἐφεξῆς γενομένων ἐξετάσεων καὶ ἀντιβολῶν τοῦ περιεχομένου, εἴτε ἐν μέρει, ὡς πρός τινας τῶν ῥητόρων, εἴτε καθόλου (ἐπεσκέψαντο δ' αὐτὸ ὁ F. Osann, ὁ Imm Bekker τῷ 1820

(1) Σφόδρ' ἀληθῶς ἐξενίσθημεν ἀναγνόντες ἐν τῇ ὑποκειμένῃ ἡμῖν Κριτικῇ Εἰσαγωγῇ τοῦ κ. Wyse (σελ. XIII), προσαγομένου μάρτυρα τὸν κ. Σπυρ. Π. Λάμπρον, ἐν τῷ ὑπὸ τούτου ἀγγλιστὶ δημοσιευθέντι Catalogue of the Greek MSS on Mount Athos, τόμ. Β' Cambridge 1900, σελ. V, ὅτι τῷ Καθηγητῇ τούτῳ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, «ὅτε τὸ δεύτερον ἐπεσκέψατο τὸ ὄρος Ἄθω, οἱ μοναχοὶ (τοῦ Βατοπεδίου, ἐννοεῖται) ἠρνήθησαν νὰ ἐπιτρέψωσιν ὅπως ἐξετάσῃ καὶ πάλιν τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, προφασιζόμενοι ὅτι ἐσκόπουν ἵν' αὐτοὶ οὗτοι δημοσιεύσωσι τὸν κατάλογον». Τὸ προφανῶς ἀδέξιον τῆς προφάσεως ταύτης οὐδεὶς ὑπάρχει, νομίζομεν, ὅστις οὐχ εὐθὺς συνορᾷ, διότι πανθομολογουμένως ἂν μεταξὺ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ὑπάρχῃ τις ἱκανὸς ὅπως συντάξῃ ἐπιστημόνως κατάλογον Χ/φων, οὗτος εἶνε μάλιστα ὁ κ. Λάμπρος, εἰδικῶς διδάσκων καὶ τὰ παλαιογραφικά, οὗ δὲ βεβαίως οἱ τοῦ Βατοπεδίου μοναχοὶ οὐδένα ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς δεξιώτερον. Σημειωτέον δ' ὅτι κατὰ τὸν Gardthausen περὶ τῆς Βιβλιοθήκης ταύτης λέγεται ὅτι περιέχει περὶ τὰς 4000 Χ/φων.

(2) Buermann ἐν ἐκδ. Ἰσαίου Praef. σ. V: «saeculi ut videtur XIII», Thalheim ὁμοίως Praef. σ. V: «seculi fortasse XIII».

ὁ Dodson, ὁ Jigg χάριν τοῦ A. Hug τῷ 1872, ὁ Blass, ὁ Jernstedt, ὁ Boor, ὁ Buermann, ὁ Schenkl, ὁ Müller-Strübing, ὁ Thalheim), ἀκολούθως ἄρχεται (σελ. XII ἑπ.) διὰ πάσης σαφηνείας καὶ ἀκριβείας περιγράφων τὸν κώδικα, ὅσον δ' εἰδικώτερον εἰς τὸν Ἰσαῖον ἀφορᾷ, κατὰ λεπτὸν σημειούμενος (σελ. XV ἑπ.) τάς τε συνήθεις καὶ σπανιωτέρας συντμήσεις τῶν λέξεων, τὸ πρὸς δήλωσιν παραλείψεως τοῦ ν ἁπαντῶν ἐνιαχοῦ παλαιογραφικὸν σημεῖον, τοὺς διαφόρους ταχυγραφικοὺς τύπους, οἷς ὁ μεταγραφεὺς ἐχρήσατο, τὰ δηλωτικὰ μεταθέσεως ἢ παραλείψεως λέξεων γράμματα ἢ ἄλλα σημεῖα, τὰ περὶ τῶν εἰκαζομένων διορθωτῶν τοῦ Χ/φου, ὧν τὸν ἀριθμὸν προσδιορίζει εἰς δύο, δοξάζων ὅτι ὁ μὲν (A^1) ἦν αὐτὸς ὁ τοῦ κώδικος μεταγραφεύς, ὁ δὲ (A^2) κριτικός τις νεώτερος, ἀποκλίνων πρὸς διορθώσεις κατ' εἰκασίαν (1), τὰ περὶ τοῦ ὑπογεγραμμένου καὶ προσγεγραμμένου Ι, τὰ περὶ τοῦ λεγομένου ἐφελκυστικοῦ ν, τὰ περὶ τόνων, στίξεως καὶ κράσεως, κλ. κλ.

Εἶτα ὁ κ. Wyse, ἀφ' οὗ δὲ πρότερον ἡδέως ἀνωμολόγησε (σελ. XII) μετὰ τῆς διακρινούσης τὸν ὄντως σοφὸν καὶ ἐπιστήμονα ἄνδρα ἀξιαγάστου εἰλικρινείας, περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ H. Buermann γενομένης ἐξετάσεως κατὰ τὸ 1881 καὶ ἐπανεξετάσεως ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1882 τοῦ Κριψιανοῦ κώδικος, ὅτι Buermann's record is a model of accuracy and completeness (2). οὐδὲν ἧττον, πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τοῦ ἀναγνώστου, ἐπειδὴ ἐπὶ μακρὸν ἐπίσης ἐμελέτησε καὶ οὗτος τὸν κώδικα, ἐξετάζει ἐν δυσὶν ἔτι κεφαλαίοις Α') τὰς ἐν αὐτῷ ἐκ παλαιοῦ ἐπενηνεγμένας διορθώσεις. ἰδίᾳ τε καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τἆλλα Χ/φα (σελ. XXII-XXXVI), εἶτα δὲ Β') τὰ τοῦ κώδικος σφάλματα (σελ. XXXVI-XLVII), ἃ ὑποδιαιρεῖ α' εἰς παραλείψεις, β') μεταθέσεις λέξεων, γ') ἐπαναλήψεις λέξεων καὶ συλλαβῶν, δ') εἰς σφάλματα ἐκ ψευδοῦς γραμματικῆς ἀφομοιώσεως, ε') παρεμβλήματα ἐκ τῶν μετωπίων ἢ ἄλλοθεν, ϛ') ψευδαναγραμματισμούς, ζ') πλημμελείας περὶ τὸν συλλαβισμόν, η') συγχύσεις φωνηέντων καὶ συλλαβῶν πρὸς ἀλλήλας (ι-ει, ι-η, ει-η, ι-υ, οι-η, ει-οι, η-αι, ε-αι, ι-αι, ε-η, ο-ω καὶ τἀνάπαλιν) θ') συγχύσεις προθέσεων, ι') συγ-

(1) Πρβλ. Thalheim, αὐτόθ. σελ. VI ἑπ.

(2) Ἡ ὑπὸ Buermann ἔκδοσις τοῦ Ἰσαίου ἐξεδόθη ἐν Βερολίνῳ τῷ 1883, παρὰ Weidmann.

χύσεις μελλόντων πρὸς ἀορίστους πρώτους τῆς ἀπαρεμφάτου, ια´) πταίσματα πιθανῶς προελθόντα ἐκ τῆς ἐν παλαιοτέροις ἀντιγράφοις συντμήσεως λέξεων, καὶ ιβ´) παντοῖα ἄλλα ἀντιγραφικὰ ἁμαρτήματα·

Ἀκολούθως ὁ ἐκδότης ἐξετάζει (σελ. XLVIII LII), συντομωτέρως μὲν ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἀεὶ ἐπιστάσεως τὰ κατὰ τὸν χάρτινον κώδικα Q (Ambrosianus D 42) ἐξ οὗ, περιέχοντος μόνον τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον λόγον τοῦ Ἰσαίου, πρῶτος ὁ Angelo Mai τὸν πρῶτον ἐξέδωκεν, (1815) ἐπιτάξας καὶ τὰς ὑπὸ τούτου ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ παρεχομένας διαφόρους γραφάς. Ἀλλ' ὡς γνωστόν, πλήρη πάλιν περιγραφὴν τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ κώδικος τούτου πρῶτος ἐδημοσίευσεν ὁ Buermann κατὰ τὸ 1885 (Rh. Mus. 40 σελ. 390 ἐπ.) ὅστις, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ τοὺς Ἀνδοκίδου καὶ καὶ Ἰσαίου λόγους περιέχον τελευταῖον μέρος τοῦ κώδικος (σελ. 89 + 102 — 118), ἀνεξάρτητον ὅλως ὂν τῶν ἡγουμένων σελίδων, μεταγενεστέρως γραφεισῶν, καὶ τοῦτο κατατάσσει ὡσαύτως ἐν τοῖς Χ/φοις τῆς ΙΓ´ ἑκατονταετηρίδος.

Ὅπως δή ποτε ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Wyse ἐξέτασις καὶ τούτου τοῦ κώδικος, ὅσον εἰς τὸν Ἰσαῖον ἀφορᾷ, καίπερ γενομένη ἐπὶ φωτογραφικῶν ἀντιτύπων, ὅμως οὐδὲν ἧττον φαίνεται μετ' ἄκρας τελεσθεῖσα ἐπιμελείας, διὰ δὲ τοῦτο εἶνε ὡσαύτως τὰ μάλιστα χρήσιμος. Ὁ ἐκδότης ἀντιβαλὼν τοῦτον πρὸς τὸν Κριψιανὸν κώδικα, ἐσημειώσατο τοῦτο μὲν τὰς ἐνούσας ὁμοιότητας ὡς πρὸς τοὺς τόνους, τὸ ὑπογεγραμμένον Ι, τὰς συντόμους γραφὰς καὶ ἐπιτμήσεις, τὴν στίξιν κτλ., τοῦτο δὲ τὰς διαφοράς, συνισταμένας ἰδίᾳ εἰς λέξεις ἐλλειπούσας ὅλως ἐκ τοῦ κώδικος Α, ἐξ ὧν δ' ἀναντιλέκτως προκύπτει ὅτι ὁ Ἀμβροσιανὸς κῶδιξ Q ἀντεγράφη ἐξ ἀντιγράφου ἄλλου ἢ τὸ ἐξ οὗ ἀντεγράφη ὁ Κριψιανὸς κῶδιξ Α Χ/φον, ὅτι δὲ κατ' ἀκολουθίαν οἱ κώδικες οὗτοί εἰσιν ὅλως ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητοι. Παρατιθεὶς δ' ἁπάσας σχεδὸν τὰς διαφορὰς ταύτας, εὐλόγως ἐντεῦθεν συνάγει ὅτι ὁ κῶδιξ Α προσῆκον εἶνε νὰ θεωρῆται ὑπέρτερος τοῦ κώδικος Q.

Τέλος ὁ ἐκδότης ἐξετάζει (σελ. LII-LIII) ἔτι μᾶλλον συντομώτερον καὶ κατὰ παρέκβασιν, ὡς εἰπεῖν, τὰ κατὰ τοὺς κώδικας F M P B ὡς πρὸς τὴν πραγματείαν Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς τοῦ συγγραφέως τούτου ἐκδόσεως τῷ 1899 ὑπό τε τοῦ ἀοιδίμου Η.

Usener καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ L Radermacher, εἶτα δὲ διὰ μακρῶν αὖθις ἐκτίθησι (σελ. LIII-LXI) τὰ κατὰ τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ἰσαίου καὶ λοιπὰ πάμπολλα βοηθήματα (κριτικὰς καὶ γραμματικὰς πραγματείας, μεταφράσεις κτλ.) ἃ πάντα ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν, ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ ῥήτορος τούτου ἐκδόσεως (editio princeps), γενομένης τῷ 1513, τοσοῦτο δὲ πλημμελοῦς οὔσης, ὥστε ν' ἀναγκάσῃ τὸν Ρείσκιον ἵνα εἴπῃ περὶ αὐτῆς: tot mendis eluendis ne Hercules quidem literarius suffecerit, μέχρι τῆς τελευταίας, δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Thalheim τῷ 1903, ἣν ὅμως ὁ κ. Wyse, ἐπειδὴ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον κείμενον τοῦ Ἰσαίου ἦν ἤδη τετυπωμένον πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Thalheim ἐκδόσεως (1), δὲν ἐδυνήθη νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἢ μόνον ἐν τῇ συντάξει τῆς τε Κριτικῆς Εἰσαγωγῆς καὶ τῶν ἐπιτασσομένων Ἑρμηνευτικῶν εἰς τὸν ῥήτορα.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους, πᾶς τις νοεῖ, ὅτι τὸ τοῦ Ἰσαίου κείμενον (σελ. 1-174) ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ σοφοῦ βρεττανοῦ κριτικοῦ μετὰ πάσης δυνατῆς ἀκριβείας, ἐπιμελέστατα καὶ πάνυ σαφῶς ὑποτασσομένων ἀεὶ καὶ ἐν ἑκάστῃ σελίδι τῶν διαφόρων γραφῶν, τῶν προσηκουσῶν εἰδήσεων περὶ τῆς ἐν ἑκάστῳ ἐφθαρμένῳ χωρίῳ καταστάσεως τῶν Χ/φων, τῶν ὑπὸ τῶν προηγουμένων ἐκδοτῶν ἢ ὑπὸ οἵων δή ποτε ἄλλων λογίων προταθεισῶν νέων ἀναγνώσεων, διορθώσεων ἢ συμπληρώσεων κλ. κλ.

Ἀλλ' ὅ τι μάλιστα συνίστησι τὸ ἔργον τοῦ κ. Wyse, καθίστησι δὲ τοῦτο, οὐκ ὠφέλιμον ἁπλῶς, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο πολύτιμον καὶ ἀναπόφευκτον ἐφόδιον παντὶ ἀσχολουμένῳ περὶ τὴν μελέτην τῶν δοκίμων ἀττ. ῥητόρων, καὶ δὴ μάλισκα περὶ τὸ ἀττ. κληρονομικὸν δίκαιον, τοῦτο εἶνε τὰ ἐπιτασσόμενα μακρὰ Ἑρμηνευτικὰ (Commentary, σελ. 175-723), ἔργον πλείστου ἀληθῶς λόγου ἄξιον, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεύς, τῇ τοῦ ἀοιδίμου Schömann μεθόδῳ στοιχῶν, προτάσσει μὲν ἑκάστου λόγου λεπτομερῆ Εἰσαγωγήν, περὶ τῆς ἱστορικῆς ἰδίᾳ καὶ νομικῆς ἐννοίας αὐτοῦ, εἶτα δὲ τὰ εἰκότα περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου γραμματικοῦ προτασσομένης ἑκάστοτε Ὑποθέσεως διαλαβών, χωρεῖ εὐθὺ πρὸς τὴν ἑρμηνείαν ἑκάστου λόγου, τὰ πάντα διασαφῶν, οὐδενὸς ἀμελῶν, καὶ ταῦτα κατὰ πάντα λόγον, καὶ γραμματικόν, καὶ συντακτικόν, καὶ νομικὸν καὶ καθόλου εἰπεῖν

(1) Ὅρ. Preface σελ. 2.

πραγματικόν, μετὰ τῶν προσηκουσῶν ἀεὶ παραπομπῶν εἰς πλείστους συγγραφεῖς παλαιούς τε καὶ νεωτέρους, εἰς ἐπιγραφὰς καὶ ἄλλα μνημεῖα οἷά δή ποτε, εἰς ὅ τι τέλος ἄχρι σήμερον ἐγένετο τῇ ἐπιστήμῃ γνωστόν, διὰ τῆς μελέτης καὶ ἐξεργασίας πολλῶν καὶ ἄλλων λογιωτάτων ἀνδρῶν, μάλιστα δέ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ συγγραφέως ὁμολογίαν, τοῦ Schömann, τοῦ Blass. (Die att Beredsamkeit) τοῦ Beauchet (Hist du D. priv. de la Rép. Athénienne), τῶν Dareste, Houssoullier καὶ Reinach (Rec. des Inscript Jur. Grecq.) τοῦ Moy (Étude sur les plaid. d'Isée) οὓς ἀεὶ εἶχεν ὑπ' ὄψει.

Ἕν τι μόνον θὰ ηὐχόμεθα νὰ μὴ ἔλειπεν ἐκ τῆς ὄντως καλῆς καὶ χρησίμου βρεττανικῆς ταύτης ἐκδόσεως, πίναξ τις λέξεων, οὐ πενιχρὸς λίαν, ὥσπερ ὁ νῦν ἐπιτεταγμένος, ἀλλὰ πλήρης καὶ τέλειος καὶ ἐν πᾶσιν ἀκριβέστατος, οἷος ὁ ἐπισυνημμένος ὑπὸ μὲν τοῦ Βλασσίου τῇ τοῦ Ὑπερείδους ἐκδόσει (1894), ὑπὸ δὲ τοῦ Κενυῶνος τῇ βερολινίῳ ἐκδόσει τῆς Ἀριστοτέλους Ἀθην. Πολιτείας (1903), ὁ μὲν ἔργον τοῦ H. Reinhold, ὁ δὲ φιλοπόνημα τοῦ E. Neustadt. Οἱ τοιοῦτοι λεξικοὶ πίνακες (εὐτυχῶς δὲ συνετάχθησαν ἤδη οἱ τῶν πλείστων ἀττ. ῥητόρων, ὁ τοῦ Ἀντιφῶντος ὑπὸ F. L. van Cleef, ὁ τοῦ Ἀνδοκίδου, Λυκούργου καὶ Δεινάρχου ὑπὸ L. L. Forman, ὁ τοῦ Λυσίου ὑπὸ D. H. Holmes, ὁ τοῦ Αἰσχίνου καὶ Δημοσθένους ὑπὸ S. Preuss, ὧν τοὺς φιλοπόνους συντάκτας εὐγνωμόνως μνημονεύει ὁ ἐκδότης, λυπούμενος μόνον ὅτι οὐδεὶς ἔτι συνέταξε καὶ τὸν τοῦ Ἰσοκράτους), οἱ τοιοῦτοι πίνακες, λέγομεν, πρὸς πολλὰ καὶ καλὰ εἰσι χρησιμώτατοι, διὰ δὲ τοῦτο εὐκταῖον εἶνε νὰ ἐπικοσμῶσι καὶ συμπληρῶσι πᾶσαν καλὴν ἔκδοσιν.

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΤΟΥ Ε′ ΚΑΙ ΤΟΥ Δ′ Π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

Οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν, τῶν περὶ τὴν ἔρευναν τῆς Ἀττικῆς ἀγωγῆς διατριψάντων, εἰ καὶ ἀναγνωρίζουσιν, ὅτι ἐν Ἀθήναις παρείχετο πολὺ εὐρύτερος χῶρος τῇ ἀτομικῇ ἐξελίξει ἢ ἐν ἑτέραις ἑλληνικαῖς πόλεσι, καὶ κυρίως ἐν Σπάρτῃ, νομίζουσιν οὐχ ἧττον, ὅτι ἡ ἐλευθερία αὕτη ὑπέκειτο καὶ ἐν Ἀθήναις εἰς πολλοὺς περιορισμούς, ὅτι καὶ ἐν Ἀθήναις ἐθυσιάζετο μέγα μέρος τῆς τοῦ ἀτόμου προσωπικότητος χάριν τοῦ συμφέροντος τῇ πολιτείᾳ. Ὑποστηρίζουσιν ὅτι ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξαρθῇ εἰς ἀπόλυτον ἐλευθερίαν, νὰ ἀποφύγῃ ἐντελῶς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις γενικῶς κρατούσης θεωρίας, ὅτι πρὸ τοῦ συμφέροντος τῇ πολιτείᾳ ὀφείλει νὰ τηρῇ σιγὴν πᾶν ἀτομικὸν συμφέρον, καὶ ὅτι τὸ κοινὸν συμφέρον εἶναι τὸ ῥυθμίζον τὴν ἀγωγήν, ἥτις διὰ τοῦτο ὀφείλει πρὸς τοῦτο νὰ τείνῃ, νὰ μορφοῖ ἀνθρώπους δυναμένους νὰ καταστῶσιν ἀγαθοὶ πολῖται ὑπὸ ὡρισμένον πολίτευμα. Ἀπὸ τῆς προϋποθέσεως δὲ ταύτης ὁρμώμενοι χαρακτηρίζουσι τὴν Ἀττικὴν ἀγωγὴν ὡς πολιτειακὴν (staatlich) καὶ τὸ παιδαγωγικὸν σύστημα τὸ ἐνταῦθα ἰσχῦον ὡς κοινωνικὸν (social). Εἰς το συμπέρασμα δὲ τοῦτο ἄγονται εἴτε τα ἐν ἑτέραις Ἑλληνικαῖς πόλεσι, καὶ ἰδίᾳ ἐν Σπάρτῃ, κρατοῦντα γενικεύοντες, ἢ τὰς ὑπὸ τῶν θεωρητικῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος ἐξενεχθείσας ἰδέας περὶ ἀγωγῆς ὡς καὶ ἐν Ἀθήναις ἰσχυούσας ὑπολαμβάνοντες.

Ἡ προσπάθεια ὅμως αὕτη δὲν φαίνεται ἡμῖν ὀρθή, διότι α′) ὀφείλει τις νὰ διακρίνῃ αὐστηρῶς τὴν ἐν Σπάρτῃ ἄρχουσαν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ βίου ἰδέαν καὶ τὴν συμφώνως ταύτῃ ἐξελιχθεῖσαν ἀγωγὴν ἀπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις. Εἶναι γνωστόν, ὅτι, εἰ καὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν ἐθνικότητα οἱ κάτοικοι τῶν δύο τούτων πόλεων, ὅμως διε-

μόρφωσαν έντελῶς διάφορον χαρακτῆρα, ἡ δὲ ἐξέλιξις τοῦ τε πολιτεύματος καὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν συνετελέσθη αὐτοτελῶς καὶ ἀσχέτως πάσης ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως καὶ καθόλου οἱ δύο οὗτοι λαοὶ ἔλαβον διάφορον διεύθυνσιν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ. β') Ἐπίσης δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ παρασύρηταί τις ἐκ τῶν ἰδεῶν, ἃς οἱ θεωρητικοὶ τῆς ἀρχαιότητος παιδαγωγικοὶ ἄνδρες, ἰδίᾳ δὲ ὁ Πλάτων (1) καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, περὶ ἀγωγῆς ἐξήνεγκον, καὶ νὰ μεταβιβάζῃ ταύτας καὶ ἐπὶ τὴν Ἀττικήν, διότι οὗτοι ἐκφράζουσιν ἰδέας ἀτομικὰς περὶ ἀγωγῆς, αἵτινες οὐδεμιᾶς ποτε ἐφαρμογῆς ἔτυχον ἐν Ἀθήναις καὶ αἵτινες πολὺ μᾶλλον συμφωνοῦσι τοῖς ἐν Σπάρτῃ ἰσχύουσιν(2) ἢ τοῖς ἐν Ἀθήναις. Ἀκριβῶς δέ, ἐπειδὴ αἱ ἰδέαι τῶν ἀνδρῶν τούτων μικρᾶς ἠξιοῦντο προσοχῆς ἐν Ἀθήναις, βλέπομεν αὐτοὺς πολλάκις σφοδρῶς κακίζοντας τὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἰσχῦον παιδαγωγικὸν σύστημα. Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ἡ Ἀττικὴ παιδαγωγικὴ εἶναι καθαρῶς ἀτομικὴ (individual) οὔτε ὑπὸ τῆς πολιτείας ὑφισταμένη ἐπίδρασίν τινα οὔτε χάριν τῆς πολιτείας θυσιάζουσά τι ἐκ τῆς ἀτομικότητος τῶν τροφίμων, τοῦτο δὲ νομίζομεν ὅτι ἐξάγεται :

Α') ἐκ τοῦ σκοποῦ, ὃν αὕτη ἐπεδίωκεν,

Β') ἐκ τῶν μέσων, οἷς αὕτη ἐχρῆτο πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, καὶ ἐκ τῆς ἀξίας, ἣν ἀπέδιδεν ἑκάστῳ τῶν μέσων τούτων, καὶ

Γ') ἐκ τοῦ καθόλου ὀργανισμοῦ αὐτῆς.

Α' Σκοπὸς τῆς Ἀττικῆς ἀγωγῆς.

Ὁ κύριος σκοπὸς τῆς Ἀττικῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ ἁρμονικὴ ἀνάπτυξις τῶν τε πνευματικῶν καὶ τῶν σωματικῶν ἰδιοτήτων τῶν τροφίμων καὶ ἡ διάπλασις ἀνθρώπων καθ᾽ ἑαυτοὺς τελείων, δηλ. καλαισθητικῶς καὶ ἠθικῶς μεμορφωμένων καὶ σωματικῶς ἰσχυρῶν καὶ ὡραίων, ἑνὶ λόγῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν (3), διότι ἡ καλοκἀγαθία ἦτο ἡ λέξις ἡ περιληπτικὴ πασῶν τῶν ἀρετῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ γνώρισμα τοῦ τελείου ἀνθρώπου.

Ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ ἐφρόντιζεν, ὡς λέγει ὁ *Schmidt*, ὅπως διὰ

(1) Νόμ. 1, 643, Ε.
(2) Πλ. ἔ. ἀ. 2,660, Β.
(3) Ξενοφ. Οἰκονομ. 6, 12.

τῆς ἁρμονικῆς ἐξελίξεως πασῶν τῶν δυνάμεων τοῦ παιδός, διαπλασθῇ οὗτος εἰς ὡραῖόν τι ὅλον καὶ ἠθικὸν καλλιτέχνημα. Ὁ Ἀθηναῖος ὤφειλε νὰ καταστῇ διὰ τῆς ἀγωγῆς ὡραῖος καὶ πλήρης φρονήματος καὶ ἀνδρείας, πρὸ παντὸς ὅμως ἠθικὸς (1) καὶ μεμορφωμένος, τέλειος θαυμαστὴς τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ καλοῦ. Οὕτως ὥστε παρίστατο ὡς τέλειον καλλιτέχνημα ὑπὸ σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἔποψιν.

Ὁ σκοπὸς δὲ οὗτος δὲν ὡρίσθη ὑπὸ καλλιτέχνου τινὸς ἢ θεωρητικοῦ παιδαγωγοῦ, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐν Ἀθήναις ἰσχυούσης ἰδέας περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ βίου, εἶναι καρπὸς τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπῶντος τὸν βίον, τοῦ ζῶντος οὐχὶ χάριν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας, ὡς ὁ Σπαρτιάτης, ὁ πᾶσαν τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ εὐδαιμονίαν θυσιάζων τῇ τοῦ ὅλου εὐδαιμονίᾳ, ὁ οὐδεμίαν ἀτομικὴν ἀξίαν, οὐδὲν δικαίωμα, οὐδὲν ἀτομικὸν ἰδεῶδες ἔχων.

Ὁ Ἀθηναῖος τοὐναντίον ζῇ κυρίως καὶ ἐν πρώτοις δι' ἑαυτόν(2), κατ' αὐτὸν ἡ κοινωνία εἶναι οὐχὶ σκοπός, συμφώνως τῷ ὁποίῳ ὀφείλει νὰ ῥυθμίζηται ἡ τοῦ ἀτόμου ἐξέλιξις, ὡς ἐν Σπάρτῃ, ἀλλ' αὕτη εἶναι μόνον πρὸς εὐδαιμονίαν τοῦ ἀτόμου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἀγωγὴ αὐτοῦ δὲν ἀποβλέπει τὸ συμφέρον τῇ πολιτείᾳ, ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῷ ἀτόμῳ. Αὕτη θεωρεῖ τὸ ἄτομον ὡς ἴδιον σκοπὸν ἔχον, διὸ ἐγίνετο χάριν τοῦ ἀτομικοῦ, οὐχὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου. «Αὕτη ὤφειλε νὰ ὁμαλίσῃ τὴν ὁδὸν καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ πρὸς περιεσκεμμένον καὶ εὐτυχῆ βίον . . . . . ὤφειλε κυρίως νὰ μορφώσῃ καὶ ὁρίσῃ τὸν χαρακτῆρα, νὰ παράσχῃ πᾶν ὡραῖον καὶ ἀγαθὸν πρὸς τὸ καλῶς ζῆν(3)».

Ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ λοιπὸν ἐμερίμνα περὶ τοῦ ἀτόμου ὡς ἀνθρώπου καὶ παρεῖχεν αὐτῷ γενικὴν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν. Ἐφρόντιζεν, ὥστε νὰ παρέχωνται τοῖς τροφίμοις τοιαῦται γνώσεις καὶ δεξιότητες, νὰ γεννῶνται παρ' αὐτοῖς ἰδιότητες καὶ κλίσεις τοιαῦται, αἵτινες εἶναι ἀναγκαῖαι παντὶ ἀτόμῳ, ὡς αὐτοτελεῖ προσώπῳ, οὐχὶ μόνον

(1) Ταῦτα ἀναφέροντ ι κυρίως εἰς τὴν παλαιοτέραν περίοδον τῆς ἀττικῆς ἀγωγῆς, διότι ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις μετεβλήθησαν τὰ πράγματα· ἰδίως ἡ ἠθικοποιητικὴ τάσις, ἣν εἶχεν ἡ ἀγωγὴ ἐν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις, δὲν παρατηρεῖται ἐν τοῖς μετέπειτα. Πρβλ. Ἀριστοφ. Νεφέλ. 997 κ. ἑ.

(2) Θουκυδ. 2, 26, 37, 38 καὶ 39.

(3) *L. Grasberger,* Erziehung und Unterricht im Klassischen Altertum 1, 194.

ώς μέλει ώρισμένης κοινωνίας. Ἄλλαις λέξεσι δὲν εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν μόρφωσιν Ἀθηναίων πολιτῶν ἢ στρατιωτῶν, ὡς ἡ Σπαρτιατική, ἀλλ' ἤθελε νὰ μορφώσῃ ἀνθρώπους, ὅθεν εἶχε διεθνῆ χαρακτῆρα καὶ ἐθεωρεῖτο ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὡς ὁ τέλειος τῆς ἀγωγῆς τύπος, ὥστε ὁ θέλων νὰ τύχῃ τελείας μορφώσεως ὤφειλεν ἐν Ἀθήναις νὰ παιδευθῇ. Ἐκ τούτου δὲ ἐξηγεῖται ἡ σπουδή, μεθ' ἧς γονεῖς ἐκ πολλῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος ἔστελλον ἐνταῦθα τὰ ἑαυτῶν τέκνα, ἵνα παιδευθῶσιν (1). Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ θλῖψις τοῦ Αἰσχίνου (2) διὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀπομάκρυνσίν του, ὅπερ θὰ ἐγίνετο αἰτία νὰ στερηθῶσι τὰ τέκνα του τὴν Ἀττικὴν ἀγωγήν. Ἐκ τούτου τέλος δικαιολογοῦνται καὶ οὐδαμῶς ὑπερβολικαὶ φαίνονται οἱ λόγοι τοῦ μεγάλου Περικλέους, ὅτι ἡ πατρὶς αὐτοῦ εἶναι Ἑλλάδος παίδευσις (3).

Β΄. Μέσα, οἷς ἐχρῆτο ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἑαυτῆς σκοποῦ.

Ἴδωμεν νῦν, ἂν ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Ἀττικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος δύναταί τις νὰ συναγάγῃ, ὅτι ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ ἐστηρίζετο ἐπὶ κοινωνιστικῶν βάσεων.

Παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους μανθάνομεν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους του δὲν ἐπεκράτει ὁμοφωνία ὡς πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἔπρεπε νὰ διδάσκωνται τοῖς παισί. Τὰ σημεῖα, περὶ ἃ ἐστρέφετο ἡ ἔρις εἶναι τὰ ἑξῆς (4): «οὐ γὰρ ταὐτὰ πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ φανερὸν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος· ἔκ τε τῆς ἐμποδὼν παιδείας ταραχώδης ἡ σκέψις, καὶ δῆλον οὐδενὶ

(1) [Αἰσχίν.] Ἐπιστολαί: «Καὶ ἕτεροι μέν, ὡς ἔοικε, τοὺς ἑαυτῶν παῖδας, τοὺς ἢ ἐν Βοιωτίᾳ γεννηθέντας ἢ ἐν Αἰτωλίᾳ, πρὸς ὑμᾶς πέμπουσι, τῆς αὐτόθι παιδείας μεθέξοντας». Ἰσοκράτ. περὶ Ἀντιδόσεως 224, ἔνθα ἀναφέρεται, ὅτι ἤρχοντο «ἐκ Σικελίας καὶ τοῦ Πόντου καὶ τῶν ἄλλων τόπων...ἵνα παιδευθῶσιν» πρβλ. καὶ 226: «καὶ πλέουσι καὶ χρήματα διδόασι καὶ πάντα ποιοῦσι νομίζοντες αὐτοί τε βελτίους γενήσεσθαι καὶ τοὺς ἐνθάδε παιδεύοντας πολὺ φρονιμωτέρους εἶναι τῶν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς».

(2) [Αἰσχίν.] ἐπιστολαὶ 12,13.

(3) Θουκυδ. 2,41. Διόδωρ. 13,27.

(4) Ἀριστοτ. Πολιτικ. 8,1,3.

πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττά». Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὁμοφρονοῦντες διαφωνοῦσιν ἐν ταῖς λεπτομερείαις, π.χ. οἱ φρονοῦντες, ὅτι πρέπει νὰ διδαχθῶσιν εἰς τοὺς παῖδας τὰ πρὸς ἀρετὴν τείνοντα, «τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς» (1).

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀριστοτέλους ὀφείλουσι νὰ παρέχωνται τῷ μαθητῇ γνώσεις τοιαῦται ἁρμόζουσαι ἐλευθέρῳ καὶ ὅσαι τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον ποιήσουσι. «Βάναυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν διάνοιαν (2) Διὸ τάς τε τοιαύτας τέχνας, ὅσαι παρασκευάζουσι τὸ σῶμα χεῖρον διακεῖσθαι βαναύσους καλοῦμεν, καὶ τὰς μισθαρνικὰς ἐργασίας, ἄσχολον γὰρ ποιοῦσι τὴν διάνοιαν καὶ ταπεινήν». Αἱ γνῶμαι δ' αὗται τοῦ Ἀριστοτέλους εὑρίσκονται ἐν πληρεστάτῃ ὁμοφωνίᾳ πρὸς τὰ ἐν Ἀθήναις ἰσχύοντα, ὡς δύναταί τις νὰ πεισθῇ, ἂν ἁπλοῦν βλέμμα ῥίψῃ ἐπὶ τῶν προγραμμάτων τῶν Ἀττικῶν σχολείων. Τὰ ἐν τούτοις περιλαμβανόμενα μαθήματα οὔτε προπαρασκευαστικὰ πρὸς ὡρισμένον τι ἐπάγγελμα ἦσαν, οὔτε ὑπὲρ ὡρισμένης τινὸς πολιτείας ἐζήτουν νὰ μορφώσωσι τὸ φρόνημα, ἀλλ' ἀποκλειστικὸν σκοπὸν εἶχον τὴν ἄμεσον τοῦ ἀτόμου φόρφωσιν, τὸν ἐξευγενισμὸν τῆς προσωπικότητος (3). Ἵνα δὲ καταστῇ ἡ μόρφωσις αὕτη ἁρμονικὴ καὶ τελεία, ὤφειλεν ἡ ἀγωγή, κατ' Ἀττικὴν ἀντίληψιν, νὰ ἐκτείνηται ἐπὶ τὸν ὅλον ἄνθρωπον. Ἕνεκα τούτου δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν θεραπείαν μόνον τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος τοῦ ἀνθρώπου, τ.ἔ. τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὡς συμβαίνει κατὰ μέγα μέρος ἐν τοῖς νεωτέροις κράτεσιν, ἔνθα ἐλαχίστη εἶναι ἡ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν σωματικῶν δυνάμεων μέριμνα, διότι τοιαύτη τις μόρφωσις ἐφαίνετο μονομε-

(1) Ἀριστοτ. Πολιτικ. 8,1,4.

(2) Πολιτικ. 8,2,1. Τὰς αὐτὰς γνώμας ἔχει καὶ ὁ Πλάτων· πρβλ. Πολιτείαν 6,495, Δ. «Ὑπὸ τῶν τεχνῶν τε καὶ δημιουργιῶν ὥσπερ τὰ σώματα λελώβηνται, οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς συγκεκλασμένοι τε καὶ ἀποτεθρυμμένοι διὰ τὰς βαναυσίας τυγχάνουσι».

(3) Πρβλ. Πλάτ. Πρωταγόρ. 312, Β, ἔνθα ὁ Σωκράτης λέγει τῷ Ἱπποκράτει: «τούτων γὰρ (τῶν ἐπιστημῶν) σὺ ἑκάστην οὐκ ἐπὶ τέχνῃ ἔμαθες, ὡς δημιουργὸς ἐσόμενος, ἀλλ' ἐπὶ παιδείᾳ, ὡς τὸν ἰδιώτην καὶ τὸν ἐλεύθερον πρέπει».

ρῆς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Ἀθηναίου· τοιουτοτρόπως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἁρμονία, ἣν ἡ ἀγωγὴ ἐπεδίωκε. Κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις κρατοῦσαν ἰδέαν, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ δύο μερῶν τὰ αὐτὰ δίκαια ἐχόντων, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἵνα θεωρῆται οὗτος τελείως καὶ ἁρμονικῶς μεμορφωμένος ἀνάγκη ἀμφότερα ταῦτα νὰ τύχωσι τῆς αὐτῆς θεραπείας καὶ μορφώσεως (1). Δὲν παρημέλει ὁ Ἀθηναῖος τὴν μόρφωσιν τοῦ σώματος, διότι ἐπρέσβευεν, ὅτι ταύτης ἀτελοῦς οὔσης καὶ ἡ τοῦ πνεύματος, ὅσῳ τελεία καὶ ἂν γίνῃ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραγάγῃ τοὺς προσδοκωμένους καρπούς, ἐπίστευεν, ὅτι νοῦς ὑγιὴς μόνον ἐν ὑγιεῖ σώματι δύναται νὰ ἐνοικῇ.

Συμφώνως ἄρα τῷ ὁρισμῷ, ὃν ἀνωτέρω ἐδώκαμεν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, ὡς ἁρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν τε πνευματικῶν καὶ τῶν σωματικῶν τοῦ τροφίμου δυνάμεων, ἀπετέλουν τὰ διδασκόμενα μαθήματα δύο ἴσης ἀξίας ὁμάδας: 1) τὰ συντελοῦντα πρὸς θεραπείαν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ περιλαμβανόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς γυμναστικῆς καὶ 2) τὰ ἀφορῶντα τὴν πνευματικὴν τοῦ τροφίμου μόρφωσιν ὑπὸ λογικήν, ἠθικὴν καὶ καλαισθητικὴν ἔποψιν καὶ δηλούμενα διὰ τοῦ περιεκτικοῦ ὀνόματος τῆς μουσικῆς (2). Τὰ ἑκάστῃ ὅμως τῶν δύο τούτων ὁμάδων ἀνήκοντα μαθήματα δὲν ἦσαν ἐν ἅπασι τοῖς χρόνοις τὰ αὐτά, διὰ τὸν ἑξῆς κυρίως λόγον. Ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ δὲν ἔφερεν, ὡς ἡ Σπαρτιατική, τὴν σφραγῖδα τοῦ ὁμοιομόρφου καὶ ἀμεταβλήτου, ἀλλ' ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ χρόνου, τ. ἔ. μετεβάλλετο συμμορφουμένη πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τοὺς ὅρους τοῦ βίου. Οὕτω π. χ. ἐν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις, ὅτε ὁ βίος ἐν Ἀθήναις διετηρεῖτο ἁπλοῦς, καὶ αἱ ἐν τῷ σχολείῳ μεταδιδόμεναι γνώσεις ἦσαν περιωρισμέναι. Τὰ μαθήματα τὰ ἐν τοῖς προγράμμασι τῶν σχολείων περιλαμβανόμενα ἦσαν τότε: τὸ γλωσσικόν, τὰ στοιχεῖα τῆς ἀριθμητικῆς, ἡ μουσικὴ ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ καὶ τὰ στοιχειώδη τῆς γυμναστικῆς (3).

(1) Λουκιαν. Ἀνάχαρσ. 20.

(2) Ἀριστοφάν. Ἱππεῖς 188 κ. ἑ., Νεφέλαι 966. Πλάτ. Πολιτεία 2, 376. Ε. Νόμοι 7, 795, Δ. Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. 8, 4, 4. Λουκιαν. Ἀνάχαρσ. 24.

(3) Τὰ τῆς διδασκαλίας ἀντικείμενα ἐδηλοῦντο διὰ τῶν τριῶν λέξεων: γράμματα, κιθαρίζειν, παλαίειν. Πλάτ. Ἀλκιβ. 1, 106, Ε. Θεαγ. 122, Ε. Ξενοφ. Λακεδ. Πολιτ. 2, 1.

Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως μεταβάλλονται τὰ πράγματα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναλαβόντες τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν προδοτικῶν σχεδίων τοῦ Παυσανίου ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ηὐξάνοντο εἰς δύναμιν καὶ πλοῦτον. Διὰ πλείστων ἐπιτυχῶν ὑπερποντίων πολέμων, οὓς διεξήγαγον, ἔθηκαν τὰ θεμέλια κραταιᾶς ἡγεμονίας καὶ κατέστησαν τὴν ἑαυτῶν πόλιν τὸ κέντρον ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἄπειρος πλοῦτος ὁ ἐνταῦθα συρρέων μετέβαλε τὰς συνθήκας τοῦ ζῆν, ἡ παλαιὰ ἁπλότης ἐφυγαδεύθη καὶ νέα περίοδος πολυτελοῦς βίου ἤρξατο.

Καὶ οὐ μόνον ἡ οἰκονομικὴ θέσις τῶν Ἀθηναίων μετεβλήθη διὰ τῆς ἑαυτῶν ἡγεμονίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν μεγίστην τὸ τοιοῦτον ἐξήσκησε ῥοπήν, διότι ἐνταῦθα ἤρχοντο οἱ σοφοὶ καὶ ἀνέπτυσσον τὰς θεωρίας αὐτῶν, ἐνταῦθα ἐδίδασκον καὶ διέδιδον οἱ σοφισταὶ τὰς νέας ἐκείνας ἰδέας τὰς τόσον καρποφόρον ἔδαφος εὑρούσας ἐν Ἀθήναις καὶ τόσον μεγάλην ἐσωτερικὴν ἐπανάστασιν παραγαγούσας. Οὕτω δὲ κατέστησαν αἱ Ἀθῆναι τὸ κέντρον οὐ μόνον τῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῶν χρόνων ἐκείνων.

Πάντα ταῦτα τὰ γεγονότα ἔδωκαν ὤθησιν, ὥστε νέαι ἰδέαι νὰ κυριαρχήσωσι, νέα πνευματικὰ ἰδεώδη νὰ ἐπιδιώκωνται, νέοι ὁρίζοντες νὰ ἀνοιχθῶσι. Φυσικὸν δὲ ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ὅτι καὶ ἡ ἀγωγὴ τῆς νεολαίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστος καὶ ἥσυχος ἐπὶ τῆς παλαιᾶς αὐτῆς τροχιᾶς, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ καὶ ἡ παιδεία νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ ῥεῦμα τῆς ἐποχῆς· αἱ πρότερον ἐν τοῖς σχολείοις παρεχόμεναι γνώσεις ἐνομίζοντο νῦν λίαν πενιχραί, δὲν ἐθεωροῦντο πλέον ἐπαρκεῖς διὰ τὰς συνθήκας τοῦ νέου κοινωνικοῦ βίου, τοῦ νέου πολιτισμοῦ. Καὶ τὸ σχολεῖον ὤφειλε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς καὶ νὰ συμμορφωθῇ ταύταις. Ταῦτα ἦσαν τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα μεταβολὴν εἰς τὸν τρόπον τῆς μορφώσεως, οὕτω δὲ βλέπομεν ὅτι τὰ προγράμματα τῶν σχολείων μετερρυθμίσθησαν, νέα στοιχεῖα μορφώσεως προσετέθησαν, καὶ τὰ ἤδη δὲ ὑπάρχοντα μαθήματα, ἅτινα πρότερον στοιχειωδῶς ἐδιδάσκοντο, ἔλαβον νῦν μείζονα ἔκτασιν καὶ βάθος.

Ἐν τῷ ἑπομένῳ πίνακι περιλαμβάνονται τὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα μετὰ τοὺς νεωτερισμοὺς τούτους ἐδιδάσκετο παῖς εὐπόρου οἰκογε

νείας κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου τῆς ἡλικίας του ἔτους μέχρι τῆς εἰς τοὺς ἐφήβους κατατάξεως αὐτοῦ, ὧν ἡ γνῶσις ἐτύγχανεν, οὕτως εἰπεῖν, ἀναγκαία παντὶ εὐγενεῖ καὶ μεμορφωμένῳ Ἀθηναίῳ.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

Α' *Μουσική* (πνεῦμα)

- α') *Μουσικὴ ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ*
  - 1) Ὠδική
  - 2) Ὀργανικὴ μουσική.
- β') *γλωσσικὸν μάθημα*
- γ') *ἰχνογραφία*
- δ') *Μαθηματικὰ*
  - 1) ἀρίθμησις } (1)
  - 2) γεωμετρία } (1)

Β' *Γυμναστική* (σῶμα)

- α') παίγνια
- β') ἰδίως γυμναστική
- γ') κολυμβητικὴ (2)
- δ') ὀρχηστικὴ (3)
- ε') ἱππασία } (4)
- ς') χρῆσις τῶν ὅπλων } (4)

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ ἁρμονικὴ αὕτη μόρφωσις τῆς νεολαίας παρατηρεῖται μόνον μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Μόνον ἐν τῇ παλαιοτέρᾳ ταύτῃ περιόδῳ παρατηρεῖται ὑφισταμένη ἰσορροπία τὸ μὲν μεταξὺ πνευματικῆς καὶ σωματικῆς θεραπείας, τὸ δὲ μεταξὺ θεραπείας καὶ ἠθικότητος καὶ τῆς καλαισθητικῆς διαμορφώσεως, τ. ἔ.

(1) Τὰ δύο ταῦτα μαθήματα, ὡς καὶ τὴν ἀστρονομίαν, εἰσάγει καὶ ὁ Πλάτων ὡς ἀντικείμενα διδασκαλίας εἰς τὴν ἰδανικὴν αὐτοῦ πολιτείαν (Νόμοι 7, 817, Ε), δὲν θεωρεῖ ὅμως ἀναγκαῖον νὰ γίνηται διδασκαλία τούτων εἰς πάντας, ἀλλὰ μόνον εἰς ὀλίγους τινάς, τῶν λοιπῶν ἀρκουμένων εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἀναγκαιοτάτων· πρβλ. καὶ Πολιτείαν 7, 536, Ε.—Τὴν αὐτὴν γνώμην εἶχε καὶ ὁ Σωκράτης· πρβλ. Ξενοφ. Ἀπομνημ. 4, 7, 3 καὶ 8.

(2) Τὸ κολυμβᾶν ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος ἦτο ἀπαραίτητον παντὶ παιδὶ καὶ ἡ τούτου ἄγνοια ἐθεωρεῖτο ὑβριστική, γνωστὸν δὲ εἶναι τὸ ῥητόν: «μήτε νεῖν μήτε γράμματ' ἐπίστασθαι», δι' οὗ ἐχαρακτηρίζετο ὁ ἐντελῶς ἀμόρφωτος.

(3) Αὕτη ἐθεωρεῖτο ὡς μέρος τῆς γυμναστικῆς ἀποτελοῦσα (ἴδ. Πλάτωνα, Νόμ. 2, 673, Α. 7, 795, Ε. 7, 814 Ε).

(4) Αἱ δύο αὗται δεξιότητες ὑπάγονται κυρίως εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀσχολιῶν τῶν ἐφήβων, ἀλλ' οὐχ ἧττον φαίνεται, ὅτι τοὐλάχιστον κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα, ἠσκοῦντο καὶ παῖδες ἐν τούτοις (πρβλ. [Πλάτ.] Ἀξίοχ. 366, Ε. Λαχ. 178, Α. Λουκιαν. Ἔρωτ. 45. Στοβ. Ἀνθολ. 98, 72). Καὶ ἐπὶ μνημείων εἰκονίζονται παῖδες ἱππεύοντες πρβλ. *Gerhard*, Auserlesene Griech Vasenbilder B. 293, 4, ἀρ. 1, 2 καὶ 5. — *Panofka*, 1, 5 3, 1-2-4. Καθόλου εἰπεῖν αὗται ἀνῆκον εἰς τὰς δεξιότητας τῶν παίδων πλουσίων οἰκογενειῶν.

ἐκείνης, ἥτις συνεβάλλετο πρὸς κατανόησιν τοῦ ὡραίου καὶ ἀπόλαυσιν αὐτοῦ. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου δὲν ἐτηρεῖτο πλέον τὸ ὀρθὸν τοῦτο μέτρον καὶ τὸ ἰσοζύγιον τοῦτο, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἤρξατο χάνουσα ἔδαφος ἡ παιδαγωγικὴ γυμναστικὴ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἀθλητικῆς διαμορφώσεως, ἥτις εἶναι νενοθευμένη γυμναστική, μὴ σκοποῦσα τὴν ἁρμονικὴν διάπλασιν ἁπάντων τῶν τοῦ σώματος μελῶν, ἀλλὰ ζητοῦσα νὰ ἀνυψώσῃ μέχρι τελείας ἱκανότητος ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν σωματικὴν δύναμιν, ἢ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως, οὕτως, ὥστε ἤρξατο παραμελουμένη ἡ θεραπεία τοῦ σώματος (1). Ἀφ' ἑτέρου δέ, προκειμένου περὶ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως, δὲν παρετηρεῖτο πλέον συμμετρία ἐν τῇ θεραπείᾳ πάντων τῶν διαφερόντων, διότι κατὰ μικρὸν ὑπερίσχυσε τὸ καλαισθητικόν. Ἡ ὑπεροχὴ δὲ αὕτη ἔφθασεν ἐπὶ τέλους μέχρι τοσούτου σημείου, ὥστε εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ὅλης ἀγωγῆς ἐτέθη ἡ καλαισθητικὴ διαμόρφωσις καὶ ἡ θεραπεία ταύτης ἐνομίζετο ὡς κύριος τῆς ἀγωγῆς σκοπός, οὕτω δὲ ἐδόθη τῇ ὅλῃ ἀγωγῇ καλαισθητικὴ χροιά. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ βλάβης τῶν λοιπῶν διαφερόντων. Ἰδίᾳ δὲ ἔπαθε τὸ ἠθικόν, διότι ἡ θεραπεία τῆς ἠθικότητος ἐπεδιώκετο διὰ μόνης τῆς καλαισθητικῆς διαμορφώσεως, οὕτω δὲ δὲν ἐβράδυνε νὰ καταπνιγῇ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πᾶν ἠθικὸν συναίσθημα. Ἡ τοιαύτη τροπὴ ἤρξατο ἤδη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου νὰ φέρῃ εἰς φῶς τοὺς ἑαυτῆς καρπούς.

Γ' Ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἴδωμεν νῦν, ἂν ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Ἀττικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος δύναταί τις νὰ συναγάγῃ, ὅτι ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ ἐστηρίζετο ἐπὶ κοινωνιστικῶν βάσεων.

Ἓν ἐκ τῶν πρώτων ζητημάτων, ἃ ἐνδιαφέρουσι τὴν κοινωνικὴν παιδαγωγικήν, εἶναι ποία ἡ θέσις τῆς κοινωνίας ὡς πρὸς τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἀγωγῆς, μέχρι τίνος σημείου δύναται νὰ ἀφεθῇ οὗτος τῇ ἀτομικῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ ἐν τίνι μέτρῳ ὀφείλει νὰ ἀναγνωρισθῇ τῇ

(1) Τοῦτο ἐγένετο ἐν πολὺ μεταγενεστέροις χρόνοις. Πρβλ. Ἀριστοφ. Νεφέλ. 1052 κ. ἑ., Ξενοφ. Ἀπομνημον. 3, 5, 15 καὶ Ἀθήναιον 1, 34.

πολιτεία κύκλος δράσεως ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ (1). Οἱ πλεῖστοι τῶν ὀπαδῶν τῆς παιδαγωγικῆς ταύτης σχολῆς εἰσι τῆς γνώμης, ὅτι τῇ πολιτείᾳ πρέπει νὰ ἀφίηται ὁ ἄμεσος ὁρισμὸς καὶ ἡ καθόλου διεύθυνσις τῆς ἀγωγῆς τῆς νεολαίας. Τὸ τοιοῦτον π. χ. ὑποστηρίζουσιν οἱ τῆς ἀρχαιότητος θεωρητικοὶ παιδαγωγικοὶ ἄνδρες Πλάτων (2) καὶ Ἀριστοτέλης (3)· τὸ αὐτὸ βλέπομεν ἐφαρμοζόμενον ἐν τῇ Σπαρτιατικῇ ἀγωγῇ, ἔνθα καὶ ἡ ἐσχάτη λεπτομέρεια ὡρίζετο ὑπὸ τῆς πολιτείας τὴν αὐτὴν θεωρίαν ἀντιπροσωπεύουσιν οἱ παιδαγωγοὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (4)· τῆς αὐτῆς τέλος γνώμης εἶναι οἱ πλεῖστοι κοινωνισταὶ παιδαγωγοὶ τῶν νεωτάτων χρόνων. Καὶ ἐν ἅπασι δὲ τοῖς νεωτέροις κράτεσι (5) κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὁ ὅλος ὀργανισμὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως ῥυθμίζεται ὑπὸ τῆς πολιτείας: οὐ μόνον τὰ σχολεῖα τυγχάνουσι δημόσια καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑπάλληλοι τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων προγράμματα ὁρίζει αὕτη καὶ ἔτι μᾶλλον προβαίνουσα καθορίζει καὶ τὰ κατὰ τὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων διὰ διατάξεων αὐτῆς διαγραφουσῶν ταύτας ἢ διὰ τῶν ὑπ' αὐτῆς διοριζομένων ἐπιθεωρητῶν, οἵτινες ἐξασκοῦσιν ἄμεσον ἐποπτείαν ἐπὶ τῆς ἐργασίας τοῦ σχολείου.

Ἴδωμεν νῦν, ἂν ἴσχυον τὰ αὐτὰ καὶ ἐν Ἀθήναις. Καὶ ἁπλοῦν βλέμμα ἂν ῥίψῃ τις ἐπὶ τὰ ἐνταῦθα ἰσχύοντα θὰ μείνῃ πεπεισμένος, ὅτι ἀπόλυτος ἀποκέντρωσις ἐβασίλευεν ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει. Οὔτε ὑπουργεῖον παιδείας ὑπῆρχεν ἐνταῦθα, οὔτε ἐπιθεωρηταί, ὡς νοοῦμεν ἡμεῖς αὐτοὺς σήμερον, ἀλλὰ τὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἐθεωροῦντο ἔργα ἀναγόμενα εἰς τὸν κύκλον τῆς οἰκογενείας, οὐχὶ τῆς πολιτείας, διὸ ἀφίετο ὁ ὅλος σχολικὸς ὀργανισμὸς τῇ ἰδιωτικῇ πρωτοβουλίᾳ.

Τὰ σχολεῖα ἦσαν ἰδιωτικὰ καθιδρύματα, ἀνήκοντα φυσικὰ ἰδιώταις, καὶ οἱ διδάσκαλοι ἦσαν ἰδιῶται οὔτε ὑπὸ τῆς πολιτείας διοριζόμενοι, οὔτε ὑπ' αὐτῆς μισθοδοτούμενοι, οὔτε οἱανδήποτε ὑποχρέωσιν ἀπέναντι ταύτης ἀναλαμβάνοντες. Ἡ ἐλευθερία δὲ αὕτη προέ-

(1) Πρβλ. *Edelheim,* Beiträge zur Socialpädagogik σ. 13 κ. ἑ.

(2) Νόμοι 1, 631, D. 632, B. 641, B-C. 2, 659, D. 6, 766.

(3) Πολιτικ. 8, 1, 1-2-3. Ἠθικ. Νικομάχ. 10, 9, 13 κ. ἑ.

(4) Edelheim ἔ. ἀ. 146 κ. ἑ.

(5) Ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσι τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ ἰσχύοντα.

βαινεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πᾶς ἀνὴρ ἠδύνατο νὰ συστήσῃ σχολεῖον, χωρὶς νὰ ἐξετάζῃ τις αὐτόν, ἂν κατεῖχε τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην μόρφωσιν, ἡ προκοπὴ δὲ τοῦ σχολείου του ἐξηρτᾶτο μόνον ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης τῶν γονέων. Καὶ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτῶν δὲ ἦσαν οἱ διδάσκαλοι ἀνενόχλητοι ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, διότι αὐτοὶ συνέτασσον τὰ προγράμματα τῶν ἑαυτῶν σχολείων καὶ ὡς πρὸς τὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας ἠκολούθουν οὐχὶ νόμοις τῆς πολιτείας, ἀλλὰ τῷ ἑαυτῶν ἐνστίκτῳ.

Οὐχ ἧττον παρεδόθησαν ἡμῖν εἰδήσεις περὶ ποιᾶς τινος ἐπιδράσεως τῆς πολιτείας ἐπὶ τὴν ἀγωγὴν τῆς νεολαίας καὶ περὶ σχολικῶν τινων νόμων, πρὸς οὓς στρέψωμεν νῦν τὴν προσοχὴν ἡμῶν. Τοὺς πλείστους τούτων διέσωσεν ἡμῖν ὁ ῥήτωρ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου λόγῳ αὐτοῦ (1), ἀποδίδει δὲ τούτους τῷ Σόλωνι.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ *Grasberger* (2) λέγοντος, ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι μόνον ἓν τεμάχιον τῶν ἐκπαιδευτικῶν διατάξεων τοῦ Σόλωνος εἶναι, δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανή. Πολὺ μᾶλλον νομίζομεν, ὅτι οἱ περὶ ὧν πρόκειται νόμοι, ἂν οὐχὶ τὴν ὅλην σχολικὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος, πάντως τὸ διεξοδικώτατον καὶ σπουδαιότατον αὐτῆς μέρος ἀποτελοῦσιν, ἕνεκα τῶν ἑξῆς λόγων : α΄) παρ᾽ ἄλλοις συγγραφεῦσιν οὐδεμίαν εὑρίσκομεν εἴδησιν περὶ ἑτέρων σχολικῶν νόμων τοῦ νομοθέτου τούτου. β΄) οἱ συγγραφεῖς οἱ λόγον ποιούμενοι περὶ τῆς ὅλης Σολωνείου νομοθεσίας, καὶ ἰδίως ὁ Ἀριστοτέλης, οὐδεμίαν μνείαν ποιοῦνται ἐκπαιδευτικῶν νόμων. Ἡ σιωπὴ δὲ αὕτη βεβαίως σημαίνει, ὅτι αἱ σχολικαὶ διατάξεις τοῦ Σόλωνος μόνον ἀσήμαντον τεμάχιον τῆς ὅλης νομοθεσίας αὐτοῦ θὰ ἀπετέλουν καὶ ὅτι αὗται οὐδεμίαν βαθεῖαν ἐπίδρασιν θὰ ἐξήσκουν ἐπὶ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν. Τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου ἀναφερόμενοι νόμοι, οἵτινες εἶναι γενικῆς φύσεως, ἀστυνομικαὶ μᾶλλον διατάξεις ἀφορῶσαι τὴν ἠθικὴν τῶν παίδων. Καὶ τῷ *Krause* (3) δὲ ἐκφράζοντι τὴν γνώμην, ὅτι οὗτοι οἱ ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου ἀναφερόμενοι

(1) § 9 κ. ἑ.

(2) Ἐν τῷ περισπουδάστῳ αὐτοῦ ἔργῳ Errichung und Unterricht im Klassischen Altertum, 1, 215.

(3) Geschichte der Errichung, der Unterrichts und der Bildung κ.λ.π. 1851 σ. 76, σημ. 2.

νόμοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνήκωσι τῷ Σόλωνι, ὡς ἀντιφάσκοντες τῷ δημοκρατικῷ πνεύματι τοῦ νομοθέτου τούτου, δὲν συμφωνοῦμεν: 1) διότι οὐδένα λόγον ἔχομεν νὰ ἀμφισβητήσωμεν τὸ κῦρος τῶν λόγων τοῦ Αἰσχίνου, 2) διότι οὐδὲν ἀντιδημοκρατικὸν ἐνορῶμεν ἐν τοῖς νόμοις τούτοις, οἵτινες τοὐναντίον εἶναι τοιαύτης φύσεως, ὥστε συμφωνοῦσι τῷ χαρακτῆρι τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ καὶ ταῖς περὶ ἀγωγῆς παρ' αὐτῷ ὑπαρχούσαις δοξασίαις καὶ 3) διότι συμφωνοῦσι τῷ πνεύματι τοῦ νομοθέτου τούτου, μεγάλην, ὡς γνωστόν, σημασίαν ἀποδίδοντος εἰς τὴν γενικὴν ἠθικότητα.

Οὐχ ἧττον ἀδιαφοροῦντες περὶ τούτων, ἂν ἀνήκωσι τῷ Σόλωνι ἢ ἄλλῳ τινί, δεδομένου ὄντος, ὅτι ἦσαν ἐν ἰσχύϊ ἐν Ἀθήναις, ἂς ἐξετάσωμεν, ἂν ἦσαν τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ δύνηταί τις βασιζόμενος ἐπὶ τούτων νὰ ὁμιλῇ περὶ ἐπιδράσεως τῆς πολιτείας ἐπὶ τῶν σχολείων.

Κατὰ τὸν Αἰσχίνην διελάμβανεν ἡ νομοθεσία: 1) περὶ τῆς τῶν παίδων σωφροσύνης, 2) περὶ τῶν μειρακίων καὶ 3) περὶ τῶν ἄλλων ἡλικιῶν. Ἡμῖν διαφέρει τὸ πρῶτον μέρος τῶν νόμων τούτων, οἵτινες εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Οἱ τῶν παίδων διδάσκαλοι ἀνοιγέτωσαν μὲν τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνίσχοντος, κλειέτωσαν δὲ πρὸ ἡλίου δύνοντος.

Τοῦτο δὲ ἔπραξεν ὁ νομοθέτης, κατὰ τὸν Αἰσχίνην, τὰς ἐρημίας καὶ τὸ σκότος ἐν πλείστῃ ὑποψίᾳ ποιούμενος.

2) Μὴ ἐξέστω τοῖς ὑπὲρ τὴν τῶν παίδων ἡλικίαν οὖσιν εἰσιέναι, τῶν παίδων ἔνδον ὄντων, ἐὰν μὴ υἱὸς διδασκάλου ἢ ἀδελφὸς ἢ θυγατρὸς ἀνήρ· ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτ' εἰσίῃ θανάτῳ ζημιούσθω.

3) Οἱ γυμνασιάρχαι τοῖς Ἑρμαίοις (1) μὴ ἐάτωσαν συγκαθιέναι μηδένα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τρόπῳ μηδενί· ἐὰν δὲ ἐπιτρέπῃ καὶ μὴ ἐξείργῃ τοῦ γυμνασίου, ἔνοχος ἔστω ὁ γυμνασιάρχης τῷ τῆς ἐλευθέρων φθορᾶς νόμῳ.

4) Οἱ χορηγοὶ οἱ συγκαθιστάμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου ἔστωσαν τὴν ἡλικίαν ὑπὲρ τεσσαράκοντα ἔτη.

Προσέτι ἐλάμβανε πρόνοιαν ὁ νομοθέτης περὶ τῆς σωφροσύνης τῶν παίδων ἐντὸς τοῦ σχολείου καὶ εἰς ταύτην ἀναφέρονται αἱ ἑξῆς νομοθετικαὶ διατάξεις:

5) Ἄν τις Ἀθηναίων ἐλεύθερον παῖδα ὑβρίσῃ, γραφέσθω ὁ κύριος

(1) Γυμναστικὴ ἑορτὴ ἑορταζομένη ὑπὸ τῶν παίδων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἑρμοῦ.

τοῦ παιδὸς πρὸς τοὺς θεσμοθέτας τίμημα ἐπιγραψάμενος, οὗ ἂν καταψηφισθῇ, παραδοθεὶς τοῖς ἕνδεκα τεθνάτω αὐθημερόν. Ἐὰν δὲ εἰς ἀργύριον καταψηφισθῇ, ἀποτεισάτω ἐν ἕνδεκα ἡμέραις μετὰ τὴν δίκην, ἐὰν μὴ παραχρῆμα δύνηται ἀποτίνειν· ἕως δὲ τοῦ ἀποτεῖσαι εἰρχθήτω.

6) Μὴ ἐπάναγκες εἶναι τῷ παιδὶ ἡβήσαντι τρέφειν τὸν πατέρα, μηδὲ οἴκησιν παρέχειν, ὃς ἂν ἐκμισθωθῇ ἑταιρεῖν.

7) Ἐκ τῶν ἐν παραγράφῳ 9ῃ λόγων τοῦ ῥήτορος: «καὶ διαρρήδην ἀποδείκνυσι πρῶτον μὲν ἣν ὥραν προσήκει ἰέναι τὸν παῖδα τὸν ἐλεύθερον εἰς τὸ διδασκαλεῖον, ἔπειτα μετὰ πόσων παίδων εἰσιέναι» δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι θὰ ἦτο ὡρισμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τῶν φοιτώντων ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ὅτι πέραν τούτου δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ αὐτὸ σχολεῖον, εἰ καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ νόμου οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρεται. Σκοπὸς τοῦ νόμου τούτου, ἂν τῷ ὄντι ὑπῆρχε, θὰ ἦτο βεβαίως ἡ ἀποτροπὴ τῆς ὑπερπληρώσεως τάξεώς τινος, ἥτις θὰ συνεπέφερε τὰ ἑξῆς κακά: 1) θὰ ἐδυσχέραινε τὴν ἐποπτείαν τοῦ διδασκάλου καὶ 2) θὰ καθίστα ἀδύνατον τὴν ὑπὸ τούτου παρατήρησιν τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ μαθητοῦ, εἰς ἣν ἡ ἀττικὴ ἀγωγὴ ἀπέδιδε μεγίστην σημασίαν.

Ὡς βλέπει τις, ἅπαντες οὗτοι οἱ νόμοι δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸν πυρῆνα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας, ἀλλ' εἶναι τρόπον τινὰ ἀστυνομικαὶ διατάξεις ἀποκλειστικὸν σκοπὸν ἔχουσαι τὴν ἀποτροπὴν ἀνηθικοτήτων ἀπὸ τῶν σχολείων, παλαιστρῶν καὶ γυμνασίων.

Καὶ ὅμως παρ' ἅπασαν τὴν ἐλαχίστην σημασίαν, ἣν ἐκέκτηντο, φαίνεται, ὅτι, εἰ μὴ πάντες, τινὲς τοὐλάχιστον ὑπέπεσαν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις εἰς ἀχρηστίαν. Οὕτω π. χ. συχνὴ ἐγίνετο παράβασις τοῦ 2ου νόμου, τοῦ ἀπαγορεύοντος τὴν εἰς τὰ σχολεῖα εἴσοδον ἐνηλίκων τῶν παίδων ἔνδον ὄντων, ὡς τοῦτο συνάγεται, τὸ μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἐν πλείστοις χωρίοις ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρονται ἐνήλικες ἐπισκεπτόμενοι τὰ μαθήματα, τὸ δὲ καὶ ἐν ἀγγείοις, παριστῶσι τὸ ἐσωτερικὸν σχολείων, ἐκτὸς τῶν εἰκονιζομένων διδασκάλων, βλέπομεν καὶ ἄλλους ἐνήλικας, οἵτινες εἶναι ἢ παιδαγωγοὶ ἢ συγγενεῖς ἢ ἐρασταὶ τῶν μαθητῶν ἢ καὶ ξένοι περίεργοι. Ἀπόδειξις, πῶς ἀπεριορίστως ἐλευθέρα ἐνοεῖτο ἡ ἀγωγὴ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Καὶ ἡ γνώμη δέ, ἡ ὑπὸ τοῦ *Grasberger* (1) ἐκφραζομένη, ὅτι

(1) Ἔνθ' ἀ. 1, 214. 3, 556.

οἱ σχολικοὶ νόμοι ἐν τῇ κλασσικῇ ἀρχαιότητι ἦσαν διατάξεις, ὧν ἡ ἐφαρμογὴ κυρίως συνιστᾶτο μόνον, οὐχὶ δὲ ἐπεβάλλετο (ἐξαιρέσει ἐννοεῖται τῆς Σπάρτης), φαίνεταί μοι, ὡς μὴ δυναμένη νὰ ἔχῃ ἀπόλυτον κῦρος, διότι ἐν τοῖς ἀνωτέρω νόμοις τοῦ Σόλωνος εἴδομεν ὅτι ὡρίζοντο τοῖς παραβάταις βαρεῖαι ποιναὶ καὶ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος, ὅπερ σημαίνει, ὅτι δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ προτροπῶν, ἀλλὰ περὶ διαταγῶν.

Ἐκτὸς τῶν νόμων τούτων ἀναφέρονται καὶ ἕτεροι δύο ὡς ἐν Ἀθήναις ἰσχύοντες, ἐξ ὧν ὁ εἷς διετηρήθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (1) καὶ ἔχει ὧδε: «Υἱῷ τρέφειν τὸν πατέρα μὴ διδαξάμενον τέχνην ἐπάναγκες μὴ εἶναι». Ἐκ τῆς λέξεως ὅμως τέχνην φαίνεται, ὅτι ὁ νόμος οὗτος οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἤθελε νὰ ἐπιβάλῃ τοῖς γονεῦσι νὰ διδάσκωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα βιοποριστικόν τι ἐπάγγελμα. Οὕτως ἑρμηνεύει τὸν νόμον καὶ ὁ Οὐιτρούβιος λέγων (2) «omnium Graecorum leges cogunt parentes ali a liberis; Atheniensium non omnes nisi eos, qui liberos artibus erudissent». Νόμος γενόμενος πάντως διὰ τὰς πενεστέρας τάξεις καὶ ταύτας ἀφορῶν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν δυνάμεθα ἐκ τοῦ χωρίου τούτου νὰ συναγάγωμεν περὶ καταναγκαστικῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐπιβεβλημένης ἐκπαιδεύσεως.

Μείζονος σημασίας εἶναι χωρίον τι τοῦ Πλάτωνος ἐν Κρίτωνι (3), ἔχον ὧδε:

« Ἀλλὰ τοῖς περὶ τὴν τοῦ γενομένου τροφήν τε καὶ παιδείαν (νόμοις μέμφῃ), ἐν ᾗ καὶ σὺ ἐπαιδεύθης; ἢ οὐ καλῶς προσέταττον ἡμῶν οἱ ἐπὶ τούτοις τεταγμένοι νόμοι, παραγγέλλοντες τῷ πατρὶ τῷ σῷ σὲ ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ παιδεύειν;». Εἰ καὶ ῥητῶς ἀναφέρει ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ Πλάτων, ὅτι ὁ νόμος διέταττε τοὺς γονεῖς νὰ παιδεύωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ, ἀμφιβάλλομεν, ἂν πρέπῃ ἐπὶ τούτου στηριζόμενοι νὰ παραδεχθῶμεν ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν ἐν Ἀθήναις, πολλῷ δ' ἧττον ἐπιβολὴν τοῖς Ἀθηναίοις εἴδους τινὸς προγράμματος, ὡς ὁ *Girard* φρονεῖ (1), διότι

(1) Ἐν βίῳ Σόλωνος 22.
(2) 1. 6, 3.
(3) 50, D.
(1) Ἀθηναίων ἀγωγή, μετάφρασις Καράλη σ. 33.

1) οὐδαμοῦ μαρτυρεῖται ἐφαρμογὴ τοιούτου τινὸς νόμου, οὐδὲ ἔχομεν παράδειγμα τιμωρίας γονέως μὴ ἐκπαιδεύσαντος τὸ τέκνον αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀναφερομένοις ἀντικειμένοις καὶ 2) ἔχομεν πλεῖστα χωρία ἀρχαίων συγγραφέων καὶ δὴ κυρίως αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐν οἷς κακίζεται ἡ Ἀττικὴ πολιτεία διὰ τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν, ἣν παρεῖχε τοῖς γονεῦσι ὡς πρὸς τὴν ἀγωγὴν τῶν ἑαυτῶν τέκνων, ἅτινα χωρία εὑρίσκονται ἐν τελείᾳ ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω παρατεθέν. Ἐκ τούτων ἀρκούμεθα νὰ μνημονεύσωμέν τινα: Ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις (1) λέγει: «οὐχ ὃν μὲν ἂν ὁ πατὴρ βούληται, φοιτῶντα, ὃν δ' ἂν μή, ἐῶντα τῆς παιδείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον πάντ' ἄνδρα καὶ παῖδα κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας, παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης». Εἰκάζω ὅτι τὸ πρῶτον μέρος τῆς περιόδου ταύτης λέγει ὁ Πλάτων ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ ἐν Ἀθήναις συμβαίνοντα.

Ἐπίσης ὁ Σωκράτης λέγει ἐν τῷ διαλόγῳ Ἀλκιβιάδῃ (2): «τῆς δὲ σῆς γενέσεως, ὦ Ἀλκιβιάδη, καὶ τροφῆς καὶ παιδείας, ἢ ἄλλου ὁτουοῦν Ἀθηναίων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, οὐδενὶ μέλει, εἰ μή τις ἐραστής σου τυγχάνει ὤν». Διὰ τούτων θέλει νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἡ πόλις ἐλάχιστα εἰς τὰ τῆς ἀγωγῆς τῶν νέων ἐπενέβαινεν.

Ἐν ἑτέρῳ διαλόγῳ (3) ἀναγινώσκομεν: «οὐκ ἐδιδάξατό σε ὁ πατὴρ καὶ ἐπαίδευσεν, ἅπερ ἐνθάδε οἱ ἄλλοι παιδεύονται, οἱ τῶν καλῶν κἀγαθῶν πατέρων υἱεῖς; οἷον γράμματά τε καὶ κιθαρίζειν καὶ παλαίειν καὶ τὴν ἄλλην ἀγωνίαν;». Διὰ τῶν λέξεων «οἱ τῶν καλῶν κἀγαθῶν πατέρων υἱεῖς» περιορίζει ὁ Πλάτων τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς μόνον ἐν τῷ στενῷ κύκλῳ τῶν παίδων, τῶν ἀνηκόντων ἀνωτέραις κοινωνικαῖς τάξεσι Τοιοῦτόν τι ὅμως δὲν θὰ ἔλεγε βεβαίως, ἂν ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς μαθήμασι τούτοις ἐξετείνετο διὰ νόμου ἐπὶ τὰ τέκνα πάντων τῶν πολιτῶν.

Ἀλλὰ πολὺ ἐκφραστικώτερα εἶναι τὰ περὶ τούτου παρ' Ἀριστοτέλει χωρία. Οὗτος λέγει που (4): «Ἐπεὶ δ' ἓν τὸ τέλος τῇ πόλει πάσῃ, φανερὸν ὅτι καὶ τὴν παιδείαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον

(1) 7, 804, D.
(2) 1, 122, B.
(3) Θεάγ. 7.
(4) Πολιτικ. 8, 1, 2.

εἶναι πάντων καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν καὶ μὴ κατ' ἰδίαν, ὃν τρόπον ἕκαστος νῦν ἐπιμελεῖται τῶν αὐτοῦ τέκνων ἰδίᾳ τε καὶ μάθησιν ἰδίαν, ἣν ἂν δόξῃ διδάσκων». Ἐκτὸς ἀμφιβολίας τυγχάνει, ὅτι τὰς ἀνωτέρω μομφὰς ἐπιρρίπτει ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τῆς Ἀττικῆς ἀγωγῆς, διοτι ἐν Ἀθήναις ἔζη οὗτος ὅ τι ἐνταῦθα συνέβαινεν ἔκειτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καὶ ταύτην πάντοτε εἶχεν ὑπ' ὄψιν. Οὐδὲ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν οἱ ἀνωτέρω λόγοι ὡς ὑπερβολικοί, διότι ὁ Σταγειρίτης δὲν ἦτο ῥήτωρ τις ἐν τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου παραφερόμενος ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἀληθείας.

Καὶ κατωτέρω (1) ἐκφράζων ἰδίας γνώμας περὶ ἀγωγῆς λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἅμα δὲ οὐδὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὑτοῦ τινα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως, μόριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως. ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν· ἐπαινέσειε δ' ἄν τις κατὰ τοῦτο Λακεδαιμονίους· καὶ γὰρ πλείστην ποιοῦνται σπουδὴν περὶ τοὺς παῖδας καὶ κοινῇ ταύτην». Ὡς βλέπει τις, μόνους τοὺς Σπαρτιάτας ἐπαινεῖ, ὧν ἡ πολιτεία ἐπεμελεῖτο τῆς ἀγωγῆς τῶν νέων, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς Ἀθηναίους, διὰ τὸν ἁπλούστατον λογον, ὅτι ἐν Ἀθήναις δὲν θὰ συνέβαινε τοιοῦτόν τι.

Ἀναφέρομεν τέλος ἓν ἀκόμη χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους ἔχον ᾧδε (2): «Ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει μετ' ὀλίγων ὁ νομοθέτης ἐπιμέλειαν δοκεῖ πεποιῆσθαι τροφῆς τε καὶ ἐπιτηδευμάτων. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν ἐξημέληται περὶ τῶν τοιούτων. καὶ ζῇ ἕκαστος, ὡς βούλεται, κυκλωπικῶς θεμιστεύων παίδων ἠδ' ἀλόχου». Εὔλογον εἶναι, ὅτι μεταξὺ τῶν λοιπῶν πόλεων, ἃς εἶχεν ἐν νῷ ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς μὴ ἐξασκουσῶν ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ἀγωγήν, τὴν πρώτην θέσιν θὰ κατεῖχον αἱ Ἀθῆναι.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων πειθόμεθα, ὅτι ἐν Ἀθήναις οὐδὲ σκιὰ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπῆρχε, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδηται εἰς τὸ ἐν Κρίτωνι χωρίον τοῦ Πλάτωνος οὕτω μεγάλη σημασία. Ἴσως ὁ Πλάτων διὰ τῆς λέξεως νόμοι, ἣν ἀναφέρει, δὲν ἤθελε νὰ δηλώσῃ σχολικοὺς νόμους, ἀλλὰ μόνον ἔθος, ὅπερ ὅμως τόσῳ βαθέως εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς τὸν βίον τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ, ὥστε ἐπεῖχεν ἐν τῷ πνεύματι ἑκάστου Ἀθηναίου πολὺ μείζονα ἰσχὺν παντὸς νόμου. Καὶ

(1) ἔ. ἀ. 8, 1, 2-3.
(2) Ἠθικὰ Νικομάχ. 10, 9, 13.

τῷ ὄντι τοιαύτη τις μέριμνα ἐκ μέρους τῆς πολιτείας ἦτο ἐντελῶς περιττὴ ἐν πόλει, ἔνθα τὸ ὑπὲρ τῆς μορφώσεως διαφέρον εἶχε φθάσει εἰς τὸν ὕπατον βαθμόν. Πολλάκις ἐξυμνήθη ἡ φιλομαθὴς φύσις τοῦ Ἀθηναίου, ἡ διακρίνουσα αὐτὸν καθ' ὅλον τὸν αὐτοῦ βίον καὶ μὴ ἀφήνουσα αὐτὸν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἥσυχον, ἀλλὰ διαρκῶς παρορμῶσα αὐτὸν πρὸς ἐργασίαν καὶ πλήρωσιν τῆς ἀμέτρου ταύτης τοῦ εἰδέναι ἐπιθυμίας, ὑφ' ἧς κατείχετο. Ὁ ἔρως δὲ οὗτος πρὸς σπουδὴν καὶ ἡ ἄγρυπνος αὕτη τοῦ τῶν Ἀθηναίων λαοῦ φιλομάθεια ἀνέδειξε τὰς Ἀθήνας τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἡ σοφία ἵδρυσε τὸν θρόνον αὐτῆς, καὶ τοὺς Ἀθηναίοις τὸ ἰδεῶδες μεμορφωμένου λαοῦ.

Τοιοῦτος λοιπὸν ὢν ὁ Ἀθηναῖος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ στερήσῃ τὰ τέκνα του τῶν ἀγαθῶν τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας, δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ βιασθῇ, ἵνα παιδεύσῃ τὰ τέκνα του, διότι ἐθεώρει τὸ τοιοῦτον ὡς ἀφ' ἑαυτοῦ νοητόν. Ὡς παρατηρεῖ προσφυῶς ὁ *Schömann* (1). «ἐθεωρεῖτο ὡς ἀφ' ἑαυτοῦ νοητόν, ὅτι οἱ γονεῖς δὲν θὰ ἄφηνον τὰ ἑαυτῶν τέκνα νὰ αὐξηθῶσι χωρὶς νὰ φροντίσωσι νὰ παράσχωσιν αὐτοῖς τὰς δεούσας γνώσεις, ὥστε ἦτο ἐντελῶς περιττὸν νὰ ἐξαναγκασθῶσιν οὗτοι πρὸς τοῦτο δι' ἰδίων νόμων» Εἰς τὸν ζῆλον δὲ τοῦτον τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν ὀφείλεται τὸ φαινόμενον, τὸ παρατηρούμενον ἤδη ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, τῆς σχεδὸν τελείας ἐλλείψεως πολιτῶν στερουμένων τῶν στοιχειωδῶν γνώσεων, ἡ ἐπίτευξις τοῦ ὁποίου ἐν οὐδενὶ τῶν νεωτέρων κρατῶν κατωρθώθη παρ' ὅλα τὰ παντοῖα μέσα, ὧν ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως γίνεται χρῆσις, καὶ παρ' ὅλα τὰ ὑπέρογκα χρηματικὰ ποσά, τὰ ὁποῖα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατ' ἔτος δαπανῶνται. Τοῦτο δὲ εἶναι τρανοτάτη ἀπόδειξις, πόσον ὁ ἔμφυτος πόθος καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς παιδείας κοινὸν διαφέρον τῶν ἰδιωτῶν, δύναται νὰ κατορθώσῃ πολὺ πλείονα ἢ πᾶσα διάταξις καὶ πίεσις τῆς πολιτείας.

Συγκεφαλαιοῦντες λοιπὸν τὰ ἀνωτέρω ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι ἐν Ἀθήναις ἴσχυεν ἀπόλυτος ἐλευθερία τῆς παιδείας, ὅτι τέλειον ἀποκεντρωτικὸν σύστημα ἦτο ἐφηρμοσμένον καὶ ὅτι ἐνταῦθα οὐδὲν ἴχνος συνειδητῆς καὶ συμφώνως σχεδίῳ ἐπεμβάσεως τῆς πολιτείας ἐπὶ τὴν ἀγωγὴν καὶ εἰδικῶς ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν ἀπαντᾶται.

Οὕτω δὲ αἴρεται καὶ τὸ ἕτερον στήριγμα τῶν ὑποστηριζόντων τὴν

(1) Griechische Altertümer, 1, 109.

γνώμην, ὅτι ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ εἶναι ἱδρυμένη ἐπὶ πολιτειακῶν βάσεων.

Οἱ μόνοι, περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν ὁποίων ἀναφέρεται, ὅτι ἐμερίμνα ἡ πολιτεία ἐν Ἀθήναις, ἦσαν οἱ παῖδες τῶν ἐν πολέμῳ ὑπὲρ τῆς πατρίδος πεσόντων. Περὶ τούτου διηγεῖται ἡμῖν ὁ Ἀριστοτέλης (1), ὅτι Ἱππόδαμος ὁ Μιλήσιος ἐν τῇ ἰδανικῇ αὐτοῦ πολιτείᾳ «νόμον ἐτίθει . . . . . τοῖς παισὶ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τελευτώντων ἐκ δημοσίου γίνεσθαι τὴν τροφήν, ὡς οὔπω τοῦτο παρ' ἄλλοις νενομοθετημένον· ἔστι δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις οὗτος ὁ νόμος νῦν καὶ ἐν ἑτέραις τῶν πόλεων». Καὶ ὁ Περικλῆς ἐν τῷ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ λόγῳ (2) ἀναφέρει τοῦτο ὡς ἰσχῦον ἐν Ἀθήναις. Λέγοντες ὅμως, ὅτι περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν τοιούτων ἐφρόντιζεν ἡ πολιτεία, δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι συνετήρει ἰδιαίτερα σχολεῖα καὶ ἰδίους διδασκάλους χάριν αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι ἁπλῶς ἀνελάμβανε τὰ ἔξοδα τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν, ἐφρόντιζε δηλ., ὥστε οἱ τοιοῦτοι παῖδες νὰ φοιτῶσιν εἴς τι τῶν ἐν τῇ πόλει διδασκαλείων καὶ εἴς τινα τῶν παλαιστρῶν, ἔνθα οὗτοι ἐτύγχανον διδασκαλίας κατὰ πάντα ὁμοίας ἐκείνῃ, ἧς ἐτύγχανον καὶ οἱ λοιποὶ παῖδες, τὰ δὲ τούτων δίδακτρα κατέβαλλεν ἡ πολιτεία. Ὥστε καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν πρόκειται περὶ δημοσίας ἀγωγῆς.

Καὶ ὡς πρὸς τὸ ποσὸν δὲ καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς διδασκαλίας δὲν ἐβασίλευεν ἐν Ἀθήναις ἰσότης, ὡς ὤφειλέ τις νὰ προσδοκᾷ παρ' ἀγωγῆς ἐπὶ κοινωνιστικῶν βάσεων στηριζομένης καὶ ὡς ἀπαιτοῦσιν οἱ θεωρητικοὶ τῆς ἀρχαιότητος παιδαγωγοί. Ἐν Ἀθήναις, ὡς ἀναγινώσκομεν παρὰ Πλάτωνι (3), «μάλιστα δύνανται οἱ πλουσιώτατοι καὶ οἱ τούτων υἱεῖς πρωϊαίτατα εἰς διδασκάλων τῆς ἡλικίας ἀρξάμενοι φοιτᾶν ὀψιαίτατα ἀπαλάττονται».

Ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ ὡς ἐκ τοῦ καθαρῶς ἀριστοκρατικοῦ χαρακτῆρος, ὅστις διέκρινεν αὐτήν, παρεῖχε τελείαν μόρφωσιν μόνοις τοῖς ἐλευθέροις καὶ τοῖς πλουσίοις. Ἕνεκα τούτου ἀπεκλείοντο πάσης ἀγωγῆς οἱ πολυάριθμοι δοῦλοι, οἱ ἐν Ἀθήναις ζῶντες Καὶ ἐκ τῶν ἐλευθέρων δὲ μόνον τῶν πλουσίων καὶ μεμορφωμένων τάξεων οἱ παῖδες ἐτύγχανον τελείας μορφώσεως, α') διότι μόνον οἱ πλούσιοι ἠδύναντο

(1) Πολιτικ. 2, 5, 4.
(2) Θουκυδίδ. 2, 46.
(3) Πρωταγόρ. 326, C.

νὰ ἀποστέλλωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς τὰ ἄριστα τῶν σχολείων, ἔνθα ἄξιοι λόγου διδάσκαλοι ἐδίδασκον, καὶ β΄) διότι μόνον τῶν πλουσίων τὰ τέκνα ἠδύναντο νὰ φοιτῶσιν ἐπὶ πλείονα ἔτη εἰς τὰ σχολεῖα καὶ νὰ προάγωσιν οὕτω τὴν ἑαυτῶν μόρφωσιν. Ἐνῷ τοὐναντίον οἱ παῖδες τῶν πενήτων διττῶς ὑπελείποντο κατὰ τὴν μόρφωσιν : α΄) διότι ἐδιδάσκοντο ὑπὸ μετρίας ἀξίας διδασκάλων, οἵτινες κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν προέβαλλον μεγάλας χρηματικὰς ἀξιώσεις, καὶ β΄) διότι δὲν ἐπέτρεπον αὐτοῖς τὰ ἑαυτῶν μέσα νὰ παρατείνωσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸν χρόνον τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως, ἀλλ᾽ ὡς ὄντες ἠναγκασμένοι ταχέως νὰ ἐξεύρωσιν ἔργον τι βιοποριστικόν, λίαν ἐνωρὶς κατέλειπον τὰ διδασκαλικὰ βάθρα διὰ μόνων τῶν ἀναγκαιοτάτων στοιχειωδῶν γνώσεων ὡπλισμένοι (1).

Παρ᾽ ὅλας ὅμως τὰς δυσκολίας ταύτας, εἰ καὶ δὲν ὑπῆρχε σχολικὸς καταναγκασμός, εἰ καὶ ἡ ἐπίσκεψις τῶν σχολείων δὲν ἐπετρέπετο τότε δωρεάν, διότι ταῦτα ἦσαν ἰδιωτικὰ καὶ ἡ εἰς ταῦτα φοίτησις ἐγίνετο ἀντὶ χρημάτων, πολὺ σπανίως, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρήθη, εὑρίσκομεν ἐν Ἀθήναις ἀναλφαβήτους, οὗ ἡ αἰτία, ὡς εἴπομεν, ἀποδοτέα εἰς τὴν ἔμφυτον τῷ Ἀττικῷ λαῷ φιλομάθειαν.

Προσέτι παρατηρητέον, ὅτι, ἐξαιρουμένων τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ παρεχομένης μορφώσεως, μέγα μέρος τῆς παροιμιώδους τοῦ λαοῦ τούτου μορφώσεως ὀφείλεται εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον, οὗ ἡ παιδαγωγικὴ δύναμις εἶναι μεγίστη καὶ ἀποτελεσματικωτάτη καὶ τοὺς θαυμαστοὺς καρποὺς τοῦ ὁποίου δύναταί τις ἄριστα νὰ παρατηρήσῃ παρὰ τῷ λαῷ τῶν Ἀθηνῶν

Ἐθνικὰ στοιχεῖα τῆς ἀττικῆς ἀγωγῆς.

Τὰ ἀνωτέρω πείθουσιν ἡμᾶς, ὅτι τὸ Ἀττικὸν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἦτο καθαρῶς ἀτομιστικόν, οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέπον ἢ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀτόμου ἐπ᾽ ὠφελείᾳ τοῦ ἀτόμου αὐτοῦ. Ἀφ᾽ ἑτέρου δὲν πρέπει νὰ συναγάγῃ τις, ὅτι διὰ τῆς τοιοῦτον χαρακτῆρα προσλαβούσης ἀττικῆς ἀγωγῆς ἀπεξενοῦτο, οὕτως εἰπεῖν, ἐν Ἀθήναις ὁ

(1) Πρβλ. Ἰσοκράτ. Ἀρεοπαγ. 43-46: «τοὺς μὲν ὑποδεέστερον πράττοντας ἐπὶ τὰς γεωργίας καὶ τὰς ἐμπορίας . . . τοὺς δὲ βίον ἱκανὸν κεκτημένους περί τε τὴν ἱππικὴν καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰ κυνηγέσια καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἠνάγκασαν διατρίβειν».

τρόφιμος τῆς κοινωνίας, ἐν ᾗ ἔζη, καὶ ὅτι οὐδεμία σχέσις ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἐθνικοῦ βίου Τοὐναντίον καὶ τοιαύτη οὖσα εἰργάζετο ἡ Ἀττικὴ ἀγωγὴ ὑπὲρ τῆς ὅλης κοινωνίας, καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῆς εἶχεν ἐθνικήν τινα χροιάν, ὅπερ διὰ τὰς σχέσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο ταὐτόσημον τῇ κοινωνικῇ. Ἦτο δηλ. ἐθνικὴ ὑπὸ τὰς ἑξῆς ἐπόψεις.

Α΄. Σκοποῦσα τὴν μόρφωσιν πνευματικῶς καὶ σωματικῶς τελείων ἀνθρώπων εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς κοινωνίας. διότι: «ὁ γενικὸς νόμος, καθ' ὃν αἱ ἰδιότητες συνόλου τινὸς εἶναι ἐξηρτημέναι ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἔχει ἰσχὺν καὶ ἐν τῇ κοινωνιολογίᾳ. Ἑπομένως αἱ ἰδιότητες τῆς κοινωνίας, ὡς συνόλου, ὀφείλουσι νὰ ῥυθμίζωνται κατὰ τὰς τῶν ταύτην ἀποτελούντων ἀτόμων» (1). Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι καὶ ἡ καθαρῶς ἀτομιστικὴ ἀγωγὴ εἶναι μεγίστης σημασίας διὰ τὴν κοινωνίαν, διότι αἱ ἰδιότητες κοινωνίας τινὸς ῥυθμίζονται κατὰ τὰς ἰδιότητας τῶν ταύτην ἀποτελούντων ἀτόμων. Τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνίας ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν ἀτόμων, ἐξ ὧν αὕτη συνίσταται (2). Ἵνα κοινωνία τις ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ καλῆται ἠθικὴ καὶ μεμορφωμένη, ἀνάγκη τὰ ἐξ ὧν αὕτη συνίσταται ἄτομα νὰ ὦσι μεμορφωμένα καὶ ἠθικά, καὶ τοὐναντίον, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ κοινωνίας διεφθαρμένης, ἐννοοῦμεν, ὅτι τὰ εἰς ταύτην ἀνήκοντα ἄτομα εἶναι διεφθαρμένα, διότι ὡς λέγει ὁ Pestalozzi: «ὁ ἄνθρωπος ὡς πλῆθος οὐδεμίαν κέκτηται ἀρετήν, μόνον τὸ ἄτομον κατέχει ταύτην. Ἡ πολιτεία, ὡς τοιαύτη, οὐδεμίαν ἔχει, κατέχει μόνον τὴν δύναμιν νὰ χρησιμοποιῇ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀτόμων, ἥτις ὅμως ὀφείλει νὰ ὑπάρχῃ. Οἱ θέλοντες νὰ καταστήσωσι κοινωνίαν τινὰ ἠθικὴν καὶ πλήρη ἰσχύος, χωρὶς νὰ ἐνυπάρχῃ ἠθικότης καὶ ἰσχὺς ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους ἀτόμοις, ἀποπλανῶσι τὴν πολιτείαν». Τὰς αὐτὰς δὲ γνώμας ἀπαντῶμεν ἤδη παρὰ τοῖς παιδαγωγικοῖς ἀνδράσι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος· ὁ Ἀριστοτέλης, εἰ καὶ ἀπῄτει νὰ ῥυθμίζηται ἡ ἀγωγὴ λαοῦ τινος συμφώνως πρὸς τὸ ἑκάστοτε πολιτικὸν σύστημα, ὁμολογεῖ ὅμως, ὅτι ὁ τέλειος ἄνθρωπος εἶναι καὶ τέλειος πολίτης καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ πολίτου εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τοῦ τελείου ἀνδρός. Ἀλλ' ἀκούσω·

(1) *Edelheim* ἔ. ἀ. σ. 12-13.
(2) Πρβλ. *H. Spenser,* de l'éducation, σ. 9. τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως.

μεν αὐτοῦ τούτου λέγοντος (1): «Ἐπεὶ δὲ πολιτικοῦ καὶ ἄρχοντος τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναί φαμεν καὶ τοῦ ἀρίστου ἀνδρός, τὸν δ' αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν γίνεσθαι πρότερον καὶ ἄρχοντα ὕστερον, τοῦτ' ἂν εἴη τῷ νομοθέτῃ πραγματευτέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γίνωνται καὶ διὰ τίνων ἐπιτηδευμάτων, καὶ τί τὸ τέλος τῆς ἀρίστης ζωῆς». Καὶ ἀλλαχοῦ: (2) «Ἀλλὰ μὴν σπουδαία γε πόλις ἐστὶ τῷ τοὺς πολίτας εἶναι σπουδαίους· ἡμῖν δὲ πάντες οἱ πολῖται μετέχουσι τῆς πολιτείας. Τοῦτ' ἄρα σκεπτέον, πῶς ἀνὴρ γίνεται σπουδαῖος. Καὶ γὰρ εἰ πάντας ἐνδέχεται σπουδαίους εἶναι, μὴ καθ' ἕκαστον δὲ τῶν πολιτῶν, οὕτως αἱρετώτερον· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ καθ' ἕκαστον καὶ τὸ πάντας». Ὁμοίας ἰδέας ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ Πλάτωνι (3)

Β'. Ἐν τῇ κυρίως διδασκαλίᾳ, ἧς ἐτύγχανεν ὁ Ἀθηναῖος παῖς, παρείχετο αὐτῷ ἄφθονος ἀφορμὴ νὰ ἀναμιμνήσκηται, ὅτι εἶναι Ἕλλην καὶ νὰ ἐπιρρωννύῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα αὐτοῦ. Τὰ πρὸς ἀνάμνησιν δηλ. καὶ ἀπομνημόνευσιν παρεχόμενα τῇ νεολαίᾳ κείμενα, ἦσαν ἔργα τῶν μεγάλων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν, ἀριστουργήματα τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, μνημεῖα τοῦ γλωσσικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος, ἰδέας Ἑλληνικὰς ἐκφράζοντα καὶ πράξεις καὶ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἡρώων παριστῶντα καὶ ἐξυμνοῦντα. Οὕτω δὲ διὰ τῆς χρήσεως τῶν ἔργων τούτων ἐν τῷ σχολείῳ παρεσκευάζετο ἤδη ἀπὸ τῆς κατωτάτης βαθμίδος ἡ ἐθνικὴ μόρφωσις καὶ εὕρισκεν αὕτη τὴν κυρίαν αὐτῆς τροφὴν ἐν τῷ πνεύματι τῶν ἀρίστων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν. Ἀναγινώσκων ὁ παῖς τεμάχιόν τι τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου ἢ ἀπαγγέλλων χωρίον τι τῶν τραγικῶν, ἐδιδάσκετο μέρος τῆς πατρίου ἱστορίας, δύναταί τις δὲ νὰ φαντασθῇ, πόσον ἐπενήργουν ἐπὶ τὸ θυμικόν του αἱ ἡρωϊκαὶ πράξεις τῶν ἑαυτοῦ προγόνων, ἃς διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἔργων τούτων ἐμάνθανε, πόσον ἐκραταίουν ἐν ἑαυτῷ τὸ συναίσθημα τῆς ὑπερηφανίας ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως, ὅτι τόσῳ ἐνδόξῳ καὶ κραταιῷ λαῷ ἀνῆκε, καὶ ποία ἀκένωτος πηγὴ ἦσαν πρὸς ἰσχυροποίησιν καὶ διατήρησιν ζωηροῦ τοῦ πατριωτικοῦ του φρονήματος (4).

(1) Πολιτικ. 7, 13, 5.
(2) ἔ. ἀ. 7, 12, 5.
(3) Πρβλ. Πολιτείαν 4, 435, Ε.
(4) Λουκιαν. Ἀνάχαρσις 21.

Γ'. Τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον, ὅπερ, εἰ καὶ ἀσυνειδήτως, ὅμως ἀποτελεσματικώτατα συντελεῖ πρὸς μόρφωσιν, καὶ οὗ τὰ ἀποτελέσματα ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἔχει τις τὴν εὐκαιρίαν ἰδίᾳ παρὰ τῷ Ἀττικῷ λαῷ νὰ θαυμάσῃ, ἦτο ἐν Ἀθήναις εἷς τῶν κυριωτάτων παραγόντων πρὸς διατήρησιν ζωηροῦ τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ θερμῆς φιλοπατρίας παρὰ τῇ ἀνηλίκῳ γενεᾷ. Ἂν ἔχῃ τις πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ἡ φιλοπατρία ἔχει τὴν ἑαυτῆς ῥίζαν ἐν τῷ συναισθήματι, ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς καρδίας, καὶ ὅτι ἕνεκα τούτου δύναται νὰ γεννηθῇ πολὺ μᾶλλον διὰ συγκεκριμένων πραγμάτων ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις τῶν παίδων εὐθὺς ἐπιδρώντων καὶ πρὸς τὰς καρδίας αὐτῶν εὐγλωττότατα ὁμιλούντων, ἢ δι' οἱασδήποτε βιαίας ἐπιβολῆς, δι' οἱασδήποτε διδασκαλίας, ἄν, λέγω, ἔχῃ τις τοῦτο ὑπ' ὄψιν, εὐκολώτατα κατανοεῖ, διατί ἐν οὐδεμιᾷ ἑτέρᾳ πόλει, ὅσον ἐν Ἀθήναις, ἦτο τὸ περιβάλλον διὰ τῶν ἐποπτειῶν, ἃς ἑκάστην στιγμὴν παρεῖχε ταῖς αἰσθήσεσι τῶν παίδων, ἁρμοδιώτερον πρὸς ἔγερσιν καὶ κραταίωσιν τῆς φιλοπατρίας.

Αἱ διάφοροι ἑορταί, τελεταί, θέατρα, ἡ περιβάλλουσα τέχνη, καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, οἱ φίλοι καὶ συμπαῖκται κ.λ.π. καὶ καθ' ὅλου τὸ ὅλον μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν ἐν ταῖς διαφόροις αὐτοῦ φάσεσιν προσπῖπτον καθ' ἑκάστην εἰς τὰ ὄμματα τοῦ νεαροῦ Ἀθηναίου, ταῦτα πάντα ὡμίλουν εὐγλωττότερον πάσης διδασκαλίας εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ καὶ ἐπέδρων ἐπὶ τὸ θυμικόν του πολὺ βαθύτερον πάσης ἐσχεδιασμένης ἐπιδράσεως ἐκ μέρους τοῦ σχολείου. Ταῦτα πάντα ἤγειρον τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτοῦ καὶ ἐγέννων παρ' αὐτῷ τὸ συναίσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα καὶ τῆς ὑπερηφανίας, διότι τοιαύτης πόλεως πολίτης ἐτύγχανε. Συναισθήματα, ἅτινα ἀμφιβάλλομεν, ἂν ἐξικνοῦντο παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις μέχρι τοιαύτης ἀκμῆς καὶ ζωηρότητος, εἰ καὶ οὗτοι δι' ἐπιπόνου ἀσκήσεως, καθιστώσης τὸν ὅλον βίον διαρκῆ βάσανον καὶ ταλαιπωρίαν, ὤφειλον νὰ ἐμφυτεύσωσι ταῦτα ἐν ταῖς καρδίαις των (1).

Ν. Ι. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΛΟΣ.

---

(1) Θουκυδίδ. 2, 39.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΑΛΛΙΑΡΧΗΣ

'Εφ' ὅσον προβαίνει ἡ δεκάτη ὀγδόη ἑκατονταετηρίς, ἡ παιδεία ἐν τῇ τουρκοκρατουμένῃ Ἑλλάδι ἐξαπλοῦται, τὰ σχολεῖα πληθύνονται καὶ βελτιώνονται. Λόγιοι δὲ καὶ συγγραφεῖς ἀναδεικνύονται τοσοῦτον, ὥστε ἡ φήμη αὐτῶν ὑπερβαίνει μὲν τὰ ὅρια τῆς περιφρονουμένης μέχρι τότε Ἑλλάδος, ἀναγκάζει δὲ καὶ τοὺς ξένους νὰ στρέψωσι τὴν προσοχὴν καὶ πρὸς αὐτὴν ἵνα ἴδωσιν, ὅτι εἶναι πιθανὴ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς.

Ἡ πνευματικὴ αὕτη τῶν Ἑλλήνων ἀναγέννησις αἰτίαν ἔχει κυρίως τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας ἢ χειροτεχνίας, τῆς ναυτιλίας, ἥτις προστατευθεῖσα γενναίως ὑπὸ τῆς Ῥωσίας μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ (1774) ἔλαβεν ἐπίδοσιν τεραστίαν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, τὴν πυκνοτέραν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἕνεκα τῆς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἐγεύθησαν τῶν ἀγαθῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ κατεῖδον τὴν ἰδίαν αὐτῶν πνευματικὴν ἀπογύμνωσιν. Καὶ ἄλλοι ἀκόμη λόγοι συνετέλεσαν εἰς τοῦτο, τοὺς ὁποίους διαγράφει ἐξόχως ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς διὰ τοῦ ἀριστοτεχνικοῦ του καλάμου ἐν τῷ Ὑπομνήματι αὐτοῦ περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι.

'Αλλ' ἡ ἐξέγερσις αὕτη ἔτι μᾶλλον ἐπιτείνεται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἑπομένης, τῆς δεκάτης ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος, ἀφ' οὗ δηλαδὴ χρόνου τὰ Προλεγόμενα τοῦ Κοραῆ, τὰ μεστὰ σοφῶν ὑποθηκῶν καὶ ἐπικαίρων ὁδηγιῶν, καὶ αἱ ἀπαράμιλλοι ἐπιστολαί του ἐκέντριζον πρώτιστα καὶ μάλιστα τὴν φιλοτιμίαν τῶν φιλοπροόδων Ἑλλήνων καὶ ἐξῆπτον τὴν φιλοπατρίαν των. Τότε εὐποροῦντες ὁμογενεῖς γενναίως καὶ προθύμως συνεισφέρουσιν εἰς ἵδρυσιν καὶ συντήρησιν σχολείων· κοινότητες ἁμιλλῶνται τὸν εὐγενῆ τῶν γραμμάτων ἀγῶνα· νέοι, παιδευθέντες ἐν Εὐρώπῃ ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀκοίμητον ἔχοντες τὸν πόθον τῆς μεταδόσεως τῶν φώτων τῆς παιδείας εἰς τοὺς

ἀμαθεῖς ὁμοφύλους των· πατριάρχαι καὶ ἀρχιερεῖς πρωτοστατοῦσιν ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ.

Γρηγόριος ὁ Ε′ ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης του πατριαρχίας ἱδρύει, συναινούσης τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, τὴν πατριαρχικὴν τυπογραφίαν (1798), ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἀπολύει ἐγκύκλιον συστατικὴν περὶ ἱδρύσεως σχολείων (1807). Καὶ Κύριλλος ὁ Ϛ′ (1813-1818) ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα. Ἐκ δὲ τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπεδίωξαν μετὰ ζήλου θερμοῦ τὴν ἀναζωπύρησιν τῶν γραμμάτων, διεκρίθησαν δὲ καὶ διὰ τὴν καθόλου αὐτῶν ἐθνικὴν δρᾶσιν, μνημονεύομεν ἐνταῦθα μόνον τὸν Δέρκων Γρηγόριον, τὸν Νικομηδείας Ἀθανάσιον, τὸν πολὺν Οὐγγροβλαχίας, εἶτα δὲ Ἄρτης, Ἰγνάτιον, τὸν Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεον Πρώϊον, ὁ ὁποῖος, πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τὰ ὑψηλὰ τῆς ἀρχιερωσύνης καθήκοντα, εἶχεν ἤδη ἀποβῆ διακεκριμένος λόγιος καὶ διδάσκαλος, διδάξας ἐν Χίῳ καὶ σχολαρχήσας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικῆς σχολῆς.

Ἀλλ᾽ ἐνταῦθα θὰ γίνῃ λόγος περὶ ἄλλου τῶν χρόνων τούτων ἀρχιερέως, διαπρεποῦς μὲν καὶ πεφημισμένου παρὰ τοῖς συγχρόνοις του, οὐχὶ δὲ καί, ὅσον ἔπρεπε, γνωστοῦ παρ᾽ ἡμῖν, τοῦ Διονυσίου Καλλιάρχου, ὁ ὁποῖος, πλὴν τῆς ἄλλης αὐτοῦ ἐθνικῆς δράσεως, ἵδρυσε σχολεῖα, συνετήρησεν ἀπόρους μαθητάς, συνέδραμεν εἰς τὴν ἔκδοσιν βιβλίων, ἐπροστάτευσε λογίους ἄνδρας, καὶ ἐν γένει ἀπέβη φιλόμουσός τις καὶ φιλογενὴς ἀνήρ, εὐλόγως ἐπισύρας τοὺς ἐπαίνους τῶν συγχρόνων του. Ἐξ εὐγενοῦς δὲ καταγόμενος γένους, ἐγένετο ὕποπτος εἰς τοὺς Τούρκους, εὐθὺς ὡς ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις, καὶ ἐτερμάτισε τὸν βίον οἰκτρῶς· διότι ὁ Διονύσιος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀπαγχονισθέντων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχιερέων ὀλίγον μετὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονίας.

Α′

Οἰκογένεια Καλλιαρχῶν, ἐπίσημος, ὑπῆρχεν ἐν Χίῳ, σβεσθεῖσα μὲν κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα λήγουσαν, ἀναδείξασα δὲ καὶ λογίους ἄνδρας. Ἐκ τούτων μνημονεύεται ὁ Ἀντώνιος Καλλίαρχος, «πνευματικὸς καὶ πρωτέκδικος Χίου», ὁ ὁποῖος ὑπογράφεται ἐν

ἐπιστολῇ ἀπὸ 5 Αὐγούστου 1590 πρὸς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνην, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Χῖοι εὐχαριστοῦσιν αὐτὸν ὡς καθαιρέσαντα τὸν Χίου Ἱππόλυτον (1). Δύο ἄλλοι Καλλιάρχαι, ἰατροὶ καὶ οἱ δύο, μνημονεύονται, ὁ Παντολέων Καλλιάρχης Χῖος, «ἀρχίατρος τῆς Γαληνοτάτης αὐθεντίας Οὐγγροβλαχίας (1692)» (2), τοῦ ὁποίου σώζονται δύο ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι (ἀπὸ 11 Μαρτίου 1707 καὶ 12 Ὀκτωβρίου 1712) ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου (3), καὶ ὁ Ἰωάννης Καλλιάρχης ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος καὶ πολλὰ ἀντιγράψας χειρόγραφα (4).

Τίνα δὲ σχέσιν ἔχουσιν οἱ ἐν Χίῳ Καλλιάρχαι πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς οὓς ἀνῆκε καὶ ὁ ἡμέτερος Διονύσιος;

Εἶναι γνωστόν, ὅτι πλεῖστοι τῶν ἐν Χίῳ, τῶν τὰ πρῶτα φερόντων, μετῴκησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν ἅλωσιν χάριν ἐμπορίας καὶ ἐπλούτησαν ἐν αὐτῇ καὶ διεκρίθησαν καὶ ἀπέκτησαν δύναμιν παρὰ τοῖς Τούρκοις, καὶ ἀνῆλθον εἰς ἀξιώματα μεγάλα, τινὲς δὲ καὶ εἰς μέγιστα. Ἡ ἀποδημία αὕτη τῶν φιλαποδήμων Χίων, ἀποβᾶσα πυκνοτάτη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, ἤρξατο ὀλίγα μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔτη. Παραλείποντες ἐνταῦθα πάντας τοὺς ἄλλους μνημονεύομεν μόνον τινάς, τοὺς γνωστοτάτους, ὡς τὸν Παναγιωτάκιν Νικούσιον, τὸν πρῶτον Ἕλληνα μέγαν διερμηνέα τῆς Πύλης, ὅστις εἷλκε τὸ γένος ἐκ Χίου, τὸν Νικόλαον Μαυρο-

(1) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐδημοσίευσεν ὁ Κρούσιος (Turcograecia βιβλ. 4 σελ. 283-285), ἀνεδημοσίευσε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος Βλαστὸς (Χιακὰ ἤτοι Ἱστορία τῆς νήσου Χίου ἐν Ἑρμουπόλει 1840 τόμ. 2 σελ. 234 κ. ἑ.) πιστῶς πλὴν τινων ὀνομάτων τῶν ὑπογραφομένων· οὕτω λ. χ. ὁ ἱερεὺς Σαρῆδος ὁ Ματῆνος διχάζεται εἰς δύο ὑπὸ τοῦ Βλαστοῦ, γράφοντος «ἱερεὺς Σερῆδος καὶ ὁ Ματῆνος»· ὁ Ἰωάννης Μόψοκκας μετατρέπεται εἰς Ἰωάννην Μάμουκαν. Ὁ Ἀντώνιος Καλλίαρχος μνημονεύεται ὡς ἀντιγράψας κώδικα, σωζόμενον ἐν τῇ μονῇ τῶν Στροφάδων (Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου ὑπὸ Νικολάου Κατραμῆ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου ἐν Ζακύνθῳ 1880 σελ. 190 κ. ἑ.).

(2) *E. Legrand,* Bibliographie Hellénique au 17 siècle τόμ. 3 Παρίσιοι 1894 σελ. 29.

(3) Κατάλογος Ἐπιστολῶν Ἀνεκδότων ἐν Μεσ. Βιβλ. Σάθα τόμ. 3 ἐν Βενετίᾳ 1872 σελ. 525.

(4) Ι. Σακελλίωνος Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀθήναις 1892 σελ. 202.

κορδάτον, τὸν πατέρα Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τοῦ ἐξ ἀπορρήτων. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπίθανον, ὅτι καὶ γόνος τις τῶν ἐν Χίῳ Καλλιαρχῶν, μετοικήσας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἐπισήμου ἀποβάσης καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁμωνύμου οἰκογενείας. Πότε δὲ ἐγένετο τοῦτο καὶ τίς ὁ πρῶτος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγκαταστὰς Καλλιάρχης δὲν γνωρίζω, ἐγὼ τοὐλάχιστον.

Ὁ Μανουὴλ Ἰ. Γεδεών, ὁ γνωστὸς τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας ἐρευνητής, λέγει, ἂν καὶ ὄχι μετὰ βεβαιότητος, ὅτι πρῶτος τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλει Καλλιαρχῶν μνημονεύεται ὁ Ἰωάννης, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, συνδραμὼν δὲ διὰ δανείου τὸ πατριαρχικὸν ταμεῖον. Ἀναφέρει δὲ καὶ ἕτερον Καλλιάρχην, τὸν ἰατρὸν Ἰωαννάκιν, ὀλίγῳ, ὡς λέγει, προγενέστερον τοῦ πρώτου (1). Σύγχρονος πρὸς τούτους εἶναι καὶ ὁ ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1747 ὡς μέγας βεστιάρις παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας μνημονευόμενος Καλλιάρχης (τὸ κύριον αὐτοῦ ὄνομα δὲν ἀναγράφεται ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγγράφῳ) (2). Καὶ ὁ Ἰωαννίνων Γρηγόριος, ὁ ἐξωσθεὶς μὲν τῷ 1769 ἐκ τῆς ἐπαρχίας του, ἐπανελθὼν δὲ τὸ δεύτερον καὶ ἀποθανὼν ἐν αὐτῇ τῷ 1776, ὁ τολμηρὸς πρὸς τοὺς Τούρκους, ὁ ἀποφυλακίσας ἐκ τῆς εἱρκτῆς τοῦ Καδῆ χριστιανούς, ἀναιτίως ἐγκαθειρχθέντας, εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ἀνῆκε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα (3). Ἄλλον Καλλιάρχην τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκογενείας ἀναφέρομεν τὸν Δημήτριον (4).

Ἀδελφὸς τέλος τοῦ ἡμετέρου Διονυσίου ἦτο ὁ Γρηγόριος Καλλιάρχης, τὸν ὁποῖον ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, διορισθεὶς ἡγεμὼν Μολ-

(1) Μ. Ἰ. Γεδεών, Ὁ ἀρχαιότερος κῶδιξ τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου ἐν Ἐκκλησ. Ἀληθ. τόμ. 10 (1889 90) σελ. 158.

(2) Γεωργίου Π. Κρέμου Φωκικά, Ἱστορία τῆς ἐν τῇ Φωκίδι μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοὐπίκλην Στειριώτου τόμ. 3 ἐν Ἀθήναις 1880 σελ. 30.

(3) Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς (Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου τόμ 2 ἐν Ἀθήναις 1856 σελ. 238) καλεῖ αὐτὸν Βυζάντιον ἁπλῶς. Ἀλλ' ἀλλαχοῦ ὁ Γρηγόριος ἐπωνυμεῖται Καλλιάρχης (βλ. Σύντομά τινα Ἀπομνημονεύματα τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1821-1833 ὑπὸ Κ. Μαργαρίτη Ἀθήνησι 1853 σελ. 3).

(4) Ὁ Δημήτριος Καλλιάρχης ἀναγράφεται ὡς συνδρομητὴς 10 ἀντιτύπων τῆς Κρίσεως τοῦ Πάριδος τοῦ Γουζέλη (Ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος, ποίημα μυθολογικόν, ἐρωτικὸν καὶ ἠθικὸν Δημητρίου Γουζέλη τοῦ ἐκ Ζακύνθου ἔκδοσις Α΄. . . . ἐν Τεργέστῃ 1817 ἐν τέλει, ἔνθα ὑπάρχει Προσθήκη τοῦ Καταλόγου τῶν Συνδρομητῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὴ φέρουσα ἠριθμημένας τὰς σελίδας, ἣν δὲν περιέχουσι πάντα τὰ ἀντίτυπα.

δαβίας τῷ 1806, κατέστησε τοποτηρητήν του, μέχρι τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὴν ἕδραν του (1)

Ἀλλὰ τὸ ἀγλάϊσμα τοῦ οἴκου τούτου ὑπῆρξεν ὁ Διονύσιος, ὁ τὸ πρῶτον μὲν γενόμενος μητροπολίτης Λαρίσης, ἔπειτα δὲ Ἐφέσου, καταστρέψας δὲ τὸν βίον οἰκτρῶς, ἅμα ἀρξαμένης τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.

Εἰδήσεις τινὰς περὶ τοῦ Διονυσίου, πενιχρὰς ἄλλως, παρέχει εἰς ἡμᾶς ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ὃν ἐξεφώνησεν ἐν Ὀδησσῷ τῇ 10 Ἀπριλίου 1822 «εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων ἀειμνήστων τριῶν μητροπολιτῶν, τοῦ Ἐφέσου Διονυσίου, τοῦ Καλλιάρχου, καὶ τοῦ Νικομηδείας Ἀθανασίου καὶ τοῦ Ἀγχιάλου Εὐγενίου» (2). Ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι ὁ Διονύσιος, ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου καὶ ἐξ ἐπισήμου γένους καταγόμενος, ἀπηρνήθη τὰ τοῦ κόσμου ἀξιώματα ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων καὶ ἀφιερώθη εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας «διὰ τὴν ἐξ αἵματος συγγένειαν τῶν δύο μακαρίων αὐτοῦ θείων ἀρχιερέων, τοῦ τε Νύσσης Μακαρίου καὶ τοῦ Λαρίσης Μελετίου» (3). Ἀλλ' οὐδὲν λέγει εἰς ἡμᾶς ὁ Οἰκονόμος, οὐδὲ ἄλλοθεν μανθάνομέν τι, περὶ τοῦ ἔτους τῆς γεννήσεως τοῦ Διονυσίου, περὶ τῶν γονέων του, ὡς καὶ περὶ τῶν διδασκάλων του Εἶναι δ' ὅμως ἀναμφίβολον, ὅτι ὁ Διονύσιος ἐξεπαιδεύθη τήν τε θύραθεν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, ἧς ἐτύγχανον τότε

(1) Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ἱερομάρτυρος, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ὑπό.... Ἀθήνησι 1853 σελ. 34. Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ε', καταταχθέντα μὲν διορθωθέντα καὶ ὑπομνηματισθέντα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Γ. Γ. Παπαδοπούλου, συλλεγέντα δὲ καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ Γ. Π. Ἀγγελοπούλου ἰλάρχου τόμ. 1 ἐν Ἀθήναις 1865 σελ. 24. Ἰωάννου Φιλήμονος, Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τόμ. 2 Ἀθῆναι 1859 σελ. 55.

(2) Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ ἐκφωνηθέντες ἐν τῇ γραικικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ὀδησσοῦ κατὰ τὸ 1821-1822 ὑπὸ Κ. Ο. Ο. (Κωνστ. Οἰκ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων) ἐν Βερολίνῳ 1833 σ. 21 κ.ἑ. Τὸν ἐπιμνημόσυνον τοῦτον λόγον περιέχει καὶ ὁ Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ἱερομάρτυρος Γρηγορίου πατριάρχου Κων/πόλεως ὑπό.... Ἀθήνησι 1853 σελ. 80 κ.ἑ. ὡς καὶ τοῦ Γ. Γ. Παπαδοπούλου τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλ. ἀγῶνος τόμ. 2 σελ. 185 κ. ἑ.

(3) Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 22.

τὰ τέκνα τῶν ἐπισήμων γενῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ οἱ προοριζόμενοι νὰ ἀνέλθωσιν εἰς ὕπατα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα.

Τῷ 1794 ὁ Διονύσιος ἐξελέγη διάδοχος τοῦ θείου αὐτοῦ Μελετίου ἐν τῇ μητροπόλει Λαρίσης (1).

Ἡ Μητρόπολις Λαρίσης ἐξετείνετο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καθ' ὅλην τὴν Θεσσαλίαν καὶ πέραν αὐτῆς, εἶχε δὲ ἐννέα ἐπισκοπάς, τὴν τοῦ Γαρδικίου, Τρίκκης, Σταγῶν, Λιδωρικίου, Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων, Ραδοβεστίων, Ζητουνίου, Θαυμακοῦ, Σκιάθου καὶ Σκοπέλου (2). Ἦτο λοιπὸν ἐπαρχία μεγάλη καὶ ἡ διοίκησις αὐτῆς συνεπῆγε πολλὰς φροντίδας, ἦτο δὲ καὶ δυσχερὴς ἕνεκα τῆς αὐθαιρεσίας τῶν ἐνοικούντων Τούρκων, τῶν Γιανιτσάρων ἰδίως.

(1] Σεργίου Μακραίου Ἐκκλησ. Ἱστορ. ἐν Μεσ. Βιβλ. Σάθα τόμ. 3 σελ. 380. Ὁ Μακραῖος λέγει ὅτι ὁ Μελέτιος «παρῃτήσατο τὴν ἐπαρχίαν εἰς Διονύσιον τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ». Ὁ Μελέτιος οὗτος καὶ ὁ Δέρκων Γεράσιμος κατεπολέμησαν ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχίας Νεοφύτου Ζ' (1789-1794) τὴν ἔκδοσιν τοῦ πηδαλίου, τὴν μελετωμένην ὑπὸ τῶν μοναχῶν Ἀγαπίου καὶ Νικοδήμου (βλ. περὶ τούτου Μ. Ι. Γεδεών, Αἱ παρ' ἡμῖν Συλλογαὶ τῶν ἱερῶν κανόνων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 8 (1887-8) σελ 41).

(2) Τοὐλάχιστον ἐννέα ἐπισκοπὰς εἶχεν ἡ μητρόπολις Λαρίσης πρὸ τοῦ 1815, ὡς μανθάνομεν ἐκ χειρογράφου τινὸς τοῦ Ἀργύρη Φιλιππίδου ἐπιγραφομένου ὡς ἑξῆς. «Βιβλίον καλούμενον Γεωγραφία Μερική, ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ ἰδίου συγγραφέως Θετταλομάγνητος Ἀργύρη Φιλιππίδου εἰς χρῆσιν τῶν ποθούντων ἰδεῖν τὴν καθ' αὐτὸ Βοιωτίαν καὶ μέρος τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλον τὸν κόλπον αὐτῆς καὶ τὸν κόλπον Εὐρίπου καὶ μέρος τῆς πρώτης καὶ δευτέρας Θεσσαλίας Πελασγοὺς δέ, τὸ βίτι(;) καὶ ἕως εἰς τὰ πρόποδα τῆς Κισσάβου καὶ πᾶσαν τὴν Δημητριάδα, Μαγνησίαν δὲ καὶ τὰ κατὰ ἀνατολὰς χωρία τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, καὶ τοῦ Πηλίου ὄρους, καὶ τὰ ἀνατολικὰ καὶ γειτονικὰ νησία τῆς Ἀργαλαστῆς καὶ ἕως τῆς μεγάλης λίμνης. Ἐγράφη κατὰ τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ δεκάτῳ πέμπτῳ ἐν μηνὶ Ἰουνίου 1· καὶ ἐτελειώθη εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος Ὀκτωβρίου δεκάτῃ πέμπτῃ. Καὶ ἐγράφη τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χειρὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν τῆς αὐτοῦ διαβάσεως, ἥτις ἄκων (sic) ἔγινεν, ὡς οἱ δύο τόμοι τῆς δεκαλόγου βίβλου. 1815». Τὸ χειρόγραφον εἶναι ἐσταχωμένον καὶ καλῶς διατετηρημένον, σχήματος 8ου, καὶ ἀποτελεῖται ἐκ σελίδων 206. Ἐν τέλει εἶναι ἀπεσχισμένα φύλλα τινά, περὶ τὰ 15. Εἶναι δὲ μετ' ἐπιμελείας γεγραμμένον καὶ εὐανάγνωστον, ἂν καὶ οὐχὶ ἄμοιρον ἀνορθογραφιῶν καὶ ἄλλων λεκτικῶν πλημμελημάτων. Ὁ Ἀργύρης Φιλιππίδης εἶναι ἀδελφὸς τοῦ Δανιὴλ Φιλιππίδου, τοῦ γνωστοῦ λογίου καὶ συγγραφέως τῶν χρόνων τούτων. Καίτοι δὲ δὲν ἔχει τὴν μάθησιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλων συγχρόνων του λογίων, εἶναι ἐν τούτοις παρατηρητικὸς καὶ συναισθάνεται τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ δουλεύοντος ἔθνους καὶ μάλιστα τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, τῆς Θεσσαλίας. Διὰ τοῦτο τὸ βιβλίον του περιέχει πολυτιμοτάτας εἰδήσεις περὶ τῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα αὐτὸς εἶδεν, ἄλλοθεν ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς. Ἡ καταγραφὴ τῶν ἐννέα ἐπισκοπῶν περιέχεται ἐν σελ. 116 τοῦ χειρογράφου.

Πράγματι οὐδεμία ἴσως χριστιανικὴ χώρα ἔπαθε τοσαῦτα ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Τούρκων κατὰ τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους χρόνους τῆς δουλείας, ὅσα ἡ πεδινὴ Θεσσαλία, ἂν ἐξαιρέσωμέν τὰ περὶ τὸ Πήλιον καὶ τὴν Ὄσσαν μέρη, ἔνθα οἱ χριστιανοὶ ἀπέλαυον ὁπωσδήποτε ἀνέσεώς τινος καὶ ηὐνοήθησαν ὑπό τινων σουλτανικῶν προνομίων. Ἐταλαιπωρεῖτο δὲ ἡ χώρα αὕτη τὸ μὲν ὑπὸ τῶν ἁρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, οἱ ὁποῖοι ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν ὀρεινῶν αὐτῶν κρησφυγέτων ἐλεηλάτουν τὰς γαίας αὐτῆς δεινῶς καὶ ἐκακοποίουν τοὺς διαβάτας, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν Γιανιτσάρων, οἱ ὁποῖοι ἐπίεζον οἰκτρῶς τοὺς χριστιανούς. Ἐν Λαρίσῃ ἰδίως οἱ Γιανίτσαροι εἰς τοσαύτην θρασύτητα εἶχον φθάσει, ὥστε περιύβριζον καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς σουλτανικὰς διαταγάς, πολὺ δὲ περισσότερον τοὺς ὀλίγους καὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀπροστατεύτους χριστιανοὺς (1). Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν πλεονέκται καὶ ἅρπαγες, ἐπενόουν φορολογίας, ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὰ παράπονα τῶν χριστιανῶν καὶ πρὸς τὰς ἀπειλὰς τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν τοπαρχῶν. Οὕτω πολλάκις ἔμενον ἐπὶ πολὺ ἄταφοι οἱ ἀποθνήσκοντες χριστιανοί, διότι οἱ Γιανίτσαροι ἀπήτουν παρὰ τῶν κληρονόμων αὐτῶν ὑπέρογκον χρηματικὸν ποσόν, ἵνα ἀγορασθῶσιν ὀλίγαι σπιθαμαὶ γῆς πρὸς ταφὴν αὐτῶν, δοθῇ δὲ καὶ ἡ ἄδεια πρὸς ταφήν.

Ἀλλ' ὁ Διονύσιος, δαπανήσας χρήματα πολλά, ἐπέτυχε τὴν ἔκδοσιν σουλτανικοῦ διατάγματος, δι' οὗ ἐμετριάσθη ὁ αὐθαίρετος οὗτος καὶ βάρβαρος φόρος. Πλὴν τούτου οἱ ἑκάστοτε διοικηταὶ κατελάμβανον τὰς περιουσίας τῶν χριστιανῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀπέθνησκον ἄτεκνοι, ἐστέρουν δὲ οὕτω τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν τῆς νομίμου κληρονομίας. Ἀλλ' ὁ Διονύσιος, ἔχων συνεργοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοὺς ἰσχύοντας συγγενεῖς αὐτοῦ, κατώρθωσε νὰ ἐκδοθῇ καὶ ἄλλο διάταγμα σουλτανικόν, κυρωτικὸν τῶν διαθηκῶν τῶν ἀποθνησκόντων ἀτέκνων (2).

(1) Ἡ Λάρισα ἔχει πολλοὺς Γιανιτσάρους· διὰ τοῦτο καὶ πολλὰ ὀλίγον εἰσακούονται καὶ αὐτὰ τὰ φιρμάνια τοῦ Σουλτάνου. Οἱ Λαρισαῖοι Τοῦρκοι εἶναι μισόχριστοι εἰς ἄκρο καὶ θηριώδεις. Δὲν ὑποφέρουν νὰ ἰδοῦν ἄλλη θρησκεία καὶ μάλιστα τὴ δική μας· Ἀνυπόφορό τους εἶναι νὰ ἰδοῦν προστά τους ἱερέα ἢ καλόγερο μὲ τὸ σχῆμα τοῦ ἐπαγγέλματός του. (Γεωγραφία Νεωτερικὴ ἐρανισθεῖσα ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς παρὰ Δανιὴλ ἱερομονάχου καὶ Γρηγορίου ἱεροδιακόνου τῶν Δημητριέων τόμ. 1 ἐν Βιέννῃ 1791 σελ. 208. Βλ. καὶ Περιήγησιν Ἱστορικὴν καὶ Βιογραφίαν Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θεσσαλοῦ ἐν Ἀθήναις 1848 σελ. 34.

(2) Κ. Οἰκονόμου λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 26.

Ἀλλὰ τὸ κάλλιστον τῶν κατορθωμάτων τοῦ Διονυσίου ἐν Λαρίσῃ ὑπῆρξεν ἡ ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου.

Ἡ Λάρισα εἶχε τότε τοῦτον μόνον τὸν ναόν, τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι κατηδάφισαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Εἶχον δὲ παρέλθει ἔκτοτε εἴκοσιν ἔτη καὶ ὁ ναὸς δὲν ἀνῳκοδομήθη. Οἱ χριστιανοὶ τῆς πόλεως μετέβαινον εἰς ἀπομεμακρυσμένα χωρία κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς ἵνα κοινωνήσωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἀλλ' ὁ Διονύσιος κατώρθωσε, πρὶν ἢ ἀκόμη μεταβῇ εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν, κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχιερατείας του, νὰ ἐκδοθῇ φιρμάνιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπετρέπετο ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ναοῦ. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, διὰ τῆς συνεργασίας τῶν χριστιανῶν τῆς Λαρίσης καὶ διὰ πλήθους τεχνιτῶν, ἀνηγέρθη ὁ ναός. Τὴν δὲ μεγάλην Παρασκευὴν τοῦ 1794 προσηυχήθησαν τὸ πρῶτον οἱ χριστιανοὶ ἐντὸς αὐτοῦ (1), εὐγνωμονοῦντες πρὸς τὸν Διονύσιον, ὅστις

(1) Τὴν λεπτομέρειαν ταύτην γνωρίζομεν ἔκ τινος Ὑπομνηματίου περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἰακώβου Γυναΐτιδος Βαλδαμᾶ, ἐδημοσιεύθη δὲ τῷ 1860 (Περιήγησις ἢ Τοπογραφία τῆς Θεσσαλίας καὶ Θετταλικῆς Μαγνησίας ὑπὸ Νικολάου Ἰ. Μάγνητος, νομαρχιακοῦ δημοδιδασκάλου Χαλκίδος, ἐν Ἀθήναις 1860 σελ. 10 καὶ 11 σημ.). Ἔχει δὲ τὸ Ὑπομνημάτιον ὡς ἑξῆς· «Ἐνθύμησις. 1794 Φεβρουαρίου δ'. εὐγῆκε τὸ φερμάνι διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Λαρίσσης τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου μέσα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἦλθεν ὁ Τάταρης μέσα εἰς τὴν Λάρισσαν Φεβρουαρίου 26, ἡμέρα Δευτέρα. Καὶ ἐδιαβάσθη τὴν Πέμπτην εἰς τὰς 2 τοῦ Μαρτίου. Καὶ ἔβαλαν θεμέλιον τῇ Κυριακῇ εἰς τὰς 5 τοῦ Μαρτίου. Καὶ ἐδούλευαν ἡμέρας 36. Καὶ ἐτελείωσαν τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ τὸ βράδυ εἰς τὰς 6 Ἀπριλίου. Καὶ ἐδιάβασαν εἰς τὰς 9 ὥρας τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Παρασκευῇ. Καὶ τὸ μέγα Σάββατον ἔγινε λειτουργία εἰς τὴν παντέρημον Λάρισσαν, ὁποῦ ἦταν 26 χρόνους χωρὶς λειτουργία καὶ παράνω. Καὶ ἐδούλευαν ὑπὲρ τοὺς διακοσίους μαστόρους ἔξω ἀπὸ τὸν λαὸν ὁποῦ βοηθοῦσαν. Ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἰακώβου Γυναΐτιδος Βαλδαμᾶ». Ἀλλ' ἐν τῷ Ὑπομνηματίῳ τούτῳ ὑπάρχουσί τινες ἀνακρίβειαι. Καὶ πρῶτον μὲν ἐὰν ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τῇ 5 Μαρτίου, ἐπερατώθη δὲ ἡ οἰκοδομὴ τῇ 6 Ἀπριλίου, ὁ ναὸς ἐκτίσθη εἰς 32 ἡμέρας καὶ ὄχι εἰς 36, ὡς λέγει ὁ ὑπομνηματογράφος ἀρχιμανδρίτης. Ἔπειτα δὲ τὸ λεγόμενον κατωτέρω ὅτι ἡ Λάρισα «ἦταν 26 χρόνους χωρὶς λειτουργία καὶ παράνω» δὲν εἶναι ἐπίσης ἀπολύτως ἀκριβές· διότι γνωρίζομεν ἀσφαλῶς, ὅτι ὁ ναὸς κατεστράφη τῷ 1770. Εἶχον λοιπὸν παρέλθει ἔκτοτε 24 ἔτη καὶ ὄχι 26, καὶ παράνω ὡς λέγεται ἐν τῷ Ὑπομνηματίῳ. Ἐσφαλμένως δὲ ἀνέγνωσεν ὁ ἐκδοὺς αὐτὸ «ἐδιάβασαν εἰς τὰς 9 ὥρας» ἀντὶ «ἐδιάβασαν καὶ τὰς 9 ὥρας», διότι, ὡς γνωστόν, τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ ἀναγινώσκεται ἡ Ἀκολουθία τῶν Ὡρῶν. Τάταρην δὲ λέγων ὁ γράψας τὸ Ὑπομνημάτιον ἐννοεῖ τὸν ταχυδρόμον, τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίτηδες σταλέντα, ἵνα κομίσῃ τὸ φιρμάνιον εἰς Λάρισαν καὶ κατὰ ξηρὰν πορευθέντα, διότι οἱ Τοῦρκοι μετεχειρίζοντο Ταττάρους κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὡς ταχυδρόμους καὶ ἀγγελιαφόρους, περιφήμους, ὡς γνωστόν, ἱππεῖς.

καὶ οὐκ ὀλίγα πρὸς τοῦτο ἐδαπάνησε καὶ μεγάλους κινδύνους ἠψήφησε (1).

Πλησίον τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος ἔκειτο ἐπί τινος γηλόφου ἐν τῷ καλουμένῳ Μεγάλῳ Μαχαλᾷ, ἐκτίσθη καὶ ὁ μητροπολιτικὸς οἶκος καὶ ἡ σχολή, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδίδαξε καὶ ὁ Κούμας (2), καὶ τὴν ὁποίαν ὁ Διονύσιος ἀνασυνέστησεν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἔνθα θὰ γίνῃ λόγος καὶ περὶ ὅσων ὁ Διονύσιος ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων.

Τὰ κατορθώματα ταῦτα, τῶν ὁποίων τὴν σπουδαιότητα κατανοοῦμεν δεόντως, ἂν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς καιρικὰς τότε περιστάσεις, κατέστησαν τὸν Διονύσιον ἐπίσημον. Ἀλλ' ἤδη καὶ αἱ ἄλλαι αὐτοῦ ἀρεταί, ἡ προσήνεια, ἡ φιλομουσία, ἡ θεολογικὴ μάθησις, ἦσαν διαπεφημισμέναι καὶ εἰς πάντας γνωσταί. Ὁ Γάλλος Πουκεβίλ, περιοδεύσας ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1798-1801, ἐπισκεφθεὶς δὲ καὶ τὴν Λάρισαν, λέγει τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ Διονυσίου. «Τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν (τῆς Λαρίσης) διῴκει ἀρχιεπίσκοπος, τοῦ ὁποίου τὰ ἤθη ἦσαν ἀξιέπαινα. Ἐμόναζεν ἐν Ἄθωνι· ἀλλ' ἐγκαταλιπὼν τὸ ἡσυχαστήριον αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Λαρίσης. Τοῦ ἱεράρχου τούτου ἐπῄνουν τὴν θεολογικὴν μάθησιν καὶ διεφήμιζον τὴν ἱλαρότητα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὰς εὐαγγελικάς του ἀρετάς» (3). Ἕτερος δὲ λόγιος καὶ διακεκριμένος τῶν χρόνων τούτων ἀρχιερεύς, ὁ μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος, λέγει ὅτι ὁ Διονύσιος, μετατεθεὶς εἰς Ἔφε-

(1) Κ. Οἰκονόμου, Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 26. Ὁ Οἰκονόμος (ἔνθα ἀνωτ. σελ. 43) προσθέτει ὅτι ὁ Διονύσιος καὶ ἐτυφεκίσθη διὰ τὴν ἐν Λαρίσῃ νεοπαγῆ ἐκκλησίαν, «ἀλλὰ τὸ θανάσιμον βόλιον ἥμαρτε τοῦ σκοποῦ». Ἡ εἴδησις αὕτη εἶναι πιθανὴ καὶ δὲν εἶναι ρητορικὴ ὑπερβολή, διότι γνωρίζομεν πόσον αὐθαίρετοι ἦσαν οἱ Τοῦρκοι τῆς Λαρίσης καὶ πόσον ἐμίσουν τοὺς χριστιανούς· βλ. καὶ ὅσα εἴπομεν ἀλλαχοῦ περὶ τούτου (Π. Μ. Κοντογιάννη, Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης Β' ρωσοτουρκικὸν πόλεμον ἐν Ἀθήναις 1903 σελ. 350 κ. ἑ.).

(2) Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας χωρογραφία, συνταχθεῖσα κατ' ἰδιαιτέραν τινὰ μέθοδον γεωγραφικῶς καὶ περιηγητικῶς ὑπὸ Ἰωάννου Ἀναστασίου Λεονάρδου, τοῦ ἐκ τοῦ Κισσάβου ὄρους ἐκ πόλεως Ἀμπελακίων τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Μαγνησίας..... ἐν Πέστῃ τῆς Οὐγγαρίας 1836 σελ. 53. Περιγραφὴν βραχεῖαν τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ οἴκου ἔχει ὁ περιηγητὴς Hollant (Reisen durch die Ionischen Inseln, Albanien, Thessalien, Macedonien und Griechenland in den Jahren 1812 und 1813 von Dr. *Henry Holland* Jena 1816 σελ. 192 καὶ 194).

(3) *Pouqueville,* Voyage en Morée à Constantinople en Albanie pendant es années 1798- 1801, Παρίσιοι 1805 σελ. 52.

σον, ἀφῆκε διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ ἀρετὰς ἀπαρηγόρητον λύπην εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐπαρχίας Λαρίσης (1).

Τῷ 1798 κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Γρηγόριος ὁ Ε΄ καὶ ἐξωρίσθη εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἐξελέγη δὲ διάδοχος αὐτοῦ Νεόφυτος ὁ Ζ΄. Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα ἐχήρευσεν ἡ ἐπαρχία Ἐφέσου. Ὁ Νεόφυτος ἤθελε νὰ προαγάγῃ εἰς αὐτὴν τὸν ἡμέτερον Διονύσιον· ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἄλλος, ὁ Δέρκων Μακάριος Μπαλασάκις, ὁ ἀπὸ Ἄρτης, Φαναριώτης καὶ οὗτος, ὅστις καὶ ἔρριψεν ἀπὸ τοῦ θρόνου τὸν Νεόφυτον κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1801, ἐξορισθέντα (τὸ δεύτερον) εἰς Ἅγιον Ὄρος (2).

(1) Ἀπολογία Ἱστορικὴ καὶ Κριτικὴ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν συκοφαντιῶν τοῦ Νεοφύτου Δούκα παρὰ Κυρίλλου Κ. (Ἰγνατίου μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας), 1815 (ὁ τόπος τῆς ἐκδόσεως δὲν δηλοῦται) σελ. 74.

(2) Κωνστ. Μ. Κούμα, Ἱστορ. τῶν ἀνθρωπ. πράξ. τόμ. 12 σελ. 508. Κατὰ δὲ τὸν Σέργιον Μακραῖον (Ἐκκλησ. Ἱστορ. ἐν Σάθα Μεσ. Βιβλ. τόμ. 3 σελ. 400 καὶ 401) ὁ Νεόφυτος ὑπονοῶν ἐχθροὺς αὐτοῦ τὸν Ἐφέσου, τὸν Νικομηδείας καὶ τὸν Νικαίας ἐξώρισεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλ' οὗτοι μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα εἰσῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατριάρχου καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ εἰς Ἅγιον Ὄρος. Ὁ αὐτὸς Μακραῖος λέγει ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ πατριάρχου ἐγένετο τῇ 19 Ἰουλίου 1801 καὶ ὄχι κατὰ Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὡς λέγει ὁ Κούμας, πρὸς ὃν συμφωνεῖ καὶ ὁ Γεδεών, παρατείνων τὴν πατριαρχίαν τοῦ Νεοφύτου μέχρι μόνον τῆς 17 Ἰουνίου 1801. — Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Δέρκων Μακάριος Μπαλασάκις ἐξεχώρησεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1794 τὸν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ περιοχὴν ἀνήκοντα ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, οὗ τὰ εἰσοδήματα διετέθησαν ὑπὲρ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει νοσοκομείων (Μ. Ι. Γεδεών, Φιλάνθρωποι Διατάξεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν κάτω χρόνων ἐν Ἐκκλησ. Ἀληθ. τόμ. 8 (1887-1888) σ. 266. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ φιλοπτώχων καὶ φιλανθρώπων διατάξεων παρ' ἡμῖν ἐν τῷ Φιλολ. Συλλόγῳ Κωνσταντινουπόλεως τόμ. 21 (1887-1888 καὶ 1888-1889) σελ. 81). Ἀνῆκε δὲ ὁ Μακάριος εἰς διακεκριμένην τοῦ Φαναρίου οἰκογένειαν, ὡς καὶ ὁ ἄρχων Δημήτριος Μπαλασάκις (Μ. Ι. Γεδεών, Ὁ ἀρχαιότερος Κῶδιξ τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου ἐν Ἐκκλησ. Ἀληθ. τόμ. 10 (1889-1890) σ. 158), ὁ Μιχαὴλ Μπαλασάκις, ὅστις ἀναφέρεται ὡς χορηγὸς εἰς ἔκδοσιν βιβλίου (Πόνημα στιχουργικόν, τεθὲν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Μπεγζαδὲ κυρίου κυρίου Σκαρλάτου Γκίκα εἰς τὸν θάνατον τῆς ἀοιδίμου μητρὸς κυρίας Δόμνας Αἰκατερίνης, ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ Μιχαὴλ Μπαλασάκη, τοῦ Βυζαντίου, ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας ἐκ τῆς τυπογραφίας Γεωργίου Βενδότου 1804. Ὁ Μιχαὴλ Μπαλασάκις ἀναγράφεται καὶ ὡς συνδρομητὴς δύο ἀντιτύπων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ Συνοπτικῇ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Βασιλείου Π. Π. Εὐθυμίου ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας 1807), καὶ ὁ Γρηγόριος Μπαλασάκις, ὅστις ἀνημονεύεται γενόμενος τῷ 1798 μέγας ἄρχων λογοθέτης (Β. Μυστακίδου Περὶ

Ἡ φατρία τοῦ νέου Ἐφέσου Μακαρίου, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ μετέπειτα ἡγεμὼν γενόμενος Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, προέτεινεν ὡς νέον πατριάρχην τὸν Νικαίας Καλλίνικον (τὸν Ε´) καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθον δύο ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καλλινίκου καὶ θνήσκει ὁ Ἐφέσου Μακάριος. Τοῦτον διεδέχθη τότε ὁ Διονύσιος (1), ὅστις ἐξελέγη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1803 ἐν τῷ ἐν Κουρουτσεσμὲ ναῷ τοῦ ἁγίου Δημητρίου (2).

Ἡ μητρόπολις Ἐφέσου μεθ' ὅλης τῆς περιοχῆς αὐτῆς περιελαμβάνετο ἐν τῷ τμήματι ἐκείνῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ ὁποῖον διῳκεῖτο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν τοπαρχῶν Καραοσμάνογλου. Πῶς δὲ διῳκεῖτο εἴπομεν ἀλλαχοῦ δι' ὀλίγων (3). Εἴπομεν δηλαδή, ὅτι οἱ Καραοσμάνογλου, φιλοπρόοδοι, φιλάνθρωποι καὶ εὐεργετικοὶ ὄντες πρὸς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰς ἀπεράντους αὐτῶν γαίας, ἐστερέωσαν τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν ἐν αὐταῖς, προήγαγον τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐχορήγησαν εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἴσα πρὸς τοὺς Τούρκους δικαιώματα καὶ ἐξηφάνισαν πᾶσαν ἐν γένει διοικητικὴν αὐθαιρεσίαν, ἥτις ἔφθειρε τότε τὰ ἄλλα τμήματα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας (4). Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας, διωκόμενοι ὑπὸ αὐθαιρέτων τοπαρχῶν καὶ ὑπὸ μισοχρίστων ἐν γένει Τούρκων, εἰς τὰς γαίας τῶν Καραοσμάνογλου κατέφευγον, διότι ἐνταῦθα εὕρισκον ὁπωσδήποτε ἄνεσίν τινα καὶ ἡσυχίαν, ἵνα ἀναπτύξωσι τὴν δραστηριότητα αὐτῶν καὶ φιλοπονίαν. Ἐπυκνώθη λοιπὸν καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς μη-

Κουρουτσεσμὲ τινά, ἤτοι τῶν Ἐκκλησιῶν, Πατριαρχείων, Σχολείων, Αὐθεντικῶν οἴνων, κρηνῶν κτλ. ἐν Ἐκκλησ. Ἀληθ. Περίοδος Β´ ἔτος Α´ 1885 σελ. 397. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορικαὶ Εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμὲ ἐν Παρν. τόμ. 11 (1887) σελ. 309).

(1) Κωνστ. Κούμα, Ἱστορ. τῶν ἀνθρ. πράξ. τόμ. 12 σελ. 508-10.

(2) Β. Μυστακίδου, Ἱστορικαὶ Εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμὲ ἐν Παρν. τόμ. 11 (1887) σελ. 515. Τὸ δὲ λεγόμενον ἀλλαχοῦ ὑπὸ τοῦ Μυστακίδου (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 296) ὅτι καὶ μετὰ τὸ 1803 μητροπολίτης Ἐφέσου ἦτο ὁ Σαμουὴλ δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ὁ Σαμουὴλ ἦτο τοῦ Μακαρίου προκάτοχος.

(3) Παντελῆ Μ. Κοντογιάννη, Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰκατερίνης ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, σελ. 386 κ. ἑ.

(4) Περὶ τῆς συνετῆς καὶ φιλονόμου διοικήσεως τῶν Καραοσμάνογλου βλ. πλὴν ὅσων ἡμεῖς εἴπομεν καὶ Travels in various countries of the East being a continuation of memoires relating to european and asiatic Turkey edidet by the Rev. *Robert Walpole* London 1820 σελ. 141 καὶ 142 σημ.

τροπόλεως Ἐφέσου καὶ ηὔξησαν τὰ εἰσοδήματα τοῦ μητροπολίτου (1). Καὶ ἡ διοίκησις δὲ τῆς μητροπόλεως δὲν προσέκρουεν εἰς κωλύματα ἀνυπέρβλητα, ὅπως ἀλλαχοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Διονύσιος προέβη ὄχι μόνον εἰς σύστασιν πολλῶν σχολείων ἐν τῇ ἐκτεταμένῃ αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ (περὶ τούτων δὲ θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω), ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων ἐστεροῦντο κοινότητες τῆς ἐπαρχίας του. Τοιαύτην ἀνήγειρεν ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ζήλου τῶν κατοίκων, ἐκ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ παλαιοῦ Ἀρτεμισίου, μαρμάρων λαμπρῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν (2), ἐν Μαγνησίᾳ, ἑτέραν δὲ παρὰ τὴν Μαγνησίαν. Ἐκκλησίαν ἐπίσης ἐσχεδίασεν ὁ Διονύσιος καὶ εἰς τὴν κωμόπολιν Μαινεμένην (3). Δὲν ἀνηγέρθη δ' ὅμως τότε ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἀνηγέρθη δὲ βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν (4). Καὶ ἐν Περγάμῳ δὲ ὁ Διονύσιος, διατάξας νὰ συναχθῶσιν εἰς ὕλην οἰκοδομῆς κίονες, ἐπιστύλια, μάρμαρα ἐγκάρπια, ἀνδριάντες, «πᾶν ὅ,τι ἐσώζετο εἰς ταύτας τὰς χώρας χειρὸς παλαιᾶς ἑλληνικῆς ἀρι-

(1) Ἀπολογία Ἱστορικὴ καὶ Κριτικὴ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν συκοφαντιῶν τοῦ Νεοφύτου Δούκα παρὰ Κυρίλλου Κ. (Ἰγνατίου μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας) σελ. 93.

(2) Ὁ Οἰκονόμος (Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 27) ἐπαινεῖ τὸν Διονύσιον, διότι ἵδρυσε τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἐκ τῶν περικειμένων ἀρχαίων λειψάνων, λέγων ὅτι οὕτως ἥρπασεν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν βαρβάρων καὶ αὐτῶν τῶν ἀλλογενῶν περιηγητῶν τὰ πλειότερα καὶ ἐπισημότερα μάρμαρα. Ὅτι δὲ ἐκ τῆς παλαιᾶς Ἐφέσου ἐλήφθησαν ἱκανὰ συντρίμματα ἀρχαῖα πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ταύτης λέγει καὶ ὁ Δ. Α. Μ. Χαρικλῆς (Ἡ ἐκ Σμύρνης εἰς τὸ Καΐστρινον καὶ Μαιάνδριον πεδίον ἐκδρομή, ἐν τῷ Μέντορι, περιοδικῷ ἐν Σμύρνῃ, τόμ. 4, 1872, σ. 58). Προσθέτομεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἡ μόνη ἐν τῇ χριστιανικῇ συνοικίᾳ τῆς Νέας Ἐφέσου, ἐκοσμήθη μὲν πολυτελέστατα, διηρπάγη δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν (Τὰ ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 τραγικὰ συμβάντα ὑπὸ Δημητρίου Εἰρηνίδου ἐν Ἀθήναις 1877 σελ. 21 κ. ἑ.).

(3) Ὁ Οἰκονόμος τὴν Μαινεμένην καλεῖ Τῆμνον (Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 27), νομίζων ὅτι ἡ σημερινὴ Μαινεμένη εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Τήμνου (Διατριβὴ Αὐτοσχέδιος περὶ Σμύρνης ἐν Λογίῳ Ἑρμῇ 1817 σελ. 553), ἀλλ' ὁ Κάρολος Texier ὥρισεν ὅτι τὴν θέσιν αὐτῆς κατέχει ἡ σημερινὴ κωμόπολις Κιουζὲλ Χισσὰρ (Description de l'Asie Mineure par Charles *Texier* τόμ. 2 Παρίσιοι 1849 σελ. 245).

(4) Τοῦτο μανθάνομεν παρὰ τοῦ αὐτοῦ Texier, ὅστις διελθὼν διὰ τῆς Μαινεμένης κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1835, λέγει ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατεγίνοντο τότε ἀπὸ πολλῶν μηνῶν νὰ κτίσωσι τὴν ἐκκλησίαν των ἐκ τῶν ἀφθόνων μαρμάρων τῶν ἀρχαίων ναῶν, τὰ ὁποῖα εὕρισκον ὀλίγον ἀνασκάπτοντες τὴν γῆν (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 244).

στούργημα», ἀνήγειρεν ἐκκλησίαν, ὁποίας ἐστεροῦντο οἱ ἐκεῖ χριστιανοί (1). Ἄλλην ἐκκλησίαν ἀνήγειρεν ὁ Διονύσιος ἐν Κρήνῃ διὰ τῆς ἐπιστασίας τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς Ἰγνατίου, ἑτέραν δὲ ἐν Ἀλατσάτοις, κωμοπόλει οὐ μακρὰν τῆς Κρήνης κειμένῃ (2).

(1) Οἰκονόμου (Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 27). Ὁ ἄγγλος Γουλιέλμος *Turner*, ὁ ὁποῖος διέτριψεν ἐν Περγάμῳ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1816, λέγει τὰ ἑξῆς περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης· «Ἐνταῦθα (ἐν Περγάμῳ) ὑπάρχει μία ἐκκλησία ἑλληνική, ἐπιτρέπεται δὲ εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ προσεύχωνται ἐν αὐτῇ δημοσίᾳ. Ἐπί τινος δὲ ὄρους πλησίον τῆς πόλεως κεῖται ἡ ἀρχαία ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ ἱερεῖς ἀναγινώσκουσι τὰς ἀκολουθίας κρυφίως, διότι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ γίνηται τοῦτο δημοσίᾳ». (William, *Turner*, Journal ob a tour in the Levant τόμ. 3 ἐν Λονδίνῳ 1820 σελ. 278 κ. ἑ.). Ὅτι δὲ μία καὶ μόνη ἐκκλησία ὑπῆρχεν ἐν Περγάμῳ τότε, αὕτη ἡ ἐπὶ Διονυσίου κτισθεῖσα, λέγει καὶ ὁ *J. Arundell*, ὁ ἐπισκεφθεὶς τὴν πόλιν ταύτην τῷ 1824 (A visit to the seven churches of Asia with an excursion into Pisidia. Ἐν Λονδίνῳ 1828 σελ. 65).

(2) Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς ἐκκλησίας ταύτης δημοσιεύομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἵδρυσιν αὐτῆς. «Ἔμελλεν ἄρα ἡ ἐξ ὕψους θεία Πρόνοια νὰ ἐπιβλέψῃ ἱλαρῶς καὶ εἰς τοὺς ἐνταῦθα χριστιανοὺς καὶ νὰ ἐπιρρίψῃ αὐτοῖς πλούσια τὰ ἐλέη της καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ αἴτημα τῶν καρδιῶν τους ἢ κατὰ ἱεροψάλτην Δαυὶδ «θέλημα γὰρ Κύριος τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιεῖ». Καὶ νὰ ἐπινεύσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν κρατούντων, ὥστε νὰ δώσωσιν ἄδειαν καὶ ἐλευθερίαν τοῖς ἐνταῦθα κατοίκοις εὐσεβέσιν εἰς τὸ νὰ ἀνεγείρωσιν ἐκ βάθρων ναὸν παμμεγέθη καὶ περικαλλῆ, ὃν καὶ ἡσύχως τε καὶ ἐλευθέρως τῇ τοῦ θεοῦ ἀντιλήψει τελειώσαντες ἀφιέρωσαν αὐτὸν τῇ ἀκαταμαχήτῳ προστασίᾳ τῆς δεσποίνης καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ὥστε σεμνύνεσθαι τὸν ναὸν ἐπὶ τῇ ἐτησίῳ μνήμῃ τῶν θείων Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου. Αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν περίκλυτον ναὸν κατὰ τὸ δια κανονικῶν ψήφων ἀναδεχθῆναι ἡμᾶς τὴν πνευματικὴν προστασίαν τῶν ἐν Ἐφέσῳ ὀρθοδόξων, καὶ μετὰ τὸ περιοδεῦσαι ἅπασαν τὴν ἐγκεχειρισμένην ἡμῖν θειόσωστον ἐπαρχίαν καὶ καταντῆσαι καὶ ὧδε εἰς τὴν ἀπόλαυσιν καὶ εὐλογίαν τῶν ἐνταῦθα χριστιανῶν, μετὰ περιεργείας θεασάμενοι ἐμεγαλύναμεν τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς ἡμᾶς κηδεμονικὴν ἐπίσκεψίν τε καὶ εὐσπλαγχνίαν. Ὅθεν οὐ μόνον τὰ τῇ ἀρχιερατικῇ ἀξίᾳ πρόσφορα, τουτέστι τὰ εἰς ἁγιασμὸν ψυχῶν, ἐπετελέσαμεν, ἀλλὰ καὶ τῶν περὶ εὐστάθειαν καὶ ἀρίστην οἰκονομίαν τῆς καταστάσεως τοῦ ναοῦ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιιόντος φροντίσαντες, ἐθεωρήσαμεν ἀκριβῶς τοὺς λογαριασμοὺς (οὓς ὁ Χατζῆ Μανόλης Τιλπόης, ὁ ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας μετὰ καὶ τῶν λοιπῶν συνεπιτροπευόντων ἡμῖν παρέδωκεν) ἁπάσης ληψοδοσίας αὐτῆς, ἀφ' ἧς ὥρας ἤρξαντο ἀνεγεῖραι αὐτὴν ἄχρι τῆς ἄρτι ἡμέρας. Ἐν οἷς εὕρομεν δανεισθέντα χρήματα ἐπὶ οἰκοδομῇ τοῦ ναοῦ γρ. τριάκοντα ἑπτὰ χιλιάδων, ἐξ ὧν, γενομένης ἐκπτώσεως ἐν διαστήματι δύο ἐτῶν γρ. τὸν ἀριθμὸν δεκατεσσάρων χιλιάδων καὶ διακοσίων ἑξήκοντα γροσ., ἔμειναν εἰς χρέος ἤδη σωζόμενον γρόσ. εἴκοσι δύο χιλιάδων καὶ ἑπτακοσίων τεσσαράκοντα γρ· ἐκ δὲ τῶν παρὰ χριστιανῶν ἀφιερωμάτων γρ. ἐννέα χιλιάδων καὶ ἑκατὸν εἴκοσι ἓξ γρ. καὶ παράδων ἕξ· ἐκ δὲ πωλήσεως στασειδίων γρ. δύο χιλιάδων καὶ τεσσαράκοντα ὀκτώ· ἐκ δὲ συνάξεως παγκαρίου ἐν διαστήματι δεκατριῶν μηνῶν ἀπὸ τοῦ αωδ΄ ἄχρι τοῦ αωε΄ γρ. πέντε χιλιάδων καὶ τετρακοσίων ἐννενήκοντα τριῶν καὶ δέκα παράδων (ἕπονται οἱ λογαριασμοὶ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συνδραμόντων εἰς 14 σελίδας), ἅτινα πάντα ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι εἰς

Ὅτι ἡ ἀνέγερσις ἐκκλησιῶν ἐκεῖ ἔνθα δὲν ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἦτο ἔργον πρωτίστης ἀνάγκης, ἐθνικῆς, δὲν λέγω θρησκευτικῆς, περιττὸν νομίζομεν νὰ ἐξάρωμεν. Δὲν ἦτο δὲ τὸ πρᾶγμα καὶ ἐκ τῶν εὐχερῶν, ἀφοῦ, ὡς γνωστὸν καὶ διὰ τὴν ἁπλῆν ἐπισκευὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἀπῃτεῖτο καὶ τότε, ὅπως καὶ σήμερον, ἰδία ἄδεια τῆς κυριάρχου ἐξουσίας. Λυπηρὸν μόνον εἶναι ὅτι ὡς οἰκοδομήσιμον ὕλην μετεχειρίζοντο οἱ χριστιανοὶ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνημάτων ὅπου ἐσώζοντο τοιαῦτα, ἢ ἀνέσκαπτον αὐτά, ὅπου ἔκειντο τεθαμμένα· ἀλλὰ νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν αὐτῶν δὲν ἠδύναντο ἕνεκα τῆς ἀμαθείας των.

Ὁ Διονύσιος, ὡς μητροπολίτης Λαρίσης τὸ πρῶτον, Ἐφέσου δὲ μετὰ ταῦτα, διέτριβεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα μετεῖχε τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἐπρωτοστάτει ἐν αὐταῖς, ὁπόθεν δὲ παρηκολούθει τὴν προοδευτικὴν κίνησιν, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ ἀναγεννώμενοι Ἕλληνες, ὄχι μετὰ ψυχροῦ καὶ ἀδιαφόρου βλέμματος, ἀλλ' ὡς πρό-

πλάτος καταστρωθέντα καθαρῶς ἓν πρὸς ἓν φαίνονται. Διὸ τοίνυν τὴν εὐλαβητικὴν καὶ φιλόθεον προαίρεσιν τῶν εὐλογημένων χριστιανῶν ὑπερεπαινέσαντες ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἀποπερατώσει τῆς ἀνεγερθείσης ἐκκλησίας ταύτης, προελθούσῃ ἐκ τῆς ὁμοφώνου συναινέσεως αὐτῶν, ἀπὸ ψυχῆς αὐτοὺς εὐλογήσαντες, ἐπευχήθημεν πάντα τὰ ἀγαθὰ καὶ σωτήρια. Γνόντες δὲ ἐμπράκτως τὴν πρόθυμον καὶ ἄοκνον ἐκδούλευσιν καὶ τῶν ἐπιτρόπων, τῶν καὶ ἐπιστατησάντων εἰς πᾶσαν ὑπόθεσιν καὶ ἐργασίαν, ἀφορῶσαν εἴς τε ἀνέγερσιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τούτου, καὶ εἰς συνάθροισιν τῶν ἀφιερωμάτων καὶ ἐπιμελῆ σύναξιν τῶν εἰσοδημάτων τοῦ παγκαρίου, ἐδιορίσαμεν καὶ αὖθις τὸν διαληφθέντα Χατζῆ Μανόλην Τιλπόρην καὶ τοὺς λοιποὺς αὐτῷ συνεπιτρόπους ὡς ἀξίους, εὐσυνειδήτους καὶ δοκίμους ἀναφανέντας, διὰ νὰ ἐπιτροπεύωσι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς καὶ νὰ φροντίζωσι διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ εὐπρέπειαν, προθυμούμενοι καὶ εἰς τὴν τελείαν ἐξόφλησιν τοῦ ἤδη σωζομένου χρέους διὰ τῆς ἀόκνου προστασίας καὶ ἐν φόβῳ θεοῦ πιστῆς ἐκδουλεύσεως. Τούτων δὲ ἁπάντων τῶν λογαριασμῶν τῆς ἐν Ἀλατσάτοις ἐκκλησίας τῶν ἀπὸ ͵αωγ' σωτηρίου ἔτους ἀπὸ λ' Αὐγούστου μέχρι τοῦ ͵αωε' Ὀκτωβρίου ι' ἀκριβῶς θεωρηθέντων καὶ εὐκρινηθέντων διετάξαμεν περὶ πάντων, ὡς ἀνωτέρω διείληπται. Διὸ καὶ ἐγένετο τὸ παρὸν ἡμῶν ἐκκλησιαστικὸν ὑπόμνημα εἰς ἔνδειξιν καὶ εἰς διηνεκῆ μνήμην, ὥστε ἔχειν ἐν παντὶ καιρῷ τὸ κῦρος καὶ τὴν περὶ τῶν καταγραφέντων ἀσφάλειαν. ͵αωε' Ὀκτωβρίου κη'. Ὁ Ἐφέσου Διονύσιος βεβαιοῖ ».— Τὸ Ὑπόμνημα τοῦτο, ὅπερ ὀφείλω εἰς τὴν προθυμίαν τοῦ λογίου ἐν Κρήνῃ ἰατροῦ κ. Γεωργίου Α. Βλάμου, εἶναι ἰδιόγραφον αὐτοῦ τοῦ Διονυσίου, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς παρὰ τῇ ὑπογραφῇ αὐτοῦ λέξεως « βεβαιοῖ », ἥτις κατὰ τὴν γραφὴν εἶναι ὁμοία κατὰ πάντα πρὸς τὴν τοῦ ὅλου Ὑπομνήματος.

θυμος καὶ θερμουργὸς παράγων. Ἂς παρακολουθήσωμεν λοιπὸν τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ ὡς Συνοδικοῦ, ἀφ' οὗ χρόνου ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Λαρίσης μέχρι τοῦ οἰκτροῦ αὐτοῦ θανάτου, ἵνα ἴδωμεν ὁπόσων ἔργων μετέσχε καὶ τίνων ἀγαθῶν ἐγένετο πρόξενος.

Τῷ 1796, δύο τουτέστιν ἔτη μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ εἰς μητροπολίτην Λαρίσης, ὁ Διονύσιος ἐπιστρέφει εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Κούμαν (1). Τῇ δὲ 1 Μαΐου 1797 ἀναδεικνύει πατριάρχην μετὰ τῶν ἄλλων Συνοδικῶν Γρηγόριον τὸν Ε' (2). Τῷ 1798 ὑπογράφει δύο πατριαρχικὰ ἔγγραφα, ἓν μὲν πρὸς τὸν Σμύρνης Ἄνθιμον (ἀπὸ 25 Φεβρουαρίου) περὶ τοῦ πρώην πατριάρχου Νεοφύτου, διατρίβοντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ (3), ἕτερον δὲ πατριαρχικόν, συνοδικόν, σιγιλλιῶδες γράμμα πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἀπολυθὲν καὶ τοῦτο κατὰ Φεβρουάριον (4). Τῇ 19 Ἰουνίου 1799 ὑπογράφει πατριαρχικὸν ἔγγραφον, ἀπολυθὲν πρὸς τὸν Σμύρνης Ἄνθιμον, παραγγελλόμενον νὰ συνάξῃ καὶ ἀποστείλῃ χρηματικὰς συνδρομὰς χάριν τῶν πατριαρχικῶν χρεῶν (5). Κατὰ Μάϊον τοῦ 1801 ἐκλέγει ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τῷ ἐν Κουρουτσεσμέ, μητροπολίτην Μηθύμνης τὸν Πανάρετον ἀντὶ τοῦ τέως Διονυσίου, εἰς ἠλιθιότητα νοῦ περιπεσόντος (6). Κατὰ Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὑπογράφει σιγίλλιον (ἐπὶ Καλλινίκου τοῦ Ε') περὶ συστάσεως ἐν Νικομηδείᾳ σχολῆς ὑπὸ τοῦ Νικομηδείας Ἀθανασίου (7). Καὶ ἐν ἄλλῳ ἐγγράφῳ τοῦ ἰδίου ἔτους φέρεται ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Διονυσίου, ἐν ἐγγράφῳ συγχωρητικῷ τῶν κοιμηθέντων, ὡς λέγεται, Ροξάνδρας καὶ Ἀλεξάνδρου (8).

(1) Κούμα, Ἱστορία τῶν ἀνθρ. πράξ. τόμ. 12 σελ. 583.

(2) Μηνᾶ Χαμουδοπούλου, Πατριαρχικαὶ πινακίδες ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 3 (1882-3) σελ. 278.

(3) Γ. Γ. Παπαδοπούλου, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ε' τόμ. 2 σελ. 476.

(4) Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 1 σελ. 83 κ. ἑ.

(5) Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 2 σελ. 458 κ. ἑ.

(6) Β. Μυστακίδου, Ἱστορικαὶ Εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμὲ ἐν Παρν. τόμ. 11 (1887) σελ. 515 καὶ 536 κ. ἑ.

(7) Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλολογικὸς Σύλλογος τόμ. 11 (1876-77) σελ. 82.

(8) Ἡ Ἀλληλογραφία τοῦ Οὐγγροβλαχίας Φιλαρέτου ὑπὸ Ἐπαμεινώνδου Θ.

Τῇ 1 Φεβρουαρίου 1804 ὁ Διονύσιος ὑπογράφει πατριαρχικὸν ἔγγραφον πρὸς τὸν Βελεγράδων Ἰωάσαφ, ἐν ᾧ δηλοῦται, ὅτι διὰ κοινῆς συνεισφορᾶς ἀρχιερέων καὶ αὐθεντῶν ἠγοράσθη οἶκος ἐν Κουρουτσεσμέ, ἐν ᾧ θὰ ἐλειτούργει τοῦ λοιποῦ ἡ ἐν Φαναρίῳ μέχρι τότε λειτουργοῦσα πατριαρχικὴ σχολή, ἕτερον δὲ πρὸς ἀγορὰν οἴκου χάριν τῆς ἐν τῷ προαστείῳ τούτῳ θερινῆς διαμονῆς τοῦ πατριάρχου (1). Κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὑπογράφει σιγίλλιον, καθ' ὃ ἡ ἐξαρχία τῆς Τριπολιτζᾶς ἀποδίδεται τῷ ἐπισκόπῳ Ἀμυκλῶν, ἀφαιρεῖται δὲ ἀπὸ τοῦ μητροπολίτου Λακεδαιμονίας (2).

Ἀλλ' ἀρχομένου τοῦ 1805 ὁ Διονύσιος μετέβη εἰς τὴν ἐπαρχίαν του Ἔφεσον καὶ περιῆλθεν αὐτὴν ἅπασαν (3). Δὲν διέτριψεν ὅμως ἐπὶ πολὺ ἐκεῖ. Τοὐλάχιστον συναντῶμεν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτὸν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ ἐπομένου ἔτους 1806, ὁπότε ἀνέδειξεν ὡς Συνοδικὸς πατριάρχην τὸ δεύτερον Γρηγόριον τὸν Ε΄. Διώκεται δ' ὅμως ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τούτου. Ὁ Κούμας, ἐξ οὗ μανθάνομεν τὸ πρᾶγμα, λέγει ὅτι ὁ Γρηγόριος, ἐπαρθεὶς διὰ τὴν ὑποστήριξιν, ἧς ἀπέλαυε τοῦ τότε Σουλτάνου, ἤρχισε νὰ διώκῃ τοὺς ἐγκρίτους ἀρχιερεῖς καὶ ἐξαιρέτως «τὸν κάλλιστον τῶν ἀρχιερέων», τὸν Ἐφέσου Διονύσιον, πρᾶγμα περιττόν, προσθέτει, διότι ἀντὶ τῶν στελλομένων εἰς τὰς ἐπαρχίας των ἀρχιερέων ἐκάλει ἄλλους, ἵνα συμφροντίζωσι περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων (5).

Κυριακίδου ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλολογικῷ Συλλόγῳ τόμ. 27 (1895-99) σελ. 322.

(1) Β. Μυστακίδου, Περὶ Κουρουτσεσμέ τινα ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. Περίοδος Β' τόμ. 1 (1885) σελ. 449 κ. ἑ.

(2) Β. Μυστακίδου, Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμὲ ἐν Παρν. τόμ. 11 (1887) σελ. 537 κ. ἑ.

(3) Τοῦτο μανθάνομεν ἐξ ὅσων ἀνωτέρω εἴπομεν (σελ. 157 σημ. 2) περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀλατσάτων, ὡς καὶ ἔκ τινος ἐγγράφου Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου πρὸς τὸν τότε πατριάρχην, ὅπερ βλ. ἐν τοῖς σωζομένοις φιλολογ. συγγράμμ. Κ. Οἰκονόμου σελ. 435 κ. ἑ.

(4) Μηνᾶ Χαμουδοπούλου, Πατριαρχ. πινακίδες ἐν Ἐκκλησ. Ἀληθ. τόμ. 2 (1881-2) σελ. 281.

(5) Κούμα, Ἱστορ. τῶν ἀνθρ. πράξ. τόμ. 12 σελ. 510. Ὁ Κούμας λέγει (ἐν σελ. 508 τοῦ αὐτοῦ τόμου), ὅτι ὁ Γρηγόριος, γινόμενος πατριάρχης ἤθελε νὰ ἀπομακρύνῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοὺς διακεκριμένους ἀρχιερεῖς. Καὶ ὁ Ζαχαρίας Μαθᾶς λέγει ὅτι ὁ Γρηγόριος πατριαρχεύσας τὸ πρῶτον (τῷ 1797) ἀπέπεμψε τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχιερεῖς καὶ ἐκράτησε παρ' ἑαυτῷ τοὺς ἀσθενεστέρους. Ἐπειδὴ δὲ

Ἀλλ' ὁ Διονύσιος δὲν ἀπεστάλη εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, διότι εὐθὺς μετ' ὀλίγον ὑπογράφει συνοδικὸν τόμον περὶ τῶν καθηκόντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου (1).

Κατὰ δὲ Ἰανουάριον τοῦ 1807 ὁ Διονύσιος ὑπογράφει ἐγκύκλιον Γρηγορίου τοῦ Ε', προτρέπουσαν τοὺς χριστιανοὺς νὰ μένωσι πιστοὶ εἰς τὸν Σουλτᾶνον κατὰ τὸν ἀρξάμενον τότε πρὸς τὴν Ρωσίαν πόλεμον (2). Ὡσαύτως κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὑπογράφει ἐγκύκλιον τοῦ Γρηγορίου, συστατικὴν περὶ ἱδρύσεως σχολείων (3). Κατὰ Φεβρουάριον δὲ τοῦ 1808 ὑπογράφει ἔγγραφον πρὸς τὸν Σμύρνης Ἄνθιμον περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς (4). Μετὰ δὲ τὴν δευτέραν παραίτησιν τοῦ Γρηγορίου μετέχει τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Ε', γενομένης τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1808 (5). Τῇ δὲ 8

τὸ πρᾶγμα ἐφάνη δεσποτικόν, ἐπέσυρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἐγκρίτων ἀρχιερέων, οἵτινες διέτριβον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ κατὰ τὴν δευτέραν (τῷ 1808) καὶ τρίτην (τῷ 1819) πατριαρχίαν αὐτοῦ (Ζαχαρίου Μαθᾶ, Κατάλογος ἱστορικὸς τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας καὶ μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἔκδοσις Β' ἐν Ἀθήναις 1884 σελ. 161, 164 καὶ 167). Ὁ ἄγγλος *Hunt*, ὁ συναντήσας τὸν Γρηγόριον ἐξόριστον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει (ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἰβήρων) καὶ συμφαγὼν μετ' αὐτοῦ λέγει «We weretold he had been banished by a cabal of rich bishops, wohm he commanded to leave the luxuries and intrigues ob Constantinopl and to reside in their respective dioceses». (An accoınt of the monastic institutions and the libraries on the holy mountain from the papers of dr. *Hunt* ἐν τῷ Memoirs relating to european and asiatic Turkcy par Robert Walpole ἐν Λονδίνῳ 1817 σελ. 209)· βλ. περὶ τούτων καὶ Ἑλληνικὸν Τηλέγραφον (1819 σελ. 62) ἐφημερίδα ἐκδιδομένην τότε ἐν Βιέννῃ.

(1) Γ. Γ. Παπαδοπούλου, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ε' τόμ. 1 σελ. 60 κ. ἑ.

(2) Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 1 σελ. 205 κ. ἑ.

(3) Τὴν ἐγκύκλιον ταύτην ἐδημοσίευσεν ἡ Μέλισσα, ἐφημερὶς ἐκδιδομένη τότε ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ Κονδοῦ (1819 σελ. 218 κ.ἑ.), ἡ Καλλιόπη, ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ἐν Βιέννῃ, ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου Σταγειρίτου (1819 σελ. 217 κ. ἑ.), ὁ Φιλολογικὸς Τηλέγραφος (παράρτημα φιλολογικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Τηλεγράφου 1819 σελ. 33 κ.ἑ.), ὁ Λόγιος Ἑρμῆς (1819 σελ. 113 κ.ἑ.), καὶ τοῦ Γ. Γ. Παπαδοπούλου Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ε' (τόμ. 1 σελ. 141 κ. ἑ.).

(4) Γ. Γ. Παπαδοπούλου, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ε' (τόμ. 2 σελ. 480).

(5) Μηνᾶ Χαμουδοπούλου, Πατριαρχ. Πινακίδες ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 2 (1881-2) σελ. 293.

Μαρτίου 1813 ὑπογράφει ἔγγραφον πατριαρχικὸν περὶ τῆς ἐκδοθείσης Κατηχήσεως τοῦ Κ. Οἰκονόμου (1), περὶ τῆς ὁποίας θὰ λεχθῶσί τινα κατωτέρω. Εὐθὺς ὅμως μετ' ὀλίγον, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ὁ Διονύσιος ἐπισκέπτεται καὶ πάλιν τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ (2). Κατ' Αὔγουστον δὲ τοῦ 1818 ὁ Διονύσιος ὑπογράφει ἐγκύκλιον τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, προτρέπουσαν νὰ δοθῶσιν ἔρανοι πρὸς τὸν Τραπεζούντιον Χατζῆ Ἀντώνιον ὑπὲρ τῶν σχολείων τῆς Τραπεζοῦντος (3). Τῇ 14 Ἰανουαρίου 1819 ψηφίζει τὸ τρίτον πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε΄(4).

Τέλος ἔχουσι δημοσιευθῆ ἓξ πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ 1820, ἐν τοῖς ὁποίοις φέρεται ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Διονυσίου. Ἐκ τούτων ἓν ἐξεδόθη κατὰ Φεβρουάριον περὶ τῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ἐγκαταστάσεως τοῦ Παροναξίας Ἱεροθέου (5), ἓν ἀπὸ 21 Μαρτίου περὶ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου (6), δύο ἀπὸ 12 Αὐγούστου πρὸς τοὺς ἡγουμένους τῶν ἐν Ἐλασσόνι μονῶν (7), ἓν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Λι-

(1) Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 297.

(2) Βειλάνδου Ἀγάθων μεταφρασθεὶς ἀπὸ τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ὑπὸ Κ. Μ. Κούμα τόμ. 1 ἐν Βιέννῃ 1814 σελ. 13. Ὅτι δὲ δὲν ἦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε, συμπεραίνομεν καὶ ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἀναφέρεται μετασχὼν τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Ε΄, γενομένης κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1813, δὲν ὑπογράφεται δὲ καὶ ἐν πατριαρχικῷ ἐγγράφῳ ἐκδοθέντι κατὰ Αὔγουστον τοῦ 1813 (Μηνᾶ Χαμουδοπούλου Πατριαρχ. Πινακίδες ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 2 (1881-2) σελ. 295 καὶ 296).

(3) Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Καλλιόπῃ (1819 σελ. 153 κ. ἑ.), ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ (1819 σελ. 679 κ. ἑ.) καὶ ἐν τοῖς Γ. Γ. Παπαδοπούλου Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ε΄ (τόμ. 1 σελ. 161 κ. ἑ.). — Ἐν Συνοδικῷ γράμματι τῆς 1 Ἀπριλίου 1819 πρὸς τὸν πρώην Ρόδου Παΐσιον, ψηφισθέντα μητροπολίτην Μεσημβρίας, ὑπογράφεται ὁ Ἐφέσου Χρύσανθος, ὑπ' αὐτὸν δὲ ὁ Ἡρακλείας Διονύσιος (Γ. Γ. Παπαδοπούλου, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ε΄ τόμ. 1 σελ. 101). Ἐν ἑτέρῳ δὲ ἐγγράφῳ τοῦ Γρηγορίου τῆς 13 Ἰουνίου 1819 πρὸς τὰς μονὰς τοῦ ἁγίου Ὄρους ὑπογράφεται ὁ Ἐφέσου Ἄνθιμος καὶ ὑπ' αὐτὸν ὁ Ἡρακλείας Διονύσιος (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 195). Ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι μητροπολίτης Ἐφέσου ἦτο καὶ τότε ὁ ἡμέτερος Διονύσιος, ἐσφαλμένως δὲ ὁ ἀντιγράψας τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα καὶ ἐκδοὺς μεταλλάσσει τὰ ὀνόματα τοῦ Ἐφέσου καὶ Ἡρακλείας.

(4) Μηνᾶ Χαμουδοπούλου, Πατριαρχ. Πινακίδες ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 2 (1881-2) σελ. 316.

(5) Γ. Γ. Παπαδοπούλου, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον Ε΄ τόμ. 1 σελ. 100 κ. ἑ.

(6) Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 1 σελ. 171.

(7) Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 1 σελ. 91 κ. ἑ. καὶ 93 κ. ἑ.

δωρικίου ἀπὸ 19 Νοεμβρίου (1) καὶ ἓν κατὰ Δεκέμβριον περί τινος Προκοπίου Καρτσιώτου, διακόνου μὲν χειροτονηθέντος, ἔπειτα δὲ παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας νυμφευθέντος, συγχωρουμένου δὲ διὰ τούτου τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος (2).

Ἀλλ' οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἐν ἄλλοις πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις τῶν χρόνων τούτων φέρεται ἡ ὑπογραφὴ του Διονυσίου, ἅτινα ἢ δὲν περιῆλθον εἰς γνῶσίν μου ἢ μένουσιν ἀκόμη ἀνέκδοτα.

Διατρίβων δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ συμμετέχων τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, διῴκησε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπαρχίαν δι' ἐπισκόπων, οὓς αὐτὸς ἐξέλεγε καὶ ἀνεδείκνυεν ἐκ κληρικῶν ἐμπίστων καὶ δεδοκιμασμένων ὑπ' αὐτοῦ. Ἀναφέρονται δὲ πολλοὶ ἐπίσκοποι, ἀποσταλέντες εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἐφέσου ὑπὸ τοῦ Διονυσίου καὶ διοικήσαντες τὰς ἐπισκοπὰς αὐτῆς. Αἰτήσει αὐτοῦ ἐξελέγη κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1814 ἐπίσκοπος τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης Ἐλαίας, τῆς ὑποκειμένης αὐτῷ, ὁ πρώην πρωτοσύγκελλος αὐτοῦ Παΐσιος, ὅστις καὶ ἐχειροτονήθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τῷ ἐν Κουρουτσεσμέ (3). Ὁ Παΐσιος, ἀφοῦ ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, κατέφυγεν εἰς τὴν ἐπαναστατήσασαν Ἑλλάδα καὶ ἐγένετο ἐπὶ τῆς ἀντιβασιλείας Ὄθωνος τοποτηρητὴς Μεσσηνίας καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, ὑπὸ τῆς ὁποίας συνετάχθη ἡ «Ἔκθεσις Περιεκτικὴ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας» διὰ τοῦ ἀπὸ 15/27 Μαρτίου 1833 βασιλικοῦ διατάγματος. Συμπαρήδρευσε δὲ ὁ Παΐσιος ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ταύτῃ μετ' ἀνδρῶν ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων τότε, τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη (προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς), τοῦ Πανούτσου Νοταρᾶ, τοῦ Ἀρδαμερίου Ἰγνατίου, τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, τοῦ Κωνσταντίνου Σχινᾶ, τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου (4).

(1) Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 2 σελ. 510 κ. ἑ.

(2) Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 1 σελ. 278 κ. ἑ.

(3) Β. Μυστακίδου, Περὶ Κουρουτσεσμὲ τινὰ ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. Περίοδος Β' τόμ. 1 (1885) σελ. 460. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορικαὶ Εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμὲ ἐν Παρν. τόμ. 11 (1887) σελ. 524. Ὁ Μυστακίδης, ὁ μεταδίδων εἰς ἡμᾶς τὰς περὶ Κουρουτσεσμὲ εἰδήσεις ἐκ σωζομένων κωδίκων τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, προσθέτει ὅτι ὁ Διονύσιος ἐδώρησεν εἰς τὸν ναὸν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ ταύτῃ γρόσια ἑκατόν, ποσὸν ὁπωσδήποτε ἀξιόλογον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

(4) Βλ. περὶ τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης Τὰ Σωζόμενα ἐκκλ. συγγράμμ. Κ. Οἰκονόμου τόμ. 2 Ἀθήνησι 1864 σελ. 97 κ. ἑ.

Δύο ἄλλοι ἐπίσκοποι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Διονυσίου, ὁ Μυρίνης Σωφρόνιος καὶ ὁ Ἡλιουπόλεως καὶ Θυατείρων Ἄνθιμος, κατέφυγον ἐπίσης εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Καὶ ὁ μὲν Μυρίνης Σωφρόνιος (1) ἐγένετο ἐπίτροπος τοῦ μητροπολίτου Ἄνδρου ἐν Σύρῳ, ἔπειτα δὲ καὶ μητροπολίτης Ἄνδρου (2)· ὁ δὲ Ἡλιουπόλεως Ἄνθιμος διωρίσθη πρῶτον ἀναπληρωματικὸν μέλος (δεύτερον ὁ ἅγιος Ταλαντίου Νεόφυτος) τῆς συσταθείσης τῷ 1833 πενταμελοῦς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ τοῦ ἀπὸ 25 Ἰουλίου (6 Αὐγούστου) 1833 βασιλικοῦ διατάγματος (3).

Κατὰ πρότασιν τοῦ Διονυσίου κατηρτίσθη, ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχίας Γρηγορίου τοῦ Ε', ἡ ἐπισκοπὴ Κρήνης καὶ Ἀνέων (ἀκριβῶς κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1806), ἐγένετο δὲ πρῶτος αὐτῆς ἐπίσκοπος ὁ

(1) Ὁ Σωφρόνιος διεδέχθη πιθανώτατα ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τὸν Ἰγνάτιον, ὄντα τοὐλάχιστον ἐπίσκοπον Μυρίνης ἀρχομένου Σεπτεμβρίου τοῦ 1814 (Λόγιος Ἑρμῆς 1814 σελ. 139).

(2) Τὰ Σωζόμενα ἐκκλ. συγγράμμ. Κ. Οἰκονόμου τόμ. 2 σελ. 24 καὶ 400.

(3) Τὸ διάταγμα δημοσιεύει ἡ ἐφημερὶς Ἀθηνᾶ (ἔτος 6' 1833 ἀρ. 140· βλ. καὶ ἐφημερίδα Ἥλιον ἔτος α' 1833 ἀρ. 10). Ὁ Ἡλιουπόλεως ὡς ἀναπληρωματικὸν μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὑπογράφει ἐγκύκλιον αὐτῆς πρὸς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς τοῦ βασιλείου, ἀγγέλλουσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν διαρκοῦς Συνόδου. Ἡ ἐγκύκλιος, ἀπολυθεῖσα ἐκ Ναυπλίου, χρονολογεῖται ἀπὸ 30 Ἰουλίου 1833 (ἐφημερίδος Ἀθηνᾶς ἔτος 6' 1833 ἀρ. 134). Ἡ Ἀθηνᾶ (ἔτος 6' 1833 ἀρ. 139) καὶ ὁ Ἥλιος (ἔτος α' 1833 ἀρ. 8) δημοσιεύουσι καὶ τὸ πρακτικὸν τῆς συνεδράσεως (τῆς 16 Ἰουλίου) τῆς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτροπῆς, ὡς καὶ τῶν κληθέντων εἰς Ναύπλιον ἀρχιερέων, καθ' ὃ πάντες ἐνέκριναν τὴν πρότασιν τῆς ἐπιτροπῆς ἵνα κηρυχθῇ αὐτοκέφαλος ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία. Τὸ πρακτικὸν ὑπογράφει ὁ Ἐλαίας Παΐσιος «ἐκκλησιαστικὸς τοποτηρητὴς τῶν μεσσηνιακῶν φρουρίων» καὶ «ὁ πρώην Ἡλιουπόλεως Ἄνθιμος». Ὅμοιον πρακτικὸν τῆς 19 Ἰουλίου ὑπογράφουσιν ἄλλοι ἀρχιερεῖς, μὴ φθάσαντες ἐγκαίρως ἵνα μετάσχωσι τῆς συνεδρίας τῆς 16 Ἰουλίου, ἐν οἷς καὶ ὁ Μυρίνης Σωφρόνιος «τοποτηρητὴς Σύρας».— Ὁ Ἡλιουπόλεως Ἄνθιμος ἦτο ἐκ τῶν λογίων κληρικῶν τῆς ἐποχῆς του. Νεόφυτος ὁ Καισαρεύς, γράφων ἐκ Σμύρνης τῇ 8 Φεβρουαρίου 1819 πρὸς τοὺς ἐκδότας τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ περὶ τοῦ Φιλολογικοῦ τῆς πόλεως ταύτης Γυμνασίου, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ἐξετάσεις παρέστη, καλεῖ αὐτόν, παραστάντα ὡσαύτως, σοφὸν καὶ φιλογενῆ (Λόγιος Ἑρμῆς 1819 σελ.162).— Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Ἡλιουπόλεως καὶ Θυατείρων ἱδρύθη κατὰ συνοδικὴν ἀπόφασιν, ἐκδοθεῖσαν τῇ προγνωμοδοτήσει τοῦ κανονικοῦ τῆς ἐπαρχίας ταύτης κυριάρχου Μελετίου, ἐπὶ Σαμουὴλ τοῦ Β' κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1774. Ἐγένετο δὲ πρῶτος αὐτῆς ἐπίσκοπος ὁ τιτουλάριος Ρυσάδης Γεράσιμος (Μηνᾶ Δ. Χαμουδοπούλου Πατριαρχ. Πινακίδες ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 2, 1881-2 σελ. 248. Μανουὴλ Ἰ. Γεδεών, Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 663). Σύγχρονος δὲ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ἦτο ὁ Ἡλιουπόλεως Λεόντιος, ὁ προτρέψας μετὰ τοῦ Παρίου τὸν ἁγιορίτην Νικόδημον τὸν Νάξιον νὰ ἐκδώσῃ τὰ συγγράμματα τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ (Παύλου τοῦ θείου καὶ ἐνδόξου ἀποστόλου αἱ ΙΔ' Ἐπιστολαί, ἑρμηνευθεῖσαι μὲν ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ Μα-

ἱερομόναχος Ἰάκωβος (1). Τούτου διάδοχος ὑπῆρξε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Ἰγνάτιος, ὁ ὁποῖος τοὐλάχιστον ἐποίμαινε τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην τῷ 1814 (2), παρέστη δὲ τῷ ἔτει τούτῳ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν μαθημάτων τοῦ ἐν Σμύρνῃ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου (3) καὶ κατὰ τὰς ἐξετάσεις αὐτοῦ τῷ 1817 (4).

Τῇ δὲ 15 Ἰανουαρίου 1819 ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε′ ἔγραφε πρὸς τὸν Σμύρνης Ἄνθιμον, κατ' αἴτησιν τοῦ Διονυσίου, ἵνα χειροτονηθῇ ἐπίσκοπος ψιλῷ τῷ ὀνόματι ὁ ἱερομόναχος Ἄνθιμος καὶ ἐπισκέπτηται ἀπὸ μέρους τοῦ Διονυσίου ἐπιτροπικῶς τὰς ἐπαρχιακὰς αὐτοῦ ὑποθέσεις, τὰς ὁποίας θὰ ἀνέθετεν εἰς αὐτόν. Χάριν τῆς χειροτονίας ὁ Σμύρνης ἔπρεπε νὰ καλέσῃ — προσθέτει ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ὁ πατριάρχης — τὸν Ἡλιουπόλεως Ἄνθιμον, τὸν Ἐλαίας Παΐσιον καὶ τῶν Ἐρυθρῶν Καλλίνικον (5). Ὁ

χαρίου Θεοφυλάκτου, μεταφρασθεῖσαι δὲ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς κοινοτέραν διάλεκτον καὶ σημειώμασι διαφόροις καταγλαϊσθεῖσαι παρὰ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου Νικοδήμου ἁγιορίτου τόμ. 1 Ἐνετίῃσι 1819 σελ. ια′). Τῷ 1814 ἐπίσκοπος Ἡλιουπόλεως ἦτο ὁ Καλλίνικος, ἀναγραφόμενος ἐν τῷ (μὴ ἔχοντι ἠριθμημένας τὰς σελίδας) καταλόγῳ τῶν συνδρομητῶν ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Ἀγάθωνος τοῦ Βειλάνδου, τῇ γενομένῃ ὑπὸ τοῦ Κούμα (Βειλάνδου Ἀγάθων, μεταφρασθεὶς ἀπὸ τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ὑπὸ Κ. Μ. Κούμα 1814 μέρος τρίτον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομητῶν ἐν τέλει).

(1) Μηνᾶ Χαμουδοπούλου, Πατριαχ. Πινακίδες ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 2 (1881-2) σελ. 281. Μ. Ἰ Γεδεὼν Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 680.

(2) Ὁ Ἰγνάτιος σημειοῦται ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομητῶν τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀγάθωνος ὑπὸ Κούμα (ἐν τέλει τοῦ τρίτου μέρους).

(3) Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος 1814 σελ. 587.

(4) Λόγιος Ἑρμῆς 1817 σελ. 112. Ὁ Ἄγγλος *Turner*, ὁ ὁποῖος περιηγήθη τὴν ἐπαρχίαν Ἐφέσου κατὰ τὸ 1816, λέγει ὅτι ὁ Κρήνης ἐποίμαινε τὴν περὶ τὸν Τσεσμὲν χώραν, ὁ Ἡλιουπόλεως τὴν περὶ τὸ Κιουζὲλ Χισὰρ πρὸς νότον τῆς Σμύρνης, ὁ Μυρίνης τὴν παρὰ τὴν Μαγνησίαν, ὁ Ἐλαίας τὴν περὶ τὴν Ν. Ἔφεσον, ἀλλὰ πάντες οὗτοι οἱ ἐπίσκοποι δὲν ἦσαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπικυριαρχίαν τοῦ Διονυσίου· διότι ὁ Κρήνης καὶ ὁ Ἡλιουπόλεως εἶχον ἐξαγοράσει παρ' αὐτοῦ εἶδός τι ἀνεξαρτησίας (Journal of a tour in the Levant by *William Turner* London 1820 τόμ. 3 σελ. 278). Ὁ Turner ἐννοεῖ βεβαίως ὅτι οἱ δύο τελευταῖοι ἐπίσκοποι, πληρώσαντες ἅπαξ ἢ πληρώνοντες κατ' ἔτος ὡρισμένην ποσότητα χρημάτων εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον αὐτῶν Διονύσιον, διῴκουν τὰς ἐπαρχίας αὐτῶν κατὰ τὸ δοκοῦν, δὲν ἀνεφέροντο δὲ εἰς αὐτὸν περὶ τῶν ἑκάστοτε ἐπαρχιακῶν αὐτῶν ζητημάτων.

(5) Ὁ Ἐρυθρῶν Καλλίνικος ἦτο ἐπίσκοπος τοῦ Σμύρνης καὶ ἐπίτροπος αὐτοῦ, ἀπουσιάζοντος. Μνημονεύεται δὲ παριστάμενος τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1813 κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν μαθημάτων τοῦ Φιλολ. Γυμνασίου (Λόγιος Ἑρμῆς 1813 σελ 277) καὶ τῷ 1817 κατὰ τὰς ἐξετάσεις μετὰ τοῦ Κρήνης Ἰγνατίου (Λόγιος Ἑρμῆς 1817 σελ. 112).

νέος ἐπίσκοπος ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ Θεοδοσιουπόλεως (1).

Ἀλλὰ καὶ ἄλλους κληρικοὺς εἶχεν ὁ Διονύσιος συμπαραστατοῦντας αὐτῷ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας του καὶ βοηθοῦντας αὐτὸν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ποικίλων καὶ δυσχερῶν καθηκόντων, ἅτινα εἶχεν ὡς μέλος προέχον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ἐκ τούτων μνημονεύεται «ὁ ἀρχιδιάκονος Ἐφέσου Νεόφυτος, ὁ τοῦ ἁγίου Ἐφέσου γραμματικὸς Νεόφυτος, ὁ τοῦ ἁγίου Ἐφέσου ἱεροδιάκονος Ἄνθιμος (2), ὁ τοῦ ἁγίου Ἐφέσου πρωτοσύγκελλος Σαμουήλ, ὁ τοῦ ἁγίου Ἐφέσου γραμματικὸς Παΐσιος (3)». Ὁ δὲ ἀλλαχοῦ μνημονευόμενος πρωτοσύγκελλος Ἐφέσου Νεόφυτος ὑπῆρξε πιθανώτατα εἷς ἐκ τῶν δύο ἀνωτέρω μνημονευομένων Νεοφύτων, ἐγένετο δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἀρχιερεὺς Βιζύης, διαδεχθεὶς τὸν θανόντα Δανιὴλ (4).

Ἔχων λοιπὸν τοσούτους συνεργάτας ὁ Διονύσιος ἐν τῇ διοικήσει τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἐπαρχίας, εὐλόγως ἠδύνατο νὰ διατρίβῃ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ νὰ συμμετέχῃ τῆς διοικήσεως τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, παρακαθήμενος ἐν τῇ Συνόδῳ καὶ πρωτοστατῶν ἐν αὐτῇ. Ἐπρωτοστάτει δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπισημότητα τοῦ γένους καὶ διὰ τὴν πραότητα τοῦ χαρακτῆρός του καὶ διὰ τὴν περικοσμοῦσαν αὐτὸν παιδείαν καὶ διὰ τὸν ζῆλον πρὸς τὰ κοινά, ὅστις ἐθέρμαινε τὴν ψυχήν του, καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τὸν ὁποῖον ἐκέκτητο.

(1) Τὸ γράμμα τοῦτο, περιεχόμενον ἐν κώδικι τῆς μητροπόλεως Σμύρνης, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Γ. Γ. Παπαδοπούλου (Τὰ κατὰ τὸν Γρηγόριον Ε΄ τόμ. 2 σελ. 463 κ. ἑ.). Σημειωτέον ὅτι προκάτοχος τοῦ Ἀνθίμου τούτου ἦτο ὁ Ἄνθιμος ὁ Κομνηνὸς ἐξ Ἡλιουπόλεως, ὁ ὁποῖος ἦτο τοὐλάχιστον τῷ 1813 τιτουλάριος ἐπίσκοπος τοῦ Διονυσίου (Βειλάνδου Ἀγάθων μέρος 1 σελ. η΄).

(2) Βλ. τούτους ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομητῶν τῆς «Ἐπιτομῆς Χρονολογικῆς τῆς Γενικῆς Ἱστορίας Λάμπρου Ἀντωνιάδου τοῦ ἐκ Μοισίας», ἐν τῷ τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφείῳ 1808.

(3) Καὶ οὗτος μνημονεύεται ὡς συνδρομητὴς τοῦ Λεξικοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ (Ἀνθίμου Γαζῆ Λεξικὸν Ἑλληνικὸν Ἔκδοσις Α΄ τόμ. 3 ἐν Βενετίᾳ 1816 σελ. 39 τοῦ Πίνακος, τοῦ ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου τούτου περιεχομένου καὶ ἰδίαν σελίδωσιν φέροντος), ἔνθα ἀναγράφεται καὶ ὁ γραμματικὸς Νεόφυτος. Ὁ δὲ Παΐσιος εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Ἐλαίας ἐπίσκοπος, ὁ τῷ 1814 χειροτονηθείς, ἐγγεγραμμένος δὲ συνδρομητὴς πρὸ πολλοῦ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἀ. Γαζῆ, τοῦ ὁποίου ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη τῷ 1809, ὅτε ὁ Παΐσιος ἦτο ἀκόμη γραμματικὸς τοῦ Διονυσίου.

(4) Β. Μυστακίδου, 1885 σελ. 459. Περὶ Κουρουτσεσμὲ τινὰ ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. Ὁ Βιζύης Νεόφυτος ἀπεβίωσε τῷ 1816 (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 461), βλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἱστορικὰς Εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμὲ ἐν Παρν. τόμ 11 (1887) σελ. 522.

Ὁ Γάλλος Πουκεβίλ, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, διατρίψας πολὺ ἐν Τουρκίᾳ, ἐκμαθὼν δὲ καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιελθὼν πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐγνώρισεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὰ καθ' ἡμᾶς, λέγει ὅτι ὁ Διονύσιος ἦτο τότε ὁ πλουσιώτατος ἐκ τῶν ἀρχιερέων (1). Ἕτερος λόγιος καὶ πολιτικὸς Γάλλος, ὁ Marcellus, κάμνει περὶ τοῦ Διονυσίου εὔφημον λόγον· ἀλλὰ περὶ τούτου εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ πλειόνων, ἵνα δεόντως ἐκτιμήσωμεν ὅσα λέγει καὶ περὶ τοῦ Διονυσίου.

Ὁ κόμις Marcellus ἐχρημάτισε γραμματεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας. Θαυμαστὴς δὲ καὶ λάτρις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐξέμαθε καὶ τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν, ἧς τὴν δημώδη ποίησιν ἐγνώρισεν εἰς τοὺς Γάλλους. Περιῆλθε καὶ πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας· ἐξέδωκε, πλὴν πολλῶν ἄλλων, καὶ δύο ἔργα, «τὰς Ἀναμνήσεις ἐξ Ἀνατολῆς» (2) καὶ «τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους Ἕλληνας» (3) ἐν οἷς περιέχονται εἰδήσεις περὶ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων ἐκείνων, πολυτιμόταται. Διατρίβων δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐγνώρισε πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων, τῶν τότε προεξαρχόντων ἐπὶ παιδείᾳ ἢ ἐπὶ γένει ἢ ἐπὶ ἀξιώματι. Ὁ εὐγενὴς Γάλλος ἐν τοῖς φίλοις αὐτοῦ κατέλεγε τὸν πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε´, τὸν Νικομηδείας Ἀθανάσιον, τὸν Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεον Πρώϊον, τὸν περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος Διονύσιον (4). Συνεδέετο δὲ διὰ φιλίας μετὰ τοῦ οἴκου Καλλιμάχη, Μουρούζη, Μάνου καὶ ἄλλων· ἐγνώριζε τοὺς πόθους αὐτῶν, συμμετεῖχε τῶν πόνων καὶ τῶν τέρψεων καὶ παρηκολούθει τὰς σκέψεις αὐτῶν. Ἐν γένει ὁ Marcellus ἐσπούδασε τὰ ἡμέτερα πράγματα, ὅσον ὀλίγοι ξένοι, καὶ συνεπάθησε σφόδρα πρὸς τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν, ἐν ᾗ διέκειτο τότε τὸ ἔθνος, ἂν καὶ οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ εἶναι καὶ θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς καθολικῆς θρησκείας.

Ὁ Marcellus λοιπόν, ὁ καλῶς γνωρίζων τὰ ἡμέτερα, ὁ ἀναστρε-

(1) *Pouqueville,* Histoire de régénération de la Grèce τόμ. 2 Παρίσιοι 1825 σελ. 430.

(2) Souvenirs d'Orient, Paris 1839 (ἄλλη ἔκδοσις εἶναι ἡ τοῦ 1861).

(3) Les Grecs anciens et les Grecs modernes Paris 1861.

(4) Βλ. Souvenirs d'Orient σελ. 78, 79, 119 καὶ 461. Les Grecs anciens et les Grecs modernes σελ. 138.

φόμενος μετὰ ἡμετέρων λογάδων καὶ ἱεραρχῶν, λέγει περὶ τοῦ Διονυσίου, ὅτι εἶχεν ὑπέροχον ἐν τῇ Συνόδῳ θέσιν καὶ ὅτι ἠσχολεῖτο περὶ τὰ γράμματα καὶ τὴν πολιτικήν (1). Ἀλλαχοῦ δὲ περιγράφει ἐπίσκεψίν τού τινα εἰς τὸν οἶκον τοῦ Διονυσίου ἐν Θεραπείοις. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη ἐγένετο κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1816, ὁπότε ἐγνώρισεν ἱερέα τινά, ὅστις ὡδήγησεν αὐτὸν ἐκ τοῦ περιπάτου εἰς τὸν οἶκον τοῦ Διονυσίου. Ὁ κῆπος οὗτος, λέγει ὁ Marcellus, ἦτο πλήρης ἀνθέων καὶ ἐξετείνετο μέχρι τῆς προκυμαίας. Ἀλλαχοῦ πάλιν διηγεῖται ὁ Marcellus ὅτι ἐν Θεραπείοις καὶ ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Διονυσίου εἶχε συναντήσει τὸν Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεον Πρώϊον, ὅστις πολλάκις ἐγκαταλείπων τὰς φροντίδας, ἃς παρεῖχον εἰς αὐτὸν αἱ ἐργασίαι τῆς Συνόδου, κατέφευγεν εἰς τὴν ἐν Θεραπείοις οἰκίαν τοῦ φίλου καὶ συναδέλφου του Διονυσίου, ἔνθα εὕρισκεν ἀναψυχήν, καίτοι ὁ ζῆλος τοῦ πατριάρχου δὲν ἠνείχετο τοιαύτας ἐκδρομὰς τῶν Συνοδικῶν, οὔσας ἄλλως βραχυτάτας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀρχιερεῖς καὶ Φαναριῶται ἐφοίτων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Διονυσίου, ἥτις ἕνεκα τούτου ἀπέβη τὸ κοινὸν ἐντευκτήριον τῶν λογίων τοῦ γένους, τῶν εὐγενῶν, τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ξένων, τῶν ἀναστρεφομένων μετὰ τῶν ἡμετέρων. Ἐνταῦθα δὲ διεξήγοντο συζητήσεις περὶ τῶν ἑκάστοτε ζητημάτων, συσκέψεις πολιτικαί, ἀνακοινώσεις φιλολογικαί, συνεννοήσεις περὶ τῆς διεξαγωγῆς ὑποθέσεων, περὶ ὧν ἑκάστοτε ἠσχολοῦντο ὁ πατριάρχης, ἡ Σύνοδος, οἱ Φαναριῶται, ἡ κυβέρνησις. Τοιαύτην δὲ φιλολογικὴν ἀνακοίνωσιν μᾶς διέσωσεν ὁ Marcellus, ἥτις ὅμως ἐγένετο ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Μάνου, πατρὸς τοῦ ἐν Παρισίοις ἐπιτετραμμένου τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, τῇ συνεχομένῃ μετὰ τῆς οἰκίας τοῦ Διονυσίου, τὴν ἑξῆς.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1820, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Marcellus συνηντήθη ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Νικολάου Μουρούζη, υἱῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουρούζη, πρώην ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας καὶ ἀνεψιοῦ τοῦ Δημητρίου Μουρούζη, ἐθνικοῦ εὐεργέτου, ἀποκεφαλισθέντος ὡς γενομένου ὑπόπτου εἰς τὴν Πύλην. Ἐκεῖ συνήντησε τὸν Διονύσιον, τὸν Οἰκονόμον καὶ ἕνα μαθητὴν τοῦ σχολείου τῶν Κυδωνιῶν, ὅστις χειραγωγούμενος ὑπὸ

(1) Personnage prépondérant dans la Synode, il prêtait une grande attention aux lettres et à la politique (Les Grecs anciens et les Grecs modernes σελ. 228).

τοῦ Οἰκονόμου εἶχε παραφράσει εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν τοὺς Πέρσας τοῦ Αἰσχύλου, ὧν τεμάχια ἀπήγγειλεν ἐνώπιον τῶν συνηγμένων.

Ἀλλὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ μαθητοῦ τῶν Κυδωνιῶν διέκοπτον παρατηρήσεις τῶν παρισταμένων, τὰς ὁποίας ἐξέφραζον λαμβάνοντες πάντοτε ἀφορμὴν ἐκ τῶν λεγομένων. Οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, ὁ Οἰκονόμος, ἀφοῦ ὁ νεαρὸς λόγιος ἀπήγγειλε τὸ χορικὸν ᾆσμα τῶν γερόντων (1), παρετήρησεν ὅτι ἡ τραγῳδία τῶν ἀρχαίων ὡς κυριαρχοῦσαν ἰδέαν εἶχε καὶ τὴν εὐσέβειαν πρὸς τοὺς θεούς, διακρινομένη κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν νεωτέραν. Ἀναμφιβόλως, ὑπέλαβεν ὁ Διονύσιος, οἱ πρόγονοι ἡμῶν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, παρατηροῦντες ὅτι αἰτία τῶν μεγάλων δυστυχημάτων τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὰ πάθη αὐτοῦ, προσεπάθησαν νὰ τὰ κολάσωσιν ἐμβάλλοντες εἰς αὐτὸν φόβον πρὸς τοὺς θεούς. Ἐδόξαζον δὲ ὅτι αἱ συμφοραὶ ἦσαν τιμωρίαι τῶν θεῶν, τὰς ὁποίας χρησμοί τινες ἦτο δυνατὸν νὰ προείπωσι, καὶ τὰς ὁποίας ἡ μοῖρα ὥριζεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεώς του. Ὡς δὲ λέγει ὁ Πίνδαρος, ὁ ἐπισύρας ἐφ' ἑαυτὸν τὴν ἐκδίκησιν τῶν θεῶν ἦτο δυστυχής. Ἡ δυσμένεια δὲ τῶν θεῶν ἐνομίζετο ὡς ἡ δικαιοτάτη τιμωρία τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ ἀνθρώπου. Φρονοῦντες λοιπὸν ὅτι τὰ ἀνθρώπινα δεινὰ εἶναι ἀναπόφευκτα, ὡς προερχόμενα ἐκ τῶν θεῶν, ὑπέμενον αὐτὰ οἱ ἥρωες μετὰ καρτερίας τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἦτο δυνατὸν νὰ μετριασθῇ ἢ νὰ σβεσθῇ ἡ ὀργὴ τῶν θεῶν. Οὕτως ἐξηγεῖται ἐπίσης ὁ φόβος, ὁ θαυμασμὸς καὶ ὁ οἶκτος τῶν θεατῶν, οἵτινες εἶναι μάρτυρες καὶ οἱονεὶ συνένοχοι τῶν πόνων, τῶν συμφυῶν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Οὐδαμοῦ δ' ἀλλαχοῦ διαλάμπει καὶ κυριαρχεῖ, ὅσον ἐν τῷ δράματι τούτῳ τοῦ Αἰσχύλου, τὸ δόγμα περὶ τῆς εἱμαρμένης ταύτης, τῆς συνυπαρχούσης μετὰ τοῦ θείου, τοῦ ἀμείβοντος τὸ καλόν. Ἡ εἱμαρμένη αὕτη καταδιώκει τοὺς Πέρσας διὰ τὴν ἄδικον ἐπιχείρησίν των, τοὺς συντρίβει δὲ μεταχειριζομένη ὡς ὄργανον τὸ ἑλληνικὸν δόρυ. Τὸ θέατρον λοιπὸν ἔτερπε τότε μεγάλως καὶ ἐδίδασκεν ἐπωφελῶς, ἡ δὲ τραγῳδία ἐξειλίσσετο ἀκόπως καὶ ὁ ποιητὴς ἐβάδιζεν ἐπὶ ὁδοῦ τελείως προδιαγεγραμμένης, ἵνα καταδείξῃ θριαμβεύουσαν τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἠθικὴν (2).

Τοὺς σοφοὺς τούτους λόγους ἐμβάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ Διονυσίου ὁ

(1) Στίχ. 1-140.
(2) Les Grecs anciens et les Grecs modernes σελ. 234 κ. ἑ.

Marcellus, ὁ ὁποῖος ἐφιλοπόνησε τὸ ἔργον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγινώσκομεν αὐτούς, ἐξ ἡμερολογίου ἱκανὰ ἔτη μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἀκριβολογεῖ ἐν τοῖς ἔργοις του, καλλύνει δὲ τὰ πράγματα ὥς τις εὐφάνταστος ἰδεολόγος, εὔλογον εἶναι νὰ μὴ δεχθῶμεν ὡς ἀληθῶς λεχθέντα ὅσα παριστᾷ ὅτι εἶπε τότε ὁ Διονύσιος. Ἀλλ' εἴτε εἶπε ταῦτα πράγματι ὁ Διονύσιος, εἴτε μή, εἴτε ἐκάλλυνε καὶ ἐπεδείνωσε τοὺς λόγους ὁ Marcellus εἴτε μή, ἡμεῖς δὲν ἀστοχοῦμεν τοῦ ἀληθοῦς δεχόμενοι, ὅτι καὶ ὁ Marcellus, ὁ εἰς τὸ στόμα τοῦ Διονυσίου ἐμβαλὼν ταύτας τὰς βαθείας περὶ τῆς ἑλληνικῆς τραγῳδίας γνώμας, ἐξετίμα τὴν μάθησιν αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐμπειρίαν, διότι ἄλλως θὰ παρεισῆγεν ἄλλον ἐκ τῶν παρισταμένων, λέγοντα τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος ταύτας παρατηρήσεις.

Ἀφοῦ δὲ ὁ μαθητὴς τῶν Κυδωνιῶν ἐπεράτωσε τὴν ἀπαγγελίαν τῶν αἰσχυλείων στίχων, ὁ Διονύσιος ηὐχαρίστησεν ἐξ ὀνόματος ὅλων τὸν Οἰκονόμον διὰ τὴν φιλολογικὴν ἀπόλαυσιν, τῆς ὁποίας ἐγένετο πρόξενος εἰς αὐτούς, ἐπήνεσε δὲ εὐλόγως καὶ τὸν μαθητὴν τῶν Κυδωνιῶν, διότι καὶ ᾐσθάνετο καὶ κατενόει τὰ ἀπαγγελλόμενα. «Ἡ ἀπαγγελία τῶν ἀρχαίων ἀριστουργημάτων ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν, προσέθηκεν ὁ φιλογενὴς Διονύσιος, μέλλει νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν καθημερινὸν ἡμῶν βίον. Ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ὁμιλοῦμεν καθημερινῶς, θὰ προσλάβῃ ὅρους ἀκριβεστέρους καὶ κομψοτέρους. Οὕτω θὰ παύσωμεν ἴσως νὰ ἐπικαλώμεθα τῶν γειτόνων ἡμῶν ἰδιωμάτων τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν ἡ φιλοκαλία ἀποκρούει. Νομίζω δὲ ὅτι, ἀφοῦ αἱ νεώτεραι ἡμῶν διάλεκτοι εἶναι πενιχραί, προτιμότερον εἶναι νὰ πλουτίσωμεν αὐτὰς δανειζόμενοι ἀπὸ τοῦ Αἰσχύλου ἢ νὰ καταφεύγωμεν εἰς τοὺς συγχρόνους ἡμῶν Τούρκους καὶ Πέρσας» (1).

Εἶχε λοιπὸν ἴδιον οἶκον καὶ κῆπον ὁ Διονύσιος ἐν Θεραπείοις καὶ διέτριβεν ἐκεῖ καὶ ἀνεστρέφετο μετὰ τῶν λογάδων τοῦ γένους καὶ μετ' ἐπισήμων ἀλλοδαπῶν· διέτριβε δ' ὅμως ἐν Κουρουτσεσμέ, καθὰ ὡς διέτριβον ἐν αὐτῷ καὶ ἄλλοι αὐθένται καὶ βαθμοῦχοι καὶ ἀρχιερεῖς· τὸ θέρος ἰδίως, διότι ἐνταῦθα καὶ τὸ κλῖμα ἦτο ὑγιεινότερον καὶ ἡ πανώλης, ὡς φαίνεται, σπανίως ἐπεδήμει. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πατριάρχης ἐν τῷ προαστείῳ τούτῳ διεθέριζεν.

(1) Les Grecs anciens et les Grecs modernes σελ. 123, 138, 227 κ. ἑ.).

Κατὰ δὲ Ἰανουάριον τοῦ 1800 μεγάλη συνέλευσις, ἐξ ἐπισήμων ἀρχόντων καὶ κληρικῶν, προεδρευθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἀπεφάσισε νὰ μεταθέσῃ εἰς Κουρουτσεσμὲν τὴν ἐν Φαναρίῳ μέχρι τότε λειτουργοῦσαν μεγάλην τοῦ Γένους σχολὴν (1). Ταύτης σχολάρχης ἐκλήθη ἐκ Σμύρνης, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Διονυσίου, διὰ γράμματος πατριαρχικοῦ, ὁ Κούμας, ὁ ὀνομαστὸς τῶν χρόνων ἐκείνων διδάσκαλος, ὁ φίλτατος τοῦ Κοραῆ, ὁ φιλόπονος συγγραφεὺς πολλῶν βιβλίων διδακτικῶν, ὁ δεξιὸς μεταφραστὴς καὶ δεξιὸς χειριστὴς τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, ὁποίαν διεμόρφωσεν αὐτὴν ὁ μέγας νοῦς τοῦ Κοραῆ (2). Ὁ Κούμας ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῇ δὲ πρώτῃ Σεπτεμβρίου 1814 ἐπανηγυρίσθη ἐν Κουρουτσεσμὲ λαμπρότατα ἡ ἔναρξις τῶν μαθημάτων, καθ' ἣν παρὼν ἦτο, πλὴν πολλῶν ἄλλων, καὶ ὁ τότε μέγας διερμηνεὺς Ἰάκωβος Ἀργυρόπουλος. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης προέστη τῆς ψαλείσης παρακλήσεως, ὁ δὲ Κούμας ἐξεφώνησε λόγον. «Δὲν πρέπει δὲ νὰ παρασιωπηθῇ, ἐπιλέγει ὁ ταῦτα ἐπιστέλλων πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Τηλέγραφον, ἡ φιλάνθρωπος διάθεσις τοῦ φιλογενεστάτου Γέροντος ἁγίου Ἐφέσου, ὅστις πάντοτε ἔδειξεν, ὅτι εἶναι ἄξιος νὰ εἶναι πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Συνοδου διὰ τὰ ἐνάρετα ἤθη του, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐξώδευσε πλουσίως καὶ ἔκαμε τράπεζαν λαμπρὰν εἰς τὴν Σχολὴν ἑστιάσας ἐν αὐτῇ τοὺς τῆς Σχολῆς κατοίκους μαθητάς, ἑξήκοντα τὸν ἀριθμόν» (3).

(1) Β. Μυστακίδου. περὶ Κουρουτσεσμὲ τινὰ ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. περίοδος Β' 1885 σελ. 414. Σειρὰν ἐγγράφων, τὸ ὅλον ἑπτά, ἀφορώντων εἰς τὴν εἰς Κουρουτσεσμὲ μετάθεσιν τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς ἐδημοσίευσεν ὁ Παρανίκας ἐν τῷ Φιλολ. Συλλ. Κ/πόλεως τόμ. 10 (1877) σελ. 85 κ. ἑ.

(2) Τὸ προσκλητήριον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν τοῦτο γράμμα, τὸ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1813 ἀπολυθέν, βλ. ἐν Λογίῳ Ἑρμῇ 1813 σελ. 306 κ.ἑ. καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Τηλεγράφῳ 1814 σελ. 159 κ. ἑ.

(3) Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος 1813 σελ. 536. Παρατηροῦμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Κοραῆς ἀπεδοκίμασε τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετάβασιν τοῦ Κούμα (βλ. Ν. Μ. Δαμαλᾶ, ἐπιστολαὶ Κοραῆ τόμ. 2 σελ. 413, 419, 492, 515), φρονῶν ὅτι ἀδύνατον ἦτο να συνεργασθῇ ὁ χρηστὸς Κούμας μετὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχόντων καὶ κληρικῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους, ὡς γνωστόν, ὁ Κοραῆς οὐδέποτε συνεπάθησε καὶ πολλάκις ἠδίκησεν ἐκ προκαταλήψεως. Ἐν τῇ προκειμένῃ δ' ὅμως περιστάσει εἶχε δίκαιον· διότι ὁ Κούμας, ἓν μόλις ἔτος διοικήσας τὴν ἐν Κουρουτσεσμὲ σχολήν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Σμύρνην ἕνεκα ταραχῶν καὶ διαφωνιῶν, περὶ τῶν ὁποίων δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ γίνῃ λόγος.

Καὶ πρότερον δὲ ὁ Διονύσιος εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐπιστασίαν τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς, ἐν ἔτει δηλονότι 1796, ὁπότε ἦτο ἀκόμη μητροπολίτης Λαρίσης καὶ διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τότε ἡ σχολὴ ἔβαινε πρὸς παρακμήν, ἵνα δὲ προληφθῇ αὕτη, ἡ Σύνοδος ἐξέλεξεν ἐφόρους τῆς σχολῆς τὸν Διονύσιον καὶ τὸν Εὐρίπου Ἱερόθεον (1). Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ δύο οὗτοι ἀρχιερεῖς κατώρθωσαν νὰ ἀναζωογονήσωσιν αὐτήν, διότι ὀλίγον μετὰ ταῦτα βλέπομεν αὐτὴν ἀναθάλλουσαν.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀπέβη χρήσιμος ὁ Διονύσιος καὶ ἐπωφελὴς ἐν Κουρουτσεσμέ. Οὕτω, τῷ 1798, ἐδάνεισε μετ' ἄλλων ἀρχιερέων καὶ ἀρχόντων χρήματα διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἐν τῷ προαστείῳ τούτῳ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Κατὰ δὲ Μάρτιον τοῦ 1800 ὁ πατριάρχης Νεόφυτος, ὁ Κυζίκου Ἰωακεὶμ καὶ ὁ Λαρίσης Διονύσιος ἐκύρωσαν τοὺς λογαριασμούς, τοὺς μέχρι Δεκεμβρίου 1799, τῶν ναζίριδων (ἐπιτρόπων), διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τούτου (2). Καὶ πάλιν τῷ 1814 ὁ πατριάρχης Κύριλλος γράφει πρὸς τὸν Ἐφέσου Διονύσιον, τὸν Κυζίκου Κωνστάντιον, τὸν Νικομηδείας Ἀθανάσιον, τὸν Νεοκαισαρείας Μελέτιον νὰ θεωρήσωσι, παρόντος καὶ τοῦ ἐκλαμπροτάτου μπεϊζαδὲ Ἰ. Καλλιμάχη, τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη (1806-14) ναζίρηδων Ἀλ. Χαντζερῆ, Δημ. Σχινᾶ καὶ Κωνστ. Καρατζᾶ (3).

Β'.

Ἀλλ' ὅ,τι κυρίως διέκρινε τὸν Διονύσιον μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν ἦτο ἡ φιλομουσία αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβων καὶ ἐν Λαρίσῃ καὶ ἐν Ἐφέσῳ δὲν ἔπαυε τὰς φροντίδας αὐτοῦ περὶ ἱδρύσεως καὶ διατηρήσεως σχολείων, μὴ φειδόμενος δαπάνης, παραθαρρύνων δὲ τοὺς συμπροθυμου-

(1) Μ. Ι. Γεδεών, Χρονικὰ τῆς πατριαρχ. Ἀκαδημίας ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 3 (1882-3) σελ. 50. Ὁ Γεδεὼν ἀνακριβῶς καλεῖ ἐνταῦθα τὸν Διονύσιον Ἐφέσου, διότι τότε ἀκόμη οὗτος ἦτο μητροπολίτης Λαρίσης.

(2) Β. Μυστακίδου. Περὶ Κουρουτσεσμὲ τινὰ ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. περίοδος Β' 1885 σελ. 398 κ. ἑ. Τοῦ αὐτοῦ Ἱστορικαὶ Εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμὲ ἐν Παρν. τόμ. 11 (1887) σελ. 196 καὶ 199.

(3) Β. Μυστακίδου, Περὶ Κουρουτσεσμὲ τινὰ ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. περίοδος Β' (1885) σελ. 403.

μένους καὶ ἐνισχύων ὅπως ἠδύνατο πᾶσαν πρὸς τοῦτο τείνουσαν ἐνέργειαν.

Ἀνήγειρε λοιπὸν τῷ 1794 μετὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου ἐν Λαρίσῃ καὶ τὸ παλαιὸν ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐντὸς τοῦ περιβόλου, ἐν ᾧ ἔκειτο καὶ ὁ μητροπολιτικὸς οἶκος. (1) Ἐπροίκισε τὴν κοινωφελῆ σχολὴν τοῦ Τυρνάβου καὶ ἐτίμησεν ἀξίως τὸν περιώνυμον τῶν χρόνων ἐκείνων διδάσκαλον Ἰωάννην Δημητριάδην Πεζάρον, τὸν καὶ Οἰκονόμον προσωνυμούμενον, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐδιδάχθη καὶ ὁ Κούμας τὰ πρῶτα γράμματα (2). Ἵδρυσε καὶ ἄλλα πολλὰ μικρότερα σχολεῖα εἰς διάφορα τῆς ἐπαρχίας του Λαρίσης χωρία (3).

Γενόμενος δὲ μητροπολίτης Ἐφέσου, ἐπαγίωσε τὸ σχολεῖον τῆς Μαγνησίας, τῆς Περγάμου, τῶν Βριούλων καὶ τῆς Ἐφέσου (4). Ὑπερήσπισε τὸ φιλολογικὸν σχολεῖον τῆς Σμύρνης, ὡς καὶ τοὺς διδάσκοντας ἐν αὐτῷ, τὸν Κ. Οἰκονόμον, τὸν ἀδελφὸν τούτου Στέφανον, τὸν Κωνστ. Κούμαν, οἵτινες πολλοὺς καὶ ἰσχυροὺς εἶχον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τοὺς πολεμίους (5). Ἐστερέωσεν, ἐπροστά-

(1) Κούμα, Ἱστορ. τῶν ἀνθρ. πρ. τόμ. 10 σελ. 384. Ὁ Οἰκονόμος (Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 31) λέγει ὅτι ἐπὶ τοῦ Διονυσίου ἱδρύθη κατὰ πρῶτον ἐν Λαρίσῃ σχολεῖον. Ἀλλ' ὁ Κούμας, ὅστις ὡς Θεσσαλὸς καλῶς ἐγνώριζε τὴν σύγχρονον κατάστασιν τῆς πατρίδος του καὶ τὴν ὀλίγῳ προγενεστέραν, ὀρθότερον λέγει (ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 12 σελ. 584) «ὅτι πρὸ τοῦ 1770 ἔτους ὑπῆρχε σχολεῖον (ἐν Λαρίσῃ) ὅπου ἐδίδασκεν ὁ εἰς τὸν Τύρναβον μεταβὰς Λάμπρος Πάσχου καὶ πρὸ αὐτοῦ ἄλλοι ἐκ τοῦ τῶν Ἰωαννίνων σχολείου», (ἔλ. καὶ Παρανίκα, Σχεδίασμα σελ. 82). Ὅτι δὲ τὸ σχολεῖον ἔκειτο παρὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου καὶ παρὰ τὸν μητροπολιτικὸν οἶκον, ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ περιβόλου, λέγει ὁ Ἀναστάσιος Λεονάρδος ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ Νεωτάτῃ τῆς Θεσσαλίας Χωρογραφίᾳ (σελ. 53).

(2) Περὶ τοῦ Πεζάρου ὁ Κούμας, εὐγνωμονῶν μαθητὴς αὐτοῦ, κάμνει ἐκτενῆ λόγον ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν ἀνθρ. πρ. τόμ. 12 σελ. 567 κ. ἑ.

(3) Οἰκονόμου λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 31 καὶ 32.

(4) Ὅτι καὶ ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ ἐλειτούργει σχολεῖον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος διαπιστοῖ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν κωδίκων καὶ ὁ Μ. Ι. Γεδεών, λέγων ὅτι ἐν γράμματι, ἀπολελυμένῳ κατὰ Μάϊον τοῦ 1811, ἀναγινώσκει ὅτι ἐφ' ἱκανοὺς χρόνους ἐσχολάρχησεν ἐν Κοὺς ἀδασὶ (Ν. Ἐφέσῳ) τῆς ἐπαρχίας Ἐφέσου ὁ Ἰθακήσιος ἱερομόναχος Σαμουὴλ (Χρονικὰ τῆς Πατριαρχ. Ἀκαδημ. ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 3 (1882-3 σελ. 503). Ὁ αὐτὸς Γεδεὼν ἀναφέρει ἐνταῦθα ὅτι διδάσκαλος ἐν Βριούλοις ἐχρημάτισε τῷ 1818 ὁ Σμυρναῖος Εὐσέβιος, ὁ ἀναγραφόμενος ὡς συνδρομητὴς ἐν τῇ Φαρμακοποιΐᾳ Διονυσίου Πύρρου (ἐν Κων/πόλει 1818 κατάλογος συνδρομητῶν σελ. 216).

(5) Περὶ τῶν διχονοιῶν καὶ ἐρίδων, αἵτινες ἐπηκολούθησαν εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ Φιλολογικοῦ Σχολείου ἐν Σμύρνῃ, διήρκεσαν δὲ ἐπὶ δέκα ὁλόκληρα ἔτη (1809-1819) ἔλ. Τὰ

τευσε καὶ ἐπροικοδότησε τὴν περιώνυμον σχολὴν τῶν Κυδωνιῶν.

Τὴν ἱστορίαν τῆς σχολῆς ταύτης οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν Ἑλλήνων λογίων ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ μετ' ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας. Ἐν τούτοις ἤξιζε τὸν κόπον νὰ καταδειχθῇ δεόντως ἡ σπουδαιότης αὐτῆς καὶ τὰ ἐξαίρετα ὠφελήματα, τὰ ὁποῖα παρέσχεν εἰς τὸ ἀναγεννώμενον ἔθνος, ἔπρεπε δὲ νὰ γνωρίζωμεν λεπτομερῶς τὴν δρᾶσιν ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ διδασκάλων, οἷος ὁ Γρηγόριος Σαράφης, Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος, Θεόφιλος ὁ Καΐρης. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐθερμαίνοντο βεβαίως ὑπὸ ζήλου ἁγνοῦ τόσον, ὅσον καὶ φλογεροῦ, πρὸς τὸν φωτισμόν, ὅπως ἔλεγον, τοῦ ἔθνους, ἦσαν πεπροικισμένοι ὑπὸ διανοίας ἰσχυρᾶς καὶ εἶχον πολυμάθειαν ἀξιοζήλευτον. Ἀλλ' ἄνευ τῆς συναντιλήψεως τοῦ Διονυσίου ἡ διδασκαλία των δὲν θὰ ἐτελεσφόρει, ὅσον ἐτελεσφόρησε, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον διὰ πολλοὺς λόγους ἡ λειτουργία τῆς σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν δὲν ὑπῆρξεν ἀδιατάρακτος. Ἐν πρώτοις οἱ Τοῦρκοι τῶν γειτόνων μερῶν ἐζήτουν πάντοτε ἀφορμήν τινα, ἵνα παρέμβωσι καὶ κλείσωσιν αὐτήν· ἅπαξ μάλιστα παρ' ὀλίγον νὰ ἐπιτύχωσι τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ὁ τότε μέγας διερμηνεὺς ὑπεβοήθησε τὰς ὑπὲρ τῆς σχολῆς ἐνεργείας τοῦ Διονυσίου, ὁ ὁποῖος διὰ πολλῶν χρημάτων καὶ μυρίων ἐφευρέσεων κατώρθωσε νὰ στηρίξῃ αὐτὴν κλονουμένην (1). Ἔπειτα δὲ οἱ πρόκριτοι τῆς πόλεως ταύτης

Σωζόμενα φιλολ. συγγράμμ. Κ. Οἰκονόμου σελ. κζ'.-λϐ'. καὶ 456 κ. ἑξ., Ἐφημερίδα Μέλισσαν (1820 σελ. 335 κ. ἑ., Ματθαίου Παρανίκα Ἱστορίαν τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης ἐν Ἀθήναις 1885 σελ. 31 κ. ἑ. Ὁ Σ. Οἰκονόμος δημοσιεύει ἐν τοῖς Σωζομένοις φιλολ. συγγράμ. (σελ. 474-81) καὶ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Κ. Οἰκονόμου ἀπὸ 17 Φεβρ. 1819, σταλείσης πιθανώτατα πρὸς τὸν Διονύσιον, ἐν ᾗ πολλὰ λέγονται περὶ τῶν ἐρίδων τούτων. Ὁ δὲ Κοραῆς, ἀφορμὴν λαϐὼν ἐκ τούτων, ἔγραφε θαυμασίαν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἐν Σμύρνῃ Χίους (ἀπὸ 8 Νοεμϐρίου 1810) ἐξορκίζων αὐτοὺς νὰ ἐπέμϐωσιν, ἵνα μὴ ματαιωθῇ ἡ ἐκ τοῦ φιλολογικοῦ Σχολείου ὠφέλεια, (Ν. Μ. Δαμαλᾶ Ἐπιστολαὶ Κοραῆ τόμ. 3 σελ. 588 κ. ἑ.), πρὸς τὸ ὁποῖον ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ συνεπάθησε πολύ, ὡς ἔχον διδασκάλους νεωτερίζοντας ἐν τῇ μεθόδῳ τῆς διδασκαλίας.

(1) Ταῦτα μᾶς μεταδίδει ὁ Κ. Οἰκονόμος ἐν Λόγοις Ἐκκλησιαστικοῖς σελ. 32 καὶ 251. Πότε δ' ὅμως ἀκριϐῶς συνέϐη τὸ πρᾶγμα δὲν λέγει. Τὴν σχολὴν διέσωσεν ἅπαξ καὶ δὶς καὶ ὁ πρόκριτος τῶν Κυδωνιῶν Χατζῆ Παρασκευᾶς, θεῖος Γρηγορίου τοῦ Σαράφη, ἰσχύων δὲ πολὺ παρὰ τοῖς τότε πανισχύροις τοπάρχαις Καραοσμάνογλου (Μ. Ι. Γεδεὼν Χρονικὰ τῆς πατριαρχ. Ἀκαδημ. ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 3. 1882-3, σελ. 487).

ἐδιχονόουν πρὸς ἀλλήλους, ἐξεγείροντες δὲ τὸν ὄχλον, προεκάλουν στάσεις καὶ ταραχάς, διὰ τὰς ὁποίας οἱ γειτνιάζοντες Τοῦρκοι διελάλουν, ὅτι οἱ Κυδωνιεῖς ἦσαν ἀνυπότακτοι καὶ φιλοτάραχοι (1).

Οὕτω τῷ 1819 οἱ Κυδωνιεῖς διέστησαν πρὸς τὸν ποιμενάρχην αὐτῶν Διονύσιον, ἄγνωστον διὰ τίνας ἀκριβῶς λόγους, διέστησαν δὲ καὶ πρὸς ἀλλήλους, ὥστε καὶ ἐδυσφημήθησαν πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρους. Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία, πατρικῶς μεριμνῶσα, διέταξε τὸν Οἰκονόμον, διατρίβοντα τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει, μέλλοντα δὲ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Σμύρνην, νὰ διέλθῃ καὶ διὰ τῶν Κυδωνιῶν, ἵνα διαλλάξῃ τοὺς διισταμένους. Ὁ Οἰκονόμος, ἐλθὼν εἰς Κυδωνίας, ἐξεφώνησεν ἀπ' ἄμβωνος δύο λόγους, τὸν πρῶτον μὲν περὶ Ἀγάπης καὶ Ὁμονοίας, τὸν δὲ δεύτερον περὶ Πατρίδος, ὁ ὁποῖος καὶ εἶναι ἐκδεδομένος (2). Ἐν τούτῳ δὲ λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἑξῆς. « Σεῖς ἔχετε ποιμένα πνευματικὸν τὸν Σεβαστὸν Μητροπολίτην, περὶ τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον ἡ πόλις ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις ὁμογενῶν ἀπήλαυσαν πολλάκις μεγάλας εὐεργεσίας. Συνέπεσε μεταξύ σας ψυχρά τις διαφιλονίκησις ἐξ αἰτίας τοῦ πονηροῦ· καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι παράξενον· καὶ τέκνα πολλάκις διεφέρθησαν πρὸς τὸν φιλόστοργον αὐτῶν πατέρα. Ἀλλ' ἔπρεπεν ἆρά γε νὰ δείξετε πρὸς τὴν ἐκείνου Σεβασμιότητα δημόσιον καταφρόνησιν ; Ἔπρεπε νὰ γράψετε ὅσα ἐγράψετε κατ' αὐτοῦ ; Ἔπρεπε νὰ πικράνετε τόσον βαρέως τὴν πατρικὴν αὐτοῦ καρδίαν ; Ἂν ἠδικήθητε, καθὼς νομίζετε, δὲν ἔπρεπε κἂν νὰ ἐνθυμηθῆτε ὅτι καὶ εὐηργετήθητε πολλάκις τὰ μέγιστα ; Δὲν ἔπρεπε νὰ διαλύσετε τὴν διαφορὰν μετὰ πλείονος εὐταξίας καὶ ἡμερότητος καὶ εὐλαβείας, τὴν ὁποίαν χρεωστεῖτε εἰς ἱλαρώτατον πνευματικόν σας πατέρα, ὅστις καὶ γνησίως σᾶς ἀγαπᾷ καὶ καυχᾶται εἰς ἐσᾶς καὶ τώρα πάλιν μένει προθυμότατος προστάτης καὶ βοηθός σας, ὡς ἐφάνη πολλάκις εἰς ὅλας σας τὰς ἀνάγκας ; » (3)

(1) Βλ. Αἱ Κυδωνίαι πρὸ τοῦ 1821 κατὰ τὸν Κύριον Μ. Δ. Ραφφενέλον, μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ Χαρικλείας Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου ἐν Σμύρνῃ 1861 σελ. 56. Περὶ τῶν Κυδωνιέων ὡς φιλοταράχων ὁμιλεῖ καὶ ὁ *Didot*. Notes d'un voyage dans le Levant en 1816 et 1817 σελ. 392.

(2) Λόγος Κυδωνιακὸς Β' περὶ ἀγάπης πατρίδος ἐρρέθη τῷ 1819 ἐν Κυδωνίαις ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ οἰκονόμου Κωνστ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων καὶ ἐκδίδεται ἤδη διὰ τοῦ τύπου εἰς τὸ κοινὸν ὑπὸ τοῦ Θ. Σιατιστέως Ἀθήνησι 1837.

(3) Ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 28 κ. ἑ. Ὁ ἀναγινώσκων τὸν λόγον τοῦτον θαυμάζει τὴν

Εὐτυχῶς αἱ ἔριδες αὗται, εἰ καὶ ἐπέδρων ὁπωσδήποτε ἐπὶ τὴν λειτουργίαν τῆς σχολῆς, δὲν ἐκώλυον ἐν τούτοις τὴν τελικὴν αὐτῆς εὐδοκίμησιν, καὶ δὲν ἐμάραινον καὶ τὸν ἀείποτε θερμὸν ζῆλον τοῦ Διονυσίου ὑπὲρ αὐτῆς. Διότι πολὺς δὲν παρῆλθε χρόνος, ἀφ' οὗ ἐγένοντο τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, καὶ ὁ Διονύσιος διέταξε πρὸς τοῖς ἄλλοις εὐεργετήμασι νὰ δίδωνται εἰς τὴν σχολὴν τὰ ἐμβατίκιά τινων ἐκκλησιῶν (1).

Κατ' ἔτος δὲ μεταβαίνων εἰς Κυδωνίας ὁ Διονύσιος κατώρθωνε νὰ πείθῃ τοὺς πλουσίους τῆς πόλεως νὰ συντηρῶσιν ἐξ ἰδίων τοὺς ἀπόρους μαθητάς, ὡς λέγει ὁ Διονύσιος Πύρρος ὁ Θεσσαλός, ὁ χρηματίσας μαθητὴς ἐν Κυδωνίαις καὶ εὐεργετηθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ φιλομούσου καὶ φιλανθρώπου Διονυσίου (2).

Δύο ἄλλα ἀξιόλογα ἔργα ἐπροστάτευσεν ὁ Διονύσιος ἀποτελεσματικῶς, τὴν σύστασιν ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ τὴν πατριαρχικὴν τυπογραφίαν.

Ἡ πρώτη ἱδρύθη ἐπὶ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Ζ', ὁπότε τρεῖς ψάλται, ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρύσανθος, ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ Χουρμούζιος εἶχον ἐφεύρει νέαν μέθοδον γραφῆς καὶ διδασκαλίας τῆς μουσικῆς. Ἐζήτησαν δὲ ἵνα γείνῃ αὕτη δεκτὴ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἀπέρριψε τὴν πρότασιν ταύτην τῶν μουσικοδιδασκάλων

σύνεσιν, μεθ' ἧς τότε ὡμίλησεν ὁ ἐν πολλοῖς ἔξοχος Οἰκονόμος. Κατώρθωσε δὲ νὰ διαλλάξῃ τοὺς ἐρίζοντας, ὡς γράφει πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Μουρούζην, τὸν μέγαν διερμηνέα, ἐκ Κυδωνιῶν. (Αἱ Κυδωνίαι πρὸ τοῦ 1821.... Χαρικλείας Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου σελ. 57 κ. ἑ.). Πρβλ. περὶ τῶν ἐρίδων τούτων καὶ Ὑπόμνημα Αὐτοσχέδιον περὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ὑπὸ Κ. Σιβίνη ἐν Τεργέστῃ ͵αωνζ' σελ. 24.

(1) Ταῦτα ἐπιστέλλει τις ἐκ Λιβόρνου ἀπὸ 1 Μαρτίου 1821 πρὸς τὴν ἐφημερίδα Μέλισσαν (σελ. 336). Ἐν τῇ αὐτῇ Μελίσσῃ ἀνώνυμος δημοσιεύει τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει θανόντος Ν. Παπαδοπούλου, λογίου ἐμπόρου (σελ. 315 κ.ἑ.), προτάσσει δέ τινα (σελ. 312 κ. ἑ.), ἐν τοῖς ὁποίοις καὶ τάδε. «Θέλω σοι πέμψει ἐντὸς ὀλίγου τὴν περιγραφὴν τῶν ὅσα ἔπραξεν ὁ τίμιος ἅγιος Ἐφέσου ὑπὲρ τοῦ ἐν Κυδωνίαις σχολείου». Ἐπιστέλλει δὲ ἐκ Κουρουτσεσμὲ τῇ 25 Ὀκτ. 1820. Ἀλλὰ δὲν ἐπέστειλεν, οὐδὲ ἐστάθη μοι δυνατὸν ἄλλοθεν νὰ μάθω ἀκριβῶς τίνας ἐννοεῖ εὐεργεσίας τοῦ Διονυσίου ὁ ἐπιστέλλων. Προσθέτομεν ἐν τέλει ὅτι καὶ ὁ Οἰκονόμος λέγει (Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 47) ὅτι ὁ Διονύσιος δαψιλῆ χορηγίαν ἔχαμεν εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Κυδωνιῶν.

(2) Περιήγησις Ἱστορικὴ καὶ Βιογραφία Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θεσσαλοῦ ἐν Ἀθήναις 1848 σελ. 28.

λέγων ὅτι ἡ μέθοδος αὐτῶν ἀφανίζει τὰ ἀρχαῖα ᾄσματα τῆς Ἐκκλησίας. Ὅτε δ' ὅμως, πρωτοστατοῦντος τοῦ Διονυσίου, ἐλέχθησαν πολλὰ ὑπὲρ τῆς νέας μεθόδου, ὁ Κύριλλος ἐπείσθη καὶ ἐπέτρεψε τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῆς εἰς τὰ πατριαρχεῖα. Μετὰ ταῦτα ὁ Διονύσιος κατώρθωσε καὶ τὴν σύστασιν σχολῆς μουσικῆς (1). Τῆς δὲ πατριαρχικῆς τυπογραφίας, συσταθείσης, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχίας Γρηγορίου Ε', ἐπίτροπος μετ' ἄλλων ἀρχιερέων καὶ προκρίτων ἐχρημάτισε καὶ ὁ Διονύσιος ἀπὸ 1 Μαρτίου 1820 καὶ κατέβαλεν ἐκ τῶν ἰδίων του χρημάτων πρὸς στερέωσιν καὶ εὐδοκίμησιν αὐτῆς (2).

Ἀλλὰ καὶ τοὺς πεπαιδευμένους ἄνδρας τοῦ γένους ἡμῶν ἐτίμα ὁ Διονύσιος καὶ ἐπροστάτευεν, ὥστε οὗτοι, καὶ χρείαν τινὸς ἔχοντες καὶ συνδρομῆς, πρὸς αὐτὸν κατέφευγον ὡς πρὸς κοινὸν πατέρα καὶ πρόθυμον προστάτην καὶ γενναῖον χορηγόν. Ὁ Κούμας διηγεῖται ἐν τῇ Αὐτοβιογραφίᾳ του, ὅτι ὁ Διονύσιος, ἐπανερχόμενος ἐκ Λαρίσης εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1796, παρέλαβεν αὐτὸν τῇ συναινέσει τῶν γονέων του «διὰ νὰ τὸν εἰσάξῃ εἰς ὑπουργίαν ἡγεμονικῆς τινος αὐ-

(1) Κ. Κούμα, Ἱστορ. τῶν ἀνθρ. πρ. τόμ. 12 σ. 513. Ὅτι δὲ ὁ Διονύσιος κατώρθωσε τὴν ἵδρυσιν τῆς σχολῆς μανθάνομεν ἐκ τοῦ Οἰκονόμου (Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 31). Ἐσώζετο δὲ ἡ οἰκία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐλειτούργει ἡ σχολή, καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὀλίγον ἀπέχουσα ἀπὸ τῶν κελλίων τῆς μεταξὺ Φαναρίου καὶ Μπαλατᾶ κειμένης βουλγαρικῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Στεφάνου (Κωνσταντίου Α', τοῦ ἀπὸ Σινίου ἀοιδίμου πατριάρχου Κ/πόλεως, Συγγραφαὶ αἱ Ἐλάσσονες........ ὑπὸ Θεοδ. Μ. Ἀριστοκλέους ἐν Κ/πόλει 1866 σελ. 61). Ὁ Γ. Ι. Παπαδόπουλος, συγγραφεὺς ἀξιολόγου βιβλίου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐν Ἀθήναις 1890), πραγματευόμενος περὶ τῆς σχολῆς ταύτης, λέγει (ἐν σελ. 374), ὅτι ὁ Κύριλλος συγκροτήσας συνέλευσιν ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν λογάδων τοῦ ἔθνους ἐπῄνεσε τὸ νέον γραφικὸν σύστημα τῶν τριῶν διδασκάλων· ἀλλ' ἡμεῖς δεχόμεθα μᾶλλον τὴν γνώμην τοῦ Κούμα καὶ τοῦ Οἰκονόμου, τῶν συγχρόνων τῆς συστάσεως τῆς σχολῆς καὶ παρακολουθούντων τὰ γινόμενα τότε ἐν Κ/πόλει φιλογενῆ ἔργα μετὰ διαφέροντος εὐνοήτου, ἐκτὸς ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Κύριλλος, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Διονυσίου περὶ τῆς λυσιτελείας τοῦ νέου μουσικοῦ συστήματος, ἐπροστάτευσεν ἔπειτα, ὡς λέγει ὁ Παπαδόπουλος, αὐτό. Εὔφημος λόγος περὶ τῆς μουσικῆς σχολῆς γίνεται ἐν Ἑρμῇ τῷ Λογίῳ 1816 σελ. 385. Ἀλλ' ὁ Κοραῆς κατέκρινε τὰς καινοτομίας ταύτας, φρονῶν ὅτι ἦσαν τότε ἀκόμη πρόωροι (Ν. Μ. Δαμαλᾶ ἐπιστολαὶ Κοραῆ τόμ. 2 σελ. 539).

(2) Γ. Γ. Παπαδοπούλου, Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, τὸν πατριάρχην Κ/πόλεως Γρηγόριον Ε', τόμ. 1 σελ. 171 κ. ἑ., ἔνθα περιέχεται τὸ περὶ τῆς τυπογραφίας πατριαρχικὸν ἔγγραφον.

λῆς» (1). Ὁ τότε μέγας διερμηνεὺς τὸν ἐζήτησεν ἐπιμόνως· ἀλλ' ὁ Κούμας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του. Βραδύτερον δέ, περὶ τὰ μέσα τοῦ 1814, ὁ Διονύσιος κατέπεισεν αὐτόν, ὡς εἴδομεν, νὰ δεχθῇ τὴν σχολαρχίαν τῆς ἐν Κουρουτσεσμὲ πατριαρχικῆς σχολῆς (2).

Τὸν δὲ Βενιαμὶν τὸν Λέσβιον, τὸν πρῶτον διδάσκαλον τῆς σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν, κατηγορηθέντα πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ὡς ἄθεον καὶ αἱρετικόν, ὁ Διονύσιος ὑπερήσπισε καὶ ἀπήλλαξε τῆς κατηγορίας.

Ὁ Βενιαμίν, ἔχων θερμὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ζῆλον καὶ πρὸς τὰ πάτρια, καυτηριάζων δὲ τὰς προλήψεις τῶν συγχρόνων του, ἐδίδασκεν ἀπὸ τῆς ἕδρας μετὰ πολλῆς ἐλευθεριότητος. Καὶ πραγματευόμενος δὲ ζητήματα ἐπιστημονικά, ἠδιαφόρει ἂν ἀλήθειαί τινες ἐπιστημονικαὶ θὰ ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν σφόδρα συντηρητικῶν συγχρόνων του καὶ ὑπὸ ἀμαθῶν κληρικῶν προσκρούουσαι πρὸς τὰ παραδεδεγμένα δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Περὶ τῆς κινήσεως τῆς γῆς ὁμιλῶν εἰρωνεύεται τὴν Δυτικὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸν κατὰ τοῦ Γαλιλαίου πόλεμον. Ὁ Βενιαμὶν ἐδίδασκε καὶ ὅτι κατοικοῦνται οἱ πλανῆται. «Δυσκόλως, λέγει, ἤθελεν ὀνομάσει τινὰς πάνσοφον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἤθελε κάμει δι' ἄλλο δένδρα, ὄρη, φάραγγας, ζῶα, γῆν, παρὰ διὰ ζωΰφια, κάτοικα ἑνὸς κόκκου ψάμμου, χωρὶς κἂν να δώσῃ δύναμιν εἰς αὐτὰ νὰ ἐξέρχωνται ἐξ αὐτοῦ». Ἀλλὰ καὶ μετὰ μεγαλυτέρας τολμης ὁμιλεῖ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ. «Τὸ νὰ εἴπω, λέγει που, πῶς εἶναι θεῖος νόμος τὸ νὰ τείνουν τὰ σώματα πρὸς τὸ κέντρον τῆς γῆς, μὲ τοῦτο ἄλλο δὲν ἤθελον εἰπῆ παρὰ πῶς ἀγνοῶ τὸ τούτου αἴτιον ... νόμος θεῖος εἶναι, οὕτω θέλει ὁ θεός, δὲν ἠθέλαμεν ἀφήσει τίποτε ἀνεξήγητον». Κατωτέρω δὲ προσθέτει· «ὅτι τὰ σώματα ἐβάλθησαν εἰς κίνησιν ἐκ θείας βουλήσεως καὶ ὅτι ἀγνοῶ τί τὰ ἐκίνησεν εἶναι ταυτόσημα (3)». Τοιαῦται δ' ὅμως θεωρίαι, λεγόμεναι μάλιστα πρὸς μαθητὰς ἀπὸ τῆς ἕδρας, ὑπὸ ὀλίγων ἐπεδοκιμάζοντο τότε, ἔδιδον δὲ λαβὴν εἰς κακοβούλους κατηγορίας, ὧν ἡ ἀναίρεσις δὲν ἦτο εὐχερὴς τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον δὲν ἔλειπον καὶ τότε, ὅπως πάντοτε καὶ πανταχοῦ, καὶ οἱ κακόβουλοι καὶ οἱ κακεντρεχεῖς καὶ οἱ ζηλότυποι, οἵτινες ἐξε-

(1) Ἱστορ. τῶν ἀνθρ. πρ. τόμ. 12 σελ. 583.

(2) Ἔνθ' ἀνωτ. τόμ 12 σελ. 592.

(3) Μ. Χ. Κ. Στεφανίδου Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος ὡς ἐπιστήμων, ἐν Ἐπιφυλλίδι τῆς Νέας Ἡμέρας 1904 ἀρ. 1556.

μεταλλεύοντο αὐτὰς πρὸς δυσφημισμὸν τῶν κατηγορουμένων. Πρὸς τὴν Ἱερὰν λοιπὸν Σύνοδον κατήγγειλε τὸν Βενιαμὶν ὁ ἱεροκῆρυξ Δωρόθεος Βουλισμᾶς καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' ὁ Διονύσιος, ὁ πρόθυμος τῶν συγχρόνων του λογίων προστάτης, ὑπερήσπισεν αὐτὸν καὶ ἀπήλλαξε πάσης κατηγορίας (1).

(1) Περὶ τῆς κατηγορίας ταύτης κατὰ τοῦ Βενιαμὶν ὁ Κούμας γράφει τὰ ἑξῆς· «Ὅταν ὁ εἰς Κωνσταντινούπολίν ποτε διατρίβων Δωρόθεος ἐκίνησε πάντα λίθον διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ εἰς Κυδωνίας διδάσκοντος Κυρίου Βενιαμίν, διαβάλλων καὶ συκοφαντῶν πρὸς πάντας τὴν φιλοσοφίαν του, τίς ἐμπόδισε τὴν ὁρμὴν ἐκείνου καὶ ὑπερήσπισε τὸν καλὸν φιλόσοφον; Ὁ ἔνδοξος μητροπολίτης Ἐφέσου, ὁ ἀγαθὸς Διονύσιος Καλλιάρχης, ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρά του καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ εἰς τὸ διδασκαλεῖον καὶ ἀποδιώξας μακρὰν τῶν κακεντρεχῶν τὰς διαβολάς» (Ἐπιστολὴ Κ. Μ. Κούμα πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον ἐκδότην τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ, ἐν Λογίῳ Ἑρμῇ 1812 σελ. 77. Πρβλ. καὶ Κ. Οἰκονόμου Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 32. Τὰ Σωζόμενα Ἐκκλησ. συγγρ. Κ. Οἰκονόμου τόμ. 1 σελ. κ'). Ἡ ἀπολογία τοῦ Βενιαμίν, ἡ ἐκ Κυδωνιῶν ἀποσταλεῖσα τότε πρὸς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, χρονολογουμένη δὲ ἀπὸ 10 Μαΐου 1805, ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς Σωζομ. φιλολ. συγγρ. Κ. Οἰκονόμου σελ. 435-7 ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου, ἀντιγράψαντος αὐτὴν ἐκ κώδικος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του ὁ Βενιαμὶν λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε· «Ἄνδρες τινές, σεμνυνόμενοι τῷ τρίβωνι τῆς ἀρετῆς, κατεῖπον κατ' ἐμοῦ πρὸς τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα καὶ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τοσαῦτα, ὅσα πάμπολλοι ὁμοῦ κακοὶ μόλις ἂν εἶπον καὶ ἔπραξαν. Πᾶσα ἡ περὶ τούτου ἐμὴ ἀπολογία εἴη ἂν περιττὴ καὶ εἴη πληρεστάτη ἐμὴ ἀθώωσις ἡ μόνη μαρτυρία τοῦ Σεβασμιωτάτου μοι Γέροντος ἁγίου Ἐφέσου, οὗτινος ἡ ἄφιξις, ἱστοροῦσά μοι ὅσα κατ' ἐμοῦ αὐτόθι ἐλέχθησαν, μὲ βιάζει εἰς ἀπολογίαν, ἡ μαρτυρία λέγω τοῦ ὅτι ἐγὼ ἐξεφώνησα καὶ ἔπραξα οὐδὲν ἐξ ὧν ἐκεῖνοι κατ' ἐμοῦ εἶπον». Ἐκ τούτων, ὡς καὶ ἐξ ὅσων λέγει ὁ Κούμας, γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Βουλισμᾶς ἔσχε καὶ συγκατηγόρους τοῦ Βενιαμὶν τότε ἢ ἄλλους συνεργοὺς εἰς τὰς κατ' αὐτοῦ ἐνεργείας του. Λέγει δὲ καὶ ὁ Διονύσιος Πύρρος ὁ Θεσσαλός, ὁ μαθητὴς χρηματίσας τοῦ Βενιαμὶν ἐν Κυδωνίαις, ὅτι «ὅσον ὁ φθόνος τινῶν καὶ ἡ ἀμάθεια ἠθέλησαν νὰ ἀμαυρώσωσι καὶ τὴν τιμὴν τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἀνδρὸς (τοῦ Βενιαμίν), ἄλλο τόσον ἐπολλαπλασίασαν τὴν δόξαν του καὶ τὰς ἀρετάς του». (Γεωγραφία Μεθοδικὴ ἁπάσης τῆς οἰκουμένης παρὰ Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θεσσαλοῦ Ἐνετίῃσιν 1818 σελ.191). Τίνες ὅμως ἦσαν οἱ ἄλλοι κατήγοροι τοῦ Βενιαμὶν δὲν γνωρίζομεν. Ὁ Ν. Ι. Σαλτέλης (Ὁ Κυδωνιάτης, ποίημα εἰς ᾄσματα τέσσαρα ἐν Ἀθήναις 1842 σελ. ψ') λέγει, ὅτι ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Δ' τοῦ ἀπὸ Μυτιλήνης (1809-1813) Ἰάκωβός τις μοναχός, αἰσχροτάτης διαγωγῆς ἄνθρωπος, κατηγόρησε τὸν Βενιαμὶν εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ὅτι διδάσκει τὴν κίνησιν τῆς γῆς. Ἐγένετο μέγας θόρυβος καὶ ὁ Ἐφέσου ἔπεμψε πρὸς τὸν Βενιαμὶν κεραυνώδη ἐπιστολήν. Οὗτος ὅμως ἀπελογήθη καὶ ἀπεσύρθη τοῦ γυμνασίου. Τοῦτο συνέβη, προσθέτει ὁ Σαλτέλης, κατὰ Μάϊον ἢ Ἰούνιον τοῦ 1812. Τὴν εἴδησιν ταύτην παραλαμβάνει ὁ Εὐστράτιος Γεωργιάδης, προσθέτων ὅτι ὁ Βενιαμὶν αὐτόκλητος μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθ' ἀπελογήθη, ἠθωώθη καὶ ἐτιμήθη μᾶλλον καὶ ἐδοξάσθη (Εὐστρατίου Γεωργιάδου Τὰ Λεσβιακὰ ἤτοι Ἱστορία τῆς νήσου Λέσβου, μετα-

Ὁ αὐτὸς Δωρόθεος Βουλισμᾶς κατήγγειλεν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ ἕτερον διδάσκαλον, τὸν Στέφανον Δούγκαν, ἐπὶ κακοδοξίᾳ δῆθεν (1). Ὁ Δούγκας, σπουδάσας ἐν Γερμανίᾳ καὶ μαθητὴς γενόμενος τοῦ περιωνύμου γερμανοῦ φιλοσόφου Σέλιγγ, ἐζήτησε νὰ συμβιβάσῃ πρὸς τὴν θεολογίαν τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Τὸ πρᾶγμα ἐγένετο γνωστὸν ἐκ τῆς καταγγελίας τοῦ Βουλισμᾶ εἰς τὸν πατριάρχην Κύριλλον τὸν Ϛ′ καὶ ὁ Δούγκας ἐνομίσθη ἐλευθεριάζων ὅσον δὲν ἐπέτρεπον τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὁ Διονύσιος τὸν ὑπερήσπισεν (2).

Ἀλλὰ καὶ ὁ Οἰκονόμος, ἐκδοὺς τὴν Κατήχησιν αὐτοῦ, κατηγορήθη ὡς δῆθεν ἀλλότρια πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθεστῶτα διδάσκων ἐν αὐτῇ. Προεξῆρχε δὲ τῶν κατηγόρων αὐτοῦ Σέργιος ὁ Μακραῖος, ὁ ὁποῖος καὶ «Πρόχειρον Ἀναίρεσιν τῆς Κατηχήσεως

φρασθεῖσα ἐκ τοῦ λατινικοῦ Ἀθήνησι 1849 σελ. 292), ὁ Γ. Α. Ἀριστείδης (Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος Ἀθήνησι 1880 σελ. 29) καὶ ὁ Μιχαὴλ Κ. Στεφανίδης, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσεν οὐ πρὸ πολλοῦ ἀξιόλογον πραγματείαν περὶ τοῦ Βενιαμὶν (Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος ὡς ἐπιστήμων ἐν τῇ Τεργεσταίᾳ Νέᾳ Ἡμέρᾳ 1904 ἀρ. 1552, 1553, 1555, 1556). Καὶ ὁ Διονύσιος Πύρρος (Περιήγησις Ἱστορικὴ καὶ Βιογραφία Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θεσσαλοῦ ἐν Ἀθήναις 1848 σελ. 29) λέγει ὅτι «ὅταν ἐκατηγορήθη ὑπό τινων Ἀνύτου καὶ Μελήτου ἐπὶ πληθύος κόσμων τοῦ Φοντανέλη, μόνος του αὐτόκλητος ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν πατριάρχην καὶ Ἱερὰν Σύνοδον καὶ ὁμολογήσας πιστῶς τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἔμπροσθεν αὐτῶν ἐτιμήθη καὶ ἐδοξάσθη περισσότερον ὡς ὀρθόδοξος». Ἀλλ' ὁ Μ. Ἰ. Γεδεὼν (Ἐκκλησία καὶ Ἐπιστήμη κατὰ τὸν ΙΘ′ αἰῶνα ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 8, (1887-8 σελ. 298), εἰς οὗ τὸν κάλαμον πλείστας εἰδήσεις ὀφείλομεν περὶ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τούτων, κατακρίνει τὸν Γ. Α. Ἀριστείδην, ὡς δεχόμενον τὴν περὶ τοῦ Ἰακώβου κατηγορίαν ὡς ἀληθῆ (κυρίως εἰπεῖν κατακριτέος θὰ ἦτο ὁ Ν. Ι. Σαλτέλης, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἀναγράφει τὰ περὶ τοῦ Ἰακώβου, καὶ παρὰ τοῦ ὁποίου πάντες οἱ ἄλλοι παρέλαβον αὐτά), λέγει δὲ ὅτι ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἐρευνηθῇ ἂν εἶναι ἀληθὴς ἡ ἄλλως περιᾳδομένη αὐτὴ κατηγορία. Ἀλλὰ δὲν φαίνονται ἀπίθανα ὅσα λέγει ὁ Σαλτέλης περὶ τοῦ Ἰακώβου καὶ τῆς κατηγορίας αὐτοῦ κατὰ τοῦ Βενιαμίν· διότι πρῶτον, ἐγγύτατα ζήσας πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ Βενιαμὶν καὶ ἐκ Κυδωνιῶν καταγόμενος, χρηματίσας δ' ἴσως καὶ μαθητὴς ἐν τῇ περιωνύμῳ σχολῇ, ἐγνώριζεν ὅσα λέγει περὶ τοῦ Ἰακώβου ἢ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως ἢ ἐκ παραδόσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσφαλοῦς· ἔπειτα δὲ γνωρίζομεν καὶ ἄλλοθεν ὅτι ὁ Βενιαμίν, καθ' ὃν χρόνον ἐδίδασκεν ἐν Κυδωνίαις, εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀντιπάλους. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι καὶ μετὰ τὸ 1805 ἐγένοντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατηγορίαι κατὰ τοῦ Βενιαμίν, ὡς ἀλλότρια πρὸς τὰ παραδεδομένα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ φρονοῦντος.

(1) Τὰ Σωζόμενα Ἐκκλ. Συγγρ. Κ. Οἰκονόμου τόμ. 1 σελ. κ′.

(2) Μ. Ἰ. Γεδεὼν Ἐκκλησία καὶ Ἐπιστήμη κατὰ τὸν ΙΘ′ αἰῶνα ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 8 (1887-8) σελ. 297. Ὁ Γεδεὼν (Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 3, 1882-3, σελ. 475 καὶ 476) δημοσιεύει τὸ ἔγγραφον, δι' οὗ ὁ Δούγκας ὁμολογεῖ τὴν πλάνην του.

Οἰκονόμου» ἐν χειρογράφοις ἐδημοσίευσεν. Ἀλλ' ὁ Δέρκων Γρηγόριος καὶ ὁ Ἐφέσου Διονύσιος ἐξέδωκαν τὰς ἐγγράφους αὐτῶν περὶ τοῦ προκειμένου γνώμας ἀναιροῦντες αὐτοὶ τὰς συκοφαντίας (1).

Ὅτε δὲ ὁ Οἰκονόμος, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκλήθη τῇ 25 Μαΐου 1820 νὰ παραστῇ ἐν συνεδρίᾳ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐκλήθη δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ὁ ὁποῖος διὰ μακροῦ λόγου προσεπάθησε νὰ τὸν πείσῃ νὰ γίνῃ ἱεροκῆρυξ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὁ Διονύσιος, «τῆς σοφίας προστάτης», ἐπιλέγει ὁ Σ. Οἰκονόμος, ὑπῆρξεν ὁ καταπείσας αὐτὸν νὰ δεχθῇ (2). Καὶ ἐπιστέλλων δὲ πρὸς

(1) Τὰ Σωζόμ. Ἐκκλησ. Συγγρ. Κ. Οἰκονόμου τόμ. 1 σ. κε'. Ὁ Σ. Οἰκονόμος δημοσιεύει τὴν ἔγγραφον γνώμην τοῦ Δέρκων, μόνην περιελθοῦσαν εἰς χεῖράς του (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. κε'-κζ'). Ἀλλὰ καὶ ὁ Κ. Οἰκονόμος ἀπέστειλε τρεῖς ἀπολογίας, τὰς ὁποίας βλ. ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 573-587. Ἐκ τούτων αἱ δύο πρῶται ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1860 ἐν τῇ ἐφημερίδι Ἑνώσει (ἀριθ. 320 καὶ 325) καὶ ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ μετ' ἄλλων δύο, ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι δημοσιευθεισῶν (ἀριθ. 352 καὶ 364). Τὸ φυλλάδιον, ὅπερ ἐγὼ δὲν ἠδυνήθην νὰ ἴδω, ἐπιγράφεται «Αἱ δύο πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἀπολογίαι τοῦ ἀοιδίμου Κ. Οἰκονόμου καὶ ἕτεραί τινες ἐπιστολαὶ αὐτοῦ ἐν Ἑρμουπόλει 1861». Ὁ Σ. Οἰκονόμος λέγει ὅτι πρὸς τὴν Πρόχειρον Ἀναίρεσιν τοῦ Μακραίου, ἐκχυδαϊσθεῖσαν καὶ χειρόγραφον καὶ ἐν Σμύρνῃ περιφερομένην, ἐγράφη «Σύντομος Ἀνασκευή», τῆς ὁποίας ἀντίγραφον, περιελθὸν αὐτῷ, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Μακραῖος, ἀσχάλλων διότι ὁ Δέρκων καὶ ὁ Ἐφέσου (ὁ λαμπρὸς καὶ πάντ' ἄριστος, ἐπιλέγει) ἀνῄρεσαν τὰ τῆς Κατηχήσεως κατηγορήματα, ἐκάκιζε τὸ λεκτικὸν τοῦ βιβλίου ὡς νεωτερικὸν καὶ τὸ πραγματικὸν εἰς τέσσαρά τινα, ἅτινα ὁ βουλόμενος δύναται νὰ ἴδῃ, ὡς καὶ τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὴν κατηγορίαν κατὰ τῆς Κατηχήσεως, ἐν Σωζομ. Ἐκκλ. Συγγρ. τόμ. 1 σελ. 573-4 καὶ 581. Ἀναφέρομεν τέλος ὅτι ἡ πρὸς τὸν Οἰκονόμον ἐπιστολὴ τῆς Συνόδου περὶ τῶν διατυπωθεισῶν κατὰ τῆς Κατηχήσεως κατηγοριῶν, ἡ ἀπὸ 8 Μαΐου 1815, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου ἐν τοῖς Σωζομένοις Φιλολ. Συγγράμμασι Κ. Οἰκονόμου τόμ. 1 σελ. 14 κ. ἑ., λαβόντος ἀντίγραφον αὐτῆς ἐκ τῶν πατριαρχικῶν κωδίκων (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 16 σημ.), ἀνεδημοσιεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ Μηνᾶ Ἰ. Χαμουδοπούλου (Πατριαρχικαὶ Πινακίδες ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. τόμ. 2, 1881-2, σελ. 297). Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου καὶ τῆς Συνόδου λέγεται ὅτι ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία, ἐξακριβώσασα τὰς κατηγορίας, εὗρεν αὐτὰς κενάς, πλὴν δύο, τῆς περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος (ἔνθα ἐγένετο τυπογραφικὸν σφάλμα, παραλειφθέντος ὑπὸ τοῦ τυπογράφου τοῦ ἐπιθέτου τριττῆς, ὡς δεικνύουσι τὰ εἰς τὸ πατριαρχεῖον σταλέντα πρωτόγραφα) καὶ τῆς περὶ τῶν ἀβαπτίστων ἀποθνησκόντων νηπίων. Ἡ ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν ὑπογράφει καὶ ὁ Διονύσιος, ἐπαινεῖ ἐν τέλει τὸν Οἰκονόμον.

(2) Κ. Οἰκονόμου Τὰ Σωζόμ. φιλολ. συγγρ. σελ. λδ'. Ὁ Γεδεὼν (Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 684) λέγει ὅτι ὁ Οἰκονόμος διωρίσθη ἱεροκῆρυξ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1819.—Ὁ Σάθας (Νεοελλ. Φιλολ. σελ. 718) λέγει ὅτι ὁ Διονύσιος προσεκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1814 καὶ τὸν Στέφανον Οἰκονό-

τὸν Οἰκονόμον ὁ Διονύσιος παρεθάρρυνεν αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον του καὶ ἐκραταίου τὸν ἄλλως διάπυρον ὑπὲρ τῆς προκοπῆς τοῦ γένους ζῆλόν του (1).

Εἰς ἔκδοσιν δὲ βιβλίων ὁ Διονύσιος πάντοτε ἦτο πρόθυμος καὶ γενναῖος χορηγός. Δαπάναις αὐτοῦ ἐξεδόθη ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μάρκου, ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου, τοῦ Εὐγενικοῦ (2). Ἐν δὲ τοῖς Καταλόγοις τῶν συνδρομητῶν βιβλίων, ἐκδοθέντων καθ' οὓς ἔζη χρόνους, ἀναγράφεται πάντοτ' εὐφήμως τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς καὶ τὸ ποσόν, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μέγα, τῶν ἀντιτύπων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐνεγράφετο. Ἐν τῷ Καταλόγῳ λ. χ. τῶν συνδρομητῶν τῆς Ἐπιτομῆς τῶν θείων τῆς πίστεως δογμάτων τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ἐκ τῶν πρώτων ἀναγράφεται καὶ ὁ Διονύσιος ὡς ἑξῆς· «Ὁ πανιερώτατος ἅγιος Ἐφέ-

μου, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κωνσταντίνου, ὅτι δὲ ὁ Στέφανος, ἐπ' ὀλίγον μόνον διατρίψας ἐκεῖ, ἐπανῆλθεν εἰς Σμύρνην.

(1) Ὑπόμνημα αὐτοσχέδιον περὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ὑπὸ Κ. Σιβίνη ἐν Τεργέστῃ 1857 σελ. 26.

(2) Τὸν τίτλον τῆς Ἀκολουθίας ταύτης εὑρίσκω ἐν τῇ Ἱεροσολυμιτικῇ Βιβλιοθήκῃ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως (τόμ. 1 ἐν Πετρουπόλει 1891 σελ. 279 - 80), χειρογράφου ἀποκειμένης ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀντιγεγραμμένης ἐκ τοῦ ἐντύπου φυλλαδίου. Ἔχει δὲ ὁ τίτλος ὡς ἑξῆς· «Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μάρκου, ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, τοῦ λαμπροῦ προμάχου καὶ μόνου φύλακος τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, συντεθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ ὁσιολογιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου τοῦ Ναξίου, παρὰ δὲ ἑνὸς ἑτέρου ἐν πολλοῖς διορθωθεῖσα· ἐν ᾗ καὶ τὸ συνοδικὸν προλάμπει, δι' οὗ θεσπίζεται πανταχοῦ ἡ τούτου ἁγιότης καὶ ἑορτή. Ἅτινα δὴ πάντα νῦν πρῶτον τύποις ἐκδίδονται φιλοτίμῳ δαπάνῃ τῆς τοῦ Πανιερολογιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Ἐφέσου κυρίου Διονυσίου, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀσίας, τοῦ Κωνσταντινουπολίτου, ὡς οἰκειότητα πρὸς τὸν κλεϊζόμενον τελείαν ἔχ τε τοῦ θρόνου καὶ τῆς πατρίδος ἔχοντος. Ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ προσκυνητοῦ πατριαρχείου». Τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως. Τῆς αὐτῆς Ἀκολουθίας ἄλλη ἔκδοσις εἶναι ἡ ἑξῆς· «Ἀκολουθία τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μάρκου, ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, ἥτις ποιηθεῖσα μὲν ὑπὸ Νικοδήμου τοῦ Ἀθωνίτου, ἐπιθεωρηθεῖσα δὲ ὑπὸ Ν. Λογάδου ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τύποις παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου κυρίου Σαμουὴλ τοῦ Ἁγιοταφίτου, ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Σοφωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Κωνσταντίου τοῦ Βυζαντίου, ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1834 σωτηρίῳ ἔτει. Νῦν δὲ ἐκδίδοται δαπάνῃ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἐφέσου κυρίου Ἀγαθαγγέλου τοῦ Μάγνητος, ἐν Σμύρνῃ 1873». Ἀλλ' ὁ ἐκδότης τοῦ 1873 σφάλλεται ἀναφέρων ὡς πρώτην ἔκδοσιν τὴν τοῦ 1834, ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένην ὑπὸ Σαμουὴλ τοῦ Ἁγιοταφίτου, ἀφοῦ, ὡς εἴδομεν, πρώτη αὐτῆς ἔκδοσις ἐγένετο δαπάναις τοῦ Διονυσίου, ὅτε οὗτος ἦτο μητροπολίτης Ἐφέσου, ἄρα μεταξὺ τοῦ 1803 καὶ τοῦ 1821.

σου κύριος Διονύσιος, εὐγενὴς ὢν ἐξ εὐγενῶν τῆς Βασιλευούσης τῶν πόλεων καὶ κόσμος μέγας τοῦ ἀρχιερατικοῦ τάγματος θειοτέρα προμηθείᾳ ἐνταῦθα (ἐν Κωνσταντινουπόλει) λαχών, ἄξιος τῆς αὐτοῦ ὑπολήψεως, γέγραφε σώματα 30» (1). Ὡσαύτως ἐν τῇ Ἐπιτομῇ Χρονολογικῇ τῆς Γενικῆς Ἱστορίας Λάμπρου Ἀντωνιάδου ὁ Διονύσιος εἶναι ἀναγεγραμμένος συνδρομητὴς δέκα ἀντιτύπων ὅσων καὶ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος (2). Τῷ 1814 ἐξέδωκεν ὁ Κ. Κούμας ἐν Βιέννῃ, μεταφράσας ἐκ τῆς Γερμανικῆς, τὸν Ἀγάθωνα τοῦ Βειλάνδου, τὸν ὁποῖον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀνέθηκεν εἰς τὸν Διονύσιον. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ὁ Διονύσιος εἶναι ἀναγεγραμμένος ὡς συνδρομητὴς πεντήκοντα ἀντιτύπων (3). Ἀλλ' οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι καὶ εἰς πολλῶν ἄλλων βιβλίων τὴν ἔκδοσιν συνέδραμεν ὁ λόγιος καὶ φιλόμουσος καὶ φιλοπρόοδος ἱεράρχης, τὰ ὁποῖα ἢ δὲν ἀναγράφουσι τοὺς συνδρομητὰς ἢ δὲν περιῆλθον εἰς γνῶσίν μου (4).

Τοιοῦτος λοιπὸν γενόμενος ὁ Διονύσιος πρὸς τοὺς συγχρόνους του λογίους εὐλόγως ἐπέσυρε τὸν σεβασμὸν αὐτῶν καὶ τοὺς δικαίους ἐπαίνους, εὐλόγως δὲ καί τινες ἀνέθηκαν τὰ πονήματά των εἰς αὐτὸν καὶ ἐξύμνησαν τὰς ἀρετάς του ἐν ἀφιερωτικαῖς προσφωνήσεσιν. Ἱερόθεος, ὁ ἀρχιμανδρίτης καὶ καθηγούμενος τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ μονῆς τῶν Μεγάλων Πυλῶν, τῆς ἄλλως λεγομένης μονῆς τοῦ Δουσίκου, ὅστις ἐξέδωκε τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος, ἀρχιεπισκόπου Λα-

(1) Ἐπιτομὴ εἴτε συλλογὴ τῶν θείων τῆς πίστεως δογμάτων ὑπὸ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ἐν Λιψίᾳ τῆς Σαξονίας 1806 σελ. 517.

(2) Ἐπιτομὴ Χρονολογικὴ τῆς γενικῆς ἱστορίας Λάμπρου Ἀντωνιάδου, τοῦ ἐκ Μοισίας, ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφείῳ 1808 ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομητῶν μὴ ἔχοντι ἠριθμημένας τὰς σελίδας.

(3) Βειλάνδου Ἀγάθων, μεταφρασθεὶς ἀπὸ τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ὑπὸ Κ. Μ. Κούμα, ἐν τέλει τοῦ τρίτου μέρους, ἔνθα ὁ κατάλογος τῶν συνδρομητῶν, μὴ ἔχων ἠριθμημένας τὰς σελίδας.

(4) Ὡς συνδρομητὴς δύο σωμάτων ἀναγράφεται ὁ Διονύσιος καὶ ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Α. Γαζῆ (Ἀνθίμου Γαζῆ λεξικὸν Ἑλληνικὸν ἔκδοσις Α' τόμ. 3 ἐν Βενετίᾳ 1816 σελ. 37 τοῦ Πίνακος, τοῦ ἐν τῷ τέλει περιεχομένου καὶ ἰδίαν σελίδωσιν φέροντος, ἐν ᾧ καὶ ὁ κατάλογος τῶν συνδρομητῶν), δέκα δὲ ἀντιτύπων ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ Διονυσίου Πύρρου (Γεωγραφία μεθοδικὴ ἁπάσης τῆς οἰκουμένης ἐκ παλαιῶν καὶ νεωτέρων σοφῶν συγγραφέων συνερανισθεῖσά τε καὶ συντεθεῖσα παρὰ Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θετταλοῦ..., Ἐνετίῃσιν 1818 σελ. 329).

ρίσης (ἀκμάσαντος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος), ἀναθέτει αὐτὴν εἰς τὸν Διονύσιον (1).

(1) Ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1705, τὸ δεύτερον τῷ 1759 ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ πάλιν, φέρουσα τὸν ἑξῆς τίτλον: «Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης τοῦ θαυματουργοῦ, τυπωθεῖσα μὲν τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἀοιδίμου αὐθέντου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Βασσαράβα Βοεβόδα καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐξαναλωθεῖσα· τὰ νῦν δὲ εἰς τύπον ἐξεδόθη τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ὑψηλοτάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Σκαρλάτου Γκίκα Βοεβόδα δι' ἀναλωμάτων καὶ δαπάνης τοῦ πανιερωτάτου καὶ θεοπροβλήτου μητροπολίτου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Φιλαρέτου Μιχαλίτζη, τοῦ ἐκ τῆς περιφήμου πόλεως νήσου Ζακύνθου. Ἐπιμελείας, προτροπῆς καὶ ἐπιστασίας τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος μεγάλου σατράρι κυρίου Ἰωάννου αὐταδέλφου τῆς Αὐτοῦ Πανιερότητος. κόπου δὲ καὶ ἐπιδιορθώσεως Κωνσταντίνου Τριανταφυλλίδου, τοῦ ἐκ Ζαγορᾶς τοῦ Σωτῆρος. Ἐν τῇ κατὰ τὸ Βουκουρέστιον ἁγιωτάτῃ μητροπόλει ἔτει σωτηρίῳ αψνθ' παρὰ Γεωργίῳ Στοϊκοβίτζῃ τῷ τυπογράφῳ». Ὁ Νικόλαος Κατραμῆς, ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου, παρ' οὗ μόνου γνωρίζω τὸν τίτλον τῆς δευτέρας ταύτης ἐκδόσεως τῆς Ἀκολουθίας (Νικολάου Κατραμῆ, ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου, Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου, ἐν Ζακύνθῳ 1880 σελ. 220) λέγει (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 221 καὶ 234) ὅτι δευτέρα ἔκδοσις αὐτῆς εἶναι ἡ τοῦ 1707, ἐν τῷ ἐν Βιέννῃ τυπογραφείῳ τοῦ ἀοιδίμου Γεωργίου Βεντότου τοῦ Ζακυνθίου γενομένη. Ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Γεώργιος Βενδότης ἢ Βεντότης ἀπεβίωσεν ἐν Βιέννῃ, τριάκοντα ὀκτὼ ἐτῶν τὴν ἡλικίαν, τῷ 1795 (Προσθῆκαι καὶ Διορθώσεις εἰς τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν Κωνσταντίνου Σάθα ὑπὸ Ἀνδρονίκου Ν. Δημητρακοπούλου ἐν Λιψίᾳ 1871 σελ. 93. Πρβλ. καὶ Σάθα Νεοελλ. Φιλολ. ἐν Ἀθήναις 1868 σελ. 561-2, ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ Βενδότης ἀπέθανε περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος)· ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν τῷ 1707 νὰ ἔχῃ τυπογραφεῖον ὁ Βενδότης καὶ νὰ ἐκτυπώσῃ ἐν αὐτῷ τὸ δεύτερον τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Ἀκολουθίαν. Ῥητῶς ἄλλως τε λέγει ὁ ἐκδοὺς αὐτὴν τῷ 1759, ὅτι ἐκδίδει αὐτὴν τὸ δεύτερον. Ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶναι σπανία καὶ δυσεύρετος, ἀγνοεῖ δ' αὐτὴν καὶ ὁ Παῦλος Λάμπρος, ἁπάσας τὰς ἄλλας ἐκδόσεις καὶ μετατυπώσεις μνημονεύων (Παύλου Λάμπρου Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι ἐν Πανδώρᾳ τόμ. 18 (1867-68) σελ. 309). Τρίτη ἔκδοσις τῆς Ἀκολουθίας ἐγένετο τῷ 1797 (Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος τοῦ θαυματουργοῦ, ἡ τὸ πρῶτον μὲν εἰς φῶς φανεῖσα ἐπὶ τοῦ ἀοιδίμου αὐθέντου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Βασσαράβα Βοεβόδα πάσης Οὐγγροβλαχίας, τὸ δεύτερον δὲ ἐπὶ τοῦ ἀοιδίμου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Σκαρλάτου Γκίκα Βοεβόδα· τὰ νῦν τὸ τρίτον ἐκδίδεται εἰς τύπον δαπάνῃ καὶ ἀναλώμασι τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος κυρίου κυρίου Ἰωάννου Φλωρέσκουλου, μεγάλου Βορνίκου τῆς Βλαχίας προστιθέντων (γρ. προστεθέντων) ἐν αὐτῇ τῶν τροπαρίων τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Παρακλητικοῦ Κανόνος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ψαλλομένου εἰς πᾶσαν ἀνάγκην δεινῶν, ἐπηρείας καὶ λοιμοῦ, καὶ τοῦ ἐγκωμίου πρὸς τὸν Ἅγιον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὰ παρὰ τοῦ ἁγίου δειχθέντα θαύματα. Βιέννῃ 1797 παρὰ Μαρκίδ. Πούλιου εἰς μικρὸν 4ον σελίδες 48). Ἀντίτυπον τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἀπόκειται ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ. Ἡ Ἀκολουθία τὸ τέταρτον ἐξεδόθη ἐν Κων-

Λέγει δὲ ἐν τῇ ἀφιερωτικῇ του προσφωνήσει ὁ Ἱερόθεος, ὅτι ὁ Διονύσιος πλείστην τὴν φροντίδα κατέβαλεν ἐπὶ τῇ συστάσει καὶ διοική-

σταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ Ἱεροθέου ἐπὶ ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης τοῦ ἡμετέρου Διονυσίου τῷ 1800 (Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης, τοῦ θαυματουργοῦ καὶ κτίτορος τῆς ἱερᾶς καὶ περιωνύμου μονῆς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῶν Μεγάλων Πυλῶν, τῆς κοινότερον καλουμένης Δουσίκου, ἡ ᾀσματικὴ Ἀκολουθία, σὺν αὐτῇ δὲ καὶ ὁ μετ' ἐγκωμίων βίος αὐτοῦ, ἤδη νεωτέρᾳ φράσει συγγραφείς. Νῦν τύποις νέοις ἐκδοθέντα σπουδῇ θερμῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ πανοσιωτάτου ἁγίου ἀρχιμανδρίτου καὶ ἡγουμένου τῆς αὐτῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Δουσίκου κυρίου κυρίου Ἱεροθέου καὶ ἀναλώμασι τῶν ὀρθοδόξων καὶ εὐλαβῶν χριστιανῶν. Προσετέθη δὲ τούτοις καὶ εἷς κανὼν παρακλητικὸς εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου καὶ εἰς κοινὴν τῶν εὐλαβῶν χριστιανῶν ὠφέλειαν. Ἐν τῷ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφείῳ ἔτει 1800 σελίδες 87). Τῆς ἐκδόσεως ταύτης προηγεῖται τὸ πρὸς τὸν Διονύσιον ἀφιερωτικὸν γράμμα τοῦ Ἱεροθέου, χρονολογούμενον ἀπὸ μηνὸς Ἰουλίου 1798, ἀκολουθεῖται δὲ ὑπὸ ἐπιστολῆς τοῦ Διονυσίου, ἀχρονολογήτου (σελ. 3-6). Ἕπονται ἔπειτα ἑπτὰ ἐπιγράμματα (σελ. 7-8), ἡ Ἀκολουθία (σελ. 9-32) ὁ «Βίος ὁμοῦ καὶ Ἐγκώμιον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης τοῦ θαυματουργοῦ, νεωτέρᾳ μὲν φράσει συγγραφείς, τὴν αὐτὴν δὲ ὕλην περιέχων τοῦ παλαιοῦ» (σελ. 32-77) «Πρὸς τὸν Πανιερώτατον, Σεβασμιώτατον καὶ Θεοπρόβλητον ἅγιον Λαρίσης, κύριον κύριον Διονύσιον ἐπίγραμμα διὰ στίχων ἡρωελεγείων» (σελ. 80 στίχοι 8), Κανὼν Παρακλητικὸς (σελ. 81 87). Σημειωτέον ὅτι ἡ ἔκδοσις αὐτὴ διαφέρει πολλαχοῦ τῆς τοῦ 1797, διότι καὶ τὰ τροπάρια αὐτῆς δὲν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ αὐτὰ πρὸς τὴν τοῦ 1797 καὶ ὁ Παρακλητικὸς Κανὼν εἶναι ἐντελῶς διάφορος. Ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 1797 περιέχεται «Λόγος ἐγκωμιαστικός, ἤτοι Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης, τοῦ θαυματουργοῦ, μεταφρασθεὶς εἰς κοινὴν διάλεκτον παρὰ τοῦ Ἀναστασίου» (σελ. 23-32). Τούτῳ ἕπεται Κανὼν Παρακλητικός, συγγραφεὶς ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Γεωργιάδου, τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν (σελ. 33-40) καὶ «Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Βησσαρίωνα, ἀρχιεπίσκοπον Λαρίσης καὶ κτίτορα τῆς Μονῆς τῆς ἐπονομαζομένης Δουσίκου» (σελ. 41-48). Ἀνατύπωσις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1800 ὑπὸ τοῦ Ἱεροθέου γενομένης ἐκδόσεως, τῆς προσφωνουμένης εἰς τὸν Διονύσιον, ἐγένετο ἐν Βενετίᾳ τῷ 1846. (Πολυχρονίου Φιλιππίδου, Ἀκολουθία ἑορτάσιμος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης ἐν Βενετίᾳ 1846) καὶ ἐν Ἀθήναις τῷ 1856 (τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης, τοῦ θαυματουργοῦ καὶ κτίτορος τῆς ἱερᾶς καὶ περιωνύμου μονῆς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῶν Μεγάλων Πυλῶν, τῆς κοινότερον καλουμένης Δουσίκου, ἡ ᾀσματικὴ Ἀκολουθία, σὺν αὐτῇ δὲ καὶ ὁ μετ' ἐγκωμίου βίος αὐτοῦ, νεωτέρᾳ φράσει συγγραφείς. Ἐκδοθέντα ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφείῳ ἔτει 1800 σπουδῇ θερμῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ πανοσιωτάτου ἁγίου ἀρχιμανδρίτου καὶ ἡγουμένου τῆς αὐτῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Δουσίκου κυρίου κυρίου Ἱεροθέου καὶ ἀναλώμασι τῶν ὀρθοδόξων καὶ εὐλαβῶν χριστιανῶν. Προσετέθη δὲ τούτοις καὶ εἷς κανὼν παρακλητικὸς εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου καὶ εἰς κοινὴν τῶν εὐλαβῶν χριστιανῶν ὠφέλειαν. Ἐκδίδονται νῦν δαπάνῃ Γεωργίου Καπότα ἢ Κιρκιβγέτα καὶ τῶν εὐλαβῶν συνδρομητῶν, ἐν Ἀθήναις 1856 σελίδες 85 εἰς μικρὸν τέταρτον).

σει τῆς μονῆς ταύτης, ἥτις, ἂν δὲν προελάμβανεν ἡ ἐπίσκεψις καὶ ἡ ἀντίληψις αὐτοῦ (τοῦ Διονυσίου), θὰ ἦτο ἐξ ἅπαντος τὸ παράπαν ἠφανισμένη. Προσθέτει δὲ κατωτέρω· «Εἰς τίνα δὲ ἄλλον ἔδει με ἀναθεῖναι, πανιερώτατε καὶ ἀξιάγαστε αὐθέντα καὶ Δέσποτα, τουτονί μου τὸν κόπον; Ἀλλ' εἰς μόνην καὶ μόνην τὴν σὴν ἀξιάγαστον πανιερότητα, τὸν συμποίμενα τοῦ πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, τὸν τούτου διάδοχον καὶ μαθητὴν καὶ ὁμότροπον, τὸν κατ' αὐτὸν πρᾶον, ἱλαρόν, ἐπιεικῆ, εὐσυμπάθητον, ὅσιον, ἄκακον, πληρωτὴν τῶν τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως Χριστοῦ ἐντολῶν, τὸν ἐλεήμονα, τὸν φιλάνθρωπον, τὸν διδακτικὸν καὶ κανόνα πάσης ἀρετῆς ἀκριβέστατον. Αὐτὸς τυγχάνεις γνήσιος ἐκείνου διάδοχος καὶ τῆς μελισταγοῦς διαθήκης ἐκείνου πληρωτὴς θερμότατος, ἐν ᾗ καὶ ὑπέγραψας τὸ σὸν ἐξάκουστον ὄνομα· καὶ οὐ μόνον καθυπέσχου λόγῳ καὶ γράμματι, ἀλλὰ καὶ πράγματι ἔδειξας καὶ ὁσημέραι δεικνύεις τὴν περὶ τὴν ἱερὰν μονὴν τούτου ἐπίσκεψιν, ἄλλος Βησσαρίων χρηματίζων θερμότατος ἐν πάσαις ταῖς ἐμπιπτούσαις χρείαις αὐτῆς. Οὐδέποτε ἀπῄτησας οὐδὲ ἓν ἄνθος ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἡμῶν λόγῳ δεσποτείας, οὐδέ, παρακληθεὶς λαβεῖν παρ' ἡμῶν, ἐδέξω οὐδὲ ἑνὸς ὀβολοῦ δῶρον ἀνθ' ὧν εὐηργέτησας».

Εἰς τὴν προσφώνησιν ταύτην τοῦ Ἱεροθέου ὁ Διονύσιος ἀπήντησε δι' ἐπιστολῆς, εὐθὺς μετ' αὐτὴν κατακεχωρισμένης, ἡ ὁποία ὑπὲρ πᾶν ἄλλο κατάδηλον ποιεῖ τὴν χρηστότητα, τὴν φιλοκαλίαν, τὴν μάθησιν καὶ τὴν περὶ τὸν Ἕλληνα λόγον ἐμπειρίαν αὐτοῦ. Ἐν τῇ αὐτῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος περιέχεται καὶ ὀκτάστιχον ἐπίγραμμα διὰ στίχων ἡρωελεγείων πρὸς τὸν Διονύσιον ἀπὸ μέρους τῆς πατριαρχικῆς τυπογραφίας (1).

(1) Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς·

Ἑλλὰς ἠγαθέων τροφός, ἡρώων τε σοφῶν τε,
Ἱρὸν τὸν πάλαι Βησσαρίωνα τέκε·
Νῦν δ' οὖν ἀρχιθύτην Διονύσιον τέθρεφε λαμπρῶς
Μουσῶν ταῖς ἀρεταῖς κ' ἠγαθέων χάρισιν·
Ὃς Λαρισσέων καλλίστην ζάθεον ἕδραν
Βησσαρίων ὥσπερ δ' ἄλλος ἄγαν τιμάει·
Ὀλβιοδαιμονέοι γοῦν ἐς λυκάβαντας· ἰθύνων
Ποίμνην τ' ἐκσώζων τὴν λογικὴν ὁσίως.

Εἰς σημεῖον εὐγνωμοσύνης καὶ ὀφειλομένης ὑποκλίσεως
Ἡ ἡμετέρα τυπογραφία.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Κούμας, μεταφράσας τὸν Ἀγάθωνα τοῦ Βειλάνδου, ἔστερξε νὰ ἐκδώσῃ αὐτόν, ἐνδοὺς εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ Διονυσίου. Περὶ τοῦ πράγματος ὁ Κούμας κάμνει λεπτομερῆ λόγον ἐν τῷ προλόγῳ. Λέγει δηλαδὴ ὅτι ἀνήρ, τοῦ ὁποίου διὰ μὲν τὸν λαμπρόν του βαθμὸν εἶναι ἐξηπλωμένον

κλέος εὐρὺ καθ' Ἑλλάδα,

διὰ δὲ τὴν ἔμφυτον αὐτοῦ ἠπιότητα τὸ ἦθος ἐξομοιοῦται πρὸς τὸ τοῦ παλαιοῦ Νέστορος,

τοῦ καὶ ἀπὸ γλώττης ῥέεν γλυκίων μέλιτος αὐδή,

ὁ σεβασμιώτατος Ἐφέσου Διονύσιος, διέτριβε τῷ 1813 εἰς κώμην πλησιόχωρον τῆς Σμύρνης, ἐπισκοπῶν τὸ ποίμνιον αὐτοῦ καὶ ἀποφεύγων τὸν κίνδυνον τῆς πανώλους, ἥτις ἐμάστιζε τότε ἐλεεινῶς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀναγνοὺς δὲ μέρος τῆς μεταφράσεως ἔκρινεν, ὅτι ἡ βίβλος θὰ ὠφελήσῃ καὶ θὰ τέρψῃ μάλιστα τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιφανεῖς καὶ τὰς δεσποίνας αὐτῶν, οἵτινες, τυχόντες ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἀνωτέρας, γινώσκοντες δὲ καὶ τὴν γαλλικήν, δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν ἀξίαν, ὡς πρέπει, τοιούτου συγγράμματος (1). Τὴν μετάφρασιν ταύτην ὁ χρηστὸς καὶ εὐγνώμων Κούμας προσεφώνησεν εἰς τὸν κλεινόν, ὡς λέγει, Διονύσιον, ἐξαίρει δὲ ἐν τῇ προσφωνήσει του τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ μετὰ ῥητορικῆς μὲν δεινότητος, ἀλλὰ καὶ μετ' εὐπρεπείας. «Ἄλλοι, λέγει ὁ Κούμας, Πανιερώτατε Δέσποτα, κοσμοῦνται ἀπὸ βαθμοὺς ἢ καὶ ἀπὸ γένους λαμπρότητα. Σὺ δὲ ἐκόσμησας ἐκεῖνα μὲ τὰς ἀρετάς σου καὶ τὰ ἀνέδειξας ἀφορμὴν ἀναπτύξεως τῆς ἐμφύτου καλοκαγαθίας σου. Ἡ Λάρισα κηρύττει τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς φιλομαθείας σου τὰ θαυμάσια ἔργα. Ἡ Ἔφεσος χαίρει κατὰ τὸ παρὸν τὴν ἀγαθήν σου ποιμαντορίαν. Ἡ περιώνυμος πατρίς σου ἀγάλλεται, βλέπουσά σε λάμποντα μεταξὺ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὡς φαεινότατον ἀστέρα, καὶ ἀκαμάτως προσπαθοῦντα ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ εὐτυχίας τοῦ κοινοῦ. Ποιμὴν ἀγαθὲ καὶ ἀληθινέ, εἰς ὅλους εἶναι γνωστὴ ἡ τῆς

(1) Βειλάνδου Ἀγάθων, τόμ. 1 σελ. ιγ' καὶ ιδ'.

καρδίας σου ἀγαθότης, διὰ τὴν ὁποίαν σπουδάζεις νὰ ἀγαθύνῃς καὶ πᾶν τὸ ἀγαπητόν σου γένος. Τὰ τέκνα τῶν ὁμογενῶν σου γίνονται υἱοί σου εὐγνωμονέστατοι διὰ τῆς δαψιλοῦς δαπάνης, τὴν ὁποίαν χορηγεῖς εἰς αὐτοὺς μεγαλοπρεπῶς, διὰ νὰ παιδευθῶσι καὶ φωτισθῶσι τὸν φωτισμὸν τῆς μαθήσεως. Οἱ πεπαιδευμένοι σὲ γνωρίζουσι προστάτην ἑαυτῶν θερμότατον. Τὰ σχολεῖα κηρύττουσιν εἰς ὅλους τὴν μεγάλην κηδεμονίαν, τὴν ὁποίαν ἀπολαύουσιν ἀπὸ Σέ».

Μετὰ τὴν προσφώνησιν ταύτην δημοσιεύεται ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἀγάθωνι καὶ ᾠδὴ «εἰς τὸν σεβασμιώτατον ἅγιον Ἐφέσου καὶ εἰς τὸν μεταφραστήν», ἣν ἐποίησεν ὁ «Ἄνθιμος Κομνηνὸς ὁ ἐξ Ἡλιουπόλεως, ὁ τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος ἐπίσκοπος Θεοδοσιουπόλεως». Καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ ταύτῃ ἐγκωμιάζει ὁ ἀγαθὸς ἐπίσκοπος τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ διὰ στίχων, οἵτινες δὲν ἔχουσι μὲν ποιητικήν τινα ἀξίαν, καθιστῶσι δ' ὅμως καὶ οὗτοι καταφανῆ τὴν ἄκραν ὑπόληψιν, ἣν εἶχε τότε ὁ Διονύσιος, καὶ τὸ μέγα ὄνομα ἕνεκα τῆς φιλομουσίας αὐτοῦ καὶ τῆς τῶν παντοίων ἀρετῶν. Δείγματος χαριν παραθέτομεν ἐνταῦθα καὶ ἐκ τῆς ᾠδῆς ταύτης τὰς ἑξῆς στροφάς·

Χαῖρε σεπτῆς
Συνόδου πρωτοστάτα, τῆς Θέμιδος προστάτα,
Φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας, Περίκλεις τῆς παιδείας,
ταμεῖον ἀρετῆς.
Χαῖρε πολλῶν
σχολείων χορηγέτα, Ποιμένων ἀρχηγέτα,
Γενναῖε μουσηγέτα, Ἑλλήνων εὐεργέτα.
Πρόμαχε τῶν καλῶν.
Μουσῶν χορὸς
Ἄδουσαι σὲ κυκλώνουν, δάφνας σὲ στεφανώνουν
Ἡ Ἀμαθία φρίττει, ἡ φήμη δὲ κηρύττει
τὰς πράξεις σου τορῶς·
Τρισευτυχὴς
Ἑλλήνων νεολαία! Πρόκοπτε θαρραλέα!
Ἐφέσου σὲ στηρίζει. Ὁ Κούμας σὲ φωτίζει
Ὢ ἐποχὴ εὐχῆς! (1)

Ἡ δὲ ἐν Βιέννῃ τότε ἐκδιδομένη ἑλληνικὴ ἐφημερίς, ὁ Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος, ἀγγέλλουσα τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀγάθωνος, λέγει ὅτι τὸ

(1) Βειλάνδου Ἀγάθων τόμ. 1 σελ. ζ' καὶ η'.

βιβλίον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἐνάρετον καὶ φιλογενέστατον πανιερώτατον μητροπολίτην τὸ πρὶν μὲν Λαρίσης, νῦν δὲ Ἐφέσου, ὅστις σιμὰ εἰς τὰ πολλὰ ἄλλα καλά, μὲ τὰ ὁποῖα ἀγωνίζεται τὸν μακάριον φωτισμὸν τῆς μαθήσεως μεταξὺ τοῦ ποιμνίου του καὶ ὅλου τοῦ γένους, κατέπεισε καὶ τὸν μεταφραστὴν τῆς ἄνω βίβλου νὰ τὴν ἐκδώσῃ» (1).

Συγχρόνως σχεδὸν πρὸς τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀγάθωνος ἐξέδωκε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος τὴν Κατήχησιν αὐτοῦ. Καὶ οὗτος δέ, ἐμπεφορημένος, ὡς ὁ Κούμας, θαυμασμοῦ πρὸς τὸν Διονύσιον καὶ εὐγνωμονῶν δι' ὅσας εὐεργεσίας εὐηργετήθη ὑπ' αὐτοῦ, προσφωνεῖ τὸ πόνημά του τοῦτο εἰς αὐτὸν διὰ γλώσσης γλαφυρᾶς καὶ μεστῆς ποιητικῆς ἐξάρσεως. «Κορυφαῖος ὑπάρχων, λέγει ἐν τῇ προσφωνήσει ταύτῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Οἰκονόμος, τῆς ἁγιωτάτης Συνόδου, σπουδάζεις νὰ ἐξανθήσῃ πάλιν ἡ ἀρχαία δόξα τῆς τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας, ζῆλον ζηλῶν θερμότατον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς τῶν θείων νόμων καρποφόρου διδασκαλίας, καὶ πάντοτε ἀναπνέων τοῦ τῶν Γραικῶν ὀρθοδόξου γένους τὸν φωτισμὸν καὶ καταρτισμόν, τὸν ὁποῖον ἐπισπεύδων καὶ διὰ λόγων ἰσχυρῶν καὶ διὰ χειρὸς ἐλευθεριωτάτης συνεργεῖς εἰς σχολείων στερέωσιν καὶ διδασκάλων ὑπεράσπισιν καὶ μαθητῶν διατροφὴν καὶ ἐμψύχωσιν, ποτίζων οὕτω καὶ φυτοκομῶν καὶ προάγων τοῦ Χριστοῦ τὴν φυτείαν, ὡς ἄλλος Παῦλος καὶ Ἀπολλὼς εἰς τοιούτους μάλιστα δυσκολωτάτους καιρούς, ὁ ἀληθὴς ἐκείνων διάδοχος» (2).

(1) Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος 1814 σελ. 308. Μνημονεύομεν ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ, ὅτι ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλείου ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου 1810 γίνεται ἡμῖν γνωστόν, ὅτι ὁ Κούμας τὸ ἔτος ἐκεῖνο μετέφρασε τὸν Ἀγάθωνα (Ν. Μ. Δαμαλᾶ, Ἐπιστολαὶ Κοραῆ τόμ. 2 σελ. 104). Ὁ αὐτὸς Κοραῆς, γράφων πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀλέξανδρον Βασιλείου ἀπὸ 29 Δεκεμβρίου 1814 μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου, λέγει ὅτι ἡ μετάφρασις, εἰ καὶ εἶναι ἀνωτέρα πολλῶν ἄλλων, εἶχεν ἐν τούτοις ἀνάγκην περισσοτέρας ἐπεξεργασίας (ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 2 σελ. 467).

(2) Κατήχησις ἢ ὀρθόδοξος διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου, διδασκάλου τῆς φιλολογίας κατὰ τὸ φιλολογικὸν τῆς Σμύρνης γυμνάσιον, εἰς χρῆσιν τοῦ αὐτοῦ γυμνασίου, δαπάνῃ τοῦ κυρίου Ἡλίου Βαλλῆ, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἰωάννου Σνύρερ 1813 σελίδες 135 εἰς ὄγδοον. Ἡ πρὸς τὸν Διονύσιον ἀφιέρωσις χρονολογεῖται ἀπὸ 25 Μαΐου 1813. Ἄλλη ἔκδοσις αὐτῆς εἶναι ἡ τοῦ 1820, (Κατήχησις ἢ ὀρθόδοξος διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐκδοθεῖσα τὸ δεύτερον ὑπὸ Κωνσταντίνου πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου καὶ νῦν τὸ τρίτον ὑπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ ἑλληνικῆς σχολῆς πρὸς χρῆσιν

Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Οἰκονόμος καλεῖ τὸν Διονύσιον «ἄνδρα κεκοσμημένον μὲ παντοίας ἀρετὰς καὶ πολλὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ γένος ὠφελήσαντα» (1).

Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι λόγιοι τοῦ ἔθνους ἄνδρες, σύγχρονοι αὐτοῦ ἢ ὀλίγον μεταγενέστεροι, παρακολουθήσαντες τὰς πράξεις του καὶ γνωρίσαντες τὰς ἀρετάς του, κάμνουσιν εὔφημον μνείαν περὶ τοῦ Διονυσίου. Ὁ ἐκδότης τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ ἀγγέλλων τὴν ἔκδοσιν τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀγάθωνος καλεῖ τὸν Διονύσιον φίλον καὶ προστάτην τῶν Μουσικῶν Σηκῶν (2). Ὁ περιώνυμος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος, ἕτερος οὗτος τῶν χρόνων ἐκείνων πεφημισμένος διὰ τὴν φιλογένειαν καὶ τὴν φιλομουσίαν του, ἐφάμιλλος τοῦ ἡμετέρου Διονυσίου καὶ πρωτεργάτης τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, λέγει, ὅτι ὁ Διονύσιος «εἶναι ἔνδοξος ἀρχιερεὺς μᾶλλον διὰ τὴν προστασίαν, ὁποῦ δεικνύει πρὸς τοὺς πεπαιδευμένους καὶ πρὸς τὰ σχολεῖα καὶ διὰ τὸν ζῆλόν του πρὸς τὰς προόδους τοῦ γένους εἰς τὰς μαθήσεις ἢ διὰ τὸ εὐγενὲς τῆς οἰκογενείας του καὶ διὰ τὸ λαμπρὸν τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, μὲ τὸν ὁποῖον ἀντημείφθησαν αἱ ἀρεταί του» (3).

Ὁ δὲ ἀφελὴς Ἀργύριος Φιλιππίδης λέγει· «Ἐπάσχισεν (ὁ Διονύσιος) μὲ διαφόρους τρόπους καὶ ἔκτισε τὴν ἐκκλησίαν (τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου ἐν Λαρίσῃ), ὅπου δὲν εἶχαν πρῶτα καὶ ἦτο σκορπισμένοι

τῶν ἐν αὐτῇ σπουδαζόντων νέων, ἐν Βιέννῃ ἐκ τῆς ἑλλ. τυπογραφίας Ἰ. Σνῦρερ 1820). Ταύτης τῆς ἐκδόσεως τὸν τίτλον εὑρίσκω ἐν Ἑρμῇ τῷ Λογίῳ (1821 σ. 44). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Οἰκονόμος δὲν συνέγραψεν ἰδίαν Κατήχησιν, ἀλλὰ μετερρύθμισε τὴν γνωστὴν Κατήχησιν τοῦ Κοραῆ, ἥτις πάλιν εἶναι μετάφρασις ἐκ τῆς γερμανικῆς τῆς τοῦ Πλάτωνος, μητροπολίτου Μόσχας, διὰ τοῦτο ὁ ἐκδότης τοῦ 1820 λέγει ὅτι τὸ δεύτερον ἐξεδόθη ἡ Κατήχησις ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου. Τρίτη τῆς Κατηχήσεως ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου ἐν τοῖς Σωζομ. ἐκκλησ. συγγράμμασι Κ. Οἰκονόμου (τόμ. 1 σελ. 1-132), ἔνθα (σελ. 6 σημ.) καταχωρίζεται ἐπιστολὴ τοῦ Διονυσίου ἀπὸ 9 Σεπτεμβρίου 1814 πρὸς τὸν Οἰκονόμον, ἀγγέλλουσα ὅτι ἐλήφθησαν τὰ διὰ τοῦ Κούμα (διατρίβοντος τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθ' ὃ διευθύνοντος τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὴν ἐν Κουρουτσεσμὲ σχολὴν) σταλέντα τῷ Διονυσίῳ ὀκτὼ ἀντίτυπα τῆς Κατηχήσεως. Ἡ ἐπιστολή, γεγραμμένη βεβαιότατα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διονυσίου, ποιεῖ κατάδηλον τὴν μεγάλην ἐκτίμησιν, ἣν ἔτρεφεν ὁ φιλοπρόοδος ἱεράρχης πρὸς τὸν διακεκριμένον λόγιον καὶ κληρικόν.

(1) Ὑπόμνημα ἱστορικὸν τῶν ἀρχῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐν τοῖς Σωζομένοις φιλολογ. συγγράμμ. σελ. 377.

(2) Λόγιος Ἑρμῆς 1814 σελ. 47.

(3) Ἀπολογία Ἱστορικὴ καὶ Κριτικὴ σελ. 74.

ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, χωρὶς προσκύνημα, χωρὶς ἐκκλησίαν. Ἔκαμε λοιπὸν ἕνα μεγάλον καλόν, ἀπέκτησεν ἕνα ὄνομα ἀθανασίας. Τίς λοιπὸν νὰ μὴν ἐπαινέσῃ ἕναν τοιοῦτον ἀρχιερέα ; Τίς νὰ μὴν ἐγκωμιάσῃ ἕναν τοιοῦτον μητροπολίτην ; Ὁποῦ μία τοιαύτη πόλις νὰ μὴ ἔχῃ ἐκκλησίαν καὶ νὰ εἶναι τὰ λογικά του πρόβατα σκορπισμένα καὶ νὰ συμμάσῃ ὡς καλὸς ποιμὴν τῶν προβάτων ; Ἀνάγκη λοιπὸν κάθε χριστιανὸς εἰς τὰς πρὸς Θεὸν ἐντεύξεις του νὰ ἐνθυμῆται ἕναν τοιοῦτον ποιμένα, ἕναν τοιοῦτον ἄκακον καὶ στολισμένον μὲ τὰς ἀρετὰς ὅλας τῆς εὐσεβεστάτης ἡμῶν θρησκείας» (1). Καί τις δὲ Ῥῶσος συγγραφεύς, οὗτινος τὸ ὄνομα δὲν εἶναι εἰς ἐμὲ γνωστόν, θέλων νὰ δείξῃ ὅτι ὁ κλῆρος, κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἔζη ὁ Διονύσιος, ἐπρωτοστάτει ἐν τῇ καλλιεργίᾳ τῶν γραμμάτων, ἀναφέρει καὶ αὐτὸν εἰς πίστωσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του τούτου (2).

Ἀνώνυμος δέ, ἐπιστέλλων ἐκ Λιβόρνου πρὸς τὴν ἐφημερίδα Μέλισσαν (ἀπὸ 1 Μαρτίου 1821) καὶ ἀναφέρων ὅτι ὁ Διονύσιος, ὁ «ἄξιος ποιμὴν τῆς Ἐφέσου, μιμητὴς τῆς ἀοιδίμου χορείας τῶν παλαιῶν καὶ ἁγίων ἀρχιερέων», διώρισε πρὸς τοῖς ἄλλοις εὐεργετήμασι νὰ διδωνται εἰς τὸ γυμνάσιον τῶν Κυδωνιῶν τὰ ἐμβατίκιά τινων ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως ταύτης, ἐπιλέγει· «ψάλλε λοιπὸν τὸ «εἰς πολλὰ ἔτη ἅγιε» καὶ εὐφράνθητι τῷ πνεύματι. Εἴθε τὸ ἱερὸν τοῦτο παράδειγμα τοῦ ὄντως ἁγίου Ἐφέσου νὰ ἐμπνεύσῃ ἅμιλλαν εἰς τοὺς πλουσιωτάτους δεσπότας διὰ τὸ κοινὸν καλόν» (3). Ὁ δὲ Ζαχαρίας Μαθᾶς καλεῖ τὸν

(1) Σελ. 117 τοῦ χειρογράφου, τοῦ ἀνωτέρω ἐν σελ. 150 μνημονευθέντος.

(2) «Τὸ περιφημότερον σχολεῖον διαθρυλεῖται ἐκεῖνο τῆς Κυδωνίας, πόλεως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατοικημένης ἀπὸ τοὺς Μοραΐτας καὶ εὑρισκομένης ὑπὸ τῆς κυριαρχικῆς διοικήσεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου Διονυσίου Καλλιάρχου». Ταῦτα λέγονται ἐν σελ. 10 φυλλαδίου, ἀποκειμένου ἐν τῷ τμήματι τῶν ἀρχετύπων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἐκ σελίδων 29 ἀποτελουμένου, σχήματος δεκάτου ἕκτου, οὗτινος τὸ ἐξώφυλλον λείπει ἑπομένως καὶ ὁ τίτλος. Ἐπιγράφεται δὲ τὸ ἓν καὶ μόνον κεφάλαιον, ἐξ οὗ ἀποτελεῖται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φυλλάδιον, ὡς ἑξῆς· «Περὶ καταστάσεως τῶν λογικῶν μαθήσεων καὶ ἐπιστημῶν παρὰ τοῖς νῦν Γραικοῖς». Τὸ φυλλάδιον, ὡς λέγεται, ἐν τῷ συντόμῳ μόλις μονοσελίδῳ, προλόγῳ μετεφράσθη ἐκ τῆς ῥωσικῆς. Ὁ Ῥῶσος συγγραφεὺς Κ. ἐδημοσίευσε τὴν πραγματείαν ταύτην, ὡς λέγεται ἐν ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀδίκων κρίσεων περὶ τῆς Ἑλλάδος τοῦ γερμανοῦ μισέλληνος Βαρθόλδη, ὅστις ὡς γνωστὸν ἐξήγειρε σφόδρα τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ Κοραῆ καὶ ἄλλων συγχρόνων λογίων Ἑλλήνων. Ἐν τέλει (ἀπὸ τῆς σελίδος 24-29) περιέχεται «Σημείωσις τοῦ μεταφραστοῦ περὶ τῆς τῶν Γραικῶν ὀνομασίας».

(3) Μέλισσα 1821 σελ. 336.

Διονύσιον ἀοίδιμον καὶ διὰ πολλὰς ἀρετὰς ἀξιομακάριστον Μητροπολίτην (1). Ὁ Κ. Σιβίνης ἀποκαλεῖ αὐτὸν θερμότατον τῆς Σοφίας προστάτην, κλεινὸν τῆς Ἐφέσου ἱεράρχην (2). Ὁ Ἰ. Ἀ. Λεονάρδος λέγει ὅτι τοῦ Διονυσίου «τὸ ὄνομα ἦτον εἰς δόξαν μεγάλην διὰ τὴν γνῶσίν του εἰς τὰς θεολογικὰς ἐπιστήμας, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἱλαρότητα καὶ πραότητα τοῦ χαρακτῆρός του» (3). Ὁ Διονύσιος Πύρρος καλεῖ αὐτὸν φιλόμουσον, ἐνάρετον καὶ φιλόκαλον ἀρχιερέα (4). Ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος καλεῖ αὐτὸν σοφίας προστάτην (5). Ὁ Γάλλος Marcellus λέγει ὅτι εἶχε κῦρος πολὺ παρὰ τοῖς Συνοδικοῖς καὶ ἐξετιμᾶτο καὶ μεγάλως ἐφρόντιζε περὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τοῦ γένους πολιτικῆς (6). Αὐτὸς τέλος ὁ Κοραῆς, ὁ τοσοῦτον φειδωλὸς εἰς τοὺς ἐπαίνους καὶ ἐπιφυλακτικός, προκατειλημμένος δὲ πρὸς τοὺς κληρικοὺς καὶ ἐπικρίνας αὐτοὺς ἴσως αὐστηρότερον ἀφ' ὅσον ἔπρεπεν, ἔκαμεν εὔφημον μνείαν περὶ τοῦ Διονυσίου· ὁμιλῶν δηλαδὴ περὶ τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Μελετίου Πετροκοκκίνου, προσεπιλέγει ἐν σημειώσει τῶν Προλεγομένων ὅτι «ὁ νῦν εὐκλεῶς ἀρχιερατεύων εἰς τὴν Ἔφεσον Πανιερώτατος Διονύσιος ὁ Καλλιάρχης, προθυμούμενος νὰ διαδώσῃ εἰς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὴν παιδείαν, δείχνει τοὺς καρποὺς τῆς ὁποίας αὐτὸς ἔχει παιδείας» (7).

Αὗται εἶναι αἱ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας κατώρθωσα νὰ περισυλλέξω περὶ τοῦ διακεκριμένου τούτου ἱεράρχου. Ἴσως ἀπόκεινταί που καὶ ἄλλαι ἐν χειρογράφοις, ἐν ἀνεκδότοις ἐπιστολαῖς, ἐν Κωνσταντινουπόλει πιθανώτατα, ἐν ἰδιωτικαῖς συλλογαῖς, ἀπροσίτοις ἢ ἀγνώστοις γενομέναις εἰς ἐμέ. Ἂν δὲ δὲν ἐκαίετο κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἡ βιβλιοθήκη τῶν Κυδωνιῶν καὶ τὰ ἀρχεῖα τῆς σχολῆς αὐτῶν, θὰ ἐμανθάνομεν ἀναμφιβόλως πλείονας καὶ λεπτομερεστέρας εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἐθνικῆς δράσεως τοῦ χρηστοῦ καὶ φιλογενοῦς Διονυσίου.

(1) Κατάλογος Ἱστορικὸς τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν σελ. 162.
(2) Ὑπόμνημα αὐτοσχέδιον σελ. 24 καὶ 26.
(3) Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας χωρογραφία σελ. 52.
(4) Περιήγησις Ἱστορικὴ καὶ Βιογραφία Διονυσίου Πύρρου σελ. 28.
(5) Τὰ Σωζόμενα φιλολ. συγγρ. λδ'.
(6) Les Grecs anciens et les Grecs modernes σελ. 228.
(7) Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τόμ. 8 σελ. θ'.

'Αλλ' ὅπως ἀπεικάζομεν τὸ ὅλον ἀρχαίου τινὸς μνημείου ἐκ τῶν ὀλίγων λειψάνων καὶ συντριμμάτων, τὰ ὁποῖα ὁ χρόνος περιέσωσεν εἰς ἡμᾶς, οὕτω καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων εἰδήσεων, τὰς ὁποίας κατεγράψαμεν ἀνωτέρω, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν τὸν ἐπιφανῆ κληρικὸν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἀσφαλῶς, χωρὶς νὰ φοβηθῶμεν μὴ ἐκτιμήσωμεν αὐτὸν πέρα τοῦ δέοντος ἢ ἀδικήσωμεν αὐτὸν δεικνύοντες ἐπιφυλακτικότητα ἢ ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηρὰν κριτικήν.

Δὲν ἀπέχομεν λοιπὸν τῆς ἀληθείας, παραδεχόμενοι ὅτι ὁ Διονύσιος, ὡς μητροπολίτης Λαρίσης τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ 'Εφέσου, ὡς μέλος τῆς 'Ιερᾶς Συνόδου, ὡς γόνος ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς κεκτημένος περισσὸν πλοῦτον, ὡς λόγιος καὶ φιλόμουσος ἔπραξεν ὅσα ὀλίγοι τῶν δυστυχῶν ἐκείνων χρόνων, καθ' οὓς τὸ ἔθνος, ἀναγεννώμενον ἐκ τῆς μακροχρονίου δουλείας, εἶχεν ἀνάγκην ἰσχυρῶν προστατῶν ἅμα καὶ πεφωτισμένων καὶ θερμουργῶν χειραγωγῶν. Διὰ τοῦτο οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ μνημονεύουσι τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντες μετὰ τιμῆς, μετὰ σεβασμοῦ καὶ μετ'εὐγνωμοσύνης διαχεομένης ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῆς γραφίδος των. Τῷ ὄντι ὅσα λέγει ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Δουσίκου 'Ιερόθεος ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς 'Ακολουθίας τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος, ἡ πατριαρχικὴ τυπογραφία ἐν τῷ ὀκταστίχῳ ἐπιγράμματι, ὁ Κούμας ἐν τῷ 'Αγάθωνι, ὁ Θεοδοσιουπόλεως ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ, ὁ Οἰκονόμος ἐν τῷ 'Επιμνημοσύνῳ λόγῳ καὶ ἐν τῇ ἀφιερώσει τῆς Κατηχήσεως, ὁ 'Αθανάσιος Πάριος ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν Συνδρομητῶν καταδεικνύουσιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πόσην εὐγνωμοσύνην ᾐσθάνοντο οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι πρὸς τὸν Διονύσιον, ἀπὸ ποῖον σεβασμὸν καὶ ἀπὸ ποίαν ἀγάπην κατείχοντο πρὸς αὐτόν. Τὸ ἔθνος βεβαίως ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ καὶ ἄλλους ἐκείνων τῶν χρόνων ἄνδρας, καὶ κληρικοὺς καὶ λαϊκούς, καὶ πλουσίους καὶ λογίους, ὧν τὴν ψυχὴν ἐθέρμαινεν ἡ περὶ τοῦ γένους μέριμνα. 'Αλλ' ἐν τοῖς πρώτοις πρέπει νὰ καταλεχθῇ καὶ ὁ Διονύσιος, ὅστις πολλὰ φιλογενῆ ἔργα ἐπροστάτευσε καὶ πλείστων ἀγαθῶν ἐγένετο πρόξενος καί, ὅση αὐτῷ δύναμις, συνήργησεν εἰς τὴν ἀναγέννησιν, τὴν ἐκπαιδευτικὴν κυρίως, τὴν τελουμένην τότε.

Ἂς ἴδωμεν νῦν καὶ ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ τέλος αὐτοῦ.

'Ο 'Ιωάννης Φιλήμων διηγεῖται, ὅτι ὁ Διονύσιος ἐγένετο μέλος τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας, ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστολὴ

τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεκοίνου οὗτος ὅτι ἀνέλαβε τὴν πληρεξουσιότητα τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς τῆς Ἑταιρείας. Προσθέτει δὲ ὅτι μετ' αὐτοῦ κατηχήθησαν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μουρούζης, μέγας τότε διερμηνεὺς τῆς Πύλης, ὁ Ἀλέξανδρος Χαντζερῆς καὶ ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως (1).

Ἀφοῦ δὲ ὁ Ὑψηλάντης, διαβὰς τὸν Προῦθον, ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν ἐν ταῖς παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονίαις (περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου), ὁ μποσταντζήμπασης (ἀρχικηπουρὸς) τοῦ Σουλτάνου, ἐλθὼν κατὰ πρῶτον εἰς Θεραπεῖα τῇ 10 Μαρτίου, συνέλαβε κοσμίως τὸν Διονύσιον καὶ ὡδήγησεν εἰς τὸ δεσμωτήριον (2). Μάτην ὁ πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος διεμαρτυρήθησαν καὶ ἅπαξ καὶ δὶς διὰ τὴν αὐθαίρετον σύλληψιν καὶ ἐγκάθειρξιν τοῦ Διονυσίου. Ματαίως δὲ ἐμεσίτευσαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ὁμογενεῖς, ἐπίσημοι τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἰσχύοντες παρὰ τοῖς Τούρκοις. Ἡ Πύλη ὄχι μόνον δὲν ἀπήλλαξε τῶν δεσμῶν τὸν Διονύσιον, ἀλλὰ μίαν ἑβδομάδα μετὰ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ ἐφυλάκισε καὶ ἄλλους δύο ἐκ τῶν ἐπισήμων ἀρχιερέων, τὸν Δέρκων Γρηγόριον καὶ τὸν Νικομηδείας Ἀθανάσιον, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τέσσαρας ἄλλους, τὸν Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεον Πρώϊον, τὸν Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, τὸν Τυρνάβου Ἰωαννίκιον καὶ τὸν Ἀγχιάλου Εὐγένιον (3).

Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι ἀρχιερεῖς ἀπελύθησαν μετά τινας ἡμέρας, διότι ὀλίγον πρὸ τῆς 23 Μαρτίου (4) ἐστάλη ἐγκύκλιος καὶ ἀφορισμὸς κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου, ἐν τοῖς ἐγγράφοις δὲ τούτοις φέρεται ἡ ὑπογραφὴ αὐτῶν (5)· ἀλλ' ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Διονυσίου δὲν ἀναγινώσκεται, διότι δὲν ἀπεφυλακίσθη. Τοῦτο δ' ἄλλως λέγει ρητῶς ὁ

(1) Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως παρὰ Ἰω. Φιλήμονος τόμ. 1, Ἀθῆναι 1859 σελ. 36.

(2) Κ. Οἰκονόμου, Ὑπόμνημα Ἱστορικὸν τῶν ἀρχῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐν τοῖς Σωζομ. φιλολ. συγγρ. τόμ. 1 σελ. 371.

(3) Οἰκονόμου, Λόγοι Ἐκκλησ. σελ. 51. Ὁ Σπ. Τρικούπης (Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τόμ. 1 ἐν Ἀθήναις 1879 σελ. 80), ὅπως ἱστορεῖ τὰ γεγονότα, φαίνεται δεχόμενος ὅτι συγχρόνως συνελήφθησαν (κυρίως εἰπεῖν ὁ Τρικούπης λέγει ὅτι ἐστάλησαν κατ' αἴτησιν τῆς Πύλης ὑπὸ τοῦ πατριάρχου) οἱ ἀνωτέρω μνημονευόμενοι ἀρχιερεῖς· ἀλλ' ἡμεῖς δεχόμεθα τὴν διήγησιν τοῦ Οἰκονόμου ὡς πιθανωτέραν, ὅστις καὶ οἰκεῖος πολὺ ἦτο τοῦ Διονυσίου καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διέτριβε τότε.

(4) Ι. Φιλήμονος Δοκίμιον Ἱστορ. τόμ. 2 σελ. 113.

(5) Βλ. τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐν Ἰ. Φιλήμονος Δοκιμίῳ Ἱστορ. τόμ. 3 σελ. 309 κ. ἑ. Τὸ πρὸς τὸν Μολδαβίας ἔγγραφον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τὸ ἀποδοκιμάζον τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σοῦτσον βλ. καὶ ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1821 σελ. 305 κ. ἑ.

Κούμας, αἰτιολογῶν τὴν ἔλλειψιν τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Διονυσίου (1), καὶ ὁ Φιλήμων, ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἀπεφυλάκισε τὸν Διονύσιον ἕνεκα τῆς συγγενείας του καὶ τῶν σχέσεών του πρὸς Φαναριώτας ὑπόπτους (2).

Τὴν δὲ Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), καθ' ἣν ἡμέραν ἀπηγχόνισαν τὸν πατριάρχην, ἐξήγαγον ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου τὸν Ἐφέσου Διονύσιον, τὸν Νικομηδείας Ἀθανάσιον καὶ τὸν Ἀγχιάλου Εὐγένιον. Πλῆθος πολὺ Τούρκων, πεζῶν καὶ ἱππέων, νέοι καὶ ἄνδρες, ὅλοι ἔνοπλοι τοὺς παρηκολούθησαν. Προσῆλθον καὶ πολλοὶ ἄλλοι πανταχόθεν ὡς θεωροί, ὅσους συνεκίνησεν ἡ προετοιμαζομένη νὰ ἐκτυλιχθῇ τραγῳδία, καὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς καὶ παρὰ τὰς θυρίδας καὶ παρὰ τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν. Ὁ Ἐφέσου ὡδηγήθη εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν ἰχθύων (παλοὺκ-παζάρ). Προσαγόμενος δὲ πρὸς τὴν καταδίκην, ἐστράφη πρὸς τὸν παρακολουθοῦντα αὐτὸν πιστὸν ἀρχιδιάκονόν του καὶ ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν κρυφίως πολυτιμότατον ἐγκόλπιον, ἐγκρύπτον ἅγια λείψανα, τὸ ὁποῖον ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ (3).

Ἐνῷ δὲ παρεσκευάζετο ὁ δήμιος ἵνα ἐκτελέσῃ τὴν ἀνόσιόν του πρᾶξιν, ὁ Διονύσιος ὡμίλησε πρὸς τοὺς παρισταμένους Τούρκους καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ μὴ σφάζωσι τοὺς χριστιανούς. Τινὲς ἐκ τούτων ἐπεδοκίμασαν τοὺς λόγους του· ἀλλ' ἄλλοι ἐξεστόμιζον βλασφημίας. Νέος δὲ χριστιανός, ἔκ τινος παρακειμένου κουρείου παρατυχὼν ἐκεῖ, ἀπεδοκίμασε τὴν οἰκτρὰν τοῦ διακεκριμένου ἀρχιερέως ἀπαγχόνισιν. Ἀλλ' εἷς ἐκ τῶν παρόντων Τούρκων διεπέρασε τὴν μάχαιραν εἰς τὴν κοιλίαν του καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἄπνουν (4). Ὁ δὲ δήμιος ἠρώτησε τὸν Διονύσιον κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθιμον ἂν γίνεται Τοῦρκος ἵνα σωθῇ. Ἀλλ' ὁ Διονύσιος ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν προσταγὴν τοῦ βασιλέως του (5).

(1) Κ. Κούμα Ἱστορ. τῶν ἀνθρ. πρ. τόμ. 12 σελ. 515. Δὲν φέρεται ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις καὶ ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Ἀγχιάλου τοῦτον ὅμως, μὴ εὑρισκόμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἤγαγον οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῆς ἕδρας του καὶ ἐφυλάκισαν (Ἰ. Φιλήμονος Δοκίμ. Ἱστορ. τόμ. 2 σελ. 115).

(2) Ι. Φιλήμονος Δοκίμ. Ἱστορ. τόμ. 2 σελ. 114 καὶ 322.

(3) Κ. Οἰκονόμου, Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 55 κ. ἑ.

(4) Κ. Οἰκονόμου, Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ σελ. 58.

(5) Ι. Φιλήμονος Δοκίμ. Ἱστορ. τόμ. 2 σελ. 114. Ὁ Φιλήμων ἱστορεῖ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ βίου τοῦ Διονυσίου, ὅπως καὶ ὁ Οἰκονόμος, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ἠκολουθήσαμεν, πλὴν τινων ἐπουσιωδῶν διαφορῶν, τῶν ἑξῆς· λέγει δηλαδὴ ὅτι ὁ Διονύσιος ὡμίλησεν ἀτάραχος, ὁδηγούμενος εἰς τὴν ἀγχόνην, κατὰ τῆς ἀδίκου καταδίκης του καὶ συνέστησεν εἰς τὸν Σουλτᾶνον (ὄχι πρὸς τοὺς παρόντας Τούρκους, ὡς λέγει ὁ Οἰκονόμος) τὴν ἐπὶ τῶν ραγιάδων ἀγαθότητα ἀντὶ τῆς τοιαύτης σκληρότητος· ὅτι εἰς

Αὐθημερὸν ἀπηγχονίσθη ὁ μὲν Νικομηδείας εἰς τὸ παρμὰκ-καπί, ὁ δὲ Ἀγχιάλου Εὐγένιος ἐν τῷ Γαλατᾷ (1).

Τὴν τρίτην ἡμέραν κατεσπάσθησαν τὰ σώματα τῶν ἀρχιερέων καὶ ἀφοῦ ἐσύρθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἂν δὲ πιστεύσωμεν τὴν διαδοθεῖσαν τότε φήμην μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ νεκρὸς τοῦ Διονυσίου, ἀνασυρθεὶς ἐν νυκτὶ ὑπὸ ἀνδρῶν εὐσεβῶν, ἐτάφη ἐν τῷ Σταυροδρομίῳ. Καὶ τῶν δύο ἄλλων, τοῦ Νικομηδείας καὶ Ἀγχιάλου, οἱ νεκροὶ ἀνεσύρθησαν ὑπὸ χριστιανῶν, οἵτινες ἔδωκαν εἰς τοὺς Τούρκους γενναίαν δόσιν χρημάτων· ποῦ ὅμως ἐτάφησαν δὲν ἀναφέρεται (2).

ΠΑΝΤΕΛΗΣ Μ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

τῶν παρευρεθέντων Ἑλλήνων, ἐπειδὴ ἀνεστέναξε καὶ ἐδάκρυσεν, ἰδὼν ὅτι σύρεται εἰς τὴν ἀγχόνην ἔγκριτος μητροπολίτης, ἀμέσως ἡρπάγη καὶ ἐξηφανίσθη. Ἀνεγράψαμεν τὰς λεπτομερεῖς ταύτας εἰδήσεις, διότι θεωροῦμεν αὐτὰς πιθανωτάτας καὶ ὄχι ὡς ρητορικὰ τρόπον τινα ἐπινοήματα τοῦ Οἰκονόμου, θελήσαντος διὰ τούτων νὰ ἐπιδεινώσῃ τὸν φρικτὸν θάνατον τοῦ Διονυσίου. Ἀπίθανον βεβαίως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ, οὐδὲ ῥητορικὸς κόσμος, ὅτι ὁ Διονύσιος τὸ περιέχον τὰ ἅγια λείψανα ἐγκόλπιόν του ἐνεχείρισε κρύφα εἰς τὸν παρακολουθοῦντα ἀρχιδιάκονόν του· ὅτι συνέστησεν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀγχόνης εἰς τοὺς Τούρκους νὰ φείδωνται τῶν χριστιανῶν (ἡ σύστασις μάλιστα αὕτη συνάδει τελείως πρὸς τὸν πρᾷον, τὸν ἥμερον καὶ τὸν φιλάνθρωπον χαρακτῆρα τοῦ γέροντος Διονυσίου)· ὅτι χριστιανὸς καὶ μάλιστα νέος, ἀπεδοκίμασε τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ σεβασμίου ἱεράρχου καὶ ἐφονεύθη. Καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Φιλήμονος, ὅτι ἠρωτήθη ὑπὸ τοῦ δημίου ἂν θέλει νὰ γίνῃ Τοῦρκος ἵνα σωθῇ, φαίνεται πιθανόν· ἐρωτήσεις τοιαῦται προετείνοντο εἰς τοὺς θανατουμένους, πολλάκις πρὸς ἐμπαιγμὸν κατ' ἔθιμον τουρκικόν.

(1) Τέσσαρες ἄλλοι ἀρχιερεῖς ὁ Δέρκων, ὁ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Τυρνάβου καὶ ὁ Θεσσαλονίκης ἀπηγχονίσθησαν τῇ 4 Μαΐου (Σπ. Τρικούπη Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τόμ. 1 σελ. 92).

(2) Οἱ Τοῦρκοι, ὡς γνωστόν, ἐπέτρεπον εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀγοράζωσιν ἀντὶ πολλῶν χρημάτων τὰ πτώματα τῶν ἀπαγχονιζομένων καὶ νὰ ἐνταφιάζωσιν αὐτά, ἀφοῦ τὰ ἄφινον ἐπί τινας ἡμέρας, συνήθως τρεῖς, κρεμάμενα καὶ ἐκτεθειμένα εἰς τὴν κοινὴν θέαν. Τῷ 1818 ἀπηγχονίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει νέος Ἕλλην, ἐξισλαμισθείς, ἔπειτα δὲ μετανοήσας καὶ θελήσας νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν χριστιανισμὸν παρὰ τὰς προτροπὰς τοῦ μεγάλου βεζύρου. Τὸν νεκρὸν αὐτοῦ ἠγόρασαν ὀρθόδοξοι ἱερεῖς ἀντὶ 850 γροσίων καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν νῆσον Πρώτην πρὸς ἐνταφιασμόν (Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος 1818 σελ. 209). Ἐπέτρεπον δὲ τὸ πρᾶγμα οἱ Τοῦρκοι καὶ διότι ἀπηλλάσσοντο τῆς φροντίδος νὰ ἐνταφιάσωσιν αὐτοὶ ἢ νὰ ῥίψωσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὸν ἀπαγχονισθέντα καὶ διότι, τὸ σπουδαιότερον, ἀπῄτουν καὶ ἐλάμβανον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ χρήματα πολλὰ παρὰ τῶν χριστιανῶν, τῶν συγγενῶν δηλαδὴ τοῦ θανατωθέντος, τῶν οἰκείων ἢ τῶν κληρικῶν. Ἐγίνετο δὲ ὁ ἐνταφιασμὸς τῶν οὕτω θανατουμένων κρύφα ἢ ἐν νυκτὶ καὶ εἰς μέρη ἀπόκεντρα, οἱονεὶ κατὰ συγκατάβασιν καὶ ἐπιείκειαν τῶν Τούρκων καὶ ἐν ἀγνοίᾳ δῆθεν τῶν ἀρχῶν.

Ο ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1428 ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΣ ΚΩΔΙΞ

ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΗΜΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

I

Ἐν τοῖς χειρογράφοις κώδιξι τῆς ἡμετέρας Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, τοῖς τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ὁρῶσι καταλέγεται καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 1428 χειρόγραφος κῶδιξ.

Ἕνεκα τῆς μεγάλης νομικῆς ἀξίας τοῦ κώδικος τούτου, ἐπιχειρῶ τὴν περιγραφὴν καὶ ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ἐνταῦθα.

Ὁ κῶδιξ σύγκειται ἐκ 299 φύλλων ἤτοι 598 σελίδων. Ἑκάστη σελὶς ἔχει μῆκος 27 ἑκατοστομέτρων καὶ πλάτος 20 ἑκατοστομέτρων, περιέχει δὲ περὶ τοὺς τριάκοντα στίχους.

Ὁ ὅλος κῶδιξ δὲν ἐγράφη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀντιγραφέως οὔτε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους.

Τὰ 4 πρῶτα φύλλα εἰσὶν ἐπὶ περγαμηνῆς γεγραμμένα κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα.

Τὰ φύλλα πέμπτον μέχρι δεκάτου εἰσὶν ἐκ χάρτου κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα γεγραμμένα, ἅπαντα δὲ τὰ λοιπὰ φύλλα εἰσὶν ἐπὶ περγαμηνῆς γεγραμμένα ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς ἀρχομένου τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος.

Τὰ τέσσαρα πρῶτα φύλλα περιέχουσι τὸν πίνακα τῶν ἐπικεφαλίδων τῶν τίτλων τῆς Συνόψεως κεκολοβωμένον κατά τε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος.

Τα φύλλα 5-10 περιέχουσι τὸ προοίμιον τῶν Βασιλικῶν, μεθ' ὃ ἄρχεται «Ἐκλογὴ καὶ σύνοψις τῶν βασιλικῶν» κτλ. ἤτοι τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Synopsis major γνωστότατον βυζαντιακὸν νομικὸν σύγγραμμα. Ὁ ἡμέτερος κῶδιξ περιέχει πλήρη τὴν πραγματείαν ταύτην, ἐξαιρέσει τῶν ἑπομένων χασμάτων προελθόντων ἐκ τῆς ἀπωλείας φύλλων τινων.

Μεταξὺ τοῦ νῦν ὀγδόου καὶ ἐνάτου φύλλου ἐξέπεσεν ἓν φύλλον,

Τὸ ὄγδοον φύλλον περατοῦται διὰ τῶν λέξεων «Ἐὰν πωλήσω ἀσθενῆ θρέμματα» . . . (Zachariä, Synops. σελ. 35 ἀρ. 6), τὸ δε ἔνατον ἄρχεται διὰ τῶν λέξεων «δεσπότου τοῦ ἀγοραστοῦ διὰ τῆς χρήσεως» (Zach. ἔνθα ἀνωτ. σελ. 38 ἀρ. 22).

Μεταξὺ τοῦ νῦν δεκάτου καὶ ἐνδεκάτου φύλλου ἐξέπεσαν ἴσως δύο φύλλα. Τὸ δέκατον περατοῦται διὰ τῶν λέξεων «εἰ μὴ ἄρα ἔλαττον τοῦ ἡμίσεος μέρους τοῦ δικαίου τιμήματος δέδωκεν ὁ» (Zach. ἔνθα ἀν. σελ. 45 ἀρ. 21), τὸ δὲ ἐνδέκατον ἄρχεται «τὸν αὐτὸν ἀγρὸν ἀγοράσωσιν ἐξ ὁλοκλήρου» (Zach. ἔνθα ἀνωτ. σελ. 52 ἀρ. XX. 1).

Μεταξὺ τοῦ νῦν 49ου καὶ 50ου φύλλου ἐξερρύη ἓν φύλλον. Τὸ 49ον τελευτᾷ διὰ τῶν λέξεων «τὴν ἀντεξέτασιν τῶν γραμμάτων ἢ τῶν τελεσάντων» (Zach. ἔνθα ἀνωτ. σελ. 135), τὸ δὲ 50ον ἄρχεται «ὑπὲρ τοῦ συμβάλλοντος ἢ τὸ πᾶν» (Zach. ἔνθα ἀνωτ. σελ. 137).

Μεταξὺ τοῦ 88ου καὶ 89ου φύλλου ἀπώλοντο ἴσως δύο φύλλα. Τὸ φύλλον 88ον περατοῦται διὰ τῶν λέξεων «προτιθεμένων τριῶν προγραμμάτων αὐτὸν καλεῖσθαι μιᾶς ἑκα. . . (Zach. ἔνθα ἀνωτ. σ. 228 ἀρ. 7), τὸ δὲ φύλλον 89ον ἄρχεται διὰ τῶν λέξεων «κατὰ τὸν ἐνάγοντα παντελῶς ἀποστρεφόμεθα» (Zach. ἔνθα ἀν. σ. 235 ἀρ. 42).

Μεταξὺ τοῦ 115ου καὶ 116ου φύλλου ὑφίσταται ἕτερον χάσμα ἀπολεσθέντος ἑνὸς φύλλου. Τὸ 115ον φύλλον τελευτᾷ διὰ τῶν λέξεων «ἡ μὲν πρώτη» (Zach. ἔνθα ἀνωτ. σελ. 293 ἀρ. 16), τὸ δὲ 116ον ἄρχεται «ἀναμένειν μέχρι τῆς τελευταίας (Zach. ἔνθα ἀνωτ. σελ. 295 ἀρ. 24).

Μεταξὺ τοῦ 284ου καὶ 285ου φύλλου ἐξερρύη ἴσως ἓν φύλλον. Τὸ φύλλον 284ον περατοῦται διὰ τῶν λέξεων «τῷ γεγραμμένῳ κληρονόμῳ δύναται» (Zach. ἔνθα ἀνωτ. σελ. 660 ἀρ. 14), τὸ δὲ φύλλον 285ον ἄρχεται διὰ τῶν λέξεων «ἀλλὰ διάθεσις ὡμολογημένη» (Zach. ἔνθα ἀνωτ. σελ. 663 ἀριθ. 19).

Περατοῦται δὲ ὁ ὅλος κῶδιξ διὰ τῶν ἑπομένων στίχων :

«Λέων πονήσας εὗρε τῆς βίβλου τέλος»
«ἔχων ὀπαδὸν τῶν πόνων καὶ τῶν κόπων»
«τὴν τὸν λόγον τέξασαν ὡς ξενοτρόπως».

Οὕτως ὁλόκληρος ὁ κῶδιξ οὗτος ὁ διὰ τῶν ῥηθέντων στίχων περατούμενος περιέχει μόνην τὴν «Σύνοψιν». Οὐχ ἧττον νομίζω ὅτι ὁ κῶδιξ οὗτος περιεῖχε καὶ πολλὰ ἄλλα φύλλα ἀποτελοῦντα τὸν λε-

γόμενον Appendix Synopseos, διότι ὑφίσταται χειρόγραφον ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθ. 1446 φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «Περὶ χρονικῶν διαστημάτων ἀπὸ ῥοπῆς ἕως ἑκατὸν ἐτῶν», ὅπερ εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ ὁμοίας περγαμηνῆς καὶ διὰ τῆς αὐτῆς χειρός, ὡς ὁ κῶδιξ 1428· λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ πραγματεία περὶ ῥοπῆς ἀποτελεῖ συνήθως ἐν τοῖς χειρογράφοις μέρος τοῦ Appendix Synopseos εἶνε λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ ὡς χωριστὸς κῶδιξ δεδεμένος νῦν ὑπ' ἀριθ. 1446 ἀποτελεῖ κυρίως ἓν τεῦχος μετὰ τοῦ κώδικος 1428. Δυστυχῶς ὄντος κολοβοῦ τοῦ κώδικος 1446 οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν βεβαιότητα περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ λοιποῦ Appendix τοῦ ἡμετέρου 1428.

Ἡ δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ χειρογράφου 1428 ἐπικεφαλὶς

«Πηγὴν νάουσαν νομικῶν προσταγμάτων ἐνταῦθ'
ἐφεύροις, εἰ μετέλθοις γνησίως»

οὐδαμῶς συμβάλλεται πρὸς λύσιν τοῦ παρόντος προβλήματος, διότι ἐγράφη μεταγενεστέρως ἀντιγραφεῖσα ἐξ ἄλλου κώδικος Συνόψεως.

Ἐνταῦθα σοβαρὸν προβάλλει πρόβλημα τίς ὁ Λέων ὁ ἐν τοῖς τελικοῖς στίχοις φερόμενος. Εἶνε ὁ μεταγραφεὺς τοῦ προκειμένου χειρογράφου ἢ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τῆς Συνόψεως; Τὸ ζήτημα εἶνε τοσούτῳ σημαντικώτερον ὅσον εἶνε ἄγνωστος ὁ συγγραφεὺς τῆς Συνόψεως. Μηδενὸς σημαντικοῦ ἐπιχειρήματος ὄντος μοι προχείρου ἀπέχω ματαίων εἰκασιῶν· τοῦτο μόνον παρατηρῶ ὅτι ἴσως ὑπονοεῖται αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Σοφός, ὅστις πιθανῶς αὐτοπροσώπως περὶ τὴν διασκευὴν τῆς Συνόψεως ἠσχολήθη. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ὁ Λέων οὗτος εἶνε ὁ Συντάκτης τῆς Συνόψεως μάχεται τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν ὁ Λέων ἦτο ὁ ἀντιγραφεὺς ἔδει ὅπως τὴν τοιαύτην σημείωσιν ἀναγράψῃ ἐν τῷ τέλει τοῦ ὅλου βιβλίου ἤτοι μετὰ τὸν appendix Ὑπὲρ τῆς πιθανότητος τοῦ ὅτι ὁ Λέων εἶνε ὁ Αὐτοκράτωρ συνηγορεῖ τὸ ἄναρθρον τοῦ ὀνόματος καὶ ἡ ἔλλειψις παντὸς ἄλλου ἐπιθέτου εἰδιδεύοντος τὸν Λέοντα τοῦτον. Ἴσως δὲ οἱ στίχοι οὗτοι ἐγράφησαν παρ' αὐτοῦ τοῦ Λέοντος, ὅστις ἀπέφυγε τὴν παράθεσιν τοῦ ὀνόματος Βασιλεὺς ἢ ἄλλου παραπλησίου ἕνεκα τῆς ἐπακολουθούσης μνείας τῆς Θεοτόκου.

II

Οὐ μόνον δὲ ὁ συντάκτης τῆς Συνόψεως ἀγνοεῖται ἀλλὰ καὶ αἱ διασκευαὶ αὐτῆς ἀμφισβητοῦνται. Ὁ Zachariä ἐφρόνει ὅτι τῆς Συνό-

ψεως ἐγένοντο τέσσαρες ἐκδόσεις (ἔπ. Zachariä, Αἱ Ροπαὶ σ. 33-39). Ἀλλὰ τὴν τοιαύτην γνώμην ἀνεκάλεσε μεταγενεστέρως (Zachariä, Synopsis major σελ. VIII).

Ὑμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἡ Σύνοψις ἀποτελεῖ σύγγραμμα ἑνὸς μόνου συγγραφέως, ὅπερ ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ διαδόσεως ἀνὰ τὸ βυζαντιακὸν νομικὸν πλῆθος πολλάκις ἀντεγράφη καὶ πολλὰς ὑπέστη παραλλαγὰς καὶ ἀλλοιώσεις· ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγοῦνται αἱ διαφοραὶ τῶν διαφόρων χειρογράφων, αἵτινες ὅμως οὐδέποτε καταλήγουσιν εἰς ριζικὴν μεταβολὴν τῆς οἰκονομίας τοῦ συγγράμματος. Ἐκ τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθέντων χειρογράφων τρεῖς διακριτέον οἰκογενείας.

Ἡ πρώτη οἰκογένεια στηρίζεται ἐπὶ ἀρχετύπου προσομοίου πρὸς τὸν ἡμέτερον Ἀθηναϊκὸν Κώδικα 1428 καὶ περιλαμβάνει τὸν Κώδικα τοῦτον καὶ τὸν Cod. Parisiensis 1351.

Τὰ χειρόγραφα ταῦτα διακρίνει ἐπιμέλεια περὶ τὸ λεκτικόν, ὡς οἷόν τε μεγίστη προσέγγισις καὶ ἀντιγραφὴ αὐτοῦ τούτου τοῦ γνησίου τῶν Βασιλικῶν κειμένου ἄνευ παρεμβλημάτων καὶ μεγίστη πληρότης. Βεβαίως καὶ ταῦτα ἐνέχουσιν οὐκ ὀλίγα σφάλματα καὶ μάλιστα ἐνίοτε λίαν χονδροειδῆ, ἀλλ' ἡ ὑπεροχὴ αὐτῶν εἶνε προφανής.

Τὴν δευτέραν οἰκογένειαν ἀποτελεῖ ἀρχέτυπον, οὗ ἀντίγραφα εἰσὶν ὁ κῶδιξ, ὃν εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ Löwencklau ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Συνόψεως, ὁ κῶδιξ τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν βιβλιοθήκης ὑπ' ἀριθ. 1369, ὁ ἄριστος τῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης καὶ οἱ παρὰ τῷ Zachariä (Ροπαὶ σελ. 35) ὡς τῇ δευτέρᾳ τάξει τῶν χειρογράφων ἀνήκοντες ἀναγραφόμενοι. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ταύτῃ ἴσως ἀνήκει καὶ ὁ codex rescriptus Ambrosianus D. 62, περὶ οὗ ἔπιθι, Krumbacher, byzantinische Zeitschrift ἔτος VI σελ. 155.

Ἐν τῇ τρίτῃ οἰκογενείᾳ καταταχτέοι ὁ Cod. Laurent. LXXX. 8, ὁ Παρισινὸς 2005 καὶ ὁ Βατικανὸς 852.

Ἡ ἐν τῷ κώδικι 1428 παρατηρουμένη μεγίστη ὁμοιότης τοῦ κειμένου τῆς Συνόψεως πρὸς τὸ τῶν Βασιλικῶν ἄγει πρὸς τὴν ἔρευναν καὶ λύσιν ζητήματος περιπύστου ἐν τῷ βυζαντιακῷ δικαίῳ ἤτοι τοῦ περὶ διττῆς ἐκδόσεως τῶν Βασιλικῶν.

Πολλάκις τὸ ἐν τοῖς νῦν σωζομένοις χειρογράφοις τῶν Βασιλικῶν κείμενον αὐτῶν διαφέρει σημαντικῶς τοῦ κειμένου, ὅπερ βυζαντινοὶ νομικοὶ συγγραφεῖς μνημονεύουσιν ὡς κείμενον τῶν Βασιλικῶν. Οὕτω

λ. χ. ὁ μὲν Zachariä ὁλόκληρον τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Βασιλικῶν κατεσκεύασεν ἐκ τοῦ κειμένου, ὅπερ ἀναγράφεται ἐν ταῖς βοηθητικαῖς πηγαῖς τῶν Βασιλικῶν (ἐν Συνόψει, Βαλσαμών, Πεῖρα, Μιχ. Ἀτταλειώτῃ κλ.), ὁ δὲ Heimbach ἐξέδοτο τοῦτο ἐκ τοῦ Codex Coislinianus n. 151. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο κειμένων, ὧν τὸ πρῶτον εἶνε περιληπτικόν, τὸ δὲ δεύτερον ἐκτενὲς εἶνε μεγίστη. Ὁ Zachariä θεωρεῖ τὸ κείμενον τοῦ Cod. Coislinianus ὡς μὴ γνήσιον, ἅτε ἀντὶ τοῦ περιληπτικοῦ γνησίου τεθεισῶν ὑπὸ εὐλαβοῦς ἴσως μοναχοῦ ἀντιγραφέως τοῦ κώδικος τούτου, τῶν διατάξεων ἐν τῇ μορφῇ τοῦ κατὰ πόδας. Αἱ δὲ μαρτυρίαι αἱ σύμφωνοι πασῶν τῶν βοηθητικῶν Πηγῶν τῶν Βασιλικῶν, δέον ὅπως θεωρηθῶσιν ὡς ὑπέρτεροι τῆς αὐθεντείας τοῦ Κοϊσλιανοῦ Κώδικος. Ἀλλὰ διὰ μὲν τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα παρατηρῶ ὅτι ὁ μοναχὸς ἠδύνατο ἄνευ νοθείας τοῦ κειμένου νὰ θέσῃ κάτωθι τοῦ γνησίου κειμένου, τὸ κατὰ πόδας ἑκάστης διατάξεως, ὡς πολλαχοῦ τοῦτο γίνεται· ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ δεύτερον ἐπιχείρημα, ἐφ' ὅσον ὁ Κοϊσλιανὸς κῶδιξ δὲν εἶνε νόθος, αἱ λοιπαὶ μαρτυρίαι δὲν εἶνε ἰσχυρότεραι τούτου καὶ μάλιστα, ὅταν αὗται δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἄλλως (1). Ἐκ τῆς ἀντιβολῆς τοῦ Ἀμβροσιανοῦ Κώδικος τοῦ ὑπὸ

(1) Σημειωτέον δὲ ὅτι πολλάκις οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς γράφοντες ὅτι τὸ δεῖνα χωρίον τῶν Βασιλικῶν «**οὕτω λέγει**» ἢ «**οὕτως ἔχει**» δὲν ἐννοοῦσιν ὅτι ἀναγράφουσιν ὁλόκληρον τὸ χωρίον. Οὕτω λ. χ. ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῷ Α' τίτλ. α' κεφ. τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Φωτίου ἐν σχολίῳ γράφει ὅτι «Ἡ πρώτη διάταξις τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδικος ἐστὶ κεφ. α' τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν **οὕτως λέγον** «χριστιανός ἐστιν ὁ πιστεύων.... αἱρετικός ἐστιν» ἤτοι ἀναφέρει τὴν διάταξιν ὡς αὕτη ἀπαντᾷ ἐν τῇ Συνόψει. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς Βαλσαμὼν ἐν τίτλῳ ιβ' κεφ. β' τοῦ αὐτοῦ Νομοκάνονος ἐν σχολίῳ λέγει «Ἡ α' διάταξις τοῦ α' τίτλου τοῦ α' βιβ. τοῦ κώδικος ἐστὶ κεφ. α' τοῦ α' τίτλ. τοῦ α' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν **οὕτως ἔχον** ὡς εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθη». Ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Φωτίου φερόμενος συνοψισμὸς ἐν οὐδενὶ χειρογράφῳ Βασιλικῶν ἀπαντᾷ. Τὰ δύο ταῦτα σχόλια τοῦ Βαλσαμῶνος συμβιβάζονται ὅταν δεχθῶμεν 1) ὅτι ἡ ἐν τῷ πρώτῳ σχολίῳ περικοπὴ ἀπετέλει κείμενον τῶν Βασιλικῶν 2) ὅτι ὁ παρὰ Φωτίῳ συνοψισμὸς δὲν ἀπετέλει κείμενον τῶν Βασιλικῶν, ἀλλ' ὅτι περιεῖχεν ἁπλῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου τῶν Βασιλικῶν. Ὁ Βαλσαμὼν γράφων τὰ ἀνωτέρω δὲν ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὸν οὐδὲ ἐπιπολαίως ἐργάζεται, ἀλλὰ προφανῶς σωζομένων ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ γνησίων κειμένων τῶν Βασιλικῶν δὲν ἐσκέφθη, ἵνα ἐν τοῖς παραλληλισμοῖς τῶν Ἰουστινιανείων χωρίων πρὸς τὰ Βασιλικά, ἀκριβολογήσῃ μεγάλως περὶ τὸ κείμενον τῶν Βασιλικῶν, καθόσον ἦν εὐχερὴς τότε ἡ ἀναδρομὴ πρὸς τὸ γνήσιον κείμενον. Ταῦτα λέγων οὐδαμῶς ἐννοῶ νὰ μειώσω τὴν αὐθεντείαν τοῦ Βαλσαμῶνος, ἀνδρὸς μεγίστης παιδείας καὶ ἀσφαλέστερον πάντων ἡμῶν γινώσκοντος τὸ γνήσιον τῶν Βασιλικῶν κείμενον, ἀλλ' ἰσχυρίζομαι ὅτι οἱ νεώτεροι ἀποδίδουν τῷ Βαλσαμῶνι ἐννοίας, ὡς αὐτὸς οὐδόλως ἐξέφερεν. Περὶ δὲ

τῶν Mercati καὶ Ferrini ἐκδοθέντος ὡς δευτέρου συμπληρώματος τῶν Βασιλικῶν πρὸς τὸν ἡμέτερον κώδικα 1428 καὶ πρὸς τὰ χειρόγραφα τῶν Βασιλικῶν, προκύπτει καταπληκτικὴ ὁμοιότης τοῦ Ἀμβροσιανοῦ πρὸς τὸν Ἀθηναϊκὸν καὶ ὁμοία διαφορὰ ἀμφοτέρων τούτων πρὸς τὰ χειρόγραφα τῶν Βασιλικῶν. Αἱ μεγάλαι διαφοραὶ αἱ ὑφιστάμεναι μεταξὺ τῆς Συνόψεως τοῦ Zachariä καὶ τῶν Βασιλικῶν καθίστανται ἐλάχιστοι, ὅταν ὡς χειρόγραφον Συνόψεως λάβωμεν τὸν Κώδικα 1428 περιέχοντα τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως ἐν τῇ καθαρωτάτῃ αὐτοῦ μορφῇ.

Ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν δύο τούτων ἀρχαιοτάτων χειρογράφων ἤτοι τοῦ Ἀμβροσιανοῦ καὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ 1428 συνάγω ὅτι ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις καὶ δὴ ἀμέσως μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν Βασιλικῶν ἐγένετο ἐκλογὴ τῶν κυριωτάτων χωρίων εἴτε ὁλοκλήρων εἴτε τεμαχίων αὐτῶν. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη, ἐφ' ὅσον μὲν τὰ χωρία κατετάγησαν κατὰ τὴν ἐν τοῖς Βασιλικοῖς σειρὰν ἀπετέλεσε τὴν Ἐκλογὴν τῶν Βασιλικῶν, οἵαν παρέχεται αὐτὴν ὁ Ἀμβροσιανὸς χειρόγραφος κῶδιξ, ἐφ' ὅσον δὲ τὰ χωρία κατετάγησαν κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν ἀπετέλεσαν τὴν «Ἐκλογὴν καὶ Σύνοψιν κατὰ στοιχεῖον». Ἂν ὁ αὐτὸς ἐρανιστὴς συνέ-

τῆς α' διατάξεως τοῦ α' τίτλου τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν φρονῶ ὅτι ἡ γνησία αὐτῆς μορφὴ εἶνε ἡ ἀπαντῶσα ἐν τῇ Συνόψει καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύο χωρίων τοῦ Βαλσαμῶνος. Πείθει δέ με περὶ τῆς τοιαύτης γνησιότητος πλὴν τῆς μαρτυρίας τῆς Συνόψεως καὶ τοῦ Βαλσαμῶνος καὶ τὸ ἑπόμενον γεγονός. Ὁ συντάκτης τῶν Βασιλικῶν γράφων, καθ' οὓς χρόνους αἱ σχέσεις τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἦσαν λίαν τεταμέναι, βεβαίως ἤθελεν ἀποφύγῃ ἐν τῇ ἀναγραφῇ τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῶν Βασιλικῶν νὰ ἀναγράψῃ τὸν N. 1 Cod. 1.1 ἐν πλήρει παραφράσει, διότι ὁ Νόμος οὗτος ἐκδοθεὶς ὑπὸ τῶν Αὐτοκρατόρων Γρατιανοῦ, Βαλεντιανοῦ καὶ Θεοδοσίου ἀνακηρύττει διαπρυσίως ὅτι ὀρθόδοξος θρησκεία εἶνε ἐκείνη, ἣν ὁ ἀπόστολος Πέτρος παραδέδωκε τοῖς Ρωμαίοις. Καὶ τὸν σκόπελον τοῦτον εὐφυέστατα παρέκαμψεν ὁ Συντάκτης τῶν Βασιλικῶν ἀναγράψας ἁπλῆν περίληψιν τοῦ Νόμου τούτου. Ἰστέον ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Coislinianius κῶδιξ ὑπ. ἀρ. 151 [ὁπόθεν ἐξέδοτο ὁ Heimbach τὸν N. 1 Βασ. 1.1] εὐχερῶς συμβιβάζεται πρὸς τὴν δόξαν ἡμῶν· διότι ὁ κῶδιξ οὗτος προτάσσει τὴν περικοπὴν τῆς Συνόψεως ἤτοι «Χριστιανός.... αἱρετικός ἐστι» καὶ εἶτα ἀναγράφει τὸ κατὰ πόδας τῆς διατάξεως, εἶτα δὲ ἐν τῇ αὐτῇ συναφείᾳ τοῦ κειμένου ἀναγράφει τὰς λέξεις «πῶς δεῖ πιστεύειν.... νεαρᾷ ρθ'», αἵτινες προφανῶς εἰσὶ σχόλιον. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ Κώδικος τούτου οὐδαμῶς ὀκνεῖ ἵνα ἀναγράψῃ τὰ σχόλια ὡς μέρος τοῦ κειμένου, εὔλογος εἶνε ἡ ὑπόθεσις ὅτι καὶ τὸ κατὰ πόδας τοῦ N. 1 Κωδ. 1.1, ὅπερ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναγράφεται, δὲν ἦτο κείμενον τῶν Βασιλικῶν, ἀλλ' ἐπεῖχε σχολίου τόπον. Οὕτω λοιπὸν ὅσον ἀφορᾷ τὸ χωρίον τοῦτο [ἤτοι N. 1 Βασ. 1,1] ὁμοφωνῶ τῷ Zachariä

ταξε τὴν Ἐκλογὴν καὶ τὴν Σύνοψιν ἀγνοῶ, πιθανώτατον ὅμως θεωρῶ ὅτι ἡ Σύνοψις συνετάχθη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἐκλογῆς, λόγῳ δὲ τῆς αὐθεντείας τοῦ ἐρανιστοῦ ἀπέκτησε τοσοῦτον κῦρος καὶ χρησιμότητα, ὥστε ἐγένοντο πάμπολλα ἀντίγραφα αὐτῆς πλὴν ἐλαχίστων παραλλαγῶν προσόμοια ἀλλήλοις, ὧν μέγας ἀριθμὸς διεσώθη μέχρι ἡμῶν.

Ἡ Ἐκλογὴ αὕτη καὶ ἡ Σύνοψις ἐξηγοῦσι τὸ ἀνωτέρω τεθὲν πρόβλημα τῆς διπλῆς μορφῆς χωρίων τῶν Βασιλικῶν.

Ὁ Βαλσαμών, ὁ Χωματιανός, ὁ Βλάσταρης, ὁ Ἀτταλειώτης, ἡ Πεῖρα ἀναγράφοντες περικοπὰς ὡς ῥητὸν κείμενον τῶν Βασιλικῶν ἔχουσιν συνήθως ὑπ' ὄψει τὴν Ἐκλογὴν καὶ τὴν Σύνοψιν. Τοῦτο ἀποδεικνύεται νῦν τρανότατα ἐκ τῆς ἀντιβολῆς τοῦ ἀγνοῦ κειμένου τοῦ Ἀμβροσιανοῦ καὶ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κώδικος, πρὸς τὰ κείμενα τῶν μνησθέντων συγγραφέων· ἡ ἀντιβολὴ αὕτη προγενεστέρως δὲν ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ γείνῃ, διότι τὸ κείμενον τῆς Συνόψεως τὸ ἐκδεδομένον γέμει παρεμβλημάτων καὶ ἁμαρτημάτων, καθιστώντων πᾶσαν παραβολὴν ἀδύνατον. Οἱ Βυζαντῖνοι ἐκεῖνοι συγγραφεῖς ὡς κείμενον τῶν Βασιλικῶν ἀναγράφοντες τὸ κείμενον τῆς Ἐκλογῆς οὐδόλως ἐθεώρουν ὅτι σφάλλονται, καθόσον τὸ μὲν καὶ ἡ Ἐκλογὴ περιεῖχε γνήσιον τῶν Βασιλικῶν κείμενον (ἀλλὰ συνοπτικῶς ἤτοι ἀναγραφομένων περικοπῶν ἢ καὶ ἐνίοτε τῆς ὅλης διατάξεως· διότι καίτοι ἡ Σύνοψις λέγεται οὕτω, ὡς περιτέμνουσα τὸ πλάτος τῶν Νόμων, οὐχ ἧττον πολλάκις περιέχει ὁλοκλήρους διατάξεις καὶ μάλιστά τινας ἀμφιβόλου χρησιμότητος· τοῦτο μάλιστα τὸ γεγονὸς τῆς παγιότητος καὶ τοῦ ἀμεταβλήτου τῆς Συνόψεως μὲ πείθει περὶ τῆς αὐθεντείας τοῦ ἐρανιστοῦ τῆς Συνόψεως, διότι ἂν αὕτη ἦτο ἔργον τοῦ πρώτου τυχόντος, εὐκόλως οἱ κατόπιν ἀντιγραφεῖς ἤθελον παραλείπει τὰ ἧττον εὔχρηστα χωρία), τὸ δὲ διότι ἡ διάδοσις καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ἦτο μεγίστη καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς ὡς κειμένου Νόμου οὐδένα ἐξένιζεν.

Οὐ μόνον δὲ ὁλόκληρον τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ἔχομεν καὶ ἐν τῇ ἐκτενεῖ ἐκδόσει (καὶ τοιοῦτον ἐξέδοτο αὐτὸ ὁ Heimbach) καὶ ἐν τῇ συντόμῳ (καὶ τοιοῦτον ἐξέδοτο αὐτὸ ὁ Zachariä καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τῶν Βασιλικῶν ἐκδόσει), ἀλλὰ καὶ τὰς διατάξεις τοῦ Ἰουστινιανείου Κώδικος τὰς ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀναγραφομένας εὑρίσκομεν ὑπὸ διπλοῦν τύπον· τινὰς μὲν ἐν τῇ ἐκτενεῖ μορφῇ τῆς πραγματείας τοῦ Θαλελαίου, ἄλλας δὲ ἐν συντόμῳ. Οὐδὲ ἐξηγεῖται τὸ φαι-

νόμενον τοῦτο ἐκ τοῦ λόγου ὅτι, αἱ σύντομοι διατάξεις δὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Θαλελαίου, διότι πολλάκις ἐν τοῖς τῶν Βασιλικῶν χειρογράφοις κάτωθεν τῆς διατάξεως ἐν τοῖς σχολίοις φέρεται ἡ ἑρμηνεία τοῦ Θαλελαίου. Ἔπιθι Βασιλ. 28.4 λζ΄ ἔνθα τὸ κείμενον τῶν Βασιλικῶν ἔχει ἐπιτομὴν τῆς διατάξεως 25 Cod. 5.4, ὁ Θαλέλαιος ἔχει ἐν σχολίῳ ἑρμηνείαν τῆς διατάξεως ἀναφερομένων τῶν Βασιλικῶν διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς διατάξεως (ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶνε ἡ τοῦ Φλωρεντινοῦ χειρογράφου φέροντος « ὡς καὶ τὰ ἐν τῷ Βασιλικῷ κείμενα », ὅπερ δείκνυσιν ὅτι τὸ κείμενον τῶν Βασιλικῶν δὲν ἠκολούθει ἐνταῦθα ἐπὶ λέξει τὸ κείμενον τοῦ κατὰ πόδας), ἐν ἑπομένῳ δὲ σχολίῳ κεῖται μέρος τοῦ κατὰ πόδας.

Ὡσαύτως ἡ διάταξις Βασιλ. 28.8 ξϛ΄ εἶνε ἐκ τοῦ Θαλελαίου, αἱ ξη΄ καὶ ξθ΄ εἶνε ἐκ τοῦ Θεοδώρου, ἐν σχολίῳ δὲ εὕρηνται αἱ ἑρμηνεῖαι τοῦ Θαλελαίου.

Ὁμοίως ἐν Βασιλ. 29.1, πα΄ εὕρηται ἐν τῷ κειμένῳ ἐπιτομὴ τῆς const. 1 Κωδ. 5.2, ἐν σχολίῳ δὲ ἡ παραγραφὴ τοῦ Θαλελαίου καὶ ἐν ἑτέρῳ σχολίῳ τὸ κατὰ πόδας.

Ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ χειρογράφῳ 1428 τὰ ἐκ τῶν Ἰουστινιανείων Νεαρῶν εἰλημένα χωρία τῆς Συνόψεως προσομοιάζουσι μᾶλλον τὸ κείμενον τῶν Νεαρῶν ἢ τὸ κείμενον τῶν Βασιλικῶν, ὡς τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Heimbach. Εἰρήσθω ὅμως ὅτι καὶ τὸ Φλωρεντινὸν χειρόγραφον τῶν Βασιλικῶν ἐν πλείστοις ὅσοις ἀφιστάμενον τοῦ κειμένου τοῦ Heimbach ἀκολουθεῖ τὰς γραφὰς τοῦ κειμένου τῶν Νεαρῶν. Ἐκ τούτου συνάγω ὅτι τὸ γνήσιον κείμενον τῶν Βασιλικῶν ἐν τῇ ἀρχετύπῳ αὐτοῦ μορφῇ περιεῖχε πιστὴν ἀντιγραφὴν (πλὴν τινων οὐσιαστικῶν μεταβολῶν) τῶν Νεαρῶν, αἱ δὲ νῦν ἀπαντῶσαι διαφοραὶ τοῦ κειμένου τῶν Βασιλικῶν πρὸς τὸ τῶν Νεαρῶν προέρχονται ἐξ ἀντιγραφικῶν ἁμαρτημάτων.

Ἐκ τούτων πάντων ἐπιρρώνυται ἡ ἡμετέρα εἰκασία ὅτι πλὴν τοῦ ἀρχικοῦ ἐπισήμου κειμένου τῶν Βασιλικῶν, ἐκυκλοφόρησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἰδιωτικὴ Ἐκλογὴ δισχιδὴς (Ἐκλογὴ - Σύνοψις) ἔχουσα εἴτε ὁλόκληρα τὰ τεμάχια τῶν Βασιλικῶν εἴτε κυρίως ἀποσπάσματα αὐτῶν αὐτολεξεὶ εἰλημμένα. Ἡ συλλογὴ αὕτη ὡς εὐωνοτέρα καὶ εὐχρηστοτέρα τάχιστα διεδόθη, τῶν χειρογράφων τῆς ἐπισήμου ἐκδόσεως τάχιστα σπανισάντων. Τὰ κείμενα τῆς Συλλογῆς ταύτης φαίνεται

ὅτι εἶχον συνήθως ὑπ' ὄψει καὶ ἅπαντες οἱ Βυζαντῖνοι νομικοὶ συγγραφεῖς ἐν ταῖς παραπομπαῖς αὐτῶν.

Ἀποκρούοντες τὴν μηδαμῶς μαρτυρουμένην δόξαν τῆς ἐκδόσεως δύο ἐπισήμων κειμένων (1), τοῦ μὲν ἐκτενοῦς, τοῦ δὲ συντόμου δεχόμεθα τὴν ἀνωτέρω εἰκασίαν. Καὶ ναὶ μὲν οὐδεμία ἄμεσος μαρτυρία ὑπὲρ αὐτῆς ὑφίσταται, ἀλλ' αὕτη εἶνε ἡ μόνη εἰκασία, ἥτις λύει ζητήματα τῶν πηγῶν τοῦ βυζαντιακοῦ δικαίου ἄλλως ἄλυτα.

III

Γενικῶς περὶ τοῦ ἡμετέρου κώδικος 1428 παρατηρῶ ὅτι οὗτος ἐν ἀντιβολῇ πρὸς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Zachariä καὶ πρὸς τὴν τοῦ Löwencklau περιέχει πληθὺν ὀρθοτέρων ἀναγνώσεων καὶ γραφῶν. Τὰ ἄρθρα (2), ἅτινα πλειστάκις παραλείπονται παρὰ τῷ Zachariä καὶ τῷ Löwencklau συχνότατα ὑφίστανται ἐν τῷ ἡμετέρῳ χρεωγράφῳ. Πολλάκις τὸ ἡμέτερον χειρόγραφον παραλείπει τὸ «ὅτι» ὅπερ τίθεται μετὰ τὸ φησίν. Ἐν πλείστοις ὅσοις ἐδαφίοις ὑφίστανται αἱ παραπομπαὶ τῶν κεφαλαίων καὶ θεμάτων τῶν Βασιλικῶν, ἐνῷ ταῦτα ἐλλείπουσιν ἐν ταῖς ἐντύποις ἐκδόσεσιν. Καὶ ἡ ὀρθογραφία δὲ εἶνε ἀκριβεστέρα καὶ σταθερωτέρα· οὕτω φέρεται ἀείποτε: ληγάτον, ληγατάριος, κωδίκελλος, πραίτωρος, ηὐτρέπισα (ὁ Zachariä εὐτρέπισα).

Ἰστέον δὲ ὅτι ἐν τοῖς βυζαντιακοῖς νομικοῖς χειρογράφοις πολλὰ πλημμελοῦνται περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς τῆς λατινικῆς καὶ ἐκ τῆς κακῆς μεταφράσεως ταύτης· οὕτω λ. χ. cum sua causa μεταφράζουσιν οἱ Βυζαντῖνοι «μετὰ ἰδίας αἰτίας» ἐνῷ ἡ παράλειψις τοῦ ἄρθρου «τῆς» ἀποτελεῖ σοβαρὸν ἁμάρτημα· ὡσαύτως ipso jure παραφράζουσιν «τῷ αὐτῷ δικαίῳ» ἐνῷ σημαίνει αὐτοδικαίως ἤτοι αὐτῷ **τῷ** δικαίῳ (3).

(1) Τὴν ἔκδοσιν δύο ἐπισήμων κειμένων ἀποκρούει καὶ ὁ Zachariä, Paralipomena ad Basilica pag. 3.

(2) Οὕτως ἐν Α. XII. 3 «τὰ **τῶν** γυναικῶν» ὁ 1428. — Ἐν Α. XII. 8 «**ὁ** κεραTίζων» ὁ 1428. — Ἐν Α. XII. 10 «**ὁ** τῇ παραγραφῇ» ὁ 1428. — Ἐν Α. LXIII. 4 «τῶν **τοῦ** τοιούτου» ὁ 1428. Ἐν Α. LXV. 1 «**τὸ** διπλάσιον» ὁ 1428. — Ἐν Α. LXX. 36 «ἢ **τὰ** τῶν ἀφηλίκων» ὁ 1428. — Ἐν Α. LXXI. 1 «**τῆς** τοιαύτης» ὁ 1428, καὶ πλεῖστα ἄλλα.

(3) Οὕτω καὶ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς 7. 11. 6 τὸ abhorret ab μεταφράζει ὁ Βυζαντῖνος «ἀπᾴδει **ἐκ**». Ἐν Βασιλ. 57. 1. 43 τὸ super servis....precipimus μεταφράζει ὁ Βυζαντῖνος νομικὸς «**ὑπὲρ** τῶν δούλων.... προστάττομεν».

IV

Ἐκ τῶν χωρίων τῶν μήπω ἐκδεδομένων τύποις, ἅτινα ἀπαντῶσιν ἐν τῷ ἡμετέρῳ χειρογράφῳ, ἀναγράφω τὰ ἑπόμενα.

1. Ἐν Δ. IV. 77 μετὰ τὴν λέξιν «ἐχέτω» προσθέτει ὁ 1428 «καὶ οὐ μόνον περὶ τῶν νεμηθέντων (ἀνάγνωθι: νεμομένων) φαμὲν ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἤδη νεμηθέντος ἢ μέλλοντος νέμεσθαι» Ἡ περικοπὴ εἶνε πρωτότυπος περιέχουσα γνήσιον τῶν Βασιλικῶν κείμενον, ἅτε ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν Ν. 14 Κωδ. 11.62.

2. Ἐν Δ. XIII. 10 μετὰ τὴν λέξιν «διατίθενται» προσθέτει ὁ 1428 «ὁ ἀγνοῶν ἠλευθερῶσθαι ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ καὶ τὴν κληρονομίαν κληρονομηθῆναι, ἐλεύθερός μέν ἐστιν, οὐ δύναται δὲ διαθέσθαι ὡς ἀγνοῶν τὴν οἰκείαν κατάστασιν». Ἡ περικοπὴ αὕτη δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει· ἐν δὲ τοῖς Βασιλικοῖς ἐλλείπει, ἅτε τοῦ σχετικοῦ βιβλίου ὄντος ἐκ τῶν ἀπολωλότων. Οὐχ ἧττον ἀσφαλῶς ἡ περικοπὴ ἀποτελεῖ γνήσιον κείμενον, ἅτε ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν Ν. 14 Πανδ. 28.1. Τὸ παρὰ τῷ Zachariä σχόλιον δὲν εἶνε γνήσιον κείμενον τῶν Βασιλικῶν, ἅτε λίαν διαφέρον τοῦ Ν. 14 Πανδ. 28.1. Μόνον δὲ ἡ περικοπὴ αὕτη δέον ὅπως προταχθῇ τῆς ἐν τῇ Συνόψει περικοπῆς «οἱ πλανώμενοι . . . διατίθενται» διότι αὕτη ἀντιστοιχεῖ πλήρως πρὸς τὸν Ν. 15 Πανδ. 28.1.

3. Ἐν Δ. XIII. 1 μετὰ τὴν λέξιν «γενέσθαι» προσθέτει ὁ 1428. «Ἀνάγνωθι κεφ. ϛ' τοῦ τοιούτου βιβλ. καὶ τίτλ. ἐνῷ φησίν. Αἱ διαθῆκαι ἐκ τριῶν νομίμων τὴν σύστασιν ἔχουσιν ἐκ τοῦ πολιτικοῦ, ἐκ τοῦ πραιτωρίου (cod. πραίτωρος) ἐκ τῶν διατάξεων. Ἐκ μὲν τοῦ πολιτικοῦ, τὸ παρόντων τῶν μαρτύρων μιᾷ ὑφῇ συναπτῶς τὴν διαθήκην πληροῦσθαι· αἱ δὲ τοῦ διαθεμένου καὶ τῶν μαρτύρων ὑπογραφαὶ ἐκ τῶν διατάξεων· αἱ δὲ σφραγῖδες τῶν ἑπτὰ ἀριθμοῦ μαρτύρων ἐκ τοῦ πραίτωρος. Πᾶσα δὲ ἡ τοιαύτη παραφυλακὴ διὰ τὸ καὶ κακουργίας πάσης ἀπηλλάχθαι τὴν τῶν διαθηκῶν ποίησιν καὶ παντὸς καθαρεύειν δόλου προστέθειται· ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι καὶ ἑνὶ δακτυλίῳ δύνανται σφραγίζειν οἱ μάρτυρες τὴν διαθήκην». Ἡ περικοπὴ αὕτη οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει ἀπαντᾷ οὔτε ἐν τοῖς Βασιλικοῖς, ὧν ἀπώλετο τὸ σχετικὸν βιβλίον, ἀνεσκευάσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Heim-

bach. Ὅτι ἡ περικοπὴ αὕτη περιείχετο ἐν τοῖς Βασιλικοῖς οὐ μόνον ἡ μαρτυρία τοῦ ἡμετέρου κώδικος 1428 ἀποδεικνύει ἀλλὰ καὶ ὁ Τιπούκειτος, ὅστις ρητῶς ἀναγράφει τὴν περικοπὴν ταύτην ὡς ἀποτελοῦσαν γνήσιον κείμενον τῶν Βασιλικῶν· πλὴν τούτων ὅμως καὶ ὁ Ἀτταλειώτης καὶ ὁ Ἀρμενόπουλος ἀναγράφουσι ταύτην (Ἔπιθι Heimbach Βασιλικὰ Τόμ. III σελ. 540). Ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι ἡ περικοπὴ αὕτη δέον ὅπως καὶ ἐν τῇ Συνόψει καὶ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀναγραφῇ ὡς κείμενον. Σημειωτέον ὅτι ἡ περικοπὴ αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς § 3-4 Εἰσηγ. 2.10. Παρατηρῶ ὅτι ἀντὶ «πραίτωρος» ὅπερ ἔχει ὁ 1428 ἀναγνωστέον «πραιτωρίου» συμφώνως τῷ Τιπουκείτῳ Ἀντὶ «τῶν ἑπτὰ ἀριθμοῦ» ἀναγνωστέον ἴσως «τῶν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν μαρτύρων» Τὸ λατινικὸν κείμενον τῶν εἰσηγήσεων φέρει «signacula autem et numerus testium». Ἔπιθι καὶ Zach Epitome legum XXIX. γ΄ καὶ Θεοφίλου, Εἰσηγ. 2.10 § 3.

4. Ἐν Δ XIII 29 ὁ 1428 ἔχει δύο περικοπὰς καινάς: «Ἐάν τι (κώδ. τις) συμβῇ τῷ διαθεμένῳ ἢ ἑνὶ τῶν μαρτύρων ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πληροῦσθαι τὴν διαθήκην, ὡς τὸ τραφῆναι αὐτὸν ἢ ἰατρευθῆναι ἢ πρὸς χρείαν ἀπελθεῖν, εἰ μὲν οὐ χρεία ἐπὶ πολὺ διαστῆναι, ὁ αὐτὸς πάλιν παραλαμβανέσθω μάρτυς καὶ πληρούσθω ἡ διαθήκη· εἰ δὲ μὴ δύναται μετὰ μικρὸν ὑποστρέψαι, ἕτερος μάρτυς ἀντ' αὐτοῦ προσλαμβανέσθω». Ἡ περικοπὴ αὕτη οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει οὔτε ἐν τοῖς σωζομένοις Βασιλικοῖς ἀπαντᾷ νῦν· οὐχ ἧττον ἀποτελεῖ γνήσιον τῶν Βασιλικῶν κείμενον, ὡς καὶ ἐκ τοῦ Τιπουκείτου πιστοῦται. Ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς N. 28 pr. cod. 6 23.

Ἡ δευτέρα περικοπὴ ἔχει ὧδε: «Ἀφανισθεισῶν τῶν σφραγίδων καὶ τοῦ παντὸς λίνου κοπέντος ἢ τοῦ πλείονος μέρους αὐτοῦ, εἰ μὲν ὁ διαθέμενος τοῦτο πεποίηκεν, ἀναιρείσθω ἐντεῦθεν ἡ διαθήκη, εἰ δὲ κατα τύχην ἐγένετο τοῦτο, μηδὲν αὐτὴν ἀδικείτω, μόνον εἰ νομίμως συνέστη». Ἡ περικοπὴ αὕτη οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει οὔτε ἐν τοῖς σωζομένοις Βασιλικοῖς ἀπαντῶσα, εὑρισκομένη ὅμως ἐν τῷ Ἀμβροσιανῷ Κώδικι τῷ ὑπὸ τοῦ Ferrini ἐκδοθέντι, ἀποτελεῖ γνήσιον τῶν Βασιλικῶν κείμενον.

5. Ἐν Δ. XXVI. 57 μετὰ τὸ «ἐγράφη κληρονόμος» προσθέτει ὁ 1428. «Καὶ ὁ μὴ ἀποκρινόμενος ὡς ἀρνούμενος ἢ ὡς ἀπειθής ἐστι καὶ εἰς ὁλόκληρον ὡς ἀρνησάμενος ἐνάγεται· μὴ ἀποκρίνασθαι

δὲ ἐστὶ καὶ τὸ μὴ ἀκολούθως καὶ πρὸς ἔπος ἀποκρίνασθαι». Ἡ περικοπὴ αὕτη μήτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει, μήτε ἐν τοῖς σωζομένοις Βασιλικοῖς ἀπαντῶσα ἀποτελεῖ μέρος τοῦ κεφαλ. ια΄ Βασιλ. βιβλ. 42 τίτλ. 4, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς Ν. 11 Πανδ. 11.1.

6. Ἐν Ε. VI. 1 μετὰ τὰς λέξεις «ἐξτραορδίνως σωφρονίζεται τῷ δόγματι» προσθέτει ὁ 1428. «Εἰ δὲ ἀντιπαραγγείλῃ ἕτερος ὑπὲρ αὐτοῦ μὴ ἐγκυμονεῖν αὐτὴν ἐξ αὐτοῦ, οὐκ ἄλλως ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ σὺν ἀληθείᾳ υἱὸς ἦν. Ἡ παραγγελία οὐκ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἀλλ' ἐκ τῆς γυναικὸς ἄρχεται. Ἐὰν παραγγείλασα ἢ μὴ παραγγείλασα τοὺς φύλακας οὐ δέχηται, δοκιμασίᾳ τοῦ δικαστοῦ ἔξεστι τῷ ἀνδρὶ καὶ τῷ γονεῖ αὐτοῦ ἐπιγνῶναι τὸ τεχθέν. Ἐξ εὐλόγου αἰτίας ἀκούεται παραγγέλλουσα μετὰ τὰς τριάκοντα ἡμέρας· εἰ δὲ καὶ παντελῶς μὴ παραγγείλῃ, οὐ βλάπτει τὸ τικτόμενον». Ἡ περικοπὴ αὕτη οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει οὔτε ἐν τοῖς σωζομένοις Βασιλικοῖς εὕρηται· ἀποτελεῖ ὅμως γνήσιον τῶν Βασιλικῶν κείμενον ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν Ν. 1 § 5, 6 Πανδ. 25.3 καὶ ὑπὸ τοῦ Τιπουκείτου μνημονευομένη.

7. Ἐν Κ. XVI. 3 ὁ 1428 ἀναγράφει ὁλόκληρον τὴν διάταξιν ταύτην οὕτως. «Ὁπότε (κωδ. πότε) ὁ ὀξύτατος (φύσει) ἀνὴρ καὶ ἀξίως πρὸ τῶν ἄλλων ὑπερέχων ὁ Παπιανὸς ἐν ταῖς ἰδίαις ὥρισεν ἀποκρίσεσιν, εἴ τις . . . μὴ ἄλλως τοῦτο δόξῃ διατυπώσασθαι, εἰ μὴ ὅτε ὁ υἱὸς αὐτοῦ χωρὶς ἀπογονῆς τὴν ζωὴν τὴν ἰδίαν κατέλειψε, ἡμεῖς τὴν τοιαύτην ἔννοιαν ἀξίως θαυμάσαντες τελειοτάτην αὐτῇ δωρούμεθα ἔκβασιν ἵνα, εἴ τις ταῦτα διατυπώσει, μὴ μόνον δὲ τὸν υἱὸν γράφων κληρονόμον ἀλλὰ καὶ . . . . . ἀπογονὴν καὶ ταύτην . . . ». Οὕτως ὁ 1428 παρέχεται πλήρη τὴν παράφρασιν τοῦ Ν. 30 Cod. 6 42. Ἰστέον δὲ ὅτι αἱ περικοπαὶ «Ὁπότε . . . ἀποκρίσεσιν» καὶ «ἡμεῖς . . . διατυπώσει» οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει οὔτε ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀπαντῶσιν, οὐχ ἧττον ἀποτελοῦσι γνησιον τῶν Βασιλικῶν κείμενον.

8. Ἐν Λ. Ι. 55 μετὰ τὸ «δίδονται» ὁ 1428 προσθέτει «κἂν ἕκαστον αὐτῶν πολλὰ βιβλία περιέχῃ» ὅπερ οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει οὔτε ἐν τοῖς σωζομένοις Βασιλικοῖς εὕρηται. Νῦν ὁμοίως καὶ ὁ Ἀμβροσιανὸς Κῶδιξ τοῦ Ferrini.

9. Ἐν Λ. Ι. 85 ὁ 1428 ὀρθῶς φέρει «οὐ μὴν τὰ ἐπὶ τῷ διη-

νεκῶς ἐν αὐτοῖς φυλάττεσθαι» δι' οὗ καὶ ἡ Σύνοψις καὶ τὰ Βασιλικὰ διορθοῦνται.

10. Ἐν Λ. Ι. 105 εὕρηται ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει τοῦ Zachariä ἡ περικοπὴ «ἀλλ' ὁ τῶν προσβαλλομένων ἄργυρος», ἥτις ὡς εἰκὸς οὐδεμίαν παρέχεται ἔννοιαν. Ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ὄντος τοῦ σχετικοῦ βιβλίου ἐκ τῶν ἀπολωλότων οὐδὲν ἀπαντᾷ πρὸς διόρθωσιν τοῦ χωρίου. Ἐντεῦθεν πολλαὶ ἐγένοντο εἰκασίαι πρὸς ἴασιν τοῦ χωρίου. Καὶ ὁ μὲν Löwencklau ἀνέγνωσεν· «ἀλλ' ὁ τῶν πρὸς τὸ λουτρόν, ὡς θεμ. β' τοῦ λθ' κεφ. τοῦ παρόντος τίτλου, λαμβάνεται ἄργυρος», ὁ δὲ Zachariä «ἀλλ' ὁ πρὸς βαλινέων λαμβάνεται ἄργυρος» τὰ λοιπὰ δὲ θεωρεῖ ὡς γλώσσημα. Ὁ δὲ Labbaeus διορθοῖ «πρὸς βαλινέων». Τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν παρέχει ὁ 1428 φέρων «ἀλλ' ὁ τῶν πρὸς τὸ λουτρόν, ὡς θέμα β' τοῦ λθ' κεφ. τοῦ παρόντος τίτλου, βαλάνων ἄργυρος»· ἣν κυροῖ καὶ ἡ ὁμοία ἀνάγνωσις ἑτέρου ἀρίστου χειρογράφου Συνόψεως τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν βιβλιοθήκης, τοῦ ὑπ' ἀρ. 1369, περὶ οὗ ἄλλοτε ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον (Ν. 32 § 7 Πανδ. 34.2 ὅστις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἡμέτερον χωρίον) ἐν τῷ γυναικείῳ κόσμῳ (mundus muliebris) δὲν περιέχονται τὰ ἀργυρᾶ κοσμήματα, ἀλλὰ μόνον το argentum balneare (=τὰ πρὸς τὸ λουτρὸν χρήσιμα ἀργυρᾶ σκεύη). Ἐν δὲ τῷ argentum balneare περιέχονται καὶ τὰ κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας χρησιμοποιούμενα ἀργυρᾶ σκεύη τοῦ λουτροῦ. (Ν. 40 § 1 Πανδ. 34.2, ὅστις Νόμος εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου λθ'. θέμα β' φερόμενος). Τίς ὁ λόγος δι' ὃν οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐθεώρουν ὡς γυναικεῖον κόσμον τοὺς δακτυλίους ἀλλὰ μόνον τὸ argentum balneare, δὲν εἶνε γνωστόν, φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ περὶ τὰς λέξεις λίαν ἀκριβολογοῦντες Ρωμαῖοι Νομικοὶ τὴν λέξιν mundus ἐθεώρουν ὡς μὴ δηλοῦσαν τὰ πολύτιμα κοσμήματα. Ἀλλὰ ἐν τῇ βυζαντιακῇ παραφράσει φαίνεται ἀκατάληπτον πῶς ὁ γυναικεῖος **κόσμος** δὲν περιέχει μὲν τὰ «χρυσᾶ κόσμια», περιέχει δὲ τὸν λουτρικὸν ἄργυρον. Ἡ δυσχέρεια τῆς κατανοήσεως τούτου ἐπήγαγε τὴν διαφθορὰν τοῦ κειμένου ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων, φρονούντων ὅτι πρόκειται περὶ ὅλως ἰδιαζόντων πραγμάτων. Βάλανοι πρὸς λουτρὸν σημαίνει λοιπὸν ἐνταῦθα τὰ σχήματος βαλάνου λουτρικὰ σκεύη. Καίτοι δὲ οὐδαμοῦ εὗρον εἰδικὴν σημασίαν τῆς λέξεως βάλανος σχετικῶς πρὸς τὰ λουτρικὰ σκεύη, οὐχ

ἧττον φρονῶ ὅτι ἡ γενικὴ σημασία τῆς λέξεως ταύτης, καθ' ἣν βάλανος ἐσήμαινε πᾶν σκεῦος ἔχον σχῆμα βαλάνου ἤτοι καρποῦ δρυός, ἀρκεῖ πρὸς ἐξήγησιν. Καὶ ναὶ μὲν ἡ στενὴ ἑρμηνεία τοῦ argentum balneare εἶνε «ὁ τῶν βαλανείων ἄργυρος», ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ τῆς στενῆς ἑρμηνείας ἴσως ἡ κρείττων γραφὴ εἶνε «ὁ τῶν βαλανείων ἄργυρος», πάντων τῶν λοιπῶν ἀποτελούντων ἴσως παραπομπὴν εἰς τὸ ἕτερον χωρίον ἤτοι τὸν Ν. 40 § 1 Πανδ. eod, ἀλλὰ πρὸ τῆς σαφοῦς καὶ ἀναμφιβόλου γραφῆς δύο ἀρίστων χειρογράφων σιγᾷ πᾶσα εἰκασία. [Αἱ λέξεις «ὡς θέμα 6' τοῦ λθ' κεφ. τοῦ παρόντος τίτλου» ἐτέθησαν, ἴσως ὑπὸ σχολιαστοῦ, ἵνα δείξωσιν ὅτι αἱ λέξεις «argentum balneare» ἀπαντῶσι καὶ ἐν ἄλλῳ χωρίῳ].

11. Α. VII. 3. Ὁ 1428 ἄρχεται οὕτως «Τὴν τελείαν πρᾶσιν καὶ ἀγορασίαν καὶ ψιλῇ ἐγχειρίσει μόνον κατὰ σύμφωνον καὶ συναίνεσιν δύνασθαι ἀνατραπῆναι ὡμολόγηται· τοιγαροῦν εἰ μὲν . . .». Ἡ περικοπὴ «Τὴν τελείαν . . . τοιγαροῦν» οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει οὔτε ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀπαντᾷ, ἀνήκει ὅμως τῷ γνησίῳ τῶν Βασιλικῶν κειμένῳ.

12. Ἐν Α. XXXIV. 5 ὁ 1428 κάτωθι τοῦ φύλλου ἀναγράφει τάδε «Αὐτόμολος δέ ἐστιν οὐ μόνον ὁ ἐν καιρῷ πολέμου παρὰ τοῖς ἐχθροῖς ἀπελθὼν ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν καιρῷ τῶν ἀνακωχῶν πρὸς ἔθνος μὴ ἔχον πρὸς ἡμᾶς φιλίαν ἀπελθὼν ἤτοι ἀποφυγών». Ἡ περικοπὴ αὕτη ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν Ν. 19 § 8 Πανδ. 49.15 οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει οὔτε ἐν τοῖς σωζομένοις Βασιλικοῖς ἀπαντᾷ· περιέχει δὲ γνήσιον κείμενον τῶν Βασιλικῶν.

13. Ἐν Α. L. 16 ὁ 1428 μετὰ τὴν λέξιν «βοηθείσθω» φέρει «ἐὰν δὲ μὴ δυνηθῇ ὁ ἐνάγων τοῦτο ἀποδεῖξαι βοηθείσθω μὲν ἡ γυνή, ἐχέτω δὲ ὁ δανειστὴς κατὰ τοῦ ἀρχαίου χρεώστου τὴν περὶ ἀποκαταστάσεως ἀγωγήν». Διὰ τῆς προσθήκης ταύτης οὐ μόνον τὸ χωρίον τῆς Συνόψεως θεραπεύεται ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ Βασιλικά. Σημειωτέον ὅτι τὸ προκείμενον χωρίον ἤτοι ὁ Ν. πζ' Βασιλ. 26.7 ἀποτελεῖ περίληψιν τοῦ Ν. 23 Κωδ. 4.29. Ἀλλὰ τό τε χωρίον τῆς Συνόψεως καὶ τὸ χωρίον τῶν Βασιλικῶν εἰσὶ χασματικά· Καὶ τὸ μὲν χάσμα τῆς Συνόψεως διορθοῦται διὰ τοῦ ἀνωτέρω συμπληρώματος, τὸ δὲ τῶν Βασιλικῶν διὰ τοῦ «μὴ βοηθείσθω· ἐὰν δέ», ἥτις περικοπὴ εὕρηται ἐν τῷ κώδικι 1428. Προφανῶς δὲ αἱ ἀνωτέρω λέξεις ἐξέπεσον ἐν

τοῖς Βασιλικοῖς ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τῆς τελευταίας λέξεως ἤτοι τοῦ «μή».

14. A. LXXI. 1. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ὅπερ ἀναγράφει τὴν Νεαρὰν 115 πλείστας ὅσας διορθώσεις τοῦ ἐν τῇ Συνόψει ἐκδεδομένου κειμένου παρεισάγει ὁ 1428, συμφώνους πρὸς τὸ κείμενον τῆς Νεαρᾶς· λ.χ. παραλείπει τὴν φράσιν «ἐπὶ τούτων γὰρ ἀποκηρύσσονται οἱ παῖδες». Σημαντικωτέρα ὅμως εἶνε ἡ προσθήκη ἡ μετὰ τὴν λέξιν «κηρύσσουσιν» ἀπαντῶσα ἐν τῷ 1428 ὧδε «καὶ τὰς ἁγίας... ἐν τῇ ἰδίᾳ γράφειν διαθήκῃ»· ἥτις περικοπὴ εἴληπται ἐκ τῆς Νεαρᾶς 115, διαφέρουσα ὅμως τῆς Νεαρᾶς ἐν τούτῳ ὅτι ἡ μὲν Νεαρὰ ἀναγράφει τέσσαρας Συνόδους, ὁ δὲ 1428 ἑπτὰ φέρων «καὶ τὰς ἁγίας ἑπτὰ Συνόδους, τὴν ἐν Νικαίᾳ καὶ τὴν ἐν Κων/πόλει, τήν τε ἐν Ἐφέσῳ πρώτην καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι (κωδ. Καλχηδόνι), τὴν ἐν Κων/πόλει τὸ δεύτερον, τὴν κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν τὸ τρίτον ἀθροισθεῖσαν καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον περιπτύσεσθαι». Ἐρωτᾶται τὰ Βασιλικά, ὧν τὸ σχετικὸν βιβλίον εἶνε ἐκ τῶν ἀπολωλότων, ἐν τίνι μορφῇ ἀνέγραφον τὴν διάταξιν ταύτην; Φρονῶ ὅτι ἡ Νεαρὰ 115 ἀνεγράφετο ἐν οἵᾳ μορφῇ ἀπαντᾷ ἐν τῷ Κώδικι 1428· διότι ὅτε ἐδημοσιεύθη ἡ Νεαρὰ 115 τέσσαρες μόναι εἶχον συνέλθει Σύνοδοι· ὅθεν καὶ αὕτη τέσσαρας μόνας μνημονεύει· ὅτε ὅμως συνετάγησαν τὰ Βασιλικὰ εἶχον ἤδη συνέλθει αἱ ἑπτὰ Σύνοδοι καὶ ὁ Συντάκτης τῶν Βασιλικῶν ἐπικαλούμενος τὸ κῦρος τῶν Συνόδων ἔπρεπε πάντως νὰ μνημονεύσῃ καὶ τῶν ἑπτά, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν μομφὴν τοῦ μὴ ἐξ ἴσου σεβασμοῦ ἁπασῶν τῶν Συνόδων. Οὕτω δὲ ὁ Ματθαῖος ὁ Βλάσταρης (Κ. Ε΄) μαρτυρεῖ περὶ τῆς Νεαρᾶς 131 «ὅσων δὲ ἁγίων Συνόδων μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἡ Νεαρὰ (ἤτοι τὸ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀναγεγραμμένον κείμενον τῆς Νεαρᾶς 131) μέμνηται, ὁ τὴν τῶν Νόμων ἀνακάθαρσιν ποιήσας Βασιλεὺς (δηλ. ὁ τῶν Βασιλικῶν Νομοθέτης) προσέθετο (1). Κατὰ ταῦτα ἡ ῥηθεῖσα περικοπὴ τοῦ 1428 ἀποτελεῖ γνήσιον τῶν Βασιλικῶν κείμενον. Ἰστέον ὅτι ἡ ἐν τῇ Νεαρᾷ 115 μετὰ τὴν λέξιν ἁμαρτῆσαι ἀπαντῶσα περικοπὴ «ἢ δίχα συναινέσεως γονέων ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐλευθέρῳ μέντοιγε συζεῦξαι» παρελείφθη ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ὡς ῥητῶς μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ Βαλσαμὼν (τιτλ. ΙΓ΄ κεφ. 9)· ἑπομένως ὀρθῶς τὸ κείμενον τῆς

(1) Ἔπιθι καὶ Φωτίου Νομοκάνονα Τίτλ. Α΄ κεφ. Β΄ σχόλιον.

Συνόψεως καὶ ὁ κώδ. 1428 παραλείπουσι τὴν περικοπὴν ταύτην, ἡμαρτημένως δὲ ὁ Löwencklau παρεμβάλλει αὐτὴν ἐν τῷ κειμένῳ.

16. Ἐν Α. LIV. 1 μετὰ τὴν λέξιν «συνίσασιν» ὁ 1428 ἔχει τὴν ἑπομένην περικοπήν. «Ἐὰν τῶν τόπων (οὕτω διώρθωσα τὸ τοῦ 1428 τοῖς τόποις), ἐν οἷς τὰ πράγματα τῆς κληρονομίας ἢ τὸ πλεονάζον μέρος αὐτῶν ὑπόκειται, τοὺς κληρονόμους ἀπεῖναι συμβαίνει, τότε αὐτοῖς ἑνὸς ἐνιαυτοῦ διάστημα ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ διαθεμένου ἀριθμούμενον διδοαμεν εἰς τὴν τῆς τοιαύτης ἀπογραφῆς συμπλήρωσιν· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς ὁ προειρημένος καιρός, κἂν μακροτάτοις διαστημασιν ἀφεστήκασιν, ὅμως δοῦναι αὐτοῖς εὐχερειαν τοῦ συγγράψαι τὴν ἀπογραφὴν ἢ δι' ἑαυτῶν ἢ διὰ προκουρατώρων (ἑτοίμων), παρεσκευασμένων, ἐν τοῖς τόποις, ἐν οἷς τὰ πράγματα κεῖνται, πεμπομένων. Καὶ ἐὰν τὴν προειρημένην παραφυλακὴν τῆς ἀπογραφῆς πληρῶσι καὶ τὴν κληρονομίαν ἀκινδύνως ἐχέτωσαν καὶ τῇ τοῦ Νομου τοῦ Φαλκιδίου κατὰ τῶν ληγαταρίων κεχρήσθωσαν βοηθείᾳ, ἵνα εἰς τοσοῦτον τοῖς κληρονομιαίοις δανεισταῖς κρατῶνται, εἰς ὅσον τὰ πράγματα τῆς ὑποστάσεως τῆς εἰς αὐτοὺς κατενεχθείσης ἰσχύουσι καὶ τούτοις τὸ ἱκανὸν ποιήσωσιν, οἵτινες πρῶτοι παραγίνονται δανεισταί· καὶ εἰ μηδέν ἐστι λοιπόν, οἱ ὕστερον παραγινόμενοι δανεισταὶ ἐκβαλλέσθωσαν καὶ μηδὲν ἐκ τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ὅλως οἱ κληρονόμοι ἀπολλύτωσαν, ἵνα μὴ ἐν ὅσῳ κερδαίνειν ἐλπίζουσιν εἰς ζημίαν ἐμπέσωσιν». Ἡ περικοπὴ αὔτη ἀποτελεῖ μέρος τοῦ κατὰ ποδας τοῦ Ν. 22 Κωδ. 6.30. Περίληψις ταύτης εὕρηται παρὰ Τιπουκείτῳ· ἀλλ' ἐν τῇ πληροτητι τοῦ Κώδικος 1428 οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει οὔτε ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀπαντᾷ· ὅθεν ἀποτελεῖ σπουδαίαν συμβολην συμπληρώσεως τῶν Βασιλικῶν.

17. Ἐν Ε. XXIV, 26 ὁ 1428 ἀντὶ «εἴτε οὖν ἀπόθηται» φέρει «εἴτε οὖν **σφραγίσας** ἀποθηται». Ἡ προσθήκη αὔτη οὔτε ἐν τῇ ἐκδεδομένῃ Συνόψει οὔτε ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀπαντᾷ· ἀλλὰ βεβαίως ἀποτελεῖ μέρος τοῦ γνησίου τῶν Βασιλικῶν κειμένου.

18. Ἐν Λ. I, 65 ἀντὶ «ἐὰν ἀποδοθῇ σοι» ὀρθότατα ὁ 1428 φέρει· «ἐὰν **εἴπω** δοθῆναι σοι», καὶ οὕτω θεραπεύεται χωρίον τέως νοσοῦν.

V

Ἁπλῶς μνημονεύω χωρίων τινῶν ἐκ τῶν παμπόλλων τοῦ κώδικος

1428, ἐν οἷς οὗτος ἀφιστάμενος τῶν γραφῶν τῆς ἐκδεδομένης Συνόψεως ἀκολουθεῖ τὰς γραφὰς τῶν Βασιλικῶν.

Ε. XXIV. 25. Μετὰ τὸ «ἐπώλησεν» προσθέτει ὁ 1428: «εἰ μέντοι ἐκακούργησέ τι, αὐτὸς οὐ μὴν ὁ ἀγοραστὴς ἐναγέσθω» καθάπερ τὰ Βασιλικά.

Α. XXI. 3. Μετὰ τὴν λέξιν «ἐνέχυρον» προσθέτει ὁ 1428 «καὶ τὸ περιττὸν τῶν τόκων» κτλ. καθάπερ τὰ Βασιλικά.

Α. XXI. 4. Μετὰ τὴν λέξειν «πωλήσῃς μοι» προσθέτει ὁ 1428 «κατὰ μηδένα τρόπον σοι διαφέροντα κατέχων» καθάπερ τὰ Βασιλικά.

Α. XXI. 10. Ὁ Zachariä ἔχει «καὶ ὅτι παντὶ ἀγοραστῇ τῷ καλῇ πίστει ἁρμόζει» ὁ δὲ 1428 «οὐ παντὶ ἀγοραστῇ ἀλλὰ τῷ καλῇ πίστει ἁρμόζει» καθάπερ τὰ Βασιλικά.

Α. XXIV. 6. Ὁ Zachariä ἔχει «καὶ κατὰ πολλοὺς δὲ νομικοὺς τρόπους» ὁ δὲ 1428 «κατὰ πολλοὺς δὲ νομίμους τρόπους . . . οἷον ἀπολῃγάτου ἢ θανάτου αἰτίᾳ δωρεᾶς» καθάπερ τὰ Βασιλικά.

Α. XLII. 6. Ὁ 1428 ἔχει «ἑτέρωθεν **ποθέν**» καὶ «παραθήκης» καθάπερ τὰ Βασιλικά.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ
Ὑφηγητὴς τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΔΕΙΠΝΟΣΟΦΙΣΤΑΣ

Μέρος πρῶτον

σελ. 6 a «οὗτος καταπλεύσας εἰς Ἔφεσον καὶ εὑρὼν τὴν ὀψοπωλίαν κενὴν ἐπύθετο τὴν αἰτίαν».

Ἡ κοινὴ γραφὴ εἶνε τὴν ὀψοπωλίαν, ἀλλ' οἱ κώδικες CE ἔχουσι τὴν γραφὴν ὀψοπώλην. Παρὰ τῷ Σουίδᾳ ἐν λ. Φιλόξενος φέρεται: «οὗτος οὖν ὀψοφάγος ὢν καὶ πλεύσας εἰς Ἔφεσον εὗρε τὴν ὀψόπωλιν κενὴν καὶ ἐπύθετο τὴν αἰτίαν». Ὁ Meinecke γράφει ἐν *Anal. Crit. ad Athen. Deipn.* σελ. 4 «Mox reliqui vulgatam scripturam εὑρὼν τὴν ὀψοπωλίαν κενήν. Praestat fortasse quod Suidas habet ὀψόπωλιν, quod dictum est ut ἀλφιτόπωλις (στοά)». Ὁ Kaibel ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀθηναίου μετέβαλε τὸ ὀψόπωλιν εἰς τὸ ὀψοπώλιδα, ὃν τύπον ἐνέκρινε καὶ ὁ Wachsmuth (*Die Stadt Athen* Τόμ. Β' σελ. 464). Πάντως ὁ παρὰ τῷ Σουίδᾳ τύπος ὀψόπωλιν εἶνε προκριτώτερος, ἄνευ δ' ἀνάγκης μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Kaibel εἰς τὸν ὀψοπώλιδα. Περὶ τῆς εἰς α αἰτιατικῆς τῶν τοιούτων ὀνομάτων ἴδε Χ. Χαριτωνίδην Ποικ. Φιλολ. σ. 366 κέξ. Ὁμοίως τῷ ὀψόπωλις (ἀγορὰ) εἶνε ἐσχηματισμένα καὶ τὰ ἀλφιτόπωλις (στοά), μυρόπωλις (στοά), ἱματιόπωλις, ἰχθυόπωλις, κρεόπωλις, σπειρόπωλις (ἀγορά) (Ἴδε Κ. Κόντον Γλωσσ. Παρατ. σελ. 534 κέξ.), ταριχόπωλις (ἀγορά) (Γνωμ. Βατ. 340, Wien. Stud. XI, 1889, 44). Εὑρέθη δὲ καὶ τὸ ἀλευρόπωλις στώια ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Μυτιλήνης (Collitz *Samml. der Gr. Dial. Inschr.* 373, 12. Ἴδε καὶ Herwerden *Lex Gr. Suppl. et Dial.* σελ. 40).

σελ. 39 d «καλῶς οὖν ἐν τῷ 'πῆ (γρ. πῇ) ἔβαν εὐχωλαὶ ἃς ἐν Λήμνῳ ἠγοράασθε, ἔσθοντες κρέα πολλὰ καὶ πίνον-

τες οἴνου κρατῆρας (γρ. κρητῆρας) ἐπιστεφέας' ἐπεσημήνατο ὁ γραμματικὸς Ἀρίσταρχος περιγράφειν τὸν στίχον ὃς ἀπὸ κρεωφαγίας (κάλλιον κρεοφαγίας) αὐχεῖν ποιεῖ τοὺς Ἕλληνας».

Ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶνε ὑπὲρ κρεωφαγίας, ὅπερ, ὡς παρετήρησεν ὁ Casaubonus, εἶνε ἐσφαλμένη ἀνάγνωσις τοῦ ὑπὸ κρεωφαγίας. Ὁ Schweighäuser *Animadv. in Athen.* Τόμ. Α' σελ. 275 νομίζει ὅτι ἴσως ἦτο γεγραμμένον παρὰ κρεωφαγίαν. Παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ σελ. 1198, 11 κέξ. κεῖται «ἀληθῶς γὰρ παρὰ τὸν οἶνον αἱ καυχήσεις τὰ πλείω γίνονται, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ πῇ ἔβαν εὐχωλαί, ἃς ἐν Λήμνῳ ἠγοράασθε ἔσθοντες κρέα καὶ ἑξῆς, ὃν δὴ στίχον ὁ Ἀρίσταρχος περιγράφων, ὡς ἀπὸ κρεωφαγίας αὐχεῖν ποιοῦντα τοὺς Ἕλληνας, ἀθετεῖ. Οὐ γὰρ ἀπὸ πάσης εὐθυμίας καὶ πληρώσεως τὸ καυχᾶσθαι καὶ σκώπτειν καὶ γελοιάζειν γίνεται, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐν μέθῃ ἀλλοιούσης τὴν γνώμην καὶ πρὸς τὸ ψευδὲς τρεπούσης, ὡς γράφει Ἀθήναιος». Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἀναγκαίως ἔχει νὰ ἀναγνωσθῇ ὑπὸ κρεωφαγίας ἢ ἀπὸ κρεωφαγίας. Ὁ Kaibel ἐξέδωκε μὲν ἀπὸ κρεωφαγίας, ὡς φέρεται παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ, ἐσημειώσατο δὲ «ὑπὲρ κρεωφαγίας CE: corr. Eust. 1198,15, fort. περὶ κρεωφαγίαν coll. schol. Υ 84», ἐν δὲ τῷ προλόγῳ τοῦ Γ' Τόμου σελ. ε' ἔγραψε «II 39e legendum περὶ κρεωφαγίας». Πᾶς τις πείθεται ὅτι κάλλιστον μὲν εἶνε τὸ ἀπὸ κρεωφαγίας ἢ ὑπὸ κρεωφαγίας, ἀναρμοστότατον δὲ πάντως τὸ περὶ κρεωφαγίαν ἢ περὶ κρεωφαγίας. Ἐπλανήθη δ' ὁ Kaibel ὑπὸ τοῦ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα σχολίοις Τόμ. Β' σελ. 197 Dind. φερομένου «ὅτι περὶ τὸν οἶνον αἱ καυχήσεις γίνονται, πρὸς ἀθέτησιν τοῦ ἔσθοντες κρέα πολλά», ἔνθα προφανέστατα τὸ περὶ τὸν οἶνον εἶνε ἡμαρτημένη γραφὴ τοῦ παρὰ τὸν οἶνον, εἰς ὃ μεταβλητέον. Πρβλ. Σχολ. Ἰλιάδ. Τόμ. Δ' σελ. 235 Dind. «παιδευτικὰ ταῦτα τῆς παρὰ συμποσίοις προπετείας ἀπαλλάσσοντα, δι' ὧν φησι τὸν Αἰνείαν διὰ τὰς παρ' οἴνῳ (ἴσως παρ' οἶνον) ὑποσχέσεις ὀλίγου δεῖν κινδυνεῦσαι» καὶ Τόμ. Γ' σελ. 327 Dind. «δεικνῦσι δὲ ὡς αἱ παρὰ κύλικας ὑποσχέσεις ἀβέβαιοι» καὶ Εὐστάθ. ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ. Γνωστότατον δ' εἶνε ὅτι μυριάκις ἡ παρά καὶ ἡ περί πρόθεσις ἐν τοῖς ἀντιγράφοις συγχέονται.

σελ. 42 a «μεταβάλλειν τέ φησιν (Θεόφραστος) οὐ μόνον τὰ πικρὰ τῶν ὑδάτων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἁλυκὸν καὶ ὅλους ποταμούς, κτέ.».

Ἀντὶ τοῦ ἀνοήτου τὰ πικρὰ τῶν ὑδάτων ὁ Kaibel ἤκασε τὰ μικρὰ τῶν ὑδάτων, ὅπερ ὡσαύτως δὲν εὐαρμοστεῖ τῷ προκειμένῳ χωρίῳ. Ὁ λόγος, νομίζομεν, εἶνε οὐχὶ περὶ πικρῶν ἢ μικρῶν ὑδάτων, ἀλλὰ περὶ στασίμων, τουτέστιν ἀκινητούντων ὑδάτων, οἷον εἶνε τὸ λιμναῖον, διότι ταῦτα μεταβάλλονται. Πρβ. σελ. 46 b «τὰ δὲ τῶν ὑδάτων στάσιμα χαλεπά, ὡς τὰ λιμναῖα καὶ τὰ ἑλώδη» (καὶ σελ. 43 e «φασὶ δὲ καὶ ὅτι τὸ περὶ Καππαδοκίαν ὕδωρ πολύ τε ὂν καὶ κάλλιστον οὐ σήπεται ἀπόρρυσιν οὐκ ἔχον, πλὴν εἰ μὴ ὑπὸ γῆν ῥέοι») καὶ σελ. 358 c «σῆψις γὰρ ὕδατος τὸ λιμναῖόν ἐστι». Ἱπποκρ. σελ. 26 Teubn. «ὁκόσα μὲν οὖν ἐστι ἑλώδεα καὶ στάσιμα καὶ λιμναῖα, ταῦτα ἀνάγκη τοῦ μὲν θέρεος εἶναι θερμὰ καὶ παχέα καὶ ὀδμὴν ἔχοντα, ἅτε οὐκ ἀπόρρυτα ἐόντα· ἀλλὰ τοῦ τε ὀμβρίου ὕδατος ἐπιφερομένου αἰεὶ νέου τοῦ τε ἡλίου καίοντος ἀνάγκη ἄχροά τε εἶναι καὶ πονηρὰ καὶ χολώδεα, τοῦ δὲ χειμῶνος παγετώδεά τε καὶ ψυχρὰ καὶ τεθολωμένα ὑπό τε χιόνος καὶ παγετῶν, ὥστε φλεγματωδέστατα εἶναι καὶ βραγχωδέστατα». Ῥοῦφ. παρ' Ὀρειβασίῳ Τόμ. Α΄ σελ. 329 Dar. «τὰ δὲ πολλὰ τῶν μεσημβρίων (γρ. μεσημβρινῶν) ἐστὶ στάσιμα, οἷς δισσὴ βλάβη· ἡ μὲν παρὰ τῆς χώρας, ἡ δὲ ὅτι οὐκ ἀπορρεῖ». Συμ. Σὴθ σελ. 110 Langk. «τὸ δὲ λιμναῖον καὶ οἷον νενεκρωμένον διὰ τὴν στάσιν καὶ ἀκίνησίαν κάκιστον». Ἐκ τούτων φανερὸν καθίσταται ὅτι γραπτέον εἶνε «μεταβάλλειν τέ φησιν οὐ μόνον τὰ στάσιμα τῶν ὑδάτων», ἢ «μεταβάλλειν — οὐ μόνον τὰ στατὰ τῶν ὑδάτων». Στατὸν ὕδωρ εἶπεν ὁ Σοφοκλῆς Φιλοκτ. 708 «στατὸν ἐς ὕδωρ αἰεὶ προσενώμα» καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ΙΒ΄, 58 «πολλοὺς τῶν κοίλων τόπων δεξαμένους πλῆθος ὑδάτων λιμνάσαι καὶ σχεῖν στατὸν ὕδωρ παραπλησίως τοῖς ἑλώδεσι τῶν τόπων».

σελ. 48 b «καὶ ἦν Ἑλικὼν υἱὸς Ἀκεσᾶ, ὥς φησιν Ἱερώνυμος. ἐν Πυθοῖ γοῦν ἐπί τινος ἔργου ἐπιγέγραπται·

τεῦξ' Ἑλικὼν Ἀκεσᾶ Σαλαμίνιος, ᾧ ἐνὶ χερσὶ
πότνια θεσπεσίην Παλλὰς ἔτευξε χάριν».

Ὁ Kaibel ἀντὶ τοῦ ἔτευξε χάριν ἔγραψεν ἔπνευσε χάριν. Οὐδαμῶς ἐγκρίνοντες τὴν μεταβολὴν ταύτην γράφομεν

τεῦξ' Ἑλικὼν Ἀκεσᾶ Σαλαμίνιος, ᾧ ἐνὶ χερσὶ
πότνια θεσπεσίην Παλλὰς ἔχευε χάριν.

Παντὶ γνωριμώτατον τυγχάνει ὂν τὸ ὁμηρικὸν «θεσπεσίην δ' ἄρα τῷ-γε χάριν κατέχευεν Ἀθήνη».

σελ. 64 a «Ἡρακλείδης ὁ Ταραντῖνος ἐν Συμποσίῳ 'βολβὸς καὶ κοχλίας καὶ ᾠὸν καὶ τὰ ὅμοια δοκεῖ σπέρματος εἶναι ποιητικά, οὐ διὰ τὸ πολύτροφα εἶναι, ἀλλὰ διὰ τὸ ὁμοειδεῖς ἔχειν τὰς πρώτας φύσεις αὐτὰς τὰς δυνάμεις τῷ σπέρματι». Ὁ Wilamowitz ἀντὶ τοῦ αὐτὰς τὰς δυνάμεις, ἔγραψεν αὐτῶν τὰς δυνάμεις. Εἰκάζομεν ὅτι οὕτω γραπτέον τὸ χωρίον εἶνε «διὰ τὸ ὁμοειδεῖς ἔχειν τὰς πρώτας φύσεις καὶ τὰς αὐτὰς δυνάμεις τῷ σπέρματι».

σελ. 77 a-b «Θεόφραστος δ' ἐν δευτέρῳ φυτῶν ἱστορίας συκῶν φησι γένος . . . ἐν δὲ τῷ τρίτῳ περὶ τὴν Τρωικὴν φησιν Ἴδην γίνεσθαι συκῆν θαμνώδη, φύλλον ὅμοιον ἔχουσαν τῷ τῆς φιλύρας· φέρειν δὲ σῦκα ἐρυθρὰ ἡλίκα ἐλαία τὸ μέγεθος, στρογγυλώτερα ⟨δέ⟩, κτέ.».

Ἀντὶ τοῦ ἡλίκα ἐλαία τὸ μέγεθος γραπτέον ἡλίκη ἐλαία τὸ μέγεθος. Πρβ. σελ. 77 c «μέγεθος δὲ ἡλίκον κοκκύμηλον» καὶ σελ. 393 a «ὅτι ἐστὶ τὸ μέγεθος ἡλίκη τρυγών». Ὁ Kaibel εἴκασεν ἐλαίας, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ γραφῇ «ἡλίκον ἐλαίας τὸ μέγεθος» πρβ. σελ. 302 c «ἔχουσι γὰρ ἀμφότεροι τηνικαῦτα παρὰ τὰ πτερύγια οἱονεὶ σκωλήκιον τὸν καλούμενον οἶστρον, ὅμοιον μὲν σκορπίῳ, μέγεθος δ' ἡλίκον ἀράχνης».

σελ. 87 b «Ἱκέσιος δὲ ὁ Ἐρασιστράτειος τῶν χημῶν φησι τὰς μὲν τραχείας λέγεσθαι, τὰς δὲ βασιλικάς».

Πρὸ τοῦ βασιλικὰς ὁ Wilamowitz προσέθηκε τὸ λείας, τουτέστι τὰς δὲ ⟨λείας⟩ βασιλικάς, ὅπερ ἐδέξατο καὶ ὁ Kaibel. Ἀλλ' ἐὰν προστεθῇ τὸ λείας, ἀνάγκη, νομίζομεν, εἶνε νὰ γραφῇ τὰς δὲ λείας καὶ βασιλικάς, ἤτοι τὸ ὅλον χωρίον «Ἱκέσιος δὲ ὁ Ἐρασιστράτειος τῶν χημῶν φησι τὰς μὲν τραχείας λέγεσθαι, τὰς δὲ ⟨λείας καὶ⟩ βασιλικάς». Πρβ. σελ. 90 c «χημῶν δὲ τῶν τραχειῶν

αἱ μικραὶ καὶ λεπτὴν ἔχουσαι τὴν σάρκα ὄστρεα λέγονται καὶ εὐστόμαχοί εἰσι καὶ εὐέκκριτοι· αἱ δὲ λεῖαι, βασιλικαὶ δὲ πρός τινων καλούμεναι πελώριαί τε λεγόμεναι κτέ.».

σελ. 94 a ἐν ἀποσπάσματι Ἰσιδώρου τοῦ Χαρακηνοῦ φέρονται τάδε: ἡ μὲν οὖν ἐμβύθιος πίννα διαυγεστάτην ποιεῖ καὶ καθαρωτάτην καί μεγάλην γεννᾶ μαργαρῖτιν, ἡ δὲ ἐπιπολάζουσα καὶ ἀνωφερὴς διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀκτινοβολεῖσθαι δύσχρους καὶ ἥσσων».

Ὁ Kaibel ἐξήλειψε τὸ ποιεῖ. Προφανῶς τὸ ἡ δὲ ἐπιπολάλουσα καὶ ἀνωφερὴς ἀναφέρεται εἰς τὴν πίνναν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν μαργαρῖτιν· γραπτέον ἄρα δύσχρουΝ καὶ ἥσσω ἀντὶ τοῦ δύσχρουΣ καὶ ἥσσωΝ, τουτέστιν «ἡ δὲ ἐπιπολάζουσα καὶ ἀνωφερὴς πίννα διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀκτινοβολεῖσθαι γεννᾷ μαργαρῖτιν δύσχρουν καὶ ἥσσω τῆς ὑπὸ τῆς ἐμβυθίου πίννης γεννωμένης».

Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀρχεστράτου σελ. 105 a (Fragm 8 Ribbeck) κεῖνται τάδε:

«ἀλλὰ παρεὶς λῆρον πολὺν ἀστακὸν ὠνοῦ
τὸν τὰς χεῖρας ἔχοντα μακρὰς ἄλλως τε βαρείας,
τοὺς δὲ πόδας μικρούς, κτέ.».

Ἀντὶ τοῦ ἄλλως τε βαρείας ὁ μὲν Ribbeck εἴκασε χηλάς τε βαρείας, ὁ δὲ Kaibel ἐσημειώσατο «praestat adverbium velut ἀφάτως τε βαρείας». Τὸ ὀρθῶς ἔχον εἶνε ἁπλῶς τε βαρείας, τουτέστιν ὅλως, ἀπολύτως βαρείας. Ἀπαντᾷ δὲ τὸ ἁπλῶς καὶ μετὰ ἐπιθέτου ἢ ἀντωνυμίας, οἷον παρὰ Θουκυδίδῃ Ζ΄, 34 «τῶν νεῶν κατέδυ οὐδεμία ἁπλῶς» καὶ παρ' Ἀριστοτέλει ἁπλῶς βαρύ, κοῦφον, μαλακόν, κτλ. (Περὶ Οὐρ. σελ. 281 b, 299 b, 311 a, 317 b, «τὸ δ' ἁπλῶς ἤτοι τὸ πρῶτον σημαίνει — ἢ τὸ καθόλου καὶ τὸ πάντα περιέχον». Μετεωρ. Δ΄, θ΄, 20 καὶ ἀλλαχοῦ). Ἀκριβῶς περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ ἁπλῶς θὰ διαλάβωμεν ἐν ἄλλῳ τόπῳ.

Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Φιλιστίωνος σελ. 115 e φέρεται: «ὁ δὲ ἐσχαρίτης καὶ ἀπὸ τηγάνου διὰ τὴν τοῦ ἐλαίου ἐπίμιξιν εὐεκκριτώτερος, διὰ δὲ τὸ κνισὸν κακοστομαχώτερος [γάρ]».

Γραπτέον ὁ δὲ ἐσχαρίτης καὶ ⟨ὁ⟩ ἀπὸ τηγάνου τουτέστιν ὁ

ταγηνίας ἢ ταγηνίτης ἢ τηγανίτης ἄρτος διάφορος τοῦ ἐσχαρίτου.

σελ. 145 c «καὶ ὅταν εἰσέλθωσι συμπίνουσι μετ' αὐτοῦ, οὐ τὸν αὐτὸν οἶνον κἀκεῖνοι κτἑ.».

Ὁ Kaibel σημειοῦται: «fort. οὐ ⟨μέντοι⟩ τὸν αὐτὸν οἶνον ⟨ὃν⟩ κἀκεῖνος (vel ἐκείνῳ)». Ἀναγκαίως ἔχει νὰ γραφῇ «συμπίνουσι μετ' αὐτοῦ οὐ τὸν αὐτὸν οἶνον κἀκεῖνος» ἢ «οὐ τὸν αὐτὸν οἶνον ἐκείνῳ».

σελ. 145 c «ὅταν δὲ βασιλεὺς πότον ποιῆται, ποιεῖ δὲ πολλάκις, συμπόται αὐτῷ εἰσιν ὡς μάλιστα δώδεκα».

Ὁ Kaibel ἐξέδωκεν ἀντὶ τοῦ ποιεῖ δὲ πολλάκις, ποιεῖται δὲ πολλάκις καὶ ἐσημειώσατο: «ποιῆται ποιεῖ A ποιεῖ ποιεῖται C». Ἡμεῖς δὲ γράφομεν: «ὅταν δὲ βασιλεὺς πότον ποιῆται, ποιεῖ δὲ ⟨τοῦτο⟩ πολλάκις κτἑ.».

σελ. 151 e «Κελτοί, φησὶ (Ποσειδώνιος), τὰς τροφὰς προτίθενται χόρτον ὑποβάλλοντες καὶ ἐπὶ τραπεζῶν ξυλίνων μικρὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπηρμένων».

Γραπτέον «... χόρτον ὑποβάλλοντες [καὶ] ἐπὶ τραπεζῶν κτἑ.», ἄνευ τοῦ συνδέσμου καί.

σελ. 176 b «Ποσειδώνιος δ' ὁ ἀπὸ τῆς στοᾶς φιλόσοφος — γράφει τάδε παραζωνίδια καὶ λογχάρια ἀνειληφότες ἰῷ καὶ ῥύπῳ κεκρυμμένα, πετάσια δ' ἐπιτεθειμένοι κτἑ.».

Ἀντὶ τοῦ «ἰῷ καὶ ῥύπῳ κεκρυμμένα» νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ ἢ «ἰῷ καὶ ῥύπῳ κεχριμένα» ἢ «ἰῷ καὶ ῥύπῳ κεχραμμένα», ὅπερ φαίνεται ἡμῖν μᾶλλον πιθανόν. Ὁ παθητικὸς παρακείμ. τῆς μετοχῆς τοῦ χραίνω-χραίνομαι ἀπαντᾷ παρ' Ἐπιφανίῳ Τόμ. Γ' σελ. 134 Dind. «οἱ ἀπ' αὐτοῦ κεχραμμένοι παρθενευουσῶν καὶ ἄλλων κληρικῶν», τὸ δ' ἀπαρέμφατον κεχράνθαι παρὰ τῷ Ἰουλιανῷ σελ. 265 Hertl. «ἢ τὸ τελευταῖον γοῦν τὰ ὄμματα μὴ κεχράνθαι τοῖς παντοδαποῖς τουτουὶ τοῦ σιδηροῦ γένους ἀσεβήμασιν». Παρὰ τῷ Καλλιμάχῳ Ὕμν. εἰς Ἄρτ. 69 τὰ ἀντίγραφα ἔχουσι «ἔρχεται Ἑρμείης, σποδιῇ κεχρημένος αἰθῇ», καὶ ὁ μὲν Stephanus ἀνέγνω κεχρισμένος, ὃ ἐδέξατο καὶ ὁ Blomfield (κεχριμένος), ἄλλοι δὲ κεχραμμένος (ἴδε Blomfield Καλλιμ. σελ. 100-102 καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Η' σελ. 1607C Παρ.).

σελ. 179 b-c «καὶ πρὸ τοῦ θοινᾶσθαι δὲ ἃ δεῖ ποιεῖν ἡμᾶς διδάσκει πάλιν Ὅμηρος, ἀπαρχὰς τῶν βρωμάτων νέμειν τοῖς θεοῖς — καὶ σπονδοποιεῖταί γε τοὺς δαιτυμόνας κτέ.».

Ὁ Kaibel σημειοῦται: «fort. σπονδοποιεῖσθαι λέγει τούς». Ἐπάναγκες εἶνε νὰ γραφῇ «καὶ σπονδοποιεῖσθαί γε τοὺς δαιτυμόνας», τὸ δ' ἀπαρέμφατον νὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τοῦ ἡγουμένου διδάσκει.

σελ. 181d «ὥστ' ἀνίατον γίνεσθαι παντάπασι τὸ ἐξάρχοντες, μηκέτι δυναμένης τῆς ἐπὶ τὸν ᾠδὸν ἀναφορᾶς σῴζεσθαι».

Ἀντὶ τοῦ ἀνίατον γραπτέον ἀνόητον ἢ ἀδιανόητον.

σελ. 192c «καὶ οἱ δειπνήσαντες ἀπελύοντο φωτὸς ὄντος».

Γράφε «καὶ οἱ δειπνήσαντες ἀπελύοντο φωτὸς (ἔτ') ὄντος».

σελ. 199 b «ἐχόμενος ἤγετο κρατὴρ ἀργυροῦς ἑξακοσίους χωρῶν μετρητὰς ἐπὶ τετρακύκλου ἑλκομένης ὑπὸ ἀνδρῶν ἑξακοσίων. Εἶχε δὲ ὑπὸ τὰ χείλη καὶ τὰ ὦτα καὶ ὑπὸ τὴν βάσιν ζῷα τετορευμένα καὶ διὰ μέσου ἐστεφάνωτο χρυσῷ στεφάνῳ διαλίθῳ».

Παντάπασιν ἀνόητον εἶνε τὸ ὑπὸ τὴν βάσιν, διότι οὕτω τὰ τετορευμένα ζῷα θὰ ἦσαν ἀφανῆ, διὸ γραπτέον ἐπὶ τῇ βάσει, ὃ παρεφθάρη εἰς τὸ ὑπὸ τὴν βάσιν κατὰ τὸ ἡγούμενον ὑπὸ τὰ χείλη καὶ τὰ ὦτα.

σελ. 203 f κέξ. «πηδάλια δ' εἶχε τέτταρα τριακονταπήχη, κώπας δὲ θρανιτικὰς ὀκτὼ καὶ τριάκοντα πηχῶν τὰς μεγίστας, αἳ διὰ τὸ μόλυβδον ἔχειν ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις καὶ γεγονέναι λίαν εἴσω βαρεῖαι κατὰ τὴν ζύγωσιν εὐήρεις ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς χρείας».

Ἴσως ἀντὶ τοῦ λίαν εἴσω βαρεῖαι γραπτέον λίαν ἄνω βαρεῖαι.

σελ. 234 c «τοσαῦτα καὶ τοῦ Ποντιανοῦ εἰπόντος — ἐφιλοτιμήσαντο γὰρ οἱ πολλοὶ τὰς τοῦ Οὐλπιανοῦ ἀπολύσασθαι προτάσεις κτέ.».

Γραπτέον «ἐφιλοτιμήσαντο γὰρ οἱ πολλοὶ τὰς τοῦ Οὐλπιανοῦ ἐπιλύσασθαι προτάσεις». Λέγεται μὲν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀπολύομαι διαβολὴν ἢ διαβολάς, ἀπολύομαι αἰτίαν ἢ αἰτίας,

ἀπολύομαι βλασφημίας κτλ. (Ἴδε Κ. Κόντον ἐν Ἀθηνᾷ Τόμ. Β' σ. 272 κἑξ.), ἀλλ' ἐπιλύομαι γρίφους. προτάσεις κτλ. Ἐν σελ. 450 e f φέρεται «ἐν δὲ Σαπφοῖ ὁ Ἀντιφάνης αὐτὴν τὴν ποιήτριαν προβάλλουσαν ποιεῖ γρίφους τόνδε τὸν τρόπον, ἐπιλυομένου τινὸς οὕτως. ἡ μὲν γάρ φησι — ταῦτά τις ἐπιλυόμενός φησιν» Ἐν σελ. 449 e κεῖται τὸ ἐνεργητικὸν ἐπιλύειν «Εὔβουλος δ' ἐν Σφιγγοκαρίωνι τοιούτους γρίφους προβάλλει, αὐτὸς καὶ ἐπιλύων αὐτούς;». Περὶ τοῦ ἐν σελ. 634 e «τὴν ἀπορίαν οὖν μοι ταύτην οὐδεὶς ἄλλος δυνήσεται ἀπολύσασθαι, καλὲ Μασούριε, ἢ σύ» παρετηρήθη ἤδη ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου Τόμ. Α' β' σελ. 1558 B Παρ.: «Athen. 14, p. 634E: «τὴν ἀπορίαν μοι ταύτην . . . ἀπολύσασθαι» Hemst. Hoc ἐπιλύσασθαι potius dicendum, ut 10 p. 450, F. Est enim apud Geminum Cramer Anecd. Ox. vol. 3. p 224,21 «τί σιωπᾷς πρὸς ταῦτα, γραμματικέ, μηδὲ τὴν ἀπορίαν ἀπολύεις ὅτι ταχύ;» sed hoc quoque ἐπιλύειν potius dicendum, quod vide». Πρβ. ἔτι καὶ ἐπίλυσις, ἐπιλύτης, ἐπιλυτέον, ἐπιλυτικός.

σελ. 235 b c «Κράτης δ' ἐν δευτέρῳ Ἀττικῆς διαλέκτου φησί·—διὸ καὶ ἐν τῷ τοῦ βασιλέως νόμῳ γέγραπται ταυτί· 'ἐπιμελεῖσθαι δὲ τὸν βασιλεύοντα τῶν τε ἀρχόντων ὅπως ἂν καθιστῶνται καὶ τοὺς παρασίτους ἐκ τῶν δήμων αἱρῶνται κατὰ τὰ γεγραμμένα. τοὺς δὲ παρασίτους ἐκ τῆς βουκολίας ἐκλέγειν ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ἑαυτῶν ἕκαστον ἑκτέα κριθῶν δαίνυσθαί τε τοὺς ὄντας Ἀθηναίων ἐν τῷ ἱερῷ κατὰ τὰ πάτρια. τὸν δ' ἑκτέα παρέχειν εἰς τὰ ἀρχεῖα τῷ Ἀπόλλωνι τοὺς Ἀχαρνέων παρασίτους ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τῶν κριθῶν'».

Ὁ Kaibel ἀντὶ τοῦ εἰς τὰ ἀρχεῖα εἴκασεν εἰς Θαργήλια, ὅπερ ἡμῖν φαίνεται ἥκιστα πιθανόν. Νομίζομεν δ' ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ «τὸν δ' ἑκτέα παρέχειν ἀπαρχὰς τῷ Ἀπόλλωνι κτέ.» πρβ. d: «ἐκ τούτου δῆλόν ἐστιν ὅτι ἐν ᾧ τὰς ἀπαρχὰς ἐτίθεσαν τοῦ ἱεροῦ σίτου οἱ παράσιτοι τοῦτο παρασίτιον (γρ. παρασιτεῖον) προσηγορεύετο». Πρβ. Ξενοφ Οἰκον. Ε', 10 «τίς δ' ἄλλη θεοῖς ἀπαρχάς πρεπωδεστέρας παρέχει ἢ ἑορτὰς πληρεστέρας ἀποδείκνυσι;».

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι τὸ ἀρχεῖον τῶν παρασίτων ἐκαλεῖτο οὐχὶ

παρασίτιον, ὡς φέρεται ἔν τε τῷ προκειμένῳ χωρίῳ καὶ παρὰ Πολυδεύκει ϛ', 25, οὐδὲ παρασίτειον, ὡς γράφουσιν ὁ Dindorf καὶ ὁ Meinecke, ἀλλὰ παρασιτεῖον, ὅπερ εἶνε ἐσχηματισμένον κατὰ τὸ ἀρχεῖον, πρυτανεῖον, πολεμαρχεῖον, θεσμοθετεῖον, ταμιεῖον κτλ. (Ἴδε Κ. Κόντον Ἀθηνᾶ Τόμ. Α' σελ 174 καὶ Τόμ. Γ' σελ. 304-305).

Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Θεοπόμπου σελ. 261 a φέρεται «καὶ τὸ ἀληθεύειν καὶ ταῖς ὁμολογίαις ἐμμένειν οὐκ οἰκεῖον αὐτῶν ἐνόμιζον, τὸ δ' ἐπιορκεῖν καὶ φενακίζειν ἐν τῷ σεμνοτάτῳ ὑπελάμβανον».

Ὁ Kaibel τὴν παραδεδομένην γραφὴν ἐν τῷ σεμνοτάτῳ μετέβαλεν εἰς τὸ ἐν τοῖς σεμνοτάτοις. Οὐδέτερον τούτων ἔχει ὀρθῶς· ἡ ἀληθὴς γραφὴ εἶνε ἐν τοῖς σεμνότατον. Γνωστὴ εἶνε ἡ ἐπίτασις τοῦ λεγομένου ὑπερθετικοῦ διὰ τοῦ ἐν τοῖς, ὅπερ τίθεται καὶ μετὰ θηλυκοῦ γένους καὶ μεθ' ἑνικοῦ ἀριθμοῦ. Θουκ. Α', 6, «ἐν τοῖς πρῶτοι δὲ Ἀθηναῖοι τόν τε σίδηρον κατέθεντο» καὶ Γ', 17 «ἐν τοῖς πλεῖσται δὴ νῆες — ἐγένοντο» καὶ Γ', 82 «διότι ἐν τοῖς πρώτη ἐγένετο». (Ἴδε Krüger *Sprachl.* 49, 10, 6 καὶ εἰς Θουκ. Α', ϛ', 2).

σελ. 266 f «οὕτως αὐτοῖς ἀληθῶς τὸ δαιμόνιον ἐμήνισε πρώτοις χρησαμένοις ὠνητοῖς ἀνδραπόδοις τῶν πολλῶν αὐτουργῶν ὄντων κατὰ τὰς διακονίας».

Ὁ Erfurdt ἀντὶ τοῦ τῶν πολλῶν ἔγραψε τῶν πολιτῶν, ὃ ἐδέξατο καὶ ὁ Meinecke, ὁ δὲ Kaibel εἴκασε τῶν προγόνων. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι τὸ ὀρθῶς ἔχον εἶνε «τῶν παλαιῶν αὐτουργῶν ὄντων κατὰ τὰς διακονίας». Πρβ. σελ. 264 c «Τίμαιος δ' ὁ Ταυρομενίτης ἐν τῇ ἐνάτῃ τῶν ἱστοριῶν οὐκ ἦν, φησί, πάτριον τοῖς Ἕλλησιν ὑπὸ ἀργυρωνήτων τὸ παλαιὸν διακονεῖσθαι» καὶ σελ. 267e «οἱ δὲ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ποιηταὶ περὶ τοῦ ἀρχαίου βίου διαλεγόμενοι ὅτι οὐκ ἦν τότε δούλων χρεία τοιάδε ἐκτίθενται» καὶ σελ. 265 b.

σελ. 294 f «Ἀρχέστρατος δὲ ὁ τὸν αὐτὸν Σαρδαναπάλλῳ ζήσας βίον περὶ τοῦ ἐν Ῥόδῳ γαλεοῦ λέγων τὸν αὐτὸν εἶναι ἡγεῖται τῷ παρὰ Ῥωμαίοις μετ' αὐλῶν καὶ στεφάνων

εἰς τὰ δεῖπνα περιφερομένῳ ἐστεφανωμένων καὶ τῶν φερόντων αὐτὸν καλούμενόν τε ἀκκιπήσιον».

Ἀντὶ τοῦ «εἰς τὰ δεῖπνα περιφερομένῳ» γραπτέον «εἰς τὰ δεῖπνα παραφερομένῳ». Πρβ. σελ. 289 e «καὶ ὁπότε τοῖς ἄλλοις παρεφέρετο τὰ ἐδώδιμα» καὶ σελ. 380 d-e «ἔδοξεν οὖν πᾶσι διὰ τὸν τηλικόνδε ὅρκον μὴ βιάζεσθαι τὸν ἄνθρωπον, ἐπ' ἄλλο δέ τι τῶν παραφερομένων τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν. καὶ ὁ Οὐλπιανὸς ἔφη· μὰ τοὺς ἐν Ἀρτεμισίῳ κινδυνεύσαντας, οὐδείς τινος γεύσεται πρὶν λεχθῆναι ποῦ κεῖται τὸ παραφέρειν. — καὶ ὁ Μάγνος ἔφη· Ἀριστοφάνης ἐν Προάγωνι·

τί οὐκ ἐκέλευσας παραφέρειν τὰ ποτήρια;

Σώφρων δ' ἐν γυναικείοις κατακοινότερον κέχρηται λέγων· παράφερε, Κοικόα, τὸν σκύφον μεστόν· καὶ Πλάτων δ' ἐν Λάκωσιν ἔφη πάσας παραφερέτω. Ἄλεξις Παμφίλῃ

παρέθηκε τὴν τράπεζαν, εἶτα παραφέρων
ἀγαθῶν ἁμάξας . . .».

σελ 298 c «ὀχεύονται δὲ συμπλεκόμεναι κᾆτ' ἀφιᾶσι γλοιῶδες ἐξ αὐτῶν, ὃ γενόμενον ἐν τῇ ἰλύι ζῳογονεῖται».

Γράφε «κᾆτ' ἀφιᾶσί (τι) γλοιῶδες κτέ.». Πρβ. σελ. 356 a «ὑγρὸν γάρ τι καὶ λευκὸν καὶ ἄβρωμον ἀνίησι».

σελ 311 f «ὁ δὲ ἰχθὺς οὗτος λευκότατος ὢν καὶ ἥδιστός ἐστι πάντα τρόπον σκευαζόμενος, παραπλήσιος ὢν τῷ κατὰ τὸν Ἴστρον γινομένῳ γλάνιδι»

Γραπτέον ἴσως «ὁ δὲ ἰχθὺς οὗτος λευκόσαρκος ὢν ὡς ἥδιστός ἐστι κτέ.». Λέγεται δ' ἐπὶ ἰχθύος λευκόσαρκος (σελ. 312 b «λειόβατος — ἐστὶ δὲ λευκόσαρκος ὡς Ἐπαίνετος ἐν Ὀψαρτυτικῷ» καὶ Ξενοκρ. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Α' σελ. 135 Dar. «χρύσοφρυς λευκόσαρκος στερεός, σύγκριτος») ἁπαλόσαρκος, ἀραιόσαρκος, μαλακόσαρκος, ξηρόσαρκος, πολύσαρκος, σκληρόσαρκος, τρυφερόσαρκος (ἐκ διορθώσεως τοῦ Κοραῆ).

σελ. 315 d «ἐν Γαδείροις μὲν οὖν τὰ κλειδία καθ' αὑτὰ ταριχεύεται, ὡς καὶ τῶν ἀντακαίων αἱ γνάθοι καὶ οὐρανίσκοι καὶ οἱ λεγόμενοι μελανδρύαι ἐξ αὐτῶν ταριχεύονται».

Γραπτέον ἴσως «αἱ γνάθοι καὶ (οἱ) οὐρανίσκοι».

σελ. 317 f «Θεόφραστος δ' ἐν τῷ περὶ τῶν μεταβαλλόντων τὰς χρόας τὸν πολύποδά φησι τοῖς πετρώδεσι μάλιστα μόνοις συνεξομοιοῦσθαι, τοῦτο ποιοῦντα φόβῳ καὶ φυλακῆς χάριν».

Ἀντὶ τοῦ τοῖς πετρώδεσι μάλιστα μόνοις ὁ μὲν Κασαύβων εἴκασε τοῖς πετρώδεσι μάλιστα ἢ μόνοις τόποις, ὁ δὲ Meinecke τοῖς πετρώδεσι μάλιστα μνίοις, ὁ δὲ Kaibel τοῖς πετρώδεσι μάλιστα ἢ μόνοις. Ὀρθότερον καθ' ἡμᾶς εἶνε νὰ γραφῇ «τοῖς πετρώδεσι μάλιστα τόποις». Πρβ. σελ. 316 f κέξ. «ἱστορεῖται δὲ καὶ ὅτι φεύγων διὰ τὸν φόβον μεταβάλλει τὰς χρόας καὶ ἐξομοιοῦται τοῖς τόποις ἐν οἷς κρύπτεται, ὡς ὁ Μεγαρεὺς Θέογνίς φησιν ἐν ταῖς ἐλεγείαις

πουλύπου ὀργὴν ἴσχε πολυπλόκου, ὅς ποτὶ πέτρῃ
τῇ προσομιλήσῃ, τοῖος ἰδεῖν ἐφάνη».

Τοῦ πετρώδης τόπος φέρομεν παραδείγματα τάδε: Διοσκορ. Τομ. Α΄ σελ 423 Spreng. «φύεται δ' ἐν πετρώδεσι καὶ τραχέσι τόποις» Γεωπον. σελ. 111 Nicl. «ἐν δὲ τοῖς ἀραιοῖς καὶ πετρώδεσι τόποις».

σελ. 324 b-c «περὶ δὲ ἑψήσεως σηπιδίων Ἄλεξις ἐν Πονήρᾳ παράγει μάγειρον τάδε λέγοντα·

σηπίαι τόσους
δραχμῆς μιᾶς τρίς· τῶν δὲ τὰς πλεκτάνας
καὶ τὰ πτερύγια συντεμὼν ἑφθὰς ποῶ κτέ.».

Ὁ Κασαύβων ἔγραψε τρεῖς ἀντὶ τοῦ τρίς, ὁ δὲ Schweighäuser σηπίας τόσας. Ὁ Kaibel σημειοῦται: «τόσους corruptum». Ἡμεῖς ἀποδεχόμενοι τὴν τοῦ Κασαύβωνος διόρθωσιν καὶ μεταβάλλοντες τὸ τόσους εἰς πόσου; διακρίνομεν δύο πρόσωπα διαλεγόμενα

Α. σηπίαι πόσου;
Β. δραχμῆς μιᾶς τρεῖς. τῶν δὲ τὰς πλεκτάνας κτέ.».

Ἀποκρίνεται ὁ μάγειρος τῷ ἐρωτήσαντι αὐτὸν πόσου τιμῶνται αἱ σηπίαι καὶ εἶτα λέγει περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἑψήσεως αὐτῶν.

σελ. 325 a-b «Τῇ δὲ Ἑκάτῃ ἀποδίδοται ἡ τρίγλη διὰ τὴν τῆς ὀνομασίας κοινότητα· τριοδῖτις γὰρ καὶ τρίγληνος, καὶ

ταῖς τριακάσι δ' αὐτῇ τὰ δεῖπνα φέρουσι. κατὰ τὸ παραπλήσιον δ' οἰκειοῦσιν Ἀπόλλωνι μὲν κίθαρον, Ἑρμῇ δὲ βόακα, Διονύσῳ δὲ κιττὸν καὶ Ἀφροδίτῃ φαλαρίδα, ὡς Ἀριστοφάνης ἐν Ὄρνισι, κατὰ συνέμφασιν τοῦ φαλλοῦ. καὶ τὴν νῆτταν δὲ καλουμένην Ποσειδῶνί τινες οἰκειοῦσι».

Τοῦ λόγου ὄντος ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ περὶ ἰχθύων ἢ πτηνῶν τοῖς θεοῖς ἀποδιδομένων, ἀναρμοστότατον τυγχάνει ὂν τὸ «Διονύσῳ δὲ κιττόν», ἐπάναγκες δ' εἶνε νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸ «Διονύσῳ δὲ κίτταν». Ὥσπερ δηλονότι τῇ Ἑκάτῃ ἀποδίδοται ἡ τρίγλη διὰ τὴν τῆς ὀνομασίας κοινότητα (τρίγληνος) καὶ τῷ Ἀπόλλωνι κατὰ τὸ παραπλήσιον τῇ κιθάρᾳ οἰκειοῦται ὁ ἰχθὺς κίθαρος, τῷ δ' Ἑρμῇ κατὰ τὸ παραπλήσιον τῇ βοῇ ὁ ἰχθὺς βῶξ ἢ βόαξ (πρβ. σελ. 287a «ὠνομάσθη δὲ παρὰ τὴν βοήν. διὸ καὶ Ἑρμοῦ ἱερὸν εἶναι λόγος τὸν ἰχθύν, ὡς τὸν κίθαρον Ἀπόλλωνος»), τῇ δ' Ἀφροδίτῃ ἡ φαληρίς οἰκειοῦται κατὰ συνέμφασιν τοῦ φαλλοῦ, οὕτω καὶ τῷ Διονύσῳ κατὰ τὸ παραπλήσιον τῷ κιττῷ (κισσῷ) ἀποδίδοται τὸ πτηνὸν κίττα (κίσσα).

Ἐν τοῖς Ὄρνισι τοῦ Ἀριστοφάνους εἶνε μετὰ παιδιᾶς εἰρημένα τάδε (στίχ. 563 κέξ.)

«προσνείμασθαι δὲ πρεπόντως
τοῖσι θεοῖσι τῶν ὀρνίθων ὃς ἂν ἁρμόζῃ καθ' ἕκαστον·
ἢν Ἀφροδίτῃ θύῃ, πυροὺς ὄρνιθι φαληρίδι θύειν·
ἢν δὲ Ποσειδῶνί τις οἶν θύῃ, νήττῃ πυροὺς καθαγίζειν·
ἢν δ' Ἡρακλέει θύῃ τι, λάρῳ ναστοὺς θύειν μελιτούττας·
κἂν Διὶ θύῃ βασιλεῖ κριόν, βασιλεύς ἐστ' ὀρχίλος ὄρνις,
ᾧ προτέρῳ δεῖ τοῦ Διὸς αὐτοῦ σέρφον ἐνόρχην σφαγιάζειν».

Ἐν δὲ τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη σχολίοις σελ. 223 β' 26 κέξ Did. κεῖται· «ἢν Ἀφροδίτῃ θύῃ πυρούς: Πυροὺς λέγει τῇ Ἀφροδίτῃ θύειν, ἐπεὶ οἱ ἐφθοὶ πυροὶ πρὸς συνουσίαν ἐγερτικοί. ἡ δὲ φαληρὶς ὄρνεόν ἐστι λιμναῖον (εὐπρεπές, ἐσχημάτισε δὲ παρὰ τὸν φαλλόν). ἢν δὲ Ποσειδῶνι: — νῆττα δὲ παρὰ τὸ νήχεσθαι, ἐπεὶ ἔνυδρον τὸ ζῷον. καὶ τῷ Ποσειδῶνι δὲ ἐν ὑγρῷ ἡ δίαιτα. ἢν δ' Ἡρακλεῖ θύῃ τις: τὸν λάρον διὰ τὴν ἀδηφαγίαν Ἡρακλεῖ προσανάπτει. — ὀρχίλος ὄρνις: Διὰ τὰς μοιχείας τοῦ Διὸς τὸν ὄρνιν παρέλαβεν. ἐπλάσατο δὲ τὸ ὄνομα

τοῦ ὄρνιθος. ἐπεὶ κατωφερὴς ὁ Ζεὺς καὶ μοιχός, διὰ τοῦτο ὀρχίλον παρείληχεν (παρείληφεν Dind.) διὰ τοὺς ὄρχεις»·

σελ. 344 d-e «Μυννίσκος ὁ τραγικὸς ὑποκριτὴς κωμῳδεῖται ἐν Σύρφακι ὡς ὀψοφάγος οὕτως·

ὁδὶ μὲν 'Αναγυράσιος 'Ορφῶς ἐστί σοι
θ' οὔθ' ὡς φίλος Μυννίσκος ἔσθ' ὁ Χαλκιδεύς.
Β. καλῶς λέγεις».

'Αντὶ τοῦ ἐφθαρμένου θ' οὔθ' ὡς φίλος ὁ μὲν Fritzsche ἔγραψε: «Β. οἶδ', ὦ φίλος», ὁ δὲ Wilamowitz: «οἶσθ', ὦ φίλος». 'Ημεῖς οὐδέτερον τούτων ἐγκρίνοντες γράφομεν οἶσθ' ὡς φίλος, ἤτοι τὸ ὅλον χωρίον

ὁδὶ μὲν 'Αναγυράσιος 'Ορφῶς ἐστί σοι.
οἶσθ' ὡς φίλος Μυννίσκος ἔσθ' ὁ Χαλκιδεύς.
Β. καλῶς λέγεις.

Γινώσκεις δηλονότι πόσον φίλος εἶνε Μυννίσκος ὁ Χαλκιδεὺς 'Ορφῷ τῷ 'Αναγυρασίῳ.

'Εν ἀποσπάσματι Διφίλου τοῦ Σιφνίου σελ. 356 f φέρεται: «ἡ δὲ πηλαμὺς πολύτροφος μέν ἐστι καὶ βαρεῖα, οὐρητικὴ δὲ καὶ δύσπεπτος ταριχευθεῖσα δὲ κυβίῳ ὁμοίως εὐκοίλιος καὶ λεπτυντική· ἡ δὲ μείζων συνοδοντὶς καλεῖται. ἀναλογῶν μέντοι ὁ χελιδονίας τῇ πηλαμύδι σκληρότερός ἐστιν. ἡ δὲ χελιδών, ἡ τῷ πουλύπῳ ἐοικυῖα, ἔχει τὸ ἀφ' αὑτῆς ὑγρὸν εὔχροιαν ποιοῦν καὶ κινοῦν αἷμα».

'Επειδὴ παράδοξον εἶνε τὸ «ἡ δὲ χελιδὼν ἡ τῷ πουλύπῳ ἐοικυῖα», μετεβλήθη ἤδη ὑπό τινος εἰς τὸ «ἡ δὲ ἐλεδώνη ἡ τῷ πουλύπῳ ἐοικυῖα», διότι αὕτη ὁμοιάζει τῷ πολύποδι καὶ οὐχὶ ὁ ἰχθὺς χελιδών. Τῆς διορθώσεως ταύτης μνημονεύει ὁ Casaubonus (ἐλεδόνη), ὅστις δὲν ἐγκρίνει αὐτήν, ὥσπερ οὐδ' οἱ μετὰ τοῦτον ἐκδόται Schweighäuser, Dindorf, Meinecke καὶ Kaibel, τηροῦντες τὴν παραδεδομένην γραφήν. 'Ημῖν δ' ὅμως ἀναγκαῖον φαίνεται νὰ μεταβληθῇ τὸ ἡ δὲ χελιδὼν εἰς τὸ ἡ δὲ ἐλεδώνη. 'Εν σελ. 318 e λέγεται' «εἴδη δ' ἐστὶ πολυπόδων ἐλεδώνη, πολυποδίνη, βολβιτίνη, ὀσμύλος ὡς 'Αριστοτέλης ἱστορεῖ καὶ Σπεύσιππος. 'Εν δὲ τῷ περὶ ζωϊκῶν 'Αριστοτέλης μαλάκιά φησιν εἶναι πουλύποδας, ὀσμύλην, ἐλεδώνην, σηπίαν, τευθίδα» (ἴδε καὶ 'Αριστοτ. σ. 300 R). Γρά-

φει δὲ καὶ ὁ Κοραῆς ἐν ταῖς εἰς Ξενοκράτη κτλ. σημειώσεσι σελ. 194 «Πολύποδές τε καὶ σηπίαι καὶ τευθίδες»] ἔσωσεν ἡ σηπία καὶ παρ' ἡμῖν τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα, ἐκχυδαϊσθὲν εἰς τὸ Σουπία. Τοὺς δὲ πολύποδας, Ὀκταπόδια νῦν καλοῦμεν ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλεκτανῶν. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον γένος Πολυπόδων, οἱ καλούμενοι τοῖς ἀρχαίοις, ἀφ' ἧς ἀνιᾶσιν ὀσμῆς, Ὀσμύλοι, Ὀσμύλαι ἢ Ὀσμυλίαι (γρ. ὀσμύλια ἴδε Πολυδ. Β', 76), οὓς ἡμεῖς νῦν ὀνομάζομεν Μοσχοκτάποδα. Τῶν ὀσμηρῶν δὲ τούτων πολυπόδων, ἦν καὶ ἡ Βολίταινα καὶ ἡ Ἑλεδώνη, ἃς οἱ μὲν τὰς αὐτὰς εἶναι βούλονται τοῖς Ὀσμύλοις, οἱ δὲ τῷ βαρυτέρῳ τῆς ὀσμῆς διαφέρειν. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Γίλλιος τὸν μὲν ἡδυτέραν ἔχοντα τὴν ὀδμήν, Μοσχίτην, ἀκοῦσαι τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν καλούντων, τὸν δὲ βαρυτέραν, Ἁλιδῶνα (ἴδ. τὰς εἰς τὸν Αἴλιαν. Περὶ ζ. ἰδιότητ. σελ. 301, καὶ εἰς τὸν Ἀριστοτέλ. Περὶ ζ. ἱστορ. σελ. 184-187 σημειώσ. τοῦ Σνεϊδέρου)». Κοινῶς ἡ ἐλεδώνη καλεῖται ἀλιδῶνα, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ μελιδῶνα. Μηδενὶ δ' ἄπορον φανῇ ὅτι ἐν τοῖς ἰχθύσι καταλέγει ὁ Δίφιλος καὶ τὴν ἐλεδώνην· μικρὸν ἔμπροσθεν μετὰ τὰ σελάχια ποιεῖται λόγον περὶ τῆς σηπίας καὶ τοῦ πολύποδος, εἶτα δὲ περὶ τῆς πηλαμύδος. Καὶ ὁ Ἀθήναιος καταλέγων τοὺς διαφόρους ἰχθῦς μνημονεύει εὐθὺς μετὰ τὸν ὄνον ἢ ὀνίσκον τοὺς πολύποδας καὶ μετὰ τούτους τοὺς παγούρους, πηλαμύδας, πέρκας κτλ. Ἐνίοτε ἀμελέστερον πραγματεύονται περὶ τούτων· ἐν σελ. 318f ὁ πουλύπους καταλέγεται μεταξὺ τῶν σελαχωδῶν, ἐν δὲ σελ. 318e μεταξὺ τῶν μαλακίων. Ἀναλόγους δὲ τῇ ἐλεδώνῃ ἰδιότητας ἀπονέμει ὁ Δίφιλος καὶ τῇ σηπίᾳ, ἥτις εἶνε καὶ αὐτὴ τῶν μαλακίων, σελ. 356d «ὁ δὲ ἀπ' αὐτῆς (τῆς σηπίας) χυλὸς λεπτυντικός ἐστιν αἵματος καὶ κινητικὸς τῆς δι' αἱμορροΐδων ἐκκρίσεως». Ἄλλως δὲ νομίζομεν, ὅτι δὲν ἐδύνατο ὁ Δίφιλος νὰ μνημονεύσῃ καὶ τὴν χελιδόνα παρὰ τὸν χελιδονίαν, διότι, ὡς ἐν τοῖς ἔπειτα θὰ δείξωμεν, ἡ χελιδὼν καὶ ὁ χελιδονίας εἶνε ὁ αὐτὸς ἰχθύς. Ἡ γραφὴ ἄρα χελιδὼν εἶνε ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ἐλεδώνη, ἡ δὲ παραφθορὰ αὕτη καὶ ἡ κακὴ ἐκδοχὴ τοῦ ἀναλογεῖν ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἐποίησε νὰ νομίζηται ὁ χελιδονίας ἰχθὺς διάφορος τῆς χελιδόνος, εἶδός τι θύννου. Πάντες δέ, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, οὕτω δοξάζουσιν. Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν τοῖς εἰς Ξενοκράτη κτλ. σελ. 68 «ἔστι

δὲ καὶ ἑτέρως διορθοῦν τρέποντες εἰς τὸ Χελιδονίαι, ὄνομα ἰχθύος διαφόρου τῆς Χελιδόνος, ἢ διαφορους δυνάμεις προστίθησι Δίφιλος τῶν παρὰ τῷ Ξενοκράτει. Νῦν δὲ ἀγαπητέον τῇ ἐκδεδομένῃ γραφῇ, Χελιδόνες, αἵπερ εἰσὶν αἱ αὐταὶ καὶ ἃ ἡ παρ' ἡμῖν συνήθεια καλεῖ Χελιδόνια καὶ Χελιδονόψαρα. Εἰσὶ δὲ ἐμφερεῖς τοῖς καλουμένοις ἱέραξι, τοῖς θαλασσίοις, καὶ τῷ σχήματι καὶ τῇ πτήσει· πέτανται γὰρ καὶ αἱ χελιδόνες, τουτέστιν ἐπὶ τοσοῦτον ἐξάλλονται τῆς θαλάσσης, ὥστε δοκεῖν ἵπτασθαι, ὥσπερ καὶ οἱ ἱέρακες καὶ αἱ τευθίδες. — Ἔστι δὲ καὶ τῆς χελιδόνος ἕτερος ἰχθύς, ὡς προλέλεκται, ὁ ἀρσενικῶς καλούμενος Χελιδονίας· καὶ οὗτος μὲν σκληρός, τὸ δ' ἀπὸ τῆς χελιδόνος ὑγρὸν εὔχροιαν ποιεῖ, καὶ κινεῖ αἷμα, ὥς φησι Δίφιλος». Ὁ Passow καὶ ὁ Pape γράφουσιν ἐν τοῖς Ἑλλην. Λεξικοῖς «χελιδονίας· eine Art Thunfisch». Ὁ Liddel καὶ Scott «Χελιδονίας, ου, ὁ, a kind of *tunny-Fish*, Diphil. Siphn. ap. Ath. 356 F» καὶ ὁ ἡμέτερος Βυζάντιος «Χελιδονίας, ου (ὁ) = Χελιδώνειος, (ἐνν. ἰχθύς) εἶδος θύννου», καὶ ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Σακελλαρίου φέρεται: «Χελιδονίας, ὁ· 1) εἶδος ἰχθύος, θύννου Ἀθην. 8, 356». Ἡ ῥῆσις τοῦ Διφίλου «ἀναλογῶν μέντοι ὁ χελιδονίας τῇ πηλαμύδι σκληρότερός ἐστιν» δὲν σημαίνει ὅτι ὁ χελιδονίας εἶνε ὅμοιος τῇ πηλαμύδι κατὰ τὸ εἶδος, ἀλλὰ κατὰ τὰς θρεπτικὰς ἰδιότητας. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας χρῆται τῷ ἀναλογεῖν ὁ Δίφιλος καὶ ἐν σελ. 355 b «οἱ δὲ κωβιοὶ ἀναλογοῦσι τῇ πέρκῃ» προφανέστατα κατὰ τὰς θρεπτικὰς ἰδιότητας καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ εἶδος, διότι κωβιὸς καὶ πέρκη πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρουσιν· ὡσαύτως καὶ σ. 355 d «τῷ δὲ μελανούρῳ ἀναλογεῖ ὁ χρύσοφρυς» καὶ σ. 356 b «τούτοις ἀναλογεῖ καὶ ὁ ῥόμβος». Ὁ Ἡσύχιος λέγει: «χελεάρ· χελιδονίας. χελιδών. καὶ ἰχθὺς ποιός». Καὶ διορθοῦται μὲν πολλαχῶς τὸ χωρίον, ἀλλ' ἡμεῖς πιθανώτατον νομίζομεν νὰ γράψωμεν «χελεάρ· χελιδονίας, χελιδών, ἰχθὺς ποιός» ἄνευ τοῦ συνδέσμου καί. Εἶνε δὲ ἡ χελιδὼν τῶν σκληροσάρκων ἰχθύων, καὶ τῆς πηλαμύδος σκληροτέρα, κατὰ δὲ τὸ χρῶμα εἶνε ἐμφερὴς τῷ κόκκυγι καὶ τῇ τρίγλῃ: σελ. 324 f «Σπεύσιππος ἐμφερῆ φησιν εἶναι κόκκυγα, χελιδόνα, τρίγλαν»· ἐρυθρὸν δ' εἶνε τὸ χρῶμα τούτων (σελ. 309 f «ἐρυθρὸν δ' αὐτὸν καλεῖ ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος Νουμήνιος οὕτως·

ἄλλοτ' ἐρυθρὸν
κόκκυγ' ἢ ὀλίγας πεμφηρίδας, ἄλλοτε σαῦρον»).

Ὁ Ξενοκράτης (σελ. 4 Κορ.) λέγει «σειῶνες, βραχυκέφαλοι, ἠλακατῆνες, χελιδόνες, οὐρανοσκόποι, γαλεοί, κύνες, καὶ οἱ ὅμοιοι, κακόχυμοι, βρομώδεις (βρωμώδεις), ἀργῆς καὶ ὁλκίμου ὕλης γόνιμοι». Ἀναλόγους ἰδιότητας ἀποδίδωσιν ὁ Δίφιλος καὶ τῷ χελιδονίᾳ τῷ ἀναλογοῦντι τῇ πηλαμύδι. Πιθανώτατον δὲ φαίνεται ὅτι καὶ ὁ ἰχθὺς ὁ καλούμενος φιλομήλα δὲν εἶνε ὁ κόκκυξ, ἀλλ' ὁ χελιδονίας ἢ ἡ χελιδών, ὡς γράφει ὁ Κοραῆς Ξενοκρ. σ. 187 « ΣΕΛΙΔ. 35, στ. 2, Κόκκυγες.] Ἐσημειωσάμην ἐν τοῖς πρόσθεν (σελ. 71) Φιλομήλας ὑπὸ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καλεῖσθαι τοὺς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Κόκκυγας, παραθέμενος καὶ τὸ τοῦ σχολιάσαντος τὸν Ὀππιανὸν ψευδὲς ἔτυμον. Ἀκριβέστερον δὲ νῦν ἐπιστήσας τῷ ὀνόματι, εἰκάζω τοὺς Φιλομήλαν καλέσαντας τὸν Κόκκυγα, συγχέαι τὸν ἰχθὺν τοῦτον τῇ Χελιδόνι·— ταύτην γὰρ εἰκὸς Φιλομήλαν ὑπό τινων ὠνομάσθαι ἀπὸ τῆς μυθευομένης Φιλομήλας τῆς Πανδίωνος (γρ. Πανδίονος) θυγατρός, τῆς μεταμορφωθείσης εἰς τὸ ὄρνεον τὴν χελιδόνα (ἴδ. Ἀπολλοδώρ. Βιβλιοθήκ. Γ, 14 § 8). Τῆς δὲ συγχύσεως αἴτιον ἡ ὁμοιότης· Σπεύσιππος γὰρ (παρὰ τῷ Ἀθην. σελ. 324) ἐμφερῆ φησιν εἶνε κόκκυγα, χελιδόνα, τρίγλαν. Διὸ καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἑλλήνων ἄποικον Ἀγάθην (Agde) τὸν ἰχθὺν κόκκυγα Rondelle καλοῦσιν, οὐχ ὡς ἡγήσαντό τινες ἀπὸ τῆς τοῦ σχήματος στρογγυλότητος (ronde), ἀλλ' ὡς ὀρθῶς ὑπέλαβεν ὁ Γεσνῆρος (Περὶ ἐνύδρ. σελ. 365) κατ' ἀλλοίωσιν τοῦ τῆς χελιδόνος (hirondelle) ὀνόματος, συγχέαντες κἀκεῖνοι, ὥσπερ οἱ παρ' ἡμῖν, τοὺς ἰχθύας. Περὶ δὲ τῆς δυνάμεως τῆς Φιλομήλης λέγει Συμεὼν ὁ Σηθῆς, ὅτι «τῶν σκληροσάρκων ἰχθύων ἐστὶ καὶ δυσπέπτων καὶ δυσκατεργάστων· περιττωματικὴν γὰρ ἔχει τὴν σάρκα· πεφθεῖσα δὲ ἱκανῶς τρέφει». Ἐξ ὧν διελάβομεν φανερόν, νομίζομεν, κατέστη, ὅτι ἀναγκαίως μὲν ἔχει νὰ μεταβληθῇ ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Διφίλου τὸ ἡ δὲ χελιδὼν εἰς τὸ ἡ δὲ ἐλεδώνη, ὁ αὐτὸς δ' ἰχθὺς εἶνε ἡ χελιδὼν καὶ ὁ χελιδονίας, πιθανώτατα δὲ καὶ ἡ φιλομήλα.

σελ. 362 a «Καὶ ὁ Μυρτίλος ἔφη· ἀλλὰ μὴν καὶ ἑλληνικώτερον ἀποδείξω σοι τὸ ὄνομα, ὦ φίλε Ἐπιτίμαιε».

Γράφε «ἀλλὰ μὴν καὶ ἑλληνικώτατον ἀποδείξω σοι τὸ ὄνομα κτέ.». Πρβ. σελ. 640 d-e «Βάτων δ' ὁ Σινωπεὺς ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ

περὶ Θεσσαλίας καὶ Αἱμονίας σαφῶς ἐμφανίζει τὴν τῶν Σατουρναλίων ἑορτὴν ἑλληνικωτάτην κτέ.».

σελ. 399 d «περὶ τούτου ὁ μὲν ὀψοδαίδαλος Ἀρχέστρατος οὕτως φησί·

τοῦ δὲ λαγὼ πολλοί τε τρόποι πολλαί τε θέσεις
σκευασίας εἰσίν· κεῖνος δ' οὖν ἐστιν ἄριστος,
ἂν πεινῶσι μεταξὺ φέρῃς κρέας ὀπτὸν ἑκάστῳ,
θερμόν, ἁπλῶς ἁλίπαστον, ἀφαρπάζων ὀβελίσκου
μικρὸν ἐνωμότερον».

Ὁ Kaibel ἐσημειώσατο: «πεινῶσι A (i. e. πίωσι) πεινῶσι C, corruptum utrumque». Οὐδέτερον τούτων εὐαρμοστεῖ τῷ λόγῳ, νομίζομεν δ' ὅτι καλλίστην ἀποφαίνομεν τὴν ῥῆσιν ἐὰν γράψωμεν

«κεῖνος δ' οὖν ἐστιν ἄριστος,
ἂν δειπνοῦσι μεταξὺ φέρῃς κρέας ὀπτὸν ἑκάστῳ,
θερμόν, ἁπλῶς ἁλίπαστον, κτέ ».

Πρβ. Ἄλεξιν ἐν Πονήρᾳ σελ. 324 c (II, 367 Kock)

«τὸ δ' ἄλλο σῶμα κατατεμὼν πολλοὺς κύβους
σμήσας τε λεπτοῖς ἁλσὶ δειπνούντων ἅμα
ἐπὶ τὸ τάγηνον σίζον ἐπεισιὼν φέρω».

σελ. 400 e «πολύγονον δ' ἐστὶ τὸ ζῷον ὁ λαγώς, ὡς Ξενοφῶν εἴρηκεν ἐν τῷ κυνηγετικῷ».

Ἐξαλειπτέον ἴσως τὸ ὁ λαγὼς ὡς ἑρμήνευμα.

σελ. 401 a «μνημονεύει δ' αὐτῶν καὶ Ποσειδώνιος ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ ἱστορίᾳ· «καὶ ἡμεῖς εἴδομεν πολλοὺς κατὰ τὸν ἀπὸ Δικαιαρχείας πλοῦν ἐπὶ Νέαν πόλιν».

Γραπτέον «καὶ ἡμεῖς (δ') εἴδομεν πολλοὺς κτέ.».

σελ. 401 b «συὸς δὲ ἀγρίου ἐπεισενεχθέντος, ὃς κατ' οὐδὲν ἦν ἐλάττων τοῦ καλοῦ γραφομένου Καλυδωνίου, προβάλλω, τὶς ἔφη, σοὶ ζητεῖν, φροντιστὰ καὶ λογιστὰ Οὐλπιανέ, τίς ἱστόρηκε τὸν Καλυδώνιον σῦν θήλειάν τε γεγονέναι καὶ λευκὸν τὴν χρόαν».

Γραπτέον «τίς ἱστόρηκε τὸν Καλυδώνιον σῦν θηλύν τε γεγονέναι καὶ λευκὸν τὴν χρόαν», ὡς δείκνυσι καὶ τὸ ἐπιφερόμενον ἐπίθετον λευκόν· πρβ. καὶ σελ. 402 a «ἐπεὶ καὶ σὺ καὶ τὸ προβληθέν σοι ἀποπροσπεποίησαι περὶ τῆς χρόας τοῦ Καλυδωνίου συός, εἴ τις

αὐτὸν ἱστορεῖ λευκὸν τὴν χρόαν γεγονότα, ἐροῦμεν ἡμεῖς τὸν εἰπόντα». Λέγεται δ' ἀείποτε κατ' ἀρσενικὸν γένος ὁ Καλυδώνιος σῦς (ὗς) ἢ ὁ Καλυδώνιος κάπρος. Παρατιθέμεθα ἃ ἔχομεν πρόχειρα μαρτύρια. Καλλίμ. Ὕμν. εἰς Ἄρτ. 219 «οὐ μὶν ἐπίκλητοι Καλυδωνίου ἀγρευτῆρες μέμφονται κάπρου». Διόδ. Σικελ. λδ', 2 «δι' ἣν αἰτίαν ἡ θεὸς αὐτῷ μηνίσασα τὸν διαβεβοημένον Καλυδώνιον ὗν ἀνῆκεν». Στράβ. Η', 380 «ἐν ᾗ μυθεύουσι τὰ περὶ τὴν Κρομμυωνίαν ὗν, ἣν μητέρα τοῦ Καλυδωνίου κάπρου φασί». Παυσ. Η', με', 6 «τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς, ἔστιν ἔμπροσθεν ἡ θήρα ὑὸς τοῦ Καλυδωνίου· πεποιημένου δὲ κατὰ μέσον μάλιστα τοῦ ὑὸς κτέ.» καὶ μϛ', 1 «σὺν δὲ αὐτῇ καὶ ὑὸς τοῦ Καλυδωνίου τοὺς ὀδόντας ἔλαβεν ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς Αὔγουστος» καὶ μζ', 2 «ἔστι μὲν τὸ δέρμα ὑὸς τοῦ Καλυδωνίου» Ἀπολλόδ. Βιβλ. Β', ϛ', 3 «λέγεται τὸν ἐπὶ Κόλχους πλοῦν γενέσθαι καὶ τὴν τοῦ Καλυδωνίου κάπρου θήραν» καὶ Γ', θ', 2 «παρεγένετο δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἀριστέων καὶ ἐπὶ τὸν Καλυδώνιον κάπρον». Ζηνόβ. 5, 33 «τῷ γὰρ Μελεάγρῳ συνήργησε πρὸς τὴν τοῦ Καλυδωνίου κάπρου θήραν» καὶ «ἡ δὲ περὶ τοῦ Μελεάγρου ἱστορία καὶ ἡ τοῦ Καλυδωνίου συὸς οὕτως ἔχει» πρβ. καὶ τὰ ἑπόμενα τούτοις. Εὐδοκ. σ. 355, 18 Flach «λεκτέον δὲ πρὸς τούτοις καὶ περὶ τῶν τὴν εὔφημον συστησάντων θήραν τοῦ Καλυδωνίου συὸς» καὶ «ἡ καὶ πρώτη τῷ βέλει τοῦ πεφρυαγμένου συὸς τὴν κεφαλὴν τρώσασα». Σχόλ. Ἰλιάδ. Τόμ. Γ' σελ. 105 Dind. «Φερεκύδης δὲ καὶ τοῦτον ἕνα τῶν ἐπὶ τὸν Καλυδώνιον κάπρον στρατευσαμένων φησίν· ὑποδείσαντα δὲ καὶ τὴν τοῦ συὸς ἐκκλίνοντα μάχην ὑπὸ Μελεάγρου κατακρημνισθῆναι» (πρβ. Εὐδοκίαν σελ. 41,10 Flach). Πρβ. Τόμ. Β' σελ. 328, 329, 330 καὶ Τόμ. Γ', σελ. 409 Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 1063 (σελ. 124 β') «ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν θήραν τοῦ Καλυδωνίου κάπρου ἐλθὼν Εὐρύτῳ ἐντυγχάνει καὶ κτείνει τοῦτον ἄκων». Πρβ. καὶ Βατρ. 1238 (σελ. 307 β'). Σχολ. Λυκόφρ. Τόμ. Β' σελ. 641 «οὗτος ἐπὶ τὸν Καλυδώνιον κάπρον ἐξελθὼν ἀνῃρέθη ὑπ' αὐτοῦ» καὶ «ὁ δὲ Καλυδώνιος σῦς πρότερον περὶ τὴν Οἴτην διατρίβων». Σχολ. Ἀπολλων. Ῥοδ. Α', 188 (σελ. 315 Keil) «καὶ Φερεκύδης ἐν τῇ η' φησὶ τὸν Ἀγκαῖον ὑπὸ τοῦ Καλυδωνίου συὸς πληγέντα τὸν μηρὸν ἀποθανεῖν».

σελ. 420 a «ἦν δὲ τοῦ μὲν θέρους ἡτοιμασμένη ψίαθος ἐφ' ἑκάστης κλίνης, τοῦ δὲ χειμῶνος κῴδιον· προσκεφάλαιον δὲ αὐτὸν φέρειν ἕκαστον ἔδει».

Ὁ Kaibel σημειοῦται: «αὐτὸν C: αὐτῶν A». Γράφε «προσκεφάλαιον δ' αὐτῷ φέρειν ἕκαστον ἔδει», ὡς φέρεται παρά τε Διογένει τῷ Λαερτίῳ (Β' 139) καὶ Ἡσυχίῳ τῷ Μιλησίῳ (σελ. 38 Flach) «προσκεφάλαιον δ' αὐτῷ φέρειν ἔδει». Εἶνε δ' ἡ γραφὴ τοῦ κώδικος A αὐτῶν ἡμαρτημένη ἀνάγνωσις τοῦ αὐτῷ.

σελ. 428 b «ἐπεὶ δὲ τρυφᾶν ἤρξαντο καὶ χλιδῶσι, κατερρύησαν ἀπὸ τῶν δίφρων ἐπὶ τὰς κλίνας κτέ.».

Ἀντὶ τοῦ χλιδῶσι ὁ Kaibel εἰκάζει ἐχλίδων, κάλλιον δ' ὅμως ἔχει τὸ ἀπαρέμφατον χλιδᾶν: «ἐπεὶ δὲ τρυφᾶν ἤρξαντο καὶ χλιδᾶν».

σελ. 434 a «ἔπινε δὲ καὶ Πρωτέας ὁ Μακεδὼν πλεῖστον, ὥς φησιν Ἔφιππος ἐν τῷ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Ἡφαιστίωνος ταφῆς, καὶ εὐρώστῳ τῷ σώματι διῆγε, καίτοι τῷ πιεῖν ἐγγεγυμνασμένος ὤν».

Γραπτέον «καὶ εὐρώστῳ τῷ σώματι διῆγεν, ἅτε τῷ πιεῖν ἐγγεγυμνασμένος ὤν». Πρβ. τὰ ἐπιφερόμενα «Ἀλέξανδρος γοῦν αἰτήσας ποτὲ ποτήριον δίχουν καὶ πιὼν προύπιε τῷ Πρωτέᾳ. καὶ ὃς λαβὼν καὶ πολλὰ ὑμνήσας τὸν βασιλέα ἔπιεν, ὡς ὑπὸ πάντων κροταλισθῆναι. καὶ μετ' ὀλίγον τὸ αὐτὸ ποτήριον αἰτήσας ὁ Πρωτέας καὶ πάλιν πιὼν προύπιε τῷ βασιλεῖ. ὁ δὲ Ἀλέξανδρος λαβὼν ἔσπασε μὲν γενναίως, οὐ μὴν ὑπήνεγκεν, ἀλλ' ἀπέκλινεν ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον ἀφεὶς τῶν χειρῶν τὸ ποτήριον. καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανε κτέ.». Δῆλον ἐκ τούτων γίνεται ὅτι ὁ Πρωτέας οὐδὲν ἔπαθε πιὼν τοσοῦτον οἶνον, διότι ἦτο ἐγγεγυμνασμένος τῷ πιεῖν.

σελ. 438 e «καὶ τὰ περιλειπόμενα δὲ τῶν χρημάτων μεθ' ἡμέραν κωμάζων ὁτὲ μὲν ἐξέχει, ἄλλοτε δ' ἐν ταῖς δημοσίαις ὁδοῖς ἱστάμενος ἔλεγε· τίνι ἡ τύχη δίδωσι, λαβέτω».

Γραπτέον «(ᾧ)τινι ἡ τύχη δίδωσι, λαβέτω».

σελ. 465 a «ἡσθέντες οὖν τῇ κράσει ἐν ᾠδαῖς ἔμελπον τὸν Διόνυσον, χορεύοντες καὶ ἀνακαλοῦντες Εὐανθῆ καὶ Διθύραμβον καὶ βακχευτὰν καὶ Βρόμιον».

Ὁ Kaibel ἀντὶ τοῦ Εὐανθῆ ἔγραφεν Εὔαν τε καὶ ἐσημειώσατο «Εὔαν τε K coll. Hes. s. v: εὐάνθη A». Ἀλλὰ τὸ ὀρθὸν εἶνε

Εὔαντα καὶ οὐχὶ Εὔαν τε. Ὁ Ἡσύχ. λέγει: «Εὔας: Διόνυσος». Παρὰ τῷ Δράκοντι σελ. 62,2 κέξ. φέρεται «τὰ εἰς ας καθαρὰ ὀνόματα δισύλλαβα ἀρσενικὰ οὐδέποτέ εἰσι προσηγορικά, ἀλλ' ἢ κύρια, ὡς τὸ Θόας Δρύας, ἢ ἐθνικά, ὡς τὸ Ὕας Ὕαντος, Ὕαντες οἱ κατοικοῦντες τὴν Βοιωτίαν, ἢ ἐπίθετα, ὡς τὸ Εὔας Εὔαντος ἐπίθετον Διονύσου». Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγα 553, 43 κέξ. Εὔας κατὰ τὴν α' κλίσιν καλεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὁ ἐλάττων τῶν Ῥωμαίων θρίαμβος (ovatio, περὶ οὗ ἴδ. Σπ. Βάσην Ῥωμ. Πολιτ. σελ. 192, 194), Πλούτ. Μαρκέλ. 22 «τὸν ἐλάττω (θρίαμβον) καταγαγὼν εἰς τὴν πόλιν, ὃν εὔαν Ἕλληνες, ὄβαν δὲ Ῥωμαῖοι καλοῦσι».

σελ. 496 a «πέταχνον ποτήριον ἐκπέταλον, οὗ μνημονεύει Ἄλεξις ἐν Δρωπίδῃ· πρόκειται δὲ τὸ μαρτύριον».

Τὸ μαρτύριον κεῖται ἐν σελ. 125 f· γραπτέον ἄρα οὐχὶ «πρόκειται τὸ μαρτύριον», ἀλλὰ «προέκκειται τὸ μαρτύριον». Πρβ. σελ. 105 c «κολύβδαιναν δ' εἴρηκεν Ἐπίχαρμος ἐν τοῖς προεκκειμένοις». Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ψευδολογγίνῳ περὶ ὕψ. ΙΑ', 1 «ταῖς προεκκειμέναις τοῦ λόγου ἀρεταῖς» καὶ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ σελ. 593 «ἀπὸ τῶν προεκκειμένων γέγονε πρόδηλον» καὶ παρὰ τῷ Ἀπολλωνίῳ περὶ συντ. σελ. 305, 22 «καθάπερ ἐν τοῖς προεκκειμένοις ἀπεδείξαμεν» καὶ παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ σελ. 829 «ἐπὶ δ' ἐγδούπησαν, ὡς προέκκειται» καὶ σελ. 1411, 35 καὶ Μικρ. Συγγρ. σελ. 451 «ὡς προέκκειται». Πρβ. σελ. 452 καὶ σελ. 462 «ὡς προεκτέθειται». (Ἴδε καὶ Θησ. Στεφ. Τόμ. Ϛ' σελ. 1699 Α).

σελ. 532 f « Ἰδομενεὺς δέ φησι καὶ τοὺς Πεισιστρατίδας Ἱππίαν καὶ Ἵππαρχον εὑρεῖν θαλίας καὶ κώμους».

Ἄτοπον εἶνε τὸ εὑρεῖν θαλίας καὶ κώμους, διὸ γραπτέον **ἄγειν** θαλίας καὶ κώμους. Τὸ Τ καὶ Ρ συγχέονται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις (ἴδ. Cobet ἐν Λογ. Ἑρμῇ Κόντου σελ. 218), ὥσπερ πολλάκις τὸ α καὶ ἡ δίφθογγος ευ, διότι ὁμοιότατα γράφονται. Ὁ Cobet λέγει ἐν τῷ Λογ. Ἑρμῇ σελ. 226 «γράφεται παρὰ τῷ Κλήμεντι (σελ. 687) «μυρία ὅσα δεδώρηται ἡμῖν ὁ θεὸς ὢν αὐτὸς ἀμέτοχος, γένεσιν μὲν ἀγένητος ὤν, τροφὴν δὲ ἀνενδεὴς ὢν καὶ αὔξησιν ἐν ἰσότητι ὢν εὐγηρίαν τε καὶ ἀθανασίαν ἀθάνατός τε καὶ ἀγήρως ὑπάρχων». Ἤπου τοῦ ταῦτα γράψαντος ὁ νοῦς ἀπεδήμει. Τί γὰρ λέγει ὁ Κλήμης; «ὁ θεὸς ὢν αὐτὸς

ἀμέτοχος πλεῖστα ἡμῖν δωρεῖται. ἀθάνατος αὐτὸς ὢν ἡμῖν ἀθανασίαν δωρεῖται». Ἀλλὰ ταῦτα περιφανῶς ἀλλήλοις μάχεται. Τί οὖν; Γραπτέον οἶμαι εὐθανασίαν, ὡς εὐγηρίαν. Συγκέχυται γὰρ ταῦτα οὐκ ὀλιγάκις καὶ παρ' ἄλλοις, ὡς οἶσθα. Πόθεν δὲ τοῦτο; ὅτι τὸ ευ διὰ σημείου τινὸς γραφόμενον τοῦ α ὀλίγον ἢ οὐδὲν διαφέρει, καὶ οὐδεὶς ἂν ταῦτα διαγνοίη μὴ πάνυ σφόδρα τοῖς ἀεὶ λεγομένοις τὴν γνώμην προσέχων». Ἐν σελ. 546 c τοῦ Ἀθηναίου φέρεται «διὸ καὶ Ἀντισθένης ὁ Σωκρατικὸς ὡς δὴ αὐτὸς αὐτόπτης γεγονὼς τοῦ Ἀλκιβιάδου ἰσχυρὸν αὐτὸν καὶ ἀνδρώδη καὶ ἀπαίδευτον καὶ τολμηρὸν καὶ ὡραῖον ἐφ' ἡλικίας (πάσης) γενέσθαι φησίν». Ὁ Dalechampius φαίνεται ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀπαίδευτον ἀνέγνω εὐπαίδευτον (optimis institutis eruditum), ὅπερ μόνον εὐαρμοστεῖ τῷ λόγῳ. Ἐν σελ. 549 f ἀντὶ τοῦ «ἐν ᾗ ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος — δειπνίζει τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἱερευσαμένους» γραπτέον «δειπνίζει τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἱερασαμένους». Λέγεται δὲ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ κῶμον ἄγειν, καὶ θάλειαν ἑορτὴν ἄγειν, ὥσπερ καὶ ἑορτὴν ἄγειν, θυσίαν ἄγειν κτλ. (ἴδ. Κοραῆν εἰς Θεοφρ. Χαρακτ. σελ. 182). Διονύσ. Περ. 578 «οὐδ' οὕτω σὺν παισὶ μελανδίνην ἀνὰ Γάγγην Ἰνδοὶ κῶμον ἄγουσιν ἐριβρεμέτῃ Διονύσῳ». Διόδ. Σικελ. ιζ΄,72 «πάντες ἀνεπήδησαν ἐκ τοῦ πότου, καὶ τὸν ἐπινίκιον κῶμον ἄγειν τῷ Διονύσῳ παρήγγειλαν». σελ. 674 c «ὡς ὁ καλὸς Ἀνακρέων ἔφη· ἐπὶ δ' ὀφρύσιν σελίνων στεφανίσκους | θέμενοι θάλειαν ἑορτὴν ἀγάγωμεν Διονύσῳ». Περὶ τοῦ θάλεια καὶ θαλία ἴδε Θησ. Στεφάνου ἐν λ. Ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη σχολίοις σελ. 96 β΄, 52 Did. λέγεται «θαλίαι: εὐδαιμονίαι, εὐθηνίαι, ἀκμαί, εὐφροσύναι, πανηγύρεις», συνάπτονται δὲ θαλίαι καὶ κῶμοι, καθάπερ καὶ θοῖναι καὶ θαλίαι καὶ μέθαι, θαλίαι καὶ χοροί, χοροὶ καὶ θαλίαι καὶ εὐωχίαι, ἑορταὶ καὶ κῶμοι, δεῖπνα καὶ κῶμοι, δαὶς καὶ κῶμοι κτλ.

σελ. 609 d «ἐξέδωκε δὲ καὶ Ἱππάρχῳ τῷ υἱεῖ τὴν παραιβατήσασαν αὐτῷ γυναῖκα Φύην τὴν Σωκράτους θυγατέρα, καὶ Χάρμου τοῦ πολεμαρχήσαντος θυγατέρα ἔλαβεν Ἱππίας περικαλλεστάτην οὖσαν τῷ μετ' αὐτὸν τυραννεύσαντι».

Ὁ Kaibel σημειοῦται: «ἔλαβεν non verum, latet fort. nomen virginis velut Ἐλάτην». Ἀπίθανος φαίνεται ἡμῖν ἡ εἰκασία αὕτη·

ἴσως δὲ λανθάνει τὸ ῥῆμα ἠγάγετο, ὅπερ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου ἀπαιτεῖ. Λέγεται δὲ τὸ ἄγεσθαι οὐ μόνον περὶ τοῦ λαμβάνοντος τὴν γυναῖκα (Θωμ. Μάγ. σελ. 6 «ἄγεται γυναῖκα, οὐκ ἄγει· ἤγουν λαμβάνει»), ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πατρὸς τοῦ μνηστεύοντος τῷ υἱῷ γυναῖκα. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', σελ. 569 C Παρ. ἀναγινώσκονται τάδε: «usurpatur ἄγεσθαι non solum de eo, qui accipit uxorem, sed et de eo qui dat, i e., ut ait Bud., de patre filio suo uxorem stipulante, h. e. μνηστευομένου. Pausan. [1, 9, 7, de Lysimacho] Ἀγαθοκλεῖ τῷ υἱῷ Λυσάνδραν γυναῖκα ἠγάγετο, [ubi cfr. Sieb. annot. p. 35.] Od. Δ, (10): Υἱέϊ δὲ Σπάρτηθεν Ἀλέκτορος ἤγετο κούρην. Plut. Catone [mai. c. 24): τῷ δὲ υἱῷ τὴν Σκιπίωνος ἀδελφὴν ἠγάγετο πρὸς γάμον, Stipulatus est, Despondit, Despondendam curavit». Ἴδ. καὶ Ebeling *Lex. Hom.* Τόμ. Α', σελ. 25.

σελ. 637d «καὶ καθεζόμενος αὐτὸς ἐπί τινος δίφρου περὶ ταὐτὸν συμμέτρως ἔχοντα τῇ συστάσει, διείρας δὲ τὴν εὐώνυμον χεῖρα πρὸς τὴν ἐπιβολήν, καὶ τῇ ἑτέρᾳ χρησόμενος τῷ πλήκτρῳ κτέ.».

Ἀντὶ τοῦ καὶ τῇ ἑτέρᾳ χρησόμενος τῷ πλήκτρῳ γραπτέον ὡς τῇ ἑτέρᾳ χρησόμενος τῷ πλήκτρῳ. Πολλάκις τὸ ὡς καὶ τὸ καί ἐν τοῖς ἀντιγράφοις συγχέονται. (Ἴδε Bast *Comment. Palaeogr.* σελ. 24 κἑξ. καὶ σελ. 201 καὶ 717 καὶ 781 καὶ 816 καὶ Ast Πλάτ. Τόμ. ΙΑ', σελ. 625). Ἐν σελ. 52 f τοῦ Ἀθηναίου ἀπαντᾷ «τὸ μέντοι δένδρον θέλει περισπᾶν, ἀμυγδαλῆ καὶ ῥοδῆ», ὁ δὲ Kaibel σημειοῦται: «καὶ ῥοδῆ C: δὲ ῥοδῆ E, fort. ὡς vel ὡς καὶ ῥοδῆ». Ὀρθῶς ἔχει μόνον τὸ ὡς ῥοδῆ.

σελ. 645 d «Γλυκίνας ὁ διὰ γλυκέος καὶ ἐλαίου πλακοῦς παρὰ Κρησίν, ὥς φησι Σέλευκος ἐν Γλώσσαις».

Παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ φέρεται: «Γλυκίννας ὁ διὰ γλυκέος οἴνου καὶ ἐλαίου πλακοῦς παρὰ Κρησίν», ὁ δὲ Kaibel προσέθηκεν ἐκ τοῦ Ἡσυχίου εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ἀθηναίου τὸ οἴνου. Οὐδεμία δ' ὅμως ἀνάγκη εἶνε τῆς προσθήκης ταύτης, διότι λέγεται κατ' ἔλλειψιν τοῦ ὀνόματος οἶνος, ὁ γλυκύς, ὥσπερ ὁ ἀνθοσμίας, ὁ ἄκρατος κτλ. Παρατιθέμεθά τινα παραδείγματα ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀθηναίου: σελ. 45 e «γλυκὺν ὑδαρῆ θερμὸν προσλαμβανέτω, μάλιστα δὲ τὸν καλούμε-

νον πρότροπον τὸν γλυκὺν Λέσβιον ὄντα εὐστόμαχον». Ὁ Wilamowitz ἐξαλείφει τὸ τὸν γλυκὺν Λέσβιον ὡς ἑρμήνευμα. σελ. 109 d «τούτου μνημονεύει Ἀντίδοτος ἐν Πρωτοχόρῳ· λαβόντα θερμοὺς ἰσχαρίτας, πῶς γὰρ οὔ; | τούτους ἀνειλίττοντα βάπτειν εἰς γλυκύν». σελ. 125 f «ὅτι δ' ἔπινον καὶ γλυκὺν οἶνον μεταξὺ ἐσθίοντες, Ἄλεξίς φησιν ἐν Δρωπίδῃ· εἰσῆλθεν ἡταίρα φέρουσα τὸν γλυκὺν | ἐν ἀργυρῷ ποτηρίῳ, κτέ.». σελ. 648 b «πανσπερμία ἐν γλυκεῖ ἡψημένη». σελ. 653 a «ἀξιοῦντα — πέμψαι αὐτῷ γλυκὺν καὶ ἰσχάδας καὶ σοφιστὴν ἀγοράσαντα. καὶ τὸν Ἀντίοχον ἀντιγράψαι· ἰσχάδας μὲν καὶ γλυκὺν ἀποστελοῦμέν σοι, σοφιστὴν δ' ἐν Ἕλλησιν οὐ νόμιμον πωλεῖσθαι». Ἄλλα παραδείγματα θὰ καταλέξωμεν ἐν ἄλλῳ τόπῳ. Λέγεται δὲ καὶ κατ' οὐδέτερον γένος τὸ γλυκύ, ὅ καλεῖται καὶ σίραιον καὶ ἕψημα (ἴδ. Κοραῆν εἰς Ξενοκρ. σελ. 211 καὶ Κ. Κόντον ἐν Ἀθηνᾷ Τόμ. ΙΖ' σελ. 342 κέξ.).

ΠΟΙΚΙΛΑ

Α'.

Εἰς τὸ Πολυδεύκους Ὀνομαστικόν.

Παρὰ τῷ Πολυδεύκει Ϛ',77 κεῖται: «τὰ δὲ πλακούντων εἴδη ἄμης ἀμητίσκος, πυραμοῦς, σησαμοῦς, ἔγχυτος, ἔνθρυπτα, στρεπτοί, νεήλατα, κοτυλίσκος, φθοῖς καὶ φθοίδια, ἐπίχυτος, θρυμματίδες. ἦν δὲ καὶ κρηπὶς ἐξ ἀλεύρου καὶ μέλιτος, ᾗ ἐνέκειτο ἀμπελίδες τινὲς ἢ συκαλίδες (συκαλίδες) ὀπταί, ὧν βρωθεισῶν τὴν κρηπῖδα ζωμῷ ὀρνιθείῳ ἐνθρύψαντες ἤσθιον. ἐκαλεῖτο δὲ καὶ στεγαστὴ θρυμματίς».

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐν λ. κρηπὶς ἀναγινώσκονται τάδε: «Κρηπὶς dicitur etiam τὸ περίθεμα τῶν ἐγχύτων πλακούντων, Hesych.; quibus verbis videtur significare Marginem illarum placentarum. [Suidas: Διακόνιον, . . . τὴν τοῦ πλακοῦντος κρηπῖδα.] Pollux autem [6, 77] inter ipsas placentulas nume-

rare κρηπῖδα existimatur; nam postquam aliquot placentarum genera recensuit, subjungit: ἦν δὲ καὶ κρηπὶς ἐξ ἀλεύρου καὶ μέλιτος, ᾗ ἐνέκειντο ἀμπελίδες τινὲς ἢ συκαλίδες ὀπταί, ὧν βρωθεισῶν τὴν κρηπῖδα ζωμῷ ὀρνιθείῳ ἐνθρύψαντες ἤσθιον. Sed hic quoque pro placentae margine et circumferentia, qua aviculae illae includerentur, capi posse videtur. [Athen. 2, p. 58,E]. Παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ σελ 58 e φέρεται «Φαινίας δ' ἐν τοῖς Φυτικοῖς φησι τῆς ἡμέρου μαλάχης ὁ σπερματικὸς τύπος καλεῖται πλακοῦς, ἐμφερὴς ὢν αὐτῷ· τὸ μὲν γὰρ κτενῶδες ἀνάλογον καθάπερ ἡ τοῦ πλακοῦντος κρηπίς, κατὰ μέσον δὲ τοῦ πλακουντικοῦ ὄγκου τὸ κέντρον ὀμφαλικόν. καὶ περιληφθείσης (περιλεφθείσης Egger) τῆς κρηπῖδος ὅμοιον γίνεται τοῖς θαλαττίοις περιγεγραμμένοις (περιτετραμμένοις Fournier) ἐχίνοις». Καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου φανερὸν γίνεται, ὅτι ἡ κρηπὶς δὲν εἶνε ἴδιόν τι γένος πλακοῦντος, ἀλλὰ τὸ περίθημα τῶν πλακούντων. Ἐν τοῖς λεξικοῖς δ' ὅμως νομίζεται ἴδιος πλακοῦς. Passow ἐν λ. κρηπίς: 4) der Rand eines Kuchens, Lexx.; nach Poll. 6,77. eine Art Kuchen, Gusskuchen, Lob. Agl. p. 1069. not — Pape: 4) eine Art Kuchen, Poll. 6,77. — Liddel - Scott: 2. a *shoe-shaped cake* Poll. 6. 77. — Σακελλαρίου (κατὰ τὸ τοῦ Pape καὶ Passow): 4) εἶδος πλακοῦντος Πολυδ. 6, 77. — Κωνσταντινίδου (κατὰ τὸ τῶν Liddel-Scott): 2) πλακούντιον ἔχον τὸ σχῆμα πεδίλου, ὑποδήματος, Πολυδ. ϛ', 77». Ὁ Φώτιος λέγει ἐν τῷ Λεξικῷ «θρυμματίς· σκεύασμα διὰ στέατος καὶ σεμιδάλεως καὶ συκαλίδων» κατὰ ταῦτα δ' ἐν τῷ τοῦ Πολυδεύκους χωρίῳ τὸ «ἦν δὲ καὶ κρηπὶς κτέ.» εἶνε περιγραφὴ καὶ ἐπεξήγησις τῆς ἡγουμένης λέξεως θρυμματίδες. Τουτέστιν ἡ θρυμματὶς ἦτο κρηπὶς (=περίθημα) ἐξ ἀλεύρου καὶ μέλιτος, ᾗ ἐνετίθεντο συκαλίδες ἢ ἀμπελίδες ὀπταί (πρβ. τὸ ἐπιφερόμενον «ἐκαλεῖτο δὲ καὶ στεγαστὴ θρυμματίς»). Γραπτέον ἄρα: «. . . . . θρυμματίδες· ἦν δὲ [καὶ] κρηπὶς ἐξ ἀλεύρου καὶ μέλιτος κτέ.», ἄνευ τοῦ καί συνδέσμου. Οὕτω δὲ διορθουμένου τοῦ χωρίου, ἐξαλείφεται ἡ ἐν τοῖς λεξικοῖς ὡς ἰδίου πλακοῦντος ἐκδοχὴ τῆς κρηπῖδος.

Εἰς Ἡσύχιον.

Ἐν τῷ τοῦ Ἡσυχίου Λεξικῷ λ. κατακερχνοῦται ἀναγινώσκεται: «τὰ κερχνωτά· σκεύη τετορνευμένα ἐπὶ τοῦ χείλους. ποικίλα».

Γραπτέον: «τὰ κερχνωτά· σκεύη τετορευμένα ἐπὶ τοῦ χείλους. ποικίλα». Συχνὴ εἶνε ἐν τοῖς ἀντιγράφοις ἡ σύγχυσις τοῦ τορεύειν καὶ τορνεύειν (πρβ. Lobeck εἰς Φρύν. σελ. 324). Καὶ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ μετέπεσε τὸ τορεύειν εἰς τὸ τορνεύειν σελ. 199 b «εἶχε δὲ ὑπὸ τὰ χείλη καὶ τὰ ὦτα καὶ ὑπὸ τὴν βάσιν (γρ. ἐπὶ τῇ βάσει) ζῷα τετορνευμένα κτέ.» ἐπηνωρθώθη δ' ὑπὸ τοῦ Σαλμασίου μεταβληθὲν εἰς τὸ τετορευμένα. Ἐν σελ. 781 e (Kaibel) κεῖται «Μένανδρος δέ πού φησι καὶ ποτήριον τορνευτὸν καὶ τορευτά», ὁ δὲ Kaibel σημειοῦται: «καὶ τορνευτά E, fort. τορευτὸν καὶ τορεύματα».

Εἰς Ἀλέξανδρον Τραλλιανόν.

Παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Τραλλιανῷ Τόμ. Α΄ σελ. 333 καὶ σελ. 613 (ἐκδ. Puschmann) φέρονται τάδε· σελ. 333 «κεχρῆσθαι δὲ καὶ ἄρτῳ εἰς οἶνον κεκραμένῳ» καὶ σελ. 613 «καὶ ἄρτον ἐπιδίδου εἰς οἶνον κεκραμένον». Γραπτέον «κεχρῆσθαι δὲ καὶ ἄρτῳ εἰς οἶνον βεβρεγμένῳ» καὶ «καὶ ἄρτον ἐπιδίδου εἰς οἶνον βεβρεγμένον», ὡς κεῖται ἐν σελ. 355 «θαρρῶν τρέφε χυλῷ πτισάνης καὶ ἄρτῳ βεβρεγμένῳ εἰς ὕδωρ» καὶ σελ. 523 «ἄρτον εἰς θερμὸν ὕδωρ βεβρεγμένον ἐπιδίδου» καὶ Τόμ. Β΄, σελ. 251 «τῶν δὲ ὀσφραντικῶν μάλιστα προσφέρουσι τόν τε ἄρτον εἰς οἶνον βεβρεγμένον» (πρβ. σελ. 317 τῷ δ' εὐκράτῳ καταχρηστέον καὶ ἄρτῳ ἀποβεβρεγμένῳ ἐν αὐτῷ» καὶ σελ. 251 «ἄρτον εἰς οἶνον βραχέντα διδόναι τροφὴν πρό γε πάντων»). Ὀρειβάσ. Τόμ. Γ΄ σελ. 564 Dar. «μιγνύντα καὶ ᾠοῦ λέκιθον ὀπτὴν καὶ ἄρτον ἐν οἴνῳ βεβρεγμένον». Πρβ. Διεύχ. παρὰ τῷ αὐτῷ Τόμ. Α΄ σελ. 284 «πλείστην δ' ἀφιᾶσι δύναμιν οἱ ἄρτοι οἱ θερμότατοι κλασθέντες καὶ ἀποβραχέντες» καὶ σελ. 301 «ἀποβρεχέσθω δὲ ὕδατι θερμῷ ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ ἀποχεομένῳ μὴ πᾶν τὸ τοῦ ἄρτου μέρος ἀλλὰ τὸ ἔνδοθεν» καὶ Ἀέτ. ΙΒ΄ σελ. 70 Κωστομ. «ἄρτου βραχέντος οἴνῳ».

Μεγάλαρτος καὶ Μεγαλόμαζος Δημήτηρ.

Παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ σελ. 109 a-b κεῖται «ἐν δὲ τῷ α΄ τῶν πρὸς Τίμαιον ἐν Σκώλῳ φησὶ (Πολέμων) τῷ Βοιωτιακῷ Μεγαλάρτου καὶ Μεγαλομάζου ἀγάλματα ἱδρῦσθαι». Ὁ Kaibel σημειοῦται: «μεγαλομάζου Δήμητρος CE fort. recte». Ὀρθοτάτη εἶνε ἡ γραφὴ αὕτη, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἐν σελ. 416 b-c λεγομένων «Πολέμων δ' ἐν α΄ τῶν πρὸς Τίμαιον παρὰ Σικελιώταις φησὶν Ἀδηφαγίας ἱερὸν εἶναι καὶ Σιτοῦς Δήμητρος ἄγαλμα, οὗ πλησίον ἱδρῦσθαι καὶ Ἱμαλίδος, καθάπερ ἐν Δελφοῖς ἑρμούχου, ἐν δὲ Σκώλῳ τῷ Βοιωτιακῷ Μεγαλάρτου καὶ Μεγαλομάζου». Λέγει δὲ καὶ ὁ Εὐστάθιος σελ. 465,29 κέξ. «δοκεῖ δὲ ἡ κατὰ Βοιωτίαν Σκῶλος ἐπιμεμελημένους ἄρτους ἔχειν, διὸ καὶ μεγαλάρτου φασὶν ἐκεῖ καὶ μεγαλομάζου Δήμητρος ἵδρυτο ἄγαλμα. Τὸ δὲ ὅμοιον καὶ ἐν τῇ κατὰ Μεσαπίους Ἰαπυγίᾳ, παρ' οἷς καὶ βασιλεὺς ἦν Ἄρτος καλούμενος· καὶ Ἄρτου δέ τινος μεγάλου ἐπιλεγομένου ἑορτὴ ἐπ' αὐτῷ ἐτελεῖτο τὰ Μεγαλάρτια· ὡς δὲ καὶ ἀγελαῖοι ἐκαλοῦντό τινες ἄρτοι, καὶ ὡς παρὰ Συρακοσίοις ἐτιμᾶτο Δημήτηρ Σιτὼ διὰ τήν, ὡς εἰκὸς ἐπιμέλειαν καὶ εὐφορίαν ἐκεῖ τοῦ σίτου, συνιστορεῖ καὶ Ἀθήναιος» Ἐν τῷ τοῦ Pape Λεξ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσης λέγεται: «μεγάλαρτος, *mit grossen Broten*, *ein Heros in Böotien*, Ath. III, 109, b», καὶ ἐν τῷ τοῦ Pape-Benseler Λεξικῷ τῶν Κυρίων Ὀνομάτων: «Μεγάλαρτος / * *Grossbrodig*. 1) *Bein der Demeter in Syracus*, Eust. Hom. p. 265,30, *Fest*= Ἀρτοφόρια, Sem. b. Ath. 3,109, f 2) *Heros im böotischen Skolos*, Ath. 3,109, a. 10,416, c» καὶ «Μεγαλόμαζος *m. Grossbrotig. Heros im böotischen Skolos*, Polem. b. Ath. 3,109. b. 10,416, c. S. Μεγάλαρτος». Σφάλλονται ὁ Pape καὶ ὁ Benseler νομίζοντες ὅτι τὰ ἐπίθετα τῆς Δήμητρος Μεγάλαρτος καὶ Μεγαλόμαζος εἶνε ἥρωες ἐν Σκώλῳ τῆς Βοιωτίας. Λέγει δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος Βυζάντιος ἐν τῷ Λεξ. τῶν Κυρ. Ὀνομ. «Μεγάλαρτος (ὁ), ἥρως τις λατρευόμενος ἐν Σκώλῳ τῆς Βοιωτ. 2) (ἡ) ἐπίθ. τῆς Δήμητρος» καὶ «Μεγαλόμαζος (ὁ)=Μεγάλαρτος». Καὶ ἐν τῷ τοῦ Σακελλαρίου Λεξικῷ τῆς Ἑλλ Γλώσ. φέρεται: «Μεγάλαρτος, 2· α) δίδων, προσφέρων μεγάλους ἄρτους, ἐπίθ. ἥρωός τινος τῆς Βοιωτίας Ἀθήν. 2) ἐπίθ. Δήμητρος, ἐπιγρ.». Ἐν Σκώλῳ τῆς

Βοιωτίας ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Δήμητρος, ὡς μνημονεύει ὁ Παυσανίας Θ', δ', 3 (ἴδ. Frazer *Pausania's Descript. of Greece* Τόμ. Ε', σελ. 21-22). Ἀπαντᾷ δὲ τὸ ἐπίθετον Μεγάλαρτος καὶ ἐν ἐπιγραφῇ θεσσαλικῇ (Πριδικ. Ἐπιγρ. Θεσσ. ἐν Ὀδησσῷ 1896 σελ. 5) «Ἀντιπάτρα Ἐπι[κρ]άτο[υς Δάμα]τρι Μεγαλ[άρ]τῳ ἱε[ρατεύσ]ασα». Ἐν ἐπιγραφῇ εὑρεθείσῃ ἐν Ἅλῳ (παρὰ τὸν Ἁλμυρόν) ἀπαντᾷ μὴν Μεγαλάρτιος (ἴδ. Heuzey ἐν *Revue de Philol.* 1876 σελ. 271 κέξ. Lolling ἐν *Sitzungsber. der Akademie zu Berlin* 1887 σελ. 557 κέξ. *Bulletin de Corresp. Hell.* Τόμ. ΙΑ', σελ. 367 καὶ 371. Roscher *Ausf. Lex. der Griech. und Röm. Mythol.* Τόμ. Β', Μέρ. Α', σελ. 1288-9). Καὶ ἑορτὴν δὲ Μεγαλάρτια μνημονεύει ὁ Σῆμος παρ' Ἀθην. σελ. 109 e-f «Ἀχαίνας· τούτου τοῦ ἄρτου μνημονεύει Σῆμος ἐν η' Δηλιάδος λέγων ταῖς Θεσμοφόροις γίνεσθαι· εἰσὶ δὲ ἄρτοι μεγάλοι, καὶ ἑορτὴ καλεῖται Μεγαλάρτια ἐπιλεγόντων τῶν φερόντων· ἀχαίνην στέατος ἔμπλεων τράγον». Οὐκ ὀρθῶς ἐν τῷ τοῦ Σακελλαρίου Λεξικῷ λέγεται: «Μεγαλάρτια, τά, δηλ. ἱερά· ἡ ἑορτὴ τῶν μεγάλων ἄρτων, ἣν ἐτέλουν οἱ Δήλιοι πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος Ἀθην. 3,109». Ἡ ἑορτὴ ἐτελεῖτο οὐχὶ τῇ Ἀρτέμιδι ἀλλὰ ταῖς Θεσμοφόροις (Δήμητρι καὶ Κόρῃ). Εὑρέθη δὲ τὸ ὄνομα καὶ ἐν Δελφικῇ ἐπιγραφῇ. Ὁ Dittenberger γράφει ἐν *Syll. Inscript. Graec.* Τόμ. Β'², σελ. 34 «Particulam copulativam ante hoc nomen omissam ad meram neglegentiam redire neque Διοσκουρήια Μεγαλάρτια unius ejusdemque festi nomen est inde merito colligitur, quod Μεγάλαρτος cognomen Cereris est, usitatum in Thessalia, id quod praeter titulum Pheraeum editum a Pridikio Inscr. Thess. Odessae 1896 p. 5 n. 4 Ἀντιπάτρα Ἐπι[κρ]άτο[υς Δάμα]τρι Μεγαλ[άρ]τῳ ἱε[ρατεύσ]ασα probant fasti illarum regionum mensem Μεγαλάρτιον exhibentes (E. Bischoff de fastis Gr. ant. p 327 cum not. 2) et in Boeotia (Athenaeus III 109 b, X 416 c) et Deli ubi ut Delphis Μεγαλάρτια feriarum nomen fuisse discimus ex Athenaeo III p. 109f: ἀχαίνας· τούτου τοῦ ἄρτου μνημονεύει Σῆμος ἐν η' Δηλιάδος λέγων ταῖς Θεσμοφόροις γίνεσθαι· εἰσὶ δὲ ἄρτοι μεγάλοι, καὶ ἑορτὴ καλεῖται Μεγαλάρτια ἐπιλεγόντων τῶν φερόντων· ἀχαίνην στέατος ἔμπλεων τράγον». (Ἴδε καὶ Herwerden *Lex. Gr. Suppl. et Dial.* ἐν λ.).

ΕΜΜ. ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΣ δ. φ.

ΑΕΤΙΟΥ ΑΜΙΔΗΝΟΥ

ΠΕΡΙ ΔΑΚΝΟΝΤΩΝ ΖΩΩΝ ΚΑΙ ΙΟΒΟΛΩΝ

ΗΤΟΙ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ (1)

Εἰσαγωγή.

Α'.

Γνωστὸν τυγχάνει ὂν τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἐκ τῆς ὅλης σοφῆς χορείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἰατρῶν τινας μόνον γινώσκομεν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι, καὶ τοῦτο διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν περὶ τὴν ἐπιστήμην αὐταπάρνησιν μυστῶν τινων τῆς Ἑσπερίας. Τὰ μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντα ἰατρικὰ ἔργα εἰσὶ μὲν τὰ σπουδαιότατα τῆς ὅλης ἀρχαίας ἰατρικῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἅπαντα αὐτῆς· πλεῖστα δ' ὅσα, ἴσως πλείονα τῶν τέως γνωστῶν, μένουσιν ἔτι τελείως ἡμῖν ἄγνωστα, οὐ μόνον ὡς οὐσία, ὡς ἰδέα καὶ νόημα, ἀλλ' ὅπερ ἀπίστευτον καὶ ὀνόματι ἔτι.

Τὰ ἱπποκρατικὰ ἔργα καὶ ὁ Γαληνός, ὁ Ὀρειβάσιος καὶ ὁ Διοσκορίδης, ὁ Ἀρεταῖος καὶ Ἐρωτιανός, ὁ Νίκανδρος, ὁ Νοννος, Παῦλος ὁ Αἰγινήτης, Ἀλέξανδρος ὁ Τραλλιανός, ὁ Ῥοῦφος κλπ. εἰσὶν

(1) Δὲν ἐπιχειροῦμεν ἐνταῦθα λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων Ἀετίου τοῦ ἐξ Ἀμίδης, διότι τὰ μὲν πρῶτα τῶν ἔργων αὐτοῦ ὀκτὼ βιβλία ἢ λόγοι ἐδημοσιεύθησαν ἑλληνιστὶ πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου, ὁ δὲ προκείμενος λόγος ἀποτελεῖ οὐχὶ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ τὸ μέσον τῶν ὑπολειπομένων ἔτι ἀνεκδότων ἑτέρων ὀκτὼ τελευταίων. Τοῦτο γενήσεται εἰς τὸν ἀπὸ μακροῦ μὲν ἕτοιμον, ἀλλ' οὔπω εὐτυχήσαντα ἐλλείψει μέσων νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος Ἔνατον λόγον, ὅστις πρῶτος τυγχάνων τῇ τάξει τῶν τέως ἀνεκδότων, ὀφείλει, ὡς εἰκός, νὰ περιλαμβάνῃ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ καὶ τὴν καθόλου εἰσήγησιν τοῦ ὅλου ἔργου· τούτου ἕνεκα περιοριζόμεθα ἐνταῦθα μόνον εἰς ὀλίγα τινά, ὅπως γνωρίσωμεν τῷ ἀναγνώστῃ τὸν συγγραφέα.

ἔργα, ἅπερ ὁ διακαὴς πρὸς τὴν Ἐπιστήμην ἔρως Γάλλων καὶ Γερμανῶν τινων ἐπιστημόνων ἤγαγεν εἰς φῶς, διανοίξαντα οὕτω πλείστας ὅσας νέας ὁδοὺς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς καὶ τὴν ἔρευναν τῆς Φύσεως, καὶ ἅτινα ἄλλως θὰ παρέμενον ἴσως ἔτι καθεύδοντα, ἄγνωστα τοῖς πᾶσι καὶ ἀνωφελῆ, ὅπως νῦν ἔτι τόσοι ἄλλοι πνευματικοὶ θησαυροὶ ἀμυθήτου ἐπιστημονικῆς ἀξίας, παραμένουσιν ἄγνωστοι ἐν ταῖς θήκαις εὐρωπαϊκῶν τινων Βιβλιοθηκῶν ἢ κονιορτοβριθεῖς καὶ σηπόμενοι εἰς δημόσια τῆς Ἀνατολῆς ἱδρύματα, καίτοι πλειστάκις εὐρωπαϊκαὶ Ἀκαδήμειαι διαπύρους ἐξέφρασαν εὐχὰς ὑπὲρ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν, χάριν τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Ἀνθρωπότητος. Τὰ ἔργα ταῦτα διὰ τὸ τόσον καινοφανὲς καὶ ἄκρως σπουδαῖον τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν καὶ νοημάτων δημοσιευόμενα, θέλουσι προκαλέσει ἴσως ἀνατροπὴν ὅλην τῶν τέως ἰσχυουσῶν γνωμῶν ἐν τῇ καθόλου ἰατρικῇ, ἰδίᾳ ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως· εἰς χεῖρας δὲ ὁμοφύλων ἰατρῶν τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς γράψαντας κατοικούντων χώραν, ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἐξωτερικὰς μεταβολὰς καὶ συνθήκας ζώντων, θέλουσι καταστῇ κρηπίς, ἐφ' ἧς δεξιὸς νοῦς τῇ βοηθείᾳ τῶν νῦν ἀνακαλύψεων δύναται νὰ λαξεύσῃ καινότροπα καὶ καινοφανῆ ἐπιστημονικὰ ἔργα, δυνάμενα νὰ ἐπισύρωσι πλήρη τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν παντός. Σμικρὰ διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν ὑπομονή, μακρὰ ἐπιμονὴ διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν τόσων δυσευρέτων διὰ τοιαῦτα δυστυχῶς ἔργα ἀναγκαίων ὑλικῶν μέσων ἠδύναντο ν' ἀποκαλύψωσιν εἰς μὲν τὴν Ἐπιστήμην μνημεῖα ὑψίστης ἀξίας, εἰς τὴν ἀνθρωπότητα πλεῖστα ὅσα νέα μέσα πρὸς ἐπούλωσιν καὶ ἴασιν τῶν δεινῶν αὐτῆς, εἰς τοὺς ἰατροὺς νέους ὁρίζοντας ἐρεύνης καὶ σπουδῆς τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμὸν φυσικῶν ὅρων καὶ νόμων, καὶ νὰ περιποιήσωσι τιμὴν ἄφθιτον εἰς τοιούτων καὶ τόσων τέκνων τοιαύτην γενέτειραν γῆν.

Β'.

Ὁ Ἀέτιος (1) καταγόμενος ἐξ Ἀμίδης τῆς Μεσοποταμίας, ἐξ οὗ

(1) Τὸ ὄνομα **Ἀέτιος** παρὰ τοῖς προγενεστέροις δὲν ἤρκει μόνον ἄνευ ἑτέρου τινὸς πατρωνυμικοῦ ἢ ἄλλου ἐπιθέτου νὰ δηλώσῃ σαφῶς καὶ ὡρισμένως τὸν ἡμέτερον Ἀέτιον. Διότι τὰ μὲν ἔργα αὐτοῦ ἦσαν ἄγνωστα ἔτι, αἱ περὶ τούτου ἰδέαι συγκεχυμέναι καὶ ἀσαφεῖς, τὸ δὲ ὄνομα κοινὸν καὶ σύνηθες εἰς πλείστους ὅσους ἄλλους ἄνδρας, διαπρεπεῖς γε-

καὶ Ἀμιδηνὸς ἐπικαλεῖται, ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ ἕκτου αἰῶνος 540 μ. Χ. ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, χρηματίσας καὶ ἀρχία-

νομένους εἴς τε τὴν ἐκκλησίαν, τὰς ἐπιστήμας, τὴν πολιτείαν καὶ αὐτὸν τὸν στρατόν. Οὕτω γινώσκομεν Ἀέτιον τὸν Συκάνιον, Ἀέτιον τὸν περιπατητικὸν δοξογράφον, ὅστις ἠνθολόγησεν ἐξ ἀρχαιοτέρου τινὸς δοξογράφου Ξυναγωγὴν περὶ ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, ἧστινος εἰσὶν ἐπιτομὴ τὰ περὶ Ἀρεσκόντων πέντε βιβλία τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἐξῆς ἀπήνθησαν ἐπίσης οἵ τε Θεοδώρητος, Στοβαῖος καὶ ἄλλοι· Ἀέτιον τὸν ἔπαρχον (praefectus) τῆς πόλεως τοῦ Βυζαντίου τὸν καὶ κόμιτα ἐπίσης (419. μ.Χ.). Ἀέτιον τὸν Ἀρχιδιάκονον τῶν Παρισίων 330 μ.Χ. Ἀέτιον τὸν περίφημον ῥωμαῖον στρατηγόν, ὅστις ἀναλαβὼν τὴν ὑπερτάτην στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἐξουσίαν παρὰ τῆς Πλακιδίας, μητρὸς τοῦ ἀνηλίκου ἔτι Οὐαλεντιανοῦ τοῦ Γ'. ἐνίκησε μετὰ ταῦτα παρὰ τὰ Καταλαυνικὰ πεδία [Chalons-sur-Marne] τῷ 451 τὸν βασιλέα τῶν Οὔννων Ἀττίλαν τὸν ἐπικαλούμενον «θείαν μάστιγα» φονευθεὶς τέλος παρ' αὐτοῦ τοῦ Οὐαλεντιανοῦ τῇ ἐπιβουλῇ τοῦ συγκλητικοῦ Πετρωνίου Μαξίμου. Γνωρίζομεν Ἀέτιον τὸν ἐξ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας, ὅστις ὢν τῶν αἱρεσιαρχῶν τοῦ τετάρτου αἰῶνος καὶ ἀσπασθεὶς μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Εὐνομίου τὰς θρησκευτικὰς τοῦ Ἀρείου ἀρχάς, ἀπεκηρήχθη ἐπικληθεὶς ἄθεος ἐπὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ πλείστους ἄλλους. Πρὸς τὸν τελευταῖον τοῦτον τὸν ἐξ Ἀντιοχείας, οὗτινος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ ἀνευρίσκεται τὸ «Aëtii epistolae, qui Eunomii doctor fuerat» ἐν δὲ τῇ Bibliotheca Scorialensi τὸ χειρόγραφον «Orthodoxi contra Eunomium Dialogus cuius initium ab impii Aëtii epistola ducitur. συνεχέετο ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὁ ἡμέτερος Ἀέτιος, ὡς βλέπει τις παρὰ τῷ Remaclus, de nobilitate· opera omn. Francof. ad. M. 1597. Τόμ. I. σελ. 162. Νῦν δ' ὅμως, ὁπότε τὰ ἔργα αὐτοῦ δημοσιευθέντα τινὰ μὲν ἑλληνιστί, σχεδὸν δ' ἅπαντα λατινιστὶ πρό τινων αἰώνων ἐφείλκυσαν τὴν κοινὴν προσοχὴν καὶ κατέστησαν ὑποκείμενον ἐρεύνης οὐ μόνον ἰατρικῆς ἱστορικῆς ἀλλὰ καὶ καθαρῶς ἱστορικῆς, ἀνυψώσαντα τὸν συγγραφέα εἰς λίαν ἐπίζηλον θέσιν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἰατρῶν, οἱ δὲ ὁμώνυμοι αὐτοῦ οὐδὲν τῇ ἰατρικῇ ἢ ταῖς λοιπαῖς ἐπιστήμαις κατέλιπον ἡμῖν ἄξιον μνείας κειμήλιον, νῦν λέγω τὸ ὄνομα Ἀέτιος ἄνευ οὐδενὸς ἑτέρου προσδιορισμοῦ, ὑποδηλοῖ ἀναμφηρίστως καὶ σαφῶς τὸν ἡμέτερον Ἀέτιον.

Καὶ τινὲς μὲν ἀνέγνωσαν Ἀβυδινὸς ἐξ Ἀβύδου τάχα, Marsilius Cognatus variar. Observat. I. iv. κεφ. 17 σελ. 327 ἔκδ. Rod. 1587· οὐχὶ ὀρθῶς ὅμως. Διότι τὰ μὲν χειρόγραφα πάντα ἀναγράφουσιν «Ἀμιδηνός», οἱ δὲ μετ' αὐτὸν συγγράψαντες καὶ τούτου μνείαν ποιούμενοι Ἀμιδηνὸν αὐτὸν ὀνομάζουσι, καὶ νῦν δ' ἡ πόλις «Ἄμιδα» ἔτι καλεῖται, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ ἐπὶ βραχώδους ὑψώματος. Οὖσα μία τῶν ἀρχαίων πόλεων ἀπῳκήθη ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἀπὸ τοῦ 230· ὀχυρωθεῖσα δὲ καὶ ἐπαυξηθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ὑπέστη κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας πλεῖστα ὅσα δεινά, κυριευθεῖσα ἐν τέλει καὶ δῃωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου τῷ 1394, τῷ δὲ 1515 ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σελὶμ τοῦ Α'. καὶ ἔκτοτε διατελεῖ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας καλουμένη Ἄμιδα, **καρὰ Ἀμὶδ** ἢ καὶ ἀραβ. μόνον Ἀμὶδ ἢ Διαρβεκίρ. Παῦλος ὅμως ὁ ἐξ Αἰγίνης τὸν ἡμέτερον Ἀέτιον καὶ Καππαδόκην καλεῖ, φωνῶν «ὀρθῶς οἶμαι τὸν Καππαδόκην Ἀέτιον εἰπεῖν μείζονα τῶν νόσων» IV κεφ. I σελ. 131. ἔκδ. ἐν Βασιλείᾳ 1538. Ἄλλοι τέλος Ἀντιοχέα αὐτὸν καλοῦσιν, ἐξ οὗ καὶ ἡ πρὸς τὸν ὁμώνυμον σύγχυσις, καὶ ἕτεροι μόνον «Ἀέτιον», ὡς ὁ ὑφ' ἡμῶν τὸ πρῶτον ἀνευρεθεὶς καὶ ἀποκαλυφθεὶς τῷ ἰατρικῷ κόσμῳ Παῦλος Νικαῖος.

τρος τῆς αὐτοκρατορικῆς τοῦ Βυζαντίου Αὐλῆς, οὗ ἕνεκεν καὶ κόμις τοῦ Ὀψικίου ἐπεκαλεῖτο (1).

Εἰ καὶ ἡ λεπτομερὴς ἔρευνα τῶν μετὰ τὸν Ἱπποκράτην χρόνων πασιφανῶς ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραψάντων ἰατρῶν δὲν εἶνε εἰμὴ ἀσθενεῖς δονήσεις τῆς δαιμονίου ἱπποκρατικῆς λύρας, μεμακρυσμένη ἠχὼ τῆς θεοπνεύστου ἐκείνου φωνῆς, οὐχ ἧττον ὁ Ἀέτιος ἐν πολλοῖς φαίνεται τὰ μάλα νεωτερίζων. Σπουδάσας πιθανῶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (2), ὅπως καὶ ὁ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ ἀρ-

ὅρ. Anecdota medica graeca. Skevos Zervos Janus. Archiv. internat. p. l' Histoire de la Méd. etc. 15 Sept. 1901. p. 487. «Εἷς τέως τελείως ἄγνωστος ἰατρὸς τοῦ ἕκτου μ. Χ. αἰῶνος· ὁ Παῦλος Νικαῖος καὶ τὸ ἀνευρεθὲν ἔργον αὐτοῦ. Ἰατρικ. Πρόοδος 1-15 Μαρτ. 1903.

Παρατηρήσεως ἄξιον τυγχάνει ὄν, ὅτι οὔτε ἡ ἀφνειὸς Κόρινθος, οὔτε αἱ Πινδαρικαὶ Θῆβαι, ἀλλ' οὔτε αἱ εἰς τοσοῦτον ὕψος πνευματικῆς διαυγείας ἐξικόμεναι Ἀθῆναι συνεβάλοντό τι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς Ἰατρικῆς. Ἀλλ' ἡ Κῶς, ἡ Κνίδος καὶ Ρόδος, ἡ Ἰωνία καὶ καθόλου ἡ Μ. Ἀσία εἶνε ἐκείνη, ἥτις αὐτοδικαίως δύναται νὰ κληθῇ Μήτηρ καὶ Τροφὸς τῆς ἰατρικῆς. Διότι ἐνταῦθα συνελήφθη ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἀρτιμελὴς ἐγεννήθη, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀνετράφη καὶ τὰ πρῶτα αὐτῆς ἔκαμε βήματα ἡ ἰατρικὴ ὡς αὐτοτελὴς καθαρὰ ἐπιστήμη, διὰ λόγου ἐπίγνωσις τῆς ἀληθείας. Διότι ἀληθῶς ὁ μέγας Ἱπποκράτης καὶ ὁ Πραξαγόρας ἐγεννήθησαν ἐν Κῷ, ὁ Γαληνὸς καὶ Ἀπολλώνιος ἐν Περγάμῳ, ὁ Ἀσκληπιάδης ἐν Προύσῃ τῆς Βιθυνίας, ὁ Θεσσαλὸς καὶ Ἀλέξανδρος ἐν Τράλλεσιν, ὁ Ἀθήναιος ἐν Ἀτταλείᾳ, ὁ Μενέμαχος ἐν Ἀφροδισιάδι, ὁ Σωρανός, ὁ Ῥοῦφος καὶ Μάγνος ἐν Ἐφέσῳ, ὁ Ὀλυμπιακὸς ἐν Μιλήτῳ, ὁ Διοσκορίδης ἐν Ἀναζάρβοις τῆς Κιλικίας, ὁ Ἀρεταῖος καὶ Ἥρας ἐν Καππαδοκίᾳ, ὁ Ὀρειβάσιος ἐν Σάρδεσι καὶ ὁ ἡμέτερος Ἀέτιος ἐν Ἀμίδῃ. Διὰ τῶν ἔργων δὲ τούτων καὶ πλείστων ἄλλων ἡδραιώθη τὸ μέγα ἐπιστημονικὸν ἔργον, τὸ ἰατρικὸν οἰκοδόμημα, ὅπερ τόσον ἀριστοτεχνικῶς ἐθεμελίωσε, λεπτομερῶς ἐλάξευσε καὶ καὶ καλλιτεχνικῶς ἐπεξειργάσθη ὁ μέγας πατὴρ, ὁ θεῖος Ἱπποκράτης.

(1) Ὁ τίτλος «Κόμις τοῦ Ὀψικίου» ἐδίδετο ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς ἀρχιάτρους τῆς Αὐτοκρατορικῆς τοῦ Βυζαντίου Αὐλῆς, οἵτινες, φαίνεται, δὲν ἐξελέγοντο δι' εἰσηγήσεων καὶ εὐνοιῶν αὐλικῶν ἀλλὰ προκειμένου περὶ τῆς ὑγιείας τῶν μελῶν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Οἰκογενείας προετιμῶντο οἱ ἄριστοι τῶν ἰατρῶν διακρινόμενοι οὐχὶ κολακείᾳ ἀλλὰ βαθείᾳ παιδεύσει καὶ μεγάλῃ πρακτικῇ ἐξασκήσει· οὕτως ἐκτὸς τοῦ Ὀρειβασίου καὶ τοῦ ἡμετέρου Ἀετίου, ἀρχίατροι τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς ὑπῆρξαν καὶ οἱ Θεόφιλος Πρωτοσπαθάριος, Συμεὼν Σῆθος, Μιχαὴλ Δούκας, Ἰωάννης Ἀκτουάριος καὶ ἄλλοι, ἔχοντες ἐν ταὐτῷ καὶ τὸν τίτλον τοῦ κόμιτος τοῦ Ὀψικίου καὶ κατέχοντες διὰ τῶν ἑαυτῶν περιφανῶν ἔργων λίαν σημαίνουσαν θέσιν ἐν τῇ καθόλου ἐπιστήμῃ. Ὁ τίτλος οὗτος κατὰ μὲν τὸν Fabricius : Auctoritatem vix ante Justiniani tempora: Biblioth. graec. Vindob. Vol. III. p- 319. κατὰ δὲ τὸν J. Montanus : vix ante barbarorum illuviem apud idoneos auctores reperitur : praev. ad Aët. Basil. 1535.

(2) Τὴν γνώμην ταύτην νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀνέκαθεν μὲν ἡ Αἴγυπτος διεκρίνετο διὰ τὴν μεγίστην πρὸς τὴν ἰατρικὴν

χίατρος Ὀρειβάσιος καὶ λίαν ἔνθερμος χριστιανὸς καὶ ἔγγαμος, ἠκολούθησεν ἐν τῇ ἰατρικῇ τὴν Σχολὴν τῶν Μεθοδικῶν, ἧς ἀρχηγὸς

ἐπίδοσιν αὐτῆς ἐξ οὗ καὶ τὸ ἡροδότειον «Πάντα δ' ἰατρῶν πλέα» βιβλ. ΙΙ. σ. 168, κατὰ δὲ τὸν πολιὸν Πλούταρχον «ἀκούομεν τοὺς Αἰγυπτίους ἅπαντας ἰατροὺς εἶναι». Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀετίου ἡ σχολὴ τῆς Ἀλεξανδρείας ἤκμαζεν ἔτι, πλέον ἢ ἀρκούντως, ἀφοῦ ἤδη ἐπὶ τόσους αἰῶνας ὑπῆρξε μόνη, εἰς ἣν αἱ Μοῦσαι, αἱ Ἐπιστῆμαι καὶ μετ' αὐτῶν ἡ Ἰατρικὴ πάντοθεν διωκόμεναι ἀνεῦρον ἀσφαλὲς ἄσυλον, θερμὴν ξενίαν, στεγασθεῖσαι ὑπὸ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα, τὸ περίφημον αὐτῆς μουσεῖον, τὴν περικλεῆ Βιβλιοθήκην, προπαιδεύσασα ἅπαντας τοὺς ὁπωσδήποτε ἐπιφανεῖς καὶ ὄνομα καταλιπόντας ἰατρούς, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἐφιέμενος εὐρυτέρας μορφώσεως, ἤρχετο εἰς τὴν γῆν τῶν Πτολεμαίων πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἰατροφιλοσοφικῶν αὐτοῦ γνώσεων, πρὸς λῆψιν τοῦ χρίσματος τῆς σοφίας. Ἐν τοῖς ἔργοις δὲ τοῦ Ἀετίου ὑπάρχουσι χωρία, ἅτινα δεικνύουσιν ὅτι οὗτος οὐ μόνον ἔζησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰργάσθη ἰατρικῶς, παρασκευάσας φαρμακευτικὰς σκευασίας, ὡς λ.χ. ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ ἀνευρίσκομεν τὰ ἑξῆς: «Ἔλαιον νάρδου, ὃ ἐσκεύασα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ», καὶ κατωτέρω «Ἐλαίου σκευασία, ὃ ἐσκεύασα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ» κλπ. Ἀλλὰ μὴ ἡ περιγραφὴ νοσολογικῶν καταστάσεων καὶ ἐπεμβάσεων χειρουργικῶν, αἵτινες ἦσαν ἴδιαι ὅλως τοῖς Αἰγυπτίοις, ὡς λ. χ. «Περὶ κροκοδειλοβρώτων» κεφάλ. ϛ' π. λ. «Περὶ νυμφοτομίας» Λόγ. Ἑκκαιδέκατος σελ., 152 κλπ., ἡ χρῆσις λέξεων τῆς αἰγυπτιακῆς γλώσσης, ὡς τὰ τῶν μηνῶν ὀνόματα «Θώθ, Φαωφί, Ἀθήρ, Χαάκ, Τυβί, Μεχείρ, Φαμενώθ» κλπ., τέλος αὐτὸ τοῦτο τὸ σύστημα τῆς Σχολῆς, ἧς ὀπαδὸς τυγχάνει καὶ ἥτις τοσοῦτον ἐν Αἰγύπτῳ διαδεδομένη ἦν, μὴ λέγω ἅπαντα ταῦτα δὲν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ θεωρήσωμεν λίαν πιθανὴν τοιαύτην τινὰ δοξασίαν;

Ὡς πρὸς δὲ τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τοῦ συγγραφέως ἄπορον ὄντως τυγχάνει πῶς μέχρι πρό τινος ἔτι ἐτίθεντο ἐν ἀμφισβητήσει, ἀφ' οὗ ἁπλῆ τοῦ ἔργου ἀνασκόπησις πείθει ἀδιστάκτως καὶ τὸν ἁπλοϊκώτατον ἀναγνώστην, ὅτι ὁ Ἀέτιος ὄχι μόνον ἐθνικὸς δὲν ἦτο, ὅπως ὁ ἡμέτερος Παῦλος Νικαῖος, ἀλλ' ἦν χριστιανὸς καὶ δὴ ἐκ τῶν ἐνθερμοτάτων καὶ εἰλικρινεστάτων. Διότι οὐ μόνον ἐγίνωσκε πατριάρχας, ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς ἐκκλησίας, τὰς συνταγὰς τῶν ὁποίων δὲν ὤκνησε πιστῶς ν' ἀντιγράψῃ καὶ διαφυλάξῃ ἡμῖν ἀκεραίας, ἀναγομένας εἰς κατασκευὴν ἐκκλησιαστικῶν μύρων καὶ θυμιαμάτων. (Ὅρ. Ἑκκαιδέκατον Λόγ. ἐκδ. Σκεύου Ζερβοῦ σελ. 169. 170. 171). Ἀλλὰ καὶ περὶ ἐπιφοιτήσεως ἁγίων ὁμιλεῖ (ὅρ. κοιλιακὰ φάρμακα κεφ. λα' ἀνεκδότου Ἐνάτου λόγου, ἔνθα ἀναγράφει «Κατ' ὄναρ δέ τινι ἐφάνη τις τῶν Ἁγίων λέγων» . . . κ. ἄ. Πρὸς δὲ καὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων τελείαν εἶχε γνῶσιν, ὡς μαρτυροῦσι στίχοι ἐκ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαβίδ, οὓς ἀναγράφει χάριν θεραπευτικῶν σκοπῶν καὶ ὧν ἡ ἀπαγγελία ἢ ἡ γραφὴ καὶ τοποθέτησις ὑπὸ δένδρα, ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐπιβλαβῆ ζωΰφια καὶ ἀπολυμάνῃ τοὺς πέριξ τόπους (ὅρ. περὶ Καμπῶν κλπ. κεφ. νδ'. παρόντος λόγου), ἔνθα γράφει «Ἐὰν γράψας ἐπιδήσῃς ἐν αὐτοῖς ταῦτα τὰ ῥήματα τοῦ Ψαλμοῦ· «καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον . . . ἕως τοῦ δώσει ἐν καιρῷ «αὐτοῦ καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται»· καὶ εὐθὺς κατωτέρω λέγει «Γράψας εἰς ὄστρακον ῥῖψον ἐν τῷ τόπῳ» τὸ «ἔσται ὡς τὸ ξύλον «τὸ πεφυτευμένον». Τέλος μήπως ἡ πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν ἐπίκλησις τοῦ

ὑπῆρξεν ὁ ἀπὸ Βιθυνίας ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος Ἀσκληπιάδης ὁ καὶ ψυχρολούτρης καλούμενος, κατὰ τὰς θεωρίας καὶ γνώμας τοῦ ὁποίου συνέστη καὶ ἐσυστηματοποιήθη αὕτη, ἕνεκα τῶν ἔργων τοῦ ἐκ Λαοδικείας Θεμίσωνος, βραδύτερον τοῦ Θεσσαλοῦ, τοῦ Σωρανοῦ καὶ ἄλλων, καὶ ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους προσεχώρησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρὸς τὴν τῶν Νεοπλατωνικῶν φιλοσοφικὴν Σχολήν.

Ὅ,τι δ' ἐποίησεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τῇ Νομικῇ μὲ τοὺς Πανδέκτας, τὰς Εἰσηγήσεις καὶ Νεαρὰς αὐτοῦ, καὶ ἐν γένει τὸ ὅλον αὐτοῦ ἔργον, τοῦτ' αὐτὸ ἐπειράθη νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ ὁ τούτου ἀρχίατρος Ἀέτιος ἐν τῇ Ἰατρικῇ. Συλλέξας ἐπιμελέστατα ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων χειρογράφων ἰατρικῶν τε καὶ μή, πᾶν ὅ,τι ἐφαίνετο αὐτῷ δοκίμως ἔχον, ἀπετέλεσεν ἰατρικὴν σύνοψιν πολύτιμον ὄντως, ἐν ᾗ ἀπεθησαύρισε χωρία καὶ κεφάλαια ὅλα προγενεστέρων γνωστῶν ἔργων περισωθέντων ἢ καὶ τέλεον νῦν ἡμῖν ἀπολεσθέντων, πρὸς δὲ συγγραφεῖς καὶ συγγράμματα τέως τελείως ἡμῖν ἄγνωστα, ἅτινα θὰ παρέμενον πάντως βεβυθισμένα εἰς τὴν λήθην, οὐδενὸς ἄλλου μαρτυρίου περὶ αὐτῶν περισωθέντος ἡμῖν ἐξ ἄλλης πηγῆς. Τὸ γεγονὸς τοῦτο προστιθέμενον εἰς τὰ τόσα τοῦ συγγραφέως προτερήματα καὶ δὴ τὴν τόσην πνευματικὴν διαύγειαν, τὴν δεινὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν ἐπιμελῆ, ψυχρὰν παρατήρησιν, προσδίδει εἰς τὸ ἔργον ἰδίαν ὅλως βαρύτητα καὶ ἀξίαν.

Τὴν ὅλην ἰατρικὴν ἐπιστήμην περιέλαβεν ἐν δέκα καὶ ἓξ λόγοις, ἕκαστος τῶν ὁποίων πραγματεύεται καὶ ἕνα ἢ πλείονας κλάδους τῆς ἰατρικῆς μετὰ σαφηνείας καὶ λεπτομερείας ἔστιν ὅτε καταπλησσούσης. Καὶ δὲν εἶνε μὲν ὁ Ἀέτιος ὁμηρικὸς τὴν φράσιν, ἀλλ' οὔτε ἱπποκρατικὸς τὴν κυριολεξίαν, εἰς τὴν περιγραφὴν ὅμως εἶνε ἱκανώτατος καὶ ἐκλεκτικώτατος τὴν ἔκφρασιν. Ἔναυλα ἔχων τὰ ἱπποκρατικὰ ῥήματα. «Ἰητρικὴ πάντα πάλαι ὑπάρχει καὶ ἀρχὴ καὶ ὁδὸς εὑρημένη, καθ' «ἣν καὶ τὰ εὑρημένα πολλά τε καὶ καλῶς ἔχοντα εὕρηται ἐν χρόνῳ «πολλῷ καὶ τὰ λοιπὰ εὑρεθήσεται, ἤν τις ἱκανός τε ἐὼν καὶ τὰ εὑ-

θείου διὰ τῶν φράσεων «Θεὲ Ἀβραάμ, Θεὲ Ἰσαὰκ συνέργησον τῷ ἔργῳ τούτῳ» καὶ τὸ «**Ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς Λάζαρον ἀπὸ τοῦ τάφου ἀνήγαγε καὶ Ἰωνᾶν ἐκ τοῦ κήτους**, λέγε κατέχων τὸν λάρυγγα τοῦ πάσχοντος» Λόγ. IV. κεφ. 5, καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τῶν ἐνθέρμων καὶ λίαν εἰλικρινῶν χριστιανικῶν τοῦ ἀνδρὸς πεποιθήσεων; Ὅτι δὲ καὶ ἔγγαμος ἦν ὅρ. Ἑκκαιδέκατον Λόγ. ἔκδ. Σκ. Ζερβοῦ κεφ. «Περὶ Θύμων» σελ. 154.

« ρημένα εἰδὼς ἐκ τουτέων ὁρμώμενος ζητέῃ· ὅστις δὲ ταῦτα ἀποβα-
« λὼν καὶ ἀποδοκιμάσας πάντα ἑτέρῃ ὁδῷ καὶ ἑτέρῳ σχήματι ἐπι-
« χειρέει ζητέειν καὶ φήσει τι εὑρηκέναι, ἐξηπάτηται καὶ ἐξαπατᾶται·
« ἀδύνατον γάρ»· παρέλαβε τὰς γνώμας ἁπάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ διαπρεψάντων ἰατρῶν ἀπὸ τοῦ Ἱπποκράτους μέχρις Ὀρειβασίου, Μαρκέλλου τοῦ Ἐμπειρικοῦ καὶ Πέτρου ἀρχιάτρου τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδωρίχου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοσόφων, σοφιστῶν, πατριαρχῶν, ἐπισκόπων καὶ διακόνων ἔτι, συμπτύξας δὲ ἢ ἀναπτύξας αὐτὰς καὶ ἐξελέγξας τὰς τυχὸν ἐσφαλμένως ἐχούσας, στηριζόμενος εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐρεύνας καὶ λεπτομερεστέρας παρατηρήσεις, ἀπαύγασμα μακρῶν μελετῶν καὶ ἐρευνῶν τῆς Φύσεως, μακρᾶς πρακτικῆς ἐξασκήσεως καὶ μεγίστης ἀτομικῆς πείρας, ἀπεκρυστάλλωσε τὰς οὕτω μορφωθείσας ἰδέας αὐτοῦ εἰς ἰατρικὰ κεφάλαια, ἅτινα νῦν τιθέμενα ἐπὶ νεωτέρων ἐπιστημονικῶν βάσεων, τροποποιούμενα κατὰ τοὺς ἰσχύοντας νῦν ἰατρικοὺς νόμους, δύνανται τὰ πλεῖστα τούτων νὰ θεωρηθῶσιν ὡς κεφάλαια δοκίμου τινὸς συγχρόνου ἔργου, ἐστεμμένου τινὸς τῆς Ἐπιστήμης μύστου.

Παραλληλίζων ὁ Φώτιος τὸ ἔργον τοῦτο πρὸς τὰ προγενέστερα τούτου ὅμοια λέγει. «Καὶ ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναι, ὁ προκείμενος τοῦ ἀνδρὸς
« πόνος τῶν μὲν Ὀρειβασίου συνόψεων, ἥν τε πρὸς Εὐστάθιον καὶ ἣν
« πρὸς Εὐνάπιον ἔγραψε, τοῖς πᾶσι κρατεῖ· αἰτιολογίαις τε γοῦν προέ-
« χει καὶ διαγνώσεσι καὶ προγνώσεσι καὶ προσδιορισμοῖς καὶ τῷ τῆς
« θεραπείας πλάτει»· καὶ κατωτέρω ὁ αὐτός: «Ὅς γὰρ τὰς ἰάσεις
« ἀπελάσαι ἑλόμενος ἐμφανίζειν δι' ἔργων, τοῦτο τὸ βιβλίον ἐπιμελῶς
« μεταχειρίζεσθαι δεῖ, καὶ τὴν σχολὴν εἰς αὐτὸ συντεταγμένην ἔχειν,
« καὶ ὅ γε πεισθεὶς τῇ παρακινήσει ἐν αὐτῇ τῇ πείρᾳ τὸ κέρδος εὑρήσει»
Φωτίου μυριοβίβλου σελ 577.

Γ'.

Δέκα ὁλόκληροι διέρρευσαν αἰῶνες, ὅπως ἴδῃ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τμῆμά τι τοῦ εἰρημένου ἔργου καὶ γίνῃ γνωστὸς εἰς τὸν ἰατρικὸν κόσμον ὁ Ἀέτιος. Μόλις δὲ τὸ ἔτος 1533 ὁ ἀστὴρ αὐτοῦ ἀποκαλυφθεὶς διὰ τῶν ἀτρύτων κόπων τοῦ Aldus Manutius καὶ Andreas Asulanus, ἀφ' ἑνός, τοῦ Jean Cornarius καὶ J. Baptist.

Montanus (1) ἀφ' ἑτέρου, βαίνει πρὸς μεσουράνησιν, ἐφελκύων τὴν προσοχὴν σύμπαντος τοῦ ἰατρικοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν ᾧ τὸ ὅλον ἔργον μεταφρασθὲν ἐκ τῶν χειρογράφων ἐδημοσιεύθη λατινιστὶ μετὰ σφαλμάτων οὔτε ὀλίγων οὔτε σμικρῶν, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὴν μητρικὴν αὐτοῦ, εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκείνην, εἰς ἣν ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἐνεπνεύσθη, συνέλαβεν, ἐπεξειργάσθη καὶ ἀπέδωκε τὰς ἰδίας ἰδέας καὶ νοήματα, τὰς κρίσεις καὶ παρατηρήσεις του, μόνον τὰ ὀκτὼ πρῶτα βιβλία ἐδημοσιεύθησαν, ἐκ δὲ τῶν ὑπολειπομένων ἑτέρων ὀκτώ, μόνον ἐδάφιά τινα τοῦ ἐνάτου λόγου ὑπὸ Joh. Ern. Hebensteit 1703-1757, τὸ λη'. κεφάλαιον τοῦ αὐτοῦ λόγου «περὶ ἀσκαρίδων» ὑπὸ Joh. Mag. a Tengström. Abeae 1817, τὸ κη'. κεφάλ. τοῦ αὐτοῦ «περὶ Εἰλεοῦ καὶ χορδαψοῦ» ὑπὸ Μουστοξύδου, καὶ τέλος ὁ Δωδέκατος Λόγος «περὶ ἰσχιάδος καὶ ποδάγρας καὶ ἀρθρίτιδος» ὑπὸ Γ. Κωστομοίρη. Παρισίοις 1892 τῇ ὑλικῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀρωγῇ.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὁπότε ἡμεῖς τυχαίως ὅλως τεθέντες ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Ἀετίου, καὶ συμπληροῦντες ἐν Γερμανίᾳ τὰς ἡμετέρας σπουδάς, ἠδυνήθημεν ὑπερβάντες κωλύματα μέγιστα νὰ φέρωμεν τὸ πρῶτον εἰς φῶς τὸν τελευταῖον αὐτοῦ Λόγον ἤτοι τὸν Ἑκκαιδέκατον, (2) ὅστις ἀνενδοιάστως δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι εἶνε ἡ κορωνὶς τοῦ ὅλου σχεδὸν ἀετίου ἔργου. Διότι ἐν τῇ Γυναικολογίᾳ δὲν τυγχάνει ἁπλοῦς μόνον ἀντιγραφεὺς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἰατρῶν, δὲν εἶνε σχοινοτενὴς ἐξηγητὴς τῶν προϋπαρξασῶν θεωριῶν, ἀλλ' οὐδὲ καὶ βραχυλόγος τῶν ζητημάτων ἐρευνητής. Τοὐναντίον μάλιστα, ἀπεριφράστως δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐξ ὅλων αὐτοῦ τῶν Λόγων, ἐξ ὅλων τῶν εἰδικοτήτων, ἃς ἠρεύνησε καὶ περιεγραψεν, ἡ Γυναικολογία εἶνε ἡ προσφιλεστάτη αὐτῷ εἰδικότης, δι' ἣν καὶ μόνην τὰ σημαντικώτερα ἐσημείωσε γεγονότα καὶ σπουδαιότατα καινοφανῆ καὶ ἄκρως βαρυσήμαντα ἐχάραξε κεφάλαια, παραλείποντες δὲ συντομίας χάριν τὰ διάφορα μαι-

(1) Ἀετίου Ἀμιδηνοῦ βιβλίων ἰατρικῶν τόμος Α'. τουτέστι βιβλία ὀκτὼ τὰ πρῶτα ἐκδ. Aldus Manutius et Andreas Asulanus. Venetia 1533. Aëtii Antiocheni medici de cognoscendis et curandis etc. Jean. Cornarius 1533. Basilia. Aëtii Amideni quem alii Antiachenum vocant [Libri XVI. Tomi duo etc. 1534. Lugduni. Aëtii medici contracti etc. etc. 1542.

(2) Ἀετίου περὶ τῶν ἐν μήτρᾳ παθῶν ἢ Λόγος ἑκκαιδέκατος καὶ τελευταῖος τὸ πρῶτον νῦν ἐκ τῶν χειρογράφων ἐκδιδόμενος κλπ. ὑπὸ Σκεύου Γ. Ζερβοῦ. Λειψία 1901.

ευτικὰ κεφάλαια, σημειοῦμεν μόνον, ὅτι πλεῖσται ὅσαι χειρουργικαὶ ἐπεμβάσεις τῆς γεννητικῆς σφαίρας καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ σώματος, φέρουσαι ὀνομασίας προσώπων σημαντικῶν ἄλλως τε ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐπιστήμῃ, περιγράφονται μετὰ θαυμαστῆς ὄντως ἀκριβείας καὶ καταπλησσούσης λεπτομερείας. Αἱ δὲ γνώσεις καὶ αἱ ἰδέαι αὐτοῦ περί τε τῶν θέσεων καὶ τῶν σχημάτων τοῦ ἐμβρύου, περὶ ἁπασῶν τῶν μαιευτικῶν χειρουργιῶν, τῶν τρόπων καὶ μέσων τῆς ἐκτελέσεως τῶν πολυπλόκων τούτων ἐγχειρήσεων, εἶνε σχεδὸν αὐταὶ αὗται αἱ τὴν σήμερον κρατοῦσαι ἐν τῇ ἰατρικῇ, αὐταὶ ἄθικτοι, ἀναλλοίωτοι. Διὰ τοῦ ἔργου ἐκείνου ἀποδεικνύεται πασιφανῶς, ὅτι ὁ ἐμβρυουλκὸς δὲν εἶνε ἐφεύρεσις ἀγγλική, ἀλλ' ἐπινόησις ἀρχῆθεν ἑλληνικὴ τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων, ὅτι ἡ ἐξαίρεσις τῆς μήτρας θεωρουμένης τέως ὡς ἀναφαιρέτου δῆθεν τοῦ ὀργανισμοῦ μέρους, ἡ ὑστερεκτομία λέγω ἡ κολπική, ἥτις τοσοῦτον διήγειρε πάταγον ἐκτελεσθεῖσα ὑπὸ W. Freund τῷ 1875, δὲν εἶνε γερμανικὴ ἀνακάλυψις, ἀλλ' ἐπινόησις τοῦ Ἀετίου ἐκτελέσαντος αὐτοῦ πρώτου ταύτην, καθορίζοντος τὰ κατὰ τὴν ἐγχείρησιν καὶ προτρεπομένου εἰς τὴν μετὰ θάρρους καὶ ἀφόβως ἐξαίρεσιν τοῦ ὀργάνου.

Ἀλλὰ μὴ ἡ ῥιζικὴ τῆς **βουβωνοκήλης** ἐγχείρησις, ἥτις κοινῶς ἀλλ' ἀδίκως θεωρεῖται ἐφεύρεσις καὶ κτῆμα τῆς Ἰταλικῆς Σχολῆς, ὁ μετασχηματισμὸς τοῦ ἐμβρύου, καὶ καθόλου εἰπεῖν, αἱ πλεῖσται, ἂν μὴ πᾶσαι, αἱ μαιευτικαί, γυναικολογικαὶ καὶ πλεῖσται ὅσαι τῆς Γενικῆς καὶ Εἰδικῆς χειρουργικῆς ἐπεμβάσεις, δὲν εἶνε ἐπινόησις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἰατρικοῦ πνεύματος ὅπερ, ἐξαρθὲν οὕτως εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἐμπνεύσεώς του ἐφεῦρε, πολλαπλῶς ἐχρήσατο καὶ λεπτομερῶς περιέγραψεν αὐτάς τε καὶ τὰ πρὸς ταύτας ἀναγκαιοῦντα χειρουργικὰ ἐργαλεῖα, ὄργανα ἅπερ καὶ ἡμεῖς νῦν ἔτι πρὸς τοὺς αὐτοὺς μεταχειριζόμεθα σκοπούς, μὲ ξενόφωνα ὅμως δυστυχῶς ὀνόματα;

Τὸ ἔργον ἐκεῖνο μεταφρασθὲν εἰς τὴν Γερμανικὴν ἐγένετο ὑποκείμενον πλείστων ὅσων κρίσεων καὶ μελετῶν· (1) αἱ πάντοθεν δ' ἐνδείξεις

(1) Δὲν θεωροῦμεν ἄπο σκοποῦ νὰ ἐκφράσωμεν ἐνταῦθα τὴν μεγάλην ἡμῶν λύπην πρὸς τὸν συνάδελφον καὶ φίλον κ. Julius Pagel Καθηγητὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ὅστις ἀσχολούμενος ἀπὸ μακροῦ χρόνου περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ Ἑκκαιδεκάτου λόγου, ἠναγκάσθη μετὰ τὴν ἡμετέραν δημοσίευσιν καὶ τὴν προτεραιότητα τοῦ ἡμετέρου ἔργου, νὰ παραιτηθῇ τῆς ἑαυτοῦ ἐργασίας, ἀναθέσας τὴν μετάφρασιν αὐτοῦ εἰς τὸν κ. Wegscheider, τὰ μάλα χολωθείς. Τοῦτο βεβαίως δὲν θὰ συνέβαινεν, ἐὰν αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Pagel δὲν ἄφινε τὰ πράγματα

συμπαθείας καὶ ἡ παρότρυνσις πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὅλου ὑπολειπομένου ἀνεκδότου ἔργου, κολοσσιαίου πάντως διὰ τὰς ἐμὰς πολλαχῶς ἀσθενεῖς δυνάμεις, ἐνεθάρρυνάν με, ὅπως προβῶ εἰς τὴν ὅλην ἀντιγραφὴν αὐτοῦ. Ἐπεξεργασθεὶς δὲ δεόντως τὸν Δέκατον Πέμπτον Λόγον καὶ καθ' ὅλα ἐν ἑτοίμῳ ἔχων, ἠρξάμην δημοσιεύων αὐτὸν ἐν Λειψίᾳ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1901, χάριν τῆς ὀγδοηκοστῆς ἐπετηρίδος τῆς γεννήσεως τοῦ Virchow, ὁπότε ἐν Βερολίνῳ εὑρισκόμενος καὶ ἀντιπροσωπεύων τοὺς ἐν Ἑλλάδι μαθητὰς τοῦ σοφοῦ διδασκάλου κατὰ τὰς ἐν λόγῳ ἑορτάς, ἐπέδωκα αὐτῷ τὰ δύο πρῶτα τυπογραφικὰ φύλλα καταλλήλως ἐσκευασμένα, προσφωνῶν ἐν τῷ Abgeordneten Hause τοῦ Βερολίνου, ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἡ συνέχεια ὅμως τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου ἐκείνου διεκόπη ἔκτοτε, μὴ ἐπαναληφθεῖσα ἔτι ἐλλείψει ὑλικῶν μέσων, ὅπως καὶ νῦν ἔτι διὰ τὸν αὐτὸν πάλιν λόγον ἡ παροῦσα δημοσίευσις δὲν θὰ ἔβλεπε τὸ φῶς, ἐὰν πανταχοῦ ζητῶν καὶ οὐδαμοῦ εὑρίσκων δὲν κατέφευγον εἰς τὰς στήλας τῆς φίλης Ἀθηνᾶς.

Καὶ νῦν μεταβῶμεν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ σπουδὴν τῶν σωζομένων χειρογράφων τοῦ Ἀετίου.

νὰ βαδίσωσιν ὅπως ἐβάδισαν, μὴ ἔχων ἴσως πεποίθησιν εἰς ἑαυτὸν ὡς πρὸς τὴν τελείαν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς. Διότι εἰ καὶ ἤρχετο σχεδὸν ἑβδομαδιαίως εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν χειρογράφων τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου, ἐκ τοῦ γραφείου τῆς ὁποίας ἄριστα ἐγίνωσκε τὸν σκοπὸν τῆς ἐμῆς ἐκεῖ καθ' ἑκάστην παρουσίας, πρὸς παραλληλισμὸν δηλ. τῶν ἐν Λειψίᾳ τυπογραφικῶν δοκιμίων πρὸς αὐτὰ τὰ χειρόγραφα καὶ ἐξέλεγξιν τῶν τυχὸν ἐσφαλμένως ἐχόντων, οὐχ ἧττον ἀφῆκε νὰ δημοσιευθῇ τὸ ἐμὸν ἔργον, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ παραπονεθῇ οὕτω καθ' ἡμῶν καὶ τοῦ γραφείου τῶν χει/φων ὡς δῆθεν ἀδικηθείς. Ἐν ᾧ ἐὰν ἐγκαίρως μοι ἐγνωστοποίει τοῦτο, ἴσως μία ἀπὸ κοινοῦ συνεργασία ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἔργου νὰ ἐποίει αὐτὸ πολλῷ τελειότερον, ἀφ' οὗ ὁ μὲν κ. Pagel ὀλιγώτερον ἢ ὅσον ἀρκεῖ διὰ τοιοῦτον ἔργον γινώσκει τὴν ἑλληνικήν, ἡμεῖς δὲ πολλῷ ἐκείνου ὑπολειπόμεθα ἀφιερωθέντος ἀπὸ δεκαετηρίδος καὶ πλέον εἰδικῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς καὶ μόνον ταύτην. Εὐτυχῶς αἱ δάφναι ἃς μέχρι τοῦδε ἔδρεψε καὶ δρέπει ὁ σοφὸς καθηγητὴς εἶνε ἄφθονοι καὶ πλέον ἢ ἀρκεταὶ νὰ καλύψωσι τὸ εὐρὺ μέτωπόν του· μία δὲ κατ' ἀριθμὸν ὀλιγωτέρα οὐδόλως μειοῖ τὴν ἐξέχουσαν θέσιν ἣν κατέχει ἐν τῇ ὅλῃ χορείᾳ τῶν τῆς Ἑσπερίας σοφῶν.

Χειρόγραφα τῶν ἔργων τοῦ Ἀετίου.

Δ΄.

Ἐπιθυμοῦντες ὅπως τὸ ἔργον καταστῇ ὅσον ἔνεστι τέλειον, ἀπεφασίσαμεν, ὅπως μεταβαίνοντες ἐν ἀνάγκῃ ἐπὶ τόπου μελετήσωμεν τὰ ἁπανταχοῦ, εἰ δυνατόν, χειρόγραφα τοῦ Ἀετίου, καὶ παραλληλίσαντες ταῦτα πρὸς ἄλληλα συσχετίσωμεν τὰς διαφόρους γραφάς, τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης, τὴν ἡλικίαν, τὴν μετ᾽ ἐπιστασίας ἢ μὴ ἀντιγραφὴν κλπ. καὶ οὕτω δυνηθῶμεν νὰ προκρίνωμεν ἐν τῇ δημοσιεύσει τὰς ἀρίστας τῶν γραφῶν. Ὅθεν μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τοὺς ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις μόνον τῆς Εὐρώπης εὑρισκομένους κώδικας, καὶ γινώσκοντες ὅτι ἡ μήτηρ Ἑλλὰς στερεῖται, ὡς μὴ ὤφειλε τοιούτων, ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀναδίφησιν τῶν ἐν Ἀνατολῇ βιβλιοθηκῶν δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν, ἀρξάμενοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ καταλήξαντες ἐν Μ. Ἀσίᾳ, μὴ ἀπαξιοῦντες νὰ ἐρευνῶμεν καὶ αὐτὰ τὰ πρὸ τῶν εἰκονοστασίων κρεμάμενα παλαιὰ βιβλία, ἰδίᾳ δὲ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἱερῶν τεμενῶν, τῶν Μονῶν καὶ Μετοχίων, ἀναζητοῦντες τὰ λείψανα προγονικῆς εὐκλείας, τῆς ἀρχαίας ἰατρικῆς, τεθωρακισμένοι ἀπέναντι τῶν ἐπιπολαζουσῶν προλήψεων, τῶν κινδύνων, διὰ τῆς ἰατρικῆς ἡμῶν τηβέννου, τοῦ χειρουργικοῦ μαχαιρίου, τῆς δωρεὰν ἰατρικῆς πράξεως. Χειρουργοῦντες ἐν μέσῳ ἡμιαγρίων καὶ θεραπεύοντες παγκοίνως γνωστοὺς ἀναπήρους, ἐφειλκύομεν τὸν γενικὸν αὐτῶν σεβασμόν, ὅστις μετετρέπετο εἰς διάνοιξιν καὶ ἐλευθέραν εἴσοδον πρὸς ἔρευναν καὶ αὐτῶν τῶν ἱερωτάτων μερῶν πάσης φυλῆς καὶ θρησκείας. Ἐν τῇ ῥύμῃ τοῦ μακροῦ καὶ ἅμα περιπετειώδους τούτου ταξειδίου, ηὐτυχήσαμεν ν᾽ἀνεύρωμεν πληθὺν ὅλην πολυτίμων ἀραβικῶν χειρογράφων καί τινα ἑλληνικά. Ἐν ᾧ δὲ καταλιπόντες τ᾽ ἀρχαῖα τῆς Μ. Ἀσίας Μόβωλα μετεβαίνομεν εἰς Τράλλεις καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἔφεσον, Πριήνην καὶ Μίλητον, καταγγελθέντες ὡς πολιτικοὶ δῆθεν κατάσκοποι, συνελήφθημεν καὶ δέσμιοι ὡδηγήθημεν εἰς τὰς κεντρικὰς τῆς Σμύρνης φυλακάς. περιωρισμένοι πρὸς ἐξορίαν. Καὶ ἀνεκτήσαμεν μὲν τὴν προσωπικὴν ἡμῶν ἐλευθερίαν, ἕνεκα τῆς ἐνεργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ ἐν Σμύρνῃ Γερμανικοῦ Προξενείου, τὸ προϊὸν

ὅμως τῶν ἐρευνῶν μας, τὰ εἰς εἴκοσι καὶ δύο συμποσούμενα χειρόγραφα ἡλικίας μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἀπώλοντο διὰ παντός, κατασχεθέντα καὶ δημευθέντα· οὕτως ἐξέλιπεν ὕλη ἐξ ἧς θὰ ἐγράφοντο ἐν τῇ Ἰατρικῇ Ἱστορίᾳ ἴσως πολύτιμοι σελίδες τοῦ τμήματος τῶν Ἀράβων ἰατρῶν.

Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἰατρικῶν χειρογράφων ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας πλεῖστα ὅσα ἀνέκδοτα καὶ τέως τελείως ἄγνωστα, τὰ σπουδαιότατα τῶν ὁποίων εἰσὶ τὰ ἑπόμενα. Α^ον^ Παύλου Νικαίου βιβλίον ἰατρικόν. Ὁ ἰατρὸς οὗτος τέως τελείως ἄγνωστος παραμείνας, θέλει καταλάβει μετὰ σμικρὸν δημοσιευόμενος σπουδαιοτάτην θέσιν ἐν τῇ ὅλῃ χορείᾳ τῶν ἀρχαίων ἰατρῶν, μέλλων νὰ κληθῇ καὶ δικαίως ὁ πατὴρ τῆς Νευρολογίας, διὰ τὰς ἐκπλησσούσας ὄντως νευρολογικὰς γνώσεις του, αἵτινες οὐδαμοῦ οὔτε εἰς τοὺς τούτου προγενεστέρους οὔτε εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν ἀπαντῶσι, θεωρούμεναι ὡς κυήματα τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Τὸ ἔργον ἀρκούντως ὀγκῶδες ἄρχεται διὰ τῶνδε: «Πολλῶν τε καὶ ποικίλων γενομέ-«νων νοσημάτων ἀναριθμήτων τε συμπτωμάτων περὶ τὰ ἀνθρώπινα «σώματα, ποτὲ μὲν ἀπὸ διαφόρων ἀέρων, ποτὲ δὲ καὶ ἀπ' αὐτῆς «τῆς φύσεως τῆς συνεχούσης τὸ ζῶον πανταχόθεν . . .» καὶ συνίσταται ἐξ ἑκατὸν τριάκοντα διπλῶν κεφαλαίων πραγματευομένων ἰσάριθμα ἰατρικὰ ζητήματα μετὰ τῆς θεραπευτικῆς ἑκάστου τούτων ἀγωγῆς. (Πλείονα ὅρα Mediciniche Anecdoten von Dr Skevos Zervos. Janus Archiv. intern. pour l'Hictoire de la Méd. et la Geograph. méd. 15 Sept. 1901 σ. 487 καὶ Ἰατρ. Πρόοδος 1 καὶ 15 Μαρτ. 1903. Εἷς τέως ἄγνωστος ἰατρὸς τοῦ ἕκτου μ. Χ. αἰῶνος· ὁ Παῦλος Νικαῖος καὶ τὸ ἔργον του ὑπὸ Σκ. Ζερβοῦ κλπ.). Β^ον^ Ἡ Γυναικολογία — Μαιευτική, Μητροδώρας — Κλεοπάτρας. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν πάλαι ἀρχαιότητα, τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας, οὐδὲν δὲ οὐδαμοῦ περὶ αὐτῆς ἀναγράφεται καὶ εἶνε κτῆμα μιᾶς τῶν πλουσιωτάτων βιβλιοθηκῶν τῆς μέσης Ἰταλίας, ὅπου ἀνεύρομεν καὶ πιστῶς ἀντεγράψαμεν αὐτό. Ἐπιγράφεται «Μητροδώρας περὶ γυναικείων παθῶν» καὶ ἄρχεται οὑτωσί. «**Πολλῶν τε καὶ ποικίλων ὑπαρχόντων**. . .». Τὰ κεφάλαια αὐτοῦ δὲν εἶνε πολλὰ οὐδὲ μέγιστα καὶ μακροσκελῆ· πραγματεύεται περὶ φλεγμονῶν τοῦ στομίου τῆς μήτρας, τοῦ σώματος αὐτῆς, περὶ παρα-

μητριτίδων καὶ περιμητριτίδων, μητροσκοπικῆς ἐξετάσεως, διαφορικῆς τῶν νόσων διαγνώσεως κλπ. θέματα, ἅτινα ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως νομίζει τοὐλάχιστον ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἐξαντλεῖ· ὅρα «Ἀρχαῖοι ἄγνωστοι Ἕλληνες ἰατροί, Μητροδώρα Κλεοπάτρα καὶ τὸ ἀνευρεθὲν ἔργον της». Ἀμάλθεια 21 Αὐγ. 1904 Σμύρνῃ. Γον Τὸ περὶ σφυγμῶν Μαρκέλλου τοῦ Σιδήτου, ἀρχιάτρου Μάρκου Ἀντωνίνου τοῦ φιλοσόφου. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο τυγχάνει ὂν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων, διότι ἐκ τῶν τεσσαράκοντα καὶ δύο ἰατρικῶν βιβλίων, ἅτινα Μάρκελλος ὁ Σιδήτης συνέγραψεν δι' ἡρωϊκῶν ἐπῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ «περὶ λυκανθρώπου» νῦν σώζεται τὸ «περὶ ἰχθύων» καὶ λατινιστὶ «*De Piscibus*» τὰ δὲ ὑπόλοιπα σχεδὸν πάντα ἀπώλοντο. Τὸ ἡμέτερον ἄρα ἔργον τοῦτο θέλει ἀποτελέσει πολύτιμον ὄντως συμβολὴν εἰς τὴν ἰατρικὴν ἱστορίαν, διότι τὸ μεταξὺ Ἱπποκράτους καὶ Γαληνοῦ χρονικὸν διάστημα εἰς ὅπερ ἀνήκει τοῦτο, συμπληροῦται ἤδη ὑφ' ἑνὸς ἔτι λίαν πολυτίμου ἰατρικοῦ ἔργου, ἐν ᾧ ἀνευρίσκομεν ἰδέας καὶ γνώμας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κεφάλαια ὅλα τοῦ Αἰγιμίου, Χρυσίππου, Ἐρασιστράτου, Βακχείου καὶ ἄλλων ἰατρῶν, ὧν τὰ ἔργα ἀπώλοντο τέλεον. Ἐπὶ ἐδαφίου δέ τινος τοῦ χειρογράφου τούτου στηριχθέντες ὡρίσαμεν ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ θερμομέτρου καὶ ὡρολογίου ἐν τῇ ἰατρικῇ ὑπὸ μορφὴν κλεψύδρας, ὡς λίαν χρησίμου αὐτῇ ὀργάνου τὸ 300 π.Χ.· ὅρα Ein Beitrag zur Lehre von der Sphygmologie von Skevos G. Zervos. Wien. Klin. Rundschau 1902. Nº 29. Δον Τὸ «περὶ μήτρας παθῶν Δαμνηστοῦ». Εον «Λεξικὸν Βοτανικὸν Συμεῶνος Σήθου»· καὶ τέλος πληθὺν ὅλην ἰατρικῶν ἀνεκδότων χειρογράφων, περὶ ἑκάστου τῶν ὁποίων εὐελπιστῶ ὅτι προσεχῶς ἀπὸ τῶν αὐτῶν καὶ νῦν στηλῶν, ἐὰν μοι ἐπιτραπῇ τοῦτο, θέλω ποιήσει μικρὰν ἑκάστου ἀνάλυσιν, ἐπιφυλασσόμενος, ὅπως προβῶ ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν βαθμιαίαν τούτων δημοσίευσιν.

Τὰ νῦν σωζόμενα χειρόγραφα τῶν ἔργων τοῦ Ἀετίου ποικίλλουσι τὴν ἡλικίαν, ἀναγόμενα οὕτως· εἰς μὲν τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα μ. Χ. ἕν, ὅπερ τυγχάνει καὶ τὸ ἀρχαιότατον ἴσως πάντων εὑρισκόμενον ἐν Παρισίοις, εἰς τὸν δέκατον τρίτον δύο, τὸν δέκατον τέταρτον ἕξ, τὸν δέκατον πέμπτον ἕνδεκα, τὸν δέκατον ἕκτον τρία, τὰ δὲ ὑπολειπόμενα ἕνδεκα εἰς τὸν τελευταῖον δέκατον ἔνατον κυρίως αἰῶνα,

συμποσούμενα οὕτως εἰς τριάκοντα καὶ τέσσαρα τὸν ἀριθμὸν καὶ κατανεμημένα οὑτωσὶ κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν τῶν χωρῶν καὶ πόλεων. Ἐν Ἀγγίᾳ εὑρίσκονται δύο, ἐν Βατοπεδίῳ (Μονῇ ὄρους Ἄθω) ἕν· Βατικανῷ τρία· Βερολίνῳ τρία, Βενετίᾳ τέσσαρα· Βιέννῃ δύο, Ἐφέσῳ Νέᾳ ἕν, Λαύρᾳ δύο, Λειψίᾳ ἕν, Παρισίοις πέντε, Πάτμῳ ἕν (;) καὶ Φλωρεντίᾳ ἐννέα. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀξίαν τὸ μὲν τῆς Πάτμου εἶνε ἀνάξιον καὶ τῆς ἐλαχίστης προσοχῆς κατέχον οὕτω τὸ ναδὶρ τῆς κλίμακος, ἐν ᾧ εἰς τὸ ζενὶθ αὐτῆς εὑρίσκονται οἱ κώδικες τῶν Παρισίων, ὄντες ὑψίστης πράγματι ἀξίας.

α′ Χειρόγραφα Ἀγγλίας.

Ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπάρχουσι δύο χειρόγραφα τῶν ἔργων τοῦ Ἀετίου· τούτων τὸ μὲν τῆς Oxford, codex Canonicianus CIX, εἶνε τέκνον τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, γεγραμμένος ἐπὶ χάρτου εἰς σχῆμα τέταρτον, καὶ σύγκειται ἐκ τριακοσίων ἐνενήκοντα ἑπτὰ φύλλων. Περιλαμβάνει τὰ ὀκτὼ τελευταῖα βιβλία τοῦ Ἀετίου, Θ-ΙϚ′ καὶ τελευτᾷ εἰς τὸ δέκατον ὄγδοον κεφάλαιον τοῦ ἑκκαιδεκάτου Λόγου «φθόρια Ἀσπασίας» ἐπιγραφόμενον. Ὁ κῶδιξ οὗτος εἶνε ἀντίγραφον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2191 παρισίνου, ἐνέχων ὅμως πολλὰς ἀβλεψίας εἴς τε τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν ἀντιγραφήν.

Ὁ ἕτερος κῶδιξ Phillips Codex md. XXXIV. Col. Meerm. CCXXIX ἐπὶ χάρτου, δίτομος, ἀνάγεται εἰς τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, περιέχων καὶ τὰ ἑκκαίδεκα βιβλία τοῦ Ἀετίου. Ὁ ἀντιγραφεὺς τούτου συνήθης καλλιγράφος, οὐδεμίαν φαίνεται ἔχων παιδείαν καὶ λίαν ἀμελῶς ἐκτελέσας τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀναρίθμητον τῶν ἀνορθογραφιῶν καὶ τὸ ἀσυγχώρητον τῶν σφαλμάτων.

β′ Βατοπεδίου.

Ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου εὑρίσκεται εἷς μόνον κῶδιξ Α 29. αἰῶνος δεκάτου τετάρτου, χάρτινος, συγκείμενος ἐκ τετρακοσίων δέκα καὶ ἐννέα φύλλων, εὐανάγνωστος καὶ λίαν ὠρθογραφημένος· περιλαμβάνει καὶ τὰ ἑκκαίδεκα βιβλία τοῦ Ἀετίου πλὴν τῶν ἀρχικῶν κεφαλαίων α-κε τοῦ πίνακος τοῦ πρώτου, τῶν τελευταίων κεφαλαίων

ρλζ-ρμγ τοῦ πέμπτου, ὁλοκλήρου τοῦ ἕκτου βιβλίου καὶ τοῦ τέλους τοῦ ἑκκαιδεκάτου.

γ΄ Βατικανοῦ.

Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ ταύτῃ ἀνευρίσκονται τρία χειρόγραφα τοῦ Ἀετίου, ὧν μόνον τὸ ἓν ἔχει ἀξίαν ἰδιαιτέραν, ἀναγόμενον εἰς τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, ἐπὶ μεμβράνης καὶ βομβυκίνου χάρτου, συνιστάμενον ἐκ τετρακοσίων ἑβδομήκοντα πέντε φύλλων καὶ φερόμενον ὑπ' ἀριθ. 199. Περιλαμβάνει πλὴν τινων ἄλλων τὰ ἕνδεκα πρῶτα βιβλία τοῦ Ἀετίου ἐξαιρουμένου τοῦ ἑβδόμου, ὅπερ παραλείπεται. Ἐκ τῶν ὑπολειπομένων δύο ἄλλων κωδίκων, ὁ μὲν ὑπ' ἀριθ. 3073 ἀνήκει εἰς τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα καὶ σύγκειται ἐκ πεντήκοντα φύλλων περίπου ἐπιγραφόμενος: Αετίου αμιδηνοῦ κόμιτος τοῦ Ὀψικίου βιβλίον ἰατρικόν: Ὁ δ' ἕτερος ὑπ' ἀριθμ. 3062 σύγχρονος τῷ προρρηθέντι, σύγκειται ἐκ δώδεκα μόνον φύλλων· ἀμφότεροι δὲ δυστυχῶς οὐδὲν τοῦ προκειμένου Τρισκαιδεκάτου Λόγου περιλαμβάνουσιν.

δ΄ Βενετίας.

Ἡ Βενετία κατέχει ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τέσσαρα ὅλα χειρόγραφα τοῦ Ἀετίου, ἀναγόμενα εἰς τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ὧν τὰ μὲν τρία ἐπὶ χάρτου, τὸ δὲ τέταρτον CCXC ἐπὶ μεμβράνης. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἐκτὸς πλείστων ὅσων παραλλαγῶν περὶ τὴν ὀρθὴν γραφήν, οὐδὲν τὸ ἴδιον ἐμφανίζουσιν· ἐκ δὲ τοῦ χρόνου τῆς ἡλικίας αὐτῶν, τίθενται εἰς πολλῷ ἥσσονα ἀξίαν τῶν λοιπῶν ὁμοίων των.

ε΄ Βερολίνου.

Ἐν τῇ Βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βερολίνου εὑρίσκονται τρία χειρόγραφα τῶν ἔργων τοῦ Ἀετίου· τούτων τὸ μὲν πρῶτον Codex Graec. fol. 37. Nº 273 καὶ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Α παρ' ἐμοὶ φερόμενος, εἶνε γεγραμμένος διὰ στοιχείων μετρίου μεγέθους καὶ λέξεων συντετμημένων, ἔχων σχῆμα μέγα τέταρτον, τὰ μάλα δ' ὠρθογραφημένος καὶ καθαρός. Συνίσταται ἐκ πεντακοσίων δύο φύλλων μήκους 41,8 ἑ. Μ. καὶ πλάτους 28,3 ἑ. Μ. τὰ κεφάλαια δὲν χωρίζον

ται διὰ μεσοδιαστημάτων, ἡ ἐπικεφαλὶς ὅμως ἑκάστου μετὰ τοῦ αὔξοντος αὐτῶν ἀριθμοῦ ἀναγράφεται ἐρυθρῶς. Ὁ κῶδιξ οὗτος δὲν εἶνε τυχαῖόν τι χειρόγραφον ἀνάξιον προσοχῆς, ὀφειλόμενον εἰς τὴν γραφῖδα κοινοῦ τινος ἀντιγραφέως· τοὐναντίον, τυγχάνει ὂν ἐξ ἐκείνων, ἅτινα κοσμοῦσι τὴν ἄλλως πενιχρὰν μόνον εἰς ἰατρικὰ χειρόγραφα βιβλιοθήκην, διότι εἶνε τὸ πιστότατον τῶν ἀντιγράφων ἑνὸς τῶν σπουδαιοτάτων χειρογράφων τοῦ Ἀετίου, τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2191 κώδικος τῶν Παρισίων, διὰ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα ν' ἀναγνώσωμεν ἀπροσκοπτως τὸ ἀρχέγραφον, ἀλλοιωθὲν πολλαχῶς καὶ πολλαπλῶς ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπηρειῶν, ἐξ οὗ κατέστη δυσανάγνωστον ἢ καὶ ὅλως μὴ ἀναγνώσιμον ἔστιν ὅτε. Ἐν τῷ εὐρεῖ περιθωρίῳ ἀναγράφεται ἐρυθρᾷ μελάνῃ περίληψις τῶν γραφομένων, ὅπως καὶ εἰς τὸ ἀρχέγραφον, ἔστιν ὅτε δὲ διόρθωσις κακῶς γραφείσης λέξεως ἢ παραλειφθεῖσα λέξις ἢ καὶ ὁλόκληρος φράσις, ἐν ᾧ ἄλλοτε ἄνωθεν αὐτῶν τῶν ἐσφαλμένως ἐχόντων σημειοῦνται τὰ ὀρθῶς ἔχοντα· ὅπερ δείκνυσιν, ὅτι ἐνεργήθη λεπτομερὴς ἀντιπαραβολὴ καὶ ἐξέλεγξις τοῦ κειμένου πρὸς τὸ ἀρχέγραφον, πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀντιγραφέως, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ δι' ἄλλης μὲν μελάνης ἀλλὰ διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἡ λοιπὴ ὕλη γραφικοῦ χαρακτῆρος γραφεῖσαι διορθώσεις.

Ὁ δεύτερος κῶδιξ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου φέρεται εἰς δύο τόμους, ὧν ὁ μὲν 27.3 $\times$ 20,7 ἑκ.Μ. ὁ δ' ἕτερος 27 $\times$ 20,3 ἑκ.Μ. ὑπ' ἀριθ 130 καὶ N° 1534 ἀνάγεται εἰς τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα καὶ περιλαμβάνει καὶ τὰ ἑκκαίδεκα βιβλία τοῦ Ἀετίου. Εἶνε γεγραμμένος διὰ μικρῶν στοιχείων καὶ μετά τινος ἐπιμελείας περὶ τὴν ἀντιγραφήν, μὴ παραλείπων οὕτως ἢ μονοσυλλάβους τινὰς μόνον λέξεις, σπανιώτατα δὲ φράσιν ὁλόκληρον, καίτοι ὁ ἀντιγραφεὺς αὐτοῦ φαίνεται ἀγνοῶν τὴν ἑλληνικὴν ἢ ἦτο ἴσως τελείως ἀπαίδευτος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν χονδροειδεστάτων περὶ τὴν ὀρθογραφίαν λαθῶν, ἅτινα καὶ ὁ ἄκροις μόνον δακτύλοις ἀψάμενος μαθήσεως ἀδυνατεῖ πάντως νὰ γράψῃ. Παρὰ πάντα ταῦτα ὁ κῶδιξ οὗτος ἀποτελεῖ πολύτιμον κειμήλιον καὶ χειρόγραφον ἰδιαιτέρας ἀξίας, μεγίστην τὴν συμβολὴν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ὅλου ἔργου παρέχον· καὶ φέρεται ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Ph.

Ὁ τρίτος καὶ τελευταῖος κῶδιξ τοῦ Βερολίνου εἶνε ὁ κῶδιξ Weigel, ὅστις ἐπὶ χάρτου γεγραμμένος εἰς σχῆμα ὄγδοον, μήκους 21 ἑκ. Μ. καὶ πλάτους 13 ἑκ. Μ. ἀποτελεῖται ἐκ τετρακοσίων τριάκοντα πέντε φύλλων καὶ ἀνάγεται εἰς τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα —1817— φερόμενος παρ' ἐμοὶ ὑπὸ τὸ λατινικὸν στοιχεῖον W. Περιλαμβάνει τὰ ὀκτὼ τελευταῖα βιβλία τοῦ Ἀετίου καὶ εἶνε ἀντίγραφον ἢ κατ' αὐτὸν τὸν Weigel ἀπόγραφον «apographum» τοῦ κώδικος τῆς Λειψίας, ὅστις πάλιν εἶνε τέκνον τοῦ τῆς Βιέννης. Εἰ δὲ καὶ ἀρκούντως καθαρῶς γεγραμμένος τυγχάνει, οὐχ ἧττον περὶ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν στίξιν εἶνε λίαν πλημμελής, τὴν δὲ ἀντιγραφὴν παρημελημένος, παρουσιάζων πλείστας ὅσας ἐλλείψεις καὶ διάμεσα κενὰ μέγιστα, οὗ ἕνεκεν καὶ παραβληθεὶς πρὸς τὸν κώδικα τῆς Βιέννης, συνετάχθη δίκην κωδικέλλου συμπλήρωμα, ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον τούτου μέρος.

ς' Βιέννης.

Ἐν τῇ Αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης εὑρίσκονται δύο κώδικες τοῦ Ἀετίου, ὧν ὁ μὲν Codex VI. Biblioth. Caesareae Vindobon. σ. 20. εἶνε χάρτινος εἰς φύλλον, συνιστάμενος ἐκ διακοσίων ἑβδομήκοντα δύο φύλλων καὶ ἄρχεται διὰ τῶν ἑξῆς. «Δήλωσις τῶν περιεχομένων ἐν τοῖς ις βιβλίοις τοῦ Ἀετίου» ἀντιγραφεὶς ὑπὸ Augerium Busbeckium, ὡς μαρτυρεῖ ἰδιόχειρος τούτου σημείωσις ἐπὶ τοῦ κειμένου· ὁ κῶδιξ οὗτος παρ' ἐμοὶ φέρεται ὑπὸ τὸ στοιχεῖον B. Ὁ δ' ἕτερος Duodecimus Codex manuscriptus medicus graecus εἶνε χάρτινος, αἰῶνος δεκάτου τετάρτου καὶ συνίσταται ἐκ διακοσίων ἑξήκοντα ἐννέα φύλλων, ἀκέφαλος καὶ κεκολοβωμένος, περιέχων τὰ ὀκτὼ τελευταῖα βιβλία τοῦ Ἀετίου, καὶ εἰδικώτερον τὸν Ἔνατον Λόγον πλὴν τοῦ πίνακος καὶ τῶν ἐννέα πρώτων αὐτοῦ κεφαλαίων, τὸν Δέκατον, Ἐνδέκατον κλπ. μέχρι τοῦ Ἑκκαιδεκάτου, οὗτινος περιλαμβάνει μέχρι τοῦ «Θεραπεία τῶν δι' αἰτίαν ἑτέραν τινὰ τῶν περὶ τὴν ὑστέραν μὴ καθαιρομένων» κεφάλ. ξα'. Ὁ κῶδιξ οὗτος εἶνε ἀντίγραφον τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2191 κώδικος τῶν Παρισίων, πλημμελὴς ὅμως περί τε τὸ πιστὸν τῆς ἀντιγραφῆς καὶ τῆς γραφῆς τὴν ὀρθότητα, περιλαμβάνων ἐν τοῖς 92-142 φύλοις τὸ ἕκτον βιβλίον Παύλου τοῦ Αἰγινήτου.

ζ′ Ἐφέσου Νέας.

Ἡ ἀνεύρεσις καὶ ἀποκάλυψις τοῦ κώδικος τούτου εἶνε ἔργον ἀποκλειστικῶς ἡμέτερον, πρῶτον δ' ἤδη ἐνταῦθα κάμνομεν ἡμεῖς λόγον δημοσίᾳ περὶ αὐτοῦ. Τὴν μικρὰν πόλιν τῆς Ν. Ἐφέσου ἐπεσκέφθημεν τὸν Μάρτιον τοῦ 1903 περατοῦντες τὸ ἀνὰ τὴν Μ. Ἀσίαν πρῶτον ἰατρικόν μας ταξείδιον, ὁπότε ἀναδιφῶντες τὰ σκωληκόβρωτα παλαιὰ βιβλία τῆς Ἀστικῆς ἐκεῖ Σχολῆς, ἀνεύρομεν ἀπροσδοκήτως ὅλως τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος κώδικα, ἄγνωστον ὄντα καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀπὸ δεκαετίας διευθύνουσι τὴν Σχολήν. Ἔχει σχῆμα μεγάλου ὀγδόου, περιλαμβάνει τὸ δεύτερον ἥμισυ τῶν ὅλων ἔργων τοῦ Ἀετίου καὶ ἀνήκει εἰς τὸν δέκατον ἔννατον αἰῶνα, ὢν τέκνον δοκίμου ἀντιγραφέως, ὅστις ἔγραψεν αὐτὸν ἐκ παλαιοτέρου καὶ λίαν πολυτίμου χειρογράφου, οὗτινος τὰ ἴχνη παρὰ πᾶσαν τὴν ἐπιμελῆ καὶ ἐπίμονον ἡμῶν ἔρευναν ἁπαξαπάσης τῆς πέριξ χώρας μέχρι Τράλλεων καὶ Μιλήτου ἀφ' ἑνός, Σάμου καὶ Ἰκαρίας ἀφ' ἑτέρου οὐδαμῶς οὐδαμοῦ ἀνεύρομεν.

η′ Μονῆς Ἁγίας Λαύρας.

Ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἁγ. Λαύρας εὑρίσκονται δύο χειρόγραφα τοῦ Ἀετίου, ὧν τὸ μὲν ἓν Ω 72, αἰῶνος δεκάτου τετάρτου, ἐπὶ χάρτου εἰς σχῆμα τέταρτον, συνίσταται ἐκ τριακοσίων εἴκοσιν ἑνὸς φύλλων καὶ περιλαμβάνει τὸ Ἔνατον μέχρι τοῦ Ἑκκαιδεκάτου βιβλίου, ὅπερ φθαρὲν κολοβοῦται περὶ τὸ τέλος. Τὸ δ' ἕτερον, κῶδιξ Ω 70, χάρτινος εἰς τέταρτον, περιλαμβάνει καὶ τὰ ἑκκαίδεκα βιβλία τοῦ Ἀετίου εἰς πεντακόσια ἐνενήκοντα καὶ ἓν φύλλα γεγραμμένα ὑπὸ δύο διαφόρων ἀντιγραφέων καὶ φέρει ὡς χρόνον γραφῆς τὸ ͵ϛπμε′. μ. Χ.

θ′ Λειψίας.

Ἐνταῦθα ὑπάρχει ἀντίγραφον τοῦ κώδικος VI. τῆς Βιέννης ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς ἰδιώτην, ὁπότε καὶ ἐκαλεῖτο Codex Boerhaanianus, ἐν ᾧ πρὸ μακροῦ περιελθὼν εἰς τὴν κυριότητα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Λειψίας φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Codex Senatus Lipsiensis. Οὗτος, ὡς

ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἐχρησίμευσεν ὡς ἀρχέγραφον τοῦ κώδικος Weigel, οὐδὲν τὸ ἐκτάκτως σπουδαῖον καὶ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζων.

ι' Παρισίων.

Ἐν τῇ ἐν Παρισίοις Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ ὑπάρχουσι πέντε χειρόγραφα τοῦ Ἀετίου, τινὰ τῶν ὁποίων εἰσὶ καὶ τὰ σπουδαιότατα τῶν ἁπανταχοῦ ὁμοίων. Τούτων ὁ μὲν πρῶτος κῶδιξ, ἀριθμ. 2191, παρ' ἡμῖν στοιχεῖον Π ἢ τὸ γαλλ. P εἶνε χάρτινος, συνιστάμενος ἐκ τριακοσίων δεκαπέντε φύλλων, σχετικῶς ἀναγνώσιμος, τὰ μάλα ὠρθογραφημένος, καὶ περιλαμβάνει τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Ἀετίου· εἰδικώτερον δ' εἰπεῖν, ἐν προοιμίῳ μὲν βραχεῖάν τινα σύνοψιν ἁπάντων τῶν λόγων· φύλλον 1-3· εἶτα τοὺς δέκα καὶ ἓξ λόγους· φύλ. 3-316. Μεθ' ὃ ἀναγράφει τὸ περὶ σταθμῶν καὶ μέτρων τοῦ Ἀφρικανοῦ μετά τινων ἄλλων· φύλ. 316-317· καὶ τέλος, μέγα μέρος τοῦ ἕκτου βιβλίου Παύλου τοῦ Αἰγινήτου ἤτοι ἀπὸ τοῦ ὀγδόου κεφαλαίου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἑκατοστοῦ εἰκοστοῦ «περὶ τῆς κατὰ σφυρὸν διαρθρώσεως — δεῖ ποιεῖσθαι χειρισμόν». Ὁ κῶδιξ οὗτος ἰδιαιτέρας ὅλως τυγχάνει ἀξίας καὶ προσοχῆς, διότι καθ' ἡμᾶς εἶνε ἡ μήτηρ τῶν πλείστων τῶν ἁπανταχοῦ εὑρισκομένων χειρογράφων, λ.χ. τοῦ Βερολίνου, Βιέννης, Λειψίας, Weigel κ.ἄ. ὥς τις ἐπιμελῶς ἀντιπαραβάλλων δύναται ἰδίοις ὄμμασι νὰ πεισθῇ. Διότι πᾶσα λέξις, φράσις ἢ καὶ περίοδος, ἥτις ἀπεξέσθη, ἀπεσβέσθη ἢ καὶ δι' οἱονδήποτε ἄλλον λόγον ἀπηλείφθη ἐν τῷ προκειμένῳ κώδικι, παραλείπεται ἐπιμελέστατα καὶ ὑπὸ πάντων τῶν εἰρημένων χειρογράφων· εἰς δεκάδας δέ τινας φύλλων τῶν πρώτων λόγων, ὅπου ὁ κῶδιξ Π. ὑπὸ ἐξωτερικὴν ἐπήρειαν, πάντως χημικῆς φύσεως, ἀπώλεσε τοὺς γραφικοὺς χαρακτῆρας λέξεών τινων, λευκανθεὶς τέλεον καὶ καταστὰς εἴς τινα μικρᾶς ἐκτάσεως μέρη τελείως μὴ ἀναγνώσιμος, παρουσιάζονται τὰ αὐτὰ διάμεσα κενὰ καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς ἄλλους κώδικας, μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι ἐν ᾧ εἰς τὸν Π. ἡ χημικὴ ὕλη πεσοῦσα ἐπί τινος αὐτοῦ σημείου καὶ διαπηδήσασα διὰ τῶν πόρων τοῦ χάρτου εἰσέδυσε εἰς τὰ ὑποκείμενα φύλλα, ἐξουδετερώσασα δὲ τὴν μέλαιναν τῶν γραφικῶν στοιχείων χροιάν, ἐλεύκανε τὸν χάρτην χωρὶς τὸ παράπαν νὰ βλάψῃ τὴν σύστασιν αὐτοῦ, οὕτω δὲ τὰ ἀπαλειφθέντα καὶ ἐκλείψαντα χωρία κεῖνται συμμετρικώτατα

τὰ μὲν ὑπὸ τὰ δέ, τοὐναντίον οἱ λοιποὶ κώδικες τὰ διάκενα ταῦτα τῶν αὐτῶν χωρίων παρουσιάζουσι λίαν ἀτάκτως καὶ ἀσυμμέτρως, καὶ τοῦτο ἕνεκεν τοῦ διαφόρου μεγέθους τοῦ σχήματος αὐτῶν καὶ τοῦ ἀλλοίου τρόπου τῆς γραφῆς των. Ἐὰν δὲ παραλλάσσωσι καὶ δὴ ἐπὶ τοσοῦτον οἱ διάφοροι κώδικες πρός τε ἀλλήλους καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἀρχέγραφον, τοῦτο νομίζω, προέρχεται οὐχὶ ἄλλοθέν ποθεν εἰμὴ ἐκ τῆς διαφορᾶς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀντιγραφέων περί τε τὴν προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν τῆς ἀντιγραφῆς καὶ ἰδίᾳ τὴν ἀτομικὴν τούτων ἀνάπτυξιν καὶ παίδευσιν.

Ὁ Δεύτερος τῶν Παρισίων κῶδιξ ἀριθμ. 2192 εἶνε χάρτινος, αἰῶνος δεκάτου πέμπτου, γνήσιον ἀντίγραφον τοῦ προηγουμένου κώδικος Π ἢ Ρ, περιέχων ὅσα καὶ οὗτος, καὶ συνίσταται ἐκ τριακοσίων τεσσαράκοντα πέντε φύλλων γεγραμμένων ὀρθῶς, μικροῖς εὐαναγνώστοις γράμμασιν.

Ὁ Τρίτος κῶδιξ ἀριθμ. 2193, ἔχει σχῆμα τέταρτον καὶ συνίσταται ἐκ τετρακοσίων τριῶν φύλλων, αἰῶνος δεκάτου πέμπτου, λίαν εὐανάγνωστος καὶ καθαρῶς ὠρθογραφημένος. Περιλαμβάνει τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Ἀετίου φύλλ. 1-400, πρὸς δὲ «Σύνοψιν περὶ σφυγμῶν» φύλλ. 400-401, ἣν ἀποδίδει οὐχὶ εἰς τὸν Γαληνὸν ἀλλ' εἰς Ροῦφον τὸν Ἐφέσιον· καὶ τέλος τὸ «Ἐκ τῶν Ἀφρικανοῦ περὶ σταθμῶν καὶ μέτρων» φύλλ. 402-403. Τὸ προκείμενον χειρόγραφον παρουσιάζον μεγίστην ὁμοιότητα καὶ ἀναλογίαν πρὸς τὸν κώδικα Π. τυγχάνει ἰδιαιτέρας ὅλως σημασίας ὡς ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἐν αὐτῷ παραλλαγῶν, αἵτινες καθιστῶσιν αὐτὸ οὐχὶ ἁπλοῦν ἀντίγραφον, ἀλλ' ἰδίαν ἔκδοσιν, ἀποτελεσθεῖσαν ἐξ ἀντιπαραβολῆς πρὸς αὐτὸ πολλῶν ἀρχαιοτέρων χειρογράφων. Τὰς συνταγὰς ἀναγράφει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνθετικῶς, προσπελάζον ἀλλήλοις τὰ ἴσα τὴν ποσότητα φάρμακα ἐξ οὗ καὶ προκύπτει σύγχυσίς τις εἰς τὴν συνταγογραφίαν καὶ δυσκολία εἰς τὴν ἐξέλεγξιν καὶ ἀντιπαραβολὴν τοῦ κειμένου.

Ὁ Τέταρτος κῶδιξ τῶν Παρισίων ἀριθμ. 1883 εἶνε καὶ οὗτος ἀντίγραφον τοῦ Π κώδικος ἐπὶ χάρτου, αἰῶνος δεκάτου πέμπτου

καὶ συνίσταται ἐξ ἑπτακοσίων ἐνενήκοντα τεσσάρων φύλλων γεγραμμένων καλλιγραφικῶς διὰ στοιχείων μεγάλου μεγέθους ἐξ οὗ καὶ τὸ εὐανάγνωστον αὐτοῦ. Ὁ ἀντιγραφεὺς τούτου συνήθης καλλιγράφος ἦν ἀπαίδευτος, οὐδόλως ἀντιλαμβανόμενος τῶν γραφομένων, ἀλλὰ καὶ ἀμελὴς καὶ ἀπρόσεκτος, ἕνεκεν τῶν ὁποίων καὶ ὁ κῶδιξ εἶνε ἐλαττωματικὸς περί τε τὸ ὀρθὸν καὶ πιστὸν τῆς ἀντιγραφῆς. Περιλαμβάνει κατ' αὔξοντα ἀριθμὸν τὰ ἑπόμενα Α^ον^ Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιέως φυσικῶν ἀπορημάτων καὶ ἰατρικῶν προβλημάτων ἐκλογαὶ φύλλ. 1-29. Β^ον^ τινὰ ἐκ τοῦ Γαληνοῦ, φύλλ. 29-66. Γ^ον^ τινὰ ἐκ τῶν Ἱπποκράτους, φύλλ. 67-156 Δ^ον^ ἕτερα τινὰ ἐκ τῶν Γαληνοῦ, φύλλ. 156-180. Ε^ον^ Ἀετίου Σύνοψιν, φύλλ. 180-784 καὶ Στ^ον^ πάλιν ἐκ τῶν Γαληνοῦ, φύλλ. 785-794.

Ὁ Πέμπτος καὶ τελευταῖος κῶδιξ τῶν Παρισίων ἀριθμ. 2196, εἶνε ἑνδεκάτου αἰῶνος, ἤτοι τὸ ἀρχαιότατον τῶν ἁπανταχοῦ σωζομένων χειρογράφων τοῦ Ἀετίου, καὶ ἑπομένως λίαν ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην σπουδαῖον παρὰ πᾶσαν τὴν ἄγνοιαν τοῦ ἀντιγραφέως· εἶνε ἐπὶ διφθέρας σχήματος τετάρτου καὶ συνίσταται ἐξ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἓξ φύλλων, περιλαμβάνων τὸ ἔνατον, δέκατον, ἑνδέκατον βιβλίον, καὶ ἐκ τοῦ δωδεκάτου τὰ τεσσαράκοντα ἐννέα πρῶτα κεφάλαια, κολοβουμένη εἰς τὸ «μαλάγματα διάφορα». Δυστυχῶς ὁ κῶδιξ οὗτος δὲν περιλαμβάνει τὸν περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος Δέκατον τρίτον Λόγον.

ια΄ Πάτμου.

Ὅπως μελετήσωμεν τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ἠναγκάσθημεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν διὰ πλοιαρίου τὴν ἱστορικὴν νῆσον, εὐελπιστοῦντες, ὅτι ἡ μικρὰ μὲν τὸ δέμας ἀλλὰ τὴν ἀξίαν μεγίστη Βιβλιοθήκη τῆς ἱερᾶς Μονῆς, ἥτις τοσαῦτα διεφύλαξε σπουδαιότατα κειμήλια φιλοσοφικά τε καὶ φιλολογικὰ οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἰατρικῆς καὶ νομικῆς, θὰ

περιελάμβανεν ἐν τῇ τόσον πολυτίμῳ συλλογῇ αὐτῆς ὡς ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτῆς ἀναγράφεται, καὶ σπουδαῖόν τι χειρόγραφον τοῦ Ἀετίου, δυνάμενον νὰ παράσχῃ σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν ὅλην τοῦ ἔργου ἐπεξεργασίαν· ὁποία ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξις ἡμῶν, ὁπότε ἀνευρόντες τὸ χειρόγραφον εὕρομεν αὐτὸ ἀποτελούμενον ἐκ **δύο** μόνον **φύλλων** ἀντιγράφου τινὸς τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ πρώτου Λόγου τοῦ Ἀετίου, τὸ δὲ λοιπόν, ἄλλως ἀρκούντως ὀγκῶδες χειρόγραφον ἦτο σύνοψίς τις διαφόρων ἄλλων πᾶν ἄλλο ἢ ἰατρικῶν ἔργων.

ιβ΄ Φλωρεντίας.

Ἐν Φλωρεντίᾳ τέλος, — Bibliotheca Laurentiana — ἀνεύρομεν ἐννέα ὅλα χειρόγραφα τοῦ Ἀετίου, ὧν τρία μόνον εἰσὶ τὰ σπουδαιότερα καὶ μᾶλλον ἐκτενῆ, τὰ δὲ ὑπολειπόμενα ἓξ περιλαμβάνουσι τμήματά τινα μόνον αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Πρῶτος κῶδιξ, Plut. LXXV cod. XXI εἰς τέταρτον, αἰῶνος δεκάτου τρίτου, κατ' ἄλλους δεκάτου τετάρτου, ἐπὶ μεμβράνης, συνίσταται ἐκ διακοσίων πεντήκοντα ἓξ φύλλων παλαιογραφικῶς γεγραμμένων, διὰ σμικρῶν συντετμημένων χαρακτήρων καὶ περιλαμβάνει τὰ ὀκτὼ τελευταῖα βιβλία τοῦ Ἀετίου, ὧν πλεῖστα φύλλα τοῦ Ἐνάτου Λόγου, τὰ πρῶτα ἓξ φύλλα τοῦ Δεκάτου καὶ τέσσαρα φύλλα τοῦ δεκάτου πέμπτου μεταγενεστέρως γεγραμμένα ὑπὸ ἄλλου λίαν ἐντριβοῦς ἀντιγράφου καὶ προσθέτως τεθειμένα.

Ὁ Δεύτερος Plut. LXXV. codex XVIII ἐπὶ χάρτου, αἰῶνος δεκάτου τετάρτου, συνίσταται ἐκ φύλλων διακοσίων ἑβδομήκοντα ὀκτὼ καὶ περιλαμβάνει τὸν ἔνατον, δέκατον, ἑνδέκατον, δωδέκατον καὶ τρισκαιδέκατον Λόγον, φέρων τὰ τελευταῖα τριάκοντα ὀκτὼ φύλλα ὑπὸ ἄλλης χειρὸς μεταγενεστέρως γεγραμμένα.

Τέλος ὁ Τρίτος κῶδιξ ἐπὶ βομβυκίνου χάρτου εἰς σχῆμα τέταρτον Plut. LXXV. Codex II, αἰῶνος τεσσαρεσκαιδεκάτου, συνίσταται ἐκ τριακοσίων ἐννέα φύλλων. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο στερηθὲν τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους, ἅτινα γραφέντα μεταγενεστέρως προσετέθησαν ὕστερον πρὸς συμπλήρωσιν, ὑπέστη φοβερὰν τὴν ἐξωτερικὴν ἐπήρειαν καταστὰν πολλαχοῦ λίαν δυσανάγνωστον ἢ καὶ τελείως

οὐκ ἀναγνώσιμον, καὶ περιλαμβάνει τὸ ἀπὸ τοῦ Ἐνάτου μέχρι Δεκάτου πέμπτου Λόγου μέρος μετά τινων ἐν τῷ κειμένῳ σημειώσεων. Τὰ ἀνωτέρω χειρόγραφα ἐσημειώσαμεν διὰ τῶν τὴν πόλιν τῆς Φλωρεντίας ἀποτελούντων στοιχείων Φλ, Ω, καὶ ΡΕ.

Ὅθεν ἐὰν ἀντὶ τῶν διαφόρων κωδίκων θέσωμεν τὰ παριστῶντα τούτους στοιχεῖα ἔχομεν τὸ ἑπόμενον φιλολογικὸν στέμμα, τοῦ Χ παριστῶντος τὸ προκείμενον ἔργον (1).

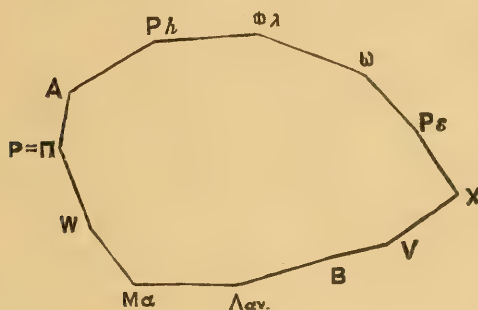

(1) Παρελείφθησαν κεφάλαιά τινα τὰ μὲν ὡς δημοσιευθέντα ἤδη, ὅρ. Max Wellmann. Die Pneumatische Schule. 14 τεῦχος τῶν Philologische Untersüchüngen τῶν A. Kieschling καὶ Wilamowitz-Moellendorff, σελ. 28-34· ἕτερα δὲ ὡς οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχοντα, ὅρ. ἡμ. ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου ἐν τῇ ἐπετηρίδι τοῦ Πανεπιστημίου π. ἔ.· πάντα ταῦτα συμπεριλαμβάνονται ἐν τῇ στερεοτύπῳ ἐκδόσει.

ΑΕΤΙΟΥ ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΣ

Περὶ Ἀνθρωποδήκτων. κεφ α'.

Ἀρχόμενοι περὶ τῶν δακνόντων ζῴων γράφειν, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρωποδήκτων ποιησόμεθα. Τοὺς μὲν οὖν ἀνθρωποδήκτους θεραπεύσεις οὕτως· προχρίσας ἐλαίῳ πολλῷ τὸν τόπον, καὶ μαράθρου τὴν ῥίζαν λειώσας μετὰ μέλιτος, κατάπλασσε τὸ ἕλκος, μέχρις ἂν γένηται καθαρόν· εἶτα χρῶ τοῖς δυναμένοις ἀναπληροῦν, οἷόν ἐστι τοῦτο· μέλι, τερεβινθίνην, βούτυρον, στέαρ χήνειον, μυελὸν ἐλάφειον, εἰ δὲ μὴ παρείη, μόσχειον, ἴσα τήξας, χρῶ. Εἰ δὲ κόλπος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς γένοιτο, μελικράτῳ κλύσας ἐπιμελῶς, σπόγγον καινὸν ἐφ' ἱκανὸν μετὰ μέλιτος ἑφθοῦ ἀναλαβὼν ἐπιτίθει· καὶ δῆσον ἐπιδέσει τῇ ἐπὶ κόλπων ῥηθησομένῃ καὶ ἐπίλυε διὰ τρίτης· ἢ σμύρναν τερεβινθίνῃ ἀναλαβὼν ἐπιτίθει ὡς μάλαγμα· ἢ χαλκὸν κεκαυμένον λεάνας καὶ μέλιτι καθεψήσας, ἀναλαβὼν ὡς κολλύριον ἐπιτίθει· καὶ ὅταν ἀνακαθάρῃς, παρακόλλα· ἢ ὀστέα καύσας μόσχεια, ἕως λευκὰ γένηται, ἀναλάμβανε πίσσῃ ὑγρᾷ ἢ μέλιτι ἑφθῷ ἢ ἀμφοτέροις ἐπίσης καὶ ἐντίθει τῷ κόλπῳ· ἢ μάννην ἢ αὐτὸν τὸν λίβανον μετὰ σμύρνης λεάνας σὺν οἴνῳ καὶ ἐλαίῳ κατά-

3. Ζῶων B. 4. ποιησώμεθα· τοὺς ἀνθρωποδήκτους τοίνυν προχρίσας Ph· ποιησόμεθα, ὡς φησὶν ὁ Ἀρχιγένης (ξ. γρ. διαγράφει). ἄνευ «οὖν» W. 5. ἄνευ «πολλῷ V τόπον τοῦ μαράθρου B. ἄνευ «καὶ» Ph. ἄνευ «τὴν» V. 6. ἄχρις ἂν V. 7 μέλιτος, βουτύρου κλπ. (γενικὴ ἑνικοῦ) VW. 8 βουτύρος B. μυελὸς ἐλάφειος - - μόσχειος Ph· μυελοῦ ἐλαφείου ἢ μοσχείου ἴσα VW. 9 ἶσα AP. εἴσα μελικράτω (ξένη διόρθωσις) B. γένηται Ph. 10 σπογγὸν B. καινόν ἀφρικάνον. ἀφρικανὸν W. ἀφ' ἱκανὸν Ph. 11 ἐφθοῦ AP. ἐπίδησον V. κόλπον B. 12 διὰ τρίτου AB. τερεβινθίνην Ph. (ξ. δ.) B. 14 κολλήριον Ph. ἀνακαθαρῇς B. 15 ὄστεα B. πισσῆ ὑγρᾶ B. 16 καὶ μέλιτι ἄνευ «ἢ» ABVW. κατέφθω V. ἢ ἀμφότερα APVW. ἢ καὶ ἀμφότερα B. ἐποίσης (ξ. δ.) B. ἐξ ἴσου καὶ ἐπιτίθει V. 17 ἄνευ «λεάνας» A.

πλασσε. Ἔμπλαστροι δὲ ἔναιμοι κολλητικαὶ ἁρμόδιοι τούτοις, ἐπὶ μὲν τῶν ἡλκωμένων μελῶν ἡ διὰ τῆς ἀτρακτυλίδος χλωρά, ἐπὶ δὲ τῶν ἀναίμων κόλπων ἡ τοῦ ἁλιέως ἡ διὰ τοῦ ὄξους σκευαζομένη, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ μέλαινα.

Περὶ Κυνοδήκτων.
κεφ. β΄.

Ἐπὶ δὲ τῶν κυνοδήκτων, εὐθέως μὲν καταρραίνων ὄξει, πλατείᾳ τῇ χειρὶ τύπτε τὸ δῆγμα· εἶτα νίτρον μετ' ὄξους τρίψας, κατακρούνιζε ἐξ ὑψηλοῦ τὸ δῆγμα· καὶ σπόγγον καινὸν ὀξυκράτῳ ἢ ὄξει βρέξας, ἐπίθες καὶ ἐπίδησον ἐπὶ ἡμέρας γ. καταβρέχων ἄνωθεν τοὺς ἐπιδέσμους τῷ ὀξυκράτῳ ἢ τῷ ὄξει, ὡς ἂν συνειδῇς· ἐξόχως γὰρ ποιεῖ. μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς κοινὸν ἕλκος θεράπευε. ἢ περδίκιον βοτάνην λειώσας μεθ' ἁλῶν ἐπιτίθει, ἀλλάσσων καθ' ἡμέραν, ἕως ἐκπέσῃ ἡ ἐσχάρα. ἔπειτα ἀπουλῶσαι βουλόμενος, αὐτὴν καθ' αὑτὴν λείαν ἐπιτίθει. Εἰ δὲ μέγα ᾖ τὸ δῆγμα, ὡς ἐπὶ τῶν μεγάλων κυνῶν γίνεται, θεράπευε τοῦτο τῇ προγεγραμμένῃ ἐν τῷ ἕκτῳ λόγῳ μεθόδῳ ἐπὶ τῶν λυσσοδήκτων. Ἐπειδὰν δὲ κοῖλον φαίνηταί σοι καὶ στενὸν τὸ δῆγμα, ἐξ ἀρχῆς καταρραίνων τῷ ὄξει, ἔπειτα κατακρουνίζων νίτρῳ λελειωμένῳ, ἄνηθον ξηρὸν καύσας, πλήρωσον τὸ δῆγμα, καὶ πτύγμα διάβροχον ὀξυκράτῳ ἐπιτιθείς, ἐπίδησον καὶ ἔα ἡμέρας γ. καὶ λύσας εὑρήσεις καθαρὸν τὸ δῆγμα.

Πρὸς τὰ τῶν Λεόντων δήγματα καὶ Παρδάλεων καὶ Ἄρκτων
κεφ. γ΄.

Δεινὰ δὲ καὶ τούτων καὶ τῶν τούτοις παραπλησίων τὰ δήγματα· ὅτι ἄλκιμα ὄντα ταῦτα τὰ ζῶα καὶ γαμψώνυχα συμπλέκεται, ὅπου

1-2 ἐπὶ μὲν τῶν ἡπλωμένων V. 2 ἑλκωμένων W. ἑλκιῶν V Ph. χλωραὶ (ξ.δ.) 3 B. ἐναίμων PhB. ἢ ἡ διὰ B. 4 ἀθήνη B. καὶ ἡ λεάνας (ξ.δ. «λέαινα») W. λέαινα AP. ἡ λεάνας Ph. μελαίνα B. 7 κατ' ἀρραίνων (ξ. δ.) B. 11 ἢ τῷ ὄξει Ph. ἐπιτίθει PhVW. 12 θεραπεύειν AVW. 13 ἀλάσσων B. ἐκπέσοι B. 14 αὐτὴν A. 15 ἦ B. 16 ἄνευ «τοῦτο» V. ἐκτῷ B. 18 λελειωμένῳ μετ' ὄξους ἄνηθον ὀξυκράτω διάβροχον ἐπιτίθει καὶ ἐπίδησον Ph. 19-20 ὀξυκράτω διάβροχον W. ἔα B. 23 παρδάλων APB VW. ἄρκτων· τούτοις παραπλήσια V. 25 ἄνευ «τῶν» B. 26 ὄλκιμα B. ἄλκημα V.

δ' ἂν ἅψηται, καταπείροντα τοὺς ὄνυχας, διασπαράττει τὰ σώματα· τῇ δὲ ἐπιμονῇ τῆς μασήσεως οὐ μόνον τὰς σάρκας διασπαράττει ἀλλὰ καὶ τὰ ὀστᾶ ἐνίοτε κατάγνυσιν, ὑφ' ὧν καὶ τὰ παρακείμενα νύσσεται νεῦρα· εὔδηλον οὖν ὡς τὰ ταῖς τοιαύταις καὶ τοσαύταις συμφοραῖς περιπεσόντα σώματα οὐκ ἐκφεύγει τὸν τῆς ἀλλοτριώσεως κίνδυνον· καὶ γὰρ μένοντα σῆψιν ἀναδέχεται καὶ νομὰς ἐπιφέρει. Ὄξει δ' οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν τραυμάτων ἐκπλύνοντες καὶ περιελόντες καὶ κομισάμενοι τὰ ἀποπλυνόμενα σώματα καὶ τὰ ὀστᾶ, ἐμπλάστροις χρὴ παραλαβεῖν· καὶ μετὰ τὴν διαπύησιν τῶν σπαραχθέντων σωμάτων, τοῖς ἀνακαθαίρουσιν ἐμμότοις ἀποθεραπεύειν καὶ εἰς οὐλὴν ἄγειν, ὡς τὰ κοινὰ ἕλκη. Ἔμπλαστροι δὲ καὶ τούτοις ἁρμόδιοι, αἱ δι' ἁλῶν ἐπιγεγραμμέναι καὶ αἱ παραπλήσιοι, οἷα ἐστὶν αὕτη.

Περὶ Συοβρώτων κεφ. δ'.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς κυνηγίαις καὶ ὑπὸ τῶν ἀγρίων συῶν ἀδικοῦνταί τινες, ἄξιον καὶ αὐτῶν μνημονεῦσαι. Τὰ γοῦν ὑπὸ τούτων ἀποτελούμενα τραύματα χαλεπά, ὅτι οὐ μόνον βαθέα, ἀλλὰ κάὶ μεγάλα. Κολλητικῇ δὲ ἀγωγῇ θεραπεύειν τὰ τοιαῦτα, οὐχ οἷόν τέ ἐστι· καὶ γὰρ σὺν τῇ περιθλάσσει καὶ ἀνακείρουσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπικαίουσι τὰ χείλη τῶν τραυμάτων. Τῇ γὰρ πρὸς ἄλληλα τρίψει καὶ παρακινήσει τῶν ὀδόντων χρῶνται, τρέχοντες πρὸς ἄμυναν τῶν παρατρεχόντων. Τὰ οὖν ἐπικαιόμενα σώματα, ἐσχάραν τινὰ ἐργάζεται κατὰ τὰ χείλη τῶν τραυμάτων. Πυοποιὸν οὖν καὶ οὐ κολλητικὸν ποιεῖσθαι χρὴ ἐπ' αὐτῶν τὸν τῆς θεραπείας τρόπον.

1 καταπύροντα W. ἐγκαταπείροντα V. καταπύγνοντα B. διασπαράττηται Ph. διασπαράττεται V. μασήσεως P Ph. 3 ἐνίοτε ἀλφιτιδῶν κατάγνυσιν V. ἐνίοτε συνθλάττουσιν APB. ὑφ' ὧν τὰ Ph. παραπλήσια νύσσεται V. 4 ἄνευ «ταῖς» APB. 4 περιπίπτοντα APB. περιπεσόντας V. ἐκφεῦγον (ξ. δ.) B. 6 τῶν θραυμάτων πλύνοντες B. 7 ἀπολελυμένα ὡς καὶ ὀστᾶ B. 8 διαποίησιν Ph. διαπυήσιν B. 10 ἁρμόδιαι αἱ δι' οὐλῶν Ph. 11 οἷα.· 12 συοβροτῶν VW. 13 κυνηγείαις B. κυνηγεσίαις V. ἄνευ «καὶ» Ph. σύων B. 14 ὑπ' αὐτῶν V. 16 κολλητικὴ δὲ ἀγωγὴ B. ἐστὶν B. 17 ἀναδείρουσιν (ξ. δ.) B. ἐπικαίουση B. 19 παρακονήσει APV. 22 ἀπ' αὐτῶν B.

Περὶ Κροκοδειλοβρώτων κεφ. ϛ'.

Πρῶτον μὲν τοὺς ὑπὸ κροκοδείλου δηχθέντας ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ φυλάσσειν χρή, ἀποκλείοντας ἐν οἴκῳ θυρίδας μὴ ἔχοντι. καὶ γὰρ ἀντιπαθείᾳ τινὶ εἰώθεισαν ὡς ἐπίπαν οἱ ἄγριοι κροκόδειλοι νυκτὸς ἐπέρχεσθαι τῷ δηχθέντι, καὶ ὥς φασιν, εἰ ἐνουρήσει τις αὐτῶν τῷ δήγματι, φθείρει τὸν ἄνθρωπον. Διὸ δεῖ τὸν δηχθέντα κατακλίνειν ἐν πλοιαρίῳ εἰς τὸ ὕδωρ, ἕως παντελοῦς θεραπείας. Βοηθήματα δὲ καὶ τούτοις τὰ ἐπὶ τῶν κυνοδήκτων καὶ τῶν ἄλλων εἰρημένα, ἁρμόδια. ἰδίως δὲ ἐπὶ τούτων ποιεῖ κόπρος ἀνθρωπεία καὶ μίσυ, ὁμοῦ λειωθέντα καὶ ἐπιτιθέμενα. ἢ γάρον ἰχθύων ἢ κρεῶν ταριχηρῶν τὸν ζωμὸν ἐπίχεε τῷ δήγματι, ἢ ἁλὸς καὶ σμύρνης ἴσα ὄξει δριμυτάτῳ λειότατα ποιήσας, ἀναλάμβανε κηρωτῇ καὶ ἐπιτίθει.

Ὅσα προστιθέμενα τοῖς ἰοβόλοις κτείνει αὐτὰ [καὶ περὶ τῶν ἐμπιπτόντων εἰς τὰ ἐδέσματα καὶ πόματα ἰοβόλων.] κεφάλ. ια'.

Κτείνει δὲ τὰ ἰοβόλα θηρία προστιθέμενα τούτοις χαλβάνη σὺν σπονδυλίῳ, καρκίνοι προστεθέντες τῷ σκορπίῳ κτείνουσιν αὐτόν· λυχνὶς ἀγρία φυγαδεύει σκορπίους, καὶ σταφυλίνου σπέρμα. Προσέχειν δὲ χρὴ καὶ τοῖς πινομένοις ὕδασιν. οὐκ ὀλίγοι γὰρ διεφθάρησαν, ἐμπεσόντων θηρίων τινῶν ἰοβόλων ἐπί τινα τῶν ἑψουμένων ὑδάτων ἢ βρωμάτων, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ὁδοιπορίας. τά τε μαγειρεῖα μα-

5 ἀντιπάθεια τινὶ Ph. εἰώθεισαν WAPV. εἰώθησαν B. ἄγριοι αἴλουροι B. (ξ. δ.) A. ἄγριοι μάλιστα αἴλουροι V. 6 ἐν οὐρήσει B. 7 δείγματι B. τῶν δήγματι Ph. τὸν δηχθέντα (ἄνευ «ἄνθρωπον») V. 8 θεραπείας κατακλίνειν PhW. 9 εἰρημένων B. 10 ἀνθρώπειος Ph. κοπρὸς B. ἄνευ «ὁμοῦ» Ph. λεανθέντα V. λειωθεῖσα —— ἐπιτιθεμένη Ph. 11 γάρων V. γάρος BPh. ἢ γάρων ἢ ἰχθύων W. 12 ἐπίχεε τῷ δηλωθέντι Ph. ἶσα APPh. 14 κτείνει τὰ ἰοβόλα θηρία. κεφ. Ph. «καὶ περὶ κλπ» μέχρις «ἰοβόλων παραλ. AP. 17 ἄνευ «τὰ ἰοβόλα» Ph. προστιθέντα V. αὐτοῖς V.Ph. 18 σπονδυλίῳ καὶ ἐλαίῳ (ξ. γρ. διαγρ. «καὶ ἐλαίῳ) B. προστίθεντες B. προστιθέντες AP. ἄνευ «αὐτόν» Ph. ἄνευ «καὶ» Ph. 20 διεφθαρήσαν B. 21 ἄνευ «ἰοβόλων» Ph. ἑψομένων Ph. ἑψουμένων APBVW οὗ ἕνεκεν καὶ προετιμήσαμεν τὴν γραφὴν ταύτην.

κρὰν ποιητέον ἀπὸ τῶν δένδρων, διὰ τὰ ἐμφωλεύοντα θηρία. Ἀλλὰ καὶ σαλαμάνδραι ἐνίοτε διαθερμαινόμεναι καὶ κάμπαι ἐμπίπτουσι τοῖς ἑψουμένοις. ἐξαιρέτως δὲ τὰς πίτυας καὶ τὰς πεύκας φευκτέον. ἐν ταύταις γὰρ θανάσιμοί εἰσι κάμπαι. Τοῖς μὲν οὖν ἑψουμένοις εἴωθεν ἐμπίπτειν ὄφεις, σαλαμάνδραι καὶ κάμπαι· τῷ δὲ οἴνῳ ἔχιδναι.

Κοινὰ βοηθήματα πρὸς τὰς τῶν ἰοβόλων πληγάς. κεφ. ιϐ΄.

Προφυλάττεσθαι μὲν οὖν χρὴ διὰ τῶν προειρημένων μὴ περιπεσεῖν τοῖς κακοποιοῖς τῶν θηρίων. εἰ δ' ἄρα συμϐῇ ὑπὸ ἰοϐόλου τινὸς θηρίου πληγῆναι, κοινῶς τοῖς τοιούτοις χρηστέον. Κουφοτέρας μὲν γὰρ οὔσης τῆς πληγῆς ἢ τοῦ δήγματος, καταντλητέον ὀξυκράτῳ θερμῷ, καὶ ἐκμυζᾶν τὸν τόπον οὕτως. Διακλυσάμενος τὸ στόμα πρότερον ἐλαίῳ ὁ μέλλων ἐκμυζᾶν, πρὸς τὸ μὴ βλάπτεσθαι, οὕτω προσϐαλὼν τὸ στόμα τῷ πλήγματι, ἐκμυζάτω καὶ ἀποπτυέτω τὸν ἰόν. Δεῖ δὲ τὸν ἐκμυζᾶν ἐπιχειροῦντα, μὴ ἡλκωμένον ἔχειν τί τοῦ στόματος ἢ τῶν παρισθμίων, ἢ ἄλλως εὐπαθές τι τῶν ἐν τῷ στόματι μερῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα, τέφραν ὄξει συμφυράσαντα καταπλάσσειν. τέφρᾳ δὲ τῇ τῶν συκίνων ξύλων ἢ δαφνίνων ἢ ἀμπελίνων κεκαυμένων χρηστέον. εἰ δὲ μή, τῇ παρατυχούσῃ, σπουδάζοντα ὡς ὅτι μάλιστα φλεγμονὴν τῷ τόπῳ ἐγεῖραι, καὶ τὰς ὕλας παρὰ τῷ δήγματι προσκαλέσασθαι, καὶ μάλιστα εἰ ἀκυρότερον εἴη τὸ μόριον. Σφοδροτέρου δὲ τοῦ δήγματος ὄντος, σικύαν προσϐάλλειν τῷ δήγματι σὺν πολλῇ

1 ἐμφολεύοντα Ph. φωλεύοντα VW. 2-3 ταῖς ἑψουμέναις V. «ἐξαιρέτως δὲ κλπ» μέχρις «εἰσὶ κάμπαι» παραλ. B. 3-4 ἐνταῦθα γὰρ Ph. 4 ἄνευ «μὲν» B. εἰώθασιν Ph. 5 καὶ σαλαμάνδραι Ph. 7 κεφ. ι. B. 8 ἄνευ «χρὴ» Ph. εἰρημένων V. 10 πληγῆναι θηρίου Ph. 10-11 μὲν οὖν οὔσης W. 11 ἡ τοῦ δέρματος B. 12 οὕτως PhVW. ἐκμυσάτω B. ἀποπτύετο (ἀποπτύετω ξ. δ.) B. ἄνευ «τὸν ἐκμυζᾶν ἐπιχειροῦντα» VW. 15 μὴ εἱλκομένοις Ph. τῶν ἐν στομίων μερῶν τὸν ἐκμυζᾶν ἐπιχειροῦντα, μετὰ δὲ ταῦτα V. μὴ εὐπαθὲς ἔχειν τὶ Ph. δυσπαθὲς (ξ. δ.) B. 16 μερῶν, τὸν ἐκμυζᾶν ἐπιχειροῦντα Ph. 17 καταπλάσσαι μάλιστα μὲν τῇ τῶν Ph. καταπλάσσειν μάλιστα δὲ ποιεῖ τῶν συκίνων V. μάλιστα μὲν τῇ τῶν W. 18 ξύλων κεκαυμένων ἢ δαφνίνων ἢ ἀμπελίνων· εἰ δὲ μὴ Ph. 19 ἄνευ «τῇ» WB. παρούσῃ V. παρατυχούσῃ χρηστέον, σπουδάζων Ph. παρατυχούσῃ τῷ παρόντι χρηστέον (ξ. γρ. διαγρ.) B. σπουδάζων Ph. σπουδάζων ὡς V. 20 περὶ τὸ δῆγμα PhW. προκαλέσασθαι Ph. 21 εἰ δὲ μάλιστα ἀκυρώτερον V. ἀκυρότερον W εἰ ἀκίνητον εἴη (ἀκελάτερον (ξ. γρ.) B. 22 συκυίαν A. σηκυίαν P.

φλογί, καὶ κατασχάζειν τοὺς πέριξ τόπους. συνεπισπασθήσεται γὰρ σὺν τῇ τοῦ αἵματος καὶ πνεύματος ὁλκῇ, καὶ ὁ τοῦ θηρίου ἰός. καὶ εἰ μὲν τροφὴν προσφάτως προσενεγκάμενος εἴη ὁ κάμνων, ὕδωρ πολὺ χλιαρὸν διδούς, ἐμεῖν κέλευε, εἶθ' οὕτως προσφέρειν τὰ φάρμακα. διατηρητέον δὲ καὶ ἐν ἀγρυπνίᾳ τὸν πάσχοντα ἀνακαθήμενον καθ' ὅλον τὸν τῆς θεραπείας χρόνον, ἕως ἂν ἔνδοσιν ἀξιόλογον λάβῃ τὰ παρακολουθοῦντα δυσχερῆ. τήν τε κοιλίαν κλύζειν ἐπεχομένην, ἀνυπερθέτως, καὶ τῆς κύστεως ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως τὰ οὖρα ἀκωλύτως ἐκδιδοῖ. Κάλλιστα δὲ ποιοῦσιν ἐπιτιθέμενα τῇ πληγῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μετὰ τὸν σικυασμόν, ἀνεπτυγμένα ζῷα μικρὰ ἔνθερμα, οἷον ὄρνεις, ἐρίφια, ἄρνες, δέλφακες. ἀνιμᾶται γὰρ τὸν ἰὸν καὶ τὰς ὀδύνας παρηγορεῖ. Ἐπιτήδεια δὲ τούτοις καὶ τὰ μικτὰ πάντα καταπλάσματα, οἷον σκόροδα λεῖα μετὰ μέλιτος, κρόμμυα μεθ' ἁλῶν, πήγανον, σίλφιον λεῖον ἐπιπαττόμενον· λάσαρ, τάριχος ἰχθὺς μάλιστα παλαιός· σκόροδον κεκαυμένον, ἀρνόγλωσσον μεθ' ἁλῶν, μελισσόφυλλον, συκῆς ἀκρεμονες μετὰ μέλιτος, ὑὸς ἄφοδος ὄξει ἐφθή· καλαμίνθη καταπλασσομένη λεία· σπύραθος αἰγὸς μετ' ὄξους. Ἄκρως δὲ ποιεῖ πρὸς παντὸς ἰοβόλου πληγὴν χωρὶς ἀσπίδος, ἄσβεστος μετ' ἐλαίου καὶ μέλιτος ὡς κηρωτῆς πάχος ἔχειν, ἐπιτιθεμένη. καὶ μέντοι καὶ ἐπικαυστέον τὰ δήγματα μέχρις ἐσχαρώσεως· ἢ σίνηπι λεῖον μετὰ ζύθου ἐπιτίθει· ἢ ἅλας λεάνας καὶ ἀναλαβὼν ὑγροπίσσῃ ἐπιτίθει. παραδόξως δὲ ποιεῖ καὶ ἡ δι' ἐχιδνῶν Ἀνδρομάχου, ὡς ἔμπλαστρος ἐπιτιθεμένη.

1 φλογῇ καὶ καταβλάζειν B. καὶ τοὺς Ph. ἄνευ «γὰρ» Ph. 2 σὺν τῷ σώματι καὶ τῇ B. ἄνευ «καὶ» Ph. σὺν τῷ αἵματι AP. καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ὁλκῇ APB. θερίου (ξ. δ.) B. ἰὸς καὶ πολὺ χλιαρὸν V. 4 κελεύε B. 6 ἔνδωσιν Ph. 7 τὴν τὴν κοιλίαν Ph. 9 ἐπιτηθέμενα Ph. ἐπιτιθεμένα B. 10 ἀνεπτυγμέναι V. ὄρνεις BVW. 11 ἐριφία B. καὶ ὀδύνας ABVW. 12 τὰ ἀμυκτικὰ V. 13 μέλιτος κεχράμμενα μεθ' B. κρόμια——καὶ πήγανον Ph. κρύμμυα——ὁμοίως σίλφιον V. 14 ταριχῶν V. τάριχον BAP. 15 μελισόφυλον Ph. 16 ὡς ἄφοδος V. ἀφοδὸς (ξ. διόρθ. «ἀφοδρός») B. ἐφθὴ Ph. 17 λεῖα· ὀφελοῦσι δὲ σπύραθοι ἐγὸς Ph. 19 ἐπιτηθεμένη Ph. 20 σίνηπι πλεῖον V. 21 μετ' ὀξυλαπάθου ἐπιτίθει (ξ. διόρθ.) B. μετὰ θήζου ἐπιτήθει ἢ ἅλα τὸ ὑγροπήσσῃ ἐπιτήθει Ph. «ἢ ἅλας λεάνας ἀναλαβὼν ὑγροπίσσῃ ἐπιτίθει» εἰς τὸ περιθόριον B.

Περὶ Σφηκῶν καὶ Μελισσῶν.
κεφ. ιγ΄.

Ὑπὸ σφηκῶν ἢ μελισσῶν ἀπλήκτους φυλάσσει συγχριόμενα μαλάχης φύλλα μετ' ἐλαίου, καὶ κάμπη μετ' ἐλαίου. ἐπειδὴ δέ τινες πληγέντες λάθρα ὑπὸ τούτων, ταράσσονται διὰ τὴν ἀλγηδόνα καὶ δοκοῦσιν ὑπό τινος τῶν κακοήθων πεπλῆχθαι, ἀναγκαῖον πρῶτον διασαφηνίσαι τὰ παρακολουθοῦντα ταῖς τούτων πληγαῖς σημεῖα. Τοῖς τοίνυν ὑπὸ μελιττῶν πληγεῖσι παρακολουθεῖ τῷ τὴν πληγὴν ἀλγεῖν, ἐρυθρὸν γίνεσθαι τὸν τόπον μετὰ οἰδήματος τῶν κύκλῳ μερῶν, τὸ δὲ κέντρον πάντως εὑρεθήσεται ἐν τῷ πεπληγμένῳ τόπῳ. Τοῖς δὲ ὑπὸ σφηκῶν, τὰ αὐτὰ παρακολουθεῖ μετ' ἐπιτάσεως, τὸ δὲ κέντρον τῆς σφηκὸς οὐκ ἐναπομένει τῷ πληγέντι τόπῳ. Βοηθοῦνται δὲ οἱ ἀμφότεροι πηλῷ ἢ βολβίτῳ καταχριόμενοι μετ' ὀξυκράτου, ἢ μαλάχης φύλλοις σὺν ὀξυκράτῳ καταπλασσόμενοι, ἢ κιμωλίᾳ σὺν τῇ μαλάχῃ καὶ ὀξυκράτῳ, ἢ σησάμῳ μεθ' ὕδατος. Φυσικῶς δὲ ὠφελεῖ, σφραγιζομένης τῆς πληγῆς σφραγίτιδι σιδηρᾷ [τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ], οὐκέτι γὰρ συγχωρεῖ φλεγμονὴν γενέσθαι. πότιζε δὲ αὐτοὺς καὶ δάφνης φύλλων ἁπαλῶν ⟨β. μετ' οἴνου αὐστηροῦ.

Πρὸς τὸ τῆς Σαλαμάνδρας δῆγμα, καὶ τῆς Χαλκίδος Σαύρας.
κεφ. ιε΄.

Τοῖς δὲ ὑπὸ σαλαμάνδρας πεπληγμένοις παρακολουθεῖ περιωδυνία σφοδρὰ καὶ ἐσχάρωσις. παραλαμβανέσθω δὲ ἐπ' αὐτῶν ἡ προρρηθεῖσα

3 ἀπὸ σφηκῶν PhV. ἀπληκτούς B. συγχριώμενοι Ph. 4 κάμπαι V. καμπὴ B. 6 περιπεπλῆχθαι APB. πεπληγέναι V. περιπλῆχθαι W. ἄνευ «πρῶτον» V. πρώτων διασαφήνησαι Ph. 8 πληγείση παρακολουθὴ Ph. τὸ τὴν PhV. τοῦ τὴν V. πληγὴν ἀργεῖν Ph. 9 ἐξυθρόν Ph. χυκλῷ B. κύκλον Ph. 10 πεπληγότι PhW. τῷ πληγότι V. 12 ἐναπομένοι BPh. 13 βολβήτω Ph. καταχριώμενοι BPh. 14 φύλλα Ph. κατάπλασσε WPh. χιμώλια B. χιμωλίαν Ph. 15 ὀφελεῖ Ph. 16 πληγῆς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν σφραγίτιδι σιδηρᾷ V. σιδηρᾶ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, πότιζε δὲ W. σφραγήτιδι σηδηρᾶ Ph. 17 ποτίζε δὲ B. καὶ πότιζε αὐτοὺς δάφνης Ph. 19 περὶ σαλαμάνδρας καὶ χαλκοσαύρας δίγματος Ph. 20 χαλκιδῆς σαῦρας B. 23 ἄνευ «καὶ» B. ἐπ' αὐτῇ W. ὑπ' αὐτῶν B. ἡ κοινὴ Ph. ἐπιμέλεια ἡ προρρηθεῖσα· τοῖς δὲ Ph.

κοινὴ ἐπιμέλεια. Τοῖς δὲ ὑπὸ τῆς λεγομένης χαλκίδος σαύρας πληγεῖσι, παρακολουθεῖ οἴδημα διαφανὲς ὥσπερ ἐκλάμπον, κύκλῳ δὲ τῆς πληγῆς, μελανία· ἐπακολουθεῖ δὲ καὶ σῆψις. Θεραπευτέον δὲ τούτοις τοῖς ῥηθησομένοις ἐπὶ μυγάλης.

Περὶ Μυγάλης.
κεφ. ις΄.

Ἡ μυγάλη παρέοικε κατὰ μὲν τὴν χροιὰν γαλῇ, κατὰ δὲ τὸ μέγεθος μυΐ, ὅθεν καὶ σύνθετον ἔσχε τὸ ὄνομα· στόμα δὲ ἔχει ὑπόμηκες καὶ λεπτὴν οὐράν· ὀδόντας λεπτούς, καὶ τούτους ἐν διστοιχίᾳ ὄντας καθ' ἑκατέραν γενύωσιν, ὥστε τετραστοιχίαν ὀδόντων ἔχειν. Τοῖς οὖν ὑπ' αὐτῆς δηχθεῖσιν, αἱ δήξεις ἐμφανεῖς γίνονται· τεσσάρων γὰρ στοίχων δήξεις ὁραθήσονται· αἷμά τε ἐκκρίνεται πρῶτον καθαρόν, μετ' ὀλίγον δὲ ἰχωρῶδες. Τὸ γὰρ ζῷον σήψει κτείνει· εἰώθασι δὲ καὶ φλυκτίδες ἐπανίστασθαι· καὶ εἴ τις ἀποσύροι ταύτας, ὄψεται τὴν ὑποκειμένην σάρκα καὶ τρυγώδη καὶ κατερρωγυῖαν· παρακολουθεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ ἐμπνευμάτωσις. Πυκνότερον δὲ τὸ ζῷον περὶ τοὺς ὄρχεις ἐπιπηδᾷ οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἄλλου ζῴου. Βοηθοῦνται δὲ οὗτοι, ἐπειδὴ σήψει κινδυνεύουσι, μετὰ τὰ προειρημέμα κοινὰ βοηθήματα, τοῖς τοιούτοις· δάφνης τῶν ἁπαλῶν φύλλων ⟨α ἢ καὶ β σὺν οἴνῳ λεάνας, δίδου πινειν· ἁρμόδια δὲ αὐτοῖς καὶ πάντα τὰ προρρηθέντα κοινὰ βοηθήματα, πινόμενα σὺν οἴνῳ γλυκεῖ. Ἐπὶ δὲ τῶν δεδηγμένων κτηνῶν, λεάνας αὐτὰ μεθ' ὕδατος, ἔγχει ταῖς ῥισίν· εἰ δὲ δυνατὸν αὐτὴν τὴν δάκνουσαν μυγάλην λειώσας μεθ'

1 χαλκιδῆς σαῦρας B. πληγείσῃ Ph. 3 δὲ καὶ τούτους τοῖς — — μυγαλῆς Ph. 4 μυγαλῆς Ph. ξ. δ. B. 7 μυγαλὴ Ph. χρόαν Ph. γάλῃ V. 8 μυὴ Ph. τὸ μυγάλης ὄνομα B. 9 λεπτῇ οὐρᾷ κέχρηται VWPh. ὀδόντοις δε VW. λεπτοὺς ἔχει Ph. «καὶ τούτους ἐν διστοιχίᾳ ὄντας· καθ' ἑκατέραν γενύωσιν τετραστοιχίαν ὀδόντων» παράλ. Ph. 10 γένυν, ὡς εἶναι τετραστοιχίαν V. ἄνευ «ὥστε» AP. ἄνευ «ἔχειν» AP. 11 ἄνευ «τοῖς οὖν» Ph. ὑπ' αὐτοῦ AP. ἐπ' αὐτοῦ B. ὑπ' αὐτοῖς δειχθῆσιν VW. αἱ τρώσεις VWPh. 12 τρώσεις ὁραθήσονται VWPh. αἷμα δὲ B. ἄνευ «δὲ» ABVW. 14 φλύχτεναι V. φλυχτένες W. φλεχτένες Ph. καὶ ἤ τις Ph. 15 κατερρωγεῖαν B. 16 ἐμπνευματώσεις Ph. ἄνευ «περὶ» Ph. 17 ὄρχις Ph. ἐπιπηδᾶ καὶ τούτους πλήττει οὐ μόνον VW. παντὸς ἀλόγου ζώου V. ζῴου B. 18 δὲ οὗτει Ph. κινδυνώδεσιν W. 19 δάφνης ⟨α ἢ καὶ δύο τῶν ἁπαλῶν Ph. 20 ἢ καὶ B. ἄνευ «καὶ» V. 21 προρηθέντα Ph. 22 ἐπεὶ δὲ τῶν VW. ἐπειδὴ δὲ B. 23 ῥησὶν Ph. ῥῖσιν B. «ταῖς ῥισίν· εἰ δὲ δυνατὸν αὐτὴν τὴν δάκνουσαν μυγάλην λειώσας μεθ' ὕδατος ἔγχει» παραλ. V. μυγαλὴν Ph. λειώσας B.

ὕδατος, ἔγχει τοῖς μυκτῆρσιν· ἔστι γὰρ ἀντιφάρμακον ἑαυτῆς· ὅθεν καὶ τοὺς ἀνεχομένους ἀνθρώπους ποτιστέον ὁμοίως. Κατάπλαττε δὲ τὸ δῆγμα κυμίνῳ, σκορόδῳ σὺν τοῖς ἔξω λεπύροις ἐπίσης· καὶ λειώσας μετ' ἐλαίου, συνάλειφε τοὺς κύκλῳ τόπους. Ἐὰν δὲ ῥαγῶσιν αἱ φλυκτίδες καὶ ἕλκος γένηται, ὀξάλμῃ κατάντλει· καὶ κριθὰς κατακαύσας καὶ λεάνας κατάπλασσε· οὐκ ἐκραγήσεται δὲ, ἐὰν μὴ κύουσα δάκῃ μυγάλη. Ἐὰν δὲ ἑλκωθῇ, σίδια γλυκείας ῥοιᾶς ἑφθὰ λεῖα ἐπιτίθει, καὶ τὰ ἕλκη κατάντλει τῷ αὐτῷ ἀφεψήματι ἢ μᾶλλον μυρσίνης.

Πρὸς Σκολοπένδρου πληγάς.
κεφ. ιζ'.

Καὶ τοῖς ὑπὸ σκολοπένδρου πληγεῖσι, τὰ αὐτὰ βοηθήματά ἐστι, τὰ ἐπὶ τῆς μυγάλης προειρημένα· καὶ ἅλες μετὰ ὑγρᾶς πίσσης ἐπιτιθέμενοι, καὶ κεδρία μετὰ μέλιτος, καὶ σκόροδον μετὰ συκῆς φύλλων καὶ κυμίνου καὶ οὔρων καὶ οἴνου· ὡσαύτως καὶ ποτὰ τὰ ἐπὶ τῆς μυγάλης ῥηθέντα, καὶ ἀψίνθιον δὲ καὶ ἡδύοσμον μετ' οἴνου.

Πρὸς ἀράχνης δῆγμα.
κεφ. ιη.

Ἔστι δὲ καὶ ἀραχνῶν γένος, ὃ πλῆττον συντόνους πόνους ἐπιφέρει περὶ τὸ ὑποχόνδριον, ἐξ οὗ ἐρύθημα καὶ δυσουρία παρακολουθεῖ· ἐνίοτε δὲ καὶ πνιγμός. Πότιζε οὖν τοὺς τοιούτους ἄγριον κύμινον,

1 ἄνευ «τοῖς» APBVW. ἀντιφάρμακον αὐτοῖς V. 2 ὁμοιῶς B. 3 δίγμα Ph. κυμίνῳ ἐπιμελῶς τοὺς κύκλῳ τόπους VW. ἄνευ «καὶ» Ph. λεπήροις Ph. ἐπ' ἴσης B. 4 σὺν ἐλαίῳ B. τοὺς ἔξω τόπους τοὺς κύκλῳ - - ῥαγόσιν Ph. 5 φλυκταίναι καὶ ἕλκη V. φλυκτένες PhW. γήνεται Ph. ἐξ ἅλμη W. 6 οὐ ῥαγήσεται - - εἰ μὴ (ξ. διόρθ. «οὐκ ἐρραγήσεται») B. οὐ κεκραγήσεται δὲ V. 7 μυγαλὴ Ph ἐφθὰ AP. 7-8 ἐπιτήθει . . . ἕλκοι Ph. 8 τὸ αὐτὸν Ph. 9 σκολοπένδρων B. σκολοπένδρου AP. σκολοπένδρας PhVW. πληγὴν Ph. 11 σκολοπενδρῶν B. πληγήσει Ph. ἐστὶν ἁρμόδια, τὰ ἐπὶ V. ἐστίν B 12 μυγαλῆς B. Ph. 12-13 πήσσης ἐπιτηθέμενοι Ph. 13 ἄνευ «μετὰ» A.Ph. σὺν μέλιτι Ph. 14 «καὶ ὀρόβων» ἀντὶ «οὔρων» B. ἄνευ «ὡσαύτως» VWPh. ἄνευ «καὶ» VW. ποτὰ δὲ τὰ PhVW. ὑπὸ τῆς V. 15 μυγαλῆς AP. 18 ἀρράχνη VW. ἀράχνων — — πλήττων Ph. ὁ πλήξας VW. ἄνευ «πόνους» Ph. 19 ἄνευ «ἐξ οὗ» VW. ἐρύθημά τε Ph. παρακολουθη — — πότιζε δὲ τούτους Ph. 20 πότιζε δὲ V.

ἄγνου λευκῆς σπέρμα ἢ τὰ φύλλα· δίδου δὲ ἐσθίειν καὶ σκόροδα πλείονα, καὶ οἶνον ἐπιρροφεῖν ἄκρατον.

Περὶ Τετραγνάθων.
κεφ. ιθ΄.

Ὁ Τετράγναθος καλούμενος, εἶδος ἐστὶ φαλαγγίου, ὑπόπλατυς, ὑπόλευκος, πόδας ἔχων τραχεῖς, κατὰ δὲ τὴν κεφαλὴν δύο ἐπιφύσεις, μίαν εὐθεῖαν καὶ μίαν πλατεῖαν, ὡς στοχάζεσθαι. στόματα μὲν ἔχει δύο, γνάθους δὲ δ. καὶ γραμμὴν ὁμοίαν ἔχει κατὰ τὸ στόμα. Τοῖς δὲ ὑπὸ τούτου πληγεῖσι, κοινῶς μὲν παρακολουθεῖ τὰ ἐπὶ τῶν σκορπίων, ἰδίως δὲ ἐπ' αὐτῶν ἀλγεῖ ἡ πληγὴ συντόνως, καὶ ὑπολευκανθίζει ὁ πεπληγὼς τόπος· οἴδημα δὲ γίνεται περὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν κεφαλήν· καὶ ἰσχναίνεται τὰ πληγέντα μέλη μέχρι τῶν ἄρθρων· ἀτροφοῦσί τε οἱ κάμνοντες, καὶ μετὰ τὴν ὑγείαν, ἀγρυπνία τούτοις ἐπιτεταμένη ἐπιγίνεται. Βοηθοῦνται δὲ ποτιζόμενοι καλαμίνθῃ ἢ τοῖς φύλλοις τοῦ πηγάνου, πάνακί τε καὶ πολίῳ καταπλασσόμενοι, καὶ τοῖς ῥηθησομένοις ἐπὶ φαλαγγιοδήκτων.

Περὶ Φαλαγγιοδήκτων.
κεφ. κ΄.

Τῶν δὲ φαλαγγίων γένη μὲν πλείονα, ἃ δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἱστόρηται τοῖς τὰ θηριακὰ γράψασιν, εἰσὶν ἓξ τὸν ἀριθμόν· τὸ μὲν γὰρ αὐτῶν καλεῖται ῥάγιον· τὸ δὲ μυρμήκιον, τὸ δὲ λύκος· τὸ δὲ κρονολόπτης [κρανοκαλόπτης], τὸ δὲ σκληροκέφαλος, τὸ δὲ σκωλήκιον.

1 ἐσθείειν Ph. ἄνευ «καὶ» WPh. 2 ἐπιρρόφειν B. 5 τετραγνάθος B. ὑποπλατοῦς, ὑπολευκόν, πόδας ἔχον B. 6 ἔχει V. ἔχειν AH. τραχὺς — — τῆς κεφαλῆς 7 Ph. εὐθεῖαν B. ἐπὶ φύσις —— εὐθίαν Ph. 8 ἔχει B. ἔχειν AH. στῶμα Ph. 9 πληγήσει, κηνοὶ μὲν Ph. 10 ἰδείως δὲ ἀλγὴ Ph. ἀλγῆ B. ἄνευ «ἡ» A. ὑπολευκανθίζειν ὁ πεπληγὸς τόπως Ph. 11 παρὰ τὸ W. 12 ἰσχνένεται Ph. μέρη μέχρι V. ἀτροφοῦσι δὲ τὰ μέλη καὶ μετὰ τὴν ὑγίαν· ἀγρυπνία δὲ Ph. 14 ἐπιγήνεται Ph. καλαμίνθιν Ph. ἢ τριφύλλῳ, πηγάνω V. 15 πανακὶ τε B. ἄνευ «τὲ καὶ» Ph. ἄνευ «καταπλασσόμενοι» VWPh. 19 φαλαγγείων — — ἃ δὲ Ph. ἱστροῆται (ξ. διόρθ. «ἱστροεῖται») B. ἡστόρηται Ph. 20 ἔστιν ἓξ τῶν ἀριθμῶν Ph. 21 αὐτὸν Ph. ἄνευ «καλεῖται» V. χρονολώπτης PhW. 22 κρανοκαλόπτης B. (ξ. δ.) W. χρονοκολάπει V. σκληρωκέφαλος Ph. σκολίκιον Ph.

Τὸ μὲν γὰρ **ῥάγιον** σχήματι μὲν στρογγύλον, χρώματι δὲ μέλαν· παρομοιότερον δὲ σταφυλῆς μελαίνης ῥαγί, διὸ καὶ προσηγόρευται ῥάγιον. πόδας δὲ ἔχει στ. ἐξ ἑκατέρου μέρους μικροτάτους, καὶ τὸ στόμα ὑπὸ τὴν κοιλίαν. Ὁ δὲ λεγόμενος **λύκος**, ἐν τοῖς ἀραχνίοις διατρίβων εὑρίσκεται, ἐπιλαμβανόμενος τῶν μυῶν καὶ ἐσθίων αὐτάς. στόμα δὲ ἔχει πλατὺ καὶ περιφερές, καὶ τὰ κατὰ τὸν αὐχένα αὐτοῦ μέρη ἐγκεχάρακται. ἐπὶ δὲ τοῦ στόματος ἔχει ἐπιφύσεις τρεῖς. Τὸ δὲ **μυρμήκιον** λεγόμενον, ὡμοίωται μύρμηκι μεγίστῳ, αἰθαλῶδες κατὰ τὴν χρόαν· ἐντετύπωται δέ τινα τῷ σώματι αὐτοῦ οἱονεὶ ἄστρα, μᾶλλον δὲ κατὰ τὰ νῶτα. Τὸ δὲ δ. καλούμενον **κρονολόπτης** [κρανοκαλόπτης.] ὑπόμηκές ἐστι καὶ χλωρόν. τὸ κέντρον δὲ ἔχει περὶ τὸν τράχηλον. τοῦτο δὲ προσπίπτον, τοὺς κατὰ τὴν κεφαλὴν πλήσσει τόπους. Τὸ δὲ ε. **σκληροκέφαλον** λεγόμενον, κεφαλὴν ἔχει πετρώδη καὶ ἀπόσκληρον, καὶ ἐπιγραμμὰς ἔχει καθ' ὅλον τὸ σῶμα, ἐμφερεῖς τοῖς ζώοις ἐκείνοις τοῖς περιϊπταμένοις τοὺς λύχνους. Τὸ δὲ ἕκτον, **σκωλήκιον** ὀνομαζόμενον, ὑπόμηκες καὶ ὑπόσπιλόν ἐστι καὶ μάλιστα κατὰ τὴν κεφαλήν.

Τὰ μὲν εἴδη τῶν φαλαγγίων ταῦτα, ἅτινα δεῖ παραφυλάττεσθαι. τὰ δὲ παρακολουθοῦντα τοῖς πληγεῖσιν ὑπ' αὐτῶν, κοινὰ παρὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Δῆγμα δὲ λεπτὸν καὶ δυσθεώρητον· οἴδημα, πελίωμα· τισὶ δὲ καὶ ἐρύθημα. ψύξις περὶ τὰ γόνατα καὶ ὀσφὺν καὶ ὠμοπλάτας. ἔστι δ' ὅτε καὶ καθ' ὅλον τὸ σῶμα βάρος. ἔτι τὲ πόνος

1 ῥαγίον B. 2 παρόμοιον VW. παρομοίωται δὲ Ph. προσαγόρονται (ξ. διόρθ.) B. 3 ἄνευ «ῥάγιον» Ph. πόδας ἔχει APB. ἐξ ἑτέρου A. ἄνευ «καὶ» Ph. τὸ δὲ στόμα Ph. 4 κοιλίαν ἔχειν. ὁ δὲ λύκος λεγόμενος Ph. ταῖς ἀραχνίαις VW. 5 καὶ ἐπιλαμβανόμενος (ἡμ. ἀφῃρέσαμεν τὸ «καὶ») 6 σῶμα δὲ ἔχει VW. περιφερὲς. τὰ δὲ κατὰ τὸν Ph. 7 σώματος ἔχει Ph. στόματος αὐτοῦ V. ἀποφύσεις Ph. 8 μυρμίκειον λεγώμενον Ph. μυρμήκειον B. ὁμοίωτε μύρμικι Ph. ὁμοιότατον μύρμηκει B. μύρμικιω μεγάλῳ V. αἰθαλώδδες A. 9 χρώαν Ph. ἐν τῇ ὕπωται P. ἐντετύποτε —— ἰονὴ Ph. ἀγνοὶ W. εἰωνεὶ V. 10 ἄγη μᾶλλον (ἄνευ «ἄστρα») PhW. ἄνευ «δ'.» ABP. τὸ δὲ δ'. ὁ χρονολώπτης PhW. δ'. ὁ χρονοκολάπτης V. 11 κρανοκαλόπτης B. ἄνευ «καὶ» ABP. χλορὸν Ph. ἄνευ «τὸ» W. 12 παρὰ τὸν PhW. ἄνευ «τὴν» APB. κεφαλὴν αὐτοῦ V. 13 ἄνευ «πέμπτον» ABPVW. 14 σκληροκέφαλος Ph. ὑπόσκληρον B. ἄνευ «καὶ» VPh. ἐπιγραμμὰς δὲ ἔχει Ph. ἄνευ «ἔχει» V. 15 ζώεις Ph. 17 ἄνευ «ἐστι» Ph. 19 πληγήσιν Ph. 20 δῆγμα δὲ τούτοις λεπτὸν V. ἄνευ «δὲ« ABP. δυσθεόρητον Ph. οἴδημα δὲ B. 21 πελιῶν Ph. παρὰ τὰ PhW. ὀσφὴν Ph. ἄνευ «καὶ» Ph.

σύντονος καὶ τρόμος· ὠχρίασις, ἀγρυπνία. τισὶ δὲ καὶ ἔντασις τοῦ αἰδοίου καὶ κνησμὸς περὶ τὴν κεφαλήν· ἐνίοτε δὲ καὶ περὶ τὰς κνήμας. ὀφθαλμοὶ ἔνυγροι καὶ δακρύοντες καὶ κοῖλοι. κοιλία ἀνώμαλος ἐπήρτηται· οἰδαίνει τὸ σῶμα ὅλον, πρόσωπόν τε καὶ μάλιστα περὶ τὴν γλῶτταν, ὡς ἀσάφειαν τῆς διαλέκτου γενέσθαι· τισὶ δὲ καὶ δυσουρία παρέπεται μετ' ἐντάσεως τοῦ αἰδοίου καὶ ὀδύνης. Εἰ δὲ καὶ οὐρήσειεν, ὑδατώδη αὐτῶν ἐστὶ τὰ οὖρα, ἀραχνίοις παρεμφερόμενα ἔχοντα ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔμετοι παραπλήσιοι· ἔστι δὲ ὅτε καὶ κατὰ κοιλίαν τοιαῦτα ἀποκρίνεται· καθιέμενοι δὲ εἰς θερμὸν ὕδωρ, ἀπονώτεροι δοκοῦσι γίνεσθαι· μετὰ δὲ ταῦτα συντόνως ἀλγοῦσι τὸ αἰδοῖον· οὐκ ἐντείνεται δέ. Κοινῇ μὲν οὖν ταῦτα παρέπεται· Κρονολόπτου [κρανοκαλόπτου] δὲ πλήξαντος, ἡ κεφαλὴ μᾶλλον ἀλγεῖ, καὶ σκοτώματα παρέπονται· ῥῖγος σύντονον, παρακοπή, ῥιπτασμός, καρδιωγμός.

Βοηθοῦνται δὲ πάντες οἱ φαλαγγιόδηκτοι, λουτρῷ συνεχεῖ θερμῷ· ἔστω δὲ καὶ τὸ καταντλούμενον τῇ πληγῇ ὕδωρ ἀφεψήματος τριφύλλου τῆς ἀσφαλτώδους μετ' ἐλαίου· λιπαίνειν δὲ κηρωτῇ ὑγροτάτῃ ὅλον τὸ σῶμα· ὠφελοῦνται δὲ πυριώμενοι σπόγγοις εἰς ὄξος θερμὸν ἀποβαπτομένοις καὶ ἐπὶ πολὺ προσαγομένοις τῇ πληγῇ. Καταπλάσματα δὲ αὐτοῖς ἁρμόδια· βολβοί, πολύγονον, πράσα, πίτυρα, ἑφθὰ ἐν ὄξει, κρίθινον ἄλευρον συνηψημένων αὐτῷ δάφνης φύλλων ἐν οἴνῳ καὶ μέλιτι, πήγανον, ὄλυνθοι συκῆς· αἰγεία κόπρος μετ' οἴνου χρήσιμος· σάμψιχον μετ' ὄξους, κύπερον, ἄγριον πήγανον.

Ἀσκληπιάδης δέ φησι, χρῶ τούτῳ δοκίμῳ ὄντι· πηγάνου ἀγρίου καὶ εὐζώμου σπέρματος, σταφίδος ἀγρίας, κάγχρυος, ἄγνου σπέρμα-

1 δὲ ἔντασις —— παρὰ τὴν Ph. 2 ἄνευ «καὶ» B. παρὰ τὰς Ph. 3 ἔν ὑγροι Ph. ἔνυδροι VW. κοῖλοι καὶ ἀνωμαλίαι ἐπήρτηται Ph. 4 καὶ ἠδένη Ph. παρὰ τὴν PhW. 5 ἀσάφιαν Ph. γένεσθαι B. 6 οὐρίσιεν Ph. 7 ἄνευ «αὐτῶν» B. αὐτὸν Ph. οὐρὰ B. παρεμφερῆ W. Ph. ἄνευ «ἔχοντα ἐν αὐτοῖς» ABPPhW. 8 ὅτε καὶ οὐρεῖται καὶ κατὰ κοιλίαν V. κοιλίαν τὰ αὐτὰ W. ὅτε καὶ οὐρῆται καὶ κατὰ κοιλίαν τὰ τοιαῦτα Ph. 9 δὲ ἐκθερμὸν —— ἀτονώτεροι B. ἀπονώτεροι Ph. 10 συντόνος Ph. 11 κοινὰ APVW. B. κρονολώπτου WPh. χρονοχολάπτου V. κρανοκαλόπτου B. 12 κεφαλὴ δὲ —— ἀλγὴ καὶ σκότωμα Ph. 13 παρέπεται PhW. καὶ ῥίγοι Ph. 15 ἀφεψήματος APV. τριφυλλίου τῆς Ph. 16 λειπαίνειν Ph. 17 πηριούμενοι Ph. 18 ἐπιπολὺ B. ἐπὶ πολλῇ πρὸς ἀγωμένης Ph. προσφερομένοις V. 19 πολύγονος B. πράσσα Ph. 20 συνεψημένων V. συνεψημένον Ph. συνεψειμένων W. συνηψημένον A. 21 ἢ μέλιτι VPh. αἰγία Ph. αἰγεῖα B. χρήσημος Ph. 22 σάμψυχον B. κυπέρον B. 23 ἀγρίου σπέρματος, εὐζώμου σπέρματος WPh. 24 σπερμάτων B. κάχρυος P.

τος, κυπαρίσσου σφαιρίων ἢ τῶν φύλλων ἴσα, ὄξει λειώσας καὶ μέλιτι ἀναλαβών, ἐπιτίθει· τὸ αὐτὸ καὶ πινόμενον ὠφελεῖ.

Περὶ Σκορπιοδήκτων.
κεφ. κα΄.

Τοῖς δὲ ὑπὸ Σκορπίων τρωθεῖσι, παρέπεται τῇ πληγῇ πόνος σφοδρότατος, περίψυξις καὶ νάρκη περί τε τὴν πληγὴν καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ψυχρὸς ἱδρώς· καὶ τοῖς μὲν περὶ τὰ κάτω πληγεῖσιν, οἱ βουβῶνες ἐπεγείρονται· τοῖς δὲ περὶ τὰ ἄνω, αἱ μασχάλαι. Καὶ τοῖς μὲν ἐλαφρῶς πληγεῖσι, τοιαῦτα παρακολουθεῖ· τοῖς δὲ εὐτονώτερον, καῦσις περὶ τὴν πληγήν, ὡς ἐπὶ τῶν πυρικαύστων· μυρμηκίασίς τε περὶ τὰ χείλη καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ὡς δοκεῖν χαλάζαις βάλλεσθαι· προσώπου διαστροφή, λῆμαι περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κολλώδεις· δάκρυον γλίσχρον, σκληρότης ἄρθρων· πρόπτωσις ἕδρας μετὰ τεινεσμωδῶν προθυμιῶν· ἀφρὸς περὶ τὸ στόμα· ἔμετος δαψιλής, λυγμός, σπασμοὶ ὀπισθοτονικοῖς ὅμοιοι.

Πότιζε οὖν τούτους, ἕρπυλον, ἀλθέας ῥίζαν, ἐλαφόβοσκον· παραδόξως δὲ ποιεῖ καὶ χλωρὰ ἐσθιομένη καὶ ξηρὰ πινομένη· δίδου καὶ σταφυλίνου ἀγρίου σπέρμα καὶ τὰ ποντικὰ κάρυα. Ταῦτα γὰρ φησίν, ἐν τῇ ζώνῃ φορούμενα, οὐ συγχωρεῖν σκορπίον ἀδικεῖν.

Περὶ Ἀσπιδοδήκτων.
κεφ. κβ΄.

Τῶν ἀσπίδων δὲ ἐστὶν εἴδη κατὰ τοὺς θηριακοὺς τρία· αἱ μὲν γὰρ αὐτῶν καλοῦνται χερσαῖαι· αἱ δέ, χελιδοναῖαι, παρὰ τῇ ὄχθῃ

1 ἶσα APPh. λειῶσας — — ἐπιτίθη Ph. 2 τὸ αὐτῶ καὶ ποινόμενον Ph. 3 Σκορπιοπλήκτων WPh. 5 πληγεῖσι VW. πληγήσει Ph. παρέπεται πόνος τῇ πληγῇ VW. πόνος τῆς πληγῆς σφοδρότατος Ph. 6 καὶ περίσφυξις V. περίττε τὴν Ph. 7 ἱδρῶς BPh. 9 πληγήσει· βουβῶνες Ph. τῆς δὲ περὶ B. εὐτονωτέρως B. 10 παρὰ τὴν Ph. μυρμηγγίασις VW. ἄνευ «τε» Ph. παρὰ τὰ W.Ph. 11 χήλη Ph βάλεσθαι — — διαστροφῇ Ph. 12 λοίμαι V. παρὰ τοὺς W.Ph. 13 σκληρώτης Ph. τινεσμωδῶν Ph. 14 δαφηλῆς Ph. 16 ἄνευ «οὖν» Ph. ἔλπυλον A. ἀλθαίας Ph. 17 ἄνευ «δὲ» Ph. 19 συγχορεῖν σκορπίων Ph. 22 ἔστιν B. 23 χελιδονῖαι B. τὰ ὄχθη Ph. ὀχθὰς V. ὄχθη W.

τῶν ποταμῶν μάλιστα τοῦ Νείλου φωλεύουσαι· αἱ δέ, πτυάδες ὀνομάζονται. Αἱ μὲν οὖν χερσαῖαι μείζους εἰσίν· εὑρίσκονται δὲ ἐνίοτε καὶ ἕως πέντε πηχῶν τὸ μῆκος. [αἱ δὲ πτυάδες, μέγισται τούτων εἰσίν]. Αἱ δὲ χελιδοναῖαι, μείζους ἑνὸς πήχεος εὑρίσκονται, καὶ χροιὰν ὁμοίαν χελιδόνι ἔχουσιν· Αἱ δὲ πτυάδες, τεφρώδεις εἰσὶ τὴν χροιάν, ἔγχλωροι χρυσίζουσαι· αἱ δὲ χερσαῖαι, καὶ αὗται μὲν τὰ πολλὰ τεφρώδεις καὶ ὑπόχλωροι ἐνίοτε εὑρίσκονται. Κοινὰ δὲ συμπτώματα καὶ σημεῖα συμβαίνουσι τοῖς δηχθεῖσιν ὑπ' αὐτῶν. Κεντήματα γὰρ ἐπὶ τοῦ δεδηγμένου τόπου ὡς ἀπὸ βελόνης, δύο εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ ἄρρενος, ἐπὶ δὲ τοῦ θήλεος δ. δίχα πολλοῦ πόνου· οὐδὲν ἀποκρίνονται, εἰ μὴ βίαιον τὸ θηρίον τύχῃ. Παρέπεται δὲ νάρκη, ὠχρίασις προσώπου, καὶ μετώπου κατάψυξις· χάσμαι συνεχεῖς· βλεφάρων ἐπιμύσεις· τραχήλου παρέγκλισις, [καρηβαρία], νωθρεία, καταφορὰ ὑπνώδης, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ σπασμός. Ὁ δὲ θάνατος ἐν ὥραις τρισὶ τὸ μήκιστον ἐπὶ τῆς χερσαίας, ἐπὶ δὲ τῆς χελιδοναίας, συντομώτατα. Τοῖς δὲ ὑπὸ πτυάδος προσεμπυομένοις παρέπεται ἀμαύρωσις ὄψεως, καρδίας πόνος, διόγκωσις προσώπου, ἀκοῆς ἀποκοπή, βράδιον δὲ τούτοις ὁ θάνατος παρέπεται. Βοηθοῦνται δὲ οἱ ἀσπιδόδηκτοι καὶ μάλιστα οἱ ὑπὸ πτυάδος δηχθέντες, ὄξος δριμύτατον πίνοντες· δίδου δὲ ἕως τῆς ποιότητος τοῦ ὄξους ἀντιλαμβάνωνται κατὰ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον· τὸ γὰρ [ἧπαρ] ἀναισθητεῖν φασι πρῶτον ἐπὶ τῶν ἀσπιδοδήκτων. Εἰς δὲ τὸ προγνῶναι εἰ ζώσιμος ἐσεῖται ὁ δεδηγμένος, κενταύριον λεάνας μετ' οἴνου, δίδου πίνειν· καὶ εἰ μὲν ἐμέσει τὸ φάρ-

1 Νίλου Ph. 2 εὑρίσκοντε Ph. 3 «αἱ δὲ πτυάδες μέγισται τούτων εἰσὶν» παραλ. Ph. μέγισται πτυάδες τεφρώδεις V. 4 εὑρήσκεται Ph. 5 καὶ χρίαν ὁμοίαν χελίων Ph. χροίαν B. τεφρόδεις Ph. 6 ἄνευ «ἔγχλωροι» B. ἔγχλωροι χειρίζουσαι V. 7 ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπόχλωροι V. 8 σημεῖα εὑρίσκονται PhW. ἄνευ «συμβαίνουσι» V. τοῖς ὑπὸ τούτων δηχθεῖσι V. 9 δεδιγμένου — — ὡς ἀπὸ βελώνης Ph. ἐπὶ βελόνης AHVW. 9-10 εὑρίσκεται Ph. ἀρρένος V. εἰ δὲ τοῦ Ph. εἰ δὲ θῆλυ VW. ἄνευ «δ.» VWPh. 11 ἀποκρίνοντα P. ἀποκρίνεται Ph. τύχοι AVWPh. 12 ἄνευ «προσώπου» V. ἄνευ «καὶ» B. μετόπου VPh. 13 παρέγκλησις VW. βλεφάρο, ἐπὶ μήσεις —— προέγκλησις Ph. ἄνευ «καρηβαρία AP. καρηβαρεία VW. καριβαρία Ph. νωθρία Ph. 14 σπασμοὶ B. ὥραις τὸ μήκηστον τρισὶν ἐπὶ ταῖς χερσαίαις Ph. 15 χελιδονείας Ph. συντομώματος PhVW. 16 πτιάδος Ph. 19 οἱ ἀπὸ P. 20 ἄνευ «τῆς» B. 21 ἄνευ «ἧπαρ» APWPh. φασὶν ἀναισθητεῖν W. ἀνεσθητεῖν Ph. 22 ἔσεται (ξ. διόρθ.) B. ἐστιν ὁ πεπληγμένος Ph. ἐστὶν ὁ δεδηγμένος VW.

μακον, ἀποθανεῖται· εἰ δὲ μή, ζήσεται. Εἰς δὲ τὸ καλῶς ἀπεμέσαι τὴν ἐκ τῆς ἀναδόσεως τοῦ ἰοῦ φαυλότητα, σκόροδα λεάνας, δίδου μετὰ ζύθου ἕως ὑπόναυτος γένηται· ἢ ὀποπάνακα δίδου μετ' οἴνου κεκραμένου, καὶ παραχρῆμα ἐνεργήσει.

Νουμήνιος δέ φησιν, ὀρίγανον διδόναι μετ' οἴνου χλωρὸν ἢ ξηρὸν πρὸς δύναμιν· μετὰ δὲ τοὺς ἐμέτους ταῖς θηριακαῖς ἀντιδότοις χρηστέον καὶ τοῖς προρρηθεῖσι κοινοῖς βοηθήμασιν. Ἐπιτίθεται δὲ ὠφελίμως κατὰ τῆς πληγῆς μετὰ τὸν κατασχασμὸν καὶ τὴν σικύαν, κενταύριον σὺν σμύρνῃ καὶ βραχὺ ὄπιον· λάπαθον δὲ εἰ καταπλασθείη, οὐδὲν βλάψει· παραδόξως δὲ ποιεῖ καὶ ἡ δι' ἐχιδνῶν θηριακὴ κατὰ τῆς πληγῆς ἐπιτιθεμένη καὶ ποτιζομένη. Ὠφελοῦσι δὲ αὐτοὺς καὶ αἱ συνεχεῖς διεγέρσεις μετὰ τιλμῶν τε καὶ πληγῶν, καὶ κίνησις ὅλου τοῦ σώματος καὶ θάλασσα θερμὴ καταιονουμένη.

Περὶ Ἔχεως καὶ Ἐχίδνης.
κεφ. κγ'.

Ἡ ἔχιδνα κατὰ μὲν τὴν χροιὰν ἐστὶν ὑπόξανθος, διακεκοσμημένη στιγμαῖς πολλαῖς τριχοειδέσι· μέγεθος δὲ αὐτῆς πήχεος ἑνός, τῆς δὲ μεγίστης παλαιστῶν τριῶν· οὐρὰν δὲ ἔχει ἀθρόως εἰς λεπτὸν λήγουσαν καὶ οὐ κατὰ βραχὺ μειουμένην, καὶ παντάπασιν ἄσαρκον καὶ τραχεῖαν. Ὀφθαλμοὶ δὲ ταύτης ὑπέρυθροι, καὶ κεφαλὴ πλατυτέρα καὶ τράχηλος στενότερος, γαστέρα δὲ προκολποτέραν ἔχει καὶ τὸν πόρον πρὸς ἄκρα μᾶλλον τῇ οὐρᾷ. ἠρεμαῖον δὲ τὸν περίπατον ποιεῖται, καὶ τέσσαρας ἔχει κυνόδοντας. Ὁ δὲ ἔχις, λέγω δὴ ὁ ἄρρην, τὴν αὐτὴν μὲν ἔχει χροιάν, τὴν δὲ κεφαλὴν ἔχει στενοτέραν, καὶ τὸν

1 ἀποθανῆται Ph. ἀπὸφανεῖται V. εἰ δὲ τὸ V τὸ καλὸς Ph. ἀπέμεσαι B. 2 ἀναδώσεως Ph. λέανας B. 3 ὑπόναυσος VW. ὑπόναυσως Ph. 5 Νούμιος V. Νουσίος Ph. δίδου PhVW. 7 ἐπιτίθενται δὲ ταῦτα ὠφελίμως V. 8 μετὰ τῶν κατασχασμῶν καὶ τοῖς συκίοις Ph. 9 καὶ βραχέος ὀπίου PhVW. 10 οὐδὲν βλαστήσεται VWPh. 12 ἐσυνεχεὶς διέγερσις Ph. διέγερσεις P. ἄνευ «τε» PhP. καὶ κίσις ὅλου AP. κήνισις Ph. 13 κατεονουμένη Ph. καταιωνομένη (ξ. δ. κατεονημένη) B. 16 ὑποξάνθη B. 17 τραχοειδέσι A. ἄνευ «αὐτῆς» Ph. πίχεως· τῆς δὲ Ph. ἄνευ «ἑνός» VPh. 18 καὶ παλαιστῶν Ph. παλαιῶν τριῶν AP. ἀθροίως B. λεπτὰ V. 19 ἄνευ «καὶ» V. μιουμένην Ph. ἄσαρκος ἡ οὔρα καὶ τραχέα V. ἄσαρκος ἡ οὐρὰ καὶ τραχεῖα Ph. 20 ἄνευ «ταύτης» VWPh. πλατητέρα Ph. 22 ποιήται Ph. 23 ἄνευ «ἔχει» VW. λέγο δὴ ὁ ἄρριν τὴν μὲν αὐτὴν Ph. 24 ἄνευ «δὲ» Ph.

τράχηλον παχύτερον, καὶ τὸ πᾶν σῶμα λεπτότερον καί πως ὡς εὐμηκέστερον· τὸν δὲ πόρον ἄνω περὶ τὴν γαστέρα ἔχει, καὶ προπετεστέρως κινεῖται. κυνόδοντας ἔχει δύο μόνους· κατὰ βραχὺ δὲ λήγει εἰς μείουρον, ὥσπερ οἱ ἄλλοι ὄφεις, οὐκ ἀθρόως ὥσπερ ἡ ἔχιδνα· καὶ τούτοις διαφέρει τῆς θηλείας. Εὑρίσκονται τοίνυν ἐπὶ μὲν τῶν ὑπὸ τοῦ ἄρρενος δηχθέντων κεντήματα δύο ἐπὶ τῆς πληγῆς, ἐπὶ δὲ τῶν ὑπὸ τῆς θηλείας, κεντήματα δ. αἷμα δὲ πρῶτον ἐκκρίνεται· εἶτα αἱματώδης ἰχὼρ ἢ καὶ ἐλαιοειδὴς καὶ χολώδης· ὄγκος διάπυρος, φλυκταινώδης, ὑπέρυθρος· εἶτα πελιὸς καὶ μελαινόμενος καὶ νεμόμενος· στόμα κατάξηρον· ἔγκαυσις, ἔκλυσις, φρικώδης διαδρομή· ποτὲ δὲ καὶ χολώδης ἔμετος· στρόφος, βάρος κεφαλῆς· σκοτοδινίασις, ὠχρίασις, λυγμός, πυρετός, ταχύπνοια, χρῶμα μολυϐδῶδες, ἱδρὼς ψυχρός. Ὁ δὲ θάνατος ἐν ὥραις ἑπτά· τὸ δὲ μήκιστον, τρίτῃ τῶν ἡμερῶν ἐπὶ τῶν μὴ σωζομένων, καὶ μάλιστα τοῖς ὑπὸ ἐχίδνης δηχθεῖσι.

Προσήκει τοίνυν πρὶν δίαιμον οὐρῆσαι, σκόροδα πλείονα ἐσθίειν, καὶ ἄκρατον πολὺν πίνειν καὶ ἐμεῖν· ἰσχυρότατον γὰρ ἐπ' αὐτῶν ἐστὶ βοήθημα ἡ σκοροδοφαγία καὶ ἀκρατοποσία, φησὶν Ἀρχιγένης· ὥστ' ἂν ὑπομένῃ τὶς τὴν πλείονα βρῶσιν καὶ πόσιν, μὴ χρήζειν ἄλλου βοηθήματος· δίδου δὲ ἀνυπερθέτως πίνειν καὶ τὴν δι' ἐχιδνῶν θηριακὴν καὶ κατὰ τῆς πληγῆς ἐπιτίθει· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἔχιδναν ἀποδείρας καὶ ἑψήσας χωρὶς κεφαλῆς καὶ οὐρᾶς καὶ τῶν ἐντοσθίων δίδου φαγεῖν ὅλην ὡς ἐγχέλην· τὴν δὲ ἀποκοπεῖσαν κεφαλὴν λαϐίδι κατέχων ἀκριϐῶς ἐπιτίθει τῷ δήγματι τὸ πρὸς τὸν τράχηλον μέρος ἔνθερμον, καὶ

1 τράχηλον πλατύτερον Ph. καὶ ποσῶς V. ἄνευ «ὡς» PhW. 2 προπετεστέρος κηνεῖται Ph. 3 δὲ ἔχει VWPh. [ἐν τῷ B ξ. γρ. διαγρ. «δὲ»]. καταβραχὺ B. 4 μύουρον Ph. ἄνευ «ἡ» Ph. καὶ τοῦτο VW. 5 εὑρήσκεται Ph. εὑρίσκεται VW. μὲν τοίνυν ἐπὶ τῶν B. τοίνυν ὑπὸ μὲν τοῦ Ph. 6 ἄρενος δηχθέντος Ph. ἀρρενὸς B. «δύο ἐπὶ τῆς πληγῆς· ἐπὶ δὲ τῶν ὑπὸ τῆς θηλείας, κεντήματα δ'» παραλ. B. 8 ἐλαιώδης VPh. χωλόδης Ph. 8-9 φληκτενώδης, ὑπέριθρος Ph. πελιδνὸς VW. 10 φρικόδης Ph. 10 πότε δὲ B. 11 χωλόδης αἵμετος Ph. 12 ἄνευ «ψυχρός» A. ψυχρὸν Ph. 13 «τὸ δὲ μήκιστον, τρίτῃ τῶν ἡμερῶν ἐπὶ τῶν μὴ σωζομένων» παραλ. B. 14 ἄνευ «μὴ» PhPA. ἐπὶ ἐχήδνης δηχθῆσι Ph. 15 προσήκοι Ph. οὐρεῖσθαι B. οὐρεῖται V. ἐσθείειν Ph. καὶ οἶνον ἄκρατον VW. 16 πολλὴν BPh. ἐμεῖν ἀγωνιστικώτατον δὲ ἐπ' αὐτῶν Ph. ἀνιστηκώτατον γὰρ ἐπ' V. ἀνισημώτατον (ἀγωνιστικώτατον) W. 17 ὡς ὅταν VW. 18 ὑπομείνῃ P. πλείωνα πόσιν καὶ βρῶσιν Ph. ἄνευ «τὴν» AP. ἄλου Ph. 19 αἰχιδνῶν — — πληγᾶς Ph. 20 ἐπιτήθη Ph. 21 ἐντοσθι («δίων» ξ. γρ.) A.

ἀφαρπάσεις τὸν ἰόν· ἢ ἐκμυζάτω τις τῷ στόματι τὴν πληγήν, προδιακλυσάμενος ἐλαίῳ, ὡς προείρηται ἐν τοῖς βοηθήμασιν, ἢ ὄρνιν ἀνασχίσας, ἐπιτίθει τῷ δήγματι ἔνθερμον καὶ συνεχῶς ἄλλασε. Προκατασχάζειν δὲ χρὴ κατὰ κύκλον τὸν τόπον καὶ σικυάζειν· εἶτα μελεας φύλλα κόψας καὶ χυλίσας, δίδου πιεῖν τὸν χυλόν· τῷ δὲ ἀποθλίμματι κατάπλαττε τὸ δῆγμα. Ἔστι δὲ μελέα δένδρον ἐξ οὗ τὰ λεγόμενα μελεϊνα ξύλα κομίζεται· πάνυ γὰρ ἐνεργές ἐστι τοῖς ἐχεοδήκτοις τὸ φυτόν, καὶ μελισσοφύλλου δὲ τὰ φύλλα καὶ ὁ χυλὸς πινόμενα σὺν οἴνῳ καὶ τῇ πληγῇ ἐπιτιθέμενα, ἐναργῆ τὴν ὠφέλειαν δείκνυσι, κἂν ἤδη ἀποθνήσκῃ ὁ κάμνων· φασὶ δὲ ὅτι ἐάν τις μελανθίου ⟨δ φάγῃ, οὐκ ἀποθνήσκει· παραπλησίως δὲ ἐνεργεῖ καὶ ἡ μηκαφρότιδος βοτάνη· καὶ καρκῖνοι δὲ ποτάμιοι λεῖοι σὺν γάλακτι λειωθέντες καὶ πινόμενοι καὶ ἐπιτιθέμενοι ἐπὶ τῷ δήγματι. μεγάλως ὠφελοῦσι· καὶ βάτραχοι ἐσθιόμενοι ἑφθοί, καὶ ὁ ζωμὸς τούτων πινόμενος· δίδου ἐσθίειν καὶ κάρδαμα πολλά, ἢ λειώσας μετ' οἴνου πότιζε· ποιεῖ δὲ θαυμασίως καὶ χελώνη θαλασσία ξηρὰ σὺν ἀγρίῳ κυμίνῳ πινομένη. Χρῶ δὲ καὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμένοις κοινοῖς βοηθήμασι. περιττὸν γὰρ πλειστάκις ταῦτα γράφειν· καὶ μάλιστα τῇ ἀγχούσῃ ῥίζῃ καὶ τῷ ἡλιοτροπίῳ σὺν οἴνῳ· δίδου δὲ καὶ λίθον αἱματίτην· βοηθοῦσι καὶ ῥαφανίδες ἐσθιόμεναι πολλαὶ καὶ ἐμούμεναι. Δοτέον δ' ἐσθίειν μετὰ τὸν ἔμετον τὴν θηριακὴν Ἀνδρομάχου, καταντλητέον τε τὴν πληγὴν μετὰ τὸν κατασχασμὸν καὶ τὴν τῶν ὀρνίθων ἐπίθεσιν, τριφύλλου τῆς ἀσφαλτίτιδος ἀφεψήματι θερμῷ ἐπὶ πολὺν χρόνον· χεῖρον γὰρ

1 ἀφαρπάσι Ph. ἀφαρπάσει B. ἐκμηζησάτο τις Ph. πρῶτον διακλυσάμενος W. 2 ὄρνην Ph. 3 τὸ δίγματι Ph. ἄλασσε Ph. ξ. δ. B. προκατασχίζειν VPh. 4 συκιάζειν —— μελαίας Ph. μελίας B. 5 χυ ήσοις Ph. τὸ δὲ ἀπόθλημα Ph. 6 μελία B. μελαία —— μελαίηνα Ph. 7-8 ἐχεωδήκτοις APh. 9 ἐναργεῖ τὴν ὠφελείαν B. ὀφελίαν δύκνισιν Ph. 10 ἀποθνήσκει B. 11 φαγῇ B. ἐνεργείων A. μιχραφρόδιτος PhW. μελαφρόδιτος (ξ. δ. «μικαφρόδιτος») B. μικαφρόδοτος A. 14 ἐσθιώμενοι Ph. ἐφθοὶ APB. ζωμὼς αὐτῶν —— αἰσθείειν Ph. 15 λείωσας —— ποτίζε B. ἄνευ «δὲ» ABP. 16 θαυμαστῶς καὶ χελώνης αἷμα ξηρῷ VW. πινόμενον VW. 17 χρῶ δὲ μάλιστα τῆς ἀγχούσης VW. 18 τῇ ἀγχούσῃ ABP. 19 ἄνευ «δὲ» B. 20 ῥαφανίδαις Ph. εἶτα ἐμουμεναι [ἄνευ «καὶ»] Ph. Δοτέον δὲ εὐθὺς μετὰ WPh. 21 ἔμαιτον Ph. δὲ τὴν πληγὴν Ph. 22 τριφυλλίου τῆς ἀσφαλτώδους Ph. 23 ἀσφαλτιτίδος B. πολλὴν Ph.

διατίθεται ἐπ' ὀλίγον καταντληθεῖσα· ἔπειτα κατάπλασσε πράσων καρπὸν μεθ' ἁλῶν, ἢ σκόροδον μετ' ὄξους, ἢ τὴν τέφραν αὐτοῦ κεκαυμένην, ἢ μελέας τέφραν σὺν ὄξει, ἢ ἀσφοδέλου φύλλα, ἢ συκαμίνου φύλλα μετὰ τοῦ καρποῦ, ἢ δάφνης φύλλοις ἁπαλοῖς καὶ λείοις μετ' ἐλαίου κατάπλασσε καὶ μάλιστα πρὸ τοῦ μῦσαι τοὺς τόπους, ἢ αἰγὸς σπυράθους μετ' οἴνου ἐπιτίθει.

Περὶ Διψάδος.
κεφ. κδ'.

Ἡ διψὰς ὑπό τινων καλεῖται καὶ Καῦσος· εἶδος δέ ἐστιν ἐχίδνης ἐν τοῖς παραθαλασσίοις μᾶλλον εὑρισκομενη τῷ μεγεθει πηχυαια, ἐκ πάχους ἐπὶ λεπτον ἠγμένη· στιγμαὶ δὲ καθ' ὅλον τὸ σῶμα εἰσὶ κιρραὶ καὶ μέλαναι· ἡ δὲ κεφαλὴ στενοτέρα. Παρέπεται δὲ τοῖς ὑπ' αὐτῆς δηχθεῖσιν, οἷά περ πρὸς τοὺς ὑπὸ ἐχίδνης δηχθέντας προείρηται· δίψος ἀφόρητον, ὥστε καὶ πλείονος διδομένου τοῦ ποτοῦ μὴ παύεσθαι τούτους τῆς δίψης· μήτε μὴν δι' οὔρων, μήτε δι' ἐμέτων, μήτε δι' ἱδρώτων ἐκκρίνεσθαι μηδέν. Ἀπόλυνται δὲ κατὰ δύο τρόπους· ἢ δίψει πολλῷ φλεγόμενοι ἢ λαμβάνοντες ποτόν, ἐν τῇ πληρώσει ὑποταθείσης τῆς γαστρός, ῥήγνυνται ἢ κατὰ τοὺς βουβῶνας ἢ κατὰ τὸ ὑπογάστριον, ὡς ἐπὶ τῶν ὑδρωπικῶν γίνεται. Βοηθοῦνται δ' οὗτοι τοῖς ἐπὶ ἐχεοδήκτων εἰρημένοις· ἰδίως δὲ ἐπὶ τούτων διουρητικώτερα ἔστω τὰ πινόμενα, καὶ τὴν κοιλίαν κλύζειν, καὶ ἔλαιον διδόντας σὺν τοῖς ἀφεψήμασιν ἐμεῖν ἀναγκαστεον. Κατὰ δὲ τῆς πληγῆς μετὰ

1 διατήθεται Ph. διατίθενται W. καταντληθεῖσαν — — πόρου (ξ. δ. «πρῶτον») B. καταντληθέντες V. καταπλάσσειν πράσον καὶ ἄρτον μεθ' V. ἄνευ «πράσων καρπὸν» B. καὶ ἄρτον μεθ' ἁλῶν (ξ. γρ. διορθ.) B. 2 καρπῶν Ph. 3 μηλέας Ph. μελίας B. ἄνευ «σὺν ὄξει» V. ἀσφοδήλου φύλλοις B. 4 φύλλα μετὰ καὶ καὶ ἄρτων ἢ δάφνης V. φύλλοις — — καρποῦ ἐν ἄλλῳ μετὰ ἄρτου ἢ δάφνης B. ἁπαλοῖς ἐφθοῖς V. 5 τοποὺς — — αἴγος B. 6 ἐπιτήθει Ph. 11 κιραὶ Ph. 12 ἄνευ «τοῖς ὑπ' αὐτοῖς» VPh. ἐπ' αὐτῆς B. 13 διχθῆσι τὰ πρὸς τῆς ὑπὸ Ph. δηχθεῖσι εἰρημένα καὶ δίψος PhW. ἐπὶ ἐχίδνης εἰρημένοις καὶ δίψος V. 14 πάδεσθαι Ph. 15 ἄνευ «τούτους» VPh. τούτου B. τὴν δίψαν VPh. μήτε μὲν A. 16 ὑδρότων Ph. 17 φλεγόμενοι ἢ τὸ πλήθει τοῦ ποτοῦ ἐν τῇ πληρῶση Ph. λαμβάνοντες (ξ. δ.) B. εἰ μὴ λαμβάνειεν ποτὸν ἢ τῇ V. ἢ λαμβάνεις W. ὑποταθῆσα ἡ γαστὴρ PhW. 18 ῥήγνανται B. ῥύγνηται VPh. τοὺς βουβῶνας κάτω ἢ πρὸς τὸ VPh. 19 τῷ ὑπογαστρίῳ Ph. γίνονται B. 20 ἰδιῶς B. 21 ἐψήμασιν VW.

τὸν ἐκμυζησμὸν καὶ τὸν κατασχασμὸν ἢ τὴν σικύαν καὶ τὰς ἀνεσχισμένας ὄρνιθας, ἄσβεστον μετ' ἐλαίου ἐπιτίθει καὶ τὰς ἐπισπαστικὰς ἐμπλάστρους [καὶ τὴν θηριακήν].

Περὶ Παρώου καὶ Σπαθιούρου.
κεφ. λϐʹ.

Ὁ Παρῶος ὄφις ἐν τοῖς κατὰ Συρίαν εὑρίσκεται τόποις· τῷ δὲ χρώματι, οἱ μὲν εἰσὶ χαλκίζοντες. οἱ δὲ μελανίζοντες· οὐκ ἀναιροῦσι δὲ δάκνοντες, ἀλλ' ὡς ἀμφίσϐαινα καὶ σκυτάλη, καὶ οὗτοι πλήξαντ·ς, φλεγμονὴν μόνον ἐπιφέρουσι· διὸ καὶ τοῖς αὐτοῖς θεραπευέσθωσαν ἢ τοῖς ἐπὶ χερσύδρου ῥηθησομένοις. Ὁ δὲ Σπαθίουρος ἐν τοῖς κατὰ Χαλκίδα τόποις μᾶλλον εὑρίσκεται· ἔστι δὲ ζῶον ἐκ πάχους ἐπὶ λεπτὸν ἠγμένον κατὰ τὴν οὐράν· πλατυκέφαλον δέ ἐστι καὶ τοὺς μῦς ἐσθίει· οὐκ ἀναιρεῖ γοῦν οὐδ' οὗτος δάκνων, ἀλλὰ μόνον φλεγμονὴν ἐπιφέρει, διὸ καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ πληγέντες, τοῖς ὁμοίοις θεραπευέσθωσαν.

Περὶ Βασιλίσκου.
κεφ. λδʹ.

Ὁ Βασιλίσκος ἔστι μεγέθει παλαιστῶν τριῶν, ὑπόξανθος καὶ ὀξυκέφαλος· ἐπί τε τὴν κεφαλὴν τρεῖς ὑπεροχὰς ἔχει, δύναμιν δὲ κέκτηται μεγίστην ὑπὲρ τὰ ἄλλα ἑρπετὰ πάντα, ὡς μὴ δύνασθαι τινὰ αὐτῶν μηδὲ τὸν συριγμὸν αὐτοῦ ὑπομένειν· ἀλλὰ κἂν ἐπὶ τροφὴν ἢ ποτὸν τινὰ τῶν ἄλλων ἐπείγηται ἰοϐόλων, καὶ αἴσθηται τὴν τοῦ βασιλίσκου παρουσίαν, ὑποχωρεῖν, μηδὲν τῆς ἀναγκαίας τροφῆς πρὸς τὸ ζῆν φροντίσαντα. Τοῖς δὲ ὑπ' αὐτοῦ δηχθεῖσι συμβαίνει φλόγωσις

1 ἐκμυζηθμὸν V. ἐκμυζισμὸν Ph. καταχασμὸν ABP. σηκύαν A. σηκυίαν A. συκίαν Ph. 2 ὄρνεις VW. 3 ἄνευ «καὶ τὴν θηριακὴν» APPhW.

6 παροῦροι ὄφεις V. τῷ μὲν B. 7 χρώματι εἰ μὲν Ph. 8 ἀμφὶς σϐένα καὶ σκιτάλλη Ph. 11 χαλκιδόνα Ph. εὑρίσκεται μᾶλλον B. 12 οὖραν B. 13 ἐσθίειν Ph. δὲ οὐδ' οὕτως δάκνων Ph. γοῦν (ξ. δ. «δὲ») B. 17 τοῦτο τὸ ζῶον ἔστι (ἄνευ «ὁ βασιλίσκος») Ph. ὁ βασιλίσκος τὸ ζῶον V. μέγ.θος B. ὑπόξανθον καὶ ὀξυκέφαλον Ph. 18 ἐπὶ δὲ τὴν B. ἔχει Ph. ἔχων APVW. 19 μεγήστην Ph.

19-20 τινὰ αὐτὸν μήτε Ph. 20 ἄνευ «μηδὲ» B. μηδὲ (ξ.γρ.) P. ἄνευ «αὐτοῦ» V. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ B. 21 ἐπί|εται Ph. ἄνευ «ἰοϐόλων» VW. 22 βασιλίσκου περὶ τὸν τόπον παρουσίαν BV. ἀναγκαίας πρὸς τὸ ζῆν PhW. 23 φροντίσας VW.

ὅλου τοῦ σώματος καὶ πελίωσις· ἀπορρέουσί τε καὶ αἱ τρίχες τοῦ σώματος εὐθέως, καὶ ἐν ἀκαρεῖ χρόνῳ ὁ θάνατος ἕπεται· ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ νεκροῦ σώματος [θανόντος] οὐδὲ ἓν ζῶον σαρκοφάγον θιγγάνει· εἰ δὲ ὑπὸ λιμοῦ βιασθὲν ἅψοιτο, αὐτίκα καὶ αὐτῷ ὁ θάνατος ἐπισκήπτει. Φασὶ δὲ ὅτι καὶ ὁραθεὶς μόνον καὶ συρίττων ἀκουσθείς, ἀναιρεῖ τοὺς βλέψαντάς τε αὐτὸν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ὁραθέντας καὶ τοὺς ἀκούσαντας αὐτοῦ· ὅθεν μάταιον καὶ περιττὸν ἡγούμεθα βοηθήματα ἐπὶ τούτων ἀναγράφειν.

Περὶ Δρακόντων.
κεφ. λε΄.

Ὁ δράκων οὐκ ἔστιν ἰοβόλον, ἀλκῇ δὲ καὶ δυνάμει ἀναιρεῖ. Πλεονάζουσι μέντοι οἱ δράκοντες ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ καὶ ἐν τῇ Λυκίᾳ, τῷ δὲ χρώματι διαφέρουσιν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσὶ μέλανες, οἱ δὲ κιρροί, οἱ δὲ τεφρώδεις· καὶ οἱ μὲν εἰσὶ πήχεων πέντε, οἱ δὲ δέκα, οἱ δὲ καὶ τριάκοντα, ἱστοροῦνται δὲ καὶ μείζονες. φολίσι τε κέχρηνται καθ' ὅλον τὸ σῶμα τραχυτάταις, καὶ μεγάλους ἔχουσι τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ ὑπὲρ τοὺς ὀφθαλμούς, προϋπεροχάς τινας ἐοικυίας ἐπισκηνίοις· ὑπὸ δὲ τῷ γενείῳ ἀπόφυσίν τινα ἔχουσιν, ἣν καλοῦσι πόγωνα. Τὰ δὲ διαστήματα τῶν στομάτων μεγάλα· γλῶσσα προπετής, καὶ ὀδόντες μεγάλοι, ἐοικότες τοῖς τῶν ἀγρίων συῶν, ὅθεν καὶ κατάγματα ἀπεργάζονται. Αἱ θεραπεῖαι τοίνυν ὡς ἐπὶ τῶν δακνόντων ζώων γινέσθωσαν καὶ ἐπὶ τῶν ἰοβόλων.

1 «καὶ πελίωσις· ἀπορρέουσί τε καὶ αἱ τρίχες τοῦ σώματος» παραλ. B. ἀπορεουσῆται Ph. 2 ἀκαιρεῖ V. ἀλλὰ μὲν B. 3 σώματος θανόντος Ph. ἄνευ «θανόντος» PB. ξ. δ. A. ἄνευ «σαρκοφάγον» V. 4 λίμου B. ἅψεται αὐτόθι αὐτῶ ὁ Ph. 5 ὁραθὲν μόνον Ph. συρίσων —— ἀνερεῖ τοὺς ἀκούοντας αὐτοῦκαὶ τοὺς ὁραθέντας ὑπ' αὐτοῦ Ph. 8 πέριττον ἡγουμέθα B. 9 ἐπὶ τούτου VWPh. 11 τὸ ζῶον τοῦτο οὐκ ἔστιν (ἄνευ «ὁ δράκων») Ph. ἀλκεῖ δὲ —— ἀνερεῖ Ph. 12 ἐθιοπεία Ph. λυκεία Ph. τὸ δὲ Ph. 13 διαφέρουσι B. γὰρ αὐτὸν Ph. 15 φωλίσι δὲ B. φολλῆσι δὲ κέχρινται Ph. 16 τραχύταταις B. ἄνευ «καὶ» Ph. μεγαλοὺς B. μεγάλους δὲ ἔχουσι Ph. 17 ὀφθαλμοὺς καὶ ἀνωτέρω τῶν ὀφθαλμῶν ὑπεροχας (ξ. γρ. διαγρ.) B. προχὰς τινὰς Ph. ἐπισκινίοις VWPh. 18 ἐπὶ δὲ τῷ B. πόγονα Ph. 19 καὶ ὀδόντας Ph. 20 κάταγμα Ph. 21 θεραπίαι Ph. 22 καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν B. ἐπὶ ἰοβόλων Ph.

Περὶ Χερσύδρου.
κεφ. λς΄.

Ὁ ὄφις οὗτος κατὰ τοῦτο ὠνομάσθη Χέρσυδρος· ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἀρχαῖς διατρίβει ἐν τοῖς ἐνύδροις τόποις καὶ λέγεται ὕδρος, μετέπειτα δὲ ἐν τοῖς ξηροῖς τόποις καὶ κατὰ σύνθεσιν τῶν τόπων τὸ ὄνομα κέκτηται. Ἐν τῇ χέρσῳ οὖν διατρίβων, καλεῖται χέρσυδρος, ὅτε καὶ χαλεπώτερος ἑαυτοῦ μᾶλλον γίνεται· ἐν μὲν γὰρ τοῖς καθύγροις τόποις τῆς ὑγρᾶς ἐμφορούμενος τροφῆς, οὐκ ἄκρατον τὸν ἰὸν ἔχει· χερσαῖος δὲ γενόμενος, εἰλικρινέστατον τοῦτον ἔχει καὶ χαλεπώτερον. ὡμοίωται δὲ χερσαίᾳ ἀσπίδι μικρᾷ, δίχα τοῦ πλατύνειν τὸν αὐχένα· τοῦτο γὰρ ἐξαίρετον μόνον ἀσπίδες ἔχουσι παρὰ τοῦτον. Τοῖς οὖν ὑπὸ τούτου δηχθεῖσι συμβαίνει τὰ κοινά, ἃ κἀπὶ τῶν ἄλλων· οἷον διόγκωσις, πόνοι συνεχεῖς, πυρώδης καὶ πελιὸς ὁ τόπος καὶ τρυγώδης· ἴλιγγος, ἐκλύσεις, ἔμετοι χολωδῶν δυσωδῶν· ἴδιον δέ, κίνησις ὅλου τοῦ σώματος ἄτακτος, ὡς κατὰ κοιλίαν τινὰ φέρεσθαι ἀνοικείως· ὁ δὲ θάνατος μέχρι τριῶν ἡμερῶν. Βοηθοῦνται δὲ τοῖς κοινοῖς βοηθήμασι καὶ ταῖς θηριακαῖς ἀντιδότοις, ἰδίως δὲ κυπαρίσσου καρποῦ, μύρτων, ἀνὰ ⟨α· λεάνας, δίδου πίνειν σὺν ὑδρομέλιτι ἢ οἰνομέλιτι, κατὰ δὲ τὸν πεπονθότα τόπον τὴν ἄσβεστον σὺν ἐλαίῳ ἐπιτίθει καὶ τὰ ὅμοια.

Περὶ Φρύνου.
κεφ. λζ΄.

Ὁ φρύνος εἶδος βατράχου ἐστίν· ἐκ τῆς λιμνοβίου δὲ φύσεως μεταβεβηκὼς ἐπὶ τὴν χερσόβιον, φρύνος προσαγορεύεται, ἐμφερῶς τῷ Χερσύδρῳ, πρὸς δυσαχθῆ κάκωσιν τῶν ἐντυγχανόντων. Ἔστι γὰρ ζῷον τῷ μεγέθει ὡς μηδὲν ἐλαττοῦσθαι τῆς βραχείας χελώνης· τρα-

3 ὀνόμασται Ph. χερσύδρος VB. 7 γίγνεται Ph. 8 ἐμφορουμένος B. 10 ὁμοίωτε Ph. ὁμοίωται B. 11 τοῦτον γὰρ ἐξαιρέτον B. παρα τούτου Ph. 12 δηχθῆσι συμβένι Ph. 13 ἄνευ «καὶ» Ph. 14 ἰλίγγος B. ἔκλυσις, αἵμετοι Ph. 17-18 καρπὸν ⟨α. μύρτων ⟨α Ph. μυρτῶν B. 18 σὺν οἰνωμέλιτι ἢ ὑδρομέλιτι Ph. 19 τόπον ἄσβεστον- - ἐπιτιθέναι Ph. 21 φρήνου (ξ. δ) B. 23 βατράχου εἶδος V. 24 μεταβεβληκὼς V. μεταβεβηκός Ph. χερσαῖον V. ἐμφερῶς τὸ Ph. 25 ἄρμοστος· ἔστι B. ἔστι δὲ - - τὸ μεγέθη Ph. 25 δυσαλθῆ VWB. 26 βραχίας Ph.

χύνει δὲ τὰ νῶτα, καὶ πολὺ ἐπὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἐμπλήσει διοιδοῖ· τολμηρότερόν τέ ἐστι· διαμύνεται γὰρ πρὸς τὸ ἄντικρυς, καὶ τοῖς πηδήμασι τὸ μεταξὺ συναίρει διάστημα. Σπανίως μὲν δήγματι χρώμενος· ἆσθμα δὲ τούτου πέφυκεν ἰῶδες ἐμποιοῦν σφοδρόν, ὥστε κἂν μὴ θίγῃ, τῷ ἄσθματι βλάπτειν τοὺς πλησίον γιγνομένους· πλείονα δὲ περὶ τοῦ ζώου τούτου ἱστορούμενα παραπέμπομαι, ὡς μόνα τὰ χρήσιμα παραθέσθαι. Παρακολουθεῖ δὲ τοῖς ὑπὸ τούτου βλαβεῖσιν, οἴδημα ὅλου τοῦ σώματος καὶ κατάρρηξις καὶ σύντομος ἀπώλεια Τὰ οὖν ἁρμόζοντα τούτοις βοηθήματα παρενεκτέον ἐκ τῶν καθολικῶν ἀντιδότων καὶ ἐπιθεμάτων καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας.

Περὶ Πιτυοκάμπης.
κεφ. νγ΄.

Τοῖς ὑπὸ Πιτυοκάμπης δηχθεῖσιν, εὐθέως πόνος περὶ τὸ στόμα καὶ τὸν οὐρανίσκον γίνεται, γλώσσης δὲ φλεγμονὴ ἰσχυρά· καὶ στομάχου ἄλγημα καὶ κοιλίας καὶ ἐντέρων ἰσχυρὸν μετὰ κνησμώδους περὶ τὸ ἐντὸς αἰσθήσεως, πύρωσίς τε καθ' ὅλον τὸ σῶμα καὶ ἀσιτία. Βοηθεῖ δὲ καὶ τούτοις τὰ ἐπὶ τῶν κανθαρίδων εἰρημένα, ἰδίως δὲ μήλινον ἔλαιον συνεχῶς πινόμενον ἀντὶ τοῦ κοινοῦ καὶ ἐμούμενον.

Πρὸς Κάμπας καὶ Σκώληκας.
κεφ. νδ΄.

Εἰδέναι δεῖ ὅτι αἱ μὲν Κάμπαι οὐκ ἐν αὐτοῖς τοῖς στελέχεσιν ἐμφωλεύουσιν, ἀλλ' ἔξωθεν ἕρπουσαι καταβλάπτουσι τὰ φυτά· οἱ δὲ

1 νῶτα καὶ πάλλει ἐπὶ τῇ τοῦ VW. ἐμπλοίσι διοιδοῖσαν Ph. 2 τολμηρότερος BV. τολμηρώτερος W. ἄνευ «τέ ἐστι» WPh. διαμήνεται περὶ ἄντικρυς Ph. γοῦν πρός V. 3 μεταξὺ συμφαίρει V. 4 ἄνευ «τούτου» VWPh. τούτῳ B. ἐμπνεῖν σφοδρον Ph. ἐμποιεῖ VW. 4-5 καὶ μὴ B. θήγῃ τὸ ἄσθματι μόνον βλάπτειν - - γιγνωμένους Ph. κἂν μόνον θήγειν V. κἂν μὴ μόνον θίγῃ W. 6 τούτου τοῦ ζώου V. παραλημπάνομεν Ph. παραπεμπόμεναι V. παραπέμπονται B. 7 περιθέσθαι Ph. παρατιθέσθαι (ξ. δ.) B. βλαβῆσιν B. 8 αὐτὰ τα χρησιμώτερα V. 9 τούτῳ Ph. 9 παρενεγκτέον (ξ. δ.) B. παρενεκταῖον Ph. 12 κεφ. νδ. Ph. 13 ἄνευ «τοῖς ὑπό» WPh. πιτυοκάμπης ληφθείσης Ph. ποθείσης V. εὔθετος V. ἄνευ «τό» Ph. 14 φλογμὸς ἰσχυρός Ph. 15 παρὰ τὸ ἐντός W. 16 αἰσθησέως B. δὲ καθ' B. καὶ ἄση V. 17 ἄνευ «καὶ» Ph. ἐπὶ τῆς χανθόριδος W τῆς χανθαρίδος Ph. 18 ἀντὶ τοῦ λίτου V. ἀντὶ τοῦ λιτοῦ καὶ PhW. 20 κεφ. νε΄ B. κεφ. νϛ΄ Ph. 21 δὲ δεῖ Ph.

Σκώληκες ἔνδον τῶν δένδρων τρεφόμενοι, ταῦτα ξηραίνουσιν. οὔτε δὲ κάμπαι οὔτε σκώληκες ἅψονται τῶν δένδρων, ἐὰν γράψας ἐπιδήσῃς ἐν αὐτοῖς ταῦτα τὰ ῥήματα τοῦ Ψαλμοῦ «καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον, ἕως τοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται»· ἀλλὰ καὶ τὰ φυτευόμενα οὐ βλάπτουσι κάμπαι ἢ σκώληκες, ἐὰν σικύου ἀγρίου ῥίζαν ἀποβρέξας ἐν ὕδατι, ἐν τούτῳ τὰ σπέρματα βρέξῃς· ἢ κόψας καὶ μίξας ὕδατι, ἐν αὐτῷ τὰ φυτευόμενα βρέξον· ἢ γράψας εἰς ὄστρακον, ῥίψον ἐν τῷ τόπῳ τὸ «ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον» ἢ ἄσφαλτον καὶ θεῖον ὑποκάπνιζε τὰ δένδρα, καὶ διαφθαρήσονται αἱ κάμπαι καὶ οἱ σκώληκες.

Περὶ Αἰλούρου.
κεφ. νε΄.

Αἴλουρος ὄρνιθος οὐχ ἅπτεται, ἐὰν κρεμασθῇ ὑπὸ τὴν πτέρυγα αὐτῆς ἄγριον πήγανον.

Περὶ Σαλαμάνδρας.
κεφ. νϛ΄.

Ἡ Σαλαμάνδρα ἔστι ζῶον ὅμοιον ἀσκαλαβώτῃ· ταχύτερον δὲ τῆς φαρμακίτιδος σαύρας· διαβαίνει δὲ τὸ ζῶον διὰ πυρὸς καιομένου καὶ οὐδὲν πάσχει, περισχιζομένης καὶ ὑποχωρούσης αὐτῇ τῆς φλογός· εἰ δὲ ἐμμείνῃ τῷ πυρὶ ἐπὶ χρόνον τινά, δαπανηθείσης τῆς ἐξ αὐτοῦ ψυχρᾶς καὶ μυξώδους ἐκρεούσης ὑγρότητος, καίεται. φασὶ δὲ αὐτὴν καὶ βάρος ἔχειν, ὅ ἐστὶ σβεστικὸν καὶ ἐναντίον πυρός. Παρέπεται δὲ τοῖς λαβοῦσι τὴν σαλαμάνδραν, γλώσσης φλεγμονή, διανοίας ἀποδισμός, τρόμος μετά τινος νάρκης καὶ ἐκλύσεως· πελιοῦται δὲ αὐτοῖς

1 καὶ ἔνδον Ph. 2 γράψης ἐπιδήσας Ph. 3 ξυλόν B. 4 πεφυτεύμενον δώσει ἐν καίρῳ B. 6 οὐ βλάπτουσι δὲ τὰ φυτευόμενα κάμπαι WPh. συκίου B. 7 ἢ μίξας (ἄνευ «καὶ») B. 8 ἢ εἰς B. 9 καὶ ἔσται Ph. ἄνευ «τὸ» P. πεφυτευόμενον B. 11 οἱ σκώληκες μάλιστα οἱ κάμπαι W. 13 κεφ. νϛ΄ B. κεφ. νζ΄ Ph. 14 αἴλουρος δὲ Ph. ἄψεται BPhP. ὑπὸ τὴν αὐτοῦ πτέρυγα Ph. 17 κεφ. νξ. B. 18 ζῶον ἐστὶ Ph. ἐστὶ B. σκαλαβώτη τραχύτερον V. 19 σάβρας V. 20 τῆς ἐν αὐτῷ φλογὸς V. αὐτῆς τῆς Ph. 21 ἐμμείνει Ph. «τῷ» ξ. γρ. B. δαπανειθείσης ἐν αὐτῷ ψυχρᾶς Ph. 22 ἄνευ «ἐκρεούσης» Ph. 22-23 δὲ αὐτὸ καὶ Ph. ἐστὶ καὶ τοῦτο WPh. σβηστικὸν B. 24 φλογμὸς Ph. ἀποδισμὸς A. ἀποδεσμοὶ BVWPh.

τινὰ μέρη τοῦ σώματος κυκλοτερῶς, ὥστε πολλάκις καὶ σηπόμενα ἀπορρεῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ οἱ σπίλοι λευκοὶ φαίνονται κατὰ τὸ σῶμα, εἶτα ἐρυθροί, εἶτα μέλανες μετὰ σήψεως καὶ ῥύσεως τριχῶν. Δοτέον δὲ καὶ τούτοις τὰ ἐπὶ τῶν κανθαρίδων εἰρημένα καὶ ἐμείτωσαν· ἰδίως δὲ πιτυίνην ῥητίνην λεάνας μετὰ μέλιτος, δίδου ἐκλείχειν ἢ χαλβάνην μετὰ μέλιτος ἢ στροβήλια λεῖα μετ' ἀφεψήματος χαμαιπίτυος ἢ κνίδης φύλλα συνεψηθέντα κρίνοις μετ' ἐλαίου· ἢ ᾠὰ χελώνης μετὰ καὶ τοῦ αὐτῆς αἵματος δίδου ξηρῷ καὶ [μετὰ] μελικράτου ἢ ὑδρελαίου· παραδόξως δὲ ποιεῖ ἐπ' αὐτῶν, βατράχων ζωμὸς συνεψηθεὶς μετὰ τῶν ἠρυγγίου ῥιζῶν, χελώνης τε ἄκρα κρέα ζωμευθέντα ποιῶν δίδου· ἔοικε δὲ θεῖον καὶ ἄσφαλτος ἀντιπεπονθέναι καὶ τίτανος.

Περὶ τοῦ πόσα εἴδη Φρύνου.
κεφ. νη'.

Φρύνου δὲ εἰσὶν εἴδη δύο· ὁ μὲν γάρ ἐστι κωφός, ὁ δὲ οὔ· ἔστι δὲ ὁ κωφὸς ἀναιρετικός· οὗτος δὲ νέμεται ἐπὶ τῶν καλάμων, λείχων τὴν δρόσον, δι' οὗ σκευάζεται καὶ τὸ δηλητήριον· παρέπεται δὲ τοῖς λαβοῦσι πυρετὸς καὶ πίμπρησι τὰ ἄκρα· πολλῷ τε ἄσθματι καὶ δυσπνοίᾳ συνέχεται ὁ λαβών· οἴδημα δὲ παρέπεται μετ' ὠχρότητος ἐπιτεταμένης πυρώδους καὶ στόματος δυσωδία καὶ λυγμός· ἐνίοτε δὲ καὶ σπέρματος ἀβούλητος ἔκκρισις. Εἰσὶ δὲ εὐβοήθητοι, μετὰ τὸν τοῦ ὑδρελαίου ἔμετον, λαμβάνοντες ἄκρατον πολὺν ἢ πίσσαν μετ' οἴνου. ῥίζας τε καλάμων ἐν οἷς οἱ αὐτοὶ φρύνοι νέμονται κόψας, μετ' οἴνου

1 κυκλωτερῶς Ph. 2 ἀπορεῖν V. 3 σηψέως B. καὶ ῥήξεως τριχῶν V. 4 τοῖς Ph. κανθαρίδος PhVW. ἐμείτω V. 5 πιτυΐνης V. 6 εἰ στροβίλια V. 7 κρίνοις μετ' Ph. 8 ἄνευ «αὐτῆς» Ph. 8 ἄνευ «καὶ» Ph. 9 ἢ ἐλαίου V. βατράχων δὲ παραδόξως ποιεῖ B βαθρακίου V. 10 ἄνευ «τῶν» B. ἠρριγίου Ph. ῥίζων B. 11 πιὼν Ph. ἄνευ «ἔοικε δὲ» Ph. καὶ θεῖον Ph. 12 καὶ τίτανον Ph.

13 περὶ φρύνου κεφ. νθ Ph. περὶ φρύνου καὶ πόσα εἴδη αὐτοῦ κεφ. νθ B. 15 Φρήνου B. οὐκ B. ἐστὶν εἴδη Ph. 16 λείγχων A. 18 πυρετός· ἐμπίπρησι δὲ τὰ VW. πιμπρᾶται δὲ τὰ Ph. 19 παρέπεται τοῦ σώματος VPh 20 ὀξώδου καὶ (ἄνευ «πυρώδους») V. ἄνευ «καὶ» Ph. στόματός τε δυσώδους V. στόματος δὲ Ph. ἄνευ «δὲ» Ph. 23 ῥίζας δὲ Ph. καλάμων ὅπου αὐτῶν οἱ V καλάμου ὅπου οἱ Ph. φρῆνοι B. ὅπου οἱ αὐτοὶ W.

δίδου πίνειν· ἢ τῆς ἐκεῖσε φυομένης κυπέρου ὅσον ⟨β. μετ' οἴνου ἢ αἵματος θαλασσίας χελώνης μετὰ πιτύας λαγωοῦ καὶ κυμίνου δίδου σὺν οἴνῳ ἢ ἧπαρ φρύνου λιμναίου δίδου φαγεῖν· ἔστι γὰρ ἐνεργές. Πίθον δὲ πυρώσας ἢ κλίβανον ἢ φοῦρνον, καὶ ἀνασπάσας τὸ πῦρ καὶ ἐνθεὶς πλίνθον, κάθιε τὸν κάμνοντα· καὶ ἱδρούτω ἐπὶ πολύ· ἀναγκαζέσθωσαν δὲ καὶ συντόνως περιπατεῖν καὶ τρέχειν καὶ γυμνάζεσθαι διὰ τὸ ἐν αὐτοῖς ναρκῶδες· ἐνεργεῖ γὰρ σφόδρα ἐπ' αὐτῶν τὸ γυμνάσιον, καὶ λουέσθωσαν δὲ καθ' ἡμέραν.

Περὶ τῶν εἰληφότων βάτραχον τὸν ἐν τοῖς ἕλεσι. κεφ. νθ΄.

Τοῖς δὲ βάτραχον ἕλειον εἰληφόσι παρέπεται ἀνορεξία, στόματος καθυγρασμός, ναυτία, ἔμετος καὶ καρδιωγμὸς κουφότερος. Θεραπεύονται δὲ οἴνῳ πολλῷ ποτιζόμενοι σὺν τοῖς θερμαίνουσι πᾶσιν· οἷον ὀπῷ Κυρηναϊκῷ ἢ λασαρίῳ, σιλφίῳ, κυμίνῳ, πεπέρει καὶ τοῖς ὁμοίοις.

---

1 ἢ καὶ τὴν ἐκεῖσε φυομένην κύπερον Ph. ἢ τὴν ἐκφυομένην κύπερον V. ἄνευ «ὅσον» B. οἴνου ἢ ὕδατος θαλασσίου ἢ χελώνην μετὰ PVW. 2 θαλασσίας χελώνης αἷμα B. 4 ἄνευ «ἢ φοῦρνον» V. πῦρ καὶ ἔνθερμον VW. 5 ἔνθειρον A. πῦρ καὶ εὐθὺς B. ἱδροῦται V. 6 γυμναζέσθαι καὶ τὸ ἐν B. 7 ἐνεργὸν γὰρ AP. ἐνεργεῖν B. 8 λουέσθω V. 9 περὶ τοῦ ἐν τοῖς ἕλεσι βατράχου. κεφ. ξ. BPh. 11 ἕλιον V. στομάχου V. 12 ἄνευ «καὶ» Ph. 13 οἶνον πολὺν V. 14 λασσαρίῳ (ξ. διόρθ.) B.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Α

Η

Θ

Ι

Κ

Λ

Μ

Π

Τ

Υ

Φ

Χ

Ψ

Ω

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Γ'.

Ἐν στίχ. 21 - 25 τῶν Φοινισσῶν Εὐριπίδου, ἡ Ἰοκάστη προλογίζουσα, διηγεῖται περὶ τοῦ ἀνδρὸς Λαΐου τάδε·

Ὁ δ' ἡδονῇ δοὺς εἴς τε βακχεῖον πεσὼν
ἔσπειρεν ἡμῖν παῖδα καὶ σπείρας βρέφος
γνοὺς τἀμπλάκημα τοῦ θεοῦ τε τὴν φάτιν
λειμῶν' ἐς Ἥρας καὶ Κιθαιρῶνος λέπας
δίδωσι βουκόλοισιν ἐκθεῖναι βρέφος.

Ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ δυσχεραίνεται τὸ «καὶ σπείρας βρέφος». Εἶνε δυνατὸν νὰ ῥηθῇ σπείρω βρέφος; Τὸ σπειρόμενον δηλοῦται πάντοτε διὰ τοῦ γενικοῦ ὀνόματος, τοιαῦτα δὲ εἶνε ἐν τῷ προκειμένῳ τὰ παῖς ἢ τέκνον· πᾶν δὲ εἰδικὸν ὄνομα δηλωτικὸν γένους ἢ ἡλικίας τοῦ σπειρομένου εἶνε προφανῶς ἄτοπον.

Διὰ τοῦτο πολλοὶ μὲν τῶν ἑρμηνευτῶν ἐπειράθησαν νὰ διορθώσωσι τὸ χωρίον· ὁ μὲν Βυργέσιος «καὶ σπείρας, φρενός», ἵνα λέγῃ «φρενὸς γνοὺς τἀμπλάκημα κ.τ.λ.»· ὁ δὲ Γεέλιος, «κᾆτα νεόγονον», ἵνα λέγῃ: «κᾆτα δίδωσι βουκόλοισιν ἐκθεῖναι νεόγονον βρέφος»· ἄλλοι δὲ ἀπελπίζουσιν αὐτὸ ὡς ἀνίατον, καὶ ἄλλοι στέργουσιν αὐτὸ ὅπως παρεδόθη, ἀποπειρώμενοι νὰ ἑρμηνεύσωσιν ἄλλοι ἄλλως. Τῶν στεργόντων τὴν παράδοσιν εἶνε καὶ ὁ Βερναρδάκης, οὗ τὴν ἐκδοχὴν καὶ ἑρμηνείαν κρίνω ἀξίαν παραθέσεως ἐνταῦθα διὰ τὸ ἀδόκητον καὶ παρακεκινδυνευμένον. Ὁ Βερν. στίζει μετὰ τὸ σπείρας, ἐκδεχόμενος αὐτὸ ὡς ἁπλῶς εἰρημένον, ἄνευ ἀντικειμένου, τὸ δὲ βρέφος ἀναφέρει εἰς τὴν κυρίαν πρότασιν «δίδωσι βουκόλοισιν ἐκθεῖναι», ὅπου ὅμως διὰ τὰ παρεμπεσόντα πολλὰ οἱονεὶ λησμονηθὲν ἐπαναλαμβάνεται ἐν τέλει τῆς προτάσεως. Λέγει δηλ. ἡ Ἰοκάστη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς δια-

λέκτῳ, τάδε· «Ὁ Λάϊος μᾶς ἔσπειρεν ἕνα παιδί, καὶ ἀφ' οὗ ἔσπειρε, τὸ βρέφος — ἐπειδὴ ἐγνώρισε τὸ λάθος του καὶ ἐνθυμήθη τοῦ θεοῦ τὰ λόγια — δίδει εἰς τοὺς ποιμένας νὰ ἐκθέσουν τὸ βρέφος». Ἀμφιβάλλω ἂν ὁ Βερν. ἔπεισέ τινα τῶν ἀναγνωστῶν του, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἠδύνατο νὰ ἐξυφάνῃ λόγον οὕτως αὐτοκάβδαλον.

Ἐκ πάντων τῶν ἑρμηνευτῶν καὶ διορθωτῶν μόνος ὁ Γεέλιός μοι φαίνεται ὅτι ᾐσθάνθη ποῦ κυρίως κάμνει τὸ χωρίον, ἐκβαλὼν τὸ σπείρας. Ὁ Γεέλιος ἀξιοῖ ὅτι ὅπως ἐν τῷ χρησμῷ 17-20 γίνεται λόγος πρῶτον περὶ σπορᾶς, δεύτερον περὶ τεκνώσεως καὶ τρίτον περὶ τῆς πατροκτονίας, οὕτως ὤφειλε καὶ ἐνταῦθα νὰ δηλωθῇ ἡ γέννησις τοῦ βρέφους πρὸ τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ. Ὁ Βερναρδάκης ἀντικρούων τὸν Γεέλιον, ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῶσι τὰ αὐτὰ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. «Εἶνε δυνατόν, ἐπιφωνεῖ ὁ Βερν., ἀφ' οὗ ἡ Ἰοκάστη λέγει ὅτι ὁ Λάϊος «ἔσπειρε... παῖδα, καί... δίδωσι βουκόλοισιν ἐκθεῖναι βρέφος», νὰ ὑποπτεύσῃ ποτὲ οἱοσδήποτε ἀπαθὴς καὶ ἀπροκατάληπτος ἀναγνώστης, μὴ θηρεύων ἐκ προμελέτης φθορὰς καὶ διορθώσεις στίχων, ὅτι τὸ δοθὲν τοῦτο εἰς τοὺς βουκόλους πρὸς ἔκθεσιν βρέφος ἦτο ἀγέννητον;» Ὁ Βερναρδάκης βεβαίως καλῇ τῇ πίστει ἐν τῇ παραθέσει τῶν Εὐριπιδείων στίχων παρέλιπε τὰ μεταξὺ «καί... δίδωσι», χάριν συντομίας, μὴ ὑποπτεύων ὅτι διὰ τῆς παραλείψεως ἐκείνης τὰ πλημμελῶς ἔχοντα εὐοδοῦνται. Καὶ ὅμως τοῦτο συμβαίνει ἐνταῦθα. Ἐν τῇ διηγήσει ἱστορικῶν γεγονότων, ἄλλως τε καὶ ὅταν γίνεται αὕτη ἐπιτόμως, ὡς ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς Ἰοκάστης, πολλὰ παραλείπονται καὶ δὴ καὶ οὐσιώδη, ὅταν ταῦτα εὐκόλως νοῶνται· ἀλλ' ἡ διήγησις πρέπει νὰ γίνεται οὕτως, ὥστε νὰ συγχωρῇ τὴν νόησιν τῶν παραλειπομένων, οὐχὶ δὲ νὰ ἀποκλείῃ αὐτήν. Παραθέτω ἓν παράδειγμα πρὸς διασάφησιν τοῦ ἀξιώματός μου. Διηγοῦμαι ἐπιτόμως τάδε· «Ὁ Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ· ἔδωκε δὲ αὐτῷ γυναῖκα τὴν Ῥεβέκκαν, ἐξ ἧς ἐγέννησεν οὗτος τὸν Ἠσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ· οὗτος δ' ἔλαβε γυναῖκα τὴν Ῥαχὴλ κ.τ.λ.». Ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ παραλείπω τὸ μεταξὺ γεννήσεως καὶ γάμου οὐσιῶδες γεγονός, τὸ ὅτι ἠνδρώθησαν οἱ γεννηθέντες καὶ τηλικοῦτοι ὄντες ἐνυμφεύθησαν· ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς διηγήσεώς μου συγχωρεῖ τῷ ἀναγνώστῃ νὰ τὸ νοήσῃ αὐτός· καὶ ἄν τις προσέκοπτεν ἐν τούτῳ, δικαίως θὰ ἤλεγχον αὐτὸν διὰ τῶν αὐτῶν, δι' ὧν ὁ Βερ-

ναρδάκης ἐλέγχει τὸν Γεέλιον. Ἂν ὅμως ἡ διήγησίς μου εἶχεν ὧδε· «Ὁ Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, καὶ γεννήσας ἔδωκεν αὐτῷ γυναῖκα τὴν Ῥεβέκκαν, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ· οὗτος δὲ γεννηθεὶς ἔλαβε γυναῖκα τὴν Ῥαχὴλ κ.τ.λ.», θὰ ἠδύνατό τις δικαίως νά με ἐλέγξῃ ὡς παραπαίοντα· διότι αἱ μετοχαὶ ἵστανται κατὰ χρόνον οὕτως ἐγγὺς τοῦ ὑπ' αὐτῶν προσδιοριζομένου ῥήματος, ὥστε ἀποκλείουσι πάντα μεταξὺ χρόνον, καθ' ὃν θὰ ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ ὅτι συνέβη ἡ ἀναγκαία ἄνδρωσις. Καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ὡσαύτως· τὸ «καὶ σπείρας δίδωσιν ἐκθεῖναι βρέφος» ἀναιρεῖ τὸν μεταξὺ σπορᾶς καὶ ἐκθέσεως χρόνον, καθ' ὃν ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ νοῆται ἡ γέννησις.

Ἔπειτα τίνα χρείαν τοῦ λόγου πληροῖ τὸ «καὶ σπείρας» ἐκεῖνο, ἄλλως τε καὶ ἄνευ ἀντικειμένου κείμενον, ὡς τὸ θέλει ὁ Βερναρδάκης; Οὐδεμίαν, ἀποκρίνονται πάντες· ἐτέθη κατὰ ποιητικήν τινα περισσογίαν, πρὸς ἣν ὁ μὲν Κίγκελος παραβάλλει τὸ Ὀμ. Ἰλ. Α 595.

Μείδησεν δὲ θεὰ λευκώλενος Ἥρη,
μειδήσασα δέ, παιδὸς ἐδέξατο κύπελλον·

ὁ δὲ Βερν. ἐπιμετρῶν, ἐπιμαρτύρεται καὶ τὴν ἡμετέραν δημώδη γλῶσσαν, καὶ μάλιστα τῶν γυναικῶν «τῶν πιστότερον καὶ ἀκραιφνέστερον διασωζουσῶν τὰ πάτρια». Ἀλλὰ τὸ μειδίαμα λευκωλένου θεᾶς εἶνε καὶ ἀξιοθέατον καὶ ἀξιοφάνταστον, καὶ ἔχει κάλλιστα νὰ διατρίβῃ καὶ ὁ ποιητὴς διηγούμενος καὶ ὁ ἀκροατὴς φανταζόμενος. Ἀλλὰ τὸ νὰ διατρίβῃ τις ἐν τῇ διηγήσει περὶ τὴν σπορὰν παιδός! καὶ νὰ γίνεται ἡ διατριβὴ αὕτη παρ' αὐτῆς τῆς ὑποστάσης τὸ δυσωποῦν τὸν ἀκροατὴν πάθημα! Οὔτε πάτριον ἦτό ποτε τὸ ἀσεμνολογεῖν, οὔτε σήμερον θὰ εὑρεθῇ γυνὴ Ἑλληνίς, ἥτις, καὶ ἀναγκαζομένη, θὰ προέφερεν κἂν ἐφάπαξ τὴν λέξιν τὴν δηλωτικὴν τῆς μετὰ τοῦ ἀνδρός της συνουσίας, ἀλλὰ ἀφίνει νὰ ὑπονοῆται τὸ πρᾶγμα ἐκ τῆς διηγήσεως τῶν παρεπομένων αὐτῷ.

Ὁ Εὐριπίδης δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔγραψε «καὶ σπείρας». Ἂς ἴδωμεν τί ἐνδέχεται νὰ ἔγραψεν.

Ἐν τῷ Ἴωνι προλογίζων ὁ Ἑρμῆς διηγεῖται ὁμοίαν γέννησιν καὶ ἔκθεσιν βρέφους, αὐτοῦ τοῦ Ἴωνος. Παρὰ πᾶσαν τὴν προμήθειαν, ἣν ἔχει ὁ Εὐριπίδης καὶ οἱ ἄλλοι τραγικοί, νὰ μὴ λέγωσι τὰ αὐτὰ

πράγματα διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων, ὅμως δὲν δύνανται παντελῶς νὰ καινολογῶσι περὶ τῶν αὐτῶν. Λέγει λοιπὸν ἐκεῖ ὁ Ἑρμῆς (στίχ. 16-18)

Τεκοῦσ' ἐν οἴκοις παῖδ', ἀπήνεγκεν βρέφος
εἰς ταὐτὸν ἄντρον, οὗπερ ηὐνάσθη θεῷ
Κρέουσα, κἀκτίθησιν ὡς θανούμενον.

Καὶ κατωτέρω (στίχ. 31-33) ὁ Ἀπόλλων πρὸς τὸν Ἑρμῆν·

Λαβὼν βρέφος νεογνὸν ἐκ κοίλης πέτρας,
αὐτῷ σὺν ἄργει σπαργάνοισί θ' οἷς ἔχει,
ἔνεγκε Δελφῶν τἀμὰ πρὸς χρηστήρια.

Καὶ ἔτι κατωτέρω (36-38) ὁ Ἑρμῆς·

Λοξίᾳ δ' ἐγὼ χάριν
πράσσων ἀδελφῷ, πλεκτὸν ἐξάρας κύτος
ἤνεγκα, καὶ τὸν παῖδα κρηπίδων ἔπι
τίθημι ναοῦ τοῦδ', ἀναπτύξας κύτος κ.τ.λ.

Ἐν τῷ α' ἀποσπάσματι, ἐκ τῶν δύο ῥημάτων ἀπήνεγκε κἀκτίθησιν (=ἀπενεγκὼν ἐκτίθησιν) τὸ πρῶτον θὰ ἠδύνατο νὰ παραλειφθῇ ἄνευ βλάβης τινὸς τοῦ λόγου· ὡσαύτως ἐν τῷ β' ἐκ τῶν λαβὼν ἔνεγκε ἠδύνατο νὰ παραλειφθῇ τὸ λαβὼν καὶ ἐν τῷ γ' ἐκ τῶν ἐξάρας ἤνεγκα ἠδύνατο νὰ παραλειφθῇ τὸ ἐξάρας. Ἀλλ' ὅμως δὲν παρελείφθησαν, διότι οἱ ῥητορικοὶ νόμοι οἱ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Εὐριπίδου ἀπῄτουν τὴν δήλωσιν καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς κινήσεως καὶ ἐνεργείας, οὐχὶ μόνον τοῦ τέλους. Καὶ ἡμεῖς σήμερον «Πάρε τὴ σκοῦπα καὶ σάρωσε τὴν κάμαρα». Καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ θὰ ἐλέγομεν «Ὁ πατέρας ἐπῆρε τὸ παιδὶ καὶ τὸ ἔδωκεν εἰς τοὺς ποιμένας νὰ τὸ ἐκθέσουν».

Ἡ ἔννοια αὕτη τῆς ἄρσεως ἢ ἐξάρσεως τοῦ βρέφους ἐκ τοῦ οἴκου πρὸ τῆς ἐκθέσεως λείπει ἐκ τῶν παραδεδομένων, ἀλλ' εἶνε ἀπίθανον ὅτι καὶ ὁ Εὐριπίδης τὴν παρέλιπε, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον θὰ ἐπλήρου

πως τὸ μεταξὺ σπορᾶς καὶ ἐκθέσεως μέγα χάσμα. Πείθομαι λοιπὸν ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἔγραψε «κἀξάρας βρέφος», ἢ «κᾆτ' ἄρας βρέφος», μᾶλλον δὲ τὸ πρῶτον.

Δ'.

Ἐν στίχ. 372 - 373 τῶν Φοινισσῶν Εὐριπίδου λέγει ὁ Πολυνείκης πρὸς τὴν μητέρα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε·

Πολύδακρυς δ' ἀφικόμην,
χρόνιος ἰδὼν μέλαθρα καὶ βωμοὺς θεῶν,
γυμνάσια θ' οἷς ἐνετράφην, Δίρκης θ' ὕδωρ·
ὧν οὐ δικαίως ἀπελαθείς, ξένην πόλιν
ναίω, δι' ὄσσων ὄμμ' ἔχων δακρυρροοῦν.

Εἶνε δυνατὸν νὰ ῥηθῇ ἐμμελῶς «ἔχω ὄμμα δι' ὄσσων δακρυρροοῦν» ἀφ' οὗ ὄμμα καὶ ὄσσε εἶνε τὸ αὐτὸ πρᾶγμα;

Ὁ Ἕρμαννος εὑρίσκει αὐτὸ στερκτόν· καὶ ὁ Ναύκιος ὡσαύτως, καὶ ἄνευ ἀνάγκης διορθοῖ «δίοσσον ὄμμα», ἀφ' οὗ τὸ πλημμελῶς ἔχον δὲν θεραπεύεται. Οἱ λοιποὶ ἑρμηνευταὶ ὑπολαμβάνοντες τὴν ῥῆσιν πλημμελῶς ἔχουσαν ἐπιχειροῦσι διορθώσεις· ὁ μὲν Οὐαλκεννάριος «ναίων· ἀειδὲς ὄμμ' ἔχω», ἢ «ναίω, κατηφὲς ὄμμ' ἔχων»· ὁ δὲ Ἐάθιος «ἀεί πως ὄμμ' ἔχων», ὁ δὲ Ῥείσκιος «ἄπαυστον ὄμμ'» ἢ «τὸ δισσὸν ὄμμ'». Αἱ διορθώσεις αὗται δὲν προσκρούουσιν οὔτε εἰς τὴν λογικὴν οὔτε εἰς τὴν γραμματικήν· ἡ δὲ τοῦ Οὐαλκ. «κατηφὲς ὄμμ ἔχων δακρυρροοῦν» μοὶ φαίνεται ὅτι εὐστοχεῖ καὶ τῆς διανοίας, ἂν μὴ τῆς λέξεως τοῦ ποιητοῦ. Πᾶσαι δέ μοι φαίνονται ἀπίθανοι, ἢ ὡς λίαν ἀφιστάμεναι τοῦ παραδεδομένου, ἢ ὡς λίαν ἀφιστάμεναι τῆς Εὐριπιδείου λέξεως.

Ἰδίου λόγου ἀξίας κρίνω τὰς διορθώσεις τοῦ Μυσγραβίου καὶ τοῦ Βερναρδάκη. Ὁ μὲν διώρθωσε «ναίω, δι' ὄσσων νᾶμ' ἔχων δακρυρροοῦν», ἣν καὶ ἀπεδέχθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἑρμηνευτῶν μέχρι σήμερον, παραθέτοντες δεκάδα τινὰ παραδειγμάτων ἔκ τε τοῦ Εὐριπίδου

καὶ ἐκ τοῦ Σοφοκλέους, ἐν οἷς ἀπαντᾷ δὶς μόνον ἡ φράσις «δακρύων νάματα» καὶ «νάματ' ὄσσων», οὐδαμοῦ δὲ λέγεται ὅτι δακρυρροεῖ τὸ νᾶμα. Ὁ δὲ Βερναρδάκης, «αἷμ' ἔχων δακρυρροῦν», κατὰ τὴν γραφὴν ἑνὸς χργρ., ἣν κηρύττει γνησίαν καὶ ἀπαραχάρακτον· παραθέτει δὲ καὶ αὐτὸς ἄλλην τινὰ δεκάδα παραδειγμάτων, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι τὴν τῶν δακρύων ῥοὴν παρίστων πολλάκις οἱ ποιηταὶ ὡς ῥοὴν αἵματος ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν, ἵνα αὐξήσωσι τὴν ὀδύνην τοῦ δακρυρροοῦντος, ἀλλ' οὐδ' ἐν τούτοις οὐδαμοῦ λέγεται ὅτι τὸ αἷμα δακρυρροεῖ.

Καὶ εἶνε τῇ ἀληθείᾳ θαυμάσιον καὶ ἀκατανόητον πῶς τοιούτους ἑλληνιστάς, οἷοι ὁ Μυσγράυϊος, ὁ Βρύγκιος, ὁ Πόρσων, ὁ Ματθίας, ὁ Βερναρδάκης, παρέλαθε τὸ ἀνελλήνιστον τῆς φράσεως «νᾶμα, ἢ αἷμα, δακρυρροοῦν!». Ῥεῖ μὲν τὸ δάκρυ, ἢ τὸ αἷμα, ἢ τὸ ὕδωρ· δακρυρροεῖ δέ, ἢ αἱμορροεῖ, ἢ ὑδρορροεῖ (ἂν ἔκειτο!), οὐχὶ τὸ ῥέον, ἀλλ' ἡ πηγὴ αὐτοῦ Ὁμοίως φυλλορροεῖ τὸ δένδρον, οὐχὶ τὰ φύλλα, καὶ πτερορρυεῖ ὁ ὄρνις, οὐχὶ τὰ πτερά, καὶ τριχορρυεῖ ὁ τριχοφορῶν, οὐχὶ αἱ τρίχες.

Τὸ μετ' ὀνόματος σύνθετον ῥέω ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν συνθέτων ἐκείνων ῥημάτων, ἅτινα ἔχουσιν ὡς πρῶτον συνθετικὸν αὐτὸ τὸ ἀντικείμενόν των· οἷον χρυσοχοῶ = χέω χρυσόν, ὑδροφορῶ = φέρω ὕδωρ, οἰνοποτάζω = πίνω οἶνον, στρατηγῶ = ἄγω στρατὸν κ.τ.τ. Διαφέρει δὲ τούτων καθ' ὅτι, ἐν ᾧ τὰ ἁπλᾶ τούτων εἶνε μεταβατικὰ καὶ δέχονται ἀντικείμενον τὸ α' συνθετικόν των, τὸ ἁπλοῦν ῥέω εἶνε ἀμετάβατον καὶ δὲν δύναται νὰ ῥηθῇ ῥέω δάκρυ. Ἐὰν ἀντὶ τοῦ ῥέω δάκρυ μεταχειρισθῶ τὸ ἰσοδύναμον μέν, μεταβατικὸν δέ, χέω δάκρυ, ἔχομεν τελείαν τὴν πρὸς ἐκεῖνα ἀναλογίαν· ὅπως χρυσοχοῶ = χέω χρυσόν, οὕτω καὶ δακρυρροῶ = χέω δάκρυ. Ἀλλ' ὅπως δὲν χρυσοχοεῖ ὁ χρυσός, οὐδὲ τὸ ὕδωρ ὑδροφορεῖ, οὕτως οὐδὲ τὸ δάκρυ, οὐδὲ τὸ νᾶμα, οὐδὲ τὸ αἷμα δακρυρροεῖ.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν δὲν εἶνε νοητὸν ὅτι ὁ Εὐριπίδης ὑπέπεσεν εἰς τοιοῦτον δατισμὸν περὶ τὴν γλῶσσάν του, ἐπὶ πασῶν δὲ τῶν ἄλλων διορθώσεων ἐπιλάμπει τὸ ἀπίθανον, τὸ χωρίον παραμένει μέχρι σήμερον ἀνίατον. Καὶ ἀφ' οὗ ἀνὴρ οὕτως ἐλλόγιμος ἐν τοῖς Ἑλλην. γράμμασιν, οἷος ὁ Ναύκιος, ἐτόλμησε νὰ πλάσῃ καὶ νὰ εἰσαγάγῃ λέξιν ἀνύπαρκτον, τερατωπὸν καὶ οὐδὲν θεραπεύουσαν, «δίοσσον ὄμ-

μα», θαρρῶν προβαίνω νὰ εἴπω τὴν γνώμην μου. Ἡ δὲ Μοῦσα τοῦ Εὐριπίδου παρέστω μοι ἀντιλήπτωρ, ἵνα εἴπω τι ἐμμελέστερον.

Νομίζω λοιπὸν ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἔγραφε·

ναίω, δυσωπὸν ὄμμ' ἔχων δακρυρροοῦν.

Ἡ λέξις δυσωπὸς δὲν ἀνευρίσκεται ἐν τοῖς περισωθεῖσι συγράμμασιν, ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτῆς παράγωγα, δυσωπία καὶ δυσωπεῖσθαι, ὧν αἱ ἔννοιαι προϋποθέτουσι τὴν τοῦ ἐπιθέτου, διότι ἰσοδυναμοῦσι πρὸς τὸ δυσωπὸν εἶναι ἢ γίγνεσθαι, ὅπως ἡ ἀναισχυντία καὶ τὸ ἀναισχυντεῖν πρὸς τὸ ἀναίσχυντον εἶναι, καὶ ἡ πειθαρχία καὶ τὸ πειθαρχεῖν πρὸς τὸ πείθαρχον εἶναι. Προϋπαρχούσης ἀναγκαίως τῆς ἐννοίας τοῦ δυσωπός, αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐνδέχεται νὰ περιέπεσε σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἀχρηστίαν, ἀναπληρούμενον ὑπὸ λέξεως συνωνύμου ἢ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν παραγώγων του. Οὕτω π. χ. τὸ πειθαρχεῖν καὶ ἡ πειθαρχία προϋποθέτουσι τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν λέξιν πείθαρχος. Ἡ λέξις αὕτη εὑρίσκεται ἅπαξ μόνον ἐν τοῖς περισωθεῖσιν, ἐν Αἰσχ. Πέρσ. 206 «πειθάρχῳ φρενί». Ἂν συνέβαινε νὰ συγκαταποντισθῇ καὶ αὐτὴ μετὰ μυρίων ἄλλων, ἐγὼ νομίζω ὅτι θὰ ἠδύνατό τις ἀσφαλῶς νὰ μαντεύσῃ τὴν ὕπαρξίν της, ἔχων τεκμήριον τὸ πειθαρχεῖν καὶ τὴν πειθαρχίαν.

Προσεπιρρωννύει τὴν τοῦ δυσωπὸς ὕπαρξιν ἡ τῶν ἄλλων ἀπὸ τοῦ -ωπὸς συνθέτων, εὐωπός, φαιδρωπός, χαρωπός, ἀγριωπός, σκυθρωπός, αἱματωπός, ἀρρενωπός, λέξεις προσφιλεῖς τοῖς ποιηταῖς, μάλιστα δὲ τῷ Εὐριπίδῃ. Ὀρ. 981 «μορφῇ μὲν οὐκ εὐωπός, ἀνδρεῖος δ' ἀνήρ». Αὐτθ. 892 «ὄμμα φαιδρωπόν». Ἡρ. Μ. 990 «ἀγριωπὸν ὄμμα Γοργόνος». Βάκχ. 542 «ἀγριωπὸν τέρας». Φοιν. 1345 «σκυθρωπὸν ὄμμα καὶ πρόσωπον ἀγγέλου». Αὐτθ. 878 «αἱματωποὶ δεργμάτων διαφθοραί».

Ἡ πρώτη σημασία τοῦ δυσωποῦμαι εἶνε διαστρέφω, χαλῶ τὸ πρόσωπον ἢ τὴν ὄψιν· τοῦτο δὲ ἢ δι' αἰσχύνην, ἢ φόβον, ἢ ἔλεον· ὅθεν ἐντροπιάζομαι, φοβοῦμαι, κάμπτομαι ἢ κινοῦμαι εἰς ἔλεον. Ὁ Πολυνείκης λοιπὸν λέγει «κατοικῶ ὡς φυγὰς (ὁ Ὅμηρος θὰ ἔλεγεν ἀτίμητος μετανάστης) ξένην πόλιν, ἔχων τὸ ὄμμα ἐντροπιασμένον δακρυρροοῦν».

Ε΄.

Ἐν στίχ. 476-479 τῶν Φοινισσῶν Εὐριπίδου λέγει ὁ Πολυνείκης πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν Ἐτεοκλέα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε:

Ἐγὼ δὲ πατρὸς δωμάτων προὐσκεψάμην
τοὐμόν τε καὶ τοῦδ' ἐκφυγεῖν χρῄζων ἀρὰς
ἅς Οἰδίπους ἐφθέγξατ' εἰς ἡμᾶς ποτε
ἐξῆλθον ἔξω τῆσδ' ἑκὼν αὐτὸς χθονὸς κτλ.

Ὁ Οὐαλκενάριος ἐδυσχέραινε τὸν δὲ ἐν τῷ «ἐγὼ δέ», καὶ διώρθου «ἔγωγε». Οἱ ἐπιγενόμενοι ἔστερξαν τὸν δέ, μέχρις οὗ ἐπελθὼν ὁ Βερναρδάκης πάλιν τὸν ἐκβάλλει, ὡς τὴν ἀληθῆ πέτραν τοῦ σκανδάλου. Οὔτε ἀντιθετικός, λέγει, εἶνε, οὔτε μεταβατικός, οὔτε θετικός. Ἐγὼ αἰσθάνομαι αὐτὸν ὡς μεταβατικὸν ἅμα καὶ ἀντιθετικόν. Μεταβατικὸς μὲν εἶνε ἀπὸ τοῦ προοιμίου τοῦ λόγου τοῦ Πολυνείκους ἐπὶ τὸ θέμα του. Ὅτι ἡ μετάβασις γίνεται συνηθέστερον ἀσυνδέτως, ἢ διὰ τοῦ γάρ, εἶνε γνωστὸν καὶ ὑποκείσθω· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ δέ. Οὕτω Ὁμ. Ὀδ. I, 52

Τότε δή ῥα κακὴ Διὸς αἶσα παρέστη
ἡμῖν αἰνομόροισιν, ἵν' ἄλγεα πολλὰ πάθοιμεν·
στησάμενοι δ' ἐμάχοντο μάχην παρὰ νηυσὶ θοῇσιν κτλ.

Ὁμοίως καὶ παρὰ Θουκ. Γ' 44 ὁ Διόδοτος, ἀφοῦ ἐπροοιμιάσατο πολλὰ καὶ καλὰ ἐν γένει, μεταβαίνει εἰς τὸ θέμα τοῦ λόγου του διὰ τῶνδε·

«Ἐγὼ δὲ παρῆλθον οὔτε ἀντερῶν περὶ Μυτιληναίων κτλ.»

Ἀλλ' ἐν τῷ προκειμένῳ ὁ δὲ ἐμφανίζει καὶ τὴν ἀντίθεσιν τὴν μεταξὺ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Πολυνείκους, δηλουμένου δι' ὧν ἄρχεται λέγων, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του, ὑποσημαινομένου διὰ τῶν προηγηθέντων «ὁ δ' ἄδικος λόγος νοσῶν ἐν αὑτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν».

Μεταβαίνω εἰς τὸ ἀληθῶς ἄπορον, τὴν ἀληθῆ πέτραν τοῦ σκανδάλου, ἥτις κατ' ἐμὲ εἶνε τὸ δωμάτων.

Τὸ προὐσκεψάμην, οὗ τὴν γνησιότητα οὐδείς πω ἠμφισβήτησε, πλὴν Ναυκίου, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Πολυνείκης μετά τινος κόμπου διηγεῖται ταῦτα, ὅτι αὐτὸς καίπερ νεώτερος ὢν ἔσχε προμήθειαν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ὁ κίνδυνος προήρχετο ἐκ τῶν ἀρῶν τοῦ πατρός, αὗται δὲ ἐξεπνεύσθησαν κατὰ τῶν δύο ἀδελφῶν· οὕτω τὰ ἐπιφερόμενα «τοὐμόν τε καὶ τοῦδε» ἔχουσιν ἄριστα καὶ τὸ νόημα καὶ τὴν σύνταξιν, ὡς ἀντικείμενα τοῦ προὐσκεψάμην. Ἀλλὰ τότε τὸ δωμάτων; Ὡς γενικὴ τοῦ προὐσκεψάμην δὲν δύναται νὰ συνυπάρχῃ μετὰ τῶν αἰτιατικῶν «τοὐμόν τε καὶ τοῦδε». Ἀλλ' οὐδὲ μόνον δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὡς γενικὴ συντακτικὴ τοῦ προὐσκεψάμην. Ἡ ἐν τούτῳ πρόθεσις, ὡς καὶ ἐν τῷ προορᾶν, σημαίνει τὸ ἐν χρόνῳ πρότερον, οὐχὶ τὸ ὑπέρ τινος ὡς ἐν τῷ προνοεῖν καὶ προμηθεῖσθαι. Ἐγὼ γοῦν οὐδὲν γινώσκω παράδειγμα τοῦ προσκοπεῖσθαι γενικῇ συντεταγμένου, ἐν ᾧ ἡ πρὸ νὰ σημαίνῃ τὸ ὑπέρ τινος.

Τοιαύτη μὲν ἡ νόσος τοῦ χωρίου· ἂς ἐπισκεφθῶμεν ἤδη τοὺς ἰατρούς.

Μῶρός τις τῶν παλαιοτέρων ἑρμηνευτῶν διώρθου «Ἐγὼ δὲ δειμαίνων πάρος προὐσκεψάμην». Ὁ Μῶρος πάνυ νοῦν ἐχόντως ἐκποδὼν ποιεῖ τὸ δωμάτων καὶ εἰσάγει τοῦ δείματος τὴν ἔννοιαν. Ἀλλ' ὁ στίχος του εἶνε ἄνευ τομῆς, τὸ δὲ πάρος ἀργολόγημα, τεθὲν μόνον χάριν τῆς πρὸς τὸ πατρὸς ὁμοιότητος, κινεῖ δε πολλά, καὶ ὅλως εἶνε ἀπίθανος. Ὁ Οὐαλκενάριος «Ἔγωγε πατρὸς δωμάτων προὐκηδόμην τοὐμοῦ τε καὶ τοῦδε». Καταδεέστερον τοῦ ἀνδρός! Ὁ Ναύκιος ἐκβάλλει τὰ ἀπὸ «δωμάτων» μέχρι «τοῦδε» καὶ τὸν 488 στίχον. Ὁ Οὐεκλεῖνος «Ἐγὼ δὲ πατρὸς ἐκφυγεῖν χρῄζων ἀράς, | τοὐμόν τε καὶ τοῦδ' ἐξ ἴσου σκοπούμενος, | ἐξῆλθον κτλ.». Ὁ Οὐεκλεῖνος ποιεῖται ἐπίδειξιν τῆς στιχουργικῆς του δεινότητος, ἥτις εἶνε τῷ ὄντι ἀξιάγαστος· περὶ ἀποκαταστάσεως δὲ τῆς Εὐριπιδείου χειρὸς ὀλίγον ἐφρόντισεν. Οἱ δύο στίχοι, ὁποῖοι παρεδόθησαν ἡμῖν, εἰσὶ καὶ κατὰ τὸ μέτρον ἀνεπίληπτοι καὶ κατὰ τὸ νόημα καὶ τὴν σύνταξιν, πλὴν μιᾶς λέξεως παρεφθαρμένης, ὡς φαίνεται. Ἂν λοιπὸν ὁ Οὐεκλεῖνος πείθεται ὅτι ἡ διόρθωσίς του εἶνε ἡ γνησία χεὶρ τοῦ Εὐριπίδου, ὑποθέτει ἀναγκαίως ὅτι ὑπῆρξε παλαιός τις Οὐεκλεῖνος, ὅστις ἐνησμένιζεν ἐν τῷ παραστιχουργεῖν τὸν Εὐριπίδην, ὅπερ θὰ ἦτο τὸ α΄ θαῦμα, τὸ δὲ δεύτερον καὶ μεῖζον, ὅτι τὴν παραστιχουργίαν ταύτην ἀπεδέχθησαν

πάντα τὰ χγραφα ὡς γνησίαν χεῖρα τοῦ Εὐριπίδου. Ὁ Ἀρτοῦγγος καὶ ὁ Βερναρδάκης καταλείπουσι μόνον τὴν γεν. δωμάτων εἰς τὸ προύσκεψάμην, ἀποσπῶσι δ' ἀπ' αὐτοῦ τὰ τόσον εὐαρμοστοῦντα «τοὐμόν τε καὶ τοῦδ'», καὶ ἀναφέρουσιν εἰς τὸ ἐκφυγεῖν χρήζων ἀράς, ὡς αἰτιατικὰς τοῦ κατά τι. (Ὁ Βερν. ἑρμηνεύει «διὰ ἰδικόν μου λογαριασμὸν καὶ τούτου», ἢ «ἀπὸ μέρους μου καὶ ἀπὸ μέρους τούτου»). Ἀλλ' ὅταν λέγω ὅτι χρήζω τινός, δῆλον ὅτι χρήζω τούτου ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ἢ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐμαυτοῦ ὧν προστατῶ καὶ κηδεμονεύω, οἷον ὑπὲρ γυναικὸς καὶ παίδων, μὴ ἐχόντων αὐτεξουσιότητα. Ὁ Ἐτεοκλῆς δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐμαυτοῦ, αὐτεξούσιος ὢν καὶ δὴ καὶ πρεσβύτερος. Μοὶ φαίνεται λοιπὸν ὑποσόλοικος κατὰ τὸ νόημα ἡ ῥῆσις «ἔχω ἀνάγκην ἐγὼ νὰ ἐκφύγω τὰς ἀρὰς τοῦ πατρός μου χάριν ἐμοῦ καὶ χάριν τούτου». Ἀλλ' οὐδὲ γλωσσικῶς εὐοδοῦνται αἱ αἰτιατ. τοῦ κατά τι ἐνταῦθα· τὸ νόημα ἀπῄτει δοτικὰς χαριστικάς, ἢ «ἐμήν τε καὶ τούτου χάριν»,

Οἱ λοιποὶ ἑρμηνευταὶ στέργουσι τὴν παράδοσιν, μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν περὶ τὸν δέ, ἤ γε καὶ περὶ τὴν στίξιν, μὴ ἔχοντές τι κρεῖττον νὰ πράξωσιν. Ὁ δὲ Κίγκελος καὶ ἀπελπίζει παντάπασιν αὐτό, λέγων ὅτι δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ χωρίον οὕτω τερατῶδες, οὔτινος οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἐξηνέχθη λογικὴ καὶ ἀποχρῶσα ἐξήγησις· συναινεῖ δὲ καὶ Βερναρδάκης.

Εἰς ἐμὲ δὲν φαίνεται τὸ χωρίον οὕτω ἀνιάτως νοσοῦν, ἀλλ' ὅτι δὲν ἐγένετο ὀρθὴ διάγνωσις ποῦ ἑδρεύει τὸ νόσημα, ποῖον ἔντοπον νόημα ἐξεβλήθη καὶ ποῖον ἄτοπον παρεισέφρησεν.

Νομίζω ὅτι ἱκανῶς ἐδείχθη ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ὅτι ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου εἶνε τὸ δωμάτων. Ὡσαύτως νομίζω ὅτι πᾶς τις θὰ θὰ αἰσθάνεται, ὅπως καὶ ὁ Μῶρος, τὸ ἀναγκαῖον τῆς τοῦ φόβου ἐννοίας. Καὶ ἡ Ἰοκάστη τὰ αὐτὰ διηγουμένη ἐν τῷ προλόγῳ (96-71) λέγει·

> Τὼ δ' εἰς φόβον πεσόντε, μὴ τελεσφόρους
> εὐχὰς θεοὶ κραίνωσιν, οἰκούντων ὁμοῦ,
> ξυμβάντ' ἔταξαν κ.τ.λ.

Νομίζω λοιπὸν ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἔγραψεν ὧδε·

Ἐγὼ δέ, πατρὸς δεῖμ' ἔχων, προὐσκεψάμην
τοὐμόν τε καὶ τοῦδ'· ἐκφυγεῖν χρῄζων ἀράς,
ἃς Οἰδίπους ἐφθέγξατ' εἰς ἡμᾶς ποτε,
ἐξῆλθον ἔξω τῆσδ' ἑκὼν αὐτὸς χθονὸς κ.τ.λ.

Λέγεται ἀμφοτέρως «γῆρας, ἔρως, αἰδώς, ὄκνος, φόβος, δεῖμα κτλ. ἔχει με», καὶ «ἔχω γῆρας, ἔρωτα, αἰσχύνην, ὄκνον, φόβον, δεῖμα κτλ.» Σοφ. Ἠλ. 636.

«λυτηρίους εὐχὰς ἀνάσχω δειμάτων, ἃ (ὧν) νῦν ἔχω».

Ὑποθέτω γνωστὴν τοῖς ἀναγνώσταις τὴν συνήθειαν τῶν ἀρχαίων· ὅταν ἔχωσι νὰ δηλώσωσί τι δεόμενον μακροῦ λόγου, προαγγέλλουσιν αὐτὸ περιληπτικῶς δι' ὀλίγων χαρακτηριστικῶν λέξεων (συνηθέστατα διὰ τῆς περὶ μετὰ γεν.), καὶ ἐπιφέρουσιν ὡς ἐπεξήγησιν τὸν μακρὸν λόγον. Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐνταῦθα· ὁ Πολυνείκης διὰ τοῦ «πατρὸς δεῖμ' ἔχων» ἐξήνεγκε τὸ αἴτιον τοῦ προὐσκεψάμην. Ἀλλὰ τὸ αἴτιον οὕτως ἐξενεχθὲν ἦτο ἀόριστον καὶ ἄπορον· ὅθεν ἐπιφέρει ἐπεξηγηματικῶς τὰ «ἐκφυγεῖν κτλ.»

Τοιοῦτον καὶ τὸ ἐν στίχ. 47-49

Κρέων ἀδελφὸς τἀμὰ κηρύσσει λέχη·
ὅστις σοφῆς αἴνιγμα παρθένου μάθοι,
τούτῳ ξυνάψειν λέκτρα.

Ἐκδέχου «τἀμὰ λέχη» ὡς ἀντικ. τοῦ «κηρύσσει», ὅπως λέγεται καὶ «κηρύσσω ἀγῶνα»· τὰ δὲ «ὅστις σοφῆς κτλ.» ὡς ἐπεξηγηματικὸν διασαφητικὸν λόγον τοῦ «τἀμὰ λέχη». Ὁ Βερναρδάκης νομίζων πιθανωτέραν τὴν ἐκδοχήν, καθ' ἣν τὸ μὲν ξυνάψειν ἐξαρτᾶται ἀμέσως ἐκ τοῦ κηρύσσει, τὸ δὲ τἀμὰ λέχη εἶνε ἀντικείμενον τοῦ ξυνάψειν, ἐπαναληφθὲν κατωτέρω διὰ τοῦ λέκτρα, ὀνομάζει τὴν τοιαύτην σύνταξιν συνήθη καὶ ὁμαλήν. Ἀλλ' οὔτε ὁμαλὸν οὔτε σύνηθες εἶνε νὰ ἐπαναλαμβάνεται λέξις προρρηθεῖσα οὕτως ὡς νὰ μὴ εἶχε προρρηθῇ. Ὁ προφητικὸς λόγος μὲ τὰ ἀνακόλουθά του καὶ τὰς παλιλλογίας του εἶνε πολλάκις δι' αὐτὰ ταῦτα εὔχαρις καὶ ἀξιομί-

μητος, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ πάντα. Εἰς τοιαύτας ἐπαναλήψεις προειρημένης λέξεως, ὁποία ἡ προκειμένη λέχη, λέκτρα, ὁποίαν θέλει ὁ Βερν. καὶ τὴν ἐν στίχ. 22 βρέφος, ὑποπίπτουσι συνήθως οἱ γέροντες δι' ἐπιλησμοσύνην. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δυσφοροῦσιν ὅταν λάβωσι συνείδησιν τοῦ πταίσματός των, καὶ οὐδεὶς σπουδαῖος συγγραφεύς, (πλὴν ἴσως κωμικοῦ τινος διασύροντος), κρίνει τὸ πρᾶγμα ἀξιομίμητον.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΩΡΑΪΤΗΣ

———

ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

«Τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων χωρῶν, ἀποτελοῦντα, οὕτως εἰπεῖν, ἐπιγραφὰς γεγλυμμένας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους (ὡς ἔγραφεν εὐστόχως ὁ ἡμέτερος Ἀντώνιος Μηλιαράκης) ἐγένοντο πολλάκις ὑποκείμενον μελέτης ἐπιφανῶν φιλολόγων καὶ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὡς πηγαὶ διαφόρων ἱστορικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν γνωμῶν», (ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας, τόμ. Δ' σ. 423). Καὶ ὅμως ἡ τοιαύτη ἐργασία, ἥτις ἀλλαχοῦ ἀνεπτύχθη εἰς εἰδικὸν κλάδον τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν, παρ' ἡμῖν καθυστερεῖ ἀκόμη Ἀλλ' ἀφοῦ καυχώμεθα ὅτι πατοῦμεν ὡς αὐτόχθονες ἐπὶ τῶν ἱστορικωτάτων τῆς γῆς χωρῶν, ἔχομεν καὶ τὸ καθῆκον νὰ διασαφήσωμεν τὰ ὀνόματα, ὅσα ἐκληροδότησαν εἰς αὐτὰς ὑπερεκατὸν ἤδη γενεαί.

Ἐπιχειροῦντες νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τῶν τοπονυμιῶν τῆς μεγαλονήσου Κύπρου, τῆς ὁποίας αἱ περιπέτειαι ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν μεγάλαι καὶ ποικίλαι, εὑρισκόμεθα βεβαίως ἐνώπιον πλείστων δυσκολιῶν. Διότι ἡ μὲν νῆσος εἶναι ἡ μεγίστη τῶν ἑλληνίδων (9601 □ χμ) ἡ δὲ μέχρι τοῦδε γενομένη περὶ τοῦ ζητήματος ἐργασία ἐλαχίστη. Αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν κωμῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ἀποτελέσωσι τὸ κύριον ἡμῶν θέμα, οὐδέποτε συνελέχθησαν ἑλληνιστὶ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς. Πρῶτος δημοσιευθεὶς ἑλληνικὸς κατάλογος αὐτῶν εἶναι ὁ τοῦ Γάλλου μεσαιωνοδίφου L. de Mas Latrie (L'île de Chypre, sa situation presente et ses souvenirs du moyen âge. Paris 1879 σ. 186-203) μετὰ πολλῶν σφαλμάτων. Καλύτερος σχετικῶς εἶναι ὁ φερόμενος ἐν τῇ Τοπογραφίᾳ τῆς νήσου Κύπρου ὑπὸ Γ. Μ Κ. (ἐν Ἀθήναις 1886 σ. 40-44) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «δικαστικὰ ὑποδιαμερίσματα», οὐδ' αὐτὸς ὅμως εἶναι καθαρὸς παροραμάτων. Αὐτὴ τέλος ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Συνόδου, ἡ ἀπολυθεῖσα τῇ 25 Ἰουλίου 1900, δι' ἧς ἐκαλοῦντο τὰ ὀρθόδοξα χωρία εἰς ἀρχιεπισκοπικὴν ἐκλογήν, περιεῖχε σφάλματα καὶ γραφὰς ἀδοκιμωτάτας. Καὶ ὅμως εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ κυριωτάτη βάσις, ὅπου

δύναται νὰ στηριχθῇ τοιαύτη μελέτη, εἶναι ἡ ἐπὶ τόπου παραδεδομένη προφορά.

Αἱ δὲ μέχρι σήμερον προταθεῖσαι περὶ τῶν κυπριακῶν τοπωνυμιῶν ἐτυμολογίαι, ἀκριβῶς ἐπειδὴ στεροῦνται ταύτης ἰδίως τῆς ἀρετῆς, τῆς φωνητικῆς ἀκριβείας, ἐλάχιστα δυστυχῶς ἐπροβίβασαν τὸ ζήτημα ἡμῶν. Καὶ ταύτας μὲν πάσας θὰ ἴδωμεν καὶ θὰ κρίνωμεν ἑκάστην μεταξὺ τοῦ λόγου κατωτέρω, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων, τῶν εὑρισκομένων παρὰ τοῖς παλαιοῖς, μέχρι τῶν νεωτάτων, τῶν ῥιπτομένων ἐντὸς τῶν ἐφημερίδων. Ἀλλ' ὡς παράδειγμα τῶν πλανῶν, ἃς δύναται νὰ προκαλέσῃ φωνητικῶς ἀστήρικτος ἐτυμολογία, φέρομεν τὸ ὄνομα παμποῦλα, ὅπερ δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς πάντα χαμηλὸν καὶ μὴ ὀξὺν ἄνωθεν λόφον. Ἡ λέξις εἶναι πεποιημένη, ὅπως ἡ παλαιὰ «πομφόλυξ» ἥτις κατὰ τὸν Ἡσύχιον ἐλέγετο καὶ «βομβυλὶς» (πρβ. πουμπουρκὰ ἤτοι βροντή), καὶ σημαίνει πᾶν ἐξόγκωμα (ἐξ οὗ τὸ σύνθετον ἀναπαμποῦλα=ἀναβρασμός) ἰδίως δὲ τοῦ ἐδάφους· ἐντεῦθεν πολλαὶ τοιαῦται τοποθεσίαι λέγονται Παμποῦλα ἢ μεγεθυντικῶς Πάμπουλος (εἰς τὸ Παλαιχώριν) ἢ ὑποκοριστικῶς Παμπούλιν (εἰς τὸ Κολόσσιν). Ἀλλὰ τοιαύτη Παμποῦλα ἐν Λάρνακι ἐνομίσθη ὑπὸ τοῦ ἀσσυριολόγου Eb. Schrader ὡς τροπὴ τοῦ «Bambala, a contracted form of Bama Baal» καὶ ἐπιστεύθη ὡς ἀψευδὲς μαρτύριον παλαιφάτου ἱεροῦ τοῦ Βάαλ! (βλ. Max Ohnefalsch-Richter, Kypros, die Bibel und Homer γερμανιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ London 1893 σ. 229 σημ.*)

Τὴν δὲ ἐτυμολογικὴν ἀμηχανίαν ἀσθενέστατα θεραπεύουσιν αἱ σωθεῖσαι ἱστορικαὶ πηγαί. Διότι μνημονεύεται μὲν ἡ νῆσος πλειστάκις, ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλ. Λ, 21) καὶ δηλοῦται διὰ διαφόρων ὀνομάτων ἐν τῇ Βίβλῳ («νῆσον Χετ(τ)ιείμ» Ἱερεμίου 2, 10, Ἰεζεκιὴλ 27,6) ἐν ταῖς αἰγυπτιακαῖς ἐπιγραφαῖς (ὅπου ἀναγινώσκεται Amasi, Asi, Sibinai, Masinai, Asinai, βλ. Maspero, ἐν Comptes R. de l' Acad. des Inscript. 1886, σ. 361) καὶ τοῖς ἀσσυριακοῖς κειμένοις (ὅπου ἀναγινώσκεται Jatnana) ἀλλ' ἡ μνεία τῶν πολισμάτων αὐτῆς εἶναι ἀραιοτάτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οἱ ἀρχαῖοι Κύπριοι ἱστορικοί, ἐξ ὧν μνημονεύονται Ἄριστος ὁ Σαλαμίνιος (βλ. Ἀρριανοῦ Ἀνάβασιν 7, 15, 7) Ἀσκληπιάδης (βλ. Πορφυρίου περὶ ἐγκρατ. 4, 15) Δημήτριος ὁ Σαλαμίνιος (βλ. Στέφανον Βυζάντιον ἐν λ. Καρπασίᾳ) Ἑρμησιάναξ καὶ Ὀνάσιμος (βλ. Σουίδαν) ἀπωλέσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐσώ-

ζοντο, πιθανῶς ὀλίγα θὰ ἐδίδασκον ἡμᾶς, ἐπειδὴ καθόσον ἠξεύρομεν δὲν ἐπραγματεύοντο περὶ Κύπρου. Ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (ἐν β. Θησέως, 20) καὶ τοῦ Ἡσυχίου μνημονευόμενος Παίων «ὁ τὰ περὶ Ἀμαθοῦντα γεγραφὼς» ἦτο, φαίνεται, μᾶλλον μυθογράφος. Ἀτυχῶς δὲ ὁ Παυσανίας δὲν ἦλθεν εἰς τὴν Κύπρον. Ἐκ τῆς ἀρχαιότητος λοιπὸν ἀπέμειναν μόνον αἱ σύντομοι περιγραφαὶ τῶν μεγάλων γεωγράφων, τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, καὶ δεκαοκτὼ ὀνόματα παρὰ τῷ Πλινίῳ. Ἀπὸ δὲ τῶν μέσων χρόνων ἔχομεν δεκαπέντε, ἀλλ' οὐχὶ πάντα τὰ αὐτὰ ὀνόματα πόλεων τῆς νήσου ἐν τῷ Συνεκδήμῳ Ἱεροκλέους (Migne Πατρολ. τόμ. 113 σ. 151) καὶ κατόπιν ἐν τῷ περὶ θεμάτων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. (I, 15 ἐκδ. Bonnae III 69). Τῆς δὲ Φραγκοκρατίας μνημεῖα βαρύτιμα δι' ἡμᾶς εἶναι πρῶτον μὲν οἱ δύο Ἕλληνες χρονογράφοι, Λεόντιος Μαχαιρᾶς καὶ Γεώργιος Βουστρώνιος, τοὺς ὁποίους ἐξέδωκεν ὁ Σάθας (ἐν τῇ Μεσαιωνικῇ βιβλιοθήκῃ, τόμ. Β' ἐν Βενετίᾳ 1873), ἔπειτα δὲ τὰ λατινικά, γαλλικὰ καὶ ἰταλικὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐξέδωκεν ὁ αὐτὸς L. de Mas Latrie, (Histoire de l' ile de Chypre sous le regne des princes de Lusignan εἰς τρεῖς τόμους Paris, 1852-61 καὶ Documents nouveaux servant des preuves à l' histoire l' île de Chypre, Paris 1882) καὶ κατὰ δεύτερον λόγον οἱ χρονογράφοι Amadi, Florio Bustron, Strambaldi, οὓς ἐξέδωκεν ὁ René de Mas Latrie (εἰς τρεῖς τόμους ἐν Παρισίοις, ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ τυπογραφείου). Ἐντὸς πάντων τούτων εὑρίσκομεν πλείστας τοπωνυμίας, πρώτην δὲ πλήρη σχεδὸν ἀπογραφὴν τῶν κυπριακῶν κωμῶν, ἀποσταλεῖσαν πιθανῶς ὑπὸ βενετοῦ προνοητοῦ, παρέχει πολύτιμον βενετικὸν χειρόγραφον τοῦ τέλους τοῦ ιε' αἰῶνος, ὅπερ ἐξέδωκεν ὁ Mas Latrie (Histoire τόμ. III σ. 493-513). Ἀλλ' ὅμως ἡ διὰ ξένων χαρακτήρων γραφὴ τῶν τοπωνυμιῶν καθιστᾷ πολλάκις αὐτὰς ὅλως ἀκαταλήπτους ἐντὸς τῶν φραγκικῶν κειμένων, διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ χρησιμεύσῃ ἐτυμολογικῶς οἱαδήποτε ἀναδίφησις τοῦ τουρκικοῦ κτηματολογίου.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡμεῖς πρῶτον μὲν ἐδοκιμάσαμεν νὰ συναθροίσωμεν πᾶσαν περὶ ἑκάστης κώμης ἱστορικὴν μνείαν· πρὸς τοῦτο δὲ ἐχρησιμοποιήσαμεν πλὴν τῶν ἀνωτέρω πηγῶν καὶ τὰς ἀρχαίας ἐπιγραφάς, τὰς ἀκολουθίας τῶν ἁγίων, τοὺς παλαιοὺς γεω-

γραφικοὺς χάρτας, τοὺς νεωτέρους περιηγητάς, τὰς ἀρχαιολογικὰς ἀνακαλύψεις, ἀνέκδοτα χειρόγραφα καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο σχετικόν εἴτε πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν, εἴτε πρὸς τὴν ἱστορίαν. Τοιαύτη περὶ Κύπρου συναγωγὴ γίνεται κατὰ πρῶτον τώρα, πάντως δὲ μετέπειτα θὰ πλουτισθῇ καὶ θὰ χρησιμεύσῃ ἔτι μᾶλλον εἰς ἄλλας περὶ τῆς νήσου ἱστορικὰς καὶ τοπογραφικὰς μελέτας.

Ἀλλὰ πολὺ χρησιμωτέραν πρὸς διαφώτισιν τοῦ ἐτύμου τῶν ὀνομάτων τῶν κωμῶν ἐθεωρήσαμεν τὴν ἐξ ὅλης τῆς νήσου συλλογὴν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρων ὀνομάτων τοποθεσιῶν. Διότι, καθὼς θ' ἀποδειχθῇ κατόπιν, ταῦτα εἶναι τρόπον τινὰ φυτώρια ἐκείνων, διὰ δὲ τῆς συγκρίσεως εὑρίσκομεν τὴν σχέσιν καὶ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον ἐσωρεύσαμεν πεντακισχιλίας περίπου τοπωνυμίας ἐξ 78 τῆς νήσου κωμῶν, ἄλλας μὲν ἐπὶ τόπου, ἄλλας δὲ παρ' ἀνθρώπων ἐκεῖθεν καταγομένων, παρεβάλομεν δὲ καὶ πολλὰς ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν τοποθεσίας. Χάριν δὲ τῆς ἀκριβείας προσεγράψαμεν, ἐν παρενθέσει, εἰς μὲν τὰ ὀνόματα τῶν τοποθεσιῶν τὸ ὄνομα τῆς πλησίον κώμης, εἰς δὲ τὰ ὀνόματα τῶν κωμῶν τὸ ὄνομα τοῦ διαμερίσματος, (τουρκιστὶ nahieh) ὅπου ὑπάγονται· τ. ἔ. Ἀμμόχωστος (Ἀμ.) Αὐδήμου (Αὐ.) Καρπάσιν (Κπ.) Κελοκέδαρα (Κδ.) Κερύνια (Κν.) Κυλάνιν (Κλ.) Κυθρία (Κθ.) Λάρναξ (Λν.) Λεμεσὸς (Λμ.) Λεύκαρα (Λκ.) Μεσαριὰ (Μσ.) Μόρφου (Μφ.) Ὀρεινὴ (Ὀρ.) Πάφος (Πφ.) Χρυσοχοῦ (Χρ).

Καθ' ὅλην δὲ τὴν μελέτην ταύτην ἐμείναμεν αὐστηρότατα πιστοὶ εἰς τοὺς κανόνας τῆς φωνητικῆς τῶν νησιωτῶν, ὅπως ἐξετέθησαν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ (τόμ. Ϛ' (1894) σ. 145-173), ὅπου πρέπει νὰ καταφεύγῃ τις πρὸς πλήρη κατανόησιν τῆς κυπρίας προφορᾶς. Διότι οἱαδήποτε ἐτυμολογία, διαμαχομένη πρὸς τὴν φωνητικήν, ἀπομένει πάντοτε αὐθαίρετος, ὅσον εὐφυῶς καὶ ἂν δικαιολογῆται κατ' ἄλλον τρόπον. Ἡ λέξις παραφθορά, δι' ἧς συγκαλύπτονται συνήθως αἱ φωνητικαὶ διαφοραι, δὲν θὰ χρησιμοποιηθῇ ἐν τῇ προκειμένῃ πραγματείᾳ. Ἐν γένει δὲ ἐπροςπαθήσαμεν νὰ ἐφαρμόζωμεν γλωσσολογικὰς ἀρχάς, ἑρμηνευούσας τὰς μεταβολάς, ὧν τὴν ἐξήγησιν ζητοῦμεν. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἐγράψαμεν τὸ πολύμοχθον τοῦτο ἔργον ὅσον ἠδυνάμεθα σαφέστερον, ὅπως, εἰ δυνατόν, ἀναγνωσθῇ καὶ ἐν τῇ Νήσῳ· διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐνομίσαμεν ἐνίοτε προτιμότερον καὶ αὐτὸν τὸν πλατειασμὸν παρὰ τὴν

ἀσάφειαν τοῦ λόγου. Δύο δὲ κανόνας, πολλάκις ἐφαρμοζομένους κατωτέρω, προτάσσομεν καὶ ἀναπτύσσομεν ἀμέσως.

Τὸ γένος τῶν ἑλληνικῶν τοπωνυμιῶν ἦτο ἀνέκαθεν ἀδιάφορον. ὑπῆρχον δηλαδὴ καὶ ἀρσενικὰ καὶ θηλυκὰ καὶ οὐδέτερα ὀνόματα, καὶ κατὰ ἑνικὸν καὶ κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμόν· λ. χ. ὁ Τάρας, οἱ Σόλοι, ἡ Κύμη, αἱ Ἀθῆναι, τὸ Ἴλιον, τὰ Μέγαρα, ὅπως καὶ σήμερον ἐν Κύπρῳ λ. χ. ὁ Δωρός, ἡ Λεύκα. τὸ Κελλάκιν, οἱ Τορνάριδες, οἱ Πλάτρες, τὰ Λεύκαρα. Ἀλλ' οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πολλαπλάσια τῶν ἄλλων εἶναι τὰ θηλυκὰ τοῦ ἑνικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ «χώρα» καὶ τὸ «γῆ» καὶ τὸ «πόλις» καὶ τὸ «κώμη» εἶναι θηλυκά, φυσικὸν εἶναι, οἱ κατὰ πρῶτον ἀκούοντες ὄνομα κώμης, προσέχοντες εἰς αὐτό, νὰ νομίζωσι καθόλου τὸ γένος αὐτῆς θηλυκὸν καὶ νὰ μεταλέγωσι κατόπιν τὸ ὄνομα μετὰ θηλυκοῦ ἄρθρου· λ. χ. ὁ ἀκούων «εἰς τὴν Πάφον, τὴν Νεμεσὸν καὶ τὸν Ἀμαθοῦντα», μεταλέγει φυσικώτατα «τὴν Π. τὴν Ν. καὶ τὴν Ἀμαθοῦντα»· ἐπίσης ἀντὶ «εἰς τὴν Φιλοῦσαν καὶ τὸν Μαλοῦντα» λέγει «τὴν Φ. καὶ τὴν Μαλοῦντα» ἀντὶ «τὴν Νικόκλειαν καὶ τὸν Ἀλέκτορα», λέγει «τὴν Ν. καὶ τὴν Ἀλέκτορα» καὶ τέλος ἀντὶ «τὸν Σωτῆραν» λέγει «τὴν Σωτῆραν» μεταβάλλων ἀσυναισθήτως, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐννοεῖ κώμην, καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ γένος. Οὕτως ἀντὶ τοῦ Δρύμου, τοῦ Ἱεροσκήπου, τοῦ Κοράκου, τοῦ Κοφίνου, τοῦ Λόφου, τοῦ Ταύρου, τοῦ Τύμβου, ἐλέχθη τῆς Δρύμου(ς), τῆς Γερ̥οσκήπου(ς), τῆς Κοράκου(ς), τῆς τῆς Κοφίνου(ς), τῆς Λόφου(ς) τῆς Ταύρου(ς), καὶ τῆς Τύμπου(ς) καὶ ἀντὶ εἰς τ' Ἀγρίδια στὴν Κρίδκιαν, ἀντὶ εἰς τὸν Ἀρχιμανδρίτην εἰς τὴν Ἀρχιμανδρίταν, ἀντὶ εἰς τὸν Μελάνδρυν τὴν Μελάντραν.

Ἐκ δὲ τῶν πτώσεων τῶν τοπωνυμιῶν, ἐὰν ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν εἰς τὸν συνήθη λόγον, ἰδίως τῶν ἀγροτῶν, θὰ εὕρωμεν ὅτι πολὺ συχνότεραι τῆς ὀνομαστικῆς εἶναι αἱ δύο πλάγιαι. Διότι φυσικῶς οὗτοι λέγουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅτι λ. χ. ἔρχονται ἀπὸ τὸν Δωρὸν, ἢ ὑπάγουσιν εἰς τὴν Μονήν, ἢ διαβαίνουσι τοῦ Ζυγοῦ (βλ. Ἀθηνᾶς τόμ. Α' (1896) σ. 441) ἢ ἀναφέρουσι τὰς ἀποστάσεις, τοὺς κατοίκους, τοὺς ἄρχοντας, τὰ προϊόντα κτλ. κώμης τινός, σπανίως δὲ στρέφουσι τὸν λόγον οὕτως, ὥστε ν' ἀπαιτῆται ὀνομαστική· ὁμιλοῦσι λ. χ. διὰ τὸν ῥῆγα, ἢ τὸν ἀρχιεπίσκοπον,

ἢ τὴν ἁρμοστὴν τῆς Κύπρου, τὸν δεσπότην τῆς Πάφου, τὰ βαλάνια τῆς Δρύμου, τὴν στράταν τοῦ (καὶ κατόπιν τῆς) Κοράκου, τἀμπέλια τοῦ (καὶ κατόπιν τῆς) Λόφου, τὴν μονὴν τῆς Μύρτου τὰ χωράφια τῆς Νήσου κτλ., οὐχὶ δὲ τὶ πράττει λ. χ. ἡ Κύπρος, ἢ τὶ παράγει ἡ Δρύμος, ἢ τὶ ἔκαμεν ἡ Λόφος κτλ., διότι τοῦτο εἶναι προσωποποιία, πολὺ σπανιωτέρα. Ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως ταύτης τῆς γενικῆς, προστεθέντος εἰς τὸ ου δευτεροκλίτων κατὰ τὰς γενικὰς τῆς πρώτης κλίσεως τοῦ ς, (τῆς Κύπρους, τῆς Πάφους) προῆλθον ἔπειτα ὀνομαστικαὶ ἡ Κύπρου, ἡ Πάφου, ἡ Δρύμου, ἡ Γεροσκήπου, ἡ Κοράκου, ἡ Λόφου, ἡ Μύρτου, ἡ Νήσου, ἡ Ταύρου (βλ. καὶ Ἀθηνᾶς τόμ. Η' (1896) σ. 437).

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας παρατηρήσεις εἰσερχόμεθα εἰς τὴν μελέτην ἑκάστου ὀνόματος, διαιροῦντες αὐτὰ εἰς δύο μεγάλας ὁμοταξίας, τὰ ἀρχαῖα, δηλ. τὰ σῳζόμενα ἐκ τῶν πρὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου χρόνων, καὶ τὰ νεώτερα. Ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων καταλέγομεν ἀλφαβητικῶς ὡς πρώτην τάξιν ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων τὴν ὕπαρξιν μαρτυροῦσι τὰ σωθέντα συγγράμματα τῶν παλαιῶν.

Ἀκάμας (γεν. τοῦ Ἀκάμα) λέγεται ἡ ΒΔ. ἄκρα τῆς Κύπρου καὶ σήμερον ὡς τὸ πάλαι (βλ. Στράβωνα, 14. 6, 3)· ἦτο δὲ τοῦτο πιθανῶς ὄνομα ἀνδρός, ἴσως τοῦ Ἀθηναίου κτίστου τῶν Σόλων (Στράβων. ἔνθ' ἀνωτ.)· ἀλλ' ὁ Μαχαιρᾶς (σ. 382) ἐτυμολογεῖ, ὅτι «οἱ Σαρακηνοὶ δὲν ἄφησαν ἄκαγον παρὰ τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον Ἀκάμα, καὶ ἐλογίσθη Ἀκάμα», ὁ δὲ Σακελλάριος Κυπριακῶν (β' ἔκδ.) Α', 118 «ἐκ τοῦ α καὶ κάμνω, ἤτοι τόπος ἀκάμωτος».

Ἡ Ἀσίνου (Λκ.), ἐγκαταλελειμμένη κώμη, προϋποθέτει ὀνομαστικὴν «Ἄσινος» (πρβ. Κοφίνου) ἢ «Ἄσινα» (πρβ. ἡ Τραπέζου) γεν. «τῆς Ἀσίνης»· ὁ δὲ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, καταλέγων τὰς Ἀσίνας, λέγει ῥητῶς «Ἀσίνη. . . τρίτη Κύπρου». Ἀλλὰ μόνος ὁ Mas Latrie (l'île de Ch., 39) ἐξέφρασεν ἐν παρόδῳ τὴν εἰκασίαν, ὅτι κεῖται «peut être dans le voisinage de l'ancien Asiné», ἣν οὔτε ὁ Σακελλάριος, οὔτε ὁ Oberhummer, οὔτε ἄλλος τις ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν. Καὶ ὅμως ὁ συνοικισμὸς εἶναι πράγματι παλαιός, ὡς μαρτυρεῖ ὁ δυστυχῶς ἐγκαταλειφθεὶς κατάγραφος βυζαντιακὸς ναΐσκος. Τὸ ὄνομα ἦτο ἴσως εὐοιώνιστον, παραγόμενον ἐκ τοῦ α καὶ σίνομαι καὶ σημαῖνον «εὐτυχής» (πρβ. τὸ «ἀσινὴς δαίμων» τοῦ Αἰσχύλου Ἀγαμ. 1341).

Βρο(δ)ίσια (τὰ) λέγεται μικρὸν ἤδη τουρκοχώρι (Λκ) ἐντὸς τῆς δασώδους φάραγγος τοῦ ποταμοῦ τοῦ Πύργου, ἤτοι προδήλως Ἀφροδίσια. Ὄντως ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ φέρεται Frodisia (Mas L. III 512). Ὁ Στράβων ἀναφέρει Ἀφροδίσιον πόλιν παραλίαν ἐν Καρπασίᾳ «καθ' ὃ στενὴ ἡ νῆσος», ὡς καὶ ὁ Πτολεμαῖος (5, 14, 4), ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῇ νήσῳ Ἀφροδίσια θὰ ὑπῆρχον πολλά, ἤτοι κυρίως ἄλση, ἀφιερωμένα ὑπὸ εὐσεβῶν εἰς τὴν παντοδύναμον Ἄνασσαν τῆς Πάφου.

Γιόρκοι λέγονται τὰ ΒΔ. τῆς Ἀθηένου ἐρείπια (στοὺς Γιόρκους) ἅπερ ἀνέσκαψεν ὁ Vogüé καὶ κατόπιν ὁ Cesnola (βλ. Cyprus, σ. 105 κἑξ.)· πρόδηλος δὲ εἶναι ἡ ὁμοιότης τοῦ σωθέντος ὀνόματος πρὸς τοὺς γνωστοτάτους ἐκ τῶν ποιητῶν Γολγούς, οἵτινες κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Θεοκρίτου (15, 100) ὠνομάζοντο καὶ «Γόλγος», πάντως δὲ καὶ Γόλγοι, ἴσως δὲ καὶ Γόργοι· διότι παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ ἐν λέξει Χύτροι φέρεται «Ἀλέξανδρος ἐν τῷ περὶ Κύπρου· τὴν δὲ Γοργίαν ἀποδοῦναι Χυτρίοις». Ὁ Σακελλάριος (Α' 195), ἀξιῶν εὐλόγως ὅτι πρῶτος ἤκασε τὴν θέσιν τῆς πόλεως (ἐν τῇ α' ἐκδόσει τῶν Κυπριακῶν ἐν Ἀθ. 1855 σ. 187) γράφει ἀνακριβῶς ὅτι ἤκουσε «Γόργους», ἐνῷ τὸ ργ κυπριακῶς προφέρεται ρκ, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ λγ (πρβλ. κεφαλαλγία - κεφαλαρκά, Ὄλγα - Ὄρκα).

Γεροκηπιὰ λέγεται παράλιον τσιφλίκι τῆς Πάφου, μνημονεύεται δὲ ὑπὸ μὲν τοῦ Στράβωνος «Ἱεροκηπίς», ὑπὸ δὲ τοῦ Πλινίου (Hist. Natur. 5, 35) Hierocepia. Ὀλίγον ἐνδότερον ταύτης κεῖται μεγάλη κώμη ἔχουσα ναὸν βυζαντιακὸν καὶ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον, ὀνομαζομένη Γεροσκήπου (ἡ) ἐκ παραθέσεως καὶ χρήσεως τῆς καταλήξεως τῆς γενικῆς, ἀντὶ «ἱερὸς κῆπος»· οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἦτο παλαιότερον, ἐξ αὐτοῦ δὲ παράγωγον ἦτο τὸ Ἱεροκηπία. «Ἔβκα τῆς Γεροκήπους» λέγεται καὶ τοποθεσία τοῦ Κάθικα, πάντως δὲ ὑπῆρχον περισσότεροι τοῦ ἑνὸς «ἱεροὶ κῆποι».

Δάλιν (Κθ) εἶναι προφανῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ Ἰδάλιον, τὸ ἐξυμνηθὲν ἰδίως ὑπὸ τῶν Λατίνων ποιητῶν· αἱ ἐκεῖ ἀνευρεθεῖσαι διὰ κυπριακῶν χαρακτήρων ἐπιγραφαὶ ἐπεμαρτύρησαν τὴν ταυτότητα τοῦ χωρίου, σημειωτέον ὅμως ὅτι πανταχοῦ ὡς ἀρκτικὸν γράμμα φέρεται τὸ Ж ἤτοι τὸ ε (η).

Καρπάσιν εἶναι μεταγενέστερος τύπος τοῦ Καρπασία, εὑρισκό-

μενος ἀπὸ τοῦ Πλινίου (Hist. nat. 5, 31), Carpasium καὶ ἐν τῷ Συνεκδήμῳ τοῦ Ἱεροκλέους 707, 5 «Καρπάσιον» καὶ παρὰ Κ. τῷ Πορφυρογεννήτῳ 1, 39. Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀνόματος ἤκασεν ὁ Π. Γεννάδιος (ἔκθεσις περὶ τῆς ἐν Κύπρῳ Γεωργίας Μέρος β´ σ. 6 σημ. 2) ὅτι παρήχθη ἐκ τοῦ «κάρπασον», ἤτοι αλεπτὸν βαμβακερὸν ὕφασμα προερχόμενον ἐκ τῆς Ἰνδικῆς... Μήπως (λέγει) εἰσαχθείσης τῆς τέχνης τοῦ ὑφαίνειν κάρπασον εἰς Κύπρον, ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ὑφάσματος καὶ τὸ διαμέρισμα τῆς Νήσου, ἔνθα ἡ τέχνη αὕτη ηὐδοκίμησε καὶ προήχθη;» Ἂν τὸ κάρπασον ἦτο φυτόν, ἡ γῆ ὅπου ἐβλάστανε, θὰ ἠδύνατο νὰ λέγεται ὑπὸ τῶν περιοίκων Καρπασία· ἀλλὰ τὰ ὑφάσματα δὲν δίδουσιν, ἀλλὰ λαμβάνουσι τὸ ὄνομα τῶν ἤδη ὠνομασμένων χωρῶν, ὅπου ὑφαίνονται ἐξαιρέτως· (πρβ. κασμίρι ἐκ τῆς Κασμίρ, λαχούριν ἐκ τῆς Λαχώρης, μουσουλῖνα ἐκ τῆς Μουσούλ, φέσιν ἐκ τοῦ Φὲζ κτλ.). Σημειωτέον ὅτι θηλυκῶς τὸ ὄνομα φέρει καὶ μικρὸν μαρωνιτικὸν χωρίον τῆς Κερυνίας, ἡ Καρπάσια.

Ἡ **Κερύνια** παραδίδεται διαφοροτρόπως, ἀλλ' ἀρχαιοτέρα γραφὴ εἶναι αὕτη, εὑρισκομένη παρὰ Διοδώρῳ (19, 79) «τῆς Κερυνίας». Κατόπιν ὁ Σκύλαξ (Περίπλου σ. 84) γράφει «Κερύνειαν». Σφαλερὰ δὲ νομίζομεν ὅτι εἶναι ἡ διὰ τοῦ η γραφὴ τῆς α´ συλλαβῆς ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων (Κηρύνεια, ὅπερ μετετέθη καὶ Κυρήνεια)· δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι κατ' ἀρχὰς ἦτο «Κινύρια» ἢ «Κινύρεια» ἐπώνυμος εἰσέτι πετρῶν | ἀρχεγόνου Κινύραο», ὡς ποιητικῶς ἠτυμολόγησεν ὁ Νόννος (Διονυσ. 14, 450), οὕτω δὲ φέρεται καὶ παρὰ Πλινίῳ (V, 31), «Fuere et ibi Cinyria...» ὅπερ ὁ Κυπριανὸς (σ. 46) ἐξέλαβεν ὡς Κυναρίαν! Ὁ δὲ Mas Latrie (Histoire, III 609 σημ. 9) τὸ ἐν τῇ βούλλᾳ τοῦ πάπα Κελεστίνου τοῦ γ´ (1196) Cherin (=Κερύνια) ἐξέλαβεν ὡς τὸ χωρίον «Xeri au sud de Nicosie» (βλ. καὶ L'ile, 191, 17).

Τὸ **Κίτιν** ἔσωσε προδήλως τὸ ὄνομα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν θέσιν τοῦ ὀνομαστοῦ Κιτίου. Τὸ ἀκριβὲς σχεδιογράφημα τῶν ἐρειπίων τοῦ τείχους ὅπερ παρέχει ὁ τῷ 1738 ἐλθὼν εἰς Κύπρον Ἄγγλος περιηγητὴς Pococke (A description of the East. Vol. II Part. I, London MDCCXLV. pl. XXXII p. (713) οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ ἀρχαῖον Κίτιον ἔκειτο μεταξὺ τοῦ Λάρνακος καὶ τῆς Σκάλας, ἥτις ἐκτίσθη ἐκ τῶν πετρῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ διατί λοιπὸν ὠνομάσθη

τοιουτοτρόπως ἡ ἓξ περίπου ἀγγλικὰ μίλια ΝΔ. ἀπέχουσα κώμη; Ὁ Εὐγένιος Oberhummer, ἐκτενῶς καὶ πολυμαθῶς διαλαβὼν περὶ τῆς κυπριακῆς τοπογραφίας, ἐν τῷ Zeitschrift der Gesellschafft fur Erkunde zu Berlin XXV Band 1890 καὶ χωριστὰ Aus Cyt pern, Berlin 1890) ἀποδίδει (σ. 12) τὴν μετάθεσιν τοῦ ὀνόματος «auf eine zeitweilige Residenz der Bischöfe». Ἀλλὰ ὁ λόγος πρέπει μᾶλλον νὰ ζητηθῇ εἴτε εἰς τὸ ἀκρωτήριον, ἐφ' οὗ κεῖται καὶ ὅπερ ἀνέκαθεν θὰ ἐλέγετο «Κιτίου ἄκρα», εἴτε καὶ εἰς τὴν βυζαντιακὴν (κατὰ τὴν παράδοσιν ἀγγελόκτιστην) ἐκκλησίαν, τὴν «Παναγίαν τοῦ **Κ**ιδκιοῦ» (βλ. Mariti, Viaggi per l'isola di Cipro... MDCGLXIX tomo I σ. 181). Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου οἱ κτίσαντες αὐτὴν (μετὰ ψηφιδωτῶν) ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ εἰκὼν εἶχεν εὑρεθῇ ἢ ἦτο ἡ αὐτὴ τοῦ κατεστραμμένου ἤδη Κιτίου, ὅτι δηλαδή, ὡς ἐν πάσῃ καταστροφῇ, ἐσώθη ὁ ἐφέστιος. Ὅπως δὲ σήμερον π. χ. οἱ Λευκοσιᾶται λέγουσι συντόμως «πάω στὸν **Κ**ύκκον» νοοῦντες ἁπλῶς τὸ παρακείμενον μετόχι τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου, οὕτω καὶ οἱ τότε προσκυνοῦντες ἔλεγον «εἰς τὸ Κίτιν», ἀντὶ «εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τοῦ Κιτίου». Ἔγεινε δὲ κώμη πρὸ τῆς Φραγκοκρατίας, καὶ οἱ Λουζινιανοὶ ἔκτισαν ἐκεῖ τὸ ῥηγικὸν hostel dou Quid (Mas Latrie III 287, πρβ. Μχ. 150, 151) ἐκάη δὲ ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν τὸν Αὔγουστον τοῦ 1425 (Μχ. 386).

Κορώνη (ἡ) λέγεται λόφος τῆς Μεσαριᾶς, 469 ποδῶν ὕψους, δύο δὲ μίλια ΒΔ. τοῦ Ἄρσους. Τὸ ὄνομα σημαίνει καθ' αὑτὸ κορυφὴ καὶ λέγεται καὶ περὶ ἄλλου βουνοῦ Β. τοῦ Ξυλιάτου, ὕψους 2140 ποδῶν καὶ ἄλλου ΒΔ. τοῦ Νικηταριοῦ ὕψους 1057 ποδῶν «Κορωνιά». Ἀλλ' ἐπὶ τούτου καὶ καθ' ὅλην τὴν βορείαν αὐτοῦ κλιτὺν ὑπάρχουσιν ἐκτεταμένα ἐρείπια, καλούμενα «καταλύματα». Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μεσαριὰ περιελαμβάνετο εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαλαμῖνος, νομίζομεν ὅτι ἐδῶ πρέπει νὰ τεθῇ ἡ ζητουμένη ὁμώνυμος ἀρχαία πόλις· διότι Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγει «ἔστι Κορώνη μοῖρα τῆς Σαλαμῖνος τῆς ἐν Κύπρῳ». Ὁ Σακελλάριος Α' 151 τοποθετεῖ τὴν πόλιν εἰς ἄλλην θέσιν ὀνομαζομένην Κορωνιὲς ἐν Κερυνίᾳ· ἀλλ' ὁ πληθυντικὸς δὲν ἠδύνατο νὰ δημιουργηθῇ κατόπιν. Ἡ Κορώνη ὀνομάζεται καὶ ἁγιὰ Κορώνη, διὰ τὴν ἀκόλουθον ἐτυμολογικὴν παράδοσιν: «Τὰ χωράφκια ἦταν τῆς Παναΐας, κ' εἶχεν ἀρκάτες κ' ἐψῆνναν τὸ

φαεῖν τους· σὰν τὸ ἐψῆνναν, θωροῦν μιὰν κορώναν πώτριγύριζεν τὸ λαβέζιν κ' ἔν ἔφευκεν· παρατηροῦν, κ' ἴντα νὰ δοῦν; ἤτουν μιὰ κουφὴ πεσμένη μέσα· ἡ Παναΐα ἔπεψεν τὸ πουλλὶν γιὰ νὰ τοὺς ἐγλυτώσῃ» (παρὰ Π. Συμεωνίδου). Τοῦ Κορώνη μεγενθυτικὸν εἶναι τὸ Κόρωνος, ἐξ οὗ κατὰ συγκοπὴν ὁ Κόρνος (Λν.).

Κυρκὰ εἶναι τὸ παρὰ Μαχαιρᾷ 68 φερόμενον «Κυθρία», πεσόντος τοῦ θ ἕνεκα τῆς οὐρανικῆς προφορᾶς τοῦ j (Κυ(θ)ρjά). Καὶ οἱ Φράγκοι ἔγραφον la Quithrie· πρβ. Mas Latrie, Histoire II 504, 505, III, 229, 276. 286, 601, 611. Ὁ δὲ συνήθως γραφόμενος τύπος Κυθραία εἶν' ἀμάρτυρος καὶ σφαλερός. Κατὰ τὸν Ἱεροκλῆ (Συνέκδημος 707, 4) ὑπῆρχε πόλις «Κύθροι», ἔχει δὲ ὁ τύπος οὗτος πρὸς τὸ Κυθριὰ ὡς τὸ ἀρχαῖον Σόλοι πρὸς τὸ Σολιά. Φαίνεται δὲ ὅτι Κύθροι κυρίως ἦσαν τὸ λεγόμενον Παλαίκυθρον, οὗ ἡ σύνθεσις ἀποδεικνύει παλαιὰν ἤδη τὴν μετωνυμίαν καὶ ἑπομένως τὴν μετοικεσίαν.

Καὶ ἡ Λάπηθο (γεν. τῆς Λαπήθου) ἀπέχει τῶν ἐρειπίων, ὅπου τίθεται ἡ ἀρχαία Λάπηθος, πόλις, ἣν οὕτως ἀναφέρει καὶ ὁ Πτολεμαῖος (5, 14, 4) καὶ ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, σῴζων καὶ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἐφεσίου «ἱμερόεσσα Λάπηθος», συμφωνεῖ δὲ καὶ ὁ Πλίνιος (V. 31), γράφων Lapethos. Μόνον τοῦ Στράβωνος τὰ χειρόγραφα (14, 6, 3) παραδίδουσι «Λάπαθος» καὶ τὸ Λάπαθος εἶναι κώμη τῆς Ἀμμοχώστου. Ὑπὸ τῶν Φράγκων ἡ Λάπηθος ἐλέγετο παραδόξως la Pison ἢ La Pizon, κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στεφάνου τοῦ Λουζινιανοῦ (Description de toute l'isle de Cypre. . . par Rev. Père F. Estienne de Lusignan, Paris 1580) ἦτο τότε πολυπληθεστέρα καὶ τῆς Λεμεσοῦ καὶ τῆς Πάφου καὶ τῆς Ἀμμοχώστου.

Ἡ Λεμεσὸ (τῆς Λεμεσοῦ(ς) πρὸ τῶν Φράγκων ὠνομάζετο «Νεμεσός», ὡς Γαλ. ὑπὸ τῆς Ἄννης τῆς Κομνηνῆς (Ἀλεξιάδος IX, 2 Bonnae 423, 2) καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (περὶ θεμάτων I 15 Bonnae III 69), ὅπου κακῶς ἀντεγράφη «Νεμευὸς» ἢ «Νέμεβος»· ἐτράπη δὲ τὸ Ν εἰς Λ κατ' ἀνομοίωσιν τοῦ νε καὶ με εἴτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (πρβ. μήνιγγες-μηλίγγια) εἴτε ὑπὸ τῶν Φράγκων· κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀμαθοῦντα ἐπωνομάζετο «νέα πόλις Νεμεσὸς» ἢ Νεάπολις Νεμεσοῦ (ὡς λ. χ. ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἁγίου Ῥηγίνου,

ἐν Λεμ. 1903 εἰς 16ον σ. 8)· γνωστότατος δ' ἐπίσκοπος Νεαπόλεως κατὰ τὸν ζ' αἰῶνα ἦτο ὁ πολυγράφος Λεόντιος (590-668 βλ. Ehrhard παρὰ Κρουμβάχερ Ἱστορ. τῆς Βυζαντ. Λογοτεχνίας Α' 362)· ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου μνημονεύεται Νεμέσιος μάρτυς, ἑορταζόμενος τῇ η' τοῦ Φεβρουαρίου, καὶ πιθανώτατα πρὸς τὴν Νεμεσὸν ἐσχετίζετο ὁ συγγραφεὺς τῶν Κυνηγετικῶν Νεμεσιανὸς (πρβ. καὶ τὸ σῳζόμενον ὄνομα τοῦ πολίτου Λεμεσιανός). Ὅτι δὲ πράγματι ἦτο κατῳκημένη πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐμαρτύρησαν πολλοὶ παρ' αὐτὴν ἀνασκαφέντες τάφοι, ὅπου ἀνευρέθησαν «objects of all periods» (Cyprus Museum Catalogue p. 8 καὶ 175), ἀλλ' ὅτι μέχρι τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος δὲν ἦτο πόλις ἀξία λόγου, ἀποδεικνύει ἡ σιγὴ τοῦ Πτολεμαίου «Κουριας ἄκρα· Ἀμαθοῦς». Τὸ Νεμεσὸς σχετίζεται πιθανῶς πρὸς τὴν Νέμεσιν, ἧς πρώτη μνεία ὡς θεᾶς γίνεται ἐν τοῖς Κυπρίοις, ἀλλ' ὑπερβολικὴν νομίζομεν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Pape-Benseler[3] (1884) «Zorndorf». Ἡ δὲ σόλοικος γραφὴ ΛεμΗΣΣός, ἥτις ἐν ἀγνοίᾳ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐπενοήθη τῷ 1855 ἐξ ἀνυπάρκτου Τελμησσοῦ καὶ παρέσυρε τὸν E. G. Rey εἰς εἰκασίαν ἀρχαίας Lemissus (!) καὶ τὸν J. L. Myres (ἔνθ' ἀνωτ.) εἰς γραφὴν ἀρχαίας LIMESSOS (!) περιέπεσεν ἤδη εἰς ἀχρηστίαν μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐπιφυλλίδος τῆς Ν. Ἡμέρας (ἀρ. 1481 τῆς 8/21 Φεβρ. 1903), ἔνθ' ἀνεσκευάσαμεν καὶ τὰς ἄλλας ἀταλαιπώρως εἰκασθείσας ἐτυμολογίας· βλ. καὶ Συμπλήρωμα Ἐγκυκλοπαιδ. Λεξικοῦ σ. 529.

Λύμπκια (τὰ) λέγεται κώμη (Κθ) προςλαβοῦσα τὸ ὄνομα τοῦτο πάντως ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ σωζομένου ναοῦ τοῦ «Σταυροῦ τῶν Λυμπίων», ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Μαχαιρᾶν (σ. 85, πρβ. καὶ 72, ὅπου κακῶς γράφεται «τοῦ Λύμπα») «μοναχός του ἦλθεν κάτω τοῦ ὄρου», ἤτοι d'Olimpo, ὡς μεταφράζει ὁ Strambaldi, προφανῶς Ὄλυμπον ἐννοῶν τὸ ἐκ τοῦ Σταυροῦ καλούμενον ἤδη Σταυροβούνιν. Ὁ χρονογράφος πιστεύει ὅτι τὸ βουνὸν λέγεται Ὀλύμπια «διὰ τὸν σταυρὸν τὸ (γρ. τὸν) Ὀλυμπάτο, ὄνομα τοῦ καλοῦ λῃστοῦ». (Μχ. 56). Ὄλυμπον ὀνομάζει τὸ Σταυροβούνι καὶ ἡ ἔκθεσις τοῦ Franc Attar (παρὰ Mas L. III 520), ταύτην δὲ τὴν παράδοσιν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Pococke (σ. 212) καὶ ὁ Κυπριανὸς (Ἱστορία Χρονολ. Ἐνετίησιν 1788 σ. 5, 26). Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Στεφάνου τοῦ Λουζινιανοῦ (Chorograffia et breve historia universale dell' isola di Cipro... In Bologna, 1573

σ. 4α) ἐπεκράτησεν ὅτι Ὄλυμπος τῶν ἀρχαίων ἦτο ἡ ὑψηλοτάτη τῆς Νήσου κορυφή, τὸ Τρόοδος. Τὸ Τρόοδος ὅμως, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Oberhummer (die Insel Cypern, 1903, σ. 148) θεωρῶν ἀντληθὲν ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπόσπασμά τι τοῦ παρισιακοῦ κώδικος (ἀρ. 1310 τοῦ XV αἰ.), παλαιόθεν ἐλέγετο Τρόγοδος, ὡς φέρεται καὶ ἐν τῇ «Χαριέσσῃ Κυπριάδι» (σ. 129 τῆς Περιγραφῆς τοῦ Κύκκου 1819). «Ὄλυμπος» ἄρα τοῦ Πτολεμαίου κατὰ «τὰ μεσημβρινὰ τῆς Κύπρου» πρέπει πάντως νὰ θεωρηθῇ τὸ ὄρος, ὅπερ, ἀφ' ἧς ἐδέχθη τὸν Σταυρὸν τοῦ ληστοῦ, κοινῶς ὠνομάσθη Σταυροβούνιν, ἀλλ' ὡς ἀποδεικνύουσι τά Λύμπια, ἐξηκολούθει νὰ καλῆται καὶ Ὀλύμπια. «Λύμπια» ὅμως καλεῖ ὁ λαὸς καὶ τὸ ὑπεράνω τῆς πέτρας τοῦ Λιμνίτη βουνόν, (κατὰ Σακελλάριον (Α΄ 130) ὅστις ἐκεῖ θέλει τὴν πόλιν «Λιμενίαν» τοῦ Στράβωνος «τοῦ ὀνόματος αὐτῆς εἰς Λίμπια παραφθαρέντος»), Ἔλυμπον δὲ καλεῖ καὶ τὸ βουνόν, τὸ ὑπερκείμενον τῆς Ἀκαθθοῦς (κατὰ τὰ βόρεια τῆς νήσου), ἐκτὸς δὲ τούτων ὁ Στράβων ἀναφέρει καὶ ἀκρώρειαν καλουμένην Ὄλυμπον, ἣν ὁ Hogarth (Devia Cypria 80) θέτει ἀνατολικώτατα εἰς τὴν ἄκραν τοῦ Καρπασίου. Τῶν πολλῶν τούτων Ὀλύμπων δύναται νὰ δοθῇ ἡ ἑπομένη ἑρμηνεία. Ὡς γνωστὸν Ὄλυμποι ἐκαλοῦντο τὰ ὄρη καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ δὴ τῆς Λυκίας καὶ τῆς Μυσίας, πιθανώτατα δὲ Ὀλύμπους ἐκάλουν καὶ οἱ Κύπριοι τὰς ἀκρωρείας, τὰς φερούσας ναοὺς τῶν θεῶν τῶν Ὀλυμπίων.

Καὶ τὸ Μαρὶν (Λν) φαίνεται διασῶσαν τὸ ὄνομα τοῦ Μαρίου, ἀλλ' ἰσχυρῶς ἀμφισβητεῖται ποῦ ἔκειτο ἐκεῖνο, πρὶν ἢ κατασκαφῇ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου 12, 3 ὅτι ὁ Κίμων «θαλατσοκρατῶν, Κίτιον μὲν καὶ Μάριον ἐξεπολιόρκησε», συνάγεται μᾶλλον ὅτι αἱ δύο πόλεις παρέκειντο (ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς) καὶ ὅτι δίκαιον εἶχον ὁ Mariti (Viaggi σ. 185) καὶ ὁ Κυπριανὸς (Ἱστορ. Χρονολογ. σ. 25), θέσαντες τὸ Μάριον εἰς τὸ Μαρίν· πρβ. καὶ Engel, Kypros, Berlin, 1841, I, 57 καὶ Σακελλάριον Α', 50, ὅπου καλῶς ὑποστηρίζεται ἡ γνώμη αὕτη. Ἀλλ' οἱ ἀνασκάπτοντες ἀρχαιολόγοι διαφωνοῦσι, τοποθετοῦντες αὐτὸ παρὰ τὴν Πόλιν τῆς Χρυσοχοῦς ἐγγὺς τῆς Ἀρσινόης· πρβ. Max Ohnef. Richter Kypros, the Bible and Homer σ. 502 καὶ τὸν πολεμοῦντα τοῦτον J. M. R. Munro ἐν Journal of Hell. Studies X 281, XI 6. Σήμερον τὸ Μαρὶν εἶναι ὅλως τουρκοχώρι, τουρκόφωνον καὶ

φανατικόν· ὁ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου εἶναι ὑποκορισμός· πρβ. δαμαλίν, μικρότερον τοῦ δαμάλιν καὶ Ἀθηνᾶς ΙϚʹ, 288.

Ἡ Πάφος φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀφ' ἧς ἡ Πάφος τοῦ Ὁμήρου (Ὀδ. θ. 363), ἡ ἔπειτα «πάλαι Πάφος» (καὶ ἐν συνθέσει «Παλαίπαφος» ἤδη ἀπὸ τοῦ Παυσανίου 8, 5, 2 καὶ τοῦ Στράβωνος 14, 6, 3 καὶ τοῦ Πλινίου, 5, 31 Palaepaphos λεγομένη) καταστραφεῖσα ἐπανειλημμένως ὑπὸ σεισμῶν, ἀπέμεινε μόνον ὡς τόπος ἱερὸς τῆς Ἀφροδίτης· κατ' ἀρχὰς δηλ. ἡ νῦν Πάφος ἔφερε τὸ διακριτικὸν νέα Πάφος, ἀλλὰ κατόπιν ἦτο ἡ κυρία Πάφος, ἕδρα τῶν βασιλέων, τῶν ἀνθυπάτων, καὶ πρωτεύουσα τῆς Κύπρου μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ· ἀλλὰ λήγοντος τοῦ δʹ μ. Χ. αἰῶνος ἔγραφεν ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος (ἐν τῷ Vita S. Hilarionis, Λατιν. Πατρολ. τόμ. XXIII κεφ. 10) ὅτι nunc ruinarum tantum vestigiis, quid olim fuerit, ostendit, ἐννοῶν βεβαίως ταύτην τὴν Πάφον. Ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων ἦτο μία τῶν 14 ἐπισκοπῶν, ἐπὶ δὲ τῶν Λουζινιανῶν κέντρον μιᾶς τῶν 11 περιοχῶν, περιλαμβανούσης καὶ τὰ Κούκλια (βλ. Mas Latrie, l'ile de Ch. σ. 151), ἀλλ' ἀπὸ τῆς Ἐνετοκρατίας, ἐγκαταλειπομένου τοῦ λιμένος, ὡς νοσηροῦ, μετῴκησαν οἱ κάτοικοι ὀλίγον ὑψηλότερον, εἰς τὸ Κτῆμα, ὅ,τι δὲ νῦν καλεῖται Πάφου εἶναι χωρίον 289 κατοίκων (1901). Πάφου ὅμως ὀνομάζεται καὶ ἡ ὅλη ἐπαρχία. Ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐλέγετο καὶ Bamfo, χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς τότε ἀμαθείας εἶναι ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ Ὀνησιφόρου τοῦ θαυματουργοῦ (χγ. τοῦ ιζʹ αἰ., φ. 4α, παρὰ τῷ κ. Δημοσθ. Παυλίδῃ) λέγεται οὗτος «Πάμφου ἀγλάϊσμα». Ὁ πολίτης μέχρι τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἐλέγετο Πάφιος, ἀπὸ δὲ τῶν φραγκικῶν λέγεται Παφίτης, ἀλλ' ἐν χγ. τοῦ ἔτους «͵ϛψκβʹ» τῆς Τυπικῆς διαθήκης τοῦ ἁγ. Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, ἐκδοθέντι ἐν τῇ Archaeologia or Miscellaneous Tracts relating to Antiquity, Volume XLVIII London MDCCCLXXXII (βλ. πανομοιότυπον ἐν pl. I) φέρεται δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων «τῆς Παφινῶν ἐπαρχίας».

Τὰ Πάναγρα (τῶν Πανάγρων) εἶναι μικρὸν χωρίον τῆς Κερυνίας· περὶ οὗ μόνος ὁ Mas Latrie (l'île 40) ἀνέρριψεν εἰκασίαν. Ἀλλὰ ῥητῶς μνημονεύει ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, ὅτι «ἔστι δὲ καὶ Πάνακρον πόλις Κύπρου, τὸ ἐθνικὸν Πανακραῖος ἢ Πανάκριος», ὁ δὲ Νόννος (Διονυσιακῶν 13, 446) ἀναφέρει

καὶ τέμενος βαθύδενδρον ὀρεσσαύλοιο Πανάκρου.

Πάνακρα, πληθυντικῶς, μνημονεύονται ὄρη ἐν Κρήτῃ, προδήλως δὲ καὶ ἐν Κύπρῳ θὰ ἐξεφέροντο πληθυντικῶς, ὡς ἀποδεικνύει τὸ «Πανακραῖος»· ἡ τροπὴ τοῦ κ πρὸ τοῦ ρ συμβαίνει καὶ εἰς τὸ Ἀγρωτῆριν καὶ τὸ γρίκελλος ἤτοι κρίκος.

Σολιὰ καλοῦνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ αἱ παρὰ τὴν δασερὰν κοίτην τοῦ ποταμοῦ Καρκώτη δώδεκα κῶμαι (Κακοπετριά, Γαλάτα, Σιναόρου, Τεμπριά, Εὐρύχου, Κοράκου, Ἀγρολάδου, Φλάσου (ἄνω καὶ κάτω) Ἄϊς Πιφάνις, Ληνοῦ, Κατύδατα καὶ Σκουρκώτισσα), αἱ δὲ περαιτέρω θεωροῦνται ὡς ὑπαγόμεναι εἰς τὴν Λεύκαν, ἧς ὀλίγον ἀπωτέρω κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς «Παλιᾶς χώρας» ἤτοι τῶν Σόλων. Ἐπιγραφὴ ἐκεῖ εὑρεθεῖσα καὶ περιέχουσα τὴν φράσιν «τῆς Σολίων πόλεως» (βλ. Cesnola Cyprus σ. 424 ἀρ. 29), πιστοποιεῖ καὶ τὴν θέσιν τῶν Σόλων καὶ τὸ ἐθνικὸν «Σόλιος». Τοῦ δὲ «Σολία» παλαιοτάτη μαρτυρία κεῖται ἐν τῇ βούλλᾳ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου τοῦ δ΄ τῷ 1260 «Νείλῳ Σολείας» (παρὰ Σάθᾳ Μεσ. Βιβλ. τόμ. ϛ΄ σ. 505)· οὕτω δὲ γράφει καὶ ὁ Μαχαιρᾶς 67 «ἐπίσκοπος Σολείας»· κατόπιν ὅμως ἐπεκράτησε καὶ ἐν τῇ φήμῃ τοῦ ἐπισκόπου ὁ τύπος «Σολέα» ἀντὶ «Σολία», παρακοπεὶς ἴσως κατὰ τὸν «σωλέαν» τῶν ναῶν (πρβ. τὸν Κυπριανὸν σολοικότατα γράφοντα «Σολαῖα» σ. 40).

Ἡ Τεμπριὰ (Λκ) σῴζει βεβαίως τὸ ὄνομα τῆς Τέμβρου, ἧς ὁ κάτοικος κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον ἐλέγετο Τέμβριος. Ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐλέγετο Tembries, ἐπὶ δὲ τοῦ Τζάκου τοῦ νόθου ἦτο φέουδον τοῦ Jean Tafure (Mas Latrie, Histoire III 257, 512).

Παρομοίως ἡ Τρεμετουσ͜ιὰ (Μσ.) εἶναι ὁ ἤδη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου (5, 14, 6) μνημονευόμενος «Τρεμιθοῦς» ὃν κατέστησε κατόπιν ὀνομαστὸν ὁ ἅγιος Σπυρίδων. Ἡ πόλις φέρεται καὶ «Τριμηθοῦς» (Στέφ. Βυζάντιος) καὶ «Τρίμυθος» (Κωνστ. Πορφυρογ. 1, 39), οἱ δὲ κάτοικοι «Τρεμιθούσιοι καὶ Τρεμιθοπολῖται» (Στέφ. Βυζάντιος). Ὑπὸ τὸν σημερινὸν τύπον εὑρίσκεται πρῶτον παρὰ Amadi, σ. 83 l'esercito del duca Isaac (τῷ 1191) si trovava a Trimithussia.

Συγκρίνοντες ἤδη τὰ σωθέντα ὀνόματα πρὸς τἀρχαῖα, Ἱερὸς Κῆπος-Γεροκηπιά, Κύθροι-Κυθρία-Κυρκά, Σόλοι-Σολιά, Τέμβρος-

Τεμπριά, Τρεμιθοῦς - Τρεμετουσιὰ καὶ παραβάλλοντες καὶ τὴν φράσιν τοῦ Πτολεμαίου (5, 14, 5 Nobbe) «Τὰ μὲν οὖν ἀνατολικώτερα τῆς Νήσου διείληφεν ἡ Σαλαμινία, τὰ δὲ δυσμικὰ ἡ Παφία, τῶν δὲ μεταξὺ τὰ μὲν μεσημβρινὰ ἡ Ἀμαθουσία καὶ ὁ Ὄλυμπος τὸ ὄρος, τὰ δὲ ἀρκτικὰ ἡ Λαπηθία» (βλ. καὶ τὸν χάρτην τῆς Λατινικῆς ἐκδόσεως τοῦ Πτολεμαίου τοῦ 1490, ὃν ἀνετύπωσεν ὁ Oberhummer, die Insel, c. 402) καὶ πρὸς τούτοις τὸ εἰρημένον «Γοργία», τὸ παρὰ Διοδώρῳ «Λαπηθία», τὸ ἐν τῷ τίτλῳ τῶν ἐπισκόπων «Ταμασία» (ὅπερ κακῶς ἐξεδόθη ὑπό τοῦ Σάθα Μεσ. Βιβλ. Β´ 67 παρὰ Μχ. «ἀρχιεπίσκοπος Δαμασίας» (δὶς) ὡς ὁ ἀρχαῖος ἀθλητής, ἀντὶ (τῆς) «Ταμασίας»· καὶ ὑπὸ τοῦ Mas Latrie III 602 ἐν τῇ παπικῇ βούλλᾳ Thomasie ἀντὶ Tamasie) καὶ τὸ εἰρημένον «Χυτρία», συμπεραίνομεν ἀσφαλῶς, ὅτι τὰ σωθέντα ὀνόματα ἦσαν μεταγενέστεροι τύποι, περιλαμβάνοντες τὴν ὅλην περιοχήν, ὡς λ. χ. τὸ παρὰ Θουκυδίδῃ 2, 29 Δαυλία ἐκ τοῦ Δαυλίς, τὸ Ἐπιδαυρία ἐκ τοῦ Ἐπίδαυρος, ἤτοι ἡ Κυθρία, ἡ Σολία, ἡ Τεμβρία καὶ ἡ Τρεμιθουσία (γῆ ἢ χώρα). Ἡ γραμματικὴ αὕτη παρατήρησις δύναται νὰ λύσῃ καὶ τοπογραφικὰ ζητήματα, διατί λ. χ. ἡ Σολιὰ ἐκτείνεται πολὺ ἐνδότερον τῶν Σόλων.

Ἐν Πάφῳ ὑπάρχουσι τρεῖς κῶμαι φέρουσαι τὴν θηλυκὴν κατάληξιν -joῦ (γεν. -joῦς) ἡ Λαπηθκιοῦ (Κδ), ἡ Πιταβκοῦ (Πφ) καὶ ἡ Σαλαμιοῦ (Κδ). Ἡ κατάληξις αὕτη εἶναι ὑποκοριστική, καθὼς καὶ εἰς τὸ Ἀπ(αι)σιοῦ - Ἀπαισιά, Κανναβκιοῦ - Κανναβκιά, Μηλιοῦ - Μηλιά, Ποταμιοῦ - Ποταμιά· ἐκ τούτων ἐξάγομεν ὅτι καὶ ἡ Λαπηθιοῦ εἶναι ἡ μικρὰ Λαπηθία, ἡ Σαλαμιοῦ, ἥτις μνημονεύεται καὶ ἐπὶ τῶν Φράγκων (Mas L. III 255 (5) Salamiou) ἡ μικρὰ Σαλαμινία ἢ Σαλαμιὰ ὡς ἐνωρὶς συνεκόπη φωνητικῶς (πρβ. συκαμινιά - συκαμιά) διότι παρὰ Μαλάλα XII Bonnae 313 φέρεται «Σαλαμιὰς πόλις τῆς Κύπρου»· καὶ τέλος ἡ Πιταβκοῦ ἡ μικρὰ Ἐπιδαυρία· καὶ τῷ ὄντι παρὰ Mas L. III 296 καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (III 511) φέρεται Pitavrio, ἐκεῖ δὲ καὶ τὸ «αὔριον» προφέρεται ἄβκον (περὶ τοῦ συμπλέγματος βρj βλ. Ἀθηνᾶς ϛ´ 164)· πόλιν δ' Epidarum μνημονεύει ὡς ἑνδεκάτην τῶν κυπριακῶν ὁ Πλίνιος (Hist. natur. V 31), ὡς γνωστὸν δὲ ὁ Georg Curtius (Grundzüge der Griech. Etymologie, Leipzig, 1879 σ. 233) τὸ Ἐπίδαυρος θεωρεῖ συγκοπὴν τοῦ ἐπι-δά(σ)υ-ρος, ἤτοι δασώδης.

Ταῦτα καὶ μόνα εἶναι τὰ σημερινὰ ὀνόματα πολισμάτων, περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὁποίων ἔχομεν μάρτυρας τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Εἰς αὐτὰ δυνάμεθα μετά τινος ἐνδοιασμοῦ νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ Τυλλιρκά, (ὡς καλεῖται ὀρεινὴ περιοχὴ (Λκ. καὶ Χρ.), περιλαμβάνουσα κατὰ τὴν λαϊκὴν ἔννοιαν τὰ χωρία Βαρίσια, Γαληνήν, Λουτρόν, Ξερόβουνον, Ἀμμαδκές, Ἅιν Γιάννην, Βροίσια, Πύρκον, Ἀμπέλια, Πηαίνια, Χαλλέριν, Ἅϊ Θῶρον, Μοσφίλιν, Κόκκινα, Πουμόν, Λιβάδι, Παχύναμμον, Γιαλιὰν καὶ Ἀρκάκαν) ἐὰν ταὐτίσωμεν αὐτὸ πρὸς «τὸν λεγόμενον Τυρρίαν» τὸν ἀναφερόμενον ἐν τῷ «περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων» τοῦ Ἀριστοτέλους (;) 43 (βλ. Oberhummer, Aus C. I, 222, die Insel C. 151). Ἀλλὰ πολὺ ἀξιοπιστότεραι τῶν νοθευομένων καὶ φθειρομένων ἀντιγράφων, εἶναι βεβαίως αἱ ἀνασκαπτόμεναι ἐπιγραφαί, μαρτυροῦσαι ὅτι καὶ ἄλλα ὀνόματα σωζόμενα ἦσαν εὔχρηστα πρὸ Χριστοῦ.

Καὶ πρῶτον μὲν ἡ δύο μίλια Ν. τοῦ Ἰδαλίου Ἀλάμπρα (Κθ) ὅπου ἀνεσκάφησαν δύο νεκροπόλεις τοῦ αἰῶνος τοῦ χαλκοῦ, ὧν τὰ εὑρήματα ἀπόκεινται νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, μαρτυρεῖται ὅτι οὕτως ὠνομάζετο καὶ τὸ πάλαι ὑπὸ τῆς περιφήμου πλακὸς τοῦ Ἰδαλίου· ἐν στ. 8 τῆς κυπριακῆς ταύτης ἐπιγραφῆς φέρεται «ι το ι ρον ι το ι α λα πι ρι jα τα ι το κο ρο νι» ἤτοι «ἐ(ν) τῷ ἰρῶνι τῷ Ἀλα(μ)πριάτᾳ τὸν χῶρον», μνημονεύεται δηλ. ἱερὸς τόπος Ἀλαμπριάτης (βλ. Sammlung der griech. Dialect Inschriften. Heft I Die Griechisch. Kyprischen Inschriften. . . von Dr W. Deecke, Göttingen 1883 σ. 27, ἐπιγρ. 60 καὶ πρόχειρον ὁμοιότυπον ἐν τῷ ιζ' τόμῳ τῶν Φιλολογικῶν τοῦ Ἀλεξ. Ῥ. τοῦ Ῥαγκαβῆ, πίν. 93)· καὶ ἀνεγνώσθη μὲν τὸ κύριον τοῦτο ὄνομα, ὡς καὶ τὰ ἄλλα, διαφόρως (Ἀλφιριάτα!), ἀλλ' εὐστόχως ὁ Deecke παραβάλλει (σ. 30) τὸ σημερινὸν ὄνομα τοῦ χωρίου, ὅπερ ὅμως κακῶς γράφει Alambria.

Καὶ οἱ δύο Λάρνακες, ὁ γνωστότερος Λάρνακας παρὰ τὸ ἀρχαῖον Κίτιον καὶ ὁ Λάρνακας τῆς Λαπήθου (2 μίλια μακρὰν ταύτης) ἔχουσιν ἀρχαίαν καταγωγήν, ὑπάρξαντες, ὡς φαίνεται, προάστεια τῶν ἐγγὺς μεγάλων πόλεων. Καὶ τὴν μὲν ἀρχαιότητα τῶν συνοικισμῶν μαρτυροῦσιν αἱ γενόμεναι ἀνασκαφαὶ (βλ. Max Ohnef. Richter, Ancient places of worship in Cyprus σ. 11, ἀρ. 7 περὶ τοῦ Λάρνακος τοῦ Κιτίου, καὶ σ. 23, ἀρ. 61 περὶ τοῦ Λάρνακος

τῆς Λαπήθου, ὅπου ὁ Σακελλάριος Α΄ 139 θέλει «τὴν μικρὰν πόλιν Λακεδαίμονα»), τὴν δὲ παλαιότητα τοῦ ὀνόματος ἡ παρὰ Cesnola (Cyprus σ. 420, Greek inscr. 16) ἐπιγραφή, ἡ ἐν Λάρνακι τῆς Λαπήθου εὑρεθεῖσα καὶ μνημονεύουσα (ἐν στ. 6) ΤΟΥ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ ΤΟΥ ΑΡΝΑΚΙΟΥ μετὰ προηγουμένου γράμματος «which seems to be Λ». Τὸ ἐπίθετον τοῦ θεοῦ «Λαρνάκιος» προφανῶς ἦτο τοπικόν, Λάρναξ δ᾽ ἐσήμαινε πιθανῶς τόπον κοῖλον· κακῶς δὲ γράφεται σήμερον ὁ πολίτης Λαρνακεύς (!) καὶ ἡ πόλις θηλυκῶς (πρῶτον παρὰ Κυπριανῷ (σ. 28) ὅστις ἀποδίδει τὸ ὄνομα εἰς τὴν λάρνακα τοῦ ἁγίου Λαζάρου)· διότι ἐλέγετο ἀρσενικῶς «ὁ λάρναξ» καὶ τὸ πάλαι (βλ. Jacobs Anthologia Palatina 295). Τὰ πολίσματα ὑπῆρχον καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, διότι ὁ Μαχαιρᾶς σ. 72 λέγει ὅτι «εἰς τὸ χωρίον τὸν Λάρνακαν (πιθανῶς τῆς Λαπήθου) ἐν ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Ὀλφιάνου ἀπὸ τοὺς τ΄». Ὁ Εὐγένιος Oberhummer (Aus Cypern I, 14) νομίζει ὅτι πρῶτος ὁ Ἰησουίτης Gerolamo Dandini (1596) μνημονεύει τοῦ Λάρνακος, ὃν γράφει Arnica. Ἀλλὰ πολὺ παλαιοτέρα εἶναι ἡ προσωπικὴ μαρτυρία τοῦ Γεωργίου Βουστρωνίου, ὅτι τῷ 1461 «ἦτον εἰς τὴν Ἁλικὴν τζιβιτάνος ὁ Τζορτζῆς ὁ Πουστροῦς, καὶ ἔπεψέν τον (ξένον) εἰς τὸ σπίτιν του εἰς τὸν Λάρνακαν» (σ. 464).

Ἡ **Μελούχεια** (Μσ) σήμερον εἶναι μικρὸν τουρκοχώρι, ἐπὶ δὲ τῶν Φράγκων ἦτο φέουδον τοῦ Jean Tafure δημευθὲν ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν (Mas L. III 257 (7) 512 Melucia), ἀλλ᾽ ἡ ἐκεῖ ἀνασκαφεῖσα ἐπιγραφὴ ἀνάγει καὶ τὴν κώμην καὶ τὸ ὄνομά της εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, φέρουσα ΜΗΛΟΥΧΕΑΤΩΝ [ἡ πόλις ἀνέ]ΘΗΚΕΝ ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ (Cesnola Cyprus σ. 423 Inscrip. 22).

Ἡ δὲ **Ἀπαλαίστρα** (Μσ) ἐπὶ τοῦ Πιδιᾶ σήμερον εἶναι τσιφλίκκι, ἀνῆκον εἰς τὸν δικαστὴν Μεχμὲτ Ἀττᾶ μπέην, ἐπὶ δὲ τῶν Φράγκων ἦτο τιμάριον ὑπαγόμενον εἰς τὸ bailliage τοῦ Λευκονοίκου (Mas L. III 83, 509) καὶ χορηγηθὲν τῷ 1392 εἰς τὸν Τζουὰν Παπὶ (Μχ. 373) καὶ τῷ 1493 εἰς τὸν μισὲρ Τζουὰν Ἀττὰρ (Βουστρ. 507). Ἀλλ᾽ ὅτι ὑπῆρχε καὶ τὸ πάλαι καλουμένη Παλαίστρα ἐμαρτύρησεν ἀνασκαφεῖσα ἐπιγραφή, φέρουσα πολίτας Παλαιστρίτας·

Ἰάσωνα Ἀ[ρισ]στοκρέοντος τὸν φιλόπατριν καὶ γυμνασίαρχον Παλαιστ[ρ]ῖται τιμῆς χάριν [ἔ]γρ[αψαν].

(C. I. Gr. 2627. Engel, Kypros I 148. Σακελλ. Α΄ 202.

Τὸ τυχηρὸν γεγονὸς τῆς ἀνευρέσεως τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν καὶ τὸ ἔτι τυχηρότερον τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν, πρὶν ἐξαφανισθῶσιν, δικαιολογεῖ βεβαίως τὴν πεποίθησιν, ὅτι καὶ ἄλλα φερόμενα μέχρι σήμερον ὀνόματα ἦσαν ἐν χρήσει πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διότι σχολαστικὸν θὰ ἦτο νὰ νομίζωμεν ὅτι καμμία ἄλλη σημερινὴ τῆς νήσου τοπωνυμία δὲν ἀνέρχεται μέχρι τῶν ἀρχαίων χρόνων διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι δὲν ἔτυχε νὰ μνημονεύσωσιν αὐτῆς οἱ συντομώτατα παραπλέοντες τὴν Κύπρον ἀρχαῖοι γεωγράφοι.

Ἀναντίλεκτος ἀπόδειξις περὶ τοῦ ἐναντίου εἶναι, ὅτι τοποθεσίαι τινὲς τῆς νήσου διασῴζουσιν αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀνόματα ἐξ ἀρχαίων ἡμῶν θεῶν, γεγονός, ἄξιον μεγάλης προσοχῆς.

Πλὴν τῆς κώμης Βροΐσια ἔχομεν τουρκοχώρι (Μσ.) Ἄρτιμιν (ὀνομ. ἡ Ἄρτιμι), ἤτοι προδήλως Ἄρτεμιν· εἶναι δὲ μέχρι σήμερον ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν γνωστοὶ ἑπτὰ τόποι λατρείας τῆς θεᾶς (πρβ. Max Ohnef. Richter, Ancient places of worship. ἀρ. 1, 7, 10, 14).

Τὸν περὶ τὸν σωζόμενον ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ὑλάτου τόπον ὀνομάζει ὁ λαὸς ἀρχαϊκώτερον ἴσως «στὸν Ἀπέλλωναν». Ὁ ἑλληνικὸς θεὸς τοῦ φωτὸς σχετισθεὶς πρὸς τὸν φοινικικὸν Resef, ἠξιώθη πολλῆς πολλαχοῦ τῆς Κύπρου λατρείας (βλ. Max Ohnef. Richter, Kypros the Bibel and Homer, σ. 322 κέξ.), ἀλλ' ἡ τοποθεσία ἡ παρὰ τὴν Λαξιὰν (Ὀρ.) σημειωμένη ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ Kitchener «Apollo» εἶναι εἰς πλείστους ἄγνωστος.

Δύο κορυφαὶ βουνῶν, ἡ μὲν ὑπερκειμένη τῆς Εὐρύχου Α (ὕψους 800 ποδῶν) ἡ δὲ τῆς Κυπερούντας Ν. (ὕψους 1400 π.) λέγονται «μούττη (ἤτοι ἀκρώρεια) τοῦ Δκιᾶ» δηλονότι τοῦ Διός. Ὁ σχηματισμὸς Δκιὰς εἶναι κανονικώτατος (ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τὸ(ν) Δία-ν)· ὅτι δὲ ὁ Ζεὺς εἶχε τῷ ὄντι βωμοὺς ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν, μαρτυρεῖ ἡ ἀκρόπολις τῆς Φασούλλας, ἐφ' ἧς ὑπῆρχεν ἱερόν, ἐσῴζοντο δὲ μέχρι πέρυσι κατὰ χώραν καὶ ἀνδριάντες ἱερέων, κρατούντων τὸν ἀετὸν (περιγραφὴ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Journal of the American Oriental Society 1533 «A temple of Zeus»).

Τοποθεσία μεταξὺ Σιλίκου καὶ Λάνιας, κωμῶν ἐξαιρέτως οἰνοφόρων, λέγεται «Δκιόνυσος», ἤτοι Διόνυσος.

Τέλος κοίλωμα ἐπὶ τοῦ δρόμου τοῦ μεταξὺ Κύκκου (2 ὥρας Δ.) καὶ Σταυροῦ τῆς Ψόκας λέγεται «πάτημαν τ'Αράκλη», ἤτοι τοῦ

Ἡρακλέους. Ὅτι δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐδείκνυον τοιαῦτα ἴχνη, μαρτυρεῖ παίζων ὁ Λουκιανὸς ἐν τῇ Ἀληθεῖ Ἱστορίᾳ I, 7 (Reitz. σ. 75) ὅτι εἶδεν ἴχνος Ἡρακλέους πλεθριαῖον.

Ἀλλὰ καὶ θνητῶν ἀρχαίων ὀνόματα, ὅπως εἴδομεν τὸ Ἀκάμας, καὶ ὅπως μνημονεύει ὁ Πολυδεύκης, 2, 95 «τὴν Ἀλκάθου κώμην ἐν Κύπρῳ», διέσωσαν, ὡς φαίνεται, πολίσματα τῆς νήσου.

Κώμη τῆς Λεμεσοῦ, ἐξ ἧς ὠνομάσθη καὶ ὁλόκληρος «ναχιὲς», λέγεται Αὐδήμου καὶ ὑπὸ τῶν Φράγκων Avdimo (Mas L. II 535), ἤδη δὲ ὁ Νεόφυτος ὁ Ῥοδινὸς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Κυπριανὸς (σ. 333) ἤκασαν ὅτι ὁ «Αὐδήμων ἐκ Τύρου» ὁ ὑπὸ τοῦ Εὐαγόρου ἐκδιωχθεὶς «ἐκατοίκησε καὶ τὴν Κωμόπολιν Αὐδήμουν»· ὄντως ὁ Αὐδήμων ἠδύνατο νὰ μετατυπωθῇ Αὐδῆμος (πρβ. τὰ σημερινὰ ὀνόματα ὁ Μύρος, ὁ Πλάτος καὶ ὁ Χαρίτος, τὸ Ἅϊς Φίλος τοῦ Καμπασιοῦ, καὶ τὸ Ἅϊς Θαράπος ἀντὶ Θεράπων καὶ ὅσα πλὴν τῶν ἀνωτέρω, κατέλεξεν εἰς τὸν Νουμᾶν τῆς 27 Μαρτίου 1905 (ἀρ. 141) ὁ Ν. Βέης), ἀλλ' Αὐδήμου πιθανὸν νὰ ἐλέχθη καὶ ἀντὶ «Εὐδήμου» (πρβ. ἀγγόνιν, ἀμπλάστριν, ἀθθύμιον, ἀντροπή, κτλ.) ἐξ ὀνομαστικῆς Εὔδημος.

Καὶ ἡ τουρκικὴ κώμη τοῦ Λάρνακος Κλαβκιά, ἥτις ἐπὶ τῶν Φράγκων ἀνῆκεν εἰς τὸν κόμιτα τῆς Ἐδέσσης (Mas L. III 261 (8) βλ. καὶ Μχ. 70) σῴζει τὸ συχνὸν ἐπὶ τῆς Ῥωμαιοκρατίας γυναικεῖον ὄνομα Κλαυδία (πρβ. τρεῖς ἐκ Παλαιπάφου ἐπιγραφάς, Σακελ. Α' σ. 103, ἀρ. 95, 96 σ. 105 ἀρ. 112).

Ἡ δὲ Νικόκλεια (Πφ.) πάντας τοὺς ἀρχαιολογοῦντας ὑπέμνησε τὸν Νικοκλῆ, δυνατὸν δὲ ν' ἀνῆκε καὶ εἰς γυναῖκα Νικόκλειαν, ἀλλὰ πάντως καὶ αὕτη καὶ αἱ προηγούμεναι ἦτο ἀδύνατον νὰ ὠνομάσθησαν, ὡς ὀνομάζονται, μετὰ τὸν χριστιανισμόν.

Ἀλλὰ πολὺ ἀσφαλέστερον τῶν ἀνωτέρω πιστεύομεν ὅτι δυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἄλλας κυπριακὰς τοπωνυμίας, χωρὶς νὰ ἔχωμεν περὶ αὐτῶν ἀρχαιοτέρας τῆς φραγκοκρατίας μαρτυρίας, ὁσάκις ἠξεύρομεν ὅτι παρόμοιαι ὑπῆρχον ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς χώραις· διότι μελετῶντες τοὺς ἀρχαίους γεωγράφους, τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς ἐλάσσονας, παρατηροῦμεν, ὅτι πλεῖστα γεωγραφικὰ ὀνόματα ἀπεδίδοντο συγχρόνως εἰς τρεῖς καὶ τέσσαρας καὶ πέντε ἑλληνικὰς πόλεις. Τοιοῦτος ἐξ ἀναλογίας συλλογισμὸς οὐδόλως δύναται νὰ θεω-

ρηθῇ αὐθαίρετος· ἐὰν π. χ. Στέφανος ὁ Βυζάντιος καταλέγων «Ἀσίνη, πόλις λακωνική... δευτέρα Μεσσηνίας, τρίτη Κύπρου», παρέλειπεν ἀντὶ τῆς τετάρτης, τῆς ἐν Ἀργολίδι (Παυσανίου 4, 34, 9), τὴν τρίτην, ἡμεῖς δὲ ἐτεκμαιρόμεθα ἐκ τῆς Ἀσίνους ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἐν Κύπρῳ, ἠθέλομεν σφαλῆ; βεβαίως ὄχι· ὁ γράφων ὁμολογεῖ ὅτι ἤκασε τοῦτο μελετῶν πρὸ τοῦ Στεφάνου τὸν Παυσανίαν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ πιθανότης γίνεται ἀκόμη μεγαλυτέρα, ὁσάκις ἐπιτόπιοι ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ἀρχαίους ἐκεῖ συνοικισμούς. Οὕτω παραβάλλοντες πρὸς ἄλλας, καὶ ἰδίως τὰς γειτονευούσας πρὸς τὴν Κύπρον ἑλληνίδας πόλεις τῆς νοτίας Μικρᾶς Ἀσίας, συνάγομεν ὅτι ὁμώνυμα καὶ ἐπίσης ἀρχαῖα ἦσαν καὶ τὰ ἑξῆς μέχρι σήμερον ὑπάρχοντα πολίσματα τῆς νήσου.

Ἀγυιὰ καλοῦνται δύο κῶμαι (τὰς ὁποίας οἱ κατοικοῦντες αὐτὰς Τοῦρκοι διακρίνουσιν «Ἀγυιὰ κκεπὶρ» (Κθ), ἤτοι μεγάλη, καὶ «Ἀγυιὰ κουτσ̮ιούκ», ἤτοι μικρὰ) καὶ τρεῖς τοποθεσίαι, ἡ πρώτη παρὰ τὴν Κώμαν τοῦ Γιαλοῦ, ἡ δευτέρα μεταξὺ Λάνιας καὶ Λιμνατ̮ιοῦ ὅπου διέρχεται ἡ παλαιὰ ὁδός, ἡ δὲ ἄλλη Ν. τῆς Ῥκᾶς στερακ̮ιᾶς, ὅπου ὁ καταρρέων ποταμός, ἀκολουθῶν τὴν φυσικὴν ὁδόν, ὀνομάζεται ποταμὸς τῆς Ἀγυιᾶς. Ἡ Ἀγυιὰ (πιθανῶς ἡ μεγάλη) ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ τῶν Φράγκων, γραφομένη Aguia (Mas L. l'île, 199 ἀρ. 67)· ἀλλὰ πλὴν τούτων ὑπάρχει καὶ Ἀ(ν)νάγυια (Ὀρ.), γραφομένη τότε Naya (188 ἀρ. 1) καὶ Πεντάγυια (Λκ) γραφομένη Pendaies (185, ἀρ. 10)· περὶ ταύτης δὲ γινώσκωμεν ὅτι ἦτο μία τῶν δώδεκα περιοχῶν, ὅπου διῄρεσε τὴν νῆσον τῷ 1192 ὁ Guy de Lusignan (l'île p. 151, 242, 281, 371), ἐν αὐτῇ δ' εὑρίσκονται πλὴν τῶν φραγκικῶν καὶ χριστιανῶν, καὶ ῥωμαϊκαὶ ἀρχαιότητες, ὡς πέντε κορινθιακὰ κιονόκρανα, ἀποκείμενα νῦν ἐν τῷ μετοχίῳ τοῦ Ξεροποτάμου. Ἐπειδὴ δέ, κατόπιν τόσων μαρτυριῶν, δυσκολώτατον εἶναι νὰ ὑποπτεύσωμεν λησμονηθεῖσάν τινα ἁγίαν, θὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ μέρη ταῦτα ὑπῆρξαν καὶ ὠνομάζοντο ἀνέκαθεν Ἀγυιά, καὶ Πεντάγυια καὶ Ἐννεάγυια (πρβ. εὐρυάγυια)· θὰ πεισθῶμεν δὲ περὶ τούτου, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν «τὰς τότε καλουμένας Ἐννέα ὁδούς, νῦν δὲ Ἀμφίπολιν (Θουκυδ. 1, 100) τῆς Μακεδονίας, καὶ μάλιστα τὴν Ἀγυιὰν τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλὰ καὶ ἀνέκδοτος ἐπιγραφή, ἐπὶ πλακὸς ἀποκει-

μένης νῦν ἐν Λευκοσίᾳ παρὰ τῷ κ. Εὐσταθίῳ Κωνσταντινίδῃ μαρτυρεῖ ῥητῶς Ἀπόλλωνα Ἀγυάτην, ἱστάμενον ἐπ' αὐτῆς·

ΘΕΜΙϟΤΑΓΟΡΑϹ ΑΓΥΑΤΗΙ
ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΤΥΧΗΙ ΤΗ ΑΙ ΑΘΗΙ

(Θεμισταγόρας Ἀγυάτῃ Ἀπόλλωνι τύχῃ τῇ ἀγαθῇ)

Ἡ Ἄλασσα (Κλ.) εἶναι μικρότατος ἤδη συνοικισμὸς (κακῶς σημειούμενος ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ Kitchener καὶ ἐν τῷ Census of 1901 Khalasa), Ἄλασσα ὅμως ἐλέγετο καὶ πόλις τῆς Κρήτης. (βλ. Head Σβορώνου Ἱστορία τῶν νομισμάτων Α΄ 578), κυπριακὴ δ' ἐπιγραφὴ παρέχει πάλιν τοπικὸν ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος Ἀλασιώτας (βλ. Σακελλ. Α, 217).

Ἀλέκτορα εἶναι παλαιὰ κώμη (Αὐ.) μνημονευομένη ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας (Μχ. 69 Mas L. III 178, 508 Alectore), καὶ Ἀλέκτορος φρούριον ἀναφέρεται ὑπὸ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου 36, 432 ἐπὶ τοῦ Βορυσθένους.

Ἀπαισιὰ καὶ ὑποκοριστικῶς Ἀψιοῦ (πρόφ. Apshou) ἤτοι «Ἀπαισιοῦ» λέγονται δύο παρακείμενα χωρία (Λμ), Ἀπαισὸς δὲ ἦτο πόλις ἐν τῇ Μικρᾷ Μυσίᾳ. Σχολ. Στράβ. 13, 589. Ἡ Ἀψιοῦ μαρτυρεῖται ὡς κώμη ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας. Mas Latrie II 140, III 502, 569.

Ἐπίσης Ἄσσια καλεῖται παλαιὰ κώμη (Μσ.) μνημονευομένη πολλάκις ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας ὅτε ἀπετέλει κατὰ τὴν ἐνετικὴν ἀπογραφὴν lo baliazzo d'Ascha (Mas L. III 509). Ἄσσος δὲ ἦτο πόλις τῆς Μυσίας ἐπὶ τοῦ Ἀδραμυττίου κόλπου. Ἐν ταῖς Assises γράφεται διαφοροτρόπως Aschia, Achia, Asquie (τόμ. II σ. 457, 461, 471) καὶ παρὰ Μαχαιρᾷ (269, 271, 286) «Ἄσκια» καὶ «Ἀχεὰ» (σ. 69), πᾶσαι δ' αἱ γραφαὶ αὗται μαρτυροῦσιν ὅτι ἔκτοτε συνέπεσεν ἡ προφορὰ τῶν καὶ σήμερον συγχεομένων φθόγγων, **σσι**, **σκι**, **χχι**, πάντων ἀκουομένων ὡς παχὺ ἰταλικὸν sc (βλ. Ἀθ. ϛ΄, 151).

Ἡ Αὐλῶνα (Μφ) προφανῶς ἦτο μία τῶν πολλῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς πόλεων, ὅσαι ὠνομάσθησαν Αὐλῶνες ἐκ τοῦ τόπου (πρβ. τὸν Κιλίκιον Αὐλῶνα), μαρτυρεῖται δὲ ὡς κώμη ὑπὸ τῶν φραγκικῶν Assises II 474, «Avelone».

Ἄχνα λέγεται μεγάλη κώμη (Ἀμ.) ὅπου εὑρέθησαν δύο τεμένη

Ἀρτέμιδος Κυβέλης (βλ. Max Ohnef. Richter, Ancient places of worship in C. σ. 1, ἀρ. 1 καὶ σ. 11 ἀρ. 10) μετὰ χιλίων καὶ πλέον εἰδωλίων, ἀποκειμένων τῶν πλείστων ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ καὶ καί τινων ἐν τῷ Κυπριακῷ (βλ. Catalogue ἀρ. 3001 - 15 σ. 107), Ἄχνα δ' ἐλέγετο καὶ ἡ Κάσος. Plinius 5, 31, 36.

Βᾶσα καλοῦνται δύο κῶμαι (Κλ. καὶ Λμ.) κείμεναι ἐντὸς μικρῶν κοιλάδων, ἑτέρα Γεροβᾶσα (Κλ.) καὶ ἄλλη κατὰ συγκοπὴν Γερᾶσα (Λμ.) ἀντὶ Γερο(β)ᾶσα, ἀμφότεραι ἐντὸς χαραδρῶν (τοῦ Ξεροῦ καὶ τοῦ Γαρύλλη). Γεροβᾶσα δὲ λέγεται καὶ τοποθεσία πρὸς Α. τῆς Ἀμαργέττης, ὅπου ἵσταται «πέτρα τρυπητὴ» (βλ. Max Ohnef. Richter, Kypros, σ. 116). Καὶ ἡ μὲν λέξις «ἱερὸς» εἶν' εὐδιάκριτος, ἡ δὲ «βᾶσα» εἶν' ἁπλοποίησις τοῦ «βᾶσσα» (ἤτοι βῆσσα, δασώδης κοιλάς, περὶ οὗ ὅρα Curtius, ἔνθ' ἀνωτέρω σελ. 474), καθὼς Βᾶσσαι ἐκαλεῖτο τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ἐπικουρίου. Παυσ. 8, 41, 7. Ἡ ἁπλοποίησις τοῦ σ ἔγεινε κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὴν κατάληξιν -ᾶσα (βλ. κατωτέρω Πλατανιστᾶσα, Μαραθᾶσα), καθὼς καὶ ἡ -οῦσσα ἔγεινεν -οῦσα κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὴν μετοχήν. Γνωστοῦ ὄντος πόσον οἱ ἀρχαῖοι Κύπριοι ἐσέβοντο τὰ δάση (πρβ. Ἀπόλλων Ὑλάτης καὶ Max Ohnef. Richter Kypros σ. 117) εὐκόλως ἐξηγεῖται πῶς ἀπεδόθη τὸ ἐπίθετον ἱερὰ εἰς τὸ βᾶσσα (πρβ. καὶ Γεροσκήπου) καὶ πῶς αἱ Βᾶσαι εἶναι πολλαί. Ἡ Βᾶσα (Κλ.) ὑπῆρξε φέουδον τοῦ Jean de Ibelin (Mas. L. III 648) ἀλλ' ἀναφέρεται ὡς Vace, ἀνήκουσα εἰς τοὺς ῥῆγας (III, 187). Ἐκ τοῦ «βᾶσα» καὶ τοῦ «καλὸς» φαίνεται συντεθειμένη καὶ ἡ Καλαβασό (Λν) ὅπου εὑρέθησαν Μυκηναϊκῶν χρόνων ἀγγεῖα (βλ. C. Museum Catalogue 187).

Ἡ δὲ Βώνη (Κθ.), ἣν ἀνασκάψας ὁ Max Ohnef. Richter τῷ 1883, ἀνεκάλυψεν ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ πολλῶν ἀγαλμάτων καὶ ἐπιγραφῶν (βλ. Ancient places σ. 2 κέξ. N° 2, καὶ Kypros, the Bible and Homer, τόμ. II, pl. V) ἐλέγετο καθὰ νομίζομεν «Βωδώνη» ὅπερ ἦτο προφορὰ τοῦ «Δωδώνη» (βλ. G. Curtius, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 484). Ἡ πτῶσις τοῦ δ μεταξὺ δύο φωνηέντων εἶναι κανονικὴ (βλ. Ἀθηνᾶς ϛ' 150), ἐπικρατεῖ δὲ πρὸ πάντων ἐν Κυθρίᾳ καὶ Μεσαριᾷ· πρβ. κου(δ)ούνιν - κούνιν.

Ἡ Γαλάδκια (Κπ.) σήμερον τουρκοχώρι, μνημονεύεται καὶ ἐπὶ

τῆς Φραγκοκρατίας (Mas L. III 508) « Galatia », πιθανώτατα δὲ ὑπῆρχε καὶ ἐν Κύπρῳ, ὡς ἐν Φρυγίᾳ, ἐπαρχία Γαλατία· διότι καὶ ἡ ἐν Σολίᾳ Γαλάτα (Λκ.) προϋποθέτει οἰκιστὴν Γαλάτην (πρβ. κατωτέρω κώμην Ἀρχιμανδρίταν ἔκ τινος Ἀρχιμανδρίτου), κατὰ δὲ τὴν «Ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ, Ἐνετίῃσιν, ͵αχξζ'» σ. ιε', ὁ ἅγιος κατήγετο «ἀπὸ κώμης Λαμπάδος. . . τῶν γαλατῶν ἐπαρχίας».

Ἡ Γιαλιὰ (Χρ.), ἀπέχουσα μόλις ἓν ἀγγλικὸν μίλιον ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Χρυσοχοῦς, καὶ μνημονευομένη ὡς παλαιὰ μονὴ «Γιαλία» ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας (Βουστρ. 558), θὰ ὠνομάζετο Αἰγιαλία, ὡς ἡ τῆς Κορίνθου· (πρβ. αἰγιαλός - γιαλός).

Ἡ Δερήνια (Ἀμ.), φαίνεται προφορὰ τοῦ Γερηνία, ὡς ἐν τῇ Λακωνικῇ (πρβ. Δημήτρις - Γημήτρις).

Ἡ δὲ Δρύμου (Χρ.), σῴζει καὶ αὐτὸν τὸν τόνον τοῦ Δρύμος, ὡς ἐκαλοῦντο τρεῖς ἀρχαῖαι πόλεις ἀντὶ δρυμὸς (βλ. Lobeck. Patholog. sermonis graeci p. σ. 65), πράγματι δὲ παρ' αὐτὴν ὑπάρχουσι μεγάλαι δρύες, ἐνῷ τὸ δένδρον δὲν εἶναι συχνὸν ἐν Κύπρῳ. Ὁ Max Ohnef. Richter (Kypros the Bible and Homer, σ. 117), ἐνοησε τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἤκασεν ἀρχαῖον ὄνομα «Δρύμω» (!) Καὶ ἡ Δρυνιὰ (Πφ.), ἣν κακῶς ὁ Mas Latrie (l'île 177) γράφει «Θρηνιά», εἶναι καθαυτὸ «δρυμιά».

Δῦμες (πληθ.) λέγεται παλαιοτάτη κώμη (Κλ.) ὀνομασταὶ δὲ ἦσαν αἱ Δῦμαι τῆς Ἀχαΐας· ὁ πληθυντικὸς καὶ μάλιστα ὁ θηλυκὸς ἦτο ἀδύνατον νὰ δημιουργηθῇ κατὰ τοὺς νέους χρόνους. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τύμη (Πφ.) πιθανῶς ἦτο Δύμη, μεταβληθέντος τοῦ Δ ἐκ τῆς αἰτιατικῆς (τὴν Δύμην). Ἀξιολογωτάτη δὲ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Λυκόφρονος (στ. 586 κἑξ.) ὅτι ὁ Κηφεὺς καὶ ὁ Πράξανδρος, «ἀπ' Ὠλένου Δύμης τε» τῆς Ἀχαΐας ἦλθον εἰς Κύπρον. Πάντως οἱ ἄσημοι ἐκεῖνοι ἄποικοι ἔκτισαν ἐνταῦθα νέαν Δύμην.

Ἡ **Κ**ιὸ (Χρ.) κατοικεῖται νῦν ὑπὸ Τούρκων, οἱ ὁποῖοι τὴν ὀνομάζουσιν «Ἰστι**γκ**ιόν», ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἐπιγραφῇ (Mas L. III, 511) φέρεται Chio, γνωστοτάτη δὲ ἦτο ἡ Κίος τῆς Βιθυνίας, ὡς καὶ ἡ τῆς Μυσίας, ἧς ὁ κάτοικος ἐλέγετο « Κιώτης », ὅπως λέγεται καὶ τώρα.

Κοίλη (Πφ) λέγεται κώμη, ὑπερκειμένη θέσεως κοίλης, ἀπαράλλακτα δὲ Κοίλη ἐλέγετο συνοικία τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν.

Κολόσσιν (Αὐ.) λέγεται παλαιὰ κώμη, ὅπου ἵσταται ὁ πύργος τῶν Σπιταλιωτῶν, ὁ δὲ Κυπριανὸς (σ. 49) νομίζει ὅτι, ἐκλήθη παρὰ τῶν ἱππέων τῆς Ῥόδου εἰς μνήμην τοῦ ἐν Ῥόδῳ «Κολοσσοῦ»· ἀλλ᾽ οἱ Φράγκοι ἔγραφον Coloz ἢ Colos (Mas L. II, 5) προφανῶς οὐδὲν ἐννοοῦντες περὶ Κολοσσοῦ. Τὸ Κολόσσιν εἶν᾽ ἑλληνικὸν ὑποκοριστικὸν ἀρχαίου ὀνόματος Κολοσσαί, ὡς ὠνομάζετο γνωστοτάτη πόλις τῆς Φρυγίας.

Κολώνη (ἡ) λέγεται μικρὰ κώμη τῆς Πάφου (κακῶς παρὰ Σακελλ. Α′ 107, τὸ Κολώνι) καὶ τοποθεσία τῶν Ἄνω Κυθίδων καὶ τοῦ Στρουμπιοῦ, ἀπαράλλακτα δὲ Κολώνη, ὅπερ εἶναι σύστοιχον τοῦ Κολωνός, ὑπῆρχε πόλις ἐν Βιθυνίᾳ καὶ Μεσσηνίᾳ.

Ἡ Λεμῶνα (Κδ) καταπρασίνη, καὶ οἱ Λεμῶνες (Λκ) κείμεναι ἐντὸς κοιλάδος καταρρύτου, εἶναι πράγματι λειμῶνες (στὸ λλειμῶνα(ν) στὴλ Λειμῶναν, καὶ κατόπιν παρετυμολογικῶς Λεμῶνα), ἤδη δὲ οἱ ἀρχαῖοι καθιέρωσαν τὸ Λειμὼν καὶ ἐπὶ τριῶν πόλεων (βλ. Παυσ 2, 35, 3 «ὄνομα δέ ἐστι τῷ χωρίῳ Λειμών»).

Μαλοῦντες ὑπάρχουσι δύο (Ὀρ. Μαλοῦντα, καὶ Μσ. τουρκοχώρι Μελοῦντα) ὅπερ εὐκόλως ἐξηγεῖται, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν τὸν Μαλοῦντα Ἀπόλλωνα, ὅστις ἔδωκε τὸ ὄνομά του καὶ εἰς χωρία τῆς Λέσβου (πρβ. Θουκυδ. 3, 3 «οὔτε ἐς τὸν Μαλόεντα ἐξῆλθον»), καὶ τῆς Τρωάδος (Στράβ. 13, 603). Ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ θεὸς καὶ ἐπέζησαν αἱ κῶμαι, ὅπου ἦσαν οἱ βωμοί του, φυσικὰ μετεβλήθη καὶ τὸ γένος (πρβ. ἡ Σωτῆρα). Ὅτι δὲ πράγματι εἶναι ἀρχαῖοι οἱ συνοικισμοί, ἐμαρτύρησεν ἡ παρὰ τὸν Ἅϊ Γιάννην τῆς Μαλοῦντας (Ὀρ.) ἀνακαλυφθεῖσα νεκρόπολις, ἐξ ἧς λείψανά τινα (μὴ διακρινόμενα πλέον) ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Κυπριακῷ Μουσείῳ (βλ. Catalogue σ. 2).

Καὶ εἰς τὴν Μαλλιάν (Αὐ) ἀνακαλύπτονται ἀρχαιότητες· ἐνθυμούμενοι δὲ τἀνωτέρω (σ. 329) περὶ τῶν καταλήξεων -ία συνάγομεν ὅτι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα ἦτο Μαλλός, ὡς ἐλέγετο πόλις τῆς Κιλικίας (Παυσ. 1, 34, 3), ἧς νόμισμα εὑρέθη ἐν Κύπρῳ (βλ. Max Ohnef. Richter, Kypros τόμ. II pl. LXXXIII ἀρ. 13 καὶ Head - Σβορώνου Ἱστορ. τῶν νομισμ. Β′ 293).

Μέλανος καὶ Μέλανοι λέγονται πολλαὶ φαιοῦ χρώματος τοπο-

θεσίαι (στοὺς Μέλανους, ἐν Ἁγίᾳ Βαρβάρᾳ, Μέλανος παρὰ τὸ Κτῆμα), Μελαμιοῦ δὲ μικρὰ κώμη τῆς Χρυσοχοῦς· καὶ «Μελανία» ὑπῆρχεν ἐν Κιλικίᾳ, ὡς καὶ ἐν Ἀττικῇ καὶ Ἀμοργῷ.

Ἡ Μύρτου (Κν) μνημονεύεται καὶ ἐπὶ τῶν Φράγκων (Mas L. III 157 (1), γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι τὸ φυτὸν (myrtus communis) ἦτο ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης (Παυσ. 6, 24, 7) καὶ ὅτι Μύρτος ὠνομάζετο καὶ νησὶς τῆς Εὐβοίας. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις γινώσκομεν ἐν Κύπρῳ καὶ τοπικὸν ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος «Μυρτάτης» (βλ. Hogarth Dev. Cypr. 24).

Πενταδάκτυλον λέγεται τὸ πεντακόρυφον παρὰ τὴν Λευκοσίαν ὄρος καὶ κώμη Πεντάσκοινον ἀναφέρεται παρὰ Μαχαιρᾷ 71, σήμερον ἁπλῶς τσιφλίκκι (Λν), ὅθεν περιᾴδεται ἡ τεραστία «κουφὴ τοῦ Πεντασκοίνου, ποῦ ἔφαν πέντε γαούρκα μὲ πέντε ἀσκιά»· ἀπαράλλακτα δὲ Πενταδάκτυλον καὶ Πεντάσχοινον μνημονεύεται ὡς ὄρος καὶ τοποθεσία (τῶν ἑλληνικῶν χρόνων) τῆς Αἰγύπτου (Plinius 6, 29, 36)

Τὸ Πέρκαμον (Ἀμ) σήμερον τουρκοχώρι, πάντως ἦτο ἀρχαία κώμη (Oberhummer, Aus C II 452) καλουμένη Πέργαμον, ἐξ αὐτῆς δὲ πιθανῶς ἀπεκομίσθη καὶ ἡ Παναΐα ἡ Περκαμηνιώτισσα (βλ. κατωτ.).

Ἡ δὲ Πύλα (Λν.), ὑπάρξασα φέουδον ἐπὶ τῶν Φράγκων γραφομένη Pila (βλ. Assises I 545, II 452, 464, 471, Mas L. II 397, 483, Μχ. 385) Les Piles (Δουκαγγίου Les familles d'outre mer σ. 328), κατῳκημένη δὲ καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. ὡς ἀποδεικνύουσι πολυάριθμα εὑρήματα (βλ. G. Colonna Ceccaldi Monuments antiques de Chypre, Paris 1882, σ. 21) πάντως ἐλέγοντο Πύλαι, ὡς αἱ τῆς Κιλικίας, καὶ αἱ Σύριαι, αἱ Θερμαὶ κτλ., καθὸ ἀνοίγουσαι τὴν λοφοσειρὰν τὴν χωρίζουσαν τὴν παραλίαν τοῦ Κιτίου ἀπὸ τῆς ἐντὸς πεδιάδος τῆς Μεσαριᾶς. Ὁ τύπος Πύλα εἶναι νεώτερος ἑνικὸς τοῦ Πύλες (πρβ. τὸ les Piles), καὶ οὐχὶ δωρισμός. Ἐπίσης ἀρχαῖος εἶναι καὶ ὁ Τρίπυλος, κορυφὴ δύο ὥρας Δ. τοῦ Κύκκου.

Καὶ ἡ Σίντα (Μσ.) σήμερον τουρκοχώρι, ἀλλὰ μνημονευομένη πολλάκις ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς κειμένοις, ἑλληνικοῖς (Μχ. 68, 286, 385) καὶ φραγκικοῖς ὡς Sindes ἢ Scinta (βλ. Lignages, chap. 40

Assises II 473, Mas. L. II 532 σημ. 8, III 253 de Sindés) παλαιότατα δὲ τῷ 1196 ἐν τῇ παπικῇ βούλλᾳ (Mas. L. III 602 4), ὡς ἀπέδειξαν αἱ γενόμεναι ἀνασκαφαί, ἦτο πόλις ἤδη ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ προτοῦ (βλ. Cyprus Museum Catalogue σ. 12), καθὰ νομίζομεν ὁμώνυμος πρὸς τὴν ἐν Πισιδίᾳ Σίνδαν (Στράβ. 12, 570, 13, 630). Ὁ John L. Myres (ἔνθ' ἀν.) εἰκάζει Σόανδος (Soandos) ἀλλ' ἄνευ μαρτυρίας.

Τὸ Σούνιν (Αὐ.) εἶναι ἤδη κατεστραμμένον, ἀλλὰ πιθανώτατα ὑπῆρξε Σούνιον, ὅπως, πλὴν τοῦ Ἀττικοῦ, ὑπῆρχε καὶ ἐν Πάρῳ.

Ὁ Στρόβολος (Κθ.) παρὰ Μαχαιρᾷ, 82, 84 γράφεται «Στρόβιλος» καὶ παρ' Amadi 253, 401 Strovilo, Στρόβιλος δὲ ἦτο πόλις ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ, μνημονευομένη καὶ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν· πάντως δὲ ἀμφότεραι ὠνομάσθησαν ἐκ πεύκης, ἧς εἶδός τι ὠνόμαζον στρόβιλον οἱ ἀρχαῖοι (Διοσκορ. 1, 86) πρβ. καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ «Στροβίλι».

Ἡ Ταύρου (Κπ.) πρὶν ἢ συνοικισθῇ θὰ ἐλέγετο ἀρσενικῶς ὁ Ταῦρος, εἶναι δὲ περίεργον ὅτι οἱ κάτοικοι ἀποδίδουσι τὸ ὄνομα εἰς δύο παρὰ τὴν ἐκκλησίαν μονολίθους, «ποῦ λαλοῦσιν πῶς ἦταν ταῦροι, ποῦ ἐκουτουλλίζουνταν κ' ἐπετρωθῆκαν», κατὰ μίμησιν τοῦ ἀπέναντι ἐν Κιλικίᾳ ὄρους.

Ἡ Τραπέζου (Κπ.) κώμη τῆς Ἀμμοχώστου καὶ ἡ Τραπέζα τῆς Κερυνίας (ἐκ τῆς γενικῆς, ἡ Τράπεζα, τῆς Τραπέζας, ἡ Τραπέζα ἢ τῆς Τραπέζου(ς) ἡ Τραπέζου· βλ. Ἀθηνᾶς Η' σ. 436) καὶ ἡ τοποθεσία Τράπεζα τῶν Ἄνω Κιδίβων, καὶ ὁ Τράπεζος καὶ ἡ Τραπεζώνη τοῦ Πισσουριοῦ, καὶ ὁ Τραπεζίτης τῆς Μηλιοῦς εἶναι πᾶσαι ὀροπέδια καὶ πάντως ὠνομάσθησαν «ἀπὸ τῆς ὁμοιότητος» ὡς ἔλεγεν ὁ Στράβων 16, 571 περὶ τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ Τραπεζῶνος. Τράπεζα ὑπῆρχε καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἡ δ' ἐν Ἀμμοχόστῳ μαρτυρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν Φράγκων (Μχ. 385 Τράπεζα καὶ Mas L. II 532, Trapesa).

Καὶ ὁ Τράχωνας (Κθ.) ὅστις, ἐπίσης μνημονεύεται πολλάκις ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας (Mas L. III 209 (4) Μχ. 277. Βουστρ. 503 «τοῦ Τραχώνου») πάντως ἦτο Τράχων, τί ἐσήμαινε δὲ Τράχων ἑρμηνεύει καὶ πάλιν ὁ Στράβων 16, 755 ἐκ τοῦ Τραχών, ἤτοι ἔδαφος τραχὺ καὶ πετρῶδες (βλ. καὶ Ἰώσηπ. 13, 16, 5) ὡς εἶναι πράγματι ὁ Τράχωνας, καθὼς καὶ τὰ δύο Τραχώνια (Λμ. καὶ Κθ.) ὧν

ἐν ἀνῆκεν εἰς τοὺς Τεμπλιώτας (Mas L. II 110). Τοποθεσία Τραχώνια ὑπάρχει καὶ ἐν Μόρφου καὶ Φιλιᾷ, Τράχωνας ἐν Παλαικύθρῳ, Ἁγ. Τύχωνι, Ἁγ. Μάμαντι κτλ.

Φάσ(η)λι (τῆς Φάσηλις) εἶν' ἐρημωμένη κώμη (Χρ.) ἧς ὁ κάτοικος (ὑπάρχουσι μόνον ὀλίγοι Τοῦρκοι) λέγεται Φασλίτης, ἀλλὰ βεβαίως ὑπῆρξεν ὁμώνυμος πρὸς τὴν Φάσηλιν, τὴν γνωστὴν πόλιν τῆς Λυδίας (παρὰ τὴν Παμφυλίαν) ἧς ἐπίσης ὁ κάτοικος ἐλέγετο Φασηλίτης.

Ὁ Φοίνικας εἶναι σήμερον τουρκοχώρι (Πφ.) ἀλλ' ἐπὶ τῶν Φράγκων ἀπετέλει μετ' ἄλλων κωμῶν τὴν Commandaria della Finicha (Mas L. III 503) ἀνήκουσαν μέχρι τοῦ 1313 εἰς τοὺς Τεμπλιώτας, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς Σπιταλιώτας, ὠνομάσθη δὲ τοιουτοτρόπως πάντως ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἔκ τινος ἐκεῖ φοίνικος, ὅπως καὶ ὁ Φοῖνιξ, ὁ λιμὴν τῆς Κρήτης καὶ ὁ Φοῖνιξ, ἡ κώμη τῆς Καρίας· Φοίνικας λέγεται καὶ τοποθεσία τοῦ Ἁγ. Θεράποντος.

Χάρκια (Κν.) εἶναι Χάλκεια ἢ Χαλκία, ἄλλος τύπος τοῦ Χαλκίς, ὑπάρχει δὲ καὶ τοποθεσία Χάρκη (ΝΑ. τοῦ Προδρόμου τῆς Μαραθάσας) ὅπου καταρρέει τὸ ψυχρότατον «νερὸν τῆς Χάρκης», ἤτοι Χάλκης.

Ταῦτα λοιπὸν εἶναι τὰ συμπίπτοντα πρὸς ἄλλας ἀρχαίας ἑλληνίδας πόλεις ὀνόματα κυπριακῶν πολισμάτων. Ἀναθεωροῦντες δὲ ἤδη αὐτά, παρατηροῦμεν ἀμέσως, ὅτι τὰ πλεῖστα ταὐτίζονται πρὸς πόλεις ἔνθεν μὲν τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἰδίως τῆς Ἀρκαδίας, ἔνθεν δὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἰδίως τῆς πρὸς νότον. Οὕτως ἡ Αἰγιαλία, ἡ Γερήνια, αἱ Δῦμαι, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Κολώνη ἦσαν πόλεις πελοποννησιακαί, ἀρκαδικαὶ δὲ τοπωνυμίαι ἦσαν αἱ Βᾶσσαι, ἡ Δρύμος ὁ λειμών, ὁ Μαλοῦς καὶ ἡ Τράπεζα. Ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι Κύπριοι κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (7,90) ἔλεγον ὅτι κατήγοντο «οἱ μὲν ἀπὸ Σαλαμῖνος καὶ Ἀθηνέων, οἱ δὲ ἀπὸ Ἀρκαδίας, οἱ δὲ ἀπὸ Κύθνου». Τὴν συγγένειαν ταύτην τῶν Κυπρίων πρὸς τοὺς Ἀρκάδας μαρτυρεῖ σήμμερον περιφανῶς καὶ ἡ παλλαπλῆ ὁμοιότης τῆς ἐπὶ τῶν κυπριακῶν ἐπιγραφῶν ἀναγνωσθείσης διαλέκτου πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀρκαδικήν.

Ἡ κυπριακὴ γραφὴ καὶ διάλεκτος ἦτο παραπλησία πρὸς τὴν τῆς Λυκίας καὶ Παμφυλίας (βλ. Sammlung der Griechischen Dia-

lect-Inschriften von Dr. Hermann Collitz. Heft IV). Ἀλλὰ καὶ τἀρχαιότατα εἰδώλια τῆς Κύπρου ὁμοιάζουσιν ἐντελῶς πρὸς τὰ τῆς Φρυγίας. «Many engraved cylinders of the later Bronze Age in Cyprus are practically indistinguishable from those of the mainland of Asia Minor» (C. Museum Catalogue σ. 19). Τοῦτ' αὐτὸ παρετήρησε, συγκρίνων τὴν τέχνην ἰδίως τῶν ἀγγείων ὁ Reinhold Fr. von Lichtenberg, καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐκ τῆς νοτίας Μικρᾶς Ἀσίας κατέβησαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Κύπρου. (βλ. Beiträge zur ältesten Geschichte von Kypros, Berlin, 1906 σ. 42) Τοῦτο περίπου ἐπεχείρησε ν' ἀποδείξῃ καὶ ὁ Κύπριος ἀρχιμανδρίτης Ἱερώνυμος Μυριανθεὺς (Περὶ τῶν ἀρχαίων Κυπρίων, ἐν Ἀθήναις, 1868) ἐπιστήσας τὴν προσοχὴν καὶ εἴς τινας ὁμοιαζούσας τοπωνυμίας (σ. 45) Ἀλλ' ἤδη νομίζομεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς συγγενείας Κυπρίων καὶ Φρυγῶν καὶ Λυκίων καὶ Κελίκων, ἡ τοσοῦτον ἐκ τῆς γειτονίας πιθανή, καταντᾷ μονονουχὶ βεβαιότης, ἀφοῦ ἀνευρέθησαν καὶ ἐν Κύπρῳ Ἀπαισός, Ἄσσος, Αὐλών, Γαλατία, Κίος, Κολοσσαί, Μαλλός, Μελανία, Πέργαμον, Πύλαι, Σίνδα, Στρόβιλος, Ταῦρος καὶ Φάσηλις.

Διότι λόγος τῆς ὁμωνυμίας ἦτο βεβαίως ὅτι φυλαί τινες ἢ πατριαί, διωκόμεναι ἐκ τῶν ἑστιῶν αὐτῶν, ἔπλεον εἰς Κύπρον, ὅπου συνοικιζόμεναι παρέδιδον μετὰ τῶν ἄλλων ἐθίμων καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν παλαιῶν πατρίδων. Γνωστὸς εἶναι ὁ λόγος τῶν ἐν Κύπρῳ ποτὲ οἰκησάντων Τελχίνων» (Παυσ. 9, 19 1) καὶ τῶν Ἀζάνων, τῶν ἐξ Ἀρκαδίας ἐλθόντων εἰς τὴν Φρυγίαν (Παυσ. 8, 4, 3). Ἀλλὰ καὶ «ἐκπεσόντων Δρυόπων (λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης 4, 37) οἱ μὲν εἰς τὴν Εὔβοιαν καταντήσαντες ἔκτισαν πόλιν Κάρυστον, οἱ δὲ εἰς Κύπρον τὴν νῆσον πλεύσαντες καὶ τοῖς ἐγχωρίοις ἀναμιχθέντες, ἐνταῦθα κατῴκησαν». Οἱ Δρύοπες ἐν Μεσσηνίᾳ ἔκτισαν Ἀσίνην, πιθανώτατον ἄρα ὅτι καὶ ἐν Κύπρῳ αὐτοὶ ὠνόμασαν τὴν Ἀσίνην (βλ. Engel 1, 224). Ἀλλὰ καὶ ὀνομαστὶ ἀνέφερεν ἡ παράδοσις ὅτι «χειμὼν Ἀγαπήνορα καὶ τὸ Ἀρκάδων ναυτικὸν κατήνεγκεν εἰς Κύπρον καὶ Πάφου Ἀγαπήνωρ ἐγένετο οἰκιστής» (Παυσ. 8, 5, 2). Εἴδομεν δὲ καὶ τὸν Κηφέα, ἐλθόντα μετὰ τοῦ Πραξάνδρου καὶ ἄλλων «ἀνωνύμων σπορῶν» ἐκ Δύμης τῆς Ἀχαΐας εἰς τὴν Κύπρον. Ἐὰν ἡ

Κλειὼ ἐνίοτε μαντεύῃ, δικαιούμεθα ὑπὸ τὸ χῶμα τῶν κυπριακῶν Δυμῶν νὰ ζητήσωμεν τὴν κόνιν τοῦ Κηφέως.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀνωτέρω, κατ' ἀνάγκην ἀρχαῖα πρέπει νὰ θεωρήσωμεν καὶ ὅσα ὀνόματα θέσεων ἢ κωμῶν εἶναι λέξεις πρὸ μακροῦ κατηργημέναι, ὡς προσηγορικά. Οὕτω λ. χ. ὁ ἀμίαντος σήμερον ὀνομάζεται παμπακόπετρα, ἀλλ' ἡ θέσις ὅπου ὑπάρχει (ΒΔ. τοῦ Πελεντρίου) καὶ ὅθεν ἐποίουν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοσκορίδου 5, 154 ὑφάσματα «μὴ κατακκιόμενα» λέγεται Ἀμιάντος. Ἐκεῖ ὁ Στέφανος Λουζινιανός, Chor. 17[6], ὁ Mariti σ. 208 καὶ ὁ Κυπριανὸς σ. 48 θέλουσι μεγάλην πόλιν.

Ἀμμόχωστος ἐκαλεῖτο βεβαίως ὁ λιμήν, ὡς ἐκ τῆς πλείστης ἄμμου ἥτις πολλάκις κατέχωσεν αὐτόν, καλύπτουσα τὴν ὅλην παραλίαν (Oberhummer die in C. 119)· ἡ λέξις εὑρίσκεται παρέγγραπτος παρὰ Πτολεμαίῳ 5, 14, 3 καὶ ἐν ἀνωνύμῳ σταδιασμῷ (An. stad. maris magni ἐν Geographi Graeci minores, ἔκδ. Müller, 304)· λησμονηθέντος δέ, ὡς φαίνεται, τοῦ ὀνόματος τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου Ἀρσινόης, ὠνομάσθη Ἀμόχωστος καὶ ἡ ὅλη πρὸς τιμὴν ἐκείνης κτισθεῖσα ἐκεῖ πόλις. ἔκτοτε δὲ μετέβαλε καὶ τὸ γένος, ὥστε παρέμεινεν ἡ Ἀμόχουστο· Οἱ Φράγκοι ὠνόμαζον αὐτὴν Famaguste (Mas L. II 214 κλ.), οἱ δὲ Τοῦρκοι Magusa.

Ἄρσος λέγονται δύο κῶμαι (Κλ. καὶ Μσ.) παραδίδονται δὲ περισσότερα τοῦ ἑνὸς ἱερὰ ἄλση ὡς ὑπάρχοντα ἐν Κύπρῳ· (οὕτως ἐν Ἀρσινόῃ καὶ ἐν Ἰδαλίῳ· Στράβων 14, 6, 3). Παναγιὰ τ' Ἄρσου ὑπάρχει καὶ ἐν Κῷ. Τὸ δὲ ρ ἀντὶ λ φαίνεται παλαιόν, διότι καὶ παρὰ Ἡσυχίῳ φέρεται «ἄρσεα· λειμῶνες» βεβαίως ἐκ τῆς ῥίζης ἀρδ- (βλ. καὶ G. Curtius ἔνθ' ἀνωτ. σ. 354)· ἄλλως δὲ ἡ ἐναλλαγὴ λ καὶ ρ ἦτο συνηθεστάτη· πρβ. Jean Psichari Essai. . . sur le changement de λ en ρ, σ. 305 [16]. Καὶ ἴσως τὸ χωρίον τοῦ Φωτίου (Βιβλ. 190 σ. 153) ὅτι ἡ Ἀφροδίτη ηὗρε τὸν Ἄδωνιν νεκρὸν «ἐν Ἄργει πόλει τῆς Κύπρου ἐν τῷ Ἐριθίου Ἀπόλλωνος ἱερῷ» πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς «Ἄρσει» καὶ νὰ νοηθῇ τὸ Ἄρσος τῆς Μεσαριᾶς, ὅπου πράγματι ὁ Max Ohnef. Richter (Anc. places σ. 12 ἀρ. 18) ἀνέσκαψε τέμενος ἄρρενος θεοῦ. Ὑπὸ τῶν Φράγκων τ' Ἄρσος ἐγράφετο Tarse ἢ Tarce (Mas L. III 32, 60, 251).

Ὁ Γερόλακκος (Ὀρ.) ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ φέρεται Hiero-

lakko (Mas L. III 512), ἐξ οὗ πειθόμεθα ὅτι τὸ πάλαι ἐλέγετο «Ἱερὸς Λάκκος» καθὼς «Ἱερὸς κῆπος», «Ἱερὰ βᾶσσα», καὶ ἐν Λυκίᾳ «Ἱερὰ ἄκρα» καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ 3, 88 «Ἱερὰ νῆσος», ὅπως πάντως ἐλέγετο καὶ τὸ ἀπέναντι τῆς Πέγειας νησίδιον Γερόνησος, ὡς ἱερὰ πιθανῶς τῆς Ἀφροδίτης νῆσος.

Καὶ ἡ Γερμασόγεια (Λμ.) ἡ παρὰ Mas Latrie (II 110) φερομένη Hiermassoia, παρ' Amadi δὲ (290, 3) Geromassoia, ἐλέγετο πιθανώτατα «Ἱερομεσόγεια».

Ἡ Γύψου εἶναι κώμη (Ἀμ.), ἧς οἱ ΒΔ. λόφοι λέγονται Ὕψαροι· τὴν δὲ Κυπρίαν γύψον ὁ Θεόφραστος (περὶ λίθων 64) λέγει «περιφανεστάτην»· ἀλλ' ἐνῷ ἡ γύψος σήμερον λέγεται ἀρσενικῶς ὁ ὕψος, ἡ θέσις, ὅπου ἐξήγετο, καλεῖται ἀκόμη Γύψου, καθὼς Πάφου.

Ὁ Δαυλὸς (Κπ.) θὰ ἐσήμαινε πυκνόν, δασώδη τόπον, ὅπως ἡ Δαυλὶς τῆς Φωκίδος· βλ. G. Curtius, σ. 233.

Ἐπίσης δὲ ὁ Δωρὸς (Κλ.) καὶ ἡ Δωρὰ (Αὐ.) θὰ ἦτο σύστοιχον τοῦ Δωρίς, ἥτις κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Κουρτίου (σ. 239) ἐσήμαινε Holzland, Waldland. Ἴσως δὲ δύναταί τις νὰ παραβάλῃ καὶ τὸν Δωρίσκον τῆς Θράκης, καίτοι παρ' Ἡροδότῳ (5. 38 καὶ ἀλλαχοῦ) φέρεται διὰ ο. Ἐὰν αἱ ἐτυμολογίαι αὗται εἶναι ἀληθεῖς, αἱ τοιαῦται τοπωνυμίαι πιστοποιοῦσι τὴν ὁμόφωνον βεβαίωσιν τῶν παλαιῶν, ὅτι ἡ Κύπρος ἦτο δασωδεστάτη. Ἡ Δωρὰ μνημονεύεται τῷ 1473 ὅτε ἐδόθη καὶ τῷ 1474, ὅτι ἀφῃρέθη ἀπὸ «τοῦ μισὲρ Φιλίππου Ἀποδεχάτορου» (Βουστρ. 495, 529).

Ἡ δὲ Εὐρύχου (Λκ.) ἥτις ἦτο φέουδον ἐπὶ τῶν Λουζινιανῶν (Mas L. III 295 Evrikou), φαίνεται συντεθειμένη ἐκ τοῦ «εὐρὺς» καὶ «χοῦς», ἀλλ' ἴσως εἶναι παρηλλαγμένη.

Ἡ δὲ Θελέτρα (Πφ.) ἔτρεψε κατὰ συχνὴν ἀνομοίωσιν τὸ πρῶτον ρ ἀντὶ «θερέτρα», ἤτοι θέρετρον τῶν ποιμνίων, ὅπως εἶναι πράγματι, τῆς κώμης ἡ τοποθεσία ἕνεκα τῶν ἐκεῖ καταρρεόντων ὑδάτων καὶ τῶν λιβαδίων· ἐπὶ τῶν ῥηγῶν ἀνῆκεν εἰς τὸν κόμιτα τῆς Ἐδέσσης (Mas L. III 511).

Καὶ ἡ Καλοψίδα (Λν.) ἥτις ἐπὶ τῶν Φράγκων ἀνῆκεν εἰς τὸν comte de Jaffa (Mas L. III 368 Βουστρων. 512)· τῷ δὲ 1425 ἐκάη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (Μχ. 385), προφανῶς εἶναι λέξις ἀρχαϊκή,

ἤτοι «καλοψίς», θέσις, παρέχουσα καλὰ ὄψα (ὡς πρὸς τὸν τύπον πρβ. τὸ «παροψίς»).

Καὶ τὰ Κατύδατα (Λκ.), τὰ ὁποῖα μνημονεύονται καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἐπιγραφῇ (Mas L. III 506), εἶν' ἀρχαία τοπωνυμία, προελθοῦσα ἐκ τῶν καταφερομένων ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ Καρκώτη, ἦτο δὲ καὶ ἀρχαῖος συνοικισμός, ἀφοῦ ἐκεῖ ἀνεκαλύφθη νεκρόπολις τῶν πτολεμαϊκῶν χρόνων (βλ. Catalogue of the C. Museum σ. 4, σ. 171).

Ἐπίσης ἡ Κοφίνου (Λν.) φαίνεται ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ λόφου, δοθὲν ἐκ τῆς ὁμοιότητος πρὸς κόφινον καὶ ἀπομεῖναν ἐκ τῆς γενικῆς. Ἡ κώμη μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ 68, (κακῶς Κορφίνουν) ὡς ἔχουσα τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Ἡρακλείου.

Καὶ εἰς τὴν Κό**χχ**ην (Λν.) ἀνεκαλύφθη ἑλληνοφοινικικὴ νεκρόπολις καὶ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος (βλ. Reinach, Chroniques d'Orient p. 187 καὶ Max Ohnef. Richter, Anc. places σ. 13 ἀρ. 20, Kypros, B. and Homer, 319) ἐξ οὗ πιθανῶς καλουμένου Κόγχης διὰ τὸ σχῆμα ὠνομάσθη καὶ ἡ κώμη Κόγχη. Τὸ γ ἐνωρὶς ἀφωμοιώθη εἰς χ (πρβ. ἀσυχχώρητος - ῥέχχω), τὸ δὲ διπλοῦν χχ πρὸ τοῦ i καὶ e προφέρεται ὡς ἰταλικὸν sc (πρβ. ἀ**χχ**έλιν τυ**χχ**αίνει, βλ. καὶ Ἀθηνᾶς ϛ' σ. 152). Καὶ παρὰ τὸ Πισσούρι ὑπάρχει τοποθεσία Κο**χχ**ες.

Λάσα (Χρ.) λέγεται κώμη κειμένη ἐπὶ ὀροπεδίου, μνημονευομένη δὲ καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 505)· Λάσα δὲ κατὰ τὸν Ἡσύχιον εἶναι ταὐτὸν τοῦ Λάρισσα, ἤτοι ἀκρόπολις.

Καὶ ἡ Λόφου (Κλ.) εἶναι τῷ ὄντι λόφος, ὅπερ ἤδη εἶναι λέξις ἄχρηστος.

Ἡ Μελάντρα (Χρ.) ἔχει δρῦς, ἀρχικῶς δὲ θὰ ὑπῆρχεν ἐκεῖ ὀνομαστός τις μελάνδρυς.

Ἡ δὲ Νήσου (Κθ.) περιβαλλομένη σχεδὸν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Γιαλιᾶ ἴσως τὸ πάλαι καθ' ὁλοκληρίαν ἦτο ποταμία νῆσος. Ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐλέγετο Nison (Mas L. II 431, III 251), τῷ δὲ 1459 ἐξεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Τζάκου τοῦ νόθου εἰς τὸν «Νικολὸ τὲ Μοράπιτον» (Βουστρ. 444).

Καὶ ἡ Ὀδοῦ (Λν.) ἤτοι ὁδὸς (ἐκ τῆς γενικῆς) προφανῶς, ἀπεδίδετο εἰς τὴν θέσιν ἀρχαίας ὁδοῦ, παρέμεινε δὲ ὡς ὄνομα κώμης καὶ ἀφοῦ εἰσήχθη τὸ λατινικὸν στράτα.

Καὶ τὸ Ὅμοδος περιέχει βεβαίως τὴν λέξιν ὁδὸς μετὰ τοῦ ἀθροι-

στικοῦ ὁμο-. Ὅτι δὲ ἡ λέξις ἐδασύνετο μαρτυρεῖ ἡ γραφὴ Homodos τῶν Φράγκων βλ. Amadi 494.

Καὶ ἡ Παλόδκια (Λμ.) κεῖται εἰς τὸ ἄνοιγμα στενῆς παρόδου (ἀρχομένης ἀπὸ τῆς Ἁγίας Φύλας), ἥτις ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἐλέγετο παροδία.

Ὁμοίως παρέμεινε τὸ Πέρα πεδὶν (Κλ.), πεδίον ἀληθῶς σχετικῶς πρὸς τὰ ὀρεινότερα (τὲς Πλάτρες), καὶ ἀφοῦ ἐπεκράτησε τὸ λατινικὸν κάμπος.

Καὶ ὁ Πολύστυπος (Μφ.) κώμη ἀμπελόφυτος, σημαίνει τόπον ἔχοντα πολλὰς στύπας, λέξιν, ἥτις ἔπειτα ἐλέχθη στούπα ἢ κουζούπα. Οὕτως ἐν τῇ Τυπικῇ Διαθήκῃ Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου σ. 6 φέρεται «στούπαις».

Ἡ δὲ Τριμήκλινη (Κλ) οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ Θερμὴ κρήνη (πρβ. τέρμινθος - τριμίθθιν) ὁποῖον εἶναι τὸ ΒΔ. τῆς κώμης λεγόμενον Ἁγίασμαν τῆς Παναΐας, καὶ τὸ πλησίον τοῦ ναΐσκου τοῦ ἁγίου Μνάσωνος, ἀμφότερα θεωρούμενα ὡς ἰαματικὰ τῆς θέρμης· καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 506) φέρεται κώμη Themocrini, ἀλλ' ὡς ὑπαγομένη εἰς τὸ baliazzo di Crusocho. Καὶ ἐν Κερυνίᾳ ὑπάρχει κώμη Κρηνίν, ἔχουσα ἀέναον κρήνην, πηγάζουσαν ἐκ τῆς ὑπερκειμένης ὀροσειρᾶς.

Καὶ ἡ Τύμπου (Κθ.) ἤτοι τύμβος παρέμεινεν ἔκ τινος ἀρχαίου τύμβου, ὡς καὶ ἡ Λετύμπου (Πφ.) ἐκ τοῦ τύμβου τοῦ Κηρύκου καὶ τῆς Ἰουλίττης (βλ. κατωτ.), ἡ δὲ μεταβολὴ τοῦ γένους ἐπῆλθεν ἀφ' ἧς ἐσχηματίσθη κώμη (πρβ Λόφου).

Ἀρχαῖα εἶναι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἑξῆς τοποθεσιῶν· Ἴλιγγας (Πισσούρι), Κερώνια (Κτῆμα) ἐν τῇ ἐνετικῇ ἐπιγραφῇ casal Chiero -gnia (Mas L. III 507): Κλίμακα (Ν τῆς Τσάδας), Κόχλακας (Χρυσοχοῦ), Φάραγγας (μεταξὺ Ἄχνας καὶ Ἀχερίτους) ὅπου ὁ Al. Cesnola ηὗρεν ἱερὸν Ἀρτέμιδος Κυβέλης, οὗ τὰ πλούσια εὑρήματα ἀπήχθησαν εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον (βλ. M. Ohnef. Richter, σ. 12, ἀρ. 14).

Χάραβτι (ἁγιὰ Κατερῖνα τῆς Χαράβτου) ἢ Χάραβτες (στὲς) ὀνομάζεται μικρὸς ὅρμος τοῦ Τρικώμου καὶ ὁ ἐκεῖ σταθμὸς τῆς πρὸς τὴν Ἀμμόχωστον ὁδοῦ, πάντως ἐξ ἀρχαίου ὀνόματος Χάρυβδις· ὁ Σακελλάριος Α' 170 γράφει Χάρβυριν, τοιοῦτον ὅμως

ὄνομα δὲν ὑπάρχει· «Χάρβυρις» ὀνομάζεται παρὰ Σωζομενῷ 3, κεφ. 15, χωρίον τῆς Πάφου, ἔνθα κατὰ προτροπὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου «ἐφιλοσόφει» ὁ ἅγιος Ἱλαρίων. Ἀλλ' ἐν τῇ κώμῃ Ἐπισκοπῇ τῆς Πάφου (ὅπου κορυφή τις ὀνομάζεται μέχρι τοῦδε «μούττη ταῖ Λαρκὸς) ὑπάρχει σπήλαιον καλούμενον καὶ τοῦτο Χάραβτι.

Ἀρχαῖα φαίνονται καὶ τὰ φερώνυμα τοῦ «κώμη» καίτοι δὲν ἐμποροῦμεν νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς πότε ἡ λέξις ὑπεχώρησεν εἰς τὸ χωρικόν. Κώμη ὀνομάζονται δύο χωρία τοῦ Καρπασίου, ἐξ ὧν τὸ παραθαλάσσιον διακρίνεται ὡς Κῶμα τοῦ Γιαλοῦ· παραδόξως ὅμως ὁ Mas Latrie (l'île de Ch σ. 201, 1) νομίζει ὅτι la disposition des lieux autorise le χ (χῶμα τοῦ γ). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἄλλην Κώμην οἱ Τοῦρκοι πρὸς διάκρισιν προσέθεσαν (ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀγυιὰν) τὸ Κκεπὶρ (Kebir, μεγάλη)· ὁ κάτοικος ὅμως αὐτῆς λέγεται μέχρι σήμερον ἀρχαϊκώτατα Κωμήτης, ἐνῷ τῆς Κώμας τοῦ Γιαλοῦ Κωμιάτης.

Καὶ αἱ συνθέσεις Δίκωμον (Κν), Τρίκωμον (Ἀμ.), Πεντάκωμον (Λμ.) εἶναι κανονικώταται. Δίκωμον εἶναι ὁ συνδυασμὸς δύο κωμῶν, ἄνω καὶ κάτω, μνημονεύεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ, 292 καὶ τοῦ Amadi, 420 τῷ 1374 «al casal Dicomo». Τὸ δὲ Τρίκωμον ὑπῆρξε φέουδον τῆς χήρας τοῦ ῥηγὸς Ἀμωρῦ.

Καὶ ἡ Αὐτοκώμη εἶναι λέξις ὅλως ἀρχαϊκή, ὡς τὸ «αὐτόπολις» τοῦ Θουκυδίδου 5, 79· σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐν τῇ Ἐνετικῇ ἀπογραφῇ καὶ ἐν τῷ Συναξαρίῳ τοῦ ὁσίου Αὐξεντίου φέρεται Ναυτοκώμη (Naftocomi, Mas L. III 508 (8)· «ναυτοκώμη», Ἀκολουθίαι τῶν ὁσίων Ἀναστασίου, Χαρίτωνος, Αὐξεντίου καὶ Κενδέα... ἐκδοθεῖσαι ... δαπάνῃ τοῦ ... Ἀρχιεπισκόπου ... Χρυσάνθου... Ἐνετίῃσιν 1779, σ. 34, δίς)· σήμερον δὲ ὑπό τινων παρετυμολογεῖται καὶ γράφεται δῆθεν ὀρθότερον «Ἑπτακώμη» (ὅπερ ἐδέχθη καὶ ὁ Mas Latrie) καθὼς ἀκριβῶς ἐλέχθη καὶ τὸ «ἐφτάζυμο ψωμὶ» ἀντὶ αὐτόζυμον· βλ. Γ. Χατζιδάκην ἐν Πλάτωνι ϛ' (1884) 46.

Ἡ δὲ Λυθράγκωμη (Κπ) καὶ Ἔγκωμη (δύο κῶμαι. Ἀμ. καὶ Ὀρ.) εἶναι παραθέσεις παραμείνασαι ἐκ τῆς αἰτιατικῆς, τὴν Ἐρυθρὰν κώμην καὶ τὴν (Ν)έ(α)ν κώμην· πρβ ὁ Παχύναμμος, ἡ Παχειάγκαλαμη (τπθ. Ἀσγάτας), ἡ Μιάλημπη (τπθ. Πισσουριοῦ) ἐκ τοῦ στὴν με(γ)άλην πη(γή)ν, ἡ Μπὴ (τπθ. Γιαλούσας) ἐκ τοῦ

στὴν πη(γή)ν, ὁ Ἀϊμπιφάνις (Τρίκωμον), ὁ Ἀϊμπατέρας (Κώμη τοῦ Γιαλοῦ) κτλ. Τὸ α τοῦ νέα ὑπεχώρησεν εἰς τὸν τόνον τοῦ ε, τὸ δὲ ἀρκτικὸν ν ἐνομίσθη ὡς ἀνῆκον εἰς τὸ τήν, ἐνῷ ἐν συνθέσει λέγεται ἡ Πανα(γ)ία ἡ Χρυσονεγκωμίτισσα, εἰς τὴν Ἔγκωμην τῆς Ἀμμοχώστου· παράκειται δὲ ἡ Ἔγκωμη αὕτη παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σαλαμῖνα καὶ ἀνεκαλύφθησαν ἐν αὐτῇ πλουσιώταται ἀρχαιότητες, ἀποκομισθεῖσαι εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον. (βλ. Excavetions in Cyprus by Murray, Smith aad Walters, London 1900). Ἀλλὰ καὶ τοποθεσία τοῦ Ῥιζοκαρπάσου ὀνομάζεται Νάγκωμη. Τῆς δὲ Λυθράγκωμης τὸ λ προῆλθεν ἐξ ἀνομοιώσεως, τοῦ πρώτου ρ τοῦ ἐρυθρά, συνηθεστάτης καθ' ὅλον τὸν ἑλληνισμόν· (πρβ. λυθρίνι - ἐρυθρῖνος), ὅτι δὲ πράγματι τὸ ὄνομα εἶν' ἀρχαῖον μαρτυρεῖ ῥητῶς Στέφανος ὁ Βυζάντιος· «Ἐρυθρά πολις Ἰώνων ἔστι. . . καὶ Βοιωτίας καὶ Κύπρου ἄλλη· ἡ νῦν Πάφος»· καὶ ὁ Εὐστάθιος εἰς Ἰλ. Β 399 ἀναφέρει πόλιν τῆς Κύπρου Ἐρυθρὰς «ἥτις ἐστί φασιν, ἡ νῦν Πάφος». Ὅτι δὲ καὶ ἡ κώμη εἶναι παλαιὰ μαρτυρεῖ ἡ βυζαντιακὴ αὐτῆς ἐκκλησία, τῆς Παναΐας τῆς Κανακαρκᾶς· βλ. Enlart, L'art Gothique, tome I, Avant propos XX σημ. Ὁ τόνος τοῦ «κώμη» ἐξέλιπε κατὰ τὸν διαλεκτικὸν κανόνα τῆς ἐγκλίσεως τοῦ τόνου τῶν οὐσιαστικῶν ὑπὸ τῶν ἐπιθέτων· π. χ. Μωρόν νερον, Ξερός ποταμος, Πυρός ποταμος, Λευκά χωματα (τπθ. ΒΑ. τῆς πόλεως Λεμεσοῦ)· βλ. καὶ Ἀθηνᾶς Ϛʹ 172.

Παρομοία σύνθεσις εἶναι καὶ τό Λευκόνοικον (Μσ.) πάντως ἐκ τῆς αἰτιατικῆς «εἰς τὸν λευκὸν οἶκον», ἐξ οἴκου προϋπάρξαντος τοῦ συνοικισμοῦ. Τὴν κώμην μνημονεύει ὁ Μαχαιρᾶς, 69, 391, 405 καὶ ὁ Amadi 323 (τῷ 1310), ἀλλὰ τὴν ἡλικίαν αὐτῆς μαρτυρεῖ σαφέστερον ἡ χρῆσις τῶν λέξεων λευκὸς καὶ οἶκος, αἱ ὁποῖαι κατόπιν ἀντικατεστάθησαν ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ διὰ τῶν λατινικῶν, τοῦ «ἄσπρον» καὶ «ὀσπίτιον».

Ἄλλων ὀνομάτων τὴν παλαιότητα μηνύει σαφῶς ἡ κατάληξις. Συνήθης περιεκτικὴ ἦτο τὸ πάλαι ἡ εἰς -οῦς -οῦντος, ἣν ἔφερον, π χ. ὁ Ἀγνοῦς, ὁ Θριοῦς, ὁ Ῥαμνοῦς, ὁ Σελινοῦς, ὁ Σκιλλοῦς, ὁ Φοινικοῦς σημαίνουσαν τόπον ἄγνων, θρίων, ῥάμνων, σελίνων, σκιλλῶν, φοινίκων καὶ δὴ καὶ ἐν Κύπρῳ ὁ εἰρημένος Τρεμιθοῦς, ὀνομασθεὶς «ἀπὸ τῶν περὶ τὸν τόπον πεφυκυιῶν τερμίνθων, ἃς Κύπριοι τρεμίθους (ἢ μᾶλλον τρεμίνθους καὶ σήμερον τρούμιθθους) καλοῦσιν, ὡς ἠτυμο-

λόγησεν ὀρθῶς ἤδη Στέφανος ὁ Βυζάντιος, ἀπορρίπτων τὴν ἀρχαιοτέραν ἐκ τοῦ τρέμω εἰκασίαν, μαρτυροῦσαι ὅτι καὶ οἱ πρόγονοί μας ἦσαν ἐνίοτε ἀτρόμητοι ἐτυμολόγοι· «φασὶ δὲ [ὅτι] ἐπιβάσης τῆς Ἀφροδίτης εἰς τὸν τόπον. . . ὑπὸ τρόμου διασαλευθῆναι· διὸ καὶ Τρεμιθοῦντα κληθῆναι». Ὅμοιον ἦτο καὶ τὸ Ἀμαθοῦς, ἤτοι ἀμαθόεις, ἀμμώδης, ὑπάρχουσι δὲ τῷ ὄντι ἀμμόβουνοι καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Λεμεσοῦ ἕως ἐκεῖ παραλίαν· (τὰς μυθικὰς ἐτυμολογίας βλ. παρὰ Κυπριανῷ σ. 24 καὶ Engel, Kypros I, 111). Ἀλλὰ ταῦτα κατόπιν ἐξεφέροντο θηλυκῶς, ἡ Ἀμαθοῦς, καὶ σήμερον ἐν Χίῳ ἡ Ἀμεθοῦντα «ὄνομα λόγγου» (Πασπάτη, Χιακὸν Γλωσσ. 56). Φανερὸν εἶναι κατόπιν ὅτι καὶ ἡ Κυπεροῦντα (Κλ.) καὶ ἡ Μαραθοῦντα (Πφ.) καὶ ἡ Ὀροῦντα (Χρ.) καὶ αἱ τοποθεσίαι Πετοῦντα (Ν. τοῦ Μαζωτοῦ) καὶ Πιπεροῦντα (Ν. τῆς Ἀκαθθοῦ) ἐλέγοντο τὸ πάλαι «εἰς τὸν Κυπειροῦντα, τὸν Μαραθοῦντα, τὸν Ὀροβοῦντα, τὸν Πιτυοῦντα καὶ τὸν Πεπεροῦντα», ἤτοι τὸν τόπον κυπείρου, μαράθου, ὀρόβου, πιτύων καὶ πεπέρεως· πλεῖστα τῷ ὄντι τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὀνόματα ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ μαράθου, τὸ δὲ Μαραθοῦς εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ Μαραθών· πράγματι δὲ παρὰ τὸν ποταμὸν καὶ ἐντὸς τῶν κήπων τῆς Μαραθοῦντας ἀφθονεῖ τὸ μάραθον, ὅτι δὲ καὶ ὁ συνοικισμὸς εἶν' ἀρχαῖος συμπεραίνομεν ἐξ ἐπιγραφῆς ἐκεῖ εὑρεθείσης (βλ. Σακελλ. Α' 115). Καὶ τὸ Κυπειροῦς εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ Κυπειρών, ὅπως Κυπερῶνας ὑπάρχει ἐν Χίῳ (Πασπάτη, 203). Τῆς δὲ Ὀρούντας καὶ τῆς ὅλης περιοχῆς ὀνομαστὸν καὶ ἄφθονον εἶναι καὶ σήμερον τὸ ῥόβι, (τῷ 1904 ἔδωκεν ἡ Ὀροῦντα δεκάτην 105 κοιλά), ἡ δὲ πτῶσις τοῦ β μεταξὺ δύο φωνηέντων εἶναι κανονικωτάτη (πρβ. Ἀθηνᾶς ϛ' 152· π. χ. κα(β)αλλικέβκω - καλλικέβκω, φλε(β)οτομῶ - βλοτομῶ). Ἡ Ὀροῦντα ὑπὸ τῶν Φράγκων Orondes (Mas L. III 257, 501, 505).

Καὶ ἡ Μακοῦντα (Χρ.) πιθανῶς παρήχθη ἐκ τοῦ «μάκων» ἤτοι μήκων.

Ἐπίσης ἀρχαία εἶναι καὶ ἡ Ἀκροῦντα (Λμ.), ἤτοι «*Ἀκροῦς» ἐκ τοῦ ἄκρου, ἡ Καφοῦντα (τοποθεσία τῆς Ἀθηένου) ἀντὶ Σκαφοῦντα (ἐκ τῆς γενικῆς) ἤτοι «*Σκαφοῦς», ὁμοία πρὸς σκάφην, ὅπου συρρέουσιν ὕδατα καὶ ὑπάρχει καλαμών, ὑπῆρχε δὲ πιθανῶς καὶ *Πλακοῦς, διότι ἐπὶ τῶν Φράγκων ἀναφέρεται ὑποκοριστικῶς κώμη

«Πλακουντοῦδιν» (Μχ. 71, Mas L. III 507 Placutidu). Ἐπ' αὐτῶν ἡ -οῦς ἐσήμαινεν ὁμοιότητα, καθὼς εἰς τὸ «Τραπεζοῦς».

Τὰ θηλυκὰ τῶν εἰς -οῦς (-όεις) ἐσχηματίζοντο εἰς -οῦσσα (-όεσσα)· π. χ. Ἐλαιοῦς καὶ Ἐλαιοῦσσα (=ἐλαιὼν), Κισσοῦς (ἐν Θράκῃ) καὶ Κισσοῦσσα (πηγὴ παρὰ τὴν Ἁλίαρτον) Οἰνοῦς καὶ Οἰνοῦσσα, Ὑδροῦς καὶ Ὑδροῦσσα, ἀλλ' ἡ κατάληξις αὕτη ἐνωρὶς συνεχύθη πρὸς τὴν μετοχικὴν -οῦσα, διὸ ἐγράφετο Ἐλαιοῦσα καὶ Κισσοῦσα καὶ Ὑδροῦσα (ἡ Κέως)· Ἀπαρράλλακτα λέγονται καὶ σήμερον αἱ κῶμαι Δροῦσα (Πφ.) ἤτοι Ὑδροῦσα (εἶναι δὲ ἀληθῶς κατάρρυτος ἡ ὅλη μέχρι Κρίτου Μαρόττου περιοχή) ἢ Δρυοῦσα, Κισσοῦσα (Λμ.), τὸ τουρκοχώρι Πελαθοῦσα (Χρ.) ἀντὶ σπαλαθοῦσα (ἐκ τοῦ «ἀσπάλαθος», σήμερον σπαλαθκιὰ) καὶ Τρεμιθοῦσα (Πφ.) πλήρης καὶ σήμερον τρεμίθων, τὸ ἀντίστοιχον τοῦ «Τρεμιθοῦς». Τὸ ἀρκτικὸν σ τῆς Πελαθούσας ὅπως καὶ τῆς Καφούντας ἐχάθη ἐκ τῆς γενικῆς, θεωρηθὲν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ τῆς, ἀλλὰ δύναταί τις νὰ παραβάλῃ καὶ τὸ «ἀσκαλαβώτης» καὶ «καλαβώτης». Ἡ Δροῦσα λέγεται καὶ Δρούσια (πρβ. sha), εἴτε κατὰ τὸν κάτοικον Δρουσιώτης, εἴτε ἐκ τύπου Ὑδρουσία.

Αἱ δὲ δύο Φιλοῦσαι (Χρ.) καὶ ἡ Κινοῦσα (Χρ.) πρέπει μᾶλλον νὰ θεωρηθῶσι μετοχαί, ἀποδιδόμεναι ὡς ἐπίθετα· Πρβ. τὴν τοποθεσίαν Ἀχοῦσαν (παρὰ τὸ Πολέμιν), ἤτοι ἠχοῦσαν, τὴν Ἔζουσαν, παρὰ τὴν κάτω Παναγίαν, τὴν Λάμπουσαν, ἤτοι τὴν ἀρχαίαν Λάπηθον καὶ τὴν Στάζουσαν, τοποθεσίαν τοῦ Πισσουροῦ καὶ ὁμοίαν τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου (Κν.).

Ἄλλη μεταγενεστέρα περιεκτικὴ κατάληξις παραδίδεται ἡ εἰς -ᾶς, λ. χ. «Πλατανιστᾶς» ἐν Λακωνικῇ (Παυσ. 3, 14, 8) σημαῖνον ὅ,τι καὶ τὸ «Πλατανιστοῦς» (Παυσ. 3, 21, 1) καὶ «Πλατανιστὼν» (Παυσ. 8, 39,1) ἤτοι «πλατανοῦς» ἢ «πλατανὼν». Ἐξ αὐτῆς ἔχομεν καὶ τπθ. Καλαμᾶς καὶ Κονναρᾶς, παραποτάμιον τοῦ Λιμνίτη, ὑπῆρχε δὲ καὶ χωρίον Συκᾶς, μνημονευόμενον ἐν ταῖς «Ἀκολουθίαις τῶν ὁσίων (βλ. ἀνωτ.) Ἐνετίησι» σ. 100, καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ casal Sicha (Mas L. III 509). Ἀλλὰ καὶ τῆς -ᾶς ἐσχηματίζετο θηλυκὸν εἰς -ᾶσα, οὕτω δ' ἔχομεν κώμην Πλατανιστᾶσαν (Μφ.) μνημονευομένην καὶ ὑπὸ τοῦ Βουστρωνίου 512, Mas L. III 368 (1).

Ἐκ τοῦ Πλατανιστᾶς ἐσχηματίζετο καὶ ἐπίθετον «Πλατανίστιος»

('Απόλλων, ἐν Τροιζῆνι Παυσ. 2, 34, 6) ἔχομεν δὲ κώμην Πλατανιστίαν (Αὐ.) προφερομένην κυπριακῶς Πλατανίσκιαν (πρβ. ν-ιστία -νισκιά).

Ὅπως δὲ Πλατανιστᾶσα, ὁμοίως λέγεται Μαραθᾶσα ὀρεινὴ τῆς νήσου περιοχή, προφανῶς ἐκ τοῦ «μαραθᾶς» ἤτοι μαραθοῦς, ἢ μαραθών, οὕτω μαρτυρουμένη καὶ ἐπὶ τῶν Φράγκων (Μχ. 71, 72 Μαραθάσα, Assises II, 472 Marethasse) διῃρεῖτο δὲ τότε εἰς δύο, Marethasses du comte, (M. τοῦ κόμιτος Roha ἢ d' Edesse) καὶ M. de la Real, (M. τοῦ ῥηγός), ὅθεν ἐκράτησεν ὁ καὶ σήμερον ἀκουόμενος ἐνίοτε πληθυντικὸς (βλ. Βουστρ. 505 ταῖς Μαραθάσαις)· εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐκαλεῖτο Μαραθᾶσα μικρὰ ἔκτασις, ἧς τὸ ὄνομα κατόπιν ἐξηπλώθη διοικητικῶς, ἴσως ἐκείνη μόνον, ὅπου ῥέει μεταξὺ «μαραθιῶν» τὸ ποτάμιον Μάραθος (παρὰ τὸν Μουτουλλᾶν καὶ Πεδουλᾶν καὶ Β. τὸν Καλαπαναγιώτην καὶ τὸν Οἶκον), ὅπερ μονονουχὶ βοᾷ τὴν ἐτυμολογίαν. Καὶ ὅμως καὶ ἡ Μαραθᾶσα ἐνομίσθη θετικώτατα Μυριανθοῦσα (!) καὶ ἐπλάσθη γυναικεῖον ὄνομα Μυριάνθη καὶ ἐπώνυμα Μυριάνθης, Μυριανθούσης καὶ ἀρχαϊκώτερον Μυριανθεύς.

Συνηθεστάτην περιεκτικὴν κατάληξιν εἶχον οἱ ἀρχαῖοι τὴν εἰς -ὼν ῶνος, λ. χ. δαφνών, πευκών, ὅθεν ἀπέμειναν ὡς κύρια τὸ Μαραθών, Σικυὼν κτλ. (βλ. Γ. Χατζιδάκι Γλωσσολ. Μελετῶν Α' 17). Ὁμοίως λέγεται καὶ σήμερον Καλαμῶνας (τοποθεσία τοῦ Πισσουριοῦ) Μανιταρκῶνας (ἐν Κώμῃ τοῦ Γιαλοῦ), Μελισσῶνας (Παραλίμνι) καὶ οἱ Πιδκυῶνες ἤτοι πιτυῶνες (ἐν Ἀπαισιᾷ)· κατ' αὐτὰ ἐλέχθη καὶ λιμιῶνας ἀντὶ λιμένας (ἤδη παρὰ Μχ. 92) ὅθεν καὶ ὁ Λιμιῶνας τοῦ Καρπασίου.

Ἀλλὰ καθὼς παλαιόθεν ἐλέγετο δρυμὼν καὶ δρυμός, οὕτω καὶ σήμερον λέγεται ὁ Ἀθρακὸς (Λμ.) ἀντὶ Ἀνθρακών, καὶ ὁ Ἀκαθθὸς (τοποθεσία τοῦ Πισσουριοῦ) ἤτοι ἀκανθὼν καὶ ὁ Καρκὸς (τοποθεσία τῆς Ζωοπηγῆς), ἤτοι καρυών.

Ἐκ δὲ τῆς γενικῆς τοῦ Ἀκαθθοῦ, λεγομένης, ἀφοῦ ἐσχηματίσθη κώμη, τῆς Ἀκαθθου, τῆς Ἀκαθθοῦς, ἐπλάσθη ἡ Ἀκαθθοῦ (Κπ.) ἣν ὡς τὴν παρὰ Πολυδεύκει, 2,95 «Ἀλκάθου κώμην» ἐξέλαβε πρῶτος ὁ Κυπριανός, 37 καὶ κατόπιν ὁ Σακελλάριος Α' 151.

Μέχρι τοῦδε λοιπὸν περιεκτικὰς καταλήξεις εἴδομεν σωθείσας τὴν

-ών, τὴν -οῦς, τὴν -οῦσα καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς -ουσία, καθὼς Τρεμιθοῦς-θοῦσα-θουσία. Ἀλλὰ πάσας ταύτας τὰς καταλήξεις εὑρίσκομεν ἀποδιδομένας κατὰ διαφόρους μαρτυρίας εἰς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἥτις, ἀφανεστέρα πρότερον, ἀπὸ τῆς Φραγκοκρατίας διατελεῖ μέχρι σήμερον πρωτεύουσα τῆς Κύπρου· ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τοῦτο κοινῶς λέγεται Χώρα, δὲν ἀπέμεινεν ἀσφαλὴς λαϊκὴ παράδοσις τοῦ γνησίου ὀνόματος αὐτῆς. Τοῦτο φέρεται α΄) μὲν «Λευτεὼν» παρὰ Σωζομενῷ 5, 10, καὶ Νικηφόρῳ τῷ Καλλίστῳ 8 κεφ. 32, πάντως κατ' ἀντιγραφήν, διότι ἀμφότεροι λαλοῦσι περὶ Τριφυλλίου τοῦ παρευρεθέντος εἰς τὴν α΄ οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὡς ἐπισκόπου «Λήδρου, ἤτοι Λευτεῶνος»· β΄) «Λευκοῦσα» κατὰ τὸ παρισιακὸν χειρόγραφον (τοῦ 1401) τοῦ Πτολεμαίου (5, 13, 367 Nobbe 14, § 6) καὶ γ΄) «Λευκουσία» πρῶτον μὲν κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα παρὰ Ἱεροκλεῖ, 707,3 (Migne Ἑλλην. Πατρ. Τόμ. 113 σ. 151), εἶτα δὲ παρὰ Κωνστ. τῷ Πορφυρογεννήτῳ 1,15 καὶ τῇ Ἄννῃ τῇ Κομνηνῇ, Ἀλεξιάδος 9, 2 (Bonnae 431) καὶ ἐν τῇ βούλλᾳ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου τοῦ δ΄ (1260) παρὰ Σάθᾳ Μεσ. Βιβλ. ϛ΄ 501 κέξ. εἰκοσιπεντάκις, τετράκις δὲ ἐν ἀποσπάσματι κώδικος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τοῦ ιδ΄ αἰῶνος (κατὰ φιλικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Χαριλάου Παπαϊωάννου, π. θ.). Μεταγενεστέρα τούτων εἶναι ἡ γραφὴ «Λευκοσία» εὑρισκομένη πρῶτον παρὰ Μαχαιρᾶ, καὶ πιθανῶς κατὰ μίμησιν τοῦ φραγκικοῦ Nicosia, ἐνῷ ὁ Βουστρώνιος ἐξακολουθεῖ γράφων «Λευκουσία» (σ. 415, 419 κέξ). Ἡ δὲ σήμερον κοινὴ γραφὴ Λευκωσία (διὰ τοῦ ω) εἶναι ἀποκύημα τοῦ ιθ΄ αἰῶνος, ὅπως καὶ τὸ ΛεμΗΣός. Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ «Λευτεὼν» παρατηροῦμεν, ὅτι τοῦτο προφανῶς νοσεῖ, διὸ ὁ Engel I, 152 ἐπρότεινε τὴν διόρθωσιν (ἐπίσκοπος) «Λευκεῶν oder Λευκῶν». Παλαιογραφικῶς ὅμως τὸ ΤΕ δύναται νὰ συγχυθῇ πρὸς μόνον τὸ Κ καὶ πᾶς θὰ συνομολογήσῃ ὅτι ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶναι «Λευκῶνος». Οὕτω δὲ διασαφεῖται κάλλιστα ἡ ἔννοια τοῦ ὀνόματος «λευκὼν» ὡς ἰσοδυνάμου πρὸς τὸ «Λευκοῦσα» τοῦ Πτολεμαίου· «λευκὼν» ὡς πευκὼν ἐσήμαινεν ἄθροισμα λευκῶν, ἐπίσης δὲ καὶ «λευκοῦς» ἢ «λευκοῦσα», ὡς «Σκιλλοῦς» ἄθροισμα σκιλλῶν καὶ «Ῥιζοῦς» ῥιζῶν (ἐν Θεσσαλίᾳ). Ὅπως δὲ ὁ Τρεμιθοῦς ἐλέχθη κατόπιν Τρεμιθουσία (Τρεμετουσιά)· καὶ ὅπως Ἀμαθουσία ἐλέγετο ἡ περὶ τὸν Ἀμαθοῦντα χώρα, οὕτως ἐλέχθη καὶ Λευκουσία ἡ ὅλη πε-

ριοχή. Ὁμοίως ἄκρα τῆς ἐν Θράκῃ Χερσῶνος ἐλέγετο Μαζουσία (Στράβ. 7, 331) ὅπερ ἑρμηνεύεται μὲν ἐκ τοῦ μαζός, ἤτοι μαστὸς (παρὰ Pape-Benseler,[3] Bostel = Bost = Brust) ἀλλὰ σημαίνει βεβαίως ἔκτασιν πλήρη μαζῶν (μᾶζα = μαζί, θάμνος ἀκανθώδης) εἶναι δηλ. ταὐτὸν καὶ τὸ Μαζωτός. Ὡς mot de la fin τῆς μακρᾶς ταύτης ζητήσεως παραθέτομεν καὶ τήν: μεσαιωνικῆν ἐτυμολογίαν, ἣν ἔσωσεν ἡ ἔκθεσις τοῦ Franc. Attar. «La quale (Nicosia) pero hebbe tenue principio, che un solo vecchiarello detto Levco inhabitava con la moglie chiamata Sia, dallè quali due trasse il nome Levcosia, quantun que per corrotto voccabulo dalcuni si chiama Nicosia (MasL. III. 528). Πλὴν τοῦ Nicosia οἱ Φράγκοι ἔγραφον Nicossia (MasL. II 396), Nycossia, (MasL. II 214) Nicosie (II 397, 430) Nicossie (II, 6, 17, 421) Nicouscie (II 450-452) καὶ τέλος Ufcossie (II, 506, 2).

Τοιουτοτρόπως κατέβημεν μέχρι τῆς ἐν Κύπρῳ ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, δηλαδὴ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἐνταῦθα λήγει τὸ πρῶτον τῆς μελέτης ταύτης μέρος. Ἐχωρίσαμεν δὲ τὰς ἀνωτέρω τοπωνυμίας ἀπὸ τῶν ἄλλων, τῶν νεωτέρων, διὰ λόγους περισσοτέρους τοῦ ἑνός. Ἐν πρώτοις, ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ διαιρεθῇ ὁ μακρότατος τῆς ἡμετέρας γλώσσης βίος, ὁ τέταρτος μ.Χ. αἰὼν εἶναι σαφὲς ὅριον· διότι ἔκτοτε περίπου ἐπεκράτησεν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἡ ἐξίσωσις τῶν φωνηέντων καὶ κατίσχυσεν ὁ τόνος. τότε δὲ διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν βαθυτάτην θρησκευτικήν, πολιτικήν, στρατιωτικὴν καὶ κοινωνικὴν μεταβολήν, μέγα πλῆθος ἀρχαίων λέξεων ἀπετάχθη καὶ εἰσήχθη νέον ὑλικόν, ὅπερ εὐκόλως διακρίνομεν· (περὶ τούτων βλ. τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Κρούμπαχερ εἰς τὴν β′ ἔκδοσιν τῆς Ἱστορίας τῆς Βυζαντ. λογοτεχνίας, Ἑλλ. μεταφράσ. Σωτηριάδου σ. 1 κέξ.). Ἀλλ' ἡ βασιλεία τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου σχετίζεται καὶ πρὸς σπουδαιότατον σταθμὸν τῆς κυπριακῆς ἱστορίας. Ὡς διηγεῖται μέχρι σήμερον ἡ παράδοσις, ἡ βασιλομήτωρ Ἑλένη, ἀπερχομένη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἀποβιβασθεῖσα «πρὸς τὴν Λεμεσὸν (Μχ. 54) εὑρῆκεν ἔρημον τῆν νῆσον «καὶ πολλὰ ἐπικράνθην». Καὶ ὁ μὲν Μαχαιρᾶς θεωρῶν τὴν ἐρήμωσιν ὡς ἀρχὴν τῆς «Ἐξηγήσεώς» του, διηγεῖται καὶ τί εἶπεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, ὅτι «ἡ δική μας χώρα ἡ Κύπρος ἔμεινεν χωρὶς τινὰς χρόνους λς′, διατὶ ἐγίνην πεῖνα μεγάλη

ἀπὸ ἀβροχίαν...», ὁ δὲ Franc. Attar ἐν τῇ Ἐκθέσει του (παρὰ Mas L III 520) ὁρίζει ἀκριβέστερον ὅτι ἡ Κύπρος aver patito seccura d'acqua per XVII anni continui...e stette dishabitata trenta sei anni». Εὐτυχῶς ἡ βασιλομήτωρ ἀφ'οὗ ηὗρε τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοὺς δύο τῶν ληστῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Νῆσον, εἰς τὸν Βασιλοπόταμον (Μχ. 56) «καὶ ἀπὸ τότε ὁ Κύριος ἔπεψεν τὸν ὑετόν». Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι πολυθρύλητον (βλ. Oberhunmer «Der Berg des Heiligen Kreuzes auf. C». Ausland 1892 σ. 364 κέξ), ὁ δὲ Κυπριανὸς (σ. 53) ἀπαριθμεῖ καὶ πόθεν ἡ Μακαρία Ἑλένη ἐκάλεσεν ἀνθρώπους, «οἱ ὁποῖοι ἦτον ὅλοι Ῥωμαῖοι,... ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἄλλοι ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν, Καππαδοκίαν καὶ Παμφυλίαν, καὶ πολλοί ἄλλοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς συνοδίαν τοῦ πρώτου δουκός, ὅστις ἐστάλη παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος.» Τὸ ζήτημα τοῦτο πάντως ἐνδιαφέρει περισσότερον ἢ ἡ καταγωγὴ τῶν παναρχαίων Κυπρίων, ἣν εἴδομεν ἀνωτέρω. Ἐρημώσεις νήσων δὲν ἦτο βεβαίως ἀδύνατον ἄλλοτε νὰ συμβῶσιν, ὅπως π. χ. ἡ τῆς Σάμου ἀπὸ τοῦ 1463-1472. Ἀλλ' ὅμως ἡ κυπριακὴ παράδοσις ἐλέγχεται ἤδη εὐσεβεστέρα ἢ ἀληθεστέρα, ἐξαίρουσα δι' ὡραίας μεταφορᾶς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ζωοποιοῦ Σταυρου καὶ τὴν διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀναγέννησιν τῆς Νήσου τῆς Ἀφροδίτης. Ἐκτὸς τῶν περὶ τῆς σιτοδείας ἐπιφυλάξεων τοῦ Σάθα (Μεσ. Βιβλ. Β' η', σημ. 1) καὶ τῶν κλιματολογικῶν περὶ τῆς «ἀβροχίας» ἐνδοιασμῶν τοῦ Oberhummer (die Insel C. 215) αὐτὴ μόνον ἡ διάσωσις τοσούτων ἀρχαίων τοπωνυμιῶν μαρτυρεῖ ὅτι οὐδέποτε ἡ Κύπρος παρέμεινε «χωρὶς τινάν»· διότι βεβαίως ἦτο ἀδύνατον ἰδίως οἱ Καππαδόκαι καὶ οἱ Σύροι χριστιανοί, ν'ἀνεγνώριζον ἁπανταχοῦ τῆς Νήσου τὰ πρὸ μιᾶς ἤδη γενεᾶς ἐρημωθέντα κατατόπια τῶν εἰδωλολατρῶν τῆς Κύπρου.

Ἀλλ' ἡ ἐπικράτησις τοῦ χριστιανισμοῦ μετέβαλε βεβαίως τὴν τύχην τῶν κυπριακῶν πολισμάτων. Εὐνόητον εἶναι ὅτι ὅσα τούτων ἀπέζων ἐκ τῆς λατρείας τῶν ἄλλοτε θεῶν, καὶ ἰδίως τῆς Ἀνάσσης, παρήκμαζον καὶ ἠρημοῦντο. Ἡ Παλαίπαφος δὲν εἶχε πλέον οὔτε λόγον ὑπάρξεως οὔτε πόρον ζωῆς. Ὁσάκις δὲ κατεστρέφετο βιαίως ὑπὸ πλημμύρας ἢ σεισμοῦ συνοικισμός, ὅπου ἀντεῖχον ἀκόμη οἱ ἐθνικοί, δὲν ἐβοηθεῖτο νὰ οἰκοδομηθῇ ἐκ νέου. Ἔκτοτε πιθανῶς ἔχουσι

τὸ ὄνομα τὰ λεγόμενα «ἑλληνικὰ» (τπθ. Λάνιας) ἢ Ἑλληνόσπηλιοι τπθ. Κτήματος: πρβ. Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελλην. Μυθολογ. 1874 σ. 511) καὶ ἔκτοτε παρέμειναν τόσα «καταλύματα» (Ἀπαισιά, Κάθικας, Κιβίδες, Κολώνη, Λάνια. Πελέντρι). Ὁ Ἀμαθοῦς, τὸ Ἀφροδίσιον, οἱ Θρόνοι τὸ Κίτιον, τὸ Κούριον, οἱ Σόλοι, θὰ ἐπιστεύοντο ὅτι ἔπασχον πᾶσαν θεομηνίαν ἐξ αἰτίας τῶν εἰδώλων. Ἡ πολυπληθεστάτη τῶν κυπριακῶν πόλεων ἡ Σαλαμίς, καταστραφεῖσα ὑπὸ σεισμοῦ (343) ἀνηγέρθη ἀληθῶς (348) ἀλλ' ὡς νὰ ἐκουρεύθη μοναχή, μετωνομάσθη Κωνσταντία. Μετ' ὀλίγον ἡ Κύπρος, πρώτη τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, εἶδεν ἄλλην λαίλαπα. Ὁ ἐξορμήσας Μωαμεθανισμὸς κατέστρεψε τὰς κυπριακὰς ἀκτὰς οἱ δὲ κάτοικοι ἀπεσύρθησαν πρὸς τὰ μεσόγεια, πολλοὶ ἠχματωτίσθησαν, πλεῖστοι ἐμετανάστευσαν εἰς τὸν Πόντον ἐπὶ τοῦ β' Ἰουστινιανοῦ, καί τινες ἐπανῆλθον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὀγδόου αἰῶνος.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἐκτίζοντο νέοι συνοικισμοί. Ἀλλὰ πόσον διάφορος ὑπῆρξεν ἔκτοτε ἡ θεμελίωσις παντὸς νέου πολίσματος τῆς Νήσου. Τὸ πάλαι ἱδρύοντο αἱ πόλεις ἐν πομπῇ κατὰ συμβουλὴν τῶν μάντεων καὶ κατόπιν ὡρισμένων θυσιῶν, ὧν ἐξῆρε τὴν σημασίαν ἰδίως ὁ Fustel de Coulanges (τὸ ἀρχαῖον ἄστυ, ἑλλ. μεταφρ. Τ. Φιλήμονος σ. 166). Τοῦτο δὲν ἦτο βεβαίως ἀνεξαίρετος κανών, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ μὲν ἀρχαῖαι πόλεις ἱδρύοντο καὶ ὠνομάζοντο μετὰ προηγουμένην ἐκλογὴν τοῦ τόπου καὶ τοῦ ὀνόματος, ὡς περίπου κατόπιν αἱ μοναί, οἱ δὲ νέοι συνοικισμοὶ καὶ ἐκτίζοντο προχείρως καὶ ὠνομάζοντο προχειρότερον· δηλαδὴ τὰς μὲν πλείστας τῶν ἀρχαίων ὠνόμαζον ἐπισήμως οἱ οἰκισταί, τὰ δὲ νέας προχείρως οἱ διαβάται. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον ὅπερ θὰ ἴδωμεν ἀπὸ τοῦδε καὶ ἑξῆς· ὅτι δηλαδὴ τὸ συνηθέστατατον ὄνομα νέου συνοικισμοῦ εἶναι ἁπλούστατα ἐκεῖνο, ὅπερ εἶχεν ἡ τοποθεσία καὶ πρὶν κατοικηθῇ, ἢ ὅπερ ἀπέκτησε μετὰ τὸ πρῶτον κτίσμα. Ἡ διαφορὰ εἶναι πράγματι ἀξία προσοχῆς. Καὶ τῶν μὲν ἀπὸ τῆς Φραγκοκρατίας κωμῶν τὸ πρόχειρον ἑρμηνεύει ἀρκούντως ἡ δουλεία, καὶ ἡ ἀβεβαιότης περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἀλλὰ τῆς προτοῦ δύναται νὰ δοθῇ καὶ ἄλλη ἑρμηνεία. Οἱ λογιώτεροι χριστιανοί, ἀμελοῦντες τῶν ἐγκοσμίων, θεωροῦντες ἑαυτοὺς ὡς ἁπλοῦς τοῦ κόσμου τούτου παροδίτας, νομίζοντες ὡς πατρίδα τὸν οὐρανόν, καὶ δραπετεύοντες εἰς τὰ σπήλαια, ἐθεώρουν ἴσως

ὡς ἁμάρτημα νὰ πολυπραγμονῶσι περὶ πόλεων, ἃς θὰ ἐπλήθυνεν ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία, ἐφρόντιζον δὲ μόνον περὶ μονῶν, κελλίων καὶ παρεκκλησίων, ἐνῷ ὁ ἀγράμματος λαός, ὁ συντηρήσας τὸ ἑλληνικὸν γένος, ὑποτασσόμενος εἰς τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς δοῦκας καὶ τοὺς ἐπισκόπους, οὐδὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἄλλοτε «πόλεως» εἶχε πλέον. Ὅθεν ἡ κώμη ἡ καλουμένη Πόλι (Χρ.) φαίνεται ὅτι παλαιόθεν ὠνομάζετο «Ἀρσινόης πόλις» καθὰ παραδίδει ὁ Flor. Bustron σ. 23.

Ἁπλουστάτη βεβαίως ὀνομασία νέου τινὸς συνοικισμοῦ σχηματισθέντος κατὰ τοὺς νεους χρόνους ἀφ' ἧς κώμη λέγεται χωρκόν, εἶναι νιόχ χωρκον (ὡς ἄλλοτε «νέα κώμη») κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ παρακείμενον παλαιόν. Οὕτω Νιόχ χωρκον ὑπάρχει εἰς τὴν Κυθρίαν τὴν Ὀρεινὴν καὶ τὴν Χρυσοχοῦν.

Κατόπιν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ νέον, ἀφοῦ τοῦτο ἀπομυζήσῃ τρόπον τινὰ τὴν ζωὴν τοῦ παλαιοῦ, ἐκεῖνο, καταργουμένου τοῦ ὀνόματός του, λέγεται ἁπλῶς Παλιόχ χωρκον (Ὀρ.) Οὕτως οἱ Σόλοι λέγονται Παλιά χωρα (ὅπερ ὁ Pococke σ. 224 γράφει Aligora (!) καὶ ἑρμηνεύει the sea mart!) καὶ ὁ Ἀμαθοῦς ὀνομάζεται παλιά Λεμεσο (ὅπως ἡ Λεμεσὸ κατ' ἀρχὰς ἐκαλεῖτο «νέα πόλις») καὶ ἡ Σαλαμὶς παλιά Ἀμοχουστο. (Τὸ Σαλαμῖνα μόλις ἐσχάτως ἤκουσαν παρὰ τῶν ξένων οἱ γείτονες χωρικοί).

Ὁμοίως, ἀφ' ἧς ὑπῆρξαν δύο Κύθροι, ὁ πρῶτος ὠνομάσθη Παλαίκυθρον.

Ἡ σύνθεσις αὕτη μετὰ τοῦ πάλαι εἶν' ἀρχαία, καθὼς καὶ τοῦ Παλαιχώριν (Ὀρ), περὶ οὗ γινώσκομεν ὅτι τῷ 1297 ἐδόθη εἰς τοὺς Hospitaliers (Paoli τόμ. I 127.) Ἤδη δὲ ὁ Στράβων (14,6,3) ἀναφέρει πόλιν τῆς Κύπρου καλουμένην «Παλαιάν». καὶ Παλαιὰν κώμην ἐν τῇ Λακωνικῇ ὁ Παυσανίας (3,22,6) Ἀλλὰ τὸ Παλαιχώριν ἐλέχθη καὶ Παλοχώριν, οὕτω δὲ εὑρίσκεται καὶ ἐπὶ χγ. «Νομίμου» γραφέντος «ἐν κομη παλοχώρι» ὑπὸ τοῦ «Σάβα ἀναγνώστου» τῷ «αχκβ» Παλαχώριν ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος. (βλ. Ἡ ἐν Πόντῳ ἑλληνικὴ φυλή,... ὑπὸ Περικλέους Τριανταφυλλίδου ἐν Ἀθήναις 1866).

Ἀλλὰ τὸ νέον χωρίον δύναται ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρακείμενον νὰ ὀνομασθῇ Πέρα χωρκον (Κθ),

Ἡ ἁπλῶς Πέρα (Ὀρ), σχετικῶς πρὸς τὸ Πολιτικὸν (ἢ Ταμα-

σόν), οὗ χωρίζεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Πιδιᾶ· μνημονεύεται δὲ τὸ χωρίον τοῦτο ἐν τῇ «Ἀκολουθίᾳ τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μνάσωνος ἐπισκόπου Ταμασέων... αψοδ΄ Ἐνετίησι» σ. 18 ὅτι «πηγαίνωντας ὁ Ἅγιος εἰς χωρίον Πέρα καὶ ἔχοντας πολὺν νερὸν ὁ ποταμός, τὸν ἔκαμε καὶ ἐστάθη»· καὶ παρὰ Mas Latrie II 536 III 126 (σημ. 6).

Μέσα χωρκον, ὡς ἀπέχον περὶ τὰ τρία μίλια ἀπὸ τῆς παραλίας Πάφου.

Μέσα γειτονιὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν παραθαλασσίαν Λεμεσόν, ἧς ἀπέχει περὶ τὰ δύο μίλια.

Ἐνίοτε ὅμως ἡ νέα κώμη βαπτίζεται κακεντρεχῶς ὑπὸ τῶν γειτόνων δι' ὀνόματος δυσφήμου καὶ τότε οἱ κάτοικοι αὐτῆς καθιεροῦσιν εὐφήμως τὸ Καλὸχ χωρκον, ὅπως ὀνομάζονται πέντε χωρία, τῆς Λεύκας, τοῦ Λάρνακος, τῆς Λεμεσοῦ, τῆς Ὀρεινῆς καὶ τῆς Ἀμμοχώστου, ὅπερ ἀτυχῶς ὀνομάζουσι καὶ Γαδουρᾶν (βλ. κατωτ).

Ἀλλ' ὅμως οὗτος εἶναι σπάνιος ὀνομασίας τρόπος. Συνήθως οἱ νέοι συνοικισμοὶ σχηματίζονται βραδύτατα, ἥκιστα ἀμερικανικῶς, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς μεριμνᾷ νὰ βαπτίσῃ τὴν νέαν κώμην, οὕτω δ' ἐξακολουθεῖ ἁπλούστατα λεγόμενον καὶ περὶ αὐτῆς τὸ ὄνομα, δι' οὗ ἦτο γνωστὴ ἡ τοποθεσία, πρὶν ἢ κτισθῇ ἡ πρώτη ἐκεῖ καλύβη. Λαμπρὸν τούτου παράδειγμα εἶναι τὸ Κρέμμισμαν τοῦ Καμήλου, τοποθεσία τῆς Κερυνίας, ὅπου διηγοῦνται ὅτι ἐκρέμμισεν ἕνας κάμηλος καὶ ὅπου σήμερον ὑπάρχει ὁμώνυμος συνοικισμός.

Οὐδὲν ἄπορον κατόπιν, ὅτι ἓξ κῶμαι ὀνομάζονται Βουνὸν (Κν.) ὡς ὑψούμενον ὑπεράνω τῆς πεδιάδος τῆς Λευκοσίας, Βουνὶν (Κλ.) ὑποκοριστικῶς ὡς ὑψηλὸν ἐν σχέσει πρὸς τὰ νοτίως αὐτοῦ χωρία, μεγεθυντικῶς δὲ Βούναρος (Αὐ) μικρὸς συνοικισμός, Μαραθόβουνος (Μσ), ἢ Μαραθόβουνον, Ξερόβουνος, (Λκ), δασερός, ἀλλὰ στερούμενος νεροῦ, καὶ Στερακόβουνος (Αὐ·) ἤτοι βουνὸς τῆς στερακιᾶς, (τοῦ στύρακος), ἀπαράλλακτα καθὼς λέγονται καὶ τοποθεσίαι Βουνὸς (Κῶμα τοῦ Γιαλοῦ) ἢ Γουνός, (Λάνια), Βουνοῦ(δ)ες (Καλλέπια κτλ.), σῴζουσαι καὶ τὸ ἀρχαῖον ἀρσενικὸν γένος.

Παρόμοιον εἶναι καὶ τὸ Κορφὴ (Λμ) ἤτοι κορυφὴ (διὰ τὴν μετὰ τὸ ρ συγκοπὴν τοῦ ι· πρβ. μαστόρ(ισ)σα, περ(ι)βόλιν, περ(ι)πατῶ, χαρ(ι)τωμένη).

Ψιμολόφου δέ, (τοῦ καὶ τῆς) ἐκ τῆς γενικῆς «τοῦ ὀψίμου λό-

φου» ὀνομάζεται κώμη τῆς Ὀρεινῆς, ἄλλοτε κτῆμα τῶν Τεμπλιωτῶν, γραφομένη Psimolof (Mas L. II, 110) καὶ Psimiloho (III 215)· ὁμοίως Ἔψιμος κάμπος, ἤτοι ὄψιμος, ὄψιμα παράγων, ὀνομάζεται τοποθεσία παρὰ τὸ Μούσερε· καὶ ὅμως ὁ Mas Latrie (ἐν τῇ ἀπογραφῇ τοῦ l'île de Ch. σ. 191) παρεδέχθη τὴν ἀνόητον γραφὴν «ὑψωμαλόφου».

Κάμπος λέγεται κώμη (Λκ), ὅθεν ἄρχεται ἡ μέχρι Τσακκίστρας πεδιάς, ἐπίσης δὲ Καμπίν, (τοῦ Φαρμακᾶ) Καμκιὰ (ἡ Καμπιὰ) καὶ Στενοκάμκια (Ὀρ), Στενὴ (Χρ. δηλ. θέσις), ὡς κειμένη μεταξὺ βουνοῦ καὶ ποταμοῦ, Καμπυλὴ (Κν) καὶ Στρογγυλὸν (Αμ·), ὅπερ ἀναφέρει καὶ ὁ Μχ. 376 Mas L. II 539. Ὁμοίως κώμη τῆς Λεύκας ὀνομάζεται Σπήλια (τὰ) ἤτοι σπήλαια.

Τῆς αὐτῆς ἀφροντιστίας παραδείγματα εἶναι τὰ ὀνόματα δύο κωμῶν τοῦ Μόρφου, Ποτάμιν (τὸ) καὶ Δκυό ποταμοί, καὶ ἄλλης ὀνομαστῆς κώμης τῆς Κυθρίας τῆς Ποταμιᾶς, ὅπου τὸ μνῆμα τοῦ ἁγίου Σωζομένου (Μχ. 68,90) καὶ τὸ παλάτι τῶν Λουζινιανῶν «la bella et gentil casa reale» (Mas L. II 535, 540) ὅπερ ἔκαυσαν οἱ Σαρακηνοί. (Μχ. 404 βλ. καὶ 375, 345).

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μεγάλην καὶ πολλὴν ταύτην Ποταμιάν, ἡ τοῦ Κυλανίου ὀνομάζεται Ποταμιοῦ.

Μονὴ Α τῶν Πλατρῶν ὀνομάζεται Μέσα ποταμος (παρὰ Mas L. III 196 (τῷ 1468) μνημονεύεται ὁ quir Gligourio, le veliart de Mesapotamo) καὶ μετόχι τοῦ Κύκκου Ξεροπόταμον (Λκ) ἐκ τοῦ πρὸς Α αὐτοῦ ποταμίου, κωμίδιον τῆς Πάφου Μωρόν νερον ἀπὸ τὴν μικράν του βρύσιν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ πολλὰ νερὰ τῆς ὑπερκειμένης Κακοσκάλας, καὶ τσιφλίκκι τῆς Κερυνίας Πικρόν νερον· ἐκεῖ τὸ νερὸν εἶναι γλυκύ, ἀλλὰ διηγοῦνται τὴν συγκινητικὴν παράδοσιν, ὅτι «μιὰ μάνα ἄφησεν τὸ μωρόν της στὸν πουπάνω κρεμμὸν γιὰ νὰ πιῇ, καὶ τὸ μωρὸν ἔσκυψε γιὰ νὰ τὴδ δῇ κ' ἐκύλισεν κ' ἐσκοτώθην· κ' ἡ μάνα τότες εἶπεν «ἄχ, πικρόν νερον».

Καὶ κώμη τοῦ Μόρφου ὀνομάζεται Ἀρκάκιν (ἤτοι ῥυάκιν, ἐκ τοῦ πληθ. τάρκάκια, ὡς καὶ ἐν Χίῳ «ἀργυάκι», Πασπάτη 91) καὶ ἄλλη μεγεθυντικῶς Ἀρκάκα (Χρ) ἤτοι μεγάλη χειμάρρου κοίτη.

Ὁμοίως κώμη τοῦ Καρπασίου Βαθύλακας ἀπὸ τὸν Δ βαθὺν λάκκον, καίτοι παρετυμολογεῖται ἐκ τοῦ βαθὺς αὔλακας, ἐνῷ τὸ -

ας παρήχθη ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ βαθυλάκκου, ὅπως ὁ γείτονας, τοῦ γειτόνου.

Κώμη τῆς Ἀμμοχώστου λέγεται Βοῦφες ἤτοι κοίλωμα (κάτσιμον) σχετικῶς πρὸς τὴν Τρυπημένην καὶ τὴν Ἄρτεμιν, ὅπως καὶ τοποθεσία μεταξὺ Σωτήρας καὶ Κιβίδων.

Ὁμοίως ὑπάρχει κώμη Λαξιὰ (Κθ), εἶναι δὲ τὸ λαξιὰ μεγεθυντικὸν τοῦ λάκκος, ὅπως τὸ καμπιὰ τοῦ κάμπος, τὸ σπιδκιὰ τοῦ σπίτιν καὶ σημαίνει βαθεῖαν κοιλάδα.

Ἐξ αὐτοῦ καὶ Βρομολαξιὰ (Λν) κώμη μνημονευομένη καὶ ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ 356 (ὅτι ἐκάη ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν τῷ 1425) καὶ παρὰ Mas Latrie (II 423 533 III 216, Vromoloxia) ἀλλ' ἤδη εὐφημότερον ὀνομάζεται Δρομολαξιά.

Ὑποκοριστικὸν τοῦ λάκκος εἶναι τὸ Λακκίν, οὕτω δὲ ὀνομάζεται ἀβαθὴς λάκκος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Χρυσοχοῦ, ὅθεν ὑδρεύονται οἱ ναυτικοί, σήμερον δὲ καὶ αἱ ἐκεῖ ἀποθῆκαι.

Ἄλλη κώμη τῆς Χρυσοχοῦ λέγεται Λιμνὶν καὶ τῆς Ἀμμοχώστου Λιμνιὰ (τὰ) ἐκ τῶν ἐκεῖ λιμνιδίων, καὶ ἑτέρα Παραλίμνιν (Ἀμ) ὡς κειμένη παρὰ τὴν ἤδη ξηρανθεῖσαν λίμνην (1903).

Δύο κῶμαι λέγονται Λιβάδιν (Μφ. Χρ) καὶ ἄλλαι τρεῖς πληθυντικῶς Λιβάδκια (Κπ. Μφ. Λν), ὧν τὰ παρὰ τὴν Ἀραδίππου ὠνομάζοντο ἄλλοτε «Τριδᾶτος» (βλ. Mariti, σ. 83, Mas L. l'île σ. 429.)

Ἐπίσης ἀπέμειναν ὡς ὀνόματα κωμῶν ἀρκεταὶ ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους πλασθεῖσαι τοπωνυμίαι, ὁποῖα τὰ ἀρχαῖα Τραχώνια, ὁ Τράχωνας καὶ ἡ Τραχυπέδουλα (Κδ), ἡ σημαίνουσα γῆν πετρώδη.

Οὕτως ἀμμώδης κώμη τῆς Λεύκας λέγεται Ἀμμαδκὲς (κατ' ἀφομοίωσιν ἀντὶ ἀμμουδιές), καὶ ἄλλη Παχύναμμος ὡς ὀνομάζονται καὶ δύο παράλιαι τοποθεσίαι τοῦ Καρπασίου (Δ τῆς Γιαλούσας καὶ ΝΑ. τοῦ Ῥιζοκαρπάσου).

Παραποτάμιος δὲ κώμη τοῦ Μόρφου λέγεται Βυζακιά, δηλ. θέσις ὅπου πλεονάζουσι τὰ βυζάκια, τὰ λιθάρια τοῦ ποταμοῦ.

Κόκκινα δὲ καὶ Κόκκιν' ἀλέβκα (ἀλεύρια-ἀλέβρjα) καλοῦνται δύο λινοβάμπακα χωρία τῆς Τυλλιρκᾶς καὶ περιληπτικῶς Κοκκινοχώρκα, χωρία τοῦ Μόρφου (Πραστειόν, Νικήτας) καὶ τῆς

Ἀμμοχώστου, ὧν τὸ σιδηροῦχον ἔδαφος, ἰδίως ὅταν βραχῇ, γίνεται πράγματι κατακόκκινον ὡς αἷμα.

Τὸ δὲ λιπαρὸν ἀργιλλῶδες χῶμα, ὅπερ, ἐπειδὴ στοιβάζεται κωνοειδῶς ἐπὶ τῶν στεγῶν, ὅπως μὴ διαρρέωσιν, ὠνομάσθη κῶννος (περὶ αὐτοῦ βλ. the Geology of Cyprus by Bellamy and Jakes Browne, Plymouth 1905 σ. 15), ἀφῆκε τὸ ὄνομά του εἰς πλείστας τοποθεσίας, ὅπου ὑπάρχει (λ. χ. Κῶννος, τπθ. Ἁγ. Ἀμβροσίου καὶ Καπηλειοῦ καὶ λιμενίσκος ΝΔ. τοῦ Παραλιμνίου, Κῶννοι, τπθ. Ἀσγάτας, Κώννοι(δ)ες, τπθ. Πισσουριοῦ Σκιλλούρας καὶ Χανδριῶν) καὶ εἰς κώμην τῆς Πάφου, καλουμένην Κωννιά, ἐπειδὴ ἐκεῖθεν ἀρχίζουσι κωννόβουνοι μέχρις Ἄρμου καὶ Μαραθούντας, ἐφ' ὧν εὐδοκιμοῦσι τὰ λοβόκαρπα.

Ἐν τοιαύτῃ τοποθεσίᾳ ὑπῆρχεν «Ἁγιὰ Μαρῖνα τοῦ Κώννου,» (Μχ. 404) καί, ὡς φαίνεται, «Σταυρὸς τοῦ Κώννου», ἐξ οὗ τὸ νῦν τουρκοχώρι Σταυροκώννου (Κδ.).

Ἡ δὲ κώμη τῆς Λεύκας Πέτρα μνημονεύεται καὶ ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας, ὅτι ἦτο φέουδον, γραφομένη γαλλιστὶ Petres (Mas L. III 230. Μχ. 350), καὶ πιθανῶς κατ' ἀρχὰς ἐλέγετο πληθυντικῶς Πέτρες.

Ἄλλη κώμη τῆς Λεύκας, ὅπου ἡ ἀνάβασις εἶναι δυσκολωτάτη, καλεῖται Κακοπετριά.

Ἡ δὲ Κατοκοπιὰ τοῦ Μόρφου παραδίδεται (Mas L. III 513) Cacotopia, καὶ εἶναι πράγματι κακοτοπιὰ ἕνεκα τῶν πολλῶν πετρῶν.

Ἀπεναντίας κώμη τῆς Ἀμμοχώστου (ὅπου ὁ Κυπριανὸς 29 θέλει τοὺς ἀρχαίους Θρόνους) λέγεται Αλιοπέτριν καὶ τῆς Πάφου Πετρίδκια.

Τὸ δ' ἐπίθετον «πυρρὸς» ὅπερ ἐσώθη καὶ περὶ τοῦ χρώματος τῶν τράγων καὶ βοῶν, ἀπεδόθη καὶ εἰς τὸ χῶμα, ὅθεν ὠνομάσθη Περογειά, τοποθεσία τοῦ Ἄι Γιάννη (Κλ) καὶ κῶμαι τὸ Πυρόειν (Κθ) ἤτοι πυρρόγειον, τὰ Πυρκὰ (Λν) τὰ ὁποῖα ὁ Μαχαιρᾶς 395 γράφει «Πυρία» καὶ ἡ Πυρκὰ (Ἀμ) (πρβ. καὶ Πυρός ποταμος Δ. τῆς Γιαλούσας).

Τανάπαλιν ἄλλο χωρίον (Κδ) ὀνομάζεται Ἀσπρογειά.

Τέλος ὀρεινὴ κώμη (Κλ.) φέρει τὸ ὄνομα Χαντριά, διότι ἡ σκληρὰ γῆ (ἀσπροκαγιᾶς) θρύπτεται εἰς μικρότατα χαλίκια (φτελλούδια),

«χάντρες», ὡς ὀνομάζεται διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ τοποθεσία τοῦ Πολεμοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὁμοιότητος ὠνομάσθησαν πολλοὶ τόποι. Οὕτω λ. χ. παρὰ τὸν Ἅγιον Θεράποντα ὑπάρχει τοποθεσία Σκάφη (πρβ. καὶ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Σκάφην καὶ τὴν παρὰ τὴν Ἀθηένου τοποθ. (Σ)καφοῦντα) καὶ Α, τῆς Τάλας τοποθεσία Στεφάνη, ἤδη κτῆμα τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου, ἀλλὰ παραδεδομένη ὡς παλαιὰ κώμη. Ὁμοίως τὴν κώμην Στροῦλλοι (Λν) ἤτοι τροῦλλοι ἐκ τῆς αἰτιατικῆς (στοὺς Τρούλλους) ἐτυμολογοῦσιν ἀπὸ τῆς ὁμοιότητος τῶν κύκλῳ χαμηλῶν βουνῶν πρὸς τρούλλους ἐκκλησίας, ὅθεν ὠνομάζετο ἡ θέσις, καὶ τὰ Χολέτρια (Πφ) ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν καταρρεόντων ῥυακίων πρὸς χολέδρας· οὕτω, Χολέτρες, καλεῖται καὶ τοποθεσία τοῦ Ἁγίου Θεράποντος.

Αἱ δὲ περίεργοι τοποθεσίαι διὰ διαφόρων συσχετισμῶν ἐγέννησαν ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν ἀγροτῶν ὀνόματα μυθικὰ καὶ παραδόξους παραδόσεις καὶ προλήψεις περὶ αὐτῶν. Οὕτω Γεναικόκρεμμος ὀνομάζεται κρημνὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὅπου στάζει τὸ νερὸν ὡς ἀπὸ μαστῶν, Δαιμονοβούνιν καλεῖται βουνὸν τῆς Πλατανιστίας, Δρακοντόροτσος βράχος τοῦ Πολεμιοῦ, Δρακογκιὰ τοποθεσία τοῦ Ἁγίου Θεράποντος, Κούπετρα (ἤτοι τάτοῦ (τοῦ ἀετοῦ) πέτρα, κατ' ἀνομοίωσιν τοῦ τ) ἔρημος τοποθεσία τοῦ Ὁμόδου (ἧς τὴν παράδοσιν βλ. παρὰ Πολίτῃ. Παροιμίαι Δ' 134, γριὰ 31[α]), Λεοντάριν βουνον (τέσσαρα μίλια Ν. τῆς Λευκοσίας) λόφος, ὅπου μετὰ τὰς γενομένας τῷ 1888 ἀνασκαφὰς ὁ Oberhummer (Ans. C. I, 32 θέλει τοὺς ἀρχαίου Λήδρους, Σπήλιος τῆς Λάμιας λέγεται σπήλαιον τοῦ Κολοσσίου, καὶ ὁ Στοιχειωμένος, βράχος τῆς Γεράσας. Τοιαύτη συλλογὴ πολὺ παρέχει βεβαίως ἐνδιαφέρον εἰς τὴν λαογραφίαν, ἀλλὰ κεῖται καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου. Ἐνταῦθα λέγομεν μόνον, ὅτι καὶ κώμη ὀνομάζεται Πέτρα τοῦ Δι(γ)ενῆ (Μσ) ἔκ τινος μεγάλης πέτρας, κειμένης παρὰ τὸν λάκκον τοῦ χωρίου, τὴν ὁποίαν ἔδραξε κατὰ τὸν μῦθον ὁ Διγενής, ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες Τοῦρκοι παρετυμολογοῦντες λέγουσι yenidjè queui (νέον χωρίον).

Ἔτι περισσότεραι εἶναι αἱ φυτώνυμοι τοποθεσίαι· διότι φανερὸν εἶναι ὅτι τὰ διάφορα εἴδη τῶν φυτῶν εὑρισκόμενα εἴτε ἀθρόα εἴτε κατάμονα ἔν τινι περιοχῇ, χαρακτηρίζουσιν αὐτὴν ἀκριβέστερον παν-

τὸς ἄλλου γνωρίσματος. Εὐνόητον ἐπίσης ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἶναι πῶς ἀφοῦ διεδόθησαν κοινῶς αἱ τοπωνυμίαι παρέμειναν καὶ ἐὰν ἐξέλιπε τὸ φυτόν, καὶ ἀφοῦ ἐσχηματίσθησαν ἐκεῖ συνοικισμοὶ καὶ κῶμαι. Πλησμονὴ φυτῶν ἐκφράζεται διὰ περιεκτικῶν καταλήξεων, ὅπως εἴδομεν τὰς ἀρχαίας -οῦντα, -οῦσα, -ουσία· τοιαῦται, αἰσθηταὶ καὶ σήμερον, εἶναι ἡ -ερός, -ερή, -ερόν, (καὶ πληθυντικῶς -ερὰ) -ωτός, -ωτή, -ωτόν, (καὶ πληθ. -ωτὰ) καὶ ἡ -οῦρα καὶ ὑποκοριστικῶς οὔριν. Παραδείγματα φέρομεν τἀκόλουθα ὀνόματα τοποθεσιῶν ἐκ πάντων τῶν διαμερισμάτων· -ερός, (ἤτοι ἡ ἀρχαία -ηρὸς) λ. χ. ὁ Πισσερὸς (Φασοῦλλα).

-ερὴ (πρβ. τὸ ἀρχαῖον Ἐπίδαυρος Λιμηρά)· ἡ Βατερὴ (Στρουμπὶ) ἡ Θρουμπερὴ (Ἀκαθθοῦ, Πολέμι) ἡ Καννερὴ (Ἀλυκὴ Λεμεσοῦ) ἡ Κλαδερὴ (Πολέμι) ἡ Κλημ̣ατερὴ (Πολέμι) ἡ Κονυζερὴ (Ἐπισκοπὴ Πάφου), ἡ Λακερὴ (Μανδριά, Κάμπος), ἡ Μαζερὴ (Ζωοπηγή, Παραλίμνι), ἡ Μελινερὴ (Κολόσσι), ἡ Μοσφιλερὴ (Πελέντρι) ἡ Σκιλλερὴ (Πελέντρι), ἡ Φλουδερὴ (Ἀσκέλλια) ἡ Χορτερὴ (κορυφὴ) κτλ.

-ερόν, τὸ Ἀγκαθθερόν, τὸ Ἀρκοσκιλλερόν, τὸ Μαζερὸν (Ἅγ. Θεράπος), τὸ Μελινερὸν (Ἅγ. Θεράπος), τὸ Μοσφιλερὸν (Ἅις Ἀβρόσις) τὸ Παμπακερὸν (Γεράσα), τὸ Ῥαχερὸν (ῥαχίν, τό, genista acanthoclada) τὸ Σαμακερὸν (Γερμασόγεια) τὸ Σκινερὸν (Πύργος) τὸ Τρουμιθθερὸν καὶ πληθυντικῶς

-ερά, τὰ Ἀγκαθθερὰ (Ἅις Ἀθανάσις) τὰ Ἀλαθρηκερὰ (Τρίκωμον) τὰ Βατερὰ (Τριμήκλινη καὶ Γεράσα), τὰ Καζαβερὰ (Ν. καὶ Δ. τῶν Βαρωσιῶν), τὰ Κονυζερὰ (Πύλα) τὰ Παμπακερὰ (Κιβίδες) τὰ Πευκερὰ κτλ.

Ἤδη φανερὸν εἶναι ὅτι τοποθεσίαι ὀνομασθεῖσαι καθὼς αἱ ἀνωτέρω, ἦσαν πρὶν ἢ συνοικισθῶσι καὶ αἱ κῶμαι τοῦ Μόρφου, τὰ Καζιβερά, ἤτοι τόπος καζαβιῶν, καὶ τὰ Λαουδερά, ἤτοι τόπος λαουδιῶν, καὶ τὸ Μυτσερὸν τῆς Ὀρεινῆς, τόπος ἢ «μιτσικόριδων» ἢ μυξιῶν» (μυξερὸν) πάντως δὲ καὶ τὸ Ἀβτελλερόν, ἤτοι τόπος (ἀ)βδελλῶν, κώμη τοῦ Λάρνακος. Εἶναι δὲ τὸ μὲν καζάβι φυτὸν καλαμοειδές, αὐξανόμενον ἐντὸς τῶν τελμάτων καὶ λεγόμενον καὶ ξιφάρα, τὸ δὲ λαούδιν εἶναι τὸ κυκλάμινον (Cyclamen) καὶ τὸ μυξὶν ὁ ἰξός, ὀνομασθεὶς οὕτω παρετυμολογικῶς κατὰ τὸ μύξα (βλ. καὶ Γ. Μ. Κων-

σταντινίδην ἐν ἐφημερ. Ν. Ἔθνει, ἀρ. 516 τῆς 13/26 Σεπτ. 1903).

-ωτός, κατάληξις ἀρχαία, ἐπεκταθεῖσα καὶ ἐπὶ τοπωνυμιῶν· οὕτω Καρυωτὸς (τπθ. Ἁγ. Ἀμβροσίου, Λμ.) **Κ**ιναρωτὸς (Τσέρι) Τερατσωτὸς (Ἀσγᾶτα).

-ωτή· Μοσφιλωτὴ (Ἁγ. Μάμας, Σκυλλοῦρα) Σ**κ**ιννωτὴ (Γεράσα).

-ωτόν, τὸ Καρυκωτὸν (Μουτουλᾶς) τὸ Τερατσωτὸν (Γερᾶσα) καὶ πληθυντικῶς τὰ **Κ**ιναρωτὰ (Πισσούρι) κτλ.

Φανερὸν κατόπιν εἶναι ὅτι καὶ ὁ Μαζωτός, κώμη (Λν) πολυθρύλητος ἐπὶ τῶν Φράγκων (Mazoto ἢ Masoto, ἢ Massoto Mas L. II 110, III 490, 494, 845) ὠνομάσθη ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐκεῖ μαζιῶν, ἤτοι μαζῶν (Poterium spinosum) καὶ ἡ Μοσφιλωτὴ (Λν) ἦτο τόπος μοσφίλων (βλ. κατωτέρω). Ἡ κατάληξις -ωτὴ εὑρίσκεται καὶ ἐν τῇ Χίῳ (πρβ. τὴν κώμην Καλαμωτὴν) ἐνῷ ἐν Ἰκαρίᾳ μεταχειρίζονται τὴν -ωπὴ (Γ. Χατζιδάκι, Γλωσσολ. Μελ. Α' 20).

Ἡ -οῦρα εἶναι κατάληξις ἀρχικῶς λατινική, -ura (βλ. Withney -Χατζιδάκι, Συγκριτ. Γλωσσικῆς σ. 226), ἐν Κύπρῳ δὲ σημαίνει κατὰ πρῶτον ὅ,τι περίπου καὶ ἡ ἑλληνικὴ -σύνη, (λ. χ. μαυρισοῦρα, ζαλισοῦρα) ἀλλ' ἐκ τῆς ἱστορικῆς λέξεως κλεισοῦρα (βλ. Σάθα Μεσ. βιβλ. Β', λϛ', μ') ἐφαρμοσθεῖσα καὶ εἰς τοπωνυμίας, σημαίνει ὅ,τι καὶ ἡ -ερή : λ.χ. ἡ Λευκοῦρα (τπθ. Λάνιας) ἡ Μαλλοῦρα (Ζωοπηγὴ) ἡ Παοῦρα (κορυφὴ μεταξὺ Κοιλοκεδάρων καὶ Κειδασιοῦ, ὅπου φυσᾷ πάγερὸς ἄνεμος), ἡ Πετρακοῦρα (τπθ. Ζωοπηγῆς) καὶ κατ' αὐτὰς ἡ **Σ**κιλλοῦρα, κώμη τοῦ Μόρφου, ὅπου φυτρώνουν «οἱ ἀβρό**σκ**ιλλες σὰν νᾶεν τὲς ἰσπέρνης, μιὰν ὀκᾶν κάθε κρομμύδιν» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀγροτῶν, δηλαδὴ ταὐτόσημος τοῦ **Σ**κιλλερή. Τὸ φυτὸν σκίλλα σύνθετον μετὰ τοῦ ἄγριος λέγεται σήμερον ἀρκό**σκ**ιλλα ἢ ἀρκό**σκ**ιλλος (Scilla paludinosa) Ἀλλ' ὁ κ. Ν. Ἱερείδης (ἐν τῇ Συντόμῳ Ἱστορίᾳ τῆς Κύπρου, ἐν Ἀθήναις, 1903 σ. 62) παραδέχεται τὴν παράδοξον διήγησιν, ὅτι «τὸν παλαιὸν καιρὸν ἐθεραπεύθη ἀπὸ ψώραν ἡ σκύλλα εὐγενοῦς τινος» καὶ συμπεραίνει ὅτι αὐτη «εἶναι ἡ παλαιὰ πόλις Κυναρία(;) τὴν ὁποίαν μέχρι σήμερον ἀναζητοῦσι οἱ περὶ Κύπρου γράψαντες». Κατὰ ταῦτα τὸ κακόμοιρον ζῷον ἔπαθε δίς, ὡς κύων καὶ ὡς σκύλλα. Τὴν κώμην ἀναφέρει καὶ ὁ Στέφανος Λουζινιανὸς Descript p 37 (37α) «Squi-

lur» ὅτι εἶχε λατινικὴν ἐκκλησίαν, τὴν καὶ νῦν ὑπάρχουσαν τρίχωρον τῆς Παναγίας.

Τὸ ὑποκοριστικὸν -ούριν φέρει τὸ Κλεισούριν (λ. χ. Κοντὸν κλεισουριν, Κλεισούρκα, τοποθεσίαι τῆς Ἀσγάτας) καὶ αἱ κῶμαι Μυλικούριν (Κδ.) σημαῖνον εἴτε μικρὰν μυρίκην (Βλ. Ἀθηνᾶς ΙϚ´, 284) εἴτε τόπον μυρικῶν (ἡ ἀνομοίωσις τοῦ πρώτου ρ εἰς λ εἶναι συνηθεστάτη) καὶ τὸ Πισσούριν (Λμ.) σημαῖνον ὅ,τι καὶ τὸ Πισσερὸς, ἤτοι τόπος πίσσης. Πράγματι δ' ἐκεῖ παρήγετο, ἀπὸ τῶν φραγκικῶν, ὡς φαίνεται, χρόνων, ὅτε τὸ χωρίον ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἕκτορα Φλάτρον (βλ. Mas L, l'île σ. 394, Amadi 504 «venne l'armada (τῷ 1426) alporto de Pissuri καὶ 494) πλείστη πίσσα ἐκ τῶν τερμίνθων, καλουμένη τριμιντῖνα, (περὶ τῆς λέξεως βλ. Πολίτου Παροιμίας Δ´ σελ. 152) καὶ πωλουμένη μέχρις ἐσχάτων ὡς κατωτέρας ποιότητος μαστίχα πρὸς 30-40 γρόσια τὴν ὀκκᾶν· ἐκ τοῦ μέρους, ὅπου ἐψήνετο ἡ πίσσα, ἐπειδὴ φυσικὰ ἦτο κατάμαυρον, ἐπεκράτησεν ἡ σώζουσα τὴν λέξιν παροιμία «σκοτεινός, πισσούριν». Ἀλλ' ὁ Σακελλάριος ἐτυμολογεῖ «Βοόσουρα Βύσουρα Βυσούρι, (Κυπρ. Α´ σ. 73 τῆς β´ ἐκδ. καὶ σ. 81 τῆς α´ ἐκδ. (1855), ὅθεν παρέλαβε σιωπηλῶς τὸ εὕρημα καὶ ὁ Mas Latrie (l'île σ. 24). Ὁ δὲ κ. Ι. Π. Π. Βοντιτσιᾶνος εἰκάζει λέξιν «πυρσουρὸς» ἐκ τοῦ «πυρσὸς-οὖρος» (ἐφημ. Ἀλήθεια, ἀρ. 1120 (256) τῆς 31 Αὐγ. 1902).

Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ φυτοῦ ὠνομάσθησαν πλεῖσται τῆς νήσου θέσεις καὶ συνοικισμοί, εἴτε ἑνικῶς, ἂν τὸ φυτὸν ἦτο ἕν, εἴτε πληθυντικῶς, ἂν ἦσαν πολλά, εἴτε ὑποκοριστικῶς, ἂν ἦτο μικρὸν ἢ μικρά, εἴτε μεγεθυντικῶς, ἂν ἦτο μεγάλον. Οὕτω λ. χ. ἔχομεν τοποθεσίας Ἀγρινιά (Πελέντρι, Κώμη τοῦ Γιαλοῦ) ἔκ τινος «ἐρινεοῦ», Ἀδκιὰ (τσιφλίκκι παρὰ τὴν Πενταλιὰν) ἔκ τινος «ἰτέας», Ἀροδάφνη (Τρίκωμος) ἔκ τινος «ροδοδάφνης», Ἀρκόκλημαν (Ζωοπηγὴ) ἐξ ἀγρίου κλήματος, Βαλανιὰ (Πισσούρι) ἐκ δρυός, Δάδνη (Ἅγ. Θεράπος) ἔκ τινος δάφνης, Ζαλακιὰ (Καζάφανι), ἢ Ζανακιὰ (Σωτῆρα), **Κ**υδωνιὰ (Ἅγ. Μάμας) **Κ**υπαρίσσιν (Πολέμι) Μαραθκιὰ (Ἐπισκοπή, Ἀπαισιά), Μερτσινιὰ (Συρκανοχώριν), Παλλούρα (Ἀπαισιὰ) ἔκ τινος «παλιούρου», Περναρκὰ (Κυλάνι) ἔκ τινος «πρίνου», Πολεμιδκιὰ (Ἀπαισιά), **Σ**κιννιὰ (Ἀπαισιὰ) ἔκ τινος «σχίνου», Φοινικιὰ (Πισσούρι) ἔκ τινος «φοίνικος» κτλ.

Πληθυντικῶς δὲ τὰς ἑπομένας. Ἀθασ̌ὲς (Πισσούρι). Ἀππιδκὲς (Κιβίδες), Ἀρκοσυκιὲς (Γερᾶσα), Ζιζυφκὲς (Γερᾶσα), Καβάκια (Κιβίδες), Καρκὲς (Γερᾶσα) ἤτοι καρύαι, Κυπαρίσσια (Πύλα), Μερίκες (Πισσούρι, Κιβίδες), Πολεμιδκὲς (Ἅγ. Θεράπος), Ῥκάδες (Μανδριὰ) ἤτοι «δρύες» (δρjάδες), Ῥοδκὲς (Φιλιά), Σπαλάθκια (Λευκόνοικον) Φτερίκια (Κυλάνι).

Ὑποκοριστικῶς, ἐξ ἑνὸς μικροῦ φυτοῦ εὐδιακρίτου, ὠνομάσθησαν τὸ Ἀγνὶν (Κούκλια τῆς Πάφου) ἤτοι μικρὰ ἄγνος, τὸ Ἀππιδάκιν (Ἀπαισιά), ἢ τὸ Ἀππιδούριν (Κλήρου), τὸ Καρκούδιν (Πιλέντρι) ἤτοι μικρὰ καρκά, καρύα, τὸ Καρὶν (Ἀπαισιά), ἐπίσης, τὸ Κετρομήλιν (Πολεμίδια) τὸ Μερσινάκιν (Ἅγ. Μάμας, Ἀπαισιὰ) τὸ Μοσφιλὶν (Μέσα χωρκον), τὸ Πλατάνιν (Πρόδρομος), τὸ Σκλινικάριν (Πολέμι), τὸ Συκάριν (Ἅγ. Μάμας, Κάμπος) κτλ.

Ἐκ πολλῶν δὲ μικρῶν φυτῶν ὠνομάσθησαν αἱ ἑπόμεναι τοποθεσίαι τὰ Ἀγκαθθίδκια (Λιμνάτι), τὰ Ἀθασούδκια (Ἅγ. Θεράπος), τὰ Βαδκιὰ (Ἅγ. Θεράπος) ἤτοι αἱ μικραὶ βάτοι, τὰ Δαμασκηνάρκα (Κάμπος) τὰ Δρυνάλλια (Πολέμι, Μόρφου) ἤτοι αἱ μικραὶ δρύες, τὰ Ἐλιούδκια (Συρκανοχώριν), τὰ Καρκάδκια (Ζωοπηγή), τὰ Κλημάδκια (Ἀπαισιὰ) ἢ τὰ Κλημάκια (Πολέμι), τὰ Μοσφιλίδκια (Τριμήκληνη), τὰ Μυρίκια (Πολέμι), τὰ Σκινιαρούδκια (Γερᾶσα), τὰ Σκλινικάρκα (Πέγεια), τὰ Στερακίδκια (Πισσούρι), τὰ Συκαρίδκια (Ἀσγᾶτα), τὰ Τερατσούδκια (Ἀπαισιὰ) κτλ.

Εἰς ἓν δὲ φυτόν, ἐξαιρέτως μεγάλον, ὀφείλουσι τὰ ὀνόματά των ὁ Ἄντρουκλος (Κάμπος), ὁ Ζάλακας (Ἅγ. Θεράπος), ὁ Πάλλουρος (Φιλιά), ὁ Σκλίνικας (Πάχνα) καὶ εἰς περισσότερα μεγάλα δένδρα οἱ Κυπαρισσιὲς καὶ οἱ Πλατανιὲς τῆς Γεράσας.

Ἀλλ' ἐνίοτε καὶ οἱ καρποὶ παρέδωκαν τὸ ὄνομά των εἰς τὰς θέσεις, ὅπου παρήγοντο. Οὕτως ὠνομάσθησαν τὸ Κολοκάσιν (Πελέντρι), τὸ Κρομμύδιν (παρὰ τὴν Ἴνιαν), τὸ Μάραθον (Πελέντρι), τὸ Σταφύλιν (Πολέμι), τὸ Φοινίκιν (Ἅγ. Μάμας) καὶ πληθυντικῶς τὰ Κάρδαμα (Πελέντρι), τὰ Μάραθα (Πολέμι), τὰ Μυξιὰ (Πισσούρι).

Σαφέστατον κατόπιν τῶν ἀνωτέρω εἶναι ὅτι οὕτως ὠνομάσθησαν ἤδη πρὶν κατοικηθῶσι καὶ αἱ ἑξῆς κῶμαι. ἡ Ἀλόα (Ἀμ.) τ' Ἀμ-

πέλια (Λκ.) ἡ Βαβατσινιὰ (Λν.) ἡ Βιτσάδα (Μσ.) τὸ Γεράνιν (Κπ.) ἡ Ἐλιά, δύο κῶμαι (Λκ. καὶ Κν.) τὰ Καννάβκια (Μφ) ἡ Κανναβκιοῦ (Κδ.) τὰ Καππάρκα (Λκ.) ὁ Κάτω δρυς (Ἀμ.) ἡ Κοκκινοτρουμιθκιὰ (Ὀρ.) τὰ Λαούδκια (Κδ.) ἡ Λεύκα (Λκ.) τὰ Λεύκαρα (Λν.) ἡ Μαράθα Ἀμ.) ἡ Μελίνη (Λν.) τὸ Μερσινούδιν (Λκ.) ἡ Μηλιά, τρεῖς κῶμαι (Ἀμ. Πφ. Χρ.) ἡ Μηλιοῦ (Χρ) ὑποκοριστικῶς, ἡ Μιὰ μηλιὰ (Κθ.) τὸ Μοσφίλιν (Λκ.) τὰ Πηαίνια (Λκ.) τὰ Πιστάκια (Ἀμ.) τὸ Πλατάνιν (Μσ.) τὰ Πολεμίδκια (Λμ.) ἡ Συκάδα (Ἀμ.) οἱ Τρεῖς Ἐλιὲς (Κλ.) τὸ Τριμίθθιν (Κν.) ἡ Φασοῦλλα (Κδ. καὶ Λμ.) δύο κῶμαι, τὸ Φλαμούδιν (Ἀμ.) τὰ Φοινικάρκα (Λμ.) τὸ Φτερικούδιν (Μφ.) τὰ Φτέριχα (Κν.).

Ὁμοίαν ἀρχὴν ἔχει καὶ ἡ κώμη Μακράσυκα (Ἀμ), κατὰ τοὺς Φράγκους Macrasic, φερομένη καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ, (Mas L. III 509) ἤτοι μικρά συκα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ μεγαλά συκα ἢ καλά συκα, ἅπερ εἶναι τὸ παρὰ τὴν Κοντέαν κωμίδιον, τὸ συγκοπὲν ἀπὸ τῶν φραγκικῶν χρόνων εἰς Ἀγλάσυκα, καὶ ὅπου πράγματι παράγονται τὰ κάλλιστα τῶν ἐν τῇ νήσῳ σύκων.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ἁπλαῖ φωνητικαὶ συγκοπαί, πεσόντος τοῦ ἀρκτικοῦ β, φαίνονται ὅτι εἶναι καὶ ἡ Τσάδα (Πφ.) ἀντὶ ἡ (Β)ιτσάδα καὶ ἡ Λάνια (Κλ) ἀντὶ τὰ «(Β)αλάνια·» πράγματι δὲ ἡ φιλοπρόοδος αὕτη κώμη φέρει τὰ πλεῖστα βαλάνια τῆς ἐπαρχίας Λεμεσοῦ, ἡ δὲ Τσάδα, ὡς καὶ ἡ Βιτσάδα, εἶναι τόπος ἀγρίων σκιλλῶν, ὧν ὁ καυλός, ἀπομένων ὄρθιος καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ φυτοῦ, ὀνομάζεται βίτσα ἢ βαβίτσα, ὑποκοριστικῶς βιτσάδιν - βιτσάδα, ὡς συκάδιν - συκάδα.

Ὅμοιος ἀναδιπλασιασμὸς συνέβη καὶ εἰς τὰ «βάτινα» (συκάμινα ἢ μόρα) τὰ ὁποῖα λέγονται μεγεθυντικῶς βαβάτσινοι, καὶ κατὰ πλεονασμὸν βαβάτσινοι τοὺς βάτους· ἀλλὰ καὶ οἱ ὅμοιοι ἐρυθροὶ καρποὶ τῆς συκαμίνου καταχρηστικῶς ὠνομάσθησαν βαβάτσινοι καὶ τὸ δένδρον βαβατσινιά, ἐξ οὗ καὶ ἡ κώμη (πρβ. τὴν κώμην Συκαμινιὰν ἐν Λέσβῳ).

Τὸ Μοσφίλιν εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ «μοσφιλιά», ἤτοι ἐπιστημονικῶς Grataegus Azarolus, γλωσσικῶς δὲ τὸ μόσφιλον εἶναι ἡ ἀρχαία λέξις «μέσπιλον» (πρβ. σπόγγος-σφογγάριν).

Καὶ τὰ Πηαίνια ὠνομάσθησαν ἐξ εὐώδους φυτοῦ ἴσως αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ «πηγανίου» τοῦ Θεοφράστου Φ. Ἱστ. 1,10,4.

Τὰ δὲ πολεμίδκια (Eriobotrya japonica, (ἀγγλιστὶ meddlars) τοιουτοτρόπως λέγονται ἰδίως ἐν Λευκοσίᾳ, ἐνῷ ἐν Λάρνακι ὀνομάζονται πομηλίδκια, καὶ ἐν Λεμεσῷ πομηλίδες, καὶ ἐν Δωρῷ καὶ ἀλλαχοῦ πολεμίδες· τὸ εἶδος τοῦτο παράγεται δι' ἐμβολιασμοῦ τῶν μοσφιλεῶν, αἱ ὁποῖαι φύονται πλεῖσται περὶ τὴν ἤδη κώμην Πολεμίδια.

Τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ ἐγερθῇ καὶ ἀλλαχοῦ λ. χ. ὑπάρχει ἀλόη (κυπριακῶς ἀλᾶς, Aloë vulgaris) ὅπου ἡ Ἀλόα; Ὅτι ἡ πίσσα τῆς ἀλόης, ἤ, ὡς λέγεται καὶ σήμερον, «τοῦ ξυλαλᾶ», ἦτο κατὰ τοὺς μέσους χρόνους πολύτιμος διὰ τὴν φαρμακευτικήν της χρῆσιν, μανθάνομεν ἐπαρκῶς ἐκ τῶν Ἀσιζῶν (ἀρ. σϞϚ' σ. 488 στ. 23), ὁ δὲ Gaudry παρετήρησε πράγματι ἐν Ἀμμοχώστῳ καὶ λείψανα φυτειῶν ἀλόης (βλ. Mas L. l'île σ. 62). Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἐρώτημα, ἂν καὶ λίαν ἐνδιαφέρει τὴν ἐν τῇ νήσῳ ἱστορίαν τῶν φυτῶν, γλωσσικῶς εἶναι δευτερεῦον. Ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, εἴτε τρεῖς, εἴτε πέντε, εἴτε μία, εἴτε οὐδεμία ὑπάρχει ἐλαία σήμερον εἰς τὲς Τρεῖς ἐλιές, ὅτι, ὅτε ἡ τοπωνυμία ἔλαβε τὴν ἀρχήν, ὑπῆρχον τόσαι. Διότι ἄλλως ἦτο ἀδύνατος ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν ὁμιλούντων.

Ἐπίσης δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ τοπωνυμία Φοινικκὰ εἶναι νέα, ἐνῷ ὁ Φοίνικας εἶν' ἀρχαῖος, δηλαδὴ καθιερώθη πρὶν ἡ γλῶσσα συναφομοιώσῃ πάντα τὰ καρποφόρα δένδρα εἰς θηλυκά· ἐκ τούτου ἐννοεῖται ὅτι ἡ γνώμη τῶν Αὐστριακῶν βοτανικῶν Unger καὶ Kotchy, ὅτι τὸ δένδρον (Phoenix dactylifera) εἰσήχθη εἰς τὴν Κύπρον ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων (Die Inseln Cypern, Wien 1865 σ. 217) εἶναι σφαλερά. Ἤδη ὁ Θεόφραστος (Ἱστ. Φυτ. 2, 6) γράφει «ἐν Κύπρῳ δὲ ἴδιόν τι γένος φοινίκων ἐστίν, ὃ οὐ πεπαίνει τὸν καρπόν».

Καὶ αἱ τοπωνυμίαι Ῥοῦς (ὁ) παρὰ τὴν Ζωοπηγήν, τὴν Λεμίθουν, τὸ Ὅμοδος, τὴν Πάχναν καὶ τὴν Πλατανιστᾶσαν, πάντως εἶναι παλαιαί, μαρτυροῦσαι ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὅπως οἱ σύγχρονοι, ἐκαλλιέργουν ἐκεῖ ῥοῦν (Rhus coriaria), διότι κατόπιν τὸ φυτὸν ἐλέγετο ὑποκοριστικῶς ῥούδιν ἢ ῥούβιν. Ἐν Μεγαρίδι ὑπῆρχε καὶ κώμη Ῥοῦς (Παυσαν. 1, 41, 2).

Ὁμοίως καὶ ἡ τοπωνυμία «τοῦ Βλοῦ» παρὰ τὴν Καλλέπιαν εἶν' ἀρχαία, διότι κατόπιν καὶ ὁ φλοῦς ἐλέχθη φλούδιν. (Stipa Paludinosa).

Καὶ ἡ Συκαμίνου, τπθ. παρὰ τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον ἀπέμεινεν ἐκ τῆς ἀρχαίας γενικῆς, ἐνῷ κατόπιν ἡ συκάμινος μετετυπώθη συκαμιά. Οὕτως ἡ γραμματικὴ ἱστορία ἑκάστου φυτοῦ, ὁσάκις δηλ. ἡ ῥίζα ἢ κατάληξις μετεβλήθη, δύναται νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἐν τῇ νήσῳ φυσικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν κτίσιν τῶν φυτωνύμων συνοικισμῶν. Τανάπαλιν, ἐπειδὴ λ. χ. τὸ αἰχμηρὸν καὶ κολλῶδες φυτὸν μελίνη (λατ. panicum, ἀγγλιστὶ millet) λέγεται τοιουτοτρόπως ἀπαράλλακτον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων (Ξενοφ. Κύρου Ἀνάβ. 1, 2, 22) μέχρ τοῦδε (μόνον ἐν Μεσαριᾷ λέγεται καλαμάγγρα) οὐδὲν ἔχομεν τεκμήριον γλωσσικὸν περὶ τῆς κτίσεως τῆς ὁμωνύμου κώμης.

Τῶν φυτωνύμων κωμῶν πολλαὶ μνημονεύονται καὶ ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας. Οὕτως ἡ Βαβατσινιὰ ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ 358, ὡς ἀνήκουσα εἰς τὸν «μισὲρ Τζουὰν Μουντολήφ», ἡ Ἐλιὰ τῆς Κερυνίας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ 349,350 καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 512) ἀνῆκε δὲ εἰς τὸν Δημήτριον Παλαιολόγον, σύζυγον τῆς Ἑλένης Λουζινιανῆς, ἀδελφῆς τοῦ ἱστορικοῦ Στεφάνου. Ὁ Κάτω Δρῦς ἀναφέρεται ὅτι παρεχωρήθη εἰς τὸν Fabrice Gentile (Mas L III 240(4)241,253). Ἐπίσης ἡ Λεύκα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ, (σ. 405,406) ὅτι τῷ 1425 ἱδρύθη «καπετανίκιν», τὰ δὲ Λεύκαρα ἀπὸ τοῦ 1260 μετὰ τὴν βοῦλλαν τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου τοῦ δ' (Σάθα Μεσ. Βιβλ. ς', 506,6) ὑπῆρξαν ἕδρα τοῦ πρώην ἐπισκόπου Ἀμαθοῦντος καὶ Νεμεσοῦ, (ἡ ἐν σ. 505, 21 φρ. «Ματθαίῳ τῷ Λευκάρῳ» πρέπει νὰ γραφῇ Λευκάρων), ὅθεν ὁ Μαχαιρᾶς 67 γράφει ἐπισκόπου Ἀμαθούντων, τουτέστιν Λευκάρων», ὁ δὲ Σάθας (σ. ρκβ') «ἐν Λευκάροις τῆς Ἀμαθοῦντος». Τὰ Λεύκαρα, τὰ ὁποῖα μνημονεύονται πλειστάκις (βλ. Mas L. II 329,622) πάντως ὑπῆρχον ἀκμάζοντα πρὸ τῶν Φράγκων, ἐν αὐτοῖς δ' ἐγεννήθη τῷ 1134 καὶ ὁ ἅγιος Νεόφυτος. (Μχ. 72.) Τὰ Λεύκαρα σημαίνουσι μικρὰς λεύκας (πρβ. τοποθεσίαν Ἀτοπεύκαρα), τὸ δὲ Μιτσερὸν μνημονεύεται παρὰ Mas L. II 110, καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (III 502), ἡ Μηλιὰ τῆς Ἀμμοχώστου παρὰ Mas Latrie III 601, Melyas, ἡ δὲ τῆς Χρυσοχοῦ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ Miglia (Mas L. III 505.), μνημονεύεται δὲ καὶ οἶκος de

Milias, παραλαβὼν τὸν τίτλον ἐκ τῆς πρώτης, ὡς φαίνεται, κώμης. Πλὴν τούτων ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ 408 καὶ «τὸ χωρίον τῆς Κατωμηλίας», καὶ τῷ 1270 caseau Enia Melias (Mas L. III 660), τοῦτο δὲ πιθανῶς εἶναι ἡ σήμερον ὀνομαζομένη Μιὰ μηλιά· τὸ Ἑνιὰ δηλ. ἠμαυρώθη ἀφοῦ ἐξέλιπον οἱ μηλιὲς καὶ ἐσχηματίσθη κώμη, καὶ οὐ μόνον τὸ ἄρθρον ἐγένετο ἑνικόν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔννοια ἐσκοτίσθη τοσοῦτον, ὥστε σήμερον παρετυμολογοῦσιν ὅτι ἀπέχει «ἕνα μεγάλον μίλιν ἀπὸ τὴν Χώραν». Καὶ τὰ Πιστάκια ἦσαν φέουδον (Mas L. l'île 43); τὰ δὲ Πολεμίδια μνημονεύονται παρ' Amadi 494 Μχ. 373, οἱ Τρεῖς ἐλιὲς ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 506) ἡ Τριμιθκιὰ παρὰ Mas Latrie III 217, (τῷ 1468) καὶ τὸ Τριμίθιν ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ (σ. 373), ὅτι τῷ 1392 παρεχωρήθη εἰς τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀντιοχείας.

Ὅπως δένδρα, οὕτω καὶ τεχνητὰ ἔργα, ἔστω καὶ ἀσήμαντα, γενόμενα βραδύτερον κέντρα συνοικισμῶν, ἀφῆκαν εἰς αὐτοὺς τὸ ὄνομά των. Οὕτως ἡ Ἅλωνα (Μφ) κώμη, μνημονευομένη ὡς ρηγικὴ κτῆσις, (Mas L. III 234(3) 505) ἦτο παλαιὸν ἢ μεγάλον ἁλώνι (ὅθεν ὁ κάτοικος Ἁλωνεύτης) ὁμώνυμος δὲ τοποθεσία, ὑψηλή, ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ Μούσερε, εἰς δὲ τὴν Ἀσγᾶταν τὴν Μόρφου καὶ τὸ Τρίκωμον ὑπάρχουσι τοποθεσίαι Ξάλωνα (ἔξω ἀλώνια. ὅπως Σάλωνα, ἤτοι ἔσω ἀλώνια, λέγεται ἡ Ἄμφισσα).

Ἐπίσης ἡ Αὐκολίδα (Κπ.) καὶ ἡ ἔρημος Αὐκολιοῦ (Λκ), σημαίνουσι μικρὲς αὐκολιές, ὡς ὀνομάζονται αἱ πρὸς ἄρδευσιν ἐκ τῶν ποταμῶν διώρυγες, ἤτοι εὐκολίαι.

Ὁμοίως ὁ Ζυγὸς (Κλ) καὶ τὸ Ζύγι (Λν), εἶνε μικροὶ συνοικισμοί, σχηματισθέντες «ὅπου στήνεται ζύγι» τῶν ἀγοραζομένων ἐκ τῶν πέριξ κερατίων.

Παρόμοια εἶναι τὰ Καλυβάκια (Κθ.) καὶ τὰ Καμινάρκα (Κλ.) ἤτοι μικρὰ καμίνια, ὅπου κατεσκεύαζον πίσσαν ἐκ τῆς ῥητίνης τῶν πευκῶν, κώμη ἀνήκουσα εἰς τοὺς ῥῆγας (Mas L. III 506).

Παραπλήσιον εἶναι οἱ Καμάρες κώμη τοῦ Καρπασίου, ὀνομασθεῖσα βεβαίως ἀπὸ καμαρῶν ὑδραγωγείου, καὶ μνημονευομένη ἐπὶ τῶν Φράγκων, (Mas L. II, 110) ἐγκαταλειφθεῖσα δὲ τῷ 1864, ὅτε Σκαλιῶται Τοῦρκοι ἐφόνευσαν τὸν υἱὸν τῆς Χακηβασιλοῦς. Καμάρες ὀνομάζεται καὶ τοποθεσία τοῦ Καραβᾶ, ὅπου σῴζονται καμάραι.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὠνομάσθησαν καὶ τὸ Καπηλειὸν (Λμ), καὶ τὰ Κονάκια τοῦ Πύργου (Λκ) τουρκικὴ λέξις, ἣν Τίλλυροι μεταχειρίζονται ἀντὶ τοῦ σπίτιν, ἐννοοῦντες τὰς παραθαλασσίας ἀποθήκας, καὶ τὰ Λιαστρικά, τοποθεσία Δ. τοῦ Φλαμουδιοῦ (Κπ.) ἤτοι (ἡ) λιαστριά, μικρὲς «λιάστρες» ὅπου ἡλιάζουσι τὰ καρύδια καὶ τὰ σῦκα· (ἡ λ. εἶν' εὔχρηστος καὶ ἐν Χίῳ, Πασπάτη 164).

Ἐπίσης ἡ Ληνοῦ (Λκ.) ἦτο ληνὸς τοῦ μούστου, ὅθεν ὁ κάτοικος Ληνοψήτης, (καίτοι ὁ Max Ohnef. Richter (Kypros σ. 218) σχετίζει τὴν λατρείαν τοῦ Λίνου).

Ὁμοίως ὠνομάσθησαν τὸ Λουτρὸν (Λκ.) οἱ Μάντρες (Κπ. Μφ.) καὶ τὰ Μαντριά, δύο κῶμαι, τῆς Πάφου καὶ τοῦ Κυλανίου, ἡ β′ αὕτη ἀνεπτύχθη ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας ἐκεῖθεν τῆς παλαιοτέρας Μύλαυρης, ἥτις μνημονεύεται ἐν τῇ Ἐνετικῇ ἀπογραφῇ, (Mas L. III 505 Milari), φαίνεται δὲ ὅτι πρότερον ἀνῆκον εἰς ὡρισμένας ἰδιοκτησίας, ὡς παρετήρησε περὶ τῶν Ἑλλάδι Μανδρῶν ὁ Μηλιαράκης (Δελτίον Δ′ 470).

Ἀπὸ μύλων ὠνομάσθησαν οἱ Μύλοι (Κλ.) ὁ ἔξω Μύλος (Κδ.) ὁ Παλιόμυλος, δύο κῶμαι (Κλ. καὶ Χρ.), καὶ αὐταὶ ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Μύλοι κείμεναι πλησίον ποταμῶν. Μύλους ἀναφέρει καὶ ὁ Μαχαιρᾶς σ. 110.

Ὁμοία φαίνεται ἡ Πάχνη (Αὐ.) ἡ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ φερομένη Padena.

Ὁ Πύργος ὠνομάσθησαν δύο κῶμαι (Λμ. καὶ Λκ.) ἐξ ἐρειπίων πύργων. Οἱ πύργοι οὗτοι ἦσαν ἄλλοτε συχνοὶ (βλ. Μχ. 55 244), τινῶν δὲ φαίνονται καὶ τὰ λείψανα. Οὕτως ὁ ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ σ. 283 μνημονευόμενος ἐν Ἁγίῳ Σεργίῳ ἐσῴζετο μέχρις ἐσχάτων εἰς τὸ τσιφλίκκι τοῦ Παρτζίλη, ὁ δὲ πύργος τοῦ Κιτιοῦ κατηδαφίσθη πρὸ δεκαετίας, ἀλλὰ σῴζονται παρ' αὐτὸ ἄλλοι δύο, ὧν ὁ μικρότερος μετετράπη εἰς ἀνεμόμυλον.

Οἱ Στῦλλοι, κώμη, μνημονευομένη παρ' Amadi 500, τηρεῖ τὸ ὄνομα κειμένων ἐκεῖ στύλων.

Ἡ Τρυπημένη (Μσ.) ὠνομάσθη πάντως, καθὼς ἡ παρὰ τὴν Κισσόνεργαν ὁμώνυμος τοποθεσία, ἔκ τινος τῶν ἐν τῇ Νήσῳ τρυπημένων ἐκείνων πετρῶν, (βλ. εἰκόνα παρὰ Max Ohn. Richter, Kypros, Bibel und Homer Pl. XVIII καὶ σ. 106 καὶ ἑξ.) περὶ ὧν ἀμφι-

σδητοῦσιν οἱ ἀρχαιολόγοι, ἂν εἶναι ἀρχαϊκαὶ παραστάσεις θεῶν ἢ ἁπλῶς ἐλαιοτριβεῖα (πρβ. καὶ τοποθ. Τρυπητὴν εἰς τὲς Κιβίδες, Λεμεσόν, Πάχναν καὶ Πισσούριν), ἀλλ' ἤδη παρετυμολογεῖται ὅτι ἐκτίσθη δῆθεν ἀπὸ «τρεῖς ποιμένας». Τὴν κώμην ἀναφέρει δὶς ὁ Μαχαιρᾶς, σ. 288.

Τὸ Φουρνίν, μικρὸν τοῦ Λάρνακος τσιφλίκκι, ἐφύλαξε τὸ ὄνομα μικροῦ κτισθέντος ἐκεῖ φούρνου.

Τέλος τὰ Χολέτρια (Κδ.) συνωκίσθησαν πλησίον χολεδρῶν ὑδραγωγείου, ὅπως Χολέτρες καλεῖται τοποθεσία τοῦ Ἁγίου Θεράπου.

Τοποθεσίαι, φέρουσαι τοιαῦτα τεχνητῶν ἔργων ὀνόματα, εἶναι βεβαίως πολλαί. Οὕτω Ρείπκια καλεῖται θέσις τῆς Βάσας, ἤτοι ἐρείπια, ἥτις εἶναι λέξις ἤδη ἄχρηστος, Φρούριν ὀνομάζεται τοποθεσία τῆς Ἐπισκοπῆς ἤτοι φρούριον, Χτίριν, τοποθεσία τῆς Γεράσας καὶ Χτίρκα τοῦ Ἁγίου Τύχωνος ἐκ τῆς ὅλως μεταγενεστέρας λέξεως κτίριον. Ἀλλά τινα τῶν ὀνομάτων τούτων ἔχουσι ποιὰν ἱστορικὴν ἀξίαν.

Οὕτως ἡ τοποθεσία Γερακαρκὸν (Μονάγρι) πάντως ἀνῆκεν εἰς γερακάριν (πρβ. τσαγγαρκόν, τὸ ἐργαστήριον τοῦ τσαγγάρι), ἤτοι ἱερακοτρόφον, τοιούτους δὲ χάριν τῶν κυνηγίων εἶχον καὶ οἱ Ἕλληνες ἄρχοντες καὶ οἱ Φράγκοι (βλ. Μχ. 166, «τοῦ γερακάρη τοῦ σὶρ Γχαρὴν»), «Γερακαρεῖον» ὑπάρχει καὶ ἐν Ζακύνθῳ, ὅπερ ἐξελήφθη «ὡς ἱερὰ καρύα» (βλ. Παρνασσοῦ ΙϚ', 73) ἀλλ' ἐπηνωρθώθη ὑπὸ Σπ. Π. Λάμπρου (βλ. Ν. Ἑλληνομνήμονα Β', 369).

Ὁ Ζαχαρόμυλος (εἰς τὸ Συρκανοχώριν) ἀπέμεινεν ἐκ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἀφθονωτάτη παρήγετο ζάχαρις ἐν Κύπρῳ, ἰδίως ἐν Ἐπισκοπῇ, ὅπου οἱ Κορνάροι ἐκαλλιέργουν εὐρύτατα τὸν ζαχαροκάλαμον, καὶ ἐνηργεῖτο πλεῖστον ἐμπόριον, ἰδίως μετὰ τῆς Γαλλίας.

Ἀλλ' ἐξαιρετικῆς προσοχῆς ἄξια εἶναι προσηγορικά τινα ὀνόματα, κληροδοτηθέντα εἰς περισσοτέρας κώμας ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν Αὐτοκρατόρων, ὅτε εἶχον ἰδιάζουσαν σημασίαν, ἣν ὀφείλομεν νὰ ἐξακριβώσωμεν.

Παλαιὰ καὶ ὀρεινὴ κώμη τῆς Λεμεσοῦ ὀνομάζεται Ἀγρὸς (Κλ.) καὶ παρακειμένη Ἀγρίδια (Κλ.) τῆς Κερυνίας Ἀγρίδιν (τουρκιστὶ Ἀγίρdα) καὶ παρακειμένη Ἀγριδάκιν, τοῦ Καρπασίου Κρίδκια, πλὴν δὲ τούτων καὶ τοποθεσία τοῦ Κτήματος ὀνομάζεται Ἀγρίδιν

καὶ τῆς Κώμης τοῦ Γιαλοῦ Ἀγρίν. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις ὑπάρχουσι κῶμαι Μονάγριν (Κλ.) καὶ ὑποκοριστικῶς Μοναγρούλλιν (Λμ.) γαλλιστὶ Monagrole (Mas L. II 110) καὶ ἐν Καρπασίῳ κώμη Μοναρκά, ἤτοι Μοναγριὰ καὶ τοποθεσίαι Μονάγρι (τῆς Γιαλούσας) καὶ Μοναρκὲς (τοῦ Ἁγίου Ἠλία). Ἐρευνῶντες δὲ τοὺς χρονογράφους, βλέπομεν ὅτι Ἀγρὸν εἶχε καὶ ἡ Μαραθᾶσα τοῦ κόμιτος τῆς Ἐδέσσης (Mas L. III 506), ἣν ὁ Mas Latrie (l'île, 418) νομίζει τὴν Ἀγρολλάδου) καὶ ἄλλον Ἀγρὸν ἡ Μαραθᾶσα τοῦ ῥηγός, καλούμενον Agros tou Gattani (Mas L. III 506), μανθάνομεν δὲ προσέτι ὅτι τὰ Agridia di Pelendria (Κλ.) ἐξεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ ῥηγὸς Τζάκου εἰς τὸν frère Julien (Mas L. l'île, 403), τὰ δὲ Agridia del Carpasso (Κρίδκια) εἰς τὸν Jean Filibert (ἔνθ' ἀν.), τὰ δὲ τῆς Κερυνίας (γαλλιστὶ La Gride) τῷ 1287 ἀνῆκον εἰς τὸν Johan de Verni (Mas L. III 673) καὶ κατόπιν εἰς τὸν Sor de Naves (III 247,3), ἦσαν δηλαδὴ πάντα φέουδα· παρὰ Μαχαιρᾷ 380, 407 εὑρίσκομεν καὶ ἱππότην «Γιοτὴν τὲ Λαγριδιέ» (πρβ. Strambaldi 266) καὶ Μχ. 480 «Τουμασῆν τὲ Λαγριδιέ». Ἀλλὰ τοιοῦτον φέουδον (fio de la Gridia) ὑπῆρχε καὶ ἐν Ἄνδρῳ (Hopf, Urkunden u. Zus. für Geschichte der Insel Andros, σ. 35) καὶ τῆς Ἴμβρου δὲ συνοικισμὸς λέγεται Ἀγρίδια (βλ. Ἀγῶνα, ἀρ. 267, τῆ, 30 Ἀπριλ. 1904). Ἐκ τούτων ἐξάγεται, νομίζομεν, ὅτι ἡ λ. «ἀγρὸς» καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν «ἀγρίδιον» προσέλαβε σημασίαν προνομιούχου ἰδιοκτησίας καὶ ὅτι οὕτως ὠνομάζοντο ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις ὡρισμένα ἀγροτικὰ κτήματα, ὅπου κατόπιν ἐγκατεστάθησαν ὡς κόμιτες οἱ Φράγκοι, πιθανῶς δὲ κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἀγρίδιον προσέλαβεν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ τὸ λατινικὸν agellus τὴν σημασίαν μεγάλου κτήματος. Ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ Greek Lexicon of the Roman and Byz. Periodos τοῦ Ε. Α. Σοφοκλέους (1870) τὸ «ἀγρίδιον» ἑρμηνεύεται μόνον «little ἀγρός».

Πέντε χωρία ὀνομάζονται Πρασκειά, ἤτοι πραστειά, (πρβ. νισκιά-ν-ιστιά), πρὸς διάκρισιν δὲ φέρονται καὶ μετὰ γενικῆς, Πρασκειὸν τῆς Μεσαρκᾶς, Πρασκειὸν τοῦ Κελλακιοῦ, Πρασκειὸν τῆς Αὐδήμου, Πρασκειὸν τῆς Πάφου, καὶ Πρασκειὸν τοῦ Μόρφου (λεγόμενον καὶ Κόκκινον Πρασκειόν), ὑπάρχουσι δὲ καὶ τοποθεσίαι Πρασκειὸν εἰς τὰ Λεύκαρα, Καμένον Πρασκειὸν εἰς τὴν Σκιλλοῦραν (2 μίλια ΒΔ, κατεστραμμένον) Πρασκειὸν τοῦ

Ὑψώνου (ἓν μίλιον Δ) ὅπερ κατὰ τὸν Σακελλάριον Α΄ 64 ὡς «προάστειον τῆς πόλεως Κουρίου ὑπὸ τῶν πεπαιδευμένων τῆς πόλεως Λεμησοῦ θεωρεῖται». Ἄλλοτε δὲ τὰ Πραστειὰ ἦσαν ἔτι περισσότερα. Πλὴν τοῦ «πραστειοῦ» τῆς Αὐδήμου, ὁ Μαχαιρᾶς 395 ἀναφέρει καὶ τὸ πραστεῖον τοῦ Ἀγροῦ, 248, τὸ πραστεῖον τῆς Ποταμιᾶς, 373, καὶ τέλος τὸ πραστεῖον τοῦ γαμπροῦ του σ. 376, ὁ δὲ Βουστρώνιος 506 «τὰ δύο πραστεῖα τῶν Πελεντρίων». Τὸ Πραστειὸν τῆς Μεσαριᾶς (Ἀμ.) λέγεται καὶ Πρασκειὸν τῆς Σίουρης ἐκ τῆς παρακειμένης τοποθεσίας, ὅπου σώζονται ἐρείπια πύργου καὶ σκάμματα τάφρου, ἀποδιδόμενα καὶ ταῦτα εἰς τὴν Ῥήγαιναν. (Δελτίον). ϛ΄, 137(8). Ὁ πύργος ἦτο κτίσμα τοῦ ῥηγὸς Τζάκου τοῦ α΄ (βλ. Mas Latrie II 532) πρὸς ἀσφάλειαν τῆς πρὸς τὴν Ἀμμόχωστον ὁδοῦ καὶ τῆς ὅλης πεδιάδος. Γράφεται δὲ ἡ Σίουρη ἐν τοῖς φραγκικοῖς ἐγγράφοις Sivuri Sivourie ἢ Sivori(e) (βλ. Mas Latrie III, 243, 273, 490, 509, 724) καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μαχαιρᾶς 286, 385, 402 γράφει Σύβουρη, ἀλλὰ προφανῶς ὑπόκειται τὸ λατινικῆς ἀρχῆς ἑλληνικὸν ἐπίθετον σίγουρη, ἤτοι ἀσφαλὴς ἀπρόσβλητος θέσις καὶ ἴσως ἀρχικῶς ἐλέγετο πρασκειὸν σίουρον, ὡς ἡ Λέμπα (βλ. κατωτ.)· ὁμοίως λέγεται ἀρμάριν, συρτάριν, σπίτιν σίουρον, δηλ. ποῦ ἐϕ φοαται κλέφτες· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸ πολλοῦ ἐλησμονήθη πᾶν ὅ,τι σχετίζεται πρὸς τὴν πολεμικὴν ἀσφάλειαν, ὁ λαὸς παρετυμολογεῖ ὅτι ἡ εὔφορος ἐκείνη ἔκτασις ἔχει σί(γ)ουρην ἀπόδοσιν τῆς καλλιεργίας. Ἡ Σίουρη ἦτο κέντρον ἑνὸς bailliage τῶν ῥηγικῶν γαιῶν (Mas Latrie III 509,), ἀλλὰ τὸ κτῆμα φαίνεται προφραγκικόν, προφραγκικὴ δὲ ἦτο καὶ ἡ λέξις πραστειόν, ἤτοι φανερὰ προάστειον, ἀλλὰ λαβοῦσα ἰδίαν σημασίαν. Ἐν τῷ C.I.Gr. 8835 ἀναγινώσκομεν ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ de Rossi, (il Monastero di S. Erasmo Roma 1886) καθ' ἣν ὁ Πάπας Ἀδεοδᾶτος (672-6) διανέμει ἐκτάσεις γαιῶν ὡς «ὠνιακὰ προάστεια», τοιαῦτα δὲ κτήματα δωρούμενα πρὸς συντήρησιν γινώσκομεν καὶ ἐν τῇ νήσῳ ὅτι παρεχώρησαν εἰς τοὺς ἐπισκόπους οἱ Αὐτοκράτορες, «θωρῶντα τὴν στενὴν ζωὴν τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Κύπρου», ἀφήρεσαν δὲ κατόπιν παρ' αὐτῶν καὶ παρέδοσαν εἰς τοὺς ἱππότας οἱ Λουζινιανοί. (Μχ. 67). Ταύτην τὴν σημασίαν ἔχει προδήλως ἡ λέξις παρὰ Βουστρωνίῳ 444,462 ἐχάρισεν του γ΄ πραστεῖα», εἶναι δὲ λίαν ἀξιοσημείωτον ὅτι τὴν ἐφύλαξαν καὶ οἱ Φράγκοι· οὕτω παρ'

Amadi 494 φέρεται «il prastio de Ara» καὶ παρὰ Mas Latrie II 510 III 508 «Cacal Mamogna, tre sui prasti», ἤτοι κτήματα δωρηθέντα εἰς ἰδιώτας, διοικητικῶς δὲ προσηρτημένα εἰς τὰς ἐγγὺς ἢ καὶ μακρὰν κώμας. Εὐνόητον ὅτι τοιαῦται ὑπῆρξαν εἴτε αἱ θέσεις, εἴτε αἱ κῶμαι, αἱ καλούμεναι Πρασκειά.

Ὁμοίαν περίπου τύχην εἶχε τὸ ὄνομα Περιστερῶνα, ὡς ὀνομάζονται τρεῖς κῶμαι (Μσ. Μφ. Χρ.) καὶ ἄλλη ὑποκοριστικῶς Περιστερωνάριν, ὧν ἡ πρώτη μνημονεύεται ἤδη τῷ 1196 ἐν τῇ βούλλᾳ τοῦ πάπα Κελεστίνου τοῦ III, ὅστις ἐπικυροῖ τῷ λατίνῳ ἀρχιεπισκόπῳ «firma tibi tuisque successoribus» πλὴν ἄλλων τὰ χωρία Pigui et Prastrone (Mas L. III 602, κακῶς Prastrove). Ταύτην ἀναφέρει καὶ ὁ Μαχαιρᾶς 68 «Περιστερόναν τῆς Μεσαρίας» ἔτι δὲ τὴν «Περιστερόναν τοῦ κούντη Τετζὰφ» καὶ 409 ἁπλῶς Περιστερόναν, ἀναφέρει δὲ καὶ ἱππότην «σὶρ Χίου Περιστερών». Καὶ τὰ φραγκικὰ κείμενα μνημονεύουσι Perisserona Mas L. II 541(8) καὶ Peristerona (III 199, 504) καὶ προσέτι «casal de Presteron, qui est en la baillie dou Morff» (III 262), ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ Presterie πολλάκις καὶ δὴ μετὰ διαφορᾶς ἀπὸ τοῦ κώμη, λ. χ. casaus et Presteries (II 252) καὶ ἐν ῥηγικῷ διατάγματι τοῦ 1234, la Prestrie (III 638). Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ζήτημα τίς ἡ καταγωγὴ καὶ ἡ πρώτη τῆς λέξεως σημασία. Ὁ Mas Latrie (III 903) ἑρμηνεύει «village ou hameau, le plus souvent dependant d'un autre village», ἀλλὰ μᾶλλον ἐσήμαινε τὴν ferme, ὡς ἀποδεικνύει ἡ γειτονία τῶν δύο εἰρημένων κωμῶν, αἱ ὁποῖαι σήμερον εἶναι ἡνωμέναι εἰς μίαν, καλουμένην Περιστερωνοπηγήν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Περιστερῶνα αὕτη μνημονεύεται, καθὼς εἴδομεν, ὡς κώμη τέσσαρα μόλις ἔτη μετὰ τὴν φραγκικὴν κατάκτησιν, ἕπεται ὅτι ἡ λέξις εἶν' ἑλληνική, ἤτοι «περιστερών». Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι ὅτι διεσώθη ὁ εἰς -ὼν ἀττικὸς τύπος, ἐνῷ ἐν Ἑλλάδι ὁ λήγων εἰς -εὼν ἰωνικὸς (περιστεριῶνας). Ἀλλὰ εἰς τί ἐχρησίμευον οἱ περιστερῶνες οὗτοι; Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως τοῦ 1282 (παρὰ Mas L. III 665) avoit ausi colons messagiers qui aleènt à Gibelet totes les fois qu'il voloit mander à Gibelet nule novele hastive, πιθανώτατον δὲ εἶναι ὅτι τοιαῦτα ἀγγελιαφόρα περιστέρια ἐτρέφοντο κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἔθος καὶ ἐν Κύπρῳ. Διότι κατὰ τοὺς

παρ' Ἀθηναίῳ (14,70) στίχους τοῦ Ἀντιφάνους ἡ νῆσος ἀνέκαθεν «ἔχει πελείας διαφόρους», πτηνά, ὡς γνωστόν, ἱερὰ τῆς Ἀφροδίτης, ἑπομένως δὲ καὶ περιστερῶνας. Περὶ τῶν ἀρχαίων περιστερῶν τῆς Πάφου πρβ. Movers Phönizier I, 632. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τῆς συντηρήσεως περιστερῶν ἐπὶ ὑψηλῶν περιστερώνων ἐτηρήθη μέχρι σήμερον εἰς τὴν Μεσαρεάν, ὅπου οἱ Τοῦρκοι τὴν κώμην Ἀχερίτουν ὀνομάζουσιν ghiuverdjinnik, ἤτοι περιστερῶνα. Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι τὴν λέξιν ὡς ἀποδίδουσαν τὸν ἐγχώριόν ἀγροτικὸν τρόπον παρέλαβον καὶ Φράγκοι, οἱ ὁποῖοι τἀνάπαλιν ἀφῆκαν εἰς τοὺς Κυπρίους τὴν λ. πεζούνιν (pigeon. βλ. Ἀθηνᾶς ΙΓ', 366), ἐξ ἧς ἐπλάσθη καὶ πεζουναρικόν.

Ἰδίαν σημασίαν ἐπαύλεως εἶχεν ἡ λέξις «ἀπλίκιν» ἣν πολλάκις μεταχειρίζεται ὁ Μαχαιρᾶς· λ. χ. σ. 373 «ὄμορφον ἀπλίκιν εἰς τὴν Ποταμίαν» καὶ 241 εἰς τὸ ἀπλίκιν τοῦ κυροῦ τῆς Στύρου», ὑπῆρχε δὲ καὶ ῥῆμα «ἀπλικεύω» σημαῖνον ὅ,τι περίπου καὶ τὸ τουρκικῆς ἀρχῆς κονέβκω (ἐκ τοῦ κονὰκ) ἤτοι καταλύω· οὕτω παρὰ Μχ. 106, «τὸ στενόν, ὅπου ἦτον ἀπλικεμένος». Εἶναι δὲ ἡ λέξις νεολατινικὴ aplicio κατὰ συγκοπὴν τοῦ applicatio ἐκ τοῦ applicare, προσπελάζω, φερομένη καὶ παρὰ Mas L. II 779. Τοιαῦτα ἐξοχικὰ κτήματα προφανῶς ἦσαν καὶ αἱ σημεριναὶ κῶμαι, τὸ Ἀπλίκιν τῆς Ὀρεινῆς καὶ τὸ Ἀπλίκιν τῆς Λεύκας.

Οἱ δὲ ὑψηλοὶ τόποι, ὅσοι ὀνομάζονται Βίκλα (Κερύνια, Κώμη τοῦ Γιαλοῦ. Κισσόνερκα, Λευκόνοικον, Μούσερε, Πισσούρι, Τσάδα), Βίκλες (Ἅγ. Τύχωνας, Τρίκωμον) καὶ ὑποκοριστικῶς Βικλὶν (Ἅγ. Μάμας, Καλλέπια, Μονάγριν, Τσάδα) ἢ Βικλιὰ (Πισσούριν) ἦσαν θέσεις στρατιωτικαί, ἤτοι «βίγλαι» (ἡ λ. ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν διάταγμα τοῦ ῥηγὸς τῆς 22 Αὐγ. 1468 «ἀπὸ τὰς βίγλας τῆς αὐτῆς ἐνορίας Αὐδήμου») δηλ. λατινιστὶ vigiliae, σκοπιαί, φυλακεῖα, ἱδρυθέντα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων (πρβ. τὸ ἀξίωμα «δρουγγάριος τῆς βίγλας» παρὰ Κ. τῷ Πορφυρογεννήτῳ 663) πρὸς φύλαξιν ἀπὸ τῶν θαλασσίων ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν. Αἱ βίγλαι διετηρήθησαν καὶ ἐπὶ τῆς Ἐνετοκρατίας, ὅτε ἐφρούρουν Ἀλβανοὶ ἱππεῖς (βλ. Κυπριανοῦ 271). Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν ταῖς κορυφαῖς ἄλλων ἑλληνικῶν νήσων, ὅθεν τοποθεσία «Βίγλα» ὑπάρχει καὶ ἐν Ἀμοργῷ, «Βίγλες» ὑπάρχει καὶ ἐν Καλύμνῳ (βλ. Καρόλου Φλέγελ, ἡ νῆσος Κ. ἐν Κ/π. 1896 σ. 21). Ἡ

κώμη Βίκλα (Λμ.) μνημονεύεται καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ casal Vigla (Mas L. III 502 πρ. καὶ II 110).

Καὶ «κάστρα» ἤτοι castra θὰ ὑπῆρχον ἐν Κύπρῳ ἤδη ἀπὸ τῶν Αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἀφ' ἧς ἤρχισαν νὰ πέμπωνται ὡς φρουροὶ «λᾶς τῶν ἁρμάτων»· οὕτω τὰ τρία κάστρα τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Κερυνίας, ἅπερ ἐπεσκεύασαν οἱ Φράγκοι, φαίνονται ἔργα παλαιότερα· ἀλλὰ κάστρα καλοῦνται καὶ αἱ ἀρχαῖαι ἀκροπόλεις τοῦ Ἀμαθοῦντος, τῆς Φασούλλας, τοῦ Κουρίου (Παλιόκαστρον), Παλιόκαστρα λέγονται καὶ τοποθεσίαι τῆς Πύλας, τῆς Πάφου καὶ τῆς Ἁγ. Εἰρήνης (Μφ.), εἰς τὸ Καρπάσι δὲ Κάστρος ὀνομάζεται τὸ ἀπέναντι τῶν νησίδων Κλειδῶν ἐρείπιον, καὶ πληθυντικῶς Γαστριά, κώμη, πρὸ 50 ἐτῶν συνοικισθεῖσα ὑπὸ Καμαριωτῶν, ὅπου ὑπάρχουσι δύο μικρὰ κάστρα, τὸ καστρὶν καὶ τὸ Γαστρούλλιν τῶν Τεμπλιωτῶν, νῦν ἀποθῆκαι τῆς Κυβερνήσεως· (βλ. Mas L. II 18(1) Amadi, 98 la Castrie, 140 Κυπρ. 125).

Ἀλλὰ ποικίλας ὑπέστη τύχας ἡ λέξις Κούκλια (τὰ), ἣν φέρουσι δύο κῶμαι, τῆς Ἀμμοχώστου, καὶ τῆς Πάφου· ἡ δευτέρα αὕτη ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας ὑπῆρξε κέντρον πλουσίου bailliage, πλειστάκις μνημονευομένη (Mas L. II 211, 532(2) III 176(4) 210, 220 καὶ ἄλ.) καὶ δὴ πληρέστερον Covocle ἢ Covocla ἢ Covocola (Amadi 500) ἢ Couvoucles ἢ Cubuchule 168) καὶ τέλος παρὰ Μχ. 384 «Κουβουκλία». Τὸ «κουβούκλιον» (ὑποκοριστικὸν τοῦ «κούβικλον» ἤτοι τοῦ λατινικοῦ cubiculum) ἦτο λέξις εὐχρηστοτάτη ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας (βλ. Κ. Πορφυρογεννήτου Ἔκθ. βασιλ. τάξ. Bonnae σ. 7, 7, σ. 8, 17) εἰς δήλωσιν ἐξοχικῶν περιπτέρων, ἀναλόγων πρὸς τὰ τουρκικὰ ghiosek, κιόσκια (βλ. τὰ σχόλια τοῦ Ῥεϊσκίου, σ. 49)· καθὼς δὲ ἐν Μυτιλήνῃ συνοικία τις ὠνομάσθη «Κιόσκι», οὕτως ὠνομάσθησαν Κουβούκλια καὶ αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις βυζαντίων τινῶν ἀρχόντων καὶ δὴ κουβικουλαρίων, αἵτινες ἐπὶ τῶν Φράγκων ἔγιναν κτήματα ῥηγικὰ καὶ ἐπὶ τῶν Τούρκων τσιφλίκκια (τὰ Κ. τῆς Πάφου ἀνῆκον εἰς Ἀγᾶν ἐπὶ Mariti, βλ. Viaggi σ. 193) ὅπως εἶναι μέχρι τοῦδε (πρβ. καὶ Ἀγῶνος, ἀρ. 176). Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὄνομα, πεσόντος κανονικῶς τοῦ β, συνεκόπη (πρβ. κα(β)αλλικεύω - καλλικέβκω, σε(β)ασμὸς - σασμός), τὰ δ' ἐν Πάφῳ Κούκλια ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Παλαιπάφου, πλησίον τῆς μικρᾶς κώμης Νικο-

κλείας, ὁ Κυπριανὸς (σ. 20, α), ὁ Σακελλάριος (σ. 83 τῆς α΄ ἐκδ.) καὶ ὁ Hogarth (Dev. Cyp. 40 σημ. χωρὶς ν' ἀναφέρῃ τοὺς προηγουμένους) ἐσχέτισαν τὰ Κούκλια πρὸς τὸν Νικοκλῆ· ἔτι παραδοξότεραι ἐτυμολογίαι διετυπώθησαν ἐν τῷ Journal of Hell. St. (IX, 191 κέξ.) π. χ. ἐξ ἐπιθέτου τῆς Ἀφροδίτης «Κυνούλκεια» δηλ. ἕλκουσα τὰς κύνας! ἀλλὰ τὴν «κυνούλκειαν» οἱ Κύπριοι θὰ ἐπρόφερον ἀγγλιστὶ chinourcha, ὅπερ πρὸς τὰ Κούκλια κοινὸν ἔχει μόνον τὸ ου. Ἡ Mrs. Sewis (A. Lady's impressions of Cyprus, London 1894 σ. (20) ὑποστηρίζει ὅτι «kouklia is a worda meaning a circle» ἤτοι κύκλια. Ἀλλὰ πάντας ὑπερέβη ὁ Richard Neubauer (Commentationes...in honorem Th. Mommsenii σ. 677) ἰσχυρισθεὶς ὅτι τὰ Κούκλια προέκυψαν ἐκ τοῦ Γόλγων, πρὸς οὓς κοινὸν ἔχουσι μόνον τὸ λ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο, ὡς εἴδομεν, οἱ Κύπριοι τρέπουσιν εἰς ρ! Οὐδεὶς δικαιοῦται βέβαια νὰ κακίσῃ τοὺς σοφοὺς τούτους ἄνδρας ἢ τὴν εὐπαίδευτον κυρίαν ὅτι ἀγνοοῦσιν τὴν ἑλληνικὴν φωνητικήν, ἄπορον ὅμως εἶναι πῶς ἐτυμολογοῦσι λέξεις κυπριακὰς κατὰ τὴν προφορὰν τῶν μητρικῶν αὐτῶν ἰδιωμάτων.

Τὰ «κάστρα» καὶ τὰς «βίγλας» ἐφύλαττον, ἰδίως ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν, ἀλλοδαποὶ μισθοφόροι, οὓς μετεκάλουν ὡς ἐμπειροπολέμους στρατιώτας εἴτε οἱ ἡμέτερο ιβασιλεῖς, (Μχ. 7· Florio Bustron 46) παρὰ Μχ. εἴτε οἱ Φράγκοι ῥῆγες· 345 μνημονεύονται «Λουμπάρδοι, Ἀλαμάνοι, Χοῦροι, Σαβογιάνοι, Φράγκοι καὶ Ἐγγλέζιδες» πλὴν δὲ τούτων καὶ ἀρκετοὶ Βούλγαροι, στρατιῶται ἢ σκλάβοι. Μχ. 393-301 314, 342, 344· Mas L. II 475(1). Ἀλλὰ οἱ πλεῖστοι μισθοφόροι τῶν Λουζινιανῶν ἦσαν Ἀρμένιοι καὶ Συριάνοι, στρατολογούμενοι ἐν Κιλικίᾳ καὶ Συρίᾳ (βλ. Ἀθηνᾶς ΙϚ΄ 270). Ἐκ τοιούτων λοιπὸν στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων ὠνομάσθησαν ἀρκεταὶ τοποθεσίαι (στοὺς Ἀρμένιδες, τπθ. Τρικώμου, στοὺς Συρκάνιδες, τπθ. Μανδριῶν) καὶ δύο κῶμαι, τὸ Ἀρμενοχώριν (Λμ.) καὶ τὸ Συρκανοχώριν (Μφ.), Συρκανιὰ δὲ ἀθροιστικῶς ὀνομάζεται συνοικία τῆς Κυθρίας, (πρβ. Μαραθεύτης - Μαραθεφκιά, Μαρωνίτης - Μαρωνιδιά). Καὶ οἱ μὲν Ἀρμένιοι, οἱ ὁποῖοι κυρίως ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας (1322) ἦλθον εἰς τὴν Κύπρον πολυπληθεῖς καὶ εἶχαν ἐν Λευκοσίᾳ ἀρχιεπίσκοπον μέχρι τῶν μέσων τοῦ ιη΄ αἰῶνος, (βλ. Pococke 233), ἐξηλείφθησαν πρὸ πολλοῦ, εἴτ' ἐξο-

μόσαντες, εἴτε σφαγέντες (διότι τὸ Ἀρμενοχώρι σήμερον εἶναι Τουρκοχώρι), τῶν δὲ Συριάνων οἱ μὲν ὀρθόδοξοι συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ Μαρωνῖται «οἵτινες ἐκατοίκουν ὡς τριάκοντα χωρία» (Κυπριανοῦ 63, βλ. καὶ Historyof the Church of C. 527) ὑπαγόμενοι μέχρι τοῦ 1840 εἰς τὸν ἡμέτερον ἐπίσκοπον Κερυνίας, περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸν Ἀσώματον, τὴν Καρπασίαν, τὴν Ἁγίαν Μαρῖναν καὶ τὸν Κορμακίτην, ἀριθμούμενοι νῦν (1901) ἐν ὅλῳ εἰς 1130. Ἀνάλογοι πρὸς τὰς ἀνωτέρω εἶναι καὶ αἱ τοπωνυμίαι Καράμανοι (εἰς τὸν Σύμπουλαν τῆς Λμ.) καὶ Ἀρναουτονιὰ (ἀντὶ Ἀρναουτογειτονιά, συνοικία τῆς Λεμεσοῦ, πέραν τοῦ ποταμοῦ Γαρίλλη) ἐξ ἀτάκτων στιφῶν Ἀρναούτιδων, ἤτοι Τουρκαλβανῶν, καὶ Τούρκων τῆς Καραμανίας, οὓς ἔπεμπεν ἡ Πύλη πρὸς σφαγὴν τῶν χριστιανῶν
Ἄλλαι τοπωνυμίαι ὑπομιμνήσκουσι διαφόρους ἱστορικὰς διακρίσεις τάξεων καὶ προσώπων. Οὕτως ἡ Ἀφάγκεια, κώμη τῆς Μεσαριᾶς, καὶ ἡ τοποθεσία Ἀφεντικὴ σημαίνει αὐθέντειαν, ἤτοι κτῆμα τοῦ αὐθέντου, τίτλου βυζαντινοῦ· μνημονεύεται δὲ ἡ κώμη ἐν τῇ βούλλᾳ τοῦ πάπα Κελεστίνου τοῦ III (Mas. L. III 601, Affendia τῆς 13 Δεκεμβρ. 1196, ὡς δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ ῥηγὸς Ἀλμερίκου εἰς τὴν λατινικὴν Ἀρχιεπισκοπὴν (βλ. καὶ Mas L. I, 123). Ὁμοίως ἡ Κομιτική, τοποθεσία τῶν Ἱερῶν Ἐλεῶν, ἀνῆκεν εἰς κόμιτα ἢ κομιτόπουλλον· τὸ Σπαθαρικόν, κώμη τῆς Ἀμμοχώστου, ἐπὶ τῶν Λουζιανῶν ἀρμενική, ἀνῆκεν εἰς σπαθάριον, ἤτοι ταγματάρχην, καθὼς καὶ τὰ ἐν Ἑλλάδι Σπαθαρικά· (πρβ. Μηλιαράκην ἐν Δελτ. Δ' 430) τὸ Πρωτώριν (Κδ) ἀνῆκεν εἰς πραίτωρα, ἤτοι στρατηγόν, ἀλλ' ἴσως ὑπῆρξεν ἐκεῖ εἱρκτή, διότι πραιτώριον ἐκαλεῖτο καὶ ἡ φυλακή. Τέλος ἡ Φραγκομάτα, τοποθεσία τῶν Πολεμιδιῶν, ὑπομιμνήσκει τοὺς φραγκομάτους, ὡς ἐκαλοῦντο ἡ μεσαία (τρίτη) λαϊκὴ τάξις ἐπὶ τῶν Ἐνετῶν.

Ἀλλ' ἀσυγκρίτως περισσότεροι τῶν ἄλλων ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν οἱ θρησκευτικοὶ τόποι καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἱδρύματα τῆς Νήσου, ὅπου πρωιμώτατα εἰσήχθησαν αἱ ἀνατολικαὶ λατρεῖαι, καὶ δὴ καὶ ὁ χριστιανισμός. Οὕτω δὲ πλήρη μαρτυρίαν περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν κωμῶν ἀποτελοῦσι τὰ ὀνόματα **Κελλάκιν** (Λμ.) ἤτοι μικρὸν κελλίν,

Κελλιὰ (Λν.). κώμη δοθεῖσα τῷ 1197 εἰς τοὺς γενουάτας Bonvicino βλ. Mas (1196 L. I, 138) μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ

386 καὶ ἐν ταῖς Assises II 465, 470, 472 καὶ παρὰ Δουκαγγίῳ Les familles d'outre mer, 325, 507, 529 (Queille, Cueillie, Queillyes),—ὁμώνυμος κώμη ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Μαραθᾶσαν τοῦ κόμιτος τῆς Ἐδέσσης Chieglia Mas L. III 506.—

Κάτω Μονὴ (Μφ.).

Μονὴ (Λμ.) ἐκ μονῆς, πιθανῶς τῆς ἁγίας ζώνης (ὡς ὀνομάζεται νῦν ὁ ναὸς τῆς κώμης), ἧς ἐρείπια εὑρίσκονται ὅπου νῦν τὸ νεκροταφεῖον.

Ἐξωμέτοχον (Μχ. 373) ἢ Ἔξω μετόχιν (Κθ.), πιθανῶς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὡς καλεῖται ἡ ἐκκλησία, δοθὲν τῷ 1391 εἰς τὸν sir Jean de Neuville (Strambaldi II 259).

Παλιομέτοχον (Ὀρ.) οὕτω λεγόμενον καὶ ἐπὶ τῶν Φράγκων (Mas L. III 255(8), 261(8).

Παροκλησιὰ (Λμ.) ἐκ τοῦ καταγράφου παρεκκλησίου τοῦ Σταυροῦ, ὅπου συνῳκίσθησαν ἀγρόται τῶν ὀρεινοτέρων κωμῶν κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα.

Σιναόρου (Λκ.) ἤτοι μετοχι τοῦ ὄρους Σινᾶ, ὡς καὶ τὸ τσιφλίκι Σιναΐτικον (Λν.) καὶ ἡ παρὰ τὸν Ἅγιον Ἠλίαν (Κπ.) τοποθεσία Σιννόρος.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀγκλεισίδες (Λν.) εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ Ἔγκλεισι (ὡς ὀνομάζεται τοποθεσία τοῦ Πελεντριοῦ) ἤτοι Ἐγκλείστρα δηλ. σκήτη ἑνὸς μοναχοῦ (claustrum)· ἡ κώμη, ἥτις εἶναι σύνθετος (Ἄνω Ἀγκλεισίδα καὶ Κάτω), ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ περισσοτέρων σκητῶν, ὅπως καὶ τὰ Κελλιά.

Αἱ δὲ κῶμαι αἱ φέρουσαι τὸ ὄνομα Ἐπισκοπή, εἶναι λείψανα τῶν ἄλλοτε δεκαπέντε κυπριακῶν ἐπισκοπῶν, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γείνῃ λόγος ἀλλαχοῦ. Ἐδῶ ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Πισκοπὴ τῆς ἐπαρχίας Λεμεσοῦ, ἡ ὁποία ἐπὶ τουρκοκρατίας ἦτο σχεδὸν ὅλη τουρκοχώρι (τώρα ἔχει 547 μωαμεθανοὺς καὶ 345 ὀρθοδόξους), ἀπὸ δὲ τοῦ 1363 ἀνῆκεν, εἰς τοὺς Κορνάρους (βλ. Mas L. II 434 Episcopi 455 Piscopi) καὶ πρὶν εἰς τοὺς de Ibelin, ἦτο ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Κουρίου, ἡ ἐνωρὶς ἑνωθεῖσα μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Νεμεσοῦ. Ἡ δὲ Πισκοπὴ τῆς Πάφου φαίνεται ὅτι ὠνομάσθη τοιουτοτρόπως ὡς διαμονὴ τοῦ ἐπισκόπου, παραχωρηθεῖσα ὑπὸ Τζάκου τοῦ νόθου, προτοῦ καλουμένη ἁπλῶς Κώμη (Mas L. III 265). Τέλος τὸ Πισκοπειόν,

ἤτοι ἐπισκοπεῖον, τῆς Ὀρεινῆς, ἦτο ἡ πάλαι ἐπισκοπὴ Ταμασοῦ, ἥτις ἐπὶ τῶν Φράγκων ὑπῆρξε φέουδον τοῦ «τὲ Γλαπαμὲ» (Μχ. 373) καὶ κατόπιν ῥηγικὸν κτῆμα (Mas L. III 242 σημ. 259(3) Amadi, 494. Τοποθεσία Πισκοπειὰ (τὰ) ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ Λιμνάτι, ὅπου σώζονται ἐρείπια καὶ κρήνη.

Πρὸ πάντων ὅμως οἱ ναοὶ ὠνόμασαν τὰς πλείστας κώμας. Οὕτω π. χ. λέγοντες στοὺς Ἁγιούς (ἤδη διακρίνονται τῆς Βαβατσινιᾶς (Λν.) καὶ τῆς Τριμιθκιᾶς, Ὀρ.) κατ' ἀρχὰς ἐννοοῦσαν τὰ παρεκκλήσια τῶν ἁγίων Ἀναργύρων (τῶν ὁποίων ὑπάρχει μετόχι καὶ ἐν Χρυσοχοῦ), ἀλλὰ τὸ ὄνομα παρέμεινε καὶ εἰς τὰς ἔπειτα σχηματισθείσας κώμας, ἄνευ ὀνομαστικῆς· οὕτω δὲ κώμη Haious ἀναφέρεται καὶ ἐπὶ Τζάκου τοῦ β' ὡς φέουδον τοῦ Jaques de Norès (Mas L. III 126,6).

Ἀξύλου λέγονται τοποθεσία τῆς Τσάδας καὶ τουρκοχώρι τῶν Κελοκεδάρων ἀπὸ ναῶν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἀξύλου.

Ἀσώματος ὀνομάζονται δύο μικρὰ χωρία (Κν. καὶ Λμ.) ἐκ τῶν ἐκεῖ ναΐσκων τῶν ἁγίων Ἀσωμάτων ὅπως καὶ κωμίδιον τῆς Κρήτης (βλ. Χατζιδάκι Γλωσσολ. Μελέτας Α' 198).

Ἐπίσης ἡ Ζωπκὴ (Κλ.) ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὡς καὶ ἡ Πηγὴ (Ἀμ.) ἥτις ἐπὶ τῶν Φράγκων ἦτο ῥηγικὸν κτῆμα (Mas L. III 254 Pigui, 511,602). Ὁμοίως λέγονται Πρόδρομος (Κλ.) καὶ Προδρόμιν (Χρ.) ἐκ ναΐσκων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ Σωτῆρα, δύο κῶμαι (Ἀμ., Λμ.) ἐκ ναῶν τοῦ Σωτῆρος, ὅπου τελοῦνται πανηγύρεις τὴν ϛ' τοῦ Αὐγούστου.

Οἱ δὲ πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου ναοὶ εἶναι πολυώνυμοι, ἐπειδὴ ἑκάστη αὐτῆς εἰκών, ὁπωσδήποτε ἀξία λόγου, ἔχει χωριστὸν ὄνομα, ἐπίθετον, προερχόμενον εἴτε ἐκ τῶν ὑψιπετῶν μελῳδῶν τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε πεζότερον ἐκ τοῦ κατόχου, εἴτε συχνότερον ἐκ τοῦ τόπου, ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν εὑρέθη. Οὐδὲν ἄπορον κατόπιν ὅτι ἐν τῇ λαϊκῇ ἀντιλήψει, ὡς διὰ μέσου πρίσματος, ἡ σεπτὴ ἔννοια τῆς μητρὸς τοῦ Ἰησοῦ πολλαπλασιάζεται ἐπ' ἄπειρον καὶ διακρίνονται Παναγία ἀπὸ Παναγίας, «χάρις» ἀπὸ χάριτος, μονὴ ἀπὸ μονῆς, κώμη ἀπὸ κώμης. Ἡ ἐπισημοτάτη αὐτῆς εἰκών, ἡ τοῦ Κύκκου, ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸν χρωστῆρα αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ἐπονομάζεται «Ἐλεοῦσα»· (πρβ. τὴν «Περιγραφὴν τῆς . . . βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Κ.), Ἐνετίησι

1782, σ. 12, ὅπου τὸ ἐπίθετον παρετυμολογεῖται ἐκ τοῦ ἐλαίου)· κοσμητικῶς δὲ «Χρυσοελεοῦσα» ὀνομάζονται οἱ ναοὶ δώδεκα κωμῶν μόνης τῆς ἐπαρχίας Πάφου ('Ακουρδάλιας, Γιόλου, Ἔμπας, Ἴνιας, Θελέτρας, Κοίλης, Κρίτου, Λάσας, Λυσοῦ, Σίμου, Τσάδας καὶ Χλωράκου). 'Αλλ' ἐπίσης εἰς τὸν Λουκᾶν ἀποδίδεται καὶ ἡ Παναγία τοῦ Μαχαιρᾶ, ἡ μὴ βαστάζουσα Μονογενῆ, Μαχαιρᾶς δὲ πάντως ἦτο ὁ κάτοχος, ἀνήρ, ἀνήκων εἰς τὸν γνωστὸν οἶκον, (βλ. κατωτέρω). Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὰ περιαγόμενα ἀντίγραφα τῆς «Μαχαιρᾶδος» παριστῶσι τὴν παρθένον φέρουσαν εἰς τὴν ζώνην μάχαιραν παρὰ τὸν περὶ μαχαιροφορίας νόμον. Πλὴν δὲ τούτων ὁ Λουκᾶς θεωρεῖται ζωγραφήσας ἄλλας 70 δευτερευούσας εἰκόνας τῆς Παναγίας· ὁμολογοῦμεν ὅμως ὅτι ἄν τις ἀριθμήσῃ καὶ τὰς «δευτερευούσας», θὰ εὕρῃ πιθανῶς «ἑβδομηκοντάκις ἑπτά». 'Εκ τούτων, λοιπὸν τῶν εἰκόνων, ποικίλων ὡς πρὸς τὴν παράστασιν, ἡ Θεοτόκος ἐπονομάζεται Ἀσπροφοροῦσα εἰς τὸ Δελαπαίσιν, ὅπου καὶ οἱ λατῖνοι μοναχοί, οἱ Premontrés, ἐφόρουν ἄσπρα,

'Αφέντρια ἐν βυζαντιακῷ ναῷ (βλ. Enlart, l'art gothique I Avant propos, XX) ὅθεν ἡ ὅλη κώμη κατὰ τὴν ἐκεῖ προφορὰν τοῦ j λέγεται 'Αφέντρικα (Κπ.), ὅπως καὶ τοποθεσία τῆς Πύλας.

Εὐαγγελίστρια εἰς τὸν Κάθικαν,

Θεοσκέπαστη εἰς τὸν Καλαπαναγιώτην καὶ τὴν Πάφον.

Ἰαματικὴ τοῦ 'Αρακαπᾶ, παρετυμολογουμένη Γαιματική, ὡς θεραπεύουσα τὰς αἱμορραγίας.

Κανακαρκά, ὅθεν καὶ ὁ φέρων ἴχνη μουσειωμάτων ναὸς καὶ ἡ ὅλη μονὴ τοῦ Καρπασίου,

Κυρά, ὅθεν μονὴ τοῦ Καρπασίου καὶ κώμη τοῦ Μόρφου

Νάπα, ὡς εὑρεθεῖσα ἐντὸς νάπας, ἤτοι νάπης, ὅθεν ἡ μονὴ (Μχ. 341) καὶ ἡ περὶ αὐτὴν κώμη τῆς 'Αμμοχώστου καὶ τὸ ἐν Λεμεσῷ μετόχιον αὐτῆς, ἤδη δὲ πρῶτος ἐνοριακὸς ναός.

'Οδηγήτρια εἰς τὴν 'Αραδίππουν καὶ τὴν Σκαρίνουν.

Παντάνασσα εἰς τὴν Γαλάταν καὶ τὴν Χούλου καὶ Χρυσοπαντάνασσα εἰς τὸ Παλαιχώρι καὶ τὴν 'Αγροκηπιάν.

Φανερωμένη ἐν Λευκοσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ.

Φύλαξις ἐν τῇ κώμῃ τῆς Λεμεσοῦ, ἡ ὁποία ἐξ αὐτῆς καλεῖται 'Αγιὰ Φύλα, ὅπου τελεῖται πανήγυρις τὴν ιε' τοῦ Αὐγούστου καὶ

τὴν η' τοῦ Σεπτεμβρίου, καίτοι πιθανὸν εἶναι ὅτι ἀρχικῶς τὸ ὄνομα Φύλαξις ἀπεδίδετο εἰς τὴν Θείαν Φύλαξιν, ὅπως τὸ Σοφία καὶ τὸ Εἰρήνη.

Φωτολάμπουσα εἰς τὴν Λετύμπου.

Ἁπλῶς Παναγιὰ λέγεται ἐν κώμῃ τῆς Πάφου (Κδ.), ἥτις προσέλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο, καθὼς ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου Ἴμβρου. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ ναὸς ἐκεῖνος ἦτο λατινικός, διότι ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 507) φέρεται casal Nostra Donna.

Τοπικὰ δ' ἐπίθετα τῶν θεομητορικῶν εἰκόνων εἶναι τὰ ἑξῆς·

Ἀσπροβουνιώτισσα ἐν Πύλᾳ.

Βουναρκώτισσα εἰς τὸ Κολόσσι.

Γιαλοῦσα ἤτοι τοῦ Γιαλοῦ, ὅθεν καὶ ἡ κώμη (Κπ.).

Ζαλακιώτισσα εἰς τὴν Πέγειαν, ὡς εὑρεθεῖσα ἐντὸς ζαλακιῶν.

Κανταρκώτισσα, παλαιὰ μονὴ «τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου», (ἐκ τοῦ πλησίον κάστρου τῆς Καντάρας) ἣν κατέλαβον τῷ 1221 μαρτυρήσαντες 13 πατέρες (βλ. Διήγησιν παρὰ Σάθα ΜΒ, Β' 22).

Καρδακιώτισσα, ἀρχαῖον μοναστήριον (Μφ.), ἀπὸ παλαιὰν κώμην Καρδάκιν (Mas L. III 296, 505, 511) ἤτοι καρ(υ)δάκι, ὡς λέγεται καὶ σήμερον τοποθεσία τοῦ Πελεντριοῦ.

Κουσουλιώτισσα εἰς τὴν Βλάσου.

Λιβαδκιώτισσα, ὅθεν καὶ ἡ μονή.

Μακεδονίτισσα ἐκ τῆς ἄλλοτε γυναικείας μονῆς τοῦ ἁγίου Μακεδονίου, ἐπισκόπου Ταμασίας (οὐχὶ Λευκοσίας, ως γράφει κατὰ Στέφ Λουζινιανὸν ὁ Κυπριανὸς σ. 350) ὅθεν καὶ ἡ νῦν μονὴ Μακεδονίτισσα.

Παλουρκώτισσα ἀπὸ τὲς παλ(λ)οῦρες, ἤτοι παλιούρους, τοὺς περὶ τὴν ἄλλοτε γυναικείαν μονήν, ἥτις μνημονεύεται πρῶτον τῷ 1221 ἐν τῇ «Διηγήσει τῶν ἁγίων τριῶν καὶ δέκα» (Σάθα ΜΒ, Β' 22 καὶ 24), ἤδη δὲ κώμην (Κθ.).

Παραδεισεώτισσα ἐκ τοῦ ἐγκαταλειφθέντος ἤδη Παραδεισίου (Ἀμ.).

Περκαμηνιώτισσα, ὡς ὀνομάζεται παλαιὸς ναΐσκος παρὰ τὴν Ἀκαθθοῦν.

Ποταμίτισσα, ὅθεν καὶ ἡ κώμη (Κλ.)

Σαμακιώτισσα (Σαμάκι, τοποθεσία τῶν Τορνάριδων, ἐκ τοῦ φυτοῦ).

Σκιλλουρκώτισσα. ἐν Σκιλλούρᾳ, ἐν ἐκκλησίᾳ ἄλλοτε λατινικῇ (βλ. ἀνωτ.).

Σκουρκώτισσα ἐκ τῶν σκωριῶν τῶν παρὰ τὴν ὁμώνυμον μονὴν (Λκ.).

Στυλιώτισσα, ἐν Ἀγ. Θεράποντι.

Σφαλαγιώτισσα, ὅθεν καὶ ἡ μονὴ (Λμ.).

Τρικουκκιώτισσα ἐκ τῆς θέσεως Τρικουκκιᾶς, (Ν. τοῦ Προδρόμου τῆς Μαραθάσας) ὅπου σώζεται ὁ ναός, περίφημος εἰκών, ἣν οἱ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ λατῖνοι μετέφερον εἰς Λευκοσίαν κατὰ τῆς ἀνομβρίας (βλ. Lusiguan Chorograf. 28 α) καὶ ἣν ἐσεβάσθησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι (βλ. Θρῆνον τῆς Κύπρου, 392).

Τροοδίτισσα ἐκ τοῦ ὄρους Τρογόδους, ὅθεν καὶ ἡ μονὴ (Κλ.).

Χρυσογιαλιώτισα ἐν Γιαλιᾷ.

Χρυσοκαστρίτισσα, ὡς εὑρεθεῖσα ἐπὶ τοῦ κάστρου τῆς Φασούλλας.

Χρυσοκινουσιώτισσα εἰς τὴν Κινοῦσαν.

Χρυσονεγκωμίτισσα εἰς τὴν Ἔγκωμην.

Χρυσοπολίτισσα ἐν Πάφῳ, Πόλει τῆς Χρυσοχοῦς, Λάρνακι καὶ Ἐπισκοπῇ.

Χρυσορωγιάτισσα, ὡς κειμένη ἐπὶ τοῦ ὄρους Ῥωγιά, ἤτοι ῥωδιὰ ὅθεν καὶ ἡ μονὴ καὶ τὰ μετόχια, κτλ. Τὸ χρυσο- τῶν τελευταίων τούτων εἶναι κοσμητικὸν ἐπίθετον τῶν εἰκόνων, προτασσόμενον ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν κατὰ τὴν πατροπαράδοτον βυζαντιακὴν μεγαλορρημοσύνην.

Τῶν δὲ ἁγίων, ὅσους τιμῶσιν οἱ Κύπριοι, οὐδεμία συνετάχθη μέχρι σήμερον ἀπογραφή. Ἀλλ' ὁ διερχόμενος οἱονδήποτε διαμέρισμα τῆς «ἁγίας Νήσου», ὡς ὀνομάζει, χάριν αὐτῶν τούτων τῶν ἁγίων, τὴν πατρίδα του ὁ Μαχαιρᾶς (σ. 67), συναντᾷ κατὰ πᾶσαν ὥραν ἐν τῇ ἐρημίᾳ ναΐσκον, εἴτε σῷον, εἴτε συχνότερον ἐρείπιον, εἴτε ἁπλῶς σωρὸν πετρῶν, διακρινόμενον ἐκ τῶν ῥακῶν, ὅσα ἐκρέμασαν, ὡς ἐπισκεπτήρια, κόπτοντες ἐκ τῶν ἐνδυμάτων των, πρὸς ὑπόμνησιν τοῦ ἁγίου οἱ ἀγρόται. Ἐρωτῶν δὲ ἀκούει ὄνομα, ὅπερ ἐνίοτε εἰς μάτην προσπαθεῖ νὰ ἐννοήσῃ. Καὶ περὶ τούτων μὲν ἄλλοτε. Τώρα δὲ καταλέγομεν ἐκείνους μόνον τοὺς ἁγίους, ἐξ ὧν ὠνομάσθησαν, πλὴν τῶν εἰρημένων δύο Ἀναργύρων καὶ τῶν δύο Ἀσωμάτων ἄλλαι 64 τῆς

Νήσου κῶμαι, αἱ ἑξῆς· Ἅϊς Ἀθανάσις (Λμ.) Ἅϊς Εὑρέσις (Αὐ.) ἢ Ἅϊς Γρόσις (Κν. ἤτοι Ἀμβρόσιος) Ἅϊς Ἀντρόνικος (Κπ.) καὶ Ἁϊντρονικούδιν (Κπ.) Ἁγιὰ Ἄννα (Λν.) Ἁγιὰ Βαρβάρα (δύο κῶμαι, Κθ., Πφ.) Ἅϊς Βασίλεις (Ὀρ.) Ἅϊς Γιώρκις (ἓξ κῶμαι, Ἀμ., Κδ., Κλ., Κν., Λκ., Μφ.) καὶ Ἁγιωρκούδιν (Λκ.) Ἅϊς Δημήτρις (Κλ.), Ἅϊς Δημητριανὸς (Χρ.), Ἅϊς Δεμέτις (Ὀρ. Δομέτιος), Ἁγιὰ Εἰρήνη (δύο μικροὶ συνοικισμοί, Λμ. Μφ.), Ἅϊς Ἁρμόλας (Κν. Ἑρμόλαος), Ἅϊς Δείχτητος (Κν. Ἐπίκτητος), Ἅϊς Πιφάνις (δύο κῶμαι Λκ., Ὀρ. Ἐπιφάνιος), Ἅϊς Στάθις (Κπ. Εὐστάθιος), Ἅϊς Ἠλίας (Κπ.), Ἅϊς Θ(ε)ό(δ)ωρος (πέντε κῶμαι Κλ. Κπ. 2 Λκ. (τῆς Τιλλυρκᾶς καὶ τῆς Σολιᾶς) Λν.), Ἅϊς Θαράπος (Κλ., Θεράπων), Ἅϊς Θωμᾶς (Αὐ.), Ἅϊς Ἄκουφος (Κπ., Ἰάκωβος), Ἅϊς Σίερος (Χρ., Ἰσίδωρος), Ἅϊς Γιάννης (τέσσαρες κῶμαι. Ὀρ. (Πρόδρομος), Κδ., Κλ., Λκ.), Ἅϊς Κωσταντῖνος (Λμ.), Ἅϊς Λουκᾶς (Ἀμ.), Ἅϊς Μάμας (Κλ.), Ἁγιὰ Μαρῖνα (τέσσαρες κῶμαι, Κδ., 2 Μφ. (τοῦ Ξυλιάτου καὶ τῆς Σκιλλούρας) Χρ.) καὶ Ἁϊμαρινούδιν (Πφ.), Ἅϊς Μερκούρις (Χρ.), Ἅοι Μολοητάδες (Ὀρ. Ὁμολογηταί) Νικήτας (Μφ.) καὶ Νικητάριν (Μφ.), Ἅϊς Νικόλας (τέσσαρες κῶμαι, Κθ. Λκ. Λμ. Μσ.), Ἅϊς Παῦλος (Λμ.), Ἅϊς Σέρκις (Ἀμ.), Ἅϊς Συμιὸς (Κπ.), Ἅϊς Σωζόμενος (Κθ.), Ἅϊς Τύχωνας (Λμ.), Ἅϊς Φώτις (Κδ.), Ἅϊς Χαρίτος (Μσ.).

Ἡ πληθὺς αὕτη τῶν ἁγιωνύμων κωμῶν εἶναι μαρτύριον τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς πίστεως, ἣν ἔτρεφον οἱ Κύπριοι πρὸς τὰ εἰκονίσματα καὶ τὰ τίμια ξύλα τῶν ναῶν, ὧν τὰ θαύματα παραπονεῖται πικρῶς ὁ Μαχαιρᾶς, ὅτι ἠρνοῦντο οἱ Λατῖνοι «ὄχι δι' ἀπιστίαν, ἀμμὲ διὰ φθόνον» (σ. 87). Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ θαυμάτων. Ἀλλὰ νομίζομεν καθῆκον, ἰδίως τῶν κυπρίων κληρικῶν, ὄχι μόνον νὰ μελετῶσι τὸν ἱστορικὸν βίον τῶν ἁγίων καὶ τὰς ἀκολουθίας, ἀλλὰ καὶ νὰ τηρῶσι τὰς εἰκόνας καὶ τοὺς τόπους τῆς λατρείας αὐτῶν, μεθ' ὅσης τοὐλάχιστον προσοχῆς οἱ ἀρχαιολόγοι περιέπουσι τὰ εἴδωλα καὶ τοὺς βωμοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Κυβέλης. Ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο μηνύει φανερώτερον τὴν ἐμμονὴν τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ εἰς τὰς προγονικάς του παραδόσεις ἢ οἱ νέοι οὗτοι συνοικισμοὶ περὶ τὸν ναΐσκον ἑκάστου ἁγίου, ὃν τοιουτοτρόπως οἱ οἰκισταὶ παρελάμβανον ὡς ἴδιον

ἑαυτῶν προστάτην. Οὕτω λ. χ. οἱ κάτοικοι τοῦ Ἁγίου Μάμαντος σώζουσι τὴν παράδοσιν ὅτι εἶναι μέτοικοι ἐκ τῆς πλησίον (1 μίλ. πρὸς Β) θέσεως «τὸ Φοινίκιν», προετίμησαν δηλ. ναΐσκον τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἀντὶ τοῦ ἐκεῖ ἁγίου. Δυστυχῶς αἱ πλεῖσται τῶν παλαιῶν ἐκκλησιῶν ἐγκατελείφθησαν τελείως ὑπὸ τῶν Μητροπολιτῶν εἰς τὴν σκαιὰν ἀμάθειαν τῶν ἐπιτρόπων, οἵτινες ἐλπίζοντες «μισθόν», ἂν «ὀμορφίσουσιν τὸν ἅγιον», καταρρίπτουσιν ἀγροίκως πᾶν ὅ,τι παλαιὸν (βλ. Lacrimas Nicossienses par T. J. Chamberlayne, Paris 1894 σ. 5). Ὡς ἐκ τούτου σπανίως εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ πότε τὸ πρῶτον ἱδρύθη ἕκαστος ναός, ἀφοῦ ὀλίγιστοι δύνανται ν' ἀναχθῶσι μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Ὁ Enlart περιελθὼν πρὸς τοῦτο τὴν Νῆσον, ηὗρε μόλις εἰκοσιδύο βυζαντιακοὺς (βλ. L'art gothique et la renaiss. en Chypre Tome I Avant propos XX). Ἔτι δὲ ἀσημότεραι κατήντησαν ἀνακαινιζόμεναι βαναύσως αἱ πλεῖσται τῶν ἱερῶν εἰκόνων, ἀφοῦ πολλάκις εἰκονίζουσιν ἁγίους ἄλλους ἀντὶ ἄλλων. Οὕτω λ. χ. περιάγεται εἰκὼν τοῦ ἁγίου Γεωργίου «τῆς Σαλαμάνου»· ἀλλὰ τοιαύτη κώμη εἶναι ἀνύπαρκτος· πάντως δὲ τὸ Ν. τῆς Μονῆς (Λμ.) παρεκκλήσιον εἶναι τοῦ ἁγίου Γ. τοῦ Ἀλαμάνου, ἤτοι Γερμανοῦ, ἑνὸς δηλ. τῶν τριακοσίων Ἀλαμάνων ἁγίων, ὅσοι κατὰ τὰ συναξάρια «διεσπάρησαν εἰς διάφορα μέρη τοῦ Νησίου» ἐν τοῖς χρόνοις «Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ» καὶ ἡγίασαν ἁπαξάπαντες. Περὶ τούτων ἔγραψεν ὁ Σάθας, Vie des Saints allemands de l'Église de Chypre ἐν τοῖς Archives de l'Orient Latin II 405-426 (1884) βλ. καὶ Μχ. σ. 72 καὶ Κυπριανοῦ σ. 352). Ἀλλ' ἡ περιαγομένη νῦν εἰκὼν παριστᾷ τὸν ὅσιον πατέρα δαμάζοντα τὸν ἀτίθασον τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἵππον. Ἐπιμελεστέρα δ' ἔρευνα θ' ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ ἄλλοι τῶν προσκυνουμένων ἁγίων εἶναι ξενικὰ κληροδοτήματα τῶν φράγκων, καὶ θ' ἀποκαλύψῃ καὶ ἄλλα quiproquo. Ὁ ἅγιος Ῥηγῖνος κατὰ τὸ ἐκδοθὲν (ἐν Λεμεσῷ 1902 εἰς 16ον σ. 38) συναξάριον αὐτοῦ ἐμαρτύρησεν ἐν Κύπρῳ· ἀλλ' ἡ ἐν Τρεμιθούσῃ (Πφ.) εἰκὼν αὐτοῦ φέρει τὴν μεγαλοπρεπῆ μίτραν τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Σκοπέλων. Ἴσως δὲ ὁ μάρτυς ἐτιμήθη χάριν τοῦ ἐπιφανοῦς (ἐπὶ τῆς γ' Οἰκουμ. Συνόδου) ἐπισκόπου Κωνσταντίας. Ὅπου λοιπὸν ἡ παράδοσις διαστρέφεται τοσοῦτον ἀνευλαβῶς, εἶναι δύσκολον νὰ ὁρίσωμεν εἰς τιμὴν τίνος τῶν 22 ἁγίων Γεωργίων, ἢ τῶν 32 ἁγίων Θεοδώρων, ἢ τῶν 73

ἐπὶ τοῦ παρόντος ἁγίων Ἰωαννῶν τῆς ὀρθοδοξίας ἐκτίσθησαν π.χ. αἱ φερώνυμοι τοῦ διαμερίσματος Κυλανίου κῶμαι. Καὶ ὅμως οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ νήσῳ προσκυνουμένων ἁγίων ἦσαν Κύπριοι, ἢ ἔζησαν ἐν Κύπρῳ, ὑπῆρξαν πρόσωπα ἱστορικά, ἐπίσκοποι ἢ μοναχοί, ὧν ἡ δόξα διέθρυπτεν ἄλλοτε τὴν πατριωτικὴν τῶν νησιωτῶν φιλοτιμίαν. Βλ. Μαχαιρᾶν σ. 68, Νεόφυτον Ῥοδινὸν περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων, ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, ὅπου εὑγήκασιν ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Κύπρου (ἐν Ῥώμῃ, ἔτει τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ͵αχνθ΄ εἰς 12^ον^) καὶ τὸν πρόλογον τῶν «Ἀκολουθιῶν τῶν ὁσίων...» ἃς ἐξέδωκε τῷ «͵αψοθ΄ Ἐνετίῃσιν» ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρύσανθος σ. ε΄, Κυπριανὸν σ. 100. Καὶ σήμερον οἱ χωρικοὶ τὸν κύριον ἑκάστης κώμης ἅγιον ὀνομάζουσι «τὸ καύκημαν», ὡς καὶ αἱ ἀκολουθίαι τῶν ἁγίων· οὕτω χειρόγραφος ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ὀνησιφόρου (τοῦ ις΄ αἰ. παρὰ τῷ κ. Δημοσθ. Παυλίδῃ) καλεῖ αὐτὸν «Ἀναρήτιδος καύχημα καὶ Πάμφου ἀγλάϊσμα». Ἀκριβῶς δὲ ἡ τοσαύτη πρὸς τοὺς τάφους ἢ τοὺς ναΐσκους αὐτῶν τιμή, ὁσάκις ἦσαν οὗτοι «εἰς μοναξίαν» (Μχ. 68) ἐπέφερε τοὺς ἐκεῖ πλησίον, ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῶν, συνοικισμούς, οἱ ὁποῖοι φυσικὰ ἐκ τῶν φράσεων π. χ. «πάω στὸν ἅιθ Θεόδωρον ἢ στὸν ἅιϐ Βασίλειν» ὠνομάσθησαν Ἅις Θεόδωρος καὶ Ἅις Βασίλεις.

Φέρομεν ὀλίγα παραδείγματα ἐκ διαφόρων τῆς νήσου διαμερισμάτων. Ἡ κώμη Ἅϊς Δημητριανὸς (Χρ.) ἔχει ὁμώνυμον ἐκκλησίαν καὶ ἐντὸς λείψανα τοῦ ἁγίου, οὗ ὑπάρχει καὶ ἄλλος ναὸς ἐν Λάρνακι τῆς Λαπήθου. Ἀλλ᾽ ὁ τάφος αὐτοῦ εὑρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου σήμερον ὑπάρχει ὁμώνυμον ἐρείπιον ναοῦ, ἥμισυ μίλιον Δ. τῆς Κυθρίας, ἧς ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος. Τοῦ ἁγίου μνημονεύει ὁ βιογράφος τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου, ὡς χειροτονηθέντος ἐν πόλει οἰκτρᾷ Χυτρίᾳ καλουμένῃ» (ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἁπάντων τοῦ Ἐπιφανίου ὑπὸ Δινδορφίου τόμ. Ι). Ὁ Μαχαιρᾶς ἀναφέρει τοῦτον ὡς «ἐπίσκοπον Κυθηρέων» (βλ. καὶ σ. 69). Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Χρύσανθος ἐξέδωκε τὴν Ἀκολουθίαν αὐτοῦ (τελουμένην τῇ ϛ΄ τοῦ Νοεμβρίου) τῷ «͵αψοθ΄ Ἐνετίῃσιν» μετὰ τῆς τῶν ἄλλων ὁσίων (σ. 85-106) ἐπιγράφων «Κυθηρίας», ἐνῷ ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ «Κυθήρης». Ἐκ δὲ τοῦ συναξαρίου μανθάνομεν ὅτι ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ «Μισοχρίστου βασιλέως Θεοφίλου», ἤτοι τοῦ α΄, «Κύπριος τὸ γένος, ἀπὸ χωρίον λεγόμενον συκᾶν» (βλ. καὶ Cobham Excerpta

Cypria, 242). Ἡ Συκᾶ εἶναι ἤδη κατεστραμμένη, κειμένη ἓν μίλιον ΒΑ τοῦ Παλαικύθρου, ἀλλ' οἱ κάτοικοι αὐτοῦ γινώσκουσιν ὅτι ἦτο κώμη καὶ δὴ πατρὶς τοῦ ἁγίου Δημητριανοῦ. Νέον δὲ βίον τοῦ ἁγίου ἀνεκάλυψεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ὄρους Σινᾶ ὁ εὔελπις Βέλγος κ. Henri Grégoire, δημοσιευόμενον ἤδη ἐν τῷ Byzantinische Zeitschrift.

Ὁ Ἅϊς Δεμέτις (Ὀρ.) μόλις ἓν ἀγγλικὸν μίλιον Δ. τῆς Λευκοσίας ἔχει ὁμώνυμον ναόν, ἐσχάτως ἀνακαισθέντα. Ὁ ἅγιος πανηγυρίζεται τῇ ζ' τοῦ Αὐγούστου, ἡμέρᾳ τῆς Μνήμης τοῦ Πέρσου ὁσιομάρτυρος (Συναξαρισμοῦ τόμ. Γ' σ. 239). Ἀλλ' ὁ Μαχαιρᾶς 67 μνημονεύει ἁγίου Δομετίου «ἀρχιεπισκόπου Κύπρου», πιθανώτατα δὲ συνέβη μεταλλαγὴ προσώπων.

Ὁ Ἅϊς Θαράπος (Κλ.) ὡς κώμη ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ τῶν φραγκικῶν χρόνων (Μχ. 374, Mas Latrie III, 162 San Tarapo ἢ Arapo) κτισθεῖσα παρὰ τὸ ἁγίασμα τοῦ ἁγίου Θεράποντος, οὗ μνημονεύει καὶ ὁ Μαχαιρᾶς 68, ὅτι τὸ λείψανον αὐτοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν Σίνταν. Καὶ ὁ Θεράπων ἦτο Κύπριος ἐπίσκοπος, εἰς τιμὴν τοῦ ὁποίου, ἑορταζομένου τῇ ιδ' τοῦ Μαΐου, ἐμελούργησεν ἀκολουθίαν Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (βλ. Συναξαριστοῦ τόμ. Γ', σ. 66, σημ. 1).

Καὶ ἡ κώμη Ἅϊς Μάμας (στὸν Ἅϊμ Μάμαν, Κλ.) ἔχει ὁμώνυμον ἐκκλησίαν, παρεκκλήσια δὲ τοῦ ἁγίου τούτου ὑπάρχουσι πολλαχοῦ (Ἀλαμινό, Ἀληθινοῦ, Γερόλακκος, Δάλι, Κοντέα, Κοράκου, Μουτουλλᾶς, Ξυλιάτου, Πισκοπή, Πισκοπειόν, Πολέμι κτλ.) ἀξιοσημείωτα διὰ τοῦτο, ὅτι ὁ ἅγιος ἦτο προστάτης τῶν σταλέντων εἰς τὴν Κύπρον ἀπελατῶν (βλ. Σάθα Μεσ. Βιβλ. Β', σ. 5)· περὶ αὐτοῦ παραδίδεται ὅτι «ἔπιανεν τοὺς λιόντας καὶ ἐγάλευγεν τους» (Μχ. 69) διό ἀπεικονίζεται ἐπὶ λέοντος· ἀφοῦ ἐμαρτύρησεν ἐν Ἀλλαγιᾷ, τὸ σῶμα του κατὰ τὴν κυπριακὴν παράδοσιν (Μχ 70) ἦλθεν ἐντὸς κιβουρίου «εἰς τὸν γιαλὸν τῆς Θεμόρφου» (γρ. τὲ Μόρφου), ὅπου ὑπάρχει ναός, ἀνακαινισθεὶς πιθανῶς ἐπὶ τῶν Φράγκων, καὶ τῇ β' τοῦ Σεπτεμβρίου τελεῖται πανήγυρις. Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ῥωμαϊκὸς σαρκοφάγος, τοῦτον δὲ βεβαίως λέγει κιβούριν ὁ Μαχαιρᾶς, τὸ ὁποῖον «ἐδῆσαν το μὲ τὸ σχοινίον καὶ ἐπῆραν το ὡς γοῖον ἕναν μικρὸν πρᾶμαν . . . ὅπου εὑρίσκεται σήμερον, ἐστάθηκεν καὶ δὲν ἠμπόρεσεν τινὰς νὰ τὸ σαλέψῃ». Ἀλλ' ἀστεία εἶναι ἡ παρα-

νόησις τοῦ ἰδόντος αὐτὸν περιηγητοῦ Pococke, ὅστις ἐξέλαβε τὸν ἅγιον ὡς ἁγίαν, Saint Mamma! (σ. 223).

Ἡ κώμη Νικήτας (Μφ.), ἥτις ἐπὶ τῶν Φράγκων ἦτο ἐξάρτημα τῆς Λακατάμιας (Mas L., l'île de Ch. σ. 423 S. Niquita) λέγεται κατὰ συγκοπὴν ἀντὶ στὸν Ἅ(ι)ν Νικήταν, ἤτοι τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου, ὅστις κατὰ Μχ. 68 ἦτο ἐπίσκοπος Κυθηρέων.

Καὶ τὸ Νικητάριν (Μφ.) εἶν' ὁ μικρὸς ναὸς ταῖ Νικήτα, συνοικισθεὶς ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας· διότι ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ μνημονεύεται κώμη, κακῶς σημειουμένη deni Chittari (Mas L. III 512).

Ὁ Ἅϊς Σέρκις (Ἀμ.) μίαν ὥραν Β. τῆς Ἀμμοχώστου, κώμη μνημονευομένη πολλάκις ἐπὶ τῶν Φράγκων (Μχ. 283, 385) ἔχει ἀξιόλογον βυζαντιακὸν ναόν, ὅπου τιμῶνται ὁ Σέργιος καὶ ὁ Βάκχος (βλ. Enlart I Avant propos XX σημ.)· οἱ ἅγιοι οὗτοι κατὰ τὸν Συναξαριστὴν (τόμ. Α', σ. 132, Ὀκτ. ζ') καὶ τὴν Ἀκολουθίαν (ἥτις εὑρίσκεται χειρόγραφος ἐν Κύκκῳ, ὡς ἐκδοθεῖσα, Δαπάνῃ τῆς ἱερᾶς Μονῆς, ἐπιμελείᾳ τοῦ καθηγουμένου κυρίου Μελετίου ἐν Ἐτίησιν ͵αψπ') ἦσαν στρατιῶται ἐκ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, δαρέντες «ἐπὶ τοῦ δυσσεβοῦς Μαξιμιανοῦ»· φαίνεται λοιπὸν πιθανὸν ὅτι εἰς προσκύνησιν αὐτῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ τάφος τοῦ ὁμωνύμου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ὅστις περὶ τὸ 643 ἔγραψε κατὰ τῶν Μονοθελητῶν, καὶ ἥδρευε βεβαίως ἐν τῇ παρακειμένῃ Κωνσταντίᾳ καὶ ὃν ὡς ἅγιον μνημονεύει ὁ Μαχαιρᾶς, 67.

Καὶ ὁ Ἅϊς Τύχωνας (Λμ.) κώμη κειμένη ὀλίγον ἐσωτέρω τοῦ Ἀμαθοῦντος, ὠνομάσθη πάντως ἐκ τοῦ ναΐσκου καὶ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου, ὅστις ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης, χειροτονηθεὶς διάκονος μὲν ὑπὸ τοῦ προκατόχου του, Μνημονίου, ἐπίσκοπος δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου· τοῦτο ὀρθῶς ἐνόησεν ὁ Στέφανος ὁ Λουζινιανός, ἐπισκεφθεὶς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου τελεῖται πανήγυρις τῇ ις' τοῦ Ἰουνίου (βλ Chorograffia 25 (α)· κατ' αὐτὴν εὐλογοῦνται αἱ ἀπαρχαὶ τῶν σταφυλῶν, διότι κατὰ τὸν Συναξαριστὴν (τόμ. Γ', σ. 111) ὁ ἅγιος «ἐφύτευσεν ἕνα κλῆμα, τὸ ὁποῖον παρευθὺς ἔκαμε σταφύλι». Ὅλως δ' ἐπιπολαία εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Max Ohnef. Richter, (Ancient places of worship in C. p. 19, N° 44 σημ.**) ὅτι the Christian church has converted Typhon into Ayios Typhonos or Tykhonos, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐν Ἀμα-

θοῦντι ἀνεκαλύφθη ἱερόν, ὅθεν ἐξήχθη κολοσσός, παριστῶν τὸν Melqart-Heracles-Bes-Typhon καὶ εὑρισκόμενος ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει!

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐκ τῶν ναῶν, ὅσοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν παρεκκλήσια ἢ μετόχια, ὠνομάσθησαν καὶ αἱ ἄλλαι καταλεχθεῖσαι κῶμαι, σχηματισθεῖσαι βαθμηδὸν περὶ αὐτά. Ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι τὰ ὑποκοριστικά, τὸ Ἁγιωρκούδιν, τὸ Ἁϊντρονικούδιν, τὸ Ἁμαρινούδιν, τὸ Νικητάριν καὶ τὸ Προδρόμιν, ἤτοι μικροὶ ναΐσκοι σχετικῶς πρὸς τοὺς μεγάλους ὁμωνύμους, ὅπως δηλαδὴ τὰ παρεκκλήσια Ἁγιωρκούδιν (τῆς Λεμεσοῦ), Ἁϊνικολούδιν (μονὴ Πάφου, βλ. Κυπριανοῦ σ. 393), Ἀρκαγγελούδιν (τῶν κάτω Λευκάρων), τὰ Θεκλούδικα (τῆς Ἐπισκοπῆς) καὶ τὸ Μνασὶν (τοῦ Πελεντριοῦ), ἤτοι ὁ μικρὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Μνάσωνος (μνημονευόμενον καὶ ἐπὶ τῶν Φράγγων Mnassi καὶ τιθέμενον ὑπὸ τοῦ Mas Latrie (l'île de Ch. 491) παρὰ τὴν Μόρφου). Διότι οὐδεὶς βεβαίως θὰ ἐτόλμα νὰ ὀνομάσῃ διὰ περιφρονητικοῦ ὑποκορισμοῦ αὐτοὺς τούτους τοὺς ἁγίους. Εἰς τοὺς ναΐσκους δυνάμεθα πιθανῶς νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν Ἀναφωτίδαν, ἤτοι μικρὰν «ἁγιὰν Φωτεινήν», ὡς λέγεται ὁ ναὸς τῆς κώμης (Λν.) πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς γνωστῆς ἐπὶ τῶν Φράγκων Ἁγίας Φωτεινῆς «τῆς λεγομένης Σάντα Κλέρα» (Μχ. 165). Δηλαδὴ τὸ Ἁ(γιὰ) φωτεινίδα κατὰ μετάθεσιν ἔγεινεν Ἀναφωτίδα (πρβ. Ἁιμολοντᾶδες, ὅθεν κάτοικος Ἀλιμοδιανός). Ὅπως δ' ἐχάθη τὸ ἅϊ (ἅγιος) ἀπὸ τὸ Νικητάριν καὶ τὸν Νικήταν, οὕτω πιθανώτατα συνέβη καὶ εἰς τὸν Μάρωναν (Κδ.) καὶ τὸ Μαρώνιν (Λν.) ἀντὶ στὸν Ἁϊμμάρωναν καὶ στὸ Ἁϊμμαρώνιν, ἤτοι τὸν μικρὸν ναΐσκον τοῦ μάρτυρος, ὃν ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία τῇ ιη' τοῦ Ἰουλίου. Τοῦτ' αὐτὸ βεβαίως ἔπαθε καὶ ἡ Γαληνὴ (Λκ) ἀντὶ στὴν Ἁγιὰ Γαληνήν, ἤτοι τὸν ναὸν τῆς μάρτυρος, ἧς μνημονεύει ἡ Ὀρθοδοξία τῇ ις' τοῦ Ἀπριλίου. Οἱ λινοβάμπακοι ὅμως κάτοικοι ἀφῆκαν εἰς τὴν λήθην καὶ τοὺς ναούς, ὡς ἐγκατατελείφθησαν καὶ ἄλλων κωμῶν ναοί, ὧν ἀπὸ πολλοῦ δὲν εἶναι χριστιανοὶ οἱ κάτοικοι· τὸ Ἀντρονικούδιν, ὁ Ἅϊς Ἄκουφος, (κακῶς S. Acuno, παρὰ Mas Latrie III 508 καὶ L'île de Ch. p. 427), ὁ Ἅϊς Στάθις, ὁ Ἅϊς Συμιὸς τοῦ Καρπασίου, ὁ Ἅϊς Γιώρκις, ὁ Ἅϊς Γιάννης, ὁ Ἅϊς Νικόλας τῶν Κελοκεδάρων, ὁ Ἅϊς Γιάννης καὶ Ἅϊς Θεόδωρος τῆς Λεύκας, ὁ Ἅϊς Θωμᾶς τῆς

Αὐδήμου, ὁ Ἅϊς Σίδερος τῆς Χρυσοχοῦ καὶ ὁ Ἅϊς Χαρίτος τῆς Μεσαριᾶς στεγάζουσι μόνον μωαμεθανοὺς κατοίκους. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐκλείψωσι καὶ αἱ τελευταῖαι πέτραι τῶν ναῶν, καὶ ἂν ἔτι λησμονηθῇ διὰ τῶν σχολείων ἡ ἐπιζῶσα ἑλληνικὴ φωνή, μόνα τὰ ὀνόματα τῶν κωμῶν θὰ εἶναι μάρτυρες ἀρκετοὶ τῆς ἐξωμοσίας.

Ὅτι συνέβη ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ἁγίων, τὰ ὁποῖα κατήντησαν ὀνόματα κωμῶν, ἀφοῦ ἐκτίσθησαν οἰκήματα περὶ τὰς ἐκκλησίας, συνέβη καὶ εἰς ὀνόματα κοινῶν θνητῶν, πολλάκις μὲν ἐπισήμων, ἐνίοτε δὲ καὶ ὅλως ἀφανῶν. Φανερὸν εἶναι λ. χ. ὅτι ἡ Βωκολίδα (Κπ.) καὶ ἡ Γαλαταρκὰ (Κδ.), ὅπου καὶ σήμερον οἱ πλεῖστοι εἶναι βοσκοί, ἀρχικῶς ὑπῆρξαν μάνδραι γυναικῶν, ἤτοι κάποιας βωκολίδας μικρᾶς «βωκόλου» (βοσκός, ὑποκορ. βοσκαρίδιν, βώκολος (=βουκόλος) βωκολίδιν), καὶ κάποιας γαλαταρκᾶς (γαλατάρις, θηλ. -ρκὰ) λαβοῦσαι σταθερῶς τὸ ὄνομα ἐκ τῶν φράσεων «πάω στὴγ γαλαταρκάν, στὴβ βωκολίδαν». Παρόμοιαι εἶναι καὶ αἱ τοποθεσίαι Ἀφένταινα (Ἅγ. Θαράπος), Τούρκισσα (Μανδριά), Φράγκισσα (Πολιτικόν).

Ὁμοίως καὶ ἡ Καλορκὰ τῆς Κερυνίας θὰ ἦτο κελλίον γνωστῆς τινος καλογραίας καὶ τὸ Α. τῆς Ἀψιοῦς (Λμ.) μοναστήριον Ἀμιροῦ θὰ ἦτο ἵδρυμα γυναικὸς ἢ κόρης Ἀμιρᾶ. Ὁ τίτλος οὗτος τῶν Σουλτάνων, παραληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων (Παχυμέρη Α΄, 508 ἀμιραλῆς· πρβ. καὶ Ἀδαμ. Κοραῆ τὰ μετὰ θάνατον Α΄ (1881) σ. 16, καὶ Ἀντ. Μηλιαράκη Ἱστορίαν τῆς Νικαίας σ. 512 σημ. βλ. καὶ τὴν ἑλληνικὴν συνθήκην τοῦ 1450 παρὰ Mas L. III 64, ὅπου ὁ Λουφτούμπεης τιτλοφορεῖται «ἀμηρᾶς καὶ ἀφέντης τοῦ Καντιλόρου) εἰσήχθη καὶ εἰς τὴν Κύπρον· διότι παρὰ Βουστρωνίῳ 442 μνημονεύεται «ἕνας ἀμιρᾶς, ὁ ὁποῖος εἶναι Κυπριώτης ἀπὸ τοὺς Φλάτρεδες» (πρβ. καὶ σ. 462) καὶ παρὰ τὴν Ἁγίαν Βαρβάραν (Ὀρ.) ὑπάρχει τοποθεσία Ἀμιρᾶς.

Ὁμοίως ἡ κώμη τῆς Κυθρίας Ἀρκάτες ἦτο ἀρχικῶς συνοικισμὸς ἐργατῶν, ἡ ἐνορία τοῦ Καραβᾶ Μότιδες (Κν.) κατοικία μότιδων, ἤτοι καστελλάνων, ἐκτιμητῶν τῶν προϊόντων, οἱ Τορνάριδες (Κλ.) ἐργαστήριον τορνάριδων, ἤτοι τεχνιτῶν τοῦ τόρνου, κουζάριδων, ἀγγειοπλαστῶν, διότι περιστρέφουσι διὰ τόρνου τὰ κατασκευαζόμενα ἀγγεῖα, τοιαῦτα δὲ πλάττονται ἀπὸ κοκκινόχωμα μέχρι

σήμερον εἰς τὸ παρακείμενον Φινίν· (πρβ. καὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς Ἁγίας Νάπας Καμίνια τοῦ τόρνου, ὅπου σῴζονται καὶ θραύσματα ἀγγείων). Παρόμοιαι εἶναι αἱ τοποθεσίαι Γναφκιᾶδες τοῦ Ἁγίου Τύχωνος, ἤτοι «γναφεῖς» καὶ Χαρκιᾶδες τοῦ Καλαπαναγιώτη, ἤτοι «χαλκεῖς»). Πάντα τὰ χωρία ταῦτα εἶναι νέα καὶ μικρά, καθὸ πρόχειροι συνοικισμοί.

Καὶ τὸ πενιχρὸν μέχρι τῆς ἀγγλοκρατίας χωρίον ἡ Πλάτρα ἢ πληθυντικῶς οἱ Πλάτρες (παρακείμενον τῶν Τορνάριδων) ἔλαβε πιθανώτατα τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου μιᾶς καὶ κατόπιν περισσοτέρων πλατρῶν· πλάτρα (πρβ. πλύστρα, μιζαρώστρα, χολιάστρα) ἢ πλάρκα (πρβ. μαθήρκα) εἶναι προφορὰ τοῦ πράτρια (πράτρjα, τρεπομένου τοῦ πρώτου ρ κατ' ἀνομοίωσιν εἰς λ) θηλυκοῦ τοῦ πράτης (μεταπράτης) καὶ οὐχὶ τοῦ «πλάρκος» ὡς εἴκασεν ὁ Σακελλάριος Β΄ 739, σημαίνει δὲ κυρίως τὴν πωλοῦσαν, ἔτι δὲ καὶ τὴν ὑφαίνουσαν τὰ παννιὰ τῶν ἀγροτῶν. Ἡ φράσις «ἐπῆρα φουστάνιν, ζυμπούνιν ποὺ τὲς πλάτρες» ἦτο ἀρκετὴ διὰ νὰ ὀνομασθῇ ἡ μικρὰ ἐκείνη συνοικία.

Κῶμαί τινες φέρουσιν ὡς ὄνομα τὸ ἐθνικὸν ἄλλων κωμῶν, κειμένων μακρὰν αὐτῶν· λ. χ. Μονιάτης λέγεται ὁ κάτοικος τῆς Μονῆς καὶ Μαθκιάτης τῶν Ἀμμαθκιῶν, ἀλλὰ τοιουτοτρόπως λέγονται καὶ δύο χωρία τοῦ Κυλανίου καὶ τῆς Ὀρεινῆς. Ὁ Μονιάτης μάλιστα ἦτο χωρίον ἤδη ἀπὸ τῶν φραγκικῶν χρόνων· βλ. Βουστρ. σ. 468. Εἶναι δὲ σαφές, ὅτι πρῶτοι κάτοικοι αὐτῶν ὑπῆρξαν ἀγρόται, μετοικήσαντες καὶ γνωστοὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πρώτης των πατρίδος, ὅπως καὶ τὰ κτήματα τὰ λεγόμενα Παφίτης ἐν Ἀσγάτᾳ, Κοροβκιάτης ἐν Κώμῃ τοῦ Γιαλοῦ, Μαραθεύτης εἰς τὴν Λάνιαν καὶ Καραμανίτης εἰς τὸ Κολόσσι κτλ. προφανῶς ἀνῆκον εἰς τοὺς «ξενοχωρίτας» τούτους. Διότι οἱ μέτοικοι διακρίνονται κάλλιστα διὰ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν, ὅπερ πολλοὶ καταβαίνοντες εἰς τὰς πόλεις, παραλαμβάνουσιν ἀντὶ ἐπωνύμου.

Καὶ ὁ Ἀστρομερίτης (Μφ.) ἀνῆκεν ἴσως εἰς Πελοποννήσιον καταγόμενον ἐξ Ἄστρους καὶ κοινῶς λεγόμενον Ἀστρομερίτην· ὁ Μαχαιρᾶς (σ. 402) μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅσους ἔσφαξαν ἐν Κύπρῳ κατὰ τὸ 1426 οἱ Μαμελοῦκοι ἀναφέρει καὶ «πολλοὺς Μοραίταις», τὸ δ' ἐθνι-

κὸν τῆς κώμης ἀπομένει Ἀστρομερίτης (καὶ Ἀστρομεδκιανός, συγκοπτομένου τοῦ ρι).

Οὐδὲ εἶναι τολμηρὸν νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι (ὁ)Μορφίτης τις ἢ ἱππότης de Morpho συνῴκισε τὴν Ὀμορφίταν, (Κθ), ἥτις φέρεται καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 511), κάποιος Μουσουλίτης, ἤτοι ἐκ Μουσοὺλ τὴν Μουσουλίταν (Μσ), διότι Μουσουλῆδες μνημονεύονται ἐν ταῖς Ἀσίζαις (Β ἄρθρον σλή παρὰ Σάθᾳ ΜΒ. Ϛʹ 493, 20) ὅπως προφανῶς κάποιος ἀρχιμανδρίτης ὑπῆρξε πρῶτος οἰκιστὴς τῆς Ἀρκιμαντρίτας (Κδ.). Ἐκ τῆς φράσεως πάω στὸν Ἀρχιμανδρίτην μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐλέχθη «πάω στὴν Ἀρκιμαντρίταν». (Mas. L.III, 507).

Εὐνόητον κατόπιν εἶναι ὅτι πολλαὶ κῶμαι φέρουσιν αὐτὸ τοῦτο τὸ κύριον ὄνομα τοῦ πρώτου αὐτῶν οἰκιστοῦ. Διότι παρέμεινεν ὁ τοιοῦτος προσδιορισμὸς καὶ ἀφοῦ προσῆλθον ἄλλοι κάτοικοι, ἐργάται ἢ τεχνῖται, συχνότερον δὲ ἀπόγονοι ἐκείνου τοῦ κατόχου. Ὁ τύπος τῶν παραμεινάντων ὀνομάτων διαφοροτρόπως μετεβλήθη, ἀλλ' ἐνίοτε παρέμεινε μέχρι σήμερον ἡ ἔκφρασις ὅπως ἦτο κατ' ἀρχάς. Οὕτω λέγεται καὶ τώρα Καλὸν χωρκὸν τοῦ Καπούτη (Μφ), ὅπως ἐπὶ τῶν Φράγκων, πρβ. ῥηγικὸν διάταγμα τοῦ 1468 (Mas L. III 238).

Ὁμοίως ἄλλαι κῶμαι τοῦ Μόρφου λέγονται στοῦ Χόλη καὶ στοῦ Χρυσουλιοῦ χωρὶς ἀκόμη νὰ σχηματισθῶσιν ὀνομαστικαί· εἶναι δὲ τὸ Χρυσουλιὸς βυζαντιακὸν ὄνομα Χρυσήλιος, (ὡς ὠνομάζετο μεγιστὰν τοῦ Δυρραχίου ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου) φερόμενον καὶ ἐν συμβολαίῳ τοῦ 1469 (Mas L. III 295 papa Vassili tou Hrousouliou) καὶ σῳζόμενον ἀραιότατα μέχρι τοῦδε (Σκάλα). Ἦτο δὲ πιθανώτατα ὁ Χρυσουλιὸς οὗτος ἱδρυτὴς τοῦ ναΐσκου τοῦ Σωτῆρος, ὅστις κοινῶς ὀνομάζεται «Ἁγιὰ Σωτῆρα».

Καὶ κώμη τῆς Ἀμμοχώστου λέγεται ἄνευ ὀνομαστικῆς τοῦ Ξυλοφάου, πιθανώτατα δ' ἐκεῖ ὑπῆρχε κτῆμά τι ἀνδρός, ἐπονομαζομένου Ξηροφάγου.

Ἄλλαι τοιαῦται κῶμαι λέγονται ἤδη καὶ κατ' ὀνομαστικὴν ὁ Ζαχαρκᾶς (Χρ), ὁ Καλαπαναγιώτης (Λκ) ὁ Καλλίνικος (Μφ) ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ Ζαχαρκᾶ, περὶ οὗ θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, τοῦ Παναγιώτη, (ὡς φέρεται ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ, Mas L. III 506 Panagioti), ὅστις ἔφερε τὸ διακριτικὸν ἐπίθετον τοῦ καλοῦ, (καθὼς

ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ὠνομάζετο Καλογιάννης) καὶ τοῦ Καλλίνικου ὅστις, ὡς ἐξάγεται ἔκ τινος σφραγῖδος «Καλλινίκου ἡγουμένου» (παρὰ τῷ κ. Ἀναστασιάδῃ ἐν Μόρφου) ἦτο πιθανῶς ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, ἔχων ἐκεῖ κτῆμα.

Δύο κῶμαι σῴζουσιν ὀνόματα γυναικεῖα, ἡ Ἀμαρκέττη (Κδ.(καὶ ἡ Χρυσίδα (Κθ.). Καὶ Ἀμαρκέττη μὲν εἶναι ἡ Marguette ἤτοι Mariette, ὄνομα σύνηθες καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Λουζινιανῆς καὶ σωζόμενον καὶ σήμερον Μαρκεντοῦ, (βλ. Ἀθηνᾶς, ΙϚʹ 261). Χρυσίδα δὲ εἶν' ὄνομα σπανιώτερον, ἀπαντῶν μετὰ τὸ 1859 εἰς τὸ «βραβίον τὸν ὀνομάτον» τῆς ἱερᾶς μονῆς Κύκκου σ. 8 α «Χρυσύδας» («βραβίον» εἶναι βεβαίως τὸ βρέβιον, ἤτοι brevium)· ἡ κώμη μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Βουστρ. 459 «τὴν Χρουσίδαν εἰς τὸν σὶρ Γιλιὰμ Τακρέ».

Ἡ δὲ Ἀντρολίκου, σήμερον τουρκοχώρι, ἡ Κρίτου καὶ ἡ Σίμου (καὶ αἱ τρεῖς εἶναι κῶμαι τῆς Χρυσοχοῦ), ἐκ τῶν φράσεων «στοῦ Ἀντρονίκου, στοῦ (Ἐρωτο)Κρίτου καὶ στοῦ Σίμου» μεταβληθεισῶν, ἀφοῦ ἐσχηματίσθησαν αἱ κῶμαι, κατὰ τὰ στὴν Πάφουν, στὴν Ἀσίνουν, κατήντησαν ὀνόματα θηλυκά. Ἡ Ἀντρολίκου μαρτυρεῖται ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας «Antrolique» (Mas L. III, 273), ἡ δὲ Κρίτου, ἡ ὁποία κατόπιν ἡνώθη μετὰ τῆς Τέρρας, τότε ἦτο χωριστή, χορηγηθεῖσα τῷ 1372 εἰς τὸν amiral de Caffran (Mas L. II 420, 2) καὶ τῷ 1392 εἰς τὸν Σὶρ Τζουὰν Σωζόμενον (Μχ. 373). Ἡ δὲ Σίμου, ἥτις δὲν μνημονεύεται οὐδ' ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ, ἀνῆκεν ἴσως εἰς τὸν κύπριον εὐπατρίδην, ὃν ὁ Στέφανος ὁ Λουζινιανὸς (βλ. κατωτέρω) ἀναγράφει Simon di Nicolò.

Ἄλλα κυριώνυμα χωρία προσέλαβον τύπον οὐδετέρου, ἤτοι τὸ Ἀκάκιν (Λκ), τὸ Βασίλιν (Μσ)· τὸ Ζακάκιν (Λμ· καὶ μονὴ ἐν Πάφῳ), τὸ Πατρίκιν (Κπ)· καὶ τὸ Πολέμιν (Πφ), προφανῶς ὑπάρξαντα, προτοῦ νὰ σχηματισθῶσι κῶμαι, κτήματα Ἀκάκι τινός, ἤτοι Ἀκακίου, καὶ Βασίλει, ἤτοι Βασιλείου, καὶ Ζακάκι, ἤτοι Ζάκου (Jaques) λεγομένου ὑποκοριστικῶς, καὶ Πατρίκι, ἤτοι Πατρικίου, καὶ Πολέμι ἤτοι Πολεμίου. Τὸ ὄνομα Ἀκάκιος, ὡς ὠνομάζετο ἤδη ὁ πατὴρ τῆς Θεοδώρας, ἦτο συχνότατον ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἀφοῦ μάρτυρες μόνον μνημονεύονται δώδεκα, ὅτι δὲ τὸ χωρίον ἦτο προφραγκικόν, μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἤδη τῷ 1310 ἀνῆκεν

εἰς τὸν Balian (γρ. Valiant) de Ibelin (Amadi 384), οἱ δὲ ῥῆγες εἶχον ἐκεῖ «ἀπλίκιν». Βουστρ. 470· Μχ. 73,178. Καὶ τὸ Πολέμιος ἦτο σύνηθες ὄνομα χάριν τοῦ ἁγίου Πολεμίου, οὗ μνημονεύει ὁ Μαχαιρᾶς σ. 67 (πρβ. καὶ τοποθεσίαν Πολέμι εἰς τὰ Μανδρία, Κλ). Ἐκ τῶν φράσεων στοῦ Πολέμι, στοῦ Πατρίκι, ἦτο φυσικόν, ἀφοῦ ἐλησμονήθησαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, νὰ λεχθῇ στὸ Πολέμιν, στὸ Πατρίκιν, ὅπως στὸ Καρπάσιν. Ἔτι δ'εὐκολώτερον ἦτο στ' Ἀκάκιν, ὅπου ἐκθλίβεται τὸ ἄρθρον ἀνεπαισθήτως. Ὁ κ. Σπ. Π. Λάμπρος (ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ Α' σ. 156) ἀποδεικνύων ὅτι τὸ «Λογοθέτη, τὸ Τατόη, τὸ Χαλκούτση» κλ. ἦσαν κτήματα τῶν οἴκων τούτων, προτιμᾷ τὴν τοιαύτην διὰ τοῦ η γραφήν, ὡς δεικνύουσαν τὴν γενικήν. Ἀλλὰ τὸ κυπριακὸν τελικὸν -ν μηνύει, ὅτι εὐθὺς ἀφοῦ οἱ λαλοῦντες μεταχειρισθῶσιν ἀντὶ τῆς γενικῆς στοῦ τὴν αἰτιατικὴν στὸ, παραμένει πλέον ἡ ἐντύπωσις τοῦ οὐδετέρου.

Καὶ οὕτως ἐρχόμεθα πλέον εἰς ὀνόματα κωμῶν, ὅπου διακρίνομεν τὰ ἐπώνυμα τῶν πρώτων οἰκιστῶν αὐτῶν. Ἡ τοιαύτη ἔρευνα προσλαμβάνει βεβαίως σημασίαν ἱστορικήν. Ἀλλ' ἐὰν χωρίσωμεν κατὰ πρῶτον τὰ ἰθαγενῆ ἐπώνυμα, δυστυχῶς ὀλίγιστα τούτων θὰ εὕρωμεν γνώριμα καὶ σπουδαῖα. Καὶ τοῦτο διότι κυπριακὴ ἀριστοκρατία φέρουσα συνεχῆ ἐπώνυμα, μαρτυρεῖται μόνον ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ αὕτη ταχέως ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀρχαῖον σύστημα τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος τοῦ πατρός, ὁσάκις ἦτο ἀνάγκη νὰ προστεθῇ καὶ τοῦτο. Τὰ ἰθαγενῆ λοιπὸν ἐπώνυμα ἦσαν κυρίως ἐπαγγελματικά, καὶ ἐνίοτε σκωπτικά, τοῦτο δ' ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν ἀκολούθων τοπωνυμιῶν, τὰς ὁποίας θ' ἀποδείξωμεν κυριωνύμους.

Τοιαῦται εἶναι πρῶτον αἱ κῶμαι αἱ λήγουσαι εἰς -ᾶς, ἤτοι ὁ Ἀρακαπᾶς (Λμ), ὁ Ἀσκᾶς (Μφ), ὁ Βαβυλᾶς (Κν), ὁ Γαδουρᾶς (Ἀμ), ὁ Καραβᾶς (Κν), ὁ Κουτραφᾶς (Μφ), ὁ Λουβαρᾶς (Λμ), ὁ Μανταλᾶς (Αὐ.), ὁ Μαχαιρᾶς (Ὀρ), ὁ Πεδουλᾶς (Λκ), ὁ Σαραμᾶς (Χρ), ὁ Φαρμακᾶς (Ὀρ), ὁ Ψευδᾶς (Λν).

Πρὸς ταῦτα δύναται νὰ συγκρίνῃ τις καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἑξῆς τοποθεσιῶν· ὁ Βακλᾶς (Κώμη τοῦ Γιαλοῦ), ὁ Καρβουνᾶς (Πελέντρι), ὁ Κεφαλᾶς (Μανδριὰ Λμ), ὁ Κορτυλᾶς (Κώμη τοῦ Γιαλοῦ), ὁ Κορυπᾶς (Ὅμοδος), ὁ Κουδουνᾶς (Κορμακίτης), ὁ Λαχανᾶς (Λετύμπου), ὁ Μαρμαρᾶς (Λάνια), ὁ Ὀξινᾶς (Πολέμι), ὁ Πετα-

ρᾶς (ἤτοι πιθαρᾶς, Κάθηκας), ὁ Σαΐττᾶς (Μονιάτης), ὁ Τομαρᾶς (Κάμπος), ὁ Φοραδᾶς (Πολέμι) κτλ.

Ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἐπωνύμων τούτων σημαίνουσιν ἐπάγγελμα ἢ ἰδιότητα τοῦ φέροντος, αἰσθανόμεθα πάντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ. Οὕτω Βαβυλᾶς μνημονεύεται ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας παρὰ Σουίδᾳ, καὶ Μαχαιρᾶς ἦτο σκωπτικὸν ἐπώνυμον Ῥωμαίου στρατηγοῦ. Ἰωσήπου Ἀρχαιολ. 14, 15, 7. Ὁμοίως βακλᾶς λ. χ. σημαίνει τὸν κρατοῦντα βάκλαν, ἤτοι μεγάλην ῥάβδον, baculum, κορυπᾶς τὸν κατασκευάζοντα κορύπες στάμνες, κουδουνᾶς τὸν κατασκευάζοντα κουδούνια (οὕτω καὶ Βουστρ. 500), μανταλᾶς, τὸν κατασκευάζοντα μάνδαλα κτ. Ἀλλὰ τὸ ὀξινᾶς καὶ τὸ λαχανᾶς δυνατὸν εἶναι νὰ σημαίνωσι καὶ τὸν τόπον, ὅπου φύονται λάχανα καὶ ὄξινα, (καθὼς λέγονται τὰ λεμόνια). Βλ. ἀνωτέρω Πλατανιστᾶς καὶ πρβ. τὴν ἐξαίρετον ἐναίσιμον διατριβὴν τοῦ κ. Κ. Ἀμάντου Die Suffixe der neugriech. Ortsnamen (München 1903) σ. 35.

Ἀλλὰ τὸ ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι τινὰ τῶν ἐπωνύμων τούτων κατήντησαν καὶ ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς χώραις τοπωνυμίαι. Καὶ τοῦτο διότι, καθὰ παρετήρησεν ἤδη ὁ κ. Γεώργιος Χατζιδάκις (Γλωσσολ. Μελετῶν Α΄ 196) «ἐν ταῖς κώμαις (οἱ δ' Ἕλληνες κατὰ μέγα μέρος ἔζων καὶ ἔτι ζῶσι κωμηδὸν) συνήθως εἷς μόνος εἶναι» καρβουνᾶς, κοφινᾶς, μαρμαρᾶς, τομαρᾶς κτλ. ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων γεωργῶν. Οὕτω λ. χ. χωρίον Καραβᾶδος, ἤτοι τῶν Καραβάδων ὑπάρχει ἐν Κεφαλληνίᾳ, Μαχαιρᾶδον, ἤτοι τῶν Μαχαιράδων ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κύπρῳ δὲ ὁ Καραβᾶς κεῖται ἐν Κερυνίᾳ, ὅπου μόνον ἤκμαζε μετὰ τῆς ἀντιπέραν Ἀνατολῆς κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους ἡ ναυτιλία. Ὁ τόπος λοιπόν, ὅπου διέτριβεν ὁ πλοίαρχος ἢ ὁ ἐφοπλιστὴς ἐκεῖνος, ἐλέγετο στοῦ καραβᾶ καὶ κατόπιν ὁ Καραβᾶς. Ἄλλως ἡ ὁσημέραι μεγαλυνομένη αὕτη κωμόπολις (τῷ 1901 εἶχε 1593 κατοίκους) δὲν ἀναφέρεται οὐδὲ κατὰ τοὺς ἐνετικοὺς χρόνους. Πόσον δὲ προχείρως καθιερώθησαν τὰ τοιαῦτα ἐπώνυμα ὡς ὀνόματα τῶν κατόπιν ἀναπτυχθέντων συνοικισμῶν, μαρτυρεῖ τὸ Γαδουρᾶς, παραμεῖναν προφανῶς ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ὀνηλατῶν (διότι ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 509) ἀναγινώσκεται Gaduradas,

ἤτοι γαδουρᾶδες) καὶ σήμερον ἀποκρουόμενον, ὡς εἴπομεν, ὑπὸ τῶν ἐκεῖ κατοίκων.

Ἄλλα τινὰ τῶν ἐπωνύμων τούτων εἶναι παλαιότερα. Οὕτω «ἀρακαπᾶς» εἶν' ἄλλος τύπος τοῦ ἀροκόπος, ὡς τὸ Κωμοδρομᾶς (ὡς ὀνομάζεται τοποθεσία τῆς Γεράσας) τοῦ «κωμοδρόμος»· (πρβ. καὶ βιολαρᾶς ἀντὶ βιολάρις, καμιναρᾶς ἀντὶ καμινάρις, νοταρᾶς ἀντὶ νοτάρις τσαγγαρᾶς ἀντὶ τσαγγάρις). Καὶ κωμοδρόμος μὲν ἐσήμαινε κυρίως τὸν «γυρολόγον» (βλ. Σακελλαρίου Κυπρ. Β' 626), στρατοκόπος δὲ τὸν ἐργαζόμενον εἰς τὲς στράτες, τὸν ἀγωγιάτην, (ἀ)ροκόπος δὲ τὸν «ὀροκόπον» ἤτοι τὸν ἐργαζόμενον ἐπὶ τῶν ὀρέων· ἀλλ' οὗτοι, ὡς φαίνεται, ἀπετέλουν ὡρισμένην τάξιν· διότι τὸ «Τραούιν τοῦ Διενῆ» στ. 3 λέγει·

«στὴν νάκραν τοῦ παναϋρκοῦ ηὗρεν τοὺς ἀροκόπους»

(βλ. περιοδικὸν Ἀκρίτας, τόμ. Α' σ. 299, τεῦχος 11ον καὶ 12ον τῆς 1 καὶ 15 Αὐγ. 1904). Τοιοῦτος «ἀροκοπᾶς» ἦτο βεβαίως καὶ ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ἐκεῖ ὀνομαστοῦ ναοῦ τῆς Ἰαματικῆς, παρὰ τὸν ὁποῖον ἐσχηματίσθη καὶ ἡ κώμη, ἥτις πράγματι ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (III 503) φέρεται Rucopa. Ἀλλ' ἤδη κατ' ἀφομοίωσιν προφέρεται Ἀρακαπᾶς, ὅθεν ὁ κ. Ι. Π. Π. Βοντιτσιᾶνος ἐσχέτισε τὴν κώμην πρὸς τὸ πανθομολογουμένως λίαν ἀπέχον ἀπ' αὐτῆς Irak-Arabi (βλ. ἐφημερίδα Ἀλήθειαν, ἀρ 1120 (256) τῆς 31 Αὐγ. 1902 «Γλωσσολογικὰ καὶ ἴχνη Φοινίκων» ἀρ. 12). Ἀλλ' ὅτι ὁ Ἀροκοπᾶς ἦτο ἄνθρωπος ἀποδεικνύει τρανῶς ἡ μέχρι σήμερον εὔχρηστος τοπικὴ γενική· πάει στοῦ Ἀρακαπᾶ, ἦρτεν ποὺ τοῦ Ἀρακαπᾶ.

Ὁμοίως λέγεται, «πάω στοῦ Ἀσκᾶ», ὅτι δὲ ὁ Ἀσκᾶς ἦτο ἄνθρωπος, ἔχομεν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Μαχαιρᾶ 405, ὅστις ἀναφέρει «τὸν Μανώλην τὸν Ἀσκᾶν». Τὸ ἐπίθετον προφανῶς σημαίνει τὸν ἐμπορευόμενον τοὺς ἀσκούς, ἀλλ' ὡς φαίνεται, ὑπῆρξεν ἐπώνυμον εὐγενοῦς κυπριακοῦ οἴκου. Τὰς ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας εὐγενεῖς οἰκογενείας τῆς νήσου κατέλεξεν ἐξ ἀναμνήσεως ὁ ἐκ τοῦ ῥηγικοῦ οἴκου καταγόμενος ἱερεὺς Στέφανος Λουζινιανὸς ἐν τῷ περὶ Κύπρου ἔργῳ, ὅπερ ἐξέδωκε πρῶτον μὲν ἰταλιστὶ Chorograffia et breve Historia universale dell' isola di Cipro... in Bologna 1573 (σ. 82 b) ἔπειτα δὲ μετά τινων παραλλαγῶν γαλλιστὶ Description de tute l' ile de Cypre... Paris 1580 (p. 82a «Les Races ou maisons

nobles de Cypre»). Ἀλλ' ἡ γραφὴ πλείστων ὀνομάτων ἐν ἑκάστῃ ἐκδόσει διαφέρει. Ἐκ τῆς ἰταλικῆς ἐκδόσεως μετέγραψε μετὰ πολλῶν σφαλμάτων καὶ τὰ ὀνόματα, καθὼς μετέφρασε καὶ τὸ πλεῖστον πόνημά του, ὁ Κυπριανὸς (σ. 273). Λοιπὸν ἐν μὲν τῇ γαλλικῇ ἐκδόσει φέρεται Aschagnes, ἐν δὲ τῇ ἰταλικῇ Ascanio, ὅθεν καὶ ὁ Κυπριανὸς μετέγραψεν Ἀσκάνιον. Ἀλλ' ὁ συνοικισμὸς δὲν μνημονεύεται οὐδ' ἐπὶ τῆς ἐνετοκρατίας.

Μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καταλέγει ὁ Στέφανος καὶ δύο οἴκους, οὓς ἐν μὲν τῇ ἰταλικῇ ἐκδόσει γράφει Zacharia καὶ Zagharià, ἐν δὲ τῇ γαλλικῇ Zaccharie καὶ Zagharie. Ἦσαν δὲ οἱ μὲν γενοᾶται (Mas L. I, 129), οἱ δὲ κύπριοι εὐπάτριδαι, ὡς ὁ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀμμοχώστου πεσὼν capitano Giacomo Zacharia, nobile Ciprioto (βλ. Angelo Callepio παρὰ Στεφ. Λου. Chorograff. σ. 96 β καὶ 110 β). Εἰς ἕνα τῶν εὐγενῶν τούτων καὶ οὐχὶ εἰς κοινόν τινα Ζαχαρίαν ἀνῆκε καὶ ἡ θέσις, ὅπου ἡ νῦν κώμη Ζαχαρκᾶς.

Τὸ δὲ Λογαρᾶς, ἐξ οὗ ὠνομάσθη ὁ Λουβαρᾶς, ἦτο γνωστότατον ἐπώνυμον κυπριακοῦ οἴκου. Ὀρθόδοξον ἐπίσκοπον Loara ἀναφέρει ὁ Angelo Callepio ἐπὶ τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως (βλ. Cobham Excerpta Cypria σ. 164) καὶ Θεοφάνης Λογαρᾶς Κύπριος ἀναφέρεται ὡς ἐπιμεληθεὶς τὴν «παρὰ Χριστοφόρῳ τοῦ Ζανέτῳ, ἔκδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου «ἔτει Ἰῦ Χῦ αφοέ» (βλ. Σάθα Νεοελλην. Φιλολογ. σ. 232). Καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ τούτου ἐπωνύμου δὲν εἶναι δύσκολον νὰ εὕρωμεν τὴν ἀρχήν· «λογαρᾶς» ἦτο ἀξίωμα ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (βλ. καὶ Krumbacher, das Mittelgriechische Fischbuch) ἐμφαῖνον τὸν κρατοῦντα τὸ βασιλικὸν «λογάριν», ἡ λέξις αὕτη εὑρίσκεται καὶ παρὰ Μιχ. 123 «ἐσυμπίασεν πολλὺν λογάριν», σῴζεται δὲ καὶ σήμερον ἐν τῇ παροιμίᾳ «πύρκους λουβάριν νάχῃ»· λογαρᾶς ἄρα θὰ ἐσήμαινε τότε καὶ ἐν Κύπρῳ εἴτε τὸν χρηματίσαντα λογαρᾶν, εἴτε τὸν ἔχοντα πολὺν λογάριν. Ὁ Λογαρᾶς ἔκτισεν, ὡς φαίνεται, τὴν ἐν τῇ κώμῃ κατάγραφον ἐκκλησίαν «**Κ**υρὰν» ἤτοι Παναγίαν, διότι ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 502) φέρεται casal Nostra Donna de Legora.

Καὶ τὸ Μαχαιρᾶς ὅπερ κυρίως εἶναι προσβλητικὸν ἐπίθετον, ἔφερεν ὡς ἐπώνυμον φιλόπατρις κυπριακὸς οἶκος, εἰς ὃν ἀνῆκε καὶ ὁ ἀφελὴς χρονογράφος τῆς φραγκοκρατίας, ὁ Λεόντιος. Πλὴν τούτου γινώ-

σκομεν καὶ τὸν πατέρα του Σταυρινὸν (σ. 368), τὸν Περρῆν Μαχαιρᾶ, (σ. 406) καὶ τὸν σὶρ Πόλ. Μαχαιρᾶ (σ. 102). Ἀλλ' ἀγνοοῦμεν ἔτι, ἐὰν πρόγονος αὐτῶν ἦτο ὁ κτίσας τὴν εἰς τιμὴν τῆς Θεοτόκου Μονήν, ἐξ ἧς ὠνομάσθησαν καὶ τὰ ὄρη, ὅπου κεῖται, βουνὰ τοῦ Μαχαιρᾶ.

Τὸ δὲ Πεδουλᾶς εἶναι κυρίως «πεδιλᾶς», ἤτοι ὁ ποιῶν ἢ φορῶν πέδιλα, ἢ ὡς θὰ ἐλέγετο σήμερον ἐκ τῆς «ποδίνας» ποδινᾶς. Καὶ κατηργήθη μὲν ἡ λέξις ἀφ' ἧς ἡ φραγκικὴ ποδῖνα, ἤτοι bottine (βλ. Ἀθηνᾶς ΙΓ' 374) ἀντικατέστησε τὸ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων εὔχρηστον πέδιλον, ἀλλὰ λέγεται καὶ σήμερον μεγεθυντικῶς πέ(δ)ουλος ὁ τράγος, ὁ ἔχων πόδας λευκοὺς (ἀσπροπέουλος) ἢ μαύρους (μαυροπέουλος) πάντως κατὰ μεταφοράν, ὡς νὰ ἐφόρει πέδιλα (πρβ. πετεινὸς κλατσιᾶς, ὡς νὰ ἐφόρει κλάτσες). Ἀπόδειξις δὲ τῆς εἰκασίας ὅτι πεδιλᾶς, ἦτο «ὑποδηματοποιός», ἦτο ὁ πρῶτος τῆς κώμης οἰκιστής, εἶναι τὸ καὶ νῦν ἀποκλειστικὸν ἐπάγγελμα τῶν Πεδούλων ἢ Πεδουλιωτῶν. Οὗτοι περιερχόμενοι τὴν νῆσον κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἐνιαυτοῦ (ὅθεν ἐν τῇ ἀπογραφῇ τοῦ 1901 αἱ γυναῖκες κάτοικοι τοῦ Πεδουλᾶ ὑπερτεροῦσι τοὺς ἄνδρας κατὰ 100) ἀγοράζουσι καὶ κατεργάζονται δέρματα τῶν αἰγοπροβάτων, ἐξ ὧν κασσύονται οἱ ποδῖνες τῶν ἀγροτῶν. Ἐν ὅλῃ τῇ Κύπρῳ βυρσοδεψικὰ χωρία, πλὴν τοῦ Πεδουλᾶ, εἶναι μόνον ἡ Ἀραδίππου καὶ ἡ Ψιμολόφου.

Καὶ τὸ Σαραμᾶς φαίνεται ἀναγραμματισμὸς τοῦ σαμαρᾶς, πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ, ὅτι σαμάρια μεταχειρίζονται μόνον εἰς τὴν Χρυσοχοῦν καὶ τὴν Τυλλιρίαν, ἐπειδὴ ἐν τῇ ἄλλῃ νήσῳ ἐπεκράτησεν ἡ χρῆσις τοῦ φραγκικοῦ στρατουρκοῦ. Ἡ κώμη μνημονεύεται καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 507) Sarama.

Τὸ δὲ Φαρμακᾶς καὶ τὸ Ψευδᾶς εἶναι προφανῶς σκωπτικὰ ἐπίθετα ἀνθρώπων. Φαρμακᾶς εἶναι ὁ δηλητηριαστής, ὅπως φαρμακοῦσα ἦτο κατὰ τὸν Μαχαιρᾶν ἡ ῥήγαινα Ἐλεονώρα· Ψευδᾶς δὲ εἶν' ἄλλος τύπος τοῦ ψευδός, ἤτοι τραυλός, ἀλλὰ παρέμεινεν ὡς ἐπώνυμον τοῦ ἰδιοκτήτου τῆς τερπνῆς ἐκείνης τοποθεσίας.

Ἕτερον εἰς -ᾶς ἐπώνυμον εἶναι τὸ Κοκᾶς, ἐξ οὗ ὠνομάσθη θηλυκῶς μικρὸν κωμίδιον, ἡ Κουκᾶ (Κλ)· ἀλλ' εὐτυχῶς καὶ περὶ ταύτης μαρτυρεῖται ῥητῶς, ὅτι προτοῦ ἐλέγετο ἀρσενικῶς· βλ. Βουστρώνιον,

468 «ἐχάρισεν τὰ χωργιά, τὸν Κουκᾶν», ὅπου ἐκ τοῦ ἄλλου κώδικος ὑποσημειοῦται (3) «Κοκᾶν». Ἦτο δὲ πιθανώτατα ὁ Κοκᾶς οὗτος ἰδιοκτήτης τοῦ θαυματουργοῦ σταυροῦ, εἰς ὃν εἶναι ἱδρυμένη ἡ μεσαιωνικὴ ἐκκλησία τοῦ χωρίου καὶ ὃν ἀναφέρει καὶ ὁ Μαχαιρᾶς, σ. 72 «ὁ σταυρός. . . τοῦ λεγομένου Κοκᾶ, ὅπου βρύει μῦρον». Τὸ Κοκᾶς ἦτο, φαίνεται, παρωνύμιον, σημαῖνον τὸν ἔχοντα κόκαν, ἤτοι κρωβύλον.

Καὶ ἡ Χρυσοχοῦ λέγεται σήμερον θηλυκῶς, καὶ ἔχει γενικὴν τῆς Χρυσοχοῦς. ἀλλ' ὁ Βουστρώνιος σ. 408 γράφει «εἰς τὴν μεριὰν τοῦ Χρυσοχοῦ» καὶ σ. 514 «Τζηβεράνος τοῦ Χρυσοχοῦ». Ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐγράφετο Crusoque, καὶ προφανῶς ἦτο παλαιότερον τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν, τίς ἦτο ὁ χρυσοχόος ἐκεῖνος καὶ πότε ἐγκατέστη ἐπὶ τῶν μεταλλοφόρων ἐκείνων γαιῶν, ὅπου ὁ Gaudry ἀνεκάλυψε σκωρίας ἀρχαιοτάτας (βλ. l'île de Gh. σ. 27).

Ἄλλαι τοπωνυμίαι σῴζουσαι ἀκόμη τὸ ἀρσενικὸν ἐπώνυμον εἶναι ὁ Κουτζουβέντης καὶ ὁ Πλατυμάτης τῆς Κυρινίας. Καὶ ὁ μὲν Κουτζουβέντης ἦτο πιθανῶς ἱδρυτὴς τῆς Μονῆς τοῦ Χρυσοστόμου (φέρων τὸ παρωνύμιον κουτσαφέντης), διότι ταύτην ὁ Μαχαιρᾶς ἐννοεῖ, λέγων (σ. 68) ὅτι τὴν κάραν τοῦ ἁγ. Ἐπιφανίου «ἐβάλαν τα εἰς φύλαξιν εἰς τὸν Κουτζουβέντην» Ὁ δὲ Πλατυμάτης εἶναι παρωνύμιον σημαῖνον βεβαίως τὸν φοροῦντα πλατὺ μάτιν, ἤτοι ἱμάτιον, ὡς λέγεται καὶ σήμερον τὸ ὑποκάμισον ἐν Πάφῳ· ἀνάλογον τούτου ἐπώνυμον ἦτο τὸ Ῥαψομάτης, ἤτοι ὁ ῥάψας ἱμάτι(ο)ν ὡς ἐκαλεῖτο ὁ στασιάσας τῷ 1092 στρατηγὸς τῆς Κύπρου· (βλ. Ζωναρᾶ Β΄ 214).

Τὴν γενικὴν στοῦ σῴζει μεταξὺ τῶν γειτόνων καὶ ἡ ὑψηλὴ κώμη στοῦ Ἀληθινοῦ (Ὀρ) προφανῶς ἀνδρός, ἀνήκοντος ἴσως εἰς τὸν βυζαντιακὸν οἶκον. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκθλίψεως στ'Ἀληθινοῦ οἱ Μορφῖται λέγουσι τὴν κώμην, «τὸ Ἀληθινοῦ».

Ὁμοίως λέγεται τὰ Μάμμαρη (Ὀρ) κατὰ τὸ τὰ ὄρη, ἀντὶ τοῦ Μάμμαρη, οὗ ὁ οἶκος ἀναγράφεται ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν εὐγενῶν τοῦ Στεφάνου τοῦ Λουζινιανοῦ ἐν μὲν τῇ γαλλικῇ ἐκδόσει Mamares. ἐν δὲ τῇ ἰταλικῇ Mamari (πρβ. Κυπριανοῦ σ. 273). Παρα Mas Latrie (III 501) φέρεται ὁ P. Cazagnia Mammari.

Ἀλλὰ καὶ τὰ Μαμώνια (Κδ) τὰ ὁποῖα μνημονεύονται παρ' Amadi

272, Florio Bustron, 158 καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 508) ἦσαν, ὡς φαίνεται, προτοῦ κτῆμα τοῦ γνωστοῦ οἴκου τῶν Μαμμωνάδων.

Προφανῶς δὲ κυριώνυμα χωρία, προσλαβόντα τύπον οὐδέτερον, εἶναι ἐν Πάφῳ τὸ Γουδὶν καὶ τὸ Στρουμπὶν, ἀνήκοντα βεβαίως, προτοῦ συνοικισθῶσιν, εἰς ἀνθρώπους Γουδῆν καὶ Στρουμπῆν· ἡ κώμη παρὰ Mas Latrie (II 112 σημ. III 456 σημ.) φέρεται Strombi· πάντως δὲ τὸ Στρουμπῆς ἦτο παρωνύμιον σημαῖνον τὸν παχὺν τὸν ὁμοιάζοντα μὲ «στρόμβον».

Καὶ τὸ Σαράντιν (Ὀρ.) λέγεται συνήθως ὡς οὐδέτερον, ἀλλ' οἱ περίοικοι μέχρι σήμερον λέγουσι «πάω στοῦ Σαράντη». Ὅμοιον φαίνεται καὶ τὸ Κλωνάριν (Λμ) ἀντὶ τοῦ Κλωνάρη, κώμη, ἀνήκουσα εἰς τὴν Gran Commandaria (Mas L. III 502.

Ἑλληνικὸν ἦτο καὶ τὸ ἐπώνυμον Βατιλῆς, ὅπερ φέρει κωμόπολις τῆς Μεσαριᾶς, ἡ Βατιλή, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἰδιοκτήτου, λεγομένη «ἡ Στεφάνου Βατιλῆ» (Μχ 368 καὶ 352), καὶ παρ' Amadi 348 casal Sthenphanovatili, ὅπου ὁ ἐκδότης ὑποσημειώνει (1) «ou Vassili» ἀλλὰ τοῦτο προφανῶς εἶναι σφάλμα. Ῥηγικὸν διάταγμα τῆς 20 Δεκ. 1468 (Mas L. II! 236) ἀναφέρει τὸν Stefano Maistre Vasilli, le cuillour dou cel, ἤτοι φορολόγον τοῦ ἅλατος, ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Σαβοίας ἐπιστολῇ τῶν κυπρίων κληρικῶν τῆς ε' Ὀκτωβρ. 1609 ὑπογράφει καὶ ὁ «† Γερόλυμος Φραγκίσκου Βατίλη» (Miklosich. Müller Acta et diplomata Graeca III 268. Σάθα Τουρκοκρατουμένη Ἑλλὰς σ. 192). Ὁ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου (Βατιλῆς) φαίνεται ὑποκορισμός. Ἡ κώμη μετέπειτα περιῆλθε, εἰς τὸν οἶκον Montolif, καὶ κατόπιν εἰς τὸν sir Antoine de Bon Βλ. Σάθα Μνημεῖα Ἑλλ. ἱστ. Δ' σ. XLIV. Mas Latrie Histoire III, 509 casal Vateli καὶ σ. 511 casal Vasili· καὶ Δελτίον Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρ. Δ' 457.

Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ κῶμαι, αἱ φέρουσαι ἑλληνικὰ ἐπώνυμα. Ἀλλ' ἂν ἐπιχειρήσωμεν νὰ σωρεύσωμεν καὶ τοποθεσιῶν ὀνόματα, τότε θ' ἀκούσωμεν ἀμέσως ἐπώνυμα, ἔτι περισσότερα καὶ γνωστότερα. Οὕτω λ. χ. ὑπάρχουσιν εἰς τὸ Ὅμοδος κτήματα, λεγόμενα ὁ Βάρδας καὶ ὁ Δούκας καὶ ἡ βρύσι τοῦ Κανίκλη, εἰς τὸ Πισσούριν ὁ Κουρκουᾶς καὶ εἰς τὰ Λεύκαρα ὁ Καλέρκης καὶ ὁ Λάσκαρις. Πλη-

θυντικῶς δὲ θ' ἀκούσωμεν οἱ Διγενῆδες (Πισσούρι), οἱ Καβρᾶδες (ἢ Γαβρᾶδες, παρὰ τὸν Ἅγιον Γεώργιον, Λμ), οἱ Κουμούτσιδες (Πισσούρι), οἱ Κορωνιάδες (Ζωοπηγή), οἱ Πούλλιδες, καὶ οἱ Φωκᾶδες. Τὸ ἐπώνυμον Λάσκαρις ἔζησεν ἐν Κύπρῳ ἐπὶ μακρόν, εὑρισκόμενον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν εὐγενῶν τοῦ Στεφάνου τοῦ Λουζινιανοῦ. Lascaris καὶ Lascari, μεταξὺ δὲ τῶν ἡρωϊκῶς πεσόντων κατὰ τὴν τουρκικὴν ἅλωσιν τῆς Ἀμμοχώστου ἦτο il capetano Filippo Laschari, nobile Cipriοto, συναγωνισθεὶς μετὰ τοῦ Δημητρίου Λασκάρεως (βλ. Angelo Callepio ἐν Chronograffia σ. 97 α.), ἀλλὰ καὶ ὁ Μαχαιρᾶς 140, ἀναφέρει «τὸν σὶρ Τζουὰν Λάσκαριν, καβαλλάριν Ῥωμαῖον». Καὶ ὁ οἶκος τῶν Καλεργῶν (κυπριακὸς κλάδος) ἀναγράφεται ἐν τῷ εἰρημένῳ καταλόγῳ (Calerges), ὁ δὲ Βουστρώνιος 524 ἀναφέρει, «τὸν Τζὰν Καλέργη»· ἐν δὲ τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 506) καταλέγεται καὶ «casal Colergi ou Calergi». Τὸ δ' ἐπώνυμον «Κανίκλης», προελθὸν βεβαίως ἐκ τοῦ ἀξιώματος «τοῦ μαγίστρου ἐπὶ τοῦ κανικλείου» (ἤτοι μελανοδοχείου τοῦ αὐτοκράτορος) ἐσῴζετο καὶ ἐν Πελοποννήσῳ (βλ. Νίκον Α. Βέην ἐν Ἀκρίτᾳ Α' 1904 405), σῴζεται δὲ καὶ ἐν Λευκωσίᾳ μεταβεβλημένον πατρωνυμικῶς «Κανεκλίδης». Καὶ τίς οἶδε πόσα ἄλλα ἐπώνυμα λησμονημένα πλέον, θ' ἀφύπνιζεν ἐν Κύπρῳ ἔρευνα λεπτομερεστέρα, ἐπώνυμα γνώριμα καὶ προσφιλῆ, ἅπερ ἔφερον οἱ κυβερνῶντες αὐτήν, δοῦκες» εἴτε ἄλλοι οἶκοι εὐγενεῖς, πιθανῶς ἀποικισθέντες ἐκ τῆς Πόλεως τοῦ Κωνσταντίνου, ὡς ἐν Κρήτῃ (βλ. Σάθα, Ἑλληνικὰ Ἀνέκδ. Β' προλεγόμ. καὶ Μεσ. βιβλιοθ. Β' ξϛ' 2) «φαμίλιαι ἑκατὸν» ὡς ὑπελόγιζεν ὁ ἀγαθὸς Κυπριανὸς (σ. 57) «τοὺς εὐγενεῖς ἄρχοντας τῆς Νήσου» μέχρι τῆς μακρᾶς καὶ πικρᾶς ξενοκρατίας.

Οὕτως ἐπώνυμά τινα δυνάμεθα ν' ἀνακαλύψωμεν καὶ ἐπὶ τῶν τοπωνυμιῶν, ὅσαι φέρουσι τὴν λατινογενῆ μεσαιωνικὴν κατάληξιν -ᾶτος, -ᾶτα, -ᾶτον (-atum), δηλοῦσαν ἰδιοκτησίαν, ὅπως ἐν Ἑλλάδι καλοῦνται «τὰ Βουτσινᾶτα», «τὰ Τυπαλδᾶτα», «τὰ Φαρακλᾶτα» ἡ πληθυντικὴ κατάληξις -ᾶτα, ἀφ' ἧς τὸ κτῆμα κατήντησε κώμη ἐνομίσθη θηλυκή· οὕτω δὲ λέγεται ἡ Ἀσγᾶτα (Λμ), ἤτοι «τὰ Ἀσκᾶτα», δηλαδὴ τὰ κτήματα τοῦ Ἀσκᾶ (περὶ τῆς τροπῆς τοῦ σκ εἰς σγ πρβ. τὸ σγάφφω ἀντὶ τοῦ σκάπτω)· σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ

κ. Ι. Π. Π. Βουτιτσιᾶνος (ἔνθ' ἀνωτ. ἀρ. 19) ἐτυμολογεῖ τὴν κώμην ἐκ τοῦ τουρκικοῦ «asggardi, ὀλίγου δεῖν»!

Ὅμοια εἶναι τὰ Καλογιαννᾶτα, μεταξὺ Αὐδήμου καὶ Ἁγίου Θωμᾶ, φερόμενα καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ Caloinacchia (Mas L. III 503), ἤτοι τὰ κτήματα τοῦ Καλογιάννη, καίτοι παρετυμολογεῖται κοινῶς, ὅτι παράγουσι καλὸν γέννημαν. Ἐπίσης τὰ Λιζᾶτα (Πφ) σήμερον τσιφλίκι, πάντως ἄλλοτε ἀνῆκον εἰς λίζιον (lige) τῶν φραγκικῶν χρόνων· (βλ. Μχ. 215 «ὅλους τοὺς λιζίους καὶ καβαλλάριδες»).

Καὶ τὸ Ξυλιᾶτον (Μσ) ἢ ὁ Ξυλιᾶτος, ὡς φέρεται καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (casal Xigliatos Mas L III 505) ἦτο κτῆμα «τοῦ Ξυλιᾶ», ὅπως ὀνομάζεται εἰδικῶς τοποθεσία τῆς κώμης ταύτης, παραπλησία πρὸς «τοὺς Ξυλιᾶδες,», τοποθεσίαν τῆς Πλατανιστοῦ.

Καὶ ἡ Φωτᾶτα (Κν) φαίνεται κτῆμα Φωτίου τινός, μέχρι σήμερον τσιφλίκι, ἀνῆκον εἰς Ὀθωμανούς, προφέροντας αὐτὸ «Φῶττα» ἢ «Χῶττα».

Τέλος τὸ Ψηλᾶτον (Μσ.) ἦτο κτῆμα Ψηλοῦ τινος, καὶ ἴσως τοῦ Τζάκου Ψηλοῦ, πρὸς ὃν παρέχει δωρεὰς ρηγικὸν διάταγμα τῆς 5 ἀπριλ. 1468 (παρὰ Mas L. III 214).

Καὶ ἀπὸ τῆς τριακοσιετοῦς φραγκικῆς δυναστείας τῶν Λουζινιανῶν, ὅτε ὁ κλῆρος καὶ οἱ «καβαλλάριδες» (chevaliers) ἐνέμοντο σχεδὸν τὰ ἡμίσεα χωρία τῆς νήσου ὡς φέουδα (fiefs) ἦτο ἑπόμενον νὰ κληροδοτηθῶσιν ἐπώνυμα φραγκικά. Οἱ Κύπριοι τὰ φέουδα ὠνόμαζον «ψουμία»· ἡ μεταφορὰ δὲ αὕτη εἶναι ὁποία καὶ ἡ παρὰ Θουκυδίδῃ (1, 138, 5) ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔδωκε τῷ Θεμιστοκλεῖ «Μαγνησίαν μὲν ἄρτον». Τίνα ἦσαν τὰ ἱπποτικὰ φέουδα τῆς νήσου, κατέλεξεν ἐπιμελῶς ὁ Mas Latrie (l'île de Chypre p, 403-417) χωρίσας αὐτὰ τῶν ρηγικῶν κτήσεων, (p. 418-430), φαίνεται δὲ ὅτι δὲν ἐγίνοντο συχναὶ μεταβολαὶ τῆς κυριότητος καὶ ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ αὐτοὶ οἶκοι κατεῖχον κληρονομικῶς τοὺς αὐτοὺς τόπους ἀπὸ τοῦ Guy de Lusignan (1192 - 1194) μέχρι τοῦ Τζάκου τοῦ νόθου (1464 - 1473), ὅστις ἀνεστάτωσε τὰ πάντα. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ἀκριβῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν, ὁσάκις ταυτίζονται τὰ ὀνόματα χωρίων καὶ ἱπποτῶν δύναται νὰ γεννηθῇ τὸ ζήτημα, ἂν τὰ χωρία ὠνομάσθησαν ἐκ τῶν ἱπποτῶν ἢ οἱ ἱππόται ἐκ

τῶν χωρίων. Διότι τὰ «Χρονικὰ τοῦ Μορέως» μαρτυροῦν ῥητῶς ὅτι οἱ ἐκεῖ βαρῶνοι

ἀφῖναν τὰ ὑπονόμια τους, τὰ εἶχαν ἐκ τὴν Φραγκίαν
κ' ἐπαίρνασιν τοῦ τόπου τους τὄνομα ὅπου ἐβάναν.

(Χρον. Μορέως Κ, ἔκδ. John Schmitt, στ. 3145). Οὕτω καὶ ἐν Κύπρῳ εἴδομεν ἱππότην «τὲ Λαγριδίε» (Μχ. 380, 402 Strambaldi 266. Κυπρ. 272), ἤτοι τῶν Ἀγριδιῶν καὶ Milias, ἤτοι τῆς Μηλιᾶς καὶ Morpho, ἤτοι τοῦ Μόρφου. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ διασαφήσωμεν τὸ πρᾶγμα. Πάντως οὐδεμία κώμη, ἐκχωρηθεῖσα εἰς ἱππότην, μετέβαλε τὸ παλαιόν της ὄνομα, ἵνα προσλάβῃ τὸ τοῦ ἱππότου. Ἀλλ' ὁσάκις ὁ ἱππότης ἐρχόμενος ἔκτιζεν «ἀπλίκιν», ἡ θέσις τοῦ ἱπποτικοῦ κτήματος ἐλέγετο καί, καθὼς θὰ ἴδωμεν, λέγεται καὶ σήμερον, εἰς τοῦ (δεῖνα), ἡ δὲ ἐκεῖ σχηματισθεῖσα κατόπιν διὰ τῶν ἐργατῶν ἢ τῶν δουλοπαροίκων ἢ καὶ τῶν κατακτητῶν νέα κώμη ὠνομάσθη κατὰ τὴν κατάληξιν ἀρσενικῶς, θηλυκῶς ἢ οὐδετέρως. Τοιαύτη ἔρευνα περὶ ξένων ὀνομάτων, ἀπομεινάντων εἰς τὰ χείλη ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶναι βεβαίως δυσχερεστάτη. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι, στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν προσιτῶν μαρτυριῶν, θὰ καταστήσωμεν πιθανόν, ἐνίοτε δὲ καὶ θ' ἀποδείξωμεν, ὅτι οὕτως ὠνομάσθησαν ὁ Ἀγκολέμης (τουρκοχώρι Μφ), ἡ Ἀγλαγγιὰ (Κθ), τὸ Ἀναβαρκὸς (Πφ), τὸ Ἀρναδὶν (Ἀμ), τὸ Γούρριν (Ὀρ), ὁ Λαζανιᾶς (Ὀρ), τοῦ Λατούρου (ἤδη κατεστραμμένη, Λν), τὰ Λιβκερὰ (Κν), ἡ Μόρα (τουρκοχώρι, (Κθ), ἡ Πλαίσια (Κν), τὸ Σιχχαρὶν (Κν), ἡ Τάλα (Πφ), τὸ Τενούριν (ἤδη κατεστραμμένον, Μφ), ἡ Τερσεφάνου (Λν), τοῦ Φικάρδου (Ὀρ), τὸ Φινὶν (Κλ), τὸ Χαλλέριν (Λκ) καὶ ἡ Χούλου.

Καὶ ὁ μὲν Ἀγκουλέμης ἔλαβε τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας ἐν Γαλλίᾳ Angoulème (Inculisma) ἐξ εὐγενοῦς, καταγομένου μὲν ἐκεῖθεν ἐγκατασταθέντος δ' ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἴτως τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Pierre d' Angoulème (βλ. Amadi, 96) ὅστις κατέχων ὡς κτῆμα τοῦ θρόνου του τὰ Λαγουδερὰ (βλ. Mas L. III 502) θα ἵδρυσεν ἐκεῖ ἔπαυλιν ἢ σκήτην. Μέχρι τοῦδε λέγεται πάω στ'Αγκολέμη.

Παρομοίως ἡ Ἀγλαγγιὰ συνοικισθεῖσα κατὰ τοὺς ὑστάτους φραγκικοὺς χρόνους (βλ. τὴν δήλωσιν τοῦ ῥηγὸς Τζάκου τοῦ β' τῷ 1467 παρὰ Mas L. III 178) ἐπὶ γαιῶν καλουμένων tartres de Glanguie

(Mas L. III 247 (3) 907) ἔσωσε τὸν τίτλον τοῦ οἴκου, ὃν ὁ Στέφ. Λουζινιανὸς γράφει Glange· (πρβ. Βουστρ. 440 δὶς «Γλανγκίας» καὶ ἐξ ἄλλου κώδικος «'Αγλαγκίας).

'Επίσης τὸ 'Αναβαρκὸς (Πφ), ὅπερ δὲν μνημονεύεται ὡς κώμη ἐπὶ τῶν Φράγκων, ἔλαβε τὸ ὄνομα τῆς Ναβάρρας εἴτ' ἐκ τοῦ ὀνομαστοῦ Philippe de Navare, ὅστις διέπρεψεν ἐν Κύπρῳ ἀπὸ τοῦ 1219-1264 Gestes de Chiprois 217-232) εἴτ' ἐξ ἄλλου γόνου τοῦ γνωριμωτάτου οἴκου, (βλ. Ducange, Nomes de Familles d'outre mer, ἔκδοσις E. G. Rey. 606) ὅστις ὑπῆρχε μέχρι τέλους τῆς φραγκοκρατίας (βλ. Lacrymae Nicos σ. 60, ἐπιτύμβιον ἀρ. 189), καλούμενος de Novare, γραφόμενος δὲ Nevere, Neveria (Mas L. II 539) τέλος δὲ παρὰ Βουστρωνίῳ 538 «Ναβάρρου» καὶ 507 «'Αναβάρου»· κτῆμά τι τοῦ οἴκου θὰ ἐλέγετο «τ(οῦ) 'Αναβαριοῦ» ὅθεν ὀνομαστικὴ τ' «'Αναβαρκός».

Τὸ δὲ 'Αρναδὶν ἀνῆκεν ἴσως εἰς κάποιον 'Αρναδῆν, ἤτοι Arnad, πιθανῶς τὸν ser Ardito, ὅστις ἦτο κύριος τεσσάρων ἐκεῖ κωμῶν· (βλ. Mas L. III 511, Μχ. 140 «σὶρ 'Αρνὰτ», Strambaldi 24 «Enat» ὅπου ὁ ἐκδότης (σημ. 5) εἰκάζει Renaud).

'Αλλὰ τὸ Γούρρι προφανῶς σῴζει τὸ ὄνομα δυνατοῦ ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας οἴκου (βλ. Ducange, ἔνθ' ἀν. σ. 604), ὃν οἱ χρονογράφοι γράφουσι διαφοροτρόπως Urry, Ourry, Gurry καὶ Gourri, ἐπὶ δὲ ἐπιτυμβίας πλακὸς ἀποκειμένης ἐν τῷ ἐν Λευκωσίᾳ ναῷ τοῦ ἁγ. Νικολάου φέρεται λατινιστὶ INSIGNIS EQUES... JACOBUS URRIUS. 'Ο Μαχαιρᾶς 242 λέγει ῥητῶς τοὺς Γούρριδες Σύρους· «ἐκεῖνοι ὅπου ἦσαν Συριανοί, οἱ Γούρριδες»· καὶ ὅμως ὁ Mas Latrie νομίζει ὅτι ἡ κώμη, ἥτις μνημονεύεται πρῶτον τῷ 1469 ἐπὶ Τζάκου τοῦ β΄ (παρὰ Mas L. III 209), donna peut être son nom a une famille (l'île de Ch. p. 407), οἰκογένειαν ἀρχαίαν καὶ ἀλλοδαπήν. 'Αλλ' οἱ πέριξ ἀγρόται μέχρι τοῦδε λέγουσι «στοῦ Γούρρη».

'Ομοίως καὶ παρὰ τῆς παρακειμένης κώμης λέγουσι «πάω στοῦ Λαζανιᾶ»· καὶ ὅμως οὐδεὶς ὅσον ἠξεύρομεν ὑπώπτευσεν ὅτι σῴζει τὸ ὄνομα τοῦ οἴκου, ὅστις ἐβασίλευσε τρεῖς αἰῶνας ἐπὶ τῆς Νήσου· ἀλλὰ τοῦτο θεωροῦμεν ἡμεῖς ἀναμφισβήτητον· ὁ Μαχαιρᾶς τοὺς Lusignan μεταγράφει «Λαζανιᾶδες» (σ. 124, 409), ἐπίσης δὲ ὁ Βουστρώνιος (σ. 413) «τοῦ Πιὲρ Λαζανία» καὶ ὁ Κυπριανὸς (σ. 300) Λαζανιάν,

Εἶναι φανερὸν ὅτι γόνοι τῶν δύο οἴκων εἶχον ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν ἐκείνων θέσεων ἀπλίκια.

Παρὰ τὸν Μαζωτὸν ὑπεράνω τοῦ ποταμοῦ κεῖται ἡ θέσις τοῦ Λατούρου, μνημονευμένη ὡς casal Laturu ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. 503, 1). Καὶ τοῦτο πάντως ὑπῆρξε κτῆμα τοῦ οἴκου de la Tour, ὅστις ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον ἤδη ἐπὶ Ἀλμερίκου (Mas. L. I, 137) καὶ ἐξ οὗ ὁ Βουστρώνιος 440 μνημονεύει τὸν «σὶρ Νικὸλ Τελατούρ». Ἀλλ' ὅμως ὁ Mas Latrie πλανώμενος ἐν τοῖς Documents nouveaux, Paris 1880 p. 570 γράφει «Laturu,... peut être Fassuri, Phassuri dans le Limassol».

Καὶ τὰ Λιβιερὰ (Κν) τοποθεσία, τελευταίως συνοικισθεῖσα ὑπὸ Καραβιωτῶν, διέσωσαν τὸ ἐπώνυμον «Τελὰ Λιβιέρη» ὅπερ παρὰ Μχ. 139 ἔφερεν ὁ σὶρ Τζουὰν τελὰ Λ., μεταγραφόμενος ὑπὸ τοῦ Strambaldi 75 ser Jouan del Alivieri, ἐνῷ παρὰ τῷ Λουζινιανῷ φέρεται οἶκος Lieron, μεταγραφόμενος ὑπὸ τοῦ Κυπριανοῦ «Λιέρος». Ἀλλ' ἀσφαλέστερον εἶν' ἐπιτύμβιον, ὅπερ ηὗρεν ὁ Enlart ἐν Ἀμμοχώστῳ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Saint-François παρέχον Olevier (The Archaeological journal Vol. LXII Nº 248 p. 204 καὶ χωριστὰ 10). Τὸ Λιβιερὰς εἶναι μεγενθυτικὸν τοῦ (Ὀ)λιβιέρος ὡς τὸ Πιερᾶς τοῦ Πιέρος. Τὸ ὄνομα Λιβιέρος ἦτο καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου γνωστόν, καθὼς ἀποδεικνύουσιν αἱ τοποθεσίαι, «κάμπος ταῖ Λιέρου» εἰς τὸ Πισσούρι (ἀντὶ τοῦ Ἀλιέρου) καὶ λαξιὰ τοῦ Λουβιέρη εἰς τὴν Ἀσγάταν·

Ἡ δὲ Μόρα πάντως ὑπῆρξε κτῆμα τοῦ οἴκου Mora, ἢ πληρέστερον Morabit, παρὰ τῷ Στεφάνῳ τῷ Λουζινιανῷ Morabites, ὅπερ ὁ Κυπριανὸς μεταγράφει. «Μοραπούτης». Ὁ Μαχαιρᾶς 349 μνημονεύει τὸν «σὶρ Νικὸλ Μόρα» (βλ. καὶ Strambaldi 238), ἀλλ' ὁ Mas Latrie (l'île de Ch. 411) εἰκάζει ὅτι ἡ κώμη ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὸν οἶκον, ἐνῷ οὗτος ἦτο παλαιὸς σταυροφορικὸς καὶ ἱππότης Morabit ἀναφέρεται καὶ ἐν Σικελίᾳ (βλ. III 251 (3).

Ἡ δὲ Πλέσια, κατεστραμμένη ἤδη παρὰ τὸ τουρκοχώρι Πιλέριν, ἀνῆκεν, ὡς κώμη, κατὰ τὸ τέλος τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὸν magnifico conte de Ruches (casal Blessia Mas L. III 511), ἀλλὰ πάντως ὑπῆρξε προτοῦ κτῆμα τοῦ ἱππότου de Plessie, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ seigneur d' Avelone, ἤτοι τῆς ἐν τῇ πε-

διάδι (Μφ.) Αὐλῶνος. Ὁ εὐγενὴς οὗτος οἶκος φέρεται Plessi, Plessier, Plaissier, ἡ δὲ κώμη Plaissie (Gestes Chip. 106), Blessia (Amadi. 172), Blesia (Fl. Bustron 98) καὶ Plecha (βλ. René de Mas Latrie εἰς Amadi 172 σημ. 2). Ὁ L. de Mas Latrie (l'île de Ch. 414) ἔκ τινος χωρίου τῶν Lignages εἰκάζει ὅτι ὁ τίτλος προῆλθεν ἐκ τῆς κυπριακῆς γῆς, ἀλλὰ συνέβη τὸ ἀντίθετον, ἀφοῦ ἱππόται de Plessis ὑπῆρχον καὶ ἐν Γαλλίᾳ.

Τὸ Σιχχαρὶν (Κν) ἀνῆκε πιθανῶς εἰς κάποιον σὶρ Χαρὶν ἐκ τῶν πολλῶν, ὅσοι ἔφερον ὄνομα τοιοῦτο· (βλ. Μιχ. 114, 166, 177, 337 κτλ.).

Τὸ σὶρ φέρει καὶ ἡ ἐν Κλήρου τοποθεσία «στοῦ σὶρ Φούκου», ὅστις εἶναι πιθανώτατα ὁ sire Fouque Guonem, ὁ μνημονευόμενος ἐν δωρητηρίῳ τοῦ 1468 παρὰ Mas L. III 297 καὶ ἀναγραφόμενος ἐν μὲν τῇ ἰταλικῇ ἐκδόσει τοῦ Στεφάνου τοῦ Λουζινιανοῦ Guanneme, ἐν δὲ τῇ γαλλικῇ Gonneme:

Τὸ σὶρ ἔφερε πιθανώτατα καὶ ἡ Τερσεφάνου, ἤτοι κυρίως Σὲρ Στεφάνου. Ὅτι δὲ πράγματι ὁ ἀναγραμματισμὸς εἶναι νεώτερος μαρτυρεῖ ἡ γραφὴ τοῦ Pococke σ. 212 a village called Der Stephané· Κόμιτας δὲ Steffano καταλέγει ὁ Λουζινιανὸς ἐν μὲν τῇ γαλλικῇ ἐκδόσει Contestephe ou Comte Estienne, ἐν δὲ τῇ ἰταλικῇ Conto Steffano.

Καὶ ἡ Τάλα (Πφ) μὴ ἀναφερομένη ὡς κώμη ἐπὶ τῶν Φράγκων, ἦτο πιθανῶς κτῆμα τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν d' Avila (βλ. Κυπρ. 273), ὧν ὁ Messer Francesco Davila καταλέγεται μεταξὺ τῶν πλουσιωτάτων (παρὰ Mas L. III 493), ὁ δὲ «Πέτρο Τάβιλα» τῷ 1473 ἀνηγορεύθη «κοντοσταύλης τῆς Κύπρου» (Βουστρ. 506) καὶ ἔλαβεν ἐν Πάφῳ τὰ Στρέμματα καὶ τὴν Γύμην· καὶ ὁ Ἀντωνέλλο Τάβιλα ἦτο «καπετάνος εἰς τὴν Πάφον» (Βουστρ. 524) Τὸ Τά(β)ιλα κατὰ τὴν παφίαν προφορὰν εὐκολώτατα γίνεται Τάλα.

Εἰς τὸ Ὅμοδος ὑπάρχει τοποθεσία «Τέντας» καὶ αὕτη σῴζουσα τὸ ὄνομα εὐγενοῦς οἴκου (Κυπρ. 273), ἐξ οὗ ὁ Nicolas de Tenda ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀμμοχώστου τῇ 15 Ἰαν. 1427 (Lequien Oriens Chr. III 1222).

Καὶ τὸ παρὰ τὴν Μόρφουν (1 ½ μίλ. Δ) κατεστραμμένον χωρίον Τενούριν, ὅπερ φέρεται κακῶς ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ Casal Ze-

nuri (Mas L. III 506) καὶ ἐν χάρτῃ τοῦ 1573 (Cypri insulae nova descript.) Tenari καὶ ἐσώζετο ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας, μνημονευόμενον εἰς φιρμάνι, ἀναγνωρίζον τὰ ἐπὶ «τοῦ νεροῦ τῆς Βυζακιᾶς» δικαιώματά του, ἔφερε πάντως τὸ ἐπώνυμον τοῦ περιφανοῦς οἴκου de Norés, ἢ Denores κατὰ τὴν γραφὴν τοῦ Στεφάνου Λουζινιανοῦ, ὅθεν ὁ Κυπριανὸς μεταγράφει Δὲ νόρης, ἀλλ' ὁ Μαχαιρᾶς (σ. 100) πιστότερον «Τενουρῆν» καὶ (σ. 139) «Τενούρη»· ἐκ τῆς φράσεως «στοῦ Τενούρη» ἐλέχθη στὸ Τενούριν.

Ἡ κώμη αὕτη φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ ἀνώνυμον casaul τοῦ Balian de Norés ὅπερ ἀπαλλάττει τῆς δεκάτης τοῦ 1468 ὁ Τζάκος ὁ β' (Mas L. III 235). Οἱ de Nores κατεῖχον ἐκεῖ πλησίον τὴν Βασίλειαν, τὸν Κορμακίτην, τὴν Μύρτουν καὶ τὴν Καρπάσιαν (Mas L. III 197 σημ.). Ὁ δὲ Mas Latrie σημειώνει ὅτι οἱ τελευταῖοι ἀπόγονοι τοῦ οἴκου ἐν Κύπρῳ εἶναι γνωστοὶ σήμερον sous le surnom de Calimeri, ἀλλὰ τοιοῦτο ἐπώνυμον τελείως ἀγνοεῖται.

Καὶ ἡ κώμη τοῦ Φικάρτου (ἄνευ ὀνομαστικῆς ὁ Φικάρδος) σώζει προφανῶς τὸ ἐπώνυμον, ὅπερ εἶχεν ὁ Messer Tomazo Phicardo (Mas L. III 499) ὁ ὑπὸ τοῦ Βουστρωνίου 516 μεταγραφόμενος «μισὲρ Τουμάζο Φικάρδος». Παρὰ Στεφάνῳ τῷ Λουζινιανῷ ἐν μὲν τῇ γαλλικῇ ἐκδόσει φέρεται οἶκος Ficards, ἐν δὲ τῇ ἰταλικῇ Ficardi.

Καὶ τὸ Φινίν, ὅπερ οὐδεὶς χρονογράφος τῆς φραγκοκρατίας ἀναφέρει ὡς χωρίον, πιθανῶς ὑπῆρξεν ἀπλίκιν ἱππότου τινὸς de Fin, ὡς γράφει Στέφανος ὁ Λουζινιανὸς, ἢ Δὲ Φήν, ὡς γράφει ὁ Κυπριανός. Ὁ Μαχαιρᾶς 321 καὶ 228 ἀκριβέστερον μνημονεύει τὸν σὶρ Τζουὰν τὲ Φινιούν, ὃν ὁ Strambaldi 50, καὶ 215 μεταγράφει de Finio, ἀπελθόντα τῷ 1362 μετὰ τοῦ ῥηγὸς Πιέρου εἰς τὴν Γαλλίαν.

Τὸ Χαλλέριν προῆλθε πάντως ἐκ γενικῆς «τοῦ Χαρέρη» κατὰ τὴν συνηθεστάτην ἀνομοίωσιν τοῦ ρ. «Πλεῦρες τοῦ Χαρέρη» λέγεται τοποθεσία τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου, ὁ δὲ Βουστρώνιος 458 ἀναφέρει τὸ «ἀπλίκιν τοῦ Χαρέρη». Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Carreri τῆς ἰταλικῆς ἐκδόσεως τοῦ Λουζινιανοῦ (σ. 83 α).

Καὶ ἡ Χούλου, ἥτις ἐπὶ Πιέρου τοῦ α' ἀνῆκεν εἰς τὸν σὶρ Τζουὰν Τεμουντολὴφ (Jean de Montolif), πιθανῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα ἔκ τινος συριάνου Goul πρώτου κυρίου τοῦ χωρίου, πρὶν ἢ συνοικισθῇ. Τὸ ὄνομα Goul ὅπερ παρὰ Μχ. 405 φέρει ὁ Στασὶς τοῦ Γούλου, θὰ

εἶχε καὶ τὴν προφορὰν Houl, ὅπως τὸ ἄλλο συριακὸν Gourry καὶ Hourry. Ἐκ τῆς γενικῆς «στοῦ Χούλου» ἦτο φυσικὸν νὰ σχηματισθῇ ὀνομαστικὴ ἡ Χούλου.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ κύρια ὀνόματα τῶν Φράγκων, ἐξ ὧν ὠνόμαζε τἀπλίκά των καὶ τοιουτοτρόπως ἐφύλαξεν αὐτὰ ὁ ἑλληνικὸς λαός. Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἔσωσε, πιστεύομεν, καί τινας λέξεις φραγκικάς, ἃς ἤκουε παρ᾿ αὐτῶν τῶν ξένων, Γάλλων ἢ Ἰταλῶν, ἀποδιδομένας εἰς τὰ κτήματά των. Ἐννοεῖται δ᾿ ἐν τῇ ἐρεύνῃ ταύτῃ σχεδὸν οὐδεμία δύναται νὰ γείνῃ διάκρισις μεταξὺ τοῦ γαλλικοῦ ῥηγάτου καὶ τῆς ἐνετοκρατίας, καθόσον ἐπ᾿ αὐτῆς ἤλλαξε μόνον τὸ ἀνώτατον διοικητικὸν σύστημα, οὐδόλως δὲ τὸ κοινωνικὸν τῆς νήσου καθεστώς. Ὁ αὐτὸς συμφυρμὸς φυλῶν, δογμάτων, ἐθίμων καὶ γλωσσῶν.

Οὕτω μεγάλη κώμη τῆς Μεσαριᾶς, μνημονευομένη πρῶτον ἐπὶ τῶν ἐνετῶν (Mas L. Ill 503, 509) ὀνομάζεται Ἀγκαστῖνα· εἶναι δὲ τοῦτο, καθὰ νομίζομεν, τὸ γαλλικὸν guastine (ὅπερ εὑρίσκεται παρὰ Mas L. I, 399) ἤτοι τὸ νεολατινικὸν castina (Mas L. II 550), ὅπερ ἐσήμαινε γῆν χέρσον ἢ ὡς λέγουσι σήμερον οἱ χωρικοὶ καυκάλλαν· τοιοῦτο δὲ πράγματι εἶναι τὸ ἔδαφος, ὅπου κεῖται ὁ συνοικισμὸς ἐν μέσῳ γαιῶν εὐφορωτάτων. Τὸ α ἐπροτάχθη τοῦ Γκαστῖνα χάριν εὐφωνίας, καθόσον οἱ Κύπριοι δὲν ἠμποροῦσι νὰ προφέρωσιν ἐν ἀρχῇ b, d, g. (πρβ. busta, Ἰταλ. ἀμπούστα).

Οἱ Ἀρόδες (Χρ) εἶναι δύο παρακείμενα χωρία (ἡ κάτω ἢ ἔξω Ἀρόδα εἶναι καθ᾿ ὁλοκληρίαν τουρκοχώρι, ὀλίγα στρέμματα ΒΔ τῆς πάνω) μνημονευόμενα καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ Arodes (Mas L. III 507) καὶ ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ 69, ὅτι ἐκεῖ τιμῶνται δύο ξένοι ἅγιοι «ὁ ἅγιος Πήγων καὶ ὁ ἅγιος Χριστόφορος εἰς τὴν Ἀρόδαν». Ὀλίγῳ Β τῆς κάτω Ἀρόδας κεῖται ἡ Ἴνια, γινώσκομεν δὲ ὅτι ταύτην κατεῖχον μετ᾿ ἄλλων κωμῶν τῆς Πάφου οἱ Hospitaliers (Mas L. III 502), οἵτινες, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τοῦ 1310 ἕδραν αὐτῶν εἶχον τὴν νῆσον Ῥόδον. Οὐδὲν ἄπορον λοιπὸν ἂν καὶ τὸ ὑπερκείμενον τῶν κωμῶν τούτων κάστρον ὠνόμαζον Rhodes, (ὡς φέρεται Rodes ἐν τῷ μνησθέντι χάρτῃ τοῦ 1573), ὁ δὲ περίοικος λαὸς πληθυντικῶς Ἀρόδες· τοὐλάχιστον αὐτοὺς τούτους τοὺς ἱππότας οἱ Κύπριοι ἐκάλουν Ἀροδῖτες, ὅπως εἰς τὸ γνωστὸν τραγούδι τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, στ. 1.

«Κουρσεύουν οἱ Σαρακηνοί, κουρσεύουν 'Αροδῖτες»
(βλ. ἰδίως Ν. Α. Βέην ἐν 'Ακρίτᾳ Α', 24 καὶ ἑξ).

Τὸ δὲ μικρὸν τσιφλίκκι ἡ 'Ασκέλλια (Πφ.) ὅπου σῴζεται καὶ μεσαιωνικὸν ἐρείπιον, ἓν μίλλιον ἀπέχον τῆς θαλάσσης, εἶναι παρετυμολογία τοῦ Eschelle, τ. ἔ. σκάλα. Περὶ τῆς Eschelle συχνὸς γίνεται λόγος ἐν τοῖς φραγκικοῖς κειμένοις (Mas L. III, 219, 232, 253(7)254, 270, Amadi 482,5) διότι τότε ἦτο κέντρον ἑνὸς balliage, προσοδοφόρου, (πβλ. τὴν δήλωσιν τοῦ ῥηγὸς 'Ενρῦ τοῦ β', 26 'Απριλ. 1306 παρ' Amadi 245 σημ.) εἰς ὃ κατὰ τὴν ἐνετικὴν ἀπογραφὴν ὑπέκειντο 14 χωρία (Mas Latrie III, 507). Φραγκικὸν εἶναι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὁρμίσκου τῆς 'Ασκέλλιας Μουλλιὰ (τὰ), ἤτοι moulliage.

Τοῦ δὲ Δελλαπαΐσιοῦ ἡ ἐτυμολογία ἀπησχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ πάντας τοὺς γράφοντας τὸ ὄνομα τῆς ἐξαισίας μονῆς τῶν Premontrés. Τὴν περὶ τὸ ἐρείπιον αὐτῆς σχηματισθεῖσαν μετὰ τὴν φραγκοκρατίαν κώμην οἱ κάτοικοι ὀνομάζουσι συνήθως ἑλληνιστὶ Μοναστήρι, γινώσκουσιν ὅμως καὶ τὸ φραγκικὸν ὄνομα ὅπερ προφέρουσι Λαπαΐσιν, Δελλαπαΐσιν ἢ καὶ Πελλαπαΐσιν. 'Ο Pococke (σ. 222) γράφει Telabaisé, ὁ δὲ Drummond «Dela Pays» (Travels through different cities and several parts of Asia London MDCCLIV σ. 272). 'Αλλὰ τί σημαίνει τοῦτο; Παρατρέχοντες χάριν συντομίας τὸν Κυπριανὸν (σ. 61, σ. 136 (α) δελ' 'Απαΐς) καὶ τοὺς ἄλλους ἡμεδαποὺς καὶ ἀλλοδαπούς, παραθέτομεν μόνον ὅσα γράφει ὁ τελευταῖος τῆς μονῆς περιηγητὴς Dr. Friedrich Seeselberg ἐν ὡραίᾳ μονογραφίᾳ Das Praemonstratenser - Kloster Delapais auf der Insel C. Berlin 1901 σ. 26· «Lapais oder Delapais Manche behaupten die letzere Bezeichnung sei gebildet worden aus dem älterem Namen «(Monastère) de la paix». Andere suchen aber-wohl mit grosserem Rechte - zu erweisen das fragliche Wort sei eine Vorgröberung des anfäglichten «Belle Abbaye». Καὶ ἐπιφωνεῖ «ὡραία μονὴ τῷ ὄντι!» Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην ἐπρότεινε πρῶτος ὁ Εὐρυβιάδης Ν. Φραγκούδης, ('Εγχειρίδιον Χωρογραφίας καὶ γενικῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου, τεῦχος α', σ. 32) ἐπανορθῶν τὸ σολοικον belle pays (παρὰ Σακελλαρίῳ, Κυπρ. Α' (α' ἐκδ.) σ. 133 (α). 'Ανέκαθεν δηλαδὴ ἐθεωρήθη

ἀναγκαῖον νὰ περιέχηται ἡ λέξις belle, ὡς ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν τερπνὴν τοποθεσίαν καὶ τὰς κομψὰς ἀψῖδας τῆς μονῆς· ὅθεν καὶ ἡ παρετυμολογία Πελλαπαίσιν, ἣν ἔμαθον καὶ οἱ χωρικοί. Ἀλλὰ τίς θὰ ἔλεγε τὸν ἔπαινον τοῦτον; Οἱ Κύπριοι ὡμίλουν ἑλληνικά· οἱ δὲ Φράγκοι τὸ ἐγνώριζον abaie delapais, ὅπερ θὰ ἦτο ταυτολογία, ἐὰν καὶ ἡ β´ λέξις ἐσήμαινε μονὴν (ἡ μονὴ τῆς ὡραίας μονῆς), ἐὰν δὲ ἦτο τὸ belle, θὰ ἔμενεν ἀνερμήνευτον τὸ Λαπαίσιν καὶ Lapais. Οὐδεμία λοιπὸν ἀμφιβολία, ὅτι ὑπόκειται τὸ de la Paix· ἀλλ' ὅπως ἐννοηθῇ, πρέπει φυσικὰ νὰ προφέρηται κατὰ τὴν τότε προφοράν, ὅτε ἡ μὲν δίφθογγος ai ἦτο ἀκόμη ἀσυναίρετος (πρβ. τὰ ἔκτοτε σωθέντα τσαΐνα ἐκ τοῦ chaine καὶ τσαέρα ἐκ τοῦ chaiere καὶ βλ. Ἀθηνᾶς ΙΑ´ 365 καὶ Histoire de la formation de la langue française par J. J. Ampèer p. 391) τὰ δὲ τελικὰ x ἀπηγγέλλοντο ὡς s· (πρβλ. τὸ Alix, γραφόμενον Alis καὶ μεταγραφόμενον ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ «Ἀλίς»). Ὅτε δὲ οἱ Γάλλοι ἔπαυσαν προφέροντες τὸ x καὶ ἥνωσαν τὴν δίφθογγον ai, τότ' ἔγραφον l'abaie de Labay (βλ. τὸ ῥηγικὸν διάταγμα τοῦ 1468 παρὰ Mas L. III 211). Κατ' ἀρχὰς λοιπὸν τὸ la Paix ἠκούετο Λαπαίς, ὅπερ μετὰ τῆς ἑλληνικῆς καταλήξεως -ιν εἶναι τὸ Λαπαίσιν καὶ μετὰ τῆς de Δελλαπαίσιν.

Πλὴν τῶν Prémontrés, καὶ παντοδαπὰ ἄλλα λατινικὰ μοναχικὰ τάγματα ἦσαν ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας διεσπαρμένα ἀνὰ τὴν Κύπρον. Ἐκ τούτων οἱ Carmes (οὓς ὁ Κυπριανὸς 60 γράφει «Κάρμηνους») κατῴκουν τὴν Λευκοσίαν, τὴν Ἀμμόχωστον καὶ τὴν Λεμεσόν, ὀρθῶς δὲ εἰς τούτους ἀπέδωκεν ὁ Enlart (l. c. VIII) καὶ τὸ ἐρείπιον τῆς μονῆς τῆς Δ. τοῦ Ἁγίου Ἱλαρίωνος, ὅθεν ὠνομάσθη Κάρμιν καὶ ἡ ἐκεῖ σχηματισθεῖσα κώμη (Κν.) Κάρμιν, ἐπίσης ὀνομάζεται καὶ τοποθεσία τῆς Τάλας, πιθανῶς ἀνήκουσά ποτε καὶ αὕτη εἰς τὸ τάγμα.

Ἡ δὲ κώμη, ἡ καλουμένη νῦν Καζάφανιν (Κν.) καὶ κατοικουμένη (1901) ὑπὸ 389 Μωαμεθανῶν καὶ 212 ὀρθοδόξων, προτοῦ ἦτο ὅλως τουρκοχώρι, γραφόμενον ἐπισήμως «Καζὰ Μπιφάν». Οὕτω δὲ «Καζὰ πιφάνι» ὀνομάζει αὐτὴν ὁ Βουστρώνιος, 448 δίς, καὶ Κάζα Πιφάνη ὁ Μαχαιρᾶς 68, 71, ἤτοι Casal Pifani, ὡς φέρεται παρὰ Mas Latrie III 510, ἤτοι χωρίον τοῦ (ἁγίου) Ἐπιφανίου, εἰς οὗ τὴν τιμὴν εἴδομεν καὶ ἀλλαχοῦ ναοὺς καὶ κώμας.

Ἡ Κοντέα (Μσ.) φέρει (κατὰ συγκοπὴν ἴσως ἀντὶ τοῦ ἡ (β)ίκοντέα) τὸ ὄνομα κομιτείας τινός, ἢ διαμονῆς ἑνὸς vicomte, ὡς μαρτυροῦσι καὶ τὰ ἐκεῖ λείψανα κτηρίων καὶ τὰ γηραιὰ δένδρα. Τὸ φραγκικὸν κτῆμα ἐπὶ τῶν Τούρκων περιῆλθεν εἰς τὴν ἡμετέραν Ἀρχιεπισκοπήν, ὡς μετόχι, ὁ δὲ «πρόεδρος Ταμασέων Χρύσανθος» τῷ 1793 ἐπέγραψε σῳζομένην ἐπιγραφήν, ἐξυμνοῦσαν τὴν «τερπνότητα γῆς» καὶ τὸν «εὔκρατον ἀέρα». «Κοντέα ἐστὶ καὶ λέγεται δεόντως». Ἀλλὰ τῷ 1821 οἱ Γάλλοι Λαπιὲρ κατώρθωσαν ν' ἀποκτήσωσιν ἀντὶ 19 χιλιάδων γροσίων τὸ τσιφλίκι.

Ἰδίας προσοχῆς ἄξιον εἶναι τὸ Μάσαρι (ἡ τὰ), κωμίδιον τοῦ Μόρφου, ἔχον 70 κατοίκους, περὶ οὗ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἦτο τσιφλίκι, ὡς ἰδιοκτήτης δὲ ἀναφέρεται καὶ ὁ καρατομηθεὶς κατὰ τὸ 1821 Σολομίς. Τοιοῦτο δὲ βεβαίως ἦτο καὶ ἐπὶ τῶν Φράγκων, οἵτινες massa καὶ massara καὶ massari ἔλεγον τὰς ἀγροτικὰς ἐπαύλεις, ὅπως «Παλιομάσαρα» (τὰ) λέγεται καὶ χορηγούμενόν τι κτῆμα παρὰ Μχ. 343 (κακῶς «Πιλιομάσαρα»). Παλιομάσαρα λέγονται καὶ χωράφια τοῦ Κολοσσιοῦ, Μάσαρη δὲ πληθυντικῶς (τὰ) κτῆμα ἐν Παλαικύθρῳ· Μάσαρι ὑπάρχει καὶ ἐν Ῥόδῳ (E. Billioti et Abbé Cottret, L'île de Rhodes σ. 135)· ἐκεῖνο δὲ τὸ ῥόδιον ἠθέλησεν ὁ Ἀντώνιος Μηλιαράκης νὰ σχετίσῃ πρὸς τὴν λέξιν Μεσαρκὰ καὶ νὰ συμπεράνῃ ὅτι καὶ αὕτη ἦτο φραγκική, massaria, καὶ ἐσήμαινε φέουδον. (Δελτίον, τόμ. Δ' σ, 423 — 474). Ἀλλ' ἡ ἐν Κύπρῳ συνύπαρξις τοῦ Μάσαρι καὶ τοῦ Μεσαρκά, προφερομένων ὑπὸ τῶν νησιωτῶν οὕτω διαφόρως, καταδικάζει τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ἀειμνήστου γεωγράφου. Αὐτὸς ἐκεῖνος ἔγραφεν ὅτι «ἐν τῷ ἑνιαίῳ ὀργανισμῷ τῆς γλώσσης ἑνὸς τόπου δύο τύποι γεωγραφικοῦ ὀνόματος.. δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχωσι» (Δελτίου σ. 429). Ἄλλως ἡ σημασία τῆς λέξεως εἶναι σαφής· ὁ λέγων Μεσαρκὰν ἐννοεῖ παχεῖαν καὶ μεγάλην πεδιάδα, ὡς ὅρον ἀντίθετον πρὸς τὸν ὅρον ὀρεινή· ὅθεν ὁ Μαραθεύτης καὶ ὁ Σολιάτης ἐρωτῶντες ἂν «τὸ σιτάριν ἔν ποὺ τὴν μεσαρκὰν» ἐννοοῦσιν ἁπλῶς τὴν κάτωθεν τῶν ὀρέων των ἐκτεινομένην πεδιάδα τοῦ Μόρφου, ἥτις πράγματι κατὰ τὴν παλαιοτέραν ἐκδοχὴν περιελαμβάνετο καὶ αὕτη εἰς τὴν Μεσαριάν, τῆς ὁποίας κέντρον ἐθεωρεῖτο ἡ πόλις Λευκοσία. Ἐνῷ δὲ πλεῖσται ὀρειναὶ κῶμαι μεμαρτυρημένως ὑπῆρξαν φέουδα, καθὼς πλὴν τῶν ἀνωτέρω τὸ Ἀγρίδι τῆς Κερυνίας τῶν de Verny,

ἡ Χούλου τοῦ Montolif, μέρος τῆς Μαραθάσας τοῦ comte d' Edesse, τὸ Παλαιχώρι τοῦ Valiant de Ibelin, τὸ Πελέντρι τοῦ Jean Lusignan (1353) κτλ., θὰ ἦτο παραλογισμὸς νὰ ὀνομάσῃ τις ταύτας Μεσαρκές. Ἔπειτα δὲ καὶ ἂν περιορισθῶμεν εἰς μόνα τὰ 72 χωρία, ὅσ' ἀποτελοῦσι κατὰ τὴν σημερινὴν λαϊκὴν ἔννοιαν τὴν Μεσαριάν, τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ πενταπλεύρῳ ἀπὸ Ἀγκαστίνας (ΒΔ) μέχρι Λαπάθου (ΒΑ) καὶ ἀπὸ Ἀγυιᾶς (ΝΔ) διὰ Πύλας (Ν) μέχρις Ἀχερίτου (ΝΑ) ταῦτα ἀπετέλουν τέσσαρα τοὐλάχιστον balliages ἤτοι ἐπαρχίας (b. de Sivori, b. d' Ascia, b. di Lefconico, b. de Lyssi), ἐν αὐταῖς δὲ ὑπῆρχον ἀνέκαθεν φέουδα τῶν ἰσχυροτάτων τῆς νήσου οἴκων (λ.χ. ἡ Ἄσσια τῶν Mimars, ἡ Βατιλῆ τῶν Montolif, ἡ Καλοψίδα καὶ ἡ Περιστερώνα τῶν de Jaffa, τὸ Στρογγυλὸν τῶν de Norés, ἡ Τρεμετουσιὰ τῶν de Babin), ἦτο δ' ἐπομένως ἀδύνατον ν' ἀφαιρεθῶσι ταῦτα παρ' αὐτῶν καὶ νὰ δωρηθῶσι καὶ τὰ 72 διὰ μιᾶς ὡς μία μασάρα κατ' ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς χρόνον δι' ἄγνωστον λόγον πρὸς ἄγνωστον ἱππότην, καθιστάμενον οὕτω μεγαλειότερον τοῦ ῥηγός. Ἀλλ' ἐὰν προσαπαιτῆται καὶ ἄλλη τις ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ὄνομα Μεσαρκὰ δὲν ἦτο φραγκικὸν ἀλλ' ἑλληνικόν, παρέχει ταύτην ὁ πολυμαθὴς Φραγκοκύπριος ἱστοριογράφος, οὗ τοσάκις ἐμνημονεύσαμεν τὴν γαλλικὴν καὶ ἰταλικὴν Chorograffia, γραφεῖσαν ἐπιμελέστατα κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐνετοκρατίας, ὁ Στέφανος Λουζινιανός, ὅστις περιγράφει τὴν πεδιάδα καὶ τὰς διαστάσεις αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Γραίας μέχρι τοῦ Κορμακίτη, λέγει ῥητῶς quale pianura si adimanda *in greco* Messaria. (Chorogr. σ. 5α).

Τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Μηλιαράκη ἐπολέμησεν ὡς γνωστὸν δι' ἄλλων ἐπιχειρημάτων ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις (Γλωσσολ. Μελ. Α' 115-179) ἰσχυρισθεὶς ὅτι τὸ Μεσαρκά, ἦτο Μεσαρέα, θηλυκὸν τοῦ «μεσάρις» ἤτοι ὁ ἐν μέσῳ. Καὶ πράγματι ἡ μὲν λέξις ὑπάρχει ἐν Κύπρῳ (μεσάρις ὀνομάζεται ὁ μεσαῖος τῶν τριῶν κωδωνίσκων τοῦ δρεπάνου), ἀκριβῶς δὲ Mesarea γράφεται ἡ Μεσαρκὰ ἐν τῇ History of the war of Cyprus, written originally in Latin... London, 1657 σ.6 καὶ ἐν τῷ προτασσομένῳ τοῦ βιβλίου χάρτῃ, καὶ Messarea ἐν τῷ χάρτῃ (σ. 99) τοῦ Itineratium Hierosolymitanum et Syriacum auctore Ioanne Cotovico Antuerpiae MDCXIX καὶ

παρὰ Mas Latrie III 528 γράφεται Messarea καὶ II 110 Messaria, οὐδαμοῦ δ' εὑρέθη ἡ πεδιὰς ὀνομαζομένη Massaria.

Πιλέριν (Κν) ὀνομάζεται ἡ ἄλλως λεγομένη Ηλαίσια, παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ὁποίας κατοικοῦσιν ὀλίγοι Μουσουλμᾶνοι. Ἡ λέξις πιλέριν σημαίνει κυρίως πέτρινον ἢ ξύλινον στῦλον (λ. χ. τὰ δύο πιλέρκα τοῦ ἀλακαδακιοῦ, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ὁριζοντία νεβκά), εἶναι δὲ τὸ πρᾶγμα λείψανον τῆς φραγκικῆς οἰκοδομικῆς (οὕτως ὁ Μαχαιρᾶς 218 ἀναφέρει «μαρμαρένα πιλερία»)· πάντως δὲ ἡ λέξις εἶναι γαλλική, ἤτοι pilier (βλ. Ἀθηνᾶς ΙΑ' 372). Ἀλλ' εἰδικῶς πιλέρκα ἔλεγον τὰς στοάς, καὶ ὁ Μαχαιρᾶς 103 ἀναφέρει «τὰ Πιλεργία, ὅπου ἦτον τὸ κουμέρκιν, οὕτω δὲ τὸ Πιλέριν τῆς Κερυνίας θὰ ἦτο στοά τις καὶ πιθανῶς τῶν de Plesessis.

Ἡ δὲ προοδεύουσα κώμη Πέγια (Πφ), ἥτις ἐσχηματίσθη μετὰ τὴν τουρκοκρατίαν (ἀφοῦ οὔτε καταλέγεται ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ, οὔτε εὑρίσκεται ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ 1573) ὀλίγον ὑπεράνω τοῦ ὁρμίσκου τοῦ Κερατιδίου φέρει πιθανότατα τὸ ἐνετικὸν ὄνομα, δι' οὗ ἐκαλεῖτο ναυτικῶς αὐτὸς ὁ ὅρμος, baia Cheratidi.

Ὁ Σανταλάρις ἢ τὸ Σανταλάριν, μικρὸν τουρκοχώρι τῆς Ἀμμοχώστου, εἶν' ἑλληνικὸς τύπος τοῦ Saint-Hilarion, ἤτοι τοῦ φραγκικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἱλαρίωνος, ὃν ἐσέβοντο καὶ οἱ Φράγκοι ἀπὸ τοῦ 1248 κατ' ἐντολὴν τοῦ παπικοῦ ληγάτου μετ' ἄλλων ἰθαγενῶν ἁγίων (βλ. History of the Church of C. 430). Οἱ δὲ Κύπριοι τοὺς φραγκικοὺς ναοὺς δὲν μετέφραζον, ἀλλ' ἁπλῶς ἔκλινον ἑλληνιστί, ὅπως λ. χ. Σάντ' Ἀκοστῆ Μχ. 381, ἢ Σανταγουστῆ, Βουστρ. 418, 485, Σάντα Κατερῖνα, Βουστρ. 417, Σάντα Κλερα Μχ. 169, 409, Σαντομένικος Μχ. 84, 93 375, 383, Σὰν Φραντζέσκον, Βουστρ. 415. Εἰς τὴν Λάνιαν ὑπάρχει τοποθεσία Βατταλαρίς, πιθανῶς ἀντὶ Σατταλαρίς· (τὰ δύο ττ ἀναπληροῦσι τὸ nt· βλ. Ἀθηνᾶς ϛ' 167 σημ. 1.).

Αἱ τοιαῦται τοπωνυμίαι πρέπει νὰ συναχθῶσιν ἐπιμελῶς, διότι μηνύουσι φραγκικὰς ἐκκλησίας ἐν ταῖς κώμαις. Δύο μίλια Δ. τῆς κωμοπόλεως τοῦ Μόρφου ὑπάρχει χωράφι Σαντενὶ ὅπου προφανῶς ὑπῆρχε ναΐσκος τοῦ ἁγίου Διονυσίου (St. Denis). Παρὰ τὸ Ὄμοδος ὑπάρχει θέσις «τοῦ Σανταλωνιοῦ», πιθανῶς ναΐσκου τῆς ἁγίας Ἑλένης (Ste Helene), καλουμένου ὑποκοριστικῶς. Παρὰ τὴν Λάνιαν

ὑπάρχει τοποθεσία Μαντόναινα καὶ παρὰ τὸν Καπούτην Δεματόνα, ἤτοι πάντως ἐκκλησίαι τῆς Madonne, τῆς Παναγίας.

Καὶ τὸ Σπιτάλλιν (Λμ) ὠνομάσθη ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Hospitaliers τοῦ δεινοτάτου πολύποδος τῆς Ῥόδου, ὅστις ἥπλωσε τοὺς πλοκάμους του καὶ ἐπὶ 47 κώμας τῆς Κύπρου (Mas L. III 502). Οἱ «Σπιταλιῶται» ὡς μετέφραζεν αὐτοὺς ἐπισήμως ὁ Μαχαιρᾶς (σ. 60) κατεῖχον ἐν Λευκοσίᾳ κτῆμα, ὅπερ ὠνομάζετο, Σπιτάλιν τῆς Λευκοσίας, (βλ. Μχ. 291, 381 Βουστρ. 414)· δικαιούμεθα λοιπὸν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι εἰς αὐτοὺς ἀνῆκε καὶ ὁ πύργος τῆς Παραμύθας (βλ. Δελτίον τῆς Ἐθνολ. Ἑταιρ. Ϛ′ 118 σημ. 8) παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται τὸ καλούμενον Σπιτάλλιν τῆς Λεμεσοῦ, ἀφοῦ μάλιστα γινώσκομεν ὅτι μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Πτολεμαΐδος (1291) οἱ Σπιταλιῶται ἐγκατεστάθησαν ἐν Λεμεσῷ ὑπὸ τοῦ Ἑνρῦ τοῦ β′ (Loredano IV 208).

Τῶν Σπιταλιωτῶν ἀντίπαλοι ἦσαν ἀνέκαθεν οἱ Templiers, οἱ τότε καλούμενοι «Τεμπλιῶταις» (Μιχ. 61), ἤδη δὲ κάκιστα μεταφραζόμενον Ναῖται, πρῶτοι ἀγοράσαντες τὴν Κύπρον παρὰ τοῦ Ῥιχάρδου καὶ μετὰ δώδεκα μῆνας (1192) ἐκδιωχθέντες ὡς ἀντίχριστοι, ἀλλὰ δεκτοὶ γενόμενοι καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἑνρῦ τοῦ β′ (1286). Τὸ νῦν τουρκοχώρι Τέμπλος (Κν) συνῳκίσθη ὅπου ἥδρευεν ἡ Praeceptoria Templi, ἡ ἔπειτα καλουμένη Commandaria dou Casal dou Temple (Mas L. II 508 III 93, 258). Ἀλλ' ὁ J. Hackett (Hist. of the orthodox Church of C. σ. 467) συγχέει τὸ Τέμπλος τοῦτο πρὸς τὴν ἀρχαίαν Τέμβρον τὴν νῦν Τεμπριάν.

Ὅλως διόλου ἀγνώριστον κατήντησε τὸ Φρέναρος ἢ Βρένναρος (Ἀμ.), ἀφοῦ ἐσχημάτισε καὶ γενικὴν «τοῦ Φρενάρου» κατὰ τὸ τοῦ Τροόδου, τοῦ Ὀμόδου, κτλ. Καὶ ὅμως καὶ περὶ τούτου πιστεύομεν ἀδιστάκτως ὅτι παρήχθη ἔκ τινος ἐκεῖ πλησίον (ἴσως ὅπου τὸ ἐρείπιον τῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Χορτακιώτισσας) μονῆς τῶν «Frè menors» (ἤτοι frères mineurs), τῶν μετριοφρόνως οὕτω καλουμένων Φραγκισκανῶν (ἰταλιστὶ Fraticelli), οὓς τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως (Κ. στ. 2659, 7518) καλεῖ Φρεμενουρίους. Οὗτοι τῷ 1468 ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τοῦ ῥηγός, αὐτὸς δὲ διέταξε «pour avoir la dite abaie dous Frè Minors chascun an . . . besants cxvii» (παρὰ Mas L. III, 209). Τὸ «Φρέμινορς» κατὰ μετάθεσιν ἐξηλλη-

νίσθη ὡραιότατα εἰς (Φρέμναρος) Φρένναρος, οὕτως ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Mas Latrie (l'île σ. 200, 9) μεταγράφει αὐτὸ Phrenaros, οὐδὲν ὑποπτεύων «ancient nom français».

Ἡ τουρκοκρατία εἶναι ἡ νεωτάτη περίοδος τῆς κυπριακῆς ἱστορίας, καὶ ὅμως περὶ αὐτῆς γινώσκομεν ὀλιγώτερα ἢ περὶ τῆς φραγκοκρατίας. Οὕτως ἀγνοοῦμεν ἐντελῶς τὴν καταγωγὴν ἑκάστου τουρκοχωρίου, ἂν δηλ. οἱ κάτοικοί του εἶναι ἀπόγονοι τῶν εἰσορμησάντων κατὰ τὸ 1570-71 στιφῶν τοῦ Λαλᾶ Μουσταφᾶ, ἢ χριστιανῶν βιασθέντων, τότε ἢ ἔπειτα, εἰς ἐξωμοσίαν, ἢ ἀποίκων ἐξ Ἀνατολῆς εἰρηνικῶς συνοικισθέντων. Οἱ ἑλληνόφωνοι μωαμεθανοὶ βεβαίως εἶναι ἐξωμόται, καθὼς ἀποδεικνύει τὸ παράδειγμα τῶν ἐπιστρεψάντων ἤδη λινοβαμπάκων. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων ἐγείρεται τὸ ζήτημα, τίνος φυλῆς καὶ τίνος δόγματος χριστιανῶν εἶναι διάδοχοι, ἀφοῦ ἐπὶ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἑνετῶν ὑπῆρχον πλὴν τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν λατίνων Ἀρμένιοι, Νεστοριανοί, Ἰακωβῖται, Μαρωνῖται καὶ Κόπται ποικίλων ἐθίμων καὶ στολῶν (βλ. Ἀσιζῶν σ. 483, 27. Κυπρ. 64). Ὁ περισπούδαστος ἱστοριοδίφης, ἀλλὰ καὶ εὐσεβέστατος κληρικόφρων κόμις L de Mas Latrie, ὅστις οὐδέποτε συνεχώρησεν εἰς τοὺς Κυπρίους τὸ θανάσιμον ἁμάρτημα, ὅτι ἐπὶ τῶν Τούρκων ἀπέσεισαν τὴν πνευματικὴν τοῦ Πάπα κυριαρχίαν, παρηγορεῖτο ὅτι τοὐλάχιστον οἱ Μαρωνῖται καὶ οἱ λινοπάμπακοι ἦσαν ὁμόθρησκοί του, Λατῖνοι, καραδοκοῦντες τὴν ἐλευθερίαν, ὅπως πέσωσιν εἰς τοὺς πόδας τῆς ἁγίας ἕδρας· (βλ. L' île σ. 43 : Linobambaci. On appelle ainsi les latins devenus turcs seulement en apparence. Sous le nouveau régime, ils pourront sans crainte retourner au catholicisme). Τοῦτο ἐδέχθη καὶ ὁ Hachett ἐν τῇ Hist. of the Church of C., 534 καὶ ὁ Sir J. T. Hutchinson καὶ C. D. Cobham ἐν τῷ Handbook of C, 1905 σ. 102. Ὅτι τινῶν λινοβαμπάκων οἱ πρόγονοι δὲν ἦσαν ὀρθόδοξοι, ἀλλὰ τῶν ἄλλων εἰρημένων χριστιανικῶν αἱρέσεων, αἵτινες οὕτως ἐξηλείφθησαν, τοῦτο φαίνεται πράγματι πιθανόν. Οὕτως οἱ κάτοικοι τοῦ Σπαθαρικοῦ (Ἀμ), οἵτινες μαρτυροῦνται ὡς Ἀρμένιοι (Et. Lusignan p. 34) μέχρις ἐσχάτων ἦσαν λινοβάμπακοι. Οἱ «Φράγκοι» ὅμως εἶναι ἀπίθανον ὅτι διέφυγον τὴν μουσουλμανικὴν σπάθην, ἀφοῦ τούτους ἐθεώρουν οἱ Τοῦρκοι κυρίως ὡς ἐχθρούς, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἥρπασαν τὴν λείαν τῶν «Ρουμλάρ» καὶ

τούτους ἀντικατέστησαν ὡς δεσπόται. Τὴν δὲ εἰκασίαν ταύτην πιστοποιεῖ γεγονός, ὅπερ δὲν παρετηρήθη μέχρι τοῦδε, ἡ ὀθωμανικὴ πληθώρα ἀκριβῶς ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχον προτοῦ Λατῖνοι, ἤτοι ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ὅπου μόνον ἀπὸ τῆς Ἀγγλοκρατίας οἱ Ἕλληνες ὑπερτεροῦσι τῶν Ὀθωμανῶν, (8,739 πρὸς 6013 τῷ 1901), ἐν τῇ ἰδίως Ἀμμοχώστῳ, ἥτις εἶναι καθ᾽ ὁλοκληρίαν τουρκική, (767 πρὸς 6 χριστιανοὺς) καὶ ἐν Κτήματι τῆς Πάφου, ὅπου μόλις ἐσχάτως ἐξισώθησαν αἱ φυλαί· (1570 Ἕλληνες πρὸς 1564 ὀθωμ.) Ἀλλὰ πλὴν τούτων Τοῦρκοι γνήσιοι, δηλ. καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὴν θρησκείαν (ἤτοι Σουννῖται) εἶναι καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἀκολούθων κωμῶν, αἵτινες εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι ἦσαν φραγκικαί· Ἀγκουλέμη, Ἀλαμινό, Ἀρναδίν, Ἀρόδα (κάτω), Καζάφανι, Κορόϐκια, Κούκλια, Λέμπα, Μαρκίν, Μάρωνας, Μόρα, Περιστερωνάρι, Πιλέρι, Σανταλάριν, Σουσκιοῦ, (βλ. κατωτ.), Τέμπλος, Τέρα καὶ Φοίνικας. Καὶ τὸ Ἀρμενοχώρι σήμερον εἶναι τουρκοχώρι, διοτι τοὺς γαλλοφώνους Ἀρμενίους ἐθεώρουν ὡς Λατίνους. Προφανῶς ἐξολοθρεύσαντες τοὺς Φράγκους, ἐγκατεστάθησαν ἐντὸς τῶν κτημάτων των οἱ πρῶτοι κατακτηταί. Ἐπίσης πολλὰ τσιφλίκια Ὀθωμανῶν (Ἀπαλαίτρα, Κούκλια) καὶ πλεῖστα βακουφικὰ κτήματα (Ἀσκέλλια κτλ.) ἦσαν τότε fiefs.

Κατόπιν ὅμως ἐσχηματίσθησαν εἰρηνικῶς ἰδίως παρὰ τὴν Λευκοσίαν, καί τινες ἐκ Τούρκων συνοικισμοί, ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ ὀνόματά των, ἅπερ ἐτυμολογοῦμεν ὡς ἑξῆς.

Καϊμακλὶν (Κθ), ἤτοι qaymaqly (ἡ μεταγραφὴ γίνεται κατὰ τὸ Transliteration Report τῆς R. Asiatic Sosiety, 1896) δηλ. τόπος ὅπου γίνεται καϊμάκ(κιν) ἢ γιαούρτιν, πράγματι δὲ ἐν τῷ προαστίῳ τούτῳ τῆς πρωτευούσης πρωτεύει μέχρι σήμερον ἡ γαλακτοκομία.

Καράκουμιν (Κν), τό, ἤτοι qarâqaum, μαῦρος ἄμμος, προφανῶς ἐκ τῆς τοποθεσίας τῆς κώμης ταύτης, ἣν κακῶς γράφει Karakomi ἡ Census of 1901.

Καραμούλλιδες (Χρ), (στοὺς) ἐξ ἀπογόνων κάποιου qara moulla, ἤτοι μαύρου μουλλᾶ.

Κιόμουρκιν (Κν), δηλαδὴ Kaumurjy, ἤτοι καρϐουνᾶς, ὅπως θὰ ἦτο ὁ πρῶτος οἰκιστής.

Κιόνελι (Ὀρ), τό· δηλαδὴ Kunyehly, ἀνθρώπου τινὸς ἀπὸ τὴν Κιὸν τῆς Χρυσοχοῦ, εἴτε τὴν Κόνιαν, τὸ Ἰκόνιον.

Κκιρκλάρ ττεκκε (Κθ), δηλαδὴ qirqlar tekyeh, ττεκὲς τῶν σαράντα evlia, ὁσίων, ὡς ὑπάρχει καὶ παράδοσις τῶν ἐκεῖ πιστῶν, προερχομένη πάντως ἀπὸ χριστιανικοῦ ναοῦ τῶν «ἁγίων Σαράντα».

Κουροὺ μαναστήριν (Κθ), ἤτοι qaurau manastir, ξηρὸν μοναστήρι, δηλ. στερούμενον νεροῦ.

Τὰ Μαμούνταλη (Κδ), πιθανῶς ἀντὶ τοῦ «Μαμούταλη» ἤτοι Μαχμοὺτ 'Αλῆ, τοῦ πρώτου ἰδιοκτήτου.

Μπεΐκκιοϊ (Κθ), ἤτοι προφανῶς bey kauy, χωρίον τοῦ μπέη.

Σοφτάδες (Λν) καὶ τουρκιστὶ sohtalar ἱεροσπουδασταί, ἤτοι κυρίως ἐφιέμενοι παιδεύσεως, ἄλλοτε τσιφλίκκι τοῦ Μεμεταλῆ Μάνασσου, ἔνθα συνεστήθη τουρκικὴ σχολή.

'Αλλ' οὐδεμία τουρκικὴ τοπωνυμία ηὐδοκίμησε τοσοῦτον, ὅσον ἡ ἀποδοθεῖσα εἰς τὸν μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς 'Αμμοχώστου σχηματισθέντα ἔξω τῶν τειχῶν αὐτῆς χριστιανικὸν συνοικισμόν, ὅστις ὀνομάζεται Βαρώσɀα (τά). Ἡ λέξις αὕτη, κλινομένη μάλιστα «τῶν Βαρωσίων» καὶ δὴ καὶ «τοῖς Βαρωσίοις (!) παρητυμολογήθη πολλαχῶς, ἀποδοθεῖσα καὶ εἰς αὐτὸν τὸν «βαρῶνον Ρόσσην» μυθολογούμενον πρόγονον τοῦ Ζακυνθίου θυρωροῦ τῆς Κυπριακῆς ἐκθέσεως τοῦ 1901! (βλ. 'Αλήθειαν τῆς 1 'Ιανουαρίου 1902) 'Αλλ' ὅμως varosh εἶναι συνήθης, τοὐλάχιστον ἐν τῇ γραφομένῃ τουρκικῇ, λέξις σημαίνουσα προάστιον· βλ. Μαλλιάκα, Λεξικὸν Τουρκοελλ. 'Εν Κ/π 1876 σ. 869 καὶ Redhouse's Turkish Dictionary, Part I London 1886 σελ. 230 λ. suburb. 'Αλλ' οἱ Τοῦρκοι προφέρουσι τὴν πόλιν Mrash, διὸ ὁ Pococke, ἐλθὼν ἐκεῖ τῷ 1738, γράφει Merash (σελ. 214). οὕτω δὲ φέρεται καὶ ἐν τῷ χάρτῃ τοῦ β' τόμου τοῦ J. P. Reinhard, geschihte d. Königr. von Cypern. Erlangen, 1768.

'Αλλ' ἡ τουρκικὴ ἐπίδρασις δὲν περιορίζεται μόνον εἰς νέας τοπωνυμίας. Πεντήκοντα χιλιάδες Τοῦρκοι, ἐγκατασταθέντες ὡς αὐθένται μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, συζῶντες μετ' αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲν τουρκικὸν ἀποβαλόντες, ἐκτοπίσαντες αὐτοὺς ἐκ τῶν καλλίστων κτημάτων καὶ γαιῶν, ἦτο ἑπόμενον ὅτι θὰ ἐτούρκιζον πλὴν τῶν ἀνθρώπων τῶν κωμῶν καὶ τὰ ὀνόματά των. Καὶ πρῶτον μὲν ἄξιαι προσοχῆς εἶναι μερικαὶ παρετυμολογίαι· οὕτω λ. χ. τὸν Ἅγιον 'Αμβρόσιον τῆς Κερυνίας, προφερόμενον Ἀϊ Βρόσιν ἢ Γρόσιν, ἐξέλαβον ὡς γρόσι καὶ τὸν ὀνομάζουσιν Ἀϊ Κουρούsh. Τὴν δὲ κατάληξιν τῆς 'Αντρονί-

κου ἢ Ἀντρολίκου ἐξέλαβον ὡς kauy (κιόϊ) χωρίον, καὶ ὠνόμασαν Androli kauy, παραπλησίως δὲ τὴν Ἄσσιαν ὑπέλαβον ὡς Pasha kauy, κώμην τοῦ πασᾶ. Ἐπίσης τὰ Καζιβερὰ παρητυμολόγησαν εἰς Gaz veran, δηλαδὴ ἔρημον λατομεῖον, καὶ τὸν Κοντεμένον [Κν), εἰς Ghiordemen κατὰ τὸ ghiordum, εἶδα. Τέλος συνοικισθέντες περὶ τὴν Πέτραν τοῦ Διγενῆ ὠνόμασαν τὸν συνοικισμὸν Yenije kauy, νιόχ-χωρκον. Καὶ ταῦτα μὲν δὲν εἶναι παράδοξα οὐδὲ δικαιούμεθα νὰ ὀνομάσωμεν αὐτὰ βαρβαρισμούς, ἀφοῦ οἱ Φράγκοι διέστρεφον ἔτι παραδοξότερον ἑλληνικά τινα ὀνόματα, ὡς θὰ ἴδωμεν παρακάτω, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἔνδοξοι ἡμῶν πρόγονοι διέπραττον τραχυτέρους ἐξελληνισμοὺς τῶν ὀνομάτων τῶν Περσῶν, τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαῖον δι' ἡμᾶς εἶναι ὅτι τοπωνυμίαι τινές, παραμορφωθεῖσαι ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στομάτων, ἐπέστρεψαν κατόπιν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἑλληνικά. Τοιουτοτρόπως τὸ Ἀγρίδι τῆς Κερυνίας παρητυμολόγησαν οἱ Τοῦρκοι Ayir dagy ἤτοι βαρὺ βουνόν, ἀλλὰ σημερον καὶ οἱ Ἕλληνες λέγουσιν Ἀγίρταν· ὁ δὲ Mas Latrie (l'île 195 ἀρ. 38) ὡς ἑλληνικὸν ὄνομα γράφει «Ἀγὶρ νταγί». Εἰς τὴν Κώμην τοῦ Καρπασίου πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς Κώμης τοῦ Γιαλοῦ ἐκόλλησαν τὸ Kebir, μεγάλη, ἀπὸ πολλοῦ δὲ πάντες οἱ Κύπριοι λέγουσιν ἐπίσης «Πάω στὴν Κώμη κκεπίρ». Ἐν Κυθρίᾳ ὑπῆρχε ναΐσκος τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Ὀρνιθίων (βλ. Μχ. 84), ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες ἐκεῖ Ὀθωμανοὶ προφέρουσιν Ὀρνοῦτα, καὶ οἱ ἀγνοοῦντες τὴν παράδοσιν μεταλέγουσιν ἑλληνιστὶ Ὀρνοῦτα. Τέλος τὴν Κιὸν τῆς Χρυσοχοῦ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν, πάντες Ὀθωμανοί, προφέρουσιν Istingio, ὅπως τὴν Πόλιν Istamboul, ὁ δὲ Mas Latrie (l île 182 ἀρ 49) μεταγράφει ἑλληνιστὶ «Ἰστιντζιό», καὶ ἡ Gensus of 1901 Istingo, ἀλλὰ τὸ δεινότερον καὶ ἐπὶ ἑλληνικῶν ἔτι δικογράφων δύναται ν' ἀναγνώσῃ τις « ἐξ Ἰστιγκιοῦς », βαρβαρισμόν, παρόμοιον τοῦ «Σαμψοῦς» (εἰς Ἀμισόν).

Τὰ ὀλίγα ταῦτα ὀνόματα, ἅπερ ἔχομεν τὴν τύχην νὰ διακρίνωμεν, εἶναι διδακτικώτατα. Ὅθεν ὅπου ἐλλείπει πᾶσα μαρτυρία ἢ ἀσφαλὴς ἑλληνικὴ προφορὰ περὶ κωμῶν ἤδη τουρκικῶν, φρονιμώτερον εἶναι νὰ ἐπέχωμεν, μέχρις οὗ εὕρωμεν ποῦ νὰ στηριχθῶμεν. Οὕτω παρακινδυνευτικὸν φαίνεται νὰ ἐτυμολογηθῶσι τἀκόλουθα τουρκοχώ-

ρια· ἡ Ἀκουρτσὸ (Πφ), τὰ Βρέτσια (πρόφ. ttcha Κδ), ἅπερ εὑρίσκονται ὡς Krichia ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ (Mas L. III 506), τὸ Καντοῦ (Αὐ), τὸ Κκιάος (Μσ.), τὸ Κοκιάτι (Κθ) τὰ Κνώαρα ἢ Κονέτρα (Μσ.), ἡ Λουκρούνου (Χρ), τὸ Μιρμιγκὸφ (Χρ) ἡ Μουτταγιάκα (Λμ). Ταῦτα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προτοῦ ἦσαν ἀλλοῖα, ἔπειτα διεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἐγκατασταθέντων Ὀθωμανῶν, τέλος δὲ παρελήφθησαν καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁμοιάζουσι τρόπον τινὰ πρὸς τοὺς λινοβαμπάκους, τῶν ὁποίων ἀσαφὴς εἶναι σήμερον ἡ φυλή.

Ἀλλὰ τὸ δίδαγμα τῶν τοιούτων ὀνομάτων εἶναι βαθύτερον καὶ ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν αὐτὸ διαρκῶς ὑπ' ὄψιν. Ἀφοῦ δὲ καὶ οἱ Φράγκοι διέστρεφον ἐξίσου, ἂν μὴ χειρότερα πλείστας ἑλληνικὰς τοπωνυμίας (πρβ. Ἀμμόχωστος - Famagusta, Ἀνώγυρα - La Noyere, Λευκοσία - Nicouscie, Νεμεσὸς - Limasol) καὶ ἀφοῦ καὶ οὗτοι (Γάλλοι καὶ Βενετοὶ) ἐχρόνισαν ἐν τῇ νήσῳ τετρακόσια περίπου ἔτη, συνανεμείχθησαν δὲ μετὰ τῶν ἡμετέρων ἀσυγκρίτως περισσότερον ἢ οἱ Τοῦρκοι, καταστήσαντες διὰ τῆς βίας πλείστους νησιώτας ὁμοθρήσκους, πολλοὺς δὲ καὶ ὁμογλώσσους αὐτῶν (πρβ. τὸ παράπονον τοῦ Μαχαιρᾶ «ἀρκέψαν νὰ μανθάνουν φράγκικα καὶ βαρβαρίσαν τὰ ῥωμαΐκα), δὲν ἀφῆκαν ἆρά γε καὶ οὗτοι μέχρι σήμερον ἑλληνικὰ ὀνόματα κωμῶν, διεστραμμένα ἔκτοτε, ὅπως τὸ Ἀγίρδα καὶ τὸ Ἰστιγκιό;

Τοῦτο νομίζομεν ἡμεῖς τοὐλάχιστον ὡς βέβαιον καὶ φέρομεν παραδείγματα τὰ ἑξῆς. Ἐν Πάφῳ, δύο μίλια ΒΔ. τοῦ Κτήματος, ὑπάρχει κώμη Ἔμπα, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ σ. 110 «εἰς τὴν ἔμπαν», καὶ ὀνομασθεῖσα βεβαίως ἀπὸ «τὸ ἔμπα τῆς Πάφου» τουτέστιν ἡ εἴσοδος, (πρβ. τὸ ἔβκα, τὸ ἀνέβα, τὸ κατέβα)· ἀλλὰ δέκα λεπτὰ Δ. αὐτῆς κεῖται τουρκικὴ συνοικία, καλουμένη Λέμπα, περὶ ἧς παραδίδεται ὅτι ἄλλοτε ὠνομάζετο « πρασκιὸσσίουρον»· ἀφοῦ δὲ γινώσκομεν ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε balliage, συμπεραίνομεν ὅτι οἱ Φράγκοι τὴν ὠνόμαζον μετὰ τοῦ ἄρθρου L'Emba, καὶ ὅτι τοῦτο, παραμεῖναν ἐν τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ, παρέλαβον καὶ οἱ ἡμέτεροι καὶ οἱ ἀντικαταστήσαντες τοὺς Φράγκους Τοῦρκοι. (πρβ. τ' Ἀγρίδια. La Gride καὶ Μχ. 402 Λαγριδία). Διάταγμα τοῦ 1468 ἀναφέρεται εἰς τὸν escripvain de la baillie de Enbes et Lenbes (Mas L. III, 254).

Ἄλλα ὅμως ὀνόματα διαστραφέντα τοιουτοτρόπως ὑπὸ τῶν ἀλλοδαπῶν, παραμένουσιν ἀληθῆ αἰνίγματα. Τουρκοχώρι τῆς Κυθρίας λέγεται σήμερον ὑπὸ τῶν Τούρκων Abachor, καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ἀποχώριν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας, ὅτε ὑπῆρξε φέουδον τῶν Tafure, ἐκαλεῖτο Opiho καὶ τὸ περιεργότερον Epiko (Mas L. III 257, 502).

Ἄλλη κώμη λέγεται τ' Ἀμενεοῦ (Λν), ὅπερ ὁ Mas Latrie (III 222 σημ. 2), θεωρεῖ ἑλληνικόν, λυπούμενος ὅτι δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἐγχωρίαν ἐτυμολογίαν «des habitants Européens de Larnaca ὅτι ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τῆς Sainte Monehoult»· πράγματι δὲ ἐν τῷ περιεργοτάτῳ ἑλληνικῷ διατάγματι, ὅπερ δημοσιεύει, φέρεται τοῦτο «Μόνοβον»· ἀλλὰ τί ἦτο τὸ Μόνοβον καὶ πῶς προφέρεται σήμερον «Ἀμενεοῦ», εἰ μὴ διὰ τῶν ξένων;

Ἄλλο τουρκοχώρι λέγεται Σουσκιοῦ (Κδ.)· ἡ προφορὰ κιοῦ (ὄχι sciu ἰταλικόν, ὅπως προφέρονται τὰ παραδοθέντα **-σκιοῦ**) εἶναι προφανῶς δανεία παρὰ τῶν Τούρκων, ἠδύνατο δὲ νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι τὸ κιοῦ εἶναι kauy, κιόϊ, κώμη· ἡ Σουσκιοῦ ὅμως εἶναι παλαιοτέρα τῶν Τούρκων, μνημονευομένη καὶ ἐν τῇ ἐνετικῇ ἀπογραφῇ, ἀλλὰ διαφόρως, Sussu (Mas L. III 507).

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω δικαιούμεθα νὰ πιστεύωμεν ὅτι καὶ ἄλλα παραμείναντα ὀνόματα εἶναι νόθα· οὕτω λ. χ. ἡ Λακατάμια (Ὀρ) ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Βουστρώνιος (σ. 414) καὶ ἡ ἐνετικὴ ἀπογραφὴ ὡς bailliage (Mas L. III 510 πρβ. καὶ 262 σημ. 294 σημ) καὶ ὅπου ὁ Mas Latrie (ἐν τῷ χάρτῃ τῆς l' île de Ch.) τοποθετεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Εὐσταθίου μνημονευομένην πόλιν Λακεδαίμονα, πάντως εἶναι φραγκικῶς διεστραμμένη.

Ὁμοίως ἡ Λεμίθου (Κλ.) καὶ ἡ Λετύμπου (Πφ.) ἣν μνημονεύει καὶ ὁ Βουστρώνιος 505, ἡ πολυθρύλητος παρὰ τοῖς Φράγκοις Letinbou (Mas L. III, 235, 253, πρβ. 813) εἶναι λέξεις ἑλληνοφραγκικαί, τύποι γασμοῦλοι, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις ἀποτόμως διεκόπη.

Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ὀνόματα βεβαίως δὲν εἶναι πολλά, οὐδὲ πρέπει ν' ἀποθαρρύνωσιν ἡμᾶς ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ταύτῃ ἐρεύνῃ. Ὑπερεκατὸν ἄλλαι κῶμαι καὶ χιλιάδες τοπωνυμιῶν, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου τῆς Κύπρου ἄκρου, περιμένουσι νέους συλλέκτας καὶ εὐτυχεστέρους ἴσως ἑρμηνευτάς. Εἰς τοιαύτην συλλογὴν ἠμποροῦσι νὰ ἐργασθῶσι πρὸ πάντων οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν τούτων τῶν κυπριακῶν κω-

μῶν. Ἐὰν «πατρός τε καὶ μητρὸς καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τιμιώτερον ἡ πατρίς», οὐδεμία ἄλλη μελέτη τιμιωτέρα τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος. Διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ὀνομάτων, ἔστω καὶ μόνον τῶν κωμῶν, εὕρομεν ἐπιζῶσαν τὴν γεραρὰν ἀρχαιότητα πολὺ πλέον ἢ ὅσον ἐνομίζετο μέχρι τοῦδε. Καὶ ἡ Χριστιανικὴ τῆς νήσου παράδοσις ἐφωτίσθη, καὶ εἴδομεν ἐπισκόπους οἱονεὶ ἀνισταμένους ἐκ τῶν ναΐσκων, ὅπου ἐκάλυψαν τὰ λείψανά των εὐλαβέστεραι γενεαί. Ξένοι ἐπιδρομεῖς, ἀλλόφυλοι μισθοφόροι, Ἕλληνες ἄρχοντες, Φράγκοι ἱππόται, καὶ Λατῖνοι μοναχοὶ παρήλασαν κατόπιν ἐνώπιον ἡμῶν καὶ ἠκούσαμεν ἐπιζῆσαν καὶ αὐτὸ τὸ ἐπώνυμον τῶν ῥηγῶν. Ἡ μελέτη αὕτη κυρίως ὑπῆρξε γλωσσική, ἀλλ᾽ ἰδοὺ ὅτι καὶ δι᾽ αὐτῆς ἀφυπνίσαμεν τὴν ὑπνώττουσαν ἠχὼ τῆς ἱστορίας.

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

A HISTORY OF CLASSICAL SCHOLARSHIP **from the Sixth Century** B. C. **to the end of the Middle Ages**; *with Chronological Tables, Facsimiles from Manuscripts and other Illustrations*, **by** JOHN ED. SANDYS, **Litt**. D., *etc*. CAMBRIDGE 1903, 8ον σελ. XXIV+672.

Εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστόν, ὅτι ἐν τῇ Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου μετὰ πλείστης ἀγάπης καὶ ἐπιτυχίας καλλιεργοῦνται τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, οὐδεὶς δ' ἀγνοεῖ τῶν καὶ μικρὸν ὑπὲρ τούτων διαφερομένων, ὅτι ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ Βεντληίου, τοῦ Πόρσωνος, τοῦ Δοβραίου καὶ τοσούτων ἄλλων ἐπιφανῶν φιλολόγων ἔτι καὶ νῦν, συχνὰ δ' ἱκανῶς, ἔρχονται ἡμῖν βιβλία κάλλιστα, μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας συντεταγμένα, ὅτι δὲ συνήθως τὰ προϊόντα ταῦτα τοῦ Βρεττανικοῦ πνεύματος χαρακτηρίζει ἰδιάζουσά τις πρωτοτυπία περί τε τὴν ἀντίληψιν καὶ ἔκθεσιν τῶν πραγμάτων, ῥοπὴ ἰσχυρὰ πρὸς σαφεστέραν ἅμα καὶ πληρεστέραν κατανόησιν τῆς τε οὐσίας καὶ τῆς ἀλληλουχίας αὐτῶν, διὰ τῆς κατὰ λεπτὸν καὶ ἀπροκαταλήπτου κατὰ τὸ ἐνὸν ἐξετάσεως τῶν διαφόρων στοιχείων, ἐπὶ δὲ τούτοις διηνεκὴς μέριμνα ὅπως τὰ τῶν μελετῶν τούτων πορίσματα, πρὸς τὰς ἀντιλήψεις καὶ ἐννοίας τῶν νῦν ἀνθρώπων σχετιζόμενα, ἀποβαίνωσιν ὅσον ἔνεστιν εὔληπτα, σαφῆ καὶ ὠφέλιμα εἰς τὸν ἀναγνώστην.

Τοιοῦτον εἶνε καὶ τὸ προπέρυσιν ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμωτάτου καθηγητοῦ **Σάνδυος** καὶ ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν δημοσιευθὲν σύγγραμμα, τουτέστιν **Ἱστορία τῆς κλασσικῆς Φιλολογίας**, ἀπὸ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος π. Χ. μέχρι τέλους τοῦ Μέσου αἰῶνος, μετὰ χρονολογικῶν πινάκων, πανομοιοτύπων ἐκ Χ/φων καὶ ἄλλων εἰκόνων. Τοῦ περιεχομένου τοῦ βι-

βλίου τούτου συγκειμένου ἐκ πυκνοτάτων ὅμως δὲ πάνυ εὐαναγνώστων σελίδων XXIV+672 εἰς 8ον, οὐδ' ἐπιχειροῦμεν νὰ παράσχωμεν οἱανδήποτε περιγραφήν· διότι τοσοῦτον πλουσία καὶ ποικίλη εἶνε ἡ ὕλη, τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα τὰ πράγματα. τοσαῦται δ' εἰδήσεις, πᾶσαι περίεργοι, πᾶσαι διαφέρουσαι, πολλάκις ἄγνωστοι ἢ ὀλιγίστοις μόνον γνωσταί, δαψιλέστατα δὲ καὶ κατὰ τρόπον κατεσπαρμέναι, ἀπαντῶσιν ἀπανταχοῦ τοῦ βιβλίου, ὥστε κατ' ἀλήθειαν ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ εἰκονίσῃ τις προσηκόντως τὰ κατ' αὐτό, καὶ ταῦτα δι' ὀλίγων. Τοσοῦτον ἄρα μόνον θὰ εἴπωμεν ἢ μᾶλλον θὰ ἐπαναλάβωμεν μεθ' ἁπάντων τῶν ἤδη κρινάντων τὸ ἔργον τοῦ σοφοῦ Βρεττανοῦ, ὅτι διδάσκει σαφῶς καὶ διὰ πάσης ἀκριβείας τὰ πράγματα, ἐμφανίζον ὅσον ἔνεστι τελείαν τὴν εἰκόνα τῶν δύο σπουδαιοτάτων τῆς ἀρχαιότητος γλωσσῶν καὶ φιλολογιῶν, τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς, ἀπὸ τῆς γενέσεως ἑκατέρας αὐτῶν μέχρι τοῦ ἔτους 1400 μ. Χ., ὅτι δὲ θέλγον ἅμα τὸν ἀναγνώστην καὶ ἀεὶ ζωηρὸν διεγεῖρον τὸ διαφέρον αὐτοῦ, τοσαῦτα διδάσκει αὐτόν, ὅσα μόνον διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου καὶ ἐμβριθοῦς μελέτης τῶν τε πηγῶν καὶ τῶν πολυαρίθμων μνημείων καὶ τῶν εἰδικῶν συγγραμμάτων θὰ ἐδύνατο ἴσως αὐτὸς νὰ πορίσηται.

Ἵνα δὲ καὶ ἄλλως καταδειχθῇ τὸ ἀκριβὲς τῆς μεθόδου, ᾗ ὁ συγγραφεὺς ἠκολούθησε, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι δικαίως εὔλογον ἔκρινεν οὗτος ἵν' εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου (Εἰσαγωγ. σελ. 1-13) διαλάβῃ μὲν εὐρυτέρως περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἐκ παλαιοῦ ἤδη ἐν χρήσει λλ: γράμματα - γραμματικὴ - γραμματικὸς - γραμματιστής, φιλόλογος - φιλολογία, κριτικὴ - κριτικὸς κλ., εἶτα δ' ἐξετάσῃ ἕκαστον τῶν νῦν ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις κυκλουμένων ὀνομάτων, δι' ὧν τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος μάθημα σημαίνεται: litteratura, literatur, philologie, καὶ τέλος δικαιολογήσῃ μὲν ἣν ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ τῶν ὅρων: scholarship, literature καὶ philology ἐν τῇ ἀγγλικῇ γλώσσῃ, διασαφήσῃ δὲ τοὺς λόγους, δι' οὓς προυτίμησεν ἵν' ὡς προσφυεστέρᾳ χρήσηται τῇ λ. scholarship.

Παρ' ἡμῖν, ὡς γνωστόν, τριῶν ἢ τεσσάρων ὀνομάτων ἐγένετο χρῆσις, οὐδενὸς ἴσως πάνυ δηλωτικοῦ τοῦ πράγματος, ἄλλων μὲν χρησαμένων τῇ λ. φιλολογία, ἄλλων δὲ τῷ ὀνόματι γραμματολογία, τινῶν τῇ λ. γραμματεία καὶ τέλος ἄλλων τῷ ὅρῳ λογοτεχνία, ὃν καὶ

προυτίμησε τελευταῖον, ἄνευ ὅμως ἀποχρώντων λόγων, ὁ μακαρίτης Λύσανδρος Γ. Χ. Κώνστας ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ γνωστοῦ βιβλίου τοῦ Christ: Ἱστορία τῆς Ἑλλην. λογοτεχνίας τόμ. Α΄ Βιβλιοθ. Μαρασλῆ, 1900.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: HARVARD LECTURES ON THE REVIVAL OF LEARNING etc. CAMBRIDGE 1905, 8ον σελ. XVI+212·

Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς κληθεὶς πρό τινων μηνῶν εἰς Harvard τῆς Ἀμερικῆς, ὅπως διδάξῃ ἐν ἓξ δημοσίαις διαλέξεσι τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν ἀναφορᾷ ἰδίᾳ πρὸς τὴν Λατινικὴν φιλολογίαν, τοῦτο μὲν μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας ἐπετέλεσε, καὶ ἑβδόμην δὲ διάλεξιν προσέθηκε περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ καὶ τῆς ἐκεῖθεν διαδόσεως αὐτῶν εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν.

Ὥστε τὸ νεώτατον τοῦτο βιβλίον τοῦ κ. **Σάνδυος**, καθὰ ἄλλως αὐτὸς οὗτος δηλοῖ ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὥς τις συνέχεια τοῦ ἡγουμένου συγγράμματος αὐτοῦ, τῆς Ἱστορίας δηλονότι τῆς δοκίμου φιλολογίας, κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ 1400 μ. Χ. καὶ ἑξῆς μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων.

A COMPANION TO GREEK STUDIES, *Edited for the Syndics of the Uneversity Press, by* LEONARD WHIBLEY, M. A. *etc* CAMBRIDGE 1905, 8ον σελ. XXX+672.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη καὶ μόνη δηλοῖ, νομίζομεν, σαφῶς ἱκανῶς τὸν σκοπὸν τοῦ ὑποκειμένυυ ἡμῖν βιβλίου, προωρισμένου ἵνα χρησιμεύῃ παντὶ τῶν καλῶν φιλειδήμονι, μάλιστα δὲ τοῖς σπουδασταῖς τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ φιλολογίας, ὥς τις ἀεὶ παρὼν καὶ σοφὸς καὶ ἀσφαλὴς ἑταῖρος καὶ σύντροφος, διδάσκων ἢ ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς πᾶν ὅ,τι καθόλου εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν βίον καὶ τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα ἐν γένει ἀναφέρεται, ἔξω μόνον τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς κυρίως ὀνομαζομένης σήμερον Γραμματικῆς.

Ἐντεῦθεν βλέπει τις ὅτι τὸ χρησιμώτατον τοῦτο σύγγραμμα εὐλό-

γως δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ Ἐγκυκλοπαιδεία τις τῆς ἐπιστήμης τῆς Φιλολογίας, διότι κατ' ἀλήθειαν ἐν αὐτῷ περιέχεται, πολλάκις δὲ καὶ λαμπρῶς εἰκονίζεται, ἐξαιρουμένων μόνον, ὡς εἴρηται, τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Γραμματικῆς, πᾶν ὅ τι πᾶς νέος φιλόλογος ὀφείλει νὰ γινώσκῃ, ἐὰν ὄντως ἐπιθυμῇ νὰ παρακολουθῇ ταῖς προόδοις τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ μέχρι τῶν νῦν χρόνων.

Ἵνα δὲ καί πως ἀναλυτικώτερον γνωρίσωμεν τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος βιβλίον, παρατηροῦμεν ὅτι τοῦτο διά τε λαμπρῶν εἰκόνων (1—141), καὶ γεωγραφικῶν πινάκων (1—5) κοσμούμενον, διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ μεγάλα κεφάλαια, τουτέστι Α' τὸ τῆς Γεωγραφίας, Ζῳολογίας καὶ Βοτανικῆς (σελ. 1—40), Β' τὸ τῆς Ἐθνογραφίας καὶ Χρονολογίας (σελ. 41—68), Γ' τὸ τῆς Φιλολογίας, Φιλοσοφίας καὶ τῶν Ἐπιστημῶν (σελ. 89—207), Δ' τὸ τῆς Τέχνης (σελ. 208—294), Ε' τὸ τῆς Μυθολογίας καὶ Θρησκείας (σελ. 295—345), ς' τὸ τῶν Δημοσίων ἀρχαιοτήτων (σελ. 346—497), Ζ' τὸ τῶν Ἰδιωτικῶν ἀρχαιοτήτων (σελ. 498—565) καὶ Η' τὸ τῆς Κριτικῆς καὶ Ἑρμηνευτικῆς (σελ. 566—651), οἷς πᾶσιν ἀκολουθοῦσι 4 ἀξιόλογοι πίνακες λέξεων, ὀνομάτων καὶ πραγμάτων, ὅτι δ' ἕκαστον τῶν διειλημμένων μεγάλων κεφαλαίων ὑποδιαιρεῖται εἰς πλεῖστα τμήματα, ἕκαστον γεγραμμένον ὑπὸ εἰδικοῦ καὶ σοφοῦ περὶ τὸ πρᾶγμα ἀνδρός. Οὕτω λ. χ. τὸ Περὶ κριτικῆς καὶ ἑρμηνευτικῆς Η' κεφάλαιον, εἰς ὃ τελευτᾷ τὸ βιβλίον, ὑποδιαιρεῖται εἰς 6 τμήματα ἐπιγραφομμένον ἕκαστον ὡς ἑξῆς: α' Διάλεκτοι (σελ. 566—581) ὑπὸ R. A. Neil καὶ P. Giles, β' Ἐπιγραφικὴ (σ. 581—596) ὑπὸ E. S. Roberts, γ' Παλαιογραφικὴ (σ. 597—610) ὑπὸ J. Rendel Harris, δ' Κριτικὴ τῶν κειμένων (σ. 610—623) ὑπὸ Richard Jebb (εἶνε δὲ τοῦτο ἴσως τὸ κύκνειον ᾆσμα τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς), ε' Μετρικὴ (σ. 624—631) ὑπὸ A. W. Verrall καὶ ς' Ἱστορία τῆς Φιλολογίας (σ. 635—651) ὑπὸ J. E. Sandys. Σημειούσθω δ' ὅτι ἐν τέλει ἑκάστου τμήματος παρατίθεται ἡ οἰκεία καὶ νεωτάτη βιβλιογραφία, ὅτι δ' ἐν τῷ τελευταίῳ τούτων, τῷ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλολογίας (σ. 639 κέ. μέχρι τέλους), ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης εὑρίσκει πλείστας, λίαν δ' ἄλλοθεν δυσπορίστους εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν τῇ Δύσει ἀκμασάντων ἐπισημοτά-

των Φιλολόγων, ἀπὸ Μανουὴλ τοῦ Χρυσολωρᾶ (1350—1415) καὶ ἑξῆς μέχρι τοῦ μεγάλου Κοβήτου (1813—1889).

Τὰ βιβλία ταῦτα εὐχόμεθα ἵν' ὡς τάχιστα ἀκούσωμεν μεταφραζόμενα ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσσῃ, ἴδωμεν δὲ ταῦτα ἐπίσης ταχέως δημοσιευόμενα διὰ τῆς περιωνύμου Βιβλιοθήκης τοῦ ἀρίστου τῶν Ἑλλ. γραμμάτων φίλου καὶ μεγάλου ἐθνικοῦ εὐεργέτου Γρ. Μαρασλῆ.

Ἐν τούτοις ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης ὡς παραδρομὴν βεβαίως θὰ θεωρήσῃ, ὅτι ἐν τῇ συντόμῳ ταύτῃ ἀναγραφῇ τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας ἀκμασάντων ἑλληνιστῶν, καὶ δὴ ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τοῦ Villoison, τοῦ Boissonade, τοῦ Thurot, τοῦ B. Saint-Hilaire καὶ τοῦ Egger δὲν μνημονεύεται καὶ ὁ ἡμέτερος Κοραῆς, οὗ τὰ ἐπιτεύγματα ἔν τε τῇ ἑρμηνείᾳ καὶ τῇ κριτικῇ διορθώσει τῶν ἀρχαίων Ἑλλ. κειμένων, οὔτε μικρὰ λίαν ὑπῆρξαν, οὔτ' ἀνάξια διαπρεπεστάτου ἑλληνιστοῦ. Ἀλλ' ὃ μάλιστα ἐπιβάλλει, νομίζομεν, τὴν μνείαν τοῦ ἐνδόξου Ἕλληνος φιλολόγου ἐν πάσῃ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλ. φιλολογίας κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, εἶν' ὅτι ὁ Κοραῆς πρὸς τοῖς λαμπροῖς ὄντως κατορθώμασιν αὐτοῦ ἐν τῇ λεγομένῃ δοκίμῳ φιλολογίᾳ, δοκιμώτατα καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον φιλόλογον τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἠσχολήθη περί τε τὴν μεταγενεστέραν καὶ μεσαιωνικὴν καὶ νεωτέραν Ἑλλ. φιλολογίαν, ὅτι δὲ πρῶτος αὐτὸς ἀνεῦρε καὶ κατέδειξεν ἐν τοῖς τότε χρόνοις τοὺς ἀδαμαντίνους κρίκους, δι' ὧν συνδεομένη ἡ ἀεὶ ζῶσα Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀναφαίνεται μία καὶ ἀδιάκοπος κατὰ πάσας τὰς φάσεις τῆς μακροτάτης ἐξελίξεως αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ νῦν. Διὰ πάντα δὲ ταῦτα δικαίως τὸ Ἑλλ. ἔθνος τὸν Κοραῆν ἀπὸ πολλῶν ἤδη δεκάδων ἐτῶν ἀνεκήρυξε μέγαν διδάσκαλον τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ.

Π. Σ. Φ.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ. 80, εἰς τὸ τέλος τῆς σημ. 2, ἐν τῷδε τῷ Τόμῳ, πρόσθες τάδε:

Ἐπίμετρον: Μετὰ τὴν δημοσίευσιν καὶ ἀνακοίνωσιν τῆςδε τῆς πραγματείας, ὁ σοφώτατος Βλάσσιος, ὃς οὐδέποτε διαλείπει διδάσκων καὶ παραθαρρύνων ἡμᾶς εὐμενέστατα, καὶ αὖθις ἐπιεικῶς ἡμῖν χαριζόμενος ἐγνώρισε διὰ διδακτικωτάτης ἐπιστολῆς, ὅτι τὰς ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῇ τῆς Τήνου ἀπαντώσας λλ: μετέωρον καὶ ὑπότυπον (οἰκίας) καὶ μετέωρον οἴκημα, πλὴν τῶν ὑφ' ἡμῶν ἤδη μνημονευθέντων ἐκδοτῶν, νεωστὶ ἡρμήνευσε καὶ ὁ F. Bechtel ἐν τῇ τῶν Ἰωνικῶν ἐπιγραφῶν Συλλογῇ (Dialekt—Inschriften von Collitz - Bechtel, 1905) III, 2, 621 ἐπ. ἀρ. 5492. Ἐπισκεψάμενοι δὲ τὸ βιβλίον εἴδομεν ὅτι καὶ οὗτος τοῖς προμνημονευθεῖσιν ἐκδόταις ἀκολουθῶν, δέχεται μὲν τὴν γνώμην τοῦ Newton, ἑρμηνεύσαντος τὴν λ. ὑπότυπον διὰ τῶν παρὰ τῷ Πολυδεύκ. Η' 29: «καὶ δίκης μὲν λῆξις εἴη ἂν ὁ νῦν καλούμενος **τύπος**, τὸ ἰδιωτικῶς ἀμφισβήτημα», καταλήγει δ' ὡσαύτως εἰς τὸ συμπέρασμα: «ein κτῆμα ὑπότυπον ist also ein Objekt, dessen Eigenthumsrecht strittig ist».

Ἀλλὰ προσῆκον εἶνε ν' ἀντιπαρατηρηθῇ πρῶτον μὲν ὅτι τὸ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πολυδεύκους (μ. Χ. 160) νεωτερικῶς λεγόμενον τύπος («: ὁ νῦν καλούμενος τύπος»), κατὰ μετάφρασιν καὶ πρὸς δήλωσιν πιθανώτατα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ νομικοῦ ὅρου formula, οὗ καὶ ἐμφαίνει τὴν ἔννοιαν, οὐδαμῶς εἶνε πρέπον νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἑρμηνείαν τῆς λ. ὑπότυπον, πολλὰς πρότερον ἑκατονταετηρίδας κυκλουμένης ἐν Τήνῳ (περὶ τὸ 200 π. Χ.), εἶτα δ' ὅτι ἂν αἱ λλ: μετέωρον καὶ ὑπότυπον, οὑτωσὶ συνημμένως ἐξενηνεγμέναι, ἦσαν ἐπίθετα, ὡς ὑποτίθησιν ἡ ὑπὸ τοῦ Bechtel ὑποστηριζομένη ἑρμηνεία, καὶ δὴ καὶ ἐδήλουν οὐχὶ τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὁμαλῶς σημαινόμενον, ὅτι δῆλα δὴ ἡ Κλυμενὶς ἐπρίατο τῆς δεῖνος οἰκίας **τὸ μετέωρον καὶ τὸ ὑπότυπον**, ἀλλὰ τὸ δεῖνα κτῆμα (οἰκίαν) ὑπότυπον ὄν, ἐν τοιαύτῃ λέγομεν περιπτώσει ἀδύνατον ἦν νὰ ἐπακολουθήσῃ κατὰ

πληθ. ἀριθμ.: **οἷς** γείτων Φιλαρχίδης κτέ., ἀφ' οὗ ἓν μὲν ἦν τὸ κτῆμα, τὸ δὲ μετέωρον καὶ ὑπότυπον ἐπίθετα προσδιορίζοντα τὸ ἀβέβαιον καὶ ἐπίδικον τοῦ ἐπὶ τοῦ κτήματος τούτου δικαιώματος κυριότητος τοῦ πωλητοῦ. Τοὐναντίον, ἡ ἀντων. **οἷς**, εἰς τὰ ὀνόματα μετέωρον καὶ ὑπότυπον σαφῶς ἀναφερομένη, ἀναντιλέκτως δείκνυσιν, ὅτι ταῦτα ἦσαν μέρη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκίας, ὅτι δ' ἐπειδὴ διακεκριμένως ἐπωλήθησαν, τούτῳ τῷ λόγῳ ἐξ ἀνάγκης ἐπηκολούθησεν ἡ ἀντωνυμία **οἷς** κατὰ πληθ. ἀριθ.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐπιφανέστατος κριτικὸς διὰ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς καί τινα καλλίστην καὶ νεωτάτην αὐτοῦ διόρθωσιν εἰς τὸν αὐτὸν π. τ. σηκοῦ λόγον τοῦ Λυσίου (§ 19) εὐμενῶς ἡμῖν ἀνεκοινώσατο, σπεύδομεν ἵνα καὶ ταύτην παραγράψωμεν ὧδε, μαρτυρουμένην ὑπό τε τῶν συμφραζομένων καὶ τῶν ἐν τοῖς τοῦ Λυσίου εὑρισκομένων ῥυθμῶν, ἐξ ὧν δὴ καὶ ὑπεδείχθη:

§ 19 (οὓς ἐ)χρῆν τοῦτον παρα- — — — ∪ ..
σχέσθαι μάρτυρας
καὶ μὴ μόνον οὕτως τολμηρὰς — — ∪∪ — — — — —
κατηγορίας ποιεῖσθ', ὅς φησ(ι)
ὡς ἐγὼ μὲν παρει- — ∪ — — ∪ — —
στήκη, οἱ δ' οἰκέται
ἐξέτεμνον τὰ πρέμν(α),
ἀναθέμενος δ' ὁ βοηλάτης
ᾤχετ' ἀπάγων ⟨ἐπὶ⟩ τὰ ξύλα.

Προστίθησι δ' ἐπὶ τούτοις ὁ Βλάσσιος «Τουτέστιν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγορᾶς ὅπου ἐπώλουν τὰ ξύλα. Νῦν μὲν τὸ «τὰ ξύλα» διακενῆς προσήρτηται, ταὐτόν γ' ὂν τῷ «τὰ πρέμνα»· προστεθείσης δὲ τῆς προθέσεως αὐτὸ τοὔνομα χρήσιμον γίνεται καὶ ὁ σκοπὸς προκύπτει ὁ τῆς ἐκκοπῆς, περὶ οὗ νῦν οὐδὲν εἴρηται· τὸ δὲ παρειστήκη ἐξ ἀνάγκης ἀποδοτέον τῷ Λυσίᾳ, ὡς ὂν τῆς κατ' ἐκεῖνον Ἀτθίδος».

Β' Ἐπίμετρον: Ἐν σελ. 93 σημ. 1 τοῦδε τοῦ Τόμου αἰτιολογοῦντες τὴν ὑφ' ἡμῶν εἰς Λυσ. π. τ. Σηκοῦ ἀπολογίαν § 5 προταθεῖσαν διόρθωσιν τοῦ ΠΑΛΑΙ εἰς ΠΑΜΠΟΛΛΑΙ, ᾐκάσαμεν ὅτι ἡ

τῆς δευτέρας ταύτης λέξεως πλημμελὴς ἀνάγνωσις προύκυψεν ἴσως ἐκ συντόμου τινὸς γραφῆς, ἀναγνωσθείσης κακῶς ὑπὸ τοῦ μεταγραφέως. Νῦν δ' ὅμως, ἐπιστατικώτερον τὸ πρᾶγμα ἐξετάζοντες, πειθόμεθα ὅτι τὸ περιφανῶς ἡμαρτημένον πάλαι τοῦτο προῆλθε μὲν πάντως ἐκ τοῦ πάμπολλαι, ὅμως δὲ κατ' ἄλλον τρόπον, πολλῷ πιθανώτερον παλαιογραφικῶς. Ἐπειδὴ δῆλα δὴ ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις πολλάκις συμβαίνει ὥστε τὸ Μ πρὸς τὰ δύο ΛΛ νὰ συγχέηται, ταῦτα δὲ πάλιν πρὸς τὸ ΛΑ καὶ τἀνάπαλιν, ἃ γράμματα πάντα συμπίπτει ἀλλεπαλλήλως ν' ἀπαντῶσιν ἐνθάδε, ὁ τοῦ παλαιοτέρου κώδικος (Χ) μεταγραφεὺς τὸ πάμπολλαι τοῦτο, διὰ τὸ ἀμυδρὸν τῶν γραμμάτων ὑπολαβὼν κατὰ πλάνην ὡς διττογραφίαν ἢ πλημμελῆ δῆθεν ἐπανάληψιν τῆς αὐτῆς λ. ΠΑΛΑΙ (: ΠΑΜΠΟΛΛΑΙ-ΠΑΛΑΙ|ΙΟΛΛΑΙ), τὴν μὲν ἐξεῖλε, τὴν δ' ἑτέραν ἐν τῷ ἐδάφει κατεχώρισεν, οὕτω δ' ἐπλάσατο ἡμῖν τὸ ἀνόητον : οὐδ' εἰ πάλαι ἐνῆσαν μορίαι. Ὁ δὲ τοῦ νεωτέρου κώδικος (Ο) μεταγραφεὺς ἰδὼν τοῦτο καὶ νομίσας ὅτι τὸ σφάλμα ἐν τῇ λ. μορίαι ἔκειτο, ἔτι μᾶλλον τὸ χωρίον ἠλλοίωσέ τε καὶ διέφθειρε, γράψας κατὰ διόρθωσιν : μΥρίαι, ἐντεῦθεν δὲ προέκυψεν ἡ ἔτι καὶ νῦν κρατοῦσα γραφή : οὐδ' εἰ πάλαι ἐνῆσαν μυρίαι, ἣν ὅτε Cobet καὶ ὁ Thalheim καὶ ἄλλοι προείλοντο, πιστεύσαντες μὲν τῷ τοῦ νεωτέρου κώδικος μεταγραφεῖ, οὐδαμῶς δὲ (1) περὶ τὸ πλημμελὲς ΠΑΛΑΙ πολυπραγμονήσαντες.

Ἀλλ' εἶνε, νομίζομεν, παντὶ φανερόν, ὅτι, τοῦ φεύγοντος διαρρήδην ἰσχυριζομένου ὅτι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν πρότερον χρόνον, τὸν πρὸ τῆς κτήσεως δῆλα δὴ τοῦ χωρίου, ὅσαι δή ποτε κἂν ὑπῆρξαν ἐν αὐτῷ μορίαι, οὗτος οὐδεμίαν δύναται νὰ ὑπέχῃ εὐθύνην διὰ τὸν ἀφανισμὸν αὐτῶν, τὸ τούτοις ἀμέσως ἐπιφερόμενον οὐδ' εἰ πάλαι οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ ἢ χρόνον πάντως παλαιότερον τοῦ διὰ τῶν λλ : πρότερος χρόνος δηλουμένου. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εὑρισκόμεθα πρὸ ἀτόπου ἐπιδόσεως· διότι μετὰ τὰ περὶ προτέρου χρόνου εἰρημένα, ὁ ῥήτωρ ἂν ὄντως ἔκρινεν ἀναγκαῖον ἵνα ἐπιπροσθῇ τι πρὸς δείνωσιν ἢ ἐπίδοσιν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἐχρῆτο

(1) Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ἄλλοι τινὲς φιλόλογοι προσέκρουσαν μὲν τῷ ΠΑΛΑΙ, διορθούμενοι δὲ ἀνέγνωσαν ὁ μὲν Rs. πολλαὶ ἐν. μορίαι, ὁ δὲ Dobr. πάνυ ἐν μυρ., ὁ δὲ Volgraff : ἐλαῖαι ἐν. μυρίαι.

οὐχὶ τῷ πάλαι ἀλλὰ προδήλως ἑτέρᾳ τινὶ λέξει ἢ φράσει, δηλούσῃ ὅλως τοὐναντίον, τουτέστι χρόνον **ἐγγύτατον** πρὸς τὴν κτῆσιν τοῦ χωρίου. Ἀλλὰ βεβαίως, ἐπειδὴ τὸ ὑπὸ τοῦ φεύγοντος ἀποδεικτέον ἦν ὅτι, ἐπειδὴ (οὗτος) τὸ χωρίον ἐκτήσατο, οὔτ' ἐλάα οὔτε σηκὸς ἐνῆν ἐν αὐτῷ, ὁ Λυσίας ἁπλούστατα τούτοις ἐπέταξε: «Νομίζω γὰρ τοῦ μὲν προτέρου χρόνου, οὐδ' εἰ πάμπολλαι ἐνῆσαν μορίαι, οὐκ ἂν δικαίως ζημιοῦσθαι εἰ γὰρ μὴ δι' ἡμᾶς εἰσιν ἠφανισμέναι, οὐδὲν προσήκει περὶ τῶν ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων ὡς ἀδικοῦντας κινδυνεύειν».

Οὕτω δ' ἅμα καταδείκνυται ὅτι ἄριστα μὲν ἔχει τὸ τοῦ παλαιοτέρου κώδικος (Χ) μΟρίαι, κακῶς δὲ πολλαχῶς τὰ τοῦ νεωτέρου κώδικος (Ο) μΥρίαι, προελθὸν ἐξ ἀστόχου ἀντιγραφικῆς διορθώσεως.

Π. Σ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Σελ. 74	στίχ. 22	ἀντὶ :	η	γράφε :	ῄ
» 79	» 1	» :	Ἑπταννήσῳ	» :	Ἑπτανήσῳ
« 80	» 14	» :	ἀνηκούσῃ	» :	ἀνηκούσης
» 82	» 16	» :	ἀναθαλήσῃ	» :	ἀναθήλῃ
» »	» τελευτ.			πρόσθες :	(σελ. 87 σημ. 3).
» 88	« 20	«	σελ. 86 σημ. 3	γράφε :	σελ. 87 σημ. 3.
» 91	» 7	» :	προυνοήσατο	» :	προυνοήθη
» 100	» 26	» :	(ἐξ οὗ δὲ τὸ ἔλαιον κτέ. ὁ μὲν νόμος ἐστίν, οὐκέτι δὲ τούτῳ χρῶνται)	:	ἐξ οὗ δὲ τὸ ἔλαιον κτέ. ὁ μὲν νόμος ἐστίν, οὐκέτι δὲ τούτῳ χρῶνται.
» 101	» 23	» :	ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν παλαιόν.	γράφε :	νὰ κατασταθῇ ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ
» »	» 26	» :	ταύτην γενικὴν	» :	γενικὴν τοιαύτην
» 103	» 26	» :	ἀκριβὴ	» :	ἀκριβῆ
» 112	» τελευτ.	» :	τάξις τῶν	» :	τάξις τις

Π. Σ. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΗΜΙΣΥΣ — ΜΙΣΟΣ

Ἀπορίας ἄξιον φαίνεται, τίνος ἕνεκα τὰ μὲν ἄλλα εἰς -ὺς-εῖα-ὺ ἐπίθετα τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ, περατοῦνται ὁμοίως εἰς -ὺς-ιὰ -ύ, γλυκὺς γλυκιά, γλυκύ, βαρὺς βαριὰ βαρύ, βαθύς, παχύς, δριμὺς κλπ., τὸ δὲ ἥμισυς ἡμίσεια ἥμισυ μετεβλήθη εἰς δευτερόκλιτον καὶ ὀξύτονον μισὸς μισὴ μισόν. Πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ παραδόξου τούτου θὰ ἠδύνατό τις νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ διαλεκτικὸν ἥμισσος (ἐξ Ἀρκαδίας, Ἐπιδαύρου, Κρήτης, Κῶς καὶ Καλχηδόνος), ἢ ἥμισος (ἐκ Χαλκηδόνος, Ἀστυπαλαίας καὶ Τιθωρέας) (1). Τοῦτο δὲ φαίνεται ποιῶν ὁ G. Meyer ἐν Ἑλλην. Γραμμ. § 268. Ἀλλ' ὁ ἐνθυμούμενος ὅτι καθόλου εἰπεῖν τὰ τῆς νέας Ἑλληνικῆς κατάγονται ἐκ τῆς Ἀττικῆς-Κοινῆς οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν διαλέκτων, θὰ διστάσῃ νὰ ὁμολογήσῃ τοῦτο, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ πρόκειται περὶ λέξεως ἀνέκαθεν ἐν παγκοίνῳ χρήσει οὔσης, καὶ δὴ μελλούσης, ὅπως πάντα τὰ ἄλλα ἀριθμητικά, νὰ διασῴζῃ τὸν ἐν τῇ Κοινῇ λεγόμενον τύπον, οὐχὶ δὲ τὸν ἐνιαχοῦ τῶν ποικίλων διαλέκτων ἐν χρήσει. Ὁ τύπος οὗτος λέγεται σήμερον μεθ' ἁπλοῦ σ ἐν Κύπρῳ καὶ ταῖς ἄλλαις χώραις ταῖς διαστελλούσαις τὰ διπλᾶ σύμφωνα τῶν ἁπλῶν ἐν τῇ προφορᾷ. Ἀλλὰ προφανῶς τοῦτο δὲν σημαίνει μέγα τι, ἀποδειχθέντος ὅτι ἤδη πάλαι ἤρξατο ἡ ἁπλοποίησις αὕτη. Ἐὰν δ' ὅμως καταστῇ δυνατὸν ν' ἀποδειχθῇ κατὰ τίνας νόμους ἢ ἀναλογίας τῆς ἐκ τῆς Κοινῆς προελθούσης νέας Ἑλληνικῆς ἀφικόμεθα ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ ἥμισυς εἰς (ἡ)μισὸς καὶ διατί μόνον ἐν τῷ ἐπιθέτῳ τούτῳ συνέβη ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐχί, τότε ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἔσται πάντως προτιμοτέρα τῆς ἀπὸ τῶν διαλεκτικῶν ἥμισσος, ἥμισος ὁρμωμένης.

(1) Ἡ ἁπλοποίησις τοῦ σσ εἰς σ ἐγένετο, ὡς φαίνεται, δι' ἐπίδρασιν τοῦ πάντοτε σῳζομένου ἥμισυς ἡμίσεια ἥμισυ, πρβλ. καὶ τὸ νῦν ἔτι λεγόμενον -μισυ, οἷον, πεντέμισυ, ἐξέμισυ, ἐννεάμισυ, δυόμισυ κλπ.

Λοιπὸν ὅπως ἕκαστος βλέπει, διτταὶ εἶναι αἱ ἀνωμαλίαι τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος λέξεως, πρώτη ἡ περὶ τὸν τόνον ἥμισυς - μισός, δευτέρα δὲ ἡ περὶ τὸν τύπον ἥμισΥς - μισΟ'ς. Ἡ πρώτη ἡ περὶ τὸν τόνον μένει πάντοτε εἴτε ἀπὸ τοῦ ἥμισυς εἴτε ἀπὸ τοῦ ἥμισσος - ἥμισος ὁρμηθῶμεν, οὐδὲν ἄρα ὠφελεῖ εἰς ἄρσιν αὐτῆς ἡ ἀπὸ τοῦ διαλεκτικοῦ ἥμισσος παραγωγή. Εἰκάζω ὅτι ὁ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου ἐγένετο ἀφοῦ πρῶτον ἡ λέξις μετεσχηματίσθη εἰς -ος. κατ' ἀναλογίαν τῶν ἀριθμητικῶν ἁπλός, διπλός, τριπλὸς κλπ. (Πρβλ. καὶ μονὸς κατὰ τὸ διπλὸς κλπ.). Ἡ δὲ περὶ τὸν τύπον ἀνωμαλία ἡ ἐν τῷ ἐπιθέτῳ τούτῳ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις εἰς -ὺς παρατηρουμένη, ὀφείλεται εἰς τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα, ὅσα νῦν σῴζονται εἰς -ύς, ἦσαν καὶ εἶναι ὀξύτονα, τοῦτο δὲ προπαροξύτονον καὶ ἅμα πολυσύλλαβον, ἐντεῦθεν καὶ μόνου τούτου εὑρίσκονται συνῃρημένοι τύποι ἐν τοῖς μτγν. χρόνοις, ἤτοι τὰ ἡμίση, τοῦ ἡμίσους· οὗτοι δὲ ὑπῆρξαν ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ. Καθ' ὃν δηλ. τρόπον ἐκ τῶν συνῃρημένων πτώσεων τοῦ ἀκριβοῦς μετασχηματισθέντος ἔπειτα εἰς τοῦ ἀκριβοῦ, (πρβ. τοῦ Δημοσθένου, τοῦ Ὑπερείδου, τοῦ Δημάδου, τερένου, ἰσοτελοῦ, τετρήρου κλπ. (Μεσαιωνικ. καὶ Ν. Ἑλληνικῇ Τόμ. Α' 428), τῶν ἀκριβῶν ἐπλάσθη νέος τύπος ὁ ἀκριβός, (κατὰ τὸ τῶν καλῶν, τοῦ καλοῦ - ὁ καλός,) καὶ ἐκ τῶν ψευδῶν, τοῦ ψευδοῦ ὁ - ψευδός, ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ συγγενοῦ ὁ συγγενός, ἐκ τῶν ἀσινῶν τοῦ ἀσινοῦ ὁ ἀσινός, ἐκ τοῦ συμπραγὴς συμπραγὸς κλπ. (πρβλ. τὰ περὶ τούτων εἰρημένα μοι ἐν Μεσ. κ. Ν. Ἑλλ. Τόμ. Β' σελ, 9-10). Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τοῦ ἡμίσους προῆλθε πρῶτον ὁ τύπος ἡμίσου καὶ ἐκ τούτου ὁ ἥμισος καὶ καταβιβασμῷ τοῦ τόνου, ἕνεκα καὶ τοῦ ἡμισέων -σῶν, ὁ ἡμισός, ἐξ οὗ ἔπειτα ἡ ἡμισὴ τὸ ἡμισόν, ὅπως ἐκ τοῦ ἀρσ. ὁ ἀκριβός, ὁ ψευδός, ὁ συμπραγὸς προῆλθεν ἡ ἀκριβή, τὸ ἀκριβόν, ἡ ψευδὴ τὸ ψευδόν, ἡ συμπραγή, τὸ συμπραγόν.'Εὰν ἐν τοῖς μετγν. χρόνοις συνῃρεῖτο καὶ ἡ γεν. τοῦ βαρέος εἰς βαροῦς καὶ τὰ βαρέα εἰς βαρᾶ ἢ βαρῆ καὶ τὰ λοιπὰ εἰς -ὺς ἐπίθετα ὁμοίως, τότε θὰ ἦτο δυνατὸν ν'ἀναπτυχθῇ καὶ νέος τύπος βαρὸς βαρὴ βαρὸν κλπ.· ἐπειδὴ δ' ὅμως τοιοῦτοι συνῃρημένοι τύποι τούτων δὲν ἐλέχθησαν, διὰ τοῦτο οὐδὲ τοιοῦτοι εἰς -ὸς τύποι βαρός, παχὸς δριμὸς κλπ. παρήχθησαν. Καὶ ἐκ τούτων ἄρα δῆλον ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐξηκρι-

6ωμένης ἐν ταῖς λεπτομερείαις γνώσεως τῶν παλαιοτέρων φαινομένων δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον τῶν νεωτέρων καὶ δὴ ἐνταῦθα τὸ μισός, ἐκ τοῦ ἡμίσους ἡμίση, ἡμισέων -σῶν.

Γ. Ν. Χ.

ΑΔΙΚΟΥ ΜΟΜΦΗΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

«Ἀνελπίστου οὔσης ἐν πολλοῖς τῆς ἐξιχνεύσεως τῆς γνησίας ὀρθογραφίας ἣν αὐτὸς ὁ Πλάτων γράφων καθίστα, ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπε νὰ βαδίσω ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν ὁδὸν ἣν ἐλλόγιμοι γραμματικοὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐχάραξαν καὶ ἐλλόγιμοι ἐκδόται Ἑλλήνων συγγραφέων ἐβάδισαν, μᾶλλον ἢ τὰς ἑκάστοτε ὑπὸ νεωτέρων γραμματικῶν καινοτομουμένας, ὑφ' ὧν μεταρρυθμίζεται ἡ Ἑλληνικὴ ὀρθογραφία μετ' ἐλαφροτέρας συνειδήσεως καὶ ἐν βραχυτέραις χρόνου περιόδοις ἢ ἡ γυναικεία κόμμωσις. Τὴν δὲ περὶ τὰ ὀρθογραφικὰ προβλήματα διατριβὴν ὑπολαμβάνω ἀλλοτρίαν τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης ἐκδόσεως, ὅστις εἶνε ἡ ἀκριβὴς καὶ σαφὴς ἑρμηνεία τοῦ Πλάτωνος».

Ταῦτα ἐγράφησαν πρό τινος χρόνου ὑπὸ Ἕλληνος ἐκδότου τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων· ἀλλ' ἂν μὴ παντάπασι σφάλλωμαι, οὐκ ὀρθῶς. Διότι πρῶτον σφόδρα ὑπερβολικῶς καὶ παραδόξως, νομίζω, ἐλέχθη ὅτι εἶναι ἀνέλπιστος ἐν πολλοῖς ἡ ἐξίχνευσις τῆς γνησίας ὀρθογραφίας, ἣν αὐτὸς ὁ Πλάτων γράφων καθίστα»· διότι ὁ Πλάτων δὲν μετεχειρίζετο ἰδίαν τινὰ ὀρθογραφίαν, δὲν καθίστα ὀρθογραφίαν τινὰ ἰδίαν αὐτοῦ, ὥστε νὰ εἶναι ἡμῖν αὕτη ἄγνωστος καὶ ἀνελπίστως ἀνεξίχνευτος, Οὗτος ἔγραφεν ἀναντιλέκτως τὰς λέξεις καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ συμπολῖται αὐτοῦ· ὥστε ἂν ἡμεῖς ἄλλοθέν πόθεν γινώσκομεν τὴν καθολικὴν τῶν χρόνων ἐκείνων ὀρθογραφίαν, θὰ γινώσκωμεν, φρονῶ, καὶ τὴν τοῦ Πλάτωνος. Δεύτερον δὲν δύναμαι ἀληθῶς νὰ νοήσω τίνος ἕνεκα τῶν μὲν ἐλλογίμων γραμματικῶν καὶ ἐκδοτῶν ὅσοι ἤκμασαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος αἱ γνῶμαι καὶ διδασκαλίαι κρίνονται ἄξιαι ἀποδοχῆς, τῶν

δὲ μετέπειτα οὐχί, καίτοι οὗτοι καὶ πλείονα συνήθως ἀντίγραφα πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχον καὶ ταῦτα ἀκριβέστερον ἐξήτασαν, καὶ Ἀττικὰς ἐπιγραφὰς μακρῷ πλείονας ἢ οἱ παλαιότεροι ἠδυνήθησαν νὰ μελετήσωσι, καὶ τὰ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν διδάγματα ἐπιμελέστερον συνήγαγον καὶ ἐμελέτησαν, τέλος δὲ καὶ τῆς ἀναλογίας μᾶλλον ἐφρόντισαν. Λοιπὸν ἀπορεῖται σφόδρα τίνος ἕνεκα ὁ μὲν Buttmann, ὁ Lobeck, ὁ Boeckh καὶ ἄλλοι κρίνονται ἐλλόγιμοι καὶ πιθανοί, ὁ δὲ Κόβητος, ὁ Κόντος, ὁ Nauck, ὁ Kirchhoff, ὁ Dittenberger, ὁ Blass, ὁ G. Meyer, ὁ Meisterhans κλπ. οὐχί.

Τρίτον ἡ διϊσχύρισις καθ' ἣν «μεταρρυθμίζεται (ὑπὸ τῶν νεωτέρων) ἡ Ἑλληνικὴ ὀρθογραφία μετ' ἐλαφροτέρας συνειδήσεως καὶ ἐν βραχυτέραις χρονικαῖς περιόδοις ἢ ἡ γυναικεία κόμμωσις» φαίνεταί μοι ἀπρεπὴς μὲν διὰ τὴν παρομοίωσιν (γυναικεία κόμμωσις καὶ ὀρθογραφία Ἑλλήνων συγγραφέων!), ὑπερβολικὴ δὲ διὰ τὸ ἐν βραχυτέραις χρονικαῖς περιόδοις κλπ. (ἡ κόμμωσις μεταβάλλεται ἐνίοτε κατ' ἔτος ἢ καθ' ἑξαμηνίαν, ἀλλὰ συμβαίνει τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ὀρθογραφικοῖς;), καὶ τέλος ἀναλήθης καὶ προσβλητικὴ διὰ τὸ μετ' ἐλαφροτέρας συνειδήσεως κλπ., τ.ἔ. ἐλαφρῶς, εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐπιπολαίως, ἢ καὶ κατὰ τὴν συνήθη σημασίαν τῆς φράσεως ἀσυνειδήτως. Ἐγὼ φρονῶ ὅτι τοιαῦται ἐκφράσεις δὲν εἶναι δίκαιον καὶ πρέπον νὰ ἐκφέρωνται ἄνευ ἀναντιλέκτων καὶ μεγάλων ἀποδείξεων (ὁ ἐκδότης οὐδεμίαν ἀπόδειξιν τῶν κατηγοριῶν τούτων προσήγαγεν) ἐναντίον τοσούτων λογίων τοσαῦτα διαπραξάντων ἐν τῇ ἐξακριβώσει παμπόλλων φαινομένων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Πρὸς τοὺς ἄνδρας τούτους ὀφείλομεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, ἂν πράγματι ἔχωμεν σαφῆ συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἑνότητος μετὰ τῶν ἀρχαίων καὶ δὴ ἂν θεωρῶμεν τὰ συγγράμματα ἐκείνων ὡς ἐθνικὴν ἡμῶν κληρονομίαν, πρὸς τοὺς ἄνδρας τούτους λέγω, ὀφείλομεν ἡμεῖς εὐγνωμοσύνην ἐφ' οἷς μετὰ θαυμαστῆς ἀληθῶς ἐπιμελείας καὶ εὐφυΐας ἐξεῦρον καὶ ἐδίδαξαν ἡμᾶς περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν· οὐχὶ δὲ νὰ κατηγορῶμεν αὐτοὺς ἀναιτίως, νὰ βασκαίνωμεν σχεδὸν εἰπεῖν καὶ ἀδικῶμεν δι' ὑπερβολῶν, δι' ἀτόπων παρομοιώσεων, δι' ἀναλήθων καὶ προσβλητικῶν ἐκφράσεων. Διότι ταῦτα ποιοῦντες ἀποδεικνύομεν σαφῶς ὅτι δὲν ἔχομεν συναίσθησιν οὔτε τῆς εὐγενοῦς κληρονομίας ἣν παρὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων ηὐτυχήσαμεν νὰ λάβωμεν, οὔτε τῆς

θαυμασίας ἐργασίας ἣν οἱ τῆς Ἑσπερίας γλωσσοδῖφαι κατέβαλον καὶ καὶ ἀεὶ καταβάλλουσιν ὑπὲρ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως καὶ ὀρθῆς κατανοήσεως τῆς κληρονομίας ταύτης. (1)

Καὶ ἡ τελευταία δὲ διϊσχύρισις «τὴν περὶ τὰ ὀρθογραφικὰ προβλήματα διατριβὴν ὑπολαμβάνω ἀλλοτρίαν τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης ἐκδόσεως, ὅστις εἶναι ἡ ἀκριβὴς καὶ σαφὴς ἑρμηνεία τοῦ Πλάτωνος», δὲν μοὶ φαίνεται ἄψογος, ἐλέχθη δὲ πάντως, ἵνα ἀπαλλάξῃ μὲν τὸν ἐκδότην τῆς ἀνάγκης ν' ἀποδείξῃ διὰ παραδειγμάτων τὴν δεινὴν κατηγορίαν, παραστήσῃ δὲ ὅτι τὰ περὶ τῆς ὀρθογραφίας διειλημμένα ὑπ' ἄλλων εἶναι μικροῦ λόγου ἄξια. Ἀλλ' ἂν ὀρθῶς κρίνω, δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ὀρθογραφία λέξεων, πολλῶν ἢ ὀλίγων, εἶναι ἀλλοτρία τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραφέων καὶ ὅτι σκοπὸς τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν εἶναι ἁπλῶς ἡ ἀκριβὴς καὶ σαφὴς ἑρμηνεία. Τοιοῦτον σκοπὸν ἔχουσι κυρίως τὰ ὑπομνήματα καὶ οἱ ὑπομνηματισταί, οὐχὶ δὲ αἱ ἐκδόσεις καὶ οἱ ἐκδόται· οὗτοι ὀφείλουσι καὶ ὡς πρὸς τἆλλα καὶ ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν ν' ἀποκαταστήσωσι κατὰ τὸ ἐνὸν αὐτοῖς τὸ κείμενον τῶν συγγραφέων τοιοῦτον ὁποῖον ἦν ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Ἐν τέλει παρατηρῶ ὅτι οὐδείς, νομίζω, ἀπαιτεῖ παρ' ἑκάστου ἐκδότου ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν ἔρευναν καὶ λύσιν τῶν τυχὸν ἀμφιβαλλομένων ὀρθογραφικῶν προβλημάτων. Ἐκεῖνο ὅπερ εὐλόγως καὶ δικαίως πᾶς ἐπιεικὴς ἄνθρωπος δικαιοῦται ν' ἀπαιτῇ εἶναι ἁπλούστατα τόδε: νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν τοὐλάχιστον ἔνια τῶν προχειροτάτων βιβλίων, οἷων τὴν Γραμματικὴν τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν ὑπὸ Meisterhans-Schwyzer, τὴν Ἑλληνικὴν Γραμματικὴν τοῦ Kühner-Blass, τὸ Curae Epigraphicae τοῦ Weklein, τὸ Lapidum Testimonia τοῦ Van Herwerden, καθὼς καὶ τὸ Λεξικὸν αὐτοῦ, τὸν Γ' τοὐλάχιστον τόμον τῆς Συλλογῆς τοῦ Dittenberger, τοῦ Otto Riemann Notes sur l'orthographie Attique καὶ Le Dialecte attique d'après les inscriptions κλπ. Ἂν τῶν βιβλίων τούτων τινὰ συνεβουλεύετο ὁ

(1) Σφοδροτάτην καταδρομὴν κατὰ τῶν ἑλληνιστῶν τῆς Ἑσπερίας εὑρίσκει τις παρὰ τῷ νεωτάτῳ Ἕλληνι ἐκδότῃ τοῦ Εὐριπίδου. Συχνότατα καὶ σχεδὸν πάντοτε ὅλως ἀδίκως καθάπτεται τῶν κριτικῶν καὶ ἐκδοτῶν, δὲν θέλει δὲ νὰ ἐξετάσῃ καὶ νοήσῃ ποῖα θὰ ἦσαν σήμερον τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἄνευ τῆς συντόνου καὶ ἐξακριβωμένης ἐργασίας αὐτῶν.

ἐκδότης, θὰ ἐπείθετο ὅτι πολλὰ ὅσα νομίζει ἀμφίβολα, ἔχουσιν ἤδη κάλλιστα διαφωτισθῆ.

Οὕτω λ.χ. ἓν ἁπλοῦν βλέμμα εἰς τὴν Γραμματικὴν τοῦ Meisterhans σελ. 52-3 θὰ ἔπειθεν αὐτὸν ὅτι αἱ γραφαὶ ἀποτῖσαι 36 б, ἐκτίσω 37 c, 38 б, ἐκτίσειν 38 a, Τίσανδρος 487 c δὲν εἶναι ὀρθαί, διότι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐλέγετο τίνω ἀλλὰ τείσω ἔτεισα, Τείσανδρος· πρβλ. καὶ Dittenberger Sylloge Γ′ 107, 264 420. G. Meyer[3] 181, 260, Van Herwerden 36 καὶ 66, Blass B′ 552 Fick-Bechtel, Gr. Personennamen σελ. 261-2 κλπ.

Ὁμοίως θὰ ἤρκει ἓν βλέμμα εἰς Meisterh. σελ. 179 ἢ Dittenberger Γ′ σελ. 414, Blass B′ 544, νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι τὸ σωζομένη 501 a, σώζουσι 511 c, διασώζουσιν αὐτ., σώζει 571 c, σώζοντα 522 b καὶ ἀλλαχοῦ δὲν εἶναι ὀρθά, ἀλλὰ τὸ σῴζω σῴζεσθαι κλπ. Ὅτι δὲ καὶ ἡ παράδοσις τῶν Γραμματικῶν ἠπίστατο τὸ σῴζω, δῆλον ἐξ ὧν λέγει καὶ ὁ Ἡρῳδιανὸς B′ 586 «τὸ σώζω χωρὶς τοῦ ι λέγει ὁ Δίδυμος... **ἀλλ' ἡ παράδοσις ἔχει τὸ** ι» καὶ A′ 444 σώζω... **εὕρηται γὰρ ἐν διαιρέσει** σωΐζω ...

Ὁμοίως θὰ ἐδιδάσκετο ὑπὸ τοῦ Meisterh. 240 καὶ Blass A′ 133, B′ 442, ὅτι ἀποθνῄσκω οὐχὶ ἀποθνήσκω, ὅπως γράφει ἐν 46 d, 48 d, 522 e, 526 d, ἐλέγετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν. Τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου ἐξέθηκεν ὁ ἀείμνηστος Johannes Schmidt ἐν τῷ Περιοδικῷ Kuhn Τόμ. ΛΖ′ σελ. 36 κέξ. καὶ 50-1 παραθεὶς καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡρῳδιανοῦ B′ 521 «οἱ δὲ λέγουσι σὺν τῷ ι, ὅτι οἱ Αἰολεῖς θναίσκω καὶ μναίσκω λέγουσι διὰ τῆς αι διφθόγγου ... **ἡ μέντοι παράδοσις ἔχει τὸ** ι.

Ποτιδαίᾳ 28 c γράφει ὁ ἐκδότης, καίτοι αἱ Ἀττικαὶ ἐπιγραφαὶ κανονικῶς τὴν διὰ τοῦ ει γραφὴν τούτου παρέχουσι, πρβλ. Meisterh. 52, Dittenberg. Γ′ 135 καὶ Van Herwerd. 32. Ὁμοίως γράφει υἱέε ὁ ἐκδότης 20 a, καίτοι αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος τοὺς δυϊκοὺς τύπους τούτους παρέχουσι συνῃρημένους εἰς -ει, πρβλ. Meisterh. 138, Dittenb. Γ′ 232, G. Meyer 3, Blass § 126 σημ. 4.

Ἔπειτα παρατηρῶ ὅτι δὲν εἶναι κατὰ πάντα ἀληθὲς τὸ λεγόμενον ὅτι ἡ γραφὴ τῶν λέξεων ἐκανονίσθη ὑπ' αὐτοῦ καθ' ἃ ἐδίδαξαν ἐλλόγιμοι γραμματικοὶ ἐκδόται κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελ-

θούσης ἑκατονταετηρίδος· διότι τὸ πόματα ἀντὶ πώματα τοῦ πίνω ἐν 522 a εἶναι παρὰ τὸ δίδαγμα τοῦ Lobeck ἐν Paralipom 425, πρβλ. καὶ Blass B′ 286. Ὁμοίως ἐξέδωκεν ἑώρακα 35 a, 44 a, καθεωρακέναι 457c, καίτοι ἤδη ὁ Buttmann ἐν σελ. 325 ἐδίδαξεν ὅτι καθ' ἃ ἤδη ὁ Δοβραῖος παρετήρησε μόνον τὸ ἑόρακα ἔχει ὀρθῶς· πρβλ. καὶ Blass B′ 15, ὅστις καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ πολλοῦ Κοβήτου περὶ τῆς ἀντιστοιχίας ἑώρων: ἑόρακα = ἑάλων ἑάλωκα ἀναγράφει. Τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου ἀνεῦρε καὶ ἐδίδαξεν ὁ καθηγητὴς Wackernagel ἐν Περιοδικῷ Kuhn Τόμ. ΚΖ′ σελ. 293-4 (πρβλ. καὶ Ἀθηνᾶς Τόμ. ΙΔ′ σελ. 515-6).

Πρόσθες ὅτι δὲν γράφει μετὰ τοῦ Buttmann § 105 τιμᾷν ἀλλὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους, πεισθέντας τῷ Wolf τιμᾶν 47 a, ἐρωτᾶν 33 b, 50 d, ζῆν 28 e, 536 d, 527 b, 527 e δρᾶν 51 c, ἐρωτᾶν 447 c, 481 b, ἀνερωτᾶν 22 d, ἀγαπᾶν 482 d, ἐᾶν 17 a, 491, κομᾶν 524 r, καταγελᾶν 26 e· μόνον δὲ 43 d γράφει κατ' ἀβλέπτημα καταγελᾷν, ἐν 479 b καθορᾷν καὶ 480 c ἀποδειλιᾷν.

Τὰ εἰρημένα νομίζω ἀρκετά, ἵνα δείξωσι πᾶσιν ὅτι ὁ ἐκδότης ἀτελῶς ἐπιστάμενος τὰ κατὰ τὴν ὀρθογραφίαν δὲν δικαιοῦται νὰ ἀποφαίνηται οὕτω περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ὅσοι μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας κατώρθωσαν νὰ διαλευκάνωσι καὶ ὁρίσωσι πάμπολλα ταύτης.

Γ. Ν. Χ.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Ἀθηνᾶς τ. ΙΗ′ σελ. 42 ἐν ὑποσ. 2 μετὰ τὸ «βιβλίῳ Ε′» θετέον «κεφ. ε′»
» 49 στ. 1: Ἀρέσασθε
» 19: «καὶ»
Ἐν ὑποσημ. 4 στίχῳ 3: ἀποκτιννύντας
» 50 στ. 1 τῆς τελευταίας παραγράφου: Ἐφ' ᾧ
» 51 » 1: ὡς ἡ συνήθεια λέγει, καλλιέργεια
» 53 ἐν τῷ τελευταίῳ τίτλῳ: TEBTUNIS

Σ. Δ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ

Ἐπιγραφὰς ἐκ Κυνουρίας δὲν βλέπει τις συχνάκις ἐν τοῖς σχετικοῖς βιβλίοις. Καὶ τοῦτο οὐδαμῶς εἶναι παράδοξον, ἀφοῦ ἡ ὀρεινὴ μεθόριος τῆς Ἀργείας καὶ Λακωνικῆς χώρα οὔτε πολιτικὴν μεγάλην σπουδαιότητα οὔτε ἱερόν τι περίφημον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἔσχε. Ἐκτὸς τούτου οἱ ἐν τῇ Κυνουρίᾳ τόποι δὲν ἠρευνήθησαν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ὅπερ διακρίνει τις εὐκόλως ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῶν διαφόρων ἐρευνητῶν εἶναι, ὅτι οὗτοι σπεύδουσι διὰ τὴν Σπάρτην ἢ τὸ Ἄργος καὶ ὅτι διὰ τὴν Κυνουρίαν εἶναι μόνον διαβατικοί. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατί ἐπιγραφαὶ πρὸ πολλοῦ εἰς φῶς ἀχθεῖσαι ἢ ἀνέκαθεν φανεραὶ καὶ δυνάμεναι νὰ χρησιμεύσωσιν ὁπωςδήποτε διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν τόπων, ὅπου ὑπάρχουσι, οὐδεμιᾶς προσοχῆς μέχρι τοῦδε ἠξιώθησαν ἢ τοὐλάχιστον δὲν ἐδημοσιεύθησαν. Κατωτέρω ἐπιχειρῶ νὰ δημοσιεύσω τινάς, ὅσας ἀνεκδότους κατὰ τὴν ἐν τῇ Κυνουρίᾳ περιοδείαν μου ἠδυνήθην νὰ συλλέξω(1).

(1) Ἐπιγραφὰς ἀρχαιοτέρας καὶ ἐκ τῆς νοτίου Κυνουρίας ὅρα ἐν IGA, 57 (: Καρίλος ἀνέθηκε τῷ Μαλεάτᾳ. Ἐκ Κοσμᾶ καὶ ἐκ τῆς γονίμου εἰς ἀρχαιότητας θέσεως Παλαιόχωρας προέρχεται τὸ ἀγαλμάτιον τοῦ Ἐθν. Μουσείου, ὅπως ἐβεβαιώθην παρὰ τοῦ εὑρέτου αὐτοῦ), 59 (ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως ὀνομάζεται Σερνιάλι, τό, μεταξὺ τῶν χωρίων Πέρα-Μελάνων καὶ Τυροῦ), 89. Ἔπειτα παρὰ Fränkel ἐκ τῆς μονῆς τῆς Λουκοῦς ἐν IG, IV, 676, 677 (ὑπὸ τοῦ Leake (1806) μόνου παρατηρηθεῖσα δὲν φαίνεται εἰς τὸ ἑξῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ), 678. Εἰς ταύτας δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰς παρὰ τὸ χωρίον Βούρβουρα, κατὰ τὸ ΒΔ ἄκραν τῆς νῦν ἐπαρχίας Κυνουρίας, εὑρεθείσας καὶ ἐν τῇ «Ἀθηνᾷ», 1902 σελ. 11 κ. ἑ. καὶ τῇ «Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι», 1904, σελ. 139 ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθείσας, ἐπειδὴ τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Κυνουρίας ἢ Κυνοσουρίας γῆς ἢ Θυρεάτιδος τὰ ὅρια δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ διαγράψωμεν οὐδ' ἀναγκαῖοε τοῦτο εἶναι ἐν τῷ παρόντι.

Ἐν ταῖς Att. Mitt 1900, 114 ἐγράφη, ὅτι ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Χρίστου Δαμάσκου ἐν Λεωνιδίῳ τῆς Κυνουρίας εὑρέθη λίθινον ἀγγεῖον ἐπιτάφιον μετὰ παραστάσεων καὶ κάλυμμα σαρκοφάγου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς νος Ἀχαρνεὺς Παγχαρίων. Ἀλλὰ τὰ ἀττικὰ ταῦτα πράγματα δὲν ἐφυγαδεύθησαν εἰς Λεωνίδιον οὔτε κατὰ τοὺς ἀρχαίους οὔτε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, οὐδὲ ὁ ὀνομασθεὶς κάτοχός των Χρ. Δαμάσκος εἶναι γνωστὸς ἐκεῖ κάτοικος. Ἡ στήλη τοῦ Ἀχαρνέως Παγχαρίωνος κ.τ.λ. ἀνευρέθη, εἰκάζομεν, εἰς τὴν παλαιὰν αὐτοῦ πατρίδα, τὸ καθ' ἡμᾶς Μενίδιον, εὔκολον δὲ εἶναι νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ σύγχυσις, εἰς ἣν περιέπεσεν ὁ πρῶτος ἀναγράψας τὴν εἴδησιν ἐν τῷ

Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Λουκοῦς, τῷ γνωστοτάτῳ ἀρχαιολογικῶς τῆς περιφερείας τόπῳ καὶ διὰ τὰ ὑπάρχοντα ἐρείπια καὶ τὸν ἱκανῶς μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἐντεῦθεν προερχομένων γλυπτικῶν ἔργων (1), εὕρηνται δύο ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαί, σπουδαιόταται, ὡς κατωτέρω θὰ δειχθῇ, διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου.

Ἡ πρώτη τούτων (εἰκ. 1) εὑρίσκεται ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἀπὸ χρόνων ἀγνώστων εἰς τοὺς ἄλλως φιλαρχαίους καὶ φιλοξένους μοναχούς, προέρχεται ὅμως πάντως ἐκ τοῦ περὶ τὴν μονὴν ἀρχαίου τόπου. Εἶναι κεχαραγμένη ἐπὶ πλατείας ταινίας, ἥτις ἐπέστεφεν ὡς ἐπιστύλιον τὴν ἄνω πλευρὰν ἀναγλύφου τινός. Ὅτι πρόκειται περὶ τῆς

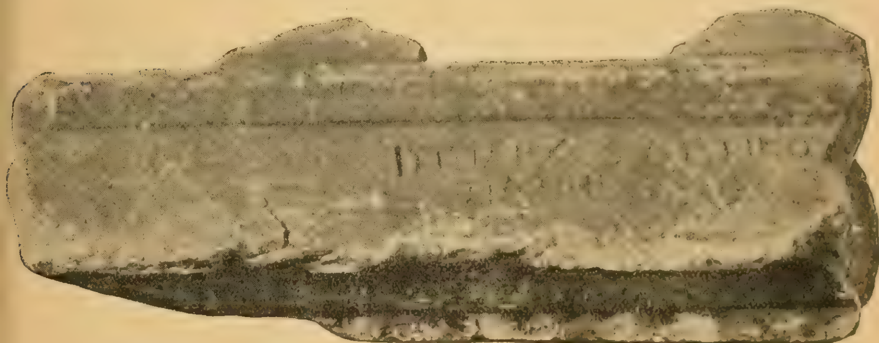

Εἰκὼν 1.

ἄνω πλευρᾶς, πείθεταί τις ἀποβλέπων εἰς τὰ ὑπεράνω ἐξογκώματα τὰ εἰκονίζοντα τοὺς ὀρθοκεράμους τοῦ κατὰ μῆκος παριστωμένου ναοειδοῦς κτιρίου. Τὸ τεμάχιον εἶναι ἐκ μαρμάρου τῶν Δολιανῶν.

«Ἄστει» τῆς 16 Νοεμβρίου 1899, ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν ὀνομάτων Μενιδίου καὶ Λεωνιδίου. Τῷ ὄντι ἐν IG, II³, 1918 ἀναγινώσκεται ἡ ἐκ Μενιδίου ἐπιγραφὴ Εὐθύδημος Παγχαρίωνος Ἀχαρνεὺς Παγχαρίων Εὐκλέους Ἀχαρνεὺς Τιμαγόρα. Ἴσως λοιπὸν ταύτης τμῆμα εἶναι ἡ ἐν Λεωνιδίῳ δῆθεν ἀνευρεθεῖσα. Τοὐλάχιστον βέβαιον εἶναι, ὅτι ἐν Λεωνιδίῳ οὐδεμία κατὰ τὸ 1899 εὑρέθη ἐπιγραφή.

Εἶχον γράψει τὰ ἀνωτέρω, ὅτε κατ' εὐμενῆ ἀνακοίνωσιν τοῦ σεβαστοῦ μοι καθηγητοῦ κ. Γ. Χατζιδάκι ἔμαθον, ὅτι οἰκογένεια Δαμάσκου ὑπάρχει ἐν Μενιδίῳ τῆς Ἀττικῆς. Μετὰ ταῦτα ἡ ἀνωτέρω ὡς εἰκασία ἐξενεχθεῖσα γνώμη ἀποβαίνει ἐντελῶς βεβαία.

(1) Ἡ νεωτάτη λεπτομερὴς μνεία τοῦ ἐρειπιῶνος τῆς Λουκοῦς καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἔργων εὕρηται παρὰ Schrader, Berliner Winckelmannsprogramm, 1900, σελ. 2-7.

ὑλικοῦ συχνοτάτου ἐν Λουκοῦ, καὶ ἀποκεκρουμένον ἀμφοτέρωθεν καὶ ὄπισθεν ἔχει τὰς ἑξῆς διαστάσεις: μῆκος 0,10, ὕψος τῆς ταινίας, ὅπου τὰ γράμματα, μετὰ τῶν ἀμφοτέρωθεν κανόνων 0.09, πλάτος μέγιστον σωζόμενον τῆς ὄπισθεν τῶν ὀρθοκεράμων ἐπιφανείας 0.20 καὶ πλάτος τῆς κάτω παραλλήλου πρὸς ταύτην ἐπιφανείας 0,10. Εἶναι ἄξιον τοῦ κόπου νὰ ἐξετάσῃ τις ἐπιμελῶς τὰς διαστάσεις ταύτας καὶ πρὸ πάντων τὰς δύο τελευταίας, δι' ὧν θὰ πεισθῇ, ὅτι τὸ περισωθὲν τεμάχιον εἶναι μικρὸν μέρος τοῦ ἐπιστεγάσματος σχετικῶς εὐμεγέθους ἀναγλύφου, ὅτι ἑπομένως ἐπ' αὐτοῦ θὰ παρίσταντο πλείονα τοῦ ἑνὸς πρόσωπα καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου θὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαί. Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν τὴν ὑπάρχουσαν. Σαφῶς ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς:

Ιππαρχος Αττικο(υ)
πατηρ

Τοῦ Υ δὲν διεσώθη εἰμὴ ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ κεραία. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ Υ τοῦτο οὐδεμία ἐγχωρεῖ ἀμφιβολία, ἴσως ὅμως διστάσῃ τις νά δεχθῇ ἕνεκα τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ καταστροφῆς τῆς συνεχείας τῆς ἐπιγραφῆς, ἂν ἡ λέξις πατὴρ τῆς β' σειρᾶς πρέπῃ νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Ἵππαρχον ἢ μή. Ὁ δισταγμὸς αἴρεται εὐθὺς ὡς ἀπίδωμεν εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἔχει γραφῆ ἡ β' σειρά. Ἐὰν δηλ. ἡ λέξις πατὴρ ἀνῆκεν εἰς ἄλλον τινὰ πρὸς τὰ δεξιὰ περαιτέρω ὀνομαζόμενον ἡ θέσις αὐτῆς ἔδει ἢ νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε κατὰ τὴν στοιχηδὸν γραφὴν τὸ ἀρχικὸν Π νὰ χαραχθῇ περίπου ὑπὸ τὸ Ι τῆς α' σειρᾶς, ἢ ἐν χώρῳ πολὺ μᾶλλον, ἢ νῦν, πρὸς τὰ δεξιὰ κειμένῳ καὶ διὰ τὴν συμμετρίαν καὶ ἵνα φαίνηται ἡ ὑπάρχουσα σχέσις. Ἐπίσης παρὰ πᾶσαν συνήθειαν εἶναι τὸ νὰ δεχθῇ τις, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς ὑπῆρχεν ἐν τῇ β' σειρᾷ μετά τινα διακοπὴν περαιτέρω πρὸς τὰ δεξιὰ κεχαραγμένον. Κατὰ ταῦτα ἀναμφισβήτητον καθ' ἡμᾶς εἶναι, ὅτι αἱ ἐπὶ τοῦ τεμαχίου ἀναγινωσκόμεναι τρεῖς λέξεις συνανήκουσι καὶ ὅτι ἑπομένως ἐνταῦθα σημειοῦται ὁ Ἵππαρχος ὡς πατὴρ τοῦ Ἀττικοῦ. Τῷ ὄντι ὁ Ἵππαρχος εἶναι γνωστὸς ὡς πατὴρ τοῦ Ἀττικοῦ καὶ πάππος τοῦ σοφιστοῦ Ἡρώδου, ὡς ὁ Φιλόστρατος, ἡ κυρία καὶ ἱκανῶς ἄφθονος πηγὴ τῶν περὶ τῆς περιφήμου ταύτης οἰκογενείας γνώσεων ἡμῶν,

μαρτυρεῖ. Ἐν Βίοις Σοφιστῶν, 547 (Kayser) ἀναγινώσκει τις: ὁ μὲν γὰρ πάππος αὐτοῦ Ἵππαρχος ἐδημεύθη τὴν οὐσίαν ἐπὶ τυραννικαῖς αἰτίαις, ἃς Ἀθηναῖοι μὲν οὐκ ἐπῆγον, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ οὐκ ἠγνόησεν, Ἀττικὸν δὲ τὸν μὲν ἐκείνου παῖδα, Ἡρώδου δὲ πατέρα οὐ περιεῖδεν ἡ Τύχη πένητα ἐκ πλουσίου γενόμενον κ.τ.λ. (Ἕπεται ἡ περὶ τῆς εὑρέσεως τοῦ θησαυροῦ γνωστὴ διήγησις). Τὸν πάππον λοιπὸν τοῦ Ἡρώδου Ἵππαρχον ἔχομεν ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένον κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε πάντως ἐπὶ τοῦ ἀπολεσθέντος ἀναγλύφου θὰ ὑπῆρχεν κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἡ εἰκών του αὐτή.

Ἄλλοθεν δὲν γνωρίζομέν τι περὶ τοῦ Ἱππάρχου εἰμὴ ὅτι ἐν νόμῳ τοῦ Ἀδριανοῦ, IG, III[1], 38, μνημονεύονται τὰ Ἱππάρχου χωρία, τὰ πραθέντα ὑπὸ τοῦ φίσκου, αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου ὡς δημευθέντα ἀναφερόμενα. Ἔπειτα ἔν τινι ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ τῆς Ἐλευσῖνος (Ἀρχ. Ἐφημερίς, 1894, σ. 206 ἀρ. 30) ἀνεγνώρισεν ὁ Dittenberger (Sylloge, 394) τὸν αὐτὸν Ἵππαρχον. Ἐνταῦθα ὁ Τιβέριος Κλαύδιος Ἡρῴδου (υἱὸς) Ἵππαρχος Μαραθώνιος εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα Κλαυδίαν Ἀλκίαν, ἀλλ' ἡ αὐτὴ βάσις ἐχρησιμοποιήθη κατόπιν, ἵνα φέρῃ ἄγαλμα παριστῶν τὸν νεαρὸν Ἡρῴδην, ὡς τοῦτο διδάσκει ἡ ἐν ἄλλῃ πλευρᾷ τοῦ λίθου ἐπιγραφὴ (Sylloge, 395). Τὴν ἐπισυμβᾶσαν καθαίρεσιν τοῦ μνημείου τούτου τοῦ Ἱππάρχου ἑρμηνεύει ὁ Dittenberger συμφώνως πρὸς τὴν παρὰ Φιλοστράτῳ παράδοσιν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος γενομένης καταδίκης αὐτοῦ. Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς σοφὸς (Hermes XIII, Familie des Herodes Attikus 5. 86) ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι ὁ λόγος τῆς ἀπουσίας μνημείων καὶ ἐπιγραφῶν σχετιζομένων πρὸς τὸν Ἵππαρχον, ὅστις ἐξ ἅπαντος ὑπῆρξεν ἀρκούντως ἐπιφανὴς καὶ πλούσιος, ὥστε νὰ κατηγορηθῇ ἐπὶ τυραννικαῖς αἰτίαις, εἶναι ἡ γενομένη καταδίκη, μεθ' ἣν ἐκτὸς τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας ἐπηκολούθησε καὶ ἡ καταστροφὴ πάντων τῶν σχετικῶν μνημείων. Ἐντεῦθεν δύναταί τις νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τῆς Λουκοῦς ἐν τῇ Θυρεάτιδι εἶναι ἐπιτάφιον τοῦ Ἱππάρχου ἀποθανόντος οὕτω μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ὅθεν μετὰ τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας πιθανῶς καὶ ἐφυγαδεύθη. Ὅμως ἡ γνώμη αὕτη, ἐξ ἧς βεβαίας οὔσης θὰ

ἐμανθάνομεν νέον τι περὶ τοῦ Ἱππάρχου μὴ διασωθὲν ἐν τῇ βιβλιογραφικῇ παραδόσει, δὲν δύναται ὡς ἀσφαλὴς νὰ θεωρηθῇ.

Διότι καὶ ἂν τὸν ὅλως ἀσυνήθη τύπον τῆς ὑποτιθεμένης ἐπιταφίου ταύτης ἐπιγραφῆς θελήσωμεν νὰ δικαιολογήσωμεν διὰ τούτου, ὅτι ἐν τῇ Θυρεάτιδι ὁ φυγὰς Ἵππαρχος δὲν ἦτο τόσον ἐπιφανὴς ὅσον ὁ πλούσιος καὶ μεγαλόδωρος υἱὸς αὐτοῦ Ἀττικὸς καὶ τούτου ἕνεκα ὁ πατὴρ ὀνομάζεται διὰ τοῦ υἱοῦ (1), ὅμως προκύπτουσι καὶ ἄλλαι δυσκολίαι.

Ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη ἡ εἰς ἡμᾶς διασωθεῖσα ἐπιγραφὴ κατέχει μικρὸν μέρος τοῦ σχετικῶς πολὺ μακροῦ ἐπιστυλίου τοῦ ἀναγλύφου καὶ τούτου ἕνεκα ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ λέξις πατηρ ἔχει γραφῇ κάτωθεν τῆς α΄ σειρᾶς πειθόμεθα, ὅτι ἐξ ἅπαντος ἐπὶ τοῦ ἀποκρουσθέντος μείζονος μέρους τοῦ ἐπιστυλίου ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαί. Ἀλλὰ τὸ νὰ δεχθῶμεν περισσότερα μέλη τῆς αὐτῆς μεγάλης οἰκογενείας ἀποθανόντα καὶ ταφέντα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς Θυρεάτιδος ἀποβαίνει λίαν τολμηρὸν καὶ ἀστήρικτον. Διὰ ταῦτα ἃς ἴδωμεν, μήπως ἐνταῦθα ἔχωμεν ἀνάγλυφον ἀναθηματικόν, ἀφιερωθὲν εἴς τι ἐκεῖ ὑπάρχον ἱερὸν ὑπὸ τοῦ σοφιστοῦ Ἡρῴδου αὐτοῦ τούτου, ὅστις πολλάκις εἰκόνας τῶν οἰκείων αὐτοῦ καὶ φίλων μάλιστα μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν ἐν διαφόροις τόποις ἀνέστησεν. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης ἔχομεν πολλὰ τὰ συνηγοροῦντα. Ἐν πρώτοις ὁ ὁπωσδήποτε ἀρχαΐζων χαρακτὴρ τῶν γραμμάτων (τὸ Α μετ' οὐχὶ τεθλασμένης ἐγκαρσίου γραμμῆς, ἡ ἔλλειψις τῶν ἀκρεμόνων) προσαρμόζεται ὡς ἄριστα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη κατὰ παραγγελίαν τοῦ γνωστοῦ ἀρχαΐστοῦ Ἡρῴδου (2). Ἔπειτα ὁ τρόπος

(1) Ὡς γνωστὸν ὁ ἀποθανὼν ἀναγράφεται ὡς υἱὸς τοῦ δεῖνος ἢ ἐπὶ τῶν γυναικῶν ὡς θυγάτηρ ἢ γυνὴ τοῦ δεῖνος. Ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσιν ὀλίγαι ἀλλ' ἔχουσι φανερὸν τὸν λόγον. Οὕτω π. χ. ἐν IG, III², 2746 ἀναγινώσκομεν: Μάνης Ἀνθούσης ἀνὴρ Μιλήσιος, ὅπου ὁ ξένος Μιλήσιος ὀνομάζεται διὰ τῆς ἐπιφανεστέρας, ὡς Ἀθηναίας, συζύγου αὐτοῦ Ἀνθούσης. Ὁμοίως ἐν IG, II³, 1744, III², 1636, 2189 ἔχομεν γυναῖκα ὀνομαζομένην μητέρα τοῦ δεῖνος καὶ ἐν IG, II³, 4003, 2379 ἀδελφήν, ἐπειδὴ προδήλως ὁ υἱὸς ἢ ἀδελφὸς ἦτο ἐπιφανέστερος. Ἐξ ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν ἓν μόνον γνωρίζω παράδειγμα τὸ ἑξῆς: IG, III¹, 685: (ἐπὶ βάσεως) Οὔλπιον Αεῦρον τὸν Εὐβιότου πατέρα. Φ λα(ουίαν) τὴν Εὐβιότου μητέρα.

(2) Περὶ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ἐν τῇ γραφῇ τοῦ ἀρξαμένου κατὰ τὴν ἀδριάνειον ἐποχὴν καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀσκηθέντος ἴδε Larfeld, Handbuch der *Griechischen Epigraphik* II, 490.

τῆς ἀναγραφῆς τοῦ τιμωμένου κατ' ὀνομαστικὴν μετὰ τοῦ διορισμοῦ τῆς ὑπαρχούσης συγγενικῆς σχέσεως ἰδιάζει εἴς τινα τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου ἱδρυθέντων μνημείων. Οὕτω π. χ. ἐπὶ βάσεως, ἐφ' ἧς βεβαίως θὰ ὑπῆρχε εἰκὼν τῆς Ῥηγίλλης, ἐκ Κηφισιᾶς, ἐν IG, III², 1417, ἀναγινώσκομεν: Ἀππία Ἀννία Ῥήγιλλα, Ἡρώδου γυνή, τὸ φῶς τῆς οἰκίας, μεθ' ὃ ἀκολουθεῖ ἐπιγραφὴ ὡρισμένως ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου αὐτοῦ συντεθεῖσα, ὡς κατωτέρω θὰ λεχθῇ. Τὴν αὐτὴν περὶ Ῥηγίλλης μνείαν αὐτολεξεὶ βλέπει τις καὶ ἐπὶ ἐπιγραφῆς ἐκ τοῦ Τριοπίου (IG, XIV, 1301). Τέλος, ὅπερ ἐνισχύει ἡμᾶς μᾶλ-

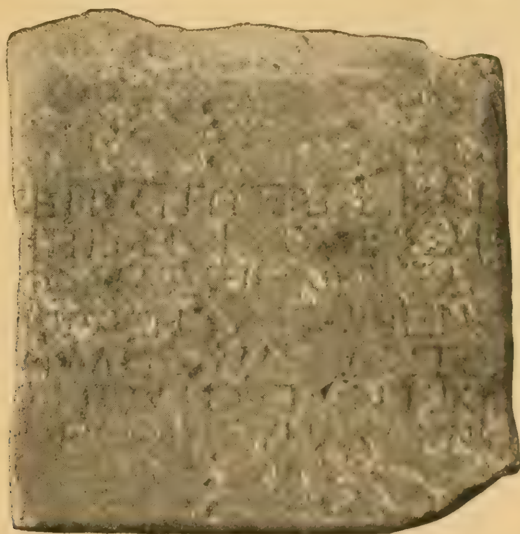

Εἰκὼν 2.

λον ἐν τῇ ἐκτεθείσῃ γνώμῃ, εἶναι ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ ἐκ Λουκοῦς ἐνεπιγράφῳ λίθῳ, εἰς οὗ τὴν ἐξέτασιν μεταβαίνομεν, κατέχομεν ἀναμφισβήτητον τεκμήριον, ὅτι ἐν τῷ ἡμετέρῳ τόπῳ εἶχεν ἱδρύσει Ἡρῴδης ὁ Ἀττικοῦ εἰκόνας ἢ μνημεῖά τινων ἐκ τῶν ἑαυτοῦ οἰκείων.

Ὁ λίθος, ἐφ' οὗ ἡ δευτέρα ἐκ Λουκοῦς ἐπιγραφή (εἰκ. 2), ἐπίσης μάρμαρον τῶν Δολιανῶν, ἀποκεκρουμένος πανταχόθεν πλὴν τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ κάτω πλευρᾶς, πλάτους 0,15 καὶ ὕψους 0,16, εὑρέθη κατὰ τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τοῦ Ἡγουμένου Θεοκλήτου τῷ 1889 ἐντετειχισμένος ἔν τινι παλαιῷ ἀσβεστοκτίστῳ τοιχαρίῳ ὄπισθεν τῆς

κόγχης τῆς ἐκκλησίας. Ὁ λίθος ἔχει θραυσθῆ καὶ ὄπισθεν, ὥστε ἐν τῷ παρόντι νὰ σῴζῃ πάχος μόνον 0,03 - 0,04. Ἀρχικῶς τὸ πάχος τοῦ λίθου ἦτο μεγαλύτερον, ὡς τοῦτο ἐκ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ μετὰ τῆς σῳζομένης ἐνεπιγράφου ἐπιφανείας γωνίαν ἀποτελούσης πλευρᾶς φανεροῦται. Διότι ἡ πλευρὰ αὕτη εἶναι λεία καὶ δεικνύει ἀμυδροὺς ἀλλ' ἀναμφιβόλους χαρακτῆρας γραμμάτων μαρτυροῦντας οὕτω, ὅτι ὁ λίθος ἀρχικῶς θὰ ἦτο τετράγωνος στήλη, ὡς κορμὸς ἑρμοῦ, ἐπιγεγραμμένος κατὰ τὰς δύο τοὐλάχιστον πλευράς. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὁ λίθος ἔχει σχεδὸν καθέτως ἀποκρουσθῆ, ὡς δὲ κατωτέρω ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐπιγραφῆς θὰ δειχθῇ, τὸ ἀποκοπὲν τεμάχιον δὲν ἦτο μέγα, ἐπειδὴ ἐξ ἑκάστης σειρᾶς μόνον δύο γράμματα ἐλλείπουσιν. Κατὰ ταῦτα τὸ ἀρχικὸν πλάτος τῆς μᾶλλον σῳζομένης πλευρᾶς δὲν θὰ ἦτο ἀνώτερον τῶν 0,18.

Ἐπειδή, ὡς εἴρηται, ἐλλείπουσιν ἀφ' ἑκάστης σειρᾶς γράμματα καὶ τὰ σῳζόμενα ὄχι ὀλίγον ἀσαφῆ καὶ ἀμυδρὰ εἶναι, ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς ὑπῆρξε δι' ἐμὲ σφόδρα δυσχερής, ἂν καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ πολλάκις ἐπέστησα πρὸς τοῦτο τὴν προσοχήν μου. Ἂν δ' ἐπὶ τέλους ἠδυνήθην νὰ συλλάβω τὸν νοῦν τῶν γραμμάτων τούτων καὶ ἀναγνώσω ἄνευ οὐδενὸς ἐνδοιασμοῦ τὴν ἐπιγραφήν, τοῦτο ὀφείλω εἰς τὴν ἑξῆς ἀγαθὴν τύχην. Ὅτε ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἀνωτέρω ἐξετασθείσης ἐπιγραφῆς τοῦ Ἱππάρχου τοῦ πάππου τοῦ Ἡρῴδου ἀνεγίνωσκον ἐπιγραφὰς σχετικὰς πρὸς τὸν σοφιστήν, εὗρον καί τινα, ἧς αἱ τελευταῖαι λέξεις ἀνεκάλουν εἰς τὴν μνήμην μου ὁμοίας ὑπαρχούσας ἐπὶ τοῦ λίθου τῆς Λουκοῦς. Τοῦτο ὑπώπτευσα κατ' ἀρχάς, ὅτι θὰ ἦτο ἀσήμαντος σύμπτωσις, ἀλλὰ μετὰ βραχεῖαν παραβολὴν εὕρισκον, ὅτι τῷ ὄντι αἱ δύο ἐπιγραφαὶ γράμμα πρὸς γράμμα ἀκριβῶς συνέπιπτον. Ἰδοὺ τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς ὁλόκληρον (1), ἧς τὸ τελευταῖον μέρος εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ ἡμετέρου λίθου κείμενον: IG, III², 1418:

ἥρως Πολυδευκίων
ταῖσδέ ποτ' ἐν τριόδοις σὺν σοὶ ἐπεστρεφόμην. Πρὸς θεῶν καὶ ἡρώων, ὅστις εἶ ὁ ἔχων τὸν χῶρον, μήποτε με-

(1) Ἐπαναλαμβάνομεν ἐνταῦθα τὴν μακρὰν ταύτην ἐπιγραφήν, ἐπειδὴ καὶ ἄλλως θὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν κατωτέρω.

τακεινήσῃς τούτων τι καὶ τὰς τούτων τῶν ἀγαλμάτων εἰκόνας καὶ τιμὰς ὅστις ἢ καθέλοι ἢ μετακεινοίη. τούτῳ μήτε γῆν καρπὸν φέρειν μήτε θάλασσαν πλωτὴν εἶναι, κακῶς τε ἀπολέσθαι αὐτοὺς καὶ γένος. ὅστις δὲ κατὰ χώραν φυλάττοι καὶ τιμῶν τὰ εἰωθότα καὶ αὔξων διαμένοι πολλὰ καὶ ἀγαθὰ εἶναι τούτῳ καὶ αὐτῷ καὶ ἐκγόνοις· λυμήνασθοι δὲ μηδὲ λωβήσασθαι μηδὲν ἢ ἀποκροῦσαι ἢ συνθραῦσαι ἢ συγχέαι τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σχήματος· εἰ δέ τις οὕτω ποιήσει, ἡ αὐτὴ καὶ ἐπὶ τούτοις ἀρά.

ἀλλ' ἐᾶν τά τε ἐπιθέματα τῶν μορφῶν ἀσινῆ καὶ ἀκέραια καὶ τὰ ὑποστήματα, τὰς βάσεις, ὡς ἐποιήθησαν καί ἐπὶ πρώτῳ γε καὶ ἐπὶ πρώτοις ὅστις ἢ προστάξειεν ἑτέρῳ ἢ γνώμης ἄρξειεν ἢ γνώμῃ συμβάλοιτο περὶ τοῦ τούτων τι κεινηθῆναι ἢ συγχυθῆναι.

Παραθέτομεν εἶτα τὰ σαφῶς ἀναγινωσκόμενα ἐπὶ τοῦ ἐκ Λουκοῦς λίθου γράμματα:

.επ.πρωτωγεκ.ι
ιπρωτοιςοστιςη
οσταξειενετερω
νω.ηςαρξειεν.
ωμη.υμ.αλοιτο
ριτουτουτωντικ..
θηναιησυνχυθηνα.

Εἶναι πρόδηλον, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ πρέπει νὰ συμπληρωθῇ συμφώνως πρὸς τὸ τελευταῖον μέρος τῆς ἀνωτέρω γραφείσης ὡς ἑξῆς:

(καὶ) ἐπ(ὶ) πρώτῳ γε κ(α)ὶ
(ἐπ)ὶ πρώτοις ὅστις ἢ
(πρ)οστάξειεν ἑτέρῳ
(ἢ γ)νώ(μ)ης ἄρξειεν ἢ
(γν)ώμῃ (σ)υμ(β)άλοιτο
(πε)ρὶ τοῦ τούτων τι κ(ει)
(νη)θῆναι ἢ συνχυθῆνα(ι)

Γράμματα, ἅτινα ἐντελῶς ἐλλείπουσιν, εἶναι ἀνὰ δύο, εἰς ἑκάστην σειρὰν κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, ὅπου τὸ μάρμαρον ἀπεκόπη ὅλως τυχαίως ἀλλ' ἐντελῶς καθέτως, ἐπειδὴ ἐνταῦθα, ὡς φαίνεται, ἐχωρίζοντο δύο διαφόρου σχηματισμοῦ στρώματα τοῦ λίθου. Ὅτι δὲ τὰ ἀποκρουσθέντα γράμματα ἀνῆκον εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν σειρῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ οὐχὶ εἰς τὸ τέλος αὐτῶν, φανεροῦται ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ δεξιόθεν πλευρὰ τοῦ λίθου εἶναι ἀκεραία δεικνύουσα γράμματα καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς ἀναμφισβητήτως: Πρὸ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς α΄ σειρᾶς Ε ὑπάρχει καὶ χῶρος δι' ἓν γράμμα καὶ ἴχνος τι δυνάμενον νὰ ἀνήκῃ εἰς Ι, τοῦτο δὲ ἀρκεῖ, ἵνα πεισθῶμεν, ὅτι πρέπει νὰ συμπληρώσωμεν ΚΑΙ. Ἀλλὰ τὸ ΚΑΙ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶχε γραφῇ ἀλλοῦ που ἢ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς α΄ σειρᾶς.

Ἀλλὰ τίς εἶναι ἡ ἐπιγραφή, ἧς ἀκριβὴς ἐπανάληψις εἶναι ἡ ἐν τῷ τελευταίῳ μόνον μέρει διατηρηθεῖσα ἐκ Λουκοῦς ἐπιγραφή; Αὕτη εἶναι τῶν πολλῶν γνωστῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὸν Ἡρώδην καὶ περιέχουσιν ἀρὰς κατὰ τῶν ἐπιχειρησόντων νὰ καταστρέψωσί τι ἐκ τῶν ἱερῶν, ἀγαλμάτων ἢ οἱωνδήποτε εἰκόνων, ἃς ὁ ἀπαρηγόρητος διὰ τὸν πρόωρον θάνατον πολλῶν ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῦ καὶ φίλων μαθητῶν σοφιστὴς πρὸς τιμὴν καὶ ἀνάμνησιν αὐτῶν ἵδρυσεν (Φιλόστρατος, 558). Ἐν IG, III², 1417-1422 ἔχουσι καταγραφῇ ἓξ ἐν ὅλῳ ὅμοιαι ἐπιγραφαί. Πρὸς ταύταις δέον νὰ προστεθῶσι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Καστόρχη ἐν Ἀθηναίῳ, τομ. 10, σελ. 538, ἐκ Μαραθῶνος, δημοσιευθεῖσα ὡς καὶ δύο ἄλλα μικρὰ τεμάχια παρὰ Κουμανούδῃ, Ἐπιγρ. Ἐπιτυμ., 2565 (ἐκ Προβαλίνθου) καὶ 2566 (ἐκ Ῥαμνοῦντος). Ἄλλη δέ τις ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου ἀνακειμένη μέλλει προσεχῶς νὰ δημοσιευθῇ ὑπὸ τοῦ κ. A. Wilhelm Πᾶσαι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται δὲν περιέχουσιν ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῶν ἀρῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη. Τινὲς ἀποτελοῦνται μόνον ἐκ τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ἐδαφίων, εἰς ἃ διαιροῦνται αἱ πλήρεις ἐπιγραφαί Πρὸς κατανόησιν τοῦ β΄ ἐδαφίου, ἂν συμβαίνῃ, ὅπως ἐν τῷ λίθῳ τῆς Λουκοῦς, τοῦτο μόνον νὰ ἔχῃ περισωθῆ, εἶναι ἀνάγκη νά ἔχῃ τις ὑπ' ὄψει τὸ α΄ μέρος. Τοῦτο δὲ εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῆς πλήρους ἐπιγραφῆς.

Εἶναι φανερὰ ἡ διαίρεσις τοῦ ὅλου λόγου εἰς διάφορα μέρη. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκφέρονται ἀραὶ κατ' ἐκείνου, ὅστις ἐντελῶς θέλει κατα-

στρέψει ἢ μετακινήσει ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς των θέσεως τὰς εἰκόνας τῶν ἀγαλμάτων. Ἕπονται εὐλογίαι καὶ εὐχαὶ ὑπὲρ τοῦ τιμῶντος τὰς εἰκόνας ταύτας. Εἶτα ἀραὶ κατ' ἐκείνων, οἵτινες μέρος μόνον ἤθελον βλάψει ἢ ἄλλως πως ἤθελον ταράξει καὶ τέλος ἐπιβεβαιοῦνται αἱ αὐταὶ ἀραὶ καὶ διὰ τοὺς προστάξοντας ἄλλους ἢ ὁπωσδήποτε διὰ τῆς γνώμης αὐτῶν συντελέσοντας εἰς τὴν τῶν μνημείων καταστροφήν. Ἡ διαίρεσις αὕτη εἶχε διαφύγει τὴν προσοχὴν τοῦ Boeckh (CIG, 990) καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσα ἑρμηνεία τοῦ τελευταίου μέρους δὲν εἶναι ἡ ὀρθή. Συνετέλεσε καὶ ἡ κακὴ γραφὴ καὶ ἐν πρώτῳ ἀντὶ τοῦ καὶ ἐπὶ πρώτῳ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεκατεστάθη μὲν νῦν ἡ ὀρθὴ γραφὴ καὶ ἐνταῦθα (IG, III², 1418), ἐκ τῶν ἄλλων ὁμοίων ἐπιγραφῶν, δὲν ἐγράφη ὅμως εἰσέτι ἡ ὀρθὴ ἑρμηνεία, καθόσον ἠδυνήθην νὰ ἴδω, σημειώνω ταύτην ἐνταῦθα. Κατ' αὐτὴν τὸ καὶ ἐπὶ πρώτῳ δέον ἐξάπαντος νὰ συναφθῇ πρὸς τὸ ἀνωτέρω: ἡ αὐτὴ καὶ ἐπὶ τούτοις ἀρά. Θὰ ἑρμηνεύσωμεν λοιπὸν οὕτω: καὶ διὰ τὸν πρῶτον βέβαια καὶ διὰ τοὺς πρώτους ἂς εἶναι ἡ κατάρα, ὅστις (οἵτινες) ἢ ἄλλον θέλει προστάξει ἢ τὴν ἰδέαν πρῶτος θὰ συλλάβῃ ἢ διὰ τῆς γνώμης του θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν μετακίνησιν ἢ σύγχυσιν τῶν μνημείων τούτων (1).

Ἤδη πρὸ πολλοῦ (2) ἔχει ἀναγνωρισθῆ, ὅτι τὸ κείμενον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων μετὰ τῶν ἀρῶν ἔχει συνταχθῆ ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου αὐτοῦ καὶ ὅτι ἐν τούτῳ ἔχομεν τὸ μόνον σῳζόμενον αὐθεντικὸν ἔργον τοῦ περιωνύμου σοφιστοῦ. Πράγματι πᾶσαι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἀντιγράφουσι πιστότατα τὸ αὐτὸ κείμενον, ἄνευ οὐδεμιᾶς παραλλαγῆς καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ὀρθογραφίας (κΕΙνῶ. Ἀπουσία τοῦ τελικοῦ Ι ἐν ταῖς δοτικαῖς). Προσέτι ἐν ταῖς πλείσταις τούτων τηρεῖται καὶ ὁ αὐτὸς

(1) Παρὰ Boeckh εὕρηται ἡ ἑξῆς ἑρμηνεία: Locus sic intelligendus: Et eo, quod primum (tit. a) dictum est, et iisdem conditionibus tenetor, qui aut alio mandaverit... Ac videndum ne illud καὶ ἐν πρώτῳ γε καὶ ἐπὶ πρώτοις solemnis fuerit formula. Εἶναι παράδοξον, ὅτι ὁ τὴν ἤδη ἀπηρχαιωμένην ἀλλ' ὡραίαν διατριβὴν περὶ Ἡρῴδου τοῦ Ἀττικοῦ γράψας Paul Vidal La-blache (Herode Atticus, 1872) ἐν σελ. 55 δίδει τὴν ὀρθὴν ἑρμηνείαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἑξῆς: et que les maledictions ci-dessus prononcées atteignent celui, qui donnera ordre, ou, qui conseillera..., ὅμως ἐν ὑποσημειώσει τῆς αὐτῆς σελίδος ὁ αὐτὸς σημειώνει, ὅτι ἐν τῇ ἀνωτέρω ἑρμηνείᾳ ἀκολουθεῖ τὸν Boeckh!

(2) Ἴδε P. La-blache, Herode Atticus σελ. 53.

αὐστηρὸς χαρακτὴρ τῶν γραμμάτων ὁ μετρίως ἀρχαΐζων καὶ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν Γ′ ἢ Β′ π. Χ. αἰῶνα ἀνήκων. Ὡς πρὸς πάντα ταῦτα ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ οὐδαμῶς διαφέρει τῶν λοιπῶν. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐνταῦθα τὸ τελευταῖον ἐδάφιον ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ καὶ ἐπὶ πρώτω, ἐν ᾧ ἐπὶ πασῶν τῶν ἄλλων (1) ἀπὸ τοῦ ἀλλ' ἐᾶν τὰ ἐπιθέματα. Τούτου δὲν εὑρίσκομεν τὸν λόγον, ἀλλ' ἡ ῥηθεῖσα διαφορὰ ἀμοιρεῖ σπουδαιότητος ἱκανῆς νὰ ἐγείρῃ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι ἡ ἐκ Θυρεάτιδος ἐπιγραφὴ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἡρῴδην.

Ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως ἡ ἐπιγραφὴ τῆς Λουκοῦς εἶναι ἡ μόνη, ἥτις εὑρέθη ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐν ᾧ πᾶσαι αἱ ἄλλαι δέκα τὸν ἀριθμὸν ἔχουσιν εὑρεθῇ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ κυρίως ἐν Κηφισιᾷ καὶ Μαραθῶνι (2). Ἡ ἐξαιρετικὴ αὕτη θέσις τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην αὐτῆς σπουδαιότητα καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπον, ὅπου εὑρέθη, καὶ σχετικῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἡρῴδου. Ἐπειδὴ ὅτι εὑρέθησαν αἱ μετὰ τῶν ἀρῶν ἐπιγραφαὶ πρὸ πάντων ἐν Κηφισιᾷ καὶ Μαραθῶνι οὐδαμῶς εἶναι τυχαῖον. Ἐν τοῖς τόποις τούτοις εἶχε κτήματα ὁ Ἡρῴδης προφανῶς πολὺ ἐκτεταμένα, ὅπου κατ' ἐξοχὴν καὶ μετ' εὐχαριστήσεως διέτριβεν. «Διῃτᾶτο δὲ ὁ Ἡρῴδης περὶ τοὺς φιλτάτους αὐτῷ δήμους Μαραθῶνα καὶ Κηφισιὰν» (Φιλόστρ. 562). Περὶ δὲ τῶν εἰκόνων τῶν τριῶν φιλτάτων αὐτῷ μαθητῶν καὶ ἀπελευθέρων, τοῦ Πολυδεύκους, τοῦ Μέμνονος καὶ τοῦ Ἀχιλλέως (3),

(1) Ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Καστόρχη δημοσιευθείσης οὐδεμία ὑπάρχει διαίρεσις εἰς ἐδάφια.

(2) Ἐκ τῶν 10 πέντε μὲν ἔχουσιν εὑρεθῇ ἐν Κηφισιᾷ (IG, III², 1417, 1418, 1419, 1420, 1422), τρεῖς ἐν Μαραθῶνι (IG, III², 1421. Κουμαν. 2565 καὶ ἡ τοῦ Καστόρχη), μία ἐν Ῥαμνοῦντι (Κουμαν. 2566) ἐν ᾧ ἡ δεκάτη ἡ ὑπὸ τοῦ Wilhelm ἐκδοθησομένη πάντως ἐν Ἀττικῇ εὑρεθεῖσα (ὑπάρχει ἐν τῷ Μουσείῳ) εἶναι εἰς ἐμὲ ἀγνώστου τόπου. Πρὸς ταῖς δέκα ταύταις ἐπιγραφαῖς μετ' ἀρῶν δέον νὰ προστεθῶσι ἂν καὶ οὐχὶ τὸ αὐτὸ κείμενον ἐπαναλαμβάνουσαι αἱ δύο ἐπὶ κιόνων κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἡρῴδου χαραχθεῖσαι ἐν τῷ Τριοπίῳ (IG. XIV, 1390), ὡς καὶ τὸ ποίημα τοῦ Μαρκέλλου αὐτόθι μετ' ἀρῶν ἐν τέλει (IG. XIV, 1389). Τὴν συνήθειαν ταύτην τοῦ Ἡρῴδου νὰ ἐπιγράφῃ ἀρὰς κατὰ τῶν κινησόντων τὰ μνημεῖα τῶν ἀποθανόντων οἰκείων βλέπομεν ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι 1892 σ. 174 κ. ἑ., ὅτι ἐμιμήθη καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀμφικλῆς ὁ Χαλκιδεὺς (Φιλόστρ. 578).

(3) Μνημεῖον τοῦ Πολυδεύκους ὀνομάζει ἡμῖν ἡ ἀνωτέρω καταγραφεῖσα ἐπιγραφὴ (IG III², 1418), τοῦ Μέμνονος ἡ τοῦ Καστόρχη, ἐν ᾧ τὸν Ἀχιλλέα τιμᾷ ὁ Ἡρῴδης διὰ τῆς ἑξῆς ἐπὶ ἑρμοῦ χαραχθείσης ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἄφιδναν χωρίον Βαρνάβα: Ἡρώδης Ἀχιλλεῖ ὡς βλέπειν σε ἔχοιμι καὶ ἐν τούτῳ τῷ νάπει... (Ath. Mitt. 1887, 315, N° 387).

πρὸς ἃς ἢ ἀκριβέστερον πρός τινας τῶν ὁποίων ἀναφέρονται αἱ διασωθεῖσαι μετ' ἀρῶν ἐπιγραφαί, ὁ αὐτὸς Φιλόστρατος τὰ ἑξῆς ἀναφέρει (558): εἰκόνας γοῦν ἀνετίθει σφῶν θηρώντων καὶ τεθηρακότων καὶ θηρασόντων τὰς μὲν ἐν δρυμοῖς τὰς δ' ἐπ' ἀγροῖς, τὰς δὲ πρὸς πηγαῖς, τὰς δὲ ὑπὸ σκιαῖς πλατάνων, οὐκ ἀφανῶς, ἀλλὰ ξὺν ἀραῖς τοῦ περικόψοντος ἢ κινήσοντος, οὓς οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἦρε, εἰμὴ ἐπαίνων ἀξίους ἐγίνωσκεν. Ἀλλ' εἶναι φανερόν, ὅτι οἱ δρυμοὶ οὗτοι καὶ ἀγροὶ δὲν θὰ ἦσαν μακρὰν τῶν κτημάτων τοῦ Ἡρῴδου καὶ οἱ τόποι, ὅπου ἱδρύοντο αἱ εἰκόνες τῶν φίλων ἦσαν οἱ συνήθεις τῶν διατριβῶν αὐτῶν τόποι (πρβλ. τὸ ἐπίγραμμα: ἥρως Πολυδευκίων, ταῖσδε ποτ' ἐν τριόδοις σὺν σοὶ ἐπιστρεφόμην). Ἀναφορικῶς δε πρὸς τὸν Πολυδεύκην, ἔχοντα ἀληθῶς θέσιν Ἀντινόου παρὰ τῷ Ἡρῴδῃ, ἔχουσιν εὑρεθῆ ἐν διαφόροις τόποις τῆς Ἀττικῆς (αἱ πλείονες ἐν Κηφισιᾷ καὶ Μαραθῶνι) ὀκτὼ ἐν ὅλῳ τιμητικαὶ ἐπιγραφαί, ὧν τινες εἶναι πολὺ χαρακτηριστικαὶ τοῦ τόπου, ὅπου αἱ σχετικαὶ εἰκόνες ἢ βωμοὶ ἱδρύοντο. Πρβλ. π. χ. Κουμανούδη, Ἐπιγρ. Ἐπιτ. 2568: Πολυδευκίωνα, ὃν ἀνθ' υἱοῦ ἔστερξεν καὶ ἐνθάδε Ἡρώδης ἀνέθηκεν, ὅτι ἐνθάδε καὶ περὶ θήραν εἶχον. 2573: Πολυδευκίωνα ἥρω καὶ τοῖσδε τοῖς λσυτροῖς προσομιλήσαντα. Πρὸς τιμὴν τῆς ἀποθανούσης Ῥηγίλλης ὁ Ἡρῴδης ἵδρυσε μνημεῖα καὶ εἰκόνας αὐτῆς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐν τῷ Τριοπίῳ, ἱερῷ συσταθέντι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ παρὰ τὴν Ἀππίαν ὁδὸν τρία μίλια μακρὰν τῆς Ῥώμης, ὁ δὲ χῶρος ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἡρῴδην ὡς προὶξ τῆς αὐτῆς Ῥηγίλλης (IG, XIV, 1391: Ἀννία Ῥήγιλλα Ἡρώδου γυνή, τὸ φῶς τῆς οἰκίας, τίνος ταῦτα τὰ χωρία γέγοναν).

Ἐκ πάντων τούτων ἄρα καθίσταται φανερόν, ὅτι, ἵνα ἱδρυθῇ μνημεῖον πρὸς τιμὴν ἀποθανόντος οἰκείου τινὸς τοῦ Ἡρῴδου μετὰ τῶν ἰδιαζουσῶν ἀρῶν ἐν τῷ παρὰ τὴν μονὴν Λουκοῦς ἀρχαίῳ συνοικισμῷ, εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐκεῖ ὁ Ἡρῴδης ἔσχε κτῆμά τι, ὅπου καὶ διέτριψε μετὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐν τῇ ἐκτενεῖ περὶ Ἡρῴδου ἀφηγήσει τοῦ Φιλοστράτου, οὐδαμῶς οὐδὲ ὑποδηλοῦται κἂν τοιαύτη διατριβὴ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ (1). Ὅμως

(1) Σχετικῶς πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐκτὸς τῶν ἐν Ἰσθμῷ καὶ Ὀλυμπίᾳ ἔργων ἔχομεν καὶ τὴν ἑξῆς μνείαν τοῦ Φιλοστράτου (551): Ὤνησε δὲ καὶ τὰς ἐν Εὐ-

ὅταν πρὸς ταῖς ἐπιγραφαῖς, ἐνθυμούμεθα ἐνταῦθα καὶ τὴν τοῦ Ἱππάρχου, προστίθεται καὶ τὸ σημαντικὸν γεγονός, ὅτι, ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν παρὰ τὴν Λουκοῦν κτιρίων καὶ τοῦ εἴδους τῶν ἐκεῖθεν ἐξαχθέντων διακοσμητικῶν γλυπτῶν συνάγεται, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἐκεῖ μεταξὺ ἄλλων καὶ πολυτελῆ ἔπαυλιν (1), οἷαι αἱ τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρῴδου ὑπάρχουσαν, ἡ γνώμη, καθ' ἣν ὁ πλουσιώτατος σοφιστὴς καὶ ἐν τῇ ἀπομεμακρυσμένῃ ταύτῃ γωνίᾳ τῆς Πελοποννήσου ἔσχε κτῆμά τι καὶ ἔπαυλιν, ἐνισχύεται ἔτι μᾶλλον (2).

Ἐκ τῶν ῥηθέντων δὲν λύεται βεβαίως τὸ περὶ τοῦ ἐρειπιῶνος τῆς Λουκοῦς τοπογραφικὸν ζήτημα, πῶς δηλ. ὠνομάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ ἐνταῦθα ὑπάρχων συνοικισμός, ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία τινῶν ἐκ τῶν ἐντεῦθεν προελθόντων ἀναγλύφων μετὰ τὸ ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐρεύνης προελθὸν πόρισμα εἶναι δυνατὸν οὐσιωδῶς ἤδη νὰ εὐοδωθῇ καὶ τοῦτο ἐλπίζομεν ἐν προσεχεῖ χρόνῳ νὰ πράξωμεν.

Τέσσαρας ὥρας δυτικῶς τῆς Λουκοῦς κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ἀπὸ τοῦ Πάρνωνος καταρρέοντος χειμάρρου Τανάου εὕρηται ἐπὶ ὑψηλοῦ βράχου ἐκτισμένον τὸ μοναστήριον τοῦ Προδρόμου. Τὸ μοναστήριον τοῦτο δὲν ἐσημειώθη ἐν τῷ γαλλικῷ οὐδ' ἐν τοῖς κατόπιν χαραχθεῖσι γεωγραφικοῖς χάρταις, ὅπως οὐδὲ τὰ πέριξ διαφόρων

βοίᾳ καὶ Πελλοπονήσῳ καὶ Βοιωτίᾳ πόλλεις ἄλλο ἄλλην. Εἰς τοῦτο ἀναφέρεται καὶ ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τῆς πόλεως τῶν Γυθεατῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρῴδου ἐν IG, III[1], 668.

(1) Οὕτως ἤδη ὁ Κούρτιος, Peloponnesos, II, 379.

(2) Περὶ ἐπαύλεως Ἡρῴδου τοῦ Ἀττικοῦ ἐν Λουκοῦ, ὡς τινος ἤδη βεβαίου πράγματος, ἔχει γράψει ἤδη ὁ κ. L. Deubner ἐν τῷ ἄρθρῳ Personification τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Roscher (Sp. 2125), ὅμως πόθεν ἠρύσθη τὴν περὶ τούτου εἴδησιν δὲν σημειώνει ὁ συγγραφεύς. Τὸν κ. Deubner διατρίβοντα ἐν Ἀθήναις ἠρώτησα, ἂν ἐνθυμεῖται πόθεν τοῦτο ἔμαθε καί, ἐπειδὴ εἶχε λησμονήσει τὴν πηγήν, ἐξ ἧς ἤντλησε, παρεκάλεσα νὰ ἐρωτήσῃ τὸν καθηγητὴν Löschcke ἐν Βόννῃ, μὴ οὗτος ὡς γνωρίζων καλῶς τὰ κατὰ τὴν Λουκοῦν ἐνεθυμεῖτό τι. Ὁ καθηγητὴς Löschcke κατὰ τὴν φιλόφρονα ἀπάντησιν τοῦ κ. Deubner νομίζει, ὅτι δὲν ἐνθυμεῖται μὲν ποῦ ἀλλ' ἔχουσι δημοσιευθῇ ἐπιγραφαὶ ἐκ Λουκοῦς μαρτυροῦσαι, ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἔπαυλις τοῦ Ἡρῴδου. Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε εἰς τὸν ἐκδώσαντα τῷ 1902 τὰς ἐκ τῆς Ἀργολίδος καὶ Θυρεάτιδος ἐπιγραφὰς Fränkel (IG, IV) οὔτε εἰς ἐμὲ ἔγιναν γνωσταὶ αἱ δημοσιεύσεις αὗται, κλίνω νὰ πιστεύσω ὅτι ὁ καθηγητὴς Löschcke ἀπεκόμισε τὴν ῥηθεῖσαν ἐντύπωσιν ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Ἱππάρχου γενομένης δι' ἐπισκέψεως τοῦ τόπου καὶ οὐχὶ διὰ δημοσιεύσεώς τινος. Ἐκ διδασκαλίας τοῦ αὐτοῦ καθηγητοῦ ἔμαθεν, ὡς φαίνεται, τὸ πρᾶγμα καὶ ὁ παρ' αὐτῷ μαθητεύσας κ. Deubner.

ὀνομάτων χωρία τὰ περιλαμβανόμενα ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα Καστρί. Διὰ ταῦτα παρέμεινεν ἀπαρατήρητον καὶ ἐπιτάφιον ἀνάγλυφον μετ' ἐπιγραφῶν ἐντετειχισμένον ὑπὲρ τὴν ἐξωτερικὴν μεγάλην θύραν τοῦ μοναστηρίου. Τοῦτο εἶναι ἐκ λευκοκυάνου μαρμάρου, πιθανῶς τῶν Δολιανῶν, ὕψους 0,70 καὶ πλ. 0,35 καὶ δεικνύει ἀνάγλυπτον ἱππέα, νεανίσκον μετὰ χλαμύδος, κάτωθεν δὲ ἀμυδρῶς καὶ ἀτέχνως παρι-

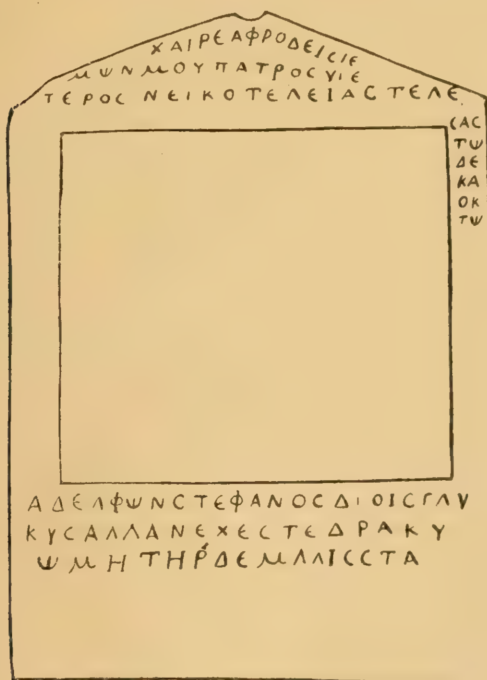

Εἰκὼν 3.

στάμενον κύνα διώκοντα θηρίον τι οἷον ἀγριόχοιρον. Ἡ ἐργασία τοῦ ἀναγλύφου εἶναι κοινοτάτη, χειρωνακτικὴ καὶ ἀναξία μείζονος λόγου, ὅπως καὶ ἡ παράστασις τοῦ νεκροῦ ὡς ἱππέως κυνηγοῦ. Ὑπὲρ τὸ ἀνάγλυφον ἐν τῷ ἀετώματι εἶναι τὰ ἑξῆς γράμματα ἐγκεχαραγμένα, ἀναπαριστώμενα ἐν τῷ κάτωθι τζιγκογραφήματι (εἰκ. 3) συμφώνως πρὸς τὸ ὑπ' ἐμοῦ ληφθὲν ἔκτυπον.

Ὁ α΄ καὶ ὁ β΄ στίχος συμπληρούμενοι ἀναγινώσκονται :

χαιρε Αφροδεισιε
ο)μων(υ)μου πατρὸς υιε

Τὸν γ΄ στίχον πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν:

(μη)τερος Νεικοτελειας τελεσας (ε)τω(ν) δεκα οκτω.

Οὕτως ἀποτλεῖται μετὰ τοῦ ἀρχαϊκοῦ τύπου: μητερος, ἡ ἀρχὴ ἑξαμέτρου στίχου, ὃν εἶναι φανερόν, ὅτι ἐπεδίωξεν ὁ συντάξας ἢ χαράξας τὸ ἐπίγραμμα ἂν καὶ μετὰ μικρᾶς ἐπιτυχίας. Ἔπειτα μόνον διὰ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης εὐοδοῦται τὸ ἑπόμενον: νεικοτελειας. Νεικοτέλεια ὄνομα γυναικὸς εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ Παυσανίου (4, 14, 7) καὶ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου (λ. Δώτιον) μνημονευόντων, ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Μεσσηνίου ἥρωος Ἀριστομένους ὠνομάζετο οὕτω. Ἐξ ἐπιγραφῶν ἔχομεν ἐκ Βοιωτίας Νικοτελίδα (IG. VII, 564 καὶ Νικοττὼ 1257). Ἡ χρῆσις τοῦ τελέσας μητρὸς ἰσουμένου πρὸς τὸ γεγονὼς μητρὸς διὰ τὴν κακοτεχνίαν τοῦ ἐπιγράμματος δὲν εἶναι ἀξία μείζονος προσοχῆς. Ἀλλὰ κακοτεχνότερον συντεθειμένον καὶ ἀμελέστερον κεχαραγμένον φαίνεται τὸ ὑπὸ τὴν εἰκόνα ἐπίγραμμα.

Ὁ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Ἀφροδισίου· ἀλλὰ τί σκοπεῖται νὰ δηλωθῇ διὰ τοῦ ἀδελφῶν στέφανος, δὲν δύναμαι μετὰ θετικότητος νὰ εἴπω. Ἐπίσης δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τίνος λέξεως διαφθορὰ εἶναι τὸ διοις. Εἶναι ἆρά γε ἀντὶ τοῦ δυοῖν; Ἂν τοῦτο συμβαίνῃ, τότε θὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ἐκτὸς τοῦ Ἀφροδισίου ἀπέθανε καὶ δεύτερος ἀδελφὸς καὶ ἐτάφη παρ' αὐτόν, ὥστε διὰ τοῦ δευτέρου ἐπιγράμματος παρίστανται οἱ δύο ἀδελφοὶ ὡς ἀποτελοῦντες στέφανον γλυκύν, εὐχάριστον δηλ. καὶ συμπαθῆ ὡς ἐκ τῶν ἀναμνήσεων διὰ τοὺς ἐπιζήσαντας κόσμον. Μετὰ μεγαλυτέρας ἀσφαλείας δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι τὸ ανεχεστε ἐγράφη ἀντὶ τοῦ ἀνέχεσθε, ὅτε θὰ ὑπώπτευέ τις καὶ τὸ δρακυω ὡς ἀντὶ τοῦ δακρύων κείμενον, ἐπειδὴ ὄνομα γυναικὸς Δρακυὼ δὲν εἶναι γνωστόν. Πρὸς τοιαύτην τινὰ ἀνάγνωσιν συμφωνεῖ καὶ τὸ ἐν τέλει: μητηρ δε μαλιστα. Πρὸ πάντων δὲ ἡ μήτηρ ἂς ἀνέχηται τὰ δάκρυα. Ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται μόνον περὶ ἀμελείας τοῦ λιθοκόπου ἀλλ' ἂν ὁ συντάξας τὸ ἐπίγραμμα ἦτο ἄλλος τις καὶ περὶ τῆς ἀμαθείας

αὐτοῦ φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀποτυχούσης προσπαθείας νὰ συντάξῃ τὰς πρώτας λέξεις μέχρι τοῦ ἀνέχεστε εἰς ἑξάμετρον στίχον καὶ ἐκ τοῦ ὅτι κατόπιν παρῃτήθη πάσης μετρικῆς ἀποπείρας. Ἐσφαλμένην ὡς πρὸς τὸ μέτρον ἐπιταφίαν ἐπιγραφὴν ἴδε ἐν IG. III[1], 217. Πρβλ. καὶ Larfeld, Handbuch II, 844.

Τέσσαρας ὥρας ΒΔ τοῦ Λεωνιδίου ἐν τῇ νοτίῳ Κυνουρίᾳ καὶ μεταξὺ τῶν χωρίων Ἁγ. Βασιλείου καὶ Παλαιοχωρίου, εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀφ' ἑκατέρου, εὕρηται ἡ ἐγκαταλελειμμένη μονὴ τῆς Παλαιοπαναγιᾶς. Μεταξὺ τῶν ἀναμὶξ κειμένων λίθων τοῦ ἐρειπωθέντος περιβόλου τῆς μονῆς ὁ δημοδιδάσκαλος κ. Ἐπ. Παππαμιχαὴλ ἀνεῦρε καὶ πλάκα φέρουσαν τὰ ἑξῆς γράμματα:

ΔΑΜΟΣΤΡΑΤΟΣ
ΠΟΛΥΚΡΑΤΗ
ΟΝΠΑΤΕΡΑ

Ἐκτὸς τῆς ἀναθηματικῆς ταύτης ἐπιγραφῆς διδασκούσης ἡμᾶς, ὅτι ἐν τῷ ἐκεῖ που ὑπάρχοντι ἱερῷ Δαμόστρατός τις ἀνέθηκεν, ἐν χρόνῳ οὐχὶ κατὰ πολὺ τοῦ α' μ. Χ. αἰῶνος ἀφισταμένῳ, τὴν εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς Πολυκράτους, ἠδυνήθην νὰ ἴδω καὶ κορμόν, ἀγάλματος θωρακοφόρου τινὸς τοῦ τύπου τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ὡς καὶ μικρὸν τεμάχιον τριγλύφου. Κάτωθεν τοῦ λόφου, ὅπου ἡ ῥηθεῖσα μονή, ἐκτείνεται μικρὰ κοιλὰς πλήρης συντριμμάτων ἀρχαίων κεράμων καὶ ἀγγείων, παρ' αὐτὸν δὲ ὑψοῦται ἕτερος λόφος μετὰ λειψάνων πολυγωνικοῦ τείχους. Ἡ ἀκρόπολις αὕτη ἔχει σημειωθῆ παρὰ τῶν τοπογράφων ἀρχαιολόγων (ἴδε Frazer παρὰ Παυσ. III, 22,6), ὅμως κακῶς ὀνομάζεται Λυμπιάδα. Ὑπὸ τῶν περιοίκων, ὡς πολλοὺς αὐτῶν ἐρωτήσας ἔμαθον, ὁ τόπος, ὅπου τὰ ἀρχαῖα λείψανα, ὀνομάζεται μόνον Παλαιόχωρα, Λύμπια, τά, (οὐδέποτε Λυμπιάδα) δὲ ὀνομάζεται τὸ ἐγγὺς χωρίον Ἅγ. Βασίλειος, ὑπὸ δὲ τῶν ἀπώτερον κατοικούντων περιλαμβάνονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς καὶ ὑπὸ τὸ Λυμποχώρια (οὐδέποτε Ὀλυμποχώρια) καὶ τὰ ἐγγὺς χωρία Παλαιοχώρι καὶ Πλατανάκι. Ἡ ἐπανόρθωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀνωφελής, ἐπειδὴ οὕτω φεύγομεν, νομίζω, ὁριστικῶς τὴν βεβιασμένην ἑρμηνείαν, καθ' ἣν ἡ δῆθεν Λυμπιάδα ἐκλήθη οὕτω ἐκ τοῦ ὀνόματος

τοῦ ὄρους Πάρνωνος, ὅπερ ἐκεῖ χάριν τῆς ἑρμηνείας ταύτης ὤφειλε νὰ ὀνομάζηται κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ὄλυμπος (Bursian, Geographie v. Griechenland, II 135). Ἀβίαστος ὅλως καὶ μετὰ τοῦ σπουδαίου πλεονεκτήματος, ὅτι στηρίζεται ἐπὶ τῆς παραδόσεως, εἶναι ἡ ἑρμηνεία καθ' ἣν τὰ Λύμπια προέρχονται ἀπὸ τῶν Γλυμπέων τοῦ Πολυβίου (IV, 36 καὶ V, 20) πολίσματος, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὴν τοῦ Παυσανίου Γλυππίαν καὶ ὅπερ κατὰ τὰς περιγραφὰς τῶν συγγραφέων τούτων ἔδει νὰ εὑρίσκεται ἐκεῖ περίπου, ὅπου τὰ σημερινὰ Λυμποχώρια. Ἐπειδὴ ἐν τοῖς πέριξ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ εὑρίσκονται ἐρείπια καὶ λείψανα ἀρχαίας πόλεως, πιστεύω, ὅτι εἰς τὴν Παλαιόχωραν, ὅθεν ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφή, ἔχομεν τοὺς ἀρχαίους Γλυμπεῖς.

Κ. Α. ΡΩΜΑΙΟΣ

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ

Ὁ Ζηκίδης, ἀνὴρ φιλόπονος, γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ ἁπάντων τῶν ῥημάτων τῆς Ἀττικῆς πεζογραφικῆς διαλέκτου σελ. κδ΄ (1888) «Ὁ δὲ Naber τὸ παρ' Ἰσαίῳ 5,17 «*ἐξαιρεθεισῶν τῶν ψήφων*» ἐκ τοῦ ῥήματος *ἐξαιρῶ* διώρθωσεν εἰς «*ἐξεραθεισῶν τῶν ψήφων*» (= ἐκχυθεισῶν) ἐκ τοῦ *ἐξεράω-ῶ*, **ὕστερον δὲ καὶ οὗτος συνιδὼν τὴν ἀπάτην αὐτοῦ** ἅτε εὑρὼν ὁμοίαν φράσιν παρ' Ἰσοκράτει 17,33 ἀποκατέστησε τὴν ἀρχαίαν γραφήν» καὶ σελ. 149 «**Κακῶς** ὁ Naber διώρθωσεν *ἐξεραθεισῶν τῶν ψήφων* (Ἰσαῖ 5·17) ἀντὶ τοῦ *ἐξαιρεθεισῶν*· διότι ἀπαντᾷ τὸ *ἐξαιρεῖν* ἐπὶ ψήφων (Ἰσοκρ. 17,33), ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ Naber **συνεῖδεν** (*Mnem.* 1889 σ. 82) ὕστερον».

Ἵνα περιφανῶς καταδείξωμεν ὅσον ἀδίκημα ἀδικεῖ ὁ Ζηκίδης ἄνδρα ἐλλογιμώτατον ἐπὶ σοφίᾳ, τὸν Ναβῆρον, μνημονεύομεν τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα.

Mnemos. 1877, σελ. 405 «Sed superest in § 17 unum vitium paulo gravius: ἐξαιρεθεισῶν. Postquam omnes ad sitellam accesserunt, suffragia non *eximuntur* sed *effunduntur*: est hoc ipsi rationi et rerum naturae consentaneum Nulla fuit umquam τῶν ψήφων ἐξαίρεσις et si praetori licuisset ἐξαιρεῖν τὰς ψήφους, nemo satis tutus fuisset a multiplici fraude. Sed suffragia ex sitella *effunduntur*, nam hoc verbo, nisi fallor, in ea re Romani proprie utuntur. Quo modo idem Graece dicendum? Sed nota res est. Ἔξερα τὸ ὕδωρ, ex Demosthene satis notum est. Calamitosum verbum est ἐρᾶν, quod Lobeckius demonstravit ad Phrynichum pag. 64, qui ex Hippocrate apposite laudavit: ἐπειδὰν τὸ αἷμα ἐξεραθὲν ὑπόχολον γένηται et ἐὰν ἐξεράσῃς τὸ ὕδωρ. — Nunc nemo, opinor, mecum rescribere recusabit ἐξεραθεισῶν τῶν ψήφων, nam huius verbi ἐρᾶν aoristus non est ἐρασθῆναι sed ἐραθῆναι, infinitivus enim est ἐρᾶσαι et perpetuo producitur, unde fit ut etiam nomen derivatum ἐξέραμα sit non ἐξέρασμα,

1879, σελ. 81 «Sed gravius latet vitium Isocr. 17, 34, qui locus paulo accuratius expendendus est. Πυθόδωρον τίς οἶδεν ὑμῶν πέρυσιν ἀνοίξαντα τὰς ὑδρίας καὶ τοὺς κριτὰς ἐξελόντα τοὺς ὑπὸ τῆς βουλῆς εἰσβληθέντας; καίτοι ὅστις μικρῶν ἕνεκεν καὶ περὶ τοῦ σώματος κινδυνεύων, ταύτας ὑπανοίγειν ἐτόλμησεν, αἳ σεσημασμέναι μὲν ἦσαν ὑπὸ τῶν πρυτάνεων, κατεσφραγισμέναι δ' ὑπὸ τῶν χορηγῶν, ἐφυλάττοντο δ' ὑπὸ τῶν ταμιῶν, ἔκειντο δ' ἐν ἀκροπόλει, τί δεῖ θαυμάζειν, κτέ. «Primum nunc videmus quid sit ex sitella *eximere* tabellas, ἐξαιρεῖν et **plane confirmatur** *quod nuper dixi Mnem. XV. p. 405, apud Isaeum pro* ἐξαιρεθεισῶν *esse scribendum* ἐξεραθεισῶν τῶν ψήφων (τουτέστι «**ἐντελῶς κυροῦται** ὅπερ νεωστὶ εἶπον ἐν τῇ Μνημοσύνῃ Τόμ. ΙΕ', σελ. 405, ὅτι παρὰ τῷ Ἰσαίῳ ἀντὶ τοῦ ἐξαιρεθεισῶν πρέπει νὰ γραφῇ: ἐξεραθεισῶν τῶν ψήφων»): Deinde videmus Pythodorum fuisse choregum: metuebat forte ne praenium non sibi decerneretur sed aliis; itaque nocturno tempore clam adscendit in arcem ut aperiret obsignatam urnam, quae judicum nomina continebat, τῶν κριτῶν, quo facto reposuit nomina quorundam hominum, quos sibi favere credebat. Fecit hoc μικρῶν ἕνεκεν καὶ περὶ τοῦ σώματος κινδυνεύων. Verum choregi non κινδυνεύουσι περὶ τοῦ σώματος, deinde si vel maxime capitis periculum fuit, quidquid fecit Pythodorus, id certe non fecit μικρῶν ἕνεκεν. Quid legendum est? Nimirum: περὶ τοῦ προτερήματος κινδυνεύων».

1900, σελ. 100 «Simplex verbum (ἐρᾶν) nisi fallor non legitur, sed composita apud Plutarchum ubivis obvia: κατεράσαι, ἐξεράσθαι, διεράσθαι, ἀπέρασις, διέραμα, κατερᾶν, μετερᾶν, ἀντιμετερᾶν, alia fortasse. Addam ex Isaeo locum Orat. V § 17: ἐξαιρεθεισῶν τῶν ψήφων· at adversus multiplicem fraudem suffragia ex sitella non *eximuntur*, sed primum *effunduntur*, deinde numerantur, postremo pronunciantur. Hinc *Mnem.* 1878 p. 406 multis praeterea locis laudatis correxi ἐξεραθεισῶν. Postea vidi eandem coniecturam iam placuisse Dobraeo, quam tame« Buermannus non ausus est in textum inferre. Flagitium est ἐξαιρεῖν τὰς ψήφους, vide modo Isocr. Orat. 17. 35».

Γράφει δὲ καὶ ὁ Πέτρος Φωτιάδης, ἀνὴρ λογιώτατος, ἐν τῇ ἀρίστῃ αὐτοῦ πραγματείᾳ περὶ τῆς διαμεμετρημένης ἡμέρας (Ἀθην. Τόμ. ΙϚ΄, σελ. 64) «Παράδοξον δ' ἀληθῶς ἡμῖν φαίνεται ὅτι, καίτοι ὁ Δοβραῖος πρῶτος (*Adversar.* Τόμ. Α΄, σελ. 295) τὸ παρ' Ἰσαίῳ π. τ. Δικαιογ. κλ. § 17 πλημμελῶς κείμενον ἐξαιρεθεισῶν τῶν ψήφων κάλλιστα εἰς: ἐξεραθεισῶν διωρθώσατο, μετὰ δ' αὐτὸν καὶ ὁ Naber δὶς τὴν αὐτὴν παρατήρησιν οἴκοθεν ἐποιήσατο (Mnemos. 1877 σ. 405 καὶ 1879 σ. 82), ὅμως ἔτι καὶ νῦν παροραται ἡ καλλίστη καὶ συμφανεστάτη διόρθωσις αὕτη. Ὅλως διάφορον εἶνε τὸ παρ' Ἰσοκράτει ἐν Τραπεζ. § 33: Πυθόδωρον τίς οὐκ οἶδεν . . . ἀνοίξαντα τὰς ὑδρίας καὶ τοὺς κριτὰς **ἐξελόντα,** ἔνθα τὸ ἐξαιρεῖν ἄριστα κεῖται, δηλοῦν ὅτι ὁ Πυθόδωρος, ὃς τὰς σεσημασμένας ὑδρίας ὑπανοίγειν ἐτόλμησεν, ὑπεξεῖλεν, ἔκλεψεν δῆλον ὅτι τὰ ἐν αὐταῖς ὀνόματα τῶν κριτῶν».

Παρασημειωτέον δ' ὅτι περὶ τοῦ ἐξερᾶν κατερᾶν μετερᾶν, κτλ. ἔγραψε διὰ μακρῶν ὁ ἐμὸς σοφώτατος διδάσκαλος Κόντος ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ 1876, σελ. 176-187. Πρβ. καὶ σελ. 91-93.

Ἐξ ὧν παρεθέμεθα συμφανέστατα καθορᾶται ὅτι ὁ Ναβῆρος οὐδαμοῦ μετέγνω οὐδὲ συνεῖδε τὴν ἑαυτοῦ ἀπάτην οὐ μόνον ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1879, ἣν ὁ Ζηκίδης ἀνέγνω, ἀλλὰ καὶ ἔπειτα, μετὰ εἴκοσι καὶ ἓν ἔτος, ἐν τῇ Μνημοσύνῃ 1900. Ἀληθῶς ὁ Ζηκίδης ἠδίκησεν ἐνδοξότατον φιλόλογον, τὸν Ναβῆρον. Καλὸν δέ, νομίζω, εἶνε, ὁσάκις τις ἐλέγχει σοφωτάτων ἀνδρῶν γνώμας, νὰ ἀναγινώσκῃ ἐπ' ἀκριβὲς τὰ ὑπ' αὐτῶν διειλημμένα, ἵνα μὴ ἁμαρτάνῃ δεινότατα.

ἀνάσσα.

Ὁ Ζηκίδης ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντι καὶ συνταχθέντι Ὀρθογραφικῷ καὶ Χρηστικῷ Λεξικῷ σελ. 36 (1898) γράφει «*ν. λ-* **ἀνάσσα** *(ἡ), ἀναπνοὴ (ἐκ τοῦ ἀν-ἀτ-ja, ἐκ τοῦ ατ-, παρ' ὃ τὸ ἀτ-μός), ἀνθ' οὗ οἱ παλαιότ. τὸ* ἀνασσασμός» καὶ «**ἀνασσαίνω** *(ἀναπνέω) φέρεται καὶ ἐν Καλλιμ. καὶ Χρυσορ. 154. 343. 733. Περὶ Δυστ. καὶ Εὐτυχ. 520*». Λεγει δὲ καὶ ὁ μακαρίτης Μαυροφρύδης ἐν τῷ Περιοδικῷ Συγγράμματι Φιλίστορι Τομ. Α΄, σ. 89 (1861) «*Τὸ* ἀνασσαίνω *ἐτυμολογεῖ ὁ Κοραῆς (Ἀτάκτ. Α΄, 398. ἑλλην. βιβλιοθ. Τ.* VIII, *340) ἐκ τοῦ* ἀνασθμαίνω *(κατὰ συγκοπήν). Ἀμ-*

φιβάλλω, ἂν ὀρθῶς. Πιθανώτερον ἐμοὶ φαίνεται, ὅτι καὶ τὸ ἆσ θ μα *(κατὰ τὸ πορθ-μὸς κλαυ-θ-μός), ὅθεν τὸ ἀσθμαίνω καὶ τὸ* ἀνάσσα *(ὀρθότερον τοῦ* ἀνάσα*) ἔγειναν ἐκ τῆς ῥ.* ἀτ, *παλαιότερον* Fατ *(λατ.* vat, *ὅθεν* ve n tus) *καὶ κατὰ μετάθεσιν* ἀFτ- ἀυτ = *πνεῖν, ὅθεν καὶ τὰ* ἀτ-μὸς *ἀϋτμὴ κ. ἄλλα. Κατὰ ταῦτα τὸ* ἀνάσσα *μετὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ πρέπει νὰ γράφηται διὰ σσ ὡς ἐκ τοῦ ἀν-ατ-ια προελθόν, ὡς καὶ τὰ* Κρῆσσα, μέλισσα *ἐκ τῶν Κρήτ-ια, μέλιτ-ια* ».

Πᾶς τις ἀναγνοὺς ταῦτα βλέπει ὅτι ὁ Ζηκίδης παραλαβὼν τὴν γνώμην τοῦ Μαυροφρύδου, ἣν ἤλεγξεν ὁ Πανταζῆς ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν 1861, σελ. 1634, ὅλως ἀβασανίστως κατεχώρισεν αὐτὴν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ. Καὶ οὐδαμῶς βεβαίως θαυμαστὸν εἶναι ὅτι ὁ Μαυροφρύδης ἐφρόνει τοιαῦτα τῷ 1861ῳ ἔτει, ἀλλὰ γράφων τις τῷ 1898ῳ ἔτει ὅτι τὸ δημῶδες ἀνάσσα παράγεται ἐκ τοῦ ἀνάτ-ja οὐ μόνον θαυμαστότατος εἶναι ἀλλὰ καὶ ἀβελτερίαν τινὰ ἐμφαίνει ὅτι οὐδὲν ὠφελήθη ἐξ ὅσων ἔγραψαν καὶ ἐδίδαξαν ἄνδρες κράτιστοι περὶ τὴν γλωσσολογίαν.

Τὸ ἀνάσα ἐγένετο ἐκ τοῦ ἀνασαίνω ἀναδρομικῶς, ὡς τὸ γύρα ἐκ τοῦ γυρίζω καὶ τὸ πάστρα ἐκ τοῦ πατρεύω καὶ τὸ σπούδα ἐκ τοῦ σπουδάζω καὶ τὸ πλέρα ἐκ τοῦ πλερώνω καὶ τὸ βλόγα ἐκ τοῦ βλογῶ καὶ τὸ λάτρα ἐκ τοῦ λατρεύω καὶ τὸ μάρα ἐκ τοῦ μαραίνω καὶ τὸ γλίστρα ἐκ τοῦ γλιστρῶ, κτλ. Πρβ. καὶ τὰ ἀρχαῖα ἧττα ἐκ τοῦ ἡττῶμαι, κατάρα ἐκ τοῦ καταρῶμαι κτλ. Ἰδὲ ἃ ὁ ἐμὸς διδάσκαλος Γ. Χατζιδάκις γράφει ἐν Μεσαιωνικοῖς καὶ Νέοις Ἑλληνικοῖς Τόμ. Α', σελ. 76 καὶ σελ. 160 καὶ ἐν Γλωσσολογικαῖς Μελέταις Τόμ. Α', σελ. 595 καὶ Ἀκαδημεικοῖς Ἀναγνώσμασι Τόμ. Β', σελ. 22. Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ τοῦ Ζηκίδου ἀνάτ-ja-ἀνάσσα ὑπέμνησέ με τὸ ὑπὸ τοῦ Deffner εἰρημένον κηπούρισσα καὶ λιμάρισσα ἐκ τοῦ κηπουρικja καὶ λιμαρικja. (Ἰδὲ Χατζιδάκιν ἐν Μεσαιων. καὶ Νέ. Ἑλλην. σελ. 25).

Ἐγένετο δὲ τὸ ἀνασαίνω ἐκ τοῦ ἄνεσι(ς)· ἄνεσι(ς): ἀνεσαίνω -ἀνασαίνω, ἐξ οὗ τὸ κοινὸν ἀνέσα-ἀνάσα. Εὕρηται δὲ τὸ ἀνασαίνω ἐν παλαιᾷ ἐξηγήσει χωρίου Νικήτα τοῦ Χωνιάτου σελ. 518,12 Βόνν. « «τὸ πνεῦμα συχνάκις ἀνακαλούμενος » : « συχνὰ ἀνασαίνων ». Πρβλ. καὶ τὰ κατὰ Λίβυστρον καὶ Ῥοδάμνην 181 (Trois Poèmes Grecs σελ. 247 Wagn.) « καὶ ἐκ τοῦ κόπου ἤθελον τοῦ

ΠΕΡΙανασάνω» καὶ 671 (σελ. 261): νὰ περιανασάνω.'Εσχηματίσθη δ' ἐκ τοῦ ἀνασαίνω καὶ τὸ ἀνασασμός, ὃ ἀπαντᾷ καὶ ἐν Διηγήσει 'Αχιλλέως 931 (Trois Poèmes Grecs σελ. 29)· «φῶς μου, ψυχή μου, ὀμμάτιά μου, πνοή μου, ἀνασασμός» καὶ 2130 (σελ. 302) «δι' ἀνασασμὸν καρδίας». 'Εν Λιβισίῳ τῆς Μικρᾶς 'Ασίας λέγεται καὶ ἀνάσασμαν (τό).

σιγά ἐκ τοῦ **σιγός,** οὐχὶ ἐκ τοῦ **σῖγα.**

'Ο Ζηκίδης γράφει ἐν τῷ 'Ορθογραφικῷ Λεξικῷ σελ. 413 «**σῖγα** ἐπίρρ.—ἐντεῦθεν δ' ἐγένετο καὶ τὸ δημῶδες σιγά». 'Ατοπώτατα λέγει ὁ Ζηκίδης ὅτι ἐκ τοῦ σῖγα ἐγένετο τὸ δημῶδες σιγά. Τὸ σιγά ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ σιγός, ὡς τὸ κρυφά ἐκ τοῦ κρυφός, κτλ.

'Η λέξις **προκυμαία** δὲν εἶνε νέα.

'Ο Ζηκίδης νομίζων τὴν λέξιν προκυμαία νέαν γράφει ἐν τῷ μνημονευθέντι βιβλίῳ σελ. 383 «προκυμαία (ἡ), λέξις νεωτέρα, ἀνθ' ἧς οἱ παλαιοὶ ἔλεγον τὸ προκυμία (ἡ).

'Εν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύεται ἡ λέξις, ἀλλ' ἄνευ μαρτυρίου· φέρονται δ' ἐν αὐτῷ τάδε «[Προκυμία, ἡ] Προκυμαία Moles opposita fluctibus—[Joseph. B. J. 1,21,6: Τὸ ὑπερέχον τοῦ πελάγους τεῖχος ἐπὶ διακοσίους πόδας ηὐρύνετο· ὧν οἱ μὲν ἑκατὸν προεδεδόμηντο πρὸς τὴν ἀνακοπὴν τοῦ κύματος, προκυμία γοῦν ἐκλήθη· unde corrigendum quod legitur A. J. 15, 9, 6: Προκυμάτια γοῦν ἐκαλεῖτο]». Παρασημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ τοῦ 'Ιωσήπου ὁ Aldrich ἔγραψε προκυμαία, ὡς σημειοῦται ὁ Niese ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ 'Ιωσήπου Τόμ. Ϛ', σελ. 94,17. "Οτι δὲ ἡ λέξις προκυμαία δὲν εἶναι νέα ἀποδείκνυται ἐξ ὧν γράφει ὁ Τζέτζης ἐν 'Ιστορ. Χιλ. Ζ', 145 (σελ. 244 Κισλ.)

προβλὴς προβλῆτος, πρόβολος, πέτρα τις θαλασσία
καὶ πᾶν προβεβλημένον δὲ μέρος καὶ προεξέχον
κυρτῶς μὲν εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς ἀκρωτήριόν τι
καὶ πᾶσα **προκυμαία** δὲ καὶ σύμπασα ῥαχία.

'Εν 'Αθήναις τῇ 23 Νοεμβρίου 1906.

ΧΑΡΙΤΩΝ Χ. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΕΝ ΚΡΗΤῌ.

Ὁ προϊστορικὸς πολιτισμὸς ὁ ἀπὸ τῶν ἐγκάτων της γῆς ἀχθεὶς εἰς φῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Ἑλλάδι καὶ ταῖς νήσοις ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μᾶλλον ἀδοκήτων ἀποκαλύψεων τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ ὅτι κατὰ τὴν ἀπομεμακρυσμένην ταύτην ἐποχήν, ἤτοι χιλιετηρίδας ὅλας πρὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱστορικῶν χρόνων, ὑπῆρξαν κατὰ τὸ Αἰγαῖον λαοὶ τοσοῦτον ἐξημερωμένοι ἀναδείξαντες κοινωνικὸν βίον, πολιτισμὸν καὶ τέχνην οὐχὶ κατώτερα κατὰ πᾶσαν ἔποψιν τῶν θαυμαζομένων πολιτισμῶν τῆς Αἰγύπτου, τῆς Χαλδαίας καὶ ἄλλων ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν.

Αἱ διάφοροι φάσεις καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ἐκπληκτικοῦ τούτου πολιτισμοῦ ἤρχισαν νὰ γίνωνται γνωσταὶ πρὸ τριακονταετίας περίπου διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Σλεῖμαν ἐν Τροίᾳ, Τίρυνθι καὶ ταῖς Μυκήναις, καὶ τὰς ὁποίας ἐξηκολούθησαν ἄλλοι καὶ εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ σημεῖα καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκορυφώθησαν δὲ τελευταῖον αὗται κατὰ τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφάς. Ἐν ταῖς τελευταίαις ταύταις, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἀνήχθη ὑπερμέτρως πρὸς τὰ ἄνω τὸ χρονικὸν ὅριον τοῦ προϊστορικοῦ τούτου πολιτισμοῦ ἐξικόμενον μέχρι τῆς τρίτης π. Χ. χιλιετηρίδος, ἐξ ἄλλου ἐξέλαμψε λαμπρότερον τὸ μέγεθος, ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ δύναμις τοῦ πολιτισμοῦ τούτου. Ἀρχιτεκτονική, πλαστική, γραφική, κεραμευτική, μεταλλευτικὴ παρουσίασαν ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν τελευταίων ἐτῶν τοσαύτην λαμπρότητα καὶ τελειότητα συνδυαζομένας πρὸς πρωτοτυπίαν καὶ ἰδιορρυθμίαν, ὥστε ὁμοφώνως ἀνεγνωρίσθη ὅτι κέντρον καὶ ἑστία τοῦ προϊστορικοῦ κατὰ τὸ Αἰγαῖον πολιτισμοῦ τούτου (1) πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ νῆσος αὕτη, ἐπεκράτησε δὲ ἤδη ὁ πολιτισμὸς οὗτος νὰ καλῆται Μινωϊκὸς ἢ Κρητικός (2):

(1) Ἴδε λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ πολιτισμοῦ τούτου ἐν Ἀθηνᾷς τόμ. ΙϚʹ εἰς διεξοδικὴν πραγματείαν ἐπιγραφομένην «Κρητικὸς πολιτισμός», ἐν ᾗ συνεκεντρώθησαν κατὰ τὸ ἑνὸν αἱ μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου (1904) γενόμεναι ἀρχαιολογικαὶ ἐργασίαι καὶ ἀνακαλύψεις ἐν τῇ Κρήτῃ σελ. 297-432.

(2) Ἡ ὀνομασία Μινωϊκὸς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ ἀνασκάψαντος τὸ ἀνάκτορον Κνωσοῦ Ἄγγλου ἀρχαιολόγου Α. Ἔβανς περιλαμβάνει δὲ ὁλόκληρον τὴν προϊστορικὴν περίο-

Ὁ Μινωϊκὸς οὗτος πολιτισμὸς ἐφάνη τοσοῦτον μᾶλλον παράδοξος καὶ ἀπροσδόκητος, καθ' ὅσον ἐλάχιστοι καὶ ἀσαφεῖς ἦσαν καὶ οἱ ὑπαινιγμοὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων περὶ αὐτοῦ. Τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη μόνον ἀπομεμακρυσμένας ἀναμνήσεις ἔδωκαν τῆς δυνάμεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν λαῶν, οἵτινες εἶχον προηγηθῆ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς χώραις καὶ ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου.

Οἱ πρωίμους πολιτισμοὺς ἀναπτύξαντες ἀρχαῖοι λαοί, Αἰγύπτιοι, Ἀσσύριοι, Χεταῖοι καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Δυτικῆς Ἀσίας ἐγνώριζον ἤδη καὶ μετεχειρίζοντο σημεῖά τινα ἱερογλυφικά, δι' ὧν εἰκόνιζον πράγματα καὶ ἰδέας, εἶχον δηλ. σύστημά τι γραφῆς ἐπὶ χιλιετηρίδας πρὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τινὲς τῶν λαῶν τούτων βιώσαντες καὶ κατόπιν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους διετήρησαν τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν γραφικὰ συστήματα καὶ ἐξηκολούθησαν μεταχειριζόμενοι αὐτά, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγνώρισαν αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Τὰ ἱερογλυφικὰ τῶν Αἰγυπτίων, τὰ σφηνοειδῆ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων ἐγένοντο γνωστὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ οὗτοι μετέδωκαν τὴν περὶ τούτων πληροφορίαν εἰς τὰς μεταγενεστέρας γενεάς. Ἡ κλεὶς μόνον τῶν γραφῶν τούτων ἀπώλετο κατὰ τοὺς σκοτίους τοῦ Μέσου Αἰῶνος χρόνους καὶ μόλις κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μετὰ πολλὰς ζητήσεις καὶ ἀποπείρας καὶ κατόπιν πολλῶν μόχθων ἀνευρέθη, τὰ δὲ γραπτὰ μνημεῖα τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἀσσυροβαβυλωνίων ἀναγνωσθέντα καὶ ἑρμηνευθέντα παρέσχον τὸ ὑλικόν, ἐξ οὗ ἀνεδημιουργήθησαν πλεῖσται πολύτιμοι σελίδες τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἀρχαίων ἐκείνων λαῶν.

Ἐν Ἑλλάδι, ἀφ' ὅτου διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Οὐολφίου ἀνακινήσεως τοῦ Ὁμηρικοῦ ζητήματος κατεδείχθη ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸς συγκρότησιν γραπτῶν μνημείων δὲν ἀνέρχεται πέραν τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος, ἄλλα γραπτὰ μνημεῖα ἀρχαιότερα δὲν περιεμένοντο, οὐδὲ

δον τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ὑπονεολιθικῆς ἐποχῆς (τετάρτης π.Χ. χιλιετηρίδος) καὶ διήκουσαν μέχρι τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ λεγομένου Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἔτος π. Χ. Τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον διαιρεῖ εἰς τρεῖς ἐποχάς, ἃς ὀνομάζει Πρώϊμον Μινωϊκήν, Μεσαίαν καὶ Ὄψιμον Μινωϊκήν.

ἐφαίνετο πιθανὸν ὅτι ὑπῆρξεν ἐνταῦθα γραφή τις ἀρχαιοτέρα ταύτης. Τοῦτο δ' ὅμως, ἐφ' ὅσον ἐντελῶς ἢ κατὰ τὸ πλεῖστόν διετέλει ἄγνωστος ἡ ὕπαρξις προϊστορικῶν λαῶν ἐν Ἑλλάδι πεπολιτισμένων οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων ἀρχαίων λαῶν, οὓς ἐμνημονεύσαμεν. Ἀφ' οὗ δ' ὅμως ἐξετάφησαν κατὰ μικρὸν καὶ ἦλθον εἰς τὸ φῶς τὰ μαρτύρια τοιούτου προηγμένου πολιτισμοῦ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἀμέσως ἐγεννήθη τὸ ζήτημα μήπως μεταξὺ τῶν ἄλλων μεγαλοπρεπῶν μνημείων ὁ λαὸς οὗτος κατέλιπε καὶ γραπτὰ μνημεῖα οἱαδήποτε, δι' ὧν θὰ γίνῃ δυνατὸν νὰ διαφωτισθῇ κάλλιον τὸ τέως ὑπὸ σκότους καὶ ἀγνοίας κεκαλυμμένον παρελθὸν αὐτοῦ. Διότι εἰς τὸν λαὸν τοῦτον συνέβη τὸ ἰδιάζον, ὅτι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἄλλους μνημονευθέντας ἀρχαίους λαοὺς ἡ δρᾶσίς του ἀνεκόπη αἰφνιδίως δι' ἐπιδρομῆς, ὡς φαίνεται, ἐχθρικῆς τῶν βορείων Ἑλληνικῶν φύλων, οἱ νέοι δὲ ἐπήλυδες λαοὶ εἴτε ὁμόφυλοι εἴτε ἑτερόφυλοι ἦσαν πρὸς τοὺς καταβληθέντας, ἀνέπτυξαν συντόμως ἴδιον πολιτισμόν, ὅστις ἐξηφάνισε πᾶν ἴχνος τοῦ προηγουμένου, μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καὶ πᾶν ἴχνος καὶ πᾶσαν ἀνάμνησιν ἀρχαιοτέρας γραφῆς.

Α'. Σημεῖα γραφικὰ ἐν Τροίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως προελληνικῆς γραφῆς ἐν ταῖς χώραις τοῦ Αἰγαίου ἐτέθη ἀπὸ τῶν πρώτων ἀνακαλύψεων τοῦ προελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὸς ὁ Σλεῖμαν μετὰ τὰς ἐν Τροίᾳ ἀνασκαφὰς καὶ οἱ εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντος ὑλικοῦ συμμετασχόντες ἄνδρες προέβαλον τὸ ἐρώτημα τοῦτο καὶ ἐπίστευσαν ὅτι χαρακτά τινα σημεῖα, τὰ ὁποῖα παρετήρησαν ἐπί τινων μικρῶν μνημείων, ἦσαν γραφικοὶ χαρακτῆρες προϊστορικῆς γραφῆς. Τὰ μνημεῖα ταῦτα ἦσαν πήλιναί τινες χετικαὶ σφραγῖδές καὶ σφονδύλια (fusaioles)(1), ἐφ' ὧν ἐφαίνοντο χαραχθέντα τὰ σημεῖα ταῦτα ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη μαλακός. Τὴν γνώμην ὅτι τὰ σημεῖα ταῦτα εἶναι γραφικὰ ὑπεστήριξε καὶ ἀνέπτυξεν ὁ καθηγητὴς Sayce καὶ ἐπειράθη μάλιστα προσαρμόσας αὐτὰ πρὸς τοὺς Κυπριακοὺς συλλαβικοὺς χαρακτῆρας νὰ ἑρμηνεύσῃ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ κατόπιν κατεδείχθη ὅτι τινὰ μὲν τῶν ὑποτιθεμένων γραμμάτων ἦσαν ἁπλᾶ γραμμικὰ

(1) E. Schlieman, Ilios (Ἀγγλ. ἔκδοσις) Appendice III. p. 691-705. Τοῦ αὐτοῦ Troja Preface by prof. Sayce.

κοσμήματα, τὰ δὲ ἄλλα καὶ χαρακτῆρες γραφῆς ἂν εἶναι, βεβαίως δὲν εἶναι ὀρθόν, ἀφ' οὗ προέρχονται ἐκ τῆς κεκαυμένης πόλεως ἥτις ἀπεδείχθη ὅτι δὲν εἶναι ἡ Ὁμηρικὴ Τροία, ἀλλὰ συνοικισμὸς προϊστορικὸς ἀρχαιότατος, νὰ ἑρμηνεύωνται διὰ τοῦ νεωτέρου Κυπριακοῦ ἀλφαβήτου καὶ μάλιστα εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἓν μόνον πιθανὸν συμπέρασμα συνάγεται ἐκ τῆς εὑρέσεως τῶν σημείων τούτων ἐν Τροίᾳ, ὅτι δηλ. κατὰ τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν ὑπῆρχε σύστημά τι γραφῆς ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, τὴν τρίτην ἴσως χιλιετηρίδα π. Χ.. καὶ ὅτι ἴσως ἐκ τοῦ συστήματος τούτου ἢ ἔκ τινος συγγενοῦς ἐπιπολάζοντος κατὰ τὴν Μ. Ἀσίαν οἱ Ἀχαιοὶ ἄποικοι τῆς Κύπρου παρέλαβον πολὺ κατόπιν καὶ ἐμόρφωσαν τὸ ἴδιον αὐτῶν ἐγχώριον συλλαβικὸν ἀλφάβητον, καὶ διὰ τοῦτο παρουσιάζονται στοιχεῖά τινα ὁμοιότητος μεταξὺ τούτου καὶ τῶν Τρωϊκῶν σημείων.

Ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Σλεῖμαν ἐν Τίρυνθι καὶ Μυκήναις καὶ κατόπιν πολλῶν ἄλλων ἀρχαιολόγων Ἑλλήνων καὶ ξένων εἰς διάφορα ἄλλα σημεῖα τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν νήσων δὲν ἔλυσαν ἐπίσης τὸ ζήτημα τῆς γραφῆς ὁριστικῶς. Ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν μερῶν τὰ περισυλλεγέντα στοιχεῖα γραφῆς εἶναι ἐλάχιστα καὶ οὐχὶ πολὺ σαφῆ. Εἶναι ταῦτα λίθινος τριπτὴρ ἐκ Μυκηνῶν φέρων σημεῖον ὁμοιάζον πρὸς γράμμα τοῦ Κυπριακοῦ συλλαβαρίου, ἀμφορεὺς ἐκ θαλαμοειδοῦς τάφου τῶν Μυκηνῶν μὲ τρία συνεχῆ γραμμικὰ σύμβολα, τρίωτον Μυκην. ἀγγεῖον ἐκ τάφου Προνοίας παρὰ τὴν Ναυπλίαν φέρον εἰς ἑκάστην λαβὴν σημεῖον ὁμοιάζον πρὸς Ἑλληλικὸν Η, δύο ἀμφορεῖς ἐκ Μενιδίου φέροντες εἰς τὰς λαβὰς ὅμοια σύμβολα, τεμάχιον ἀγγείου ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν (1) φέρον εἰς τὴν λαβὴν συνεχεῖς χαρακτῆρας. Ὅμοια τέλος σημεῖα παρετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Flinders Petrie ἐπὶ τεμαχίων μυκηναϊκῶν ἀγγείων εὑρεθέντων εἰς τὸ Fayum τῆς Αἰγύπτου χρονολογουμένων κατὰ τὴν 12 Αἰγυπτιακὴν Δυναστείαν (2500 π.Χ περίπου) καὶ κατὰ τοὺς χρόνους Τουθμώσιος τοῦ Γ'(1450-1250 π.Χ.). Τέλος χαρακτά τινα σύμβολα παρετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Stillman ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς αὐτοῦ(1). Τὰ

(1) Ἴδε πάντα ταῦτα παρὰ Tsuntas Manatt The Mycenean age p. 268 κἑξ.

(1) Stillman Report of the executive Comm. of the Amer. School 1880-1881 p. 47 - 49.

ἀνωτέρω ἀποτελοῦσι περίπου τὸ ὑλικὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔπρεπε στηριζόμενοι οἱ ἀρχαιολόγοι νὰ ἀποφανθῶσιν περὶ τοῦ προβλήματος τῆς ὑπάρξεως προελληνικῆς γραφῆς ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ τὸ ὑλικὸν αὐτὸ δὲν ἐθεωρήθη ἐπαρκές, ἀφ' οὗ μάλιστα πολλοὶ τὰ σημεῖα ταῦτα ἐθεώρησαν ὡς ἀσκόπους ἀντιγραφὰς γραφικῶν σημείων ἄλλων λαῶν γενομένας παιδιᾶς ἢ μιμήσεως χάριν ὑπὸ τῶν τεχνιτῶν. Διὰ ταῦτα ὁ Perrot καὶ ὁ Τσούντας, οἱ μᾶλλον ἐνήμεροι δηλ. ἀρχαιολόγοι εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν Μηκυναϊκῶν ἀρχαιοτήτων, ἀπεφάνθησαν, ὅτι δίδουσι μὲν ἀφορμὴν τὰ σημεῖα ταῦτα νὰ ὑποπτευθῇ τις τὴν ὕπαρξιν συστήματος γραφῆς προελληνικῆς, ἀλλὰ μέχρι τῆς εὑρέσεως νέων ἀφθονωτέρων καὶ μᾶλλον χαρακτηριστικῶν μνημείων πρέπει τις νὰ ἐπέχῃ, καὶ μᾶλλον πρέπει νὰ ἀπαντήσῃ ἀρνητικῶς εἰς τὸ ἐρώτημα τῆς ὑπάρξεως προελληνικῆς γραφῆς ἐν Ἑλλάδι (1).

Β'. **Κρητικὴ γραφὴ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν.**

Ἀλλ' εὐθὺς κατόπιν διὰ τῶν ἐν Κρήτῃ ἐρευνῶν αὐτοῦ ἔλυσε τὸ ζήτημα τοῦτο καταφατικῶς ὁ ὀξύνους Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Ἀρθοῦρος Ἕβανς (2). Οὗτος ἐθεώρησε παράδοξον τὴν θεωρίαν, ὅτι πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου δὲν ὑπῆρχε γραφὴ ἐν Ἑλλάδι, ἀφ' οὗ Αἰγύπτιοι, Χαλδαῖοι, Χεταῖοι καὶ βάρβαροι ἀκόμη λαοὶ εἶχον ἤδη ἐφεύρει καὶ μεταχειρισθῆ συστήματα γραφῆς. Αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς Μ. Ἀσίας, ὧν ἡ καταγωγὴ εἶναι μᾶλλον Εὐρωπαϊκή, οἱ Κᾶρες π. χ. καὶ οἱ Λύκιοι φαίνονται κατέχοντες σύστημα γραφῆς προφοινικικὸν ἐξ οὗ ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ Κυπριακόν. Διὰ τοῦτο ὁ κ. Ἕβανς ἐθεώρησεν ἀδύνατον τὴν θεωρίαν περὶ μὴ ὑπάρξεως γραφῆς προφοινικικῆς ἐν ταῖς χώραις τοῦ προελληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐζήτησε νὰ εὕρῃ αὐτήν.

Ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1893 εἶδε μικρά τινα μνημεῖα προϊστορικῶν χρόνων, σφραγῖδας τριπλεύρους καὶ τετραπλεύρους ἐκ στεατίτου φερούσας σειρὰς σημείων, τὰ ὁποῖα ἀνεγνώρισεν ὡς ἱερο-

(1) Perrot et Chipiez, Histoire de l'art, vol. VI, p. 985. Τσοῦντα Μυκῆναις, σελ. 213 καὶ ἑξῆς.

(2) A. Evans Cretan, Pictographs 1895. Τοῦ αὐτοῦ Further Discoveries of Cretan and Aegean script from Journal of Hellen. Studies XVII.

γλυφικὰ στοιχεῖα ἀγνώστου ἀλφαβήτου. Εἶναι ταῦτα κεχαραγμένα εἰς πάσας τὰς ἐπιφανείας τῶν διατρήτων σφραγίδων καὶ διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν γνωστῶν ἰδεογραφικῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ Χεταϊκῶν χαρακτήρων (1). Ἐρευνήσας τὰ κατὰ τὴν προέλευσιν αὐτῶν ἔμαθεν ὅτι προήρχοντο ἐκ Κρήτης. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐπίσης μέρους προήρχοντο καὶ ἄλλαι ὅμοιαι σφραγῖδες τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου φέρουσαι ὅμοια σημεῖα καὶ ἄλλη ἐν τῷ Ashmolean Μουσείῳ τῆς Ὀξωνίας. Διὰ ταῦτα ἐλθὼν εἰς Κρήτην ἐζήτησε συντόνως τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἐπιτοπίως. Κατὰ τὰ ἔτη 1894, 1895 καὶ 1896 ἐπεχείρησε τῷ ὄντι πολλὰ ταξίδια κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἐν τῇ Κεντρικῇ καὶ Ἀνατολικῇ Κρήτῃ καὶ συνέλεξε μέγαν ἀριθμὸν τῶν μικρῶν αὐτῶν μνημείων, ἐξ ὧν ἀναμφιλέκτως κατέδειξεν, ὅτι ἐν Κρήτῃ ὑπῆρχε σύστημα γραφῆς ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων λίαν διαδεδομενον, καὶ δὴ διπλοῦν, ἓν μὲν ἰδεογραφικόν, ἕτερον δὲ γραμμικὸν καὶ πιθανώτατα συλλαβικόν. Ὁ κ. Ἀ. Ἔβανς μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταυτην γραφικοῦ συστήματος ἐν Κρήτῃ ἀναφέρει καὶ χωρίον τι τοῦ Διοδώρου (2), εἰς τὸ ὁποῖον ἐλαχίστην μέχρι τοῦδε εἶχον δώσει προσοχήν, ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι οἱ Κρῆτες εἶχον διατηρήσει ἀμυδρὰν τινα ἀνάμνησιν τοῦ πράγματος: «Φασὶν (οἱ Κρῆτες) τοὺς Φοίνικας οὐκ ἐξ ἀρχῆς εὑρεῖν ἀλλὰ τοὺς τύπους τῶν γραμμάτων μεταθεῖναι μονον». Ἤτοι οἱ Φοίνικες δὲν εὗρον πρῶτοι τὰ γράμματα, ἀλλ' ἐβελτίωσαν καὶ ἐτροποποίησαν αὐτὰ προϋπάρχοντα, ἢ ὅπερ τὸ αὐτό οἱ Κρῆτες ἠξίουν ὅτι ἐκέκτηντο πρὸ τῶν Φοινίκων γραφικὸν σύστημα, ὃ παραλαβόντες οἱ Φοίνικες ἐτροποποίησαν καὶ κατήρτισαν τὸ λεγόμενον Φοινικικόν.

Περίεργος δεισιδαιμονία τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ ἀκόμη καὶ μέχρι σήμερον εὑρέως διαδεδομένη συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν διάσωσιν πολλῶν ἐκ τῶν μικρῶν αὐτῶν ἐνεπιγράφων μνημείων καὶ εἰς τὴν ἐπιμελῆ αὐτῶν περισυλλογήν, καὶ ἐπεβοήθησε πολὺ τὸν κ. Ἔβανς εἰς τὴν εὐκολωτέραν ἀνακάλυψιν τῶν μικρῶν αὐτῶν ἀλλὰ σπουδαίων κειμηλίων. Οἱ λίθοι δηλ. οὗτοι ἢ σφραγῖδες εἶνε γνωστότατοι ἐν Κρήτῃ ἰδίως μεταξὺ τοῦ γυναικείου κόσμου τῶν ἐπαρχιῶν, ὅπου καλοῦνται γαλόπετρες ἢ γαλατοῦσσες καὶ φέρονται ἐν εἴδει περιάπτων ὑπὸ τῶν

(1) Athenaeum N. 3478 June 1894.
(2) Διοδώρου Βιβλίον V κεφ. 74.

θηλαζουσῶν μητέρων, διότι πιστεύονται ὅτι φερόμενοι κατὰ τὴν γαλακτοτροφίαν ἐπιφέρουσιν ἄφθονον ῥοὴν τοῦ γάλακτος εἰς τὰς ἄλλως δυσγαλάκτους μητέρας. Πολλάκις τοιοῦτοι ἀρχαῖοι λίθοι θεωροῦνται ὡς κειμήλια οἰκογενειακὰ ἀκριβῶς διὰ τὴν χρησιμότητα αὐτὴν καὶ μεταβιβάζονται ἐπιμελῶς φυλαττόμεναι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν καὶ ἀπὸ μητρὸς εἰς θυγατέρα, εἴτε πωλοῦνται καὶ μισθοῦνται διὰ τὸν χρόνον τῆς γαλουχήσεως τοῦ νεογνοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸ περιλαμβάνονται παντὸς εἴδους διάτρητοι μικροὶ λίθοι διαφόρων σχημάτων καὶ ποικίλων συστάσεων καὶ πολλάκις καὶ διαφόρων ἐποχῶν, ἐνίοτε μάλιστα αὗται εἶναι ἁπλαῖ ψῆφοι περιδεραίου ἄνευ οὐδεμιᾶς παραστάσεως, ἀλλὰ μεταξὺ τούτων περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες ἐκ στεατίτου ἐνεπίγραφοι καὶ ἄλλοι ἐγγεγλυμμένοι Μυκηναϊκῶν χρόνων σφραγιδόλιθοι. Οἱ ἐκ στεατίτου τρίπλευροι, τετράπλευροι, κωνικοί, φακοειδεῖς εἶναι ἔργα τέχνης καὶ προϊόντα Κρητικὰ καὶ δι' ἄλλον λόγον, ἤτοι διότι ὁ στεατίτης εἶναι ὀρυκτὸν Κρητικόν, εὑρισκόμενος καὶ σήμερον εἰς διάφορα σημεῖα τῶν ἐπαρχιῶν Ἱεραπέτρου καὶ Βιάννου (Σαρακήνα - Κακὸν ὄρος-Καστελλιανὰ-Τσούτσουρος) (1). Ὁ λίθος οὗτος ἐθεωρήθη ἀνέκαθεν κατάλληλος διὰ κατασκευὴν σφραγίδων, διότι συνδυάζει δύο προτερήματα, ἤτοι περιέχει λείας ἐπιφανείας καὶ λαμπρὰν ὄψιν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἶναι μαλακὸς καὶ διὰ τοῦτο εὐκατέργαστος, ἀνέκαθεν δὲ φαίνεται ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων ἐγίνετο χρῆσις αὐτοῦ πρὸς κατασκευὴν σφραγίδων, ἐξαρτημάτων καὶ κοσμημάτων ἐν Κρήτῃ. Ἐκ τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς εὑρίσκονται περίαπτα καὶ σταυροὶ καὶ σήμερον δὲ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις, ἐν αἷς ἐξορύσσεται, συνειθίζουσιν οἱ διάφοροι ἀγροτικοὶ ἄρχοντες (δημογέροντες, πραγματογνώμονες, ἀγροφύλακες καὶ λοιποὶ) νὰ κατασκευάζωσιν ἐξ αὐτοῦ τὰς σφραγῖδας αὐτῶν.

Τὰ σχήματα τῶν σφραγίδων μὲ τὰ γραφικὰ σύμβολα εἶναι τὸ πρισματικὸν τρίπλευρον ἐπίμηκες ἢ βραχύ, τὸ τετράπλευρον ἰσόπλευρον ἢ μὲ τὰς δύο πλευρὰς πλατυτέρας, τὸ φακοειδὲς καὶ τέλος τὸ ἔχον μίαν πλευρὰν ἐπίπεδον καὶ τὸ ἄλλο μέρος σπειροειδές. Ἐκ τῶν σχημάτων τούτων ἀρχαιότατον φαίνεται τὸ τρίπλευρον καὶ δὴ τὸ

(1) A. Evans: Further discoveries p. 328.

βραχύτερον τούτου εἶδος, διότι ἐπὶ τούτου εὑρίσκονται τὰ ἀρχαϊκώτερα εἰκονογραφικὰ σύμβολα.

Ὁ κ. Evans ἀνάγει τὰς σφραγῖδας ταύτας εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἀπεδείχθη δ' ὅμως ἐκ τῶν τελευταίων ἀνακαλύψεων ἐν Κρήτῃ, ὅτι αὗται καὶ μάλιστα αἱ τρίπλευροι εἶναι ἀρχαιότεραι καὶ ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον καλύπτουσι τὴν δευτέραν Μινωϊκὴν ἐποχὴν τὴν ἄλλως λεγομένην Καμαραϊκήν, ἧς ἡ ἀκμὴ τίθεται κατὰ τὸ δισχιλιοστὸν ἔτος π. Χ.

Τὰ παρατηρηθέντα ἐπὶ τῶν Κρητικῶν σφραγίδων γράμματα εἶναι δύο εἰδῶν ἤτοι 1) εἰκονογραφικὰ ἢ ἰδεογραφικὰ καὶ 2) γραμμικά· τὰ πρῶτα φαίνονται ἀρχαιότερα τῶν δευτέρων, ἀλλ' εὑρίσκονται καὶ σφραγῖδες φέρουσαι ἀναμὶξ ἰδεογραφικὰ καὶ γραμμικά, τὸ ὁποῖον δεικνύει, ὅτι ἀμφότερα τὰ συστήματα συνυπῆρξαν ἐπί τινα τοὐλάχιστον χρόνον, καὶ ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν γραμμικῶν δὲν ἐξέλιπον τὰ ἰδεογραφικά. Εἰς ἑκάστην ἐπιφάνειαν τῆς σφραγῖδος εὑρίσκονται συνήθως 2 ἕως 3 ἀλλ' ἐνιοτε φθάνουσι καὶ μέχρι 7.

Τοῦ ἰδεογραφικοῦ συστήματος ὁ κ. Ἔβανς εὗρε καὶ ἀντέγραψε περὶ τὰ 90 σύμβολα. Τούτων τὰ σπουδαιότερα κατὰ τάξεις διαιρούμενα εἶναι

Α) Μορφαὶ ἀνθρώπινοι ἢ διάφορα μέλη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὀφθαλμός, βραχίονες διασταυρούμενοι, χεὶρ κεκαμμένη κατὰ τὸν ἀγκῶνα, ποὺς κεκαμμένος κατὰ τὸ γόνυ, μαστοὶ γυναικός.

Β) Ζῷα καὶ πτηνά. Κεφαλὴ τράγου, βοῦς, ἔλαφος ἢ ἔριφος, κεφαλὴ βοός, βούκρανον, ζεῦγος κεράτων ἐλάφου, κεφαλὴ ὄνου, ἀράχνη.

3) Ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα. Πέλεκυς ἁπλοῦς καὶ διπλοῦς, ἐγχειρίδιον, βέλος, τεκτονικὰ ἐργαλεῖα, ὁ ἄρβηλος τῶν σκυτέων, πρίων, σκέπαρνον, ῥόπαλον ἢ σκῆπτρον, λύρα, πλῆκτρον.

Δ) Μέρη οἰκίας καὶ σκεύη οἰκιακά. Θύρα ἢ πύλη, δρύφακτος. πρόχους μεταλλικὴ ἢ πηλίνη.

Ε) Πλοῖα μὲ ἕνα ἱστὸν καὶ πολύκωπα, ἰχθὺς (ἴσως θύννος).

Ϛ) Διάφορα φυτά.

Ζ) Οὐράνια ἀντικείμενα, ἤτοι ἥλιος, ἀστὴρ μὲ ἀκτῖνας εὐθείας ἢ περιστρεφομένας.

Η) Γεωμετρικὰ π. χ. Χ, σπεῖραι σιγμοειδεῖς.

Θ) Ἀβέβαια καὶ δυσδιόριστα.

Ἐκ τῶν ἰδεογραφικῶν αὐτῶν σημείων 20 % περίπου δύνανται νὰ παραβληθῶσιν πρὸς Αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικά, καὶ ἄλλα τόσα πρὸς Χεταϊκά. Πρὸς τὰ τελευταῖα μάλιστα ἡ συγγένεια εἶναι μεγαλυτέρα λαμβανομένου ὑπ' ὄψει τοῦ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ τῶν Αἰγυπτιακῶν συμβόλων, πρὸς τὰ ὁποῖα γίνεται ἡ σύγκρισις· ὅθεν ἡ ἱερογλυφικὴ Κρητικὴ γραφὴ ἀποκλίνει μᾶλλον πρὸς τὴν Ἀσιατικὴν ἢ τὴν Αἰγυπτιακήν. Τινὰ μάλιστα τῶν ἰδεογραφικῶν συμβόλων, π.χ. ἡ κεφαλὴ τοῦ λύκου μὲ τὴν γλῶσσαν κρεμαμένην ὑποδηλοῦσι συγγένειαν ἀρκετὰ στενὴν μεταξὺ ἱερογλυφικῶν Κρητικῶν καὶ Χεταϊκῶν, ἐπίσης ὁ διπλοῦς πέλεκυς εἶναι Ἀσιατικὸς οὐχὶ Αἰγυπτιακός, καὶ ἐξ ἄλλου ἐκ τοῦ Κρητικοῦ ἱερογλυφικοῦ ἀλφαβήτου λείπουσιν ἐντελῶς τὰ συνηθέστατα Αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικά. Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ ὁμοιότητες, ἀλλ' αἱ διαφοραὶ τοῦ Κρητικοῦ ἰδεογραφικοῦ συστήματος πρὸς τὰ Αἰγυπτιακὰ καὶ τὰ Χεταϊκὰ εἶναι πολλῷ περισσότεραι, καὶ αὗται πείθουσιν, ὅτι καὶ ἂν τὰ γραφικὰ ταῦτα συστήματα ἔχουσι κοινὴν ἀπομεμακρυσμένην ρίζαν καὶ συγγένειαν, ἀνεπτύχθησαν ὅμως ἰδιαιτέρως ἕκαστον καὶ ἐμορφώθησαν ἀνεξαρτήτως.

Ποία νῦν εἶναι ἡ σημασία καὶ ἡ δύναμις τῶν ἱερογλυφικῶν σημείων τοῦ Κρητικοῦ ἀλφαβήτου; Ἀμυδρὰν ἰδέαν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἀποβλέποντες μόνον εἰς τὰ ἀρχαιότατα δείγματα τῶν εἰκονογραφικῶν σημείων τὰ εὑρισκόμενα πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν τριπλεύρων πρισματικῶν σφραγίδων ἐκ στεατίτου τοῦ βραχυτέρου εἴδους. Εἰς ταῦτα τὸ γραφικὸν σύστημα εἶναι τὸ ἁπλούστερον καὶ ἁρμόζει τὰ εἰκονογραφικὰ σύμβολα νὰ ἑρμηνευθῶσιν ἰδεογραφικῶς κατὰ τὸν φυσικώτερον τρόπον, ἤτοι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ σύμβολα ταῦτα δηλοῦσιν αὐτὰ τὰ εἰκονιζόμενα ἀντικείμενα. Εἰς τὰ ἀρχαιότατα ταῦτα δείγματα ὑφίσταται προσωπική τις ἀναφορὰ τῶν εἰκονιζομένων πρὸς τὸν κάτοχον τῆς σφραγῖδος. Συνήθως εἰς τὴν μίαν πλευρὰν εἰκονίζεται ἀνθρωπίνη μορφή, ἥτις πιθανώτατα δηλοῖ αὐτὸν τὸν κύριον τῆς σφραγῖδος, τὰ δὲ ἄλλα σύμβολα ὑποδηλοῦσι δι' εἰκόνων τὸ ἔργον, τὸ ἐπάγγελμα ἢ τὴν ἰδιότητα τοῦ εἰκονιζομένου κατόχου. Ὅταν π. χ. εἰκονίζωνται ζῷα, βοῦς ἢ αἴξ ἢ ἀγγεῖα (γαλακτοφόρα πιθανῶς), δηλοῦται διὰ τούτων ὅτι ὁ εἰκονιζόμενος ἰδιοκτήτης εἶναι κάτοχος ποιμνίων ἢ βουκολίων, πλοῖον δηλοῖ ναυτικόν, λύρα μουσικόν, ἰχθύες ἁλιέα, κάμηλος καὶ στρουθοκάμηλος ἐμπορευόμενον μὲ τὰς ἀκτὰς τῆς

Συρίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Εἰς ἄλλην σφραγῖδα εἰκονίζεται κυνήγιον ἐλάφου, εἰς ἄλλας φαίνονται στιγμαὶ ἢ ἀριθμοὶ κατὰ σύστημα δωδεκαδικόν, ὥστε εἰς τὰς πρωτογόνους ταύτας σφραγῖδας βλέπομεν τὰ ἔργα καὶ τὰς συνήθεις ἀσχολίας τοῦ κτήτορος, τὰ πλοῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐταξείδευε, τὴν λύραν ἣν ἔπαιζε, τὰ ποίμνια καὶ τὰ οἰκιακὰ ζῷα τὰ ὁποῖα ἔτρεφε, τὰ θηρία τὰ ὁποῖα ἐθήρευεν, καὶ τὸ δωδεκαδικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον μετεχειρίζετο κατὰ τὰς ἐμπορικάς αὐτοῦ συναλλαγάς.

Αἱ ἁπλούστεραι αὗται ἰδεογραφικαὶ παραστάσεις, τῶν ὁποίων ἡ σημασία κατά τινα τρόπον ἐξευρίσκεται παρήγαγον κατὰ μικρὸν τοὺς ἄλλους εἰκονογραφικοὺς τύπους, ἐν οἷς ἡ σημασία δὲν εἶναι πλέον καταφανής, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐπικρατεῖ σημασία συνθηματική.

Πλὴν τῶν ἰδεογραφικῶν συμβόλων ὁ κ. Ἔβανς εἶδε καὶ ἀντέγραψε καὶ σύμβολα γραμμικοῦ συστήματος. Ταῦτα δὲν ἀναφαίνονται εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους σφραγιδολίθους, ἀλλὰ παρουσιάζονται κατὰ μικρὸν καὶ ἐπί τινα χρόνον συνυπάρχουσιν ἀναμεμειγμένα μετὰ τῶν ἰδεογραφικῶν. Τινὲς τῶν γραμμικῶν τούτων χαρακτήρων ἐν τούτοις εἶναι τόσον παλαιοί, ὥστε δύνανται νὰ ἀναχθῶσι μέχρι τῆς 12 Αἰγυπτιακῆς Δυναστείας. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι οἱ γραμμικοὶ οὗτοι χαρακτῆρες δὲν παρήχθησαν ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν, ἀλλ' ὅτι ἐγεννήθησαν ἐξ ἄλλου συστήματος γραφῆς ἐπίσης ἀρχαίου ὅσον καὶ τὸ ἱερογλυφικόν. Οἱ γραμμικοὶ οὗτοι χαρακτῆρές παρετηρήθησαν ἐν Κρήτῃ εἰς μνημεῖα ποικιλώτερα τῶν φερόντων τοὺς ἱερογλυφικοὺς χαρακτῆρας· εὑρίσκονται δηλ. γραμμικοὶ χαρακτῆρες πρῶτον ἐπ' αὐτῶν τούτων τῶν σφραγιδολίθων οἱουδήποτε σχήματος, τριπλεύρων, τετραπλεύρων, κωνοειδῶν, φακοειδῶν καὶ τῶν λοιπῶν, ἔπειτα εἰς ἐξαρτήματα κοσμηματικὰ καὶ σφονδύλια ἐξ ἀρχαιοτάτων Κρητικῶν στρωμάτων, ὁποῖον λ. χ. τὸ τοῦ Ἁγίου Ὀνουφρίου παρὰ τὴν Φαιστόν (1), ἐπ' ἀγγείων λιθίνων ὅπως εἶναι ἓν ἀπὸ Γουλᾶ καὶ ἄλλο ἀπὸ Πρόδρομον Βοτσάνον (2), ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων Κνωσοῦ καὶ εἰς ἕνα ἐκ Φαιστοῦ, καὶ τὸ χαρακτηριστικώτερον παράδειγμα γραμμικοῦ συστήματος, εἰς τὴν ἐκ στεατίτου τράπεζαν τῶν προσφορῶν τὴν εὑρεθεῖσαν κατὰ τὸ 1895

(1) A. Evans, Cretan Pictographs p. 105 κἑξ.
(2) Αὐτόθι σελ. 9, 10. fg. 4, 5.

εἰς τὸ σπήλαιον Ψυχροῦ τὸ Δικταῖον Ἱερὸν τῶν Λυκτίων (1). Εἰς τὸ γραμμικὸν τοῦτο σύστημα πρέπει ἤδη νὰ ὑπαχθῶσι καὶ τὰ γραμμικὰ σύμβολα τὰ παρατηρηθέντα εἰς τὰς λαβὰς τῶν ἀγγείων τῶν Μυκηνῶν, τοῦ Μενιδίου, τῆς Ναυπλίας, τοῦ Σιφνίου λίθου καὶ τὰ ἐπὶ τῶν Μυκην. ἀγγείων τοῦ Fayoum, περὶ ὧν ὡμιλήσαμεν προηγουμένως.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐνεπιγράφων μνημείων συνάγονται χαρακτῆρες γραμμικοὶ 32. Ἐκ τούτων 1 περίπου ὁμοιάζουσι πρὸς γράμματα τοῦ Κυπριακοῦ συλλαβαρίου, ἄλλα δὲ πρὸς τὰ Φοινικικὰ καὶ τὰ ἐκ τούτου παραχθέντα ἀρχαϊκὰ Ἑλληνικά, ἐξ ὧν ὁ κ. Ἔβανς κατήρτισε πίνακα συγκριτικόν, ἐν ᾧ παραθέτει καὶ συγκρίνει τὰ γραμμικὰ σύμβολα τῶν ἀλφαβήτων τούτων, ὑποδηλῶν διὰ τούτου ὅτι θεωρεῖ πιθανὴν τὴν ἰδέαν, ὅτι καὶ ἂν τὸ Κυπριακὸν καὶ τὸ Φοινικικὸν ἀλφάβητον δὲν παρήχθησαν ἀμέσως ἐκ τοῦ Κρητικοῦ, τοὐλάχιστον θὰ ἔχωσι πάντα ταῦτα κοινὴν τὴν ῥίζαν, ἐγεννήθησαν δηλ. καὶ ἀνεπτύχθησαν ἐξ ἀρχαιοτέρου γραμμικοῦ συστήματος τῆς Δυτικῆς Ἀσίας. Τότε κατανοεῖται καλύτερον καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Διοδώρου περὶ τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου.

Περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς δυνάμεως τῶν γραμμικῶν τούτων συμβόλων οὐδὲν ἀπολύτως γνωρίζομεν, διότι βεβαίως ἡ σημασία αὐτῶν εἶναι συνθηματική. Τὴν κλεῖδα πρὸς ἑρμηνείαν τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου τούτου μόνον ἡ εὕρεσις κειμένου κατὰ διπλοῦν σύστημα γεγραμμένου θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς παράσχῃ. Ἐκεῖνο μόνον τὸ ὁποῖον θεωρεῖται πιθανόν, εἶναι ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι συλλαβικὸν ὅπως τὸ Κυπριακόν, ἕκαστον δηλ. στοιχεῖον τοῦ ἀλφαβήτου δὲν ἀντιπροσωπεύει μίαν λέξιν ὁλόκληρον ἢ μίαν ἔννοιαν ὅπως τὸ ἰδεογραφικόν, οὐδὲ πάλιν ἕνα μόνον φθόγγον, ὅπως τὸ Ἑλληνικόν, ἀλλὰ μίαν συλλαβήν. Ἡ διεύθυνσις τῶν γραμμάτων εἶναι ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά.

Κεφαλαιωδῶς οὕτω δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν τὴν ἐκ τῶν Κρητικῶν μνημείων συναχθεῖσαν θεωρίαν τοῦ κυρίου Ἔβανς πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κρήτης περὶ τῆς προελληνικῆς γραφῆς. Κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου καὶ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρχε σύ-

(1) A. Evans, Further discovories p. 350-361 fig. 25-27.

στημα γραφῆς καὶ ἐφ' ἄλλας μὲν χώρας, ὅπου ἤκμαζεν ὁ προελληνικὸς πολιτισμός, μάλιστα δὲ πάντων ἐν Κρήτῃ. Τοῦ συστήματος τούτου εὕρηνται δύο φάσεις, μία μὲν ἡ εἰκονογραφικὴ παρατηρηθεῖσα μέχρι τοῦδε ἐν Κρήτῃ καὶ ἔχουσα ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸ Αἰγυπτιακὸν ἱερογλυφικὸν καὶ ἀκόμη περισσότερον πρὸς τὸ Χεταϊκόν, ἀλλ' ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τούτων. Δευτέρα φάσις εἶναι ἡ γραμμική, οὖσα συλλαβικὴ τὸν χαρακτῆρα, ὅπως τὸ κατόπιν Κυπριακὸν καὶ ἔχουσα πολλὰ τὰ κοινὰ στοιχεῖα πρὸς τὸ Κυπριακὸν τὸ Φοινικικὸν καὶ τὸ ἀρχαϊκὸν Ἑλληνικόν. Τὸ γραμμικὸν τοῦτο σύστημα φαίνεται ὅτι ἔλαβεν εὐρυτέραν διάδοσιν τοῦ ἱερογλυφικοῦ καὶ διὰ τοῦτο δείγματα αὐτοῦ εὑρέθησαν καὶ ἐκτὸς τῆς Κρήτης ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ταῖς νήσοις. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι πιθανόν, ὅτι προῆλθεν ἐξ Ἀσίας, ὅπου ἐπεχωρίαζε καὶ ὁπόθεν ἔλαβον τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ συγγενῆ ἀλφάβητα Κυπριακὸν καὶ Φοινικικόν.

Γ'. Ἀρχεῖα Κρητικὰ καὶ ἄλλα ἐνεπίγραφα μνημεῖα εὑρεθέντα κατὰ τὰς ἐν Κρήτῃ ἀνασκαφάς.

Τὴν λαμπροτάτην ἀπόδειξιν καὶ ἐπαλήθευσιν τῆς θεωρίας τοῦ κ. Ἔβανς περὶ ὑπάρξεως γραφῆς λίαν ἀνεπτυγμένης καὶ διαδεδομένης ἀπὸ μακροῦ χρόνου παρέσχον αἱ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου ἀρξάμεναι ἀνασκαφαί. Αὐτὸς ὁ κ. Ἔβανς πρῶτος ἐξέχωσε τὰ Κρητικὰ ἀρχεῖα τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου, ὕστερον δὲ καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἐν Ἁγίᾳ Τριάδι παρὰ τὴν Φαιστόν.

Τὰ εὑρεθέντα ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Κνωσοῦ γραφικὰ μνημεῖα περὶ τὰ δισχίλια τεμάχια ἀκέραια καὶ μὴ εἶναι πινακίδες ἐκ πηλοῦ ἐπὶ τῶν ὁποίων δι' αἰχμηροῦ ἐργαλείου ἐχαράχθησαν τὰ γράμματα, ὅτε ὁ πηλὸς ἦτο ἀκόμη μαλακός, ἔχουσαι κατὰ τοῦτο ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰς πηλίνους ἐνεπιγράφους πλίνθους τῶν Βαβυλωνίων μὲ τὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφάς.

Αἱ πήλιναι πινακίδες τῆς Κνωσοῦ ἔμενον ὠμαί, ἀλλ' ὅτε ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου διὰ πυρός, ἓν μέρος αὐτῶν ὑποστὰν ἰσχυρὰν καῦσιν ἐν τῇ φοβερᾷ πυρκαϊᾷ ὠπτήθη καὶ οὕτω διεσώθη μέχρις ἡμῶν, καὶ τὸ παμφάγον πῦρ τὸ ἀφανίσαν τόσας βιβλιοθήκας τῆς ἀρχαιότητος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐφάνη τού-

ναντίον σωτήριον καὶ εὐεργετικὸν καὶ διεφύλαξε δι' ἡμᾶς τὰ σπουδαῖα ταῦτα μνημεῖα.

α΄. Τὸ γραμμικὸν εἶδος.

Ὁ μέγιστος ὄγκος τῶν πινακίδων περιέχει γράμματα τοῦ γραμμικοῦ εἴδους. Αἱ πινακίδες εἶναι ἐπιμήκεις γλωσσοειδεῖς στενούμεναι μικρὸν καὶ λεπτυνόμεναι κατὰ τὰ ἄκρα ὥστε νὰ ἀποτελῶσιν ἀκμήν, καὶ παχυνόμεναι κατὰ τὸ μέσον· ἡ μία ἐπιφάνεια εἶναι ἐπίπεδος καὶ ἐπὶ ταύτης εὕρηται ἡ ἐπιγραφὴ εἰς μίαν ἢ δύο σειράς· ὄπισθεν κυρτοῦται συνήθως. Τὸ μῆκος τῶν γλωσσοειδῶν πινακίδων ποικίλλει ἀπὸ 4 $^1/_2$ μέχρι 9 $^1/_2$ ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ 1 μέχρι 7 ἑκατοστῶν. Συνήθως τὰ γράμματα εἶναι γεγραμμένα εἰς δύο σειρὰς καὶ διευθύνονται ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά. Ἐνίοτε εὕρηνται γράμματά τινα καὶ εἰς τὴν ὄπισθεν ἐπιφάνειαν ἐν εἴδει ὀπισθογραφήσεως, ἢ εἶναι καὶ ἡ ὄπισθεν ἐπιφάνεια κανονικῶς γεγραμμένη, ὅπως καὶ ἡ ἔμπροσθεν. Πλὴν τῶν μικρῶν αὐτῶν γλωσσοειδῶν πινακίδων εὑρέθησαν καὶ ἄλλαι μεγαλύτεραι τετραγώνου ὀρθογωνίου σχήματος ὁμοιάζουσαι πρὸς σελίδα σημερινοῦ βιβλίου ὀγδόου σχήματος μὲ πολλὰς σειρὰς γραμμάτων κατὰ πλάτος. Πρὸς εὐκολίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ γράφοντος εἶχον χαραχθῆ πρὸ τῆς γραφῆς γραμμαὶ ὁριζόντιοι εἰς ἐκείνας μάλιστα τὰς πινακίδας, ἐν αἷς αἱ σειραὶ τῶν γραμμάτων ἦσαν πλείονες τῶν δύο.

Αἱ πινακίδες τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ εὑρέθησαν κατὰ μεγάλας συστάδας (depots) εἰς διάφορα δωμάτια καὶ διαδρόμους καὶ ἦσαν προφανῶς φυλαγμέναι ἐντὸς κιβωτίων ξυλίνων, πηλίνων, γυψίνων, ὧν τεμάχια καὶ ἴχνη εὑρίσκοντο παρὰ τὰς πινακίδας. Ἀφ' οὗ περιεκλείοντο ἐντὸς τῶν κιβωτίων τὰ γραπτὰ αὐτὰ μνημεῖα, τὰ κιβώτια ἠσφαλίζοντο καλῶς σφραγιζόμενα διὰ σφραγίδων ἐκ πηλοῦ, ὧν εὑρέθησαν ἀρκεταὶ παρὰ τοὺς σωροὺς τῶν πινακίδων· αἱ πήλιναι αὗται σφραγῖδες φέρουσι τύπους ἐκ Μυκηναϊκῶν ἐγγεγλυμμένων λίθων τῆς καλλίστης ἐποχῆς τῆς τέχνης. Πρὸς περισσοτέραν δὲ ἀκόμη ἀσφάλειαν τῶν ἀρχείων οἱ πήλινοι αὐτοὶ σφραγιδότυποι ἐπεσημαίνοντο γράμμασι χαρακτοῖς ὑπὸ ἐλεγκτοῦ ὡς φαίνεται ὑπαλλήλου, καὶ ἀκόμη ὠπισθογραφοῦντο δι' ἄλλων χαρακτῶν γραμμάτων τοῦ αὐτοῦ

γραμμικοῦ συστήματος. Αἱ πολλαπλαῖ αὗται προφυλάξεις δεικνύουσι μὲν τὴν σημασίαν, ἣν οἱ ἔνοικοι τοῦ ἀνακτόρου ἀπέδιδον εἰς τὴν διαφύλαξιν τῶν ἐνεπιγράφων αὐτῶν μνημείων, μαρτυροῦσι δὲ ταὐτοχρόνως τὴν πολυχρόνιον πεῖραν τῶν ἐντεταγμένων τὸν καταρτισμὸν τῶν Κρητικῶν ἀρχείων ὑπαλλήλων.

Τὸ γραμμικὸν σύστημα, εἰς ὃ εἶναι γεγραμμέναι αἱ πινακίδες Κνωσοῦ, εἶναι αὐτὸ τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶχε παρατηρήσει ὁ κ. Ἔβανς εἰς τὰς σφραγῖδας, τὰ πήλινα καὶ λίθινα ἀγγεῖα, εἰς τὴν τράπεζαν τῶν σπονδῶν τοῦ Δικταίου καὶ εἰς τοὺς ὀγκολίθους τῶν Κρητικῶν ἀνακτόρων. Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν συμβόλων τῶν παρατηρηθέντων μέχρι τοῦδε εὐδιακρίτως ἐπὶ τῶν πινακίδων εἶναι ἑβδομήκοντα. Τούτων δέκα μὲν ἔχουσιν ὁμοιότητα πρὸς γράμματα τοῦ Κυπριακοῦ συλλαβαρίου, δέκα δὲ ἄλλα πρὸς τὰ τοῦ Φοινικικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Τὰ γραμμικὰ Κρητικὰ σύμβολα φαίνεται ὅτι ἦσαν συλλαβικὰ (ὅπως τοῦ Κυπριακοῦ), τοῦτο δὲ τὸ εἰκάζομεν ἐκ διαιρετικῶν τινων σημείων εὑρισκομένων ἐνιαχοῦ μεταξὺ τῶν λέξεων, καὶ διευθύνονται σταθερῶς ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά.

Μεταξὺ τῶν γραμμικῶν χαρακτήρων τῶν πινακίδων Κνωσοῦ διακρίνονται καί τινα εἰκονογραφικὰ καὶ ἄλλα πάλιν γραμμικὰ μὲν τὴν κατασκευὴν ἀλλὰ μαρτυροῦντα τὴν ἐκ τῶν εἰκονογραφικῶν καταγωγήν των. Οὕτω π. χ. εὑρίσκομεν ἀνθρωπίνην κεφαλήν, τὸν λαιμόν, τοὺς διασταυρουμένους βραχίονας, πετόμενον πτηνόν, θύραν μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐγκαρσίων δοκῶν, τὸν δρύφακτον, θρόνον μὲ ὑψηλὸν ἐρεισίνωτον, δένδρον καὶ φύλλον. Ἔπειτα εὕρηται ἐν ταῖς πινακίσι ταύταις καὶ ἀριθμός τις στοιχείων καθαρῶς ἰδεογραφικός, ἕκαστος δηλ. τῶν εἰκονογραφικῶν αὐτῶν χαρακτήρων ἀντιπροσωπεύει μίαν ἰδέαν, ἓν πρᾶγμα. Τοιαῦτα εἶναι τὰ εἰκονογραφικὰ σημεῖα τὰ εἰκονίζοντα ἅρματα, ἵππους, ἀνθρώπους (πιθανῶς δούλους), πελέκεις, δόρατα, βέλη, τάλαντα, ἀγγεῖα μεταλλικὰ καὶ πήλινα, οἰκίας, σιτοβολῶνας, χοίρους, στάχυς, διάφορα εἴδη δένδρων καὶ ἄνθος κροκοειδὲς πρὸς παρασκευὴν ἀρώματος ἢ βαφῆς.

Πλὴν τῶν κυρίως γραφικῶν χαρακτήρων παρετηρήθησαν καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ἄνευ ἀμφιβολίας ἐπὶ τῶν πλείστων πινακίδων τοῦ γραμμικοῦ συστήματος καὶ ἀριθμοὶ ἀνήκοντες εἰς σύστημα δεκαδικὸν καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸ Αἰγυπτιακὸν ἀριθμητικὸν σύστημα. Αἱ μονάδες

δηλοῦνται δι' ἴσου ἀριθμοῦ γραμμῶν καθέτων, αἱ δεκάδες διὰ γραμμῶν ὁριζοντίων, αἱ ἑκατοντάδες διὰ μικρῶν κύκλων, αἱ χιλιάδες διὰ κύκλων ἐχόντων τέσσαρας ἀκρέμονας πρὸς τὰ ἔξω σταυροειδῶς τεταγμένους καὶ ἡ μυριὰς ἴσως διὰ τοῦ σημείου τῶν χιλιάδων μὲ γραμμὴν ὁριζοντίαν ἐντὸς κύκλου. Αἱ πινακίδες αἱ φέρουσαι τοὺς ἀριθμοὺς ὑπετέθη δικαίως ὅτι εἶναι λογαριασμοί, ἀποδείξεις, εὑρετήρια πραγμάτων τοῦ ἀνακτόρου, αἱ δὲ φέρουσαι τὰ ἅρματα, τοὺς ἵππους, τοὺς τροχούς, τὰ βέλη, τοὺς δούλους ἀκολουθούμενα ὑπὸ ἀριθμῶν εἶναι κατάλογοι τῶν ἀποθηκῶν καὶ τοῦ ὁπλοστασίου τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου. Εἰς ἄλλας πινακίδας τῶν ἀριθμῶν προηγοῦνται σταθερῶς ἐπαναλαμβανόμενα σύμβολά τινα στερεότυπα, τὰ ὁποῖα ἐξηγοῦνται ὡς δηλοῦντα μέτρα καὶ σταθμά. Εἰς ἀποθήκην πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ παρὰ τὴν λιθόστρωτον ὁδόν, εὑρέθησαν πινακίδες, ἐν αἷς καταγράφονται βέλη, τροχοὶ ἁρμάτων, σκελετοὶ ἁρμάτων, δόρατα καὶ τὰ ὅμοια. Μία τῶν πινακίδων αὐτῶν ἀναγράφει διὰ τοῦ γνωστοῦ ἀριθμητικοῦ συστήματος 6010 βέλη, μία ἄλλη 2630, ἄλλη 478 τροχούς (1). Καὶ πράγματι ἐκεῖ πλησίον εὑρέθησαν δύο σωροὶ χαλκῶν βελῶν, τὰ ὁποῖα ἦσαν φυλαγμένα ἐντὸς ξυλίνων κιβωτίων, ὧν ἐσώθησαν ἴχνη τινὰ καὶ αἱ ὀρειχάλκινοι λαβαί, πλησίον δὲ εὑρέθησαν καὶ οἱ ἐκ πηλοῦ σφραγιδότυποι, δι' ὧν ἦσαν ἠσφαλισμένα τὰ κιβώτια. Τὰ βέλη εἶναι πολὺ μικρὰ καὶ θὰ ἐχρησίμευον πρὸς θήραν μικρῶν ζῴων καὶ πτηνῶν.

Ἐκτὸς τῶν πινακίδων μικρὰ σύμβολα εὑρέθησαν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Κνωσοῦ καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀντικειμένων. Ἐπὶ πλείστων π.χ. ὀγκολίθων τοῦ ἀνακτόρου παρατηροῦνται τοιαῦτα σύμβολα, τὰ ὁποῖα καὶ ἂν εἶναι σήματα τῶν λιθοκόπων, εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ ἐν χρήσει γραμμικοῦ συστήματος. Ἔπειτα τοιαῦτα γράμματα παρετηρήθησαν ἐντὸς δύο κωνικῶν ποτηρίων ἀνώτων γεγραμμένα διὰ μέλανος πιθανῶς σηπίας καὶ καλάμου τὰ γράμματα ταῦτα ἔχουσιν ἀπόχρωσίν τινα ταχυγραφικὴν (cursive) (2). Τὸ εὕρημα τοῦτο δεικνύει ὅτι οἱ γραφεῖς τοῦ ἀνακτόρου Κνωσοῦ εἶχον διὰ τῆς συχνῆς χρήσεως ἀποκτήσει μεγάλην ἐμπειρίαν γραφῆς, πιθανῶς δὲ ὅπως καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ὑπῆρχε ἰδιαιτέρα τάξις γραφέων ἀσχολουμένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν

(1) A. Evans, Brit. Sch. Ann. X (1904) 3. 54 seqq.
(2) A. Evans, Brit. Sch. Ann. VIII (1902) p. 109 fig. 66.

σύνταξιν καὶ γραφὴν τῶν ποικίλων γραπτῶν ἀρχείων καὶ ἄλλων γραφικῶν μνημείων ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἀνακτόρου. Ἔπειτα τὸ μέγα πλῆθος τῶν πηλίνων σφραγισμάτων τῶν συλλεχθέντων ἐν Κνωσῷ, Ζάκρῳ, Ἁγίᾳ Τριάδι, Γουρνιᾷ πιθανώτατα προέρχονται ἐκ γραπτῶν μνημείων, ἐξ ἀλληλογραφίας ἢ ἄλλου εἴδους ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα θὰ ἦσαν γεγραμμένα ἐπὶ ὕλης φθαρτῆς παπύρου, διφθερῶν καὶ τῶν ὁμοίων, καὶ τὰ ὁποῖα ἕνεκα τούτου ἀπώλοντο, ἀλλ' ἔσωσαν τὰς πηλίνας σφραγῖδας δι' ὧν ἦσαν ἐσφραγισμένα, ὅπως δηλ. συνέβη εἰς πλεῖστα τῶν χρυσοβούλλων, ἀργυροβούλλων καὶ μολυβδοβούλλων ἐγγράφων τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς, ἐν οἷς τὰ μὲν ἔγγραφα ἐκ χάρτου ἢ περγαμηνῆς ἀπώλοντο, ἐσώθησαν ὅμως ἐνίοτε αἱ συνοδεύουσαι αὐτὰ μεταλλικαὶ βοῦλλαι.

Εἰς ἕνα ἐκ τῶν δύο θησαυρῶν τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου τῶν περιεχόντων τὰ ἐκ πορσελλάνης περίφημα χρωματιστὰ εἴδωλα καὶ ἄλλα ἱερὰ πράγματα εὑρέθησαν καὶ γραπτά τινα πήλινα μνημεῖα φέροντα γράμματα τοῦ γραμμικοῦ συστήματος δεικνύοντα παραλλαγάς τινας ἀπὸ τῶν τέως ἐγνωσμένων τῶν γραμμικῶν χαρακτήρων καὶ ἴδια χαρακτηριστικά. Εἶναι δὲ ταῦτα πινακὶς πηλίνη ὀρθογωνίου σχήματος ἐλλιπὴς καὶ ὀπισθόγραφος, βῶλος πηλοῦ καὶ δύο δίσκοι πήλινοι (1). Παρὰ τὸν μικρόν των ἀριθμὸν τὰ μικρὰ ταῦτα γραπτὰ μνημεῖα ἔχουσι σπουδαίαν σημασίαν, διότι ἀντιπροσωπεύουσι στάδιον ἀναπτύξεως τοῦ γραμμικοῦ συστήματος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀρχαιότερον τοῦ ἀντιπροσωπευομένου ὑπὸ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν Κνωσίων πινακίδων. Ὁ κ. Evans διὰ τοῦτο τὸ μὲν ἀρχαιότερον αὐτὸ εἶδος ἐκάλεσε τάξιν Α, τὸ δὲ νεώτερον εἰς ὃ εἶναι γεγραμμένα πάντα σχεδὸν τὰ γραπτὰ μνημεῖα τοῦ ἀρχείου Κνωσοῦ τάξιν Β. Ἡ τάξις Α ἐγνώσθη κάλλιον, ἀφ' οὗ ἀνεκαλύφθησαν αἱ πινακίδες Ἁγίας Τριάδος καὶ ἄλλων τινῶν μερῶν τῆς Κρήτης, αἱ ὁποῖαι εἶναι γεγραμμέναι κατὰ τὸ ἀρχαιότερον αὐτὸ γραμμικὸν σύστημα. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων γραμμικῶν συστημάτων ὑπάρχουσι πλεῖστα στοιχεῖα κοινά, ἀλλὰ παρατηροῦνται καὶ διαφοραί τινες, ἐξωτερικαὶ μέν, τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα τῶν πινακίδων καὶ ἡ σκόπιμος ὄπτησις αὐτῶν εἰς τὴν τάξιν Α, ἐσωτερικαὶ δὲ εἶναι τὸ διάφορον σχῆμα ἀρκετῶν σημείων καὶ διαφορὰ τοῦ ἀριθμητικοῦ συστήματος. Ἔπειτα ἡ τάξις

(1) A. Evans, Brit. Sch. Ann. IX p. 51 fig. 27.

Α παρουσιάζει στοιχεῖά τινα ἔχοντα περισσοτέραν συγγένειαν πρὸς τὸ εἰκονογραφικὸν εἶδος ἢ ἡ τάξις Β, διὰ τοῦτο καὶ ἡ τάξις Α ἐθεωρήθη ἀρχαιοτέρα τῆς Β. Ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν παρετηρήθη ὅτι ἐν τῇ Α τάξει στοιχεῖά τινα εἶναι μᾶλλον προωδευμένα ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα τῆς Β, εἰκάζεται ὅτι ἡ τάξις Β δὲν παρήχθη κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς Α, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον παράλληλος πρὸς αὐτὴν καὶ τὰ δύο συστήματα εἶναι συγγενῆ ἔχοντα κοινὴν τὴν καταγωγὴν ἀλλὰ διατηρήσαντα αὐτοτέλειάν τινα καὶ ἀνεξαρτησίαν ἐν τῇ περαιτέρω ἐξελίξει καὶ διαμορφώσει των. Διατί εἰς τὸ ἀνάκτορον Κνωσοῦ εὑρέθησαν καὶ τὰ δύο συστήματα δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἑρμηνευθῇ· ἴσως ὑποδηλοῦσι δυναστικὴν μόνον μεταβολήν, διότι περὶ φυλετικῆς διαφορᾶς δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος, ἀφ' οὗ τὰ δύο γραμμικὰ συστήματα εἶναι τοσοῦτον συγγενῆ.

β΄. Τὸ ἱερογλυφικὸν εἶδος.

Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Κνωσοῦ εὑρέθησαν πήλινα ἔγγραφα καὶ τοῦ ἱερογλυφικοῦ συστήματος (1), αὐτοῦ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εἶχε γνωσθῇ διὰ τῶν Κρητικῶν σφραγίδων, ἅς ἀνεφέραμεν προηγουμένως. Τὰ γραπτὰ μνημεῖα τοῦ συστήματος τούτου εὑρέθησαν εὐάριθμα καὶ εἰς ἓν μόνον σημεῖον τοῦ Ἀνακτόρου, ἤτοι ἐν στενῷ δωματίῳ κλείοντι πρὸς βορρᾶν τὸν μέγαν διάδρομον τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Κνωσίου Μεγάρου. Τὸ σχῆμα τούτων δὲν εἶναι τὸ σύνηθες σχῆμα τῶν Κνωσίων πινακίδων τοῦ γραμμικοῦ συστήματος, ἀλλὰ διάφορον, εἶναι ῥάβδοι τετράγωνοι (καὶ μία τριγωνικὴ) φέρουσαι ὀπὴν κατὰ τὸ ἓν ἄκρον πρὸς ἀνάρτησιν, ἔπειτα βῶλοί τινες πήλινοι ἐν σχήματι ὀστρέου διθύρου μὲ ὀπὴν κατὰ τὴν βαλβῖδα καὶ τέλος τρίπλευροι πρισματικαὶ κεκαμμέναι ἐν σχήματι μηνοειδεῖ διάτρητοι κατὰ μῆκος τοῦ μεγάλου ἄξονος. Πᾶσαι αὗται αἱ πινακίδες εἶναι ἐπίτηδες ὠπτημέναι ἐπιμελῶς. Αἱ πινακίδες αὗται παρουσιάζουσιν ἰδεογραφικοὺς χαρακτῆρας ἀλλ' ὑπὸ μορφὴν μᾶλλον γραμμίζουσαν ἢ οἱ χαρακτῆρες τῶν σφραγίδων καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι νεώτεραι τῶν σφραγίδων καὶ ὅτι ἐπηρεάσθησαν πλειότερον ὑπὸ τοῦ γραμμικοῦ συστήματος. Αἱ πινακίδες αὗται φέρουσιν ἀναμείκτους μετὰ τῶν εἰκονογραφικῶν καὶ πλείστους καθαρῶς γραμμικούς. Εἰς τὰς πινακίδας

(1) A. Evans, Brit. Sch. Ann. VI (1900) p. 59 seqq.

ταύτας παρουσιάζονται πλὴν τῶν γνωστῶν ἤδη ἐκ τῶν σφραγίδων ἰδεογραφικῶν σημείων καὶ νέα ἄγνωστα τέως καὶ οὕτως ἀναβιβάζεται ἤδη ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἰδεογραφικῶν χαρακτήρων εἰς μίαν ἑκατοντάδα. Ἐκ τῶν νέων χαρακτήρων ἀναφέρομεν τὴν ἑπτάχορδον λύραν, ἐργαλεῖα ξυλουργοῦ, ῥυκάνην καὶ ἀλφάδιον, κεφαλὴν κυνός, μελίσσας, χειριδοειδὲς ἀντικείμενον ἔχον πιθανῶς σχέσιν μὲ τὴν μελισσοκομίαν, κλάδον ἐλαίας. Τινὰ τούτων εἶναι κυρίως ἰδεογραφικά, ἤτοι ἀποδίδουσιν ἀμέσως δι' εἰκόνος τὴν σημασίαν τοῦ συμβόλου π. χ. πλοῖον, πίθοι πλήρεις καρπῶν κτλ. Ἐνίοτε αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται συνοδεύονται ὑπὸ ἀριθμῶν ἀλλὰ διαφόρου ἀριθμητικοῦ συστήματος καὶ οὐχὶ τόσον σαφοῦς ὅπως εἰς τὰς γραμμικὰς πινακίδας. Καὶ ἡ διάταξις τῶν γραμμάτων εἰς τὰς ἰδεογραφικὰς αὐτὰς πινακίδας δὲν εἶναι τόσον τυπικὴ ὅπως εἰς τὰς γραμμικὰς ἀλλὰ παρουσιάζει μᾶλλον πολύπλοκον ποικιλίαν· ἐνίοτε ἀναγνωρίζεται βουστροφηδὸν διάταξις. Καὶ τὸ ἱερογλυφικὸν τοῦτο σύστημα εἶναι ἀνεξάρτητον τοῦ γραμμικοῦ, καίτοι εἴπομεν ἤδη ὅτι καὶ εἰς τὰ ἱερογλυφικὰ κείμενα ἀναμειγνύονται γραμμικοὶ χαρακτῆρες καὶ ἀντιστρόφως. Ἐν γένει δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὀλίγα στοιχεῖα ἔχουσι κοινὰ τὰ δύο συστήματα, καὶ ὅτι ἀπὸ διαφόρου ἀρχῆς ἕκαστον ὡρμήθη καὶ ἀνεξαρτήτως ἐσχηματίσθη καὶ διεμορφώθη. Καὶ εἶναι μὲν τυπολογικῶς τὸ ἱερογλυφικὸν σύστημα ἀρχαιότερον, ἀλλὰ πάλιν κατά τε τὴν μορφὴν καὶ τὴν διάταξιν τὸ γραμμικὸν δεικνύει μεγαλυτέραν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον.

Ἐθεωρήθη παράδοξον, ὅτι αἱ ἱερογλυφικαὶ πινακίδες εὑρέθησαν εἰς ἓν μόνον σημεῖον καὶ δὴ ἐντὸς διαμερίσματος ἐκ τῶν νεωτέρων τοῦ ἀνακτόρου. Ὁ κ. Ἔβανς προσπαθεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο ὑποθέτων, ὅτι τὸ ἱερογλυφικὸν αὐτὸ εἶδος τῆς γραφῆς ἐπεχωρίαζε κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην, ὅπου κατῴκουν οἱ Ἐτεόκρητες, φῦλον καὶ τότε καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν ἐντελῶς διάφορον τοῦ Μυκηναϊκοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ ὅτι αἱ πινακίδες αὗται προέρχονται ἐκ τούτων καὶ δηλοῦσιν ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ Κνωσίου ἀνακτόρου οἱ Ἡγεμόνες τῆς Κνωσοῦ ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Ἐτεοκρήτων, καὶ τότε αἱ ἱερογλυφικαὶ πινακίδες εἶναι ὑπομνήματα καὶ λογαριασμοὶ φόρων τελουμένων ὑπὸ τῶν Ἐτεοκρήτων εἰς τοὺς Κνωσίους ἐπικυριάρχους Δυνάστας, ἢ ὅτι τοὐναντίον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς

παρακμῆς τοῦ ἀνακτόρου οἱ Ἐτεόκρητες ἐπέβαλον τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπιρροήν των εἰς τὴν Κνωσόν, ἴσως κατέλαβον καὶ τὰ Βασίλεια καὶ ἐγκατέστησαν ἴδιον Ἡγεμόνα, καὶ οὕτως ἀφῆκαν εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα γραπτὰ μνημεῖα τοῦ ἱερογλυφικοῦ εἴδους ἴχνη τῆς ὑπερισχύσεώς των.

Δ΄. Γραπτὰ μνημεῖα Φαιστοῦ, Ἁγίας Τριάδος καὶ λοιπῶν μερῶν.

Ταὐτοχρόνως σχεδὸν μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν πηλίνων ἀρχείων τῆς Κνωσοῦ ἤρχισαν νὰ εὑρίσκωνται ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων γραπτὰ μνημεῖα καὶ εἰς τὸ ἄλλο σπουδαῖον κέντρον τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν Φαιστόν, καὶ κατόπιν καὶ εἰς τὸ πλησίον ἀνάκτορον ἢ ἐξοχικὴν ἔπαυλιν τῶν Φαιστίων ἡγεμόνων τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Ἓν γραπτὸν σύμβολον ἐπὶ ὀγκολίθου εἶχε παρατηρηθῆ κατὰ τὴν Φαιστὸν καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς, ὃ ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω· ἀλλ' ἀμέσως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐκχώσεως τοῦ ἀνακτόρου Φαιστοῦ ἤρχισαν νὰ εὑρίσκωνται λελαξευμένα ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τοῦ ἀνακτόρου τῶν τε κατὰ χώραν εὑρισκομένων καὶ τῶν ἀπεσπασμένων ἄλλα σύμβολα, τινὰ τῶν ὁποίων ἐπαναλαμβάνονται πολλάκις, ἐνίοτε δὲ συνευρίσκονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου δύο καὶ τρία. Κατηρτίσθη οὕτως ἐκ τούτων σειρὰ συμβόλων τεσσαράκοντα περίπου τὸν ἀριθμόν(1). Μεταξὺ τούτων τὰ συνηθέστερα εἶναι ὁ ἀστήρ, ὁ διπλοῦς πέλεκυς, ὁ στάχυς ἢ κλάδος δένδρου, σταυρὸς ἑλληνικὸς ἢ ἐν σχήματι X, τρίαινα· ἄλλα δὲ ὁμοιάζουσι πρὸς ἀρχαϊκὰ ἑλληνικὰ γράμματα, π. χ. πρὸς τὸ E, H, Σ.

Ἄλλα κείμενα γραφῆς πλὴν τῶν ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τοῦ ἀνακτόρου συμβόλων εὑρέθησαν ἐν Φαιστῷ, ἤτοι μικρὰ ἐπιγραφὴ δι' ἀκίδος χαρακτὴ (graffito) εἰς χεῖλος Μυκην. πίθου, ἄλλη εἰς χεῖλος ἀγγείου καὶ τελος εὑρέθη πηλίνη πινακὶς ὀρθογωνίου σχήματος ὀπτὴ ἔχουσα γραμμικοῦ συστήματος A χαρακτῆρας εἰς δύο γραμμὰς βουστροφηδὸν διατεταγμένους (2).

Εἰς τὸ παρὰ τὴν Φαιστὸν ἀνάκτορον τῆς Ἁγίας Τριάδος εὑρέθη-

(1) E. Pernier ἐν Monumenti antichi dei Lincei vol. XIV p. 127 f.
(2) Αὐτόθι vol. XII p. 89 seq.

σαν πολλῷ ἀφθονώτερα τὰ γραφικὰ μνημεῖα. Εἰς πλείονα δηλ. σημεῖα τοῦ ἀνακτόρου συνελέχθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν μετὰ τῶν πηλίνων σφραγισμάτων καὶ πολλαὶ πινακίδες καὶ βῶλοι δισκοειδεῖς περιέχουσαι κείμενα γεγραμμένα κατὰ τὸ γραμμικὸν σύστημα τῆς τάξεως Α (1). Ὁ πηλὸς αὐτῶν εἶναι καθαρὸς καὶ καλῶς ὠπτημένος σκοπίμως καὶ οὐχὶ τυχαίως, αἱ πινακίδες ἔχουσι τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα, φέρουσι πλείονας σειρὰς γραμμάτων καὶ εἶναι γεγραμμέναι πολλάκις καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἐπιφανειῶν. Τὰ γράμματα καὶ τούτων διευθύνονται ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά. Καὶ εἰς τὰς πινακίδας ταύτας παρατηρεῖται ἀριθμός τις εἰκονογραφικῶν σημείων καὶ ἀριθμοὶ καὶ διὰ τοῦτο ὑποτίθεται, ὅτι καὶ τούτων πολλαὶ εἶναι λογαριασμοὶ καὶ κατάλογοι πραγμάτων τοῦ ἀνακτόρου καὶ εὑρετήρια τοῦ ὁπλοστασίου. Καὶ τὰ γράμματα Φαιστοῦ δεικνύουσι ὁμοιότητας πρός τινα τοῦ Κυπριακοῦ ἀλφαβήτου καὶ τοῦ Φοινικικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ τῆς Φυλακωπῆς τῆς Μήλου (2), δὲν λείπουσι δὲ ὁμοιότητές τινες καὶ πρὸς τὰ ἱερογλυφικὰ τῆς Αἰγύπτου. Ἐν Ἁγίᾳ Τριάδι εὑρέθη καὶ μέγας πίθος Μυκηναϊκὸς φέρων δύο ἐπιγραφὰς τοῦ γραμμικοῦ συστήματος, ὧν ἡ μία διατηρουμένη ἀκεραία φέρει ἓξ μεγάλα καὶ βαθέα γράμματα.

Αἱ πινακίδες Ἁγίας Τριάδος καὶ οἱ βῶλοι δίδουσιν ὁμοῦ 47 σύμβολα, ἂν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων Φαιστοῦ καὶ τῆς πινακίδος ἔχομεν τὸ ὅλον 70 γράμματα.

Ἐκτὸς τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ εὑρέθησαν γραπτὰ μνημεῖα προελληνικῆς γραφῆς καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς Κρήτης.

Εἰς τὸν Μυκην. συνοικισμὸν Ζάκρου Σητείας τὸν ἀνασκαφέντα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀγγλικῆς Σχολῆς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1901 εὑρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ κ. Hogarth πινακὶς ὀρθογωνίου σχήματος ὀπισθόγραφος φέρουσα δύο σειρὰς γραμμάτων ἑκατέρωθεν ἐπίτηδες ὠπτημένη. Ἐνταῦθα πρὸς τούτοις εὑρέθη καὶ μέγας ἀριθμὸς τῶν πηλίνων σφραγισμάτων, τὰ ὁποῖα πιθανῶς προέρχονται ἐξ ἀλληλογραφίας ἢ ἄλλων γραπτῶν μνημείων ἐκ φθαρτῆς ὕλης. (3)

Ἐκ Παλαικάστρου Σητείας, τῆς Ἐλείας τῶν ἀρχαίων, ἐξ ανα-

(1) F. Halbherr, Monumenti antichi dei Lincei 1903. p. 21. seq.
(2) Excavations at Phylacopi p. 177 seq. pl. p. 179.
(3) D. Hogarth, Excavations at Zacro in Brit. Sch. Ann. VII. p.121 seq.

σκαφῆς ἐπίσης τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἔχομεν πηλίνην πινακίδα ὀρθογωνίου σχήματος ἐπίτηδες ὠπτημένην φέρουσαν ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας ἑπτὰ σειρὰς γραμμάτων μεταξὺ χαρακτῶν γραμμῶν (1). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους προέρχεται καὶ μικρὰ πρισματικὴ ἑξάπλευρος πινακὶς ἐλλιπὴς φέρουσα γράμματα καὶ εἰς τὰς τέσσαρας σῳζομένας πλευρὰς πιθανῶς δὲ καὶ εἰς τὰς ἐλλειπούσας δύο ἄλλας. Ἐν τῷ αὐτῷ συνοικισμῷ εὑρέθη καὶ τεμάχιον ἀγγείου ἐκ στεατίτου φέρον σύστημα τεσσάρων γραμμάτων.

Εἰς τὸν Μυκην. συνοικισμὸν Γουρνιὰ Ἱεραπέτρου τὸν ἀνασκαφέντα ὑπὸ τῆς Ἀμερικανίδος Miss Boyd εὑρέθησαν ἀρκετὰ σφραγίσματα ὑποδηλοῦντα πιθανῶς τὴν ὕπαρξιν γραπτῶν μνημείων ἐκ φθαρτοῦ ὑλικοῦ, εὑρέθησαν δὲ πρὸς τούτοις καὶ δύο δισκοειδεῖς βῶλοι πήλινοι φέροντες χαρακτοὺς χαρακτῆρας τοῦ γραμμικοῦ συστήματος.

Εἰς τὴν προϊστορικὴν περιφερικὴν οἰκίαν Χαμαιζίου Σητείας τὴν ἐκχωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ γράφοντος (2) εὑρέθη τεμάχιον χονδροῦ ἀγγείου, ἐφ' οὗ εὕρηνται χαραχθέντα δύο μεγάλα καὶ εὐδιάκριτα γραφικὰ σύμβολα.

Τέλος εἰς θέσιν Παπούραν ἐπὶ τῆς ὀροσειρᾶς τῆς διαχωριζούσης τὰς ἐπαρχίας Πεδιάδος καὶ Λασιθίου, ὅπου εἶναι γνωστὸν ὅτι εὕρηται Μηκυναϊκὸς συνοικισμός, εὑρέθη τυχαίως ὑπὸ χωρικοῦ πρὸ ὀλίγου χρόνου πηλίνη πινακὶς τοῦ ὀρθογωνίου σχήματος οὐχὶ μεγάλη καλῶς ὠπτημένη φέρουσα μίαν σειρὰν γραμμάτων τοῦ γραμμικοῦ συστήματος ἐκ πέντε στοιχείων καὶ εἰς δευτέραν γραμμὴν τὸν ἀριθμὸν 35 δεδηλωμένον κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τῶν πινακίδων Κνωσοῦ, ἤτοι διὰ τριῶν ὁριζοντίων γραμμῶν ἀκολουθουμένων ὑπὸ πέντε καθέτων.

Ἐκ τῶν εὑρημάτων τούτων καταδεικνύεται ὅτι ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν Κνωσόν, οὐδὲ ἦτο μεμονωμένον φαινόμενον, ἀλλ' ἦτο θεσμὸς εὐρέως ἐξηπλωμένος καὶ ἐν κοινῇ χρήσει καθ' ὅλην τὴν ἀνατολικὴν καὶ κεντρικὴν Κρήτην, ἀπὸ χρόνου πολλοῦ ἀναφανεὶς καὶ διαδοθεὶς καὶ προοδεύσας καθ' ὅλην τὴν ἀκτῖνα ὅπου ἔφθανον αἱ λάμψεις τοῦ λαμπροῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ.

(1) Journal of Hellen. Studies XXIII. p. 386.

(2) Δημοσιεύεται κατ' αὐτὰς ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι Ἀθηνῶν 1906 τεύχει Γ' καὶ Δ'.

Καὶ τὰ μὲν γραπτὰ μνημεῖα εὑρέθησαν πολυάριθμα ἐν Κρήτῃ, ὡς εἴδομεν. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ἀριθμητικοῦ συστήματος, οὗ ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἀσφαλὴς καί τινων ἰδεογραφικῶν σημείων, τῶν ὁποίων εἰκάζεταί πως χονδρικῶς ἡ σημασία, πάντα τὰ ἄλλα καὶ δὴ τὰ πολυάριθμα τοῦ γραμμικοῦ συστήματος περιμένουσι καὶ ἴσως θὰ περιμένωσιν ἐπὶ πολὺν εἰσέτι χρόνον τὸν ἑρμηνευτὴν αὐτῶν. Ἡ κλεὶς δηλ. τοῦ προϊστορικοῦ Κρητικοῦ ἀλφαβήτου εἰσέτι δὲν εὑρέθη καὶ πρόβλημα δύσλυτον καὶ ἐργῶδες προέθηκαν τοῖς σοφοῖς τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ τὰ παραδείγματα τοῦ παρελθόντος παρέχουσιν ἐλπίδας περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς τὰ ἱερογλυφικὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τὰ σφηνοειδῆ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἔκρυπτον τὸ μυστήριόν των, μέχρις ὅτου μικρὰ εὑρήματα καὶ μικραὶ συμπτώσεις ὑποβοηθήσασαι καὶ ὁδηγήσασαι τὸ ἀγχίνουν τῶν σοφῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤνεγκον εἰς τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης τὸ θαυμάσιον αὐτῶν περιεχόμενον καὶ οὕτως ἀνεπλάσθησαν ἀπροσδόκητοι σελίδες τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τούτων. Ἆραγε ἡ φιλόξενος Ἡγεμονὶς τῆς Κνωσοῦ Ἀριάδνη, ἧς τὸ Μέγαρον καὶ τὸν Χορὸν μετὰ τόσας χιλιετηρίδας ἐξέχωσαν καὶ ἐφώτισαν οἱ νέοι θαυμασταί, δὲν θὰ δωρήσηται εἴς τινα τούτων τὸν μίτον ἵνα ἐξέλθωσιν ἐκ τοῦ νέου αὐτοῦ Λαβυρίνθου;

Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης 1906.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

ΤΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΧΡΥΣΕΙΑ ΚΑΙ Η ΧΗΜΕΥΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Τάδε λέγει Ζώσιμος ὁ Πανοπολίτης ἐν τῷ «πρώτῳ βιβλίῳ τῆς τῆς τελευταίας ἀποχῆς»:(1)

«Ἔνθεν βεβαιοῦται ἀληθὴς βίβλος. Ζώσιμος Θεοσεβείᾳ χαίρειν».

«Ὅλον τὸ τῆς Αἰγύπτου βασίλειον, ὦ γύναι, ἀπὸ τῶν δύο τούτων τεχνῶν ἐστι, τῶν τε καιρικῶν καὶ τῶν ψάμμων. Ἡ γὰρ καλουμένη θεία τέχνη ἢ λόγῳ δογματικῷ καὶ σοφιστικῷ ἢ τὰ πλεῖστα ὑποπίπτουσα, τοῖς φύλαξιν ἐδόθη εἰς διατροφήν, περὶ ἣν ἀσχολοῦνται ἅπαντες οἱ ζητοῦντες τὰ χειρόκμητα καὶ τὰς τιμίας τέχνας. τὰς τέσσαράς φημι, δοκοῦσί τι ποιεῖν, μόνοις ἐξεδόθη τοῖς ἱερεῦσιν. Ἡ γὰρ ψαμμουργικὴ βασιλέων ἦν, ὥστε καὶ ἂν συμβῇ ἱερέα ἢ σοφὸν λεγόμενον ἑρμηνεύσαντα τὰ ἐκ τῶν παλαιῶν ἢ ἀπὸ προγόνων ἐκληρονόμησε, καὶ ἔχων καὶ ἰδὼν τὴν γνῶσιν τῶν τοιούτων ἀμμοπλύτων (2) οὐκ ἐποίει. ἐτιμωρεῖτο γάρ, ὥσπερ οἱ τεχνῖται οἱ ἐπιστάμενοι βασιλικὸν τύπτειν νόμισμα οὐχ ἑαυτοῖς τύπτειν, ἐπεὶ τιμωροῦνται, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Αἰγυπτίων οἱ τεχνῖται τῆς ἑψήσεως καὶ οἱ ἔχοντες τὴν γνῶσιν τῆς ἀμμοπλυσίας οὐχ ἑαυτοῖς ἐποίουν, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐστρατεύοντο τοῖς Αἰγυπτίων βασιλεῦσιν, εἰς τοὺς θησαυροὺς ἐργαζόμενοι· εἶχον δὲ καὶ ἰδίους ἄρχοντας ἐπικειμένους ἐπάνω τῶν θησαυρῶν καὶ ἀρχιστρατήγους οἳ ἐποίουν πολλὴν τυραννίαν τῆς ἑψήσεως καὶ τῶν χρυσωρύχων. Εἴ τις γὰρ εὑρίσκεται ὀρύσσων, νόμος ἦν Αἰγυπτίοις μηδὲ ἐγγράφως αὐτά τινα ἐκδιδόναι. Τινὲς οὖν μέμφονται Δημόκριτον καὶ τοὺς ἀρχαίους ὡς μὴ μνημονευσάντων τῶν δύο τούτων τεχνῶν, ἀλλὰ μόνων τῶν λεγομένων τιμίων. Τί δὲ αὐτοῖς μέμφονται; οὐ

(1) Collection Berthelot σελ. 239 ἑξ. Πρβλ. σελ. 209. Ἀντιγράφω ἐλαφρῶς διορθῶν κατὰ τὸ νόημα καὶ συμπληρῶν κατὰ τὰς ἄλλας γραφὰς (ἴδ. ὑποσημειώσεις ἐκδοτῶν).

(2) Οὕτως ἀνέγνωσα τὴν τοῦ κειμένου λέξιν: ἀκωλύτων. Ἴδ. Coll. σελ. 37: «Δεῖ λαβεῖν μόλυβδον χυτὸν ἐκ τῶν ἀμμοπλύτων.»

γὰρ ἠδύναντο φίλοι ὄντες τῶν βασιλέων Αἰγυπτίων καὶ τὰ πρωτεῖα ἐν προφητείᾳ καυχῶντες. Πῶς ἠδύναντο ἄλλοις ἀναφανδὸν μαθήματα κατὰ τῶν βασιλέων δημοσίᾳ ἐκμηνύσασθαι καὶ δοῦναι ἄλλοις πλούτου τυραννίδα; Οὔτε δέ, εἴπερ ἠδύνατο, ἂν ἐξεδίδουν αὐτὰ λάθρα ποιεῖν . . . Τῆς ψαμμουργίας πολὺ διαφερούσης τῶν καιρικῶν, οὐ πάνυ τι ἐφθόνησαν διὰ τὸ τὴν τέχνην αὐτὴν ἐξάγειν καὶ τὸν ἐπιχειροῦντα ἀκόλαστον γίνεσθαι. Ὁ γὰρ ὀρύσσων κατάφορος γίνεται ἀπιὼν ὑπὸ τῶν τηρούντων τὰ ἐμπόρια τῆς πόλεως διὰ τὰ βασιλικὰ τέλη, ἢ τῶν καμίνων μὴ δυναμένων κρυβῆναι, τὰς δὲ καιρικὰς διὰ πάντα λανθάνειν . . . Αὐτοὶ δὲ ἐν ταῖς στήλαις αὐτὰ ἐνέγλυψαν ἐν τῷ σκότει καὶ τοῖς μυχοῖς, τοῖς συμβολικοῖς χαρακτῆρσι καὶ αὐτὰς καὶ τὴν χωρογραφίαν Αἰγύπτου, ἵνα κἂν τις τολμήσας ἐπιβῆναι τῶν μυχῶν τοῦ σκότους, τῶν πλημμελημένων ἐπιλύσεων, μὴ εὕρῃ ἐπιλύσασθαι τὸν χαρακτῆρα μετὰ τοσαύτην τόλμην καὶ κάματον . . . Ἐπίμικτοι οὖν ἦσαν αἱ καιρικαὶ . . . ἔκ τε τῶν γνησίων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀνηκόντων ταῖς τιμίαις τέχναις . . . καὶ αὐτὰς δὲ τὰς γέας μυστικῶς ψάμμους ἐκάλεσαν. . . . Οἱ οὖν ἔφοροι ἐκδιωκόμενοι τότε παρὰ τῶν ποτε μεγάλων ἀνθρώπων συνεβουλεύσαντο ἀντὶ τῶν φυσικῶν πάντων ποιῆσαι, ἵνα μὴ διώκωνται παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ λιτανεύωνται καὶ παρακαλῶνται, οἰκονομῶνται διὰ θυσιῶν, ὃ καὶ πεποίηκαν. ἔκρυψαν πάντα τὰ φυσικὰ καὶ αὐτόματα, οὐ μόνον φθονοῦντες αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς φροντίζοντες, ἵνα μὴ μαστίζωνται ἐκδιωκόμενοι καὶ λιμῷ τιμωρῶνται, θυσίας μὴ λαμβάνοντες, ἐποίησαν οὕτως· ἔκρυψαν τὴν φυσικὴν καὶ εἰσηγήσαντο τὴν ἑαυτῶν ἀφύσικον καὶ ἐξέδωκαν αὐτὰ τοῖς ἑαυτῶν ἱερεῦσι, εἴ τε δημόται ἠμέλουν τῶν θυσιῶν, ἐκώλυον καὶ αὐτοὶ τὴν ἀφύσικον φιλοτιμίαν. ὅσοι δὲ κατεκράτησαν τὴν νομιζομένην δόξαν τοῦ αἰῶνος . . . καὶ ἐπληθύνθησαν ἔθος καὶ νόμῳ καὶ φόβῳ αἱ θυσίαι αὐτῶν. οὐκέτι οὐδὲ τὰς ψευδεῖς αὐτῶν ἐπαγγελίας ἀπεπλήρουν, ἀλλ' ὅτε ἐγγενεῖ ἄρᾳ ἦν ἀποκατάστασις τῶν κλημάτων, καὶ διεφέρετο κλῆμα πολέμῳ καὶ ἐλείπετο ἐκ τοῦ κλήματος ἐκείνου τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐρημοῦντο, καὶ αἱ θυσίαι αὐτῶν ἠμελοῦντο, τοὺς περιλειπομένους ἀνθρώπους ἐκολάκευον, ὡς δι' ὀνειράτων διὰ τοῦ ψεύδους αὐτῶν, διὰ πολλῶν συμβουλῶν, τῶν θυσιῶν ἀντέχεσθαι,

αὐτὰς δὲ πάλιν παρεχόντων τὰς ψευδεῖς καὶ ἀφυσίκους ἐπαγγελίας. καὶ ἥδοντο πάντες οἱ φιλήδονοι ἄθλιοι καὶ ἀμαθεῖς ἄνθρωποι...»

Ὁ δ' Ἀγαθαρχίδης (1) τὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης περιγράφων χρυσεῖα λέγει τάδε :

«Ὅτι πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, καθ' ἣν ὁ Νεῖλος πολλὰς ἐκτροπὰς καὶ παραφορὰς ποιούμενος ὅμως ἐκεῖσε ἀποκάμπτει περιφανῶς . . . κατὰ γοῦν τὴν εἰρημένην θάλατταν πλησίον ἐστί τινα τῶν καλουμένων χρυσείων πλῆθος ἔχοντα μετάλλων, τῇ χρόᾳ μέν ὄντα καθ' ὑπερβολὴν μέλανα, μαρμάρου δὲ ποιοῦντα τοιαύτας ἐν αὐτοῖς ἐμφύσεις, ὥστε πᾶν λείπεσθαι τὸ διαμιλλώμενον, τῆς λευκότητος κρίσιν οὐκ ἐχούσης.

«Ὅτι οὓς ἔσχατον (φησὶ) κατέχει ἀκλήρημα, τούτους ἡ τυραννὶς εἰς τὴν τῶν χρυσωρυχίων ἀπάγει πικροτάτην δουλείαν . . . Καθηγεῖται δὲ τῶν ὅλων τεχνίτης, ὁ τὸν λίθον διαιρῶν. Ὅταν δὲ οὗτος τοῖς μεταλλεῦσι τὰς ὁδοὺς ὑποδείξῃ, τὸ πᾶν ἔργον καταμερίζεται . . . ὑπέρῳ σιδηρῷ πτίσσουσι . . . καταβάλλουσι τὴν ἀληλεσμένην μάρμαρον ἐπὶ σανίδος . . . πολλάκις δὲ τοῖς ὕδασιν ἀποπλύνας ὁ καλούμενος σηλαγγεύς . . .

«Οὕτως οὖν οὗτος ὁ σηλαγγεὺς περικαθάρας τὰ ψήγματα τοῦ χρυσοῦ παραδίδωσι τοῖς ἑψηταῖς. Οἱ δὲ λαβόντες μέτρῳ τε καὶ σταθμῷ τὸ συνηγμένον εἰς ἄγγος κεραμεοῦν ἐνέβαλον καὶ μίξαντες κατὰ λόγον τοῦ πλήθους μολίβδου βῶλον καὶ χόνδρους ἁλῶν καὶ κασσιτέρου βραχὺ καὶ κρίθινον πίτυρον, κἄπειτα ἐπιθέντες ἐπίθεμα καλῶς ἡρμοσμένον καὶ πάντοθεν χρίσαντες, ἕψουσιν ἐν καμίνῳ πέντε ἡμέρας καὶ τὰς ἴσας νύκτας, ὅθεν (γρ. οὐθὲν) διαλείποντες. Τῇ δ' ἐχομένῃ σύμμετρον τῇ πεπυρωμένῃ προσάγοντες ψύξιν εἰς ἀγγεῖον κατήρασαν, ἄλλο μὲν τῶν συνεμβεβλημένων οὐθὲν εὑρίσκοντες, αὐτὸ δὲ τοῦ χρυσίου τὸ χύμα, βραχεῖαν εἰληφὸς ἀπουσίαν ἀπὸ τοῦ ψήγματος . . .

«Εὕτηται μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν πρώτων τοῦ τόπου βασιλέων τῶν μετάλλων ἡ φύσις, διέλιπε δὲ ἐνεργοῦσα, ποτὲ μὲν Αἰθιόπων ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον πλήθους συνελθόντων . . . ποτὲ δὲ Μήδων καὶ Περσῶν ἐπικρατησάντων . . .»

Ἀπόσπασμά τι τῆς ἀνωτέρω τοῦ Ἀγαθαρχίδου περιγραφῆς, παρ-

(1) Ἔκδ. Müller σελ. 123 ἑξ. Ἴδ. καὶ Διόδωρ. Σικελ. III. ια' ἑξ.

ηλλαγμένον δ' ὅμως, ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀλχημισταῖς, τόδε (1): « Χρὴ γὰρ γινώσκειν ὅτι ἐν τῇ Θηβαΐδι γῇ ἐν ᾧ τόπῳ εἰσί, ἐν ᾧ τὸ ψῆγμα σκευάζεται· Κλειόπολις, Ἀλυκόπριος, Ἀφροδίτη, Ἀπόλενος καὶ Ἐλεφάντινα. Ἔστι δὲ ὁ μεταλλικὸς λίθος μαρμαροειδής, σκληρὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖσε μεγάλῳ μόχθῳ ὀρύσσοντες σκευάζουσιν ἔνδον ἐσμιχθοὺς λύχνους κατέχοντες, τὴν φλέβα κατέχουσιν εὑρισκόμενοι. αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι καὶ ἀλήθουσι. ὅταν δὲ σποδὸν ποιήσαντες τὸ ὕδωρ χυμαῖον ἐμβάλλουσιν ὑποκάτω σανίδος, καὶ κοίλας ἀντιστασίμους ἔχοντες καὶ τὸ μὲν ἀχυρῶδες καὶ κοῦφον καὶ ἄχρηστον περὶ τοῦ ὕδατος ἕψεται. τὸ δὲ χρήσιμον εἰς τόπους τῶν σανίδων διὰ τὸ βάρος ὑπολέλειπται. Καὶ τότε τῇ ἑψήσει περιδῶσι (2). τὸ συναχθὲν εἰς ἄλγος κεράμου ἐμβαλόντες καὶ μίξαντές το κατὰ λόγον, τότε περιχρίουσι τὸ ἄγγος, ἕψουσιν ἐν καμίνῳ ἡμερόνυκτα πέντε, ἔχον τὸ ἄγγος πόρον διὰ τὴν ἔξοδον » (3).

Β'.

Ἐν ταῖς ἀλχημιστικαῖς ἰδέαις καὶ ἐκδοχαῖς τοῦ ἀνωτέρω τοῦ Ζωσίμου χωρίου σαφῶς, δοκεῖ μοι, διαφαίνονται λείψανα πραγμάτων παλαιτάτων, ὧν ἡ πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ Ἀγαθαρχίδου παραβολή, ἅμα δὲ ἡ τῶν ἀλχημικῶν ἐπίμονος εἰς τὰ τῶν Αἰγυπτιακῶν χρυσείων καὶ τῶν ἐκεῖθεν ψάμμων ἀναφορά, εἰς τὰ ἑξῆς ἄγει, δοκοῦμεν, συμπεράσματα.

Ἐν χρόνοις ἀρχαιοτάτοις ὁ τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων θησαυρὸς ἐλαμβάνετο ἰδίᾳ ἐκ τῶν ἀφθόνων χρυσείων μεταξὺ κειμένων Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τοῦ Νείλου ποταμοῦ παρὰ τὴν Μερόην (4), τὸν ἀρχαιότατον σχοῦσαν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἰσχυροτάτην ἱεροκρατείαν, κατὰ τὴν Θηβαΐδα τὴν καλουμένην μὲν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων

(1) Coll σ. 26.

(2) Φθορὰ τοῦ : παραδίδωσι τοῦ Ἀγαθαρχίδου.

(3) Ἡ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἀγαθαρχίδου προσθήκη τῆς φράσεως : ἔχον τὸ ἄγγος πόρον διὰ τὴν ἔξοδον, ἀποδεικνύει τὸν ἀντιγραφέα γνώστην τῶν τοιούτων χημικῶν ἐργασιῶν. Μεταφέρεται δὲ καὶ ὁ νοῦς τούτου, ὡς καὶ τοῦ Ζωσίμου, ἀπὸ τῶν πραγματικῶν μεταλλουργικῶν εἰς τὰς ἀλχημικὰς πράξεις.

(4) Πλίνιος VI. 35, 11.

Χεμμώ, μεθερμηνευομένην δὲ Πανὸς πόλιν (1). Τῶν χρυσείων τούτων, ὧν ἡ εὕρεσις ἀρχαία παντελῶς, ὡς ἀπὸ τῶν παλαιῶν καταδειχθεῖσα βασιλέων (2), τὰ πετρώματα ἦσαν καταμέλανα περικλείοντα ἐν ἑαυτοῖς φλέβας χαλαζίου (ὡς μαρμάρου κοινῶς θεωρουμένου) λευκοτάτου. Ἀπεκόπτετο δ' ἐν τοῖς χρυσέοις ὁ λίθος καὶ ἐπτίσσετο καὶ ἐπλύνετο, ὅτ' ἐλαμβάνοντο τὰ τοῦ χρυσίου ψήγματα, οἱ ψάμμοι, διόπερ καὶ ψαμμουργία καὶ ψαμμουργικὴ ἐκαλεῖτο ἡ ἐργασία αὕτη. Τὸ δ' οὕτω παρασκευασθὲν μετάλλευμα ἐδίδετο τοῖς ἑψηταῖς, οἵτινες μετὰ μολίβδου καὶ ἅλατος καὶ κασσιτέρου (3) καὶ κριθίνου πιτύρου ἐν ὡρισμέναις ἀναλογίαις ἀναμειγνύοντες ἥψηνον ἐπὶ καμίνου — οἵαν ὁ Ζώσιμος λέγει ἰδὼν ἐν ἀρχαίῳ τῆς Μέμφιδος ἱερῷ κατὰ μέρος κειμένην, ἣν « οὐδὲ συνθεῖναι εὗρον οἱ (τότε) μύσται τῶν ἱερῶν » (4) — ἐπὶ νυχθήμερα πέντε, ὅτ' ἐλαμβάνετο συντελεσθὲν (5) τὸ χῦμα τοῦ χρυσοῦ. Τὰς τοιαύτας δ' ἑψήσεις καὶ ἄλλας βεβαίως μετάλλων καθάρσεις καὶ βαφὰς (6), τὴν ἐργασίαν συμπληρούσας τῶν χρυσωρύχων, ἐκάλουν καιρικὰς (γνησίας ἀντιτιθεμένας ταῖς καιρικαῖς τῶν τιμίων τεχνῶν) (7). Ἦν δ' ἡ ἕψησις αὕτη ἀνατεθειμένη τῷ γένει τῶν ἱερέων, πάσης ἐπιστήμης ἐφευρετῶν, τοῦ πυρὸς δ' ἅμα καὶ τῆς μεταλλουργίας (8), οἵτινες καὶ ἐπὶ τῶν ἱερῶν στηλῶν, τῷ Θὼθ ἀφιερωμένων (9), ἐφ' ὧν

(1) Διόδωρ. Σικελ. I. ιη'. Πιθανῶς μεταξὺ τοῦ νῦν Assuan καὶ τοῦ Abu-Hammed (ἴδ. Blümner Techn. κ. Termin. IV. σ. 13). — Ὁ Διόδωρος τὰ μὲν τῆς Ἐρυθρᾶς ἐν Αἰθιοπίδι μέταλλα ἀναφέρει ἐν III. ια' ἐξ. ἀντιγράφων ἐκ τοῦ Ἀγαθαρχίδου, τὰ δὲ τῆς Θηβαΐδος ἐν I. ιε'. Ἀλλ' ἀμφότερα τὰ χρυσεῖα ταῦτα εἶναι, δοκεῖ μοι, τὰ αὐτά, ὡς ἄλλως τε καὶ τὸ ἀνωτέρω δεικνύει ἀλχημικὸν χωρίον, τῆς Θηβαΐδος κειμένης ἐν τῇ Ἄνω Αἰγύπτῳ παρὰ τὴν Αἰθιοπίαν.

(2) Διόδωρ. Σικελ. III. ιγ'.

(3) Ἴσως κινναβάρεως (πρβλ. Coll. σ. 9) ἢ ὑδραργύρου (πρβλ. Berthelot, Introd. σελ. 206: « ὑδράργυρον, οἱ δὲ Πέρσαι κασσίτερον »).

(4) Coll. σ. 224.

(5) Διόδ. ἔνθ' ἀνωτ.

(6) Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς κατεργασίας καὶ στομώσεως. πρβλ. Coll. σ. 274, 346, 347.

(7) Οἱ τοῦ Ζωσίμου ἐκδόται μεταφράζουσι τὴν λέξιν: καιρικαὶ Teintures *convenables* (Trad. p. 23), τὰς ἀλχημικὰς ἐννοοῦντες βαφὰς ἤτοι δὴ τὰς ἀλλοιώσεις (πρὸς χρυσὸν) τῶν μεταλλικῶν χρωμάτων. Τῆς λέξεως ταύτης (μεταγενεστέρας πιθανῶς) ἄλλην τινὰ παρέχομεν ἡμεῖς κατωτέρω ἑρμηνείαν.

(8) Διόδ. Σικ. I. ιγ', ιε'.

(9) Δηλ. τῷ Ἑρμῇ, οἱονεί τινων στηλῶν ἀναλόγων ταῖς τῶν Ἑλλήνων Ἑρμαῖς,

πᾶσ' αὐτῶν ἐσώζετο γνῶσις (1), εἶχον ἀναγράψει, ἐπὶ ποινῇ θανάτου παντὸς ταῦτα προδίδοντος, διὰ γραμμάτων ἱερατικῶν, ἐν παραβύστῳ ἐν ἀμυδραῖς πολλάκις ἐμφάσεσι τῆς ἀληθείας (2), τήν τε χωρογραφίαν τῶν μεταλλείων. καὶ τὰς κρύπτας ἀναμφιβόλως τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς θησαυρῶν χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων (3), καὶ δὴ καὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν μεθόδους τῆς ἑψήσεως (4), γινομένης ἐν αὐτοῖς τοῖς ἱεροῖς (ἰδίᾳ τοῖς ἐν Θηβαΐδι), αὐστηρῶς ὑπὸ Δράκοντος παρακειμένου φυλαττομένοις (5).

Ἐκ τῶν μεταλλευτικῶν δὲ καὶ μεταλλουργικῶν ἔργων οὐδαμῶς ἀμφίβολον ὅτι ἤχθησαν οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι σοφοὶ ἱερεῖς εἰς θεωρίας περὶ τῆς τῶν μετάλλων γενέσεως, τῇ γενικῇ αὐτῶν ὑπαχθείσας κοσμοσοφίᾳ, τῇ ἀπὸ λαϊκῶν ἀπορρεούσῃ παραδόσεων Ἐπὶ τῆς ἀρχαιοτάτης χώρας Χημίας (6) εἷς καὶ μόνος ἐνομίζετο ἀνάσσων ἀληθῶς. ὁ Αἴγυπτος ποταμός, αὐτὸς ἀντικαθιστῶν τοῦ οὐρανοῦ τὰ ὕδατα καὶ τῇ τακτικῇ αὐτοῦ πλημμυρίδι πάντα τἀγαθὰ δωρούμενος, τὰς εὐφορίας τῆς γῆς καὶ τὴν εἰρήνην τῶν καιρῶν. Καὶ ἐθεοποίησεν ὁ αὐτόχθων τὸν εἰς πάντα τοῦτον σωτῆρα (7) καὶ προήγετο ἐντεῦθεν στηριζόμενος ἐν πίστει ἀκλονήτῳ (8), καὶ ἰδοὺ ὁ Νεῖλος θεὸς Ὄσιρις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρδευομένη ὑπ' αὐτοῦ πλουτοφόρος γῆ θεὰ Ἶσις (Γῆ μήτηρ — Δήμητρα), οἵτινες ἀλλήλων ἐρῶντες (9) καὶ συγγινόμενοι γεννῶσι πᾶσαν τῆς Αἰγύπτου ζωήν, ἕνα μόνον ἐν τῇ μακαριότητι ἔχοντες ἐχθρόν, τὸν Τυφῶνα, θεὸν τῆς θαλάσσης τόν ποτ' ἐν

ἢ τοῖς ἱεροῖς κίοσι τῶν ἀρχαίων Κρητικῶν ναῶν, Ἰ. Σ. Ξανθουδίδου ὁ Κρητικὸς ποτιτισμὸς ἐν Ἀθηνᾶς ΙϚ' 414.

(1) Πλάτων. Τίμ. 23.

(2) Πρβλ. Πλουτάρχ. π. Ἰσιδ. IX.

(3) Τοιούτους λίθους ἐλάμβανον οἱ Αἰγύπτιοι ἐκ τῆς Μερόης (Διόδ. I. λγ'.)

(4) «Τὸ δὲ ἄλλο γένος τῶν χαιρικῶν γνησίων καὶ φυσικῶν ἀνέγραψαν ἐν ταῖς στήλαις» Coll. σ. 243.

(5) Coll. σ. 22.

(6) Πλουτ. Ἰσιδ. XXXIII: «Ἔτι τὴν Αἴγυπτον ἐν τοῖς μάλιστα μελάγγειον οὖσαν, ὥσπερ τὸ μέλαν τοῦ ὀφθαλμοῦ Χημίαν καλοῦσι». Τοῦτο δ' ἴσως αἰνιττόμενος ὁ Ζώσιμος λέγει: «Γὴν κόρην τοῦ ὀφθαλμοῦ παραφέρει καὶ τὴν ἶριν τὴν οὐρανίαν» (Coll. σ. 92).

(7) Πλάτ. Τίμ. 23.

(8) Ἡρόδ. II 37: «Θεοσεβέες δὲ περισσῶς ἐόντες (Αἰγύπτιοι).

(9) Πλουτ. Ἰσιδ. XII.

Λάρνακι δόλῳ τὸν Ὄσιριν (1) βαλόντα καὶ ῥίψαντα τοῦτον εἰς τὴν ἁλμυρὰν ἀρχὴν τὴν ἀφαρπάζουσαν τοῦ Νείλου τὰ ζῳογόνα ῥεῖθρα, διώξαντα δέ ποτε τὴν Ἶσιν, ἐπὶ τῆς νήσου σωθεῖσαν Χέμμιος, πλωτῆς ἐν λίμνῃ παρὰ τὸ ἐν Βουτοῖ ἱερόν (2). Τὰς θρησκευτικὰς ταύτας παραδόσεις τοῦ λαοῦ οἱ τῶν ἱερέων σοφώτεροι εἰς ἐπιστημονικὰς γενικεύοντες θεωρίας ἐν ταῖς ἑαυτῶν σχολαῖς τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Μέμφιδος, τῆς Σάϊδος καὶ τῆς Ἡλιουπόλεως, τὸν μὲν Ὄσιριν ἔλεγον τὴν ὑγροποιὸν ἀρχήν, τὴν μέλαιναν ἅμα καὶ τἆλλα μελαίνουσαν (3), ταύτην νομίζοντες αἰτίαν γενέσεως καὶ σπέρματος οὐσίαν, τὴν δὲ Ἶσιν τὸ στοιχεῖον γῆν, καὶ τὸν Τυφῶνα πᾶν τὸ αὐχμηρὸν καὶ πυρῶδες καὶ ξηραντικόν, τὸ τῇ ὑγρότητι δηλονότι πολέμιον (4). Πιθανώτατον ἄρα ὅτι εἰς τὰς αὐτὰς ἀνῆγον οἱ ἱερεῖς γενικὰς ἀρχὰς καὶ τῶν μετάλλων τὴν γένεσιν θεωροῦντες ταύτην προερχομένην τῇ ἑνώσει τῆς ὑδατώδους μελαίνης ἀρχῆς (5) μετὰ τῆς μελαγγείου γῆς καὶ δὴ ἐκεῖ ἐν τοῖς μέλασι πετρώμασι παρὰ τὰ ῥεῖθρα τοῦ πανσθενοῦς Νείλου (6). Διὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ τὰς τέχνας ἐφευρίσκοντες ἤ τι τῶν χρησίμων μεθοδεύοντες ἱερεῖς καθίσταντο λειτουργοὶ τοῦ Ὀσίριδος καὶ τῆς Ἴσιδος καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς τῆς θεᾶς ταύτης (7) περὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐτεχνολόγουν μεταλλουργικῶν μεθόδων, συνδεομένων ὡς τὰ τῆς Γεωργίας καὶ κατ' αὐτὴν πάντα παρ' Αἰγυπτίοις (ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἡ Μουσικὴ (8)) πρὸς τὰς ἐπιτολὰς τῶν ἄστρων, καθ' ὧν τὴν τάξιν ὁ χρυσορρόας Νεῖλος ἐπληροῦτο, πρὸς τὰς τριμερεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥρας, καὶ τὰς παρ' Αἰγυπτίοις ἐπαγομένας πέντε ἡμέρας, ὧν καθ' ἑκάστην καὶ εἷς ἐξ Ὀσίριδος καὶ Ἴσιδος ἐγεννήθη θεός (9), καὶ ἄλλας ἐποχὰς ὁμοίας, ὅθεν, δοκεῖ μοι, καὶ καιρικαὶ ἐκλήθησαν

(1) Πρβλ. Coll. σ. 274.

(2) Ἡροδ. II 156.

(3) Πρβλ. τὸ τοῦ Θεοφράστου (π. πυρ. 39): «Οὐδὲν μέλαν ἄνευ ὑγρότητος». Ἴδε ἐμὴν πραγματείαν περὶ ποτίμων ὑδ. κλπ. ἐν Ἀθηνᾶς ΙΓ' 334.

(4) Πλουτάρχ. π. Ἰσιδ. Ὀσιρ. πολλαχοῦ, καὶ Διόδωρ. Ι ια' ἑξ.

(5) Πρβλ. τὰς παρ' Ἕλλησι θεωρίας ἐν ἐμῇ Ὀρυκτολ. Θεοφρ. σελ. 56.

(6) Συσχέτισιν μεταλλευτικῶν πρὸς γεωργικὰ ἴδ. καὶ Collection des Alch. σελ. 30, 58, 88, 89, 103-104, 261, 294, 295.

(7) Διόδωρ. Ι ιε'. Ὀλυμπιοδ. ἐν Coll. σ. 87.

(8) Διόδωρ. Ι, ις': «Λύραν τε εὑρεῖν (Ὄσιριν), ἣν ποιῆσαι τρίχορδον, μιμησάμενον τὰς κατ' ἐνιαυτὸν ὥρας κτλ.».

(9) Διόδωρ. Ι. ιγ'.

αἵ τε χωρογραφίαι τῶν χρυσείων (1) καὶ αἱ τῶν ψάμμων καμινεῖαι, καὶ ἱεροτελεστίαι δ' ἐγίγνοντο καὶ μυστήρια ἐτελοῦντο εἰς τοὺς θεοὺς τούτους, ὧν τῇ συμβουλίᾳ ἐχρῆτο ἐν παντὶ ὁ παρ' αὐτοῖς ἱερογραμματεύς, ἀνάλογ' ἀναμφιβόλως τοῖς παρ' Ἕλλησιν Ἐλευσινίοις, αἰγυπτιακῆς καὶ τούτοις προελεύσεως.

Γ'.

Ἀλλ' ἦλθον δύσθεοι καιροί, καὶ ἐπήρχοντο ἐπιδρομεῖς, Αἰθίοπες καὶ Φοίνικες ἴσως (2), καὶ ἐπέτρεχον κατακτηταὶ τὴν χώραν, Μῆδοι τε καὶ Πέρσαι, οἵτινες τὸ πρῶτον ἔφερον βῆμα πρὸς τὰ χρυσωρυχεῖα καὶ τὰς ἐν τοῖς ναοῖς χωνείας, συλεύοντες καὶ ἐμπρήθοντες τὰ ἱερά (3), καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἀπαιτοῦντες τῶν τε θησαυρῶν καὶ τῶν μεθόδων τῆς παραγωγῆς χρυσοῦ, ὡς σκευαστοῦ πιθανῶς φημιζομένου, — οἱ δὲ τῶν μυστικῶν θεματοφύλακες ἱερεῖς « οἱ ἐν ἀπορρήτοις παρειληφότες τὴν περὶ τούτων ἀκρίβειαν μὴ βούλεσθαι τἀληθὲς ἐκφέρειν εἰς τοὺς πολλούς » (4), βιαζόμενοι ἠναγκάζοντο ἀντὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς αὐτομάτου (5) μεταλλουργίας τοῦ χρυσοῦ, ἀντὶ τῆς φυσικῆς ψαμμουργικῆς, τῶν ἀληθῶν δηλονότι καὶ γνησίων μεθόδων, νὰ διδάξωσιν αὐτοὺς ἀφύσικον καὶ χειρόκμητον (6) χρυ-

(1) Καὶ ὁ τόπος δ' αὐτῶν ἐδηλοῦτο πιθανῶς ἐπὶ τῶν στηλῶν διὰ τῶν σημείων τοῦ ὁρίζοντος. Ἴδ. Coll. σ. 87-88. — Ἐντεῦθεν δὲ τὰ περὶ καιρῶν τοῦ ἔργου παρὰ τοῖς ἀλχημικοῖς. Πρβλ. τὰ ἐν Coll. σ. 156· «Ἀναγκαῖον καὶ περὶ καιρῶν ζητήσωμεν. Τὸ πνεῦμα ἔλεγεν, φησίν, ἀπὸ ἄνθους ἡλιοῦσθαι καὶ ταριχεύεσθαι ἕως τοῦ ἔαρος. καὶ τότε λοιπὸν ἐν παντὶ καιρῷ πυρός, ὁ χρυσὸς εἰς τὸ χρῆσθαι. Ὁ γὰρ μέγας, φησίν, ἥλιος ποιεῖ τοῦτο, ὅτι δι' αὐτοῦ, φησίν, γίνεται . . . Ταῦτα δὲ εἰρήκαμεν τῷ λόγῳ, πλὴν ὁ λόγος περὶ καιροῦ. Καιρὸς γὰρ ὁ θερινός, ὅτε ὁ ἥλιος φύσιν ἔχει πρὸς τὸ πρᾶγμα». Καὶ ἐν σελ. 158· «Ὁ δὲ καιρὸς ὁ θερινός, καὶ ἡ πορφύρα καιρὸν ἴδιον ἔχει . . . Ἤκουσα δέ τινων ὅτι ἐν παντὶ καιρῷ γίνεται ἡ ἡμῶν ἐργασία καὶ ἀμφιβάλλω.» κλπ., κλπ.

(2) Πρβλ. Coll. σ. 54.

(3) Διόδωρ. I. μστ'.

(4) Διόδωρ. I. κζ'.

(5) Ὅτι ταύτην μόνην τὴν αὐτόματον καὶ φυσικὴν ἐπηγγέλλοντο χρυσοποιίαν οἱ ἀρχαῖοι οὗτοι ἱερεῖς, προσεπιμαρτυρεῖ καὶ τόδε, δοκεῖ μοι, ὅτι οὐδεὶς τῶν τότε Ἑλλήνων συγγραφέων, τῶν τοσαύτας πρὸς τὴν Αἴγυπτον σχόντων σχέσεις ἀγαθάς, ἀναφέρει τι περὶ θείας καὶ Ἑρμητικῆς καὶ τιμίας τέχνης, περὶ χειροκμήτου δηλονότι χρυσοποιίας, ἔστω καὶ μυστικῆς παραμενούσης.

(6) Ἡ λέξις ἐλήφθη καθ' ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰρημένων τῷ Ἀριστοτέλει (Φυσ. Ἀκρ. Β 1)

σοποιίαν, ψεύδη δηλονότι ἀνύπαρκτα, ἅπερ πρὸς τελείαν τῶν ξένων ἐξαπάτησιν ἀπεκάλουν τέχνην τιμίαν λόγῳ δογματικῷ καὶ σοφιστικῷ, καὶ ψευδεῖς παρεῖχον εἰς τοὺς ἀπλήστους ἐπήλυδας ἐπαγγελίας χρηματιζόμενοι, καθ' ὅσον μᾶλλον ὁσημέραι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς παρημελοῦντο καὶ αἱ πρόσοδοι τῶν ἱερέων ἠφανίζοντο. Διὰ ταῦτα δ' ἀκριβῶς καὶ οἱ μεταγενέστεροι οὗτοι δοῦλοι ἱερεῖς, καὶ δὴ οἱ τῶν ἔπειτα ἑλληνιζόντων ἱερῶν τοῦ Φθᾶ καὶ τοῦ Σεραπείου — ἐν οἷς πιθανῶς ὅ,τε μέγας Ὀστάνης τοῦ ἱεροῦ τῆς Μέμφεως (1) καὶ ὁ Ἴων τῶν ἀδύτων (2), ὁ ἱερεὺς Νεῖλος ὁ κωβαθηκαύστης (3), ὁ ἐν Ἐβειγίᾳ ἀρχιερεὺς Ἰωάννης (4), ὁ Διόσκορος τοῦ μεγάλου Σεράπιδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (5), — οἱ ὑπὸ τῶν ἐπελθόντων μεγάλων ἀνθρώπων τά τε χρυσεῖα καὶ τοὺς θησαυροὺς ἀπολέσαντες, τέλεον βαθμηδὸν ἀποστάντες τῶν παλαιῶν αὐτῶν γνησίων παραδόσεων καὶ εἰς τὰ πρὸς τοὺς ξένους λεγόμενα ψεύδη πιστεύσαντες, ἀπεπειράθησαν, μηκέτι ψάμμους ἀληθεῖς διατιθέμενοι, νὰ κατασκευάσωσιν αὐτοὶ χρυσὸν ἐκ τῶν συλλιπασμάτων ἐκείνων, οἷς οἱ πρόγονοι αὐτῶν — οἷος ὁ μυθολογούμενος Ἱερεὺς Ἥφαιστος (6), ὁ Χάνουφις ὁ Μεμφίτης, Σόγχις ὁ Σαΐτης, Οἴνουφις ὁ Ἡλιουπολίτης, οἱ σοφοὶ διδάσκαλοι Σόλωνος καὶ Λυκούργου, Θάλητος καὶ Πυθαγόρου (7) — ἐχρῶντο πρὸς τὴν τοῦ χρυσίου κάθαρσιν. Ἐν τῇ ἀποπείρᾳ δ' αὐτῶν τῆς χειροκμήτου ταύτης χρυσοποιίας ἐνεθαρρύνοντο οἱ μεταγενέστεροι ἐκεῖνοι ἱερεῖς τοῦτο μὲν τὴν παλαιὰν αὐτῶν φιλοσοφοῦντες κοσμοσοφίαν, τοῦτο δὲ καλῶς ἐνθυμούμενοι ὅτι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκείνῃ τῶν χρυσούχων ψάμμων καθάρσει ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀγγείοις συμβεβλημένων τῷ χρυσῷ ξένων οὐσιῶν οὐδεμία εἰς τέλος παρέμενε — ὅπερ

περὶ τῶν ἀπὸ τέχνης σωμάτων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ φυσικὰ (αἷς θεωρίαις εἵποντο κυρίως οἱ Ἕλληνες ἀλχημικοί. Ἴδ. ἐμὴν πραγματ. ἐν Ἀθηνᾶς ΙΖ. 54). Οὕτω δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀμέσως ἢ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω τοῦ Ζωσίμου χωρίου (ἐν ᾧ σαφῶς διακρίνεται ἡ φυσικὴ χρυσοποιΐα τῆς χειροκμήτου) ὠνομάσθησαν, δοκεῖ μοι, καὶ τοῦ Ζωσίμου (ὡς καὶ Βόλου τοῦ Μενδησίου) τὰ ἀλχημικὰ ἔργα χειρόκμητα.

(1) Coll. σ. 57.
(2) Coll. σ. 108.
(3) Coll. σ. 191.
(4) Coll. σ. 263.
(5) Coll. σ. 57.
(6) Διόδωρ. I. ιγ'.
(7) Πλουτάρχ. Ἴσιδ. X.

σαφῶς ἐδήλου κατ' αὐτοὺς τὴν διὰ τοῦ πυρὸς μετουσίωσιν τούτων εἰς χρυσόν —, ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς τοὺς φρονίμους ἐννοοῦντες τοὺς ἔστιν ὅτε διὰ στόματος τῆς προφήτιδος Ἴσιδος τῷ υἱῷ αὐτῆς Ὥρῳ ἐπαναλαμβάνοντας πᾶν τὸ μυστήριον, τὸ τοῖς τέκνοις μόνον καὶ φίλοις γνησίοις μεταδιδόμενον, τὸ διδάσκον ὅτι «Δεῖ ἐξ ἄμμων καὶ οὐκ ἐξ ἄλλων οὐσιῶν κατασκευάζειν τὴν ὕλην», διότι ὡς «ὁ σῖτος τὸν σῖτον γεννᾷ καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπον, οὕτω καὶ ὁ χρυσὸς τὸν χρυσόν» (1).

Καὶ ἀντικατέστησαν ἐντεῦθεν ὁριστικῶς μετ' οὐ πολὺ τὰς ἀπὸ Νείλου χρυσοφόρους ψάμμους τὰ τούτων συλλιπάσματα, ὧν τὸ πρωτεῦον, ὁ μέλας δηλονότι μόλιβδος (μυστικῶς ἀποκαλούμενος καὶ Ὄσιρις (2) ἐγένετο ἡ τῆς χρυσοποιίας χορηγοῦσα οὐσία (3), αὐτὴ δέ, δοκεῖ μοι, τῶν παλαιῶν τῆς Θηβαΐδος χρυσοφόρων πετρωμάτων ἡ μελανία ἐθεωρήθη κατὰ ταῦτα φύσει χρυσὸν παρεχομένη τῇ διὰ τῶν αἰώνων μεταβολῇ αὐτῆς εἰς τὴν λευκότητα τοῦ χαλαζίου, — καὶ ἰδοὺ τὸ ἱερὸν μέλαν χρῶμα πρωτεῦον καὶ ἀπαραίτητον (4), καὶ ἰδοὺ τὴν τούτου λεύκωσιν οὐ μόνον εἰς ἄργυρον ἀλλὰ καὶ εἰς χρυσὸν ἄγουσαν, καὶ τῶν ψαμμουργείων τὰς ψάμμους ἀλληγορικὴν λαβούσας τὴν ὑπόστασιν καὶ τἀνάπαλιν τῶν θρησκευτικῶν μυστηρίων τοὺς τύπους πραγματικὴν προσλαβόντας ἑρμηνείαν. Καὶ ἤρξαντο βαθμηδὸν οἱ τῆς καινῆς τέχνης μύσται — οὐδαμῶς τῶν συλλιπασμάτων ἐκείνων χρυσοποιουμένων — τὰς ἀλληγορίας ἐπεκτείνοντες καὶ τὰς παλαιὰς ἀντικαθιστῶντες οὐσίας ὑπ' ἄλλων λευκὰ ποιουμένων ἢ ξανθὰ τὰ μέταλλα, θεωροῦντες ἐπὶ παραδείγματι τὸν μόλιβδον δηλοῦντα τὸν ὑδράργυρον ἢ τὸν χαλκόν, τὸν δὲ κασσίτερον τὸ κιννάβαρι, καὶ πᾶσι τούτοις προσετέθησαν αἱ ἀπὸ τῶν κα-

(1) Coll. σ. 34, 258 κλπ. Ἀναμφίβολον δ' ὅμως ὅτι ταῦτα οἱ ἀλχημισταὶ λέγοντες ἐννοοῦσι τὸν χρυσὸν ὥς τινα ζύμην χρησιμεύοντα.

(2) Coll. σ. 12.

(3) Ἴδ. Coll. σ. 37, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 109, 140, 148, 155, 168: «Πᾶσαι αἱ οὐσίαι κατεγνώσθησαν παρ' Αἰγυπτίοις ἀπὸ μόνου τοῦ μολύβδου πεποιημέναι», καὶ σελ. 192: «Χωρὶς τοῦ μέλανος μολύβδου οὐδὲν γίνεται». Ἡ Ὀσίριδος ταφὴ ἐν μολύβδῳ (Πλούτ. Ἴσ. X, 3), αὐτὸς δ' Ὄσιρις «συνέσφιγξε μολίβδῳ τὸ πᾶν» (Coll. σ. 95).

(4) «Τὸ γὰρ μέλαν χρῶμά ἐστι κυρίως» Coll. σ. 93. «Δύο γάρ εἰσιν ἄκρα χρώματα, λευκὸν καὶ μέλαν» Coll. σ. 92, κλπ. Ἀλλὰ καὶ τῆς Μαγείας τὸ προσφιλὲς μέταλλον ἦν ὁ μόλιβδος, καὶ ἡ Μαγεία μεταγενεστέρως ἐκαλεῖτο μετὰ τῆς Ἀλχημείας Τέχνη Μέλαινα.

μίνων μυστηριώδεις αἰθάλαι (ἐξαχνώματα) καὶ ζωμοὶ καὶ ψωμοὶ καὶ μαλάγματα καὶ ἄσημα (τὰ μεταλλάσσοντα τῷ εἴδει (1)) καὶ ἐργασίαι ἄλλαι, βαφαὶ καὶ ἀποστάξεις καὶ τήξεις καὶ διπλώσεις καὶ οἰκονομίαι καὶ διαλύσεις καὶ σήψεις καὶ ἰώσεις, ἀπὸ χρυσοχοείων ταῦτα πάντα καὶ ἰατρείων καὶ φαρμακέων καὶ ὑαλουργῶν (2) — καὶ ἀνεμίγησαν τὰ πρακτικὰ μετ' ἀστρολογικῶν καὶ μαγικῶν καὶ κοσμολογικῶν θεωριῶν ἀπὸ Αἰγύπτου καὶ Ἰουδαίας καὶ Περσίας καὶ Βαβυλῶνος καὶ Ἑλλάδος (3), καὶ μετ' ἀλληγορικῶν ἑρμηνειῶν λέξεων καὶ χωρίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους (4), οὗτινος τὸν Αἰθέρα (τὴν ἔπειτα ἀλχημικὴν Quinta essentia), ἤτοι δὴ πασῶν τῶν μεταβολῶν καὶ τῶν ἀνακυκλώσεων τὸ Πρῶτον Κινοῦν, συμβολίζει (αὐτὸν καθ' ἡμᾶς, παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀλχημικοῖς τοὐλάχιστον (5)) ὁ Οὐροβόρος, ὁ παλαιὸς τῶν ἱερῶν Δράκων. Καὶ συνήθεις, ὡς εἰκός, ἐγένοντο αἱ παραβολαὶ πρὸς φαινόμενα τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου, συζεύξεις καὶ κυοφορίας καὶ σωματώσεις καὶ ἀσωματώσεις καὶ χωρισμοὺς ψυχῆς καὶ σώματος καὶ ταφὰς καὶ ἀναστάσεις — καὶ τὰ παρεικάσματα διεδέχοντο τὰς ἐκ παρετυμολογιῶν μυστικῶν ὑπερφυσικὰς τῶν λέξεων δυνάμεις (6), — καὶ ἡ εὐχερὴς ἐπὶ τοῦ κεκλιμένου ἐπιπέδου τοῦ μυστικισμοῦ πτῶσις ἐγίνετο μετὰ ταχύτητος ἀεὶ αὐξανομένης. Καὶ ἰδοὺ ὑπὸ τῶν Νεοπλατωνικῶν

(1) Coll. σ. 17.

(2) Ἀρχαίας αἰγυπτιακὰς συνταγὰς ψευδοχρυσώσεως καὶ ὑαλουργίας καὶ ψευδῶν πολυτ. λίθων, μεταδιδομένας μυστικῶς ἐκ παραδόσεως, μεθ' ὑπομνημάτων δ' εἰς ταύτας βραχέων, ἱερογλυφιστὶ γεγραμμένων ἐπὶ τῶν στηλῶν, ἀναμιγείσας, θεωρεῖ ὁ κ. Berthelot ὡς τὰς πρώτας τῆς Ἀλχημείας ἀφετηρίας (Ἴδ. Introd. à l'étude de la chimie des anciens σελ. 3 ἑξ. καὶ σ. 200).

(3) Τὰς τοιαύτας θεωρητικὰς μυστικὰς πηγὰς τῆς Ἀλχημείας καθώρισεν ἐργασίᾳ ἀκαταπονήτῳ ὁ μέγας Berthelot ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Les origines de l'alchimie, καὶ ἐν τῇ Introduction τῇ προτεθείσῃ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑλλήνων Ἀλχημιστῶν.

(4) Πολλὰς περὶ τούτου ἐκ τῶν Ἑλλήνων Ἀλχημιστῶν ἐλάβομεν ἐνδείξεις.

(5) Καὶ ἆρ' ἐντεῦθεν τὸ τοῦ σύμπαντος ἐνιαῖον. Τὸ τῶν ἀλχημικῶν «Ἓν τὸ πᾶν καὶ δι' αὐτοῦ τὸ πᾶν . . .» εἰδικώτερον νομίζομεν δηλοῖ καὶ τὸ ἐν τῇ ἀλχημικῇ χύτρᾳ ἐκ τῶν διαφόρων οὐσιῶν προερχόμενον ἕν. Πρβλ. Coll. σ. 196, κλπ.—Ταυτότητα αἰθέρος καὶ πρώτου κινοῦντος καὶ ἄμεσον σχέσιν αἰθέρος καὶ καθολικῶν ἀνακυκλώσεων παρ' Ἀριστοτέλει ὑπεδείξαμεν ἐν Ν. Ἡμέρᾳ (Περὶ ἀρχῶν καὶ στοιχείων, 1903, ἀρθ. 1512).

(6) Ἴδ. Coll. σ. 66, 67, 416, 448, 449, κλπ.

Ἑλλήνων καὶ τῶν Γνωστικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας συντελεσθεῖσα ἡ νέα Ἐπιστήμη καὶ τέχνη τῆς (συναρωγῇ τοῦ θείου) χρυσοποιίας, τῆς τελειώσεως δηλονότι τῶν μεταλλασσόντων τῷ εἴδει μετάλλων (1), ὁ τοῦ μέλλοντος ἀλχημικὸς γίγας, ὁ τῆς νεωτέρας Χημείας ἄμεσος γεννήτωρ, ἣν αὐτοὶ νῦν οἱ ἱερεῖς μηκέτι σοφιστικῶς καὶ εὐφημοῦντες, ἀλλὰ σπουδάζοντες ἤδη θείαν ἐκάλουν καὶ τιμίαν τέχνην καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς μέγα καὶ θαυμαστόν, δικαίως ταύτην ἀναφέροντες εἰς τὸν Ἑρμῆν (τέχνη ἑρμητική) τὸν Τρισμέγιστον, τὸν τῆς Ἴσιδος διδάσκαλον (2) καὶ τῷ Ὀσίριδι πολλάκις ταυτιζόμενον (3). Ζητοῦντες δὲ νῦν οἱ τῆς τέχνης ταύτης ποιηταὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἐπὶ τῶν παλαιῶν στηλῶν ἱερογλυφικῶν (κατεφθαρμένων ἐν πολλοῖς διὰ τὸν χρόνον (4)), ἀλλ᾽ αὐτὸ παρερμηνεύοντες τὸ γράμμα (5), ἔπειθον ἑαυτοὺς ἐν ἀμφιβολίᾳ πρὸ τῆς ἀκάμπτου πολλάκις σαφηνείας τῶν γεγραμμένων λέγοντες « ὅτι οὐ περὶ φυσικοῦ χρυσοῦ ἐστιν ὁ λόγος τῶν παλαιῶν· ὁ γὰρ χρυσὸς τί ἔτι χρείαν ἔχει βαφῆναι; » (6) . . . Μόνον δ᾽ ἐνίοτε τοῦ χρυσορρόου Νείλου (7) ἀναμιμνησκόμενοι ἔπεμπον εἰς τοῦ ποταμοῦ τὰ ῥεύματα τὸν μύστην φοιτητὴν (8) πρὸς εὕρεσιν τοῦ λίθου τοῦ ἔχοντος πνεῦμα (9).

Τὰς τοιαύτας δὲ καὶ αὐτῶν τῶν σαφεστάτων παλαιῶν μεταλλουργικῶν πραγμάτων ἀλληγορικὰς ἑρμηνείας, πλὴν τῶν ἀνωτέρω τοῦ Ζωσίμου χωρίων, καταδεικνύουσι καὶ τὰ παρ᾽ Ὀλυμπιοδώρῳ τάδε, σαφῶς δὲ καὶ ταῦτα δηλοῦντα τὴν ἣν εἴπομεν ἀπὸ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ μεταλλείας πρώτην τῶν ἀλχημικῶν ὀνείρων γένεσιν: « Ἐνταῦθα διαλέγεται ὁ φιλόσοφος τῆς ὀφειλούσης πλύνεσθαι· πλῦναι γὰρ χρὴ καὶ πλῦναι μέχρις ἂν τὸ πηλῶδες ἐξέλθῃ, κατὰ τὴν θείαν Μαρίαν. Πᾶσα γὰρ γῆ τοιαύτη σωματοφόρος, πλυνομένη, εἰς ψάμμον

(1) Νομίζομεν ὅτι καὶ ἡ λέξις μέταλλον ἐπερρώνυε τὰς προσπαθείας τῶν ἀλχημικῶν.

(2) Διόδωρ. I κζ'.

(3) Διόδωρ. I. ιϛ'.

(4) Πρβλ. Διόδ. I. κζ'.

(5) «Τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.» ἐπαναμβάνει ὁ Ὀλυμπιόδωρος (Coll. σ. 94), τὰς παλαιὰς ἑρμηνεύων παραδόσεις.

(6) Coll. σ. 274.

(7) Coll. σ. 221.

(8) Coll. 397.

(9) Coll. σ. 121, 125.

καταλήγει. Μετὰ οὖν τὴν βεβαίαν καὶ καθαρὰν πλύσιν εὑρήσεις τὰ σώματα εἰς τὴν ψάμμον, τουτέστιν τὰ πέταλα τοῦ χρυσοῦ, ἀργυρίζοντα ἢ μολυβδίζοντα . . . ἣν τινα οἱ ἀρχαῖοι διὰ τὸ κύριον ὄνομα ἐπέθηκαν λιθάργυρον, καὶ εἰς αὐτὴν ἐστιν εὑρεῖν καὶ τὸ τετρασύλλαβον καὶ τὸ ἐννεάγραμμον . . . Τὸ δὲ τῆς πλύσεως διττόν, τὸ μὲν μυστικὸν τὸ δὲ ἀπολελυμένον . . . Ἡ γὰρ πλύσις πλύσις ἐστὶν ἡ δι' εὐφημίας καὶ μόνης πειθήνιον τῶν ὁμορρευστησάντων φευκτῶν . . . ἰδοὺ τὴν οὐσίαν ψάμμον ἐκάλεσεν, τὴν δὲ πλύσιν, τούτέστιν τὴν μεγάλην θεραπείαν . . .» (1), καὶ κατωτέρω: «Καὶ μυρία χρυσωρυχεῖα γεγραφήκασι, ἀλλὰ καὶ ἱεράτευσαν αὐτά, καὶ μέτρα δεδώκασι τῶν ὀρυγμάτων καὶ τῶν διαστημάτων, ἀλλὰ καὶ θέσεις τῶν ἱερῶν τῆς εἰσβάσεως αὐτῶν πρὸς τὰ τέσσαρα κλίματα ἀφορῶντες, ποῦ μὲν τὴν ἀνατολὴν διδόντες τῇ λευκῇ οὐσίᾳ, τὴν δὲ δύσιν τῇ ξανθῇ· καὶ τὰ χρυσωρυχεῖα τοῦ ἀρσενοήτου ἐν τῇ ἀνατολικῇ θύρᾳ, τουτέστιν ἐν τῇ εἰσβολῇ τοῦ ἱεροῦ εὑρίσκεις λέγοντα τὴν λευκὴν οὐσίαν· ἐν δὲ Σκίθῃ καὶ ἐν Τερενούθι, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἴσιδος, ἐν τῇ δυτικῇ εἰσβολῇ τοῦ ἱεροῦ, εὑρήσεις ξανθὴν ψάμμον μετὰ ὀρύγματος πηχῶν τριῶν, ποῦ δὲ πήχεως ἥμισυ. Εἰς τὸ ἥμισυ τῶν τριῶν πηχῶν εὑρήσεις ζώνην μέλαιναν· ἄρας οἰκονόμει, καὶ ἀλλαχοῦ χλωράν· καὶ ἐν τῷ ἀπηλιώτῃ καὶ τῷ Λιβυκῷ ὄρει γεγραμμένα χρυσωρυχεῖα, πάντα ἐν μυστηρίῳ εἰρημένα. Καὶ μὴ παραδράμῃς· μεγάλα μυστήριά εἰσι. Παρατήρει ὅτι ἀληθῆ πεφανέρωται πάντα. Ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐργασίας ποιεῖται· διὸ καὶ εἶπεν ὅτι τῇ ἀνατολῇ διδόντες τὴν λευκὴν οὐσίαν, τουτέστιν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐργασίας ἀπονέμοντες τῇ ἀρχῇ τῆς ἡμέρας ἥτις ἐστὶν τοῦ ἡλίου ὑπὲρ γῆν ἀνατολή . . . Καὶ ὅρα ὅτι ὁ σκοπὸς οὗτος ὁ τῶν ψάμμων ἀλληγορία ἐστίν, οὐχὶ τὴν ψάμμον αἰνίττονται, ἀλλὰ τὰς οὐσίας . . . ἐὰν γὰρ ψάμμους ἀκούσῃς, τὰ εἴδη νόει, ἐὰν δὲ εἴδη ἀκούσῃς, τὰς ψάμμους νόει . . .» (2)

Δ'.

Τί θαυμαστὸν ἄρα ἡ τῶν παλαιῶν ἱερέων μεταλλουργία τοῦ χρυσοῦ, ἀλλ' ἰδίως ἡ ταύτην διαδεξαμένη ἱερὰ τέχνη νὰ ἐκλήθη (3)

(1) Coll. 71-73. Πρβλ. ἐμὴν πραγματ. ἐν Ἀθηνᾶς ΙΖ. σ. 58, 6.
(2) Coll. 87-88, 96.
(3) Πρβλ. Γ. Σύγκελλον (ἐκδ. Nibuhrii) σελ. 24.

ἐκ τοῦ ἀρχαίου τῆς Αἰγύπτου ὀνόματος Χημία(1), ἧς ἡ μέλαινα γῆ, ἀλλὰ καὶ τὰ μελάντερα παρὰ τὸν χρυσορρόαν Νεῖλον καὶ παρὰ τὴν Χεμμὼ χρυσοφόρα πετρώματα τοσαύτην παρείχοντο τοῖς Αἰγυπτίοις εὐφορίαν τοῦ ἀληθῶς ἐπίπονον γένεσιν(2) ἔχοντος χρυσίου; Ἀλλὰ καὶ ἄλλην ἡμεῖς εὔλογον νομίζομεν Ἑλληνικὴν τῆς λέξεως Χημείας μεταγενεστέραν προέλευσιν. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀπώλεσαν μὲν ἀπὸ τοῦ 525 π.Χ. τὴν ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίαν ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ τά τε ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἤρξαντο ὑπόστασιν ἀποβάλλοντες ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (332 π. Χ.) ὑπὸ τῆς λαμπρότητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος τῶν ποτε «ἀεὶ παίδων.» Ἡ τῶν ναῶν ἐρήμωσις, τῶν ἱερέων ἡ διαφθορὰ καὶ τῶν μυστηρίων ἡ ἀσεβὴς ἀποκάλυψις συνεπληρώθη ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πάσης φυλῆς καὶ ποικίλων πανταχόθεν ἰδεῶν χωνευτηρίῳ, καθ' οὓς ἡ τῆς φιλοσοφίας πρόοδος ἐκ παραλλήλου ἔβαινε τῇ τε κενώσει καὶ τῇ ἀπορίᾳ τῶν δημοσίων θησαυρῶν. Τότε δ' ἀκριβῶς ἐκυρυφώθη ἡ τῆς Χρυσοποιίας ἀκμὴ καὶ τότ' ἐγράφοντο ὑπὸ τῶν Ἑλληνοαιγυπτίων πραγματεῖαι περὶ ταύτης ἐν ταῖς ἱεραῖς(3) ἀποτιθέμεναι καὶ ταῖς Πτολεμαϊκαῖς (4) βιβλιοθήκαις, καὶ ἐφέρετο τότ' ἀναμφιβόλως κοινολεκτούμενον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀγαθαρχίδου, κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκμάσαντος χρόνους(5), λεγόμενον παλαιὸν τοῦ αἰγυπτιακοῦ χρυσοῦ χῦμα. Πιθανώτατον ἄρα ὅτι οἱ τῆς τότε διαμορφωθείσης ἱερᾶς τέχνης καὶ ἐπιστήμης Ἕλληνες μύσται τῆς Ἀλεξανδρείας ὠνόμασαν αὐτοὶ τὸ πρῶτον τὴν τέχνην τῆς χρυσοποιίας χυμίαν ἢ χύμην ἐκ τοῦ λεγομένου χρυσοῦ ἐκείνου χύματος, εἰς ὃ ἐνομίζοντό ποτε μετουσιούμεναι πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῆς καμίνου συμβεβλημέναι οὐσίαι, ἤτοι δὴ τέχνην ἐπιζητοῦσαν νῦν τοῦ χύματος(6) τούτου τὴν κατασκευήν. Ἐντεῦθεν δ' ἴσως

(1) Τὴν γνώμην ταύτην ἀπεφήνατο πρῶτος ὁ Οὐμβόλδος. Οὐ μικρὰ δ' αὐτη, δοκεῖ μοι, προσκτᾶται ἐπιχειρήματα ἐκ τῶν ἀνωτέρω μοι εἰρημένων.

(2) Ἀγαθαρχ. Ἐρ. θ. σ. 24.

(3) Διόδωρ. Ι. μθ'.

(4) Coll. σελ. 89, 230.

(5) Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀκμῆς τοῦ Ἀγαθαρχίδου ἴδ. τὰ τῆς ἐκδόσ. Müller προλεγόμενα σελ. LIV ἑξ.

(6) Οὐχὶ ἄρ' ἀμέσως ἀπὸ τοῦ χέειν, ἤτοι ἐπιστήμην τοῦ χέειν (τήκειν, ῥέειν, ὅθεν ἴσως τὰ χυϊκὰ ὄργανα Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιέως). Πάντως δ' ἀδόκιμος καὶ

καὶ ὁ χημευτής, ὁ τὸ ἀνωτέρω ἀντιγράψας ἀπόσπασμα τοῦ Ἀγαθαρχίδου, εἰθισμένος εἰς τῆς λέξεως τὴν ἤδη καθιερωμένην σημασίαν, ὀνομάζει, ἀπὸ τοῦ χύματος ἀναμφιβόλως ἐνταῦθα τοῦ Ἀγαθαρχίδου, τὸ ὕδωρ, δι' οὗ ἐπλύνετο τὸ χρυσοφόρον μετάλλευμα: ὕδωρ χυμαῖον.

Ἀλλὰ συχνότερον καλεῖται παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀλχημισταῖς τῆς Ἀλεξανδρείας ἡ τέχνη θεία ἢ ἱερά (1), ἀπαντῶμεν δ' ἅπαξ μὲν παρ' Ὀλυμπιοδώρῳ (2) «βίβλον χυμευτικήν», καὶ παρὰ Ζωσίμῳ « δίπλωσιν Χύμεντος » (3) καὶ « βίβλον χυμευτικήν » (4), παρὰ τῷ Ἀνεπιγράφῳ «χημευτικὴν ὕλην» καὶ «χυμευτικὸν εἶδος» (5) καὶ « χυμευτήν » (6), ἐν δὲ ταῖς τεχνολογικαῖς πραγματείαις ἀναφέρεται ἡ τοῦ Μωσέως «χυμευτικὴ τάξις» (7), πολλαχοῦ δὲ παρὰ τοῖς Ἑλλ. ἀλχημικοῖς ὁ προφήτης Χύμης ἢ Χήμης καὶ Χίμης (8) ποιητὴς τῆς θείας τέχνης, ὡς δ' αὔτως « ὕδωρ χυμαῖον» (9) καὶ παρὰ Χριστιανῷ (10) κατάχυμα, χωρίον δέ τι τοῦ Ζωσίμου ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Συγκέλλου (11) σωθὲν λέγει: «Ἔστιν οὖν αὐτῶν ἡ πρώτη παράδοσις χημεῦ περὶ τούτων τῶν τεχνῶν. ἐκάλεσε δὲ ταύτην τὴν βίβλον χημεῦ, ἔνθεν καὶ ἡ τέχνη χημεία καλεῖται.» Ὁ Βυζαντῖνος λεξικογράφος Σουίδας ὀνομάζει, ὡς γνωή ἀπὸ τοῦ χυμοῦ ἐτυμολογία, μήτε τῆς ἱερᾶς τέχνης μήτε τῆς ἀλχημείας περὶ χυμοὺς ἐνασχολουμένης.

(1) Coll. σ. 289 κλπ.

(2) Coll. σ. 80.

(3) Coll. σ. 212.

(4) Coll. σ. 220. Ταύτην καλεῖ καὶ βίβλον μεταλλικὴν περὶ χρυσοποιΐας κλπ. καὶ τέχνην μεταλλικήν, πάνυ δικαίως. Ἡ ὅλη Ἀλχημεία εἶναι χημεία τῶν μετάλλων. Πρβλ. ἐμὴν πραγματ. Συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορ. ἀναλ. χημ. ἐν Ν. Ἡμέρᾳ 1902, ἀρθ. 1432, 1433.

(5) Coll. 437, 439.

(6) Coll. 441.

(7) Coll. 353: «Οἰκεία χυμευτικὴ τάξις» τοῦ Μωσέως, ἤτοι καθ' ἡμᾶς: Οἰκεῖον (σχετικὸν) κεφάλαιον περὶ χυμευτικῆς τοῦ Μωσέως. Πρβλ. ἐν τῇ τάξει τῆς χρυσοκόλλης, ἐν τῇ ὑστεραίᾳ τάξει τοῦ Δημοκρίτου (σελ. 161, 163, 185, κλπ.). Ἀνάλογοι, δοκεῖ μοι, ταῖς τάξεσιν αἱ πράξεις, εἰς ἃς διαιροῦνται αἱ πραγματεῖαι τοῦ Ζωσίμου καὶ τοῦ Στεφάνου.

(8) Coll. σελ. 84, 169, 172, 182, 183.

(6) Coll. 26.

(10) Coll. 400.— Καὶ κατόχιμον Coll. σ. 216.

(11) Ἔκδ. Nibuhrii σελ. 24.

στόν, τὰ τῶν Αἰγυπτίων βιβλία «τὰ περὶ χημίαν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου», καὶ ὁ ἱστορικὸς Θεοφάνης (1) ἀναφέρει χημευτήν, καὶ ὁ Κεδρηνὸς (2) χειμευτὴν καὶ τέχνην τῆς χείμης. Κατὰ ταῦτα δὲ δυνάμεθα ἴσως διακρίνοντες ν' ἀποκαλῶμεν χημευτὰς μὲν τοὺς τῆς ἱερᾶς τέχνης καὶ δὴ τοὺς Ἕλληνας χημικοὺς τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Βυζαντίου, ἀλχημικοὺς δὲ ἢ ἀλχημιστὰς τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀράβων τοῦ Μεσαίωνος, καὶ χημικοὺς τοὺς τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης.

Ε'.

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω πρώτην λέγομεν ἀφετηρίαν τῆς Ἀλχημείας τὰς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἱερέων τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος ἐφευρεθείσας πρὸς καθαρισμὸν τῆς χρυσίτιδος ψάμμου τῶν παρὰ τὸν Νεῖλον χρυσείων μεταλλουργικὰς μεθόδους, ἃς ὅμως βαθμηδὸν ἀντικατέστησαν τὰ πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ξένων ψεύδη, τὰ ὑπὸ τῶν δούλων καὶ πενομένων διαδόχων ἐκείνων ἐπινοούμενα, τὴν τιμίαν παραγαγόντα τέχνην, δογματικῷ μὲν καὶ σοφιστικῷ τῷ τρόπῳ κατ' ἀρχὰς οὕτω λεγομένην, ὡς τιμίαν δ' εἶτα καὶ ἀληθῆ καὶ ὑπ' αὐτῶν πιστευθεῖσαν τῶν ἱερέων, πειρωμένων νῦν, ἐν ἀπορίᾳ χρυσοφόρων μετάλλων, αὐτῶν τῶν μεταλλουργικῶν συλλιπασμάτων τὴν μετουσίωσιν εἰς τὸ παλαιὸν ἐκεῖνα χῦμα τοῦ ἀχειροποιήτου χρυσοῦ.

Ἐν Μυτιλήνῃ.

ΜΙΧΑΗΛ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ.

---

(1) Ἔκδ. Nibuhr. I. σελ. 231 (128).
(2) Ἔκδ. Nib. I. σελ. 629 (359).

ΦΥΣΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Κρυστάλλωσις τῶν ὀρυκτῶν ἐν μὴ κρυσταλλωσίμῳ περιέχοντι.

Ἐπὶ μικρᾶς ψήφου ἐξ ἀχάτου ἡμιδιαφανοῦς, ἐκ τῶν παρὰ θίν' ἁλὸς εὑρισκομένων, παρετήρησά τινας γραμμὰς καὶ ταινίας λευκὰς τῶν ἑξῆς σχημάτων.

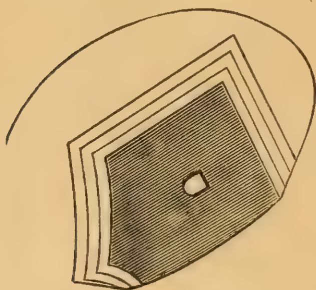

Σχ. 1.

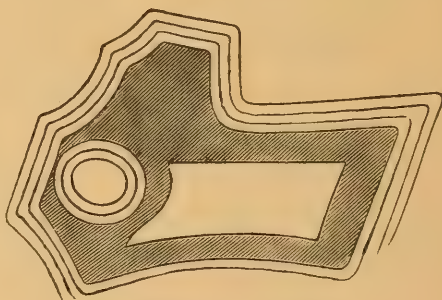

Σχ. 2.

Τὰ σχήματα ταῦτα προῆλθον, δοκεῖ μοι, ἐκ τῆς ἀτελοῦς κρυσταλλώσεως τοῦ διοξειδίου τοῦ πυριτίου γενομένης ἐν μὴ κρυσταλλωσίμῳ διαλύσει ἤτοι δὴ ὑπὸ συνθήκας ἀγούσας πάσας σχεδὸν εἰς τὴν ἄμορφον αὐτοῦ ἀλλοτροπίαν — ὄντα δηλονότι παραμορφώσεις τῶν ἀξονικῶν διευθύνσεων, ἔμβρυα κρυσταλλικὰ τερατώδη ἀνανάπτυκτα, λίαν παρεμφερῆ τοῖς ὑπὸ H. Bowmann παρατηρηθεῖσι σχήμασιν ἔν τινι κολλοειδῆ διαλύσει μετὰ κρυσταλλωσίμων ἁλάτων μεμειγμένῃ (ἴδ. Chem. Repertorium, Göthen. XXX. nº 9 σελ. 113).

Οὕτω δὲ πιθανῶς ἐξηγοῦνται καὶ αἱ τῶν στιφρῶν ἀλλοτροπιῶν τοῦ διοξειδίου τοῦ πυριτίου (χαλκηδονίου) ποικίλαι φλέβες

Ἐν Μυτιλήνῃ.

ΜΙΧΑΗΛ Κ. ΣΝΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΑΛΧΗΜΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Α΄.

Ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ κ. Krumbacher, Byzantinische Zeitschrift (1906 σελ. 277—278) ὁ κ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς τρέπει τὸ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν Ἀλχημισταῖς (Collection Berthelot σ. 22) «αἱματεύει» εἰς ἐμβατεύει. Ἀλλ' ὀρθῶς, δοκεῖ μοι, κεῖται ἡ λέξις· οὐ μόνον διότι, ὡς ὁ κ. Rerthelot, ἀποδοκιμάζων τὸ τοῦ κ. Ruelle «εὖ μαιεύει», σημειοῖ. «avec αἱματεύει le sens sera meilleur», ἀλλὰ καὶ διότι σαφῶς ὑπὲρ τῆς κειμένης λέξεως μαρτυρεῖ τὸ παρὰ Ζωσίμῳ (Coll. σελ. 117) χωρίον: «Οὗτος βούλεται αἱματῶσαι τὰ σώματα καὶ ὀμματῶσαι τὰ ὄμματα καὶ τὰ νενεκρωμένα ἀναστῆσαι», ἔνθα τὸ «ὀμματῶσαι» παρηχεῖ μὲν τῷ «αἱματῶσαι» οὐχὶ δὲ καὶ τῷ «ἐμβατεῦσαι».

Β΄.

Τῇ ἐν «Ἀθηνᾶς» ΙΖ΄. 59 ὑπ' ἐμοῦ ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Λέσβῳ Μονῆς τοῦ Λειμῶνος, δημοσιευθείσῃ ἐπικλήσει τοῦ Ὀρφέως πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα ἄρτι ἐνέτυχον ὡς Τιμοθέου τοῦ χρονογράφου παρ' Εὐσεβίῳ (χρονικὸν ἔκδ. Lugduni Vatavorum σ. 4).

Ἐν Μυτιλήνῃ.

ΜΙΧΑΗΛ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΠΑΡΕΡΓΑ

Α'.

Θεοφράστου π. Ἀνέμ. 40 (ἔκδ. Wimmer).

«Οὐ συνεχὴς δὲ διὰ τὸ μὴ κρατεῖσθαι τὸ γινόμενον πνεῦμα· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν γῇ . . . ἀλλὰ πλανᾶται διὰ τὸ ἀφ' ὑγροῦ βεβηκέναι ἐφ' ὁμαλῇ διὰ τοῦτο καὶ λεῖός ἐστιν.»

Ἐν τοῖς Προβλήμασι τοῦ Ἀριστοτέλους (ΚϚ. 52) φέρεται: «Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν γῇ ὑπομένει τὴν ὕλην, ἀλλὰ πλανᾶται διὰ τὸ ἐφ' ὑγροῦ βεβηκέναι. καὶ ὁμαλὸς διὰ τὸ αὐτό.» Εὐχερῶς ἄρα συμπληροῦμεν τὸ ἐν τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ τοῦ Θεοφρ. κενόν.

Καὶ ἁπλῆ τις ἀνάγνωσις τῶν Ἀριστοτέλους Προβλημάτων (καὶ δὴ τῶν βιλλίων Β, Ε καὶ ΚϚ) καὶ ἅμα πολλῶν τοῦ Θεοφράστου πραγματειῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν περὶ ἀνέμων, καὶ περὶ κόπων καὶ ἱδρώτων, πείθει τὸν ἀναγνώστην περὶ τῆς στενῆς τούτων πρὸς ἐκεῖνα σχέσεως, χωρούσης ἄχρι τῆς ταυτότητος φράσεων ὁλοκλήρων, οἷον ἐν τοῖς Θεοφρ. π. ἀνμ. II. 8 καὶ Ἀριστοτ. Προβλ. ΚϚ. 44, π. ἀνέμ. II. 11 καὶ Προβλ. ΚϚ. 51, ἀνέμ. III. 20 καὶ Προβλ. ΚϚ. 48, ἀνέμ. VII. 39 καὶ Προβλ. ΚϚ. 29, ἀνέμ. VII. 40 καὶ Προβλ. ΚϚ. 52, ἀνέμ. X. 56 καὶ Προβλ. ΚϚ. 42, Θεοφρ. π. κόπων 14,16, 17 καὶ Προβλ. Ε. 23, 31, 38, Θεοφρ. π. ἱδρώτ. 2, 10, 25, 25, 36, 40 καὶ Προβλ. Β. 3, 13, 23, 20, 26, 27, 16, κτλ. Ἐντεῦθεν δ' εἰκάζομεν τὴν ἐπὶ τῇ βάσει ἀριστοτελικῶν καὶ θεοφραστικῶν πραγματειῶν μετεγενεστέραν συγγραφὴν τῶν Προβλημάτων τούτων, ἅτινα, ὡς νῦν ἔχουσι μετὰ συχνῶν ἐπαναλήψεων, ἐκ πλείστων ἀντιγράφων φαίνονται συνηρμολογημένα.

Θεοφράστου π. Ἀνέμ. 58.

«Οἷον αἱ ῥηγνύμεναι χορδαὶ καὶ αἱ ψόφοι τῶν κεκολλημένων καὶ

καὶ ὅσα ἄλλα συμβαίνει διυγραινομένων καὶ ἀνιεμένων, οἷον περὶ τὴν τοῦ σιδήρου κατεργασίαν.»

Τὸ χωρίον νοεῖ βεβαίως τὴν τοῦ βαπτομένου σιδήρου ἰαχήν, ὀφειλομένην κατὰ Θεόφραστον τῇ ὑπὸ τῆς ὑγρότητος ἀνέσει τοῦ σιδήρου.

Μὴ ταύτην τὴν ὑπὸ τῆς ὑγρότητος τοῦ καταδυομένου σιδήρου ἄνεσιν (=θήλυνσιν), καὶ τὴν ἐντεῦθεν φώνησιν αὐτοῦ, αἰνίττεται ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ περιλαλήτῳ χωρίῳ τοῦ Αἴαντος (650 ἑξ.);

Θεοφράστου π. Ἀνέμ. 60.

«Διὰ τί ποτε λέγεται, μή ποτ' ἀπ' ἠπείρου δείσῃς νέφος — διελύθη γὰρ ἂν εἰ ἀσθενὲς ἦν.»

Τὸ χωρίον ἐκβλητέον ὡς ἀνῆκον ἀναμφιβόλως τοῖς Προβλήμασι τοῦ Ἀριστοτέλους (ΚϚ. 57).

Β'.

Ἐν τῇ ἐν Λέσβῳ μονῇ τοῦ Λειμῶνος ἀπόκειται ποικίλη τις συλλογὴ χειρόγραφος ἐκ φύλλων 582 (ἀριθ. 38 ἐν τῷ Καταλ. τοῦ κ. Παπαδ. Κεραμέως, Μαυρογ. Βιβλιοθ. Παράρτ. τ. ΙΕ' σελ. 127), γραφεῖσα τῷ 1552 ὑπὸ Μεθοδίου υἱοῦ τοῦ τῆς Μονῆς κτίτορος ἁγ. Ἰγνατίου. Ἐν σελ. 482β — 483α τοῦ χειρογράφου τούτου εὑρίσκεται περιγραφὴ τῆς Ὀφιώδους νήσου καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ἀπαντῶντος πολυτίμου λίθου τοπαζίου, ὡς ἀδήλου μὲν ἀναφερομένη συγγραφέως, πάντως δ' ὅμως ἐκ τοῦ Γ' βιβλ. § 38 Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ἀντιγραφεῖσα μετά τινων παραλλαγῶν, ὧν δύο τὰς σπουδαιοτέρας ἁπλῶς ἐνταῦθα ἀναφέρομεν.

α) Κατὰ τὸ χειρόγραφον: «Οἱ δὲ παραπλέοντες αὐτὴν (τὴν νῆσον) διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ βάθους φόβον πόρρωθεν αὐτὴν παραπλέουσιν», ἵνα μὴ δηλονότι θανατωθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ νήσῳ τὸν πολύτιμον λίθον φυλαττόντων.

Τὸ τοῦ Διοδώρου κείμενον ἔχει: «Διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ βασιλέως φόβον».

β) Κατὰ το χειρόγραφον: «Καὶ τῷ καταφανέντι λίθῳ ἐπιτιθέντες σημείου χάριν αἰγὸς δέρμα τηλικοῦτον, ἡλίκον ἐστὶ τὸ μέγεθος τοῦ στίλβοντος λίθου.»

Παρὰ Διοδώρῳ καὶ Ἀγαθαρχίδῃ (Geogr. Graec. ἔκδ. Müller σελ. 170) ἀντὶ αἰγὸς δέρμα φέρεται: ἄγγος, παρὰ δὲ Στράβωνι (ΙϚ' 720) ἀγγεῖον.

Γ'.

Ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ μου Σ. Πασχαλίδου ἐκομίσθη μοι ἀπόσπασμα χειρογράφου περιλαμβάνον περὶ κύκλου σελήνης καὶ ἡλίου, πασχάλιον, περὶ ἑορτῶν, ὡς δ' αὔτως ἀστρολογικά τινα, περὶ νόσων καὶ καιρῶν καὶ ζῳδίων, πίνακας μαντικοὺς (οἷος ὁ τῶν Ὀνειροκριτῶν) καὶ δύο κύκλους περὶ τῆς ἐκβάσεως τῶν νόσων, ἀναλόγους μὲν ταῖς τοῦ Δημοκρίτου σφαίραις τῶν Ἰατρομαθηματικῶν τοῦ Μεσαίωνος, διαφέροντας δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Berthelot παρατιθεμένων (Introd· à la chimie des anciens κλπ. σελ. 86) Ἐπὶ μιᾶς σελίδος φέρεται κακότεχνον ἰχνογράφημα τοῦ ὄφεως Οὐροβόρου μετὰ τῶν ζῳδίων, τοῦ γνωστοῦ ἀλχημικοῦ συμβόλου τοῦ ἑνιαίου τῆς ὕλης (1), ἀλλαχοῦ δὲ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

Μὲ κόπον καὶ πολλὴν σπουδὴν εἰς δόξαν τοῦ Κυρίου
ἄρχισ' αὐτὴν τὴν μέθοδον τοῦ νέου πασχαλίου
τ' ὁποῖον διὰ νά 'ναι αἰώνιον συναρμολόγησά το
θεμέλιον κύκλους τοῦ φεγγαριοῦ δεξιὰ κ' ἀριστερά του
Ἀδὰμ τὰ ἔτη καὶ Χριστοῦ καὶ κύκλους τοῦ ἡλίου
Ἰνδικτιώνων . . . (σύγ)κειται μετὰ μηνολογίου
ὁμοῦ καὶ ὅλαις ταῖς ἑορταῖς, π' ἀκολουθοῦν τὸ πάσχα
Σεληνοδρόμιον εὔκολον· καὶ βάλε το στὴν στάνπαν.
τοῖς πᾶσιν εἶν' ἁρμόδιον κεἴ τις το ἀποκτήσει
ζαχάρεως καὶ μέλιτος γλυκύτερον τὸ εὑρίσκει.
Ἱερέως εἶν' ἐφεύρημα καὶ ἂν θέλῃς τ' ὄνομά του,
γύρευσέ το στ' ἀκρόστιχα νὰ εὕρῃς καὶ τὴ γενιά του
Ἀνάγνωστο πολλαῖς φοραῖς διὰ τό . . . . . .
λόγον νὰ δίδῃς καθενὸς ὅπου νά σε ρωτήσῃ
ἄνποτε οἱ ἐντυχαίνοντες πάντα νά το θυμοῦνται
συγχώρησιν ἀπ' τὸν Θεὸν διὰ τοῦτον νὰ αἰτοῦνται.

(1) Σχέσιν τοῦ Οὐροβόρου πρὸς τὸν ἀριστοτελικὸν αἰθέρα (τὸ καθ' ἡμᾶς Πρῶτον Κινοῦν τοῦ Ἀριστοτέλους), ὑπεδείξαμεν ἡμεῖς ἄλλοτε (ἴδ. ἐμὴν πραγμ. π ἀρχῶν καὶ στοιχ. ἐν Ν. Ἡμέρᾳ 1903, ἀρθ. 1512).

Κατὰ ταῦτα ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζεται Ματθαῖος Τζιγαλᾶς. Κατωτέρω προστίθεται: «Παρὰ Νικολάγου γλυκὺν τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων αωλγ'.» ἢ κατ' ἀπομίμησιν τοιούτων ἐντύπων ἢ διότι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρόγραφον εἶναι ἀντίγραφον ἐντύπου βιβλίου.

Ἐν Μυτιλήνῃ.

ΜΙΧΑΗΛ Μ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ.

ΔΥΟ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Ἐκδίδομεν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ δύο ἐπιγραφάς, ὧν ἔκτυπα (παρασκευασθέντα ὑπὸ τοῦ ἐν Θείροις φιλοκάλου καὶ φιλαρχαίου ἐμπόρου κ. Εὐστρατίου Σ. Ἰορδανίδου) ἅμα δὲ καὶ ἀντίγραφα, ἀπέστειλεν ἡμῖν ὁ ἐν Σμύρνῃ πλείστου ἡμῖν ἄξιος ἑταῖρος κ. Π. Φωτιάδης.

Τούτων ἡ μὲν πρώτη κατὰ τὸν κ. Φωτιάδην «εἶναι κεχαραγμένη ἐπὶ μαρμάρου, μήκ. 27 ἑ/μ. πλάτ 30 πάχ. 8, ὕψ. γραμμάτων 1,50 ἑ/μ. Εὑρέθη δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν τῷ Κελβιανῷ πεδίῳ καὶ νῦν ἀπόκειται ἐν Ὀδεμισίῳ (πόλει τοῦ ἐσωτερικοῦ) ἐντὸς ἀρμενιακῆς οἰκίας.».

ЄΤΟΥϹ ϹΛΓ [Μ] ΛѠΙΟΥ
ΠΑΠΙѠ ΓΚΥΑΜΑ ΣΥ
Ν ΠѠΛΛΗ ΑΠΟΛΛѠ
ΝΙΟΥ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΙ ΚΑ
ΤЄϹΚЄΥΑϹΑΝ ΤΟ Η
ΡѠΟΝ ΠΑΠΙѠΝΙ
Δ ΤѠ ЄΑΥΤѠΝ ΤЄ
ΚΝѠ ΚΑΙ ЄΑΥΤΟΙ
Ϲ ЄΙΟΥϹΙΑΝ ЄΧ
ΟΝΤΟϹ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΥΙΟΥ ΑΥΤѠΝ ΑΠ
ΟΛΛѠΝΙΟΥ

Ἡ δὲ ϐ' κατὰ τὸν αὐτὸν κ. Φωτιάδην «ἐπὶ μαρμάρου ὡσαύτως κεχαραγμένη μήκ. 34 ἑ/μ. πλάτ. 22, πάχ. 7, ὕψ. γραμμ. 1 ἑ/μ. εὕρηται ἐν τῷ ἐν Ὀδεμισίῳ νεοδμήτῳ Ἑλλ. Σχολ. ἀρρένων.»

ΑΓΑΘ]Η ΤΥΧΗ ΗΡΑΚΛΕΙΔΗϹ ΕΡ
ΜΟ]ΛΑΟΥ ΝΥϹΑΕΥϹ ΕΠΟΙΗϹΕ ΤΟ
Η]ΡΩΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΔΗ ΤΩ ΥΙΩ ΚΑΙ
ΕΑΥΤΩ ΚΑΙ ΑΠΦΙΩ ΓΥΝΑΙΚΙ ΚΑΙ
ΤΟΙϹ ΛΟΙΠΟΙϹ ΑΡϹΕΝΙΚΟΙϹ ΤΕΚ <
ΝΟΙϹ ΜΗΔΕΝΟϹ ΕΧΟΝΤΟϹ ΕΤΕ
ΡΟΥ ΕΞΟΥϹΙΑΝ ΤΕΘΗΝΑΙ ΕΙϹ ΑΥΤΟ
ΕΠΕΙ ΑΠΟΤΕΙϹΕΙ ΟΥ ΑΝ ΕϹΤΑΙ ΤΟ Χ <
ΩΡΙΟΝ ✱ ϹΝ ΚΑΙ ΕΙϹ ΤΟΝ ΦΙϹΚΟΝ ✱ Α

«Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ στίχ. 5 καὶ 9 ἀπαντᾷ τὸ σημεῖον < πρὸς δήλωσιν φανερῶς τῆς παρὰ τοὺς κανόνας διακοπῆς τῶν λέξεων ΤΕΚ—ΝΟΙϹ καὶ Χ—ΩΡΙΟΝ».

Τοῖς ὑπὸ τοῦ κ. Φωτιάδου ἐπεσταλμένοις προςπαρατηροῦμεν εἰς μὲν τὴν α' ἐπιγραφὴν τάδε·

Στίχ. 2 ἀναγνωστέον πάντως Παπιων Κυαμᾶ. Εἶναι δὲ τὸ Κυαμᾶ γενικὴ τοῦ Κυαμᾶς, ᾧ ὅμοια τὰ Βυζαντιακὰ Κυμινᾶς, Λαχανᾶς κ.τ.τ. οἷς παραβλητέα τὸ Προβατᾶς, Ὀψαρᾶς κ.ἄ.τ.

Στ. 6-7 ΠΑΠΙΩΝΙΔ ἀναγνωστέον ἴσως Παπιωνιᾳ ἢ Παπιωνίδι (ἢ ΠαπὶωνιΗδΙ (τῷ ἑαυτῶν τέκνῳ ;)

Εἰς δὲ τὴν ϐ' ἐπιγραφὴν τάδε·

Στ. 8 «οὗ ἂν ἔσται τὸ χωρίον» δηλοῖ τὸν ἐσόμενον κύριον τοῦ κτήματος, ἐν ᾧ τὸ μνημεῖον, ὅς τις μόνος ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν βεϐήλωσιν τοῦ μνημείου, διὸ καὶ τούτῳ μόνῳ ἐπιϐάλλεται ἡ ἐπὶ τοιαύτῃ βεϐηλώσει ποινή. Τούτου τεθέντος τῷ ἀποτείσει προςυπακουστέον τῇ πόλει ἤτι τοιοῦτο.

Στ. 9. Τὸ τελευταῖον γράμμα ἴσως ἀναγνωστέον ͵α (= 1000).

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Oscar Weise Χαρακτηρισμὸς τῆς Λατινικῆς γλώσσης [3] κατὰ μετάφρασιν Γεωργίου Κ. Γρατσιάτου, γυμνασιάρχου (Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ) Δραχ. 1,50

Πολλὴ ὀφείλεται χάρις τῷ κ. Γεωργίῳ Γρατσιάτῳ διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ μετ' ἐπιμελείας καὶ ἐπιτυχίας μεταγλωττισθεῖσαν συγγραφὴν τοῦ γερμανοῦ Oscar Weise, δι' ἧς γενναῖον ἐπικούρημα οὐ μόνον τοῖς περὶ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν γραμματείαν, ἀλλὰ καὶ περὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσχολουμένοις παρέχεται.

Τὸ βιβλίον τοῦ Weise ἐπιγράφεται μὲν «Χαρακτηρισμὸς τῆς Λατινικῆς γλώσσης», ἀλλ' οὕτως ἐξετάζει τὰ κατ' αὐτήν, ὥστε καὶ ὁ περὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν καθόλου καὶ τὸν βίον τῶν Ῥωμαίων ἀσχολούμενος νὰ δύνηται οὐ μικρὸν ἐκ τῆς μελέτης τοῦ βιβλίου νὰ ὠφεληθῇ. Δὲν ἐξετάζεται ἁπλῶς μόνον ὁ πλοῦτος τῆς γλώσσης, ἡ κατασκευὴ τῶν λέξεων, ἡ ἱστορικὴ αὐτῶν ἐξέλιξις, τὸ ὕφος, τὰ σχήματα, ἡ σύνταξις καθόλου κ.τ.τ. ὁποῖα ἐγένοντο, ἀλλὰ καὶ διατί τοιαῦτα ἐγένοντο καὶ τίνα ἐξ αὐτῶν διδάγματα πορίζομεθα περὶ τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ῥωμαίων χαρακτῆρος, τοῦ βίου καθόλου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν. Ὁρμώμενος ὁ συγγραφεὺς ἐκ τῆς ἀσφαλοῦς ὑποθέσεως, ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι κάτοπτρον τοῦ λαλοῦντος αὐτὴν λαοῦ, ἀπεικάζουσα τὸν ἐθνικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ ἀποκαλύπτουσα ἢ καὶ ἐξηγοῦσα μέρος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, συνάγει γενικωτέρας καὶ φιλοσοφικωτέρας περὶ γλώσσης θεωρίας καὶ ἱδρύει ἀρχάς, ἐφ' ὧν δύναται ἀσφαλῶς νὰ στηριχθῇ καὶ πάσης ἄλλης γλώσσης ἡ μελέτη.

«Ἕτερον γνώρισμα», λέγει ἐν σελ. 47 «τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ῥωμαίων πιστῶς ἐν τῇ συντάξει ἀπεικονιζόμενον εἶναι ἡ αὐστηρὰ τῶν προτάσεων ὑπόταξις. Τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ λαοῦ τούτου βουλήσεως καὶ ἐνεργείας ἐπακολούθημα εἶναι ἡ ἀκαμψία καὶ ἡ εὐστάθεια. . . ἡ στερεὰ πειθαρχία, τὸ ἀστεμφὲς στρατιωτικὸν ἦθος καὶ ἡ ἐξαισία ὑπακοή. Οὐχὶ ἄνευ λόγου τὸ ῥῆμα velle παρὰ Κικέρωνι καὶ ἄλλοις συγγραφεῦσιν εἶναι ἡ συνήθης λέξις περὶ των γνωμῶν καὶ δογμάτων

τῶν προγόνων καὶ περὶ παντὸς ὅπερ ἐθεωρεῖτο συμφέρον τῇ πόλει ..». Καὶ ἐν σελ. 53: «Ἔχων ὁ Ῥωμαῖος νοῦν ὑγιᾶ καὶ καθαρὸν ἦτο ἐπιτήδειος μάλιστα νὰ διαστέλλῃ σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων τὰς ἐννοίας καὶ νὰ προσποιῇ τῷ λόγῳ ἀκρίβειαν, σαφήνειαν καὶ διαύγειαν . . .».

Ἐξετάσας ὁ συγγραφεὺς τὰ κατὰ τὴν σύνταξιν, τὸ ὕφος, τὴν φθογγολογίαν, τὰ σχήματα κλ. συνάγει (σελ. 67) ὅτι «ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐν πολλοῖς διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς ἑλληνικῆς καὶ γερμανικῆς, καὶ τούτου αἰτία εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, ἐκδηλουμένου ἔν τε τῇ νοήσει καὶ τῇ πράξει καὶ ἐν τῷ λόγῳ. Ἐὰν ἠθέλομεν καὶ ἀντιθέτως νὰ βασανίσωμεν τὴν ὀρθότητα τῆς ἡμετέρας γνώμης, θὰ ἦτο ἀνάγκη ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι λαοὶ ἔχοντες κοινὰ πολλὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ δεικνύουσι καὶ ἐν ταῖς γλώσσαις αὐτῶν μεγάλην συμφωνίαν καὶ κοινότητα; . . ,».

Ἀλλαχοῦ (σελ. 115) συγκρίνων τὴν λατινικὴν ποίησιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν λέγει ὅτι «οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ηὐμοίρησαν τῆς ἀνθηρᾶς φαντασίας, τῆς ποικιλίας καὶ εὐστροφίας τοῦ ποιητικοῦ τῶν Ἑλλήνων πνεύματος, ἀλλ' ἐπέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὰς λογικὰς ἐργασίας τῆς σκέψεως καὶ ἀφαιρέσεως . . .».

Ἔν τισιν ἴσως ὑπερβάλλει· ἀλλ' ἐν τοῖς καθόλου ἡ κρίσις αὐτοῦ φαίνεται ἡμῖν ἀληθής.

Μίαν μόνην ἔλλειψιν παρατηροῦμεν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Weise· ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ πάντων τῶν ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν Ῥωμαίων καὶ συνάγονται ἐξ αὐτῶν συμπεράσματα περὶ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίοις μετρικῆς οὐδένα λόγον ποιεῖται ὁ συγγραφεύς. Καίτοι ἡ ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων χρήσει τῶν παρ' Ἕλλησι μέτρων παρατηρουμένη εὐλάβεια ἠδύνατο πιστεύομεν καὶ αὕτη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ἄλλοθεν συναγόμενα.

Ὁ δὲ μεταφράσας τὸ βιβλίον τοῦ Weise κ. Γ. Γρατσιᾶτος δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τὴν ἁπλῆν μεταγλώττισιν· ἔχων πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μεταφραζόμενον βιβλίον προορίζεται μάλιστα δι' Ἕλληνας μὴ δυναμένους νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν πολλὰ ξένα βιβλία, παρενείρει εἰς διασάφησιν ἐν τῇ ἑαυτοῦ μεταφράσει ἀποσπάσματα ἐξ ἄλλων βιβλίων, ἅπερ πολλὰ ἔχει ἀναγνώσει ὁ σοφὸς γυμνασιάρχης, καὶ ὧν τὸ πρωτότυπον οὐδόλως μνημονεύει. Πειρᾶται ἐκ παντὸς τρόπου τὸ διὰ ξένους προωρισμένον βιβλίον νὰ καταστήσῃ ὡς οἷόν τε εὐχρηστότατον

Ἕλλησιν ἀναγνώσταις. Διασαφεῖ τὸ μεταφραζόμενον βιβλίον, ἐάν που τοῦτο ἤθελεν εἶναι ἡμῖν δύσληπτον, προστιθέμενος παράδειγμα εἰς ἐξήγησιν τοῦ λεγομένου ἢ ἄλλως ἐξηγούμενος αὐτό. Παρεντάττει πολλαχοῦ καταλλήλως καὶ ἰδίας συμπληρούσας ἐννοίας· ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἀντιδοξάζει πρὸς τὸ πρωτότυπον, οὐχὶ ἄνευ πειθοῦς.

Ἡμεῖς θὰ συνιστῶμεν τὸ βιβλίον τοῦ Weise - Γρατσιάτου καὶ εἰς εὐρύτερον κύκλον, ἀκόμη καὶ εἰς ἐκείνους ὅσοι παρακολουθοῦντες μετ' ἐνδιαφέροντος τὸ γλωσσικὸν ζήτημα δὲν ἔχουσιν ἀκόμη βεβαίαν τὴν γνώμην περὶ γραφομένης καὶ λαλουμένης γλώσσης, οὐχὶ διότι τὰ κατ' αὐτὰ δὲν ἐξητάσθησαν ἀκριβῶς καὶ μετὰ λεπτομερείας, θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς, ἀλλὰ διότι ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Weise-Γρατσιάτου θὰ διδαχθῇ ὁ ἀναγνώστης — ἀντιθέτως πρὸς ὅσα τινὲς ψευδῶς ἐδίδαξαν — ὅτι δὲν εἴμεθα μόνοι ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, οἵτινες ἔχομεν διαφορὰν λαλουμένης καὶ γραφομένης γλώσσης· ἀλλ' ὅτι τοῦτο ὑπάρχει καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς καὶ θὰ ὑπάρχῃ ἐξ ἀνάγκης πάντοτε καὶ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, ἥτις ἔχει ἱστορίαν καὶ γραμματείαν μακράν, οἵαν ἡμεῖς μάλιστα, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν καὶ ἐξ ἀπαιδεύτου ὄχλου· ἥτις δὲν ἀσχολεῖται μόνον περὶ τὰ συνήθη τοῦ καθ' ἡμέραν οἰκογενειακοῦ βίου πράγματα, ἀλλ' ἔχει καὶ ὑψηλότερον καὶ πνευματικώτερον βίον, ἔχει ἐκκλησίαν, ἔχει σχολεῖα, κοινοβούλιον, δικαστήρια· ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μελετᾷ τὸ παρελθὸν καὶ νὰ προβλέπῃ περὶ τοῦ μέλλοντος.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ Α. ΚΑΚΡΙΔΗΣ.

Η ΤΡΙΠΟΛΙΣ ΠΡΟ ΤΟΥ ΙΖ' ΑΙΩΝΟΣ

Ὁ κ. Σπυρίδων Π. Λάμπρος πραγματευόμενος κατὰ πρῶτον μὲν γερμανιστὶ ἐν τῷ «Βυζαντινῷ Δελτίῳ» (1), ἔπειτα δὲ καὶ ἑλληνιστὶ ἐν ταῖς Μικταῖς Σελίσι αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ παραγνωρισθείσης μεσαιωνικῆς πόλεως Ταβίας καταστρέφει τὸν λόγον ὡς ἑξῆς: «Εἶναι δὲ ἄξιον πολλῆς προσοχῆς τὸ φαινόμενον, καθ' ὅτι ἐν τῇ κεντρῴᾳ λεκάνῃ τῆς Ἀρκαδίας, καὶ δὴ οὐ μακρὰν τῆς Τεγεάτιδος, διηνεκῶς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ προώριστο νὰ ἀκμάζῃ κεντρική τις πόλις. Οὕτω δὴ τὴν ἀρχαίαν Τεγέαν ἐν μὲν τοῖς προτέροις μεσαιωνικοῖς χρόνοις διεδέχθη τὸ Νύκλι, ὕστερον δὲ ἡ Ταβία· τέλος δὲ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου ἤδη αἰῶνος ἀνεφάνη ἡ Τριπολιτσά.» Καθ' ἃ ὅμως θὰ δείξῃ ἡ παροῦσα ἡμῶν μελέτη ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἀρκαδίας πόλις, ἡ Τρίπολις, ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορικῇ σταδιοδρομίᾳ πολὺ πρὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (2).

Τὴν πρώτην μνείαν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος πόλεως ἔχομεν κατὰ τὸ ἔτος 1467 ἐν ἀναγραφῇ κάστρων τοῦ Μωρέως, ἥτις περιλαμβάνεται εἰς τὰ Estratti degli Annali Veneti τοῦ Στεφάνου Magno, τὰ ἐκδοθέντα, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τοῦ διασήμου μεσαιωνοδίφου Καρόλου Hopf (3). Ἡ ἀναγραφὴ αὕτη ἀναγράφει κάστρα ἠρειπιωμένα καὶ κάστρα κατεχόμενα κατὰ τὸ προμνημονευθὲν ἔτος 1467 ὑπὸ τῶν Τούρκων ἢ τῶν Βενετῶν· μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἀναφέρεται, ὡς ἠρειπιω-

(1) Byzantinische Zeitschrift... herausgegeben von **Karl Krumbacher**· Τόμ. VII (1898) σ. 309 κ.έ.

(2) ***Σπ. Π Λάμπρου***: Μικταὶ Σελίδες. Ἐν Ἀθήναις 1905 σ. 456. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ Tavia, eine verkannte Mittelgriechische Stadt ἐν τῷ Byzantinische Zeitschrift, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 315: «Es ist sehr zu beachten, dass in Mittelbecken von Arkadien, und zwar unweit des tegeatischen Gebietes, immerwährend in der Geschichte eine Zentralstadt aufzublühen bestimmt war. So hat denn das alte Tegea im früheren Mittelalter Nikli, dann dasselbe Tavia ersetzt; zuletzt ist seit den vorigen Jahrhunderte Tripolizza hervorgetreten».

(3) **Gharles Hopf**: Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues. Ἐν Βερολίνῳ 1873, σ. 205.

μένη μάλιστα, καὶ ἡ **Droboliza** = Ντροπολιτζά. Ὁ δὲ Hopf διαβεβαιοῖ (1) ὅτι ἡ αὐτὴ ἀναγραφὴ τῶν Πελοποννησιακῶν κάστρων, ἐν ᾗ ἀναφέρεται καὶ ἡ Droboliza, ἀπαντᾷ ἀχρόνιστος καὶ ἐν ἑτέρῳ ἔργῳ τοῦ Στεφάνου Magno ἐπιγραφομένῳ «Cronaca Veneta» (2), ὡς καὶ ἐν τοῖς «Cenealogica varia» (3) τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ὑπὸ χρονολογίαν 1469

Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ κατὰ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα μνεῖαι τῆς Τριπόλεως. Κατὰ δὲ τὸν ΙϚ΄ σημειοῖ αὐτήν, ὑπὸ τὸν τύπον **Drobogliza** = Ντρομπολιτζά, ὁ ἀρχαιότερος ἐξ ὅσων γνωρίζω χάρτης τῆς Νέας Ἑλλάδος, ὁ ὑπὸ τοῦ περιφήμου κοσμογράφου Ἰακώβου Gastaldi χαραχθείς. Ὁ χάρτης οὗτος ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον καθ'ἑαυτὸν ἴσως τῷ 1545 (4), ἔπειτα δὲ μετ' ἄλλων πολλῶν χαρτῶν ἐπανεξεδόθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Gastaldi τῷ 1547 ἐν τῇ ἰταλικῇ ἐκδόσει τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου (5) καὶ μετά τινα ἔτη, τῷ 1570, ὑπὸ τοῦ Orteliii (6). Τανῦν ὁ χάρτης τοῦ Gastaldi, ὁ ἀρχέτυπος, εἶναί τι πολυτιμότατον καὶ σπανιώ-

(1) Αὐτόθι.

(2) Κῶδιξ τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, Ital. Cl. VII, ἀριθ. 518, τόμ. VI, φυλ. 38v - 39r.

(3) Κῶδιξ τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, Ital. Cl. VII, ἀριθ. 90, φ. 39r-v.

(4) Ἡ καθ' ἑαυτὸν ἔκδοσις τοῦ χάρτου τούτου φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν: «DESCRITTIONE DELA GEOGRAFIA MODERNA DETVTTA | LA GRETIA I confini della quale verso oriente il stretto di Constantinopoli | et quello di Calipoli,eil mare dell'Arcipelago, da occidende il | Golfo di Venetia et ilmare Mediterraneo da settentione i moti | de Romania, et ilmonte Argentato, dall'Austro il mare me= | diterraneo, graduata in longhezza e larghezza con la | misura de miglia italiane'. | Opera de **Cia~o di Castaldi** cosmografo in Venetia | magco et generoso sr il sigr. Cio: Cia o fuccaro digmo | Conte Rorchberga edi Weissenbonn Consigliero della | sacra cesa. Maesta suo gratmo. sir | con gratia et privilegio».

(5) Ptolemeo. La Geografia di Cl. Ptol. Alexandr. con alcuni comenti et aggiunte fatte da **Sebast.** munstero **Allamanno**, con le tavole non solamente antiche et moderne solite di stamparsi, ma altre nuove aggiuntevi di Messer **Jacopo Gastaldo Piamontese** cosmographo ridotta in volgare Italiano da M. **Pi. Andr. Mattiolo Senese**. Ἐν τέλει τοῦ βιβλίου: In Venet ad instantia di messer Giovamb. Pedrezano libraro al segno della Torre e pie del ponte di Rialto. Stampato per Nic. Bascarini nel Anno del Sign. 1547 del mese di Ottobre.

(6) **Abrahami Ortelli**. Theatrum orbis terrarum (Antverpiae 1570)- Φύλλον 40, «Jacobo Gastaldo Pedemontano auctore, Greciae universae secundum hodiernum situm neoterica descriptio.»

τατον χρῆμα ὀλίγων τινῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ προχείρως δύναταί τις νὰ ἴδῃ φωτοτυπικὸν αὐτοῦ ἀπείκασμα δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ν. Σάθα (1). Ἐπίσης τὴν Τρίπολιν σημειοῖ γεωγραφικὸς πίναξ τοῦ Μωρέως φέρων τὴν ἐπιγραφὴν «Morea Peninsula» χαραχθεὶς ὑπ' ἀνωνύμου τινὸς Βενετοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1570 (2). Τοῦ γεωγραφικοῦ τούτου πίνακος δυστυχῶς δὲν ἔχω γνῶσιν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, ἀλλ' ὅμως ἐξ ἐπισήμων ἀνακοινώσεων γνωρίζω ὅτι ἀντίτυπα αὐτοῦ ἐναπόκεινται ἐν τῇ Bibliothèque Nationale τῶν Παρισίων καὶ ἐν τῷ British Museum τοῦ Λονδίνου. Ἐπὶ πᾶσιν ἡ Τρίπολις ὑπὸ τὸν τύπον **Droboliz[a]** σημειοῦται καὶ ἐν ἑτέρῳ γεωγραφικῷ σχεδίῳ τοῦ Μορέως, ὅπερ προτάσσει ὁ Thomaso Porcacchi τῆς Descrittione della Morea ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἔργου αὐτοῦ «Le isole più famose del mondo...» γενομένῃ κατὰ τὸ ἔτος 1572 ἐν Βενετίᾳ. Τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Porcachi ἔχομεν καὶ ἐκδόσεις τοῦ 1576, 1590 (3), 1605, 1620 (4), 1686 (5), Πᾶσαι δε περιλαμβάνουσι καὶ τὸ προμνημονευθὲν σχέδιον τοῦ Μωρέως ἐν ᾧ καὶ ἡ Droboliz[a], σημειουμένη ἐν μέσῳ τῆς Cartena (Καρυταίνης), *Londari* (Λοντάρη τῆς Φαλαισίας), Aracona (6) καὶ Vostica (;) (7)

Ἄλλην δὲ μνείαν κατὰ τὸν ΙϚ΄ αἰῶνα τῆς Τριπόλεως ἔχομεν ἐν

(1) **C. N. Sathas.** Μνημεῖα Ἑλληνικῆς ἱστορίας.— Documents inédits realtifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge... Τόμ. III (ἐν Βενετίᾳ 1882) πίν. 1.

(2) Πρβλ. **G. Fougères**: Mantinée et l'Arcadie Orientale. Ἐν Παρισίοις 1898, σ. 599.

(3) Ἀντίτυπον τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς ἐναπόκειται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων.

(4) Ἀντίτυπον τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλλάδος. Τμῆμα Γεωγραφίας καὶ Περιηγήσεων, ἀριθ. 216.

(5) Ἡ ἔκδοσις αὔτη — ἧς ἀντίτυπον ἐναπόκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων — διέλαθε τὸν **J. G. Th. Craesse**: (Trésor de livres rares et précieux. Τόμ. V. Δρέσδη 1861 σ 414). Ὁ πλήρης τίτλος αὐτῆς ἔχει ὡς ἑξῆς L'isole più famose del mondo, descritte da **Tomaso Porcacchi** da Gastiglione Arretino, et intagliate da **Girolamo Porro** Padovano. Di nuovo corrette, et illustrate con l'aggiunta dell'Istria, et altre Isole, Scogli, e nuove curiosità. Essendovi una distinta descrittione della Città di Constantinopoli e della Penisola di Morea — Consecrate all' Illustrissimo, et Eccellentissimo Sign. il Sign. Pietro Gritti Q. Luigi et Raimondo nobile Veneto. In Venetia, M.DC. LXXXVI. Presso Pietr' Antonio Brigonci — Con licenza de' Superiori, e Privilegio.

(6) Πιθανότατα ἡ Ἀράχωβα τοῦ δήμου Οἰνοῦντος

(7) Πάντως δὲν πρόκειται περὶ τοῦ Αἰγίου.

ἐπιστολῇ τοῦ μητροπολίτου Ναυπλίου καὶ Ἄργους Διονυσίου ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν νοτάριον τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Θεοδόσιον τὸν Ζυγομαλᾶν. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, γραφείσης μεταξὺ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1563 καὶ 1584, μανθάνομεν ὅτι ἡ Τρίπολις, ἡ Ὑδροπολιτζὰ κατὰ τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς, ἀπετέλει τότε ἰδίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐξαρχίαν καὶ δὴ μὲ ἱερεῖς κρυφῶς καὶ φανερῶς ἁρπάζοντας καὶ κατακρατοῦντας τὰ δικαιώματα τοῦ ἐξάρχου αὐτῶν Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ. Παραθέτομεν ἀμέσως πλῆρες καὶ ἀπαράλλακτον τὸ κείμενον τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστολῆς ἱκανὰ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ἡμῶν διδασκούσης.

«† ΤΩ ΛΟΓΙΩΤΑΤΩ ΝΟΤΑΡΙΩ, κυρῷ **θεοδοσίω τῷ Ζηγομαλᾶ**: τω ἐν ἁγίω πνευματὶ υἱῶ, κατὰ πνεῦμα ἀγαπητῶ, τῆς ἡμῶν ταπεινότητος.

† Εντιμότατε, λογιώτατε, κύρι θεοδόσιε, ἄξιε νοτάριε τῆς ἁγιωτάτης τοῦ χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας: ἥδιστε καὶ περιπόθητε υἱέ, κατὰ πνεῦμα ἀγαπητὲ, τῆς ἡμῶν ταπεινότητος: χάρις εἴη τῇ σῇ τιμιότητι ἀπὸ θεοῦ παντοκράτορος.

Περὶ τῆς ὑμετέρας ἐξαρχίας τῆς **ὑδροπολετζᾶς**, γίνωσκε: ὅτι οἱ ἱερεῖς, κρυφῶς καὶ φανερῶς ἁρπάζουν αὐτά. Λαμβάνουν μὲν εἰς τὸν πρῶτον γάμον ἄσπρα ιϐ, καὶ εἴς τὸν δεύτερον κδ, καὶ εἰς τὸν τρίτον ξ:· καὶ τὰ εἴμισυ κρατοῦν κρυφῶς: καὶ λέγουν πολλὰς προφάσεις ψεύτικας. Ομως εἰ θέλεις, ἵνα λαμβάνεις πάντα σου τὰ δίκαια σῶα, καὶ ἀνελλιπὲς: ἀπέστειλεν ὁρισμὸν βασιλικόν: ἵνα γράφη κατ' ὄνομα, τόσον διὰ τοὺς γάμους, ὥσπερ καὶ τὴν ζητεία. καὶ τίμιον γράμμα νὰ λάϐης παρὰ τοῦ δεσπότου μας τοῦ οἰκουμενικοῦ, κατὰ τοῦ οἰκονόμου ἐκείνου, καὶ τῶν ἱερέων: ἵνα ἀργῇ αὐτοὺς, καὶ παιδεύη. μόνον εἰς τὸν οἰκονόμον νὰ ἔλθη ἡ ἀργεία: ὅτι αὐτὸς ἐστιν ἡ ῥίζα τοῦ κακοῦ: καὶ μετὰ τῆς παιδείας τούτου θέλουν φοϐηθῇ οἱ ἐπίλοιποι. τὸν τιμιώτατον καὶ σοφώτατον, τὸν ἅγιον, τὸν μέγα ῥήτωρ, τὸν σὸν γεννήτορα εὐχόμεθα, καὶ ἐν κυρίω προσαγορεύομεν. ὁ σὸς ποθεινότατος γαμϐρὸς, κύριος μιχαὴλ ὁ ταϐουλλάριος, ὑγιῶς ἔχη τῇ τοῦ θεοῦ βοηθεία: καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ: καὶ πάντας ὑμᾶς χαιρετοῦν, καὶ ἡδέως ἀσπάζονται: καὶ διὰ τὴν ὥραν οὐχ' εὑρέθη ἐνταῦθα: ὅτι ἐπορεύθη ἔξω διὰ

μετάξιον: καὶ μετὰ τοῦ ματζουκάτου γράψῃ σοι. ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης διαφυλάττει τῇ λογιότητι ἡμῶν ἀνωτέρους ἐκ παντὸς λυπηροῦ.

† **Ναυπλοίου καὶ Ἄργων διονύσιος, καὶ ὑμέτερος εὐχήτης».**

Τὸ ἀνωτέρω γράμμα ἐξεδόθη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ Turcograecia τοῦ Μαρτίνου Κρουσίου (1), ἐξ ἧς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους κατ'ἐπανάληψιν ἀνεδημοσιεύθη (2). Δυστυχῶς, ὡς καὶ ὁ ἀναγνώστης παρατηρεῖ, τὸ γράμμα εἶναι ἀχρόνιστον, ἀλλ' ἐξ ἅπαντος ἐγράφη — ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν—μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1563 καὶ 1584· διότι κατὰ μὲν τὸ 1563 ἔχομεν τὴν ἀρχαιοτέραν μνείαν τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ ὡς νοταρίου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (3), κατὰ δὲ τὸ 1584 ἐξεδόθη ἡ Turcograecia τοῦ Μαρτίνου Κρουσίου, ἐν ᾗ ὡς εἴπομεν ἐξεδόθη κατὰ πρῶτον τὸ γράμμα. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸν τύπον τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Ὑδροπολιτζὰ σημειοῦμεν ὅτι καὶ οὗτος εἶναι πλάσμα τῶν λογίων. Τὸ ἡ Ντρομπολιτζά, τὸ ἄρθρον δῆλον ὅτι καὶ τὸ ὄνομα, ἐξελήφθησαν ὡς μία λέξεις καὶ οὕτως ἐγεννήθη τὸ Ἡντροπολιτζά, ἐξ οὗ ἔπειτα οἱ σοφολογιώτατοι ἔπλασαν τὸ Ὑδροπολιτζὰ κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ὕδωρ + πόλις. Ἀνάλογα δὲ φαινόμενα πρὸς ταῦτα ἔχομεν καὶ ἐν ἄλλοις ὀνόμασι τόπων· τὸ ἡ Πάργα ἐξελήφθη ὡς μία λέξις καὶ οὕτω παρήχθη τὸ Ἡπάργα καὶ ὁ κάτοικος Ἡπάργιος (4), ὅθεν πάλιν ὑπὸ τῶν

(1) Turcograeciae libri octo a **Martino Crusio**.... Basiliae [1584]. Βιβλίον Δ', ἐπιστολὴ ΛΔ', σ. 320 κ. ἑ.

(2) ***Ι. Π. Πύρλα*** Τὸ βιβλίον τοῦ Κόσμου, ἤτοι ἡ παρὰ τῷ λαῷ παγκόσμιος φιλοσοφία (Παράρτημα τοῦ Φοίβου) σ. 165 κ. ἑ. — ***Μ. Γ. Λαμπρυνίδου***: Ἡ Ναυπλία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Ἐν Ἀθήναις 1898, σ. 176. — ***Γ. Καραμάνου***: Τὰ Ἀρκαδικὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς . . . Ἐν Τριπόλει 1900. σ. 130 κ. ἑ.

(3) **Petri Lambecii** Hamburgensis: Commentariorum de augustissima bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber octavus. (Ἔκδοσις Kollar). Ἐν Βιέννῃ 1782, στήλη 1064-1065.— Πρβλ. **Émile Legrand** : Notice biographique sur Jean et Théodose Zygomalas. Ἐν ταῖς Publications de l'École des Langues Orientales vivantes. Recueil de textes et de traductions. Τόμ. Β'. Ἐν Παρισίοις 1889, σ. 50 κ. ἑ.

(4) Ὁ τύπος οὗτος καὶ δὴ Ὑπάργιος συναδελφωμένος μετὰ τοῦ Πάργιος καὶ Παργινὸς ἀπαντᾷ κατ' ἐπανάληψιν ἐν ἀτυπώτῳ ἤδη χρονογραφίᾳ τῆς Πάργας,— λίαν προσεχῶς ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθησομένῃ—ἔργῳ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ ποτὲ προξένου τῆς Ῥωσσίας Μπενάκη, ἥτις φέρει τὴν ἑξῆς γαλλικὴν ἐπιγραφήν: «Abregé de l'histoire de

λογιωτάτων ἐπλάσθη τὸ Ὕπαργος (1) καὶ ὁ κάτοικος Ὑπαργεῖος, ὅπερ ἀνεῦρον ἐν διαφόροις κειμένοις καὶ δὴ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας τοῦ Χριστοφόρου Περραιβοῦ (2). Τὸ ἡ Λιοδώρα (ἡ κατὰ τὴν Ἡραίαν Ἀρκαδικὴ χώρα (3), καὶ τὸ ἡ Ἄκωβα (τὸ γνωστὸν μεσαιωνικὸν κάστρον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὁμώνυμον τμῆμα τῆς Γορτυνίας) ἐξελήφθησαν καὶ ταῦτα, ἄρθρον καὶ ὄνομα, ὡς μία λέξις καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπλάσθησαν τὰ Ἡλιοδώρα καὶ Ἡάκωβα, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον παρητυμολογήθη ἐκ τοῦ ἥλιος + δῶρον, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τοῦ Ἰακώβ, δι' ὃ καὶ ἐγράφη Ἰάκωβα (4).

Σημειωτέον ὅτι τοῦ ὀνόματος Ὑδροπολιτζὰ ἀνεῦρον ἐν ἐκδεδομένοις κειμένοις καὶ δύο ἄλλας παραλλαγάς, Ὕδωρ Μολιτζὰ καὶ Ὑδροπιλιτζά. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀνεῦρον ἐν κώδικι περιέχοντι τὰς διατάξεις τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅστις κῶδιξ πρό τινων μὲν δεκάδων ἐτῶν ἐναπέκειτο ἐν τῇ Ἱεροσολυμιτικῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, τανῦν δὲ ἐναπόκειται ἐν τῇ Αὐτοκρατορικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Πετρουπόλεως ὑπ' ἀριθ. CCXLI τῆς συλλογῆς Πορφυρίου Οὐσπένσκη. Ὁ κῶδιξ οὗτος ἐγράφη τῷ 1645 ὑπὸ λογίου τινὸς Τριπολίτου Καλλινίκου, ὅστις ἐγένετο καὶ μητροπολίτης Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καθ' ἃ ἀναφέρει σημείωμα γεγραμμένον

Parga depuis son Origine jusqu'a la Cession de cette Place à la Porte Ottomane qu'a eu lieu le 10. Avril S. V. 1819.—».

(1) Κατά τινας—ἐκ τῶν τὰ μάλιστα λογιωτάτων — ἡ πόλις «ἔλαβε τὸ ὄνομά της Ὕπαργος ἀπὸ τὴν ὑποταγήν της εἰς τοὺς τοῦ ὀλίγον ἀπέχοντος Ἀμφιλοχικοῦ Ἄργους δεσπότας» (!!!) — Πρβλ. «Ἔκθεσις τῶν γεγονότων ὅσα συνέβησαν πρὶν καὶ μετὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Πάργας σύγγραμμα ἐκδοθὲν ἐν Παρισίοις γαλλιστὶ κατὰ τὸ 1820 ἔτος [ὑπὸ **Amoury Duval**] νῦν δὲ μεταφρασθὲν ὑπὸ ***Ἰωάννου Βαρβιτσιώτου***. Ἐν Κερκύρᾳ ... 1851» σ. 5.

(2) Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει — ἧς ὁ πλήρης τίτλος: «Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας περιέχουσα τὴν Χρονολογίαν, καὶ τοὺς ἡρωϊκοὺς αὐτῶν Πολέμους, ἐξαιρέτως τοὺς τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ, Ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος, συγγραφεῖσα παρὰ ***,ΒΥΚ ΨΟ ,ΨΞΗ ΛΑ ,ΑΩΚΑ' [=Χριστοφόρου Περραιβοῦ]***. Τόμος πρῶτος. Ἐν Βενετίᾳ παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. 1815» — τὰς σελίδας θ'—ι' κατέχουσιν Ἑξάστιχα ἡρωελεγεῖα εἰς τὰ τοῦ Σουλίου ὄρη. Εἰς τὸν ποιητὴν τῆς Ἱστορίας. Εἰς τὴν βίβλον καὶ τὸν ἀναγινώσκοντα, ὧν στιχουργὸς δηλοῦται ***Ἀνδρέας Ἱερεὺς Ὑδρωμένος ὁ Ὑπαργεῖος***.

(3) ***Ἱερωνύμου Βογιατζῆ***: Περιήγησις κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Γορτυνίας. Ἐν τῷ περιοδικῷ Βύρωνι, Τόμ. Α' (1874) σ. 179.

(4) ***Μελετίου*** (τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων μητροπολίτου Ἀθηνῶν): Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα. Ἐνετίῃσι 1728, σ. 370.

ἐν φ. 199 τοῦ κώδικος, τὸ ἑξῆς: «Αἱ διαταγαὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· ἧταν εἰς βιβλίων | στάμπα καὶ ταῖς ἀντίγραψα ἐγὼ Καλλίνικος | μητροπολίτης Καὶσαρείας τῆς Παλαιστίνης· κατὰ | τὸ σωτήριον ἔτος αωιχωιμωιεωι [=1645] μηνὶ σεπτεμβρίου ιη' | ὑπάρχει γὰρ ἡ πατρίς μου ὑπερὶφανῆ Πελοπό|νησος· ἥτις ἐστὶν ὁ νῦν ὀνομαζόμενος Μωρέας· | ἡ χώρα μου ὀνομάζετε **Ὕδωρ Μολιτζὰ**· ἐτελείο|σα ἐτοῦτο τὸ παρὸν βιβλίον μέσα εἰς τὸ πατριαρ|χίον τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ» (1). Ἴσως τὸ Ὕδωρ Μολιτζὰ εἶναι παρανάγνωσις ἀντὶ Ὑδωρμ[π]ολιτζά. Τοῦ δὲ προμνημονευθέντος ἐκ Τριπόλεως Καλλινίκου, μητροπολίτου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, εἶναι γνωστὸς καὶ ἄλλος αὐτόγραφος κῶδιξ, φιλοπονηθεὶς τῷ 1651 καὶ ἐναποκείμενος τανῦν ὑπ' ἀριθ. 691 ἐν τῇ κεντρικῇ πατριαρχικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Ἱεροσολύμων, Ἐν τέλει — φ. 130 — τοῦ κώδικος τούτου ἀναγινώσκομεν: «Ἔγραψεν χεὶρ Καλλινίκου μητροπολίτου Καὶσαρείας τῆς Παλαιστίνης, τοῦ ἐκ τῆς περὶφήμου Πελοπον(ν)ήσου, νῦν ὀνομαζομένου [*sic*] Μωρέως, ἐκ χώρας **Τρομπολιτζᾶς**· ἐν ἔτη τὸ σ[ωτή]ριον αωχωνωαω. [=1651] ἀπὸ δὲ Ἀδὰμ· ,ζρνθ'· ἰνδικτιῶνος δης. εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱ(ερουσα)λὴμ· μηνὶ μαΐου· ιβ':—» Καὶ ἕπεται διὰ μονοκονδυλιᾶς: † Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Καισαρείας τῆς Φιλίππου Καλλίνικος, ὑπέρτιμος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος πάσης Παλαιστίνης (2).

Καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἐκ τῶν ἀνωτέρω σημειωμάτων ὁ μητροπολίτης Καισαρείας Καλλίνικος ἔγραφε τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος αὐτοῦ κατὰ τὸ Ὑδροπολιτζά, τὸν τύπον δῆλον ὅτι ὃν μετεχειρίζοντο οἱ λόγιοι, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ σημειώματι μετεχειρίσθη τὸ Τρομπολιτζά, ὡς δῆλον ὅτι καὶ τότε ἔλεγε καὶ τανῦν λέγει ὁ λαὸς τὴν πόλιν. Τὸν δὲ τύπον Ὑδροπιλιτζὰ ἀνεῦρον ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελετίου, ὅστις ὅμως συνήθως μεταχειρίζεται τὸν τύπον Τριπολιτζά. Παραθέτω τὸ σχετικὸν χωρίον ἐκ τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου:

(1) ***Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως***: Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη. Τόμ. Β'. Ἐν Πετρουπόλει 1894, σ. 727 κ.ἑ.

(2) Αὐτόθι, σ. 649.

«Πρὸς τούτοις ἰστέον, ὅτι τὸ Πεδίον, ἤτοι ὁ Κάμπος, ὁποῦ εἶναι εἰς τὴν Μαντινικὴν Χώραν, ἢ τοῦ Λεβιδιοῦ (1), μεταξὺ τῆς **Ὑδροπιλιτζᾶς**, Ἀργὸν καλεῖται, ὡσὰν ὁποῦ τὸ βροχήσιον νερό, ὁποῦ κατηβαίνει ἐκεῖ ἐκ τῶν Ὀρῶν, λιμνάζει καὶ κάμνει τὸν τόπον νὰ μὴ δουλεύεται, καὶ ἀνίσως καὶ δὲν ἤθελε καταποντίζεται εἰς τὰ τῆς Γῆς χάσματα, βέβαια ἤθελεν εἶσται Λίμνην, καὶ τὰ ἑξῆς» (2). Πιθανὸν ὅμως τὸ Ὑδροπιλιτζὰ εἶναι τυπογραφικὸν παρόραμα ἀντὶ Ὑδροπολιτζά. Ἡ δὲ δευτέρα ἔκδοσις τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου ἐν τῷ ἀνωτέρω παρατεθέντι χωρίῳ ἔχει τὸν τύπον Τροπολιτζά (3).

Ἄλλην μνείαν τῆς Τριπόλεως κατὰ τὸν ΙϚ′ αἰῶνα ἔχομεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων τοῦ Δοσιθέου Νοταρᾶ. Ἀφηγούμενος οὗτος τὰ κατὰ τὸν πατριάρχην Γερμανόν, ὅστις κατεῖχε τὸν θρόνον τοῦ Ἀδελφοθέου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1534 μέχρι τοῦ 1579, ἀναφέρει ὅτι κατήγετο « ἀπὸ χώρας ἥτις λέγεται Ἀράχωβα, οὐ τῆς ἐμῆς (δηλαδὴ τῆς παρὰ τὴν Κόρινθον Ἀραχώβης) . . . ἀλλ' ἀπ' ἐκείνης τῆς κειμένης ἐν τοῖς μέρεσι τῆς **Τριπολιτζᾶς**» (4). Τὰ αὐτὰ δὲ περίπου ἐκ τοῦ Δοσιθέου Νοταρᾶ παραλαμβάνοντες ἀναφέρουσι περὶ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ ὁ Μάξιμος Συμαῖος (5) καὶ Προκόπιος μοναχὸς ὁ Ναζιανζηνός (6). Καὶ εἶναι μὲν ὁ Δοσίθεος Νοταρᾶς συγγραφεὺς μεταγενέστερος τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος (7), ἀλλὰ πάντως ἤντλησεν ἐκ πηγῶν ἀρχαιοτέρων, ἐν αἷς θὰ ἐμνημονεύετο πιθανῶς καὶ ἡ Τριπολιτζά.

Τέλος δὲ βεβαίαν μνείαν τῆς Τριπόλεως πρὸ τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος ἔχομεν τῷ 159 3/4 Ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν ἐναπόκεινται ὑπ' ἀριθ. 917 παλαιὰ δίπτυχα

(1) Πρωτευούσης τοῦ δήμου Ὀρχομενοῦ τοῦ Ἀρκαδικοῦ.

(2) ***Μελετίου***: Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα . . . σ. 370.

(3) ***Μελετίου***: Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα... ἐπιδιορθωθεῖσα ὑπὸ ***Ἀνθίμου Γαζῆ*** τοῦ Μηλιώτου. Τόμ. Β′. Ἐν Βενετίᾳ 1807, σ. 403.

(4) ***Δοσιθέου [Νοταρᾶ]***: Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων. ... Ἐν Βουκουρεστίῳ 1715, σελ. 1163.

(5) ***Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως***: Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης. Τόμ. Γ′. Ἐν Πετρουπόλει 1897 σ. 39.

(6) Αὐτόθι σ. 131.

(7) Ἴδε περὶ αὐτοῦ προχείρως ***Κ. Ν. Σάθα***: Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν . . . Ἐν Ἀθήναις 1869, σ. 379.

προερχόμενα ἐκ τῆς ἐν Θεράπναις μονῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, γραφέντα κατὰ τὸ ἔτος ΖΡΒ´ ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου, ἤτοι τῷ 1593-1594 ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. Τὰ δίπτυχα ταῦτα ἀναγράφουσι τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ προθέσει ἐκφωνούμενα ὀνόματα ἀρχιερέων, ἱερομονάχων, μοναχῶν, μοναζουσῶν κλ. κλ. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰ ὀνόματα εὐσεβῶν χριστιανῶν ἐκ διαφόρων χωρίων (1). Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἐν τῇ τετάρτῃ σελίδι ἀναγινώσκομεν ἐρυθρόγραφον: [**Τ**]**δροπολετζεὰ**. Σημειωτέον ὅτι κατὰ παραδρομήν, πιθανώτατα τυπογραφικήν, ὁ κ. Γ. Λαμπάκης ἐσημείωσεν (2) ὅτι τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος δίπτυχα καθιερώθησαν ἐν ἔτει 1614· ἀλλ' ἡ χρονολογία αὐτῶν ἔχει ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, σῴζεται δ' εὐκρινὴς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διπτύχων, ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία χωρεῖ περὶ αὐτῆς.

Ἐξ ὅσων λοιπὸν ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω καθίσταται ἀρίδηλον ὅτι ἡ Τρίπολις, τὸ κτίσμα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐμφανίζεται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ πολὺ πρὸ τοῦ ΙΖ´ αἰῶνος. Ἐπισκοπῶν δὲ καὶ καταλλήλως συνδυάζων ἐπιχωρίους τινὰς θρύλλους περὶ τῆς κτίσεως τῆς πόλεως ταύτης θεωρῶ πιθανὴν τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς ἤδη καθ' οὓς χρόνους οἱ Παλαιολόγοι ἦσαν δεσπόται τῆς Πελοποννήσου· καίτοι δὲν μνημονεύουσιν αὐτὴν τὰ ἐκδεδομένα καὶ ὅσα ἀνέκδοτα ἐξήτασα κείμενα ἐκ τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μορέως ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης τῶν Παλαιολόγων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ἰανουαρίου 1906.

Ν. Α. ΒΕΗΣ.

---

(1) Πρβλ. καὶ ***Νίκου Ἀ. Βέη***: Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Θεράπναις μονῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα. [Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ Η´ ἔτους]. Ἐν Ἀθήναις 1904 σ. 34, ἀριθ. 39. Πρβλ. καὶ σ. 126 τοῦ τόμου τῆς προμνημονευθείσης ἐπετηρίδος.

(2) Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία. Δελτίον Α´ περιέχον τὰς ἐργασίας τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1891. Ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 113.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Moulton J. H. A grammar of the New Testament Greek based on W. F. Moulton's edition of G. B. Winer's Grammar, Vol. I. Prolegomena. Edinburgh T. et T. Clark 1906 XX, 2745. 8 Sh. (Moulton J. H, Γραμματικὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑπὸ τοῦ W. F. Moulton ἐκδόσεως τῆς Γραμματικῆς τοῦ Winer, Τόμ. Α' Προλεγόμενα κλπ.).

Πάντες ὅσοι ἄλλοτε ηὐτύχησαν νὰ μελετήσωσι προσηκόντως τὴν δόκιμον Γραμματικὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ Winer, δυνηθῶσι δὲ νῦν νὰ παραβάλωσι καὶ μελετήσωσι καὶ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει ἐκείνης συνταχθεῖσαν τοῦ W. F. Moulton, νῦν δὲ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τούτου ἐκ νέου συμπληρωθεῖσαν Γραμματικὴν τῆς Κ. Δ., θὰ παρατηρήσωσιν ὁπόση ἐπεγένετο ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν διαφορὰ περὶ τὴν ἐκτίμησιν καὶ κρίσιν τῶν μτγν. γλωσσικῶν φαινομένων. Ἡ διάγνωσις ὅτι ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ κατάγεται οὐχὶ ἐκ τῶν διαλέκτων τῶν Δωριέων καὶ Αἰολέων ἀλλ' ἐκ τῆς Κοινῆς, ἤγαγε κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Κοινὴ αὕτη δὲν θὰ ἦτο μόνον κοινὴ γραπτὴ ἀλλὰ καὶ κοινὴ λαλουμένη γλῶσσα, διότι τῆς προφορικῆς, τῆς λαλουμένης ὑπὸ τῶν τότε Ἑλλήνων γλώσσης καὶ μόνης ταύτης συνέχεια εἶναι ἀναγκαίως ἡ νῦν λαλουμένη οὐχὶ δὲ τῆς γραφομένης, ἐκτὸς ἂν γραφομένη καὶ λαλουμένη ἐλάχιστον ἀπεῖχον ἀλλήλων, σχεδὸν ἐταυτίζοντο. Ἀφοῦ δὲ προσέτι ἀπεδείχθη λεπτομερέστερον ὅτι τὰ σπουδαιότατα χαρακτηριστικὰ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς εὑρίσκονται ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ταύτῃ γλώσσῃ, ἤτοι παρὰ Πολυβίῳ, ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς παπύροις, ταῖς πολυαρίθμοις τῶν χρόνων τούτων ἐπιγραφαῖς, τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις κλπ. κλπ., τότε οἴκοθεν ἐπεβάλετο ἡ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀκριβὴς μελέτη τῶν μτγν. τούτων μνημείων.

Τούτου δὲ γινομένου κατέστη δῆλον ὅτι τὰ ἀποκλίνοντα ἀπὸ τῆς ἀρχαίας καὶ δοκίμου χρήσεως φαινόμενα, τὰ πρότερον ὑπὸ τῶν φιλολόγων ὡς ἀλλότρια τοῦ Ἀττικισμοῦ ἀποδοκιμαζόμενα καὶ ἀποβαλλόμενα, ἦσαν ἀληθῶς πολλοῦ λόγου ἄξια, ἅτε σαφῶς τεκμηριοῦντα τὴν σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης καὶ χρησιμεύοντα ἡμῖν ὡς κρίκος μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας, ἀπαρτίζοντα δηλ. κατ' ἀλήθειαν τὴν σημαντικωτάτην μεγάλην ἅλυσιν τὴν συνδέουσαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων χρόνων. Πρὸς του-

τοις δὲ ἐγένετο οὕτω δῆλον καὶ τόδε, ὅτι παρὰ τὰ πολλάκις καὶ ὑπὸ πολλῶν λεχθέντα καὶ ὑποστηριχθέντα ἡ γλῶσσα τῆς Κ. Δ. δὲν ἦτο διάφορος τῆς τότε ἐν χρήσει ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ταῖς ἄλλαις Ἑλληνιζούσαις χώραις· τὰ λεγόμενα ἄρα περὶ πολλῶν καὶ μεγάλων Ἑβραϊσμῶν ἐν αὐτῇ ἦσαν ἀναλήθη, ἀφοῦ καὶ αἱ λέξεις καὶ αἱ φράσεις καὶ αἱ σημασίαι καὶ αἱ συντάξεις αὐτῆς ἀνευρίσκονται ἐπ' ἴσης ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς παπύροις καὶ ταῖς συγχρόνοις ἐπιγραφαῖς (πρβλ. Adolf Deissmann, Bibelstudien καὶ Neue Bibelstudien). Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων κατέστη πᾶσι φανερὰ καὶ ἀναντίλεκτος ἡ μεγάλη ἀλήθεια ὅτι ἡ ἀκριβὴς κατανόησις τοῦ ἱεροῦ βιβλίου, ὡς φιλολογικοῦ, γλωσσικοῦ μνημείου, δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐπιτευχθῇ εἰ μὴ διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐξετάσεως καὶ ἐκτενοῦς γνώσεως τῆς τότε Ἑλληνικῆς.

Οὕτως ἔστρεψαν σύντονον τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῶν χρόνων ἐκείνων πάντες οἱ περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀσχολούμενοι, ἐν οἷς ὡς γνωστόν, πρωτεύουσιν οἱ διαμαρτυρόμενοι καὶ ἰδίᾳ οἱ Ἄγγλοι. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι σήμερον ἀναντίλεκτον ὅτι ἡ ὀρθὴ κατανόησις τῶν ἀρχαίων γλωσσικῶν μνημείων ἄνευ γλωσσολογικῆς παιδεύσεως ἐλέγχεται ἐν πολλοῖς ἐλλιπής, οἱ φιλότιμοι οὗτοι ἐρευνηταὶ οὐδαμῶς ἀπαξιοῦσι νὰ ἐξετάζωσι καὶ κρίνωσι τὴν Ἑλλ. γλῶσσαν τῶν χρόνων ἐκείνων κατὰ τὰ διδάγματα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης (πρβλ. ὅσα ὁ κ. συγγρ. τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Γραμματικῆς διαλαμβάνει περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ῥηματικῶν τύπων τῆς διαρκείας ἀπὸ τοῦ τῆς συντελείας). Καὶ ἐπειδὴ πάλιν πάμπολλα καινὰ τότε καὶ σπάνια γλωσσικὰ φαινόμενα ἐπέδωκαν μεγάλως κατόπιν καὶ σήμερον εἶναι κοινότατα καὶ πασίγνωστα, διὰ τοῦτο τὰ τότε σπάνια μόνον ἐν τῷ ἀπλέτῳ φωτὶ τῆς μετέπειτα πλουσίας ἐξελίξεως δύνανται προσηκόντως νὰ νοηθῶσι καὶ ἐκτιμηθῶσιν. Ἐντεῦθεν ἀναγκάζονται νὰ ἐκτείνωσι τὰς ἐρεύνας αὐτῶν καὶ πρὸς τὰ κάτω. Οὕτω δὲ τὰ πονήματα αὐτῶν προσκῶνται μεγάλην σημασίαν καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καθόλου.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης θεωρούμενον τὸ βιβλίον τοῦτο εὑρίσκεται ἀναγκαιότατον παντὶ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλην. γλώσσης ἀσχολουμένῳ. Εἴθε δὲ ταχέως νὰ ἐκδοθῇ καὶ τὸ δεύτερον μέρος, ὅπερ μάλιστα, ὡς μέλλον νὰ περιέχῃ τὴν ἑρμηνείαν τῶν λεπτομερεστέρων, θὰ εἶναι ἐπ' ἴσης χρήσιμον ὅπως καὶ τὸ πρῶτον. Γ. Ν. Χ.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν τῷ περιοδικῷ Classical Review, τόμ. XIX σελ. 441 γράφει νεωστὶ ὁ W. H. D. Rouse ὅτι ἡ διάλεκτος τῆς Ἀστυπαλαίας διατηρεῖ τὴν δίφθογγον οι ἐν τῇ φράσει «οἷος κι' ἂν εἶνε» (this dialect. also preserves the diphthong οι in the phrase οἷος κι' ἄν εἶνε = whoever it may be; the first word is pronounced ὄγιος with the usual very soft γ).

Εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην ἔφθασε μόνος ὁ Rouse, χωρὶς βεβαίως νὰ γνωρίζῃ ὅτι αὕτη ἤδη πρότερον καὶ ὑπ' ἄλλων ἐγένετο. Ἀλλ' ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο μόνον ἐν τῇ λέξει «ὄγιος» παρουσιάζεται, ἦτο λόγος ἰσχυρὸς νὰ μὴ παραχθῇ τις εἰς τὴν τοιαύτην ἑρμηνείαν, ἀλλὰ νὰ ζητήσῃ τὴν αἰτίαν ἀλλαχοῦ. Οὕτω δὲ καὶ ἡρμηνεύθη πρὸ ἱκανοῦ χρόνου τὸ πρᾶγμα ἁπλούστατα καὶ πειστικώτατα ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Χατζιδάκι, Einleitung in die neugr. Grammatik σ. 120, ἀναμφηρίστως δὲ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ διατηρήσεως ἀρχαίας διφθόγγου, ἀλλὰ περὶ ἀναπτύξεως φθόγγου ἡμιφώνου (Einl. ἔνθ' ἀνωτ.), ἤτοι τῆς μετατροπῆς φθόγγου φωνήεντος ι εἰς ἡμίφωνον j διὰ μετάθεσιν τοῦ τόνου (πρβλ. Ἀκαδημ. Ἀναγνώσμ. τόμ. Α' σ. 130. 141-2. 145. 310.—Τόμ. Β' σ. 202 § 47). Ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ j ἐγένετο κυρίως ἐν τῷ οἷος διὰ τὴν γενομένην συνίζησιν οἱός-jός, τὸ δὲ ὀ- τὸ ἐν τῷ ὄjος ἐμφανιζόμενον προσετέθη ληφθὲν ἐκ τῶν ἀντωνυμ. ὅ-ποιος, ὅ-σος, δὲν εἶναι βεβαίως ἀδύνατον· ὁμοίως δ' ἐν τῷ ποιός ἀνεπτύχθη τὸ j ἐκ τοῦ ἀτόνου νῦν ι (= οι), ὅθεν πjός (= πγιος ἢ πχιός). Ὡσαύτως ἐν τῷ ὁποῖος, ἀφοῦ τοῦτο κατ' ἀναλογίαν τῷ ἀναφ. ὅσος ἀναβιβάσαν τὸν τόνον ἐγένετο ὅποιος, ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ ἀτόνου ι τὸ j. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταχείᾳ καὶ βιαίᾳ ἐκφωνήσει τονιζομένης μετὰ τὴν συνίζησιν ἐν μὲν τῷ πjός τῆς ληγούσης, ἐν δὲ τῷ δισυλλάβῳ ὄπjος τῆς παραληγούσης, ἠδύνατο ὁ φθόγγος π ἐν ἀμφοτέραις ταῖς

περιπτώσεσι, τὸ μὲν πρῶτον νὰ ἐκφωνῆται ὅλως ἀσθενῶς, ἔπειτα δὲ καὶ ὅλως νὰ ἐκπέσῃ. Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἐνέχει τὸ παράδοξον ἰδίᾳ τοῦ λόγου ὄντος περὶ νοτιοανατολ. νησιωτ. διαλέκτων (πρβλ. Χατζιδάκιν, Κόντου Εἰκοσιπ. σ. 51. Ἀκαδ. ἀναγν. Τόμ. Α' σ. 340). Ἴσως οὕτω προῆλθον οἱ τύποι jός ἐκ τοῦ πjός καὶ ὅjος ἐκ τοῦ ὅπjος. Τὸ δὲ «γοιὸν ἄστρον» τῶν κυπρ. ᾀσμάτων, ἀγνοῶ ἂν ἔχῃ τὸ «γοιόν» ὡς ἀναφορ. ἢ ἐρωτηματικόν, διότι δὲν εἶχον πρόχειρον τὸ πρωτότυπον κείμενον. Τὸ ἀναφορ. οἷος, καθ' ὅσον γνωρίζω, δὲν εὑρίσκεται ἐν τῇ λαλουμένῃ νέᾳ Ἑλληνικῇ, ἴσως δὲ καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἐρωτηματικοῦ (πjός-jός). Ἐν τύποις οἷος ὁ ποῖγιος, ὁ φθόγγος j φαίνεται μᾶλλον ὅτι εἶναι συνοδίτης (πρβλ. Ἀκαδημ. ἀναγνώσμ. Τόμ. σ. 148) ἢ ὅτι ἐμφανίζεται ἐκεῖ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἄλλως ἐν πjός καὶ ὅπjος ἀναπτυχθέντος.

Ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ παραδοχὴ διφθόγγου ἐν τῷ ὅjos εἶναι ἀδικαιολόγητος ἀναχρονισμός, θὰ προεφύλαττε δὲ τὸν Rouse ἀπ' αὐτοῦ ἢ καὶ ἄλλως εἰς τὸν περὶ ταῦτα ἔστω καὶ ἐν παρέργῳ ἀσχολούμενον ἀπαραίτητος γνῶσις τῆς Einleitung in die neugriech. Grammatik.

Γ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

ΜΙΑ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΠΑΡΑ ΣΟΥΪΔᾼ

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουίδα (σελ. 1128 Βεκκ.) φέρεται τόδε· χοΐδια· «σταμνία κατεσκεύασαν χοΐδια τὸ μέγεθος, λεπτὰ ταῖς κατασκευαῖς διαφερόντως». Εἶνε δὲ τὸ μὲν χοΐδια τὸ λῆμμα, τὸ δὲ μετ' αὐτὸ μαρτύριον ἀγνώστου συγγραφέως. Ἄλλοτε δὲ κακῶς τὸ χωρίον ἐστίζετο, ἤτοι ἐγράφετο ὧδε· χοΐδια: σταμνία· «κατεσκεύασαν χοΐδια τὸ μέγεθος καὶ καθεξῆς». Ἐκ τῆς στίξεως δὲ ταύτης παραχθέντες μεγάλοι φιλόλογοι ἔπλασαν καὶ ἑνικὸν ἀριθμὸν χοΐδιον, ὅπερ ἡρμήνευσαν σταμνίον, ὡς «χοΐδιον, σταμνίον, *Suidas*» (Λοβέκκ. εἰς Φρύνιχ. σελ. 88). Κατεχωρίσθη δ' ὕστερον ἐν τοῖς Λεξικοῖς ἡ λέξις χοΐδιον. Ἐν τῷ Θησαυρῷ δὲ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου εἶνε γεγραμμένα τὰ ἑξῆς· «χοΐδιον ab χοῦς significante

ipsum vas congiale s. congiarium, est etiam dimin. χοΐδιον: quod Suid. exp. σταμνίον, afferens hunc anonymi cujuspiam locum: Κατεσκεύασαν χοΐδια τὸ μέγεθος, λεπτὰ ταῖς κατασκευαῖς διαφερόντως. Ubi post τὸ μέγεθος videtur aliquid deesse, aut χοΐδια esse adject., et χοΐδια τὸ μέγεθος dici τὰ χοαῖα [Comparandum compositum προχοΐδιον. De utriusque forma dixit Lobeck. ad Phryn. p. 88]» (Τόμ. Η', σελ. 1550). Ταῦτα λέγονται ἐν τῷ Θησαυρῷ. Ὁ Βερνάρδος δὲ ὁ ἐκδότης τοῦ Σουΐδα ἀποδοκιμάζων τὴν εἰρημένην στίξιν γράφει τάδε· «Hic locus male interpunctus est: quod miror non animadvertisse interpretes. Scribendum omnino: χοΐδια· σταμνία κατεσκεύασαν χοΐδια τὸ μέγεθος. Amphoras confecerunt congiales, arte admodum subtili fabricatas. Σταμνία χοΐδια sunt amphorae sive vasa vinaria, quae χοᾶ sive cotylas octo continerent. Hinc σταμνία Thasia Chia et Mendaea. Photius in Lexico: Σταμνία, τὰ Θάσια κεράμια. Οἱ δὲ τὰ Χῖα καὶ τὰ Μενδαῖα. Suspectum tamen istud χοΐδια, si quidem ab rationibus et significatu adjectivorum in ιδιος recedit. Itaque conjecerat Schneiderus χοαῖα» (ἐν σελ. 1647).

Αἱ γνῶμαι αὗται ἐφαίνοντο ἡμῖν οὐχὶ ὀρθαὶ οὐδὲ ἡ μεταβολὴ τοῦ ΧΟΙΔΙΑ εἰς τὸ ΧΟΑΙΑ ἱκανή. Ἐγινώσκομεν ὅτι ἐλέχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὸ χοαῖος, ὡς σκύφος χοαῖος (Ἀθην. Δ', σελ. 129, Ε' καὶ Εὐστάθ. ἐν Παρεκϐ. Ὀμ. σελ. 1835,22), καὶ ἡμιχοαῖος, ὡς ἀγγείδια ἡμιχοαῖα (Θεόφραστ. Ἱστ. Φυτ. Θ', Ϛ', 4). Τοῦτο δὲ οὐδόλως ἐκώλυε νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἕτερον ἐπίθετον μετ' ἐκτενεστέρας καταλήξεως ταὐτὸ σημαῖνον, τὸ χοϊαῖος. Διότι καὶ ἐν ἄλλοις τοῦτο γίνεται, ὡς γιγανταῖος καὶ γιγαντιαῖος, ἁμαξαῖος καὶ ἁμαξιαῖος, καμιναῖος καὶ καμινιαῖος, μνααῖος καὶ μναϊαῖος, νωταῖος καὶ νωτιαῖος. Τοῦτο δὲ παρετήρησε καὶ ὁ Εὐστάθιος εἰπών· «Τῆς μνᾶς ἡ ἀνάλογος παραγωγὴ μναῖος καὶ μναῖον (Λοϐέκ. εἰς Φρύνιχ. σελ. 552 μνααῖον) εἶναι ὤφειλεν. Ἀριστοτέλης δὲ σεμνότερον ἄλλως παραγαγὼν μναϊαῖος ἔφη, φυλάξας μὲν τὴν τριγράμματον εὐθεῖαν, ἥπερ ἦν ἡ μνᾶ, παραγαγὼν δὲ ἀπ' αὐτῆς μετὰ καὶ πλεονασμοῦ τοῦ ἰῶτα τὸ μναϊαῖος λίθος τυχὸν μνᾶν ἱστῶν. Ὁ δὲ πλεονασμὸς οὗτος καὶ ἐν τῷ καμινιαία αἰθάλη καὶ ἐν τῷ ταλαν-

τιαῖος καὶ ἐν ἄλλοις» (ἐν Παρεκβ. Ὁμ. σελ. 1878,58). Προτέρα δ' ἦν ἡ κατάληξις ΑΙΟΣ. (πηγὴ) πηγαῖος, (κρήνη) κρηναῖος, (χέρσος) χερσαῖος, (χοῦς) χοαῖος, (στάδιον) σταδιαῖος, (ὀργυιὰ) ὀργυιαῖος, (ῥάχις) ῥαχιαῖος καὶ ἄλλα, ἐκ τοῦ σταδιαῖος δέ, ὀργυιαῖος, ῥαχιαῖος καὶ τῶν ὁμοίων, εἰ καὶ ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει κατάληξις ΑΙΟΣ, ἐσχηματίσθη ὕστερον κατάληξις ΙΑΙΟΣ, ἥτις τὸ πρῶτον κτητικὴν εἶχε σημασίαν, ὡς δηλοῦσι τὰ ἐπίθετα τάδε, ἀνεμιαῖος, γιγαντιαῖος, ἡπατιαῖος, ἠτριαῖος, καμινιαῖος, κνημιαῖος, κραδιαῖος, κροταφιαῖος, λυχνιαῖος, μετωπιαῖος, μηριαῖος, ναματιαῖος, νεφριαῖος, νωτιαῖος. ῥαχιαῖος, συνθηματιαῖος, τελματιαῖος, φρεατιαῖος, ὠμιαῖος. Ὕστερον δ' ἡ ΙΑΙΟΣ ἐσήμαινε μέγεθος, ποσόν, κτλ., ὡς ἀκαριαῖος, ἀμαξιαῖος, βλωμιαῖος, δακτυλιαῖος, δραχμιαῖος (διδραχμιαῖος), ἐρεβινθιαῖος, ζωνιαῖος, κολοσσιαῖος, κοτυλιαῖος (τετρακοτυλιαῖος, ἑξακοτυλιαῖος), κυαμιαῖος, λιτριαῖος, μηνιαῖος (διμηνιαῖος, τριμηνιαῖος, τετραμηνιαῖος, ἑξαμηνιαῖος, ἑπταμηνιαῖος, ὀκτωμηνιαῖος, δεκαμηνιαῖος), μοιριαῖος (διμοιριαῖος, τριμοιριαῖος), ὀβολιαῖος (ἡμιωβολιαῖος, τριημιωβολιαῖος), ὀνυχιαῖος, ὀργυιαῖος, ὀροβιαῖος, παλαιστιαῖος (τριπαλαιστιαῖος), πηχυαῖος (διπηχυαῖος, τετραπηχυαῖος, πεντηκονταπηχυαῖος), πλεθριαῖος, ποδιαῖος, σπιθαμιαῖος (δισπιθαμιαῖος), σταδιαῖος, στιγμιαῖος, ταλαντιαῖος (διταλαντιαῖος, πενθημιταλαντιαῖος), ὡριαῖος καὶ εἴτι ἕτερον (ὅρα Λοβέκκ. εἰς Φρύνιχ. σελ. 541-554). Οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ ἐγένετο τὸ ἀστραπιαῖος ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ἀστραπαῖος. Διὰ ταῦτα ἐνομίσαμεν ὅτι καὶ τὸ λῆμμα καὶ τὸ τοῦ μαρτυρίου χοΐδια ὀφείλει ν' ἀναγνωσθῇ χοϊαῖα. Οὕτω δὲ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης προστίθεται μία λέξις εἰς τὰ Ἑλληνικὰ λεξικά, καθίσταται δ' ἀμφίβολος ἡ ὕπαρξις τῆς λέξεως χοΐδιον· διότι αὕτη ἐπὶ τῆς ἡμαρτημένης μόνον ἀναγνώσεως τῆς παρὰ Σουίδᾳ μαρτυρίας στηρίζεται. Πολλάκις δὲ παρὰ τοῖς βιβλογράφοις συνεχύθησαν αἱ καταλήξεις ΙΔΙΟΣ καὶ ΙΑΙΟΣ. Οὕτως ἀντὶ τοῦ ναματιαῖος καὶ ὕδωρ ναματιαῖον ἀνεγινώσκετο καὶ ὕδωρ ναματίδιον (ὅρα Θησαυρ. Στεφάν. ἐν λ. ναματίδιος Τόμ. Ε', σελ. 1353) καὶ ἀντὶ τοῦ φρεατιαῖον ὕδωρ ἀνεγινώσκετο ἄλλοτε πλημμελῶς τὸ φρεατίδιον ὕδωρ παρὰ Πλου-

τάρχῳ (Συμποσ. Προβλημ. Βιβλ. Ϛ', προβλ. Δ' σελ. 690, Β'). Πρβλ. καὶ Λοβέκκιον λέγοντα περὶ τούτου τάδε· «Librarios constat nulla in re tam saepe lapsos esse, quam in adjectivis in ιαιος et ιδιος terminantibus. Ita βλωμίδιος ap. Athenaeum III, 30 pro βλωμιαῖος invectum esse vidit Salmasius, δακτυλίδιος in Damocriti versibus ap Galen. Comp. Med. p. Gen VII, c. 10 p. 847, D pro δακτυλιαῖος, Ἑρμάδιον apud Zonaram Lex. T. I, p. 870 pro Ἑρμαῖον et ἀνεμίδιος pluribus locis pro ἀνεμιαῖος subrepsit. V. Schaef. ad Bosii Ellips. p. 244. Neque tamen ubique tam facilis est vitii exploratio» (εἰς Φρύνιχ. σελ. 555). Καὶ ἀκαρίδιος ἄλλοτε ἀνεγινώσκετο παρὰ Σουίδᾳ ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ἀκαριαῖος (ὅρα Θησαυρὸν Στεφάν. ἐν λ ἀκαρίδιος Τόμ. Α', σελ. 1162) καὶ μηρίδια ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ μηριαῖα παρὰ Πολυδεύκει (Ε', 63) καὶ ἠτρίδια τεμάχη ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ἠτριαῖα τεμάχη (Πολυδ. Β', 170). Ἐν ἄλλοις δέ τισι, καὶ ἀμφιβολία εἶνε πότερον προτιμητέον, ὡς νεφρίδιος καὶ νεφριαῖος, ὧν ὁ μὲν Λοβέκκιος προτιμᾷ τὸ νεφριαῖος (εἰς Φρύνιχ. σελ. 557), ὁ δὲ Σνειδῆρος τὸ νεφρίδιος (ὅρα καὶ Θησαυρ. Στεφ. Τόμ. Ε', σελ. 1467), πρβλ. καὶ μετωπίδιος καὶ μετωπιαῖος (ὅρα Θησαυρ. Στεφ. Τόμ. Ε', σελ. 947), ἐπωμίδιος καὶ ἐπωμιαῖος (ὅρα Θησ Στεφ. Τόμ. Γ', σελ. 1951), καὶ ἄλλα (ὅρα Λοβέκκ. εἰς Φρύνιχ. σελ. 557).

Ταῦτα λαβόντες ἐπ' ὀφθαλμῶν ἐγράψαμεν ἐν τῷ Athen. Mitteil. 1906 σελ. 237 σύντομον διατριβὴν γερμανιστί, ἐν ᾗ ἀντὶ τοῦ Hippolytos γράφε Hippolochos, ἐμφαίνουσαν τὴν ἡμετέραν ἀνάγνωσιν «χοϊαῖα» ἀντὶ τοῦ «χοΐδια». Οὐ μετὰ πολὺν δὲ χρόνον ὁ Χαριτωνίδης ἐν τῇ ἐφημερίδι τῷ Κράτει (ἀριθ. 437) ἐδήλωσεν ὅτι καὶ ὁ κ. Κόντος ἐν τῷ Περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ (1879 σελ. 97) ἐποιήσατο τὴν αὐτὴν ἀνάγνωσιν. Δηλοῦμεν δὲ τὸν Κύριον ἐπιμαρτυρόμενοι ὅτι παντάπασιν ἠγνοοῦμεν ὅσα ὁ διδάσκαλος ἡμῶν κ. Κόντος ἔγραψεν. Πᾶς δ' ἀμερόληπτος κριτὴς ἀντιβάλλων πρὸς ἄλληλα τὰ ὑφ' ἑκατέρου γεγραμμένα πείθεται περὶ τοῦ πράγματος, χαίρομεν δέ, διότι καὶ ὁ Χαριτωνίδης, ὡς γράφει, εἶνε πεπεισμένος ὅτι ἠγνοοῦμεν τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἡμῶν γεγραμμένα. Καὶ ἄλλοι δὲ πρὸ ἡμῶν φαίνονται ἀγνοήσαντες ταῦτα· διότι καὶ ὁ Στεφ. Κουμανούδης

ἐκδοὺς μετὰ 4 ἔτη τῷ 1883 τὴν Συναγωγὴν λέξεων ἀθησαυρίστων οὐ συμπεριέλαβε τὴν λέξιν χοϊαῖος ἀθησαύριστον οὖσαν καὶ ὁ Ἑρουερδὴν ὁ ἀρτίως ἐκδοὺς τὸ Συμπληρωτικὸν καὶ διαλεκτικὸν αὐτοῦ λεξικόν.

Δηλοῦμεν δὲ προσέτι ἐφάπαξ ὅτι, ἐὰν διδάσκοντές τι μὴ μνημονεύωμεν τοῦ ὀνόματος ἄλλου τινός, τοῦτο εἶνε ἡμέτερον δίδαγμα καί, ἐὰν συμπίπτωμεν ἄλλῳ τινὶ περὶ τὸ δίδαγμα, εἶνε σύμπτωσις ἁπλῆ. Ἀείποτε τοὺς σφετεριζομένους τὰ ἀλλότρια ἀπεστράφημεν καὶ οὐδέποτε ἐπετρέψαμεν ἡμῖν αὐτοῖς τοῦτο ἐν γνώσει. Ταῦτα ἠνάγκασεν ἡμᾶς ἡ ἐπιστημονικὴ τιμιότης, ἣν πᾶς ἀληθὴς ἐπιστήμων ὀφείλει περὶ πολλοῦ νὰ ποιῆται, νὰ δηλώσωμεν ἐνταῦθα. Αὕτη δ' εἶνε ἡ ἱστορία τῆς διορθώσεως ταύτης.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 6ῃ Ἰουλίου 1906.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΖΗΚΙΔΗΣ

Σημ Ἐπιμελ. Ἀθηνᾶς. Ἐπιχειρῶν ὁ κ. Ζηκίδης νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἄγνοιαν τῶν περὶ τοῦ προκειμένου χωρίου ὑπὸ τοῦ κ. Κόντου ἐν τῷ Ἀθηναίῳ γεγραμμένων οὐ μόνον δὲν θεραπεύει, ἀλλὰ τοὐναντίον ἰώμενος μεῖζον ποιεῖ τὸ κακόν. Διότι, καὶ ἂν συγχωρήσωμεν ὅτι εἶναι εὔκολον νὰ ἀγνοῇ Ἕλλην γραμματικὸς οἱανδήποτε διατριβὴν τοῦ κ. Κόντου, πάντως ὅμως τὰ ἐν τῷ Ἀθηναίῳ τῷ γνωριμωτάτῳ τοῖς Ἕλλησι περιοδικῷ ὑπὸ τούτου γεγραμμένα (ἱκανὰς δ' ἐδημοσίευσεν ὁ ἀνὴρ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ διατριβάς), εἶναι ὅλως ἀκατανόητον νὰ ἀγνοῇ Ἕλλην γραμματικὰς καὶ κριτικὰς πραγματείας συγγράφων. Ἡ μόνη δυνατὴ αἰτιολογία τῆς ἀγνοίας τοῦ κ. Ζηκίδου θὰ ἦτο, ὅτι καὶ αὐτὸς Ἕλλην ὢν ταὐτὰ ἐπιτηδεύει τοῖς πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες μακαρίως ἀγνοοῦσι τὰ ἐν Ἑλλάδι ὑφ' Ἑλλήνων γραφόμενα. Τοιοῦτόν τι ἐπιτήδευμα ἐμφαίνει καὶ ἡ ἐπ' ἐσχάτων ὑπό τινος καθηγητοῦ τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου ἀνακοινωθεῖσα τῷ συντάκτῃ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος ἀποκατάστασις, si dis placet, τοῦ εἰς Τιμοκράτη ἐπιγράμματος, ἐν ᾗ ἐμφανίζεται γραμματικῶς τε καὶ μετρικῶς διεφθαρμένον τὸ πρώην **ἐν τῇ Ἀθηνᾷ** ὄντως ἀποκατασταθὲν ἐπίγραμμα. Σ. Β.

ΑΡΧΑΙΑ ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΕΚ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

Ἐπίμετρον

Τῆς ἐν σελ. 21 κ.ἑ. τοῦ ΙΗ' Τόμου τῆς Ἀθηνᾶς ὑφ' ἡμῶν ἐκδοθείσης Λατινικῆς ἐπιγραφῆς ἐξεδόθη ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἢ μικρῷ ὕστερον τὸ κείμενον μετὰ βραχυτάτων σημειώσεων ὑπὸ Dessau ἐν τῷ β' μέρει τοῦ γ' τόμου τοῦ ὑπὸ τούτου ἐκπονηθέντος βιβλίου, ὃ ἐπιγράφεται Inscriptiones Latinae Selectae, ὃ τεῦχος ἐξετυπώθη μὲν τῷ 1906, ἡμεῖς δὲ πρὸ δύο μηνῶν ἐλάβομεν. Ἀλλ' ἡ τοῦ Dessau ἔκδοσις δὲν κατέστησε περιττὴν τὴν ἡμετέραν, διότι καὶ παρὰ τούτῳ ἐμφανίζεται τὸ *Muceris* ἐκεῖνο, ἀνθ' οὗ ἡμεῖς ἐγράψαμεν Mulieris, διορθοῦται δὲ τὸ Idissensi, περὶ οὗ ἡμεῖς διὰ μακρῶν ἐν σελ. 32 διελάβομεν, ὡς τοῦ λιθοκόπου σφάλμα, τὸ δὲ cognosceretur, ἀνθ' οὗ ἡμεῖς ἐγράψαμεν *cognoscere(n)tur* οὔτε σφαλερὸν ἐκλαμβάνεται οὔτε ἑρμηνεύεται.

Σ. Β.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 170 στ. 31-32. ἀνάγνωθι «κατὰ τὸ θέρος ἰδίως ὡς διέτριβον ἐν αὐτῷ» κλπ.
» 604 » 22. ἀναγνωστέα ὧδε ἡ παρένθεσις «ἢ ΠαπίωνιΗ ΔΙC τῷ ἑαυτῶν τέκνῳ;»

ΕΚΘΕΣΕΙΣ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1905, 1906

Φίλοι εταῖροι,

Τῇ ὑμετέρᾳ ἐντολῇ ποιησάμενοι κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τῆς Ἑταιρείας λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλωμεν ὑμῖν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐλέγχου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1905 αἱ μὲν πρόσοδοι τῆς Ἑταιρείας, προερχόμεναι ἐκ τόκων, συμβολῶν τῶν ἑταίρων, πωλήσεως τοῦ περιοδικοῦ, συνδρομῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ 1904 ὀφειλομένης χιλιοδράχμου συνδρομῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀνῆλθον εἰς δρ. 3,483,75, αἱ δὲ δαπάναι, μετὰ φειδοῦς εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ περιοδικοῦ γενόμεναι, περιωρίσθησαν εἰς δρ. 2,557,75· οὕτω δὲ ἡ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος διαχείρισις περιέχει πλεόνασμα δρ. 926. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν 2,025,15 δρ., αἵτινες πέρυσιν ὑπῆρχον ἐν τῷ ταμείῳ εἰς μετρητά, διετέθησαν δρ. 1,912,50 εἰς ἀγορὰν 18 μετοχῶν τοῦ ἡνοποιημένου δανείου, ὑπολείπονται εἰς μετρητὰ δρ. 1,038,65.

Ἑπομένως κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἔτους 1905 ἡ περιουσία τῆς Ἑταιρείας ἀποτελεῖται, ἐξ 118 μετοχῶν τοῦ ἡνοπ. δανείου (δρ. 12,473), ἐξ 7 μετοχῶν λαχειοφόρων (δρ. 4,322,50) — ἡ ἀναγραφομένη τιμὴ τῶν μετοχῶν εἶναι ἡ τοῦ χρόνου καθ᾽ ὃν ἠγοράσθησαν — ἐκ 1200 δρ. διατεθειμένων εἰς δάνειον πρὸς 5 % καὶ ἐκ 1,038,65 εἰς μετρητά.

Ὁ ἑπόμενος ἀναλυτικὸς πίναξ καθίστησι σαφέστερα τὰ τῶν προσόδων καὶ τῶν δαπανῶν.

Πρόσοδοι.

Ἐκ τόκων	100 τοῦ ἡνοποιημ. δανείου μετοχῶν...	Δρ.	500,—
» »	7 λαχειοφόρων μετοχῶν..........	»	96,60
» »	1200 δρ. πρὸς 5 % ἐπὶ δύο ἔτη......	»	120.—
	Εἰς μεταφορὰν.....	Δρ.	716,60

Ἐκ μεταφορᾶς.....	Δρ.	716,60
Ἐκ συνδρομῆς τοῦ Πανεπιστημίου............	»	300,—
Ἐκ συνδρομῆς ὀφειλομένης ἀπὸ τοῦ 1904 ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας................	»	1,000.—
Ἐκ πωλήσεως τοῦ περιοδικοῦ Ἀθηνᾶς.........	»	305.—
Ἐκ συμβολῶν παρελθόντων ἐτῶν.............	»	383.65
Ἐκ συμβολῶν τοῦ ἔτους 1905...............	»	778,50
Ἐν ὅλῳ..............	Δρ.	3.483,75

Δαπάναι.

Εἰς Π. Δ. Σακελλάριον διὰ τυπωτικὰ καὶ χάρτην ΙΖ' τόμου Ἀθηνᾶς......................	Δρ.	1,804.—
Εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν δι' ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ	»	200.—
Εἰς μισθὸν ὑπαλλήλου ἐπὶ μῆνας 12 πρὸς δρ. 35 κατὰ μῆνα..........................	»	420,—
Εἰς Σ. Καζάνην διὰ τζιγκογραφήματα........	»	43,—
Εἰς χαρτόσημον διὰ τὴν λῆψιν συνδρομῆς Πανεπιστημίου καὶ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας......	»	11,—
Εἰς ὑπηρέτην Ἀκαδημείας ἀμοιβὴν 10 συνεδριῶν..	»	20,—
Εἰς ταχυδρομικὰ..........................	»	7,75
Εἰς Δ. Παπαδόπουλον δικαίωμα εἰσπράξεως....	»	52,—
Ἐν ὅλῳ..............	Δρ.	2,557,75

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 29 Ἰανουαρίου 1906.

Ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία
Σ. ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ
Β. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ

Πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπιστημονικὴν Ἑταιρίαν

Ἡ ἐλεγκτικὴ ἐπιτροπεία κατὰ τὸ ἄρθρον 17 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας ἐλέγξασα τάς τε προσόδους καὶ τὰς δαπά-

νας τοῦ ἔτους 1906 καὶ τὴν περιουσίαν τῆς ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, ὑποβάλλει ὑμῖν τὸ πόρισμα τοῦ ἐλέγχου, ἔχον ὡς ἑξῆς·

α΄) Πρόσοδοι τοῦ ἔτους 1906.

1) Ἐκ συμβολῶν παρελθόντων ἐτῶν............	Δρ.	436,40
2) Ἐκ συμβολῶν τοῦ ἔτους 1906.............	»	495,—
3) Ἐκ συνδρομῆς τοῦ Πανεπιστημίου...........	»	500,—
4) Ἐκ τόκων 118 χρεωγράφων τοῦ Ἐθν. δανείου..	»	590,—
5) Ἐκ τόκων 7 λαχειοφόρων τῆς Ἐθν. Τραπέζης..	»	92,—
6) Ἐκ πωλήσεως τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἑταιρείας...	»	315,—
Ἐν ὅλῳ..	Δρ.	2,428,40

β΄) Δαπάναι τοῦ 1906.

1) Εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν δι' ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ	Δρ.	200,—
2) Εἰς Π. Σακελλάριον διὰ τυπωτικὰ καὶ χάρτην..	»	506,—
3) Εἰς Ι. Σπιτάδην μισθὸν 12 μηνῶν...........	»	420,—
4) Εἰς Σ. Καζάνην διὰ τσιγκογραφήματα........	»	24,—
5) Εἰς ἀμοιβὴν ὑπηρέτου Ἀκαδημείας...........	»	26,—
6) Εἰς Α. Δανιᾶν δικαίωμα εἰσπράξεως..........	»	45,—
7) Εἰς ταχυδρομικὰ.........................	»	5,40
8) Εἰς χαρτόσημον διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς συνδρομῆς τοῦ Πανεπιστημίου....................	»	4,—
Ἐν ὅλῳ...............	Δρ.	1,230,40

γ΄) Περιουσία τῆς Ἑταιρείας.

1) 118 χρεώγραφα τοῦ Ἐθνικοῦ δανείου... ...	Δρ.	12,472,—
2) 7 λαχειοφόροι τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης......	»	4,322,50
3) δάνειον............................	»	1,200,—
4) χρήματα ἀδιάθετα.....................	»	1,314,65
Ἐν ὅλῳ..............	Δρ.	19,309,15

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Ἰανουαρίου 1907.

Ἡ ἐλεγκτικὴ ἐπιτροπεία
Δ. ΠΑΠΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
Β. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1905 ΚΑΙ 1906

Συνεδρία ΡΛΑ΄ (8 Μαΐου 1905).

Ὁ κ. Δημ. Παπαγεωργίου ἀνέπτυξεν εἰδικώτερον τὴν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδρίᾳ ἀνακοίνωσιν αὐτοῦ περὶ τῶν φραστικῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ ἀττικοῦ λόγου δι' εἰδικωτέρων ἰσχυρισμῶν ἀποδείξας καὶ διὰ πολλῶν παραδειγμάτων ἐκ τοῦ πεζοῦ Ἀττικοῦ ληφθέντων κυρώσας, ὅτι αἱ ἐν τῇ αὐτῇ προτάσει ἐνορώμεναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι μορφαὶ εἶναι οὐχί τι τυχαῖον ἀλλὰ πάνυ λελογισμένον καὶ ἀναγκαῖον φαινόμενον.

Συνεδρία ΡΛΒ΄ (30 Ὀκτωβρίου 1905).

Ὁ κ. Σπ. Βάσης πρῶτον μὲν ἀνέγνω ὀρθότερον λέξεις τινὰς τῆς γνωστῆς ἐξ Ὠρωποῦ ἐπιγραφῆς· δεύτερον δὲ διέλαβε περὶ τῆς Λατινικῆς κλίσεως τῶν εἰς -e(η) καὶ -es(ης) ἑλληνικῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ τρίτον διέλαβε περὶ τῆς λέξεως Graeculus ἣν ἀπέδειξεν ἰσοδύναμον τῷ Graecus καὶ οὐδεμίαν περιφρονητικὴν ἢ ὑποκοριστικὴν ἔχουσαν σημασίαν.

Ἔπειτα δὲ ὁ κ. Γ. Παππαβασιλείου συνεπλήρωσε τρεῖς ἐπιγραφὰς ὧν ἡ μία ἐξ Ἀλατσᾶ Καλὲ τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας αἱ δὲ δύο ἐξ Αἰδηψοῦ, αἵτινες ἐλλιπῶς καὶ ἡμαρτημένως πρότερον ἦσαν ἐκδεδομέναι. Ἀνεκοινώσατο δὲ καὶ ἄλλας ἐπιγραφὰς οὔπω δημοσιευθείσας, ὧν δύο μὲν εὑρέθησαν ἐν Αἰδηψῷ τρεῖς δὲ ἄλλαι ἐν Μαρκοπούλλῳ τῆς Ἀττικῆς.

Συνεδρία ΡΛΓ΄ (27 Νοεμβρίου 1905).

Ὁ μὲν κ. Σπ. Βάσης προέτεινεν ὀρθοτέραν ἀνάγνωσιν ἐπιγραφῶν τινων ἐν τῷ Corp. Inscriptionum Latinarum, ὁ δὲ κ. Γ. Ν.

Χατζιδάκις διέλαβε περὶ τῆς ἐν Χίῳ ἀπαντώσης ἀποκοπῆς τοῦ τελικοῦ -ει ἐν τῷ τρίτῳ ἑνικῷ προσώπῳ τοῦ ἐνεστῶτος τῶν σήμερον φωνηεντολήκτων ῥημάτων, ὑποστηρίξας ὅτι πιθανώτατα ταῦτα εἶναι τὰ ὄντως ὁμαλά· τὰ δ' ἡμέτερα εἰς -ει γ' ἑνικὰ πρόσωπα κατ' ἀναλογίαν ἐκ τῶν συμφωνολήκτων ῥημάτων προσέλαβον τὸ -ει ὡς καθολικὸν χαρακτῆρα τοῦ γ' ἑνικοῦ προσώπου τοῦ ἐνεστῶτος παρ' ἡμῖν. Προσέθηκε δ' ὅτι διὰ τῆς ἑρμηνείας ταύτης οἱ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι συνήθεις εἰς -άει (-άω) τύποι οὐδὲν ἄλλο ἀποδείκνυνται ἢ περαιτέρω ἐξάπλωσις τοῦ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικοῦ τούτου -ει. (Ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 63 κέξ.).

Συνεδρία ΡΛΔ' (11 Δεκεμβρίου 1905).

Ὁ μὲν κ. Θ. Κακριδῆς ὅτι οὐ μόνον ὁ στίχος 310 τῆς ῥαψῳδίας Γ τῆς Ὀδυσσείας εἶναι μεταγενεστέρων ἢ τὰ λοιπὰ μέρη αὐτῆς χρόνων ἀλλὰ καὶ ὁ στίχος 309, ἢ μᾶλλον πάντες οἱ μετὰ 303 μέχρι 312 στίχοι δὲν εἶναι πολὺ παλαιοτέρων ἐκείνου χρόνων. Εἶτα δὲ ὁ κ. Σπ. Βάσης προέτεινεν ὀρθοτέραν ἀνάγνωσιν ἐπιγραφῆς ἐν τῷ Corp. Inscriptionum Latinarum κειμένης.

Συνεδρία ΡΛΕ' (15 Ἰανουαρίου 1906).

Ὁ μὲν κ. Κ. Ῥωμαῖος ἀνεκοινώσατο ἐπιγραφὰς ἀνεκδότους ἐκ Κυνουρίας δύο μὲν εὑρεθείσας ἐν τῷ ἐρειπιῶνι τῆς Μονῆς Λουκοῦς καὶ ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὴν οἰκογένειαν Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ἐξ ὧν συμπεραίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἔπαυλις ἢ ἵδρυμά τι τοῦ Ἡρώδου, ἄλλας δέ τινας κακῶς συντεταγμένας καὶ ἐπὶ ἐπιταφίου πλακὸς ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Προδρόμου εὑρισκομένας. Ὁ δὲ κ. Ἰωάνν. Σβορῶνος ὡμίλησε περὶ ἀνεκδότων νομισμάτων ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Ἠπείρῳ εὑρεθέντων, ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ὁποίων πιστοποιεῖται ἡ ὕπαρξις τοῦ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἀναφερομένου ἐν Ἠπείρῳ ἔθνους τῶν Ἐθνεστῶν ἀπό τινος τῶν υἱῶν τοῦ ἐν Ἠπείρῳ Νεοπτολέμου οὕτω κληθέντος.

Συνεδρία ΡΛϚ' (5 Φεβρουαρίου 1906).

Πρῶτον μὲν ἀνεβλήθησαν εἰς τὴν προσεχῆ Κυριακὴν κατὰ τὸ ἄρ-

θρον 19 τοῦ Κανονισμοῦ αἱ ἀρχαιρεσίαι· εἶτα δ' ὁ μὲν κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε περὶ ἀνωμαλίας τινὸς ἐν τῇ συνθέσει τῶν εἰς -ι ὀνομάτων τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς ἑρμηνεύσας τὴν ποικιλίαν τοῦ τε τόνου καὶ τῶν καταλήξεων τῶν συνθέτων τούτων τὸ μὲν ἐκ παραδόσεως τὸ δὲ ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὰ ἀρχαῖα οὐδέτερα εἰς -ον (Ἐδημοσιεύθη ἐν Ἐπετηρίδι τοῦ Πανεπιστημίου 1906 σελ. 46 κἑξ.).

Ὁ δὲ κ. Σπ. Βάσης προέτεινεν ὀρθοτέραν ἀνάγνωσιν καὶ ἑρμηνείαν ἐπιγραφῆς ἐκ Θεσσαλίας κακῶς ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι ἐκδοθείσης, ἀνεκοινώσατο δὲ καὶ διορθώσεις αὐτοῦ εἰς τὸν Δ' τόμον τῆς τοῦ Jacoby ἐκδόσεως τῆς Ρ. Ἀρχαιολογίας Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασέως.

Συνεδρία ΡΛΖ' (12 Φεβρουαρίου 1906).

Συνελθόντων τῶν ἑταίρων εἰς ἔκτακτο ἐν τῇ Σιναίᾳ Ἀκαδημίᾳ συνεδρίαν, προεδρεύοντος τοῦ ἑταίρου κ. Ἐλευθερίου Κούση ἐγένοντο αἱ κατὰ τοῦ 19 ἄρθρου τοῦ Κανονισμοῦ ἀναβληθεῖσαι ἀρχαιρεσίαι τοῦ Δ. Συμβουλίου. Οὕτω δ' ἐξελέγησαν Πρόεδρος ὁ κ. Κωνσταντῖνος Σ. Κόντος, ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κ. κ Ἰωάννης Ν. Χατζιδάκις καὶ Δημοσθένης Τζιβανόπουλος, γραμματεὺς ὁ κ. Σταμάτιος Δ. Βάλβης καὶ Σύμβουλοι οἱ κ. κ. Σπ. Βάσης, Γ. Ν. Χατζιδάκις, Μιχ. Πανταζῆς, Γ. Α. Παπαβασιλείου, Παν. Π. Οἰκονόμου, Δημ. Αἰγινήτης, Παν. Καββαδίας καὶ Ρῆγ. Νικολαΐδης.

Συνεδρία ΡΛΗ' (26 Φεβρουαρίου 1906).

Ὁ μὲν κ. Σπ. Βάλβης διέλαβε περὶ δύο χωρίων τοῦ Θεοκρίτου κειμένων ἐν τῷ ΙΗ' Εἰδυλλίῳ αὐτοῦ, δι' ὧν περιγράφονται τό τε κάλλος καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ τῆς περιωνύμου γυναικὸς τοῦ Μενελάου Ἑλένης, παρέστησε δὲ ἰδίως ὅτι τὰ χωρία ταῦτα παρεδόθησαν ἡμῖν ἐφθαρμένα τὴν γραφήν.

Τὸ πρῶτον τῶν χωρίων τούτων ὅπερ ὠνομάσθη crux interpretum, καὶ περὶ οὗ διέλαβεν ἐπ' ἐσχάτων καὶ ὁ Οὔγγρος Vertesy ἐν τῇ Ἀθηνᾷ ἔχει ὧδε :

Ἀὼς ἀντέλλοισα καλὸν διέφανε πρόσωπον,
πότνια νὺξ ἅτε λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος
ὧδε καὶ ἁ χρυσέα Ἑλένα Λακεδαίμονι (διαφαίνετ' ἐν) ἁμῖν

Κατὰ τὸν κ. Βάλβην τὸ χωρίον τοῦτο ἔχει κάλλιστα, ἂν ὁ δεύτερος στίχος

πότνια νὺξ ἅτε λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος

ἀναγνωσθῇ:

πότνι' ἄνασσ', ἣ λευκὸν ἔαρ χειμῶνος ἀνέντος,

οὕτως ὥστε ἡ Ἑλένη νὰ ἀπεικάζηται πρὸς τὴν πότνιαν ἄνασσαν Ἠῶ, ἥτις ἀνατέλλουσα καλὸν διαφαίνει τὸ πρόσωπον, ἢ πρὸς τὸ λευκὸν ἔαρ, ὅπερ ὡσαύτως καλὸν τοῦ χειμῶνος ἀνέντος

Τὸ δὲ ἄλλο χωρίον, ὅπερ προτάσσεται τῆς εἰδικωτέρας ἐκθέσεως τῶν λοιπῶν τῆς Ἑλένης ἀρετῶν, ἔχει ὡς ἑξῆς, κατὰ τὴν ἔκδοσιν καὶ τοῦτο τοῦ Χριστοφόρου Zieglez:

Πιείρᾳ **μέγα λᾷον** ἀνέδραμε κόσμος ἀρούρᾳ
ἢ κάπῳ κυπάρισσος ἢ ἅρματι Θεσσαλὸς ἵππος
οὕτω καὶ ἁ ῥοδόχρως Ἑλένα Λακεδαίμονι κόσμος.

Τοῦ πρώτου τούτων τῶν στίχων ἡ γραφὴ μέγα λᾷον ἐκ διορθώσεως τοῦ Eichstadt καὶ τοῦ Ahrens Ἡ παραδεδομένη γραφὴ εἶναι: μεγάλα ἅτ(ε) ἢ μεγάλη ἅτ(ε).

Πιείρᾳ **μεγάλα ἅτ'** ἀνέδραμε κόσμος ἀρούρᾳ

Ὁ κ. Βάλβης ἐξήνεγκε τὴν γνώμην ὅτι ὀφείλει ν' ἀναγνωσθῇ μεγάλ' ἄνθε' ἀντὶ τοῦ μεγάλα ἅτ' οὕτως ὥστε ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος στίχος νὰ ἔχῃ ὧδε:

πιείρᾳ **μεγάλ' ἄνθε'** ἀνέδραμε κόσμος ἀρούρᾳ,

λαμβανομένου τοῦ ἄνθε(α) ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ βοτάναι, — ἐννοίας ἣν καὶ ἀλλαχοῦ ἔχει ἡ λέξις παρὰ τῷ Θεοκρίτῳ.

Ὁ δὲ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς γνῶσιν τῆς τε μεσαιωνικῆς καὶ τῆς ἀρ-

χαίας ἀποδείξας ὅτι πολλὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα ἀμφισβητούμενα σώζονται καὶ σήμερον ἔτι ἐν διαφόροις Ἑλληνικαῖς διαλέκτοις. Οὕτω τὸ ὄνομα ἄρκαλος, περὶ οὗ ἐλέχθη ὅτι εἶναι πλημμελῶς παραδεδομένον, λέγεται ἔτι σήμερον ἐν Κρήτῃ σημαῖνον τὸν ἀσβόν. Τὰ β' ἑν. πρόσωπα τῆς μέσης φωνῆς εἰς -αι ἀντὶ -ῃ, ἀναγινωσκόμενα ἐν ταῖς Ἀποκρ. Πρβλ. Θωμᾶ (εὑρίσκαι, βούλαι) καὶ ἀμφισβητηθέντα ἐπ' ἴσης, λέγονται καὶ σήμερον ἐν Σφακίοις οἷον μὴ πειράζαι, κάθαι καὶ μιλεῖς αὐτουνοῦ κλπ. Ὁ τύπος γαρδούμιον ἀποδείκνυται διὰ τοῦ ἐν Κρήτῃ λεγομένου γαρδοῦμι καὶ σπιληνογάρδουμο ἀληθής, οὐχὶ δὲ ὁ ἄλλος γαρδούμενον. Τὰ λήγοντα εἰς -έλλας -έλλα, -έλλι, -ούλλης -ούλλα -ούλλι κλπ. ὀφείλουσι νὰ γράφωνται διὰ διττοῦ λλ, ὅπως προφέρονται ὑπὸ τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ Ἑλλήνων καὶ νὰ ἑρμηνευθῶσιν ὅτι ἐγένοντο κατὰ Λατ. ἐπίδρασιν. (Πλείονα περὶ τούτων ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Γ. Χατζιδάκι περὶ τῆς ἐνεστώσης μεθόδου ἐν ταῖς γλωσσικαῖς Ἐρεύναις σελ. 21 κἑξ.). Οὕτω δὲ διὰ πλείστων παραδειγμάτων κατέδειξεν ὅτι πολλαχῶς δύναται ἡ γραπτὴ γλῶσσα νὰ ἀναπληρωθῇ καὶ ἑρμηνευθῇ ὑπὸ τῆς προφορικῆς, ὅπως πάντες ὁμολογοῦσιν ὅτι ἡ προφορικὴ διαλευκαίνεται ὑπὸ τῆς γραπτῆς.

Ὁ δὲ Σπ. Βάσης ἀνεκοινώσατο διορθώσεις εἰς Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα συνεχίζων τὴν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδρίᾳ ἀνακοίνωσιν.

Συνεδρία ΡΛΘ' (19 Μαρτίου 1906).

Ὁ κ. Σπ. Βάσης ἐποιήσατο κριτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ A. Heisenberg ἔκδοσιν Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου· ἔπειτα δὲ ὁ κ. Δημ. Παπαγεωργίου διέλαβε περὶ τῆς τοῦ Ἀττικοῦ λόγου συνθέσεως συμπληρῶν ὅσα ἄλλοτε περὶ τῆς λογικῆς σχέσεως τῶν τῆς προτάσεως ὅρων ἀπεφήνατο, καθορίσας αὐτὴν διὰ πολλῶν παραδειγμάτων.

Συνεδρία ΡΜ' (30 Ἀπριλίου 1906).

Ὁ κ. Δημ. Παπαγεωργίου διέλαβε διὰ μακρῶν περὶ τῆς λογικῆς ἀναλύσεως τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν ἄλλων αἰτίων τῆς κατασκευῆς τινων τοῦ πεζοῦ Ἀττικοῦ λόγου προτάσεων. Εἶτα δ' ὁ κ. Γ. Ν. Χα-

τζιδάκις ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Καρ. Krumbacher ἐκδοθέντος Weiberspiegel ἐξέθηκε δι' ὀλίγων τὰς μεγάλας δυσκολίας αἵτινες ἐπιπροσθοῦσι πρὸς κριτικήν, τελείαν ἔκδοσιν τῶν μεσαιωνικῶν βιβλίων ἡμῶν καὶ ὑπέδειξε τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπὶ τούτῳ ἀπαραιτήτου προπαρασκευῆς, διώρθωσε δὲ καί τινα χωρία τοῦ ἐκδοθέντος πονήματος, ἅτινα πλημμελῶς ἐξέδωκεν ἢ ἐνόησεν ὁ κ. Krumbacher. (Καὶ ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ προειρημένῃ Ἐπετηρίδι σελ. 67 κέξ.).

Συνεδρία ΡΜΑ' (14 Μαΐου 1906).

Ὁ κ. Παν. Οἰκονόμου διέλαβε περὶ τῆς λεγομένης παραστατικῆς διδασκαλίας, ἀφορμὴν δὲ λαβὼν ἐκ τῶν περὶ τὸν καθορισμὸν τῆς διδασκαλίας ταύτης διαφωνιῶν τῶν ὀπαδῶν τῆς τοῦ Ἑρβάρτου σχολῆς, εἰς ἣν αὕτη καὶ κατ' ὄνομα καὶ κατ' οὐσίαν ἀνήκει, ἀποφαίνεται ὅτι ἡ παραστατικὴ διδασκαλία, ὡς ἀρχὴ διδακτικὴ εἶναι τὸ συμπλήρωμα τῆς ἐποπτικῆς καὶ ἀξία ὡσαύτως τῆς προσοχῆς τοῦ διδασκάλου· ἐὰν δὲ γένηται καὶ ἡ παραστατικὴ διδασκαλία ἀποδεκτὴ ὡς ἀρχὴ διδακτική, τότε αἱ διαφωνίαι αἱ παρατηρούμεναι ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Herbart, ὅτι ἡ παραστατικὴ διδασκαλία πρέπει νὰ γίνηται μόνον διηγηματικῶς ἢ διαλογικῶς ἐξ ἀναγνώσεως κλασικῶν βιβλίων ἢ ἐρωτηματικῶς αἴρονται ἀφ' ἑαυτῶν. Ἔπειτα ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις λαβὼν ἀφορμὴν ἐξ ὧν ὁ κ. Σπ. Μωραΐτης ἐν τῷ προλόγῳ τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων διατείνεται περὶ τῆς ὀρθογραγραφίας παρὰ Πλάτωνι καὶ ἐκ τῶν μομφῶν ἃς ἀπέτεινεν ἐναντίον τῶν γραμματικῶν, ὅσοι ἤκμασαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος ΙΘ' αἰῶνος καὶ ἑξῆς, ἐζήτησε νὰ ἀποδείξῃ διὰ πολλῶν μαρτυρίων ἐξ ἀρχαίων πηγῶν ὅτι ὁ Πλάτων δὲν εἶχεν ἰδίαν ὀρθογραφίαν, ὥστε νὰ εἶναι ἡμῖν σήμερον ἀνελπίστως αὕτη ἀνεξίχνευτος· εἶτα δὲ διὰ παραδειγμάτων κατέδειξε τὴν ἄγνοιαν τοῦ κ. ἐκδότου ἀδίκους διὰ τοῦτο μομφὰς κατὰ τῶν νεωτέρων λογίων ἐπιρρίπτοντος. (Ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 333 κέξ.). Τέλος δὲ ὁ κ. Σπ. Βάσης ἀνεκοινώσατο διορθώσεις εἰς Διον. Ἁλικαρνασσέα, Ἀππιανόν, Γεώργιον τὸν Ἀκροπολίτην, εἰς τοὺς Πανδέκτας καὶ εἰς Ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς.

Συνεδρία ΡΜΒ΄ (15 Ὀκτωβρίου 1906).

Πρῶτος ὁ κ. Σπ. Βάσης ἀνεκοινώσατο κριτικὰς καὶ ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις εἰς πολλὰ χωρία τοῦ Ὁρατίου. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε περὶ τοῦ συγγενικοῦ τύπου τῶν ὀνομάτων εἰς -δοῦς καὶ περὶ τοῦ τῶν γονεωνυμικῶν εἰς -ιδεύς, ἑρμηνεύσας τὴν γένεσιν αὐτῶν ἐξ ἄλλων ἀρχαιοτέρων εἰς -ίδης.

Συνεδρία ΡΜΓ΄ (29 Ὀκτωβρίου 1906).

Ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις διέλαβε περὶ ἐτυμολογιῶν τινων τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης· εἶπε δὲ ὅτι ἄλλοτε μὲν μεταβάλλεται ἡ σημασία, ὥστε φαίνεται ἡ νέα λέξις διάφορος τῆς ἀρχαίας· ἄλλοτε δ' ἡ σύνταξις καὶ ἄλλοτε οἱ φθόγγοι ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε προσπίπτει ἡ νέα λέξις ὅλως ἄλλη. Ὁ δὲ κ. Σπ. Βάλβης ἐποιήσατο διόρθωσιν χωρίου τινὸς ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου «καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ τοῦ πολεμῆσαι κατὰ τοῦ δράκοντος» (ΙΒ΄, 7), παρέστησε δὲ ὅτι τὸ χωρίον δύναται νὰ ὑγιασθῇ μετατιθεμένων τῶν λέξεων ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ εἰς τὸ τέλος τῆς ἀμέσως προηγουμένης τοῦ χωρίου ῥήσεως «ἵνα ἐκεῖ τρέφωσιν αὐτὴν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα». Μεθ' ὃ ὁ κ. Γ. Παπαβασιλείου ἀνεκοινώσατο περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος παρὰ τὴν Χαλκίδα δαπάνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Συνεδρία ΡΜΔ΄ (10 Δεκεμβρίου 1906).

Ὁ μὲν κ. Σπ. Βάσης ἐποιήσατο λόγον περί τινος Θεσσαλικῆς ἐπιγραφῆς δημοσιευθείσης τὸ πρῶτον ὑπὸ Γ. Ζηκίδου, περὶ ἧς καὶ ἄλλοτε διέλαβεν. Ὁ δὲ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις ἐποιήσατο λογον περὶ τοῦ ἐτύμου τῶν λέξεων αὐγὸ καὶ αὐτί, δείξας ὅτι αὗται δὲν ἐτυμολογοῦνται ἐκ τῆς διασώσεως, ὥς τινες φρονοῦσι, τοῦ F ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ ἀλλὰ προέρχονται ἐκ τῶν ἐνάρθρων τύπων τὰ ὠτία, τὰ

ῳὰ κατὰ σταθεροὺς τῆς νέας Ἑλληνικῆς φωνητικοὺς νόμους, ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις ἀπέδειξε συμβαῖνον. Τελευταῖον δ' ὁ κ. Θ. Κακριδῆς ἐποιήσατο κριτικάς τινας εἰς Ὑγῖνον παρατηρήσεις, δεύτερον δὲ ἐπεχείρησε νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν σύνταξιν τοῦ cupio me esse clementem πρὸς τὴν cupio me esse clemens (ἣν ἀποδέχεται ὡς παλαιοτέραν) ὡς προελθοῦσαν ἐκ προλήψεως τοῦ me ὡς ἀντικειμένου τοῦ cupio.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΑΝΤΑΛΛΑΣΣΟΜΕΝΑ

Ἐφημερὶς Ἀρχαιολογική. Ἀθῆναι.

Διεθνὴς ἐφημερὶς τῆς νομισματικῆς ἀρχαιολογίας. Ἀθῆναι.

Annales de l'Observatoire national Ἀθῆναι.

Mitteilungen des kaiserlich deutschen archäologischen Instituts. Ἀθῆναι.

Bulletin de Correspondance Hellénique. Ἀθῆναι.

Revue des études Grecques. Παρίσιοι.

Analecta Bollandiana. Βρυξέλλαι.

Musée Belge. *Liège*.

Sitzungsberichte der königl. preussischen Akademie der Wissenschaften. Βερολῖνον.

Sitzungsberichte der königl. böhmishen Gesellschaft der Wissenschaften. Πράγα.

Nachrichten von der königl. Gesellschaft der Wissenschaften. Γοτίγγη.

Berichte über die Verhandlungen der königl. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften. Λιψία.

Sitzungsberichte der königl. bayer. Akademie der Wissenchaften. Μόναχον.

Βυζαντινὰ Χρονικά. Πετρούπολις.

Rivista di Storia antica. *Padova*.

Skrifter utgifna af Königl. humanistiska Wetenskaps-Samfundet. Ünd Eranos Acta philologica Suecana. *Upsala*.

Classical Philology. *Chicago*.

Ἑλληνομνήμων. Ἀθῆναι.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Προεδρεῖον

Πρόεδρος Κ. ΚΟΝΤΟΣ
Ἀντιπρόεδροι { ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
Γραμματεὺς ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΒΑΛΒΗΣ

Σύμβουλοι

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ
ΡΗΓΑΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Δ. ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ

Ἐπιμεληταὶ τοῦ περιοδικοῦ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Εὐεργέται τῆς Ἑταιρείας

† ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Ι. ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΟΥ

Δωρηταὶ τῆς Ἑταιρείας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ. ΚΟΝΤΟΣ
† ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΓΛΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
† ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΤΙΜΙΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

EDUARD ZELLER
† JOHANNES SCHMIDT
A. KIRCHHOFF
S. NABER
H. VAN HERVERDEN
† TH. MOMMSEN
IWAN VON MÜLLER
B. DELBRÜCK
WILH. WUNDT
MAX HEINZE
† FRANZ SUSEMIHL
HERMANN DIELS
ADOLF MICHAELIS
SALOMON REINACH
† OTTO BENNDORF
C. M. FRANCKEN
J. J. HARTMANN
BERNHARD SCHMIDT
WILH. CHRIST
† G. KAIBEL
U. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF
N. WECKLEIN
VAN LEEUWEN
J. VAHLEN
FR. BLASS
DOM. COMPARETTI
R. KEKULE V. STRADONITZ
A. CONZE
GEORG TREU
G. PERROT
† U. KOEHLER
R. DARESTE
HENRI WEIL
E. CAILLEMER
P. FOUCART
† R. C. JEBB
W. G. RUTHERFORT
WILLIAM GOODWIN
BASIL D. GILDERLEEVE
C. JORDAN
ÉMILE PICARD
WILH. SCHULZE
KARL BRUGMANN
INGRAM BYWATER

ΣΥΝΕΔΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΟΙ

ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ Γ. Ν., Καθηγητής τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ ΔΗΜ., Καθηγ. τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διευθ. τοῦ Ἀστεροσκοπείου.
ΑΚΥΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Καθηγητής.
ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι., Καθηγητής.
ΑΜΑΝΤΟΣ Κ., Καθηγητής.
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Καθ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, Καθηγητής.
ΒΑΛΑΚΗΣ ΠΑΥΛΟΣ, καθηγ.
ΒΑΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, Καθ. τῆς Λατ. φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΒΑΣΙΚΥΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, Καθηγητής.
ΒΙΤΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΑΣ, Διδάκτ. Μαθ.
ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σχολάρχης.
ΒΟΛΩΝΑΚΙΣ Μ., Γυμνασιάρχης.
ΒΟΡΕΑΣ Θ., Καθηγητής.
ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γ.
ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΒΟΥΡΔΟΥΜΠΑΚΙΣ ΑΝΔΡ., Καθηγητής.
ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ ΕΜΜ.
ΓΑΖΕΠΗΣ ΓΕΩΡΓ., Καθηγητής.
ΓΑΡΔΙΚΑΣ ΓΕΩΡ., Ὑφηγητής.
ΓΕΝΕΡΑΛΗΣ ΕΜΜ., Καθηγητής.
ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΙΣ Δ.
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΕΥΣΤΡ., Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΓΙΔΟΠΟΥΛΟΣ Ν., Καθηγητής.
ΓΟΥΔΗΣ Δ., Καθηγητής.
ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ ΜΑΤΘΑΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΓΡΑΤΣΙΑΤΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης.
ΔΑΓΚΛΗΣ ΧΡ., Σχολάρχης.
ΔΕΛΗΣ ΙΩ., Καθηγητής.
ΔΕΛΛΙΟΣ Ι, Διευθυντὴς Λυκείου.
ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ Ν., Γυμνασιάρχης.
ΔΡΑΚΟΝΤΙΔΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
Ὁ Σεβασμιώτατος Εὐρυτανίας ΣΕΡΑΦΕΙΜ.
ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ Γ., Ὑφηγητής.
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΩΡ., Καθηγητής.
ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚ.
ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΖΕΡΒΟΣ ΣΚΕΥΟΣ, Ἰατρός.
ΖΟΛΙΝΔΑΚΙΣ ΠΑΥΛΟΣ Μ., Καθηγητής.
ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ Π. Α., Γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ Καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ ΚΟΣΜΑΣ Π., Καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ Ι., Σχολάρχης.
ΚΑΦΕΖΕΖΗΣ Σ.
ΚΑΨΑΛΗΣ ΓΕΡΑΣ., Σχολάρχης
ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ Α.
ΚΕΦΑΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ,
ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΗΛ, Ἀρχιμ. διευθυντὴς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΚΟΙΚΙΛΙΔΗΣ ΚΛΕΟΠΑΣ, Καθ. τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ θεολογικῆς Σχολῆς.
ΚΟΚΑΛΗΣ Σ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΝΤΕΑΣ Π., Σχολάρχης.
ΚΟΝΤΑΡΑΚΙΣ Ι., Καθηγητής.
ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ Π., Καθηγητής.
ΚΟΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Σ., Καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΚΟΣΜΑΣ Κ., Σχολάρχης.
ΚΟΥΣΗΣ ΕΛΕΥΘ. ΤΡΙΑΝΤ., Γυμνασιάρχης.
ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ Ι., Καθηγητής.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Μ., Καθηγητής.
ΛΑΒΔΑΣ ΚΩΝΣΤ., Σχολάρχης.

ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.
ΛΑΜΨΑΣ ΔΗΜΗΤΡ.
ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Έφορος τῶν ἀρχαιοτήτων.
ΛΙΒΑΔΑΣ Μ., Ὑφηγ. τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛ., Γραμ. τοῦ ὑπουργ. τῶν ἐσωτερικῶν, ὑφηγ. τοῦ Ρ. δικαίου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡ. Α., Διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορ. Σχολῆς.
ΛΥΚΟΥΡΕΖΟΣ ΗΛ., Καθηγητής.
ΛΩΡΕΝΤΖΑΤΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Καθηγητὴς ἐν Κεφαλληνίᾳ.
ΜΑΝΔΑΛΟΣ Π.
ΜΑΡΑΣ Χ.
ΜΑΡΙΝΟΣ Γ.
Martini Edgar, Dr Phil.
ΜΕΝΑΡΔΟΣ ΣΙΜΟΣ, Δικηγόρος.
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΜΙΧΕΛΗΣ Γ., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ.
ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ., Καθηγητής.
ΜΠΑΞΕΒΑΝΑΚΙΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ., Καθηγητής.
ΜΠΑΡΤ ΓΟΥΛ. διδ. φιλ., ἐν Ἀθήναις.
ΜΩΡΑΪΤΗΣ ΣΠ.
ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ ΡΗΓΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἀνατομίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ.
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Π. Καθηγητής.
ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΑΚΙΣ Κ., Σχολάρχης.
ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ Δ., Έφορος ἀρχαιοτήτων ἐν Κρήτῃ.
ΞΥΛΙΝΑΚΙΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Καθηγητής.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ, Διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Π.
ΠΑΪΖΗΣ Π., Γυμνασιάρχης ἐν Λευκάδι.
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Γ., Γυμνασιάρχης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝ., Καθηγητής.
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠ., Καθηγητής.
ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ Ι., πρώην γυμνασιάρχης, νῦν δὲ Ὑφηγ. τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΠΑΝΤΕΛΑΚΙΣ ΕΜΜ.
ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Γυμνασιάρχης.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ., Καθηγητής.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΣ.
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ Ν.
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Θ.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ ΑΘ.
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΑΘ., Σχολάρχης.
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Π., Πρόεδρος τοῦ μετοχικοῦ ταμείου.
ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑΣ, Καθηγητής.
ΠΑΠΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ Ι., Σχολάρχης.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΔΗΜ., ἐν Ἄνδρῳ.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΕΥΣΤ., Σχολάρχης ἐν Τεργέστῃ.
ΠΕΡΔΙΚΑΡΙΣ Ι. Γυμνασ. ἐν Κρήτῃ.
ΠΙΖΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝ. Ν., Καθηγητής.
ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ Γ. Μ., Καθηγητής.
ΡΑΛΛΗΣ ΜΑΛΛΙΑΚΑΣ, Καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς.
ΡΕΜΟΥΝΔΟΣ Γ., Ὑφηγ. τῆς.
ΡΕΝΤΙΦΗΣ Ι., Σχολάρχης.
ΡΩΜΑΙΟΣ Κ.
ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Καθηγητής.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, Διευθυντὴς τοῦ ἐν Λαρίσῃ Διδασκαλείου.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ ΑΝΤ., Σχολάρχης.
ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΣ Γ., Καθηγητής.
ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ι., Διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ἐν Ἀθήναις.

ΣΕΡΤΣΙΟΣ ΒΑΣΙΛ., Καθηγητής.
ΣΙΔΕΡΗΣ Π., Καθ. ἐν Σάμῳ.
ΣΚΙΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Ὑφηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΣΟΥΛΟΣ Σ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Καθηγητής.
ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΝΙΚΟΛ. Σχολάρχης.
ΣΤΑΜΑΤΕΛΛΟΣ, Ἐπιθεωρητὴς δημοτικῶν Σχολείων.
ΣΤΑΥΡΙΑΝΟΣ Κ., Καθηγητὴς τοῦ ἐν Πάτραις Ἀρσακείου.
ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων.
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ ΜΙΧ., Καθηγητὴς ἐν Μυτιλήνῃ.
ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓ., Γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ.
ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ, Σχολάρχης.
ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΛΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου.
ΤΣΙΡΙΓΩΤΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ Γ., Καθηγητής.
ΦΑΒΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, σχολάρχης.
ΦΙΛΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡ., Καθηγητής.
ΦΟΥΝΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ.
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Π., Δικηγ. ἐν Σμύρνῃ.
ΧΑΪΝΑΣ Α., Δικηγόρος ἐν Χαλκίδι.
ΧΑΡΑΣΟΒΙΤΣ Γ.
ΧΑΡΔΑΒΕΛΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Καθηγητής.
ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Καθηγητής.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν., Καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.
ΧΟΥΛΟΥΒΕΑΣ Γ., Σχολάρχης.
ΧΟΥΡΜΟΥΖΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ, Καθηγητής.
ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, Καθηγητής.
ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΟΠΟΥΛΛΟΣ ΞΕΝ., Καθηγητής.
ΨΑΛΤΑΚΙΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν., Ἐπιθεωρητὴς δημοτ. σχολείων.

Α'. ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ [1]

[1]) Οἱ πίνακες τῆς πραγματείας τοῦ κ. Σπ. Ζερβοῦ εὑρίσκονται εὐθὺς μετὰ τὴν πραγματείαν ταύτην σελ. 293 κἑξ.

ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Α

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

AS
202
A8
t.16-18

Athēna; syngramma periodik
tēs en Athēnais Epistē-
monikēs hetaireias

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY